

Library of the University of Michigan
Bought with the income
of the
Ford - Messer
Bequest

R. PAPER

FR
60
.M61
v.31

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

ADDITIONE ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNÀ, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCIter VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLIUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXI.

S. BASILIUS CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTRUË.

1857

SÆCULUM IV.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. BASILII,

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ SUB EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,]

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, FLORENTINOS ET ANGLICOS, NECNON AD ANTIQUIORES
EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA : NOVA INTERPRETATIONE,
CRITICIS PRÆFATIONIBUS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA, NOVA SANCTI
DOCTORIS VITA ET COPIOSISSIMIS INDICIBUS LOCUPIETATA,

OPERA ET STUDIO

Monachorum ordinis sancti Benedicti et congregatione S. Mauri.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ.

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

TOMUS TERTIUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA CŒ FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT ABUD J.-P. MIGNE EDITOREM.
IN VIA BICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUX.

1837

BR
60
1161
V-31

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXI CONTINENTUR

Quæ stellula prænotantur in editionibus Basilii non exstant.

SANCTUS BASILIUS MAGNUS, CÆSARIENSIS ARCHIEPISCOPUS.

Præfatio.	col. 9
Homiliæ et sermones.	163
Ascetica.	619
Moralia.	700
Regulæ fusius tractatæ.	890
Regulæ brevius tractatæ.	1051
Constitutiones monasticæ.	1322
APPENDIX.	
Homiliæ quædam dubiæ.	1429
De baptismo libri duo.	1514
Liturgiæ S. Basilii.	1630
* Orationes sive exorcismi.	1678
* Sermo de sacerdotum instructione.	1685
Tractatus de consolatione in adversis.	1687
De laude solitariæ vitæ.	1704
Admonitio ad filium spiritualem.	1704
* Homiliæ tres ex editione Chr. Frid. Matthæi.	1705
Homiliæ quas transtulit Rufinus de Græco in Latinum.	1723
Notæ Frontonis Ducæi.	1795
Notæ Federici Morelli.	1829
Variæ lectiones codicum Paris. in sermonem <i>De legendis gentilium libris.</i>	1831

PRÆFATIO ^(a)

1. Fortasse nullum est hominum genus, qui magis nocuerint bonis studiis, quam eorum, qui vera sanctorum Patrum scripta cum falsis miscuere. Quot enim mala hinc et olim nata sint, et hodie nascantur, nemo, qui non omnino rerum ecclesiasticarum rudis sit, ignorat. Dogmata obscurantur, fœdantur moralia, historia vacillat, trêditio perturbatur, et, ut verbo dicam, si semel apud sanctos Patres genuina cum adulterinis confundantur, omnia inter se confundi necesse est.

2. Ejus, quod dixi, mali frequentiora sunt exempla, quam ut aliqua referre opus sit. In memoriam tamen revocabo impudentiam Apollinaristarum et Eutychianorum, qui cum sua pro sinceris ac germanis sanctorum Patrum scriptis promulgassent, ita totam infestarunt Ecclesiam, ut ejusmodi vulnus coalescere ac sanari necdum potuerit. Nam hodieque tanta est dissensio inter eruditos de quorundam scriptorum auctore, ut si quis aut magni illius Athanasii episcopi Alexandrini, aut Julii summi pontificis, aut Gregorii Thaumaturgi testimonium aliquod proferat, statim audias, qui dicant non Athanasium, non Julium, non Gregorium talia dixisse, sed Apollinarium, cujus olim opuscula quædam summis illis viris subdole tributa sunt, quo facilius simpliciores in errorem inducerentur. Sed, ut nunc de Apollinaristis et Eutychianis taceam, universe dicam innumera incommoda eodem illo ex fonte fluxisse. Videas vel eruditissimos viros, quod in ejusmodi libros subdititios inciderint, quovis potius pervenire, quam quo volunt, eosdemque, interea dum scopum attingisse se arbitrantur, ab eo sæpius quam longissime abesse. Credas aliquando antiquissimos et gravissimos scriptores rerum gravissimarum testes adhiberi, et tamen si res attentius consideretur, hominis et recentissimi et abjectissimi testimonium profertur. Etsi autem illa quasi lues nemini pepercit, tamen nescio quomodo contigit, ut Basilius pejus ea in re quam alii sancti Patres acceptus sit. Ita enim vera ejus scripta permiscerentur falsis, ut, nisi alia ab aliis diligenter distinguantur, errandi occasio passim legentibus offeratur.

3. Scio quidem viros doctissimos duobus abhinc sæculis in eo egregiam operam posuisse, ut apud sanctos Patres sincera ab adulterinis secernerentur, eoque successu rem gessisse, ut rebus per se obscurissimis maximam lucem attulerint: sed tamen si quis reliqua diligenter expendere volet, præstabo, non defore illi ubi se exerceat. Dignum sane argumentum, in quod omnes omne studium conferant,

A cum res omnium gravissima agatur. Hoc autem munus non in quemcunque convenit, sed in eum tantummodo, qui nullo prævio judicio de rebus judicet. Verum paucorum est hæc virtus. Alii enim in criticis disputationibus severiores sunt, quibus nihil probetur eorum quæ cæteri probant; alii indulgentiores, quibus indiscriminatim placeant quæcunque a vulgo recepta sunt. Utrosque peccare, nemo, opinor, diffitebitur: sed utri magis peccent, alii videbunt. Interea ego, qui eo, quod amplexus sum, studii genere ejusmodi quæstiones criticas agitare cogor, libere quidem meam sententiam proponam, sed ita tamen, ut proprie non judicem, sed eruditorum judicium exspectem ad judicandum. Ita igitur animatus rem aggredior.

§ I. De oratione secunda in jejunium.

4. Nulla est dissensio inter eruditos de oratione prima in jejunium. Etenim tam elegans est, tamque Basilio digna, ut ei omnium calculis tribuatur: sed de oratione secunda non unum omnium judicium est. Viri doctissimi Tillemontius et Dupinus eam habent pro vero Basilii fetu: a quibus dissentit Erasmus, cujus verba hæc sunt in epistola ad Joannem Cholerum: *Posterior homilia mihi non videtur Basilii, sed studiosi cujuscumque sese ad prioris æmulationem exercentis. Equidem non pugnabo, si quis diversum sentiat; arbitror tamen eruditos, si propius admoverint oculos, meæ sententiæ subscripturos. Probo genus exercitationis, at eorum fucos non probo, qui notha ac degenerantia summorum virorum titulis obtrudunt orbi.* Quod Tillemontius ait, videri Erasmus posteriorem de jejunio homiliam non ob aliam causam in spuris posuisse, quam quod in multis cum prima consentiat, credi potest Erasmi epistolam non legisse. Nam ex ejus verbis plane constat eam orationem eo nomine sibi suspectam visam fuisse, quod a prioris elegantia atque festivitate degeneret: in quo eum, ut verum fatear, non omnino a vero abesse puto. Quod addit Tillemontius, posteriorem hanc concionem citari a Joanne Damasceno et ab Euthymio, id non est tale, ut ipsius sententiam multum confirmet, cum adulterina scripta magnorum virorum nomine ab antiquis scriptoribus non raro citari videamus. Ego cum hoc breve opusculum legerem, animadverti alia ex prima oratione sumpta esse, alia ex eadem imitata: posteriorem homiliam non inelephantem quidem esse, sed primam elegantissimam: miram quendam dicendi copiam in prima oratione reperiri, quæ in secunda multo minor est, et ejusmodi, ut si qua

(a) Cf. D. Prud. Maranus in *Vita S. Basilii*, capp. 41, 42 et 43. Edr. ПАРА.

ratio hanc homiliam suspectam reddere possit, ea maxime, meo quidem iudicio, inde repeti debeat. Hæc autem dum apud me reputarem, eo inclinabam ut hanc orationem inter spuria recenserm : sed cum rursus cogitarem auctorem commentarii in *Isaiam*(a), qui et ipse quarto sæculo vivebat, ex eadem illa concione non nihil excerpssisse, hærebam. Opus enim tam antiquum non facile rejici debere arbitrabar : eoque minus, quod primo aspectu mihi levia esse viderentur, quæ morosus homo Erasmus objecerat. Postquam tamen rem paulo diligentius consideravi, duasque has *De jejuni* orationes inter se contuli, facile adductus sum, ut posteriorem in adulterinis ponerem. Nam, ut dixi, posterior priore et elegantia et copia multo inferior est. Atque in hac mea sententia confirmatus sum, cum memini multa in secunda legi, quorum alia ex prima sumpta essent, alia ex eadem expressa : quod parum decere existimavi copiosissimum virum Basilium, cui, cum idem argumentum bis inter concionandum tractare vellet, nec res nec verba unquam defuere. Et ne quispiam id temere dictum fuisse suspicetur, velim legat pulcherrimas illas *De gratiarum actione* conciones (tom. I, p. 24 et 33*), quarum in posteriore nihil repetitur eorum quæ in priore dicta fuerant.

§ II. *De oratione septima decima in Barlaam martyrem.*

5. Hæc oratio, in qua præconium Barlaam martyris continetur, brevis quidem est, sed ita elegans et ornata, ut ejus auctor, quicumque ille fuit, præstantissimum locum inter oratores mereri videatur. Idem autem illi, quos antea nominavi, doctissimi viri Tillemontius et Dupinus de ea dissentiant inter se. Tillemontius ipsam tribuit Basilio Magno (b); Dupinus Chrysostomo, sed ita tamen, ut satis habuerit dixisse, hanc orationem ad Chrysostomi phrasim magis accedere, et verisimilius videri eam habitam fuisse Antiochiæ. Suspiciari fortasse poterit aliquis, rem parvi momenti esse, nec multum referre utri ascribitur, cum uterque et fide dignus sit, et eadem auctoritate apud eruditos polleat : sed non ita est. Inde enim omnino pendet quæstio historica, quæ aliter solvi non potest, nisi constet utri ascribi debeat hæc oratio. Etenim si semel Basilio tribuatur, consequens erit, ut merito dicatur martyr Barlaam mortem subiisse Cæsareæ Cappadociæ, et eodem loco sepultus fuisse : si Chrysostomo, fatendum erit sanctum martyrem Antiochiæ et passum fuisse, et sepultum. Et vero, qui Tillemontium secuti, dicunt beatum martyrem Barlaam Cæsareæ Cappadociæ et mortuum et tumulatum fuisse, nullo alio argumento nituntur, quam quod Basilius, qui Cæsareæ concionatus fuisse creditur, orationem hoc ipso in loco habuerit, ubi fortissimi athletæ tumultus visebatur. Quare si Basilius non sit, ipsorum opi-

(a) *Lege Præf. tom. I, n. 62 et 64. — Cf. D. Maran. in Vita S. Basilii, cap. 42. EDIT.*

nio corruat necesse est. Quod autem orationis auctor, quisquis est, hoc ipso in loco concionatus sit, ubi inclutus martyr Barlaam sepultus jacebat, id negari non potest, nisi ab eo, qui hanc orationem nunquam legerit. Ita enim in ea scriptum invenimus non longe ab initio (pag. 439) : *Λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀρραβῶνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθεοῖς εὐφημαῖς κροτούμενοι, καὶ κυρίου ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δῆμους. Τοῦτο ἐπὶ τῷ γενναίῳ τῆμαρον Βαρλαάμ πεπραγμένον· ἤχησε γὰρ ἡ πολεμικὴ τοῦ μάρτυρος σάλπιγξ, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ὀπλίτας, ὡς ὄρατε, συνήγαγεν. Splendidum et apud nos arrhabonem jam obtinent, cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent. Hoc ipsum sane in forti ac strenuo Barlaam hodie factum est : insonuit enim bellica martyris tuba, et pietatis milites, ut cernitis, convocavit : quæ verba ita aperte ostendunt hanc orationem in eo loco habitam fuisse, ubi corpus beatissimi martyris Barlaam humatum erat, ut id non putem probatione indigere aut expositione.*

6. Cum igitur Tillemontius optime videret, si Basilio hæc oratio non tribueretur, suam opinionem necessario ruituram, nihil omisit eorum, quibus probari posset eam ejus esse. Et primum quidem affirmanti Dupino, scriptiois genus magis phrasim Chrysostomi olere, quam Basilius, ita respondet, ut aperte significet se aliter sentire : deinde addit vir doctissimus, non solitum Chrysostomum bis de uno et eodem sancto sermonem habere. Et quod nonnullos magis movere potest, ait eam orationem jam pridem ascriptam fuisse Basilio, cum ejus nomine citetur in concilio septimo, eidemque tribuatur et a Joanne Damasceno, et a Metaphraste. Quod pertinet quidem ad similitudinem styli, aut discrepantiam, argumentum, quod inde petitur, validissimum esse, nemo, opinor, inficiabitur; sed quod attinet ad auctoritatem Joannis Damasceni et Metaphrastis, aut concilii septimi, quilibet paulo humanior novit ejusmodi testimonia talia non esse, ut ex iis aliquid certo concludi possit. Nec magis, ut mihi quidem videtur, valet id argumentum, quod ex consuetudine Chrysostomi peti diximus, cum casus multi sæpe mutandi moris occasionem præbeant. Ergo in eo cardo rei vertitur, ut certo, quantum in ejusmodi rebus fieri potest, a nobis cognoscatur utrius phrasim et morem magis sapiat hæc oratio, Basiliine an Chrysostomi : quod nunc nobis examinandum proponimus.

7. Hæc oratio cum brevissima sit, aliqua similitudinis aut discrepantiae styli vestigia in ea invenire difficillimum est : experiar tamen, si qua indicare possim. Reperio autem vel ipso initio, quæ

(b) *Tillem. t. IX, p. 685; Dup. t. II, p. 544.*

* *Paginas intellige editionis Garnerianæ quarum seriem typis crassioribus expressimus. Tom. I ed. Bened. = nostræ t. I et II; II = nostræ t. III; III = nostræ t. IV. EDIT. ПАТЯ.*

multo magis in Chrysostomum convenient, quam in Basilium. Cum enim lego illa : Οὐδέτι θρήνοις τοῖς τῶν ἁγίων δορυφοροῦμεν θανάτους, ἀλλ' ἐνθέοις χορείαις τοῖς ἐκεῖνων ἐπορχοῦμεθα τάφοις... λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἦδη τῶν ἀρβῶνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημαῖς κροτοῦμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δῆμους. *Non amplius sanctorum mortem lamentis prosequimur, sed tripudiis divinis circum illorum sepulcra choreas ducimus... splendidum et apud nos arrhabonem jam obtinent; cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent, audire videor Chrysostomum qui in iis orationibus, quas de sanctis martyribus habuit, passim de eorum sepulcris loquitur. Ejus rei frequentiora sunt exempla apud Chrysostomum, quam ut aliqua referre necesse sit. Contra, cum nuper legerim Basilii de sanctis martyribus panegyricas orationes, affirmare posse puto, nusquam in iis de martyrum tumulis mentionem ullam fieri. Nec longe hujus rei quærenda causa est. Notum est enim ejusmodi sepulcra frequentissima fuisse Antiochiæ : quæ rariora erant Cæsareæ Cappadociæ. Fortasse leve videbitur quod addam, addere tamen non pigebit, illud videlicet, quod in hac concione legitur (p. 139), καὶ ὡς ἔλεγε τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, etc. Et quemadmodum fidelium Dominus aiebat : « Qui credit in me¹, » etc., potius videri Chrysostomi esse, quam Basilii. Nam et alibi Scripturam citans Chrysostomus, similem verborum circuitiōnem adhibet, uti videre licet in ea oratione, quam de martyre Juliano habuit. Ejus hæc sunt verba (tom II, p. 673) : Καὶ ἔα μάθητε, ὅτι τὰ φύσει φορτικὰ καὶ ἀφόρητα, ταῦτα τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κούφα καὶ ῥῆστα γίνεσθαι, ἀκούσατε τοῦ πρωτοστάτου τῶν τοιοῦτων ἀγαθῶν, λέγοντος, Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν ἀκρίων βάρος δόξης καταργάζεται ἡμῖν. Atque ut intelligatis ea, quæ natura sua gravia sunt et intoleranda, spe futurorum levia reddi ac facillima, præfectum talium bonorum audite, qui dicit : « Id enim quod in præsentia est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur nobis². » Et vero notari potest, Scripturam utroque loco per periphrasim citari. Non enim simpliciter dictum est, καὶ ὡς ἔλεγεν ὁ Δεσπότης, et quemadmodum Dominus aiebat, sed, καὶ ὡς ἔλεγε τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης, et quemadmodum fidelium Dominus aiebat. Rursus non simpliciter dictum est, ἀκούσατε τοῦ Κυρίου λέγοντος, audite Dominum, qui dicit, sed copiosius, ἀκούσατε τοῦ πρωτοστάτου τῶν τοιοῦτων ἀγαθῶν, λέγοντος, audite talium bonorum præfectum, qui dicit. Basilii autem, cum e Scripturis aliqua testimonia affert, nunquam, quod sciam, simili verborum circuitiōne utitur. Ergo controversa hæc oratio potius tribuenda est Chry-*

stomo, qui allucubi, ut ex dictis constat, circumlocutione in citanda Scriptura usus est.

8. Gravius est quod sequitur. Monere ergo juvat nulla alia dicendi formula magis delectari Chrysostomum, quam ea, qua aut verdo φιλοσοφειν, au. verbo φιλοσοφίας in celebrandis martyribus utitur. Proferam hoc loco aliqua exempla, ex quibus de cæteris judicari possit : sed si quis per sese rem experiri volet, nullo negotio longe plura invenire poterit, cum id loquendi genus passim in iis, quas dixi, Chrysostomi concionibus adhibitum invenitur. Chrysostomi igitur hæc sunt verba e concione in martyrem Lucianum (t. II, p. 526) : Συνιδῶν γὰρ ἐκεῖνος, ὅτι πάσης τιμωρίας καὶ κολάσεως εἰδούς κατεγέλασε, καὶ... οὔτε εἰς κρημνοὺς ῥίψας, οὔτε εἰς θηρίων ὀδόντας ἐμβαλὼν ἴσχυσε περιγενέσθαι τῆς τοῦ ἁγίου φιλοσοφίας, etc. *Animadvertens enim ille, omne suppliciorum ac pœnarum genus ab eo derisum fuisse, seque, neque cum in præcipitia projecisset, neque cum ferarum objecisset dentibus, sancti philosophiam superare potuisse, etc.* Ea quæ proxime sequitur pagina (327) exempla tria suppedabit. Unum his verbis expressum, τὸν δὲ ἄγιον τοῦτον ὑποσκελίσας οὐκ ἴσχυσεν, οὐδὲ περιεγένετο τῆς φιλοσοφίας ἡ κόλασις, hunc vero sanctum supplantare non potuit, neque philosophiam supplicium vicit. In altero ita Chrysostomus loquitur, ἐν ἀλλοτρῆσι γῆ καὶ βαρβάρῳ χωρῇ τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, in terra aliena ac barbara regione tantam philosophiam ostenderunt. In tertio sic legitur : Εἰ τοίνυν οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ δοῦλοι, καὶ νεοὶ πρὸ τῆς χάριτος τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοσοφίαν, etc. *Si ergo captivi, servi, ac juvenes ante legem gratiæ tantam philosophiam præ se tulerunt, etc.* Nec silentio prætereundum, eam loquendi rationem usque eo placuisse Chrysostomo, ut cum hujus orationis initio sacram Scripturam citaret, ea usus sit. Ibi enim (p. 524) ita scriptum invenimus : Ὁ περὶ τοῦ πλοῦτου φιλοσοφῆσας εἰπὼν ὅτι· Ὁν συγκαταθήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ ὀπίσω αὐτοῦ. *Qui de divitiis istis philosophando dixit : « Non descendet cum eo gloria ejus post eum³. »* Et ex ea quoque oratione, qua Chrysostomus omnium simul martyrum laudes celebravit, ejus quam dixi rei exempla aliquot referre libet. Ita igitur loquitur præstantissimus orator non longe ab initio (t. II, p. 651) : Μὴ γάρ μοι τὴν βάρβαρον αὐτῶν φωνὴν ἴδης, ἀλλὰ τὴν φιλοσοφοῦσαν αὐτῶν διάνοιαν. *Noli enim barbaram ipsorum linguam spectare, sed animum ipsorum philosophia excultum.* Aliquanto post legitur hoc modo : Λόγῳ γὰρ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφειν οὐδὲν δύσκολον, ὁ δὲ μάρτυς, etc. *Nihil quippe difficile verbis hoc pacto philosophari, at martyr, etc.* Sub finem hujus concionis (p. 657) reperitur et alius locus qui et ipse ad rem facit. Est autem ejusmodi : Ἀνάλισκε εἰς δέον, ὅταν ἔχης, ἐν' ὅταν ἀφαιρεθῆς, διπλοῦν ἔχης τὸ κέρδος, τὸν τε ἐκ τῆς ἀρίστης διαπάνης ἀποκείμενόν

¹ Joan. xi, 25. ² II Cor. iv, 17. ³ Psal. xlviii, 18.

σοι μισθόν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὑπεροφίας ἐγγινομένην φιλοσοφίαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀπουσίας αὐτῶν χρησιμεύουσαν. *Expende illas in res utiles, dum suppellant, ut cum ereptæ fuerint, duplex tibi quæstus obveniat, tum ob paratam tibi mercedem, quod eas optime expenderis, tum ob acquisitam ex earum contemptu philosophiam et patientiam, quæ tibi tum erit usui, cum illis fueris destitutus.* Et quoniam suscepta est disputatio hæc martyris causa Barlaam, alienum non videtur aliquid proferre ex ea oratione, quam de fortissimo illo athleta Chrysostomus habuit. Primum igitur occurrunt hæc verba (t. II, p. 682): 'Αλγῶν δὲ καὶ πάσχω, τὴν τῶν ἀσωμάτων δυνάμειον ἐν σώματι θνητῷ φιλοσοφίαν ἐνεδείκνυτο. *Sed dolens ac patiens, incorporaream virtutum in mortali corpore philosophiam præ se ferebat.* Deinde offert se illud (pag. 686): *Et δὲ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταῦτα ἀπηγόρευτο, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος, ἔνθα πλείων ἢ φιλοσοφία. Quod si hæc Veteris Testamenti tempore prohibebantur, multo magis tempore gratiæ, ubi major est philosophia.* Inter cætera velim legantur quæ Chrysostomus scripsit in strenuissimos martyres Romanum et Julianum, item quæ idem scripsit in beatam Drosidem et in Machabæos: quibus in orationibus præstare ausim repertum iri testimonia multa, quibus quod dixi mirifice confirmetur. Non parum quoque Chrysostomo placet pratorum comparatio in significatione rei gratæ ac jucundæ. Exempla aliquot, ut quidque occurreret, subjiciam. Ita igitur Chrysostomus locutus est in quadam oratione (t. II, p. 670), qua omnes simul martyres laudat: 'Αλλὰ κήποις ἐνδιατρίψαι βούλει, καὶ λειμῶσι καὶ παραδεισοῖς; *Verum enim vero in hortis versari cupis, in pratis et viridariis?* Nec ita multo infra eum, quem dixi, locum sic rursus legitur: Οὕτως ἀεὶ ἀπὸ τῶν μαρτύρων ἐπανίωμεν, ἀπὸ μύρων πνευματικῶν, ἀπὸ λειμῶνων οὐρανίων, etc. *Ita semper a martyribus revertamur, ab unguentis spiritualibus, a caelestibus pratis, etc.* Discere licet, ut monui, ex ea concione, quæ de sanctissimo martyre Romano habita est, certum quoddam dicendi genus perquam familiare Chrysostomo fuisse: rursus ex eadem locum promam, quo probari possit eam, de qua nunc agitur, dicendi formulam ipsi quoque non parum placuisse. Ejus autem hæc sunt verba (t. II, p. 614): Καὶ ὡσπερ ἐν ἱερᾷ πομπῇ χορεύοντες, καὶ ἐν λειμῶνι παίζοντες χλοερῶ, οὕτω τὰς τιμωρίας ἕκαστος ἤρπαζεν. *Et velut in sacra pompa choreas ducentes, et in viridi prato ludentes, ita arripiebat unusquisque cruciatus.* Ad idem confirmandum afferri possunt quæ leguntur apud Chrysostomum in ea quam jam citavimus concione, ubi videlicet omnibus simul sanctis præconium tribuit orator optimus. Sic autem loquitur (t. II, p. 654): Οὐχ οὕτω λειμῶνές εἰσι τερπνοί, ῥόδα καὶ ἅλα παρεχόμενοι τοῖς θεωμένοις, ὡς μαρτύρων τάφοι. *Non ita nos prata delectant, dum rosas violasque spectandas suppeditant, ac martyrum tumuli.* Ex quibus omnibus, opinor, plane constat prius

A quidem dicendi genus ejusmodi esse, ut nullo alio magis delectatus sit Chrysostomus, posterius vero inter ea loquendi genera recenseri debere, quæ si non ita Chrysostomo amica essent ut illud prius, at ei tamen multum quoque placerent. Hinc patet vere dici solitum, alios aliis oblectari. Cum enim recens sim a lectione panegyricarum Basilii orationum, affirmare mihi licere arbitror, illud loquendi genus, quo aut verbum φιλοσοφεῖν, aut vox φιλοσοφία passim a Chrysostomo adhibetur ad virtutem martyrum significandam, ipsum tamen nusquam in iis, quas dixi, Basilii orationibus inveniri. Velim legantur panegyricæ illæ orationes, quas de gloriosissimis quibusdam martyribus habuit vir summus Basilii, ut magis intelligatur verum esse quod dixi. Vidimus quoque Chrysostomum libenter uti pratorum comparatione ad indicandam rem gratam; et tamen ob eam, quam attuli, causam, asseveranter dicere posse videor, nihil tale apud Basilium roperiri in iis concionibus, in quibus ipse præclara fortissimorum quorundam martyrum facinora litteris prodidit. Imo etiam hæc pratorum comparatio, quæ satis Chrysostomo arridebat, Basilium tam parum commovit, ut ipsum ne in aliis quidem suis orationibus ea usum fuisse putem. Jam redeamus ad controversam orationem, et videamus uter ejus sit legitimus parens, Basiliusne an Chrysostomus. Illud autem loquendi genus, quod Chrysostomo tam familiare esse ostendi, quo tamen Basilium in laudandis martyribus nusquam usus fuisse comperitur, in ea, de qua agitur, oratione usurpari animadverto. In ipsa enim ita scriptum legitur (apud Basil. t. II, p. 139): Διασκαπτόμενα πλευραὶ δεδαπάνητο, ἀλλ' ἡ τοῦ φρονήματος ἦνθει φιλοσοφία. *Perfossa latera absumebantur: sed mentis philosophia effloreat.* Similiter comparatio illa pratorum, quæ Chrysostomo non ingrata erat, et ipsa quoque in ea, de qua nunc controversia est, oratione a quolibet cerni potest. Sed ipsum auctorem, quisquis est, audire præstat. Sic igitur loquitur (apud Basil. p. 140): Κολαστήριον ξύλον ὡς σωτήριον ἀσπαζόμενος, κλεισμασι δεσμοπηρίων ὡς λειμῶσι τερπόμενος. *Supplicii lignum velut salutare osculabatur, septis carcerum ceu pratis gaudebat.* D Quomodo ergo Basilio, cum de martyre Barlaam sermonem haberet, venit in mentem uti quibusdam loquendi generibus, quibus nusquam in certis ac indubitatis suis orationibus usus fuisse invenitur? Nonne longe probabilius est controversæ hujus orationis verum ac legitimum parentem esse Chrysostomum, qui iis, quas dixi, dicendi formulis familiariter uti soleret? Hanc orationem longiorem esse percuperem. Id si esset, sæpius, opinor, tum verbum φιλοσοφεῖν, tum pratorum comparatio in ea occurreret; sicque magis intelligeretur ipsam Chrysostomo tribui debere. Accedit etiam, quod Basilium in panegyricis suis orationibus semper utatur voce ἀνήρ ad ipsos martyres, quos laudat, indicandos: Chrysostomus vero in iis quas citavi orationibus et

in quibusdam aliis nunquam eam vocem hoc sensu usurpat. Ex quo fit, ut hæc concio Chrysostomo potius tribui debeat, quam Basilio.

9. Exstant, ut ex dictis patet, sermones duo in Barlaam martyrem. Unus ab omnibus uno consensu ascribitur Chrysostomo : alter, de quo agimus, in controversiam vocatur. Sed, nisi valde fallor, si quis duas has orationes inter se comparaverit, utriusque eundem auctorem esse facile intelliget. Auctor enim, quicumque ille fuit, qui hanc orationem pronuntiavit, cum paucis verbis concionari statuisset, nihil aliud sibi proposuisse videtur, quam epitomen quamdam alterius concionis facere. Et vero quidquid in longiori concione de martyrii genere narratur, omne id in altera breviter summarimque dictum est, sic ut dubitari vix possit, quin utriusque orationis unus et idem parens sit. Imo non eadem solum summarim reperiuntur in breviori concione : sed eadem etiam verba nonnunquam adhibentur. Et ut ea de re a quovis facilius existimari possit, aliqua loca ex utraque oratione exscribam. In longiori igitur concione sic legitur (apud Chrysost. t. II, p. 682 et seq.) : 'Ὁλόκληρον ἐν τῇ δεξιᾷ πυρᾷ βαστάζων.... καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνου κακούργιας ἦν, τὸν μὴ εὐθέως ἐκ προοιμίων χαλεπὰ προσάγειν τὰ μηχανήματα... ἐξεληθὸντα δὲ αὐτὸν εἰς μέσον ἀγαγὼν.... Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ μηχανήμα; Τὴν χεῖρα κελεύσαντες ὑπὲρ τὴν ἐκτείνειν ὑπεράνω τοῦ βωμοῦ, ἐπέθηκαν ἀνθρακας καὶ λιθανῶν τῇ χειρὶ.... Ἐμενε γὰρ ὁ μακάριος Βαρλαάμ ἀκλιτῆ καὶ ἀπερίτρεπτον τερῶν τὴν χεῖρα.... ἀλλ' ὡς ἐξ ἀδάμαντος πεπηγυῖα, οὕτως ἀπερίτρεπτος ἔμενε.... καὶ οἱ μὲν ἀνθρακες τὸ μέσον τῆς χειρὸς διατρήσαντες ἐξέπιπτον κάτω, ἡ δὲ ἀνδρεία τῆς ψυχῆς οὐ διέπιπτεν. *Integram in dextera pyram gestans... etenim hoc quoque malitiæ illius fuit, quod statim a principio graves machinas non admoverit... egressum autem illum cum in medium adduxisset.... Quodnam igitur illud est machinamentum? Cum super aram extendere manum supinam jussissent, prunas et tibus manui imposuerunt.... beatus enim Barlaam nec inclinatam nec inversam manum tenens permansit.... sed, quasi ex adamante concreta esset, manus illa permanebat immota.... et prunæ quidem cum solam manus perforassent, deorsum cadebant, at animæ fortitudo non concidebat.* Quæ autem in breviori oratione leguntur (apud Basil. p. 140), hæc sunt : 'Ὁ δὲ τελευταῖον αὐτῷ παρὰ τῶν πολεμούντων προσῆκτο μηχανήμα. Βωμὸν γὰρ πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων ἐπονδὴν ἀνακαύσαντες, ἰσθᾶσι παρ' αὐτῷ ἀγαγόντες τὸν μάρτυρα, καὶ τῷ βωμῷ τὴν δεξιάν ὑπὲρ τὴν ἐπαιωρῆσαι κελεύσαντες, ὡς χαλκῷ θυσιαστηρίῳ τῇ χειρὶ κατεχρήσαντο, λιθανῶν αὐτῇ κακούργως ἐνθέντες φλεγόμενον.... Ἡ μὲν γὰρ φλόξ τὴν χεῖρα διέτρωγεν, ἔμενε δὲ ἡ χεῖρ ὡς τέφραν τὴν φλόγα βαστάζουσα· οὐκ ἔδωκε τῷ πολεμούντι κατὰ τοὺς φυγάδας τὰ νῦτα, ἀλλ' ἀτρέπετος εἰσῆκει κατὰ φλογὸς ἀριστεύουσα.... ἀλλ' ἦν τῆς δεξιᾶς καὶ τῆς τῶν παλαισμάτων ἡ νίκη, τῆς μὲν φλογὸς διὰ μέσου τῆς χειρὸς

ἀκπιπτούσης, τῆς χειρὸς δὲ ἐπι τεταμένης πρὸς πάλιν. *Quod postremum tormentum ei ab inimicis admotum est. Etenim libamen dæmonibus facturi, ignem aræ cum imposuissent, adductum martyrem ante eum sistunt, atque dexteram supinam super altare protendere iubentes, manu velut aræ ara abusi sunt, ardente thure in ea maligne imposito.... Etenim flamma quidem manum perrosit, sed tamen manus permansit flammam quasi cinerem gestans : non dedit tergum sævientī igni fugitivorum in morem, sed immota perstitit contra flammam strenue dimicans.... flammam inter et dexteram martyris instruebatur lucta : sed dextera novam quamdam luctaminum victoriam habebat, quandoquidem per mediam manum transeunte flamma, manus ad luctam porrigebatur.* Ex quibus intelligitur non eandem solum sententiam in duabus his orationibus reperiri, sed, ut dixi, eadem verba in utraque nonnunquam usurpari. Nam hæ voces, δεξιᾷ, βαστάζων, προσάγειν, ἀγαγὼν, μηχανήμα, κελεύσαντες, ὑπὲρ τὴν, βωμοῦ, λιθανῶν, ἔμενε, μέσον, ἐξέπιπτον, quæ in longiore concione inveniuntur, eadem et in breviori leguntur, licet sæpius aliter inflexæ. Scio quidem rarum non esse, ut duo scriptores qui idem argumentum tractent, non in sententiis modo, sed etiam in aliquibus verbis aliquando conveniant : sed in his quæ protuli, tam multa sunt quæ inter se conveniunt, ut putem non facile profertur posse exemplum aliquod, in quo duo scriptores in tam multis in tam paucis verbis convenerint. Quare longe mihi verisimilius videtur utriusque orationis unum et eundem auctorem esse, qui cum idem argumentum bis tractare statuisset, in posteriore concione epitomen prioris fecerit. Plane autem constat prioris auctorem Chrysostomum esse : consequens est igitur ut posterior ei quoque tribuatur.

10. Satis quidem sciunt, qui paulum modo versati sunt in legendis Chrysostomi scriptis, summum hunc virum aliquando concionatum fuisse ante episcopum Flavianum : sed tamen, quoniam ita expedit, loca aliqua quibus id aperte ostendatur, in medium adducere non pigebit. Cum igitur Chrysostomus Machabæorum laudes narraret, ita locutus est (t. II, p. 631) : 'Ἄλλ' ὦρα λοιπὸν καταπαύσαι τὸν λόγον, ὥστε πλειόνων αὐτοῦς ἀπολαῦσαι τῶν ἔγκωμιων παρὰ τῷ κοινῷ διδασκάλῳ. *Sed jam tempus est, ut finem dicendi faciamus, quo pluribus illi laudibus a communi doctore cumulentur.* In ea autem oratione, quæ in Natali Domini pronuntiata est, ita editum invenitur : 'Ἐν δὲ λοιπὸν εἰπὼν, καταπαύσω τὸν λόγον, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ τῶν μειζόνων παραχωρήσας. *Unum tantum si nunc addidero, orationi meæ finem imponam : quæ majora sunt, communi doctore dicenda relinquens.* Operæ pretium est nunc referre quæ in controversa concione leguntur, ut locorum contentione et comparatione facillius cognosci possit utri hæc oratio ascribi debeat, Basilio, an Chrysostomo. Sunt autem ejusmodi (Basil. t. II, p. 141) : 'Ἄλλὰ τί παιδικοῖς ἐλαττώ

τὸν ἀριστέα φελλίσμασι; Ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις τούτων τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον παραχωρήσωμεν γλώτταις· τὰς μεγαλοφωνοτέρας τῶν διδασκάλων ἐπ' αὐτῷ καλέσωμεν σάλπιγγας. *Quid autem puerili balbutie victorem magnam deprimō? Locum martyris laudandi cedamus linguis magnificentioribus, atque vocaliores doctorum tubas ad id præconium invitemus.* Fieri quidem potest, ut fallar: sed cum brevioris illius concionis auctorem audio ita loquentem, *locum martyris laudandi cedamus linguis magnificentioribus*, etc., audire mihi videor Chrysostomum, qui cum episcopo Flaviano concionandi locum dare vellet, ita loqui solebat. Nec quisquam dixerit numerum singularem in aliis quas indicavi concionibus usurpari, hic vero pluralem. Fit enim aliquando, ut oratores numero plurali utantur, cum si accurate loqui vellent, uterentur singulari: aut fortasse, quod a vero non abhorret, duo episcopi concionaturi erant post Chrysostomum, qui propterea numerum multitudinis adhibere debuerit. Certe quidem ex ipsa concionis brevitate conjicere licet, tres vicissim tunc concionatos fuisse, quorum primus fuerit Chrysostomus, alter Flavianus, tertius quivis alius. Nihil autem ad propositum refert, utrum unus, an duo episcopi his quæ protuli verbis ad concionandum invitentur. Etenim sive unum, sive duos dicas, plane constabit ejus de qua disputatur orationis Basilium auctorem non esse, cum nemo unquam post ipsum concionatus fuisse inveniatur.

10. Præterea si quispiam has duas conciones paulo attentius legerit, utramque eo loco habitam fuisse, ubi martyr Barlaam tumulus erat, facile opinor, fatebitur (a). De breviori quidem nullus ambigendi locus esse potest, cum id ita esse aperte ostendant quæ supra retulimus, quæque hoc loco rursus exscribere nihil necesse est. Neque vero de longiori aliud judicium prolatum iri puto, nisi ab iis, qui omnia in utramque partem interpretari profitentur, non autem ab iis, qui simpliciter verum quærunt. Ita autem in prolixiori illa concione legitur (t. II, p. 685): Ὑπόδεξαι τὸν στεφανίτην, καὶ μηδέποτε ἀφῆς ἐξελεθῆναι τῆς διανοίας τῆς σῆς. Διὰ τοῦτο ὁμᾶς καὶ παρὰ τὰς θήκας τῶν ἀγίων μαρτύρων ἠγάγομεν, *Ina* καὶ, etc. *Suscipe victorem coronatum, nec unquam ex mente tua exire permittes.* Idcirco vos etiam ad ipsos sanctorum martyrum loculos adduximus, ut, etc. Nec ita multo post hæc subjungit Chrysostomus (ibid. p. 686): Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα συνεληλύθαμεν· σκηνὴ γὰρ ἐστὶ στρατιωτικὴ τῶν μαρτύρων ὁ τάφος.... Ὅταν γὰρ ἰδῆς δαιμονιώνα ἀνθρώπων παρὰ τὸν τάφον τοῦ μάρτυρος κείμενον ὕπτιον, etc. *Idcirco nos etiam hic convenimus: tentorium enim est militare martyrum tumulus.... Cum enim hominem correptum a dæmone juxta martyris sepulcrum videris supinum jacentem*, etc. Postquam enim institutus sermo fuit de

A omnibus, quotquot aderant, martyrum sepulcris, obscurum non videtur Chrysostomum ad martyris Barlaam tumulum sermonem convertere: eoque magis, quod Chrysostomus, cum in suis orationibus utitur numero singulari μάρτυς, eum martyrem significet, quem laudibus ornare instituisset, ob idque vix dubium esse potest, quin hoc etiam loco martyrem Barlaam indicare voluerit, cum numero singulari usus sit. Arbitror igitur Chrysostomum, cum hæc verba pronuntiaret, *cum enim hominem correptum a dæmone juxta martyris sepulcrum videris*, etc., martyris Barlaam manu tumulum ostendisse. Sed si adversæ opinionis defensores semel fateantur prolixam hanc orationem habitam fuisse eo loco, ubi martyr Barlaam corpus jacebat, fateantur necesse est martyris illius tumulum Antiochiæ existisse, aut potius in agro Antiocheno, cum Chrysostomum longiorem illam concionem ibi habuisse constet. Ergo brevior oratio Antiochiæ quoque pronuntiata est, cum pronuntiata sit quoque, ut ex dictis patet (b), eo ipso in loco, ubi tumulus martyris Barlaam aderat. Nam sine dubio non duobus locis positus fuerat ejus martyris tumulus. Ex quibus efficitur breviorē illam concionem Chrysostomi esse, non Basilii, qui Antiochiæ nunquam concionatus sit. Quod diximus, martyrem Barlaam mortem obisse Antiochiæ, id potest confirmari et ex Eusebio, qui cum de martyribus Cappadociæ loquitur, nihil dicit, quod in hunc sanctum martyrem convenire possit: et contra, cum loquitur de martyribus Antiochiæ, quoddam supplicii genus refert, quod non ita multum ab historia beati Barlaam abludit. Ejus hæc sunt verba (c): Τοτὲ μὲν πέλουξιν ἀναιρομένον, οἷα γέγονε τοῖς ἐπ' Ἀραβίας, τοτὲ δὲ τὰ σκέλη καταγυμένον, οἷα τοῖς ἐν Καππαδοκίᾳ συμβέβηκε..... Τί δεῖ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας ἀναλωπτρεῖν τὴν μνήμην; ἐσχάραις πυρὸς οὐκ εἰς θάνατον, ἀλλ' ἐπὶ μακρᾷ τιμωρίᾳ κατοπτωμένων· ἐτέρων τε θάπτων τὴν δεξιάν αὐτῶν πυρὶ καθιέντων, ἢ τῆς ἐναγοῦς θυσίας ἐφαπτομένων. *Quipe cum admirandi martyres, partim securibus cæsi sint, ut in Arabia contigit, partim suffractis cruribus interierint, quemadmodum accidit in Cappadocia.... Jam vero ea quæ apud Antiochiam gesta sunt, quid opus est in memoriam revocare? ubi alii craticulis impositi, non ad mortem usque, sed ad diuturnitatem supplicii torrebantur; alii dexteras suas in ignem immittere mactuerunt, quam impia libamenta contingere.* Nemo enim, opinor, homo diffitebitur martyris Barlaam historiam ultimis Eusebii verbis satis apte adumbrari. Nec quisquam dixerit in duabus his orationibus reperiri quæ inter se aut contraria sint, aut contraria esse videantur, ob idque ipsas uni et eidem scriptori tribui non debere. Notum est enim oratores, cum quempiam laudandum sibi proponunt, locis quibusdam communibus uti solitos, eos-

(a) Lege num. 5.

(b) Lege num. eundem.

(c) *Hist. eccl.* lib. VIII, cap. 12.

que sæpe, si bis de uno et eodem sermonem habent, non tam curare, ut ea quæ ex communibus locis petita sunt, conveniant inter se, quam ut is, quem laudare volunt, quoquo modo laudetur. Quare nihil mirum si Chrysostomus, qui de martyre Barlaam orationem panegyricam bis habuit, contrarii aliquid in communibus his locis aut dicat, aut dicere videatur. Præterea si martyr Barlaam .historiam melius postmodum novit Chrysostomus, non video cur in posteriori sua concione circumstantias aliquas aliter narrare non potuerit. Imo vero ita facere debuit. Nihil ergo officit nostræ opinioni quarundam circumstantiarum varietas : sed illud eam maxime confirmat, quod ipsum martyrii genus iisdem fere verbis, ut ex dictis constat (a), in utraque oratione explicetur. Ex quibus omnibus effici videtur martyrem Barlaam neque Cæsareæ Cappadociæ mortuum esse, neque de eo Basilium orationem habuisse, neque eo quem mox dixi loco sepultum fuisse. Monet eruditissimus vir Tillemontius, martyris Barlaam festum diem in quibusdam Græcorum Menologiis die decima sexta Novembris notari : in aliis vero, quemadmodum et in Martyrologio Romano, die decima nona mensis ejusdem.

§ III. De homilia in sanctum baptismum, seu de Spiritu sancto.

11. Hæc oratio ita in utraque editione Parisiensi inscribitur, Ὁμιλία εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, *Homilia in sanctum baptismum* : sed mirum videri debet hoc opusculum sic in vulgatis inscriptum fuisse, cum in his unum duntaxat verbum obiter de baptismo dicatur ad comprobendam Spiritus sancti divinitatem. Nunc is, quem mox notavi, titulus, Ὁμιλία εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, *Homilia in sanctum baptismum*, huic lucubratiunculæ melius conveniret, cum nonnulla e Regio codice 1907 addiderimus, in quibus scriptor, quisquis est, de baptismo data opera mentionem facit. Sed hæc levia sunt; jam ad graviora properandum. Videamus igitur num hæc oratiuncula Basilii sit, cujus in libris invenitur. Et ne diu animos suspensos distineam, dico nihil mihi videri in hac concione Basilio Magno dignum. Cum enim in Basilii orationibus proœmium quoddam et pulcherrimum et elegantissimum præire soleat, ejus, de qua controversia est, orationis auctor, frigide ita incipit (pag. 583) : Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὕτως εἰς ἀρχάς, οὕτως εἰς δυνάμεις, etc. *Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, neque in principatus, neque in virtutes, etc.* Basilium, ut dixi, sermonem suum apto aliquo et eleganti exordio ornasset, et ita demum ea de re quam tractandam sibi proposuerat, disserere cœpisset. In iis, quæ mox sequuntur (ibid.), καὶ δελ-

ξαντος διὰ τῆς ἐμφυσήσεως, ὅτι τὸ Πνεῦμα τῆς θεϊκῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ οὐ τῆς κτιστῆς φύσεως, aliquid reperio, quod e consuetudine Basilii dictum fuisse non puto. Etsi enim orator optimus multis admodum locis quiddam divinum exprimat, tamen voce θεϊκός nusquam, quod quidem sciam, utitur. Quare cum probare conarer ultimos duos in *Εὐνομίον* libros in spuriis poni debere, inter alia argumenta, quibus ad id comprobandum usus sum, hoc quoque reperitur, quod vox θεϊκός, quæ ab indubitatis Basilii operibus abest, sæpius in iis, quos dixi, libris occurrat. Et quod suspicionem auget, in hoc brevissimo opusculo vox θεϊκός non ita multo post rursus adhibetur. Et illud quoque displicet (pag. 584), τὸ γὰρ, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, περὶ τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ. *Illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt »*, » ad creaturarum multitudinem referri debet. Primum enim ultima verba, περὶ τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ, ut Græce repunt, ita et Latine. Ita enim ad verbum interpretari licet : *illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt, » de creaturarum multitudine est.* Certe si, qui Latine sciunt, sic loqui non solent, Basilium, qui Græcarum litterarum peritissimus erat, ita Græce locutus fuisse non censendus est. Deinde illud, quod initio periodi positum est, non magis arridet. Cum enim Basilium propria Scripturæ verba refert, in suo sermone aliquid inserit, quo qui audiunt, aut legunt, Scripturam citari moneantur; nec puto eum ita locuturum fuisse nude et simpliciter, τὸ γὰρ, Πάντα, etc. Me movit etiam, quod verbum φάσκειν in illa oratiuncula bis repperim : quod nescio tamen an in sinceris Basilii orationibus totidem legatur. Nec sane meliora sunt quæ e Regio codice addidimus : quod satis ex solo initio cognosci potest. Ita enim incipit (pag. 585) : Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῆ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος βημάτων, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν, αὐτάρκως ἡμῖν σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος λόγον, ἐπαιδύθημεν ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ πύρι βάπτισμα ἐλεγκτικὸν μὲν ἐστὶ πάσης κακίας, δεκτικὸν δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν δικαιοσύνης, μῖσος μὲν ἐμποιοῦν τῆς κακίας, ἐπιθυμίαν δὲ τῆς ἀρετῆς, etc. *Sed enim ex Dei optimi gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, et sanctorum ejus evangelistarum et apostolorum et prophetarum, qui ejus quod secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi est, baptismatis doctrinam satis nobis explanarunt, edocti sumus baptismum illud quod in igne fit, ut ad omnem malitiam arguendam, ita ad Christi justitiam recipiendam idoneum esse, etc.* : quibus omnibus nihil dici potuit aut languidius, aut frigidius, aut inelegantius. Similiter, quod sub finem legitur, Δεσπότου καὶ

* Joan. 1. 3.

(a) Lege n. 9.

πλάστου, Basilianum esse vix crediderim. Nam vir eloquentissimus utitur potius alio quovis nomine ad rerum conditorem significandum, quam voce πλάστῃς. Accedit etiam, quod non satis intelligatur ad quod scriptionis genus hæc lucubratiuncula referenda sit. Etenim si primam partem spectes, dicas rudem quemdam esse de Spiritu sancto tractatum : si alteram, imperfecta quædam de baptismo homilia esse videbitur. Sed tam in una quam in altera parte nihil omnino reperio, quod Basilio Magno dignum sit. Certe si oratorum optimus Basilius de Spiritu sancto ac de baptismo loqui instituisset, de his, ut rei dignitas postulabat, disseruisset, non indiserit, non ineleganter, non inrudite : quæ tamen vitia in hac oratiuncula facile a quolibet deprehendi possunt.

§ IV. De homilia quæ in Lacizis habita est.

12. Quo terrarum angulo situs fuerit locus ille, ubi hæc oratio habita fuisse dicitur, ne conjectura quidem judicare possumus. Vir doctissimus Tillemontius, qui hanc orationem Basilii esse existimaret, Laciza locum aliquem esse diœcesis Cæsariensis suspicatus est ; nec nego ego eum jure ita suspicari potuisse, maxime cum nemo hactenus, quod quidem sciam, eam orationem suspectam habuerit. Et certe veterem illam opinionem non parum confirmat, quod hæc homilia inter genuinas Basilii orationes in omnibus libris et ære excusis et calamo notatis reperitur. Sed si quis rem paulo attentius consideraverit, non valde admodum dubito quin eam orationem aut in spuris, aut certe in suspectis positurus sit. Interea afferam causas, cur de ea dubitandum putem. Primum occurrit locus ille, ubi ita legitur (pag. 588) : Ἐπεὶ τὸν ἀνώμαλός ἐστι τῶν ὀρωμένων ἡ φύσις, πῶς ἐπαινεῖ ἡ Γραφή τὸν βλέποντα λεῖα, ὑπὲρ τὸν τραχέα ; Καὶ κατακρίνει τὸν ὄρη καὶ σκοπέλους, etc. Cum igitur eorum quæ videntur, inæqualis sit natura, qui fit ut eum qui levia videt, præter alterum qui aspera conspiciit, laudet Scriptura ? Ita condemnat videntem montes et scopulos, etc. Illud τὸν quod ultimo loco positum est, non placet, et est tale, ut primo aspectu credas vitii aliquid inesse in Græcis. Scio quidem vocem βλέποντα hoc loco suppleri debere : sed hic articulus sine ullo verbo adhibitus, obscuri aliquid et inconcinni habet, nec apte hoc loco posita fuisse videtur ellipsis. Arbitror igitur scriptorem paulo humaniorem aut vocem ὀρώοντα additurum fuisse, aut alio quovis eloquendi genere usurum. Quod statim sequitur, ἀλλὰ νόει μοι ὑψηλῶς, Ὁ βλέπων λεῖα, minus adhuc mihi probatur. Et vero prior locus est ejusmodi, ut monui, qui errorem incautis objicere possit : posterior reipsa veteri interpreti errorem objectit. Etenim quasi in mediis tenebris constitutus fuisset, ita ea quæ dixi verba Latine reddidit, [Verum nihil illud.] Qui levia videt, sub-

A *limius expende.* Improbo quidem interpretem, qui cum verba Græca non statim intelligeret, inepte interpretari maluit, quam eorum sententiam laboriosius inquirere : sed multo magis reprehendendum puto scriptorem ipsum, qui quod pessime locutus sit, malæ interpretationi locum dederit. Basilius igitur, aut potius alius quivis, si modo non omnino loquendi imperitus fuisset, ita scripsisset, ἀλλὰ τὸ, Ὁ βλέπων λεῖα, νόει μοι ὑψηλῶς, quæ verba cum clara sint hoc modo posita, nemini offencilo esse potuissent : quisquis enim ea vel qscitanter legisset, statim vidisset ipsa sic verti debere, sed illud, « Qui videt levia, » sensu altiore intellige. Et quoniam sermo est de illo, Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται, monebo uti et Ducæus jam antea in eruditissimis suis notis monuit, hæc verba in Proverbiis nusquam reperiri. Quomodo ergo auctor paulo ante (pag. 587) ita loqui potuit : Εἴρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις κατὰ τὸ εἶδος τὸ παροιμιᾶκόν, πρὸς γυμνασίαν τοῦ νοῦ τοῦ ἡμετέρου τῆς ἀσαφείας ἐπιτεθείσης, ὅτι, Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται. Dictus est primus sermo in Παροιμίαις in modum proverbii, adjecta quadam obscuritate ad mentem nostram exercendam, « Qui videt levia, misericordiam consequetur ? » Nec quisquam dixerit similia in Proverbiis inveniri, ubi ita legitur, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπετωσαν, οὐλοὶ τῆς ῥέκτας. Etsi enim ex illis, ὁ βλέπων λεῖα, eadem effici possit sententia, atque ex his, οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπετωσαν : tamen ipsæ per se voces tam inter se differunt, ut diligentissimus vir Basilius alias pro aliis sumpsisse credi merito non possit, præsertim cum Proverbiorum locus modo lectus fuisse dicatur. Præterea libens quærerem unde auctor illud, ἐλεηθήσεται, hauserit. Si de suo hanc vocem addidit, non ita solet Basilius : sin ex aliquo Proverbiorum loco ipsam sumptam fuisse dicas, jamdudum vir doctissimus Ducæus ejusmodi locum in Proverbiis nusquam comparere satis aperte significavit, cum ita scripsit : Citatur hoc « Qui levia respicit » ex Proverbiis, in quibus tamen nusquam reperiri poterit, ab eo quidem certe, qui Græco Bibliorum indice a Kircherò conscripto uti voluerit. Neque enim usquam in Proverbiis occurrit, aut λεῖα βλέπειν, aut ἐλεηθήσεται βλέπων. Vidimus scriptorem ita indiligentem fuisse, ut eorum, quæ ex Proverbiis paulo ante recitata fuerant, oblitus esset : nunc videbimus eundem oblitum fuisse eorum, quæ ipse proxime ante dixerat. Nam post has voces, εἴρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις..... Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεηθήσεται, qui levia videt, misericordiam consequetur ; duobus interjectis versibus sequitur, πῶς ὁ λεῖα βλέπων ἐπαινεθήσεται ; quomodo qui levia videt, laudabitur ? Nam hoc ultimo loco legi debere ἐπαινεθήσεται, cum ex notis, tum ex orationis serie constat. Sic enim persequitur scriptor (pag. 587), ἐπαινετὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κατὰ προαίρεσιν.... πόθεν ὁ ἐπαινος τῷ ὀρώοντι τὰ

Ἀ Prov. iv, 25.

λαία; etc. *Etenim quæ a voluntate pendent, merentur laudem... unde laus tribuetur levia conspicienti?* etc. Quis autem facile crediderit tam obliviosum fuisse Basilium, ut ei exciderint quæ tantum non proferebat?

13. Audivimus auctorem Scripturam inepte citantem : nunc eundem audiamus inepte loquentem. Ita igitur aliquanto post (pag. 589) loquitur, εἰπέ δὲ ἔτι Ἐστί τις ἐν ἡμῖν φιλόδοξος, καὶ οὐ θυμικός : ubi verbum εἰπέ pro futuro positum videtur, sic ut hic locus ita vertendus sit : *Est autem dicturus : Est inter nos qui sit gloria cupidus, qui tamen iracundus non sit.* Rursus non longe ita scriptum invenitur : Ἐάν παραστῆς τῷ Ιατρῷ, καὶ ἰδῆς τὴν πολυτέλειαν τῶν φαρμάκων ἐν ταῖς πολυπτύχοις ἀποκειμένην δέλτοις, περισκόπει τί οἰκείον ἀπόκειται τῷ σῶ πάθει : ubi pariter vox περισκόπει posita est pro tempore futuro, cum ea quæ retuli verba ita Latine reddenda sint : *Quod si adeas medicum, et videris pretiosa medicamenta in variis tabulis collocata, considerabis quid tuo morbo conveniat.* Illud autem loquendi genus Basilianum non esse vel ex eo intelligi potest, quod eruditissimi duo viri, qui in legendis gravissimi Patris scriptis multi erant, priorem locum non intellexerint. Velim legas eam quam in id addidi notam. Reperias quidem ubi voces δρᾶσον et ποιήσον pro futuro positæ sint, *facturus* : idque inde factum videtur, quod deducantur a futuro, δρᾶσω, ποιήσω : sed ubi voces εἰπέ et περισκόπει aut similes eodem illo sensu usurpentur, vix, opinor, apud idoneos scriptores inveniri poterit ; aut certe ejus rei exemplum ullum apud Basilium exstare non puto. Nec aptius dictum videtur quod aliquanto infra (pag. 591) sequitur, θησαυρὸς δὲ ἔστιν ἡ εὐσέβεια χρημάτων, ad verbum, *nam thesaurus est pietas pecuniarum.* Quibus in verbis peregrini aliquid et absoni inesse nemo, opinor, non videt : sed suspicari fortasse poterit quispiam, vocem προτιμότερος, aut similem eo quem mox dixi loco a typographis omissam fuisse, supplerique debere hoc modo, θησαυρὸς δὲ ἔστιν ἡ εὐσέβεια χρημάτων προτιμότερος, *pietas autem thesaurus est pretiosior quam divitiæ.* Ergo ne quisquam in ejusmodi suspicionem adducatur, monebo ita prorsus in omnibus libris et impressis et veteribus legi, uti edendum curavimus. Præterea cum scriptor multis locis inepte loquatur, quid mirum videri debet, si hoc quoque loco inepte locutus sit? Deinceps de diabolo loquens auctor, sic scribit (pag. 594): Κλέπτει διὰ τοῦ ψεύδους, ἐπειδὴ τεῖχος ἔστι τοῖς ἀδελφούσιν εἰς παράβεισον τὸ ψεῦδος, *Decipit mendacio atque circumvenit : siquidem iter in paradisum facientibus murus mendacium est.* Velim qui legunt se ipsi interrogent, an ita loquerentur, *diabolus mendacio decipit, atque circumvenit, quoniam iter in paradisum facientibus murus mendacium est.* Scripserat solus, ut mihi quidem videtur, tam nove tamque insolite et cogitare, et loqui potuit. Postquam enim audiveras virum ita loquentem, *diabolus men-*

dacio decipit atque circumvenit, putasses te quidvis potius auditurum quam illud, *quoniam iter in paradisum facientibus murus mendacium est.*

14. Quod si voces non satis aptæ optimi oratorum Basilium parum decent, res ipsæ non satis graves omnium gravissimum Patrem parum deceræ videntur. Postquam scriptor plura quam par erat de hominis præstantia dixerat, ut colligere posset diabolium ei ob tantas prærogativas invidisse, tum demum de muliere sermonem instituere incipit, hoc modo (ibid.) : Ἔως γὰρ μόνος ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ εἶχε λαβὴν ὁ διάβολος· ἐπεὶ δὲ ἐκτίσθη ἡ γυνή, ἀπαλὸν ζῶον, ἀναγκαίως τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἀπαλότητα φυσικὴν ἐμποιήσαντος, ἵνα ὑπὸ τοῦ φιλανθρώπου εὐμαρῶς τραφεῖ τὰ νήπια. Εἰ γὰρ αὐστηρὰ ἦν ἡ γυνή, οὐκ ἂν ἀποκλαιόμενον τὸ νήπιον τοῖς στήθεσιν ἐνηγκαλιζέτο, οὐκ ἂν τῆς ἰδίας τροφῆς ἡμέλει, τὸν δὲ μαζὸν ἐπέιχε πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὑπομαζίου παιδίου. Νῦν μέντοι μητέρων εὐσπλαγγνίαι τὸν ὕπνον πολυλάκις τῶν βλεφάρων ἀποδιώκουσιν, ἐπειδὴν μικρὸν παρενοχληθῆ τὸ νήπιον. Ἴνα τοίνυν ἐκτρέψῃται νήπιον, ἀπαλὴ ἡ φύσις ἡ γυναικεία παρήχθη, ἀπαλὴ καὶ φιλόανθρωπος. Τῷ οὖν, etc. *Etenim quandiu solus fuit homo, ansam non habebat diabolus; sed istuc contigit, postquam condita est mulier, tenerum illud animal, cui Conditor necessario teneritudinem naturalem indidit, ut ob benignitatem pueros propense educaret. Etenim si austera esset mulier, non sane plorantem infantem ulnis complexa in sinu soveret, neque alimento suo neglecto, mammam ad lactentis pueri commodum præberet. Nunc vero materna illa charitas somnum e palpebris non raro fugat, ubi in commodum leve infanti accidit. Ut igitur infans nutritur, muliebri sexus tener conditus est, tener et humanus. Quamobrem teneræ ac molli, etc.* Quid est, quæso, nugari, si hoc non est? Certe si talia narrasset muliercula aliqua, fortasse non esset cur miraremur : sed cui persuaderi poterit gravissimum virum Basilium ejusmodi nugas effutuisse? Quibus in verbis aliquid post vocem νήπια poni debuisset moneo, quale est illud, τότε τοῦτο ἐγένετο, ut oratio et clarior esset, et melius cohæreret : quæ voces si additæ fuissent eo quem dixi loco, ita interpretari licuisset : *Etenim quandiu solus fuit homo, ansam non habebat diabolus, sed posteaquam condita est mulier... ut ob benignitatem pueros propense educaret, tunc contigit ut ansam haberet.* Illud autem eo notavi, ut magis pateret error, quem similis loquendi ratio viris doctissimis objecit. Is autem, quem dico, locus ea quæ retuli verba proxime antecedit. Ibi autem ita legitur (pag. 593) : Ἐπειδὴ κατέμαθε τὸν ἄνθρωπον· ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο ζῶον πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμομιμίαν ὁ Κύριος προεκαλεῖτο, διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάγων αὐτὸν, καὶ διὰ σωφροσύνης τῶν κατὰ τὸν βίον, ἐπεὶ τὴν τελείωσιν τῆς ψυχῆς λείπει. Ἔως γὰρ, etc. *Postquam consideravit hominem : postquam vidit exiguum hoc animal a Domino ad angelorum æqualitatem advocari, ut qui ipsam per virtutem ac rerum mundanarum*

moderatum usum eveheret ad animæ perfectionem, etc. Ubi notare operæ pretium est, vocem *λείπει* in Parisiensi editione additam fuisse, ut monerentur, qui legerent, aliquid hoc loco deesse; sed tamen nihil deest, vocemque *λείπει* delendam esse constat ex libris veteribus, in quibus illius ne vestigium quidem exstat. Inepta autem illa loquendi ratio ut Parisiensis editionis auctores, ita eruditissimum quoque virum Combesium decepit. Putarunt hæc verba, ἐπειδὴ κατέμαθε τὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι, etc., referri ad aliquid quod sequi deberet, cum tamen ad ea quæ præcedunt referrentur. Itaque ex iis quæ paulo ante leguntur verbis ejus loci sententia peti debet, sic ut vox ἐπονηρεύσατο, quæ initio periodi superioris invenitur, subaudiatur: quibus probe intellectis, perspicuum est totius ejus loci hanc esse sententiam: *Diabolus maligne se gessit, cum vidit multum homini affluere voluptatis... Rursus se maligne gessit, cum consideravit hominem, et cum vidit exiguum hoc animal a Domino ad angelorum æqualitatem advocari*, etc. Ergo erraverunt quidem, qui hic aliquid a librariis omissum fuisse arbitrati sunt: sed eos multo minus reprehendendos esse judico, quam scriptorem ipsum, qui quod male locutus est, errandi occasionem dedit. Nec ita multo infra cum auctor pantherarum in homines odium describere vellet, his verbis usus est (pag. 595): Εἶδον ἐγὼ τὰ μισανθρωπότατα τῶν ζώων ἐν τοῖς σταδίοις πολλάκις, ἢ εἶδον ἢ ἤκουσα (a)· ἀσφαλῆς γὰρ ἔστω ὁ λόγος. *Vidi ego sæpe in stadiis infestissima homini animalia, aut vidi, aut audivi: tutus enim sit nobis sermo*. Primum scriptor ait vidisse se: sed quasi religione tactus, statim addit se aut vidisse, aut audivisse. Ita autem loqui, ut mihi quidem videtur, ejus est, qui in privatis ac familiaribus colloquiis tempus jucunde terere cupit, non ejus, qui publicam concionem ad populum habet. Præterea qui dicit se aliquid sæpe vidisse, quomodo dicere potest, se aut vidisse, aut audivisse? Nam fieri potest quidem aliquando, ut si rem aliquam semel viderimus, dubitemus utrum eam viderimus, an audiverimus: sed si sæpe aliquid viderimus, omnis et dubitatio et religio tollitur, consciique sumus nobis, nos id vidisse. Moneo alicubi (b), hanc dicendi formulam, *ego vidi, ego novi*, familiarissimam fuisse Basilio Magno, ob idque non valde admodum dubito, quin orationis auctor, cum ita locutus est: *Vidi ego sæpe in stadiis*, etc., aut Basilius ipse, aut certe ejus aliquis imitator eximius videri voluerit: sed cum ita futurum speraret, sibi nimis blandiebatur. Nemini enim persuaderi poterit, Basilium eum fuisse, qui diceret vidisse se aliquid sæpe, et tamen statim dubitaret, an id unquam vidisset: velim oculis perlustrentur

^a Luc. x, 30.

a) Emendatio obvia, καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα, et vidi, et audivi alius qui viderant; ἢ pro καὶ descriptor legerit: pronæ est enim utriusque voculæ in codd.

A ipsa loca, in quibus Basilius ea quam dixi formula usus est: quæ si quispiam legerit, magis ac magis intelliget Basilium nihil tale dixisse, quale in hac concione reperitur. Unum si addidero, reliqua omittam. Statim igitur ita scribit auctor (pag. 595): Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐν τῇ εἰκόνι τὸ μισῶθειον ἐδειξεν, ἐπειδὴ Θεοῦ προσάψασθαι οὐκ ἐδύνατο. Οὕτως ὁ εἰς ἡμᾶς πόλεμος ἀπόδειξεν ἔχει τοῦ θεομάχου εἶναι τὸν πονηρὸν, καὶ πρῶτον πολεμεῖν τῷ Δεσπότη. Ἐκεῖνος κατήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Ἱεριχὼ τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ κοῖλα· ἐπὶ μὲν τῆς ὄρεινῆς ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ δὲ Ἱεριχὼ κάτω ἐν τῇ ἀλμυρᾷ θαλάσῃ. Εἰ τις ὑμῶν εἶδε τὸν τόπον, οἶδα τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, ὅτι Ἱεριχὼ μὲν ἔχει τὰ κοῖλα τῆς Παλαιστίνης, Ἱερουσαλήμ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρήρῃσται, τὴν ἀκρὰν κατέχουσα τοῦ βρους τοῦ διὰ πάσης ἐκεῖνης τῆς χώρας ἀνεσθηκότος. *Sic etiam diabolus suum in Deum odium patefacit in imagine cum Deum attingere non possit. Sic ex illato bello liquet malignum illum Dei hostem esse, ac primum Domino ipsi bellum gerere. Ille hominem ab Jerusalem in Jericho abduxit, ab altis ad cava. Nimirum Jerusalem in montana regione sita est; Jericho vero in depresso ac humili loco ad Salsum mare. Si quis vestrum vidit locum, vera esse novit quæ dicuntur, Jericho videlicet in Palæstinæ cavis locari, Jerusalem vero in summo loco sitam esse montis ejus, qui per totam illam regionem assurgit, cacumen occupantem*. Hæc dum legerem, mihi visa sunt non satis inter se cohærere. Hic si sermo esset de amore proximi, faterer exemplum ejus hominis, qui ab Jerusalem in Jericho descendebat ^b, apte et commode allatum fuisse: sed hoc loco ejusmodi exemplum ita intempestive adductum est, ut oratio prorsus dissoluta esse videatur. Certe si alius quis idoneus auctor diaboli in Deum aut in homines odium ostendere instituisset, hoc exemplum proferre nunquam cogitasset, cum sexcenta sint et aptissima et notissima, quibus ad id commonstrandum uti liceret. Quomodo ergo Basilius horum auctor dici merito possit, qui unus omnium in aptis exemplis proferendis felicissimus fuisse comperitur? Præterea quæ sequuntur, *nimirum Jerusalem in montana regione sita est; Jericho vero in depresso ac humili loco ad Salsum mare; si quis vestrum vidit locum, novit vera esse quæ dicuntur*, etc., hominis sunt, qui vana serio dicit, non gravissimi Patris, qui ubique convenientissima quæque et utilissima docet.

15. Auctor, quisquis est, aut Basilius ipse videri voluit, aut certe Basilianus esse studuit. Nam aliquando verba ipsa, sæpe sententias ab eo sumpsisse deprehenditur. Quæ ergo hic dicta sunt aut de ira, aut de invidia, aut de avaritia, non aliunde magis

mss. permutatio. EDIT.

(b) Lege num. 29.

sumpta esse constat, quam e Basillii libris, qui, ut A
notam est, his de vitiis pulcherrimas orationes
habuit. Imo etiam si quis diligenter legat eam con-
cionem, cui titulus est: *Quod Deus non est auctor
malorum*, inde quoque aliquid expressum fuisse
agnoscat. Nunc, ut ea de re existimare cuique li-
ceat, proferam locum unum, ex quo de cæteris con-
jectura fieri possit. Auctor igitur sic loquitur
(pag. 589): Πῶς ἀσχημονεῖ ὁ θυμῶδης; Ἀποτίθεται
τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον, θηρίου σχῆμα μεταλαμ-
βάνει. Ἐννόησον τὸν θυμούμενον· ἐπέξεσεν αὐτῷ ὁ
θυμὸς, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπελάττησαν, οὐκ εἰσὶν οἱ
αὐτοὶ ὀφθαλμοὶ· πῦρ βλέπει, ἀνέδραμεν αὐτῷ τὸ
αἷμα, περιέξεσε τὴν καρδίαν, ὑπέδραμε τοὺς χιτῶνας
τῶν ὀφθαλμῶν, ἐγένετο ὑφαιμος ἐγγωρῶν τῷ πάθει,
ἤλλοίωσεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἄηρ θυμῶδης B
οὐκ εὐσχήμων. Ἐάν ἴδῃς τὸν θυμούμενον τοὺς
ὀδόντας παραθήγοντα, ἐνθυμηθῆτι ὅτι σὺ ἔοικεν ὁ
τουτοῦτος... ἐάν ἴδῃς τὸν θυμούμενον πατρὸς μὲν ἐπι-
λανθανόμενον, παιδὸς δὲ ἀγνοοῦντα σῶμα... καὶ γέγονε
κακῶν φιλονεικία. Ὁ δὲ ἐν κακῶν ἀμίλλαις νικῶν,
οὗτος ἀθλιώτερός ἐστιν. *Quomodo inhonestus est,
qui iracundus est? Exiit habitum humanum, bellui-
num habitum induit. Finge tibi animo iratum; effert-
sit in ipso ira, et oculi mutati sunt: non sunt iidem
oculi, ignescunt: excurrit ipsius sanguis, circum cor
ebullit, tunicas subit oculorum: suffunditur sanguine,
cum morbo succumbit; alterat oculos suos. « Vir
iracundus est inhonestus. » Si videris iratum dentes
acuentem, cogita hominem ejusmodi apro similem C
esse... si videris iratum patris obliviscentem, non
agnoscentem corpus filii... sicque malorum fit con-
tentio. Qui autem vincit in malorum certamine, is
magis miser est.* Basillii autem verba sunt hæc (pag.
83, 84 et seq.): Διὰ τοῦτον ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλους
ἠγνόησαν· γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς φύσεως ἐπελά-
θοντο... καὶ τίνος οὐχὶ λοβόλων ἀναιδέστερον ἐφορ-
μῶντες, οὐ πρότερον ἴστανται πρὶν ἢ διὰ μέγαλου
καὶ ἀνηκέστου κακοῦ... διαπνευσθῆ τὸ φλεγμαῖνον...
Ὁρεγομένοις γὰρ τῆς ἀντιληψέως, περιζεῖ μὲν τῇ
καρδίᾳ τὸ αἷμα, ὡσπερ βίᾳ πυρὸς κυκώμενον καὶ
παφλάζον· πρὸς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξανθήσαν, ἐν
ἄλλῃ μορφῇ τὸν ὀργιζόμενον ἔδειξε· τὴν συνήθη πᾶσι
καὶ γνωρίμην, ὡσπερ τι προσωπεῖον ἐπὶ σκηνῆς,
ὀπαλλάξαν. Ὁφθαλμοὶ μὲν γὰρ ἐκείνοις οἱ οἰκεῖοί τε D
καὶ συνήθεις ἠγνόηται, παράφορον δὲ τὸ ὄμμα, καὶ
πῦρ ἦδη βλέπει, καὶ παραθήγει τὸν ὀδόντα κατὰ τῶν
σῶν τοὺς ὁμῶσε χωροῦντας. Πρόσωπον πελειόνον καὶ
ὑφαιμον... ἐν γὰρ ἀμίλλαις πονηραῖς, ἀθλιώτερος
ὁ νικῆσας. *Per iram fratres se invicem ignoravere:
parentes quoque et liberi naturæ oblitii sunt... ac
impudentius venenata quaris bestia irruentes, non
prius desistunt quam inflammatio per magnam im-
medicabilemque perniciem... discutiat... Nam
circa cor quidem in iis qui vindictam anhelant, effervescit sanguis, utpote vī ignis exagitatus ac æstuans:
in superficie autem efflorescens, irascentem in alia
forma ostendit, consuetam et notam omnibus for-
mam tanquam personam in scena commutans. Nam*

*illorum et proprii et consueti oculi non cognoscantur,
effertus est aspectus, atque igne jam micat. Quin et
grassantium suum more dentes acuit. Facies est li-
vida et sanguine suffusa... Nam in malis pugnis mi-
serior est qui vincit. Hæc autem eo retuli paulo
fusius, ne quis miraretur quod hæc oratio inter
veras ac germanas Basillii orationes in omnibus
libris posita sit. Cum enim animadvertissent libra-
rii, multa in ea reperiri, quæ in Basillii concionibus
reperirentur, facile adducti sunt, ut ipsam inter ge-
nuina illius scripta collocarent.*

§ V. *De homilia in humanam Christi generationem*

16. Antequam eruditorum de hac oratione opi-
niones referamus, abs re non erit paucis adnotare,
quæ nobis in ea scitu digna visa sunt. Primum igitur
scriptor, quicumque ille fuit, multas affert cau-
sas, cur Maria desponsata sit viro: quas, si unam
excipias, de qua paulo post commodius dicam, hoc
loco exscribere non pigebit. Et quoniam præstat
ipsos auctores audire, ipsa Græca verba referre
statui. Sic igitur loquitur (pag. 598): Καὶ παρθένος,
καὶ μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, ἐπιτηδεῖα πρὸς τὴν τῆς
οἰκονομίας διακονίαν ἐκρίθη, ἵνα καὶ ἡ παρθενία
τιμηθῆ, καὶ ὁ γάμος μὴ φαλισθῆ. Ἡ παρθενία μὲν
γὰρ ὡς ἐπιτηδεῖα πρὸς ἀγίασµὸν ἐξελέγη· διὰ δὲ τῆς
μνηστείας αἱ ἀρχαὶ τοῦ γάμου συμπαραλεήφθησαν·
ὁμοῦ δὲ ἵνα καὶ μάρτυς οἰκεῖος ἢ τῆς καθαρότητος
Μαρίας ὁ Ἰωσήφ, καὶ μὴ ἔκδοτος εἴη τοῖς συκοφάν-
ταις ὡς τὴν παρθενίαν βεβηλώσασα, μνηστῆρα εἶχε
τοῦ βλου φύλακα. *Et virgo, et viro desponsata, habita
est idonea ad hujus dispensationis ministerium, ut
et virginitas honori esset, et matrimonium non con-
temneretur. Virginitas enim ut ad sanctimoniam
apta, selecta est: per desponsationem vero compre-
hensa sunt initia nuptiarum. Simul autem, ut et Jo-
seph puritatis Mariæ esset testis domesticus, et ne
calumniatoribus foret obnoxia, quasi virginitatem
contaminasset, sponsum habebat vitæ custodem. Nec
ita multo infra, antiqui cujusdam sententiam pro-
ponens, idem auctor sic scribit: Εἴρηται δὲ τῶν
παλαιῶν τινι καὶ ἕτερος λόγος, ὅτι ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν
τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν παρθενίαν τῆς
Μαρίας ἢ τοῦ Ἰωσήφ ἐπενοήθη μνηστεία. *Allata est
et alia ratio a quodam ex antiquis, videlicet excogi-
tata fuisse Josephi desponsationem, ut Mariæ virgi-
nitas lateret hujus mundi principem. Vix autem du-
bitari potest, quin antiqui nomine intelligendus sit
martyr Ignatius, cujus hæc sunt verba in Epistola
ad Ephesios: Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς
ἐκυοφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ, ἐκ
σπέρματος μὲν Δαβὶδ, Πνεύματος δὲ ἁγίου... Καὶ
ἐλαθεν τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ παρθενία
Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος
τοῦ Κυρίου. Deus enim noster Jesus Christus con-
ceptus est ex Maria, secundum dispensationem Dei
ex semine quidem David, Spiritu autem sancto...
Et latuit principem sæculi hujus virginitas Mariæ,
et partus ipsius, similiter et mors Domini. Ubi quasi
præteriens monito, deceptum videri doctissimum**

virum Tillemontium, cum scripsit (a) Origenem in hac homilia nomine cujusdam antiqui indicari. Nam intelligi debere martyrem Ignatium, ex gravissimo auctore Hieronymo confirmari potest: qui cum primum caput Matthæi interpretaretur (b), ita scripsit: *Martyr Ignatius etiam quartam addidit causam, cur a desponsata conceptus sit: ut partus, inquiens, ejus celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed de uzore generatum.* Nec indignum puto quod notetur, duo mysteria olim uno eodemque die fuisse celebrata, ortum Domini et Magorum adorationem. Auctor enim duo hæc mysteria ita exponit ac conjungit, ut obscurum non sit utrumque illis temporibus simul celebratum fuisse. Erat autem nomen diei festo, *Theophania*. Cum enim auctor jam orationi suæ finem imponere cogitaret, sic loquitur (pag. 602): *Φοιγξόμεθα τινα καὶ ἡμεῖς φωνὴν ἀγαλλιᾶσεως ὄνομα θώμεθα τῇ ἑορτῇ ἡμῶν, Θεοφάνια. Eloquamur et nos vocem aliquam exultationis: festum nostrum appellemus Theophaniam.* Et, quando talia colligere cœpi, addam illud quoque, virginem Mariam Theotocon appellari.

17. Jam more nostro disputemus merito an immerito hæc oratio tribuatur Basilio. Eruditissimi viri Combesius et Dupinus ne videntur quidem hanc orationem suspectam habuisse. Tillemontius vero, vir acerrimo judicio præditus, ait eam in dubiis poni posse. Nec prætereundum silentio, hanc concionem deesse in aliquibus libris veteribus: sed nihil inde satis firmi ad eam rejiciendam concludi posse, vident, opinor, omnes. Quare necessario recurrendum ad alia principia, ipsaque oratio in se consideranda; num quid in ea inveniri possit, quod nobis ad judicandum facem præferat. Primum occurrit illud (pag. 596): *Πῶς οὖν δι' ἐνός, φησὶν, εἰς πάντας ἦλθε τὸ λαμπτήριον; Quomodo igitur per unum, inquit, in omnes splendor devenit?* Quod ut verum fatear, prorsus peregrinum et a Basilio consuetudine alienum mihi videtur. Nam, nisi valde fallor, ut apud cæteros bonos auctores, ita apud Basilium λαμπτήρ usitate dicitur, non λαμπτήριον. Aliquanto post magni aliquid dicturum se pollicitus auctor, tamen præter expectationem nihil ejusmodi dicit. Postquam enim attulerat aliquot causas, cur Maria virgo desponsata sit, aliam prolaturus, sic loquitur (pag. 598): *Ἔχω τινὰ καὶ ἄλλον λόγον εἰπεῖν οὐδὲν ἀτιμότερον τῶν εἰρημένων, ὅτι ὁ ἐπιτήδειος πρὸς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου καιρὸς, πάλαι προωρισμένος καὶ προδιατεταγμένος πρὸ καταβολῆς κόσμου, τότε ἐνειστῆκει, καθ' ὅν ἔδει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἰησοῦ τὴν Θεοφόρον ἐκείνην συστήσασθαι σάρκα. Ἐπειδὴ δὲ ὁμοίσιμον τῆς καθαρότητος Μαρίας οὐκ εἶχεν ἡ κατ' ἐκείνην γενεὰ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ὑποδέξασθαι, προκατελήπητο δὲ διὰ*

τῆς μνηστείας, ἐξελέγη ἡ μακαρία Παρθένος, οὐδὲν τῆς παρθενίας ἐκ τῆς μνηστείας παραδολαβείσης. *Possum et aliam quamdam rationem proferre, nihilo his quas protulimus vilioiorem, quod videlicet idoneum ad incarnationem Domini tempus olim præfinitum et ante conditum orbem prædestinatum tunc instaret, in quo Spiritum sanctum et Altissimi virtutem oportebat carnem illam Dei gestatricem conformare. Quoniam vero illa hominum ætas nihil puritati Mariæ æquandum habebat, sic ut Spiritus sancti susciperet operationem, occupata autem jam erat per desponsationem, electa est beata virgo, nihil ex desponsatione virginitate læsa.* Auctor promiserat, ut dixi, allaturum se eximiam quamdam causam, cur desponsata fuisset virgo Maria: sed non videtur promissis stetitisse. Etenim, si res attentius consideretur, non proprie affert causam, cur desponsata fuerit: sed ait solum eam, cum inventa fuisset jam per desponsationem occupata, propterea electam fuisse, quod alia nulla virgo ei illa ætate par esset puritate. Ex auctoris igitur verbis discimus, non cur fuerit viro desponsata, sed cur virginibus cæteris anteposita sit, videlicet ob puritatem. Quod addit auctor, puritatem Mariæ nihil læsam fuisse ex desponsatione, id ut ad rem non pertinet, ita a nemine in dubium revocatur. Aut nihil tale promississet Basilius; aut, si promississet, dignum aliquid promissis dixisset. Illud quoque quod mox legitur: *Ἀμφότερα εὗρεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ τὴν κύρσιν καὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου. Utrumque invenit Joseph, et graviditatem, et causam, quod ex Spiritu sancto, mihi displicet.* Et vero in his verbis videtur inesse insuave aliquid et inelegans; nec admodum dubito quin alius quivis scriptor addidisset voculam aliquam, qua orationem suam ornatorem reddidisset. Nec magis placet locus ille (ibid.), ubi scriptor angelum ita cum Josepho colloquentem facit: *Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· μετ' ἐκείνη ἐνθυμηθῆς ὅτι ὑπονοεῖται ἀπόποις συστιάσεως τὸ ἀμαρτήμα. Δίκαιος γὰρ προσηγορεύθης· οὐ πρὸς, etc.* *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam, neque illud cogitaveris obumbraturum te peccatum absonis quibusdam commentis. Nam vocatus es justus, non est autem, etc.* Nam illud quidem: *Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου*, unde sumptum sit*, probe scio: sed reliqua ubi legantur, nescio, nisi forte in apocryphis quibusdam scripturis, quibus auctor alio loco manifeste usus est, ob idque idipsum ex iisdem fontibus hausisse merito credi potest. At Basilius ut veras Scripturas assiduo versabat in manu, ita apocryphas non legebat: aut si legeret, eas tantopere contemnebat, ut ipsis uti semper puduerit. Mox suspicabar scriptorem aliquid mutatum fuisse ex apocryphis: nunc id ei contigisse affirmare

* Matth. 1, 20.

(a) *Vie de S. Basile*, p. 301.

(b) Hieronym. in *Matth.* hb. 1, cap. 1.

possum. Ejus hæc sunt verba (pag. 600) : Ἀγλοὶ δὲ ἄ καὶ ἡ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἱστορία, ὅτι μέχρι παντὸς παρθένος ἡ Μαρία. Λόγος γάρ τις ἐστίν, καὶ οὗτος ἐκ παραδόσεως εἰς ἡμᾶς ἀφιγμένος, ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἐν τῇ τῶν παρθένων χώρᾳ τὴν Μαριάμ κατατάξας μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου κήρσιν, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καταφρονεῦσθι μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐγκληθὲς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διὰ τούτου κατασκευάζων τὸ παράδοξον ἐκείνο καὶ πολυῦμνητον σημεῖον, παρθένον γενήσασαν, καὶ τὴν παρθενίαν μὴ διαφείρασαν. *Declarat autem et Zachariæ historia, Mariam perpetuo virginem permansisse. Ferunt enim, et id ex traditione ad nos usque pervenit, Zachariam cum Mariam in virginum loco post Domini partum posuisset, templum inter et aram occisum a Judæis fuisse, videlicet accusatum a populo, quod hac ratione confirmaret admirabile illud et perquam decantatum signum, virginem peperisse, nec tamen virginitatem corrupisse.* Mirum videri debet tantas ineptias in re seria dici potuisse: nec minus mirari subit ejusmodi orationem tam diu Basilio Magno fuisse tributam. Olim caput vicesimum quintum Matthæi exponens Hieronymus, similem fabellam confutavit. Cum ergo venisset ad eum locum, ubi mentio sit ejus Zachariæ, qui inter templum et altare occisus est, quaereretque quis sit iste Zacharias, ita loquitur: *Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicarit aduentum. Hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Certe duæ illæ fabellæ ita inter se conveniunt, ut ex uno eodemque fonte profectæ esse videantur. Ego autem male de Magno illo Basilio existimare mihi viderer, si eum putarem tam fœde somniasse, ut pro veris apocryphorum somnia narrarit. Ubi et illud præterea notari potest, auctoris sententiam nihil ex hoc commento juvari. Nam probare instituerat Mariam virginitatem illibatam semper servasse: id quod non probavit. Etsi enim in ordinem virginum allecta fuisset Maria, etiam post Domini partum, tamen semper quaeri posset, utrum in eo gradu quem consecuta fuerat, ad mortem usque permanserit. Etenim si paulo post Domini partum ab eo ordine exciderit, aliosque liberos ex ea suscepit Josephus, ipsam non semper virginem existitisse constat. Quare si auctor firma ratione i robare vellet, Mariam semper virginem fuisse, non satis erat dicere, eam in virginum loco a Zacharia post Domini partum positam esse, sed ostendere debuisset, ipsam in eo ordine in quo semel fuerat collocata, usque ad extremum spiritum perseverasse: id quod non præstitit. Auctorem in re simili a scopo errasse jam vidimus: Basilius autem unus omnium felicissime attingere scopum novit, et cum semel aliquid sibi probandum proposuit, nunquam aliud probat. Porro cum multa sint in hac oratione,

quæ mihi displiceant, nihil tamen me magis movit, quam quod de cometis dicitur. Verba auctoris sunt hæc (pag. 601) : Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνο τοῖς περιέργως τὰ κατὰ τὸν τόκον ἐκλαμβάνουσιν εἰπεῖν ὑπάρχει, ὅτι ὁ ἀστὴρ τοῖς κομηταῖς παραπλήσιος ἦν, ὡπερ μάλιστα δοκοῦσι βασιλέων διαδοχὰς δηλοῦντες κατ' οὐρανὸν ἴσασθαι. *Neque vero iis qui curiose exponunt quæ ad partum pertinent, illud dicere licet, stellam fuisse cometis assimilem, qui maxime ad significandas regum successiones videntur in cælo consistere.* Certe ita videri potuit cuivis alteri potius quam Basilio Magno. Etenim is non erat, qui aut crederet regum successiones cometis significari, aut ad id credendum alios induceret. Ita enim errores genethiacorum atque commenta confutat, ut ejusmodi cometarum fabulam tantum non nominativum repudiet. Pauca ex multis referam (a). Sic igitur loquitur: Οἶα δὲ καὶ τὰ ἀποτελεσματικά; Ὁ δὲ εἶνα οὐλος, φησὶ, τὴν τρίχα, καὶ χαροπὸς, Κριεὺ γὰρ χρεὶ τὴν ὠραν τοιούτων δὲ πως ὀφθῆναι τὸ ζῶον. Ἄλλὰ καὶ μεγαλόφρων, ἐπειδὴ ἡγεμονικὸν ὁ κριεὺς καὶ προετικὸς, καὶ πάλιν ποριστικὸς, ἐπειδὴ τὸ ζῶον τοῦτο καὶ ἀποτίθεται ἀλύτως τὸ ἔριον, καὶ πάλιν παρὰ τῆς φύσεως βραδίως ἐπαμφιέννυται. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ταυριανὸς τληπαθὴς, φησὶ, καὶ δουλικὸς, ἐπειδὴ ὑπὸ ζυγὸν ὁ ταῦρος. Καὶ ὁ Σχορπιανὸς πλήκτης διὰ τὴν πρὸς τὸ θηρίον ὁμοίωσιν. Ὁ δὲ Ζυγιανὸς δίκαιος, διὰ τὴν παρ' ἡμῖν τῶν ζυγῶν ἰσότητα. Τούτων τί ἂν γένοιτο καταγελαστότερον; . . . Πῶς οὖν ἐκείθεν τὰς προηγουμένας αἰτίας λέγων ὑπάρχειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων βίοις, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βοσκημάτων τῶν γεννωμένων ἀνθρώπων τὰ ἤθη χαρακτηρίζεις; . . . Τί οὖν δυσωπεῖς μὲν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ἀστρων; etc. *Quales autem producuntur effectus? Hujus capilli, inquit, futuri sunt crispi, oculive decori: Arietis scilicet habet horam: namque anima! illud quodammodo tali est aspectu. Quin etiam erit grandi animo et elato, quippe penes arietem est principatus: erit et largus, et rursus questuosus, quandoquidem hoc animal et citra molestiam deponit lanam, et rursus facile a natura vestitur. Sed natum in Tauro, tolerantem esse laborum dicunt, atque servilem: quoniam jugo taurus subjicitur. Qui vero editus est sub Scorpione, erit percussor, ob eam quam cum isto animali habet similitudinem. Qui autem in Libra natus est, futurus est justus, propter librarum apud nos æqualitatem. Quid his magis ridiculum esse possit? . . . Quomodo igitur illinc præcipuas vitæ humanæ causas proficisci doces, et ex terrenis pecudibus nascentium hominum mores exprimis atque effingis? . . . Quid ergo fidem ex astris tibi faciens perterrefacis nos? Qui, quod ad hominum ortum attinet, non pluris fecit astra eorumque motus, is, ut mihi quidem videtur, minime omnium dicere potuit regum successiones cometis indicari. Jam ad alia properabimus, sed si prius illud unum adjecterimus, tantam variantium lectionum copiam in*

(a) Hom. 6 in Hex., p. 55 et seq.

libris antiquis reperiri, ut si omnes voluissem exscribere, modum excessissem. Eruditissimus vir Combefisius hoc cum animadvertisset ita scripsit: *Hæc homilia, quod crebro Ecclesiarum usu trita maxime plurimisque libris ecclesiasticis descripta, diversis scatet lectionibus, pro eo ac sibi quisque describens in suæ usum Ecclesiæ, indulsit, ut vocem aliquam mutaret, seu aliquid interpolaret, pro captu fidelis plebis, cui studebat, sive etiam antiquariis ita obrepsit.* Nolim quidem cum doctissimo viro ea de re contendere: sed tamen hanc homiliam Ecclesiarum usu maxime tritam fuisse, nusquam inuenio. Præterea idem ille quem dixi homo peritissimus monuit duas Basilii in jejuniis orationes initio Quadragesimæ recitari solitas: in quibus tamen tanta diversarum lectionum cœpia non reperitur. Sed, ut ut hæc sunt, ego arbitror immensam illam variantium lectionum multitudinem ad meam opinionem confirmandam nonnihil valere. Nam experientia edoctus sum tam multam librorum antiquorum inter se discrepantiam νοθείας sæpius certissimum signum esse.

VI. De homilia in pœnitentiam.

18. Auctor hujus orationis, quisquis est, non iam sibi proposuit, ut auditores suos ad pœnitentiam hortaretur, sed ut Novatianos et Montanistas, qui pœnitentiam negabant, confutaret. Hanc orationem ab aliquo episcopo alterius episcopi rogatu compositam fuisse, prima verba aperte ostendunt. Eruditissimus vir Tillemontius ita de hoc scripto disserit (a), ut ei exilium quamdam suspicionis notam inurat; sed fatetur ipsam pro vera ab eruditissimis hominibus hactenus habitam fuisse. Ego autem sive verba, sive verborum constructionem, sive sententias ipsas considerem, nihil unquam minus Basilianum vidi. Proferam aliquot loca, ex quibus id quod dico, probari possit. Statim occurrit illud (p. 603): Φησιν ὁ ταῦτα πλάσας ὅτι· Ἐάν γένωνται αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς τὰ ἅπλυτα χρώματα, εἰ λούσοισθε, μεταπίπτει εἰς καθαρότητα χιῶνος. *Dicit tamen qui hæc condidit: Si fuerint peccata vestra velut colores qui elui non possunt, si modo lavemini, in nivis puritatem transibunt;* ubi quisvis alius homo paulum modo diligentior pro μεταπίπτει, transit, scripsisset μεταπίπτουσι, transibunt, videlicet αἱ ἀμαρτίαι. Nec ita multo post ita scriptum invenitur: Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαίνεσθαι τὰ ἄλμυρά, λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀπὸ Παλαιᾶς, εἰπωμεν τί ἀντιλέγουσι πρὸς τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς λεγόμενα. *Sed quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus, nosque nunc verba proferimus ex Veteri Testamento, referamus quid opponant adversus ea quæ ex Veteri dicuntur.* Melius, nisi fallor, abesset illud, ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαίνεσθαι τὰ ἄλμυρά, quoniam rebus salsugine imbutis non datur

dulcescendi locus. Hæc enim cum eo quod sequitur, cohærere non videntur; et qua ratione scriptor dixit relaturum se argumenta ex Veteri Testamento, quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus, eadem plane dicere potuisset relaturum se argumenta ex Novo Testamento, quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus. Et vero non unum magis cohæret cum eo quod inferitur, quam aliud: vel ut verius dicam, neutrum cohæret. Hæc ut Basilii non sunt, ita nec quæ sequuntur (pag. 604): Ὡς προσέχουσι δὲ λέγω, ἔθεν καὶ βαρύτερον ἄπτομαι. . . . Τίς ἀσεβέστερος ἀναγέγραπται τοῦ Ἀχαάβ; ὡς ἀναγινώσκουσι λέγω. *Alloquor velut attentos, unde graviora attingo. . . . Quis magis impius quam Achaab descriptus est? velut legentibus loquor.* His auctoris verbis, velut legentibus loquor, nihil simile in veris ac indubitatis Basilii orationibus invenitur: aut certe cum illud, λέγω ὡς, bis intra paucos versus positum vidi, peregrini aliquid et insoliti videre mihi visus sum. Atque in hac mea sententia confirmatus fui, cum incidi in ea quæ statim subjunguntur, ἐπειδὴ ὑμῖν λαλοῦμεν, εἰπωμεν καὶ σαφέστερον, quoniam alloquimur vos, loquamur et clarius. Mihi enim persuadere non potui Basilium Magnum ita sui dissimilem fuisse, ut præter consuetudinem multa fere continenter dixerit, quæ dicere non solum nihil attinebat, sed quæ per se puerilia sunt et nugatoria. Nunc, ut leviora quædam omittamus, de scriptoris doctrina loquamur. Itaque de lapsu Davidis verba faciens auctor, sic scribit (pag. 604): Ὅσον ἂν πέση ὁ ἰσχυρὸς, ταχεῖαν ἔχει τὴν ἀνάστασιν. Ἀγανακτεῖ ὁ Δαβὶδ. . . . Εὐθύς ἐπὶ τῷ φάρμακον ἐλθῆσθαι· εἶδε τὸ τραῦμα· προσέφυγε τῷ ἱατρῷ. Ἥμαρτον, φησὶ, καὶ εὐθύς ἦ ἱασίς. Καὶ ὁ Κύριος παρήνεγκέ σου τὸ ἀμάρτημα. Τί γὰρ βούλει, ἐν ἀμάρτημα λογισθῆναι ὄσίοις, ἢ πολλὴν δικαιοσύνην; Ἐποίησεν ἀμαρτίαν, ἀλλ' ἐποίησε καὶ πολλὰς δικαιοσύνας. Τί δίκαιον παρὰ δικαίῳ Θεῷ, τῶν ὀλίγων μνημονεῦσαι, ἢ τῶν πολλῶν ἐπιλανθάνεσθαι; Ἔστω ζυγὸς, καὶ ᾧ μετροῦμεν, μετρηθήσεται ἡμῖν. Εἰ πλεῖονα τὰ ἀμαρτήματα, ἔστω ἀμαρτωλὸς· εἰ δὲ πλεῖονα τὰ δικαιώματα, ἔστω δίκαιος. Εἶς καὶ εἶς· τὰ γὰρ παρ' ἡμῖν πάντα ἐκ τοῦ πλείονος λέγεται. Καὶ τοῦ λευκοῦ ἔστι λευκότερον, καὶ τοῦ γλυκοῦ εἰς σύγκρισιν ἄλλο γλυκύτερον· οὕτω καὶ οἱ δίκαιοι ἔσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἀμαρτία δικαιοσύνη. Ὅθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη ἀκούει, ἡμεῖς δὲ μεταλήψαι δικαιοσύνης δίκαιοι. Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησέ τι τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπελήφθη τῇ ἱστορίᾳ. *Quantumvis sane cadat fortis, cito resurgit. Rem moleste fert David. . . . Statim accessit ad remedium: vidit vulnus, ad medicum confugit. « Peccavi, » inquit, et confestim adest medela. « Et Dominus transtulit peccatum tuum? » Quid enim vis, unumne peccatum imputari sanctis, an justitiam multam? Fecit peccatum, at fecit etiam justitias multas. Quid justum*

¹ I Reg. xii, 13.

(a) Tom. IX, p. 296 et 687.

*est apud justum Deum, paucorumne meminisse, an multorum oblivisci? Sit statera; et qua mensura mensi fuerimus, admittetur nobis. Si peccata plura sunt, sit peccator: sin justitiæ plures, sit justus. Unus et unus: nam omnia nostra ex abundantiori judicantur. Et res una alba albore superatur ab altera; et dulci, si compares, aliquid aliud dulcius est. Sic etiam justus sumus tanquam homines, non quod peccatum justitia sit. Unde Filius Dei justitia vocatur: nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia. Quid, quæso, hac doctrina aut pejus, aut minus Basilianum excogitari potuit? Quamlibet gravis sit lapsus viri fortis, cito, si fides auctori habenda est, resurgit! Sed si ita est, horumque Basilii auctor sit, quomodo fieri potest, ut egregius ille doctor præclaros illos canones ediderit, quibus ad purgandum quodlibet peccatum tam longa tamque severa penitentia præfinitur (a)? Etenim si vir fortis, quamvis graviter peccaverit, tam facile resurgit, nihil necessarij erant canones illi, quibus et fortes et debiles ad resurgendum tum diu exercerentur. Sed quid tam novum, aut magis inauditum, non dico apud Basilium, sed apud eos, qui vel primoribus labris sacras Scripturas attigerunt, quam illa comparatio justitiæ et peccati, sic ut aliquis, si peccata plura admiserit, peccator sit; sin autem plura justitiæ opera fecerit, futurus sit justus? Hæc dum scriberem, in mentem venit cujusdam legis Persarum, quam legisse se ait homo peritissimus, idemque elegantissimus (b): *Multæ olim, inquit, apud Persas leges fuisse traduntur: ex quibus facile intelligi potest, singularem quamdam ejus gentis sapientiam fuisse... Erat igitur apud eos ita constitutum, ut cum quis in judicio argueretur aliquid fecisse contra leges, etiamsi liquido constaret eum culpæ affinem esse, non tamen statim condemnaretur, sed prius inquiretur diligentissime in omnem illius vitam, inireturque ratio, plurane turpiter et flagitiose, an bene laudabiliterque gessisset. Tum si vincebat turpium numerus, condemnabatur; sin præponderabantur honestis turpia, absolvebatur. Cogitabant enim, humanarum virium non esse, rectum cursum perpetuo tenere: habendos pro bonis viris eos, non qui nunquam peccarent, sed qui sæpius honeste agerent. Esto, lex ejusmodi vigeat apud Persas: sed ab Ecclesia Dei prorsus arceatur. Sed nos ad propositum referamus, nec satis habeamus locum integrum exscripsisse, sed ejus partes aliquas diligentius expendamus. Ita igitur auctor loquitur: *Ei πλεονα τὰ ἀμαρτήματα, ἔστω ἀμαρτωλός: εἰ δὲ πλεονα τὰ δικαιοῦματα, ἔστω δίκαιος. Εἷς καὶ εἷς: τὰ γάρ, etc. Si peccata plura sunt, sit peccator; si justitiæ plures, sit justus. Unus et unus: nam, etc. Quid autem sibi velit illud, unus et unus, non satis intelligo; nec facile adducar ut credam hominem,***

(a) *Epist. ad Amphil.*

qui Persa non fuerit, ita scripsisse. Sequitur (pag. 605): Ὅστω καὶ οἱ δίκαιοι ἔσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἀμαρτία δικαιοσύνη. "Ὅθεν, etc. *Sic etiam justus sumus tanquam homines, non ut peccatum justitia. Unde, etc. Cætera non improbo; sed in illo, οὐχ ὡς ἡ ἀμαρτία δικαιοσύνη, non ut peccatum justitia, obscuri aliquid et absoni inesse mihi videtur. Rursum ita statim legitur: Ἡμεῖς δὲ μεταλήψεται δικαιοσύνης δίκαιοι. Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησέ τι τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπελήφθη τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ Ἀβραάμ, etc. Nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia. Et Abraham, etc. Ubi illud, Et Moyses lingua locutus est aliquid, quod tamen non comprehensum est historia, non belle connectitur reliquis orationis partibus: ex quo fit, ut oratio hoc loco dissoluta esse videatur. Constat igitur non ex sententiis modo, sed ex ipsa etiam scribendi ratione, hanc concionem Basilio Magno tribui merito non posse. Auctor, antequam ad Novum Testamentum veniret, ex Veteri hoc testimonium protulit (pag. 605): Καὶ γὰρ Μανασσῆς ὁ τετραπρόσωπα εἰδῶλα ἐν τῷ νατῷ τοῦ Θεοῦ θελς, ἐν ὅθεν ἄν τις εἰσέλθῃ. τοῖς εἰδῶλοις προσκυνήσῃ, μετανοήσας ἀνεκλήθη ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. Nam et Manasses qui idola quadruplicem faciem habentia in templo Dei collocarat, ut undecunque quis ingrederetur, idola adoraret, acta penitentia revocatus est ex captivitate. In eo autem peccavit auctor quod locum Veteris Testamenti non indicaverit. Nam ubi Scripturarum ejusmodi idolorum quadruplicem faciem habentium mentio fiat, hodieque ignoratur; nec dubium esse potest, quin hæc historia ex alio aliquo fonte hausta sit.*

19. Posteaquam scriptor testimonia aliquot e Veteri Testamento retulit, e Novo quoque nonnulla excerpenda esse judicavit. Ita igitur de adolescente prodigo loquitur (ibid): *Ἐδέξατο, καὶ φησι: Θύσατε ταῦρον, καὶ στολὴν ἐξενέγκατε, καὶ ταύτην ἀρχαίαν, καὶ δακτύλιον ἐν τῇ χειρὶ. Ταῦτα πάντα παρερμηγέυεται μὲν, δηλοῖ δὲ συντόμως τὴν προτροπὴν τὴν ἀγαθὴν τοῦ ὑποδεξαμένου, οὐ πρὸς ἂ θέλω, ἀλλὰ πρὸς ἂ λέγει. Εἰ δέ, etc. Excepit [pater filium], et ait: *Mactate taurum, et stolam afferte, eamque pristinam, et annulum in manum ipsius. Hæc omnia in aliam quidem sententiam exponuntur; sed tamen compendio significant bonam suscipientis cohortationem, non ad ea quæ volo, sed ad ea quæ dicit. Quod si, etc. Quibus ex verbis quomodo idonea aliqua sententia effici possit, alii viderint: ego monere satis habeo, ejusmodi scribendi rationem et ineptam et obscuram in summum virum Basilium non convenire. Cum auctor multa dixisset de adolescente prodigo, tum demum Petri et Pauli mentionem facit, hoc modo (pag. 606): Πέτρος τρις ἀπαρνεῖται, καὶ κεῖται ἐν θεμελίῳ. Παῦλος ἀπὸ διωκτῶν κήρυξ. Ἀλλ' ἐναυθά ἐστι ζήτημα. Ἀλλὰ τί λέγει**

(b) *Muret., Var. lect. lib. viii, c. 25.*

αὐτός· Ἰησοῦς Χριστός ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὡν πρῶτος εἰμι ἐγώ. Τὸ ἴδιον ἐλάττωμα φανεροί, ἵνα δεῖξῃ τὸ μέγεθος τῆς χάριτος. Ἄλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογηθεὶς, εἰπὼν· ὅτι Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ ἀκούσας, ὅτι· Πέτρα εἶ, ἐνεγκωμιάσθη. Εἰ γὰρ καὶ πέτρα, οὐχ ὡς Χριστὸς πέτρα, ὡς Πέτρος πέτρα. Χριστὸς γὰρ ὄντως πέτρα ἀσάλευτος, Πέτρος δὲ διὰ τὴν πέτραν. *Petrus ter negat, tamen in fundamento collocatur. Paulus ex persecutoribus factus est prædicator. Sed hic quæstio est. Quid autem dicit ipse? « Jesus Christus venit in mundum, ut peccatores salvos faceret, quorum primus sum ego ».* Declarat suum iusius vitium, ut gratiæ magnitudinem ostendat. At dixerat Petrus, et benedictionem consecutus fuerat; dixerat: « Filius es Dei altissimi »; et cumque audisset, « Petra es, » præconio nobilitatus est. Quamquam autem petra est, non ut Christus petra, ut Petrus petra. Christus enim vere petra est inconcussa: Petrus vero propter petram. Ubique abjectum est dicendi genus, et humile; sed præterquam quod hoc loco sermo humilis est et abjectus, aliqua dicta sunt ineptissime. Quid enim illa loquendi ratione, ἀλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογηθεὶς, εἰπὼν ὅτι, at Petrus locutus, et benedictionem consecutus, locutus, aut ineptius est, aut absurdus? Fortasse non videbuntur meliora quæ sequuntur, ὡς Πέτρος πέτρα, ut Petrus petra. Scriptorem quæstionem quamdam hic proposuisse, nec tamen imitatum fuisse bonos scriptores, qui, cum quæstionem aliquam instituunt, ejus rationem paucis explanant, dissimulare volui. Magnus ille dicendi magister quisquis est, aliquanto post ita loquitur (pag. 607): Μέγας ἦν ὄντως Ἀβραάμ· οὕτως ἦν μέγας, διότι γῆ ἐστὶ καὶ σποδός. Vere magnus erat Abraham: tantus erat, quoniam terra est et cinis. Ubi non obscurum est vocem διότι positam fuisse pro ὅμως, ut sit, tamen terra est cinis. Cum scriptor talia superius de multiplici justitia dixisse non satis haberet, ita persequitur (ibid.): Τὸ μὲν ἐν λογίζεται κακόν, τὰ δὲ πολλὰ ἀγαθὰ οὐ λογίζεται Θεός; Πόσοι μάρτυρες πρῶτον ἀρνησάμενοι, τὸ δεύτερον ἀνεκαλέσαντο τὴν ἤτταν; Ἄλλ' ἀρνησάμενοι, οὐχὶ τῆ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῆ γλώττῃ. Ἡ σὰρξ γὰρ ἀσθενής. Ἀπαρνούμενος ἐκπίπτει, πάλιν ὁμολογῶν ἀνακαλεῖται. Οὐ γὰρ τὰ κακὰ φυλάττει ὁ Θεός, τὰ δὲ καλὰ ἀθετεῖ. Καὶ βασανιζόμενός τις, πολλάκις ἐνέδωκε μὴ ἐνεγκῶν, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον· ἀλλὰ κατενεχθεὶς καὶ ἀνεσιν λαβὼν ἀνακαλεῖται. Τὸ μικρὸν ῥῆμα φυλαχθήσεται αὐτῷ, αἱ δὲ βάσανοι οὐκ ἀριθμηθήσονται; Ἄλλὰ Θεὸς κριτής, οὐκ ἀνθρώπων ἡ τόλμα. Τολμᾶς νομοθετεῖν Θεῷ, ὅς οἶδε τὴν ἀσθένειαν, καὶ χορηγεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ δώσει τὴν νίκην; Πόσοι οὐκ ἀπὸ καλοῦ βίου ἐμαρτύρησαν; Ἄρα ἐπειδὴ ἐπέστρεψεν ἐπιθυμία, ἀποστερηθήσονται τῶν

καμάτων; Οὐκ ἄγγελοι ἐσμεν, ἀλλ' ἄνθρωποι. Καὶ πίπτομεν καὶ ἐγειρόμεθα, καὶ πολλάκις τῆς αὐτῆς ὥρας... Εἰ δὲ οὐδενὸς ἁμαρτήσαντος ἡ ἀφεσις, ἡ διαφορά ἦν ἐν τῇ ποικιλίᾳ. Ἄλλὰ ἐπειδὴ. *Unumne malum reputat Deus, multa vero bona non reputat? Quot martyres qui primum negarant, rursus reintegrata pugna cladem resarsere? Sed negarant non animo, sed lingua. Caro namque infirma est. Excidit qui abnegat, rursus cum confitetur, instauratur. Nec enim mala observat Deus, bona vero nullo loco numerat. Et cum quis torqueretur, sæpenumero cessit, cum ferre non posset, non commutans voluntatis propositum, sed labore victus: at dimissus, ac requiem nactus, restauratur. Servabiturne dictum breve adversus illum, tormenta vero non enumerantur? At Deus judex est, non hominum audacia. Audes legem præscribere Deo, qui infirmitatem novit, et suppeditat auxilium, dabitque victoriam? Quot sunt qui post vitam malam martyrium sustinuerunt? Num quoniam cupiditas illexit, privabuntur laboribus? Non angeli sumus, sed homines, et cadimus et resurgimus, idque sæpenumero hora eadem... Quod si nemini qui peccasset, daretur venia, esset discrimen in varietate. Quot voces, tot fere peregrinitatis atque νοθείας argumenta. Unumne malum, inquit, reputat Deus, multa vero bona non reputat? Ita est, unum malum aliquando reputat Deus, multa vero bona non reputat; neque id ignorare potuit Basilius. Noverat enim doctor egregius, hominem nonnunquam ob unicum mortale peccatum justo Dei judicio et deseri et perire. Sed audiendus est ipse, qui cum quadraginta mártyrum laudes celebraret, ita de misero quodam milite locutus est (a): Ὡς δὲ οἱ μὲν ἠγωνίζοντο, ὁ δὲ ἐπέτηρει τὸ ἐκχρησόμενον, εἶδε θέαμα ξένον, δυνάμεις τινὰς ἐξ οὐρανῶν κατιούσας, καὶ οἷον παρὰ βασιλέως δωρεὰς μεγάλας διανεμούσας τοῖς στρατιώταις· αἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι διήρουν τὰ δῶρα, ἕνα δὲ μόνον ἀφῆκαν ἀγέραστον, ἀνάξιον κρίνασαι τῶν οὐρανίων τιμῶν· ὅς εὐθὺς πρὸς τοὺς πόνους ἀπαγορεύσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπηρτομόλησεν. Ἐλεεινὸν θέαμα τοῖς δικαίοις, ὁ στρατιώτης φυγὰς, ὁ ἀριστεύς αἰχμάλωτος, τὸ Χριστοῦ πρόβατον θηριάλωτον· καὶ τό γε ἐλεεινότερον, ὅτι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διήμαρτε, καὶ οὐδὲ ταύτης ἀπέλαυσεν, εὐθὺς αὐτῷ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ προσβολῇ τῆς θέρμης διαλυθείσης. Καὶ ὁ μὲν φιλόζωως ἔπεσεν ἀνομήσας διακενῆς, ὁ δὲ, etc. *Cum autem ii decertarent, custos vero eventum observaret, spectaculum mirum vidit, virtutes quasdam e cælis descendentes, et velut a rege munera magna distribuentes; quæ aliis quidem omnibus dona dispertiebant, sed tamen unum reliquerunt non donatum, indignum eum judicantes honoribus cælestibus: qui statim ob dolorem cedens, transfugit ad adversarios. Misergbile spectaculum justis; miles transfuga, vir**

* I Tim. i, 15. * Matth. xvi, 16 et 18.

(a) Tom. II, hom. 49, n. 7.

strenuissimus captivus, direpta a lupo ovīs Christi: A vulnere poterat... Et vero spiritualibus oculis circumcurrentem diabolum cum cerneret, concitantem alium ad lugendum, adjuvantem alium ad persuadendum, plorantibus quidem illud Domini verbum dixit: « Nolite flere super me ¹⁰, » sed flete super hostes Dei, qui in pietatis cultores talia audent, quique per hanc flammam quam ad nos comburendos accendunt, gehennæ ignem sibi metipsum parant... Aliis vero, qui ut lingua negaret suadebant, respondit, linguam quæ a Christo creata erat, quidquam in Conditorum loqui non posse. « Corde enim credimus ad justitiam, ore vero confitemur ad salutem ¹¹.... » quomodo igitur negabo Deum meum quem a puer: adoravi? Nonne horrescet cælum desuper? nonne obscurabuntur mea causa sidera? num tellus me ullo modo sustinebit? « Nolite errare, Deus non irridetur ¹². » Ex ore nostro nos judicat, ex verbis justificat, exque verbis condemnat. Annon legistis tremendam hanc Domini comminationem? « Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est ¹³. » Cur autem hæc simulem suadetis? ut mihi quidpiam ex tali arte comparem? ut paucos dies lucrificiam? at jacturam faciam totius æternitatis: ut effugiam carnis dolores? sed nequaquam videbo bona justorum. Perire solenter, et astute ac dolose æternum sibi supplicium accersere, manifesta fuerit dementia. Hæc, etsi longiora, hoc loco referre libuit, ut utriusque doctrina, Basilii et auctoris, altera cum altera commodius comparetur, utque ex sententiarum diversitate plane constet hanc de qua controversia est, orationem Basilio tribui merito non posse. Et vero Basilius, qui ea quæ edidimus dicentem Gordium induxit, quomodo ita loqui potuisset: Quot martyres, qui primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem resarserunt? negarant autem non animo, sed lingua, tanquam si res levis sit lingua negare. Præterea libenter quærerem ab auctore, si viveret, quot sunt, qui cum semel negassent, nunquam redintegrarunt pugnam, nec unquam cladem resarserunt. Velim autem illud notetur maxime, militis exemplum a Basilio proponi non peccatoribus, sed justis (spectaculum, inquit, justis miserabile): sic ut simul et perniciosam illam auctoris de multiplici justitia sententiam funditus evertat, et justos moneat ut caveant sibi, ne forte et ipsi ob unicum scelus æterno igni tradantur. Sed, ut jam dixi, si nihil aliud impediret quominus oratio hæc Basilio tribueretur, ipsum certe dicendi genus per se satis esset: quod rursus ex ultimo loco confirmari potest. Ita enim locutum auctorem vidimus, καὶ βασανιζόμενος τις πολλάκις ἐνέδωκε μὴ ἐνεγκῶν, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον, et cum quis torqueretur, sæpenumero cessit, cum ferre non posset, non commutans voluntatis propositum, sed labore victus:

¹⁰ Luc. xxiii, 38. ¹¹ Rom. x, 10. ¹² Galat. vi, 7. ¹³ Matth. x, 33.

(a) Hc. n. 18, n. 6 et 7.

ubi illud, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον, per A ellipsim dictum, violenti aliquid et inusitati præ se fert. Basilius cum de misero illo milite loqueretur, ita superius scripserat, πρὸς τοὺς πόρους ἀπαγορεύσας, non per ellipsim, τοὺς πόρους. Mox sequitur: Εἰ δὲ οὐδενὸς ἀμαρτήσαντος ἢ ἀφρασίς, ἢ διαφορὰ ἦν ἐν τῇ ποικιλίᾳ· quod si nemini qui peccasset, daretur venia, discrimen esset in varietate: quod et obscurissimum et ineptissimum esse nemo non videt. Scio quidem doctissimum virum Combelsium ut alios quosdam, ita hunc ultimum locum emendare voluisse: sed cum id non fecerit ex veterum librorum auctoritate, sed de suo, emendationum illius non habenda est ratio, magisque vellem fassus fuisset, id quod res est, hanc orationem optimi scriptoris Basilii non esse. Tunc enim de ea emendanda non tantopere laborasset; nec ei mirum fuisset malum auctorem male mala scripsisse.

§ VII. De homilia adversus eos qui calumniantur nos, quod tres deos colamus.

20. Hanc orationem nemo hactenus, quod sciam, in spuris posuit. Tillemontius (a), ubi alias orationes recenset, de iisque iudicium profert, hujus vix meminit, sed sic tamen, ut alio loco ipsam Basilio aperte tribuat. Ego autem ob argumenti gravitatem optabam phrasim atque sententias Basilio Magno dignas in hac oratione invenire: sed quo magis eam legi, eo magis mihi ipse persuasi ipsam indignam esse, quæ tanto viro tribueretur. Apud Basilium omnia propriis et accommodatis ad id quod agitur vocibus exprimuntur: et, ubi non expectes, C aliquid plerumque reconditæ eruditionis latet. Nusquam Basilius sui dissimilis est: sed ubique se præstat eum, qui jure oratorum optimus habitus sit. Prætereaque illius oratio ita naturalis est, ut nihil præter expectationem audias: sed omnia tam apte tamque convenienter inter se connectuntur, ut fateare necesse sit nihil aut melius aut convenientius dici potuisse. Horum autem nihil in hac concione inveniri, omnes, opinor, facile intelligunt, si eam paulo attentius legere voluerint. Interea ego loca quædam, quibus maxime hæc oratio suspecta reddi possit, ut occurrant, in medium adducam. Primum igitur sub principium orationis ita legitur (pag. 609): Διὸ εἰ ὁ ἀγαπητὸς μισεῖται, τί μέγα εἰ ἡμεῖς τοῦ μίσους ἀξιούμεθα παρ' ἀνθρώποις, οἷς περισσεύει τὸ κτήμα τοῦ μίσους; Quapropter si dilectus odio habetur, quid est magni si nos apud homines, apud quos odii possessio abundat, odio digni habeamur? Dux hæc voces, ἀγαπητὸς ἐτ' κτήμα, mihi non videntur satis sapere morem ac ingenium Basilii. Fortasse Basilius, cum Psalmos interpretaretur, voce simpliciter ἀγαπητὸς uti potuit ad unigenitum Dei Filium significandum: sed ipsum hac ipsa voce sola et simpliciter ad eundem indicandum

in aliis suis orationibus unquam usum fuisse non puto. Vox vero κτήμα idcirco displicet, quod ad hunc locum non satis accommodata esse videatur. Qui enim illud audit, οἷς περισσεύει τὸ κτήμα τοῦ μίσους, apud quos abundat possessio odii, is, si in legendis Basilii libris diligenter versatus sit, statim, nisi valde fallor, novum quiddam et peregrinum audire sibi videbitur. Totum illud (ibid.): Τίς μοι δώσει θέατρον τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ φωνὴν σάλπιγγος εὐτονωτέραν, καὶ θρήνους Ἰερემίου, καὶ δάκρυον δαψιλὲς καταβρῆξαι καρδίαν ὀδύνας συντετριμμένην, καταχέασθαι κόνιν τὴν νῦν ἐκ τῆς ἀτιμίας ἡμῶν καταχευομένην, πενήθησαι τε τὴν κοινήν συμφοράν; ὅτι ἐπιλέλοιπεν ἡ ἀγάπη ἡ βίβλα τῶν ἐντολῶν. Quis mihi dabit theatrum universum orbem terrarum, et vocem tuba validiorem, et lamentationes Jeremiæ, et lacrymas uberes, quibus cor doloribus contritum dirumpam, pulveremque nobis nunc ignominiose aspersum perfundam, et deplem calamitatem communem? quippe defecit mandatorum radix charitas: totum, inquam, illud fragmentum in hominem grandiloquum convenire potest, non in Basilium Magnum, qui omnia eloquentiæ ornamenta cum mira quadam simplicitate solertissime conjungere solet. Et ut magis intelligatur quam alienum sit a Basilii moribus ejusmodi dicendi genus turgidum et inflatum, exemplum unum ex quo de aliis judicari possit, in medium proferre non pigebit. Etsi igitur Basilius sæpe Christianorum inter se dissensiones ac jurgia memorat, tamen libro *De Spiritu sancto* copiosius et accuratius quam aliis locis miserabilem illum Ecclesiæ statum describit. Ergo sicubi, illic maxime tumido illo loquendi genere uti Basilium decebat: sed tamen ne ibi quidem turget illius oratio, at simplex est, et ab omni emphasi alienissima. Postquam enim tot ac tanta mala recensisset, hoc modo loquitur (b): Διὰ ταῦτα λυσταλεστέραν τοῦ λόγου τὴν σωτῆρην ἐπιθέμεν, ὡς οὐ δυναμένης φωνῆς ἀνθρώπου διὰ τοσούτων θορύβων εἰσακουσθῆναι. Εἰ γὰρ ἀληθῆ τὰ Ἐκκλησιαστοῦ ῥήματα, ὅτι λόγοι σοφῶν ἐν ἀναπαύσει ἀκούονται, πολλοῦ ἂν δέοι πρέπειν τῇ νῦν καταστάσει τὸ περὶ τούτων λέγειν. *Has ob res silere utilius judicavi, quam loqui, tanquam hominis vox per tantos tumultus exaudiri non possit. Nam si vera sunt, quæ dixit Ecclesiastes¹⁴, verba sapientum in quiete audiri, plurimum abest, ut in hoc rerum statu de his loqui conveniat.* In eo quem mox exscribam loco variant inter se libri, nam aliquot colices et editi ita habent (pag. 609): Τούτου γὰρ ἕνεκα ἐκείνοι τὰς πανηγύρεις ταύτας ἐμχανήσαντο, ἵνα τὴν ἐκ τῶν χρόνων ἐγγινομένην ἀλλοτριώσιν διὰ τῆς τῶν καιρῶν ἐπιμιξίας ἀνανεώσωσι, καὶ τοὺς τὴν ὑπερορίαν οἰκοῦντας, ἕνα τοῦτον καταλαβόντας τόπον, ἑαυτοῖς ἀρχὴν φιλίας καὶ ἀγάπης;

¹⁴ Eccle. ix, 17.

(a) Tom. IX, p. 301 et 263.

(b) Lib. *De Spiritu S*, cap. 30.

τὴν συντυχίαν παρέχοιεν : sic vero vetus liber Har-
 leanus, ἴνα..... ἀνανεοῦσθαι..... παρέχειν. Neu-
 tram autem loquendi rationem arbitror satis ido-
 neum esse. Etenim si legas, ἴνα..... ἀνανεώ-
 σωσι..... παρέχοιεν, ita scribi oportuisset, καὶ οἱ
 τὴν ὑπερολίαν οἰκοῦντες, ἔνα τοῦτον καταλαβόντες
 τόπον, etc., nec aliter scripsisset Basilius: sin
 legas, ἴνα..... ἀνανεοῦσθαι..... παρέχειν, non erit
 quidem causa ulla, cur voces οἰκοῦντας et καταλα-
 βόντας reprobentur, sed alium quemvis potius au-
 ctorem loquentem induces quam Basilius, apud
 quem, opinor, vocola ἴνα cum infinitivo conjuncta
 non invenitur. Sed, quod multos magis movere
 poterit, illud, ἀνανεοῦσθαι et παρέχειν, videtur
 emendatio esse librarii alicujus, qui cum videret
 voces οἰκοῦντας et καταλαβόντας necessario infiniti-
 vum exposcere, pro ἀνανεώσωσι et παρέχοιεν
 scripsit ἀνανεοῦσθαι et παρέχειν. Cum enim unicus
 tantaxat liber vetus habeat ἀνανεοῦσθαι et παρ-
 εχειν, alii autem omnes habeant ἀνανεώσωσι et παρ-
 εχοιεν, non immerito auctor ipse ita scripsisse
 putandus est. Satis de verbis hujus periodi :
 nunc de ipsa sententia loquamur. Quod igitur scri-
 ptor ait, *adinventos fuisse conventus, ut animorum
 alienatio renovetur*, id non prudenter dictum est.
 Dici oportuerat fieri conventus, non ut ejusmodi
 alienatio instauraretur, sed ut penitus e medio tolla-
 tur. Nam renovanda erat pax atque concordia : aliena-
 tio vero, quæ pacem atque concordiam interrupera-
 rat, prorsus abolenda. Quare cum scriptor ita locutus
 est, videtur aliud cogitasse, aliud expressisse. Non
 enim dubito quin voluerit dicere, renovandam esse
 concordiam, sed dixit renovari debere alienationem.
 Aliquanto post cum auctor significare vellet, accu-
 sari se a quibusdam, quod multos deos introduce-
 ret, ita loquitur (pag. 610) : *Μαρτυρήσατε τῇ ἀλη-
 θεῖα καὶ ἡμῖν, πρὸς τοὺς ἐπιθυλοῦντας τὰ
 τοιαῦτα, ὅτι ἅρα ἡμεῖς τὴν παλαιὰν δωρεάν ἀνενεω-
 σάμεθα. Reddite testimonium veritati et nobis, ad-
 versus eos qui talia divulgant, videlicet quod nos do-
 κηκεν vetus instauravimus*. Ubi nemo non videt
 vocem δωρεάν improprie et inepte ad id significan-
 dum positam fuisse : alius quivis, eorum saltem
 qui apte loqui student, voce πλάνη aut simili usi
 fuissent, *adversus eos qui talia divulgant, videlicet
 quod errorem veterem instauravimus*. In eo quoque
 quod mox subjiciam, auctor, quisquis est, longis-
 sime discessit a consuetudine Basilio, qui non ita
 acerbe in suos adversarios invehi solet. Studebat
 vir humanissimus, non insultare suos accusatores,
 sed eos ad veritatis cognitionem adducere. Eo
 autem, quem dico, loco ita scriptum invenitur : *Τί
 ὑπακρόπτεται σεαυτοῦ τὴν ἐπήρειαν ; Ψεῦδη, κατ-
 ηραμένε, λέγων παρ' ἡμῖν τρεῖς θεοὺς καταγγέ-
 λασθαι. Quid occultas tuam ipsius calumniam ? Men-
 titis, vir execranda, cum ais deos tres a nobis præ-
 dicari*. Ita auctor persequitur, καὶ οὐ λέγεις ἐκ τοῦ

(a) Tom. II, hom. 24.

προφανοῦς, ὅτι ἡμεῖς ἔσμεν οἱ τοὺς κτίσμα τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας ἀναθεματίζοντες. Ταύτην
 τὴν κατηγορίαν δέχομαι· ἐπὶ τούτῳ πῦρ καὶ ξίφος
 ἤκονημένον ὑφίσταμαι· κἴν ὁ τρόχος καταβράσση,
 κἴν βασιανιστήρια ἐπ' ἐμὲ κινῆται, ἐν τῇ αὐτῇ
 πληροφορίᾳ δέχομαι τὰ βασιανιστήρια, ἐν ᾗ καὶ
 οἱ μάρτυρες οἱ ἐνταῦθα κείμενοι τῶν στεφάνων ἠξιώ-
 θησαν. *Nec aperte dicis nos ipsos esse, qui eos qui
 Spiritum sanctum creaturam dicunt, anathemate fe-
 rimus. Hanc accusationem admitto : eam ob cau-
 sam ignem subibo et gladium exacutum : sive rota
 collidat, sive tormenta in me moveantur, eadem
 animi persuasione perferam tormenta, qua martyres
 hic jacentes coronas consecuti sunt*. Prævideo qui-
 dem non defuturos, quibus hæc verba primo
 aspectu valde admodum placitura sint, quique ipsa
 inveniant dignissima, quæ Basilius Magnus pronun-
 tiarint, cum a viro, qui animo excelso esset et
 elato, prolata fuisse negari non possit : sed tamen
 illi ipsi, si rem attentius considerarint, statim,
 opinor, animadvertent, hæc esse verba hominis
 constantia atque fortitudine sua præsentis, qui-
 que jactantior videri possit. Et ut melius intelli-
 gant hæc longius a Basilio molestia abesse, quam
 ut ei tribui possint, velim diligenter comparent
 quæ hic dicuntur, cum iis quæ aliis locis simili in
 re scripsit Basilius. Potest autem legi ea oratio,
 cui titulus, *Contra Sabellianos et Arium et Anom-
 os (a)*, in qua vir gravissimus modestiæ suæ
 specimina quadam reliquit. In hac igitur oratione
 Basilius pariter conqueritur instrui sibi calum-
 niam, in eademque pariter profitetur Spiritum
 sanctum creaturam non esse, nec tamen quidquam
 de se magnificentius prædicat, sed simpliciter ac
 modeste ita loquitur (b) : *Ἄλλὰ γὰρ πάλα ὄρω δυσ-
 ανασχετοῦντας ὑμᾶς πρὸς τὸν λόγον, καὶ μονονοῦχι
 ἀκούειν δοκῶ, ὅτι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατρίβων,
 τῶν πολυθρησκῶν ζητημάτων οὐχ ἄπτομαι· πάντα
 γὰρ ἀκοή νῦν πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν λόγων τῶν
 περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνηρέθισται. Ἐγὼ δὲ
 μάλιστα ἠβουλόμην, ὡς παρέλαβον ἀπλοϊκῶς, ὡς
 συνεθέμην ἀνεπιτηδεύτως, οὕτω παραδιδόναι τοῖς
 ἀκούουσι..... Ἐπειδὴ δὲ περισσῆκατε ἡμᾶς, δι-
 κασταὶ μᾶλλον ἢ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλι-
 μενοι, οὐκ αὐτοὶ τι λαβεῖν ἐπιζητοῦντες, ἀνάγκη
 ἡμᾶς ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀντιλογίαν προτείνε-
 σθαι, καὶ αἰετὸ μὲν ἀνακρίνεσθαι, αἰετὸ δὲ λέγειν ἔ
 παρελήφαμεν. Sed jamdiu sermonem nostrum mo-
 leste ferre vos video, et tantum non audire me puo,
 quod confessis immorans, quæstiones valde decan-
 tatas non attingam. Omnium enim aures arrectæ
 nunc sunt, ut de Spiritu sancto aliquid audiant.
 Ego vero velim maxime, sicut traditum simpliciter
 accepi, sicut ingenue et candide assensus sum, sic et
 auditoribus tradere.... Quoniam autem circumstantis
 nos, judices magis quam discipuli, qui probare nos
 velitis, non autem quidquam discere quæratis, ne-*

(b) Num. 4, p. 133.

cesse nobis est velut in iudicio iis quæ obijciuntur respondere, semperque interrogari, et semper quæ accerpimus dicere. Ejusdem modestiæ exempla ut in hac oratione, ita multis aliis locis cuique apud sanctissimum Patrem videre licet. Quare mihi quidem persuasissimum est ita affectum fuisse Basilium, ut tormenta omnia perferre paratus esset ad defendendam Spiritus sancti divinitatem : sed non facile adducar, ut credam modestissimum virum talia qualia audivimus, de seipso jactantius prædicasse. Præterea inter cæteras ingenii laudes, quas doctissimus vir Erasmus Basilio tribuit, hæc quoque reperitur, ipsum Scripturarum testimonia tam concinne admiscere orationi suæ, ut gemmas purpuræ non assutas, sed ibi natas dicas : quomodo ergo ineptissime illud Joannis, *Cum venerit Paracletus*, ita citasset, "Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, νῦν ἀνεγινώσχετε. Σὺ δέ... *Cum venerit Paracletus* ¹⁵, nunc legebatur. Tu vero, etc. Vir aliquis imperitus Scripturam ita præpostere citare potuit, non magnus ille Basilius, qui Scripturæ verba aptius locare optime noverat. Nec illud omittam, ubi paulo post legitur (pag. 611) : Ὅσπερ οὐκ ἐνι συναγένητος Θεὸς ἕτερος, οὕτως, etc. *Sicut non est Deus alter, qui quoque una cum ipso sit ingenuus, ita, etc.*, ibi mihi videri exotlicum quiddam inesse. Basilius enim ἐνι pro ἐστὶ uti non solet. Quod si cuiquam ex suo sensu de aliis judicare fas esset, testimonium quod proferam vel unicum satis esset ad hanc orationem repudiandam. Is autem, quem dico, locus ejusmodi est (ibid.) : Διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καταφλέξῃ τὰ ὀρώμενα. *Propter corpus Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet, ne res visibiles combureret.* Paucis sane, si publicam orationem ad populum haberent, ita loqui vellent, διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, *causa corporis, Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet*, cum in his verbis insit mystici aliquid, quod oratorium dicendi genus non deceat : sed nullus, nisi valde fallor, hactenus dixit, neque serio in posterum dicet, ideo corpus a Domino assumptum fuisse, ne res visibiles combureret. Et vero ejusmodi Incarnationis causa mihi videtur a communi hominum sensu tam aliena, ut eam nulli alteri unquam in mentem venisse pitem. Sed, ut

nunc de cæteris taceam, affirmare ausim Basilium, hominem acerrimo iudicio præditum, de tam inepta ratione ne per somnium quidem cogitasse. Fortasse auctor timebat, ne Verbum æternum, nisi indueret carnem, totum terrarum orbem Phaethontis exemplo concremaret.

21. Arbitror igitur hanc concionem Basilii non esse : sed alicujus, qui eam imitari voluerit. Mihi enim verisimile fit ejus auctorem, quicumque ille fuit, sibi imitandam proposuisse orationem eam, quæ inscribitur, *Contra Sabellianos, et Arium et Anomæos* : qua de re vix dubitaturum puto, qui

A duas has orationes diligenter legerit (tom. II, hœm. 24). Velim autem studiosi attendant maxime ad insignia quædam loca, quæ hic apponere non pigebit. Basilius igitur sic loquitur (pag. 491 et seq.) : Δεινὴ γὰρ ἀγνωμοσύνη μὴ καταδέχσθαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εὐχρινῶς διστῶντος ἡμῖν τῶν προσώπων τὴν ἑτερότητα. Ἐὰν γὰρ ἀπέλθω, φησὶ, *παρικαλέσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον πέμψει Παράκλητον ὑμῖν.* Οὐκοῦν Υἱὸς μὲν ὁ παρακαλῶν, Πατὴρ δὲ ὁ παρακαλούμενος, Παράκλητος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος. Ἄρ' οὖν οὐ φανερῶς ἀναισχυντεῖς ἀκούων, ἐγὼ περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἐκεῖνος δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἄλλος περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα φύρων;... Καὶ μὴ μοι περιδραμόντες, ὅσοι ἢ μὴ τελείως τοῖς λεγομένοις ἠκολουθήσατε, ἢ πρὸς ἐπήρειαν ἡμᾶς περιεστήκατε, οὐ λαβεῖν τι παρ' ἡμῶν ὠφέλιμον ἐπιζητοῦντες, ἀλλὰ λαβεῖσθαι τινὸς τῶν λεγομένων ἐπιτηροῦντες, εἴπητε· δύο θεοὺς κηρύσσει.... Ἐπειδὴ δὲ περιεστήκατε ἡμᾶς, δικασταὶ μᾶλλον ἢ μαθηταὶ, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλήμενοι, οὐκ αὐταὶ τι λαβεῖν ἐπιζητοῦντες.... Οἱ δὲ χωρίζοντες Πατὴρ καὶ Υἱοῦ, καὶ τῇ κτίσει συναριθμοῦντες τὸ Πνεῦμα, ἀτελεῖς μὲν ποιῶσι τὸ βάπτισμα, ἑλλίπῃ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως.... Οὕτω μὲν οὖν οὐτε καινοτομῶ βήματα, οὐτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν· τοὺς δὲ τολμῶντας κτίσμα προσαγορεύειν, στεναζῶ καὶ δόρυομαι. *Nam ingens improbitas est, non suscipere documenta Domini, qui nobis perspicue aliam personam ab alia distinguit.* « Si enim abiero, inquit, rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis ¹⁶. » Itaque Filius est qui rogat, Pater est qui rogatur, Paracletus vero, qui mittitur. Nonne ergo aperte impudens es, qui cum audias, ego de Filio, ille de Patre, alius de Spiritu sancto, misces tamen omnia?..... *Et mihi, quotquot aut non perfecte dicta assecuti estis, aut calumniandi causa nos circumstatis, non quærentes ut ex nobis aliquid capiatis emolumenti, sed observantes ut aliquid eorum quæ dicimus carpatis, ne circumcursantes dixeritis : Prædicat deos duos.... Quoniam autem circumstatis nos, iudices magis quam discipuli, qui probare nos velitis, non autem quidquam discere quæratitis... Qui enim separant a Patre et Filio, et inter creaturas numerant Spiritum, ut baptismum imperfectum, ita faciunt confessionem fidei imperfectam.... Sic igitur neque sum verborum architectus, neque majestatem Spiritus reprobo : sed eos qui creaturam appellare audent, deploro defleoque.* Auctor vero ita scripsit (pag. 610, 612) : Οἱ πλεῖστοι τῶν παρόντων κατάσκοποι, μᾶλλον εἰσι κατάσκοποι τῶν λεγομένων, ἢ μαθηταὶ τῶν διδασκάλων· καὶ λόγος ἐπιζητεῖται οὐ πρὸς οἰκοδομίην τῶν παρόντων, ἀλλὰ πρὸς ἐπήρειαν τῶν ἐφεδρευόντων· κἂν μὲν τι λεχθῆ συμβαῖνον ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν ἐξοστρακισθέντων τὴν γνώμην, ἀπῆλθε καταδεξάμενος ὡς τὸ ἴδιον εὐρῶν παρ' ἡμῖν.... Ἐκεῖ ἀντικαταστήσονται μοι οἱ τὴν ἐπήρειαν ταύτην βράπτοντες.... Τί.... ἐμοὶ πολεμεῖς;

¹⁵ Joan. xv, 26. ¹⁶ Joan. xiv, 16

ει πιστευω εις Πατέρα, ει δὲ μολογῶ τὸν Υἱόν, ει μὴ ἄθετῶ τὸ Πνεῦμα. Εἰ ὁ Τριάδα ὁμολογῶν, τρεῖς ὀνομάζει θεοὺς, ἄθετεῖ τὸ βάπτισμα, καὶ πολεμεῖ τῇ πίστει..... σὺ δὲ ταῖς συκοφανταῖς ἀφορμῆν εἰς ἐπὶ ἤριαν τέθεικας..... Οὐ δέχη τὸν τοῦ Παρακλήτου τὴν εὐεργεσίαν· ἢ οὐχὶ ὁ Κύριος αὐτῷ ταύτην τὴν προσήγορίαν πρέπειν ἐνομοθέτησε; Πέμψω ὑμῖν καὶ ἄλλον Παράκλητον. Ὁ καὶ ἄλλον εἰπὼν, οὐχ ἑαυτὸν ἔδειξε πρὸ τοῦ ἄλλου..... Εἰ δὲ μὴ θέλεις, ἀλλὰ φιλονεικεῖς, καταγελῶ σου τῆς ἀνοίας, μᾶλλον δὲ κλαίω σου τὴν τόλμαν. *Plurimi eorum qui adsunt, magis sunt exploratores eorum quæ dicenda sunt, quam discipuli eorum quæ docentur. Atque exquiritur concio, non ut ædificentur, sed ut insidiatores locum habeant calumniandi. Quod si forte dictum est quidpiam, quod accommodatum sit ad cupiditates eorum qui sententiam explodunt, abiit qui audit, tanquam si id quod suam est, apud nos reperisset..... Illi mihi ex adverso sistentur qui hanc calumniam consunt..... cur..... me bello petis? Si credo in Patrem, si confiteor Filium, si non reprobo Spiritum. Trinitatem qui confitetur, si deos tres nominet, abrogat baptismum, et fidem impugnat.... Tu vero inde occasionem arripuisti calumniandi, ut injuriam inferas..... Non igitur suscipis Paracliti beneficentiam? an non Dominus hanc ei appellationem congruere sanxit? « Mittam vobis et alium Paraclitum ».* Qui cum et alium dixit, nonne seipsum ante alium ostendit?..... Quod si nolis, sed contendas, derideo tuam amentiam: imo potius deploro tuam audaciam. Qui ergo hæc et similia loca inter se comparaverit, facile intelliget eam, de qua controversia est, orationem ex alia imitatione expressam fuisse: sed ita tamen, ut exemplum ab archetypo distet quam longissime. Quare quæ similia sunt, aperte ostendunt aliam orationem ex alia deformatam et effictam esse: quæ vero dissimilia, cum multa et gravia sint, utriusque concionis non eundem auctorem esse manifeste probant. Et vero in utraque oratione tam diversa est scribendi ratio, ut eam discrepantiam qui non videat, suos sibi oculos claudat necesse sit. Cæterum neminem movere debet, quod hæc lucubrationcula in veteribus libris Basilii nomen præferat. Cum enim auctor, quantum in se fuit, Basilianus esse studuerit, ab eoque sententias aliquas sumpserit, nihil mirum videri debet, si ea ipsi tributa sit. Aliquid aliud jam aggreddi, sed si prius monuero multas variantes lectiones in libris antiquis inveniri: cujus rei hanc esse causam arbitramur, quod librarii, qui hanc orationunculam non satis apte conscriptam viderent, alii aliter eam emendare conati sint.

§ VIII. De homilia de libero arbitrio.

92. Cum nemo hactenus genuina Basilii opera ab adulterinis discernere sibi satis serio proposuerit, non est quod quisquam miretur, si hoc quoque

opusculum ipsi ascriptum sit. Hæc autem lucubrationcula in vulgatis quidem inter homilias posita est: sed tamen si duorum codicum, in quibus reperitur, habenda est aliqua ratio, non homilia est, sed prologus asceticus. Ego parum interesse puto, utrum hoc opusculum homilia dicatur, an prologus asceticus: utrum Basilii sit, necne, scire magis refert. Opusculum in se dum considero, vere dici posse arbitror, nec prologum esse, nec homiliam. Illud enim (pag. 615), *Μίμησαι ταύτην, ὡς τέκνον, μιμησαι. Imitare hanc, fili, imitare aperte ostendit hanc lucubrationunculam non homiliam, sed libellum peculiarem esse, qui unius hominis causa scriptus sit. Prætereaque Basilium cum in suis orationibus alloquitur populum, voce ἀδελφός, non voce τέκνον utitur. Prius auctor ita jam locutus fuerat: Τοιγαροῦν σπουδάσον ἑμῶν τέκνον Θεοῦ γενέσθαι. Curam igitur in eo pone, ut fias intemeratus filius Dei;* quo testimonio confirmatur quod diximus, auctorem, cum hæc scriberet, ad unicam personam respexisse. Nec minus perspicuum est, ipsam hanc lucubrationunculam prologum asceticum merito vocari non posse, cum in ea nihil reperiat, quod ad illud vivendi genus speciatim referri debeat; et alioquin cui operi ejusmodi prologus præfigi posset, non video. Sed his omissis, ad id quod hujus disputationis caput est, festinet oratio. Auctor, quicumque ille fuit, qui hanc lucubrationunculam conscripsit, videtur sibi disputandum proposuisse de libero arbitrio: id quod judicarent, qui breve illud scriptum edidit, cum ei titulum fecerint, *De libero arbitrio*. Basilium autem, ut notum est, in omnibus suis operibus aliquem sibi finem proponit, nec ab eo discedit vel transversum unguem, nisi prius argumentorum gravitate atque multitudine propositum assecutus sit: auctor vero, quisquis est, posteaquam pauca quædam de invicta vi divini auxilii dixit, prorsus aliud agit, idque ita confuse, ut quo spectaverit, nescias. Ubi igitur de libero arbitrio paucis locutus est, statim potius quidvis aliud tractat. Ita enim scribit (pag. 615): Τοιγαροῦν εἰπερ βούλει μαθεῖν, τίνας ἔνεκεν κτισθέντες καὶ θεθέντες ἐν παραδείσῳ, τελευταῖον συμπαραβλήθημεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὁμοιωθήμεν αὐτοῖς, ἀποπεπτωκότες τῆς ἀχράντου δόξης, γίνωσκε, ἐπειδὴ διὰ τῆς παρακοῆς δοῦλοι τῆς σαρκὸς τοῖς πάθεσι γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀπρὸ κτισσάμεν τῆς μακαρίας τῶν ζώντων χώρας, καὶ ἐν ἀχρημαλώσῳ γινόμενοι, ἔτι ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος καθέζεσθαι· καὶ διὰ τὸ ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ ἡμᾶς κατέχεσθαι, οὕτω ἐκληρονομήσαμεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Quæ verba sic vertit interpres: *Si cupis igitur cognoscere, cujus gratia conditi, inque paradisum locati, insipientibus tandem animantibus comparati et assimilati simus, ab immaculata illa gloria relapsi: sciendum est quod quoniam per inobedientiam servi carnalium concupiscen-*

¹⁷ Joan. XIV, 16.

ziarum facti sumus, nos ipsos a beata viventium regione extorres reddidimus, atque ita in captivitate abducti, ad flumina Babylonis adhuc sedemus. Et quoniam adhuc in Ægypto detinemur, promissionis terram nondum sortiti sumus. Ita pergit auctor (pag. 614 et seq.): Οὕτω συνεφυράθημεν τῇ ζύμῃ τῆς εὐλιχρινελας, ἀλλ' ἔτι ἐσμὲν ἐν τῇ τῆς πονηρίας ζύμῃ· οὕτω ἐβράντισθη ἡμῶν ἡ καρδιά τῷ αἵματι τοῦ Ἄμνοῦ τοῦ Θεοῦ... οὕτω ἀπειλήφαμεν τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου τοῦ Χριστοῦ... οὕτω ἐνεδυσάμεθα τὸν καινὸν ἀνθρώπων, etc. *Nondum fermento sinceritatis confermentati sumus, sed adhuc fermento nequitiae occupamur: nondum aspersum est cor nostrum sanguine Agni Dei... nondum lætitiā salutaris Christi recuperavimus... nondum induimus novum hominem, etc.* Ubi voce οὕτω usque adeo abutitur, ut eam vicies et novies vel circiter repetat, ibidemque vox ἔτι sæpe repetita est, quæ voci οὕτω responderet; neque solum nihil ad propositum faciunt quæ profert, sed lædium maximum legentibus creant. Deinde harum vocum pertæsus scriptor ipse, jamque parans se ad aliud dicendi genus, sic pergit (pag. 614): Οὕτω ἐσμὲν γένος ἐκλεκτὸν, βασιλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ἐπειδὴ ἔτι ἐσμὲν ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. Πῶς γὰρ οὐκ ὄφεις, οἱ ἐπὶ γῆς συρόμενοι, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονοῦντες, καὶ οὐκ ἐν οὐρανοῖς τὴν πολιτείαν ἔχοντες; πῶς δὲ οὐ γεννήματα ἐχιδνῶν, οἱ μὴ ἐν τῇ ὑπακοῇ τοῦ Θεοῦ εὐρισκόμενοι, ἀλλ' ἐν τῇ διὰ τοῦ ὄφeos παρακοῇ; Ἐπειδὴ τοίνυν πῶς μὲν ἀξίως οὐδύρωμαι τὴν συμφορὰν ταύτην οὐχ εὐρίσκω, πῶς δὲ ἐχθόσας δακρύσας πρὸς τὸν δυνάμενον ἐξελάσαι τὴν ἀλιζομένην ἐν ἐμοὶ πλάνην, ἀγνοῶ καὶ πῶς ἔσω τὴν ὥδην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; πῶς θρηγήσω τὴν Ἱερουσαλήμ; Quæ verba ita Latine reddidit interpres: *Nondum sumus genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit et peculium: quoniam adhuc serpentes sumus, progenies viperarum. Quomodo enim non sumus serpentes, qui super terram serpinus, et terrena sapimus, nec conversationem nostram in cælis habemus? quomodo non progenies viperarum sumus, qui non in obedientia Dei, sed in inobedientia, quæ per serpentem est, deprehendimur? Quoniam igitur non invenio quomodo calamitatem istam deplorarem, et ignoro, quomodo cum lacrymis eum, qui demorantem in me seductionem abigere et expellere potest, implorem, quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena? quomodo lamentabor ac deflebo Jerusalem? Hæc eo copiosius retuli, quo magis scriptoris indoles cognoscatur atque ingenium hominis scopum nullum habentis, et nihil aliud, nisi ut verba perfundat, curantis. Et ne quis falleretur, tribuens Basilio, quod Basilianum non est, particula πῶς hoc ipso in loco vicies occurrit, sic ut lædium quod voces οὕτω et ἔτι pepererant, altera alterius vocis repetitione multum augeatur. Nec solum vocula πῶς ad satietatem usque adhibetur: sed, quod magis ad rem facit, sine ullo consilio, sine ullo delectu, sine ullo iudicio plerum-*

que usurpatur. Et vero quo consilio ita scribere potuit: Πῶς γὰρ οὐκ ὄφεις, οἱ ἐπὶ γῆς συρόμενοι, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονοῦντες, καὶ οὐκ ἐν οὐρανοῖς τὴν πολιτείαν ἔχοντες; πῶς δὲ οὐ γεννήματα ἐχιδνῶν; etc. *Quomodo enim non sumus serpentes, qui super terram serpinus, et terrena sapimus, nec conversationem nostram habemus in cælis? quomodo non progenies viperarum?* etc. Fortasse, ut vis divini auxilii atque necessitas ostenderetur (qui hujus auctoris scopus fuisse creditur): sed quam parum hæc omnia inter se cohæreant, vident, opinor, omnes. Finem lucubratiunculæ suæ mox impositurus auctor, confugit ad illud suum, ut repetenda aliqua voce sermonem protraheret. Ergo præter expectationem voce πῶρ utitur, eamque quatuordecies adhibet; et ut alias, ita hic quoque non satis intelligitur ad quid, cum hæc scriberet, respexerit. Non ergo alio magis nomine repudiari debere hoc breve scriptum puto, quam quod auctoris scopus nullus fuisse videatur. Verba sunt, præterea nihil: nec verba simpliciter, sed verba male inter se cohærentia.

25. Etsi satis liquet ex dictis, id opusculum Basilio tribui merito non posse: tamen nonnulla ad hoc idem comprobandum ascribam. Fateor autem singula eorum, quæ dicturus sum, si seorsum considerentur, non ita multum roboris ac momenti habitura; sed si omnium simul habeatur ratio, spero nostram opinionem inde maxime confirmatum iri. Exordium sumam ab his verbis (pag. 615): Ἀμήχανον γὰρ ἐπιβῆναι ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασίλισκον, καὶ καταπατήσαι λέοντα καὶ δράκοντα, μὴ πρότερον, καθὼ δυνάτην ἀνθρώπου, ἐκκαθάραντα ἑαυτὸν, δυναμωθῆναι παρὰ τοῦ εἰπόντος τοῖς ἀποστόλοις· Ἰδοῦ, etc. *Interpres: Impossibile namque est ambulare super aspidem et basiliscum, et calcare leonem et draconem, eum, qui non prius seipsum, quatenus homini possibile est, repurgavit, ut possit corroborari ab eo qui apostolis dixit: « Ecce, » etc.* Velim autem paulo attentius expendatur illud, δυναμωθῆναι: *ut possit corroborari*, in quo vitii aliquid inesse suspicor. Nihil enim video in tota periodo, a quo id verbum aut regi aut dependere possit: sed quasi suspensum est, nec satis reliquæ orationi connexum. Sequitur: Ὅφειλοι ἀκορέστῳ στοργῇ καὶ ἀπλήστῳ διαθέσει ἐξ ὅλης καρδίας καὶ δυνάμεως, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ζητεῖν τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀντίληψιν ἐν δυνάμει. Ad verbum, *debet amore insatiabili, et animi affectu inexplebili, ex omni corde et virtute, noctes atque dies, Dei auxilium quærere in virtute*; ubi illud ἐν δυνάμει, *in virtute*, non belle ibi positum est; nec valde admodum dubito, quin melius abesset. Nam præterquam quod ita ultimo loco positum, fert præ se insuave aliquid et inurbanum, præterea redundare mihi videtur. Postquam enim auctor scripserat quærendum esse Deum ex toto corde atque virtute, quid, quæso, illud, *in virtute*, addere necesse erat? Paulo post ita legitur (pag. 614): Οὕτω ἐβράντισθη ἡμῶν ἡ καρδιά τῷ αἵματι τοῦ Ἄμνοῦ τοῦ Θεοῦ· ἔτι γὰρ τὸ πέταρον τοῦ ἔδρου,

καὶ τὸ ἀγκιστρον τῆς κακίας ἐμπεπηχται αὐτῇ. *Non-
dum aspersum est cor nostrum sanguine Agni Dei :
adhuc enim illi laqueus inferni et hamus malitiæ in-
fixus est.* Primum hominis sunt verba, qui non cæterorum
hominum more loquitur. Pauci enim, qui interrogantur, cur cor nostrum sanguine Agni Dei nondum aspersum sit, ita responderent : *Adhuc enim laqueus inferni et hamus malitiæ infixus est illi.* Deinde vocem πέταυρον pro eo, quod βρόχος usitate dicitur, nusquam a Basilio adhibitam invenio. Nec ita multo infra ita auctor locutus est (ibid.) : Ὅπως γεγόναμεν ἕδολος πορφύρα βασιλική, οὐδὲ ἀνόθευτος εἰκὼν θεϊκή. *Nondum facti sumus fuco carens purpura regia, neque germana imago divina :* ubi notandum, quod jam alibi notavimus, Basilium voce θεϊκός nunquam in suis scriptis uti (a). Nonnihil est B quoque, quod vox τοιγαροῦν, quæ tam parum Basilio familiaria erat, ut opere in longo (b) ne semel quidem ea usus sit, ipsa tamen in tam brevi opusculo ter aut quater reperiatur. Quodsi in aliqujus mente scrupulus atque dubitatio adhuc resideat, velim hanc lucubratiunculam cum indubitatis Basilii scriptis comparet : quod ubi diligenter fecerit, brevi assensurum confido, Basilium ejus legitimum parentem non esse.

§ IX. *De homilia in illud, « Ne dederis somnum oculis tuis, » etc.*

24. Hanc homilia non ita pridem ediderunt Franciscus Combefisius et Joannes Baptista Cotelerius ; ille Latine solum, hic Græce et Latine. Ejus ita mentionem faciunt doctissimi viri Tillemontius et Dupinus, ut ipsam Basilio Magno non indignam esse pronuntiant. Hoc idem ea de lucubratiuncula jam antea senserant duo ii quos primum nominavi viri eruditissimi. Dolet mihi, quod hæc oratiuncula hos patronos habeat. Vereor enim, ne eorum in litteris auctoritas tantum apud aliquos valeat, ut ne velint quidem nostra argumenta audire. Quare, nisi res ipsa ad loquendum adigeret me, tacerem libens. Neque enim ignoro, quam sit periculosæ plenum opus alexæ, ejusmodi viris adversari. Sed quoniam quidquam dissimulare nec possum, nec debeo, quid de hoc opusculo sentiam, aperire constitui, ut ab eruditis hominibus, merito an immerito ab eis dissentiam, judicetur. In qualibet oratione, vel potius in quolibet scripto duo considerari possunt, verba et sententiæ. Utraque autem in hoc opusculo, ut mihi quidem videtur, peregrinum quiddam et a Basilii consuetudine alienum præferunt. Et ut ordo aliquis servetur, primum de sententiis, deinde de verbis disputabimus. Ergo si ipsum exordium consideres, nihil nisi abjectum et

A humile in eo reperias, cum tamen in vere Basilianis illis exordiis grande quoddam et sublime dicendi genus semper adhibeatur. Postquam autem frigide exorsus est scriptor, frigidius ita persequitur (pag. 617) : Τί εἶπω ; πῶς ὑμᾶς προσφθέξομαι ; πῶς προκαταλήψομαι τὰ παρελθόντα ; τῶν μελλόντων τὸ χρέος ; Καὶ γὰρ παρελθόντων ὑπεύθυνός εἰμι, καὶ μελλόντων χρεώστης. *Quid dicam ? quo vos modo alloquar ? quo pacto antevertam præterita ? futurorum debitum ? Etenim præteritorum reus sum, et futurorum debitor.* Dicam vicissim, nescire me quo hæc nomine appellem. Quid enim sibi velit illud, *Quo pacto antevertam præterita ? futurorum debitum ?* non satis intelligo (c). Quomodo igitur hæc aut vocanda sint, aut intelligenda, alii viderint. Aliquanto post auctor ita scribit (pag. 618) : Ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν βαθεῖ καταέχονται ὑπνω, ληθαργήσαντες τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν οἱ δὲ ἀναμίξ, ποτὲ μὲν ἐρηγγόρασιν, ποτὲ δὲ ὡσπερ ἐπινοστήζουσιν οὔτε τὸν ἀλλότριον δέχονται, οὔτε τὸν ποτὲ ἐπιστρέφοντα, οὔτε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαίνοντα. Ἴνα σώῃ ὡσπερ δορκὰς ἐκ βροχῶν. Ἡ δορκὰς ζωὸν ἐστὶν δευδερχὲς, ἐπώνυμον τῇ ἑαυτοῦ δευδορκίᾳ· οὐδὲν λαυθάνει τὴν ὀφθαλμὸν τῆς δορκάδος, οἶδεν δὲ φυλάσσεται, καὶ οἶδεν ὅπου τοῦ δρόμου τὸ κυβερνητικόν. *Quia igitur alii quidem profundo detinentur somno, donorum Dei oblivione quasi veterno occupati ; alii vero permiste, interdum vigilant, interdum velut indormitant ; neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum.* « *Ut salveris tanquam damula e laqueis.* » *Damula seu dorcas, animal est acie oculorum valens, ex qua dorcadis nomen tulit : nihil latet dorcadis oculum : novit quid cavere debeat ; novit ubi sit cursus gubernaculum.* Ita scribere potuit homo ultimæ sortis, non Basilius oratorum optimus. Quid est enim, quæso, totum illud, *interdum vigilant, interdum indormitant ; neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum,* nisi verborum quorundam incondita quædam congeries ? Quæro, vigilaretne auctor, cum ita scripsit, an dormitaret ? sanusne esset, an ægrotus ? Nec multo melius est quod sequitur, *novit [damula] ubi sit cursus gubernaculum.* Hic monere juvat, scriptorem e Basilii oratione, cui titulus, *Attende tibi ipsi,* nonnulla mutuatum fuisse : sed sic tamen, ut suis Basiliana depravet. Postquam enim, Basilii exemplo, eadem illa Scripturæ verba, *Ut salveris tanquam damula e laqueis,* in medium protulit, statim addit, Μὴ ἔσο ἀργὸς περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου· μὴ τὸ μὲν ποιεῖς, τὸ δὲ ἀναβάλλου. Δαυειστικόν τι ποιεῖς ἀφοσίωμα, ὡς τὸ ὄλον πληρώσας. Ἄλλὰ βούλεται, etc. *Noli esse circa mandata Domini otiosus : noli hoc quidem facere, illud vero differre. Feneraticiam quamdam agis satisfactionem, ut qui*

(a) Tom. I in Præf. n. 18.

(b) Primi tres in Eunom. lib.

(c) Vide notam ad hunc locum. Earr.

totum impleveris. Sed vult, etc. Rursus quid est hoc, *Ανεπιστηκόν τι ποιείς ἀφοσίωμα*, ὡς τὸ ὅλον πληρώσας, *Feneratoriam quamdam agis satisfactionem, ut qui totum impleveris*, nisi quoddam quasi ænigma (a)? Et illud maxime notandum, Scripturam ita citari in ea de qua disputatur lucubratiuncula, ut in ipsa citandi ratione peregrinum quiddam et exoticum insit. Et ut res exemplo clarior fiat, utriusque verba subijciam, primum Basilii, deinde anonymi. Basiliius ergo sic loquitur (tom. II, hom. 3, p. 18) : Πάντα οὖν περισκόπει, *Ἴνα σώζῃ ὡς περ δορκὰς ἐκ βρόχων*. Circumspice igitur et lustra omnia, *« Ut serveris tanquam damula e laqueis. »* Anonymi vero verba, ut jam vidimus, hæc sunt, *Ὅστε τὸν ἀλλότριον δέχονται, ὅστε τὸν ποτε ἐπιστρέφοντα, ὅστε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαίνοντα. Ἴνα σώζῃ ὡς περ δορκὰς ἐκ βρόχων*. Neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum. *« Ut salveris tanquam damula e laqueis. »* Ubi Basiliius, qui ejus mos est, Scripturæ locum cum iis quæ præcedunt verbis apte admodum connectit : in anonymo vero hoc idem Proverbiorum testimonium cum superiori oratione nullo modo copulatur. Deinde alia illa eorundem Proverbiorum verba, *Vade ad fornicam, o piger*¹⁸, explanans anonymus ille, sic scribit (pag. 619) : *Τί καταφρονεῖς τοῦ μεγάλου διδασκάλου ; Ὁ μύρμηξ σε διερεθίζτω πρὸς τὴν ἐνέργειαν. Καὶ παρ' ἐκείνου μάθε. Ἐκεῖνος οὐ διδάσκαλον οἶδεν, οὐκ ἀποδημίαν ἀπεδήμησεν, οὐκ ἔμαθε γεωργικούς λόγους.... Οὐδὲν τούτων πάρεστιν· ἀλλὰ φυσικὴ τις ἀνάγκη τὸ ζῶον διερεθίζει. Οὐκοῦν ἡ φύσις τότε καὶ σὺ (l. σοι) τῆς φύσεως παρίει λόγος αἴτιος. Quid contemnitis magnum præceptorem? Formica te excitet ad operationem. Et ab illa disce. Illa non novit magistrum, non peregre profecta est, non didicit agriculturæ artem.... Nihil horum adest : sed naturalis quædam necessitas animal excitat. Itaque natura tunc : et tibi accedit ratio, quæ naturæ parens est.* Quibus in verbis nihil omnino Basilianarum virtutum deprehendo. In illo, *et ab illa disce*, non anfradverto miram illam artem Basilii, qua solertissime consequentem orationem anteriori connectebat. In illo, *itaque natura tunc*, nihil est, quod summi hujus viri eloquentiam sapiat. In illo, *et tibi accedit ratio, quæ naturæ parens est*, ne vestigium quidem exstat exquisiti illius iudicii, quo excellebat Basiliius. Natura rationis parens est, non ratio parens est naturæ. Ratio naturæ frenum est, ejusque moderatrix, non causa, non origo. Aliquanto post auctor ita loquitur (pag. 620) : *Ἐκεῖνον μὲν μικρὸν ὠνεῖδισας, σεαυτὸν δὲ ἀπέχτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς. Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. Εἶδες πῶς ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφίησι ; Illum quidem paululum probro affectisti, at teipsum interemisti per*

mandati violationem. « Nulli malum pro malo reddentes ». *« Vidisti quomodo apis vitam cum aculeo projiciat ?* Hic illud Apostoli, *nulli malum pro malo reddentes*, ad nullam orationis partem referri potest, non regit quidquam, a quoquam non regitur, sed oratio est quasi absoluta, quæ a nulla re dependeat, cum Basiliius tamen, ut notum est, ejusmodi Scripturæ loca ad reliquam orationem accommodare soleat. Plura paraveram, sed ne his plus satis immoratus viderer, ea ascribere nolui.

25. Nunc proponam exempla quædam, quibus probare conabor, alienas quasdam et peregrinas voces in hac oratione reperiri. Ipso igitur initio (pag. 617) auctor sic scribit : *Ἄλλ' ἐπιζητῶ ψυχὰς φιληκόους, εὐσημῶνως περιεστῶσας τὸ πνευματικὸν ἀκροατήριον. Sed animas requiro auditionis cupiditas, decenter circumstantes spirituale auditorium.* Cætera non improbo : sed vocem ἀκροατήριον apud Basilium inusitatum esse arbitror. Basiliius, si horum parens esset, ita composuisset orationem suam, ut potius nomine ἐκκλησία usus fuisset. Statim sequitur (pag. 618), *Ἐντεῦθεν ἀρξώμεθα τῆς πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίας. Hinc inchoemus istam ad vos homilium.* Scio quidem, ut aliorum sanctorum Patrum, ita Basilii ipsius orationes jam a longo tempore homilias vocari : sed ubi Basiliius ipse hoc sensu nomen ὁμιλία unquam usurparit, ignoro. Hoc ipso in loco legitur, ἐκάτερον τούτων παρίσταισι διττὸς λόγος, *horum utrumque exhibet duplex sermo.* Vox διττός grammaticorum est, non oratorum. Imo etiam ne grammatici quidem ea hoc sensu, opinor, utuntur, sed, nisi valde fallor, ipsam solum adhibent tum cum numerum duadem significare volunt. Basiliius simili in re non voce διττός utitur, sed nomine διπλός. Ita enim in quadam oratione (tom. II, hom. 3, p. 18) loquitur : *Ἐπειδὴ δὲ διπλοῦν τὸ προσέχειν τὸ μὲν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνατενίζειν τοῖς ὀρατοῖς, τὸ δὲ, etc. Quoniam autem duplex est attentio ; altera, cum considerantur oculis corporeis visibilia ; altera, etc.* Nec ita multo post in eadem illa, quam dixi, oratione eandem vocem idem Basiliius usurpavit. Ejus autem hæc sunt verba : *Ἐξέτασον σεαυτὸν, τίς εἶ ; γινῶθι σεαυτοῦ τὴν φύσιν, ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ καὶ ὅτι διπλὴ τις ἐστὶν ἡμῶν ἡ ζωὴ. Perseverare te ipse, quis sis : fac noscas tuam ipsius naturam, nimirum corpus quidem mortale esse, animam vero immortalem : item, duplicem esse vitam nostram.* Sed ubi vox διττός in Basilii scriptis legatur, necdum novi. Sic pergit auctor (pag. 619) : *Πῶς μιμήσωμαι τὰ ἀπλὰ τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος ; Quomodo imitari potero quæ mole corporis ingentia sunt ?* Non negabo quidem vocem ἀπλός legi in Basilii libris : sed ubi in ipsis ad magnitudinem significandam usurpata sit, non memini. Et alioquin illa loquendi ratio, τὰ

¹⁸ Prov. vi, 6. ¹⁹ Rom. xii, 17.

(a) Alludit auctor ad feneratorum consuetudinem, qui pecuniam mutuo dantes, summam integram inscribunt cujus partem fenoris causa retinent ; et hoc est, *ut qui totum impleveris*. Hæc jam viderat D. L. de Sinner in ed. Paris. 1839.

ἀπλῶ τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος, per se insolita videtur et nova; mihi que satis verisimile fit, qui hæc legent, eos nihil tale apud idoneos auctores legi se se facile confessuros. Vox στρατηγάρχας, quæ aliquanto post (pag. 620) sequitur, non videtur magis familiaris fuisse bonis scriptoribus, qui cum nomen aut verbum componere velent ex vocibus στρατός et ἀρχή, litteram γ non immiscebant. Vidimus enim dici solitum, στρατάρχης, στραταρχοί, στραταρχέω, στραταρχία, a quibus omnibus γ littera abest, in eis que præterea a reperitur in secunda syllaba. Contra, si quando velent aut nomen aut verbum ex vocibus στρατός et ἡγεῖσθαι conflare, tunc ut litteram η ponebant in secunda syllaba, ita litteram γ inerebant, ut cerni potest in his vocibus, στρατηγέομαι, στρατηγικός, στρατηγός, στρατηγίτης, aliisque multis, quas omnes recensere et longum et inutile esset. Quare non eo solum nomine vox στρατηγάρχας repudianda est, quod nova sit et insolita, sed quod præter cæterorum nominum consuetudinem composita esse videatur. Jam monui scriptorem nonnulla ex ea Basilii oratione, quæ inscribitur, *Attende tibi ipsi*, mutatum fuisse. Hic autem rursus monere juvat, videri eundem, ubi exemplum apis et formicæ proposuit, satis multa ex opere sex dierum Basilii sumpsisse. Et quoniam horum locorum inter se comparatio nobis alicui usui esse poterit, aliquid ex utroque auctore hoc loco exscribam. Itaque de apibus loquens Basiliius hom. 8 in *Hexaem.*, num. 4, sic loquitur (tom. I, p. 74): Νόμοι τινές εἰσιν οὔτοι τῆς φύσεως ἄγραφοι, ἀργούς εἶναι πρὸς τιμωρίαν τοὺς τῶν μεγίστων δυναστειῶν ἐπιβαίνοντας. Ἄλλὰ καὶ ταῖς μελίσσαις, ὅσαι ἂν μὴ ἀκολουθήσωσι τῷ ὑποδείγματι τοῦ βασιλέως, ταχὺ μεταμέλει τῆς ἀδουλίαις, ὅτι τῇ πληγῇ τοῦ κέντρου ἐναποθνήσκουσιν. Ἀκοσέτωσαν Χριστιανοί, οἷς πρόσταγμά ἐστὶ μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι, ἀλλὰ νικᾶν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν..... Τὸν μὲν γὰρ κηρὸν ἀπὸ τῶν ἀνθῶν φανερώς συναγείρει, τὸ δὲ μέλι τὴν ἄροσειδῶς ἐνεσπαρμένην νοτίδα τοῖς ἀνθεσιν ἐπισπασαμένη τῷ στόματι, ταύτην ταῖς κοιλότησι τῶν κηρίων ἐνήθισιν..... Καλῶν καὶ πρεπόντων αὐτῆ τῶν ἐπαίνων παρὰ τῆς Παροιμίας τετύχηκε, σοφὴ καὶ ἐργάτις ὀνομασθεῖσα. Οὕτω μὲν φιλοπόνοῦς τὴν τροφὴν συναγείρουσα (*Ἦς τοὺς πόνοους*, φησὶ, *βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγῆ' ἀν προσφέρονται*), οὕτω δὲ σοφῶς φιλοτεχνούσα τὰς ἀποθήκας τοῦ μέλιτος· εἰς λεπτὸν γὰρ ὑμένα τὸν κηρὸν διατείνασα, πυκνάς καὶ συνεχεῖς ἀλλήλαις συνοικοδομεῖ τὰς κοιλότητας, ὡς τὸ πυκνὸν τῆς τῶν μικροτάτων πρὸς ἄλληλα δέσεως, ἔρεισμα γίνεσθαι τῷ παντί. Ἐκάστη γὰρ φρεατρία τῆς ἐτέρας ἔχεται, λεπτῷ πρὸς αὐτὴν διεργομένη τε ὁμοῦ καὶ συναπτομένη τῷ διαφράγματι. Ἐπειτα δωρόφοι καὶ τριώροφοι αἱ σύριγγες αὗται ἀλλήλαις ἐπιχωδόμενται. Ἐφωλάξαστο γὰρ μίαν ποιῆσαι διαμπερές τὴν κοιλότητα, ἵνα μὴ τῷ βάρει τὸ ὑγρὸν

πρὸς τὸ ἐκτὸς διεκπίπτῃ. Κατάμαθε πῶς τὰ τῆς γεωμετρίας εὐρήματα πάρεργά ἐστὶ τῆς σοφωτάτης μελέσεως. Ἐξάγωνοι γὰρ πᾶσαι καὶ ἰσοπλευροὶ τῶν κηρίων αἱ σύριγγες, οὐκ ἐπ' εὐθείας ἀλλήλαις κατακίεσθαι, ἵνα μὴ κάμνωσιν οἱ πυθμένες τοῖς διακένους ἐφηρμοσμένοι· ἀλλ' αἱ γωνίαι τῶν κάτωθεν ἐξαγώνων, βᾶθρον καὶ ἔρεισμα τῶν ὑπερκειμένων εἰσιν, ὡς ἀσφαλῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν μεταωρίζουσιν τὰ βάρη, καὶ ἰδιαζόντως ἐκάστη κοιλότητι τὸ ὑγρὸν ἐγκατέχεσθαι. *Hæ sunt quædam naturæ leges minime scriptæ, ut tardi sint ad vindictam, qui ad maximam potentiam sunt evecti. Sed et quæcumque apes regis exemplum non sequuntur, eas statim temeritatis suæ pœnitent, propterea quod aculei ictu intereunt. Audiant Christiani, qui nulli malum pro malo reddere, sed in bono malum vincere jubentur. Imitore proprium apis indolem, quæ nulli officiens, neque fructum alienum corrumpens, favos construit ac compingit. Nam ut ceram ex floribus aperte colligit, ita mel, humorem scilicet roris instar floribus inspersum, ore attrahit, atque in favorum cava immittit.... Apis præclaras et convenientes laudes a Proverbio consecuta est, quæ scilicet appelletur sapiens, et laboriosa. Hoc modo ut diligenter apis pabulum congerit (Cujus labores, inquit, reges et privati ad sanitatem assumunt¹⁰), ita sapienter et artificiose mellis cellulas exstruit. Extenta enim in tenuem membranam cera, crebra et inter se continua cava construit, ut frequentia illa et densitas, qua minutissima quæque secum invicem colligantur, operi toti fulcrum sit et firmamentum. Nam cellula quælibet alteri adhæret, tenui septo ab ea se juncta. Deinde fistulæ hæc aliæ super alias ædificatæ, duas tresve habent contignationes. Cavet enim continuam unam efficere cavernulam, ne humor foras propter gravitatem diffuset. Discite quomodo geometriæ inventa accessio sint operæ ac laboris ejus, quem apis sapientissima suscipit. Omnes enim favorum cavernulæ sunt sexangulæ, et æqualia latera habent: non aliæ aliis directo incumbent, ne fundi intervallis vacuis adjuncti fatiscant; sed sexangularum cavernularum inferiorum unguili, basis sunt ac fulcimentum superiorum, ut tuto supra se onera attollant, et separatim in unoquoque concavo humor contineatur. Auctor vero lucubratiuncule ejus, quam in suis *Ecclesiæ Græcæ Monumentis* edidit Cotelerius, loquens et ipse de apibus ita scribit (pag. 620): Χρήσιμον τὸ ὑπόδειγμα τῆς μελίσεως, δοῦναι τὸν καρπὸν, καὶ ἀμύνασθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ μέλισσα ἀμυνομένη, ἐπαποθνήσκει τῇ πληγῇ· καὶ Χριστιανοῦ θάνατος, ἡ ἀναπόδοσις τοῦ κακοῦ. Ἐκείνον μὲν μικρὸν ὕνεϊδισας, σεαυτὸν δὲ ἀπέκτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς. *Μηδεὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες*. Εἶδες πῶς ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφήσιν; Οὕτω καὶ Χριστιανὸς τὸν ἐχθρὸν ἀμυνομένος, διὰ τῆς πληγῆς τῆς εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἀποβάλλει.... Τὴν δὲ ἐνέργειαν αὐτῆς προτίθεται εἰς ἀπόλαυσιν βασιλεῦσι καὶ ἰδιώταις,*

¹⁰ Prov. vi, 6, sec. LXX.

τρωφῶσι· τε καὶ ἀφρώσασιν· τῇ μὲν ἐπιτηθεύσει, καὶ ἅπαντι τῷ βίῳ χρησιμεύει μέχρι τῆς ὁσμῆς. Ἡ δὲ μέλισσα τῇ ποικιλίᾳ τῆς τέχνης καὶ μέλι ἐκλέγεσθαι οἶδεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνθους· καὶ τὸ μὲν εἰς μέλι ἀποτίθεται, τὸ δὲ εἰς κηρίον, καὶ τὸν κηρὸν περιπήγνυσι τῷ μέλιτι. Τίς ἐδίδαξε τὴν μέλισσαν ἐκείνην ποιεῖν τὰς σύριγγας, ὑφαίνειν δὲ τὸν λεπτὸν ὑμένα; Τίς αὐτῶν παλαιῶ διδασκάλῳ φοιτήσασα, τὰ ἐξάπλευρα καὶ τετράπλευρα ποιεῖν ἐδιδάχθη; Πῶς γωνίαν ἔστησε διὰ τοῦ κηροῦ, καὶ τοίχους διῶφανεν; Ἴνα αἱ μὲν γωνίαι τὸ στρεφὸν παρασκευάσωσιν, οἱ δὲ τοῖχοι τὸ μέλι φυλάξωσι. Διὰ τί οὐχ ἓνα σύριγγα ἐποίησεν, ἀλλ' ἔθεν κάκεῖθεν διέπηξεν τοῦ μέλιτος τὰς ἀποθήκας; Πῶς ἐκάστω κωθμένῃ ἴδιον ἐνήσι μέλι; Εἰ ἔν ἐποίει τὸ πανδοχεῖον, διεβράγη ἂν τῷ βάρει τὸ ὑποκείμενον· ἀλλ' ὑποτίθησι τοὺς πυθμένους, καὶ τοίχους ὑπεβάλλει, καὶ γωνίας ἀσφαλίζει· *Utile est exemplum apīs, ad dandum fructum, et propter utilitatem. Etenim apīs dum ulciscitur se, plagā immoritur : et Christiani mors est, redditio mali. Illum quidem paululum probro affecisti, ut teipsum interemisti per mandati violationem. « Nulli malum pro malo reddentes »²¹. » Vidisti quomodo apīs vitam cum aculeo projiciat? Ita et Christianus, cum de inimico vindictam sumit, per vulnus hosti infictum vitam suam immittit... Operationem vero suam exhibet in usum regibus et privatis hominibus, delicate viventibus et morbo affictis; necnon industriis sua, omnique vita utilis est usque ad odorem. Apīs varietate artis etiam mel novit colligere ex eodem flore : et aliud quidem reponit in mel, aliud vero in favum, et ceram compingit mellī. Quis docuit apem illam facere fistulas alveares, ac texere tenuem membranam? quānam ex iis veterē adito praeceptore, aedificia sex laterum et quatuor laterum condere edocta fuit? quo pacto angulum constituit per ceram, et parietes pertexuit? ut anguli firmitatem procurarent, parietes mel custodirent. Cur non unam fistulam fecit, sed hinc illincque compegit mellis apothecas? qua ratione cavo cuique suum immittit mel? Si unum construxisset receptaculum, pondere dirupta fuisset basis : verum supponit cava, parietes subjicit, angulos munit. Nec dubitari merito potest quin ea quae statim apud auctorem leguntur, e Basilio quoque aut sumpta, aut imitata sint. Ejus autem verba sunt haec (pag. 621) : Συναγελαστικὸν τὸ ζῶον· οὔτε μύρμηξ ἰδιαστικὸν, οὔτε μέλισσα μοναστικὴ· κατὰ ἀγέλας ζῶσιν, κατὰ ἀγέλας ἔπαινται. Οὐκ εἶδες μέλισσάν ποτε καθ' ἑαυτὴν πετομένην, ἀλλ' ἀλλήλαις κοινωνοῦσι τῆς πτήσεως· οὐ βασκαίνουσιν ἀλλήλαις τῶν ἀνθῶν· κοινῇ ἀπατρουςιν ἐπὶ λειμῶνας. *Animal gregale est : neque formica singulariter degit, neque apis solitariae : gregatim vivunt, gregatim volant. Nunquam vidisti apem seorsum volantem, sed inter se communem habent volatum. Non eae sibi invicem invident flores : una ad prata proficiscuntur.* Basilius vero ita scripsit eo quem dixi loco (hom. 8*

in *Hexaem.*, n. 4) : "Ἐστὶ δὲ τινα καὶ πολιτικὰ τῶν ἀλόγων, εἴπερ πολιτείας ἴδιον τὸ πρὸς ἓν πέρας κοινὸν συννεύειν τῇ ἐνέργειαν τῶν καθ' ἕκαστον· ὡς ἐπὶ τῶν μελισσῶν ἕν τις ἴδοι· καὶ γὰρ ἐκεῖνων κοινῇ γὰρ ἡ οἰκησις, κοινῇ δὲ ἡ πτήσις, ἐργασία δὲ πάντων μία... οὐ πρότερον καταδεχόμεναι ἐπὶ τοὺς λειμῶνας ἐλθεῖν, πρὶν ἂν ἴδωσι κατάρξαντα τὸν βασιλέα τῆς πτήσεως. *Porro quaedam ex his brutis animalibus sunt quoque politicae : si quidem civilis administrationis proprium est ut ad unum communem finem singulorum actiones concurrant, ut quisque in apibus intueri potest. His enim communis est habitatio, communis volatus, unaque et eadem omnium actio... non prius ad prata proficisci ausae, quam regem viderint volatui praeuentem.* Audire mihi videor, qui conquerantur tempus male locatum fuisse in tam longis fragmentis describendis : sed tamen utilissime insumptum esse arbitrabor, si quod mihi proposui, assequi possim. Volui igitur hoc exemplo multorum errorum causam quasi sub oculos ponere. Sunt qui spuria quaedam opera quibusdam auctoribus tribuunt, non alio magis argumento innixi, quam quod apud eos talia legerint, qualia in adulterinis illis operibus reperiantur. Et cum semel id in animum induxerunt suum, vim magnam inesse in iis argumentis, quae ex similitudine rerum aut verborum petuntur, si forte in veteri aliquo libro ineditum aliquod opus inveniatur, in quo unius alicujus scriptoris nomen praefatur, statim diligenter expendunt, num is scriptor, cui ejusmodi opus in veteribus libris ascribitur, eadem tractaverit, quae in novo illo ac inedito opere leguntur, et ubi id ita esse animadverterint, indubitanter pronuntiant : *Illius scriptoris est* : nam eadem omnino, quae hic tractantur, alibi tractavit. Ego autem inter caetera hoc quoque argumentum adhiberi posse non nego ; sed vellem non ei tribui vim tantam, quanta a nonnullis tribui solet. Neque enim necessario sequitur, si in duobus operibus aut eadem aut similia inveniuntur, utriusque operis unum et eundem auctorem esse, cum fieri possit, ut alterutrum compositum sit aut a plagiario, aut certe ab aliquo, qui alium scriptorem imitatus sit, ex eoque aliqua expresserit. Et vero si quis eo quod dixi argumento nunc uti vellet, ei maxime, si cui unquam, ipso uti liceret. Etenim tam multa sunt in ea de qua agitur oratiuncula, quae pariter in Basili scriptis inveniuntur, ut si ejusmodi argumenta valerent, certo concludi posset, eam ad Basilium vere pertinere. Nam praeter longiora illa fragmenta, quae eo consilio supra retulimus, ut facilius inter se compararentur, sunt et alia, quae e Basilio quoque expressa fuisse obscurum non est. Quale est, quod auctor de damula et ave narravit (tom. II, hom. 3, p. 18) : quae eadem alicubi dixerat Basilius. Rursus quale est, quod de formica scriptum invenitur apud anonymum : quo exemplo et

²¹ Rom. XII, 17.

ipse quoque Basilius usus fuerat, ibique nonnulla docuerat, quæ hic repetit anonymus (hom. 9 in *Hexæm.*, n. 3). Et tamen qui hanc lucubratiunculam paulo attentius legerit, eamque cum iis quas mox indicavi orationibus contenderit, is nisi patronorum auctoritas officiat, facile opinor, fatebitur Basilium ejus auctorem dici nullo modo posse, sed hominem quempiam, qui voluerit quidem Basilium imitari, sed qui eum assequi non potuerit.

§ X. De homilia tertia in jejuniis.

26. Et hanc quoque homiliam primi ediderunt Franciscus Combetisius et Joannes Baptista Cotelerius, unus Latine tantum in suo *Ecclesiaste Græco*, alter Græce et Latine in *Monumentis Ecclesiæ Græcæ*. Uterque hanc oratiunculam non indignam Basilio esse judicavit: quorum sententiam amplexi sunt doctissimi viri Tillemontius et Ludovicus Dupinus. Ego autem, ut verum fatear, non ita sentio. Equidem non pugnabo, si quis iis, quos mox nominavi, eruditissimus viris assentiatur: sed tamen arbitrator eruditus, si propius admoverint oculos, ab hac meâ sententia non longe abfuturos. Animadvertent enim nihil eximium, nihil magnum, nihil exquisitum, nihil sublime in hac oratiuncula inveniri, cum tamen in veris ac germanis Basilii scriptis omnia eximia, omnia magna, omnia exquisita, omnia sublimia esse soleant. Et alioqui non erat mos Basilii, orationem tam brevem ad populum habere. Nollem tamen hanc lucubratiunculam statim ob id repudiata, quod brevis sit, modo sententiæ ipsæ ejusmodi brevitate compensarent: sed ejusmodi est, ut tam verbis quam sententiis brevis esse videatur. Suspicionem auget styli mediocritas quædam, quæ in Basilium Magnum convenire non potest, qui oratores optimos æquavit, aut etiam superavit. Et vero quis sibi facile persuadebit Basilium, si concionari voluisset, ita exorsurum fuisse (pag. 621), Νηστείας καὶ ἰασμοῦ ὁ καιρὸς, οὐ μόνον τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀμαρτιῶν ἀπαλλαγῆς, *Jejunii et propitiationis adest tempus; non modo ciborum abstinentiæ, sed etiam peccatorum evitacionis (a)?* quod ut Latine, ita Græce ingratum est auribus et insuave. Aliquanto post auctor ita loquitur, Ἅγιος γὰρ ὁ τρόπος τῆς νηστείας, ἀγίω Θεῷ ὑπὸ ἀγίων ἀγίως προσφερόμενος. *Sanctus quippe est jejunii modus, sancto Deo a sanctis sancte oblatas: quæ dum lego, non valde admodum dubito, quin scriptor ille hujusmodi ejusdem vocis repetitione ornatum aliquem suæ orationi afferre voluerit; facileque crediderim ipsum sibi ea in re multum placuisse. Ut ut hæc sunt, gravissimus vir Basilius hoc verborum quasi ludo non ollectabatur, aut certe non puto proferri posse illum exemplum, quo constet eum talem unius et*

A ejusdem vocis repetitionem tantopere affectasse. Nec ita multum dissimilia sunt, quæ mox sequuntur (pag. 622): Ἐκηρύχθη ἐν Νινευθὶ τριήμερος καταστροφή· καὶ ἐνίκησεν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφή τῆν καταστροφῆν· ἡ γὰρ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς διὰ τῆν ἐπιστροφῆν ἀνεῖθη. *Prædicata est in Ninive subversio post triduum; et conversio ad Deum vicit subversionem: subversionis enim comminatio per conversionem relaxata est; ubi auctor in duabus his vocibus, καταστροφή et ἐπιστροφή, similiter cadentibus non obscure ludit. Quantum autem alienum id sit ab indole Basilii atque ingenio, ex summi illius viri genuinis orationibus perspicui potest. Certe, ubi Basilius Ninivitarum mentionem facit in præclarissima illa quam De jejuniis habuit concione, similem loquendi rationem vitavit. Verba ipsa hæc sunt (tom. II, hom. I, n. 9): Τίς γὰρ ἐν τροφῇ θαψιλῆι καὶ τρυφῇ διηνεκεῖ ἐδέξατο τινα κοινωνίαν χάριματος πνευματικοῦ; Μωϋσῆς δευτέραν λαμβάνων νομοθεσίαν, δευτέρας νηστείας προσεδέφη. Νινευίταις εἰ μὴ καὶ τὰ ἄλογα συνενήστευσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλὴν τῆς καταστροφῆς. Τίρωρ ἔπεσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Οὐ τῶν κρεωφαγίαν ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι ἕως μὲν ἤρχοντο τῷ μάννα, καὶ τῷ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐνίκων, διὰ θαλάσσης ὠδεύον, οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἄσθενῶν. Quis enim in splendidis epulis perpetuisque deliciis particeps factus est illius doni spiritualis? Moyses ut alteram acciperet legem, altero jejuniis opus habuit. Nisi una cum Ninivitis jejunassent et ipsa bruta animalia, haudquam effugissent subversionis comminationem. « Quorum cadavera prostrata sunt in deserto? » Nonne eorum, qui esum carniis flagitabant? Illi docere erant contenti manna, et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter, « non erat infirmus in tribubus eorum? » Hæc autem Basilii verba paulo fusius retuli, ut ex iis quasi ex quodam specimine utcumque intelligi posset, ipsum neque ex unius ejusdemque vocis repetitione, neque ex similium vocabulorum antithesi, sed ex varietate sententiarum atque gravitate ornamenta orationibus suis quæsiisse. Et quando sæpius rogavi ut controversa opera cum indubitatis ac confessis compararentur, hic rogabo, ut dubia hæc De jejuniis lucubratiuncula saltem cum certa illa, quam mox indicavi, Basilii oratione conferatur. Puto enim futurum neminem, qui styli discrepantiam non videat, statimque non judicet fieri non posse, ut aliquis auctor ita sui dissimilis sit, ut tam disparia scribat. Et vero experientia docet disertum scriptorem sive in longis sive in brevibus scriptis semper diserte loqui: indisertum, indiserte. Quare si brevis hujus orationis legitimus parens Basilius esset, dubitari merito non potest, quin ipsa foret longe elegantior, longe splendidior, longe lima-*

²² Hebr. III, 17. ²³ Psal. CIV, 37.

(a) Utimur semper Coteleriana interpretatione.

tior, longe ornatioꝛ. Est locus in hac oratiuncula, A quem partim corruptum, partim vitiosum esse puto. Ibi autem ita legitur (pag. 622) : Τί οὖν ποιήσεις πρὸς τοὺς πολλοὺς τούτους πολεμικοὺς ἔχων; τάφον ὀρύξαι; Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὑπερβήσεται. Χάρακα προστήσαι; Ἀλλὰ καὶ τοῦτον διαβήσεται: ubi doctissimus vir Cotelierius pro τάφον legi debere τάφρον suspicatus est, sicque postea vertit: *Quid ergo ages, cui res est cum plurimis huiusmodi hostibus? vallum fodies? Sed hoc transgredietur. Fossam interpones? Sed et illam superabit.* Etenim ipso initio aut præpositio πρὸς redundat, aut vox aliqua hoc loco deest, uti vox πάλη, πόλεμος, aut alia quævis similis. Rescindi igitur oportebat particulam πρὸς, hoc modo, ἔχων τοὺς πολλοὺς, etc. *Quid ergo ages, habens plurimos huiusmodi hostes?* aut ea retenta B ita scribi, ἔχων πάλην πρὸς τοὺς πολλοὺς, etc. *Quid ergo ages, habens luctationem cum plurimis huiusmodi hostibus?* Sed tamen id in malam partem interpretari nolui, ne librarii vitium in ipsum auctorem transferre existimarer. Hactenus de prima: nunc de secunda huius loci parte unum aut alterum verbum dicam. Illud, τάφον ὀρύξαι et χάρακα προστήσαι, quoquo modo sumatur, præter usum atque consuetudinem dictum fuisse mihi videtur. Alius quivis scriptor, ut opinor, ita simpliciter scripsisset. τάφον ὀρύξεις;... χάρακα προστήσεις; *sepulcrum fodies? .. fossam interpones?* Et prius ita scripserat auctor ipse, τί ποιήσεις, non ποιήσαι.

§ XI. De Asceticis.

27. Multa hodie nomine Asceticorum comprehenduntur, peculiare quidam tractatus, Moralia, Regulæ tam fusiores quam breviores, Epitimia, Constitutiones monasticæ: at in Asceticis non hæc omnia olim comprehensa fuisse, pro certo, opinor, haberi potest. Et quidem Photius, qui de Asceticis Basilii copiose loquitur, ita de his disserit, ut eorum nomine aliquanto pauciora complectatur, libellum *De iudicio Dei*, tractatum *De fide*, Moralia, Regulas longiores et breviores. Asceticorum frequens est mentio apud antiquos. Celebriores sunt Hieronymus, Rufinus et Cassianus. Et quoniam eorum testimonia nobis magno usui in hac disputatione futura sunt, ea referre operæ pretium est. Hieronymus igitur (a), ubi de Basilii scriptis sermonem instituit, ita loquitur: *Basilii Cæsareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, episcopus, egregios contra Eunomium elaboravit libros, et De Spiritu sancto volumen, et in Hexaemeron Homilias novem, et Ἀσκητικόν.* Rufinus vero (b) cum multa de laudibus Basilii Gregoriquæ dixisset, tum demum ita scribit: *Exstant quoque utriusque inge-*

nii monumenta magnifica tractatum, quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus nos denas ferme singulorum oratiunculas transfudimus in Latinum. *Basilii præterea Instituta monachorum: optantes, si poterimus et Dei favor adjuverit, eorum plura transferre.* Cassiani autem (c) verba sunt hæc: *Huc accedit, quod super hac re viri et vita nobiles, et sermone scientiaque præclari, multa jam opuscula desudarunt, S. Basilium et Hieronymum dico, aliosque nonnullos, quorum anterior sciscitantibus fratribus super diversis institutis vel quæstionibus non solum. facundo, verum etiam divinarum Scripturarum testimonii copioso sermone respondit.* Præter illos tres antiquissimos scriptores sunt et alii, qui meminerunt Asceticorum Basilii. Digna sunt memorari, quæ imperator Justinianus scripsit in *Epistola ad Mennam*. Ita autem loquitur (d): Βασιλεῦ ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, ἐκ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ἐρώτησις. Εἰ ὅπου μὲν λέγει, Δαρήσεται πολλὰ, ὅπου δὲ Ὀλίγα, πῶς λέγουσι τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις; Ἀπόκρισις. Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπιχεικαλυμμένως εἰρησθαι δοκοῦντα ἐν τισὶ τόποις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις ὁμολογουμένων σαφηνίζονται, etc. *Basilii episcopi Cæsareæ Cappadociæ, ex eius libro Regularum. Interrogatio (e). Si tum dicit, « Vapulabit multis, » tum, « paucis »²⁴: » quo pacto quidam dicunt nullum finem supplicii fore iis qui videntur obscure esse dicta in quibusdam locis divinitus inspiratæ Scripturæ, alibi ab aliis quæ confessa et aperta sunt, declarantur, etc.* Asceticorum Basilium auctorem facit Suidas, his verbis: Βασίλειος Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν ἐπίσκοπος... Ἐγραφε πλείστα, ἐν οἷς θαυμάζεται τὰ εἰς τὴν Ἐξάημερον. Καὶ κατ' Ἐὐνομίου δὲ ἐξαιρέτους συντάξε λόγους, καὶ Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος τεύχος, καὶ τὰς εἰς τὴν Ἐξάημερον ὁμίλιας ἐννέα· ἕτερον τεύχος ἀσκητικόν, etc. *Basilii Cæsareæ Cappadociæ episcopus... scripsit plurima, inter quæ præcipue in pretio habentur Commentarii ejus in Hexaemeron. Contra Eunomium quoque eximias orationes conscripsit; itemque librum De Spiritu sancto, et in Hexaemeron sermones novem, et librum asceticum, etc.* Audiendus est et sanctus Benedictus, qui amanter Patrem suum vocans Basilium, ita in præclarissima illa *Regula sua* (f) locutus est: *Quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ auctoritatis Veteris ac Novi Testamenti, non est rectissima norma vitæ humanæ? aut quis liber sanctorum catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum? Necnon et collationes Patrum, et instituta, et vita eorum; sed et Regula S. Patris nostri Basilii, quid aliud sunt, nisi bene*

²⁴ Luc. xii, 47, 48.

(a) *De script. eccles.*, c. 126.

(b) *Hist. eccles.* l. ii, c. 9.

(c) *Inst.*, in Præf.

(d) *Conc.* tom. V, p. 668.

(e) Inter breviores regula est 267.

(f) Cap. ult.

virulentium et obedientium monachorum exempla, et instrumenta virtutum? De piissimo viro Aredio verba faciens Gregorius Turonensis, scripsit hoc modo (a) : *Construxit templa Dei in honore [sic] sanctorum, expetiitque eorum pignora, ac ex familia propria tonsuratos instituit monachos, cœnobiumque fundavit, in quo non modo Cassiani, verum etiam Basilii et reliquorum abbatum, qui monasterialem vitam instituerunt, celebrantur Regulæ.* Sanctissimus idemque celeberrimus abbas Theodosius asceticis Basilii lucubrationibus unice oblectatus fuisse dicitur. Ita enim scriptum invenitur in ejus Vita (b) : *Maxime autem crebro recordans salutarium constitutionum et sermonum, qui instruunt ad exercitationem, Magni, inquam, Basilii, cujus etiam vitam imitans, et ejus orationis magno captus amore, studebat animam quidem illius moribus, linguam autem ejus ornare eloquentia. Certe per ipsam quoque proferebat ea, quæ sunt rerum illius pulcherrima, meditando assumens et conservans memoria, quæ possent prompti animi studium injicere vel socordibus.* Constitutiones Basilii studiose legisse sanctum Platonem, ex Theodoro Studita discimus (c). Earundem sit mentio in Vita piorum abbatum Eugendi et Philiberti. Nunc, ut multos omittam, verba subjiciam Photii (d), qui honorificentissime simul et copiosissime de Asceticis locutus est. Verba ipsius hæc sunt : Ἀνεγνώσθη τοῦ ἐν ἁγίοις Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας τὰ λεγόμενα Ἀσκητικά, ἐν δύοσι λόγοις. Χρήσιμον μὲν τὸ βιβλίον, εἴη περὶ ἄλλο. *Legimus sancti Basilii episcopi Cæsareæ Cappadociae, qui vocantur, Asceticorum libros duos. Hoc autem volumen, si quod aliud, utile est.* Postquam autem duorum horum librorum utilitatem, suavitatem, styllum et perspicuitatem commendavit, in iisque contineri monuit varias quæstiones et responsiones, quæ e sacra Scriptura desumptæ essent, fatetur quæstionibus quibusdam emphaseos aliquid aspergi : sed quid emphaseos nomine intellexerit, ex ipsius verbis cognosci vix potest. Et ne quis, pro Basilii Asceticis aliquid aliud sumens, erraret, tam distincte Ascetica illa describit, ut nemo, nisi velit, errare possit. Sic ergo persequitur : Οὐκ ἐν τοῖς δύοσι δὲ λόγοις τὸ ἐμφατικὸν ἐπιτρέχει. Αὐτίκα ὁ πρῶτος οὐδὲν ἐπιδείκνυσαι τοιοῦτον, πλὴν ἁπαξ ποῦ τῆ ἀποσιωπῆσαι τὸ δύσφημον οἰκονομῶν. Ἐπει τὰ γε ἄλλα πολὺς μὲν ἐστὶ τὸ ἀσφαλές, ἴσος δὲ τὸ καθαρὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκρινές· διὰ μέντοι τῶν δύο αὐτῶ διήκει τὸ ἀπλούστερον καὶ καθωμίλημένον τῶν τε λέξεων καὶ τῆς συνθέτης, πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀκοὴν διατυπούμενόν τε καὶ ταπεινούμενον, καὶ μόνῃς τῆς τῶν ἀκρατῶν σωτηρίας καταστοχαζόμενον. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος αὐτῶ λόγος διεξέρχεται, τίς ἡ αἰτία καὶ ὁ κίνδυνος τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως. Δεύτε-

ρον, ὅτι πάσης ἐντολῆς Θεοῦ παράβασις σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικεῖται· καὶ ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῶν Γραφῶν τρίτον, περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ἡμῶν, ἦτοι τῆς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Τριάδα καθαρᾶς ἡμῶν καὶ εἰλικρινοῦς ὁμολογίας. Ὁ δεύτερος οἶον χαρακτηῖρα Χριστιανοῦ κεφαλαίωδη καὶ σύντομον παρατίθεται· καὶ χαρακτηῖρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου. Ἐἴτα οἶον ὄρους τινὰς ἀσκητικῶς, ὡς ἐν ἔρωτῆσει καὶ ἀποκρίσει προηγουμένους, ἐκίθεται τὸν ἀριθμὸν πενήκοντα [πέντε]· καὶ πάλιν συντομώτερον ἐτέρους ὄρους τιγ'. *In his tamen duobus libris non semper ad emphasim recurrit. Statim enim primus liber nihil præ se fert tale, nisi quod semel alicubi per reticentiam malum omen avertat. Nam ad cætera quod attinet, valde ibi est firmus, et æque purus atque dilucidus; perque duos hosce libros decurrit simplicior quidam et perfamiliaris sermo ac compositio, ad vulgi aures comparata atque demissa, et ad solam demum auditurum salutem intenta. Igitur primus ejus continet: quæ sit causa, quantumque periculum hujusmodi cum Ecclesiarum Dei, tum singulorum hominum inter ipsos dissensionis atque dissidii. Deinde, quod omnis præcepti divini transgressio vehementer ac terribiliter punitur, idque e Scripturis sacris demonstratum. Tertio, de fide nostra catholica, sive de pura nostra et sincera confessione sanctissimæ Trinitatis. Liber vero secundus, Christiani hominis quamdam veluti descriptionem per summa capita breviterque proponit: similenique rursus descriptionem eorum, qui docendo Evangelio præfecti sunt. Deinde quasi regulas quasdam asceticas, interrogando ac respondendo propositas exponit, numero quinquaginta quinque: iterumque breviores alias trecentas tredecim. Fortasse hæc paulo longiora aliquibus videri poterunt: sed ita ad rem faciunt, ut ea integra exscribere non piguerit. Monebo quasi præteriens, me suspicari, vocem πέντε delendam esse in Græcis. Suspiciandi hæc causa est, quod ea vox duobus uncinis in vulgatis comprehendatur: qui uncini ideo videntur additi, ut monerentur qui legerent vocem πέντε in veteribus libris deesse: Nec id cuiquam mirum videri debet, cum hodieque in antiquis libris non idem omnino regularum numerus adnotetur: quod inde factum D arbitramur, quod librarii aliquando aut ex una duas, aut ex duabus unam effecerint. Nec prætereunda silentio quæ de familiari suo Basilio scripsit Gregorius Nazianzenus (e). Ejus autem verba sunt hæc, παρθενοκομῆται, νομοθεταὶ μοναστῶν ἔγγραφοί τε καὶ ἀγραφοί, virginum curandarum studium, monasticarum legum institutiones, partim scripto, partim voce traditæ. Possent et multa alia aliorum scriptorum recentiorum testimonia huc congeri: sed, ne longior videar, supersedebo. Credas sane post tot testimonia, opinionem eam,*

(a) Lib. x *Hist. Fr.*, p. 524.(b) *Boll.* II Jan., p. 693.(c) *Lege Codicem regul.*, p. 96.(d) *Cod.* cxcī, pag. 493.(e) *Or.* 20.

quæ Asceticorum Basilium auctorem facit, ita A firmiter corroborari, ut suspicioni nullus locus supersit: sed secus est. Ecce enim tibi Sozomenus rem, ut videbatur, omnium certissimam in incerto ponit. Scribit autem hoc modo (a) : Ἀρμενίοις δὲ καὶ Παφλαγόσι, καὶ τοῖς πρὸς τὸν Πόντον οἰκοῦσι, λέγεται Εὐστάθιος ὁ τὴν ἐν Σεβαστίᾳ τῆς Ἀρμενίας Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσας, μοναχικῆς πολιτείας ἀρξῆσαι, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ σπουδαίας ἀγωγῆς, ἐδεσμάτων τε ὧν χρῆ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι, καὶ ἐσθῆτος ἥ δὲ κεχρηθῆναι, καὶ ἐθῶν καὶ πολιτείας ἀκριβοῦς εἰσηγητὴν γενόμενον· ὡς καὶ τὴν ἐπιγεγραμμένην Βασιλείου τοῦ Καππαδόκου ἀσκητικὴν βίβλον ἰσχυρίζεσθαι τινὰς αὐτοῦ γραφὴν εἶναι. Apud Armenios vero et Paphlagonas et accolae Ponti, Eustathius, Sebastiae in Armenia episcopus, monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur: et de arctioris vitæ disciplina, de cibis quibus utendum, aut a quibus abstinendum esset: de vestibus quibus uti oporteret, de moribus denique et exacta vivendi ratione præcepta tradidisse, adeo ut quidam affirmant librum Asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscribitur, ab eo conscriptum fuisse. Hic Nicephori verba ascribere, nihil, ut opinor, opus est: monere satis erit, eum in omnibus cum Sozomeno consentire (b), nisi quod uno loco dicat librum Basilii asceticum a multis Eustathio Sebasteno tribui. Prætereaque neminem movere debet auctoritas Nicephori, cum plane constet ejus suorumque æqualium opinionem solo Sozomeni testimonio fuisse innixam. Neque enim alius ullus scriptor antiquus tale quidquam de Eustathio narravit. Quare si qua culpa est, ea transferenda est tota in Sozomenum, qui cæteris, qui de Asceticis dubitarunt, præiit.

28. Hactenus antiquorum opiniones retulimus: nunc de recentiorum sententiis reliquum est ut dicamus. Ambigua videri possunt, quæ mox retulimus, Sozomeni verba; ob idque mirum videri non debet, si eruditi homines nostris temporibus varias in partes distracti sint. Et vero, ut videre cuivis licet eo quem modo exscripsi loco, ejusmodi verbis usus est Sozomenus, ut dubium sit utrum Ascetica omnia, quæ Basilii nomine circumferebantur, Eustathii esse dicerentur a quibusdam, an eorum duntaxat pars aliqua eidem Eustathio tribueretur. Hinc igitur videtur factum, ut alii aliter Sozomeni locum interpretati, in varias sententias discesserint. Scultetus Ascetica omnia non obscure repudiat. Sed eum audire præstat. Ita igitur loquitur (c) : Antonius Possevinus, Jesuita, vidit Baronii adversus Sozomenum disputationem infirmiores esse, quam quæ Ἀσκητικῆ Βασιλίου possit vindicare. Itaque alia via ingressus, Quæstiones compendio explicatas, sive Regulas breviores, inter Ascetica numeratas, Basilio ex auctoritate Sozomeni adimit, Eustathio tribuit. Sed eadem ratione, et quidem multo rectius, Ascetica

(a) Lib. III, cap. 14.

(b) Niceph. lib. IX, cap. 16, et lib. XIII, c. 29.

(c) Tom. II, parte IV.

omnia Eustathio ascripsisset, quandoquidem Sozomenus non speciatim illarum quæstionum, sed τοῦ Ἀσκητικοῦ in genere meminit. Cujus sententiæ Possavinum fuisse ait Scultetus, eam ejusdem societatis eruditissimus vir Bellarminus amplexus credi potest. Sic enim scribit (d) : In tertio tomo sunt Quæstiones compendio explicatæ, quæ non sunt indubitata.... Videtur [auctor] damnare traditiones, quas Basilus acriter defendit in libro De Spiritu sancto, capit. 27. Item quæst. 4 et 295 videtur tollere de medio discrimen peccati mortalis et venialis: quod certe sancto Basilio tribui non potest. Majora ausus Combefisius, non breviores modo, sed longiores etiam Regulas Basilio abjudicat, præter Moralia et libellos De judicio Dei, et De fide. Postquam enim lucubratiunculam quandam pro nova e duobus libris veteribus vulgaverat, hæc subjunxit in suo Basilio recensito (e) : Non potuit auctor sua hic Ascetica et Ethica clarius delineare, mentemque suam ac propositum declarare; quodque ita omnem perinde transgressionem ulciscitur, nullamque vel ignorantia excusationem admittit, qua delictum fiat veniale, aliaque non satis e regula ecclesiastica, suis locis notanda, Eustathium se Sebastenum potius prodiit, quam Basilium Cæsariensem: quod tamen nihil tangit libros Constitutionum, quidquid Scultetus obmurmurei, in quibus Basilus utrumque ascetarum genus Basiliano vere spiritu ac Christiano, sigillatim instruit. Quod hic ait doctissimus vir Combefisius, in magna illa Asceticorum parte Eustathium Sebastenum potius prodi, quam Basilium Cæsariensem, id satis modeste dictum est: sed in suis notis non raro asseveranter pronuntiat præcipuam illam Asceticorum partem Eustathii esse, non Basilii; in eoque probando multus est, propemodum hoc unico argumento usus, quod in utrisque Regulis nescio quid majoris severitatis inspergatur. Eruditissimi viri Ducæus, Natalis Alexander, Tillemontius, Ludovicus Dupinus et multi alii, quos recensere nimis longum esset, Ascetica omnia Basilio tribuunt, videlicet priores tres tractatus, Moralia, libellos de Judicio Dei et de Fide, utrasque regulas atque monasticas Constitutiones. De Epitimiis, deque duabus lucubratiunculis, quas non ita pridem Combefisius edidit, suo loco disputabimus. Ex quibus omnibus videre licet quæstionem quæ de Asceticis habetur, multiplicem esse, eandemque valde intricatam. Quare, ut ordine rem per se satis difficilem tractemus, hunc paragraphum in novem partes dividemus: quarum in prima probare conabimur, prævios tres tractatus ad Basilium pertinere: in secunda, recte sentire, qui ut libellos de Judicio ac de Fide, ita Moralia Basilio ascribunt: in tertia, non erraturum, qui in spuriorum numero reponet breves duos libellos, qui post Moralia locati sunt: in quarta, utrarumque Regularum, tam breviorum

(d) De script. eccl.

(e) Tom. II, p. 104.

quam longiorum, unum et eundem auctorem esse : in quinta, utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere : in sexta, sane et vere judicare, qui Basilium auctorem faciunt utrarumque Regularum : in septima, Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno adjudicari posse : in octava, Epitimia in spuriiis poni oportere : in nona, duas lucubrationes, quas pro nōvis Combesisius divulgavit, dignas non esse, quæ inter Basilii opera numerentur.

§ XI. *Pars prima, de præviis tribus tractatibus asceticis.*

29. Præviis hi tres tractatus, qui inter ascetica recensentur, in omnibus libris, tam vulgatis quam veteribus, nomen Basilii præferunt. Iidem, nisi forte Scultetum excipias, a nemine, quod sciam, revocantur in dubium. Combesisius, qui cæteroquin optimam Asceticorum partem pro spuriiis habuit, tamen et ipse quoque præviarum harum lucubrationum Basilium auctorem facere non dubitavit. Primus autem tractatus sic inscribitur, *Prævia institutio ascetica* : secundus, *Sermo asceticus, et exhortatio de renuntiatione sæculi, et de perfectione spiritali* : tertius, *Sermo de ascetica disciplina, quomodo monachum ornari oporteat*. Legi et relegi has lucubrationes, in quibus nihil omnino inveni, quod indignum esset nostro Basilio. Omnia satis accommodata sunt ad ejus styllum, ad ejus scribendi rationem, ad ejus indolem. Etsi enim hi libelli eloquentia inferiores sunt panegyricis Basilii orationibus, aut ejusdem generis scriptis : tamen si quis eos attente legat, statim, opinor, periti aliorum magistri manum agnoscat. Nam nihil in verbis, nihil in sententiis, nihil in periodorum constructione invenitur, quod hominem scribendi penitissimum dedecet. Præterea ex harum lucubrationum lectione constat, auctorem sacras Scripturas et optime calluisse, et aptissime citasse : quas dotes quodammodo Basilii proprias esse notum est. Hæc de illis tribus opusculis universe dicta sint : nunc de secundo peculiare quiddam in medium proferam. Animadverti igitur verbum πληροφορησθαι bis in eo, quem modo dixi, libello ita usurpari, ut persuasionem quamdam significet. Ita enim uno loco scriptum est (t. II, p. 204), Ἦνίκα δὲ τῶν προσόντων σοι πραγμάτων ποιῆ τὴν ἀπόθεσιν, ἕσο ἀκαμπῆς, προπέμψειν αὐτὰ εἰς οὐρανούς πληροφορούμενος. *Ubi vero res quæ ad te pertinent dereliqueris, esto inflexibilis et constans, certoque scias eas præmittere te in cælum*. In altero (p. 207), hoc modo, αὐτὸ τοῦτο σκάνδαλον εἶναι πληροφορούμενος, *omnino tibi persuadeas id ipsum scandalum esse*. Basilium autem hoc idem verbum hoc ipso sensu sæpe usurpat (a). Imo etiam cum hæc lego in eodem illo opusculo (p. 208), Πολλούς γὰρ ἐγὼ πάθει κρατηθέντας εἶδον ἐν ὑγείᾳ γενομένους, ἕνα δὲ ἐκ πάντων λαθροφάγον, ἢ γαστριμαργον οὐκ

²² Prov. xxxi, 6.

(a) Leg. n. 58.

εἶδον. *Ego enim vidi multos, qui vitiiis mancipati redierunt ad sanitatem : sed ex omnibus ne unum quidem, qui occulte manducaret, aut gulosus esset, emendatum vidi, Basilium audire mihi videor*. Et vero qui Basilium vel primoribus, ut dicitur, labris attigerunt, probe sciunt, id ex ejus consuetudine dictum esse : cujus rei exempla aliquot proferré alienum non videbitur. Igitur psalmum sexagesimum primum interpretans Basilium, sic scribit (t. I, p. 196) : Εἶδον ἱατροὺς ἐγὼ μὴ πρότερον διδόντας τὰ σωτήρια φάρμακα, πρὶν ἐμέτοις ἀποκενῶσαι τὴν νοσοποιὸν ὕλην, ἣν ἐκ πονηρᾶς διαίτης ἑαυτοῖς οὐ ἀκόλαστοι ἐναπέθευτο. *Vidi ego medicos, qui non prius salutaria medicamenta tradebant, quam materiam morbidam per vomitum evacuassent, quam intemperantes illi ex malo victu sibi pepererant*. Alio loco sic loquitur (tom. II, in *Jul. Mart.*, n. 4) : Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης δακρύνοντα, τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγου τελευτήσαντος. *Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi prærepto*. Rursus in hac ipsa quam mox citavi oratione sic scripsit (ibid., n. 9) : Ἦδη δὲ τινὰς εἶδον τῶν φιληδόνων, δι' ὑπερβολὴν ἡδυπαθείας ἐπὶ προφάσει τῆς λύπης πρὸς κρατῆλιν καὶ μέθην ἐκτρεπομένους, καὶ τὸ ἀκρατὲς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ Σολομῶντος λόγων παραμυθεῖσθαι πειρωμένους, λέγοντος, *Ὅστε οἶνον τοῖς ἐν λύκαις. Non ita audum vidi quosdam voluptuarios, qui immodico voluptatis amore pellecti, per speciem expellendæ tristitiæ ad crapulam sese converterent, et ad ebrietatem ; suamque conarentur excusare intemperantiam verbis Salomonis, qui ait, « Date vinum iis qui in tristitia sunt »*. Exemplum, quod mox proferam, a superioribus non multum abludit. Est autem ejusmodi (tom. II, hom. in div., p. 54) : Οἶδα πολλούς γενησύνοντας, προσευχομένους, στενάζοντας, πᾶσαν τὴν ἀδάπανον εὐλάβειαν ἐνδεικνυμένους, ὀβόλων δὲ ἕνα μὴ προειμένους τοῖς θλιβομένοις. *Novi non paucos jejunantes, orantes, ingemiscentes, pietatem omnem, quæ sine impensa exerceri potest, excolentes, at ne unum quidem obolum egenis offerentes*. Possim in medium adducere et alia loca, quibus constaret eam, quam dixi, loquendi formulam Basilio perquam familiarem fuisse, sed, ne tædium asferrem, nolui. Sed tamen, si quis ejusmodi exemplis delectatur, monebo eodem dicendi genere usum esse Basilium in ea oratione, quam sanctissimus Pater in divites habuit (tom. II, pag. 63) : item legi potest ea oratio, quæ inscribitur, *Homilia exhortatoria ad sanctum baptismum* (tom. II, pag. 120). Libet quoque aliquid de tertia lucubratione sigillatim addere. In ea igitur ita scriptum invenimus (tom. II, p. 212) : Περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μὴ συζητεῖν, ἀλλὰ ἀκτιστον καὶ ὁμοούσιον Τριάδα μετὰ παρρησίας λέγειν καὶ φρονεῖν, καὶ τοῖς ἐπερωτούσι λέγειν, ἕτι βαπτίζεσθαι δεῖ, ὡς παρελάδομεν

πιστεύειν δὲ, ὡς βεβαπτίσμεθα· δοξάζειν δὲ, ὡς πιστεύομεν. *De Patre et Filio et Spiritu sancto non oportet disceptare, sed Trinitatem increatam et consubstantialiē libere profiteri et sentire, atque percontatoribus dicere: Oportet nos baptizari ita, ut traditum accepimus; credere autem sicut baptizari sumus; glorificare vero, quemadmodum credidimus.* Quæram jam, in quem hæc doctrina melius conveniat, quam in Basilium Magnum, qui Trinitatem consubstantialiē esse semper et credidit et docuit. Prætereaque Basilius statim in alio libello ascetico (tom. II, pag. 228) non aliter locutus est, nisi quod compendiosius scripsit, hoc modo, οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριᾶδα ὁμοούσιον, sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali. At certe ex his certo colligi potest, non audiendum esse Scultetum, qui ascetica omnia Eustathio ascripsit. Nam credibile non est Eustathium, qui Macedonianorum quasi antesignanus erat, breves illas, quas retuli, fidei professiones emisisse. Etenim tantum aberat, ut Macedoniani consubstantialiē dicerent Spiritum sanctum, ut etiam in eum verba impia evomerent. Hic autem quæri potest, utrum scriptæ fuerint hæc lucubrationculæ, an pronuntiatae. Nam utriusque generis instituta monachis tradidisse Basilium, superius ex Gregorio Nazianzeno audivimus. Ego autem recitatas fuisse arbitror, nec aliter, nisi valde fallor, iudicabunt, qui ipsas paulo attentius legerint. Neque vero monachi soli his exhortationibus aderant, sed mulieres etiam aliquas interfuisse probabilissimum videtur. Quod enim Basilius ait in prima lucubrationcula, orationem non ad solos viros spectare, cum mulieres et ipsæ quoque apud Christum militent, id ad mulieres quasdam, quæ adessent, referri posse censeo. Imo dubitari vix potest, quin adessent quoque nonnulli, qui matrimonio jungerentur, cum in secundo opusculo ita scriptum sit (n. 2, p. 203): Μη τόνυν ἀναπέτης, ὡ οὗτος, ὁ πρὸς κοινωνίαν γυναικὸς προηρημένος, ὡς ἐπ' ἐξουσίας ἔχων τὸν κόσμον περιβαλέσθαι· πλειόνων γάρ σοι πόνων καὶ φυλακῆς χρεῖα πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιτυχίαν. *Ne igitur deses existas, o tu qui elegisti uxoris societatem, quasi mundum amplecti penes te sit: nam pluribus laboribus et custodia majore tibi opus est ad obtinendam salutem.*

§ XI. *Pars secunda, de auctore libellorum De judicio Dei et De fide, itemque de Moraliū scriptore.*

30. Prævii illi tractatus, de quibus nunc disputavimus, proprie ad Ascetica non pertinent: sed duos libellos, quorum in uno disserebatur *De judicio Dei*, in altero *De fide*, ad ea pertinuisse docet locupletissimus auctor Photius (a). Sed nescio quomodo contigit, ut horum tractatum ordo in

A editione Parisiensi mutatus sit. Photius enim tradiderat duos hos libellos sua ætate ita dispositos fuisse, ut libellus *De judicio Dei* præcederet, sequeretur vero libellus *De fide*; cum tamen in ea, quam dixi, editione tractatus *De fide* præcedat, tractatus vero *De judicio Dei* subsequatur. Ejus autem rei causam non aliam esse puto, nisi quod typographi aliud cogitantes, verum et antiquum ordinem incaute permutarint. Nam ut Photii ætate, ita hodieque et in Veneta editione et in veteribus libris primus est libellus *De judicio Dei*, secundus vero libellus *De fide*. Quis autem horum opusculorum auctor sit, facile judicabit, qui ea diligenter legere volet. Auctor, quicumque ille fuit, qui ea conscripsit, sacras litteras tam Novi quam Veteris Testamenti optime noverat, eisque industrie utitur: erat linguæ Græcæ peritissimus: in ejus oratione enitet ubertas, varietas, copia: in doctrina morum erat severus, sed sic tamen, ut Evangelii severitatem non excederet: nihil denique inest neque in verbis, neque in sententiis, quod indignum sit viro et docto et probò: quæ omnia nos adducunt, ut Basilium horum libellorum verum parentem esse credamus. Accedit etiam, quod in his opusculis inveniuntur quædam dicendi formulæ, quibus Basilius in aliis suis operibus libenter utitur. Exempli causa ita legitur in libello *De judicio Dei* (pag. 214): Ἐγὼ δὲ εἶδόν ποτε καὶ μελισσῶν πλῆθος νόμῳ φύσεως στρατηγούμενον, καὶ κατακολουθοῦν εὐτάκτως ἰδίῳ βασιλεῖ. Καὶ πολλὰ μὲν ἐγὼ τοιαῦτα εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα. C *Vidi autem aliquando ego ipse apum turmam lege quadam naturali conductam, suumque regem servato ordine sequentem. Et multa quidem talia ego conspexi, multaque audivi: quo dicendi genere in primis delectatum fuisse Basilium manifeste ostendunt ea quæ aliquantò ante retulimus exempla (b).* Ubi notari potest, scriptorem testimonia aliqua ita e Scripturis proferre, ut interdum ad movendum lectorem adverbia quædam adjungat. Sed, quo melius hæc intelligantur, audiendus est auctor ipse. Ita igitur loquitur libello *De judicio Dei* (pag. 216): Ἀπλῆς δὲ διανοίας μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, ὅτι κριτεῖ ἐκεῖ καὶ βασιλεύει τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνὴν, λέγοντος μὲν δριστικῶς, ὅτι Ὁ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δούλοι ἐστε ᾧ ὑπακούετε, διεξιόντος σαφῶς τοῦ τοιοῦτου φρονήματος τὰ ἰδιώματα. . . διδασκοντος δὲ ἅμα ἀποφαντικῶς τό τε χαλεπὸν αὐτῶν τῆς ἐκθάσεως, καὶ τὸ ἀκοινωνήτων πρὸς θεοσέβειαν. Sed ingenui animi fuerit fidenter affirmare, illic dominari ac regnare carnis affectum, juxta hanc Apostoli vocem, qui ait quidem modo decretorio, Cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis³⁶, recenset vero perspicue hujusce affectus proprietates. . . simulque horum vitiorum

³⁶ Rom. vi, 16.

(a) Cod. xix, pag. 403.

(b) Lege n. 29.

exitum gravem esse, nihilque ipsis cum pietate commune esse asseveranter docet. Eodem pertinet, quod scriptum invenitur in tractatu *De fide* (pag. 224) : Καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ὑποδείγματι ἀνθρωπίνῳ σφοδρότερον ἀπαγορεύοντος τὸ προσθεῖναι, ἢ ὑφελεῖν τι ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς. *Cumque Apostolus, sumpto ex hominibus exemplo, quidpiam in divinis Scripturis addere, aut demere vehementius vetet.* Notatu quoque dignam censeo illam genitivorum seriem (ibid.), λέγοντος μὲν. . . διεξιόντος δὲ. . . διδάσκοντος, δὲ. . . εἶτα αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοῶντος : quæ idcirco notata volui, quod Basiliius ita in suis Asceticis loqui solet. Nam usus et horum adverbiorum, ὀριστικῶς, ἀποφαντικῶς, σφοδρότερον, et horum genitivorum, λέγοντος, διεξιόντος, διδάσκοντος, βοῶντος, ita in Regulis frequens est, ut ejus rei passim exempla occurrant. Prætereaque, cum scriptor integerrimam persuasionem significare vellet, sexies in his libellis vocibus πληροφορεῖσθαι et πληροφορία usus est, bis in primo, quater in altero : quæ ipsæ voces ad idem significandum passim in Regulis usurpantur. Cum igitur Basiliius, ut mox probabimus (a), auctor sit Regularum, dubitari merito non potest, quin ea quoque, de quibus disputatur, opuscula ad eundem pertineant, utpote in quibus iidem loquendi modi adhibeantur. Fatebor quidem libens, argumenta, quæ ex quavis styli similitudine petuntur, nullam vim habere, si stylus ita in aliquibus conveniat, ut in pluribus discrepet : sed cum omnia quadrant, tunc ejusmodi argumenta plurimum valere nemo, opinor, negaverit. Ita autem Regularum stylus cum stylo horum opusculorum consentit, ut nihil omnino dissentiat, idcircoque et has et illa Basilio tribui æquum est. Nec solum similes sunt loquendi modi, sed etiam sententiæ, sententiarum. Etenim si quis iisdem, quod in libello *De judicio Dei* legitur (p. 217, num. 4) : *Relectis igitur divinis Scripturis, reperio in Veteri ac Novo Testamento, neque in multitudine, neque in magnitudine peccatorum, sed in una tantummodo cujuscunque præcepti violatione, contumaciam adversus Deum clare judicari, communemque sententiam a Deo ferri in omnem inobedientiam* : si quis igitur hæc comparaverit cum iis quæ in Regula ducentesima nonagesima tertia scripta sunt, doctrinam doctrinæ ita similem comperiet, ut tradita utroque loco documenta ab eadem officina prodiisse facile confessurus sit. Jam monuimus conversos hos duos libellos ab omnibus aut Basilio ascribi, aut Eustathio : sed ipsos episcopo Sebasteno ascribi non posse plane constat. Ita enim in libello *De fide* legitur (pag. 228) : Οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον. *Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali* : quem locum cum retulisset eruditissimus vir

A Tillemontius (b), fidenter pronuntiavit, tale aliquid sine ulla controversia neque ab Eustathio, neque ab ullo alio Macedoniano conscribi unquam potuisse. Et vero cum Macedoniani aperte divinitatem Spiritus sancti negarent, fieri non poterat ut Trinitatem consubstantialem esse profiteretur.

31. Quod diximus, libellos *De judicio Dei et De fide* tam in stylo quam in sententiis convenire cum utrisque Regularis, id ita esse non diffitetur vir doctissimus Combefisius : sed tamen ex his principiis aliud prorsus concludit. Ergo ita fere ratiocinatur : Horum libellorum et utriusque generis Regularum idem est stylus, eadem sententiæ, eadem doctrina : sed Stoica quædam severitas Eustathium utrarumque Regularum auctorem esse aperte ostendit : non dubitandum igitur quin idem Eustathius horum quoque opusculorum auctor sit. Quid autem de vana illa severitate sentiendum sit, postea satis fuse disseram (c) : nunc universe duntaxat dicam, neque Rufinum, neque Cassianum, neque Photium, neque Frontonem Ducæum, neque Natalem Alexandrum, Combefisii sodalem, neque Tillemontium, neque Dupinum, neque permultos alios cujuscunque ætatis eruditissimos viros ejusmodi severitatem in Regularis vidisse. Sed duo sunt in iis, quos dixi, libellis, quæ speciatim reprehendit is, quem modo nominavi, vir peritissimus Combefisius (d), inconstantiam fidei, et auctoris in aliqua voce catholica reticenda malignitatem : de quibus hoc loco dicere institui. Quod igitur ait, *auctorem in fide inconstantem fuisse*, id nec verum, nec firmum est. Nam dubitationem illam, qua auctor laborasse se confitetur, non in fidem, sed in dissidii Ecclesiarum causam cadere, ex orationis serie perspicuum est. Et vero in libello *De judicio Dei* ita scriptor locutus est eo de quo agitur loco (pag. 214, n. 2) : Ταῦτα καὶ τὰ τοιοῦτα ὄρων, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐπαπορών, τίς, καὶ πῶθεν ἡ αἰτία τοῦ τοιοῦτου κακοῦ. . . τοῦτο δὴ λογιζάμενος, καὶ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀσεβείας ἐπτοημένος, ἐπὶ πλεῖτόν τε ἐρευνῶν, ἐπειθόμην οὐδὲν ἦττον, καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων ἀληθῆ εἶναι τὴν προειρημένην αἰτίαν. Ἐώρων γὰρ πᾶσαν μὲν πλήθους εὐταξίαν τε καὶ συμφωνίαν ἄχρι τότε κατορθουμένην, ἄχρις ἂν ἡ πρὸς ἓνα τινὰ τὸν ἀρχοντα σώζηται κοινὴ τῶν ἄλλων εὐπειθεῖα : πᾶσαν δὲ διαφωνίαν καὶ διάστασιν, ἔτι τε πολυαρχίαν, ἐξ ἀναρχίας ὀδοποιουμένην. *Hæc atque ejusdem generis alia cum intuerer, prætereaque dubitare quæ et unde esset tanti mali causa [in Ecclesiis]. . . hoc igitur cum mecum reputassem, cumque de impietatis magnitudine attonitus, ulterius pervestigassem, nihilominus mihi persuasi vel ex iis quæ in vita fiunt rebus, eam, quam superius dixi, causam veram esse et germanam. Videbam enim omnem populorum disciplinam atque consensionem tandiu perseverare, dum omnes principi uni in communi obtemperant : omnem vero dis-*

(a) Lege n. 38.

(b) *Vie de S. Basile*, p. 638.

(c) Lege n. 41.

(d) *Tom. II*, p. 97 et 129.

cordiam ac seditionem, itemque multorum principatum ex ducis ac principis defectu proficisci. Ex quibus liquet Basilium causam illam, quam dubitans quærebat, tandem invenisse. Aliud autem non quærebat, ut ex ejus verbis patet, nisi veram causam, quæ turbas in Ecclesiis excitaret et in regnis: quam causam non aliunde nasci ait, quam quod duces ac principes desint. Sed, ut verum fatear, primo aspectu inest major difficultas in iis, quæ hoc ipso in loco scripta inveniuntur. Hæc autem sunt: Τὰ μὲν πρῶτα, ὡς περ ἐν βαθεῖ σκότει διήγον, καὶ καθάπερ ἐπὶ ζυγοῦ, ποτὲ μὲν ὤδε, ποτὲ δὲ ἐκεῖσε ἐβρέπον· ἄλλου ἄλλως, ἢ πρὸς αὐτόν με ἔλκοντος, διὰ τὴν πολυχρόνιον τῶν ἀνθρώπων συνθήειαν, ἢ πάλιν ἄλλως ἀπωθουμένου διὰ τὴν ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς ἐπιγινωσκομένην ἀλήθειαν. *Primum quidem quasi in profundis tenebris degebam, et tanquam in statera constitutus, modo huc, modo illuc propendebam, quod alius alio aut ad seipsam traheret me, ob diutinam hominum consuetudinem, aut rursus alio propelleret, ob eam quam in divinis Scripturis agnovissem veritatem:* sed tamen ne hic quidem locus ad expediendum difficilis est. Non enim inde colligi potest, Basilium in hæresim unquam propendisse, sed solum in id quodammodo inclinasse, ut partes susciperet quorundam, qui ita callidi erant et astuti, ut dum veram fidem oppugnarent, eam tamen speciosis verbis tueri viderentur. Callidi autem illi non alii fuisse credi possunt, quam Eustathius ipse illiusque discipuli. Hæc verba, *ob diutinam hominum consuetudinem*, faciunt, ut hunc locum ita intelligendum esse suspicer. Nam Basilium Eustathio diu familiariter usum esse nemini, qui paulum modo in historia ecclesiastica versatus sit, ignotum est. Quod autem dixi, Basilium nunquam in hæresim propendisse, sed solum quasi paululum commotum fuisse ad callidorum quorundam hominum partes suscipiendas, de eo non aliter videbitur ei, qui, quæ præcedunt, legere voluerit. Sunt autem ejusmodi: Πολλὴν τινα καὶ ὑπερβάλλουσαν τὴν τε πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς τὰς θείας Γραφάς διαφωνίαν τῶν πολλῶν ἐθεώρουν· καὶ τὸ φρικωδέστατον, αὐτοὺς τοὺς προεστῶτας αὐτῆς ἐν τοσαύτῃ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαφορᾷ γνώμης τε καὶ δόξης καθεστῶτας, τοσαύτῃ δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐναντιότητι χρωμένους, καὶ διασπῶντας μὲν ἀνηλεῶς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκταράσσοντας δὲ ἀφειδῶς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς πληροῦσθαι νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῶν Ἀνομοίων ἐπιφυνέντων, τὸ, ὅτι Ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ἀπὸ αὐτῶν. *Multos videbam et inter se, et in divinis litteris intelligendis valde admodum dissentire. Et quod maxime horrendum est, videbam ipsos Ecclesiam præfectos in tanta inter se sententiæ ac opinionis diversitate constitui,*

¹⁷ Act. xx, 30.

(a) Combef. tom. II, p. 129.

sicque Domini nostri Jesu Christi mandatis adversari, Deique Ecclesiam tam immisericorditer dilacerare, tamque crudeliter obturbare ejus gregem, ut exortis Anomæis, nunc, si unquam alias, in ipsis quoque impleatur illud: « Ex vobis ipsis exurgunt viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se ». Cui enim persuaderi poterit, Basilium in opinionem propendisse eorum, quos videret simul et adversantes mandatis Domini nostri Jesu Christi, et immisericorditer dilacerantes Dei Ecclesiam, et crudeliter obturbantes ejus gregem? Ipsa sunt Basilii verba. Reliquum est igitur ut Basilium quodammodo propensum se senserit ad amplectendas partes quorundam, qui pietatis simulatione et nomine veram fidem sequi putarentur. Nunc quæ vox illa sit, quam auctor de industria reticuisse dicitur, ex ipso Combefisio audiamus (a). Sic igitur loquitur in suo *Basilio recensito: Quod dicit, initio paginæ, possit Theodosii tempora respicere, quando plurimum compressa Anomæorum hæresis et Ariana, ut sic palam fidem sanctæ Trinitatis proferretur, qui ita alias in ea vacillasset. Quin et ὁμοούσιου vocem studio dataque opera, tota hac sua fidei explanatione suppressisse, ad mitiorum Arianorum declinandam invidiam. Vult igitur doctissimus vir Combefisius, Eustathium idcirco data opera vocem ὁμοούσιος in tota sua fidei professione silentio præterisse, ut gratiam mitiorum Arianorum sibi conciliaret: sed permirum videri debet, hominem cæteroquin in ejusmodi rebus diligentissimum, usque adeo præjudicata opinione obcæcatum fuisse, ut non videret quæ legeret. Nam, ut jam monui, ita in hac fidei professione scriptum invenitur: Οὕτω φρονούμεν, καὶ οὕτω βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον. Sic sentimus, sicque baptizamus in Trinitate consubstantiali. Sed demus vocem ὁμοούσιος in hac fidei professione ab auctore prætermissam fuisse. Quid tum? Basilium illius auctorem non esse? sed id inde minime sequitur. Scriptor enim, quisquis est, ita de Trinitate loquitur (tom. II novæ ed., pag. 228), ut in ea nihil diversum, quod ad naturam attinet, agnoscat; sed in ipsa admittat duntaxat proprietates quasdam, quas ait seorsum unicuique personæ convenire. Sed audiendum est ipse. Illius igitur hæc sunt: Ἐκάστου ὀνόματος τὴν τοῦ ὀνομαζομένου ιδιότητα σαφῶς ἡμῖν διευκρινούντος, καὶ περὶ ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων πάντως τινῶν ἐξαιρέτων ιδιωμάτων εὐσεβῶς θεωρουμένων· τοῦ μὲν Πατρὸς ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ πατρὸς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ υἱοῦ, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ οἰκείῳ ιδιώματι. *Nomen autem quodlibet quamdam illius qui nominatur proprietatem nobis manifeste explicat; atque in unoquoque nominatorum, omnino pie peculiare quædam proprietates considerantur, Pater quidem in proprietate patris, Filius vero in proprietate filii, sanctus autem Spi-**

ritus in sua ipsius proprietate. Viderit ergo Combesisius, quomodo fidei professio, quæ in Trinitate non naturam, sed quasdam tantummodo proprietates distinguit, tribui possit Eustathio, qui ad cæterorum Macedonianorum imitationem naturæ identitatem in Trinitate negaret. Cum autem Combesisius semel in animum induxisset suum, vocem ὁμοούσιος in hoc *De fide* libello deesse (tom. II, pag. 129), hæc addidit: *Qui ipsi [mitiores Ariani] sic ex putis puris Scripturæ verbis suas alias aliasque professiones adornabant, Nicænisque Patribus probatam vocem, qua omnis eorum ὁμωνυμία in Trinitatis mysterio elidebatur, respuebant, eoque invento simplicibus fucum faciebant*: sed, cum constet vocem ὁμοούσιος in hac fidei professione reperiri, totum id Combesisii argumentum per se ruere vident, opinor, omnes. Denique cum Combesisius paulo post incidisset in alia illa ejusdem libelli verba (tom. II novæ ed., pag. 228): *Διόπερ παρακλῶ καὶ δέομαι, παυσαμένους τῆς περιέργου ζητήσεως καὶ ἀπρεπῶς λογομαχίας, ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου κρημένους, Quapropter adhortor vos et rogo ut missa curiosa inquisitione, relictaque indecenti verborum contentione, iis quæ a sanctis et ab ipso Domino dicta sunt, contenti sitis, ita persecutus est: Scriptores canonicos vellet et apostolos, ad quos unos provocat, nihil dans vel Ecclesiæ, vel Patrum, qui secuti sunt, auctoritati. Primum, cum scriptor ipse voce ὁμοούσιος usus sit, perspicuum est eum non ad unos scriptores canonicos provocare. Alioquin enim secum ipse pugnaret, cum voce ὁμοούσιος utatur: quæ vox tamen nusquam in Scripturis occurrit. Deinde, quod ait nos contentos esse debere iis quæ a sanctis et ab ipso Domino dicta sunt, id ita accipi oportet, ut non temere in explicanda fide quidquam addatur verbis aut Domini, aut scriptorum canonicorum. Et ne quis hanc explanationem existimet non scriptoris esse, sed meam, illius verba apponam. Sic igitur loquitur (ibid., p. 224): Ἔως μὲν οὖν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰς ἐπανισταμένας κατὰ καιρὸν αἰρέσεις ἐχρῆν, ἐπόμενος τοῖς προεληφόσιν, ἀκόλουθον ἡγούμην τῇ διαφορᾷ τῆς ἐπισπειρομένης ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἀσεβείας, ταῖς ἀντιθέτοις φωναῖς κωλύειν, ἣ καὶ ἀνατρέπειν τὰς ἐπαγομένας βλασφημίας, καὶ ἄλλοτε ἄλλαις, ὡς ἂν ἡ χρεία τῶν νοσούντων κατηγάγασε, καὶ ταύταις πολλάκις ἀγράφοις μὲν, ὁμοῦ δ' οὖν οὐκ ἀπεξενωμέναις τῆς κατὰ τὴν Γραφὴν εὐσεβοῦς διανοίας· τοῦ Ἀποστόλου πολλάκις καὶ Ἑλληνικοῖς ῥήμασι χρῆσασθαι μὴ παραιτησαμένους πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν. Nῦν δὲ πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν τε καὶ ὑμῶν σκοπὸν ἀρμόζον ἐλογισάμην, ἐν ἀπλότῃ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, τὸ ἐπίταγμα τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ ἀγάπης πληρῶσαι, εἰπὼν ἃ ἐδιδάχθην παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς· φειδόμενος μὲν καὶ τῶν ὀνομάτων ἐκείνων, ἃ λέξεσι μὲν αὐταῖς οὐκ ἐμφέρεται τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, διάνοιάν γε μὴν τὴν ἐκείνων ἐγκειμένην τῇ*

A Γραφῇ διασώζει· ὅσα δὲ πρὸς τῷ ξένῳ τῆς λέξεως ἔτι καὶ τὸν νοῦν ξένον ἡμῖν ἐπεισάγει, καὶ ἃ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τῶν ἁγίων κηρυσσόμενα εὐρεῖν, ταῦτα ὡς ξένα καὶ ἀλλότρια τῆς εὐσεβοῦς πίστεως παντάπασι παρατούμενος. *Dum igitur adversus hæreses vario tempore exortas pugnandum esset, majorum exempla secutus, consequens esse existimavi, ut ejus quæ a diabolo seritur impietatis habita ratione, eas quæ inducuntur blasphemias vocabulis contrariis cohiberem, aut etiam everterem: et aliis atque aliis verbis prout ægrotantium utilitas cogebat, uterer; quæ etiamsi sæpe non invenirentur scripta, tamen a pio Scripturæ sensu non abhorrebant: quod Apostolus quoque non raro fecit, qui Græcorum verbis congruenter suo proposito convenienterque uti non fastidivit. Nunc autem communi scopo tam nostro quam vestro convenire putavi, si in sanæ fidei simplicitate sequerer vestræ istius in Christo dilectionis mandatum, eaque dicerem, quæ a sacra Scriptura accepissem, sed sic, ut parvus sim in illis nominibus et verbis usurpandis, quæ ipsis literis et syllabis in divina Scriptura non reperiuntur, tametsi eam quam Scriptura præfert sententiam servant: quæ vero præter dictionis novitatem novum etiam et peregrinum sensum nobis exhibent, quæque non invehiuntur usurpata a sanctis, ea uti peregrina et a pia fide aliena omnino averser.* Basilium igitur, quasi prævidisset non defuturos, qui aliquot suæ professionis verba in malam partem interpretarentur, tam clare tamque dilucide mentem suam hoc loco aperuit, ut omnia malorum interpretum argumenta præoccuparit. Ait enim, se, cum ægrotantium utilitas cogeret, aliis atque aliis verbis usum esse, non tamen indiscriminatim omnibus, sed iis duntaxat, quæ, etiamsi sæpe non invenirentur scripta, tamen a pio Scripturæ sensu non abhorrerent. Scriptor igitur non is erat, qui, ut falso putavit Combesisius, suas fidei professiones ex puris putis Scripturæ verbis mitiorum Arianorum exemplo adornare vellet, cum ipse quibusdam verbis, quæ sæpe in Scriptura non inveniebantur, aliquando uti non dubitaverit. Constat quoque ex iis quæ modo retuli verbis, auctorem non omnino respuisse verba illa, quæ in Scripturis non legerentur, sed in his adhibendis parcum fuisse; ex quo fit, ut non ad unos scriptores canonicos, uti falso sibi Combesisius persuaserat, provocarit. Nec verius, quod Combesisius dixit, scriptorem nihil dedisse auctoritati, neque Ecclesiæ, neque eorum qui secuti sunt Patrum. Qui enim ea sola verba, quæ præter dictionis novitatem novum etiam et peregrinum sensum præferunt, repudiat, is certe et Ecclesiæ et Patrum auctoritatem sequi paratus est. Unum si addidero, ad cætera pergam. Dubitat vir eruditissimus Tillemontius (a), utrum ea, de qua controversia est, fidei professio, ipsa sit, quam Basilium scripserit, an alia, quæ in ejus locum substituta sit. Causa autem, cur ita dubitaverit, non alia est,

(a) *Vie de S. Basile*, p. 655.

nisi quod hæc fidei professio, potius peculiare quoddam opus, quam alicujus operis continuatio ac series esse videatur. Fateor ego hanc *Fidei professionem* peculiare opus esse: sed nego inde concludi posse eam ad Ascetica non pertinere. Nam Asceticorum partes peculiariora esse opera, quæ diversis temporibus scripta sint, obscurum non est. Etenim cum in fine libelli *De judicio Dei* retulisset quædam Apostoli verba, sic scripsit: Ἀκόλουθον ἑμοῦ καὶ ἀναγκαῖον ἐλογισάμην, τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν καὶ εὐσεβῆ δόξαν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος παραθέσθαι πρότερον, καὶ οὕτως ἐπισυνάψαι τὰ ἥθηκά. *Consequens simul et necessarium existimavi, ut sanam fidem ac piam de Patre et Filio et Spiritu sancto sententiam prius exponerem, et ita demum moralia attexerem.* Et quidem ex his verbis perspicui potest, libellum *De fide* eodem jure dici posse opus peculiare, quo *Moralia*, quæ et ipsa attexuisse se dicit Basilius. Cum igitur *Moralia* opus peculiare esse ab omnibus dicantur, non video cur hic *De fide* libellus pro opere peculiari haberi non possit. Ex eodemque illo loco patet, Basilium, cum hæc scriberet, nondum *Regulas* composuisse, utpote quarum mentionem non faciat. Quare, ut dixi, Asceticorum partes peculiariora sunt opera, non uno tempore conscripta, sed quorum aliud post aliud, prout occasio se dabat, confectum sit. Ad hæc cum hodieque hæc *Fidei professio* et in Veneta editione et in veteribus libris eodem ordine reperitur, quo eam viderat Photius, non videtur causa ulla esse, cur ipsa inter Ascetica numeranda non sit. Cum enim ex his veteribus libris, in quibus invenitur, nonnulli sint, qui si antiquitate non omnino ætatem Photii attingant, at ad eam tamen accedant proxime, dubitari merito non potest, quin ejusmodi *Fidei professio* illa ipsa sit, quam Photius et vidit, et inter Ascetica recensuit: quod autem ab optimo harum rerum iudice Photio pro Asceticorum parte habitum est, id hodie in alienis poni facile non debet. Quod ultimum est in hac quæstione, *Moralium* scriptorem spectat: sed certe neque multis verbis, neque magno labore opus est, ut eorum verus auctor cognoscatur. Qui enim novit auctorem libellorum *De judicio Dei* ac *De fide*, *Moralium* scriptorem simul novit. Etenim quæ in fine libelli *De judicio Dei* leguntur, manifeste ostendunt horum trium scriptorum unum et eundem auctorem esse: quæ verba cum paulo ante retulerim, ea rursus hoc loco referre nihil necesse est. Præterea qui libellum *De fide* conscripsit, *Moralium* se esse auctorem aperte declarat. Ita enim sub finem loquitur (num. 6, p. 229): Τὰ περὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως ἐν τοῖς πρὸ τούτων αὐτάρκως εἰρησθαι πρὸς τὸ παρὸν λογιζόμενοι, ἐντεῦθεν τὴν περὶ τῶν ἡθικῶν ἐπαγγελίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληρῶσαι σπουδάσωμεν. Ὅσα τοίνυν εὐρίσκομεν κατὰ τὴν Καινὴν τέως διατύχην

(a) Cod. cxc1, p. 495.

A σποράδην ἀπηγορευμένα ἢ ἐγκριμένα, ταῦτα κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, εἰς ἔθους κεφαλαιώδεις πρὸς τὸ εὐληπτον τοῖς βουλομένοις ἐσπουδάσωμεν συναγαγεῖν, etc. *Cum de his quæ ad sanam fidem pertinent, satis pro tempore in superioribus a nobis dictum fuisse putemus, jam Moraliam, quæ promissimus, in nomine Domini nostri Jesu Christi tradere conemur. Quæcunque igitur hactenus sparsim in Novo Testamento aut interdicta aut approbata invenimus, ea pro nostra virili parte in regulas quasdam compendiarias, quo facilius a quovis intelligerentur, colligere curavimus, etc.*

§ XI. *Pars tertia, an Basilius auctor sit brevium duorum tractatumum, qui post Moraliam collocantur.*

32. Breves hi tractatus, quorum idem est titulus, Τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀσκητικὸς, *Ejusdem sermo asceticus*, ad Ascetica nullo modo pertinent. Nam, ut est apud Photium (a), libelli *De judicio Dei* ac *De fide*, *Moraliam*, *Regulæ* tam longiores quam breviores proprie Ascetica constituebant. Quanquam autem duo hi sermones ad ἀσκητικόν, quod vocatur, referri non possint, non propterea tamen eos silentio prætermittere licet. Videamus igitur Basilius sint, necne. Certe si habeatur ratio aut veterum librorum, aut consensus hominum eruditorum, nemo dubitabit quin hæc oratiunculæ ad Basilium Magnum pertineant. Nam et in antiquis omnibus libris nomen Basilius præferunt, et ab eruditis omnibus, si forte Scultetus excipitur, pro fetu ejusdem genuino habentur. Monere tamen juvat, inter eruditos illos homines, quos dixi, antiquum nullum scriptorem inveniri, qui duo hæc opuscula aut unquam laudaverit, aut ex eis quidquam excerpserit: quod notavi, non ut elevarem recentiorum auctoritatem, sed ne quis falso arbitraretur hos de quibus agimus libellos ab aliquibus etiam veteribus Basilio tribui. Mirum autem nemini videri debet, si his temporibus doctissimi quique has oratiunculas adjudicaverint Basilio. Nam, ut verum fatear, cum primum leguntur, neque in verbis, neque in sententiis quidquam apparet, unde suspicio aliqua oriatur: sed si semel et iterum oculis lustrentur, de his, opinor, aliter judicabitur. In illis enim reperuntur voces quædam, quas in genuinis Basilius Asceticis nusquam legimus. Auctor igitur, quisquis est, cum significare vult fratrum conventum, utitur hisce vocibus, συνοδία, συσχηνία, πλήρωμα: quibus tamen Basilius, cum eandem rem significaret, nusquam, quod sciam, usus est. Nec putandum est ejusmodi vocabula in duabus his lucubratiunculis raro adhiberi, in iisque poni quasi obiter: sed potius scriptor vocibus illis ita delectabatur, ut ipsas sæpius usurparit. Nam ut sileam de vocabulis συσχηνία et πλήρωμα, quæ aliquoties in tam brevibus opusculis adhibuit, vocem συνοδία decies repetit. Ex quibus perspicuum est vocem hanc συνοδία præ cæteris opusculorum scriptori

familiarē fuisse. Quomodo ergo Basilii, si horum A libellorum auctor esset, nunquam ea usus fuisset, præsertim cum de rebus asceticis tam copiose scripserit? Nec satis est dixisse, scripsisse Basilium copiosissime de asceticis rebus, sed addi debet summum illum virum centies fratrum conventum propriis quibusdam nominibus significasse, et tamen ne semel quidem voce συνοδία usum fuisse, non ita facturus, si horum opusculorum auctor existisset. Voces enim, quæ semel alicui scriptori placuerunt, sæpe, ut experientia docet, in illius libris occurrunt, maxime si earum adhibendarum occasio passim offeratur. Accedit etiam quod ubi in his opusculis sermo instituitur de fratrum præposito, ibi voces illas, καθηγούμενος, προηγούμενος, προκαθηγούμενος, sæpissime usurpatis invenimus, sic ut novies aut decies legantur: cujus rei unum aut alterum exemplum proferre libet. Ita igitur legitur in opusculo primo (t. II, p. 324): Ἡ δὲ ἀληθὴς καὶ τελεία ὑπακοή τῶν ὑποχειρίων πρὸς τὸν καθηγούμενον, etc. *Vera autem et perfecta subditorum erga præfectum obedientia*, etc. In secundo autem (pag. 322) sic: Ἄλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ καθηγούμενου ἢ χρῆσις ἔστω, ἐκ τῶν κοινῶν τὸ κατάλληλον ἐξάστου χρησιμεύειν, κατὰ τὴν τοῦ προηγούμενου ὑπέχησιν. *Sed usus sit penes præfectum, ita ut quod cuique convenit, id ex communibus tribuatur juxta moderatoris præceptum*. In genuinis autem Basilii Asceticis, etsi in ipsis centies sermo habetur de monasteriorum præfectis, nusquam tamen ad eos significandos eæ quas dixi voces usurpantur (a). Nonnihil est quoque, quod scriptor monachorum vivendi rationem vocat vitam philosophicam. Nam ipso initio secundi sermonis (pag. 323) ita scriptum est: Οὕτω καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους ζωῆ, πάσης ὕλης βιωτικῆς γυμνωθέντας, ἐντοῦ τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίου. *Ita etiam qui ad asceticam vitæ genus accedunt, omni re sacculi hujus exuti, vitam philosophicam ingredientur*. Basilii autem, etsi multis admodum locis de monastica vita loquitur, nunquam tamen, ut alibi etiam notabo (b), ea dicendi formula usus est. Arbitror igitur has lucubratiunculas spurias esse atque adulterinas, nec ob aliam causam inter Basilii Ascetica a librariis positas fuisse, quam quod ad idem argumentum pertinerent.

§ XI. *Pars quarta, ubi ostenditur Regularum longiorum et breviorum unum et eundem auctorem esse.*

33. Fuere qui tradiderunt Regulas longiores Basilii quidem esse, sed breviores alteri tribui oportere; si non dixerunt, at putasse tamen credi possunt. Præcipua autem causa, cur has suspectas habuerint, hæc est, quod ipsis visæ sint severiores, magisque a moderatione alienæ. Sed, si semel dantur Regulæ breviores severitatis majoris nomine, consequens crit ut et longiores quoque

eodem obtentu brevi rejiciantur. Inest enim in utrisque Regulis tam brevioribus quam longioribus eadem indoles, idem ingenium, eadem morum præcepta, idem veræ pietatis amor, idem vitii et peccati odium: uno verbo, inest in utrisque non quidem major severitas, cum severitate Evangelii major non sit, sed majoris severitatis quasi umbra quædam. Et vero Combessius non aliam ob causam Regulas fusiores simul et minores respuit, quam quod utræque pariter Stoicum quiddam præferant: in eoque ego eum minus reprehendum puto, cum re ipsa utræque ex æquo severæ esse videantur. Certe si quis hodie ita sentiret, ut Basilium quidem magnarum Regularum auctorem esse fateatur, Eustathium vero parvarum parentem esse contenderet, is valde miraretur Stoica quædam dogmata in magnis Regulis a Combessio inveniri, cum ipse in eis nihil tale inesse cerneret. Et nos quoque hoc idem dicere habemus, ei, qui ita Regulas longiores probaret, ut minores ob austeriorem doctrinam reprobaret, videlicet nos magnopere mirari, ab ipso in Regulis brevioribus reperiri Stoicum quiddam, cum eas a Stoicorum severitate longe abesse videamus. Ex his autem, quæ hæcenus diximus, si nihil aliud, illud quidem certe ostenditur, unicum argumentum, quod ad improbandas breviores Regulas proprie afferri potest, futile esse et vanum: sed, ut verum fatear, non necessario sequitur, si utræque Regulæ et majores et minores ex æquo severæ sunt, ipsas ab uno et eodem scriptore editas fuisse. Quare si propositum assequi velimus, aliis argumentis utamur necesse est. Primum igitur si qua ratio habenda est hominum omnium consensus, cujus debet haberi maxima, plane constabit Regularum omnium unum et eundem auctorem esse. Nam ante nostra tempora perierat neminem, qui longiores a brevioribus Regulis unquam distinxerit. Omnes totius Ascetici, quod de Photii sententia utrasque Regulas complectitur, unum et eundem auctorem semper fecerunt. Quales sunt Hieronymus, Rufinus, Cassianus, Sozomenus, Justinianus, Photius, Suidas, Nicephorus, auctor Combessianus (c), qui ut longiores, ita breviores Regulas sibi vindicat. Hoc idem et recentiores quoque præstitere. Etsi enim in sententiis dissident inter se, tamen in eo consentiunt omnes, quod utrasque Regulas uni et eidem auctori ascribant. Et, ut interim multos omittam, nominabo Scultetum, Combessium, Natalem Alexandrum, Tillemontium, Ludovicum Dupinum. Quod si tot hominum testimonia sufficere non videantur, ejusdem rei testem adhibebo ipsum Regularum auctorem. Incipiam ab ea regula, quæ inter breviores secunda est, ubi sic legitur: Τοῦτων δὲ ἕκαστον ὅταν ἔχει δύναμιν εἰρηται ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ ἐρωτήματι. *Qualem autem vim habeat horum unum-*

(a) Lege num. 37.

(b) In præf. n. 37.

(c) Lege Basil. recensit., v. II, p. 101.

quoque, dictum est in ea, quæ ad hoc pertinet, in-
 A interrogatione. Obscurum autem non est, ut jam pridem
 Tillemontius notavit, hoc loco indicari regulam
 inter magnas octavam, cum in ea secundæ
 illius brevioris regulæ argumentum copiose tractetur.
 Nunc proferam alios tres locos minime dubios,
 quorum primum jam protulit is, quem modo dixi,
 vir eruditissimus Tillemontius. Is autem locus primus
 invenitur in brevi regula septuagena quarta, ubi ita
 scriptum invenitur : Πληρέστερον δὲ περὶ τῶν τοιούτων
 ἐν τοῖς κατὰ πλάτος εἰρημῆνοις ἀπεκρινάμεθα.
 Verum de iis, qui hujusmodi sunt, in quaestionibus
 fuse explicatis uberius respondimus : quo in loco magnam
 aliquam regulam citari vident quicunque cæci non sunt.
 Magna autem regula illa quæ hic citatur, in magnis locum
 septimum tenet, in eaque fuse explicatur quod in breviori
 paucis perstringitur. Alia duo exempla evidentissima
 proponam. Unum sumam e regula centesima tertia, in
 qua propositæ sibi quaestioni ita auctor respondet :
 Περὶ τούτων εἴρηται σαφῶς ἐν τῇ πλατυτέρῃ ἀποκρίσει.
 De his enucleate dictum est in latiore responsione.
 Hæc autem latior responsio regula est vicesima septima
 inter majores. Alterum exemplum suppedabit brevior
 regula ducentesima vicesima, quæ sic incipit : Περὶ
 τούτων εἴρηται ἐν τοῖς κατὰ πλάτος. De his dictum
 est in quaestionibus fusius explicatis. Legenti autem
 longiores Regulas, occurret tricesima tertia, in qua
 multis verbis declaratur quod in hac breviori breviter
 dictum est. Post testimonia tam certa tamque indubitata,
 opinionem nostram magis confirmari nihil quidem necesse
 duco : sed tamen non indignum puto, quod notetur,
 easdem dicendi formulas, quæ in majoribus Regulis
 inveniuntur, in minoribus quoque reperiri. Qualis est
 illa, qua scriptor ita Scripturam citat (a), ut adverbia
 quædam præponat : Τοῦ Κυρίου ὁριστικῶς εἰπόντος,
 etc., cum Dominus verbis decretoriis dixerit, etc.
 Rursus cujusmodi est illa, quæ in usu est apud
 scriptorem, cum aliquod genus præfecturæ exprimitur :
 Ὡστε τὸν μὲν τινα ὀφθαλμοῦ ἐπέχειν δύναμιν,
 τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον ita ut
 alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concredita
 est communis rerum cura : ubi non simpliciter dicitur,
 τὸν προεστῶτα, præfectus scilicet, sed per periphrasim,
 τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον. Annumerari
 potest cum his et illa quoque, qua voces πληροφροεῖν
 et πληροφροῖα in significatione persuasionis usurpantur,
 τὸν μὲν πληροφροῦσας, ὅτι ὁ, etc., sic ut alteri quidem
 persuadearit, ut si, etc. Et illud addi potest, quasdam
 voces, certo quodam modo acceptas, quæ nusquam in
 Regulis longioribus ponuntur, nusquam quoque in
 brevioribus adhiberi. Ad quod genus tres hæc voces
 referuntur, φιλοσοφεῖν, φιλοσοφία, φιλόσοφος. Ad
 idem pertinet verbum ποιεῖσθαι, cum in tempore

passivo ponitur (b), et tamen significationem activam retinet. Eiusdem generis sunt et alia quædam
 vocabula, quæ cuique alio loco legere licet (c).

§ XI. Pars quinta, in qua ostenditur utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere.

34. Doctissimus vir Combefisius, cum dixisset utrasque
 Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem scriptori
 ascribi non oportere, visus est multis quasi paradoxum
 quoddam proferre : in quo ego eum partim probo, partim improbo.
 Mibi enim videtur, quod ejusmodi scripta non uni et eidem
 homini attribuenda esse censuit, recte ac vere judicasse :
 sed in eo peccasse, quod neutrius operis verum auctorem
 assignavit. Sed de his postea. Jam adnotavi eum, quem
 modo dixi, eruditissimum virum suam opinionem ita defendere,
 ut argumenta sua fere omnia ex nimia regularum
 severitate petat : sed ea fortassè ei soli firmitatis aliquid
 habere videbuntur. Et vero quicumque animo æquo
 Regulas tam longiores quam breviores legerint, ii certe
 quo erunt perspicaciores, ea minus Stoica illa dogmata
 videbunt, quæ in utrisque deprehendisse se falso existimavit
 Combefisius. Plura suo loco de severitate illa Stoica vel
 potius Combefisiana : nunc de alio viri eruditissimi
 argumento verba faciamus. Ita igitur loquitur in suo
 Basilio recensito (t. II, p. 254) : Ipso statim titulo et
 argumento Constitutionum monasticarum, alium se auctor
 prodit ab eo, cujus superiora omnia (si forte præfationem
 aliquam libellumque ad ἄσχητον sanctionis institutum
 levius informantem exceperis), verumque Basilium, qui et
 eos erudiat, qui in societate cum reliquis, et qui
 solitariam ipsi seorsum vitam agant ; ut est utraque
 militia Ecclesie probata, ducesque habuit et antiistites
 atque cultores viros plane inclytos ; cum prior ille
 auctor sic solitarios perpetuo insectari videatur,
 unisque communem vitam agentibus, quidquid est
 Christianæ pietatis ascribere. Fateor, quod hic ait
 Combefisius, Regularum auctorem anachoretis
 infensissimum esse, scriptorem vero Constitutionum
 monasticarum eis favere, ipsorumque vivendi rationem
 probare, id mihi videri et firmitus et gravius, quam est
 tota illa tam sæpe ab eodem Combefisio decantata
 Stoicorum severitas. Etenim Regularum auctor tam
 vehementer invehitur in anachoretas (d), ut cum
 ipsis unquam favisse vix credas : sed tamen ne hoc
 quidem argumentum arbitror ad persuadendum multum
 valere. Nam rarum non est, ut quis diversis temporibus
 eadem et probe et improbe. Fieri ergo potuit, ut
 Regularum scriptor, quisquis est, anachoretarum
 vivendi rationem valde vituperarit, quam antea tamen
 multum laudasset. Quoniam tamen hoc ipso in
 argumento vim maximam inesse existimo, si aliunde

(a) Leg. n. 38.

(b) Leg. n. 37.

(c) Ibid.

(d) Lege reg. 7 maj.

consideretur, ab eo non tam cito discedam. Scien- dum ergo Constitutionum monasticarum auctorem anachoretarum statum non obiter commendasse, sed de eo copiose et abundanter disseruisse. Non enim id vivendi genus uno aut altero loco probat, sed totam mediam sui operis partem in eo informando insumpsisse se tradidit ipse. Ita enim initio capituli 18 loquitur (pag. 360) : Περὶ μὲν οὖν τοῦ καθέκαστον ἀσκητοῦ καὶ τοῦ τὸν μονήρῃ βίον ἀσπα- σαμένου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς ἐνῆν, δεδηλώσαμεν ὅπως τὴν τε ψυχὴν πρὸς τὸ καλὸν ἐξασκῶν, καὶ τὸ σῶμα πρὸς τὸ δέον οἰκονομῶν, δύναται ἂν ἡμῖν τὸν ἀκριβῆ χαρακτήρησιν φιλόσοφον. Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, ἀλλήλοις τὰ φρονήματα πρὸς ἀρετὴν παραθίγοντες, καὶ τῆ τῶν κατορθωμάτων ἀντιπαράθεσι παρορμῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ καλοῦ προκοπὴν, δίκαιον ἐβήθημεν, καὶ τούτοις τὴν διὰ τῶν λόγων παράκλησιν εἰσενέγκασθαι. *Ac de asceta quidem, qui seorsum agit, vitamque solitariam amplexus est, dilucide, quantum in nobis erat, superius disseruimus, quomodo et animum exercens ad bonum, et corpus apte et rite componens, philosophum perfectum nobis exprimere possit. At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, animum mutuo exacuentes ad virtutem, et recte factorum comparatione seipsos ad progressum in bono faciendum concitantes, æquum esse putavimus, hos etiam sermonibus nostris adhortari.* Ex quibus perspicui potest, auctorem ita suum opus divisisse, ut illius tota media pars ad anachoretas, altera ad cœnobitas spectaret. At vero tantum abest, ut Regularium auctor unicum verbum dixerit de laude hujus status, ut eum etiam modis omnibus exagitet. Legi poterit septimum caput Regularum majorum totum, in quo nihil omissum est eorum, quibus hujus instituti pericula incommodaque ostendi possint. Ille locum unum, qui instar omnium esse possit, exscribam. Cum igitur incommoda aliqua, quæ hanc vivendi rationem comitantur, retulisset, ita persequitur (pag. 345) : Ἄνευ δὲ τούτου, καὶ ὁ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ λόγος οὐκ ἐπιτρέπει τὸ ἴδιον σκοπεῖν ἑκάστον. Ἡ ἀγάπη γὰρ, φησὶν, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. Ὁ δὲ ἀφιδιαστικὸς βίος ἕνα σκοπὸν ἔχει, τὴν οἰκείαν ἐκάστου τῶν χρειῶν θεραπείαν. Τοῦτο δὲ προδήλως μαχόμενόν ἐστι τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ, ὃν ὁ Ἀπόστολος ἐπλήρου, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν, etc. *Sed præterea diligendi Christi ratio et modus, unumquemque quod sibi proprium fuerit, spectare non sinit. « Charitas enim, inquit, non querit quæ sua sunt ».* Vita autem solitaria et seorsum a cæteris omnibus acta scopum unicum habet, ut suis quisque utilitatibus inserviat. Hoc autem aperte adversatur charitatis legi, quam implebat Apostolus, qui non sua, sed multorum com- moda quæreret, ut salvi fierent, etc. Neque vero

²² I Cor. XIII, 5.

(a) Reg. brev. 74.

A auctor in Regularis brevioribus magis indulgens fuisse in anachoretas putandus est, cum in ipsis regulam septimam majorem, quam quisque sequi debeat, citet (a). Jam quæro qui fieri potuerit, ut unus et idem homo in uno opere refutarit quæ in altero scripsisset. Sed fortasse cuiquam in mentem veniet quod aliquanto ante diximus, videlicet non raro contingere, ut quis aliter aliis temporibus sentiat. Nihil ergo impedit, inquiet aliquis, quominus auctor primum Constitutiones monasticas vulgasse credatur, deinde vero Regularas, in quibus, cum experientia doctior effectus fuisset, mutasset sententiam. Ego quidem fatebor ita mihi primo aspectu visum fuisse : sed, re diligentius considerata, aliter judicavi. Mihi enim persuadere non potui, auctorem tam contraria scribere potuisse, nec tamen de sententiæ mutatione rationem ullam reddidisse. Certe, si quis hodie de informandis anachoretarum moribus librum aliquem ederet, nunquam in alio libro funditus everteret eorum institutum, nisi prius monuisset se ob graves causas de sententiâ decessisse : quod cum factum non sit in iis, de quibus agimus, scriptis, inde effici videtur ejusmodi scripta non uni, sed duobus scriptoribus tribui oportere. Ab eo, quod mox proposui, argumento non multum abludit illud, quod mox proferam. Monere ergo juvat, multa communia esse Regularis cum monasticis Constitutionibus. Quale est quod dicitur tam in Regularis quam in Constitutionibus de colloquio cum mulieribus ; de eligendis iis operibus quæ statui monachorum convenient ; de obedientia ; de præpositi officio ; de vestimentis, deque aliis ejusdem generis plurimis. Ergo, si Regularum atque Constitutionum idem auctor esset, aut in Regularis Constitutionum meminisset, aut in Constitutionibus mentionem fecisset Regularum. Eoque magis, quod auctor, de quo agimus, quicumque ille fuit, ita facere consueverat, ut videre est in Regularis brevioribus, in quibus ipse non raro citat quæ alibi de eodem argumento scripserat. Ejus rei cum superius exempla aliquot retulerimus, in iis amplius immorandum non putavimus.

35. Quamquam longe dissentio ab iis, qui Stoicum in Regularis inveniri putant, earum tamen auctor mihi severior visus est, quam ut idem sit, qui Constitutiones scripserit. Ille majoris perfectionis causa severitatem ubique prædicat : ille quoddam vitæ genus et mitius et commodius proponit. Ille arctam illam viam, quæ ad veram vitam ducit, vel paululum dilatata semper veretur : ille se præstat benigniorem Scripturarum interpretem, et, si hanc viam non dilatet, at ipsam tamen faciliorem atque planiorem reddit. Cum multa loca afferre possem, quibus probari posset quod modo dixi, in medium tamen pauca duntaxat adducenda censui : eo magis,

quod si quis plura cupiat, ei quamplurima in ipsis fontibus invenire facile sit. Ita igitur in Constitutionibus legitur (pag. 553, c. 7, n. 2) : Χρῆ τοίνυν ἡσυχῇ μένειν τὰ πολλὰ, καὶ καρτερεῖν ἕκαστον τὴν ἰδίαν καταγωγὴν, ἵνα ἔχη τοῦτο τῆς εὐσταθείας τῶν τρόπων μαρτύριον· μὴ πάντῃ μὲν καθέρχθαι, ἀλλὰ τὰς τε ἀναγκαίας προόδους εὐπαρήσιαστους ποιῆσθαι, ἐν αἷς οὐδὲν τὸ συνειδὸς ἐπισκῆπτει, καὶ τοὺς βελτίστους τε καὶ ὠφελιμωτάτους διὰ πολιτείας ἀκρίθειαν τῶν ἀδελφῶν ἐπισκέπτεσθαι, παραδείγματα ἀρετῶν ἐκ τῆς ὠφελίμου συντυχίας λαμβάνοντα, ἐμέτρους, ὡς ἔφημεν, καὶ ἀνεπιλήπτους τὰς προόδους ποιούμενον. Πολλάκις γὰρ, καὶ ἀκρίθῃ ἐγγενομένην τῇ ψυχῇ ἢ πρόδους διαλύσασα, πάλιν οἷον ἐπιβῆναι καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν παρασχούσα, προθύμως προσιέναι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσθείας ἀγωνίσμασι εἶδωσιν. *Par est igitur in quiete ut plurimum manere, et quemlibet in propria sede persistere, ut hoc constantiæ morum testimonium habeat : non tamen proræus in cella sua inclusum esse, sed libere, si propterea nihil conscientia exprobrat, necessitate cogente egredi, fratresque vitæ integritate et optimos et utilissimos invisere, sed ita tamen, ut ex utili congressu virtutum cupiat exempla : quod consequetur, ei, ut diximus, in prodeundo modus teneatur, nihilque fiat quod reprehendi possit. Sæpe enim insitum etiam animo lædium exeundo dissipatur; idque in causa est cur iterum veluti convalescamus, ac paululum respiremus, alacriterque ad certamina pro pietate subeunda veniamus. Quod initio dicitur, libere, si necessitas cogat, egredi oportere, id fortasse nemo intellexisset, nisi interpretatus esset auctor ipse. Nam necessitatis nomine vulgo significantur urgentes quidam casus, qui ita premunt, ut vix aliter facere possis : et tamen hoc loco aliquid tale intelligere nihil necesse est. Cum enim scriptor ita locutus est : Sæpe enim insitum etiam animo lædium exeundo dissipatur; non obscure indicavit monacho egredi licere, si lædium dissipare sibi proponat : in quo maxima scriptoris lenitas aperte ostenditur; simulque ejusmodi egrediendi facultas datur, qua abuti multi possent. Longe gravius est quod sequitur : Εἰ δὲ τις τὸ καλὸν τῇ ψυχῇ βεβαίως ἐνιδρυσάμενος, καὶ τῇ χρονίᾳ ἀσκήσει τῆς τῶν παθῶν κυβερνήσεως τὴν ἐμπειρίαν λαβὼν, καὶ δαμάσας μὲν τὰς σωματικὰς ἀκρασίας, χαλινώσας δὲ τὰς ψυχικὰς ἀταξίας, θαρρῶν δὲ τῷ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ συνηθέρας θέλοι ποιῆσθαι τὰς προόδους εἰς οἰκοδομὴν καὶ ἐπίσχεψιν ἀδελφῶν, τὸν τοιοῦτον καὶ παρορμήσει μᾶλλον ὁ λόγος ἐπὶ τὴν πρόδον, ἵνα τὸν λύχον ἐπὶ τὴν λυχνίαν τιθεὶς, πᾶσι τὸ φῶς τῆς τῶν καλῶν καθηγήσεως χορηγήσῃ· μόνον εἴ γε θαρρόη, ὡς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ διδασκαλεῖον ἀρετῶν ἑαυτὸν δυνήσεται τοῖς συντυχάνουσι παρέχειν, etc. Si quis vero, posteaquam bonum in animo fortiter constabiliverit, diuturnaque exercitatione gubernandorum affectuum experientiam adeptus fuerit, et domitis corporis libidinibus*

A coercuerit tumultus animales, tum demum rationis freno confusus velit frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres egredi; eum, qui ejusmodi est, ratio ad exeundum potius inducet, ut posita super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus : si modo confidat posse et sermone et opere seipsuni iis quibuscum congregitur, ceu quamdam virtutum scholam exhibere, etc. Scriptor aliquanto ante, cum monachis egrediendi facultatem levandi lædii causa daret, facilitatem non mediocre ostendit : hic ita facilis est, ut modum omnem transire videatur. Nam monachus quivis, qui perfectum se jam esse in animum semel induxerit, de auctoris sententia non poterit modo, si velit, frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres peregre abire : sed postulat etiam ratio, ut iter suscipiat. Ejus autem rei hanc pulchellam rationem reddit : ut posita super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus : quod tamen fieri debet ea conditione, dummodo confidat posse et verbis et factis seipsum iis quibuscum congregitur, ceu quamdam virtutum scholam exhibere. Certe hoc non indulgentia est, sed bonæ disciplinæ integra eversio. Primum frenum rationis, quo solo scriptor contentus est, quam debile sit et infirmum, norunt omnes. Deinde, si monacho cui libet semel licet, cum libebit, frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres progredi, auctor non anachoretam instituit, quem tamen instituentem sibi proposuerat, sed veluti viatorem aliquem semper huc illuc errantem, nunquam quiescentem, quamvis potius vitam agentem, quam solitariam, quam tamen agendam susceperat. Postremo, quod additur, eum ratio ad exeundum potius inducet, ut posita super candelabro lucerna doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus, dummodo confidat posse et verbis et factis seipsum iis quibuscum congregitur, ceu quamdam virtutum scholam exhibere, locum amplissimum præstigiis videtur dare, cum facile fieri possit, ut sibi quisque brevi persuadeat, talem esse se, qualem oportet, ut faciem præferat omnibus ad bonam doctrinam, ob idque confidat futurum, ut virtutum omnium exempla secum congressuris præbeat. Ex quibus plane constat Constitutionum auctorem ita indulgentem fuisse, ut etiam rationis fines transgressus sit. Nunc referamus quæ in Regulis leguntur. Hæc autem sunt (a) : Τὴν μὲν ἀποδημίαν ἐπιτρεπέτω τῷ δυναμένῳ ἀβλαβῶς τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, καὶ ὠφελίμως τοῖς συντυχάνουσιν αὐτὴν ἐκτελεῖν. Ὡς ἐάν μὴ παρῆ ὁ ἐπιτηδευσις, βέλτιον ἐν ἐνδεῶς τῶν ἀναγκαίων πᾶσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν μέχρι καὶ θανάτου ὑπενεγκεῖν, ἢ παραμυθίας ἔνεκεν σωματικῆς. βλάβης ψυχῆς ὁμολογουμένην περιορᾶν. Peregrinandi detur facultas ei, qui citra animæ suæ detrimentum, et cum utilitate eorum, quibuscum graditur, iter perficere possit. Nam, si nemo idoneus affuerit, præstat in rerum necessariorum penuria

(a) Reg. 44 maj.

afflictionem omnem atque angustiam vel ad mortem usque perpeti, quam corporis levamenti causa certissimum animæ detrimentum negligere. In quibus dignum est quod notetur, omnes de auctoris sententia potius rerum penuria perire debere, quam ut unus ob susceptam peregrinationem certum aliquod detrimentum in anima patiatior : quæ sententia justæ severitatis plena est, et alienissima ab ejus moribus, qui Constitutionum librum edidit. Quomodo enim dicere potuisset, si nemo idoneus invenitur, omnes potius fame interire debere, quam ut unus animæ suæ dispendio peregre abeat, cum ipse docuerit idoneos ad peregrinandum esse eos, qui confidunt futuros se exemplo in itinere, iis quibuscum congregentur? Etenim si tanta rerum penuria esset, ut fratres omnes in vitæ discrimen venirent, dubium non est quin in quolibet conventu semper aliquis monachus inveniretur, qui se in itinere faciendo virtutum omnium exempla omnibus daturum confideret; ideoque causa non erat, cur scriptor præclarum illud decantaret, *si idoneus non reperitur, mortem potius tolerari debere, quam certum aliquod animæ damnum negligere*, cum, ut vidimus, idoneus nunquam deesset. Addere libet et alium locum. Cum ergo auctor interrogaretur utrum auscultandum sit iis, qui nos ad propria reducere velent, ita respondet (a) : *Εἰ μὲν διὰ οἰκοδομῆν τῆς πίστεως, ὁ δυνάμενος οὕτως ἀπελθεῖν μετὰ δοκιμασίας πεμπέτω. Si id fiat ob fidei ædificationem, qui abire hoc modo potest, is prius prævio examine dimittatur* : ubi monacho non permittitur, ut, si velit, egrediatur : sed prius pertentandus est, utrum idoneus sit. Uno verbo, quod in Constitutionibus legi adnotavimus, cuilibet, si velit, egredi licere vanæ cujusdam confidentiæ obtentu, id aut quidquam simile in Regulis qui quæreret, operam luderet. Quare si Regularum scriptor unquam induxisset animum anachoretas instituere, modo secum ipse consentire voluisset, non eis permisisset ut vagarentur huc illuc quoties ita liberet : sed jussisset ipsos ab homine sapiente consilium capere, ab eoque quærere, utrum egredi eis expediret, necne. Videre est igitur in Regulis severitatem, non illam quidem Stoicam, sed quæ peritum magistrum deceat, consulatque optime recto ordini : in Constitutionibus vero, molliorem quamdam disciplinam, quæ si locum haberet, rectus ordo diu stare non posset.

36. Subjungam argumentum aliud, quod et ipsum quoque probat quidem non eundem esse auctorem Regularum, qui Constitutionum; sed præterea hoc commodi habet, ut nullo verborum apparatu, at solo oculorum auxilio indigeat. Velim igitur oculis lustrentur Regulæ et Constitutiones, comparenturque inter sese. Has videas Scripturarum testimoniis

^a Luc. x, 41, 42. ^b Ibid. 40-42.

(a) Reg. brev. 89.

A referri: in illis ejusmodi testimonia pauca admodum invenias. Scriptores autem ita sui dissimiles esse non solent, ut cum easdem res tractant, diversis scribendi generibus utantur. Cum igitur constet iisdem de rebus in Regulis atque in Constitutionibus sermonem institui, in iisque diversam esse citandarum Scripturarum rationem, cum earum testimonia sæpe in Regulis, raro in Constitutionibus proferantur, necesse videtur duos distingui auctores, quorum unus uno, alius alio modo scripserit. Et quoniam argumentum e varietate citandæ Scripturæ petere semel cœpi, pergam. Ergo monere operæ pretium est, illud Lucæ, *Martha, sollicita es, et turbaris ergo plurima : porro unum est necessarium* ^b, et in Regulis reperiri et in Constitutionibus : sed tam diverse, ut aliter fieri non posse videatur, quin horum operum duo auctores agnoscantur. Loca ipsa in medium meo more adducam: eoque libentius, quod in eis dignum quiddam curiositate studiosorum inesse videatur. Ita igitur in Regulis scriptum invenitur (b) : *Ὁὐκ ἐπήνεσε τὴν Μάρθαν εἰς πολλὴν διακονίαν περισπωμένην ὁ Κύριος, ἀλλὰ, Μερμηῆς καὶ τυρβάζη, φησὶ, περὶ πολλὰ ὀλλῶν δὲ ἐστὶ χρεῖα, ἢ ἐνός ὀλλῶν μὲν, δηλονότι τῶν πρὸς παρασκευὴν ἐνός δὲ, τοῦ σκοποῦ, ὥστε τὴν χρεῖαν ἐκπληρωθῆναι. Nequaquam Dominus laudavit Martham in multiplex ministerium distractam : sed, « Sollicita es, inquit, et turbaris circa multa. Atqui paucis, vel uno opus est : » paucis quidem, quantum scilicet ad apparatus, uno vero, nempe sine ipso, ut videlicet necessitati fiat satis.* Ideo autem hæc paulo fusius retuli, ut intelligant qui legent, vocem ἐνός hic non accipi vulgari sensu, sed pro uno serculo. In Constitutionibus vero (cap. 1) sic legitur : *Εἰπέ, φησὶν, αὐτῆ, ἵνα ἀναστῆσθαι συνδιακονῆ μοι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὴν· Μάρθα, Μάρθα, μερμηῆς καὶ τυρβάζη περὶ πολλὰ, ἐνός δὲ ἐστὶ χρεῖα. Μαρία γάρ, etc. « Dic illi, inquit, ut surgens ministret tecum. » Cui Dominus : « Martha, Martha, sollicita es, et turbaris circa multa. Porro unum est necessarium. Maria enim ^b, » etc. Nec quisquam dixerit corruptum esse Regularum locum : quod vitium, ut alia ejusdem generis plurima, aut liberiorum oscitantia, aut alio aliquo casu irrepserit.*

D Etenim, si unico hoc loco ita legeretur, fortasse talia dici possent : sed cum et alibi eodem modo scriptum inveniat, dubitari merito non potest, quin auctor ipse ita scripserit. Volo autem meminisse omnes, in hoc eruditos inter se consentire, quod uno consensu Moralia et Regulas uni eidemque scriptori tribuant. Videamus ergo, quomodo Moralium auctor, qui idem est atque Regularum, illud, quod dixi, Lucæ testimonium retulerit. Sic autem loquitur in regula 38 (pag. 263) : *Εἰπέ ὁὐν αὐτῆ, ἵνα μοι συναντιλάβηται. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶ-*

(b) Reg. 20 fus.

πεν αὐτῆ ὁ Ἰησοῦς· Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς ἅ
καὶ τυρβάῃ· παρὶ πολλά· ὀλίγων δέ ἐστι χρεῖα, ἢ
ἑνός. *Dic ergo illi, ut me adjuvet. Respondens autem
Jesus dixit ei: Martha, Martha, sollicita es, et tur-
baris circa plurima, tamen paucis opus est, aut uno:*
ubi non aliter legitur, quam in ipsis Regulis; ex
quo fit, ut cum constanter duobus in locis eodem
modo legatur, auctor ipse, quisquis est, ita scri-
psisse putandus sit. Præterea, opinor, hæc scri-
ptura, *paucis opus est, aut uno*, tam nova est et in-
solita, ut librariis, nisi ipsam in iis quæ habebant
exemplaribus invenissent, ne in mentem quidem
venisset; ob idque magis intelligitur, librariorum ejus,
quam retuli, varietatis auctores dici jure non posse.
Ex quibus omnibus concludi debet, Regularum
scriptorem alium esse ab eo qui Constitutiones in
lucem edidit, cum Lucæ verba bis aliter citarit.
Quod autem dixi, vocem ἑνός apud Lucam sum-
ptam esse ab auctore non mystico sensu, sed pro-
prio et naturali, nempe pro ferculo, id ex eo, quem
modo citavi, Moralium loco mirifice confirmatur.
Cum enim ea Moralium regula, in qua hæc leguntur,
ὀλίγων δέ ἐστι χρεῖα, ἢ ἑνός, *tamen paucis opus
est, aut uno*, scripta sit de frugalitate, certe illud
Lucæ testimonium, nisi vox ἑνός ibi pro cibo acci-
peretur, nihil omnino ad rem faceret.

37. Argumenta, quæ hactenus proposui, fortasse
videri poterunt aliquibus paulo remotiora: nunc
proponam alia, quæ ex ipsa styli ratione petam.
Cum ergo Regulas atque Constitutiones diligenter
legerem, easque inter se compararem, videre visus
sum duos auctores, quorum unus uno, alius alio
loquendi genere valde delectaretur. Et quoniam quæ
ipsis oculis subjiciuntur, nescio quomodo magis
movent, cujuslibet rei aliquot exempla proferam.
A tribus vocibus initium ducam, φιλοσοφία, φιλό-
σοφος et φιλοσοφῆν· quæ cum in Constitutionibus
sæpe adhibeantur, eas tamen invenire non est
usquam in Regulis. Sic igitur loquitur Constitutio-
num auctor ipso proœmii sui initio: Τὴν κατὰ Χρι-
στον φιλοσοφίαν ἐπανελόμενος, καὶ τῶν βιωτικῶν
ἐπιθυμιῶν τε καὶ ἡδονῶν καὶ φροντιστῶν ἀνώτερον
ἄρας τὸ φρόνημα, etc. *Ex quo Christi amplexus es
philosophiam, et supra cupiditates mundanas atque
voluptates ac curas animam extulisti*, etc. Ejusdem
hæc sunt verba alio loco (cap. 4. num. 3, p. 546):
Τί γὰρ βέλτιον, εἰπέ μοι, μισεῖσθαι τῶν δένδρων τὰ
εὐκαρπα... ἐξ ἡμισείας δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐργάζε-
σθαι, ψυχῆ μόνῃ, ἀλλ' οὐχὲ καὶ τῷ σώματι; *Utrum,
quæso, præstabilius est, arboresne frugiferas imi-
tari... atque ex dimidia tantum parte, solo videlicet
animo, ac non etiam corpore philosophiæ operam
dare?* Eodem illo in capite (n. 4) sic scribit: Ταύ-
της γὰρ τῆς διαθέσεως ἐν ψυχῇ γενομένης, οὐδὲν ὁ
μετέχων τῆς τροφῆς, τοῦ μὴ μετέχοντος δεύτερος εἰς
φιλοσοφίαν φανεῖται. *Quisquis enim, animo sic af-
fecto, cibum sumit, in nihilo videbitur inferior non
sumentis, quantum attinet ad philosophiam*. Caput
quintum, etsi brevissimum, ejus rei suppeditabit

Atria exempla. In eo igitur ita legitur (pag. 550): *Εἰ
δέ τι δέοι διὰ τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν καὶ ὑπαιθρον
ἔργον ἐπιτελεῖν, οὐδὲ τοῦτο τὴν φιλοσοφίαν κωλύσει.
Ὁ γὰρ ἀκριβὴς φιλόσοφος, φροντιστήριον ἔχων τὸ
σῶμα, καὶ καταγωγὴν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, κἂν ἐπ'
ἀγορᾶς ὦν τύχῃ, κἂν ἐν πανηγύρει, κἂν ἐν ὄρει, κἂν
ἐν ἀγρῷ, κἂν μεταξὺ πλήθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ
μοναστηρίῳ καθίσρῃται, ἔνδον συνάγων τὸν νοῦν καὶ
φιλοσοφῶν τὰ αὐτῷ πρέποντα. Quod si oportuerit ob
inevitabilem quamdam necessitatem opus aliquod etiam
sub dio perfici, ne hoc quidem philosophiæ futurum est
impedimento. Qui enim vere philosophus est, ei cum
corpus sit loco scholæ et gymnasii, sitque eidem animi
sedes firmissima: etiamsi in foro fuerit, sive in con-
ventu, sive in monte, sive in media multitudinis fre-
quentia, ceu in naturali monasterio commoratur: quippe qui intus in se colligat animum, et de rebus,
quæ sibi conveniant, philosophetur. Ultimum locum
accersam e cap. 18, ubi sic legitur (pag. 560): Δε-
δηλώκαμεν ὅπως... δύναται' ἂν ἡμῖν τὸν ἀκριβῆ χα-
ρακτηρίσαι φιλόσοφον, *exposuimus quomodo... phi-
losophum perfectum nobis exprimere possit*. Ex qui-
bus perspicitur, eas, quas dixi, voces Consti-
tutionum auctori non parum familiares fuisse: quæ
tamen Regularum scriptori, res easdem et dicenti
et exponenti, aut in mentem non venerunt, aut, si
venerint, ipsis tamen uti noluit. Hoc idem, quod
nobis proposuimus, alia via exsequi conemur. Illud
igitur notandum, verbum ποιεῖσθαι ita in Constitu-
tionibus usurpari, ut ipsis etiam locis, ubi tempore
passivo ponitur, tamen significationem activam re-
tineat. Res clarior fiet exemplis. Ita ergo legitur in
ipso Constitutionum proœmio: Πολλάκις μὲν πρὸς
ἡμᾶς πολλοὺς πεποιθῆσαι λόγους, πυνθανόμενος τίνα
τρόπον δέοι τὴν τοῦ ἀγνῶτος ἐνοστάσιον τελειῶσαι. *Non
raro nobiscum habuisti sermonem, ac percontatus es,
quomodo susceptum certamen absolvi oporteat*. Ali-
quanto post auctor ita scribit (cap. 4, pag. 548):
Ἐς πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἀμαρτίας τὸν διάβολον πε-
ποιθῆμεθα, *quas [obligationes] cum peccati parente
diabolo contraximus*. Eodem illo in capite ita scri-
ptum invenitur (pag. 549): Οὕτω τὰς ἀρετὰς τῆς
ψυχῆς τῇ συνεργίᾳ τοῦ σώματος ἀπελάμπρυναν, τὸν
πρακτικὸν βίον σφραγίδα καὶ τελείωσιν τῆς πνευμα-
τικῆς πολιτείας πεποιθήμενοι. *Sic animi virtutes cor-
poris ope illustrarunt, actuosam vitam ceu sigillum
atque perfectionem spirituales vitæ præstantes*. Ho-
rum similia sunt quæ leguntur cap. 20 (num. 2):
Τοῖς μὲν οὖν συγγενέσιν εὐχόμεθα τὰ βέλτιστα, δι-
καιοσύνην, φημί, καὶ εὐσέβειαν, καὶ ταῦτα, ἅπερ
ἡμεῖς τίμια πεποιθῆμεθα. *Preceamur itaque optima
cognatis nostris, justitiam, inquam, et pietatem, et
quæ nos magni fecimus*. Nec diversa, quæ mox se-
quuntur (cap. 21, n. 2): Οὐ γὰρ ἐπὶ κακίᾳ τὴν κοι-
νωνίαν πεποιθῆνται, *siquidem non malo consilio pe-
pigere societatem*. Notari potest et illud (cap. 22,
pag. 571): Οὐ γὰρ οἰκοδοῦν ὄρμηθεις, ἀλλ' ἀπ' αὐ-
τῶν τῶν θεῶν Γραφῶν ταύτην τὴν εἰκασίαν πεποι-
θῆμα. *Non enim proprio Marte, sed ipsis divinis Seri-**

pturis inductus hanc adhibui comparationem. Hanc autem loquendi rationem qua verbum ποιῆσθαι tempore passivo positum activam significationem habet, qui in Regulis quæret, eum ego, cum ab earum lectione recens sim, frustra quesiturum affirmare posse videor. Et sicubi vox πεποιημένος in Regulis occurrit, uti reipsa in regula 198 invenitur, tunc significationem passivam præfert. In eo enim, quem notavi loco, ita scriptum est : Τὸ ἐρώτημα οὐ κυρίως φαίνεται μοι πεποιημένον. *Quæstio hæc non mihi rite proposita videtur.* Confirmare pergam quod mihi proposui, hoc argumento : qui Constitutionum auctor est, cum monasterii præfectum indicare vult, passim his vocibus utitur, ἡγούμενος, ἀφηγούμενος, καθηγούμενος, ὑφηγούμενος, cujus rei aliquot exempla meo more subjiciam. Ita igitur scribit cap. 22 (num. 2, pag. 570) : Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με, κρατύνειν ἐθέλοντα τὴν περὶ τοῦς ἡγουμένους εὐπειθειαν, ὑπέρογκα παράγειν τε, ὑποδείγματα. *Neque vero existimet quisquam, me, obedientiam præfectis debitam stabilire volentem, exempla sublimiora proferre.* Haud longe ita rursus loquitur (num. 4, p. 575) : Ταύτην τὴν εὐπειθειαν ἀπαιτεῖται ὁ κατὰ Θεὸν ἀσκητῆς τῷ ἡγουμένῳ εἰσφέρεισθαι. *Exigitur ab eo, qui secundum Deum asceta est, ut suo præfecto hanc præstet obedientiam.* In capite vicesimo primo (num. 4, pag. 569) ita scriptum est : Ὅτι δὲ ὁ ἀφηγούμενος οὐκ ἂν ἔλοιτο τὸν αὐτῷ μαθητευόμενον πρὸς πονηρίαν ἐναγαγεῖν.... οὕτως, εἰ δοκεῖ, σκεψώμεθα. *Quod autem præceptor discipulum suum ad pravitatem inducere non velit.... hoc modo, si placet, consideremus.* Alio loco ita scriptum invenimus (cap. 22, p. 575) : Οἶδε γὰρ ὁ γε συνेतῶς ἀφηγούμενος ἐκάστου καὶ ἤθη, καὶ πάθη, καὶ ψυχικὰς ὁρμὰς ἀκριβῶς ἐξετάζειν. *Novit enim qui prudenter præest, uniuscujusque et mores, et affectus, et animi motus diligenter æquirere.* Atque etiam vocem καθηγούμενος in eandem sententiam adhiberi constat ex his quæ mox subjungam verbis (cap. 19, p. 565) : Πολλῶν μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἐσιότητος ἀφικνούμενοι, ἅπαξ πεπαικότες ἑαυτοῦς, ὅτι δυνήσονται παρὰ τοῦ καθηγούμενου τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην λαβεῖν, etc. *Multo magis qui ad descendendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se ejusmodi scientiam a præfecto ediscere posse, etc.* Sequitur (cap. 20, n. 1) : Πατὴρ γὰρ ἐστὶν ἀληθέστατος, πρῶτος μὲν ὁ τῶν ἀπάντων Πατὴρ ὁ δευτέρος δὲ μετ' ἐκείνων, ὁ τῆς πνευματικῆς καθηγούμενος πολιτείας. *Pater est enim verissimus, primus quidem universorum Pater : secundus vero post illum, is qui praeit in spiritualis vite instituto.* Auctoris hæc sunt verba alio loco (cap. 21, n. 5) : Καὶ ἕτερον δὲ σκοπῶμεν, ὡς εἰ φαῦλος ὁ μαθητῆς γένοιτο παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν, αἰσχύνην ἀπαρηγόρητον ἔξει ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κατὰ τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν πανηγύρεως ὁ ὑφηγούμενος. *Sed et aliud præterea consideremus, quod si malus eraserit discipulus ob ipsius institutionem, inurenda magistro sibi iudicii tempore in te! cibilis ignominia coram*

A orbis terrarum publico conventu. Plura ejusdem generis alia, si vellem, adjungere possem : sed cum cætera in ipso fonte videre cuique liceat, in his diutius immorari nolui : eo magis, quod ea quæ re-tuli, satis superque probent Constitutionum auctorem iis, quas dixi, vocibus libentissime usum fuisse, quibus tamen Regularum scriptor, cum monasterii præfectum denotare vult, nunquam utitur. Ab his non ita multum discrepant quæ ascribam. Cum ergo Constitutionum librum attente legerem, in his animadverti vocem σύστημα sæpissime usurpari ad significandam fratrum societatem : quod esse ita, ut dixi, ostendent ea quæ proferam exempla. Statim occurrit illud, quod legitur initio capitis 18 : Ἐπεὶ δὲ οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, etc. *At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, etc.* Sub finem capitis 21 ita legitur (pag. 570) : Ἄπαντα τοῖνον πρόφασις εὐλογος τῷ βουλομένῳ χωρίζεσθαι πνευματικῷ συστήματος περιήρηται, etc. *Itaque æquus omnis prætextus sublatus est ei, qui vult a spirituali societate separari, etc.* Sic autem incipit caput 22 : Ὅπως μὲν οὖν προσήκει τὸν ἅπαξ ἐνωθέντα πνευματικῶν συστήματι φυλάττειν τὴν ἑνωσιν ἀδιάλυτον, κατὰ τὸ ἐνὸν ὑπεθέμεθα. *Quomodo quidem indissolubilis conjunctio ab eo, qui se spirituali societati semel junxerit, servanda sit, quoad potuimus, ostendimus.* Eodem illo in capite (num. 5, p. 575) rursus ita scriptum est : Ταύτης γὰρ τῆς συμφωνίας ἐν ἀσκητικῷ συστήματι καθεστῶστος, βραδῶς ἢ τε εἰρήνη ἐν αὐτοῖς πολιτεύεσται, etc. *Stante enim in ascetarum conventu hac voluntatum consensione, nullo negotio et pax inter ipsos diversabitur, etc.* Nec ita multo infra sic legitur (cap. 25, n. 1) : Καὶ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος γίνεται, ὃ ἐν συστήματι ἀσκητικῷ τοιαύτας αἰτίας ταραχῆς ἐνδοῦς, εἰ vocis illius væ hæres evadit is, qui in ascetica societate tales turbarum causas serit. Locus unus duo ejusdem rei exempla præbet. Ita igitur auctor loquitur cap. 26 (pag. 576) : Προσῆκει τοῖνον καὶ τὸν ἐγκαταλεγόμενον πνευματικῷ συστήματι μὴ ἐκείνους πρὸς τὸν ἑαυτοῦ τρόπον μεταρμύζειν ἐθέλειν, ἀλλὰ τὸν οἰκεῖον τρόπον τοῖς ἐν τῷ συστήματι ἔθεσί τε καὶ τύποις ἐξομοιοῦν. *Par igitur fuerit, eum etiam, qui in spiritualem societatem allectus est, non illos ad suos mores accommodare velle, sed suos mores societatis moribus institutisque conformare.* Caput vicesimum nonum legere qui vult, in eo quoque hanc, de qua agitur, vocem quater adhibitam inveniet. Incipiamus ab ipso titulo, ubi sic legitur : Ὅτι οὐ χρὴ ἐταιρίας δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν ἐν συστήματι ἀσκητικῷ γενέσθαι. *Quod non decet in ascetico instituto peculiarem quamdam amicitiam esse inter duos aut tres fratres.* Sequitur : Εἰ δὲ ἀποτεμόντες καὶ διορίσαντες ἑαυτοῦς, σύστημα ἐν συστήματι γίνονται, πονηρὰ ἢ τῆς τοιαύτης φιλάδας συναγωγῆ.... Προσῆκει τοῖνον μῆτε τὰς τοιαύτας ἐταιρίας συγχωρεῖσθαι ἐν τοῖς συστήμασι, μῆτε, etc. *Si vero secantes ac separantes se ipsos, aliqua communitas in com-*

munitate fiant, vitiosa est ejusmodi amicitiae conjunctio.... Quare oportet neque ejusmodi sodalitia permitti in conventibus, neque, etc. Et quando tam multa congerere semel cœpi, alia etiam ex iis quæ sequuntur capitibus addam. Ergo horum in uno ita scriptum invenitur (cap. 52, p. 579): Ταύτης τῆς τάξεως ἐν πνευματικῷ συστήματι φυλασσομένης, ὅτι ὄντως ἐσμεν σῶμα Χριστοῦ, etc. *Hæc disciplina si in spirituali conventu servetur, perspicuum erit nos vere corpus Christi esse, etc.* Aliud vero (cap. 33, p. 579) sic incipit: Χρῆ μέντοι καὶ τοὺς τῶν πνευματικῶν συστημάτων ἀφηγουμένους τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀσκούσας ἐβνοίαν.... μὴ καταλύειν τὰ ἀλλήλων σπουδάσματα. *Oportet autem et spiritualium cœtuum præfectos, nutuiam exercentes benevolentiam.... alterum alterius studia non destruere.* Et paulo post ita legitur: Ἄν τοίνυν ὁ ῥαθυμότερος ἴδῃ ἐξὼν αὐτῷ μετὰ ἀδείας ἀποφεύγειν τοὺς ἐν τῷ ἅπαξ αἰρεθέντι συστήματι πόνους, etc. *Si igitur qui negligentior sit, licere sibi animadvertent, impune labores delectæ semel societatis effugere, etc.* Titulum ultimi capituli qui legitur, in eo ita scriptum inveniet, "Ὅτι οὐ χρῆ τὸν ἐν συστήματι πολιτευόμενον ἀσκητῆν. *Quod non oportet ascetam in aliquo conventu degentem, etc.* Haud procul a titulo occurrit illud, "Ὅταν γὰρ ὁ μὲν κανὼν τοῦ βίου ἔχη, μὴδὲ χωρίζεσθαι τοῦ συστήματος ᾧ συνήφθημεν, μηδέ, etc. *Cum enim vitæ nostræ institutum sit, neque separari ab illo cœtu cui fuimus adjuncti, neque, etc.* Sane si Constitutionum atque Regularum idem scriptor esse semel dicatur, mirari subibit vocis σύστημα quæ Constitutionum auctori quavis alia familiarior erat, ne vestigiū quidem in Regulis exstare. Nam experientia docet, auctores, qui res easdem in duobus operibus aut tractant aut interpretantur, si in uno una voce ad rem aliquam significandam sæpissime uti sint, eadem uti solitos et in altero opere, maxime si hanc ipsam rem passim exprimi opus sit. Regularum autem auctor, quisquis est, centies quidem aliis nominibus fratrum conventum expressit: sed tamen eum semper a voce σύστημα abstinuisse, ex operis lectione plane constat. Quomodo ergo Regularum atque Constitutionum unus et idem auctor esse potest, cum in his ad certam quamdam rem exprimendam vocem unam frequentissime usurpari videamus, quæ tamen vox in illis ad eandem rem significandam nusquam usurpatur? Ego in exemplis esse non puto, scriptorem ita unquam sui dissimilem fuisse, ut cum rem aliquam in uno opere certo quodam nomine sæpissime expressisset, in altero libro eandem rem eodem illo nomine nusquam expresserit, præsertim, ut diximus, si rei illius exprimendæ occasio sese passim offerret. Ex quibus consequens esse arbitror, ut duo auctores uistinguantur, quorum unus Regularas, alter Constitutiones conscripserit. Hæc certa esse existimo quidem: sed, ne cui quis scrupulus supersit, hoc idem magis confirmare statui. Duo sunt igitur, quæ notata volo. Primum, Constitutionum auctorem

A variis nominibus uti ad significandam fratrum societatem: alterum, his nominibus non simpliciter uti, sed sic, ut vocem πνευματικός ipsi adjungat. Loca quædam, quibus id oculis subjiciatur, adducam. Hic est capituli 21 titulus: "Ὅτι οὐ δεῖ τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀποκοπτεσθαι. *Quod non oportet a spirituali fraternitate resecari.* Sequitur statim post titulum: Χρῆ μέντοι καὶ τοῦτο πεπεῖσθαι σαφῶς, ὅτι ὁ ἅπαξ εἰς σύνδεσμον καὶ συνάφειαν ἐλθὼν πνευματικῆς ἀδελφότητος, etc. *Jam illud quoque pro certo habendum est, eum, qui semel fraternitati spirituali alligatus est et adjunctus, etc.* Paulo post ita legitur: Πολλῷ μᾶλλον ὁ εἰς σύμβασιν ἐλθὼν πνευματικῆς συμβιώσεως, etc. *Longe magis qui sædus inierit spiritualis illius contubernii, etc.* Hoc ipso in loco ita scriptum est: Πόσω μᾶλλον ὁ πνευματικῆ κοινωνίᾳ συναρμοσθεὶς, etc. *Quanto magis qui spirituali societati ascitus est, is, etc.* Haud multo post sic legitur (cap. 21, n. 2): Οὕτως ὁ λέγων, ὅτι διὰ τοὺς φαύλους χωρίζεσθαι τῆς πνευματικῆς ἀναγκάζομαι συναφείας, etc. *Sic qui ait: Cogor propter malos a spirituali communitate separari, etc.* Operi suo finem brevi impositurus auctor, sic loquitur (cap. 33, p. 580): Ἢ ἐλ ἐκείνοι ἐμμένοιεν τῇ ἀθέτησει τῆς πνευματικῆς κοινωνίας, etc. *Aut si iidem illi spirituales sodalitates pergant aspernari, etc.* Jam vidimus vocem πνευματικός voci σύστημα quinque aut sexies conjungi; ob idque ea loca hic rursus exscribere necesse non est. Eisi autem Regularum scriptor multis variisque nominibus utitur ad significandum monachorum contubernium, tamen his nominibus ne semel quidem vocem πνευματικός adjungit. Par est igitur duos auctores distingui, quorum, ut solet, diversa erat scribendi ratio.

38. Hactenus sermo institutus est de quibusdam vocibus, quæ cum sint familiarissimæ Constitutionum auctori, nusquam tamen in Regulis adhibentur: nunc loquamur de aliis aut vocibus aut scribendi rationibus, quæ, cum non minus familiares sint Regularum scriptori, eas tamen nunquam in Constitutionibus usurpatis invenias. Ad quod genus pertinent duo illa, πληροφορεῖν et πληροφορεῖσθαι: quæ voces cum in Regulis sint frequentissimæ, in Constitutionibus tamen nusquam leguntur. Jam nostro more aliquot ejus rei exempla ob oculos ponamus. Ita igitur scriptum est in Regulis majoribus (reg. 11): Τὸν μὲν πληροφορήσας, ὅτι ὁ, etc., *sic ut alteri quidem persuaserit, ut si, etc.* Alibi in iisdem illis Regulis (reg. 27 maj.) ita legitur: Πληροφορηθέντες διὰ τῆς φανερώσεως τῶν οὐ μετ' ἀληθείας ὑποπτευθέντων, τῆς ἐπ' αὐτῷ διακρίσεως ἀπαλλάσσονται. *Ipsi, iis, quæ falso suspecta fuerant, cognitiss, ita demum certiores facti, ab ea, quam de ipso conceperant, suspitione liberantur.* Nec aliter loquitur auctor in Regulis brevioribus, ubi hæc verba reperiuntur (reg. 11 brev.): Ἐὰν οὖν τις πληροφορηθῆ ὅσων καὶ ἡλίκων κακῶν γίνεται αἴτια τὰ ἀμαρτήματα, etc. *Si cui igitur persuasum sit, quot et quantorum malorum causa peccata sint, etc.* Alia

regula (reg. 37 brev.) sic incipit : Πληροφορηθεὶς τὴν παρουσίαν τοῦ Δεσπότητος Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος. Si ei persuasum sit de presentia Domini Dei omnium insipientis. Mox ita legitur (reg. 38 brev.) : Πληροφορεῖσθω δὲ, ὅτι οὐκ ἀνθρώπιω ἀντιλέγει, ἢ ὑπακούει, ἤδη δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ. Sit autem persuasissimum ei, se non homini contradicere, aut obedire, sed Domino ipsi. Sequitur (reg. 81, p. 444) : Μέχρις ἂν πληροφορηθῆναι δυναθῆ, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς κρῆτῆ; δίκαιος, etc. Quoad ei persuaderi possit, aut Deum esse justum judicem, etc. Interjectis multis, scriptor loquitur (reg. 127) : Πόσω μᾶλλον, εἰδὼν πληροφορηθῆ τις, Θεὸν ἔχειν ἐκόπτην τῶν ἰδίων πινυμάτων; Quanto magis idem vitabitur si quis sibi plane persuaserit, se motuum suorum Deum inspectorem habere? Plura qui volent, legere poterunt regulas 132, 174, 199, 219, 233, 261, 272, 296 et 306. Jam velim secum reputent eruditi homines, num verisimile sit auctorem quemquam uno verbo ad aliquid significandum passim in aliquo opere uti, qui tamen eodem illo verbo πνευματικῶς utatur in alio libro ad eandem rem exprimentam, maxime si rem illam sæpius exprimi oportuerit. In Constitutionibus autem verbum πληροφοροῦν nusquam legitur, cum tamen earum auctor ad eandem rem significandam alio verbo sæpius usus sit. Et ne quis id temere dictum fuisse existimet, loca quædam adducam, quibus dubitatio omnis tollatur. Itaque Constitutionum auctor sic loquitur (cap. 9) : Γνόντες οὖν τὴν ζημίαν, φύγωμεν τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἄτοπον. Cognito itaque despecto, hanc absurdam cupidinem fugiamus. Nec ita multo infra sic scribit (cap. 46) : Μηδὲν ὅλως κατορθοῦν ἐξ οἰκείας λογιζομένης δυνάμεως, nihil omnino suis se viribus recte facere ratus. Paria sunt quæ paulo post leguntur (cap. 17, p. 860) : Ἄλλὰ λογισμένη τῇ ἀναίδειᾳ τοῦ τῆς πονηρίας εὐρετοῦ τὴν τῶν ἀτόπων ἐνοσιῶν φαντασίαν γενέσθαι, etc. Sed illud secum cogitans, ab impudente illo nequitiæ inventore absurdarum cogitationum speciem imprimi, etc. Maxime notandum quod sequitur (cap. 19, p. 363) : Πολλῶ μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς δόξαστικῆς ἀφικνούμενοι, ἄπαξ πεπειχότες ἐαυτοὺς ὅτι δυναθῶσιν, etc. Multo magis qui ad discendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se, etc. Prima capituli 21 verba hæc sunt : Χρὴ μέντοι καὶ τοῦτο πεπεῖσθαι σαφῶς, ὅτι, etc. Jam illud quoque pro certo habendum est, etc. Eiusdem generis sunt quæ ascribam e cap. 22 (p. 573) : Διὰ τοι τοῦτο προσήκει μηδαμῶς ἐναντιοῦσθαι ταῖς αὐτοῦ διατάξεσιν, ἀλλὰ πεπεῖσθαι, etc. Quocirca nullo modo ejus statuta adversandam est, sed pro certo habendum, etc. Certe si qui Regulas scripsit, scripsisset et Constitutiones, aliquando in iis, quæ mox citavi, locis verbo πληροφοροῦν, uno omnium sibi familiarissimo, usus esset : quod cum non fecerit, jure putandus est alius esse ab eo, qui Constitutionum librum emisit. Eoque magis Regularum auctorem

A verbo πληροφοροῦν in iis, quæ dixi, Constitutionum locis usurum fuisse puto, quod verbo πείθεσθαι uti non solet pro eo, quod est, certo credere, aut persuaderi. Videntur igitur distinguendi esse duo auctores, quorum unus verbo πληροφοροῦν unice delectatus sit ad quamdam persuasionem significandam, alter vero ad eandem rem exprimentam potius alio quovis verbo usus sit. Ubi et illud notari potest, vocem πληροφορία sæpiissime quoque in Regulis tam longioribus quam brevioribus legi : quæ tamen semel tantum in Constitutionibus reperitur ; ex quo fit, ut duo auctores distingui debeant, quorum uni vox πληροφορία ita placuerit, ut ea passim uteretur, alter vero eadem semel duntaxat quasi fortuito usus sit. Multa omitto sciens ; nec enim notari possent omnia, quin tedium atque satietas afferretur. Sed tamen illud silentio præterire non queo, adverbium quædam in Regulis non raro præire Scripturarum testimoniis : qui adverbiorum usus nullus est in Constitutionibus. Magis res intelligetur, si exempla aliqua proponantur. Primum autem occurrit illud in Regulis majoribus (reg. 5. n. 2) : Τοῦ Κυρίου ὀριστικῶς εἰπόντος, ὅτι Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, etc. Cum Dominus verbis decretoriis dixerit, « Sic omnis ex vobis, » etc. Hoc ipso in loco ita legitur : Καὶ ἔτι δυσωπητικώτερον, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τετήρηκα, etc. Et, quod efficacius etiam possit commovere, « Sicut et ego Patris mei præcepta servavi, » etc. Consentit cum iis quæ diximus, illud (reg. 37, n. 2), τοῦ Ἀποστόλου φανερώως παραγγέλλοντος, τὸν μὴ ἐργαζόμενον, μηδὲ ἐσθίειν, cum Apostolus aperte præcipiat, ut qui non laborat, neque etiam manducet. Eandem scribendi rationem secutus auctor in Regulis brevioribus, ita scripsit (reg. 47) : Ἥλικον δὲ ἐστὶ τὸ κρίμα τοῦ ἀμαρτήματος τούτου, ἔξῃστι γυνῶνα πρῶτον μὲν ἐξ ἀποφάσεως τοῦ Κυρίου καθολικῶς εἰπόντος, Ὁ ἀπειθῶν τῷ Χρῆστῷ, etc. Porro quam grave sit hujusmodi peccati iudicium, intelligi potest primo quidem ex sententia Domini, qui in universum dixit : « Quisquis non obedit Filio, » etc. Statim ita scriptum invenitur (reg. 48) : Οἷς ἐπιφέρει καθολικώτερον, Οὕτως ὁ Θεσσαυρίζων ἐαυτῷ, etc. Quibus magis generaliter adjungit : « Sic qui sibi thesaurizat, » etc. Interjectis non paucis sic locutus est auctor (reg. 115) : Οἷς ἐπιφέρει δυσωπητικώτερον, Ὅσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, etc. Quibus hæc efficaciora et ad persuadendum aptiora adjungit : « Quemadmodum Filius hominis, » etc. Harum rerum qui curiosi sunt, similia exempla videre poterunt in regulis 125, 131, 138, 212, 221 et 269. Eiusmodi autem adverbium, quorum usus in Regulis frequens est, nusquam in Constitutionibus occurrunt. Quod ultimo loco proponere decrevi, id nescio quomodo me magis movet : merito an immerito, judicabunt alii. Probavimus monasterii præfectum in Constitutionibus indicari variis nominibus, quæ a Regularibus absunt : nunc eundem alia quadam ratione,

quam in Constitutionum libro cernere non est, in A Regulis designari ostendemus. Jam ad exempla confugiamus. Auctor igitur cum dixisset honestam illam esse et ordinatam vivendi rationem, si inter fratres membrorum ratio servetur, comparationi huic insistens, sic locutus est (reg. 24, inter maj.): "Ὡστε τὸν μὲν τινα ὀφθαλμοῦ ἐπέχειν δύναμιν τὴν ἐπιμέλειαν τὴν κοινὴν πεπιστευμένον, etc. Ita ut alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concredita sit communis rerum cura, etc. Haud longe ita (reg. 25, n. 1) scribit: Διότιερ ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα πεπιστευμένος, ὡς ὀφείλων λόγον δοῦναι περὶ ἐκάστου, οὕτω διακελεύσθω. Quamobrem cui demandata est communis cura, is ita afficiatur, tanquam qui de singulis redditurus sit rationem. Persequitur hoc modo (reg. 26): 'Ἄλλ' ἀπογυμνοῦν τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας τοῖς πεπιστευμένοις τῶν ἀδελφῶν εὐσπλαγγῶς καὶ συμπαθῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀσθενούντων. Sed debet hisce fratribus, qui infirmis benigne et humane curandis præfecti sunt, cordis arcana aperire. Alio loco ita legitur (reg. 30): Οὕτω καὶ πολλῶ πλέον ὁ τὰ ἀσθενήματα ἰδοῦναι τῆς ἀδελφότητος πιστευθεῖς, etc. Sic multo etiam magis cui totius fratrum societatis sanandæ delegata provincia est, etc. Sequitur (reg. 43, n. 1): Οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, τοὺς ἐπι ἀσθενεστέρους διὰ τῆς ἑαυτῶν μεσιτείας προοιδοῦναι ὀφείλουσι τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐξομολογήσει, etc. Hi quibus credita est plurium regendorum cura, infirmiores sua ipsorum opera ad imitandum Christum promovere debent, etc. Exempla multo plura e Regulis brevioribus, si liberet, proferre possem: sed ne nimium longus esse videar, aliqua solum subjiciam, cætera indicabo. In his igitur ita legitur (reg. 45): 'Ὁ μέντοι ἐπιτεταγμένος τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, ἐὰν ἀμελήσῃ τοῦ ἀναγγεῖλαι, ὡς φωνεῖς κρίνεται. Cæterum cui tradendæ doctrinæ munus commissum est, is si annuntiare neglexerit, perinde ut homicida damnatur. Ejusdem generis sunt hæc (reg. 93): Καὶ ταύτης οὐκ ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ κειμένης, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ταύτην ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα οἰκονομουμένης, ἐν τε καιρῶ καὶ μέτρῳ, etc. Isque [cibus] in ipsius potestate positus non sit, sed ab eo cui fuit cura hæc concredita, et in tempore et in mensura ipsi subministretur, etc. Quibus comparæ geminum est illud (reg. 132): Φαίνεται ὅτι οὐκ ἐπληροφόρηθη τὴν ἐλπίδα Λαζάρου, οὕτε ἐγνώρισε τὴν ἀγάπην τοῦ πεπιστευμένου τὴν πάντων καὶ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν. Apparet huic persuasum non esse de spe Lazari, neque ipsum charitatem illius, cui omnium et sui ipsius cura concredita est, perspectam habere. Nihil omnino differunt quæ ascribam (reg. 138): Εἰ δὲ τις οἴεται χρῆζειν τοῦ πλεονος, εἴτε ἐν νηστείᾳ, εἴτε ἐν ἀγρυπνίᾳ, εἴτε ἐν ψῆῆποτε ἄλλῳ, ἀποκαλυπτέτω τοῖς τὴν κοινὴν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένοις τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, δι' ἣν νομίζει τοῦ πλεονος χρῆζειν. Quod si quispiam existimat opus sibi esse asperitate majore, sive in jejuniis, sive in vigiliis, sive in quacunquæ alia re,

patefaciat rei communi præfectis hanc ipsam rationem, ob quam asperitate majori indigere se arbitrat. Ejus rei duo exempla exhibebit regula una (reg. 255), in qua sic legitur: Δύο ταγμάτων καθολικωτέρων ὄντων, καὶ τῶν μὲν τὴν προστασίαν πεπιστευμένων, τῶν δὲ εἰς εὐπειθειαν καὶ ὑπακοὴν τεταγμένων, ἐν διαφόροις χάρισμασι, λογίζομαι ὅτι ὁ μὲν τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν πλειόνων ἐγκεχειρισμένος, τὰ πάντων εἶδέναι καὶ ἐκμανθάνειν ὀφείλει, etc. Duo cum sint magis generales ordines, et eorum, qui aliis præficiuntur, et eorum, quorum partes sunt morem gerere et obedire, secundum diversa dona, arbitror, cui præfectura et cura plurimum concredita est, eum, quæ omnibus congruunt, scire ac ediscere debere, etc. Etsi multa jam notavi, nihilominus tamen alia duo loca adjiciam. Primus est (reg. 252): 'Ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἐντυγχάνει περὶ τοῦτου. Καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνδεῖας αὐτῷ ἐπιδείξας, οὕτως ἐσθίει τὸ διδόμενον παρὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας ἐπιτεταγμένου ποιεῖν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὸ, Διεδίδοτο ἐκάστῳ καθότι ἂν τις χρῆσται εἶχεν. Sed cum [panem] a Deo petit. Atque posita ipsi ob oculos indigentia suæ necessitate, sic edit quæ datur ab eo, cui cum probatione ea cura concredita est, ut quotidie faciat illud, « Dividebatur singulis, prout cuique opus erat. » Alter (reg. 284): Παρὰ τίνων δὲ χρῆ λαμβάνειν, καὶ πότε, καὶ πῶς, ὁ τὴν κοινὴν φροντίδα ἐπιτεταγμένος δοκιμάζειν ὀφείλει. A quibus autem accipere conveniat, et quando, et quomodo, expendere debet is cui concredita est communis cura. Ejusmodi autem circumlocutio, qua Regularum auctor sibi mirifice placuit, nusquam in Constitutionibus usurpata invenitur. Cui ergo persuaderi poterit, Regularum atque Constitutionum unum et eundem auctorem esse, cum utrumque opus tam diverse scriptum sit? Ego quidem non tanto opere insistendum putarem, si controversia esset de aliqua re quæ raro tam in Regulis quam in Constitutionibus occurreret: sed cum in utroque opere de monachorum præposito passim sermo instituitur, non video qui fieri potuisset, ut fratrum præfectus ea, quam dixi, verborum circuitione non aliquoties saltem in Constitutionibus designaretur, si earum idem auctor esset, qui Regularum. Auctores enim, qui certis quibusdam dicendi formulis ad aliquam rem exprimendam uti consueverunt, iisdem, si eandem illam rem in aliis operibus sæpe exprimere necesse habeant, aliquando saltem vel incogitantes utuntur. Et quod magis atque magis movere debet: ea, quam notavi, verborum circuitio tam familiaris erat Regularum scriptori, ut non solum eam adhiberet tum cum totius monasterii præpositum indicare vellet, sed ipsam etiam usurparet, cum sermo haberetur de privatis quibusdam monachis, qui quibusvis rebus præficerentur. Hæc ejus rei exempla sunt (reg. 87): Τὸ δίδοναι ἢ λαμβάνειν εἰ καὶ κατ' ἐντολὴν, οὐ παντός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας πεπιστευμένου τὴν οἰκονομίαν. Dare aut accipere etiam secundum man.

datum, non est cuiuslibet, sed ejus, cui post factum A periculum delatum est dispensandi munus. Rursus (reg. 100): Ὁ τὴν μετὰδοσιν ἐπιταταγμένος, μετὰ δοκιμασίας τοῦτο ποιεῖτω. Cui munus distribuendi fuit assignatum, is examine præmissio illud impleat. Nec secus scriptum est aliquanto post (reg. 141): Παρεχτός τοῦ πεπιστευμένου τὴν ἐπίσχεψιν τῶν ἐργαζομένων, ἢ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων, ὅς, etc. *Eo excepto qui operariis invisendis et dispensandis operibus præfectus fuit, quisquis, etc.* Similia loca adplicare mihi liceret: sed ea indicare satis habebō. Velim igitur legantur regulæ 148, 152, 137 et 288. Adnotanda tam multa existimavi, ut magis intelligeretur Regularum atque Constitutionum non unum et eundem auctorem esse, cum naturale non sit, ut unus et idem scriptor tam diverse et sentiat et scribat.

§ XI. *Pars sexta, ubi multis argumentis probatur Basilium Regularum auctorem esse.*

39. Vidimus non unam omnium sententiam esse de Asceticis. Combesisius Basilium Constitutionum monasticarum auctorem facit: sed Regulas ipsius esse negat. Tillemontius, Dupinus, Natalis Alexander et alii fere omnes ut Regulas, ita et Constitutiones monasticas Basilio tribuunt. Ut ut hæc sunt, dubitari merito non potest quin Basilius volumen aliquod de rebus monasticis confecerit. Nam ea, quæ retulimus (a), veterum testimonia aperte ostendunt Basilium non breve quoddam, sed amplum ac præcipuum opus de monachorum institutis conscripsisse. Quare aut Regulas, aut certe monasticas Constitutiones ei adjudicari necesse est. Notandum est autem, nullum hactenus veterum scriptorum testimonium allatum esse neque a Combesisio, neque a quovis alio, quo constaret olim ab aliquo scriptore antiquo Constitutiones monasticas Basilio ascriptas fuisse. Et certe, ut mihi quidem videtur, ejusmodi testimonia certa et indubitata proferre promptum non erat, cum si qua esse videantur, ea in contrariam sententiam interpretari liceat. Nam quod litterarum monumentis proditum est, piissimos viros, Theodosium, Philibertum et Platonem Constitutiones Basilio studiose legisse (b), ex eo nihil certum concludi potest. Et vero Constitutionum nomen, ut alia pleraque, ita et ipsum quoque ambiguum est; nec per se potius eas Constitutiones monasticas, quæ in Basilio editionibus inveniuntur, significat, quam ejusdem Regulas. Omnia enim nomina hæc, *liber, instituta, regula, constitutiones*, et ejusdem generis alia, quibus antiqui scriptores ad Ascetica Basilio significanda usi sunt, ex se omnino idem valent, nihilque aliud natura sua significant, quam quædam opera, quæ de rebus monasticis Basilius edidit. Hæc autem eo notavi, ut ostenderem ex ejusmodi testimoniis, in

quibus Basilio Constitutionum mentio sit, nihil juvari opinionem eorum, qui Constitutiones monasticas, quas vocant, Basilio tribuunt, cum, ut dixi, constitutionum nomen per se anceps sit et ambiguum. Fateor quidem monasticas Constitutiones apte et proprie constitutionum nomine significari posse: sed eas necessario hoc nomine indicari nego, cum et ipsas Regulas ita quoque appellare liceat. Cum enim regulæ nihil aliud sint, quam constitutiones quædam monasticæ, sine dubio ipsis regulis constitutionum nomen dari nihil vetat. Quare ex ejusmodi testimoniis, in quibus veteres aliquot scriptores Basilio Constitutionum meminerunt, efficitur solum, Basilium scripta aliqua, quæ ad res monasticas pertinerent, vulgasse: at ex his nihil amplius colligi potest. Cum ergo ita res sit (c), nunc videndum quæ sint scripta illa ascetica, quæ composuisse Basilium tot testes et antiquissimi tradiderunt. Ego autem cum superius dixerim (d) Regulas simul et Constitutiones monasticas uni et eidem scriptori ascribi non debere, ego igitur ut liberalissime cum Basilio agam, nihil amplius facere queo, quam ut horum operum alterutrum ei tribuam. Rursus cum mox affirmarim nulla veterum scriptorum testimonia proferri posse, ex quibus certo constet Constitutiones monasticas olim Basilio tributas fuisse, vix ferendus essem, si eas summo illi viro adjudicarem. Quare Regulas ei ascribendas esse censui: eo magis, quod et auctoritas, et ratio, et ipsum scribendi genus ita suadeant. Et quidem composuisse Basilium aut Asceticum simpliciter, aut Librum asceticum, aut Regulam, aut Constitutiones, aut quidquam simile, testes sunt Hieronymus, Suidas, Gregorius Turonensis, Benedictus, Theodosius, Plato, Philibertus, Eugendus et Gregorius Nazianzenus (e). Quoniam autem nomina hæc, quibus hi scriptores usi sunt ad asceticas Basilio lucubrationes indicandas, ex se ambigua sunt, nec per se regulas magis, quam constitutiones monasticas significant, bene ac feliciter provisum est, ut ea ab aliis auctoribus et antiquissimis et locupletissimis plane et aperte explicarentur. Præeat testimonium Rufini qui in sua Præfatione in Regulam sancti Basilio ad Urseium abbatem sic loquitur (f): *Ad hæc ego, ne quid tibi minus digne, non dico quam geritur, sed quam geri debet, exponerem, S. Basilio Cappadociæ episcopi, viri fide et operibus et omni sanctitate satis clari, Instituta monachorum, quæ interrogantibus se monachis velut sancti cujusdam juris responsa statuit, protuli.* Ergo de Rufini sententia *Instituta monachorum* nihil aliud sunt, quam responsa illa, quæ Basilius dedit monachis, qui ipsum interrogarent: hoc est, ipsæ sunt Regulæ, in quibus Basilius multas ac varias monachorum quæstiones docte ac dilucide solvit. Ergo, eodem teste, Regularum legiti-

(a) Lege n. 27.

(b) Lege n. 27.

(c) Lege n. 27.

(d) Lege n. 34 et seq.

(e) Lege n. 27.

(f) Lege *Codicem regul.*, v. 97.

mus parens Basilius est. Ubi obiter notandum, ex his optime intelligi verum esse quod dixi, videlicet, nomina hæc, *constitutiones, instituta*; et horum similia diverse explicari posse, et talia esse, ut sua natura non potius constitutiones monasticas, quam regulas significant. Et vero nisi Rufinus ipse docuisset quid intellexisset per *instituta monachorum*, Constitutionesne an Regulæ hoc nomine significantur, ignorarem: sed cum hæc addidit, quæ interrogantibus se monachis velut sancti cujusdam juris responsa statuit, protuli, dubitationem prorsus exemit. Nec aliter aut sensit, aut scripsit Cassianus, cujus verba hoc loco rursus referre non pigebit. Sunt autem ejusmodi (a): *Huc accedit, quod super hac re viri et vita nobiles, et sermone scientiaque præclari, multa jam opuscula desudarant, S. Basilium et Hieronymum dico, aliosque nonnullos, quorum anterior sciscitantibus fratribus super diversis institutis vel quæstionibus non solum facundo, verum etiam divinarum Scripturarum testimoniis copioso sermone respondit.* Quibus verbis Regulæ indicari nemo non videt, cum in ipsis quæstiones fratrum atque interrogationes ut facunde et copiose, ita congruenter Scripturæ convenienterque enodentur. Hoc idem mirifice confirmavit imperator Justinianus, cum Regularum breviorum unam citavit (reg. 267), hoc modo: Βασιλείου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοχίας, ἐκ τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ἐρώτησις, Εἰ ὅπου μὲν λέγει, Δαρίσσειαι πολλά, ὅπου δὲ, Ὀλίγα, πῶς λέγουσι τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις; Ἀπόκρισις. Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπιπεκαλυμμένως εἰρησθαι δοκοῦντα ἐν τισι τόποις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις ὁμολογουμένων σαφηνίζεται, etc. *Basilii episcopi Cæsareæ Cappadociæ, ex ejus libro Regularum. Interrogatio. Si tum dicit, «Vapulabit multis²¹, tum, paucis:» quo pacto quidam dicunt nullum finem supplicii fore iis qui pœna afficiuntur? Responsio. Quæ ambigua sunt, ac videntur obscure esse dicta in quibusdam locis divinitus inspiratæ Scripturæ, alibi ab aliis quæ confessa et aperta sunt, declarantur, etc.* Regularum igitur liber Justiniani ætate Basilio tribuebatur. Hanc opinionem a majoribus acceptam ad posteros transmisit Photius (b), his verbis: Εἶτα οἷον Ὅρους τινὰς ἀσκητικοὺς, ὡς ἐν ἐρωτῆσει καὶ ἀποκρίσει προηγουμένους, ἐκτίθεται τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα [πέντε]. Καὶ πάλιν συντομώτερον ἐτέρους Ὅρους τινῶν. Deinde quasi *Regulas quasdam asceticas, interrogando ac respondendo propositas exponit, numero quinquaginta quinque: iterumque breviores alias trecentas tredecim.* Si igitur verum est Regulæ simul et Constitutiones Basilio Magno tribui non posse, longe melius est atque præstabilius summum hunc virum Regularum auctorem facere, quam Constitutionum, cum ipsum Regulæ composuisse affirmant antiquissimi et gravissimi scriptores, Constitutiones autem a

²¹ Luc. xii, 47, 48.

(a) Cass. In., in Præf.

A nemine ei certo tribuantur. Quare, si auctoritatis habenda ratio sit, quæ maxima in iis rebus haberi debet, oportet non Constitutiones, quarum nemo mentio quidem perspicue facta est apud antiquos, sed Regulæ Basilio tribui, utpote quarum Basilius auctor fuisse olim a priscis scriptoribus dictus sit, qui ejus aut æquales, aut fere æquales fuere.

40. Cum illud quasi principium certum posuerimus, Regularum atque Constitutionum non unum et eundem auctorem esse; consequens est, si rationem sequi volumus, ut Basilius non Constitutiones, sed Regulæ scripsisse dicamus. Etenim, si quis monasticas Constitutiones cum Regulis comparaverit, statim animadvertet tantum has ab illis differre, quantum opus præstantissimum ab opere, si non malo, at inter mediocria tamen ultimo differt. Et vero refertæ sunt Regulæ præceptis saluberrimis atque utilissimis, quibus non monachorum modo, sed etiam Christianorum vita et mores sanctissime componi possint. In his multa ac difficilia Scripturæ loca doctissime ac dilucidissime explanantur. Videas hominem ad infinitas gravesque cujuscunque generis quæstiones solvendas semper paratum, et ita apte ad singula respondentem, ut nihil melius aut convenientius afferri possit. Certe opus tam absolutum non in quemlibet convenit, sed in virum, qui ut acri judicio, ita omni ecclesiasticæ scientiæ suppellectile instructus esset. Ejusmodi igitur opus potius tribui debet doctissimo gravissimoque scriptori Basilio, quam Constitutionum liber, in quo nihil ita magnum, nihil ita utile, nihil ita eximium continetur. Nam, ut aiunt, magnum magna decent, parvum parva. Quamobrem non erraturum puto, qui Regulæ tanquam præstantissimas præstantissimo scriptori Basilio, Constitutiones vero monasticas tanquam mediocres mediocri cuivis auctori tribuet. Ac ne quis existimet Regulæ falso dici eximias, nec verius monasticas Constitutiones dici mediocres, meminisse operæ pretium est, monasticas Constitutiones nusquam apud antiquos certo et indubitanter citari. Sane Rufinus et Cassianus, qui Regulæ perspicue laudarunt, prorsus tamen de Constitutionibus siluerunt. Et quod magis mirabere, Photius, qui cæteroquin tam copiose de Asceticis locutus est, tamen ne unum quidem verbum de Constitutionum libro addidit, sic ut id opus aut non novisse, aut nullo loco habuisse videatur. Neque vero monasticas Constitutiones magis apud recentiores laudatas invenio, cum Regulæ tamen sæpe citentur. Profecto, si theologi, si alii scriptores ecclesiastici aliquid in Constitutionibus invenissent, quod sit i alicui usui esse potuisset, eas crebro citassent: quod cum non fecerint, satis declararunt nihil ejusmodi in ipsis invenisse. Quare, ut dixi, consentaneum est rationi, Regulæ uti egregias ascribi eruditissimo scriptori Basilio, Constitutiones vero

(b) Cod. cxci, p. 493.

uti longe inferiores homini longe inferioris sortis. **M**agis autem ac magis in hac mea sententia confirmor, quoties Regulas Scripturarum testimonis referenci cogito, cum tamen ejusmodi testimonia raro in monasticis Constitutionibus adhibeantur. Opus enim in quo passim Scripture citantur, auctorem decet Scripturarum peritissimum, qualem Basilium fuisse, si non ex antiquorum testimoniis, at certo tamen ex ipsius Basilii indubitatis scriptis cognosceremus: Constitutionum vero auctorem dici par est hominem qui, quantum ex ejus opere conjici potest, Scripturas non ita multum calleret. Maxime quoque ad rem facit quod legitur in Basilii epistola 295: Τοῦτου χάριν ἀπέστειλα τὸν ποθεινότατον ἡμῶν ἀδελφόν, ἵνα καὶ τὸ πρόθυμον γνωρίσῃ, καὶ τὸ νοθερὸν διεγείρῃ, καὶ τὸ ἀντιτείνον φανερόν ἡμῖν καταστήσῃ. Πολλὴ γὰρ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἰδεῖν ὑμᾶς συνηγμένους, καὶ ἀκοῦσαι περὶ ὑμῶν ὅτι οὐχὶ τὸν ἀμάρτυρον ἀγαπᾶτε βίον, ἀλλὰ μάλλον καταδέχεσθε πάντες, καὶ φύλακας τῆς ἀληθῶν ἀκριβείας εἶναι, καὶ μάρτυρες τῶν κατορθουμένων. Οὕτω γὰρ ἕκαστος καὶ τὸν ἐφ' ἑαυτῷ μισθὸν τέλειον ἀπολήφεται, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ προκοπῇ, ὃν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ παρέχεσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις προσήκει, ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας καὶ παρακλήσεως. *Hanc ob causam desideratissimum fratrem nostrum misi, ut et alacres agnoscat, et tardos exstimulet, et nobis indicet reluctantes. Nam vehementer cupio tum videre vos coadunatos, tum hoc de vobis audire, quod vltam a testium conspectu remotam non amatis, sed potius singuli vultis et mutua vestra diligentia et rogamus præclare gestarum testes fieri. Ita enim unusquisque et propriam mercedem integram consequetur, et eam, quæ ex fratris progressu accedit: quam alter alteri tam verbis quam factis ex jugi congressu atque consolatione debemus conciliare.* Hic igitur Basilii locus ad rem valde pertinet. Constat enim Regulas et Constitutiones in eo maxime inter se dissentire, quod in his anachoretarum status probetur, in illis vero eorum vivendi genus acriter reprehendatur. Quare cum ex ea, quæ citavi, epistola liquet nec probatum fuisse Basilio anachoretarum vivendi genus, ratio suadet, ut Regulæ, in quibus id vivendi genus non probatur, ei tribuantur, non autem Constitutiones, in quibus illud vitæ institutum prorsus probari vidimus. Ita enim et Basilii sibi ipse constabit, et Regulæ cum ejusdem epistolis in eo consentient, quod in his æque ac in illis anachoretarum vivendi ratio improbetur.

41. Satis quidem ex dictis constat Regularum auctorem nonnunquam videri paulo severiorem: sed tamen, quoniam ita expedit, ejus rei aliquot exempla rursus hoc loco proferam. Cum igitur in majoribus Regulis protulisset illud Matthæi: *Simile est regnum cælorum homini negotiatori, margaritæ bonas margaritas, inventa autem pretiosa margarita abii* ²², etc. sic persequitur (reg. 8, n. 2): Δὴλον

γάρ, ὅτι ὁ πολύτιμος μαργαρίτης πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας παρεληπτῆται, ἣν ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δεικνύσι λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς περισπουδάστων πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς προεμένους. *Planum est enim, regnum cæleste per pretiosam margaritam adumbrari: quod nos assequi non posse declarant Domini verba, nisi omnia simul quæ habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid aliud est, cujus studio desiderioque plerique teneantur, pro eo comparando deseramus.* Hæc nisi explicentur, ut falsa sunt, ita nimiam severitatem præ se ferunt, cum vendi omnia ad salutem comparandam nihil necesse sit. Nec minus aspere loquitur auctor in Regulis brevioribus, quarum centesima prima sic incipit: Τὸ, Πάρτι τῷ αἰτοῦντι σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δαρεῖσασθαι μὴ ἀποστραφῆς, ὡσπερ πειρασμοῦ ἔχει τόπον, ὡς ἡ ἀκολουθία τῶν συνημμένων δεικνύσι. Καὶ εἰς πονηροῦς ἐστὶ τὸ προσεταγμένον, etc. *Illud, « Omni petenti te tribue, et volentem a te mutuum accipere ne averseris »²³, » est loco quasi tentationis, quemadmodum eorum, quæ proxime sequuntur, series declarat. Atque præceptum illud datum est in improbos, etc.* Et hæc quoque expositione indigent. Alioquin enim sequeretur improbos esse eos omnes, qui sua bona non vendiderunt, quandoquidem improborum nomine hic intelliguntur ejusmodi homines, qui facultatibus suis non renuntiarunt. Verba Græca interrogationis 233 sunt hæc: Ἐκ πάντων τῶν κατορθωμάτων, ἐάν ἐν λείπῃ τινι, εἰ διὰ τοῦτο οὐ σώζεται; *Ex omnibus recte factis si vel unum desit alicui, num propterea salutem non consequitur.* Cui quæstioni respondens auctor, sic scripsit: Ἴνα ἐν ἐνὶ μόνῳ δόξῃ παρακοῦειν, καὶ τοῦτο οὐτε διὰ ἔκνον, οὐτε διὰ καταφρόνησιν, ἀλλὰ δι' εὐλάβειαν καὶ τιμὴν τὴν περὶ τὸν Κύριον, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ ἀκούει, Ἐὰν μὴ γλύψῃ σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ²⁴ ubi (Petrus) in uno duntaxat visus est non obedire, atque hoc neque ob signitiam, neque ob contemptum, sed propter reverentiam et honorem Domini, ob id solum audit, « Si non lavem te, non habes partem mecum »²⁵. Quod hic dicitur, fore, ut quis salutem non consequatur, si vel unum recte factum omiserit, id, nisi interpretere, plus justo severum est, potestque ad desperationem adducere. Rogatus scriptor, quomodo cum iis agendum sit, qui devitant graviora peccata, patrant vero leviora indiscriminatim, ita respondet, ut omnia peccata æqualia efficere videatur: quod ut falsum, ita asperum esse nemo diffitebitur. Ejus autem hæc sunt verba (reg. 263): Πρῶτον μὲν εἰδένατ χρῆ, ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐκ ἔστι μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατὰ πάντων ἀμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας. *Primum quidem nosse oportet hanc differentiam (peccatorum)*

²² Matth. XIII, 45 seqq. ²³ Luc. VI, 30, 29. ²⁴ Joan. XIII, 8.

in Novo Testamento non reperiri. Una namque habet sententia adversus qualibet peccata, cum Dominus dicat, « Qui facit peccatum, servus est peccati »¹⁰. Et quod molestius videbitur, auctor ita imprudenter scripsisse credi vix potest, cum in regula quarta non dissimilia jam dixisset. Ex quibus omnibus colligi potest auctorem, nisi ejus verba recte intelligantur, severiorem videri merito posse. Quare si difficilia quædam Regularum loca incaute legeris, facile credas, Combefisii exemplo, quemvis alium potius earum auctorem esse, quam Basilium: sed si quispiam ejus-nodi locorum sententiam rite et scrutatus fuerit et assecutus, nihil asperius aut durius in ipsis inveniet, sibi que plane persuadet severitatem illam in nullum alium magis convenire, quam in Basilium, qui eo ingenio erat, ut cum dogma aliquod explanare sibi non proposuisset, aliquando liberius severiusque loqueretur. Nam in rebus ad mores pertinentibus, nonnunquam minus, ut ita dicam, attendebat ad verba quibus uteretur, quam ad audientium salutem, ad quam quemque, quacunque ratione posset, perducere conabatur. Nunc e Basilii orationibus exempla aliqua subdam, ut cum iis, quæ retuli, Regularum locis possint comparari. Basilium igitur cum illud Lucæ, *Destruam horrea mea, et majora ædificabo*, explanaret, ita locutus est (tom. II, p. 50): Τίς ἐστιν ὁ πλεονέκτης; Ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρχείᾳ. Quis avarus est? Qui rebus quæ satis sunt, contentus non est. Quod ita breviter ac simpliciter dictum perterret. Nam, si ita est, pauci erunt, qui avari non sint. Longe gravius est quod sequitur. Cum enim Basilium in quadam oratione sermonem instituisset de eo adolescente, cui, ut est apud Matthæum, Dominus dixerat: *Vende quæ habes, et da pauperibus*¹¹, tum demum ipsum ita alloquitur (tom. II, p. 51): Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὡς σὺ φῆς, οὕτε ἐμοίχευσας, οὕτε ἔκλεψας, οὕτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λεῖπον, δι' οὗ μόνου δυνήσῃ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Etenim, si non occidisti, ut ais, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti: nihilominus tamen adhibitam in his ugendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. Et vero quisquis audit illud: Nihilominus tamen adhibitam in his diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi, statim, nisi attentior sit, sibi in animum inducit Basilium hoc dicere voluisse, fieri non posse, ut quis in regnum cælorum ingrediatur, nisi fecerit quod huic adolescenti deerat, hoc est, nisi omnia sua vendiderit, dederitque pauperibus: quod nimis austerum esse vident omnes. Addam locum quemdam e sermone *De legendis libris gentilium* (tom. II, p. 181), ubi ita legitur: Ὡς

τῶ μὲν ἀκουσίως τοῦ προσέκοντος ἀμαρτάνει καὶ συγγνώμη τις ἰσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο· τῶ δὲ ἐξεπίτηδες τὰ χεῖρω προελομένῃ οὐδεμίᾳ παρατήσῃς τὸ μὴ οὐχὶ πολλαπλασίῳ τὴν κλάσιν ὑποσχεῖν. Enimvero qui a recto decoroque non voluntarie aberravit, forte veniam aliquam obtinebit a Deo: qui vero fuerit consulto mala amplexus, implacabiliter supplicia longe majora perferet. Hæc qui legent, iis, nisi caveant, facile in mentem veniet, horum verborum hanc esse sententiam, qui non voluntarie peccaverit, eum fortasse veniam consecuturum; qui autem consulto et voluntarie, nihil ei spei relinquit, sed omnem pœnitentiæ locum prorsus adimi: quod non modo plus æquo severum est, sed falsum, et a Basilii mente remotissimum. Eodem illo ex libello rursus pauca subjiciam. Sunt autem hujusmodi (ibid.): Ὅστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, ὁμοίως αἰσχρὸν ἠγεῖσθαι φημι δεῖν τοὺς τοιούτους, ὡς τὸ ἐταιρεῖν, ἢ ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιβουλεύειν. Quare cincinnatum esse et appellari, æque turpe censendum dico atque scortari, aut alienis nuptiis insidiari. Certe, cum ita locutus est Basilium, rem exaggerasse dici merito potest. Nam aliud multo est, cincinnatum esse appellarique, et aliud scortari, aut alienis nuptiis insidiari. Ex quibus omnibus liquet Basilium, cum animarum salus ageretur, naturali quodam impetu quasi abreptum, raro quidem, sed nonnunquam tamen aliqua dixisse, quæ, nisi explicentur, severiora aut sunt, aut videri possunt. Itaque quisquis rationem sequi voluerit, Regulas potius Basilio tribuet, quarum in nonnullis major quædam severitas apparet, quam monasticas Constitutiones, in quibus ejusmodi severitatis ne vestigium quidem ullum exstat. Ita enim constabit Basilium, cum de moribus sermonem haberet, semper sui similem fuisse: qui scilicet ubique tam in Regulis quam in aliis suis scriptis nonnunquam se paulo severiorem ostenderit. Neque tamen propterea statim reprehendendus est vir summus, cum ejus verba quilibet paulummodo perspicacior in bonam partem interpretari facile possit.

42. Quod jam attinet ad ipsam scribendi rationem, ingenue fatebor Regulas, si eloquentia spectetur, a cæteris Basilii operibus nonnihil differre: sed hæc diversitas, cum rei argumentum ita postulare, neminem movere debet. Non enim decebat in monasticis Regulis conscribendis uti grandiori stylo, sed simpliciore, quique ad res, quæ tractarentur, aptior esset atque accommodatior. Ego igitur Regulas, si cum reliquis Basilii scriptis comparentur, minus elegantes esse non nego quidem: sed tamen contendo ipsas non indignas esse, quæ eloquentissimo scriptori ac facundissimo tribuantur. Et vero quid in Regularum stylo vel morosis displicere possit, non video. Fluit ubique oratio libere ac suaviter. Ut verborum abundantia scriptorem copiosissimum fuisse aperte ostendit, ita eorum

¹⁰ Joan. viii, 34. ¹¹ Matth. xix, 21.

delectus constructioque dubitare non sinit quin idem disertissimus fuerit. Quid plura? A nobis facit earum rerum optimus iudex Photius. Ubi enim de Asceticis Basilii loquitur, ita scribit (a) : *In his tamen duobus libris non semper ad emphasim recurrit. Statim enim primus liber nihil præ se fert tale, nisi quod semel aticubi per reticentiam malum omen avertat. Nam ad cætera quod attinet, valde ibi est firmus, et æque purus atque dilucidus, perque duos hosce libros decurrit simplicior quidam et perfamiliaris sermo ac compositio, ad vulgi aures comparata atque demissa, et ad solam demum auditorum salutem intenta.* Græca videre qui cupiet, ea superius legere poterit (num. 27). Sed hæc generatim dicta sunt : nunc de certis quibusdam notis, e quibus Basilium Regularum auctorem esse cognosci possit, disseramus. Hanc dicendi formulam, *ego vidi, aut ego novi*, Basilio perfamiliaris fuisse jam monui (b). Invenitur autem et in Regulis quoque ea ipsa scribendi ratio; ob idque Basilius earum legitimus parens esse jure putandus est. Ita igitur in regula 254 scriptum invenitur : *Ὡσπερ οὖν τὸ ἀργύριον ἀκολουθίαν ἔχει τοῖς τραπεζίταις δίδοσθαι εἰς πορισμὸν, εἰσὶ γὰρ, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνω, οἱ ὑποδεχόμενοι καὶ τοῦτο ποιοῦντες, οὕτως, etc.* *Quemadmodum igitur pecunia solet nummulariis ad quæstum dari (sunt enim, utego Alexandriæ novi, qui recipiant, et idipsum peragant), sic, etc.* Et alibi cum de quibusdam rebus, quæ sponte naturæ sunt, verba fecisset, persecutus est hoc modo (reg. 309) : *Ἐγὼ δὲ ἔγνω, ὅτι ταῦτα κατωρθώθη Χριστοῦ χάριτι καὶ ἐν ἀνδράσι καὶ ἐν γυναιξί, πίστει τῇ εἰς τὸν Κύριον γυναιξί. Ego autem novi hæc Christi gratia completa fuisse tam in viris tum in feminis, per genuinam in Dominum fidem (c).* Cum in tomo primo de ultimis duobus in *Eunomium* libris disputaremus, adnotavimus Basilium, si quid aut probasset, aut confutasset, aut explanasset, ita orationem concludere solitum, καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον, τὰ μὲν οὖν περὶ... ἐπὶ τοσοῦτον, aut alio simili modo. Paria autem in Regulis invenimus, in quibus sic legitur (reg. 2 fus., n. 4) : *Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τοσαῦτα. Sed hæctenus de dilectione Dei.* Quando autem semel Basilii in *Eunomium* libris usus sum, ex his aliud argumentum petam. Igitur, cum initio libri tertii significare vellet Scripturam sacram, ita locutus est : *Ἀξιωματὶ μὲν γὰρ δευτερεύειν τοῦ Υἱοῦ παραδίδωσιν Ἰσως ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος. Dignitate quidem [Spiritum] secundum esse a Filio tradit fortasse pietatis sermo.* Secus autem in regula nona majore non legitur, ubi ita scriptum est (pag. 351) : *Διτάξεσθαι δὲ περὶ αὐτῶν ἐπὶ δικαστηρίων ἐξωτικῶν ἀπηγόρευσεν ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος, δι' ὧν φησι· Τῷ θελόντι σοὶ κριθῆναι, etc. Sed cum ipsis pro tribunali externo litigare vetat pietatis sermo, his verbis :*

A *Ei qui vult tecum in iudicio contendere,* etc. Loca quædam Scripturæ diverse ab interpretibus versa fuisse non raro monet Basilius. Exempli causa, sic in opere *Sex dierum* scriptum invenitur (hom. 4 in *Hex.*, n. 5) : *Πρόκειται δὲ ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων, Καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν, καὶ ὤφθη ἡ ξηρὰ· ἅπερ οὔτε τινὲς τῶν λοιπῶν ἐκδεδώκασιν ἑρμηνέων... τὰ τοῖνον ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων ὠφέλιστα.* Additum est tamen in multis exemplaribus, *« Et congregata est aqua, quæ sub cælo erat, in congregationes suas, et apparuit arida. »* Quæ sane verba nulli ex reliquis interpretibus tradidere.... Notata sunt igitur obelo exemplaria accuratiora. Basilius, cum psalmm vicesimum octavum coram populo explanaret (tom. 1, pag. 114), eodem modo locutus est : *Ἐν πολλοῖς μέντοι τῶν ἀντιγράφων προσκειμένον εὐρομεν τό, etc.* In multis autem exemplaribus additum reperimus illud, etc. Insigne aliud exemplum proferam e secundo in *Eunomium* libro (num. 20), ubi ita legitur : *Τέως γε μὴν μὴδὲ ἐκεῖνο ἀπαρσθήμαντον καταλίπωμεν, ὅτι ἄλλοι τῶν ἑρμηνέων, οἱ καιριώτερον τῆς σημασίας τῶν Ἑβραϊκῶν καθικόμενοι, Ἐκτίσατό με, ἀντὶ τοῦ, Ἐκτίσεν, ἐκδεδώκασιν. Interim tamen neque illud silentio prætereamus, interpretes alios, qui convenientius Hebraicorum vocum sententiam assecuti sunt, pro « creavit, » edidisse « possedit me. » Et ne longum sim, omitto sciens, quæ leguntur in homilia prima in *Hexæm.* num. 6; item quæ scripta sunt in homilia in *psalmum quadragesimum quartum*, num. 4. Fit autem quoque in Regulis mentio illius in Scripturarum interpretatione varietatis. In his enim ita scriptum est (reg. 251) : *Ὡς μὴ εἶναι πρόσταγμα, Ἀλλὰ ῥῆν ὁ ἔχωρ βαλάντιον, ἀράτω, ἤτοι ἀρεῖ (οὕτω γὰρ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἀντιγράφων ἔχει), ἀλλὰ προφητεῖαν προλέγοντος τοῦ Κυρίου, etc.* Ita ut illud, *« Sed nunc qui habet sacculum, tollat, » seu « tollet »* (sic enim etiam multa exemplaria habent), non sit quoddam præceptum, sed vaticinium Domini, qui prænuñtiabat futurum, etc. Has dicendi formulas, τὸν ἐπιμέλειαν τὴν κοινήν πεπιστευμένον, οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, et alias id genus in Regulis sæpius occurrere aliquanto ante ostendimus (d). Principium autem Proverbiorum exponens Basilius eodem loquendi genere usus est, hoc modo (pag. 106) : *Ὅϊον πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὕψηλός προκαθέζεται σου ὁ νοῦς πεπιστευμένος τὸ δικαστήριον. Exempli causa, scortatio et pudicitia apud te iudicantur, et excelsa tua mens ejusmodi iudicio sibi commisso præsidet. Decet igitur non Constitutiones, sed Regulas Basilio Magno tribui, cum in his Basiliani styli multa monumenta exstant, in illis autem nihil tale usquam compareat. Neque hoc mihi credi postulo, sed Constitutionum librum attentè**

^a Luc. xxi. 36.

(a) Cod. cxci, p. 493.

(b) Leg. n. 29.

(c) Præf. n. 72.

(d) Leg. n. 38.

ac diligenter legi velim : quod qui fecerit, ita, ut dixi, rem esse, suis oculis cernet.

43. Scio aliter sentire doctissimum virum Combesium : sed quod pro firmo argumento attulit, Regulas aliquando severiores videri, id nostræ opinionis magis favere quam officere arbitror. Basilius enim, ut ex dictis (a) constat, in aliis quoque scriptis suis se præstitit eum, qui aliquando severior fuisse credi possit : sed ita tamen, ut, si verborum ejus vera sententia intelligatur, nihil omnino neque in Regulis, neque in aliis ipsius lucubrationibus aut prædorum aut Stoicum inesse perspicuum sit. Fateor igitur non in Regulis modo, sed in aliis etiam quibusdam Basili scriptis difficilia quædam loca reperiri : sed non propterea facile adducar, ut eas adulterinas esse putem. Cur enim, quæso, in spuris ponerentur Regulæ nomine severitatis cujusdam majoris, alia vero illa Basili scripta, in quibus non minores difficultates occurrunt, pro veris haberentur? Cur rursus suspectæ erunt Basili Regulæ ob difficiles quosdam locos, aliorum vero sanctorum Patrum libri, in quibus loci aut æque difficiles, aut etiam difficiliore inveniuntur, carebunt suspitione? Et alioqui levia sunt, quæ vir doctissimus Combesius opponit, et talia, qualia in scholis publicis quotidie proponi solent, quæque qua facilitate obijciuntur, eadem vel ab adolescentibus solvuntur. Quare cum eruditissimus vir Tillemontius (b) Combesii argumenta legisset, eorumque cuique respondere statuisset, ita respondit, ut mirari se non raro significaverit, tam levia ab homine docto serio proponi potuisse. Etsi autem Tillemontii libri rari non sunt, quoniam tamen fortasse ad manum non omnibus erunt, speciosioribus Combesii argumentis breviter hoc loco respondere mihi visum est : quod eo libentius faciam, quia in variis responsionibus novi aliquid inveniri solet. Sed antequam ultra progrediar, annotare libet Combesium, cum Eustathium Sebastenum Regularum auctorem esse sibi semel falso persuasisset, sibi persuasisse non verius, eundem illum Eustathium ob earum Regularum perversam doctrinam in concilio Gangrensi condemnatum fuisse : sed quod pro certo vir doctissimus habuit, id valde incertum est. Sunt enim qui dicant sermonem in concilio Gangrensi de alio Eustathio haberi, quorum antesignani sunt eruditissimi viri Baronius, Blondellus et Dupinus. Sed cum hæc quæstio hujus loci non sit, mihi satis esse existimavi, si ea de re monuissem. Jam ergo ad propositum me refero ; ipsaque Combesii verba, quibus regulam octavam majorem oppugnat, hoc loco exscribere non pigebit. Primum autem Basili, deinde Combesii verba subjiciam. Basilius igitur ita loquitur (pag. 350) : Δῆλον γάρ, ὅτι ὁ πολύτιμος μαργαρίτης πρὸς τὴν

²⁷ Matth. xix, 21.

(a) Leg. n. 41.

(b) Vie de saint Basile, pag. 638.

ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας παρείληπται, ἣν ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δεῖκνυσι λόγος, μὴ πάντα ὁμοῦ τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν πολλοῦς περισπουδάστων πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς προεμένοις. *Planum est enim regnum caeleste per pretiosam margaritam adumbrari : quod nos assequi non posse declarant Domini verba, nisi omnia simul quæ habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid aliud est, cujus studio desiderioque plerique teneantur, pro eo comparando deseramus.* Combesius vero hoc modo (c) : *Videtur istis satis aperte auctor e regno caelorum excudere, qui non renuntient omnibus, nec paupertatem evangelicam amplectentur, quod Patres Gangrens merito damnarunt. Est ergo ille pretiosus lapis omnibus coemendus, perfectio illa sub consilio a Christo proposita, ut et virginitas ; non ipsa absolute vita æterna aut pietas Christiana.* Combesium autem si meminisset eorum quæ prius dixisset, talia non scripturum fuisse puto. Cum enim in ea oratione, quam Basilius in divites habuit, aliquid simile legisset, ita respondit, ut ejus responsio ad hunc Regularum locum optime accommodari possit. Basili verba, quæ jam antea retuli, hic rursus edenda judicavi. Ubi igitur oratorum optimus Basilius verba facit de eo adolescente, cui a Domino dictum fuerat, *Vende quæ habes, et da pauperibus* ²⁷, sic scribit (tom. II, pag. 51) : *Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὡς σὺ φῆς, οὔτε ἐμολχεύσας, οὔτε ἐκλεψας, οὔτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδοῦ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν, μὴ προστιθεὶς τὸ λείπον εἰ ὁ μόνου δυνήση εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Etenim si non occidisti, ut ais tu, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti, nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis, qui quod reliquum est non adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi.* In quem locum doctissimus vir Combesius (t. I, pag. 145) hæc notavit : *Durior, inquit, propositio, si intelligas de æterna salute, nec exponas in præparatione animi.* Ego igitur dico quoque duriora esse quæ Basilius in regula octava majore scripsit, *si intelligas de æterna salute, nec exponas in præparatione animi*, sed si ejus verba exponas in præparatione animi, ea affirmo duriora non esse. Reprehenduntur quoque a Combesio, quæ in regula tricesima secunda de parentibus ac cognatis leguntur. Ibi autem ita scriptum est (pag. 375) : *Εἰ δὲ ἐμπεπλεγμένοι εἰσὶ τῷ κοινῷ βίῳ, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος, τοῖς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάτως κατορθοῦν ἐσπουδαχόσι. Quod si implicati sunt vita communi, nulla res cum eis nobis communis est, qui honestum decorumque servare, et assidue Deo coherere studemus, citra ullam*

(c) Basil. recens. tom. II, pag. 165.

mentis aberrationem : quæ verba valde improbat is, quem sæpius dixi, vir eruditissimus Combefisius (a). Porro, inquit, istud de parentibus qui impleti sint τῷ κοινῷ βίῳ, id est, qui sæculari militia vivant, quod nec vivendi, nec recipiendi, nec juvandi, quasi jam liberis in cænobio monachi vitam agentibus nihil illi attineant, unum videtur et maximum ex damnatis in concilio Gangrensi. Honorandi semper parentes, ac cum egeant, quibus liceat, fovendi; sive in vita κατὰ Θεόν, quam sic monachorum auctor vocat, sive in communi et sæculi vita, ac vel ipsa non prorsus laudabili; quantum tamen status ipse patitur. Legi quoque potest Combefisii nota in regulam 190, ubi vir doctus in Regularum auctorem multo vehementius invehitur. Recte autem et vere adnotavit eruditissimus vir Tillemontius, aut æqualia, aut etiam severiora in capite vicesimo Constitutionum inveniri: quod ne ipsum quidem Combefisium latuit. Cum enim ad id caput venisset, vidissetque nullam ibi neque parentum, neque cognatorum rationem haberi, ita scripsit: *Nescio an satis Evangelio consonet tanta hæc parentum abdicatio, si quid extreme laborantibus monachus opis præstare possit.* Nunc ergo a Combefisio, si viveret, libenter quærerem, cur ille parentum quasi contemptus impediit quin Regularum Basilium auctorem faceret, non autem impediit quin eidem tribueret Constitutionum librum, cum in utroque opere parentum jura pariter violari videantur. Et alioqui non est timendum, ne unquam in liberorum animis penitus extinguatur amor parentum, cum ex sese phœnicis in modum semper renascatur. Quod in regula centesima prima vituperatur, improbos vocari eos, qui non omnia bona sua vendiderunt, id leve est, et nullius momenti. Improbi enim dicuntur non proprie, sed quod minus probi sint, minusque perfecti. Omisi, quod minime decuit, aliud Combefisii argumentum. Conqueritur igitur vir doctus, sanctiores matrimonii leges prorsus in regula duodecima proluxiore abrogari. Ipsius hæc sunt verba: *Non potest dici clarius aliquid ad vim illam, quam Eustathiani adhibebant conjugii, ut pugnantem alterum conjugem, vi omni ad alteri volenti renuntiare assentiendum cogent, aut etiam illo invito renuntiantem reciperent; quod nihil subjectione ad Deum, nihil obedientia præstabilius; meritoque damnarunt Patres Gangrenses. Sane virum ab uxore non discedere, Dei præceptum est; castitatem præferre altero conjugum invito, non Dei jussis parere est, eique subjici, sed palam pugnare: nisi cum ratum duntaxat conjugium est, nec ea plene conjugum mutua duntaxat coivrit: qua de re nihil auctor cogitavit; sed vim absolute conjugii, quasi Deo jubente divortium ἀσχῆσεως prætextu, faciendam admittit.* Audivimus Combefisium: nunc Basilium audiamus, qui sic loquitur (reg. 12 fus.):

Καὶ τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμου τοιοῦτω βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι δεῖ, εἰ ἐκ συμφύρονος τοῦτο ποιούσι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀποστόλου. Τοῦ γὰρ Ἰδίου σώματος, φησὶν, οὐκ ἐξουσιάζει, καὶ οὕτως ἐπὶ πλείονων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον. Ἀτque ii etiam qui matrimonio conjuncti, ad hujusmodi vitæ genus accedunt, interrogandi sunt, an mutuo consensu id efficiant, ex Apostoli præcepto: « Nam, inquit, sui corporis potestatem non habet²⁷, » sicque qui accedit, coram pluribus testibus recipiendus est: quæ verba retulimus, non quod de his ulla controversia sit, sed quod ad respondendum necessaria esse videantur. Gravia sunt et difficilia quæ sequuntur. Ita igitur Basilium reliqua persequitur: *Ei δὲ διαστασιάζοι τὸ ἕτερον μέρος, καὶ διαμάχοιτο, Ἐλαττον φροντίζον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, μνημονεύεσθω ὁ Ἀπόστολος λέγων, Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός· καὶ πληροῦσθω τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐἰ τις ἔρχεται πρὸς μὲ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τὰ λοιπὰ, οὐ δύναται μὲν εἶναι μαθητής. Quod si dissentiat altera pars, repugnetque, quod minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, in mentem veniat Apostoli, qui dicit: « In pace autem vocavit nos Deus²⁸; » atque impleatur præceptum Domini, qui dixit: « Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, etc., non potest meus esse discipulus²⁹. »* Ex quibus perspicere potest omnes quidem recipi debere in monasterio de Basilio sententia, tam eos qui consentientibus uxoribus accedunt, quam eos, quorum uxores repugnant: sed non eodem modo. Illi enim ita recipiebantur, ut Basilius testes adhiberi vellet: hi vero cum reciperentur, testes adesse necesse non erat, utpote quorum Basilius mentionem non faciat. Unde autem hoc? nisi quia priores ad professionem admittebantur, sic non eis amplius e monasterio egredi liceret; ob idque intererant testes, ut si quando vota sua irrita facere vellent, hominum qui adfuissent testimonio retinerentur: alios vero coram testibus recipi Basilius non jubebat, quod non ad professionemmitterentur, sed ad exercitationem. Aliud autem multo est, admitti ad professionem, et aliud, ad exercitationem. Etenim semel qui professus est, non est amplius sui juris: qui vero exercitationis causa in monasterium introivit, non propterea sui juris esse desinit, sed, si ita lubet, egredi potest. Hanc autem Basilio sententiam fuisse, nemo, opinor, homo, qui ejus verba attente legerit, negabit. Cur enim, quæso, rogari voluisset, an mutuo consensu id efficiant, si omnes ex æquo recipi debere credidisset? Interrogabantur autem ut, si uxores consentire constaret, profiterentur; sin minus,mitterentur quidem ad exercitationem

²⁷ I Cor. vii, 4. ²⁸ ibid. 15. ²⁹ Luc. xiv, 26.

(a) Comb. in Basil. recens. tom. II, pag. 77.

per aliquod tempus, nunquam autem ad professionem, nisi uxorum consensus tandem accederet. Id ita esse aperte ostendunt, quæ sequuntur. Sunt autem huiusmodi (pag. 354) : Ἡμεῖς δὲ ἔγνωμεν ἐν πολλοῖς πολλὰκις καὶ διὰ συντόνου προσευχῆς καὶ νηστείας ἀνευδότου, τὸν σκοπὸν τῆς ἐν ἀγνεΐᾳ ζωῆς περιγενόμενον, τοῦ Κυρίου τοὺς μέχρι παντὸς ἀπειθοῦντας, καὶ δι' ἀνάγκης πολλὰκις σωματικῆς τῆς συγκαταθέσει τῆς ὀρθῆς κλίσεως ὑπάγοντος. *Ceterum nos castæ vitæ agendæ consilium non raro tum vehementium precum, tum assidui jejunii ope in multis prævaluisse novimus, Domino eos, qui prorsus obstinati erant, sæpe etiam per corporalem necessitatem ad rectum iudicium comprobandum inducente.* Causa igitur, cur Basilius quosdam invitis uxoribus in monasteria ad exercitationem introduci vellet, hæc erat, quod ejusmodi castæ vitæ agendæ consilium precibus et jejniis sæpe in multis prævaluisse nosset. Quod addit Combefisius, traditam in hac regula doctrinam a Patribus Gangrensibus damnatam fuisse, id ad rem non pertinere jam pridem monuit clarissimus vir Tillemontius. In eo enim concilio (a) hæc mulieres damnantur, quæ ideo maritos relinquebant, quod matrimonium horrerent : quem conjugii horrorem tantum ahest ut Regularem auctor suaserit, ut etiam nuptias et permissas et [Dei] benedictione honoratas fuisse expresse dicat (reg. 5 fus.). Quod ultimo loco Combefisius objicit, id Tillemontio ita grave visum est, ut Basilium deserere non dubitavit. Qua de re ut cuivis existimare liceat, Basili et Combefisii verba referam. Basilius (reg. 295) : Πρῶτον μὲν εἰδέναι χρῆ, ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐκ ἔστι μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατὰ πάντων ἀμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δοῦλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας.... καὶ τοῦ Ἰωάννου βοῶντος· Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ δύσεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἢ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μερεῖ ἐπ' αὐτόν, τῆς ἀπειθείας οὐκ ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ παρακοῇ τὴν ἀπειλήν ἐχούσης. *Primum quidem nosse oportet hanc (peccatorum) differentiam in Novo Testamento non reperiri. Una namque habetur sententia adversus quælibet peccata, cum Dominus dicat : « Qui facit peccatum, servus est peccati »⁴⁰.... » item cum Joannes clamet : « Qui non obedit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum »⁴¹, » contumacia non ob peccatorum discrimen, sed ob transgressionem, locum comminationis præbente.* Combefisius (b) : *Stoica peccatorum, auctori asserta, æqualitas, cautiusque et alia vena, quos Hermantius quasi affines, aut etiam rigidiores suo hic Basilio, adducit Patres.* Ego en in re et a Tillemontio (c), qui totam hanc regulam, exceptis tribus primis versibus, veram sanctamque

ac miram dicit. et a Combefisio, qui in ipsa Stoicum quiddam reperit, longe dissentio. Neque enim in Basili verbis quiddam excipiendum arbitror, neque in iisdem ullum dogma Stoicum invenio. Velim igitur scopum sanctissimi Patris atque propositum spectari. Interrogatus fuerat Basilius, quomodo cum iis agendum sit, qui graviora quidem peccata devitant, sed leviora indiscriminatim committunt : cui interrogationi ita respondere debuit, ut id sibi ante omnia proponeret, ut illos monachos a prava illa consuetudine deterreret. Nihil ergo ab eo melius dici potuit, cum illa Domini sententia, quæ nullum in peccatis discrimen ponit, una omnium aptissima sit atque accommodatissima ad animos perterrendos. Ergo si finis ejus, quem sibi Basilius proposuit, ratio habeatur, nihil est in hac regula, quod aut a Combefisio jure potuerit reprehendi, aut a Tillemontio necessario excipi debuerit. Basilius autem, quasi prævidisset non defore, qui ipsius verba in malam partem acciperent, sententiam suam de discrimine peccatorum disertissime explicavit, cum hæc addidit (pag. 518) : Ὅπως δὲ, εἰ ἐπιτροπέμεθα λέγειν μικρὸν καὶ μέγα ἀμάρτημα, ἀναντιρρήτου ἔχει τὴν ἀπόδειξιν, ἐκάστῳ μέγα εἶναι τὸ ἐκάστου κρατοῦν, καὶ μικρὸν τοῦτο, οὐ ἕκαστος κρατεῖ.... Δεῖ οὖν ἐπὶ παντὸς ἀμαρτάνοντος οἰοδῆποτε ἀμάρτημα, φυλάσσειν τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ἄν ἀμάρτηγ εἰς σέ ὁ ἀδελφός σου, ἔπαρε, ἐλεγεῖον αὐτόν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου, etc. *Uno verbo, si parvum et magnum peccatum dicere nobis liceat, sine controversia negari non potest, hocque cuique magnum esse, cujus quisque subjicitur dominio : illud vero parvum, cui quisque dominatur.... Quapropter erga quemcumque cujuscunque generis peccatum admittentem servandum est præceptum Domini, quid dixit : « Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripe eum inter te et ipsum solum »⁴², » etc. Primum quidem tanquam si dubitasset, ita locutus est, si nobis licet parvum et magnum dicere : sed statim parva et magna peccata re ipsa discerni oportere aperte ostendit, cum ita scripsit : *Sine controversia negari non potest, hoc cuique magnum esse, cujus quisque subjicitur dominio : illud vero parvum, cui quisque dominatur.* Ecce enim tibi duo peccatorum genera perspicue distincta. Alia suo nos dominio subjiciunt : aliis nos dominamur ; hoc est, alia magna sunt, alia parva. Imo dilucidius etiam hæc peccatorum distinctio apparet ex his quæ sequuntur verbis : *Quapropter erga quemcumque cujuscunque generis peccatum admittentem servandum est præceptum Domini, qui, etc.* Nam hoc modo qui loquitur, peccata omnia unius et ejusdem generis esse non putat, sed multiplicis : cum vox quodcumque ex se*

⁴⁰ JOAN. VIII, 34. ⁴¹ JOAN. III, 36. ⁴² MATT. XVII, 15.

(a) Can. 14 Conc. tom. II.

(b) Comb. in Bas. tom. II, pag. 223.

(c) Vie de S. Basile, p. 642.

multiplex quiddam et varium significet. Præterea cum Basilius ita locutus est, *si parvum et magnum dicere nobis liceat*, non proprie dubitavit an alia peccata magna essent, alia parva : sed credidit omnia peccata magna dici posse, si spectetur qui offenditur Deus : quod non impedit quin multa sint parva, si cum gravioribus comparentur. Denique omnia simul Combessii argumenta, quæ ad sententias pertinent, arbitror facile solvi posse ab eo, qui universe dicit aliter locuturum fuisse Basilium, si aut ad episcopos, aut ad alios quosvis perspicaciores viros scripsisset; nec mirum esse, si cum sibi sermo esset cum monachis, hoc est, cum ingenis ac simplicibus hominibus, minus de verborum delectu curarit, modo eos ad salutem perduceret. Ad cætera pergam, si prius monuero alia quædam loca, quæ negotii aliquid Combessio exhiberant, in notis illustrari. Quanquam igitur Combessius omnem suam operam in eo posuit, ut doceret Regularum doctrinam talem esse, quæ in sanctissimum virum Basilium convenire non posset : tamen adnotavit quasi præteriens, Regularum styli a Basilio aperte differre. Cujus argumenti vis ut magis intelligatur, alius repetenda res est. Meminisse ergo juvat, satis sæpe ita Scripturam in Regulis citari, ut quædam adverbia præeant; qualia sunt ὀριστικῶς, δυσωπητικώτερον, καθολικῶς, et ejusmodi alia, quæ in superioribus (a) videre cuivis licet. Hoc igitur cum animadvertisset Combessius (b), ita scripsit : *Affectatio istiusmodi adjectorum auctori propria, et librorum de Baptismo, iis ignota, quæ nullo scrupulo audiunt Basiliana*. Ego quidem ejusmodi adverbia in reliquis Basilio scriptis non legisse me fateor : sed statim ob tam levem causam Regularum in dubium revocari posse nego. Scire enim oportet, styli paululum variare pro vario dicendi genere; ob idque mirum videri non debere, si Regularum styli a reliquorum scriptorum stylo exigua in re discrepet. Cum igitur ejusmodi adverbiorum usus neque ad oratorium, neque ad epistolarem, neque ad dogmaticum stylium pertineat, ea adhibere non potuit, nec debuit Basilius, cum aut concionaretur, aut epistolas scriberet, aut hæreticorum errores confutaret : sed cum vir summus ad aliud scribendi genus animum appulisset, librosque asceticos conficere stauisset, orationem suam ad utilitatem eorum, quorum causa scribebat, accommodare necesse habuit. Quare cum hujusmodi adverbia ad tarda hominum simplicium ingenia commovenda plurimum valere cernebat, iis sibi utendum esse credidit, ut eorum animos magis ac magis excitaret. Sed ad omnem dubitationem tollendam duo præterea considerari volo. Primum, tam multa Basiliiani styli monumenta et certa

et indubitata in Regulis exstare (c), ut ob exiguum in una re dissimilitudinem eas suspectas haberi æquum non sit, cum ratio postulet, ut plurimum similitudo unius dissimilitudine, eaque levissima, potior judicetur. Alterum, ejus generis adverbia non ita frequentia esse, ut propterea suspicio aliqua suboriri merito possit. Cum enim in utrisque Regulis non amplius, opinor, quindecies adhibeantur, nemo erit, qui, si operis prolixitatem consideret, pauca ea esse non censeat. Complectar omnia uno verbo. Etsi, ut mox vidimus, styli solius ratio haberetur, tamen Regularum tribui Basilio oportet, cum parva aliqua in una rediscrepantia magnæ in cæteris consensioni cedere debeat. Nunc autem cum præter magnam illam styli in cæteris consensionem suppetant multa alia argumenta, partim e ratione, partim e veterum scriptorum auctoritate petita, e quibus non obscure ostenditur Basilium Regularum verum parentem esse, nemini ulla causa esse potest, cur id opus alteri ascribat (d). Ex quibus omnibus intelligere licet, Ἀσκητικόν, quod vocant, ad Basilium totum pertinere, hoc est, libellos *De iudicio Dei* et *De fide*, Moralia et Regularum tam breviores quam longiores. Et quando argumenta multa, quæ nostræ sententiæ adversari videantur, colligere semel cœpi, proponam et aliud, quod et ipsum quoque momenti plurimum atque roboris habere ab aliquibus credi possit. Fortasse igitur dicit aliquis, Basilium, auctore Gregorio Nazianzeno (e), gymnasia et monasteria, in quibus anachoretæ habitarent, extruenda curasse; ob idque dici nullo modo posse Regularum auctorem, in quibus illud vivendi institutum maxime vituperatur. Faterer quidem id argumentum multum valere, si Regularum scriptor omnes omnino anachoretas reprehendendos censuisset : sed non ita esse, ex ipsis Regulis discimus. Cum enim auctor dixisset, vix in solitudine reperiri quemquam, qui corrigatur, cum nemo sit, qui corrigat, ita scripsit (reg. 7 maj., n. 1) : Ὅν ἐπὶ τῆς μονώσεως εὐρεῖν ἀπορον, μὴ προενωθέντα κατὰ τὸν βίον, ὥστε συμβάλειν αὐτῷ τὸ εἰρημένον ἐκεῖνο, οὐκ ἔστιν ὁ ἐργάτης αὐτόν. Talem autem [qui videlicet corrigatur], in solitudine reperire difficillimum est, nisi prius in vitæ societatem fuerit adjunctus. Quare accidit ei quod dictum est : « Væ uni, quia si ceciderit, non est qui erigat eum »¹¹. Ex quibus perspicuum est, non omnes anachoretas a Regularum auctore vituperatos esse, sed eos unos, qui non prius sese ad virtutem in sodalio exercuissent. Quod igitur ait Gregorius Nazianzenus, Basilium quædam pietatis gymnasia anachoretarum causa construxisse, id nullo modo cum Regulis pugnat, cum in ipsis aliquod anachoretarum genus

¹¹ Eccle. iv, 10.

(a) Leg. n. 38.

(b) Combef. tom. II, p. 162.

(c) Leg. n. 42.

(d) Leg. n. 59 et seq.

(e) Or. 20, pag. 358 et 359.

manifeste comprobetur. Nunc autem causam, cur Basilii eos, qui privatam vitam atque solitariam agere statuisent, prius in sodalitie aliquo exerceri vellet, invenire difficile non est. Ita enim contingit, ut si quis in solitudine peccet, meminisse possit, aut se, aut alios ob simile factum a præposito olim redargutos fuisse; atque hoc pacto, ut ne amplius tale quidquam admittat, a sua ipsius conscientia admonetur: contra, fieri facile potest, ut si quis initio in sodalitie non vixerit, etiam dum gravissime peccat, ob imperitiam tamen peccare se nesciat. Hæc autem nostra declaratio ipsius Gregorii Nazianzeni verbis maxime confirmatur. Ita enim scribit (a): Τοῦ τοίνυν ἐρημικοῦ βίου καὶ τοῦ μιγάδος μαχομένων πρὸς ἀλλήλους ὡς τὰ πολλὰ, καὶ διισταμένων.... καὶ τούτους ἀριστα κατήλλαξεν ἀλλήλοις καὶ συνεκέρασεν· ἀσκητήρια καὶ μοναστήρια δειμάμενος μὲν, οὐ πόρρω δὲ τῶν κοινωνικῶν καὶ μιγάδων, οὐδὲ ὡς περ τεύχῳ τινὶ μέσῳ ταῦτα διαβάλλων, καὶ ἀπ' ἀλλήλων χωρίσας, ἀλλὰ πλησίον συνάψας καὶ διαζεύξας, etc. *Cum igitur solitaria vita, et ea, quæ societate gaudet, ut plurimum inter se dissiderent, ac pugnarent.... ipsas tamen præclare inter se reconciliavit, ac permiscuit, pietatis nimirum gymnasia et monasteria exstruens, non tamen longo intervallo ab iis, qui in sodalitie vivunt, remota, nec velut muro quopiam interjecto ea distinguens atque a se invicem separans, verum prope conjungens ac dirimens, etc.* Etenim facile cuique conjicere licet, Basilium ejusmodi monasteria eo consilio ita disposuisse, ut qui anachoretarum vivendi rationem amplecti cuperent, prius in aliquo sodalitie vicino ad pietatem exercerentur. Etsi autem Basilii quoddam anachoretarum genus laudabat, tamen in suis Regulis universe in anachoretas tam vehementer invehi potuit, quorum scilicet pars maxima sine prævia illa exercitatione id vitæ genus eligeret. Et ne quis forte hæc cum superioribus pugnare arbitretur, monere libet, Basilium et Constitutionum monasticarum auctorem in eo maxime inter se dissidere, quod huic anachoretarum institutum generatim probaretur illi idem generatim improbaretur. Magnus autem ille dux ac magister monachorum Benedictus approbabat quoque anachoretas eos, qui cum diu in sodalitie vixissent, ita demum vitam solitariam agere statuerent. Sic enim capite primo Regulæ suæ scribit: *Monachorum quatuor esse genera manifestum est.... Secundum genus est anachoretarum, id est, eremitarum: horum qui non conversionis fervore novitio, sed monasterii probatione diuturna, didicerunt contra diabolum multorum solatio jam docti pugnare, etc.*

§ XI. Pars septima, ex qua cognosci poterit, Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno tribui debere.

44. Doctissimus vir Combefisius sæpe quidem et confidenter dicit Basilium Constitutionum mona-

sticarum auctorem esse: sed quasi ei satis fuisset, si suam sententiam declarasset, nusquam illam ullis argumentis comprobavit. Neque tamen virum eruditissimum ullius negligentiae accusatum velim. Nemo enim, qui præstat quod potest, quod quædam non possit, reprehendus est. Puto autem neque a Combefisio, neque a quoquam ullum argumentum firmum afferri posse, quo non dico constet, sed verisimile fiat, Basilium parentem legitimum hæc monasticarum Constitutionum. Unde enim, quæso, ejusmodi argumenta peterentur? E veterum scriptorum testimoniis? Sed testimonia omnia quæ profferri potuissent, ambigua sunt, nec magis ex se Constitutiones significant, quam Regulas. E ratione? Sed cui, quæso, Combefisius persuadere potuisset consentaneum esse rationi, ascribi Basilio Magno Constitutiones monasticas, quas ei nullus scriptor antiquus certo tribuit? cum ipse adjudicari Basilio Regulas noluerit, quas ei tamen antiqui multi auctores disertis verbis attribuebant, Rufinus, Cassianus, imperator Justinianus, Photius (b). E stylo? Sed quæ convenientia inveniri potest, ubi nulla est? Imo non satis est dicere, nullam esse in stylo convenientiam, cum discrepantia maxima sit. Quanquam autem Combefisius nullis argumentis suam sententiam confirmavit, tamen non temere factum puto, ut monasticas Constitutiones Basilio tribuerit. Cum enim semel in animum induxisset suum, Regulas indignas esse quarum Basilii auctor diceretur, consequens fuit, ut, sublatis Regulis, ei saltem monasticas Constitutiones daret. Et vero tot testimonia veterum, qui ampli cujusdam operis ascetici Basilium auctorem manifeste faciunt, Regulas atque Constitutiones ei simul adimi non sinunt. Hanc autem Combefisii opinionem nemo, quod sciam, amplexus est. Mihi quidem non ignotum est, videri Scultetum ascetica omnia e Basilianorum scriptorum catalogo prorsus sustulisse: sed neminem novi, qui, Combefisii exemplo, Regulas in spuris poneret, Constitutiones vero pro Basilii genuino fetu haberet. Adversari igitur sententia omnino vicit, eorum, qui, ut Regulas, ita et monasticas quoque Constitutiones Basilio ascribunt. Ego autem si iis quæ posui principiis stare volo, ut a Combefisio, ita a cæteris quoque dissentire cogor: sed sic tamen, ut si reconciliari me unquam cum Combefisio difficillimum sit, reconciliatum me iri facillime cum cæteris sperem; modo cogitarint me ab ipsis in re levi dissentire. Mihi enim cum illis convenit, quidquid in Asceticis insigne est et eximium, omne id ad Basilium Magnum pertinere: solas vero monasticas Constitutiones ejus esse nego, quæ certe, si cum Regulis comparentur, nihil magni aut eximii complecti videbuntur. Nam, ut monui (c), Constitutiones monasticæ nunquam fortasse neque apud anti-

(a) Or. 20, pag. 358 et 359.

(b) Leg. n. 40.

(c) Leg. n. 40.

quos, neque apud recentiores citantur, cum tamen A Regulas sæpe citari constat: quod indicio est Regulas semper maximo in pretio fuisse, Constitutiones non item. Quare non satis queo Combefisium mirari, qui cum aliquod veterum aut recentiorum testimonium ad monasticas Constitutiones commendandas afferre debuisset, satis sibi esse credidit, si ipse eas impense laudaret. Causam autem, cur monasticarum Constitutionum Eustathium Sebastenum auctorem faciam, vident, opinor, omnes. Cum enim prius pro certo et explorato statuerim (a), monasticas Constitutiones et Regulas uni et eidem scriptori tribui non posse, eodemque loco affirmarim Basilium parentem esse Regularum, consequens est, si mecum consentire velim, ut aliquem Constitutionum auctorem, qui Basilium non sit, quæram. Quis autem, quæso, earum auctor verisimilius dici potest, quam Eustathius Sebastenus, qui, ut est apud Sozomenum (b), librum asceticum, qui Basilii Cappadocis nomine inscriptus erat, edidisse a quibusdam credebatur? Nam licere nobis non arbitramur, veterum testimonia, nisi eorum falsitas aliunde manifesto probari possit, pro falsis habere. Cum ergo, ut Sozomenus refert, essent qui librum quemdam asceticum, qui Basilii nomen præferebat, ab Eustathio Sebasteno conscriptum fuisse affirmarent: sequitur, si quis liber sit in Asceticis, qui Basilio tribui non possit, eum Eustathio ascribi oportere. Obscurum autem non est, talem esse Constitutionum librum. Nam, ut sæpe dixi (c), non idem auctor est Constitutionum, qui Regularum. Cum igitur Basilium Regularum auctor sit, ipse Constitutionum auctor esse non potest. Reliquum est igitur ut Constitutionum librum aut ad Eustathium pertinere dicamus, aut ad incognitum auctorem. Sed nemo hactenus, quod sciam, neque monasticas Constitutiones, neque ullam aliam Asceticorum partem incognito auctori tribuit. Omnes enim auctoritatem Sozomeni secuti, Ascetica semper aut Basilio ascribere, aut Eustathio. Et quidem etiamsi eruditi viriliter dissideant inter se de Asceticis, in eo tamen omnes prorsus inter se conveniunt, quod eorum aut Basilium auctorem faciant, aut Eustathium; ita ut si quis quid Basilio sustulit, id Eustathio largitus sit. Quodsi in manibus essent aliqua alia Eustathii opera, fortassis e styli similitudine ostendi posset monasticas Constitutiones ad eum pertinere: sed cum nulla sint, hoc argumentorum genere uti non possumus. Attamen alia adhibere licet non minoris ponderis aut momenti. Cum enim constet inter omnes Ascetica, sive Asceticorum partes, aut Basilii esse, aut Eustathii, si probaverimus monasticas Constitutiones Basilium auctorem non habere, eas Eustathio tribuendas esse simul probabimus.

(a) Leg. n. 34 et seq.

(b) Lib. III, c. 14.

(c) Leg. n. 34 et seq.

(d) Leg. n. 34 et seq.

45. Probare autem Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno adjudicari oportere, est proprie actum agere. Nam omnia argumenta quibus usi sumus (d), partim, ut ostenderemus Regularum scriptorem alium esse ab eo, qui monasticas Constitutiones edidit; partim, ut planum faceremus (e), dubitari nullo modo posse, quin Basilium parens sit legitimus Regularum, si quid probent, probant quoque necessaria quadam consecutione, Eustathium Sebastenum Constitutionum monasticarum auctorem esse. Etenim, si verum est Basilium opifera esse Regularum, consequens est, ut monasticas Constitutiones non ediderit, cum, ut dixi, Regularum et Constitutionum unus et idem auctor non sit. Cui autem, quæso, melius ascribi poterunt Constitutiones monasticæ, quam Eustathio, cui omnium consensu tribuendum est quidquid in Asceticis Basilianum non est? Ex quibus perspicere potest quæstionem, quam hic solvendam nobis proponimus, totam pendere ex iis locis, ubi, ut mihi quidem videtur, satis perspicue probavi, et Basilium Regularum legitimum parentem esse, et Constitutionum monasticarum auctorem alium esse ab eo, qui Regulas conscripsit (f); ob idque velim maxime ea Præfationis pars paulo attentius legatur. Interim, ut magis intelligatur, monasticas Constitutiones non immerito a nobis Eustathio Sebasteno tribui, hic eorumdem argumentorum, quæ jam ante protuli (g), quasi epitomen quamdam ob oculos ponendam esse judicavi. Notarunt ante nos et alii, Regularum auctorem anachoretis infensissimum fuisse, viderique hujusce vivendi generis pericula incommodaque ita exaggerasse, ut modum excedere videatur, cum tamen Constitutionum scriptor sic eis faverit, ut mediam sui operis partem totam eorum causa composuerit. Liqueat autem ex Basilii Epistolis (epist. 295), summum hunc virum anachoretarum vivendi rationem non probasse, ob idque jure ac merito dici debere Regularum auctorem. Nam hoc modo constabit, præstitisse se eundem tam in Regulis, quam in Epistolis, hoc est, anachoretarum exagitatorum osorenique. Quomodo vero fieri potuisset ut Basilium, cui certe anachoretarum institutum non placebat, scripsisset Constitutionum librum, in quo illa vivendi ratio maxime probatur? Restat igitur ut hic liber reddatur suo auctori Eustathio, qui, quidquid in Asceticis Basilii non est, ejus auctor semper ab omnibus habitus est. Inspurguntur in Regulis nonnulla, quæ severitatem quandam redolent (h), non aliter atque in quibusdam Basilii scriptis: a qua severitate longissime abest Constitutionum auctor: ergo non unus et idem est Regularum et Constitutionum scriptor, sed duo, quorum alter paulo severior, alter paulo indulgentior videri poterat. Ergo Basilium

(e) Ibidem 39 et seq.

(f) Leg. n. 53 et seq. et n. 57 et seq.

(g) Leg. n. 34.

(h) Leg. c. 37 et 41.

Regularum auctor est, cum et in aliis suis scriptis severitatis non mediocri monumenta certa reliquerit : Constitutionum autem legitimus parens est Eustathius, cum, si quid in Asceticis sit, quod Basilii non sit, ejus opifex esse ab omnibus credatur. Ita scriptæ sunt Regulæ, ut refertæ sint Scripturarum testimoniis; idcircoque Basilium, qui in suis libris sacras Scripturas passim citabat, putandus est composuisse Regulas, non autem Constitutiones, in quibus ejusmodi testimonia raro adhibentur. Nulli ergo alteri rectius ascribi potest Constitutionum liber, quam Eustathio, cui tribui debet quidquid in Asceticis Basilianam scribendi rationem non sapit. Familiare est Constitutionum scriptori, cum monasticum vivendi genus significare vult, vocibus aut φιλοσοφία, aut φιλόσοφος, aut φιλοσοφῆν uti (a) : quas tamen voces invenire non est apud Basilium hoc sensu acceptas. Non male igitur Constitutionum liber adjudicabitur Eustathio, qui, quod in Asceticis a Basiliano scribendi genere alienum est, suo quodam jure, eoque antiquo, sibi vindicat. Simile est quod sequitur. In memoriam igitur revocandum quod dixi, verbum ποιῆσθαι ita in Constitutionibus adhiberi, ut ipsis etiam locis, ubi tempore passivo ponitur, tamen significationem activam servet (b) : cujus rei suo loco multa exempla protulimus. Hic autem verbi ποιῆσθαι usus Basilianus non est : Eustathianus igitur, cum Eustathiana esse ab omnibus dicantur, quæ non Basiliana esse noscuntur.

46. Quanta sit antiquorum scriptorum auctoritas in ejusmodi quæstionibus persolvendis, nemo, qui paulum modo humanior est, ignorat. Basilio autem Regulæ antiquissimi et locupletissimi auctores tribuunt, Rufinus, Cassianus, imperator Justinianus, Photius (c). Proinde, cum nulla causa sit, cur ab hac priscorum scriptorum opinione discedamus, Regulæ Basilio adjudicari æquum est. Cum igitur satis constet ex dictis (d), ut mihi quidem videtur, Regularum scriptorem alium esse ab eo, qui Constitutionum librum edidit, nec Basilium earum opifex dici possit, qui scilicet ex veterum sententia Regulæ confecerit, certe hic Constitutionum liber jure ascribitur Eustathio, quem omnes facile fententur auctorem esse eorum Asceticorum, quorum Basilium auctor non est. Regulæ, si res ipsa diligenter consideretur, opus sunt longe et doctius et perfectius, quam monasticæ Constitutiones. Cum ergo ex his duobus operibus, ut sæpius monui (e), alterum Basilio, alterum Eustathio ascribi oporteat, convenit præstantiori Basilio tribui Regulæ, quæ præstantiores sunt : Eustathio vero minus præstanti, monasticas Constitutiones, quas nullus æquus rerum æstimator minus præstantes esse

(a) Leg. n. 57.
 (b) Ibidem.
 (c) Leg. n. 59.
 (d) Leg. n. 34 et seq.
 (e) Leg. n. 40.
 (f) Cod. cxci, p. 495.

A inficiabitur. Universe dici potest Regulæ ita conscriptas esse, ut ipsæ scribendi ratio Basilii phrasim plane redoleat. Neque in hoc mihi fidem haberi volo, sed gravi et erudito scriptori Photio (f), qui in Regulis stylum Basilii et manum agnovisse se testatus est. Sunt præterea in Regulis peculiaræ quædam Basiliani styli notæ, quas qui serio attenderit, eum ipsarum auctorem esse facile fatebitur. Qualis est hæc dicendi formula, *ego vidi*, aut, *ego novi* : qua familiariter uti solitum Basilium adnotavimus (g). Similiter suo loco monuimus (h), Basilium, cum de aliqua re disservisset, hæc concludendi ratione maxime delectari, καὶ τὰυτὰ μὲν ἐπὶ τοσοῦτον, vel, τὰ μὲν οὖν περὶ τοσοῦτον, vel alio simili modo. Hoc autem dicendi genus in Regulis quoque usurpatur. Haud dissimile est quod ascribam. Scripturam sacram significare volens Basilium, ita locutus est (i), *παράδιδωσιν ἰσως ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, tradit fortasse pietatis sermo*. Ita autem loqui quoque Regularum auctorem ad idem significandum constat (j). Basilium in suis libris non raro monet alios interpretes aliter quædam Scripturæ loca interpretari : quod etiam fecit qui Regulæ in lucem edidit (k). Has dicendi formulas, τὸν ἐπιμέλειαν τὴν κοινήν πεπιστευμένον, οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι, et ejusdem generis alias sæpius in Regulis, inveniri aliquanto ante multis exemplis ostendi (l). Eodem autem illo in loco ostensum est, Basilium, cum principium Proverbiorum explicaret, non aliter locutum fuisse. Ex quibus omnibus perspicere potest, Basilio tribuendas esse Regulæ, in quibus Basiliani styli monumenta multa exstant, non autem monasticas Constitutiones, in quibus ne vestigium quidem illius ullum reperitur. Sed si Regulæ semel Basilio ascribantur, superest ut Eustathius ob eam, quam sæpius protuli, causam Constitutionum monasticarum auctor esse dicatur. Præterea notum est et confessum, optimum scriptorem Basilium argumentum quod semel disquirendum suscepisset, ita tractare, ut nunquam aliud agat, nunquam a proposito aberret, nunquam omittat quidquam eorum quæ ad rem pertineant. Ita autem scriptus est Constitutionum liber, ut ejus auctor aliud egerit, aberraveritque a proposito, nec quidquam dixerit eorum quæ ad rem pertinerent. Et vero nisi docuisset ipse (cap. 18), scripsisse se primam sui operis partem ad anachoretas instituendos, id prorsus ignoraremus. Quæcunque enim in prima illa monasticarum Constitutionum parte leguntur, hoc est, in primis totis septemdecim capitibus, ea non magis ad anachoretas spectant, quam ad cœnobitas : imo vero plura sunt, quæ ad Christianos omnes referri possunt. Cui ergo persuaderi poterit, Basilium, qui a proposito decli-

(g) Leg. n. 29 et 42.
 (h) Leg. eundem n. 42.
 (i) Ibidem.
 (j) Ibidem.
 (k) Ibidem.
 (l) Ibidem.

nare non solebāt, ejusmodi libri architectum esse, in quo nihil proprium invenitur eorum, quorum gratia conscriptus fuisse dicitur? Certe, quantum ego auguror, si Basilius auctor esset Constitutionum monasticarum, monita, consilia, præcepta multa tradidisset, quibus anachoretæ partim ad proprias ejus status virtutes excolendas excitarentur, partim admonerentur, ut hujus instituti pericula, quæ magna et multa sunt, vitarent : quod cum factum non sit, inde colligi debet, hunc librum tribui non posse Basilio, qui de quacunque re diserebat diligentissime, sed alteri auctori, qui tantam diligentiam in scribendo non ponebat. Recte ergo fecerimus, si Constitutiones monasticas Eustathio adjudicemus, imitemurque doctissimos quosque omnium ætatum homines, qui, si quid putarunt Basili non esse in Asceticis, id episcopo Sebasteno ascribi oportere pronuntiarunt.

47. Libet alia quædam loca proponere, e quibus quisque facile intelligat Basilium Constitutionum monasticarum auctorem vere dici non posse. Primum exscribam, quod in præmio legitur (pag. 533) : *Πρόφασις μὲν οὖν, ὡς τὰ πολλὰ, τοῖς ἀνθρώποις τῆς περὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονὰς, καὶ φροντίδας, ὁ γάμος· οὐτε γὰρ τῆς τοῦ θήλεος ἐπιθυμίας ἀνδράσιν, ἢ γυναῖξιν τῆς τοῦ ἀρρένου, σφοδρότεραν καὶ βιαιοτέραν εὐροί τις ἂν ἐγκυμμένην τῇ φύσει τοῦ σώματος· καὶ μάλᾳ γε εἰκότως, οἷα δὴ περὶ τῶν τῶν ἐχθόνων βλάστησιν συνίστασθαι πεφοκυῖαν, etc.* *Conjugium autem, ut plurimum, causa est hominibus et occasio cupiditatis illius, quæ circa voluptates mundanas ac curas versatur: neque enim cupiditas ulla, quæ naturæ corporis insita sit, unquam reperiri potest vehementior violentiorque, quam ea est, qua viri feminas, aut feminæ mares appetunt; idque non mirum, cum ipsa suapte natura ad liberorum procreationem tendat, etc.* Quid, quæso, attinebat monachos institutum ita præfari? Basilius, meo quidem iudicio, talia scribere pudisset. Auctor primo capite ita loquitur : *Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνηθρώπησεν..... ἵνα κατὰ δύναμιν ἕκαστος καὶ ἐκάστη ὁρῶντες, ζηλώσωμεν τὸ ἀρχέτυπον. Quapropter etiam naturam humanam assumpsit,..... ut unusquisque et unaquæque ad id respicientes, pro viribus archetypum et exemplar imitemur.* Illud autem, ἕκαστος καὶ ἐκάστη. Basilianum non est. Etsi enim orator optimus multis admodum locis voce ἕκαστος utitur, nusquam tamen, si bene memini, vocem ἐκάστη addidit; in quo præstantissimos scriptores secutus est, qui vocem ἐκάστη, quæ plane redundat, voci ἕκαστος jungere non solent. Ita aliquanto post legitur (cap. 4, n. 1) : *Τὸ δὲ πρὸς τὸν Ἀδὰμ εἰρημένα, ὅτι πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοις εἴρηται, ὃν ἔλεγε. Καὶ γὰρ τὸν θάνατον ὥρισεν μὲν θεὸς κατ' ἐκείνου. Γῆ δὲ, καὶ εἰς τῆν ἀπελεύσιν, εἰπὼν· πάντες δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγο-*

νότες μετέσχον παραπλησίως ἐκείνω τοῦ πάθους. Quod autem eu quæ Adamo dicta sunt, dicta sint omnibus ex eo oriundis, hinc perspicuum est. Etenim illum quidem morti addixit Deus, « Terra es, et in terram revertieris », dicens : sed omnes quotquot ab eo originem duxere, non secus ac ipse hujus calamitatis participes exstiteret. Cum hoc legis, hinc perspicuum est, credas sermonem haberi de re aliqua, quæ prius explicata sit : sed secus est. Etenim quod hic perspicuum esse dicitur, id tale esse postea probatur. Auctor paulo peritior, ut mihi quidem videtur, aut vocem ἐντεῦθεν, quæ hoc loco male auditur, omisisset, sicque satis ἀπτε omnia consonarent, et ita interpretari liceret, Quod autem ea quæ Adamo dicta sunt, dicta sint omnibus ex eo oriundis, perspicuum est. Nam illum quidem, etc.; aut si voce ἐντεῦθεν uti vellet, verba inter se connectere debebat, hoc modo, ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι τὸν θάνατον, etc., hinc perspicuum est, quod illum quidem, etc. Interpres velus, cum videret verba Græca non belle inter se cohærere, ita verterat, quasi reipsa ita legisset, ut scribi debuisset dixi. Sic enim interpretatus fuerat, Quod autem quæ Adæ dicta sunt fuerint, ea omnibus etiam dicta sint qui ab eo sint oriundi, ex hoc liquido perspicui potest, quod cum illum, etc. Neque vero vox, dicens, concinne locata est (a), neque merito credi potest Basilius hac Scripturæ citandæ formula usus fuisse : qui scilicet, ut jam alii notarunt, unus omnium aptissime eam citaret. Ita rursus capite decimo tertio scriptum invenitur (pag. 558), Ὅτι δὲ καὶ τοῖς πραότητος ἐπιμελουμένοις πρέπει ἢ εὐκαιρος ἀγανάκτησις, ὅν ἔλεγε. Καὶ γὰρ Μωσῆς πραύτατος πάντων ἀνθρώπων μαρτυρηθεῖς, etc. Quod autem et eos qui mansuetudinem excolunt, deceat opportuna indignatio, hinc patet. Moses enim qui hominum omnium mansuetissimus fuisse perhibetur, etc. Sic, ut jam notavi, loqui potuit vir indisertus Eustathius, non Basilius, oratorum præstantissimus. Nonnihil est, quod auctor de Paulo apostolo locuturus, ita scripsit (pag. 515) : Καὶ τοῦτου ἀξιοπιστότατόν σοι παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον. Atque hujus rei testem fide dignissimum tibi adducam, sanctum Paulum. Etsi enim Basilius, ut jam alibi monui (b), sæpissime Paulum apostolum nominat, nusquam tamen, quod sciam, epitheto illo, ἅγιος, utitur. Et quoniam ejus loci mentionem feci, adnotabo quasi præteriens, negligentiam quamdam in iis, quæ retuli, verbis deprehendi, quæ, quantumcunque est, diligentissimo scriptori Basilio tribui nullo modo potest. Cum igitur ita auctor scripsisset, παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον, prosecutus est hoc modo, πῆ μὲν λέγοντα· expectas dum dicat πῆ δέ, sed frustra. Ubi enim πῆ δέ scriptum invenire debuisses, hujusce auctoris (cap. 20, n. 5) indiligentia factum est, ut

^a Genes. III, 19.

(a) Erasmus in præf. edit. Basil.

(b) Præf. tom. I, n. 69.

scriptum invenias, ἐτέρωθι δὲ πάλιν. Cum alibi ita A lego, σύντομον τὴν ἀπόκρισιν παρεξόμεθα, ὅτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος, etc., *Paucis respondebimus, hoc a dicino Apostolo, etc.*, non possum quin rursus notem hanc vocem, θεός, mihi videri in genuinis Basilii operibus inusitatum esse. Nec indignum arbitror quod notetur, multas voces in μα cadentes non raro in Constitutionum libro usurpari: quibus auctor non parum delectatus esse mihi videtur. Ejusmodi sunt vocabula hæc, σπούδασμα, ἀσχημα, ἐμπόρευμα, θησαύρισμα, ἀτόπημα, quibus tamen vocibus non video Basilium libenter uti. Animadverti etiam has voces ἐσπουδακώς, ἐσπούδακε, διεσπούδακε, quæ rarissime apud Basilium leguntur, sæpissime in monasticis Constitutionibus usurpari. Denique universe dicam, si Constitutionum liber ad Basilium pertineret, fore, ut in eo aliquod saltem eloquentiæ Basilianæ atque eruditionis vestigium exstaret. Basilium enim vel invitus facunde et perite scribebat. Tales autem non esse Constitutiones monasticas, vel ex eo solo intelligitur, quod nemo ante Combefisium neque ob eloquentiam, neque ob eruditionem eas laudaverit. Imo ne ipse quidem Combefisius usquam ipsas laudavit ob facundiam. Quis autem præter Combefisium facile sibi persuadet eruditum esse ejusmodi opus, ex quo eruditi, cum aut de moribus, aut de aliis quibusvis rebus scriberent, nihil unquam ad illustrandas suas sententias excerptere. Et ut exemplo aliquo confirmetur quod dico, velim legatur eximium illud opus, quod homo doctrina præstans Matthæus Petididier adversus multos Ludovici Dupini errores conscripsit (a). Cum igitur is, quem dixi, vir eruditissimus multas Basilii sententias scitu dignissimas notaret, ut cætera Basilii scripta, ita genuina ipsius Ascetica sæpius citavit, sermonem *De judicio Dei*, brevem tractatum *De abdicatione rerum*, Regulas tam prolixiores quam breviores: et tamen ibi de monasticis Constitutionibus prorsus siletur.

47 bis. Aliud argumentum proponere libet. Rufinus cum Regulas interpretatus esset, easque Urseio abbati dedicare statuisset, ita eum in sua præfatione alloquitur (b): *Tui sane sit officii, etiam aliis monasteriis exemplaria præbere: ut secundum instar Cappadociæ, omnia monasteria eisdem et non diversis vel institutis vel observationibus vivant.* Ex quibus patet illorum temporum monachos in Cappadocia regulis usos fuisse ad suam instituendam vitam. Nam instituta illa observationesque, quarum eo loco mentio fit, nihil aliud esse quam ipsas Regulas, ex ea, quam mox laudavi, Rufini præfatione constat. Quomodo autem, quæso, Cappadociæ, adeoque ipsius diœcesis Cæsariensis monachi ipsa Basilii ætate regulas sibi sequendas proposuissent, si earum auctor fuisset Eustathius? Quomodo non potius detestati fuissent ejusmodi regulas, quas opus esse

cognovissent hominis, qui ut Arianis conjunctissimus et amicissimus, ita Basilio infensissimus ac inimicissimus erat? Futurum fuisse arbitror ego, ut monachi illi, qui Eustathium ducem habuissent, cum in cæteris Cappadociæ locis, tum maxime in diœcesi Cæsariensi lapidibus a populo obruti fuissent. Fateor quidem nihil vetare, quominus Eustathius, qui et ipse monachorum vitam imitabatur, paucos quosdam e discipulis suis habuerit monasticæ vitæ socios, qui ob simulatam et fidem et pietatem populum initio fefellerint: sed ab eo institutum fuisse in Cappadocia monachorum ordinem, eundemque ibidem perseverasse potuisse post cognitam semel Eustathii in fide inconstantiam, et post apertam illius a Basilio alienationem, credibile non videtur. Par est igitur regulas, quibus, teste Rufino, monachi in Cappadocia regerentur, tribui non Eustathio, sed Basilio: quarum si Basilium semel opifex dicitur, Constitutionum monasticarum parens dici non potest, cum ut ex dictis satis liquet, utriusque operis non idem scriptor sit. Nemo ergo mirari debet, si Constitutionum librum tribuamus Eustathio, cum nihil fecerimus, quod non fecerint cæteri, qui Eustathio quoque ascripserunt quidquid in Asceticis non Basilianum esse sibi videbatur.

48. Ultimo loco Combefisii argumento contra ipsum Combefisium utar. Vir igitur doctissimus, cum probare vellet, Basilium Regularum auctorem non esse, ita ratiocinatus est: Auctor libellorum *De judicio Dei et De fide*, idem est, qui Regularum. Is autem qui libellum *De fide* conscripsit, vocem θεοούσιος in sua fidei explanatione de industria reticuit, ut mitiorum Arianorum gratiam sibi conciliaret: quod silentium cum cadere non possit in Basilium, qui consubstantialitatis et fidem et vocem semper palam defendit, necesse est ut cadat in Eustathium, qui cum Macedonianus esset, voce illa θεοούσιος uti recusabat. Ergo, inquit is, quem modo dixi, vir eruditissimus, dubitari merito non potest, quin Eustathius ut libellorum *De judicio Dei et De fide*, ita Regularum quoque legitimus parens sit. Ego autem facile quidem fatebor, eum qui libellos *De judicio Dei et De fide* composuit (c), alium non esse ab eo qui Regulas in lucem edidit, idque cæteros omnes pariter confessuros puto: sed aliud prorsus concludo. Itaque ita adversus Combefisium ratiocinari licet: Auctor libellorum *De judicio Dei et De fide*, idem est, qui Regularum: qui autem libellum *De fide* confecit, voce θεοούσιος in sua fidei explanatione usus est (tom. II, n. 4): non igitur hæc fidei expositio tribui potest Eustathio, qui, quod a Macedonio stabat, voce illa θεοούσιος minime utebatur: at hæc ipsa fidei expositio, in qua vox θεοούσιος optime convenit in Basilium Magnum, qui vocem θεοούσιος privatim et publice acriter defendere semper gloriatus est. Rursus adversus

(a) Tom. II, pag. 502 et seq.
(b) *Cod. Regul.* p. 97.

(c) *Leg. n.* 50 et seqq.

eandem Combefisium ita ratiocinari possumus : A
Regulæ eundem auctorem habent, quem libelli *De*
judicio Dei ac *De fide* : sed hic *De fide* libellus Eus-
tathio ob eam, quam dixi, causam tribui non pos-
test : nec ipsæ igitur Regulæ ei ascribi possunt,
cum idem auctor, Combefisio fatente, et Regulas et
hunc *De fide* libellum vulgavit. Sed, si neque libel-
lus *De fide*, neque Regulæ ascribi possunt Eustathio,
consequens est ut Basilio tribuantur, cum Basilius
et Eustathius ita inter se Ascetica partiantur, ut
quidquid in Asceticis ad alterum non pertinet, id
ad alterum pertinere inter omnes constet. Nunc
autem ad propositum ita revertamur, ut Eustathium
Constitutionum monasticarum auctorem esse pau-
cis ostendamus : quod factu facile est. Etenim si
Basilii ut libelli *De fide*, ita Regularum auctor esse
dicitur, alius Constitutionum librum scripserit ne-
cesse est, cum, ut sæpe dixi, multisque probavi,
Regularum et Constitutionum non unus, sed duo au-
ctores sint. Ex dictis autem liquet Basilium tam
libellum *De fide* quam Regulas conscripsisse : non
igitur Basilius, sed aliquis alius monasticarum Con-
stitutionum auctor dicendus est. Eustathius au-
tem solus est, cui merito tribui possint : quem vi-
delicet hactenus eruditi omnes auctorem fecerunt
eorum, quæ in Basilii Asceticis pro spuris et adul-
terinis habita sunt. Et quando ex Combefisii ar-
gumento opis aliquid ad meam opinionem stabi-
liendam capere semel cœpi, ex eodem ipsam con-
firmare pergam. Etenim, si Combefisio, qui in illo
De fide libello vocabulum *ὁμοούσιος* deesse falso pu-
taverat, ita argumentari licuit : Opus in quo vox
ὁμοούσιος tacetur, Eustathio convenit magis quam
Basilio, non video cur nobis quoque ita argumentari
non liceat : Opus in quo nomen *ὁμοούσιος* omitti-
tur, Eustathio potius tribui debet quam Basilio :
sed vocis *ὁμοούσιος* ne vestigium quidem in toto Con-
stitutionum libro exstat ; æquius est igitur ejus-
modi librum Eustathio adjudicari, quam Basilio.
Et ut hujus argumenti vis magis intelligatur, loca
tria quæ maxime ad rem faciunt, hic exscribere
non pigebit. Primum adducam e libello *De fide*, in
quo ita legitur (pag. 228) : Οὕτω φρονοῦμεν, καὶ οὕτω
βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον. Sic sentimus, sic-
que baptizamus in Trinitate consubstantiali. Alia
duo mutuabor e monasticis Constitutionibus (cap.
2, pag. 541), in quibus ita scriptum invenimus :
Ἦντα μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ τὸ ἐαυτῆς ἀνακτινοῦσα νο-
ρῶν, τὸ φυσικῶς ἐγκρατεσπαρμένον αὐτῇ παρὰ τῆς πε-
ποιηκυίας αὐτῆν ἁγίας Τριάδος, βουλεύεται τὰ, etc.
Etenim animus quando sua intelligendi vi commota,
quæ ei naturaliter a sancta Trinitate ipsius opifrice
insita est, de rebus deliberat, etc. Et paucis inter-
jectis sic persequitur : Τοῦτο μὲν εἰς ἁγίαν καὶ
προσκυνητὴν Τριάδα, κατὰ τὸ ἔνδον, ἀτενὲς ἐνορῶσα,
etc. Hoc videlicet, quantum fieri potest, intentis
animi oculis in sancta et adoranda Trinitate con-
tuens, etc. Vocem *ὁμοούσιος* videmus in libello *De*
fide usurpata, cum mentio habetur de sanctissima

Trinitate : at in monasticis Constitutionibus hæc
quidem sanctissima Trinitas nominatur, sed tamen
utroque loco vocabulum *ὁμοούσιος* prætermittitur.
Varia autem illa scribendi ratio diversum scriptorem
indicare merito videri potest : quorum primus erit
Basilius, qui voce *ὁμοούσιος* unice delectabatur ;
alter erit Eustathius, qui aliorum Macedonianorum
exemplo eam, quam dixi, vocem diligenter vitabat.
Jam ad reliqua properabo, sed si prius celebrem
Sozomeni locum, qui his disputationibus materiam
dedit, explicare conatus fuero : quod ut felicius
succeedat, eum locum iterum oculis subjicere visum
est, sed sic tamen ut verba Græca, quæ prius retuli
(num. 27), hoc loco omittam. Ita igitur Sozomenus
loquitur, lib. III, cap. 14 : Apud Armenios vero et Pa-
phlagonas, et accolæ Ponti, Eustathius, Sebastia
in Armenia episcopus, monasticæ conversationis au-
ctor fuisse dicitur : et de arctioris vitæ disciplina, de
cibus quibus utendum, aut a quibus abstinendum es-
set, de vestibus quibus uti oporteret, de moribus deni-
que et exacta vivendi ratione præcepta tradidisse ;
adeo ut quidam affirmant librum asceticum, qui Basi-
lii Cappadocis nomine inscribitur, ab eo conscriptum
fuisse. Erant igitur olim, Sozomeno auctore, quo-
rum iudicio asceticus quidam liber, qui Basilii
Cappadocis nomine conscriptus erat, ad Eustathium
Sebastenum pertinebat. Puto autem Sozomenum
nihil aliud nisi monasticarum Constitutionum librum
indicare voluisse. Nec mirum cuiquam videbitur,
librum qui Eustathii erat, nomine Basilii inscri-
ptum fuisse, si meminerit multa scripta esse, quæ
tam in vulgatis quam in veteribus libris sanctorum
Patrum nomine inscribuntur, quæ tamen hodie ab
eruditis hominibus in subditiis et adulterinis poni
videmus. Cum igitur Constitutionum monasticarum
liber, qui Eustathii erat, Basilii nomine inscriptus
fuit, nihil ei novi accidit : sed eandem sortem ha-
buit, quam multa alia scripta, quæ cum aliorum
essent, aliorum tamen nominibus falso inscripta
sunt. Ejus rei causas quærere, nihil ad me attinet :
mihi satis est, si res ita sit, nec negari possit. Sed
audire mihi videor qui conquerantur inmoratum
me fuisse in probanda re non dubia, cum ostendere
debuissent Sozomenum, cum ita locutus est : Adeo
ut quidam affirmant librum asceticum, qui Basilii Cap-
padocis nomine inscribitur, ab eo [Eustathio] conscri-
ptum fuisse, nihil aliud his verbis significare vo-
luisse, nisi solum Constitutionum monasticarum li-
brum, quod ut maxime dubium, ita probatu difficilli-
mum videri potest. Ego autem aliter sentio, idque
arbitror non obscurum fore, si ea, quæ mox re-
tuli, Sozomeni verba paulo diligentius legantur.
Ibi enim solum mentio fit de arctioris vitæ disci-
plina, de cibus quibus utendum, aut a quibus abs-
tinendum, de vestibus quibus uti oporteret, de
moribus denique et exacta vivendi ratione : qui-
bus verbis Constitutionum monasticarum liber tam
perspicue indicatur, ut tantum non nominari videat-
ur. Omnia enim quæ in illo Sozomeni loco legum-

tur, unice Constitutionum libro conveniunt, non autem Regulis, quas si Sozomenus designare voluisset, debuisset sane quod in his præcipuum est et singulare recensere : quod cum non fecerit, ne de ipsis quidem cogitasse putandus est. Nemo autem nescit, si quid eximium est et peculiare in Regulis, id situm esse in mira illa innumerorum Scripturæ testimoniorum collectione : quæ testimonia tam apte tamque concinne proferuntur, ut plurimæ atque gravissimæ cujuscunque generis quæstiones doctissime ac dilucidissime solvantur, difficillima Scripturæ loca explicentur breviter simul et perdiligenter, et ubique saluberrima utilissimaque præcepta ad componendos mores tradantur. Rufinus Cassianusque et Photius, cum de Regulis loquerentur, horum Scripturæ locorum meminerunt ; nec immerito, cum Basilii Regulæ non aliunde magis quam ex illis testimoniis ab aliorum asceticis distinguantur. (Vide infra num. 62, prope fin.) Qua igitur ratione potuisset Sozomenus de his testimoniis tacere, nec ullam mentionem facere eorum, quæ Regularum propria sunt, si ipsas eo, quem exscripsi, loco indicare sibi proposuisset? Non igitur Sozomeni verba accipienda sunt de Regulis, ad quas apte referri non possunt, sed de Constitutionum monasticarum libro, ad quem optime accommodantur quæcumque Sozomenus hoc loco scripsit. Nunc autem quinam illi essent, qui asceticum illum librum nomine Basilii inscriptum Eustathio adjudicari oportere affirmarent, merito quæri potest. Fuisse arbitror illius ætatis eruditissimos quosque atque studiosissimos, qui, cum assidui essent in volvendis auctorum libris, fortasse antiqua quædam monasticarum Constitutionum exemplaria invenissent, in quibus pro Basilii nomine nomen Eustathii positum esset : aut certe qui cognovissent ex styli dissimilitudine, ejusmodi opus ad Basilium pertinere non posse ; ob idque judicassent illud ascribi debere Eustathio, quem aliunde rescivissent scriptum aliquod asceticum in lucem edidisse. Nec enim res talis sine causa affirmari potuit. Alii vero, qui in legendis auctoribus minus versati essent, falsa libri inscriptione delusi, facile mera Eustathiana Basilio Magno ascripserunt. Sed fortasse dicet aliquis : Si qua olim exstitissent exemplaria, in quibus pro Basilii nomine nomen Eustathii scriptum esset, cur nulla ejusmodi exemplaria hodie in bibliothecis reperiuntur? Mihi verisimile fit, si quando tales libri existerint, librarios, qui male audire Eustathium viderent, vererenturque, ne, si illius nomen in iis, quæ exscribebant exemplaribus cerueretur, minoris libros suos venderent, propterea de industria nomen tam mali ominis prorsus rescidisse. Quid tandem sentiam de primis illis Sozomeni verbis, *Apud Armenios vero et Paphlagonas, et accolos Ponti, Eustathius, Sebastie in Armenia episcopus, monasticæ conversationis auctor fuisse dicitur, nunc aperiã. Mihi igitur satis probabile vi-*

detur, pauca quædam monasteria ab Eustathio constructa fuisse in Armenia, et, si quis ita velit, in Paphlagonia : in quibus Eustathiana vivendi norma ob viri malam famam non diu vigerit, et in quæ pro Eustathiano Basilianum institutum brevi introductum sit, ob magnam scilicet sanctissimi ac eruditissimi Patris apud omnes existimationem. Quod autem additur de accolis Ponti, id Rufinus, qui Basilii æqualis erat, falsum esse docet. Ita enim lib. II, cap. 9, loquitur : *Basilii Ponti urbes et rura circumiens, desideras gentis illius animos et parum de spe futura sollicitos stimulare, verbis et prædicatione succendere, callumque ab his longæ negligentie capiti abolere, subegitque, abjectis inanum rerum et sæcularium curis, suimet notitiam recipere; et in unum coire, monasteria construere, psalmis et hymnis et orationibus docuit vacare; pauperum curam gerere, eisque habitacula honesta, et quæ ad victum necessaria sunt præbere; virgines instituere, pudicam castamque vitam omnibus pene desiderabilem facere. Ita brevi permutata est totius provinciæ facies, ut in arido et squalenti campo videretur seges secunda, ac læta vinea surrexisse.* Hoc idem confirmavit et Socrates, qui lib. IV, cap. 26, ita scripsit : *Δεδιώξ γὰρ μὴ πῶς Ἀρειανὴ καινοτομία καὶ τὰς κατὰ τὸν Πόντον ἐπινεμηθῆ ἑπαρχίας, δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ μέρη διέβαινε· ἐκεῖ τε ἀσκητήρια συστητάμενος, καὶ κατηχήσας τοὺς ἀνδρας ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, τοὺς σαλευμένους ἐστήριξε.* Veritus enim [Basilium] ne Ariani dogmatis novitas Ponti quoque provincias depasceret, celeriter ad eas partes se contulit; cumque illic monasteria constituisset, et cunctos suis prædicationibus instituisset, nutantes eorum animos confirmavit. Prætereaque, si quis velit pauca quædam monasteria in Ponto etiam ab Eustathio instituta fuisse, quorum ipse jure auctor dictus sit, non pugnabo ego; nec enim video quid inde nostra sententia lædi possit. Etenim non nego Eustathium monasteria aliqua hic illic initio instituere potuisse: sed dico, si res ita sit, mihi certissimum videri, Eustathianam illam vivendi normam in illis monasteriis parum diu viguisse, ob hominis odiosissimum nomen, eique Basilianam statim subrogatam fuisse, ob piissimi ac doctissimi scriptoris famam.

§ XI. *Pars octava, in qua de Epitimiis disputatur.*

49. Epitimia, de quibus disserere nunc aggredior, non eodem loco in editione Parisiensi leguntur : quod ita factum est, ut ea quæ vera ac germana esse putabantur, a falsis atque adulterinis discernentur. Ego autem, qui de omnibus idem iudicium tuli, omnia simul edenda esse censui : eo magis quod in uno codice Regio continenter legantur. Ordo quidem postulabat, ut prius de Epitimiis agerem quam de monasticis Constitutionibus, cum ea ante ipsas posuerim : sed quoniam argumenta, quibus usus sum partim in probandis ite-

gulis, partim in repudiandis Constitutionibus, erant ejusmodi, ut alia ab aliis penderent, idcirco ea continua oratione proponere constitui; verebar enim ne, si a se invicem divellerentur, ipsorum vis ac pondus minueretur. Hæc igitur causa fuit, cur in hunc locum Epitimia rejecerim. Ita autem sentit doctissimus vir Combesius (a), ut omnia hæc Epitimia Basilii potius quam alterius esse putet: alii vero duntaxat eorum partem Basilio tribuunt. Quid autem de Epitimiis sentiam ipse, aperire non omittam. Sed, antequam rem aggrediar, existimavi, ne aliqua confusio suboriretur, Epitimia illa in tres classes dividenda esse. Prima, priora undecim nostræ editionis Epitimia complectetur: secunda, reliqua omnia ad usque sexagesimum: tertia comprehendet alterius generis Epitimia, quæ a nescio quibus ita inscripta sunt, Ἐπιτίμια εἰς τὰς κανονικὰς, Epitimia in canonicas. Epitimia primæ et tertiæ classis tanquam genuina in Parisiensi editione posita sunt ante monasticas Constitutiones: at Epitimia secundæ, tanquam adulterina post ipsas rejecta sunt. His dictis, disputationem ingrediamur. Arbitror quidem Epitimia omnia supposititia esse atque adulterina, sed ita tamen, ut alia aliis pejora sint, majoresque ac evidentiores peregrinitatis notas præ se ferant. Ad quod genus referenda esse puto ea, quæ in secunda classe collocavimus: at primæ ac tertiæ classis Epitimia et ipsa quoque meo quidem judicio spuria sunt et peregrina: sed, ut dixi, minora vobelas indicia præferunt. Incipiam ab Epitimiis primæ ac tertiæ classis; postea de secunda classe disputabo. Primum ejusmodi Epitimiorum antiquus nullus scriptor mentionem unquam fecit: deinde in uno duntaxat aut altero veteri libro reperiuntur. Accedit, quod multa aut nove dicta sint, aut novo quodam modo accipiantur. Exempla, ut quidque occurreret, proferam. Sic igitur in quarto primæ classis epitimio scriptum invenitur (pag. 527): Εἰ τις ὑβρίζει ἢ ἀντιλέγει.... καὶ μὴ ὑπακούει μετὰ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ χαρᾶς, ὡς πληροφοροῦν αὐτόν, ubi verbum πληροφορεῖν sumi videtur pro eo, quod est, *nimum in se confidere, et in suo sensu abundare*, cum tamen apud Basilium pro *persuadere*, aut *certiorem facere* usurpari soleat (b). Verba quæ mox exscribam, sumpta sunt ex epitimio octavo. Ibi autem ita legitur: Εἰ δὲ τοῦτων γινομένων ἀμελοῖη τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, χωρίζεσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς· Μικρὰ γὰρ ζῆλον τὸ φάρμακον ζυμοῖ, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον. Quod si his factis neglexerit suam salutem, *separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate, nam « Modicum fermentum totam massam corrumpit »*, ut sanctus dixit: ubi duo non Ba-

siliana esse judico. Etsi enim Basilius passim sermonem instituit de communitate, seu de ipso fratrum conventu, nusquam tamen, ut jam monui (c), in Asceticis suis genuinis voce *συνοδία* usus est. Illud quoque, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον, adulterinum esse mihi videtur. Basilius enim, ubi citat apostolum Paulum, citat autem sæpissime, tamen nullo loco simpliciter dixit, ὁ ἄγιος. Imo etiam epithetum illud, ὁ ἄγιος, nusquam apud Basilium, ubi de Paulo apostolo sermo habetur, adhibitum fuisse invenitur. Et illud addere posim, quod Basilius cum testimonia quædam e Scriptura profert, scriptores sacros in fine periodi nominare non solet. Ergo si horum Epitimiorum esset auctor, omissa voce ἄγιος, qua de Paulo loquens non utebatur, ita potius scripsisset, χωρίζεσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς, κατὰ τὸν εἰπόντα, Μικρὰ ζῆμον, etc., *separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate, juxta eum qui dixit, « Modicum fermentum, »* etc. Nec prætereundum silentio, vocem *συνοδία* in epitimio undecimo repeti: quæ vocis insolitæ repetitio, horum Epitimiorum peregrinitatem magis ac magis indicat.

50. Hactenus de prima classe Epitimiorum: nunc de tertia disserendum. Et hic quoque paucis absolvam. Sane non video causam ullam, cur hujus classis Epitimia probarentur, cum priora prius repudiata sint; nam de omnibus pariter siletur apud antiquos. Omnia in uno duntaxat aut altero veteri libroveniuntur. Præterea cum oculos conjicio in epitimium secundum, mihi persuadere non queo ejusmodi Epitimia Basilii Magni esse. In eo autem ita legitur (pag. 530): Ἡ βλασφημία σὰ τινὰ τῶν προσκυτῆδων τῶν πεπιστευμένων διατυποῦν τὰ ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ, ἀφορίζεσθω ἑβδομάδα μίαν. Quæ maledixit alicui ex sororibus quæ rebus asceterii regendis proponuntur, cæterarum privetur consortio hebdomadam unam. Illud enim ἀσκητηριον insolite dictum est, nec usquam, opinor, ea voce in suis Asceticis genuinis usus est Basilius. Ita scriptum est epitimium decimum tertium, ut verborum ordo non parum displiceat. Sic autem legitur: Ἡ καταφρονητικῶς, μετὰ δῆθεν ἡσυχίας μὴ πληροῦσα τὸ ἐπίταγμα, ἀφορίζεσθω, etc., ad verbum: Quæ contemptum, cum quiete videlicet non implet præceptum, cæterarum consortio privetur, etc. Ubi vocula μὴ posita est loco non suo. Sic enim potius scribi oportuisset: Ἡ καταφρονητικῶς, μὴ δῆθεν μετὰ ἡσυχίας πληροῦσα τὸ ἐπίταγμα, etc., quod ad verbum ita interpretari licuisset: Quæ contemptum, non autem quiete et silentio implet præceptum, etc.; atque hoc pacto vox quælibet tam Græce quam Latine locum suum obtinisset. Nec magis placet quod in epitimio decimo septimo legitur, in quo ita

⁴⁵ Galat. v, 9.

(a) Basl. recens. tom. II, pag. 225.

(b) Lege n. 38.

(c) Num. 32.

scriptum est : 'Η μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν συνάξεων ὁμίλοῦσά τινι τῶν ἐξω γυναικῶν, ἀφοριζέσθω, etc. *Quæ post absolutas synaxes cum aliqua externa muliere confabulabatur, separaretur, etc.* Illud enim, τῶν συνάξεων, præter Basilii consuetudinem positum est : qui etsi communionis sacræ crebro mentionem facit, nusquam tamen, quod quidem sciam, voce σύναξις utitur.

51. Quod jam ad Epitimia secundæ classis attinet, talia sunt, ut mirum sit eruditissimum virum Combefisium ejusmodi Epitimia pro veris ac germanis agnovisse, aut certe in eam opinionem valde propendisse. Cum enim dixisset Epitimia, quæ in Parisiensi editione diversis locis posita sunt, in suo veteri libro continenter legi, sic loquitur (a) : *Mazarini codex omnia simul complexus est, eidemque ascripsit vero aut existimato Basilio : ac potius vero, subnectens iis opusculis quæ communiter in Basilii Magni genuinis numerantur. Et vero quot sunt voces in hac Epitimiorum classe, tot sunt fore peregrinitatis notæ : quod ex eorum lectione facile a quovis cognosci potest. Hic monere volo, hujus secundæ classis epitimium primum in nostra editione duodecimum esse. In eo autem ita legitur (pag. 527) : Εἰ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου, μὴ λαβῶν εὐλογίαν ἢ ἀπολυθείς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου μετὰ εὐχῆς, ἔστω ἀκοινώνητος. Si quis egrediatur e monasterio non accepta benedictione, aut non dimissus ab archimandrita cum precatione, a cæteris sejungatur. Certe præstare ausim, duas has voces, μοναστήριον et ἀρχιμανδρίτης, quæ non hic solum, sed in aliis etiam epitimiis sæpe leguntur, nusquam apud Basilium reperiri. Addere possim et alia vocabula non pauca in iisdem illis Epitimiis passim occurrere, quæ si non omnia, at pleraque tamen minus adhuc Basiliana esse videbuntur. Qualia sunt hæc, ἀρχικουνίτις, κούνιον, ἀπευλογία, μαφόριον, ἑρδινος, ἡσυχαστής, ὀσιτάριον, ἀρχιεβδομαδάριος, quæ voces cum aut Latinæ sint, aut valde insolitæ, novi aliquid simul et peregrini manifeste indicant. Et vero si Caroli Cangii *Glossarium Græcum* legatur, ibi horum Epitimiorum non minimam partem e veteri quodam Pœnitentiæ Græco citatam intueri licebit. Ejus quam dixi rei exempla duo e voce ἡσυχαστής proferam : si cui libuerit videre plura, alias quas modo notavi voces in ipso *Glossario* quærere poterit ; hacque brevi ac facili via inveniet quod quærat. In eo igitur *Glossario* ita scriptum est, ubi vocis ἡσυχαστής declaratio traditur : Εἰ τις εὐρεθῆ ἁλῶν εἰς τὰ κελιά, ἐκτὸς τῶν ἐνοικούντων αὐτὰ, ἢ τῶν ἡσυχαστῶν, γενέσθω ἀπευλογίας. Rursus : Εἰ τις περισσῶς, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τὴν μετὰ τὰ ὄρθρινά, εἰσέρχεται εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἐκτὸς τῶν ἡσυχαστῶν καὶ τῶν τὴν φροντίδα ἐγκειρισμένων, γενέσθω ἀπευλογίας. Horum autem epi-*

timiorum primum, in nostra editione quadragesimum quartum est ; secundum, quartum et quinquagesimum. Ex quibus satis intelligitur ejusmodi Epitimia non Basilio, sed recentiori cuiquam scriptori tribuenda esse.

§ XI. *Pars nona, ubi expenduntur opuscula duo, quæ Combefisius non ita pridem in suo Basilio recensito pro novis ac genuinis edidit.*

52. Horum opusculorum primum ita exorditur (b) : Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος· Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ πρὸς τὸ οὐδὲν ἠκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων· καὶ τοῦ Ἀποστόλου, τῆς σιωπῆς τὸ κρίμα φοβερὸν δεικνύοντος, etc. *Cum Dominus noster Jesus Christus præcipiat : « Quod vobis dico in tenebris, dicite in luce ; et quod auditis in ore, prædicate super tecta » ; » Apostolus item silentii tremendum judicium ostendens, etc.* Ita autem desinit : Ἴνα πληρωθῆ ἐν ὑμῖν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, ὅτι Ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες λαοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι· quo in vobis impleatur illud Apostoli : « *Hæc commenda fidelibus hominibus, qui et alios docere erunt idonei* ». » Hic quæstio est, fueritne hoc opusculum conscriptum ab eo, qui Asceticum, quod vocant, in lucem edidit, an ab aliquo, qui Ascetici auctor falso haberi voluerit. Meminisse autem juvat, non intelligi proprie Ascetici nomine omnia scripta ascetica, sed duntaxat libellos *De judicio* ac *De fide*, *Moralia* et *Regulas* tam breviores quam longiores. Ex quo fit, ut si hæc lucubratiuncula vera sit et genuina, necessario aut Basilio tribuenda sit, aut Eustathio, cum alteruter Asceticum eo quem dixi modo acceptum vulgasse ab omnibus credatur. Combefisius nullo modo dubitat quin hæc lucubratiuncula vera sit ac germana : Tillemonius (c) vero eam quidem pro vera habuit, sed ita tamen, ut non obscure indicaret se non longe abesse ab eorum opinione, qui aliter sentirent. Ait enim se in ipsa parum et ignicolorum et elegantiae Basilii vidisse. Ego autem non dicam videre me in hoc opusculo parum Basiliani styli : sed affirmabo potius me nihil omnino in eo invenire, quod tanti viri phrasim vel paululum sapiat. Sermo humilis est et abjectus : verborum constructio in aliquibus locis nulla : sententiæ obscuræ. Sermonem abjectum esse et humilem, nemo, opinor, homo, qui hoc epistolium legerit, inficiabitur. Imo etiam id ita esse, ex eis quæ mox exscribam fragmentis facile a quovis intelligi poterit. Jam unum aut alterum locum proferam, ut verborum constructionem alicubi nullam esse probem. Ita igitur auctor scripsit : Προσθήσεται δέ μοι τὸ κρίμα, πρῶτον μὲν τὴν αἴτιαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκ-

⁶⁶ Matth. x, 27. ⁶⁷ II Tim. II 2.

(a) *Basil. recens.* t. II, p. 225.

(b) *Ibid.* pag. 99.

(c) *Tom. IX*, pag. 634.

κλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς (a) τὸ ἔργον A διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀποδείξεις περὶ τοῦ πάσαν παρὰ βασιιν ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικήσαντος· ὥστε, etc. Quæ verba sic Latine reddidit Combefisius : *Hinc vero ejusce rei rationem adjungam ; primum quidem quæ causa sit, quodve periculum tantæ Ecclesiarum Dei ac cujusque rebus agendis dissonantiæ ac dissensionis ; tum deinde certas ex divina Scriptura probationes ac rationes, quibus conficitur, in omnem Deum mandati transgressionem acri tremendaque districtione animadvertere, ut, etc.* Illud, πρῶτον μὲν τὴν, etc., verbo caret : quod judicium ferendum est quoque de illo, δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου.... φοβερῶς ἐκδικήσαντος. Scio quidem aliquid ab homine docto suppleri posse : sed nemo non videt ellipsim hoc loco et violentam esse, et a Basilii perspicuitate alienam. Ab his non multum abludit quod sequitur : Μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογίαν· Ἐπειτα, etc. Ad verbum : *Postea riam de Deo ac Patre, unigenitoque ejus Filio ac Deo, et Spiritu sancto confessionem complectetur : tumque, etc.* Hactenus nulla mentio facta est de ullo scripto, quod ad rem pertineat : et tamen auctor, quasi nominativus ex superioribus suppleri posset ac deberet, sic incipit, μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν, etc. Scriptor paulo diligentior ita locutus fuisset : Μετὰ ταῦτα ἡ ἄλλη βίβλος περιέξει τὴν, etc. *Postea alius libellus complectetur, etc.* Sub finem cum auctor sermonem instituisset de Moralibus, ita persecutus est : Ἐν οἷς τό τε ἀπρηκρωμένον καὶ ἀκριβῶς κεκαθαρισμένον τῆς πολιτείας διαφανήσεται· καὶ τὸ, ἐν οὕτως εἶπω, ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα παρεπόντων ἐκλάμψει, quem locum idem Combefisius ita interpretatus est : *In quibus exacta atque exacte depurgata disciplinæ ratio elucescet ; eorumque, ut sic dicam, qui hic discipuli sequuntur dignitas persplendet.* Ubi in ultimis verbis Græcis obscuri aliquid deprehendo. Illud enim καὶ τὸ, ἐν οὕτως εἶπω, ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα παρεπόντων ἐκλάμψει, ita simpliciter dictum non satis perspicuum videtur, et, nisi vox aliqua suppleatur, vix intelligi potest. Ad verbum, *eorumque ut ita dicam, qui hic sequuntur, dignitas splendet.* Combefisius, ut ex ejus interpretatione liquet, vocem μαθητῶν supplevit : quod non fecisset, nisi credidisset verba Græca per se obscura esse, ob idque, ut intelligerentur, aliquid necessario suppleri debere. Notandum præterea id quod maxime ad rem facit, hoc opusculum vere epistolam esse. Ita enim auctor loquitur : Ἀναγκαῖον ἐνόμισα γράψαι πρὸς τὴν πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, etc. *Necessarium putavi, ut ad vestram omnium in Christo*

charitatem scriberem, etc. Velim igitur, si quis adhuc dubitet hæreatque, hanc epistolam cum genuinis Basilii Epistolis comparet, statimque, nisi valde fallor, animadvertet eam ab illis et perspicuitate, et elegantia, et urbanitate, et, ut verbo dicam, toto scribendi genere prorsus differre. Certe cum ita lego ipso initio : Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος· Ὁ λέγω ὑμῖν... καὶ τοῦ Ἀποστόλου τῆς σωπῆς τὸ κρίμα φοβερὸν δεικνύντος, δι' ὧν φησι πρὸς τοὺς Ἐφεσίων πρεσβυτέρους· Διαμαρτύρομαι ὑμῖν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, etc. *Cum Dominus noster Jesus Christus præcipiat : « Quod vobis dico... » Apostolus autem silentii tremendum judicium ostendat, dum sic Ephesiorum presbyteros alloquitur, « Contestor vos hodie », etc. ; mihi quidem facile persuadeo hoc epistolium scriptum fuisse ab aliquo, qui Basilii Regulas diligenter legisset (nam in illis ita fere aliquando loquitur Basilii) : sed puto hunc hominem, quisquis est, nunquam ejusdem Basilii Epistolas legisse, aut certe eas imitari non potuisse. Nullam enim Basilii epistolam esse, quæ hoc vel simili modo incipiat, Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος. . . καὶ τοῦ Ἀποστόλου, etc., affirmare ausim. Et quidem in indice Græco Basilianarum Epistolarum qui ad calcem editionis Parisiensis locatus est, nihil tale invenio.*

53. Nunc conjecturam quamdam meam de hoc epistolio proponere libitum est : sed si prius monuero, hoc idem epistolium, quod pro novo Combefisius edidit, jampridem in Veneta editione vulgatum fuisse. Suspicio igitur has litterulas antiquas non esse, sed longe post Basilii ætatem ex Photii Bibliotheca effictas fuisse et expressas. Qua de re ut cuique existimare liceat, utriusque scriptoris verba subjiciam. Ita igitur Photius loquitur (b) : Ὁ μὲν οὖν πρῶτος αὐτῷ λόγος διεξέρχεται, τίς ἡ αἰτία καὶ ὁ κίνδυνος τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἔτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, ὅτι πάσης ἐντολῆς Θεοῦ παράσας σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικεῖται· καὶ ἡ ἀποδείξις ἐκ τῶν Γραφῶν· τρίτον, περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ἡμῶν, ἥτοι τῆς εἰς τὴν ὑπεραγίαν Τριάδα καθαρᾶς ἡμῶν καὶ εὐκρινούς ὁμολογίας. Ὁ δεύτερος οἶον χαρακτήρα Χριστιανοῦ κεφαλαιώδη καὶ σύντομον παρατίθεται, καὶ χαρακτήρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου. Εἶτα, etc. *Igitur primus ejus liber continet, quæ sit causa, quantumque periculum hujusmodi cum Ecclesiarum Dei, tum singulorum hominum inter ipsos dissensionis atque dissidii : deinde, quod omnis præcepti divini transgressio vehementer ac terribiliter punitur, idque e Scripturis sacris demonstratum : tertio, de fide nostra catholica, sive de pura nostra et sincera confessione sanctissimæ Trinitatis. Liber vero secundus, Christiani*

^a Act. xx, 26.

(a) Ita apud Combef.

(b) Cod. cxci, pag. 494.

hominis quamdam veluti descriptionem per summa capita breviterque exponit: similemque rursus descriptionem eorum, qui docendo Evangelio præfecti sunt. Deinde, etc. Ita autem in epistolio scriptum est: Προσθήσεται δέ μοι τὸ κρίμα, πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς (a) τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως· δεύτερον, τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀποδείξεις περὶ τοῦ πᾶσαν παράβασιν ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς ἐκδικήσαντος... Μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογίαν... ἐπὶ τούτοις οἶονεὶ χαρακτήρα Χριστιανοῦ κεφαλαῖωδῆ καὶ σύντομον ὅρου τύπον ἔχοντα πειράσεται δοῦναι ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ὁ λόγος, καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προσώτων τοῦ λόγου, etc. *Hinc vero ejusque rei ratione adjungam; primum quidem quæ causa sit, quodve periculum tantæ Ecclesiarum Dei et alterius cum altero dissensionis atque dissidii; tum deinde certas ex divina Scriptura probationes ac rationes, quibus conficitur in omnem Deum mandati transgressionem acri tremendaque districtione animadvertere.... Ad hæc, piam de Deo ac Patre, unigenitoque ejus Filio ac Deo, nec non Spiritu sancto confessionem liber complectetur... ac præterea, compendiosum brevemque velut characterem hominis Christiani, definitionis forma ex Scripturis sacris conabitur dare; affinemque rursus characterem præpositorum sermonis, etc.* Velim igitur utriusque scriptoris verba inter se conferantur: quod si quis fecerit, animadvertet easdem voces utroque in loco hic illic adhiberi, quales sunt, αἰτία, κίνδυνος, Γραφή, ἀποδείξεις, παράβασις, ἐντολή, σφοδρῶς, φοβερῶς, ἐκδικεῖν, ob idque fortasse suspicari incipiet, hunc vel illum scriptorem plagiarium fuisse. Sed si paulo attentius consideraverit tum illud, τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον διαφωνίας τε καὶ διαστάσεως (ita enim plane legendum est, ut in Veneta editione, non πρὸς τὸ ἔργον ut apud Combefisium), tum illud, οἶονεὶ χαρακτήρα Χριστιανοῦ κεφαλαῖωδῆ καὶ σύντομον... καὶ χαρακτῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προσώτων τοῦ λόγου, facile, opinor, sibi persuadebit, alterum ab altero nonnulla aperte ad verbum sumpsisse. Cui autem verisimile fiet, doctissimum virum Photium, eumdemque scribendi peritissimum, a nescio quo non pauca ad verbum mutuum fuisse? quod eo minus probabile videbitur, quia hoc epistolium pessime conscriptum est. Reliquum est igitur, ut epistolii scriptor plagiarius fuisse dicatur. Sed fortasse quæret aliquis, quo consilio scriptum fuerit hoc epistolium. Puto hominem cætera simplicem et bonum, qui Ἀσκητικὸν a nonnullis ob Sozomeni locum Eustathio tribui videret, tentare voluisse, si epistola sua pro

A vera Basilii epistola haberi posset, sicque illud consequeretur, ut omnes tandem Basilium ejus quod modo dixi scripti auctorem esse uno ore confiterentur. Pauca, nisi actum agere velim, de altero Combefisii opusculo dicam. Nam et ipsum quoque jamdudum in editione Parisiensi vulgatum est, sed ita tamen, ut ibi aliter, aliter apud Combefisium inscriptum sit. Ita enim in editione Parisiensi inscribitur: Ὁμιλία ΛΑ'. Λόγος περὶ τοῦ αὐτεξουσίου. *Homilia XXXI. De libero arbitrio sermo*: apud Combefisium vero (b), hoc modo, Τοῦ αὐτοῦ πρόλογος ἀσκητικῶς. *Basilii Magni prologus asceticus*. Combefisium, qui ut cæteras, ita hanc ipsum homiliam tricesimam primam in suo Basilio recensito aliquibus locis emendaverat, fallere potuit inscriptionis varietas: ut ut hæc sunt, nihil hic dicendum de hoc opusculo Combefisiano arbitramur, cum illud jam in antecessum, ubi nobis de eadem illa oratione tricesima prima sermo erat, in spuris atque adulterinis posuerimus (c). Hic tandem disputationibus asceticis clausulam imponam, si prius hoc unum addidero, primum libellum a Combefisio e duobus libris veteribus Regiis, alterum ex uno itidem Regio editum fuisse (d).

§ XII. *Basilione tribuendi sint duo De baptismo libri, necne.*

54. Quod ait doctissimus vir Ludovicus Dupin (e), duos hos *De baptismo* libros nusquam apud antiquos laudari, eo nihil verius dici potuit; sed quod addidit, eosdem a nemine in dubium revocari, id non vere dictum fuisse constat. Combefisius enim suspectos ipsos habuit: cujus verba referre non pigebit (f). Vir igitur eruditissimus eum in his libris adverbia quædam animadvertisset, qualia sunt, ὀριστικῶς, πολυτρόπως, ἐνρεπτικιώτερον, φανερώς, et alia ejusdem generis multa, ita locutus est: *Affectatior quam solet hæc adverbis Basilius toto hoc opere, nec sui simillimus, nativæque puritate gratus; ac, num quæ inde Ἀσκητικὸν suspicio pulsare animum possit? Lector videat, deque toto dicendi caractere austeriorique doctrina conjecturam ducat*. Tillemontius, vir peritissimus idemque diligentissimus, viderat quidem hunc Combefisii locum: sed non propterea vulgatam opinionem repudiavit. Imo etiam ait se criticis illis Combefisii notis in sua sententia magis ac magis confirmari. Sed ut hæc melius intelligantur, rem altius petam. Meminisse ergo juvat, Combefisium Ἀσκητικὸν, quod vocant, non Basilio, sed Eustathio Sebasteno tribuere, atque inter cætera argumenta, quibus vir doctus ad defendendam suam opinionem utitur, hoc quoque reperiri, quod Ascetici scriptor ita Scripturam citat ut adverbia quædam præponat, qualia sunt, ὀριστικῶς, σαφῶς, ἀποφαντικῶς, et eodem de genere alia: qui adverbiorum usus in aliis Basilii scriptis nullus est. Cum

(a) Ita in edit. Ven.

(b) *Basil. recens.*, tom. II, pag. 107.

(c) *Leg. Præf.* § 8.

(d) *Basil. recens.*, tom. II, pag. 97 et 107.

(e) *Tom. II*, pag. 540.

(f) *Basil. recens.*, tom. I, pag. 241.

igitur Combefisius (a) similia adverbia tam in Ascetico quam in his *De baptismo* libris inspergi videret, suspicatus est utrumque opus ad eundem auctorem pertinere, hoc est ad Eustathium Sebastenum, quem, ut modo dixi, Ascetici auctorem facit. Tillemontius autem, qui et ipse quoque ea de quibus agitur adverbia et in Ascetico et in duobus illis *De baptismo* libris animadvertit, inde quidem pariter collegit, utriusque operis eundem auctorem esse: sed quoniam semel Asceticum Basilio adscripserat, eidem etiam et hos *De baptismo* libros adjudicare necesse habuit. Nec ego negabo doctissimos viros Combefisium et Tillemontium congruenter suis principiis convenienterque iudicasse, viderique primo aspectu argumento satis probabiliter ad tuendam suam opinionem niti. Cum enim ejusdem generis adverbia non pauca tam in Ascetico quam in controversis istis *De baptismo* libris inveniri constet; certe, nisi attentiores simus, eo animus inclinabit, ut utrumque opus uni et eidem scriptori tribuamus. Sed tamen si quis ea de quibus disputatur scripta paulo attentius legerit, id quod dixi argumentum nullius momenti aut ponderis esse facile, opinor, fatebitur. Non enim omnia adverbia illa semper eodem sensu accipiuntur in utroque opere. Cum enim illud, ὀριστικῶς, semper in Ascetico pro eo quod est, modo decretorio loqui, sumatur, tamen in his *De baptismo* libris aliquando tam diverse usurpatur, ut ipsa diversitas diversum auctorem non obscure indicet. Nimirum ibi nonnunquam pro eo quod est, *strictim ac compressius dicere*, accipitur. Neque vero ejus interpretationis auctor ego sum, sed Combefisius ipse (b), qui de illis qui nunc in controversiam vocantur libris, deque eorum auctore loquens, ita scripsit: Ὅριστικῶς passim vocat, quasi indicative strictimque jubendo. Sicque quod ait, ὀριστικῶς καὶ πολυεργῶς erit, tum indicando strictimque tradendo doctrinam, tum varie explicando. Præterea alicubi monui, ejusmodi adverbia, quæ in Ascetico leguntur, non ita multum, si operis prolixitas consideretur, frequentia esse, cum tamen in his *De baptismo* libris tam frequenter usurpentur (c), ut sæpe non minus eorum copia quam vocum novitate atque insolentia moveri nausea possit. Quod igitur pro firmo argumento attulerunt ii quos dixi viri eruditissimi, aut nihil, aut parum ad suam tuendam opinionem valet. Sed ne quid dissimulare videar, ingenue fatebor aliud argumentum proponi posse, cui respondere difficillimum sit, et ejusmodi, ut iis qui ad iudicandum aliqua styli similitudine contenti sunt, validissimum videri possit. Constat hanc dicendi formulam, ἢ πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, Ascetici auctori non parum familiarem esse: cuius rei duo aut tria exempla proferam, plura prolaturus, si opinionem

A eorum, qui Asceticum et duos hos *De baptismo* libros eidem scriptori tribuant, sequi vellem. Ita igitur in Regulis brevioribus scriptum est (reg. 175): Καὶ ἐὰν δοξάζηται ἐν μέλος, κατὰ σκοπόν, δηλοῦσι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, συγχάραται πάντα τὰ μέλη, « Et si gloria afficitur unum membrum, » ex consilio videlicet placendi Deo, « congaudent omnia membra »⁶⁰. » Et paulo post scriptor ita locutus est (reg. 179): Ἐὰν ἄρα δυσωπηθεὶς τὴν τοῦ Θεοῦ χρηστότητα, προτραπή εἰς ἐπιμέλειαν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεως, etc. Si forte bonitatem Dei reveritus, hincque exstimulatus, studeat ei complacere, etc. Nec ita multo infra sic legitur (reg. 187): Ὅταν ἀμεταωρίστῳ καὶ τεταμένῳ ἐπιθυμίᾳ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, etc. Tum cum assiduo ac vehementi desiderio placendi Deo, etc. Nunc totidem exempla et duobus *De baptismo* libris subjiciam. Hæc sunt igitur scriptoris verba (lib. 1, c. 1, n. 1): Κατὰ σκοπόν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, juxta propositum placendi Deo. Rursus ita loquitur (lib. 1, c. 2, n. 17): Δύναμις τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, δικαιοσύνης δωρεά, etc. Virtus qua grati efficiamur Deo et accepti, justitiæ donum, etc. Et alio loco sic scriptum invenitur: Τὰ μὲν νόσον θεραπεύοντα, τὰ δὲ προκοπὴν ἐμποιοῦντα πρὸς τελείωσιν ἀγούσαν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, etc. Partim morbum curantia, partim afferentia talem profectum, quo ad perfectiōem Deo placendum deducamur, etc. Certe ex his et similibus locis, quæ in ipsis fontibus legi possunt, satis probabiliter effici videtur, Asceticum et controversos hos *De baptismo* libros ad eundem auctorem pertinere. Quoniam tamen hoc fortasse aliquibus leve videbitur, aliud exemplum proferam, quod ab hominibus, qui cæteroquin non ita multum creduli sint, pro demonstrativo haberi queat. Patet ex dictis, Ascetici auctorem hac dicendi formula, qua voces aut πληροφορία aut πληροφορεῖν ad integram quamdam persuasionem significantiam adhibeantur, ita delectari, ut nullo alio magis delectetur; neque hic ejus rei exemplum ullum, cum multa superius retulerimus (d), ponere necesse est. Constat autem idem loquendi genus in duobus quoque *De baptismo* libris tam frequenter usurpatum inveniri, ut in ipsis etiam passim occurrat. Sed ne falso dictum id fuisse videatur, exempla multa aut proferam, aut certe indicabo. Ita igitur auctor scripsit (lib. 1, c. 1, n. 5): Στοχαζόμενος δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενοῦσας, καὶ δι' ὑποδειγμάτων ἠὲ δόκησε βεβαιῶσαι ἡμῶν τὰς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας. Cæterum considerata imbecillitate nostra, etiam per exempla voluit animum nostrum in veritatis certa persuasionem confirmare. Haud longe ita (lib. 1, c. 2, n. 1) locutus est: Πλὴν δὲ καὶ βεβαιότερον ἐκ τῆς περὶ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν προσφερομένων ζῶων εἰς

⁶⁰ I Cor. xii, 16.

(a) Tom. II, pag. 124, 162.

(b) Basil. recens. tom. I, pag. 240.

(c) Nova ed. t. II, p. 625. Lege n. 43.

(d) Leg. n. 38.

θυσίαν ἀκριβολογίας ἔστι πληροφορηθῆναι. *Sed ta-* **A** *men firmitus etiam ejus rei ex sacerdotum et anima-*
rum sacrificandorum accurata consideratione con-
vinci possumus. Rursus ita scripsit (lib. 1, c. 2,
 n. 10) : Ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, etc., in
indubitata veritatis persuasione, etc. Ita quoque
 legitur alio loco (lib. 1, c. 2, n. 13) : Ὅπερ ἐν πλη-
 ροφορίᾳ ἀληθείας δι' ἐπιμελείας σπουδαιοτέρας φυ-
 λάσσοντες, etc. *Quod si in veritatis certa persuasione*
diligentius servaverimus, etc. Plura qui vident, le-
 gere poterunt caput 2, lib. 1, num. 14 et 15, ubi
 earum quas dixi vocum duo exempla reperiuntur :
 item caput 3 ejusdem libri, num. 1, item quæstion.
 6, lib. 11, num. 1, item quæst. 8, num. 1 et 9. Jam
 ita argumentari licet : Si quando quasdam dicendi
 formulas quæ quodammodo singulares videri pos-
 sint, in duobus operibus sæpius inveniri contige-
 rit, fere fit ut utrumque opus eidem scriptori tri-
 buatur. Cum igitur id loquendi genus, quo voces
 aut πληροφορορεῖν aut πληροφορία in significatione
 integræ cujusdam persuasionis ponuntur, quodam-
 modo singulare sit, idemque tam in Ascetico
 quam in duobus *De baptismo* libris passim occur-
 rat, consequens esse videtur, ut utriusque ope-
 ris idem auctor esse dicatur. Sed, ut jam com-
 monui (a), ejusmodi argumenta e quadam styli
 similitudine petita non tantum valent, quantum va-
 lere vulgo putantur. Nisi enim alia quoque conse-
 nent faveantque, nihil omnino in ipsis neque mo-
 menti neque roboris inest : quod nunc ostendere
 conabimur. Etsi enim Asceticum, cujus legitimus
 parens Basilius est, in aliqua styli similitudine
 cum duobus *De baptismo* libris consentire videri-
 mus (b), tamen dubitari nullo modo posse arbitra-
 mur, quin hi libri falso hactenus sanctissimo Patri
 ascripti sint. Et vero aut nunquam licuit, quod ta-
 men licet sæpissime, opus aliquod ob styli diversita-
 tem in spuriiis atque adulterinis numerare : aut
 ii de quibus agimus libri pro peregrinis haberi me-
 rito possunt. Mentior, nisi opus totum toto dicendi
 genere a Basiliano differt. Etenim sicubi vox aliqua
 reperitur, quæ similitudinis aliquid cum stylo
 Basiliano habere videatur, eodem loco adjunctæ
 sunt voces aliæ, quibus peregrinitas aperte decla-
 retur.

55. Neque vero rara sunt *voceles* argumenta,
 sed passim obvia. Nam in his libris generale quod-
 dam vitium notari potest, cujus pagina nulla ex-
 pers est. Id autem, quod dico, vitium, continua
 quædam est earumdem aut vocum aut dictionum
 repetitio, quæ minime omnium in copiosissimum
 hominem Basilium convenit. Et vero sicubi mentio
 fit aut apostoli Pauli, aut Joannis Baptistæ, aut
 ipsius Domini, aut Dei, ibi sæpissime additum in-
 venis τοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦντος, *qui in Christo loque-*
batur : Οὐ μαζῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεῖς, *quo*

(a) Lege n. 25.

(b) Leg. n. 39 et seq.

inter natos mulierum major est nemo : Τοῦ ὑπὲρ
 ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγεργέντος · τοῦ μονογενοῦς
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, *qui pro nobis mortuus*
est et resurrexit : *qui unigenitus Filius est Dei vivens*
est et resurrexit : Καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, *et Christi ipsius* (p. 651).
 Nolim autem accipi in malam partem, quæ jam dixi,
 aut quæ mox dicturus sum. Voces Ἰησοῦς Χριστός
 passim quoque repetuntur, modo ambæ conjunctim,
 modo earum altera. Noverat Basilius, neque nos igno-
 ramus, iis quas recensui vocibus, nihil melius esse,
 aut sanctius : sed tamen ab earum tam frequenti
 repetitione se temperabat, quod, opinor, ejusmodi
 vocum continua repetitio nihil ad docendum confer-
 ret : id, quod Pater piissimus, cum scriberet, sibi
 in primis proponebat. Ad eandem ταυτολογίαν per-
 τinet ea scribendi ratio, qua vox ἀναγκαῖον passim in
 his libris ponitur. Ita igitur in brevissimo spatio scri-
 ptum invenimus (p. 653) : Καὶ ὡσπερ δι' ἐσόπτρου
 καὶ ἐν ἀνίγματι ὁδηγούμενοι εἰπεῖν ἀναγκαῖον, *Et*
velut per speculum et in ænigmatibus ductos necesse
est loqui. Et statim : Ἀναγκαῖον δὲ λογιζομαι, etc., *necesse*
autem esse duco, etc. Nec ita multo post :
 Ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐξητασμένους καὶ ἐπιτηρημέ-
 νως προσέχειν ἐκάστω ῥητῇ, *necesse est et nos accu-*
rate diligenterque singulis dictis attendere, et ad
 eundem modum pleraque alia. Frequens est qui-
 dem in illo opere ea quam modo dixi scribendi
 ratio : sed in eodem frequentior est adhuc illud
 loquendi genus (pag. 656), καὶ πολλά τοιαῦτα, *et*
alia multa, aut, quod idem est, καὶ πολλά ἄλλα
 ὁμοίως, *et multa hujusmodi alia,* aut similia quæ-
 dam. Scriptor igitur cum alicubi retulisset verba
 aliqua e sacra Scriptura, sic persequitur καὶ πολλά
 τοιαῦτα, *et ejusmodi multa.* Et paucis interjectis,
 ita locutus est, καὶ πολλά τοιαῦτα εὐροις ἂν παρά
 τε τοῖς εὐαγγελισταῖς, etc., *et multa id genus inve-*
nias et apud evangelistas, etc., ubi in transitu no-
 tari potest, paria quatuor exempla in tribus quæ
 proxime sequuntur paginis reperiri. Usus immodicus
 verbi παιδεύειν ad idem vitium referri potest :
 quod idem de verbo φυλάσσειν dictum volo. Usus
 quoque præpositionum ita frequens est (c), ut
 nullo modo convenire possit in præstantissimum
 oratorem Basilium, cujus oratio non minus dictio-
 num quam rerum varietate omnibus erat admira-
 tioni. Velim autem experiri per se quisque, an
 vera sint quæ dixi. Spero tot earum quas notavi
 rerum exempla inventum iri, ut nemo futurus sit, qui
 non libenter fateatur ejusmodi opus, in quo eandem
 voces perpetuo repetuntur, peritissimum dicendi
 magistrum Basilium nullo modo decere. Eodem redit
 illa genitorum quasi silva, sic ut in hoc opere
 nihil aliud nisi ejus quem dixi casus incondita
 quædam congeries cernatur. Et vero participia in
 his *De baptismo* libris ita ad reliquam orationem
 accommodantur, ut fere quolibet versu genitivus oc-

(c) Lege p. 653 et 657

currat. Ita legere est in prima pagina (pag. 624) : *Επιπόντος διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου, dicentis per David prophetam ; ἐπεὶ οὖν προστάξαντος τοῦ Κυρίου, etc., cum igitur, Domino præcipiente, etc., καὶ τότε ἐπαγαγόντος, deinde subjungente : λογισάμενοι παρ' ἐντολὴν τοῦ Ἀποστόλου ποιεῖν, εἰδὼς μὴ εὐθὺς ἀποκριώμεθα, εἰπόντος, etc., rati, contra mandatum Apostoli facturos nos, si non statim respondeamus, cum dicat, etc. ; ἐνταῦθα μὲν οὖν, Μιθητεύσατε, εἰπόντος, ἠκούσαμεν, hic igitur audivimus dicentem, « Docete. » Ex quibus videre licet, alios esse genitivos, qui absoluti vocari solent, alios esse, qui ab aliqua orationis parte pendent : quo genitivorum usu ita oblectatus est scriptor, ut genitivis transitionum loco sæpe utatur. Sed nihil mihi magis novum aut insolitum visum est, quam vocum ἄνωγος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός jugis perpetuæque repetitio (a). Affirmare possum eas, quas annotavi, voces aut his, aut ter, aut quater, aut etiam quinque in una eademque pagina non raro inveniri : quæ earumdem vocum frequens iteratio facit, ut tibi legere videaris, non librum vulgarem, sed quasdam quasi litanias, in quibus idem sexcenties repetitur, aut, si in rebus seriis ita loqui licet, audire parochum quempiam, qui morienti in aurem continuo occinat, *Dominus noster Jesus Christus*. Scio quidem confiteorque ea quæ indicavi nomina omnium esse et optima et sanctissima : sed non propterea velitum est dicere, ejusmodi repetitionem tam frequentem apud Basilium inusitatam esse, ex eaque merito colligi posse, hosce *De baptismo* libros ad ipsum non pertinere. Et quoniam fortasse nisi exemplum aliquod ob oculos poneretur, multis non credibile videretur quomodo in brevi spatio voces illæ repetantur, unum aut alterum locum integrum exscribere constitui, ut ex his de aliis iudicium ferri possit. Auctor igitur ita alicubi (pag. 629) scripsit : Ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, καὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης ἀναποδόσεως τῶν τε ποιούντων τὰ ἀπηγορευμένα, ἢ ἀθετούντων τὰ ἐγκεκριμένα εἰς κόλασιν αἰώνιον, καὶ τῶν ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου Θεοῦ πολιτευομένων ἐν ὑγιαίνουσῃ πίστει, δι' ἀγάπης Χριστοῦ ἐνεργουμένη, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου καὶ ἐπουρανίου βασιλείας τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Λόγος β'. Πῶς βαπτίζεται τις κατὰ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βάπτισμα. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν δὲ δωκότος ἡμῖν ἀγαπῆν ἀλλήλους καθὼς αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος ἡμᾶς, ἀνέχεσθαι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, τὸ ἐπιτάγμα τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ εὐλαθείας, τὸ περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνδοξοτάτου βαπτίσματος, προθύμως ἐδεξάμεν, etc. *In dilectione Jesu Christi Domini nostri,**

Ob spem vitæ æternæ et regni cælestis, et judicia justæ mercedis, tam eorum, qui patrant prohibita, aut respuunt approbata, ad supplicium æternum, quam eorum, qui pro dignitate Evangelii Dei in sana fide, quæ per Christi charitatem operatur, vixerunt, ob spem vitæ æternæ et regni cælestis, quod est in Christo Jesu Domino nostro. Caput II. Quomodo quis eo baptisate baptizatur, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi commendatur. Cum Dominus noster Jesus Christus præceperit nobis, ut diligamus nos mutuo, sicut ipse dilexit nos, hocque nos per apostolum Paulum doceat, ut nos mutuo in dilectione toleremus, vestræ in Christo pietatis præceptum, de gloriosissimo secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi baptisate animo alacri suscepti, etc. Dicant, quæso, qui in versandis Basilii voluminibus multi sunt, an tale quidquam in illius genuinis scriptis unquam legerint. Et tamen his non contentus auctor, statim in hac ipsa pagina ita persecutus est (pag. 629) : Οὕτω γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἐνετείλατο τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, *Ita enim Dominus ipse et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, discipulis suis præcepit.* Sed ut nunc de illa quarundam vocum repetitione sileam, quis non videt orationem dissolutam esse, nec suaviter fluere, ἐν ἀγάπῃ, ἐπ' ἐλπίδι, δι' ἀγάπης, ἐπ' ἐλπίδι, τὸ περὶ τοῦ, κατὰ τό, etc. ? Præterea cum scriptor jam paulo ante scripisset, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, quid, quæso, attinebat eadem verba statim repetere ? Sed ad propositum me refero. Alter igitur locus, quem exscribere integrum libet, hic est (pag. 646) : Τότε γὰρ ὡς Υἱὸν Θεοῦ ἐνδυσάμενος, καταξιοῦται τοῦ τελείου βαθμοῦ, καὶ βαπτίζεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν διδόντος ἑξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, Θεοῦ τοῦ λέγοντος Ἐξέλθετε ἐκ μέσον αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, ἀκαθάarton μὴ ἄπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος καρτοκράτωρ, χάριτι αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐν ᾧ οὕτως περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροθυσία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, καθὼς γέγραπται· δι' ἧς εὐδὼς ἡμῖν κατορθοῦται τὸ ἐπιπενεχθῆν συνημμένως τῷ παραγγέλματι τοῦ βαπτίσματος παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος, etc. *Tunc enim quasi Filium Dei indutus, fit dignus gradu perfecto, baptizaturque in nomen Patris ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui juxta Joannis testimonium eam potestatem dedit, ut Dei efficiamus filii¹¹, Dei, inquam, qui dicit : « Exite de medio eorum, et separemini, et immundum ne tetigeritis : et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et fr-*

¹¹ 1 Joan. III, 1.

(a) Legi possunt p. 626, 628, 629, 633, 635, 636, 642, 644, 646, etc.

lias, dicit Dominus omnipotens ⁵², *» per gratiam A ipsius Domini nostri Jesu Christi, unigeniti Filii Dei viventis, « in quo neque circumcisio aliquid valet, neque praepatium, sed fides, quae per charitatem operatur* ⁵³, *» uti scriptum est, per quam nobis prospers cedit id quod ab ipso Domino nostro Jesu Christo continenter cum baptismatis praeecepto appositum est, ubi dixit, etc. Ex quo loco tanquam ex specimine quodam intelligi potest, opus totum variis Scripturae testimoniis referri: quae quam belle cum reliqua oratione cohaereant, alii viderint. Sed quod ad rem facit, adnotabo scriptorem, cum sacras Scripturas citaret, in idem ταυτολογίας vitium incidisse. Eadem enim, etiam cum nihil opus est, saepe repetuntur. Proponam locum unum insignem, qui cum iis quae paulo ante retuli verbis comparari possit. Cum igitur auctor, quicumque ille fuit, locutus fuisset ita, ut mox dixi, statim hoc modo persequitur (pag. 648): Τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνδυσάμενοι τὸν δόντα ἔξουσιαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς βαπτίζομεθα, καὶ τέκνα Θεοῦ ἀναγορευόμεθα τοῦ προστάξαντος καὶ ἐπαγγελιαμένου, καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης· Διὸ ἐξέλαθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάarton μὴ ἄπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱούς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Postquam autem induimus Dei Filium, qui eam potestatem, ut Dei filii efficiamur praebet, in nomine Patris baptizamur, praedicamurque filii Dei, qui praecipit et edixit, velut ait propheta: « Quapropter exite de medio eorum, et separemini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis: et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.» Hic praeterquam quod idem Scripturae testimonium, ubi non ita multum opus erat, bis in brevi spatio repetitur, praeterea et voces et sententiae, quae utroque in loco Scripturae verbis praeeunt, eadem quoque sunt: quam ταυτολογίας notam copiosissimus vir Basilius sibi inuri nunquam passus esset. Neque vero voces illae, Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, repetuntur solum in his *De baptisma* libris frequentius, quam apud Basilium fieri solet, sed aliae etiam non ex sanctissimi Patris consuetudine ipsis adduntur. Rem exempla clariorem reddent. Scriptor igitur sic incipit (pag. 624): Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, etc. *Dominus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius*, etc. Alibi ita loquitur (p. 628): Τὴν τε ἐν ὄρχῃ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc. *Iniūo a Deo per unigenitum suum Filium Dominum et Deum nostrum Jesum Christum*, etc. Rursus (p. 629): Οὕτως γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ζῶντος, etc. *Ita enim Dominus ipse et Deus noster Jesus Christus, unigenitus**

Dei viventis Filius, etc. Alio loco (p. 646): Χάρτι αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, etc. *Per gratiam ipsius Domini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei viventis*, etc. Aliquanto post (p. 651): Δηλονότι εἰς ἀνεξάλειπτον μνήμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐγερθέντος, etc. *Videlicet ad indelebilem memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit*, etc. Ibidem: Ἐν τῷ μὴ διὰ τῆς μνήμης τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸ εἰρημένον φυλάττειν, etc. *Quod non per memoriam Jesu Christi Domini nostri qui pro nobis mortuus est et resurrexit, servat quod dictum est*, etc. Nec ita multo infra (p. 655): Καθὼς ἐπηγγειλατο ὁ ἀψευδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, *sicut promissit verax Dominus, et Deus noster Jesus Christus*. Hoc ipso in loco: Τὸ ἐρώτημα, εἰ καὶ παντάπασιν ἀνάξιον παντὸς τοῦ καταδεξαμένου ὁμολογεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, etc. *Hæc quæstio tametsi prorsus indigna est quocunq̄ue, qui Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei Filium, per quem omnia tam visibilia quasi invisibilia facta sunt, conspici non recusarit*, etc. Sub finem (p. 672): Εἰ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ὁρατὰ τε καὶ ἀόρατα, ζῶν ἔχων, etc. Si *Dominus noster, Jesus Christus unigenitus Filius Dei viventis, per quem omnia tum visibilia tum invisibilia facta sunt, qui vitam habet*, etc. In ipso fine (p. 673): Καθὼς ἐπηγγειλατο ὁ ἀψευδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ ζῶντος Υἱός, *quemadmodum promissit verax Dominus et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei vivi Filius*. Basilius autem sicubi (id quod parcius fecit) his verbis, Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, usus est: nusquam tamen, quod quidem sciam, ea quæ mox vidimus addita-menta ipsis conjunxit.

56. Nunc proponam alia, quæ a superioribus non ita multum abluunt. Auctor cum aliquod sacræ Scripturae testimonium proferre vult, tanto verborum circuitu utitur, ut in hoc quoque novam peregrinitatis notam videre mihi visus sim. Et ut rem ipsis oculis subjiciam, ad exempla confugio. Ita ergo auctor scribit (p. 660): Καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· *Μακάριοι οἱ πενήντες. Sicut ipse Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei viventis Filius dixit*: «*Beati qui esuriunt,*» etc. Rursus (p. 671): Δῆλον, ὅτι καὶ πάντα ἀσφαλέστερον παιδευόμεθα, μνημονεύοντες αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡγίκα Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς μέ· ἀποκριναμένου, ὅτι Ἄφες ἄρτι, etc. *Perspicuum est omnia etiam a nobis certius disci, si ipsius Domini*

⁵² II Cor. vi, 17. ⁵³ Galat. v, 6.

nostrī Jesu Christi unigenitī Filii Dei vivi memores A
simus, qui cum Joannes Baptista ei dixisset : « Mihi
opus est ut abs te baptizer, et tu venis ad me, »
respondit, « Sine modo ⁵⁴, » etc. Statim (p. 671), Τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ὁρατά τε καὶ
ἀόρατα, ὁμολογούντος μὲν, ὅτι Οὐκ ἀπεστάλθη, etc.
Cum Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei
Filius, per quem omnia facta sunt et visibilia et invi-
sibilia confiteatur, « Non sum missus, » etc. Neque
solum scriptor, cum Christum Dominum loquentem
inducit, majori verborum apparatus utitur, quam
Basilius solet : sed idem etiam facit cum aposto-
lum Paulum laudat. Et quoniam pauci sunt, qui
ejusmodi loca in ipsis fontibus quærant, ea hic
conscribenda esse judicavi. Ita igitur alicubi in
his libris legitur (p. 625) : Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ἐν
Χριστῷ λαλῶν Παῦλος, γράψας· Ὁ δὲ δοῦλος, etc.
Testatur hoc idem et qui in Christo loquebatur Pau-
lus, cum scribit : « Qui vero servus, » etc. Aliquanto
infra (p. 631) : Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος... ἐν Χριστῷ
λαλῶν διαμαρτυρεῖται... ποτὲ μὲν εἰπὼν ὀριστικῶς,
ὅτι Οἱ τὰ τοιαῦτα, etc. Paulus vero apostolus... in
Christo loquens declarat ea... modo cum minus late
dixit : « Qui talia, » etc. Haud longe (p. 634) : Παῦλος
ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, δογματικῶς παραδίδωσι, λέγων·
Ἦ ἀγροεῖτε, etc. Paulus in Christo loquens, modum
decretoriis his verbis tradit, « An ignoratis, » etc.
Nec ita multo post (p. 646) : Αὐτοῦ τοῦ ἐν Χριστῷ
λαλοῦντος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, εἰπόντος· Ἐὰν
ταῖς γλώσσαις, etc. Cum Paulus apostolus qui in
Christo loquebatur, dicat : « Si linguis, » etc. Alibi
(pag. 665) : Καὶ Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος ὁ ἐν Χριστῷ
λαλῶν φησιν· Ἐἴτε ἐσθίετε, etc. Et quem Paulus apo-
stolus in Christo loquens tradidit, cum dixit : « Sive
manducatis, » etc. Rursus (p. 668) : Ὡς ὁ ἐν Χριστῷ
λαλῶν Παῦλος ὀριστικῶς ἀπεφήνατο, λέγων· Μὴ συγ-
κοινωνεῖτε, etc. Ut Paulus in Christo loquens defi-
nite pronuntiavit, ubi dixit : « Nolite communi-
care, » etc. Auctor alicubi (p. 659) pro ἐν Χριστῷ
λαλοῦντος scripsit, ἐν Χριστῷ προφητεύοντος. Velim
legantur diligenter Basiliū Regulæ tam majores
quam breviores : in quibus, nisi valde fallor, hæc
longior citandi ratio, Παῦλος ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν,
semel duntaxat invenitur (reg. 20, n. 2) ; cum tamen
in Regulis e Pauli Epistolis sexcenta testimonia
proferri constet. Certe si idem auctor omnes Regu-
las et duos De baptismo libros scripsisset, futurum
fuisse puto, ut habita ratione prolixitatis utriusque
operis, is quem dixi citandi modus quinquagies
in Regulis reperiretur. Neque facile crediderim
idem illud loquendi genus frequentius in cæteris Ba-
siliū libris inventum iri. Possim quidem et alia loca
indicare, quibus ostendam scriptorem, cum Joannis
Baptistæ mentionem haberet, pari verborum circui-
tione usum esse (pag. 632, 638, 658) ; sed ne longi-
or esse videret, ea sciens omisi. Ex quibus omni-
bus satis liquet multarum aut vocum aut dictio-

⁵⁴ Matth. III, 14, 15.

num repetitionem perpetuam in his libris reperiri :
quam si quis scriptori vitio dare nolet, tamen, si
germana Basiliū scripta paulo attentius legat, non
negaturum spero, id præter ejus consuetudinem
factum esse. Mihi cum hos libros legerem, in men-
tem venit scriptorem veritum esse, ne ταυτολογίας
vitium sibi objiceretur, ob idque Apostoli exemplo
se excusare voluisse. Sic enim scribit (pag. 639) :
Εἰδὼς δὲ ὁ Ἀπόστολος ὅτι ταυτολογία ὠφελιμωτέρα
ἐστὶ τοῖς ἀκούουσι πρὸς τὴν ἀσφάλειαν, καὶ βεβαιωτέ-
ραν ἐμποιεῖ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν τῆν
πληροφορίαν τῆς ἀληθείας. Cum autem Apostolus non
ignoraret repetitionem audientibus ad integram con-
firmationem utilem esse, etiam iisdem rebus repetitis
veritatis persuasionem magis stabilit. Videant eru-
diti, si ejusmodi excusatio accipienda sit

B
57. Superest aliud argumentum, quod et ipsum
quoque e ratione citandarum Scripturarum sumam.
Monere igitur operæ pretium est, hanc citandæ
Scripturæ formulam, ἐν τῷ εἰπεῖν, ἐν τῷ γράφειν,
aut similes quasdam horum librorum auctori unas
omnium fuisse familiarissimas, easque ei, si qua
alia, valde admodum placuisse. Multa quidem ejus
rei exempla adducam in medium, sed ita tamen,
ut ea quam brevissime potero referam. Sic igitur
auctor alicubi (pag. 625) scribit : Ἐν τῷ εἰπεῖν·
Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, etc., cum dixit : « Qui
facit peccatum, » etc. Sic persequitur (p. 626) : Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Ταλαλπωρος ἐγώ, etc., cum dicit : « Infelix
ego, » etc. Alio loco (p. 630 bis) loquitur hoc modo :
Ἐν τῷ εἰπεῖν· Τοῦ ἱεροῦ μείζων ὤδης, his verbis,
« Templo magis aliquid hic est, » etc. Ibidem : Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Ἡ παρέθετο πολὺ, etc., ubi dixit : « Qui
commendaverunt multum, » etc. Rursus (p. 635) : Ἐν
τῷ εἰπεῖν, Ὁ γινούς τὸ θέλημα, etc., cum dicit, « Qui
cognovit voluntatem, » etc. Deinde (p. 639) : Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Ὁ ἐμοὶ διακονῶν, etc., cum dicit, « Quisquis
mihi ministrat, » etc. Paulo post (p. 640) : Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Εἰ γὰρ σύμφυτοι, etc., cum dicit, « Si enim
complantati, » etc. Tum (p. 642) : Ἐν τῷ εἰπεῖν· Τὰ γὰρ
ὀφύωια τῆς ἀμαρτίας, etc., his verbis : « Stipendia
enim peccati, » etc. Nec ita multo infra (p. 645) : Ἐν τῷ
εἰπεῖν· Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, etc., dum
dicit : « Ipse enim est pax nostra. » etc. Aliquanto
post (p. 648) : Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν
ἀπολύτρωσιν, etc., ubi dicit : « In quo habemus
redemptionem, » etc. Mox (p. 649 bis) : Ἐν τῷ εἰπεῖν·
Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν, etc., his verbis :
« Omnia facite sine murmurationibus, » etc. Hoc
ipso in loco : Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, etc.,
his verbis : « Cibus meus est, » etc. Statim (p. 650) :
Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει
ἡμᾶς, quo dicit : « Charitas enim Christi constringit
nos. » Inferius (p. 657) : Ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι Πᾶς ὁ
βλέπων, etc., cum dicit : « Omnis qui videt, » etc.
Haud ita longe (p. 661 bis) : Ἐν τῷ εἰπεῖν· Μακάριος
ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, etc., his verbis : « Beatus servus
ille, » etc. In eadem pagina : Ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἦ οὕτως

αὐτῆ ἢ φύσις, cum dicit, « Annon natura ipsa, » etc. In sequenti (pag. 662 ter) : Ἐν τῷ εἰρηχεῖναι. Οὕτως ἐν Ἱερουσαλήμ, οὕτως ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, etc., his verbis : « Neque in Jerosolymis, neque in monte hoc, » etc. Ibidem (p. 666) : Ἐν τῷ λέγειν πρὸς πάντας μὲν Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, etc., cum dicit ad omnes quidem : « Obsecro autem vos, » etc. Hoc ipso in loco : Ἐν τῷ λέγειν· Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος, etc., ubi ait : « Dico enim per gratiam, » etc. Denique : Ἐν τῷ μὴ εἰπεῖν, τούτῳ, ἀλλὰ, τῷ τοιούτῳ, cum non dixerit, « cum hoc, » sed « cum tali. » Ex quibus a quovis intelligi potest, quod dixi, a me non temere dictum fuisse : sed re ipsa illam quam indicavi Scripturæ citandæ rationem scriptori multum arrixisisse. Basilius autem eodem illo dicendi genere tam parum oblectabatur, ut semel (reg. 207), non amplius, quod quidem sciam, ita locutus sit. Ecce igitur tibi duo scriptores, quorum unus certa quadam dicendi formula familiariter uti consueverat; alter vero præter consuetudinem casu nescio quo hunc illum loquendi modum semel usurpavit. Certe si Basilius auctor esset librorum illorum, in quibus Scripturæ passim citantur ita, ut superius dixi, ne cogitans quidem eas eodem modo in cæteris suis scriptis millies citasset. Scriptores enim, si quo dicendi genere delectantur, eo data occasione uti solent. Atque etiam iis quæ protuli exemplis et alia multa adjungere possem, ex quibus plane constaret auctorem, etiam tum cum Scripturæ verba non referret, similem loquendi rationem sæpe in suis libris adhibuisse. Ita enim loquitur non procul ab initio (pag. 625) : Ἐν τῷ βυσθηῖναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀμαρτημάτων καταδυναστείας, dum a peccatorum domino liberatur. Nec ita multo post (p. 626) : Τῷ εἰπεῖν πεποιηθέναι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένα, qui scilicet dixisset fecisse se omnia quæ fuerant a Domino dicta, et alia id genus non pauca (a); cum tamen Basilius aut nunquam, aut rarissime hoc modo scripserit. Sed ne ipsa exemplorum copia molesta foret et ingrata, ejusmodi loca omit-tenda esse judicavi.

58. Hic pauca ex multis congeram, ex quibus confirmari possit, duos *De baptismo* libros Basilio Magno tribui non debere. Statim occurrit illud (p. 632) : Ὅσον δὲ διαφέρει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ ὕδατος, τοσοῦτον ὑπερέχει, δηλονότι, καὶ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τοῦ βαπτίζοντος ἐν ὕδατι, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα· ὥστε, etc. Ad verbum : *Quanto autem excellentior est Spiritus sanctus aqua, tanto videlicet præstat et is qui baptizat in Spiritu sancto, eo qui baptizat in aqua, et ipsum baptismum; sic ut, etc.* Illud, et ipsum baptismum, ita ἑλλειπτικῶς positum non placet; alius scriptor peritior pluribus verbis rem explicasset. Aliquanto post (p. 635) : Ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ, ὡς περ δι' ἐνός, φησὶ, παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι' ἐνός δικαίω-

ματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς, quæ verba perturbata esse cum credidisset vetus interpres, ita vertit hunc locum, ut vocum Græcarum ordinem prorsus mutaverit. Sic enim interpretatus est : *In spe vitæ æternæ per Jesum Christum Dominum nostrum, per cujus unius justificationem in omnes homines ad justitiam vitæ, sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem. In quo ego non reprehendo interpretem, sed auctorem potius, qui ipse prior aliquid hoc loco perturbasse jure credi potest. Ibidem (num. 10) : Καὶ ἴνα, ὡς προσέφηται, διὰ τῶν γνωριμωτέρων βητιῶν τε καὶ πραγμάτων ὀδηγηθῶμεν εἰς κατανόησιν τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος : ubi illud, τοῦ σωτηρίου καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος, non placet, nec videtur optimum scriptorem decere. Ad verbum, ducamur ad cognitionem salutaris et in baptisate dogmatis. Nihil meliora sunt quæ adscribam. Sic igitur auctor scripsit (p. 640) : Νῦν μὲν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως συμμορφούμενοι τὸν ἔσω ἀνθρώπον ἐν τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, καὶ τῇ μέχρι θανάτου ὑπακοῇ ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν βημάτων αὐτοῦ· ἴνα, etc. Ad verbum, *Nunc quidem juxta incarnationis mensuram internum hominem conformem præstantes in novitate vitæ, et in obedientia usque ad mortem, in integra persuasione veritatis verborum ipsius, ut, etc.* Hic præterquam quod oratio non absolvitur, illud, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως, juxta incarnationis mensuram non ita apte dictum videtur. Optime dicas μέτρον πίστεως, mensuram fidei : non item fortasse, μέτρον ἐνανθρωπήσεως, mensuram incarnationis. Cætera, ἐν τῇ, καὶ τῇ, ἐν πληροφορίᾳ, hominis sunt, qui verba verbis elegantur connectere non novit. Neque hic solum, sed in toto opere orationis partes fere non aliter, quam præpositionum ope inter se copulantur. Fortasse aliquanto etiam pejora videbuntur quæ paulo post scripta invenimus (p. 644) : Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. Πολὺ δὲ πρότερον τῆς ἀμαρτίας δηλονότι χάριτι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται. Interpres vetus, cujus menti inepta loquendi ratio tenebras offudisset, ita verterat : *Christus nos liberavit a maledicto legis, factus pro nobis maledictio. Quoniam autem peccati plurimum præcessit, manifestum est, quod gratia Domini nostri Jesu Christi hoc præstitit, sicut scriptum est.* Potius ita scriptum vellem, πολὺ δὲ πρότερον ἐλευθερούμεθα τῆς ἀμαρτίας, atque hoc pacto obscuritas omnis vitabatur : *Longe autem potiori jure liberamur a peccato, videlicet gratia, etc.* Neque eo quem mox exscribam loco videtur apte locutus auctor, qui ita scripsit (p. 662) : Τοῦ Ἀποστόλου παιδεύοντος ἡμᾶς..... καὶ διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ ἀκίνδυνον κατηναγχασμένης εὐταξίας κανονίζοντος ἐν ἡμῖν τὴν ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐν ἀγάπῃ*

(a) Leg. p. 628, 637 bis, 641 bis, 647, 651 bis, 668 bis.

Χριστοῦ Ἰησοῦ εὐταξίαν ἐν τῇ διαφορῇ τῶν χαρισμάτων. Δέγει γάρ, etc., quæ verba eo retuli, ut magis pateret orationem et perplexam esse et intricatam, nimisque et inepta præpositionum copia redundare. Haud longe a fine sic scriptum est (p. 672): Καλεῖ δὲ, ὅτε ἐστὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ἀγάπῃ πληρῶσαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐνταλὴν καυρήν, etc. Quid! est, quæso, illud, ἐστὶν ἀγάπῃ πληρῶσαι? quid illud, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ita sine ulla copula positum? Saltem additum oportuisset articulum, hoc modo: ἡ πρὸς τὸν Θεὸν.... ἀγάπῃ. Monebo hic quasi præteriens, totum fere fragmentum, quod in Appendice ex uno codice Regio orationi cuidam addidimus, e capite tertio libri primi *De baptismo* sumptum esse. Ejus, quam dixi, orationis initium est (in App. pag. 583): Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται, εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: fragmenti vero (p. 585): Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ῥημάτων, etc. Sed enim ex optimi *Dei gratia*, *recognitione verborum unigeniti Filii Dei viventis*, etc. Ut hic, ita et alias sæpe Deus in his libris vivens nominatur: cujus creberrimæ repetitionis non video ego causam, nisi forte scriptor veritus sit, ne qui Deum mortuum esse arbitrarentur; ob idque necesse esse judicaret, ut eum vivere sæpius affirmaret.

§ XIII. *De Liturgia Basilii, deque Latinis tribus opusculis, et de veteri quadam Rufini quarundam orationum interpretatione.*

59. De Basilii Liturgia tam multi tam multa scripserunt, ut si quid novi addere vellem, tempus male locare mihi viderer. Quamdā autem Basilii Liturgiam olim exstitisse facile fatentur omnes. Ejus rei et antiqui et recentes testes citantur, Proclus, Petrus Diaconus, Leontius Byzantinus, episcopi in Trullo congregati, Patres concilii septimi, Cabasilas, Marcus Ephesinus. Video igitur satis hodie inter eruditos constare, Liturgiam aliquam a Basilio Magno scriptam fuisse: sed inter eos non minus convenit, eam ad nos integram et puram non pervenisse, sed aliquibus locis aut mutilam, aut auctam, aut variis denique modis mutatam. Et quidem Petrus Diaconus quisdam precatōnis meminit, quam in nostris exemplaribus non exstare constat. Inter cæteros autem, qui nostra ætate de Basilii Liturgia disseruere, recenseri possunt, Guillelmus Cavus, Tillemontius, Ludovicus Dupinus, Joannes Albertus Fabricius, Casimirus Oudinus, et vir clarissimus idemque doctissimus Eusebius Renaudotius: cujus scripta, quæ rerum liturgicarum curiosi sunt, legere poterunt.

60. Pauca de Latinis tribus opusculis dicere ha-

A beo. Primi hic est titulus, *Tractatus S. Basilii de consolatione in adversis, incerto, sed antiquo interprete*: secundi, *Ejusdem S. Patris Basilii salutare et eruditum opus, de laude solitariae vitæ, incerto interprete*: tertii, *S. Basilii Cæsareæ Cappadociæ episcopi admonitio ad filium spiritualem, incerto interprete*. Quod autem in inscriptione cujuslibet opusculi legitur, *incerto interprete*, non nostrum est, sed eorum, qui editiones antiquas adornarunt. An enim ulla ex his lucubratiunculis unquam Græce extiterit, dubitari merito posse arbitramur: imo potius, nisi valde fallimur, tria hæc opuscula a Latinis composita fuisse pro certo haberi potest. Opusculi primi mentionem faciens eruditissimus vir Joannes Albertus Fabricius, ita scribit (1): *Non est Basilii, nec e Græco versus, sed Latine scriptus a Victore, qui post Rusticum Cartennæ Mauritanæ in Africa episcopus circa A. C. 460 fuit, et hunc consolatorium libellum, qui etiam inter S. Eucherii opera legitur, ad nescio quem Basilium super morte filii scripsit, teste Gennadio cap. 67 De scriptoribus eccles. Eadem notavit doctissimus vir Casimirus Oudinus, cujus hæc sunt verba (tom. I, p. 572): Epistola consolatoria in adversis nequitiam spectat ad sanctum Basilium Cæsareæ archiepiscopum, vel ad Græcum alium auctorem: sed hominis Latini est, Victoris Cartennæ in Africa episcopi, qui eam ad amicum suum quemdam nomine Basilium scripsit, ut infra dicemus. Alio autem illo in loco Victoris Cartennensis scripta recensens idem Oudinus, ita loquitur (ibid. p. 1282): Item, liber De consolatione in adversis ad Basilium, inter opera sancti Basilii Magni: quod nullus adnotavit. Jam autem ipsius Gennadii verba referre operæ pretium est (a). Hæc autem sunt: *Victor Cartennæ Mauritanæ civilis episcopus, scripsit adversus Arianos librum unum longum... et ad Basilium quemdam super morte filii consolatorium librum, spe resurrectionis, perfecta instructione munitum. Nec aliud de eo libello sentit Guillelmus Cavus. Ego autem non negabo quidem illam doctissimorum virorum sententiam veram videri: sed ipsam veram esse non facile fatebor. Cui enim unquam persuaderi poterit, libellum, in quo ne unum quidem verbum de amissione liberorum legitur, illud ipsum opus esse Victoris Cartennensis, quod Gennadius ait ideo scriptum fuisse a Victore, ut quemdam amicum suum super morte filii consolaretur? Certe non est in exemplis. tale quidquam unquam accidisse. Quisquis igitur libellum consolatorium, qui inter Basilii opera invenitur (pag. 697), legerit, statim animadvertet, ipsum confectum fuisse non causa patris, cujus filius mortuus esset, sed causa miserorum, quacunque calamitate aut ærumna afficerentur: sed ita tamen, ut scriptor interea dum omnes calamitosos consolari**

(a) Genn. *De viris ill.*, c. 77.

(1) *Bibl. Græc.* tom. IX ed. Harles. Vide inter Prolegomena hujus editionis, pag. cclxvi D. Edit. Πατα.

vellet, præcipue iis solatium afferre conatus sit, A me speravi, si veteris illius interpretis opus in lucem edendum curarem: eoque magis, quod, cum Græca etiamnum exstent, Latina cum his a quolibet comparari poterunt, sicque magis intelligere licebit, quantum licentiæ in vertendis Græcorum scriptis sibi sumeret is, quem dixi, antiquissimus interpres Rufinus. Duobus autem libris veteribus usi sumus, uno Regio, altero Colbertino: quorum in primo orationes duntaxat quinque, in altero autem octo reperiuntur. Quæstio hic oriri potest, quot Basilii orationes Rufinus interpretatus sit, octo an decem. Dubitandi autem causa est, quod Rufinus, ubi significat vertisse se decem Basilii orationes, ambigue locutus sit: qui tamen alibi distincte dicit, se duntaxat octo Basilii conciones Latine reddidisse. Primo igitur loco his verbis usus est (a): *Exstant quoque utriusque ingenii [Basilii et Gregorii] monumenta magnifica tractatum quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus nos denas ferme singulorum oratiunculas transfudimus in Latinum. Non enim asseveranter dicit vertisse se decem orationes, sed ferme decem.* In altero autem loco (b) Rufinus Apronianum, cui suam interpretationem dedicabat, ita allocutus est: *Aliqua tibi in Latinum verti olim poposceras, Aproniane, fili charissime: quod et ex parte aliqua feci in præsentem dum in Urbe essem, sed et nunc aliquantum addidi. Octo ergo beati Basilii breves istos homileticos transtuli libellos.* Quod igitur ait eruditissimus vir Tillemontius (c), decem Basilii orationes a Rufino Latine redditas fuisse, de eo mihi cum illo non omnino convenit. Nam vocula, *ferme*, qua Rufinus utitur, facit, ut eum non plus octo orationes, vertisse suspicer; eoque magis, quod non plures sed totidem ad Apronianum miserit. Quod si quispiam contendere velit, non ego repugnabo: satis esse duco, conjecturam quæ mihi maxime probabilis visa est, eruditorum iudicio permisisse. Nec fortasse Rufinus plures Gregorii Nazianzeni orationes in Latinam linguam transtulit. Nam hodie neque in impressis, neque in veteribus libris plus septem aut octo inveniuntur (d).

61. Sequitur quarundam Basilii orationum vetus interpretatio (pag. 713): cujus Rufinus auctor est. Rem autem eruditus hominibus gratam facturum

(a) *Hist.* l. II, c. 9.
 (b) *Lege App.*, p. 713.
 (c) *Tom.* IX, p. 301.

§ XIV. *Ubi de erratis quibusdam meis, deque diversis rebus.*

62. Notavi nonnulla in Ambrosium: quorum in uno hallucinatus sum (e). Neque vero leve est hoc mendum, sed tale, ut ne puero quidem condonari facile possit. Nam vel ipsi infantuli oculos saltem paululum attollere possunt: quod si quis fecerit, statim ex iis quæ proxime antecedunt Ambrosii verbis (f) intelliget, legi illo loco debere, non, ut duxi, *Noli ergo Deo non credere*, sed ita, ut in vulgatis legitur, *Noli ergo Deum credere*, hoc est, *cave credas solem Deum esse*. Plura ea de re dicere in-

(d) *Lege Tillem.* t. IX, p. 559.
 (e) *Tom.* I, Præf. n. 25.
 (f) *Lib.* IV in *Hex.*, n. 1.

aitoeram : sed est causa, cur ea in aliud tempus A rejecta velim. Interpres psalmi xxviii cum ita scripsisset (pag. 355) : Καὶ ἡ ἐκ τοῦ μαμῶα τῆς ἀδικίας γινομένη φιλία κατασκηνῶσιν, inepte et insulse locutus fuisse mihi visus est (a) : et tamen ex his quæ retuli verbis apta et idonea sententia , eaque non obscura efficitur. Significavit enim interpret, amicitiam, quæ ex mamona iniquitatis conciliatur, nobis ad beatam requiem aditum dare. Ubi dixi (b) illud psal. cxv : 'Ἄλλ' εἶθε κάμοι γένοιτο πιστεῦσαι ἀξίως εἶνα λαλήσω νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ μεγάλῃ ταύτῃ λόγους ἐν τῷ νοῦ μου ἀποτηγανίζεσθαι, Sed *utinam et mihi contingat digne credere, ut nunc magnæ huic Dei Ecclesiæ verba quinque in sensu meo loquar*, ubi igitur dixi hæc verba mihi displicere, non monui, id quod decebat, eadem apud Paulum B inveniri quidem ⁸⁸, sed sensu alio. Nam apud Apostolum non de fide, sed de simplici linguæ alicujus notitia sermo habetur. Inter cætera vocabula quæ apud Basilium inusitata esse existimavi, verbum quoque ἀποτηγανίζεσθαι reperitur (c) : quo tamen orator optimus in prima *De jejuniis* oratione usus est. Similiter ubi notavi illud (d), εἶναι τὰ ἔθνη συγχληρονόμα καὶ σύσσωμα, non ita simpliciter scriptum oportuisse, sed addi debuisse, εἰς τό, ut esset, εἰς τὸ εἶναι τὰ, etc., opinione mea falsus sum. Neque enim illud, εἰς τό, apud apostolum Paulum legitur ⁸⁹, neque ab interprete Græco adjici decuit. Cum instituissem sermonem de interpretibus Basilii (e), Adamum C Fumanum, qui Ascetica interpretatus est, nullo discrimine habui : quem tamen cum Ascetica recenserem, vulgum interpretum longe antecellere intellexi. Janum Cornarium laudavi, quem laude dignum etiamnum puto : sed ei tamen Fumanus anteponendus esse mihi videtur. Cornarius fidelius quidem quam temporibus illis fieri soleret, interpretatus est : sed præterquam quod ejus interpretatio dura sit asperaque et minus Latina, sæpe et ipse quoque auctoris sententiam non consecutus est. At Fumanus Latine æque ac Græce doctus erat : qui etsi frequentius ab auctoris sententia aberrabat, id vitium Latinitate accuratiore compensabat. Nec dissimulabo Fumanum in magnum aliud vitium, a quo Cornarius alienissimus erat, incidisse. Ita enim Græca Latine reddebat, ut paraphrasim potius quam interpretationem legere tibi

videare : sed eum nihilominus, ut dixi, omni re considerata, Cornario præferri debere existimo. Non committam, ut sodalem nostrum Joannem Jacobum Raverdy non laudem, hominem multi laboris, et ad bona studia juvenanda natum : qui omnem curam atque operam in eo posuit, ut novus Basilus nitidior et emendatior legatur. Alius e nostris sodalibus indicem quam diligentissime contexit. Conquestus est vir clarissimus idemque doctissimus, me nullum argumentum attulisse, ex quo effici posset, Basilium tertium in *Eunomium* libri auctorem esse : id quod tamen promiseram. Hic promissum complem, nisi judicarem, me, cum in tertio volumine præclari illius *De Spiritu sancto* libri legitimum parentem indagabo, multo commodius ea de re locuturum. Cum paulo ante (num. 48) probare conarer, Sozomeni locum, in quo Basilii Ascetica a quibusdam Eustathio Sebasteno attributa fuisse dicuntur, non de Regulis, sed de monasticis Constitutionibus accipiendum esse, hoc argumento usus sum, quod si Sozomenus regulas indicare voluisset, ita de his fecisset mentionem, ut Scripturarum testimonia, quibus refertæ sunt, laudasset : quorum Scripturæ locorum meminerunt Rufinus Casianusque et Photius (f). Hoc autem eodem modo intellectum nolo. Cum enim Cassianus et Photius de his testimoniis expresse mentionem habuerint, tamen Rufinus ea perspicue notare satis habuit : qui scilicet de Basilii responsis (g) locutus sit, in quibus ejusmodi Scripturarum loca continentur. De panegyrica oratione, quæ de martyre Barlaam habita fuit, copiose quidem disputatum est : sed tamen omisi quod notatu non indignum erat (h), videlicet in vetustissimo libro ita scriptum inveniri : Εἰς τὸν ἁγιὸν Βαρλαάμ τὸν Ἀντιοχεῖα μαρτυρήσαντα, *In sanctum Barlaam, qui Antiochiæ passus est* : qua nota opinio nostra non nihil confirmatur. Etsi enim talia non sunt ejusmodi librorum testimonia, ut quidquam ex his certo concludi possit, tamen non omnino contemenda ea esse constat.

Sæpe rogavit me vir clarissimus Joannes Baptista Coignard, regius architypographus, ut monerem, si tertium volumen non tam cito in lucem prodeat, id non negligentiae suæ, sed adversæ meæ valetudini assignatum oportere. Enitar, Deo juvante, ut ante insequentis anni finem inceptum opus persequamur.

⁸⁸ I Cor. xiv, 19. ⁸⁹ Ephes. iiii, 6.

(a) In Præf., t. I, n. 34.
(b) In Præf., t. I, n. 41.
(c) In Præf., t. I, n. 54.
(d) In Præf., t. I, n. 55.

(e) In Præf., t. I, n. 7.
(f) Cod. cxcj.
(g) Cod. Regul. p. 91.
(h) Leg. n. 5 et seq.

vellet, præcipue iis solatium afferre conatus sit, A me speravi, si veteris illius interpretis opus in
qui lepræ morbo afflictabantur. Nam ipso initio lucem edendum curarem : eoque magis, quod, cum
ita auctor loquitur: *Quemadmodum navis, cum un- Græca etiamnum exstent, Latina cum his a quo-*
darum tempestate quassatur, nisi gubernatorem pe- libet comparari poterunt, sicque magis intelligere
riliosissimum habeat, a fluctibus maris cito conteritur: licebit, quantum licentiæ in vertendis Græcorum
ita et homo cum in aliquibus adversis fuerit consti- scriptis sibi sumeret is, quem dixi, antiquissimus
tutus, nisi habuerit mentem divinis eloquiis erudi- interpres Rufinus. Duobus autem libris veteribus
tam, cito animus ejus frangitur, et salutis suæ susti- usi sumus, uno Regio, altero Colbertino : quorum
net damnum. Quisquis ergo ille es positus in adver- in primo orationes duntaxat quinque, in altero
sis, paulisper, peto, verbis meis aurem diligenter ac- autem octo reperiuntur. Quæstio hic oriri potest,
commoda, ut tibi, in quantum possum, consolationem quod Basilii orationes Rufinus interpretatus sit, octo
ex Scripturarum fontibus proferam. Propositum an decem, Dubitandi autem causa est, quod Ru-
ergo erat auctori, non privatim solari patrem filio finus, ubi significat vertisse se decem Basilii ora-
orbatum, qua de re nusquam expresse loquitur, tiones, ambigue locutus sit : qui tamen alibi dis-
sed quemlibet generatim, adversa fortuna utentem. tincte dicit, se duntaxat octo Basilii conciones
Et interjectis multis, ita scripsit (pag. 701) : **B** Latine reddidisse. Primo igitur loco his verbis
Novi enim quosdam, maxime eos, qui lepræ macula sunt usus est (a) : Exstant quoque utriusque ingenii [Ba-
corpore aspersi, in tantam desperationem pro hac siliii et Gregorii] monimenta magnifica tractatum
plaga venire, ut putent se omnino destitutos esse a quos ex tempore in ecclesiis declamabant. Ex quibus
Domino. Statim autem eodem illo de morbo lo- nos denas ferme singulorum oratiunculas transfudi-
quens, ita persequitur : *Et tu cum sis in plagis ac mus in Latinum. Non enim asseveranter dicit ver-*
doloribus constitutus, et ab hac lutea urbe exclusus, tisse se decem orationes, sed ferme decem. In altero
si sapienter hæc toleraveris, et humiliter Deo tuo ser- autem loco (b) Rufinus Apronianum, cui suam in-
vieris, civitatis ipsius ac paradisi colonus efficieris. terpretationem dedicabat, ita allocutus est : *Aliqua*
Non enim pro execratione animæ, sed propter qual- tibi in Latinum verti olim poposceras, Aproniane,
itatem ægritudinis, a populi consortio recessisti, eo fili charissime : quod et ex parte aliqua feci in præ-
quod generis ejus morbus (ut quidam asserere volunt) senti dum in Urbe essem, sed et nunc aliquantum
contactu suo soleat polluere. Nec ita multo infra sic addidi. Octo ergo beati Basilii breves istos homile-
legitur (pag. 702) : *Sed quoniam nunc in hac parte ticos transtuli libellos. Quod igitur ait eruditissimus*
animum tuum ægrotare intelligo, cum dicas hoc : C vir Tillemontius (c), decem Basilii orationes a Ru-
Qui cum plaga lepræ de mundo excesserit, ita eum fino Latine redditas fuisse, de eo mihi cum illo
denuo post mortem resurgere, etc. Ex quibus per- non omnino convenit. Nam vocula, ferme, qua Ru-
spici potest, auctorem, cum scriberet, præsertim finus utitur, facit, ut eum non plus octo orationes,
ad leprosos respexisse. Non possum quin notem vertisse suspicet; eoque magis, quod non plures
miserrimam esse conditionem scriptorum, qui sed totidem ad Apronianum miserit. Quod si quis-
sæpe de rebus aut exiguis, aut etiam nullius mo- piam contendere velit, non ego repugnabo : satis
menti serio disputare coguntur; contraque, quibus esse duco, conjecturam quæ mihi maxime proba-
aliquando de rebus gravissimis loqui non licet. bilis visa est, eruditorum iudicio permisisse. Nec
Tantine fuerit, quæso, orationis, quæ multis me- fortasse Rufinus plures Gregorii Nazianzeni ora-
rito luce indigna videri potest, auctorem nosse? tiones in Latinam linguam transtulit. Nam hodie
Nunc communicabo cum studiosis quandam homi- neque in impressis, neque in veteribus libris plus
nis peritissimi conjecturam quæ ipsis, opinor, non septem aut octo inveniuntur (d).

61. Sequitur quarundam Basilii orationum vetus interpretatio (pag. 713) : cuius Rufinus auctor est. Rem autem eruditus hominibus gratam facturum

(a) Hist. l. II, c. 9.

(b) Lege App., p. 713.

(c) Tom. IX, p. 301.

§ XIV. Ubi de erratis quibusdam meis, deque diversis rebus.

62. Notavi nonnulla in Ambrosium : quorum in uno hallucinatus sum (e). Neque vero leve est hoc mendum, sed tale, ut ne puero quidem condonari facile possit. Nam vel ipsi infantuli oculos saltem paululum attollere possunt : quod si quis fecerit, statim ex iis quæ proxime antecedunt Ambrosii verbis (f) intelliget, legi illo loco debere, non, ut duxi, *Noli ergo Deo non credere*, sed ita, ut in vulgatis legitur, *Noli ergo Deum credere*, hoc est, *cave credas solem Deum esse*. Plura ea de re dicere in-

(d) Lege Tillem. t. IX, p. 559.

(e) Tom. I, Præf. n. 25.

(f) Lib. IV in Hex., n. 1.

aituram : sea est causa, cur ea in aliud tempus rejecta velim. Interpres psalmi xxviii cum ita scripsisset (pag. 355) : Καὶ ἡ ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας γινόμενη φίλτα κατασκηνοῦ, inepte et insulse locutus fuisse mihi visus est (a) : et tamen ex his quæ retuli verbis apta et idonea sententia, eaque non obscura efficitur. Significavit enim interpres, amicitiam, quæ ex mamona iniquitatis conciliatur, nobis ad beatam requiem aditum dare. Ubi dixi (b) illud psal. cxv : 'Ἄλλ' εἶθε κάμοι γένοιτο πιστεῦσαι ἀξίως ἕνα λαλήσω νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ μεγάλῃ ταύτῃ λόγους ἐν τῷ νοῦ μου ἀποτηγανίζεσθαι, Sed *utinam et mihi contingat digne credere, ut nunc magnæ huic Dei Ecclesiæ verba quinque in sensu meo loquar*, ubi igitur dixi hæc verba mihi displicere, non monui, id quod decebat, eadem apud Paulum inveniri quidem ⁴⁵, sed sensu alio. Nam apud Apostolum non de fide, sed de simplici linguæ alicujus zotitia sermo habetur. Inter cætera vocabula quæ apud Basilium inusitata esse existimavi, verbum quoque ἀποτηγανίζεσθαι reperitur (c) : quo tamen orator optimus in prima *De jejuniis* oratione usus est. Similiter ubi notavi illud (d), εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσωμα, non ita simpliciter scriptum oportuisse, sed addi debuisse, εἰς τό, ut esset, εἰς τὸ εἶναι τὰ, etc., opinione meâ falsus sum. Neque enim illud, εἰς τό, apud apostolum Paulum legitur ⁴⁶, neque ab interprete Græco adjici decuit. Cum instituissem sermonem de interpretibus Basilii (e), Adamum Fumanum, qui Ascetica interpretatus est, nullo discrimine habui : quem tamen cum Ascetica recenserem, vulgum interpretum longe antecellere intellexi. Janum Cornarium laudavi, quem laude dignum etiamnum puto : sed ei tamen Fumanus anteponendus esse mihi videtur. Cornarius fidelius quidem quam temporibus illis fieri solet, interpretatus est : sed præterquam quod ejus interpretatio dura sit asperaque et minus Latina, sæpe et ipse quoque auctoris sententiam non consecutus est. At Fumanus Latine æque ac Græce doctus erat : qui etsi frequentius ab auctoris sententia aberrabat, id vitium Latinitate accuratius compensabat. Nec dissimulabo Fumanum in magnum aliud vitium, a quo Cornarius alienissimus erat, incidisse. Ita enim Græca Latine reddebat, ut paraphrasim potius quam interpretationem legere tibi

A videare : sed eum nihilominus, ut aixi, omni re considerata, Cornario præferri debere existimo. Non committam, ut sodalem nostrum Joannem Jacobum Raverdy non laudem, hominem multi laboris, et ad bona studia juvanda natum : qui omnem curam atque operam in eo posuit, ut novus Basilium nitidior et emendatior legatur. Alius e nostris sodalibus indicem quam diligentissime contexit. Conquestus est vir clarissimus idemque doctissimus, me nullum argumentum attulisse, ex quo effici posset, Basilium tertii in *Eunomium* libri auctorem esse : id quod tamen promiseram. Hic promissum compleverem, nisi judicarem, me, cum in tertio volumine præclari illius *De Spiritu sancto* libri legitimum parentem indagabo, multo commodius ea de re locuturum. Cum paulo ante (num. 48) probare conarer, Sozomeni locum, in quo Basilii Ascetica a quibusdam Eustathio Sebasteno attributa fuisse dicuntur, non de Regulis, sed de monasticis Constitutionibus accipiendum esse, hoc argumento usus sum, quod si Sozomenus regulas indicare voluisset, ita de his fecisset mentionem, ut Scripturarum testimonia, quibus refertæ sunt, laudasset : quorum Scripturæ locorum meminerunt Rufinus Cassianusque et Photius (f). Hoc autem eodem modo intellectum nolo. Cum enim Cassianus et Photius de his testimoniis expresse mentionem habuerint, tamen Rufinus ea perspicue notare satis habuit : qui scilicet de Basilii responsis (g) locutus sit, in quibus ejusmodi Scripturarum loca continentur. De panegyrica oratione, quæ de martyre Barlaam habita fuit, copiose quidem disputatum est : sed tamen omisi quod notatu non indignum erat (h), videlicet in vetustissimo libro ita scriptum inveniri : Εἰς τὸν ἅγιον Βαρλαάμ τὸν Ἀντιοχείαν μαρτυρήσαντα, *In sanctum Barlaam, qui Antiochiæ passus est* : qua nota opinio nostra non nihil confirmatur. Etsi enim talia non sunt ejusmodi librorum testimonia, ut quidquam ex his certo concludi possit, tamen non omnino contemnenda ea esse constat.

Sæpe rogavit me vir clarissimus Joannes Baptista Coignard, regius architypographus, ut monerem, si tertium volumen non tam cito in lucem prodeat, id non negligentiae suæ, sed adversæ meæ valetudini assignatum oportere. Enitar, Deo juvante, ut ante insequentis anni finem inceptum opus persequamur.

⁴⁵ I Cor. xiv, 19. ⁴⁶ Ephes. iii, 6.

(a) In Præf., t. I, n. 34.

(b) In Præf., t. I, n. 41.

(c) In Præf., t. I, n. 54.

(d) In Præf., t. I, n. 55.

(e) In Præf., t. I, n. 7.

(f) Cod. cxcii.

(g) Cod. Regul. p. 91.

(h) Leg. n. 5 et seq.

ELENCHUS VETERUM LIBRORUM

AD QUOS

Exacta et emendata sunt Basiliï opera, quæ in hoc et sequenti volumine continentur.

Homiliæ de diversis recensitæ sunt ad eos manuscriptos, qui infra notantur.

Regius codex 1906, quem vocamus primum; sicque de reliquis ordine, ita ut qui primo loco ponitur, vocetur primus; qui secundo, secundus, etc. Hic liber membranaceus est et antiquus et eleganter scriptus.

Reg. codex 1907, membr., scriptus decimo sæculo.

Reg. codex 2287 *ter*, membr. et antiquissimus ac optimæ notæ.

Colb. codex 457, membr., scriptus undecimo sæculo.

Colb. codex 499, membr., scriptus decimo sæculo.

Colb. codex 1934, optimæ notæ, scriptus decimo sæculo, membr.

Coisl. codex 230, noni sæculi : quo tamen parcius usi sumus, quia non parum mendosus est.

Ducæani codices, qui sic notantur, Oliv., Anglic. Sunt autem duo Oliv.

Combesisiani codices, quorum variæ lectiones in Basilio recensito leguntur.

Pro Asceticis.

Reg. codex 1908, membr. et antiquus, qui jam antea fuerat a Combesisio collatus, sed sic ut maximam variantium lectionum partem omisisset.

Reg. codex 2288, membr. et antiquus, eodem modo jam a Combesisio collatus

Reg. 2895, membr. et antiquus.

Colb. 3063, membr., scriptus decimo sæculo.

Coisl. 231, membr. undecimo sæculo scriptus.

Coisl. codex 233, membr., et antiquus. His duobus ultimis codicibus identidem usi sumus.

Voss. codex a viro doctissimo Andrea Scotto collatus, membr. et antiquissimus.

Editio Ven. ad quam adornandam adhibiti sunt veteres quatuor libri : cujus in ora multæ variantes lectiones reperiuntur : quas diligenter notavimus.

Pro Constitutionibus monasticis.

Reg. codex 1824, membr., quem vocamus primum. Ex quo fit ut codex Regius 1908, qui pro superioribus Asceticis primus est, secundus sit pro monasticis Constitutionibus. Eadem causa Regius codex 2288 tertius est pro monasticis Constitutionibus. Pariter Reg. codex 2895 quartus est pro iisdem Constitutionibus monasticis.

Pro libris De baptismo.

Reg. codex 1908, membr. et antiquus.

Reg. codex 2288, membr. et antiquus.

Reg. codex 2895, membr. et antiquus.

MONITUM.

Ita res in hoc volumine disposuimus, ut genuinæ Orationes obtineant primum locum, Ascetica secundum, aliæ conciones spurix tertium, duæ lucubratiunculæ Cotelierianæ et altera Combesisiana quartum, duo *De baptismo* libri quintum, Liturgia sextum, alia quædam Latine scripta ultimum. Hoc igitur volumen æque ac primum in duas partes divisum est : quarum in prima genuinæ lucubrationes, in altera adulterinæ continentur. Sed ne cui ea quam dixi rerum dispositio errorem obijciat, monero inutile non fuerit, germanis ac sinceris peregrina quædam admisceri. Statim igitur inter certas ac indu-

bitatas invenitur secunda *De jejunio* oratio, non quod eam certam esse atque indubitam putem, sed quod a doctissimis viris talis esse credatur. Rursus panegyricam orationem, quæ de martyre Barlaam habita est, inter germana ac sincera collocavi: quam tamen peregrinam esse arbitror. Sed hæc concio, etsi meo iudicio aliena, ita tamen elegans est et ornata, ut inter genuinas locum mereri mihi visa sit. Reliquas autem orationes omnes, quæ in prima voluminis parte leguntur, pro veris ac certis habeo: eoque magis in hac mea sententia confirmor, quod earum nullam hactenus ab eruditis in dubium revocatam fuisse videam. Neque vero id cuidam mirum videri debet, cum in his nihil sit, unde suspicio vel minima oriri possit. Nam ut interim de quibusdam orationibus quarum veteres mentionem fecere, taceam, neminem inficias iturum spero, si in omnibus, pariter omnes dicendi virtutes, quas antiqui in Basilio laudarunt, splendescere ac micare affirmem. Et vero miras illas ingenii dotes, quibus Basilius excelsisse a veteribus dicitur, in iis quas dixi orationibus videre cuique licet, eloquentiam incredibilem, rerum et verborum copiam, summam mundanæ sapientiæ cognitionem ab omni ostentatione alienissimam, eruditionem, pietatem, artis ornamenta omnia sine ulla significatione artis, in explicandis mysteriis tradendisque morum præceptis diligentiam maximam, perspicuitatem, perfectissimam liberalium disciplinarum intelligentiam, vim persuadendi singularem, et, ut verbo dicam, felicem quamdam naturam cum ad cætera tum ad panegyricum dicendi genus accommodatissimam. Neque mihi hoc credi postulo: imo meis verbis fidem facile adhiberi ægre ferrem. Ita enim sentio, quo attentius diligentiusque hæc conciones legentur, eo minus suspectas fore. Et alioquin dignissimæ sunt, quæ sæpius ab omnibus legantur, cum earum lectio cuivis et utilissima et jucundissima futura sit. Doctissimi quique mirabuntur orationes, in quibus nihil otiosum, nihil redundans reperitur; in quibus densa sunt et compacta omnia nervorumque et virium plena, cum omnibus condita dicendi festivitibus, tum præclarissimis suluberrimisque præceptis refertissima.

Ascetica plus mihi negotii exhibuerunt. Modo eorum nonnulla in secunda tomi parte reponebam: modo eadem in primam revocabam. Sed tamen cum rem eandem in Asceticis omnibus tractari cogitavi, alia ab aliis non separanda esse censeo. Quare ne vera cum falsis incaute confundantur, hoc loco breviter singula recensere non pigebit. Genuina sunt et germana, ut nobis quidem videtur, ascetica tria opuscula prævia, libelli *De iudicio Dei* ac *De fide*, *Moralia*, *Regulæ* tam longiores quam breviores: in spuris vero cætera numeramus, videlicet breves duos libellos qui post *Moralia* locati sunt, Constitutiones monasticas, Epitimia, duas quas Combefisius edidit lucubratiunculas. Attuli in Præfatione argumenta omnis generis, quibus probari posse credidi, tractatum quemque aut genuinum esse, aut adulterinum. Quare hic quidquam addi iis de rebus necesse non puto, cum potius vereri debeam, ne singulis explicandis diutius immoratus fuisse videar.

Pars voluminis secunda a prima in hoc differt, quod quæcumque in ea reperiuntur, aut spuria sint aut certe spuria esse mihi videantur: quod tamen ita accipi volo, ut Rufiniana quarumdam Basilio orationum interpretatio in subditiis non ponatur. Cum autem præstiterim in Præfatione, quæcumque homo meæ sortis præstare poterat, in eaque omnia disposuerim suo ordine et loco, nec quidquam omiserim eorum, quibus meam sententiam defendi posse arbitrarer, tædium parerem, si res fuse explicatas hic fusius explicare conarer. Satis igitur habeo petere ac rogare ab eruditis hominibus hoc unum, ut pro sua humanitate atque benevolentia Præfationem nostram benigne et legant et interpretentur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

(1) ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Α΄.

S. P. N. BASILII

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

DE JEJUNIO HOMILIA I.

1 1. Clangite, inquit, in initio mensis, buccina in A insigni die solemnitatis vestræ¹. Hoc mandatum est propheticum. Porro festum quod hos dies antecedit, quavis tuba vocalius, et quovis instrumento musico significantius indicant nobis scripturæ recitatae. Nam ex Isaia didicimus jejuniorum gratiam, qui ut Judaicum jejunandi modum aversatus est, **2** ita verum jejunium nobis commonstravit. Ne jejunetis ad lites ac contentiones, sed dissolve omne vinculum iniquitatis². Et Dominus: Nolite fieri tristes, sed lava faciem tuam, et unge caput tuum³. Sic igitur animis affecti sinus, quemadmodum sumus edocti, ac dies instantes haudquaquam tristi, sed hilari animo excipiamus, sicuti decet sanctos. Nemo dejectæ mentis coronatur, nemo mœrens tropæum statuit. Noli tristis esse, dum curaris. Absurdum fuerit non lætari de sanitate animæ, imo de commutatis cibis dolere, ac videri tales qui plus tribuamus voluptati ventris, quam curæ mentis. Nam in ventre sistitur satietatis delectatio; sed jejunium in animam subvehit lucrum. **S**is hilari animo, quod tibi a medico

1 Σαλπίζατε, φησὶν, ἐν νεομηνίᾳ (2), σάλπιγγ. ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν. Τοῦτο πρόσταγμα ἐστὶ προφητικόν. Ἡμῖν δὲ πάσης σάλπιγγος μεγαλοφωνότερον, καὶ παντὸς ὄργάνου μουσικοῦ εὐσημότερον, τὴν προάγουσαν (3) τῶν ἡμερῶν ἑορτὴν ὑποσημαίνει τὰ ἀναγνώσματα. Ἐγνωρίσαμεν γὰρ τῶν νηστειῶν τὴν χάριν ἐκ τοῦ Ἰσαίου, τὸν μὲν Ἰουδαϊκὸν τῆς νηστείας τρόπον παρωσαμένου, τὴν δὲ ἀληθινὴν (4) νηστείαν ἡμῖν παραδείξαντος. Μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε, ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Καὶ ὁ Κύριος· Μὴ γίνεσθε σκυθρωποὶ, ἀλλὰ νίψαι σου τὸ πρόσωπον καὶ ἀλείψαι του τὴν κεφαλὴν. Διατεθῶμεν τοίνυν, ὡς ἐδιδάχθημεν, μὴ κατασκυθρωπάζοντες ἐπὶ ταῖς προϊούσαις ἡμέραις, ἀλλὰ φαίδρῳς πρὸς αὐτάς, ὡς πρέπει **B** ἁγίοις, διατιθέμενοι. Οὐδεὶς ἀθυμῶν στεφανοῦται· οὐδεὶς στυγνάζων τρόπαιον ἴσῃσι. Μὴ σκυθρωπάσης θεραπευόμενος. Ἄτοπον μὴ χαίρειν ἐπὶ ὑγείᾳ ψυχῆς, ἀλλὰ λυπεῖσθαι ἐπὶ βρωμάτων ὑπαλλαγῇ (5), καὶ πλεονα χάριν φαίνεσθαι διδόντας ἡδονῆ γαστρὸς ἢ ἐπιμελεῖα ψυχῆς. Κύρος μὲν γὰρ εἰς γαστέρα τὴν χάριν ἴσῃσι· νηστεία δὲ πρὸς ψυχὴν ἀναβιβάζει τὸ

¹ Psal. LXXX, 4. ² Isa. LVIII, 4-6. ³ Matth. vi, 16, 17.

(1) Editi perinde ut Regii secundus et tertius: Τοῦ αὐτοῦ περὶ νηστείας λόγος α΄. Ejusdem sermo primus de jejunio. Reg. primus: Ὁμιλία εἰς τὴν παρεΐθασιν τῶν νηστειῶν, Homilia in ingressum jejuniorum. At duo Colbertini: Περὶ νηστείας λόγος β΄, Sermo secundus de jejunio. Quod ait vir doctissimus Tillemon-tius, duas has quas in editione Parisiensi habemus orationes Dominica prima Quadragesimæ habitas esse, sed non eodem anno, de eo cum ipso contendere nolumus: sed eidem, utramque orationem Basilii videri affirmanti, non ita facile assentiemur.

Ea de re in Præfatione.

(2) Editi ἐν νεομηνίαις, in initiis mensium. At in antiquis quinque libris et apud LXX legitur ἐν νεομηνίᾳ, in initio mensis.

(3) Veteres aliquot libri προσάγουσαν τῶν, male.

(4) Reg. secundus τὴν δὲ ἀληθῆ. Mox Colb. primus λύετε πάντα.

(5) Illud, ἐπὶ βρωμάτων ὑπαλλαγῇ, sic verterat Erasimus, ob cibos subtractos: ubi, ut omnes vident, vertere debuerat, ob cibos commutatos.

κέρδος. Εὐθύμησον, ἵτι σοι δέδοται παρὰ τοῦ ἱατροῦ ἅ φάρμακον ἁμαρτίας ἀναιρετικόν. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῶν παιδῶν ζωογονούμενοι σκώληκες φαρμάκοις τισὶ δριμυτάτοις ἐξαφανίζονται, οὕτως ἁμαρτίαν, ὑποκουρούσαν τῷ βάθει, ἐναποκτείνει τῇ ψυχῇ ἐπεισελθούσα νηστεία, ἦνε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξία.

2. Ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ νίψαι τὸ πρόσωπον. Ἐπὶ μυστήριά σε καλεῖ ὁ λόγος. Ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νιψάμενος ἀπεπλύνατο (6). Ἐπὶ τὰ ἔνδον λάμβανε τῶν μελῶν τὴν νομοθεσίαν (7). Ἀπόπλυε τὴν ψυχὴν ἁμαρτημάτων. Χρίσαι τὴν κεφαλὴν χρίσματι ἁγίῳ, ἵνα μέτοχος γένη Χριστοῦ, καὶ οὕτω πρόσελθε τῇ νηστείᾳ. Μὴ ἀφανίσῃς τὸ πρόσωπόν σου ὡσπερ οἱ ὑποκριταί. Ἀφανίζεται πρόσωπον, ὅταν ἡ ἔνδον διάθεσις ἐπιπλάσῃ σχήματι τῷ ἔξωθεν ἐπισκοπῆται, ὡσπερ ὑπὸ παραπετάσματι τῷ ψεύδει καλυπτομένη. Ὑποκριτὴς ἐστὶν ὁ ἐν θεάτρῳ ἄλλοτριον πρόσωπον ὑπελθών· δούλος ὢν, πολλάκις τὸ τοῦ δεσπότη, καὶ ἰδιώτης, τὸ τοῦ βασιλέως. Οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ὡσπερ ἐπὶ ὀρχήστρας τῆς ἑαυτῶν ζωῆς οἱ πολλοὶ θεατρίζουσιν, ἀλλὰ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ φέροντες, ἀλλὰ δὲ ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῖς ἀνθρώποις δεικνύοντες. Μὴ ἀφάνιζε οὖν τὸ πρόσωπον. Οὓς εἰ, τοιοῦτος φαίνου· μὴ κατασχηματίζου (8) σεαυτὸν πρὸς τὸ σκυθρωπὸν, τὴν ἐκ τοῦ δοκεῖν ἐγκρατῆς εἶναι δόξαν θηρώμενος. Οὕτε γὰρ εὐποιίας σαλπίζομένης ὄφελος, καὶ νηστείας δημοσιευομένης κέρδος οὐδέν. Τὰ γὰρ ἐπιδεικτικῶς γινόμενα οὐ πρὸς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα τὸν καρπὸν ἐκτείνει, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον καταστρέφει. Πρόσδραμε τοίνυν φαιδρῶς τῇ δωρεᾷ τῆς νηστείας. Ἀρχαῖον δῶρον ἡ νηστεία· οὐ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἀλλ' ἀνανεούμενον αἰεὶ, καὶ εἰς ἀκμὴν ἐπανθῶν.

3. Οἶε με τὴν ἀρχαιογονίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ νόμου τίθεσθαι; Καὶ νόμου πρεσβυτέρα νηστεία. Ἐὰν μικρὸν ἀναμείνης, εὐρήσεις τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. Μὴ οὖο τὴν ἡμέραν τοῦ ἰασμοῦ, τὴν διατεταγμένην τῷ Ἰσραὴλ τῷ ἑξδόμῳ μηνί, τῇ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ταύτην εἶναι τῆς νηστείας τὴν ἀρχήν. Δεῦρο δὴ διὰ τῆς ἱστορίας βαδίζων, ἀνερεύνησον τὴν ἀρχαιογονίαν αὐτῆς. Οὐ γὰρ νεώτερον τὸ ἐφεύρεμα πατέρων ἐστὶ τὸ κειμήλιον. Πᾶν τὸ ἀρχαιότερον διαφέρον, αἰδέσιμον. Δυσωπήθητι τὴν πολιάν τῆς νη-

datum est pharmacum efficax abolendo peccato. Quemadmodum enim vermes, qui in puerorum intestinis germinant, pharmacis quibusdam vehementer acribus et amaris excutiantur, ita peccatum, in intimis secessibus inhabitans, delet enecatque, simul atque in animam supervenerit, jejunium, quod scilicet vere sit hoc nomine dignum.

2. Unge caput tuum, et lava faciem*. Ad mysteria te vocat Scriptura. Qui unctus est, inunxit; qui ablutus fuit, abluit. Transfer præceptum ad interna membra. Ablue animam a peccatis. Unge caput unguento sancto, ut consortium habeas cum Christo, sicque accedito ad jejunium. Noli obscurare faciem tuam more hypocritarum. Obscuratur facies, cum internus affectus externo quodam habitu simulato obumbratur, mendacio veluti velo obtento contactus. Hypocrita est qui in theatro personam sustinet alienam, sæpe heri, cum sit servus, aut regis, cum sit privatus. Idem in hac vita velut in orchestra quadam agunt plerique vitam theatricam, aliud in corde gerentes, aliud in specie hominibus ostendentes. Itaque ne obscures faciem. Qualis es, talis appare; ne teipsum transfigures in habitum tristem ac tetricum, hinc laudem ac gloriam aucupans, quod videre continens, ac temperans. Neque enim boni operis, cui tuba præcinit, utilitas est ulla, neque fructus ullus jejunii, quod ad publicam sit ostentationem. Quæ enim ostentationis causa fiunt, ea nequaquam porrigunt fructum in sæculum venturum, verum in hominum laudem commendationemque desinunt. Proin hilariter accurre ad jejunii donum. Vetus donum est jejunium, quod non veterascit, nec senescit, sed usque renovatur, sed perpetuo vigore pubescit.

3. Putasne me jejunii antiquitatem a legis initio supputare? Etiam ipsa lege antiquius est jejunium. Paulisper si manseris, comperies verum esse quod dixi. Cave existimes diem propitiationis, 3 qui designatus Israelitis erat mense septimo, decimo die mensis, fuisse jejunii principium. Ades huc, ac per historiam decurrens, vestiga jejunii antiquitatem. Neque enim recens inventum est, sed pretiosus thesaurus a majoribus repositus ac traditus. Quidquid vetustate præcellit, idem venerabile est.

* Matth. vi, 17. * Levit. xvi, 29; xiii, 27.

(6) Hæc verba, ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νιψάμενος ἀπεπλύνατο, sic interpretatus est Erasmus, Qui alios ungebat, unctus est; qui lavabat, ablutus est: quibus ex verbis quæ apta sententia idoneaque effici possit, non video. Ita igitur interpretare: Qui unctus est, inunxit: qui ablutus fuit, abluit. Hoc est: Christus qui unctus est, ungi caput nostrum voluit: Christus, qui ablutus est in baptisate, faciem nostram abluī jussit. — Ὁ ἀλειψάμενος ἐχρίσατο· ὁ νιψάμενος ἀπεπλύνατο. Qui illinit, inungit, qui lavat, abluit. Cum vellet Basilius illud præceptum Christi, Ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν, καὶ νίψαι τὸ πρόσωπον, ad animam transferre, observat hæc voces, Δλειψαί, νίψαι, illine, lava, idem valere ac, unge et abluē, quæ animæ melius congruunt. In

eadem oratione p. 8, A, 10: Σὺ δὲ, ὑπερπαιῶν μὲν σεαυτὸν καὶ κατασαρκῶν, οὐκ ἀνίης; ἐκτήκων δὲ τὸν νοῦν ἐν ἀτροφίᾳ τῶν σωτηρίων καὶ ζωοποιῶν διδαγμάτων, οὐδένα λόγον ποιῆ; Tu vero nullumne finem facturum es teipsum supra modum saginandi ac carne onerandi? animum autem a te tabefieri salutarium et vivificorum documentorum inedia, parvi penes?

MARAN.

(7) Antiqui duo libri τῶν μελῶν τὴν ὀνομασίαν, velim accipias de internis appellationem membrorum. Alii quatuor mss. et editi μελῶν τὴν νομοθεσίαν.

(8) Olim, ut notat Duceus, in Oliv. pro κατασχηματίζων legebatur κατασχηματίζου, quam lectionem alteri prætulimus. Ita enim legi debere, si nihil aliud, ipsa certe orationis series ostendit.

Reverere jejunii canitiem. Tam vetus est, ut simul cum homine condito cœperit : in paradiso præscriptum est. Primum illud præceptum accepit Adamus : *De ligno scientiæ boni et mali non comeditis* *. Illud autem, *non comedetis*, jejunii et abstinentiæ lex est. Si a ligno jejunasset Eva, nequaquam hoc nunc jejunio opus haberemus. *Neque enim opus est valentibus medico, sed male habentibus* †. Fuimus per peccatum læsi; sanemur per pœnitentiam : pœnitentia autem sine jejunio iners est et infrugifera. *Maledicta terra, spinas et tribulos germinabit tibi* ‡. In tristitia vivere jussus es, non indulgere deliciis. Per jejunium satisfacito Deo. Quin et ipsa in paradiso vita, jejunii simulacrum est, non ob id modo quod homo, communi cum angelis vivendi ratione utens, ipsis efficiebatur similis, utpote paucis contentus; verum etiam quod, quæcunque post hominum cogitatio commenta est, ea nondum degentibus in paradiso excogitata erant : nondum vini potatio, nondum pecudum mactatio, non alia quæcunque perturbant mentem humanam.

4. Quoniam non jejunavimus, exsulamus e paradiso : jejunemus igitur, ut ad illum revertamur. An non vides, quomodo Lazarus per jejunium ingressus est paradysum *? Noli imitari Evæ inobedientiam, noli rursus serpentem in consilium adhibere, edulium ad carnem mollius curandam proponentem. Ne causeris corporis infirmam valetudinem ac debilitatem. Neque enim mihi istas excusationes profers, sed scienti dicis. Age, dic mihi, jejunare non potes, et potes continuo expleri cibis, potes conficere corpus pondere escarum? At qui infirmis non ciborum varietatem, sed inediam et abstinentiam a medicis solere præscribi scio. Qui fit igitur ut, cum ista possis, illa te non posse causeris? Utrum ventri facilius est tenui victu transmittere noctem, an copia ciborum gravatum jacere? imo ne jacere quidem, sed crebro huc et huc verti, debiscentem ac stridentem? Nisi forte dicturus es illud, quod naucleri facilius servant navim sarcinis onustam quam eam quæ expeditior est ac levior. Nam oneris magnitudine gravatam, quamvis exiguus fluctus adoriens demergit; contra, cujus sarcina moderata est ac modica, hæc facile fluctus superat, eo quod eam his fieri altiorum impediatur nihil. Eundem ad modum et hominum corpora assidua expletione degravata facile a morbis demerguntur; quæ vero facili levique utuntur alimonia, non modo quod ex morbo imminet

* Gen. ii, 17. † Matth. ix, 12. ‡ Gen. iii, 17, 18. * Luc. xvi, 20-31.

(9) Augustinus, cum peccatum originale probare vellet, hunc Basilii locum protulit lib. i *Contra Jul.*, cap. 5, num. 18.

(10) In duobus Colbertinis pro *εδεόμεθα* legitur *εδετήθημεν*.

(11) Unus codex Regius *στυγνάζειν* *επιτάχθης*. Alius itidem Regius *ετάχθης*.

(12) Reg. secundus τοῖς ἀνθρώποις. Nec ita multo post editi *διαιωμένοις* *επεννόητο*. Libri veteres *επι-*

στείας. Συνηλικιώτως ἐστὶ τῆς ἀνθρωπότητος· νηστεία (9) ἐν τῷ παραδείσῳ ἐνομοθετήθη. Τὴν πρώτην ἐντολὴν ἔλαθεν Ἀδάμ· Ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε. Τὸ δὲ, οὐ φάγεσθε, νηστείας ἐστὶ καὶ ἐγκρατείας νομοθεσία. Εἰ ἐνήστευσεν ἀπὸ τοῦ ξύλου ἡ Εὐα, οὐκ ἂν ταύτης νῦν ἐδεόμεθα (10) τῆς νηστείας. Οὐ γὰρ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχυρότεροι ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἐκακώθημεν διὰ τῆς ἀμαρτίας· ἰαθώμεν διὰ τῆς μετανοίας· μετάνοια δὲ χωρὶς νηστείας ἀργή. Ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἀκάνθια καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. Στυγνάζειν προετάχθης (11), μὴ γὰρ τρυφᾶν. Διὰ νηστείας ἀπολόγησαι τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν παραδείσῳ διαγωγή νηστείας ἐστὶν εἰκὼν, οὐ μόνον καθότι τοῖς ἀγγέλοις ὁμοδαίτος ὢν ὁ ἄνθρωπος, διὰ τῆς ὀλιγαρκίας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμοίωσιν κατῶρθου, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅσα ὑπερὸν ἢ ἐπίνοια τῶν ἀνθρώπων (12) ἐξέῤυεν, οὕτω τοῖς ἐν τῷ παραδείσῳ διαιωμένοις ἐπεννόητο· οὕτω οἰνοποσία, οὕτω ζωοποισία, οὐχ ὅσα τὸν νοῦν ἐπιθολοῖ τὸν ἀνθρώπινον.

4. Ἐπειδὴ οὐκ (13) ἐνηστεύσαμεν, ἐξεπέσομεν τοῦ παραδείσου· νηστεύσωμεν τοίνυν, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐπανεέλθωμεν. Οὐχ ὄραξ τὸν Λάζαρον, πῶς διὰ νηστείας εἰσηλθεν εἰς τὸν παράδεισον; Μὴ μιμήσῃ τῆς Εὐας τὴν παρακοήν, μὴ πάλιν σύμβουλον παραδέξῃ τὸν ὄφιν (14), φειδοῖ τῆς σαρκὸς τὴν βρώσιν ὑποτιθέμενον. Μὴ προφασίζου ἀβρωστίαν σώματος καὶ ἀδυναμίαν. Οὐ γὰρ ἔμοι τὰς προφάσεις, ἀλλὰ τῷ (15) εἰδοῖ λέγεις. Νηστεύειν οὐ δύνασαι (εἰπέ μοι); κορηννύσθαι δὲ διὰ βίου, καὶ συντρέθειν τὸ σῶμα τῷ βάρει τῶν ἐσθιομένων δύνασαι; Καὶ μὴν τοῖς ἀσθενοῦσιν οὐχὶ βρωμάτων ποικιλίαν, ἀλλ' ἀσίταν καὶ ἔνδειαν οἶδα τοὺς ἰατροὺς ἐπιτάσσοντας. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα δυνάμενος, ἐκεῖνα προφασίζῃ μὴ δύνασθαι; Τί εὐκοπώτερον τῇ γαστρὶ; λιτότητι διαίτης παρενεγκεῖν τὴν νύκτα, ἢ δαψιλεῖα βρωμάτων βεβαρημένην κεῖσθαι; μᾶλλον δὲ μὴδὲ κεῖσθαι, ἀλλὰ πυκνὰ μεταστρέφεσθαι διαβρῆγγυμένην καὶ στένουσαν; εἰ μὴ καὶ τοὺς κυβερνήτας φήσεις βαρυνομένην τοῖς ἀγωγίμοις ὀκάδα εὐκολώτερον σώζειν τῆς εὐσταλεστέρως καὶ κούφης. Τὴν μὲν γὰρ πεπιεσμένην τῷ πλήθει βραχεῖα κύματος ἐπανάστασις κατεβάπτισεν· ἡ δὲ συμμέτρως τῶν ἀγωγίμων ἔχουσα βράδις ὑπεράρει τοῦ κλύδωνος, οὐδενὸς ἐμποδίζοντος αὐτὴν ὑψηλοτέραν γενέσθαι. Καὶ τοίνυν τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα, συνεχεῖ μὲν τῷ κόρῳ καταβαρυνόμενα, εὐκόλως ὑποβρύχια ταῖς ἀβρωστίαις γίνεται· εὐσταλεῖ δὲ καὶ κούφῃ τῇ τροφῇ κεχηρημένα, καὶ τὸ προσδοκώμενον ἐκ νόσου κακῶν

πεννόητο.

(13) Codex unus *επει* δὲ *ἐκ*.

(14) Reg. primus ita habet in contextu *μὴ... παραδέξῃ τὸν ἔχθρον, cave inimicum adhibeas in consilium* : at in oia libri scriptum invenitur τὸν ὄφιν.

(15) Illud loquendi genus, εἰδοῖ λέγεις, *scienti dicis*, in proverbii consuetudinem venisse, monet vir doctissimus Duceus. Ejus eruditissimam notam studiosi legere poterunt.

ὡσπερ χειμῶνος ἐπανάστασιν ὑπεξέφυγε, καὶ τὸ ἤδη παρὼν ὀχληρὸν ὡσπερ τινὰ (16) σπιλάδος ἐπιδρομὴν διεκρούσατο. Ἦπου καὶ τὸ ἡσυχάζειν κατὰ σὲ τοῦ τρέχειν ἐπιπονώτερον, καὶ τοῦ παλαιεῖν τὸ ἡρεμεῖν εἴπερ οὖν καὶ τὸ τρυφᾶν τοῦ λιτώσ (17) διαιτᾶσθαι τοῖς ἀσθενούσι φησὶ εἶναι καταλληλότερον. Ἡ γὰρ οἰονομούσα τὸ ζῶον δύναμις αὐτάρχειαν μὲν καὶ λιτότητα βραδίως κατειργάσατο, καὶ ψκείωσε τῷ τρυφόμενῳ πολυτέλειαν δὲ καὶ ποικιλίαν βρωμάτων παραλαβούσα, εἶτα ἀντιστρεφὲν πρὸς τὸ πέρασ οὐκ ἐξαρκέσασσ, τὰ ποικίλα γένη τῶν νοσημάτων ἐποίησεν.

5. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἱστορίαν βασιζέτω ὁ λόγος (18), τὸ ἀρχαῖον τῆς νηστείας διεξιῶν· καὶ ὅπως πάντες οἱ ἄγιοι, ὡσπερ τινὰ κληρὸν πατρῶν διαδεξάμενοι, οὕτω διεφύλαξαν, πατὴρ παιδὶ παραδιδόντες· ὅθεν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀκολουθίᾳ διαδοχῆς διεδώθη τὸ κτήμα (19). Οὐκ ἦν ἐν τῷ παραδείσῳ οἶνος, οὐπω ζωοθυσία· οὐπω κρεωφαγία. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν οἶνος· μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, Φάγεσθε πάντα ὡς λάχανα χόρτου. Ὅτε ἀπεγνώσθη ἡ τελείωσις, τότε συνεχωρήθη ἡ ἀπόλαυσις. Δεῖγμα δὲ τῆς τοῦ οἴνου ἀπειρίας Νῶε ἀγνοῶν τοῦ οἴνου τὴν χρῆσιν. Οὐπω γὰρ εἰς τὸν βίον παρελλύθει, οὐδ' ἐτέτριπτο ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ τῶν ἀνθρώπων. Οὕτε οὖν ἄλλον θεθαμένος, οὕτε αὐτὸς πειραθείς, τῇ ἀπ' αὐτοῦ βλάβῃ περιέπεσεν ἀφυλάκτως· Ἐφύτευσε γὰρ ἀμπέλον Νῶε, καὶ ἔπιεν ἀπὸ τοῦ καρποῦ, καὶ ἐμεθύσθη· οὐκ ἔτι τῷ πάροινος εἶναι, ἀλλὰ τῷ ἀπειρος εἶναι τῶν μετρῶν τῆς μεταλήψεως. Οὕτω νεαρώτερον παραδείσου τὸ εὖρημα τῆς οἰνοποσίας, καὶ οὕτως ἀρχαῖον τὸ τῆς νηστείας σεμνόν. Ἄλλὰ καὶ Μωϋσεῖα διὰ νηστείας ἔγνωμεν προσβαλόντα τῷ δρει. Οὐ γὰρ ἂν κατετόλμησε καπνίζομένης τῆς κορυφῆς, οὐδ' ἂν ἐθάρασεν εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνῶφον, εἰ μὴ νηστεία καθώπλιστο. Διὰ νηστείας τὴν ἐντολὴν ὑπεδέξατο ἰακτύλῳ Θεοῦ γραφεῖσαν ἐν ταῖς πλατεί. Καὶ ἀνώ μὲν ἡ νηστεία νομοθεσίας πρόξενος ἦν, κάτω δὲ ἡ γαστριμαργία εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξέμηνεν· Ἐκάθισσε γὰρ ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν πάλειν. Τεσσαράκοντα ἡμερῶν προσεδρίαν (20) νηστεύοντος καὶ δεομένου τοῦ θεράποντος ἀχρηστον ἀπέδειξεν οἰνοφυγία μία. Ἄς γὰρ ἡ νηστεία ἔλαβε πλάκαξ δακτύλῳ Θεοῦ γεγραμμένης, ταύτας ἡ μέθη συνέτριψεν, οὐκ ἄξιον χρίναντος τοῦ προφήτου μεθούσα λαθὴ νομοθετεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐν μιᾷ καιροῦ ροπή διὰ γαστριμαργίας ὁ λαὸς ἐκεῖνος ὁ τὸν Θεὸν διὰ τῶν μεγίστων τεραστίων δεδιδαγμένος, εἰς τὴν Αἰγυπτίων εἰδωλομανίαν ἐξεκυλίσθη. Παράλληλα θὲς ἀμφοτέρα· πῶς νηστεία Θεῷ προσάγει,

A malum, velut procellæ assultum effugiunt, verum etiam præsentem jam ægritudinem & velut turbinem quemdam exorientem discutunt. Videlicet juxta tuam sententiam laboriosius erit quiescere quam currere, et otiosum esse quam luctari: siquidem judicas congruentius esse infirmos deliciis expleri quam parco tenuique uti victu. Nam vis illa qua animali providetur, temperatum ac parcum victum nullo negotio concoquit, et in corpore quod alitur substantiam vertit; at eadem ubi opiparos variosque cibos complexa est, nec deinde par est his omnino coquendis, tum diversa gignit morborum genera.

5. Sed jam ad historiam se nostra recipiat oratio, jejunii antiquitatem percurrens, et quantopere omnes sancti, perinde quasi hæreditatem a majoribus traditam, jejunium observaverint, patresque suis quique liberis tradiderint: unde et ad nos perpetua quadam successionis serie pervenit hæc possessio. Non erat in paradiso vinum, non erat pecudum mactatio, non carniæ esus. Post diluvium cœpit vinum; post diluvium, Comedite omnia sicut olera, pabuli¹⁰. Posteaquam desperata est perfectio, tum denique his utendi concessa est potestas. Porro nullam tum fuisse vini experientiam, argumento est Noe, qui nesciebat vini usum. Nondum enim obrepserat in humanam vitam, nondum mortalium usu tritum erat. Itaque cum ille nec alium quemquam bibentem vidisset, nec ipse esset expertus, in noxam a vino afferri solitam incidit incautus. Plantavit enim Noe vineam, bibitque de fructu, et inebriatus est¹¹; non quidem eo quod vinolentus esset, sed quod sumendi vini modum nesciret. Itaque inventum bibendi vini recentius est paradiso, adeo vetusta est jejunii dignitas. Quin et Moysem novimus per jejunium accessisse ad montem¹². Neque enim ausus esset verticem fumantem attingere, neque ingredi in nubem, nisi fuisset jejunio obarmatus. Per jejunium legem accepit digito Dei scriptam in tabulis, atque in montis quidem cacumine jejunium legem impetravit, in radice vero montis ingluviæ ad idololatriam dementavit. Sedit enim populus ut ederet ac biberet, et surrexerunt ad ludendum¹³. Quod famulus quadraginta dies jejunus assidue versans cum Deo, deprecansque confecerat, id unica temulentia reddidit irritum infrugiferumque. Nam tabulas, quas jejunium impetrarat conscriptas digito Dei, ebrietas comminuit; judicavit quippe propheta ebrium populum dignum non esse, qui legem acciperet a Deo. In unico temporis momento populus ille, qui maximis

¹⁰ Genes. ix, 3. ¹¹ ibid. 20, 21. ¹² Exod. xxiv, 18. ¹³ Exod. xxxii 6.

(16) Editi ὡσπερ τινός. At mss. plerique omnes ὡσπερ τινά.

(17) Antiqui duo libri et editi τοῦ τρυφᾶν τὸ λιτώσ, corrupte. At Regii primus et secundus cum aliis Jacobus Colbertinis τὸ τρυφᾶν τοῦ λιτώσ, emendate.

(18) Reg. primus ἱστορίαν ὁ λόγος βασιζει.

(19) Antiqui duo libri διεφυλάχθη τὸ κτήμα. Nec ita multo infra Colb. primus οἶνος καὶ μετὰ.

(20) Veteres quatuor libri προσεδρίαν. Editi προσεδρεῖα.

prodigiis Dei cognitionem acceperat, per gulam ad insanam Ægyptiorum idololatriam devolutus est. Hæc utraque inter se composito : hinc quomodo ferat salutem. Descende, ac via qua cœpisti ad

6. Ecquid inquinavit Esau, et servum fecit fratris? Nonne edulium unum, cujus gratia vendidit jus primogeniti ¹⁴? Jam Samuelem nonne deprecatio cum jejunio conjuncta donavit matri ¹⁵? Quid fortissimum virum Sampsonem invictum **5** reddidit? Annon jejunium, quocum in utero matris conceptus est ¹⁶? Hunc peperit jejunium, hunc enutrivit jejunium instar nutricis, jejunio in virum adolevit, quod jejunium angelus præscripserat matri : *Quidquid proficiscitur e vinea, ne edat, vinumque et siceram ne bibat* ¹⁷. Jejunium propheta generat, roborat fortes ; jejunium legum latoribus subministrat sapientiam : bona animæ custodia, corpori tutus contubernalis, armatura fortiter belligerantibus, athleticis exercitium. Hoc tentationes depellit, ungit ad pietatem, sobrietatis domesticus comes, opifex castitatis. In bellis fortiter agit, in pace docet quietem. Nazaræum sanctificat, perficit sacerdotem. Neque enim fieri potest, ut absque jejunio audeat ad sanctum ministerium accedere, non tantum in mystico horum temporum vero cultu, verum etiam in eo qui juxta legem in figuris peragebatur. Jejunium Eliam magni illius spectaculi spectatorem fecit, qui cum quadraginta dierum jejunio repurgasset animam, ita demum in spelunca quæ est in Choreb, promeruit videre Dominum ¹⁸, quantum quidem licet homini videre. Jejunans reddidit viduæ filium, fortis factus adversus ipsam mortem per jejunium. Vox abs jejunantis ore profecta, scelerato populo clausit cœlum annos tres ac menses sex. Ut enim hominum duram cervicem habentium cor indomitum emolliret, voluit et seipsum ea calamitate cum cæteris condemnare. Propterea, *Vivit Dominus*, inquit, *si erit aqua super terram, nisi per os meum* ¹⁹. Et jejunium iatulit per famem populo omni, videlicet ut ortam ex deliciis vitæque dissoluta nequitiam corrigeret. Rursus quinam victus Elisæi? quomodo apud Sunamitidem hospitio usus est? quomodo ipse propheta excepit? Nonne agrestia olera ac farinæ paucillum hospitalitatis munus explebant ²⁰? quo tempore etiam colocynthide sumpta, erant periclitaturi qui gustarant, ni

¹⁴ Genes. xxv, 30-34. ¹⁵ I Reg. i, 13-16. ¹⁶ Judic. xiii, 4. ¹⁷ ibid. 14. ¹⁸ III Reg. xix, 8-13. ¹⁹ III Reg. xviii, 1. ²⁰ IV Reg. iv, 42-44.

(21) Colb. primus σωτηρίαν ἀποδώσει, salutem fugat. Non contemnenda lectio. Aliquanto post idem codex ἐποίησε τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

(22) Veteres aliquot libri οὐχ ἢ μετὰ. Editi οὐχὲ μετὰ. Et infra quoque, ubi editi habent οὐχὲ ἢ νηστεία, legitur in aliquot mss. οὐχ ἢ νηστεία. Error autem utroque in loco inde evenit, quod librarii ex his duabus vocibus οὐχ ἢ unam effecerint, οὐχὲ videlicet.

(23) Veteres quinque libri σώματος σύνοικος. Editi σώματι.

(24) E regione vocis Ναζιραίων in ora Colbertini

καὶ πῶς τρυφή τὴν σωτηρίαν προδίδωσι (21). Κατάβα δὲ βαδίζων ἐπὶ τὰ κάτω. jejunium adjungat Deo, illinc quomodo luxus inferiora perge.

6. Τί τὸν Ἡσαΐ ἐδεθέλωσε, καὶ δοῦλον ἐποίησε τοῦ ἀδελφοῦ; Οὐ βρώσις μία, δι' ἣν ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια; Τὸν δὲ Σαμουὴλ οὐχ ἢ μετὰ (22) νηστείας προσευχῆ ἐχαρίσατο τῇ μητρὶ; Τί τὸν μέγαν ἀριστέα τὸν Σαμψὼν ἀκαταγώνιστον ἀπειργάσατο; Οὐχ ἢ νηστεία, μεθ' ἧς ἐν τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς συνελήφθη; Νηστεία αὐτὸν ἐκύρσε· νηστεία αὐτὸν ἐτιθηγήσατο· νηστεία αὐτὸν ἠνδρώσεν, ἣν ὁ ἄγγελος διετάξατο τῇ μητρὶ· "Ὅσα ἐκπορεύεται ἐξ ἀμπέλου, οὐ μὴ φάγη, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πῖνῃ. Νηστεία προφήτας γεννᾷ, δυνατοὺς βρῶνυσι· νηστεία νομοθέτας σοφίζει, ψυχῆς ἀγαθὸν φυλακτήριον, σώματι σύνοικος (23) ἀσφαλῆς, ὄπλον ἀριστεύουσιν, ἀθληταῖς γυμνάσιον. Τοῦτο πειρασμοὺς ἀποκρούεται, τοῦτο ἀλείφει πρὸς εὐσέβειαν, νήψεως σύνοικος, τωφροσύνης δημιουργός. Ἐν πολέμοις ἀνδραγαθεῖ, ἐν εἰρήνῃ ἡσυχίαν διδάσκει. Τὸν Ναζιραίων (24) ἀγιάζει, τὸν ἱερέα τελειοῖ. Οὐ γὰρ δυνατόν ἄνευ νηστείας ἱερουργίας κατατολμήσαι, οὐ μόνον ἐν τῇ μυστικῇ νῦν καὶ ἀληθινῇ λατρείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τυπικῇ τῇ κατὰ τὸν νόμον προσαγομένη. Αὕτη θεατὴν ἐποίησε τοῦ μεγάλου θαύματος (25) τὸν Ἡλίαν· τεσσαράκοντα γὰρ ἡμέραις νηστεία τὴν ψυχὴν ἀποκαθάρας, οὕτως ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐν Χωρήθ ἰδεῖν κατηξιώθη, ὡς δυνατόν ἐστὶν ἰδεῖν ἀνθρώπων, τὸν Κύριον. Νηστεύων ἀπέδωκε τῇ χήρᾳ τὸν παῖδα, ἰσχυρὸς φανείας κατὰ τοῦ θανάτου διὰ νηστείας. Ἀπὸ νηστεύοντος στόματος φωνὴ ἐξεληθοῦσα ἀπέκλεισε. (26) τῷ παρανομῶντι λαφὶ τὸν οὐρανὸν τρία ἔτη καὶ μῆνας ἔξ. Ἴνα γὰρ μαλάξῃ τὴν ἀδάμαστον καρδίαν τῶν σκληροτραχέλων, εἴλετο καὶ ἑαυτὸν τῇ κακοπαθείᾳ συγκαταδικάσαι. Διὰ τοῦτο, Ζῆ Κύριος, ἔφη (27), εἰ ἔσται ὕδωρ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στόματός μου. Καὶ ἐπήγαγε παντὶ τῷ λαφὶ νηστείαν διὰ τοῦ λιμοῦ, ὥστε τὴν ἐκ τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ ἀνειμένου βίου κακίαν ἐπανορθώσασθαι. Ἐπισσαίω δὲ ποταπὸς ὁ βίος; πῶς μὲν παρὰ τῇ Σουναμίτιδι τῆς ξενίας ἀπέλαυσε (28); πῶς δὲ αὐτὸς τοὺς προφῆτας ἐδεξιοῦτο; Οὐχὶ λάχανα ἀγρία καὶ ἀλεύρου βραχὺ τὴν φιλοξενίαν ἐπλήρου; ὅτε, καὶ τῆς τολύπης συμπαραληφθείσης, κινδυνεύειν ἔμελλον οἱ ἀψάμενοι, εἰ μὴ τῇ εὐχῇ τοῦ νηστευτοῦ ἡμαυρώθῃ

primi scriptum invenimus τὸν μοναχόν.

(25) Editi, perinde ut Colb. primus et Reg. tertius, μεγάλου θαύματος, magni miraculi. Alii duo Colbertini cum Reg. tertio et cum Oliv. μεγάλου θαύματος. Utraque lectio optima cum sit, utro quis modo legerit, peccaturum non puto.

(26) Antiqui tres mss. ἐξεληθοῦσα ἐκλείσει.

(27) Codex quidam Combef. Κύριος, καὶ ζῆ ἡ ψυχὴ μου, et vivit anima mea. Ibidem editi Κύριος ἔφη. Illud, ἔφη, abest a nostris codicibus.

(28) Colb. primus ξενίας ἀπήλαυσε.

τὸ δηλητήριον. Καὶ ἀπαξαπλῶς εὐροῦς ἂν τὴν νηστείαν πάντας τοὺς ἀγίους εἰς τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν χειραγωγήσασαν. Ἔστι τις φύσις σώματος, ἣν καλοῦσιν ἀμίαντον, ἀνάλωτος πυρὶ, ἥτις, ἐν μὲν τῇ φλογὶ κειμένη, ἀπληθρακῶσθαι δοκεῖ, ἐξαιρεθεῖσα δὲ τοῦ πυρὸς, ὡς ὕδατι λαμπρυνθεῖσα, καθαρωτέρα γίνεσθαι. Τοιαῦτα ἦν τὰ τῶν τριῶν παιδῶν ἐκείνων σώματα ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας ἐκ τῆς νηστείας ἔχοντα τὸ ἀμίαντον (29). Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ φλογὶ τῆς καμίνου, οἶονεὶ χρυσοῖ τὴν φύσιν ὄντες, οὕτω κρείττους τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς διεδεικνυτο βλάβης. Ἦπου καὶ χρυσοῦ δυνατώτεροι διεδεικνυτο· οὐ γὰρ ἐχώνευεν αὐτοὺς τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐφύλασεν ἀκεραίους. Καίτοι οὐδὲν ἂν ἐκείνην τότε τὴν φλόγα ὑπέστη, ἦν νάρθη καὶ πίσσα καὶ κληματίδες ἔτρεπον, ὡς ἐπὶ τεσσαρακονταεννέα πῆγεις (30) αὐτὴν διαγεῖσθαι, καὶ τὰ κύκλω αὐτῆς ἐπινεμομένην πολλοὺς τῶν Χαλδαίων ἐξανάλωσαι. Ἐκείνην τοίνυν πῆγαν μετὰ νηστείας εἰσελθόντες κατεπάτησαν οἱ παῖδες, λεπτὴν ἀέρα καὶ ἔνδροσον ἐν οὕτω λάτρῳ πυρὶ ἀναπνέοντες. Οὐδὲ γὰρ τῶν τριῶν τὸ πῦρ κατετόλμησε, διὰ τὸ ὑπὸ νηστείας αὐτὰς ἐκτραφεῖναι.

7. Δανιὴλ δὲ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, ὁ τρεῖς ἑβδομάδας ἔτρων μὴ φαγῶν, καὶ ὕδωρ μὴ πῶν (31), καὶ τοὺς λέοντας νηστεύειν ἐδίδαξε, κατελθὼν εἰς τὸν λάκκον (32). Ὡσπερ γὰρ ἐκ λίθου ἢ χαλκοῦ, ἢ ἀλλης στεβρότερας τινὸς ὕλης συμπεπηγῶτι, ἐμβαλεῖν οὐκ εἶχον τοὺς ὀδόντας οἱ λέοντες. Οὕτως οἶονεὶ βαφῆ σιδήρου τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς τῆ νηστεία σωμαύσασα, ἀδάμαστον (33) ἐποίησε τοῖς λέουσιν· οὐ γὰρ φνοιγον κατὰ τοῦ ἀγίου τὸ στόμα. Νηστεία ἐσθεσε δύναμιν πυρὸς, ἐφοραξε στόματα λεόντων. Νηστεία προσευχὴν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμπει, οἶονεὶ πτερὸν αὐτῆ γινομένη πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Νηστεία οἰκων ἀξίσεις, ὑγείας μήτηρ, νεότητος παιδαγωγὸς, κόσμος πρεσβύταις, ἀγαθὴ συνέμπορος ὁδοιπόροις, ἀσφαλὴς ἐμβόσκηνος τοῖς συνοίκοις. Οὐχ ὑποπτέυει γάμων ἐπιβουλὴν ὁ ἀνὴρ, νηστείας ὀρῶν (34) τὴν γυναικα συζῶσαν. Οὐ τῆκεται ζηλοτυπίας γυνή, ἐν ἄνδρα βλέπουσα νηστείαν καταδεχόμενον. Τίς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον ἠλάττωσεν ἐν νηστεία; Ἀριθμησὼν

fuisse jejunatoris prece dissipatum venenum ²¹. Atque, ut semel omnia dicam, reperies quotquot fuere sancti, omnes per jejunium ad vitam Deo dignam institutos fuisse. Ea est natura corporis eujusdam, quod *amianton* vocant, ut igni consumi non possit. Id si in flamma ponatur, videtur quidem ignescere, et in prunam verti: sed si eximatur igni, perinde quasi fuisse aqua illustratum, evadit purius. Hujusmodi erant trium illorum puerorum corpora in Babylone, naturam amianti per jejunium habentia ²². Siquidem in vehementi fornacis flamma, quasi natura fuissent aurei, ita apparuerunt noxa ignis ac injuria superiores. Quin et auro ostensi sunt fortiores: neque enim ipsos conflagat ignis, sed integros illibatosque tuebatur. Atqui nihil est quod illam tum flammam sustinere potuisset, quam naphthe, pix, et sarmenta sic alebant, ut ad quadraginta novem cubitos diffusa esset, atque circumjacentia depascens, plurimos Chaldaeos absumpserit. Hoc igitur tantum incendium pueri cum jejunio ingressi conculcarunt, liquidum ac roscidum aerem in igne tam vehementi respirantes. Neque enim ignis vel pilos illorum ausus est attingere, eo quod a jejunio essent aliti ²³.

7. Porro Daniel vir desideriorum, cum tres hebdomadas panem non edisset, nec bibisset aquam ²⁴, demissus in lacum etiam leones jejulare docuit ²⁵. Neque enim leones dentes in illum impingere valuerunt, perinde quasi e lapide, aut aere, aut aqua quapiam rigidior materia concretus fuisset. Adeo jejunium velut quaedam ferri tinctura firmarat viri illius corpus, ac leonibus insuperabile reddiderat; neque enim os aperuerunt adversus sanctum. Jejunium restinxit vim ignis, obturavit ora leonum. Jejunium precatorem transmittit in caelum, dum ipsi est alarum loco ad supernum iter conficiendum. Jejunium domorum incrementum est, sanitatis mater, juventutis pædagogus, ornamentum senibus, bonus comes viatoribus, tutus contubernalis conjugatis. Nullas maritus suspicatur conjugio strui insidias, conspiciens uxori familiare jejunium. Non contabescit uxor zelotypia, cernens maritum amplecti jejunium. Quis rem familiarem diminuit

²¹ IV Reg. iv, 39-41. ²² Dan. i, 8-16. ²³ Dan. iii 24-50. ²⁴ Dan. x, 2. ²⁵ Dan. vi, 16-22.

(29) Reg. secundus ἔχοντα τὸ ἀδέσμιον. [Aliquanto post Reg. primus πυρὸς ἐδείκνυτο.

(30) Codex Oliv. ἐπὶ ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα πῆγεις.

(31) Et in impressis libris et in duobus Oliv. et in nostris quinque codicibus constanter legitur, καὶ ὕδωρ μὴ πῶν, et aquam non bibens. Quem locum interpretans Erasmus, vidensque Basilii verba cum verbis Danielis non concordare, interpretis neglecto munere, pro Basilianis verba prophetæ ita expressit: *nec vinum bibisset*: qua in re, ut alibi sæpe, nimium sibi indulsit vir aliquin eruditissimus. Ait quidem Ducæus, fieri potuisse, ut Basilium rationem habuerit puerorum captivorum quotidiani victus, de quibus scriptum est Danielis i, 12: *Dentur nobis legumina ad vescendum, et aqua ad bibendum*; sed vir doctissimus nihil Basilium jural. Non enim

ipsum ab errore vindicat, sed errorem cum errore commutat. Satis enim intelligitur ex his quæ protuli Danielis verbis, Daniele et alios pueros captivos aquam bibisse. Ergo si Basilium respexit ad puerorum captivorum quotidianum victum, quomodo ita scribere potuit, Δανιὴλ ὕδωρ μὴ πῶν, Daniel aquam non bibens? Dicam igitur libentius, et, ut puto, verius, Basilium respexisse ad versiculum secundum capitis decimi Danielis: sed ipsum, quod aliquando contingit vel summis viris, memoria lapsus fuisse, atque pro οἶνον incaute ὕδωρ scripsisse.

(32) Reg. secundus ἐν τῷ λάκκῳ, male.

(33) Codex Combef. ἀδάμαστον αὐτόν.

(34) Veteres quinque libri præter Oliv. et Anglie νηστείας ὀρῶν. Editi νηστεία.

in jejuniō? Recense hodie domus supellectilem, ac postea denuo numera: nihil deerit ob jejuniū in rebus domesticis. Nullum animal deplorat mortem, nusquam sanguis, nusquam sententia ab inexorabili ventre adversus animantia prolata. Cessat machæra coquorum, mensa contenta est sponte nascentibus. Sabbatum Judæis erat traditum, ut requiescat, inquit³⁵, jumentum tuum et servus tuus. Sit jejuniū famulis requies a perpetuis laboribus, qui tibi per totum annum inserviunt. Dato respirationem et moram coquo tuo, sine vacare structorem mensarum; siste pocillatoris manum; sit aliquando respiratio variorum bellariorum ac cupediarum architecto. Conquiescat tandem ipsa domus ab infinitis tumultibus, a fumo, a nidore, ab his qui sursum deorsum cursitant, ac ventri velut imperiosæ dominæ ministrant. Prorsus etiam tributorum exactores sibi obnoxii pusillum concedunt libertatis. Det aliquantum vacationis et venter ori, paciscatur nobiscum quinque dierum inducias, qui semper alioqui flagitat, nec unquam desinit, dum quod accepit hodie, cras obliviscitur. Cum fuerit expletus, tum de abstinentiâ philosophatur; ubi detuuvit, dogmatum illorum obliviscitur.

8. Jejuniū non novit scænoris naturam; non olet usuras jejunantis mensa; non præfocat orphanum jejunatoris filium æs alienum a patre conflatum, quod serpentium ritu circumvolvatur. Quamquam et alias jejuniū occasio est hilaritatis. Nam quemadmodum sitis efficit, ut **7** jucundus sit potus, et sicut quæ prævit fames, epulas suaves reddit: ita quoque quæ sumuntur edulia, condit jejuniū, atque edulcat. Dum enim medium se interponit, ac deliciarum continuum usum interrumpit, sumptionem, utpote intermissam, tibi jucundam exhibebit. Proinde si vis tibi mensam apparare suavem, admitte ex jejuniō vicissitudinem. Tu vero, quod deliciis nimium addictus es, insipidas reddis tibi delicias imprudens, ac præ voluptatis amore voluptatem fugas. Nihil enim tam cupitum est, quod non habeas in fastidium, si perpetuo fruare. At quæ raro habentur, his avidè fruimur. Sic et qui condidit nos Deus, providit ut dona ipsius gratiam apud nos obtineant ipsa vivendi varietate ac vicissitudine. An non vides solem esse lætiorem post noctem? ac vigiliam esse jucundio-

³⁵ Exod. xx, 10.

(35) Colb. primus ελειψε τῶν.

(36) Ait Ducæus, videri Erasmus scriptum offendisse, ὅς ἀργίαν τῷ τραπεζοποιῷ, cum interpretatus sit: *Da otium mensarum apparatori*, sed si ita interpretatus est Erasmus, non continuo putandus est ἀργίαν legisse; cum vel ex lexicis notum sit voce ἄδεια, *vacationem et otium* nonnunquam significari: quod et Hesychius jampridem adnotavit. Nec ita multo post Colb. primus τὰ ποικίλα τῶν.

(37) Codex Combef. γαστήρ τῷ στόματι. Memini quesitum olim ex me esse, quæ essent induciæ illæ dierum quinque, et qui horum verborum esset sen-

σήμερον τὰ ἐνδον, καὶ ἀριθμήσον μετὰ ταῦτα· οὐδέ τι διὰ τὴν νηστείαν λείψει τῶν (35) ἐν τῷ οἴκῳ. Οὐδὲν ζῶον ὀδύρεται θάνατον, οὐδαμοῦ αἷμα, οὐδαμοῦ ἀπόφασις παρὰ τῆς ἀπαραιτήτου γαστρὸς ἐκφερομένη κατὰ τῶν ζῶων. Πέπταιται μαγειρῶν ἢ μάχαϊρα· ἢ τράπεζα ἀρκεῖται τοῖς αὐτομάτοις. Τὸ Σάββατον ἐδόθη τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα ἀναπαύσθαι, φησί, τὸ ὑποζυγίον σου καὶ ὁ παῖς σου. Γινέσθω ἡ νηστεία ἀνάπαυσις ἐκ τῶν συνεχῶν πόνων τοῖς διὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ παντὸς ὑπηρετοῦσιν οἰκέταις. Ἀνάπαυσόν σου τὸν μάγειρον, ὁδὸς ἄδειαν τῷ τραπεζοποιῷ (36)· στήσον τὴν χεῖρα τῷ οἰνοχῶ· παυσάσθω ποτὲ καὶ ὁ τὰς ποικιλίας τῶν πεμμάτων ἐπιτηδεύων. Ἠσυχασάτω ποτὲ καὶ ὁ οἶκος ἀπὸ τῶν μυρίων θορύβων, καὶ τοῦ καπνοῦ, καὶ τῆς κνίσσης, καὶ τῶν ἄνω καὶ κάτω διατρεχόντων, καὶ οἰονεῖ ἀπαραιτήτῳ δεσποινῇ τῇ γαστρὶ λειτουργούντων. Πάντως ποτὲ καὶ οἱ φορολόγοι τοῖς ὑποχείριοις ἐλευθεριάσαι μικρὸν ἐπιτρέψουσι. Ὄστω τινὰ ἐκχειρίαν καὶ ἡ γαστήρ τῷ στόματι (37), σπεισάσθω ἡμῖν πενθήμερους σπονδάς, ἡ αἰεὶ ἀπαιτούσα καὶ οὐδέποτε λήγουσα, ἡ λαμβάνουσα σήμερον καὶ αὔριον ἐπιλανθανομένη. Ὅταν ἐμπλησθῇ, περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφεῖ· ὅταν διαπνευσθῇ, ἐπιλανθάνεται τῶν δόγματων.

8. Νηστεία δανείου φύσιν οὐκ οἶδεν· οὐκ ὄζει τόκων τράπεζα τοῦ νηστεύοντος· οὐκ ἀγγουσιν ὄργανόν νηστευτοῦ παῖδα τόκοι πατρῶιοι, ὡς περ ὄφεις περιπλεκόμενοι. Καὶ ἄλλως δὲ ἀφορμὴ εἰς εὐφοροσύνην ἐστὶ τὸ νηστεύειν. Ὡς γὰρ ἡ δίψα ἡδὺ τὸ ποτὸν εὐτρεπίζει, καὶ λιμὸς ἡγησάμενος (38) ἡδεῖαν παρασκευάζει τὴν τράπεζαν· οὕτω καὶ τὴν τῶν βρωμάτων ἀπόλαυσιν νηστεία φαιδρύνει. Μέσση γὰρ ἑαυτὴν παρενθεῖσα, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς τρυφῆς διακόψασα, ποθεινὴν σοι τὴν μετὰληψιν φανῆναι ποιήσει ὡς περ ἀπόδημον. Ὅσπερ, εἰ βούλει σεαυτῷ ἐπιθυμητὴν κατασκευάσαι τὴν τράπεζαν, δέξει τὴν ἐκ τῆς νηστείας (39) μεταβολὴν. Σὺ δὲ, ὑπὸ τοῦ σφόδρα τῆς τρυφῆς περιέχεσθαι, λέληθας σεαυτῷ ἀμαυρῶν τὴν τρυφήν, καὶ ὑπὸ φιληδονίας τὴν ἡδονὴν ἀφανίζων. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιθυμητόν, ὡς μὴ τῇ συνεχεῖ τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταφρόνητον γίνεσθαι. Ὡν δὲ σπανία ἡ κτήσις, τούτων περισπούδαστος ἡ ἀπόλαυσις. Οὕτω καὶ ὁ κτίσις ἡμᾶς, διὰ (40) τῆς κατὰ τὸν βίον ἐναλλαγῆς παραμένειν ἡμῖν τὴν χάριν τῶν δεδομένων ἐμηχανήσατο. Οὐχ ὄρας, ὅτι καὶ ἥλιος φαειρότερος μετὰ (41) τὴν νύκτα; καὶ ἐγρη-

nat: cui interrogationi satisfacere promptum fuerat. Cum enim non jejunt Græci neque die Dominica neque Sabbato, reliquum est ut in qualibet Quadragesimæ hebdomade supersint solum quinque dies, quibus jejuniū servari oporteat.

(38) Colb. primus λιμὸς προηγγασάμενος.

(39) Sic mss. plerique. Editi τὴν τῆς νηστείας. Paulo post Colb. primus λέληθας τε.

(40) Reg. primus ἡμᾶς θεὸς διὰ.

(41) Sic mss. nonnulli. Deest articulus in vulgatis.

γορσις ἡδίων μετὰ τὸν ὕπνον; καὶ ὕγια ποθεινο- A
τέρα μετὰ τὴν πείραν τῶν ἐναντιῶν; Καὶ τράπεζα
τοῖννυ χριεσττέρα μετὰ τὴν νηστείαν· ὁμοίως μὲν
πλουσίοις καὶ εὐτραπέζοις, ὁμοίως δὲ τοῖς λιτοῖς καὶ
αὐτοσχεδίοις τὴν διαίταν.

9. Φοβήθητι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πλουσίου. Ἐκεῖνον
παρέδωκε τῷ πυρὶ ἢ διὰ βίου τρυφή. Οὐ γὰρ ἀδικίαν,
ἀλλὰ τὸ ἀβροδίατον ἐγκληθεῖς, ἀπετηγανίζετο ἐν τῇ
φλογὶ τῆς καμίνου. Ἴνα τοῖννυ σβέσωμεν ἐκεῖνο τὸ
πῦρ, ὕδατος χρεῖα. Καὶ οὐ πρὸς τὰ (42) μέλλοντα μόνον
ὑφέλιμος ἡ νηστεία, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ σαρκὶ λυσι-
πλεεσττέρα. Αἱ γὰρ εἰς ἄκρον εὐεξία ὑποστροφῆς
ἔχουσι καὶ μεταπτώσεις, ὀκλαζούσης τῆς φύσεως,
καὶ ἀναφέρειν τὸ βάρος τῆς εὐεξίας ἀδυνατούσης.
Ἵρα μὴ, νῦν (43) διαπτύων τὸ ὕδωρ, ὕστερον βανί-
δος ἐπιθυμῆσης, ὡς καὶ ὁ πλούσιος. Οὐδεὶς ἐκραιπά- B
λησεν ἀπὸ ὕδατος. Οὐδενὸς κεφαλὴ ὠδυνήθη ποτὲ ὕδατι
βαρθεῖσα. Οὐδεὶς ἀλλοτρῶν ποδῶν ἐδεθήθη, ὕδροπο-
σίᾳ συζῶν. Οὐδενὸς ἐδέθησαν πόδες, οὐδενὸς χεῖρες
ἀπηρειώθησαν, ὕδατι καταρδόμεναι. Τὸ γὰρ περὶ
τὴν πέψιν πλημμυλὲς, ὃ τοῖς τρυφῶσιν ἀναγκαῖως
ἀκολουθεῖ, τοῦτο τὰ σφοδρὰ νοσήματα τοῖς σώματιν
ἐνεργάζεσθαι. Νηστεύοντες σεμνὸν τὸ χρῶμα, οὐκ εἰς
ἐρήθημα ἀναιδέως ἐξανθοῦν, ἀλλ' ὠχρόστητι σίωφρονι
κεκωσμημένον· ὀφθαλμὸς πραῦς, κατεσταλμένον βά-
δισμα, πρόσωπον σύννου, ἀκολάστῳ γέλωτι μὴ καθ-
υδριζόμενον, συμμετρία λόγου, καθαρότης καρδίας.
Μνήσθητι τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων, Ἵρα οὐκ ἦν ἀξιος
ὁ κόσμος. οἱ περιηλθοῦ ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις
δέρμασιν, ὕστεροῦμενοι, θλιβόμενοι, κακουχοῦ- C
μενοι· ἐκεῖνων μίμησαι τὴν ἀναστροφὴν, εἴπερ ἐπι-
ζητεῖς αὐτῶν τὴν μερίδα. Τί τὸν Λάζαρον ἐνανέπαυσε
τοῖς (44) κόλποις τοῦ Ἀβραάμ; Οὐχὶ νηστεία; Ἰωάν-
νου δὲ ὁ βίος μία νηστεία ἦν· ὃς οὐ κλίνην εἶχεν, οὐ
τράπεζαν, οὐ γῆν ἀροστῆμν, οὐκ (45) ἀροστῆρα βοῦν,
οὐ σῖτον, οὐ σιτοποῖον, οὐκ ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν
βίον. Διὰ τοῦτο Μελῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ
ἀνέστη Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Παῦλον μετὰ
τῶν ἄλλων καὶ ἡ νηστεία, ἦν ἐν τοῖς ὑπὲρ τῶν θλι-
ψέων καυχήμασιν ἀπρηθμῆσατο, εἰς τὸν τρίτον οὐ-
ρανὸν ἀνήγαγε. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, ὁ
Κύριος ἡμῶν νηστεία τὴν σάρκα, ἦν ὑπὲρ ἡμῶν ἀν-
ελαθεν, ὑχυρώσας, οὕτως ἐν αὐτῇ τοῦ διαβόλου τὰς
προσβολὰς ὑπεδέξατο, ἡμᾶς τε παιδεύων νηστείας
ἀλείφειν καὶ παιδοτριβεῖν ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς ἐν τοῖς D
περασμοῖς ἀγῶνας, καὶ τῷ ἀντιπάλῳ διὰ τῆς ἐνδείας
οἷον λαθῆν ἐνδιδοῦς. Ἀπρόσιτος γὰρ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ
ἕως τῆς θείτης, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐνδείας ὑπέβη πρὸς
τὸ ἀνθρώπινον. Ἐπανιῶν μένοι εἰς οὐρανοὺς, προ-
φῆς ἔψατο, τὴν φύσιν τοῦ σώματος τοῦ ἀναστάντος

⁷⁷ Luc. xvi, 24.

⁷⁸ Hebr. xi, 36, 37.

⁷⁹ Luc. xvi, 25.

⁸⁰ Matth. iii, 4.

⁸¹ Matth. xi, 11.

⁸² II Cor. xi, 27; xii, 2.

⁸³ Matth. iv, 2.

(42) Colb. primus καὶ οὐκ εἰς τὰ.

(43) Rursus Colb. primus Ἵρα οὖν μὴ. Notes ve-
lim, olim ut carniem, ita vini usum prohibitum
fuisse in Quadragesima, ob idque hic solius aquæ
feri mentionem.

(44) Legitur in duobus Colbertinis ἐπανεπαυσε
τοῖς: in alio vero codice ἀνέπαυσεν ἐν τοῖς.

(45) Hunc locum interpretans Erasmus, addidit

rem post somnum? et sanitatem esse desiderabilio-
rem contraria expertis? Iudem et mensa est gra-
tior post jejunium, idque ut divitibus et iis quibus
mensa est opipara, ita tenuibus et iis qui parabili
facilique victu utuntur.

9. Terreat te divitis exemplum, quem vita in de-
liciiis acta tradidit incendio. Non enim ob crimen
injustitiæ, sed ob vitæ molliem in camini flamma
torrebat. Proin ut hoc incendium exstinguamus,
opus est aqua. Neque vero ad futura solum utile
est jejunium, sed hic etiam ipsi carni conducibilis
est. Siquidem habitu corporis extreme bona
sensim alteratur, mutaturque: nimirum succum-
bente natura, nec valente corpulentæ pondus sus-
tinere. Vide ne qui nunc aquam respuis, in poste-
rum quoque, exemplo divitis illius ⁷⁷, stillam aquæ
concupiscas. Nemo per aquæ potum lapsus est in
crapulam, nulli caput unquam doluit aqua grava-
tum. Nullus eguit alienis pedibus, cui fuerit fami-
liaris aquæ potus. Nullius pedes præpediti sunt,
nullius manus usum suum amiserunt, aqua irri-
gatæ. Nam concoctionis vitium, quod viventes in
deliciis necessario comitatur, acres morbos gignit
in corporibus. Jejunantis color venerabilis est, non
invrecundo rubore floridus, sed modesto pallore
cohonestatus: oculi placidi, incessus compositus,
vultus cogitatione defixus, nec intemperato risu
dedecoratus, concinnus sermo, purum cor. Revo-
ca in memoriam quotquot ab orbe condito fuere san-
cti, *Quibus dignus non erat mundus, qui circum-* C
ibant in pellibus orium et caprarum, egenes, pressi,
afflicti ⁷⁸; illorum imitare vitam, si modo illorum
cupis assequi sortem. Quæ res Lazaro quietem
paravit in sinu Abrahamæ ⁷⁹? Nonne jejunium?
Porro Joannis vita, unum erat ac continuum jeju-
nium ⁸⁰. Non habebat lectum, non mensam, nor
arva, non aratorem bovem, non triticum, non pi-
storem, denique non aliud quidquam eorum quæ
ad victum pertinent. Ideoque *Inter natos mulierum*
non surrexit major Joanne Baptista ⁸¹. Paulum cum
alia, tum jejunium, quod super afflictionibus suis
glorians recenset, in tertium cælum subvexit ⁸².
Porro **S** quod præcipuum est ex iis quæ diximus,
Dominus noster non prius in carne, quam pro no-
bis assumpserat, diaboli insultus excepit, quam eam
jejunio communisset ⁸³, tum nos erudiens ut nos-
met jejuniis ad tentationum certamina ungamus et
exerceamus, tum adversario per esuritionem præ-
bens accedendi quasi ansam. Alioqui propter di-
vinæ naturæ sublimitatem non patebat ad illum

hæc verba, ut ait Hesiodus; nec tamen Basilius
ejus poetæ meminit: sed vir multæ lectionis et
propemodum infinitæ, indicare voluit Basilium,
cum bovem aratorem dixit, hoc epithetum ab He-
siodo mutuatum fuisse. Versus Hesiodi, teste Du-
cæo, quadringentesimus tertius est in *Operibus et*
diebus.

aditus diabolo, nisi se per esuritionem ad humanam imbecillitatem submisisset. Attamen priusquam reverteretur in cœlos, cibum gustavit ³⁴, corporis quod resurrexerat naturam ac veritatem comprobaturus. Tu vero nullumne finem facturus es te ipsum supra modum saginandi ac carne onerandi? nullamne animo ex fame et inedia extabescente, habiturus es rationem salutarium ac vivificorum dogmatum? An ignoras, quod perinde atque in acie hinc atque hinc instructa, qui alteri parti fert suppetias, facit ut altera vincatur: ita qui carni sese adjungit, expugnat spiritum, et qui ad spiritum transit, carnem in servitutem redigit? *Mœc enim sibi invicem adversantur* ³⁵. Proinde si cupis mentem reddere validam, fac carnem domes jejunio. Hoc enim est quod ait Apostolus, quod quantum externus homo corrumpitur, tantum internum renovatur ³⁶. Item illud: *Cum infirmor, tunc potens sum* ³⁷. Itane non contemnes istas escas, quæ corrumpuntur? itane non te capiet illius mensæ desiderium, quæ est in regno cœlorum, quam prorsus hic jejunando tibi præparabis? An ignoras, quod immoderata expletione tibi ipsi pinguem tortorem vermem paras? Quis enim in splendidis epulis, perpetuisque deliciis particeps factus est ullius doni spiritualis? Moyses ut alteram acciperet legem, altero jejunio opus habuit. Nisi una cum Ninivitis jejunassent et ipsa bruta animalia, hædquaquam effugissent subversionis comminationem ³⁸. Quorum cadavera prostrata sunt in deserto ³⁹? Nonne eorum, qui esum carniū flagitabant ⁴⁰? Illi donec erant contenti manna, et aqua de petra fluente, superabant Ægyptios, per mare faciebant iter, *Non erat infirmus in tribubus eorum* ⁴¹: posteaquam vero recordati sunt carniū ollas ⁴², et desiderio reversi sunt in Ægyptum, non viderunt terram repromissam. Non metuis exemplum? non horres edacitatem, ne forte a bonis quæ speramus, te excludat? Ac ne Daniel quidem ille sapiens visiones vidisset, nisi jejunio reddidisset animam ⁹ limpidiorem. Siquidem pinguiore pastu ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem sancti Spiritus in hominis mentem irradian-

³⁴ Luc. xxiv, 43. ³⁵ Galat. v, 17. ³⁶ II Cor. iv, 16. ³⁷ II Cor. xii, 10. ³⁸ Joan. iii, 4-16. ³⁹ Hebr. iii, 17. ⁴⁰ Num. xiv, 37. ⁴¹ Psal. civ, 37. ⁴² Exod. xvi, 3.

(46) Unus codex Combef. conjuncte ἐν ἀτροφίᾳ τῶν, et ita legit Erasmus: sed virgulum, quam invenit in editione Paris. post vocem ἀτροφίᾳ, relinquere malui. Nam hoc pacto ejus loci sententia aptior efficitur et concinnior.

(47) Unus codex Combef. καταταξάμενος, male. Mox Colb. primus ἀλλήλοις ἀντίκεινται. Subinde Reg. primus uno verbo ἰσχυροποιῆσαι τὴν νοῦν.

(48) Reg. primus ὁ ἐξωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος.

(49) Colb. primus ὑπεδέξατό τινα. Mox Reg. primus ἐδέχθη.

(50) Unus codex Colb. καὶ ὑπέστρεψαν ταῖς.

(51) Colb. primus παχυτέρας τροφῆς. Aliquanto infra idem codex πνεύματος ἐκπεμπομένας ἔλλ.

(52) Monet Duceus, legi in Oliv. οὐ κρέας, οὐδὲ οἶνον, οὐδὲ ὄσα, sic ut, inquit vir doctissimus, refe-

πιστούμενος. Σὺ δὲ ὑπερπαίλων μὲν σεαυτὸν καὶ κατασαρκῶν οὐκ ἀνίης; ἐκτίκων δὲ τὸν νοῦν ἐν ἀτροφίᾳ, τῶν (46) σωτηρίων καὶ ζωοποιῶν διδαγμάτων οὐδένα λόγον ποιῆ; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι, ὡσπερ ἐπὶ παρατάξεως ἢ τοῦ ἐτέρου συμμαχία ἤτταν ποιεῖ τοῦ ἐτέρου, οὕτως ὁ τῆ σαρκὶ προσθέμενος τὸ πνεῦμα καταγωνίζεται, καὶ ὁ πρὸς τὸ πνεῦμα μεταταξάμενος (47) καταδουλοῦται τὴν σάρκα; Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται. Ὡστε, εἰ βούλει ἰσχυρὸν ποιῆσαι τὸν νοῦν, δάματον τὴν σάρκα διὰ νηστείας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ὅσον ὁ ἐξωθεν ἄνθρωπος (48) διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἐσωθεν ἀνακαίνουται· καὶ τὸ· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Οὐ καταφρονήσεις τῶν φθειρομένων βρωμάτων; οὐκ ἐπιθυμίαν λήψῃ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τραπέζης, ἣν πάντως ἢ ἐνθάδε νηστεία προσυτρεπίσει; Ἀγνοεῖς τῆ ἀμετρίᾳ τοῦ κόρου παχὺν σεαυτῶν τὸν βασανιστὴν κατασκευάζων σκώληκα; Τίς γὰρ ἐν τροφῇ δαφίλει καὶ τροφῇ διηνεκεῖ ἐδέξατό τινα (49) κοινωνίαν χαρίσματος πνευματικοῦ; Μωϋσῆς, θεοτέραν λαμβάνων νομοθεσίαν, δευτέρας νηστείας προσεδέθη. Νινευταῖς εἰ μὴ καὶ τὰ ἄλογα συνηστέυσεν, οὐκ ἂν διέφυγον τὴν ἀπειλήν τῆς καταστροφῆς. Τίνων ἔπεσε τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Οὐ τῶν κρουσφάγιαν ἐπιζητούντων; Ἐκεῖνοι, ἕως μὲν ἤρχοντο τῶ μάννα καὶ τῶ ἐκ τῆς πέτρας ὕδατι, Αἰγυπτίους ἐνίκων, διὰ θαλάσσης ὤδεον· Οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐμνήσθησαν τῶν κρεῦν τῶν λεβήτων, καὶ ἐστράφησαν ταῖς (50) ἐπιθυμίαις εἰς Αἴγυπτον, οὐκ εἶδον τὴν γῆν τῆς παγγελλίας. Οὐ φοβῆ τὸ ὑπόδειγμα; οὐ φρίσσεις τὴν ἀθηφάγιαν, μήπου σε τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν ἀποκλείσῃ; Ἄλλ' οὐδ' ἂν ὁ σοφὸς Δανιὴλ τὰς ὀπτασίας εἶδεν, εἰ μὴ νηστεία διαυγεστέραν ἐποίησε τὴν ψυχὴν. Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς (51) οἶον αἰθαιλώδεις ἀναθυμιάσεις ἀναπεμπόμεναι, νεφέλης δίκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγγινομένας ἑλλάμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσιν. Εἰ δὲ καὶ ἀγγέλων ἐστὶ τις τροφή, ἄρτος ἐστίν, ὡς φησὶν ὁ προφήτης· Ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· οὐ κρέα, οὐδὲ οἶνος, οὐδὲ ὄσα (52) τοῖς δούλοις τῆς γαστρὸς διεσποῦδαται. Νηστεία ὅπλον ἐστὶ πρὸς τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων στρατιάν· Τοῦτο γὰρ τὸ γένος οὐκ ἐξέρχε-

rantur ista ad illa quæ præcesserunt, ἄρτος ἐστίν. Recte quidem, opinor, et vere judicavit, cum monuit illud, οὐ κρέας, referri ad id quod præcedit, ἄρτος ἐστίν· sed quomodo vox οἶνον ad vocem ἄρτος referri itidem possit, non video: cum una posita sit in nominativo, altera in accusativo. Puto igitur Oliv. codicem hac parte mendosum esse; quemadmodum et alii quinque codices mendosi sunt, in quibus pariter legitur οὐδὲ οἶνον. Quare vulgatam lectionem οὐδὲ οἶνος retinendam censui: eo magis, quod auctoritate vetustissimi codicis Regii tertii confirmetur. Jam si quis requirat cur non ediderimus κρέας, ut in Oliv. scriptum invenit Duceus, dicam id non inde factum, quod hæc vox displiceat, sed quod et in impressis libris et in nostris mss. κρέα legatur.

ται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. Καὶ τὰ μὲν ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὰ τοσαῦτα· ὁ δὲ κόρος ὑβρεων ἀρχή (53). Εὐθύς γὰρ συνεισπίπτει τῇ τρυφῇ καὶ τῇ μέθῃ καὶ ταῖς παντοδαπαῖς καρυκεύεισι πᾶν εἶδος ἀκολασίας βροσκηματώδους. Ἐνθεν ἴπποι θηλυμανεῖς οἱ ἀνθρωποι διὰ τὸν ἐκ τῆς τρυφῆς ὀστρον ἐγγινόμενον τῇ ψυχῇ. Παρὰ τῶν μεθύοντων αἱ τῆς φύσεως ἐναλλαγαι, ἐν ἄρβηνι μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῷ θήλει τὸ ἄρβην ἐπιζητούντων. Νηστεία δὲ καὶ γαιμικῶν ἔργων μέτρα γωριζέει, καὶ τῶν ἐκ νόμου συγκεχωρημένων (54) τὴν ἀμετρίαν κολάζουσα, σύμφωνον σχολῆν ἐμποιεῖ, ἵνα παραμένωσι τῇ προσευχῇ.

in feminas fiunt homines⁴³, ob œstrum ac furorem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inversio, dum in masculino sexu femininum, in feminino masculinum quaerunt. Jejunium vero etiam in usu conjugii modum temperantiamque docet, ac voluptatum lege concessarum immodicum usum castigans, parit concors otium, ut perseverent in precatione⁴⁴.

10. Μὴ μέντοι ἐν τῇ ἀποχῇ μόνῃ τῶν βρωμάτων τὸ ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὸν ὀρίζου. Νηστεία γὰρ ἀληθὴς ἢ τῶν κακῶν ἀλλοτριώσις. *Λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας*. ἄφες τῷ πλησίον τὴν λύπην· ἄφες αὐτῷ τὰ ὀφλήματα. *Μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε*. Κρεῶν οὐκ ἐσθίεις, ἀλλ' ἐσθίεις τὸν ἀδελφόν. Οἴνου ἀπέχη, ἀλλ' ὑβρεων (55) οὐ κρατεῖς. Τὴν ἐσπέραν ἀναμένεις εἰς μετάλῃψιν, ἀλλὰ δαπανᾷς τὴν ἡμέραν εἰς δικαστήρια. Οὐαὶ οἱ μεθύοντες, οὐκ ἀπὸ οἴνου. Θυμὸς μέθῃ ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἔκφρονα αὐτὴν ποιῶν ὡς ὁ οἶνος. Λύπη μέθῃ ἐστὶ καὶ αὐτῇ, καταβαπτίζουσα τὴν διάνοιαν. Φόβος ἑτέρα μέθῃ, ὅταν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ γίνηται (56). Ἐκαστὸν γὰρ, φησὶν, ἔχθρου ἐξελοῦ τὴν ψυχὴν μου. Καὶ ὡς ἕκαστον τῶν παθημάτων, ἕκαστικὸν διανοίας ὑπάρχον, μέθῃ ἀνδικαίως προσαγορεύοιτο. Ἐννόησόν μοι τὸν ὀργιζόμενον ὅπως μεθύει τῷ πάθει. Οὐκ ἐστὶν αὐτὸς αὐτοῦ κύριος, ἀγνοεῖ αὐτὸν, ἀγνοεῖ τοὺς παρόντας· ὡσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ πάντων ἄπτεται, πᾶσι προσπαίει· ἀταίμευτα φθέγγεται, δυσκἀθεκτὸς ἐστὶ, λουδορεῖται, τύπτει, ἀπειλεῖ, διόμνυται, βοᾷ, διαβρῆγγυται. Φύγε ταύτην τὴν μέθην, μηδὲ τὴν διὰ τοῦ οἴνου προσδέξῃ. Μὴ προλάβῃς πολυποσίτῃ (57) τὴν ὀδροποσίαν. Μὴ μυσταγέτωσέ σε ἐπὶ νηστείαν ἡ μέθῃ. Οὐκ ἐστὶ διὰ τῆς μέθης εἰσοδος εἰς νηστείαν· οὐδὲ γὰρ διὰ πλεονεξίας εἰς δικαιοσύνην, οὐδὲ δι' ἀκολασίας εἰς σωφροσύνην, οὐδὲ, συλληθδὴν εἰπεῖν, διὰ τῆς κακίας εἰς ἀρετὴν. Ἄλλῃ θύρα ἐπὶ νηστείαν. Μέθῃ εἰς ἀκολασίαν εἰσάγει, ἐπὶ νηστείαν αὐτάρκεια. Ὁ ἀθλῶν προσημνάζεται· ὁ νηστεύων προεγκρατεύεται. Μὴ ὡς ἀμυνόμενος τὰς ἡμέρας, μὴ ὡς κατασοιζόμενος τὸν νομοθέτην, τῶν πέντε ἡμερῶν τὴν κραιπάλην προαποτίθεσο. Καὶ γὰρ ἀνόνητα πο-

A tem, quasi densa nubes interveniens, intercipiunt. Quodsi angelorum quoque cibus est ullus, panis est, quemadmodum ait propheta: *Panem angelorum manducavit homo*⁴⁵: non carnes, non vinum, non denique quæcumque alia, quæ qui serviant ventri, ingenti studio exquirunt. Jejunium armatura est ad confingendum cum dæmonibus. Nam *Hoc genus non exit nisi in oratione et jejunio*⁴⁶. Tam multa bona proveniunt e jejunio: contra, satietas lasciviæ initium est. Statim enim una cum deliciis, ebrietate, et omni genere conditis bellariis, prodit libidinis pecuinæ genus omne. Hinc æqui insanientes in feminas fiunt homines⁴³, ob œstrum ac furorem quem in animo gignunt deliciæ. A temulentis orta est naturæ inversio, dum in masculino sexu femininum, in feminino masculinum quaerunt. Jejunium vero etiam in usu conjugii modum temperantiamque docet, ac voluptatum lege concessarum immodicum usum castigans, parit concors otium, ut perseverent in precatione⁴⁴.

B 10. Cave tamen ne jejunii utilitatem sola escarum abstinentia metiaris. Verum enim jejunium est a vitii esse alienum. *Solve omne vinculum iniquitatis*⁴⁷: condona proximo molestiam illatam tibi: remitte illi debita. *Nolite ad lites ac contentiones jejunare*⁴⁸. Carnes non edis, sed comedis fratrem. A vino abstines, sed ab injuriis tibi non temperas. Expectas vesperam, ut cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia. Væ iis qui ebrii sunt, non a vino⁴⁹. Ira, mentis est temulentia, eamque desipientem reddit, haud aliter quam vinum. Tristitia est quoque temulentia mentem obruens, ac demergens. Alia temulentia metus est, cum habetur ubi non oportet. *A timore enim, inquit, inimici eripe animam meam*⁵⁰. In summa, quivis affectus dimovens animam a statu suo dici merito potest ebrietas. Cogita mihi hominem ira percitum, quam temulentus sit eo vitio. Non est sui compos, non novit semetipsum, non novit qui adsunt; sed velut in pugna nocturna, omnes attingit, in quoslibet obvios incidit, inconsiderata loquitur, non potest cohiberi, conviciatur, percussit, minatur, dejerat, vociferatur, dirumpitur. Fugito istam temulentiam, sed ne illam quidem quæ ex vino nascitur, admitte. Noli aquæ potum largiore vini potu prævertere. Ne te ad jejunii mysteria introducat ebrietas. Non est per temulentiam aditus ad jejunium, quemadmodum nec ad justitiam accessus est per fraudationem, nec ad castimoniam per lasciviam, nec, ut summam dicam, per nequitiam ad virtutem. Aliud ostium est ad jejunium. Ebrietas ad lasciviam inducit, ad jejunium frugalitas. Athleta ante certamen exerce-

⁴³ Psal. LXXVII, 25. ⁴⁴ Marc. IX, 28. ⁴⁵ Jerem. V, 8. ⁴⁶ I Cor. VII, 5. ⁴⁷ Isa. LVIII, 6. ⁴⁸ ibid. 4. ⁴⁹ Isa. LI, 21. ⁵⁰ Psal. LXIII, 2.

(53) Reg. primus ὑβρεως ἀρχή.

(54) Colb. primus νόμου συγκεχωρημένων. Mox Reg. primus ἵνα παραμένωσι. Aliquantō infra Colb. primus ἀποχῇ μόνῃ.

(55) Unus codex Reg. ἀλλ' ὑβρεως.

(56) Reg. secundus ὅταν ἐφ' ἃ δεῖ μὴ γίνηται, quando non fit ubi fieri debet. Nec ita multo post quatuor mss. ἕκαστον τῶν πηθῶν.

(57) Antiqui [duo libri] προλάβῃς οἰνοποσίτῃ, vini potu: quam scripturam optimam esse et maxime idoneam arbitramur, nec tamen quiddam mutavimus, quod vulgatam lectionem Reg. tertius codex optimus idemque vetustissimus tueatur. Mos, qui his temporibus misere viget, multorum, qui ante diem Cinerum genio plus æquo indulgent, hic a Basilio redarguitur.

tur; qui jejūnaturus est, pręparat se per abstinentiam. Ne velut ulciscens hos dies, neu veluti fucum facturus legislatori, ante hos quinque dies colloca crapulam. Nam laboras frustra, si corpus quidem conficis, nec tamen solatium esuritioni admooves. Infida est cella, in pertusum dolium infundis. Etenim vinum diffuit, ad suam recurrens viam; contra remanet peccatum. **10** Famulus profugit ab hero verberante: tu vero non recedis a vino, quod tuum quotidie caput percutit? Modus utendi vino optimus est corporis necessitas. Quod si fines prętergredieris, postridie venies capitis gravedine affectus, oscitans, vertigine laborans, putrefactum obolens vinum; omnia tibi circumferri, num affert mortis germanum, ita vigiliam habet somniis assimilem.

11. An ignoras quem es hospitio excepturus? **B** Nimirum illum, qui nobis ita pollicitus est: *Ego et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus*¹¹. Cur igitur prius recipis temulentiam, ac Domino ingressum pręcludis? cur hostem inducis, ut tua prior munimenta occupet? Ebrietas non recipit Dominum, ebrietas Spiritum propellit. Fumus quidem abigit apes, dona vero spiritualia fugat crapula. Jejuniū civitatis est ornamentum, fori columen, domorum pax, incolumitas facultatum. Vis jejunii videre dignitatem? Confer mihi hodierni diei vesperam cum vespera crastini, conspicias civitatem e tumultu ac tempestate mutatam in profundam tranquillitatem. Utinam autem et hodiernus dies crastino similis sit sanctitate et gravitate, et crastinus dies hodierno non cedat hilaritate! Cęterum qui nos produxit ad hunc temporis recursum Dominus, pręstet nobis tanquam certatoribus, ut in hoc certaminum exordio firmam ac constantem temperantiam ostendamus, perveniamusque ad arbitram coronarum diem, ut recordermur nunc quidem salutiferę passionis, in futuro vero sæculo fruamur pręmio, pro his quę in hac vita gessimus, reponendo in justo iudicio Christi ipsius, quoniam illi gloria in sæcula. Amen.

¹¹ Joan. xiv, 23.

(58) Editi ἀνόητα πονεῖς, *stulte laboras*. At duo Regii mss. et Oliv. et Colb. primus ἀνόητα πονεῖς, *frustra laboras*. Denique Colb. tertius ἀνόητα ποιεῖς, *stulte facis*.

(59) Colb. primus ἀπληστόν ἐστι τό, *cella est inexplebilis*. Haud longe Reg. primus et Colb. tertius eis τετριμμένον πίθον, *depravate*.

(60) Unus codex Reg. αὐτῷ ποιησόμεθα. Monere juvat, Eucharistiam non obscure hoc loco indicari: ad quam qui accederent, Dominum ipsum, ut docet Basilius, non Domini umbram aut figuram recipiebant. Quo Basiliū testimonio, ut sexcentis aliis sanctorum Patrum, plane constat Domini corpus in Eucharistia vere et proprie recipi.

(61) Antiqui duo libri et editi ἀποδιώκει μελισσας. Alii quatuor mss. φυγαδεύει μελισσας. Sed suspicor ita correctum ab aliquo, qui existimaret verbum ἀποδιώκειν in uno aut altero versu ter repeti non debere, cum tamen in hac repetitione elegantię aliquid et leporis inesse videatur.

(62) Editi τὴν σήμερον ἐσπέραν τῆ, etc., *Confer mihi hodierni diei vesperam cum vespera crastini*. Reg. primus et alii tres mss. Colbertini τὴν σήμε-

ρην ἐσπέραν τῆ, non dissimili sensu. At Regii secundus et tertius et Colb. primus τὴν σήμερον ἡμέραν τῆ, *Confer mihi cum die crastino diem hodiernum*. Nihil in contextu mutandum judicavimus.

(63) Veteres septem libri ἐπιδειξαμένους. Editi ἐπιδειξαμένοις.

(64) Legenti mihi Erasmus, qui illud, nūn μὲν τῆς ἀναμνήσεως τοῦ σωτηρίου πάθους, interpretatus est hoc modo, *ut recordermur nunc quidem salutiferę afflictionis*, in mentem venit quorundam, qui, ne viderentur antiquitatis aut ignari aut parum studiosi, non *fidem*, sed *persuasionem*, non *sacramentum corporis Domini*, sed *sanctificum crustulum*, et alia id genus dicebant: quam loquendi rationem nemo sapiens unquam approbabit. Pręstat igitur, ut mihi quidem videtur, ita vertere: *ut recordermur nunc quidem salutiferę passionis*.

(65) Colb. primus ἐν τῆ δικαιοκρίσῃ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα νῦν καὶ ἀεὶ, etc. Aliter in aliis mss. legitur; neque id mirum videbitur iis qui paululum in conferendis veteribus libris versati sunt, cum clausula in variis codicibus varie scribi soleat.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Β' (66).

A

DE JEJUNIO HOMILIA II.

1. Παρακαλεῖτε, φησὶν, *Ιερῆς, τὸν λαόν· λαλήσατε εἰς τὰ ὦτα Ἱερουσαλήμ*. Ἰκανὴ τοῦ λόγου ἡ φύσις τῶν μὲν σπουδαίων τὰς ὁρμὰς ἐπιτείνει, τῶν δὲ βραβύμων καὶ κωθρῶν ἐπεγεῖραι τὸ πρόθυμον. Ὅθεν στρατηγοὶ μὲν, εἰς παράταξιν τὸν στρατὸν καθιστώντες, τοῖς παρακλητικοῖς λόγοις πρὸ τῶν ἀγώνων κέχρηται, καὶ τσαούτην ἔχει δύναμιν ἡ παραίνεσις, ὥστε πολλοῖς καὶ θανάτου πολλὰκις καταφρόνησιν ἐμποεῖν· γυμνασθαι δὲ καὶ παιδοτρίβαι, πρὸς τοὺς ἐν τοῖς σταδίοις ἀγῶνας τοὺς ἀθλοῦντας προσάγοντες (67), πολλὰ περὶ τοῦ χρῆναι πνεῖν ὑπὲρ τῶν στεφάνων διακελεύονται· ὥστε καὶ συνεπέσθησαν πολλοὶ τῇ περὶ τὴν νίκην φιλοτιμίᾳ τῶν σωμάτων ὑπεριδεῖν. Καὶ τοῖνον καὶ ἐμοὶ, τοὺς Χριστοῦ στρατιώτας πρὸς τὸν κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον διατάσσοντι, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας ἐπὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους διὰ τῆς ἐγκρατείας παρασκευάζοντι, ἀναγκαῖος ὁ λόγος τῆς παρακλήσεως. Τί σὺν φημι, ἀδελφοί; Ὅτι τοὺς μὲν τὰ τακτικὰ μελετῶντας, καὶ τοὺς ἐν παλαίστραις (68) διαπονουμένους, ἀκόλουθόν ἐστι τῇ θαψιλίᾳ τῆς τροφῆς κατασαρκῶν ἐαυτοὺς, ὡς ἂν ἐπὶ τὸν ἄλλον τῶν πόνων ἀντιλαμβάνοντο· οἷς δὲ οὐκ ἔστιν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πορνείας, τοῦτο· διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς νηστείας ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ πρὸς τὸν ἀγῶνα καταγυμνάσθαι. Ἐλαῖον μὲν γὰρ πιαίνει τὸν ἀθλητὴν· νηστεία δὲ τὸν ἀσκητὴν τῆς εὐσεβείας κρατύνει. Ὅστε ὅσον ὑφαίρεις τῆς σαρκὸς, τοσούτον ποιήσεις τῆς πνευματικῆς εὐεξίας τὴν ψυχὴν ἀποστειβειν. Οὐ γὰρ σωματικοῖς τόνοις, ἀλλὰ καρτερίᾳ ψυχῆς καὶ τῇ πρὸς τὰς θλίψεις ὑπομονῇ τὸ πρὸς τοὺς ἀοράτους ἐχθροὺς περιγίνεται κράτος.

2. Ἔστι μὲν οὖν πάντα τὸν χρόνον ἡ νηστεία ὠφέλιμος τοῖς αἰρουμένοις αὐτὴν (οὔτε γὰρ ἐπήρεια δαιμόνων κατατολμᾷ τοῦ νηστεύοντος, καὶ οἱ (69) φύλακες τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀγγελοὶ φιλοπονώτερον παραμένουσιν τοῖς διὰ νηστείας τὴν ψυχὴν κεκαθαρμένοις)· πολλῶν δὲ πλέον νῦν, ὅτε εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιεγγέλλεται τὸ κήρυγμα. Καὶ οὔτε τις νῆσος, οὐκ ἤπειρος, οὐ πόλις, οὐκ ἔθνος, οὐκ ἐσχατιὰ ἀνήχοός ἐστι τοῦ κηρύγματος. Ἄλλὰ καὶ στρατόπεδα, καὶ δόκοποι, καὶ πλωτῆρες, καὶ ἔμποροι, πάντες ὁμοίως καὶ ἀκούουσι τοῦ παραγγέλματος, καὶ περιχαρῶς ὑποδέχονται. Ὅστε μηδεὶς ἐαυτὸν ἐξω ποιεῖτω τοῦ καταλόγου τῶν νηστευόντων, ἐν ᾧ πάντα γένη, καὶ πᾶσα θλιξία, καὶ ἀξιωμάτων διαφορὰ πᾶσαι καταλέγονται. Ἄγγελοι εἰσὶν οἱ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν

⁶⁷ Isa. xl, 1. ⁶⁸ Ephes. vi, 12.

(66) Colb. secundus λόγος πρῶτος, sermo primus. Colb. tertius λόγος α'. Ita, teste Combesio, legitur in Regio quodam codice, τῆ δ' οὗτος ὁ λόγος, quarta die recitatur hic sermo. Unus codex Colbertinus, quem Combesius vocat minorem, sic habet in prima oratione, τῆ δ' τῆς τυρινῆς, hic sermo recitari solet die quarta ejus hebdomadis, qua caseis uti licet: in secunda vero ita, τῆ παρασκευῆ τῆς τυρινῆς, hic

1. *Exhortamini, inquit, sacerdotes, populum: loquimini ad aures Jerusalem*. Ea vis est orationis, ut et studiosis possit impetum intendere, et ignavis ac segnibus excitare alacritatem. Hanc ob causam duces cum aciem instruunt, exhortatoriis orationibus ante conflictum uti solent, tantamque vim habet ea exhortatio, ut compluribus etiam mortis contemptum frequenter asserat. Similiter exercitorum magistri et pædolibæ, si quando in stadiis certaturos producunt, multis admonent labores necessario pro coronis perferendos esse; adeoque victoriæ consequendæ studio adducti sunt multi ad sua corpora contemnenda. Proinde mihi quoque, qui Christi milites ad bellum cum invisibilibus hostibus gerendum instruo, et athletas pietatis per **I** abstinentiæ præparo ad justitiæ coronas, opus est oratione exhortatoria. Quid igitur est quod dico, fratres? Nempe quod iis qui bellicis in rebus exercentur, quippe in palæstris luctando desudant, convenit, ut copia ciborum reddant seipsos corpulentos et obesos; videlicet quo validioribus nervis labores queant capessere: contra vero, quibus *Non est collectatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi dominos tenebrarum harum, adversus spirituales nequitias*, hos oportet per sobrietatem ac jejunium ad certamen exerceri. Etenim quemadmodum oleum pinguefacit athletam: ita jejunium robur addit ei qui ad pietatem exercet sese. Itaque quantum subtraxeris carni, tanto reddes animam bonæ habitudine spiritali nitidiorum. Non enim ex viribus corporis, sed ex animi tolerantia atque in afflictionibus patientia adversus hostes invisibiles robur suppetit.

2. Est quidem jejunium omni tempore utile, iis qui lubenti animo illud suscipiunt (neque enim assultus dæmonum quidquam audent adversus jejunantem, ac vite nostræ custodes angeli diligentius adsunt iis qui jejunio purgatam habent animam): sed multo magis hoc tempore, quo per universam terrarum orbem undique denuntiat jejunii præconium. Nec ulla est insula, nec ulla terra continens, non civitas, non gens ulla, non extremus mundi angulus, ubi non audiatur jejunii edictum. Quin et exercitus, et viatores, et nautæ, et negotiatores, omnes pariter audiunt edictum, et summo gaudio excipiunt. Ne quis igitur semet excludat a numero jejunantium, in quo omne genus hominum, omnis ætas, omnes dignitatum ordines re-

sermo recitatur die sexta ejus hebdomadis, qua caseis uti licet. Putat autem vir doctissimus, librariorum hæc eo notasse, ut Ecclesiarum suarum ritus declararent. Plura qui cupit, ejus notam legere poterit.

(67) Antiqui tres libri ἀθλοῦντας προσάγοντες. Alius codex et edili πρόγοντες.

(68) Reg. primus τοὺς ἐν παλαίστρᾳ.

(69) Unus codex Colb. ἀλλὰ καὶ οἱ.

censentur. Angeli sunt qui in singulis ecclesiis A describunt ac recensent jejunantium capita. Vide ne ob parvam eduliorum voluptatem simul et priveris angeli recensione, et teipsum apud eum qui exercitum collegit, obnoxium facias desertoris crimini. Minus periculum foret, si quis fugiendo scutum in acie abjicere deprehenderetur, quam si magnum illud scutum jejunium videatur projecisse. Dives es? Ne jejunium affeceris contumelia, excludens illud fastidiose a mensæ tuæ consortio, neve absque ullo honore e domo tua ipsum expuleris, a voluptate victum ac superatum; nequando te reum peragat apud juniorum legislatorem, sicutque ut condemneris ad longe majorem inedia multæ nomine, sive ex adversa valetudine corporis, sive ex alio quopiam tristi casu. Contra qui pauper est, B ne ludum jejunium faciat; quandoquidem illud jam olim habet et domesticum et mensæ socium. Porro mulieribus quam est naturale respirare, tam est conveniens jejunium. Pueri, velut plantæ virides, jejunii aqua irrigentur. Senibus levem reddit laborem contracta jam olim cum jejunio familiaritas. labores siquidem, quorum factum est experimentum longo usu, minore molestia afficiunt exercitatos. Viatoribus expeditus itineris comes est jejunium. Quemadmodum enim luxus cogit illos onus perferre, C 12 nimirum ea quibus se ingurgitarunt circumferentes: sic jejunium eos et leves reddit et expeditos. Ad hæc, indicta procul expeditione, militibus commeatus suppedatur, non ad delicias, sed ad necessitatem; an non multo magis nobis qui adversus hostes invisibiles prodimus in prælium, ac post eos devictos ad supernam patriam festinamus, conveniet, tanquam in castris degenti-

3. Suffer afflictionem velut bonus miles, et legitime certa, ut eoroneris **, illud haud ignorans, quod quicumque certat, in omnibus sibi temperat. Sed quod mihi modo inter dicendum venit in mentem, haud merito omitteretur, videlicet quod hujus mundi militibus pro laborum ratione augetur obsonium; contra, inter spirituales milites, qui minus habet alimenti, plus habet honoris. Nam quemadmodum galea nostra sua natura differt a corruptibili, siquidem illius materia est æs, nostra vero ex spe salutis ** est conflata: itidem illis scutum e ligno ac tergere bubulo confectum est, nobis vero fidei tutamen loco est scuti ** : rursus nos thorace

Α απογραφόμενοι τοὺς νηστεύοντας. Ὅρα μὴ διὰ μί-
κράν ἡδονὴν βρωμάτων ζημιωθῆς μὲν τὴν ἀπογρα-
φὴν τοῦ ἀγγέλου, ὑπόδικον δὲ σαυτὸν λειποταξίῳ
γραφῆς τῷ στρατολογῆσαντι καταστάσης. Ἐλάττων
ὁ κίνδυνος ρίψασπιν ἐπὶ παρατάξεως ἀπελεγθῆναι
τινα, ἢ τὸ μέγα ὄπλον τὴν νηστείαν ἀποβαλόντα (70)
φανῆναι. Πλούσιος εἶ; Μὴ καθυβρίσης τὴν νηστείαν,
ἀπαξιώσας λαβεῖν αὐτὴν ὁμοτράπεζον, μηδὲ τῆς οἰ-
κίας σεαυτοῦ ἀτιμον ἀποτέμψῃ παρευμερηθεῖσαν
ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, μήποτε σε καταγγέλῃ (71) ἐπὶ
τοῦ νομοθέτου τῶν νηστειών, καὶ πολλαπλασίονά σοι
ἀπὸ καταδίκης ἐπαγάγῃ τὴν ἔνδειαν, ἢ ἐξ ἀβρωτίας
σώματος, ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς σκυθρωπῆς περιστάσεως.
Ὁ πένθης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, πάλαι
σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδαίτον ἔχων (72). Γυναίξί δὲ,
B ὥσπερ τὸ ἀναπνεῖν, οὕτω καὶ τὸ νηστεύειν οἰκεῖόν
ἐστὶ καὶ κατὰ φύσιν. Οἱ παῖδες, ὥσπερ τῶν φυτῶν
τὰ εὐθαλῆ, τῷ τῆς νηστείας ὕδατι καταρθευέσθωσαν.
Τοῖς πρεσβυτέροις (73) κούφον ποιεῖ τὸν πόνον ἢ ἐκ
παλαιοῦ πρὸς αὐτὴν οἰκειώσεις· πόνοι γὰρ ἐκ μακρᾶς
συνηθείας μελετηθέντες, ἀλυπότερον προσπίπτουσι
τοῖς γυμνασμένοις. Τοῖς ἑδοιπόροις εὐσταλῆς ἐστὶ
συνέμετρος ἡ νηστεία. Ὅσπερ γὰρ ἡ τροφὴ ἀχθοφο-
ρεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζει, τὰς ἀπολαύσεις περιχομιζόν-
τας, οὕτω κούφους αὐτοὺς καὶ εὐζῶνους ἡ νηστεία
παρασκευάζει. Εἶτα, στρατείας μὲν ὑπερορίου προ-
γραφείσης, τὰ ἀναγκαῖα, οὐχὶ τὰ πρὸς τρυφήν, ἐπι-
σιτίζονται στρατιῶται· ἡμῖν δὲ πρὸς τὸν κατὰ τῶν
ἀοράτων ἐχθρῶν πόλεμον ἐξιοῦσι, καὶ μετὰ τὴν τού-
των νίκην πρὸς τὴν ἑνὸν πατριδα ἐπειγομένοις, C
πολλῶ μᾶλλον ἀρμύσει, ὥσπερ ἐπὶ στρατοπέδου δι-
αιτωμένοις, αὐτοῖς ἀρκεῖσθαι τοῖς ἀναγκαίοις;

D τῆς πίστεως ἐστὶ προσβόλαιον (75)· καὶ θώρακι ἡμεῖς
3. Κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης, καὶ ἀλλήσον
νομίμως, ἵνα στεφανωθῆς, ἐκεῖνο εἰδὼς, ὅτι πᾶς ὁ
ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Ὁ δὲ με ὑπῆλ-
θεν ἀρτίως λέγοντα, ἀξίον μὴ παριδεῖν· ὅτι τοῖς
μὲν τοῦ κόσμου στρατιώταις κατὰ τὴν τῶν καμάτων
ἀναλογίαν τὸ σιτηρέσιον αὐξεται· τοῖς δὲ πνευματι-
κοῖς ὀπλίταις ὁ τὸ ἕλαττον ἔχων τῆς τροφῆς τὸ μεῖ-
ζον ἔχει τοῦ ἀξιώματος. Ὡς γὰρ ἡ περικεφαλαία
ἡμῶν παρήλλαχται τὴν φύσιν πρὸς τὴν φθαρτὴν·
τῆς μὲν γὰρ ὕλη ἐστὶν ὁ χαλκός, ἡ δὲ ἐκ τῆς ἐλπί-
δος τοῦ σωτηρίου συνέστηκε· καὶ ὁ θυρεὸς ἐκεῖνός
μὲν (74) ἐκ ξύλου καὶ βύρσης πεποιτῆται, ἡμῖν δὲ τὸν
D τῆς πίστεως ἐστὶ προσβόλαιον (75)· καὶ θώρακι ἡμεῖς

** I Cor. ix, 25. ** I Thes. v, 8. ** Ephes. vi, 17.

(70) Reg. primus παρατάξεως ἐλεγθῆναι τινα, ἢ
τὸ μέγα ὄπλον τῆς νηστείας ἀποβ.

(71) Veteres quatuor libri καταγγέλη. Editi κα-
ταγγέλη.

(72) Ὁ πένθης μὴ εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νη-
στείαν, πάλαι σύνοικον αὐτὴν καὶ ὁμοδαίτον
ἔχων. Qui pauper est, ne ludum jejunium faciat:
quandoquidem illud jam olim habet domesticum et
mensæ socium. Cum Basilii hoc loco pauperes ipsos
hortetur ad jejunandum, multo aptior et commo-
dior erit illius oratio, si legamus sublata negatione,
εἰρωνευέσθω πρὸς τὴν νηστείαν, ludum existimet

jejunium, quandoquidem jejunio jamdudum assue-
tus est. MARAN.

(73) Reg. primus τοῖς πρεσβυταῖς. Nec ita multo
post idem codex προσπίπτουσι τοῖς ἐγγυμνασμένοις.
Subinde editi οὕτω καὶ κούφους. At vocula καὶ in
nostris codicibus non legitur.

(74) Editi καὶ ὁ θυρεὸς μὲν ἐκεῖνός. Antiqui tres
libri καὶ ὁ θυρεὸς ἐκεῖνός μὲν.

(75) Veteres quinque libri cum utraque editione
Paris. et Basil. ἐστὶ περιβόλαιον· quem locum ita
vertit Erasmus, nostrum vero munimentum fides est.
Sed præterquam quod περιβόλαιον munimentum non

μὲν τῷ τῆς δικαιοσύνης περιπεφράγμεθα, ἐκείνοι δὲ ἄχαιρα ἡμῖν μὲν ἢ τοῦ πνεύματος ἔστι πρὸς ἄμυαν, οἱ δὲ τὴν ἐκ σιδήρου προβάλλονται· οὕτω δὴλον, ὅτι τροφαὶ οὐχ αἱ αὐταὶ ἀμφοτέροις τὴν ἰσχὺν ἐμποιοῦσιν· ἀλλ' ἡμᾶς μὲν τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας βίωνουσιν, ἐκείνοις δὲ ἡ πληρομὴ τῆς γαστρὸς ἀναγκαία. Ἐπεὶ οὖν ἤγαγεν ἡμῖν περιτρέχων ὁ χρόνος τὰς πολυποθήτους ταύτας ἡμέρας, ὡς παλαιὰς τροφούς, ἄσμενοι πάντες ὑποδεξώμεθα, δι' ὧν ἐπιτηρήσατο ἡμᾶς ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Μέλλων τοίνυν νηστεύειν μὴ σκυθρωπάσης Ἰουδαϊκῶς· ἀλλ' εὐαγγελικῶς σεαυτὸν καταφαίδρουν, μὴ πενθῶν τῆς γαστρὸς τὴν ἔνδειαν, ἀλλὰ συνηθόμενος τῇ ψυχῇ τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων. Οἶδας γάρ, ὅτι *Ἡ σὰρξ ἐπιθυμῶν κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός*. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἀλλήλους ἀντίκειται, ὑφέλωμεν τῆς σαρκὸς τὴν εὐπάθειαν, αὐξήσωμεν δὲ τῶν ψυχῶν τὴν ἰσχὺν (77), ἵνα, διὰ τῆς νηστείας κατὰ τῶν παθῶν λαθόντες τὰ νικητήρια, τοὺς τῆς ἔγκρατειας στεφάνους ἀναδησώμεθα.

4. Ἦδη οὖν σεαυτὸν ἀξίον παρασκευάσον τῆς σεμνοτάτης νηστείας· μὴ (78) τῇ σημερινῇ μέθῃ τὴν αὐριον διαφείρης ἐγκράτειαν. Κακὸς ὁ λογισμὸς, πονηρὰ ἢ ἐπίνοια· Ἐπειδὴ πέντε ἡμερῶν νηστεία ἡμῖν προκεκρύπεται, σήμερον ἑαυτοὺς τῇ μέθῃ καταδαπτίσωμεν. Οὐδεὶς, γυναῖκα νόμοις γαμικοῖς ἐπάγεσθαι μέλλων, παλλακίδας καὶ ἑταίρας προλαβὼν εἰσοικίζεται (79). Οὐ γὰρ ἀνέχεται ἡ νομίμη τὴν μετὰ τῶν διεσθαρμένων συνοίκησιν. Μὴ τοίνυν καὶ σὺ, προσδοκωμένης νηστείας, προεσαγάγῃς τὴν μέθην, τὴν πάνδημον *πύρην*, τὴν ἀναίσχυαν μητέρα, τὴν φιλόγελων, τὴν μαινάδα, τὴν πρὸς πᾶσαν ἰδέαν ἀσχημοσύνης εὐκαλον. Οὐ γὰρ μὴ εἰσέλθῃ νηστεία καὶ δέησις εἰς ψυχὴν *ρυπωθεῖσαν* ὑπὸ τῆς μέθης. Τὸν νηστεύοντα εἶπω τῶν ἱερῶν περιβάλλον παραδέχεται ὁ Κύριος· τὸν *κραιπαλῶντα* (80) ὡς βέβηλον καὶ ἀνίερρον οὐ προσίεται. Ἐὰν γὰρ ἔλθῃς αὐριον οἴνου ἀπόζων, καὶ τούτου σεσηπότος, πῶς εἰς νηστείαν σοι τὴν κραιπάλην λογίσουμι; Μὴ γὰρ ὅτι πρόσφατον οὐκ ἐνεγέω (81) τὸν ἄκρατον, ἀλλ' ὅτι οὐ καθαρεύεις οἴνου, τοῦτο λογίζου. Πού σε τάξω; Ἐν τοῖς μεθύσις, ἢ ἐν τοῖς νηστευταῖς; Ἡ παρελθοῦσα οἰνοφυλία πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται· ἡ παροῦσα ἔνδειαν νηστείαν προσμαρτυρεῖ. Ἀμφισβητήσιμος εἰ τῇ μέθῃ ὡσπερ ἀνδράποδον, καὶ οὐκ ἀφέξεται σου δικαίως, ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις τῆς δουλείας παρεχομένη, τὴν ὁσμὴν τοῦ οἴνου ὡσπερ ἀγγεῖν ἐναπομείναςαν. Εὐθύς ἢ πρώτη τῶν νηστειῶν ἀδόκιμός σοι (82) γενήσεται, διὰ τὸ ἐναποκεῖσθαι σοι

⁷⁷ Matth. vi, 16, 17. ⁷⁸ Galat. v, 17. ⁷⁹ ibid.

est, sed *indumentum*, debuerat ita interpretari : *nobis vero fidei munimentum loco est scuti*. In Reg. primo pro *περιβάλλον* legitur *προβάλλον* : quod melius veriusque iudico. Mox Oliv. et Angl. cum editis *περιπεφράγμεθα*. At mss. nostri plerique omnes simpliciter *πεφράγμεθα*.

(76) Editi *ἀλυσιδωτόν*. Libri veteres *ἀλυσιδωτόν*.

(77) Colb. primus τῆς ψυχῆς τὴν ἰσχύν.

(78) Et hanc orationem habitam esse die Dominica patet ex illo, *Ne hodierna temulentia crastinam abstinentiam corrumpas Improbum istuc*

*justitiæ obarmamur, illi tunicam hamis consertam circumferunt : præterea nobis adest gladius spiritus ad defensionem, illi ferro defenduntur : ita quoque nos non iisdem cibariis quibus illi, vegetamur viresque colligimus : sed nos pietatis dogmata corroborant, illis ad parandas vires expletione ventris est opus. Quoniam igitur temporis circulus dies hos vehementer optabiles nobis reduxit, eos tanquam veteres nutritios, lubentes et hilares quisque excipiamus, per quos Ecclesia nos ad pietatem educat. Proinde jejunaturus noli tristis esse, Judæorum more ; sed, juxta doctrinam evangelicam, teipsum hilarem et alacrem præbe ⁷⁷ ; neque lugeas ventris inedia, sed animæ potius gratulare spiritualibus epulis fruenti. Scis enim quod *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* ⁷⁸. Itaque cum hæc sibi invicem adversentur ⁷⁹, subtrahamus carni delicias, augeamus animæ robur ; ut per jejunium a vitiiis atque libidinis victoriam reportantes, abstinentiæ coronis cingamur.*

4. Jam igitur teipsum exhibe dignum jejunio cum primis venerabili, ut ne hodierna temulentia crastinam abstinentiam corrumpas. Improbum istuc consilium est, prava cogitatio est, ita dicentium : Quoniam nobis quinque dierum jejunium indictum est, hodie nosipos temulentia obruamus. Nemo pudicam uxorem legitimo conjugio ducturus, prius scorta et concubinas domum inducit. Neque enim conjux legitima patitur convictum contuberniumque corrupturum. Proinde tu quoque, cum exspectatur jejunium, cave prius introducas ebrietatem, scortum illud publicum, impudentiæ matrem, risus amantem, insanientem, ad omnia turpitudinis genera proclivem. Neque enim jejunium et precatio introibunt in animam temulentiae **13** sordibus inquinatam. Jejunantem intra sacros cancellos suscipit Dominus ; at luxu crapulaque plenum, veluti profanum et a sacris alienum nequaquam admittit. Etenim si cras venias vinum obolens, idque cruditate corruptum ac putrefactum, quomodo tibi crapulam pro jejunio imputabo ? Neque enim illud cogita, quod merum tibi recens infusum non est ; sed quod a vino purus non es, hoc reputa. In utro te ordine collocabo ? Inter ebriosos, an inter jejunantes ? Præterita vinolentia te sibi asserit : præsens inedia jejunium testificatur. *Anceps es, et controversum tibi temulentiae veluti mancipium, nec unquam dimittet te, idque optimo*

consilium est, ita dicentium : Quoniam nobis quinque dierum jejunium, etc.

(79) Reg. primus *προλαβὼν εἰσοικίζει*.

(80) Antiqui tres libri τὸν *κραιπαλῶντα*. Editi *κραιπαλοῦντα*. Mox idem Reg. primus *ἀνίερρον οὐ προσδέχεται*.

(81) Unus mss. οὐκ ἐνεγέω. Alii quatuor et editi οὐκ ἐνεγέω. Haud longe Reg. primus *τάξω ἐν τοῖς μεθύουσιν*.

(82) Reg. primus *νηστειῶν ἀλογός σοι, erit tibi irritus*. Ibidem idem codex *διὰ τὸ ἀποκεῖσθαι*.

jure: quippe quæ manifesta servitutis argumenta proferat, odorem vini velut in lagena residentem. Protinus tibi primus jejunii dies abjudicabitur, ob temulentiae reliquias in te repositas. Quorum autem primitiae rejiciuntur, haud dubium quin in his totum quoque sit rejiciendum. *Ebriosi regnum Dei non possidebunt* ⁶⁰. Si temulentus accedis ad jejunium, quid utilitatis auferis? Nam si te ebrietas excludit a regno caelorum, quisnam tandem e jejunio fructus? Annon vides, quod qui in demandis equis, qui ad certamina aluntur, peritissimi sunt, cum instat certaminis dies, eos inedia praeparant? Tu contra, data opera temetipsum deprimis saturitate: adeo gulae vitio bruta etiam animalia praecurris. Venter onustus non solum ad cursum, sed distento ciborum copia, non datur quiescere, sed laevum latus vertere.

5. Jejunium servat parvulos, sobrium reddit juvenem, venerabilem facit senem; venerabilior enim est canities jejunio decorata. Jejunium feminis ornatus est congruentissimus; aetate ac robore vigentibus pro freno est; jejunium matrimonii custodia est, virginitatis nutritius. Atque haec quidem commoda affert privatim jejunium, in singulis aedibus, in quibus colitur. At publice quomodo vitam nostram gubernat? Totam confestim civitatem, totumque populum ad tranquillitatem componit, consopit clamores, eliminat lites, conviciis imponit silentium. Cujus magistri praesentia puorum strepitus tam subito compescit, quam jejunium oboriens civitatis tumultus coerces? Quis commessor prodiit in jejunio? quis unquam chorus lasciviens a jejunio coactus est? Teneri risus, meretriciae cantilenae, insanæ saltationes subito diffugiunt e civitate, a jejunio tanquam ab austero quopiam judice in exsilium actæ. Quod si omnes jejunium ad res gerendas in consilium adhiberent, nihil obstaret quominus per universum terrarum orbem alta pax esset, videlicet nec aliis gentibus in alias insurgentibus, nec exercitibus manus inter se conserentibus. Ne arma quidem cuderentur, si jejunium vigeret, nec fora judicialia exstruerentur, neque quisquam habitaret in 14 carceribus. In summa, nec deserta haberent maleficos, nec civitates sycophantas, nec mare piratas. Si omnes essent jejunii discipuli, prorsus non audiretur, ut Job ait ⁶¹, vox exactoris; nec vita nostra tot suspiriis, tot mæroribus esset differta, si jejunium vitam nostram gubernare. Perspicuum est enim quod unumquemque doceret non tantum in eduliis

⁶⁰ I Cor. vi, 10. ⁶¹ Job iii, 18.

(83) Reg. primus ἀγωνίας προκειμένης: quam scripturam sequeremur, nisi editi et alii mss. vulgatum lectionem tuerentur. Haud longe editi et mss. καταπιέζεις τῷ κόρῳ, non καταπιαίνεις, ut Tilmannus in ora libri adnotarat. Nec ita multo post mss. duo βουλομένη γάρ.

(84) Antiqui duo libri Colbertini καταλιθομένη τῷ ἄχθει. Aliquanto post Reg. primus σεμνοποιεῖ

τῆς μέθης τὰ λείψανα. Ὦν δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόδιητον δηλονότι. Μέθυσοι Θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσιν. Εἰ μεθῶν ἐρχῆ ἐπὶ τὴν νηστείαν, τί σοι τὸ ὄφελος; Εἰ γὰρ ἀποκλείει σε τῆς βασιλείας ἡ μέθη, ποῦ σοι λοιπὸν χρήσιμον τὸ νηστεύειν; Οὐχ ὄρα, ὅτι καὶ τῶν Ἰσπαν τούς ἀγωνιστὰς οἱ ἐμπειρότατοι πωλοδάμναι, τῆς ἀγωνίας προσδοκωμένης (83), διὰ τῆς ἐνδεΐας προεுτρεπέζουσι; Σὺ δὲ ἐξεπίτηδες σεαυτὸν καταπιέζεις τῷ κόρῳ τοσούτον τῇ γαστριμαργίᾳ καὶ τὰ ἄλογα παρελεύνεις. Βαρουμένη γαστήρ οὐχ ὅπως πρὸς δρόμον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ὕπνον ἐπιτρεθεῖα διότι, καταλιθομένη τῷ πλήθει (84), οὐδὲ ἡρεμεῖν συγχωρεῖται, ἀλλ' ἀναγκάζεται πολλὰς ποιεῖσθαι τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα.

ne ad somnum quidem accommodus est, eo quod cogitur subinde semet nunc in dextrum, nunc in

5. Νηστεία φυλάσσει νήπια, σωφρονίζει τὸν νέον, σεμνὸν ποιεῖ τὸν πρεσβύτην· αἰδουσιμωτέρα γὰρ πολὺ νηστεία κεκοσμημένη. Γυναιξὶ κόσμος ἀρμολιώτατος, ἀκμαζόντων χαλινὸς, συζυγίας φυλακτῆριον, παρθενίας τροφός. Τοιαῦται μὲν αἱ καθ' ἑκαστον οἶκον αὐτῆς ἐπιμέλεια. Δημοσίᾳ δὲ πῶς τῷ βίῳ τῶν ἐμπολιτεύεται; Πᾶσαν ἀθρόως τὴν πόλιν, καὶ πάντα τὸν δῆμον μεθαρμόζει πρὸς εὐταξίαν, κοιμίζει κραυγὴν, ἐξορίζει μάχην (85), λοιδορίαν κατασιγάξει. Τίνας διδασκάλου παρουσία παιδῶν θόρυβον οὕτως ἀθρόως καθίστησιν, ὡς ἡ νηστεία παραφανείσα ταραχὴν πόλεως καταστέλλει; Ποῖος κωμαστῆς ἐν νηστείᾳ προῆλθε; ποῖος χορὸς ἀσελγῆς ἀπὸ νηστείας συνέστη; Ἀπαλοὶ γέλωτες, καὶ ἔσματα πορνικὰ, καὶ ὄρχησεις ἐκμανεῖς ἐξαπίνης τῆς πόλεως ὑπεξέρχονται (86), ὡσπερ ὑπὸ δικαστοῦ τίνος αὐστηροῦ τῆς νηστείας φυγαδευθεῖσαι. Εἰ δὲ πάντες αὐτὴν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν πρακτέων σύμβουλον παρελάμβανον, οὐδὲν ἐκώλυε βαθεῖαν εἰρήνην εἶναι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· μήτε ἐθνῶν ἐπανισταμένων ἀλλήλοις, μήτε στρατοπέδων συβόγγυμένων. Οὐκ ἂν ἐχαλκεύετο ὄπλα, νηστείας κρατούσης, οὐδ' ἂν δικαστήρια συνεκροτεῖτο, οὐδ' ἂν ἔχουν τινὲς τὰ δεσμοκτήρια, οὐδ' ἂν ὄλως εἶχον αἱ ἐρημίαι τοὺς κακουργοῦντας, ἢ αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας, ἢ τοὺς καταποντιστὰς ἢ θάλασσα. Εἰ πάντες ἦσαν μαθηταὶ τῆς νηστείας, οὐδ' ἂν ἤκουσθη ὄλως, κατὰ τὸν τοῦ Ἰωβ λόγον, φωνὴ φορολόγου, οὐδ' ἂν οὕτως ἦν (87) ὁ βίος τῶν πολυστέναχτος καὶ κατηφείας πλήρης, εἰ νηστεία τὸν βίον τῶν ἐπρυτάνευε. Δῆλον γὰρ, ὅτι ἐδίδαξεν ἂν πάντας οὐχὶ βρωμάτων μόνον ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ φιλαργυρίας, καὶ πλεονεξίας, καὶ πάσης κακίας παντελῆ φυγὴν καὶ ἀλλοτριώσιν. Ὦν ἐξαιρεθέντων, οὐδὲν

τὸν πρεσβύτην· αἰδουσιμωτάτη γάρ.

(85) Editi ἐξομαλίζει μάχην. At Regii tres mss. et totidem Colbertini et Coisl. ἐξορίζει, multo rectius.

(86) Colb. primus πόλεως ἐξέρχονται.

(87) Codex Combef. τὸν Ἰωβ λόγον.... οὐδ' ἂν ἦν.

ἐκώλυεν ἐν εἰρήνῃ βαθεῖα (88) καὶ ἀταραξία ψυχῶν A temperantiam, verum etiam ab avaritia et rapinis, τὴν ζωὴν ἡμᾶς παραπέμπειν. denique ab omni vitio prorsus abhorretere et alienum esse. Quibus exstirpatis nihil vetaret quominus et nos in alta pace animorumque tranquillitate vitam nostram transmitteremus.

6. Νῦν δὲ οἱ μὲν τὴν νηστείαν ἀποπεμπόμενοι, τὴν τροφὴν δὲ ὡς μακαριότητα βίου μεταδιώκοντες, τὸν τε πολὺν ἐκείνων τῶν κακῶν ἔσθμιν ἐπεισήγαγον, καὶ τὰ ἑαυτῶν προσδιαφθείρουσι σώματα. Παρατήρησόν μοι τῶν προσώπων τὴν διαφορὰν, τῶν τε σήμερόν σοι κατὰ τὴν ἐσπέραν φανησομένων καὶ τῶν αὐριῶν. Σήμερον αἰδοῦντα, ὑπέρυθρα, ἰδρῶτι λεπτῶ νοτιζόμενα, ὀφθαλμοὶ δίνυροι, προπετεῖς, τὸ ἀκριβὲς τῆς αἰσθήσεως ἐκ τῆς ἔνδοθεν ἀχλὺς ἀφηρημένοι· αὐριῶν δὲ κατεσταλμένα, σεμνὰ, τὴν ἐκ τῆς φύσεως χροῖαν ἀπολαβόντα (89), συννοίας γέμοντα καὶ πάσης αἰσθήσεως ἀκριβοῦς, οὐδεμιᾶς ἔνδοθεν αἰτίας ταῖς φυσικαῖς· ἐνεργείαις ἐπισκοτούσης. Νηστεία ἡ τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσις, ἡ τῶν δικαίων ὁμόσκηρος, ὁ τοῦ βίου σωφρονισμός. Αὕτη νομοθέτην ἐποίησε τὸν Μωϋσῆν νηστείας· ἐστὶ καρπὸς Σαμουὴλ. Νηστεύουσα προσήλυτο τῷ Θεῷ Ἄννα· Ἄδωνά Κύριε, Ἐλωί (90) Σαβαώθ, ἐὰν ἐπιβλέπων ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὴν δούλην σου, καὶ δῶς μοι σπέρμα ἀνδρῶς, δώσω αὐτὸν ἐνώπιόν σου δοτόν. Οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ αἶοι (91), ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Αὕτη τὸν μέγαν Σαμψὼν ἐτιθηγάστο, καὶ ἕως ὅτε συμπάρῃν τῷ ἀνδρὶ, κατὰ χιλιῶς ἐπιπτον οἱ πολέμοιοι, καὶ πύλαι (92) πόλεων ἀνεσπῶντο, καὶ λέοντες τῶν χειρῶν τὴν ἰσχύν οὐχ ὕφισταντο. Ὅτε δὲ μέθη αὐτὸν καὶ πορνεία παρέλαβον, ἀλώσιμος ἦν τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν στερηθεὶς, παίγνιον προέκειτο τοῖς παιδαρίοις τῶν ἀλλοφύλων. Νηστεύσας (93) Ἥλιος ἀπέκλεισε τὸν οὐρανὸν τρία ἔτη καὶ μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε πολλὴν ἐκ τοῦ κόρου τικτομένην τὴν ὕβριν, ἀναγκαιῶς αὐτοῖς τὴν ἀκούσιον ἐκ τοῦ λιμοῦ νηστείαν ἐπήγαγε· δι' ἧς πρὸς τὸ ἀμετρον ἦδη γεομένην αὐτῶν τὴν ἀμαρτίαν ἔστησεν, οἷον καυτήρι τινη ἡ τομῆ τῆ νηστείας τὴν εἰς τὸ πλεόν πρόδοτον τοῦ κακοῦ διακόψας.

7. Δέξασθε αὐτὴν, οἱ πένητες, τὴν σύνοικον ὑμῶν καὶ ἄποτροπέζον. Οἱ δούλοι, τὴν ἀνάπαυσιν τῶν συνεχῶν τῆς ὑπηρεσίας καμάτων. Οἱ πλοῦστοι, τὴν ἰατρούουσαν ὑμᾶς τῆς ἐκ τοῦ κόρου βλάβης, καὶ τῆ μεταβολῆς τερπνώτερη ποιῶσαν τὰ ὑπὸ τῆς συνθηλας καταφρονούμενα. Οἱ ἀβήρωστοι, τὴν τῆς ὑγείας μητέρα. Οἱ εὐεχτοῦντες, τὸ τῆς εὐεξίας ὑμῶν φυλακτήριον. Ἐρώτησον τοὺς ἰατροὺς, καὶ ἀναγγελοῦσί σοι, ὅτι σφαλερώτατον ἐστὶ πάντων ἢ ἐπ' ἀκρον εὐεξία. Διόπερ διὰ νηστείας ὑφαιροῦσι τὸ πλεονάζον οἱ ἐμπειρότατοι, ὡς μὴ τῷ βάρει τῆς πολυσαρκίας ὑποκλασθῆναι τὴν δύναμιν. Ἐξέπιτῆδες γὰρ διὰ τῆς ἐνδελας

6. Nunc vero qui ut jejunium rejiciunt, ita delicias tanquam in his sita sit vitæ felicitas, expectunt, non tantum infinitum illud vitiorum examen induxerunt, verum et sua ipsorum corpora corumpunt. Observa mihi vultuum discrimen, tum eorum qui hodie sub vesperam conspiciuntur, tum eorum qui cras apparebunt. Hodie tument, rubore suffusi, sudore tenui rotantes, oculi humentes, procaces, atque ob internam caliginem exacta cernendi facultate privati: crastino vero die videbis eosdem vultus compositos, graves, colore naturali recepto, toto habitu præsentem animum præ se ferentes, omnibus sensibus integris, utpote quorum naturalibus actionibus nulla intus causa tenebras offundit. Jejunium similitudo est hominum cum angelis, justorum contubernalis, vitæ moderatio. Per jejunium Moyses factus est legislator: jejunii fructus est Samuel. Jejunans Anna Deum deprecata est: Adonai Domine, Elloi Sabaoth, si respiciens respexeris ad ancillam tuam, dederisque mihi semen viri, dabo illud in conspectu tuo donum⁸⁸. Vinum et siceram non bibit, usque ad diem obitus sui⁸⁹. Jejunium magnum illum Sampsonem educavit, idque quandiu viro affuit, cadebant hostes mille, urbium portæ evellebantur, leones robur manuum illius non sustinebant⁹⁰. At simul atque ebrietas ac scortatio apprehendit hominem, facile in manus hostium incidit, atque exoculatus pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Elias cum jejunasset clausit cælum tres annos ac menses sex⁹¹. Etenim cum videret multam nasci e satietate petulantiam, accedente fame illos inuitos coegit jejunare; eoque peccata illorum jam in immensum excurrentia cohibuit, dum jejunio velut ustione aut sectione quadam, majorem mali progressum interrupit.

7. Excipite hoc, pauperes, contubernale vobis, ac mensæ socium. Excipite, servi, uti relaxationem a perpetuis servitii laboribus. Excipite, divites, quod noxæ a luxu vobis illatæ medeatur, quodque vicis situdine et novitate vobis jucundiora reddat ea quæ nunc ob assuetudinem fastidiuntur. Excipite, male valentes, sanitatis matrem. Qui bona estis habitudine, excipite bonæ vestræ habitudinis custodem. Interroga medicos, ac dicent tibi nihil esse periculosius habitudine corporis extreme bona. Quapropter qui peritissimi sunt artis, per jejunium detrahunt redundantia, ne vis naturæ pondere

⁸⁸ I Reg. i, 11. ⁸⁹ Judic. xiii, 14. ⁹⁰ Judic. xv, 16; xvi, 3; xiv, 6. ⁹¹ III Reg. xvii, 1.

(88) Regii duo codices ἐκώλυεν ἐν γαλήνῃ βαθεῖα. Haud longe editi τὴν ζωὴν καὶ ἡμᾶς. Vocula καὶ in nostris mss. non invenitur.

(89) Unus codex Regius χροῖαν ἀναλαβόντα.

(90) Editi et mss. habent Ἐλωί. At apud LXX legitur Ἐλωά. Mox editi δώσω αὐτό. Antiqui sex

libri αὐτόν. Colb, tertius δώσω σοι αὐτόν.

(91) Reg. primus σίκερα οὐ πῖστα. Alii duo mss. οὐ μὴ πῖη.

(92) In Colb. tertio legitur πύλαι πόλεως. Mox idem codex πορνεία παρέλαβεν.

(93) Unus codex Reg. νηστεύων.

corpulentiae fracta succumbat. Nam quod nimium est, per inediam ac famem consulto detrahentes, **15** capacitatem quandam, ac alteram nutritionem, alteriusque incrementi principium facultati nutriendi praestant. Adeo omni instituto omnique corporis habitudini jejunii congruit utilitas, ac pariter omnia condecorat, domos, fora, noctes, dies, civitates, deserta. Cum igitur tot modis sua commoda nobis impertiatur, hilariter illud, juxta Domini praecipuum ⁶⁶, excipiamus, non tristes sicut hypocritae, sed mentis hilaritatem absque fuco pra nobis ferentes. Ququam non arbitror tanto mihi labore opus esse, ut vos ad jejunium exhorter, quanto ut dehorte ne quis hodie in vitium ebrietatis incidat. Nam jejunium quidem plerique, partim ob consuetudinem, partim ob pudorem inter ipsos mutuum, suscipiunt. Verum ab ebrietate metuo, quam vinolenti, non aliter quam paternam haereditatem, mordicus tenent. Quemadmodum enim qui longinquam profectionem adornant, ita nonnulli recordes hodie adversus quinque dierum jejunium vino indulgent. Quis est usque adeo vesanus, ut priusquam libere incipiat, ebriorum more deliret? An ignoras quod venter non servat depositum? Venter est pessima fide in conventis. Penum incustoditum, in quod cum multa reposueris, noxam quidem retinet, at non servat deposita. Vide ne tibi quoque, si cras post ebrietatem veneris, dicantur ea quae modo lecta sunt: *Non istud jejunium elegi, dicit Dominus* ⁶⁷. Quid misces ea quae misceri non possunt? Quod consortium temulentiae cum jejunio? quae societas vinolentiae cum abstinentia? *Quis consensus templo Dei cum idolis* ⁶⁸? Templum enim Dei sunt, in quibus habitat Spiritus Dei ⁶⁹: contra, templum idolorum sunt, qui foedam impudicitiae colluviem per ebrietatem admittunt. Hodiernus dies vestibulum est jejunii. Neque vero qui in vestibulis profanatur, dignus est qui ad sancta introeat. Nullus famulus cupiens herum suum placare, hostem illius patronum ac reconciliatorem adhibet. Ebrietas inimicitia est in Deum; jejunium, poenitentiae initium. Itaque si cupis per confessionem reverti ad Deum, fugito temulentiam, ne magis te a Deo alienet. Altamen ad hoc, ut laudem promereatur jejunium, non est per se satis abstinere a cibis, sed jejunium jejunemus acceptabile, Deo gratum. Verum jejunium est, a vitis alienum esse, continentia linguae, irae cohibitio, concupiscentiarum amputatio, obtreccionis, mendacii, perjurii. Ab his abstinere, ac laudabile jejunium.

8. Caeterum delectemur in Domino, in medita-

⁶⁶ Matth. vi, 16, 17. ⁶⁷ Isa. LVIII, 5. ⁶⁸ II Cor.

(94) Antiqui duo libri Regii τὰ μέντοι παραδοθέντα. Statim Reg. primus ἐγὼ ἐξελεξάμην.

(95) Unus codex Colb. τῆς οἰνοφλυγίας.

(96) Aliquanto ante ostendimus hanc orationem habitam esse die Dominica. Nunc ex illis, *hodiernus dies vestibulum est jejunii; nec certe qui, etc.*, plane

καθελόντες τὴν ἀμετρίαν, εὐρυχωρίαν τινὰ, καὶ ἀνατροφὴν, καὶ ἀρχὴν δευτέρας αὐξήσεως τῇ θρεπτικῇ δυνάμει παρασκευάζουσιν. Οὕτω παντὶ ἐπιτηδεύματι καὶ πάσῃ σώματος ἔξει τὸ παρ' αὐτῆς ὑφέλιμον ἀπαντᾶ, καὶ πᾶσιν ὁμοίως ἐπιτρέπει, τοῖς οἰκοῖς, ⁵ ταῖς ἀγοραῖς, ταῖς νυξί, ταῖς ἡμέραις, ταῖς πόλεσι, ταῖς ἐρημίαις. Τὴν τοίνυν διὰ τοσούτων ἡμῖν τὸ παρ' αὐτῆς καλὸν χαριζομένην φαιδῶς ὑποδεξώμεθα, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, μὴ κατασκυθρωπάζοντες ὡς οἱ ὑποκριταί, ἀλλὰ τὸ ἰλαρὸν τῆς ψυχῆς ἀνεπιτηδεύτως διαδεικνύντες. Καὶ οὐ τοσούτου μοι δεῖν ἀγῶνος ἡγούμαι τῆν περὶ νηστείας παρακλήσιν, ὅσου τὸ ἡ σήμερον τινὰ τοῖς κακοῖς τῆς μέθης περιπασεῖν. Τὴν μὲν γὰρ νηστεῖαν καὶ διὰ τὴν συνήθειαν καὶ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αἰδῶ οἱ πολλοὶ καταδέχονται· φοβοῦμαι δὲ τὴν μέθην, ἣν, ὡσπερ τινὰ κληρον πατρῶον, οἱ φίλοινοι διασώζουσιν. Ὡς γὰρ εἰ πρὸς τὰς μακρὰς ἀποδημίας ἀπαίροντες, οὕτω τινὲς τῶν ἀνοήτων σήμερον πρὸς τὰς πέντε τῶν νηστεῶν ἡμέρας οἰνίζονται. Τίς οὕτως ἀνόητος, ὥστε, πρὶν ἀρξασθαι πίνειν, τὰ τῶν μεθύοντων παραφρονεῖν; Οὐκ οἶδας, ὅτι γαστήρ παρακαταβήκην οὐ διασώζει; Γαστήρ συναλλακτὴς ἐστὶν ἀπιστότατος· ταμιεῖον ἀφύλακτον, πολλῶν ἐναποθεθέντων, τὴν μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ μέντοι παρατεθέντα (94) οὐ διασώζουσα. Ὅρα καὶ μὴ σοι αὐριον ἀπὸ μέθης ἐλθόντι τὰ νῦν ἀναγνωσθέντα λεχθῆ. Οὐ ταύτην τὴν νηστεῖαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος. Τί μὴ γινύεις τὸ ἀμικτα; Τίς μετοχὴ νηστείας πρὸς μέθην; τίς κοινωνία τῇ οἰνοφλυγίᾳ (95) πρὸς τὴν ἐγκράτειαν; Τίς συγκατάθεσις τῶν Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; Ναδς μὲν γὰρ Θεοῦ εἰσιν ἐν οἷς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνοικεῖ, ναδς δὲ εἰδώλων οἱ διὰ τῆς σήμερον τὸν συρφετὸν τῆς ἀκολασίας ὑποδεχόμενοι. Ἡ (96) σήμερον ἡμέρα προπυλαίων ἐστὶ τῶν νηστεῶν. Οὐ δὴ ποὺ δὲ ὁ ἐν τοῖς προθύροις βεβηλωθεὶς ἄξιός ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὰ ἅγια. Οὐδεὶς οἰκέτης, ἐξευμενίσασθαι θέλων τὸν αὐτοῦ δεσπότην, τῷ ἐχθρῷ αὐτοῦ προστάτη καὶ διαλλακτῇ κέχρηται. Μέθη ἐχθρα ἐστὶν εἰς Θεόν· νηστεία δὲ ἀρχὴ μετανοίας. Εἰ οὖν βούλει διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἐπανελθεῖν πρὸς τὸν Θεόν, φεύγε τὴν μέθην, μὴ σοι χαλεπωτέραν κατασκευάσῃ τὴν ἀλλοτριωσιν. Οὐ μέντοι ἐξαρχεῖ καθ' αὐτὴν ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων πρὸς τὴν ἐπαινετὴν νηστεῖαν, ἀλλὰ νηστεύσωμεν νηστεῖαν δεκτὴν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ (97). Ἀληθὴς νηστεία ἡ τοῦ κακοῦ ἀλλοτριωσις, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἐποχὴ (98), ἐπιθυμιῶν χωρισμὸς, κατακαλιᾶς, ψεύδους, ἐπιπορίας. Ἡ τούτων ἐνδεια νηστεία ἐστὶν ἀληθής. Ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ νηστεία καλὸν.

verum est jejunium. In his igitur situm est bonum

8. Κατατροφῆσωμεν δὲ τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ μελέτῃ vi, 16. ⁶⁹ I Cor. III, 16.

constat eandem prima Dominica Quadragesimae habitam esse.

(97) In Regio primo scriptum invenimus εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

(98) Colbertini duo θυμοῦ ἀποχή.

τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν τῇ ἀναλήψει τῶν σωτηρίων νομίμων, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς διορθωτικοῖς τῶν ψυχῶν ἡμῶν δόγμασιν. Ἀπὸ μέντοι τῆς ἐν τῷ κρυπτῷ νηστείας φυλαξώμεθα, περὶ ἧς καὶ ὁ (99) προσφῆτης ἀπεύχεται λέγων· *Οὐ λιμοκτονήσει Κύριος ψυχὰς δικαίων· καὶ τὸ· Οὐκ εἶδον δικαίον ἐγκαταλειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους.* Οὐ γὰρ ἂν περὶ αἰσθητῶν ἄρτων εἶπεν ὁ εἰδὼς τοὺς παῖδας τοῦ πατριάρχου ἡμῶν (1) Ἰακώβ ἄρτων ἐνεκεν καταβάνας εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ περὶ τῆς πνευματικῆς λέγει τροφῆς, καθ' ἣν ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος τελειοῦται. Μὴ ἔλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς (2) ἡ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειληθεῖσα νηστεία· *Ἰδοὺ γὰρ ἡμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐπάξω ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην λιμὸν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου.* Ἐν δὲ διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ δίκαιος κριτῆς, ἐπειδὴ εἴωρα αὐτῶν τὸν μὲν νοῦν ἐν τῇ ἀτροφίᾳ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων (3) λιμαγχνούμενον, ὑπερπειαινόμενον δὲ αὐτῶν καὶ κατασαρκούμενον τὸν ἐξω ἄνθρωπον. Πάσας τοίνυν τὰς ἐφεξῆς ἡμέρας ἐστίασει ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐωθιναῖς τε καὶ ἑσπεριναῖς εὐφροσύναις. Μηδεὶς ἐκουσίως ἀπολιμπανέσθω (4) τῆς πνευματικῆς σὺνυχίας. Πάντες μετὰσχωμεν τοῦ νηφαλίου κρατῆρος, ὃν ἡ σοφία, κεράσασα, προέθρυνεν ἡμῖν ἐξ ἰσοῦ, καθ' ὅσον ἐστὶ χωρητικὸς ἕκαστος ἀπαρῦεσθαι. *Ἐκέρασε γὰρ τὸν ἑαυτῆς κρατῆρα, καὶ ἔσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα·* τούτῃστι, τὴν τῶν τελειῶν τροφὴν, *τῶν διὰ τὴν ἔξω τὰ αἰσθητήρια γερτυμασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.* Ὡν σαφιλῶς ἐμφορηθέντες, εὐρεθειμεν δέξιοι καὶ τῆς ἐν τῷ νυμφῶνι εὐφροσύνης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (5).

A tione eloquiorum. Spiritus, inque suscipiendis salutaribus institutis, denique in cunctis dogmatibus, quibus emendantur animi nostri. Rursus ab interno mentis jejunio caveamus, quod et propheta deprecatur, his verbis: *Non occidet Dominus fame animas justorum* ⁷⁰. Ac rursus: *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem* ⁷¹. Nec enim loquitur de panibus sensibilibus, qui novcrat filios patriarchæ nostri Jacob panum causa descendisse in Ægyptum, sed de spirituali loquitur alimonia, qua interior **16** noster homo perficitur. Veniat etiam in nos jejunium quod Deus comminatur Judæis: *Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus, et inducam in terram hanc famem, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini* ⁷²: quam ideo immisit justus judex, quod perspiceret eorum mentem verorum dogmatum inedia, fame necari; contra vero, externum eorum hominem supra modum pinguescere et obesum fieri. Per omnes igitur hosce sequentes dies convivio excipiet vos Spiritus sanctus, matutinis simul et vespertinis epulis. Nemo sua sponte seipsum fraudet hoc epulo spirituali. Omnes participes simus sobrii calicis, quem ipsa Sapiencia temperavit, ac nobis apposuit ex æquo, ut quantum quisque capax est hauriat. *Miscuit enim craterem suum, occidit hostias suas* ⁷³; hoc est, perfectorum cibum, *Qui propter assuetudinem sensus exercitatos habent ad discretionem boni et mali* ⁷⁴. Quibus affatim expleti, reperiamur et illo digni gaudio, quod exhibebitur in sponsi thalamo, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟ,

Πρόσεχε σεαυτῷ (6).

1. Τοῦ λόγου τὴν χρῆσιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεός, ἵνα τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν ἀλλήλοις ἀποκαλύπτωμεν, καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδῶμεν, ὡς περὶ ἐκ τινῶν ταμειῶν, τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν, προφέροντες τὰ βουλευόμενα. Εἰ μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διεζῶμεν, εὐθύς ἀνάπθω τῶν νοημάτων ἀλλήλοις συνεγιγόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ παραπετάσματι τῇ σαρκὶ καλυπτομένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰς ἐννοίας ἐργάζεται, βημάτων δεῖται καὶ ὀνομάτων πρὸς τὸ δημοσιεύειν τὰ ἐν τῷ βᾶθει κείμενα. Ἐπειδὴ οὖν ποτε λάθηται φωνῆς σημαντικῆς ἡ ἐννοία ἡμῶν (7), ὡς περὶ πορθημῶν τινῶν τῷ λόγῳ

HOMILIA IN ILLUD,

Attende tibi ipsi ⁷⁵.

1. Qui nos condidit Deus, ideo impertivit nobis sermonis usum, ut alter alteri cordis consilia aperiamus, eaque unusquisque propter naturæ societatem communicemus cum proximo, ex abditis cordis recessibus, velut ex cellis quibusdam penariis, depromentes. Etenim si constaremus anima nuda, statim certe cogitationum ope inter nos congrederemur: quia vero anima nostra carnis tegumento operta, cogitationes producit, verbis opus habet et nominibus, ut ea quæ in reconditiore mentis secessu delitescunt, proferat in apertum. Mens igitur nostra simul ut vocem quidpiam si-

⁷⁰ Prov. x, 3. ⁷¹ Psal. xxxvi, 25. ⁷² Amos viii, 11. ⁷³ Prov. ix, 2. ⁷⁴ Hebr. v, 14. ⁷⁵ Deut. xv, 9.

(99) Antiqui tres libri περὶ ἧς καὶ ὁ. Aberat vocula καὶ a vulgatis. Mox Reg. primus Κύριος ψυχῆν.

(1) Veteres quinque libri πατριάρχου ἡμῶν. Ultima vox in impressis libris deerat.

(2) Colbertini primus et tertius μὴ ἔλθοι καὶ ἐφ' ἡμᾶς.

(3) Sic Regii primus et tertius. Alii mss. et editi διδαγμάτων.

(4) Antiqui duo libri Colbertini ἐκουσίως ἀπολει-

πέσθω.

(5) Colb. primus τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(6) In Reg. primo ita scriptum invenimus: Οὗτος ὁ λόγος ἀναγιγώσκειται τῇ β' τῆς τυρινῆς. Hic sermo legitur die secunda ejus hebdomadis, qua lacticiis vesci licet.

(7) Colb. tertius ἡ ἐπινοία ἡμῶν.

gnificantem apprehendit, sermone velut cymba quadam vehitur, et aerem transvolans, a loquente transit ad audientem. Quodsi nacta fuerit altam tranquillitatem ac quietem, tum sermo veluti portum quemdam placidum ac tranquillum, discipulorum aures subit; sin autem excitatus ab auditoribus tumultus, quasi aspera quædam tempestas contra aspirarit, medio in aere dissolutus naufragium facit. Date igitur quietem sermoni per silentium. In eo enim fortasse videbitur aliquid utile, nec indignum quod hinc vobiscum exportetis. Difficilis captus est veritatis sermo, ac facile potest effugere non attentos. Ita enim voluit Spiritus sanctus sermonem suum contractum esse ac brevem, ut paucis multa significet, nulloque negotio ob brevitatem valeat facile memoria retineri. Nam et naturale sermonis munus est, neque obscuritate **17** ea quæ significantur occultare, neque supervacaneum esse et vanum, ac temere rebus circumfluum. Certe ejusmodi sunt ea verba, quæ modo nobis ex Moysis libris recitata sunt, quorum omnino recordamini, vos qui studiosi estis, nisi forte ob suam brevitatem vestras præterfluxerint aures. Ita autem se habet sententia: *Attende tibi ipsi, ne quando fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas*. Sumus nos homines ad peccata cogitationum proclives. Quapropter qui corda nostra singillatim sinit¹⁶, haud nescius in voluntatis appetitione compleri maximam peccatorum partem, puritatem in principali animæ parte sitam, ceu principem ac primariam nobis constituit. Nam maxime qua parte facile probabimur in peccata, hanc custodia ac cura majore dignatus est. Quemadmodum enim medici providentiores imbecilliora corpora monitis quibusdam ad cautionem adhibitis multo ante communiunt: eundem ad modum communis curator, et verus animarum medicus, quam partem ad peccatum pronam in nobis maxime novit, eam validioribus præsiidiis præmunivit. Etenim corporeæ actiones tempore indigent, opportunitate, labore, adiutoribus, denique reliquo commeatu. E diverso, animi motus citra temporis moram fiunt, perficiuntur citra lassitudinem, citra negotium ullum consistunt, idoneum ipsis est tempus omne. Et sane nonnumquam invenitur qui arrogans sit, superbiatque de gravitate et castitate, quique extrinsecus præ se ferens temperantiæ larvam, ac plerumque inter eos qui ipsum ob virtutem beatum prædicant, desiderans medius, mox tamen cogitatione per occultum cordis motum ad peccati locum accurrat. Videt animo concupita, comminiscitur congressum quempiam indecorum, ac denique in abdita cordis officina, claram in seipso voluptatis speciem depingens, nullis testibus intra se peccatum perpetrat, omni-

¹⁶ Psal. xxxiv, 41.

(8) In aliquibus codicibus Combefisianis legitur δυνάμενος ἐκφυγεῖν. Nec ita multo post tres inss. ὥστε πλεῖστα ἐν.

ἐποχουμένη, διαπερῶσα τὸν ἀέρα, ἐκ τοῦ φθεγγομένου μεταβαίνει πρὸς τὸν ἀκούοντα· κἀν μὲν εὐρη γαλήνην βαθεῖαν καὶ ἡσυχίαν, ὥσπερ λιμέσιν εὐδαίσι καὶ ἀχειμάστοις ταῖς ἀκοαῖς τῶν μανθανόντων ὁ λόγος ἐγκαθορμίζεται· ἐκ δὲ οἷον ζάλη τις τραχέια ὁ παρὰ τῶν ἀκούοντων θόρυθος ἀντιπνεύση, ἐν μέσῳ τῷ ἀέρι διαλυθεὶς ἐναυάγησε. Ποιήσατε τοίνυν γαλήνην τῷ λόγῳ διὰ τῆς σιωπῆς. Ἴσως γὰρ ἂν τι φανεῖη χρησίμων ἔχων τῶν ἀγωγίμων. Δυσθῆρατός ἐστιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, ῥαδίως δυνάμενος ἐκφεύγειν (8) τοὺς μὴ προσέχοντας, οὕτω τοῦ Πνεύματος οἰκονομήσαντος συνεσταλμένον αὐτὸν εἶναι καὶ βραχὺν, ὥστε πολλὰ ἐν ὀλίγοις διηλοῦν, καὶ διὰ συντομίαν εὐκολον εἶναι τῇ μνήμῃ παρακατασχέσθαι (9). Καὶ γὰρ φύσει ἀρετῆ λόγου μῆτε ἀσφαλεῖ κρῦπτειν τὰ σημαινόμενα, μῆτε περιττὸν εἶναι καὶ μάταιον εἰκῆ τοῖς πράγμασι περιβρέοντα. Ὅποιος οὖν δὴ ἐστὶ καὶ ὁ ἀρετίως ἡμῖν ἐκ τῶν Μωϋσέως βίβλων ἀνεγνωσμένος λόγος, οὗ μέμνησθε πάντως οἱ γε φιλόδονοι, πλὴν εἰ μὴ που διὰ βραχύτητα παρέδραμεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς. Ἐχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· *Πρόσχε σεαυτῷ, μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα*. Εὐκολοὶ ἐσμεν πρὸς τὰς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας οἱ ἄνθρωποι. Διδόπερ ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, εἰδὼς, ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἁμαρτίας ἐν τῇ ὀρμῇ πληροῦται τῇ κατὰ πρόθεσιν, τὴν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ καθαρότητι πρώτην ἡμῖν διετάξατο. Ὡ γὰρ μάλιστα προχείρως ἐξᾠμαρτάνομεν, τοῦτο πλείονος φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἤξίωσεν. Ὡσπερ γὰρ τῶν σωμάτων τὰ ἀσθενέστερα οἱ προμηθέστεροι τῶν ἰατρῶν ταῖς προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις πόρρωθεν ἀσφαλίζονται· οὕτως ὁ κοινὸς κηδεμὼν, καὶ ἀληθινὸς τῶν ψυχῶν ἰατρός, ὁ μάλιστα ἡμῶν οἶδε (10) πρὸς ἁμαρτίαν ὀλισθηρότερον, τοῦτο ἰσχυροτέραις προκατελάβητο φυλακαῖς. Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται, καὶ εὐκαιρίας, καὶ καμάτων, καὶ συνεργῶν, καὶ τῆς λοιπῆς χρηρηγίας· αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργούνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτηδεῖον ἔχουσι. Καὶ ποῦ τις τῶν σοφῶν καὶ κατωφρυωμένων ἐπὶ σεμνότητι, πλάσμα σωφροσύνης ἔξωθεν περικείμενος, ἐν μέσοις καθεζόμενος πολλάκις τοῖς ἐπ' ἀρετῆ αὐτὸν μακαρίζουσιν, ἀπέδραμε τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν τῆς ἁμαρτίας τόπον ἐν τῷ ἀφανεί τῆς καρδίας κινήματι. Εἶδε τῇ φαντασίᾳ τὰ σπουδαζόμενα, ἀνετυπίωσάτ' οὐκ ὀμίλιαν οὐκ εὐπρεπῆ, καὶ ὅλως ἐν τῷ κρυφαίῳ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ, ἐναργῆ ἐν ἐαυτῷ τὴν ἴδονην ζωγραφῆσας, ἁμάρτυρον ἔσω τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, ἀγνωστον πᾶσιν, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀποκαλύπτων τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερῶν τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. *Φύλαξαι οὖν, μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα*. Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

(9) Codices Compensiani παρακατασχέσθαι. Nostris et editis προσκατέχεσθαι.

(10) Antiqui duo libri ἡμῶν εἶδε.

Δύοι αὖ μὲν τοῦ σώματος πράξεις ὑπὸ πολλῶν δια-
κόπτονται, ὁ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἁμαρτάνων, τῷ τάχει
τῶν νοημάτων συναπαρτιζομένην ἔχει τὴν ἁμαρτίαν.
Ὅπου οὖν ὄξυ τὸ παράπτωμα, ταχεῖα δέδοται ἡμῖν
ἢ φυλακῇ. Διαμαρτύρεται γάρ, *Μήποτε γένηται
ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα*. Μᾶλλον
δὲ ἐπ' αὐτὴν τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν.
cogitationum motu peccatum explevit. Ubi igitur
lapsus est repentinus, ibi repentina cavendi facul-
tas fuit nobis tradita. Obtestatur enim, *Ne quando*

nebrarum, et manifestabit consilia cordium⁷⁶.
*Cave igitur ne quando verbum occultum in corde tuo
fiat delictum. Quisquis enim aspexit mulierem ad
concupiscendum eam, jam adulterium commisit in
corde suo*⁷⁷. Nam corporis actiones a multis inter-
cipiuntur: qui vero peccat voluntate, statim celeri
verbum occultum in corde tuo fiat delictum. Jam po-

2. *Πρόσεχε*, φησὶ, *σεαυτῷ*. Τῶν ζώων ἕκαστον παρὰ
τοῦ τὰ πάντα συστησάμενου Θεοῦ οἰκοθεν ἔχει τὰς
ἀφορμὰς πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οικείας συστάσεως.
Καὶ εὐροις ἂν, εἰ καταμάθοις ἐπιμελῶς, τῶν ἀλόγων
τὰ πλεῖστα ἀδίδακτον ἔχοντα τὴν πρὸς τὸ βλάπτον
διαβολὴν· καὶ φυσικῇ τινι πάλιν ὀκλή πρὸς τὴν τῶν
ὑπερφυσίων ἀπόλαυσιν ἐπειγόμενα. Διὸ καὶ ἡμῖν ὁ
παιθεύων ἡμᾶς Θεὸς τὸ μέγα τοῦτο παράγγελμα δέ-
δωκεν, ἵνα, ὅπερ ἐλείνοις ἐκ φύσεως, τοῦτο ἡμῖν ἐκ
τῆς τοῦ λόγου βοήθειας προσγένηται· καὶ ὅπερ
κατορθοῦται τοῖς ἀλόγοις ἀνεπιστάτως, τοῦτο παρ'
ἡμῶν ἐπιτελεῖται διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς συνεχοῦς
τῶν λογισμῶν (11) ἐπιστάσεως· καὶ φύλακας ὡμεν
ἀκρεβεῖς τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν ἀφορμῶν·
φεύγοντες μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ὡπερ τὰ ἄλογα φεύγει
τῶν βρωμάτων τὰ δηλητήρια· διώκοντες δὲ τὴν δι-
καιοσύνην, ὡπερ κάκεινα μεταδιώκει (12) τῆς πόας
τὸ τρέφειμον. *Πρόσεχε* οὖν *σεαυτῷ*, ἵνα δυνατὸς ᾖς
δεακρίνειν τὸ βλάπτον ἀπὸ τοῦ σώζοντος. Ἐπειδὴ δὲ
δεπλοῖόν τὸ προσέχειν· τὸ μὲν, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς
ἐνατενίζειν τοῖς ὀρατοῖς· τὸ δὲ, τῇ νοεῖα τῆς ψυχῆς
θυσίαι· ἐπιβάλλειν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀσωμάτων· ἐάν
μὲν ἐπὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας κείσθαι εἴπω-
μεν τὸ παράγγελμα, εὐθύς αὐτοῦ τὸ ἀδύνατον ἀπ-
ελέγξομεν. Πῶς γὰρ ἂν τις ὅλον ἑαυτὸν τῷ ὀφθαλμῷ
καταλάβοι; Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ὁ ὀφθαλμὸς
κέρχρηται τῷ ὀφθαλμῷ (13)· οὐ κορυφῆς ἐφικνεῖται, οὐ
τὰ νῦτα οἶδεν, οὐ πρόσωπα, οὐ τὴν ἐν τῷ βάθει τῶν
σπλάγχχνων διάθεσιν. Ἄσεβες οὖν τὸ λέγειν ἀδύνατα
εἶναι τὰ τοῦ Πνεύματος παραγγέλματα (14). Λέπεται
τοῖνον ἐπὶ τῆς κατὰ νοῦν ἐνεργείας τοῦ προστάγμα-
τος ἔξακουεῖν. *Πρόσεχε* οὖν *σεαυτῷ*· τουτέστι, Παν-
ταγῶθεν σεαυτὸν περιεσκόπει. Ἀκοίμητον ἔχε πρὸς
τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν τὸ τῆς ψυχῆς ἕμμα. *Ἐν μέσῳ
παγίδων διαβαίνεις*. Κεκρυμμένοι βρόχοι παρὰ τοῦ
ἐχθροῦ πολλαχῶθεν καταπεπύγασσι. Πάντα οὖν περι-
σκόπει, *Ἴνα σώξῃ ὡπερ δορκὰς ἐκ βρόχων, καὶ
ὡπερ ὄρνεις ἐκ παγίδος*. Ἡ μὲν γὰρ δορκὰς ἀν-
άλωτὸς ἐστὶ τοῖς βρόχοις δι' ὀξύτητα τῆς ὀράσεως·
ὅθεν καὶ ἐπώνυμός ἐστι τῆς οικείας ὀξυδορκίας· τὸ
δὲ ὄρνειον κούφῳ τῷ πτερῷ ὑψηλότερον τῆς ἐπιβουλῆς

2. *Attende*, inquit, *tibi ipsi*. Animal quodvis ad
se tuendum ab omnium conditore Deo habet intus
impetum quemdam. Invenias itidem, si modo ani-
mum diligenter attenderis, maximam brutorum ani-
malium partem, nullo magistro, noxia vitare aver-
sarique: contra vero, naturali quadam propensione
ad sua commoda capienda incitari. Quapropter et
qui nos erudit Deus, magnum hoc nobis præcep-
tum dedit, ut quod illa a natura acceperat, idipsum
accedat nobis rationis ope; et quod sit a brutis in-
considerate, hoc a nobis perficiatur ex animi at-
tentione et assidua mentis consideratione: item,
ut datos nobis a Deo impetus diligenter custodia-
mus, fugientes peccatum perinde atque bruta ani-
malia venenatum pabulum fugiunt; sectantes vero
justitiam, velut illa herbas edules consecrantur.
Attende igitur tibi ipsi, ut possis **18** noxium a sa-
lubri discernere. Quoniam autem duplex est atten-
tio: altera, cum considerantur oculis corporeis
visibilia; altera, cum speculamur incorporea intel-
ligente animi facultate; si dixerimus quidem hoc
præceptum in oculorum actione esse situm, statim
id fieri non posse deprehendemus. Qui enim fieri
potest, ut quis seipsum totum oculo complectatur?
Neque enim oculus ipse ad seipsum videndum
adhibet suos obtutus; non pertingit ad verticem,
terga non novit, non vultus, non internam viscerum
dispositionem. Denique impium fuerit dicere
præcepta Spiritus sancti perfici non posse. Super-
est igitur ut illud præceptum de mentis actione ac-
cipiamus. *Attende igitur tibi ipsi*: hoc est, Teipsum
omni ex parte conspice. Habeto oculum animæ in-
sonniam ad tui ipsius custodiam. *In medio laqueorum
transis*⁷⁸. Latent laquei multis in locis ab hoste
defixi. Circumspice igitur et lustra omnia, *Ut ser-
veris tanquam damula e laqueis, et tanquam avis e
reti*⁷⁹. Caprea enim præ visus claritate capi la-
queis non potest; inde est etiam quod id nominis
acceperit a proprio visus acumine; avis vero, si
modo sibi attendat, levi penna sursum erecta, red-
ditur altior quam ut incidat in aucupum insidias.

⁷⁶ I Cor. iv, 5. ⁷⁷ Matth. v, 28. ⁷⁸ Eccli. ix, 20. ⁷⁹ Prov. vi, 5.

(11) Editi et Reg. tertius τῶν λόγων. Alii mss. τῶν λογισμῶν. Ibidem in Reg. primo pro ἐπιστάσεως legitur ἐπιτάσεως.
(12) Editi διώκει. At mss. plerique omnes μεταδιώκει.
(13) Unus codex Reg. et editi τὸ ὀφθαλμῷ. Alii non pauci τῷ ὀφθαλμῷ. Statim unus codex Cantabrigie. νῦτα

εἶδε: quæ scriptura viro doctissimo magis placet; nec diffitebor eam mihi quoque magis placere. Quoniam tamen alii mss. vulgatam lectionem præferunt, nihil mutandum censuimus.
(14) Reg. primus τὰ τοῦ Σωτῆρος παραγγέλματα, præcepta Salvatoris. Ibidem editi λέπεται οὖν. Multi libri veteres λέπεται τοῖνον.

Cave igitur, ne brutis animantibus deterior videare ad teipsum custodiendum, nequando laqueis irretitus, præda efficiaris diaboli, ab eo captus et ad illius voluntatem adductus ⁸⁰.

3. *Attende itaque tibi ipsi*: hoc est, Non vis, neque his quæ circum te sunt, sed tibi ipsi soli attende. Aliud enim sumus nos ipsi, aliud nostra, aliud quæ circum nos sunt. Nos quidem anima sumus et mens, quatenus ad imaginem Conditoris sumus facti; nostrum vero corpus est, et qui per ipsum sunt sensus; circum nos autem pecuniæ, artes et reliqua vitæ suppellex. Quid igitur ait Scriptura? Ne carni attende, nec ullo modo prosecute illius bona, sanitatem, pulchritudinem, voluptatum usum, longam vitam; nec pecunias aut gloriam, aut potentiam admirare; nec alia quæcunque temporalis tuæ vitæ munera explent, magna aut eximia tanti duxeris, ut horum studio primariam tuam vitam negligas, sed *attende tibi ipsi*; hoc est, animæ tuæ. Exorna illam, et ejus curam gere, ut sor-des omnes ex nequitia ipsi accedentes, submoveantur per animi attentionem, omnisque vitiorum turpitudine expurgetur, ac contra condecoretur illustreturque omni virtutis ornatu. Perscrutare te ipse, quis sis; fac noscas tuam ipsius naturam, nimirum corpus quidem mortale esse, animam vero immortalem: item, duplicem esse vitam nostram, alteram carnis propriam, cito transeuntem; alteram animæ cognatam, limites nullos admittentem. *Attende ergo tibi ipsi*, neque iis quæ peritura sunt, ac si æterna essent, adhæseris, neque æterna quasi fluxa asperneris. Carnem despicio, quippe quæ transeat; curam habeas animæ rei **19** immortalis. Omni diligentia tibi ipsi intende, ut quod utrique profuturum sit, noveris dispertiri, carni quidem alimoniam et tegumenta: animæ vero pietatis dogmata, institutionem urbanam, virtutis exercitationem, vitiorum emendationem. Neque vero plus æquo pinguefacias corpus, neque sis sollicitus de copia carniū. Quoniam enim *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, et hæc sibi invicem adversantur* ⁸¹, cave nequando addictus carni, multas vires tribuas deteriori. Nam quemadmodum in staterarum momentis unam lancem si degravabis, necesse est omnino ut oppositam reddas leviolem: ita etiam in corpore et animo, dum unum redundat, alterum necessario imminuitur. Fruente enim corpore habitudine bona, atque obesitate aggravato, consequens est ut mens ad peculiare sibi actiones infirma sit ac debilis; contra, animo se bene habente

⁸⁰ II Tim. II, 26. ⁸¹ Galat. V, 17.

(15) Reg. primus ai διὰ τούτου.

(16) Unus codex ἡδονῶν ἀπολαύσιν.

(17) Antiqui duo libri ὅσα σου. Alii mss. et editi ὅσα σοι. Nec ita multo post editi et Reg. tertius νομίσας, καὶ τῆ. Sed voculam καὶ delevimus, fidem

τῶν ἀγρευόντων, ὅταν προσέχη, γίνεται. Ὅρα οὖν μὴ χεῖρων φανῆς τῶν ἀλόγων πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν· μήποτε, ταῖς παγίσιν ἀλοῦς, θήραμα γένη τοῦ διαβόλου, ἐζωγρημένος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

3. *Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ*· τούτέστι, Μήτε τοῖς σοῖς μήτε τοῖς περὶ σέ, ἀλλὰ σεαυτῷ μόνῳ πρόσεχε. Ἄλλο γὰρ ἔσμεν ἡμεῖς αὐτοὶ, καὶ ἄλλο τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἔσμεν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, καθὼς κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενῆμεθα· ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα καὶ αἱ δι' αὐτοῦ (15) αἰσθήσεις· περὶ ἡμᾶς δὲ, χρήματα, τέχναι καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευὴ. Τί οὖν φησὶν ὁ λόγος; Μὴ τῆ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντὸς τρόπου δῶκε· ὕγαιαν καὶ κάλλος καὶ ἡδονῶν (16) ἀπολαύσεις, καὶ μακροβίωσιν· μηδὲ χρήματα καὶ δόξαν, καὶ δυναστείαν θαύμαζε· καὶ ἴδὲ ὅσα σοι (17) τῆς προσκαίρου ζωῆς τὴν ὑπηρεσίαν πληροῖ, ταῦτα μεγάλα νομίσας, τῆ περὶ ταῦτα σπουδῆ τῆς προηγουμένης σεαυτοῦ ζωῆς καταμέλει· ἀλλὰ *πρόσεχε σεαυτῷ*· τούτέστι, τῆ ψυχῆ σου. Ταύτην κατακόσμει, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ, ὥστε πάντα μὲν τὸν ἐκ τῆς πονηρίας ἐπιγινόμενον αὐτῇ ῥύπον ἀποικοινομεῖσθαι διὰ τῆς προσοχῆς, πᾶν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἴσχος ἀποκαθαίρεσθαι, παντὶ δὲ τῷ ἐξ ἀρετῆς κάλλει κατακοσμεῖν αὐτὴν καὶ φαιδρύνειν. Ἐξέτασον σεαυτὸν τίς εἶ, γυῖθι σαυτοῦ τὴν φύσιν· ἔτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· καὶ ὅτι διπλῆ τίς ἐστὶν ἡμῶν ἡ ζωὴ· ἡ μὲν οἰκεία τῆ σαρκὶ, ταχὺ παρερχομένη· ἡ δὲ συγγενὴς τῆ ψυχῆ, μὴ δεχομένη περιγραφὴν. *Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ*, μήτε τοῖς θνητοῖς ὡς ἀιδίοις ἐναπομεινῆς, μήτε τῶν αἰδίων ὡς παρερχομένων κατ' ἐπιφρονήσης. Ὑπερόρα σαρκὸς, παρέρχεται γὰρ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου. Ἐπίστηθι μετὰ πάσης ἀκριβείας σεαυτῷ, ἵνα εἰδῆς διανέμειν ἑκατέρῳ τὸ πρόσφορον, σαρκὶ μὲν διατροφᾶς καὶ σκεπάσματα, ψυχῆ δὲ δόγματα εὐσεβείας, ἀγωγῆν ἀστέλιαν, ἀρετῆς ἀσκησιν, μαθῶν ἐπανόρθωσιν· μήτε υπερβιβαίνειν τὸ σῶμα, μήτε περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν ἐσπουδακέναι. Ἐπειδὴ γὰρ *Ἐπιθυμεῖ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς, ταῦτα δὲ ἀλλήλοισ ἀντίκειται* (18), ὅρα μὴ ποτε, προσθέμενος τῆ σαρκὶ, πολλὴν παράσχη τὴν δυναστείαν τῷ χεῖρονι. Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν, ἐὰν μίαν καταβαρύνῃς πλάστιγγα, κωφότεραν πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὁ τοῦ ἐτέρου πλεονασμὸς ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν (19) ἐλάττωσιν τοῦ ἐτέρου. Σώματος μὲν γὰρ εὐπαθοῦντος καὶ πολυσαρκίᾳ βαρυνομένου, ἀνάγκη ἀδρανῆ καὶ ἄγονον εἶναι πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας τὸν νοῦν· ψυχῆς δὲ εὐεκτύσης καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον μέγεθος

trium librorum veterum secuti.

(18) In Colb. tertio pro ἀντίκειται legitur ἀντίκεινται. Mox quatuor mss. παράσχη. Editi παράσχη.

(19) Antiqui tres libri ποιεῖται τὴν.

ὄφουμένης, ἐπόμενον ἔστι τὴν τοῦ σώματος ἔξιν Α καταμαραίνεσθαι.

4. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο παράγγελμα καὶ ἀσθενοῦσι χησιμον, καὶ ἐβρώμενοις ἀρμοδιώτατον. Ἐν μὲν γε ταῖς ἀσθενείαις οἱ ἰατροὶ τοῖς κάμνουσι παρεγγυῶσι προσέχειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς θεραπείαν ἠκόντων καταμελεῖν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν λόγος (20) τὴν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κεκακωμένην ψυχὴν διὰ τοῦ μικροῦ τούτου βοηθήματος ἐξιάται. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα κατὰ ἀναλογίαν τοῦ πλημμελήματος καὶ τὴν ἐκ τῆς θεραπείας βοήθειαν καταδέξῃ (21). Μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἀμάρτημα πολλῆς σοὶ γρεῖα τῆς ἐξομολογήσεως, θαυρῶν πικρῶν, συντόνου τῆς ἀγρυπνίας, ἀδιαλείπτου τῆς νηστείας. Κοῦφον καὶ φορητὸν τὸ παράπτωμα· ἐξισα- Β ζήσθω καὶ ἡ μετάνοια. Μόνον πρόσεχε σεαυτῷ, ἵνα γνωρίζῃς ψυχῆς εὐρωστίαν καὶ νόσον. Πολλοὶ γὰρ ἀπὸ τῆς (22) ἄγαν ἀπροσεξίας μεγάλα καὶ ἀνίατα νοσοῦντες, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ἴσασιν, ὅτι νοσοῦσι. Μέγα δὲ τὸ ἐκ τοῦ παραγγέλματος ἠφελος καὶ τοῖς ἐβρώ- μένοις περὶ τὰς πράξεις· ὥστε τὸ αὐτὸ (23) καὶ νοσοῦντας ἴσεται, καὶ ὑγιαίνοντας τελειοῖ. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ μιᾶς τινος πράξεώς ἐστιν ὑπέρητης, τῶν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διατεταγμένων ἡμῶν. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον σκευὴ ἐστὶ παντοδαπῆ, χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, καὶ ἔξλινα (24) καὶ ὄστράκινα, ἀλλὰ καὶ τέχνηαι παντοδαπαί. Ἔχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, θεραπευτὰς, ὀδοπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, ἀθλη- C τὰς, στρατιώτας. Πᾶσι τούτοις ἐφαρμόσει τὸ βραχὺ τοῦτο ῥῆμα, ἐκάστῳ (25) καὶ ἀκρίθειαν τοῦ ἔργου καὶ σπουδὴν τῆς προαιρέσεως ἐμποιοῦν. Θερευτὴς εἰ ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ ἐπιπόνου· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελέλω πολλοὺς θεραπευτὰς, καὶ θηρεύουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρους. Πρόσεχε οὖν ἐπιμελῶς, μὴ ποῦ σε διαφύγῃ τὸ θῆραμα, ἵνα, συλλαβόμενος τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, τοὺς ὑπὸ τῆς κακίας ἀγρωθέντας προσαγάγῃς τῷ σώζοντι. Ὁδοίπορος εἰ ὁμοίως τῷ (26) εὐχομένῳ· Τὰ διαθήματά μου κατεύθυνον. Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ παρατραπῆς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκώληγῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδὸν βασιλικὴν πορεύου. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀσφαλῶς τὸν θεμέλιον καταβαλλέσθω (27) τῆς πίστεως, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ὁ οἰκοδό- D μος βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ· μὴ ἔξλινα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χρυσοῦ, ἀργύριον, λίθους τιμίους. Ὁ ποιμὴν, πρόσεχε μὴ τι παρέλθῃ τῶν ἐπιβαλ-

et bonorum meditatione ad propriam magnitudinem evecto, sequitur bonam corporis habitudinem contabescere et elanguere.

4. Porro hoc idem præceptum cum infirmis conducit, tum maxime congruit bene valentibus. Et in morbis quidem medici adhortantur ægrotos, ut sibi ipsi attendant, nihilque eorum quæ ad medelam pertinent negligant. Eundem ad modum sermo etiam, animarum nostrarum medicus, animam a peccato male affectam exiguo hoc remedio persanat. Attende igitur tibi ipsi, ut pro delicti ratione recipias etiam subsidium curationis. Magnum est peccatum et grave, multa tibi opus est confessioe, lacrymis amaris, intentis vigiliis, jugi jejuni. Leve est et tolerabile delictum: huic quoque B exæquetur pœnitentia. Tantummodo attende tibi ipsi, ut sanitatem animi ac morbum agnoscas. Sunt enim plerique, qui præ nimia animi inconsiderantia ægrotare se ne norunt quidem, quanquam gravibus morbis et insanabilibus laborant. Sed et bene valentibus in agendo non parum prodest illud mandatum: quare hoc idem et ægros sanat, et sanis conciliat sanitatem perfectiorem. Nam quisque nostrum qui inter verbi discipulos recensetur, sumus administri unius alicujus eorum munerum, quæ nobis, juxta Evangelium, præscripta sunt. Enimvero in magna domo Ecclesia hac non modo vasa sunt cujuscunque generis, aurea et argentea, lignea et testacea ²⁴, sed sunt etiam artes omnigenæ. Habet enim domus Dei, quæ est Ecclesia Dei viventis ²⁵, venatores, viatores, architectos, ædificatores, agricolas, pastores, athletas, milites. Conveniet brevis hæ- dictio his omnibus, impertiens singulis tum operis integritatem, tum voluntatis studium. Venator es missus a Domino dicente: *Ecce ego mitto multos venatores, et venabuntur eos super omnem montem* ²⁶. Attende igitur diligenter, ne forte effugiat te præda, ut eos qui vitiis esserati sunt, sermone veritatis captos adducas Servatori. Viator es non secus ac ille **20** qui sic precabatur: *Gressus meos dirige* ²⁶, attende tibi ipsi ne deflectas a via, ne declines ad dextram aut sinistram, via regia incede. Jaciat architectus firmum fidei fundamentum, quod est Jesus Christus. Videat ædificator, quo pacto ædificet: non lignum, non fenum, non stipulam, sed aurum, argentum, lapides pretiosos ²⁷. Pastor es? attende ne te quidquam eorum quæ ad munus pastorale attinent, prætereat. Hæc autem quid sibi

²⁰ H Tim. II, 20. ²¹ I Tim. III, 15. ²² Jerem. xvi, 16. ²³ Psal. cxviii, 153. ²⁴ I Cor. III, 11, 12.

(20) Codices permulti ἡμῶν λόγος. Editi ὁ λόγος.

(21) Reg. primus βοήθειαν καταδέχῃ. Statim idem codex χαλεπὸν τὸ παράπτωμα. Nec ita multo post idem ms. φορητὸν τὸ ἀμάρτημα.

(22) Antiqui duo libri Πολλοὶ γὰρ ὑπὸ τῆς.

(23) Sic mss. At editi ὥστε αὐτὸ τοῦτο.

(24) Editi et Reg. tertius ἀργυροῦ, ἀλλὰ καὶ ἔξλινα. Alii tres mss. ἀργυροῦ καὶ ἔξλινα. Ibidem editi ὄστράκινα, ἀλλὰ καὶ εἰς. Sed vox ἄλλα hoc loco in Reg. tertio deest.

(25) Veteres aliquot libri ἐκάστου. Ibidem Reg. primus et Colb. primus κατὰ ἀκρίθειαν, male. Nec ita multo post duo mss. παρὰ τοῦ Κυρίου.

(26) Editi et Colb. tertius ὁμοίως τῷ, *similis ei qui*, etc. At Regii primus et tertius ὁμοίως τῷ, *perinde atque is qui*, etc., *rectius*. Hoc ipso in loco Colb. primus προσευχομένῳ.

(27) Veteres duo libri καταβάλλετω. Codex Combeff. καταβαλλέτω.

volunt? Fac reducas errabundum pecus, oblige A contritum, ægrum sana. Agricola si fueris, sicum infructuosam circumfodito, et ea quæ fecunditatem juvant appone ⁸⁷. Tu qui miles ⁸⁸ es, *collabora Evangelio* ⁸⁹: milita bonam militiam ⁹⁰ contra spiritus nequitiae ⁹¹, adversus libidines carnis, assume omnem armaturam Dei ⁹²: ne impliceris vitæ negotiis ⁹³, ut ei qui te in militiam delegit, placeas. Athleta es? attende tibi ipsi, ne quam legem athleticam transgrediaris. Coronatur enim nemo, nisi legitime certaverit ⁹⁴. Imitare Paulum et currentem, et luctantem, et pugnis certantem ⁹⁵: tu itidem, velut bonus pugil, animi oculum omnino intentum habe. Partes præcipuas obtegitto objectu manuum; intentis in adversarium oculis esto. Extende te in cursibus ad anteriora ⁹⁶. Sic curre, ut comprehendas ⁹⁷. Oppone te invisibilibus adversariis in luctatione. Esse te ejusmodi, quoad vives, hæc sententia vult, non concidentem animo, neque dormientem, sed sobrie et vigilantem tibi ipsi præsentem.

5. Deficiet me dies, si narrare pergam tum studia eorum qui Evangelio Christi operam dant, tum vim præcepti, videlicet quam conveniat omnibus. Attende tibi ipsi; sobrius esto, utere consilii, præsentium custos, futuri provisor. Quod jam præsens est, præ segnitie ne amitte, neque eorum, quæ non sunt, nec forte futura sunt, quasi jam in manibus sint, tibi promitte possessionem. Nonne hic morbus natura insitus est adolescentibus, ut ob mentis levitatem habere se jam putent sperata? Nam si quando otium nacti fuerint, aut quietem nocturnam, imagines quasdam rerum non subsistentium sibi ipsi animo fingunt, et præ mentis instabilitate feruntur in omnia, pollicentes sibi splendorem vitæ, nuptias illustres, numerosam ac faustam sobolem, longævam senectutem, deferendos ab omnibus honores. Deinde cum nulla in re possint spes suas sistere, ad ea quæ inter homines maxima sunt, nimio animi tumore rapiuntur. Domos pulchras comparant et amplas, quas pretiosa ac omnigena suppellectile replent; tantum adjiciunt terræ in circuitu, quantum vana eorum cogitatione a toto terrarum orbe rescissum est. Rursus provenientes illinc reditus in vanitatis horreis includunt. His addunt pecora, innumeram servorum turmam, magistratus civiles, principatus gentium, imperia militaria, bella, trophæa denique regnum

λότων τῇ ποιμαντικῇ. Ταῦτα δὲ εἰσι (28) ποῖα; Ἐδὲ πεπλανημένον ἐπίστρεψε, τὸ συντετριμμένον ἐπίδρυσον, τὸ νοσοῦν ἰασαί. Ὁ γεωργὸς, περισκαπτε τὴν ἀκαρπὸν συκῆν, καὶ ἐπίβαλλε τὰ πρὸς βοήθειαν τῆς καρπογονίας. Ὁ στρατιώτης, *συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ* (29), στρατεύου τὴν καλὴν στρατείαν κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, κατὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς, ἀνάλαβε πάσαν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ· μὴ ἐμπλέκου ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογησάντι ἀρέσῃς. Ὁ ἀθλητὴς, πρόσχε σεαυτῷ, μὴ πού τινα παραβῆς τῶν ἀθλητικῶν νόμων. Οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Μιμῶ τὸν Παῦλον, καὶ τρέχοντα, καὶ παλαίοντα, καὶ πυκτεύοντα· καὶ αὐτὸς, ὡς ἀγαθὸς πύκτης, ἀμετέριστον ἔχε τὸ τῆς ψυχῆς βλέμμα (30). Σκέπε τὰ καίρια τῇ προβολῇ τῶν χειρῶν· ἀτενὲς τὸ ὄμμα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἔστω. Ἐν τοῖς ὁρόμοις τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνου. Οὕτω τρέχε, ἵνα καταλάβῃς. Ἐν τῇ πάλῃ τοῖς ἀοράτοις ἀνταγωνίζου. Τοιοῦτόν σε εἶναι διὰ βίου ὁ λόγος βούλεται, μὴ ἀναπεπτωκότα, μηδὲ καθεῦδοντα, ἀλλὰ νηφόντως καὶ ἐγρηγορώτως ἑαυτοῦ (31) προσεσῶτα.

5. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα διηγούμενον τὰ τε ἐπιτηδεύματα τῶν συνεργούντων εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ προστάγματος, ὅπως εὐαρμόστως ἔχει (32) πρὸς ἅπαντας. Πρόσχε σεαυτῷ νηφάλιος ἔσο, βουλευτικὸς, τῶν παρόντων φύλαξ, προνοητικὸς τοῦ μέλλοντος. Μὴ τὸ μὲν ἦδη παρὸν διὰ ῥαθυμίας προίεσο, τῶν δὲ μῆτε ὄντων μῆτε ἐσομένων τυχόν, ὡς ἐν χερσίν ὄντων, τὴν ἀπύλασιν ὑποτίθεσο. Ἡ οὐχὶ φύσει ὑπάρχει τὸ ἀβρώστειμα τοῦτο τοῖς νέοις, κουφότητι γνώμης ἔχειν ἦδη νομίζειν τὰ ἐπισηθέντα; Ὅταν γὰρ ποτε ἡρεμίας λάθωνται, ἢ ἡσυχίας νυκτερινῆς, ἀναπλάττουσιν ἑαυτοῖς φαντασίας ἀνυποστάτους, τῇ εὐκολίᾳ τῆς διανοίας ἐπὶ πάντα φερόμενοι· ὑποτιθέμενοι περιφανείας βίου, γάμους λαμπροῦς, εὐπαιδίαν, γῆρας βαθύ, τὰς παρὰ πάντων τιμὰς. Εἶτα μηδαμοῦ στήναι τῶν ἐλπίδων δυνάμενοι, πρὸς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑπερφυσῶνται. Οἴκους κτῶνται καλοὺς καὶ μεγάλους· πληρώσαντες τούτους παντοδαπῶν κειμηλίων, γῆν περιβάλλονται, ὅσων ἂν αὐτοῖς ἡ ματαιότης τῶν λογισμῶν τῆς ὄλης κτίσεως ἀποτελέμηται. Πάλιν τὰς ἐντεῦθεν εὐπορίας ταῖς τῆς ματαιότητος ἀποθήκας ἐναποκλείουσι. Προστιθέασιν τούτοις βοσκήματα, οἰκετῶν πληθὸς ἀριθμὸν ὑπερβαῖνον, ἀρχὰς πολιτικὰς, ἡγεμονίας ἐθνῶν, στρατηγίας, πολέμους, τρόπαια, βασιλείαν αὐτῆν. Πάντα ταῦτα τοῖς διακένοις τῆς διανοίας ἀναπλασμοῖς ἐπελθόντες, ὑπὸ τῆς

⁸⁷ Luc. xiii, 8. ⁸⁸ II Tim. ii, 3. ⁸⁹ II Tim. i, 8. ⁹⁰ I Tim. i, 18. ⁹¹ Ephes. vi, 12. ⁹² *ibid.* 15. ⁹³ II Tim. ii, 4. ⁹⁴ *ibid.* 5. ⁹⁵ I Cor. ix, 26. ⁹⁶ Philipp. iii, 13. ⁹⁷ I Cor. ix, 24.

(28) Unus codex Colb. Ταῦτα δὲ ἐστὶ. Mox idem ms. τὸν νοσοῦντα, male.

(29) Illud, *συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ*, interpretans Erasmus, videtur vim verbi *συγκακοπάθησον* esse non male expressisse, cum ita interpretatus est: *Esto particeps afflictionum Evangelii.*

(30) In Reg. primo scriptum invenimus ψυχῆς ὄμμα, sed ita tamen, ut vox βλέμμα in ora libri

addita sit. Mox e regione vocis καίρια vox ψυχικὰ in Colb. primo legitur. Utrum autem vox ψυχικὰ varia lectio sit, an declaratio vocis καίρια viderint alii.

(31) Regii duo codices ἀλλὰ νηφόντα.... σεαυτοῦ.

(32) Unus codex Colb. εὐαρμόστως ἔχη. Editi et alii duo mss. ἔχει.

ἄγαν ἀνοίας ἀπολαύειν δοκοῦσι τῶν ἐκπισθέντων ὡς ἤδη παρόντων καὶ ἐν ποσὶ κειμένων αὐτοῖς. Ἴδιον ἀβρώστημα τοῦτο ἀργῆς καὶ βρῦμου ψυχῆς, ἐν ὑπνια βλέπειν ἐγρηγορότος τοῦ σώματος. Ταύτην τοίνυν τὴν χαυνότητα τῆς διανοίας, καὶ τὴν φλεγμονὴν τῶν λογισμῶν καταπιέζων ὁ λόγος, καὶ ὅσον χαλινῶ τινι ἀνακρουῶν τῆς διανοίας τὸ ἄστατον, παραγγέλλει τὸ μέγα τοῦτο καὶ σοφὸν παράγγελμα· *Σεαυτῶ, φησὶ, πρόσεχε· μὴ ὑποτιθέμενος τὰ ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ συμφέρον διατιθέμενος.* Οἱ μαι δὲ, κάκεινο τὸ πάθος ἐξαίρουντα τῆς συνηθείας, ταύτη χρῆσασθαι τῇ παραινέσει τὸν νομοθέτην. Ἐπειδὴ βῆδιον ἐκάστῳ ἡμῶν πολυπραγμονεῖν τὰ ἀλλότρια, ἢ τὰ οἰκεῖα ἑαυτοῦ διασκέπτεσθαι· ἵνα μὴ τοῦτο πάσχωμεν, Παῦσαι, φησὶ, τὰ τοῦ δεινός κακὰ περιεργαζόμενος· μὴ δίδου σχολὴν τοῖς λογισμοῖς τὸ ἐλλότριον ἐξετάζειν ἀβρώστημα· ἀλλὰ σαυτῶ πρόσεχε· σουτέστιν, ἐπὶ τὴν οἰκειάν ἔρευαν στρέφε σου τὸ δμα τῆς ψυχῆς. Πολλοὶ γάρ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, τὸ μὲν κάρφος τὸ ἐν τῷ ὄφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι, τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκεῖῳ ὄφθαλμῷ δοκὸν οὐκ ἐμβλέπουσι. Μὴ παύση τοίνυν διερευνώμενος σεαυτὸν, εἰ σοι κατ' ἐντολὴν ὁ βίος πρόσις· ἀλλὰ μὴ τὰ ἔξω περισκόπει, εἰ ποῦ τινος μῶμον ἐξευρεῖν δυνηθείης (33), κατὰ τὸν Φαρισαῖον τὸν βαρὺν ἐκείνον καὶ ἀλαζόνα, ὃς εἰσῆκει ἑαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελῶντην κατευτελίξων· ἀλλὰ σεαυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλίπης (34), μὴ τι κατὰ τὰς ἐνθυμώσεις ἤμυρτες, μὴ τι ἢ γλῶσσα παρώλιθε τῆς διανοίας προεκδραμοῦσα, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πέπρακτα· τι τῶν ἀβουλήτων. Κἀν εὐρησὶ ἐν τῷ βίῳ σεαυτοῦ πολλά τὰ ἁμαρτήματα (εὐρήσεις δὲ πάντως ἄνθρωπος ὢν), λέγε τὰ τοῦ τελώνου· Ὁ θεός, *Λιάσθητι μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. Πρόσεχε* ὅν σεαυτῶ. Τοῦτό σοι τὸ ῥῆμα καὶ λαμπρῶς εὐήμεροῦντι ποτε, καὶ παντὸς τοῦ βίου κατὰ βουὴν φερομένου, χρησίμως παραστήσεται, ὡς περ τις ἀγαθὸς σύμβουλος ὑπόμνησιν φέρων τῶν ἀνθρωπίνων. Καὶ μέντοι καὶ ὑπὸ περιστάσεων (35) πιεζομένη ἐν καιρῷ ἂν γένοιτο τῇ καρδίᾳ κατεπαδόμενον, ὡς μήτε τύφῳ πρὸς ἀλαζονεῖαν ὑπέρογκον ἐπαρθῆναι, μήτε ἀπογνώσει πρὸς ἀγενῆ δυσθυμίαν καταπεσεῖν. Πλούτῳ κομῆς, καὶ ἐπὶ προγῆνοις μέγα φρονεῖς; καὶ ἐπαγάλλη πατρίδι καὶ κἀλλει σώματος, καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς; Πρόσεχε σεαυτῶ, ὅτι θνητὸς εἶ, Ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς τὴν ἀπελεύση. Περιβλεψαὶ τοὺς πρὸ σοῦ ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας. Ποῦ οἱ τὰς πολιτικὰς δυναστείας περιβεβλημένοι; ποῦ οἱ δυσμαχώτατοι βῆτορες; ποῦ οἱ τὰς πανηγύρεις διατιθέντες; οἱ λαμπροὶ ἱπποτρόφοι, οἱ στρατηγοὶ, οἱ σατράπαι, οἱ τύρανοι; Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος; Οὐκ ἐν ἀλλοῖς ὀστέοις τὰ μνημόσυνα (36) τῆς ζωῆς αὐ-

ipsum. Hæc omnia ubi inanibus animi commentis recensuere, sibi præ nimia stoliditate **21** videntur speratis velut jam præsentibus et sibi ante pedes positus frui. Propria hæc est otiosi ac socordis animi ægritudo, in vigili corpore insomnia cernere. Hanc itaque mentis laxitatem et cogitationum tumorem comprimens Scriptura, et velut freno quodam mentis inconstantiam arcens, magnum hoc ac sapiens præceptum annuntiat: *Tibi ipsi, inquit, attende*, nequaquam promittens tibi quæ non existunt, sed præsentia ad utilitatem tuam dirigens. Existimo autem ideo usum fuisse hac admonitione legislatorem, ut illud etiam vitium ab hominum consuetudine amandaret. Quia unicuique nostrum facilius est aliena curiose indagare, quam sua ipsius ac propria expendere, ut ne nobis id accidat: Desine, inquit, alterius cuiuspiam mala explorare; cave cogitationibus otium dederis alienum morbum inquirendi: sed tibi ipsi attende: hoc est, ad teipsum perscrutandum converte oculos animi tui. Sunt enim nec pauci, qui juxta Domini verba ²⁰, festucam quidem animadvertunt in oculo fratris, trabem vero in suo ipsorum oculo non vident. Cave igitur cesses perscrutari teipsum, an præcepto congruenter convenienterque vita tibi procedat: ea autem quæ extrinsecus sunt ne circumspice, numcubi cuiuspiam reprehendendi locum possis invenire, gravem illum arroganterque Pharisæum imitatus, qui stans seipsum justificabat, ac publicanum habebat despicitui ²¹. Imo vero ne intermittas teipsum percontari, nunquid deliqueris cogitatione, nunquid lingua labarit mentem præcurrrens, nunquid in manuum operibus factum sit quidquam temerarium. Quod si in vita tua te multa deliquisse inveneris (prorsus autem invenies, homo cum sis), verba profer publicani: *Deus, propitius esto mihi peccatori* ¹. *Attende*, igitur *tibi ipsi*. Hoc verbum tibi, et splendido ac felici rerum successu utenti, et vitam omnem secundo flumine traducenti, assidebit utiliter, sicut quasi bonus quispiam consiliarius rerum humanarum suggerat memoriam. Et quamquam afflicteris adversis casibus, opportune potest cordi tuo accini, ut neque fastu tumidus eveharis ad jactantia vitium; neque desperatione ad degenerem mœstitiam delabaris. Efferis ob divitias? jactas te ob majorum nobilitatem? de patria ac pulchritudine corporis, deque delatis ab omnibus honoribus gloriaris? *Attende tibi ipsi, quod mortalis es, Quod terra es, et in terram revertertis* ². Circumspice eos qui ante te degerunt in similibus splendoribus. Ubi sunt qui magistratus civiles gessere?

²⁰ Matth. vii, 3. ²¹ Luc. xviii, 11. ¹ ibid. 13.

² Genes. iii, 19.

(33) Editi δυνηθῆς. Antiqui sex libri δυνηθείης. Mox duo Colbertini τελώνην ἐξευτελίξων.

(34) Reg. primus μὴ διαλείπης. Haud longe tres mss. γλῶσσα παρώλιθησε. Editi et duo mss. παρώλιθη.

(35) In Colb. tertio pro περιστάσεων legitur πε-

ριστάσεως. Aliquando post editi τύφῳ τι. Sed voculam τι expunximus, fide veterum librorum innixi.

(36) Reg. primus τὸ μνημόσυνον. Mox editi Ἐγχευον ἐν τοῖς. Vocula ἐν et in miss. Combef. et in nostris deest.

ubi rhetores illi inexpugnabiles? ubi qui consti- A
tuerunt conventus publicos? ubi illustres equorum
altiores, exercituum duces, satrapæ, tyranni? An-
non omnia pulvis? annon omnia fabula? Annon
vitæ ipsorum memoria conservatur in paucis ossi-
bus? inspicito sepulcra, num possis servum ab
hero, et pauperem a divite discernere. Discerne,
si quo modo potes, vincitum a rege, fortem a debili, formosum a deformi. Itaque naturæ si memi-
neris, nunquam te extolles; memor autem fueris tui ipsius, si attenderis tibi ipsi.

6. Rursus ignobilis homo es et inglorius, pau-
per ex pauperibus oriundus, sine lare, sine 22
civitate, infirmus, quotidiani victus indigus, timens
potentes, omnes reformidans ob vitæ humilitatem?
Pauper enim, inquit, non sustinet comminationem 3,
Ne itaque despondeas animum, nec propterea quod
uihil suppetit tibi eorum quæ expeti solent, om-
nem bonam spem abicias: quin potius evehe ani-
mum tuum, tum ad ea bona quæ jam tibi tradita
sunt a Deo, tum ad ea quæ ipso pollicente, tibi in
futurum reposita sunt. Primum quidem, homo es,
solus ex omnibus animantibus a Deo formatus 4.
Annon illud tibi, si modo probe judicaveris, ad
summam jucunditatem suffecerit, quod ab ipsis Dei
manibus, qui omnia condidit, formatus sis? dein-
de etiam, quod ad imaginem factus Conditoris tui,
possis per vitam bene institutam ad parem cum
angelis dignitatem accedere? Animum nactus es
intelligendi facultate præditum, quo Deum cognos-
cis, exploras rerum naturam per ratiocinationem,
sapientiæ fructum suavissimum decerpis. Terres-
tria omnia animalia cicura perinde atque agrestia, C
omnia item in aquis degentia, et quæ aërem hunc
pervolant, serviunt tibi, tuoque imperio subjacent.
Nonne artes invenisti tu, ac condidisti urbes?
nonne et quæ ad vitam necessaria sunt, et quæ ad
voluptatem luxumque pertinent excogitasti? An-
non ratione duce maria tibi facta sunt pervia?
Nonne aer cælumque et stellarum chori suum tibi
expandunt ordinem? Quid igitur pusillo es animo,
quod equum non habeas argenteo freno adornatum?
At habes solem, qui perniciosissimo cursu per totum
diem lumen suum veluti facem tibi præfert. Cares
argenti et auri fulgore: sed lunam habes ingenti
suo splendore te collustrantem. Non conscendis
currus inauratos: at pedes habes proprium vehi-
culum, et tibi innatum. Quid igitur est quod beatos
prædices cos qui marsupium plenum possident, et

3 Prov. xiii, 8. 4 Genes. ii, 7.

(37) Libri veteres, tum nostri, tum Combessiani, στυτού. Editi έαυτού. Statim mss. Combessiani προσέχης αὐτῷ. Ibidem in Colb. tertio pro πάλιν legitur έάν.

(38) Colb. tertius τρέμων τὰς δυναστείας.

(39) Colb. tertius εἰς ὑστερον. Aliquanto post idem codex έξαρκεῖ τό.

(40) Rursus idem codex εἰκόνα γεγεννημένος.

(41) Reg. primus τὰ πελάγει διά.

(42) Colb. primus οὐχ έπεται, non sequitur. Alii mss. et editi οὐχ έστιν. Ibidem Colbertini primus et tertius άργυροχάλινος ἢ χρυσοχάλινος. Colb. se-

των; "Έγκυφον τοῖς τάφοις, εἰ δυνήση διακρίναι τίς ὁ οἰκέτης, καὶ τίς ὁ δεσπότης· τίς ὁ πτωχός, καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διάκρινον, εἰ τίς σοι δύναμις, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως· τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν εὐπερεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδοῦς. Μεμνημένος οὖν τῆς φύσεως, οὐχ έπαρθήση ποτέ· μεμνήση δέ στυτού (37), έάν προσέχης σεαυτῷ.

tui ipsius, si attenderis tibi ipsi.

6. Πάλιν δυσγενής τις εἶ καὶ άδοξος, πτωχός εκ πτωχῶν, άνέστιος, άπολις, άσθενής, τῶν εἰφ' ἡμέραν ένδεης, τρέμων τοὺς έν δυναστεία (38), πάντας ὑποπτήσων διά ταπεινότητα βίου; Πτωχός γάρ, φησίν, οὐχ ὑψίσταται άπειλήν. Μή τοίνυν άπογνῶς σεαυτού, μηδ' ότι οὐδέν ζηλωτὸν έν τῷ παρόντι σοι πρόσσεσι, πᾶσαν άγαθὴν άποβρίψης έλπίδα· άλλ' άνάγαγε σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς τε τὰ ἤδη ὑπηρεγμένα σοι παρὰ τοῦ Θεοῦ άγαθὰ, καὶ πρὸς τὰ δι' έπαγγελίας ὑστερον (39) άποκείμενα. Πρώτον μὲν οὖν άνθρωπος εἶ, μόνον τῶν ζῶων θεόπλαστον· άρ' οὐχ έξαρκεῖ τοῦτο, σωφρόνως λογιζομένῳ, πρὸς εὐθυμίαν τὴν άνωτάτω, τὸ ὑπ' αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα συστησαμένου διαπλασθῆναι; έπειθ' ότι καὶ, κατ' εἰκόνα γενόμενος (40) τοῦ κτίσαντός σε, δύνασαι πρὸς τὴν τῶν άγγέλων ὁμοτιμίαν δι' άγαθῆς πολιτείας άναδραμεῖν; Ψυχὴν έλαβες νοεράν, δι' ἧς Θεὸς περινοεῖς, τῶν δντων τὴν φύσιν λογισμῷ καθορᾶς, σοφίας δρέπη καρπὸν ἤδιστον. Πάντα μὲν σοι τὰ χειρσαία ζῶα, ἡμερὰ τε καὶ άγρια, πάντα δέ τὰ έν ὕδασι διαιτώμενα, καὶ ὅσα τὸν άέρα διαπέταται τοῦτον, δουλά έστι καὶ ὑποχείρεια. Οὐ σὺ μέντοι τέχνας έξεῦρες, καὶ πόλεις συνεστήσω, καὶ ὅσα άναγκαῖα, καὶ ὅσα πρὸς τρυφὴν έπενόησας; Οὐ βάσιμά σοι τὰ πελάγη διά (41) τὸν λόγον; Οὐ γῆ καὶ θάλαττα ὑπηρετεῖ τῷ βίῳ τῷ σῷ; Οὐχ άήρ καὶ οὐρανός, καὶ άστέρων χορεία σοι τὴν έαυτῶν έπιδείκνυνται τάξιν; Τί οὖν μικροφυχείς, ότι έππος σοι οὐχ έστιν (42) άργυροχάλινος; Άλλ' ἦλιον έχεις ὀξυτάτῳ δρόμῳ διά πάσης ἡμέρας δαδουχοῦντά σοι τὴν λαμπάδα. Οὐχ έχεις άργύρου καὶ χρυσοῦ λαμπρόνας, άλλὰ σελήνην έχεις μυρίῳ σε τῷ παρ' αὐτῆς φωτὶ (43) περιλάμπουσαν. Οὐχ έπιθέηκας άρμάτων χρυσοκολλήτων, άλλὰ πόδας έχεις οἰκεῖον ὄχημα καὶ συμφυές σεαυτῷ. Τί οὖν μακαρίζεις τοὺς τὸ άδρόν βαλάντιον κεκτημένους; Οὐ άλλοτριῶν ποδῶν εἰς τὴν μετάβασιν δεομένους; Οὐ καθεύδεις έπὶ κλίνης έλεφαντίνης, άλλ' έχεις τὴν γῆν πολλῶν έλεφάντων (44) τιμωτέραν, καὶ γλυκεῖαν έπ'

cundus inverso ordine χρυσοχάλινος ἢ άργυροχάλινος. Sed in repetitione vocis χαλινός deprehendo asperiliquid et inconcinni; suspicorque ita scriptum fuisse ab aliquo, qui in aliquibus codicibus άργυροχάλινος, in aliis χρυσοχάλινος legisset. Quare, ne, si unam tantum vocem poneret, falleretur ipse, aliosque falleret, utramque ponere maluit.

(43) Unus codex Combef. μυρίῳ σε φωτὶ. Alius ms. τῷ παρ' έαυτῆς.

(44) Antiqui duo libri et editi πολλῶν έλεφαντίνων. At Regii primus et secundus cum Colb. tertio πολλῶν έλεφάντων, melius.

αὐτῆς τὴν ἀνάπαυσιν, ταχὺν τὸν ὕπνον καὶ μερίμνη A
ἀππλάγμενον. Οὐ κατὰ κείσαι ὑπὸ χροσοῦν δροφον·
ἀλλ' οὐρανὸν ἔχεις τοῖς ἀρβήτοις τῶν ἀστέρων κάλ-
λεσι (45) περιστάλλοντα. Ταῦτα μὲν δὴ τὰ ἀνθρώπινα·
τὰ δ' ἔτι μείζω. Διὰ σὲ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Πνεύ-
ματος ἀγίου διανομή, θανάτου κατάλυσις, ἀναστά-
σεως ἐλπίς, θεῖα προστάγματα τελειούντά σου τὴν
ζωὴν, πορεία πρὸς Θεὸν διὰ τῶν ἐντολῶν, βασιλεία
τῶν οὐρανῶν εὐτρεπῆς (46), στέφανοι δικαιοσύνης
ἔτοιμοι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόνους μὴ ἀπο-
δράντι.

tia, profectio ad Deum per mandata ⁹, paratum
regnum cœlorum ¹⁰, justitiæ coronæ ¹¹ ei, qui la-

7. Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ, ταῦτα καλέτι πλεῖω (47)
εὐρήσεις περὶ σεαυτὸν· καὶ ἀπολαύσεις μὲν τῶν παρ-
όντων, οὐ μικροψυχῆσεις δὲ πρὸς τὸ ἐνδέον. Παν- B
ταχοῦ σοι παριστάμενον τὸ παράγγελμα μεγάλην
παρέξει τὴν βοήθειαν. Οἶον, ὀργὴ σου τῶν λογι-
σμῶν κατεκράτησε (48), καὶ ἐκφέρῃ ὑπὸ θυμοῦ πρὸς
τε βήματα ἀπρεπῆ καὶ πράξεις χαλεπὰς καὶ θηριώ-
δεις; Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ, καταστελεῖς μὲν τὸν
θυμὸν ὡσπερ τινὰ πῦλον ἀπειθῆ καὶ δυσήμιον, τῇ
πληγῇ τοῦ λόγου οἶονε μάστιγι καθαπτόμενος. Κρα-
τήσεις δὲ καὶ γλώσσης, τὰς δὲ χεῖρας οὐκ (49) ἐπ-
αφήσεις τῷ παροξύναντι. Πάλιν ἐπιθυμία πονηρὰ
ἐξοιστρῶσαι σου τὴν ψυχὴν, εἰς ὄρμας ἀκρατεῖς καὶ
ἀκαλάστους ἐμβάλλουσιν. Ἐὰν οὖν προσέχῃς σεαυτῷ,
καὶ μνησθῆς, ὅτι τοῦτο μὲν σοι τὸ παρὸν ἡδὺ εἰς πι-
κρὸν κατανήσει πέρας, καὶ ὁ νῦν ἐκ τῆς ἡδονῆς
ἐγγινόμενος τῷ σώματι ἡμῶν γαργαλισμὸς, οὗτος
γενήσεται τὸν ἰοδόλον σκόληκα ἀθάνατα (50) κολά-
ζοντα ἡμᾶς ἐν τῇ γένεσιν, καὶ ἡ πύρωσις τῆς σαρκὸς
μήτηρ γενήσεται τοῦ αἰωνίου πυρός· εὐθύς οἰχίσον-
ται φυγαδευθεῖσαι αἱ ἡδοναί, καὶ θαυμαστή τις ἔνδον
γλήνη περὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἡσυχία γενήσεται, οἶον
θεραπευμένων ἀκολάστων βορῦθου κατασιγασθέντος
δειποίνης τινὸς σώφρονος παρουσίᾳ. Πρὸσεχε τοίνυν
σεαυτῷ, καὶ γινώθι, ὅτι τὸ μὲν λογικὸν ἔστι καὶ
κερὸν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ παθητικὸν τε καὶ ἄλογον.
Καὶ τῷ μὲν φύσει τὸ κρατεῖν ὑπάρχει, τοῖς δὲ τὸ
ὑπακούειν τῷ λόγῳ καὶ καταπειθεσθαι. Μήποτε οὖν
ἐξέτης ἐξανδροποδισθέντα τὸν νοῦν δοῦλον γενέσθαι
τῶν παθῶν (51)· μηδ' αὖ πάλιν ἐπιτρέψῃς τοῖς πά-
θεσι κατεξαναστῆναι τοῦ λόγου, καὶ εἰς ἑαυτὰ τὸ
κράτος τῆς ψυχῆς περιστεῖσαι. Ὅλων δὲ σοι ἡ ἀκρι-
θῆς σεαυτοῦ κατανόησις αὐτάρχη παρέξει χειραγω-
γίαν καὶ πρὸς τὴν ἐννοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ προσ-
έχῃς σεαυτῷ, οὐδὲν δεήσει ἐκ τῆς τῶν ὄλων κατα-
σκευῆς τὸν Δημιουργὸν ἐξιχνεύειν, ἀλλ' ἐν σεαυτῷ,

alienis pedibus indigent ad faciendum iter? Non
dormis in lecto eburneo : at terram habes multo
ebore pretiosiore, atque dulcem in ea requiem ca-
pessis, ac veloci somno curisque libero indulges.
Non decumbis sub fornice ac tecto aureo, at cœ-
lum habes inenarrabili stellarum pulchritudine cir-
cumfulgens. Atque hæc quidem humana sunt ; sed
quæ sequuntur majora sunt et præstantiora. Deus
propter te inter homines versatus est ⁹, Spiritus
sancti distributio ⁶, mortis destructio ⁷, spes resur-
rectionis ⁸, divina præcepta vitam tuam perficien-
regnum cœlorum ¹⁰, justitiæ coronæ ¹¹ ei, qui la-

7. Quod si tibi ipsi attenderis, hæc atque his
plura adhuc circa teipsum deprehendes ; et frueris
quidem præsentibus, nec ob ea quæ deerunt, **23** futu-
rus es animo pusillo. Præceptum illud tibi ob oculos
si ubique observetur, haud mediocri adjumento erit
tibi. Exempli causa : ab ira vincitur ratio, et præ
iracundia tum ad verba indecora, tum ad actiones
immanes ac ferinas abriperis? Si tibi ipsi attendes,
iram velut pullum quemdam immorigerum ac fre-
norum impatientem, coercebis, plaga rationis velut
flagro quodam ipsam compescens. Continebis et
linguam, neque in eum qui te irritaverit, manus
injicies. Rursus mala desideria ac libidines velut
cestro quodam animam tuam exagitant, in libi-
dinosos ac lascivos impetus te conjiciunt. Sane si
tibi ipsi attenderis, meminerisque præsentem hanc
voluptatem in finem amarulentum desituram, et
fore ut titillatio, quæ nunc ex voluptate corpori-
nostro innascitur, vermem ¹² venenatum qui nos
perpetuo in gehenna puniturus sit, gignat, statque
carnis ardor, ignis æterni ¹³ parens, statim fugatæ
libidines evanescent, ac mirabilis quædam tran-
quillitas et quies intus in animo oborietur, non
secus ac si heræ cujusdam pudicæ adventu seda-
retur ancillarum lascivientium tumultus. *Attende*
igitur tibi ipsi, et scito alteram animæ partem ra-
tiocinandi intelligendique facultate esse præditam,
alteram vero affectionibus obnoxiam et irrationa-
lem. Et illius quidem naturale munus est dominari :
hujus vero, obedire ac obtemperare rationi. Ne
igitur unquam sinas mentem in servitatem reda-
ctam, affectionum vitiosarum servam fieri : neque
rursus permittas turbulentos affectus insurgere ad-
versus rationem, animæque imperium in se trans-
ferre. Denique diligens tui ipsius contemplatio
satis te deducet in Dei cognitionem. Nam si atten-

⁹ Joan. i, 14. ⁶ Hebr. ii, 4. ⁷ I Cor. xv, 26, 55. ⁸ ibid. 12, 22. ⁹ Matth. xix, 17, 21.
¹⁰ Matth. xxv, 34. ¹¹ II Tim. iv, 8. ¹² Isa. lxxvi, 24 ; Marc. ix, 43, 45, 47. ¹³ Matth. xxv, 41.

(45-46) Codex quidam Combef. ἀστέρων τάξεσι,
stellarum ordinibus. Mox editi et Reg. tertius περι-
στάλλοντά σε. Sed in tribus aliis mss. vocula se non
legitur. Nec ita multo infra Colb. primus τελειούντά
σοι τὴν.

(47) Veteres duo libri ἔτι πλεῖονα.

(48) Editi et Reg. tertius ὀργὴ σου κατεκράτησε.
Alii tres mss. ut in contextu.

(49) Colb. tertius χεῖρας σου. Statim mss. non-
nulli παροξύνοντι. Subinde Reg. primus κατανήσει
πέρας.

(50) Editi ἀθάνατον. Veteres quatuor libri ἀθά-
νατα.

(51) In tribus mss. pro παθῶν scriptum invenitur
παθημάτων.

deris tibi ipsi, nihil opus erit ex universorum A
 structura ipsum Opificem investigare, sed in leipso
 velut in concinno quodam rerum summario,
 magnam conditoris tui sapientiam contuebere. Ex
 anima incorporea quæ in te residet, intellige Deum
 esse incorporeum, eumque nullo loco circumscribi,
 cum ne tua quidem mens a se primo commoretur
 in loco, sed ob suam cum corpore conjunctionem
 in loco permaneat. Invisibilem Deum esse crede,
 tuæ ipsius animæ consideratione, cum nec ipsa
 possit oculis corporeis capi. Neque enim colorata
 est, neque figuris insignita, neque corporali ullo
 caractere comprehensa, sed ex actionibus solis
 internoscitur. Quare eam cognitionem quæ oculo-
 rum ope acquiritur, in Deo ne quæsieris : sed ad-
 libens menti fidem, ipsum spirituali modo appre-
 hende. Admirare artificem, quomodo animæ tuæ
 vim ad corpus colligarit, ut usque ad extremas ip-
 sius partes pervadens, membra inter se multum
 dissita ad unam eandemque conspirationem ac
 societatem adducat. Perpende quæ 24 vis ab ani-
 ma corpori impertiatur, et quæ a corpore ad ani-
 mam redeat necessitudo affectuum sensuumque;
 quomodo corpus quidem vitam ab anima recipiat,
 anima vero dolores a corpore ; quales habeat disci-
 plinarum cellas ; cur rebus prius cognitis succe-
 dentium accessio nihil offundat caliginis, sed potius
 memoriæ serventur distincte citra ullam confusio-
 nem, principal animæ parti velut æræ cuidam
 columnæ inscriptæ. Intuere quomodo vitiosis car-
 nis afflictibus succumbens, suam ipsius amittat
 vitii turpitudine, per virtutem revertatur ad Conditoris
 similitudinem.

8. Postquam animam speculatus es, attende C
 etiam, si tibi videbitur, ad corporis structuram, et
 admirare quomodo ipsum idoneum ac decens do-
 micilium animæ rationali condiderit artifex opti-
 mus. Finxit hominem solum ex omnibus animan-
 tibus erecta facie, ut ex ipsa figura scias vitam
 tuam e superno genere oriri. Nam quadrupedum
 genus omne respicit terram, et in ventrem incli-
 natur : homini vero patet ad cælum aspectus, ut ne
 indulgeat ventri. neque venereis, sed impetum om-
 nem ad supernum iter dirigat. Ad hæc posito in al-
 tissimo loco capite, præcipuos in eo sensus collo-
 cavit. Hic visus, auditus, gustus, odoratus, omnes
 haud procul a se invicem sedem obtinentes. Et licet
 sint in locum adeo exiguum coarctati, nullus vicini
 actionem impedit. Oculi quidem occuparunt specu-
 lam altissimam, ut nulla corporis pars ipsis tene-
 bras obducat, sed sub exigua quadam superciliorum
 projectura desidentes, e superiori ac eminentiori

(52) Omnes libri veteres, tum nostri, tum Combe-
 fisiani, μικρῶ τινι διακόσμῳ. Editi μικρῶ τινι κόσμῳ,
 tanquam in parvo quodam mundo. Mox duo mss.
 ἐν νόει τόν. Subinde editi ἐν τόπῳ. At vocula ἐν in
 mss. multis deest. Hic additur in codice Combef. ἢ
 χρόνῳ.

(55) Reg. primus ἐν τόπῳ ἢ χρόνῳ γίνεται. Statim
 duo mss. ἐπεὶ καὶ αὐτῆ.

οἰνοῦ μικρῶ τινι διακόσμῳ (52) τὴν μεγάλην κατ-
 ὄψει τοῦ Κτίσαντός σε σοφίαν. Ἀσώματον νόει τὸν
 Θεὸν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοὶ ψυχῆς ἀσωμάτου, μὴ
 περιγραφόμενον τόπῳ· ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ σὸς νοῦς προ-
 ηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ διατριβὴν, ἀλλὰ διὰ τῆς
 πρὸς τὸ σῶμα συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται (53). Ἀόρα-
 τον εἶναι τὸν Θεὸν πίστευε, τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἐν-
 νοήσας, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀλη-
 πτός ἐστιν. Οὕτε γὰρ κέχρωσται, οὕτε ἐσχημάτισται,
 οὕτε τινὲ σωματικῶν χαρακτήρι περιεἴληπται, ἀλλ’
 ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζεται μόνον (54). Ὡστε μήτε
 ἐπὶ Θεοῦ ζητήσης τὴν δι’ ὀφθαλμῶν κατανόησιν, ἀλλὰ
 τῆς διανοῆς ἐπιτρέψας τὴν πίστιν, νοητὴν ἔχε τὴν
 περὶ αὐτοῦ κατάληψιν. Θαύμαζε τὸν τεχνίτην, πῶς
 τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν πρὸς τὸ σῶμα συνέδησεν,
 ὡς μέχρι τῶν περάτων αὐτοῦ διεικνουμένην, τὰ
 πλείστον διεστῶτα μέλη πρὸς μίαν σύμπνοιαν καὶ
 κοινωνίαν ἄγειν. Σκόπει τίς ἢ ἀπὸ ψυχῆς ἐνδοξομένη
 τῆς σαρκὸς δύναμις· τίς ἢ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν
 ἐπανοῦσα συμπάθεια· πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ
 τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ ἀλγυδόνος ἀπὸ τοῦ
 σώματος ἢ ψυχῆς· ποίας ἀποθήκας τῶν μαθημάτων
 ἔχει· διὰ τί οὐκ ἐπισκοπεῖ τῆς γνώσεως τῶν προλαβόν-
 των ἢ τῶν ἐπιγινομένων προσθήκην, ἀλλ’ ἀσύγγυτοι
 καὶ εὐκρινεῖς αἱ μνημαί, οἷον χαλκῆ τινι στήλῃ τῶν
 ἡγεμονικῶν τῆς ψυχῆς ἐγκεκαραγμένοι, διαφυλάττον-
 ται· πῶς μὲν, πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὑπολισθαίνουσα
 πάθη, τὸ οἰκτεῖον ἀπόλλυσι κάλλος· πῶς δὲ πάλιν, τὸ
 ἀπὸ κακίας αἴσχος ἀποκαθηραμένη, δι’ ἀρετῆς πρὸς
 τὴν ὁμοίωσιν ἀνατρέχει τοῦ Κτίσαντος.

pulchritudinem; et rursus quonam pacto expurgata
 similitudinem.

8. Πρόσεχε, εἰ δοκεῖ σοι, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεω-
 ρίαν, καὶ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς, καὶ θαύμασον
 ὅπως πρέπον αὐτὸ καταγίγιον τῆς λογικῆς ψυχῆς ὁ ἀρι-
 στοτέλης (55) ἐδημιούργησεν. Ὁρθιον ἐπλασε μόνον
 τῶν ζώων τὸν ἀνθρώπον, ἐν ἑξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος
 εἰδῆς, ὅτι ἐκ τῆς ἀνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου.
 Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γῆν βλέ-
 πει, καὶ πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν· ἀνθρώπῳ δὲ
 ἐτοίμη πρὸς (56) οὐρανὸν ἢ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχο-
 λάξιν γαστρί, μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεσιν, ἀλλ’
 ὄλην ἔχειν τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Ἐπειτα
 τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων θεῶν, ἐν αὐτῇ τὰς
 πλείστου ἀξίας τῶν αἰσθησέων καθιδρύσατο. Ἐκεῖ
 ὄψις καὶ ἀκοή, καὶ γεῦσις, καὶ ὄσφρησις, πᾶσαι ἐγγύς
 ἀλλήλων κατοικισμέναι. Καὶ οὕτως περὶ βραχὺ χω-
 ρίον στενοχωρούμεναι, οὐδὲν ἐκάστη παρεμποδίζει
 τῆς ἐνεργείας τῆς γειτονίας. Ὁφθαλμοὶ μὲν γε τὴν
 ὑψηλοτάτην σκοπίαν κατεῖληψαν, ὥστε μηθὲν αὐ-
 τοῖς τῶν τοῦ σώματος μορίων ἐπιπροσθεῖν, ἀλλὰ

(54) Colb. tertius γνωρίζεται μόνον.

(55) Colb. primus ὁ ἄριστος τεχνίτης. Mox editi
 δοκίον σε. Sed voculam σε inde sustulimus, quippe
 quæ in libris veteribus non inveniatur.

(56) Colb. primus ἀνθρώπῳ δὲ ἄνω πρὸς. Ali-
 quanto post in tribus mss. corrupte legitur τὰς
 πλείστους ἀξίας.

μικρὰ τινε προβολῆ (57) τῶν ὀφρῶν ὑποκαθήμενοι, ἅ
 ἕκ τῆς ἀνωθεν ἐξοχῆς πρὸς τὸ εὐθεῖς ἀποτείνονται.
 Πάλιν ἡ ἀκοή οὐκ ἐπ' εὐθείας ἤνοιχται, ἀλλ' ἑλικοει-
 δεῖ τῷ κόρῳ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ψόφων ἀντιλαμβάνεται.
 Σοφίας καὶ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω, ὥστε τὴν μὲν φωνὴν
 ἀκαλύτως διέναι (58), ἣ καὶ μᾶλλον ἐνηγεῖν, περι-
 κλωμένην ταῖς σχολιότησι, μηδὲν δὲ τῶν ἐξωθεν
 παρεμπιπτόντων κώλυμα εἶναι δύνασθαι τῇ αἰσθήσει.
 Κατάμαθε τῆς γλώττης τὴν φύσιν, ὅπως ἀπαλή τέ
 ἐστὶ καὶ εὐστροφος, καὶ πρὸς πᾶσαν χρεῖαν λόγου τῷ
 ποικίλῳ τῆς κινήσεως ἐξαρκούσα. Ὅδοιτες ὁμοῦ μὲν
 φωνῆς ὄργανα, ἰσχυρὰν τῇ γλώττῃ τὴν ἀντέρεισιν
 παρεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ καὶ τροφῆς ὑπηρεταί· οἱ μὲν
 τερμοντες αὐτὴν, οἱ δὲ λειπνοντες. Καὶ οὕτω πάντα
 λογισμῶ ἐπιπορευόμενος τῷ προσήκοντι, καὶ κατα-
 μαθάνων ὀλίγη ἀέρος διὰ τοῦ πνεύματος (59), τοῦ
 θερμοῦ φυλακῆν ἐπὶ τῆς καρδίας, ὄργανα πέψως,
 ὄγετους αἱματος· ἕκ πάντων τούτων τὴν ἀνεξιχνία-
 στον σοφίαν τοῦ ποιήσαντός σε κατόκει, ὡς ἂν καὶ
 αὐτὸν σε εἰπεῖν (60) μετὰ τοῦ Προφήτου· Ἐθαυμα-
 στάθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ,
 ἵνα προσέχης Θεῷ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A loco aciem recta intendant. E diverso, auditus
 hauquaquam recta apertus est, sed retorto ac
 tortuoso inreatu sonos in aere apprehendit : id quod
 fit quoque ex summa sapientia, ut vox quidem li-
 berrime pervadat, aut potius insonet, per anfra-
 ctus et tortuosos sinus confrica, nihil vero eorum
 quæ forinsecus interlabi solent, sensui possit esse
 impedimento. Disce linguæ naturam, quam tenera
 sit, versatilisque, et ad omnem sermonis usum ob-
 motuum varietatem sufficiens. Considera dentes,
 qui, ut vocis organa sunt, fortiter fulcientes lin-
 guam, ita sunt alimenti ministri, quorum alii illud
 secant, conterunt alii. Hunc ad modum convenienti
 ratiocinatione percurrens omnia, et addiscens aeris
 attractionem per pulmonem, caloris in corde con-
 servationem, concoctionis instrumenta, alveos san-
 guinis, ita demum ex omnibus his impervestigabi-
 lem Conditoris tui sapientiam perspectam habebis,
 ut tu quoque cum Propheta dicere possis : *Mirabi-
 lis facta est scientia tua ex me* ¹⁴. Attende igitur
 tibi ipsi, ut attendas Deo : cui gloria et imperium in
 sæcula sæculorum. Amen.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ,

Λόγος.

1. ἤκούσατε τῶν βημάτων τοῦ Ἀποστόλου, δι' ὧν
 Θεσσαλονικεῦσι διαλέγεται, παντὶ νομοθετοῦντος τῷ
 βίῳ. Ἡ μὲν γὰρ διδασκαλία πρὸς τοὺς ἐκάστοτε
 αὐτῷ παρατυγχάνοντας ἦν· τὸ δὲ ἀπ' αὐτῆς ὠφέ-
 λιμον ἐπὶ πᾶσαν διαβαίνει τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν.
 Πάντοτε χαίρετε, φησὶν· ἀδιάπτως προσεύχε-
 σθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Τί μὲν οὖν τὸ χαίρειν
 αὐτὸ, καὶ τί τὸ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλιμον, καὶ πῶς δυνατόν
 τὴν ἀδιάπτωτον προσευχὴν (61) κατορθοῦν, καὶ τὴν
 ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστίαν ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ, ὡς δυνα-
 τὸν μισρὸν ὑστερον διετηγόμεθα. Ἄ γε μὴν παρὰ
 τῶν ἐναντίων ἡμῖν ἀπαντᾷ, διαβαλλόντων τὸ τῆς
 νομοθεσίας ἀδύνατον, ταῦτα προδιαλαβεῖν ἀναγ-
 καῖον (62). Τίς γάρ ἐστιν ἀρετὴ, φησὶ, νυκτὸς καὶ
 ἡμέρας ἐν διαχύσει ψυχῆς φαιδρὸν καὶ γεγανωμένον
 διίγειν; Πῶς δὲ καὶ δυνατόν κατορθωθῆναι τοῦτο,
 μυρίων περιεταμένων ἡμᾶς (63) ἀβουλήτων κακῶν,
 ἀνυκαταία τῇ ψυχῇ τὴν κατ' ἕρπαιαν ἐμποιοῦντων, ἐξ
 ὧν χαίρειν καὶ διαευθμεῖσθαι πλέον ἀδύνατον, ἢ τὸν
 ἀποτηγανίζόμενον μὴ ἀλγεῖν, καὶ τὸν κατακεντούμενον
 μὴ ὀδυνᾶσθαι; Ἡ ποῦ τις καὶ τῶν περιεστώτων
 ἡμᾶς ἐνταῦθα, τὴν ἀσθένειαν ταύτην τῶν λογισμῶν

DE GRATIARUM ACTIONE,

Homilia.

1. Audistis verba Apostoli, quibus Thessaloni-
 censes alloquens, omni hominum generi legem præ-
 scribit. Nam doctrina quidem iis qui ad ipsum un-
 dique accedebant, tradebatur; utilitas vero, quæ ex
 ea capitur, ad omnem hominum **25** ætatem transit.
Semper gaudete, inquit; *sine intermissione orate*,
in omnibus gratias agite ¹⁵. Quid autem sibi velit
 illud gaudium, quodnam ex eo emolumentum per-
 cipiat, quaque ratione valeat quis precibus assi-
 duis vacare, atque in omnibus agere gratias Deo,
 nos paulo post pro viribus explicabimus. Porro quæ
 nobis ab adversariis objiciuntur, dum legem traditam
 impleri non posse calumniantur, ea præoccupare
 necesse est. Quænam enim est, inquit, ista vir-
 tus, diu noctuque in animi effusione lætum ac hi-
 larem degere? Qui etiam hoc idem fieri potest,
 obsidentibus nos innumeris et inexpectatis malis,
 animamque inevitabili mœrore afficientibus, in qui-
 bus gaudere ac lætare longe difficilior factus est,
 quam si quis in sartagine tostus, non doleret, aut
 punctim cæsus dolore non cruciaretur? Aut fortasse
 hic etiam adest aliquis ex circumstantibus nos, qui

¹⁴ Psal. cxxxviii, 6. ¹⁵ 1 Thess. v, 16-18.

(57) Regii tres codices προσβολῆ. Editi et Colb. tertius προβολῆ, emendate.

(58) Colb. tertius διεξέναι. Mox Colb. primus ταῖς κολότῃσι.

(59) Colb. primus διὰ τοῦ πνεύματος.

(60) Colb. primus ὡς ἂν καὶ αὐτὸς εἴποις. Nec pigebit ascribere, quod in fine ejus codicis scriptum invenimus. Ibi igitur leguntur illa, Τὰς σὰς ἐπιγνοὺς, ὃ πάτερ, παρανείσεις, τὸ, Γνώθι σεαυτὸν ἐκδιδάσκειαι λέγειν. *Monita tua, o pater, dum agnosco, edoceor*

dicere: Cognosce teipsum.

(61) Unus codex Reg. τὴν ἀδιάπτωτον προσ-
 ευχὴν.

(62) Unus e Colbertinis προλαβεῖν ἀναγκαῖον. Nec ita multo infra Reg. primus et duo Colbertini μέσον διάγειν. At nec in aliis mss., nec in editis vox μέσον legitur.

(63) Antiqui duo libri περιεταμένων ἡμῖν. Alii mss. et editi ἡμᾶς.

hac animi ægritudine laborans, excusationes cau- A
setur in peccatis ¹⁶, ac propter suam in observan-
dis præceptis negligentiam, legislatorem ipsum,
tanquam qui quæ fieri non possunt sanciat, repre-
hensionem obnoxium reddere conetur. Eoque dicit:
Qui fieri potest, ut semper gaudeam, cum in me
gaudii causæ non sint sitæ? Nimirum quæ lætiti-
am creant, ab externis petuntur, nec sunt in nobis
posita: amici adventus, diuturna cum parentibus
congressio, opes inventæ, delati ab hominibus ho-
nores, reditus ex molesta ægritudine ad sanitatem,
reliqua vitæ felicitas; domus omnium bonorum co-
pia abundans, exuberans mensa, idonei lætitiæ so-
cii, res auditu et visu jucundæ, eorum qui maxima
nobiscum necessitudine juncti sunt sanitas, cæte-
raque, quæ faustam ac beatam ipsis vitam reddere
possunt. Neque enim molestæ sunt solum quæ nobis
accidunt ærumnæ, sed eæ etiam quæ amicos ac
propinquos tristitia afficiunt. Quare fuerit necesse
gaudium et animæ hilaritatem ex his omnibus con-
flari. Prætereaque si quando contingat videre ini-
micorum ruinam, plagas insidiatorum, repensas
beneficis vices, et in summa, si nulla omnino ad-
sit aut exspectetur molestia, quæ nostram perturbet
vitam, ita demum anima gaudere ac lætari poterit.
Quomodo ergo datum nobis est præceptum, quod
voluntate non peragitur, sed ex aliis causis prius
memoratis dependet? Rursus, quam ratione assi-
due precabor, necessitatibus corporis attentionem
animi ad se necessario avocantibus, cum fieri non
possit ut mens in duas simul curas distrahatur? C

2. Atqui in omnibus imperatum mihi est agere
gratias. Agamne gratias tormentis admotus, per-
cussus, in rota distentus, oculis effossis? An turpi
plaga ab eo qui oderit, accepta, grates habebō?
an frigore astrictus, fame præfocatus, vinctus in
equuleo, liberis subito orbat, aut etiam ipsa
uxore spoliatus? an bonorum copia eversus ob re-
pentinum naufragium? **26** nunquid si mari in pira-
tas, vel si terra inciderim in latrones? num vulne-
ratus, appetitus calumniis, vagabundus, in carcere
inclusus? Hæc et adhuc his plura, legislatorem in-
simulantes, colligunt, ac sua ipsorum peccata ex-
cusare putant, dum data nobis præcepta, perinde
ac si impleri nequeant, calumniantur. Quid igitur D
dicemus? Nimirum, quod licet alio spectet Aposto-
lus, coneturque e terra in sublime evehere animas
nostras, atque ad cœlestem quamdam vivendi ra-
tionem nos transferre: tamen isti altum legislatoris
sensum non assecuti, sed circa terram et carnem,
ut vermes in cœno, ita in corporis cupiditatibus
volutati, possintne apostolica mandata confici in-

¹⁶ Psal. cxi, 4.

(64) Veteres quinque libri προφασίζεται. Editi προφασίζηται.

(65) Reg. primus Ἐξωθεν γὰρ εἰσι τὰ. Nec ita multo post duo mss. χρημάτων εὐρεσις. Subinde Reg. primus et Colb. itidem τράπεζα πληθύνουσα.

ἀρρώστων, προφασίζεται (64) προφάσεις ἐν ἀμαρ-
ταις, ὅς διὰ τὸ περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν
ὀκνηρὸν τῷ νομοθέτῃ περιτρέπειν τὰς μέμφεις ἐπι-
χειρεῖ, ὡς ἀδύνατα διορίζονται. Καί φησι· Πῶς δυνα-
τὸν μοι πάντοτε χαίρειν, τῶν αἰτιῶν τῆς χαρᾶς οἷα
ἐπ' ἐμοὶ κειμένων; Ἐξωθεν γὰρ ἐστὶ τὰ (65) ποιη-
τικὰ τοῦ χαίρειν, καὶ οὐκ ἐν ἡμῖν ἀπακείμενα· φίλου
παρουσία, γονέων χωνία, χρημάτων εὐρέ-
σεις, τιμαὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ὕψιστον ἐκ
χαλεπῆς ἀρρώστιας ἀποκατάστασις, ἡ λοιπὴ τοῦ βίου
εὐήμερία· οἶκος εὐθηνῶν διὰ πάντων, τράπεζα
πληθύουσα, κοινωνοὶ τῆς εὐφροσύνης οἱ ἐπιτήδαιοι,
ἀκούσματα καὶ θεάματα ἡδονὴν φέροντα, ὕψιστος
οἰκειοτάτων, καὶ ἡ λοιπὴ αὐτοῖς τοῦ βίου εὐροια.
Λυπηρὰ γὰρ οὐ τὰ ἡμῖν προσπίπτοντα μόνον τῶν
ἀλγεινῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ φίλους καὶ συγγενεῖς ἀνιῶν-
τα. Ὡστε ἐκ πάντων τούτων ἀνάγκη ἀθροίζεσθαι τὸ
περιχαρῆς καὶ εὐθυμον τῆς ψυχῆς. Καὶ πρὸς τού-
τοις, ὅταν ὄρῃν ὑπάρχη ἔχθρῶν καταπτώσεις, ἐπι-
βούλων πληγὰς, εὐεργετῶν ἀμοιβὰς, καὶ ἀπαξιαπλῶς
ἐὰν μήτε παρὸν τι τῶν δυσκόλων, μήτε προσδοκώ-
μενον ὅλως τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπιταράσῃ· τότε δυ-
νατὸν ἐγγίνεσθαι τῇ ψυχῇ τὴν χαρὰν. Πῶς οὖν πρόσ-
ταγμα ἡμῖν δέδοται τὸ μὴ ἐκ προαιρέσεως κατορθού-
μενον, ἀλλ' ἐπακολούθημα ἐτέρων προηγουμένων
ὑπάρχον; Πῶς δὲ καὶ ἀδιαλείπτως προσεῦξομαι, τῶν
τοῦ σώματος χρεῶν ἀναγκαίως τὴν ἔνοιαν τῆς
ψυχῆς περιστρεφουσῶν πρὸς ἑαυτὰς, ἀδύνατον ὄντος
κατὰ ταυτὸν πρὸς δύο μερίμνας τὴν διάνοιαν κατα-
τέμνεσθαι;

2. Ἀλλὰ καὶ ἐν παντί μοι εὐχαριστεῖν διατάσσεται.
Εὐχαριστήσω στρεβλούμενος, αἰκίζόμενος, ἐπὶ τροχοῦ
κατατεινόμενος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκοπτόμενος; Εὐ-
χαριστήσω τυπτόμενος (66) τὴν ἀτιμὸν πληγὴν παρὰ
τοῦ μισούντος; πηγνύμενος ὑπὸ τοῦ κρύους, λιμῶ
καταγχόμενος, ἐπὶ τοῦ ξύλου δεδεμένος, ἀτεκνωθεὶς
ἀθρόως, ἢ καὶ τῆς γυναικὸς αὐτῆς ἐστερημένος; ἐκ
ναυαγίων ἐξαίφνης ἐκπεσὼν εὐπορίας; πειραταῖς
κατὰ θάλασσαν, ἢ λησταῖς κατ' ἠπειρον περιτυ-
χῶν (67); τραύματα ἔχων, συκοφαντούμενος, ἀλη-
τεῦτων, τὸ δεσμοτῆριον οἰκῶν; Ταῦτα καὶ ἐπιπλεῶ
τούτων, κατηγοροῦντες τοῦ νομοθέτου, συνείρουσιν,
ἀπολογία τῶν ἀμαρτημάτων ἑαυτοῖς εὐτρεπίζειν
ἠγούμενοι τὴν ἐπὶ τοῖς διατεταγμένοις ἡμῖν, ὡς
ἀδύνατοι, διαβολὴν. Τί οὖν φαμεν; Ὅτι, πρὸς ἕτερα
βλέποντος τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν
πειρωμένου χαμόθεν πρὸς ὕψος μετεωρίζειν, καὶ
ἐπὶ τὸ οὐράνιον μετατιθέσθαι πολίτευμα, οἱ μὴ
ἐφικνούμενοι τῆς μεγαλοῦσις τοῦ νομοθέτου, περὶ
τὴν καὶ σάρκα, ὡς περὶ τέλμα σκώληκος, ἰλυσπύ-
μενοι ἐν τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι, τὸ δυνατὸν τῶν

(66) Illud, εὐχαριστήσω τυπτόμενος, addidimus ex veteribus septem libris. Mox tres mss. ὑπὸ τοῦ κρύους. Aderat articulus a vulgatis.

(67) Veteres quinq̄ue libri ἠπειρον περιτυχῶν. Editi περιπεσῶν, haud dissimili sensu.

ἀποστολικῶν διατάξεων ἀπαιτοῦσιν. Ὁ δὲ προκα-
 λείται (68) εἰς τὸ πάντοτε χαίρειν οὐχὶ τὸν τυχόντα,
 ἀλλὰ τὸν οἷος αὐτὸς ἦν, οὐκέτι ζῶν ἐν σαρκί, ἀλλὰ
 ζῶντα ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, ὡς τῆς πρὸς τὸ
 ἀπρότατον τῶν ἀγαθῶν συναφείας μηδαμῶς τὴν ἀπὸ
 τῶν ὄλιγων τῆς σαρκὸς συμπάθειαν δεχομένης.
 Ἀλλὰ καὶ διακόπτηται ἡ σὰρξ, ἡ τῆς συνεχείας
 διάλυσις ἐναπομένει τῷ πεπονηθότῳ τοῦ σώματος
 μέρει, τῆς διαδόσεως τοῦ λυποῦντος οὐ δυναμέ-
 νης δικνεῖσθαι πρὸς τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ
 ἐνεκρῶσamen τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὰς
 ὑποθήκας τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ
 Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιεφέρομεν (69), ἀναγκαιῶς
 ἔ ἀπὸ τοῦ νεκρωμένου σώματος πληγῆ πρὸς τὴν
 ἀπολελυμένην τῆς συναφείας αὐτοῦ ψυχὴν οὐ χωρή-
 σει. Ἀτιμίαι δὲ καὶ ζημίαι, καὶ οἰκείων θάνατοι
 οὐκ ἀναβήσονται πρὸς τὸν νοῦν, οὐδὲ καταστρέψουσι
 τὸ ὑψιτὸν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ὠδὴν συμπάθειαν. Εἰ
 μὲν γὰρ τὰ αὐτὰ φρονοῦσι τῷ σπουδαίῳ οἱ ταῖς
 δυσκολίαις περιπεσόντες, οὐ παρέξουσι λύπας ἐτέρῳ,
 εἰ γε μηδ' αὐτοὶ λυπηρῶς διαφέροντες τὰ συμπί-
 ποντα· εἰ δὲ κατὰ σάρκα ζῶσιν, οὐδ' οὕτω λυπή-
 σουσιν (70), ἀλλ' ἐλευνοὶ κριθήσονται, οὐ τῶν περι-
 στάσεων μάλλον, ἢ τοῦ μὴ προαιρεῖσθαι (71) τὰ
 δέοντα. Ὅπως δὲ ψυχῆ, ἡ ἀπαξ προσδεθείσα τῷ πόθῳ
 τοῦ Κτίσαντος, καὶ τοῖς ἐκεῖ κάλλεσιν ἐνειθισμένη
 φαῖδρύνεσθαι, τὸ περιχαρὲς αὐτῆς καὶ εὐθυμον ὑπὸ
 τῆς ποικίλης μεταπτώσεως τῶν σαρκικῶν παθημά-
 των οὐ μεταβαλεῖ· ἀλλὰ τὰ τοῖς ἄλλοις λυπηρὰ προσ-
 θήκην εὐφροσύνης ποιήσεται. Οἷος ἦν ὁ Ἀπόστολος,
 εὐδοκῶν ἐν ἀσθενείαις, ἐν θλίψεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν
 θανάτοις, καυχώματα ἑαυτοῦ τὰς ἐνδείας ποιούμενος·
 ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, ἐν διω-
 γμοῖς καὶ στενοχωρίαις (72), ἐφ' οἷς ἄλλοι δυσανα-
 σκετοῦσι καὶ πρὸς τὸν βίον ἀπαγορεύουσιν, ἐπὶ τού-
 ταις αὐτὸς ἀγαλλιάμενος. Οἱ τοίνυν ἀπαιδεύτως ἔχοντες
 τῆς ἀποστολικῆς διανοίας, καὶ μὴ συνιέντες, ὅτι πρὸς
 τὴν εὐαγγελικὴν ἡμᾶς προσκαλεῖται ζωὴν, τολμῶσι
 καταργεῖν τοῦ Παύλου, ὡς ἀδύνατα ἡμῖν διορίζοντος.
 Ἀλλὰ μὴν διδασκέσθωσαν ὅσα τοῦ (73) χαίρειν
 εὐλόγως αἱ ἀφορμαὶ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς
 ἡμῖν πρόκεινται. Παρῆχθημεν εἰς τὸ εἶναι, μὴ ὄντες·
 κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἐγενήθημεν· νοῦν καὶ
 λόγον συμπληροῦντα ἡμῶν τὴν φύσιν ἔχομεν, δι' οὗ
 Θεὸν ἐγνωρίσαμεν. Καὶ τὰ κάλλη τῆς κτίσεως ἐν-
 τέχνως καταμαυθάνοντες, δι' αὐτῶν, οἰονεῖ διὰ γραμ-
 μάτων τινῶν, τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ περὶ πάντα

¹⁷ Galat. II, 20. ¹⁸ Coloss. III, 5. ¹⁹ II Cor. IV, 10. ²⁰ Rom. VIII, 45. ²¹ II Cor. XII, 9, 10.
²² II Cor. XI, 27. ²³ Genes. I, 26.

(68) Editi προσκαλεῖται. At quinque mss. προκα-
 λείται.

(69) Antiqui tres libri περιεφέρομεν. Editi περι-
 φέρομεν.

(70) Οὐδ' οὕτω λυπήσουσιν. Ne quidem sic exhi-
 bebunt molestiam. Supple, homini perfecto, qui, ut
 aliquanto ante Basilius dixit, mortificat membra
 quæ sunt super terram, quique in corpore morti-
 ficatione Jesu circumferunt. Hunc locum ita verterat
 interpres: Quod si secundum carnem vixerint, ne
 sic uni cuiquam fuerint molesti; qua in interpreta-
 tione inepte additum fuerat, uni cuiquam, cum ejus

A quirunt. Apostolus autem non jam amplius in carne
 vivens, sed viventem habens in seipso Christum ¹⁷,
 non quemlibet, sed sui similem ad continuum gau-
 dium invitat: quippe quia graves ac molestas car-
 nis affectiones non admittit isthæc cum summo
 bono conjunctio. Imo vero etiam scindatur caro,
 in ea corporis parte quæ male afficitur, remanet
 continuitatis dissolutio, nec unquam ad intelligen-
 tem animi partem pertingere potest doloris commu-
 nicatio. Etenim si juxta Apostoli præceptum mem-
 bra quæ sunt super terram mortificavimus ¹⁸, atque
 in corpore circumferemus mortificationem Jesu ¹⁹,
 necesse esset ut mortificati corporis plaga ad ani-
 mam ab ejus conjunctione solutam non perveniret.
 Nam ignominia, damnaque et propinquorum mors
 B haudquaquam ascendent ad mentem; neque animi
 celsitudinem ita demittent, ut rerum præsentium sen-
 su commoveatur. Enimvero quotquot in ærumnas
 delabuntur, si idem quod vir probus sentiunt, nego-
 tium facessent nemini; quippe qui ne ipsi quidem
 accidentia sibi mala ægre ferant. Quodsi secundum
 carnem vivunt ²⁰, neque sic exhibebunt molestiam;
 sed habebuntur miserabiles, non ideo potius quod
 in has calamitates inciderint, quam quod quæ officii
 sunt, sibi facienda non proposuerint. Et in summa,
 quæ anima semel Conditoris desiderio tenetur, ejus-
 que pulchritudine consuevit delectari, ingens illud
 gaudium et delicias hac multififormi carnalium affe-
 ctuum varietate minime commutabit: contra, ex
 quibus molestiam capiunt cæteri, ea illius voluptate
 C augebunt. Ejusmodi erat Apostolus, qui in in-
 firmitatibus, in ærumnis, in persecutionibus atque
 necessitatibus complacens sibi gloriæ ducebat ege-
 statem ²¹. In fame et siti, in frigore et nuditate,
 in persecutionibus et angustiis ²², in quibus alii
 ægre ferunt seipsos, et a vita abhorrent, in iis Apo-
 stolus exsultat. Qui igitur sunt sententiæ apostolicæ
 ignari, nec invitari nos ad evangelicam vitam in-
 telligunt, Paulum accusare non verentur, **27** tan-
 quam qui quæ fieri non possunt, præscribat. Atqui
 discant quæ justas gaudii occasiones nobis præ-
 beat Dei munificentia. Quod sumus a Deo habemus,
 cum antea non essemus; sumus ad Creatoris ima-
 ginem facti ²³; mentem atque rationem nacti su-
 mus, queis natura nostra completur, Deusque a
 nobis cognoscitur. Item rerum solerter conditarum
 pulchritudinem percipientes, per illam, tanquam

¹⁷ Galat. II, 20. ¹⁸ Coloss. III, 5. ¹⁹ II Cor. IV, 10. ²⁰ Rom. VIII, 45. ²¹ II Cor. XII, 9, 10.
²² II Cor. XI, 27. ²³ Genes. I, 26.

loci sententia, eaque pulcherrima, hoc additamento
 non parum obscuretur.

(71) Reg. primus τοῦ μὴ αἰρεῖσθαι. Mox duo mss.
 περιχαρὲς ἑαυτῆς.

(72) Veteres quatuor libri διωγμοῖς ἐν στενοχω-
 ρίαις. Nec ita multo infra quatuor mss. αὐτὸς ἀγ-
 γαλλόμενος. Subinde mss. καὶ μὴ συνιέντες. Editi
 συνιέντες. Ibidem Reg. primus ὅτι πρὸς τὴν ἀγγελι-
 κήν. Rursus hoc ipso in loco duo mss. προκαλεῖται.

(73) Editi et quatuor mss. διδασκέσθωσαν, ὡς αἱ
 τοῦ. At Reg. tertius et Colb. quartus διδασκέσθω-
 σαν ὅσα τοῦ... αἱ ἀφορμαί, rectius.

per litteras quasdam summam Dei circa omnia providentiam sapientiamque legimus. Facultatem habemus discernendi bonum a malo : eligere res utiles , et noxias fugere , ab ipsamet natura didicimus. Abalienati a Deo per peccatum , rursus revocati fuimus in ejus familiaritatem ac necessitudinem , per Negentis sanguinem ex ignominiosa servitute exempti. Resurrectionis spes , angelicorum bonorum possessio , regni cœlestis , repromissa bona , vim et mentis et rationis superantia.

3. Quomodo credere par est , gaudium perpes jugemque lætitiã ex his creari non posse , sed optari eum qui ventri inservit , tibiãrumque modulis oblectatur , quique volutatur in molli lecto , ac stertit , dignam gaudio vitam degere ? Ego vero dixerim hos quidem dignos esse qui dedeantur ab iis qui mente præditi sunt : contra , beatos jure optimo dicendos esse eos qui , propter spem futuri sæculi , præsentem vitam sustinent , ac præsentia æternis commutant. Sive autem in flamma degant ii qui Deo conjunguntur , uti tres pueri in Babylone²⁴ : sive includantur cum leonibus²⁵ , sive a ceto absorbentur²⁶ , ipsi tamen prædicandi sunt a nobis beati , ac eos in gaudio vitam transigere oportet , nequam dolentes de præsentibus , sed ob spem eorum quæ nobis in posterum reposita sunt lætantes. Arbitror namque strenuum athletam ad pietatis stadium semel exutum , plagas adversariorum fortiter ferre debere , spe gloriæ ex coronis consequendæ. Et enim quotquot in gymniciis certaminibus sunt palæstricis laboribus assueti , animum non demittunt ob plagæ dolorem ; imo vero spretis ob præconii desiderium laboribus præsentibus , adversarios cominus adoriuntur. Hunc ad modum etiamsi viro virtutis studioso accidat quid asperi , tenebras gaudio non obducat. Nam *Tribulatio patientiam operatur , patientia autem probationem , probatio vero spem , spes autem non confundit*²⁷. Quapropter et alio in loco ab eodem jubemur patientes esse in tribulatione , et spe gaudere²⁸. Spes itaque est quæ efficit , ut gaudium animo viri prodi sit contubernale. Quin et idem Apostolus jubet etiam flere nos cum flentibus²⁹ ; rursus ad Galatas [Philippenses] scribens , debebat inimicos crucis Christi³⁰. Ecquid opus est commemorare Jeremiam flentem³¹ , Ezechielem Dei jussu principum lamentationes scribentem³² , et multos alios sanctos lugentes ? *Hei mihi , mater , quare me genuisti*³³ ; et : *Hei mihi , quia*

πρόνοιαν καὶ σοφίαν ἀναγινώσκομεν. Διακριτικοὶ ἐσμεν ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος (74) · ἐκλογὴν τοῦ συμφέροντος καὶ ἀποστροφὴν τοῦ βλαβεροῦ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως δεδιδάγμεθα. Ἀλλοτριωθέντες Θεοῦ διὰ τῆς ἀμαρτίας , πάλιν εἰς τὴν οἰκειότητα ἀνεκλήθημεν , τῷ αἵματι τοῦ Μονογενοῦς ἐκ τῆς ἀτίμου δουλείας ἐξαιρεθέντες. Ἀναστὰσεως ἐλπίδες , ἀγγελικῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεις , ἢ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία , τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθὰ , καὶ διανοίας καὶ λόγου δύναμιν ὑπερβαίνοντα.

3. Πῶς οὐχὶ ταῦτα προσήκει χαρᾶς ἀλήκτου καὶ εὐφροσύνης διηγεκοῦς ἐφαρκεῖν νομίζειν αἷτια , ἀλλ' οἰεσθαι τὸν γαστριζόμενον , καὶ καταυλούμενον , καὶ ἐπὶ μαλακῆς κοίτης (75) ἀνατετραμμένον καὶ βέγγοντα , τοῦτον ἀξίως χαρᾶς διαζῆν ; Ἐγὼ δὲ τοῦτοις μὲν τὸ ὀρηγεῖσθαι φαίην ἂν πρέπειν παρὰ τῶν νοῦν ἐχόντων· μακαρίζειν δὲ τοὺς ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν παρούσαν ζωὴν διαφέροντας , καὶ τὰ παρόντα τῶν αἰωνίων ἀμειβομένους , κἂν ἐν φλογὶ διάγωσιν οἱ Θεῶν συνημμένοι , ὡς οἱ τρεῖς παῖδες ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας (76) , κἂν λέουσιν ὡς συγκαθειργμένοι , κἂν ὑπὸ κήτους καταποθέντες , ὅψ' ἡμῶν τε χρῆναι μακαρίζεσθαι , καὶ αὐτοὺς ἐν χαρᾷ διαγεῖν , οὐχὶ τοῖς παρούσιν ἀλγυνομένους , ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι τῶν εἰς ὕπερον ἡμῖν ἀποκειμένων εὐφραينوμένων. Οἴμαι γάρ τὸν ἀγωνιστὴν τὸν καλὸν (77) , ἅπαξ ἐπὶ τὸ τῆς εὐσεβείας στάδιον ἀποδύοντα , φέρειν χρῆναι γενναίως τὰς πληγὰς τῶν ἀντιπάλων ἐλπίδι τῆς δόξης τῆς ἀπὸ τῶν στεφάνων. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς γυμνικαῖς ἀγῶσιν οἱ κατὰ τὰς παλαιστράς τοῖς πόνους προσεθισθέντες (78) οὐ πρὸς τὸ ἀλγεῖν οὐκ οὐκ συστέλλονται τῆς πληγῆς , ἀλλ' ὁμοσε χωροῦσι τοῖς ἀντιπάλους ἐπιθυμία τῆς ἀναρρήσεως , τῶν παραυτίκα πόνων ὑπερορῶντες. Οὕτω τῷ σπουδαίῳ κἂν παρῆ τι τῶν τραχυτέρων , οὐκ ἐπισκοπήσει (79) τῷ χείρειν. Διότι Ἡ Ὀλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπὶδα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Διὸ καὶ ἐτέρωθι τῇ θλίψει ὑπομένειν , καὶ τῇ ἐλπίδι χείρειν παρὰ τοῦ αὐτοῦ προσετάχθημεν. Ἐλπίς οὖν ἐστὶν ἡ τὴν χαρὰν σύννοιον τῇ ψυχῇ τοῦ σπουδαίου παρασκευάζουσα. Ἄλλ' ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος καὶ κλαίειν χρῆναι ἡμᾶς προστάσσει μετὰ κλαίωντων· καὶ Γαλάταις γράφων , Ἐκλαίετε περὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τί δεῖ λέγειν Ἰερεμίαν κλαίοντα ; καὶ Ἰεζεκιήλ θρήνους ἀρχόντων ἐκ προστάγματος Θεοῦ γράφοντα , καὶ πολλοὺς δὲ τῶν ἁγίων οἰμώζοντας ; *Οἴμοι , μήτηρ , ὡς τίνα με ἔτεκες* (80) ; καὶ , *Οἴμοι , ὅτι ἀπόλωλεν ἐλάβης ἀπὸ τῆς γῆς , καὶ ὁ κατορ-*

²⁴ Dan. iii , 21. ²⁵ Dan. xiv , 30. ²⁶ Jon. ii , 1. ²⁷ Rom. v , 3. ²⁸ Rom. xii , 12. ²⁹ ibid. 15. ³⁰ Philipp. iii . 48. ³¹ Thren. i , 1 seqq. ³² Ezech. ii , 9. ³³ Jerem. xv , 10.

(74) Editi ἀγαθοῦ τε καὶ χείρονος. Veteres quatuor libri ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος.

(75) Veteres quatuor libri μαλακῆς κλίνης. Alii mss. et editi κοίτης.

(76) Editi διάγωσιν ὡς οἱ τρεῖς παῖδες ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας , οἱ Θεῶν συνημμένοι. Antiqui sex libri uti in contextu , alio ordine , eoque concinniore. Ibidem Reg. secundus ὡς καθειργμένοι.

(77) Antiqui septem libri ἀγωνιστὴν τῶν καλῶν , *recti ac honesti propugnatores*. Editi τὸν καλόν. Le-

ctionem utramque recipi posse , nemo , opinor , homo non videt.

(78) Unus codex Colb. et editi πόνους προσεθισθέντες. Alii quinque mss. προσεθισθέντες.

(79) Veteres quatuor libri οὐκ ἐπισκοπήσει. Alii duo et editi ἐπισκοπήσει. Hoc ipso in loco tres mss. τὸ γάρειν. Alii totidem mss. et editi τῷ χείρειν.

(80) Unus codex Reg. τέτοκας. Mox unus codex Colb. ἐπ' ἀνθρώποις.

θῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστι· καὶ, *Οἱμοι, οἱ ἐγε-
νόμην ὡς συνάγων καλλάμην ἐν ἀρήτῳ.* Καὶ
ἄλλως (81) ἐρεῦνήσον τὰς φωνὰς τῶν δικαίων, κἄν ποῦ
τινα εὐρησῇ σκυθρωποτέραν φωνὴν ἀφιέντα, πεισθήσῃ,
ὅτι πάντες τοῦ κόσμου τούτου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ζωῆς
τῆς δυστήνου ταύτης καταστανάζουσιν. *Οἱμοι, ὅτι ἡ
παροιμία μου ἐμακρύνθη.* Ἐπιθυμίαν γὰρ ἔχει
ἀναλῦσαι (82), καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Ὡς οὖν ἐμπό-
διον τῆς χαρᾶς, τῆς παροιμίας ταύτης τὴν παράτα-
σιν δυσχεραίνει. Δαβὶδ δὲ καὶ ἐν μέλεσιν ἡμῶν θρῆνον
τοῦ φίλου κατέλιπεν Ἰωνάθαν· ὃ συναπεθρήνησε καὶ
τὸν ἔχθρὸν ἑαυτοῦ (83). Ἄλγῳ ἐπὶ σοί, ἀδελφέ
μου, Ἰωνάθαν· καὶ, *Θυγατέρες Ἰσραὴλ* (84), *θρη-
νήσατε ἐπὶ Σαούλ.* Τὸν μὲν γὰρ θρηνεῖ, ὡς ἐναπο-
θανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ, τὸν δὲ Ἰωνάθαν, ὡς μέχρι παν-
τὸς αὐτῷ κοινωνήσαντα τοῦ βίου. Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα
λέγειν; Ἄλλ' ἐδάκρυσε καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ Λαζάρῳ (85),
ἐδάκρυσε καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ μακαρίζει δὲ
τοὺς πενθοῦντας, καὶ πάλιν τοὺς κλαίοντας.

4. Καὶ πῶς σύμφωνα ταῦτα, φασί, τῷ, *Πάντοτε
χαίρετε;* Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν δάκρυν τε
καὶ χαρὰ τὴν γένεσιν ἔχουσι. Τὸ μὲν γὰρ, οἷον ἐκ
πληγῆς (86) τινος, τῆς προσβολῆς τοῦ ἀβουλήτου τὴν
ψυχὴν τύπτοντος καὶ συστέλλοντος, καταθλιβομένου
τοῦ περικαρδίου πνεύματος, ἀποτίκτεσθαι πέφυκεν·
ἡ δὲ χαρὰ οἷον σκίσημα τί ἐστι τῆς ψυχῆς ἐπαγαλ-
λομένης τοῖς κατὰ γνώμην. Ὅθεν καὶ τὰ περὶ τὸ
σῶμα συμπτώματα διενήνοχε. Τοῖς μὲν γὰρ λυπουμέ-
νοις ὑπώχρος καὶ πελιδὸς καὶ κατεψυγμένος ὀδῶχος·
τοῖς δὲ φαιδρυνόμενοις ἐξανθοῦσα καὶ ὑπέρυθρος ἡ
τοῦ σώματος ἔξις, μονοουχὶ πηδῶσης τῆς ψυχῆς,
καὶ προωθυμένης ὕψ' ἠδονῆς εἰς τὸ ἔξω. Πρὸς δὲ
ταῦτα ἐρωτοῦμεν, ὅτι καὶ οἱ θρῆνοι καὶ τὰ δάκρυα τῶν
ἀγίων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἐγίνοντο (87). Ἄει
οὖν ἐνορῶντες τῷ ἀγαπητῷ, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἑαυτοῖς
εὐφροσύνην συναυξῶντες, τὰ περὶ τοὺς ὁμοδούλους
ἑαυτῶν ἰσχυρόμουν· πενθοῦντες τοὺς ἀμαρτάνοντας,
ἐπανορθούμενοί αὐτοὺς διὰ τῶν δακρῦων. Ὡσπερ δὲ
οἱ ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν (88) ἐστῶτες, τοῖς ἐν τῇ θαλάττῃ
βαπτιζόμενοις συμπάσχοντες, οὐ προλενται τὴν οἰκειάν
ἀσφάλειαν ἐν τῇ περὶ τῶν κινδυνευόντων φροντίδι·
οὕτως οὐδὲ οἱ τοῖς ἀμαρτήμασι (89) τῶν πέλας ἐπι-
στυγνάζοντες τὴν οἰκειάν ἀφανίζουσιν εὐφροσύνην. Τὸ
ἐναντίον μὲν οὖν, καὶ μείζονα ποιοῦσιν αὐτὴν, ὑπερ

*A perii pius e terra, et qui recte faciat, in hominibus
non est*³¹; et : *Hei mihi, quia factus sum sicut qui
congregat stipulam in messe*³². Et ut verbo dicam,
perscrutare voces justorum, et sicubi reperias qui
emittat vocem tristiore, nullus dubitabis quin
omnes mundum hunc, et miseram vitam quæ in
eo agitur, deplorent. *Heu mihi, quia incolatus meus
prolongatus est*³³. Nimirum cupit dissolvi, et esse
cum Christo³⁴. Itaque fert ægre hujus incolatus di-
lationem, tanquam quæ impedimento sit gaudio.
Et David quoque reliquit nobis in canticis prolata-
tam de amico suo Jonathan lamentationem, in qua
simul et inimicum suum luit. *Doleo super te, frater
mi, Jonathan*³⁵; et : *Filiæ Israel, super Saul flete*³⁶.
Hunc quidem luget, ut peccato immortuum : Jonathan
vero, ut hominem sibi per totam vitam conjunctis-
simum. Quid autem attinet cætera percensere?
Enimvero Dominus ipse fleuit etiam super Laza-
rum³⁷ et super Jerusalem³⁸. Sed et lugentes ac
fletentes itidem prædicat³⁹.

4. Sed, inquit, ut modo fieri potest, ut hæc
concilientur cum verbis illis, *Semper gaude*⁴⁰. Ne-
que enim lacrymæ et gaudium ex iisdem principiis
ducunt originem. Nam compresso circa cor spiritu,
et angustato, lacrymæ ex improviso casu percus-
siente animam, eamque contrahente, velut ex plaga
quodam oriri consuevere : gaudium vero est ani-
mæ ob res ex sententia succedentes gesticulis qui-
dam quasi saltus. Hinc differunt corporis sympto-
mata. Tristes quidem subpallidam lividamque ac
rigentem habent corporis molem : inest vero efflo-
rescens quædam et subrubra corporis habitudo
lætis et hilaribus, anima tantum non prosiliente et
prorumpente ad exteriora præ voluptate. Verum ad
hæc dicemus, quod lamentationes sanctorum la-
crymæque ex Dei amore proficiscebantur. Itaque ocu-
lis in dilectum semper intentis, ac lætitia majore
sibi inde accedente curabant res conservorum suo-
rum, deflebant ipsos peccantes, eosque per lacrymas
emendabant. Quemadmodum autem qui in littore
stant, dum eorum qui in mari submerguntur com-
miserescunt, securitatem suam non amittunt, ob
hanc suam de periclitantibus sollicitudinem : ita
qui proximorum deflent peccata, suam ipsorum læ-
titiam minime disperduunt. Imo etiam adaugent ip-

³¹ Mich. vii, 2. ³² ibid. 1. ³³ Psal. cxi, 5. ³⁴ Philipp. i, 23. ³⁵ II Reg. i, 26. ³⁶ ibid. 24. ³⁷ Joan. xi, 35. ³⁸ Luc. xix, 41. ³⁹ Matth. v, 5 ; Luc. vi, 21. ⁴⁰ Philipp. iv, 4.

(81) Colb. tertius καὶ ἄλλας, *scrutare tandem om-
nes voces justorum.* Statim editi εὐροις. At sex mss.
εὐρησῇ.
(82) Veteres aliquot libri et editi ἔχει ἀναλῦσαι.
Alii duo εἶχεν ἀναλῦσαι.
(83) Antiqui tres libri ἔχθρὸν αὐτοῦ. Ibidem iidem
inss. ἀλγῶ ἐπὶ σοί. Alii et editi ἐπὶ σέ.
(84) Unus codex Colb. cum Regiis primo et ter-
tio et cum impressis libris *θυγατέρες Ἱερουσαλήμ,
filie Jerusalem.* At Colb. tertius et Reg. secundus
θυγατέρες Ἰσραὴλ, filie Israel; et ita quoque in
Vulgata legitur, et apud LXX. Quicumque autem
ille est, qui primus scripsit Ἱερουσαλήμ, idcirco
lapsus credi potest, quod, cum scriberet, memi-

nerit verborum illorum Luc. xxiii, 28 : *θυγατέρες
Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ. Filie Jerusalem,
nolite flere super me.*
(85) Veteres quatuor libri ἐπὶ Λαζάρου. Infra, ubi
editi habent φασί, in veteribus quinque libris le-
gitur φησί.
(86) Colbertini duo codices ἐκ πηγῆς, *quasi ex
aliquo fonte.* Alii quinque mss. et editi ἐκ πληγῆς,
ex plaga quadam.
(87) Reg. secundus διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἐγί-
νοντο.
(88) Codex unus ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν.
(89) Antiqui tres libri τοῖς ἀμαρτάνουσι. Alii mss.
et editi ἀμαρτήμασι.

sam, gaudio Domini dignati ob effusas pro fratre lacrymas. Quare beati sunt qui flent, beati quoque qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, et ipsimet ridebunt. Risum autem dicit, non strepitum quemdam per genas ab effervescente sanguine editum, sed hilaritatem puram, et omnis tristitiæ exsortem. Quocirca lugere cum lugentibus ⁴⁴ licet per Apostolum, quod hæ lacrymæ velut gaudii æterni semen fiant et fenus. Ascende mihi mente, et conditionem intueri angelorum, an conveniat eis præter gaudium et lætitiā ullus alius status: quippe quia habitus sunt digni, qui astent Deo, ac inenarrabili pulchritudine gloriæ Conditoris nostri perfuantur. Itaque ad hanc vivendi rationem invitans nos Apostolus, semper gaudere nos jussit.

5. Quodsi Dominus lacrymas super Lazarum ²⁹ et super civitatem profudit, illud dicere habemus, ipsum et comedisse et bibisse, nihil alioquin horum indigum: sed modos ac fines quibus necessarii animæ affectus contineantur, tibi reliquisse. Itaque sic etiam lacrymatus est, ut immodicam quæriturum ac luctus amantium ad flendum propensionem, animique eorum demissionem sanaret. Nam si quid aliud, præsertim lacrymæ opus habent inoderamine rationis: quibusnam illacrymetur, et quantum, et quando, et quomodo par fuerit. Quod enim citra ullam animi commotionem, sed ad erudiendos nos lacrymatus est Dominus, perspectum est ac manifestum ex illo: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum*⁴⁵. Quis nostrum deslet amicum dormientem, quem aliquanto post sperat expergefatum iri? *Lazare, veni foras*⁴⁶. Jam mortuus revocabatur ad vitam: jam alligatus ambulabat. Inest miraculum in miraculo. Pedes ligabantur institis, nec tamen a motu prohibebatur. Etenim aderat vis quædam obice major. Quomodo igitur Dominus, qui erat talia factururus, casum illum lacrymis dignum judicasset? At non palam est ipsum infirmitatem nostram undique suffulcentem, eas affectiones quæ inevitabiles sunt et necessariae, intra modos quosdam ac terminos continuisse? Apathiam quidem vitavit tanquam quiddam ferinum: noluit tamen mœrori ac tristitiæ deditus esse, ac multum lacrymari, quod hoc illiberale esset et ignavum. Quamobrem amico deflendo ostendit communionem humanæ naturæ; simulque nos ab excessu in utramque partem liberavit, neque nos mollius frangi adversis, neque inter molestias sensus esse expertes permittens. Quemadmodum igitur Dominus solidis cibis digestis famem sustinuit, sitimque admisit, humore corporis consumpto, et

⁴⁴ Rom. xii, 15. ⁴⁵ Joan. xi, 11 ⁴⁶ ibid. 45

(90) Reg. secundus χαρᾶς τῶν δικαίων, effecti aigni gaudio justorum. Nec ita multo post quinque mss. γελᾶσονται. Subinde duo mss. κλαίειν δὲ μετὰ.

(91) Antiqui novem libri ἀνάβα μοι. Editi ἀνάβατέ μοι, corrupte. Haud longe Reg. secundus παραστάναι Θεῷ. Subinde duo mss. ἡμᾶς διετάξατο.

(92) Vulg. ἐπὶ τισί. Emendatio obvia. Edit.

ἡμῶν εἰς τὸν ἀδελφὸν δακρῶν τῆς χαρᾶς τοῦ Κυρίου (90) καταξιούμενοι. Διὰ τοῦτο μακάριοι οἱ κλαίοντες, καὶ μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται, καὶ αὐτοὶ γελᾶσουσι. Γέλῳτα δὲ λέγει οὐ τὸν διὰ τῶν παρειῶν ἐκπίπτοντα ψόφον ἐν τῷ αἵματι ἀναθρασμῷ, ἀλλὰ τὴν ἀκρατον καὶ ἀμιγῆ παντὸς σκυθρωποῦ ἰλαρότητα. Κλαίειν οὖν μετὰ κλαίωντων συγχωρεῖ ὁ Ἀπόστολος, ἐπειδὴ τὸ δάκρυον τοῦτο οἰονεῖ σπέρμα καὶ δάνεισμα γίνεται τῆς αἰωνίου χαρᾶς. Ἀνάβα μοι (91) τῆ διανοίᾳ, καὶ θέασαι τὴν ἀγγελικὴν κατάστασιν, εἰ ἄλλη τις αὐτοῖς πρέπει κατάστασις, πλήν τοῦ χαίρειν καὶ διευθυμεῖσθαι ὅτι ἡξίωνται παρστάναι Θεῷ, καὶ ἀπολαύειν τοῦ ἀποβόρητου κάλλους τῆς δόξης τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς. Πρὸς ἐκεῖνον οὖν τὸν βίον παρορμῶν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος, πάντοτε χαίρειν ἡμῖν διετάξατο.

5. Ἄλλὰ μὴν πρὸς γε τὸ δακρῶσαι τὸν Κύριον ἐπὶ Λαζάρῳ καὶ ἐπὶ τῇ πόλει ἐκεῖνο εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι καὶ ἔφαγε, καὶ ἔπιεν, οὐκ αὐτὸς τούτων δεόμενος, ἀλλὰ σοι μέτρα καὶ ὅρου τῶν ἀναγκαίων τῆς ψυχῆς παθημάτων καταλιμπάνων. Οὕτω γοῦν καὶ ἐδάκρυσε, τῶν ὀδυρτικῶν καὶ φιλοθρήνων τὸ ἄγαν περιπαθὲς καὶ ταπεινὸν ἐπανορθούμενος. Εἰ γάρ τι ἄλλο, καὶ τὸ δακρῶσαι τῆς ἐκ τοῦ λόγου συμμετρίας προσδεῖται· ἐπὶ τισί (92) γίνεσθαι, καὶ ἐπὶ πόσον, καὶ πότε, καὶ ὅπως προσήκειν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐμπαθὲς ἦν τὸ δάκρυον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ διδασκαλικόν, ἐκείθεν δῆλον· *Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοιμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν*. Τίς ἡμῶν (93) κοιμώμενον ὀδύρεται φίλον, ὃν μικρὸν ὕστερον προσδοκᾷ διυπνίζειν; *Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*. Καὶ ὁ νεκρὸς ἐξωποιεῖτο· καὶ ὁ δεδεμένος περιεπάτει. Θαύμα ἐν θαύματι· κειραῖς δεδέσθαι τοὺς πόδας, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν κίνησιν. Μείζων γὰρ ἦν τὸ ἐνισχύον (94) τοῦ ἐμποδίζοντος. Πῶς οὖν ὁ τοιαῦτα ἐνεργεῖν μέλλων δακρῶν ἄξιον τὸ συμβᾶν ἔκριεν; Ἡ δῆλον, ὅτι, πανταχόθεν τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν ὑπερείδων, μέτροις τισὶ καὶ ὅροις τὰ ἀναγκαῖα περιέλαβε πάθη; τὸ μὲν ἀσυμπαθὲς ὡς θηριώδες ἐκκλίτων, τὸ δὲ φιλόλυπον καὶ πολυθρήνον (95) ὡς ἀγενὲς παραϊτούμενος. Διόπερ, ἐπιδακρῶσας τῷ φίλῳ, αὐτὸς τε τὴν κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἐπεδείξατο, καὶ ἡμᾶς τῶν ἐφ' ἑκάτερα ὑπερβολῶν ἴσχυθῆναι· μῆτε καταμαλακίζεσθαι πρὸς τὰ πάθη, μῆτε ἀναισθητῶς ἔχειν τῶν λυπηρῶν ἐπιτρέπων. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πείναν ὁ Κύριος, τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν δίψαν προσήκατο, τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐκοπίασε, τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὀδοιπορίας ὑπερταθέντων· οὐ τῆς θεότητος τῷ καμᾶτῳ δαμαζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου· οὕτω καὶ τὸ δάκρυον προσήκατο, τὸ φυ-

(93) Veteres quinque libri τίς ἡμῶν. Editi ὁ μῶν.

(94) Legitur in quatuor mss. τὸ ἐνισχύον, in editis vero et in aliis duobus mss ἴσχυον. Mox veteres quinque libri τοιαῦτα ἐνεργεῖν.

(95) Unus codex Colb. τὸ φιλόπονον καὶ πολυθρήνον, male. Statim tres mss. τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Editi et alii mss. τῆς ἀνθρωπείας.

σικόν τῆ σαρκί ἐπιγίνεσθαι σύμπωμα συγχωρῶν. Ὅπερ συμβαίνει, ὅταν τὰ (96) κοίλα τοῦ ἐγκεφάλου, τῶν ἐκ τῆς λύπης ἀναθυμιάσεων πληρωθέντα, οἷον δι' ὀφθαλμῶν τικῶν τῶν κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς πόρων τοῦ ὕγρου τὸ βάρος ἀποσκευάζεται. Ὅθεν ἤχοι τινες, καὶ λιγγοί, καὶ σκοτώσεις ἐπὶ ταῖς ἀδοκῆτοις τῶν λυπηρῶν ἀκοαῖς ἐγγίνονται, περιδουμένης τῆς κεφαλῆς ὑπὸ τῶν ἀτμῶν (97), οὗς ἢ ἐπὶ τὸ βάθος τοῦ θερμοῦ συστολὴ ἀναπέμπει. Εἶτα, οἶμαι, ὡσπερ τὸ νέφος εἰς ψεκάδα, οὕτως τὸ πάχος (98) τῶν ἀτμῶν εἰς δάκρυον διαλύεται. Ἐνθεν καὶ ἡδονῆ τίς ἐστι τοῖς λυπουμένοις περὶ τὸν θρήνον, λαυθάνοντως διὰ τοῦ κλαίειν κενουμένου αὐτοῖς τοῦ βαρύνοντος. Συνίστησι δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀληθές ἢ πείρα τῶν γινομένων. Πολλοὺς γὰρ ἐγνωμεν ἐν συμφοραῖς ἀνηκέστοις ἀποστάζει τὸ δάκρυον βιαίως ἐγκαρτερήσαντας· εἶτα τοὺς μὲν εἰς ἀνήκεστα ἐμπεσόντας πάθη, ἀποπληξίας ἢ παραλύσεις, τοὺς δὲ, καὶ παντελῶς ἀποψύξαντας, ὡσπερ ἐρείσματος ἀσθενοῦς (99), τῆς δυνάμεως αὐτῶν τῷ βάρει τῆς λύπης ὑποκλασθείστη. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς ἐλογδῆς ὄρα ὑπάρχει, ὑπὸ τοῦ οἰκείου αὐτῆν καπνοῦ καταπνίγεσθαι, μὴ ὑπεξίοντος, ἀλλὰ περὶ αὐτῆν εἰλουμένου, τοῦτο φασὶ καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομοῦσης τὸ ζῶον δυνάμεως γίνεσθαι· ἀπομαραινέσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ὀδυνῶν, καὶ κατασθένυσθαι, μηδεμιᾶς γινομένης ἐπὶ τὸ ἐξω διαπνοῆς.

quam fumus proprius si non exeat, sed circumvolvatur, suffocat, id etiam in facultate qua animal constituitur, fieri dicunt, nimirum extabescere illam et extinguere præ doloribus, si nullus sibi exitus ad exteriora aperiat.

6. Μὴ τοίνυν εἰς συνηγορίαν τοῦ οἰκείου πάθους τὸ Κυρίου προβαλλέσθωσαν (1) δάκρυον οἱ φιλόλυποι. Ὡς γὰρ ἡ βρώσις, ἣν ὁ Κύριος ἔφαγεν, οὐκ ἔστιν ἡδυπαθείας ἡμῖν ἀφορμὴ, τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, ἐγκρατείας καὶ αὐταρκειας ὄρος ὁ ἀνωτάτω· οὕτω καὶ τὸ δάκρυον οὐκ ἔστι νομοθεσία πρὸς τὸ θρηνεῖν, ἀλλὰ μέτρον εὐσημονέστατον ἐκτεθὲν, καὶ κανὼν ἀκριβής, καθ' ὃν προσήκει σεμνῶς καὶ εὐσημονῶς τοῖς τῆς φύσεως ὅροις ἐμμένοντας διαφέρειν τὰ λυπηρά. Οὕτε οὖν γυναιξίν, οὕτε ἀνδράσιν ἐπιτέτραπται (2) τὸ φιλοπενθῆς καὶ πολύδρακτο, ἀλλ' ὅσον ἐπιστυγνάται τοῖς λυπηροῖς καὶ μικρὸν τι δάκρυον ἀποστάζει, καὶ τοῦτο ἡσυχῇ, μὴ ἀναβρυχώμενον μηδὲ ὀλολύζοντα, μηδὲ καταρρήγνυντα χιτῶνα, ἢ κόνιν καταχεόμενον, μηδ' ἄλλο τι τοιοῦτον ἀσχημονοῦντα τῶν ἐπιτηδευομένων παρὰ τῶν ἀπαιδεύτως ἐχόντων πρὸς τὰ οὐράνια (3). Δεῖ γὰρ τὸν κεκαθαρισμένον τῷ θεῷ διδασκαλίῳ, οἷον ὄχρωρῷ τινι τειχίῳ τῷ ὀρθῷ λόγῳ πεφράχθαι, καὶ ἀνδρείως καὶ καρτερῶς τὰς τῶν τοιαύτων παθῶν προσβολὰς ἀπαμύνασθαι (4)· καὶ μὴ καθάπερ εἰς τι χω-

A defatigatus est ex itinere⁴⁷, musculis ac nervis plus æquo distentis, non succumbente labori divinitate, sed corpore quæ ipsius naturam comitari solent suscipiente : hunc ad modum admisit quoque lacrymas, carni sinens accidere quod ei erat naturale. Hoc autem contingit tum cum cerebri cava, excitatis a tristitia vaporibus referta, per oculorum meatus velut per quosdam canales humoris onus egerunt. Quamobrem cum res graves ac molestæ præter expectationem audiuntur, fit tinnitus quidam, vertigoque, et oculorum caligo : siquidem ob vapores quos calor in interiora contractus sursum emittit, vacillat caput et circumagitur. Deinde, mea quidem sententia, quemadmodum nubes in guttas, sic crassæ vaporum partes resolvuntur in lacrymas.

B Hinc etiam voluptas quædam inter lugendum³⁰ accedit mœrentibus, quia quod ipsos aggravabat, id latenter per ploratum ejectatur. Horum autem verborum veritatem stabilit ipsa rerum experientia. Novimus namque multos in gravissimis adversitatibus sibi per vim a lacrymis temperasse, quorum alii posthac in immedicabiles morbos incidunt, in apoplexiam paralyticamque; alii vero omnino supremum diem obierunt, quod eorum vires, quasi debili quodam fulcro destitutæ, pondere tristitiæ frangerentur. Nam quod videre in flamma licet,

C 6. Qui igitur tristitiæ dediti sunt, ne in suæ infirmitatis patrocinium Domini lacrymas opponant. Ut enim cibus, quo Dominus vescebatur, voluptatis nobis occasio non est, imo vero temperantiæ atque frugalitatis suprema regula est et forma : ita quoque lacrymæ non sunt nobis vice legis, qua lugere teneamur : sed convenientissima quædam mensura norma que accurata in his nobis proposita est, juxta quam par fuerit intra naturæ terminos graviter et honeste permanere, et tristitia perferre. Itaque neque mulieribus neque viris lacrymarum studium aut copia permissa sunt, sed tantum, quantum fas est afflicti de adversis, et parum lacrymari; idque tacite sine fremitibus, sine ejulatus, adeo ut vestem scindat nemo, nec cinerem inspergat; nec aliud quidquam eorum indecore agat, quæ facere solent rerum cœlestium imperiti. Oportet enim eum qui divina doctrina purgatus est, recta ratione, velut firmo quodam muro, obseptum esse, et talium affectionum assultus viriliter ac strenue propulsare.

⁴⁷ Joan. iv, 6.

(96) Ita antiqui quatuor libri. Editi ὅτε τὰ.

(97) Reg. secundus ἀπὸ τῶν ἀτμῶν. Nec ita multo infra unus codex Colb. οἶμαι, ἦτι, ὡσπερ.

(98) Antiqui tres libri οὕτως τὸ παχύ.

(99) Unus codex Reg. et Colb. primus ὡσπερ ἐρείσμα τὸ ἀσθενές. Alii mss. et editi ὡσπερ ἐρείσματος ἀσθενοῦς.

(1) Reg. primus τὸ τοῦ Χριστοῦ προβαλλέσθωσαν. Colb. tertius προσβαλλέσθωσαν.

(2) Antiqui sex libri ἐπιτέτραπται. Editi ἐπιτρέ-

πεται. Colb. primus ἐπιτέτακται. Statim tres mss. μὴ ἀναβρυχώμενον. Editi et mss. nonnulli ἀναβρυχώμενον. Nec ita multo inferius sex mss. καταρρήγνυντα χιτῶνα. Editi et unus ms. Reg. καταρρήγνυμενον.

(3) Reg. primus πρὸς τὰ οὐράνια. Alii mss. et editi πρὸς τὰ ἀνθρώπινα, ab imperitis rerum humanarum. Mox tres mss. θεῶν διδασκαλίῳ.

(4) Veteres aliquot libri ἀπαμύνασθαι. Reg. secundus ἀμύνασθαι. Mox Colb. primus εἰς τι χόρον.

non in humili ac molli anima quasi in loco declivi affluentem ullam affectuum turbam suscipere. Et enim animi est ignavi, nullumque ex reposita in Deo spe robur habentis, frangi admodum, et adversis succumbere. Quemadmodum enim in lignis teneioribus gignuntur vermes, sic tristitia in molliore hominum indole innascitur. Numnam erat Job corde adamantino? num compacta ei erant ex saxo viscera? Ceciderunt ei decem liberi in brevi temporis momento, una plaga obtriti, in domo jucunditatis, in tempore deliciarum, decutiente in eos domum diabolo. Vidit mensam sanguine immistam, vidit liberos diverso quidem tempore natos, sed unum communemque sortitos vitæ exitum. Non ejulavit, non comam evellit, non emisit vocem ullam degenerem, sed celebrem illam et ab omnibus decantatam gratiarum actionem protulit: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita et factum est; sit nomen Domini benedictum*⁴⁸. Num homo ille erat expers affectionum? At quomodo? cum ipse de se dicat: *Ego flevi super omni afflicto*⁴⁹. Estne his dicendis mentitus? Imo vero præter cæteras virtutes veritas veracem eum quoque fuisse declarat his verbis: *Homo enim, inquit, inculpatus, justus, pius, verax*⁵⁰. Tu vero cantilenis quibusdam ad mæstitiam compositis ad flendum abuteris, studesque animam tuam **31** modulis lugubribus absumere; et quemadmodum peculiaris sunt tragœdis fictio et apparatus, quocum theatra ascendunt; ita existimas habitum etiam convenire lugenti, vestem atram, comam squalidam, tenebras in domo, sordes, pulverem, denique lugubrem cantum, quo mæroris vulnus semper recens in animo servetur. Sinas hæc faciant qui spem non habent⁵¹. Tu vero de iis qui in Christo obdormierunt⁵², edoctus es: *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*⁵³. Quid igitur lugens hominem, ad mutandum habitum adeuntem? Neque te ipse lugeras, quasi sis in hac vita patrono orba-

ρίων ὑποκαθήμενον, τῷ ταπεινῷ καὶ ὑπέκοντι τῆς ψυχῆς, τὸν τῶν παθῶν ἔχλον ἐπιβρέοντα δέχεσθαι. Ἀνάνδρου γὰρ ψυχῆς, καὶ οὐδένα τόνον ἐκ τῆς ἐπὶ θεὸν ἐλπίδος ἐχούσης, τὸ σφοδρῶς καταρρήγνυσθαι καὶ ὑποπίπτειν τοῖς λυπηραῖς. Ὅσπερ γὰρ οἱ σώλιγες τοῖς ἀπαλωτέροις τῶν ξύλων ἐντίκτονται μάλιστα, οὕτως αἱ λύπαι τοῖς μαλακωτέροις ἦθει τῶν ἀνθρώπων ἐμφύονται. Μὴ γὰρ ἀδαμάντινος ἦν ὁ Ἰὼβ τὴν καρδίαν (5); μὴ γὰρ ἐκ λίθου ἦν αὐτῷ πεποιημένα τὰ σπλάγχνα; Ἐπεσον αὐτῷ δέκα παῖδες ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ, μιᾷ πληγῇ συντριβέντες ἐν τῷ οἴκῳ τῆς θυμηθίας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀπολαύσεως, ἐπικατασείσαντος αὐτοῖς τοῦ διαβόλου τὸ οἶκημα. Ἐίδε τράπεζαν αἵματι μεμιγμένην· εἶδε παῖδας διαφόρως μὲν κατὰ τὸν χρόνον ἀποτεχθέντας (6), κοινῇ δὲ ὑπελθόντας τοῦ βίου τὸ τέλος. Οὐκ ἤμωξεν, οὐ κατετίλατο κόμην, οὐκ ἀφῆκε τιφᾶφωνην ἀγενῆ, ἀλλὰ τὴν αἰδοῖμιον ἐκέλεην καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνυμνουμένην εὐχαριστίαν ἀπεφθέξατο (7)· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξε, οὕτως καὶ ἐγένετο· εἶη τὸ δρομα Κυρίου εὐλογημένον. Μὴ ἀσυμπαθὴς ὁ ἀνθρώπος; Καὶ πῶς; ὅς γε περὶ ἑαυτοῦ λέγει· Ἐγὼ ἔκλαυσα ἐπὶ παντὶ θλιεμένῳ (8). Ἄλλ' ἄρα μὴ ἐψεύδετο ταῦτα λέγων; Καὶ μὴν μαρτυρεῖ αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ὅτι πρὸς ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς καὶ ἀληθινὸς ἦν· Ἀνθρώπος γὰρ, φησὶν, ἀμειπτος, δίκαιος, θεοσεβής, ἀληθινός (9). Σὺ δὲ ὡδαῖς τισι· πρὸς τὸ κατηφές πεποιημέναις παραθρηνεῖς, καὶ μέλει γοεροῖς ἐκτίχῃς σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιτηδεύεις· καὶ ὡσπερ τῶν τραγηδῶν Ἰβιδὸς ἐστὶ· τὸ ἀνάπλασμα καὶ ἡ σκευὴ (10) μεθ' ἧς τὰ θέατρα καταλαμβάνουσιν· οὕτως οἱ ἐπὶ προσήκειν καὶ τῷ πενθοῦντι πρέπον εἶναι· σχῆμα, μέλαν ἱμάτιον, καὶ αὐχμηρὰν κόμην, καὶ σκότος ἐν οἰκίᾳ, καὶ ῥύπον, καὶ κόνιν, καὶ μέλος στυγνόν, αἶμα νεαρὸν τῆς λύπης τὸ τραῦμα τῆ ψυχῆ διασῶζον (11). Κατάλιπε ταῦτα ποιεῖν τοῖς μὴ ἔχουσιν ἐλπίδα. Σὺ δὲ ἐδιδάχθης περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κοιμηθέντων, ὅτι *σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει* (12)· *σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται*

⁴⁸ Job 1, 21. ⁴⁹ Job xxx, 25. ⁵⁰ Job 1, 4. ⁵¹ I Thess. iv, 12. ⁵² Apoc. xiv, 13. ⁵³ I Cor. xv, 42-44.

Et ne ignorarem quid significet χόριον, ejus vocis declaratio manu recentiore posita est in ora libri hoc modo, τὸ κάλυμμα τὸ συγγεννώμενον ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ βρέφους, tegumentum profectum ex ventre infantis. Sed hanc notam ad rem non pertinere constat, cum hic de χορίῳ, non de χορίῳ agatur.

(5) Codex Combef. ὁ Ἰὼβ τὴν καρτερίαν, depravate. Mox Regii primus et tertius, et alii duo Colbertini, ἔπεσον αὐτῷ. Editi et unus ms. ἔπεσον αὐτοῦ. Alius codex ἔπεσαν.

(6) Codex unus χρόνον τεχθέντας. Ibidem Colb. tertius κοινῇ δὲ ὑπεξελθόντας.

(7) Regius tertius ἐφθέξατο. Statim Colb. tertius Κύριος ἀφείλατο. Nec ita multo post octo mss. περὶ ἑαυτοῦ. Editi αὐτοῦ.

(8) Veteres quatuor libri παντὶ ἀνθρώπῳ θλιεμένῳ. Editi et alii duo mss. simpliciter παντὶ θλιεμένῳ. Ibidem duo mss. Ἀλλὰ γε μὴ.

(9) Antiqui tres libri ἀληθινός, ὁσιός, verax, sanctus. Sed vox ὁσιός in aliis mss., et in editis non

invenitur. Haud longe codices Combelsiani παραθρηνεῖν. Alii tres mss. καταθρηνεῖν. Alii duo et editi uti in contextu legi potest.

(10) Ubi in editis legitur ἡ σκευὴ, ibi ex veteribus quinque libris edendum curavimus ἡ σκευή. Aliquanto infra editi στυγνόν καὶ αἶμα. Sed cum vocula καὶ in mss. non reperitur, eam delevimus. Ibidem tres mss. τῆς ψυχῆς. Alii mss. et editi τῆ ψυχῆ, recte.

(11) Διασῶζον. Multo melius apud Symeonem Logothetam, serm. 12, pag. 544, διασῶζοντι, mæroris vulnus semper recens in animo servantis. ΜΑΡΑΝ.

(12) Editi ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται, etc. *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*. Sed totum illud, *σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ*, deest et in nostris octo mss., et in editione Basileensi. Basilio concionanti, an librariis scribentibus exciderint hæc verba, dici certo posse non puto: mihi tamen nescio quomodo verisimilius sit, ea Basilio potius quam tot simul

σώμα πνευματικόν. Τί οὖν κλαίεις (13) τὸν ἐξελ-
 λίστα μεταμφιάσασθαι; Μῆτε σεαυτὸν θρήνηι ὡς
 βοῦθου τινος πρὸς τὸν βίον στερούμενος· Ἄραθὸν
 γάρ, φησὶν, ἐλλίξειν ἐπὶ Κύριον, ἢ ἐλλίξειν ἐπ’
 ἄνθρωπον. Μῆτε ἐκεῖνον ὀδύρου, ὡς δεινὰ πεπονθότα.
 Μικρὸν γάρ ὕστερον ἢ ἐξ οὐρανῶν σάλπιγξ αὐτὸν
 διαπνίσει (14), καὶ ἔψει αὐτὸν παριστάμενον τῷ βή-
 ματι τοῦ Χριστοῦ. Ἄφες οὖν ταῦτας τὰς ταπεινάς
 καὶ ἀπαιδεύτους φωνάς. Οἱ μοι τῶν ἀπροσοκλήτων
 γακῶν· καὶ τό· Τίς δ’ ἂν ταῦτα ᾤθη γενέσθαι;
 καὶ, Πότε (15) δ’ ἂν προσεδόκησα γῆ κατακρῦψειν
 τὴν φιλότατην ἐμοὶ κεφαλὴν; Ταῦτα γάρ κἀν ἐτέρου
 λέγοντος ἀκούωμεν, ἐρυθρίῃν ἡμᾶς προσήκε τοὺς ἐκ
 τε τῆς μνήμης τῶν παρελθόντων καὶ ἐκ τῆς τῶν
 διαγμένων

7. Οὕτε οὖν ἄωρῖαι θανάτου, οὔτε ἄλλαι τινὲς δυσ-
 κληρίαι ἀδοκῆτως ἐμπεσοῦσαι (16), ἐκπλήθουσιν ἡμᾶς
 ποτε τοὺς παιδαγωγούμενους τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας.
 Οἶον, παῖς μοι ἦν νεανίας, μόνος τοῦ βίου διάδοχος,
 παραμύθιον γήρως, ἐγκαλλώπισμα γένους, ἄνθος τῶν
 ἐμυλίκων, στήριγμα τῆς οἰκίας, αὐτὸ τῆς ἡλικίας
 ἦγε τὸ χαριέστατον· οὗτος ἀνάρπαστος οἴχεται· καὶ
 γῆ καὶ κόνις γέγονεν, ὁ πρὸ βραχέως ἤδῳ μὲν ἀκου-
 σμα φθιγγόμενος, ἤδιστον δὲ θέαμα ὦν (17) τοῖς τοῦ
 γενήσαντος ὀφθαλμοῖς. Τί οὖν ποιήσομαι; Καταρρή-
 ξομαι τὴν ἐσθῆτα, καὶ καταδέξομαι κυλινοῦσθαι
 χαμαί, καὶ ποτιᾶσθαι, καὶ δυσανασχετεῖν, καὶ δει-
 κνύειν ἐμαυτὸν τοῖς παροῦσιν οἰοεὶ παῖδά τινα ὑπὸ
 πληγῶν ἐκδοῦντα καὶ ἀποσπαίροντα (18); Ἡ τῷ ἀνγ-
 καίῳ τῶν γινομένων προσέχων, ὅτι ἀπαραίτητος ὁ
 τοῦ θανάτου νόμος, καὶ διὰ πάσης ὁμοίως ἡλικίας
 χωρῶν, καὶ πάντα ἐφεξῆς τὰ σύνθετα διαλύων, οὐ
 ξενισθήσομαι τῷ συμβάντι; οὐδ’ ἀνατραπήσομαι τὸν
 νόον ὡς ὑπὸ πληγῆς ἀπροσοκλήτου καταβράχθεις,
 πάλαι προπαιδευμένος, ὅτι, θνητὸς ὦν (19), θνητὸν
 εἶχον τὸν παῖδα, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέ-
 θαιον, οὐδὲ εἰς τὸ παντελὲς παραμένειν τοῖς κτησα-
 μένοις πέφυκεν; Ἀλλὰ καὶ πόλεις μεγάλαι καὶ πε-
 ριφανεῖς (20) τῆ τε τῶν κατασκευασμάτων λαμπρό-
 τητι, καὶ τῆ δυνάμει τῶν ἐνοικούντων, καὶ τῆ λοιπῇ
 κατὰ τε τὴν χώραν καὶ τὴν ἀγορὰν εὐθηνίᾳ διαπρέ-
 πουςαι, ἐν ἐρείπιοις νῦν μόνοις τῆς παλαιᾶς σεμνό-
 τητος τὰ σύμβολα φέρουσι (21). Καὶ πλοῖον, πολλάκις
 ἐκ θαλάττης διασωθὲν, καὶ μυριάκις μὲν ταχυναυ-
 τήσαν, μυρίον δὲ φόρτον τοῖς ἐμπορευομένοις διακο-
 μίσαν, μιᾶ προσβολῇ πνεύματος ἠφανίσθη. Στρατό-
 πεδα δὲ κρατήσαντα μάχαις (22) πολλάκις τῶν ἐναν-

tus : Bonum est enim, inquit, sperare in Domino,
 quam sperare in homine²³. Neque illum defleas uti
 male ac dure acceptum. Nam clangens e caelo tuba
 hunc paulo post expergefaiet, ac videbis ipsum
 Christi astantem tribunali. Mitte igitur humiles illas
 ac insulsas voces : Heu mala inexpectata ; rursus .
 Quis hæc eventura fuisse putasset ? item : Quando-
 nam exspectassem charissimum mihi caput obte-
 gendum humo fuisse ? Etenim si alter, nobis au-
 dientibus, hæc proferat, par fuerit nos erubescere,
 qui tum ex memoria præteritorum, tum ex præsen-
 tium experientia, has naturæ ærunnas inevitabiles
 esse didicimus.

παρόντων πείρας τὰ ἀναγκαῖα τῆς φύσεως πάθη δεδι-

7. Itaque neque intempestivæ mortes, neque aliæ
 ullæ calamitates inopinatæ, nos unquam constern-
 nabunt, si pietatis doctrina imbuamur. Exempli
 gratia, filius mihi erat adolescens, bonorum meo-
 rum hæres unicus, solamen senectutis, generis or-
 namentum, flos æqualium, familiæ columen, ea
 erat ætate, quæ longe est gratissima; ille ipse in-
 teriit abreptus : terra et pulvis factus est, qui
 paulo ante jucunda auditu proferens, gratissimum
 genitoris sui oculis spectaculum erat. Quid igitur
 faciam ? Scindam vestem ? lubens volutabor humi,
 et conquerar, et indignabor, et astantibus exhibe-
 bo meipsum velut puerum, qui ob acceptas pla-
 gas clamitat ac subsilit ? Imo eorum quæ accidunt
 necessitatem diligenter considerans, mortis scilicet
 legem vitari non posse, eam per omnes pariter
 ætates grassari, ac composita omnia suo quæque
 ordine dissolvi, num casibus his tanquam novis
 perturbabor ? Num de mente dejiciar velut plaga
 inexpectata percussus, qui jam pridem didicerim
 mihi mortali mortalem filium esse, nec quidquam
 humanum reperiri, quod stabile sit, aut quod a
 possessoribus suis perpetuo servari soleat ? Quin
 et urbes amplissimæ, eæque tum ædificiorum ele-
 gantia, tum civium potestate celebres, itemque
 reliqua et regionis et fori opulencia conspicuæ,
 32 nunc in solis ruderibus dignitatis antiquæ præ-
 ferunt insignia. Atque navis plerumque e mari ser-
 vata, post peractam sexcenties celerem navigatio-
 nem, et post advectas negotiatoribus innumeratas
 mercés, uno venti impetu evanuit e conspectu.
 Exercitus quoque, qui in præliis sepe hostes de-

²³ Psal. cxvii, 9.

librariis excidisse. Nec valde admodum duobus, quin ipsa ex suis Bibliis in editione Parisiensi addiderint typographi.

- (13) Veteres quinque libri Τί οὖν δακρυεῖς. Paulo post Reg. secundus βίον στερούμενον.
- (14) Antiqui duo libri αὐτὸν ἐξπνίσει.
- (15) Reg. primus καὶ τό, Τίς διανοήθη ταῦτα γενέσθαι καὶ τό, Πότε. Nec ita multo post. Reg. secundus λέγοντος ἠκούωμεν.
- (16) Regii duo mss. ἀδοκῆτως ἐπιπεσοῦσαι. Aliquam post duo mss. μόνος τοῦ γένους διάδοχος.
- (17) Ita antiqui duo libri. Vox ὦν aberat a vulgatis. Statim editi ποιήσω. At quinque mss. ποιήσω-

- μαί. Alii duo ποιήσωμεν.
- (18) Unus codex Combef. et Reg. primus ἐκδοῦντα καὶ ἀποσπαίροντα. Statim duo mss. γινομένων προσχῶν.
- (19) Reg. primus πάλαι προπαιδευόμενος, ὅτι, θνητὸς ὦν ἐγώ. Aliquanto infra, ubi in editis corrupte legitur τοῖς κτημένοις, ibi in novem mss. emendate scriptum invenimus τοῖς κτησαμένοις.
- (20) Antiqui tres libri μεγάλοι καὶ ἐπιφανεῖς.
- (21) Unus codex Colb. σύμβολα φαίνουσι.
- (22) Veteres quatuor libri κρατήσαντα μάχης. Alii duo et editi μάχαις. Reg. secundus μάχη.

vicerant, mutata secunda fortuna, spectaculum miserabile facti sunt et fabula. Ad hæc gentes integræ ac insulæ, potentia non mediocri comparata, erectis terra marique multis tropæis, congestis ex exuviis opibus multis, aut assumptæ sunt tempore, aut in captivitatem redactæ, servitute libertatem mutarunt. Et in summa, quodcumque maximorum et intolerabilium malorum possis in medium proferre, nullius non exempla habet acta jam ætas. Quemadmodum igitur libræ momenti discernimus pondera, et auri discrimen ex coticulæ affrictu exploramus: ita si statutos nobis a Domino fines ac modos repetamus memoria, nusquam prudentiæ ac moderationis terminos excedemus. Ergo si quando tibi aliquid contigerit adversi, maxime cum mentem jam probe instructam habeas, ne turberis: deinde vero, præsentia facias leviora spe futurorum. Ut enim ii, quibus oculi infirmi sunt, obtutus suos a rebus nimis fulgidis deflectunt, eosque florum et herbarum recreant conspectu: ita quoque non debet anima semper sibi res tristes ponere ob oculos, nec jugiter in præsentibus ærumnis defigi, sed bona vera speculari. Ita futurum est, ut continuo gaudio afficiare, si semper vita tua referatur ad Deum, si spes remunerationis ærumnas vitæ leniat ac sublevet. Accepisti contumeliam? sed ad gloriam quæ tibi per patientiam in cælis servatur, respice. Fecisti damnum? At divitias cœlestes, et thesaurum quem tute tibi per bona opera reposuisti, intentis oculis contuere. Ejectus a patria es? At patriam habes cœlestem Jerusalem. Orbatu es filio? At habes angelos, quibuscum circa Dei thronum tripudiabis, atque lætitiæ sempiterna fruire. Itaque si hoc modo præsentibus ærumnis futura bona opposueris, hanc animi hilaritatem tranquillitatemque ad quam Apostoli præceptum nos hortatur, conciliabis tibi metipsi. Neque vero immodicum gaudium animæ tuæ pariant læti ac fausti rerum humanarum successus: neque ullæ res tristes et adversæ præ tristitia atque contractione eam de læto suo ac sublimes statu deturbent. Nisi enim ea quæ ad vitam spectant, sic prius fueris edoctus, nunquam acturus es placidam ac tranquillam vitam. Sed facile id assequere, si præceptum quo ad semper gaudendum invitatis, familiare habeas atque contubernale. Sic enim, amandatis carnis molestiis, colliges gaudia animi: sic rerum præsentium sensu superior factus ad æternorum bonorum spem mentem tuam intendes, quorum vel sola cognitio potest animam gau-

(23) Antiqui duo libri καταναλώθησαν. Editi et alii mss. καταναλώθησαν.

(24) Editio Paris. et unus codex Reg. τῷ φίλῳ. Editio Basil. et septem mss. τῇ λίθῳ.

(25) Editi εὐτρεπισμένῳ. At mss. προετρεπισμένῳ, vel προητρεπισμένῳ.

(26) Antiqui sex libri βίος σοι ἀεί. Alius codex βίος σου. Editi βίος ἀεί. Mox Reg. secundus τῆς ἀναπαδόσεως.

τίων, περιτραπίστis αὐτοῖς τῆς εὐτρεπίας, ἐλεεινὸν θέαμα καὶ διήγημα γέγονεν. Ἔθνη δὲ ὅλα καὶ νῆσοι ἐπὶ μέγα δυνάμειος προελθοῦσαι, καὶ πολλὰ μὲν κατὰ γῆν, πολλὰ δὲ κατὰ θάλασσαν ἐγείρασαι τρόπαια, πολὺν δὲ πλοῦτον ἐκ λαφύρων ἀθροίσασαι, ἢ χρόνῳ καταναλώθησαν (23), ἢ ἀχιμάλωτοι γενόμεναι, δουλείαν τῆς ἐλευθερίας ἠλλάξαντο. Καὶ ὅλως, ὅπερ ἂν εἴτης τῶν μεγίστων καὶ ἀφορητῶν κακῶν, ἤδη προλαθῶν ὁ βίος ἔχει τὰ ὑποδείγματα. Ὡςπερ οὖν τὰ βάρη ταῖς ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ ῥοπαῖς διακρίνομεν, καὶ τοῦ χρυσοῦ τὴν διαφορὰν τῇ λίθῳ (24) προστρύβοντες δοκιμάζομεν· οὕτω πρὸς τὰ ἐκτεθένητα ἡμῖν παρὰ τοῦ Κυρίου μέτρα τὴν μνήμην ἐπαναφέροντες, οὐδαμοῦ ἂν τῶν ὄρων τῆς σωφροσύνης ἐκπέσοιμεν. Ἐπειδὴν οὖν σοὶ ποτε προσπέση τῶν ἀβουλήτων τι, μάλιστα μὲν τῷ προετρεπισμένῳ (25) τῆς διανοίας τὴν ταράχην μὴ παθεῖν, ἔπειτα δὲ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κούφωτέρα ποιεῖν τὰ παρόντα. Ὡςπερ γὰρ οἱ ἀσθενεῖς τὰ ὄμματα, τῶν ἀγαν λαμπρῶν τὰς ὄψεις ἀπαγοντες, ἐν ἀνοεσίαις καὶ πόαις προσαναπαύουσιν· οὕτω χρὴ καὶ τὴν ψυχὴν μὴ συνεχῶς καταβλέπειν τὸ λυπηρὸν, μὴδὲ τοῖς παροῦσιν ἀνιαροῖς προσκείσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἑνωτῶν ἀγαθῶν περιάγειν αὐτῆς τὸ ὄμμα. Οὕτω κατορθωθήσεται σοὶ τὸ πάντοτε χαίρειν· ἐὰν ὁ μὲν βίος σοι ἀεί (26) πρὸς Θεὸν ἀποβλέπη, ἢ δὲ ἐλπίς τῆς ἀντιδόσεως κρυφίῃ τοῦ βίου τὰ λυπηρά. Ἡτιμιάσθη; Ἄλλὰ πρὸς τὴν δόξαν, τὴν διὰ τῆς ὑπομονῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκειμένην, ἀπόβλεπον. Ἐξημιώθη; Ἄλλ' ἐνάτένισον τῷ πλοῦτι τῷ ἐπουρανίῳ καὶ τῷ θησαυρῷ, ὃν ἀπέθου (27) σεαυτῷ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Ἐξέπεσες τῆς πατριδος; Ἄλλ' ἔχεις πατρίδα τὴν ἐπουράνιον Ἰερουσαλήμ. Τέκνον ἀπέβαλες; Ἄλλ' ἀγγέλους ἔχεις, μεθ' ὧν χορεύσεις περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφρανθήσῃ τὴν αἰώνιον εὐφροσύνην. Οὕτως ἀντιτιθεῖς τοῖς παροῦσιν ἀνιαροῖς τὰ προσδοκώμενα ἀγαθὰ, φυλάξεις σεαυτῷ τὸ ἄλυτον (28) τῆς ψυχῆς καὶ ἀτάραχον, ἐφ' ὃ προκαλεῖται ἡμᾶς ἡ νομοθεσία τοῦ Ἀποστόλου. Μήτε τὰ φαιδρὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων περιχαρείας ἀμέτρους ἐμποιεῖτω σου τῇ ψυχῇ, μήτε τὰ λυπηρὰ κατηφελίας καὶ συστολαῖς τὸ γαῦρον αὐτῆς καὶ ὑψηλὸν ταπεινοῦτω. Μὴ γὰρ οὕτω προπεπαιδευμένος περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον, οὐδέ ποτε ἀκύμονα ζωὴν καὶ ἀτάραχον ζῆση (29). Τοῦτο δὲ σοὶ βραδίως κατορθωθήσεται, ἐὰν ἔχης τὴν ἐντολὴν σύνοικον, τὴν πάντοτε χαίρειν σοὶ παραινοῦσαν· ἀποπεμπόμενος μὲν τὰ ὀχληρὰ τῆς σαρκὸς, συνάγων δὲ τὰς τῆς ψυχῆς εὐφροσύνας· καὶ τῶν μὲν παρόντων τὴν ἀσθησιν ὑπερβαίνων, πρὸς δὲ τὴν ἐλπίδα τῶν αἰώνων ἀποτείνων τὴν ἔνοιαν, ὧν καὶ μόνῃ ἡ φαντασία ἐξαρκεῖ τὴν ψυχὴν εὐφροσύνης πληρῶσαι, καὶ τὸ

(27) Colb. tertius ὃν ἐναπέθου. Statim idem codex cum Rex secundo ἐξέπεσας.

(28) Editi τὸ ἄλυτον, negligentia operarum. At mss. τὸ ἄλυτον.

(29) Reg. secundus ζήσεις. In fine orationis libri sui quique arbitrati, ut solent, doxologiam scripserunt: sed id adnotare nec libet, nec utile fuerit.

ἀγγελικὸν ἀγαλλίαμα ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐνοικίσαι· ἄν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

dio complere, **33** et lætitiā angelicā in corda nostra introducere; in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΡΤΥΡΑ ΙΟΥΛΙΤΤΑΝ,

καὶ εἰς τὰ λειψόμενα τῆς προλεχθείσης (30) ὁμιλίας τῆς περὶ εὐχαριστίας.

1. Ἡ μὲν ὑπόθεσις τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῇ μακαρίᾳ μάρτυρι γενόμενον κήρυγμα. Περιηγγελισμεν γὰρ ὑμῖν τὴν ἡμέραν ταύτην, ὡς ὑπόμνημα ἔχουσαν τῆς μεγάλης ἀθλήσεως, ἣν ἐν γυναικεῖῳ σώματι ἀνδρειοτάτην καὶ πᾶσαν ἐκπλήξιν ἐμποιοῦσαν τοῖς τότε παροῦσι τῷ θεάματι καὶ τοῖς εἰς ὕστερον ἐκ τῆς τῶν πεπειραμένων διηγῆσεως δεχομένοις τὴν ἀκοήν ἡ μακαριωτάτῃ γυναικῶν Ἰουλίττα ἤθλησεν (31), εἶπερ δὴ γυναῖκα προσαγορεύειν εὐπρεπὲς τὴν τῷ μεγαλοφυεῖ τῆς ψυχῆς τῆς γυναικείας φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἀποκρύψασαν· ὡς ἦς ἡγούμαι μέλιστα πεπληῆσθαι τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀντίπαλον, οὐ φέροντα τὴν ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἦτταν (32). Ὅς, τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ὑπερφηρανεύμενος, σελείν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ καταλήψεσθαι ὡς νοστίαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡς αἶρειν, καὶ πόλεις ἐρημώσῃν, ἐφάνη γυναικείας ἀρετῆς ἠετώμενος. Ἦν ἐπιχειρήσας ἐν καιρῷ πειρασμοῦ διελέγξαι, ὡς οὐ δυναμένην (33) ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν φύσιν ἀσθενείας μέχρι παντὸς τὴν εἰς θεὸν εὐσέβειαν διασώσασθαι, εὔρε διὰ τῆς πείρας ἀνδρειοτέραν τῆς φύσεως, καὶ τοσοῦτον αὐτοῦ τῶν φοβερῶν καταγελάσασαν, ὅσον αὐτὸς προσεδόξα τοῖς δεινοῖς αὐτῇ (34) ὑποπτήξῃν. Δίχης γὰρ αὐτῇ πρὸς τινα τῶν ἐν τῇ πόλει δυνατῶν συνειτώσης, πλεονεκτικὸν ἄνδρα καὶ βίαιον, ἐξ ἀρπαγῆς καὶ λεηλασίας τὸν πλοῦτον ἑαυτῷ ἀθροίσαντα, ὃς, γῆς τε πλήθος ἀποτεμόμενος, καὶ ἀγροὺς καὶ κώμας, καὶ βοσκήματα καὶ οἰκέτας, καὶ πᾶσαν τὴν (35) περιούσαν τοῦ βίου κατασκευὴν ἐκ τῆς γυναικὸς πρὸς ἑαυτὸν μεταστήσας, κατεῖληφει τὰ δικαστήρια, συκοφάνταις καὶ ψευδομάρτυροι, καὶ δωροδοκίᾳ τῶν δικαζόντων ἐπεριεδόμενος· ὡς δὲ παρῆν ἡ κυρία, καὶ ὁ κῆρυξ ἐκάλει, καὶ οἱ συνήγοροι εὐπρεπεῖς (36), ἀρχομένην διδάσκειν τοῦ

³³ Isa. x, 14.

(30) Reg. secundus τῆς λεχθείσης. Non longe ab initio orationis idem codex habet τῇ ἀγία μάρτυρι.

(31) Editio Paris. Ἰουλίττα ἤθλησεν, certamen quod Julitta certavit. Editio Basil. et septem mss. Ἰουλίττα, εἶπερ δὴ, etc. Unus codex Colb. Ἰουλίττα ἐπεδέξατο, certamen quod Julitta exhibuit: sed, nisi valde fallor, librarius incaute ἐπεδέξατο, scripsit pro ἐπεδέξατο, certamen quod Julitta sustinuit. Jam viderint eruditi, quomodo hoc loco legi præset. Verbum ἤθλησεν optimum quidem est maximeque idoneum: sed vix dubitari potest, quin typographi Parisiensis addiderint illud de suo. Cum enim hic locus mutilus sit in editione Basileensi et in iis quos habebant codicibus, credi merito possunt verbum ἤθλησεν Marte proprio posuisse. Quoniam tamen ea vox maxime convenit, eam nos reindeam judicavimus. Sed si quis aliter sentiat, malitque ex libro Colb. legere ἐπεδέξατο, aut ἐπεδέξατο, per nos licebit.

(32) Basilius, cum ita scriberet, respiciebat ad illud Isaie x, 14: Καὶ σείσω πόλεις κατοικουμέ-

IN MARTYREM JULITTAM,

et in ea quæ superfuerant dicenda in prius habita concione de gratiarum actione.

1. Causa hujus conventus est beatæ martyris indictum præconium. Ediximus enim vobis illam diem, velut in memoriam revocantem certamen magnum, quod mulierum felicissima Julitta in muliebri corpore sustinuit. Certamen strenuissimum, quod omni admiratione ac stupore percellit, tam eos qui spectaculo aderant, quam eos qui adhibitorum tormentorum historiam ex auditu in posterum essent accepturi, si decet tamen mulierem appellare eam quæ animi magnitudine muliebris naturæ infirmitatem occultavit: a qua arbitrator condescensarum maxime fuisse communem nostrum adversarium, partam de se a mulieribus victoriam ægerrime ferentem. Qui tametsi magna illa jactanter ac superbe dicat, concussurum se totam terram, eamque velut nidum apprehensurum, et velut derelicta ova direpturum ³³, atque urbes vastatorum, fuit tamen muliebri virtute superatus. Quippe in tentationis tempore cum hoc palam ostendere aggressus esset, quod pietatem in Deum suam ob naturalem infirmitatem ad linem usque servare non posset, nihilominus tamen periculo facto invenit illam sexu fortioiorem fuisse, eoque magis ipsius terricula irrisisse, quo magis sperabat fore, ut eam tormentis perterreret. Etenim cum his ei esset cum uno aliquo ex civitatis optimatibus, avaro viro ac violento, congerenti divitias sibi ipsi ex rapinis et præda, qui cum, abscessa multa terra, agros mulieris, villas, pecora, servos ac totam reliquam vitæ suppellectilem in se transmovisset, tum demum occupavit fora judicialia, calumniatoribus falsisque testibus et muneribus, quæ ad iudices corruppendos obtulerat, suffultus: cum autem sta-

νας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήφομαι τῇ χειρὶ ὡς νοστίαν. Et concutiam civitates habitatas, et totum orbem apprehendam manu quasi nidum. Quæ verba modo de dæmone, modo de Deo accipi notat vir doctissimus Duceps.

(33) Unus aut alter codex cum editis ὡς οὐ δυναμένην. Vocula ὡς in aliis sex mss. deest.

(34) Editi et tres mss. προσεδόξα τοῖς αὐτοῖς αὐτῇ. At Regii primus et secundus cum uno Colb. προσεδόξα τοῖς δεινοῖς αὐτῇ. Aliquanto post editi et unus codex δυναστῶν. Alii sex mss. δυνατῶν. Nec ita multo infra editi ὃς γῆ, depravate. Libri veteres ὃς γῆς, emendate.

(35) Editio Paris. πᾶσαν ἡμῶν τὴν. Sed πῶς ἡμῶν in nostris octo mss. deest, ob idque eam delevisimus. Ibidem unus codex Colb. πᾶσαν τὴν περιούσιαν καὶ κατασκευὴν.

(36) Colbertini duo libri et Reg. primus συνήγοροι εὐπρεπεῖς, non ita recte. Aliquanto post veteres quinque libri τῆς ἐξ ἀρχῆς. Alii tres mss. et editi τῆς ἐν ἀρχῇ.

tus dies jam adesset, vocaretque præco, ac patroni essent parati, simul ut incipit hominis tyrannidem detegere, simul ut parat et modum, quo bona hæc initio parta fuerant, et temporis diuturnitatem, qua dominium ipsius stabiliebatur, declarare, posteaque viri violentiam et avaritiam 34 deplorare; prodians ille in medium, dixit non licere huic litem agere. Neque enim fas esse juris communis participare esse eos, qui imperatorem deos non colerent, nec Christi fidem ejurarent. Videbatur præsi iusta et æqua dicere, rationesque ad rem facientes proferre. Statim igitur thus affertur et focus; idque propositum est litigantibus; negantes quidem Christum, legibus et legum præsidio fruituros, retinentes vero fidem, neque forum, neque leges, neque reliqua civitatis jura participaturos, quippe quibus infamia esset.

2. Quid igitur postea? Num divitiarum capta est illecebris? num per quamdam cum homine injurio contentionem neglexit profutura? num exhorruit periculum a iudicibus impendens? Minime gentium: at, Valeat, inquit, vita, pereant pecuniæ, potius ne corpus quidem mihi supersit, quam impia ulla verba in Deum qui me condidit, proferam. Ac quanto magis videbat iudicem his sermonibus exasperari, et summa adversum se ira succendi, tanto uberiores Deo gratias agebat, quod cum de caducis opibus litigaret, visa est cælestium honorum sibi possessionem astruere, et terra quidem spoliari, ut adipiscatur paradysum, itemque iniuri sibi infamiam, ut gloriæ coronis habeatur digna, corpus denique flagris cædi, et temporali vita privari, ut mox cum omnibus sanctis in cælestis regni gaudiis constituta, beatas spes consequatur. Cæterum cum sæpe interrogata, sæpe vocem eandem emitteret, testata esse se Christi ancillam, cumque execraretur eos qui sibi erant ejurandæ fidei auctores, tum demum iudex iniquitatis illam non opibus solum et possessionibus quibus injuste et præter leges spoliata fuerat, privavit; verum etiam eam igni traditam, morte, ut rebatur, multavit. Julitta vero ad nulla vitæ oblectamenta æque festinanter cucurrit, atque accessit ad illam flammam, facie, habitu, verbis et efflorescente hilaritate ingens animi gaudium ostendens. Ac quidem hortatur astantes mulieres, ut ne ad ferendos pro pietate labores remollescerent, neque sexus prætenderent infirmitatem. Sumus, inquebat, ex ea-

(37) Editio Paris. καὶ μὴ ἐξομνυμένους. Editio Basil. et novem mss. καὶ ἐξομνυμένους. Combessiani codices nescio qui καὶ μὴ ἐξομνυμένους, nec Christi fidem negarent. Arbitramur particulam μὴ aut exprimendam esse, aut certe subaudiendam ex præcedentibus, τοὺς μὴ λατρεύοντας.

(38) Editio Paris. ἀρνούμενην... ἀντεχομένην. Editio Basil. ἀρνούμενης... ἀντεχομένης. At nostri novem mss. ἀρνούμενοις... ἀντεχομένοις. Secuti sumus, ut par erat, libros antiquos.

(39) Reg. primus ἐνεπλάγη.

(40) Voteres quatuor libri φωνὴν ἀφείναι. Statim aliquot mss. ὅσῳ πλεόν. Alius codex et editi ὅσῳ

ἀνθρώπου τὴν τυραννίδα, καὶ διηγείσθαι μέλλουσαν τὸν τε τρόπον τῆς ἐξ ἀρχῆς κτήσεως, καὶ τοῦ χρόνου τοῦ μήκος τοῦ βεβαιούντος τὴν δεσποτείαν, εἴτα τὴν βίαν τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν πλεονεξίαν δούρεσθαι· παρελθὼν, οὐκ ἔφη εἰσαγωγίμων εἶναι τὴν δίκην (μηδὲ γὰρ εἶναι θεμιτὸν τῶν κοινῶν μετέχειν τοὺς μὴ λατρεύοντας τοῖς θεοῖς τῶν βασιλέων, καὶ μὴ ἐξομνυμένους (37) τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν). Ἐδόκει δίκαια λέγειν τῷ ἄρχοντι, καὶ ἀναγκαῖα προτείνεσθαι. Καὶ εὐθὺς λιθανωτὸς, καὶ ἐσχάρα, καὶ πρότασις τοῖς δικαζομένοις· ἀρνούμενοις (38) μὲν τὸν Χριστὸν, ἀπολαύειν τῶν νόμων καὶ τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας· ἀντεχομένοις δὲ τῆς πίστεως, μήτε δικαστηρίων, μήτε νόμων, μήτε τῆς λοιπῆς πολιτείας μετέχειν, ὡς ἡτιμωμένοις κατὰ τὸν νόμον τῶν τότε κρατούντων.

edito imperatorum tunc temporis regnantium inuste B

2. Τί οὐν ἐπὶ τούτοις; Ἄρα ἐδεδεάσθη τῷ πλούτῳ; ἢ τῇ πρὸς τὸν ἀδικούντα φιλονεικίᾳ τὸ συμφέρον παρεῖδεν; ἢ τὸν ἐκ τῶν δικαστῶν ἐπηρτημένον κίνδυνον ἐξεπλάγη (39); Οὐ μνοῦν· ἀλλ', Ἐρρέτω, φησιν, ὁ βίος, οἰχέσθω χρήματα· μηδὲ τὸ σῶμά μοι περιλειφθεῖ, πρὶν τινα φωνὴν ἀφείναι (40) ἀσεβῆ κατὰ τοῦ κτίσαντός με Θεοῦ. Καὶ ὅσῳ πλεόν ἐώρα τὸν ἄρχοντα τοῖς λόγοις τούτοις ἀγριαίνόμενον, καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην κατ' αὐτῆς ὀργὴν ἐκκαυόμενον, τοσοῦτῳ πλεόν (41) εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, ὅτι, χρημάτων φθαρτῶν ἀμφισθητούσα, ἐφάνη τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν (42) ἑαυτῇ βεβαιούσα τὴν κτήσιν· καὶ γῆν μὲν ἀφαιρούμενη, ἵνα παραδείσον κτήσῃται, ἀτιμίαν δὲ καταδικαζομένη, ἵνα τῶν στεφάνων (43) τῆς δόξης καταξιωθῇ· σῶμα δὲ κατακίχνομένη, καὶ ζῶην ἀφαιρούμενη τὴν πρόσκαιρον, ἵνα τῶν μακαρίων ἐλπιδῶν λάβῃται, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων (44) ἐν τῇ χαρᾷ τῆς βασιλείας εὐρισκομένη. Ὡς δὲ πολλαῖς ἐρωτωμένη, πολλαῖς τὴν αὐτὴν ἠφείε φωνὴν, δούλην ἑαυτῆν τοῦ Χριστοῦ λέγουσα, καὶ κατηράτο τοῖς πρὸς τὴν ἄρνησιν προκαλουμένοις· τότε δὴ ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας οὐ μόνον τὰ κτήματα, ὡν ἀδίκως καὶ παρὰ τοὺς νόμους ἀφῆρητο, ἀπεστέρησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ζῶην αὐτὴν προσεξήμιώσεν ὡς ἐνόμιζε, πυρὶ παραδούς αὐτὴν. Ἡ δὲ πρὸς οὐδὲν οὕτω τῶν κατὰ τὸν βίον τερπνῶν ἠπειγμένως ἔδραμεν, ὡς ἐπὶ τὴν πλόγα ἦλθεν ἐκεῖνην, προσώπῳ καὶ σχήματι, καὶ οἷς ἐφθέγγετο, καὶ τῇ ἐπιάνοση φαιδρότητι, τῆς ψυχῆς τὸ περιχαρὲς ἐμφάνουσα· παρακαλοῦσα τὰς παρεστηκυίας τῶν γυναικῶν, μὴ καταμαλακίζεσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πόνους,

πλεῖον.

(41) Editi et duo mss. τοσοῦτῳ πλεῖω. Sed alii quatuor τοσοῦτῳ πλεόν.

(42) Reg. secundus ἐφάνη τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

(43) Sic mss. plurimi. Editi ἵνα κτήσῃται τοῦ στεφάνου: in quibus verbum κτήσῃται παρέλκειν vel cæco apparet. Culpam esse operarum mihi facile persuadeo: qui cum paulo ante edidissent ἵνα παραδείσον κτήσῃται, violentur verbum κτήσῃται oscitanter rursus posuisse.

(44) Antiqui tres libri cum utraque editione μετὰ πάντων τῶν ἁγίων, cum omnibus sanctis. Alii tres mss. μετὰ ἀγγέλων, cum angelis.

μηδὲ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν προφασίζεσθαι. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ φουράματος, λέγουσα, τοῖς ἀνδράσιν ἐσμέν. Κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγόναμεν, ὡς καὶ οὗτοι. Ἀρετῆς δεκτικὸν τὸ θῆλυ ὁμοίμως τῷ ἄρβενι παρὰ τοῦ κτίσαντος γέγονε. Καὶ τί γὰρ ἢ συγγενεῖς τοῖς ἀνδράσι διὰ πάντων ἐσμέν; Οὐ γὰρ σὰρξ μόνον ἐλήφθη πρὸς γυναικὸς κατασκευῆν, ἀλλὰ καὶ ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστέων. Ὅστε τὸ στερβόν, καὶ εὐτονον, καὶ ὑπομονητικόν, ἐξ Ἰσου τοῖς ἀνδράσι καὶ παρ' ἡμῶν ὀφείλεται τῷ Δεσπότη. Ταῦτα εἰποῦσα, πρὸς τὴν πυρὰν ἤλατο (45)· ἡ δὲ περισχούσα τῆς ἀγίας τὸ σῶμα, ὡς περ τις θάλαμος φωτεινός, τὴν μὲν ψυχὴν ἐπὶ τὴν οὐράνιον χώραν, καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτῇ λῆξιν ἀνέπεμψε, τὸ δὲ τίμιον σῶμα ἀκέραιον διεσώσατο τοῖς προσήκουσιν· ὅπερ ἐν τῷ καλλίστῳ προτεματισματι τῆς πόλεως κείμενον ἀγιάζει καὶ τὸν τόπον, ἀγιάζει δὲ τοὺς εἰς αὐτὸν συνιόντας. Γῆ δὲ ἡ κατευλογηθεῖσα τῇ ἐπιδημίᾳ τῆς μακαρίας, ἐκ τῶν οικείων λαγόνων ὕδατος φύσιν χαριεστάτην ἀνῆκεν· ὥστε τὴν μάρτυρα ἀντὶ μητρὸς γενομένην οἶόν τινα γάλακτι κοινῶ τιθνηθεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ πόλει. Τοῦτο καὶ ὑγιαίνουσι φυλακτήριον, καὶ τρυφῶσι σωφρόνως ἡδονῆς χορηγία, καὶ ἀβρωστοῦσι παραμυθία· τὴν τοῦ Ἐλισσαίου χάριν εἰς Ἱερικουντίους, ταύτην εἰς ἡμᾶς παρασχομένης τῆς μάρτυρος, τὸ ἀλμυρὸν τῆς κοινῆς φύσεως τῶν περὶ τὸν τόπον ὑδάτων εἰς γλυκεῖαν καὶ ἀπαλὴν καὶ προσσητὴν πᾶσιν ἀσθησιν διὰ τῆς εὐλογίας μεταβαλοῦσης. Οἱ ἄνδρες, μὴ καταδέξῃσθε γυναικῶν ἐλάτους ὀφθῆναι πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Αἱ γυναῖκες, μὴ ἀπολειφθῆτε τοῦ ὑποδείγματος· ἀλλ' ἀπροφασίστως τῆς εὐσεβείας ἀντέχεσθε (46)· ἔργῳ πείραν λαβοῦσαι, ὅτι πρὸς οὐδὲν ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσεως ἐμποδίζει.

3. Πολλὰ περὶ τῆς μάρτυρος εἰπεῖν ὠρμημένον, ὁ χθὲς ἡμῖν κινηθεὶς λόγος, ἀτελής καταλειφθεὶς, τὴν ἐπὶ πλεῖον ἐν τούτοις διατριβὴν οὐκ ἐπιτρέπει. Δυσχερὲς δὲ τις ἐγὼ φύσει πρὸς πᾶν τὸ ἀτέλεστον. Ἀτερπὲς μὲν γὰρ θέαμα, καὶ εἰκὼν ἐξ ἡμισείας τῆν μίμητος δὲ ἰσχυροῦς, ἀχρηστοῦ δὲ ὁδοπορίας πόνοσ, μὴ πρὸς τὸ προκείμενον πέρασ, μηδὲ πρὸς τοὺς ὠρισμένους σταθμοὺς ἀποσωθέντος τοῦ ὁδοπόρου. Καὶ θῆρας τὸ παρὰ μικρὸν ἴσον ἐστὶ τοῦ μηδενός· καὶ οἱ τρέχοντες ἐν τοῖς σταδίοις, ἐνὶ πολλαῖς βῆματι μόνῳ ἐλαττωθέντες, τῶν βραβείων ἐξέπεσον. Καὶ ἡμεῖς τοῖνον ἐπιμνησθέντες τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων χθὲς, καὶ ἐν βραχείσιν ἐλπίζοντες παραδραμεῖσθαι αὐτῶν τὴν διάνοιαν (47), εὐρέθημεν πολλαπλάσια τῶν εἰρημένων παραλιπόντες· διόπερ ἀναγκαῖαν ἠγοῦμεθα ὑμῖν (48) τῶν ἐλλειφθέντων τὴν ἔκτισιν. Ἐλέγετο τοῖνον παρὰ τοῦ Ἀποστόλου· Πάντοτε χαίρετε, ἀδελφεῖς, προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Περὶ μὲν οὖν τοῦ πάντοτε χαίρειν χρῆναι, εἰ καὶ μὴ τῇ ὀπλοθεσίᾳ ἀρκούντως, ἀλλ' ἡμῖν γε ἰκανῶς εἴρηται τῇ προτεραιᾷ· εἰ δὲ καὶ δεῖ (49)

⁴⁶ Genes. 11, 5. ⁴⁷ IV Reg. 11, 21. ⁴⁸ I Thess. v, 16-18.

(45) Editi ἤλατο. Veteres aliquot libri ἤλατο, recte.
(46) Reg. secundus τῆς σωτηρίας ἀντέχεσθε.
(47) Rursus codex secundus αὐτοῦ τὴν διάνοιαν.
(48) Editi et duo mss. ἠγοῦμεθα ἡμῖν. Alii sex

dem ex qua viri ipsi, massa. Ad Dei imaginem perinde atque illi fuimus conditæ. Mulier, peræque ac vir, a conditore facta est virtutis capax. Ecquid enim? nonne sumus viris cognatæ in omnibus? Nec enim assumpta est caro sola ad condendam mulierem, sed et os ex ossibus⁴⁶. Quare constantia, fortitudo, ac patientia a nobis etiam perinde atque a viris Domino debetur. His dictis, prosilivit in rogam, qui tanquam fulgens quidam thalamus mulieris sanctæ corpus circumplexus, transmissa in regionem cœlestem, et in convenientem ei requiem anima, venerandum corpus necessariis ac propinquis integrum et incolume servavit: quod in pulcherrimo unius templi urbis vestibulo tumulatum, tum ipsi loco, tum iis, qui ad hunc locum accedunt, sanctitatem confert. Terra autem, beatæ hujus adventu **35** prospera effecta, aquam gratissimam e sinu suo emisit; adeo ut martyr vice matris velut communi aliquo lacte cives nutrit. Hæc aqua et sanis tutela, et sobrie delicias voluptatis largitio, et ægris solatium est. Quod collocatum est ab Elisæo in Hierichuntinos beneficium⁴⁷, hoc idem martyr in nos contulit; cum salsuginem quæ in communi aquarum huic loco adjacentium natura percipitur, in saporem dulcem amœnumque et omnibus suavem benedictione transmutavit. Viri, nolite videri pietate inferiores mulieribus. Mulieres, ne desciveritis ab hoc exemplo: sed citra ullam excusationem pietatem amplectimini, cum reipsa expertæ fueritis sexus infirmitatem vobis impedimento non esse, quin bonum quodlibet patrare possitis.

3. Multa quidem de martyre dicere paraveram: sed sermo heri nobis incœptus, et imperfectus relictus, haud permittit in his diutius immorari. Ego scilicet sic sum natura comparatus, ut quidquid imperfectum est, moleste feram. Etenim injucundum spectaculum est et imago, quæ dimidia ex parte exprimitur, et itineris labor inutilis futurus est, si viator ad propositum finem et ad constitutas stationes non pervenerit. Parum ex venatu capere, idem est ac nihil capere; et qui in stadiis currunt, etiamsi sæpius uno duntaxat gressu posteriore exstiterint, amittunt victoriam. Itaque nos quoque qui heri Apostoli verba protulimus in medium, quique paucis sensum et intelligentiam eorundem perstricturos nos sperabamus, inventi sumus longe plura quam diximus, omisisse; quapropter necessarium ducimus, ut vobis edendam relicta, et exsolvamus. Hæc igitur erant Apostoli verba: *Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite*⁴⁸. Et quidem de jugi ac continuo gaudio, etsi non satis dictum est pro argumenti dignitate; at

ὡμῖν. Aliquanto post editi Περὶ μὲν τοῦ. Veteres quinque libri Περὶ μὲν οὖν τοῦ.

(49) Veteres quatuor libri εἰ δὲ καὶ χρῆ.

ea tamen quæ die hesternæ diximus, sufficere credi possunt. Utrum autem et oporteat indesinenter orare, et utrum hoc mandatum confici possit, tum vos exposcere parati estis, tum ego pro virili hujus sententiæ patrocinium suscipiam atque defensionem. Precatio est boni petitio, a piis Deo exhibita. Pétitionem autem non omnino in verbis circumscribimus. Neque enim Deum arbitramur monitorum voce prolatorum indigere: imo eum nosse, ne petentibus quidem nobis, quæ conducibilia sint. Quid igitur est quod dicimus? Nimirum precationem in syllabis constitui non oportere: sed vim precum in proposito animi et in iis virtutis operibus quæ ad omnem vitam sese extendant, collocandam esse. *Sive enim, inquit, manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*⁵⁰. Accumbens ad mensam, ora; assumens panem, habe gratias largitori; vino corporis debilitatem **36** corroborans, ejus qui hoc tibi munus ad exhibendum cor et ad levandas infirmitates dedit, memineris. Præterit cibi sumendi necessitas? Non prætereat tamen memoria benefici largitoris. Tunicam si indueris, datori gratias age. Pallio cum amicis, intentius Deum dilige, qui tum hiemi tum æstati accommoda tegumenta nobis largitus est, quibus vita nostra simul servatur, et turpitude contegitur. Completa dies est? Gratias rependas ei qui, in operum diurnorum ministerium, solem quidem nobis impertivit, ignem vero tribuit ad noctem illustrandam, et ut reliquie vitæ necessitatibus inserviat. Nox alias causas præbeat orandi. Quando suspexeris in cælum, et in siderum pulchritudinem intentos oculos habueris, deprecare Dominum visibilibus, Deumque universorum opificem optimum, qui omnia in sapientia fecit⁶⁰, adora. Omnem animantium naturam cum videris consopitam, rursus adora eum, qui nos vel invitos ab assiduus laboribus relaxat per somnum, viriumque vigorem per parvam requiem redintegrat.

4. Tota igitur nox non sit velut peculiaris quædam ac præcipua somni sors: neque patiari mediam vitæ partem inutilem tibi esse per somni soporem: sed dividatur tibi noctis tempus in somnum et precationem: imo somnus ipse exercitatio sit pietatis. Sæpe enim expressæ in somno species nescio quomodo vestigia quædam ac reliquiæ esse solent diurnarum curarum. Qualia enim exstiterint vitæ nostræ studia, talia necesse est etiam esse insomnia. Sic orabis *Sine ulla intermissione*, si modo non in verbis precationem concludas, sed te ipse Deo conjunxeris per totam vivendi ratio-

⁵⁰ I Cor. x, 31. ⁶⁰ Psal. ciii, 24.

(50) Editi et tres mss. *συνηγορίαν τοῦ λόγου*. Alii quinque *συνηγορίαν τοῦ νόμου*. Statim duo mss., si non plures, τῶν ἀγαθῶν. Ibidem Reg. secundus *παρὰ τῶν εὐσεβούντων*.

(54) Veteres quatuor libri *προσευχῆν ἐκπληροῦν*. In duobus mss. pro *προσευχῆν* legitur *εὐχῆν*.

ἀδιαλείπτως προσεῦχέσθαι, καὶ δυνατὸν ἔστι τὸ παραγγέλλω, οἱ τε ἀπαιτοῦντες ὑμεῖς ἔτοιμοι, ἐγὼ τε κατὰ δύναμιν τὴν συνηγορίαν τοῦ λόγου (50) πληρώσω. Προσευχὴ ἔστιν αἰτησις ἀγαθοῦ παρὰ τῶν εὐσεβούντων εἰς Θεὸν γινομένη. Τὴν δὲ αἰτησιν οὐκ ἐν ῥήμασιν ὀριζόμεθα πάντως. Οὐδὲ γὰρ ἡγοῦμεθα τὸν Θεὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ὑπομνήσεως δεῖσθαι, ἀλλ' εἰδέναι, καὶ μὴ αἰτούντων ἡμῶν, τὰ χρήσιμα. Τί οὖν ἔστιν ὃ φάμεν; Ὅτι χρὴ μὴ ἐν συλλαβαῖς ἡμᾶς τὴν προσευχὴν ἀποπληροῦν (51), ἀλλὰ προαιρέσει μᾶλλον ψυχῆς, καὶ πράξει ταῖς κατ' ἀρετὴν παντὶ τῷ βίῳ συμπαρεκτεινομέναις, τὴν δύναμιν πληροῦσθαι τῆς προσευχῆς. *Εἰτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἰτε πίετε, εἰτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*. Καθεζόμενος ἐπὶ τραπέζης, προσεύχου· προσφερόμενος τὸν ἄρτον, τῷ δωδωκί τὴν χάριν ἀποπλήρου· οἶνω τὸ ἀσθενὲς τοῦ σώματος ὑπερείδων, μέμνησο τοῦ παρεχομένου σοι τὸ δῶρον εἰς εὐφροσύνην καρδίας, καὶ παραμυθίαν ἀρρώστημάτων. Παρήλθεν ἡ χρεῖα τῶν βρωμάτων; Ἡ μέντοι μνήμη τοῦ εὐεργέτου μὴ παρεργέσθω. Τὸν χιτῶνα ἐνδύμενος, εὐχαρίσται τῷ δωδωκί· τὸ ἱμάτιον περιβαλλόμενος, αὔξησον τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, ὃς καὶ χειμῶν καὶ θέρει ἐπιτήδεια ἡμῖν σκεπάσματα ἐχαρίσατο, τὴν τε ζωὴν ἡμῶν συντηροῦντα, καὶ τὸ ἄσχημον (52) περιστέλλοντα. Ἐπληρώθη ἡ ἡμέρα; Εὐχαρίσται τῷ τὸν ἕλιον μὲν εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἡμερινῶν ἔργων χαρισσαμένῳ ἡμῖν, πῦρ δὲ παρασχομένῳ τοῦ φωτίζειν τὴν νύκτα, καὶ ταῖς λοιπαῖς χρεῖαις ταῖς κατὰ τὸν βίον ὑπηρετεῖν. Ἡ νύξ ἄλλας ὑποθέσεις προσευχῆς (53) προξενεῖται. Ὅταν ἀναβλέψῃς εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ πρὸς τὰ τῶν ἄστρον ἐνατενίσῃς κάλλη, προσεύχου τῷ Δεσπότῃ τῶν ὀρωμένων, καὶ προσκύνει τὸν ἀριστοτέλην τῶν ὄλων Θεὸν, ὃς ἐν σοφίᾳ τὰ πάντα ἐποίησεν. Ὅταν ἴδῃς πᾶσαν φύσιν ζῶων ὑπὸν κατεχομένην, πάλιν προσκύνει τὸν καὶ ἀκουσίως ἡμᾶς διὰ τοῦ ὕπνου τῆς συνεχείας τῶν πόνων λύοντα, καὶ ἐκ μικρᾶς ἀναπαύσεως πάλιν πρὸς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως ἐπαναίγοντα.

4. Ἡ οὖν νύξ μὴ ἔστω ὡσπερ τις ἴδιος καὶ ἐξαιρετος κλήρος τοῦ ὕπνου πᾶσα· μηδὲ καταδέξῃ διὰ τῆς κατὰ τὸν ὕπνον ἀναισθησίας τὸ κῆμισυ τῆς ζωῆς ἀχραιοῦν· ἀλλὰ μεριξέσθω σοι τῆς νυκτὸς ὁ χρόνος εἰς τε ὕπνον καὶ προσευχὴν· ἀλλὰ καὶ οἱ ὕπνοι αὐτοὶ μελετήματα ἔστωσαν τῆς εὐσεβείας. Πεφύκασι γὰρ πως αἱ κατ' ὕπνον φαντασίαι, ὡς τὰ πολλὰ, ἀπηχρήματα εἶναι τῶν μεθημερινῶν φροντίδων. Ὅποια γὰρ ἂν ἦ τὰ κατὰ τὸν βίον ἡμῶν ἐπιτηδεύματα, τοιαῦτα ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ ἐνύπνια. Οὕτως Ἄδιαλείπτως προσεῦξῃ· οὐκ ἐν ῥήμασι πληρῶν τὴν προσευχὴν, ἀλλὰ δι' ὅλης (54) τοῦ βίου τῆς δια-

(52) Reg. primus *ἄσχημον ἡμῶν*.

(53) Reg. secundus ὑποθέσεις εὐχῆς. Mox mss. nonnulli τῶν ἀστέρων. Ibidem unus codex et editi ἀτενίσῃς. Alii quinque mss. ἐνατενίσῃς.

(54) Ita veteres sex libri. Editi δι' ὅλου.

γωνίης συνάψας σεαυτὸν τῷ Θεῷ, ὡς συνεχῆ καὶ ἀδιάλειπτον εἶναι προσευχὴν τὴν ζωὴν σου. Ἀλλὰ καὶ Ἐν παντί, φησὶν, εὐχαριστεῖτε. Καὶ πῶς δυνατόν, φασί (55), τοῦτο γενέσθαι, ψυχὴν κατώδιον συμφοραῖς, καὶ οἰοεὶ περικεντουμένην τῇ αἰσθήσει τῶν ἀλγεινῶν, μὴ πρὸς θρήνους ἐκφέρεσθαι, καὶ δάκρυα, ἀλλ' εὐχαριστεῖν ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς τοῖς ἀπευκταίοις (56) κατὰ ἀλήθειαν; Ἄ γὰρ ἂν ἐπαράσαιτό μοι ὁ ἐχθρὸς, ταῦτα παθὼν, πῶς ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστεῖν δυνήσομαι; Ἀνήρπασται τὸ παιδίον ἄωρον, καὶ ὠδίνες, τῶν πρώτων χαλεπότεραι, ὀδυνωμένην ἐπὶ τῷ ἀγαπητῷ τὴν μητέρα κατατιτρώσκουσι· πῶς, καταλιπούσα τοὺς θρήνους (57), εὐχαριστίας φωνὰς ἀναλάβῃ; Πῶς; Ἐὰν λογίσηται, ὅτι τῷ παιδί τῷ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντι οικειότερος πατὴρ ὁ Θεὸς, καὶ φρονιμώτερος προστάτης, καὶ οἰκονόμος τοῦ βίου. Τί οὖν οὐκ ἐπιτρέπομεν τὰ αὐτοῦ κτήματα (58) πρὸς τὸ δοκοῦν διατίθεσθαι τῷ φρονίμῳ Δεσπότη, ἀλλ' ὡς οικεῖων στερούμενοι ἀγανακτοῦμεν, καὶ τοῖς ἀποθνήσκουσιν ὡς ἀδικηθεῖαι συμπάσχομεν; Σὺ δὲ ἔχεινο λογίζου, ὅτι οὐκ ἀπέθανε τὸ παιδίον, ἀλλ' ἀπεδόθη· οὐδὲ ἀπετελεύτησεν (59) ὁ φίλος, ἀλλ' ἀπεδήμησε, καὶ μικρὸν τι προεῖληφε τῆς ὁδοῦ, ἣν καὶ ἡμεῖς ἀναγκαίως δεήσει πορεύεσθαι. Ἔστω σοι ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ σύνοικος, οἷόν τι φῶς καὶ διαύγειαν πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διάκρισιν παρεχομένη ἀδιαλείπτως· ἦτις, πόρρωθεν τὴν τῆς ψυχῆς σου ἐπιστάσιαν προκατασχούσα, καὶ τὰς ἀληθείας περὶ ἐκάστου δόξας προσυπερίζουσα, ὑπ' οὐδενὸς ἕασει σε τῶν προσπιπτόντων ἀλλοιωθῆναι· ἀλλὰ τῷ προεுτρεπισμένῳ τῆς διανοίας (60) ὥσπερ τινὰ σκόπελον θαλάσσης γείτονα, ἀσφαλῶς καὶ ἀσειστος τῶν τε βλαίων πνευμάτων, καὶ τῶν κυμάτων τὰς ἐπιδρομὰς (61) ὑπομένειν. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ θνητὰ φρονεῖν περὶ τοῦ θνητοῦ προειθίσθης, ἀλλ' ἀπροσδόκητον τοῦ παιδὸς τὸν θάνατον προσεδέξω; Ὅτε σοι πρῶτον ἠγγέλθη τοῦ υἱοῦ ἡ γέννησις, εἰ τίς σε ἔρετο, ποταπὸν ἐστὶ τὸ τεχθέν; τί ποτε ἂν ἀπεκρίνω; Ἄρα ἄλλο τι ἂν εἶπες, ἢ ὅτι ἀνθρωπὸς ἐστὶ τὸ γεννηθέν; Εἰ δὲ ἀνθρωπὸς, καὶ θνητὸς δηλονότι. Τί οὖν παράδοξον, εἰ ἀπέθανεν ὁ θνητὸς; Οὐχ ὄρας ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ δυόμενον; οὐχ ὄρας τὴν σελήνην αὐξοῦσαν, εἶτα φθίνουσαν; οὐ τὴν γῆν θάλλουσαν, εἶτα ξηραίνουμένην (62); Τί τὸν περὶ ἡμᾶς ἔστηκε; τί ἀκίνητον ἔχει τὴν φύσιν καὶ ἀμετάπτωτον; Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἴδε τὴν γῆν. Οὐδὲ ταῦτα διακωλύει. Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρέλεύεται, φησὶν· οἱ ἀστέρες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πε-

⁵⁵ Matth. xxiv, 35, 29.

(55) Editi δυνατόν, φασί. Illud, φασί, in mss. deest.
(56) Veteres quinque libri τοῖς ἀπευκτοῖς. Mox editi ἂν ἐπαράσαιτο. Unus codex ἐπαράσηται. Alii quinque ἐπαράσαιτο.

(57) Reg. primus τὸν θρήνον.

(58) Unus codex et editi τὰ αὐτοῦ κτίσματα, *res a se conditas*. Alii quinque mss. τὰ αὐτοῦ κτήματα. Ibidem unus aut alter ms. οὐκ ἐπιτρέπομεν. Subinde unus codex Colb. φρονίμῳ προστάτη.

(59) Antiqui sex libri οὐδὲ ἐτελεύτησεν. Editi ἀπετελεύτησεν. Ibidem editi μικρὸν προεῖληφε. Veteres

A nem; adeo ut jugis assiduaque precatio vita tua sit. Sed et *In omnibus*, ait, *gratias agite*. At, inquit, quomodo fieri id potest, ut anima quæ ærumnis ac calamitatibus excruciat, ac dolorum sensu velut compungitur, in gemitus et lacrymas non erumpat: de rebus quæ reipsa detestandæ sunt, perinde atque de bonis peragat gratias? Mala enim quæ inimicus mihi precatus fuerit, si accidant, quomodo pro his potero grates rependere? Est filius immaturus ereptus, et dolores primis puerperii doloribus acerbiores matrem de charissimo filio dolentem discruciant: quomodo, missis ejulatibus, voces gratiarum actioni proprias exprimet? Qui fieri id possit? Si cogitaverit Deum genito ex ipsa filio esse germaniorem patrem, verior remque; eundemque illius esse tutorem, et vitæ dispensatorem prudentiorem. Cum ergo non sinimus prudentem Dominum bona sua ad arbitrium suum dispensare, sed indignamur tanquam nostris spoliati, ac mortuos velut injuria affectos commiseramur? Illud velim tecum reputes, non mortuum esse puerum, sed redditum: neque amicum fato functum, sed peregre profectum iterque quod et nobis necessario conficiendum erit, aliquanto anteocepas. Sit tibi pro contubernali Dei mandatum, lucem quamdam et splendorem indesinenter afferens ad res **37** discernendas: quod si eminus præcurrat animi tui judicium, verisque de quacunquere opinionibus præmuniat, minime sinet te ullis unquam casibus immutatum iri; sed efficiet, ut mente præparata et instructa, securus ac immolus, quasi scopolus quidam cæari conterminus, ventorum vehementiam ac fluctuum impetus perferas. Quorsum enim non prius assuevisti de mortali mortale quiddam sentire, sed mortem filii suscepisti præter expectationem? Ortus filii cum tibi primum nuntiatus est, si quis te interrogasset quale esset quod natum est, quidnam tunc respondisses? Aliudne dixisses, nisi quod homo sit quod natum est? Quod si homo, utique et mortalis. Quid igitur miri si mortuus est mortalis? Annon vides solem orientem et occidentem? non vides crescentem lunam, et decrecentem? non terram virentem, deinde arecentem? Quid eorum quæ nos circumstant stabile est et firmum? cujusnam rei natura immota est et immutabilis? Suspice in cælum, et ad terram respice: ne hæc quidem æternum permansura sunt. Nam, inquit ⁶¹, *Cælum et terra transibunt: stelle cadent de cælo, sol ob-*

quinque libri μικρὸν τι προεῖλ.

(60) Reg. primus ἀλλὰ προεுτρεπισμένον τῇ διανοίᾳ. Alii sex mss. et editi προεுτρεπισμένῳ.

(61) Editio Paris. κυμάτων τὰς προσβολὰς. Editio Basil. et quinque mss. τὰς ἐπιδρομὰς. Unus codex Colb. προβολὰς. Eodem recidit sensus. Nec ita multo post duo mss. et editi ἡ γένεσις. Alii mss. ἡ γέννησις.

(62) Veteres quatuor libri θάλλουσαν, εἶτα ξηραίνουμένην. Alii duo θάλλουσαν καὶ πάλιν ξηραίνουμένην. Alii duo et editi θάλλουσαν, εἶτα μαραινουμένην. Haud dissimili sensu. Mox mss. tres ἀνάβλεψον πρὸς τόα.

scurabitur, luna non dabit lumen suum. Quid igitur mirum, si nos quoque, cum pars simus mundi, eorum quæ mundi sunt, participes simus? His consideratis, ubi te etiam adoretur communium rerum pars quæpiam; fer tacitus ac connivens, non sine affectu ullo, aut sensu (quæ est enim indolentiæ merces?): sed cum magno labore, cum multis doloribus. Verumtamen perfer velut strenuus quispiam athleta, qui robur ac fortitudinem non in eo solum ostendit, quod percutiat adversarios, sed quod inflictas etiam sibi ab ipsis plagas constanter toleret: item tanquam aliquis gubernator, qui sapiens sit, et præ magna navigandi peritia impavidus, qui que animum rectum, immersabilemque, et quacunquē tempestate altio rem servet. Filii charissimi, aut uxoris gratissimæ, aut alterius cuiuspiam eorum qui sunt amicissimi, et omni benevolentia atque necessitudine conjuncti, privati, haudquaquam futura est molesta et gravis homini provido, et rectam rationem vitæ ducem habenti, non autem ex consuetudine quadam incedenti. Nam acerbissimum est vel ipsis brutis animantibus a consuetudine avelli. Equidem ego ipse vidi aliquando bovem in præsepi illacrymantem, pastus ac jugi socio morte sibi prærepto. Quin etiam videre est reliquas belluas consuetudini valde admodum adhærescere. Tu vero non ita didicisti, neque ita edoctus es. Attamen indecorum non fuerit ex longo congressu diuturna consuetudine initium amicitia ducere; sed dolere de disjunctione ob diutinam nostram conversationem, penitus absurdum est.

5. Exempli gratia, oblitit tibi uxor vitæ socia, quæ tibi omnem vitæ voluptatem exhibet, quæque artifex est lætitiæ, et conciliatrix deliciarum, quæ simul bona auget et opes, et afflicta te maxima molestiarum parte levat; hæc subito rapta interiit. Hac ista afflictione ne exaspereris; cave dicas eorum quæ sunt fatum quoddam esse **38** temerarium, quasi rector nullus hunc mundum gubernet; neque malum quemdam opificem constituas, excogitans tibi ipse præ immodico mœrore impia dogmata: contra, neque terminos excedas pietatis. Et enim cum duo omnino in carne una fueritis ³⁹, alteri divisionem ac conjunctionis diremptionem moleste ferenti danda est venia multa; sed tamen non profuerit tibi eam ob causam aut excogitare, aut loqui quidquam ineptum. Nam tecum reputes velim, quod Deus, qui formavit nos et animavit, animæ cuilibet tribuerit propriam quamdam vitæ moram, et aliis alios exitus terminos præfixerit.

³⁸ Genes. II, 24; Matth. XIX, 5

(63) Antiqui duo libri et editi γενναῖος ἀθλητής. Alii sex mss. γενναῖος ἀγωνιστής.

(64) Veteres duo libri et editi καταθυμίου. Alii quinque καταθυμίας.

(65) Reg. primus πρόξενος· τῶν χρημάτων συναύξουσα, ἐν ταῖς. Nec ita multo post quinque mss. ἀγριάνης.

(66) Veteres quatuor libri μηδὲ κακῶν. Editi et

σοῦνται· ὁ ἔλιος σκοτισθήσεται· ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. Τί οὖν θαυμαστόν, εἰ καὶ ἡμεῖς, μέρος ὄντες τοῦ κόσμου, ἀπολαύομεν τῶν ἐκ τοῦ κόσμου; Πρὸς ταῦτα ἀποβλέπων, ὅταν καὶ ἐπὶ σὲ ἔλθῃ τῶν κοινῶν τὸ μέρος, ἐνεργε μύσας, οὐκ ἀπαθῶς, οὐδὲ ἀναισθητῶς (τίς γὰρ μισθὸς ἀναλγησίας); ἀλλ' ἐπιπόνως μὲν καὶ σὺν ἀλγηδοσὶ μυρρίαις. Πλὴν ὑπένεγκε, ὡσπερ τις γενναῖος ἀγωνιστής (63), τὴν ἰσχύον καὶ τὴν ἀνδρείαν οὐ μόνον ἐκ τοῦ τύπτειν τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φέρειν στερόνως τὰς παρ' αὐτῶν πληγὰς ἐπιδεικνύμενος· καὶ ὡσπερ τις κυβερνήτης σοφὸς καὶ ἀτάραχος ὑπὸ τῆς ἄγαν περὶ τὸν πλοῦν ἐμπειρίας, ὀρθὴν καὶ ἀθάπτιστον, καὶ παντὸς χειμῶνος ὑψηλοτέρων τὴν ψυχὴν διασώζων. Παιδὸς ἀγαπητοῦ. ἢ γυναικὸς καταθυμίας (64), ἢ ἄλλου τινὸς τῶν φιλιτάτων καὶ κατὰ πᾶσαν εὐνοίαν συνημμένων στέργσις, οὐδὲν δεινὸν τῷ προσκεκμημένῳ, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ἔγεμόνα τῆς ζωῆς ἔχοντι, ἀλλὰ μὴ κατὰ συνήθειάν τινα πορευομένῳ. Ἐθούς γὰρ χωρισμὸς καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶ δυσφοροτάτος. Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βούν ἐπὶ φάτνης δακρύνοντα, τοῦ συννόμου αὐτῷ καὶ ὁμοζύγῳ τελευτήσαντος. Καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων σφοδρῶς τῆς συνηθείας ἐστὶν ἰδεῖν ἀντεχόμενα. Σὺ δὲ οὐχ οὕτως ἔμαθες, οὐδὲ ἐδιδάχθης. Ἄλλ' ἀρχὴν μὲν φιλίας λαμβάνειν ἐκ μακρᾶς ἐμιλίας καὶ χρόνιου ἔθους οὐδὲν ἀπεικός· ὀδύρσθαι δὲ τὸν χωρισμὸν διὰ τὴν ἐπὶ πλεῖστον ἡμῖν γενομένην διατριβὴν παντελῶς ἄλογον.

5. Οἶον, γυνὴ συνεκκληρώθη σοι κατὰ τὴν κοινωσίαν τοῦ βίου, πᾶσαν ἡδονὴν σοι κατὰ τὸν βίον παρεχομένην, εὐθυμίας δημιουργὸς, θυμηδιῶν πρόξενος, τὰ χρηστά συναύξουσα (65), ἐν ταῖς λύπαις τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνιαρῶν ἀφαιρουμένη αὐτῇ ἐξαιφνης ἀναρπασθεῖσα οἴχεται. Μὴ ἀγριάνης τῷ πάθει· μηδὲ αὐτόματόν τινα εἴπης εἶναι συντυχίαν τῶν γενομένων, ὡς μηδὲν προστάτου τὸν κόσμον οἰκονομοῦντος· μηδὲ κακόν (66) τινα δημιουργὸν ὑπέβης, ἐκ τῆς κατὰ τὴν λύπην ἀμετρίας πονηρὰ δόγματα ὑποτιθέμενος σεαυτῷ· ἀλλὰ μηδὲ ἐκπέσῃς τῶν ὀριον τῆς εὐσεβείας. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως ἐγένεσθε οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, πολλὴ συγγνώμη τῷ τὴν διχοτομίαν καὶ τὴν τῆς συναφείας διαίρεσιν μετὰ ἀληγμάτων δεχομένῳ· οὐ μὴν τοῦτου γε ἔνεχεν ἢ διανοεῖσθαι τι τῶν οὐ προσηκόντων (67), ἢ φθέγγεσθαι σοι λυσαιτέλης. Ἐνόησον γὰρ, ὅτι ὁ πλάσας ἡμᾶς καὶ ψυχῶσας Θεὸς ἰδίαν ἔδωκεν ἐκάστη ψυχῇ τὴν τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ ἄλλοις ἄλλους ὅρους ἐπηξε τῆς ἐξ-

mss. nonnulli κακόν. Hic Manichæos perstringit Basilus.

(67) Regii primus et tertius et alius codex Colb. τοῦτου ἔνεχεν διανοεῖσθαι τι τῶν οὐ προσηκόντων ἀναγκαῖον, non convenit quidquam indecorum excogitare, neque, etc. Alii mss. et editi ut in contextu. Aliquanto post tres mss. τὴν τοῦ βίου. Vocula τὴν aberat a vulgatis.

ἄδου. Τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ πλείον παραμείναι τῇ παρούσῃ σαρκὸς ὑποκινῆσε· τὸν δὲ θάττον ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος διετάξατο, κατὰ τοὺς ἀβήρητους τῆς σοφίας ἑαυτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης λόγους. Ὅσπερ οὖν οἱ ταῖς εἰρηταῖς ἐμπύπτοντες, οἱ μὲν ἐπὶ πλείονα χρόνον τῇ κακώσει τῶν δεσμοτηρίων ἐναποκλείονται, οἱ δὲ ταχύτεραν εὐρίσκουσι τῆς κακοπαθείας ἀπαλλαγὴν· οὕτω καὶ αἱ ψυχαί, αἱ μὲν ἐπὶ πολὺ προσκατέχονται τῇ ζωῇ ταύτῃ, αἱ δὲ ἐπιθῆτον, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀξίας ἐκάστου, σωθῶς καὶ βαθέως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐπίκοιτο νοῦς ἀνθρώπων, τὰ περὶ ἑκάστου ἡμῶν τοῦ κρίσαντος ἡμᾶς προδλεπομένου. Οὐκ ἀκούεις λέγοντος τοῦ Δαβὶδ, Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου (68); Οὐκ ἤκουσας περὶ τοῦ ἁγίου, ὅτι ἀπελύθη αὐτοῦ ἡ ψυχὴ; Τί δὲ Συμεῶν, ὅτε ἐνεγκαλίσατο τὸν Κύριον ἡμῶν; ποίαν φωνὴν ἀφῆκεν; Οὐχ ὅτι Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα; Τῷ γὰρ ἐπειγομένῳ πρὸς τὴν ἄνω διαγωγὴν βαρύτερα πάσης κολάσεως καὶ δεσμοτηρίου παντὸς ἢ μετὰ τοῦ σώματος ἔστι διατριβή. Μὴ τοίνυν τῇ ἑαυτοῦ ἀπολαύσει ἐπιζήτει τὰς περὶ τῶν ψυχῶν διατάξεις ἀκολουθεῖν· ἀλλὰ λογίζου περὶ τῶν συναφθέντων κατὰ τὸν βίον, εἴτα θανάτῳ διειστανόμενος, ὅτι παραπλήσιοι εἰσιν ὀδοπόροις μίαν ὁδὸν πορευομένοις, καὶ διὰ τὴν συνεχίαν μετ' ἀλλήλων διατριβὴν ἐνωθεῖσιν ὑπὸ τῆς συνηθείας. Οἱ ἐπειδὴν τὴν κοινὴν ὁδὸν διεξελθόντες (69) καταλάβωσι, λοιπὸν σχιζομένην αὐτὴν, τῆς χρείας ἢ δὴ ἀναγκαίως μεριζούσης ἐκάτερον, οὐ τῇ συνηθείᾳ προσκαθεζόμενοι ἀμελοῦσι τῶν προκειμένων, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀρχῆς κινήσεως αὐτοῦς αἰτίας ὑπομηθηθέντες, πρὸς τὸ οικεῖον ἑκάστος ἀποτρέχουσι πέρασ. Ὡς οὖν ἐκεῖνοις ἄλλος μὲν ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ὁδοῦ, συνῆδη δὲ αὐτοῖς ἡ κατὰ τὴν ὀδοπορίαν ἐκ τῆς συνηθείας οικειώσις· οὕτω καὶ τοῖς ἐν γάμῳ ἢ ἄλλῃ τινὲ κοινωσίᾳ βίου συνημμένοις ἴδιον πρόσεκειτο (70) δηλονότι τῆς ζωῆς τὸ πέρασ· συναφθέντας δὲ ἀλλήλοις ἀναγκαίως τὸ προσδιεταραγμένον τῆς ζωῆς τέλος ἐχώρισε καὶ διέλυσεν.

6. Εὐγνώμονος οὖν διανοίας οὐκ ἐπὶ τῷ χωρισμῷ δυσφόρος ἔχειν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐξ ἀρχῆς συναφείᾳ χάριν ἔχειν τῷ συγκληρώσαντι. Σὺ δὲ καὶ ὅτε περιτῆν σοι τὸ γύναιον, ἢ ὁ φίλος, ἢ τὸ παιδίον. ἢ ὅτι οὖν ὦν ὁδῶρη νῦν, οὐχὶ χάριν εἶχες τῶν παρόντων τῷ δεδωκότι, ἀλλ' ἐνεκάλεις ὑπὲρ τῶν ἐλλειφθέντων. Εἰ μὲν γυναικὶ μόνῃ συνώκεις, ὅτι μὴ παῖδες ἦσαν οἶκος ἐβούλου· εἰ δὲ καὶ παῖδες παρήσαν, ὅτι μὴ ὑπερπελούτεις, ἢ καὶ ὅτι τῶν ἐχθρῶν τινας εὐήμεροῦντας ἑώρας. Ὅρα τοίνυν μὴ ποτε αὐτοῦ ἑαυτοῦ ἀναγκαίας τῶν φιλάτων τὰς στερήσεις κατασκευά-

A Etenim certo quodam consilio voluit alium diutius in carne permanere; statuit vero alium ocius vinculis corporis exsolvi, juxta ineffabiles sapientiae atque justitiae suae rationes. Quemadmodum igitur ex iis qui in carcerem conjiciuntur, alii diutius detinentur in vinculorum cruciatibus, alii ab ea calamitate liberantur citius: sic et animae, aliae quidem diutius, aliae vero minus in hac vita detinentur, pro cujusque merito ac dignitate, Deo, qui nos condidit, rebus cujusque nostrum prospiciente sapienter, et alte, sicque, ut mens hominum attingere non possit. Non audis Davidem dicentem: *Educ de custodia animam meam* 68? Non audivisti de sancto, animam ipsius exsolutam fuisse et dimissam 69? Quid vero Simeon, cum Dominum nostrum in ulnas recepit? quam vocem emisit? nonne hanc, *Nunc dimittis servum tuum, Domine* 70? Nam in carne immorari, gravius quiddam est quam supplicium omne, et quivis carcer, ei qui ad supernae vitae gaudia festinat. Quamobrem ne exquirito, ut latae de animabus leges tuo se usui accommodent et inserviant; sed qui in hac vita conjuncti sunt, ac deinde morte a se invicem divelluntur, eos viatoribus via una et eadem incedentibus, et propter continentiam inter se confabulationem necessitudine acque consuetudine devinctis assimilares esse cogita. Post emensum iter commune, ubi sectam viam repperint, necessitate jam cogente alter ab altero separati, non amplius in consuetudine perseverantes negligunt quod sibi proposuerant; sed causam quae se initio compulit, in memoriam revocantes, ad suam quisque metam contendunt. Quemadmodum igitur his alius erat viae scopus, intercessit autem ex consuetudine inter ipsos, cum iter facerent, necessitudo quaedam ac familiaritas: sic etiam iis qui nuptiis aut alia quapiam vitae societate conjuncti sunt, fuit procul dubio praestitutus proprius quidam vitae terminus; sed tamen ipsos inter se conjunctos praedefinitus vitae finis necessario separavit ac sejunxit.

6. Itaque grati animi fuerit non aegre ferre separationem: sed ei qui hujusce consortii auctor fuerat, gratiam ob primam conjunctionem habere. Tu contra, ne uxore quidem superstite, aut amico, aut filio, aut alio quovis de quo nunc 39 doles, grates ullas rependebas bonorum praesentium largitori: imo de absentibus conquerebaris. Et quidem si habitabas cum sola uxore, querebare quod filii, quales desiderasses, tibi non essent; sin autem habebas filios, dolebas quod non afflueres divitiis, aut etiam quod inimicos quosdam secunda fortuna

68 Psal. cxli, 8. 69 Tob. iii, 6, 15. 70 Luc. ii, 29.

(68) Editi ψυχὴν μου, τῶν ἀνιαρῶν φησιν. Sed illud, τῶν ἀνιαρῶν φησιν, in nostris novem mss. deest: nec dubium quin abesse debeat. Neminem enim puto ita caecutire, quin videat illud, τῶν ἀνιαρῶν φησιν, declarationem esse vocis φυλακῆς; sic ut solum monere voluerit librarius, voce φυλακῆς hoc loco quasquaque res adversas significari. Hæ autem vo-

ces, ut alias sæpe, ex ora libri in contextum irreperunt.

(69) Unus codex Colb. ὑπεξελθόντες. Mox duo mss. καταλάβωσι: δὲ λοιπόν.

(70) Reg. secundus προσέειπε. Statim unus mss. ζωῆς πέρασ ἐχώρισε.

utentes videres. Cave igitur ne forte charissimorum privationem nobis ipsis reddamus necessariam, cum non afficiamur illorum præsentia, sed amissos desideremus. Quoniam enim pro præsentibus bonis a Deo collatis grates non persolvimus; ideo privari nos iis necesse est, ut affectus noster commoveatur. Quemadmodum enim non vident oculi quod plus æquo admotum est, sed congruenti aliquo spatio indigent, ita et ingratae animæ per bonorum abalienationem videntur de amisso ac præterito beneficio affici. Nam cum fruerentur bonis, nullam tum gratiam habebant largitori, sed ubi sunt iis spoliatae, id ipsum quod evanuit, laudant æstimantque. Porro nemo nostrum immunis est a gratiarum actione ob nullam vitæ hujus æruginam ac calamitatem, si vult singula animo æquo perpendere. Etenim vita uniuscujusque nostrum habet non pauca quæ possumus recensere, quæque injucunda non sunt, si modo respicere ad inferiora velimus, sicque ex ista cum re deteriori comparatione, quanti pretii hoc nostrum bonum sit expendamus. Servus es? Adest aliquis te dejectior; gratias repende, quod uni præstes, quod non sis addictus pistrino, quod plagas non accipias. Ac ne huic quidem gratiarum agendarum defuturae sunt causæ. Neque enim tenetur in compedibus, neque ligatus in ligno est. Satis est causæ vinculo ad gratias exsolvendas ipsa vita. Videt solem, spiritu acrem ducit, horum gratia rependit gratias. Plecteris immerito? Gaude spe futurorum. Jure condemnatus es? Sic etiam grates age, quod hic dederis scelerum pœnas, non autem sis ob impunita peccata supplicio æterno servatus. Hunc ad modum potest qui gratus est, in omni vita et in omni instituto pro præsentibus bonis amplas benefacienti gratias peragere. Nunc autem, quod morosis hominibus accidit, id contingit plerisque, videlicet ut præsentia fastidiunt, ita absentia concupiscunt. Neque enim eos qui seipsis inferiores sunt enumerantes, largitori benefico pro iis quæ habent gratias persolvunt: imo ejus quod præstantius est comparatione, quantum superent reputantes, ita moerent et conqueruntur bonis alienis privati, ac si suis spoliarentur. Servus qui est, permolestè fert liberum se non esse: ægre est ei qui in libertate **40** educatus fuit, quod generis nobilitate non insigniatur, quod non recenseatur inter eos qui natalium splendore conspicui sunt, nec numerare possit retro avos septem, qui eximii fuerint equorum nutritores, aut opes suas in gladiatores insumpserint. Queritur qui genere clarus est, quod non abundet divitiis; dives afflicatur ac dolet, quod dominatum in oppida et in gentes non

(71) Unus codex Reg. et editi τὸ ἄγαν λαμπρὸν προσκείμενον, rem valde splendidam plus æquo admotam. Vox λαμπρὸν in aliis septem mss. deest; nec mirum si desit, cum non ita necessaria esse videtur.

(72) Reg. primus et tertius ἐν τῇ ἀπαλλοτριώσει, eadem plane sententia.

(73) Editio Paris. et unus ms. ἐὰν τις εὐγνωμό-

ζωμεν, παρόντων μὲν οὐκ αἰσθανόμενοι, παρελθόντων δὲ περιεχόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ παρακειμένων τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν οὐκ εὐχαριστοῦμεν, ἀναγκαστὰ ἡμῖν ἢ ἀφαιρέσεις διὰ τὴν αἰσθησὶν γίνεται. Ἄντιπερ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ τὸ ἄγαν προσκείμενον (71) οὐκ ὀρῶσιν, ἀλλὰ δέονται συμμετρου τινὸς ἀποστάσεως· οὕτω καὶ αἱ ἀχάριστοι ψυχὰι εὐκασιαν ἐν τῇ ἀλλοτριώσει (72) τῶν ἀγαθῶν τῆς παρελθούσης χάριτος ἐπαισθάνεσθαι. Ὅτε γὰρ ἀπέλαυον τῶν χρηστοτέρων, οὐδεμίαν χάριν τῷ δεδωκότι γινώσκοντες, μετὰ τὴν στέρησιν τὸ παρελθὸν μακαρίζουσιν. Ἄλλ' οὐδεις ἡμῶν ἀποκλείεται τοῦ εὐχαριστεῖν ὑπ' οὐδεμιᾶς περιστάσεως βίου, ἐὰν εὐγνωμόνως (73) ἕκαστον ἐπιλογίζεσθαι θέλῃ. Πολλὰς γὰρ ἀναθεωρήσεις καὶ οὐκ ἀτερπεῖς ὁ ἕκαστου ἡμῶν βίος κέκτηται, ἐάνπερ ἄρα καταδεξώμεθα πρὸς τὸ ὑποδεηκὸς ἀποδιλέειν, καὶ οὕτως ἐκ τῆς πρὸς τὸ χεῖρον συγκρίσεως τὸ ὑπάρχον ἡμῖν ἀγαθὸν, πόσου τινὸς ἄξιόν ἐστιν, ἐκμετρεῖν. Οἰκέτης εἶ; Ἐχεις τὸν σεσουτοῦ ταπεινότερον· εὐχαρίστει, ὅτι ἐνὸς ὑπερέχεις, ὅτι μὴ ἐν τῷ μυλῶνι καταδεδικασαι, ὅτι μὴ πληγὰς λαμβάνεις. Οὐκ ἐπιλείψουσιν οὐδὲ τοῦτον αἱ τοῦ εὐχαριστεῖν ἀφορμαί. Οὐ γὰρ ἔχει πέδας, οὐ δέδεται ἐν ξύλῳ. Ὁ δεσμώτης ἔχει τὸ ζῆν ἀρκούσαν ἀφορμὴν εἰς εὐχαριστίαν· ἤλιον ὄρα, ἀναπνεῖ τὸν ἀέρα, ἐπὶ τούτοις εὐχαριστεῖ. Ἀδίκως κολάζῃ; Τῆ τῶν μελλόντων ἐλπίδι χαῖρε. Δικαίως κατεδικάσθης; Καὶ οὕτως εὐχαρίστει, ἐνταῦθα τὴν δίκην τῶν τετολημμένων ἀποτινὸς, ἀλλὰ μὴ ἐπ' ἀεραλίους τοῖς ἀμαρτήμασι τῆ αἰωνία κολάσει ταμειθεῖς. Κατὰ δὴ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπὶ παντὸς βίου καὶ πάντων ἐπιτηδευμάτων ἔξεστι τῷ εὐγνώμονι μεγάλας τῶν παρόντων ἀποδοῖναι τῷ εὐεργέτῃ τὰς χάριτας (74). Νῦν δὲ τὸ τῶν δυσαρστομένων πεπόνθασιν οἱ πολλοί· τὸ μὲν παρὸν ἀτιμάζοντες, τῶν δὲ ἀπόντων ἐπιθυμοῦντες. Οὐ γὰρ τοὺς ὑποδεστέρους αὐτῶν ἀπαριθμοῦμενοι, τὴν ὑπὲρ ὧν ἔχουσι χάριν ἀποπληροῦσι τῷ εὐεργέτῃ· ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ ὑπερέχον συγκρίσει, ὅσον ἀπολείπονται λογιζόμενοι, ὡς οἰκλιαν στεροῦμενοι τῶν ἑτέροις προσόντων, οὕτως ἀνιώνται καὶ καταμέμφονται. Ὁ δοῦλος, ὅτι μὴ ἐλευθερὸς ἐστὶ, δυσχεραίνει· ὁ ἐν ἐλευθερίᾳ τραφεὶς, ὅτι μὴ εὐπατρίδης, μηδὲ τῶν περιβλέπων ἐπ' εὐγενείᾳ, μηδ' ὅτι ἐπὶ τὰ πάππους ἔχει ἀριθμῆσιν εἰς τὸ ἄνω, ἵπποτρόφους λαμπροὺς, ἢ μονομάχοις τὸν πλοῦτον ἐξαναλώσαντας (75). Ὁ κατὰ γένος περιφανὴς σχετιάζει, ὅτι μὴ ἐπὶ πλοῦτι κομᾷ· ὁ πλούσιος λυπεῖται καὶ δόδρεται, ὅτι μὴ πόλεων καὶ ἐθνῶν ἐστὶν ἀρχὼν (76)· ὁ στρατηγὸς, ὅτι μὴ βασιλεύει· ὁ βασιλεὺς, ὅτι μὴ πάσης ὁμοῦ τῆς ὑφ' ἡλίφ κρατεῖ, ἀλλ' ἐστὶν ἔθνη τοῖς αὐτοῦ σκήπτροις μὴ ὑποκύπτοντα. Ἐκ πάντων δὲ τούτων συναγεται τὸ ἐπὶ μηδενὶ τῶν εὐεργέτην εὐχαριστεῖ-

νωσ. Editio Basil. et septem mss. ἐὰν εὐγνωμόνως.

(74) Antiqui duo libri τῷ εὐεργέτῃ τὰς εὐχαριστίας.

(75) Utraque editio et unus codex Colb. ἵπποτρόφους λαμπρὸς ἢ μονομάχοις τὸν βίον ἐξαναλώσαντας. Alii octo mss. ut in contextu.

(76) Unus ms. et editi ἐπὶ τῶν ἀρχῶν. Alii sex ἐθνῶν ἐστὶν ἀρχῶν.

σθαι. Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀφέντες τὰ ἐπὶ τοῖς ἀποῦσι λυπας, δ. δαχθῶμεν τὴν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν εὐχαριστίαν ἀποδίδοναι. Εἰπῶμεν ἐν μὲν ταῖς σκυθρωποτέραις περιστάσεσι τῶν πραγμάτων τῷ σοφῷ Ιατρῷ· Ἐν θλίψῃ μικρῇ ἢ παιδεῖα σου ἡμῖν. Εἰπῶμεν· Ἀγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με. Εἰπῶμεν, ὅτι Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Εἰπῶμεν, ὅτι Ὅλιγα ὦν ἡμάρτομεν μεμαστιγώμεθα. Παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον, ὅτι Παιδεύσον ἡμᾶς, Κύριε, πληρὴ ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. Ἐλεγχόμενοι γάρ, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Ἐν δὲ τῇ φαίδροτέρᾳ τοῦ βίου διαγωγῇ ἐκεῖνην λέγωμεν τοῦ Δαβὶδ τὴν φωνήν· *Τὶ ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;* Ἐκ τοῦ μὴ δυτος εἰς τὸ εἶναι παράγγα· λόγῳ ἐτίμησε· τέχνας ἡμῖν συνεργοῦς τῆς ζωῆς ἐχαρίσατο· τροφὰς ἐκ τῆς γῆς ἀνίησι· βοσκημάτων ἡμῖν ὑπηρεσίαν δέδωκε (77). Δι' ἡμᾶς βεβροῖ· δι' ἡμᾶς ἤλιος· ἡ ὀρεινὴ, ἡ πεδιάσιμος ἡμῶν ἐνεκεν διακεκόσμηται, ἀποφυγὰς ἡμῖν πρὸς τὰς ἐκ τῶν ὀρῶν ἀκρότητας εὐτρεπίζουσα. Δι' ἡμᾶς ποταμοὶ βέουσι· δι' ἡμᾶς βρούουσιν αἱ πηγαὶ· ἡ θάλασσα ἡμῖν ἀνεῖται πρὸς (78) ἐμπορίαν· οἱ ἐκ μετᾶλλων πλοῦτοι, αἱ πανταχόθεν ἀπολαύσεις, πάσης τῆς κτίσεως δωροφορούσης (79) ἡμῖν, διὰ τὴν πλουσίαν καὶ ἀφθονον εἰς ἡμᾶς χάριν τοῦ εὐεργέτου.

fontes scaturiunt; mare patet nobis ad mercaturam exercendam; effodiuntur ex metallicis fodinis opes; undelibet commoda affluunt et deliciae, conferente nobis munera creaturae omni ob locupletem ubereque benefici Dei in nos gratiam.

7. Καὶ τί δεῖ τὰ μικρὰ λέγειν; Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν C ἀνθρώποις· διὰ τὴν καταφθαρεῖσαν σάρκα Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Μετὰ τῶν ἀχαρίστων ὁ εὐεργέτης· πρὸς τοὺς καθημένους ἐν σκότει· ὁ ἤλιος τῆς δικαιοσύνης· ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὁ ἀπαθής· ἐπὶ τὸν θάνατον ἡ ζωὴ· ἐπὶ τὸν ἄδην τὸ φῶς· ἡ ἀνάστασις διὰ τοὺς πεσόντας· πνεῦμα υἰοθεσίας, χαρισμάτων διανομαί (80), στεφάνων ἐπαγγελίαι· τὰ ἄλλα, ὅσα οὐδὲ ἐξαριθμησασθαι ῥάδιον, ἐφ' οἷς πᾶσι πρέπουσά ἐστιν ἡ φωνὴ τοῦ προφήτου· *Τὶ ἀνταποδώμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν;* Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο οὐκ εἰρηγατὰ δέδωκεν αἱ, ἀλλ' ἀντιδεδωκεν αἱ ὁ μεγαλόδωρος, ὡς εὐχλ κατάρχων χάριτος, ἀλλ' ἀμειβόμενος τοὺς ὑπάρξαντας (81)· τὸ γὰρ τῶν λαμβανόντων εὐχάριστον εἰς εὐεργεσίαν καταλογίζεται. Ὅς, καὶ χρήματα διδοὺς D σίτελ παρὰ σοῦ τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τῆς χειρὸς τῶν πονητῶν· κἂν λάβῃ τὰ ἑαυτοῦ, ἀκραίαν σοι (82) τὴν χάριν, ὡς ὑπὲρ οἰκείων, ἀποπληροῖ. *Τὶ οὖν ἀνταποδώμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν*

A habet; exercitus dux, quod regnum non occupat; rex autem, quod simul totius qui sub sole est orbis non potiat, sed supersint gentes quæ suis sceptris non sint subjectæ. Ex quibus omnibus colligitur gratias pro nulla re beneficiorum auctori rependi. Nos autem mærorem ex iis quæ desunt emergentem amandantes, discamus ob præsentia gratias exsolvere. Dicamus sapienti medico in tristioribus rerum infortuniis: *In tribulatione parva disciplina tua nobis* 66. Dicamus: *Bonum mihi, quia humiliasti me* 67. Dicamus: *Non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* 68. Dicamus: *Pauca præ iis quæ peccavimus accepimus verbera* 69. Obsecremus Dominum: *Castiga nos, Domine, verumtamen in iudicio, et non in furore* 70. *Cum enim redarguimur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur* 71. At vero in lætiore vitæ statu emittamus illam Davidis vocem: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi* 72? Eo auctore ex nihilo orti sumus, ornavit nos ratione, largitus nobis est artes vitæ tuendæ inservientes, alimenta e terra educit, servitio nostro jumenta addixit et pecora. Propter nos imbres, propter nos sol; adornata est nostri causa regio montosa æquataque, effugia atque recessus parans nobis ad summitates montium vitandas. Propter nos fluunt flumina; propter nos

exercendam; effodiuntur ex metallicis fodinis opes; undelibet commoda affluunt et deliciae, conferente nobis munera creaturae omni ob locupletem ubereque benefici Dei in nos gratiam.

7. Sed quid opus est parva recensere? Propter nos versatus Deus est inter homines: propter carnem corruptam *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* 72. Commoratur cum ingratis beneficis; venit liberator ad captivos; illuxit sol justitiæ 73 sedentibus in tenebris 74, in crucem tollitur qui omnis prorsus doloris expertus est, vita morti addicitur. Lux descendit ad inferos; propter eos qui mortui erant, resurrectio, adoptionis spiritus, donorum divisiones, repromissæ coronæ: alia insuper quæ ne numerare quidem facile fuerit, qui-bus omnibus congruit illa vox prophætæ, *Quid retribuemus Domino pro omnibus quæ retribuit nobis* 75? Atque etiam magnificus ille non dicitur tribuisse, sed *retribuuisse*, tanquam si prior non conferret gratiam, sed iis qui prius contulissent, redderet: nimirum gratiarum actionem, quæ ab accipientibus rependitur, loco habet beneficii. Qui cum dederit opes, tamen eleemosynam a te per pauperum manus reposcit: qui tametsi suum accipit,

66 Isa. xxvi, 16. 67 Psal. cxviii, 71. 68 Rom. viii, 18. 69 Job xv, 11. 70 Jerem. x, 24. 71 I Cor. v, 32. 72 Psal. cxv, 12. 73 Joan. i, 14. 74 Malach. iv, 2. 75 Isa. ix, 2. 76 Psal. cxv, 12.

(77) Veteres quatuor libri ὑπηρεσίαν ἔδωκε.
(78) Ita mss. sex. Editio Paris. ἀνεῖται: τὰ πρὸς.
(79) Editi et tres mss. κτίσεως δωροφορούσης, *omni creatura nos stipante*, male. Regii primus et tertius cum duobus Colbertinis κτίσεως δωροφορούσης, *omni creatura donis ac muneribus nos cumulate*, recte.

(80) Antiqui duo libri et editi διανομαί. Alii quinque mss. διανομή.

(81) Ubi et in editis et in mss. constanter legitur ὑπάρξαντας, ibi legendum esse ἀπάρξαντας putat Combefisius: qui si suam conjecturam veteris alicujus libri testimonio stabilivisset, nos nullo negotio adduxisset in sententiam suam.

tibi tamen veluti tua danti gratiam integram re-
fert. *Quid igitur retribuemus Domino pro omnibus
que retribuit nobis? Non enim desero vocem Pro-
phetæ, probe addubitantis, ac inopiam suam cir-
cumspicientis, 41* talem videlicet ei ut nihil sup-
peteret dignum quod retribueretur. Dominus enim
post beneficia adeo magna splendidaque, nec tamen
omni genere præstantia, nobis in posterum
multo majora pollicetur, paradisi delicias, dandam
In regno gloriam, honores angelorum honoribus
haud impares, denique Dei cognitionem: id quod
iis, qui digni habiti sunt, summum bonum est; id
quod omnis natura ratione prædita expetit; id
quod utinam et nos, ubi a carnis affectibus nos-
metipsos expurgaverimus, adipiscamur. Quomodo
igitur, inquiet aliquis, commiserationem socialem
atque charitatem (quod honorum primum est et
perfectissimum, cum plenitudo legis dilectio sit⁷⁷)
proximo nostro sumis ostensuri? Quoniam si ad
aliquos magnis calamitatibus ac ærumnis oppres-
sos accedamus, nequaquam cum ipsis flebimus, aut
collacrymabimus; imo de iis, quæ acciderint, age-
mus gratias. Ac quidem suam ipsius afflictionem
cum gratiarum actione perferre, patientiæ est at-
que constantiæ argumentum; sed pro calamitati-
bus alienis Deo gratiam habere, insultantis est
malis alienis et irritantis afflictos, præsertim cum
ab Apostolo jubeamur cum flentibus flere⁷⁸. Quid
igitur ad hæc dicemus? Estne rursus necesse vobis
in memoriam reducere Domini verba, quibus jussi
sumus in aliquibus gaudere, in aliquibus lugere?
*Gaudete, inquit, et exsultate, quoniam merces vestra
copiosa est in caelis*⁷⁹. Et iterum: *Filii Jerusa'em,
nolite flere super me, sed flete super filios vestros*⁸⁰.
Itaque præcipit nobis sermo divinus, ut cum justis quidem exsultemus ac lætemur; lugemus vero et
lamentemur cum iis qui ex pœnitentia effundunt lacrymas: aut etiam eos qui nullo doloris sensu
tanguntur, deplem, quod perire se ne intelligant quidem

8. Ceterum implevisse mandatum haudquaquam
putandus est qui hominum mortem deplorat, et
cum lugentibus edit clamorem. Neque enim lauda-
verim medicum, qui cum opem ægrotantibus ferre
deberet, morbis ipse repletur; neque nauclerum,
qui cum deberet navigantibus præesse, adversus
ventos pugnare, fluctus vitare ac timidiore solari,
nausearet ipse, et una cum iis qui rei nauticæ im-
periti sunt, animo concideret. Ejusmodi est quis-
quis adit lugentes, nec tamen ratione sua usus,
quidquam eis impertit emolumentum; sed potius ex
alienis affectibus dedecus contrahit. Par igitur fue-
rit de alienis calamitatibus ac ærumnis afflictiari.
Nam hoc pacto afflictorum conciliaturus tibi es fa-

⁷⁷ Rom. xiii, 40. ⁷⁸ Rom. xii, 15. ⁷⁹ Matth. v, 12. ⁸⁰ Luc. xxiii, 28.

(82) Codices aliquot ἀκέραιον σοι

(83) Editio Paris. πολλαπλασίονά σε. Unus ms. πολλαπλασίονα δέ. Alius πολλαπλασίονά τε. Alii quatuor nulla re interjecta πολλαπλασίονα ἡμῖν. Haud longe tres mss. τρυφάς.

(84) Reg. secundus καρτερίας ἀνάδειξιν.

(85) Veteres quidam libri et editi ὑπομνήσομεν ἑαυτοῦς. Alii tres mss. ὑπομνήσομεν ὑμᾶς. Pro ὑπο-

ἡμῖν; Οὐ γὰρ ἀφίεμαι τῆς φωνῆς τοῦ Προφήτου, καλῶς ἀποροῦντος, καὶ περισκοποῦντος ἑαυτοῦ τὴν πένταν, ὅτι οὐδὲν ἔχει πρὸς ἀντίδοσιν ἄξιον. Ὅς ἐφ' οὗτω μεγάλαις καὶ λαμπραῖς εὐεργεσίαις, οὐ-
μενοῦν ἐχούσαις ὑπερβολὴν, πολλαπλασίονα ἡμῖν (83) τὰ εἰς ὕστερον ἐπαγγέλλεται· παραδείσου τρυφῆν, καὶ δόξαν ἐν βασιλείᾳ, καὶ ἰσαγγέλους τιμὰς, καὶ Θεοῦ κατανόησιν· ὅπερ τοῖς ἀξιοῦνται τῶν ἀγαθῶν ἔστι τὸ ἀκρότατον· οὐ πᾶσα ἐφίεται λογικῆ φύσις· οὐ καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχομεν, ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἑαυτοῦς ἐκκαθάραντες. Πῶς οὖν, φησί, τὸ κοινωνικὸν καὶ φιλόστοργον (ὃ πρῶτόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειότατον, διότι πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη)· πρὸς τοὺς πλησίον ἐπιδειξόμεθα; Ἐπειδὴν, πρὸς τινὰς ὑπὲρ μεγάλων συμφορῶν κατεχομένους εἰσελθόντες, μὴ συγκαλιώμεν αὐτοῖς, μηδὲ συνδακρῶμεν, ἀλλ' εὐχαριστῶμεν ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Οἰκτεῖον μὲν γὰρ πάθος μετ' εὐχαριστίας ὑπενεγκεῖν ὑπομονῆς ἔχει καὶ καρτερίας ἀπόδειξιν (84)· ἐπ' ἄλλοτρίαις δὲ συμφοραῖς εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ἐπιχαίροντός ἐστι τοῖς κακοῖς καὶ παροξύνοντός τοὺς λυπούμενους· καὶ ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου ἐπιτρέποντος ἡμῖν κλαίειν μετὰ κλαίωντων. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ἡ πάλιν ἀναγκαίως τῶν τοῦ Κυρίου λόγων ὑπομνήσομεν ὑμᾶς (85), ἐπὶ τίσιν χαίρειν προσετάχθημεν, καὶ ἐπὶ τίσιν πενθεῖν; Χαίρετε, φησί, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν· Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, ἀλλὰ κλαύσατε ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. Οὐκοῦν δικαίως μὲν συσκιρτᾶν καὶ συναγάλλεσθαι ὁ θεὸς λόγος (86) ἡμῖν ἐπιτρέπει, τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας ἀφιεῖσι δάκρυον συμπενθεῖν καὶ συνοδύρεσθαι, ἢ τοῦς ἀναλγήτως διακειμένους ἀποκλαῖεσθαι, ὅτι οὐδὲ ἴσασιν πῶς ἀπόλλυνται.

8. Οὐχὶ δὲ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπων κατακλαύσαντα, καὶ (87) συνεχρόσαντα τοῖς πενθοῦσι, πληρωτὴν προσήκει νομίζειν εἶναι τῆς ἐντολῆς. Οὔτε γὰρ λατρὸν ἐπαίνῳ, τὸν ἀντὶ τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν, αὐτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλάμενον· οὔτε κυβερνήτην, ἀντὶ τοῦ κρατεῖν τὸν ἐμπλέοντων, καὶ τοῖς πνεύμασι μάχεσθαι, καὶ διαφεύγειν τὰ κύματα, καὶ παραμυθεῖσθαι τοὺς δειλοτέρους, ναυτιῶντα καὶ συναλύοντα τοῖς ἀπειροθαλάττοις. Τοιοῦτος γὰρ ἐστὶν ὁ πρὸς τοὺς πενθοῦντας εἰσὶν, καὶ μὴ τῆς ἐκ τοῦ οἴκελου λόγου ὠφελείας μεταδίδους, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν ἄλλοτρίων παθῶν ἀσχημοσύνης μεταλαμβάνων. Ἐπιστυγάζειν μὲν οὖν ταῖς συμφοραῖς τῶν πενθοῦντων (88), ἀκόλουθον. Οὕτω γὰρ ἑαυτὸν οἰκειώσῃ τοῖς

μνήσομεν in aliquibus mss. legitur ὑπομνήσωμεν.

(86) Antiqui tres libri θεὸς νόμος, *lex divina*.

(87) Voculam καὶ ex antiquis tribus libris addidimus.

(88) Reg. tertius et alii duo mss. Colbertini συμφοραῖς τῶν πεπονηθῶτων. Mox quatuor mss. οἰκειώσῃ. Alii tres οἰκειώσῃ. Editi οἰκειώσῃ.

πάσχουσι, μὴ καθιλαρευόμενος τῶν συμφορῶν, μηδὲ ἐναδιαφορῶν τοῖς ἀλλοτρίοις ἀλγήμασιν. Οὐ μὴν πραιτέρω γε συνεκφέρεσθαι τοῖς λυπουμένοις προσήκειν, ὥστε ἢ συνεκδοῖν, ἢ συνθρηνεῖν τῷ πεπονθότι, ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις μιμῆσθαι καὶ ζηλοῦν τὸν ἐσκοτωμένον ὑπὸ τοῦ πάθους· ὅλον συγκαθειργνύουσι ἑαυτὸν, καὶ συμμελανειμονεῖν, καὶ χαμαὶ συγκαθῆσθαι, καὶ κουρᾶς ἀμελεῖν. Ἐκ τούτων γὰρ ἐστὶ μάλλον ἐπιτείνειν τὴν συμφορὰν, ἢ καταπραῦνειν. Οὐχ ὄρξες, δεῖ βουδῶνες μὲν καὶ σπλῆνες, οἱ μὲν τραύμασιν, οἱ δὲ πυρετοῖς ἐπιτιθέμενοι, τὰς ὀδύνας συνεπιτείνουσι; χεῖρες δὲ τὸ ἀλγοῦν τῇ πράξει ἑαυτῶν ἐπαφή καταστέλλουσι; Καὶ αὐτὸς δὴ οὖν μὴ ἐξαγριάνης τὸ πάθος τῇ παρουσίᾳ, μηδὲ συγκαταπέσης τῷ πεπτωκότι. Ὁ γὰρ τὸν κείμενον ἀνιστῶν (89) ὑψηλότερος εἶναι τοῦ πεπτωκότες πάντως ὀφείλει· ὁ δὲ ἐξ Ἰσου καταπεσὼν ἑτέρου καὶ αὐτὸς τοῦ ἀναστήσαντος ἐπιδείξει. Ἀλλὰ δάκνυσθαι μὲν ὑπὸ τῶν γινομένων, καὶ ἡσυχῇ τοῖς λυπηροῖς ἐπιστυγνάζειν προσήκειν, ἐν συννοίᾳ προσώπου, καὶ σεμνότητι βᾶρος ἐχούση, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος διασημαίνοντα· φεγγρόμενον δὲ, οὐκ εὐθὺς ἐπιπηδᾶν ταῖς ἐπιτιμήσεσι προσήκειν, ὥσπερ ἐναλλόμενον καὶ ἐπεμδαίνοντα τοῖς κειμένοις (φορτικὸν γὰρ τοῖς ὑπὸ λύπης τὴν ψυχὴν κεκακωμένοις αἱ ἐπιτιμήσεις (90)· καὶ ἅμα δυσπαράδεκτοὶ εἰσι τοῖς κάμνουσι, καὶ πρὸς παρηγορίαν ἀπίθανοι τῶν ἀπαθῶς παντάπασι διακειμένων οἱ λόγοι)· ἀλλὰ συγχωρήσαντα κενὰ καὶ ἀπρακτὰ ἐκδοῆσαι (91) καὶ ἰλοφύρεσθαι, ἢ δὴ τοῦ κακοῦ ὑπανέντος τι καὶ χαλάσαντος, τότε ἐμμελῶς καὶ πράως τῆς παρακλήσεως ἀπεσθαι. Ἐπεὶ καὶ οἱ πωλοδάμναι τοὺς δυστηνίους τῶν πάλων οὐκ εὐθὺς κατάγγουσι τοῖς χαλινοῖς, οὐδὲ ἀνακρούουσιν (ἀναχαιτίζειν γὰρ οὕτω καὶ ἀποσεισθαι τοὺς ἐπιβάτας διδάσκουσιν)· ἀλλὰ συνευδιόντες τὴν πρώτην, καὶ συνεξορμῶντες αὐτοῖς, ἐπειδὴν ἴδωσιν ὑπὸ τῆς (92) οἰκείας ὀρμῆς καὶ βίας τὸν θυμὸν ἀναλώσαντας, τότε παραλαβόντες δεδαμασμένους, εὐπειθεστέρους ἢ δὴ ποιοῦσι διὰ τῆς τέχνης. Οὕτως ἐστὶ κατὰ τὸν τοῦ Σολομῶντος λόγον· Ἀγαθὸν εἰσελθεῖν εἰς οἶκον πένθους μάλλον ἢ εἰς οἶκον πότου· εἰ μέλλοι τις, ἐπιστημένως καὶ (93) πράως τῷ λόγῳ χρώμενος, μεταδίδουσι τῆς οἰκείας ὑγιείας τῷ κάμνοντι, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀλλοτρίας λύπης, ὡς ὀφθαλμίας, μεταλαμβάνειν.

9. Κλαίειν οὖν μετὰ κλαίωντων. Ὃταν Ἰθῆς ἐπιμετανοεῖα τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ὀδυρόμενον, σύγκλαυσον τῷ τοιοῦτῳ (94), καὶ συμπάθει. Οὕτω γὰρ σοι ὑπάρξει ἐν ἀλλοτρίοις πάθεσι τὸ οἰκτεῖον ἐπανορθοῦσθαι. Ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον ἁμαρτίας θερμὸν ἀποστάξας δάκρυον ἑαυτὸν ἐξίασατο, δι' ὧν

⁸¹ Eccle. vii, 3.

(89) Codices tres κείμενον ἀνιστάς.

(90) Antiqui duo libri et editi αἱ ἐπιτιμήσεις. Alii quinque ἢ ἐπιτιμήσεις.

(91) Codices duo ἀπρακτὰ ἐκδοῆσαι.

(92) Unus ms. et editi ἐκ τῆς. Alii quinque ὑπὸ τῆς. Mox Reg. primus θυμὸν ἀναλύσαντας, sensu non dissimili.

A miliaritatem atque benevolentiam, neque hilarem te ostendens ob eorum adversitates, neque alienam afflictionem indifferenter perferens. Minime tamen convenit dolentium miseris plus æquo commoveri, sic ut aut conclames, aut lugeas cum afflictato, aut aliis in rebus hominem a tristitia obcæcatum imiteris æmulerisque: exempli causa, si una cum ipso te ipse includas, et induaris atra veste, si pariter jaceas humi, comamque negligas. Ex iis enim magis crescit quam elevatur calamitas. Annon vides augeri dolorem, si aut bubones vulneribus, aut splenes febribus accedant? nonne potius mitigant manus dolorem leni suo contactu? Et tu igitur ne tua præsentia exasperes afflictionem, neque cum lapsu collabare. Nam jacentem qui erigit, altior omnino lapsu esse debet; qui vero pariter cecidit, altero qui erigat etiam ipse opus habet. At tamen abs re non fuerit iis quæ accidunt angi, et tacite de adversis afflictari, ita ut ex vultu, quæ cogitatione delixus sit, exque modestia quæ gravitatem adjunctam habeat, animi affectum significes: ubi autem ad colloquium ventum est, non statim ad objurgationes devenire decet, velut jacentibus insultantem ac illudentem. Nam objurgationes iis quorum animus præ tristitia cruciatur, molestæ sunt et graves; simulque sermones eorum qui nullo prorsus doloris sensu afficiuntur, ægre audiuntur a mœrentibus, et ad eos consolandos vim non habent persuadendi. Sed si eos siveris vanos inefficacesque clamores et ejulatus edere, malo jam paululum sedato ac remisso, tum demum nihil impedit quominus eos possis scite ac leniter solari. Nam et equorum domitores non statim esfrenatos pullos frenis cohibent, aut reprimunt (sic enim retrocedere, et equites excutere edocentur), sed initio ipsis cedentes, ac eorum impetum secuti, ubi eorum ardorem suo ipsorum impetu atque vehementia fractum et exhaustum animadverterint, tunc subactos apprehendentes, illos jam per artem reddunt tractabiliores. Sic erit, juxta Salomonis sententiam: *Melius est ingredi in domum luctus, quam in domum convivii*⁸¹, si quis, perite leniterque sermone usus, suam ipsius sanitatem ægroto velit impartiri, non alienam tristitiam velut lippitudinem contrahere.

D 9. Oportet igitur flere cum flentibus. Ubi videris fratrem lugentem ob peccatorum pœnitentiam, lacrymare cum viro ejusmodi, ac illius commiseresce. Ita enim tibi licebit ex malis alienis tuum corrigere. Nam qui fervidas lacrymas pro peccato proximi effundit, dum fratrem deflet, medetur sibimetipsi.

(93) Antiqui tres mss. ἐπιστημένως καὶ. Alii duo et editi ἐπιστημονικῶς ἢ.

(94) Unus ms. et editi σύγκλαυσον τοῦτῳ. Alii multi σύγκλαυσον τοιοῦτῳ. Ibidem mss. non pauci καὶ συμπάθει. Alius codex et editi καὶ συμπάθει. Alius σύγκλαυσον τῷ τοιοῦτῳ καὶ συμπίνθει.

Talis erat qui dicebat : *Defectio animi tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam*⁹⁵. Luge peccati causa. Animæ ægritudo est peccatum; mors est animæ immortalis; peccatum luctu atque irrequietis lamentis dignum est. Ob hoc fluant lacrymæ omnes, nec cessent duci ex pectore imo suspiria. Paulus desolebat inimicos crucis Christi⁹⁶. Jeremias desolebat qui ex populo peribant; idemque cum sibi naturales lacrymæ non satis essent, lacrymarum fontem inquirebat et extremam mansionem. *Et sedebo, inquit, et plorabo populum hunc diebus multis, eos qui percunt*⁹⁷. Scriptura inter beatitudines lacrymas et luctum ejusmodi reponit⁹⁸, non propensionem ad tristitiam omnem, non proclivitatem ad fletum, qui omni occasione cieatur. Non ita dudum vidi quosdam voluptarios, qui immodico voluptatis amore pellecti, per speciem expellendæ **43** tristitiæ ad crapulam sese converterent, et ad ebrietatem; suamque conantur excusare intemperantiam verbis Salomonis, qui ait : *Date vinum iis qui in tristitia sunt*⁹⁹. Est autem hæc sententia in Proverbio, nec tamen ebrietatem licitam reddit, sed humanæ vitæ consulit. Etenim ut reconditum hujus sententiæ sensum omittam, quo vinum lætitia rationalis dicitur; ne obuius quidem sensus parum habet providentiæ ac curæ, ne videlicet ii qui ægre consolationem admittunt, et gravi luctu obruuntur, cibos negligant et alimenta, ploratu vehementiore absorpti: sed partim pane cor luctuosi hominis firmetur, partim vino collapsæ vires suffulciantur. Cæterum vinosi homines ac ebrii mœrorem haud demulcentes, sed mutantes mala malis, ac pravam quendam pactionem facientes, corporis morbos morbis animi mutant, eosque qui trutina momenta exæquant, imitantes, tantum detrahunt tristitiæ, quantum addunt voluptati. Existimo quidem iuvandam esse vino naturam: sed minime permittendum est meri tantam copiam infundi, ut rationi caliginem offundat. Neque enim simul cum vino effluet tristitia, sed ebrietatis malum animo accedet. Quod si ratio medicus est tristitiæ, fuerit plane ebrietas maiorum maximum, cum medelam impedit animi. Sed jam singula quæ dicta sunt, animo repete; ita comperies et confici posse et utile esse apostolicum mandatum. Intelliges, quomodo possis gaudere semper, si rationem rectam sequaris; quomodo indesinenter orare, quomodo gratias agere in omnibus, quomodo denique valeas afflictos consolari,

τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρατο. Τοιοῦτος ἦν ὁ λέγων· Ἄθυμι κατέσχε με ἀπὸ ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου. Ὑπὲρ ἀμαρτίας κλαίει. Αὕτη ἀβρώστια ψυχῆς· αὕτη θάνατός ἐστι τῆς θανάτου· αὕτη πένθους ἄξια καὶ ὀδυρμῶν ἀσιγήτων. Ἐπὶ ταύτῃ πᾶν δάκρυον ῥέει, καὶ μὴ διαλείποι στεναγμὸς ἐκ βάθους καρδίας (95) ἀναπεμπόμενος. Ἐκλαίει Παῦλος τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἰερεμίας ἐκλαίει ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις τοῦ λαοῦ· ὅς γε (96), ἐπειδὴ οὐκ ἔρχεται τὸ ἐκ φύσεως δάκρυον, πηγὴν ἐπέζητει δακρῶν καὶ σταθμὸν ἔσχατον. Καὶ καθήσομαι, φησὶ, καὶ κλαύσομαι τὸν λαὸν τοῦτον ἡμέρας πολλὰς, τοὺς ἀπολλυμένους. Τὸ τοιοῦτον δάκρυον καὶ τὸ τοιοῦτον πένθος ὁ λόγος μακαρίζει· οὐ τὸ πρὸς πᾶσαν λύπην εὐάγωγον, καὶ ἐκ πάσης προφάσεως εὐκατάφορον πρὸς τοὺς θρηνοῦς. Ἠδὴ δὲ τινὰς εἶδον τῶν φιληδόνων δι' ὑπερβολὴν ἡδοναφιλίας ἐπὶ προφάσει τῆς λύπης πρὸς κραιπλήν καὶ μέθην ἐκτροπόμενους, καὶ τὸ ἀκρατεῖς αὐτῶν ἐκ τῶν τοῦ Σολομῶντος λόγων παραμυθεῖσθαι πειρωμένους, λέγοντος· Δότε οἶνον τοῖς ἐν λύπαις. Ἔστι δὲ ὁ παροιμιᾶκὸς λόγος οὐχὶ μέθης ἀδειαν παρεχόμενος, ἀλλὰ συνέχων τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἴνα γὰρ τὸ αἰνιγματώδες αὐτοῦ παραλείπω (97), οἶνον λέγοντος τὴν λογικὴν εὐφροσύνην, οὐδὲ ὁ πρόχειρος νοῦς μικρὰν ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν, ἵνα μὴ τῷ σφοδρῷ τοῦ πένθους καταποθένας, τῶν τροφῶν ἀμελιῶσιν οἱ δυσπαρηγόρητοι καὶ βαρυπνεθεῖς· ἀλλ' ἄρτω μὲν στηρίζεται ἡ καρδία τοῦ φιλολύπου, οἶνω δὲ τὸ συμπεπτωκὸς τῆς δυνάμεως ὑπερ-εἶδηται (98). Οἱ δὲ φίλοινοι καὶ οἰνόφυλγες, οὐ τὴν λύπην καταπραΰνοντες, ἀλλὰ κακὰ κακῶν διαμειδόμενοι, καὶ πονηροὶ τινες γινόμενοι συναλλάτται, νοσήματα, ψυχῶν διαμείθουσι νοσημάτων· οἱ τοὺς ἐπὶ τῆς τρυτάνης τὰς βροπὰς ἐπανισοῦντας μιμούμενοι, τοσοῦτον ὑφαιροῦσι (99) τῆς λύπης, ὅσον αὖξουσιν τὸ φιληδονον. Ἄλλ' οἶμαι χρῆναι βοήθειαν τῇ φύσει παρέχειν τὸν οἶνον· καὶ μὴ τοσοῦτον ἐπιτρέπειν ἐγχεῖσθαι τὸν ἄκρατον, ὥστε σκότωσιν τοῖς λογισμοῖς ἐμποιεῖν. Οὐτε γὰρ συνεχρυήσεται τῷ οἶνω τὸ λυπηρόν· καὶ τὸ τῆς μέθης κακὸν τῇ ψυχῇ προσγενήσεται. Εἰ δὲ λύπης ἰατρός ἐστιν ὁ λογισμὸς, ἔσχατον ἂν εἴη τῶν κακῶν ἡ μέθη, τῇ ἰατρείᾳ τῆς ψυχῆς ἐμποδίζουσα. Ἄλλ' ἀνάλαβε τῷ λόγῳ τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ εὐρήσεις τό τε δυνατόν τῆς ἀποστολικῆς νομοθεσίας καὶ τὸ ὀφείλιμον· πῶς μὲν πάντοτε χρησῆται τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἐτόμενος· πῶς δὲ προσεῦξη ἀδιαλείπτως, πῶς δὲ ἐν παντὶ εὐχαριστήσεις· τίνοι δὲ τρόπῳ παρακαλέσεις τοὺς λυπούμενους (1), ἵνα ἐκ

⁹⁵ Psal. cxviii, 53. ⁹⁶ Philipp. iii, 18. ⁹⁷ Jerem. ii, 1. ⁹⁸ Matth v, 5. ⁹⁹ Prov. xxxi, 6.

(95) Unus ms. et editi ἐκ βάθους καρδίας, ab imo pectore. Alii quinque ἐκ μέσης καρδίας, ex medio corde. Ultra scriptura vera sit, nescio: sed utramque recipi posse, nemo, opinor, dissidebitur.

(96) Veteres duo libri et editi λαοῦ, ὅς γε. Alii tres λαοῦ ὅς γε. Statim duo mss. πηγὴν ἐζήτει.

(97) Editi παραλείπω. At mss. sex παραλείπω. Mox unus codex Colbert. et editi τὴν νοστήν εὐφροσύνην. Alii sex mss. τὴν λογικὴν εὐφρ. Idem est sensus.

(98) Veteres aliquot libri et editi στηρίζεται.... ὑπερεἶδεται. Alii quatuor mss. στηρίζεται.... ὑπερεἶδηται.

(99) Reg. primus τοσοῦτον ὑφαιροῦσιν.

(1) Unus mss. et editi παρακαλέσεις τοὺς θλιβομένους. Alii septem παρακαλέσεις τοὺς λυπούμενους. Una quidem lectio altera melior non est; quia tamen libri veteres ultimæ favent, eam secuti sumus.

πάντων ἄρτιος ἤς καὶ κατηρτισμένος, τῇ βοηθεῖα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῇ ἐπιστηκῶσει τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A ut omni ex parte integer sis et perfectus Spiritus sancti ope, atque inhabitante gratia Domini nostri Jesu Christi : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΤΟΝ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

Εὐαγγελίου (2)· « Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω » καὶ περὶ πλεονεξίας.

1. Διπλοῦν τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν. Ἡ γὰρ αἱ θλίψεις βασανίζουσι τὰς καρδίας, ὡσπερ χρυσὸν ἐν καμίνῳ, διὰ τῆς ὑπομονῆς τὸ δοκίμιον αὐτῶν ἀπελέγχουσαι· ἢ καὶ πολλαῖς αὐταὶ αἱ εὐθηνίαι τοῦ βίου ἀντὶ πειρατηρίου γίνονται τοῖς πολλοῖς. Ὁμοίως γὰρ ἐστὶ χαλεπὸν ἐν τε δυσκολίαις (3) πραγμάτων ἀταπεινωτον τὴν ψυχὴν διασώσασθαι, καὶ ἐν ταῖς περιφανείαις μὴ (4) ἐπαρθῆναι πρὸς ὕβριν. Παράδειγμα δὲ τοῦ μὲν προτέρου εἶδους τῶν πειρασμῶν ὁ μέγας Ἰώβ, ὁ ἀκαταγώνιστος ἀθλητῆς· ὅς, πᾶσαν τοῦ διαδολοῦ τὴν βίαν, ὡσπερ χειμάρρου φορᾶν, ἀσειστω καρδίᾳ καὶ λογισμοῖς ἀρέπτοις ὑποδεξάμενος, τοσοῦτω μείζων τῶν (5) πειρασμῶν ἀνεφάνη, ὅσῳ μέγала αὐτῷ καὶ δυσέκλυτα ἐδόκει παρὰ τοῦ ἐχθροῦ προβεβλήσθαι τὰ παλαίσματα. Τῶν δὲ κατὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου πειρασμῶν ὑποδείγματα ἄλλα τε τινὰ, καὶ οὗτος ὁ νῦν ἡμῖν ἀναγνωσθεὶς πλούσιος· ὅς τὸν μὲν εἶχε πλοῦτον, τὸν δὲ ἤλπιζε· τοῦ φιλανθρωποῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀγνωμοσύνῃ τῶν τρώπων μὴ κατακρίναντος (6), ἀλλ' αἰεὶ τῷ προὔπαρχοντι πλοῦτῳ πλοῦτον ἕτερον προστιθέντος, εἰ πως αὐτῷ κόρον ἐμποίησας ποτὲ, πρὸς τὸ κοινωνικὸν καὶ ἡμερον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκκαλεῖσταιτο Ἀνθρώπου, γὰρ φησι, πλουσίου ἠυφόρησεν (7) ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο καθ' ἑαυτὸν· Τι ποιήσω; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. Διὰ τὴν ἠυφόρησεν ἡ χώρα ἀνθρώπου μὴδὲν ἀγαθὸν ἐκ τῆς εὐφορίας ποιήσεν ἑλλογοντος; Ἴνα μᾶλλον ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία φανῆ (8), καὶ μέχρι τῶν τοιοῦτων ἐκτεινομένης αὐτοῦ τῆς χρηστότητος· Βλέγει γὰρ ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης μείζονα συνάγει τοῖς πονηρομένοις τὴν κόλασιν. Ἦνεγκε τοὺς θυμους ἐπὶ τὴν ὑπὸ τῶν πλεονεκτικῶν χειρῶν γεωργουμένην γῆν· ἔδωκε τὸν ἥλιον ἐκθάλλειν τὰ σπέρματα, καὶ πολυπλασιάζειν τοὺς καρποὺς διὰ τῆς εὐφορίας. Καὶ τὰ μὲν παρὰ Θεοῦ τοιαῦτα, γῆς ἐπιτηδεώτης, ἀέρων

IN ILLUD DICTUM EVANGELII

secundum Lucam : « Destruam horrea mea, et majora edificabo »⁸⁷ : « etiamque de avaritia.

1. Duplex est tentationum genus. Aut enim corda velut aurum in fornace probant ærumnæ⁸⁸, cum per patientiam integritatem eorum coarguunt, atque bonitatem : aut etiam non raro ipsa vitæ prosperitas tentationum loco est compluribus. Æque enim arduum est in rebus difficilibus servari animam sublimem et indejectam, atque in rebus prosperis ad injuriam faciendam non abripi. Et prioris quidem tentationum generis exemplum est Job, magnus ille et invictus athleta, qui vim omnem diaboli velut torrentis impetum inconcusso pectore ac immoto proposito excipiens, tanto superior extitit tentationibus, quanto illata sibi ab hoste certamina majora videbantur, atque inextricabiliora. At vero tentationum in rebus secundis exempla cum alia 44 multa sunt, tum hic nunc nobis lectus dives, qui habebat alias quidem divitias, alias vero sperabat; nec tamen benignissimus Deus eum ob ingratham indolem inquitio condemnavit, sed semper opes alias adjecit prioribus; si quo modo tandem accedente satietate, animum ejus posset ad liberalitatem atque mansuetudinem provocare. At enim : *Hominis divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se : Quid faciam ? Destruam horrea mea, et majora edificabo*⁸⁹. Cur igitur fertilis extitit ager hominis, qui nihil erat boni ob fertilitatem facturus ? Ut scilicet magis effulgeret Dei tolerantia, cujus bonitas ad tales etiam se extendat : quippe *Super justos et injustos pluit, facitque ut sol suus oriatur super malos et bonos*⁹⁰. Ejusmodi autem Dei bonitas supplicium majus induci in scelestos. Effudit pluvias in terram avaris manibus cultam; delit solem qui foveat semina, ac per ubertatem fructus multiplicet. Et quidem a Deo accipiuntur beneficia ejusmodi, terra idonea, aeris temperatus status, seminum copia, hominum opera, alia id genus, quibus solet agricultura ad ubertatem perduci atque ad copiam. Qualia vero in hoc

⁸⁷ Luc. xii, 18. ⁸⁸ Sap. iii, 6. ⁸⁹ Luc. xii, 16-18. ⁹⁰ Matth. v, 45.

(2) Ita legitur in Colb. tertio, Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ βῆτόν τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ Λουκᾶν, περὶ πλουτούντων. *Ejusdem in dictum Evangelii secundum Lucam, de divitiibus.* Additur in Reg. primo, καὶ κατὰ πλεονεξίας, *et contra avaritiam.*

(3) Reg. tertius ἐν τῇ δυσκολίᾳ.

(4) Reg. secundus et editi περιφανείας τοῦ βίου μὴ. Alii quinqve simpliciter περιφανείας μὴ. Vox περιφάνεια videtur hoc loco usurpata fuisse a Basilio pro rebus secundis, cum eam opponat voci δυσκολία, qua res adversæ significantur. Potest ta-

men. si mavis, ad verbum interpretari, *in splendoribus, in rebus splendidis.*

(5) Colb. tertius μείζων ἐκ τῶν. Aliquanto post idem codex ὁ νῦν ὑμῖν.

(6) Editi κατακρίνοντος. At mss. multi κατακρίναντος.

(7) In multis mss. hic et infra pro ἠυφόρησεν legitur εὐφόρησεν.

(8) Reg. primus Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ μακροθυμία διαφανῆ.

homine deprehendebantur? Mores amarulenti, odium hominum, animus in dando parcissimus. Hanc ille benefico largitori vicem rependebat. Non venit in mentem communis naturæ; non putavit superfluum bonorum in egenos distribuendum, rationem nullam habuit hujus præcepti: *Ne abstinuas benefacere egeno*⁹¹; item: *Eleemosynæ et fides ne deserant te*⁹²; et: *Frange esurienti panem tuum*⁹³. Denique prophetarum omnium omniumque doctorum non audiebatur clamor, sed horrea reconditorum frumentorum multitudine angustata dirumpebantur, nec tamen cor avarum explebatur. Nam nova veteribus superaddens semper, et annuis additamentis copiam adaugens, in hanc inextricabilem consilii inopiam incidit, ut præ avaritia vetera subduci non sineret, nec posset nova ob copiam recondere. Quapropter inellicacia sunt consilia illius et curæ ancipites. *Quid faciam?* Quis non misereatur hominis ita obsessi? Miser est ob fertilitatem, miserabilis ob parva bona, ob exspectata miserabilior. Non enim affert ei terra proventus ac redditus, ipsi parit suspiria: eidem non aggerit copiam fructuum, conciliat curas, molestiasque et gravem anxietatem. Lamentatur perinde ut pauperes. An non talem vocem emittit, qualem is, cui propter inopiam angustæ res sunt? *Quid faciam?* Alimenta unde? unde indumenta? Hæc etiam dives loquitur. Discerniatur animo, curis exesus. Nam quod alios afficit lætitia, id avarum conficit. Neque enim lætatur, cum cellæ omnes intus replentur: sed circumfluentes divitiæ, et quæ in promptuariis contineri non queunt, animum ejus compungunt; ne forte ad externos usque effusæ, levamenti alicujus fiant occasio egentibus. καὶ τῶν ταμειῶν ὑπερχρόμενος, μὴ που, καὶ πρὸς ἐνδεέσι γένηται.

2. Porro vitium quo anima illius laborat, vitio **45** belluonum mihi videtur assimilabile, qui malunt præ ingluvie dirumpi, quam egentibus reliquias impertiri. Agnosce, o homo, largitorem. Memineris tui ipsius, quis sis, quorum tibi credita dispensatio sit, a quo acceperis, cur fueris multis antepositus. Minister effectus es Dei optimi, administrator conservorum, ne existimes ventri tuo præparata esse omnia: sed de iis quæ in manibus habes tanquam de alienis statue. Parumper te ob-

⁹¹ Prov. III, 27. ⁹² ibid. 5. ⁹³ Isa. LVIII, 7.

(9) Reg. primus ἀέρων εὐχαρτοὶ καταστάσεις, D male. Mox Colb. tertius βῶν γεωργίαι καὶ τὰλλα, *agri a bobus culti*.

(10) Reg. primus ἐντολῆς λεγούσης. Statim codex Combef. et Colb. tertius εὐποιεῖν ἐνδεεῖ.

(11) Codices Combelsiani et Reg. primus εἰς τὴν ἀδιέξοδον ταύτην. Mox Colb. tertius παλαιὸς τῆς πλεονεξίας.

(12) Illa, μὴ γὰρ προσόδους... μὴ γὰρ καρπῶν, legi debere cum nota interrogationis putat Ducæus: quam notam rejiciendam esse Combelsius affirmat. Constat ejusmodi notam in aliquibus mss. reperiri, in aliis deesse. Vide jam quam sententiam sequi malis.

εὐχαρτοὶ καταστάσεις (9), σπερμάτων ἀφθονίαι, βῶν συνεργίαι, τὰ ἄλλα, οἷς γεωργία πέφυκεν εὐθηνεῖσθαι· τὰ δὲ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου οἶα; Τὸ πικρὸν τοῦ ἤθους, ἡ μισανθρωπία, τὸ δυσμετάδοτον. Ταῦτα τῷ εὐεργετῇ ἀντεπεδείκνυτο. Οὐκ ἐμνήσθη τῆς κοινῆς φύσεως· οὐκ ἠγήσατο χρῆναι τὸ περιττεῖον τοῖς ἐνδεέσι καταμερίσθαι· οὐκ ἔσχε τινὰ λόγον τῆς ἐντολῆς (10). *Μὴ ἀπόσχη εὐ ποιεῖν ἐνδεῆ· καὶ, Ἐλεημοσύναι καὶ πλοτεῖς μὴ ἐκλειπέτωσάν σε· καὶ, Διάθρηπτε πεινώντι τὸν ἄρτον σου.* Καὶ πάντες προφῆται, καὶ πάντες διδάσκαλοι ἐμθεῶντες, οὐκ εἰσηκούοντο· ἀλλ' αἱ μὲν ἀποθῆκαι διεβρήγγυντο τῷ πλήθει τῶν ἀποκειμένων στενοχωρούμεναι, ἡ δὲ φειδωλὴς καρδίαι οὐκ ἐνεπίμπλατο. Ἄει γὰρ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς προστιθεῖς, καὶ ταῖς κατ' ἔτος προσθήκαις τὴν εὐπορίαν προσαύξων, εἰς τὴν ἀδιέξοδον ταύτην (11) ἀμηχανίαν ἐνέπεσεν, ὑποχωρεῖν μὲν τοῖς παλαιοῖς διὰ τὴν πλεονεξίαν μὴ συγχωρῶν, ὑποδέχεσθαι δὲ τὰ νέα διὰ τὸ πλῆθος μὴ ἐξαρκῶν. Διὰ τοῦτο ἀνήνυτα μὲν αὐτῷ τὰ βουλευόμενα, ἄποροι δὲ αἱ φροντίδες. *Τί ποιήσω;* Τίς οὐκ ἂν ἐλεήσει τὸν οὕτω πολιορκούμενον; Δειλίαιος τῆς εὐφορίας, ἐλεεινὸς τῶν παρόντων ἀγαθῶν, ἐλεεινότερος τῶν προσδοκωμένων. Μὴ γὰρ προσόδους (12) αὐτῷ φέρει ἡ γῆ, στεναγμοὺς αὐτῷ φύει· μὴ γὰρ καρπῶν αὐτῷ εὐφορίαν συνάγει, φροντίδας καὶ λύπας καὶ ἀμηχανίαν δεινήν. Ὅμοια τοῖς πενομένοις ἐδύρεται. Ἢ οὐχὶ ταύτην ἀφήσει τὴν φωνὴν καὶ ὁ διὰ πτωχείαν στενοχωρούμενος (13); *Τί ποιήσω;* Πόθεν τροφαί; πόθεν ἐνδύματα; Ταῦτα καὶ ὁ πλούσιος φθέγγεται. Ὅδυνάται τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς μερίμνης διεσπείόμενος. Ὅ γὰρ τοὺς ἀλλοῦς εὐφραίνει, τοῦτο τῆκαι τὸν πλεονέκτην. Οὐ γὰρ χαίρει πάντων αὐτῷ πεπληρωμένων τῶν ἔδων, ἀλλὰ νύσσει τὴν ψυχὴν (14) αὐτοῦ περιβρέων ὁ πλούσιος, τοὺς ἐξωθεν παρακύψας, ἀγαθοῦ τινος ἀφορμὴ τοῖς

2. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ πάθος αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τῷ τῶν γαστριμάργων προσεοικεῖναι· οἱ διαβράχθηται μᾶλλον ὑπὸ λαίμαργίας αἰρούνται, ἢ τῶν λειψάνων μεταδύοναι τοῖς ἐνδεέσι. Σύνες, ἄνθρωπε, τοῦ δεδωκότος. Μνήσθητι σεαυτοῦ, τίς εἶ, τί οἰκονομεῖς, παρὰ τίνος ἔλαβες, διὰ τί τῶν πολλῶν προεκρίθης. Ἄγαθου Θεοῦ γέγονας ὑπὲρ τῆς, οἰκονόμος τῶν ὁμοδούλων· μὴ πάντα οἶου τῇ γαστρὶ (15) τῇ σῆ παρσκευάσθαι. Ὡς περὶ ἀλλοτρίων βουλευοῦ τῶν ἐν χερσὶ· μικρὸν εὐφραίνει σε χρόνον, εἶτα διαβρύνετα

(15) Colb. tertius διὰ πτωχείαν καταπονούμενος; τί.

(14) Unus ms. ἀλλὰ λυπεῖ τὴν ψυχὴν, *sed molestiam creant animæ*.

(15) Antiqui duo libri τῇ σῆ γαστρὶ. Mox codices Combelsiani et alii εὐφραίνει. Editi εὐφρανεῖ, *oblectabunt*. Subinde Reg. primus διαβρύνετα σκεταί. Ambrosius ut alia permulta ex aliis Basilii orationibus, ita ex hac quoque non pauca mutuatus est. Exempli causa, totum illud quod mox sequitur, μιμήσομαι τὸν Ἰωσήφ, etc., ita expressit lib. *De Nabuthæ Jezraelita* cap. 7, n. 53: *Imitabor sanctum Joseph humanitatis prædicatione. Clamabo voce magna: Venite, pauperes, edite panes.*

οὐχ ἴσεται, τὸν δὲ ἐπ' αὐτοῖς λόγον ἀπαιτηθήσῃ μετὰ ἀκριθείας. Σὺ δὲ πάντα ὁμοῦ θύραις καὶ μοχλοῖς ἐναποκλείσας ἔχεις· καὶ καταθήσας τρυφαγίαις, ἐπαγρυπνεῖς ταῖς μερίμναις, καὶ βουλεύῃς κατὰ σαυτὸν, ἔφρονι συμβούλῳ σεαυτῷ κεκρημένος. *Τί ποιήσω*: Ἐτοιμον ἦν εἰπεῖν, ὅτι Ἐμπλήσω τὰς ψυχὰς τῶν πεινῶντων, ἀνοίξω τὰς ἀποθήκας, καὶ πάντας καλέσω τοὺς ἐνδοεῖς. Μιμήσομαι τὴν Ἰωσήφ τῷ τῆς φιλάνθρωπίας κηρύγματι· φθέγγομαι φωνὴν μεγαλόφουον· Ὅσοι ὑστερεῖσθε ἄρτων, ἔλθετε πρὸς μέτῃς παρὰ Θεοῦ δεδομένης χάριτος τὸ ἄρτους ἕκαστος, οἷον ἐκ κοινῶν πηγῶν, συμμεθέζοντες. Ἄλλ' οὐ τοιοῦτος σὺ· πόθεν; Ὅς γε βατκαίνεις μὲν τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀπολαύσεως, πονηρὸν δὲ βουλευτήριον ἐν τῇ ψυχῇ συγκροτήσας, φρονιζέεις, οὐχ ὅπως διαδύς (16) ἐκάστω τὰ πρὸς τὴν χρείαν, ἀλλ' ὅπως πάντα ὑποδεξάμενος, πάντας τῆς ἀπ' αὐτῶν ὀφείλειας ἀποστερήσῃς. Παρέστησαν οἱ τὴν ψυχὴν ἀπαιτοῦντες, κάκεινος περὶ βρωμάτων τῇ ψυχῇ διελέγετο. Ταύτῃ τῇ νυκτὶ (17) παρελαμβάνετο, καὶ εἰς ἔτη πολλὰ τὴν ἀπόλαυσιν ἐφαντάζετο. Συνεχωρήθη πάντα βουλευσασθαι, καὶ φανερὰν ἑαυτοῦ (18) ποιῆσαι τὴν γνώμην, ἵνα ἀξίαν τῆς προαιρέσεως δέξῃται τὴν ἀπόφασιν.

5. Ὁ μὴ πάθῃς σὺ. Διὰ τοῦτο γὰρ γέγραπται, ἵνα φύγωμεν τὴν ὁμοίωσιν. Μιμήσαι τὴν γῆν, ἀνθρωπε· καρποφόρησον ὡς ἐκείνη, μὴ κείρων φανῆς τῆς ἀψύχου. Ἐκείνη μὲν οὖν τοὺς καρποὺς οὐκ εἰς ἑαυτῆς ἀπόλαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν σὴν ὑπηρεσίαν ἐξέθροψε· σὺ δὲ ὅν ἂν ἐπιδείξῃ τῆς εὐποίας καρπὸν, σεαυτῷ τοῦτον συνάγεις, διότι τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ χάριτες ἐπὶ τοὺς δίδοντας ἐπαναστρέφουσιν (19). Ἐδώκας τῷ πεινῶντι, καὶ σὺν γίνεταί τὸ δοθὲν μετὰ προσθήκης ἐπανελθόν. Ὅσπερ γὰρ ὁ σίτος, εἰς τὴν γῆν πεσών, κέρως τῷ προεμένῳ (20) γίνεταί· οὕτως ὁ ἄρτος, εἰς τὸν πεινῶντα καταβληθεὶς, πολὺχουν τὴν ὀφείλειαν εἰς ὑστερον ἀναδίδωσιν. Ἐστω οὖν σοὶ τὸ πέρας τῆς γεωργίας ἀρχὴ τῆς ἐπουρανίου σπορᾶς· *Σπειράτε γὰρ, φθῖν, ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην*. Τί σὺν ἀδμονεῖς, τί κόπτεσαι σεαυτὸν, πηλῶ καὶ πλίνθοις τὴν πλοῦτον ἐναποκλείεις φιλονεικῶν; *Κρεῖσσον δρομὸν καλὸν ὑπὲρ πλοῦτον πολύν*. Εἰ δὲ θαυμάζεις τὰ χρήματα διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν τιμὴν, σκόπει πόσω πρὸς δόξαν λυσιτελέστερον, μυρίων παιδῶν πατέρα (21) προσαγορεύεσθαι, ἢ μυρίους ἔχειν στατήρας ἐν βαλαντίῳ. Τὰ μὲν γὰρ χρήματα καταλείψεις ἐνταῦθα, καὶ μὴ βουλόμενος· τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσεις πρὸς τὴν Δεσπότην, ὅταν δῆμος ὅλος, ἐπὶ τοῦ κοινῷ κριτοῦ περιστάντας σε, προφῆα καὶ εὐεργέτην καὶ πάντα τὰ τῆς φιλάνθρωπίας ἀποκαλῶσιν ἰνόματα. Οὐχ ἔρξῃς τοὺς ἐν τοῖς (22) θεάτροις, παγκρατιασταῖς, καὶ μίμοις, καὶ

A lectant, deinde effluentia evanescent, et de iis diligenter abs te exigenda ratio est. Tu vero cuncta portis simul et repagulis oclusa tenes; et quamquam sigillis obstruxeris, advigilas anxius, atque consilium contra teipsum inis, demente consiliario teipso usus. *Quid faciam?* Promptum erat dicere: Esurientium explebo animas, aperiam horrea, omnesque egenos accersam. Imitabor Joseph¹⁶ in prædicanda declarandaque humanitate; emittam magnificam vocem: Quotquot indigetis panibus, venite ad me, singuli ex communibus quasi fontibus futuri participes collati a Deo beneficij. Sed tu talis non es; unde? Qui scilicet bonorum usum invidetas hominibus, improboque tecum inito consilio sollicitus sis, non quomodo impertias unicuique necessaria, sed quomodo omnibus assumptis, omnes fructu eorum atque utilitate prives. Astabant qui animam ejus repeterent¹⁷, et ille secum disserebat de alimentis. Hac ipsa nocte¹⁸ abripiebatur, et ad multos annos rerum possessionem animo sibi fingebat. Licuit illi de omnibus deliberare, ac mentem suam aperte declarare, ut sententiam proposito suo dignam acciperet.

3. Cave ne tibi idem usu veniat. Ideo enim hæc scripta sunt, ut similem agendi rationem vitemus. Imitare terram, o homo; fructum profer velut illa, ne re inanimata videare deterior. Hæc autem fructus enutrivit, non eis fuitura, sed tibi inservituros. Tu vero quemcunque beneficentiæ fructum ostendisses, collegisses hunc tibi ipsi, cum honorum operum gratia præmiumque in largitores revertatur. Dedisti esurienti, et tuum sit quod datum est, ac cum additamento ad te revertitur. Quemadmodum enim frumentum, quod in terram cadit, in lucrum cedit projicienti, ita panis esurienti objectus, in posterum multum tibi afferet emolumenti. Sit ergo tibi agriculturæ finis initium cælestis sementis: *Seminate enim, inquit, vobis ipsis in justitiam*¹⁹. Quid igitur anxius es? quid cædis in ipse, luto et lateribus divitias concludere contendens? *Melius est nomen bonum quam divitiarum multe*²⁰. Quod si opes miraris ob provenientem ex eis honorem, considera quanto sit ad gloriam D conducibilius, innumerorum filiorum patrem appellari, quam innumeros in marsupio stateres habere. Et quidem relicturus hic es pecunias vel invitus: contra, partam ob bona opera gloriam 46 exportabis ad Dominum, cum scilicet circumstantans te coram communi iudice populus omnis nutritorem et beneficum largitorem te appellabit, ac nomina omnia humanitatem benignitatemque

¹⁶ Gen. XLVII, 41, seqq. ¹⁷ Luc. XII, 20. ¹⁸ ibid. ¹⁹ Ose. X, 12. ²⁰ Prov. XXII, 1.

(16) Unus codex Reg. et editi, μεταδύς. Alii tres mss. διαδύς.

(17) Veteres duo libri, αὐτῇ τῇ νυκτί.

(18) Unus ms. φανερὰν αὐτοῦ. Mox alius ms., δέξῃ τῇ.

(19) Colb. primus, δίδοντας ἐπαναστρέφονται.

(20) Codex quidam Combef. et Reg. secundus τῷ προεμένῳ. Alii quinque mss. et editi προτεμένῳ. Nec ita multo post unus ms. σπειράτε, γὰρ.

(21) Colb. primus πατέρα σε.

(22) Veteres aliquot libri τοὺς ἐν τοῖς. Editi τοὺς ἐν τοῖς, male.

significancia tibi tribuet. Annon vides eos, qui in theatra, in pancratiastas, in mimos, inque decertantes cum feris homines, quorum vel aspectum quis detestabitur, pro brevi honore, atque pro strepitu populi et plausu divitias profundunt? Tu vero parcus es in sumptibus faciendis, unde es gloriam tantam consecuturus? Comprobabit te Deus, collaudabunt angeli, quotquot ab orbe condito homines fuere, beatum te prædicabunt; gloriam æternam, coronam justitiæ, regnum cælorum pro præmio rerum corruptibilium recte dispensatarum recepturus es. Quorum nihil tibi curæ est, ea quæ in spe reposita sunt bona ob præsentium studium contemnti. Age igitur, divitias varie dispensa, liberalis esto et splendidus in sumptibus in egenos impendendis. Dicatur etiam de te: *Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum* ²³. Noli magno vendere, necessitatibus plus justo intentus. Cave exspectes annonæ caritatem ad horrea aperienda. *Nam qui auget pretium annonæ, plebi est execrabilis* ²⁴. Ne famem auri causa, ne inedium communem ob privatam opum tuarum copiam opperiare. Noli fieri caupo humanarum calamitatum; ne iram Dei occasionem feceris aggerendæ pecuniæ. Cave exulceres vulnera flagris cæсорum. Tu vero conjectis in aurum oculis, non respicis ad fratrem; et numismaticum discernis, fratrem vero tempore necessitatis

4. Ac quidem nitidus auri color valde admodum te oblectat; sed quot et quanti egenorum gemitus te prosequantur, non reputas. Quomodo tibi pauperis calamitates ponam ob oculos? Ille re familiaris circumspecta, videt aurum sibi nec adesse, nec unquam affuturum; videt supellectilem ac vestitum tales, quales certe solent esse pauperum facultates, omnia paucis obolis æstimanda. Ecquid igitur? Tum demum convertit oculos in liberos, ut in forum ductos venales exponens, inde mortis independentis solamen aliquod inveniat. Hic urgentis famis pugnā consideres velim, et paterni amoris. Fames quidem miseriam mortem minatur, natura vero retrahit, suadetque ut una cum liberis moriatur: et sæpe impulsus, et sæpe impetentis, tandem succumbit, necessitate atque implacabili egestate coactus. Sed quæ in animo consilia versat pater? Quem primum dividendam? Quemnam frumenti venditor lubentius conspiciet? Accedam ad maximum natu? At ætatis jura reve-

²³ Psal. cxi, 9. ²⁴ Prov. xi, 26-

(23) Codices duo προσεμένους; Σὺ δέ.

(24) Antiqui duo libri ὧν οὐδενὸς τούτων.

(25) Editi *μενεῖ, manebit*. At mss. multi *μένει, manet*.

(26) Illud, Proverbiorum xi, 26, ὁ γὰρ τιμοῦλκων ἴστον δημοκατάρατος, varie apud varios interpretes egitur: quam discrepantiam si quispiam videre cupit, legat Hexapla.

(27) Reg. primus ἐπ' ὄψιν.

(28) Colb. primus τοιαῦτα ὅποια. Ibidem editi ἄν γίνοντο. Veteres quinque libri ἄν γέννηται.

θηριομάχους τισὶν ἀνθρώποις, οὓς καὶ βδελύξατο τι προσιδεῖν, ὑπὲρ τῆς ἐν ὀλίγῳ τιμῆς, καὶ τῶν παρὰ τοῦ δήμου θαρρύτων καὶ κρότων τὸν πλοῦτον προσμένους; Καὶ σὺ (23) μικροπρεπῆς εἰ περὶ τὰς δαπάνας, τριπλακῆς μέλλων ἐπιθήσασθαι δόξης; Θεὸς ἔστα: ὁ ἀποδεχόμενος ἄγγελοι εὐφρομῶντες· οἱ ἀπὸ κτίσεως ἄνθρωποι μακαρίζοντες· ὄξα αἰώνιος, στέφανο, δικαιοσύνης, βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ σοὶ ἔσται τῆς τῶν φαρτῶν τούτων οἰκονομίας· ὧν οὐδενὸς (24) φροντίζεις, τῇ περὶ τὰ παρόντα σπουδῇ τῶν ἐπιζομένων ὑπερροῶν. Δεῦρο δὴ οὖν ποικίλως διάθου τὸν πλοῦτον, φιλότιμος καὶ λαμπρὸς περὶ τὰς δαπάνας τῶν δεομένων γενόμενος. Λεγέσθω καὶ περὶ σοῦ· *Ἐσκέπισεν, ἔδωκε τοῖς πένθησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει* (25) *εἰς τὸν αἰῶνα*. Μὴ βαρύτιμος ἔσο ταις χρεῖαις ἐπιτιθέμενος. Μὴ ἀνάμενε σιτοδείαν, ἵνα ἀνοίξῃς σιτοδοχεῖα. Ὁ γὰρ τιμοῦλκων ἴστον (26) δημοκατάρατος. Μὴ λιμὸν ἐκδέχου διὰ χρυσόν, μὴ κοινὴν ἔνδειαν δι' εὐπορίαν ἰδίαν. Μὴ γίνου κάπριος συμφορῶν ἀνθρωπίνων· μὴ τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ καιρὸν ποιήσης περιουσίας χρημάτων. Μὴ ἐπιξάνης τραυμάτα κεκακομένων ταῖς μάστιξι. Σὺ δὲ πρὸς μὲν τὸν χρυσὸν ἀποβλέπεις, τὸν δὲ ἀδελφὸν οὐ προσβλέπεις· καὶ τοῦ μὲν νομίσματος ἐπιγινώσκεις τὸ χάραγμα, καὶ τοῦ δοκίμου διακρίνεις τὸ κίβδηλον, τὸν δὲ ἀδελφὸν παρὰ τὴν χρεῖαν παντελῶς ἀγνοεῖς. quidem notam agnoscis, et a sincero adulterinum prorsus ignoras.

4. Καὶ ἡ μὲν εὐχροία σε τοῦ χρυσοῦ ὑπερῆδει· ὅσος δὲ σοὶ ἀκολουθεῖ τοῦ ἔνδεους ὁ στεναγμὸς, οὐ λογίζῃ. Πῶς σοὶ ὑπ' ὄψιν (27) ἀγάγω τὰ πάθη τοῦ πένθητος; Ἐκεῖνος, περισκεψάμενος τὰ ἔνδον, ὄρξῃ, ὅτι χρυσὸς μὲν αὐτῷ οὐτε ἔστιν, οὐτε γενήσεται πώποτε· κκευῆ δὲ καὶ ἐσθῆς, τοιαῦτα, ὅσα (28) ἄν γέννηται πτωχῶν κτήματα, ὀλίγων τὰ πάντα ὀδολῶν ἄξια. Τί οὖν; Ἐπὶ τοὺς παῖδας λοιπὸν ἄγει τὸν ὀφθαλμὸν, ὥστε, αὐτοῦς (29) ἀγαγὼν εἰς τὸ πρατήριον, ἐντεῦθεν εὐρέσθαι τοῦ θανάτου παραμυθίαν. Νόησον ἐνταῦθα (30) μάχην ἀνάγκης λιμοῦ, καὶ διαθέσεως πατρικῆς. Ἢ μὲν τὸν οἰκτιστον θάνατον ἀπειλεῖ, ἡ δὲ φύσις ἀνυέλκει, συναποθανεῖν τοῖς τέκνοις πείθουσα· καὶ πολλάκις ὀρμήσας, καὶ πολλάκις ἀνακοπεῖς, τελευταῖον ἐκρατήθη, ὑπὸ τῆς ἀναγκαίας καὶ ἀπαραιτήτου χρεῖας ἐκχρισθεῖς. Καὶ οἷα βουλεύεται ὁ πατήρ; Τίνα πρῶτον (31) ἀπεμπολήσω; Τίνα δὲ ἡδέως ὁ σιτοπώλης ὀψεται; Ἐπὶ τὸν προσβύτατον ἔλθω; Ἄλλὰ δυσωποῦμαι αὐτοῦ τὰ πρεσβεῖα. Ἄλλὰ τὸν νεώτατον; Ἄλλ' ἔλεω αὐτοῦ τὴν ἤλικίαν ἀναισθητοῦσαν τῶν

(29) Antiqui duo libri ὥστε τούτους. Mox Colb. tertius ἐντεῦθεν εὐρασθαι.

(30) Ita, νόησον ἐνταῦθα, etc., in editis leguntur cum virgula post vocem ἀνάγκης: quæ virgula non reperitur neque in Colb. secundo, neque in Reg. tertio, neque in Coisl.; nec mihi dubium est quin melius absit.

(31) Colb. secundus τίνα πρῶτον τούτων. Colb. tertius τίνα τούτων. Nec ita multo infra Colb. tertius τὸν νεόν.

συμφορῶν. Οὗτος ἐναργεῖς σώζει τῶν γονέων τοὺς ἄ
 χαρακτήρας· ἐκεῖνος ἐπιτηδείως ἔχει πρὸς τὰ μαθή-
 ματα. Φευ τῆς ἀμηχανίας! Τίς γένωμαι; Τίνι τούτων
 προσκρούσω; Ποίαν θηρίου ψυχὴν ἀναλάβω; Πῶς
 τῆς φύσεως ἐπιλάβωμαι; Ἐάν πάντων ἀντίσχωμαι,
 πάντα ὄφομαι δαπανωμένους τῷ πάθει. Ἐάν ἕνα
 πρῶμαι (52), ποίους ὀφθαλμοῖς τοὺς λειπομένους
 προσῶ, ὑποπτος αὐτοῖς ἤδη γεγεννημένος εἰς ἀπι-
 στίαν; Πῶς οἰκίσω τὴν οἰκίαν, ἐμαυτῷ κατασκευάσας
 τὴν ἀπαιδίαν; Πῶς ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἔλθω, ἐκ
 τοιαύτης προφάσεως τὴν εὐπορίαν ἔχουσαν; Καὶ ὁ
 μὲν μετὰ μυρίων δακρύων τὸν φιλατον τῶν παιδῶν
 ἀπεμπολήσων ἔρχεται· σὲ δὲ οὐ κάμπτει τὸ πά-
 θος (53), οὐ λογισμὸν λαμβάνεις τῆς φύσεως. Ἄλλ' ὁ
 μὲν λιμὸς συνέχει τὸν ἀθλιον, σὺ δὲ ἀναβάλλῃ, καὶ
 εἰρωνεύῃ, μακροτέραν αὐτῷ κατασκευάζων τὴν συμ-
 φορᾶν. Καὶ ὁ μὲν τὰ σπλάγχνα προτείνεται τιμὴν
 τῶν τροφῶν, σοὺ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀποναρκᾷ ἡ χεὶρ
 ἐκ τοιοῦτων συμφορῶν ὑποδεχομένη τιμήματα, ἀλλὰ
 καὶ ζυγομαχεῖς περὶ τοῦ πλείονος, καὶ ὅπως ἂν
 τοῦ λάβῃν ἔλαττον ὀφῆς φιλονεικεῖς, πανταχόθεν
 βαρύνων (54) τὴν συμφορᾶν τῷ ἀθλίῳ. Οὐ δάκρυόν
 σοι ἔλεινόν, οὐ στεναγμὸς καρδίαν μαλάσσει· ἀλλ'
 ἀκαμπτος εἶ καὶ ἀμειλίχτος. Πάντα χρυσὸν βλέπεις,
 χρυσὸν φαντάζῃ· τοῦτό σοι καὶ καθεύδοντι ἐνύπνιον,
 καὶ ἐρηγοροῦσι ἐνθύμιον. Ὡσπερ γὰρ οἱ ὑπὸ μανίας
 παράφοροι οὐ τὰ πράγματα βλέπουσιν, ἀλλὰ τὰ ἐκ
 τοῦ πάθους φαντάζονται· οὕτω σοι ἡ ψυχὴ, τῇ φιλο-
 χρηματίᾳ κατασθεθεῖσα, πάντα χρυσὸν, πάντα ἀρ-
 γυρον βλέπει. Ἥδιον ἂν ἴδῃς τὸν χρυσὸν ἢ τὸν ἥλιον.
 Εὐχὴ τὰ πάντα πρὸς τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν μετα-
 ἐληθῆναι, καὶ ἐπινοεῖς μέντοι καθ' ὅσον οἶόν τε.
 videt. Conspicias lubentius aurum quam solem. Verti omnia in auri naturam exoptas, atque in id
 incubabis pro virili.

5. Ποίαν γὰρ μηχανὴν διὰ χρυσὸν οὐ κινεῖς; Ὁ οἶτος
 χρυσὸς σοι γίνεται, ὁ οἶνος εἰς χρυσὸν μεταπήγνυται,
 τὰ ἔριά σοι ἀποχρυσούται· πᾶσα ἐμπορία, πᾶσα
 ἐπίνοια χρυσὸν σοι προσάγει (55). Αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ
 χρυσὸς ἀπογεννᾷ πολυπλασιαζόμενος ἐν δανείσμασι·
 καὶ κόρος οὐκ ἔστι, καὶ τέλος τῆς ἐπιθυμίας οὐκ
 ἐξυρίσκειται. Τῶν μὲν γὰρ παιδῶν τοῖς λίγνοις ἀφει-
 δῶς πολλάκις ἐνθίδομεν τῶν περισπουδάστων ὑπερ-
 ἐμπίπλασθαι (56), ὥστε τῷ υπερβάλλοντι κόρῳ τὴν
 ἀποστραφὴν ἐμποιῆσαι· ὁ δὲ πλεονέκτης οὐχ οὐ-
 ται· ἀλλ' ὅση πλείονων ἐμφορεῖται, πλείονων ἐφίε-
 ται. *Πλοῦτος ἐστὶν λέη, μὴ προστιθεσθε καρδίαν.*

* Psal. Lxi, 11.

(52) Et illud patris miserrimi exemplum legitur
 apud Ambrosium eodem libro *De Nabathe Jezraeli-
 tana* cap. 5. Velim autem conferantur Græca cum
 Latinis, qua ex collatione constabit Ambrosium
 alia ex Basilio imitatum, alia ex eo tantum non ad
 verbum convertisse. Et quidem multa bene: sed
 illud, *si unum tradam, quibus oculis videbo cæteros
 de mea impietate suspectos, ne alios quoque vendam,*
 non ita feliciter expressum videri potest. Nec enim
 erat cur pater filios haberet suspectos de impietate
 sua, quasi ejus aliquo modo participes esse pos-
 sent; sed cæteri filii patrem habere poterant su-

reor. An ad minimum natu? At me miseret illius
 ætatis, calamitates necdum intelligentis. Hic paren-
 tum exhibit claram effigiem: ille idoneus est ad
 disciplinas 47 discendas. Heu consilii inopiam!
 Quo me vertam? In quem horum incidam? Qualem
 bestię animum induam? Quomodo naturæ obli-
 viscar? Omnes si servo, fame videbo consumi
 omnes. Unum si vendidero, qualibus oculis reli-
 quos aspiciam, qui me illis jam reddidero perfidię
 ac proditiois suspectum? Quomodo habitabo do-
 mum, qui mihi ipse sim auctor orbitatis? Quomodo
 accedam ad mensam, cujus abundantia causam
 ejusmodi habet? Denique multis cum lacrymis
 venit pater carissimum filiorum venditurus: te
 tamen illius afflictio non flectit, neque animum
 B tuum subit ulla naturæ cogitatio. Atqui fames
 miserum illum premit, tu vero cunctaris ac illu-
 dis, calamitatem ei reddens longiorem. Et ille
 quidem viscera sua pretium alimentorum porrigit;
 tua vero manus ex ejusmodi calamitatibus pretia
 referens, non modo non stupet, sed de pretio
 etiam contendis, quasi plus satis offeras, atque
 studium in eo ponis, ut plus accipiens, minus des,
 misero undelibet accumulans calamitatem. Non
 lacrymæ commovent miserationem, non gemitus
 cor emolliunt; sed inflexibilis es atque implaca-
 bilis. Omnia aurum vides, aurum existimas, hoc et
 somnias inter dormiendum, et concupiscis inter
 vigilandum. Ut enim qui præ insaniam mente moti
 sunt, res ipsas non intuentur, sed ea ex quibus affi-
 ciuntur, sibi animo fingunt; ita anima tua ab avari-
 ritia possessa, cuncta aurum, cuncta argentum
 C videt. Conspicias lubentius aurum quam solem. Verti omnia in auri naturam exoptas, atque in id
 incubabis pro virili.

5. Quid enim non moliris propter aurum? Fru-
 mentum fit tibi aurum, vinum in aurum concre-
 scit, lanæ tibi in aurum vertuntur; mercatura omnis,
 omnis solertia parit tibi aurum. Ipsum aurum
 generat semetipsum, dum per fenora multiplicat-
 ur. Neque tamen satiety est, neque finis reperit-
 ur cupiditatis. Ac quidem pueris gulosis plerum-
 que concedimus, ut iis quæ cupiunt, sese abunde
 expleant, ut per majorem saturitatem fastidium
 ipsi afferatur. Avarus non item; sed quo pluribus
 impletur, hoc plura desiderat. *Divitię si affluunt,*
 D *nolite cor apponere* *. Tu vero detines præterfluen-

spectum impietatis, ne, uno vendito, et ipsi quoque
 venderentur. Magis ergo placent Basiliana, quæ,
 ut ex Græcis perspicere potest, ita interpretari licet:
Unum si vendidero, quibus oculis reliquos aspiciam,
qui me illis jam reddiderim suspectum perfidię atque
proditiois?

(53) Reg. primus οὐ κάμπτη τῷ πάθει.

(54) Colb. primus ἐπιβαρύνων.

(55) In Reg. primo perinde ut in aliis mss. legi-
 tur quidem προσάγει; sed in ora ejus libri additum
 est συνάγει.

(56) Reg. primus περισπουδάστων ἐμπίπλασθαι.

tes, et exitus undecunque obstruis. Deinde dum retinentur et restagnant, quid tibi faciunt? Disrumpunt repagula, atque, utpote violenter conclusæ ac exundantes, divitis horrea demoliuntur, et irrumpentis alicujus hostis in morem promptuaria illius solo adæquant. Construetne majora? Incertum, an destructa successori relicturus sit. Nam abreptus poterit ipse citius interire, quam horrea per avaram industriam exstruantur. Porro dives ille convenientem pravis suis consiliis finem consecutus est; vos vero, si mihi credere velitis, omnibus promptuariorum foribus apertis, amplissimos divitiis exitus præbebitis. **48** Quemadmodum enim ingenti fluvio frugiferam terram per plurimos canales pervadenti datur transitus: sic ipsi divitiis permitte, ut in varias vias scissæ ad pauperum domos perveniant. Putei si exhauriantur, ex eis aqua copiosior emanat atque limpidior; sin autem derelinquuntur, computrescunt: sic et divitiæ cum desident, et in eodem loco permanent, sunt inutiles; cum vero moventur, et ex aliis ad alios transferunt, publicum commodum fructuosius pariunt. O quanta lans ab iis in quos beneficia contuleris, tribuenda tibi est, quam tu cave contempseris: quanta iidem merces a justo iudice, cui tu nolis diffidere. Ponatur tibi ubique ob oculos accusati illius divitis exemplum: qui jam parta bona servans, deque futuris sollicitus; ac incertum habens an cras victurus esset, hodie peccando crastinum diem anteverterat. Nondum venit ullus supplex, et tamen in antecessum feritatem ostendit; necdum fructus collegit, et jam avaritiæ condemnabatur. Terra quidem in serendis ei fructibus officiosa fuit, densam in arvis segetem præmonstrans, botros plurimos exhibens in palmitibus, ponens ob oculos oleam fructu scatentem, omneque deliciarum genus ex arborum fructibus promittens. Ille vero neque comis est, neque fructuosus: nondum habet, et jam invidet egentibus. Et quidem fruges quot periculis obnoxie sunt, priusquam colligantur? Nam et grando plerumque confringit, et æstus rapit mediis ex manibus, et pluvia, intempestive e nubibus erumpens, fructus inutiles efficit. Quid igitur Dominum non rogas, ut munus suum consummet ac perficiat? Imo vero in antecessum reddis te indignum, qui præmonstrata recipias.

6. Et tu quidem in occulto tecum loqueris, verba vero tua in cælo expenduntur. Quapropter inde accipis responsa. Quænam autem sunt, quæ dicit?

(37) Codex Coisl. cum Colb. uno et cum duobus Regiis τὸν παραβρέοντα. Editi περιβρέοντα, non ita recte. Mox Reg. primus καὶ ἐκλιμνάζων.

(38) Colbertini secundus et tertius et Reg. primus βιαίως ἀποληφθεὶς. Alius Colb. ἐναπολειφθεὶς. Editi et Reg. tertius ἐναποληφθεὶς, bene. Mox unus ms. τις ἐπέλθων. Alius ὑπέλθων.

(39) Editi ἢ ἐκεῖνας, corrupte. Libri veteres ἐκεῖνα, emendate. Aliquanto post mss. nonnulli ὁ μὲν ἐχέτω.

(40) Ille in editis legitur παρέχετε, at in veteribus libris scriptum invenimus παρέξετε. Statim editio Basil. et sex mss. ὡς περ ποταμῶ. Editio Paris.

A Σὺ δὲ κατέχεις τὸν παραβρέοντα (37), καὶ περιφράσεις τὰς διεξόδους. Εἶτα κατεχόμενος καὶ ἐκλιμνάζων, οἷα ποιεῖ σοι; Ῥήγνυσι τὰ κωλύματα, ἀμέλει καὶ νῦν βιαίως ἐναποληφθεὶς (38) καὶ πλημμυρῶν, καθαιρεῖ τοῦ πλουσίου τὰς ἀποθήκας, ἐδαρίζει αὐτοῦ τὰ ταμεία, ὡς περ πολέμιός τις ἐπεισελθὼν. Ἄλλὰ μείζονας οἰκοδομήσει; Ἄδῃλον εἰ μὴ καθρημένας παραδίσει τῷ μετ' αὐτόν. Ὁξύτερον γὰρ ἂν αὐτὸς ἀπέλθοι ἀνασπασθεὶς, ἢ ἐκεῖνα (39) κατὰ τὴν πλεονεκτητικὴν ἐπίνοιαν ἐγερθεῖ. Ἄλλ' ὁ μὲν ἔχει τῶν κακῶν βουλευμάτων τὸ τέλος ἀκόλουθον· ὁ μὲν δὲ, ἂν ἐμοὶ πειθηθεῖ, πάσας θύρας ταμείων ἀναπατάσαντες, ἀφρόνους παρέξετε (40) τὰς διεξόδους τῷ πλούτῳ· ὡς περ ποταμῶ μεγάλῳ πολύκαρπον γῆν δι' ὄχετῶν μυρίων ἐπερρομένῳ, οὕτως αὐτοί, τῷ πλούτῳ διδόντες διὰ πικτικῶν ὁδῶν εἰς τὰς τῶν πενήτων οἰκίας κατασχίζεσθαι (41). Τὰ φρέατα ἐξαντλούμενα εὐρύτερα γίνεται· ἐναφιέμενα δὲ, κατασῆπεται· καὶ πλουτοῦ τὸ μὲν στάσιμον ἀχρηστον, τὸ δὲ κινούμενον καὶ μεταβαῖνον κοινωφελές τε καὶ ἔγκαρπον. Ἦ πῶς μὲν ὁ παρὰ τῶν εὐεργετουμένων ἔπαινος, οὐ σὺ μὴ καταφρονήσης; πηλίκος δὲ ὁ παρὰ τοῦ δικαίου χριτοῦ μισθός, ὃ σὺ μὴ ἀπιστήσης; Πανταχοῦ σοι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ κατηγορουμένου πλουσίου προσεπαντάτω (42)· δε, τὰ μὲν ἤδη παρόντα φυλάσσων, περὶ δὲ τῶν ἐλπίζομένων ἀγωνιῶν, καὶ ἄδῃλον ἔχων εἰ βιώσεται τὴν αὔριον, τὸ αὔριον σήμερον προημάρτανεν. Οὕτω ἦλθεν ὁ ἰκέτης, καὶ προλαβὼν ἐδείκνυε (43) τὴν ἀγριότητα· οὐ συνήγαγε τοὺς καρποὺς, καὶ τῆς πλεονεξίας ἤδη εἶχε τὸ κρίμα. Ἡ μὲν γῆ ἐδεξινότο τοῖς ἐκφορῶν αὐτῆς· βαθύ μὲν ἐν ταῖς ἀρούραις προδεικνύσα τὸ λήθον· πολὺν δὲ τὸν βότρυν ὑπὲρ κλημάτων ἐμψάινουσα· βρούσαν δὲ τῷ καρπῷ τὴν ἐλαίαν παρερομένη, καὶ πάσαν ἐπαγγελλομένη τὴν ἐξ ἀκροδρύων τροφὴν (44)· ὁ δὲ ἀδέξιος ἦν καὶ ἄκαρπος, οὕτω ἔχων, καὶ ἤδη βασκαίνων τοῖς δεομένοις. Καίτοι πόσοι κίνδυνοι πρὸ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν! Καὶ γὰρ καὶ χάλαζα κατέκλασε, καὶ καύτων ἤρπασεν ἐκ μέσων τῶν χειρῶν (45), καὶ ὕδωρ, παρὰ καιρὸν ἐκ νεφῶν ἐπιβρῶν, ἤρπαιωσε τοὺς καρποὺς. Οὐ προσέυχη οὖν τῷ Κυρίῳ τελειωθῆναι τὴν χάριν; Ἄλλὰ προλαβάνων, σεαυτὸν ἀνάξιον ποιεῖς τῆς ὑποδοχῆς τῶν δειχθέντων.

D 6. Καὶ σὺ μὲν ἐν τῷ κρυπτῷ λαλεῖς σεαυτῷ, τὰ δὲ ῥήματά σου ἐν οὐρανῷ δοκιμάζονται. Διὰ τοῦτό σοι ἐκεῖθεν αἱ ἀποκρίσεις (46) ἔρχονται. Τίνα δὲ ἐστὶ

ὡς περ γὰρ ποταμῶ. (At nos, mss. secuti, delevimus illud γὰρ, quippe quod sententiam turbat. Edit.)

(41) Unus codex Colb. οἰκίας κατασχίζεσθε. Editi et alii mss. κατασχίζεσθαι.

(42) Multi libri veteres πλουσίου προσεπαντάτω.

(43) Unus ms. προλαβὼν εδείκνυ. Nec ita multo infra duo mss. κλημάτων φαίνουσα.

(44) Colb. in primis ἀκροδρύων τροφὴν, alimentum. Statim ubi in editis corrupte legitur δέξιος, in veteribus libris emendate scriptum invenitur ἀδέξιος.

(45) Editi ἐκ μέσων τῶν χειρῶν. At mss. ἐκ μέσων. Mox Colb. tertius ἀπὸ νεφῶν.

(46) Unus mss. σοὶ καὶ αἱ ἀποκρίσεις ἐκεῖθεν. Ibi.

καὶ ἀλέγει; Ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ ἀποκει-
μενα· φάγε, πίε, εὐφραίνου καθ' ἡμέραν. Ἡ τῆς
ἀλογίας! Εἰ δὲ χοιρείαν εἶχες ψυχὴν, τί ἂν ἄλλο ἦ
τοῦτο αὐτῇ εὐηγγελίσω; Οὕτω κτηνώδης εἶ, οὕτως
ἀσύνητος τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν, τοῖς τῆς σαρκὸς
αὐτῆν βρώμασι δεξιούμενος· καὶ ὅσα ὁ ἀφεδρών
ὑποδέχεται, ταῦτα τῇ ψυχῇ παραπέμπεις; Εἰ μὲν
ἀρετὴν ἔχει, εἰ πλήρης (47) ἐστὶν ἔργων ἀγαθῶν, εἰ
θεῶ προσωκείσεται, ἔχει πολλὰ ἀγαθὰ, καὶ εὐφραι-
νέσθω τὴν καλὴν τῆς ψυχῆς εὐφροσύνην (48). Ἐπει
δὲ τὰ ἐπίγεια φρονεῖς, καὶ θεὸν ἔχεις τὴν κοιλίαν,
καὶ ὅλος σάρκινος εἶ, δεδουλωμένος τοῖς πάθεσιν,
ἄκουε τῆς σοῦ πεπεούσης προσηγορίας, ἣν οὐδεὶς
ἀνθρώπων ἔθετό σοι, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος· Ἄφρον,
ταύτη (49) τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν
ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἠτοίμασας, τίνοι ἔσται; Μείζων
τῆς αἰωνίου κολάσεως ὁ γέλως τῆς ἀβουλίας. Ὁ
γὰρ μετ' ὀλίγον μέλλων ἀνάρπαστος ἄγεσθαι, ὅσα
βουλεύεται; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μεί-
ζονας οἰκοδομήσω. Καλῶς σύ γε ποιῶν (50), φαίτην
ἂν ἔγωγε πρὸς αὐτόν. Ἄξια γὰρ καθαιρέσεως τὰ
ταμιεῖα τῆς ἀδικίας. Κατάσκαπτε ταῖς ἑαυτοῦ χερ-
σιν, ἃ κακῶς ψυχοδότησας. Λύε τὰ σιτοδογεῖα, ὅθεν
οὐδεὶς ἀπ᾽ ἡλίου ποτε παραμυθίας τυχόν. Ἀφάνισον
πάντα οἶκον πλεονεξίας φύλακα, ἀποσκεύασον ὄρ-
φους, περίελε τοίχους, δεῖξον ἡλίῳ τὸν εὐρωτιῶντα
σῖτον (51), ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὸν δέσμιον πλου-
τον, θριάμβευσον τὰ σκοτεινὰ τοῦ μαμμωνᾶ καταγώ-
για. Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας
οἰκοδομήσω. Ἐὰν δὲ καὶ ταύτας ἐμπλήρης, τί ποτε
ἄρα διανοηθήσῃ; Ἡ που πάλιν καθαιρέσεις, καὶ
πάλιν οἰκοδομήσεις; Καὶ τί τούτων ἀνοητότερον,
ἀπέραντα μοχθεῖν, οἰκοδομεῖν μετὰ σπουδῆς, καὶ
μετὰ σπουδῆς καθαιρεῖν; Ἐχεις ἀποθήκας, ἐὰν θέ-
λῃς, τὰς οἰκίας τῶν πενήτων. Θησαύρισον σεαυτῷ
θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. Τὰ ἐκεῖ ἀποτιθέμενα οὐ σῆτες
καταβόσκονται, οὐ σηπεδῶν ἐπινέμεται, οὐ λησται
διακλέπτουσιν. Ἀλλὰ τότε μεταδώσω τοῖς δεομένοις
ὅταν τὰς δευτέρας ἀποθήκας πληρώσω. Μακροὺς
σεαυτῷ τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς (52) ἐπηξας. Σκόπει
μὴ σε προλάβῃ ὁ κατὰ προθεσμίαν ἐπείγων. Καὶ
γὰρ ἡ ἐπαγγελία οὐ χρηστότης ἐστίν, ἀλλὰ πονη-
ρίας ἀπόδειξις (53). Ἐπαγγέλλῃ γὰρ, οὐχ ἵνα δῶς
μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα τὸ παρὸν διακρούσῃ. Ἐπει
νῦν τί τὸ κωλύον πρὸς τὴν μετάδοσιν; Οὐ πάρεστιν
ὁ ἐνδεής; οὐχὶ πλήρεις αἱ ἀποθήκαι; οὐχ ὁ μισθὸς
ἔτοιμος; οὐχ ἡ ἐντολὴ τηλαυγής; Ὁ πεινῶν τήξε-

Anima, habes multa bona reposita: comede, bibe, latrare quotidie ². O dementiam! Suillam animam si haberes, quid aliud nisi hoc ei annuntiare potuisses? Itane belluinus es, itane rudis es bonorum animæ, ut eam carnalibus cibis excipias, et quæ latrina excipit, ea animæ destines? Profecto, si virtute prædita est, si plena est bonis operibus, si Deo necessitudine conjungitur, multa bona habet; ita demum bono animæque convenienti gaudio lætetur. Quia vero terrena sapis, et deum habes ventrem, totusque carneus es, libidinibus mancipatus et vitiiis, audi te dignam appellationem, tibi a nullo homine, sed ab ipsomet Domino datam: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cujus erunt* ³? Hæc irrisio stultitiæ superat supplicium æternum. Qui enim paulo post rapiendus est et abducendus, qualia in animo versat consilia? *Destruam horrea mea, et majora ædificabo*. Recte facis, ego ipse ei dixerim. Digna ⁴ enim sunt quæ destruantur iniquitatis horrea. Tuis ipse manibus dirue quæ male ædificasti. Solve frumentarios penus, unde nemo unquam allevatus exiit. Destruere omnem domum avaritiæ custodem, evertite tecta, demolire muros, ostende soli frumentum cariosum, educ e carcere vincetas opes, produc in publicum tenebrosa mammonæ conclavia. *Destruam horrea mea, et majora ædificabo*. Quod si hæc quoque impleveris, quid tum excogitabis? Rursusne destrues, et rursus ædificabis? Quid stultius quam laborare perpetuo, ædificare diligenter, et diligenter destruere? Habes horrea, si vis, domos pauperum. Thesauriza tibi thesaurum in cælo ⁵. Quæ illic reconduuntur, ea non depascuntur tineæ, non corrodit caries, non prædantur fures ⁶. Atqui egenis impertiar tum, cum secunda horrea implevero. Longum tibi vitæ tempus præfixisti. Cave te præfinita dies festinans prævertat. Nam pollicitatio isthæc nequitiae argumentum est, non benignitatis. Polliceris enim, non ut des postea, sed ut præsens submoveas. Nunc cum liceat, quid impedit quominus largiari? Nonne adest indigus? nonne plena sunt horrea? an non parata merces? an non clarum præceptum est et perspicuum? Esuriens contabescit, nudus riget, strangulatur is a quo debitum exigitur; et tu elemosynam differs. in crastinum? Audi Salomonem: *Ne dixeris: Revertens redi, cras dabo* ⁷; ignoras enim quid pariet-

² Luc. xii, 19. ³ ibid. 20. ⁴ Matth. vi, 20. ⁵ ibid. ⁶ Prov. iii, 28.

dem Colb. primus εἰτέρωνται. Vox ἐκεῖθεν, quæ mox sequitur, referri debet ad eum qui secum loquitur. Basilius igitur hoc dicit: Tu, qui tecum in occulto loqueris, non prophetas, non apostolos audis, sed temetipsum; ob idque a te uno responsa accipis.

(47) Veteres quatuor libri ei πλήρης... εἰ θεῶ. Vocula ἦ in utroque loco in prius editis legebatur.

(48) Colb. tertius εὐφραινέσθω τὴν ψυχικὴν εὐφροσύνην. Haud longe quatuor mss. καὶ ὅλος. Alius ms. Comhef. et editi καὶ ὅλος.

(49) Antiqui duo libri ἐν ταύτῃ. Mox duo itidem

mss. ἀπαιτοῦσι παρὰ σοῦ.

(50) Editi σύ γε ποιῶν. Veteres aliquot libri σύ ποιῶν. Ibidem tres mss. φαίτην ἂν ἔγωγε πρὸς. Editi φαίτην ἂν πρὸς.

(51) Colb. tertius εὐρωτιῶντα τόπον, ostende soli locum sicut corruptum.

(52) Colb. primus τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς, longos vitæ limites.

(53) Editi πονηρίας ἐπίδειξις. At mss. multi ἀπόδειξις.

dies sequens *. Qualia præcepta contemnis, qui jam antea tibi avaritia aures obturaveris? Quantam oportebat habere te benefico largitori gratiam, quam hilarem te esse, quam lætium ob eum qui tibi defertur honorem, videlicet quod non perturbes fores alienas, sed alii tuas occupent? Nunc vero morosus es, vixque ad te accessus patet: qui declines occursus, ne forte vel modicum quid e manibus dimittere cogaris. Unam nosti vocem: Non habeo, nec dabo: nam pauper sum. Revera pauper es, et omnis boni inops: pauper dilectionis, pauper humanitatis, pauper fidei in Deum, pauper spei æternæ. Participes frumenti facias fratres: quod cras putrescat, id hodie trade egenti. Avaritiæ pessimum genus est, ne ea quidem quæ corrumpuntur, egenis erogare.

τοὺς ἀδελφοὺς· τὸ αὐριον σηπόμενον σήμερον μετὰδος τῷ δεομένῳ. Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλεπώτατον, μὴδὲ τῶν φθειρομένων μεταδιδόναι τοῖς ἐνδεέσι.

7. Cui, inquit, injuriam facio, dum retineo mea atque conservo? Quæ, dic mihi, tua sunt? unde accepta in vitam intulisti? Velut si quis, loco in theatro ad spectandum occupato, deinde ingredienti arceat, id sui ipsius proprium ratus, quod ad omnium communem usum proponitur: tales ejusmodi quoque divites sunt. Nam communia præoccupantes, ea ob præoccupationem sibi assumunt. Quod si suæ quisque necessitati sublevandæ id modo quod satis est caperet, **50** egenti vero reliqueret quod superfluum est, nemo esset dives, pauper nemo. Nonne nudus egressus es ex utero? nonne nudus iterum in terram reverteris? Unde autem tibi præsentia bona? Si a fato dixeris, impius es, qui non agnoscas Conditorum, neque gratiam habeas largitori: sin confiteris esse a Deo, dic nobis rationem cur acceperis. Num injustus Deus, qui nobis inæqualiter vitæ necessaria distribuit? Cur, divite te, ille pauper est? An non utique, ut et tu benignitatis ac fidelis dispensationis mercedem accipias, et ille magnis patientiæ præmiis donetur? Tu vero inexplebilibus avaritiæ sinibus omnia complexus, atque his tam multos privans, nemini ullam injuriam facere te existimas? Quis avarus est? Qui rebus quæ satis sunt, contentus non est. Quis spoliator? Qui cujusque res aufert. Non avarus es tu? non spoliator es tu?

* Prov. xxvii, 1.

(54) Colb. tertius ἀπελθών.

(55) Colb. tertius αὐριον δώσω. Δυνατοῦ σου ἔντος, εὐποίησον, *benefac, dum potes*. Sed illud, δυνατοῦ σου ἔντος, εὐποίησον, inter librorum additamenta recenseri debere arbitramur.

(56) Colb. primus ὅτα προαποκλείσας. Paulo post idem codex αὐτὸς διορθοῦται.

(57) Editi πένης τῷ. At mss. πένης εἰ τῷ. Mox editi πίστεως τῆς εἰς. Libri veteres πίστεως εἰς.

(58) Antiqui duo libri συμμεριστὰς ποιήσαι. Statim Colb. primus σήμερον παράσχου τῷ δεομένῳ, non diverso sensu. Haud multo post editi μὴδὲ τῶν φθειρομένων τοῖς ἐνδεέσι καταμερίσαι. Veteres quatuor libri ita ut edidimus.

ται· ὁ γυμνητεῶν πύγνυται· ὁ ἀπαιτούμενος ἀγγε-
ται· καὶ σὺ τὴν ἐλεημοσύνην εἰς τὴν αὐριον ἀνα-
θάλλῃ; Ἄκουε Σολομῶντος· Μὴ εἰπῆς· Ἐπαρελ-
θὼν (54) ἐπάρηκε, καὶ αὐριον δώσω (55)· οὐ γὰρ
οἶδας τί ἐξέεται ἡ ἐπιούσα. Οἶων παραγγελμάτων
ὑπερορῶς, τῇ φιλαργυρίᾳ τὰ ὅτα προαποθύσας (56)!

Πόσῃν ἔδει σε χάριν ἔχειν τῷ εὐεργέτῃ, καὶ φαι-
δρὸν εἶναι, καὶ λαμπρυνεσθαι τῇ τιμῇ, ὅτι οὐκ αὐ-
τὸς διοχλεῖς θύρας ἐτέρων, ἀλλὰ τὰς σὰς ἄλλοι κατα-
λαμβάνουσι! Νῦν δὲ κατηφῆς εἶ καὶ δυσέντευκος,
ἐκκλίνας τὰς ἀπαντήσεις, μὴ πού τι καὶ μικρὸν
ἀναγκασθῆς τῶν χειρῶν ἐκβαλεῖν. Μίαν οἶδας φω-
νὴν· Οὐκ ἔχω· οὐδὲ δώσω· πένης γὰρ εἰμι. Πένης
εἰ τῷ (57) ἔντι, καὶ ἐνδεὴς παντὸς ἀγαθοῦ· πένης
φιλανθρωπίας, πένης πίστεως εἰς Θεὸν, πένης ἐλπί-

δος αἰωνίου. Συμμεριστὰς ποιήσον (58) τῶν σίτων

7. Τίνα, φησὶν, ἀδικῶ συνέχων τὰ ἑαυτοῦ (59); Ποῖα, εἰπέ μοι, σαυτοῦ; πόθεν λαθῶν εἰς τὸν βλον εἰσηνεγκας; Ὡσπερ ἂν εἴ τις, ἐν θεάτρῳ θέαν καταλαθῶν, εἴτα ἐξείργῃ τοὺς ἐπισιόντας, ἴδιον ἑαυτοῦ κρήνων τὸ κοινὸν πᾶσι κατὰ τὴν χρῆσιν προκει-
μενον· τοιοῦτοί εἰσι καὶ οἱ πλούσιοι. Τὰ γὰρ κοινὰ προκατασχόντες, ἴδια ποιοῦνται (60) διὰ τὴν πρόληψιν. Ἐπεὶ εἰ τὸ πρὸς παραμυθίαν τῆς ἑαυτοῦ χρείας ἕκαστος κομιζόμενος, τὸ περιττὸν ἤφρει τῷ δεομένῳ, οὐδεὶς μὲν ἂν ἦν πλούσιος, οὐδεὶς δὲ ἐνδεὴς. Οὐχὶ γυμνὸς ἐξέπεσες τῆς γαστρὸς; οὐ γυμνὸς πάλιν εἰς τὴν γῆν ὑποστρέψεις; Τὰ δὲ παρόντα σοὶ πόθεν; Εἰ μὲν ἀπὸ ταυτομάτου λέγεις, θεοὺς εἰ, μὴ γνωρίζων τὸν κτίσαντα, μὴδὲ χάριν ἔχων τῷ δεδωκότι· εἰ δὲ ὁμολογῆς εἶναι παρὰ Θεοῦ, εἰπέ τὸν λόγον ἡμῖν δι' ὃν ἐλαβες. Μὴ ἀδικὸς ὁ Θεός, ὁ ἀνίσως ἡμῖν διαιρῶν τὰ τοῦ βλοῦ; Διὰ τί σὺ μὲν πλουτεῖς, ἐκαίνο; δὲ πένεται; Ἡ πάντως, ἵνα καὶ σὺ χρηστότητος καὶ πιστῆς οἰκονομίας μισθὸν ὑποδέξῃ (61), κάκεινος τοῖς μεγάλοις ἄθλοισ τῆς ὑπομονῆς τιμηθῇ; Σὺ δὲ, πάντα τοῖς ἀπληρώτοις τῆς πλεονεξίας κόλποις περιλαθῶν, οὐδένα οἶσι ἀδικεῖν ποσοῦτους ἀποστερῶν; Τίς ἐστὶν ὁ πλεονέκτης; Ὁ μὴ ἐμμένων τῇ αὐταρχείᾳ. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἀποστερητῆς; Ὁ ἀφαιρούμενος τὰ ἐκάστου. Σὺ δὲ οὐ πλεονέκτης; σὺ δὲ οὐκ ἀποστερητῆς; Ἄ πρὸς οἰκονομίαν ἐδέξω, ταῦτα ἴδια σεαυτοῦ ποιούμενος; Ἡ ὁ μὲν

D (59) Τίνα ἀδικῶ συνέχων τὰ ἑαυτοῦ; Verte, *Eccui injuriam facio dum que mea sunt clausa custodio?* Sic etiam infra homil. in divites p. 53: Σχορπιζόμενος ὁ πλούσιος... πέφυκε παραμένειν· συνεχόμενος δὲ ἀλλοτριουῖσθαι, *Dispersæ solent permanere, clausæ vero alienari. MARAN.*

(60) Editi uno verbo ἰδιοποιῶνται. At mss. multi duabus vocibus ἴδια ποιοῦνται. Nec ita multo infra Colb. tertius πλούσιος, οὐδεὶς δὲ πένης, οὐδεὶς ἐνδεὴς. Subinde idem codex γυμνὸς ἐξέπεσας.

(61) Colb. tertius μισθὸν διαδέξῃ. Alius ms. δέξῃ. Hand longe editi περιλαθῶν. At mss. multi περιλαθῶν.

ἐνδεδυμένον ἀπογυμνῶν λωποδύτης ὀνομασθήσεται· Ἄ Qui scilicet quæ dispensanda recepisti, ea tibi met-
ὁ δὲ τὸν γυμνὸν μὴ ἐνδύων, δυνάμενος τοῦτο ποιεῖν, ipsi propria facias. Furne vocabitur qui veste in-
ἄλλης τινός ἐστι προσηγορίας ἄξιος; Τοῦ πεινῶντός dutum denudarit, qui vero nudum non induerit,
ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὃν σὺ κατέχεις· τοῦ γυμνηθέντος τὸ id si agere potest, alia quadam appellatione dignus
ἱμάτιον, ὃ σὺ φυλάσσεις ἐν ἀποθήκαις· τοῦ ἀνυπο- est? Esurientis est panis, quem tu detines: nudi
δέτου τὸ ὑπόδημα, ὃ παρὰ σοὶ κατασθήσεται· τοῦ est pallium, quod tu in arca servas: discalceati
χρηζόντος τὸ ἀργύριον, ὃ κατορύξας ἔχεις. Ὡστε calceus, qui apud te putrescit: indigentis argen-
τοσοῦτους ἀδικεῖς, ὅσοις παρέχειν ἐδύνασο.

8. Καλοὶ μὲν, φησὶν, οἱ λόγοι, ἀλλὰ καλλίων ὁ χρυ-
σός. Ὡσπερ οἱ τοῖς ἀκολάστοις περὶ σωφροσύνης
διαλεγόμενοι. Καὶ γὰρ ἔχεινοι, διαβαλλομένης τῆς
ἐταίρας. ἀπὸ τῆς ὑπομνήσεως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας
ἐκκαίονται. Πῶς σοι ὑπ' ἕβην τὰ πάθη τοῦ πένητος
ἀγῶμα, ἵνα γνῶς ἀπὸ ποταπῶν στεναγμῶν σεαυτῶ
θησαυρίζεις; Ὡ πόσου ἄξιόν σοι φανέται ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως τὸ ῥῆμα ἔχεινο· Δεῦτε, οἱ εὐ-
λογημέτοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν
ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς
κόσμου. Ἐπειρασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν·
ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνός ἤμην, καὶ
περιεβάλετέ με. Ποταπὴ δὲ σοι φρίκη, καὶ ἰδρῶς,
καὶ σκότος περιχυθήσεται, ἀκούοντι τῆς καταδίκης·
Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἰκτιραμένοι ἐπὶ διαβόλῳ
καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπειρασα γὰρ, καὶ
οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐπο-
τίσατέ με· γυμνός ἤμην, καὶ οὐ περιεβάλετέ με.
Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ὁ ἄρπας ἐγκαλεῖται, ἀλλ' ὁ ἀκοινώνη-
τος κατακρίνεται. Ἐγὼ μὲν εἶπον, ἃ συμφέρειν (63)
ἐνόμιζον, σοὶ δὲ πεισθέντι μὲν προδῆλα τὰ ἐν ἐπαγ-
γελίας ἀποκείμενα ἀγαθὰ· παρακούσαντι δὲ γε-
γραμμένη ἐστὶν ἡ ἀπειλή, ἧς εὐχομαί σε τὴν πεί-
ραν διαφυγεῖν, βελτίονα γνώμην μεταλαβόντα, ἵνα
λίτρον σοι γένηται ὁ ἴδιος πλοῦτος, καὶ ἐφ' ἔτοιμα
βαθέως τὰ οὐράνια ἀγαθὰ· χάριτι τοῦ πάντας
ἡμῶς καλέσαντος εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν, ἧ ἡ
δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

8. Pulchri quidem, inquit, sermones sunt, sed
aurum pulchrius est. Idem accidit nobis, quod iis
qui apud impudicos de castitate disserunt. Etenim
illi, si amica insimulatur, refricata illius memoria,
ad libidinem accenduntur. Quomodo tibi ob oculos
ponam pauperis ærumnas atque calamitates, tibi
ut sit perspectum et exploratum, ex qualibus ge-
mitibus tibi ipse thesaurum colligas? O quanti
pretii tibi in die iudicii videbitur verbum illud:
Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis
regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et de-
distis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere;
nudus eram, et cooperuistis me. Rursus quantus
tibi horror sudorque et quantæ tenebræ circumfun-
dentur, iudicium illud damnatorum audienti·
Discedite a me, maledicti, in tenebras exteriores,
quæ paratæ sunt diabolo et angelis ejus. Esurivi
enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non
dedistis mihi bibere; nudus eram, et non cooperuistis
me⁹. Non enim illic raptor accusatur, sed qui
bona non communicavit, condemnatur. Ego qui-
dem quæ conducere dixi, retuli; tibi vero obtem-
peranti repromissa bona præmonstrata sunt, non
obtemperanti intentatæ sunt minæ, quarum peri-
culum cupio effugere te, consilium melius capien-
tem, ut divitiæ tibi tibi pretium fiant redemption-
nis, atque ad parata cælestia bona pervenias,
gratia ejus qui nos omnes ad regnum suum voca-
vit, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum.
Amen.

ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΛΟΥΤΟΥΝΤΑΣ (64).

1. Εἴρηται καὶ πρῶην ἡμῖν τὰ περὶ τοῦ νεανίσκου
τούτου, καὶ μέμνηται πάντως ὁ γε φιλόσοφος ἀχροα-
τῆς τῶν ἐξητασμένων τότε· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐχ
ὁ αὐτός ἐστι τῷ παρὰ τῷ Λουκᾷ νομικῷ. Ὁ μὲν
γὰρ πειραστὴς ἦν, εἰρωνικῶς τὰς ἑρωτήσεις ποιού-
μενος· οὗτος δὲ, ὑγιῶς μὲν ἔρωτων, οὐκ εὐπειθῶς
δὲ καταδεχόμενος (65). Οὐ γὰρ ἂν ἀπῆλθεν ἐπὶ ταῖς
τοιχύταις ἀποκρίσεις τοῦ Κυρίου λυπούμενος, εἰ κα-

⁹ Matth. xxv, 34-36. ¹⁰ ibid. 41-43. ¹¹ Matth. xix, 16. ¹² Luc. x, 25, seqq.

(62) Apud Matthæum xxv, 30, ita legitur: Καὶ
τὴν ἀρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτε-
ρον· ἐκεῖ, etc. Et inutilem servum ejicite in tenebras
exteriores: illic, etc. At versu 41 ejusdem capituli
ita editum invenimus: Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατ-
ηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ
διαβόλῳ, etc. Discedite a me, maledicti, in ignem
æternum, qui paratus est diabolo, etc. Quod eo no-
τανί, ut quisque facilius intelligat quemadmodum

51 HOMILIA IN DIVITES.

1. Dictum est nec ita pridem de hoc adolescente¹⁴;
D et quisquis certe auditor diligens fuerit, eorum
quæ tunc expensa sunt, prorsus meminerit. Primum
quidem, quod non idem sit qui legisperitus, cujus
apud Lucanum fit mentio¹⁵. Ille enim tentator erat,
simulatas ac captiosas proponens quæstiones; hic
vero sano quidem consilio interrogabat, sed docili
ac obsequenti animo non audiebat. Non enim ob-

Basilii unius loci verba cum verbis alterius con-
fuderit.

(63) Reg. primus εἶπον ὁ συμφέρειν.

(64) Reg. primus τοῦ αὐτοῦ κατὰ πλουτούντων,
Ejusdem contra divites. Colb. secundus τοῦ αὐτοῦ
περὶ πλουτούντων. Ejusdem de divitiis. Coisl. κατὰ
πλουτούντων λόγος β'. Contra divites sermo alter.

(65) Reg. primus et tertius παραδεχόμενος.

tales Domini responsiones abisset mœrens ¹³, si cum contemptu ipsum interrogasset. Quamobrem animus illius velut commistus nobis visus est et varius, ut qui partim laude dignus, partim miserimus ac omnino desperatus a Scriptura exhibeatur ¹⁴. Nam nosse magistrum verum, atque relicta Pharisæorum superbia, et legisperitorum opinione, et scribarum turba, appellationem hanc soli vero ac bono magistro tribuere, hoc erat quod laudabatur. Prætereaque videri sollicitum, quomodo æternam vitam adipisceretur, hoc quoque probatum erat et laude dignum. Contra, illud jam aperit totum ejus animum, non quod vere bonum esset, sed quod vulgo arrideret, spectantem, quod videlicet salutaria documenta, quæ a magistro vero didicerat, non inscripserit in suo corde, neque doctrinam exsecutus sit, sed avaritiæ vitio obcæcatus cum mœstilitia abierit. Hoc enim eum inæqualem fuisse moribus nec secum consensisse probat. Magistrum vocas ¹⁵, nec tamen discipulorum partes agis? Bonum confiteris ¹⁶, et ea quæ dat respuis? Atqui is qui bonus est, idem profecto bonorum est largitor. Et interrogas quidem de vita æterna ¹⁷: sed totus præsentis vitæ deliciis addictus deprehenderis. Cæterum quodnam verbum molestum aut grave, aut adeo intolerabile magister proposuit? *Vende quæ habes, et da pauperibus* ¹⁸. Si proposuisset tibi agriculturæ labores, aut mercaturæ pericula, aut alias quasvis molestias quæ lucram sectantibus accidunt, oportebat te præceptum ægre ferentem tristitia afflicti; sin via adeo facilis, neque laborem, neque sudorem habente, hæredem te æternæ vitæ facturum se pollicetur, cur non gaudes ob facilitatem salutis, sed dolens animo et mœrens discedis, atque jam exantlatos labores tibi inutiles reddis? Etenim si non occidisti, ut ais ¹⁹, neque adulterium commisisti, neque furatus es, neque contra quempiam falsum testimonium dixisti; nihilominus tamen adhibitam in his agendis diligentiam tibi infructuosam efficis,

¹³ Matth. xix, 22. ¹⁴ ibid. 23, 26. ¹⁵ ibid. 16.

(66) Editi ei μη καταφρονητικῶς. At voculam μη delevimus multis veteribus libris auctoribus, nec dubium quin abesse debeat. Aliquanto post mss. sex olonēi μικτόν. Editi olonēi σύμμικτον. Subinde Reg. primus ἦθος ἀναφαίνεται.

(67) Sic mss. nostri. Editi vero τὸν ἀληθῆ διδάσκαλον.

(68) Ait Ducæus, pro δχλον fortasse legi debere δρχον, ut scribarum fastus cum superbia et arrogantia cæterorum conjungatur: quæ conjectura mihi quoque valde placeret, si eam libri veteres confirmarent. Utut hæc sunt, legimus in vulgatis Græcis δχλον, in Latinis vero fastu: id quod nemini probatum iri puto. Aut enim in Græcis scriptum oportuerat δρχον, fastu: aut si in eis vox δχλον servaretur, vertendum fuit turba, non fastu. Nos qui vocem δχλον, et in editis et in mss. invenimus, eam retinere, eandemque Latine exprimere non dubitavimus.

(69) Editi τοῦτο δὲ τῆν. At mss. τοῦτο δὲ τῆν.

αταφρονητικῶς (66) αὐτῷ προσῆγε τὰς πεύσεις. Διόπερ ολονεὶ μικτόν αὐτοῦ τὸ ἦθος ἡμῶν ἀνεφαίνετο· πῆ μὲν ἐπαινετὸν δεικνύοντος τοῦ λόγου, πῆ δὲ ἀθλιώτατον καὶ πάντῃ ἀπεγνωσμένον. Τὸ μὲν γὰρ γνωρίσαι τὸν ἀληθῶς διδάσκαλον (67), καὶ παρελθόντε τὴν Φαρισαίων ἀλαζονείαν, καὶ νομικῶν ὀργισίαν, καὶ γραμματέων δχλον (68), τὴν προσηγορίαν ταύτη ἀναθεῖναι τῷ μόνῳ ἀληθινῷ καὶ ἀγαθῷ διδασκάλῳ, τοῦτο ἦν ὃ ἐπηρνεῖτο. Καὶ μέντοι τὸ φανῆναι φροντίδος ἀξίον ποιούμενον πῶς ἂν κληρονομήσειε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀποδεκτὸν καὶ τοῦτο. Ἐκείνο δὲ λοιπὸν ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν δλγν προαίρεσιν, οὐ πρὸς τὸ ἀληθινῶς καλὸν ἀποδιδέουσαν, ἀλλὰ τὸ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκον περισκοποῦσαν· τὸ, μαθόντα παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ διδασκάλου μαθήματα σωτήρια, μὴ ἐγγράψαι τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, μηδὲ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ διδάγματα, ἀλλ' ἀπελθεῖν ἀθυμοῦντα, τῷ πάθει τῆς φιλοπλουτίας ἐσκοτωμένον. Τοῦτο δὲ τὴν (69) ἀνωμαλίαν τῶν τρόπων, καὶ τὸ πρὸς ἑαυτὸν ἀσύμφωνον ἀπελέγχει. Διδάσκαλον λέγεις, καὶ τὰ μαθητῶν οὐ ποιεῖς; Ἀγαθὸν ὁμολογεῖς, καὶ τὰ διδόμενα παραπέμπῃ (70); Καίτοι ὃ γε ἀγαθὸς ἀγαθῶν ἐστὶ παρεκτικὸς δηλονότι. Καὶ ἐρωτᾷς μὲν περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς· ἐλέγχει δὲ ὅλος τῆ (71) ἀπολαύσει τοῦ παρόντος βίου προσδεδεμένους. Τί δέ σοι χαλεπὸν, ἢ βαρὺ, ἢ ὑπέρογκον ῥῆμα ὃ διδάσκαλος προτείνειτο; Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς. Εἰ σοι προέβαλε πόνους γεωργικούς, ἢ τοὺς ἐξ ἐμπορίας κινδύνους, ἢ ὅσα ἄλλα τοῖς χρηματιζομένοις ἐπιπόνα πρόσσεστιν, ἔδει σε λυπηθῆναι δυσφοροῦντα τῷ ἐπιτάγματι· εἰ δὲ οὕτω διὰ βραδίας ὁδοῦ, οὐδένα πόνον ἐχούσης οὐδὲ ἰδρωτά, ἐπαγγέλλεται σε κληρονομὸν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποδείξειν (72), οὐ χαίρεις τῇ εὐκολίᾳ τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἀπέργη ὀδυνώμενος τὴν ψυχὴν καὶ πενθῶν, καὶ ποιεῖς σεαυτῷ ἄχρηστα πάντα ὅσα σοι προπεπὸνται. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφόνευσας, ὡς σου φῆς, οὕτε ἐμοίχευσας, οὕτε ἐκλεψας, οὕτε κατεμαρτύρησάς τινος μαρτυρίαν ψευδῆ, ἀνόνητον σεαυτῷ ποιεῖς τὴν περὶ ταῦτο σπουδῆν, μὴ προστιθεὶς τὸ λεῖπον (73), δι' οὗ μόνου

¹⁶ ibid. ¹⁷ ibid. ¹⁸ ibid. 21. ¹⁹ ibid. 20.

Mox Colb. primus ἑαυτὸν σύμφωνον, male. Subinde Reg. primus διδάσκαλον καλεῖς, καὶ τὰ.

(70) Reg. primus διδόμενα ἀποπέμπεις. Ibidem editi καίτοιγε. At mss. quatuor καίτοι ὄγε. Colb. primus καίτοι ὄγε.

(71) Veteres aliquot libri ὅλως τῆ. Nec ita multo post duo mss. διδάσκαλος προτείνειτο.

(72) Colb. primus ζωῆς ἀποδείξει. Aliquanto post idem codex ὡς ἐρῆς.

(73) Illud, μὴ προστιθεὶς τὸ λεῖπον, dum ita Latine reddidit interpret velus, *cur reliquum studium non addis*: longe quidem a sententia Basilii recessit, sed quod sequitur, δι' οὗ μόνου δυνήση εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, cum sic expressit, *quo solo die in regnum poteris facilius perrenire*, omnino ejus loci sensum corruptit. Quid enim huc attinet vox dies, cujus ne vestigium quidem inest in Græcis? Quomodo autem hic locus verti debeat, ex nova interpretatione perspicui potest. Hoc dicit Basilius, inutile esse aliqua præcepta servare, nisi reliqua servantur. Mirari subit verba Basilii Combefisio vi-

δυνήση εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἱατρὸς ἐπηγγέλλετο κολοβώματα μελῶν ἐκ φύσεως ἢ ἐξ ἀρρώστιας προσόντα σοι διορθώσασθαι, ὡς ἂν τῆσδε ἀκούων; ἐπειδὴ δὲ ὁ (74) μέγας τῶν ψυχῶν ἱατρὸς τέλειόν σε ποιῆσαι βούλεται τοῖς καιρωτάτοις ἐλλείποντα, οὐ δέχη τὴν χάριν, ἀλλὰ πενθεῖς καὶ σκυθρωπάεις; Ἐκεῖνης μὲν γὰρ δῆλος εἶ τῆς ἐντολῆς μακρὰν ὑπάρχων, καὶ ψευδῶς σεαυτῷ προσμαρτυρήσας αὐτήν, ὅτι ἡγάπησας τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (75). Ἴδου γὰρ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου προσταχθὲν ἐλέγχει σε παμπληθὲς τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης ἀπολειπόμενον. Εἰ γὰρ ὅπερ διεβεβαίωσα ἀληθὲς ἦν, ὅτι ἐφύλαξας ἐκ νεότητος τὴν ἐντολήν τῆς ἀγάπης, καὶ τοσοῦτον ἀπέδωκας ἐκάστῳ ὅσον καὶ σεαυτῷ, πόθεν σοι ἡ τῶν χρημάτων αὐτῆ περιουσία; Διπληθεῖς γὰρ πλοῦτου ἡ θεραπεία τῶν δεομένων· ὀλίγα μὲν ἐκάστου πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἐπιμέλειαν δεχομένου, πάντων δὲ ἰμοῦ καταμεριζομένων τὰ ὄντα, καὶ περὶ αὐτοὺς (76) δαπανῶντων. Ὡστε ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν οὐδὲν περισσώτερον κέκτηται τοῦ πλησίον· ἀλλὰ μὴν φαίην ἔχων κτήματα πολλά. Πόθεν ταῦτα (77); ἢ δῆλον, ὅτι τὴν οἰκίαν ἀπόλαυσιν προτιμώτερον τῆς τῶν πολλῶν παραμυθίας ποιούμενος. Ὅσον οὖν πλεονάζεις τῷ πλοῦτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ. Ἐπεὶ πάλαι ἀν ἐμελέτησας (78) τῶν χρημάτων τὴν ἀλλοτριώσιν, εἰ ἡγαπήσεις σου τὸν πλησίον (79). Νυνὶ δὲ προσέφυκέ σοι τὰ χρήματα πλέον ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος, καὶ λυπεῖ σε αὐτῶν ὁ χωρισμὸς ὡς ἀκρωτηριασμὸς τῶν καιριῶν. Εἰ γὰρ ἀμφοῖσας γυμνὸν, εἰ ἔδωκας πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, εἰ ἡ θύρα σου ἀνεώχτο (80) παντὶ ξένῳ, εἰ ἐγένου πατὴρ ὀρφανῶν, εἰ παντὶ συνέπασχες ἀδυνάτῳ, ὑπὲρ πολλῶν ἂν νῦν ἐλυπήθης χρημάτων; Πού δ' ἂν καὶ ἐδυσχεράνας ἀποτιθέμενος τὰ λειπόμενα, πάλαι μελετήσας αὐτὰ διατιθέμενος τοῖς ἐνδεέσιν; Εἴτα, ἐν μὲν πανηγύρει οὐδεὶς λυπεῖται προτιθέμενος τὰ ὑπάρχοντα (81) καὶ ἀντικτώμενος τὰ ἐνδεόντα· ἀλλ' ὅσῳπερ ἂν ἐλάττονος τιμῆς τὰ πολυτίμητα πρὶνταί, τοσοῦτ' χαίρει, ὡς λαμπροῦ αὐτῷ τοῦ συναλλάγματος γενομένου· σὺ δὲ λυπεῖ, χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ κτήματα διδοῦς (82)· τοῦτέστι, λίθους καὶ χυόν παρεχόμενος, ἵνα κτήσῃ τὴν μακαρίαν ζωὴν.

⁷⁵ Matth. xix, 19, 20.

deri duriora : in quibus quid ei tantopere displicere potuerit, non video. Cum enim hoc loco non de consiliis, sed de præceptis agatur; profecto qui aliqua servavit, debet et reliqua servare, si regnum Dei consequi velit.

(74) Antiqui duo libri ἐπεὶ δὲ ὁ. Reg. primus et δὲ ὁ.

(75) Editi ὡς σεαυτὸν. At mss. nonnulli ὡς ἑαυτὸν. Haud longe Colb. tertius παρὰ τοῦ Κυρίου προσταθέν, id quod a Domino propositum est.

(76) Editio utraque περὶ ἑαυτοῦς : id quod ita vertit interpres, et reliqua in omnes alios dividuntur, quorum quisque suam portionem absumit, cum potius vertere debuisset, et omnes quæ sua sunt pariter dividunt, et in sese absumunt. Sed, nisi valde fallor, nihil horum voluit Basilii; nec dubito quin in vulgatis vitii aliquid insit. Puto igitur ex

A qui quod reliquum est non **52** adjicias, quo solo possis in Dei regnum ingredi. Ac quidem si medicus ea membra quæ a natura vel a quapiam infirmitate mutila habes, restitutum se promitteret, profecto id cum mœrore non audires : quia vero magnus animorum medicus te præcipuis rebus destitutum vult perfectum reddere, beneficium ejusmodi non accipis, sed luges ac mœstus efficeris. Nam aperte atque evidenter procul abes ab illo præcepto, ac falso illud a te perfici testaris, videlicet quod dilexisti proximum tuum sicut teipsum ⁷⁵. Ecce enim hoc Domini præcepto convinceris quam longissime abesse a vera charitate. Nam si verum erat quod affirmasti, servasse te a juventute dilectionis præceptum, ac tantum tribuisse unicuique quantum et tibi ipsi, unde, quæso, hæc tibi divitiarum copia? Nam egenorum cura opes absumit, cum pro sua quisque necessitate accipiat pauca, cunctique suas simul facultates partiantur, et in egenorum usus impendant. Quare qui diligit proximum uti seipsum, nihil amplius quam proximus possidet. At qui constat habere te opes multas. Undenam hæc? nisi quod procul dubio levamen multorum et commoda tuis ipsis commodis postposuisti. Ita que quo magis abundas divitiis, eo magis charitate destitueris. Etenim jamdudum pecuniam cum cæteris communicare cogitasses, si proximum tuum dilexisses. Nunc autem opes tibi arctius quam ipsamet corporis membra adhaerescunt; dolesque dum a te separantur, perinde ac si præcipuæ corporis partes amputarentur. Nam si induisses nudum, si dedisses esurienti panem tuum, si fores tuæ apertæ fuissent hospiti omni, si orphanorum exstitisses pater, si miseratus fuisses infirmum omnem; de quibus, quæso, opibus nunc doleres? Quomodo nunc ægre ferres residuas opes deponere, si jam prudem eas in egenos distribuendas curasses? Ad hæc, in nudinis quidem nemo dolet quod pecunias suas profundat, et vicissim comparet quibus opus habet; contra, quo viliori pretio res pretiosissimas emerit, hoc magis gaudet, ut qui egregie negotiatus sit : tu vero doles, quod aurum et argentum et opes partiris; hoc est, lapidem ac pulverem tradis, ut beatam vitam acquiras.

D Coisl. legendum esse περὶ αὐτοῦς, hoc est, περὶ δεομένων, in egenes. Et vero omnes qui charitatis præceptum servant, facultates suas partiuntur, easque in egenorum usus absumunt.

(77) Colb. primus πόθεν οὖν ταῦτα.

(78) Πάλαι ἀν ἐμελέτησας, x. τ. λ. Verte, Jamdudum exercitatus esses in alienandis facultatibus, si proximum dilexisses. Sic etiam paulo post, C. 12, πάλαι μελετήσας, jampridem in illis egeno distribuendis exercitatus. MARAN.

(79) Editi τὸν πλησίον ὡς σεαυτὸν. Sed illud, ὡς σεαυτὸν, in antiquis libris deest.

(80) Codices duo σου ἠνέωχτο.

(81) Reg. orimus προτιθέμενος τὰ παρόντα.

(82) Editi διαδιδούς. At mss. plerique omnes κτήματα διδοῦς.

2. Sed cui tibi usu aurum? Pretiosa te veste amicis? Atqui duorum cubitorum tunica satis tibi fuerit, et unius pallii amictus omnem indumentorum necessitatem explebit. Uterisne divitiis ad lautius vivendum? Verum panis unus exsatiando ventri sufficit. Quid igitur tristitia afficeris? cujusnam rei fecisti jacturam? an gloriæ quæ ex divitiis oritur? At si terrenam gloriam non quæsieris, veram illam ac splendidam gloriam, 53 quæ te in regnum cælorum deducet, invenies. Sed divitias habere, jucundum est per se, etiamsi nullus ex eis fructus capiatur. Sed certe rerum inutilium studium vanum esse et inutile, cuique notum est. Verumtamen mirum forte tibi videbitur quod dicturus sum, sed nihilominus quavis re alia certius est. Divitiæ eo quo Dominus admonet modo dispersæ solent permanere; retentæ vero, ad alios transferri. Si custodies, non habebis; si disperseris, non amittes. *Dispersit enim, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum* 51. Porro non vestimentorum neque alimentorum causa plerique divitiarum studio tenentur: sed quoddam est artificium a diabolo excogitatum, ut sumptuum faciendorum occasiones innumeræ suggerantur divitibus; adeo ut superflua et inutilia tanquam necessaria requirant, nihilque eis satis sit ad faciendos quos excogitarint sumptus. Dividunt enim opes et in presentem usum, et in futurum: partem quidem sibi, partem vero liberis servant. Deinde easdem partiuntur in excogitatas variorum sumptuum occasiones. Nam audias velim ad qualia destinantur. Hæc pecunia, inquit, in usu sit, illa vero maneat recondita: item quæ in usu est, necessitatis excedat metam: hæc ad magnificentiam domesticam insumatur, illa pompæ et fastui externo inserviat: hæc sumptus large suppeditet iter facienti, illa domi manenti lautum victum et magnificentum instruat; sic ut subeat mihi mirari quod sint excogitati inanes sumptus. Innumeri habentur currus, aliis sarcinæ, aliis homines ipsi vehuntur, iique sunt ære et argento oblecti.

51 Psal. cxi, 9.

(85) Verbum καταχρᾶσθαι cum usitate dicatur pro eo quod est *abuti*, hic tamen usurpari videtur simpliciter pro eo quod est *uti*. Si quis tamen aliter sentiat, ei ita interpretari licet: *Abuterisne divitiis?* Statim duo mss. χαμαὶ ζῆτης.

(84) Utraque editio Basil. et Paris. cum Reg. tertio et cum Coisl. ἀνόητός ἐστιν ἡ τῶν χρημάτων σπουδή, *Sed certe divitiarum curam nihil prodesse, cuique perspectum est.* At Colbertini primus et tertius et Oliv. et Anglic. et Reg. secundus ἡ τῶν ἀχρήστων σπουδή, *Sed certe rerum inutilium curam inutilem esse, cuique notum est:* quod, ut mihi quidem videtur, et sanius est et verius. Nam Basilicus respondet iis, qui dicerent divitias per se tales esse, ut delectationem afferrent, etiamsi ex eis nullus fructus caperetur; atque eorum sententiam irridet, quasi diceret: Quasi vero non omnibus notum sit, studium earum rerum quæ inutilēs sunt, et ex quibus nihil emolumentum percipitur, vanum esse et inutile. Reg. primus ἀνόητός ἐστιν... παντὶ που γνώριμον: quam falsam scripturam secutus Volaterranus, ita interpretatus fuerat, *Quod itaque stul-*

2. Ἄλλὰ τί χρῆσθαι τῷ πλούτῳ; Ἐσθῆτι πολυτιμῶν περιβαλεῖς σεαυτὸν; Οὐκ οὖν δύο μὲν σοι πηχίων χιτωνίσκος ἀρκέσει, ἐνὶ δὲ ἱματίου περιβολῇ πᾶσαν τῶν ἐνδομάτων ἐκπληρώσει τὴν χρεῖαν. Ἄλλ' εἰς τροφὴν καταχρῆσθαι (85) τῷ πλούτῳ; Εἰς ἄρτος ἰκανὸς ἀποπληρώσει γαστέρα. Τί οὖν λυπῆ; ὡς τίνος στερούμενος; ὀξυς τῆς ἀπὸ τοῦ πλούτου; Ἄλλ' ἐὰν μὴ χαμαὶ ζῆτήσης τὴν δόξαν, εὐρήσεις τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην καὶ λαμπρὰν προάγουσάν σε ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἔχειν τὸν πλοῦτον ἀγαπητὸν ἐστι, κἢν μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ περιγίνηται δυστυχία. Ὅτι μὲν οὖν ἀνόητός ἐστιν ἡ τῶν ἀχρήστων σπουδὴ (84), παντὶ γνώριμον. Πλὴν ἀλλὰ παράδοξον ἴσως (85) φανεῖται σοι ὁ μέλλω λέγειν· παντὸς δὲ ἐστὶν ἀληθέστερον. Σκορπιζόμενος ὁ πλοῦτος, καθ' ὃν ὁ Κύριος ὑποτίθεται τρόπον, πέφυκε παραμένειν συνεχόμενος δὲ, ἀλλοτριουῦσθαι. Ἐὰν φυλάσσης, οὐχ ἕξεις (86)· ἐὰν σκορπίσης, οὐκ ἀπολεῖς· Ἐσκόρπισε γὰρ, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δίκαια σὺν ἡ αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἱματίων ἕνεκεν οὐδὲ τροφῶν ὁ πλοῦτός ἐστι τοῖς πολλοῖς περισπούδαστος, ἀλλὰ τις ἐπιπενόηται μεθοδείᾳ τῷ διαβόλῳ, μυρίας τοῖς πλουσίοις δαπάνης ἀφορμὰς ὑποβάλλουσα, ὥστε τὰ περιττὰ καὶ ἀχρηστά ὡς ἀναγκαῖα σπουδάζεσθαι, μηδὲν δὲ αὐτοῖς ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν τῶν ἀναλωμάτων ἐπίνοιαν. Καταμερίζουσι γὰρ τὸν πλοῦτον πρὸς τὴν παρούσαν χρεῖαν, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν· καὶ τὸν μὲν ἑαυτοῖς, τὸν δὲ παισὶν ἀποτίθενται. Ἔπειτα καὶ διαιροῦσι τὸν αὐτὸν εἰς ἀφορμὰς δαπάνης ποικίλης (87). Οἷαι γὰρ αὐτῶν αἱ διατάξεις, ἀκουσον. Ἔστω, φησὶν, ὁ μὲν ἐν χρήσει πλοῦτος, ὁ δὲ ἀπόθετος· καὶ ὁ ταῖς χρεῖαις ὑπηρετούμενος ὑπερβαίνεται τῶν ἀναγκαίων τὸν ὅρον· οὗτος πρὸς τὰς κατ' οἶκον πολυτελείας παρέστω, ἐκείνος πρὸς τὰς ἐξωθεν φαντασίας ὑπηρετεῖτω· ὁ μὲν ὀδοιποροῦντι χρησιμεῖτω τὴν πολυτέλειαν, ὁ δὲ ἐφ' ἐστίας μένοντι λαμπρὸν καὶ περιβλεπτον κατασκευάζετω (88) τὸν βίον· ὥστε μοι θαυμάζειν ἔπειτα τὸν περιττὸν τὴν ἐπίνοιαν. Ὅχι μὲν ἀτά ἐστι μυρία, τὰ μὲν σκευαγωγούντα. τὰ δὲ αὐτοῦς περιζέροντα, χαλκῷ καὶ ἀργύρῳ (89) κεκα-

um sit pecuniarum studium, cuiris liquet.

(85) Editi παράδοξον μὲν ἴσως. Vocula μὲν abest a libris antiquis.

(86) Reg. primus οὐκ ἕχεις.

(87) Editi ποικίλας. Libri antiqui ποικίλης. Ibidem Coisl. et tres Colbertini διατάξεις ἀκουσον. Ultima vox et in editis et in multis Regiis mss. deest. Subinde editi φασίν. At mss. φησὶν.

(88) Colb. primus μενέτω... κατασκευάζων, *Alia pecunia domi maneat, lautum victum et magnificentum instructura.*

(89) Editio Paris. περιζέροντα. γουσιῶ καὶ ἀργύρῳ, *Auro et argento oblecti.* At editio Basil. et sex mss. χαλκῷ καὶ ἀργύρῳ, *Ære et argento oblecti;* et ita Volaterranus et legerat et verterat. Quod ait Combesius, vertendum esse *auro pro ære*, non viderat videlicet libros antiquos; ob idque audiendus non est. Horum dissimilia non sunt que narrat Ambrosius lib. *De Nabutha Jecraelita*, num. 54. Et quanquam breviora sunt, mihi bubium non est quam Latinus orator, cum scriberet, Græcum oratorem sibi imitandum proposuerit.

λυμένα. Ἴπποι παμπληθεῖς, καὶ οὗτοι γενεαλογούμενοι ἀπὸ εὐγενείας πατέρων, ὡς περ οἱ ἄνθρωποι. Οἱ μὲν τρυφῶντες αὐτοὺς κατὰ τὴν πόλιν περιφέρουσιν· ἄλλοι συνθηρεύουσιν, ἄλλοι πρὸς ὁδοπορίαν ἐξησκημένοι. Χαλινοὶ καὶ (90) ζῶναι καὶ περιδέβραια, πάντα ἀργυρᾶ, πάντα χρυσόπαστα. Τάπητες ἀλουργοί, κοσμοῦντες τοὺς ἵππους ὡς περ νομφίους· ἡμίονων πλῆθος, κατὰ χροάν διηρημένων· ἡνίοχοι τούτων, ἀλλήλων διάδοχοι, οἱ προτρέχοντες, οἱ παρεπόμενοι. Τῶν ἄλλων οἰκετῶν ἀριθμὸς ἀπειρος πρὸς πᾶσαν αὐτοῖς πολυτέλειαν ἐξαρκῶν· ἐπίτροποι, ταμίαι, γωωργοί, παντοδαπῆς ἐμπειροῦ τέχνης, τῆς τε ἀναγκαίας καὶ τῆς πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ τρυφὴν εὐρημέγης· μάγειροι, σιτοποιοί, οἰνοδοί, θηρευταί, πλάσται, ζωγράφοι, ἡδονῆς παντοίας δημιουργοί. Ἀγέλαι καμήλων, τῶν μὲν ἀχθοφόρων, τῶν δὲ νομάδιον, ἵππων ἀγέλαι, βουκόλια, ποιμίνα, συφόρδια, οἱ τούτων νομίς, γῆ ἢ πᾶσι τοῦτοις πρὸς τροφὴν ἐξαρκούσα, καὶ ἔτι ταῖς προσδόοις (91) τὴν πλοῦτον αὐξοῦσα· λουτρὰ ἐν πόλει· λουτρὰ κατ' ἀγρούς· οἴκοι παντοδιποῖς μαρμάρους περιλαμπόμενοι, ὁ μὲν Φρυγίου λίθου, ἄλλος Λακωνικῆς ἢ Θεσσαλικῆς πλακός· καὶ τούτων οἱ μὲν ἐν χειμῶνι θάλποντες, οἱ δὲ ἀναψύχοντες ἐν τῷ θερεῖ. Ἐδαφος ταῖς ψήφισι διηριθσμένον, χρυσοῦς ὑπαλείφων τὸν ὄρονον. Ὅσον δὲ τῶν τοίχων διαφεύγει τὴν πλάκα, τοῖς τῆς γραφικῆς ἀνθεσι καλλωπίζεται.

5. Ἐπειδὴν δὲ εἰς μυρία διασπόμενος ὁ πλοῦτος ἐτι περιττεύῃ, κατὰ γῆς ὠθεῖται, καὶ ἐν ἀπορρόητοις φυλάττεται. Ἀθλῶν γὰρ τὸ μέλλον, μήπου τινὲς ἀδόκητοι ἡμᾶς καταλάβωσι χρεῖαι. Ἀθλῶν μὲν οὖν, εἰ ἤξειες πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ κατοριουργμένου χρυσοῦ· οὐκ ἄδηλος δὲ ἡ ζημία τῆς ἀπανθρωπίας τῶν τρώπων. Ὅτε γὰρ οὐκ ἡδυνήθης ταῖς μυριας ἐπινοίας ἐκδπανῆσαι τὸν πλοῦτον, τότε αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ἀπεκρῦψεν. Μανία δεινὴ, ἕως μὲν ἐν μετάλλοις ἦν ὁ χρυσοῦς, ἀνερευνᾶν (92) τὴν γῆν· ὅτε δὲ φανερὸς ἐγένετο, πάλιν ἐν τῇ γῆ αὐτὸν ἀφανίζειν. Εἶτα, οἶμαι, συμβαίνει σοι κατορύσσοντι τὸν πλοῦτον συγκατορύσσειν καὶ τὴν καρδίαν· Ὅπου γὰρ ὁ θησαυρός σου, φησὶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία. Διὰ τοῦτο λυποῦσιν αἱ ἐντολαί· ἀβίωτον γὰρ ἑαυτοῖς τὸν βίον τίθενται, μὴ ταῖς (93) ἀνωφελέσι δαπάναις ἐνασχολούμενοι. Καί μοι δοκεῖ τὸ πάθος τοῦ νεανίσκου, ἢ τῶν παραπλησίων αὐτοῦ, παρόμοιον εἶναι, ὡς περ ἂν εἰ τις ὁδοπῖρος ἐπιθυμῆι πόλεως τινος συντόμως τὴν μέχρις αὐτῆς ὁδὸν διανύσας, εἶτα αὐτοῦ που περὶ τὰ πρὸ τῶν τοίχων καταλύσειε πανδοχεῖα, ὅκνη μικρᾶς κινήσεως τὸν τε προῦπάρξαντα πόσον ἀρχειῶν, καὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν ἑαυτὸν ἀποκλείων. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ τὰ μὲν ἄλλα ποιεῖν καταδεγόμενοι, ἀντιβαίνοντες δὲ πρὸς τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀπόθεσιν.

⁹⁰ Matth. vi, 21.

(90) Colb. primus χαλινοὶ δὲ καί·

(91) Colb. tertius καὶ ἐπὶ ταῖς προσδόοις.

(92) Editi et Colb. secundus ἀνερευνᾶς, male. At Colb. tertius et Reg. itidem tertius ἀνερευνᾶν, bene. Mox editi εἰς τὴν γῆν. Veteres aliquot libri ἐν τῇ γῆ.

A Equi quam plurimi, atque illorum genus, ut sit in hominibus, a majorum splendore commendatur. Alii hosce voluptarios circumvehunt per urbem : alii venationi, alii itineri conficiendo inserviunt. Freni, cingula, collaria, omnia argentea, intexta auro omnia. Purpurea strata, equos velut sponso ornantia, mulorum colore distinctorum multitudo, quorum aurigæ sibi invicem succedentes, præeunt alii, alii sequuntur. Reliquorum famulorum numerus infinitus, qui sibi ad magnificentiam omnis generis ostendam sufficiat; procuratores, promi, agricolæ, ministri cujuscunque artis periti, tum ejus quæ necessaria est, tum ejus quæ ad voluptatem deliciasque inventa est, coci, pistores, pincernæ, venatores, sictores, pictores, omnigenæ voluptatis opifices. Camelorum greges, partim ad onera ferenda, partim ad pascua destinati, equorum armenta et boum, greges ovium et porcorum, horum pastores; agri qui non modo iis omnibus pascendis sufficiant, sed qui etiam per reditus ex se provenientes divitias 54 adaugeant; balnea in urbe, balnea ruri; ædes, quæ fulgent marmoribus omnis generis; aliud est ex Phrygio lapide, aliud ex Laconicis aut Thessalicis crustis : atque ex his ædibus aliæ in hieme calefaciunt, aliæ refrigerant æstate. Pavimentum calculis variatum, lacunaria auro sublita. Quidquid autem parietum incrustatum non est, id picturæ floribus exornatur.

5. Cum autem in sexcentos usus distractæ divitiæ redundant adhuc, tum in terra detruduntur, et in abditis locis asservantur. Incertum est enim quod futurum est, ne forte in quasdam inexpectatas necessitates incidamus. Imo incertum, an defosso auro sis opus habiturus : sed incerta non est inhumanorum morum pœna. Postquam enim innumeris artificii aurum absumere non potuisti, tunc illud sub terra occultasti. Insania iugens, dum quidem aurum in metallis erat, terram scrutari : cum autem jam in propatulo est, rursus illud in terra abscondere. Deinde, opinor, contingit tibi quisquis opes defodis, ut et cor tuum una defodias. Nam, inquit, ubi thesaurus tuus, ibi et cor⁹³. Ob id præcepta eos afficiunt tristitia; vitam enim ducunt sibi intolerandam, nisi inutilibus sumptibus occupentur. Atque quod huic adolescenti aut reliquis ei consimilibus contigit, id mihi videtur esse ejusmodi, tanquam si videlicet quispiam viator urbis alicujus videndæ desiderio ductus, strenue ad eam usque contendat : deinde illic pro mœnibus in hospitii commoratus, atque ab exiguo motu per segnitiam deterritus, et insumptum prius laborem inutilem reddat, et a videndis urbis ornamentis se ipse excludat. Tales sunt qui alia quidem mandata con-

Ibidem Colb. secundus ἀφανίζεις. Subinde Colb. tertius οἶμαι συμβαίνειν.

(93) Editi τίθενται καὶ ταῖς, male. Libri veteres ut in contextu.

ficere volunt, sed opes exuere recusant. Vidi ego non paucos jejunantes, orantes, ingemiscentes, pietatem omnem, quæ sine impensa exerceri potest, excolentes, at ne unum quidem obolum egenis offerentes. Quæ his utilitas est reliquæ virtutis? Non enim excipit ipsos regnum cælorum: *Nam, inquit, facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum*⁹⁴. Utique sic perspicua sententia est; verax qui enuntiat, et tamen qui morem gerant, pauci. Et quomodo, inquit, vivemus relictis omnibus? qualis autem futura est mundi species ac status, vendentibus omnibus, et nemine suo non derelinquente? Cave scisciteris ex me eorum quæ præcepta sunt, intelligentiam. Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri non potest, possit tamen cum lege componi atque aptari. Cor autem tuum velut in trutina exploratur, utrum ad vitam veram, an ad præsentem delicias declinet. Nam putare debent qui prudenter judicant, usum divitiarum ad dispensationem concessum esse, non ad voluptatem; et si his exuantur, par est eos lætari velut alienis privatos, non ægre ferre quasi sua amittentes. Quid igitur afflictae? quid animo discruciare cum audis: *Vende quæ habes?* Etenim si te sequerentur in futurum sæculum, ne sic quidem essent studiosius exquirenda, utpote quæ a præmiis illic repositis obscurerentur: sin autem necesse est ea hic manere, cur, his dividendis, lucrum inde non exportamus? Tu vero aurum cum das, et emis equum, non mœres: cum vero peritura impertis, regnum cælorum pro ipsis recepturus, lacrymas effundis, et rejicis rogantem, ac dare recusas, sexcentas tibi sumptuum causas comminiscens.

4. Quid respondebis judici tu qui parietes vestis, hominem non vestis? qui equos ornas, fratrem panniculis laceris coopertum aspernaris? qui putrescere sinis frumentum, esurientes non alis? qui defodis aurum, oppressum contemnis? Quod si habueris quoque uxorem divitiarum amantem, morbus duplo major efficitur: nam et delicias accendit, et studium auget voluptatis, et cupiditatibus vanis stimulos admovet, lapides quosdam excogi-

⁹⁴ Luc. xviii, 25.

(94) Antiqui duo libri εὐλάβειαν ἐπιδεικνυμένους. D etiam aberraturum puto, qui verba Basilii ita accipiet: Novit legislator, id etiam quod perquam difficile factu est, facile factu per gratiam reddere. Nam vocem ἀδύνατον pro re perquam difficili quandoque usurpari notum est. Nec quinquam movere debet eorum codicum auctoritas, in quibus δυνατόν legitur. Verisimile enim sit, ita correctum esse ab aliquo, qui falso sibi in animum induxisset vocem ἀδύνατον duriores esse atque asperiores.

(95) Reg. primus ραφίδος εἰσελθεῖν.
(96) Editi et Regii secundus et tertius et Colbertini secundus et tertius καὶ τὸ δυνατόν, *Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri potest, cum lege componi possit et aptari.* At Coisl. et Reg. primus et Colb. itidem primus καὶ τὸ ἀδύνατον, *Novit legislator efficere, ut id etiam quod fieri non potest, possit tamen cum lege componi et aptari:* quam scripturam ut veram sequimur. Cum enim Basilius velit hoc loco commendare potentiam legislatoris atque sapientiam, voce ἀδύνατον uti debuit. Quid enim magnum effecerit legislator, si cum lege conciliet quæ fieri possunt? Sed maxime potentia ejus sapientiaque commendabitur, si id etiam quod fieri non potest, cum lege componat et aptet. Ejus igitur loci hæc est sententia: Ita potens est legislator Deus, ut quæ viribus naturæ fieri non possunt, ea tamen ejus auxilio atque gratia facile effici possint. Nec

Οἶδα πολλοὺς νηστεύοντας, προσευχομένους, στενάζοντας, πᾶσαν τὴν ἀδάπανον εὐλάβειαν ἐνδεικνυμένους (94), ὀβολὸν δὲ ἓνα μὴ προτεμένους τοῖς θλιβομένοις. Τί ὄφελος τούτοις τῆς λοιπῆς ἀρετῆς; Οὐ γὰρ παραδέχεται αὐτοὺς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· διότι: *Εὐκολώτερον, φησί, κάμηλον διὰ τρυμαλιῶς ραφίδος διελθεῖν* (95), ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' ἢ μὲν ἀπόφασις οὕτως ἐναογῆς, καὶ ὁ εἰπὼν ἀψευδῆς· οἱ δὲ πειθόμενοι σπάνιοι. Καὶ πῶς βιωσόμεθα πάντα ἀποκτησάμενοι; φησί· τί δὲ τὸ σχῆμα τοῦ βίου ἔσται, πάντων πωλούντων καὶ πάντων ἀποκτωμένων; Μὴ ἐρώτα με διάνοιαν δεσποτικῶν προσταγμάτων. Οἶδεν ὁ νομοθετήσας καὶ τὸ ἀδύνατον (96) συναρμόσαι τῷ νόμῳ. Σοῦ δὲ ὡσπερ ἐπὶ τρυτάνης δοκιμάζεται ἡ καρδία, πότερον πρὸς τὴν ζῶην τὴν ἀληθινὴν ἢ πρὸς τὴν παρούσαν ἀπόλαυσιν κατατρέψει. Οἰκονομικὴν γὰρ τοῦ πλούτου τὴν χρῆσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπολαυτικὴν τοὺς σωφρόνως λογισζομένους νομίζειν προσῆκε· καὶ ἀποτιθεμένους, χαίρειν ὡς ἀλλοτρίων χωριζομένους, ἀλλ' οὐχὶ δυσχεραίνειν ὡς τῶν οικείων ἐκπίπτοντας. Τί οὖν λυπῆ; τί καταπενθεῖς τῇ ψυχῇ, ἀκούων· *Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα* (97); Εἰ μὲν γὰρ ἔχουλόθει σοι πρὸς τὸ μέλλον, οὐδὲ οὕτως ἂν ἦν περισπούδαστα, (98) ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τιμίων ἐπισκοτούμενα· εἰ δὲ ἀνάγκη μένειν ἐνταῦθα, τί μὴ, πωλήσαντες, τὰ ἀπ' αὐτῶν κέρδος ἀπενεγκώμεθα; Σὺ δὲ, χρυσὸν μὲν διδοὺς, καὶ ἵππον κτώμενος, οὐκ ἀθυμεῖς· φθαρτὰ δὲ προϊέμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἀντιλαμβάνων, δακρῦεις, καὶ ἀρνήθῃ τὸν αἰτοῦντα, καὶ ἀνανεύεις τὴν δόσιν, μωρίας προφάσεις ἀναλωμάτων ἐπινοῶν.

4. Τί ἀποκριθῆσθαι τῷ κριτῇ ὁ τοὺς τοίχους ἀμφιεννύς, ἀνθρωπῶν οὐκ ἐνδύεις; ὁ τοὺς ἵππους κοσμών, τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονοῦντα περιορᾷς; ὁ κατασῆπων τὸν σίτον, τοὺς πεινῶντας οὐ τρέφεις; ὁ τὸν χρυσὸν κατορύσσων, τοῦ ἀγχομένου (99) καταφρονεῖς; Ἐὰν δὲ δὴ καὶ γυνὴ φιλόπλουτος συνοικῆ, διπλασίων ἢ νόσος· τὰς τε γὰρ τρυφὰς ἀναφλέγει; καὶ τὰς φιληθονίας συναυξέει, καὶ κέντρα ταῖς περιέργοις ἐπιθυμίαις ἐνήσει, λίθους τινὰς ἐπινοοῦσα, μαργαρίτας

(97) In Colbertinis primo et tertio post illud, ὑπάρχοντα, addita sunt hæc verba, καὶ δὸς πτωχοῖς, et *da pauperibus*. Mox editi ἔχουλόθει σοι καὶ: sed voculam καὶ delevimus, fidem antiquorum librorum secuti.

(98) Quod ait Basilius, *offundi tenebras a præmiis illic repositis*, hanc habet sententiam, vilescere divitias, si cum præmiis vitæ æternæ comparentur.

(99) Reg. primus et Colb. itidem primus τοὺς ἀρχομένους.

καὶ σμαράγδους καὶ υακίνθους, καὶ χρυσὸν, τὸν μὲν χαλκεύουσα, τὸν δὲ ἐξυφαίνουσα, καὶ διὰ πάσης ἀπειροκαλία τὴν νόσον αἰζουσα. Οὐ γὰρ ἐκ παρέργου ἢ περὶ ταῦτα σπουδῆ, ἀλλὰ καὶ νύκτες καὶ ἡμέραι τὰς περ. τούτων μερίμνας (1) ἔχουσι. Καὶ μυριοὶ τινὲς κόλακες, ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ὑποτρέχοντες, συναγοῦσι τοὺς ἀνοθαφεῖς, τοὺς χρυσοχόους, τοὺς μυρεψοὺς, τοὺς ὑφάντας, τοὺς ποικιλτάς. Οὐδένα χρόνον ἀναπνεῖν δίδωσι τῷ ἀνδρὶ ἐκ τῶν συνεχῶν αὐτῆς ἐπιταγμάτων. Οὐδεὶς ἐξαρκεῖ πλοῦτος ταῖς γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος, οὐδ' ἂν ἐκ ποταμῶν ἐπιβρέη· ὅταν σπουδάζηται μὲν (2) παρ' αὐταῖς τὸ βαρβαρικὸν μύρον, ὡς τὸ ἐξ ἀγορᾶς ἔλαιον, τὰ δὲ ἐκ θαλάττης· ἀνθή, ἢ κόχλος, ἢ πίννα, ὑπὲρ τὸ ἐκ τῶν προβάτων ἔριον. Χρυσὸς δὲ, περισφίγγων τοὺς βαρυνίμους τῶν λίθων, ὁ μὲν τ.ς αὐταῖς προμετωπίδιος γίνεται κόσμος, ὁ δὲ περιουχένιος· καὶ ἄλλος ἐν ὤναις, καὶ ἄλλος τὰς χεῖρας ὀσμει καὶ τοὺς ποδας. Χαίρουσι γὰρ αἱ φιλόχρυσοι δεδεμένοι ταῖς χειροπέδαῖς, μόνον ἐκ χρυσοῦ ὁ δεσμῶν αὐτὰς ἢ. Μότε οὖν ψυχῆς ἐπιμελήσεται ὁ γυναικείαις ἐπιθυμίαις ὑπηρετούμενος; Ὡσπερ γὰρ τὰ ὑπόσθρα τῶν πλοίων κατακλιθεὶς καὶ ζάλαι, οὕτως (3) αἱ πονηραὶ τῶν γυναικῶν διαπέσεις τὰς ἀσθενεῖς ψυχὰς τῶν συνοικούντων καταβαπτίζουσι. Πρὸς τσαῦτα δὴ οὖν διελκόμενος ὁ πλοῦτος ὑπὲρ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλήλους νικούντων ταῖς ἐφευρέσει τῶν ματαίων, εἰκότως οὐδένα καιρὸν εἶχει (4) πρὸς τοῦ, ἐξυθεν παρακύπτειν. Ἄλλ' ἔάν μὲν ἀκούσης, *Πλόηρον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς*, ἵνα ἔχῃς ἐφόδια πρὸς τὴν αἰωνίαν ὀπλοαυσιν, ἀπέρχῃ λυπούμενος· ἔάν δὲ ἀκούσης, *Δὲ, χρήματα γυναιξὶ χλιδῶσαις, δὲς λιθοξοῖς, τέκτοσι, ψηφοθέταις, ζωγράφοις, χαίρεις ὡς (5) δὴ τὴν χρημάτων. πτωχότερον κατακτώμενος. Οὐχ ὅρας τοὺς τοίχους σουτοῦς τοὺς ὑπὸ τοῦ χρόνου καταβρύνοντας, ὡν τὰ λεῖψανα, ὡσπερ σκόπελοι τινες, διὰ τῆς πόλεως πάσης (6) ἀνέχουσι; Πόσον ἦσαν κατὰ τὴν πόλιν πέντης τ.ς, τούτων ἐγειρομένων, οἱ διὰ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν ὑπὸ τῶν τότε πλουσίων παρεωρῶντο; Ποῦ τοῖνον ἢ λαμπρὰ τῶν ἔργων κατασκευῆ; ποῦ δὲ ὁ ἐπὶ τῇ τούτων μεγαλοῦργία ζηλούμενος; Οὐ ταῦτα μὲν (7) συγκέχεται καὶ ἠφάνισται, ὡσπερ τὰ κατὰ παιδῶν ἐν ταῖς ψάμμους ὑπὸ τῶν παιδῶν φιλοτεχνούμενα, ὁ δὲ ἐν τῷ βῆθι κεῖται, ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ματαίων μεταμελόμενος; Μεγάλῃν ἔχε τὴν ψυχὴν· τοῖχοι δὲ καὶ μικροὶ καὶ μεζῆρους (8) τὴν αὐτὴν χρεῖαν πληροῦσιν. Ὅταν παρέλθω εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς ἀπειροκάλου καὶ ὀψιπλοῦτου (9), καὶ ἴδω αὐτὴν παντοίως*

(1) Colb. primus tunc περὶ ταῦτα μερίμνας.

(2) Colb. primus ὅταν σκευάζηται μὲν. Mox idem codex καὶ ἡ πίννα. Qui comparaverit quæ hic dicuntur de mulierum quarundam luxu, cum iis quæ de eodem argumento scripsit Ambrosius lib. *de Nab. Jez.* cap. 5, num. 26, facile opinor, fatebitur multa ex Basilianis imitata esse. Sed quod hoc ipso in loco ait Ambrosius, *delectari et compedibus mulieres, dummodo auro ligentur*, id expressum fuit ad verbum e Basilio, qui paulo intra ita loquitur: Χαίρουσι γὰρ αἱ φιλόχρυσοι δεδεμένοι ταῖς χειροπέδαῖς, μόνον ἐκ χρυσοῦ ὁ δεσμῶν αὐτὰς ἢ.

(3) Regii codices et editi ζάλαι, οὕτως. At Colbertini ζάλαι ἀεὶ ἀφανίζουσιν, οὕτως, etc.

tans, margaritas, smaragdos, hyacinthos : aurum itidem partim cudens, partim texens, et omnigenis ineptiis morbum adaugens. Non enim obiter hæc datur opera, sed diu noctuque eadem curantur. Quin et innumeri assentatores earum cupiditatibus suppetias venientes, accersunt tinctores, aurifices, unguentarios, textores, artifices acu pingentes. Ne que virum ullo tempore respirare sinit, ut quæ assiduis ipsum imperiis divexet. Opes nullæ possunt muliebres cupiditates explere, ne si fluant quidem ex fluminibus : quandoquidem barbaricum unguentum quasi allatum ex foro oleum exquirunt. Ad hæc flores marini, conchylium, pinna, eaque copiosior quam ovium lana. Aurum autem lapides ingentis prelii connectens, partim earum fronti ornamento est, partim collo : itidem aliud inest zonis, aliud manus vincit ac pedes. Nam mulieres auri amantes manicis vinciri gaudent, modo aurum sit, quod ipsas vinciat. Quandoquæ igitur animæ curam habebit, qui muliebribus desideriis obsequitur? Nam ut putrefacta navigia procellæ et turbines, ita infirmas conjugum animas pravæ uxorum affectiones demergunt. Cum igitur ad tot ac tantos abusus distraherentur divitiæ a viro et uxore, sese invicem rerum vanarum excogitatione superantibus ; non mirum, si illæ nullam opportunitatem nanciscantur ad externos perveniendi. Quod si audieris, *Vende quæ habes, et da pauperibus*, ut habeas vaticum ad æternam felicitatem, abis tristis ; si vero audieris, *Da pecunias mulieribus luxuriosis, da lapicidis, fabris lignariis, hominibus calculos locantibus, pictoribus, tunc perinde gaudes ac si quidquam pecuniis pretiosius acquiras. Non vides mœnia hæc temporis diuturnitate collapsa, quorum reliquæ velut scopuli quidam 56 per totam urbem eminent? Quot, cum exstruerentur, erant in urbe pauperes, qui ob collatum in ea studium a divitiibus ejus temporis negligebantur? Jam vero ubinam est splendidus operum apparatus? ubi ille, qui magnopere laudabatur ob eorum magnificentiam? Nonne hæc ita prolapsa sunt et abolita, ut ea, quæ in arena a pueris ludentibus exstruuntur? nonne in inferno jacet ille ipse, quem ejus quod rebus vanis impensum est studii poenitet? Sis animo magno : muri tum parvi, tum magni, usum eundem explent. Quando in domum inepti viri et perquam divitis prateriens ingredior, videoque ipsam omnigenis ornamentis fulgentem, intelligo eum nihil re-*

(4) Reg. primus καιρὸν εἶχει.

(5) Colb. primus χαίρεις ὡς.

(6) Reg. primus πόλεως ἀπάσης. Notarunt typographi Parisienses in ora libri, sermonem hic institui de Cæsarea Cappadociæ, quæ in honorem Cæsaris instaurata fuerat. Tiberium esse tradit Eusebius in *Chronica*, circa Olympiadem CC. Legas velim eruditissimam notam Ducæi.

(7) Reg. primus οὐ τὰ μὲν. Ibidem editi συγκέχεται τε καὶ. Vocula τε abest a multis codicibus.

(8) Reg. primus μικροὶ καὶ μεγάλοι : sed in ora libri addidit libraritis γρ. καὶ μεζῆρους.

(9) Quid vox ὀψιπλοῦτος sibi velit, satis non intelligere se notavit Combésius : cujus nota a cu-

bus visibilibus antiquius ac carius habere, sed ornare diligenter inanimata, animam vero incultam relinquere. Quem tandem, quaeso, amplio-rem usum exhibent argentei lecti, mensae argenteae, tori eburnei et sellae eburneae, sic ut horum causa divitiarum ad pauperes non transeant, quanquam innumeri stant pro foribus, nullam non emittentes vocem miserabilem? Tu vero negas te daturum, aisque sufficere te non posse, sed a manu argueris: etsi enim illa tacet, mendacium tamen tuum declarat annuli pala coruscans. Quot potest tuus annulus unus aere alieno liberare? quot domos corruentes erigere? Arca tua vestiaria vel unica potest totum populum frigore rigentem amicare; et tamen sustines pauperem non donatum dimittere, haud reveritus justam iudicis compensationem. Non misertus es, non consequere misericordiam; non aperuisti domum, a regno excluderis; panem non dedisti, non accipies vitam aeternam.

5. Verum pauperem dicis teipsum, atque de hoc mihi tecum convenit. Pauper enim est, qui multis indiget. Sed insatiabilis cupiditas indigos vos multarum rerum efficit. Talentis decem decem alia adjicere conaris: viginti coactis, totidem quaeris, neque appetentiam sistit quod semper a te additur, imo accendit appetitum. Quemadmodum enim ebrii vini accessio bibendi sit occasio: sic etiam rerens ditati ubi multa acquisierint, plura concupiscunt, semper addendo morbum nutrientes, eisque suum studium cedit in contrarium. Neque enim praesentia bona cum tanta sint, tantum illos exhilarant, quantum contristant quae desunt; ea, inquam, quae sibi deesse putant, adeo ut semper curis conficiatur eorum animus, dum majora comparare nituntur. Nam cum laetari ipsos par esset, ac gratiam habere, quod tam multis sunt opulentiores: contra, aegre ferunt ac dolent se forte ab uno aut altero locupletiore superari. Ubi vero fuerint hunc divitem assecuti, confestim ditiori adhuc **57** pares fieri conantur: et ubi eum quoque attingerint, studium suum ad alium transferunt. Quemadmodum ii qui scalas conscendunt, pede semper ad superiorem gradum erecto non prius conquiescunt, quam ad summum perveniant: sic quoque hi non cessant ab appetenda potentia, donec in sublime evecti,

riosis legi potest. Mihi satis probabile videtur, voce hac hic indicari hominem, qui ad vesperam usque vitae divitias colligit, nec unquam iis satiatur. *Όταν παρέλθω εις οκλίαν άνδρής άπειροκάλου και όψι-πλούτου.* Verte: *Quando in domum ingreditur hominis inepti et sero ditati.* Homines illi sero ditati iidem sunt ac qui paulo post, n. 5, vocantur νεόπλουτοι, *recens ditati*, et idcirco magis insolescunt quam qui in magnis opibus nati sunt. Hi p. 57, dicuntur εκ μικρής δυνάμεως (sic enim apud Symeonem Logothetam legitur serm. 6, pag. 502) προσελθόντες, et cum plurimibus comparantur, quorum parva initia.

ΜΑΡΙΑΝ

γεγανωμένην άνυσειν, οίδα, ότι ούτος ούδέν των όρωμένων τιμιώτερον κέκτηται, αλλά τά μέν άψυχα καλλωπίζει, την δέ ψυχήν άκόσμητον έχει. Ποίαν, ειπέ μοι, χρείαν περισσοτέραν παρέχουσιν άργυραί κλίνας και τράπεζαι άργυραι, ελεφάντιναι στιβάδες και ελεφάντινοι δίφροι, ώστε τον πλούτον διά ταύτα μή διαβαίνειν προς τους πτωχούς, καιτοι μυριοι εφεστᾶσι (10) τη θύρα, πασαν ελεεινήν αφιέντες φωνήν; Συ δε άρνη την δόσιν, άδύνατον είναι λέγων επαρκειν τοις αιτούσι. Καί τη μέν γλώσση εξόμνυσαι, υπό δε της χειρός διελέγχη· σιωπῶσα γάρ σου ή χείρ την ψευδολογίαν κηρύσσει, περιαιστραπτομένη υπό τής επι του δακτυλίου σφενδόνης. Πόσους δύναται (11) εις σου δακτύλιος χρεών άπολύσαι; πόσους οίκους καταπίπτοντας άνορθώσει; Μία σου κειωτός ιματίων δύναται δήμον όλον ριγώντα περιβαλειν· άλλ' υπομένεις άπρακτον άποπέμψαι τον πένητα, ού φοβούμενος τδ δίκαιον της άνταποδόσεως του κριτου. Ούκ ήλέησας, ούκ ελεηθήση· ούκ ήνοιξας την οικίαν (12), άποπεμφθήση της βασιλείας· ούκ έδωκας τον άρτον, ού λήψη την αιώνιον ζωήν.

5. 'Αλλά πένητα λέγεις σαυτόν· χάγω συντίθεμαι. Πένης γάρ εστιν ό πολλών ένδεής. Πολλών δε ύμᾶς ένδεεις ποιεί τδ της επιθυμίας άκόρεστον. Τοις δέκα ταλάντοις δέκα έτερα προστιθέναι σπουδάσεις (15)· έπειδὴν εικοσι γένηται, άλλα τοσαύτα επιζητείς, και άει σοι τδ προστιθέμενον, ούχι την όρμην ίσησιν, άλλ' αναφλέγει την δραξιν. Όσπερ γάρ τοις μεθύουσιν άφορμή του πίνειν ή προσθήκη του αίνου γίνεται, ούτω και οι νεόπλουτοι, πολλά κτησάμενοι, πλεόνων επιθυμοῦσι, τῷ άει προστιθέμενω την νόσον τρέφοντες, και περιτρέπεται αυτοις ή σπουδή προς τδ έναντίον. Ού γάρ εύφραίνει αυτοῦς τά παρόντα τοσαύτα όντα, όσον (14) λυπει τά ένδέοντα άπερ άν αυτοις ελλείπειν υπόθωνται· ώστε άει την ψυχήν αυτοις ταίς μερίμναις εκτήκεσθαι, προς τδ υπερβάλλον την άμιλλαν ποιουμένοις. Δέον γάρ αυτοῦς εύφραίνεσθαι και χάριν έχειν, τοσοῦτων όντας εύπορωτέρους· οι δε δυσφοροῦσι και όδυνώνται, ότι ενός που η δευτέρου των υπερπλουτούντων άπολιμπάνονται. Όταν τουτον τον πλούσιον καταλάβωσιν, εύθῦς τῷ πλουσιωτέρῳ παρισωθῆναι φιλονεικοῦσι· καν επ' εκείνον εθάσασιν, επι τον άλλον την σπουδήν μεταφέρουσιν. Όσπερ οι τὰς κλίμακας αναβαίνοντες, άει προς την υπερκει μένην βαθμιδα τδ έχνος άροντες, ού πρότερον ιστανται πριν άν της άκρας εφίκωνται· ούτω και οὔτοι ού παύονται τής κατὰ την δυναστείαν όρμης, έως άν

(10) Editi εφεστήχασι. At multi mss. εφεστᾶσ.

(11) Illud Basilii, πόσους δύναται, etc., sic expressit Ambrosius eodem libro *De Nab.* cap. 13, num. 56: *Totius vitam populi poterat annuli tui gemma servare.*

(12) Colb. primus την οικίαν σου. Aliquanto post mss. nonnulli την αιώνίαν ζωήν.

(13) Colb. tertius άλλα δέκα ταλαντα προστιθέναι σπουδάσετε: qui tamen codex mox habet επιζητείς: ex quo fit, ut mendum subsit in loco alterutro. At Colb. primus utroque in loco numerum multitudinis praefert, σπουδάσετε.... επιζητείτε.

(14) Colb. primus όσον όδυνᾶ.

ὄφωθίντες, ἀπὸ μετεωροῦ τοῦ πτώματος ἑαυτοὺς καταβράζωσι (15). Τὴν σελευκίδα τὸ ὄρνενον ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἀκόρεστον εἶναι ὁ κτίστης τῶν ὄλων ἐμπαρήσατο· οὐ δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῶν πολλῶν ἀκόρεστον σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν κατεσχεύασας. Ὅσα βλέπει ὁ ὄφθαλμὸς, τοσοῦτον ἐπιθυμεῖ (16) ὁ πλεονέκτης. Οὐ πλησθίησεται ὄφθαλμὸς τοῦ ὄρνεν, καὶ οὐ κορεσθήσεται φιλάργυρος τοῦ λαμβάνειν. Ὁ Ἰδοὺ οὐκ εἶπεν, Ἄρκει, οὐδὲ ὁ πλεονέκτης· εἰπέ ποτε, Ἄρκει. Ἦστε χρήστῃ τοῖς παροῦσι; πότε ἀπολαύσεις αὐτῶν, αἰεὶ τοῖς πόντοις κτήσεως συνεχόμενος; *Ὅσαι οὐ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγιζόντες, ἴρα τοῦ πληστοῦ ἀφέλονται τι.* Σὺ δὲ τί ποιεῖς; Οὐ προφασίζῃ μυρία, ἵνα λάθῃς τὰ τοῦ πληστοῦ; Ἐπισκοπεῖ μοι, φησὶν, ἡ τοῦ γείτονος οἰκία, θορόδους ἐνήτησιν, ἡ τὸ πλανώμενον (17) ὑποδέχεται, ἡ ὁ τι ἂν τύχῃ αἰτιασάμενος, περιελαύων, καὶ ἐξωθῶν, καὶ ἔλκων αἰεὶ, καὶ σπαράσσων, οὐ πρότερον παύεται, πρὶν ἂν ἐπαγάγῃ αὐτοῖς ἀνάγκην μεταναστάσεως. Τί τὸν Ναβουθάν τὸν Ἰεζραηλίτην ἀπέκτεινεν (18); Οὐχ ἡ τοῦ Ἀχαάβ ἐπιθυμία τοῦ ἀμπέλωνος; Πονηρὸς ἐν πόλει σὺνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς, ὁ πλεονέκτης. Ἡ θάλασσα οἶδε τὰ ὄρια αὐτῆς (19)· ἡ νύξ οὐχ ὑπερβαίνει ὀροθεσίας ἀρχαίας. Ὁ δὲ πλεονέκτης οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνωρίζει ἔρον, οὐ συγχωρεῖ ἀκολουθεῖα διαδοχῆς, ἀλλὰ μιμεῖται τοῦ πυρὸς τὴν βίαν· πάντα ἐπιλαμβάνει, πάντα ἐπινέμεται. Καὶ ὡσπερ οἱ ποταμοί, ἐκ μικρᾶς (20) τῆς πρώτης ἀρχῆς ὀρηθέντες, εἶτα ταῖς κατ' ὀλίγον προσθήκαις ἀνυπόστατον λαβόντας τὴν αὐξήσιν, τῷ βίαιῳ τῆς φορᾶς τὸ ἐνιστάμενον παρασύρουσιν· οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ μέγα τῆς δυνάμεως προελθόντες (21), ἐκ τῶν ἡδὴ καταδυναστευθέντων τὴν τοῦ πλείον ἀδικεῖν δύναμιον προσλαμβάνοντες, τοῖς προηδικημένοις τοὺς λοιπομένους καταδουλοῦνται, καὶ γίνεται αὐτοῖς δυνάμειος αὐξήσις ἡ περιουσία τῆς πονηρίας. Οἱ γὰρ προπεπονηθέντες κακῶς, ἠγαγασμένην αὐτοῖς περρχόμενοι τὴν βοήθειαν, τὰς καθ' ἑτέρων βλάβας καὶ ἀδικίας συνεκπονοῦσι. Ποῖος γὰρ γείτων, ποῖος σὺνοικος, τίς συναλλάκτης οὐ παρασύρεται; Οὐδὲν ὑφίσταται τὴν βίαν τοῦ πλοῦτου· πάντα ὑποκύπτει τῇ τυραννίδι, πάντα ὑποπητῆσαι τὴν δυναστείαν (22), πλείονα λόγον ἐκάστου τῶν ἡδικημένων ἔχοντος μὴ προσπαθεῖν τι κακὸν, ἢ δίκην λαβεῖν ὑπὲρ τῶν φθασάντων. Ἐπάγει τὰ ζεύγη τῶν βοῶν, ἀροτριᾷ, κατασπείρει, θερίζει τὰ μὴ προσήκοντα. Ἐὰν ἀντίπηρος, αἱ πληγαὶ· ἐὰν ἑδύρη, ὑβρεων γραφαί, ἀγώγιμος εἶ,

A alto casu scipso contundant. Avem seleucidem universorum opifex hominum gratia condidit insatiabilem; tu vero in multorum perniciem animum tuum inexplebilem effecisti. Quæcunque videt oculus, ea concupiscit avarus. Non explebitur oculus videndo¹⁵, neque avarus satiabitur accipiendo. Infernus non dixit, Sufficit; neque avarus unquam dixit, Sufficit¹⁶. Quandonam uteris presentibus? quando his frueris tu, qui semper parandi labore delineare? *Væ qui conjungunt domum ad domum, et agrum ad agrum connectunt, ut a proximo aliquid auferant*¹⁷. Tu vero quid facis? An non innumera causaris, ut rem proximi usurpes? Mihi, inquit, tenebras offundit domus vicini, turbas excitat, aut erroneas suscipit; aut tandem quidvis aliud prætexens, exagitans, extrudens, trahens semper ac lacerans, non prius finem facit, quam eum alio migrare coegerit. Quid Nabutham Jezaelitem interemit¹⁸? Nonne cupiditas Achaab vitem illius concupiscentis? Avarus, malus in urbe, malus ruri vicinus est. Novit mare terminos suos: nox antiquos limites sibi præscriptos non transgreditur. At vero avarus non veretur tempus, non agnoscit terminum, successionis ordini non cedit; sed ignis vim imitatur, invadit omnia, omnia depascitur. Et ut flumina ex parvo initio profecta, deinde per eas quæ paulatim fiunt accessiones intolerabiliter aucta, quidquid obsidit et objicitur, id violento impetu secum trahunt; ita etiam avari ad magnam potentiam proveci, ubi ex iis quos jam potentia sua oppressere, inferendæ injuriæ facultatem amplioem adepti sunt, tunc reliquos una cum iis quos prius injuria affecere, redigunt in servitutem, atque potestatis incrementum sit ipsis occasio major nequitiæ. Nam qui prius damnum accepere, in invitum ipsos adjuvantes, ipsi quoque noxas aliis et injurias accersunt. Quis enim vicinus, quis contubernalis, quis ex eis quibuscum commercia habent, non attrahitur? Nihil vim sustinet divitiarum, tyrannidi cedunt omnia, potentiam omnia formidant; cum unusquisque eorum qui jam injuria affecti sunt, magis sollicitus sit, ne quid mali ulterius patiatur, quam ut de eis quæ peressus est, vindictam summat. Dives incitat juga boum, arat, serit, metit messem ad se non attinentem. Si contradicas, plagæ: si conquerare, ageris reus injuriarum, addiceris servituti, habitabis carcerem: parati syc-

¹⁵ Eccle. i, 8. ¹⁶ Prov. xxvii, 20; xxx, 16. ¹⁷ Isa. v, 3. ¹⁸ III Reg. xxi.

(15) Colb. primus ἑαυτοὺς καταβράζωσι.

(16) Reg. primus κατεσχεύασας· ὅσον βλέπει ὁ ὄφθαλμὸς, τοσοῦτον ἐπιθυμεῖ.

(17) Editi πεπλανημένον. Antiqui duo libri ἀποπλανώμενον. Alii quatuor πλανώμενον: qua voce Combesisius significari vult hæreticos. *Hic enim*, inquit, *Basilii etate, vexandi proximum maximus prælestus*. Sed cum avari ne cogitare quidem de hæreticis soliti sint, arbitrò intelligi potius debere erroneos: qui cum omnibus hominibus infesti sint, speciosam conquerendi causam avaris illis dare poterant. Mox unus mss. ἂν τύχοι. Subinde Colb.

tertius πρότερον παύεται.

(18) Editi et sex mss. τὸν Ἰσραηλίτην ἀπέκτεινεν. Sed recte adnotavit Combesisius, pro Ἰσραηλίτην legendum esse Ἰεζραηλίτην. Statim mss. nonnulli οὐχ ἡ τοῦ. Editi οὐχὶ τοῦ.

(19) Colb. tertius ὄρια αὐτῆς.

(20) Colb. primus ἀπὸ μικρᾶς.... λαμβάνοντες τὴν.

(21) Colb. tertius οὕτω καὶ οἱ πλοῦστοι ἐκ μικρᾶς δυνάμειος πρ. Ibidem editi προσελθόντες. At mss. nonnulli παρελθόντες.

(22) Editi δυναστείαν αὐτοῦ. Vox αὐτοῦ deest in mss. multis.

phantæ, qui te vocent in vitæ periculum. Denique tecum bene actum putabis, si etiam aliud quidpiam adjiciens his molestiis libereris.

6. Velim te ab injustitiæ operibus paululum **58** respirare. et cogitationibus tuis otium dare, tecum ut reputes ad quem finem studium ejusmodi rerum tendat. Habes tot jugera terræ arabilis, totidem terræ arboribus consitæ, montes, campos, saltus, fluvios, prata. Quid igitur post hæc? Nonne tres tantum terræ cubiti te exspectant? Nonne paucorum lapidum onus misero corpori custodiendo erit satis? Cujus rei gratia laboras? Ob quam rem inique agis? Quid manibus colligis infructuosa? Atque utinam infructuosa, non materiam igni æterno! Num tandem resipiscas ab hac ebrietate? Num recipies te ad saniores mentem? Num tui juris eris? Num Christi **B** iudicium tibi pones ob oculos? Quam allaturus es excusationem, cum ii qui injuria affecti fuerint, jam te circumstantes, adversum te clamabunt coram æquo iudice? Quid ergo facies? quos conduces patronos? quos testes produces? quomodo corrumpes iudicem, qui nullis artibus decipi potest? Nullus tibi adest rhetor; non sunt verba suasoria, quibus iudicis veritas circumveniri possit; non sequuntur adulatores, non pecuniæ, non fastus dignitatis: desertus ab amicis, destitutus fautoribus, sine patrocinio, citra defensionem, pudore suffusus deprehenderis, tristis, mœstus, solitarius, fiducia ac libertate loquenti carens. Quocumque enim convertes oculos, clara et aperta conspicias scelerum argumenta, hinc pupilli lacrymas, illinc viduæ gemitum, aliunde egenos abs te pugnis obtusos: servos, quos cecidisti: vicinos, quos ad iracundiam provocasti: insurgent adversum te omnia: te tuarum actionum malarum chorus pravus stipabit. Quemadmodum enim umbra corpus, sic peccata animas comitantur, gestorum imaginem claram experientia. Quapropter illic negandi non est locus, sed obtutur os vel impudentissimum. Nam ipsa cujusque opera, non quidem vocem emittentia, sed talia apparentia, qualia a nobis peracta sunt, ferunt testimonium. Quomodo potero tibi ob oculos horrenda illa ponere? Itaque si audieris, si flectaris, recordare illius diei, in quo *Revelatur ira Dei de celo*⁵⁸. Veniat tibi in mentem gloriosus adventus Christi; cum *Qui bona egerint, resurgent in resurrectionem vitæ; qui vero mala, in resurrectionem iudicii*⁵⁹. Tunc verecundia æterna peccatoribus, *Et ignis æmulatio, quæ*

οικήσεις τὸ δεσμοτύριον, οἱ συκοφάνται εὐτρεπεῖς, εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ ζῆν κίνδυνον καθιστῶντες. Ἀγαπήσεις, καὶ ἄλλο τι προσδοῖς, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων.

6. Ἐβουλόμην σε μικρὸν ἀναπνεῦσαι τῶν ἔργων τῆς ἀδικίας, καὶ δοῦναι σχολὴν τοῖς σεαυτοῦ λογισμοῖς, ὥστε ἐνθυμηθῆναι πρὸς ὅποιον πέρας ἡ σπουδὴ τῶν γινομένων συντέταται (23). Ἔχεις γῆς ἀροσίμου πλέθρα τόσα καὶ τόσα, γῆς πεφυτευμένης τοσαῦτα ἕτερα, ὄρη, πεδία, νάπας, ποταμούς, λιβάδας. Τί οὖν μετὰ τοσαῦτα; Οὐχὶ τρεῖς σε πῆχεις ἀναμένουσιν οἱ πάντες; Οὐχὶ λίθων ὀλίγων βάρους ἀρκέσει πρὸς φυλακὴν τῆ δυστήνῃ σαρκί; Ὑπὲρ τίνος μοχθεῖς; ὑπὲρ τίνος παρανομεῖς; Τί συνάγεις χερσὶν ἀκαρπίαν; Εἴθε ἀκαρπίαν καὶ μὴ ὕλην τῶ αἰώνιῳ πυρὶ! Οὐ νῆψεις ποτὲ ἀπὸ τῆς μέθης ταύτης; Οὐχ ὕγιανεὶς τοὺς λογισμούς; Ὑ σεαυτοῦ γενήσῃ; Οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον; Τί ἀπολογία, ἐπειδὴν σε κύκλῳ περιστάντες οἱ ἡδικημένοι καταβοῶσι σου ἐπὶ τοῦ δικαίου κριτοῦ; Τί οὖν (24) ποιήσεις; ποίους συνηγόρους μισθώσῃ; ποίους μάρτυρας παραστήσεις; πῶς παραπέσεις τὸν ἀπαράλογιστον δικαστήν; Οὐκ ἔνι βήτωρ ἐκεῖ· οὐκ ἔνι πιθανότες βριμάτων, κλέψαι δυναμένη τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἀκολουθοῦσιν οἱ κόλακες, οὐ τὰ χρήματα, οὐκ ὁ ὄγκος τοῦ ἀξιώματος· ἔρημος φίλων, ἔρημος βοθητῶν, ἀσυνηγόρητος, ἀναπολόγητος, κατησχυμένος παραλήψῃσῃ (25), σκυθρωπὸς, καταρπῆς, μεμονωμένος, ἀπαβήτιστατος. Ὅπου γὰρ ἂν περιαγάγῃς τὸν ὀφθαλμὸν, ἐναργεῖς ὄψει τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας· ἐνθεν τοῦ ὄρφανοῦ τὰ δάκρυα, ἐκεῖθεν τῆς χήρας τὸν στεναγμὸν, ἐτέρωθεν τοὺς κατακονδυσισθέντας ὑπὸ σοῦ πένητας· τοὺς οἰκέτας, οὓς κατέξαινες· τοὺς γείτονας, οὓς παρώργιζες· πάντα σοὶ ἐπαναστήσεται· πονηρὸς χορὸς τῶν κακῶν σου πράξεων περιστοιχίσειτά σε (26). Ὡσπερ γὰρ ἡ σικὰ τῷ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἁμαρτίαι παρέπονται, ἐναργῶς (27) τὰς πράξεις ἐξεικονίζουσαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀρηγῆσις ἐκεῖ, ἀλλ' ἐμφράσσεται τὸ στόμα καὶ τὸ ἀνασχυντον. Αὐτὰ γὰρ ἐκάστου καταμαρτυρεῖ τὰ πράγματα, οὐ φωνῆν ἀφέντα, ἀλλὰ τοιαῦτα φαινόμενα οἷα ὕφ' ἡμῶν κατεσκευάσται. Πῶς σοὶ δυνήθῃ ὑπ' ὄψιν ἀγαγεῖν τὰ φρικτὰ (28); Ἐὰν ἄρα ἀκούσῃς, ἐὰν ἄρα ἐνδῶς, μνήσθητι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν ἣ Ἀποκαλύπτεται ὄργη Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ. Μνήσθητι τῆς ἐνδόξου τοῦ Χριστοῦ παρουσίας (29), ὅτε ἀναστήσονται οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Τότε αἰσχύνῃ αἰώνιος τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ κυρὸς ζῆλος

⁵⁸ Rom. 1, 18. ⁵⁹ Joan. v, 29.

(23) Colb. primus γινομένων συντάττεται. Colb. tertius συντέταται. At Coisl. et alii duo mss. cum editis συντέταται, bene.

(24) Voculam οὖν addidimus ex antiquis tribus libris.

(25) Editi et Colb. tertius κατησχυμένος ἀπολεψθήσῃ, pudore suffusus relinqueris. Colb. secundus ἀποληψθήσῃ. At Colb. primus et Regii tres mss. cum editione Basil. παραληψθήσῃ, deprehenderis, reclusus.

(26) Reg. primus περιστοιχίσειτά σοι

(27) Editio Paris. et Colb. tertius ἐναργῶς. Editio Basil. et aiiquot mss. ἐναργεῖς. Mox duo mss. ἀλλὰ φράσσεται. Alius ἐμφράσσεται.

(28) Reg. primus ἀγαγεῖν τὰ φρικτὰ ἐκεῖνα. Haud ita multo infra Colb. primus ὄργη Θεοῦ. Vix Θεοῦ abest a vulgatis.

(29) Editio Paris. Μνήσθητι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ ἀποκαλύπτεται ἡ ἐνδοξία τοῦ Χριστοῦ παρουσία. Editio Basil. et quatuor mss. ut in contextu, brevius et melius.

δοθῆναι μέλλων τοὺς ὑπεραντίους. Ἐκεῖνα λυπεῖτω σε, καὶ μὴ λυπεῖτω σε ἡ ἐντολή. Πῶς σε δυσωπῆσω; τί φοβῆσομαι; Βασιλείας οὐκ ἐπιθυμεῖς; γέενναν οὐ φοβῆ; πόθεν εὐρεθῆ ἰασίς τῆ ψυχῆ (30) σου; Εἰ γὰρ τὰ φρικτὰ οὐ ποιεῖ, τὰ φαιδρὰ οὐ προτρέπεται, λιθίνῃ καρδίᾳ διαλεγόμεθα.

7. Διάβλεψον, ἄνθρωπε, πρὸς τὴν φύσιν τοῦ πλοῦτου. Τί τοσοῦτον ἐπιτόησαι περὶ τὸν χρυσόν; Αἶθος ἐστὶν ὁ χρυσός, λίθος ὁ ἄργυρος, λίθος ὁ μαργαρίτης, λίθος τῶν λίθων ἕκαστος· χρυσόλιθον, καὶ βηρύλλιον (31), καὶ ἀχάτης, καὶ ὑάκινθος, καὶ ἀμέθυσος, καὶ ἰασπίς. Ταῦτα δὴ τοῦ πλοῦτου τὰ ἄνθη· ὧν σὺ τὰ μὲν ἀποτίθεσαι κατακρύπτων, καὶ τοὺς διαφανεῖς τῶν λίθων σκότῳ καλύπτων (32)· τοὺς δὲ περιφέρεις, τῶν βαρυτίμων ἐναδρυνόμενος αὐτῶν τῆ αὐγῆ. Εἰπέ, τί θροῦς σοι λίθοις λαμπουένην περιστρέφειν τὴν χεῖρα; Οὐκ ἐρυσθηρίᾳ λιθιδίων κισσῶν ὡς γυναῖκες, ὅταν κῶσι; Καὶ γὰρ ἐκεῖναι λιθίδια περιτρώγουσι, καὶ σὺ ἀγνώως ἔχεις περὶ τὰ ἄνθη τῶν λίθων, σαρόδονυχας, καὶ ἰάσπιδας, καὶ ἀμεθύσους ἐπιζητῶν. Τίς καλλωπιστῆς μίαν ἡμέραν ἠδυνήθη τῷ βίῳ προσθεῖναι; τίνας ἐφέισατο θάνατος διὰ τὸν πλοῦτον; τίνας ἀπέσχετο νόσος διὰ τὰ χρήματα; Ἔως πότε χρυσός, τῶν ψυχῶν ἡ ἀγχόνη, τὸ τοῦ θανάτου ἀγκιστρῶν, τὸ τῆς ἀμαρτίας δέλεαρ; Ἔως πότε πλοῦτος, ἡ τοῦ πολέμου ὑπόθεσις, δι' ἃν χαλκεύεται ὄπλα, δι' ἃν ἀκονάται ξίφη; Διὰ τοῦτον (33) συγγενεὶς ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων φονικὸν βλέπουσι: διὰ τὸν πλοῦτον αἱ ἐρημίαι τοὺς φονευτὰς τρέφουσιν, ἡ θάλασσα τοὺς καταποντιστὰς, αἱ πόλεις τοὺς συκοφάντας. Τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιτορκίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος; οὐχ ἡ περὶ τοῦτον σπουδή; Τί πάσχετε, ἄνθρωποι; τίς ὑμῖν τὰ ὑμέτερα εἰς τὴν καθ' ὑμῶν (34) ἐπιβουλήν περιέτρεψε; Συνεργία πρὸς τὸ ζῆν. Μὴ γὰρ ἐφόδια κακῶν ἔδωθ' ἡμετέρα τὰ χρήματα; Λύτρον ψυχῆς. Μὴ γὰρ ἀφορμὴ ἀπωλείας; Ἄλλ' ἀναγκαῖος ὁ πλοῦτος διὰ τοὺς παῖδας. Εὐπρόσωπος ἀφορμὴ πλεονεξίας αὕτη· τοὺς γὰρ παῖδας προβάλλεσθε, τὴν δὲ καρδίαν πληροφορεῖτε. Μὴ αἰτιῶ τὸν θνατίον· ἴδιον ἔχει δεσπότην, ἴδιον οἰκονόμον· παρ' ἄλλου (35) τὴν ζωὴν ἐδέξατο, παρ' αὐτοῦ τὰς ἀφορμὰς ἀναμένει τοῦ βίου. Μὴ τοῖς γεγαμηκόσιν οὐκ ἐγράφη τὰ εὐαγγέλια· Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς; Ὅτε ἦτετε παρὰ τοῦ Κυρίου τὴν εὐπαιδίαν, ὅτε ἠξίου γενέσθαι τέκνων πατῆρ, ἄρα προσέθηκας τοῦτο· Δός (36) μοι τέκνα, ἵνα παρακούσω τῶν ἐντολῶν σου; δός μοι τέκνα, ἵνα μὴ φθάσω

consumptura est adversarios 10. Hæc te tristitia afficiant, non molestum tibi sit ipsum præceptum. Quomodo flectam te? quid dicam? Regni non teneris desiderio? non times gehennam? unde sanitas animæ tuæ conciliabitur? Etenim si te non terrent horrenda, si læta ac hilaria non exstimulant, lapideum cor alloquimur.

7. Intuere, o homo, naturam divitiarum. Quid attonitus tantopere aurum miraris? Lapis aurum est, lapis argentum, lapis margarita, lapis lapidum unusquisque; chrysolithus, beryllus, achates, hyacinthus, amethystus et jaspis. 59 Hi sunt divitiarum flores, quorum tu partem ita recondis et abscondis, ut pellucidos quosdam lapillos tegas tenebris, alios circumferas, deque pretiosorum splendore glorieris. Dic, quæso, quid tibi prodest manum lapillis coruscantem circumvertere? Non te pudet instar mulierum gravidarum lapillos desiderare? Hæ enim arrodunt lapillos, et tu usque adeo avidus es pulchriorum quorumcumque lapillorum, ut sardonychas, jaspidas et amethystos diligenter conquiras. Quis ex iis qui plus æquo vestium elegantiam affectant, potuit unam diem suæ ipsius vitæ adjicere? cui pepercit mors ob divitias? a quo abstinuit morbus causa pecuniarum? Usquequo aurum, animarum laqueus, mortis hamus, peccati illecebra? Quousque divitiæ belli causa, quibus constanter arma, quibus acuuntur gladii? Propter opes cognati ignorant naturam, fratres oculis cædem spirantibus sese invicem conspiciunt; ob divitias deserta alunt homicidas, mare piratas, civitates sycophantias. Quis est mendacii pater? quis conflictæ accusationis opifex? quis parens perjurii? Nonne divitiæ? nonne earum studium? Quid facitis, o homines? quis vobis, quæ vestra sunt, in insidias vertit? Subsidium sunt vitæ. Absit enim ut pecuniæ datæ sint ad malorum incitamentum! Redemptio sunt animæ. Absit enim ut occasio sint exitii! Sed, inquit, necessariæ opes sunt propter liberos. Hæc est avaritiæ speciosa causa; liberos namque præterditus, incutere vero satisfacitis vestro animo. Insontem 10 incusa: proprium dominum habet, proprium rectorem; ab alio vitam accepit, ab ipso vitæ subsidia exspectat. Numne iis qui matrimonio junguntur, scripta sunt Evangelia: Si vis perfectus esse, vende quæ habes, et da pauperibus 11? Cum prolem numerosam peteres a Domino, cum rogares ut fieres liberorum pater, illudne addidisti: Da mihi liberos, tua ut violem præcepta? Da mihi sobolem, ut ad re-

10 Hebr. x, 21. 11 Matth. xix, 21.

(30) Colb. primus τῆς ψυχῆς.
 (31) Rursus Colb. primus χρυσόλιθος, βηρύλλιος. Alii quatuor mss. χρυσόλιθον, βηρύλλιον. Ambrosius et hunc Basilii locum ad orationem suam pereleganter accommodavit lib. De Nab. Jez. cap. 5, num. 26. Non abnuo, inquit, gratum quemdam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum.
 (32) Colb. tertius σκότῳ κατακλύπτων. Mox idem codex λίθοις περιλαμπομένην.
 (33) Veteres aliquot mss. διὰ τοῦτον. Editi δια

τοῦτο. Mox Reg. primus φονικὸν βλέποντες μαίνονται· διὰ.
 (34) Colb. primus τίς ὑμῖν τὰ ἡμέτερα εἰς τὴν καθ' ἡμῶν. Statim aliquot mss. et editi συνεργία. Alii mss. σύνεργα. Invenimus in aliquibus mss. notam interrogationis post voces χρήματα et ἀπωλείας: sed quid hac opus sit, non video.
 (35) Colb. tertius οἰκονόμον παρ' οὗ.
 (36) Editi τοῦτο τὸ, Δός. At mss. aliquot τοῦτο· Δός.

gnum cœlorum non perveniam? Ad hæc voluntatis filii quis erit sponsor, quod videlicet datis rebus recte usus sit? Nam divitiæ multis exstiterent libidinis ministræ atque impuritatis. An non audis Ecclesiasten dicentem: *Vidi languorem gravem, divitias custoditas ei, qui ab eis, in malum ei*³⁷. Ac rursus: *Relinquo ego ipsum homini, qui meus successor erit. Et quis novit an sapiens erit, an stultus*³⁸? Vide igitur ne divitiis laboribus permultis coacervatas, aliis materiam peccatorum facias, posteaque plectaris duplici pœna, tum nomine eorum, quæ ipse inique egisti; tum **60** eorum, quæ alter abs te adjutus perpetravit. Nonne cunctis liberis propinquior tibi est animâ tua? Nonne tibi majori necessitudine conjungitur quam cætera omnia? Prima cum sit, ei præcipuas hæreditatis partes da, amplum vitæ subsidium ipsi tribue; et tunc facultates reliquas liberis distribues. Et quidem liberi, nulla a parentibus accepta hæreditate, plerumque sibiipsis domos parant: at tuæ animæ, si eam semel negligas, quis miserabitur?

8. Hactenus ad eos quibus liberi sunt, sermonem habui; qui vero liberis carent, quamnam speciosam parcimoniam causam nobis afferunt? Nonvendo quæ habeo, neque do pauperibus, ob necessarios vitæ usus. Dominus igitur magister tuus non est, neque Evangelium vitam tuam dirigit: sed tute tibi legem sancis. Vide autem in quod periculum incidas ejusmodi cogitationibus. Etenim si hæc nobis ut necessaria Dominus præcepit, tu vero eadem tanquam quæ fieri non possint, rejicis, aliud nihil agis, nisi quod teipsum legislatore prudentiorem dicis. Sed, inquis, posteaquam divitiis frui fueris per omnem vitam meam; post finem vitæ meæ pauperes constituam hæredes facultatum mearum, eosque tabulis publicis ac testamentis bonorum meorum dominos declarabo. Cum jam non versabere inter homines, tum humanus fies et liberalis; cum mortuum te videro, tunc dicam te fratris amantem.

³⁷ Eccle. v, 13. ³⁸ Eccle. II, 18, 19.

(37) Editio Paris. ἀρρωστίαν πολλήν καὶ δεινὴν· editio Basil. et sex mss. ἀρρωστίαν δεινὴν. Hæc Ecclesiastæ verba, πλουτοῦν, etc., in editione Romana eodem quo apud Basilium modo leguntur; ob idque ex hac editione nostram interpretationem mutuati sumus. Vulg.: *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole, divitiæ conservatæ in malum domini sui*: a quibus non multum ablutit Ambrosianum illud lib. *De Nab. Jez.* cap. 5, num. 25: *Est languor malus, quem vidi sub sole, divitiæ custodiri in malum possidentis eas*. Hæc eo retuli, ut ostenderem quo modo verba Ecclesiastæ accipi soleant. Sed Basilium, nisi valde fallor, ea longe aliter accepit, videlicet ἑλληπτικῶς, sic ut subaudierit vocem γεννηθέντι. Licebit igitur, ut mihi quidem videtur, ad Basilii sensum sic interpretari: *Vidi languorem gravem, divitiis asservatas ei, qui ab ipso est, in perniciem ei*. Hoc est, *asservatas ei, qui ab ipso genitus est, in perniciem ejus*. Cum enim Basilium hoc loco totus sit in redarguendis parentibus, qui aiunt congregare se divitiis liberorum causa, credi merito potest verba Ecclesiastæ ad

εις τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Τίς δὲ καὶ ἐγγυητὴς ἔσται τῆς τοῦ παιδὸς προαιρέσεως, ὅτι εἰς δέον χρήσεται τοῖς δοθεῖσι; Πολλοὶ γὰρ ὁ πλοῦτος ὑπερέτης ἀκολασίας ἐγένετο. Ἡ οὐκ ἀκούεις τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγοντος· *Εἶδον ἀρρωστίαν δεινὴν* (37), *πλουτοῦν φυλασσόμενον τῷ παρ' αὐτοῦ εἰς κακίαν αὐτῷ*; καὶ πάλιν, ὅτι *Ἄφω ἐγὼ αὐτὸν τῷ* (38) *ἀνθρώπῳ τῷ μετ' ἐμέ. Καὶ τίς ὀδεν εἰ σοφός ἔσται ἢ ἄφρων*; Ὅρα δὴ οὐν μὴ, μετὰ μυρίων πόνων τὸν πλοῦτον ἀθροίσας, ὕλην ἀμαρτημάτων ἑτέροις παρασκευάσῃ, εἶτα εὐρεθῆς διπλᾶ τιμωρούμενος, ὡν τε αὐτὸς ἠδίκησας, καὶ ὡν ἕτερον ἐφωδίασας. Μὴ οὐχὶ παντὸς τέκνου οικιοτέρα σοὶ ἔστιν (39) ἡ ψυχὴ; Μὴ οὐχὶ πάντων μᾶλλον εἰς οικιότητα προσεγγίζει; Πρῶτῃ αὐτῇ ἀπόδος τὰ πρεσβεία τῆς κληρονομίας, πλουσίας αὐτῇ παράσχου τὰς ἀφορμὰς τῆς ζωῆς· καὶ τότε τοῖς παισὶ διαιρήσεις τὸν βίον. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες παρὰ γονέων μὴ διαδεξάμενοι (40), ἑαυτοῖς πολλὰκις οἴκους ἐποίησαν· ἡ ψυχὴ δὲ, παρὰ σοῦ ἐγκαταλειφθεῖσα, παρὰ τίνος ἐληθῆσεται;

8. Εἴρηται πρὸς τοὺς πατέρας & εἴρηται· οἱ ἄτεκνοι τίνα ἡμῖν εὐπρόσωπον αἴτιαν τῆς φειδωλίας προβάλλονται; Οὐ πωλῶ τὰ ὑπάρχοντα, οὐδὲ δίδωμι τοῖς πτωχοῖς, διὰ τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρεΐας. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Κύριός σου διδάσκαλος, οὐδὲ τὸ Εὐαγγέλιον ρυθμίζει σου τὸν βίον, ἀλλ' αὐτὸς σὺ νομοθετεῖς σεαυτῷ. Βλέπε δὲ εἰς οἷον κίνδυνον ἐμπίπτεις οὕτω διανοούμενος. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Κύριος ὡς ἀναγκαῖα ἡμῖν διατάξατο, σὺ δὲ ὡς ἀδύνατα παραγράφῃ, οὐδὲν ἕτερον ἢ φρονιμώτερον σεαυτὸν εἶναι λέγεις τοῦ νομοθέτου. Ἄλλ' ἀπολαύσας αὐτῶν (41) παρὰ πᾶσάν μου τὴν ζωὴν, μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ βίου διαδόχους ποιήσῃ τῶν ἐμοὶ προσόντων τοὺς πένθητας, γράμμασι καὶ διαθήκαις κυρίου αὐτοῦ τῶν ἐμῶν ἀποδείξας. Ὅτε (42) οὐκέτι ἔση ἐν ἀνθρώποις, τότε γενήσῃ φιλόνητος· ὅταν νεκρὸν σε ἴδω, τότε σε εἴπω φιλόδελφον. Πολλὴ σοὶ χάρις τῆς φιλοτιμίας, ὅτι ἐν τῷ μνήματι κείμενος, καὶ εἰς γῆν διαλυθεὶς, ἀδρὸς γέγο-

suum propositum accommodasse.

(38) Editi ἀφω ἐγὼ τῷ. At mss. tres ἀφω ἐγὼ αὐτὸν τῷ. Hoc est, *ἀφω ἐγὼ μόχθον, relinquo laborem*. Ibidem Colb. primus σοφός ἔστιν. Ilaud longe aliquot mss. εἶτα εὐρεθῆσῃ.

(39) Antiqui tres libri οικιοτέρα σοῦ ἔστιν. Statim Editi πρὸς οικιότητα ἐγγίζει. At mss. nonnulli uti in contextu.

(40) Editi παρὰ γονέων μηδὲν διαδεξάμενοι. At sex mss. παρὰ γονέων μὴ διαδεξάμενοι. Unus e Combesianis δεξάμενοι. Aliquanto post Reg. primus αἰτία μ φιληδονίας προβάλλονται; *Quamnam voluptatis causam prætendunt?* Nec ita multo infra idem codex Κύριός σοι διδάσκαλος.

(41) Unus codex Colbert. αὐτῶν φησιν. Statim Reg. primus τῶν ἐμοὶ προσηκόντων, non dissimili sensu.

(42) In Colb. primo pro ὅτε legitur ὅταν. Haud longe tres mss. τότε σε εἴπω. Vocula σε sberat a vulgaris. Subinde Editi ἐν τῷ τάφῳ. At mss. sex ἐν τῷ μνήματι.

νας ταῖς δαπάναις καὶ μεγαλόβυχος. Ποίων, εἰπέ μοι, A καιρῶν τοὺς μισθοὺς ἀπαιτήσεις, τῶν ἐν τῇ ζωῇ, ἢ τῶν μετὰ τὴν ἀποθίωσιν; Ἄλλ' ὃν μὲν ἐξῆς χρόνον, καθυδουπαθῶν τοῦ βίου καὶ τῇ τρυφῇ διαρρέων, οὐδὲ προσδλέπειν ἠνεΐχου τοὺς πένητας· ἀποθανόντος δὲ ποία μὲν πρᾶξις; ποῖος δὲ μισθὸς ἐργασίας ὀφείλεται; Δεῖξόν τὰ ἔργα, καὶ ἀπαιτεῖ τὰς ἀνταποδόσεις (43). Οὐδεὶς μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν πανήγυριν πραγματεύεται· οὐδὲ μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἐπελθῶν στεφανοῦται· οὐδὲ μετὰ τοὺς πολέμους ἀνδραγαθίζεται. Οὐ τοίνυν οὐδὲ μετὰ τὴν ζωὴν ἔστιν εὐσεβεῖν δηλονότι. Καὶ (44) γὰρ ἐν μέλανι καὶ γράμμασι κατεπαγγέλλη τὰς εὐπορίας. Τίς οὖν ἀναγγελεῖ σοι τὸν καιρὸν τῆς ἐξόδου; τίς ἐγγυητὴς ἔσται τοῦ τρόπου τῆς τελευτῆς; Πόσοι ὑπὸ βιαιῶν ἀνερπάσθησαν συμπωματάων, οὐδὲ φωνῆν ῥῆξαι συγχωρηθέντες ὑπὸ τοῦ πάθους; Πόσους B πυρετὸς ἐποίησεν ἐκφρονας; Τί οὖν ἀναμένεις καιρὸν, ἐν ᾧ πολλάκις οὐδὲ τῶν λογισμῶν ἔση τῶν σεαυτοῦ κύριος; Νῦξ βαθεῖα, καὶ νόσος βαρεῖα, καὶ ὁ βοηθῶν οὐδαμοῦ· καὶ ὁ ἐφεδρεύων τῷ κλήρῳ ἔτοιμος, πάντα πρὸς τὸ ἑαυτῷ χρησιμὸν διοικούμενος, ἀπρακτά σοι (45) ποιῶν τὰ βουλευμάτα. Εἶτα περιβλεψάμενος ὧδε καὶ ὧδε, καὶ ἰδὼν τὴν περιστῶσάν σε ἐρημίαν, τότε αἰσθήσῃ τῆς ἀβουλίας· τότε στενάξεις τὴν ἄνοιαν, εἰς οἷον καιρὸν ἐταμειῶς (46) τὴν ἐντολὴν, ὅτε ἡ μὲν γλῶσσα παρῆται, ἡ δὲ χεὶρ ὑπότρομος ἦδη κλονομένη ταῖς συνολκαῖς, ὡς μήτε φωνῇ μήτε γράμμασι διασημῆναι (47) τὴν γνώμην. Καίτοι εἰ καὶ πάντα φανερώς ἐγγέγραπτο, καὶ πᾶσα φωνὴ διαρρήδην κεκρήρυκτο, ἐν γράμματι παρεντεθὲν ἱκανὸν ἦν πᾶσαν μεταποιῆσαι τὴν γνώμην· μία σφραγὶς παραποιή- C θείσα, δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες ἀδικοί, ὅλον ἂν τὸν κληρὸν ἐφ' ἐτέρους μετένεγκαν.

una littera interposita omne tuum consilium transmutare posset; unicum itidem sigillum adulteratum, duo aut tres scelerati testes, totam ad alios transferrent hæreditatem.

9. Τί οὖν σεαυτὸν ἐξαπατᾷς, νῦν μὲν κακῶς εἰς ἀπόλαυσιν σαρκὸς τὸν πλοῦτον διατιθέμενος, ἐπαγγελόμενος δὲ εἰς ὑστερον ὦν οὐκέτι ἔση κύριος; Ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, πονηρὰ ἢ βουλὴ· ζῶν μὲν, ἀπολαύων τῶν ἡδονῶν· ἀποθανὼν δὲ, πρᾶξω τὰ διατεταγμένα. Ἐρεῖ καὶ σοὶ Ἀβραάμ· Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου. Οὐ δέχεται σε ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, τὸν ὄγκον τοῦ πλούτου μὴ ἀποτιθέμενον (48). Βαστάζων αὐτὸν ἐξῆλθες· μὴ γὰρ ἀπέβριψας, ὡς προσετάχθης. Ὅτε ἐξῆς, σεαυτὸν τῆς ἐντολῆς προετίθης· μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν διάλυσιν, τότε τὴν ἐντολὴν τῶν ἐχθρῶν προετίμησας. Ἴνα γὰρ μὴ λάβῃ ὁ δεῖνα, λαβέτω, φησὶν, ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτο τί εἶπωμεν, ἐχθρῶν ἄμυναν, ἢ τοῦ πλησίον ἀγάπην; Ἀνάγνωθί σου τὰς διαθήκας. Ἐβουλόμην μὲν

⁴⁴ Luc. xvi, 25.

(43) Reg. primus δεῖξόν γὰρ ἔργα, καὶ ἀπαιτεῖ τὰς ἀντιδόσεις. Vocem δηλονότι, quæ mox sequitur, ex multis veteribus libris addidimus.

(44) Illud, καὶ γάρ, in multis mss. non legitur; prætereaque nota interrogationis posita est in quibusdam codicibus post vocem εὐπορίας.

(45) In Colb. tertio pro σοι scriptum invenitur σου.

Multa tibi debetur gratia ob munificentiam, quod in sepulcro jacens et in terram resolutus, jam in sumptibus faciendis largus exstiteris atque magnanimus. Dic mihi, quæso, quorumnam temporum mercedem exposces, eorumne quibus vixisti, an eorum quæ post mortem secuta sunt? Sed quo tempore vivebas, voluptatibus vitæ deditus et deliciis diffuens, ne aspicere quidem egenos sustinuisti; jam autem quænam actio est mortui? quæ quoque operis merces debetur? Ostende opera, et reposesce remunerationem. Nemo solutis nundinis negotiatur: neque qui post certamina accedit, coronatur: neque qui post bellum, famam strenui viri atque gloriam assequitur. Neque igitur post vitam locus ullus est pietatis excolendæ. Atramento scilicet ac tabulis fore te beneficium polliceris. Quis autem annuntiabit tibi exitus tempus? quis generis mortis sponsor erit? Quot violentis casibus abrepti sunt, quibus ne vocem quidem edere per morbum licuit? Quot mente lapsi sunt per febrim? Quid igitur expectas tempus, in quo plerumque rationis non eris compos? Cum videlicet erit profunda nox, morbus gravis, nemo usquam, qui adjuvet: sed paratus ac expeditus, qui hæreditati insidierit, dispensans omnia in rem suam, ac consilia tua irrita faciens. Deinde **61** conjectis huc et illuc oculis, circumstantem te solitudinem conspiciens, tunc dementiam tuam intelliges; tunc lugebis stultitiam, quod præceptum distuleris in hoc tempus, quo ut lingua resolvitur, ita manus tremula contractionibus jam conquassatur, sicut neque voce, neque litteris aperire animum queas. Imo etiamsi clare scripta essent omnia, omnisque vox dilucide enuntiaretur, tamen

9. Quid igitur te ipse decipis, nunc quidem ad carnis voluptatem opes male dispensans, promittens autem in posterum quæ penes te non amplius erunt? Præsumptum est, ut ex dictis patet, istud tuum consilium: Vivens, fruar voluptatibus; mortuus autem, exsequar statuta. Dicet et tibi Abraham: *Recepisti bona tua in vita tua*⁴⁴. Non suscipit te angusta via et arcta, cum molem non deposueris divitiarum. Exiisti opes gestans, nec enim eas, ut jussus es, projecisti. Quoad vixisti, te ipse prætulisti mandato: mortuus vero ac dissolutus, tunc inimicis præceptum anteposuisti. Etenim ne accipiat homo ille, accipiat, inquit, Dominus. Jam vero id quo nomine appellabimus, inimicorumne vindictam, an dilectionem proximi? Lege tuum testa-

(46) Eodem illo in libro pro ἐταμειῶς legitur ἐταμειῶσω. Nec ita multo post mss. Combefisiani ταῖς ὁλκαῖς. At Reg. tertius et Colb. itidem tertius et editi ταῖς συνολκαῖς.

(47) Unus codex Reg. γράμματι διασημαίνειν. Mox Colb. primus ἐκεκρήρυκτο.

(48) Editi et Reg. tertius ἀποθέμενον. At Colbertini primus et tertius ἀποτιθέμενον.

mentum. Volebam quidem adhuc vivere, et facultatibus meis frui. Gratia morti, non tibi. Nam si fuisses immortalis, nequaquam meminisses præceptorum. *Nolite errare: Deus non irridetur*²⁵. Quod mortuum est, id ad altare non adducitur; affer victimam viventem. Non admittitur qui ex redundantia offert. Tu vero quæ post exactam omnem vitam superfuere, offers benefico largitori. Hospites illustres ac claros si non audes reliquiis mensæ excipere, quomodo audes Deum reliquiis tuis placare? Videte, divites, finem avaritiæ, et desinite pecuniis studere. Quo magis divitias amas, eo magis nihil ex iis quæ possides, relinquis. Omnia assume tibi, exporta omnia, alienis ne relinque divitias. Fortasse autem te ne cooperient quidem famuli extremo ac funebri ornatu, sed denegabunt exsequias, jamjam hæredibus placere studentes. Aut forte etiam tunc adversum te philosophicis verbis utentur: Ineptum est, inquit, et a ratione alienum, mortuum ornare; et eum qui nihil jam sentit, magnis sumptibus efferre. Annon satius est superstites sumptuoso amictu ac splendido ornari, quam vestes pretiosas una cum cadavere putrefieri sinere? Quodnam autem monumenti eximii et sumptuosæ sepulturæ et inanis sumptus lucrum est? Par magis fuerit hæc ad vitæ necessaria impendere. Talia dicent tui, cum et morositatem tuam ac severitatem ulciscuntur, et tua tuis successoribus largientur. Itaque in antecessum te ipse funera. Pulchra sepultura pietas. Omnia indutus, abi: fac divitias ornatum tibi peculiarem: habe opes tecum. Crede bono consiliario, qui te diligit Christo, qui pro nobis pauper factus est, ut nos ejus inopia ditaremur²⁶, qui seipsum redemptionis pretium pro nobis tradidit²⁷. Aut ei, ut sapienti, et quod nobis conducit providenti, morem geramus, aut ut diligentem nos, sustineamus: aut ut benefacienti nobis, vicem rependamus. Omnino autem quæ præcepta nobis sunt exsequamur, ut æternæ vitæ **62** quæ in ipso Christo est, hæredes efficiamur: cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

Ἄξι (49) ζῆν, καὶ ἀπολαύειν τῶν ἐμαυτοῦ. Τῷ θανάτῳ χάρις, οὐ σοί. Εἰ γὰρ ἦς ἀθάνατος, οὐκ ἂν ἐμνήσθης τῶν ἐντολῶν. Μὴ πλανᾶσθε· Θεὸς οὐ μωπηδὸν ἐπιτίθειται. Νεκρὸν εἰς θυσιαστήριον οὐκ ἀνάγεται· ζῶσαν προσένεγκε τὴν θυσίαν. Ὁ ἐκ τοῦ περισσεύματος προσφέρων ἀπρόσδεκτος. Σὺ δὲ ἂ μετὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἐπερίσσευσε, ταῦτα προσφέρεις τῷ εὐεργέτῃ. Εἰ οὐ τολμᾶς ἐκ τῶν λειψάνων τῆς τραπέζης δεξιῶσθαι τοὺς ἐνδόξους, πῶς οὖν τολμᾶς τὸν Θεὸν ἐκ τῶν λειψάνων ἐξιλεοῦσθαι; Ἴδετε τὸ τέλος τῆς φιλοχρηματίας, οἱ πλοῦστοι, καὶ παύσασθε ἐμπαθῶς πρὸς τὰ χρήματα διακαίμενοι. Ὅσῳ φιλόπλουτος εἶ, τοσοῦτῳ μᾶλλον μηδὲν ὑπολείπη (50) τῶν προσόντων σοι. Πάντα σεαυτοῦ ποίησαι, πάντα ἐπικόμεσαι, μὴ καταλίπῃς ἄλλοτριος τὸν πλοῦτον. Τάχα δὲ σε οὐδὲ περιστελοῦσιν (51) οἱ οἰκείται τῷ τελευταίῳ κόσμῳ, ἀλλ' ἀφοσιώσονται τὴν ταφήν, τοῖς κληρονόμοις λοιπὸν προσχωρήσαντες κατὰ τὴν εὐνοίαν. Ἡ που καὶ καταφιλοσοφῆσουσί σου τότε· Ἄπειροκαλία, φησὶ, καλλωπίζειν νεκρὸν, καὶ πολυτελεῶς ἐκκομίζειν τὸν οὐκέτι αἰσθανόμενον. Τί δὲ οὐ βέλτιον τοὺς περιόντας κοσμεῖσθαι τῇ πολυτελεῖ καὶ ἐνδόξῳ περιβολῇ, ἢ συγκαταστήπειν τῷ νεκρῷ τὰ πολυτίμητα τῆς ἐσθῆτος; Τί δὲ μνήματος ἐπισημοῦ, καὶ ταφῆς πολυτελοῦς, καὶ δαπάνης ἀκερδοῦς ὄφελος; Δέον εἰς τὰ κατὰ τὸν βίον ἀναγκαῖα χρῆσασθαι (52) τοῖς περιούσι. Τοιαῦτα ἐροῦσι καὶ σὲ τῆς βαρύτητος ἀμυνόμενοι, καὶ τοῖς διαδεξαμένοις τὰ σὰ χαριζόμενοι. Προλαθὼν οὖν, σεαυτὸν ἐνταφίασον. Καλὸν ἐντάφιον ἡ εὐσέβεια. Πάντα περιβαλλόμενος (53) ἀπελθε· οἰκεῖον κόσμον τὸν πλοῦτον ποίησαι· ἔχε αὐτὸν μετὰ σεαυτοῦ. Πείσθητι καλῷ συμβούλῳ, τῷ ἀγαπήσαντί σε Χριστῷ, τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· τῷ δόντι ἑαυτὸν λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡ ὡς σοφῷ τὸ συμφέρον ἡμῖν συνορῶντι πεισθῶμεν, ἢ ὡς ἀγαπῶντος ἡμᾶς ἀνασχόμεθα, ἢ ὡς εὐεργετῆν ἡμῶν ἀμειψόμεθα. Πάντως δὲ ποιήσωμεν τὰ διατεταγμένα ἡμῖν, ἵνα κληρονόμοι γενώμεθα τῆς αἰωνίου ζωῆς τῆς ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἄμην.

HOMILIA DICTA TEMPORE FAMIS
ET SICCITATIS.

1. *Leo rugiet, et quis non timebit? Dominus Deus locutus est, et quis non prophetabit*²⁸? Exordiamur orationem a prophetæ verbis, atque in hujus argumenti tractatione auxiliarium assumamus ipsum Amos divinitus afflatum, qui his quibus infestamur, pares calamitates curavit. Videlicet exponamus

²⁵ Galat. vi, 7. ²⁶ II Cor. viii, 9. ²⁷ I Tim. ii, 6. ²⁸ Amos iii, 8.

(49) Illud, μὲν ἔτι, addere ex duobus Colbertinis libuit.

(50) Editi ὑπολίπη. Libri veteres ὑπολείπη.

(51) Unus codex Colb. περιστέλλουσιν.

(52) Reg. primus ἀναγκαῖα χρῆσθαι.

(53) Idem codex περιβαλλόμενος.

(54) Codex quidam Colb. κακῶν θεραπεύοντα. Mox utraque editio Basil. et Paris. et Reg. primus γνώμην ἐκτιθέμενοι. Antiqui tres libri γνώμην ἐκθήσονται, sententiam exponam. Reg. secundus καὶ

ὑπὲρ τῶν συμφερόντων βουλὴν τε καὶ γνώμην ἐκτιθέμενοι. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ προφήτης ἐν τῇ φορᾷ τῶν ἀνωτέρω (55) χρόνων, τοῦ λαοῦ καταλιπόντος τὴν πατριάν εὐσέβειαν, καὶ πητήσαντος μὲν τὴν τῶν νόμων ἀκρίβειαν, εἰς δὲ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν ὑπολισθήσαντος, κήρυξ ἐγένετο (56) μετανοίας· τὴν ἐπιστροφὴν παραινῶν, καὶ τῶν τιμωριῶν προφέρων τὴν ἀπειλὴν. Ἐμοὶ δὲ δι' εὐχῆς ἀγέσθω τὸ μέχρι μὲν νινος τῷ ζήλω τῆς παλαιᾶς ἱστορίας προσχρῆσθαι (57). Μηκέτι μέντοι καὶ τὴν ἐκθασιν τῶν τότε γενομένων ἰδεῖν ἀκόλουθον. Ἀπειθήσας γὰρ ὁ λαὸς, καὶ ὡσπερ πῶλος σκίτηρος καὶ δυσήμιος ἐνδακῶν τὸν χαλινὸν, οὐχ ἐλικύθη πρὸς τὸ συμφέρον· ἐκτραπεῖς δὲ τῆς εὐθείας, τοσοῦτον ἔδραμεν ἄτακτα, καὶ τοῦ ἡνιόχου κατεφρουράξατο, μέχρις οὗ, τοῖς βαράθροις καὶ τοῖς κρημνοῖς ἐκπεσὼν, ἀξίαν τῆς δυσπειθείας τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμεινε. Ὁ μὴ γένοιτο νῦν ἐφ' ἡμῶν, παῖδες ἔμοι, οὐς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγέννησα, οὐς διὰ τῆς εὐλογίας τῶν χειρῶν ἐσπαργάνωσα. Ἄλλ' ἔστω ἀκοὴ εὐγνώμων, ψυχὴ εὐπειθής, ἀπαλῶς δεχομένη τὰς παραινέσεις, εἰκουσα τῷ λέγοντι, ὡς κηρὸς τῷ σφραγίζοντι, ἵνα διὰ μιᾶς ταύτης σπουδῆς καὶ γὰρ λάθω καρπὸν τῶν πονουμένων εὐφραίνοντα, καὶ ὑμεῖς ἐν καιρῷ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν τὴν γενομένην (58) παραινέσιν ἐπαινέσητε. Τί οὖν ἐστὶν ὅπερ ἐνδείκνυται μὲν ὁ λόγος, ἔτι δὲ μετεώρους κατέχει τὰς ψυχὰς τῆ ἐλπίδι τῆς ἀκοῆς, βραδύων δημοσιεύειν τὸ προσδοκώμενον;

2. Οὐρανὸν ὀρώμεν, ἀδελφοί, στεγανὸν, γυμνὸν, καὶ ἀνέφελον, στρυγὴν ἐμποιοῦντα τὴν αἰθρίαν ταύτην, καὶ καταλυποῦντα τῇ καθαρότητι (59), ἣν λίαν ἐπεθυμοῦμεν τὸ πρῶτον, ἥνικα ἂν, ἐπὶ πολὺ σκεπασθεῖς τοῖς νέφεσι, ζοφώδεις ἡμᾶς καὶ ἀνηλίους εἰργάσατο. Γῆ δὲ καταξηρανθεῖσα εἰς ἄκρον ἀρήθς μὲν ἐστὶν ἐφθῆναι, στέιρα δὲ πρὸς γεωργίαν καὶ ἄγονος, εἰς σχίσματα διαβράγεται (60), καὶ εἰς τὸ βάθος δεχομένη καταλάμπουσαν τὴν ἀκτίνα. Πηγαὶ δὲ ἡμᾶς ἐπέλιπον πλούσιαι τε καὶ ἀένναιοι, καὶ ποταμῶν μεγάλων ἔδαπανήθη τὰ ρεύματα, παῖδες δὲ αὐτὰ σμικρῶτατοι καταπεζεύουσι, καὶ γυναῖκες περαιούνται μετὰ φορτίων· τοὺς δὲ πολλοὺς ἡμῶν καὶ τὸ ποτὸν ἐπέλειψε (61), καὶ ἐν ἀπορίᾳ τοῦ ζῆν καθεστήκαμεν. Ἰσραηλίται· νέοι, Μωϋσῆν ζητοῦντες νέον, καὶ ῥάβδον θαυμασίων ποιητικῆν, ἵνα πάλιν πέτραι πλη-

⁵⁹ I Cor. iv, 15.

τὴν ὑπὲρ... γνώμην ἐχθόμενον. *Assumamus Amos auxilium, qui de conducibilibus consilium dedit, ac sententiam exposuit.*

(55) Antiqui duo libri τῶν ἀνωτέρων. Ibidem Collb. tertius laos καταλείψαντος.

(56) Reg. primus κήρυξ ἐγένετο.

(57) Unus codex προσχρῆσασθα. Alius Collb. προσχρῆσασθα.

(58) Editio utraque τῆς ἀπαλλαγῆς τὸν μισθὸν τὴν γενομένην, et ita quoque habent nostri mss. omnes, nisi quod in aliquibus scriptum sit τῶν μισθῶν : ex quibus, nisi valde fallor, apta nulla sententia effici potest. Mihi enim dubium non est, quin vox μισθός pro aliqua alia a librariis oscitanter posita sit. Nec multum nos adjuvat Collb. minor, in quo scriptum invenit Combefisius τῆς

A quid nobis consilii sit de profuturis, et quid de iisdem sentiamus. Nam et propheta ipse in superiorum temporum cursu, populo relincente paternam pietatem, eodemque et conculcante legum integritatem, et ad idolorum cultum delabente, poenitentiae factus est praeco, adhortans ad conversionem et poenarum minas intentans. Utinam autem mihi aliquo saltem modo uti liceat veteris historiae zelo ! Sed absit ut eorum quae tunc acciderunt exitum videamus. Nam populus contumax, et velut equulus durus ac freni impatiens, idque mordens, ad id quod conducebat, tractus non est. Imo a recta via digressus, tandiu inordinate divagatus est, infremuitque adversus aurigam, donec in balthra ac praecipitia lapsus, meritas contumaciae poenas internecone dederit. Quod avertat Deus a nobis, filii mei, quos per Evangelium genitos⁵⁹, velut fasciis per manuum benedictionem involvi. Sed sit auditio benigna, anima morigera, suscipiens leniter admonitiones, dicenti cedens velut cera sigillum imprimenti, ut per istud vestrum studium et ego laborum fructum laetificantem recipiam, et vos, cum his malis fueritis liberati, hanc nostram exhortationem laudetis. Quid igitur est quod indicat sermo? Nam etiamnum tenet animos suspensos spe audiendi, dum quod expectatur, proferre in medium distulit.

2. Coelum videmus, fratres, durum, nudum, sine nubibus, tristem hanc serenitatem creans, suaque puritate affligens nos : quam tamen antea valde cupiebamus, cum diu nubibus obductum induceret nobis tenebras, et sole privaret. Terra autem perquam arida, injucunda est aspectu, segete sterilibus et infecunda, scissa hiatibus et disrupta, et in imis sui partibus fulgentes solis radios excipiens. Fontes et copiosi et perennes defecerunt nos, ingentium fluminum absumpta sunt fluentia, pueri minimi ea pedibus permeant, atque onustae mulieres trajiciunt, defuit etiam plerisque nostrum potus, ac in penuria rerum ad vitam necessariorum versamur. Israelitae novi, novum Moysen et virgam mirabilem electricam⁶³ conquirunt, ut petrae rursus percussae necessitati ac penuriae sitientis

D καταλλαγῆς τῶν μισθῶν. Nam praeterquam quod in omnibus quos vidimus codicibus non καταλλαγῆς legitur, sed ἀπαλλαγῆς, praeterea vox μισθῶν et ipsa quoque per se incommoda est, nec reliquo sermone bene cohaeret. Est alius codex, quem Combefisius vocat *Colbertinum majorem* : in quo legisse se ait vir doctissimus ἐν καιρῷ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν δεινῶν. Hanc ultimam lectionem, quod nihil melius occurrerit, secuti sumus.

(59) Veteres quinque libri καὶ καλύπτοντα τῇ καθαρότητι, male. Editio utraque καὶ καταλυποῦντα τῇ, *tristitia afficiens*, recte.

(60) Reg. primus εἰς χάσματα διαβράγεται, sensu non dissimili.

(61) Collb. primus ποτὸν ἐπέλειψε.

populi medeantur, et insolentes quædam nubes A roris in morem insuetum alimentum manna hominibus demittant. Vereamur ne fiamus posteris novum famis et multæ exemplum. Vidi agros, et lacrymis multis sterilitatem eorum deflevi, sumque lamentatus, quod nullus in nos imber effusus est. Semina quædam, germine necdum emissio, aruere, talia permanentia inter glebas, qualia aratum obtexerat: alia paululum prominentia, post germinationem miserabiliter æstu et ardore arefacta sunt, sic ut possit nunc aliquis convenienter hanc Evangelii ⁴⁰ vocem invertere ac dicere: Operarii quidem multi, sed messis ne pauca quidem. Agricolaë autem in agris desidentes, et manibus genua complexi (qui sane lugentium habitus est), inanes suos labores deplorant, respicientes ad infantes pueros, ac lamentantes, et oculis in uxores intentis flentes, contingentes siccas frugum herbas et contrectantes, edentes magnos ejulatus perinde atque patres filiis suis in ætatis flore orbati. Dicatur itaque etiam ad nos ab ipso propheta, cujus a nobis paulo ante in exordio facta mentio est: *Et ego, inquit, repressi a vobis pluviam ante tres menses vindemiæ: et pluam super civitatem unam, et super civitatem unam non pluam: et pars una irrigabitur, et pars, super quam non pluerit, arefiet. Et congregabuntur duæ vel tres civitates in unam, ut bibant aquam, et non satiabuntur; eo quod non estis reversi ad me, dicit Dominus ⁴¹. Discamus igitur Deum has nobis plagas ob nostram ab ipso abalienationem atque negligentiam immittere, non exterminare volentem, sed emendare cupientem, more bonorum patrum erga desides filios; qui irascuntur adolescentibus, et in eosdem insurgunt, non quod quidquam ipsis mali inferre velint, sed ut eos ex puerili incuria, exque juventutis delictis ad curam adducant, atque ad diligentiam. Videte itaque quemadmodum multitudo peccatorum nostrorum et anni tempestates a sua ipsarum natura abduxerit, et temporum formas transmutaverit in alienas temperaturas. Hiems solitum humorem siccitati admistum non habuit, sed humorem omnem glacie astrinxit exsiccavitque, et omnino nivium imbriumque expers permansit. Ver rursus alteram quidem proprietatum suarum partem ostendit, calorem dico, humorem autem sociam non habuit. Æstus vero et frigus insolito modo terminos creationis suæ transgressa, et ad perniciem nostram maligne conspirantia, a victi et*

γεῖσαι τὴν χρεῖαν τοῦ διψῶντος λαοῦ θεραπεύσῃσι. νεφέλαι δὲ παράδοξοι τροφὴν ἀσυνήθη τὸ μάννα τοῖς ἀνθρώποις καταφεκάσῃσιν (62). Εὐλαθηθῶμεν μὴ γενώμεθα τοῖς ὀψιγόνοις καινὸν ἐπὶ λιμοῦ καὶ τιμωρίας διήγημα. Εἶδον τὰς ἀρούρας, καὶ πολλὰ κατ-εδάχρυσα τῆς ἀκαρπίας αὐτῶν· καὶ ἐξέχεα θρηνον, ἐπειδὴ μὴ ὑετὸς ἐφ' ἡμᾶς ἐξεχύθη. Τὰ μὲν τῶν σπερμάτων πρὸ τῆς ἐκβολῆς ἐξηράνθη, ταῖς βύλοις τοιαῦτα μείναντα οἷα τῆ ἀροτρον ἐκρυψε· τὰ δὲ μικρὸν προκύψαντα καὶ βλαστῆσαντα ἐλεεινῶς ἀπεμαρ-εῖρανθῆ τῷ καύματι· ὡς νῦν (63) εὐκαίρως τινὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀναστρέψαι φωνὴν, λέγοντα· Οἱ μὲν ἐργάται πολλοὶ, τὸ δὲ θέρος οὐδ' ὀλίγον. Οἱ γεωργοὶ δὲ, ταῖς ἀρούραις ἐπικαθήμενοι, καὶ τὰς χεῖρας κατὰ τῶν γονάτων συμπλέκοντες (τοῦτο δὴ τῶν πενθούντων τὸ σχῆμα), τοὺς ματαλοὺς ἑαυτῶν πόνους δακρῦουσι, πρὸς παῖδας νηπίους ἀφορῶντες, καὶ ὀδυρόμενοι· πρὸς γυναίκας ἀτεινίζοντες, καὶ θρηνοῦντες, ἐπαφῶμενοι καὶ ψηλαφῶντες τοὺς ξηροὺς χόρτους τῶν γεννημάτων, ἀνοιμῶζοντες δὲ μεγάλα, καθάπερ οἱ πατέρες οἱ τοὺς ἐν ἄνθει τῆς ἡλικίας υἱοὺς ἀπολέσαντες. Λεγέσθω τοῖνον καὶ πρὸς ἡμᾶς παρὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου, οὐ μικρὸν πρόσθεν (64) ἐν προοιμίοις ἐμνημονεύσαμεν· Καὶ ἐρῶν, φησὶν, ἀνέσχοι ἐξ ἡμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ· καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω· καὶ μερὶς μία βραχίσειται (65), καὶ μερὶς, ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. Καὶ συναθροίσονται δύο ἢ τρεῖς πόλεις εἰς μίαν, πίνειν ὕδωρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι· διδοὶ οὐκ ἐπεστράφητε πρὸς με, λέγει Κύριος. Μάθωμεν οὖν, ὅτι δι' ἀποστροφῆν (66) καὶ ἀμέλειαν ταύτας ἡμῖν ὁ θεὸς τὰς πληγὰς ἐνήσιν, οὐκ ἐκτρέψαι ζητῶν, ἀλλ' ἐπανορθῶσαι σπουδάζων, κατὰ τοὺς χρηστοὺς τῶν πατέρων καὶ ἀμελεῖς τῶν τέκνων, οἱ θυμοῦνται κατὰ τῶν νέων, καὶ διανίστανται, οὐ κακὸν τι δοῦναι σπουδάζοντες· ἀλλ' ἐκ τῆς νηπιώδους ὀλιγωρίας καὶ τῶν τῆς νεότητος ἀμαρτιῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἀγοντες. Ὅρατε τοῖνον, ὡς τὸ πλήθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τὰς ὥρας τῶν ἰδίων ἐξήγαγε (67) φύσεων, καὶ τῶν καιρῶν τὰς ἰδέας εἰς ἀλλοκότους κράσεις διήμειψεν. Ὁ χειμὼν οὐκ ἔσχε τὸ σύνθετος ὑγρὸν μετὰ τοῦ ξηροῦ, ἀλλὰ πᾶσαν ἰκμάδα τῷ κρουστάλλῳ κατέδησέ τε καὶ ἀπεξήρανε, ἀμοιρος δὲ διετέλεσε καὶ νιφάδων καὶ ὑετῶν (68). Τὸ ἔαρ πάλιν τὸ μὲν ἕτερον μέρος τῶν ἰδιωμάτων ἔδειξε, τὴν θερμότητα λέγω· τοῦ δὲ ὑγροῦ τὴν μετρουσίαν οὐκ ἔσχε. Καῦμα δὲ καὶ κρυμὸς, καινῶς ὑπερβάντα τοὺς ὅρους τῆς κτίσεως, καὶ κακῶς εἰς τὴν καθ' ἡμῶν συμφωνήσαντα βλάστην, τοῦ βίου

⁴⁰ Luc. x, 2. ⁴¹ Amos iv, 7, 8.

(62) Editi et Reg. primus καταφεκάσῃσι. At mss. multi καταφεκάσῃσι. Imo in ora Regii primi additum est ἴπ. καὶ καταφεκάσῃσι.

(63) Colb. primus ὡς καὶ νῦν. Aliquanto post mss. nonnulli οὐτ' ὀλίγον. Subinde quatuor aut quinque mss. γονάτων συμπλέκοντες. Editi συμπλέξαντες.

(64) Unus codex μικρῶ πρόσθεν. Alius ms. et editi μικρόν.

(65) Editi μία βραχίσειται. Veteres quatuor libri

βραχίσειται. naud longe editi καὶ συναθροίσονται. Vocula καὶ abest ab antiquis quos vidimus libris. Nec ita multo infra quatuor mss. μὴ πλησθῶσι.

(66) Veteres quinque libri δι' ἀποστροφῆν. Ultraque editio Basil. et Paris. δι' ἀποστροφῆν. Hanc longe Colb. primus καὶ ἐμμελεῖς τῶν τέκνων, corrupte. Subinde Colb. primus καὶ ἀνίστανται.

(67) Antiqui tres libri τῶν οἰκείων ἐξήγαγε.

(68) Reg. primus καὶ ὑετῶν.

καὶ τῆς ζωῆς τοὺς ἀνθρώπους ἐλαύνουσι. Τίς οὖν ἄρα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως ἡ αἰτία; τίς ὁ νεωτερισμὸς τῶν καιρῶν; Ἐρευνήσωμεν, ὡς νοῦν ἔχοντες· ὡς λογικοὶ, λογιώμεθα (69). Μὴ ὁ κυβερνῶν τὸ πᾶν οὐκ ἔστι; μὴ ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς ἐπέλαθετο τῆς οἰκονομίας; μὴ ἀφῆρέθη τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως; ἢ τὴν ἰσχὴν μὲν τὴν αὐτὴν ἔχει, καὶ τοῦ κράτους οὐ παρελύθη (70)· παρηρέχθη δὲ εἰς σκληρότητα, καὶ τὸ λίαν ἀγαθὸν, καὶ τὸ περὶ ἡμᾶς κηδεμονικὸν εἰς μισανθρωπίαν μετέβαλεν; Οὐκ ἂν εἴποι τις σωφρονῶν· ἀλλὰ φανερὰ καὶ δῆλα τὰ αἷτια δι' ἃ συνήθως οὐ διοικούμεθα. Λαμβάνοντες ἡμεῖς, ἄλλοις οὐ παρέχομεν· τὴν εὐεργεσίαν ἐπινοοῦμεν, καὶ ταύτης ἀποστεροῦμεν τοὺς δεομένους. Δουλοὶ ὄντες, ἐλευθερούμεθα, καὶ τοὺς ὁμοδόλους οὐκ οἰκτεροῦμεν· πεινῶντες τρεφόμεθα, καὶ τὸν ἐνδεῆ παρατρέχομεν. Ἄνευδεῖ χορηγὸν καὶ ταμίαν Θεὸν ἔχοντες, φειδωλοὶ ἐγενόμεθα καὶ ἀκοινώνητοι πρὸς τοὺς πένητας. Πολύτοκα ἡμῶν τὰ πρόβατα, καὶ οἱ γυμνοὶ τῶν προβάτων πλείους. Αἱ ἀποθήκαι τῶν πλῆθει τῶν ἀποκειμένων στενοῦνται, καὶ τὸν ἐστενωμένον οὐκ ἐλεοῦμεν. Διὰ τοῦτο ἡμῖν ἀπειλεῖ τὸ δίκαιον κριτήριον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἀνοίγει τὴν χεῖρα, ἐπειδὴ τὴν φιλαδελφίαν ἡμεῖς ἀπεκλείσαμεν. Διὰ τοῦτο ξηρὰ αἱ ἄρουραι, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη ἐλύγη.

3. Φωνὴ λιτανευόντων (71) εἰκῆ βοᾷ, καὶ πρὸς τὸν ἀέρα διασκηδάννεται. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς τῶν ἀξιούτων ἤκουσαμεν. Οἶα δὲ ἡμῶν ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέησις; Οἱ ἄνδρες, πλὴν ὀλίγων, ταῖς ἐμπορίαις σχολάζετε· αἱ γυναῖκες, ὑπηρετεῖτε τούτοις εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ μαμμωνᾶ. Ὀλίγοι λοιπὸν μετ' ἐμοῦ καὶ τῆς προσευχῆς, καὶ οὗτοι ἰλιγγιώντες, χασμώμενοι, μεταστρεφόμενοι συνεχῶς, καὶ ἐπιτηροῦντες πότε τοὺς στίχους ὁ ψαλμῶδὸς συμπληρώσει, πότε, ὡς δεσμοτύριου, τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς προσευχῆς ἀφαιρεθήσονται (72). Οἱ δὲ δὴ παῖδες οἱ μικρότατοι οὗτοι, οἱ τὰς δέλτους ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἀποθέμενοι, καὶ συμβῶντες ἡμῖν, ὡς ἄνεσιν μᾶλλον καὶ τέρψιν τὸ πρᾶγμα μετέρχονται, ἑορτὴν ποιούμενοι τὴν ἡμετέραν λύπην, ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθείας τοῦ παιδευτοῦ, καὶ τῆς φροντίδος τῶν μαθημάτων πρὸς ὀλίγον ἐλευθεροῦνται. Τὸ δὲ τῶν τελείων ἀνδρῶν πλῆθος, καὶ ὁ ταῖς ἀμαρτίαις ἐνεχόμενος δῆμος (73) ἄνετος, καὶ ἐλευθεριάζων, καὶ γεγανωμένος τὴν ὄλιν διατρέχει· ὁ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρων· ὁ τὴν συμφορὰν κινήσας καὶ ἐργασάμενος. Ἄνασθητα δὲ καὶ ἄμεμπτα βρέφη πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν ἐπείγεται καὶ ἀθροίζεται, οὕτε τὴν ἀφορμὴν τῶν λυπούντων, οὕτε τοῦ συν-

A a vita mortales arcent abiguntque. Quæ ergo causa est inordinationis hujus atque confusionis? quæ est nova ista temporum facies? Perscrutemur, velut mente præditi: nobiscum, tanquam rationis compotes, reputemus. An non est qui gubernet rerum universitatem? num optimus opifex Deus providentiæ ac administrationis suæ oblitus est? Num ablata ei sunt vires ac potestas? an vim quidem eandem retinet, nec a sua potestate excidit: sed durus factus est, ac summam bonitatem, et nostri curam in hominum odium convertit? Nemo certe sapiens hæc dixerit: sed manifesta aperta-que causa est, cur consueto more non gubernemus. Nos accipientes, aliis non impertimus: laudamus beneficentiam, et eadem privamus egenos. Liberi ex servis facti, conservorum non miseremur: esurientes nutrimur, et egentem negligimus. Largum datorem ac promum Deum habentes, parci effecti sumus, nihilque cum pauperibus communicamus. Oves nostræ abundant fetibus, et tamen major est egenorum numerus quam ovium. Horrea ob repositarum frugum copiam in angustum coguntur, nec tamen hominis, qui angustiis urgetur, commiserescimus. Eam ob causam nobis minatur justum judicium. Idcirco etiam Deus non aperit manum, quod exclusimus fraternam dilectionem. Ob id aruerunt arva, quod frigit charitas.

3. Clamat frustra vox supplicantium, et in aerem spargitur. Neque enim eos qui rogabant audivimus. Qualis, quæso, nostra supplicatio est? qualis est deprecatio? Vos, viri, exceptis paucis, vacatis negotiationibus; vos, mulieres, eorum ministræ in mammonæ quæstu ac lucro estis. Denique precantur mecum pauci, et hi vertigine laborantes, oscitantes, assidue vertentes se huc illuc, observantes quando psalmodiarum cantor versiculos absolverit, quando ex ecclesia velut e carcere dimissi, necessitate precandi eximentur. Hi autem pueri minimi, qui, depositis in ludo litterario tabulis ac libellis, nobiscum vociferantur, potius huic negotio velut remissioni ac oblectamento vacant, tristitiam nostram habentes festivitatis loco, quod ab onere præceptoris, et studiorum cura modico tempore liberentur. Multitudo autem virorum qui constanti et integra ætate sunt, et implicitus peccatis populus, remissus liberque et lætus per urbem vagatur: qui, etsi in animis causam circumfert malorum, ipse tamen hanc calamitatem intulit et excitavit. Infantes tandem sensu carentes nullique reprehensioni obnoxii, ad confessionem festinant conveniuntque: sed præterquam quod malorum

(69) Veteres aliquot libri λογιώμεθα. Editi λογιζώμεθα.

(70) Ducæus, Cornarium secutus, illud, καὶ τοῦ κράτους οὐ παρελύθη, ita Latine reddidit, et robur ipsius exsolutum non est: qua interpretatione nihil ineptius esse ratus Combelsius, sic interpretatus est ipse, nec redactus ad ordinem motusque imperio est.

(71) Illud, λιτανευόντων, non debet hoc loco ac-

cipi pro iis qui privatim supplicant, sed pro iis qui publice; non enim solent qui privatim supplicant, ita clamare, ut clamor eorum in æra dissipetur. Hoc publice supplicantium proprium est. Mox Reg. primus καὶ προσευχῆ.

(72) Unus codex Reg. et editi προσευχῆς ἀφεθήσονται. Alii quatuor inss. ἀφαιρεθήσονται.

(73) Colb. primus ἀμαρτίαις ἀνεχόμενος δῆμος.

causa non sint, orare ex more nec noverunt, nec possunt. Tu mihi in medium prodi, qui peccatis conspurcatus es; tu procide, lamentare, ingeme, sine puerulum facere, quæ propria sunt suæ ætati atque consentanea. Cur te occultas, qui accusaris. et insontem ad defensionem tuam producis? Num iudex illuditur, sic ut subditiitiam personam substituas? Oportebat autem et illum adesse, sed tecum certe, non solum. Vides quod et Ninivitæ pœnitentia Deum placantes, et lugentes ea peccata in quæ Jonas mare et cetum expertus clamando invehebatur, non infantes solum pœnitentiæ 65 subjecerint, interea dum ipsi vitam in deliciis transigerent et in conviviis: sed priores ipsos patres qui peccaverant, jejunium domabat, multaque eosdem macerabat, quanquam infantes ipsi vel inviti accessionis loco lugebant, ut tristitia occuparet ætatem omnem, tum sentientem, tum non sentientem, illam sponte, hanc præter voluntatem. Et ubi vidit Deus ipsos sic humiliatos, ut condemnarent sese ad gravissimas multas omnis generis, et doloris eorum misertus est, et pœnam remisit, et gaudium iis qui sano consilio luxerant, largitus est 66. O pœnitentiam concinnam! o sapientem prudentemque afflictationem! Ne bruta quidem animantia a pœnis immunia severe: sed ea etiam necessario clamare artificio quodam adegerunt. Separatus namque est vitulus a vacca, semotus est a materno ubere agnus, puer lactens non erat in matris ulnis; in peculiaribus stabulis concludebantur matres, in peculiaribus fetus; voces emittebantur ab omnibus miserabiles, vicissim clamantes ac resonantes. Partus esurientes lactis fontes quærebant; matres naturali affectione discerpæ, vocibus commiserationem suam significantibus revocabant fetus. Eundem ad modum infantes fame laborantes, ejulatu vehementissimo frangebantur, palpabantque, et matrum viscera naturalibus doloribus compungebantur. Et eam ob causam divinus sermo ad commune vitæ documentum eorum pœnitentiam scriptis mandatam servavit. Inter illos flebat senex, et canos vellebat

66 Jon. III, 3-10.

(74) Editio Paris. τοῦ συνήθως. Editio Basil. et quatuor mss. τὸ συνήθως. Aliquanto post utraque editio οὐ πρόσπεσε. At quatuor mss. πρόσπεσον.

(75) Editi καὶ τὸ ἀνεύθυνον. Libri veteres καὶ τὸ ἀνεύθυνον, βρέφος videlicet.

(76) Reg. primus μετάνοιαν παρεστήσαντο. Mox Reg. secundus τρυφῶντες καὶ εὐωχοῦμενοι.

(77) Antiqui duo libri κρατήση αἰσθημένης.

(78) Editio Paris. ὑπερβαίνουσαν ἑαυτούς. Editio Basil. ἑαυτοῖς. Veteres quinque libri ἑαυτῶν.

(79) Colb. tertius ἀπηλλάχθη pro ἀπηλάθη. Paulo post Reg. primus et editi παιδίον ἐπιμάζιον: sed in ora ejus codicis additum est γρ. ὑπομάζιον. Norunt autem qui paulum modo in legendis veteribus libris versati sunt, hanc notam. γρ., vel γρ. καί, appositam esse a librariis in ora librorum antiquorum, ut monerent variare exemplaria, sic ut in aliquibus quidem legeretur ita, ut in contextu scri-

ήθως (74) προσεῦξασθαι γνῶσιν ἢ δύναμιν ἔχοντα. Σὺ μοι πάρελθε εἰς μέσον, ὁ ταῖς ἁμαρτίας πεφυρμένος· σὺ πρόσπεσον καὶ κλαῦσον καὶ στέναξον· ἄφες τὸ βρέφος ἐνεργεῖν τὰ ἴδια τῆς ἡλικίας ἀκολουθεῖν. Ἴνα τί κρύπτῃ κατηγορούμενος, καὶ τὸ ἀνεύθυνον (75) εἰς ἀπολογίαὶν προϊστᾶς; Μὴ γὰρ παίζεται ὁ κριτής, εἷς ὑποβολιμαῖον ἀντεισαγγάγης πρόσωπον; Ἐδεῖ δὲ παρεῖναι κάκεινο μετὰ σοῦ πάντως, οὐ μόνον. Ὅρας, ὡς καὶ Νινευῖται τῇ μεταμελείᾳ τὸν Θεὸν δυσωποῦντες, καὶ πενοῦντες ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἃ μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ κῆτος Ἰωνᾶς ἐξεβόησεν, οὐ τὰ βρέφη μόνον εἰς τὴν μετάνοιαν προσεθήσαντο (76), αὐτοὶ δὲ τρυφῶντες, αὐτοὶ εὐωχοῦμενοι διέζων τὸν βίον· ἀλλὰ πρῶτους μὲν ἐδάμασε τοὺς πατέρας τοὺς ἁμαρτηκότας ἢ νηστεία, καὶ ἡ τιμωρία τοὺς πατέρας ἐκάκου, εἰς προσθήκης δὲ λόγον ἠγαγασμένως ἐθρῆνε τὰ βρέφη, ἕνα διὰ πάσης ἡλικίας ἢ σκουθρωπότης κρατήση, αἰσθανομένης (77) τε καὶ ἀναισθήτου· τῆς μὲν κατὰ προαίρεσιν, τῆς δὲ κατ' ἀνάγκην. Καὶ οὕτως αὐτοὺς ἴδὼν ὁ Θεὸς ταπεινωθέντας, ὡς ἐπὶ ὑπερβαίνουσαν ἑαυτῶν (78) τολαιωρίαν παγγενῆ κατακρίναντας, καὶ τὸ πάθος ἤλεψε, καὶ τῆς τιμωρίας ἀνῆκε, καὶ τὸ χαίρειν ἐδωρήσατο τοῖς εὐαισθήτως πενήθησασιν. Ὡς τῆς ἐμμελοῦς μετανοίας! ὦ τῆς σοφῆς καὶ πεπυκνωμένης θλίψεως! Οὐδὲ τὰ ἄλογα ἀπυτελῆ τῆς τιμωρίας ἀφῆκαν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βοῶν ἐξ ἀνάγκης ἐμηχανήσαντο. Ἐχωρίσθη γὰρ τῆς βοῆς ὁ μόσχος, ἀπηλάθη (79) τῆς μητρῶας θηλῆς ὁ ἀρνεῖος, παιδίον ἐπιμάζιον οὐκ ἦν ἐν ταῖς τῆς τεκούσης ἀγκάλαις· ἐν ἰδίοις σηκοῖς αἱ μητέρες, ἐν ἰδίοις τὰ τέκνα· φωναὶ δὲ παρὰ πάντων οἰκτραὶ ἀλλήλαις ἀντιβοῶσαι, καὶ ἀντηχοῦσαι. Τὰ τέκνα λιμῶντοντα τὰς πηγὰς ἐζήτει τοῦ γάλακτος· αἱ μητέρες, τῷ φυσικῷ πάθει διακοπτόμεναι, συμπαθεῖσι φωναῖς ἀνεκαλοῦντο (80) τὰ ἔγγονα. Τὰ βρέφη, κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον λιμῶντοντα, σφοδροτάτῃ κλαυθμῷ ἀνεβῆγγοντο καὶ ἀπέσπαιρον· αἱ τεκούσαι ταῖς φυσικαῖς ἀλληθῶσι κατεκεντούντο τὰ σπλάγχνα. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκείνων μετάνοιαν εἰς κοινὸν τοῦ βίου διδασκάλιον ὁ θεόπνευστος λόγος ἐγγραφὸν διέσωσεν. Ὁ πρεσβύτης ἐπ' ἐκείνων ἐθρῆνει (81), καὶ τὴν πολιὰν ἐτίλλε καὶ διεσπάραττεν. Ὁ νεανίσκος, καὶ ἀκμά-

ptum erat, in aliis vero ita, ut in margine notabatur. Mox Reg. primus in contextu ἐν ἰδίοις τόποις: sed præterea in margine legitur γρ. καὶ σηκοῖς.

(80) Veteres aliquot libri ἀνεκάλουν. Ibidem Reg. primus τὰ ἔγγονα. Haud multo post idem codex habet in contextu καὶ ἀπέσπαιρον: in margine vero καὶ ἀπέσπαιρον. Rursus idem liber βίου διδασκαλείων.

(81) Illud, ὁ πρεσβύτης ἐπ' ἐκείνων ἐθρῆνει, sic interpretatus est Combefisius, *illorum lugebat vicem*. Sed Basilius hoc non dicit. Ait potius Ninivitas ita affectos fuisse, ut suam quisque vicem lugeret. Nec enim senex aliorum solum lugebat vicem, sed etiam suam ipsius. Ejus igitur loci hæc est sententia: Qui inter Ninivitas senex erat, lugebat: similiter qui juvenis erat, lugebat quoque. Ibidem Reg. primus καὶ ἐσπάραττεν. Rursus Reg. primus σφοδρότερον ἀπωδύραντο. Colb. tertius ἀπωδύρατο.

ζων, σφοδρότερον ἀπωδύρετο· ὁ πένης ἐστέναζεν· ὁ Α πλούσιος, ἐπιλαθόμενος τῆς τρυφῆς, ἤσκει τὴν κακοπάθειαν ὡς σῶφρονα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν δόξαν εἰς αἰσχύνην μετέβαλεν. Ἀπέθετο τὸν στέφανον, καὶ κόνιν τῆς κεφαλῆς κατέχευετο (82)· τὴν θλουργίδα βίβλας, σάκκον μετρημάσαστο· τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἀφείλκε καὶ μετέωρον, ἐλεινὸς τῇ γῆ προσεσύρετο· τὴν ἰδιάζουσαν καὶ βασιλικὴν καταλιπὼν εὐπάθειαν, συνεθρήνηε τῷ δήμῳ· εἰς ἐγένετο τῶν πολλῶν, ὅτε τὸν κοινὸν πάντων δεσπότην ἔβλεπεν ὀργιζόμενον.

4. Τοῦτο δούλων εὐαισθητῶν φρόνημα. Τοιαύτη τῶν ἀμαρτιῶν ἐνεχομένην ἡ μετάνοια. Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν ἀμαρτίαν ἐπιτελοῦμεν συντόμως, ὀλιγώρως δὲ καὶ βραθύμως ἀναλαμβάνομεν τὴν μετάνοιαν. Τίς εὐξάμενος ἀποβρέει δάκρυον, ἢ δῦμβρον λάβη καὶ σταγόνας εὐκαίρους; Τίς ἐξαλείφει ἀμαρτίας, κατὰ μίμησιν τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, θρήνοις τὴν κοίτην ἔβρεξε; Τίς πόδας ἀπέπλυνε (83) ξένων, καὶ τὴν κόνιν τῆς ὁδοπορίας ἀπέκλυσε, ἢ ἐν καιρῷ δυσωπήσῃ τὸν Θεὸν, αὐχμοῦ λύσιν ζητῶν; Τίς ἔθρεψε τὸ πατρὸς ἔρμηον παιδίον, ἵνα νῦν ἡμῖν ὁ Θεὸς θρέψῃ τὰ σῖτα (84), ὡς ὄρφανὸν τῇ τῶν ἀνέμων ἀκρασίᾳ κονδυλιζόμενον; Τίς ἐθεράπευσε χήραν κεκακωμένην ταῖς δυσκολίαις τοῦ βίου, ἵνα νῦν ἐπιμετρηθῇ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν; Διάδότηρον γριμματεῖον ἀδικον, ἢ οὕτως ἡ ἀμαρτία λυθῇ. Ἐξάλειψον βαρυτάτων τόκων ὁμολογίαν, ἵνα τέχνη τὰ συνήθη ἡ γῆ. Χαλκοῦ γὰρ καὶ χρυσοῦ καὶ τῶν ἀγόνων παρὰ φύσιν γεννώντων, ἡ κατὰ φύσιν τίχτουσα γίνεται στείρα, καὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐποικούντων κατεδικάσθη τὴν ἀκαρπίαν. Δειξάτωσαί τοίνυν οἱ τὴν πλεονεξίαν τιμῶντες, οἱ τὸν πλοῦτον μεθ' ὑπερβολῆς συνάγοντες, τίς ἡ δύναμις τῶν θησαυρισθέντων, ἢ τί τὸ ὄφελος, ἀν' ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς ἐπὶ πλείον παρελκύσῃ τὴν τιμωρίαν. Ὀχρότεροι τάχα τοῦ χρυσοῦ γενήσονται οἱ τοῦτον σωρεύοντες, ἢ ἐν μὴ τὸν ἄρτον, μέχρι (85) χθὲς καὶ πρώην καταφρονούμενον διὰ τὴν πρόχειρον ἐξουσίαν τῆς εὐθηνίας, σκῶσι. Δὸς δὲ μὴ εἶναι τὸν πιπράσκοντα, μηδὲ ὑπάρχειν σίτον ἐν ἀποθήκαις· καὶ τίς ἡ χρῆσις τῶν βαρυτάτων βαλαντίων; εἰπέ μοι. Οὐ μετ' ἐκείνων χωσθήσῃ; Οὐ γῆ ὁ χρυσός; Οὐ πηλὸς ἀργεῖος πηλῷ τῷ σώματι παρακείσεται; Πάντα ἐκτίσω, καὶ ἐν ἀναγκαίῳ οὐκ ἔχεις, δύναμιν τοῦ τρέφειν σεαυτὸν. Τῷ παντὶ σου πλούτῳ ἐν νέφος ἀπέργασαι· ὀλίγων ψεκάδων ἐπινόησον πόρον· ἐπειξον εἰς καρποφορίαν τὴν γῆν· λύσον τῷ ὑπερηφάνῳ καὶ σοβοῦντι πλούτῳ τὴν συμφορὰν. Τάχα τινὰ τῶν εὐλαθῶν παρακαλέσεις (86), ἢ εὐχαῖς ὡς ὁ Θεοβίτης Ἥλιας ἀνεσί σοι χαρίσθηται τῶν δεινῶν, ἀνθρώπος ἀκτῆμων, ὠχρίων, ἀνυπόδετος, ἀοικητος, ἀνέστιος, ἀπορος, ἐνὶ χιτῶνι σχεπόμενος, ὡς Ἥλιας

discerpebatque. Adolescens, et qui florenti ætate erat, vehementius lamentabatur : ingemiscebatur pauper : dives deliciarum oblitus, afflictationi ut bonæ se dedebat. Rex ipsorum splendorem gloriamque transmutavit in verecundiam. Deposita corona, caput cinere inspersit : purpura abjecta, induit saccum : throno alto et sublimi derelicto, miserabili habitu humi reprobatur : repudiatis propriis ac regiis deliciis, lugebat cum populo, unus e multis factus et plebeius, quod communem Dominum omnium videret iratum.

4. Hæc est servorum sensu præditorum prudentia : talis hominum peccatis implicitorum pœnitentia. Nos autem acriter ac cito peccamus, sed negligenter segniterque pœnitentiam amplectimur. Quis precando lacrymatur, ut imbrem ac pluviam opportunam impetret? Quis peccata deleturus, beati Davidis exemplo, lacrymis lectum rigavit ⁸³? Quis hospitum lavit pedes, et pulverem ex itinere collectum abstersit, ut, dum siccitate liberari postulat, Deum opportune placet? Quis pavit orbatum patre puerum, ut Deus nunc nobis fruges nutriat, non secus ac orphanum ⁶⁶ ventorum intemperie exagitatum? Quis fovit afflictam victus difficultate viduam, ut nunc ei tribuatur alimentum necessarium? Disceinde schedulam iniquam, ut sic peccatum solvatur. Dele gravissimorum fenorum pactum, ut terra pariat consueta ac producat. Et enim dum æs et aurum, et ea quæ sterilia sunt, gignunt præter naturam, terra tamen quæ naturaliter parit et secunda est, sterilis redditur, et ad incolas puniendos damnatur infecunditatis. Ostendant igitur qui quæstum in pretio habent, ac divitiis ultra modum agerunt, quid valeant reconditi thesauri, aut quæ eorum necessitas sit, si iratus Deus multam ac pœnam ulterius protrahat. Confestim auro pallidiores fient, qui id congerunt, si pane, qui heri et nudius tertius ob paratam promptamque copiam contemnebatur, careant. Pone jam non esse venditorem, nec haberi in horreis frumentum; quid tandem, quæso, proderunt tibi marsupia gravissima? Nonne una cum ipsis sub eodem aggere sepelieris? Nonne terra aurum est? Nonne inutile lutum luto adiacebit, corpori vile licet? Possides omnia : sed una res est necessaria, qua cares, facultas te ipsum alendi. Confice ex omnibus tuis opibus nebulam unam; fac descendant guttæ paucæ; urge terram ad fructum ferendum; calamitatem superbis illis ac insolentibus divitiis amolire. Fortasse pium aliquem induces, ut exemplo Thesbitæ Eliæ ⁸⁴ remissionem tibi malo-

⁸² Psal. vi, 7. ⁸³ III Reg. xviii, 45.

(82) Editio utraque κατεχέατο. At quinque mss. κατεχέετο.

(85) Editi et Reg. tertius et Colb. itidem tertius πόδας ἔβρεξε. Reg. primus πόδας ἐνίψε. Reg. secundus πόδας ἀπέπλυνε. Scio quidem tres has lectiones idem plane valere; malo tamen secundam aut tertiam, ne verbuni ἔβρεξε continenter bis repetatur.

(84) Editio Paris. θρέψῃ τὸν σίτον. Editio Basil. et mss. Combelisiani τὰ σῖτα. Alii quatuor e nostris τὰ σῖτα.

(85) Editi ἄρτον τὸν μέχρι. At mss. ἄρτον μέχρι. Mox Colb. primus εὐθηνίας ἔχουσι.

(86) Editi παρακαλέσης. At mss. multi παρακαλέσεις.

rum precibus impetret, homo inops, pallidus, discalceatus, sine domo, sine lare, egenus, unica tunica coopertus, velut Elias pelle ovilla, simul cum precibus educatus, jejunio contubernali utens. Quod si rogando ab ejusmodi viro opem obtineas et praesidium, nonne divitias multis curis obnoxias valde admodum deridebis? nonne aurum conspues? nonne tanquam stercus aurum abjicies: quod, tametsi prius omnia poterat, appellabaturque charissimum, ipsum tamen cognorū infirmum in necessitate patronum esse? Causa tua hanc calamitatem Deus intulit, quod cum haberes, non erogaveris; quod esurientes praeterieris, quod te non converteris ad lugentes; quod adoratus, non sis miseratus. Invadunt enim propter paucos in omnem populum mala, ac flagitium unius plebi toti nocet. Achar sacrilegium commisit, et totus scortatus est, et Israel pœnas dedit ⁴⁶.

5. Omnes igitur tum privatim, tum in communi vitam nostram expendamus, velut pædagogus attendamus siccitati, unumquemque sui peccati commonefacienti. Proferamus et nos animo sano illa strenui Jobi verba: *Manus Domini est, quæ tetigit me* ⁴⁷. Potissimum autem et ante omnia calamitatem nostram peccatis ascribamus. Quod si praeterea aliud addendum est, sit quoque aliquando, ut talia vitæ infortunia irrogentur hominibus ad animas probandas, ut inter difficultates deprehendantur qui probi sint, **67** sive pauperes, sive divites, cum utriusque per patientiam plane probentur. Et maxime id hoc tempore declaratur, sitne hic liberalis, et fratrum amans: sitne ille gratus et beneficiorum memor, et vice versa non blasphemus, cujus animus statim vitæ vicissitudinibus mutetur. Novi ego multos (non auditione accepi, sed experientia ipsa homines notos habui), qui cum suppeteret sibi rerum copia, et secundis ventis, quod dici solet, res procederent, mediocriter saltem, si non perfecte, gratias rependerent benefico largitori; sed si mutaretur in contrariam rerum status, divesque fieret pauper, et robur corporis verteretur in morbum, gloria quoque ac splendor in dedecus et ignominiam: tunc deprehendebant ingrati, loquebantur blasphema, pigrescebant in precatione, Deum perinde quasi cunctantem debitorem moleste ferebant, nec affliciebantur erga Dominum tanquam indignantem. Sed apage, et submove ab animo ejusmodi cogitationes! Et cum videris Deum consueta non largientem, sic tecum reputa: Num deest Deo victus suppeditandi facultas? Quomodo enim? cum sit Domi-

⁴⁶ Jos. vii, 1 sqq. ⁴⁷ Num. xxv, 6 sqq. ⁴⁸ Job xix, 21

(87) Colb. primus παρά τούτου βοηθείας.

(88) Antiqui duo libri ἐδίδους.

(89) Editi et mss. προσκυνούμενος: quam tamen vocem suspectam habens Combefisius, putat Basilium scripsisse προσκυνούμενος. Sed ejus judicio subscribere non queo. Nam praeterquam quod illius conjectura nullo testimonio nititur, vox προσκυνούμενος ita huic loco convenit, ut potius ob oculos ponat quam exprimat statum humilem pauperum, qui

τῇ μιλωτῇ, τὴν εὐχὴν ἔχων σύντροφον, τὴν ἐγκράτειαν ὁμοδίαιτον. Κὰν ἐπιτύχῃς τῆς παρὰ τοῦ τοιούτου βοηθείας (87) δεόμενος, οὐ μακρὰ καταγελάσεις τῶν πολυμερίμων κτημάτων; οὐ προσπύσεις τῷ χρυσῷ; οὐ διαβρίψεις ὡς κόπρον τὸν ἄργυρον, ἐν πρότερον πάντα δυνάμενον καὶ φιλιτατον ὀνομάζων, ἀδρανῆ βοιθὸν ἐπὶ τῆς χρείας ἐγνώρισας; Διὰ σὲ καὶ τὴν συμφορὰν ταύτην κατεδίκασεν, ἐπειδὴ ἔχων οὐκ ἐδίδως (88)· ἐπειδὴ παρέρτρεχες τοὺς πεινῶντας· ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ὀδυρομένους οὐκ ἐπαστρέφου· ἐπειδὴ προσκυνούμενος (89) οὐκ ἠλέεις. "Ἐρχετα: καὶ δι' ὀλίγους ἐπὶ δῆμον κακὰ, καὶ μοχθηρίας τινὸς παραπήλαυσε δῆμος. "Ἄχαρ ἱεροσύλησε, καὶ ὄλη ἡ παράταξις ἐμαστίζετο. Ὁ Ζαμβρὶ πάλιν εἰς τὰς Μαδιανίτιδας ἐξέπόρνευσε, καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐπιπτεν εἰς δίχην.

castigatus est exercitus ⁴⁸. Zambri Madianitas

ὅ Πάντες τοίνυν καὶ ἴδια καὶ κοινῇ τοὺς βίους ἑαυτῶν ἐξετάσωμεν, ὡς παιδαγωγῷ πρόσχωμεν τῷ αὐχμῷ, ἕκαστον τῆς ἰδίας ἀμαρτίας ὑπομιμνήσκοντι. Εἶπωμεν καὶ ἡμεῖς τοῦ γενναίου Ἰωβ τὴν φωνὴν εὐαισθητῶς· *Χεῖρ Κυρίου ἐστίν, ἡ ἀψαμένῃ μου*. Καὶ μάλιστα μὲν πρωτοτύπως τοῖς ἀμαρτήμασι τὴν συμφορὰν ἑαυτῶν λογισόμεθα. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἄλλο προσθεῖναι, ἔστιν ὅτε καὶ κατὰ πείραν ταῖς ψυχαῖς αἰ τοιαῦται τοῦ βίου δυσκληρίαι τοῖς ἀνθρώποις προσάγονται, ἐν ἐπὶ τῆς δυσκολίας ἀπελεγχθῶσιν οἱ δόκιμοι, εἴτε πένητες εἴτε πλούσιοι· ἐκάτεροι γὰρ ἀκριβῶς διὰ τῆς ὑπομονῆς δοκιμάζονται. Κὰν τοῦτω μάλιστα τῷ καιρῷ διαδεικνύνται ὁ μὲν, εἰ κοινωνικός καὶ φιλάδελφος, ὁ δὲ, εἰ εὐχάριστος καὶ μὴ τοῦναντίον βλάσφημος, ταῖς τοῦ βίου περιφοραῖς δέξιώς συμμεταβίλλων τὸ φρόνημα. Οἶδα ἐγὼ πολλοὺς (οὐκ ἀκοῆ μαθῶν, ἀλλὰ τῇ πείρᾳ τοὺς ἀνθρώπους γνωρίσας), ἕως μέχρι μὲν ὁ βίος αὐταῖς πρὸς εὐπορίαν διαμετρεῖται, καὶ ἐξ οὐρίας, τὸ λεγόμενον, χωρεῖ, μέσως γοῦν, εἰ καὶ μὴ τελείως, τῷ εὐεργέτῃ ὁμολογούντας τὴν χάριν· εἰ δὲ που διὰ τὴν ἐναντίαν κατὰστασιν περιτραπείῃ τὰ πράγματα, καὶ ὁ μὲν πλούσιος γένηται πένης, ἡ δὲ ῥώμη τοῦ σώματος νόσος, ἡ δὲ δόξα καὶ περιφάνεια αἰσχύνῃ καὶ ἀτιμία, ἀχαριστοῦντας, βλάσφημα φθειρομένους, ὀκνοῦντας τὴν προσευχὴν· ὡς πρὸς χρεώστην βραδύνοντα τὸν θεὸν σχετλιάζοντας, οὐχ ὡς πρὸς Δεσπότην ἀγανακτοῦντα διαχειμένους. Ἄλλ' ἀπαγε τῶν λογισμῶν τὴν τοιαύτην ἔννοιαν! "Ὅταν δὲ ἴδῃς θεὸν μὴ χαριζόμενον τὰ συνήθη, οὕτω λογίζου παρὰ σεαυτῷ· Μὴ ἀδύνατος ὁ θεὸς χορηγεῖν τὴν τροφήν; Καὶ πῶς; ὅς γε Κύριός ἐστιν οὐρανοῦ καὶ πάσης διακοσμήσεως, ὠρῶν (90)

adorantium in modum stipem a divitibus rogant.

(90) Illa, διακοσμήσεως ὠρῶν, sine ulla interruptione legit Combefisius; idcircoque sic interpretatur: *Omnisque tempestatum anni atque temporum distinctionis sapiens moderator*. Nos, multorum veterum librorum fidem secuti, has voces distinctimus Parum autem refert, utrum vox διακοσμήσεως hoc loco privatim sumatur pro ornatu caeli, an generatim pro ornatu totius orbis terrarum.

καὶ καιρῶν σοφὸς οἰκονόμος, κυβερνήτης τῶν πάντων, ὡς περ τινα χορὸν εὐτακτὸν τὰς ὥρας καὶ τὰς τροπὰς ἀλλήλαις ὑποχωρεῖν ὀρίσας, ἵνα τῇ ἑαυτῶν ποικιλίᾳ ταῖς διαφόροις ἡμῶν ἐπαρκέσωσι χρεῖαις (91)· καὶ νῦν μὲν κατὰ καιρὸν τὸ ὑγρὸν προσγένηται, αὐθις δὲ λάβῃ τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρὸν ἐγκραθῇ τῷ ἐνιαυτῷ, καὶ τοῦ ξηροῦ τὴν χρεῖαν μὴ ἀμοιρήσωμεν. Οὐκ οὖν δυνατὸς ὁ Θεός· τοῦ δυνατοῦ δὲ προσόντος καὶ ὁμολογουμένου, μὴ ἄρα τὸ ἀγαθὸν ἐνέλειψεν; Οὐδὲ οὗτος (92) ἐφεστῶς ὁ λόγος. Τίς γὰρ ἀνάγκη τὸν μὴ ἀγαθὸν ἔπεισεν ἐν ἀρχῇ δημιουργῆσαι τὸν ἄνθρωπον; Τίς δὲ ὁ κατεπίεξας τὸν Κτίστην καὶ μὴ βουλόμενον χοῦν λαβεῖν, καὶ τοιοῦτον ἐκ πηλοῦ κάλλος εἰδοποιῆσαι (93); Τίς ὁ πρὸς ἀνάγκην πείσας κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν λόγον τῷ ἀνθρώπῳ χαρίσασθαι, ἵν' ἐκείθεν ὀρηκτὰ τεχνῶν μάθησιν δέξηται, καὶ μάθη περὶ τῶν ἀνωτάτω (94) φιλοσοφεῖν, ὧν αἰσθητῶς οὐχ ἄπτεται; Κἀν, οὕτω λογιζόμενος, εὐρησῇ τὴν ἀγαθότητα τῷ Θεῷ συνοῦσαν, καὶ μέχρι καὶ νῦν μὴ ἀπολιμπανομένην. Ἐπεὶ τί ἐκώλυεν, εἰπέ μοι, μὴ αὐχμὸν εἶναι τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ τελείαν ἐκπύρωσιν; καὶ μικρὸν ὑπαλλάξαντα τὸν ἥλιον τῆς συνήθους πορείας, πλησιάσαντα δὲ τοῖς περιγείοις σώμασιν, ἐν ἀκαρεῖ καταφλέξει πᾶν τὸ ὀρώμενον; ἢ βρέξει πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, κατ' ὁμοίωσιν τῶν ῥῆθ' κολάσεων τῶν ἀμαρτωλῶν; Ἐπὶ σαυτοῦ καὶ τῶν αἰῶν λογισμῶν γενού, ἄνθρωπε· μὴ ποιεῖς τὰ τῶν ἀνοήτων παιδῶν, οἱ, παρὰ διδασκάλου ἐπιτιμηθέντες, τὰς δέλτους ἐκείνου καταβρῆγγνύουσι· πατὴρ δὲ, δι' ὠφέλειαν τὴν τροφὴν ὑπερθεμένου, τὴν ἐσθῆτα κατασπαράττουσιν, ἢ τὸ τῆς μητρὸς πρόσωπον τοῖς δνυξὶ καταξαινύουσι. Κυβερνήτην μὲν γὰρ ὁ χειμῶν, καὶ τὸν ἀύλητὴν τὸ στόδιον, τὸν στρατηγὸν ἢ παράταξις, τὸν μεγαλόβυχον ἢ συμφορὰ, τὸν Χριστιανὸν δὲ πειρατμῶς δοκιμάζει καὶ βασιανίζει. Καὶ αἱ λύπαι τὴν ψυχὴν, ὡς τὸ πῦρ τὸν χρυσόν, ἀπελέγχουσι. Πένης εἶ; Μὴ ἀθυμῆσις. Ἡ γὰρ εἰς ἄγαν κατήφεια γίνεται τῆς ἀμαρτίας αἰτία· τῆς μὲν λύπης βαπτίζουσης τὸν νοῦν, καὶ ἀμηχανίας ἐμπούσης βίβλον, τῆς δὲ ἀπορίας τῶν λογισμῶν τὴν ἀχαριστίαν ἀπογεννώσκει. Ἄλλ' ἔχε τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν. Μὴ γὰρ οὐκ ἐπιβλέπει τὴν στένωσιν; Ἐχει τὴν τροφὴν ἐν χειρὶ, καὶ παρέλκει τὴν δόσιν, ἵνα σου δοκιμάσῃ τὸ βέβαιον, ἵνα καταμάθῃ τὴν γνώμην, εἰ μὴ τῇ (95-96) τῶν ἀκολάστον καὶ ἀγνωμόνων ἐστὶν ὁμοία. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, μέχρι μὲν ἐν τῷ στόματι τὰ σιτία τυγχάνει, εὐφρομοῦσι, κολακεύουσιν, ὑπερθαυμάζουσιν· ὀλίγον δὲ τῆς τραπέζης ὑπερθεσίσης, ὡς περ τισὶ λίθοις ταῖς βλασφημίας βάλλουσιν οὐς προῖβραχέως ἴσα Θεῷ δὲ τὴν ἡδονὴν προσεκύουσι. Ἐπελθε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Νέαν, καὶ πολλοὺς εὐρήσεις ἐν ἐκάστη τοῦς διαφόροις τραφέντας. Ἥλιαν εἶχεν ὁ Κόρυμλος, ἕρως ὕψηλόν καὶ ἀοίκητον, ἔρημος ἔρημον· ψυχὴ δὲ ἦν τῷ

nus caeli totiusque eorum ornatus, cum sit tempestatum et temporum moderator sapiens, cumque gubernet omnia. Quippe tempestates ac solstitia in modum chori cujusdam ordinatissimi sibi invicem succedere statuit, ut sua ipsorum varietate variis nostris necessitatibus opitulentur. Jamjam accedat tempestive humor, rursusque calor succedat, et annus sit frigore immistus, atque siccitate necessaria non careamus. Potens igitur Deus est: sed cum suppetat ei potestas, sitque res confessa, num ei bonitas deest? Neque hoc stare potest. Nam nisi bonus esset, qua necessitate adductus initio condidisset hominem? Quis autem Conditorem vel invitum cogisset humum sumere, et pulchritudinem ejusmodi suis manibus ex luto conformare? Quis necessario persuasit, ut secundum suam ipsius imaginem rationem homini impertiret, ut, ducto inde initio, doceretur artes, et de rebus altissimis quæ sub sensum non cadunt, philosophari disceret? Ita si cogitaveris, comperies bonitatem inesse in Deo, et ne nunc quidem ei deesse. Alioquin quid vetaret, quæso, et siccitatem non esse id quod videmus, sed perfectum incendium et integrum? et solem paululum a cursu consueto deflectentem, atque ad corpora terræ adjacentia propius accedentem, res omnes visibiles in temporis momento exurere? aut ignem de cælo plueri, eo modo, quo jam sunt antea puniti peccatores? Redeas ad te, homo, et mentis esto compos; cave facias quæ insipientes pueri factitant, qui, a præceptore objurgati, tabulas illius confringunt, ac vestem sciunt patris, cibum ad eorum utilitatem differentis, aut matris faciem unguibus dilaniant. Nam nauclerum tempestas, athletam stadium, imperatorem acies, magnanimum 68 virum calamitas, Christianum tentatio probat et examinat. Atque ut ignis aurum, ita res adversæ animam probant. Pauper es? Cave animum abjicias. Nam nimia tristitia causa fit peccati, quod demergat mentem mœror, inducatque vertiginem desperatio, et vitium ingrati animi pariat consilii inopia. Sed spem habeto in Deum. Nunquid enim non videt angustiam? Habet cibum in manibus: sed differt largitionem, ut probet tuam constantiam, ut animum agnoscat, sitne intemperantibus et ingratis consimilis. Illi enim, dum in ore sunt cibi, benedicunt, adulantur, supra modum admirantur: paululum vero dilata mensa, blasphemias velut lapidibus impetunt eos quos aliquanto ante æque ac Deum propter voluptatem colebant. Percurre Vetus ac Novum Testamentum, et multos in utroque reperies modis variis nutritos. Eliam habebat Carmelus, excelsus mons et inhabitabilis, solitudo solitarium: verum anima erat justo iustar omnium,

(91) Ea sic vertenda: *Ut sua ipsorum varietate variis nostris necessitatibus opitulentur, ac nunc quidem tempestive accedat humor, rursus autem calor succedat, etc.* MARAN.

(92) Veteres aliquot libri οὐδὲ οὕτως. Ibidem Colb. tertius et utraque editio ἐφεστῶς. At mss. multi ἐφεστῶς.

(95) Editio utraque et mss. multi κάλλος ἰδιοποησαι. At Colb. tertius εἰδοποιῆσαι: quod verius et melius judicavimus.

(94) Reg. primus τῶν ἀνωτάτων. Ibidem Colb. tertius ὧν εὐαισθητῶς. Mox mss. quatuor εὐρη. Utraque editio εὐρησ.

(95-96) Antiqui tres libri εἰ μὴ τῆς.

vitæque erat viaticum spes, quam in Deo reponat. Etsi autem sic viveret, fame tamen vitam non finivit : sed avium rapacissimæ et voracissimæ, hæ ipsæ afferebant cibum : et justo erant victus ministræ cædem, quæ solent alienos cibos diripere, ac, transmutata per Domini præceptum natura, panis ac carniæ fidæ custodes effectæ sunt. Hæc autem ac corvis viro allata fuisse, ex sacra historia didicimus ⁴⁸. Habebat itidem Babylonius lacus Israelitam juvenem, calamitate quidem captivum, animo vero ac constantia liberum. Quid tum inde? Leones quidem præter naturam jejunabant ; Habacuc vero illius altor ferebatur per aerem, angelo hominem una cum obsoniis portante : et ne justus fame premeretur, tantum terræ ac maris spatium brevi temporis momento prætervectus est propheta, quantum a Judæa ad Babylonem usque extenditur ⁴⁹.

6. Quid rursus solitudinis populus, Moyse præfecto? quomodo fuit ei per quadraginta annos dispensatus victus? Illic erat nemo, qui sementem faceret; non bos, qui traheret aratrum; non area, non torcular, non cella penaria; et tamen sibi suppetebat victus citra sementem, citra arationem. Fontes denique qui prius non existerant, sed in necessitate eruperant, petra subministrabat. Mitto singula providentiæ diviniæ opera percensere, quæ plerumque animo paterno hominum causa patravit. Tu vero, velut strenuus Job, tantisper patiens esto in calamitate, et ne evertaris a tempestate, ne quidquam ex his, quas tecum vehis, virtutis mercibus abjicias. Serva in animo gratiarum actionem tanquam vecturam pretiosissimam, et tu quoque pro gratiarum actione voluptatem duplo majorem consequere. Sis apostolicæ sententiæ memor : *In omnibus gratias agite* ⁵⁰. Pauper es? Alter est te pauperior. Sunt tibi cibaria dierum decem : illi, unius. Quod tibi superest, ac redundat, id tu ceu bonus ac benignus ex æquo cum egente partiaris. Ne dubites ex modico dare; ne commodum tuum periculo publico anteponas. Quod si ad unum **69** panem redactus cibatus sit, stetque pro foribus mendicus; promito ex penu illum unum, quem imponens manibus, et intuens in cælum, miserabilem hanc simul et benignam vocem emittito : Unus hic est panis, quem vides, Domine, et periculum aperte imminet; sed ego mihi tuum mandatum præpono, et ex modico tribuo esurienti fratri; jam tu quoque da periclitanti servo. Novi tuam bonitatem, confido etiam potentiæ : non differs diu beneficia : sed dona tua, cum libet, spargis. Quod si ita locutus fueris ac feceris, quem ex angustia panem por-

A δικαίω τὰ πάντα, καὶ τῆς ζωῆς ἐφοδίων ἢ πρὸς Θεὸν ἐλπίζ. Ζῶν δὲ οὕτω, λιμῶ τὴν ζωὴν οὐκ ἀπήλλαξεν· ἀλλ' οἱ ἀρπακτικώτατοι καὶ μάλιστα γαστρίμαργοι τῶν ὀρνίθων, οὗτοι διεκόμιζον τὰ σίτια, καὶ τροφῆς ἐγένοντο (97) τῷ δικαίῳ διάκονοι, οἱ τὰς ἀλλοτρίας τροφὰς ἐκ συνηθείας ἀρπάζοντες· καὶ τῷ δεσποτικῷ προστάγματι τὴν φύσιν διήμειψαν, πιστοὶ φύλακες γενόμενοι τῶν ἄρτων καὶ τῶν κρεῶν. Ταῦτα δὲ τῷ ἀνδρὶ φέρειν τοὺς κόρακας παρὰ τῆς πνευματικῆς ἱστορίας ἐμάθομεν. Εἶχε δὲ καὶ ὁ Βαβυλώνιος λάκκος τὸν Ἰσραηλίτην νεανίσκον· αἰχμάλωτον μὲν τὴν συμφορὰν, ἐλεύθερον δὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα. Καὶ τί τὰ παρ' ἐκείνων; Οἱ μὲν λέοντες παρὰ φύσιν ἐνήστειον· ὁ δὲ τοῦτου προφεύς Ἀμβακούμ (98-99) ἐφέρετο δι' ἀέρος, κομίζοντος τοῦ ἀγγέλου μετὰ τῶν B ὄψων τὸν ἀνθρώπον· καὶ ἵνα μὴ λιμῶ πιεσθῆ δίκαιος, τοσαύτης ὑπερηνέχθη γῆς καὶ θαλάσσης ὁ προφήτης ἐν μικρῷ μορίῳ καιροῦ, ὅσην ἐκ τῆς Ἰουδαίας μέχρι Βαβυλώνας ἠπλώσθαι.

6. Τί δὲ πάλιν ὁ τῆς ἐρήμου λαὸς, οὗ Μωϋσῆς ἐπετρόπευσε; πῶς ὥκονομήθη τὸν βίον ἐν ἔτεσι τεσσαράκοντα; Οὐκ ἦν ἐκεῖ στείρων ἀνὴρ, οὐ βοῦς ἔλκων ἄροτρον, οὐχ ἄλωξ, οὐ ληνός, οὐ ταμειῖον· καὶ τὴν τροφὴν εἶχον ἄσπορον καὶ ἀνήροτον, καὶ τὰς πηγὰς ἐχορήγει πέτρα, οὐ πρότερον οὐσας, ἀλλ' ἐκραγείσας ἐπὶ τῆς χρείας. Ἀφίημι τὰ καθ' ἕκαστον ἀπαριθμῆσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἃ πολλὰκις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων πατρικῶς ἐνεδείξατο. Σὺ δὲ καρτέρησον ὀλίγον ἐπὶ τῆς συμφορᾶς, ὡς ὁ γενναῖος Ἰώβ, καὶ μὴ περιτραπήσῃς ἐκ τοῦ κλύδωνος, μηδὲν ἀποβά- C λης ὠν φέρεις ἀγωγίμων τῆς ἀρετῆς. Ὡς βαρῦτιμον ἐνόηκην τὴν εὐχαριστίαν διδάσωσον ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ λήψῃ καὶ σὺ τῆς εὐχαριστίας τὰ διπλασίονα τῆς τροφῆς (1). Μνημόνευε τῆς ἀποστολικῆς βήσεως· Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Πένης εἶ; Ἄλλον ἔχεις πάντως πνεύστερον. Σοὶ δέκα ἡμερῶν τὰ σίτια, ἐκείνῳ μίαν. Ὡς καλὸς καὶ εὐγνώμων τὸ σὸν περιττὸν ἐπανίστασον πρὸς τὸν ἐνδεῆ. Μὴ ὀκνήσης ἐκ τοῦ ὀλίγου δοῦναι· μὴ προσημίσης τὸ σὸν συμφέρον ἐκ τοῦ κοινῷ κινδύνου. Κἂν (2) εἰς ἕνα ἄρτον περιστῆ ἡ τροφή, ἐπιστῆ δὲ ταῖς θύραις ὁ ζητῶν, προκόμισσον ἐκ τοῦ ταμείου τὸν ἐνα, καὶ ἐπιθεῖς ταῖς χερσὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνας, εἰπὲς λόγον ἐλεεινὸν ἑμοῦ καὶ εὐγνώμονα· Εἰς ἄρτος, ὦν ὄραξ, Κύριε, καὶ ὁ κίνδυνος προφανῆς, ἀλλ' ἐγὼ τὴν σὴν ἐντολὴν ἐμοῦ προ- D τίθημι, καὶ ἐκ τοῦ ὀλίγου δίδωμι τῷ λιμῶτοντι ἀδελφῷ· ὁδὸς δὲ καὶ σὺ τῷ κινδυνεύοντι δούλω. Οἰδᾶ σου τὴν ἀγαθότητα, θαρβῶ καὶ τῇ δυνάμει· οὐχ ὑπερπίθεσαι εἰς χρόνον τὰς χάριτας, ἀλλὰ σκεδανύεις, ὅταν ἐθέλῃς, τὰς δωρεάς. Κἂν οὕτως εἴπῃς καὶ πράξῃς, ὦν δίδωξ ἐκ τῆς στενωπέως ἄρτον, σπέρμα γίνεται γεωργίας, πολὺχουν ἀπογεννᾷ τὸν καρπὸν, ἀββάθων τῆς τροφῆς, ἐλέου πρόξενος (3). Εἰπέ καὶ

⁴⁸ III Reg. xvii, 4-6. ⁴⁹ Dan. xiv, 50 sqq. ⁵⁰ I Thess. v, 18.

(97) Reg. primus διεκόμιζον τὰ σίτια καὶ τροφῆς ἐγένοντο.

(98-99) Editi προφεύς Ἀμβακούμ. At mss. muti Ἀμβακούμ.

(1) Reg. primus τὰ διπλασία τροφῆς. Colb. tertius

τὰ διπλασίονα τῆς ψυχῆς, male.

(2) Colb. tertius ἐκ τοῦ κοινῷ δοῦναι· κἂν. Statim mss. Colbertini ἐπιστῆ δὲ ἐπὶ θύραις.

(3) Colb. primus ἐλέους πρόξενος.

σὺ τῆς χήρας τῆς Σιδωνίας ῥῆμα ἐν τοῖς ὁμοίοις. **A** εὐκαίρως τῆς ἱστορίας μνημόνευσον· *Ζῆ Κύριος, ὅτι τοῦτον ἔχω ἐν τῇ οἰκίᾳ μου μόνον εἰς διατροφὴν ἐμοὶ καὶ τοῖς παιδίοις* (4). Κἂν δῶς ἐκ τοῦ λείποντος, ἔξεις καὶ σὺ τὸν καμψάκην τοῦ ἐλαίου τῆ χάριτι βρῶντα· τὴν ὑδρίαν τῶν ἀλεύρων (ἱ) ἀκένωτον. Ἐπὶ γὰρ τῶν πιστῶν φιλότιμος ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις μιμεῖται τὰ φρέατα, τὰ αἰεὶ κενούμενα, καὶ μὴ ἐξαντλούμενα, τὸ διπλοῦν ἀντεισάγουσα. Δάνεισον, ὁ ἄπορος, τῷ πλουσίῳ Θεῷ. Πίστευσον τῷ αἰεὶ εἰς πρόσωπον ὄϊον ὑπὲρ τοῦ θλιβομένου λαμβάνοντι, καὶ οἰκοθεν ἀποδιδόντι τὴν χάριν. Ἀξιοπίστος ἐγγυητής, πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης ἠπλωμένους ἔχων τοὺς θησαυρούς. Καὶ πλέων ἐὰν ἀπαιτήσης τὸ δάνεισμα, λήψῃ ἐπὶ μέσου πελάγους σὺν τόκοις τὸ κεφάλαιον. Φιλοτιμῆται γὰρ ἐν ταῖς προσθήκαις.

Sos habens thesauros. Quod si inter navigandum mutuum repetas, in medio ipso mari una cum fe-

7. Τὸ τοῦ λιμώττοντος νόστιμα, λιμῆς, οἰκτρὸν πάθος ἐστί. Λιμῆς ἀνθρωπίνων συμφορῶν ὑπάρχει τὸ κεφάλαιον, πάντων θανάτων μοχθηρότερον τέλος οὗτος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων κινδύνων, ἢ ξίφους ἀκμῆ τὴν τελευτὴν ὀξέως ἐφιστητίν, ἢ πυρὸς ὄρμη (6) συντόμως τὸ ζῆν ἀποσβέννυσιν, ἢ θηρία, τοῖς ὁδοῦσι διασπαράζοντα ὅσα καίρια τῶν μελῶν, οὐ συγχωρεῖ τῆ παρολκῆ τῆς ὁδῆς τιμωρηθῆναι. Λιμῆς δὲ ἀργὸν ἔχει τὸ κακὸν, παρέλκουσαν τὴν ἀληθῆρα, ἐγκαθημένην τὴν νόσον καὶ ἐμφωλεύουσαν, θάνατον αἰεὶ παρόντα, καὶ αἰεὶ βραδύοντα. Τὸ γὰρ κατὰ φύσιν ὑγρὸν ἐκαπαπαῖ· τὸ θερμὸν καταψύχει· τὸν ὄγκον συστέλλει· τὴν δύναμιν κατ' ὀλίγον ἀπομαραίνει. Ἡ σάρξ ὡς ἀράχνιον τοῖς ὀστέοις περιέκειται. Ὁ χροῦς ἄνθος οὐκ ἔχει (7). Τὸ μὲν γὰρ ἐρυθρὸν φεύγει, **C** ἐκτροχόμενον τοῦ αἵματος· τὸ λευκὸν οὐκ ἐστί, τῆ ἰσχύνητι τῆς ἐπιφανείας μελαινομένης· πελιδὸν δὲ τὸ σῶμα, ὠχρότητι καὶ τῷ μέλανι ἐλεεινῶς ἐκ τοῦ πάθους κινώμενον (8)· γόνατα οὐ βαστάζοντα, ἀλλὰ πρὸς βίαν ἐλκόμενα. Φωνὴ λεπτή καὶ ἀδρανής· ὀφθαλμοὶ ἐνασθενούντες ταῖς κοιλότησιν, εἰκὴ ταῖς θήκαις ἐναποκείμενοι, ὡς τὰ τοῖς ἐλύτροις ἐμψυγέοντα τῶν ἀκροδρύων. Γαστήρ κενὴ καὶ συμπεπτωκυῖα, καὶ ἄμορφος, οὐκ ὄγκον, οὐ φυσικὴν τῶν σπλάγγων ἐπίτασιν ἔχουσα, τοῖς ὀστέοις δὲ τοῦ νύτου προσπεπλασμένη. Ὁ σὺν τοιοῦτον σῶμα παρατρέχων πόσων κολάσεων ἄξιος; τίνα δὲ ὠμότητος ὑπερβολὴν καταλείψει; πῶς δὲ οὐκ ἄξιος τοῖς ἀνημέροις τῶν θηρίων συναρθεῖσθαι, ὀρασθαι δὲ ἐναγῆς καὶ ἀνδροφόνος; Ὁ γὰρ ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ τὴν τοῦ κακοῦ θεραπείαν, **D** ἐκὼν δὲ καὶ πρὸς πλεονεξίαν ὑπερτιθέμενος, εἰκότως ἀν ἐν τῷ ἴσῳ τῶν αὐτοχείρων καταδικάζοιτο. Τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος κατηνάγκασε πολλοὺς πολλὰκις καὶ τοὺς

⁶¹ III Reg. xvii, 12.

(4) Reg. primus ἐμοὶ καὶ τοῖς τέκνοις μου.

(5) Reg. primus τοῦ ἀλεύρου. Aliquanto post idem codex διπλοῦν ἀντεισάγοντα.

(6) Colb. primus πυρὸς ἀφορμῆ. Alius codex Colb. πυρὸς ὄρη.

(7) Colb. primus et alii duo mss. Regii χροῖα ἄνθος οὐκ ἔχει, color florem non habet, male. Colb.

A rigis, is semen fiet segetis, edet fructus uberes, arrhabo erit cibarium, misericordiae conciliator. Dic et tu verbum a vidua Sidonia in iisdem angustiis prolatum; tibi opportune in memoriam revoca historiam: *Vixit Dominus, quia hunc solum domi habeo ad nutriendum me et liberos* ⁶¹. Quod si ex penuria tua dederis, habebis et tu vas olei, quod scaturiet per gratiam: hydriam itidem farinae, quae exhauriri non poterit. Etenim Dei Beneficentia, quae scilicet duplum reddat, erga fideles magnifice puteos imitatur, qui continuo hausti, nequaquam exhauriuntur. Deo diviti foenerare, quisquis inops es et pauper. Crede ei, qui quod in oppressum hominem contuleris, id, perinde quasi sibi metipsi collatum sit, recipit, exque suis rependit gratiam. Fide dignus est sponsor, per omnem terram ac mare expas-

Bgnus est sponsor, per omnem terram ac mare expas-

7. Esurientis morbus, fames scilicet, miserabilis affectio est. Humanarum calamitatum caput est fames. Mors omnium miserrima est, finem hunc sortiri. Nam in aliis periculis, aut gladii acies cito accelerat mortem, aut ignis impetus brevi vitam extinguit, aut bestiae praecipua membra dentibus dilaniantes, nos non sinunt dolore diu protracto puniri. Fames vero affert supplicium lentum, dolorem longum, morbum intus insidentem ac delitescetem, mortem semper praesentem et semper tardantem. Naturalem namque humorem absorbit, refrigerat calorem, molem corporis contrahit, vires paulatim exedit. Caro araneae instar circumjacet ossibus. Non flos inest in cute. **N**am, consumpto sanguine, fugit rubor; non adeseq albor, superficie per maciem nigrescente; corpus livet, pallore atque nigritudine per morbum misere admistis; genua non sustentant, sed vi et aegre trahuntur. Vox tenuis et languida; oculi in cavis suis debilitati, frustra in thecis ac valvulis inclusi, tanquam nucis fructus intra putamina arefacti. Venter vacuus, contractus, informis, sine mole, sine naturali viscerum distensione, ossibus dorsae adhæscens. Qui igitur corpus ejusmodi praeterit, quantis suppliciis dignus est? quid ei deerit ad crudelitatis cumulum? quomodo aut non annumerabitur jure ac merito inter immanissimas belluas, aut non habebitur pro scelesto et homicida? Nam qui potest malo mederi, sed sponte et ob avaritiam differt, non injuria velut homicida condemnari **70** poterit. Coegit non paucos saepenumero famis angustia, terminos etiam naturae excutere, hominemque vesci tribulium corporibus, et ma-

tertius χροῖα βάθος οὐκ ἔχει, color non habet altitudinem, pejus. Editio utraque uti in contextu.

(8) Utraque editio et Colb. tertius πάθος κρινόμενον, depravate. At Regii secundus et tertius cum Colb. tertio κινώμενον, emendate. Mox duo mss. φωνὴ δὲ λεπτή. Subinde Colb. primus ὀφθαλμοὶ ἀσθενούντες.

trem filium quem ex ventre protulit, ventre rursus improbe excipere. Utique tragicum illum actum Judaica historia a diligenti viro Josepho (8*) conscripta commemorat, cum scilicet malis diris Hierosolymitæ premerentur, pendentes impietatis in Dominum suæ meritis pœnas. Vides et ipsum nostrum Deum, præteritis non raro aliis incommodis, esurientes condolenti animo miserari. *Miserere enim*, inquit, *turbæ* 81. Quare et in extremo judicio, ubi advocat justos Dominus, locum primum occupat qui largus fuit ac liberalis; nutritor primas tenet inter eos quibus præmia dantur; panem qui ministravit, vocatur ante omnes; qui benignus fuit et liberalis, ante reliquos justos ad vitam transmittitur 82. Qui illiberalis exstitit et sordidus, ante omnes peccatores igni traditur 83. Jam te ad matrem mandatorum ipsa temporis opportunitas vocat; etoque magnopere cura, ne te prætereat nundinarum occasio, atque commerciorum. Fluit enim tempus, nec expectat morantem: festinant dies, segnem prætergrediuntur. Et quemadmodum fluvii cursum sistere non datur, nisi quis illum in primo occurso ac transitu intercipientis, aqua opportune utatur; sic tempus necessariis conversionibus impulsus neque cohiberi, neque præteritum retro revocari potest, nisi quis, cum advenit, apprehendat. Ob idque mandatum velut fugiens detine ac confice, et undelibet arreptum ulnis amplectere. Dato pauca, et multa comparato; exsolvito primigenium peccatum, cibariorum largitione. Quemadmodum enim Adam improbo esu peccatum transmisit, sic nos insidiantem escam abolemus, si fratris necessitatem famemque euramus.

8. Populi, audite: Christiani, auribus accipite: hæc dicit Dominus, non sua ipsius voce concionans, sed

81 Matth. xv, 52. 82 Matth. xxv, 34. 83 ibid. 41.

8*) *De bello Jud.* lib. vii, c. 8.

(9) Codex Coisl. et alii tres mss. cum editis ἄψασθαι μὲν ἀνθρώπων, male. At Reg. secundus ἀνθρωπον, bene. Nec ita multo post Colb. tertius γαστρὸς προσήγαγεν.

(10) Utraque editio τῆ εἰς τὸν Κύριον δυσσεβείᾳ ἐνδίκους τιμωρίας τινύοντας. Reg. tertius τῆς..... δυσσεβείας, etc., ut supra. At quatuor mss. τῆς..... δυσσεβείας ἐν δίκῃ τιμωρίαν τινύοντας.

(11) Editio Paris. τροφεὺς προστάτης. Editio Basil. et sex mss. πρωτοστάτης.

(12) Vox φειδωλὸς sumitur quidem usitate pro parco: sed, nisi valde fallor, hic sumi debet pro avaro.

(13) Utraque editio παρατρέχουσαι. At quinque mss. παρατρέχουσιν. Mox Colb. tertius ποταμοῦ στήναι. Ibidem editio Paris. εἰ μὴ τις. Vocula τις abest editione Basil. et a veteribus quinque libris. Subinde Colbertini primus et tertius καὶ προβολῆν.

(14) Editio Paris. παρελθόντα ἀνακαλέσαι. At editio Basil. et quinque mss. παρελθόντα ἀναλύσαι, eadem plane sententia.

(15) Quod hoc loco ait Basilius. *solvendum esse peccatum primigenium*, id certe notatu est dignissi-

μους κινήσαι τῆς φύσεως· ἄψασθαι μὲν ἀνθρωπον (9) τῶν ὁμοφύλων σωμάτων, μητέρα δὲ παῖδα, ὃν ἐκ τῆς γαστρὸς προσήγαγε, πάλιν τῆ γαστρὶ κακῶς ὑποδέξασθαι. Καὶ τοῦτο τὸ δρᾶμα Ἰουδαϊκῆ ἐτραγῳδῆσεν ἱστορία, ἣν Ἰώσηπος ἡμῖν ὁ σπουδαῖος συνεγράψατο, ὅτε τὰ δευὰ πάθον τὸν Ἱεροσολυμίτας κατέλαβε, τῆς εἰς τὸν Κύριον δυσσεβείας ἐνδίκους τιμωρίας τινύοντας (10). Ὅρξ̄ς καὶ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Θεὸν τὰ μὲν ἄλλα τῶν παθῶν πολλὰκίς παρατρέγοντα, ἐπὶ δὲ τοῖς πεινώσι συμπαθῶς σπλαγγιζόμενον· Σπλαγγιζομαι γάρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν δόλον. Διὸ καὶ ἐν τῆ τελευταίᾳ κρίσει, ἔθθα προσκαλεῖται τοὺς δικαίους ὁ Κύριος, τὴν πρώτην τάξιν ὁ μεταδοτικὸς ἐπέχει· ὁ τροφεὺς πρωτοστάτης (11) τῶν τιμωμένων· ὁ τὸν ἄρτον χορηγήσας πρὸ πάντων καλεῖται· ὁ χρηστὸς καὶ εὐμετάδοτος πρὸ τῶν ἄλλων δικαίων τῆ ζωῆ παραπέμπεται. Ὁ ἀκοιούνητος καὶ φειδωλὸς (12) πρὸ πάντων ἀμαρτωλῶν τῷ πυρὶ παραδίδοται. Ἐπὶ τὴν μητέρα σε τῶν ἐντολῶν ὁ καιρὸς καλεῖ· καὶ σφῶδρα μερίμνησον, ἵνα σε μὴ παρελθῇ ὁ τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν συναλλαγμάτων καιρὸς. Ἐεὶ γὰρ ὁ χρόνος, καὶ οὐκ ἐκδέχεται τὸν βραδύνοντα· ἐπείγονται αἱ ἡμέραι, τὸν ὀκνηρὸν παρατρέχουσιν (13). Καὶ ὡς οὐκ ἔστι βεῦμα ποταμοῦ στήσαι, εἰ μὴ τις, κατὰ τὴν πρώτην ἔντευξιν καὶ προσβολῆν ἀνελόμενος, εἰς δέον τῷ ὕδατι χρῆσαιτο· οὕτως οὐδὲ τὸν χρόνον ταῖς ἀναγκαστικαῖς περιόδους ἐλαυνόμενον ἐπισχεῖν, οὐδὲ παρελθόντα ἀναλύσαι (14) εἰς τὸ κατόπιν, εἰ μὴ τις προσάγοντος λάβοιτο. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐντολὴν ὡς φεύγουσαν κάτασχε καὶ ἐπιτέλεσον, καὶ λαθόμενος πανταχόθεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιδραξαι. Δὸς ὄλγα, καὶ πολλὰ κτήσαι· λύσον τὴν πρωτότυπον ἀμαρτίαν (15) τῆ τῆς τροφῆς μεταδόσει. Ὡς γὰρ Ἀδάμ, κακῶς φαγὼν, τὴν ἀμαρτίαν παρέπεμψεν, οὕτως ἐξαλείφομεν ἡμεῖς τὴν ἐπίβουλον βρωσιν, ἐὰν χρεῖαν ἀδελφοῦ καὶ λιμὸν θεραπεύσωμεν.

8. Λαοί, ἀκούσατε· Χριστιανοί, ἐνωτίσασθε· ὅτι τάδε λέγει Κύριος, οὐ δημηγορῶν (16) αὐτοφώνως.

num; atque haud scio an nullum testimonium apud Patres Græcos exstet aut insignium aut validius ad peccatum originale comprobandum. Etenim si necesse est nobis peccatum originis solvere, ejus conscii simus oportet. Nemo enim quod non debet, solvere unquam coactus est. Illud, ὡς γὰρ Ἀδάμ, κακῶς φαγὼν, τὴν ἀμαρτίαν παρέπεμψεν, ita verterat Volaterranus: *Sicut enim male edendo maleque cibo utendo Adam peccatum incurrit*. Sed longe aliud est peccatum incurrere, aliud peccatum transmittere. Ita interpretari, est ita obscurare gravissimam sententiam, ut ea, nisi intelligantur Græca, perspicere nullo modo possit. Nec quemquam movere debet, quod peccatum primigenium solvi dicatur cibariorum largitione, cum tamen id baptismate solvi constat. Sic enim loquens Basilius, catechumenos qui tunc inter alios in concionibus frequentes aderant, pro virili hortabatur, ut sese stipis erogatione ad primigenii peccati esicæ remedium, quod baptismate est, præpararent. Codex Combef. ἀμαρτίαν παρέπεμψεν.

(16) Veteres quinque libri Κύριος ὁ δημηγορῶν. Utraque editio Κύριος οὐ δημηγορῶν.

τοῖς δὲ τῶν δούλων στόμασιν ἐνηγῶν ὡς ὄργανοις. **A** Μὴ φανῶμεν οἱ λογικοὶ τῶν ἀλόγων ὠμότεροι. Ἐκεῖνα γὰρ τοῖς ἐκ τῆς γῆς φουμένοις παρὰ τῆς φύσεως ὡς (17) κοινῇ κέχρηται. Καὶ προβάτων ἀγέλαι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ καταβάσκονται ἄστροι· ἵπποι δὲ παμπληθεῖς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατανέμονται πεδιάδα· καὶ πάντα τὰ καθ' ἕκαστον οὕτως ἀλλήλοις ἀντιπαρωρεῖ (18) τῆς ἀναγκαίας τῶν χρεῶν ἀπολαύσεως· ἡμεῖς δὲ, ἐγκολπιζόμεθα τὰ κοινὰ, τὰ τῶν πολλῶν μόνου ἔχομεν. Αἰδεσθῶμεν Ἑλλήνων φιλόνηρωπα διηγήματα. Παρὰ τισιν ἐκείνων νόμος φιλόνηρωπος μίαν τράπεζαν, καὶ κοινὰ τὰ σιτία, μίαν ἐστίαν (19) σχεδὸν τὸν πολυάνθρωπον δῆμον ἀπεργάζεται. Καταλείψωμεν τοὺς ἐξωθεν, καὶ ἐπέλωμεν τὸ τῶν τρισηχίλων ὑπόδειγμα· τὸ πρῶτον τῶν Χριστιανῶν ζηλώσωμεν σύνταγμα· ὅπως ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινὰ, ὁ βίος, ἡ ψυχὴ, ἡ συμφωνία, ἡ τράπεζα κοινὴ, ἀδιάρητος ἀδελφότης, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, τὰ πολλὰ σώματα ἐν ἐργαζομένῃ· τὰς διαφόρους ψυχὰς εἰς μίαν ὁμόνοιαν ἀρμόζουσα (20). Πολλὰ τῆς φιλαδελφίας ἔχεις ἐκ Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῆς Νέας τὰ ὑποδείγματα. Πρεσβυτὴν ἐὰν ἴδῃς λιμώττοντα, μετὰ στείλαι· καὶ θρέψον, ὡς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ. Ἐχθρὸν ἐὰν εὐρήσῃς στενοῦμένον, μὴ ἐπιβάλλῃς τῇ ὀργῇ τῆ κατασχόσῃ τὴν ἀμύνην· ἀλλὰ θρέψον ὡς ἐκεῖνος τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς πωλήσαντας. Ἐὰν ἐντύχῃς νεωτέρῳ καταπονομένῳ, οὕτω δάκρυτον, ὡς ἐκεῖνος τὸν Βενιαμὴν τὸν τοῦ γῆρους υἱὸν (21). Πειράζει καὶ σὲ τυχόν τῃ πλεονεξίᾳ, ὡς τὸν Ἰωσήφ ἡ δέσποινα· ἔλκει σε τῶν ἱματίων, ἵνα τῆς ἐντολῆς καταφρονήσῃς, καὶ φιλήσῃς μᾶλλον ἐκείνην τὴν φιλόχρυσον καὶ φιλόκοσμον παρὰ τὸ τοῦ Δεσπότης πρόσταγμα. Ὅταν δὲ ἔλθῃ λογισμὸς τῇ ἐντολῇ ἐκείνῃ πολεμῶν, καὶ τὸν σῶφρονα νοῦν εἰς τὴν φιλαργυρίαν ἐπισπώμενος, τῆς φιλαδελφίας καταναγκάζων ἀμελεῖν, καὶ κτείνῃς πρὸς αὐτὴν, πρόσρῃψον καὶ σὺ τὰ ἱμάτια, ὀργισθεὶς ἀναχώρησον· φύλαξον τῷ Κυρίῳ τὴν πίστιν, ὡς ἐκεῖνος τῷ Πεντεφρῇ· ἐν ἐνὶ ἐνιαυτῷ τὴν ἐνδοειαν οἰκονόμησον, ὡς ἐκεῖνος ἐν τοῖς ἑπτά. Μὴ τὰ πάντα τῇ ἡδονῇ, ὁδὸς τι καὶ τῇ ψυχῇ. Καὶ δύο σοι νόμισον εἶναι θυγατέρας· τὴν εὐπάθειαν τὴν ἐνθάδε, καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ μὴ θελήσῃς τὰ πάντα δοῦναι τῇ κρείττονι, μέρισον γοῦν ἐξ Ἰσῆς τῇ τε ἀκολάστῳ παιδί καὶ τῇ σῶφρονι. Μὴ τὴν ἐνταῦθα διαγωγὴν ὑπέρπλουτον δειξῆς, γυμνὴν δὲ τὴν ἄλλην καὶ βραχίους ἡμφιεσμένην, ἡνίκα ἀν (22) δέξῃ σε τῷ Χριστῷ παραστῆναι, καὶ εἰς ὅσιν ἐλθεῖν τοῦ κριτοῦ, νόμφης ἔχουσαν σχῆμα, καὶ κλήσιν τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν (23). Μὴ τοῖνον ἄμορφον καὶ ἀκοσμον παρα-

A servorum ore tanquam instrumento resonans. Nos qui ratione præditi sumus, ne brutis animantibus videamur immaniores. Illa enim iis quæ ex terra naturaliter nascuntur, quasi eodemque utuntur. Unum et eundem montem depascuntur greges ovium : equi quamplurimi in uno eodemque campo pastum capessunt. Denique singula necessarii pabuli usum ita sibi invicem cedunt. Nos contra, quæ sunt communia, **B** addimus in sinu : ea quæ multorum sunt, possidemus soli. Quæ de gentilibus narratur humanitas, incutiat nobis pudorem. Lex humanitatis plena apud quosdam illorum, unam mensam, communes cibos, et unam fere familiam populum frequentem efficit. Relinquamus externos, et veniamus ad trium millium exemplum. æmulemur primum cætum Christianorum, cum eis communia essent omnia ⁶⁶, vita, anima, consensus unus, communis mensa, fraternitas indivisa ; dilectio non ficta, corpora multa unum efficiens, animas diversas ad consensum unum componens. Habes non pauca tum ex Veteri, tum ex Novo Testamento, fraterni amoris exempla. Senem fame laborantem si videris, accerse ipsum, et ale velut Joseph Jacob ⁶⁷. Inimicum si repereris in angustiis positum, ne adijunge ad iram qua occuparis, ultionem ; sed ale velut ille fratres ⁶⁸ a quibus fuerat venditus ⁶⁹. Si incideris in juniorem afflictatum, ita eum defleto, uti ille Benjamin senectutis filium ⁷⁰. Tentat te etiam fortasse avaritia, velut Josephum hera ; trahit te tuis vestimentis ⁷¹, ut mandatum spernas, ipsamque auri mundique amantem præ mandato Domini diligas. Ubi cogitatio subierit huic mandato repugnans, alliciensque animum bene moratum ad avaritiam, et charitatem fraternam negligere cogens, teque secum detinens, abjice et tu vestimenta, iratus secede : fidem Domino, velut ille Pentephre, servato ⁷² : per unum annum, uti ille per septem, fami provide et penuriam. Voluptati non omnia, sed animæ etiam non nihil da. Atque duas tibi filias esse puta, prosperitatem præsentem, et vitam cælestem. Omnia si nolis dare præstantiori, partire certe ex æquo inter incontinentem filiam, et pudicam. Astore te Christo, et in conspectum judicis venire cum oportuerit, ne hanc vitam ultra modum ditatam exhibeas : neque vitam alteram, quæ ex præscripto virtutis instituta, formam nomenque sponsæ habet, nudam et laceris panniculis coopertam ostendas. Cave igitur deformem ac inornatam sponsam

⁶⁶ Act. II, 44. ⁶⁷ Genes. XLVII, 12. ⁶⁸ ibid. ⁶⁹ Gen. XXIV, 28. ⁷⁰ Gen. XLIII, 13. ⁷¹ Gen. XXXIX, 12. ⁷² ibid. 8-12.

(17) Voculam ὡς ex nostris quinque codicibus addimus.

(18) Editi παραχωρεῖ. At quinque mss. ἀντιπαρωρεῖ.

(19) Utraque editio μίαν ἐστίαν. Veteres quinque libri μία ἐστία. Iege Ducæum. Haud multo post editio utraque ἀπέλωμεν εἰς τό. At mss. tres ἀπέλωμεν τό. Colb. primus ἀπέλωμεν τό. Denique codex Coisl. et Reg. tertius ἐπέλωμεν τό, rectius.

(20) Antiqui duo libri et editi ἀρμόζουσα. Alii tres mss. συναρμόζουσα.

(21) Sic mss. omnes. Editi τὸν τοῦ γῆρους υἱὸν.

(22) Editio Basil. et quatuor mss. ἡνίκα ἐάν. Editio Paris. ἡνίκα ἀν.

(23) Nihil in vulgatis mutavimus ; a quibus tamen libri veteres discrepant. Quippe Colb. primus ita habet, ἔχουσα σχῆμα καὶ κλήσιν τῇ κατ' ἀρετὴν ζωσάν ψυχῇ. Μή, etc. Et ita quoque habet alius

sistas sponso, ut ne, ea conspecta, faciem avertat, A et visam odio habeat, abnuatque complexum. Verum instructam ipsam ornatu decenti, formosam asserva ad praelinitum usque nuptiarum tempus, ut ipsa quoque una cum prudentibus virginibus lampadem accendat ⁶², cui scilicet suppetat scientiæ inextinctus ignis, nec ei oleum recte factorum desit; denique ut re ipsa rata sit prophetia divina, animæque tuæ congruat quod dictum est: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta, variegata. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam; et concupiscet rex decorem tuum* ⁶³. Hæc quidem in universum prænuntiavit Psalmista, cum corporis generati accepti prædiceret decorem: sed tamen proprie **72** etiam uniuscujusque animæ convenient: siquidem Ecclesia ex singulis cœtum B colligit.

9. Consulas velim cordate præsentī et futuro, quod cave perdideris ob turpe lucrum. Deseret te corpus, illud tuæ vitæ insigne signumque. Occludes tibi ipse in conspectu iudicis ejus qui expectatur, quique haud dubie venturus est, eos qui deferendi erant honores, gloriamque cœlestem: aperies vero ignem qui exstingui non poterit, gehennam, supplicium, amarulenta in doloribus sæcula, pro longa ac beata vita. Nolim existimes me velut matrem aliquam aut nutricem, falsa terriçula-menta tibi objicere ac minari; quemadmodum illæ erga infantes facere solent: quæ dum lacrymantur immoderate et indesinenter, ipsos per commentitias narrationes quietos reddunt et tacitos. Hæc fabula non sunt, sed verba sunt voce veraci pridem prolata. Atque scias pro certo ex evangelico vaticinio, *iota unum aut unum apicem non transiturum*. Sed et corpus in oculis consumptum resurget, et anima eadem quæ per mortem separata fuerat, in corpore rursus habitabit. Quin etiam actiones nostræ plane et aperte patebunt, non aliis testimonium ferentibus, sed ipsa conscientia attestante. Unumquemque autem pro merito iudex justus remunerabitur: quem decet gloria, potestas et adoratio, in sæcula sæculorum. Amen.

⁶² Matth. xxv, 4. ⁶³ Psal. xliv, 10, 11.

codex Colb., nisi quod in eo pro τῇ legitur τῆς. D Reg. secundus ἔχουσαν... ζῶσαν ψυχὴν. Sed facile crediderim illud, ζῶσαν ψυχὴν, positum fuisse ab aliquo, qui sententiam Basilii consequi non posset. (24) Reg. secundus ἔχουσαν... λείπουσαν. Colb. primus ἔχουσαν... λιπούσαν. Editi et Coisl. et Colb. tertius ἔχουσα... λείπουσα. Ibidem editio Paris. τὸ ἔλαιον. At mss. omnes aut τὸν ἔλαιον, aut τὸν ἔλεον: qui error inde ortum habuit, quod librarius aliquis primum scripserit τὸν ἔλεον: alii vero, sive ἔλεον, sive ἔλαιον scriberent, articulum τὸν incaute omnes servaverint. Subinde mss. nonnulli ἐφαρμόση δὲ καὶ. Editi ἐφαρμόσει.

(25) Colb. primus uberius οὗς σου, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, et obviscere populum tuum, et domum patris tui.

στήσης τῷ νυμφίῳ τὴν νύμφην, ἵνα μὴ θεασάμενος ἀποκλίνῃ τὸ πρόσωπον, καὶ ἰδὼν μισθῆσθαι, καὶ τὴν συνάφειαν ἀπαρνήσεται. Ἀλλὰ στείλας αὐτὴν τῷ προσήκοντι κόσμῳ, τήρησον εὐμορφον τῇ προθεσμίᾳ τῶν γάμων· ἵνα καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν φρονίμων παρθένων ἀνάψῃ τὴν λαμπάδα, ἔχουσα (24) τὸ πῦρ τῆς γνώσεως ἄσβεστον, καὶ μὴ λείπουσα τῶν κατορθωμάτων τὸ ἔλαιον· ἐν ἔργοις ἡ θεοφορομένη προφητεία βεβαιωθῆ, ἐφαρμόση δὲ καὶ τῇ σῆ ψυχῇ τὸ λεχθέν· *Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρῶσθ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.* Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου (25), καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. Ταῦτα γὰρ γενικῶς προανεφώνησεν ὁ Ἐπαμφρόδης, τοῦ γενικοῦ σώματος προκηρῦσων τὴν ὄραν· ἐφαρμόσει δὲ κυρίως καὶ τῇ ἐκάστου ψυχῇ, εἴπερ ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον ἔχει ἡ Ἐκκλησία τὸ σῶτημα.

9. Προνόησόν μοι λογικῶς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ὃ μὴ διὰ κέρδος αἰσχροὺν προδῶς. Καταλείψει σε σῶμα, τὸ σὸν γνώρισμα τῷ βίῳ (26). Εἰς δὴ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ προσδοκωμένου κριτοῦ, καὶ ἀναμφιβολῶς ἤξοντος, ἀποκλείσεις μὲν σεαυτῷ τὴν τῶν τιμῶν δόξιν (27) καὶ τὴν ἐπουράνιον δόξαν, ἀνοίξεις δὲ πῦρ ἄσβεστον, καὶ γέενναν, καὶ κολαστήρια, καὶ πικροὺς ἐν ὀδύναις αἰῶνας, ἀντὶ μακρᾶς καὶ μακαρίας ζωῆς. Μὴ με νομίσης, ὡς περ μητέρα τινὰ ἢ τροφὴν, ψευδῆ σοι μορμολύχεια ἐπισείειν, ὡς περ ἐκεῖνα ποιεῖν περὶ τοὺς νηπίους τῶν παιδῶν εἰώθασι· ὅταν θρηνώσιν ἄτακτα καὶ ἀπέραντα, δι' ἐπιπλάστων διηγημάτων κατασιγάζουσι (28). Ταῦτα δὲ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἀψευδὲς προκεκηρυγμένος φωνῆ. Καὶ ἴσθι γε ἀκριβῶς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν πρόρρησιν, ἵωτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ. Ἀλλὰ καὶ σῶμα τὸ ἐν θήκαις ἀφανισθὲν ἀναστήσεται, καὶ ψυχὴ ἡ αὐτὴ ἡ τῷ (29) θανάτῳ ἀποκλεισθεῖσα, πάλιν ἐνοιχήσει τῷ σώματι. Καὶ τῶν βεβιωμένων ἔλεγχος ἀκριβῆς παρστήσεται, οὐκ ἄλλων μαρτυρούντων, ἀλλ' αὐτῆς μαρτυρούσης τῆς συνειδήσεως. Ἐκάστῳ δὲ τὰ πρὸς ἀξίαν παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ ἀντιμετρηθήσεται. Αὐτῷ (30) πρέπει δόξα, κράτος καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(26) *Καταλείψει σε σῶμα, τὸ σὸν γνώρισμα τῷ βίῳ.* Verte: *Deseret te corpus, tuum in vita præcipuum argumentum.* Gregorius Nazianzenus, orat. 20, eadem voce utitur de Cæsarea loquens, τῇ δὲ λόγοι τὸ γνώρισμα. MARAN.

(27) Unus codex Colb. τιμίον δόξιν, *prætorum largitionem.* Nec ita multo post editi *μακρᾶς καὶ αἰωνίας καὶ μακ.* At mss. *μακρᾶς καὶ μακαρίας.*

(28) Editi *κατασιγάζουσαι.* Veteres quatuor libri *κατασιγάζουσιν.*

(29) Editi *ψυχῇ ἡ τῷ.* At mss. plerique omnes ut in contextu.

(30) Codex unus et editi *ὅτι αὐτῷ.* Vox *ὅτι* in aliis quatuor mss. non legitur. Ibidem utraque editio *κράτος καὶ προσκύνησις,* etc. Vocem ultimam in nostris mss. non invenimus.

ΟΜΙΛΙΑ ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΑΙΤΙΟΣ ΤΩΝ
ΚΑΚΩΝ Ο ΘΕΟΣ.

QUOD DEUS NON EST AUCTOR
MALORUM.

1. Πολλοὶ τῆς διδασκαλίας οἱ τρόποι, οἱ διὰ ἱεροψάλ-
του Δαβὶδ παρὰ τοῦ ἐνεργούντος ἐν αὐτῷ Πνεύματος
ὑποδειχθέντες ἡμῖν. Ποτὲ μὲν γὰρ, τὰ οἰκεία πάθη
διηγούμενος ἡμῖν ὁ προφήτης, καὶ ὅπως ἤνεγκε τὰ
συμπύπτοντα γενναίως, διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὑπο-
δείγματος διδασκαλίαν ἡμῖν ἐναργεστάτην (31) τῆς
ὑπομονῆς καταλιμπάνει, ὡς ὅταν λέγῃ· Κύριε, τί
ἐπληθύνθησαν οἱ θλιβότες με; ποτὲ δὲ τὴν ἀγα-
θότητα συνίστησι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ τάχος αὐτοῦ τῆς
ἀντιλήψεως, ἣν παρέχεται τοῖς ἀληθινῶς ἐκζητοῦσιν
αὐτὸν, λέγων· Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέ
μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου· Ἰσοδυναμοῦντα
τῷ προφήτῃ φεγγόμενος τῷ εἰπόντι· Ἔτι λα-
λοῦντός σου, ἐρεῖ· Ἴδὸν πάρεμι. Τουτέστιν· Οὐκ
ἔφθην ἐπικαλεσάμενος, καὶ προέλαβε τὸ τέλος τῆς
ἐπικλήσεως ἡ ἀκοή τοῦ Θεοῦ. Πάλιν ἰκετηρίας προσ-
φῆρων τῷ Θεῷ καὶ δεήσεις, ἐκδιδάσκει ἡμᾶς τίνα
τρόπον προσῆκε τοὺς ἐν ἀμαρτίαις ὄντας ἐξιλεοῦσθαι
τὸν Θεόν (32)· Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με,
μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. Ἐν δὲ τῷ δω-
δεκάτῳ ψαλμῷ παράτασιν τίνα πειρασμοῦ ἐνδειξά-
μενος ἐν τῷ λέγειν· Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήθη
μου εἰς τέλος; καὶ δι' ὅλου τοῦ ψαλμοῦ διδάσκει
ἡμᾶς μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλ' ἀναμένειν
τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰδέναι, ὅτι οἰκονομί-
ατινι παραδίδωσιν ἡμᾶς ταῖς θλίψεσι, κατὰ τὴν ἀνα-
λογίαν τῆς ἐνυπαρχούσης ἐκάστῳ πίστεως τὸ μέτρον
ἐπάγων τῶν βασιανιστηρίων. Ἐπεὶ οὖν εἴρηται τὸ,
Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήθη μου εἰς τέλος; καὶ τὸ,
Ἔως πότε ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ'
ἐμοῦ; εὐθύς μεταβαίνει ἐπὶ τῶν ἀθέων κακόν·
οἱ, ὅταν μικρὸν αὐτοῖς τι τῶν κατὰ τὸν βίον προσ-
κρούσῃ, μὴ φέροντες τὰς δυσκολωτέρας τῶν πραγμά-
των περιστάσεις, εὐθύς ἀμφίβολοι γίνονται ταῖς
διανοαίαις, εἰ ἔστι Θεὸς ἐπιμελούμενος τῶν τῆδε, εἰ
ἐφορᾷ τὰ καθ' ἕκαστον, εἰ διανέμει ἐκάστῳ τὰ πρὸς
ἀξίαν. Εἶτα, ὅταν ἐπὶ πλείον ἰδῶσιν ἑαυτοὺς παρα-
τεινομένους ἐν τοῖς ἀβουλήτοις, βεβαιουῖσιν ἐν ἑαυ-
τοῖς τὸ πονηρὸν δόγμα, καὶ ἀποφαίνονται ἐν ταῖς
καρδίαις αὐτῶν, ὅτι Οὐκ ἔστι Θεός. Ἐλεπεν ἄφρων
ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Καὶ τοῦτο
ἐμβαλλόμενος εἰς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν, ἀφειδῶς λοιπὸν
διὰ πάσης ἀμαρτίας χωρεῖ. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ
ἐπισκοπῶν, εἰ οὐκ ἔστιν ὁ ἀντιδιδούς ἐκάστῳ κατὰ
τὴν ἀξίαν τῶν βεβιωμένων, τί κωλύει καταδυνα-
στεύειν τὸν πένητα (33), ὀφρανοὺς φονεύειν, χήραν
καὶ προσήλυτον ἀποκτείνειν, πάσης ἀνοσίας πράξεως
κατατολμᾶν, ἀκαθάρτοις καὶ βδελυκτοῖς πάθειαι καὶ

1. Plures docendi modi nobis per sacrum psal-
ten David ab operante in ipso Spiritu commonstrati
sunt. Nam aliquando nobis narrans propheta suas
ipsius ærumnas ac calamitates, et quomodo quæ
acciderant, strenue pertulerit, exemplo suo claris-
simum nobis patientiæ documentum relinquit : ut
cum dicit : *Domine, quid multiplicati sunt qui tri-
bulant me* ⁶⁶?. Aliquando vero Dei bonitatem, et
ejus auxilii celeritatem, quod vere ipsum inquiren-
tibus præbet, comendat, dicens : *Cum invocarem,
exaudivit me Deus justitiæ meæ* ⁶⁷. Quæ sententia
eodem recidit atque illud prophetæ dictum : *Adhuc
te loquente, dicit : Ecce adsum* ⁶⁸. Hoc est, nondum
invocandi feceram finem; Deus tamen, necdum
absoluta invocatione, exaudivit. Rursus dum Deo
supplicat, precesque adhibet, edocet nos quemad-
modum eos qui in peccatis versantur, Deum pla-
care par sit : *Domine, ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripias me* ⁶⁹. At vero in duode-
cimo psalmo, ubi prolixam quamdam tentationem
ostendit, his verbis : *Usquequo, Domine, oblivis-
ceris me in finem* ⁷⁰? et ubi per totum psalmum docuit
nos deficere non debere in ærumnis, sed Dei ex-
spectare bonitatem ac nosse, quod providentia quæ-
dam dedat nos afflictionibus, **73** atque pro ratione
fidei uniuscujusque tentationes admetiatur. Post-
quam igitur dictum est illud : *Usquequo, Domine,
oblivisceris me in finem?* et, *Usquequo avertis fa-
ciem tuam a me* ⁷¹? statim ad flagitium transit im-
piorum, qui posteaquam in vita non nihil experti
sunt adversi, rerum molestiores casus non ferentes,
illico pendent animi, an sit Deus qui res humanas
curet, an singula inspiciat, an unicuique pro merito
distribuat. Deinde ubi in adversis immorari se diu-
tius viderint, stabiliunt in semetipsis dogma præ-
vum, atque in cordibus suis hanc proferunt senten-
tiam : Non est Deus : *Dixit insipiens in corde suo :
Non est Deus* ⁷². Et cum semel hoc in animum in-
duxit, tum licentia omni graditur per peccata om-
nia. Etenim si non est qui intueatur, si non est qui
retribuatur cuique pro vitæ merito, quid vetat oppri-
mere pauperem, pupillos interimere, viduam et
advenam enecare, scelestum omne factum audere,
impuris et abominandis vitiis ac omnibus belluinis
cupiditatibus coinquinari? Quapropter prolata hac
sententia, *Non est Deus*, id tanquam inde conse-
quens subjungit : *Corrupti sunt, et abominabiles facti
sunt in studiis* ⁷³. Fieri enim non potest ut a via

⁶⁶ Psal. iii, 2. ⁶⁷ Psal. iv, 2. ⁶⁸ Isa. LVIII, 9. xiii, 4. ⁷¹ ibid.

(31) Antiqui tres libri διδασκάλιον ἡμῖν ἐνεργέ-
στατον. Alius pro διδασκάλιον habet διδασκαλεῖον.
Aiii duo et edili ἐναργεστάτην ἡμῖν διδασκαλίαν.

⁶⁹ Psal. vi, 2. ⁷⁰ Psal. xii, 1. ⁷¹ ibid. ⁷² Psal.

(32) Antiqui duo libri ἐξιλεοῦσθαι τὸν Κύριον.
(33) Reg. primus τοῦ πένητος.

justa defectant, qui in suis animis Dei non obli-
viscuntur.

διεφθάρσαν, και ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν. Ἀμήχανον γὰρ ἐκτραπήναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ
λῆθην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας (34).

2. Unde, quæso, traditæ sunt gentes in repro-
bum sensum, et faciunt quæ non decent⁷³? Nonne
quia dixerunt: *Non est Deus*? Cur sunt in igno-
miniosa vitia prolapsæ, et feminæ quidem apud
ipsas transmutarunt naturalem usum, in eum qui
est præter naturam, masculi vero in masculos fœdi-
tatem perpetrant⁷⁴? Nonne quoniam mutaverunt
gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem peco-
rum, quadrupedumque, et reptilium⁷⁵? Itaque qui
dicit Deum non esse, insipiens est et stultus, cum
vere mente privatus sit atque prudentia. Assimilis
autem huic est, et nihilo stoliditate inferior, quis-
quis dicit Deum malorum esse auctorem. Æquale
namque ipsorum peccatum esse duco, quod utri-
que pariter eum qui bonus est negant; quando-
quidem alter dicit eum omnino non esse, alter vero
ipsum bonum non esse statuit. Nam si auctor est
malorum, utique nec bonus est, ideoque utrinque
negatur Deus. Unde igitur, inquit, morbi? unde
mortes intempestivæ? unde integra urbium excidia,
naufragia, bella, pestes? Hæc enim, inquit, mala
sunt, Deique opera omnia. Quare in quem alium,
non in Deum, possumus eorum quæ fiunt causam
transferre? Age sane, quando in vulgatissimam in-
eidimus quæstionem, nos, redacto ad confessum
quodam principium argumento, problema diligen-
tius tractatum clare et citra confusionem explanare
conemur.

3. Itaque hoc unum in antecessum in animis no-
stris fixum ratumque sit oportet, quod cum **74** opus
cimus Dei boni, et ab ipso conservemur, resque
nostræ gubernentur ab eo tum parvæ, tum magnæ,
neque perpeti quidquam possumus præter Dei vo-
luntatem, neque quidquam eorum quæ perferimus
noxium est et exitiosum, aut tale, ut melius aliquid
vel excogitari possit. Sunt quidem ex Deo mortes:
sed profecto mors malum non est, nisi quis mortem
peccatoris dicat, cum hinc migrare, suppliciorum in
inferno initium ei sit. Rursus autem ipsa inferorum
mala Deum auctorem non habent, sed nos ipsos.
Principium namque ac radix est peccati illa quæ in
nobis inest facultas liberumque arbitrium. Nos

⁷³ Rom. 1, 28. ⁷⁴ ibid. 26. ⁷⁵ ibid. 23.

(34) Colb. tertius νοσήσαντα. Aliquanto post idem
codex ἐπειδὴ εἶπεν.

(35) Unus mss. et editi πῶθεν ἐκπεπτώκασιν. Alii
tres ἐμπεπτώκασιν.

(36) Pro κτηνῶν, pecorum, putat Combefisius leg-
gendum esse, ex Paulo, πετεινῶν, volucrum; quæ
viri doctissimi conjectura nobis multum placet;
quoniam tamen et in utraque editione et in nostris
septem mss. legitur κτηνῶν, eam vocem retinendam
censuimus. Mox Reg. primus παραπλήσιος δὲ τούτῳ
καὶ κατὰ πάντα ὁμοίος αὐτῷ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν
ἀφροσύνην καὶ ἄνοιαν τούτου ἀπολειπόμενος.

πάσαις κτηνώδεσιν ἐπιθυμῖαις μολύνεσθαι; Διὰ τοῦτο
ὡς ἐπόμενον τῷ μὴ εἶναι Θεόν, ἐπήγαγε τό·
Ἄμήχανον γὰρ ἐκτραπήναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ

2. Πόθεν τὰ ἔθνη παραδέδοται εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ
ποιεῖ τὰ μὴ καθήκοντα; Οὐκ ἐπειδὴ εἶπον· Οὐκ
ἔστι Θεός; Πόθεν ἐμπεπτώκασιν (35) εἰς τὰ πάθη
τῆς ἀτιμίας, καὶ αἱ μὲν θήλειαι παρ' αὐτοῖς μετῆλ-
λαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν, ἄρ-
βρενες δὲ ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργάζονται;
Οὐκ ἐπειδὴ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ
ἐν ὁμοιώματι κτηνῶν (36) καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπε-
τῶν; Ἄφρων οὖν, ὡς ἀληθῶς ἐστερημένος νοῦ καὶ
φρονήσεως, ὁ λέγων, ὅτι Οὐκ ἔστι Θεός. Παραπλή-
σιος δὲ τούτῳ, καὶ οὐδὲν κατὰ τὴν ἀφροσύνην ἀπο-
λειπόμενος, καὶ ὁ λέγων τῶν κακῶν αἴτιον εἶναι τὸν
Θεόν. Ὁμοῦτοι γὰρ αὐτῶν εἶναι τίθεμαι τὴν ἁμαρ-
τίαν, διότι ἑκάτεροι ὁμοίως ἀρνοῦνται τὸν ἀγα-
θόν (37)· ὁ μὲν οὐκ εἶναι τὸ παράπαν λέγων, ὁ δὲ
οὐκ ἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι διορίζόμενος. Εἰ γὰρ κακῶν
αἴτιος, οὐκ ἀγαθὸς δηλονότι· ὥστε ἀμφοτέρωθεν
ἐστὶν ἀρνησις τοῦ Θεοῦ (38). Πόθεν οὖν, φησὶν, αἱ
νόσοι; πόθεν αἱ τῶν θανάτων ἄωρλαι; πόθεν αἱ
πανωλεθρῖαι τῶν πόλεων; τὰ ναυάγια, οἱ πόλεμοι,
οἱ λοιμοί (39); Καὶ γὰρ κακὰ, φησὶ, ταῦτα, καὶ
πάντα Θεοῦ ποιήματα. Ὡστε τίνα ἔχομεν ἄλλον καὶ
οὐχὶ τὸν Θεὸν τῶν γινομένων ἐπαιτιάσασθαι; Δεῦρο
δὴ οὖν, ἐπειδὴ εἰς τὸ πολυθρύλλητον ἐμπεπτώκαμεν
ζήτημα, ἐπὶ τίνα ὁμολογουμένην ἀρχὴν τὸν λόγον
ἀναγαγόντες, φιλοπονώτερον διαλαβόντες τὸ πρό-
βλημα, τραπὴν καὶ ἀσύγχυτον τὴν περὶ αὐτοῦ ἐξ-
ήγησιν πειραθῶμεν ποιήσασθαι.

3. Ἐν μὲν δὴ τούτῳ ἔχειν δεῖ προειλημμένον ἐν ταῖς
διανοαῖς ἡμῶν, ὅτι, ποιήματα ὄντες τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ,
καὶ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτούμενοι, μικρὰ τε καὶ μείζω
περὶ ἡμᾶς οἰκονομοῦντος, οὔτε πάθοιμεν ἄν τι, μὴ
βουλομένου Θεοῦ, οὔτε μὴν ὧν πάσχομεν βλαβερὸν
τί ἐστὶν, ἢ τοιοῦτον, ὥστε ἐνεῖναι βέλτιόν τι κἀν
ἐπινοῖα λαβεῖν. Ἐκ Θεοῦ μὲν γὰρ οἱ θάνατοι· οὐ
μὴν πονηρὸν πάντως ὁ θάνατος, πλὴν εἰ μὴ τις
λέγοι τὸν τοῦ ἁμαρτωλοῦ· διότι τῶν ἐν ἔθου καλά-
σεων ἀρχὴ τυγχάνει ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἐντεῦθεν. Πά-
λιν δὲ τὰ ἐν ἔθου κακὰ οὐ Θεὸν ἔχει τὸν αἴτιον, ἀλλ'
ἡμᾶς αὐτούς. Ἀρχὴ γὰρ καὶ ῥίζα τῆς ἁμαρτίας τὸ
ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ αὐτεξούσιον. Οἷς γὰρ ἐξῆν ἀπεχομέ-
νοις τοῦ κακοῦ μὴδὲν δεῖνδον ἔχειν, οὗτοι δι' ἡδονῆς

(37) Antiqui tres libri et utraque editio τὸν ἀγα-
θόν. At codex Coisl. et Colb. secundus τὸ ἀγαθόν,
summum bonum. Mox Reg. tertius in contextu ha-
bet διοριζόμενος· at in ora libri διαθεβασιούμενος.

(38) Veteres aliquot libri ἀρνησις τοῦ ἀγαθοῦ, ne-
gatio boni. Alii duo et editi ἀρνησις τοῦ Θεοῦ.

(39) Editi et duo mss. οἱ λοιμοί, pestes. Alii qui-
dam mss. non pauci οἱ λιμοί, fames. Nec ita multo
post duo mss. Combefisiani γινομένων ἀπαιτιάσθαι.
Editi ἀπαιτιάσθαι. Aliquanto infra, ubi in con-
textu legitur πολυθρύλλητον, scriptum invenimus
in ora Colb. secundū διαβεδομημένον.

εις τὴν ἀμαρτίαν δελεασθέντας, τίνα ἂν εἴποιμεν (40) ἄνθρωποις ἐπιπέσει λόγον, τὸ μὴ οὐχὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς αἰτιοὶ τῶν ἀλγεινῶν γεγενῆσθαι; Κακὸν τοίνυν τὸ μὲν ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν αἰσθησιν, τὸ δὲ ὡς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν. Τὸ μὲν οὖν φύσει κακὸν ἐξ ἡμῶν ἤρτηται, ἀδικία, ἀσέλγεια, ἀφροσύνη, δειλία, φθόνος, φῖνος, φαρμακείαι, βραδουργίαι, καὶ ὅσα τούτοις συγγενῆ παθήματα, τὴν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος γεγενημένην ψυχὴν καταβρῦπαινόντα, ἐπισκοτεῖν αὐτῆς τῷ κάλλει πέφυκε. Πάλιν κακὸν λέγομεν τὸ ἡμῖν ἐπίπονον καὶ ὀδυνηρὸν πρὸς τὴν αἰσθησιν, νόσον σώματος, καὶ πληγὰς σώματος, καὶ τῶν ἀναγκαίων τὴν ἔνδειαν, καὶ ἀδοξίας, καὶ χρημάτων ζημίας, καὶ οἰκείων ἀποβολὰς· ὧν ἕκαστον ἡμῖν ὑπὸ τοῦ φρονίμου καὶ ἀγαθοῦ Δεσπότη πρὸς τὸ συμφέρον ἐπάγεται. Πλοῦτον μὲν γὰρ ἀφαίρειται τῶν κακῶς κεχρημένων, τὸ πρὸς ἀδικίαν αὐτῶν ὄργανον διαφθεῖραν· νόσον δὲ ἐπάγει, οἷς λυσιτελέστερον τὸ πεπεδησθαι τοῖς μέλεσι, ἢ ἀκωλύτους ἔχειν τὰς πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ὁρμὰς· θάνατον δὲ ἐπάγονται, τῶν ὄρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, οὓς ἐξ ἀρχῆς περὶ ἕκαστον ἔφησεν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ χριστις, πόρρωθεν τὸ περὶ ἕκαστον ἡμῶν συμφέρον προβλεπόμενον· λιμοὶ (41) δὲ καὶ αὐχμοὶ, καὶ ἐπομβρίαι, κοινὰί τινές εἰσι πληγαὶ πόλεων καὶ ἐθνῶν, τοῦ κακοῦ τὴν ἀμετρίαν κολάζουσαι. Ὡς οὖν εὐεργέτης ὁ ἱατρὸς, καὶ πόνους, καὶ ἀλγηδῶνας ἐμποῖ τῷ σώματι (τῇ νόσῳ γὰρ μάχεται, οὐχὶ τῷ κάμνοντι)· οὕτως ἀγαθὸς ὁ Θεὸς, ὁ τὴν σωτηρίαν τῷ παντὶ διὰ τῶν μερικῶν κολάσεων διοικούμενος. Σὺ δὲ τῷ ἱατρῷ μὲν οὐδὲν ἐγκαλεῖς, τὰ μὲν τέμνοντι, τὰ δὲ καίοντι, τὰ δὲ παντελῶς ἐξαιροῦντι τοῦ σώματος· ἀλλὰ καὶ χρήματά που ὑποτελεῖς, καὶ σωτήρα προσ-αγορεύεις, ὅτι ἐν ὀλίγῳ μέρει τὴν νόσον ἴσθησι, πρὶν εἰς ὄλον τὸ σῶμα τὸ πάθος διαχυθῆναι. Ὅταν δὲ τῆς πόλιν ἐπικατασεισθεῖσαν τοῖς ἐνοικοῦσιν, ἢ πλοῖον αὐτὴνδρον κατὰ θαλάσσης διαλυθῆν, κατὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἱατροῦ καὶ σωτῆρος γλῶσσαν κινεῖν βλάσφημον οὐκ ὀκνεῖς. Καίτοιγε ἐχρῆν συνιέναι, ὅτι, μέτρια μὲν καμνόντων καὶ ἰσμία τῶν ἀνθρώπων, αἱ ἐξ ἐπιμελείας ὠφέλειαι παραλαμβάνονται· ὅταν δὲ κρεῖττον ἀποδειχθῇ τῆς θεραπείας τὸ πάθος, ἀναγκαῖα γίνεται τοῦ ἀχρειωθέντος ἢ ἀλλοτριωσιν, ὡς μὴ διὰ συνεχείας τὴν νόσον βαδίζουσαν ἐπὶ τὰ καίρια προελθεῖν (42). Ὅσπερ οὖν τῆς τομῆς ἢ τοῦ καυτηῆρος οὐχ ὁ ἱατρὸς αἰτιος, ἀλλ' ἡ νόσος· οὕτω καὶ οἱ τῶν πόλεων ἀφανισμοί, ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀμαρτανομένων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, τὸν Θεὸν ἀπάσης μίμψως ἀπολύουσιν. urbium ruinæ ex peccatorum magnitudine ortum hensione liberant.

4. Ἄλλ' εἴπερ ἀνάτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, φησὶ, πῶς

(40) Utraque editio et nostri septem mss. εἴποιμεν· sed in hac voce vitii aliquid certo subesse ratus Combeßius, de suo emendavit, affirmavitque pro εἴποιμεν legi debere εἴποιεν. Ita enim, inquit, petit contextus. Dixerim tamen id necessarium non videri. Potest enim vox ἡμεῖς subaudiri, sicque constriui Græca, ἡμεῖς γὰρ οἷς ἐστὶν... οὗτοι ἡμεῖς, etc., illi ipsi nos. Hanc conjecturam non parum adjuvat, quod ante et post hunc locum prima persona plu-

anum quibus licebat, si malo abstinuissemus, nihil pati molesti, iidem voluptate ad peccandum illecti, quamnam possumus speciosam rationem afferre, quin nobis ipsis miseriarum simus auctores? Malum itaque aliud est habita ratione sentiendi, aliud sua ipsius natura. Quod igitur natura malum est, ex nobis pendet. Injustitia, lascivia, vecordia, ignavia, invidia, cædes, veneficia, fallacia, ac reliqua ejusdem generis vitia, quæ animam ad Conditoris imaginem factam dum contaminant, pulchritudinem ejus ac decorem solent obscurare. Rursus malum dicimus id quod nobis molestum est, doloremque infert sensibus, morbum corporis, ejusdem plagas, rerum necessariorum penuriam, ignominias, pecuniarum jacturam, familiarum amissiones et necessariorum. Quæ singula nobis a prudente Domino et bono ad nostram utilitatem irrogantur. Divitias enim aufert male utentibus, ut instrumentum quo injustitiam perpetrabant, discutiat. Morbum immittit iis quibus conducibilis est habere membra præpedita, quam paratos expeditosque ad peccandum motus. Inducuntur quoque mortes, expletis vitæ terminis, quos unicuique ab initio constituit judicium justum Dei, quid cuique nostrum conducat, longe prospicientis. Jam vero fames, siccitates, imbres nimii, plagæ quædam sunt urbium ac gentium communes, mali immoderationem punientes. Quemadmodum igitur beneficus est medicus, sive labores, sive dolores inferat corpori (nam cum morbo pugnat, non cum ægrotante): sic bonus est Deus, qui privatis pœnis inflictis omnium consulit salutem. Tu vero medico quidem nihil criminis das, secanti alia, alia urenti, alia omnino a corpore auferenti: imo numeras ei pecuniam, et vocas servatorem, quod in exigua parte prius morbum sistat, quam labes in totum corpus diffundatur. Cum autem videris civitatem terræ motu concussam corruisse in incolas, aut navem una cum ipsis viris periisse in 75 mari, non vereris adversus medicum verum et servatorem linguam blasphemam movere. Et tamen intelligere te oportebat diligentiam quidem et curam utilem adhiberi, si ægrotantium hominum ægrotatio moderata sit et medicabilis: sed cum semel morbus validior fuerit quam ut curari possit, tunc necesse esse amputari inutilem partem, ne morbus per continuitatem proserpens ad vitalia perveniat. Ut igitur sectionis aut ustionis, non medicus causa est, sed morbus: sic habentes, Deum ab omni crimine atque repre-

4. Atqui si Deus, inquit, malorum auctor non

ralis adhibita sit. Ex eo enim conjicere licet, eandem personam et hic quoque positam fuisse.

(41) Veteres quinque libri λοιμοὶ δέ, pestes. Alius ms. et editi λιμοί, fames. Affinitas unius vocis cum altera jam paulo ante fecerat, ut alii librarii aliter scriberent. Sed non multum laborandum, quæ vera sit scriptura, cum parum referat utro modo legatur.

(42) Unus codex Combef. et alii nonnulli καίρια προελθεῖν. Editi προσελθεῖν.

est, quomodo dictum est : *Ego qui lucem condidi, et feci tenebras : faciens pacem, et creans mala*⁷⁸? Ac rursus : *Descenderunt, inquit, mala a Domino super portas Jerusalem*⁷⁹. Et : *Non est malitia in civitate, quam Dominus non fecerit*⁷⁷. Et in magno illo Moysis cantico : *Videte, videte quia ego sum : et non est Deus præter me : Ego occidam, et vivere faciam : percutiam, et ego sanabo*⁷⁸. Sed nihil horum apud eos qui Scripturæ sensum callent, Deum redarguit tanquam auctorem malorum atque effectorem. Qui enim dixit : *Ego, qui condo lucem, et facio tenebras*, per hæc se rerum opificem declarat, non mali ullius effectorem. Itaque ne existimes alium esse lucis auctorem, alium tenebrarum; dixit se, eorum quæ in rebus creatis sibi adversari videntur effectorem esse et opificem; ne quæras alium ignis, alium aque artificem, neque alium aeris, et alium terræ, quod hæc aliquo modo juxta qualitatum contrarietatem inter se opposita esse videantur. Quod dum nonnulli jam faciunt, deos multos admisere. Facit autem pacem, et creat mala. Maxime quidem in te pacem facit, cum per bonam doctrinam mentem tuam reddiderit tranquillam, affectusque in animam rebelles sedarit. Creat vero mala; hoc est, transmutat ipsa, et in meliorem statum adducit, ut, cum mala esse desierint, tum boni naturam induant. *Cor mundum crea in me, Deus*⁷⁹. Non nunc crea, sed illud per malitiam inveteratam renova. Et : *Ut duos creet in unum novum hominem*⁸⁰. Adhibitum est hoc verbum, *creet*, non ut ex nihilo producat, sed ut eos qui jam exsistebant, transformet. Item, *Si qua in Christo est nova creatura*⁸¹. Ac rursus Moyses : *Nonne hic ipse pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te*⁸²? Hic enim illud, *creavit*, quod post verbum *fecit* positum est, perspicue nos docet, nomen creationis pro quadam in melius mutatione plerumque usurpari. Itaque *Faciens pacem*, ita pacem facit, videlicet ex eo quod creat mala, hoc est, transmutat et emendat. Deinde etiam si pacem intelligas vacationem a bellis, malumque dicas molestias quæ belligerantes sequuntur, expeditiones longinquas, labores, vigiliis, timores, sudores, vulnera, cædes, urbium expugnationes, servitutem, exsilia, miseranda captorum spectacula, et in summa, incommoda omnia quæcunque bella comitantur: dicimus fieri hæc justo judicio Dei, iis, qui supplicio digni sunt, pœnas

Α εἰρηται τὸ, Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς, καὶ ποιήσας σκότος, ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά; Καὶ πάλιν· Κατέβη, φησί, κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πόλεις Ἱερουσαλήμ· καὶ· Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησε. Καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ψῆδῃ τοῦ Μωϋσέως· Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι (43) ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν ἐμοῦ· ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, κἀγὼ ἰάσομαι. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τῷ συνιέντι τὸν νοῦν τῆς Γραφῆς κατηγορίαν ἔχει Θεοῦ, ὡς κακῶν αἰτίου καὶ ποιητοῦ· ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ ὁ κατασκευάζων φῶς, καὶ ποιῶν σκότος, τῆς κτίσεως δημιουργὸν ἑαυτὸν διὰ τούτων παρίστησιν, οὐχὶ κακοῦ τινος ποιητὴν. Ἴνα τοίνυν μὴ νομίσης ἄλλον μὲν εἶναι τοῦ φωτὸς αἰτίου, ἄλλον δὲ τοῦ σκότους, ἑαυτὸν εἶπε τῶν δοκούντων ἔναντίως ἔχειν κατὰ τὴν κτίσιν ποιητὴν καὶ τεχνίτην, ἵνα μὴ ζητήσης ἄλλον (44) πυρὸς δημιουργὸν, καὶ ἄλλον ὕδατος, μηδὲ ἄλλον ἀέρος, καὶ ἄλλον γῆς· ἐπειδὴ δοκεῖ πως ἀντικεῖσθαι ἀλλήλοις κατὰ τὴν τῶν ποιητῶν ἔναντίωσιν. Ὅπερ ἤδη τινὲς παθόντες εἰς πολυθεΐαν ἐπάτησαν. Ποιεῖ δὲ εἰρήνην, καὶ κτίζει κακά. Μάλιστα μὲν εἰρήνην ποιεῖ ἐν σοί, ὅταν διὰ τῆς καλῆς διδασκαλίας κατεριηνεύσῃ τὸν νοῦν σου, καὶ διαλλάξῃ τὰ πάθη τὰ πρὸς τὴν ψυχὴν στασιάζοντα· κτίζει δὲ κακά· τούτέστι, μετακοσμεῖ αὐτὰ καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγει· ὥστε, ἀποθέμενα τὸ εἶναι κακά, τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν μεταλαβεῖν. Καρδίαν (45) καθαρὰν κτίσων ἐν ἐμοί, ὁ Θεός. Οὐχὶ νῦν δημιουργήσον, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς κακίας παλαιωθεῖσαν ἀνακαίνισον. Καὶ, Ἴνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἓνα καινὴν ἀνθρώπων. Τὸ, κτίσῃ, οὐχὶ ἵνα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγάγῃ, ἀλλ' ἵνα τοὺς ὄντας μετακοσμήσῃ. Καὶ, Ἐἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. Καὶ πάλιν ὁ Μωϋσῆς· Οὐκ αὐτὸς ὄντος ὁ σου πατὴρ ἐκτίησάτ' σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε (46); Σαφῶς γὰρ ἐνταῦθα μετὰ τὴν κτίσιν ἢ κτίσις ταχθεῖσα διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τέτακται, ὡς τὰ πολλὰ, τὸ τῆς κτίσεως ὄνομα. Ὡστε Ποιῶν εἰρήνην, οὕτως ποιεῖ τὴν εἰρήνην, ἐκ τοῦ τὰ κακὰ κτίζειν· τούτέστι, μεταποιεῖν, καὶ εἰς βελτίωσιν ἄγειν. Ἐπειτα μέντοι, κἂν εἰρήνην νοήσης τὴν ἐκ τῶν πολέμων ἄδειαν, καὶ κακὸν εἴπης τὰ ἀκολουθοῦντα τοῖς πολεμοῦσιν ἐπίπονα, ἐκστρατείας ὑπερορίους, πόνοους, ἀγρυπνίας, ἀγωνίας (47), ἰδρωτάς, τραύματα, σφαγὰς, πόλεων ἀλώσεις, ἀνδραποδισμούς, ἀπαγωγὰς, τὰ ἐλεεινὰ τῶν ἀλόγτων θεάματα, καὶ ἀπλῶς ὅσα λυπηρὰ τοῖς πολέμοις ἀκολουθεῖ, λέγομεν χρίσει (48) Θεοῦ δικαίᾳ γενέσθαι, τοῖς ἀξίοις κολάσεως διὰ τῶν πολέμων τὰς

⁷⁸ Isa. xlv, 7. ⁷⁹ Mich. i, 12. ⁷⁷ Amos iii, 6. ⁷⁸ Deut. xxxii, 39. ⁷⁹ Psal. l, 12. ⁸⁰ Ephes. ii, 15. ⁸¹ II Cor. v, 17. ⁸² Deut. xxxii, 6.

(43) Antiqui tres libri Ἴδετε, φησὶν, ὅτι.

(44) Colb. tertius ἵνα μὴ νομίσης ἄλλον, ut ne existimares alium esse ignis opificem. Reg. primus ἵνα μὴ ζητήσης ἄλλον τινά, ut ne quæras ullum alium, etc.

(45) Codices Combesiani καρδίαν γάρ.

(46) Antiqui duo libri οὐτός σου ὁ πατήρ. Ibidem utraque editio et Colb. primus et Reg. tertius ἐκτίησάτ' σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε, possedit te,

et fecit te, et creavit te. In cæteris quidem Colb. tertius consentit cum iis quos diximus libris: sed pro ἔκτισε habet ἔπλασε, formavit. Alii duo mss. Regii et Colb. secundus ἐκτίησάτ' σε, καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔπλασε σε, creavit te, et fecit te, et formavit te.

(47) Edili ἀγρυπνίας, ἀγῶνας, vigiliis, prælia.

At mss. sex ἀγρυπνίας, ἀγῶνας, vigiliis, imores.

(48) Colb. primus λέγω χρίσει. Mox Reg. primus γίνεσθαι τοῖς ἀξίοις κολάσεων.

τιμωρίας ἐπάγοντος. Ἡ σὺ ἐθούλου μὴ καταπρησθῆ- A
ναι τὰ Σόδομα μετὰ τὰς ἀνοσιουργίας ἐκείνας; ἢ μὴ
καταστραφῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ, μὴ δὲ ἐρημωθῆναι
τὸν ναὸν, μετὰ τὴν φρικτὴν κατὰ τοῦ Κυρίου τῶν
Ἰουδαίων ἀπόνοιαν; Γενέσθαι δὲ ταῦτα πῶς ἄλλως
δίκαιον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν χειρῶν, αἷς
παρέδωκαν τὸν Κύριον ἡμῶν οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς
ἐαυτῶν (49) Ἰουδαῖοι; Ὡστε ἔστι ποτὲ καὶ δικαίως
τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακὰ τοῖς ἀξίοις ἐπενεχθῆναι. Καὶ
τὸ, Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω, δέχου μὲν, εἰ
βούλει, κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς ἐννοίας. Οἰκοδομεῖ γὰρ
ὁ φόβος τοὺς ἀπλουστέρους. Πατάξω, κἀγὼ ἰάσο-
μαι. Καὶ τοῦτο χρήσιμος αὐτόθεν νοούμενον· τῆς
μὲν πληγῆς ἐμποιήσας τὸν φόβον, τῆς δὲ ἰάσεως εἰς
τὴν ἀγάπην προτροπομένης. Ἐξῆστί γε μὴν σοὶ καὶ
ὑψηλότερον διανοηθῆναι περὶ τῶν εἰρημένων. Ἐγὼ B
ἀποκτενῶ, τῇ ἀμαρτίᾳ· καὶ ζῆν ποιήσω, τῇ δι-
καιούνη. Ὅσον γὰρ ὁ ἐξω ἡμῶν ἄνθρωπος δια-
σθίρεται, τοσοῦτον ὁ ἐσω ἀνακαινοῦται. Οὐκ
ἄλλον οὖν ἀποκτείνει, καὶ ἄλλον ζωοποιεῖ (50)· ἀλλὰ
τὸν αὐτὸν, δι' ὧν ἀποκτείνει, ζωοποιεῖ· καὶ δι' ὧν
πατάσσει, ἰάται, κατὰ τὴν Παροιμίαν τὴν λέγουσαν,
ὅτι Σὺ μὲν πατάξεις αὐτὸν βάδω, τὴν δὲ ψυχὴν
αὐτοῦ ἐκ θανάτου ῥύσῃ. Οὐκοῦν πατάσσεται μὲν
σάρξ, ἵνα ἰαθῆ ψυχὴ· θανατοῦται δὲ ἀμαρτία, ἵνα
ζήσῃ δικαιοσύνη. Τὸ δὲ, Κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου
καὶ πύλας Ἱερουσαλήμ, αὐτόθεν ἔχει τὴν ἐξήγησιν.
Ποῖα κακὰ; Ψόφος ἀρμάτων καὶ ἰππευόντων. Ὅταν
δὲ ἀκούσης, Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος
οὐκ ἐποίησε· νόει τῆς κακίας τὸ ὄνομα· ὅτι τὴν C
προσαγομένην κάκωσιν τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐστὶ διορ-
θῶσαι τῶν πλημμελημάτων ὁ λόγος αἰνίσσεται. Ἐκά-
κωσα γὰρ σε, φησι, καὶ ἐλιμαγχόρησα, ἵνα εὖ σε
ποιήσω· πρὶν εἰς ἀμετρον ἐκχυθῆναι τὴν ἀδικίαν
ἰσῶν (51), ὡσπερ βέυμα ἔρκει τινὲ κρατερῶ καὶ
διαφράγματι κατεγόμενον.

5. Διὰ ταῦτα νόσοι πόλεων καὶ ἔθνῶν, ἀέρων αὐχμολ
καὶ ἀφορταὶ γῆς, καὶ αἱ κατὰ τὸν βίον ἐκάστην τρα-
χύτεραι περιπτώσεις, τῆς κακίας τὴν αὐξησιν περι-
κόπτουσαι. Ὡστε τὰ τοιαῦτα κακὰ παρὰ Θεοῦ γί-
νεται, τῶν ἀληθινῶν κακῶν τὴν γένεσιν ἐξαιροῦντα.
Αἱ τε γὰρ κατὰ τὸ σῶμα κακώσεις, καὶ τὰ ἐκτὸς
ἐπίπονα, πρὸς ἐποχὴν τῆς ἀμαρτίας ἐπινερόνται.
Ἄναρει τοίνυν τὸ κακὸν ὁ Θεός· οὐχὶ δὲ τὸ κακὸν ἐκ
τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ ὁ ἰατρὸς ἐξαιρεῖ τὴν νόσον, ἀλλ' D
οὐχὶ νόσον ἐμβάλλει τῷ σώματι. Πόλεων δὲ ἀφανι-
σμοί, σεισμοί τε καὶ ἐπικλύσεις, καὶ στρατοπέδων
ἀπόλειαι, καὶ ναυάγια, καὶ πᾶσαι πολυάνθρωποι
φθοραὶ, εἴτε ἐκ γῆς, εἴτε ἐκ θαλάσσης, εἴτε ἐξ ἀέ-
ρος, ἢ πύρρος, ἢ ἐξ ὀποιασῶν αἰτίας ἐπιγιγνώμεναι,
εἰς τὸν τῶν ὀλοειπομένων σωφρονισμὸν γίνονται,
τὴν πάνδημον πονηρίαν δημοσίαις μάλιστα τοῦ Θεοῦ
σωφρονίζοντος. Τὸ μὲν οὖν κυρίως κακὸν ἡ ἀμαρτία,
ὑπερ μάλιστα ἐστὶ τῆς τοῦ κακοῦ προσηγορίας ἄξιον,

⁴⁹ II Cor. iv, 16. ⁵⁰ Prov. xxiii, 14. ⁵¹ Deut. viii, 3.

(49) Editi αὐτῶν. At multi mss. ἐαυτῶν.

(50) Colb. tertius ἄλλον ζῆν ποιεῖ.

(51) Unus aut alter ms. et editi ἀδικίαν ἰσῶν.

per bella irrogantis. An **76** tu non vis tradita
fuisse incendio Sodoma post flagitia illa ac scelera?
an non eversam fuisse Jerusalem, neque desolatam
templum, post horrendam illam Judæorum adver-
sus Dominum vesaniam? Hæc autem fieri quonam
alio modo æquum erat, nisi per manus Romanorum,
quibus Dominum nostrum tradiderunt inimici suæ
ipsorum vitæ Judæi? Quapropter etiam juste non-
nunquam belli mala infliguntur merentibus. Illud
quoque, *Ego occidam et vivere faciam*, accipe, si
vis, obvio sensu. Timor enim simpliciores ædificat.
Percutiam, et ego sanabo. Et hoc acceptum ad ver-
bum, utile est et conducibile, plaga timorem incu-
tiente, sanatione vero ad dilectionem incitante.
Licet tamen tibi etiam altius de his quæ dicta sunt,
sentire. *Ego occidam, peccato: et vivere faciam,*
justitiæ. Quantum enim externus noster homo cor-
rumpitur, tantum internus renovatur ⁴⁹. Non igitur
alium occidit, alium vivificat; sed eundem, per ea
quibus occidit, vivificat; itemque per ea quibus
percutit, sanat, ex Proverbio illo: *Tu quidem per-*
cuties ipsum virga, animam vero ipsius a morte li-
berabis ⁵⁰. Caro itaque percutitur, ut anima sanet-
ur: peccatum vero perimitur, ut vivat justitia.
Illud vero, *Descenderunt mala a Domino super por-*
tas Jerusalem, per sese exponitur. Quæ mala?
Strepitus curruum et equitum. Cum autem audieris,
Non est malitia in civitate, quam Dominus non se-
cerit, intellige afflictionem aliquam quæ peccanti-
bus ad peccata corrigenda infligatur, a Scriptura
nomine malitiæ significari. *Affixi enim*, inquit, *te,*
et fame strangulavi ⁵¹, tibi ut benefaciam: quippe
injustitiam prius sistit ac coercet, quam in im-
mensam diffundatur, eo modo quo fluentum valido
quodam obice ac septo cohibetur.

5. Hinc urbium morbi gentiumque, aeris sicci-
tas, sterilitas terræ, atque asperiores quæ cuique
in vita accidunt calamitates, quibus mali progres-
sus intercipitur. Quare inferuntur a Deo ejusmodi
mala, malorum verorum ortum prohibitura. Nam
corporis afflictiones ac molestiæ externæ ad peccata
compescenda excogitatæ sunt. Tollit igitur malum
Deus; non autem ex Deo malum est. Nam et medi-
cus tollit morbum, non morbum accersit corpori.
At vero urbium excidia, terræ motus, inundationes,
exercituum clades, naufragia et quivis multorum
hominum interitus, sive ex terra, sive ex mari,
sive ex aere, aut igne, aut ex quacunquē alia
causa proveniat, hæc ad superstitem castigatio-
nem emendationemque contingunt; Deo nequitiam
publicam publicis flagris castigante. Malum igitur
quod proprie dicitur, peccatum videlicet, quodque
maxime mali nomine dignum est, pendet ex no-

Alii quatuor ἰσῶντος. Ἰδίδεμ αὐο mss. Combessiani ἔρκει τινὲ.

stra voluntate; cum penes nos sit aut abstinere a malo, aut mala perpetrare. Reliqua vero, uti sunt certamina, partim ad fortitudinem ostendendam irrogantur, velut Jobo liberorum privatio, divitiarum omnium in uno temporis momento amissio, plaga ulceris: partim tanquam peccatorum medela, uti Davidi turpitudine domus et dedecus, scelestæ cupiditatis pœnas **77** danti. Ac rursus novimus aliud quoddam malorum horribilium genus a justo Dei judicio induci, quo moderatiores cautiore reddat eos, qui lubrici sunt et proclives ad peccatum, ut cum Dathan et Abiron a terra absorpti sunt, barathris hiatibusque terræ ad eos excipiendos apertis ⁸⁶. Hic enim ipsi nihilo meliores hoc supplicii genere effecti sunt (quomodo enim, cum in infernum descenderint?), sed tamen reliquos exemplo suo prudentiores cautioreque reddidere. Sic et Pharaon cum toto exercitu in mari submersus est ⁸⁷. Sic exterminati sunt qui Palæstinam pridem habitabant. Quare etiamsi Apostolus dicat aliquando, *Vasa iræ aptata in interitum* ⁸⁸, absit tamen ut opus quoddam malum Pharaonem esse existimemus (ita enim culpa potiori jure transferretur in opificem); verum ubi audieris *Vasa*, intellige unumquemque nostrum fuisse ad quidpiam utile conditum. Et ut in magna domo, aliud vas est aureum, aliud argenteum, aliud testaceum, aliud ligneum ⁸⁹ (habet autem uniuscujusque liberum arbitrium harum materiarum similitudinem; et aureum quidem vas est his, qui puris et minime fraudulentis moribus præditus est; argenteum vero, qui merito ac dignitate inferior illo est; testaceum autem, qui terrena sapit, et est idoneus qui conteratur; ligneum denique, qui facile peccato coinquinatur, et materia sit æterno igni): ita iræ vas est, qui omnem diaboli suggestum instar vasis recipit, nec potest amplius ob accedentem sibi ex corruptione fetorem ad usum ultimum adhiberi, sed interitu solo ac exitio dignus est. Quamobrem quoniam conteri Pharaonem oportet

ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἤρτηται, ἐφ' ἡμῖν ὄντος ἢ ἀπέχεσθαι τῆς πονηρίας, ἢ μοχθηροῖς (52) εἶναι: τῶν δὲ λοιπῶν τὰ μὲν ὡς ἀγωνίσματα εἰς ἐπίδειξιν ἀνδρείας προβάλλεται, ὡς τῷ Ἰὼβ ἢ τῶν παίδων στέρησις, ὁ τοῦ πλοῦτου παντὸς ἐν μῆ καιροῦ ῥοπή ἀφανισμὸς, ἢ διὰ τοῦ ἔλλους πληγή: τὰ δὲ ὡς θεραπεία τῶν ἡμαρτημένων, ὡς τῷ Δαβὶδ ἢ περὶ τὸν οἶκον αἰσχύνῃ, παρανόμου ἐπιθυμίας δίκας ἀποτινύνται. Καὶ πάλιν κατενοήσαμεν ἄλλο τι εἶδος ἐπαγομένου, ἐπὶ τῷ σωφρονεστέροις ποιῆσαι τοὺς πρὸς ἁμαρτίαν εὐλοισθήτους: ὡς ὁ Δαθὰν καὶ Ἀβειρῶν ὑπὸ τῆς γῆς κατεπόθησαν, βαράθρων αὐτοῖς καὶ χασμάτων ὑποβραγέντων. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ αὐτοὶ τι τῷ τοιοῦτῳ τρόπῳ τῆς κολάσεως βελτίους γεγένησιν (πῶς γὰρ οἱ καταβάντες (53) εἰς ἄδου); ἀλλὰ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους τῷ ὑποδείγματι πεποιθήσασιν. Οὕτω καὶ Φαραὼν κατεποντίσθη πανστρατιᾷ. Οὕτως ἐξετερίθησαν οἱ προενοικιῶντες τὴν Παλαιστίνην. Ὥστε, κὰν λέγῃ ποτὲ ὁ Ἀπόστολος, *Σκευὴ ὀργῆς κατηρτισμένα* (54) εἰς ἀπώλειαν, μὴ κατασκευῆν τινα πονηρὰν οἰηθῶμεν εἶναι τοῦ Φαραῶν (οὕτω γὰρ ἐπὶ τὸν κατασκευάσαντα δικαιότερον ἢ αἰτία μετενεχθήσεται): ἀλλ' ὅταν ἀκούσῃς *σκευὴ*, νόει, ὅτι πρὸς τὴν χρῆσιν (55) ἕκατος ἡμῶν πεποιῆται. Καὶ ὥσπερ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τὸ μὲν τοι χρυσοῦν ἐστι σκεῦος, τὸ δὲ ἀργυροῦν, τὸ δὲ ὀστράκινον, τὸ δὲ ξύλινον (τῆς προαιρέσεως ἕκάστου τὴν πρὸς τὰς ὕλας ὁμοιότητα παρεχομένης: καὶ χρυσοῦν μὲν ἐστι σκεῦος ὁ καθαρὸς τὸν τρόπον καὶ ἄδολος ἀργυροῦν δὲ, ὁ ὑποδεέστερος ἐκείνου κατὰ τὴν ἀξίαν ὀστράκινον δὲ, ὁ τὰ γήινα φρονῶν καὶ πρὸς συντριβὴν ἐπιτήδειος: καὶ ξύλινον, ὁ εὐκόλως διὰ τῆς ἁμαρτίας καταβρῦπούμενος καὶ ὕλη γινόμενος τῷ αἰωνίῳ πυρὶ) οὕτω καὶ ὀργῆς σκεῦος, ὁ πᾶσαν τὴν τοῦ διαβόλου ἐνέργειαν, ὥσπερ ἀγγεῖον, χωρήσας, καὶ διὰ τὴν ἐγνεομένην αὐτῷ ἐκ τῆς φθορᾶς δυσωδίαν οὐκέτι ἀχθῆναι πρὸς χρῆσιν δυνάμενος, ἀλλ' ἀφανισμοῦ μόνου καὶ ἀπωλείας ἄξιός. Διόπερ, ἐπειδὴ ἔδει συντριβῆναι αὐτὸν, ὁ φρόνιμος καὶ σοφὸς τῶν ψυχῶν οἰκονόμος (56)

⁸⁶ Num. xvi, 31. ⁸⁷ Exod. xiv, 28. ⁸⁸ Rom. ix, 22. ⁸⁹ II Tim. ii, 20.

(52) Codex Coisl. et duo Colbertini ἢ μοχθηροῦς. Reg. tertius et editi μοχθηροῖς: quod puto dictum esse per figuram, quam grammatici vocant attractionem.

(53) Antiqui duo libri καταβαίνοντες.

(54) Unus codex Combef. κατηρτισμένα: sed certe culpa est operarum, non viri docti, qui sine dubio scripsit κατηρτισμένα. Ut ut hæc sunt, editi et Regii tres mss. et totidem Colbertini habent κατηρτισμένα, nec aliter legitur in Vulgata. Qui locus ita Latine reddi potest, *Vasa iræ aptata in interitum*. Hic mirum videri potest, in Vulgata Latina pro *aptata* legi *apta*, cum nemo non videat verbum *καταρτίζεσθαι* voce hac *apta* exprimi nullo modo posse. Sed facile crediderim mendum esse alicujus librarii, qui, cum scriberet, ob oculos habebat aliquod exemplar, quod commode aperiri non poterat, sic ut cuiusque versus ultimæ litteræ vix conspicerentur. Ejusmodi autem libros sæpe inveniri quotidiana experientia docet. Puto igitur factum esse, ut aliquis librarius in ejusmodi librum qui difficile

aperiretur incidere; etque in eo libro scriptum quidem fuisse totidem syllabis *aptata*, sed ita tamen, ut in fine unius versus legeretur *apta*, initio vero alterius scriptum esset *ta*. Ex quo contigit, ut librarius, qui mediam syllabam *ta* ob eam quam dixi causam non videret, *apta* necessario scripserit. Quam autem facile sit, errorem, qui semel in unum librum irreperit, in alios permultos transire, notum est. Duo autem me moverunt ad id suspicandum. Primum, quod vox, *aptata* ad verbum *καταρτίζεσθαι* exprimendum maxime idonea sit, cum contra vox *apta* quidvis potius quam verbum Græcum exprimat; alterum, quod in optimis et vetustissimis duobus libris syllabis totidem *aptata* legatur: quorum librorum alter in bibliotheca Regia, alter in nostra diligentissime servatur. Monere libet antiquam Vulgatam ex duobus his pervertustis codicibus a nostris propediem edendam esse.

(55) Reg. primus πρὸς τὸ χρῆσιμον.

(56) Colb. tertius ψυχῶν ἱατρὸς καὶ οἰκονόμος, *animarum medicus et rector*.

διωκήσατο. αὐτὸν περιφανῆ γενέσθαι καὶ πᾶσιν Ἀ
 ἐξάκουστον, ἵνα ἄλλοις γοῦν ὠφέλιμος διὰ τοῦ πά-
 θους γένηται, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἄγαν κα-
 χίας ἀνίατος ἦν. Ἐσχλήρυνε δὲ αὐτὸν, τῇ μακρο-
 θυμίᾳ καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀναβολῇ ἐπιτείνων αὐτοῦ
 τὴν κακίαν, ἵνα, εἰς τὸν ἑσχατὸν ὄρον (57) αὐξήθεισας
 αὐτοῦ τῆς πονηρίας, τὸ δίκαιον ἐπ' αὐτῷ τῆς θείας
 κρίσεως διαφανῆ. Διὰ τοῦτο ἀπὸ μικροτέρων πλη-
 γῶν ἀεὶ προστιθείς καὶ ἐπιτείνων τὰς μάστιγας, οὐκ
 ἐμάλαξεν αὐτοῦ τὸ ἀνυπότακτον, ἀλλ' εὗρισκεν αὐτὸν
 καὶ τῆς ἀνοχῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονούντα, καὶ τοῖς
 ἐπαγομένοις αὐτῷ δεινοῖς ὑπὸ τῆς συνηθείας ἐμμε-
 λετήσαντα (58). Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν παρέδωκε τῷ
 θανάτῳ, ἕως αὐτὸς ἐαυτὸν ἐποίησεν ὑποδρούχριον, ἐν τῇ
 ὑπερηφανίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ τῆς τῶν δικαίων πο-
 ρείας κατατολήσας, καὶ νομίσας ὡσπερ τῷ λαῷ τοῦ
 Θεοῦ, οὕτω καὶ αὐτῷ βάσιμον ἔσεσθαι τὴν Ἐρυθρὰν
 θάλασσαν. Ταῦτα δὴ οὖν εἰδὼς παρὰ Θεοῦ, καὶ διηρη-
 μένα ἔχων παρὰ σεαυτῷ τοῦ κακοῦ τὰ εἶδη, καὶ
 εἰδὼς τί μὲν τὸ ἥτις κακὸν, ὅτι ἡ ἀμαρτία, ἥς τὸ
 τέλος ἀπώλεια· τί δὲ τὸ δοκοῦν μὲν κακὸν διὰ τῆς
 αἰσθήσεως ἀλγεινὸν, ἀγαθοῦ δὲ δύναμιν ἔχον, ὡς αἱ
 κακώσεις αἱ πρὸς ἐποχὴν τῆς ἀμαρτίας ἐπαγόμεναι,
 ὧν οἱ καρποὶ σωτηρία ψυχῶν (59) αἰώνιος· παῦσαι
 δουραστούμενος ταῖς θελαῖς οἰκονομίαις· ὅλως δὲ
 μήτε Θεὸν αἴτιον ἡγοῦ τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ, μήτε
 ἰδίαν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ εἶναι φαντάζου. Οὐ γάρ
 ἔστιν ὑφεστῶς, ὡσπερ τι ζῶον, ἡ πονηρία· οὔτε οὐ-
 σίαν αὐτῆς ἐνυπόστατον παραστήσαι ἔχομεν. Στέρη-
 σις γὰρ ἀγαθοῦ ἔστι τὸ κακόν. Ὁφθαλμὸς ἐκτίσθη·
 τυφλότης δὲ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπεγένετο (60).
 Ὅστε, εἰ μὴ ἦν φθορῆς φύσεως ὁ ὀφθαλμὸς, οὐκ
 ἂν ἔσχεν ἡ τυφλότης παρεῖδυσιν. Οὕτω καὶ τὸ κα-
 κόν οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑπάρξει ἔστιν, ἀλλὰ τοῖς τῆς ψυχῆς
 κηρώμασιν ἐπιγίνεται. Οὕτε γὰρ ἀγέννητόν (61)
 ἔστιν, ὡς ὁ τῶν ἀσεβῶν λόγος, ὁμότιμον ποιούν-
 των τῇ ἀγαθῇ φύσει τὴν πονηρίαν, εἴπερ ἀμφο-
 τερα ἀναρχα καὶ γενέσεως ἔστιν ἀνώτερα· οὔτε
 μὴν γεννητόν. Εἰ γὰρ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὡς
 τὸ κακόν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ; Οὐδὲ γὰρ τὸ αἰσχρὸν
 (62) ἀπὸ τοῦ καλοῦ, οὔτε ἡ κακία ἀπὸ τῆς ἀρε-
 τῆς. Ἀνάγκωθι τὴν κοσμοποιίαν, καὶ εὐρήσεις,
 ὅτι ἐκεῖ Πάντα καλά, καὶ καλά λίαν. Οὐ τοίνυν τὸ
 κακόν τοῖς καλοῖς συνεκτίσθη. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ νοητὴ
 κτίσις, γενομένη παρὰ τοῦ Διαιμιουργοῦ, ἀναμεμι-
 γμένη τῇ (63) πονηρίᾳ εἰς τὸ εἶναι παρῆχθη. Εἰ γὰρ
 τὰ σωματικὰ οὐκ ἔσχεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ κακόν συγχιτι-

⁵⁵ Gen. 1, 31.

(57) Colb. tertius ὄρον αὐτοῦ. Mox editi δίκαιον
 ἐπ' αὐτοῦ. At quinque mss. ἐπ' αὐτῷ.

(58) Colb. primus ἐμμελετήσαντα.

(59) Antiqui duo libri σωτηρία ψυχῆς. Ibidem ali-
 quot mss. Combefisiani παύση. Colb. tertius οὐ
 παύση, nonne desines?

(60) Reg. tertius ὀφθαλμῶν προσεγένετο.

(61) Hic et infra, ubi vox ἀγέννητος, aut γεννη-
 τός occurrit, variant tum calamo notati, tum typis
 descripti libri. Nec id cuiquam mirum videri debet,
 cum hæc voces in diversis exemplaribus modo cum
 unico v scribantur, modo cum duobus. Certe, cum
 de divinis rebus agitur, multum quidem refert hoc

tebat, prudens ac sapiens animarum gubernator
 statuit cum illustrem fieri, et apud omnes celebrem
 ut infortunio suo reliquis saltem utilis foret, cum
 esset ipse ob nimiam malitiam insanabilis. Indura-
 vit autem eum, tolerantia ac pœnæ dilatione mali-
 tiam ipsius adaugens, ut nequitia ejus ad extre-
 mum usque cumulum provec̄ta, judicii divini
 æquitas in eo effulgeret. Eoque a minoribus pla-
 gis initio ducto, flagella semper addens ac augens,
 contumaciam ejus non emollivit : sed invenit ip-
 sum et Dei patientiam contemnentem, et talem,
 cujus esset animus in malis sibi illatis præ assue-
 tudine exercitatus. Et ne sic quidem eum tradidit
 morti, donec se ipse submersit, viam justorum in-
 gredi ausus mentis suæ superbia, et ut populo
 Dei, ita sibi quoque mare Rubrum pervium fore
 ratus. Hæc igitur a Deo eductus, et distincta apud
 temetipsum mali genera habens, **78** nec ignorans
 quid vere malum sit, peccatum videlicet, cujus fi-
 nis interitus, quid vero malum duntaxat apparens
 ob excitatum in sensibus dolorem, vim aliqui
 boni habens, velut sunt mulctæ et incommoda quæ
 ad cohibenda peccata inferuntur, quorum fructus
 salus animarum æterna, fac desinas regimen di-
 vinitatæ mali auctorem esse putes : neque mali
 ullam esse propriam subsistentiam fingas. Non
 enim subsistit, velut animal quoddam, pravitas :
 neque illius essentiam vere existentem ponere ob
 oculos possumus. Nam boni privatio malum est.
 Creatus oculus est, sed oculis amissis supervenit
 cæcitas. Unde si oculi natura non fuisset corrup-
 tionis obnoxia, non patuisset aditus cæcitati. Sic
 etiam malum non in propria substantia existit,
 sed ex animæ læsionibus accedit. Neque enim in-
 genitum est, velut dicunt impii qui naturam ma-
 lam bonæ æqualem constituunt, si quidem utra-
 que principio caret, anteceditque generationem ;
 neque genitum est. Etenim si ex Deo sunt omnia,
 quomodo malum ex bono est? Neque enim turpe
 ex honesto est, neque vitium ex virtute. Lege crea-
 tionem mundi, et invenies illic *Cuncta bona et
 bona valde*⁵⁶. Non igitur malum una cum bonis
 creatum est. Sed neque spiritualis creatura ab
 Opifice condita, in rerum naturam cum aliqua sibi
 admista pravitate producta est. Si enim corporea
 non haberent in seipsis malum una secum crea-

an illo modo legatur, ἀγέννητος, aut ἀγέννητος, γεν-
 νητός, aut γενητός. Et vero nefas est Filium dicere
ingenitum, quem tamen vere profitemur *in creatum* :
 item, fides docet Filium esse *genitum*, quem *negat*
 esse *factum*. Sed si sermo sit de rebus creatis, nihil
 refert utro quis modo legat, cum pro una voce aliam
 sæpius sumi constet. Lege Ducæum. De cætero ne-
 mo, opinor, non videt Manichæos hic a Basilio impu-
 gnari. Mox Colb. tertius φύσει τὴν πονηρίαν. Sub-
 inde idem codex καὶ γεννήσεως.

(62) Reg. primus ἀγαθοῦ. Οὐδὲν γὰρ αἰσχρὸν.

(63) Colb. secundus ἀναμεμιγμένως τῇ.

tum; quomodo spiritualia longe puritate ac sanctitate præstantia, communem cum malo subsistentiam habuissent? Sed tamen malum est, et vis ejus id non parum per omnem vitam diffundi demonstrat. Unde ergo habet quod est, si neque principio careat, inquit, neque factum ac creatum sit?

6. Vicissim interrogentur qui talia quærunt: Unde morbi? unde corporis oblæsi vitia? Neque enim morbus increatus est, neque etiam opificium Dei. Sed creata quidem sunt animalia cum conveniente sibi structura secundum naturam, ac integris absolutisque membris prodire in lucem; sed tamen ægrotaverunt e naturali statu emota. Amittunt enim sanitatem aut propter dietam malam, aut per quamcunque aliam quæ morbum asserat causam. Ergo corpus creavit Deus, non morbum; et animam quoque fecit Deus, non peccatum: vitiosa tamen est anima, e naturali statu dejecta. Quodnam autem erat ipsi præcipuum bonum illud? Adhærere Deo, eique per charitatem conjungi: a qua ubi excidit, variis morbis ac diversis vitiosa est. Quid est autem quod omnino mali capax sit? Quoniam prædita est libero arbitrio, quod naturæ rationis compoti **79** maxime congruit. Soluta namque anima necessitate omni, liberamque et in sua potestate sitam vitam a Conditore sortita, quod ad Dei imaginem facta sit, bonum quidem intelligit ejusque jucunditatem novit: et dum speculari bonum, ac spiritualibus frui perseverat, ut facultatem potestatemque habet suæ, quæ secundum naturam est, vitæ conservandæ, ita quoque potestatem habet declinandam aliquando a bono. Hoc autem ei contingit, cum beata delectatione exsatiata, et velut sopore quodam gravata, et a supernis dilabens, fruendarum turpium voluptatum causa sese carni admiscuerit.

7. Erat aliquando Adam in supernis, non loco, sed animo, cum statim accepta anima, erectisque in cœlum oculis, rebus conspectis valde exhilaratus, diligensque maxime datorem beneficium, qui vitam æternam fruendam largitus, locarat eum in deliciis paradisi, quique post traditum ei perinde ut angelis principatum, effecerat ipsum ejusdem cum archangelis victus participem, et vocis divinæ **D** auditorem: præter hæc omnia protectus a Deo, ejusque bonis fructus, statim tamen his omnibus exsaturatus, et præ satietate, quasi conviciatus, quod carneis oculis jucundum videbatur, id prætulit spirituali pulchritudini, ac ventris saturitatem

(64) Editi πῶθεν αἱ νόσοι. Colb. primus πῶθεν νόσοι. Alii quatuor mss. πῶθεν νόσος.

(65) Regii primus et secundus et Colb. tertius κατασκευῆς, καὶ κατὰ φύσιν παρήχθη. Alii tres mss. et editi κατασκευῆς κατὰ φύσιν, καὶ παρήχθη.

(66) Editi ἡ δὲ ἀσθηποῦν νοσοποιὸς αἰτίας. Antiqui duo libri ut in contextu.

(67) Veteres duo libri ποικίλοις καὶ πολυπλόροις ἄρ.

(68) Colb. primus εἰς οὐρανόν. Aliquanto post

ἄζόμενον, πῶς ἂν τὰ νοητά, τοσούτον καθαρότητι καὶ ἁγιασμῷ διαφέροντα, κοινήν ἂν ἔσχε πρὸς τὸ κακὸν τὴν ὑπόστασιν; Ἀλλὰ μὴν ἔστι τὸ κακὸν, καὶ ἡ ἐνέργεια δείκνυσι πολλὴ κατὰ τοῦ βίου παντὸς κεχωμένον. Πόθεν οὖν αὐτῶ πὸ εἶναι, εἰ μὴτε ἀναρχόν ἔστι, φησὶ, μὴτε πεποίηται;

6. Ἀντερωτάσθωσαν οἱ τὰ τοιαῦτα ἐπιζητοῦντες· Πόθεν νόσοι (64); πῶθεν αἱ πηρώσεις τοῦ σώματος; Οὐτε γὰρ ἀγέννητος ἡ νόσος, οὔτε μὴν δημιουργημα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐκτίσθη μὲν τὰ ζῶα μετὰ τῆς προπούσης αὐτοῖς κατασκευῆς κατὰ φύσιν, καὶ παρήχθη (65) πρὸς τὴν ζωὴν ἀπρητισμένα τοῖς μέλεσιν, ἐνόσησε δὲ τοῦ κατὰ φύσιν παρατραπέντα. Ἐξίσταται γὰρ τῆς ὑγιείας ἢ διὰ πονηρὰν διαίταν ἢ δι' ἡσθηποῦν νοσοποιὸν αἰτίας (66). Οὐκοῦν σῶμα μὲν ἔκτισεν ὁ Θεὸς, οὐχὶ νόσον· καὶ ψυχὴν τοῖνυν ἐποίησεν ὁ Θεός, οὐχὶ δὲ ἁμαρτίαν· ἐκακώθη δὲ ἡ ψυχὴ, παρατραπέισα τοῦ κατὰ φύσιν. Τί δὲ ἦν αὐτῇ τὸ προηγούμενον ἀγαθόν; Ἡ προσεδρεύα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ διὰ τῆς ἀγάπης συνάφεια· ἥς ἐκπεσοῦσα, τοῖς ποικίλοις καὶ πολυτρόποις (67) ἀρῶσθημασιν ἐκακώθη. Διὰ τί δὲ ὅλως δεκτικὴ τοῦ κακοῦ; Διὰ τὴν αὐτεξούσιον ὁρμὴν, μάλιστα πρέπουσαν λογικῆ φύσει. Λελυμένη γὰρ πάσης ἀνάγκης, καὶ ἀυθαίρετον ζωὴν λαβοῦσα παρὰ τοῦ κτισάντος, διὰ τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ, νοεῖ μὲν τὸ ἀγαθόν, καὶ οἶδεν αὐτοῦ τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ ἔχει ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, ἐπιμένουσα τῇ τοῦ καλοῦ θεωρίᾳ καὶ τῇ ἀπολαύσει τῶν νοητῶν, διαφυλάσσειν αὐτῆς τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν· ἔχει δὲ ἐξουσίαν καὶ ἀπονεύσαι ποτε τοῦ καλοῦ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει αὐτῇ, ὅταν, κόρον λαβοῦσα τῆς μακαρίας τέρψεως, καὶ οἷον νυσταγμῷ τι βαρυνθεῖσα καὶ ἀπορρῦεῖσα τῶν ἄνωθεν, τῇ σαρκὶ διὰ τὰς αἰσχροὺς τῶν ἡδονῶν ἀπολαύσεις ἀναμιχθῇ.

7. Ἦν ποτε ὁ Ἀδὰμ ἄνω, οὐ τόπω, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει, ὅτε, ἄρτι ψυχθελὶς καὶ ἀναβλέψας πρὸς οὐρανόν (68), περιχαρῆς τοῖς ὀρωμένοις γενόμενος, ὑπεργαπῶν τὸν εὐεργετήν, ζωῆς μὲν αἰωνίου ἀπόλαυσιν χαρισάμενον, τρυφαῖς δὲ παραδείσου ἐναναπαύσαντα, ἀρχὴν δὲ δόντα κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλους αὐτὸν ποιήσαντα ὁμοδίαιτον, καὶ φωνῆς θείας ἀκροατὴν· ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὑπερασπιζόμενος παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀπολαύων τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν (69), ταχὺ πάντων ἀναπλησθεὶς, καὶ οἷον ἐξυβρίσας τῷ κόρῳ, τὸ τοῖς σαρκίνοις ὀφθαλμοῖς φανερὸν τερπνὸν τοῦ νοητοῦ προετίμησε κάλλους, καὶ τὴν πλησμονὴν τῆς γαστροῦ τῶν πνευματικῶν ἀπολαύσεων τιμιωτέραν ἔθετο.

idem codex δόντα τὴν τῶν. Ibidem quatuor mss. καὶ ἀγγέλοις αὐτόν.

(69) Editio Paris. ὑπερασπιζόμενος πρὸς Θεοῦ καὶ ἀπολαύων ταχὺ πάντων ἀναπλησθεὶς. Editio Basil. ἀπολαύων: cætera vero ut supra. Colb. primus ὑπερασπαζόμενος Θεὸν καὶ ἀπολαύων τὰ Χριστοῦ καὶ πάντων ἀναπλησθεὶς. Reg. tertius ὑπερασπαζόμενος Θεῷ καὶ ἀπολαύων, ταχὺ, etc. Reg. secundus ut in contextu.

Ἐξω μὲν εὐθὺς ἦν τοῦ παραδείσου, ἔξω δὲ τῆς μακαρίας ἐκείνης διαγωγῆς, οὐκ ἐξ ἀνάγκης κακός, ἀλλ' ἐξ ἀβουλίας, γενόμενος. Διὰ τοῦτο καὶ ἤμαρτε μὲν διὰ μοχθηρῶν προαίρεισιν, ἀπέθανε δὲ διὰ τῆν ἀμαρτίαν· τὰ γὰρ ὀφύοντα τῆς ἀμαρτίας θάνατος. Ὅσον γὰρ ἀφίστατο τῆς ζωῆς, τοσοῦτον προσήγγιζε τῷ θανάτῳ. Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός· στέρησις δὲ τῆς ζωῆς θάνατος. Ὅστε ἐαυτῷ τὸν θάνατον ὁ Ἀδάμ διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Θεοῦ κατεσκεύασε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι Ἰδοὺ οἱ μικρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. Οὕτως οὐχὶ Θεὸς ἔκτισε θάνατον, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῖς ἐκ πονηρᾶς γνώμης ἐπεσπασάμεθα. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκόλωσε τὴν διάλυσιν διὰ τὰς προειρημένους αἰτίας, ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀβρωστίαν διατηρήσῃ. Ὅσπερ ἂν εἴ τις σκευὸς πῆλινον διαβρῦν ἐμὴ καταδέχουσι παραδοῦναι πυρὶ, ζῆσι ἂν τὸ ἐνυπάρχον αὐτῷ πάθος διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐξίσασαιτο (70). Ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ ἀναμάρτητον ἐσχομεν, φησὶν, ὥστε μηδὲ βουλομένοις ἡμῖν ὑπάρχειν τὸ ἀμαρτάνειν; Ὅτι καὶ σὺ τοὺς οἰκέτας, οὐχ ὅταν δεσμίους ἔχῃς, εὐνοῦς ὑπολαμβάνεις, ἀλλ' ὅταν ἐκουσίως ἴδῃς ἀποπληροῦντάς σοι τὰ καθήκοντα. Καὶ Θεῷ τοίνυν οὐ τὸ ἠναγκασμένον φίλον, ἀλλὰ τὸ ἐξ ἀρετῆς κατορθούμενον. Ἀρετὴ δὲ ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται. Προαίρεισις δὲ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἡρτηται. Τὸ δὲ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον. Ὁ τοίνυν μεμφόμενος τὸν ποιητὴν ὡς μὴ φυσικῶς κατασκευάσαντα ἡμᾶς ἀναμαρτήτους, οὐδὲν ἔτερον ἢ τὴν ἄλογον φύσιν τῆς λογικῆς προτιμῆ, καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρητον τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπράκτου. Ταῦτα εἰ καὶ παρεμβατικῶς, ἀλλ' ἀναγκαίως εἴρηται, ἵνα μὴ, εἰς βυθὸν διαλογισμῶν ἐμπεσῶν, πρὸς τῇ στερήσει τῶν περισπουδᾶστων, ἔτι καὶ Θεοῦ στέρησιν ὑπομείνης. Πausώμεθα οὖν ἐπανορθούμενοι τὸν σοφόν. Πausώμεθα τὸ βέλτιον τῶν παρ' αὐτοῦ γινόμενων ἐπιζητούντες. Εἰ γὰρ καὶ τῶν κατὰ μέρος οἰκονομουμένων διαφεύγουσιν ἡμᾶς οἱ λόγοι, ἀλλ' ἔν γε ἐκεῖνο δόγμα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνυπαρχέτω, τὸ, μηδὲν κακὸν παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ γίνεσθαι.

8. Ἐπεισέρχεται δὲ τούτῳ, κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐννοίας, καὶ τὸ περὶ τοῦ διαβόλου ζήτημα. Πόθεν ὁ διάβολος, εἰ μὴ παρὰ Θεοῦ (71) τὰ κακά; Τί οὖν εἶμεν; Ὅτι ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀρκέσει καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λόγος, ὁ καὶ περὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις πονηρίας ἀποδοθεῖς. Πόθεν γὰρ πονηρὸς ὁ ἄνθρωπος; Ἐκ τῆς οἰκείας αὐτοῦ (72) προαιρέσεως. Πόθεν κακὸς ὁ διάβολος; Ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, αὐθαίρετον ἔχων καὶ αὐτὸς τὴν ζωὴν, καὶ ἐπ' αὐτῷ κειμένην τὴν ἐξουσίαν, ἢ παραμένειν τῷ Θεῷ, ἢ ἀλλοτριωθῆναι τοῦ ἀγαθοῦ. Γαβριὴλ ἄγγελος, καὶ παρέστηκε τῷ Θεῷ διηνεκῶς. Ὁ Σατανᾶς ἄγγελος, καὶ ἐξέπεσε τῆς οἰκείας τάξεως παντελῶς. Κάκεινον ἢ προαίρεισις δι-

⁹¹ Rom. vi, 23. ⁹² Psal. LXXII, 27.

(70) Colb. primus ἐξίσασται. Ibidem editi ἀλλὰ καὶ δ.ά. Vocula καὶ abest a nostris codicibus.

(71) Editi παρὰ τοῦ Θεοῦ. Articulus in nostris

A duxit spiritualibus deliciis potiozem. Quare statim ejectus e paradiso, beata illa vita privatus fuit, non ex necessitate, sed ex insipientia malus effectus. Quamobrem peccavit quidem ob pravam voluntatem: sed mortuus est ob peccatum. *Stipendia enim peccati mors* ⁹¹. Quantum enim secedebat a vita, tantum appropinquabat ad mortem. Nam vita Deus est, vitæ vero privatio mors. Quare Adamus secedendo a Deo mortem conscivit sibi ipsi, juxta id quod scriptum est: *Ecce qui elongant se a te, peribunt* ⁹². Sic non creavit Deus mortem, sed nos nobis ipsis ex prava mente eam accersivimus. Neque vero dissolvi nos prohibuit ob eas quas prius diximus causas, ut ne immortalem in nobis ægritudinem conservaret. Quemadmodum si quis fictile quoddam effluens vas igni admovere nolit, donec reconcinnando vitium illius resarciat. Sed cur, inquit, non ita conditi sumus, ut peccare natura non possimus, adeo ut ne volentibus quidem nobis facultas inesset peccandi? Quia et tu famulos, non cum vinctos detines, benevolos putas, sed cum eos libenter sua in te officia videris explorare. itaque neque Deo gratum est quod coactum est, sed quod virtute geritur. Virtus autem ex voluntate, non ex necessitate proficiscitur. Jam vero voluntas ex iis quæ penes nos sunt, dependet. Quod autem in nobis situm est, liberi arbitrii facultas est. Proinde qui opificem reprehendit, quod nos non considerit natura tales ut peccare nequeamus, nihil aliud facit, nisi naturam irrationalem rationali et immobilem appetendique incapacem, liberæ atque actuosæ præfert. **80** Hæc etsi per digressionem, necessario tamen dicta sunt, ut ne in abyssum cogitationum inanimum lapsus præter privationem eorum quorum studio teneris, adhuc et Deo ipso priveris. Desinamus igitur corrigere sapientem. Desinamus quidquam melius quam quæ fecerit, indagare. Etsi enim singulorum quæ ejus providentia ac consilio fiunt, rationes nos latent; at certe unum illud dogma ratum fixumque in nostris animis sit, nullum malum a bono fieri.

8. Huic autem quæstioni alia de diabolo ex cogitatorum serie accedit. Unde sit diabolus, si non sunt a Deo mala? Quid igitur dicimus? rationem eandem quam jam de hominum pravitate reddidimus, nobis pro hac quoque quæstione sufficere. Unde enim malus est homo? ex sua ipsius voluntate. Unde malus diabolus? Ex eadem causa; cum et ipse liberam vitam haberet, ac penes se esset vel Deo perseveranter adherere, vel a bono secedere. Gabriel angelus est, et Deo jugiter astitit. Satanas erat angelus quoque, sed ex suo ordine penitus excidit. Et illum retinuit in cælis liberum arbitrium, et hunc dejecit voluntatis libertas. Pote-

mss., non invenitur.

(72) Antiqui tres libri οἰκείας ἑαυτοῦ.

rat namque et ille desciscere, et hic non labi. Sed illum servavit Dei dilectio insatiabilis, hunc vero reprobum fecit suus a Deo recessus. Hoc est malum, abalienatio a Deo. Parva oculi conversio facit, ut aut cum sole, aut cum corporis nostri umbra simus. Et illuc quidem si respicias, prompte ac cito illustraris : ad umbram vero si declines, necessario degis in tenebris. Hunc ad modum malus est diabolus, ex voluntate habens malitiam, non illius natura adversatur bono. Unde igitur ei adversus nos bellum? Quia cum sit cujuscunque malitiæ receptaculum, recepit quoque invidiæ morbum, et invidit nobis honorem. Non enim potuit vitam nostram in paradiso citra mœrorem actam ferre : nam dolis ac versutiis hominem decipiens, eaque cupiditate, qua ipse fieri Deo similis expetebat, ad fallendum illum usus, lignum ostendit, ac promisit futurum, ut si eo vinceretur, eum efficeret similem Deo. Si enim, inquit, comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum et malum⁷³. Non igitur conditus est inimicus nobis : sed ex invidia effectus est nobis inimicus. Nam cum videret se ex angelorum cœtu projectum, tunc hominem, qui terrestris erat, ad angelorum dignitatem suo in virtute profectu exaltatum videre non sustinuit.

9. Quoniam igitur inimicus factus est, inimicitiam nobis Deus adversus illum indidit, cum serpentem cujus opera usus fuerat, sic allocutus est, ut minas ad diabolum referret : *Ponam inimicitiam inter te et inter semen illius*⁷⁴. Nam re ipsa nocent amicitia cum malitia inita, siquidem ista amicitia lex inter conjunctos ex quadam similitudine solet intercedere. Unde recte dictum est : *Corrumpunt mores bonos colloquia mala*⁷⁵. Quemadmodum enim in pestilentibus locis aer sensim spiritu ductus latentem morbum incolis ingenerat : sic inita cum malis consuetudo animis infert mala non parva, tametsi noxa non statim sentitur. Quapropter implacabilis est adversus serpentem inimicitia. Quod si instrumentum odio tanto dignum est, quantam inimicitiam cum instrumenti motore gerere nos convenit? Sed cur, inquit, erat lignum in paradiso, per quod aggressurus nos erat diabolus? Etenim si fallaciæ illecebram non habuisset, quomodo nos per inobedientiam induxisset in mortem? Quia probanda erat obedientia nostra per præceptum. Eam ob causam planta erat speciosorum fructuum ferax, ut per abstinentiam voluptatis virtutem temperantiæ ostendentes, coronis patientiæ merito donaremur. Comesturam autem secuta est non modo violatio præcepti, sed nuditatis etiam cognitio. *Comederunt enim, inquit, et aperti sunt oculi eorum,*

⁷³ Gen. iii, 5. ⁷⁴ ibid. 15. ⁷⁵ I Cor. xv, 33.

(73) Editi ἐφύλαξε. At mss. tres διεφύλαξε.

(74) Reg. primus ὁμοιον τοῦ Θεοῦ. Mox utraque editio ἔσεσθαι ὡς θεοί. At mss. multi ἔσεσθε. Nec ita multo infra quatuor mss. ἐχθραν ἀντεκατέστη.

ἐφύλαξεν (73) ἐν τοῖς ἀνω, καὶ τοῦτον κατέβριψε τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιον. Ἐδύνατο γὰρ κάκεινος ἀποστατῆσαι, καὶ οὗτος μὴ ἐκπεσεῖν. Ἄλλὰ τὸν μὲν διεσώσατο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὸ ἀκόρεστον· τὸν δὲ ἀπόβλητον ἔδειξεν ἢ ἐκ Θεοῦ ἀναχώρησις. Τοῦτ' ἔστι τὸ κακὸν, ἢ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσις. Μικρὰ περιστροφή φθαλμοῦ ἢ μετὰ ἡλίου ἡμᾶς εἶναι ποιεῖ, ἢ μετὰ τῆς σκιάς τοῦ σώματος ἡμῶν. Κάκει μὲν ἀναδέψαντι ζτοιμον τὸ φωτισθῆναι, ἀπονεύσαντι δὲ πρὸς τὴν σκιάν ἀναγκαῖα ἢ σκότωσις. Οὕτω πονηρὸς ὁ διάβολος, ἐκ προαιρέσεως ἔχων τὴν πονηρίαν, οὐ φύσις ἀντικειμένη τῷ αγαθῷ. Πόθεν οὖν αὐτῷ ὁ πρὸς ἡμᾶς πόλεμος; Ὅτι, δοχεῖον ὦν πάσης κακίας, ἐδέξατο καὶ τοῦ φθόνου τὴν νόσον, καὶ ἐθάσκηεν ἡμῖν τῆς τιμῆς. Οὐ γὰρ ἤνεγκεν ἡμῶν τὴν ἄλυπον ζῆλον τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ· δόλοισ δὲ καὶ μηχαναῖς ἐξαπατήσας τὸν ἀνθρώπον, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ, ἣν ἔσχε πρὸς τὸ ὁμοιωθῆναι τῷ Θεῷ, ταύτη πρὸς τὴν ἀπάτην ἀποχρησάμενος, ἔδειξε τὸ ξύλον, καὶ ἐπὶ γέλατο διὰ τῆς βρώσεως αὐτοῦ ὅμοιον τῷ Θεῷ (74) καταστήσειν. Ἐὰν γὰρ φάγητε, φησὶν, ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν. Οὐκ ἐχθρὸς τοῖνυν ἡμῖν κατεσκευάσθη, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας ἡμῖν εἰς ἐχθραν ἀντικατέστη. Ὅρων γὰρ ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀγγέλων καταβρίφοντα, οὐκ ἔφερε βλέπειν τὸν γῆινον ἐπὶ τῷ ἀξίαν τῶν ἀγγέλων διὰ προκοπῆς ἀνυψούμενον.

9. Ἐπεβλήθη οὖν ἐγγονεν ἐχθρὸς, ἐφύλαξεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐναντίωσιν, δι' ὧν τῷ ὑπηρετησαμένῳ αὐτῷ θηρίῳ διελέγετο, πρὸς αὐτὸν ἀναφέρων τὴν ἀπειλήν· ὅτι Ἐχθραν θήσω ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Τῷ δντι γὰρ βλαβεραὶ αἱ πρὸς τὴν κακίαν καταλλαγαί· ἐπειδὴ νόμος οὗτος φιλίας (75) δι' ὁμοιότητος πέφυκε τοῖς συναπτομένοις ἐγγίνεσθαι. Ὅθεν ὀρθῶς ἔχει τὸ, *Φθίβρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλῖαι κακαί*. Ὡς γὰρ ἐν τοῖς νόσοποιῖς χωρίοις ὁ κατὰ μέρος ἀναπνεόμενος ἀήρ λανθάνουσαν νόσον τοῖς ἐνδιδαιτωμένοις ἐναποτίθεται· οὕτως ἢ πρὸς τὰ ψαῦλα συνήθεια μεγάλα κακὰ ταῖς ψυχαῖς ἐναφίησι, κἂν τὴν παραυτίκα αἰσθῆσιν τὸ βλαβερὸν διαφεύγη. Διὰ τοῦτο ἀδιόλλακτος ἢ πρὸς τὸν δφιν ἐχθρα. Εἰ δὲ τὸ δργانون τοσοῦτου μίσους ἄξιον, πόσον ἐχθραίνειν ἡμᾶς τῷ ἐνεργήσαντι προσῆκεν; Ἄλλὰ καὶ διὰ τί ἦν τὸ ξύλον, φησὶν, ἐν τῷ παραδείσῳ, δι' οὗ τῷ διαβόλῳ ἐμελλε προχωρήσειν ἢ καθ' ἡμῶν ἐπιχειρήσεις; Εἰ γὰρ μὴ εἶχε τῆς ἀπάτης τὸ δέλεαρ, πῶς ἂν ἡμᾶς διὰ τῆς παρακοῆς εἰς τὸν θάνατον ὑπηγάγετο; Ὅτι ἔδει εἶναι ἐντολήν τὴν δοκιμάζουσαν ἡμῶν τὸ ὑπήκοον. Διὰ τοῦτο ἦν φυτόν ὠραίων καρπῶν εὐφορον, ἵνα ἐν τῇ ἀποχῇ τοῦ ἡδέος, τὸ τῆς ἐγκρατείας καλὸν ἐπιδειξάμενοι, τῶν τῆς ὑπομονῆς στεφάνων δὲ καίως ἀξιώθωμεν. Ἐπικολούθησε δὲ τῇ βρώσει οὐ παρακοῆ μόνον (76) τῆς ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιγνώσις τῆς γυμνότητος. Ἐφαγον γὰρ, φησὶ, καὶ διηνολήθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Alii duo mss. et editi ἀντικατέστη.

(75) Colb. primus οὗτος φιλανθρωπίας.

(76) Colb. primus παρακοῆ μόνη.

μοι, και ἔγνωσαν, ὅτι γυμνοὶ εἰσιν. Ἐδεῖ δὲ μὴ γινώσκειν τὴν γύμνωσιν, ἵνα μὴ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου περιεσπᾶτο πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρωσιν, ἀμφιέσματα ἑαυτῷ και τῆς γυμνότητος παραμυθίαν ἐπινοῶν, και ὄλωσ τῆ τῆς σαρκὸς ἐπιμελείᾳ τῆς πρὸς Θεὸν ἐνατενίσσεως ἀφελκόμενος. Διὰ τί δὲ οὐκ εὐθύς αὐτῷ συγκατεσκευάσθη και τὰ ἐνδύματα; Ὅτι οὕτως φυσικὰ ἔπρεπεν εἶναι ταῦτα, οὕτε ἐκ τέχνης. Τὰ μὲν γὰρ φυσικὰ ἴδια τῶν ἀλόγων ἐστίν· ὅσον πτερὰ, και τρίχες, και δερμάτων παχύτητες, στέγειν μὲν χειμῶνας, φέρειν δὲ καύσωνας δυναμέων. Ἐν οἷς οὐδὲν τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διενήνογεν, ὁμοίμου πᾶσι τῆς φύσεως ὑπαρχούσης· ἀνθρώπων δὲ ἔπρεπε, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, παρηλλαγμένας τῶν ἀγαθῶν τὰς ἀντιδόσεις ὑπάρχειν. Αἱ δὲ ἐκ τέχνης ἐπιτηδεύσεις ἀσχολίας ἀν ἐγένοντο πρόξενοι· ὁ μάλιστα φευκτὸν ἦν ὡς βλαβερόν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὰ και ὁ Κύριος, εἰς τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ ζωὴν ἡμᾶς ἀνακαλούμενος, ἐκβάλλει τὴν μέρμυραν τῶν ψυχῶν, λέγων· *Μὴ μερμυρᾶτε (77) τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσθητε*. Οὕτε οὖν ἐκ φύσεως ἔπρεπεν αὐτῷ ἔχειν τὰ σκεπάσματα, οὕτε ἐκ τέχνης· ἀλλ' ἕτερα ἦν ἠὲ ὑπερπεπισμένα, ἐπιδειξιζόμενα τὴν ἀρετὴν, τὰ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ἐπανθεῖν τῷ ἀνθρώπῳ, και περι-αστρέπτειν μέλλοντα φωτειναῖς τισι περιβολαῖς (78), ὅποιαί αἱ τῶν ἀγγέλων, ὑπὲρ τὴν τῶν ἀνθρώπων ποιικιλίαν, ὑπὲρ τὴν τῶν ἀστέρων φαιδρότητα και στιλβότητα. Διὰ τοῦτο οὖν οὐκ εὐθύς αὐτῷ τὰ ἐνδύματα, ἐπειδὴ ἄλλα ἦν ἀρετῆς ἀποκείμενα τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς δὲ φθάσαι ὑπὸ τῆς ἐπηρείας τοῦ διαβόλου οὐκ ἔπετράπη. Ἀγωνιστῆς τοίνυν ἔστηκεν ἡμῖν ὁ διάβολος διὰ τὸ ἐξ ἐπηρείας πάλαι γενόμενον ἡμῖν πτώμα, τοῦ Κυρίου οἰκονομήσαντος ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὸν πάλιν, ὥστε διὰ τῆς ὑπακοῆς ἀναπαλαῖσαι ἡμᾶς (79), και καταστεφανωθῆναι τοῦ ἀντιδίκου. Εἶθε μὲν γὰρ μὴ ἐγεγόνει διάβολος, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῇ τάξει, ἐν ἣ ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθη παρὰ τοῦ ταξίαρχου! ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἀποστάτης, ἐχθρὸς μὲν Θεοῦ, ἐχθρὸς δὲ ἀνθρώπων τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένων (διὰ τοῦτο γὰρ ἐστὶ μισάνθρωπος, διότι και θεομάχος· και μισεῖ μὲν ἡμᾶς ὡς κτήματα τοῦ Δεσπότη (80), μισεῖ δὲ ὡς ὁμοιώματα τοῦ Θεοῦ)· συνεχρήσατο οὖν αὐτοῦ τῇ πονηρίᾳ εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὁ σοφῶς και προνοητικῶς οἰκονομῶν τὰ ἀνθρώπινα, ὥσπερ ἰατρὸς τῷ τῆς ἐχίδνης ἰῶ εἰς σωτηρίων φαρμάκων κατασκευὴν ἀποχωρῶμενος. Τίς οὖν ἦν (81) ὁ διάβολος; και τίς ἡ τάξις; και τί τὸ ἀξίωμα; και πῶθεν ὄλωσ Σατανᾶς προσηγόρευται (82); Σατανᾶς μὲν οὖν, διὰ τὸ ἀντικεισθῆναι τῷ ἀγαθῷ· οὕτω γὰρ σημαίνει ἡ φωνὴ τῶν Ἑβραίων, ὡς ἐν ταῖς Βασι-

et cognoverunt quod nudi essent 76. Par autem erat eos non agnovisse nuditatem, ne mens hominis ad supplendum quod deerat, distraberetur, indumenta nuditatisque solatia sibi excogitans, et ne totus carnis curæ incumbens, a continua Dei contemplatione avocaretur. Cur autem non statim una cum ipso indumenta etiam constructa sunt? Quoniam neque naturalia ea esse conveniebat, neque ex arte. Nam naturalia brutorum animalium sunt propria, velut pennæ, pili, pelles crassæ, sic ut hiemem arcere, et æstum ferre possint. In quibus alterum ab altero nihil differt, cum par et æqualis natura insit omnibus: sed homini pro ratione suæ in Deum dilectionis retribuere decebat bona præstantiora. Rursus artium studia negotiis ansam dedissent et occasionem: quod maxime fugiendum erat, ut homini exitiosum. Quare et Dominus nos ad paradisi vitam revocans, ex animo curam ac sollicitudinem expellit, his verbis: *Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis; neque corpori vestro, quid induamini* 77. Neque igitur ex natura, neque ex arte habere eum tegumenta decebat: sed virtutem si ostendisset, apparata erant alia, in homine ex Dei munere emicatura, et lucido quodam cultu, qualis angelorum est, coruscatura, eorum varietatem, stellarumque claritatem ut fulgorem superatura. Igitur non ei fuere statim data indumenta, quod virtutis præmia essent homini repocita; quæ consequi diaboli insidia non sivere. Diabolus igitur adversarius noster est, ob casum nobis olim per illius insidias invecum, Domino luctam nobis adversus eum constituyente, ut redintegrate per obedientiam lucta, de inimico triumphemus. Utinam quidem factus non esset diabolus, sed in eo ipso ordine, in quo fuerat initio ab ordinatore collocatus, remansisset! Sed posteaquam desertor factus est, tam Dei quam hominum qui ad Dei imaginem conditi sunt, inimicus fuit. Nam ideo hominem odio prosequitur, quod ipsius etiam Dei existat hostis. Et odit quidem nos tanquam Domini hæreditatem: odit et tanquam imaginem Dei. Itaque sapiens ille ac providus rerum humanarum moderator improbitate illius et animas nostras 82 exercendas usus est, perinde atque medicus viperæ venenum ad salutaria paranda pharmaca adhibet. Quis igitur erat diabolus? et quis ipsius ordo? et quæ dignitas? et unde tamen Satanas appellatus est? Satanas erat quidem, quod adversatur bono. Hoc enim significat vox Hebraica, ut ex Regnorum libris didicimus: *Suscitavit enim, inquit, Dominus Salomoni Satan, Ader regem Sy-*

76 Gen. iii, 7. 77 Matth. vi, 25.

(77) Reg. primus μὴ μερμυρήσατε. Haud longe Colb. tertius ἕτερα ἦν αὐτῷ ὑπερπεπισμένα.

(78) Veteres quinque libri cum editione Basil. φωτειναὶ τινες περιβολαί. Alii duo mss. cum editione Paris. φωτειναῖς τισι περιβολαῖς. Statim Reg. primus ἀστέρων τερπνότητα και στιλβότητα. Colb. primus ἀστέρων τερπνότητα. Διὰ τοῦτο, etc.

(79) Colb. primus ὑπακοῆς ἀναπάσαι ἡμᾶς. Mox aliquot mss. τάξει ἐν ἣ. Illud ἐν a vulgaris aberat.

(80) Editi ὡς κτίσμα τοῦ Δεσπότη. Reg. secundus ὡς κτίσματα. Alii quinque mss., si non plures, κτήματα. Statim mss. nonnulli ὡς ὁμοιώματα.

(81) Illud, ἦν, ex nullis mss. addidimus.

(82) Colb. tertius προσαγορεύεται.

rorum⁹⁸. Diabolus vero, quod idem peccati nostri adjutor est et accusator, gaudens quidem nostro interitu, ob ea vero quæ patravimus traducens nos. Cæterum natura ejus incorporea est, juxta Apostolum dicentem : *Non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed contra spiritualia nequitiæ*⁹⁹. Dignitas vero est imperatoria : dicit namque, *Adversus principatus, et potestates, et mundi rectores tenebrarum harum*¹. Locus autem principatus situs est in aere sicuti idem ait : *Secundum principem potestatis aeris, spiritus qui nunc operatur in filiis inobedientie*². Idcirco mundi quoque princeps dicitur, quod circum orbem terrarum est ipsius principatus. Ita quoque Dominus loquitur : *Nunc judicium est mundi hujus, nunc princeps mundi hujus ejicietur foras*³. Et rursus : *Venit princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam*⁴. *ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου τούτου ἐκβλήθησεται (84) τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσκει οὐδέν.*

10. Quoniam autem de exercitu diaboli dictum est : *Spiritualia sunt nequitiæ in cælestibus*⁵, scire operæ pretium est aerem, ut mos est, cælum a Scriptura vocari. Exempli causa : *Volatilia cæli*⁶, et, *Ascendant usque ad cælum*⁷ : hoc est, in aerem alte sustolluntur. Eam ob causam et Dominus *Satanam vidit sicut fulgur de cælo cadentem*⁸ : hoc est, ex suo principatu prolapsus, et in imis jacentem ; ut ab iis qui in Christo spem reposuere, conculcetur. Nimirum dedit discipulis suis virtutem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici⁹. Proinde cum flagitiosa ejus tyrannis ejecta sit, locusque terræ circumjacens mundatus sit, per salutarem passionem illius, qui pacificavit quæ sunt super terram, et quæ in cælis¹⁰, tum demum regnum cælorum nobis prædicatur. Quippe Joannes quidem ait : *Appropinquavit regnum cælorum*¹¹ : Dominus vero prædicat ubique evangelium regni. Atque etiam prius angeli clamabant, *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax*¹². Et qui in ingressu Domini nostri in Jerusalem exsultabant, vociferabantur quoque : *Pax in cælis, et gloria in altissimis*¹³. Et in summa, innumeræ sunt epinicii voces, quæ inimici extremam ruinam testantur, videlicet, quod luca nulla, nulumque certamen nobis in supernis supersit, nec sit qui resistat nobis, et avertat nos a beata vita : sed simus deinceps jucundam ac hilarem successionem

Α λείαις μεμαθήκαμεν· Ἐξήγησε γὰρ, φησί, Κύριος τῷ Σολομῶντι Σαταν̄, Ἄδερ τὸν βασιλέυ τῶν Σύρων· διάβολος (83) δέ, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς καὶ συνεργὸς τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ κατηγορὸς γίνεται· χαίρων μὲν (83') ἡμῶν ἀπωλεῖα, παραδειγματίζων δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις. Φύσις δὲ αὐτοῦ· ἀσώματος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὸν εἰπόντα· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Ἀζίωμα δὲ ἀρχικόν· Πρὸς γὰρ τὰς ἀρχάς, φησί, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου. Τόπος δὲ τῆς ἀρχῆς ὁ ἐναερίος, ὡς φησὶν ὁ αὐτός· Κατὰ τὸν ἀρχόντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. Διὰ τοῦτο καὶ κόσμου ἀρχὼν λέγεται, ἐπειδὴ Β περιγείως αὐτοῦ ἔστιν ἡ ἀρχή. Καὶ οὕτως φησὶν ὁ Κύριος· Νῦν κρίσις ἔστι τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ἔξω. Καὶ πάλιν· Ἔρχεται ὁ ἀρχὼν τοῦ κόσμου

10. Ἐπειδὴ δὲ εἰρηται περὶ τῆς στρατιᾶς τοῦ διαβόλου, ὅτι Πνευματικὰ ἔστι τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, εἰδέναι χρῆ, ὅτι οὐρανὸν συνήθως ἡ Γραφή τὸν ἀέρα λέγει, ὡς τὸ, *Τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ*· καὶ τὸ, *Ἀραβαίνουσιν ἔως τῶν οὐρανῶν*· τουτέστιν, ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ὑψούνται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος εἶδε τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα· τουτέστι, τῆς οἰκείας ἀρχῆς ἐκπεσόντα, καὶ κάτω γενόμενον, ἵνα πατήται ὑπὸ τῶν εἰς Χριστὸν ἠλπικῶτων (85). Ἔδωκε γὰρ δύναμιν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπεὶ οὖν ἐξεβλήθη ἡ πονηρία αὐτοῦ τυραννίς, καὶ ἐκαθάρθη (86) ὁ περιγείως τόπος διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους, τοῦ εἰρηνεύσαντος τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κηρύσσεται ἡμῖν λοιπὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· Ἰωάννου μὲν λέγοντος· Ἦγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· τοῦ Κυρίου δὲ πανταχοῦ τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας κηρύσσοντος· καὶ ἔτι πρότερον τῶν ἀγγέλων βοώντων· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· καὶ τῶν ἀγαλλιωμένων ἐπὶ τῇ εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσόδῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ κραζόντων· Εἰρήνη ἐν οὐρανοῖς, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Καὶ ὅπως, μυρίαί εἰσι τῶν ἐπινικίων αἰφωναλ, τὴν εἰς τέλος καθάιρεισιν τοῦ ἐχθροῦ παριστώσαι, ὡς οὐδεμιὰς πάλῃς, οὐδὲ ἀγῶνος ἐν τοῖς ἄνω ὑπολειπομένου ἡμῖν, οὐδέ τινος ἀνθισταμένου καὶ παρατρέποντος ἡμᾶς τῆς μακαρίας ζωῆς, ἀλλ',

⁹⁸ III Reg. xi, 14. ⁹⁹ Ephes. vi, 12. ¹ ibid. ² Ephes. ii, 2. ³ Joan. xii, 31. ⁴ Joan. xiv, 30. ⁵ Ephes. vi, 12. ⁶ Matth. vi, 26. ⁷ Psal. cvi, 26. ⁸ Luc. x, 18. ⁹ ibid. 19. ¹⁰ Coloss. i, 20. ¹¹ Matth. iii, 2. ¹² Luc. ii, 14. ¹³ Luc. xix, 38.

(85) Codex Coisl. et duo Colbertini βασιλεία τῶν Ἀσσυρίων διάβολος. Alii quatuor mss. et utraque editio βασιλεία τῶν Σύρων. Imo Colb. secundus, qui habet quidem prima manu Ἀσσυρίων, habet tamen et ipse secunda manu et minutis litteris Σύρων. Basilii, quod et ipsis summis viris non nunquam contingit, memoria hoc loco falsus est; cum constet ex lib. III Reg. xi, 22, Ader non fuisse regem Syrorum, sed populorum terræ Edom. Ducæi præclaram notam legas velim.

(83') Desideratur τῆ, vel ἐπὶ τῆ. Edit.

(84) Veteres aliquot libri τούτου βληθήσεται. Nec ita multo post editi ἀέρα καλεῖ. At mss. sex ut in contextu.

(85) Reg. primus et duo alii Combessiani εἰς Χριστὸν πιστευόντων, ab iis qui in Christum credunt. Lectio optima. Alii quinque mss. et editi ἠλπικῶτων, ab iis qui in Christum spem reposuere.

(86) Veteres aliquot libri καὶ ἐξεκαθάρθη

ἀλυπον ἡμῶν τὴν διαδοχὴν ἐχόντων πρὸς τὸ ἐξῆς, καὶ ἀπολαύοντων ἡμῶν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς εἰς τὸ διηνεκῆς, οὐ μετασχεῖν ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ βρεως ἐπιβουλήν ἐκωλύθημεν. Ἔταξε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν φλογίνην ῥομφαίαν φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου ζωῆς· ἦν παρελθόντες ἀκωλύτως, εἰσω γενοίμεθα (87) τῆς ἀπολαύσεως τῶν καλῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

habituri, ac jugiter ligno vitæ fruituri, cujus nos initio participes esse insidiæ serpentis prohibuere. *Posuit enim Deus flammeum gladium ad custodiendam viam ligni vitæ*¹⁴: quo citra impedimentum superato, utinam intus **83** admissi, bonis perfruemur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ Γ΄.

Κατὰ ὀργιζομένων (88).

1. Ὡσπερ ἐπὶ τῶν λατρικῶν παραγγελμάτων, ὅταν εὐστόχως καὶ κατὰ τὸν λόγον τῆς τέχνης γίγνηται (89), μετὰ τὴν πείραν μάλιστα τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον διαδεικνύεται· οὕτως ἐπὶ τῶν πνευματικῶν παραινέσεων, ἐπειδὴν μάλιστα τὴν ἔκβασιν μαρτυροῦσαν λάβῃ τὰ παραγγέλματα, τότε τὸ σοφὸν αὐτῶν καὶ ὠφέλιμον πρὸς τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ βίου καὶ τὴν τῶν πειθομένων τελείωσιν ἀναφαίνεται. Ἀκούοντες μὲν γὰρ τῶν Παροιμιῶν διαβρήθην ἀποφαινομένων, ὅτι Ὁργὴ ἀπόλλυσι καὶ φρονίμους· ἀκούοντες δὲ καὶ ἀποστολικῶν παραινέσεων· Πᾶσα ὀργὴ καὶ θυμὸς καὶ κραυγὴ ἀρθήτω ἀπ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ· καὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος τὸν ὀργιζόμενον εἰκὴ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχον εἶναι τῇ κρίσει· νῦν ὅτε εἰς πείραν ἤλθομεν τοῦ πάθους, οὐκ ἐν ἡμῖν γενομένου, ἀλλ' ἔξωθεν ἡμῖν προσπεσόντος ὡσπερ καταγίδος τινὸς ἀδοκίτου, τότε μάλιστα τὸ θαυμαστὸν τῶν θείων παραγγελμάτων ἐπέγνωμεν. Δόντες μὲν αὐτοὶ τῇ ὀργῇ τόπον, ὡσπερ βέουματι βιαίῳ διέξοδον, καταμανθάνοντες δὲ ἐν ἡσυχίᾳ τὴν ἀσχέσιμονα παραχῆν τῶν ὑπὸ τοῦ πάθους κατεχομένων, ἐπέγνωμεν ἐπὶ τῶν ἔργων τὴν εὐστοχίαν τοῦ ῥήματος· ὅτι Ἀγὴρ θυμῶδης οὐκ εὐσχήμων. Ἐπειδὴν γὰρ ἅπαξ παρωσάμενον τοὺς λογισμοὺς τὸ πάθος αὐτὸ τὴν δυναστείαν τὴν ψυχῆς παραλάβῃ, ἀποθηροῖ παντελῶς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ ἄνθρωπον εἶναι συγχωρεῖ, οὐκέτι ἔχοντα τὴν ἐκ τοῦ λόγου βοήθειαν. Ὅπερ γὰρ τοῖς ἰοβόλοις ἐστὶν ὁ ἴδς, τοῦτο τοῖς παροξυνθεῖσιν ὁ θυμὸς γίνεται. Λυσσῶσιν (90) ὡσπερ οἱ κύνες, ἄττουσιν ὡσπερ οἱ σκορπίοι, δάκνουσιν ὡσπερ οἱ βφεις. Οἶδε καὶ ἡ Γραφή τοὺς ὑπὸ τοῦ πάθους κεκρατημένους ταῖς τῶν θηρίων προσηγορίαις ἀποκαλεῖν, οἷς ἑαυτοὺς διὰ τῆς πονηρίας ὠκλώσαν. Κύνας γὰρ ἔννεους, καὶ βφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύει. Οἱ γὰρ ἔτοιμοι πρὸς τὴν κατ' ἀλλήλων φθορὰν, καὶ τὴν κατὰ τῶν

HOMILIA X.

Adversus eos qui irascuntur.

1. Quemadmodum in medicorum præceptis, cum apposite et ex artis ratione fiunt, post experientiam maxime eorum utilitas solet ostendi: sic in spiritualibus exhortationibus, ubi maxime monita ac præcepta fuerint exitu testata comprobataque, tunc ea sapienter utiliterque ad vitæ emendationem atque ad obtemperantium perfectionem adhibita fuisse apparet. Etenim cum Proverbiorum audimus disertam sententiam: *Ira perdit et prudentes*¹⁴; rursus cum audimus apostolicas commonitiones: *Omnis ira et indignatio et clamor tollatur a vobis, cum omni malitia*¹⁵; item Dominum ipsum, qui eum qui fratri suo temere irascitur, reum esse ait iudicii¹⁷: cum denique experti fuerimus vitium, quod in nobis non gignitur, sed forinsecus in nos tanquam improvisa quædam procella irruit, tunc maxime divinarum præceptionum miram excellentiam cognoscemus. Quod si ipsi iræ locum veluti fluente vehementi exitum unquam dedimus, ac silentio didicimus eorum qui hoc vitio tenentur indecoram perturbationem, tum reipsa perspectam habuimus dicti hujus solertiam, videlicet quod *Vir iracundus haud honestus est*¹⁸. Postquam enim hoc vitium, depulsa ratione, dominium animæ semel usurpaverit, hominem prorsus convertit in belluam, et ne hominem quidem esse sinit, cum auxilio rationis privetur. Quod enim venenatis venenum est, hoc idem ira est exasperatis. Fiunt rabidi canum in morem, insiliunt ut scorpii, mordent ut serpentes. Novit et Scriptura eos qui vitio aliquo tenentur, bestiarum nominibus vocare, quibuscum necessitudinem affinitatemque per nequitiam contraxere. Nam canes mutos¹⁹, serpentes, sobolem viperarum²⁰, et similibus nominibus ipsos appellat. Qui enim ad mutuum exitium, et ad tribulium suorum perniciem parati sunt, possunt nec injuria

¹⁴ Gen. III, 24. ¹⁵ Prov. xv, 1. ¹⁶ Ephes. IV, 31. ¹⁷ Matth. v, 23. ¹⁸ Prov. xi, 25. ¹⁹ Isa. LVI, 10. ²⁰ Matth. xxiii, 35.

(87) Reg. primus εἰσω γενοίμεθα.

(88) Editi et quatuor mss. κατὰ ὀργιζομένων, *adversus irascentes*. Colb. tertius περὶ ὀργῆς, πρὸς τινα εὐεμπῶτως ἔχοντα πρὸς τὸ πάθος, *de ira, adversus quemdam qui ad hoc vitium pronus erat*; nec aliter habet Colb. primus, nisi quod in eo pro εὐεμπῶτως legitur εὐόπτως. Coisl. περὶ ὀργῆς, πρὸς τινας εὐεμπῶτως περὶ τὸ πάθος ἐχόντων, *de ira, adversus quosdam, qui ad hoc vitium proni erant*.

(89) Reg. primus τέχνης γενεταί.

(90) Editi γίνεται, ὀργῶσι, πρῶσι, λυσσῶσιν. Sed illa duo, ὀργῶσι, πρῶσι, in mss. non leguntur; nec mihi dubium, quin debeant abesse. Recte igitur, opinor, admonuit Combefisius, has duas voces in ora libri ad vocem ἄττουσι declarandam primum positas esse: deinde vero in ipsum contextum obrepisse, in eoque male locatas fuisse.

Inter bestias ac venenata numerari, quibus natura odium implacabile inest in homines. Per iram linguæ sunt effrenatæ et ora incustodita : manus incontinentes, contumeliæ, probra, maledicta, plagæ et reliqua omnia quæ ne numerare quidem ullus potest, vitia sunt ex ira et furore nata. Per iram ensis acuitur; patretur homicidium humana manu; per hanc fratres alii alios ignoravere; parentes quoque et liberi naturæ obliti sunt. Nam irati primum ignorant sese, deinde omnes simul familiares atque necessarios. Ut enim torrentes **84** ad loca cava confluentes, quidquid obvium est transversum trahunt : ita violenti ac impotentes irascentium impetus cunctos similiter invadunt. Non canities iratis est venerationi, non virtus vitæ, non sanguinis conjunctio, non beneficia prius accepta, non alia ulla dignitas. Brevis quædam est insaniam, ira. Irati scilicet plerumque in apertum malum conjiciunt se ipsi, sua ipsorum commoda ulciscendi studio negligentes. Nam eorum qui ipsis molesti fuerunt, recordatione quasi cæstro extimulati, effervescente in eis ira atque subsiliente, non prius cessant quam damnum aliquod inferant irritanti, aut forte ipsi, si ita contingat, accipiant : quemadmodum sæpe evenit, ut quæ violenter alliduntur, plus accipiant detrimenti quam afferent, dum a rebus renitentibus conquassantur.

2. Quis possit id mali explicare? quomodo scilicet ii qui ad iram proclives sunt, ex levi occasione accensi, vociferantes, ferocientes, ac impudentius venenata quavis bestia irruentes, non prius desistant quam inflammatio per magnam immedicabilemque perniciem, ira in ipsis bullæ in modum disrupta, discutiatur. Neque enim ensis acies, neque ignis, neque aliud quoddam horrendum, furem ira animum cohibere potest, certe non magis quam eos qui a dæmonibus detenti sunt, a quibus nihil irati neque habitu, neque animi affectu differunt. Nam circa cor quidem in iis qui vindictam anhelant, effervescit sanguis, utpote vi ignis exagitalus ac exæstuans; in superficie autem efflorescens, irascentem in alia forma ostendit, consuetam et notam omnibus formam tanquam personam in scena commutans. Nam illorum et proprii et consueti oculi non cognoscuntur, efferatus est aspectus, atque igne jam micat. Quin et more suum grassantium acuit dentes. Facies est livida, et sanguine suffusa : moles corporis tumida : venæ disruptuntur, spiritu ab interna tempestate commoto. Vox aspera, et maxime intensa : sermo in-

(91) Unus codex Combef. κατὰ τῶν ὁμογενῶν.

(92) Colb. primus ἐστὶ παθήματα.

(93) Colb. tertius πάντας ὁμοίως. Mox Reg. primus ὡς περ δὲ αἱ. Subinde duo mss. ὁμοίως χωροῦσαι.

(94) Editio Paris. εἰς προῦπτον, male. Veteres aliquot libri εἰς προῦπτον, bene.

(95) In aliquibus mss. pro παροξύναντι legitur παροξύνοντι.

(95') Interpres legisse videtur ἐξαπτόμενοι. Edit.

ὁμοφύλων βλάβην (91), εἰκότως ἂν θηρίοις καὶ ἰοδόλοισι συναριθμοῦντο, οἷς ἀδιάλλακτον ἐκ φύσεως ἐνυπάρχει πρὸς ἀνθρώπους τὸ μῖσος. Διὰ θυμὸν ἀχάρινοι γλώσσαι, καὶ ἀπύλωτα στόματα· χεῖρες ἀκατεῖς, ὕβρεις, ὀνειδή, κακηγορίαι, πληγαί, τὰ ἄλλα ὅσα οὐδ' ἂν ἐξαριθμησάιτο τις, ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἔχονά ἐστι πάθη (92). Διὰ θυμὸν καὶ ξίφος ἀκονῶνται· θάνατος ἀνθρώπου ἐκ χειρὸς ἀνθρωπιᾶς τολμᾶται. Διὰ τοῦτον ἀδελφοὶ μὲν ἀλλήλους ἠγνόησαν, γονεῖς δὲ καὶ τέκνα τῆς φύσεως ἐπελάθοντο. Ἄγνοοῦσι μὲν γὰρ ἑαυτοὺς πρῶτον οἱ ὀργιζόμενοι, ἔπειτα καὶ πάντας ὁμοῦ (93) τοὺς ἐπιτηδέλους. Ὡς περ γὰρ αἱ χαράδραι, πρὸς τὰ κοίλα συρρέουσai, τὸ προστυχὸν παρασύρουσιν· οὕτως αἱ τῶν ὀργιζομένων ὀρμαὶ βίαιοι καὶ ἀκάθεκτοι διὰ πάντων ὁμοίως χωροῦσιν. Οὐ πολὺ τῷ θυμουμένῳ αἰδέσιμος, οὐκ ἀρετὴ βίου, οὐκ οἰκειότης γένους, οὐ προλαβοῦσαι χάριτες, οὐκ ἄλλο τι τῶν τιμίων. Μανία τίς ἐστιν ὀλιγοχρόνιος ὁ θυμὸς. Οἷ γε καὶ εἰς προῦπτον (94) κακὸν ἑαυτοῦς πολλάκις ἐμβάλλουσι, τῇ πρὸς τὴν ἄμυναν σπουδῇ τοῦ καθ' ἑαυτοὺς ἀμελοῦντες. Οἰοῦνται γὰρ ἰσχυρῶς τῇ μνήμῃ τῶν λελυπηκότων περικεντούμενοι, σφαδάζοντες αὐτοῖς τοῦ θυμοῦ καὶ πηδῶντος, οὐ πρότερον ἀπολήγουσι, πρὶν ἢ κακὸν τι δοῦναι τῷ παροξύναντι (95), ἢ ποῦ τι καὶ προσλαβεῖν, ἐὰν τύχη· ὡς περ που πολλάκις τὰ βιαίως καταβῆγγύμενα ἐπαθέ τι πλέον ἢ ἔδρασε τοῖς, ἀντιτύποις περιθραυσθέντα.

2. Τίς ἂν ἐφίκοιτο τοῦ κακοῦ; ὅπως οἱ ἐξυβρίστοι πρὸς θυμὸν ὑπὸ τῆς τυχούσης προφάσεως ἐξαπτόμενοι (95'), βωῶντες καὶ ἀγριαίνοντες, καὶ τίνος οὐχὶ ἰοδόλων ἀναιδέστερον ἐφορμῶντες, οὐ πρότερον ἴστανται πρὶν ἢ διὰ μεγάλου καὶ ἀνηκέστου κακοῦ, οἷον πομφόλυγος, αὐτοῖς τῆς ὀργῆς ἐκτραγεῖσθαι, διαπνευσθῆναι τὸ φλεγμαῖνον (96). Οὕτε γὰρ ξίφος ἀκμῆ, οὕτε πῦρ, οὕτε ἄλλο τι τῶν φοβερῶν, ἱκανὸν τὴν ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἐκμανεῖσθαι ψυχὴν ἐπισχεῖν· οὐ μᾶλλον γε ἢ τοὺς ὑπὸ δαιμόνων κατασχεθέντας, ὧν οὐδὲν, οὕτε κατὰ τὸ σχῆμα, οὕτε κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν, οἱ ὀργιζόμενοι διαφέρουσιν. Ὅμοιοι γὰρ τῆς ἀντιληψέως περιεῖται μὲν τῇ καρδίᾳ τὸ αἷμα, ὡς περ βίβη πυρὸς κυκώμενον (97) καὶ παφλάζον· πρὸς δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξανθήσαν, ἐν ἄλλῃ μορφῇ τὸν ὀργιζόμενον ἔδειξε, τὴν συνήθη πᾶσι καὶ γνωρίμην ὡς περ τι προσωπεῖον ἐπὶ σκηνῆς ὑπαλλάξαν. Ὅφθαλμοὶ μὲν γὰρ ἐκείνους (98) οἱ οἰκετοὶ τε καὶ συνήθεις ἠγνόησαν· παράφορον δὲ τὸ ὄμμα, καὶ πῦρ ἦδη βλέπει. Καὶ παραθήγει τὸν ὀδόντα, κατὰ τῶν σωῶν τοὺς ὁμοίως χωροῦντας. Πρόσωπον πελιδὸν καὶ ὑφαίμον· ὄγκος τοῦ σώματος ἐξοιδάινων· φλέβες διαβῆγγύμεναι, ὑπὸ τῆς ἐνδοθεν ζάλης κλονουμένου

(96) Reg. primus τὸ φλεγόμενον.

(97) Colb. tertius pro κυκώμενον habet κυκλώμενον. Statim utraque editio ἐξανθεῖσαν, depravate. At mss. aliquot ἐξανθῆσαν, emendate.

(98) Editio Paris. γὰρ ἐκείνους, male. Antiqui libri ἐκείνους, bene. Quod mox sequitur, καὶ πῦρ ἦδη βλέπει, ita, si vis, ad verbum interpretabere, *ei ignem jam videt*. Nec ita multo infra Colb. primus κατὰ τοὺς τῶν σωῶν τοῦς. Subinde Colb. tertius πρόσωπον δέ.

τοῦ πνεύματος. Φωνὴ τραχεῖα, καὶ ὑπερτεινομένη, A καὶ ὁ λόγος ἀναρθρὸς καὶ εἰκῆ προεκπίπτων, οὐ κατὰ μέρος, οὐδὲ εὐτάκτως, οὐδὲ εὐσήμως προΐων. Ἐπειδὴν δὲ εἰς τὸ (99) ἀνήκεστον, ὡς περ φλόξ ὕλης ἀφθονία, τοῖς παροξύνουσιν ἐξαφθῆ, τότε δὴ τότε τὰ οὐτε λόγῳ ῥητὰ οὐτε ἔργῳ φορητὰ ἐπιθεῖν ἐστι θεάματα· χεῖρας μὲν διηρμένας κατὰ τῶν ὁμοφύλων, καὶ πᾶσι μέρεσι τοῦ σώματος ἐπιφερομένας, πόδας δὲ ἀφειδῶς τοῖς καιριωτάτοις ἐναλλομένους, πᾶν δὲ τὸ φανὲν δπλον τῆς μανίας γινόμενον. Ἐάν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ἴσον κακὸν ἀντιστρατευόμενον εὐρῶσιν, ὄργην ἄλλην καὶ μανίαν ὁμοίωτον· οὕτω δὴ (1) συμπεσόντες ἔδρασαν ἀλλήλους καὶ ἔπαθον, ὅσα εἰκὸς τοὺς ὑπὸ τοιοῦτω δαίμονι στρατηγουμένους παθεῖν. Πηρώσεις γὰρ μελῶν ἢ καὶ θανάτους πολλακίς ἄθλα τῆς ὄργης οἱ μαχόμενοι ἀπηνέγκαντο. Ἦρξεν χειρῶν ἀδίκων, ὁ B δὲ ἡμύνατο· ὁ δὲ ἀντεπήνεγκεν, ὁ δὲ οὐχ ὕφεται. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ταῖς πληγαῖς διακόπτεται, ὁ δὲ θυμὸς τοῦ ἀλγεινοῦ τὴν αἰσθησιν παραιρεῖται (2). Οὐ γὰρ ἄγουσι σχολὴν πρὸς τὴν ὡν πεπόνθασιν αἰσθησιν, διὸς αὐτοῖς τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἄμυναν τοῦ λελυπηκότος κεκινήμενης.

3. Μὴ δὴ κακῶς τὸ κακὸν ἴδασθε, μηδὲ ἐπιχειρεῖτε ἀλλήλους ὑπερβαίνειν ταῖς συμφοραῖς. Ἐν γὰρ ἀμίλλαις πονηραῖς (3) ἀθλιώτερος ὁ νικῆσας, διότι ἀπέρχεται τὸ πλεῖον ἔχων τῆς ἀμαρτίας. Μὴ τοίνυν γένῃ κακοῦ πλῆρωτής ἐράνου, μηδὲ πονηροῦ δανείου πονηρότερος ἐκτιτῆς. Ὑθρίσεν ὄργισθείς; στήσον τῆ σιωπῇ τὸ κακόν. Σὺ δὲ ὡς περ βεῦμα τὴν ἐκείνου ὄργην εἰς τὴν ἰδίαν καρδίαν ὑποδεξάμενος, τοὺς C ἀνέμους μιμῆ, διὰ τῆς ἀντιπνοίας ἀντιδιδόντας τὸ ἐνεχθέν. Μὴ διδασκάλῳ χρῆσιν τῷ ἐχθρῷ, μηδὲ ὁμοίως, τοῦτο ζηλώσης. Μηδὲ γένῃ ὡς περ κάτοπτρον τοῦ ὄργιστοῦ, τὴν ἐκείνου μορφὴν ἐν σεαυτῷ δεικνύς. Ἐρυθρὸς ἐκείνος· σὺ δὲ οὐκ ἐροινίχθης; Ὁφθαλμοὶ θφαιμοὶ· οἱ δὲ σοὶ, εἰπέ μοι (4), γαλήνην βλέπουσι; Φωνὴ τραχεῖα· ἢ δὲ σὴ ἠλία; Οὐδὲ ἢ ἐν ταῖς ἐρημίαις ἤχῳ οὕτως ἀνεκλάσθη ἀκεραία πρὸς τὸν φθεγξάμενον, ὡς ἐπὶ τὸν λοιδορὸν αἱ ὕβρεις ἐπαναστρέφουσι. Μᾶλλον δὲ ὁ μὲν ἦχος ὁ αὐτοῦ ἀπεδόθη· ἢ δὲ λοιδορία μετὰ προσθήκης ἐπάνεισιν. Οἶα γὰρ ἀλλήλους ἐφυβρίζοντες ἀντιφθέγγονται; Ὁ μὲν εἶπεν ἀφανῆ, καὶ ἐξ ἀφανῶν· ὁ δὲ ἀπεκάλεσεν οἰκοτρίβων οἰκότριβα· οὕτως πένητα, ἐκείνος ἀλήτην· οὕτως ἀμαθῆ, ἐκείνος παραπλήγα· ἕως ἂν αὐτοῖς αἱ ὕβρεις, ὡς περ τοξόματα, ἐπιλείπωσιν (5). Εἶτα, ἐπειδὴν πᾶσαν λοιδορίαν διὰ τῆς γλώττης ἐκσφενδονήσωσιν, οὕτω λοιπὸν πρὸς τὴν διὰ τῶν ἔργων χωροῦσιν ἄμυναν. Θυμὸς μὲν γὰρ ἐγείρει μάχην,

distinctus, et temere cadens, non paulatim, nec ordine, nec significanter procedens. Postquam autem ira gravius atrociusque exarserit ob ea quibus animus exasperatur, haud secus ac flamma ob materię copiam, tum demum neque verbis explicabilia, neque factu tolerabilia spectacula videre licet : manus attolli adversus tribules, ac injici in omnes corporis partes, pedes in præcipua membra citra discrimen insilire, denique quidquid in conspectum venit, id furori ac insanię pro armis esse. Quod si ex adverso æquale malum renitens repererint, aliam videlicet iram et parem insaniam; ita demum inter se conserti, mutuo faciunt ac perpetiuntur quæ æquum est perpeti eos, qui sub ejusmodi dæmone militant. Nam mutilationes membrorum, aut etiam plerumque mortem præmia iræ referunt pugnatōres. Hic cœpit injustas manus inferre, ille repulit : hic rursus intulit, ille non cedit. Et corpus quidem plagis 85 contunditur : furor verò adimit doloris sensum. Neque enim vacat sibi eorum quæ perpetiuntur, dolorem sentire, toto eorum animo ad ulciscendum molestię auctorem commoto.

3. Malum malo ne curetis, neque contendatis vos mutuo inferendis damnis superare. Nam in malis pugnis miserior est qui vicit, quippe quia cum majori peccato abit. Ne igitur referas malum, neque debitum malum pejus persolvas. Contumelia te affecit iratus? Siste silentio malum. Tu contra, iram illius velut quoddam fluentum in animum C tuum suscipiens, ventos imitaris, qui, quod illatum est, id reflatu repellunt. Ne inimico magistro utaris, neque quod odio habes, æmuleris : cave flas irati quasi speculum, formam ejus exhibens in te-metipso. Rubet ille; an non tu rubefactus es? Suffusi sanguine sunt oculi illius; vine, quæso, plucide vident? Vox ipsius aspera est, num tua lenis ac mitis est? Ne echo quidem in desertis locis æque integra refringitur ad loquentem, atque contumeliæ ad conviciatorum revertuntur. Vel potius sonus quidem idem redditur : sed conviciium cum accessione redit. Qualia enim contumeliosi alter alteri vicissim objiunt? Alter alterum dixit obscurum, et ex obscuris oriundum : hic illum vernam vernarum vicissim appellat : hic pauperem, ille erro-nem : hic inductum, ille insanum; idque, quoad contumeliæ velut spicula eos deficiant. Deinde conviciis omnibus per linguam velut per fundam emis-sis, tum demum ad vindictam re ipsa procedunt. Nam excitat ira rixam, rixa parit convicia, convicia

(99) Colb. primus ἐπὶ τὸ.

(1) Editi οὕτω δὴ καί. Conjunctio καὶ in nostris mss. deest.

(2) Editi et duo saltem antiqui libri παραιρεῖται. At codex Coisl. et duo Colbertini παραιρεῖται. Primam lectionem contempnam nolim quidem, sed alia mihi multo magis probatur. Græci enim in significatione auferendi, verbo posteriore potius quam priore uti solent. Siatim editi et mss. nonnulli μηδὲ ἐπιχειρεῖτε. Alii quidam mss. ἐπιχειρεῖτε.

(3) Antiqui duo libri ἀμίλλαις πονηρίας. Ibidem Reg. primus ἀθλιώτερος ὁ νικῶν· sed additum est in ora libri γρ. καὶ ὁ νικῆσας. Nec ita multo post Reg. primus εἰς τὴν σὴν καρδίαν.

(4) Editi et Colb. tertius οἱ δὲ σοὶ, εἰπέ μοι· sed illud, εἰπέ μοι, in quibusdam mss. non legitur. Infra mss. aliquot ἦχος ὁ αὐτός. Abest articulus a vulgatis. Subinde duo mss. Οἶα γὰρ ἀλλήλοις.

(5) Editi ἐπιλείπωσιν. Veteres quatuor libri ἐπιλείπωσιν.

verbera, verbera autem vulnera: denique ex vulneribus mors ipsa plerumque sequitur. Malum a prima origine cohibeamus, iram arte omni ex animis pellentes. Ita enim mala plurima una cum hoc vitio, tanquam cum radice atque principio, excindere poterimus. Maledixit? Tu benedicas. Percussit? Tu sustine. Despicit, teque facit nihili? Tu tecum cogita constare te ex terra, ac rursus in terram reversurum²¹. Quisquis enim rationibus ejusmodi prævenerit semetipsum, ignominiam quamcunque comperiet veritate inferiorem. Sic namque eo etiam redigetur inimicus, ut ulcisci se nullo modo possit, cum te sis contumeliis conviciisque invulneratum exhibiturus: quin et ipse magnam parabis patientiæ coronam, qui alterius insaniam occasionem tuæ philosophiæ exercendæ facias. Quare, si mihi fidem habes, illotis tibi injuriis aliquid etiam addes. Obscurum te dixit, ingloriumque et nihili hominem, qui infimo loco natus sit? Tu teipsum terram ac cinerem dicito. Illustrior non es patre nostro Abraham, qui se ipse ita appellavit²². Indoctum et pauperem et nullius pretii te dixit? Tu te dicas vernem, teque ex stercore habere originem, Davidis verba usurpans²³. His etiam præclarum **86** Moysis facinus adjice. Ille ab Aaron et Maria maledictis lacessitus, non Deum adversus eos interpellavit, sed pro eis oravit²⁴. Quorum mavis esse discipulus, virorumne Deo gratorum beatorumque, an hominum spiritu nequitiae expletorum? Cum invaserit te convicii ingerendi tentatio, puta teipsum probari, utrum per patientiam ad Deum accedas, an per iram confugas ad adversarium. Da cogitationibus tuis tempus partem optimam eligendi. Aut enim profueris illi per mansuetudinis exemplum: aut, dum contemnes, eum gravius ulciscere. Quid enim inimico acerbius esse potest, quam si inimicum suum videri injuriis ac contumeliis superiorem? Animum ne abjicias, neque patiaris ullum ad te accessum conviciatoribus patere. Sine eum frustra te allatrare, dirumpatur in semetipso. Ut enim qui verberat sensu carentem, sibi ipse irrogat pœnam (nam nec hostem ulciscitur, nec iram sedat): ita quisquis hominem qui injuriis non movetur, probris ac maledictis lacessit, is cupiditatem suam solari ac mollire non potest. Contra, uti dixi, dirumpitur. Quale enim nomen uterque vestrum statim ab iis qui absunt, consequitur? Ille quidem contumeliosus audit, tu vero magnanimus; ille iracundus et morosus, tu patiens et mitis: illum pœnitebit dictorum, te vero nunquam pœnitebit virtutis.

4. Quid attinet plura dicere? Huic maledicentia claudit regnum cœlorum, quippe *Maledicti hæ-*

A μάχη δὲ γεννᾷ λοιδορίας, αἱ δὲ λοιδορίαι πληγὰς, αἱ δὲ πληγαὶ τραύματα, ἐκ δὲ τραυμάτων πολλάκις θάνατοι. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τὸ κακὸν ἐπίσχωμεν, τὴν ὀργὴν πάση μηχανῇ τῶν ψυχῶν ἐξελόντες. Οὕτω γὰρ ἂν δυνηθῆμεν τὰ πλεῖστα τῶν κακῶν, ὡς περ βίβητιν καὶ ἀρχῆν, τῷ πάθει τοῦτω συνεκτεμεῖν. Ἐλοιδορήσει; σὺ δὲ εὐλόγησον. Ἐτύπηται; σὺ δὲ ὑπόμεινον. Διαπτύει καὶ τὸ μηδὲν ἡγεῖται σε; σὺ δὲ ἔνοιαν λάβε σεαυτοῦ, ὅτι ἐκ γῆς ὑφέστηκας (6), καὶ εἰς γῆν πάλιν ἀναλυθήσῃ. Ὁ γὰρ τοῦτοις τοῖς λόγοις ἑαυτὸν προκατασχὼν πᾶσαν ἀτιμίαν ἐλάττονα εὐρήσει τῆς ἀληθείας. Οὕτω γὰρ καὶ τῷ ἐχθρῷ ἀμύχανον κατασκευάσεις τὴν ἄμυναν, ἄτρωτον σεαυτὸν ταῖς λοιδορίαις δεικνύς· καὶ σεαυτῷ μέγαν τῆς ὑπομονῆς προξενήσεις τὸν στέφανον, τὴν ἑτέρου μιν ἀφορμὴν οἰκείας φιλοσοφίας ποιούμενος. Ὡστε, ἂν ἐμοὶ πειθῆ, καὶ ἐπιδαψιλεύσῃ τῶν ὕβρεων. Ἀφανῆ σε εἶπε, καὶ ἄδοξον, καὶ μηδένα μηδαμῶθεν; σὺ δὲ γῆν εἶπε καὶ σποδὸν σεαυτὸν. Οὐκ εἰ σεμνότερος τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὃς ἑαυτὸν ταῦτα ἀπεκάλει. Ἀμαθῆ καὶ πτωχὸν καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιον; σὺ δὲ σκώληκα σεαυτὸν εἶπε, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἔχειν τὴν γένεσιν, τὰ τοῦ Δαβὶδ λέγων ῥήματα. Τοῦτοις πρόσθετος καὶ τὸ τοῦ Μωϋσέως καλὸν. Ἐκεῖνος, ὑπὸ Ἀαρῶν καὶ Μαρίας λοιδορηθεὶς, οὐ κατενέτυχε τῷ Θεῷ, ἀλλὰ προσήχετο ὑπὲρ αὐτῶν. Τίνων βούλει μαθητὴς εἶναι μᾶλλον, τῶν θεοφιλῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν, ἢ τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας πεπληρωμένων; Ὅταν σοι κινηθῇ τῆς λοιδορίας πειρασμός, νόμιζε **C** κρῖνεσθαι σεαυτὸν, πότερον διὰ τῆς μακροθυμίας προσχωρεῖς τῷ (7) Θεῷ, ἢ διὰ τῆς ὀργῆς ἀποτρέχεις πρὸς τὸν ἀντίδικον. Δὲς καιρὸν τοῖς λογισμοῖς σεαυτοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐκλέξασθαι μερίδα. Ἡ γὰρ ὠφέλησάς τι κάκεινον τῷ ὑποδείγματι τῆς πραύτητος, ἢ χαλεπώτερον ἡμῶν διὰ τῆς ὑπεροφίας. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ὀδυνηρότερον τῷ ἐχθρῷ, ἢ τὸν ἐχθρὸν ἑαυτοῦ ὄρῃν ὕβρεων ὑψηλότερον; Μὴ καταβάλλῃς σεαυτοῦ τὴν γνώμην, μηδὲ ἀνάσχη γενέσθαι ἐφικτὸς τοῖς ὕβριζουσιν. Ἔασον αὐτὸν ἀπρακτά σου (8) καθυλακτεῖν· ἐφ' ἑαυτῷ διαβρῆγνύσθω. Ὡς περ γὰρ ὁ τύπτων τὸν μὴ ἀλγοῦντα ἑαυτὸν τιμωρεῖται (οὔτε γὰρ τὸν ἐχθρὸν ἡμίνατο, καὶ τὸν θυμὸν οὐκ ἀνέπαυσεν)· οὕτως ὁ τὸν ἀλοιδορήτον ὀνειδίζων παραμυθίαν εὐρεῖν τοῦ πάθους οὐ δύναται. Τοῦναντίον **D** μὲν οὖν, ὅπερ ἔφη, καὶ διαπρίεται. Εὐθὺς γὰρ ἐκ τῶν παρόντων οἷα ἑκάτερος ὑμῶν προσαγορεύεται; Ὁ μὲν λοιδορὸς, σὺ δὲ μεγαλόψυχος· ὁ μὲν ὀργίλος καὶ χαλεπός, σὺ δὲ μακροθυμὸς καὶ πρῶτος· ὁ μὲν μεταγνώσεται· ἐφ' οἷς ἐφθέγγετο, σὺ δὲ οὐδέποτε μεταμελήσῃ (9) τῆς ἀρετῆς.

4. Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Τῷ μὲν ἀπέκλεισε τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἢ λοιδορία· *Λοιδόροι γὰρ*

²¹ Gen. III, 19. ²² Gen. XVIII, 27. ²³ Psal. XXI, 7. ²⁴ Num. XII, 1 seqq.

(6) Reg. primus ἐκ γῆς ὑπέστης.

(7) Sic niss. plerique omnes. Editi προχωρεῖς τῷ.

(8) Colb. primus ἀπρακτά σοι. Ibidem Reg. pri-

mus ἐφ' ἑαυτοῦ.

(9) Reg. primus οὐδέποτε μεταμελήσῃ.

βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι· σοὶ δὲ ἤτοι-
 μασε τὴν βασιλείαν ἡ σωτηρία (10). Ὁ γὰρ ὑπομείνας
 εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Ἀμυνόμενος δὲ καὶ
 εἰς ἴσον ἀντικαθιστάμενος τῷ λοιδορίῳ, τί καὶ ἀπολο-
 γήσῃ; Ὅτι παρῶν καταρξας; Καὶ ποίας τοῦτο
 συγγνώμης ἄξιον; Οὐδὲ γὰρ ὁ πόρνος, ἐπὶ τὴν ἐταί-
 ραν τὴν αἰτίαν μετατιθεὶς ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν
 διερεθίσασαν, ἤττον τῆς κατακρίσεως (11) ἄξιούται.
 Οὕτε στέφανοι χωρὶς ἀνταγωνιστῶν, οὕτε πῶματα
 χωρὶς ἀντιπάλων. Ἄκουε τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· Ἐν
 τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου, οὐχὶ
 παρωξύνθη, οὐδὲ ἠμυνάμην, ἀλλ' ἔκωφώθη καὶ
 ἐταπεινώθη, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν. Σὺ δὲ παρ-
 οξύνῃ μὲν ὡς ἐπὶ φαῦλῃ τῇ λοιδορίᾳ· μιμῆ δὲ πάλιν
 ὡς ἀγαθόν. Ἰδοὺ γὰρ ἐπαθεὶς ἅ ἐγκαλεῖς. Ἦ τὸ μὲν
 ἀλλότριον κακὸν ἐπιμελῶς καταδιλέπεις; τὸ δὲ σεαυ-
 τοῦ αἰσχρὸν οὐδαμῶς τιθεῖς; Πονηρὸν ἢ ὕβρις;
 φεῦγε (12) τὴν μίμησιν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ ἕτερον καταρ-
 ξαί ἱκανὸν εἰς παραίτησιν. Δικαιότερον μὲν οὖν, ὡς
 ἑμαυτὸν πείθω, καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀγανάκτησιν,
 διότι ὁ μὲν οὐκ εἶχε τὸ σωφρονίζον ὑπόδειγμα· σὺ
 δὲ, βλέπων ἀσχημονοῦντα τὸν ὀργιζόμενον, οὐκ ἐφυ-
 λάξω αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν, ἀλλ' ἀγανακτεῖς καὶ χαλε-
 παίνεις καὶ ἀντοργίζῃ· καὶ γίνεται σοι (13) τὸ πάθος
 ἀπολογία τοῦ προλαβόντος. Αὐτοῖς γὰρ οἷς ποιεῖς,
 κάκεινον αἰτίας ἀφίης, καὶ σεαυτὸν κατακρίνεις. Εἰ
 μὲν γὰρ πονηρὸν ὁ θυμὸς, τί οὐκ ἐξεκλινας τὸ κακόν;
 εἰ δὲ συγγνώμης ἄξιον, τί χαλεπαίνεις τῷ θυμου-
 μένῳ; Ὡστε, εἰ δεύτερος ἤλθες πρὸς τὴν ἀντίδοσιν,
 οὐδὲν σε τοῦτο ὀνήσει. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς στεφανίταις
 ἀγῶσιν ὁ καταρξας τῶν παλαισμάτων, ἀλλ' ὁ ὑπερ-
 βαλλόμενος (14) στεφανοῦται. Καὶ κατακρίνεται
 τοῖσιν οὐχὶ μόνον ὁ καθηγησάμενος τοῦ δεινοῦ, ἀλλ'
 ὁ καὶ πονηρῷ ἡγεμόνι πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐξακολου-
 θήσας. Ἐὰν πένητά σε προσεῖπη, εἰ μὲν ἀληθῆ
 λέγει, κατὰδεξαι τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ ψεύδεται, τί
 πρὸς σὲ τὸ λεγόμενον; Μῆτε πρὸς ἐπαίνους χωνυθῆς
 τοὺς ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν· μήτε πρὸς ὕβρεις ἀγριανθῆς
 τὰς οὐχ ἀποτιμένας σου. Οὐχ ὀρθῶς τὰ τοξεύματα, πῶς
 τῶν μὲν στεβρῶν καὶ ἀντιτύπων πέφυκε διεκρίπτειν,
 ἐν δὲ τοῖς ἀπαλοῖς καὶ ὑπείκουσι τὴν ὀρμὴν ὑπεκλύειν;
 Τοιοῦτον δὴ τι νόμιζε εἶναι καὶ τὸ τῆς λοιδορίας.
 Ὁ μὲν ἀντιβαίνων εἰς ἑαυτὸν καταδέχεται· ὁ δὲ ἐν-
 διδούς καὶ ὑπέκων ἐν τῇ ἀπαλότῃ τοῦ τρόπου τὴν
 ἐπ' αὐτὸν φερομένην πονηρίαν διέλυσε. Τί δέ σε
 ταρασσεῖ ἢ προσηγορία τοῦ πένητος; Μνήσθητι τῆς
 φύσεως σεαυτοῦ· ὅτι γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθες,
 γυμνὸς καὶ ἀπελεύσῃ. Τί δὲ γυμνοῦ πενιχρότερον;
 Οὐδὲν ἤκουσας δεινόν, ἐὰν μὴ σεαυτῷ οἰκειώσης (15)

A reditatem regni Dei non consequentur ²²: tibi si-
 lentium regnum præparavit. *Qui enim sustinuerit*
usque ad finem, hic saluus erit ²³. Quodsi par pari
 referas, et ex æquo insurgas adversus convicia-
 torem, quam tandem prætendes excusationem?
 Quod te prior ad iram provocavit? Sed hoc qua
 venia dignum? Neque enim scortator qui culpam
 in meretricem transfert, tanquam quæ ad pecca-
 tum impulerit, remissius condemnatur. Neque co-
 ronæ habentur sine adversariis, neque strages
 sine hostibus. Audi David dicentem: *Dum consi-
 steret peccator adversum me, non sum exasperatus,*
nec ultus sum, sed Obmutui et humiliatus sum, et
situi a bonis ²⁴. Tu vero exacerbaris quidem ob
 conviciam velut malum: sed tamen imitaris
 B illud uti bonum. Ecce enim facis quod repre-
 hendis. An alienum malum diligenter intueris?
 ducis vero pro nihilo tuam ipsius turpitudinem?
 Nonne malum contumelia? Cave imiteris. Nam in-
 cepisse alium, non sufficit ad excusationem. Imo
 vero æquius est, ut mihi persuadeo, intendi etiam
 adversum te querelam, quod ille exemplum quo
 emendaretur, nequaquam habuerit. Tu tamen vi-
 dens iratum indecore se gerentem, non illius vitasti
 similitudinem: sed indignaris, et ægre fers, et vi-
 cissim irasceris; ideoque tua ipsius perturbatio ag-
 gredientis exordientisque defensio fit et excusatio.
 Nam per ea quæ ipse facis, tum **87** illum liberas
 culpa, tum te ipse condemnas. Etenim si malum
 ira est, cur malum non declinasti? Sin autem quid-
 C piam est venia dignum, cur infensus es irascenti?
 Quare etsi posterior par pari retulisti, nihil inde
 capies emolumentum. Neque enim in certaminibus in
 quibus præmium corona proponitur, certaminis
 inceptor, sed victor coronatur. Idcircoque non
 solum qui mali auctor fuit, sed etiam qui malum
 ducentem peccatum secutus est, condemnatur. Si
 te pauperem appellaverit, si verum loquatur, per-
 fer veritatem; sin mentitur, quid ad te quod dixit?
 Neque efferaris ob eas quæ verum excedunt laudes;
 neque ob contumelias quæ te non attingunt, ex-
 aspereris. An non vides quomodo sagittæ duriora,
 et quæ renitentur, soleant penetrare, in mollibus
 vero et quæ cedant, impetum suum frangere? Con-
 simile quiddam, conviciam esse puta. Qui contra
 tendit, id in se recipit: qui vero remisse agit ac-
 D cedit, morum lenitate illatam sibi injuriam dissol-
 vit. Quid autem te perturbat pauperis cognomen?
 in mentem veniat tuæ naturæ, quod nudus ingres-

²² 1 Cor. vi, 10. ²³ Matth. x, 22. ²⁴ Psal. xxxviii, 2, 3.

(10) Reg. primus ἤτοιμασε τὴν σωτηρίαν ἢ, præ-
 paravit salutem.

(11) Codex Coisl. et Colb. tertius τῆς κρίσεως. Stauti ubi et in editis et in mss. magno inter se consensu legitur πῶματα, legi debere τρόπια suspicatur vir doctissimus Combefsius: cujus nos conjecturam, nisi libri veteres prohiberent, haud inviti sequeremur. Quodsi quispiam, reluctantibus veteribus libris, τρόπια legere malit, sic vertere poterit, neque tropæa sine hostibus. Ibidem duo Col-

bertini ἄκουε.

(12) Editi φέυγε. At mss. nonnulli φεῦγε.

(13) Sic multi libri veteres. Editi γίνεται σοι.

(14) Reg. primus ὑπερβαλλόμενος. Aliquanto post mss. nonnulli ἀλλ' ὁ καὶ πονηρῷ. Articulus in editis non invenitur. Subinde duo mss. ἁμαρτίαν ἀκολουθῆσας.

(15) Editi οἰκειώση. At mss. non pauci οἰκειώσης. Mox Colb. primus φέρειν γενναίως.

sus es in mundum, nudusque es egressurus ²⁸. A τὰ εἰρημένα. Τίς ποτε ἀπήχθη διὰ πένιαν εἰς δεσμο-
 Quid autem nudo pauperius est? Nihil grave audi-
 visisti, nisi quod ea quæ dicta sunt, tua solius et
 propria duxeris. Quis unquam ob paupertatem ab-
 ductus est in carcerem? Pauperem esse non pro-
 brosum est, sed paupertatem generose non ferre.
 Memor esto Domini, *Qui cum dives esset, propter
 nos egenus factus est* ²⁹. Stultum te et indoctum si
 appellarit, meminervis earum quæ a Judæis in ve-
 ram sapientiam jactæ sunt, injuriarum: *Samari-
 tanus es, et dæmonium habes* ³⁰. Quod si irasceris,
 confirmasti probra. Eoquid enim stultius est ira?
 Sin autem tranquillus et sine ira permanseris, in-
 cutis pudorem conviciatori, cum prudentiam re-
 ipsa ostenderis atque modestiam. Cæsus alapis es?
 At enim Dominus quoque. Infectus es sputis? Sed B
 et Dominus noster. *Non enim avertit faciem suam
 a confusione sputorum* ³¹. Structæ tibi sunt sycoph-
 antix? Utique et judici. Disciderunt tuam tunicam?
 Exuerunt etiam Dominum meum, et divisere-
 runt inter se ejus vestimenta ³². Nondum condemnatus es,
 nondum crucifixus. Desunt tibi multa,
 ut pervenias ad ipsius imitationem.

5. Subeant animum tuum horum singula, etque
 excandescentiam ac tumorem compriment. Ejus-
 modi enim præparationes affectionesque, cordis
 quasi saltus ac pulsiones rescindentes, mentem ad
 constantiam ac tranquillitatem reducunt. Et sane
 hoc est quod dictum est a Davide: *Paratus sum,
 et non sum turbatus* ³³. Oportet igitur compescere
 te insauum ac vecordem animi motum, exemplo-
 rum quæ a beatis viris relicta sunt, memorem:
 quomodo scilicet magnus ille David petulantiam C
 Semei mansuete pertulerit. Non enim tempus dabat
 commotioni iræ, siquidem cogitationem suam trans-
 ferebat in Deum. Ait nimirum: *Dominus dixit Se-
 mei, ut malediceret Davidi* ³⁴. Quapropter cum vo-
 caretur vir sanguinum, 88 et vir iniquus, haud-
 quaquam ei succensuit: sed se ipse humiliabat,
 quasi jure ac merito maledictis contumeliisque la-
 cessitus. Jam vero duo hæc ex animo tuo exime,
 nec teipsum judicaveris magnis rebus dignum, nec
 quemquam hominum duxeris tibi dignitate longe
 inferiorem esse. Sic enim, licet ignominia appetiti,
 nunquam ad iram concitabimur. Grave quidem fue-
 rit, hominem beneficiis affectum, donisque ac gra-
 tiis maximis obligatum, præter ingrati animi vitium
 adhuc quoque ad convicium atque ad ignominiam, D
 priorem recurrere. Grave (plane est: sed illud ma-

5. Τούτων ἕκαστον ὑποτρέχτω σου τὴν διά-
 νοιαν (17), καὶ καταστelleτω τὴν φλεγμονήν. Αἱ γὰρ
 τοιαῦται προπαρασκευαὶ καὶ διαθέσεις, οἷον πηδή-
 ματα τῆς καρδίας καὶ σφυγμούς ἀφαιροῦσαι, εἰς
 εὐστάθειαν καὶ γαλήνην τοὺς λογισμοὺς ἐπανάγουσι.
 Καὶ τοῦτό ἐστιν ἄρα τὸ ὑπὸ τοῦ (18) Δαβὶδ εἰρημέ-
 νον: ὅτι *Ἦτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην*. Δεῖ
 τοίνυν τὸ μακίχον καὶ ἐκπληχτον κίνημα τῆς ψυχῆς
 καταστέλλειν τῇ μνήμῃ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑπο-
 δειγμάτων· πῶς ὁ μέγας Δαβὶδ πρῶως ἠνείχετο τῆς
 παροινίας τοῦ Σεμεὶ. Οὐ γὰρ ἐδίδου καιρὸν τῇ ὀργῇ
 κινήθηναι, πρὸς τὸν Θεὸν μεταφέρων τὴν ἔννοιαν (19)
 ὅτι *Κύριος ἐλεε, φησὶ, τῷ Σεμεὶ καταρᾶσθαι ἐντὶ
 Δαβὶδ*. Διόπερ ἀκούων αἰμάτων ἀνήρ, καὶ ἀνὴρ
 παράνομος, οὐκ ἐκέλιψ ἐχαλεπαινεῖν, ἀλλ' ἐαυτὸν
 ἐταπεῖνου, ὡς κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῷ τῆς ὕβρεως
 ἀπαντώσης (20). Δύο δὴ ταῦτα περιέλε σεαυτοῦ,
 μήτε σεαυτον μεγάλων ἀξιον κρίνης, μήτε ἀνθρώπων
 τινὰ παρὰ πολὺ ἐλαττοῦσθαι σου κατὰ τὴν ἀξίαν
 νομίσης. Οὕτω γὰρ οὐδέποτε ὁ θυμὸς ἐν ταῖς ἐπ-
 αγομέναις ἡμῖν ἀτιμίαις ἐπαναστήσεται. Δεινὸν μὲν
 τὸν εὐεργετηθέντα, καὶ ταῖς μέγισταις ὑπόχρεων χά-
 ρισι, πρὸς τῷ ἀχαρίστῳ ἔτι καὶ ὕβρεως καὶ ἀτιμίας
 κατάρξει. Δεινὸν μὲν, ἀλλὰ τῷ ποιοῦντι μετῴδον ἐστὶ
 κακὸν ἢ τῷ πάσχοντι. Ἐκεῖνος ὑβρίζετω· σὺ δὲ μὴ
 ὑβρίζου. Γυμνάσιόν σοι πρὸς φιλοσοφίαν ἔστω τὰ

²⁸ Job 1, 21. ²⁹ II Cor. viii, 9. ³⁰ Joan. viii, 48. ³¹ Isa. l, 6. ³² Matth. xxvii, 31, 35. ³³ Psal. cxviii, 60. ³⁴ II Reg. xvi, 40.

(16) Reg. primus πρόσωπον αὐτοῦ. Mox idem ms. πολλά σοι λείψει.

(17) Antiqui duo libri ἕκαστον ὑποτρέχον σου τὴν διάνοιαν.

(18) Veteres aliquot libri παρὰ τοῦ. Nec ita multo post duo inss. καὶ ἐκπληχτον κίνημα. Subinde editi et Colb. tertius et Coisl. μνήμη τῶν μακαρίων ὑποδειγμάτων, recordatione beatorum exemplorum. At vero Colb. primus et duo Regii μνήμη τῶν μακαρίων παραγγελμάτων, recordatione beatorum documentorum. Denique Colb. secundus μνήμη τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑποδειγμάτων, recordatione relictorum

a beatis viris exemplorum: quæ scriptura verior videri potest.

(19) Editio Basil. et nostri septem mss. μεταφέρων τὴν ἔννοιαν, cogitationem transferens in Deum. Editio Paris. μεταφέρων τὴν αἰτίαν, rei causam transferens in Deum: quod melius esse non nego. Sed quo melior est hæc lectio, eo magis mihi suspecta est. Vereor enim, ne typographi vocem non ita idoneam alia et meliore et aptiore de suo commutarent.

(20) Colb. prius ὑπαντώσης.

ρήματα. Ἐὰν μὴ δηχθῆς, ἄτρωτος εἶ. Ἐὰν δὲ καὶ ἄ
 πάθῃς τι τὴν ψυχὴν, ἐν σεαυτῷ κάτασχε τὸ λυπηρόν.
 Ἐν ἐμοὶ γὰρ, φησὶν, ἐταράχθη ἡ κάρδία μου· τούτ-
 ἔστιν, οὐ διεδόθη πρὸς τὸ ζῆλον τὸ πάθος, ἀλλ' ὁλόν
 τε κῦμα εἰσω τῶν αἰγιαλῶν κατακλασθὲν ἐστορέσθη.
 Καθησύχασόν μοι τὴν καρδίαν ὕλακτοῦσαν καὶ ἀγρια-
 νουσάν. Αἰδεῖσθω τὰ πάθη τοῦ ἐν σοὶ λόγου τὴν ἐπι-
 φάνειαν, ὡσπερ τὸ ἐν παισὶν ἄτακτον ἀνδρὸς αἰδεσί-
 μου παρουσίαν. Πῶς ἂν οὖν ἐκφύγοιμεν τὴν ἐκ τοῦ
 ὀργίζεσθαι βλάβην; Ἐὰν πείσωμεν τὸν θυμὸν μὴ
 προλαμβάνειν τοὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ τούτου πρῶτον
 ἐπιμελώμεθα, ὡς μηδέποτε αὐτὸν προεκτρέχειν τῆς
 διανοίας· ἔχωμεν δὲ ὡσπερ ἵππον ὑπερζευγμένον
 ἡμῶν, καὶ οἷον χαλινῷ τινὶ τῷ λόγῳ καταπειθῆ, μη-
 δαμοῦ τῆς τάξεως ἐκβαίνοντα τῆς οἰκείας, ἀγόμενον
 δὲ ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐφ' ὅπερ ἂν καθηγῆται (21). Ἔτι
 γὰρ πρὸς πολλὰ τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐπιτήδειον
 ἡμῶν τῆς ψυχῆς τὸ θυμοειδὲς, ὅταν, ὡσπερ τις στρα-
 τιώτης, παρὰ τῷ στρατηγῷ τὰ ὄπλα θέμενος, ἐτοιμῶς
 ἐπὶ τὰ παραγγελλόμενα τὰς βοηθείας παρέχηται, καὶ
 σύμμαχος ἢ τῷ λόγῳ κατὰ τῆς ἀμαρτίας. Νεῦρον
 γὰρ ἐστὶ τῆς ψυχῆς ὁ θυμὸς, τόνον αὐτῇ πρὸς τὴν
 τῶν καλῶν ἐνστασιν ἐμπιῶν. Εἰ γὰρ ποτε λάβοι αὐ-
 τὴν ὑφ' ἡδονῆς ἐκλυθεῖσαν, οἶονεὶ βαφῆ σιδήρου (22)
 στομώσας, αὐστηρὰν αὐτὴν καὶ ἀνδρείαν ἐκ μαλακῆς
 ἄγαν καὶ ἀνειμένης ἐποίησεν. Οὐ γὰρ, εἰ μὴ (23)
 θυμωθείς κατὰ τοῦ πονηροῦ, δυνατὸν σοὶ μισῆσαι
 αὐτὸν ὅσον ἄξιον. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, τὴν Ἰσὴν σπουδῆν
 ἔχειν περὶ τε τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς καὶ περὶ τὸ
 μῖσος τῆς ἀμαρτίας. Πρὸς ὅπερ μάλιστα χρήσιμος
 ὁ θυμὸς· ἐπειδὴν οἷον κύων ποιμένι, οὕτως ὁ θυμὸς
 τῷ λογισμῷ παρεπόμενος, πρῶτος μὲν (24) καὶ χει-
 ροθήτης τοῖς ὠφελούσι, καὶ εὐανάκλητος τῷ λογισμῷ,
 πρὸς μὲν τὴν ἀλλοτριαν καὶ φωνὴν καὶ ὄψιν ἐξ-
 αγριούμενος, κἂν θεραπείαν ἔχειν δοκῆ, τοῦ δὲ συν-
 ἡθους αὐτῷ καὶ φίλου ἐμβόησαντος, ὑποπητήσων.
 Αὕτη ἀρίστη ἐστὶ καὶ ἔμμετρος (25) τῷ φρονίμῳ τῆς
 ψυχῆς μέρει παρὰ τοῦ θυμοειδοῦς ἡ συνεργία. Ὁ γὰρ
 τοιοῦτος ἀδιάλλακτος ἔσται τοῖς ἐπιβούλοις καὶ ἄσπον-
 δος· μηδέποτε τὴν πρὸς τὸ βλάπτου φίλιαν καταδε-
 χόμενος, ἀλλὰ τὴν ἐπίβουλον ἡδονὴν ὡσπερ τινὰ
 λύκον ὕλακτῶν ἀεὶ καὶ σπαράσσων. Τοιοῦτον μὲν δὴ
 τὸ ἀπὸ θυμοῦ ὠφέλιμον τοῖς εἰδόσι μεταχειρίζεσθαι.
 Ἔπει καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἐκάστη παρὰ τὸν
 τρόπον τῆς χρήσεως ἢ κακὸν ἢ ἀγαθὸν τῷ κεκτημένῳ
 γίνεται. Οἷον, τῷ ἐπιθυμητικῷ τῆς ψυχῆς ὁ μὲν
 εἰς ἀπόλαυσιν σαρκὸς καὶ τῶν ἀκαθάρτων ἡδονῶν
 ἀποχρησάμενος βδελυκτὸς καὶ ἀκόλαστος, ὁ δὲ ἐπὶ
 τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τρέψας, καὶ τὴν βρεξιν τῶν

lum majus est facienti quam patienti. Convicietur
 ille: tu vero ne conviciari. Sint tibi ejus verba
 exercitatio ad philosophiam. Si iniquo animo non
 feras, vulnus nullum accepisti; sin quidpiam ani-
 mo materis, tristitiam intra teipsum contine. *Ita*
me, enim, inquit, turbatum est cor meum 22: hoc
 est, non foras prodiit affectus, sed quasi fluctus
 quidam intra littora diffractus consedit. Allatran-
 tem et exacerbatum animum velim sedes. Reverean-
 tur affectus tui aspectum rationis, non secus ac
 pueri, si immodestius se gerant, viri venerabilis
 praesentiam. Qui igitur iracundiae noxam effugere
 poterimus? Si irae suaserimus, ut ne rationem
 praevertat, imo in primum curam diligentiamque
 ponamus, ut nunquam praerurat mentem, sed po-
 tius habeamus illam veluti equum nobis subjectum,
 et rationi tanquam cuidam freno obtemperantem,
 nec usquam extra suum ipsius ordinem egredientem,
 sed a ratione, quoviscunq; praeeat, abduci se si-
 nentem. Nam animi nostri ira idonea est et utilis
 ad multa virtutis opera, cum scilicet velut miles
 aliquis, depositis apud duce[m] armis, prompte, quo
 praecipit fuerit, venerit suppetias, et rationi ad-
 versus peccatum opem tulerit. Est enim animae
 nervus ira, robur ei et vires ad bonas res instanter
 perseveranterque agendas ministrans. Nimirum si
 quando animam praevoluptate exsolutam offenderit,
 eam consolidans ferri quasi tinctura quadam,
 austeram et fortem ex valde molli exque remissa
 reddit. Neque enim, nisi ira excandueris adversus
 diabolum, fieri unquam potest, ut eum pro merito
 oderis. Oportet enim, opinor, tanto studio virtutem
 amari, quanto odio oportet peccatum haberi. Quam
 in rem ira utilis est maxime; cum ut canis pasto-
 rem, ita ira rationem secuta, mitis permaneat, et
 morigera juvantibus, possitque facile a ratione re-
 duci: contra ad alienam tum vocem, tum faciem
 exasperetur, etiamsi utraque obsequiosa esse vi-
 deatur. Sed si inelamet familiaris et amicus, pavet
 formidatque. Optimum atque 23 prudenti animae
 parti accommodatissimum est auxilium illud quod
 ab irascente animi parte confertur. Nam qui talis
 fuerit, nunquam cum insidiantibus in gratiam ac
 concordiam reducetur, nullam unquam cum re ulla
 noxia amicitiam admittens, sed insidiosam volupta-
 tem quasi lupum quemdam jugiter allatrans, dilan-
 niansque. Haec est igitur irae utilitas iis, qui tractare
 eam ac moderari noverint. Nam et aliarum
 facultatum quaelibet pro utendi modo aut male, aut

22 Psal. CXLII, 4.

(21) Veteres aliquot libri ἂν καθηγῆται. Alius ms. et editi καθηγεται. Ibidem Reg. primus ἐστὶ γὰρ οὖν πρὸς. Colb. primus ἐστὶ γὰρ πρὸς.

(22) In editione Paris. oscitantia operarum corrupte legitur σιδήρον, ubi ex mss. legendum est σιδήρου.

(23) Illud, οὐ γὰρ ἐμὴ, etc., sic interpretatus est Volaterranus: *Nec enim si contra iniquitatem desit indignatio et ira, satis eam odio quo deest persequi poteris*: quibus ex verbis patet interpretem vocem

πονηροῦ sumpsisse pro re mala et iniqua. Sed non animadvertit vir alioqui doctus vocem αὐτόν, quam et in editis et in mss. legitur, aliud suadere. Etenim si hoc loco vox πονηροῦ accipi deberet pro re iniqua, αὐτό, non αὐτόν scriptum fuisset. Dubium igitur non est, quin voce πονηροῦ intelligi debeat totius iniquitatis parens diabolus.

(24) Editio utraque πρῶτος μὲν. Veteres quatuor libri πρῶτος μὲν ἦ.

(25) Reg. primus καὶ εὐμετρος.

bene cedit possidenti. Exempli causa, quisquis A
concupiscenti animi parte ad carnis delectationem
et ad impurarum voluptatum usum abutitur, exse-
crabilis est et impudicus; qui vero eam ad Dei di-
lectionem verterit, et ad æternorum bonorum appet-
titionem, is dignus est æmulatione, et beatus. Et rursus qui rationalem animi partem probe regit,
prudens est ac sapiens; qui vero in proximi perniciem mentem acutam habet, valer est et maleficus.

6. Absit igitur, ut ea quæ nobis data sunt ad sa-
lutem a Conditor, occasionem nobis ipsis peccati
faciamus! Ita ira quoque cum oportet et ut oportet
commota, efficit robur, patientiamque et continen-
tiam: sed cum agit præter rectam rationem, insania fit. Quapropter nos etiam Psalmus admonet:
Irascimini, et nolite peccare ³⁶. Quin et Dominus
ut frustra irascenti iudicium minuitur ³⁷: sic ira, B
ut ita dicam, vice medicamenti ad ea quæ oportet,
uti non prohibet. Illud enim: *Inimicitiam ponam
inter te et serpentem* ³⁸; item illud: *Inimici sitis
Madianitis* ³⁹, docentis est, iracundia velut armis
utendum esse. Quare Moyses hominum omnium
mansuetissimus ⁴⁰, idololatriam ulturus, Levitarum
manus ad fratrum cædem armavit. *Ponat, inquit,
unusquisque gladium super femur suum, et transite
a porta ad portam, et redite per castra: et occidite
unusquisque fratrem suum, et unusquisque propin-
quum suum, et unusquisque proximum suum* ⁴¹. Et
paulo post, *Et dixit, inquit, Moyses: Implevistis
manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio, et
in fratre suo, ut detur super vos benedictio* ⁴². Quid C
vero Phineen justificavit? Nonne justa ira adversus
scortatores? qui alioqui perquam mitis ac mansuetus,
posteaquam Zambri cum scorto Madianitide
palam et sine verecundia coentem vidisset, adeo
ut ne contegerent quidem turpitudinis suæ infame
spectaculum, hoc non perferens, ira opportune usus
est, utroque hasta transfixo ⁴³. Samuel autem Agag
regem Amalec, a Saule præter mandatum Dei ser-
vatum, nonne in medium productum ira justa inter-
emit ⁴⁴? Sic ira plerumque actionum bonarum est
ministra. Rursus zelotes ille Elias quadriugentos
quingenta viros *confusionis* sacerdotes, et qua-
dringentos viros sacerdotes lucorum, mensam Je-
zabel comedentes, consultissima ac sapienti ira
in totius Israelis commodum interfecit ⁴⁵. Tu vero D
fratri tuo irascaris temere, ac sine causa. Quomodo
enim sine causa, cum, altero afflante ac provocante,
alteri tamen tu succenseas? Atque quod canes fa-
citænt, facis: qui lapides mordent, cum non attingant
projicientem. Qui instigatur, miserabilis est;

6. Μή δὴ οὖν τὰ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν δεδομένα
παρὰ τοῦ κτίσαντος ἀφορμὴν ἑαυτοῖς ἀμαρτίας ποιή-
σωμεν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ θυμὸς, ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ κινου-
μενος, ἀνδρίαν ποιεῖ καὶ ὑπομονὴν καὶ ἐγκράτειαν·
παρὰ δὲ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐνεργῶν, μανία γίνεται.
Διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς ὁ Ψαλμὸς νοουθετεῖ (27)· Ὁργί-
ζεσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε. Καὶ ὁ Κύριος τῷ μὲν B
ὀργιζομένῳ εἰκὴ τὴν κρίσιν ἐπανατείνεται· τὸ δὲ
ἐφ' ἃ δεῖ κεχερῆσθαι τῆ ὀργῆ, ὡς ἐν φαρμάκου εἶδει
οὐ παραιτεῖται. Τὸ γὰρ, Ἐχθραν θήσω ἀνὰ μέσον
σου καὶ τοῦ ὄψεως· καὶ τὸ, Ἐχθραλετε τοῖς Μα-
διηναίοις, διδάσκοντός ἐστι κεχερῆσθαι τῷ θυμῷ
ᾧσπερ ὄπλῳ. Διὰ τοῦτο Μωϋσῆς ὁ πάντων ἀνθρώπων
πραότατος, ἐκδικῶν τὴν εἰδωλολατρείαν, τὰς τῶν
Λευιτῶν χεῖρας πρὸς τὸν τῶν ἀδελφῶν φόνον ἐξ-
ώπλισε. Θέσθω, φησὶ, τὴν ῥομφαίαν ἕκαστος ἐπὶ
τὸν μηρὸν αὐτοῦ, καὶ διέλθετε ἀπὸ πύλης εἰς πύ-
λην, καὶ ἀνακλιμαγῆτε διὰ τῆς παρεμβολῆς· καὶ ἀπο-
κτείνετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος
τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἑγγίστα (28)
αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶπε, φησὶ, Μωϋσῆς·
Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν (29) σήμερον τῷ
Κυρίῳ, ἕκαστος ἐν τῷ νιφὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ
ἀδελφῷ αὐτοῦ, δοθῆναι ἐφ' ὑμᾶς εὐλογία. Τί δὲ
τὸν Φινεὲς ἐδικαίωσεν; Οὐκ ἦ δικαία ὀργὴ κατὰ τῶν
πορνευσάντων; ὅς, τὰ πολλὰ ἐπιεικῆς ὢν καὶ πρᾶος,
ἐπειδὴ εἶδε τὴν πορνείαν τοῦ Ζαμβρι καὶ τῆς Μαδιαν-
νίτιδος ἀναφανδὸν καὶ ἀπηρυσθρασμένως γινομένην,
οὐδὲ συγκαλυπτόντων αὐτῶν τῆς αἰσχύνῃς τὴν ἀσχή-
μονα θέαν, οὐκ ἀνασχόμενος, εἰς θεόν ἐχρήσατο τῷ
θυμῷ, δι' ἀμφοῖν ἐλάσας τὸν σειρομάστην. Σαμουὴλ
δὲ τὸν Ἀγάγ τὸν βασιλεῖα τοῦ Ἀμαλήκ ὑπὸ τοῦ Σαουλ
παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ περισωθέντα οὐκ ὑπὸ
δικαίας ὀργῆς εἰς μέσον ἀγαγὼν κατεφόνουσεν;
Οὕτω γίνεται πολλάκις ὁ θυμὸς ἀγαθῶν πράξεων
ὑπὴρέτης. Ἠλίας δὲ ὁ ζηλωτῆς, πενήτην καὶ
τετρακοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῆς αἰσχύνῃς, καὶ τετρα-
κοσίους ἀνδρας ἱερεῖς τῶν ἄλσων, ἐσθιοντας (30)
τράπεζαν Ἰεζάβελ, λελογισμένῳ θυμῷ καὶ σώφρονι
εἰς ὄφελος παντός τοῦ Ἰσραὴλ ἐθανάτωσε. Σὺ δὲ
ὀργίξῃ τῷ ἀδελφῷ σου εἰκὴ. Πῶς γὰρ οὐκ εἰκὴ, ἀλλοῦ
ἐνεργοῦντος, ἀλλῶ χαλεπαίνων αὐτός; Καὶ ποιεῖς τὸ

³⁶ Psal. iv, 5. ³⁷ Matth. v, 22. ³⁸ Gen. iii, 15. ³⁹ Num. xxv, 17. ⁴⁰ Num. xii, 3. ⁴¹ Exod. xxxii, 27. ⁴² ibid. 29. ⁴³ Num. xxv, 8. ⁴⁴ I Reg. xv, 33. ⁴⁵ III Reg. xviii, 22-40.

(26) Colb. tertius καὶ μακαριστός, beatus pradi-
candus.

(27) Reg. primus et Colb. tertius Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
Ψαλμὸς ἡμᾶς νοουθετεῖ ὀργίζεσθαι, καὶ μὴ ἀμαρ-
τάνειν.

(28) Sic mss. plerique omnes. Editi ἀδελφὸν αὐ-
τοῦ πλησίον, καὶ ἕκαστος τὸν ἑγγίστα: quod muti-

lum erat et mancum.

(29) Hunc locum, Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν,
etc., implevistis manus vestras, etc., illustrat Duceus
in suis notis.

(30) Regii duo et Colb. primus πενήτην καὶ
τετρακοσίους ἀνδρας ἱερέων τῶν ἄλσων, ἐσθιοντας.
Alii duo mss. et editi ut in contextu, fusius.

τῶν κινῶν · οὐ τοὺς λίθους δάκνουσι, τοῦ βάλλοντος ἂν οὐ προσπατῶμενοι. Ὁ ἐνεργούμενος ἐλεεινός · ὁ δὲ ἐνεργῶν μισητός. Ἐκεῖ τὸν θυμὸν μετάθεσ ἐπὶ τὸν ἀνθρωποκτόνον, τὸν τοῦ ψεύδους πατέρα, τὸν ἐργάτην τῆς ἀμαρτίας · τῷ δὲ ἀδελφῷ καὶ συμπάθησον, ὅτι, ἐὰν ἐπιμείνη τῇ ἀμαρτίᾳ, μετὰ τοῦ διαβόλου παραδοθήσεται τῷ αἰωνίῳ πυρὶ. Ὡσπερ δὲ τὰ ὀνόματα διάφορα θυμοῦ καὶ ὀργῆς, οὕτω καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαίνόμενα πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρει. Ἔστι γὰρ θυμὸς μὲν οἷον ἐξαψίς τις καὶ ἀναθυμιασὶς ὄξεια τοῦ πάθους · ὀργὴ δὲ ἔμμοнос λύπη καὶ ὀρμὴ διαρκῆς πρὸς τὴν τῶν ἡδικηκότων ἀντίδοσιν, ὡσπερ ὀργώσης τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀμυναν. Εἰδέναι οὖν χρῆ, ὅτι κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαθέσεις πλημμελοῦσιν οἱ ἀνθρώποι · ἢ μανικῶς καὶ ἐμπλήκτως κατὰ τῶν παρεξυμνόντων (31) κινούμενοι, ἢ δολερῶς καὶ ἐπιβούλως τοὺς λυπήσαντας ἐνεδρεύοντες · ἅπερ ἀμφοτέρα φυλακτέον ἡμῖν.

7. Πῶς ἂν οὖν μὴ κινῶτο πρὸς ἃ μὴ δεῖ τὸ πάθος; Πῶς; Εἰ προπαίδευθεῖς (32) τὴν ταπεινοφροσύνην, ἣν ὁ Κύριος καὶ λόγῳ διετάξατο, καὶ ἐργῶ ὑπέδειξε· νῦν μὲν λέγων · Ὁ θέλω ἐν ἡμῖν εἶναι πρῶτος ἔστω πάντων ἔσχατος · νῦν δὲ πρῶτος καὶ ἀκινήτως τοῦ τύποντος ἀνεχόμενος. Ὁ γὰρ οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητῆς καὶ δεσπότης, ὁ παρὰ πάσης τῆς νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως προσκυνούμενος, ὁ φέρων τὰ σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως (33) αὐτοῦ, οὐχὶ ζῶντα ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν ἄδην, τῆς γῆς ὑπερῷαγγελιστῆς τῷ δουσαεῖ, ἀλλὰ νοθετεῖ καὶ διδάσκει· *Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ* · εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; Ἐὰν γὰρ ἐπισηθῆς πάντων ἔσχατος εἶναι κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, τότε ἀγανακτήσεις ὡς παρὰ τὴν ἀξίαν καθυβρισμένος (34); Ὅταν σε παιδίον νήπιον λοιδορήσῃ, γέλιωτος ἀφορμὴν ποιῇ τὰ λοιδορήματα · καὶ ὅταν ὑπὸ φρενιτιδος ἐξεστῆκώς τὴν διάνοιαν φθέγγεται ῥήματα ἀτιμίας, ἐλεεινὸν ἤγῃ μᾶλλον ἢ μέσους ἀξίον. Οὐ τοίνυν τὰ ῥήματα πέφυκε τὰς λύπας κινεῖν, ἀλλ' ἢ κατὰ τοῦ λοιδορήσαντος ἡμᾶς ὑπεροψία, καὶ ἡ ἐκάστου περὶ ἑαυτοῦ φαντασία. Ὅπως ἂν ἀφέλῃς τῆς ἑαυτοῦ (35) διανοίας τούτων ἐκάτερον, φόφος ἐστὶν ἄλλως διακενῆς ἰχῶν τὰ φερόμενα. Παῦσαι οὖν ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατάλιπε θυμὸν, ἵνα φύγῃς τῆς ὀργῆς τὴν πείραν, τῆς ἀποκαλυπτομένης ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων. Ἐὰν γὰρ λογισμῷ σώφρονι· *Ἐκτεμεῖν δυνήθῃς τὴν πικρὰν ῥίζαν τοῦ θυμοῦ, πολλὰ ἔων παθῶν τῇ ἀρχῇ ταύτῃ συναναίρησις.* Καὶ γὰρ τὸ δολερὸν καὶ ὑποπτον, καὶ ἀπιστον καὶ κακόηθες, καὶ ἐπιβούλον καὶ θρασύ, καὶ πᾶν τὸ τῶν τοιοούτων

qui vero instigat, odio est habendus. Illuc iram transfer in homicidam, mendacii patrem, artificem peccati; fratris vero potius commiseresce, **90** eo quod si in peccato permanserit, una cum diabolo igni eterno tradendus sit. Quemadmodum autem diversa sunt indignationis et iræ nomina: ita quoque subjectæ ipsius notionēs, plurimum inter se differunt. Indignatio enim quasi quædam incensio est ac repentina affectus exhalatio; ira vero, dolor constans, perpetuusque appetitus vicis rependendæ nocentibus, anima velut in vindictam pruriente. Scire itaque operæ pretium est, quod affectu utroque peccant homines, aut furiose ac temere adversus irritantes commoti, aut per dolos ac insidias eos qui ipsis molestiam exhibent, circumvenientes: quæ duo cavenda nobis sunt.

7. Qui igitur fieri poterit, ut turbulentus illa affectus ad ea quæ non oportet, non creatur? Quomodo? Si fueris prius humilitatem edoctus, quam Dominus et verbis præcepit, et re ostendit. Quippe modo dicit: *Qui vult inter vos primus esse, sit omnium postremus* ⁴⁶; modo vero toleravit cadentem leni animo atque immoto ⁴⁷. Nam cœli terræque conditor ac dominus, qui a creatura omnium tam spirituali quam in sensum cadenti adoratur, *Portans omnia verbo virtutis suæ* ⁴⁸, percussorem non misit vivum in inferos, terra ad impium deglutendum dehiscente, sed commonefacit ac docet: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis* ⁴⁹? Etenim si juxta præceptum Domini postremus omnium esse assueveris, quandonam indignabere, quasi sis præter dignitatem contumeliis divexatus? Cum puer parvulus tibi conviciatur, convicia facis ridendi materiam: quinetiam cum quis præ phrenitide mente lapsus, verba ignominiosa loquitur, ducis illum misericordia quam odio digniorem. Non igitur verba ipsa, sed insurgens adversus conviciatorem superbia, et ejusque de se ipso existimatio molestiam ac negotium solent facessere. Quare si utrumque horum ex animo exemeris; ea quæ proferuntur, nil aliud sunt, nisi sonitus frustra ac temere editus. *Desine igitur ab ira, et derelinque furorem* ⁵⁰: ut iræ periculum effugias, quæ *De celo revelatur super omnem impietatem, et injustitiam hominum* ⁵¹. Nam si consilio prudenti amaram iræ radicem excindere poteris, vitia non pauca una

⁴⁶ Marc. ix, 34. ⁴⁷ Joan. xviii, 22, 23. ⁴⁸ Hebr. i, 3. ⁴⁹ Joan. xviii, 23. ⁵⁰ Psal. xxxvi, 8. ⁵¹ Rom. i, 18.

(31) Antiqui duo libri παρεξυμνόντων.

(32) Sic in quatuor mss. legitur, in editis vero et παιδευθεῖς. Mox Reg. primus καὶ ἔργοις.

(33) Utraque editio et Coisl. et Colb. tertius perinde ut textus sacer τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως, verbo virtutis suæ. At Regii secundus et tertius cum Colb. primo τῷ νεύματι τῆς δυνάμεως, nutu virtutis suæ, seu potentia suæ.

(34) Reg. primus ἀξίαν καθυβριζόμενος. Aliquanto post idem codex ἐλεεινὸν ἤγῃσαι. Reg. secundus ἡγού.

(35) Tres saltem antiqui libri τῆς σεαυτοῦ. Editi et Reg. tertius ἑαυτοῦ. Mox unus ms. Παῦσαι τοίνυν ἀπό. Ibidem Colb. tertius καὶ ἐγκατάλιπε. Subinde idem codex et Reg. primus ἀποκαλυπτομένης ἐξ οὐρανῶν.

cum hoc principio extirpabis. Nam dolus, suspicio, infidelitas, malignitas, insidiæ, audacia, et omne similibus malorum examen, vitii hujus germina sunt. Quare ne accersamus nobis malum tantum, animæ ægritudinem, rationis caliginem, abalienationem a Deo, necessitudinis ignorantiam, belli principium, calamitatum cumulum, malum dæmonem ipsis animis nostris innascentem, et velut impudentem quemdam inquilinum interiora nostra occupantem, atque Spiritui sancto aditum præcludentem. Ubi enim sunt inimicitia, lites, iræ, rixæ, contentiones, tumultus irrequietos **91** in animabus gignentes: ibi mansuetudinis Spiritus haud requiescit. Sed beati Pauli admonitioni obtemperantes, omnem iram et indignationem et clamorem cum malitia omni a nobis tollamus **92**, efficiamurque in nos invicem humani ac misericordes, exspectantes beatam spem mansuetis promissioni (*Beati siquidem mites, quoniam ipsi possidebunt terram* **93**), in Christo Jesu Domino nostro,

Α πονηρῶν (36) ση̄νος, ταύτης τῆς κακίας ἐστὶν ἀποβλαστήματα. Μὴ δὴ οὖν ἐπιεισάγωμεν ἑαυτοῖς κακὸν τοσοῦτον· ἀβ̄ρωστιαν ψυχῆς, σκότωση λογισμῶν, ἀπὸ Θεοῦ ἀλλοτριώσιν, οὐκείότητος ἀγνοίαν, ἀρχὴν πολέμου, συμφορῶν πλήρωμα, δαίμονα πονηρὴν αὐταῖς ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτόμενον, καὶ ὥσπερ τινὰ ἐνοικον ἀναιδῆ προκατέχοντα ἡμῶν τὰ ἔνδον, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν πάροδον ἀποκλείοντα. Ὅπου γὰρ ἔχθραι, ἔρεις, θυμοὶ, ἐριβείαι, φιλονεικίαι, θορύβοι ἀσιγήτους ταῖς ψυχαῖς ἐμποιοῦντα· ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τῆς πραΰτητος οὐκ ἀναπαύεται. Πεισθέντες δὲ τῇ παραινήσει τοῦ μακαρίου Παύλου, πᾶσαν ὀργὴν καὶ θυμὸν καὶ κραυγὴν ἄρωμεν ἀφ' ἡμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ, καὶ γενόμεθα εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ καὶ εὐσπλαγχοὶ, ἀναμένοντες τὴν μακαρίαν ἐλπίδα τὴν τοῖς πράσεσιν Β ἐπιγγελεμένην (*Μακάριοι γὰρ οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν*), ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος (37) εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

HOMILIA XI.

De invidia.

1. Bonus est Deus, et honorum iis qui digni sunt largitor; malus est diabolus, et cujuscumque iniquitatis artifex. Et quemadmodum ex bono consequens est, ut invidia careat: sic invidia diabolum sequitur. Caveamus igitur, fratres, invidiæ vitium, ne socii operum adversarii efficiamur, neve cum ipso inveniamur iudicio eodem condemnati. Etenim si superbus in iudicium incidit diaboli, quomodo invidus paratum diabolo supplicium effugiet? Nam perniciosius nullum vitium innascitur in hominum animis, quam invidia quæ extraneos minime lædens, primum malum est et domesticum habenti. Ut

92 Ephes. iv, 31. **93** Matth. v, 4.

(36) Colb. primus τοιοῦτων πονηριῶν. Alii mss. πονηρῶν.

(37) In utraque editione post vocem κράτος sequuntur illa, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτῶν Πνεύματι, cum Patre ipsius experite principii, et sanctissimo honore et vivifico ipsorum Spiritu: sed mihi dubium non est, quin totum illud, σὺν τῷ, etc., habendum sit pro additamento librariorum. Nam præterquam quod hæ voces in nostris sex mss. desunt, orationes suas tanto verborum ambitu concludere non solet Basilius. Accedit etiam, quod vox πανάγιος, si bene commemini, nunquam apud Basilium inveniatur.

(38) Vide infra Rufini interpretationem, p. 726.

(39) Reg. primus οὐδὲν ἀθλιώτερον.

(40) Combesisius asseveranter in suo Ecclesiaste Græco dixerat scripsisse Basilium οὐκ ἐλάχιστα: sed in suo Basilio recensito modestius loquitur, nempe hoc modo: Num ὅς οὐκ ἐλάχιστα. Postquam autem hunc locum bene, ut putabat, eo quo diximus modo emendaverat, sic interpretatus est, quæ [invidia] cum non minimum eos lædat, qui extra sunt, pri-

OMIAIA IA'.

Περὶ φθόνου (58).

1. Ἀγαθὸς ὁ Θεὸς, καὶ ἀγαθῶν τοῖς ἀξίοις παρεκτικὰς· πονηρὸς ὁ διάβολος, καὶ κακίας παντοίας δημιουργός. Καὶ ὥσπερ ἔπεται τῷ ἀγαθῷ ἡ ἀφθονία, οὕτως ἀκολουθεῖ τῷ διαβόλῳ ἡ βασκανία. Φυλαξόμεθα οὖν, ἀδελφοί, τὸ πάθος τοῦ φθόνου, μὴ κοινωνοὶ τῶν ἔργων τοῦ ἀντικειμένου γενόμεθα, καὶ εὐρεθώμεν τῷ αὐτῷ συγκαταδικαζόμενοι κρίματι. Εἰ γὰρ ὁ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπίπτει τοῦ διαβόλου, πῶς ὁ φθονερὸς τὴν ἡτοιμασμένην τῷ διαβόλῳ τιμωρίαν ἐκφεύξεται; Φθόνου γὰρ πάθος οὐδὲν ὀλεθριώτερον (39) ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐμφύεται· ὅς, ἐλάχιστα (40) λυπῶν τοὺς ἔξωθεν, πρῶτον κακὸν καὶ

num malum atque proprium habenti existit. Sed, nisi omnia me fallunt, tantum abest ut vocula οὐκ, quam addendam censet Combesisius, necessaria sit, ut etiam ejus loci præclaram sententiam probris corrumpat. Docet enim Basilius, extraneos, seu eos quibus invidetur, nullo modo lædi invidia aliorum, nedum dicat ipsos aliorum invidia lædi maxime, seu, ut Combesisii verbis utar, non minimum. Igitur vocem ἐλάχιστα hic apud Basilium idem valere, quod apud Latinos vocem minime, obscurum non est. Unde sic interpretabimur, quæ [invidia] extraneos minime lædens, hoc est, non lædens. Vox πρῶτος, quæ sine dubio errandi causa fuit Combesisio, non ita intelligi debet, ut invidia primum lædat invidentem, deinde eum cui invidetur: sed sic, ut invidia malum sit maximum, et quod inter mala primas obtineat. Id enim si ita non esset, pugnet secum Basilius, qui aliquanto post, num. 4, sic loquitur: Οὕτω καὶ τὰ τοῦ φθόνου κινήματα, οὐδὲν λυπῶντα τὸν βασκανιόμενον, αὐτοῦ πληγαὶ γίνονται τοῦ βασκάνου, ἴτα quoque invidia motus nihil lædentes eum cui invidetur, plaga sunt invidentis. Nec prætereundum silentio, voculam οὐκ et in editis et in mss. pariter deesse.

δικαῖόν ἐστι τῷ κερκτημένῳ. Ὡσπερ γὰρ ἰδς (41) σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐξανάλισκει. Μᾶλλον δὲ ὥσπερ τὰς ἐχίδνας φασὶ τὴν κησασαν αὐτὰς γαστέρα διεσθιούσας ἀπογεννᾶσθαι, οὕτω καὶ ὁ φθόνος τὴν ὠδίνουσαν αὐτὸν ψυχὴν πέφυκε δαπανᾶν. Λύπη γάρ ἐστι τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος. Διόπερ οὐδέποτε ἀνίαι, οὐδέποτε δυσθυμίζει τὸν βάσκανον ἐπιλείπουσιν (42). Εὐφρόρησεν ἡ χώρα τοῦ πλησίον; εὐθηνεῖται πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον ὁ οἶκος; θυμηδαίαι τὸν ἄνδρα οὐκ ἐπιλείπουσι; ταῦτα πάντα τροφή τῆς νόσου, καὶ προσθήκη τῆς ἀλγηδόνος ἐστὶ τῷ βασκάνῳ. Ὡστε οὐδὲν διαφέρει ἀνθρώπου γυμνοῦ παρὰ πάντων τιτρωσκομένου. Ἄνδρεῖός τις ἐστίν; εὐεκτεῖ (43); ταῦτα πλήττει τὸν βάσκανον. Ἔτερος χαριέστερος τὴν μορφὴν; ἄλλη πληγὴ τῷ βασκάνῳ. Ὁ δεῖνα τοῖς τῆς ψυχῆς προτερήμασι τῶν πολλῶν ὑπέρχει; ἐπὶ φρονήσει καὶ δυνάμει λόγων ἀποβλέπεται καὶ ζηλοῦται; ἄλλος πλουτεῖ καὶ φιλοτιμεῖται λαμπρῶς ἐν ἐπιδόσει καὶ κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἔνδεεις, καὶ πολλὸς αὐτῷ παρὰ τῶν εὐεργετουμένων ὁ ἐπαινος; ταῦτα πάντα πληγαὶ καὶ τραύματα, μέσην αὐτοῦ τύπτοντα τὴν καρδίαν. Καὶ τὸ χαλεπὸν τῆς νόσου, ὅτι οὐδὲ ἐξεῖπειν αὐτὴν δύναται· ἀλλὰ κύπτει (44) μὲν, καὶ κατηφῆς ἐστὶ, καὶ συγκέχυται, καὶ ποτιᾶται, καὶ ἀπόλωλεν ὑπὸ τοῦ κακοῦ. Ἐρωτώμενος δὲ τὸ πάθος, ἐρυθριᾷ δημοσιεύσαι τὴν συμφορὰν, ὅτι Βάσκανός εἰμι καὶ πικρὸς, καὶ ἐπιτρίβει μετὰ τοῦ φίλου καλὰ, καὶ τοὺ ἀδελφοῦ τὴν εὐθυμίαν ὀδύρομαι, καὶ οὐ φέρω τὴν θέαν τῶν ἀλλοτρῶν καλῶν, ἀλλὰ συμφορὰν ποιῶμαι τὴν τῶν πλησίον εὐημερίαν. Ταῦτα γὰρ ἂν εἴποι, εἰ τὰ ἀληθῆ λέγειν βούλοίτο. Ὡν οὐδὲν (45) ἐξεῖπειν αἰρούμενος, ἐν τῷ βάθει κατέχει τὴν νόσον σεν.

2. Οὐκοῦν οὔτε ἱατρὸν τῆς νόσου παραλαμβάνει, οὔτε τι φάρμακον ἐξευρεῖν δύναται τοῦ πάθους ἀλεξήτηριον, καίτοι πλήρεις αἱ Γραφαὶ τῶν ἱαμάτων τοῦτων· ἀλλὰ μίαν ἀναμένει τοῦ κακοῦ βραστήνην, εἰ ποῦ τινα ἴδοι καταπεσόντα τῶν φθονουμένων. Οὗτος ὅρος τοῦ μίσους, ἄθλιον ἰδεῖν ἐκ μακαρίου τὸν βασκαινόμενον, ἐλευθὸν γενέσθαι τὸν ζηλωτὸν. Τότε σπένδεται, καὶ φίλος ἐστίν, ὅταν δακρύνοντα ἴδῃ, ὅταν πενθοῦντα θεάσῃται. Καὶ εὐθυμοῦντι μὲν οὐ συνευφραίνεται· ἰδυρομένῳ δὲ συνδακρύνει. Καὶ τὴν

A enim rubigo ferrum, ita invidia infectam ipsa animam absumit. Imo vero quemadmodum viperas tradunt exeso materno utero nasci; ita quoque solet invidia parientem se animam vorare. Est enim invidia dolor de proximi successu felici ac prospero. Quamobrem nunquam mœror, nunquam molestia deest invidenti. Estne proximi ager fertilis? vitæne commodis omnibus abundat domus? an ipsis animi oblectamentis vir non caret? Hæc omnia pabulum sunt morbi, et accessio doloris invido. Quare ab homine nudo qui ab omnibus sauciatur, nihil differt. Fortis est aliquis et robustus? bona est corporis habitudine? hæc vulnerant invidum. Alius est forma elegantiori? alia hæc est invidi plaga. Præstat animi dotibus quispiam plerisque? prudentia ac dicendi facultate spectandus est atque æmulandus? Alius dives est, atque splendide munificus in largitionibus et in stipis erogatione erga egenos, multumque ab iis quos beneficiis affecerit, laudatur? omnia hæc plagæ sunt et vulnera, medium cor ipsius percellentia. Et illud in hoc morbo gravissimum est, quod ne detegere quidem ipsum possit: sed demissis oculis, vultu tristitiam præ se ferente, confunditur, queritur, atque hac lue perit: interrogatum autem 92 de animi affectione, prodere pudet infortunium illud suum: Invidus sum et amarulentus, affligunt me amici bona: doleo de fratris lætitia, non queo aliena bona intueri: sed proximi secundam fortunam calamitatem duco. Hæc enim dicturus est, si vera loqui velit. Quorum dum nihil vult patefacere, morbum intus detinet, absumentem ejus viscera, atque corrodentem.

ὕποσμήχουσαν αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα καὶ κατεσθίου-

2. Itaque neque admittit medicum morbi, neque medelam ullam hujus vitii expultricem invenire potest, quanquam Scripturæ medicamentis ejusmodi sunt refertæ: sed unicum miseræ suæ levamen expectat, sicubi videat quempiam ex iis quibus invidet, ruentem. Hæc est odii meta, eum qui invidetur, miserum ex felici videre, et eum qui beatus habebatur, infelicem fieri. Tunc initur fœdus, et fit amicus cum viderit lacrymantem, cum lugentem conspexerit. Et vero non lætatur cum hilari, sed cum lugente lacrymatur. Atque vitæ mutationem, ex quibus in quæ exciderit, miseratur, non humanitate quapiam, nec ullo commiserationis sensu priorem statum verbis efferens, sed ut eum calamitate graviore afficiat. Laudat filium post obitum, et innumeris præconiis condecorat, quam fuerit formosus visu, quam ingeniosus, quam idoneus ad omnia; cui, dum viveret, ne verbum quidem bene ominatum dixisset. Sed si multos viderit ad laudandum concurrentes, rursus mutata sententiâ invidet mortuo. Miratur perditas opes. Elegantiam cor-

(41) Editi ὁ ἰδς. Sed in mss. non legitur articulus.

(42) Colb. tertius ἀπολείπουσιν.

(43) Editi ἡ εὐεκτεῖ.

(44) Colb. primus pro κύπτει habet κρύπτεται.

(45) Editi οὐδὲν πλέον. Vox ultima in iis quos legitur codicibus non legitur; idcircoque eam delimus.

poris aut robur, et bonam habitudinem post morbos laudat et extollit. Et in summa, eorum quæ suppetunt, inimicus est; eorum quæ periere, amicus.

3. Quid igitur hac lue exitiosius esse possit? Corruptela vitæ, pernicies naturæ, eorum quæ nobis a Deo data sunt honorum odium, adversa Deo indoles. Quid malorum auctorem dæmonem ad bellum adversus homines tanto cum furore impulit? Nonne invidia? per quam et cum Deo ipso pugnare palam reprehensus est. Qui infensus quidem Deo erat propter munificentiam erga hominem: sed hominem, cum Deum non posset, ulciscibatur. Eadem et Cain fecisse perhibetur, primus ille diaboli discipulus, edoctus ab ipso et invidiam et cædem, germana scelera, quæ et Paulus conjunxit his verbis: *Plenos invidia, homicidio* ⁹³. Quid igitur erat quod fecit? Vidit delatum a Deo honorem, et exarsit æmulatione, occiditque honoratum, honorantem ut perstringeret. Nam cum imbecillis esset ad Deum impugnandum, in fraternam cædem animum transulit. Fugiamus, fratres, ægritudinem ejus quæ in Deum fit pugnæ magistrat, homicidii matrem, naturæ confusionem, necessitudinis ignorationem, molestiam absurdissimam. Cur afflictaris, homo nihil grave passus? quid bello petis fruentem bonis aliquibus, nihilque de tuis imminuentem? Quodsi vel beneficiis affectus indignaris, nonne palam tuis ipse commodis **93** invides? Ejusmodi Saul erat, cui beneficiorum magnitudo bellum Davidi inferendi ansa erat et origo. Primum quidem modulatissima illa ac divina musica ab insaniam liberatus, conabatur accepti beneficii auctorem hasta transfingere. Deinde una cum ipso exercitu ex hostium manibus incolumis ereptus, et eo qui a Goliath inurebatur dedecore liberatus, cum tamen saltatrices quædam decemplicem partem rerum gestarum Davidi in epiniciis tribuerent, canentes, *Percussit David in decem millibus, et Saul in millibus suis* ⁹⁴, ob unam hanc vocem, et ob redditum ab ipsa veritate testimonium, primum sua eum manu interimere, atque insidiis de medio tollere agressus est: exinde Davide in fugam acto, ne sic quidem odio finem imposuit, sed postremum expeditione cum tribus electorum millibus adversus illum suscepta, deserta loca perscrutabatur ⁹⁵. Quodsi fuisset belli causam interrogatus, respondisset plane viri esse beneficentiam. Ille scilicet ipso persecutionis tempore cum dormiens deprehensus fuisset, possetque ab hoste facile occidi, et cum iterum a justo qui injicere in eum manus nolebat, servatus esset incolumis ⁹⁷, nequaquam flexus est hoc beneficio: sed et rursus colligebat exercitum, et rursus illum persequabatur, quoad iterum ab eodem in spelunca in-

Α βώμην καὶ τὴν εὐξίαν μετὰ τὰς νόσου; ἐπαινεῖ καὶ ἐξαίρει. Καὶ ὅπως, ἐχθρὸς μὲν ἐστὶ τῶν παρόντων, φίλος δὲ τῶν ἀπολλυμένων.

3. Τί ἂν οὖν γένοιτο τῆς νόσου ταύτης ὀλεθριώτερον; Φθορὰ τῆς ζωῆς, λύπη τῆς φύσεως, ἐχθρα τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν, ἐναντίως πρὸς Θεόν. Τί τὸν ἀρχέκακον δαίμονα εἰς τὸν κατὰ ἀνθρώπων ἐξέμηγε πόλεμον; Οὐχ ὁ φθόνος; δι' οὗ καὶ θεομάχος φανερώς ἀπηλέγχθη, ἀχθόμενος μὲν Θεῷ ἐπὶ τῇ μεγαλοδωρεῇ τῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν θνητῶν δὲ ἀμυνομένων, ἐπειδὴ Θεὸν οὐκ ἠδύνατο. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα ποίωιν καὶ ὁ Κἄν δεικνύται, ὁ πρῶτος μαθητῆς τοῦ διαβόλου, καὶ φθόνον καὶ φόνον παρ' αὐτοῦ διδαχθεὶς, τὰς ἀδελφὰς ἀνομιᾶς, ὡς καὶ Παῦλος συνέζευξεν, εἰπὼν· *Μεστοὺς φθόνου, φόνου*. Τί οὖν ἦν ὃ ἐποίησεν; Ἐἶδε τὴν παρὰ Θεοῦ τιμὴν, καὶ ἐξεκαύθη πρὸς ζῆλον, καὶ ἀνέτελε τὸν τιμηθέντα, ἵνα καθάψῃται τοῦ τιμησαντος. Πρὸς γὰρ τὴν θεομαχίαν ἀδυνατῶν, εἰς ἀδελφοκτονίαν μετέπεσε. Φύγωμεν, ἀδελφοί, νόσον θεομαχίας διδάσκαλον, ἀνδροφονίας μητέρα, σύγχυσιν φύσεως, οἰκειότητος ἄγνοϊαν, συμφορᾶν ἀλογωτάτην. Τί λυπῆ, ἄνθρωπε, μηδὲν δεινὸν πεπονθὼς; τί πολεμεῖς τῷ ἐν ἀγαθοῖς (46) τισιν ὄντι, μηδὲν τῶν σὺν ἐλαττώσαντι; Ἐὰν δὲ δὴ καὶ εὐεργετούμενος ἀγανακτῆς, οὐκ ἀντικρυς τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας βασκαίνεις; Ὅποιος ἦν ὁ Σαοὺλ, ὡς τῶν εὐεργεσιῶν τὰς ὑπερβολὰς ἀφορμὴν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐποίησατο. Πρῶτον μὲν γὰρ, τῇ παναρμονίῳ ἐκείνῃ καὶ θείᾳ μουσικῇ τῆς μανίας ἀπαλλαγείς, ἐπειράτο δόρατι διαπεῖραι τὸν εὐεργέτην· Ἐπειτα σὺν αὐτῷ τῷ στρατῷ ἐκ τῶν πολέμιων περισθελίς, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ (47) Γολιάθ αἰσχύνῃς ἀπαλλαγείς, ὅμως ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἐπινικίοις τὸ δεκαπλάσιον τῆς τῶν συμβάντων αἰτίας τῷ Δαβὶδ ἀνέθεσαν αἱ χορευούσαι· *Ἐπάταξε Δαβὶδ ἐν μυριάσι, καὶ Σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ*· διὰ μίαν ταύτην φωνὴν, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ὑπάρξασαν μαρτυρίαν, πρῶτον αὐτόχειρ γενέσθαι, καὶ ἐξ ἐνέδρας ἀνελεῖν ἐπεχειρήσεν· εἶτα φυγάδα καταστήσας, οὐδὲ οὕτω τὴν ἐχθρὰν ἔστησεν, ἀλλὰ τὸ τελευταῖον ἐκστρατεύσας ἐπ' αὐτὸν (48) τρισχιλίους λογάσι, τὰς ἐρημίας διηρουνᾶτο. Εἰ δὲ ἤρωτήθῃ τοῦ πολέμου τὴν πρόφασιν, εἶπεν ἂν πάντως τὰς τοῦ ἀνδρὸς εὐποίας. Ὅς γε παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς διώξεως καθέδωκεν καταληφθεὶς, ἔτοιμος εἰς σφαγὴν προκειμένος τῷ ἐχθρῷ, καὶ πάλιν περισθελίς ὑπὸ τοῦ δικαίου, ἐπαγαγεῖν αὐτῷ τὰς χεῖρας φυλαξαμένου, οὐδ' ὑπὸ τᾶν τῆς εὐεργεσίας ἐκάμφθη· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐστρατολόγει, καὶ πάλιν ἐδίωκεν· ἕως, καὶ δεύτερον ἀλοῦς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ σπηλαίῳ, τοῦ μὲν τὴν ἀρετὴν λαμπροτέραν ἀπέδειξεν, ἑαυτοῦ δὲ τὴν πονηρίαν καταφανεστέραν ἐποίησε. Δυσμεταχειριστότατον ἐχθρὰς εἶδος ὁ φθόνος. Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλως δυσμενεῖς ἡμερωτέρους ποιοῦσιν αἱ εὐποῖαι·

⁹³ Rom. 1, 29. ⁹⁴ I Reg. xviii, 7. ⁹⁵ I Reg. xxiv, 3. ⁹⁷ I Reg. xxvi, 7.

(46) Colb. tertius τῷ ἐπ' ἀγαθοῖς. Mox mss. aliquot ἀγανακτῆς... τῆς ἑαυτοῦ ὠφελείας. Editi ἀγανακτεῖς... τῇ ἑαυτοῦ ὠφελείᾳ.

(47) Reg. primus καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ.

(48) Editio utraque κατ' αὐτοῦ. Veteres quinque libri ἐπ' αὐτόν, eadem plane sententia.

τὸν βίσκανον δὲ καὶ κακοθήθῃ τὸ καλῶς παθεῖν πλέον προσερεθίζει· καὶ ὄσωπερ ἂν μειζόνων τύχη, μισζώως ἀγανακτεῖ καὶ ἀνιάται. καὶ δυσχεραίνει. Πλεῖον γὰρ ἀχθεταί τῇ δυνάμει τοῦ εὐεργέτου, ἢ χάριν ἔχει τοῖς εἰς αὐτὸν γινομένοις. Ποῖον οὐ νικῶσι θηρίον τῇ χαλεπότητι τῶν τρόπων; Τί τῶν ἀνημέρων οὐχ ὑπερβάλλουσιν ἀγριότητι; Οἱ κύνες τρεφόμενοι ἡμεροῦνται· οἱ λέοντες χειροθήεις γίνονται θεραπευόμενοι· οἱ δὲ βίσκανοι ταῖς θεραπέαις πλέον ἐξαγριάζονται.

non superant morum acerbitate? Quas feras feritate leones cum curantur, tractabiles sunt : sed invidi

4. Τί τὸν γενναῖον Ἰωσήφ δούλον ἐποίησεν; Οὐχ ὁ φθόνος τῶν ἀδελφῶν; Ἐνθα καὶ θαυμάσαι ἀξιὸν τὴν ἀλογίαν τῆς νόσου. Φοθηθέντες γὰρ τῶν ὀνειράτων τὴν ἔκθασιν, δούλον ἐποιοῦν τὸν ἀδελφόν, ὡς οὐκ ἂν ποτε δούλου προσκυνθῆντος. Καίτοι εἰ μὲν ἀληθῆ τὰ ἐνύπνια, τίς μηχανῆ μὴ οὐχὶ πάντως ἐκθῆναι τὰ προρρήθέντα; εἰ δὲ ψευδεῖς αἱ τῶν ὀνειράτων ὕψεις, ἀντὶ τίνος βατκαίνετε τῶ σφαλλομέτω; Νυνὶ δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας περιτρέπεται αὐτοῖς τὸ σοφόν. Δι' ὧν γὰρ ἐνόμιζον ἐμποδίζειν τῇ προρρήσει, διὰ τούτων ἐφάνησαν ὁμοιοῦντες τὴν ἔκθασιν. Εἰ γὰρ μὴ ἐπράθη, οὐκ ἂν ἤλθεν εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἂν διὰ σωφροσύνην ταῖς ἐπιβουλαῖς τῆς ἀκολάστου γυναικὸς περιέπεσεν, οὐκ ἂν ἐδόληθῃ εἰς δεσμωτήριον, οὐκ ἂν ἐγένετο συνθήκης τοῖς ὑπηρέταις τοῦ Φαραῶ, οὐδ' ἂν συνέβαλε τὰ ὀνειράτα, ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο τῆς Αἰγύπτου, καὶ διὰ τὴν σιτοδείαν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἐλθόντων προσεκυνθήθη. Μετάβα τῷ λόγῳ ἐπὶ τὸν μέγιστον φθόνον, καὶ ἐπὶ μέγιστοις συστάνα, ὅς ἐκ τῆς Ἰουδαίων μανίας κατὰ τοῦ Σωτήρος ἐγένετο. Διὰ τί ἐφθονεῖτο; Διὰ τὰ θαύματα. Τίνες δὲ ἦσαν αἱ θαυματουργαίαι; Σωτηρία τῶν δεομένων· ἐτρέφοντο οἱ πεινῶντες, καὶ ὁ τρέφων ἐπολεμεῖτο· ἠγείροντο οἱ νεκροί, καὶ ὁ ζωοποιῶν ἐβασκαίνετο· δαίμονες ἀπηλαύνοντο, καὶ ὁ ἐπιτάσσων ἐπεβουλεύετο· λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο, καὶ χωλοὶ περιεπάτουν, κωφοὶ ἤκουον, καὶ τυφλοὶ ἀνέβλεπον, καὶ ὁ εὐεργέτης ἐφυγαδεύετο. Καὶ τὸ τελευταῖον θανάτῳ παρέδωκαν τὸν τὴν ζωὴν χαρισάμενον, καὶ ἐμαστίζον τὸν ἐλευθερωτὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατεδίκαζον διὲν κριτὴν τοῦ κόσμου. Οὕτω μέχρι πάντων διεξήλθε (49) τὰ τοῦ φθόνου κακά. Καὶ ἐνὶ τούτῳ ἔκλω ἀπὸ καταβολῆς ἀρξάμενος κόσμου μέχρι συντελείας αἰῶνος πάντας τιτρώσκει καὶ καταβάλλει ὁ λυμεὼν τῆς ζωῆς ἡμῶν διάβολος, ὁ χαίρων (50) ἡμῶν τῇ ἀπωλείᾳ, ὁ καταπεσὼν διὰ τοῦ φθόνου, καὶ ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ Ἰσοῦ πάθους συγκαταβάλλων. Σοφὸς ἄρα ἦν ὁ τῷ βασκάνῳ ἀνδρὶ μηδὲ συνδειπνεῖν ἐπιτρέπων· ἀπὸ τῆς ἐν τῷ δείπνῳ συνοουσίας περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κατὰ τὸν βίον κοινωνίας διαλεγόμενος. Ὅσπερ γὰρ τὴν εὐκατάφηστον ὕλην ἐπιμελὲς ἡμῖν ὅτι πορρώτάτω τοῦ πυρὸς ἀποτίθασθαι, οὕτω

terceptus, et ejus virtutem præstiterit illustriorem, et suam ipsius nequitiam manifestiorem reddiderit. Immanuetissimum odii genus invidia est. Nam beneficentia cæteros quidem qui nobis alioquin infensi sunt, mitiores mansuetioresque reddit : sed collata in invidum et malignum beneficia, ipsum amplius irritant. Et quanto majora acceperit, tanto magis indignatur, doletque et stomachatur. Magis enim afflicatur de potentia beneficentis, quam pro datis sibi beneficiis gratiam habet. Quam belluam non vincunt? Canes alimento oblato mansuescunt, obsequiis et officii evadunt agrestiores.

4. Quid generosum illum Joseph redegit in servitutem? Nonne invidia fratrum? Ubi et mirari operæ pretium est morbi stultitiam. Nam veriti somniorum exitum, fratrem in servitutem addixere, quasi servus ab eis nunquam fuisset adorandus. Sed si vera sunt somnia, qua arte fieri possit, ut non omnino eveniant prænuntiata? Sin autem falsa somniorum visa, cur invidetis aberranti? Nunc vero solers illorum consilium Dei providentia in contrarium ipsis vertitur. Quibus enim putabant se vaticinium impedituros, iisdem viam eventui stravisse comperti sunt. Etenim si venditus non fuisset, non venisset in Ægyptum, non ob pudicitiam in insidias impudicæ mulieris incidisset, non conjectus fuisset in carcerem, non familiaris evasisset ministris Pharaonis, neque somniorum fuisset convector, unde principatum Ægypti obtinuit, et a suis fratribus ob frumenti inopiam ad se convenientibus adoratus est. Transi animo ad invidiam illam maximam, maximisque in rebus sitam, quæ ex Judæorum insania contra Servatorem emersit. Cur invidebatur? Ob miracula. Quæ vero erant ea miracula? Salus egentium : nutriebantur esurientes, 94 et qui nutriebat, oppugnabatur : suscitabantur mortui, et invidiosus erat qui eos revocarat ad vitam; fugabantur demones, et qui eis imperabat, insidiis petebatur; leprosi mundabantur, obambulabant claudi, surdi audiebant, videbant cæci, et fugabatur qui hæc beneficia conferebat. Ac postremo morti vitæ largitorem tradiderunt, flagris cædebant hominum liberatorem, condemnabant mundi judicem. Sic invidiæ mala pertigere ad omnia. Atque unis bis armis, a jactis mundi fundamentis exorsus, usque ad sæculi consumptionem omnes sauciat et dejicit perditor vitæ nostræ diabolus, qui interitu nostro gaudet, qui per invidiam lapsus, nos etiam simul per idem vitium sternit. Sapiens ergo erat, qui cum invido viro ne cænare quidem sinebat, ita per cænæ consortium de omni simul vitæ societate submonens. Quemadmodum enim curæ nobis est materiam quæ facile ignem concipit, quam longissime ab igne submovere : sic operæ pretium est, quoad ejus fieri potest, amicitias ex invidiorum

94 Gen. xxxvii, 28. 95 Prov. xxiii, 6.

(49) Colb. primus πάντων διεήλθεν.

(50) Colb. primus ὁ ἐπιχαίρων. Nec ita multo post

codex Combef. συγκαταβάλλοι. Alii tres mss. συγκαταβάλλων. Editi συγκαταβαλῶν.

consuetudine subducere, ut extra invidiæ tela constitutamur. Neque enim fieri potest, ut aliter invidia irretiamur, nisi per familiaritatem consuetudinemque ad eam accesserimus. Etenim, juxta Salomonis sententiam, *Viro æmulatio a sodali ipsius* 69. Et vero sic se res habet. Ægyptio Scythia non invidet, sed unusquisque habenti nationem eandem; et inter nationis ejusdem incolas, ignotis non invidetur, sed familiarissimis: et inter familiares, vicinis, et eandem artem exercentibus, aut alia quavis necessitudine conjunctis, imo inter hos rursus, cœtaneis, consanguineisque, et fratribus. Et in summa, ut rubigo lues est frumenti propria; sic invidia amicitiae morbus. Illud tamen in hoc malo laudare quis poterit, quod quanto vehementius cietur, tanto homini qui eo laborat, gravius est. Quemadmodum enim jacula ingenti vi emissa, ubi in quidpiam durum ac renitens inciderint, revertuntur in jaculatorem; ita quoque invidiæ motus nihil lædentes eum cui invidetur, plagæ fiunt invidentis. Quis enim, quod se angoribus dedat, bona proximi unquam imminuit? Sed mœrore contabescens, se ipse confecit. Jam vero qui invidiæ morbo laborant, ipsis etiam venenatis bestiis existimantur exitiosiores esse: siquidem illæ vulnere inflictio immittunt virus, et commorsa pars paulatim putredine exeditur. Invidos vero putant quidam vel solis oculis labem inferre, adeo ut corpora bona habitudine prædita, et ex ætatis vigore maxime efflorescentia, per eorum invidiam tabescant, concidatque confestim moles omnis, exitioso quodam quasi fluente ex invidorum oculis diffluente, et tabefaciente atque corruptente. Ego tamen hanc fabulam rejicio ut popularem, utque ab aniculis introductam in mulierum cœtum: sed illud dico, dæmones boni 95 cujusvis osores, ubi voluntates sibi familiares ac necessitudine conjunctas reperiant, modis omnibus uti eis ad suum arbitrium, sic ut ipsos etiam invidorum oculos adhibent suæ voluntati ministros. Itane vero non horres teipsum exitiosi dæmonis administrum constituere, sed vitium admittis, quo eorum qui te injuria nulla affecere, futurus sis inimicus, imo hostis Dei, qui bonus est, et omnis invidiæ expertus?

5. Fugiamus vitium intolerabile. Serpentis est documentum, dæmonium inventum, satio inimici, arrhabo supplicii, pietatis impedimentum, via ad gehennam, privatio regni. Cæterum invidi vel ipsa facie manifesto agnoscuntur. His oculi sunt aridi et obscuri, gena demissa, supercilium contractum,

69 Eccle. iv, 4.

(51) Quod ait Basilium, *vicinos vicinis, familiares familiaribus invidere*, ejus non dissimilia apud Hesiodum in Operibus inveniri notavit Ducæus.

(52) Reg. primus καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκειοῦς.

(53) Idem codex ἐπὶ τὸν προέμενον. Alii duo mss. et ἰδίῳ προέμενον.

(54) Antiqui duo libri βλάβην ἐμβάλλειν.

A χρῆ, καθ' ὅσον οἶόν τε, τῆς τῶν βασκάνων ὀμιλίας τὰς φιλας ἀπάγειν, ἔξω τῶν τοῦ φθόνου βελῶν ἐαυτοῦς ποιοῦντας. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως δυνατὸν συμπλακῆναι τῷ φθόνῳ, μὴ δι' οἰκειότητος αὐτῷ προσεγγίσαντα. Ἐπειπερ κατὰ τὸν Σολομῶντος λόγον, *τῷ ἀνδρὶ ὁ ζῆλος παρὰ τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ*. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. (51) Οὐχὶ τῷ Αἰγυπτίῳ βασκαίνει ὁ Σκύθης, ἀλλὰ τῷ ὁμοθενεῖ ἕκαστος· καὶ ἐν τῷ ὁμοθενεῖ μέντοι οὐ τοῖς ἀγνωστοῦς φθονεῖ, ἀλλὰ τοῖς συνηθεστάτοις· καὶ τῶν συνήθων τοῖς γείτοσι καὶ ὁμοτέχνοις, καὶ τοῖς ἄλλοις οἰκειοῦς (52)· κἀν τοῦτοις πάλιν, ἡλικιώταις καὶ συγγενεῖσι καὶ ἀδελφοῖς. Καὶ ὅλως, ὡς περ ἡ ἐρυσίθη ἰδίον ἐστὶ τοῦ σίτου νόσημα, οὕτως ὁ φθόνος φιλας ἐστὶν ἀρρώστημα. Ἐκεῖνο γο μὴ κἀν ἐπαινέσειε τις τοῦ κακοῦ, ὅτι ὅσπερ ἂν σφοδρότερος κινήθῃ, τοσοῦτω χαλεπώτερός ἐστι τῷ κεκτημένῳ. Ὡς περ γὰρ τῶν βελῶν τὰ βιαιῶς φερόμενα, ἐπειδὴν καρτερῶ τινι καὶ ἀντιτύπῳ προσπέσῃ, ἐπὶ τὸν προέμενον (53) ἐπανερχεται· οὕτω καὶ τὰ τοῦ φθόνου κινήματα, οὐδὲν λυποῦντα τὸν βασκανόμενον, αὐτοῦ πληγαὶ γίνονται τοῦ βασκάνου. Τίς γὰρ λυπούμενος ἡλάττωσέ ποτε τὰ τοῦ πλησίον καλὰ; Ἐαυτὸν μέντοι προσανάλωσε ταῖς λύπαις κατατηχόμενος. Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἰοθόλων αὐτῶν δλεθριώτεροι εἶναι οἱ νοσοῦντες τὴν βασκανίαν ὑπονοήσονται· ἔπειτα τὰ μὲν διὰ πληγῆς ἐνίησι τὸν ἴδον, καὶ κατὰ μικρὸν σηπεῖσσι τὸ δηχθὲν ἐπινέμεται· τοὺς δὲ φθονερούς τινες οἴονται καὶ δι' ὀφθαλμῶν μόνων τὴν βλάβην ἐπιβάλλειν (54)· ὥστε τὰ εὐεχτικὰ σώματα, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς εἰς τὴν ἄκραν ὕραν ὑπερανθήσαντα, τήκεσθαι: παρ' αὐτῶν καταδασκανόμενα, καὶ ὅλον ἀθρώως συναναίρεισθαι (55) τὸν ἕκον, οἷον βέσματός τινος δλεθρίου ἐκ τῶν φθονερῶν ὀφθαλμῶν ἀπορρέοντος, καὶ λυμαινομένου καὶ διαφθειρόντος. Ἐγὼ δὲ τοῦτον μὲν τὸν λόγον ἀποπέμπομαι, ὡς δημῶδη καὶ τῇ γυναικωνίτιδι παρεισαχθέντα ὑπὸ γραϊδίων· ἐκεῖνο δὲ φημι, ὅτι οἱ μισοκαλοὶ δαίμονες, ἐπειδὴν οἰκείας ἑαυτοῖς εὔρωσι προαίρεισες, παντοίως αὐταῖς πρὸς τὸ ἴδιον ἀποκεχρηναὶ βούλημα· ὥστε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν βασκάνων εἰς ὑπηρεσίαν χρῆσθαι (56) τοῦ ἰδίου θελήματος. Εἴτα οὐ φρίσσεις ὑπρέτην σεαυτὸν πρὸν δαίμονος δλεθρίου, ἀλλ' ὑποδέχη κακὸν, δι' οὗ ἐχθρὸς μὲν γενήσῃ τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἐχθρὸς δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀφθόνου;

D 5. Φύγωμεν κακὸν ἀφόρητον. Ὁφείως ἐστὶ διδάγμα, δαίμωνων εὔρημα, ἐχθροῦ ἐπισπορὰ, ἀρραβῶν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας. Διὸ καὶ αὐτῷ τῷ προσώπῳ (57) τυγχάνουσιν οἱ φθονοῦντες. Ὅμμα τοῦτοῦ ξηρὸν καὶ ἀμαμπές, παρειαὶ κατηφῆς, ὄφρυς συμπε-

(55) In duobus mss. scriptum invenimus ἀθρώως συναίρεισθαι. Aliquanto post Reg. primus δημῶδη καὶ γυναικωνίτιδι.

(56) Colb. tertius χρῆσθαι.

(57) Editi et Reg. tertius αὐτῷ τῷ προσώπῳ. At mss. Combessiani uno verbo αὐτοπροσώπως. Nec ita multo post Reg. primus παρειαὶ κατηφῆς.

πτωκυία, ἡ ψυχὴ τῶ πάθει συγκεχυμένη, τὸ τῆς ἀληθείας κριτήριον ἐπὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἔχουσα. Οὐ πρᾶξις κατ' ἀρετὴν ἐπαινετὴ παρ' ἐκείνοις, εὐλόγου δύναμις σεμνότητι κεκοσμημένη καὶ χάρισιν, οὐκ ἄλλο τι τῶν ζηλωτῶν καὶ περιδiléπτων οὐδέν. Ὡσπερ δὲ οἱ γῦπες πρὸς τὰ δυσώδη φέρονται, πολλοὺς μὲν λειμώνοντας, πολλοὺς δὲ ἡδεῖς καὶ εὐώδεις τόπους ὑπεριπτάμενοι· καὶ αἱ μύζαι τὸ μὲν ὑγιαῖνον παρατρέχουσι, πρὸς δὲ τὸ ἔλκος ἐπείγονται· οὕτως οἱ βᾶσκαινοὶ τὰς μὲν τοῦ βίου λαμπρότητας καὶ τὰ μεγέθη τῶν κατορθουμένων οὐδὲ προσδλέπουσι, τοῖς δὲ σθροῖς ἐπιτίθενται· κἀν τι δημοπταῖσαι συμβῆ, οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα, τοῦτο θροισιεύουσι, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἀνδρας γνωρίζειν βούλονται· ὡσπερ οἱ (58) ποιητοὶ τῶν ζωγράφων ἀπὸ τῆς ἐνδιαστροφῆς βινός, ἢ ἀπὸ τινος οὐλῆς ἢ κολοβώματος, ἐκ φύσεως ἢ ἐκ πάθους ἐπισυμβάντος, τὰς μορφὰς τῶν γραφομένων ἀποσημαίνοντες. Δεινοὶ δὲ ταῖς εἰς τὸ χεῖρον παρατροπαῖς τὸ ἐπαινετὸν διαπτύσαι, καὶ ἐκ τῆς γείτονος κακίας τὴν ἀρετὴν διαβαλεῖν. Θρασὺν μὲν γὰρ λέγουσι τὸν ἀνδρῆλον, ἀνάληγον δὲ τὸν σύφρονα· τὸν δίκαιον ἀπηγῆ· κακοῦργον τὸν φρόνιμον. Καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ μὲν ὡς βάνουσον (59) διαβάλλουσι, τὸν ἐλευθέριον δὲ ὡς ἄστυον· πάλιν τὸν οἰκονομικὸν φειδωλόν. Καὶ ὅλως, πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς εἶδη οὐκ ἀπορεῖ παρ' αὐτοῖς ὄνοματος ἐκ τῆς ἀντικειμένης κακίας μετενεχθέντος. Τί οὖν; ἐν τῇ κατηγορίᾳ (60) τοῦ κακοῦ τὴν λόγον στήσομεν; Ἄλλὰ τοῦτο ὡσπερ ἡμισὺ τί (61) ἐστὶ τῆς ἰατρείας. Τὸ μὲν γὰρ δεῖξαι τῷ κάμοντι τῆς νόσου τὸ μέγεθος, ὥστε ἀξίαν ἐμποιῆσαι αὐτῷ τοῦ κακοῦ τὴν φροντίδα, οὐκ ἀχρηστον· τὸ δὲ ἀχρι τοῦτου καταλιπεῖν, μὴ πρὸς τὴν ὑγίαιαν χειραγωγῆσαντα, οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ ἐκδοτὸν ἀφείναι τῇ ἀβρώστῃ τὸν κάμοντα. Τί οὖν; πῶς ἂν μὴ πάθοιμεν ἐξ ἀρχῆς τὴν νόσον, ἢ ὑπαχθέντες ἐκφύγοιμεν; Εἰ πρῶτον μὲν μηδὲν μέγα, μηδὲ ὑπερφύεις τῶν ἀνθρωπίνων κρῖνοιμεν (62)· μὴ εὐπορίαν τὴν ἐν ἀνθρώποις· μὴ δόξαν τὴν ἀπανθοῦσαν (63)· μὴ σώματος εὐεξίαν. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς παρερχομένοις ὀριζόμεθα εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἐπὶ αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ ἀληθινῶν μετουσίαν κεκλήμεθα. Ὡστε ὁ πλουτῶν οὕτω ζηλωτὸς ἐστὶ διὰ τὸν πλοῦτον· οὐχ ὁ δυνάστης διὰ τὸν ὄγκον τοῦ ἀξιώματος, οὐχ ὁ ἰσχυρὸς διὰ τὴν βίωμην τοῦ σώματος, οὐχ ὁ σοφὸς διὰ τὴν τοῦ λόγου παρουσίαν. Ὅργανα γὰρ ἐστὶ ταῦτα τῆς ἀρετῆς τοῖς καλῶς κεχρημένοις, οὐκ αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα τὸ μακάριον. Ὁ μὲν οὖν κακῶς αὐτοῖς κεχρημένος, ἐλεεινός, ὡς ὁ τῷ ξίφει, ὃ ἔλαθε πρὸς τὴν τῶν πολεμίων ἔμυναν, τοῦτω ἐκούσιως ἑαυτὸν κατατιπρώσων· ἐπὶ

A animus turbulento affectu perturbatus, carens in rebus veritatis iudicio. Neque vero laudabile fuerit apud illos ullum virtutis opus, neque dicendi facultas licet gravitate ac gratia ornata, neque quidquam aliud ex iis quæ optanda sunt et spectanda. Quemadmodum autem vultures prata multa, multaque loca amœna et odorata prætervolantes, feruntur ad graveolentia; et quemadmodum muscæ quod sanum est prætereuntes, ad ulcera properant: ita invidi vitæ splendorem, et recte factorum magnitudinem ne aspiciunt quidem; sed in marcida et putrida irruunt; et si in aliquo erratum sit (cujusmodi sunt res hominum non pauca), idipsum divulgant, et ex his viros fieri notos volunt; non secus ac mali pictores, qui ex distorto naso, aut ab aliquo tubere, aut mutilatione natura seu casu facta picturarum suarum formas insigniunt effinguntque. Ad hæc periti sunt rem laudabilem in pejus detortam despuendi, exque vicino vitio virtutem calumniandi. Fortem enim dicunt audacem et temerarium; temperantem, stupidum; justum, crudelem; prudentem, fraudulentum. Et magnificentum quidem traducunt velut ineptos sumptus facientem; liberalem, velut prodigum; rursus peritum rei familiaris administratorem, parcum; denique quodlibet virtutis genus apud ipsos nomen obtinet ab opposito vitio mutuatum. Quid igitur? in accusatione hujus vitii orationem sistam? Sed hæc est velut dimidia curationis pars. Nam ostendere ægroto morbi magnitudinem, ut dignam curam suscipiat fugandi mali, non fuerit inutile: sed eum necdum ad sanitatem perductum hic derelinquere, nihil aliud est nisi ægotantem morbo deditum et desperatum dimittere. Quid igitur? qui fieri poterit ut morbum hunc aut initio non contrahamus, aut eo correpti, caveamus? Primum quidem si nihil magnum, nihil eximium in rebus humanis putaverimus, non humanas opes, non gloriam marcescentem, non corporis bonam habitudinem. Neque enim in fluxis rebus ac caducis summum bonum constituimus: sed sumus 96 ad æternorum verorumque bonorum participationem vocati. Quare dives nondum beatus habendus est ob divitias: non potens propter auctoritatis dignitatisque amplitudinem: non fortis propter corporis robur: non sapiens ob eximiam dicendi facultatem. Hæc enim virtutis instrumenta sunt iis qui recte utuntur, non autem ipsa in seipsis felicitatem continent. Quisquis igitur male eis utitur, miserabilis est, non aliter quam qui accepto ad hostes ulciscendos gladio, semetipsum sua sponte et voluntate

(58) Reg. primus ὡσπερ γὰρ οἱ. Aliquanto post Colb. primus ἀποσημαίνονται. Reg. priinus ἐπισημαίνοντες.

(59) Vocem βάνουσον aliter ab aliis interpretibus reddi notat vir eruditissimus Duceus, sic ut alii eam accipiant pro incepte magnifico, alii pro arrogantii, alii pro profuso, alii alio modo.

(60) Ejus loci hæc est sententia, Satis non esse, si invidiæ morbus reprehendatur.

(61) Editi ἡμισὺ τῆς. At mss. uti in contextu,

¶ (62) Editi τι κρῖνοιμεν. Sed voculam τι, quæ in mss. non legitur, delendam censuimus. In mss. Combefisianis post verbum κρῖνοιμεν legitur ποτέ.

(63) Illud, δόξαν τὴν ἀπανθοῦσαν, ita interpretatus est Combefisius: *florantem gloriam*; sed ἀπανθεῖν, ut vel ex lexicis constat, non est *florere*: imo potius est *deflorescere* et *marcescere*. Docet igitur Basilius nihil caducum magni faciendum esse, non opes humanas, non gloriam marcescentem, nec alia ejusdem generis.

sauciat. Quod si bene et juxta rectam rationem præsencia tractet, sitque dispensator honorum a Deo collatorum, nec ea, suis ipsius commodis ac voluptati inserviturus, congerat, laude et amore dignus est ob dilectionem in fratres suam, et ob liberalem ac beneficam indolem. Rursus aliquis præstat prudentia, estque cohesionatus facultate loquendi de Deo, et explanator est sacrorum eloquiorum, huic ne invidas; neque velis ut taceat unquam sacram Scripturarum interpres, quod hinc, Spiritu dante, commendationem aliquam laudemque ab audientibus consequatur. Tuum enim est bonum, et tibi missum est per fratrem doctrinæ munus, si modo suscipere velis. Adhæc, fontem scaturientem obturat nemo, nec quisquam est, qui sole illucescente obvelet oculos, aut conspicientibus invidet: sed precatur ut sibi quoque liceat his uti. Atque adeo cur spirituali sermone in Ecclesia scaturiente, pioque corde ex Spiritu donis se in modum fontis effundente, non præbes aures cum lætitia? quid grato animo non capis utilitatem? Imo te plausus pungit audientium, vellesque neque esse qui utilitatem perciperet, neque qui laudaret. Quam hæc habitura sunt excusationem apud cordium nostrorum judicem? Igitur animæ bonum natura bonum esse putandum est. At vero eum qui divitiis affluit, et ob potentiam et corporis bonam habitudinem magnam quiddam sapit, atque his quæ habet probe utitur, diligere par est et observare, ut communibus vitæ instrumentis instructum, si modo hæc ex recta ratione dispenset: ita ut pecuniarum erogatione liberalis sit in egenos, infirmisque dei operam corpore, ac totam reliquam suppellectilem non magis suam esse ducat quam alterius cujusvis indigentis. Contra, hominem qui non ita erga hæc affectus est, miserum potius quam invidia dignum existimare convenit, quod ad hoc ut malus sit habet occasiones majores. Hoc est enim cum majori apparatu ac labore perire. Etenim si divitiæ adminicula sunt ad injustitiam, miserabilis est dives; sin autem inseruntur virtuti excolendæ, nullus est locus invidiæ, cum earum 97 communis utilitas omnibus proponatur, nisi quis forte tanta sit malignitate, ut etiam sibi ipse bona invidet. Et uno verbo, mente supra res humanas erecta, atque ad verum et laudabile bonum intentis oculis, multum abfuerit ut quidquam periturarum ac terrenarum rerum beatum ac invidendum judices. Nam fieri non potest ut is qui ita animatus est, nec res mundanas tanquam eximias admiratur, unquam invi-

A δὲ καλῶς καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὰ παρόντα μεταχειρίζεται, καὶ οἰκονόμος ἐστὶ τῶν παρὰ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἰδίαν ἀπόλαυσιν θησαυρίζει, ἐπαινέσθαι καὶ ἀγαπᾶσθαι δικαίως ἐστὶ διὰ τὸ φιλάδελφον καὶ κοινωνικὸν τοῦ τρόπου. Πάλιν φρονήσει τις διαφέρει, καὶ λόγῳ Θεοῦ τετιμῆται, καὶ ἐξηγητῆς ἐστὶν ἱερῶν λογίων (64)· μὴ φθονήσης τῷ τοιοῦτῳ, μηδὲ βουληθῆς ποτε σιωπῆσαι τὸν τῶν ἱερῶν ὑποφήτην, εἰ τῆ τοῦ Πνεύματος χάριτι ἀποδοχῆ τις καὶ ἐπαινος ἐκ τῶν ἀκούοντων ἀκολουθεῖ. Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἀγαθόν, καὶ σοὶ ἐπέμθη διὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς διδασκαλίας τὸ δῶρον, ἐὰν ὑποβέξασθαι θέλῃς. Εἴτα, πηγὴν μὲν βρούσαν οὐδεὶς ἐμφράσσει· καὶ ἡλίου λάμποντος οὐδεὶς τὰς ὕψεις ἐπικαλύπτει, οὐδὲ βασκαίνει ἐκείνοις (65), ἀλλ' αὐτῷ συνενύχεται τὴν ἀπόλαυσιν· λόγου δὲ πνευματικοῦ ἐν Ἐκκλησίᾳ βρούστος, καὶ καρδίας εὐσεβοῦς ἐκ τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος πηγαζούσης, οὐχ ὑπέχεις τὰς ἀκούσας μετ' εὐφροσύνης; οὐκ εὐχαρίστως ὑποδέχη (66) τὴν ὠφέλειαν; Ἄλλὰ δάκνει σε ὁ κρότος τῶν ἀκούοντων, καὶ ἐβουλήθης ἂν μήτε τὸν ὠφελοῦμενον εἶναι; μήτε τὸν ἐπαινοῦντα. Τίνα ταῦτα ἀπολογίαὶν ἔξει ἐπὶ τοῦ κριτοῦ τῶν καρδιῶν ἡμῶν; Φύσει μὲν οὖν εἶναι καλὸν ἡγεῖσθαι χρὴ τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν· τὸν δὲ ὑπερανθούντα τῷ πλούτῳ, καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονοῦντα (67), καὶ εὐεξίχ σώματος, καὶ καλῶς μὲν κεχρημένον οἷς ἔχει, ἀγαπᾶν καὶ περιέπειν, ὡς κοινὰ τὰ τοῦ βίου ὄργανα κεκτημένον, εἴπερ δὴ ταῦτα (68) κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον μεταχειρίζοιτο· ὡς τῆ μὲν τῶν χρημάτων χορηγία ἀφθονοῦς εἶναι τοῖς δεομένοις, τῷ σώματι δὲ ὑπηρεσίαν παρέχειν τοῖς ἀσθενοῦσι· πᾶσαν δὲ τὴν λοιπὴν περιουσίαν οὐ μᾶλλον ἑαυτοῦ νομιζέειν, ἢ καὶ οὐτενοσοῦν τῶν ἐπιδεομένων· τὸν δὲ μὴ οὕτω πρὸς ταῦτα διακείμενον ἄθλιον τίθεσθαι μᾶλλον ἢ ἐπίφθονον, εἰ μείζονας ἔχει (69) πρὸς τὸ κακὸς εἶναι τὰς ἀφορμάς. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκ πλείονος τῆς παρασκευῆς καὶ πραγματείας ἀπόλλυσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἐφθόδιον πρὸς ἀδικίαν ὁ πλούτος, ἐλεεινὸς ὁ πλουτῶν· εἰ δὲ ὑπηρεσία πρὸς ἀρετὴν, οὐκ ἔχει χώραν ἢ βασκανία, κοινής τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφελείας ἅπανσι προκειμένης· πλὴν εἰ μὴ τις ἄρα τῆ περιουσίας τῆς πονηρίας καὶ ἑαυτῷ βασκαίνει τῶν ἀγαθῶν. Ὅπως δὲ, ὑπερκύψας τῷ λογισμῷ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ πρὸς τὸ θνῶς καλὸν καὶ ἐπαινετὸν ἀπιδῶν, πολλοῦ ἂν τι δέοις (70) τῶν φθαρτῶν καὶ γῆινων μακαριστῶν (71) κρῖναι καὶ ζηλωτῶν. Οὕτω δὲ ἔχοντι, καὶ μὴ ὡς ἐπὶ μεγάλοις ἐκπεπληγμένῳ τοῖς κοσμικοῖς, ἀμήχανόν ποτε παραγενέσθαι τὸν φθόνον. Εἰ δὲ πάντως δόξης ἐπιθυμεῖς, καὶ βούλει τῶν πολλῶν ὑπερβαίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέχη δεύτερος

(64) Reg. primus ἐστὶ τῶν θεῶν λογ. Editi ἐστὶν ἱερῶν λογίων: pro qua ultima voce alii duo mss. habent λόγων.

(65) Illud, οὐδὲ βασκαίνει ἐκείνοις, neque illis invidet, subobscurum videri potest: sed quisquis hunc locum paulo attentius legerit, facile intelliget hoc dici a Basilio, neminem invidere iis qui solem conspiciunt.

(66) Reg. primus εὐχαρίστως δέχη.

(67) Colb. tertius μεγαλοφρονοῦντα.

(68) Editi εἴπερ δὴ αὐτά. At mss. εἴπερ δὴ ταῦτα. Haud longe editi ἀφθονον εἶναι. Veteres quinque libri ἀφθονος. Subinde unus mss. τῶν δεομένων τὸν δέ.

(69) Antiqui duo libri ἔχοι.

(70) Cod. 476 πολλοῦ ἂν δεήσοι. Coisl. 250 πολλοῦς ἂν δέοις. Scripsi πολλοῦ ἂν τι δέοις, pro vitio Garneriano πολλοῦ ἀντι δέοις.

(71) Cave imiteris interpretem veterem, qui voces μακαριστῶν et ζηλωτῶν de personis accepit.

είναι (ἔστι γὰρ οὖν δὴ καὶ τοῦτο πρὸς τὸ φοβεῖν ἀφορμή), σὺ δὲ ἐπὶ τῆν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς, ὡσπερ τι βεῦμα, μετὰ θεοῦ σεαυτοῦ (72) τὸ φιλότιμον. Μὴ γὰρ πάντως πλουτεῖν ἐκ παντὸς τρόπου βούλου, μηδὲ εὐδόκιμος εἶναι ἐκ τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Οὐ γὰρ ἐπὶ σοὶ ταῦτα· ἀλλὰ δίκαιος ἔσο, καὶ σώφρων, καὶ φρόνιμος, καὶ ἀνδρείος, καὶ ὑπομονητικὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας παθήμασιν. Οὕτω γὰρ καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ ἐπὶ μείζουσιν ἀγαθοῖς μείζονα ἔξεις τὴν περιφάνειαν. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἐφ' ἡμῖν, καὶ δυνατὴ κτηθῆναι τῷ φιλοπόνῳ· ἡ δὲ τῶν χρημάτων περιβολή, καὶ ὥρα σώματος, καὶ ὄγκος ἀξιομάτων, οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Εἰ τοίνυν καὶ μείζον ἀγαθὸν ἡ ἀρετὴ καὶ διαρκέστερον, καὶ ὁμολογουμένην παρὰ πάντων ἔχουσα τὴν προτίμησιν, ταύτην ἡμῖν διωκτέον· ἣν ἐγγενέσθαι τῇ ψυχῇ, ἀπὸ τε τῶν ἄλλων παθῶν καὶ μάλιστα δὴ πάντων (73) ἀπὸ τῆς βασκανίας μὴ καταρροῦσθαι, ἀμύχανον.

omnium ab invidia purgetur, animo ingenerari non potest.
6. Οὐχ ὄρεξ ἤλικον κακὴν ἢ ὑπόκρισις; Καὶ αὐτὴ καρπὸς ἐστὶ τοῦ φθόνου. Τὸ γὰρ διπλοῦν τοῦ φθόνου ἐκ φθόνου μάλιστα τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίνεται, ὅταν, τὸ μίτος· ἐν τῷ βᾶθει κατέχοντες, ἀγάπη δεικνύουσι (74) κατακεχρισμένην τὴν ἐπιφάνειαν· κατὰ τὰς ὑφάλους πέτρας, αἰ, βραχεῖ ὕδατι καλυπτόμεναι, κακὴν ἀπροόρατον τοῖς ἀφυλάκτοις γίνονται. Εἰ τοίνυν καὶ θάνατος ἡμῖν ἐκείθεν ὡσπερ ἐκ πηγῆς ἐπερρύη, ἀγαθῶν ἐκπτώσις, Θεοῦ ἁλλοτρίωσις, θεσμῶν σύγχυσις, καὶ ἀνατροπὴ πάντων ὁμοῦ τῶν κατὰ τὸν βίον καλῶν· πεισθώμεν τῷ Ἀποστόλῳ, καὶ *Μὴ γενώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι* (75), *ἀλλήλοις φθονοῦντες· ἀλλὰ μάλλον χρηστοί, εὐσπλαγχοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς*, ὡς καὶ ὁ Θεὸς *ἐχαρίσατο ἡμῖν*, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

diæ obnoxius sit. Quodsi omnino gloriæ cupidus es, visque magis quam vulgus clarescere, ob idque secundo loco esse non sustines; nam hæc est quoque occasio invidendi: tu igitur studium tuum velut fluentum quoddam converte ad virtutem acquirendam. Absit enim omnino ut ullo modo velis ditescere, laudemque ex mundanis rebus quærere! Non enim in te ista sunt sita: sed justus sis, et temperans, et prudens, et fortis, et in susceptis pro pietate laboribus patiens. Ita enim et tibi ipse comparabis salutem, et ob bona majora majorem claritatem consequere. Nam penes nos est virtutum copia, elegantia corporis, et dignitatum amplitudo in nostra non sunt potestate. Si igitur virtus et majus bonum sit et perennius, atque contentibus omnibus, majori in pretio habeatur, ea nobis persequenda est: quæ nisi cum a reliquis vitiis, tum maxime

6. Annon vides quantum malum hypocrisis sit? Et hæc invidiæ fructus est. Nam invidia maxime animum duplicem indit hominibus, quoniam cum odio intus detento, superficiem quamdam colore ac specie charitatis obductam ostendunt, non aliter atque latentes in mari scopuli, qui modica aqua contacti, improvisum malum incautis inferunt. Itaque si illinc quasi ex fonte emanat in nos mors, bonorum jactura, abalienatio a Deo, legum confusio, et omnium simul bonorum ad vitam pertinentium eversio, morem geramus Apostolo, et *Ne efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*⁶¹; sed potius *Benigni, misericordes, donantes nobismetipsis, sicut et Deus donavit nobis*⁶², in Christo Jesu Domino nostro, quocum sit gloria Patri una cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

OMILIA IB' (76).

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν (77).

1. Ἀγαθὸς ὁ τῆς εὐπαιθείας μισθός. Ὑπακούσωμεν τοίνυν χρηστῷ Πατρὶ, προβάλλοντι ἡμῖν ἀγωνίσματα ἐκ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος· ὃς κατὰ τοὺς ἐμπείρους τῶν θηρευτῶν ἐν δυσβάτοις χωρίοις, οἷον σκύλακός τινος, τὴν πείραν τοῦ δρόμου λαμβάνειν βούλεται. Προέβαλε δὲ ἡμῖν εἰς ἐξήγησιν τὸ προοίμιον τῶν Παροιμιῶν. Ὅπως δὲ δυσθήρατος τῆς λέ-

⁶¹ Galat. v, 26. ⁶² Ephes. iv, 32.

(72) Reg. primus μετὰ θεοῦ σεαυτῷ.

(73) Colh. primus μάλιστα γε πάντων.

(74) Antiqui duo libri δεικνύουσι.

(75) Reg. primus ἀλλήλους παρακαλούμενοι. Editi ἀλλήλους φθονοῦντες. At miss. tres ἀλλήλοις. In fine orationis sic hic habet Reg. secundus: Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

(76) In quodam codice Colbertiano, numero 499, scholiam notatu dignissimum invenimus. Primum in ima marginis parte ita legitur, σχόλιον; deinde sequitur: Ὁὗτος ὁ λόγος ἐρρήθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου Μελετίου, αὐτοῦ προτρέψαντος· ἐπὶ τοῦ ἁγίου

HOMILIA XII.

In principium Proverborum.

1. Eximia est obedientiæ merces. Obediamus igitur benigno Patri, certamina nobis atque exercitia ex Spiritus oraculis proponenti: qui more peritorum venatorum in locis difficilem aditum habentibus, vult quasi catuli alicujus cursum experiri. Proverbiorum autem principium nobis proposuit exponendum. Quam autem horum verborum intelligenti-

Βασιλείου διακόνου ὄντος. *Hic sermo dictus est coram sancto Meletio, ipsius hortatu, cum sanctus Basiliius adhuc diaconus esset.* Ejus autem scholii auctoritas eo major videri debet, quod codex Colbertinus, ut in fine libri notatur, decimo sæculo scriptus sit, anno videlicet 971. Nolim tamen propterea statim credas Basilium diaconum fuisse, cum dubia res sit et incerta. De his fusius in *Vita Basilii*.

(77) Veterem translationem Rufini habes infra, tomi hujus p. 730

tia captu difficilis sit, euilibet vel paululum attendenti perspectum est. Veruntamen sine mora et cunctatione oportet rem aggredi, spe in Domino collocata, qui pastoris precibus dabit nobis sermonem in apertione oris nostri⁶². Non amplius tres sapientissimi Salomonis libros novimus, Proverbiorum, Ecclesiastæ et Cantici canticorum, unumquemque ad proprium scopum spectantem, quantum omnes **98** ad hominum utilitatem conscripti sunt. Proverbium enim morum est institutio, et correctio affectuum; et in summa, vitæ est disciplina, eorum quæ agenda sunt, præceptiones sanas ac cordatas complectens. Ecclesiastes vero physiologiam attingit, nobisque eorum quæ in hoc mundo sunt vanitatem patefacit; ut ne putemus res fluxas expetendas esse, aut animi curas in res futiles insumentas. Canticum autem canticorum modum ostendit animarum perficiendarum. Continet namque sponsæ et sponsi concordiam, hoc est, animæ cum Deo Verbo familiaritatem ac consuetudinem. Sed ad propositum revertamur.

2. *Proverbia Salomonis filii David, qui regnavit in Israel*⁶³. Proverbiorum nomen ab externis de sermonibus vulgarioribus usurpatum est, et de iis quæ in viis ut plurimum dicuntur. Nam apud ipsos οἶμος *via* dicitur; unde etiam *paræmiam* definiunt, verbum triviale vulgi usu tritum, et quod a paucis ad plura similia transferri potest. Apud nos vero *paræmia* est sermo utilis, cum temperata obscuritate expressus, secundum ipsam litteram multum complectens utilitatis, et multum intus intelligentiæ occultans. Unde etiam Dominus, *Hæc, inquit, in paræmiis vobis locutus sum. Venit hora, cum jam non in paræmiis, sed palam loquar vobis*⁶⁴; quod sermo qui in *paræmiam* cessit, sensum apertum et vulgo notum non habet, sed oblique intelligentiam suam indicat sagacioribus. *Paræmia* itaque Salomonis, hoc est, sermones exhortatorii, ad omne vitæ genus ac institutum utiles. Apposuit autem nomen scriptoris, ut personæ claritate alliceret auditorem. Nam auctoritas docentis et dignitas, ut sermonem elicit receptu facilem, ita attentiores discipulos reddit. Sunt igitur *paræmiæ* Salomonis, Salomonis illius ad quem dixit Dominus: *Ecce dedi tibi cor prudens et sapiens: sicut tu, non fuit ante te: et post te non exsurgit similis tibi*⁶⁵. Ac rursus: *Deiit Dominus sapientiam et prudentiam Sa-*

ξίως ταύτης ὁ νοῦς, παντὶ γινώριμον τῷ καὶ μικρὸν (78) ἐπιστήσαντι. Πλὴν οὐκ ἀποκνητέον πρὸς τὴν ἐγχείρησιν, τὴν ἐλπίδα θεμέτους ἐπὶ τὸν Κύριον, ὃς, διὰ τῶν προσευχῶν τοῦ ποιμένου, δώσει λόγον ἡμῖν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Τρεῖς τὰς πάσας ἐγνωνεν πραγματείας τοῦ σοφωτάτου Σολομῶντος· τὴν τε τῶν Παροιμιῶν τούτων, καὶ τὴν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, καὶ τὴν τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων· ἐκάστην πρὸς ἴδιον σκοπὸν συντεταγμένην· πᾶσαι μέντοι ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐγράφησαν. Ἡ μὲν γὰρ Παροιμία παιδευσίς ἐστιν ἡθῶν, καὶ παθῶν ἐπανάρθωσις, καὶ ὅλως διδασκαλία βίου, πυκνὰς τὰς ὑποθήκας περιέχουσα (79) τῶν πρακτέων· ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής φυσιολογίας ἀπτεται, καὶ ἀποκαλύπτει ἡμῖν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν ματαιότητα· ὥστε μὴ ἡγεῖσθαι περισπούδαστα εἶναι τὰ παρερχόμενα, μηδὲ τοῖς ματαίως προσαναλίσκειν τῆς ψυχῆς τὰς φροντίδας. Τὸ δὲ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων τὸν τρόπον ὑποδεικνύσι τῆς τελειώσεως τῶν ψυχῶν. Περιέχει γὰρ συμφωνίαν νύμφης καὶ νυμφίου· τουτέστι, ψυχῆς οἰκειώσιν πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανέλθωμεν (80).

2. *Παροιμίαι Σολομῶντος υἱοῦ Δαβὶδ, ὃς ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ* (81). Τὸ τῶν παροιμιῶν ὄνομα ἐπὶ τῶν δημοδωστέρων λόγων παρὰ τοῖς ἔξωθεν τέτακται, καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς λαλουμένων, ὡς τὰ πολλὰ· οἶμος γὰρ παρ' αὐτοῖς ἡ ὁδὸς ὀνομάζεται, ὅθεν καὶ τὴν *παροιμίαν* (82) ὠρίζοντο, ῥῆμα παρόδιον τετριμμένον ἐν τῇ χρήσει τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ ὀλίγων ἐπὶ πλεονα ὁμοία μεταληφθῆναι δυνάμενον. Παρὰ δὲ ἡμῖν *παροιμία* ἐστὶ λόγος ὠφέλιμος, μετ' ἐπικρύψεως μετρίως ἐκδεδομένος, πολὺ μὲν τὸ αὐτόθεν χρησίμων περιέχων (83), πολλὴν δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τὴν διάνοιαν συγκαλύπτων. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος, *Ταῦτα, φησὶν, ἐν παροιμίαις ὑμῖν λελάληκα. Ἐρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις, ἀλλὰ παρήρησιά λαλήσω ὑμῖν*· ὡς τοῦ παροιμιακοῦ λόγου τὸ *παρήρησιασμένον* καὶ δεδημοσιευμένον τῆς διανοίας μὴ ἔχοντος, ἀλλὰ πλαγίως ἑαυτοῦ τὸ βούλημα τοῖς ἐντρεχεστέροις παραδηλοῦντος. *Παροιμίαι* τοίνυν *Σολομῶντος*· τουτέστι, λόγος προτρεπτικὸς, παρὰ πᾶσαν τοῦ βίου τὴν ὁδὸν χρησιμεύοντες. Προσέθηκε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφῆως, ἵνα τῇ τοῦ προσώπου περιφανείᾳ τὸν ἀκροατὴν ἐφεκλύσῃται. Ἀξιοπιστία γὰρ τοῦ διδάσκοντος εὐπαράδεκτον μὲν τὸν λόγον καθίστησι, προσεχεστέρους δὲ τοὺς διδασκομένους παρασκευάζει. *Παροιμίαι* οὖν *Σολομῶντος*, *Σολομῶντος* ἐκείνου πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Κύριος· *Ἰδοὺ δέδωκά σοι καρ-*

⁶² Ephes. vi, 19. ⁶³ Prov. i, 1. ⁶⁴ Joan. xvi, 25. ⁶⁵ III Reg. iii, 12.

(78) Editio Paris. τῷ κἄν μικρόν.

(79) Reg. primus ὑποθήκας ἔχουσα. Nec ita multo post duo Colbertini τῶν ἐν τῷ βίῳ, *in hac vita*.

(80) Antiqui tres libri προκειμένον ἐπανώμεν.

(81) Ait vir doctissimus Combelsisus, pro Ἰσραὴλ legi debere Ἰερουσαλήμ, in *Jerusalem*; et ita ei sua conjectura placet, ut affirmet confidenter, Basilium non aliter scripsisse. Sed si vox Ἰσραὴλ in Basilio corrigenda est, interpretatio LXX Interpretum corrigatur quoque necesse est; in qua Ἰσραὴλ legitur Prov. i, 1; corrigatur etiam oportet Vul-

gata, in qua Israel legimus eodem loco. Et ipsi quoque nostri libri veteres emendatione indigebunt, in quibus omnibus scriptum invenimus ἐν Ἰῆλ, in *Israel*, non autem ἐν Ἰλῆν quod, esset in *Jerusalem*.

(82) Vulgo dicuntur Proverbia Salomonis, sed nomine *proverbii* uti nolimus, cuius loco uti sumus, voce *paræmiæ*, ut Græca proverbiorum etymologiæ magis apparet.

(83) Colb. primus χρῆσιμον ἔχων. Haud longe editi *ἔρχεται δὲ ὥρα*. Vocula δὲ abest a veteribus libris.

διαν φροσύμην και σοφίην· ὡς σὺ, οὐ γέγονεν ἔμ-
προσθέν σου· και μετὰ σὲ οὐκ ἀναστήσεται δμοῖς
σοι· και πάλιν· Ἐδῶκεν ὁ Κύριος σοφίαν και φρο-
σύησιν τῷ Σαλωμών (84) πολλὴν σφόδρα, και χύμα
καρδίας ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν. Και
ἐπληθύνθη ἡ σοφία Σαλωμών ὑπὲρ τὴν φρόνη-
σιν πάντων ἀρχαίων ἀνθρώπων, και ὑπὲρ πάντας
φροσίμους Αἰγύπτου. Οὕτως ἀναγκαία ἡ τοῦ ὀνό-
ματος προσθήκη· Παροιμίαι Σολομώντος νιοῦ Δα-
βίδ. Πρόσκειται και ὁ πατήρ, ὥστε σε γινῶναι, ὅτι
σοφὸς ἦν ὁ Σολομών ἐκ σοφοῦ και προφήτου πατρὸς,
ἐκ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα πεπαιδευμένος, και
οὐχὶ κλήρω τὴν ἀρχὴν λαχὼν (85), οὐδ' εἰς οὐδὲν
αὐτῷ προσήκουσαν τὴν βασιλείαν εἰσθιασάμενος, ἀλλὰ
κρίσει δικαίᾳ πατρὸς, και ψήφῳ Θεοῦ τὰ πατρῷα
σχῆπτρα παραλαβών. Οὗτος βασιλεὺς ἐγένετο τῆς
Ἱερουσαλήμ (86). Οὐδὲ τοῦτο ἀργόν· μάλιστα μὲν
πρὸς τὴν τῶν ὁμωνυμιῶν διάκρισιν, ἔπειτα δὲ και
διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πολυθρῦλλήτου ναοῦ· ἵνα
γνωρίσῃς αὐτοῦ τὸν δημιουργόν, και πάσης τῆς κατὰ
τὴν πόλιν οἰκονομίας (87) και τῶν θεσμῶν και τῆς
εὐταξίας τὸν αἴτιον. Μέγα δὲ συμβάλλεται πρὸς τὴν
τῶν παραινέσεων παραδοχὴν και τὸ βασιλέα εἶναι τὸν
συγγραφέα τοῦ λόγου. Εἰ γάρ βασιλεία ἐστὶν ἔννο-
μος ἐπιστάσια, δῆλον, ὅτι αἱ (88) παρὰ βασιλέως δι-
όμεναι ὑποθῆκαι, τοῦ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγο-
ρίας ταύτης ἀξίου, πολλὸ τὸ νόμιμον ἔχουσι, τὸ κοινῇ
πᾶσι λυσitteλὲς σκοποῦσαι, και οὐχὶ πρὸς τὸν σκοπὸν
τῆς ἰδίας ὠφελείας συντεταγμένοι. Τοῦτο γάρ (89)
διαφέρει τύραννος βασιλέως, ὅτι ὁ μὲν τὸ ἑαυτοῦ
πανταχόθεν σκοπεῖ, ὁ δὲ τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὠφέλιμον ἐκπορίζει. Ἀπρι:θμεῖται δὲ και τὰ ἐκ τῆς
βίβλου χρήσιμα, τίνα και πῶσα τοῖς διδασκομένοις προσγίνεταί.

5. Καὶ πρῶτον ἐκ τῶν Παροιμιῶν ἐστὶ γινῶναι σοφίαν C
και παιδείαν. Ἐστὶ δὲ σοφία ἐπιστήμη θεῶν τε (90)
και ἀνθρωπίνων πραγμάτων, και τῶν τούτοις αἰτιῶν.
Ὁ οὖν (91) ἐπιτετευγμένως θεολογῶν ἔγνω σοφίαν,
ὡς και ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· *Σοφίαν δὲ λα-
λοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰώ-
ρος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τού-
του τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ
σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν
προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων.* Καὶ ὁ ἐκ τῆς
τοῦ κόσμου δὲ κατασκευῆς τὸν δημιουργόν ἔννοων,

A *lomo: i multam valde, et latitudinem cordis velut
arena quæ juxta mare. Et multiplicata est sapientia
Salomonis super prudentiam omnium antiquorum ho-
minum, et super omnes prudentes Ægypti*⁸⁷. Sic ne-
cesse fuit nomen apponi : *Paræmia Salomonis filii
David.* Additur et pater, ut cognoscas sapientem
fuisse Salomonem ex sapiente ac propheta patre, a
puero sacris litteris eruditum, nec sorte adeptum
principatum : nec vi ulla potitum regno ad se nihil
attinenti, sed justo patris judicio et Dei suffragio
paterna sceptrâ consecutum. Hic rex erat Jerusa-
lem. Ne hoc quidem otiosum est. Maxime quidem
facit ad eorum qui ejusdem nominis sunt 99 di-
stinctionem ; deinde etiam adhibitum est ob cele-
berrimi templi ædificationem, ut notum haberes
B *ejus opificem, et totius in urbe gubernationis le-
gumque et disciplinæ auctorem.* Præterea multum
conducit ut monita suscipiantur, regem esse eum
qui sermonem conscribit. Etenim si regnum domi-
nium est legitimum, perspicuum est documenta a
rege data (qui scilicet hoc nomine vere dignus sit)
æquitatis vultum et juris habere ; cum ad commu-
nem omnium utilitatem spectent, non ad privatæ
utilitatis scopum referantur. Nam tyrannus a rege
in hoc differt, quod ille commodum suum unde-
cunque attendit : hic vero subditorum consulit uti-
litati. Enumerantur autem et libri utilitates, quæ et
quantæ inde accedant discentibus.

3. Primum quidem sapientiam et disciplinam ex
Paræmiis cognoscere licet⁸⁸. Est enim sapientia
scientia divinarum ac humanarum rerum, et causa-
rum earumdem. Qui igitur theologiæ dat operam
rite ac feliciter, novit sapientiam, uti et beatus
Paulus dicit : *Sapientiam autem loquimur inter per-
fectos : sapientiam vero non sæculi hujus, neque
principum hujus sæculi, qui destruantur : sed loqui-
mur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est,
quam prædestinavit Deus ante sæcula*⁸⁹. Sed et qui
ex mundi structura opificem considerat, novit et

⁸⁷ III Reg. iv, 29, 30. ⁸⁸ Prov. i, 2. ⁸⁹ I Cor. ii, 6, 7.

(84) Modo Σαλωμών αυτ Σαλωμών, modo Σολομών, D
in antiquis libris scribitur. Vox ἀρχαίων, quæ mox
sequitur, in mss. Combefisianis deest.

(85) Editi ἀρχὴν λαχών. Veteres quinque libri
ἀρχὴν ἀρχων.

(86) Ita hoc loco habent veteres tum manu ex-
arati, tum typis excusi libri, cum tamen aliquanto
ante in iis omnibus scriptum sit ἐν Ἰσραήλ, in
Israel. Lege unam notam e superioribus.

(87) Codices Combefisiani πόλις οἰκοδομίας. Editi
et duo Colbertini οἰκονομίας, reclusi.

(88) Sic mss. non pauci. Illud ai deerat in vulg.

(89) Editi et duo mss. τούτο γάρ. Alii duo τούτω,
nec valde admodum dubito quin utrumque dici
possit. Aliquanto post Reg. prius σκοπεῖ μόνον,
attendit duntaxat.

(90) Addita est vocula te ex tribus Colbertinis
codicibus.

(91) Ducæus, quem Combefisius in suo *Ecclesiaste*
Græco secutus est, suspicatur legendum ἐπιτεταμέ-
ως, *vehementer admodum.* Sed tamen cum mss.
et editi constanter habeant ἐπιτετευγμένως, eam
vocem retinendam judicavi : eo magis, quod huic
loco non male conveniat. Nam ἐπιτετευγμένως θεο-
λογεῖν est studere theologiæ cum eo successu, ut
eam assequamur. Unus codex Combef. ἐπιτεταγμέ-
ως, *recto ordine ac rite.* Jam quod ad ejus loci sen-
tentiam pertinet, putat vir eruditissimus Combefisius,
sapientiam quam ὁ ἐπιτετευγμένως θεολογῶν
cognoscit, Verbum æternum esse : mundi vero sa-
pientiam, per quam Deum cognoscimus ex iis quæ
facta sunt, nihil aliud esse, quam primordiales
quasdam rationes, secundum quas res a Deo emanarunt ;
fateturque ejusmodi sapientiam esse crea-
tam. Plura qui cupit, notam Combefisii legat.

ipse Deum per mundi sapientiam. *Invisibilia enim ipsius, a creatione mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur*⁷⁰. Adducit autem nos ad Dei cognitionem, cum dicit: *Deus sapientia fundavit terram*. Item: *Quando præparabat cælum, cum eo eram*⁷¹; et: *Eram apud ipsum coaptans; et ego eram, qua delectabatur*⁷². Nam effingens nobis sapientiæ personam, hæc omnia de ea profert, ut cognitionem ejus claram ac conspicuam reddat. Ac omnino illud: *Dominus creavit me initium viarum suarum*⁷³, de sapientia in mundo apparente dicit: quæ voce per ea quæ videntur tantum non emissa, conclamat factam se esse a Deo, non autem in iis quæ condita sunt, sapientiam tantam casu relucere. Ut enim *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (narrant autem absque voce); *non sunt enim loquelæ, neque sermones, quorum non audiuntur voces eorum*⁷⁴: ita quidam **100** sermones sunt et illius sapientiæ primigeniæ, cujus fundamentum ante reliqua in mundi opificio una cum rebus creatis jactum est. Hæc tacens clamat conditorem ac Dominum suum, ut per ipsam ad cognitionem ejus, qui solus sapiens est, recurras.

4. Est et humana quædam sapientia, ipsa scilicet rerum ad vitam attinentium experientia, juxta quam sapientes dicimus eos, qui artium quarumvis utilium periti sunt. Quapropter etiam scriptor magnam libri partem in id insumpsit, ut ad sapientiam exhortaretur. *Sapientia in exitibus viarum canitur, in plateis autem cum libertate agit, et in summis mœnibus prædicatur*⁷⁵. Cum enim videat hominum in se studium, nosque omnes ejus splendorem naturaliter amare, per sapientiæ laudes animas excitat ad eam impigre diligenterque consequendam. Sermonem ipsius ubique multum esse ait in viis, in foro, in arcibus civitatis. Idcirco dicit portas, plateasque et mœnia, sic ut per exitus quidem ac plateas claritatem ejus indicet: per mœnia vero, utilitatem ejusdem ac cætera, quæ ad omnem vitæ securitatem sufficiant. Et cum vellet nos ei consuetudine ac necessitudine conjungere: *Dic, inquit, sapientiam tuam sororem esse*⁷⁶. Ac rursus: *Ama eam, et servabit te*⁷⁷. Deinde communem ipsius utilitatem ostendens, quod utilitas ipsius se peræque ad omnes extendat: *Mactavit, inquit, victimas suas*⁷⁸:

Ἔγνω καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ κόσμου σοφίας τὸν Θεόν. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. Προσβιάζει δὲ ἡμᾶς τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ (92), δι' ὧν φησιν· Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ τὸ, Ἡρίκα ἠτοιμάζε τὸν οὐρανόν, συμπυρρίμην αὐτῷ· καὶ τὸ, Ἥμην παρ' αὐτῷ ἀρμύζουσα· κατὰ ἡμην, ἢ προσέχαιρε. Ταῦτα γὰρ πάντα, προσωποποιήσας ἡμῖν τὴν σοφίαν, ὑπὲρ τοῦ ἐναργῶς αὐτῆς παραστήσαι τὴν γνώσιν, ἀπ' αὐτῆς διαλέγεται. Καὶ ὅπως τὸ, Κύριος ἔκτισέ με (93) ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐμφαινόμενης σοφίας τῷ κόσμῳ φησὶ, μονοουχὴ γωνίαν ἀφείσεως διὰ τῶν ὁρωμένων, ὅτι παρὰ Θεοῦ γέγονε, καὶ οὐκ αὐτομάτως ἢ τοσαύτη σοφία τοῖς ἀποτελεσθεῖσιν ἐμπρέπει. Ὡς γὰρ Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται ἐδόξαν Θεοῦ, καὶ ποιήσιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα (διηγούνται δὲ ἀνευ φωνῆς)· οὐ γὰρ εἰσι λαλῖαι, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται (94) αἱ φωναὶ αὐτῶν· οὕτως εἰσὶ τινες καὶ σοφίας λόγοι τῆς ἀρχηγόνου, τῆς πρὸ τῶν ἄλλων ἐν τῇ δημιουργίᾳ συγκαταβληθείσης τῇ κτίσει. Αὕτη σιωπῶσα βοᾷ τὸν ἑαυτῆς κτίστην καὶ Κύριον, ἵνα δι' αὐτῆς ἀναδράμῃς ἐπὶ τὴν ἐννοίαν τοῦ μόνου σοφοῦ.

4. Ἔστι δὲ τις καὶ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ· ἡ ἐμπειρία τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων, καὶ ἢ σοφοὺς λέγομεν τοὺς καὶ ἑκάστην τῶν ὠφελίμων τεχνῶν ἐπιστήμονας. Διόπερ καὶ τὸ πολὺ τῆς βίβλου ἐν τῇ περὶ τῆς σοφίας προτροπῇ τῷ συγγραφεῖ κατανάλωται. *Σοφία ἐν ἐξόδοις ὑμνεῖται* (95), ἐν δὲ *πλατεῖαις παύρησται ἄγει*· ἐπ' ἀκρῶν δὲ *τείχεων κηρύσσεται*. Ὅρων γὰρ τὸ φιλότιμον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι πάντες φυσικῶς τὸ περιφανὲς αὐτῆς ἀσπιζόμεθα, διὰ τῶν ἐπαίων τῆς σοφίας ἐπεγείρει τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ μὴ νωθῶς μηδὲ παρέργως αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι. Πανταχοῦ αὐτῆς πολλὴν εἶναι τὸν λόγον φησὶν, ἐν ὁδοῖς, ἐν ἀγοραῖς, ἐν τοῖς ὄχυρώμασι τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο πύλας λέγει καὶ πλατείας καὶ τείχη, διὰ μὲν τῶν ἐξόδων καὶ τῶν πλατειῶν τὸ περιφανὲς αὐτῆς ὑποφαίνων, διὰ δὲ τῶν τευχῶν τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν τοῦ βίου αὐταρκές. Καὶ βουλόμενος ἡμᾶς αὐτῇ προσοικειώσαι· *Ἐίποι, φησὶ, τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι*· καὶ πάλιν· *Ἐφάσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε*. Εἶτα τὸ κοινωνικὸς αὐτῆς ἐνδεικνύμενος, καὶ ὅτι πᾶσιν ὁμοίως ἀνεῖται τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον· *Ἔσφαξες, φησὶ, τὰ*

⁷⁰ Rom. 1, 20.

⁷¹ Prov. III, 19.

⁷² Prov. VIII, 27-30.

⁷³ ibid. 22.

⁷⁴ Psal. XVIII, 2, 4.

⁷⁵ Prov. 1, 20.

⁷⁶ Prov. VII, 4.

⁷⁷ Prov. IV, 6.

⁷⁸ Prov. IX, 2.

(92) Colb. tertius προσβιάζει δὲ ἡμῖν τὴν περὶ Θεοῦ ἐννοίαν.

(93) Sic quidem editum invenitur apud LXX, ἔκτισέ με, creavit me: sed apud alios interpretes pro ἔκτισε legitur ἐκτίσατο, possedit me, nec secus habet Vulgata. Ducæus multa in hunc locum notavit: nec certe indigna sunt quæ legantur.

(94) Hunc locum, ὧν οὐχὶ ἀκούονται, etc., illustrans Ducæus in suis notis, ait ita vertendum esse cum Conario, *quorum ipsorum voces non audiuntur*, aut certe, si Hebraismum et pleonasmum servare velimus, hoc modo, *quorum non audiuntur*

voces eorum; quasi, inquit, dicat David: *Non sunt loquelæ cælorum ullæ, neque sermones, utpote quorum voces non audiuntur, et tamen in omnem terram exivit sonus eorum*. Et ne hæc interpretatio nova videatur, ejus profert veteres duos ac idoneos auctores, Theodotionem et Theodoretum.

(95) Illa, ὑμνεῖται.... κηρύσσεται, active an passive accipiantur, nihil, quod ad sensum attinet, referre arbitramur. Etenim si active sumantur, hæc erit sententia, Sapientia seipsam canit ac prædicat: si passive, hæc verba ita intelligenda erunt, Sapientia canitur ac prædicatur a semetipsa.

ἐαυτῆς θύματα· τουτέστι, στερεὰν τροφήν ἠτοίμασε τοῖς διὰ τὴν ἕξιν γεγυμνασμένοις τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς. Ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἐαυτῆς οἶνον, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. Κρατῆρα δὲ λέγει τὴν κοινὴν καὶ πάνδημον τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν· ὅθεν ὁμοτίμως πᾶσιν ἔξεστι τὸ ἐκάστω δυνατὸν καὶ σύμμετρον ἀπαρῆσθαι. Καὶ ἠτοιμάσατο τὴν ἐαυτῆς τράπεζαν. Πάντα δι' ἐμφάσεως λέγει, διὰ τῶν σωματικῶν τὰ πνευματικὰ ἡμῖν παραδεικνύς. Τὴν γὰρ λογικὴν τροφήν τῆς ψυχῆς τράπεζαν ὀνομάζει, πρὸς τὴν συγκαλεῖ μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος, τουτέστι, μετὰ δογμάτων οὐδὲν ταπεινὸν οὐδὲ καταβεβλημένον ἐχόντων. Ὅς ἐστιν ἀφρον, ἐκκλιναίτω πρὸς μέ. Ὅς γὰρ οἱ ἀσθενοῦντες χρῆζουσιν ἰατρικῆς, οὕτω σοφίας οἱ ἀφρονες ἐπιδέονται. Καὶ τό· Κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυσοῦ (96) καὶ ἀργυρίου θησαυρούς· καὶ τό· Τιμωτέρα δὲ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἀξίον αὐτῆς ἐστὶ· καὶ τό· Υἱὲ, ἐὰν σοφὸς γένηθαι σεαυτῷ, σοφὸς ἔσῃ καὶ τοῖς πλησίον (97) σου· καὶ τό· Υἱὲ δὲ σοφῶ ἐδοδοὶ ἐσονται πράξεις. Καὶ ὅπως ἔξεστί σοι γνῶναι τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν, ἀναλεξαμένῳ κατὰ ἑκάστην τὰ περὶ τῆς σοφίας εἰρημένα τῷ Σολομώντι. Ἐπειδὴ δὲ εἰς καυτέχρον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, καθαίρει πρότερον διὰ τοῦ θεοῦ φόβου τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων τῇ σοφίᾳ προσομιλεῖν. Τὸ γὰρ εἰς τοὺς τυχεύοντας βίπτειν τὰ τῆς σωτηρίας μυστήρια, καὶ πάντας ὁμοίως παραδέχεσθαι, τοὺς μήτε βίω καθαρῶ, μήτε λόγῳ ἐξητασμένῳ καὶ ἀκριβεῖ κεχρημένους, ὁμοίον ἐστὶν ὡσπερ ἂν εἰ καὶ ἐν ἀγγελίῳ τις ῥυπαρῶ τὸ πολυτίμητον μύρον ἐμβάλλοι. Διὰ τούτο, Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου. Φόβος δὲ καθαρίσιν ψυχῆς κατὰ τὴν εὐχὴν τοῦ προφήτου λέγοντος· Καθάρωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου. Ὅς ὅπου φόβος ἐνοικεῖ, ἐκεῖ ψυχῆς ἅπασα καθαρότης ἐνδίδρυται, πάσης πονηρίας καὶ ἀνοσίου πράξεως (98) ὑποφειρούσης, τῶν τοῦ σώματος μελῶν κινήθῃναι πρὸς ἀτόπους ἐνεργείας, διὰ τὸ τῷ φόβῳ καθηλωσθαι, μὴ δυναμένων. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἐμπεπηγὸς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τοὺς σωματικούς ἦλους ἀνεργητὸς ἐστὶν ὑπὸ τῶν ὀδυνῶν κατεχόμενος· οὕτως ὁ τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ κατειλημμένος, οὐκ ὀφθαλμῶν χρῆσασθαι πρὸς ἃ μὴ δεῖ, οὐ χεῖρας κινήσει πρὸς ἀπηγορευμένας πράξεις, οὐχ ὅπως μικρὸν ἢ μεῖζον ἐνεργῆσαι παρὰ τὸ καθήκον δύναται, οἷον ὀδύνη τινὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀπειληθέντων συμπεπαρμένος.

5. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ συρφετώδεις ἀποπέμπεται τῶν θείων διδασκαλιῶν, λέγων· Ἄφοβοι δὲ (99) ἐν πύλαις ἀβλισθήσονται· καὶ τό· Ζητήσετε παρὰ κακοῖς σοφίαν, καὶ οὐχ εὕρησθε· καὶ πάλιν·

⁹⁶ Hebr. v, 14. ⁹⁷ Prov. ix, 2. ⁹⁸ Psal. ciii, 15. ⁹⁹ Prov. ix, 12. ¹⁰⁰ Prov. xiii, 13. ¹⁰¹ Eccli. i, 28. ¹⁰² Prov. xiv, 6.

(96) Sic tres mss., nec aliter legitur apud LXX. At editi et Colb. primus ordine inverso ἢ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ.

(97) Colb. tertius καὶ τῷ πλησίον.

(98) Colbertini primus et tertius πάσης πονηρᾶς

hoc est, solidum cibum præparavit iis, qui animæ sensus habent exercitatos ob assuetudinem⁹⁶. *Miscuit in craterem suum vinum*⁹⁷, *latificans cor hominis*⁹⁸. Craterem autem appellat communem generalemque bonorum participationem : unde omnibus licet, quantum quisque potest, et quantum cuique congruit, æqualiter haurire. *Et paravit suam mensam*⁹⁹. Omnia per emphasim dicit, spiritualia nobis per corporalia significans. Nam rationalem animæ cibum mensam nominat, ad quam alto cum præconio convocat, hoc est, cum decretis ac institutis nihil humile aut abjectum habentibus. *Qui insipiens est, declinet ad me*¹⁰⁰. Quemadmodum enim ars medica infirmis necessaria est, sic insipientes sapientia indigent. Et illud : *Melius est enim illam mercari, quam auri et argenti thesauros*¹⁰¹. Item illud : *Pretiosior est lapidibus pretiosior : omne autem pretiosum non est illa dignum*¹⁰². Et : *Fili, si sapiens fueris tibi, sapiens eris et proximis tuis*¹⁰³. Illud quoque : *Filio sapienti prospere cedent actiones*¹⁰⁴. Et in summa, tibi licet sermonis veritatem cognoscere, per otium ea quæ de sapientia a Salomone dicta sunt colligenti. *Quoniam vero in malevolum animam non introibit sapientia*¹⁰⁵, prius animas eorum qui sunt cum sapientia collocuturi, per divinum timorem expurgat. Nam projicere in vulgus mysteria salutis, et omnes ex æquo recipere, neque vita pura ornatos, neque exquisita et accurata ratione usos, perinde est ac si quis unguentum pretiosissimum in vas sordidum infuderit. Quamobrem *Initium sapientiæ, timor Domini*¹⁰⁶. Animæ autem expurgatio timor est, **101** juxta prophetæ votum, qui ait : *Confige timore tuo carnes meas*¹⁰⁷. Nam ubi timor inhabitat, ibi tota animæ mundities residet, aufugitque omnis pravitas atque actio impia, siquidem membra corporis, quod timore quasi quibusdam clavibus confixa sint, ad turpia opera non queunt moveri. Sicut enim qui corporales clavos habet in seipso confixos, nihil agere potest ob eos quibus detinetur dolores : sic qui timore Dei correptus est, non oculo uti ad ea quæ non oportet, non manus movere ad vetitas actiones, non denique quidquam parvum aut magnum præter officium peragere poterit, expectatione minarum perinde ut dolore quodam transfixus.

D

5. Porro profanos ac vulgus a disciplinis divinis arceat, his verbis : *Qui sine timore sunt, in portis morabuntur*¹⁰⁸. Illud itidem : *Queretis apud malos sapientiam, et non invenietis*¹⁰⁹. Et rursus : *Querite*

¹⁰⁰ Prov. ix, 2. ¹⁰¹ ibid. 4. ¹⁰² Prov. iii, 13. ¹⁰³ Sap. i, 4. ¹⁰⁴ Prov. i, 7. ¹⁰⁵ Psal. cxviii, 120.

καὶ ἀνοσίας πράξεως.

(99) Illud, ἄφοβοι δὲ, etc. *Qui sine timore sunt, in portis morabuntur*, in Proverbiis invenire non potuimus.

me mali, et non invenient ⁹³, eo quod purgati non sint divino timore. Quare qui ad percipiendam sapientiam accessurus est, is a nequitiae ignominia per salutarem timorem expurgatus accedat. Emergit igitur nobis aliud etiam bonum e Proverborum doctrina, timoris scilicet adeptio, quæ nobis per sapientiam affertur. Nosse disciplinam, alterum erat inter promissa ⁹⁴. Est autem disciplina institutio quædam animæ utilis, plerumque non sine multo labore eam a nequitiae maculis expurgans, quæ *In præsens quidem non videtur esse gaudii, sed molestiæ; at postea fructum tranquillum reddit ad salutem, iis qui per illam fuerint exercitati* ⁹⁵. Hanc igitur disciplinam nosse, non est mentis enjuslibet, quod plerique, ob difficultatem rerum agendarum animus despondentes, utilitatem eventus præ ruditate ac incitia non præstolantur: sed ægre ferentes curationis austeritatem, in imperitiæ infirmitatibus permanent. Quapropter voces justorum sunt admiratione dignæ, dicentium: *Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripas me* ⁹⁶. Non enim deprecantur disciplinam, sed iram. Huic consimile est et illud: *Corripe nos, Domine, verumtamen in iudicio, et non in ira* ⁹⁷. Illud quoque: *Disciplina Domini aperit aures meas* ⁹⁸. Ut enim parvi pueri in discendo negligentes, postquam a magistris aut pædagogis flagrorum cæsi sunt, attentiores effecti, præceptiones suscipiunt, utque idem documentum ante verbera non audiebatur, sed post flagrorum dolorem, auribus quasi recens apertis, auditu et excipitur, et memoria retinetur: ita accidit et iis qui doctrinam divinam negligunt, ac præcepta aspernantur. Postquam enim experti sunt Dei correctionem ac disciplinam, tunc maxime Dei mandata quæ semper fuerant enuntiata, semperque neglecta, quasi primum eorum auribus illæbentia recipiuntur. Eam ob causam, *Disciplina Domini, inquit, aperit aures meas*. Quoniam igitur disciplina corripit eum qui se inordinate gerit, uti facitabat Paulus, qui tradebat Satanæ ⁹⁹, quasi cuiquam carnifici torquenti ac flagello concidenti, ut discerent non blasphemare; rebellem autem reducit, de quo scilicet dictum est: *Post captivitatem suam penitentiam egit* ¹; necesse est castigationis vim ac disciplinæ **102** cognoscere, ad quot et ad quanta utilis sit. Itaque utilitatis ipsius gnarus Salomon, ita admonet: *Ne destiteris puerum castigare, quoniam si virga eum cecideris, non morietur. Nam tu virga percutes illum, animam vero illius liberabis a morte* ². Hæc disciplina divitiis multis præstantior apud æquos rerum æstimatores habetur. Quapropter et ait Salomon:

Ζητήσουσι με κακοί, και οὐχ εδρήσουσι, διὰ τὸ μὴ ἐκκαθαρθῆναι (1) τῷ θεῷ φόβῳ. Ὅστε, μέλλων προσιέναι τῇ ἀναλήψει τῆς σοφίας, τῷ σωτηριῷ φόβῳ τὰ ἀπὸ κακίας αἵσχη καθηράμενος προσερχέσθω. Ἄνεφάνη οὖν ἡμῖν και ἕτερον ἀγαθὸν ἐκ τῆς τῶν Παροιμιῶν διδασκαλίας, ἡ τοῦ φόβου ἀνάληψις, διὰ τῆς σοφίας ἡμῖν ἐπεισαχθεῖσα. Δεύτερον ἦν ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασι, γνῶναι παιδείαν. Ἔστι δὲ ἡ παιδεία ἀγωγή τις (2) ὠφέλιμος τῇ ψυχῇ, ἐπιπόνως πολλάκις τῶν ἀπὸ κακίας κηλιδῶν αὐτὴν ἐκκαθαίρουσα, ἥτις *Πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηγικὸν τοῖς δεῖ αὐτῆς γεφυρμαυμένοις ἀποδίδωσιν εἰς σωτηρίαν*. Ταύτην τοίνυν τὴν παιδείαν γνῶναι οὐ τῆς τυχοῦσης ἐστὶ διανοίας· διότι πολλοί, πρὸς τὸ τῶν γινομένων ἐπίπνον ἀπαγορεύοντες, τὸ τῆς ἐκβάσεως ὠφέλιμον ὑπὸ ἀμαθίας οὐκ ἀναμένουσι, ἀλλὰ δυσανασχετοῦντες πρὸς τὸ τῆς ἐπιμελείας αὐστηρὸν, τοῖς τῆς ἀμαθίας ἀρρώσθημασι ἐναπέμειναν. Διὰ τοῦτο θαύματος ἄξιοι τῶν δικαίων αἱ φωναί, τῶν λεγόντων· *Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύῃς με*. Οὐ γὰρ τὴν παιδείαν παραιτοῦνται, ἀλλὰ τὴν ὀργήν. Τοῦτω παραπλήσιόν ἐστι και ἐδ, *Παιδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρισει, και μὴ ἐν θυμῷ*· και τό· *Ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὠτα*. Ὅσπερ γὰρ τῶν παίδων οἱ νήπιοι, κατολιγωροῦντες τῶν μαθημάτων, μετὰ τὰς μαστίγας ἄς οἱ διδάσκαλοι αὐτοῖς ἢ παιδαγωγοὶ προσάγουσι, προσεχέστεροι γινόμενοι, δέχονται τὰ διδάγματα, και ὁ αὐτὸς λόγος πρὸ μὲν τῶν πληγῶν οὐκ ἤκούετο, μετὰ δὲ τὰς ἐκ τῶν μαστίγων ὀδύνας, ὡς ἄρτι τῶν ὠτων διανοιγόντων, και παρεδέχθη τῇ ἀκοῇ, και διεφυλάχθη (3) τῇ μνήμῃ· οὕτω και ἐπὶ τῶν παρακουόντων τῆς θείας διδασκαλίας και καταφρονητικῶς πρὸς τὰς ἐντολάς διαχειμένων συμβαίνει. Ἐπειδὴν γὰρ ἐπαχθῆ αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ παιδεία, τότε δὴ μάλιστα τὰ ἀει λαλούμενα και ἀει παρακουόμενα (4) τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, ὡς πρῶτον ἐμπροσθέντα αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, παρεδέχθη. Διὰ τοῦτο, *Ἡ παιδεία Κυρίου, φησὶν, ἀνοίγει μου τὰ ὠτα*. Ἐπεὶ οὖν ἡ παιδεία νοουθετεῖ τὸν ἀτακτον, ὡς ἐποίησε ὁ Παῦλος παραδιδούς τῷ Σατανᾷ, οἷον δημῷ τινὶ στρεβλοῦντι και μαστίζοντι, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν· τὸν δὲ ἀφηνιαστὴν ἐπανάγει, ὡς περὶ οὐ εἴρηται, ὅτι *Ὑστερον αἰχμαλωσίας αὐτοῦ μετετόρησεν· ἀναγκαῖον γνῶναι τῆς παιδείας τὴν δύναμιν πρὸς ὅσα ἐστὶ λυσιτελής. Εἰδὼς οὖν τὸ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλιμον ὁ Σολομών, παραινέι· Μὴ ἀπόσχη νήπιον παιδεύειν, ὅτι, ἐάν πατᾶξῃς αὐτὸν ῥάβδῳ, οὐκ ἀποθνήσκειται. Σὺ μὲν γὰρ ῥάβδῳ πατᾶξεις αὐτόν, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτοῦ ῥύση ἐκ θανάτου. Τίς γὰρ υἱός, ὃς οὐ παιδεύσει (5) πατήρ; Αὐτὴ ἡ παιδεία πολλῶν χρημάτων ἐστὶ τοῖς ὀρθῶς λογιζόμενοις τιμιωτέρα. Διὸ φησὶν ὁ Σολομών·*

⁹³ Prov. 1, 28. ⁹⁴ ibid. 2. ⁹⁵ Hebr. xii, 11. ⁹⁶ 1 Tim. 1, 20. ¹ Jerem. xxxi, 19. ² Prov. xxiii,

⁹⁷ Psal. vi, 1. ⁹⁸ Jerem. x, 24. ⁹⁹ Isa. l, 5. 13, 14. ³ Hebr. xii, 7.

(1) Colb. primus εκκαθαρθαι.
(2) Alius codex Colb. διαγωγή τις
(3) Reg. primus και ἐφυλάχθη.

(4) Editio Basil. et quinque mss. παρακαλούμενα. Editio Paris. παρακουόμενα.
(5) Reg. primus παιδεύσει, corripiei.

λάβετε παιδείαν, και μη ἀργύριον· ἵνα ἐν καιρῷ περιστάσεων (6) ἢ τοῦ αἵματος κάμνοντος, ἢ τῶν κατὰ τὸν οἶκον πεπονηκότων, μή ποτε πονηρὰν ἔννοιαν λάβῃς περὶ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν ὑπομονῇ πολλῇ δέχῃ αὐτοῦ τὰς πληγὰς, παιδευόμενος ἐφ' οἷς ἡμαρτες, και λέγῃς και σύ, διὰ τὸ γινῶναι παιδείαν, τὸ Ὁρῆν Κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἡμαρτον αὐτῷ· και τὸ Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με. Οἷος ἦν ὁ Παῦλος λέγων· Παιδευόμενοι, και μη θανατούμενοι· και τὸ Ἐλεγχόμενοι, ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.

6. Ἐπειδὴ δὲ και ἡ τῶν μαθημάτων ἀνάληψις παιδεία λέγεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Μωϋσέως, ὅτι Ἐκπαυθεύθη ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων, τὸ μὴ τοῖς τυχοῦσιν αὐτὸν μαθῆμασιν ἐπιβάλλειν (7), ἀλλὰ γινῶναι τὴν χρησιμωτάτην παιδείαν, οὐ μικρὸν πρὸς σωτηρίαν. Ἡδὴ γάρ τινες, ἢ γεωμετρίᾳ σχολάζοντες, ἢ ἐξεῦρον Αἰγύπτιοι, ἢ ἀστρολογία τῇ παρὰ τῶν Χαλδαίων τετιμημένη, ἢ ὅλως περὶ σχήματα και σικιάς τὴν μετεωρολογίαν ἔχοντες (8), τῆς ἐκ τῶν θείων λογίων παιδείσεως ὑπερεῖδον. Ἀλλὰ και ποιητική, και ῥητορική, και ἡ τῶν σοφισμάτων εὔρεσις πολλοὺς ἀπησχόλησεν· ὧν ὅλη τὸ ψεῦδος ἐστίν. Οὐτε γὰρ ποιητικὴ συστήναι δύναται ἀνευ τοῦ μύθου· οὐτε ῥητορικὴ ἀνευ τῆς ἐν τῷ λέγειν τέχνης· οὐτε σοφιστικὴ ἀνευ τῶν παραλογισμῶν. Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως κατημέλησαν, ἐν τῇ τῶν ματαίων ἐρεύνη καταγῆράσαντες, ἀναγκαία ἡ τῆς παιδείας ἐπίγνωσις, πρὸς τε τὴν αἴρεσιν (9) τῆς ὠφελίμου παιδείας, και πρὸς τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀνοήτου (10) και βλαβερᾶς. Ἔστι και νοῆσαι λόγους φρονήσεως τῷ προσέχοντι ταῖς Παροιμίαις, και τὸ ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον μὴ ἀργῶς δεχομένῳ (11). Τὴν φρόνησιν τοίνυν ἐπιστάμεθα οὐσαν μίαν τῶν γενικῶν ἀρετῶν, καὶ ἦν ἐπιστήμονες γινόμεθα ἀγαθῶν και κακῶν και οὐδετέρων οἱ ἄνθρωποι. Ὁ δὲ φρόνιμος δηλονότι παρνοῦμος ἐκ τῆς φρονήσεως προσηγόρευται. Πῶς οὖν φρονιμώτατος ὁ ἔφης πάντων τῶν θηρίων μεμαρτύρηται γεγενῆσθαι;

ἂ Prov. viii, 10. ἂ Mich. vii, 9. ἂ Psal. cxviii, 71. ἂ Il Cor. vi, 9. ἂ I Cor. xi, 32. ἂ Act. vii, 22. ἂ Genes. iii, 1.

(6) Antiqui duo libri περιστάσεως.

(7) Editio Paris. περιβάλλειν. Editio Basil. et mss. multi ἐπιβάλλειν, rectius.

(8) Utraque editio et aliquot mss. σικιάς και μετεωρολογίαν ἔχοντες. Colb. tertius σικιάς τὴν μετεωρολογίαν ἔχοντες, et ita legi oportere arbitror. Non enim mihi dubium est, quin vocula καὶ redundet in vulgatis. Colb. secundus και μετεωρολογίαν τὴν ματαιολογίαν ἔχοντες, ac de sublimium rerum tractatione vana disserentes: quæ scriptura vera esse et germana primo aspectu credi potest. Mihi tamen verisimilius sit παρέλκειν aut vocem μετεωρολογίαν, aut vocem ματαιολογίαν, sed utram, non facile dixerim. Puto autem id ex eo evenisse, quod cum librarius in aliquo exemplari legisset, μετεωρολογίαν, in alio vero ματαιολογίαν, utramque vocem posuerit.

(9) In Colb. tertio pro αἴρεσιν corrupte legitur εὔρεσιν.

(10) Editio utraque ἀποφυγὴν τῆς ἀνοήτου. Veteres quinquae mss. τῆς ἀνοήτου, ad stultam disci-

plinam fugiendam. Sed vix dubitari potest, quin Basilii scripserit ἀνοήτου, ad fugiendam disciplinam quæ inutilis est, cum voces ὠφελίμου et ἀνοήτου sibi invicem responderent vel cæco apparerent.

6. Quoniam autem ipsa etiam docturarum perceptio disciplina dicitur, uti scriptum est de Moyse, quod Eruditus esset omni sapientia Ægyptiorum, non idcirco tamen quibusvis disciplinis animum appellere, sed utilissimam disciplinam cognoscere, plurimum confert ad salutem. Jam enim quidam dediti aut geometriæ, quam invenerunt Ægyptii, aut astrologiæ, quæ apud Chaldæos in pretio fuit, aut denique de figuris umbrisque sublimi quadam ratione disputantes, divinatorum oraculorum disciplinam doctrinamque contempserunt. Quin etiam poetica, rhetoricaque, et sophismatum inventio multos occupavit, quarum materia mendacium est. Neque enim poetica consistere potest sine fabulis: neque rhetorica sine arte dicendi: neque sophistica sine paralogismis. Quoniam igitur multi ob horum studium Dei notitiam neglexerunt, in vanis rebus investigandis senescentes, idcirco necessaria est disciplinæ cognitio, tum ad utilem disciplinam seligendam, tum ad eam quæ inutilis est et noxia, fugiendam. Licet quoque intelligere prudentiæ sermones ei, qui attendit Proverbiis, ex eisque impigre utilitatem capit. Prudentiam itaque unam esse scimus ex generalibus virtutibus, qua nos homines bona malaque et indifferentia edocemur. Prudens enim illicet a prudentia per derivationem appellatus est. Quomodo igitur serpens bestiarum omnium prudentissimus fuisse perhibetur? Et rursus Domi-

plinam fugiendam. Sed vix dubitari potest, quin Basilii scripserit ἀνοήτου, ad fugiendam disciplinam quæ inutilis est, cum voces ὠφελίμου et ἀνοήτου sibi invicem responderent vel cæco apparerent.

(11) Utraque editio et Colb. primus δεχομένῳ τὴν φρόνησιν. Ἔστι γὰρ τὸ συμφέρον νοῆσαι. Τῇ κακίᾳ, φρεσὶ, νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε. Τὴν φρόνησιν τοίνυν, etc. Licet enim utilitatem ejus intelligere. Malitia, inquit, parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. I Cor. xiv, 20. Sed totum illud, τὴν φρόνησιν. Ἔστι γὰρ... τέλειοι γίνεσθε, in Regiis primo et secundo et in Colb. tertio non legitur. Mihi autem dubium non est, quin hæc omnia quæ in his mss. desunt, abesse debeant, sic tamen, ut affirmare quidem possim, illud, τὴν φρόνησιν, quod primo loco positum est in editis et in uno Colberino, prorsus παρέλκειν, suspicer vero illa, ἔστι γὰρ, etc., addita esse primum in ora libri ab aliquo, qui prudentiæ utilitatem ostendere vellet, posteaque has easdem voces in contextum ab aliquo alio librario translatas fuisse.

nus : *Estote prudentes, sicut serpentes* ¹¹. Imo villicus iniquitatis prudens vocatus est ¹². An non liquet prudentiæ nomen **103** duplex esse? Una enim suum ipsius commodum tuetur; sic tamen, ut simul struat proximo insidias, qualis est serpentis prudentia, caput suum custodientis. Hæc ista videtur astuta quædam esse morum malignitas, quæ cito quod sibi utile est comminiscitur, ac simpliciores deprædatur : quali prudentia fuit villicus iniquitatis. Vera autem prudentia, agendorum et non agendorum cognitio est et secretio : quam qui sequitur, nunquam secedet a virtutis operibus, nunquam exitioso vitii jaculo transfigetur. Itaque qui intelligit prudentiæ sermones, novit qui captiosi sint et ad decipiendum compositi, quinam quoque, qui de optimis in vita agendis nos submoneant : atque mensarii boni more, ut retinebit quod bonum fuerit, ita ab omni specie mala abstinerebit ¹³. Hæc prudentia tribuit ædificanti domum suam, ut fundamentum ipsius supra petram ponat ¹⁴, hoc est, Christi fide suffulciat, ut in imbribus ventisque et fulminum incurribus permaneat immota. Immobilem enim in tentationibus constantiam, tam in iis quæ humanæ sunt, quam in iis quæ nobis e supermis inducuntur, Dominus nobis hujus parabolæ verbis ostendit. Prætereaque nos docet, necessaria non negligere, sed vitæ viaticis præmaturo instructos, in cordis alacritate spohsi adventum expectare. Nam, inquit, prudentes virgines, quod oleum in lampadibus haberent, ingressæ sunt cum sponso : stultæ autem, quod imparatæ essent, a thalami gaudio exclusæ sunt ¹⁵.

7. Sub hæc, videamus quid sit suscipere versutias sermonum ¹⁶. Sermo quidem verus et a sana mente proficiscens, simplex est et unius ejusdemque rationis, eadem de iisdem semper affirmans : varius vero et artificiosus, cum multum implexus sit et præparatus, sexcentas formas assumit, sequæ ad gratiam colloquentium conciliandam transformans, versutias innumeras animo versat. Ergo, ut artificiosorum sermonum assultui fortiter resistere possimus, adjumento magno sunt Parcemiæ. Nam qui ipsis intentus est, nec negliger eorum monita auscultat, velut experientia ^D obarmatus, versutias verborum citra noxam ullam

A Καὶ πάλιν ὁ Κύριος· *Γίνεσθε φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις*. Καὶ φρόνιμος ὁ οἰκονόμος τῆς ἀδικίας. Ἡ δὴ ὄφελον, ὅτι διπλοῦν (12) ἐστὶ τὸ τῆς φρονήσεως ὄνομα· Ἡ μὲν γὰρ τίς ἐστὶ φυλακὴ τοῦ οἴκειου συμφέροντος μετὰ τῆς τοῦ πλησίον ἐπιβουλῆς, οὐα ἡ τοῦ ὄφειος, τὴν κεφαλὴν ἑαυτοῦ συντηροῦντος. Ἦδε τις εἰσικεν εἶναι κακεντρέχεια τρόπων, ὁξέως τὸ ἴδιον λυσίτελες· ἐξευρίσκουσα, καὶ συναρπάζουσα τοὺς ἀκεραιότερους· ὅποια ἡ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἡ δὲ ἀληθῆς φρόνησις διάγνωσις ἐστὶ τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων· ἢ ὁ κατακολουθῶν οὐδέποτε μὲν τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐκστήσεται, οὐδέποτε δὲ τῷ ὀλέθρῳ τῆς κακίας περιπαρήσεται. Ὁ τοίνυν νοῶν λόγους (13) φρονήσεως οἶδε μὲν τίνες σοφισματώδεις καὶ ἀπατηλοὶ, τίνες δὲ οἱ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ^B πρακτέων τὰ βέλτιστα ἡμῖν ὑποτιθέμενοι· καὶ ὡς δόκιμος τραπεζίτης, τὸ μὲν δόκιμον καθέξει, ἀπὸ δὲ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀφέξεται. Αὐτὴ ἡ φρόνησις χαρίζεται τῷ οἰκοδομοῦντι τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν, τὸν θεμέλιον αὐτοῦ τιθέναι ἐπὶ τὴν πέτραν, τουτέστι, τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν ἐπερείδασθαι, ὥστε ἀσειστον διαμένειν ἐν βροχαῖς καὶ ἀνέμοις καὶ ποταμῶν προσβολαῖς. Τὸ γὰρ ἐν πειρασμοῖς ἀσάλευτον, τοῖς τε ἀνθρωπίνοις καὶ τοῖς ἀνωθεν ἡμῖν ἐπαγομένοις, διὰ τῶν τοιοῦτων τῆς παραβολῆς λόγων ὁ Κύριος ἡμῖν ἐνεδείξατο. Διδάσκει δὲ καὶ μὴ καταμελεῖν τῶν ἀναγκαιῶν, ἀλλὰ πρὸ καιροῦ παρεσκευασμένους τῆς ζωῆς τὰ ἐφόδια, ἐν τῇ ἐτοιμασίᾳ τῆς καρδίας ἀναμένειν τοῦ νυμφίου τὴν παρουσίαν. Αἱ φρόνιμοι γὰρ, φησὶ, παρθένοι, διὰ τὸ ἔχειν ἐν ταῖς λαμπάσι τὸ ἔλαιον, συνεσιῆλθον τῷ νυμφίῳ· αἱ δὲ μωραὶ διὰ τὸ ἀνέτοιμον ἑαυτῶν, τῆς χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος ἀπληστορίωθησαν (14).

7. Μετὰ τοῦτο, ἴδωμεν τί ἐστὶ δέξασθαι στροφὰς λόγων. Ὁ μὲν ἀληθῆς λόγος, καὶ ἀπὸ ὑγιῶς διανοίας προῖων, ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ μονότροπος, τὰ αὐτὰ λέγων πάντοτε περὶ τῶν αὐτῶν· ὁ δὲ ποικίλος καὶ ἐντεχνος, πολὺ τὸ ἐπιπλοκον καὶ ἐγκατάσκευον ἔχων, μωρία κατασηματίζεται, καὶ ἐστρέφεται στροφὰς ἀμυθητους, πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἀρέσκον μεταμορφούμενος. Πρὸς οὖν τὸ δύνασθαι ἡμᾶς ἰσχυρῶς ἀντέχειν τῇ ἀπὸ τῶν τεχνικῶν λόγων προσβολῇ μέγα ὄφελος αἱ Παροιμίαι χαρίζονται. Διότι ὁ προσέχων αὐταῖς, καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν παραινέσεις μὴ ἀργῶς προσείμενος, οἶονεὶ καθωπλιζόμενος τῇ ἐμπειρίᾳ, δέχεται ἀβλαβῶς τὰς στροφὰς τῶν λόγων, μῆτε περιτρεπό-

¹¹ Matth. x, 16. ¹² Luc. xvi, 8. ¹³ I Thess. v, 21. ¹⁴ Matth. vii, 25. ¹⁵ Matth. xxv, 10 sqq. ¹⁶ Prov. 1, 3, juxta LXX.

(12) Editio Basil. et quinque mss. ὅτι διπλοῦν, duplex : quæ scriptura quin sit integra et incorrupta, nemo dubitabit, qui rem paulo attentius considerarit. Sed ecce Ducæus, qui, cum triplicem prudentiam hoc loco describi falso sibi persuasisset, in editione Paris. pro διπλοῦν edendum curavit τριπλοῦν, triplex : quæ mutatio nobis probari nullo modo potest. His igitur vocibus, ἦδε τις, etc., arbitramur non secundum quamdam prudentiam describi : sed quæ sit prior illa, de qua jam sermo habitus est, declarari. Ex quo fit, ut vertendum non sit, altera vero improbitas morum esse videtur,

sed hoc modo, hæc autem prudentia improbitas, etc. Basilium enim non de novo quodam prudentiæ genere loquitur : sed ait solum, eam prudentiam cujus jam mentionem fecit, nihil aliud videri præter improbitatem morum. Velim legantur comu entarii hominis Græce doctissimi Gulielmi Budæi pag. 965, ubi docet ὁ δὲ τις δέξοντον dici pro ὁ δὲ, hoc est, alter, vel alius : at vero ὁδε τις βαρῦτονον sumi pro ὁδτος, hoc est, is aut hic.

(13) Colb. tertius νοῶν λόγους. Nec ita multo post duo mss. βίον πρακταίων.

(14) Reg. primus ἀλλοτριώθησαν.

μενος ὑπ' αὐτῶν, μήτε ἐξανισταμένός που τῆς ἀληθείας. Ὅταν γὰρ ἄλλως μὲν φύσεως ἔχη τὰ πράγματα, ἄλλως δὲ οἱ λόγοι περὶ αὐτῶν ἀναπειθῶσι, στροφή τις ἐστὶ, μᾶλλον δὲ διαστροφή, ὑπὸ τοῦ λόγου περὶ τὴν ἀλήθειαν γινομένη. Καὶ ὁ ἄλλος μὲν φαινόμενος, ἄλλος δὲ ὢν κατὰ ἀλήθειαν, στροφαῖς κέχρηται λόγων, ἀπατῶν τοὺς συνόντας, ὥσπερ τοὺς κύνας λαγωὶ καὶ ἀλώπεκες, ἐτέραν δεικνύντες, καὶ ἐτέραν τρεπόμενοι. Ἡ στροφαὶ τινές εἰσι λόγων αἱ ἐκ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἀντιθέσεις. Οὐ καταδεχόμενοι γὰρ τὸ ἀπλοῦν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, οἱ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς πρὸς τὰς ἀντιλογίας ἤκοντες, περιτρέπουσι πολλάκις τὴν ἰσχὺν τῆς ἀληθείας τῇ πιθανολογίᾳ τῶν σοφισμάτων. Δέχεται οὖν ταύτας τὰς στροφὰς τῶν λόγων ὁ ταῖς Παροιμίαις ὠχυρωμένος. Κἂν εὖρη ποτὲ προβλήματα, ἰσοπαλεῖς τὰς ἐφ' ἑκάτερον ἐπιχειρήσεις ἔχοντα, ἐν οἷς δυοδιάκριτος τοῦ πιθανωτέρου ἢ εὐρεσις ὁμῶς διὰ τὸ ἐγγεγυμνάσθαι (15-16) ταῖς Παροιμίαις, οὐ συγχυθήσεται τὸν νοῦν, κἂν ὅτι μάλιστα δοκῶσιν οἱ προσδιαλεγόμενοι ἐξίσου τὰς ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων πληγὰς ἀλλήλοις ἀντιφέρειν.

8. Χαρίζεται ἡ Παροιμία καὶ τὸ νοῆσαι δικαιοσύνην ἀληθῆ. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ δικαιοσύνη ἐξὶς ἀπονεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν· δυσθήρατον δὲ τοῦτο, τῶν μὲν διὰ τὸ περὶ τὴν φρόνησιν ἔλλειπὲς, οὐκ ἐξευρισκόντων ἑκάστῳ διανείμει τὸ ἴσον, τῶν δὲ, διὰ τὸ προκατέχεσθαι ὑπὸ παθῶν ἀνθρωπίνων, ἀφανιζόντων τὸ δίκαιον, ὅταν πενήτων μὲν καταφρονῶσι, δυνάστας δὲ ἀδικούντας μὴ διελέγχωσι (17), δώσειν ὑπισχνεῖται τοῖς ἑαυτῆς μαθηταῖς ἡ βίβλος τῶν Παροιμιῶν τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης τὴν γνώσιν. Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ, τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ἔπαινον θηρώμενοι, ἔργῳ μὲν τὴν ἀδικίαν καὶ τὸ πλεονεχτικὸν ὡς ὠφέλιμον προτιμῶσι, σχήματι δὲ καὶ λόγῳ τὴν ἰσότητά καὶ τὴν δικαιοσύνην ὑπερβαυμάζουσιν· οὐδὲ τούτους ἀγνοήσει ὁ τὰς Παροιμιῶν πεπαιδευμένος, ἀλλὰ γινώσεται τίς ἡ κίβδηλος καὶ νενοθυμένη, καὶ τίς ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀδόλος δικαιοσύνη. Ἐπεὶ μέντοι πολλοὺς καὶ οἱ ἐξωθεν σοφοὶ κατεβάλλοντο (18) λόγους περὶ δικαιοσύνης, καὶ πιθανῶς παρακρούονται τοὺς μὴ δυναμένους τῷ ἀληθεῖ λόγῳ περὶ τοῦ σκέμματος τούτου ἐπακολουθήσαι, ἐπαγγέλλεται γνωρίσειν ἡ βίβλος τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, ὥστε τὸ ἐκ τῶν σοφισμάτων ἡμᾶς βλαβερὸν διαδράναι. Ἡδὴ δὲ καὶ τὰ νόμιμα τῶν ἐθνῶν, πολλὴν πρὸς ἄλληλα ἔχοντα τὴν διαφορὰν, σύγχυσιν ἐμποιεῖ ταῖς διανοαῖς τῶν μὴ τὸν ἀκριβῆ τῆς δικαιοσύνης λόγον κατελιγφότων. Ἐνια μὲν γὰρ τῶν ἐθνῶν (19) τὴν πατροφονίαν δικαίαν τίθενται· ἄλλα δὲ τῶν ἐθνῶν πάντα φόνον ὡς ἀνόσιον ἀποτρέπεται. Καὶ τὰ μὲν σωφροσύνην ὑπερτιμᾶ· τὰ δὲ μητράσι καὶ θυγατράσι καὶ ἀδελφαῖς ἐπιμαίνεται. Καὶ ὅπως πολλοὶ, ἀρχαίῳ ἔθει κεκρατημένοι, τὸ μουσαρὸν τῶν γινόμενων οὐ διακρίνουσιν. Ἡ δὲ βίβλος αὕτη, διδάσκουσα τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης, βύεται τῶν ἐξ ἀλογίας παθῶν τοὺς ἀνθρώπους. Ἔστι δὲ δικαιο-

A excipit, adeo ut neque ab ipsis pervertatur, neque unquam a vero discedat. Cum enim aliter natura se res habent, aliter vero de eis suadent verba, versutia quædam facta, vel potius inversio veritatis per sermonem. Et qui alius quidem videtur, alius res ipsa est, strophis sermonum utitur, fucum faciens iis quibuscum versatur, perinde ut lepores vulpesque canibus, aliam viam commonstrantes, aliam carpentes. Quin et falsæ scientiæ antitheses strophæ quædam sunt verborum. Et enim cum spiritualis doctrinæ simplicitatem non recipiant ii, qui dialectica ad contradicendum acuti sunt, iidem vim veritatis non raro sophismatum verisimilitudine **104** evertunt. Has igitur sermonum strophas excipit qui Parœmiis munitus est. Imo si quando offendat problemata, æquas utrinque probationes habentia, in quibus verisimilioris inventio iudicatu difficilis sit : quoniam tamen exercitatus in Proverbiis est, animo non confundetur, etiamsi disceptantes quam vehementissime æquales argumentorum plagas sibi invicem inferre videantur.

8. Id quoque Parœmia largitur, ut intelligatur justitia vera. Quoniam igitur iustitia habitus est, qui pro merito suum cuique distribuit, difficile autem est hoc assequi, partim quod alii ob prudentiæ inopiam non inveniunt quomodo cuique distribuant quod æquum est, partim quod alii, affectibus humanis præoccupati, jus aboleant et abrogent tum, cum spretis pauperibus dynastas injuriosos non redarguunt, idcirco Proverbiorum liber suis se discipulis justitiæ veræ cognitionem daturum pollicetur. Et quia plerique laudem vulgi venantes, re ipsa quidem injustitiam avaritiamque tanquam quiddam utile præferunt, specie vero et verbis æquitatem ac justitiam valde admirantur : ne hos quidem ignorabit vir Parœmiis eruditus, sed cognoscat quæ adulterina ac spuria, quæ vera ac sincera sit justitia. Quoniam autem externi quoque sapientes multum de justitia disseruere, et probabilibus verbis fallunt eos qui ejus rei quæ expendenda proponitur, rationem veram assequi non possunt, indicaturum se justitiam veram pollicetur liber ille, ut noxam caveamus sophismatum. Jam vero gentium etiam jura haud parum inter se diversa, animis eorum qui accuratam justitiæ rationem non comprehenderunt, perturbationem confusionemque asserunt. Etenim gentes nonnullæ parricidium justum et æquum ducunt; aliquæ omnem cædem uti scelestam aversantur. Aliæ maxime colunt pudicitiam : aliæ in matres filiasque et sorores libidine furunt. Denique plerique prisca consuetudine victi, aursorum suorum execrationem ac ignominiam non dignoscunt. Sed hic liber, justitiam veram docens, homines a belluinis illis et insulsis affectibus liberat. Est autem justitia

(15-16) Antiqui duo libri τὸ γεγυμνάσθαι.

(17) Ibidem in duobus mss. legitur μὴ ἐλέγχωσι.

(18) Reg. primus κατεβάλλοντο.

(19) Unus codex Reg. μὲν γὰρ ἔθνη.

quædam, quæ inter nos versatur, æqui videlicet A distributio. Quanquam etenim id non omnino assequimur; tamen si justissimo consilio in agendo utamur, non aberramus scopo. Est et alia a justo iudice cœlitus inducta, tum emendans, tum vicem rependens, quæ ob reconditorum in se dogmatum sublimitatem cognitu valde difficilis est. Hoc enim, opinor, Psalmista dicit: *Justitia tua sicut montes Dei* 17. Hanc igitur plane veram divinamque justitiam manifestaturum se promittit iis, qui fuerint in Parœmiarum doctrina exercitati.

9. Rursus cum peccata alia sint involuntaria, alia a pravo animo oriantur, non eadem quoque in his regula est æqui. Ponamus enim fornicationem esse judicandam, Juasque esse meretrices. Sed una quidem lenoni vendita, necessario in malo versatur, quæstum per corpus hero malo afferens: altera vero sponte se peccato ob voluptatem mancipat. Aliter utique 105 datur venia involuntariis: aliter ea quæ ex prava voluntate fiunt, condemnantur. Rursus unus aliquis peccavit, prave ab infans educatus; quippe et a parentibus injustis procreatus introivit in vitam, et inter verba factaque iniqua nutritus fuit; alter vero multa habens virtutis incitamenta, educationem honestissimam, admonitionem parentum, magistrorum disciplinam, auditionem divinatorum sermonum, castigatam moderatamque diætam, et alia quibus anima ad virtutem instituitur; postea tamen delapsus est et ipse in simile peccatum; nonne jure ac merito C qui ejusmodi est, supplicio graviori punietur? Nam ille quidem de solis salutaribus subsidiis animo nostro inspersis accusabitur, quod eis non probe sit usus: sed hic insuper, quod omne auxilium sibi datum prodiderit, imprudenterque in pravam vitam abreptus sit. Næque justitiam veram intelligere, animi est vere magni, mentisque perfectissimæ. Fortasse autem habet et promissionem, fore, ut qui in Proverbiis eruditus fuerit, possit de cætero ad accuratam theologiæ contemplationem animum adjungere. Nam vera justitia Christus est, *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio* 18. Accedit etiam ad veræ justitiæ cognitionem, ut iudicium dirigatur 19. Nam fieri non potest, ut qui prius in justitiæ cognitione eruditus non fuerit, ambiguas res recte diducere possit. Neque enim Salomon ipse, nisi in seipso æqui ac recti rationes exquisitas habuisset, celeberrimum illud iudicium quod de puero inter meretrices protulit, tam recte appositeque potuisset efferre. Cum enim testibus carerent quæ ab utraque dicebantur, ad naturam cucurrit; ejusque ope quæ ignorabantur invenit.

17 Psal. xxxv, 7. 18 I Cor. 1, 30. 19 Prov. 1, 3, juxta LXX.

(20) Hic vox βίβλος subaudienda, fortasse et habet promissionem hic liber, Proverbiorum videlicet. Mox Reg. primus λοιπόν επιβάλλειν. Nec ita multo infra Colb. tertius δὲ ἐγενήθη σοφία ἡμῶν.

(21) Colb. tertius συνέζευκται δὲ τῷ. Statim editi

σύνη, ἢ μὲν τις ἐν ἡμῖν στρεφόμεντ, ἢ τοῦ Ἰσοῦ διανομή. Ἐάν γάρ καὶ μὴ τυγχάνωμεν αὐτοῦ κατὰ ἀκρίθειαν, ἀλλὰ γνώμη τῇ δικαιοσύνῃ ποιῶντες, οὐκ ἀποπίπτομεν τοῦ σκοποῦ. Ἡ δὲ τις οὐρανῶθεν ἐπαγομένη παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, ἢ τε ἐπανορθωτικὴ καὶ ἢ ἀναποδοτικὴ, ἤς πολὺ τὸ δυσθεώρητον διὰ τὸ ὕψος τῶν ἐναποκειμένων αὐτῇ δογμάτων. Τοῦτο γὰρ οἶμαι λέγειν τὸν Ψαλμῶδόν· Ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ. Ἐπαγγέλλεται οὖν ταύτην τὴν ὄντως ἀληθῆ καὶ θεῖαν δικαιοσύνην φανερὰν καταστήσειν τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις τῇ παροιμιώδει διδασκαλίᾳ.

9. Πάλιν ἐπειδὴ τῶν ἀμαρτανομένων τὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι, τὰ δὲ ἀπὸ γνώμης πονηρὰς ἀμαρτάνεται, καὶ ὁ τοῦ δικαίου ὄρος οὐχ ὁ αὐτὸς ἐπὶ τούτοις. Ἰποθώμεθα γὰρ πορνείαν εἶναι τὸ κρινόμενον, καὶ πόρναις δύο. Ἄλλ' ἢ μὲν, πορνοβουκῶν πραθεῖσα, πρὸς ἀνάγκην ἐστὶν ἐν τῷ κακῷ, τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐργασίαν τῷ πονηρῷ δεσπότη παρεχομένη· ἢ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν ἐκουσίως ἑαυτὴν ἐπιδοῦσα τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἄλλως οὖν τὰ ἀκούσια τυγχάνει συγγνώμης, καὶ ἄλλως τὰ ἐκ μοθηρὰς προαιρέσεως κατακρίνεται. Πάλιν ὁ μὲν τις ἡμαρτε, πονηρῶς τὸ ἐξ ἀρχῆς τεθραμμένος· καὶ γὰρ καὶ ὑπὸ γένεων ἀδίκων εἰς τὸν βίον παρήχθη, καὶ συνετράφη καὶ βήμασι καὶ πράξεσι παρανόμοις· ἄλλος δὲ πολλὰ ἔχων τὰ προκαλούμενα αὐτὸν εἰς ἀρετὴν· ἀνατροφὴν σεμνοτάτην, νοθεύτησιν γονέων, διδασκάλων ἀκρίθειαν, ἀκρόασιν λόγων θειοτέρων, διαίταν κατεσταλμένην, τὰ ἄλλα οἷς ψυχὴ παιδαγωγεῖται πρὸς ἀρετὴν· εἶτα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὁμοίαν ἀμαρτίαν ὑπώλισθε· πῶς οὐχὶ βαρυτέρας δικαίως ὁ τοιοῦτος τῆς τιμωρίας ἀξιώθησεται; Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ μόναις ταῖς κατεσπαρμέναις ἐν ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν σωτηρίους ἀφορμαῖς ἐγκλιθήσεται, ὡς οὐ χρησάμενος αὐταῖς ὑγιῶς· ὁ δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ ὡς προδεδωκῶς πᾶσαν τὴν δεδομένην αὐτῷ συνέργειαν, καὶ δι' ἀπροσεξίαν εἰς τὸν πονηρὸν βίον κατασυρεῖς. Τὸ οὖν νοῆσαι τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην μεγάλης ὄντως διανοίας καὶ φρονεῶς τελειοτάτης. Μήποτε δὲ καὶ ἐπαγγελίαν ἔχει (20), τὸν τὰ παροιμιᾶκὰ παιδευθέντα δυνηθεῖσαι λοιπὸν ἐπιβάλλειν τῇ ἀκριθείᾳ τῆς θεολογίας. Ἡ γὰρ ἀληθῆς δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ Χριστὸς, Ὅς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. Συνέζευκται τῷ (21) γινῶναι δικαιοσύνην ἀληθῆ τὸ κρῖμα κατευθῆναι. Ἀμήχανον γὰρ τὸν μὴ προπαιδευθέντα περὶ τοῦ δικαίου δύνασθαι τὰς ἀμφισβητήσεις ὁρθῶς διακρίναι. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς Σολομὼν, εἰ μὴ εἶχε τοὺς περὶ τοῦ δικαίου λόγους ἀκριβεῖς ἐν ἑαυτῷ, ἠδύνατο τὴν πολυθρόλλητον ἐκείνην κρίσιν οὕτως ὁρθῶς καὶ εὐθυβόλως ἐξενεγκεῖν, ἣν ἔκρινε ταῖς πόρναις περὶ τοῦ παιδίου. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμάρτυρα ἦν τὰ παρ' ἑκατέρως λεγόμενα, ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρησε, καὶ δι' αὐτῆς εὔρε τὰ ἀγνωσόμενα (22)· τῆς μὲν ἄλλοτριᾶς

ἀμήχανον γὰρ καὶ μὴ. Veteres quatuor libri γὰρ μὴ. Colb. tertius γὰρ τὸν μὴ, recte. Subinde idem codex ὁρθῶς διακρίνειν.

(22) Regii: primus et secundus τὸ ἀγνωσόμενον.

ἀπαθῶς καταδεξαμένης τοῦ παιδίου τὴν ἀναίρεσιν, ἡ δὲ ἀληθοῦς μητὴρ διὰ τὴν φυσικὴν φιλοστοργίαν οὐδὲ τὴν ἀκοὴν ἀνασομένης τοῦ πάθους. Ὁ οὖν εἰδὼς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, καὶ δι' αὐτῆς διδάχθεις τὸ οἰκεῖον ἀπονέμειν ἑκάστῳ, οὗτος δύναται κατευθύνειν τὸ κρίμα. Ὡσπερ γὰρ ὁ τοξότης πρὸς τὸν σκοπὸν ἀπευθύνει τὸ βέλος, οὔτε ὑπερβολαῖς, οὔτε ἐλλείψεσιν, οὔτε ταῖς ἐφ' ἑκάτερα παρατροπαῖς ἀπακλιανῶν τὴν τοξείαν· οὕτως ὁ κριτὴς τοῦ δικαίου καταστοχάζεται, οὔτε πρόσωπα λαμβάνων (γνωρίζειν (25) γὰρ πρόσωπον ἐν κρίσει οὐ καλόν), οὔτε ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν (24), ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδιαστρέφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις. Καὶ δύο κρινομένων παρ' αὐτῶν, τοῦ τε πλεονεκτοῦντος καὶ τοῦ τὸ ἔλαττον ἔχοντος, ἔστηκεν ὁ κριτὴς ἐπιανῶν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοσοῦτον ἀφαιρῶν τοῦ ὑπερέχοντος, ὅσον ἔλαττοῦμενον εὐρίσκει τὸν ἀδικούμενον. Ὁ δὲ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην μὴ ἔχων προσαναποκειμένην αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἢ χρήμασι διεσθαρμένους, ἢ φιλιὰ χαρίζμενος, ἢ ἔχθραν ἀμυνόμενος, ἢ δυναστείαν ἄσσωπούμενος, τὸ κρίμα κατευθύνειν οὐ δύναται. Πρὸς δὲ ἐρεῖ ὁ ψαλμὸς τό· *Εἰ ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθείας κρίνατε* (25), *ἰσὶ τῶν φθθρώπων*. Ἐλεγχος γὰρ τῆς τοῦ δικαίου διαθέσεως ἢ περὶ τὸ κρίνειν ὀρθότης. Ὅθεν καὶ αὐτὸς προῖτων ἀπαγορεύει λέγων· *Στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν* (26), *βδελυκτὰ παρὰ Κυρίῳ*, τὸ περὶ τὴν κρίσιν ἄνισον τῇ τῶν σταθμίων προσηγορίᾳ παροιματικῶς αἰνισσόμενος. Οὐ μόνον δὲ τοῖς δικάζουσι τοῦτο χρῆσιμον, ἀλλὰ καὶ ταῖς περὶ ἑκάστου τῶν κατὰ τὸν βίον ἐκλογαῖς. Ἐπειδὴ τι ἔχομεν παρ' ἑαυτοῖς κριτήριον φυσικόν, δι' οὗ τὰ καλὰ τῶν πονηρῶν διακρίνομεν, ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν πρακτέων ὀρθὰς ποιῆσθαι τῶν πραγμάτων τὰς διακρίσεις· καὶ, οἶόν τινα δικαστὴν ἴση καὶ δικαιοτάτη γνῶμη τοῖς ἐναντιοῖς βραβεύοντα, πείθεσθαι μὲν τῇ ἀρετῇ, καταδικάζειν δὲ τὴν κακίαν (27). Οἷον *πορνεία καὶ σωφροσύνη παρὰ σοὶ κρίνεται, καὶ ὕψηλος προκαθέζεται σου ὁ νοῦς πεπιατευμένος τὸ δικαστήριον· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ συνηγορεῖ τῇ πορνείᾳ, ὁ δὲ φόβος τοῦ θεοῦ τῇ σωφροσύνῃ συνίσταται*. Ἐὰν μὲν οὖν καταδικάσῃς τὴν ἀμαρτίαν, δῶς δὲ νικήσαι τὴν σωφροσύνην, εὐθείαν ἐποίησω τὴν κρίσιν τοῦ πράγματος· ἐὰν δὲ, τῇ ἡδονῇ δούς τὴν ῥοπήν, προτιμωτέραν ἀποφύνης τὴν ἀμαρτίαν, σχολιδὸν ἐποίησω τὸ κρίμα, ὑπόδικος γενόμενος τῇ ἀρετῇ τοῦ εἰπόντος· *Ὅσα ὁ λέγοντες*

A Et vero aliena sine ulla commiseratione pueri necem approbabat : vera autem mater ob naturalem caritatem ne caedem quidem audire sustinuit ²⁰. Qui igitur novit justitiam veram, atque ab ea suum cuique distribuere didicit, is iudicium dirigere potest. Ut enim sagittarius jaculum ad scopum dirigit, si neque excedens, neque deficiens, neque in alterutram partem declinans a sagittariorum arte aberrat ; sic iudex ad id quod justum est collineat, si nullam habeat personarum rationem (personam enim in iudicio cognoscere bonum non est ²¹), et si in agendo nullo modo in alterutram partem declinet, sed proferat iudicia recta nihilque obliqui habentia. Jam si fuerint duo ab ipso iudicandi, quorum alter plus æquo, alter minus B habeat, stat iudex ambos inter se exæquans, et tantum aufert ei qui plus satis habet, quantum ei qui injuriam accepit, deesse deprehendit. Sed qui justitiam veram non habet, in anima sua prius in-sitam, sed aut pecuniis **106** corruptus est, aut amicitia favet, aut inimicitiam ulciscitur, aut potestatem reveretur, is iudicium dirigere non potest. Cui in psalmo dicitur : *Si vere utique justitiam loquimini, recta iudicate, filii hominum* ²². Iudicium enim animi ejus, qui erga æquum ac jus bene afficitur, rectitudo est inter iudicandum. Unde et ipse in sequentibus prohibet, dicens : *Pondus magni et parvum, abominabilia apud Dominum* ²³, in-æqualitatem iudicii per ponderum appellationem in proverbii modum adumbrans. Nec hoc solum iudicantibus utile est, sed idem confert etiam ad singulas res in vita seligendas. Cum enim habeamus in nobis iudicium quoddam naturale, quo bona a malis secernimus ; necesse nobis est in iis quæ agenda sunt eligendis, recte quasque res discernere ; et, quasi iudicem aliquem, qui æquabili ac justissimo animo de contrariis iudicet, tum virtuti obsecundare, tum vitium condemnare. Exem- pli causa, scortatio et pudicitia apud te iudicantur, et excelsa tua mens ejusmodi iudicio sibi com-misso præsidet ; atque voluptate scortationi fa- vente, timor Dei suppetias venit castimonie. Quod si damnato peccato, victoriam pudicitie dederis, de re sententiam rectam tulisti : sin autem ad vol-uptatem inclinans, præferendum esse peccatum pronunties, obliquum fecisti iudicium, obnoxius

²⁰ III Reg. III, 25 seqq. ²¹ Prov. XXIV, 25. ²² Psal. LVII, 2. ²³ Prov. XX, 10.

(25) Apud LXX pro γνωρίζειν legitur αἰδεῖσθαι, *revereri personam in iudicio non est bonum*. Eodem sensu alius interpret scripsit αἰσγύνεσθαι. Sed Aquila, Symmachus et Theodotus habent ἐπιγινώσκειν, *cognoscere*, etc. Coll. tertius γνωρίζειν γὰρ πρόσωπα, *nain cognoscere personas*, etc.

(24) Editio Paris. κατὰ πρόσκλισιν, male. Editio Basil. et codex Oliv. cum aliis quatuor mss. πρόσκλισιν, non multo melius. Reg. primus cum sacro textu πρόσκλισιν, optime. Notat vir eruditissimus Duceus, emendatum fuisse codicem Oliv. in eoque additam fuisse vocem πρόσκλισιν.

(25) Reg. secundus κρίνατε.

(26) Editio Paris. στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν, καὶ μέτρα διςσά, βδελυκτὰ παρὰ Κυρίῳ, *pondus magnum et parvum, et mensuræ duplices, abominabilia apud Dominum* : sed illud, καὶ μέτρα διςσά, deest in editione Basil. et in nostris quinque codicibus ; ob idque has voces delevimus. Pro βδελυκτὰ apud LXX legitur ἀκάθαρτα, *immunda sunt* : sed lectioni Basilianæ favet Vulgata, in qua sic legitur, *Pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile apud Deum*.

(27) Colbertini duo codices τῆς κακίας : quorum unus aliquanto post habet καταδικάσης τῆς ἀμαρτίας, alter τὴν ἀμαρτίαν.

exsecrationi ejus, qui dixit: *Vae qui dicitis amarum dulce, et dulce amarum: qui dicitis lucem tenebras, et tenebras lucem* ²⁴. τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν· οἱ λέγοντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς.

10. Quoniam igitur, juxta ipsum Salomonem, *Cogitationes justorum judicia sunt* ²⁵, opera est sedulo danda, ut intus in abdito cogitationum foro recta de rebus judicia feramus, habeamusque mentem trutinæ similem, quæ citra inclinationem ullam agenda quæque appendat. Quando quodvis mandatum et oppositum ei vitium judicio tuo permittitur, da victoriam legi Dei contra peccatum. *Habendi appetentia major et æquitas judicantur? Pronuntia adversus alienorum cupiditatem, da calculum potioem virtuti. Dissident inter se conviciium et lenitas? Pudorem incute convicio, et antepone lenitatem. Odium et dilectio contendunt? Illud ignominia affectum, quam longissime ablegato, dilectionem vero honore decoratam, tibi ipsi facito familiarem. Simulatio et simplicitas, fortitudo et timiditas, prudentia et stultitia, justitia et injustitia, pudicitia et impudicitia, et, ut brevi dicam, virtus quælibet cum quolibet vitio judicium subit? Tunc igitur judiciorum rectitudinem ostendito in occulto animæ tuæ judicio, præceptumque quasi assessorem adhibens tibi, odium in nequitiam tuam commonstrato, aversans peccata, virtutes præferens. Si enim facis ut in singulis actionibus vincant apud te meliora, beatus eris *In die illa, cum judicabit Dominus occulta hominum secundum Evangelium nostrum, cogitationibus inter se et accusantibus, aut et defendentibus* ²⁶, nec abibis condemnatus ob ullam ad mala inclinationem: sed justitiæ coronis honorabere **107** quibus virtutem per omnem tuam vitam coronaveris. Quot bona concliabit tibi Proverbiorum liber, qui docet et veram colere justitiam, et judicium dirigere?*

11. Equid igitur his amplius? *Ut det, inquit, innocentibus astutiam, ac puero juveni et sensum et intelligentiam* ²⁷. Dupliciter intelligimus innocentiam. Aut enim quamdam a peccato alienationem, quæ ratione fit, excogitamus; vitiique velut quædam radice per longam attentionem honorumque meditationem excisa, ob integram ejus privationem, innocentiam appellationem accipimus: aut innocentia dicitur, cum mali nondum est experientia, cum sint qui sæpe ob puerilem ætatem aut vitæ alicujus institutum vitia quædam non experiantur. Exempli gratia, puer non novit superbiam, non novit dolum et fallaciam. Rursus sunt qui ruri degentes, non sciunt dolos mercatorum, neque forenses similitates. Qui tales sunt, eos innocentes vocamus;

10. Ἐπεὶ οὖν, κατ' αὐτὸν τὸν Σολομῶντα, *Λογισμοὶ δικαίων κρίματα*, ἔνδον ἐν τῷ κεχυμένῳ τῶν λογισμῶν κριτηρίῳ σπουδάζειν χρὴ τὰς περὶ τοῦ πράγματος κρίσεις ἀπατραπέτους ποιῆσθαι, καὶ τὸν νοῦν τρυτάνῃ ἔχειν προσεικῶτα, ἀκλινῶς ἕκαστον (28) τῶν πρακτέων ζυγοστατοῦντα. Ὄταν ἕκαστη ἐντολὴ παρὰ σοὶ πρὸς τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ κακίαν διαδικάζηται, ὁδὸς τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς ἀμαρτίας τὰ νικητήρια. Πλεονασμὸς καὶ ἰσότης κρινονται; ἀπόφθνη κατὰ τῆς τῶν ἄλλοτριῶν ἐπιθυμίας, ὅδὸς τὴν βελτίονα ψῆφον τῇ ἀρετῇ. Λοιδωρία καὶ μακροθυμία ἀλλήλαις ἀντικαθίστανται; κατασχυον τὴν λοιδωρίαν, καὶ προτίμησον τὸ μακρόθυμον. Ἐχθρα καὶ ἀγάπη; τὴν μὲν ἄτιμον ποιήσας, ὑπερόρισον ὡς πορρωτάτω· τὴν δὲ ἀγάπην σεμνύνας, οἰκειαν ποιήσον (29) σεαυτῷ. Ὑπόκρισις καὶ ἀπλότης, ἀνδρία καὶ δειλία, φρόνησις καὶ ἀφροσύνη, δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, σωφροσύνη καὶ ἀκολασία, καὶ συνελόντι φῆσαι (30), πᾶσα ἀρετὴ πρὸς πᾶσαν κακίαν διαδικάζεται; Τότε δὴ οὖν ἐπίδειξαι τὴν εὐθύτητα τῶν κριμάτων, ἐν τῷ κρυπτῷ σου τῆς ψυχῆς κριτηρίῳ, καὶ οἶονε παρέδρον σεαυτῷ τὴν ἐντολὴν ποιησάμενος, δεῖξον τὸ μισοπῆνον· ἀποστρεφόμενος μὲν τὰς ἀμαρτίας, ὑπερτιμῶν δὲ τὰς ἀρετάς. Ἐὰν γὰρ ἐφ' ἐκάστης πράξεως νικᾷν ποιήσῃς παρὰ σοὶ τὰ βελτίονα, μακάριος ἔσῃ *Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, καὶ μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, οὐκ ἀπέρχη καταδεδικασμένος διὰ τὴν πρὸς τὰ φαῦλα ῥοπήν, ἀλλὰ τοῖς τῆς δικαιοσύνης τιμηθῆσθαι στεφάνοις, οἷς παρὰ πάντα (31) σου τὸν βίον τὴν ἀρετὴν ἐστεφάνωσας. Πηλίκων σοὶ πρόξενος ἀγαθῶν γενήσεται ἡ βίβλος τῶν Παροιμιῶν, διδάσκουσα τὴν τε ἀληθῆ δικαιοσύνην καὶ κρίμα κατευθύνειν;*

11. Τί οὖν πρὸς τούτους ἔτι; *Ἴνα (32) δῶ, φησὶν, ἀκάκοις πανουργίαν, παιδί δὲ νέῳ ἀσθησὶν τε καὶ ἔννοιαν.* Διττῶς νοοῦμεν τὴν ἀκακίαν. Ἡ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἄλλοτριῶσιν λογισμῶν κατορθουμένην, καὶ διὰ μακρᾶς προσοχῆς καὶ μελέτης τῶν ἀγαθῶν οἶον (33) τινα βίξαν τῆς κακίας ἐκτεμνόντες, κατὰ στέρησιν αὐτῆς παντελῆ τὴν τοῦ ἀκάκου προσγορίαν δεγόμεθα· ἡ ἀκακία ἐστὶν ἡ μήπω τοῦ κακοῦ ἐμπειρία, διὰ νεότητα πολλάκις ἢ βίου τινὸς ἐπιτήδευσιν ἀπέλωρος τινῶν πρὸς τινὰς κακίας διακειμένων. Οἶον ὁ παῖς οὐκ οἶδεν ὑπερφηφάναν, οὐκ οἶδε δόλον καὶ ῥαδιουργίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες τῶν τὴν ἀγροικίαν οἰκούντων, οὐκ εἰδότες τὰς ἐμπορικὰς κακουργίας, οὐδὲ τὰς ἐν δικαστηρίῳ διαπλοκάς. Τούτους τοιοῦτους ἀκάκους λέγομεν, οὐχ ὡς ἐκ προαιρέσεως

²⁴ Isa. v, 20. ²⁵ Prov. xii, 5. ²⁶ Rom. ii, 16, 15. ²⁷ Prov. i, 4.

(28) Colb. primus ἕκαστα. Mox duo mss. κακίαν δικάζηται.

(29) Antiqui duo libri οἰκειαν ποιήσαι.

(30) Reg. primus συνελόντι φάνας.

(31) Codex idem παρ' ἅπαντα. Mox in Colb. tertio

pro ἀρετὴν scriptum invenimus ψυχῇν. Aliquanto post editi γενήσεται. At duo mss. γενήσεται.

(32) Reg. tertius τούτοις ἐστίν; Ἴνα.

(33) Veteres duo libri οἶονε.

τῆς κακίας κειρωρισμένους, ἀλλ' ὡς μήπω εἰς πείραν ἄ non quod voluntate a malitia secesserint, sed quod nondum habitum malum fuerint experti. Innocens autem proprie est, qualis erat David, cujus hæc sunt: *Ego autem in innocentia mea ambulavi*²⁸: qui videlicet omnem nequitiam per virtutis exercitationem ab anima sua amoverat, qui et bonorum hæreditatem consequitur. *Dominus enim bonis non privabit eos, qui ambulant in innocentia*²⁹. Quisquis ejusmodi fuerit, fidenter dicturus est: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ambulavi*³⁰. Ac iterum: *Judica me secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me*³¹. Morum autem simplicitas, generositas, carens artificio indoles, character sunt innocentis atque insigne. Cujusmodi erat Jacob: *Fuco carens*, inquit, *habitans domum*³²: hoc est, utens naturali simplicitate, nullamque speciem ab arte confictam, quasi quamdam larvam, ad obvios quoslibet decipiendos sibi ipsi circumponens. Hic tamen innocentem dicere videtur hominem mali inexpertum: cui etiam laudabili astutia opus esse ait, ut præter naturalem simplicitatem comparet quoque prudentiam in experimento sitam, bonaque astutia quasi quodam telo communitus, vix possit inimicorum insidiis circumveniri. Oportet enim, puto, perfectum virum, prudentem quidem esse ad bonum, simplicem vero ad malum. Hinc velut ex fonte quodam hauriant innocentes salutarem astutiam. *Vir enim astutus thronus est sensus*³³. Et, *Astutus, malis supervenientibus, abscondit se*³⁴. Et, *Qui autem cavet reprehensiones, astutior est*³⁵. Est igitur astutia id quo aguntur omnia per artificiosam quamdam industriam, quemadmodum maleficium est id quo malum solum perpetratur. Quoniam igitur actio omnis in astutum **108** cedit, itemque in omnibus mala occurrunt, duo significat astuti nomen. Et qui quidem in aliorum perniciem solertia et artificio utitur, malus est; qui vero actutum ac prudenter suum ipsius bonum deprehendens, noxas dolose ac insidiosè sibi ab aliis præparatas evitat, est astutus laude dignus. Itaque ad vocem astutiae animum diligenter attende; noverisque medium quemdam esse habitum, quo alter quidem astutia ex sano consilio usus in rem suam, et proximi perniciem adhibens, reprehensioni sit obnoxius, ut qui industria sua ceu quadam perdendi occasione utatur.

12. Πλήρης δὲ ἡ ἱστορία τῆς ἐφ' ἐκάτερα χρήσεως **D** 12. Porro hujusce dexteritatis usu plena est

²⁸ Psal. xiv, 11. ²⁹ Psal. lxxxiii, 13. ³⁰ Psal. xv, 1. ³¹ Psal. vii, 9. ³² Gen. xxv, 27. ³³ Prov. xii, 23. ³⁴ Prov. xxviii, 12. ³⁵ Prov. xv, 5.

(34) Editio utraque et Colb. primus οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. At Reg. secundus et Colb. tertius pro τοῖς πορευομένοις habent τοὺς πορευομένους, quod sanum et verum judico. Grammatici enim docent duos accusativos cum verbis privandi non raro reperiri. Colb. secundus οὐχ ὅστερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις, etc., non prohibebit bona ambulantiibus in innocentia; nec aliter legitur apud LXX.

(35) Editi Κρίνῶν με, Κύριε. Vox ultima in mss.

non invenitur.

(36) Colb. tertius Ὁ Ἰακώβ ἀπλαστος ἦν, φησί.

(37) Editi Ἐνταῦθεν οὖν ὡςπερ. Illud οὖν in antiquis deest, idcircoque eam voculam delevimus.

(38) Editi καὶ τὸ ὁ δέ. At mss. nostri omnes καὶ, ὁ δέ. Hic LXX pro ἐλέγχους habet ἐντολάς, qui custodit mandata. Basilii secutus est Aquilam.

(39) Editi ἐκ προαίρεσεως. At quinque mss. ἐκ προθέσεως, eadem plane sententia. Ibidem Colbertini duo libri ὡφέλειαν ἐκτουτοῦ. Editi αὐτοῦ.

historia in utramque partem. Pulchra est astutia A Hebræorum, qui, deceptis Ægyptiis, ut urbium conditarum mercedem receperunt ³⁶, ita materias ad tabernaculum construendum sibi compararunt. Laudabiliter astutia usæ sunt nutrices, quæ mares Hebræorum servavere ³⁷. Pulchra est astutia Rebecca, quæ benedictionem magnam filio conciliavit ³⁸. Rahab pulchre fuit astuta ³⁹: pulchre itidem Rachel ⁴⁰. Illa, quod exploratores servavit: hæc, quod patrem decepit, et ab idololatria liberavit. At vero Gabaonitæ adversus Israelitas prave astuti exstitere ⁴¹. Mala fuit astutia Absalonis, qui simulatione æquitatis pellexit subditos, ac patri insidiaturus magnam rebellium copiam coegit ⁴². Reprehenduntur etiam aliqui, quod inierint consilium astutum et malignum in populum Dei ⁴³. Cæterum hoc loco astutiam, quæ utiliter adhibetur, Scriptura probat, cum sit quasi armatura ad vitæ negotia, atque per seipsam animas simpliciorum communiat. Nam hanc astutiam si habuisset Eva, serpentis dolis seduci non facile potuisset. Innocentem igitur, qui, quod credat sermoni omni, facile mente corrumpitur, doctrina ejusmodi munit et corroborat: siquidem astutiæ utilitatem ceu quoddam ad vitæ negotia adjumentum ei imperit.

13. Consequens est ut consideremus quomodo pueri juveni det sensum et intelligentiam ⁴⁴. Duplex cum sit homo, ut ait Apostolus ⁴⁵, unus exterior, interior alter; necesse nobis est, ætatem etiam, tam secundum eum qui conspicitur, quam secundum eum qui in occulto intelligitur, pariter in utroque accipere. Dicere autem puerum recens natum corporalem sensum recipere, propemodum risum movet. Quem enim sensum largiri potest hic liber, cum et visus, et auditus, et olfactus, et gustus, et tactus statim nobiscum edantur, nec accedant ex doctrina, sed per hos natura animal absolutat? Neque igitur puer corporaliter intelligendus est, neque ullus sensus ex enumeratis: sed de interiore homine accipiendæ ætates sunt. Didicimus enim in multis Scripturæ locis, quemdam animæ statum puerilem esse, alium esse ejusdem vigentis, alium jam senis. Verbi causa, uti a Paulo fuimus edocti ⁴⁶, pueri erant Corinthii, idcircoque lacte adhuc eis opus erat, primaria scilicet et simpliciore Evangelii doctrina, cum solidam dogmatum escam nondum digerere possent. Adolescens autem animo est, qui prorsus omnibus virtutis 109 partibus absolutus est, qui spiritu fervet, qui ad

α τοῦ ἐπιτηδεύματος. Καλὴ πανουργία τῶν Ἑβραίων κατασοφισαμένων τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ τὸν τε μισθὸν τῆς ἐργασίας τῶν πόλεων (40) ἀπολαμβάνων, καὶ ὕλας ἑαυτοῖς πρὸς τὴν σκηνὴν συμπορισαμένων. Ἐπαινετῶς ἐπανουργεῦσαντο αἱ μάται περιποιούμεναι τὰ ἄρβρα τῶν Ἑβραίων. Καλὴ πανουργία Ῥεβέκκας τῆν μεγάλην εὐλογίαν τῷ υἱῷ προξενούσης (41). Καλῶς ἐπανουργεῦσατο Ῥαάβ· καλῶς Ῥαχήλ· ἡ μὲν τοὺς κατασκόπους περισωσαμένη, ἡ δὲ τὸν πατέρα κατασοφισαμένη, καὶ τῆς εἰδωλολατρείας ἐλευθερώσασα. Πονηρῶς κατεπανουργεῦσαντο τοὺς Ἰσραηλίτας οἱ Γαβαωνίται. Πονηρὰ πανουργία τοῦ Ἀβσσαλώμ ἐν σχήματι ἐπεικειας ὑπαγομένου (42) τοὺς ὑπηκόους, καὶ πλῆθος ἀποστατῶν συναθροίσαντος εἰς ἐπιβουλήν τοῦ πατρὸς. Ἐγκαλοῦνται δὲ τινες, ὡς καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καταπανουργευσάμενοι γνώμη. Ἐνταῦθα μέντοι τὴν ἐπ' ὠφέλειαν παραλαμβανομένην πανουργίαν ὁ λόγος ἐγκρίνει, οἰοῦντι ὅπλον οὖσαν πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα, καὶ ὄχυροῦσαν δι' ἑαυτῆς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλουστέρων. Εἰ γὰρ εἶχε τὴν πανουργίαν ταύτην ἡ Εὐα, οὐκ ἂν εὐάλωτος ἐγεγόνει ταῖς ἀπάταις τοῦ δαίμονος. Τὸν οὖν ἄκακον, τὸν διὰ τὸ πιστεῦειν παντὶ λόγῳ εὐκολον εἰς τὸ φθαρῆναι τὰ νοήματα, ὄχυροί τῃ προκειμένην διδασκαλίᾳ, οἷον συμμαχίαν αὐτῷ πρὸς τὰ τοῦ βίου πράγματα τὴν ἐκ τῆς πανουργίας ὠφέλειαν παρεχομένην.

15. Ἐξῆς ἐστὶν ἐπισκεψασθαι, πῶς παιδὶ νέῳ δίδωσιν αἰσθησιν καὶ ἔνοιαν. Ἐπειδὴ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· ὁ μὲν τις ἐξωθεν ὢν, ὁ δὲ ἐνδοθεν, κατὰ τε τὸν ὁρώμενον, καὶ κατὰ (42') τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ νοούμενον, ἀνάγκη ἡμᾶς καὶ τὰ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἑκατέρων παραπλησίως λαμβάνειν. Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὸν ἀρτιγενῆ παῖδα αἰσθησιν λαμβάνειν σωματικὴν οὐ πόρρω ἐστὶ τοῦ γελόλου. Ποίαν γὰρ τῶν αἰσθήσεων ἡ βίβλος χαρῖσασθαι δύναται, καὶ βέβαιως, καὶ ἀκοῆς, καὶ ὁσφρήσεως, καὶ γεύσεως, καὶ ἀφῆς εὐθύς συναπογεννωμένων ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐκ διδασκαλίας προσγινομένων, ἀλλὰ τῆς φύσεως διὰ τούτων ἀπαρτιζούσης τὸ ζῶον; Οὕτε οὖν παῖδα σωματικῶς νοητέον, οὕτε αἰσθησιν μίαν τούτων τὴν ἀπηριθμημένων, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τὰς ἡλικίας μεταληπτέον. Ἐδιδάχθημεν γὰρ πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς καὶ παιδικὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς· καὶ ἄλλην ἀκμαστικὴν· καὶ ἄλλην ἥδη πρεσβύτου. Οἷον, ὡς παρὰ Παύλου μεμαθήκαμεν, οἱ ἐν Κορίνθῳ νήπιοι ἦσαν· ὡς περὶ καὶ γάλακτος ἐτι ἐδέοντο, τῆς εἰσαγωγικῆς καὶ ἀπλουστερας τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίας, μήπω δυνάμενοι περικρατεῖν στερεᾶς τροφῆς (43) τῆς ἐν δόγμασι. Νεανίσκος δὲ κατὰ ψυχὴν ἐστὶν ὁ πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς κατηρτισμένος

³⁶ Exod. xii, 35. ³⁷ Exod. i, 17. ³⁸ Genes. xxvii, 15. ³⁹ Jos. ii, 4 sqq. ⁴⁰ Genes. xxxi, 54 sqq. ⁴¹ Jos. ix, 4 sqq. ⁴² II Reg. xv, 4 sqq. ⁴³ Psal. lxxxii, 4. ⁴⁴ Prov. i, 4. ⁴⁵ II Cor. iv, 16. ⁴⁶ I Cor. iii, 1, 2.

(40) In Colb. tertio pro πόλεων scriptum invenimus πόνων.

(41) Colb. primus προξενούσης. Colbertinus tertius προξενούσης. Mox hic idem codex διασωσαμένη. Basilius ita laudat πανουργίαν καλήν, ut videri possit et ipse, non ore Græcorum, mendaciis offe-

ciosis favere.

(42) Editi ἐπαγομένου. At quinque mss. ὑπαγομένου.

(42') Vocem κατὰ ex tribus mss. addidimus.

(43) Colb. tertius στερεωτέρας τροφῆς.

πρὸς τὸ τέλειον, ὁ τῷ πνεύματι ζέων, ὁ σφριγῶν πρὸς τὰς πράξεις τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀκμάζων πρὸς πᾶσαν εὐτοσίαν ἀγαθῶν ἔργων· ὃν καὶ βιαστήν τὸ Εὐαγγέλιον λέγει, δυνάμενον διαρπάσαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὃν καὶ εἰς τοὺς ὕμνους, ἐπιτῆδειον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα παραλαμβάνει· *Νεανίσκοι γὰρ, φησί, καὶ παρθένοι αἰρεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου*. Καὶ ἐν τῷ Ἰωήλ ἐπαγγελίας ἔχουσι οἱ νεανίσκοι δράσεις εὐφραίνει. Πρεσβύτερος δὲ κατὰ ψυχὴν ὁ τετελειωμένος (43) κατὰ τὴν φρόνησιν· ὅποιος ἦν Δανιήλ, ἐν νεαρῷ τῷ σώματι τὸ ἐκ τῆς συνέσεως σεμνὸν πολιτῆς πάσης αἰδεσιμώτερον ὑποφαίνων. Διὸ φησι πρὸς αὐτὸν ἔκεινοι οἱ πλήρεις ἡμερῶν πονηρῶν· *Δεῦρο, κάθισον (44) ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ ἀπάγγειλον ἡμῖν, ὅτι σοι ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πρεσβυτέριον*. Οὐκοῦν δὲ ἐνταῦθα παῖδα νέον φησὶ τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς καλῆς γενεᾶς ἀναγεννηθέντα, καὶ τραφέντα (44), καὶ γενόμενον ὡς παιδίον, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης καταστάσεως εὐθετον ὄντα τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τῷ δὲ οὕτως ἀρτιγενεὶ βρέφει, τὸ λογικὸν καὶ ἄδολον γάλα ἐπιποθήσαντι, διδῶσιν ἡ βίβλος τῶν Παροιμιῶν δι' αὐτῆς γεγυμνασμένῳ (45) αἴσθησιν καὶ ἔνοιαν· αἴσθησιν μὲν τῶν παρόντων, ἔνοιαν δὲ τῶν μελλόντων. Παιδεύει μὲν γὰρ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ αἰσθητικούς ποιεῖ τῶν πραγμάτων, ὡς μήτε ἀτόποις ἡδοναῖς δουλεύειν, μήτε περὶ τὰς ματαίας τοῦ κόσμου τοῦτου δόξας διεπτοῆσθαι. Ἐμποιεῖ δὲ καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἔνοιαν, καὶ προσβιάζει (45) δι' ὧν λέγει· τῇ πίστει τῶν ἐπηγγελμένων.

14. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τῶν ἡλικιῶν διαφορὰς ἐπὶ τὸν ἕω ἀνθρωπὸν μετελάβομεν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ τὰ τῶν αἰσθησεων ὀνόματα ἐπὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς μεταφέρειν. Ὡστε ὅταν λέγη, ὅτι· *Ἐμοῖς λόγοις παράβαλε σὸν οὖς*, εἰδέναι ἡμᾶς χρῆ, ὅτι τὸ εὐήκοον τῆς ψυχῆς ἐπιζητεῖ, ὡς ὁ (46) Κύριος· *Ὁ ἔχων ὠτα ἀκούειν, ἀκούετω*· καὶ τὸ, *Λόγος σοφῆς εἰς οὖς εὐήκοος*. Διὰ τούτων οὖν καὶ τῶν τοιούτων διδῶσι τῷ νέῳ παιδί τὴν τῆς ἀκοῆς αἴσθησιν ὑγαίωσαν. Ὅταν δὲ λέγη, *Μὴ πρόσεχε φαύλη γυναικί· καὶ πάλιν, Μὴ ἐρείσῃς σὸν ὄμμα πρὸς αὐτήν· καὶ, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ἐρῶθ' ἀβλεπέτωσαν*· δὴλὸς ἐστὶ (46) τὴν οἰονεὶ ὄρασιν τῆς ψυχῆς τῷ παιδί χαριζόμενος. Καὶ ὅταν παραινῇ, ὅτι· *Φάγε μέλι, υἱέ, ἵνα γλυκανθῇ ὁ φάρυγξ σου* (μέλι τροπικῶς ὀνομάζων τὴν θείαν διδασκαλίαν· Ὡς γλυκέα γὰρ, φησὶ, τῷ *Δάρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου*)· διὰ τῆς παραινέσεως ταύτης τὴν πνευματικὴν νεῦσιν τῆς ψυχῆς καταρτίζει, περὶ ἧς εἴρηται·

A pietatis actiones strenuus est, et ad omnia opera bona fortiter peragenda vegetus : qui et violentus ab Evangelio vocatur ⁴⁷, valens scilicet rapere regnum cælorum : quem et sanctus Spiritus velut ad hymnos canendos idoneum assumit : *Juvenes enim, inquit, et virgines laudent nomen Domini* ⁴⁸. Et in Joële promissum est, fore, ut juvenes visiones videant ⁴⁹. Senex autem animo est, qui prudentia perfectus est : qualis erat Daniel, qui in juvenili corpore sapientiam gravitatemque omnicanitie venerabiliorem præ se ferebat. Quapropter ei dicunt viri illi pleni dierum malorum : *Veni, sede in medio nostrum, et nuntia nobis, quod tibi Deus dederit honorem senectutis* ⁵⁰. Itaque et hic puerum novum dicit eum, qui per lavacrum regenerationis renatus est et educatus, atque ut parvulus effectus, quique per ejusmodi statum idoneus est ad regnum cælorum. Proverbiorum igitur liber infanti sic recens nato, rationale lac et sincerum appetenti, ubi per se exercitatus est, sensum et intelligentiam impertit : sensum quidem præsentium, intelligentiam vero futurorum. Erudit enim in rebus humanis, tribuitque rerum sensum ; sic ut neque turpibus voluptatibus quisquam inserviat, neque mundi hujus inani gloriæ inhiat. Prætereaque futuri sæculi intelligentiam confert, ac sermonibus suis ad promissorum fidem provehit.

C 14. Sed quoniam ætatum differentias ad internum hominem transtulimus, consequens etiam fuerit, ut sensuum nomina ad animæ potentias transferamus. Itaque cum dicit ⁵¹ : *Sermonibus meis admove aurem tuam*, scire nos convenit quod obsequentem animum requirat, haud secus ac Dominus : *Qui habet aures audiendi, audiat* ⁵² ; et illud : *Sermo sapiens in aurem obedientem* ⁵³. Per hæc igitur et consimilia sanum auditus sensum puero novo dat. Cum vero dicit, *Noli defigere in eam obtutum tuum* ⁵⁴ ; ac rursus : *Noli defigere in eam obtutum tuum* ⁵⁵ ; item : *Oculi tui recta videant* ⁵⁶ ; largiri se puero animæ quasi visum aperte ostendit. Et cum admonet, *Comede, fili, mel, ut dulcescat guttur tuum* ⁵⁷ (doctrinam divinam tropice mel appellans : *Quam dulcia enim, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo* ⁵⁸) ; per hanc admonitionem perficit spiritualem animæ gustum, de quo dictum est : *Gustate et videte, quoniam suavis est*

⁴⁷ Matth. xi, 12. ⁴⁸ Psal. cxlviii, 12. ⁴⁹ Joel ii, 28. ⁵⁰ Dan. xiii, 50. ⁵¹ Prov. xvii, 17. ⁵² Matth. xiii, 9. ⁵³ Prov. xvi, 12. ⁵⁴ Prov. v, 2. ⁵⁵ Eccli. ix, 3. ⁵⁶ Prov. iv, 25. ⁵⁷ Prov. xxiv, 13. ⁵⁸ Psal. cxviii, 103.

(43) Antiqui duo libri τετελειωμένος. Statim duo mss. αἰδεσιμώτερον ἐπιφαίνων. Alius ἀποφαίνων. Editi ὑποφαίνων.

(44) Regii duo mss. Δεῦρο καθίσας. Unus codex Colb. κάθισον. Alii duo iidem Colbertini et editi κάθησον.

(44) In utraque editione Basil. et Paris. incorrupte legitur τραφέντα, sed corrupte in veteribus quinque libris scriptum fuit τραφέντα. Mox unus ms. τῷ δὲ οὕτως.

(45) Editi ἐγγυμνασμένῳ. Reg. primus γυμνασμένῳ. At Colbertini secundus et tertius γεγυμνασμένῳ, recte.

(45) Editi et Reg. secundus προσβιάζει. Alii mss. προσβιάζει.

(46) Editi ὡς καὶ ὁ. Vocula καὶ in nostris mss. non invenitur.

(46) Reg. secundus δὴλόν ἐστι. Infra idem codex τροπικῶς ὀνομάζει.

Dominus 99. Est autem et tactus quidam animæ, quo sapientia eam attingit, amatorem suum velut amplectens. *Ama enim, inquit, ipsam, ut te amplectetur* 99. Et rursus Ecclesiastes, *Tempus est amplectendi et tempus longe discedendi ab amplexu* 91. Corpora quidem amplexibus impuris coinquinantur: anima vero sapientiæ amplexu tota ex toto ei conjuncta, sanctimonia complectitur ac puritate. Sic igitur puero juvenculo sensum tribuit. Quomodo **110** vero intelligentiam indit? Nimirum cum dicit: *Non proderunt facultates in die mala* 94. Injicit enim cordi tuo cogitationem de die illa, in qua tibi pecuniarum copia adjumento non erit, neque eximet te æterna pœna. Aut cum dicit: *Innocentes autem hæreditabunt terram* 93: terram videlicet illam, cuius etiam mites sunt hæredes, tum juxta Psalmistam dicentem: *Mites autem hæreditabunt terram* 94, tum juxta prædicatam a Domino beatitudinem, *Beati enim, inquit, mites, quoniam ipsi possidebunt terram* 95. Et rursus: *Gloriam sapientes hæreditabunt* 96. Ita ad bona quæ promissa sunt desideranda exstimulat animam. Hanc intelligentiam puero novo dat, metum quidem minarum quæ peccatoribus intentantur, desiderium vero eorum quæ justis sunt parata. *Hæc enim audiens sapiens, sapientior erit* 97. Magnam vim Proverbiis ascribit Scriptura, videlicet quod superant sapientum sapientiam, et quod documenta in hoc libro tradita, majora sunt quam quæ apud sapientes reperiuntur. Quare aliorum quidem magistrorum discipuli innumeri existunt: ejus vero libri auditores, sapientes sunt. Quoniam autem ambiguum est sapientum nomen (sapientes enim dicuntur etiam mundi hujus sapientes 98, itemque sapientes vocantur 99, qui sapientiam veram Dominum nostrum Jesum Christum per fidem in ipsum receperunt), eos qui a doctrina nostra alieni sunt, ubi ad sanam Paræmiarum doctrinam accesserint, sapientiores fore Scriptura pollicetur, sic ut rerum inanum sprete cognitione, admirationem suam in veritatem transferant. Aut quoniam multis modis sapiens dicitur (etenim et qui sapientiæ desiderio tenetur, et qui jam proficit in sapientiæ contemplatione, et qui jam in eo habitu perfectus est, eodem nomine appellantur), hæc ubi audierit sapiens, sive qui sapientiæ fuerit amator, sive qui jam in ipsa profecerit, futuri sunt sapientiores. Et vero ut multa de rebus divinis dogmata discent, ita multa de humanis docebuntur, hoc ipso libro varie vitium profligante, et rursus multis modis virtutem inducente. Linguam inquam frenat, oculum erudit prava intuen-

Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Ἔστι δὲ τις καὶ ἀφ᾽ ἧς ψυχῆς, καθ' ἣν ἐφάπτεται αὐτῆς ἡ σοφία, οἷον ἐπιπετυσομένη τὴν αὐτῆς ἀρετῆν. Ἐράσθητι γὰρ, φησὶν, αὐτῆς, ἵνα σε περιλάβῃ· καὶ πάλιν ὁ Ἐκκλησιαστής, *Καιρὸς τοῦ περιλαβεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ μακροθυῆσαι ἀπὸ περιλήψεως.* Σώματα (47) μὲν γὰρ περιπλοκαῖς ἀκαθάρτοις καταμαίνεται· ψυχὴ δὲ, τῇ τῆς σοφίας περιπλοκῇ ὅλη δι' ὅλης πρὸς αὐτὴν ἐνωθεῖσα, ἀγιασμοῦ πληροῦται καὶ καθαρότητος. Οὕτω μὲν οὖν αἰσθησὶν παιδί χαρίζεται νέψ. Ἐννοῶν δὲ πῶς ἐμποιεῖ; Ὅταν λέγῃ· *Οὐκ ὠφελήσει ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρᾳ κακῇ* (47'). Ἐμβάλλει γὰρ ἐνθῦμιον τῇ καρδίᾳ σου περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἣ σοι τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων οὐκ ἐπαρκεῖται, οὐδὲ ἐξαίρηται σε τῆς αἰωνίου κολάσεως. Ἡ ὅταν λέγῃ· *Ἄκακοι δὲ κληρονομήσουσι γῆν* (48)· γῆν ἐκείνην, ἧς καὶ οἱ πραεῖς εἰσι κληρονόμοι, κατὰ τε τὸν Ψαλμῶδον τὸν λέγοντα· *Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν*· καὶ κατὰ τὸν μακαρισμὸν τοῦ Κυρίου· *Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν*· καὶ πάλιν· *Δόξαν σοφοὶ κληρονομήσουσι.* Πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν τὴν ψυχὴν διανίστησι. Ταύτην δίδωσι τῷ παιδί τῷ νέψ τὴν ἐνοιαν, φόδον μὲν τῶν τοῖς ἀμαρτωλοῖς ἀπειληθέντων, ἐπιθυμίαν δὲ τῶν τοῖς δικαίοις ἑτοιμασμένων. *Τῶνδε γὰρ ἀκούσας σοφὸς σοφώτερος ἔσται.* Μεγάλην μαρτυρεῖ δύναμιν ταῖς Παροιμίαις ὁ λόγος, ὅτι ὑπερβαίνει τῶν σοφῶν τὴν σοφίαν, καὶ τῶν ἐναποκειμένων αὐτοῖς παιδευμάτων μείζονά ἐστι τὰ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης παραδιδόμενα. Ὅστε τῶν μὲν ἄλλων διδασκάλων οἱ ἀπειροὶ εἰσι μαθηταί· τῆς δὲ βίβλου ταύτης ἀκροαταὶ εἰσιν οἱ σοφοί. Ἐπειδὴ δὲ ὁμώνυμόν (48') ἐστὶ τὸ τῶν σοφῶν ὄνομα (σοφοὶ γὰρ καὶ οἱ τοῦ κόσμου τούτου λέγονται, σοφοὶ καὶ οἱ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὑποεξάμενοι), τοὺς ἐξωθεν ὄντας τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, ἔπει· δὲν προσέλθωσι τῇ ὑγαινοῦσῃ τῶν Παροιμιῶν διδασκαλίᾳ, σοφωτέρους ἔσεσθαι ὁ λόγος καταπαγγέλλεται· ἀτιμάζοντας τὴν τῶν ματαίων γνῶσιν, μετατιθέντας δὲ τὸ θαῦμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται ὁ σοφός (ὅ τε γὰρ ἐπιθυμῶν σοφίας, καὶ ὁ ἐν προκοπῇ ἤδη ὢν τῶν τῆς σοφίας θεωρημάτων, καὶ ὁ τετελειωμένος κατὰ τὴν ἔξιν, ὁμοίως προσαγορεύονται [49]), τούτων ἀκούσας ὁ σοφός, εἴτε ὁ ἔραστῆς τῆς σοφίας, εἴτε καὶ ὁ ἤδη διαβεβηκῶς ἐν αὐτῇ, σοφώτεροι ἔσονται, πολλὰ μὲν περὶ τῶν θείων παιδευθέντες δογμάτων, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐκδιδασκόμενοι, ποικίλως μὲν τὴν καχίαν ἐξαίρουσῆς τῆς βίβλου, πολυτρόπως δὲ

99 Psal. xxxiii, 9. 99 Prov. iv, 6, 8. 91 Eccle. iii, 5. 92 Prov. xi, 4. 93 Prov. ii, 21. 94 Psal. xxxvi, 11. 95 Matth. v, 4. 96 Prov. iii, 35. 97 Prov. i, 5. 98 I Cor. i, 20. 99 II Cor. xi, 19.

(47) Colb. primus σῶμα.

(47') Illa, οὐκ ὠφελήσει ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρᾳ κακῇ, non proderunt facultates in die mala, desunt in editione Romana. Lege Nobilii notas et Hexapla.

(48') Illud, ἀκακοὶ δὲ κληρονομήσουσι γῆν, innocentes autem hæreditabunt terram, reperire non est

apud LXX, qui ita habent, ὅτι εὐθεὶς κατακτηθήσουσι γῆν, quoniam recti inhabitabunt terram. Basilii credi potest Symmachum secutus fuisse. Lege notas Nobilii.

(48') Colb. tertius ἐπειδὴ δὲ ἐπόνυμον.

(49) Colbertini duo libri προσαγορεύεται.

παλιν ἀντεισαγούσης τὴν ἀρετὴν. Γλῶσσαν ἀδικῶν ἄλινοι, ὀφθαλμὸν παιδεύει πονηρὰ βλέποντα, χειρῶν ἀδικῶν ἄρχειν οὐκ ἐπιτρέπει· ἀργίαν ἀποδιώκει, ἐπιθυμίας ἀτόπουσ κολάζει, διδάσκει φρόνησιν, διδάσκει ἀνδρίαν, σωφροσύνην ἀποσεμνύνει. Ὁ οὖν ταῦτα παιδευθεὶς, καὶ τὴν τε πρὸς τὰ χεῖρονα διαβολὴν ἰσχυρὰν ἔχων παρ' ἑαυτῶ, καὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔφεσιν μεῖζονι τῇ ἁρμῇ, οἷον διὰ τινος ὑποφωνήσεως, προσκνησάμενος, σφρὸς ὦν διὰ τὴν οἰκείαν ἁρμῆν, σφωτέρος γέγονε διὰ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας τελευτήσων.

15. Ὁ δὲ νοήμων κυβέρνησιν κτήσεται. Χρητῶν μέλλοντα προσιέναι τέχνης τινὸς ἀναλήψει τὰς ἐκ τῆς φύσεως ἐπιτηδειότητάς ἡύτερπισμένας ἔχειν· τὸν παλαιστὴν τὴν τοῦ σώματος διάπλασιν καὶ τὴν ἰσχύ· τὸν δρομικὸν τὴν εὐαρμοσίαν τῶν μελῶν καὶ τὴν κουφότητά· οὕτω καὶ τὸν κυβερνήτην τὸ τῆς διανοίας ὄξύ καὶ εὐπαρακολούθητον. Διὰ τοῦτο οὐ τὸν τυχόντα καλεῖ πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸν νοήμονα. Τί δὲ ἐστὶν ἡ κυβέρνησις, ἢ πάντως ἐπιστήμη ψυχῆς περὶ τὴν ἄστατον φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὅπως αὐτὴν διαπειροῦσθαι προσήκει; Πολλὰ γὰρ ὕδατα καὶ θάλασσαν τὸν βίον τοῦτον εὐρίσχομεν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὀνομασμένον, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ· Ἐξαπέστειλεν ἐξ ὑψους, καὶ ἔλαβέ με· προσελάθετό με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Πρόδηλον γάρ, ὅτι τὴν ταραχὴν τοῦ βίου, ὕδατα λέγει. Οὕτε γὰρ τὰ δεξιὰ καὶ περισπούδαστα τοῖς πολλοῖς τὸ ἐστὼς καὶ μόνιμον ἔχει, οὔτε τὰ περιστατικὰ τῶν πραγμάτων καὶ κατηρητὰ παγίως ἡδρασταῖ· ἀλλὰ πάντα ἀλμυρὰ τινὰ καὶ κλόνω καὶ μεταβολαῖς ἀδοκίμοις ὑπόκειται. Ὅσπερ οὖν θάλασσαν ἀμήχανον τὴν αὐτὴν ἐπὶ πολλὰ διαρρέσαι (τὴν γὰρ νῦν λείαν καὶ σταθερὰν μικρὸν ὕστερον ἔψη (50) βλαῖς ἀνέμων τραχυνομένην, καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀγριαίνουσαν, καὶ βρασσομένην τῷ κλύδωνι, βαθεῖα γαλήνη ταχὺ κατεστόρεσεν)· οὕτω καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα βραδίως λαμβάνει τὰς περιστροφὰς ἐφ' ἑκάτερα. Διὰ τοῦτο κυβερνήτου χρεῖα, ἵνα καὶ ἐν γαλήνῃ τοῦ βίου πάντων αὐτῷ κατὰ ῥοῦν (51) προϊόντων, τὰς μεταβολὰς ἐκδέχηται, καὶ μὴ ὡς ἀθανάτοις ἐπαναπαύηται τοῖς προῦσι, καὶ ἐν τῇ σκυθρωποτέρᾳ καταστάσει μὴ ἀπελπίζῃ ἑαυτὸν, μηδὲ τῇ περισσοτέρᾳ λύπη καταποθεῖς ὑποδρύχιος φέρηται. Οὕτε γὰρ (52) ὕγεια σώματος, οὔτε νεότητος ἄνθος, οὐκ εὐθηνία οἴκου, οὐχ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου εὐημερία ἐπιπολὺ διαμένει· ἀλλ' ἐν τῇ εὐδείᾳ ταύτῃ τοῦ βίου ὦν, ἐκδέχου ποτὲ καὶ χειμῶνα πραγμάτων. Ἦξει γὰρ νόσος, καὶ ἤξει πένια· οὐκ ἀεὶ κατὰ πρῦμνον ἰσταμένου τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ καὶ τὸν περιδλεπτον ἐν πᾶσι καὶ ζηλωτὸν ἀδόκητοι πάλλαξι ἀδοξία καταλαμβάνουσι· καὶ πᾶσαν τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου, οἷον σπιλάδες τινές, περιστάσεις ἀβούλητοι συνετέραζαν. Καὶ ἡ συνέχεια τῶν κακῶν

tem, manus violentas neminem sinit priorem inferre, otium abigit, desideria turpia reprimit, docet prudentiam, docet fortitudinem, temperantiam adornat. Quare hæc qui edoctus fuerit, oderitque fortiter in semetipso deteriora, et boni desiderium impetu majore velut acclamatione quadam fuerit adeptus, sapiens cum sit suo ipsius impetu, tamen per perfectionem ex doctrina accedentem sapientior efficitur

τελευτήσων.

15. *Intelligens autem gubernationem obtinebit* 10. Qui ad artem aliquam assumendam accessurus est, eum oportet aptam expeditamque naturam ad eam exercendam habere; luctatorem, corpus bene constitutum et robustum; cursorem, concinnitatem membrorum atque levitatem; ad eumdemque modum gubernatorem, acumen mentis ac sagacitatem. Quamobrem non quemlibet ad gubernationem vocat Scriptura, sed intelligentem. Quid autem est gubernatio, nisi omnino animi scientia atque ars, circa rerum humanarum instabilitatem, quomodo par sit eam trajicere? Nam locis multis invenimus vitam hanc aquas et mare a Scriptura appellatam, ut in Psalmo: *Misit de summo, et accepit me: assumpsit me de aquis multis* 71. Etenim vitæ tumultum aquas aperte vocat. Neque enim res secundæ, et quarum studio plerique tenentur, stabilitatem ac diuturnitatem habent, neque res adversæ ac tristes constanter perseverant: sed agitationi cuidam motuique et inopinatis mutationibus obnoxia sunt omnia. Quemadmodum igitur fieri non potest, ut mare diu idem permaneat (quod enim nunc tranquillum ac stabile vides, paulo post conspicias ventorum vi exasperatum: quod vero effervescens, et æstu effervescens, mox tranquillitas alta sedat): sic etiam res mundanæ in utramque partem facile convertuntur. Eam ob causam gubernatore opus est, ut et in vitæ tranquillitate omnibus ex animi sententia procedentibus, mutationes præstoleatur, nec in præsentibus tanquam semper permansuris conquiescat, neque de se desperet in statu mœsiore, neque abundantiore tristitia absorptus 72 submergatur. Neque enim corporis valetudo, neque juventutis flos, neque domus felicitas, neque reliqua vitæ prosperitas, diu durat: sed si in hæc vitæ serenitate versaris, tamen rerum procellam ac tempestatem aliquando exspecta. Veniet enim morbus, veniet et paupertas, vento non semper a puppi surgente. Sed et virum in omnibus spectabilem ac æmulandum invadunt inexpectata plerumque dedecora, atque improvisi casus quasi quidam turbines omnem vitæ felicitatem interturbant.

70 Prov. i, 5. 71 Psal. xvii, 17. 72 II Cor. ii, 7.

(50) Editi et Colb. tertius ἔψη. Alii duo mss. ἔψει. Mox Reg. prius et secundus βραδίας λαμβάνει. Sed alii duo mss. Collb. et editi βραδίως.

(51) Veteres quatuor libri κατὰ ῥοῦν, ex sententia. Utraque editio κατὰ ῥοῦν, secundo flumine. Quamquam hæc duæ lectiones prima fronte videri possint

multum a se differre, constat tamen eis unam et eandem notionem subjectam esse, eodemque redire.

(52) Utraque editio οὕτε γάρ. Vocula γάρ in nostris mss. non invenitur.

Imo etiam assidua mala sunt tibi fluctuum loco, A quorum alii aliis succedentes vitam tibi exasperant, ac horrendam vitæ tempestatem tibi inducunt. Videbis aliquando et hæc præterlapsa, vitamque in hilaritatem et in vere jucundam tranquillitatem transmutatam. Hic igitur est intelligens gubernator qui subjectæ naturæ habita ratione, ea quæ accidunt, tractat, quique sibi ipse similis semper permanens, neque rebus lævis effertur, neque in ærumnis animo concidit. Rursus etiam ad alia nobis utile est gubernationis beneficium. Novi enim et alios fluctus, et horrendam tempestatem adversus animam insurgentem, tempestatem videlicet, quæ ex vitiosis carnis affectibus oritur. Nam iræ, et timores, et voluptates, et molestiæ ex carnis B sensu velut ex violento quodam turbine erumpentes, sæpenumero animam gubernatore carentem submerserunt. Oportet igitur mentem quasi quemdam gubernatorem affectibus præsentem, carnemque navigii instar 112 conscendentem, et cogitationes quasi clavos perite circumvertentem, fluctus strenue conculcare: itemque in altitudine permanentem, et affectibus prope inaccessam, nequaquam eorum amaritudine veluti salsugine quadam compleri, sed semper orantem dicere: *Eruar ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum. Non me demergat tempestas aquæ: neque absorbeat me profundum* 78

16. Vis enarrem tibi et aliam navigationem, ad quam necessarium est nobis gubernationis donum? C *Regnum cælorum simile est homini negotiatori* 78. Quotquot igitur evangelicam viam ambulamus, mercatores sumus, observandis præceptis comparantes nobis cælestium possessionem. Oportet igitur nos multas et varias divitiis cælestes colligere, si nolimus affici pudore in lucro exhibendo, perinde atque ii qui talenta acceperant, nolimusque audire: *Serve male et piger* 79: itemque nitendum, ut impositis mercibus hanc vitam tuto transeamus. Nam multi multa a juventute colligentes, ubi ad mediam fere ætatem progressi sunt, nequitia spiritibus adversus eos tentationes excitantibus, tempestatis onus, utpote gubernatione destituti, non sustinuerunt; sed omnium illarum rerum jacturam fecere. Unde alii *Circa fidem naufragaverunt* 78, alii, prava voluptate in modum inexpectatæ cujusdam procellæ ingruente, compa-

ᾠσπερ κύματά σοί ἐστίν, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ἐπεγειρόμενα, τραχύνοντά σοι τὸν βίον, καὶ περιϊστύνοντα φοβερὴν τῆς ζωῆς σοι τὸν (53) κλύδωνα. Ὅφει ποτὲ καὶ ταῦτα παραδραμόντα, καὶ πρὸς ἰλαρότητα καὶ λευκὴν ὄντως γαλήνην τὸν βίον μεταβληθέντα. Οὗτος οὖν ἐστίν ὁ νοήμων κυβερνήτης, ὁ ἐστοχασμένως τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ συμπύπτοντα (54), καὶ ὁμοίως ἀεὶ αὐτὸς ἐαυτῷ διαμένων, μήτε ἐπαιρόμενος ἐν ταῖς εὐθυμίαις, μήτε καταπίπτων ἐν ταῖς συμφοραῖς. Πάλιν καὶ πρὸς ἑτέρα χρήσιμον ἡμῖν ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀγαθόν. Οἶδα γὰρ καὶ ἄλλα κύματα καὶ κλύδωνα φοβερὸν ἐπανιστάμενον τῇ ψυχῇ, τὸν ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκός. Θυμολ γὰρ καὶ φόβοι, καὶ ἡδοναὶ (55) καὶ λύπαι, οἷον ἐκ τινος ζάλης βιαίας τοῦ τῆς σαρκὸς φρονήματος προσπεσόντες, πολλαῖς τὴν ἀκυβέρνητον ψυχὴν κατεπόνησαν. Δεῖ τοίνυν τὸν νοῦν ᾠσπερ τινὰ κυβερνήτην ἄνω καθήμενον τῶν παθῶν (56), καὶ οἰοεὶ πλοίου τῆς σαρκὸς ἐπιβάντα, καὶ ἐμπειρῶς τοὺς λογισμοὺς οἷον οἰάκας περιστρέφοντα, καταπατεῖν μὲν γενναίως τὰ κύματα, ὑψηλὸν δὲ διαμένοντα, καὶ δυσπρόσιτον ὄντα τοῖς πάθεσι, μηδαμῶς τῆς ἀπ' αὐτῶν πικρίας ᾠσπερ ἄλμης τινὸς ἀναπίμπλασθαι, ἀλλ' ἀεὶ προσευχόμενον λέγειν· Ὑψοθεῖην ἐκ τῶν μισούντων με, καὶ ἐκ τῶν βαθέων ὕδατων. Μὴ με καταποτισθᾶτω καταιγὶς ὕδατος, μηδὲ καταπιέτω με βυθός.

16. Βούλει σοι καὶ ἕτερον πλοῦν διηγῆσωμαι, πρὸς ὃν ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐστὶ τὸ δῦρον τῆς κυβερνήσεως; H *Βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶν ἀνδρὶ ἐμπόρῳ*. Πάντες οὖν οἱ τὴν εὐαγγελικὴν ὁδὸν πορευόμενοι ἔμποροὶ ἐσμεν, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν τὴν κτήσιν ἑαυτοῖς τῶν οὐρανίων πραγματευόμενοι. Δεῖ οὖν ἡμᾶς πλοῦν καὶ ποικίλον τὸν οὐράνιον πλοῦτον συναγαγεῖν, εἰ μὴ μέλλοιμεν κατασχῆνεσθαι ἐν τῇ ἐπιδείξει τῆς ἐργασίας, ὡς οἱ λαβόντες τὰ τάλαντα, μηδὲ ἀκούειν, *δοῦλε πονηρὲ καὶ ὀκνηρὲ*· ἐνθεμένους δὲ τὰ ἀγώγιμα, ἀσφαλῶς πειράσθαι τὴν ζωὴν ταύτην διαπερᾶν. Πολλοὶ γὰρ πολλὰ συναθροίσαντες ἐκ νεότητος, περὶ τὰ μέσα τοῦ βίου γενόμενοι, ἐπαναστάντων αὐτοῖς πειρασμῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, οὐκ ἤνεγκαν τοῦ χειμῶνος τὸ βάρος, διὰ τὸ τὴν κυβερνήσιν αὐτοῖς μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τὴν ζημίαν ὑπέμειναν. Ὅθεν καὶ οἱ μὲν *Περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν*· ἄλλοι δὲ σωφοροσύνην, ἣν συνήγαγον ἐκ νεότητος, ᾠσπερ καταιγίδος τινὸς ἀδοκῆτου (57)

78 Psal. LXXIII, 15, 16. 79 Matth. XIII, 45. 78 Matth. XXV, 26. 76 I Tim. I, 19.

(53) Reg. primus ζωῆς σου τόν.

(54) Illud, ὁ ἐστοχασμένως τῆς ὑποκειμένης φύσεως μεταχειριζόμενος τὰ συμπύπτοντα, male verteret Volaterranus; quæ causa fuit, cur Combefisius ita interpretatus sit: *Ea quæ subjectæ naturæ obveniunt, mentis solertia tractans*. Sed non animadvertit vir doctissimus, se ita vertisse, quasi scriptum esset, ὁ ἐστοχασμένως μεταχειριζόμενος τὰ συμπύπτοντα τῇ ὑποκειμένη φύσει, cum tamen scriptum sit, τῆς ὑποκειμένης φύσεως, ex quo fit ut dubitari non possit, quin hic genitivus, τῆς ὑποκειμένης φύ-

σεως, regatur voce ἐστοχασμένως, *considerata natura quæ subjicitur*: hoc est, *ratione habita ejus quæ subjicitur naturæ*. Sic igitur interpretari licet, *qui quæ accidunt, ita tractat, ut subjectam naturam consideret*.

(55) Codices Combefisiani καὶ ἡδοναί. Vocula καὶ a vulgatis aberat.

(56) Illud, ἄνω καθήμενον τῶν παθῶν, omnes opinor, sic accipiendum vident, *quasi ex alto vitiosis affectibus præsentem ac imperantem*.

(57) Sic tres mss. Colbertini. Vox ἀδοκῆτου in editis desiderabatur.

τῆς πονηρᾶς ἡδονῆς ἐπιδραμούσης, ἀπόλεσαν. Ἐλε-
 ενότατον θέαμα μετὰ νηστείαν, μετὰ σκληραγωγίαν,
 μετὰ προσευχὴν ἐκτενῆ, μετὰ δάκρυον δαφιλῆς, μετὰ
 ἐγκράτειαν ἐτῶν εἰκοσὶ που ἢ καὶ τριάκοντα (58), δι'
 ἀπροσεξίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν γυμνῶν ἀπάντων
 ἀποδειχθῆναι, καὶ παραπλήσιον γενέσθαι τὸν τῆ ἐρ-
 γασίᾳ τῶν (59) ἐντολῶν εὐθηνούμενον ἐμπόρῳ τινὶ
 μεγαλοπλούτῳ, ὃς τῷ πλήθει τῶν ἀγωγίμων ἐπαγ-
 γελλόμενος, ἐξ οὐρίας αὐτῷ τῆς νεῶς φερομένης, τὰ
 φοβερὰ πελάγη διαδραμῶν, πρὸς αὐτοῖς τοῖς λιμέσι
 διαβραχέντος τοῦ πλοίου, πάντων ἀθρόως ἐρημος
 ἀπεδείχθη· ἐὰν καὶ οὗτος τὰ μυριοὶς πόνοις καὶ ἰθρῶσι
 κτηθέντα μιᾶ προσβολῇ δαίμονος ἀπολέσῃ, ὥσπερ
 τινὶ ἀγρία καίλαπι, τῇ ἀμαρτία βυθισθεῖς. Πρέπουσα
 φωνὴ τῷ πᾶσαν (60) ὁμοῦ τὴν ἀρετὴν ναυαγήσαντι·
 Ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταίγῃς B
 κατεπόντισέ με.

17. Ἐχε οὖν ἀσφαλῶς τῆς ζωῆς τὰ πηδάλια· κυ-
 βέρνα τὸν ὀφθαλμὸν σου, μήποτε σοι δι' ὀφθαλμῶν
 λάθρον ἐμπέσῃ τῆς ἐπιθυμίας τὸ κύμα· τὴν ἀκοήν,
 τὴν γλῶσσαν, μὴ παραδέξῃ τι βλαβερὸν, μηδὲ φθέγγῃ
 τὴν ἀπηγορευμένον. Μὴ σε ἀνατρέψῃ τοῦ θυμοῦ
 ἡ ζῆλον· μὴ πού σε ἐπιχλύσῃ τῶν ῥόδων αἱ κατα-
 πλῆξεις (61), μὴ σε καταβαπτῇ τῆς ὑπὸς τὸ βάρ-
 ρος. Κύματα ἔστι τὰ πάθη, ὧν ὑψηλότερον σεαυτὸν
 ἀνέχων, ἀσφαλῆς ἔσῃ κυβερνήτης τοῦ βίου. Ἐὰν δὲ
 μὴ ἐπιστημόνως καὶ εὐσταθῶς ἕκαστον τούτων ἐκ-
 κλίνῃς, ὥσπερ τι πλοῖον ἀνερμάτιστον ὑπὸ τῶν ἀέλ-
 προσπιπτόντων περιφερόμενος, ἐναφανισθῆσθαι τῷ πε-
 λάγει τῆς ἀμαρτίας. Ἄκουε τοίνυν πῶς ἂν σοι καὶ ἡ
 τῆς κυβερνήσεως ἐπιστήμη προσγένῃται (62). Ἔθος C
 τοῖς ναυτιλομένοις πρὸς οὐρανὸν ἀναβλέπειν, κάκει-
 θεν λαμβάνειν τὴν ὁδηγίαν τοῦ πλοῦ, ἐν ἡμέρᾳ μὲν
 ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἐν νυκτὶ δὲ ἀπὸ τῆς Ἀρκτου, ἡ τινος
 ἄλλου τῶν ἀειφανῶν ἀστέρων· καὶ τούτους ἀελ τε-
 χμαίρεσθαι τὴν εὐθύτητα. Καὶ σὺ τοίνυν πρὸς οὐρα-
 νὸν ἔχε τὸ δῆμα (63), κατὰ τὸν εἰπόντα· Πρὸς σὲ
 ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ
 οὐρανῷ. Ἀπόβλεπε πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης·
 καὶ ὅταν τισὶν ἀστροῖς περιφανέσι (64) ταῖς ἐντολαῖς
 τοῦ Κυρίου κατευθυνόμενος, ἀκοίμητον ἔχε τὸ δῆμα,
 μὴ διδοὺς ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, μηδὲ τοῖς βλε-
 φάροις σου νυσταγμὸν, ἵν' ἔχης διαρκῆ τὴν ἐκ τῶν
 ἐντολῶν ὁδηγίαν. Λύχνος γάρ, φησὶ, τοῖς ποσὶ μου
 ἑ νόμος σου, καὶ σὺς ταῖς τρίβους μου. Ἐὰν γάρ
 μηδέποτε ἐπινυστάξῃς τὸς ὀφθαλμούς σου, ἕως εἴ ἐν τῷ βίῳ
 τούτῳ, ἐν τῇ ἀστάτῳ φύσει τῶν τοῦ κόσμου πραγμά-
 των, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος συνέργειαν (65)

A ratam ab juvenia castitatem amiserunt. Misera-
 bile spectaculum : aliquem post jejunium, post
 durum vitæ genus, post prolixas preces, post
 lacrymas large profusas, post continentiam anno-
 rum viginti, aut forte triginta etiam, per animi
 inconsiderantiam ac incuriam, nudum et spoliatum
 omnibus inveniri 77. Item, eum, qui præceptorum
 quæstu opulentus est, consimilem fieri prædiviti
 cuipiam mercatori, qui ob copiam mercium lætus,
 secundo vento navigante nave, horrenda maria
 emensus, diffracto ad ipsos portus navigio, dere-
 pente fuisset nudatus omnibus : siquidem et iste
 laboribus ac sudoribus parta bona unico dæmonis
 assultu perdidit, peccato tanquam immani quadam
 procella immersus. Conveniens vox ei qui omnem
 simul virtutem naufragio amisit : *Veni in altitu-
 dinem maris, et tempestas demersit me* 78.

17. Tene igitur quam diligenter vitæ guberna-
 cula ; guberna oculum tuum, ne quando tibi impe-
 tuosus libidinis fluctus per oculos illabatur ; au-
 rem, linguam, ne quid excipiat noxii, ne quid eo-
 rum quæ vetita sunt loquatur. Cave evertat te iræ
 æstus ; cave obruant te ictus formidinum ; cave
 immergat te onus tristitiæ. Fluctus affectiones sunt
 animi, quibus altiozem te si constituas , eris secu-
 rus vitæ gubernator. Sed, si non scite ac constan-
 ter horum quodlibet declinaveris, velut navigium
 quoddam non saburratum , continuis vitæ casibus
 circuniactus, in peccati pelago submergere. Audi
 igitur qui fieri possit, tibi ut accedat gubernandi
 peritia. Mos est navigantibus in cælum suspicere ,
 indeque navigationis cursum instituere, interdiu
 quidem ope solis, noctu vero 113 ope Ursæ, aut
 alterius cujusvis ex iis quæ semper lucent stellis ,
 horumque ductu semper rectum conjectare. Et tu
 igitur oculos in cælum attolle, juxta enim qui di-
 xit : *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis* 79.
 Respice ad solem justitiæ, teque Domini mandatis,
 instar splendidissimorum quorundam astrorum,
 dirigentibus, habe oculum insomnem , oculis tuis
 non præbens somnum, neque palpebris tuis dormi-
 tationem 80, ut te perpetuo deducant mandata.
*Lucerna enim, inquit, pedibus meis lex tua, et lu-
 men semitis meis* 81. Etenim, si clavo nunquam in-
 dormieris, dum in hac vita versabere, in instabili
 scilicet rerum mundanarum statu, Spiritus opem
 consequere, qui te ulterius deducet, et lenibus au-
 ris atque pacificis tuto transvehet. donec incolumis

77 II Cor. v, 3. 78 Psal. lxxviii, 3. 79 Psal. cxxii, 1. 80 Psal. cxxxi, 4. 81 Psal. cxviii, 105.

(58) Editi ἢ τριάκοντα. At mss. tres ἢ καὶ τριάκ.
 (59) Colbertini duo codices τῆς ἐργασίας. Nec ita
 multo post editi et Colbertinus secundus τῆς νηός.
 Colb. tertius νηός. Reg. secundus νεός, Attico
 more.

(60) Legitur corrupte in vulgatis τῶν πᾶσαν, at
 incorrupte in mss. τῷ πᾶσαν.

(61) Hic in vulgatis legitur καταπλῆξεις. At mss.
 multi habent καταπλήξεις. Combessius velit potius
 καταίγεις, *procellæ* : sed hanc conjecturam quam-
 libet bonam, quod nullo veterum librorum testi-
 monio nixa sit, sequi nolimus.

(62) Regii duo mss. προσγένετο. Subinde duo
 mss. Colbertini ὁδηγίαν τοῦ πλοῦ. Alii duo mss.
 et editi τοῦ πλοῦ, recte.

(63) Sic duo Colbertini et Reg. secundus. Editi
 ἔχων τὸ βλέμμα. Colb. tertius ἔχων τὸ δῆμα.

(64) Editi περιφανέσι. Veteres aliquot libri περι-
 φανέσι.

(65) Reg. primus παρὰ τοῦ Σωτήρος συνεργίαν,
opem Salvatoris. Aliquanto post idem codex ἕως
 ἂν. Vox ἀτελευτήτους, quæ mox sequitur, deest in
 aliquibus codicibus.

evadas ad tranquillum illum ac serenam portum A
voluntatis Dei, cui gloria et imperium in æterna
sæcula sæculorum. Amen.
δῶν λιμένα τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ
Ἀμήν.

λήψῃ, προπέμποντος εἰς τὸ ἐμπροσθεν. καὶ πραεῖαις
αὔραις καὶ εἰρηνικαῖς ἀσφαλῶς σε διακομίζοντος,
ἕως ἀποσωθῆς πρὸς τὸν ἀκύμονα ἐκεῖνον καὶ εὖ-
κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰῶνων

HOMILIA XIII.

Exhortatoria ad sanctum baptismum.

1. Sapiens ille Salomon, rerum in vita gerenda-
rum tempora distinguens, et singulis quæ fiunt
idoneum assignans, ait : *Omnibus tempus est, et
tempus omni rei est : tempus parandi, et tempus
moriendi* ⁸². Ego vero immutata paululum sapientis
sententia, dixerim vobis inter annuntiandum sa-
lutare præconium, tempus moriendi esse, et tem-
pus nascendi. Quorsum hic sermo mutatus? Quia
ille quidem de ortu interituque disserens, corpo-
ream naturam secutus, ortum morti præposuit
(fieri enim non potest, ut mortem experiatur qui
prius natus non sit) : ego vero de generatione spi-
rituali verba facturus, mortem vitæ præpono. Cum
enim carne morimur, contingit nobis ut spiritu
nascamur, uti ipse quoque Dominus ait : *Ego occi-
dam, et vivere faciam* ⁸³. Moriamur igitur, ut viva-
mus. Perimamus affectum carnis, qui Dei legi sub-
jici non potest ⁸⁴, ut valida spiritus affectio in
nobis gignatur, unde vita paxque solet oriri. Sep-
eliatur una cum Christo, qui pro nobis mortuus
est, ut etiam una cum Christo, qui nobis resurre-
ctionis auctor fuit, resurgamus. Tempus aliud aliis
quidem rebus idoneum est : proprium somni, pro-
prium vigiliarum, proprium belli, proprium pacis :
sed baptismatis tempus tota hominum vita est. Ne-
que enim corpus quod non respirat, vivere, neque
anima quæ Conditorum non cognoscit, consistere
potest. Dei enim ignoratio animæ mors est. Qui
autem non baptizatus, ille nec illuminatus est. Rur-
sus sine luce, nec oculus quæ sua sunt cernit, nec
anima Deum contemplari potest. Itaque tempus
omne ad salutem per baptismum adipiscendam op-
portunum est : sive **114** noctem dicas, sive
diem, sive horam, sive temporis punctum, sive
quidvis minutissimum. Credere tamen par est, id
tempus opportunius esse, quod fuerit magis pro-
prium magisque affluere. Quid autem majorem ha-
bere potest cum baptismate cognationem, quam dies
Paschatis? Hæc enim dies monumentum est resur-
rectionis : baptismum vero vis est atque facultas re-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ΄.

Ἱεροπρεπτικὴ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα.

1. Ὁ μὲν σοφὸς Σολομῶν, τῶν κατὰ τὸν βίον πνα-
γμάτων τοὺς καιροὺς διαίρων, καὶ ἐκάστῃ τῶν γινο-
μένων τὸν ἐπιτήδειον ἀπορίζων, ἔφη : *Τοῖς πᾶσι
ὁ χρόνος, καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι καιρὸς
τοῦ τεκεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν*· ἐγὼ δὲ, μι-
κρὸν τοῦ σοφοῦ τὴν ἀπόφασιν ὑπαλλάξας, εἰποίμι ἂν
κηρύσσων ὑμῖν τὸ σωτήριον κήρυγμα, ὅτι καιρὸς τοῦ
ἀποθανεῖν, καὶ καιρὸς τοῦ γεννηθῆναι. Τίς δὲ ὁ λό-
γος (66) τῆς ἐναλλαγῆς ; Ὅτι ὁ μὲν περὶ τῶν ἐν γε-
νέσει καὶ φθορᾷ διαλεγόμενος, τῇ σωματικῇ ἐπόμε-
νος φύσει, τὴν γένεσιν προέταξε τοῦ θανάτου (ἀδύνα-
τον γὰρ θανάτου πείραν λαβεῖν τὸν μὴ πρότερον γεν-
νηθέντα)· ἐγὼ δὲ, περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως
τὸν λόγον ποιείσθαι μέλλων, τὸν θάνατον προτιθίμι
τῆς ζωῆς. Διὰ γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν τῇ σαρκὶ περιγίνεται
ἡμῖν τὸ γεννηθῆναι τῷ πνεύματι, καθά φησι καὶ ὁ
Κύριος· *Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω*. Ἀποθάνω-
μεν οὖν, ἵνα ζήσωμεν. Ἀποκτείνωμεν τὸ φρόνημα (67)
τῆς σαρκὸς, τὸ μὴ δυνάμενον ὑποταγῆναι τῷ νόμῳ
τοῦ θεοῦ, ἵνα τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος ἰσχυρὸν
C ἡμῖν (68) ἐγγένηται, δι' οὗ ζῶη καὶ εἰρήνη περιγίνεσθαι
πέφυκε. Συνταφῶμεν τῷ Χριστῷ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπο-
θανόντι, ἵνα καὶ συναναστῶμεν τῷ ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν
προξενήσαντι. Καιρὸς μὲν οὖν ἄλλοις ἄλλος ἐπιτήδειος·
ἴδιος ὑπνου, καὶ ἴδιος ἐγρηγόρευσης· ἴδιος πολέμου,
καὶ ἴδιος εἰρήνης· καιρὸς δὲ βαπτίσματος ἅπας ὁ
τῶν ἀνθρώπων βίος. Οὕτε γὰρ σώματι ζῆν μὴ ἀνα-
πνέοντι δυνατόν, οὕτε ψυχῇ συνεστάναι, μὴ γνωρι-
ζοῦσθαι τὸν κτίσαντα. Θεοῦ γὰρ ἀγνοία θάνατός ἐστι
ψυχῆς. Ὁ δὲ μὴ βαπτισθεὶς οὐ πεφώτισται. Ἄνευ
θεοῦ δέξασθαι δύναται θεωρεῖν. Πᾶς μὲν οὖν χρόνος
εὐκαιρίαν ἔχει πρὸς τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος σωτη-
ρίαν· καὶ νύκτα εἶπης, καὶ ἡμέραν, καὶ ὥραν, καὶ
στιγμὴν χρόνου, καὶ τι (69) βραχύτατον. Πολλῶ δὲ
D δὴ πού εἰκὸς ἐπιτηδείωτερον εἶναι τὸν οἰκειώτερον. Τί
δ' ἂν γένοιτο τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα συγγενέστερον
πρὸς τὸ βάπτισμα ; Ἡ μὲν γὰρ ἡμέρα μνημόσυνόν
ἐστὶν ἀναστάσεως· τὸ δὲ βάπτισμα δύναμις ἐστὶ πρὸς
τὴν ἀνάστασιν. Ἐν τοῖσιν τῇ ἀναστασίμῃ ἡμέρᾳ τῆς

⁸² Eccle. iii, 1, 2. ⁸³ Deut. xxxii, 59. ⁸⁴ Rom. viii, 7.

(66) Codices quidam Combesiani pro λόγος ha-
bent τρόπος. Legitur quidem et in nostro Reg. pri-
mo τῆς δὲ ὁ τρόπος, sed additum fuit in ora libri
γρ. ὁ λόγος.

(67) Illud, ἀποκτείνωμεν τὸ φρόνημα, etc., sic in
Vulgata conversum legimus, *Occidamus prudentiam
carnis, ut prudentia spiritus generetur in nobis* :
quam interpretationem ascripsimus, ut quisque

seligere possit quod sibi magis placiturum sit.

(68) Colb. primus καθαρὸν ἐν ἡμῖν. Editi ἰσχυρὸν
ἐν ἡμῖν ἐγγένηται. Reg. tertius ἐν ἡμῖν γένηται.
Alii duo mss. ἰσχυρὸν ἡμῖν ἐγγένηται.

(69) Editi καὶ τι. Veteres quinque libri καὶ τό.
Aliquanto post Colb. primus et editio Paris. τῇ ἀνα-
στασίμῃ ἡμέρᾳ. Vox ultima in aliis quatuor mss. et
in editione Basil. non invenitur.

ἀναστάσεως τὴν χάριν ὑποδεξώμεθα. Διὰ τοῦτο πόρ-
ρωθεν ἡ Ἐκκλησία τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ὑψηλῶ
κηρύγματι συγκαλεῖ, ἵν' οὗς πάλαι ὠδίνεν (70), ἀπο-
κύψῃ τότε, καὶ ἀπογαλακτίσασα αὐτοὺς τῶν λόγων
τῆς κατηχήσεως, γέυσῃ τῆς στερεᾶς τῶν δογμάτων
τροφῆς. Ἰωάννης ἐκήρυσσε βάπτισμα μετανοίας, καὶ
ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία· Κύριος
κηρύσσει βάπτισμα υἰοθεσίας· καὶ τίς τῶν εἰς αὐτὸν
ἤλπιχότων οὐχ ὑπακούσεται; Ἐκεῖνο εἰσαγωγικὸν
τὸ βάπτισμα· τοῦτο τελειωτικόν· Ἐκεῖνο ἀμαρτίας
ἀνακτήρησις· τοῦτο οικειώσις πρὸς Θεόν. Ἐνδὲ ἀν-
δρὸς ἦν Ἰωάννου τὸ κήρυγμα, καὶ πάντας εἴλκε πρὸς
τὴν μετάνοιαν· σὺ δὲ, διὰ προφητῶν διδασκόμενος·
Ακούσαθε, καθαροὶ γίνεσθε· διὰ ψαλμῶν νουθε-
τούμενος· *Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτισθήτε·*
β ἀποστόλων εὐαγγελιζόμενος· *Μετανοήσατε, καὶ*
βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ
Κυρίου Ἰησοῦ (71) Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν,
καὶ λήψεσθε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος· ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου προσλαβανόμενος, λέ-
γοντος· *Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ*
περῶντες, καὶ ἄναπαύσω ὑμᾶς (ταῦτα γὰρ
πάντα σήμερον συνέδραμε πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν)·
ὄκνεῖς καὶ βουλεύῃ καὶ διαμέλλεις; Ἐκ νηπίου τὸν
λόγον κατηγόμενος, οὐκ ἄνωθεν τῆ ἀληθείᾳ; Πάν-
τοτε μανθάνων, οὐδέπω ἤλθεις πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν;
Πειραστῆς διὰ βίου, κατάσκοπος μέχρι γήρωσ, πότε
γενήσῃ Χριστιανός; πότε γνωρισθῆς σε ὡς ἡμέτε-
ρον; Πέρουσι τὸν παρόντα καιρὸν ἐξεδέχου, νῦν πάλιν
ἀναμένεις τὸν ἐπιόντα. Ὅρα μὴ εὐρεθῆς μακρο-
τέρας τῆς ζωῆς τὰς ὑποσχέσεις ποιούμενος. Οὐχ
οἶδας τί τέχεται ἡ ἐπιούσα· μὴ ἐπαγγέλλου τὰ μὴ
οἶσα· Ἐπὶ ζωὴν σε καλοῦμεν, ἀνθρωπε· τί ἀποφρεύ-
εις τὴν κλῆσιν; Ἐπ' ἀγαθῶν μετουσίαν· τί ὑπερ-
βαίνεις τὴν δωρεάν; Βασιλεία οὐρανῶν ἤνοιχται· ὁ
καλῶν ἀφευδῆς· ἡ ὁδὸς ῥαδίᾳ, οὐ χρόνου, οὐ δαπάνης,
οὐ πραγματείας χρεῖα· τί μέλλεις; τί ἀναδύῃ;
τί φοβῆ τὸν ζυγόν, ὡς περ δάμαλις τις ἀπειροζυγος;
*Χρηστός ἐστιν, ἐλαφρὸς ἐστιν· οὐ τρίβει τὸν αὐ-
χένα, ἀλλὰ δοξάζει.* Οὐ γὰρ δεσμεῖται ἡ ζεύγλη περὶ
τὸν τράχηλον, σὺ ταξοῦσιον ἐπιζητεῖ τὸν ὑφέλκοντα.
Ὅρα, ὅτι κατηγορεῖται Ἐφραῖμ (72), ὡς παροι-
σιώσα δάμαλις, ὅτι ἀτακτα περιπλανᾶται τὸν τοῦ
νόμου ζυγὸν ἀτιμάζων; Ὑπόβες σου τὸν ἀδάμαστον
αὐχένα· γενοῦ ὑποζύγιον τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ, ἀφει-
μένος τῆς ζεύγλης, μηδὲ ἐλευθεοιάζων τῷ βίῳ, εὐπει-
λίρητος ᾖς τοῖς θηρίοις.

A surgendi. Itaque in resurrectionis die suscipiamus
resurrectionis gratiam. Quapropter e longinquo
Ecclesia alumnos suos præconio alto convocat, ut
quos pridem parturivit, tum demum pariat, eisque
a primæ institutionis doctrina tanquam a lacte sub-
motis solidam dogmatum escam præbeat degustan-
dam. Joannes prædicabat baptismum poenitentiae, ad
idque egrediebatur Judæa tota : prædicat Dominus
baptisma adoptionis filiorum; equis eorum qui in
ipso spem reponere, morem non geret? Baptisma
illud vinum habebat introducendi : hoc, perficiendi.
Illud erat secessus a peccato : hoc conjunctio est
cum Deo. Unius viri erat prædicatio Joannis, et
omnes ad poenitentiam traxit : tu vero, qui per pró-
phetas doceris : *Lavamini, mundi estote* 70 : qui per
B psalmos admoneris, *Accedite ad eum, et illumina-
mini* 71 : qui per apostolos faustum illum nuntium
audis : *Agite poenitentiam, et baptizetur unusquisque
vestrum in nomine Domini Jesu Christi in remissionem
peccatorum, et accipietis promissionem Spiritus
sancti* 72 : qui ab ipso Domino invitaris, dicente :
*Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis,
et ego reficiam vos* 73 (hæc enim omnia hodie in le-
ctione concurrerunt) ; differs tamen deliberasque
et cunctaris ? Tu qui a puero fidei rudimentis im-
butus es, nondum assensisti veritati ? Tu qui sem-
per ediscis, nondum pervenisti ad cognitionem ?
Per omnem vitam experimentum capis, ad sene-
ctutem usque exploras ; quando tandem fies Chri-
C stianus ? quando agnoscemus te ut nostrum ? Anno
superiore hoc tempus præstolabare, nunc rursus
exspectas venturum. Cave deprehendaris promissa
facere vita longiora. Ignoras quid sequens dies
parturus sit ; ne tibi promitte quæ tua non sunt.
Ad vitam te, homo, vocamus ; quid fugis vocatio-
nem ? Ad honorum participationem ; quid donum
prætermittis ? Apertum est cælorum regnum : ve-
rax est qui vocat : via facilis ; non tempore, non
sumptu, non labore opus est ; quid differs ? quid
tergiversaris ? quid jugum perhorrescis, velut ju-
venca quædam jugum nondum experta ? *Suave est,
leve est* 74 : collum non obterit, sed condecorat. Ne-
que enim lignum illud quod a libere propendet, circa
collum ligatur, sed ultro ac libere trahentem pos-
D citem. Vides incusari Ephraim tanquam vitulam asylo
percitam, quod legis contempto jugo, inordinate
oberret 75 ? Subde indomitam cervicem tuam ;
Christi fias jumentum, ut ne jugo solutus liberain-
que vitam degens, capi a bestiis facile possis.

2. *Γεύσαθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστός ὁ Κύριος.*
Γλυκύτητα μέλιτος πῶς ἀναγγέλλω (73) τοῖς ἀγνο-
οῦσι ; *Γεύσαθε καὶ ἴδετε.* Αἰσθησις λόγου παν-

2. *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* 73.
Qui fieri poterit, ut mellis dulcedinem exhibeam
ignorantibus ? *Gustate et videte.* 115 Sensus ra-

70 Isa. i, 16. 71 Psal. lxxiii, 6. 72 Act. ii, 38. 73 Psal. lxxiii, 9.

74 Matth. xi, 28. 75 ibid. 50. 76 Ose. iv, 16.

(70) Editi et Reg. tertius ὠδίνεν. Alii tres mss. ὠδίνει.

(71) Regii duo mss. τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ.

(72) Apud Oseam iv, 16, pro Ἐφραῖμ legitur Ἰσραήλ. Sed mirum videri non debet, si hæc duæ

voces indiscriminatim adhibeantur, cum utraque
pro decem tribubus sumi soleat. Hic ipse propheta
voce Ἐφραῖμ usus est, x, 11. Lege Ducæum.

(73) Unus codex Colb. ἀναγγέλλω, *annuntiabo.*

ione omni evidentior est ad experimentum. Judæus circumcisionem non differt propter communicationem illam: *Omnis anima quæ non circumcidatur die octavo, peribit de populo suo*⁸²: tu vero circumcisionem non manu factam, sed quæ per baptismum in exspoliatione carnis perficitur⁸³, differt, posteaquam Dominum ipsum audivisti: *Amen, amen dico vobis, nisi quis natus fuerit per aquam et Spiritum, non intrabit in regnum Dei*⁸⁴. Et illic quidem dolor est et ulcus: sed hic ros animæ, et cordis ulcerati medela. Adoras eum qui pro te mortuus est? Sine igitur una cum ipso sepeliri te per baptismum⁸⁵. Si ei non fueris insertus per similitudinem mortis ejus⁸⁶, quomodo resurrectionis eris socius? Israel ille in Moysen baptizatus est in nube et in mari⁸⁷, cum tibi commonstraret typos, ac veritatem quæ in extremis temporibus ostendenda erat, quasi signo et caractere impresso, cognoscendam præberet: tu vero fugis baptismum, quod non in mari figuratur, sed in veritate perficitur; non in nube, sed in Spiritu: non in Moysen conservum, sed in Christum conditorem. Israel nisi transisset mare, a Pharaone sejunctus non fuisset: tu quoque nisi per aquam transieris, ab amara diaboli tyrannide non separabere. Non bibisset utique ille ex spirituali petra, si non fuisset per figuram baptizatus: neque tibi dabit quisquam potum verum, nisi fueris vere baptizatus. Comedit ille panem angelorum⁸⁸ post baptismum; tu vero quomodo comedes vivum panem⁸⁹, nisi prius baptismum susceperis? Ingressus est ille ad terram promissionis propter baptismum: tu vero quomodo reverteris in paradysum, nisi sis baptismate obsignatus? An non nosti flammeum gladium ad custodiendam viam ligni vitæ appositum fuisse⁹⁰, incredulis quidem horrendum et flammantem, credentibus vero accessu facilem et jucunde coruscantem? Imo versatile⁹¹ illum fecit Dominus: cum enim fidelem viderit, terga dat; cum vero quempiam non obsignatum, aciem obvertit.

3. Elias currum ignis, igneosque equos ad se venientes non expavit: sed ad superna proficisci percupiens, formidanda ausus est, atque læte admodum, cum adhuc in carne viveret, currus flammeos ascendit⁹². Tu vero non igneos currus inscensurus, sed per aquam et Spiritum ad cælum ascensurus, non accurras ad vocationem? Elias vim baptismatis in ara holocaustorum ostendit non igni, sed aqua victimam totam exurens, cum alioqui ignis natura aquæ adversetur. Postquam enim aqua ter mystice tunc super aram effusa fuisset,

⁸² Gen. xvii, 14. ⁸³ Coloss. ii, 11. ⁸⁴ Joan. iii, 5. ⁸⁵ Coloss. ii, 12. ⁸⁶ Rom. vi, 5. ⁸⁷ I Cor. x, 2. ⁸⁸ Psal. lxxvii, 25. ⁸⁹ Joan. vi, 51. ⁹⁰ Gen. iii 24. ⁹¹ ibid. ⁹² IV Reg. ii, 11.

(74) Colb. tertius ἐάν μή.

(75) Editi καὶ ἡμερον. Veteres quinque libri καὶ ἡμερον, nec tamen tot codicum auctoritas impedit, quominus priorem scripturam meliorem aptioremque judicem. Mox Colb. primus ἀλλὰ καὶ στρέφουσαι.

(76) Codex unus Colb. ἐπ' αὐτὸν ἐλθόντας.

τὸς ἐναργεστέρα πρὸς πειραν. Ὁ Ἰουδαῖος τὴν περιτομὴν οὐχ ὑπερτίθεται διὰ τὴν ἀπειλήν, ὅτι Πᾶσα ψυχὴ, ἥτις οὐ περιτεμῆσθεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ ἐξολοθρευθῆσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς· σὺ δὲ τὴν ἀχειροποίητον περιτομὴν ἀναβάλλῃ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῆς σαρκός, ἐν τῷ βαπτίσματι τελειουμένην, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀκούσας· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ τις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Κάκει μὲν δόνη καὶ ἔλκος· ἐνταῦθα δὲ δρόσος ψυχῆς, καὶ ἔλκος καρδίας λαμα. Προσκυνεῖς τὸν ὑπερσοῦ ἀποθανόντα; Οὐκοῦν κατὰδεξιὰ αὐτῷ συνταφῆσαι διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἐάν μὴ σύμφυτος γένη τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πῶς κοινωνὸς γενήσῃ τῆς ἀναστάσεως; Ὁ Ἰσραὴλ ἐκεῖνος εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσθη ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, σὺ τοὺς τύπους παραδιδούς, καὶ χαρακτηρίζων τὴν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν δευξιουμένην ἀλήθειαν· σὺ δὲ περιφεύγεις τὸ βάπτισμα, οὐκ ἐν θαλάσῃ τυπούμενον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ τελειούμενον· οὐκ ἐν νεφέλῃ, ἀλλ' ἐν τῷ Πνεύματι· οὐκ εἰς Μωϋσῆν τὸν ὁμόδουλον, ἀλλ' εἰς Χριστὸν τὸν ποιήσαντα. Ὁ Ἰσραὴλ εἰ μὴ παρήλαε τὴν θάλασσαν, οὐκ ἂν ἐχωρίσθη τοῦ Φαραῶ· καὶ σὺ, ἐάν μὴ παρέλθῃς διὰ τοῦ ὕδατος, οὐ χωρισθήσῃ τῆς πικρᾶς τυραννίδος τοῦ διαβόλου. Οὐκ ἂν ἐπιεν ἐκεῖνος ἐκ τῆς πνευματικῆς πέτρας, εἰ μὴ τυπικῶς ἐβαπτίσθη· οὐδὲ σοὶ τις δώσει τὴν ἀληθινὴν πόσιν, ἐάν μὴ ἀληθινῶς βαπτισθῆς. Ἐφαγεν ἄρτον ἀγγέλων ἐκεῖνος μετὰ τὸ βάπτισμα· σὺ δὲ πῶς βροῖσθ τὸν ζῶντα ἄρτον, ἂν μὴ (74) πρότερον ὑποδέξῃ τὸ βάπτισμα; Ἐστῆθεν ἐκεῖνος εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας διὰ τὸ βάπτισμα· σὺ δὲ πῶς ἐπανέλθῃς εἰς τὸν παράδεισον, μὴ σφραγισθεὶς τῷ βαπτίσματι; Ἡ οὐκ οἶδας, ὅτι φλογίνη ῥομφαία τέτακται φυλάσσειν τὴν ἐδὸν τοῦ ξύλου ζωῆς, τοῖς μὲν ἀπίστοις φοβερὰ καὶ φλογίζουσα, τοῖς δὲ πεπιστευκόσιν εὐπρόσιτος καὶ ἡμερον (75) ἐπιλάμπουσα; Καὶ στρέφουσαι αὐτὴν ἐποίησεν ὁ Δεσπότης· ὅταν μὲν γὰρ ἴδῃ πιστῶν, τὰ νῶτα δίδωσιν· ὅταν δὲ τινα τῶν ἀσφραγιστῶν, κατὰ στόμα προσαπαντᾷ.

3. Ἡλίας ἄρμα πυρὸς καὶ ἵππους πυρίνους πρὸς αὐτὸν ἐλθόντας (76) οὐ κατεπλάγη, ἀλλ' ἐπιθυμία τῆς ἄνω πορείας τῶν φοβερῶν κατετόλμησε, καὶ μετὰ περιχαρείας ἐπέβη τῶν φλογίνων ὀχημάτων (77), ὃ ἐν σαρκὶ ζῶν ἐτι· σὺ δὲ, οὐ πυρίνων ἀρμάτων ἐπιθήσεσθαι μέλλων, ἀλλὰ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὐκ ἐπιτρέχεις τῇ κλήσει: Ἐδειξεν Ἡλίας τοῦ βαπτίσματος τὴν ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν ὀλοκαυτωμάτων (78), οὐ διὰ πυρὸς, ἀλλὰ δι' ὕδατος τὴν θυσίαν ὀλοκαυτώσας. Ἄλλως μὲν οὖν ἢ τοῦ πυρὸς φύσις τῷ ὕδατι μάχεται· ἐπειδὴ δὲ μυ-

(77) Editi φλογίνων ἀρμάτων. At sex mss. φλογίνων ὀχημάτων.

(78) Reg. tertius et utraque editio τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Reg. secundus et alii tres mss. Colbertini τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Ibidem Reg. secundus et editi τὴν θυσίαν. Alii quinque mss. τὰς θυσίας.

στικῶς τὸ ὕδωρ τρίτον τότε τοῦ βωμοῦ κατεχύθη, ἅρχῃ ἐγένετο τῷ πυρὶ, καὶ ἐξήψε τὴν φλόγα ὡσπερ ἔλαιον. *Λάβετε μοι, φησὶν, ὑδρίας, καὶ ἐπιχέετε ἐπὶ τὸ ὀλοκαύτωμα καὶ ἐπὶ τὰς σχιδάκας. Καὶ εἶπε· δευτερώσατε, καὶ ἐδευτέρωσαν· Τρισσώσατε, καὶ ἐτρισσώσαν* (79)· δεικνύντος τοῦ λόγου, ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος τῷ Θεῷ οικειοῦται ὁ προσ-αγόμενος, καὶ ὅτι φῶς καθαρὸν καὶ οὐράνιον ἐν (80) ταῖς τῶν προσόντων ψυχαῖς διὰ τῆς εἰς τὴν Τριάδα πίστεως ἀναλάμπει. Εἰ χρυσὸν τῆ ἐκκλησίᾳ διένε-μον, οὐκ ἂν μοι εἶπες· Ἀβριον ἤξω, καὶ ἀβριον δώ-σεις· ἀλλ' ἀπήτεις ἂν ἤδη τὴν διανομὴν κατεπει-γων, καὶ ἐδυσφόρεις πρὸς τὴν ὑπέρθεσιν· ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὕλης εὐχρῶσαν, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρότητα προτεί-νεται σοὶ ὁ μεγαλόδωρος, προφάσεις πλάττει καὶ αἰ-τίας ἀπειρημῆ, δέον ἐπιτρέχειν τῷ δύρῳ. Ὡ τοῦ θαύ-ματος! ἀνακαινίζη, μὴ χωνεύομενος· ἀναπλάττει, μὴ συντριβόμενος· θεραπεύη, μὴ ὀδυνώμενος, καὶ οὐ λογίζη τὴν χάριν. Εἰ δούλος ἀνθρώπων ἦσθα, προ-εγράφη δὲ δούλοις ἐλευθερία, οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν κυρίαν ἀπήνησας, συνηγόρους μισθούμενος, καὶ δικαστὰς παρακαλῶν, ὥστε πάση μηχανῇ πρὸς ἐλευθερίαν ἐξαιρεθῆναι; Ἡ που καὶ βάπτισμα, τὴν τελευταίαν τῶν δούλων πληγὴν, ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν αἰκι-σμῶν ἀπαλλαγῆς κατεδέχου. Ἐπειδὴ δὲ δούλον ὄντα σε, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἀμαρτίας, καλεῖ πρὸς ἐλευθερίαν ὁ κῆρυξ, ἵνα λύση μὲν σε τῆς αἰχμαλω-σίας, ἰσοπολίτην δὲ τοῖς (81) ἀγγέλοις ποιήσῃ, καὶ υἱὸν μὲν ἀποδείξῃ τοῦ Θεοῦ εἰσποιηθέντα διὰ τῆς χά-ριτος, κληρονόμον δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦ Χριστοῦ· οὕτω λέγεις εἶναι σοὶ καιρὸν δέξασθαι τὰ διδόμενα. Ὡ τῶν πονηρῶν ἐμποδίων! ὦ τῆς αἰσχρᾶς καὶ ἀτελέστου ἀσχολίας! Ἔως πότε ἤδοναι; ἔως πότε ἤδουπάθειαι; Πολὺν ἐζήσαμεν χρόνον τῷ κόσμῳ, ζήσωμεν λοιπὸν καὶ ἑαυτοῖς. Τί ψυχῆς ἀντάξιον; Τί ἰσοστάσιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Τίς ἀξιοπιστότερός σοι σύμ-βουλος τοῦ Θεοῦ; Τίς φρονιμώτερος τοῦ σοφοῦ; ἢ τίς ὠφελιμώτερος τοῦ ἀγαθοῦ; Τίς τοῦ (82) κτίσαντος οικειώτερος; Οὐδὲ τῆ Εὐᾶ συνήνεγκε τῆ τοῦ ὄψεως συμβουλή πεισθῆναι μᾶλλον ἢ τῆ τοῦ Δεσπότου. Ὡ τῆς ἀτοπίας τῶν λόγων! Οὐκ ἄγω σχολὴν ὑγιᾶνα· μήπω μοι δείξης τὸ φῶς· μήπω συνάψης τῷ Βασιλεῖ. Οὐ ταῦτα λέγεις ἀντικρυς; Μᾶλλον δὲ τὰ τούτων ἀλο-γιστότερα. Σὺ δὲ, εἰ μὲν ἦς ἐγγεγραμμένος τοῖς δη-μοσίοις ὀφλήμασι, χρεῶν δὲ ἀποκοπαὶ τοῖς ὑπευθύ-νοις περιηγγέλθησαν, εἰτὰ τις ἦν ὁ πρὸς ἐπήρειαν ἄμοιρόν σε ποιῆσαι τῆς συγχωρήσεως ταύτης ἐπιχει-ρῶν· ἠγανάκτεις ἂν καὶ ἐβόας, ὡς τὸ ἐπιβάλλον σοὶ μέρος τῆς κοινῆς χάριτος ἀφαιρούμενος. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον ἀφεις τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ ὄρωαι τῶν μελλόντων προεκηρύχθησαν, αὐτὸς σεαυτὸν ἀδι-κῶν, ἃ μὴδ' ἂν τῶν ἐχθρῶν σοὶ τις ἐπηρεάσατο (83),

• III Reg. xviii, 34.

(79) Codex Medicæus Τρισσεύσατε, καὶ ἐτρισσεύσαν.

(80) Addita est vocula ἐν ex libris antiquis. Ibi-
dem Colb. tertius ταῖς ἡμῶν προσόντων

(81) Colb. primus ἰσοπολίτην δέ σε τοῖς. Aliquanto
post Colb. tertius δέξασθαι σε.

(82) Colb. primus ἢ τίς τοῦ. Statim mss. non-

A ignis exstitit origo, atque in modum olei flammam accendit. *Accipite mihi, inquit, hydrias, et infundite super holocaustum, et super segmenta lignorum. Et dixit: Secundo facite, et secundo fecerunt: Tertio facite, et tertio fecerunt* ⁴. Quibus Scriptura ostendit per baptismum Deo conjungi ac conciliari qui venerit, puramque ac cœlestem lucem in accedentium animis per fidem in Trinitatem refulgere.

116 Quod si aurum ecclesiæ distribuerem, non utique esses mihi dicturus: Cras veniam, et cras dabis: sed jam exposceres, urgens distributionem, et dilationem animo iniquo ferres. Quoniam vero hic ille magnorum donorum largitor non materiam pulchre coloratam, sed animæ puritatem tibi offert, comminisceris excusationes; atque causas et impedimenta recenses, cum ad donum deberes accurrere. O rem miram! renovaris, nec conlaris; reformaris, nec contereris; curaris, nec sentis dolorem, et tamen id beneficii tecum non reputas. Servus hominum si esses, servisque fuisset proposita libertas, nonne occurrisses ad statam diem, conducens patronos, judicesque rogans, ut omni opera assereris in libertatem? Quin et alapam, postremam servorum pœnam perferres, ut in posterum a verberibus liber fieres et immunis. Quoniam autem te servum, non hominum, sed peccati, ad libertatem præco vocat, ut te captivitate solum ex æquo cum angelis civitate donet, teque efficiat per adoptionis gratiam filium Dei, et bonorum Christi hæredem: nondum tempus esse hæc dona excipiendi dicis. O impedimenta prava! O turpem et interminatam occupationem! Quousque tandem voluptates? usquequo deliciæ? Viximus multum tempus mundo, reliquum vivamus et nobis ipsis. Ecquid animæ æquiparabile? Quid regno cœlorum comparandum? Quis tibi consiliarius fide dignior quam Deus? Quis prudentior sapiente, aut quis utilior bono? Quis conditore conjunctior? Nec Evæ serpentis consilio credidisse magis quam Domini profuit. O inepta verba! Non vacat sanari, nondum ostendas mihi lucem, nondum jungas me Regi. Nonne hæc aperte loqueris? Imo etiam his absurdiora. Tu enim si esses tributis publicis obnoxius, nuntiareturque undelibet debitoribus rescissio æris alieni: deinde esset qui per injuriam privare te hac condonatione conaretur; succenseres utique et clamares, ut qui ea communis beneficii portione, quæ ad te attineret, spoliareris. Postquam vero non præteritorum modo condonatio, sed futurorum etiam largitiones prænuntiatæ sunt; te ipse injuria afficiens, quantum ne ullus quidem inimicus tibi nocuisset, putasne te tibi convenienter consuluisse,

nulli τῆ τοῦ ὄψεως συμβουλῆ. Nec ita multo infra Colb. tertius pro λόγων habet λογισμῶν.

(83) Antiqui tres libri ἐπηρεάσατο. Editi et Reg. tertius ἐπηρεάσατο, recte. Ibidem utraque editio ofai προσηκόντως. At nostri sex mss. προσήκοντα, sensu non dissimili.

utiliterque providisse, qui scilicet non admittas condonationem, sed in ære alieno immoriaris? maxime cum scias, quod decies mille talentorum debitor consecutus fuisset condonationem, nisi ipse per suam in conservum inhumanitatem exactionem in se renovasset⁵. Quod ne nobis quoque accidat post acceptum hoc munus, si debitoribus nostris non dimittamus, cavendum, ut donum firmum in nobis ac stabile permaneat.

4. Ingredere in conclave animæ tuæ, revolve gestorum tuorum memoriam. Si multa sunt peccata tua, ne desperes ob multitudinem. *Ubi enim abundavit delictum, superabundavit gratia*⁶; si modo gratiam suscipias. Multum enim debenti, **117** multum remittetur, ut amplius diligit: sin autem parva ac levia, nec ad mortem⁷ fuerint peccata tua; cur anxius es de futuro, qui haud ignave præterita pertuleris; idque, cum necdum esses lege instructus? Nunc puta velut in trutina animam tuam appendi, hinc ab angelis, hinc a dæmonibus attractam. Utris, quæso, dabis cordis momentum? Quid apud te vincet? voluptas carnis, an animæ sanctimonia? præsentium oblectatio, an futurorum desiderium? Angeline te suscipient, an detinebunt qui jam tenent? In acie duces tesseram tribuunt sub se militantibus, ut et amici facile se invicem inclament, et si in conflictu fuerint cum hostibus commisti, queant citra confusionem sejungi. Agnoscat te nemo, nosterne sis, an hostium, nisi mysticis signis necessitudinem affinitatemque ostenderit, nisi signatum sit super te lumen vultus Domini⁸. Quomodo vindicabit te angelus? quomodo eripiet ex hostibus, nisi agnoverit signaculum? Quomodo dicturus es tu, Dei sum, si notas ac insignia non exhibeas? An ignoras, exterminatorem domos signatas præterisse, in his vero quæ signatæ non erant, primogenita occidisse⁹? Thesaurus non obsignatus diripi a furibus facile potest: ovi signo carenti tuto struuntur insidiæ.

5. Juvenis es? Retine juventutem baptismatis freno. Transiit flos ætatis? Cave feceris viatici jacturam, cave amiseris munimentum, cave cogites de undecima hora velut de prima¹⁰: quandoquidem et eum qui jam primum editur in lucem, mortem ob oculos habere convenit. Si quis medicus promitteret tibi, se artibus quibusdam ac in-

⁵ Math. xviii, 24 sqq. ⁶ Rom. v, 20. ⁷ I Joan. xx, 12.

(84) Illud, ὃ καὶ ἡμῖν φυλακτέον μὴ πάθωμεν, ἐπειδὴν τῆς χάριτος τύχωμεν, μὴ ἀφιέντες, etc., sic vertit interpres vetus: *Quod ne patiamur, fratres dilectissimi, magnopere animadvertendum posteaquam hanc gratiam adepti sumus, sed debitoribus nostris remittamus, ut firmum*, etc. Ita autem interpretandi hæc ei, opinor, causa fuit, quod hoc loco voculam μὴ commode exprimere non posset. Mox duo mss. ἡμῖν παραμένῃ.

(85) Editio Paris. ὅπ' αὐτοῖς. At quinque mss. ὅπ' αὐτοῦς. Quod ibidem legitur, ἵνα καὶ οἱ φίλοι βραδύως ἀλλήλους ἀνακαλῶνται, id ita vertit Duceus, Billium

oīei προσηκόντως βεβουλεύσθαι, καὶ λυσitelῶς ἐνεθυμηῆσθαι περὶ σεαυτοῦ, ὅς γε οὐ δέχη τὴν ἀφεσιν, ἀλλ' ἐναποθνήσκεις τοῖς ὀφλήμασι; καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὅτι ὁ τῶν μυρίων ταλάντων χρεωφειλέτης ἔτυχεν ἂν τῆς ἀφέσεως, εἰ μὴ αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν εἰσπραξίν ἐκ τῆς πρὸς τὸν ὀμόδουλον ἀπανθρωπίας ἀνευέωσατο. Ὁ καὶ ἡμῖν φυλακτέον μὴ πάθωμεν, ἐπειδὴν τῆς χάριτος τύχωμεν, μὴ ἀφιέντες (84) τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, ἵνα βέβαιον ἡμῖν παραμείνῃ τὸ δῶρον.

4. Εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου τῆς ψυχῆς, ἀνακίνησόν σου τῶν πεπραγμένων τὴν μνήμην. Εἰ μὲν πολλὰ σοῦ ἐστί τὰ ἁμαρτήματα, μὴ ἀθυμήσης τῷ πλήθει· Ὅπου γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερισσεύσεν ἡ χάρις, ἐὰν δέχη τὴν χάριν· τῷ γὰρ ὀφειλοντι πολὺ πολὺ καὶ ἀφεθήσεται, ἵνα περισσότερον ἀγαπήσῃ. **B** Εἰ δὲ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, καὶ οὐ πρὸς θάνατόν σου τὰ ἁμαρτήματα, τί ἀγωνίζῃς τὸ μέλλον, ὅς γε οὐκ ἀγεννῶς τὰ παρελθόντα διήνεγκας, καὶ ταῦτα οὕτω τῷ νόμῳ παιδαγωγούμενος; Νῦν ὡσπερ ἐπὶ τρυάνης ἐστάναι νόμιζέ σου τὴν ψυχὴν, ἐθεν ἐπ' ἀγγέλων, χᾶκλειθεν ὑπὸ δαιμόνων διεσκομμένην. Ἴσιν ἔπρα δύοσεις τὴν ῥοπήν τὴν καρδίας; Τί παρὰ σοὶ νικήσῃ; ἡδονὴ σαρκὸς, ἢ ἁγιασμός ψυχῆς; ἀπόλαυσις τῶν παρόντων ἢ τῶν μελλόντων ἐπιθυμία; Ἄγγελοι σε παραλήφονται, ἢ καθέξουσιν οἱ κατέχοντες; Ἐπὶ παρατάξεως οἱ στρατηγοὶ τὸ σύνθημα τοῖς ὑπ' αὐτοῦς (85) διανέμουσιν, ἵνα καὶ οἱ φίλοι βραδύως ἀλλήλους ἀνακαλῶνται, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἐὰν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἀναμιχθῶσιν, εὐκρινῆς δύνηται ὑπάρχειν ὁ χωρισμός. Οὐδεὶς ἐπιγνώσεται σε, εἰ ἡμέτερος εἶ, ἢ τῶν ὑπεναντίων, ἐὰν μὴ τοῖς μυστικοῖς συμβόλοις παράσχη τὴν οἰκειότητα, ἐὰν μὴ σημειωθῇ ἐπὶ σὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου. Πῶς ἀντιποιηθῇ σου ὁ ἄγγελος; πῶς δὲ ἀφέληται τῶν ἐχθρῶν, ἐὰν μὴ ἐπιγῶ τὴν σφραγίδα; Πῶς δὲ σὺ εἶρεῖς, τοῦ Θεοῦ εἶμι, μὴ ἐπιφερόμενος τὰ γνωρίσματα; Ἡ ἀγνοεῖς, ὅτι τὰς ἐσφραγισμένας οἰκίας ὁ ὀλοθρευτὴς ὑπαρέβαινε, ἐν δὲ ταῖς ἀσφραγιστοῖς κατεφόνευσεν τὰ πρωτότοκα; Ἄσφραγιστος θησαυρὸς εὐεπιχειρήτος κλέπταις· πρόβατον ἀσημείωτον ἀκινδύνως ἐπιβουλεύεται.

5. Νέος εἶ; ἀσφάλισαι τὴν νεότητά τῷ τοῦ βαπτισματος χαλινῷ. Παρέδραμεν ἡ ἀκμῇ; μὴ ζημιωθῆς τὰ ἐφόδια, μὴ ἀπολέσῃς τὸ φυλακτήριον (86), μὴ περὶ τῆς ἐνδεκάτης ὥρας ὡς περὶ πρώτης διανοοῦ· ὅπου γε προσήκει καὶ τὸν ἀρχόμενον τοῦ βίου ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχειν τὴν τελευταίην. Εἰ τις ἰατρῶν ἐπηγγέλλετό σοι μηχαναῖς τισὶ καὶ ἐπινοαῖς νέον ποιήσῃ ἐκ γέ-

v, 17. ⁸ Psal. iv, 7. ⁹ Exod. xii, 23. ¹⁰ Matth. secutus, ut et amici sese invicem facite revocent: quam virorum doctissimorum interpretationem hic addendam judicavimus, ut si cuiquam magis probaretur, ea uti liceret.

(86) Combefisius, cui interpretatio vetus non placuit, hæc verba, μὴ ἀπολέσῃς τὸ φυλακτήριον, ita interpretatus est, *Ne salutis pignus amiseris*: quæ interpretandi ratio videri potest quædam esse declaratio verborum Basilii, non simplex eorundem interpretatio. Haud longe vocem ὥρας ex Colb. primo addidimus.

ροντος, οὐκ ἂν ἐπεθύμησας ἐλθεῖν ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ἧ ἑαυτὸν ὄρᾱν ἐμελλες πρὸς ἀκμὴν ὑποστρέφοντα (87); Ἐπειδὴ δὲ τὴν ψυχὴν σου ἀναβαλῆσαι ἐπαγγέλλεται σοι τὸ βάπτισμα, ἦν σὺ ἐπαλαίωσας, καὶ ῥύσῃν αὐτὴν (88) ἐκ τῶν ἀνομιῶν, καὶ ἐσπιλωμένην ἀπέδειξας, καταφρονεῖς τοῦ εὐεργέτου, καὶ οὐ προστρέχεις τῷ ἐπαγγέλματι. Οὐκ ἐπιθυμεῖς ἰδεῖν τί τὸ μέγα θαῦμα τῆς ὑποσχέσεως; πῶς ἄνευ μητρὸς ἀναγεννᾶται ἄνθρωπος; πῶς ὁ παλαιούμενος καὶ φθειρόμενος κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης σφριγᾷ πάλιν, καὶ ἀνηθᾷ, καὶ εἰς τὸ ἀληθινὸν ἄνθος τῆς νεότητος ἐπανάρχεται; Βάπτισμα αἰχμαλώτους λύτρων, ὀφλημάτων ἀφίσεως, θάνατος ἀμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς, ἔνδυμα φωτεινῶν, σφραγὶς ἀνεπιχειρήτος, δχημα πρὸς οὐρανὸν, βασιλείας πρόξενον, υἰοθεσίας χάρισμα. Τοσούτων ἀγαθῶν καὶ τηλικούτων, ἀθλίε, προτιμότεραν ἀγεις τὴν ἡδονήν; Νοῶ γάρ σου τὴν ὑπέρθεσιν, κἂν περιστέλλῃ (89) τοῖς βήμασιν· αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα, κἂν τῇ φωνῇ σιωπῆς. Ἔασον, ἀποχρήσωμαι τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν ἀπάλαυσιν τῶν αἰσχυρῶν, ἐγκυλισθῶ τῷ βορβόρῳ τῶν ἡδονῶν, αἰμάξω τὰς χεῖρας, ἀφέλωμαι τὰ ἀλῆτρια, δολίως πορευθῶ, ἐπιορκήσω, φεύσωμαι· καὶ τότε τὸ βάπτισμα, ὅταν λήξω ποτὲ τῶν κακῶν, ὑποδέξομαι (90). Εἰ μὲν οὖν καλὸν ἡ ἀμαρτία, φύλασσε ταύτην εἰς τέλος· εἰ δὲ βλαβερὰ τῷ ποιούντι, εἰ ἐπιμένεις τοῖς ὀλεθροῖς; Οὐδεὶς, χολὴν ἐμέσαι ζητῶν, ἐκ πονηρᾶς καὶ ἀκολάστου διαίτης πολυπλασίονα ταύτην ἑαυτῷ συναθροίξει. Καθαίρειν προσήκε τῶν λυπούντων τὸ σῶμα, οὐ μέντοι κατασκευάζειν τὴν νόσον μείζονα τῆς δυνάμεως. Φαίνεται ἡ ναῦς μέχρι τίνος τὸ βάρος τῶν ἀγωγίμων ὑφίσταται, τὴ δὲ ὑπὲρ τοῦτο καταβαπίζει. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθης, καὶ μείζονα τῆς ἀφέρσεως ποιήσας τὰ ἀμαρτήματα (91), πρὸ τῶν ἐλιτισθέντων λιμῶνων ὑποστῆς τὸ ναυάγιον. Οὐ βλέπει Θεὸς τὰ γρόμματα; ἢ οὐ νοεῖ σου τὰ ἐνθυμήματα; ἢ συνεργάζεται σοι τὰς ἀνομίας; Ἐπέλαβες ἀνομίαν, φησὶν, δεῖ ἔσομαι σοι ὅμοιος (92). Σὺ δὲ, ἀνδρὸς μὲν θνητοῦ φίλιαν πραγματευόμενος, δι' εὐεργεσίας αὐτὸν προσάγῃ, ἐκεῖνα λέγων καὶ πράττων οἷσπερ ἂν ἀλοθῇ χαίροντα· Θεῷ δὲ προσοικειούμενος, καὶ εἰς τὴν υἱοῦ τάξιν ἐλπίζων παραδεχθῆσθαι, τὰ ἐχθρὰ τῷ Θεῷ

¹¹ Ephes. 17, 22. ¹² Psal. 111, 21.

(87) Reg. primus ἐπιστρέφοντα. Mox unus ms. ἀναθάλλειν.

(88) Editio Paris. καὶ ῥύσσειν αὐτὴν, corrupte. Editio Basil. et mss. aut cum duplici σ, καὶ ῥύσσην, aut cum unico, καὶ ῥύσσην, emendate: nam utraque scribendi ratione uti solent. Statim duo mss. ἐπέδειξας.

(89) Colb. tertius περιστέλλης.

(90) Colb. tertius δέξομαι.

(91) Miror Volaterranum, qui illud, Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθης, καὶ μείζονα τῆς ἀφέρσεως ποιήσας τὰ ἀμαρτήματα, ita Latine reddidit: Vide ne et tu similia patiaris, majora continuo admittendo, quam ea quæ remittenda tibi per baptismum promittebantur. Sed hoc non dicit Basilium, nec dicere potuit; cum nullum sit peccatum quantumvis grave, quod baptismate non deleatur. Horum

Austria juvenem te ex senæ facturum esse, nonne desiderares illam adesse diem, in qua te ipsum visurus esses ad ætatis vigorem reversum? Sed cum baptismus facturum se spondet ac pollicetur, ut anima tua quam vetustate confecisti, ac iniquitatibus rugosam maculosamque reddidisti, ad pristinum florem redeat; aspernaris beneficientem, nec accurras ad promissionem. Itane vero magnum pollicitationis miraculum videre non cupis? quomodo sine matre regeneretur homo? quomodo inveteratus et erroris desideris ¹¹ corruptus, vigeat rursus, repubescatque, et ad verum juventutis florem revertatur? Baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animæ, indumentum lucidum, sigillum quod conatu nullo frangi potest, vehiculum ad cælum, regni conciliator, adoptionis donum. Tot ac tantis bonis, o miser, voluptatem ducis potiore? Novi enim procrastinationem tuam, quanquam eam verbis contegis: clamant res ipsæ, tametsi voce taces. Sine, utar corpore ad frueudas turpes libidines, voluter in ceno voluptatum, cruentem manus, diripiam aliena, **118** dolose ambulem, pejerem, mentiar; et tunc cum tandem aliquando a malis destitero, suscipiam baptismum. Quod si peccatum bonum est et honestum, illud ad finem usque serva: sin noxium est patranti, quid in exitiosis immoraris? Nemo bilem evomere cum vult, mala intemperantique diæta eam sibi multo abundantiore congerit. Par enim fuerit corpus a noxiis purgare, non morbum viribus majorem efficere. Exstat navis interim dum impositarum mercium onus sustentat; si quid ultra accesserit, mergit. Time ne tibi etiam paria accidant; neve si peccata committas venia majora, ante portus speratos naufragium facias. Non videt Deus quæ flunt? non agnoscit tuas cogitationes? an iniquitates tuas juvat? *Suspiciatus es*, inquit, *iniquitatem, quod ero tibi similis*¹². Tute mortalis viri amicitiam cum ambis, beneficiis eum allicis, dicisque ac facis, quibus gavisurum ipsum intelligis: sed Deo conjungi volens, et in filii locum te receptum iri sperans, si interea tamen quæ Deo inimica

D autem verborum, ut mihi quidem videtur, sententia hæc est: Cave peccata admittas, quæ indignum te venia reddant, sic ut justo Dei judicio ante moriaris, quam baptismum suscipias. Combefisius posteaquam hunc Basilii locum sic interpretatus est, *majora peccans quam pro veniæ ratione*, addit, *ob quæ scilicet excludaris a baptismi gratia: quam viri ceteroquin doctissimi declarationem non puto cuiquam probatum iri, cum nemo quamlibet scelestus unquam, quod sciam, a baptismi gratia exclusus sit.*

(92) Utraque editio: Ἐπέλαβες, ἀνομιαν, φησὶν, δεῖ ἔσομαι σοι ὅμοιος, existimasti, o inique, inquit, quod ero tui similis. Et ita scripsisse quemdam interpretem, ex *Hexaplis* discimus. At nostri sex mss. magno inter se sensu, ὑπέλαβες ἀνομιαν, etc., *Suspiciatus es*, inquit, *iniquitatem, quod ero tui similis*, nec aliter legitur apud LXX.

sunt perpetres, et per legis violationem eum dedecores, unde maxime illum offendis, indene ipsius familiaritatem necessitudinemque tibi polliceris? Vide ne liberationis spe, si tibi ipse malorum copiam congresseris, peccatum quidem coacerves, venia vero priveris. *Deus non irridetur*¹². Cave abutari gratia ad quæstum. Ne dixeris: Bona est quidem lex, sed jucundius peccatum. Diaboli huius voluptas est, trahens ad perniciem. Voluptas mater est peccati: peccatum vero stimulus mortis est¹³. Voluptas nutrix est æterni vermis: quæ fruentem se ad tempus quidem demulcet: deinde vero germina felle amariora producit. Nihil aliud clamat procrastinatio nisi illa: Regnet in me primum peccatum, postea regnabit aliquando etiam Dominus. Exhibebo mea membra arma iniustitiæ iniquitati¹⁴: deinde exhibebo ea aliquando etiam arma justitiæ Deo. Sic et Cain offerebat sacrificia, prima in usum commodumque suum, secunda conditori et largitori Deo. Cum idoneus es qui opereris, absumis in peccatis juventutem tuam. Postquam elanguerunt organa, tunc ea Deo offers, cum non amplius potes his ad ullam rem uti, sed ea necesse est torpere ob diutinam tabem, vigore et robore resoluta. Continentia in senectute continentia non est: sed animus ad lascivendum invalidus. Mortuus non coronatur: nemo ideo justus, quod ei mali faciendi facultas non sit. Vires ac potentia dum tibi suppetunt, fac vincas ratione peccatum. Hoc enim virtus est, declinare a malo, et efficere bonum¹⁵. Nam cessare a malo, neque laude, neque castigatione ex se dignum est. Peccare si desieris ob ætatem, beneficium est infirmitatis. Laudamus autem eos qui animi proposito boni sunt, non eos, qui necessitate aliqua a malo arcentur. Cæterum quis tibi vitæ limitem præfixit? quis certum senectutis terminum tibi definiit? quis sponsor futurorum apud te adeo fide dignus? An non vides infantes abreptos? an non vides eos qui ætate vigent, abduci, atque de medio tolli? Nullum præfinitum tempus vita habet. Quid expectas, ut beneficio febris et munere baptismus accipias? quando neque salutaria verba proferre poteris, neque forte tibi clare audire licebit, morbo caput ipsum occupante: non manus ad cælum attollere, non in pedes erigi, non genu flectere ad adorandum, non commode doceri, non diligenter confiteri, non pacisci cum Deo, non inimico renun-

¹² Galat. vi, 7. ¹³ I Cor. xv, 56. ¹⁴ Rom. vi, 13. ¹⁵ I Petr. iii, 11.

(93) Antiqui duo libri ἀμαρτίαν ἀπολοῦσης.

(94) Basiliius hoc dicit: Noli dono baptismatis ita uti, ut deliciis fruare, genioque indulgeas, et dedas te voluptatibus.

(95) Colb. primus μήτηρ ἐστὶ.

(96) Colb. tertius ποιῶ. Ibidem in Reg. primo pro ἀναδόσεις legitur ἀντιδόσεις. Aliquanto post Colb. tertius pro τῷ Θεῷ habet τῷ Κυρίῳ, Domino: quæ verba ita scripta sunt in Colb. primo, παραστήσω αὐτὰ ποτε καὶ ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ, alio ordine, et clarior.

(97) Reg. primus ὁ Κἀίν. Hoc ipso in loco idem

πράττων, καὶ διὰ τοῦ νόμου παραβάσεως ἀτιμᾶζων αὐτὸν, ἐξ ὧν μάλιστα προσκρούεις, ἐκ τούτων ἐλπίζεις τὴν οικειότητα; "Ὅρα μὴ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀπολυτρώσεως, πλήθος κακῶν σεαυτῷ συλλεξάμενος, τὴν μὲν ἀμαρτίαν συναβροίσης (93), τῆς δὲ συγχωρητέως ἀποτύχης. Θεὸς οὐ μνητερίζεται. Μὴ ἐμπορεύου (94) τὴν χάριν. Μὴ εἴπῃς· Καλὸς μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' ἤδῳ ἢ ἀμαρτία. Ἦδονὴ ἀγκιστρὸν ἐστὶ τοῦ διαβόλου πρὸς ἀπώλειαν ἔλκον. Ἦδονὴ μήτηρ τῆς ἀμαρτίας (95)· ἢ δὲ ἀμαρτία τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ θανάτου. Ἦδονὴ τροφὸς τοῦ αἰωνίου σκώληκος, ἢ πρὸς καιρὸν μὲν καταλαλεῖν τὸν ἀπολαύοντα, ὕστερον δὲ πικροτέρας χολῆς ποιεῖται (96) τὰς ἀναδόσεις. Οὐδὲν ἄλλο βοᾷ ἢ ὑπέρβεις ἢ ταῦτα· βασιλευσάτω ἐν ἐμοὶ πρῶτον ἢ ἀμαρτία, εἶτα βασιλεύσει ποτὲ καὶ ὁ Κύριος. Παραστήσω μου τὰ μέλη ὅπλα ἀδικίας τῇ ἀνομίᾳ· εἶτα παραστήσω ποτὲ καὶ ὅπλα δικαιοσύνης αὐτὰ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ Κἀίν (97) προσέφερε τὰς θυσίας· τὰ πρῶτα τῇ ἀπολαύσει τῇ ἐαυτοῦ, τὰ δευτέρω τῷ κτίσαντι καὶ δωρησαμένῳ Θεῷ. "Ὅτε δυνατὸς εἶ ἐν ἔργοις, τὴν νεότητά σου ταῖς ἀμαρτίαις προσαναλίσκεις. "Ὅτε ἀποκάμη τὰ ὄργανα, τότε προσάγεις αὐτὰ τῷ Θεῷ, ὅτε εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ἐστὶ χρῆσασθαι, ἀλλ' ἀνάγκη κεῖσθαι διὰ τὸν ἐκ τοῦ χρόνου μαρasmus παραλυθέντος (98) τοῦ τόνου. Ἦ ἐν γῆρᾳ σωφροσύνη οὐ σωφροσύνη, ἀλλ' ἀκολασίας ἀδυναμία. Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται· οὐδεὶς δίκαιος δι' ἀδυναμίαν κακοῦ. "Ἔως ἐστὶ σοι δύναμις, λόγῳ κράτει τῆς ἀμαρτίας. Τοῦτο γάρ ἐστιν ἀρετὴ· Ἐκκλῆσις ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσις ἀγαθοῦ. Ἦ δὲ ἀργία τῆς πονηρίας οὕτε ἐπαίνων αὐτῇ καθ' ἐαυτήν, οὕτε κολάσεων ἀξιούται. Ἐὰν δι' ἡλικίαν παύσῃ τῆς ἀμαρτίας, τῆς ἀσθενείας ἢ χάρις. Ἐπαινοῦμεν δὲ τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀγαθοὺς, οὐ τοὺς ἀπὸ τινος ἀνάγκης ἐξειργωμένους. Τίς δὲ σοὶ καὶ τὸν ὄρον τῆς ζωῆς ἐπέξε; τίς σοὶ τὴν προθεσίαν τοῦ γῆρως ὥρισε; τίς οὕτως ἀξιόπιστος παρὰ σοὶ τῶν μελλόντων ἐγγυητής; Οὐχ ὀρᾷς νῆπια ἀρπαζόμενα (99), τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἀπαγομένους; Οὐκ ἔχει μίαν προθεσίαν ὁ βίος. Τί ἀναμένεις πυρετοῦ σοὶ δῶρον γενέσθαι τὸ βάπτισμα; ὅτε οὐδὲ φθέγγασθαι δυνήσῃ τὰ σωτήρια ῥήματα, τάχα δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι καθαρῶς ἐπιτραπήσῃ, αὐτῇ τῇ κεφαλῇ ἐνοικούσης τῆς νόσου· οὐ χεῖρας ἄραι εἰς οὐρανόν, οὐκ ἐπὶ πόδας διαναστήναι, οὐ κλῖναι γόνυ εἰς τὴν προσκύνησιν, οὐ διδαχθῆναι χρησίμως, οὐχ ὁμολογῆσαι ἀσφαλῶς, οὐχὶ συνθέσθαι Θεῷ, οὐκ ἀποτάξασθαι τῷ ἐχθρῷ, τάχα δὲ οὐδὲ συνετῶς ἐπακολουθῆσαι μυσταγωγούμενος, ἀμφίβολος ὢν τοῖς παρούσιν, ἄρα (1) ἦσθου

codex πρῶτα μὲν... δεύτερα δέ.

(98) Veteres quatuor libri παραλυθέντα. Editio utraque et Reg. tertius παραλυθέντος. Aliquanto post Colb. tertius οὐδεὶς δικαιοῦται.

(99) Colb. primus ἀναρπαζόμενα.

(1) Editio Paris. ἢ ἄρα. Vocula ἢ in mss. non legitur. Ibidem editio Paris. ἦσθεο... ἔχεις. Editio Basil. et sex mss. ἦσθετο... ἔχει... Colb. tertius recenti admodum manu habet ἦσθου... ἔχεις: quam emendationem, cum nihil melius occurrerit, sequi non dubitavimus.

τῆς χάριτος, ἡ ἀναισθητικὸς ἔχεις τῶν γινομένων. Ὅταν ἂ καὶ ἐπιστημόνως τὴν χάριν δέξῃ, τότε τὸ μὲν ἑλάντων ἔχεις, τὴν δὲ ἐργασίαν οὐκ ἐπιφέρῃ.

6. Μίμησαι τὸν εὐνοῦχον. Εὗρεν ἐκεῖνος τὸν κατηχουῦντα, καὶ οὐχ ὑπερεῖδε τὴν μάθησιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἄρμα ἀνεθιβάσατο τὸν πένθητα ὁ πλουσίος, τὸν ἰδιώτην καὶ εὐκαταφρόνητον ὁ σοβαρὸς καὶ ὑπέρογκος· καὶ διδάχθεις τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, ἐδέξατο μὲν τῇ καρδίᾳ τὴν πίστιν, οὐκ ἀνεβάλετο δὲ τὴν σφραγίδα τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήντησαν (2) ὕδατι, Ἰδοὺ, φησὶν, ὕδωρ. Ἐκ περιχαρακίας ὁ λόγος; Ἰδοὺ τὸ ζητούμενον, *Τί κωλύει με βαπτισθῆναι*; Ὅπου προαίρεσις ἐτοίμη, τὸ κωλύον οὐδέν. Ὁ γὰρ καλῶν φιλόανθρωπος, ὁ διάκονος εὐτρεπῆς (3), ἡ χάρις ἀφθονος· ἡ προθυμία ἐνυπαρχέτω, καὶ τὸ ἐμποδίζον οὐκ ἔσται. Εἷς ἐστὶν ὁ κωλύων, ὁ ἐμφράσων ἡμῖν τὰς εἰς σωτηρίαν ὁδοὺς, ὃν νικήσωμεν τῇ συνέσει. Ἐκεῖνος τὸν ἔκνον ἡμῖν ἐμποιεῖ· ἡμεῖς διαναστῶμεν πρὸς ἐργασίαν. Ἐκεῖνος διακόνους ἐπαγγελίας τὰς καρδίας ἡμῶν ἐξαπατᾷ· ἡμεῖς αὐτοῦ μὴ ἀγνοήσωμεν τὰ νοήματα. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὴν μὲν ἀμαρτίαν σήμερον ποιεῖν ὑποβάλλει, τὴν δὲ δικαιοσύνην εἰς τὴν σῦριον πείθει ἡμᾶς ταμιεύεσθαι; Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος, ἀναλύων αὐτοῦ τὰς πονηρὰς συμβουλίας, *Σήμερον, φησὶν, ἔὰν τῆς φωνῆς μου ἀκούσητε*. Ἐκεῖνος λέγει· Τὴν σήμερον ἔμοι, καὶ τὴν αὔριον τῷ Θεῷ. Ὁ Κύριος ἀντιβῶ· *Σήμερον τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούσατε* (4). Νόησον τὸν ἐχθρόν· οὐ τολμᾷ συμβουλευσαὶ καθόλου ἀποστῆναι Θεοῦ (οἶδεν, ὅτι βαρὺ τοῦτο ἀκούσαι Χριστιανοῖς), ἀλλὰ τέχνας ἀπατηλαῖς μεθοδεύει τὴν ἐπιχείρησιν. Σοφός ἐστι τοῦ κκοποιῆσαι. Συνορᾷ, ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα πρᾶξις κατὰ τὸ ἐνεστώως ἐνεργεῖται. Τὴν οὖν σήμερον κλέπτων ἡμῶν διὰ τῆς μεθοδείας, τῆς αὔριον (5) ἡμῖν τὰς ἐλπίδας περιαφίρησιν. Εἶτα, ἐπειδὴν ἡ αὔριον ἔθῃ, πάλιν ἔρχεται ὁ καχὸς συμμεριστῆς ἡμῶν, ἀξίων τὴν σήμερον ἑαυτῷ, τὴν δὲ αὔριον τῷ Κυρίῳ· καὶ οὕτως ἀεὶ τὸ μὲν παρὸν δι' ἡδονῆς ὑφαίρουμενος, τὸ δὲ μέλλον ταῖς ἐλπίσιν ἡμῶν προσαφίει, λανθάνει ἡμᾶς ἀποδοικῶν τῆς ζωῆς.

7. Τοιαύτην εἶδον ἐγὼ ποτε πανουργίαν ὀρνιθος (6) εὐμηχάνου. Εὐαλότων γὰρ αὐτῇ τῶν νεοτῶν ὑπαρχόντων δι' ἀπαλότητα, ἑαυτὴν προβαλλομένη ὡς ἔτοιμον θήραμα, καὶ ταῖς χερσὶ τῶν ἀγρευόντων ἐνστροφόμενη, οὔτε ἀλώσιμος ἦν ἐκ τοῦ προχείρου τοῖς θηρευταῖς (7), οὔτε ἀπόγυωσιν αὐτοῖς ἐνεποιεῖ

tiare, neque forte in recipiendis initiamentis rem scienter prosequi; cum dubitent qui adsunt, utrum senseris gratiam, an sine sensu quæ aguntur accipias. Imo etiam etsi sciens gratiam susciperes, tunc quidem talentum habes, sed lucrum non refers.

6. Imitare eunuchum¹⁷. Ille invenit qui ipsum prima fidei elementa doceret, nec doctrinam ac documenta aspernatus est: sed in currum evexit pauperem dives, idiotam et aspernabilem magnificus et sumptuosus; atque regni Evangelium edoctus, suscepit corde fidem, non sigillum Spiritus distulit. Cum etiam pervenissent ad aquam, *Ecce, inquit, aqua. Vox ingentis gaudii: Ecce quod quaeritur, Quid prohibet me baptizari?* Ubi prompta voluntas est, quod impediatur nihil est. Nam qui vocat, benignus est: expeditus est minister, uberima gratia. Studium insit et alacritas, tumque nullum erit impedimentum. Unus est qui prohibet, ille videlicet, qui nobis vias ad salutem obstruit, quem prudentia vincamus. Ille cunctationis ac moræ nobis auctor est; nos ad opus faciendum insurgamus. Ille inanibus promissis corda nostra decipit: nos ejus cogitata ne ignoremus. Nonne suggerit ut hodie perpetremus peccatum, suadet e diverso, ut justitiam in crastinum reservemus? Quapropter Dominus prava ejus consilia evertens, ait: *Hodie si vocem meam audieritis*¹⁸. Ille dicit: *Hodiernum mihi, crastinum Deo. Dominus contra vociferatur: Hodie vocem meam audite. Considera inimicum; suadere non audet, ut omnino a Deo secedas (novit id auditu Christianis grave esse), sed fraudulentis artibus atque insidiosis aggreditur, Sapiens est ad malefaciendum*¹⁹. Intellegit nos homines in præsentem solum tempore vivere, actionemque omnem in præsentem tempore fieri. Quamobrem hodierna die nobis fraudulenter surrepta, nobis spem crastinæ relinquit. Deinde cum dies crastina venit, rursus accedit malus noster divisor, sibi hodiernum, Domino vero crastinum poscit, atque sic semper **120** præsens quidem per voluptatem subtrahens, futurum vero spei nostræ proponens, imprudentes nos et incautos e vita subducit.

7. Vidi ego aliquando talem callidæ cujusdam avis astutiam. Nimirum cum pulli ejus essent capti faciles ob teneritudinem, se ipsa objiciebat ut paratam prædam, atque ante venantium manus versans, neque facile poterat a venatoribus capi, neque spem capiendæ prædæ eis adimebat. Sed interea dum ipsos

¹⁷ Act. viii, 27 sqq. ¹⁸ Psal. xciv, 8. ¹⁹ Jerem. iv, 22.

(2) Colb. primus ἀπήντησαν. Notas eruditissimas, quibus Ducæus totam hanc orationem illustrat, legas suadeo.

(3) In Colb. primo et in Reg. itidem primo pro εὐτρεπῆς legitur εὐπρεπῆς.

(4) Editio Paris. ἀκούσῃτε. Editio Basil. et sex mss. ἀκούσατε. Quod ait Combefisius, se hoc loco in suis codicibus legisse σήμερον ἔάν, in eo lapsus videri potest. Nam verisimile fit, virum doctum volulam ἔάν, quæ paulo ante legitur, incaute huc

transtulisse. Nec ita multo infra Colb. 1 οἶδε γάρ.

(5) Sic mss. omnes. Utraque editio εἰς τὴν αὔριον, *spem nobis in crastinum remittit*.

(6) Ducæus, ut alibi de aliis rebus, ita hoc loco de illa ave docte disserit. Hoc ipso in loco Colb. primus αὐτῆς τῶν. Subinde Colb. tertius προσβαλλομένην.

(7) Antiqui duo libri τοῖς θηραταῖς. Mox Colb. primus τῇ περὶ αὐτῆν. Nec ita multo infra Colb. tertius Φοβήθητι: καὶ σύ.

spe varie delineret, ac circa se occuparet, fugiendi A copiam ac securitatem pullis suis subministravit, ac postremo ipsa quoque simul avolavit. Time ne et tibi similia accidant, qui certa incertorum spe derelinquas. Huc igitur ades dum mihi, teipsum totum ad Dominum transfer; da nomen tuum; Ecclesiae ascribere. Miles recensetur in catalogo: athleta inscriptus decertat: civis civitate donatus inter tribules annumeratur. Omnibus his obnoxius es, ut miles Christi, ut athleta pietatis, ut caeli municeps. Conscribere in hoc libro, ut in caelesti transcribaris. Disce, edocearis evangelicam disciplinam, exactam oculorum vigilantiam, linguae continentiam, corporis servitutem, animi humilitatem, mentis puritatem, irae extinctionem. Ad quidpiam si adigeris, superadde⁹⁰: si spoliaris, ne litiga⁹¹: si haberis odio, dilige⁹²: persecutionem si patiaris, sustine⁹³; conviciis si afficiaris, obsecra. Fac moriaris peccato⁹⁴: crucifigere cum Christo: dilectionem totam in Dominum transmove. Sed difficilia sunt haec et gravia. Quid, quaeso, rerum bonarum facile est? Quis dormiens tropaeum statuit. Quis inter delicias et tiliarum modulos coronis fortitudinis exornatus est? Nemo nisi cucurrerit, sustulit bravium. Gloriam pariunt labores, comparantur coronae defatigatione. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum caelorum*⁹⁵, dico et ego: sed has tribulationes ea quae in regno caelorum fruenda est beatitudo excipit, peccati vero labores dolor gehennae atque tristitia expectat. Imo etiam si quis diligenter animadvertit, ne ipsa quidem diaboli opera ab iniquitatis operariis sine labore patrantur. Qui sunt castitatis sudores? At sudore madet scortator, absumente illum voluptate. Num continentia tantum demit corpori, quantum execrabilis ac rabiosa incontinentia corrumpit? Noctes quidem insomnes peragunt qui pernoctant in precationibus: sed qui invigilant iniquitati, eas longe molestius traducunt. Nam et timor, ne deprehendere, et voluptatum stimulus omnem prorsus requiem fugant. Quod si itineris ad salutem deducunt angustias fugiens, latam amplamque peccati viam persequare; vereor ne latam ad finem usque secutus, consentaneum itineri diversorium reperias. Sed servatu difficilis est thesaurus. Invigila itaque, frater. Habes, si velis, adjutores, precationem ad noctis custodiam, **121** jejunium quod domum custodiat, cantum psalmodiarum, quo recreetur animus. Haec tibi socia adjuge. Haec tecum simul pernoctent ad res pretiosas custodiendas. Quid, dic mihi, nonne melius est ditescere nos pro suppellectilis pretiosae custodia sollicitudinem pati, quam

της αγρας· ἀλλὰ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοὺς ποικίλως παρακατέχουσα, τῇ περὶ αὐτὴν ἀσχολίᾳ, τοῖς νεοσσοῖς τὴν ἀδειαν τῆς φυγῆς προεξένησεν, εἶτα τὸ τελευταῖον καὶ αὐτὴ συναπέπη. Φοβήθητι. μὴ καὶ σὺ τὰ παραπλήσια πάθῃς, ἐν ταῖς περὶ τῶν ἀδῆλων ἐλπίσι τὰ φανερά προἰέμενος. Δύρο δὴ σὺν μοι, ὄλον σεαυτὸν μετὰ τὸν Κύριον· ἐπίδοσ' σεαυτοῦ τὴν ὀνομασίαν· καταγράφθι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ στρατιώτης καταλόγοις ἐναριθμεῖται· ὁ ἀθλητὴς ἐναπογραψάμενος (8) ἀγωνίζεται· ὁ δημότης πολιτογραφηθεὶς τοῖς φυλῆταις ἐναριθμεῖται. Πᾶσι τούτοις ὑπεύθυνος εἶ, ὡς στρατιώτης Χριστοῦ, ὡς ἀθλητὴς εὐσεβείας, ὡς τὸ πολίτευμα ἔχων ἐν οὐρανοῖς. Ἀπογράφθι ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, ἵνα μεταγραφῆς εἰς τὴν ἄνω. Μάθε, διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ὀφθαλμῶν ἀκρίβειαν, γλώσσης ἐγκράτειαν, σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινὸν, ἐννοίας καθαρότητα, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγχαρευόμενος προστίθει· ἀποστερούμενος μὴ δικάζου· μιστούμενος ἀγάπα· διωκόμενος ἀνέχου· βλασφημούμενος παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ· συσταυρώθητι τῷ Χριστῷ· ὄλην τὴν ἀγάπην μετὰ τὸν Κύριον. Ἀλλὰ χαλεπὰ ταῦτα. Τί δὲ τῶν αγαθῶν (9) εὐκολόν; Τίς καθεύθων πρόπαιον ἔσθησε; Τίς τρυφῶν καὶ καταυλούμενος τοῖς τῆς καρτερίας στεφάνοις κατεκοσμήθη; Οὐδεὶς μὴ δραμῶν ἀνελετο τὸ βραβεῖον. Πόνου γυνῶσι δόξαν, κάματοι προξενούσι στεφάνους. Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν (10), φημι γὰρ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰς θλίψεις ἢ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μακαριότης ἐκδέχεται· τοὺς δὲ τῆς ἁμαρτίας καμάτων τὸ τῆς γέννησις ἐπίπονον καὶ σκυθρωπὸν ἀναμένει. Ἀλλὰ γὰρ ἀκριβῶς σκοποῦντι, οὐδὲ τὰ τοῦ διαβόλου ἔργα τοῖς ἐργάταις τῆς ἀνομίας ἀκμητὶ παραγίνεται. Ποῖοι ἰδρωτὲς τῆς σωφροσύνης; Ὁ ἐκ πορνεύων καθίδρωσ' ἐστὶ, τῆς ἡδονῆς αὐτὸν ἐκτεκρούσης. Τί τοσοῦτον ὑφαιρεῖ (11) τοῦ σώματος ἢ ἐγκράτεια, ἔσον ἢ βδελυρὰ καὶ λυσσώδης ἀκολασία διαφθείρει; Νύκτες δὲ κῦπνοι τῶν διανυκτερευόντων ἐν προσευχαίς· ἀλλὰ πολλῶ χαλεπώτεροι τῶν ἐπαγρυπνούντων ταῖς ἀδικίαις. Ὁ τε γὰρ φόβος τοῦ φωραθῆτεσθαι, καὶ ὁ ἐπὶ ταῖς ἡδοναῖς οἴστρος πᾶσαν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἀπελύνει. Εἰ δὲ, φεύγων τὸ στενὸν τῆς ἐπὶ σωτηρίαν φεροῦσης (12), τὸ εὐρύχωρον διώκεις τῆς ἁμαρτίας, φοβοῦμαι μὴ, μέχρι τέλους τὴν πλατείαν ὀδεύσας, ἀκόλουθον εὐρῆς τῇ ὁδῷ τὸ κατάλυμα. Ἀλλὰ δυσφύλακτος ὁ θησαυρός. Καὶ ἐπαγρύπνησον, ἀδελφέ. Ἐγχεῖς συνεργούς, ἐάν θέλῃς, προσευχὴν νυκτοφυλακοῦσαν, νηστείαν οἰκουροῦσαν, ψαλμῶδιαν ψυχαγωγοῦσαν. Ταύτας συμπάραλαβε. Αὐταὶ συναγγραυλεῖται σοι ἐπὶ τὰς φυλακὰς τῶν

⁹⁰ Matth. v, 41. ⁹¹ ibid. 40. ⁹² ibid. 44. ⁹³ I Cor. iv, 12, 13. ⁹⁴ Rom. vi, 2. ⁹⁵ Act. xiv, 21.

(8) In duobus codicibus scriptum reperi ἀπογραψάμενος.

(9) Editi τῶν ἐν κόσμῳ αγαθῶν. Illud, ἐν κόσμῳ, in nostris sex mss. non legitur, ob idque has duas voces delevimus. Nec ita multo post Reg. primus ἀνεῖλε τό.

(10) Illud, τῶν οὐρανῶν, ex duobus Colbertinis

sumptum est, et huic editioni additum.

(11) Reg. primus ἀφαιρεῖ.

(12) Idem codex σωτηρίαν ἀγοῦσης. Rursus idem codex et alter φοβοῦ: sed in ora Regii primi scriptum fuit γρ. φοβοῦμαι. Subinde Colb. primus τῆς ὁδοῦ.

τιμών. Τί βέλτιον, εἰπέ μοι, πλουτοῦντας ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῶν τιμών ἀγωνιᾶν, ἢ μὴδὲ ἔχειν τὴν ἀρχὴν ὃ φυλάξωμεν; Οὐδεὶς φόβῳ τῶν στερήσεων τὰ ἀγαθὰ ἀπωθεῖται. Οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων συνέστη, εἰ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν σπουδαζομένων τὰς ἀποτυχίας ἐλογιζόμεθα. Παράκειται γὰρ τῇ γεωργίᾳ μὲν ἡ ἀφορία, ταῖς ἐμπορίαις δὲ τὰ ναυάγια; τοῖς γάμοις αἱ χηρεῖαι, ταῖς παιδοτροφίαις αἱ ἀτεκνώσεις. Ἄλλ' ὅμως ἐγγειροῦμεν τοῖς ἔργοις, ταῖς χρηστοτέραις ἐλπίσι ἐπεριδόμενοι· τὴν δὲ τῶν ἐλπισθέντων ἔκβασιν ἀνατιθέμεντες τῷ τὰ ἡμέτερα οἰκονομοῦντι Θεῷ. Σὺ δὲ λόγῳ μὲν ἀποσεμνύνεις τὸν ἁγιασμόν· ἔργῳ δὲ (13) τοῖς κατεγνωσμένοις ἐνδιατρίβεις. Ὅρα μὴ ποτέ σοι μεταμείψῃ τῶν κακῶν βουλευμάτων, ὅτε ὁφελός σοι τῆς μεταμελείας οὐδέν. Σωφρονισάτω σε τὸ τῶν παρθένων ὑπόδειγμα. Ἐκείναι τὸ ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγεῖοις μὴ ἔχουσαι, ὅτε συνεισελθεῖν αὐτάς ἐχρῆν τῶν νυμφίῳ, τότε ἐνδοῦς ἔχουσαι τῶν ἀναγκαίων ἠσθάνοντο. Διὸ καὶ μωρὰς αὐτάς ὁ λόγος ἀπεκάλεσεν, ὅτι, τὸν καιρὸν τῆς τοῦ ἐλαίου χρήσεως εἰς τὸ περιεῖναι καὶ σμυρῶν τῆς φαιδρότητος τοῦ νυμφῶνος. Μήποτε καὶ σὺ, ἐνιαυτὸν ἐξ ἐνιαυτοῦ, καὶ μῆνας ἐκ μηνῶν, καὶ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπερτιθέμενος, καὶ μὴ λαμβάνων τὸ ἔλαιον τὴν τροφήν τοῦ φωτός, ἐμπέσης ποτὲ εἰς ἣν οὐ προσδοκᾷς ἡμέραν, ἠνίκα ἂν ἐπιλείπῃς (14) σε λοιπὸν αἰ τοῦ ζῆν ἀφορμαί· ἀφορία δὲ ἢ πέντεθεν καὶ θλίψις ἀπαραμύθητος, ἀπειρηκότων μὲν ἰατρῶν, ἀπειρηκότων δὲ τῶν οἰκείων· ὅτε πυκνῶ δαθῆματι καὶ ξηρῶ συνεχόμενος, πυρετοῦ λάθρου διακείμενος τὰ ἔνδον καὶ ὑποσμύχοντος, στενάξεις μὲν ἀπὸ μέσης καρδίας, τὸν δὲ συλλυπούμενον οὐχ εὐρήςεις. Καὶ φθέγγῃ μὲν τι λεπτὸν καὶ ἀδρανές, ὃ δὲ ἀσὸν οὐκ ἔσται (15)· πᾶν δὲ τὸ λαλοῦμενον παρὰ σοῦ ὡς παραφροσύνη καταφρονεῖται. Τίς δώσει τὸ βάπτισμα τότε; Τίς ὑπομνήσει κεκαρωμένον τῷ πάθει; Οἱ προσήκοντες ἀθυμοῦσιν, οἱ ἔξω τοῦ πάθους καταφρονοῦσιν, ὃ φίλος ὀκνεῖ τὴν ὑπόμνησιν ὡς ταραχὴν ἐμποιοῦσαν, ἢ που καὶ ἰατρὸς ἐξαπατᾷ, καὶ σεαυτὸν οὐκ ἀπογινώσκεις διὰ τὸ φύσει φιλόζων. Νῦν καὶ ἔρημια τῶν βοηθούντων· ὁ βαπτίζων (16) οὐ πάρεστιν. Ὁ θάνατος παρέστηκεν· οἱ ἀπάγοντες κίτεται γουσι. Τίς ὁ ἐξαίρουμένος; Θεὸς, ὃ καταφρονηθεὶς; Ἄλλ' εἰσακούσεται τότε· σὺ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις (17). Προθεσμίαν δώσει; Καλῶς γὰρ ἐχρήσω τῇ δεδομένῃ.

8. Μηθεὶς σε ἐξαπανάτω κενοῖς λόγοις. Ἐπιστήσεται· γὰρ σοι αἰφνίδιος θλεβρος, καὶ ἡ καταστροφὴ ὁμοίως καταπίεθι παρέσται. Ἦξει ἄγγελος κατηφῆς, ἀπ-

A ne habere quidem initio quidquam quod custodiamus? Nemo spoliationis meta repudiat bona. Ita enim nihil rerum humanarum consisteret, si in singulis quorum studio tenemur, adversos casus et tenderemus. Nam sterilitas agriculturam, naufragia mercaturam, nuptias viduitas, liberorum educationem orbitas comitatur. Attamen aggredimur opera ipsa, meliori spe innixi: rerum vero exitum Deo nostra moderanti committimus. Tute verbis quidem sanctimoniam magni facis: re vero ipsa in deploratorum perditorumque numero versaris. Vide ne quando te poeniteat malorum consiliorum, cum ex poenitentia nihil capies utilitatis. Prudentem te reddat virginum exemplum¹⁶. Illæ oleum in vasis non habentes, cum ingredi illas una cum sponso oporteret, tum necessariis rebus destitui se animadverterunt. Quapropter Scriptura fatuas etiam eas vocat, quod id tempus quo utendum oleo erat, in circumeundo et comparando insumentes, imprudenter et incaute a thalami gaudio semetipsas excluderunt. Vide ne tu quoque annum de anno, menses de mensibus, diem de die differens, nec oleum luminis alimentum assumens, in diem inexpectatam aliquando incidas, cum jam deficiet te vivendi facultas, eritque undique angustia, et afflictio cujuscunque levamenti expers, desperantibus medicis, desperantibus et propinquis, cum crebro et sicco anhelitu pressus; vehementi febre internas partes inflammante aequo succendente; ingemiscas quidem pectore imo, sed qui condoleat reperies neminem. Ac loquere quidem tenue aliquid et remissum: sed non erit qui audiat; quidquid autem proferes, velut deliramentum contemnetur. Quis tum conferet baptismum? Quis monabit te, sopore alto et gravi ex morbo correptum? Mœrent propinqui, morbum alieni contemnant: monita quasi perturbationem afferentia negligit amicus, aut forte etiam medicus decipit, nec de teipso desperas ob naturalem vitæ amorem. Nox est, nec sunt auxiliarii ulli: non adest qui baptizet. Astat mors, urgent qui abducant. Ecquis te eripiet? Deus, qui contemptus est? Te scilicet tum exaudiet, tu enim eum nunc audis. Tempus præfinitum prorogabit? Scilicet dato tempore probe usus es.

D 8. Nemo te seducat inanibus verbis¹⁷. Nam repentinus tibi imminet interitus¹⁸, et exitium procellæ simile aderit. Veniet angelus tristis, abducens

¹⁶ Matth. xxv, 1. sqq. ¹⁷ Ephes. v, 6. ¹⁸ I Thess. v, 3

(13) Illud, ἔργῳ δέ, etc., ita accipi debet: *sed re pro damnato es ac pro reo. Es in deploratis. Volaterranus sic verterat: Opere vero cum profanis ac deploratis commercium habes.*

(14) Veteres quinque libri ἐπιλείπῃσι. Editi ἐπιλείπῃσι. Aliquanto post Colb. primus τὰ ἐνδοθεν.

(15) In duobus Colbertinis pro ἔσται legitur ἐστί. Mox unus ms. ὡς παραφροσύνη καταφρονεῖται, ut deliramentum apparebit, lectio non mala. Editi et alii duo mss. καταφρονεῖται, contemnitur.

(16) Colb. primus et ὁ βαπτίζων. Alii duo mss.

ἢ ὁ βαπτίζων. Utraque vocula et et ἢ deest in vulgatis et in Reg. primo. Ibidem Colb. tertius θάνατος πάρεστιν.

(17) Codices Combefisiani ἀκούεις. Alii tres mss. et editi εἰσακούεις. Colb. tertius ἀλλ' οὐκ εἰσακούσεται τότε, οὐ γὰρ αὐτοῦ νῦν εἰσακούεις, *sed non exaudiet tunc, non enim illum nunc audis.* Sed mihi non dubium est quin vocula οὐ addita sit ab aliquo, qui cum non animadverteret hæc dici per ironiam, negantem particulam necessariam duxit. Hoc ipso in loco Colb. primus προθεσμίαν δέ.

violenter, trahensque animam tuam peccati vinc-
tam, crebro se ad quælibet præsentia obverten-
tem, ac sine voce gementem, ocluso jam gemituum
ac lamentorum organo. O quam dilaniabis te ipse!
quantum ingemisces! Sed te **122** tuorum consi-
liorum frustra poenitebit, cum videbis hinc hilari-
tatem justorum de egregia donorum distributione
lætantium, illinc mœrorem peccatorum qui in al-
tissimis tenebris jacebunt. Quæ tunc dicturus es in
dolore cordis tui? Hei mihi, hoc grave peccati onus,
cum id exuere ita facile esset, non abjeci! sed ho-
rum malorum acervum traxi. Hei mihi, maculas ac
sordes non ablui! sed sum peccatis commaculatus.
Nunc essem cum angelis: nunc caelestium honorum
deliciis fruerer. O prava consilia! ob temporariam
peccati delectationem æternum excrucior: ob car-
nis voluptatem igni trador. Justum est iudicium
Dei: vocabar, et non obediebam: docebar, et ani-
mum non attendebam: obtestabantur me, et ego
deridebam. Hæc et alia ejusdem generis proferes,
deflens temetipsum, si hinc ante baptismum abripia-
ris. O homo, aut gehennam metuec, aut enitere ut
regnum adipiscare. Vocationem ne sperne. Cave
dixeris: *Habe me excusatum*²⁹, ob hanc et illam
rationem. Causa nulla excusare potest. Mihi qui-
dem subit lacrymari, cum hoc mecum reputo, quod
turpitudinis opera ingenti Dei gloriæ præfers, quod-
que peccato firmissime inhærens ob libidinis dele-
ctationem a promissis bonis te ipse excludis, sic
ut tibi cœlestis illius Jerusalem bona videre³⁰ non
liceat. Illic innumera angelorum multitudo, primo-
genitorum cœtus, apostolorum throni, propheta-
rum sedes, patriarcharum sceptræ, martyrum coro-
næ, justorum laudes. Exopta ut cum his numere-
ris, posteaquam Christi dono ablutus fueris et san-
ctificatus. Ipsi gloria et imperium in sæcula sæcu-
lorum. Amen.

Α ἄγων βιαίως καὶ σύρων (18) σου τὴν ψυχὴν δεδεμέ-
νην ταῖς ἁμαρτίαις, πυκνὰ μεταστρεφομένην πρὸς
τὰ ὤδε, καὶ ὀδυρομένην ἄνευ φωνῆς, τοῦ ὄργανου
λοιπὸν τῶν θρήνων ἀποκλεισθέντος. Ὡ πόσα σπα-
ράξεις σεαυτὸν! πόσα στενάξεις! ἄπρακτα μετανοῶν
ἐπὶ τοῖς βουλευθεῖσιν, ὅταν ἴδῃς τὴν φαιδρότητα τῶν
δικαίων ἐν τῇ λαμπρᾷ διανομῇ τῶν εὐρῶν, καὶ τὴν
κατήφειαν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῷ σκότει τῷ βαθυ-
τάτῳ. Οὐ! ἔρεις ἐν τῇ ὁδῷ τῆς καρδίας σου τότε;
Αἶ μὲ, μὴ ἀπορρίψαι τὸ βαρὺ τοῦτο φορτίον τῆς
ἁμαρτίας, οὕτω βραδίας οὕσης τῆς ἀποθέσεως, ἀλλὰ
τὸν σωρὸν τῶν κακῶν τοῦτων ἐφέλκεσθαι. Αἶ μὲ, τὰς
κηλίδας μὴ ἀποπλύνασθαι, ἀλλὰ ἐστιγμένον εἶναι
ταῖς ἁμαρτίαις. Νῦν ἂν ἤμην μετὰ τῶν ἀγγέλων·
νῦν ἂν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθοῖς ἐνετρώπων. Ὡ τῶν
πονηρῶν βουλευμάτων! διὰ πρόσκαιρον ἁμαρτίας
ἀπόλαυσιν ἀθάνατα βασανίζομαι· δι' ἡδονὴν σαρκὸς
τῷ πυρὶ παραδίδομαι. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ·
ἐκαλούμην, καὶ οὐχ ὑπέκουον· ἐδιδασκόμεν, καὶ οὐ
προσεῖχον· διεμαρτύραντό μοι, ἐγὼ δὲ κατεγέλων.
Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἔρεις, ἀποκλειόμενος σεαυτὸν,
ἐὰν προαναρπασθῇς τοῦ βαπτίσματος. Ἄνθρωπε, ἡ
τὴν γέενναν φοβήθητι, ἡ τῆς βασιλείας ἀντιποιήθητι.
Μὴ ἀτιμίας τὴν κλήσιν. Μὴ εἴπῃς, *Ἔχε με παρ-
ητημένον* διὰ τὸ καὶ τό. Οὐδεμία πρόφασις ἰκανὴ
πρὸς παραίτησιν. Ἐμοὶ δακρύειν ἐπέρχεται, ὅταν
ἐνθυμηθῶ, ὅτι τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνῃς προτιμᾶς τῆς
μεγάλῃς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ τῆς ἀκολασίας
ἡδὴ δυσασποσπάστως ἔχων τῆς ἁμαρτίας, τῶν ἐν
ἐπαγγελίαις ἀγαθῶν σεαυτὸν ἀποκλείεις, ὡς μὴ
ἴδειν τὰ ἀγαθὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τῆς ἐπουρανίου.
Ἐκεῖ ἀγγέλων μυριάδες, πρωτοτόκων πανηγύρεις,
ἀποστόλων θρόνοι, προφητῶν προεδρίαι, σκήπτρα
πατριαρχῶν, μαρτύρων στέφανοι, δικαίων ἔπαινοι.
Ἐκείνοις σεαυτὸν ἐπιθύμησον συναριθμηθῆναι (19),
ἀπολουςάμενος καὶ ἀγιασθεὶς κατὰ τὴν δωρεάν τοῦ
Χριστοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA XIV.

In ebriosos.

1. Movent quidem me ad dicendum vespertina
spectacula: sed ex altera parte impetum meum co-
hibet, alacritatemque retundit priorum laborum
inutilitas. Nam et agricola si priora semina enata
non sint, ad aliud semen in iisdem arvis rursus
spargendum segnior est et tardior. Etenim si ex
tot exhortationibus, in quibus tum præterito tem-
pore vos indesinenter adhortati sumus, tum postea
per has septem jejuniarum hebdomadas nocte ac
die evangelium gratiæ Dei sine ulla intermissione

²⁹ Luc. xiv, 18. ³⁰ Psal. cxvii, 5.

(18) Editi κατασύρων. At mss. καὶ σύρων. Haud
longe duo mss. Colbertini ὡ πόσα στενάξεις. Vo-
cula ὡ neque in aliis mss. neque in editis reperit-
tur. Reg. primus πόσα δὲ στενάξεις.

OMILIA IA'.

Katà μεθύοντων.

1. Κινεῖ μὲν με πρὸς τὸν λόγον τὰ ἑσπερινὰ θεά-
ματα· κατέχει δὲ μου πάλιν τὴν ὄρμη, καὶ ἀπαμ-
θλύνει τὴν προθυμίαν τῶν προλαβόντων πόνων τὸ
ἄκαρπον. Ἐπεὶ καὶ γεωργός, τῶν πρώτων αὐτῷ
σπερμάτων μὴ ἐκφυέντων, ὀκνηρότερός [ἐστὶ πρὸς
τὸ δεύτερον ταῖς αὐταῖς ἀρούραις πάλιν ἐγκαταβάλλ-
ειν (20)]. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοσαύταις παραινέσεσιν, ἃς ἐν
τε τῷ προλαβόντι χρόνῳ παρακαλοῦντες ὑμᾶς οὐ
διελίπομεν, καὶ ἐφεξῆς τῶν ἑπτὰ τοῦτων τῆς νη-
στείας ἑβδομάδων νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαμαρτυρό-

(19) Colb. tertius ἐναριθμηθῆναι. Statim Colb.
primus Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα.

(20) Antiqui duo libri ἔγκαταβαλεῖν.

μενοι ὑμῖν (21) τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπαυσάμεθα, οὐδὲν γέγονεν ὄφελος· ἐπὶ ποίαις ἐλπῖσι διαλεχθῶμεν σήμερον; Ἡ πόσας νύκτας εἰκὴ ἤγρυπνήσατε! πόσας ἡμέρας εἰκὴ συνηρολήθητε! εἴ γε καὶ εἰκὴ. Ὁ γὰρ ἐν προκοπῇ γενόμενος ἀγαθῶν ἔργων, εἶτα παλινδρομήσας πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, οὐ μόνον τὸν ἐπὶ τοῖς πεπονημένοις (22) μισθὸν ἐζημιώθη, ἀλλὰ καὶ βαρυτέρας ἀξιούται τῆς κατακρίσεως· ὅτι, γευσάμενος καλὸν Θεοῦ βῆμα, καὶ γνώσεως μυστηρίων ἀξιώθεις, πάντα προέδωκεν (23), ἥδονῃ βραχεία δελεασθείς. Ὁ μὲν γὰρ ἐλάχιστος συγγνωστός ἐστὶν ἐλέους· δυνατοὶ δὲ, φησὶ, δυνατῶς ἐτασθήσονται. Μία ἐσπέρα, καὶ μία προσβολή (24) τοῦ ἐχθροῦ πάντα τὸν πόνον ἐκείνον διέλυσε καὶ ἠφάνισε. Ποία οὖν προθυμία τοῦ νῦν λόγου; Ὡστε κἂν ἐσιώπησα, εὐ ἴστε, εἰ μὴ ἐφοδούμην τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἰερεμίου, ἕς, πρὸς ἀπειθῆ λαὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενος, ἔπαθεν ἐκεῖνα ἅπερ αὐτὸς διηγήσατο· ὅτι ἐγένετο αὐτῷ πῦρ ἐν τοῖς ἐγκάτοις, καὶ παρεῖτο πάντοθεν, καὶ οὐκ ἔδύνατο φέρειν. Γυναῖκες ἀκόλαστοι, ἐπιλαθόμεναι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου καταφρονήσασι. ἐν ἡμέρᾳ τοιαύτῃ, ὅτε αὐτὰς ἐχρῆν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως καθῆσθαι ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἔννοια λαμβάνειν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καθ' ἣν ἀνοιγήσονται μὲν οἱ οὐρανοὶ, ἐπιφανήσεται δὲ ἡμῖν ὁ κριτὴς ἐξ οὐρανῶν, καὶ σάλπιγγες Θεοῦ, καὶ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ κρίσις δικαία, καὶ ἀντίδοσις (25) ἐκάστῃ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἔχειν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ καθαίρειν μὲν ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἀπὸ πονηρῶν ἐνθυμησῶν, ἐξαιλεῖν δὲ τοῖς δάκρυσι τὰ προημαρτημένα, ἐτοιμάζεσθαι δὲ πρὸς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ἀποσιτάμεναι τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ, ρίψασαι ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τὰ τῆς εὐσηχημοσύνης καλύμματα, καταφρονήσασι τοῦ Θεοῦ, καταφρονήσασι τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, καταναισχυνησάσαι πάσης ἀββένης ὄψεως, σοδοῦσαι τὰς κόμας, σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι, ὀφθαλμῶν ἀσελγεῖ, γέλῳτι ἐκκεχυμένῳ (26) πρὸς ὄρασιν ἐκμανεῖσαι, πᾶσαν νέων ἀκολασίαν ἐφ' ἑαυτὰς προσκαλούμεναι, ἐν τοῖς πρὸ (27) τῆς πόλεως μαρτυρίους χοροὺς συστησάμεναι, ἐργαστήριον τῆς οικείας αὐτῶν ἀσχημοσύνης τοῦς ἡγιασμένους τόπους πεποτρύνται. Ἐμίαναν μὲν τὸν ἄερα τοῖς ἄστροις τοῖς πορνικοῖς, ἐμίαναν δὲ τὴν γῆν τοῖς ἀκαθάρτοις

A vobis denuntiavimus, fructus nullus nullaque utilitas emersit; qua spe sermonem hodie habebimus? O quot noctes frustra vigilastis! quot dies frustra convenistis! si tamen frustra. Nam qui in bonis operibus progressum fecit, deinde vero ad consuetudinem antiquam revertitur, non insumptorum modo laborum mercedem amittit, sed fit etiam pænæ graviori obnoxius; quod cum Dei verbum bonum degustaverit, mysteriorumque cognitione dignatus sit, perdidit omnia, brevi voluptate inescatus. Nam minimus quidem venia **123** ac misericordia dignus est: potentes vero, inquit, potenter torquebuntur²¹. Vespera una, et unus inimici assultus omnem illum laborem dissolvit et evertit. Quæ ergo mihi alacritas nunc ad dicendum? Quare etiam tacuissem, mihi credite, nisi Jeremiæ timuissem exemplum: qui cum ad populum contumacem verba facere nollet, passus est quæ ipse recenset: quod factus est ignis in ejus visceribus, ac undique dissolvebatur, nec ferre poterat²². Mulieres lascivæ, timoris Dei oblitæ, æternum ignem aspernatæ, in illa ipsa die cum ob resurrectionis memoriam oportuerat eas in domibus sedere, ac recordari diei illius, in qua aperientur cæli, et apparebit nobis iudex e cælis, et tubæ Dei, et resurrectio mortuorum, et iudicium justum, et redditio unicuique juxta opus suum; cum de his cogitare debuissent, suaque corda a pravis cogitationibus purgare, et priora peccata lacrymis delere, atque ad Christi occursum pro magno illo die apparitionis ejus sese præparare, servitutis Christi excusso jugo, velamentis honestatis a capite rejectis, contempto Deo, spreitis ipsius angelis, virilem omnem aspectum citra pudorem ferentes, comas agitan- tes, trahentes tunicas, ac pedibus simul ludentes, lascivienti oculo, effuso risu, ad saltandum quasi quodam furore concitæ²³, omnem juvenum libidinem in seipsas provocantes, in martyrum basilicis pro mœnibus civitatis choros constituentes, loca sancta officinam obscenitatis suæ effecere. Cantilenis meretriciis ut aerem conspurcarunt, ita terram tripudiis pulsatam pedibus immundis scedarunt; spectaculum sibi ipsis juvenum turbam undique statuentes, plane inverecundæ, prorsusque insipientes, nullum insanix modum omittentes. Hæc quomodo tacebo? quomodo, ut par est, lugebo? Vinum nobis harum animarum damnatum intulit.

²¹ Sap. vi, 7. ²² Jerem. xx, 9. ²³ Isa. iii, 16.

(21) Editio Paris. διαμαρτυρόμενοι ἡμῖν. Libri veteres ὑμῖν.

(22) Colb. tertius προπεπονημένοις. Alii mss. et editi πεπονημένοις.

(23) Illud, πάντα προέδωκεν, ita, si mavis, verte: omnia prodidit.

(24) Colb. tertius μία προσβολή.

(25) Unus codex Reg. καὶ ἀνταπόδοσις, sic tamen, ut in ora libri scriptum sit γρ. καὶ ἀντίδοσις.

(26) Colb. tertius ἐκκεχυμένῳ. Hunc Basilii locum sic expressit Ambrosius lib. De Elia et jejuniis, cap. 16, num. 66 et 67: Illæ in plateis inverecundæ

etiam viris sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, jactantes comam, trahentes tunicas.... saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se juvenum libidines motu histrionico, petulantis oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum, et fit miserabile theatrum.... cælum impuro contaminatur aspectu, terra turpi saltatione polluitur, quæ obscenis saltatibus verberatur. Quomodo patienter loquar, pie præteream, convenienter defleam? Vinum nobis tantarum animarum damna intulit.

(27) Lege Ducæum in illud, ἐν τοῖς πρὸ, etc.

Vinum, Dei donum ad infirmitatis levamen sobriis datum, nunc lasciviae factum est instrumentum intemperantibus.

Ταῦτα πῶς μὲν σιωπήσω; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν δώρωμαι; Οἶνος ἡμῖν τῶν ψυχῶν τούτων τὴν ζημίαν ἐποίησεν· οἶνος, τὸ παρὰ Θεοῦ δῶρον εἰς παραμυθίαν τῆς ἀσθενείας δεδομένον τοῖς σωφρονοῦσιν· ὄπλον δὲ νῦν γενόμενον ἀκολασίας τοῖς ἀσελγαίνουσιν.

2. Ebrietas, voluntarius ille dæmon, per voluptatem in animas insiliens, ebrietas, nequitiae parens, resque virtuti inimica, fortem virum ignavam reddit: pudicum impudicum; justitiam non novit, tollit prudentiam. Quemadmodum enim aqua ignis est adversa: sic immodicum vinum rationem extinguit. Quapropter pigrabar quidquam contra ebrietatem dicere, non quod malum quoddam sit exiguum, aut contemendum, sed quod sermo noster nihil esset profuturus. Etenim si ebrius desipit, et vertigine laborat; frustra loquitur qui increpat non audientem. Quos igitur alloquemur? siquidem qui **124** admonitione indiget, ea quae dicuntur, non auscultat: temperanti vero et sobrio opus non est sermonis auxilio, cum ab hoc vitio purus sit et immunis. Quid igitur captam consilii in praesenti rerum statu, si et sermo inutilis sit, nec silentium tutum? Negligemus curationem? Sed periculosa est negligentia. Dicamne contra ebrios? Sed in emortuas aures insonabimus. Fortassis igitur sicut in pestilentibus morbis corporum curatores eos quidem qui sani sunt, remediis quibusdam morbum praeventibus communiunt; iis vero qui morbo iam correpti sunt, manus non adhibent: sic etiam nobis media ex parte utilis est sermo, qui impertiturus sit tutelam et antidotum sanis et integris, non liberationem aut medelam aegrotantibus.

3. Quid differs, o homo, a brutis animantibus? Nonne rationis dono, qua a tuo conditore accepta, creaturae cujuslibet princeps effectus es et dominus? Quisquis igitur se ipse intelligentia ac cognitione privat per ebrietatem, *Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*²⁴. Imo etiam dixerim ego temulentos rationis magis esse expertes quam ipsa pecora: siquidem quadrupedia omnia et bestiae, certos ac constantes ad coitum motus impetusque habent: quorum vero animum temulentia occupat, et quorum corpus calor praeter naturam accedens implet, hi omni tempore et omni hora ad impuros turpesque complexus concitantur, atque ad voluptates. Nec hoc modo

²⁴ Psal. XLVIII, 13.

(28) Colb. primus pro παντελῶς habet ἀληθῶς, vere.

(29) Colb. tertius λογισμὸν κατασβέννυσι σώφρονα, prudentem cogitationem extinguit.

(30) Colbertini duo mss. οὐδὲν δεῖται.

(31) Editi ἔχη. Veteres sex libri ἔχει. Aliquanto post Colb. primus πάθους κρατουμένοις.

(32) Unus ms. pro ἀναπλήσαντες habet ἀναπληρώσαντες. Et inde quoque Ambrosius sumpsit multa, quae reperias capite 16. Sic enim loquitur: *Hæc (ebrietas) sensus hominum mutat et formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem na-*

ποσιν, ἣν ἐν ταῖς ὀρχήσεσι κατεκρότησαν, θέλων ἐαυταῖς νεανίσκων ὄχλον περιστησάμεναι, σοδάδες ὄντως καὶ παράφοροι παντελῶς (28), μανίας οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀπολείπουσαι. Ταῦτα πῶς μὲν σιωπήσω; πῶς δὲ κατ' ἀξίαν δώρωμαι; Οἶνος ἡμῖν τῶν ψυχῶν τούτων τὴν ζημίαν ἐποίησεν· οἶνος, τὸ παρὰ Θεοῦ δῶρον εἰς παραμυθίαν τῆς ἀσθενείας δεδομένον τοῖς ἀσελγαίνουσιν.

2. Μέθη, ὁ αὐθαίρετος δαίμων, ἐξ ἡδονῆς ταῖς ψυχαῖς ἐμβαλλόμενος, μέθη, κακίας μήτηρ, ἀρετῆς ἐναντίωσις, τὸν ἀνδρείον δειλὸν ἀποδείκνυσι, τὸν σώφρονα ἀσελγῆ· δικαιοσύνην οὐκ οἶδε, φρόνησιν ἀναιρεῖ. Ὡσπερ γὰρ ὕδωρ πολέμιόν ἐστι πυρὶ, οὕτως ἀμετρία οἴνου λογισμὸν κατασβέννυσι (29). Διὰ περ ὠκνουν τι λέγειν κατὰ μέθης, οὐχ ὡς περὶ μικροῦ τινος κακοῦ ἢ παροφθῆναι ἀξίου, ἀλλ' ὡς οὐδὲν ὄφελος παρεχομένου τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ ὁ μεθύων παραφρονεῖ καὶ ἐσκότῳται, εἰκὴ βραψιδεῖ ὁ ἐπιπλήτων τῶ μὴ ἀκούοντι. Τίσιν οὖν διαλεχθῶμεν; εἴπερ ὁ μὲν χρῆζων τῆς παραινέσεως οὐκ ἀκούει τῶν λεγομένων· ὁ δὲ σωφρονῶν καὶ νήφων οὐ δεῖται (30) τῆς ἐκ τοῦ λόγου βοηθείας, καθαρεύων τοῦ πάθους. Τί οὖν χρήσομαι τοῖς παροῦσιν, εἰ καὶ ὁ λόγος ἀχρηστος, καὶ ἡ σιωπὴ ἄπορος; Παρίδωμεν τὴν ἐπιμέλειαν; Ἄλλ' ἐπικίνδυνος ἡ ἀμέλεια. Ἄλλὰ φθέξομαί τι κατὰ τῶν μεθύοντων; Ἄλλ' εἰς νεκρὰς ἀκοὰς ἐνηχοῦμεν. Μήποτε οὖν, ὡς ἐπὶ τῶν λοιμικῶν νοσημάτων οἱ τῶν σωματῶν θεραπευταὶ τοὺς μὲν ὑγιαίνοντας τοῖς προφυλακτικοῖς βοηθήμασιν ἀσφαλίζονται, τοῖς δὲ κεκρατημένοις ὑπὸ τοῦ πάθους οὐκ ἐγγχειροῦσιν· οὕτω καὶ ἡμῖν ἐξ ἡμισείας ἔχει (31) ὁ λόγος τὸ χρήσιμον· φυλακὴν ὑποδεικνύς τοῖς ἀπαθείσιν, οὐκ ἀπαλλαγὴν καὶ ἴασιν τοῖς ὑπὸ τοῦ πάθους κεκρατημένοις.

3. Τίτι διενήνοχας τῶν ἀλόγων, ὦ ἄνθρωπε; Οὐ τῆ δωρεᾷ τοῦ λόγου, ἣν λαβὼν παρὰ τοῦ κτίσαντός σε, ἀρχῶν καὶ κύριος ἐγένου πάσης τῆς κτίσεως; Ὁ τοῖνον ἀφελόμενος ἑαυτοῦ τὴν φρόνησιν διὰ τῆς μέθης, *Παρασυνοβλήθη τοῖς κτήρεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς*. Μᾶλλον δὲ καὶ τῶν βοσκομάτων φαίην ἂν ἔγωγε ἀλογωτέρους εἶναι τοὺς ἐν τῇ μέθῃ· εἴπερ τὰ μὲν τετράποδα πάντα καὶ τὰ θηρία τεταγμένας ἔχει τὰς πρὸς τὴν μίξιν ὁρμάς, οἱ δὲ ὑπὸ τῆς μέθης τὴν ψυχὴν κατεχόμενοι, καὶ τὸ σῶμα τῆς παρὰ φύσιν θερμότητος ἀναπλήσαντες (32), πάντα καιρὸν καὶ πᾶσαν ὥραν πρὸς τὰς ἀκαθάρτους καὶ ἀσχήμονας συμπλοκάς καὶ ἡδονὰς συνελαύνονται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὴν ἀλογίαν αὐτοῖς ἐμποιεῖ,

turali vapore corporis calidi et praeter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, et in bestiales libidines excitantur, ut nullum tempus praescriptum habeant, quo deceat indulgere concubitui.... Umbras saepe transiliunt sicut foveas, mutat his cum facie terra, subito erigi et inclinari videtur.... concurrentibus montibus sibi videtur includi. Murmur in auribus tanquam maris fluctuantis fragor.... Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est. Illud, quod mox sequitur, καὶ ἡδονὰς, ex duobus mss. Colbertinis addidimus.

ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσθησῶν παρατροπὴ χεῖρονα παν-
τὸς κτήνους ἀποδείκνυσι τὸν μεθύοντα. Ποῖον γὰρ
βόσκημα οὕτω παραδέλπει καὶ οὕτω παρακούει ὡς
ὁ μεθύων; Οὐκ ἀγνοοῦσι μὲν τοὺς οἰκιοτάτους,
προστρέχουσι δὲ πολλάκις τοῖς ἀλλοτρίοις ὡς τοῖς
συνήθεσι; Οὐ τὰς σικίας διαπιδῶσι πολλάκις ὡς
ὄχετους ἢ φάραγγας; Ἦχων δὲ αὐτοῖς (33) καὶ ψό-
φων, οἶονει θαλάσσης κυμαινούσης, τὰ ὅσα πεπλή-
ρωται· ἢ δὲ γῆ πρὸς τὸ ἄρθιον διανίστασθαι δοκεῖ,
καὶ τὰ ὄρη περιτρέχειν ἐν κύκλῳ. Οὗτοι ποτὲ μὲν
γελώσειν ἄπαυστα, ποτὲ δὲ ὀδυνῶνται καὶ κλαίουσιν
ἀπαρηγόρητα. Καὶ νῦν μὲν θρασεῖς εἰσι καὶ ἀπτόη-
τοι, νῦν δὲ κατάφοβοι καὶ δειλοί. Τούτοις ὕπνοι
μὲν βαρεῖς καὶ δυσανάφοροι καὶ πνιγώδεις, καὶ τῶν
ὄντι θανάτου γείτονες, αἱ δὲ γρηγορήσεις (34) τῶν
ὑπνων ἀναισθητότεροι. Ἐνύπνιον γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν
ὁ βίος, ὃ γὰρ, ἰμάτιον οὐκ ἔχοντες, οὐδὲ τί φάγωσιν
εἰς τὴν αὔριον, βασιλεύουσι καὶ στρατοπέδων ἄρχου-
σιν ἐν τῇ μέθῃ, καὶ πόλεις οἰκοδομοῦσι, καὶ χρή-
ματα διανέμουσι. Τοιούτων φαντασιῶν καὶ ἀπάτης
τοσαύτης περιζέων ὁ οἶνος τὰς καρδίας αὐτῶν πλη-
ροῖ. Ἐτεροὶ δὲ εἰς τὰ ἐναντία περιάγονται πάθῃ.
Δυσέλπιδοι εἰσι, καὶ κατηφεῖς, καὶ ὀδυνηροί, καὶ
δακρυώδεις, καὶ φοφοδεῖς, καὶ εὐπτόητοι. Ὁ αὐτὸς
οἶνος ἐν διαφόροις σωματικῶν ἔξει διαφορά τὰ πάθη
ταῖς ψυχαῖς ἐργαζόμενος. Οἷς μὲν γὰρ ἂν διάχυσιν
τοῦ αἵματος ἐμποήσας πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν ἐξαν-
θήσῃ, φαιδρὸς καὶ ἡδέϊς καὶ γεγανωμένους αὐτοὺς
ἀποδείκνυσιν· ὧν δ' ἂν ὑπὸ τοῦ βάρους καταπιλήσῃ
τὴν ἔξιν, συστέλλων αὐτῶν καὶ καταπιέζων τὸ αἷμα,
πρὸς τὴν ἐναντίαν αὐτοὺς περιάγει διάθεσιν. Καὶ τί
δεῖ λέγειν τῶν λοιπῶν παθῶν τὸν ὄχλον; τὰς δυσχο-
λίας τοῦ ἥθους; τὸ εὐπαρξύντον; τὸ μεμφίμοιρον;
τὸ δξύρροπον τῆς ψυχῆς; τὴν κραυγὴν; τὸν θόρυβον;
τὸ πρὸς πᾶσαν ἀπάτην εὐπαράγωγον; τὸ πρὸς τὰς
ὄργας ἀταμίετον;

4. Ἡ δὲ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἀκρασία ἀντικρυς ὡσπερ
ἐκ πηγῆς τοῦ οἴνου φέρεται, καὶ συνεισπίπτει τῶν
ἀκράτων τῆς ἀσελγείας ἢ νόσος, πᾶσαν βόσκημάτων
μανίαν ἐπὶ τὸ θῆλυ δευτέραν τῆς τῶν μεθύοντων
ὑδρεως ἀποφαίνουσα· εἴπερ τὰ μὲν ἄλογα γνωρίζει
τοὺς ὄρους τῆς φύσεως, οἱ δὲ μεθύοντες ἐν ἄρρηνι
μὲν τὸ θῆλυ, ἐν δὲ τῶν θῆλει τὸ ἄρρην ἐπιζητοῦσιν.
(Ὁ δὲ ἐπεξελεθῆν τῶν λόγων ῥάδιον πᾶσι τοῖς ἐκ τῆς
μέθης δεινοῖς. Αἱ μὲν οὖν ἐκ τοῦ λοιμοῦ βλάθει
χρόνῳ ἐγγίνονται) (35) τοῖς ἀνθρώποις, κατὰ μικρὸν
τοῦ ἀέρος τὴν παρ' αὐτοῦ φθορὰν ἐντιθέντος τοῖς
σώμασιν· αἱ δὲ παρὰ τοῦ οἴνου εὐθύς συνεισπίπτου-
σιν. Οὕτω γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπολωλότες, ὡς ὑπὸ πάσης
κηλίδος εἶναι κατεστιγμένοι, ἔτι καὶ αὐτὴν τοῦ σώ-
ματος τὴν ἔξιν προσδιαφθεῖρονται· οὐ μόνον τῇ

(33) Colb. primus ἦχων δὲ αὐτῶν. Mox Reg. pri-
mus ὅσα πεπλήρωται. Vox δυσανάφοροι, quæ mox
sequitur, varie a variis scriptoribus accipitur. Alii
volunt δυσανάφορος idem valere quod δυσάστατος,
difficilis portatus. Aliis δυσανάφορος est δυσάπαλ-
λατος, a quo quis tix liberari potest. Videtur mihi
posterior notio huic loco magis convenire.

(34) Editi γρηγορήσεις. Antiqui duo libri γρηγο-
ρήσεις. Reg. primus ἐγρηγορήσεις. Aliquanto post in

A eos brutos reddit et stupidos : sed sensuum etiam
aversio temulentum quovis pecore deteriore effi-
cit. Enimvero quodnam brutum animal videndi au-
diendique sensu languescit ita, ut temulentus?
Nonne ignorant familiarissimos, et sæpe ad alienos
velut ad familiares ac necessarios accurrunt? Nonne
sæpenumero umbras tanquam rivulos aut convalles
transiliunt? Rursus eorum aures sonitu ac stre-
pitu quodam quasi æstuantis maris implentur :
terra vero sursum erigi videtur, et montes in or-
bem circumverti. Hi aliquando quidem rident in-
desinenter; aliquando vero dolent lugentque inso-
labiliter. Et modo audaces sunt et intrepidi; modo
trepidi timidique. His somni quidem graves sunt,
et excussu difficiles, prope suffocantes, planeque
B morti vicini; vigiliæ vero somnis stupidiores. Nam
insomnium quoddam est vita ipsorum, qui cum
nec vestem habeant, neque quod in crastinum
edant, regnant, et exercitibus in ebrietate impe-
rant, construunt urbes, ac pecunias elargiuntur.
Visis ejusmodi tantoque errore eorum corda replet
vinum. Alii vero in contrarios affectus prolabantur.
Despondent animum, tristes sunt, dolentes,
lacrymis se dedentes, formidolosi, et consternatu
faciles. Idem vinum pro varia corporum 125 ha-
bitudine varios ac diversos affectus in animis parit.
In quibus enim, sanguine diffuso, ad superficiem
usque effluerit, eos hilares lætosque et gaudio
perfosos reddit : quorum vero habitudinem pon-
dere suo obstruxerit, eos, contracto ac compresso
C sanguine, ad contrariam affectionem transmovet. Et
quid opus est reliquarum perturbationum catervam
recensere? indolem morosam, animum exacerbata
facilem, mores querulos, repentinam animi mutatio-
nem, clamorem, tumultum, proclivitatem ad omnem
dolum, animum iras recondere ac frenare nescium.

4. Quin etiam ipsa in fruendis voluptatibus in-
continentia ex vino quasi ex fonte manifeste
prorumpit; atque una cum mero irrepit impu-
dicitæ labes, quæ omnem pecorum in feminas
insaniam demonstrat procacitate ac lascivia ebri-
orum minorem esse. Et quidem bruta animalia
naturæ terminos non ignorant : ebrii vero in
masculo feminam, in femina masculum requi-
runt. Sed omnia temulentia mala ne verbis
quidem persequi ac commemorare facile est.
Nam pestilentia damna quodam temporis in-
tervallo accedunt hominibus, aere suam ipsius
corruptionem paulatim in corpora transferente :
sed illata a vino detrimenta simul statim ir-
ruunt. Postquam enim animam ita perdidere, ut

Colb. tertio pro τοιούτων legitur τοσούτων.

(35) Colb. primus γίνονται. Infra in Colb. codice
1934 e regione vocis πεπλαθηκός legitur σεσηπός :
quam vocem librarius addidit, ut indicaret πεπλα-
θηκός idem valere quod σεσηπός. Eiusdem declara-
tionum reperias exempla multa in libris antiquis :
quod notavi, ut monerem has quarumdam vocum
declarationes pro variis lectionibus sumi non de-
bere.

sint omnigenis maculis puncti, præterea ipsam quoque corporis habitudinem corrumpunt. Etenim non ob immodicas solum voluptates quibus velut furore quodam ad salacitatem concitantur, contabescunt ac diffuunt : sed ob ipsam etiam molem ac tumorem, corpus nimio humore repletum laxumque et vitali vigore solutum circumferunt. Horum lividi sunt oculi, subpallida superficies cutis, spiritus impeditus ac coagmentatus, lingua resoluta, clamor indistinctus, titubantes pedes velut puerorum, spontanæ superfluitatum egestionēs quasi ab inanitatis profluentes. Ob luxum miserabiles, miserabiliores quam qui in mari tempestate jactantur, quos fluctus alii aliis succedentes, ac demergentes, ex undis emergere non sinunt. Hunc ad modum horum quoque animæ vino mardentes submerguntur. Quapropter ut jactata tempestate navigia cum plus æquo onerantur, onere ejecto necesse est allevari : ita et hi ea quæ ipsos gravant, necessario egerunt. Vix enim vomitu et dejectione ab onere liberantur, tanto miserabiles infeliciter navigantibus, quantum hi quidem ventos et mare et externa impedimenta causantur : ille vero ebrietatis tempestatem sibi ipsis sponte asciscit. Qui a dæmone obidetur, miseratione dignus est : ebrius vero eadem perpetuens, ne dignus quidem est cujus misereamur, quandoquidem cum voluntario dæmone colluctatur. Hi præterea quædam ebrietatis pharmaca componunt, operam industriamque in eo ponentes, non ut ne **126** quid mali a vino patiantur, sed ut ipsorum ebrietas jugis sit et assidua. Enim vero, saltem quod ad potandi tempus attinet, exigua eis est dies, brevis itidem nox vel hiberna. Denique hujus mali finis nullus est. Nam ipsum se merum promovet ad amplius. Nam enim levat necessitatem : sed alterius potus necessitatem inevitabilem inducit, exurens inebriatos, semperque desiderium plus bibendi provocans. Sed dum inexplebilem bibendi sitim sibi comparare cogitant, contra atque animo destinarunt accidunt. Nam assiduo deliciarum usu suos sensus languidos reddunt ac retusos. Sicut enim nimius fulgor visum hebetat, et sicut qui ab ingenti sono ac fragore obtunduntur, ob immodicum percussum eo deveniunt, ut nihil omnino audiant : sic etiam hi præ nimio voluptatis studio imprudentes et incauti voluptatem amittunt. Vinum namque, etsi merum, ipsis est insipidum et aquæ simile : cum vero vinum recens sumitur, videtur tepidum ; id etsi recentissimum est, etsi nix ipsa, tamen flammam ex immodico vino intus in ipsis accensam extinguere non potest. Cui vā? cui tumultus? cui judicia? cui molestiæ et

ὑπερβολῇ τῶν ἡδονῶν ἐξοιστροῦσῶν ἐπὶ λαγνείας ἐκτετηχότες καὶ διαβρέοντες, ἀλλὰ καὶ αὐτῶ τῶ ὄγκῳ πεπλαδηκῆς καὶ βρωῦδες καὶ τοῦ ζωτικῆς τόνου λελυμένον τὸ σῶμα φέροντες. Τούτων πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί· ὑπώχρος δὲ ἡ ἐπιφάνεια· πνεῦμα προσεστηκός (36)· γλῶσσα παρειμένη, καὶ κραυγὴ ἄσημος· ἀκροσφαλεῖς οἱ πόδες καθάπερ οἱ τῶν παιδῶν· ἐκκρίσεις δὲ τῶν περιτωμάτων αὐτόματοι ὥσπερ ἀπὸ ἀψύχων βέουσαι. Ἐλεεινοὶ τῆς τρυφῆς, ἐλεεινότεροι τῶν ἐν πελάγει χειμαζομένων, οὗς ἄλλα ἐξ ἄλλων διαδεχόμενα καὶ ἐπιβαπτίζοντα κύματα ἀναφέρειν οὐκ ἐπιτρέπει τοῦ κλύδωνος. Οὕτω δὴ καὶ τούτων αἱ ψυχὰ ὑποβρύχιοι φέρονται βεβαπτισμέναι τῶ ὄνῳ. Διόπερ ὡς τὰ χειμαζόμενα πλοῖα, ἐπειδὴν ὑπεραντλα γένηται, ἀναγκαιῶς τῇ ἐκβολῇ τοῦ φόρτου κουφίζεται· οὕτω καὶ τούτοις ἀναγκαῖαι τῶν βαρυνόντων αἱ ἀποθέσεις. Ἐμοῦντες γὰρ καὶ ἀποδύζοντες, μόλις ἐλευθεροῦνται τοῦ βάρους· τοσοῦτον τῶν δυσπλοούντων ἐλεεινότεροι, ὅσον οἱ μὲν ἀνέμους καὶ θάλασσαν καὶ τὰς ἐξωθεν ἀνάγκας ἐπαιτιῶνται· οἱ δὲ αὐθαίρετον ἐπισπῶνται τὸν ἐκ τῆς μέθης χειμῶνα. Ὁ δαιμονῶν ἐλεεινός· ὁ δὲ μεθύων, τὰ αὐτὰ πάσχων, οὐδὲ τοῦ ἐλεεῖσθαι ἄξιός, αὐθαίρετῳ δαίμονι προσπαλαίων. Οἷ καὶ μέθης συντελέσει φάρμακα, οὐχὶ τὸ μὴ παθεῖν τι θεῖνδον ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἀλλὰ τὸ μὴ διαλείπειν (37) μεθύοντες μηχανώμενοι. Ὀλίγη μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡ ἡμέρα· μικρὰ δὲ ἡ νύξ καὶ ἡ χειμέριος, πρὸς γε τὸν τοῦ πότου χρόνον. Τέλος δὲ οὐκ ἔστι τοῦ κακοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ὁ οἶνος ἐπὶ τὸ πλεῖον προάγει (38). Οὐ γὰρ τὴν χρεῖαν παραμυθεῖται, ἀλλ' ἐτέρου πότου χρεῖαν ἀπαραίτητον ἐμποιεῖ ἑκκαίων τοὺς μεθύοντας, καὶ αἰεὶ πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἔφεσιν προκαλούμενος. Ἀπλήρωτον δὲ τοῦ πίνειν τὴν ὄρεξιν ἔχειν ἐπινοοῦντες, τὸ ἐναντίον πάσχουσιν ἢ προήρηνται. Τῶ γὰρ συνεχεῖ τῆς τρυφῆς τὰς αἰσθήσεις ἀπομαραίνουσιν. Ὡς γὰρ τὸ ἄγαν λαμπρὸν ἄμαυροὶ τὰς ὄψεις, καὶ ὥσπερ οἱ τοῖς μεγάλῳ ψέφοις κατακρουόμενοι τῇ ἀμετρῳ τῆς πληγῆς εἰς τὸ μὴδὲ ἀκούειν παντελῶς περιάγονται· οὕτω καὶ οὗτοι λελήθασιν ἑαυτοὺς ὑπὸ τῆς ἄγαν φιληδονίας (39) τὴν ἡδονὴν ἀπολέσαντες. Ἀποιοὶ μὲν γὰρ αὐτοῖς καὶ ὕδατῶδης ὁ οἶνος, κἂν ἄκρατος ἢ· χλιαρὰ δὲ τοῦ νεαροῦ ἢ ἀντιληψίς, κἂν τὸ ἀκραιφνέστατον ἦ, κἂν αὐτῆ χιών, κατασέσαι τὴν ἔνδον ἐν αὐτοῖς (40) ἐκ τῆς ἀμετρίας τοῦ οἴνου καιομένην φλόγα μὴ δυναμένη. *Τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι κρίσεις; τίνι ἀηδία καὶ λέσχαι; τίνι συντρέμματα διακενῆς; τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; Οὐ τῶν ἐγγρονίζοντων ἐν ὄνῳ, καὶ κατασκοπούοντων ποῦ πότοι γίνονται;* Τὸ οὐαὶ θρηγνῶδες ἔστι ἐπιφθεγμα. Θρήνον δὲ ἄξιοι οἱ μεθύοντες, διότι *Μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι*. Θόρυβος δὲ διὰ τὴν ἐκ τοῦ οἴνου ταραχὴν ἐγγινομένην τοῖς λογισμοῖς. Καὶ

(36) Legitur προσεστηκός in editione Paris. pro προσεστηκός, uti habent veteres quatuor libri. Reg. tertius παροσσετηκός. Editio Basil. παρσετηκός.

(37) Unus ms. διαλείπειν.

(38) Reg. primus προσάγει.

(39) Colb. tertius τῆς ἄγαν φιλοῦντας, præ immo-

dico vini amore. Alii tres mss. et editi φιληδονίας.

(40) Antiqui duo libri τὴν ἔνδοθεν αὐτοῖς. Mox editio Basil. et quatuor mss. μὴ δυναμένη. Reg. primus οὐ δυναμένη. Editio Paris. οὐ δύναται. Subinde Colb. primus καὶ τῶν κατασκοπούμενων.

ἀθῆλαι διὰ τὰς πικρὰς ἐκ τῆς τοῦ πίνειν ἡδονῆς ἀνα-
δόσεις. Τοῦτων γὰρ δεσμοῦνται μὲν οἱ πόδες, δε-
σμοῦνται δὲ χεῖρες ἐκ τῶν ἐπιπεμπομένων αὐτοῖς
παρὰ τῆς (41) μέθης βρυμάτων. Καίτοι καὶ πρὸ τοῦ-
των τῶν παθῶν, παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τοῦ πίνειν,
τὰ τῶν φρενιτικῶν αὐτοῖς συμπίπτει πάθη. Ὅταν
γὰρ πλήρεις αἱ μῆνιγγες γένωνται τῆς αἰθάλης, ἣν
ὁ οἶνος ἐξαιμιζόμενος ἀναφέρει, βάλλεται μὲν ὀδυ-
ναις ἀφορήτοις ἡ κεφαλή· μένειν δὲ ὀρθή ἐπὶ τῶν
ὤμων μὴ δυναμένη, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλα (42) καταπίπτει,
τοῖς σπονδύλοις ἐνολισθαίνουσα. Λέσχην δὲ λέγει τὴν
ἄμετρον ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἐμφιλόνεικον ὀμίλιαν.
Καὶ συντρίμματα διακενῆς γίνεται· τοῖς οἰνώφλυ-
ξιν (43), οὐ δυναμένοις ὀρθοῦσθαι ὑπὸ τῆς μέθης.
Ἀνατρέπονται γὰρ εἰς παντοῖα πτωμάτων σχήματα,
ὥστε ἀναγκαῖον αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ σώματος συντρίμ-
ματα ἔχειν διακενῆς.

in conviviis ac contentiosam garrulitatem. Denique contritiones inaniter sunt ebrii, cum erigere
se prae ebrietate non queant. Nam evertuntur, atque variis modis cadunt, unde ipsis necesse est
inaniter contritiones in corpore habere.

5. Ἄλλὰ τίς (44) εἶπη ταῦτα τοῖς οἰνοπλήκτοις; Κα-
ρηθαρῶσι γὰρ ἐκ τῆς κραιπάλης, νυστάζουσι, χα-
σμῶνται, ἀγλὸν βλέπουσι, ναυτιῶσι. Διὰ τοῦτο οὐκ
ἀκούουσι τῶν διδασκάλων πολλαχθὲν αὐτοῖς ἐμβο-
ώντων· Μὴ μεθύσκεσθε οἴνω, ἐν ᾧ ἔστιν ἀσωτία·
καὶ πάλιν· Ἀκόλαστον οἶνος, καὶ ὑδριστικὸν μέθη.
Ὅν παρακοῦντες, αὐτὸθεν ἔχουσι τὰς ἐπικαρπίας
τῆς μέθης. Οἰδαίνει μὲν γὰρ ὁ ὄγκος, ὀφθαλμοὶ
δίυγροι, στόμα ξηρὸν καὶ διακαές. Ὅσπερ γὰρ αἱ
χαρᾶδραι, ἕως μὲν ἂν αὐταῖς ἐπιβρέωσιν (45) οἱ χεί-
μαρροι, πλήρεις εἶναι δοκοῦσι, παρελθούσης δὲ τῆς
πλημμύρας, ξηραὶ καταλιμπάνονται· οὕτω καὶ τοῖς
οἰνώφλυξι· τὸ στόμα (46), ἐλλιμνάζοντος μὲν τοῦ οἴ-
νου, πληρὴς ἐστὶ πως καὶ δίυγρον, μικρὸν δὲ παρα-
δραμόντος, ξηρὸν καὶ ἀνικμὸν ἀπελέγχεται. Παρασυ-
ρόμενον δὲ ἀεὶ καὶ κατακλυζόμενον τῇ ἄμετρῳ τοῦ
οἴνου, καὶ τὴν ζωτικὴν ἰκμάδα προσαποβάλλει. Ποῖα
γὰρ κατασκευὴ ἀνθρώπου οὕτως ἰσχυρά, ὥστε τοῖς
ἐκ τῆς μέθης κακοῖς ἀντισχεῖν; Τίς γὰρ μηχανὴ τὸ
ἀεὶ θερμαινόμενον καὶ ἀεὶ διέθροχον τῷ οἴνω γινόμε-
νον (47) σῶμα μὴ οὐχὶ ἐκπυτον καὶ ἐξίτηλον καὶ
διεβρύηκός γενέσθαι; Ἐντεῦθεν οἱ τρόμοι καὶ αἱ
ἀσθένειαι· κοπτομένου γὰρ αὐτοῖς τοῦ πνεύματος ὑπὸ
τῆς ἀμετρίας τοῦ οἴνου, καὶ τῶν νεύρων λυομένων
τῆς συντονίας, ὁ κλόνος τῷ σῶματι δὴ γὰρ τοῦ σώ-
ματος ἐπιγίνεται. Τί τὴν κατάραν τοῦ Κάιν ἐφ' ἑαυ-

trica? cui contritiones supervacuae? cujus lividi
oculi? Nonne immorantium in vino, et explorantium
ubi computationes fiant 25? Væ, lamentationis vox
est. Lamentatione quidem digni sunt ebrii, quod
ebriosi regnum Dei consecuturi non sint 26.
Tumultus vero fit ob turbationem ex vino rationi
accedentem. Et inde molestiae, quod amaræ diges-
tiones ex vini voluptate huc illuc repant. Horum
namque ligantur pedes, ligantur manus per susci-
tatas sibi ab ebrietate fluxiones. Imo enim ante
hæc infortunia, ipso bibendi tempore, idem quod
phrenetici perpetiuntur. Postquam enim fuligine,
quam vinum exhalans sursum emittit, repletæ
sunt cerebri membranæ, caput ut intolerabilibus
doloribus corripitur, ita super humeros rectum
manere non valens, huc illuc super vertebrae nu-
tans, jactatur Tricas autem dicit immoderatam

manere non valens, huc illuc super vertebrae nu-
tans, jactatur Tricas autem dicit immoderatam
in conviviis ac contentiosam garrulitatem. Denique contritiones inaniter sunt ebrii, cum erigere
se prae ebrietate non queant. Nam evertuntur, atque variis modis cadunt, unde ipsis necesse est
inaniter contritiones in corpore habere.

5. Sed quis hæc dixerit vino obrutis? Nam gra-
vantur capite ex crapula, dormitant, oscitant, ofu-
sam oculis caliginem habent, nauseant. Quapropter
non audiunt magistros, qui ipsis undelibet incla-
mant: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria 27.
Ac rursus: Luxuriosum vinum, et contumeliosa
ebrietas 28. Quibus contemptis, statim fructum
referunt ebrietatis. Nam intumescit corporis mo-
les, humidi sunt oculi, os siccum est et perustum.
Ut enim cava, dum in se torrentes confluunt, plena
esse videntur; sed ubi exundatio præterit, sicca
aridaque relinquuntur; ita et ebriosorum os,
restagnante vino, plenum quodam modo est, et
madidum, sed simul ut paululum effluxit, siccum
et humoris expers deprehenditur. Imo cum semper
vitiatur, et immodico vino obruat, etiam humo-
rem vitalem amittit. Quæ enim hominis constitutio
tam valida, ut temulentiae malis obsistat? Quibus
enim artibus fieri possit, ut corpus semper inca-
lescens, 127 semperque vino madens, non efficia-
tur evanidum, exoletumque et fluxum? Hinc tre-
mores debilitatesque: siquidem præ immodico
vino spiritu in eis præciso atque interrupto, ner-
vorumque exsoluto robore, agitatio ac tremor toti
corporis moli accedit. Quid vis Caini maledictio-
nem tibi ipse ascendere, tremens ac vagabundus

25 Prov. xxiii, 29, 30. 26 I Cor. vi, 10. 27 Ephes. v, 18. 28 Prov. xx, 1.

(41) Colb. primus ἀπὸ τῆς. Nec ita multo infra
duo mss. συνεισπίπτει πάθη.

(42) Illud, ἐπ' ἄλλα, additum fuit ex libris anti-
quis. Hoc ipso in loco unus ms. τοῖς σπονδύλοις.
— Mox, pro ἐμφιλόνεικα, ἐμφιλόνεικον reposuimus,
sicque correxerat Thesaurus Steph. Edit.

(43) Colb. tertius τοῖς οἰνοφύλαξιν.

(44) Verborum illorum, ἀλλὰ τίς, etc. hæc est
sententia: Quis dicendo efficere poterit, ut ebrii
hæc intelligant? — Infra locum Epistolæ ad Ephes.
juxta Græcum textum Novi Testamenti correxi-
mus, scribendo μεθύσκεσθε, loco formæ activæ με-

θύσκετε, quæ, repugnante sensu, legebatur. Edit.

(45) Antiqui duo libri ἐπιβρέωσιν. Mox Reg. pri-
mus ξηραὶ καταλείπονται.

(46) Τὸ στόμα. Legendum σῶμα, ut patet ex his
quæ præcedunt et sequuntur, præcipue vero ex
commentario in Isaiam, num. 153, ubi eadem oc-
currit sententia. MARAN.

(47) Reg. primus οἴνω γινόμενον. Statim editi
διεβρύηκός. Libri veteres διεβρύηκός. Nec ita multo
infra editio Paris. κοπτομένου γὰρ: sed vocula
γὰρ neque in editione Basil. neque in quinque mss.
invenitur. Ibidem Reg. primus ἀπὸ τῆς ἀμετρίας.

per totam vitam ³⁹? Corpus enim quod naturali A fulcro destituitur, circumagi necesse est et contremiscere.

6. Usquequo vinum? usquequo ebrietas? Periculum est tandem cœnum lutumque pro homine fias, ita totus admistus vino es, unaque pariter putruistil, vinum ex quotidiana crapula obolens, et hoc corruptum, perinde ut vasa nulli omnino usui idonea. Hos Isaias luget: *Væ qui surgunt mane, et siceram persequuntur, qui expectant vesperam: vinum enim comburet eos. Num cum cithara et tibiis vinum bibunt, opera autem Domini non respiciunt, et opera manuum ejus non considerant* ⁴⁰. Potum omnem qui inebriare potest, solent Hebræi siceram appellare. Itaque qui ineunte die explorant ubi B computationes fiant, et œnopolia ac cauponas colustrant, seque mutuo ad computandum conjungunt, et omnem animi curam in hæc insumunt, hos propheta deplorat, quod tempus nullum sibi ipsi ad Dei miracula consideranda reservent. Nec enim oculis eorum vacat suspicere in cœlum, ejusque pulchritudinem condiscere, et omnem rerum conditarum ornatum expendere, ut recto horum ordine opificem intelligant: sed statim incipiente die convivorum suorum loca variis tapetibus ac floridis aulæis ornant; atque studium ac diligentiam in poculis apparandis ostendunt, vasa ad refrigerandum vinum, craterasque et phialis velut in pompa aliqua ac conventu publico disponentes, ut vasorum diversitas ipsis satietatem obtegat, et alternatio poculorum ac permutatio eos diu in bibendo detineat. Quinetiam adsunt quidam convivii magistri, ac pincernarum principes et architectriclini: imo ordo in confusione, ac dispositio in re incomposita excogitatur, ut quemadmodum sæculi magistratibus ex satellitibus major auctoritas a credit, sic etiam, ebrietati velut reginæ cuidam famulatio tradito, dedecus ejus ac turpitudinem quam diligentissime contegant. Præterea coronæ, flores, unguenta, suffitius, et innumera quædam externa oblectamenta perditos diutius occupant. Deinde convivio longius progrediente, oriuntur D

³⁹ Genes. iv, 14. ⁴⁰ Isa. v, 11, 12.

(48) Editi ἐπὶ σεαυτόν. At mss. quatuor ἐφ' αὐτόν.

(49) Veteres quinque libri ὄλος. Editi ὄλος. Aliquanto post Reg. primus τῷ πρώτῳ.

(50) Unus codex Colb. οὗτοι νῦν.

(51) Ambrosium, ut se dabat occasio, alia e Basilii orationibus imitatum esse, alia interpretatum, satis norunt eruditi. Nec dubium quin Latinus orator cum ita scriberet num. 46: *Assistunt pueri coma nitentes ex gente barbarica ad hos usus electi, per singularum distincti ætatum vices. Cernas populorum diversorum ordines, aciem ordinatam putes, vasa exposita argentea, pompam arbitreris: non inquam, dubium quin imitandum sibi proposuerit illud Basilii, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας καὶ φιάλας ὡσπερ ἐν πομπῇ τινι.... συμποσάραχοι δὲ τινες ἐπὶ τοῦτοις καὶ ἀρχινοχοῖοι καὶ ἀρχιτρῆκλινοι: καὶ τάξις*

τὸν (48) ἐπισπᾶσαι, τρέμων καὶ περιφερόμενος διὰ παντὸς τοῦ βίου; Οὐ γὰρ ἔχον τὸ σῶμα τὸν ἐκ τῆς φύσεως στριγμὸν, ἀναγκαίως πεοιδονεῖται καὶ κατασελεται.

6. Μέχρι πότε οἶνος; μέχρι τίνος μέθη; Κινδυνεύεις λοιπὸν βόρβορος εἶναι ἀντὶ ἀνθρώπου, οὕτως ὄλος (49) ἀνεμίχθης τῷ οἴνῳ, καὶ συγκατεσάπτης αὐτῷ, ἐκ τῆς καθήμερινης κραυπᾶλης οἴνου ἀπόζων, καὶ τούτου διεφθαρμένου, ὡσπερ τῶν ἀγγείων τὰ ἀχρηστότατα. Τούτους Ἡσαΐας ὀδύρεται: *Οὐαὶ οἱ ἐπιφερόμενοι τὸ πρῶτ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μέροντες τὸ ὄψέ: ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει μετὰ γῆρ κιδάρας καὶ αὐλῶν τὸν οἶνον πίνουσι, τὰ δὲ ἔργα Κυρίου οὐκ ἐμβλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι. Σίκερα πᾶν τὸ δυνάμενον μέθην ἐμποῖησαι πόμα τοῖς Ἑβραίοις ὀνομάζειν σὺνήθες. Οἱ οὖν ἀρχομένης ἡμέρας περισκοποῦντες, ποῦ πότοι γίνονται, καὶ οἰνοπᾶλια καὶ καπηλεῖα περιαθροῦντες, καὶ ἀλλήλους ἐπὶ τὸ πίνειν παραλαμβάνοντες, καὶ πᾶσαν τῆς ψυχῆς τὴν μέριμναν περὶ τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα καταναλίσκοντες, οὗτοι (50) ὑπὸ τοῦ προφήτου καταθροῦνται, ὡς καιρὸν οὐδένα ἑαυτοῖς πρὸς τὴν τῶν θαυμασιῶν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν ἀπολείποντες. Οὐ γὰρ ἄγουσι σχολὴν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀνανεῦσαι πρὸς οὐρανὸν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κάλλη καταμαθεῖν, καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τοῖς οὐσι διακόσμησιν ἐπισκέψασθαι, ὡστε ἐκ τῆς τούτων εὐταξίας τὸν δημιουργὸν ἐννοῆσαι· ἀλλ' εὐθύς ἀρχομένης ἡμέρας κοσμοῦσιν ἑαυτῶν τὰ συμπόσια τάπησι ποικίλοις καὶ ἀνθίνοις παραπετάσμασι, σπουδῆν τε καὶ ἐπιμέλειαν εἰς τὴν τῶν ἐκπωμάτων παρασκευὴν ἐπιδεικνυται, ψυκτῆρας καὶ κρατῆρας καὶ φιάλας, ὡσπερ ἐν πομπῇ τινι (51) καὶ πανηγύρει, διατιθέντες, ὡς ἂν τὸ τῶν ἀγγείων διάφορον τὸν κόρον αὐτοῖς ὑποκλέπτῃ, καὶ ἡ τῶν ἐκπωμάτων ὑπαλλαγὴ καὶ μετάθασις ἱκανὴν αὐτοῖς εἰς τὸ πίνειν διατριβὴν ἐμποῖῃ. Συμπόσιαρχοι δὲ τινες ἐπὶ τοῦτοις καὶ ἀρχινοχοῖοι, καὶ ἀρχιτρῆκλινοι: καὶ τάξις ἐν ἀτάξι, καὶ διάθασις ἐν ἀκόσμῳ πράγματι ἐπιτενοῦνται, ἔν', ὡσπερ ταῖς ἀρχαῖς ταῖς ἐξωθεν ἐκ τῶν δορυφορούντων ἢ σεμνόντες συναύξεται, οὕτω καὶ τῇ μέθῃ οἶον βασιλίδι τινὶ θεραπείαν περιστήσαντες, τὸ ἐπονεῖδιστον αὐτῆς τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς σπουδῆς περιστέλλωσι. Στέφανοι*

ἐν ἀτάξι. Hic antiquas editiones secuti sumus: a quibus nova in aliquo dissentit. Ubi enim in antiquis legitur, *per singularum distincti ætatum vices*, nova ita habet, *per singularum distantias ætatum vices*. Similiter ea quæ mox sequuntur Basilii verba: *Ἔτα πόρρω προϊόντος τοῦ πότου, ἀμιλλαι περὶ τοῦ πλεόνος, φιλονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην: καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν αὐτοῖς διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς νίκης ἡ ἁμαρτία... οἱ ἡττηθέντες μεθύουσιν: οἱ νικῶντες μεθύουσιν, et ipsa quoque Ambrosius aut ad verbum expressit, aut imitatus est, cum ita scripsit, num. 47: *Deinde procedente potu longius contentiusque, diversa et magna certamina, quis bibendo præcellat*. Num. 48: *Agonothetes illis furor est... victorie præmium culpa...* Num. 49: *Victores vicitique omnes ebrii jacent*. Statim tres mss. ὡσπερ ἐν. Editi ὡς ἐν.*

ἐν τούτοις καὶ ἄνθη καὶ μύρα καὶ θυμιάματα, καὶ A
 μυρία τινὲς ἔξωθεν θυμηθῆαι, πλείονα τὴν ἀσχολίαν
 τοῖς ἀπολλυμένοις (52) παρασκευάζουσιν. Εἶτα πόβρω
 προῦντος τοῦ πότου, ἀμιλλαὶ περὶ τοῦ πλείονος, φι-
 λονεικίαι καὶ ἀγωνίσματα, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι
 φιλοτιμουμένων κατὰ τὴν μέθην· καὶ ὁ ἀγωνοθετῶν
 αὐτοῖς ὁ διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς νίκης ἡ ἁμαρτία.
 Ὁ γὰρ πλείονα τὸν ἄκρατον ἐκχεόμενος (53), οὗτος
 φέρεται κατὰ τῶν ἄλλων τὰ νικητήρια. Ὅντως Ἡ
 δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. Φιλονεικοῦσι μὲν γὰρ
 ἀλλήλους, ἀμύνονται δὲ ἑαυτοῦς. Ποῖος λόγος ἐφικέ-
 σθαι τῆς αἰσχρότητος τῶν γινομένων δύναται;
 Πάντα ἀλογίας γέμει, πάντα συγχύσεως οἱ ἠττηθέντες
 μεθύουσιν, οἱ νικῶντες (54) μεθύουσιν, οἱ ὑπέρβηται
 καταγελῶσιν. Ἡ χεῖρ ἀπέριηκε, τὸ στόμα οὐχ ὑποδέχεται,
 ἡ γαστήρ διαβρῆγγυται, καὶ τὸ κακὸν οὐχ
 ὑφίησι. Τὸ ἀθλιον σῶμα, τοῦ φυσικοῦ τόνου πασαλυθὲν,
 ἀπόδρυστόν ἐστι πανταχόθεν, τὴν ἐκ τῆς ἀσε-
 τρίας βίαν μὴ ὑπομένον.

7. (55) Ἐλειπὸν θέαμα Χριστιανῶν ὀφθαλμοῖς ἀνὴρ B
 ἀκμάζων καθ' ἡλικίαν, σφριγῶν τῷ σώματι, στρα-
 τωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων, φοράδην οἰκαδε κο-
 μιζόμενος, μὴ δυνάμενος ὀρθοῦσθαι, μηδὲ τοῖς ἰδίοις
 ποσὶν ἀπιέναι (56). Ἀνὴρ φοβερός ἐστὶν ὀφείλων τοῖς
 πολεμίοις, γέλωτός ἐστιν ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγορὰν
 παιδίοις· ἄνευ σιδήρου καταδέβληται, ἄνευ πολεμίων
 πεφόνευται. Ἀνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἄγων
 τὸ ἄνθος, οἴνου γέγονε παρανάλωμα, ἔτοιμος (57)
 καθεῖν τοῖς ἐχθροῖς ὅσα βούλονται. Μέθη, λογισμῶν
 διαστροφῆς, ἰσχύος διαφορὰς, γῆρας ἄωρον, ὀλιγοχρόνιος
 θάνατος. Τί γὰρ ἄλλο εἶστιν οἱ μεθύοντες ἢ τὰ εἰδωλα
 τῶν ἐθνῶν· Ὀφθαλμοῖς ἔχουσι, καὶ οὐ βλέπουσιν·
 ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσιν· χεῖρες παραλέλυνται,
 οἱ πόδες ἀπενεκρῶθησαν. Τίς ὁ ταῦτα ἐπιβουλεύσας;
 τίς ὁ τῶν κακῶν τούτων αἴτιος; τίς ὁ τὸ τῆς μανίας C
 ἡμῖν (58) φάρμακον ἐκχεράσας; Ἄνθρωπε, παρὰ-

⁴¹ Philipp. v, 19. ⁴² Psal. cxiii, 5, 6.

(52) Illud, τοῖς ἀπολλυμένοις, de rebus accipien-
 dum esse putat Combessius : id tamen mihi videtur
 commodius intelligi de personis, *perditos homines
 et desperatos diuitius occupant*. Aliorum erit judi-
 cium. Aliquanto post Reg. primus ἀλλήλους ὑπερ-
 βάλλεσθαι.

(53) Editi et duo mss. ἐκχεόμενος, qui *insudit*.
 At Colb. primus et Reg. secundus ἐκχεόμενος, qui
επὶ ἑαυτῷ : quæ scriptura videtur nobis et verior esse
 et melior.

(54) Colb. primus οἱ νικηταί. Colb. tertius οἱ νι-
 κῆσαντες.

(55) Ambrosius, cum librum *De Elia et jejuni*
 scriberet, et alia quædam ex hac oratione sumpsit,
 quæ omnia adnotare animus non est : ascribam
 tamen aliqua, quæ studiosis non injucunda fore
 spero. Sic igitur loquitur cap. 13, num. 50 : *Spe-*
ciaculum triste Christianorum oculis et miserabilis
species. Cernas juvenes terribiles visu hostibus, de
convivio portari foras... Quos mane insignes armis
spectaveras, vultu minaces, eosdem vesperi cernas
etiam a puerulis impune rideri, sine ferro vulneratos,
sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine se-
nectate tremulos, in ipso juventutis flore nascente.
 Cætera quidam sana, et ex Græcis bene expressa :
 sed de illo, in ipso juventutis flore nascente, aliter vi-
 detur. Quid enim attingit addere vocem *nascente*,
 cum salis esset dixisse, in ipso juventutis flore?

de ampliore potu certamina contentionesque et lites,
 dum se mutuo ebrietate superare conantur : atque
 certaminum horum præfectus 128 diabolus est,
 et victoria præmium peccatum. Nam qui plus ex-
 haurit meri, is ab aliis reportat victoriam. Revera
Gloria in confusione ipsorum ⁴¹. Contendunt enim
 inter se, ac se ipsi ulciscuntur. Quæ oratio, eorum
 quæ fiunt, assequi possit turpitudinem? Omnia
 sunt insipientia referta, omnia confusione : victi
 victoresque ebrii sunt, derident ministri. Labat
 manus, os non suscipit, venter dirumpitur, nec
 tamen malum mitescit. Miserum corpus naturali
 vigore exsolutum undelibet diffluit, haud sustinens
 immodici potus violentiam.

7. Miserabile Christianorum oculis spectaculum :
 vir ætate florens, validus corpore, inter militares
 ordines clarus, aliorum manibus domum deporta-
 tur, quod erigere se non queat, neque suis ipsius
 pedibus abire. Vir qui terrori hostibus esse debue-
 rat, pueris in foro ridendi occasionem præbet; sine
 ferro prostratus est, sine hostibus enectus. Vir
 armiger, in ipso ætatis flore consistens, a vino
 consumptus est et confectus, quidquid hostes voluc-
 rint perpeti paratus. Ebrietas rationis pernicis,
 roboris lues, senectus immatura, exigui temporis
 mors. Quid enim aliud sunt temulenti nisi idola
 gentium? *Oculos habent, et non vident : aures ha-*
bent, et non audiunt ⁴² ; manus resolutæ sunt, pedes
 emortui. Ecquis hæc machinatus est? quis auctor
 est horum malorum? quis hoc insanix pharmacum
 nobis admiscuit? O homo, convivium aciem effe-

Certe id participium prorsus *παρέλκειν* nemo, opi-
 nor, homo non videt. Hæc igitur, cur hanc lectio-
 nem reprobem, una causa est : altera, quod post
 illud, *flore*, sequi debeat vox aliqua, quæ respon-
 deat vocibus *vulneratos, interfectos, turbatos, tre-*
mulos. Cum igitur editio Romana et mss. nonnulli,
 ut ex notis Ambrosianis constat, habeant *marcentes*
 pro *nascente*, ita legi debere censeo, *in ipso juven-*
tutis flore marcentes. Nam a librariis ex *marcentes*
 incaute factum esse *nascente*, obscurum non est. Et
 quidem vox *marcentes* et huic loco inaxime conve-
 nit, et vocibus *vulneratos, interfectos, turbatos, tre-*
mulos, optime respondet. Hoc nostrum judicium non
 parum adjuvat, quod Ambrosius ut reliqua, Ἀνὴρ,
 φοβερός ἐστὶν ὀφείλων τοῖς πολεμίοις, γέλωτός ἐστιν
 ἀφορμὴ τοῖς κατ' ἀγορὰν παιδίοις· ἄνευ σιδήρου κα-
 ταδέβληται, ἄνευ πολεμίων πεφόνευται, aperte ex-
 pressit, ita illud, Ἀνὴρ ὀπλίτης, αὐτὸ τῆς ἡλικίας
 ἄγων τὸ ἄνθος, οἴνου γέγονε παρανάλωμα, expres-
 sisse putandus est. Omnes enim, ni fallor, facile
 fatebuntur παρανάλωμα, quod ad vim sententiæ
 attingit, hoc loco idem valere quod *marcentes*, seu
arentes, uti in quibusdam editionibus legitur.

(56) Editi ποσὶν ἀπιέναι. Regii duo mss. ἐπιέναι.
 Alii duo Colbertini ποσὶν ἐπιμῆναι, corrupte.

(57) Colb. primus καὶ ἔτοιμος. Nec ita multo in-
 fra idem codex Τί γὰρ ἄν ἄλλο.

(58) Idem liber *μανίας ὑμῖν*. At mss. et editi ἡμῖν.

cisti. Juvenes ejicis ductos manu tanquam vulneratos e prælio, juventutis florem vino enecasti. Ac vocas quidem veluti amicum ad cœnam, ejicis autem mortuum, exstincta a vino illius vita. Cum autem vino exsatiati esse putantur, tum bibere incipiunt, et pecudum more bibunt quasi a fonte sponte manante, et scatebras numero æquales accumbentibus ministrante. Nam procedente jam convivio, adolescens habens egregios humeros, nondum ebrius, prægrandem vini refrigerati phialam afferens, huc ingreditur: qui depulso ipsorum pocillatore, stans in medio, per obliquos tubos parem compotoribus distribuit ebrietatem. Novus hic est rei modum nullum habentis modus, ut data pari portionis inter se mutuo luxuriant, nec possit alter quisquam alterum bibendo superare. Nam distributis inter se tubis, et sibi quisque obversum tubum suscipientes, tanquam ex 129 quodam lacu more boum uno spiritu bibunt, tantum gutture attrahere festinantes, quantum sibi desuper vas refrigeratorium per argenteas fistulas demittit. Respice ad tuum miserum ventrem: discite suscipientis vasîs magnitudinem, videlicet quod cotylæ unius cavo circumscribatur. Ad trullam ne respicias, eam exhausturus, sed ad tuum ipsius ventrem, quod jamdudum expletus sit. Quapropter, *Vae qui surgunt mane, et siceram persequuntur, qui exspectant vesperam* 43, et diem in ebrietate transigunt, sic ut nullum sibi dent tempus ad opera Domini inspicenda, neque ad opera manuum ejus consideranda. *Vinum enim eos comburet* 44, quod vini calor carni accedens, igniculus fiat ignitorum inimici jaculorum. Vinum enim rationem demergit et mentem: vitiosos vero affectus ac libidines quasi quoddam apum examen exsuscitat. Quis enim currus, ab equuleis tractus, adeo temere fertur, auriga excusso? Quodnam navigium gubernatore destitutum, a fluctibus huc illuc excitatum, non tutius est temulento?

8. Per ejusmodi mala, viri simul et mulieres, constitutis choris communibus, animabusque vino dæmoni traditis, se mutuo libidinum spiculis consauciarunt. Risus utriusque, cantilenæ obscenæ, meretricii gestus ad libidinem provocantes. Rides, dic mihi, ac gaudes gaudium impudicum, cum lacrymari ob præterita et ingemiscere oporteret? Canis meretricias cantilenas, psalmis et hymnis, quos didicisti, ablegatis. Moves pedes, et more insanientium exsillis, ducisque quas non deberes choreas,

43 Isa. v, 14. 44 ibid.

(59) In Reg. tertio e regione vocis διακορεῖς legitur κεκορησμένοι, sic ut posterior vox prioris declaratio sit.

(60) Sic mss. multi. Editi et Colb. primus καὶ στάς. Mox Colb. primus διανέμει τὸν οἶνον, distribuit vinum: quod optimum judicarem, nisi vox ἰσθη, quæ in omnibus mss. legitur, necessario substantivum femininum postularet.

(61) Colb. tertius ἐφέλλειν.

A ταξιν ἐποίησας τὸ συμπόσιον. Ἐκβάλλεις τοὺς νεανίσκους χειραγωγουμένους, ὡς τραυματίας ἀπὸ πολέμου· ἐνέκρωσας τὴν ἀκμὴν τῆς νεότητος ἀπὸ οἴνου· καὶ καλεῖς μὲν ὡς φίλον ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἐκβάλλεις δὲ νεκρὸν, οἶνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ καταστέσας. Ὅταν δὲ νομισθῶσι διακορεῖς (59) εἶναι τοῦ οἴνου, τότε τοῦ πίνειν ἀρχονται, καὶ πίνουναι τὸν τῶν κτηνῶν τρόπον, ὡς ἀπὸ κρήνης αὐτοσχεδίου, ἰσαριθμούς τοῖς ἀνακειμένοις τοὺς κρουνοὺς ἀφίεσης. Προϊόντος γὰρ ἤδη τοῦ πότου, ἐπεισέρχεται τις αὐτοῖς νεανίας· γενναῖος τοὺς ὤμους, οὕτω μεθύων, φιάλην φέρων εὐμεγέθη οἴνου κατεψυγμένου· ὅς, τὸν οἰνοχόον αὐτῶν παρωσάμενος, καταστάς (60) εἰς τὸ μέσον, διὰ σχολίων σωλήνων ἰσθη τοῖς συμπόταις διανέμει τὴν μέθην. Καινὸν τοῦτο τῆς ἀμετρίας τὸ μέτρον, ἵνα κατ' ἰσομοίριαν ἄλλήλοις συνασελαίνωσι, μηδένα ὑπερβάλλειν ἐν τῷ πίνειν τὸν ἕτερον. Διελόμενοι γὰρ τὰς ὑδρορροίας, καὶ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος τετραμμένην ὑποδεξάμενοι, ὥσπερ ἀπὸ τινος δεξαμενῆς ἀπνευστὶ πίνουναι ὡς οἱ βόες, τοσοῦτον ὑφέλλειν (61) ἐπειγόμενοι τοῖς λαίμοις, ὅσον αὐτοῖς ἀνωθεν ἐψυκτήρ διὰ τῶν ἀργυρέων ὀχετῶν ἐπαφίησι. Κατάκωλύον σου πρὸς τὴν ἀθλίαν γαστέρα· κατάμαθε τοῦ ὑποδεχομένου ἀγγείου τὸ μέγεθος· ὅτι μῖς κοτύλης (62) ἔχει κοιλότητα. Μὴ πρὸς τὴν οἰνοχόην ἀφόρα, πότε κενώσῃ, ἀλλὰ πρὸς τὴν σεαυτοῦ κοιλίαν, ὅτι πάλαι πεπλήρωται. Διὰ τοῦτο, *Ὅσαί οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωτὸ καὶ τὸ σίκερα δῶκοντες, οἱ μένοντες τὸ ὄψθ, καὶ διήμεροῦντες ἐν τῇ μέθῃ*· ὡς μηδένα καιρὸν ἑαυτοῖς παρέχειν εἰς τὸ τὰ ἔργα Κυρίου ἐμβλέπειν. καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ κατανοεῖν. Ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει· διότι τὸ ἐκ τοῦ οἴνου θερμὸν, ἐγγινόμενον τῇ σαρκί, ἔξαμμα γίνεται τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἔχθροῦ. Τὸν μὲν γὰρ λογισμὸν καὶ τὸν νοῦν ὁ οἶνος καταβαπτίζει· τὰ δὲ πάθη καὶ τὰς ἡδονὰς ὥσπερ τι σμήνος μελισσῶν ἐπεγεῖρει. Ποῖον γὰρ ἄρμα πύλων οὕτως ἀτάκτως φέρεται, ἀποβαλὸν (63) τὸν ἡνίοχον; Ποῖον δὲ πλοῖον ἀκυβέρνητον, ὑπὸ τῶν κυμάτων, ὡς ἂν τύχη, φερόμενον, οὐκ ἀσφαλτέστερόν ἐστι τοῦ μεθύοντος;

8. Ἀπὸ τοιοῦτων κακῶν, ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, κοινοὺς συστησάμενοι χοροὺς, λαίμονι οἰνηρῶ τὰς ψυχὰς παραδόντες, ἀλλήλους ταῖς ἀκίσι τῶν παθῶν ἀντετίτρωσκον. Γέλωτες παρ' ἀμφοτέρων, ἄσχημα αἰσχροῦ, σχήματα πορνικὰ, ἐρεθίζοντα πρὸς ἀσελείαν. Γελᾷς, εἰπέ μοι, καὶ τέρπη τέρψην ἀκόλαστον, δακρύειν δέον (64) καὶ στένειν ἐπὶ τοῖς φθάσαις; Ἄσχημα πόρνης φθέγγη, ἐκβαλὼν τοὺς ψαλμοὺς καὶ τοὺς ὕμνους, οὓς ἐδιδάχθης. Κινεῖς πόδας, καὶ ἐξάλλη ἔμμανῶς (65), καὶ χορεύεις ἀχόρευτα, δέον τὴ γόνυατα

(62) Sunt qui existiment novem circiter uncias liquoris in cotyla contineri: quantum fere hemina continere dicitur a quibusdam; nec enim ea de re satis inter se conveniunt eruditii.

(63) Antiqui duo libri ἀποβάλλον.

(64) Reg. primus δακρύειν δεῖ.

(65) Colb. tertius ἐκμανῶς. Mox idem codex πρὸς τὰς ποστκυνήσεις.

κάμπτειν εἰς τὴν προσκύνησιν; Τίνας δούρωμαι; Αὐτὰς κόρας τὰς ἀπειρογάμους; ἢ τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τοῦ γάμου κατεχομένας; Αἱ μὲν γὰρ ἐπανήλθον, τὴν παρθένιαν οὐκ ἔχουσαι· αἱ δὲ τὴν σωφροσύνην τοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐπανήγαγον. Εἰ γὰρ ποῦ τινες καὶ τῷ σώματι τὴν ἁμαρτίαν διέφυγον, ἀλλὰ πάντως γε ταῖς ψυχαῖς τὴν φθορὰν ὑπεδέξαντο. Ταῦτά μοι καὶ περὶ τῶν ἀρρένων εἰρήσσω. Εἶδε κακῶς, ἐθεάθη (66) κακῶς. Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκι πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἦδη ἔμοιχευσεν. Εἰ αἱ ἀπὸ ταυτομάτου συντυχίαι τοῖς περιέργως κατασκοποῦσι τοσοῦτον ἔχουσι κίνδυνον, αἱ κατ' ἐπιτηδεύουσιν ἀπαντήσεις, ὥστε ἰδεῖν γυναῖκας ἀσχημονούσας ὑπὸ τῆς μέθης, καὶ κατασημαζομένας πρὸς ἔκλυσις, καὶ μέλη τεθρυμμένα ἄδούσας, δυνάμενα καὶ μόνον ἀκουσθέντα πάντα οἰστρον ἡδονῆς ἐμποιῆσαι τοῖς ἀκολάτοις, τί ἐροῦσιν, ἢ τί ἀπολογησονται, ἐκ τοιούτων θεαμάτων μυρίων ἐσθλῶν κακῶν συλλεξάμενοι; Οὐχ, ὡς διὰ τοῦτο ἐμβλέψαντες, ἵνα τὰς ἐπιθυμίας ἐγείρωσιν (67); Οὐκοῦν ὑπόδικοί εἰσι, κατὰ τὴν ἀπαραίτητον ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου, τῷ κρίματι τῆς μοιχείας. Πῶς ὑμᾶς ἡ Πεντηκοστή ὑποδέξεται, οὕτω τοῦ Πάσχα καθυβρισθέντος; Ἡ Πεντηκοστή τοῦ Πνεύματος ἔσχε τοῦ ἁγίου τὴν ἑναργίαν καὶ πᾶσι γνωρίστην ἐπιθυμίαν· σὺ δὲ, προλαβὼν, σεαυτὸν οἰκητήριον τοῦ ἀντικειμένου ἐποίησας πνεύματος, καὶ ἐγένου ναὸς εἰδώλων, ἀντὶ τοῦ γενέσθαι ναὸς Θεοῦ διὰ τῆς ἐνοικήσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐπεσπάσω τὴν ἀρὰν τοῦ προφήτου εἰπόντος ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ὅτι *στρέψω τὰς ὁρτὰς αὐτῶν εἰς πένθος*. Πῶς τῶν οἰκετῶν ἄρξετε (68), αὐτοὶ δουλεύοντες ἐπιθυμίας ἀνοήτοις καὶ βλαβεραῖς ὡς ἀνδράποδα; Πῶς τοὺς παῖδας νοθετήσετε, ἀνοθετήτον ζῶην καὶ ἀδιάτακτον ζῶντες; Τί οὖν; Ἐν τούτοις ὑμᾶς καταλείπω; Ἀλλὰ φοβοῦμαι, μή πως ὁ μὲν ἀνυπότακτος στραγότερος γένηται (69), ὁ κατανευγμένος τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῆ. *Ἰαμα* γὰρ, φησὶ, *καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας*. Ἡ νηστεία τὴν μέθην θεραπεύσασα· ψαλμὸς τὴν αἰσχρὰν μελωδίαν· δάκρυον γενέσθω τοῦ γέλωτος Ἰαμα· ἀντὶ τῆς ὀρχήσεως τὸ γόνυ κλινέσθω· ἀντὶ τοῦ κρότου τῶν χειρῶν τὸ στήθος τυπέσθω· ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς ἐσθῆτος ἡ ταπεινώσις. Ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐλεημοσύνη ἐξαγοραζέτω σε ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. *Αὐτρον* γὰρ *ἀνδρὸς ὁ ἴδιος αὐτοῦ πλοῦτος*. Πολλοὺς ἐργάτευσον τῶν θλιβομένων εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς, εἰ ἄρα σοι ἀφεθήσεται ἡ ἐπίνοια τῆς κακίας. Ὅτε ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παῖζειν· (ἡ δὲ παιδιὰ αὐτῶν εἰδωλοατρεῖα ἦν·) τότε οἱ Ἀεὺται, κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἑαυτοὺς ἐξοπλίσαντες, εἰς ἱερωσύνην τὰς χεῖρας ἑαυτῶν

cum genua flexa oportuisset ad adorandum? Utras lugebo? puellasne nuptiarum inexpertas, an connubii jugo subditas? Illæ quidem amissa virginitate reversæ sunt; hæc vero pudicitiam maritis haud retulerunt. Nam si quæ forte peccatum vitarunt corpore, omnino tamen in animis corruptionem susceperunt. Hæc et de viris a me dicta sint. Aspexit nequiter, nequiter conspectus est. *Qui aspexerit mulierem ad concupiscendum, jam mæchatus est*⁶⁶. Si ob fortuitos casus tantum periculum impendebat obiter conspicientibus, quantum futurum est ob occurrentibus qui de industria sunt, ut videant mulieres præ ebrietate se indecore gerentes, suosque gestus componentes ad lasciviam, et cantilenas molles canentes, quæ vel auditæ solum, omne voluptatis cæstrum lascivientibus ingerere possunt? Quid dicent, aut quid causabuntur, qui ex ejusmodi spectaculis ingens malorum examen sibi collegere? Nonne se ideo aspexisse, ut concupiscentiam excitarent? Obnoxii igitur sunt judicio adulterii secundum inevitabilem Domini sententiam. Quomodo vos Pentecoste excipiet, qui in Pascha fuistis ita contumeliosi? In Pentecoste Spiritus sancti adventus manifestus **130** fuit et notus omnibus: tu vero in antecessum temet adversarii spiritus habitaculum effecisti, et templum factus es idolorum, cum debuisses templum Dei fieri per Spiritus sancti inhabitationem⁶⁶. Accersivisti execrationem prophetæ, in Dei persona dicentis: *Convertam solemnitates eorum in luctum*⁶⁷. Quomodo servis imperabitis, cum vos quasi mancipia stolidis ac exitiosis cupiditatibus inserviat? Quomodo castigabitis liberos, cum vos incastigatam vitam atque incompositam vivatis? Quid igitur? Num vos in his relinquam? Sed vereor, ne forte qui immoriger est, fiat inde impudentior; qui vero compunctus est, tristitia abundantiore absorbeatur⁶⁸. Nam, inquit, *Medela sedabit peccata magna*⁶⁹. Jejunio curetur ebrietas; psalmo, cantilena obscena; lacrymæ sint risus remedium; pro saltatione genu flectatur; pro manuum plausu pectus percutiatur; pro vestitus ornatu ostendatur humilitas. In primis redimat te a peccato elemosyna⁶⁹. Nam *Pretium redemptionis viri, sunt suæ ipsius divitiæ*⁷¹. Plures eorum, qui in ærumnis versantur, fac habeas socios precationis, si forte nequitie consilium tibi remittatur. Quando sedit populus ad edendum et bibendum, et surrexerunt ad ludendum⁷¹ (ludus autem ipsorum idololatria erat): tunc Levitæ in suos fratres armati, manus suas in sacerdotium consecrarunt. Itaque et vobis

⁶⁶ Matth. v, 28. ⁶⁷ Rom. viii, 11. ⁶⁸ Amos viii, 10. ⁶⁹ II Cor. ii, 7. ⁷⁰ Eccle. x, 4. ⁷¹ Dan. iv, 24. ⁷² Prov. xiii, 8. ⁷³ Exod. xxxiii, 6.

(66) Colb. primus pro ἐθεάθη habet ἀτέλχθη. *alletus est*, non ita recte. Ibidem Reg. primus ἐμβλέψας γυναῖκα.

(67) Colb. primus ἐγείρωσι, καὶ διὰ τοῦτο προδήλιος· οὐκοῦν. Sed totum illud, καὶ διὰ τοῦτο προδήλιος, peregrinum esse et absonum, nemo, opinor, negabit. Sialim, ubi et in editis et in mss. legitur ἑναργίᾳ, sine dubio interpres vetus legerat ἑναργίᾳ,

cum sic vertat, *adventum efficacem habet*.

(68) Antiqui tres libri ἀρέητε... νοθετήσητε.

(69) Utraque editio βαθυμότερος γένηται, *fiat senior*. At quinque Mss. στραγότερος γένηται, *fiat impudentior*. Notandum tamen in ora Colbertini primi scriptum inveniri βαθυμότερος. Codex Coisl. στρατηγότερος.

qui Dominum timetis, quotquot nunc de actionum A improbarum turpitudine doluistis, illud præcipimus: Si videritis quos stultitiæ gestorum suorum poeniteat, eorum misereamini tanquam vestrorum membrorum ægotantium: sin pervicaces ac ve-
stram pro ipsis mœstilitiam spernentes, *Exite de medio eorum, et separemini, et immundum ne tangatis* 70: ut sic illi quidem pudore affecti, suam ipsorum pravitatem cognoscant: vos vero mercedem æmulationis Phinees recipiatis 71, justo iudicio Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.
Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XV.

De fide.

1. Dei quidem jugiter meminisse, res pia est, et qua Dei amans animus nunquam exsatiatur: quæ vero sunt Dei, sermone prosequi audax cœptum fuerit; cum mens nostra longo intervallo a rerum dignitate absit, rursusque sermo obscure ac imperfecte intellecta exprimat. Itaque si intelligentiam nostram longe superet rerum magnitudo, sermo autem ab ipsa intelligentia superetur, quomodo silere necesse non fuerit, ne forte theologiæ dignitas ex verborum tenuitate periclitari videatur? Dei quidem gloria afficiendi cupido quibusvis ratione præditis insita est natura: sed rei præ dignitate tractandæ impares sunt ex æquo omnes. Quamquam autem pietatis studio alter alteri præstamus: nemo tamen ita cæcutit, seque ita seducit, 131 ut ad summum comprehensionis apicem pervenisse se existimet; imo quanto magis videbitur cognitione ac scientia proficere, tanto amplius suam imbecillitatem sentiet. Talis erat Abraham, talis erat Moyses: quibus cum licuit Deum videre, quantum videre homini fas est, tunc maxime uterque humilem se præstitit. Abraham quidem nominat semet terram ac cinerem 72: Moyses vero se dicit hominem voce gracili et lingua tarda 73. Videbat enim eam esse linguæ debilitatem, quæ rerum intellectarum magnitudini enarrandæ inservire non posset. Sed quia auris omnis nunc aperta est ad thelogiam audiendam, nec Ecclesia satiatur ejusmodi auditionibus, confirmans quod ab Ecclesiaste dictum est: *Non implebitur auris auditu* 74, dicere

70 Isa. LI, 41; II Cor. VI, 47. 71 Num. XXV, 41.

(70) Colb. tertius τῆς ἡμετέρας... ἀσθηθεε, ἐξέλθετε. Alii duo mss. et editi ut in contextu.

(71) Vide infra interpretationem Rufini. EDIT.

(72) Illud ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας, sic, velim accipias: Rursus si sermo ne exprimere quidem possit quæ imperfecte intellectu consecuti sumus.

(73) Editio Paris. et Colb. primus λογικοῖς καὶ ἀλόγοις, ratione præditis, et eadem carentibus. At illud, καὶ ἀλόγοις, dæst in editione Basil. et in quatuor libris veteribus: quod melius visum est.

(74) Utraque editio τετύφλωται καὶ, etc., ita cæcutit. Codex Coisl. et alii tres τετύφωται, etc., ita su-

ἐτελεῖσαν. Καὶ ὑμῖν τοίνυν τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, ὅσοι νῦν ἐπεστυγνάσατε ἐπὶ τῇ ἀσχημοσύνῃ τῶν καταγνωσθέντων, ἐκεῖνο διαστελλόμεθα: Ἐάν μὲν ἴδητε μετανοοῦντας ἐπὶ τῇ ἀποπίτῃ τῶν πεπραγμένων, συμπάθησατε ὡς οικεῖοις μέλεσι νενοσηκόσιν: ἔάν δὲ ἀπαυθαδιαζομένους καὶ καταφρονούντας τῆς ἡμετέρας ἐπ' αὐτοῖς λύπητε, *Ἐξέλθετε* (70) *ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε*: Ἴνα οὕτως οἱ μὲν ἐντραπέντες εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι τῆς οικείας κακίας: ὑμεῖς δὲ τοῦ ζήλου τοῦ Φινεὲς τὸν μισθὸν ὑποδέξησθε, διὰ τῆς δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ

B

OMIAIA IE'.

Περὶ πίστεως (71).

1. Θεοῦ μεμνησθαι μὲν διηνεκῶς, εὐσεβὲς καὶ κῆρον οὐκ ἔχον τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ· λόγῳ δὲ διεξιέναι τὰ περὶ Θεοῦ, τοιμηρόν· τῆς μὲν διανοίας πολλῶ τῷ μέτρῳ τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων ἀποπιπτούσης, πάλιν δὲ τοῦ λόγου ἀμυδρῶς παριστώντος τὰ νοηθέντα. Εἰ οὖν ἡ μὲν διάνοια ἡμῶν παρὰ πολὺ τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ἀπολιμπάνεται, ὁ δὲ λόγος ἐλάττων ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς διανοίας (71)· πῶς οὐκ ἀναγκαῖα ἡ σιωπῆ, μήποτε ἐν τῇ τῶν ῥημάτων εὐτελεῖα δόξη κινδυνεύειν τῆς θεολογίας τὸ θαῦμα; Ἡ μὲν οὖν τοῦ δοξάζειν τὸν Θεὸν ἐπιθυμία πᾶσι τοῖς λογικοῖς (72) κατὰ φύσιν ἐνέσπαρται· τοῦ δὲ πρὸς ἀξίαν εἰπεῖν πάντες ὁμοίως ἀπολιμπάνονται. Τῇ δὲ περὶ τὴν εὐσέθειαν προθυμίᾳ ἕτερος ἕτερου διηγησάμεν· οὐδεὶς δὲ οὕτως τετύφλωται, καὶ (72) φρεναπατᾷ ἑαυτὸν, ὥστε οἰεσθαι ἐπὶ τὸ ἀκρῆστατον ἀναθεθῆκεναι τῆς καταλήψεως· ἀλλ' ὅσπερ ἂν δόξη προκόπτειν ἐπὶ τῇ γνώσει, τοσοῦτον πλέον (73) αὐτοῦ τῆς ἀσθενείας αἰσθησεται. Τοιοῦτος ἦν Ἀβραάμ, τοιοῦτος ἦν Μωϋσῆς· ὅτε ἰδεῖν Θεὸν ἔδυνάθησαν, ὡς ἰδεῖν δυνατὸν ἀνθρώπων, τότε μάλιστα ἑαυτὸν ἐκάτερος ἐξηυτέλιζεν· ὁ μὲν Ἀβραάμ γῆν καὶ σποδὸν (73) ἑαυτὸν ὀνομάζων, ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰσχνόφωνον λέγων καὶ βραδύγλωσσον. Ἐώρα γὰρ τῆς γλώσσης αὐτοῦ τὸ ἀσθενὲς, ὅπως ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν νοηθέντων μὴ δυναμένης. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶσα ἀκοή ἦνικται νῦν πρὸς θεολογίας ἀκρόασιν, καὶ κόρος οὐκ ἐστὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν τοιοῦτων ἀκροαμάτων, βεβαιούσῃ τὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λόγον, ὅτι *Ὁὐ πλεωρωθήσεται οὐδ' ἀπὸ ἀκρόασεως, ἀναγκαῖον λέ-*

72 Gen. XVIII, 27. 73 Exod. IV, 10. 74 Eccl. I, 8.

perbit. Reg. secundus τετύφλωται ὥστε φρεναπατᾷν ἑαυτὸν ὡς, et ita quoque legitur in Reg. primo, sed secundis curis duntaxat. Colb. primus τετύφλωται ὥστε φρεναπατᾷν ἑαυτὸν, ὥστε. Difficile dictu est, scripserint Basilium τετύφλωται, an τετύφωται: sed sine periculo indiscriminatim hoc aut illo modo legi potest.

(73) Colb. primus τοσοῦτον μᾶλλον. Ibidem Colb. tertius ἑαυτοῦ.

(74) Editi γῆν ἑαυτὸν καὶ σποδόν. At mss. ut in contextu, alio ordine. Aliquanto post Colb. primus ἀκοή ἀνέφικται.

γειν (74) εις δύναμιν. Ἐροῦμεν δὲ, οὐχ ὅσος ἐστὶν ὁ Ἄθεος, ἀλλ' ὅσον ἡμῖν ἐφικτόν. Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ τὸν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς τόπον διαθεῖναι ἴδιον τοῖς ἐφθαλμοῖς ἀδυνατοῦμεν, ἤδη καὶ ὅσον δυνάμεθα καθορᾶν παραιτούμεθα· οὕτω καὶ νῦν διὰ μικρῶν ρημάτων τὴν εὐσέβειαν ἀποπληρώσωμεν, τῷ δὲ μεγαλείῳ τῆς φύσεως συγχωρήσωμεν ἔχειν κατὰ παντὸς λόγου τὰ νικητήρια. Οὐδὲ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων γλῶσσαι (75), αἰτινὲς ποτὲ εἰσιν, οὐδὲ αἱ τῶν ἀρχαγγέλων, μετὰ πάσης ὁμοῦ τῆς λογικῆς φύσεως συναχθεῖσαι, πολλοστοῦ μέρους ἐφικέσθαι δυνήσονται, μὴ ὅτι τῷ παντὶ ἑαυτὰς ἐξισῶσαι. Σὺ δὲ, εἰ βούλει περὶ Θεοῦ λέγειν τι ἢ ἀκούειν, ἄφες τὸ σῶμα σεαυτοῦ, ἄφες τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, κατάλειπε τὴν γῆν, κατάλειπε (76) τὴν θάλασσαν, κάτω σεαυτοῦ ποιήσον τὸν ἀέρα, παράδραμε ὥρας, καιρῶν εὐταξίας, τὰς περὶ γῆν διακοσμήσεις· ὑπὲρ τὸν αἰθέρα γενοῦ· διάθεθι τοὺς ἀστέρας, τὰ περὶ αὐτοὺς θαύματα, τὴν εὐκοσμίαν αὐτῶν, τὰ μεγέθη, τὰς χοείας ὅσας παρέχονται τῷ παντὶ, τὴν εὐταξίαν, τὴν λαμπρότητα, τὴν θέσιν, τὴν κίνησιν· ὅπως πρὸς ἀλλήλους σχέσεως ἢ ἀποστάσεως ἔχουσι. Πάντα διαδὰς τῷ λόγῳ, τὸν οὐρανὸν ὑπερκύψας, καὶ ὑπεράνω τούτου γενόμενος, μόνῃ διανοίᾳ περιβλεψαί τὰ ἐκεῖ κάλλη, στρατιάς ἐπουρανίου, χοροστασίας ἀγγέλων, τὰς τῶν ἀρχαγγέλων ἐπιστασίας, τὰς δόξας τῶν κυριοκρατῶν, τὰς προεδρίας τῶν θρόνων, τὰς δυνάμεις, τὰς ἀρχάς, τὰς ἐξουσίας. Διαδραμῶν τὰ σύμπαντα, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀνανεύσας τοῖς λογισμοῖς, καὶ ἐπέκεινα (77) τούτων τὸν νοῦν ἀνυψώσας, ἐννόησον τὴν θεῖαν φύσιν· ἐστῶσιν, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀπαθῆ, ἀπλήν, ἀσύνθετον, ἀδιαίρετον, φῶς ἀπρόσιτον (78), δύναμιν ἄφατον, μέγεθος ἀπεριόριστον, δόξαν ὑπεραπτάπτουσαν, ἀγαθότητα ἐπιθυμητὴν, κάλλος ἀμήχανον, σφοδρῶς μὲν τῆς τετραμένης ψυχῆς καθαπτόμενον, λόγῳ δὲ δηλωθῆναι πρὸς ἕξιαν ἀδύνατον.

2. Ἐκεῖ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἀκτιστος φύσις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα, ἡ φυσικὴ ἀγαθότης. Πατήρ· ἡ πάντων ἀρχή, ἡ αἰτία τοῦ εἶναι τοῖς οὐσιν, ἡ ρίζα τῶν ζώντων. Ὅθεν προῆλθε ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἡ εἰκὼν ἡ ἀπαράλλακτος τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς Υἱὸς, ὁ ζῶν Λόγος, ὁ Θεὸς ὢν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὢν· ὢν, οὐχὶ προσγεγόμενος (79)· ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, οὐχὶ προσκτηθεὶς ὕστερον· Υἱὸς, οὐχὶ κτῆμα· ποιητῆς, οὐχὶ ποίημα· κτίστης,

⁸⁸ 1 Tim. vi, 16. ⁸⁹ Coloss. i, 15. ⁹⁰ Joan. i, 2.

(74) Veteres aliquot libri ἀνάγκη λέγειν. Mox Colb. tertius οὐχ ὅσον.

(75) Colb. primus ἀγγέλων φωναί.

(76) Antiqui tres libri κατάλειπε τὴν... κατάλειπε. Editi κατάλειπε... κατάλειπε.

(77) Editi καὶ τὰ ἐπέκεινα. Vocula τὰ in omnibus mss. deest.

(78) Reg. primus et duo Colbertini φῶς οἰκῶν.

pro virili necesse est. Dicemus autem, non quantum est Deus, sed quantum possumus nos assequi. Nec enim quoniam medium hunc inter caelum et terram locum oculis totum collustrare non possumus, continuo, certe quoad ejus fieri potest, conspicerere nolimus : sic etiam nunc paucis verbis pietati faciamus satis, sed in toto sermone victoriam dignitatis naturae atque amplitudini concedamus. Neque enim linguæ angelorum, quæcunque illæ sunt, neque archangelorum, eæque cum tota simul rationali natura coactæ, ad minimam partem pertingere poterunt, nedum toti explicandæ pares sint. Tu vero si quid voles de Deo dicere, aut audire; dimitte corpus tuum, dimitte corporeos sensus, relinque terram, relinque mare, aerem infra teipsum colloca, prætergrederere ætates, temporum constitutos ordines, terræ ornamenta : supra æthera tollere, transcendere stellas, omnia quæcunque in eis admirationi sunt, earum ornatum, magnitudinem, quidquid ex eis orbis universus capit utilitatis, rectum ordinem, splendorem, situm, motum, quomodo inter se conjungantur, aut sejungantur a se invicem. Omnia mente ac ratione prætergressus, transvolans caelum, illoque effectus excelsior, cogitatione sola pulcherrima quæque circumspice, exercitus cælestes, choros angelorum, archangelorum dignitates, gloriam dominationum, thronorum sedes, virtutes, principatus, potestates. Prætermisiss omnibus, emergente ratione supra omnem creaturam, mente ultra hæc erecta, contemplare divinam naturam : stantem, immutabilem, varietatis expertem, affectionum vacuum, simplicem, compositioni nulli obnoxiam, indivisibilem, lucem inaccessam⁸⁸, potentiam ineffabilem, magnitudinem finibus nullis circumscriptam, gloriam supernicantem, bonitatem desiderabilem, pulchritudinem singularem, qua quidem animus sauciatius vehementer percullatur, sed quæ pro dignitate verbis explicari non possit.

2. Illic Pater et Filius et Spiritus sanctus, increata natura, Dominica majestas, naturalis bonitas. Pater omnium principium, eorum quæ existunt causa, radix viventium. Unde prodiit vitæ fons, sapientia, virtus, Dei invisibilis in omnibus simillima imago⁸⁹, Filius ex Patre genitus, vivens Verbum, Deus existens, et existens¹³² apud Deum⁹⁰ : existens, non adventitius : existens ante sæcula, non postea acquisitus ; Filius, non possessio ; opifex, non opificium ; creator, non crea-

Vitiosum autem id esse cum viderent typographi Parisienses, qui Regio primo codice utebantur, de suo, opinor, ita emendarunt : φῶς οἰκῶσαν ἀπρόσιτον. At in editione Basil. et in Regiis secundo et tertio, inque Colb. tertio verius et simplicius scribitur φῶς ἀπρόσιτον.

(79) Colb. primus προγεγόμενος, haud recte. Mox unus ms. οὐχὶ δὲ κτῆσμα.

tura : omnia existens, quæcunque est Pater, Filius, inquam, et Pater. Observa mihi has proprietates. Manens igitur in eo quod est Filius, omnia est Pater, secundum ipsius Domini vocem, dicens : *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt*⁶¹. Revera enim omnia quæ archetypo exemplari adsunt, imaginis sunt. *Vidimus enim, inquit evangelista, gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*⁶² : hoc est, non ex dono et munere data ei sunt miracula, sed ex naturæ communionem Filius habet paternæ divinitatis majestatem. Nam accipere, commune est et creaturæ : habere autem ex natura, proprium est geniti. Itaque ut Filius, naturaliter possidet quæ sunt Patris : ut Unigenitus, omnia in seipso comprehendit, cum nihil quidquam cum altero dividatur. Ex ipsa igitur Filii appellatione discimus naturæ esse consortem, non jussu creatum, sed sine ullo intervallo ex substantia splendentem, sine ullo temporis spatio cum Patre junctum, æqualem in bonitate, æqualem in potestate, consortem majestatis. Ecquid enim, nisi sigillum et imago, ostendens in se Patrem totum? Quæcunque autem postea, hominum dispensans salutem, quam nobis per carnem conspicuus effectus exhibuit, ita tibi ex corporis constitutione edisserit, ut dicat missum se esse, et nihil a seipso facere posse, et accepisse se mandatum et alia id genus, ne ullam tibi occasionem præbeant ad imminuendam Unigeniti divinitatem. Nam humilis ille ad tuam infirmitatem accessus, dignitatem potentis minuere non debet : sed naturam intellige congruenter Deo convenienterque, verba vero humiliora de incarnatione accipe. De quibus si vellemus nunc accurate tractare, incauti ac imprudentes multam, imo infinitam verborum copiam ad susceptum argumentum aggereremus.

3. Sed ad propositum revertamur. Mens quæ a terrenis affectionibus pura esse potuerit, omnemque intelligibilem creaturam relinquere, et quasi piscis aliquis e profundo ad summam superficiem enatare, jam in creationis puritate constituta, illic videbit Spiritum sanctum, ubi Filius est, et ubi Pater : qui et ipse omnia coessentialiter secundum naturam habet, bonitatem, rectitudinem, sanctimoniam, vitam. Nam, inquit, *Spiritus tuus bonus*⁶³.

⁶¹ Joan. xvi, 15. ⁶² Joan. i, 14. ⁶³ Psal. cxlii, 10.

(80) Reg. primus et Colb. itidem primus Ἰῶν εἶπον καὶ Πατέρα, *Filium dixi et Patrem*. Alii quatuor mss. et utraque editio Ἰῶς, εἶπον, καὶ Πατῆρ.

(81) Reg. tertius et Colb. primus ἰδιότηας· ἐκ γὰρ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύεται ἁμαρτία μένων, *nam multiloquio non vitabitur peccatum*. Prov. x, 19. Utraque editio simpliciter ut in contextu. Nec enim quidquam mutandum censuimus, rati hunc Scripturæ locum primum in ora libri positum fuisse, et deinde loco suo inepte motum, in contextum insiluisse.

(82) Codex Coisl. et Colb. secundus cum utraque editione τῆς Ἰῶῦ. Alii quinque mss. τῆς Ἰῶς· sic ut vox Ἰῶς, quod aiunt, hoc loco absolute et

οὐχὶ κτίσμα· πάντα ὧν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατῆρ· Ἰῶς, εἶπον, καὶ Πατῆρ (80). Φύλασσε μοι ταύτας τὰς ἰδιότητας. Μένων (81) οὖν ἐν τῷ εἶναι Ἰῶς, πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶν ὁ Πατῆρ, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατῆρ, ἐμὰ ἐστί*. Τῷ ὄντι γὰρ τῆς εἰκόνης ἐστὶ πάντα, ὅσα πρόσ-εστι τῇ πρωτοτύπῃ μορφῇ. Ἐθεασάμεθα γὰρ, φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς, *τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός*· τουτέστιν, οὐκ ἐκ δωρεᾶς καὶ χάριτος δοθέντων αὐτῷ τῶν θαυμάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας ἔχοντος τοῦ Υἱοῦ τῆς πατρικῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν κοινὸν καὶ πρὸς τὴν κτίσιν· τὸ δὲ ἔχειν ἐκ φύσεως ἴδιον τοῦ γεννηθέντος. Ὡς μὲν οὖν Ἰῶς, φυσικῶς κέχτηται τὰ τοῦ Πατρός· ὡς δὲ Μονογενῆς, ὅλα ἔχει ἐν ἑαυτῷ· συλλαβῶν, οὐδενὸς καταμεριζομένου πρὸς ἕτερον. Ἐξ αὐτῆς τοίνυν τῆς Υἱοῦ (82) προσηγορίας διδασκόμεθα, ὅτι τῆς φύσεως ἐστὶ κοινῶς· οὐ προστάγματι κτισθεὶς, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας ἀδιαστάτως, ἀχρόνως τῷ Πατρὶ συνημένος, ἴσος ἐν ἀγαθότητι, ἴσος ἐν δυνάμει, κοινῶς τῆς δόξης. Καὶ τί γὰρ, ἀλλ' ἡ σφραγὶς καὶ εἰκὼν, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν Πατέρα; Ὅσα δὲ σοι μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς σωματικῆς κατασκευῆς διαλέγεται (83), τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν οἰκονομῶν, ἣν διὰ σαρκὸς ἐπιφανεὶς ἡμῖν ἐπεδείξατο, ἀποστελλόμενον λέγων ἑαυτὸν, καὶ μηδὲν δυνάμενον ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, καὶ ἐντολὴν λαβόντα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ σοι παρεχέτω ἀφορμὰς πρὸς τὸ κατασμικρύνειν τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα. Οὐ γὰρ ἡ πρὸς τὸ σὸν ἀσθενὲς συγκατά-φασις ἐλάττωσις ὀφείλει γίνεσθαι τῆς ἀξίας τοῦ δυνατοῦ· ἀλλὰ τὴν μὲν φύσιν νόει θεοπροπέως, τὰ δὲ ταπεινότερα τῶν ρημάτων δέχου οἰκονομικῶς. Περὶ ὧν εἰ βουληθῆμεν ἐν τῷ παρόντι πρὸς ἀκριβείαν διεγείσθαι, λάθοιμεν ἂν ἑαυτοὺς πολὺ τι καὶ ἀπείραντον πλήθος λόγων ἐπεισάγοντες τῇ ὑποθέσει.

3. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανίωμεν. Ὅτι διά-νοια ἡ δυναθεῖσα τῶν τε ὑλικῶν καθαρεῦσαι παθῶν, καὶ τὴν νοητὴν κτίσιν (84) πᾶσαν καταλιπεῖν, καὶ οἶόν τις ἰχθύς ἀπὸ τοῦ βυθοῦ πρὸς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν ἀναρῆξασθαι, ἐν τῷ καθαρῷ τῆς κτίσεως γενομένη, ἐκεῖ ὄφεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου Ἰῶς, καὶ ὅπου Πατῆρ (85), πάντα ἔχον καὶ αὐτὸ συνουσιωμένως (86) κατὰ τὴν φύσιν, τὴν ἀγαθότητα, τὴν εὐθύτητα, τὸν ἁγιασμόν, τὴν ζωὴν. *Τὸ Πνεῦμα γάρ*

indeclinabiliter sumatur.

(83) Editi διαλέγεται. At mss. sex διαλέγεται.

(84) Conjectic eruditissimus Dan. Wyttenbach. legendum esse τὴν ἀνόητον κτίσιν. Videtur ejus annot. ad Platonis *Phaedonem*, pag. 302. Edit.

(85) Editio utraque et Colb. tertius ὅπου Ἰῶς καὶ ὅπου Πατῆρ. Alii duo mss. inverso ordine ὅπου Πατῆρ καὶ ὅπου Ἰῶς. In aliis duobus mss. additur articulus ὁ Πατῆρ.... ὁ Ἰῶς.

(86) Editio Paris. συνημμένος, corrupte. Editio Basil. et Colb. primus et Reg. itidem primus συνημμένως, *conjunctim*, non male. Alii quinque mss. συνουσιωμένως. *coessentialiter*, seu *in una et eadem essentia*, significantius.

σου, φησίν, ἐδ ἀγαθόν· καὶ πάλιν, Πνεῦμα εὐθές· καὶ πάλιν, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Καὶ ὁ Ἀπόστολος (87)· Ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς. Τούτων οὐδὲν ἐπίκτητον αὐτῷ, οὐδὲ ὑπερὸν ἐπιγενόμενον πρόσσεσιν· ἀλλ' ὡσπερ ἀχώριστον τῷ πυρὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ τῷ φωτὶ τὸ λάμπειν· οὕτω καὶ τῷ Πνεύματι τὸ ἀγιάζειν, τὸ ζωοποιεῖν, ἡ ἀγαθότης, ἡ εὐθύτης. Ἐκεῖ τοίνυν ἔστηκε τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ, ἐν τῇ μακαρίᾳ φύσει, οὐ μετὰ πλήθους ἀριθμούμενον, ἀλλ' ἐν τῇ Τριᾷδι θεωρούμενον· μοναδικῶς ἐξαγγελόμενον, οὐκ ἐμπεριελημμένου τοῖς συστήμασιν. Ὡς γὰρ Πατήρ εἷς, καὶ Υἱὸς εἷς· οὕτως ἔν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ δὲ λειτουργικὰ πνεύματα καθ' ἕκαστον τάγμα πλῆθος ἡμῖν ὑποφαίνει δυσεξαριθμητόν. Μῆ τοίνυν ζῆτει ἐν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ τὴν κτίσιν· μὴ καταγάγῃς τὸ ἀγιάζον μετὰ τῶν ἀγιαζομένων. Τοῦτο κληροὶ ἀγγέλους, πληροὶ ἀρχαγγέλους, ἀγιάζει δυνάμεις, ζωοποιεῖ τὰ σύμπαντα. Τοῦτο εἰς πᾶσαν κτίσιν μεριζόμενον, καὶ ἄλλως ὑπ' ἄλλου μετεχόμενον, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων. Πᾶσι μὲν τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν δίδωσιν· οὐκ ἀναλίσκεται δὲ εἰς τοὺς μετέχοντας· ἀλλὰ καὶ οἱ λαβόντες πληροῦνται (88), καὶ αὐτὸ ἐστὶν ἀνευδές. Καὶ ὡσπερ ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τοῖς σώμασι, καὶ ποικίλως ὑπ' αὐτῶν μετεχόμενος, οὐδὲν ἐλαττοῦται παρὰ τῶν μετεχόντων· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα πᾶσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν παρέχον, ἀμείωτον μένει καὶ ἀδιαίρετον. Πάντας φωτίζει· πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόησιν, ἐμπνεῖ τοῖς προφήταις, νομοθέτας σοφίζει, ἱερέας τελειοῖ, ἐνισχύει βασιλεῖς, καταρτίζει δικαίους, σεμνύνει σώφρονας, ἐνεργεῖ χάρισματα ἰαμάτων, ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, λύει τοὺς πεπεδημένους, υἰοθετεῖ τοὺς ἠλλοτριωμένους. Ταῦτα διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως ἐνεργεῖ. Ἐάν τελώνην λάβῃ πιστεύοντα, εὐαγγελιστὴν ἀποδείκνυσιν· ἐάν ἐν ἀλίῃ γένηται, θεολόγον ἀποτελεῖ· ἐάν διώκτην εὐρῆ μετανοοῦντα, ἀπόστολον ἐθῶν ἀπεργάζεται (89), κήρυκα πίστεως, σκευὸς ἐκλογῆς. Δι' αὐτοῦ οἱ ἀσθενεῖς ἰσχυροὶ· οἱ πτωχοὶ πλουτίζουσιν· οἱ ἰδιῶται τῷ λόγῳ σοφώτεροί εἰσι τῶν σοφῶν. Παῦλος ἀσθενής, ἀλλὰ διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Πνεύματος τὰ σουδάρια τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ ἴσασιν παρεῖχε τοῖς ὑποδεχομένοις. Πέτρος καὶ αὐτὸς σῶμα περικείμενος ἀσθενείας (90), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν χάριν τοῦ Πνεύματος ἡ ἐκπίπτουσα τοῦ σώματος σκιά ἀπέδιωκε τὰς νόσους τῶν καταπονουμένων. Πτωχὸς Πέτρος καὶ Ἰωάννης· οὐ γὰρ εἶχον ἀργύριον, οὐδὲ χρυσίον (91)· ἀλλ' ἐχαρίζοντο ὑγίειαν πολλῶν χρυσίων τιμιωτέραν. Παρὰ πολλῶν γὰρ λα-

A Ac rursus, *Spiritum rectum* 44. Rursusque, *Spiritum sanctum* 45. Quin et Apostolus: *Lex Spiritus vitæ* 46. Horum nihil ascititium ei, nec quidquam postea adventitium adest; sed quemadmodum calefactio separari ab igne non potest, nec splendor a luce: sic nec a Spiritu sanctificatio, vivificatio, bonitas, recludit. Illic 133 igitur Spiritus consistit, illic in beata natura; non cum multitudine numeratur, sed in Trinitate conspicitur, solitarie enuntiat, non in turmis ac coactibus comprehenditur. Ut enim Pater unus est, et Filius unus: sic unus etiam Spiritus sanctus. At vero administrati spiritus in singulis ordinibus multitudinem, quæ vix numerari potest, nobis exhibent. Quod igitur supra creaturam est, id in creatura ne quæras: ne cum sanctificatis deprimas quod sanctificat. Ille replet angelos, replet archangelos, sanctificat potestates, vivificat omnia. Ille in omnem creaturam divisus, cum aliter alius particeps ejus fiat, nihil tamen a participantibus minuitur. Omnibus quidem gratiam suam largitur, non tamen insumitur in participantes, sed et qui acceperunt, replentur, et ipsi nihil quidquam deest. Et quemadmodum sol cum corpora illustrat, et ab eis varie participatur, nihil minuitur a participantibus: ita etiam Spiritus gratiam suam omnibus impertiens, integer manet et indivisus. Omnibus lumen dat ad assequendam Dei notitiam, afflat prophetas, legislatores sapientiam docet, sacerdotes consecrat, corroborat reges, justos perficit, prudentes cohonestat, operatur dona sanationum, vivificat mortuos, solvit compeditos, alienos adoptat in filios. Hæc operatur per supernam generationem. Si publicanum credentem nactus fuerit, reddit evangelistam 47; si inciderit in piscatorem, theologum facit 48; si persecutorem poenitentem offenderit, efficit apostolum gentium, præconem fidei, vas electionis 49. Per ipsum debiles evadunt fortes, pauperes ditescunt, idiotæ et sermonis rudes sapientia sapientibus præstant. Paulus infirmus; et tamen ob Spiritus præsentiam, corporis ipsius sudaria sanitatem afferbant suscipientibus 50. Petrus erat et ipse corpore infirmo circumdatus: sed per inhabitantem Spiritus gratiam, umbra e corpore prolapsa morbos ægrotantium fugabat 51. Pauperes Petrus et Joannes (non enim eis erat argentum, neque aurum 52): sed tamen largiebantur sanitatem multis nummis aureis præstantiorem. Nam claudus ille a multis accepto auro, erat adhuc men-

44 Psal. l., 42. 45 ibid. 43. 46 Rom. viii, 2. 47 Act. xix, 12. 48 Act. v, 15. 49 Act. iii, 6.

47 Matth. ix, 9. 48 Matth. iv, 19. 49 Act. ix, 15.

(87) Veteres aliquot libri καὶ ὁ Παῦλος φησίν· Ὁ. Mox Reg. primus ἐπιγινόμενόν ἐστιν. Colb. tertius habet quoque ἐστίν. Subinde duo mss. οὕτω καὶ τῷ. Vocula xxi aberat a vulgatis.

(88) Colb. tertius et Reg. primus λαβόντες πληρῶνται. Aliquanto post iidem mss. cum Reg. tertio τὴν ἑαυτῶν χάριν.

(89) Colb. tertius ἐργάζεται. Statim tres aut quatuor mss. διὰ τούτου οἱ ἀσθενεῖς. Nec ita multo in-

fra Reg. primus πτωχοὶ πλουτίζονται.

(90) Antiqui duo libri σώματος περικείμενος ἀσθενεῖται. Alii quatuor mss. ita ut edendum curavi-mus.

(91) In duobus mss., pro οὐδὲ χρυσίον legitur ἡ χρυσίον. Mox editi πολλῶ χρυσίον. Antiqui tres libri πολλῶν χρυσίων. Colb. primus πολλοῦ χρυσίου. Haud longe editi χρυσόν. At mss. χρυσίον.

dicus : sed recepto a Petro beneficio, saliens quasi cervus, Deumque laudans, mendicare desiit. Non noverat Joannes mundi sapientiam, tamen per Spiritus potentiam protulit verba, quæ sapientia nulla potest contineri. Ille et in cælo consistit, et terram replet, et ubique adest, nec usquam continetur. Totus in unoquoque inhabitat, et totus cum Deo est. Dona ministrat non ministri more : sed sua ipsius auctoritate partitur munera. *Dividit* enim, inquit, *peculiariter unicuique, prout vult*⁷³. Mittitur quidem in dispensatoris et œconomi modum : sed agit propria potestate. Precemur illum, ut animis nostris adsit, nec ullo tempore nos deserat, per gratiam Domini nostri Jesu Christi : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

δὼν χρυσίον ὁ χαλδῶς, ἔτι προσαίτης ἦν· παρὰ δὲ Πέτρου δεξάμενος τὴν χάριν, ἐπαύσατο προσαιτῶν, ἀλλόμενος ὡσπερ ἔλαφος, καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν. Οὐκ ἦδει Ἰωάννης τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, ἀλλ' ἐφθέγγετο ὅματα τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος (92), οἷς οὐδεμία σοφία προσβλέψαι δύναται. Τοῦτο καὶ ἐν οὐρανῷ ἔστηκε, καὶ τὴν γῆν πεπλήρωκε, καὶ πανταχοῦ παρ᾽ ἐστι, καὶ οὐδαμοῦ περιέχεται. Ὅλον ἐκάστῳ ἐνοικεῖ, καὶ ὅλον ἐστὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐ λειτουργικῶς διακονεῖ τὰς δωρεὰς, ἀλλ' αὐθεντικῶς διατερεῖ τὰ χαρίσματα. *Διαιρεῖ* γάρ, φησὶν, *ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται*. Ἀποστέλλεται μὲν οἰκονομικῶς, ἐνεργεῖ δὲ αὐτεξουσίως. Τοῦτο παρεῖναι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν εὐξώμεθα, καὶ μηδένα καιρὸν ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα B καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

134 HOMILIA XVI.

In illud, « In principio erat Verbum »⁷⁴.

1. Omnis quidem Evangeliorum vox reliquis documentis a Spiritu traditis magnificentior est et præstantior, quod in his per servos prophetas locutus sit ad nos, in Evangeliiis vero Dominus ipse per se nos allocutus sit. Sed qui inter ipsos evangelicos præcones vocalissimus est, quique auditu omni majora, et intelligentia omni altiora locutus est, Joannes est, ille tonitruum filius, cujus audivimus exordium, quod ex Evangelii libro lectum est : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*⁷⁵. Novi multos ex iis etiam qui a veritatis doctrinâ alieni sunt, quique de sapientia mundana gloriantur, hæc et admiratos esse, et scriptis suis inserere ausos fuisse. Fur est enim diabolus; ac nostra, cum fabularum narrator sit, ad suos vates effert. Quod si carnalis sapientia verborum vim tantopere est admirata, quid nos Spiritus discipuli faciemus? Obiterne audiemus, et exiguam quãdam vim in eis inesse existimabimus? Ecquis ita stupidus fuerit, qui tantam sententiæ pulchritudinem tamque incomprehensibilem dogmatum altitudinem non miretur; nec veram eorum comprehensionem concupiscat? At enim admirari pulchra difficile non est : sed ea quæ admirationi fuere perfecte intelligere, hoc arduum est atque perdifficile. Nam et solem hunc sensibilem nemo est qui non laudet : quandoquidem ejus magnitudine et pulchritudine et radiorum æqualitate et

OMILIA IG'.

Eis τὸ, « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος » (93).

1. Πᾶσα μὲν ἡ τῶν Εὐαγγελίων φωνὴ μεγαλοφυστέρα τῶν λοιπῶν τοῦ Πνεύματος διδασκάλων, καθ' ὅτι ἐν ἐκείνοις μὲν διὰ τῶν δούλων ἡμῖν ἐλάλησε τῶν προφητῶν, ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτεπροσώπως διελέχθη ἡμῖν ὁ Δεσπότης. Αὐτοῦ γε μὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ὁ μεγαλοφωνότατος, καὶ πάσης μὲν ἀκοῆς μελίζονα, πάσης δὲ διανοίας ὑψηλότερα φθεγγάμενος, Ἰωάννης ἐστίν, ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς· οὗ τὸ προοίμιον τῆς εὐαγγελικῆς συγγραφῆς ἄρτε ἀναγνωσθὲν ἠκούσαμεν· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*. Ταῦτα οἶδα πολλοὺς καὶ τῶν ἐξω τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας μέγα φρονούντων ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ καὶ θαυμάσαντας, καὶ τοῖς ἑαυτῶν συντάγμασιν ἐγκαταμίξαι (94) τολμήσαντας. Κλέπτῃς γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερομυθῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφύτας. Εἰ οὖν ἡ σαρκίνη σοφία τοσοῦτον θαύμασε τῶν βημάτων τὴν δύναμιν, τί ποιήσωμεν (95) ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ τοῦ Πνεύματος, ἐὰν παρέργως ἀκούσωμεν καὶ μικρὰν τινα τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς δύναμιν εἶναι λογισώμεθα; Καὶ τίς οὕτως ἀναισθησίαν νοσῶν, ὥστε τοιοῦτον (96) κάλλος ἐννοίας καὶ βάθος δογμάτων οὕτως ἀνεπίκτον μὴ οὐχὶ καταπλαγῆναι, καὶ ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν τῆς ἀληθοῦς καταλήψεως; Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ τὸ θαυμάσαι τὰ κατὰ δύσκολον, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀκριβεῖ κατανοῆσαι γενέσθαι τῶν θαυμασθέντων, τοῦτο χαλεπὸν καὶ δυσέφικτον. Ἐπεὶ καὶ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν αἰσθητὸν οὐδεὶς μὲν ἐστὶν ὃς οὐχ ὑπερ-

⁷³ 1 Cor. xii, 11. ⁷⁴ Joan. i, 1. ⁷⁵ ibid.

(92) Reg. primus et Colb. itidem ἀλλ' ἦδει τὰ ὅματα τῆς δυνάμεως τοῦ Πνεύματος, sed noverat verba potentie Spiritus, quam scripturam judicamus quidem bonam, sed tamen ea non ultimur, quod causa nulla sit cur vulgata mutetur, præsertim cum ipsam mss. multi tueantur.

(93) Sic mss. nonnulli. Alii duo εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, in Evangelium Joannis, qui titulus longæ commentario conveniret magis, quam brevi orationi. Editio Paris. εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κατὰ

Ἰωάννην Εὐαγγελίου, in principium Evangelii secundum Joannem.

(94) Antiqui tres libri ἐγκαταμίξαι. Alii ἐγκατατάξαι. Utraque editio et Colb. secundus ἐγκαταλέξαι : quarum lectionum omnium eadem est sententia.

(95) Sic mss. quatuor. Editi ποιήσωμεν... ἀκούσωμεν... λογισώμεθα. Ibidem quinque mss. ἐὰν παρέργως. Vocula ἐάν in vulgatis desideratur.

(96) Editi ὡς τοιοῦτον. Antiqui sex libri ὥστε.

εταίνει, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος, καὶ τῶν ἀκρίτων τὴν συμμετρίαν, καὶ τὸ ἀποστίλθον αὐτοῦ ὡς κατασταζόμενος (97)· ἐὰν μέντοι βιαιότερον φιλονεικῆσθαι τῷ κύκλῳ ἀντεξάγειν ἑαυτοῦ τὰς τῶν ὀφθαλμῶν βολὰς, οὐ μόνον οὐ κατὰ φύσιν τὰ περισπούδιστα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκρίθειαν τῆς ὕψους προσδιαφθείρας οὐχίσειται. Τοιοῦτόν τι μοι δοκῶ τὴν διάνοιαν πάσχειν, τὴν φιλονεικοῦσαν ἀκριθῆ ποιῆσθαι τῶν προκειμένων ῥημάτων τὴν ἐξέτασιν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Τίς ἐνοήσεται ἀξίως τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς; Ποία ῥημάτων δύναμις εὐρεθῆ ὁμοτίμως δυναμένη παραστήσασθαι τὸ νοητόν; Μέλλων παραδιδόναι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς θεολογίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐδεμίαν ἀρχὴν ἄλλην τῷ λόγῳ ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν ὅλων ἔδωκεν. Ἥδει (98) τοὺς ἐπιφουμένους τῇ δόξῃ τοῦ Μονογενοῦς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· προῖδει τοὺς μέλλοντας ἡμῖν προξέρειν τὰ σοφίσματα, τὰ ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων αὐτοῖς μεμηχανημένα (99). Ὅτι, εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν· καὶ, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· καὶ, Ἐξ οὐκ ὄντων τὴν ὑπόστασιν ἔλαβε. Τοιαῦτα δὲ φθέγγονται γλώσσαις ἠχομημαίαι διὰ πιθανολογίας ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. Ἴνα τοίνυν μὴδὲν λέγειν ἐξῆ τὰ τοιαῦτα, προλαβὼν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ εὐαγγελίου, Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἦν ὁ λόγος. Ἐὰν κρατῆς ταύτην τὴν φωνὴν, οὐδὲν οὐ μὴ πάθης δεῖν παρά τῶν κακοτέχνων. Ἐὰν γὰρ λέγῃ ἐκεῖνος, εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν· σὲ ἐπέειπε, Ἐν ἀρχῇ ἦν. Ἀλλὰ, φησὶ, πρὶν ἢ γεννηθῆναι (1) πῶς ἦν; Σὺ μὴ ἀφῆς τὸ, Ἦν· μὴ καταλίπῃς τὸ, Ἐν ἀρχῇ. Ἀρχῆς ἡ κορυφὴ οὐ καταλαμβάνεται· ἀρχῆς τὸ ἐξώτερον οὐχ εὐρίσκειται. Μὴ παραλογίσθῃς ὅτι τις τῷ πολυσημίῳ τῆς λέξεως. Πολλὰ γὰρ ἀρχαὶ πολλῶν πραγμάτων κατὰ τὸν βίον τοῦτον· ἀλλὰ μία ἀρχὴ ἐπὶ πάντων, ἡ ἐπέκεινα (2). Ἀρχὴ γὰρ οδοῦ ἀραθῆς, εἶπεν ἡ Παροιμία. Ἄλλ' ὁδοῦ μὲν ἀρχὴ ἡ πρώτη κίνησις, ὅθεν ἀρχόμεθα τῆς πορείας, ἥς τὸ κατόπιν δυνατόν ἐστιν εὐρεῖν. Καὶ, Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου. Ἔστι καὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἕτερόν τι προσκείμενον· τῆς γὰρ τῶν τεχνῶν ἀναλήψεως ἀρχὴ ἐστὶν ἡ στοιχειώσις. Στοιχεῖον οὖν ἐστὶ τῆς σοφίας ὁ φόβος τοῦ (3) Κυρίου· ἀλλὰ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἐστὶ τι προσδύτερον, ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς, τοῦ μήπω σοφισθέντος καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀνειληφότος. Ἀρχαὶ (4) λέγονται καὶ αἱ πολιτικαὶ δυναστεῖαι, αἱ τῶν ἀξιομάτων ὑπεροχαί. Ἄλλ' αὗται αἱ ἀρχαὶ, τινῶν εἰσὶν ἀρχαὶ, καὶ πρὸς τι ἐκάστη. Ἀρχὴ γὰρ τῆς γραμμῆς

splendida luce magnopere delectatur. Attamen si in ipsius orbem oculorum obtutus figere vehementius contenderit, non solum exoptata visurus non est; sed visus etiam integritatem corrumpet. Tale aliquid arbitror accidere menti ei, quæ accuratius scrutari conatur hæc verba: *In principio erat Verbum*. Quis quæ ad principium spectant, ut par est, intelliget? Quænam verborum vis inveniatur, quæ pro rei dignitate possit cogitata exprimeret? Traditurus nobis Joannes quæ ad theologiam Filii Dei attinent, nullum aliud orationis exordium nisi principium universorum prætulit. Spiritus sanctus noverat qui essent adorturi Unigeniti gloriam; præviderat qui essent nobis objecturi sophismata, quæ ipsi ad subvertendos auditores excogitassent. Nimirum, Si genitus est, non erat: et, Antequam gigneretur, non erat: item, Ex non existentibus subsistentiam accepit. Linguae enim per verba suasoria exacuta magis quam anceps quivis gladius, loquuntur talia. Ne igitur similia cuiquam dicere liceat, Spiritus sanctus hæc in Evangelio occupans dixit: **135** *In principio, inquit, erat Verbum*. Hanc vocem si tenueris, nihil a maleficis illis patieris mali. Nam si ille dixerit, Si genitus est, non erat: tu dicito, *In principio erat*. Sed, inquit, priusquam genitus esset, quomodo erat? Tu ne dimittas illud, *Erat*: ne dereliqueris illud, *In principio*. Principii summitas non apprehenditur: quod extra et ultra principium sit, non invenitur. Ne quis te decipiat varia vocis significatione. Nam rerum multarum multa sunt principia in hac vita: sed unum est principium supra omnia, quod ultra est. Nam, inquit Patremia, *Principium viæ bonæ*¹⁶. Sed viæ principium est primus motus, unde iter ordimur, cujus prior pars potest reperiri. Et, *Principium sapientiæ timor Domini*¹⁷. Præjacet autem et huic principio aliud quoddam, cum perceptionis artium principium sit prima elementorum institutio. Elementum igitur sapientiæ timor Domini est: sed hoc principio est aliquod antiquius, animæ scilicet status, ejus, qui nondum sapientiam edoctus est, nec Dei timorem adeptus. Principia dicuntur etiam civiles potentatus, videlicet præcelsæ dignitates: sed hæc principia, aliquorum sunt principia, et unumquodque eorum aliquo refertur. Etenim lineæ principium punctum est, et superficiæ principium lineæ, et

¹⁶ Prov. xvi, 5. ¹⁷ Psal. cx, 10.

(97) Editi et mss. κατασταζόμενος· quæ vox a verbo ἀσπάζεσθαι deducitur, *amore teneri, delectari*. Id cum non animadverteret Combelisius, cumque sibi visus esset legere κατασσεφόμενος, sic interpretatus est: *splendorem suspiciens*. Vetus interpres vertit, *splendorem admiratus*.

(98) Utraque editio operarum incuria ἕδη, jam. Libri veteres ἕδει, noverat, optime.

(99) Editi et duo mss. μεμηχανευμένα. Alii tres mss. μεμηχανημένα.

(1) Antiqui duo libri πρὶν γεννηθῆναι.

(2) Utraque editio et tres mss. ἀρχὴ ἡ ἐπὶ πάντων ἡ ἐπέκεινα.

των ἐπέκεινα. Alii quatuor mss. ἀρχὴ ἐπὶ πάντων ἡ ἐπέκεινα.

(3) Utraque editio σοφίας φόβος ὁ τοῦ. At mss. quinque ut in contextu.

(4) Ejus loci consonantiam videre si quis cupit, ei auctor sum, ut Græca legat. Quæ enim hic scribuntur, optime quidem dici possunt Græce, ut multiplicem intelligentiam vocis ἀρχῆ, quæ modo principium, modo principatum ditionemque significat: sed male sonant si exprimentur Latine, quod voci principium multiplex notio apud Latinos subjecta non sit.

corporis principium superficies, et orationis compositæ principia, elementa.

2. Non certe ejusmodi est illud principium. Nulli enim alligatum est, servit nulli, cum nullo conspicitur : sed liberum est ; dominum non habet ; exsolutum est omni ad aliud relatione, menti insuperabile ; quod cogitationibus transcendere non est, ultra quod nihil quidquam reperiri potest. Nam si mentis cogitatione contenderis principium prævertere, comperies id tibi præire, et prius cogitatis occurrere. Sine mentem tuam, quantum velit, excurrere, et extendere se ad superiora : deinde post innumeros errores ac multos inanes conatus, eam ad se iterum reversam invenies, quod principium se posterius ac inferius reddere non possit. Principium enim semper cogitato ulterius superiusque esse deprehenditur. *In principio igitur erat Verbum.* O rem miram ! Ut ex æquo inter se conjunctæ sunt voces omnes ! Illud, *Erat*, idem valet quod illud, *In principio.* Ubi est blasphemus ? ubi adversus Christum pugnans lingua, quæ dicit : *Erat aliquando, cum non esset ? Audi Evangelium : In principio erat Verbum.* Quod si *in principio erat*, quando non *erat* ? **136** Ipsorumne lugebo impietatem, an inscientiam exsecrabor ? At antequam gigneretur, non erat. Nosti scilicet quando genitum sit, quo quid prius possis tempori atexere ? Etenim illud, *Antequam*, vox est temporis, alterum alteri antiquitate præponens. Quomodo autem par fuerit temporis conditorem generationem habere temporis vocibus subjectam ? *Erat igitur in principio.* Quod si ab hac voce, *Erat*, non discesseris, blasphemiz malignæ aditum nullum dabis. Ut enim qui in mari versantur, cum inter duas anchors fluctuant, tempestatem aspernantur : ita et tu hanc pravam turbationem, quæ vitam hominum per nequitiz spiritus invasit, quæque multorum fidem exagitat, deridebis, si modo in horum verborum propugnaculo tanquam in portu ac statione animam tuam tenueris.

3. Jam inquirat mens nostra, Quis erat in principio ? *Verbum*, inquit. Quale verbum ? humanumne verbum, an verbum angelorum ? Enimvero indicat nobis Apostolus angelis quoque suam esse linguam,

(5) Antiqui duo libri et utraque editio ἀνυπέρθετος διανοία : quam falsam scripturam secutus Combelsius, sic verterat in suo Ecclesiaste Græco : *Subitaneus primusque mentis conceptus.* At Colbertini primus et tertius cum Reg. secundo ἀνυπέρθατος διανοία, *menti insuperabilis, seu ad quod mens peringere non potest*, emendate. Aliquanto post Reg. primus νοῦν διαδραμεῖν.

(6) Utraque editio καὶ πλείων εὐρίσκειται. At nostri septem mss. καὶ πλείων εὐρίσκειται.

(7) Illa, *erat aliquando, quando non erat*, quæ Græcis plane respondent, videri posse obscura scribit vir eruditissimus Duceus, atque hæc clarius exprimi apud Hieronymum epist. 58. in Dialogo adversus Luciferianos, hoc modo : *Si quis dixerit, Erat tempus, quando non erat Filius, anathema sit.* Sed Combelsius monet se non videre cur illa lo-

τὸ σημεῖον· καὶ ἀρχὴ τῆς ἐπιφανείας ἡ γραμμὴ· καὶ ἀρχὴ τοῦ σώματος ἡ ἐπιφάνεια· καὶ τοῦ κατὰ σύνθεσιν λόγου ἀρχαὶ τὰ στοιχεῖα.

2. Οὐ μὴν κάκεινη τοιαύτη ἡ ἀρχὴ. Οὐδενὶ γὰρ προσδέβεται· οὐδενὶ δουλεύει· μετ' οὐδενὸς θεωρεῖται· ἀλλ' ἐλευθέρᾳ ἐστίν· ἀδέσποτος, κελυμένη τῆς πρὸς ἕτερον σχέσεως· ἀνυπέρθατος διανοία (5), ἣν οὐκ ἐστὶν ὑπερβῆναι τοῖς λογισμοῖς, ἧς οὐκ ἐστὶν ἐξευρεῖν τὰ ἐπέκεινα. Ἐὰν γὰρ φιλονεικίης τῇ φαντασίᾳ τοῦ νοῦ παραδραμεῖν τὴν ἀρχὴν, εὐρήσεις αὐτὴν προτρέχουσαν σου, καὶ προσπαντώσαν τοὺς λογισμοῖς. Ἄφες σαυτοῦ τὸν νοῦν δραμεῖν ὅσον βούλεται, καὶ διαταθῆναι ἐπὶ τὰ ἄνω· εἶτα εὐρήσεις αὐτὸν μυρία πλανηθέντα, καὶ πολλὰ κενεμαθήσαντα, καὶ πάλιν ἐπανιόντα πρὸς ἑαυτὴν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατωτέραν ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν ποιῆσαι. Διότι ὁ εἰ τοῦ νοουμένου ἐξωτέρα καὶ πλείων εὐρίσκειται (6) ἡ ἀρχὴ. Ἐν ἀρχῇ τοίνυν ἦν ὁ Λόγος. Ὁ τοῦ θαύματος ! Πῶς πάσαι ἀλλήλαις ὁμοτίμως αἱ φωναὶ συνεξεύχθησαν ! Τὸ, Ἦν, ἴσον δύναται τοῦ, Ἐν ἀρχῇ. Ποῦ ὁ βλάσφημος ; ποῦ ἡ χριστομάχος γλώττις ; ἡ λέγουσα, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν (7) ; Ἄχουε τοῦ Εὐαγγελίου, Ἐν ἀρχῇ ἦν (8). Εἰ δὲ ἐν ἀρχῇ ἦν, πότε οὐκ ἦν ; Τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν στενάξω, ἡ τὴν ἀμσθίαν βδελύξομαι ; Ἀλλὰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, οὐκ ἦν. Οἶδας γὰρ πότε ἐγεννήθη, ἵνα τὸ πρὶν δυνηθῆς ἐπιενεγκεῖν τῷ χρόνῳ (9) ; Τὸ γὰρ, Πρὸ τοῦ, χρονικὴ ἐστὶ φωνή, ἕτερον ἐτέρου προτιθεῖσα εἰς παλαιότητα. Τὸν δὲ τοῦ χρόνου ποιητὴν πῶς εὐλογον (10) ταῖς χρονικαῖς προσηγορίαις ὑποκειμένην ἔχειν τὴν γέννησιν ; Ἐν ἀρχῇ τοίνυν ἦν. Ἐὰν μὴ ἀποστῆς τοῦ Ἦν, οὐδεμίαν παρεῖδουσι δώσεις τῇ πονηρᾷ βλασφημίᾳ. Ὅσπερ γὰρ οἱ θαλαττεύοντες, ὅταν ἐπὶ δύο σαλεύωσιν ἀγκυρῶν, καταφρονοῦσι τοῦ κλύδωνος· οὕτω καὶ σὺ τῆς πονηρᾶς ταύτης παραχῆς, τῆς ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἐγγινομένης τῷ βίῳ, καὶ διασαλευούσης τῶν πολλῶν τὴν πίστιν, καταγελάσῃ, ἐὰν τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν ῥημάτων τούτων τὴν ψυχὴν ἔχῃς ἐνορμισθεῖσαν.

3. Ἐπιζητεῖ δὲ ἡμῶν ἡ διάνοια, τίς ἦν ἐν ἀρχῇ ; Ὁ Λόγος, φησί. Ποῖος λόγος ; ὁ ἀνθρώπινος λόγος ; ἀλλ' ὁ τῶν ἀγγέλων λόγος ; Καὶ γὰρ ἠνέκατο ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος, ὡς καὶ τῶν ἀγγέλων ἰδίαν ἔχόντων

quendi ratio, *erat aliquando*, sit subobscurior, hæc vero, *erat tempus*, clara sit atque perspicua. Ibidem Reg. primus τοῦ εὐαγγελιστοῦ.

(8) In tribus Colbertinis mss. legitur Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Sed illud, ὁ Λόγος, in aliis nostris mss. et in vulgatis deest, neque eas voces necessarias puto. Aliquanto post mss. βδελύξομαι. Alius et editi βδελύξομαι.

(9) Colb. tertius τῷ ἀχρόνῳ. Alii mss. et editi τῷ χρόνῳ. Illud, ἀχρόνῳ, scriptum fuisse arbitror ab aliquo, qui ejus loci sententiam non satis perspiceret, nec animadvertet dici hæc ironice : *Nosti scilicet quando genitum sit Verbum, cum potueris aliquod tempus excogitare, quod ejus generationem præcesserit.*

(10) Colb. tertius πῶς ἂν εἴη τῶν εὐλόγων. Mox idem codex ἔχειν τὴν γένεσιν.

γλώσσαν, εἰπών· Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων. Ἀλλὰ καὶ τοῦ (11) λόγου διπλῆ τις ἐστὶν ἔννοια. Ὁ μὲν γάρ τις ἐστὶν ὁ διὰ τῆς φωνῆς προφερόμενος, οὗτος ὁ μετὰ τὸ προσνεχθῆναι τῷ ἀέρι ἀναπολλύμενος· ὁ δὲ τις ἐστὶν ὁ ἐνδιάθετος, ἐνυπάρχων ἡμῶν ταῖς καρδίαις· ὁ ἐνοσηματικός. Καὶ ἄλλος, ὁ τεχνικός λόγος. Ὅρα μήποτε ὅς παρακρούσεται (12) τὸ ὁμῶνυμον τῆς φωνῆς. Πῶς γὰρ ἦν ἐν ἀρχῇ ὁ ἀνθρώπινος λόγος, τοῦ ἀνθρώπου κάτω ποὺ λαβόντος τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως; Πρὸ ἀνθρώπου θηρία· πρὸ ἀνθρώπου κτήνη, τὰ ἐρπιτὰ πάντα· ὅσα χερσαῖα, καὶ ὅσα ἐνυδρα, πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀστέρες, ἥλιος, σελήνη, βοτάναι, σπέρματα, γῆ, θάλαττα, οὐρανός. Οὐ τοῖνον ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἀλλ' οὐδὲ ὁ τῶν ἀγγέλων. Πᾶσα γὰρ ἡ κτίσις κατωτέρα τῶν αἰώνων ἐστὶ, τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβοῦσα παρὰ τοῦ κτίσαντος. Ὁ δὲ ἐν καρδίᾳ λόγος, καὶ αὐτός ἐκάστου τῶν νοηθέντων ἐστὶ νεώτερος. Ἀλλ' ἀκούε τοῦ λόγου θεοπρεπῶς. Περὶ γὰρ τοῦ Μονογενοῦς διαλεγόμενός σοι, Λόγον εἶπεν αὐτόν. Ὡςπερ οὖν καὶ φῶς μετ' ὀλίγον ἔρει, καὶ ζῶην, καὶ ἀνάστασιν, καὶ οὕτε φῶς ἀκούσας, ἐπὶ τὸ αἰσθητὸν τοῦτο καὶ ὀφθαλμοῖς ὁρατὸν καταφέρει, οὕτε ζῶην ἀκούσας, τὴν κοινήν ταύτην νοεῖς, ἦν καὶ τὰ ἔλογα ζῆ· οὕτω καὶ Λόγον ἀκούων, φύλαξαι μήποτε τῇ σῇ ἀσθενείᾳ τῆς διανοίας πρὸς χαμαιζήλους καὶ ταπεινὰς διανοίας ὑπενεχθῆς. Ἀλλ' ἐρεῦνα τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήματος. Διὰ τί Λόγος; Ἴνα δειχθῆ, ὅτι ἐκ τοῦ νοῦ προῆλθε. Διὰ τί Λόγος; Ὅτι ἀπαθῶς ἐγενήθη. Διὰ τί Λόγος; Ὅτι εἰκὼν τοῦ γεννήσαντος, διὸν ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸν γεννήσαντα (13), οὐδὲν ἐκεῖθεν ἀπομερίσας, καὶ τέλειος ὑπάρχων καθ' ἑαυτόν· ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ὄλην ἡμῶν ἀπεικονίζει τὴν ἔννοιαν. Ἄ γὰρ κατὰ καρδίαν ἐνενοήσαμεν, ταῦτα τῷ ῥήματι προηγήκαμεν, καὶ ἐστὶ τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ νοήματος ἀπεικόνισμα τὸ λαλούμενον. Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας ὁ λόγος προφέρεται (14). Καὶ ἐστὶν ἡ μὲν καρδία ἡμῶν ὅλον πηγὴ τις, ὁ δὲ προφερόμενος λόγος ὅλον ὄλκος τις ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης βέων. Τοσοῦτον οὖν τὸ ἀπορρέον, ὅσον τὸ πρῶτως ἀναφερόμενον (15)· καὶ ὅλον τὸ κεκρυμμένον, τοσοῦτον καὶ τὸ φαινόμενον. Λόγον οὖν εἶπεν, ἵνα τὴν ἀπαθῆ σοι γέννησιν τοῦ Πατρὸς παραστήσῃ, καὶ τὴν τελείαν ὑπαρξίν σοι τοῦ Υἱοῦ θεολογήσῃ (16), καὶ τὴν ἀχρονον συνάφειαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα διὰ τούτων ἐνδείξῃται. Καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος τοῦ νοῦ γέννημα, ἀπαθῶς γεννώμενος· οὕτε γὰρ τέμνε-

⁷³ I Cor. XIII, 4.

(11) Colb. primus ἀλλὰ γὰρ τοῦ. Aliquanto post editi et duo mss. ἀέρι ἀπολλύμενος. Alii quatuor mss. ἀναπολλύμενος. Subinde editi Ὅρα οὖν. Vox ultima in mss. non invenitur.

(12) Colb. primus παρακρούσῃ. Haud longe vocem ὅσα ex libris duobus Colbertiinis addidimus. Subinde unus mss. βοτάνη.

(13) Colb. primus τὸν γεννηθέντα, male. Nec iam milio infra Colb. tertius τοῦτο τῷ ῥήματι.

(14) Colbertini duo mss. λόγος προφέρεται. Alii et editi φέρεται. Mox iidem duo mss. ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ νοῦ βέων

A cum ait : *Si linguis hominum loquar et angelorum* ⁷³ Jam vero verbi duplex est intelligentia : alterum enim voce profertur, quod posteaquam prolatum est, in aere perit : alterum vero internum est, inque animis nostris insitum, verbum scilicet mentis. Est et aliud verbum, oratio artificiosa. Vide ne te decipiat vox ambigua. Quomodo enim erat in principio verbum humanum, cum homo principium ortus atque originem posterius acceperit? Ante hominem bestiae, ante hominem pecora, reptilia omnia tum terrestria tum aquatica, volucres caeli, stellæ, sol, luna, herbæ, semina, terra, mare, cælum. Non igitur in principio erat verbum humanum, sed ne angelorum quidem. Nam creatura omnis posterior sæculis est, accepto a conditore existendi principio. Verbum autem quod insitum in animo est, et ipsum singulis quæ intellecta sunt, recentius est. Sed verbum prout Deo convenit interpretare. Nam cum de Unigenito ad te loqueretur, Verbum ipsum dixit. Quemadmodum igitur et lucem paulo post dicit, et vitam, et resurrectionem; neque tamen, cum audis lucem, ad sensibilem hanc et oculis visibilem lucem recurris; neque cum vitam audis, communem hanc intelligis, quam bruta etiam animalia vivunt : ita quoque cum Verbum audis, cave incidas mentis imbecillitate in terrenas humilesque cogitationes, sed vocis significationem perscrutare. Cur Verbum? Ut perspicuum sit processisse ex mente. Cur Verbum? Quia citra passionem genitum est. Cur Verbum? Quia imago est genitoris, totum in seipso genitorem ostendens, nihil inde separans, et per se perfectum existens : quemadmodum et verbum nostrum totius nostræ cogitationis refert imaginem. Etenim quæ in corde cogitavimus, ea verbo proferimus, idque quod loquimur, reconditi in corde conceptus imago est et simulacrum. Nam ex cordis abundantia promitur verbum. Ac **137** quidem cor nostrum est veluti fons quidam : prolatum vero verbum, est veluti rivulus aliquis, qui ex hoc fonte emanat. Tantum igitur est id quod profluit, quantum id quod primum emergit; et quale est id quod occultum est, tale est quoque quod apparet. Verbum igitur dixit, tibi ut ostendat Patris generationem passioni non subjici, teque doceat divinam Filii substantiam perfectam esse, denique ut per hæc æternam Filii cum Patre con-

(15) Antiqui tres libri πρῶτως φερόμενον. Mox mss. nonnulli καὶ ὅλον τὸ κεκαλυμμένον.

(16) In verbo illo, θεολογήσῃ, videtur inesse vis aliqua propria, quasi Basilii dicat : Joannes apostolus substantiam Filii tam divinam exhibet, ut cæcitiæ necesse sit, qui non videt eam cum perfecta divinitate conjunctam esse, sic ut Filii divinitas Patris divinitati par sit omnino et æqualis. Quod sequitur, ἐν τῇ ἰδίᾳ συστάσει, sic interpretari licet, in sua substantia, aut in sua naturali constitutione, aut in sua natura, hoc est in se.

junctionem commonstret. Nam et verbum nostrum, **A** mentis fetus, citra passionem generatur; neque enim secatur, neque dividitur, neque fluit, sed mens tota in sua natura permanens, verbum totum et absolutum producit, atque id verbum quod procedit, omnem mentis generantis virtutem in se complectitur. Postquam igitur tantum ad Unigeniti theologiam ex verbi voce desumpseris, quantum pium fuerit, tum quidquid alienum esse ac dissentaneum repereris, id devita, omnique studio prætergredere. *In principio erat Verbum.* Quodsi dixisset: *In principio erat Filius*, tibi in mentem una cum Filii appellatione venisset quædam passionis cogitatio. Quoniam enim quæ apud nos generant, tempore generant, et cum passione generant, idcirco hæc occupaturus, *Verbum* dixit, animam tuam illæsam servaret.

4. *Et Verbum erat apud Deum.* Rursus, *Erat*, ob eos qui impie dicunt quod non erat. Ubi erat *Verbum*? Non in loco: quandoquidem in loco non continentur quæ circumscribi non possunt. Sed ubi erat? *Apud Deum.* Neque Pater in loco, neque Filius in ambitu ullo, ad certa circumscriptione comprehenditur: sed infinitus Pater, infinitus est Filius. Quidquid cogitaveris, et quocumque spiritu tuo perrexeris, omne id Deo plenum inventes: ubique offendes pariter coextensam Filii hypostasim. *Et Verbum erat apud Deum.* Admirare cujuscunque vocis accuratum delectum. Non dixit: *In Deo erat Verbum*, sed *Apud Deum*, ut hypostaseos proprietatem declararet. Non dixit: *In Deo*, ut ne confundendæ hypostaseos daret occasionem. Nam prava illa est blasphemia eorum, qui commiscere omnia conantur; dicuntque Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum esse subjectum, atque rei uni nomina diversa ascribi. Impietas pessima, nec minus fugienda quam eorum qui ore blasphemio affirmant Filium Dei Deo et Patri secundum substantiam dissimilem esse. *Et Verbum erat apud Deum.* Deinde posteaquam Verbi vocem ad ostendendam generationis apathiam adhibuit, statim et noxam eam quæ ex Verbi nomine accedere poterat, curavit. Atque semet quasi ex blasphemiantium calumnia **138** eximens, Quid, inquit, est Verbum? *Deus erat Verbum.* Ne mihi artificiose comminiscare quasdam verborum distinctiones, neve maligno tuo artificio convicium ullum doctrinæ Spiritus asper-

A ραι, οὐτε μερίζεται, οὐτε βέει· ἀλλὰ μένων διος ὁ νοῦς ἐν τῇ ἰδίᾳ συστάσει, διον τὸν λόγον καὶ ἀπυρτισμένον ὑψίστησι· καὶ προελθὼν ὁ λόγος, πᾶσαν τοῦ γεννήσαντος νοῦ τὴν δύναμιν ἐν ἑαυτῷ περιέχει. Ὅσον οὖν εὐσεβὲς, τοσοῦτον λαβὼν πρὸς τὴν τοῦ (17) Μονογενοῦς θεολογίαν ἐκ τῆς τοῦ λόγου φωνῆς· ὅπερ ἂν εὐρησ ἀπεμφαίνον καὶ ἀνάρμοστον φαινόμενον, τοῦτο παραίτησαι, καὶ ὑπέρβηθι μηχανῆ πάσῃ. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός, τῆ προσηγορίᾳ τοῦ Υἱοῦ συνεισηλθεν ἂν σοι ἡ περὶ τοῦ πάθους ἔννοια. Ἐπειδὴ γὰρ (18) παρ' ἡμῖν τὰ γεννῶντα χρόνῳ γεννᾶ, καὶ ἐμπαθῶς γεννᾶ, διὰ τοῦτο προλαβὼν, Λόγον εἶπε, προδιορθούμενος τὰς ἀπρεπεῖς ὑπολήψεις, ἵνα σου τὴν ψυχὴν ἀτρωτον διασώσῃται.

suspiciones absonas in antecessum corrigens, ut **B** 4. *Kal ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν.* Πάλιν τὸ, Ἦν, διὰ τοὺς βλασφημοῦντας, οὐκ ἦν. Ποῦ ἦν ὁ Λόγος; Οὐκ ἐν τόπῳ· οὐ γὰρ περιέχεται τόπῳ τὰ ἀπερίγραπτα. Ἀλλὰ ποῦ ἦν; *Πρὸς τὸν Θεόν.* Οὐτε ὁ Πατήρ ἐν τόπῳ, οὐτε ὁ Υἱὸς ἐν περιοχῇ τινι καὶ περιγραφῇ ὁμολογουμένη κατελιγμένος· ἀλλ' ἀπειρος μὲν ὁ Πατήρ, ἀπειρος δὲ ὁ Υἱός. Πᾶν ὅπερ ἂν νοήσης, καὶ ὅπουπερ ἂν πορευθῆς τῷ πνεύματί σου, τοῦ Θεοῦ εὐρήσεις πεπληρωμένον· πανταχοῦ συμπαρεκτεινόμενον εὐρήσεις τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπόστασιν. *Kal ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν.* Θαύμασον τὴν ἀκρίθειαν ἐκάστης φωνῆς· οὐκ εἶπεν, Ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ Λόγος· ἀλλὰ, *Πρὸς τὸν Θεόν*· ἵνα τὸ ἰδιάζον τῆς ὑποστάσεως παραστήσῃ. Οὐκ εἶπεν, Ἐν τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ πρόφασιν δῶ τῆ συγχύσει τῆς ὑποστάσεως. Πονηρὰ γὰρ χἀκεῖνη ἡ βλασφημία τῶν φύρειν τὰ πάντα ἐπιχειροῦντων, καὶ ἐν τῷ ὑποκείμενον (19) λεγόντων, Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἄγιον Πνεῦμα, προσηγορίας δὲ διαφερούσας τῷ ἐνὶ πράγματι ἐπιφημιζεσθαι. Πονηρὰ ἡ ἀσέβεια, καὶ φευκτὴ οὐχ ἤττον τῶν ἀνόμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ βλασφημοῦντων. *Kal ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν.* Εἶτα συγχρησάμενος τῇ τοῦ Λόγου φωνῇ πρὸς τὴν παράστασιν τῆς κατὰ τὴν γέννησιν (20) ἀπαθείας, ταχὺ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Λόγου βλάβος ἐγγινόμενον ἡμῖν παρεμυθίσαστο. Καὶ οἷον ἀφαρπάζων αὐτὸν τῆς συκοφαντίας τῶν βλασφημοῦντων, *Τί, φησιν, ἐστὶν ὁ Λόγος; Θεός ἦν ὁ Λόγος.* Μὴ μοι τεχνολόγει διαφορὰς τινὰς (21) λόγων, μηδὲ ἐκ τῆς σῆς κακοτεχνίας ποοστρέψῃς τινὰ βλασφημίαν ἢ

(17) Antiqui duo libri et editi eis tñn τοῦ. Alii quatuor mss. πρὸς τὴν τοῦ. Haud longe editi et duo mss. ὑπέρβηθι. Alii tres ὑπέρβα.

(18) Addita est vocula γὰρ ex duobus codicibus.

(19) Libri vulgati, quibus fortasse Reg. primus addi potest, καὶ ἐν τῷ ὑποκείμενον, *unum subjectum esse.* Reg. tertius et Colb. itidem tertius cum Coisl. καὶ ἐν τῷ ὑποκείμενον, *in subjecto esse*: ubi ἐν, in, depravate positum videtur pro ἐν, *unum.* Colb. primus et alii duo mss. καὶ ἐν τῷ ὑποκείμενον, *dicentium Patrem et Spiritum sanctum esse aliquid unum subjecto.* Facile quidem intelligitur voculam ἐν, quam alii aliter acceperunt, locum his variis lectionibus quædisse: sed quomodo lezi debeat, non ita liquet.

Puto autem parum referre, utrum legatur ἐν τῷ ὑποκείμενον, *unum subjectum esse*, an τῷ ὑποκείμενον, *unum esse subjecto*, cum sensus eodem semper recidat. Hactenus de scribendi ratione. Quod autem ad ipsam sententiam attinet, mihi dubium non est quin hic confutentur Sabelliani: quod in causa est, cur suspicer hic voce ὑποκείμενον nihil aliud nisi ὑπόστασιν significari, hoc est, *personam.* Mox mss. nonnulli προσηγορίας δὲ διαφορῶς.

(20) In Colb. tertio scriptum invenimus κατὰ γένεσιν.

(21) Antiqui tres libri διαφορὰς τινῶν. Haud procul Colb. primus τινὰς βλασφημίας.

εἰδασκαλίᾳ τοῦ Ἁνεύματος. Ἐχεις τὴν ἀπόφασιν ὑποτάγηθι τῷ Κυρίῳ. Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάλιν ἀνακεφαλαιοῦται ἐν ὀλίγοις ῥήμασι πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν θεολογίαν, ἣν περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς παρέδωκεν. Οὗτος τίς (22); Οὗτος, ὁ Λόγος ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ σοι διήρθρωσε τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν, ὅσον ἐντυπώσας σου τῇ ψυχῇ διὰ τῆς διδασκαλίας τὰ ἀγνοούμενα, καὶ ἐνοικίσας τὸν Λόγον Χριστόν (23) ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Οὗτος φησι. Ποῖος οὗτος; Μὴ ἔξω διαβλέψῃ, διὰ τῆς δεικτικῆς φωνῆς τὸν ὑποδεικνυμένον σοι περισκοπῶν, ἀλλ' εἰσελθε εἰς τὰ κρυπτά τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς, καὶ ὃν ἐδιδάχθης Θεὸν τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα, τὸν ὡς Λόγον προσελθόντα, τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ὄντα, τοῦτον γνωρίσας καὶ καταπλαγείς, καὶ προσκυνήσας (24) τὸν σεαυτοῦ Δεσπότην, τὸν σοι διὰ τῆς διδασκαλίας ἐνιδρυθέντα, γινώριζε, ὅτι οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ· τουτέστιν, αἰὶ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Ταύτας μοι τὰς ὀλίγας φωνὰς (25) διασώσατε, ὡσπερ σφραγίδα ταῖς μνήμαις ὑμῶν ἐνσημηνάμενοι. Αὗται ἀβραγέστατον ἔσονται τεχνίον πρὸς τὰς τῶν ἐπιβουλεύοντων καταδρομάς· αὐταὶ φυλακτήριόν εἰσι τῶν ψυχῶν σωτήριον τοῖς προβαλλομένοις αὐτάς. Ἄν τίς σοι προσελθὼν λέγοι (26)· Οὐκ ὦν, ἐγεννήθη· εἰ γὰρ ἦν, πῶς ἐγεννήθη; ὡς δαιμόνων φωνὴν ἀποτρέπου τὴν κατὰ τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς βλασφημίαν. Αὐτὸς δὲ ἐπακλῶν ἦκε πρὸς τὰς τῶν Εὐαγγελίων φωνὰς· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Τέταρτον εἰπέ τὸ, Ἦν (27), καὶ καταργήσεις αὐτῶν τὸ, Οὐκ ἦν. Οὗτοι ἀσειστοὶ μενέτωσαν οἱ θεμέλιοι τῆς πίστεως. Τούτοις ἐποικοδομήσομεν, Θεοῦ διδόντος, καὶ τὰ λειπόμενα. Οὐ γὰρ ἔστι δυνατὸν περὶ πάντων ὑμῖν εἰς ἅπασα διαλεχθῆναι, μήποτε τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ λόγου ἄχρηστα ποιήσωμεν ὑμῖν τὰ φιλοπόνως συνειλεγμένα. Ἀνοοῦσα γὰρ ἡ διάνοια πάντων ὁμοῦ περιδράσασθαι, ὅμοιον πάσχει γαστρὶ τῇ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κόρου εἰς πέψιν ἀγαγεῖν τὰ παραπεμφθέντα μὴ δυναμένη. Εὐχομαὶ οὖν ὑμᾶς γλυκανθῆναι μὲν τῇ γεύσει, ὡφελῆθῆναι δὲ τῇ ἀναδόσει. Αὐτὸς δὲ ἔστηκα ὑμῖν ἔτοιμος πρὸς τὴν διακονίαν τῶν λειπομένων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

⁷⁰ Joan. 1, 1, 2.

(22) Hic usi sumus interpunctione, quæ reperitur in Colbertinis secundo et tertio : quippe visa est nobis aptior, quam quæ legitur in aliis tum editis tum mss.

(23) Sic mss. non pauci. Vox Χριστόν in editis desideratur. Mss. Colb. primus ἔξω περιδλέψῃ.

(24) Colbertini duo mss. καταπλαγείς προσκύνῃσιν. Aliquanto post Reg. primus Οὗτος ἦν ὁ ἐν ἀρχῇ.

(25) Reg. primus τὰς λογικὰς φωνὰς, male. Mox

A gas. Habes sententiam : subditus esto Domino. Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum ⁷⁰. Rursus evangelista omnem suam theologiam quam de Unigenito nobis tradidit, paucis verbis in summam redigit. Quodnam Hoc? Hoc, Verbum Deus. Postquam enim ejus tibi conceptum distincte expressit, in tuoque animo per doctrinam quasi insculpsit quæ ignorabas, ac Verbum Christum in tuum cor velut in domum introduxit, ita demum hanc vocem profert, Hoc. Quale Hoc? Foras ne respice, eum, qui per demonstrantem vocem tibi ostenditur, circumspecturus : sed in occultos animæ tuæ recessus ingredi, et quem didicisti Deum in principio existere, procedere velut Verbum, apud Deum versari, hunc cognoscens admiransque, et tuum Dominum in te per doctrinam residentem adorans, scito quod hic erat in principio : hoc est, semper apud Deum Patrem suum. Has mihi paucas voces servate, illas quasi sigillum in vestra memoria imprimentes. Hæc futura sunt murus firmissimus adversus insidiantium incursus : hæc animarum sunt salutare munimentum, iis, qui ipsas prætentent ac opponent. Si quis te adorans dixerit : Cum non esset, genitus est, si enim erat, quomodo genitus est? hanc istam adversus gloriam Unigeniti calumniam dæmonum quasi vocem aversare. Tu autem reversus confugito ad Evangeliorum voces : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Dic quater, Erat, atque hoc eorum convicium, Non erat, facies irritum. Hæc fidei fundamenta maneat inconcussa. Super hæc, Deo dante, ædificabimus et reliqua. Neque enim possumus omnia vobis simul explanare; ne forte quæ diligenter a vobis collecta sunt, oratione prolixiore irrita reddamus. Mens enim quæ apprehendendis simul omnibus impar est, haud aliter se habet ac venter, qui ob nimiam saturitatem sumptos cibos concoquere non potest. Opto igitur ut hæc et gustando dulcescant, et concoquendo prosint. Ego autem vobis ea quæ supersunt, paratus sum ministrare : in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

D idem codex σφραγίδα ταῖς γνώμαις ὑμῶν. Nec ita multo infra unus mss. ἔσονται τεῖχος. Ibidem Reg. primus τῶν ἐπιβούλων καταδρομάς.

(26) Unus codex λέγῃ. Haud longe Reg. primus φωνὴν ἀποστρέφου.

(27) Editi τέταρτον τὸ εἰπέ, Ἦν. At mss. tres uti in contextu. Mox editi et duo mss. ἐποικοδομήσομεν. Alii quatuor mss. ἐποικοδομήσωμεν.

HOMILIA XVII.

In Barlaam martyrem.

1. Antea quidem sanctorum mors planctu et lacrymis coonestabatur. Joseph dellevit acriter mortuum Jacob⁴⁰, atque Moysis mortem Judæi haud parum planxere⁴¹; multis quoque lacrymis **139** Samuelem condecorarunt⁴²: nunc vero exsultamus in sanctorum obitu. Tristium namque natura post crucem mutata est; nec amplius sanctorum mortem lamentis prosequimur: sed tripudiis divinis circum illorum sepulcra choreas ducimus. Somnus enim justis mors est. Imo potius ad vitam meliorem profectio. Hinc martyres, dum mactantur, exsultant. Nam desiderium vitæ beatioris dolore cædis enecat. Ad coronas martyr respicit, non ad pericula; non horret plagas, sed palmas numerat; non videt lictores in terra flagris cædentes, sed angelos e cælo gratulantes animo intuetur; præmia æterna spectat, non temporalia pericula. Splendidum et apud nos jam arrhabonem obtinent, cum inter divinas acclamationes omnium plausu celebrentur, populumque frequentissimum e sepulcris congregent.

2. Hoc ipsum sane in forti ac strenuo Barlaam hodie factum est. Insonuit enim bellica martyris tuba, et pietatis milites, ut cernitis, convocavit. Annuntiatius præconio est jacens Christi athleta, et statim Ecclesiæ theatrum ad convolandum impulit. Et quemadmodum fidelium Dominus aiebat: **Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet**⁴³; mortuus est strenuus ille Barlaam, et tamen conventus publicos congregat: consumptus in sepulcro est, et tamen invitat ad convivium. Nunc tempus nobis est exclamandi: *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistator hujus sæculi*⁴⁴? Vir agrestis nobis est

⁴⁰ Genes. I, 4. ⁴¹ Deut. xxxiv, 8. ⁴² I Reg. xxv, 4. ⁴³ Joan. xi, 25. ⁴⁴ I Cor. I, 20.

(28) Noster Reg. secundus εις τον ἅγιον Βαρλαάμ τον εν Ἀντιοχείᾳ μαρτυρήσαντα, in sanctum Barlaam, qui Antiochiæ martyrium passus est. Hanc orationem pulchram sane et elegantem esse nemo negaverit: sed Basilii an Chrysostomi sit, dubitari potest. Ea de re in Præfatione nostro more disputamus.

(29) Colb. primus Ἰακώβ τεθνηκότα. Mox editi ol Ἰουδαῖοι. Articulus in mss. non invenitur. Nec ita multo infra editi ἐπὶ ταῖς... σκιρτῶμεν. In eo autem consentiunt antiqui libri, quod in omnibus vocula ἐπὶ desit: sed in duobus pro σκιρτῶμεν scriptum invenimus ἐνσκιρτῶμεν, et ita edere libuit.

(30) Editi et tres nss. δορυφοροῦμεν, comitamur satellitum in morem. Reg. primus δωροφοροῦμεν, donamus, seu coonestamus. Mox unus ms. aut alter ἐπαυχόμεθα τάφοις. Haud longe editi ὕπνος δέ. At mss. ὕπνος γάρ. Subinde, ubi in editis et in uno veteri libro legitur κρείττω, in aliis quibusdam scriptum reperi κρείττονα

(31) Colb. primus Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας καταστάσεως ἔρω, felicioris cujusdam status amor.

A

OMILIA IZ'.

Εἰς Βαρλαάμ μάρτυρα (28).

1. Πρότερον μὲν τῶν ἁγίων οἱ θάνατοι κοπιετοῖς ἐκοσμεῦντο καὶ δάκρυσιν· ἐκλαυσε σφοδρῶς Ἰωσήφ τὸν Ἰακώβ τεθνεῶτα (29), ἐκόψαντο καὶ τὴν Μωϋσέως τελευτὴν οὐ μικρῶς Ἰουδαῖοι· πολλοῖς καὶ τὸν Σαμουὴλ τριμηχαιο δάκρυσι· νῦν δὲ ταῖς τῶν ὁσίων τελευταῖς ἐνσκιρτῶμεν. Ἡ γὰρ τῶν λυπηρῶν μετὰ τὸν σταυρὸν μεταβέλλεται φύσις. Οὐκέτι θρήνοι τοῦς τῶν ἁγίων δορυφοροῦμεν (30) θανάτους, ἀλλ' ἐνθέοις χορείαις τοῖς ἐκείνων ἐπορχοῦμεθα τάφοις. Ὑπνος γὰρ τοῖς δικαίοις ὁ θάνατος. Μᾶλλον δὲ πρὸς κρείττονα ζωὴν ἐκδημία. Ἐντεῦθεν σκιρτῶσι σφαττόμενοι μάρτυρες. Ὁ γὰρ τῆς μακαριωτέρας ζωῆς (31) πόθος τὴν τῆς σφαγῆς ὀδύνην νεκρὰν ἀπεργάζεται. Οὐ βλέπει τοῦς κινδύνους, ἀλλὰ τοῦς στεφάνους ὁ μάρτυς· οὐ φρίττει τὰς πληγὰς, ἀλλ' ἀριθμεῖ τὰ βραβεῖα· οὐχ ὀρᾷ τοῦς κάτω μαστιγοῦντας δημίους, ἀλλὰ τοῦς ἀνωθεν εὐφημοῦντας ἀγγέλους φαντάζεται· οὐ σκοπεῖ τῶν κινδύνων τὸ πρόσκαιρον (32), ἀλλὰ τὸ τῶν ἐπάθλων αἰώνιον. Λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀρραβῶνα καρποῦνται, ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημαῖς κροτούμενοι, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεύοντες δήμευς (33).

2. Τοῦτο δὴ τὸ τῆ γενναίῳ τήμερον Βαρλαάμ πεπραγμένον. Ἠχῆσε γὰρ ἡ πολεμικὴ τοῦ μάρτυρος σάλπιγξ, καὶ τοῦς τῆς εὐσεβείας ὀπλίτας, ὡς ὄρατε, συνήγαγεν. Ὁ τοῦ Χριστοῦ κείμενος ἀθλητῆς ἐκηρύχθη, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεπτέρωτε θέατρον. Καὶ ὡς ἔλεγε (34) τῶν πιστῶν ὁ Δεσπότης· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἀν ἀποθάνῃ, ζήσεται· τέθηκον ὁ γενναῖος Βαρλαάμ, καὶ συγκροτεῖ πανηγύρεις· κατανάλωται τάφῳ, καὶ συγκαλεῖ πρὸς ἐστίασιν. Νῦν ἡμῖν ἀναδοῆσαι καιρὸς· Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητῆς τοῦ αἰῶνος τούτου; Ἀγροικός ἡμῖν σήμερον ὁ ἀήττητος τῆς εὐσεβείας

(32) Antiqui tres libri κινδύνων τὸ πρόσκαιρον. A: Colb. primus et editi πρόσκαιρον, recte.

(33) Utraque editio et Reg. tertius λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀρραβῶνα καρποῦται ταῖς παρὰ πάντων ἐνθέοις εὐφημαῖς κροτούμενος, καὶ μυρίους ἐκ τάφων σαγηνεῦοντες δήμευς, vinculos quam plurimos congregans; nec secus habet Reg. primus, nisi quod in eo pluraliter legitur καρποῦνται... κροτούμενοι... σαγηνεύοντες. Colb. primus δ... καρποῦνται..., ἐκ τάφου σαγηνεύοντες δήμευς. Reg. secundus λαμπρὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἤδη τὸν ἀρραβῶνα καρποῦται... σαγηνεῦοντες δήμευς: at in reliquis nihil dissentit ab editis. Codex quidam Combef. ex τάφου σαγηνεῦοντες δήμευς. Ita hunc locum resarcire visum est, ut ex aliquibus mss. numerum multitudinis mutuaeremur, ex fide vero quorundam codicum pro δήμευς edendum curaremur δήμευς. Quibus aliter videbitur, aliter legant, per nos licet.

(34) Colb. primus θέατρον. Καλῶς ἔλεγε... Δεσπότης Χριστός. Aliquantō post Reg. primus καὶ μετὰ θάνατον συγκροτεῖ. Subinde Colb. primus pro ἐστίασιν habet τράπεζαν.

εὐδασκαλος (35), ὃν εἶλεκε μὲν τύραννος ὡς εὐάλω-
τον θήραμα, ἔγνω δὲ μετὰ τὴν πείραν (36) ὀπλίτην
ἀχειρωτον· ὃν ἐγέλα μὲν παρακεκομμένα φθεγγό-
μενον, ἔφριξε δὲ ἀγγελικὰ νεανειούμενον. Οὐ γὰρ
συνεβαρβάριζεν ὁ τρόπος τῷ τῆς γλώττης ὀργάνῳ,
οὐδὲ ταῖς συλλαβαῖς συγχωλεῦν ὁ λογισμὸς ἐω-
ρατο· ἀλλ' ἦν δεύτερος Παῦλος, μετὰ τοῦ Παύ-
λου (37) φθειγγόμενος· *Εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ,*
ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει. Ἐνάρχησαν μαστίζοντες δή-
μοιοι, ἀλλ' ἀχμαιότερος ὁ μάρτυς εὐρίσκοτο· αἱ τῶν
ξεδόντων ἐξενευρίζοντο χεῖρες, ἀλλ' ὁ τοῦ ξεομένου
λογισμὸς οὐκ ἐκάμπτετο. Τὰς τῶν νεύρων αἱ μάστι-
γες ἀρμονίας παρέλυσαν, ἀλλ' ὁ τῆς πίστεως ἀκρι-
βέστερον ἐπεσφίγγετο τόνος. Διασκαπτόμεναι πλευ-
ραι (38) δεδαπάνητο, ἀλλ' ἡ τοῦ φρονήματος ἤνθει
φιλοσοφία. Τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὸ πλεον νεκέρωτο, B
ἀλλ' ὡς μήπω τῶν ἀγῶνων ἀρξάμενος ἤκμαζεν.
Ὅταν γὰρ ὁ τῆς εὐσεβείας ἔρωσ τὴν ψυχὴν προ-
κατάσχη, ἀπαν αὐτῇ πολέμων καταγέλαστον εἶδος, καὶ
πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθομένου καταξέοντες
τέρπουσι μᾶλλον ἢ πλήττουσι. Μαρτυρεῖ μοι τῶν
ἀποστόλων ὁ πόθος, τερπνάς αὐτοῖς ποτε τὰς παρὰ
Ἰουδαίων ἐργαζόμενος μάστιγας. Ἐπορεύοντο γὰρ,
φησὶ, χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου,
ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν (39)
ἀτιμασθῆναι. Τοιοῦτος καὶ ὁ σήμερον ἡμῖν ὀπλίτης
ὀμνούμενος· εὐφροσύνην τὰς κολάσεις ἠγούμενος,
βίδοις τιτὶ βάλλεσθαι νομιζῶν ταῖς μάστιξι· τὰς
τῆς ἀσεβείας αἰχίας (40) δραπετεύων ὡς βέλῃ, κα-
πνοῦ σκιάν τὴν δικαστικὴν θυμὸν λογιζόμενος· C
τάγματα δορυφόρων ἀπηργυμένα γελῶν· ὡς ἐπὶ
στεφάνοις τοῖς κινδύνοις χορεύων· ταῖς πληγαῖς ὡς
τιμαῖς εὐφραίνόμενος· ταῖς σφοδρτέραις τιμωρίαις
ὡς βραβεῖοις ἐνσχιρτῶν λαμπροτέροις· ξίφη δια-
πύων γυμνούμενα· χεῖρας δημίων ὡς κηρύ· μαλα-
κωτέρας δεχόμενος· κολαστήριον ξύλον ὡς σωτήριον
ἀσπαζόμενος· κλείσμοι δεσμωτηρίων (41) ὡς λει-
μῶσι τερπόμενος· βασάνων ἐπινοίας ὡς ἀνθέων
ποικιλίαις ἡδόμενος· πυρὸς εὐτονωτέραν δεξιάν
κεκτημένος· ὃ δὴ τελευταῖον αὐτῷ παρὰ τῶν πολε-
μούντων προσῆτο μηχανήμα. Βωμὸν γὰρ πρὸς τὴν
τῶν δαιμόνων σπονδὴν ἀνακαύσαντες, ἰστέσι παρ'
αὐτῷ (42) ἀγαγόντες τὸν μάρτυρα, καὶ τῷ βωμῷ

hodie invictus magister pietatis, quem ut prædam
captu faciliem tyrannus trahebat, sed expertus, eum
agnovit armigerum insuperabilem : quem deridebat
rustice loquentem, sed angelico robore vigentem
reformidavit. Nec enim una cum linguæ organo
barbarus erat animus, neque una cum syllabis
mens claudicare videbatur : sed alter erat Paulus,
cum Paulo dicens : *Etsi imperitus sermone, sed non
scientia* 35. Obtorpuerunt carnifices cædendo ; sed
martyr inveniebatur vegetior. Fatiscebant laceran-
tium manus, sed ejus qui lacerabatur animus non
flectebatur ; flagra compagem exsolverunt nervo-
rum, sed fidei vigor tenacius astringebatur. Per-
fossa latera absumebantur : sed mentis philosophia
efflorebat. Enecta erat carnis illius pars major ; at
quasi necdum certamina exorsus, vigeat. Cum enim
pietatis amor animam occupat, tum ipsa omne pu-
gnarum genus irridet ; et quicumque illam rei ada-
mata causa cædunt, delectant magis quam excruciant.
Testimonio mihi est illud 140 apostolorum
desiderium, quo Judæorum verbera olim suavia ip-
sis et grata reddebantur. *Ibant enim, inquit, gau-
dentes a conspectu concilii, quod digni habiti essent
qui pro ejus nomine contumeliam paterentur* 36. Ta-
lis est et ille miles qui hodie nobis celebratur. Hic
tormenta pro gaudio duxit : hic dum cæderetur, ros-
sis peti se rebatur. Impietatis damna tanquam tela
fugiebat ; judicis iram habebat pro fumi umbra.
Satellitum esseratos ordines irridebat, qui scilicet
ob pericula velut ob coronas tripudiaret. Plagis af-
fecta perinde lætabatur, ac si honore afficeretur.
Suppliciiis acrioribus ita exsultavit, quasi præmia
lautissima accepisset. Despuebat gladios nudos,
manus tortorum sustinebat tanquam cera mollior-
es, supplicii lignum velut salutare osculabatur,
septis carcerum ceu pratis gaudebat, excogitatis
tormentis veluti variis floribus oblectabatur. Dex-
teram habuit igne firmiorem : quod postremum
tormentum ei ab inimicis admotum est. Etenim li-
bamen dæmonibus facturi ignem aræ cum impo-
suissent, adductum martyrem ante eam sistunt,
atque dextram supinam super altare protendere
jubentes, manu velut ærea ara abusi sunt, ardente

35 II Cor. xi, 6. 36 Act. v, 41.

(35) Antiqui duo libri et editi ἡ ἀήτητος τῆς εὐ-
σεβείας διδασκαλία, male. Codices Combesiani ὁ
ἀήτητος τῆς εὐσεβείας διδασκαλος, bene, nec aliter
in nostro Reg. secundo legitur, nisi quod articulus
ante vocem ἀήτητος eo in libro non invenitur.
Paulo post idem Reg. secundus ὡς αἰχμάλωτον
θήραμα.

(36) Utraque editio et Reg. tertius μετὰ τὴν θή-
ραν, post *prædam*, corrupte. At Colb. primus et
Reg. secundus μετὰ τὴν πείραν, post *experimentum*,
incorrupte.

(37) Colb. primus τοῦ Παύλου. Articulus in editis
desideratur. Mox unus ms. ἰδιώτης εἶμι.

(38) Reg. primus διασκοπόμεναι πλευραι. Ali-
quanto post Colb. primus ἀγῶνων ἀφάμενος, sensu
non dissimili. Subinde in uno ms. pro πολέμων λε-
gitur πολεμίων

(39) Colb. primus ὀνόματος Χριστοῦ κατηξ.. pro
nomine Christi. Statim Reg. secundus ὁ σήμερονὸς
ἡμῖν.

(40) Utraque editio et duo mss. ἀσεβείας σκίας,
impietatis umbras. Colb. primus ἀσεβείας αἰχίας
impietatis damna, noxas; et ita, opinor, lexi præ-
stat, ne vox σκία bis continenter legatur. Mox idem
Codex ὡς στεφάνῳ.

(41) Rursus idem Codex κλείσμοι δεσμωτη-
ρίοις.

(42) Utraque editio παρ' αὐτῷ. Antiqui tres libri
παρ' αὐτόν. Mox utraque editio et Reg. tertius
χαλκῷ θυσιαστηρίῳ, *ara ærea*. Colb. primus et Reg.
secundus χαλκῷ θυμιατηρίῳ, *thuribulo æreo*. Suspi-
cari fortasse quispiam possit hoc loco legendum esse
θυμιατηρίῳ, *thuribulo*; nec diffidendum videri hanc
vocem primo aspectu magis convenire : tamen cum

libre in ea maligne imposito. Sperabant enim fore, A ut vi ignis devicta manus thus in aram necessario ac velociter excuteret. Heu varias impiorum præstigias! Quoniam, inquit, vulneribus innumeris animum pervicacis illius luctatoris non fleximus, illius certe manum per flammam flectamus. Quoniam artibus diversis animum non concussimus, certe igni admotam dexteram quatiamus. Sed ne illa quidem spes his miseris profuit. Etenim flamma quidem manum perrosit: sed tamen manus permansit flammam quasi cinerem ferens. Non dedit tergum sævienti igni fugitivorum in morem: sed immota perstitit contra flammam strenue dimicans, atque martyri facultatem dans Prophetæ verba proferendi: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum*⁸⁷. Ignis enim cum manu conflagabat; sed ignis vincebatur. Flammam inter et dexteram martyris instruebatur lucta; sed dextera novam quamdam luctaminum victoriam habebat: quandoquidem per mediam manum transeunte flamma, manus adhuc ad luctam porrigebatur. O manum igne pertinacior! o manum ab igne flecti nesciam! o ignem a manu vinci edoctum? Vi ignis ferrum emollitum cedit: æs parit ignis potentie; vinci ab eodem et lapidum durities solet. Nunc vero ignis vehementia quæ domat omnia, dexteram exurens nequaquam flexit.

χαινούμενος· χαλκὸς τῆ τοῦ πυρὸς παραχωρεῖ δυναστεία· οἶδε τούτῳ καὶ λίθων ἀντιτυπία νικᾶσθαι. Ἄλλ' ὁ πάντα τοῦ πυρὸς βιαζόμενος τόνος μάρτυρος τὴν δεξιὰν τεταμένην οὐκ ἔκαμψε κατακαίων.

3. Ob id jure optimo posset martyr ad Dominum C clamare: *Tenuisti manum dexteram meam, 141 et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me*⁸⁸. Quomodo te, o strenue Christi miles, appellabo? Vocabo statuum? Sed multum imminuero tuam constantiam. Ignis enim receptam in se statuum emollit: dexteram vero tuam, ut saltem moveri videretur, non adegit. Ferreumne nominabo? Sed hanc similitudinem fortitudine tua reperio inferioriorem. Nam tu solus flammæ suasisti, ut ne manum domaret: tu solus habuisti dexteram aræ loco; tu solus ardente dextra dæmonum facies alapis percussisti, et tunc quidem in prunas commutata manu, eorum capita colliquefecisti; nunc vero ea in cineres redacta, ipsorum exercitus calcans excæcas. Quid autem puerili balbutie victorem

τὴν δεξιὰν ὑπὲρ τὴν ἐπαυωρῆσαι κελεύσαντες, ὡς χαλκῷ θυσιαστηρίῳ τῆ χειρὶ κατεχρήσαντο, λιθαινοῦτων αὐτῆ κακούργως ἐνθέντες φλεγόμενον. Ἦλπιζον γὰρ τῆ τοῦ πυρὸς βία τὴν χεῖρα καταπαλαισθεῖσαν, ἀνάγκη τῷ βωμῷ ταχέως λιθαινοῦτων ἐπαφήσιν. Φεῦ τῆς πολυπλόκου τῶν ἀσεβῶν μαγγανείας! Ἐπειδὴ μυρῖοις, φησὶ, τὴν (43) γνῶμην οὐκ ἔκαμψαμεν τραύμασι, κάμψωμεν ἐν φλογὶ τοῦ φιλονεικοῦ παλαιστοῦ κἂν τὴν χεῖρα. Ἐπειδὴ ποικιλίαις μηχαναῖς τὴν ψυχὴν οὐκ ἐσεισαμεν, τὴν δεξιὰν γοῦν πυρὶ προσαγαγόντες σαλεύσωμεν. Ἄλλ' οὐδὲ ταύτης οἱ δειλοὶ τῆς ἐλπίδος ἀπώναντο. Ἡ μὲν γὰρ φλόξ τὴν χεῖρα διέτρωγεν (44)· ἔμνε δὲ ἡ χεῖρ, ὡς τέφραν τὴν φλόγα βαστάζουσα. Οὐκ ἔδωκε τῷ πολεμοῦντι πυρὶ κατὰ τοὺς φυγάδας τὰ νῦτα, ἀλλὰ ἄτρεπτος εἰστήκει κατὰ φλογὸς ἀριστεύουσα, καὶ τὰς τοῦ Προφήτου λέγειν τῷ μάρτυρι διδοῦσα φωνάς· *Ἐὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς μου, ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, καὶ τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον*. Πῦρ γὰρ χειρὶ συνεπλέκετο, καὶ τοῦ πυρὸς τὰ τῆς ἤττης εὐρίσκατο. Φλογὶ καὶ μάρτυρος δεξιᾷ συνεκροτεῖτο πάλῃ, ἀλλ' ἦν τῆς δεξιᾶς καινὴ τῆς τῶν παλαισμάτων ἡ νίκη, τῆς μὲν φλογὸς διὰ μέσου τῆς χειρὸς ἐκπιπτούσης, τῆς χειρὸς δὲ ἔτι τεταμένης (45) πρὸς πάλῃ. Ὁ χειρὸς φιλονεικοτέρας πυρὸς! ὡ χειρὸς, κάμψεσθαι πυρὶ μὴ μαθούσης! ὡ πυρὸς, ἠττᾶσθαι χειρὶ διδαχθέντος! Σιδηρὸς τῆ τοῦ πυρὸς εἶκει τυραννίδι

5. Εἰκότως ἂν ὁ μάρτυς ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Δεσπότην βοήθειεν· *Ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με, καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με*. Τί σε, ὦ γενναῖε τοῦ Χριστοῦ στρατιῶτα, προσεῖπω; Ἄνδριάντα καλέσω; Πολὺ με τῆς καρτερίας ἠλάττωσα. Τὸν μὲν (46) γὰρ πῦρ μαλάττει δεξιόμενον· σοῦ δὲ τὴν δεξιὰν ὀφθῆναι μόνον κινουμένην οὐκ ἔπεισεν. Ἄν σιδηροῦν ὀνομάσω, καὶ τὴν τοιαύτην τῆς σῆς ἀνδρίας εὐρίσκω λειπομένην εἰκόνα. Σὺ γὰρ μόνος ἔπεισας φλόγα μὴ βιάζεσθαι χεῖρα· σὺ μόνος ἐκτίσω θυσιαστήριον δεξιάν· σὺ μόνος δεξιᾷ φλεγόμενη τὰ τῶν δαιμόνων ἐρράπισας πρόσωπα, καὶ τότε μὲν ἀπληθρακωμένη χειρὶ τὰς ἐκείνων κεφαλὰς συγκατέτηξας (47)· νῦν δὲ τεφρωθεῖσα ταύτη τὰς αὐτῶν στρατιὰς ἀποτυφλοῖς καταπατῶν. Ἄλλὰ τί παιδικοῖς ἐλαττώ τὸν

⁸⁷ Psal. cxxliii, 1. ⁸⁸ Psal. lxxii, 24.

vox θυσιαστηρίῳ in sequentibus repetatur, nec tunc mss. ab editis dissideant, potius θυσιαστηρίῳ legi debere arbitramur. Nec quanquam moveat vox *ara*, cum nomine aræ intelligi possit ara parva, quæ non ita multum magnitudine a thuribulo differret: qua de re aliorum erit iudicium.

(43) Colb. primus et alter μυρῖοις τισὶ τὴν. Hoc ipso in loco mss. tres οὐκ ἔκλασαν. Editio utraque οὐκ ἔκαμψαμεν, eodem sensu.

(44) Colb. primus χεῖρα διέτρωγεν, *manum perforavit*. Lectio satis idonea. Ibidem Reg. primus ἔμνε.

(45) Reg. primus ἔτι τετραμένης. Mox utraque

editio κάμψεσθαι πυρὸς, male. At mss. πυρὶ, bene. Nec ita multo infra duo mss. τῆ τῆς φλογὸς εἶκει.

(46) Utraque editio τὸ μὲν, depravate: at in mss. emendate legitur τὸν μὲν, ἀνδριάντα videlicet. Aliquanto infra editio Paris. et Reg. secundus ἂν σιδηρον, *vocabone ferrum?* Editio Basil. ἂν σιδηροῦν, *vocabone ferreum*, bene.

(47) Editi et Reg. tertius συγκατέτηξας, *colliquefecisti*. Alii tres mss. aut etiam tribus plures συγκατέφλεξας, *combussisti*. Poterit ad suum quisque arbitrium hoc aut illo modo legere, cum utraque scriptura satis apta esse videatur.

ἀριστεὰ ψελλίσμασι (48); Ταῖς μεγαλοπρεπεστέρας αὐτὸν τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον παραχωρήσωμεν γλώτταις· τὰς μεγαλοζωνοτέρας τῶν διδασκάλων ἐπ' αὐτῷ καλέσωμεν σάλπιγγας. Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι· τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοθωθεῖσαν εἰκόνα ταῖς ὑμετέρας μεγαλύνετε τέχναις. Ἀμαυρότερον παρ' ἐμοῦ τὸν στεφανίτην γραφέντα τοῖς τῆς ὑμετέρας σοφίας περιλάμψατε χρώμασιν. Ἀπέλθω τῆ τῶν ἀριστευμάτων τοῦ μάρτυρος παρ' ὑμῶν νενικημένος γραφῆ· χαίρω τὴν τοιαύτην (49) τῆς ὑμετέρας ἰσχύος σήμερον νίκην ἠετώμενος. Ἴδω τῆς χειρὸς πρὸς τὸ πῦρ ἀκριβέστερον παρ' ὑμῶν γραφομένην τὴν πάλιν· Ἴδω φαιδρότερον ἐπὶ τῆς ὑμετέρας τὸν παλαιστὴν γεγραμμένον εἰκόνας. Κλαυδάτωσαν δαίμονες, καὶ νῦν ταῖς τοῦ μάρτυρος ἐν ὑμῖν ἀριστελαῖς πληττόμενοι. Φλεγόμενη πάλιν αὐτοῖς ἡ χεὶρ καὶ νικῶσα δεικνύσθω. Ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι καὶ ὁ τῶν αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A magnum deprimo? Locum martyris laudandi cedamus linguis magnificentioribus, atque vocaliores doctorum tubas ad id præconium invitemus. Exsurgite nunc mihi, o præclarī athleticorum gestorū pictores. Mutilatam lujus ducis imaginem artibus vestris adornate. Coronatum athletam obscurius a me depictum, solertiæ vestræ coloribus illustrate. Velim abeam victus a vobis, egregia martyris facta pictura repræsentaturis: gaudeam tali hodie per vestram dexteritatem victoria superatus. Videam manus et ignis inter se luctam a vobis accuratius expressam: videam luctatorem in vestra imagine splendidius depictum. Florent dæmones, ob martyris victorias per vos hodieque prostrati. Manus ardens et victrix denuo eis ostendatur. Depingatur in tabella et certaminum præfectus Christus; cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός· ὧ ἡ δόξα εἰς

OMILIA III.

Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα (50).

1. Νόμος ἐστὶ φύσεως ταῖς μελίσσαις μὴ ἀπαίρειν τῶν σίμβλων πρὶν ἂν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν τῆς πτήσεως ἀφηγήσεται. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸν λαὸν Κυρίου εἶδον νῦν πρῶτον ἐπὶ τὰ οὐράνια ἄνθη, τοὺς μάρτυρας, ἐξιώντα, ζητῶ τὸν ἡγεμόνα. Τίς ὁ κινήσας τὸν πολλὸν τοῦτον ἔσμον; τίς ὁ τὴν χειμερινὴν κατ-
C
ήρειαν εἰς ἑαρινὴν φαιδρότητα μεταστήσας; Νῦν γὰρ δὴ πρῶτον ὁ λαὸς, οἶοναι σίμβλων τινῶν, τῆς πάλαιως προχυθέντες, τὸν προπόλεον κόσμον (51), τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ πάγκαλον τῶν μαρτύρων στάδιον, ἀπνότημι κατελιήρασιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμᾶς ἀναστήσαν ἤγαγε τὸ θαῦμα τοῦ μάρτυρος, ἐκλαθομένου τῆς ἀσθενείας, δεῦρο δὴ καὶ αὐτοὶ τῆ κατὰ δύναμιν εἰσῆ, οἶόν τινα ἄνθη τῶν τοῦ ἀνδρὸς ἔργων περιβοηθήσωμεν, ὅσα τε ποιοῦντες καὶ τοῖς παροῦσιν ἅμα κεχαρισμένα· Ἐγκωμιαζόμενον γὰρ δικαίου, εὐφρανθήσονται λαοί, ὁ σοφὸς ἡμῖν ἀρτίως ἔλεγε Σολομῶν. Καίτοι·γε ἠπόρουσιν κατ' ἐμαυτὸν, τί ποτε ἄρα βούλεται τῷ παρομοιαστῇ τὸ ἀντι-
D
γμῆ. Ἄρα, ὅτι, ῥήτορός τις ἢ λογογράφου δεινοῦ συνθέντος λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκούοντων ἔκκληξιν, ἤχω τινὲς κεκομψευμένῳ κατακτυποῦντι τὰς ἀκοὰς, εὐφραίνονται οἱ λαοί, τὴν τε εὐρεσιν τῶν νοημάτων, καὶ τὴν διάθεσιν, καὶ τὸ τῆς λέξεως πομπικὸν καὶ

⁵¹ Prov. xxix, 2.

(48) Collb. primus Ἀλλὰ τί παιδικῶς ἐλαττώματι τὸν μάρτυρα ἐγκωμιαζόμενον. Ibidem idem codex Ταῖς μεγαλοπρεπεστέρας τοῖνον. Aberat τοῖνον a vulgatis. Rursus ibidem idem codex et alii duo Regii τὸν εἰς αὐτὸν ὕμνον, emendate. Alius ms. et editi τῶν εἰς αὐτὸν ὕμνων, corrupte. Vox αὐτῷ, quæ mox sequitur, non alio quam ad vocem ὕμνον referri debet.

(49) Utraque editio et Reg. secundus τῆ τοιαύτη... νίκη. Alii tres mss. τὴν τοιαύτην... νίκη.

(50) Reg. primus Τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον εἰς τὸν ἄγιον

PATROL. GA. XXXI.

HOMILIA XVIII.

In Gordium martyrem.

1. Naturæ lex est apibus, ab alvearibus non prius abire, quam rex earum volatui præierit. Quoniam igitur et Domini populum vidi nunc primum ad cœlestes flores martyres exeuntem, quæro ducem. Quis concitavit magnum hoc examen? quis hibernam mœstitiam verna hilaritate commutavit? Nam nunc primum populus ex urbe tanquam ex alvearibus quibusdam effusus ad suburbanum decus, augustum hoc et perpulerum martyrum stadium, frequentissimus convenit. Itaque cum nos quoque excitatos ac debilitatis oblitos adduxerit martyris miraculum; age sane et ipsi, voce pro viribus edita, bombitemus quasi circum florem gestorū viri illius, operam et piam et astantibus gratam navantes. Dum enim laudatur justus, lætabuntur populi⁵¹, dicebat nobis modo sapiens ille Salomon; **142** quanquam apud me ipse addubitabam quidnam sibi velit hoc ænigma parœmiastæ. An dicat populum lætari alicujus rhetoris aut oratoris periti, qui orationem ad admirationem audientibus moyendam composuerit, sono quodam, eoque elegantī, auresque circumstrepenti: quod scilicet tum sententiarum inventionem atque dispositionem, tum dictionis pompam atque harmonicū concentum

μάρτυρα Γόρδιον, *Ejusdem panegyricus in sanctum martyrem Gordium*. Alii mss.: Τοῦ αὐτοῦ εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα, *Ejusdem panegyricus in Gordium martyrem*.

(51) Utraque editio τὸν προπόλεον κόσμον. At sex saltem mss. προπόλεον, et ita edere libuit, etsi probe scio legi in vulgatis lexicis non προπόλεος, sed προπόλεος. Reg. secundus προπόλεων: quæ scriptura licet falsa, nostram tamen scribendi rationem et ipsa quoque confirmat.

mire probat? Sed certe hoc nunquam dixerit, cum nusquam tali dicendi genere usus sit; nec nos hortatus est, ut magnificis verbis et splendidis laudes beatorum prosequamur: qui scilicet pedestrem dictionem locutionemque ornatu carentem ubique præterit. Quid igitur est quod dicit? Quod lætantur populi lætitia spirituali, si solum egregia justorum facinora revocent in memoriam: quandoquidem iis quæ audiunt, ad æmulationem imitationemque bonorum inducuntur. Nam virorum qui bene in republica versati sunt historia, quasi quamdam lucem salutem consecuturis affert ad viam vitæ dirigendam. Quapropter simulatque, narrante ipso Spiritu, vitam Moysis audivimus, statim fuimus æmulati virtutem viri, illaque morum mansuetudo⁹⁰ unicuique optanda visa est atque laudanda. Et quidem ex verborum amplificatione reliquorum hominum conflantur elogia: sed quod ad justos attinet, gestarum a se rerum veritas satis fuerit ad egregiam eorum veritatem demonstrandam. Quare cum vitas eorum qui pietate claruerunt, enarramus, primum perservos Dominum afflicimus gloria; deinde justos testimonio eorum quæ nobis nota sunt laudamus, postremo populum recte factorum auditio-
ne exhilaramus. Est enim hortamentum ad castitatem: vita Josephi⁹¹: ineitamentum vero ad fortitudinem historia Sampsonis est⁹².

2. Divina igitur schola legem non novit præconiorum: sed gestorum testimonium loco præconiorum habet; quippe quod et sanctis ad laudem sufficiat, et contententibus ad virtutem satis impertiat utilitatis. Præconiorum namque lex est, patriam investigare, genus ex alto repetere, et educationem referre: sed lex nostra, propinquorum præterita mentione, ex iis quæ cuique propria sunt, elogium ac laudationem complet. Quid enim ego inde splendidior sum et illustrior, si quando urbs gravia magnaque certamina sustinuit, ac fuis hostibus tropæa clara crexit? Quid tum, si habet situm ita opportunum, ut et in hieme et in æstate comoda sit? Quod si etiam eadem et virorum ferax sit, et alendis pecoribus idonea, quid mihi ex iis emolumentum? Sed et equorum gregibus omnes quæ sub sole sunt regiones superat. Quid hæc tandem possunt nos ad virtutem hominibus convenientem promovere? An non etiam si de vicini
ojuspium montis cacuminibus disserimus, quomodo nubes transcendant, et quam longissime porrigantur in aerem, nos ipsos decipiemus tum, cum ex his laudes viris tribuerimus? Maxime
143 omnium ridiculum est, spreto a justis orbe toto, nos ex paucis eorum quæ contempserunt, laudes eorum celebrare. Recordatio igitur satis

⁹⁰ Num. xii, 3. ⁹¹ Genes. xxxix, 8. ⁹² Jud. xiv, 5 sqq.

(52) Unus codex ἐκπομπεύειν. Ibidem in Colb. primo pro μακαρίων legitur ἁγίων.

(53) Colb. tertius διδασκάλων.

(54) Reg. primus διερευνᾶν. Paulo post idem codex

πρὸς ἁρμονίαν κεκροτημένον ἀποδεχόμενοι; Ἡ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἶπε ποτε ὁ μηδαμῶ τῷ τοιοῦτῳ εἶδει τῶν λόγων χρησάμενος· οὐδ' ἂν προέτρεψεν ἡμᾶς πανηγυρικῶς ἐκπομπεύειν (52) τοῖς ἐγκωμίοις τῶν μακαρίων ὁ τὸ περὶ τῆς λέξεως καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἀκατάσκευον πανταχῶς προτιμήσας. Τί οὖν ἐστίν, ὁ φησιν; Ὅτι εὐφραίνονται λαοὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν ἐπὶ μόνῃ τῇ ὑπομνήσει τῶν τοῖς δικαίοις κατορθωμένων, εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ὧν ἀκούουσιν, ἐναγόμενοι. Ἡ γὰρ τῶν εὐπολιτεύτων ἀνδρῶν ἱστορία οἷόν τι φῶς τοῖς σωζομένοις πρὸς τὴν τοῦ βίου ὁδὸν ἐμποιεῖ. Διότι ὁμοῦ τε ἤκουσαμεν διηγούμενον τοῦ Πνεύματος τὸν Μωϋσέως βίον, καὶ εὐθὺς ἡμᾶς ζῆλος εἰσήλθε τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ τὸ πρᾶον τοῦ τρόπου ζηλωτῶν ἐκάστῳ καὶ μακαριστῶν κατεφάνη. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἀνθρώποις ἐκ τῆς τῶν λόγων αὐξήσεως συνίσταται τὰ ἐγκώμια· τοῖς δικαίοις δὲ ἀρκεῖ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἡ ἀλήθεια πρὸς τὸ δεῖξαι αὐτῶν τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀρετῆς. Ὡστε, ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ, δοξάζομεν πρῶτον τὸν Δεσπότην διὰ τὴν δούλων· ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν, εὐφραίνομεν δὲ τοὺς λαοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν καλῶν. Προτροπὴ γὰρ πρὸς σωφροσύνην ὁ βίος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ πρὸς ἀνδρίαν παράκλησις τὰ τοῦ Σαμφῶν διηγήματα.

2. Οὐκ οἶδεν οὖν ἐγκωμίων νόμον τὸ θεῖον διδασκαλεῖον (53), ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πεπραγμένων ἀντ' ἐγκωμίων λογίζεται, ὡς καὶ τοῖς ἁγίοις ἐξαρκούσαν πρὸς ἔπαινον, καὶ τοῖς ὠρμημένοις πρὸς ἀρετὴν αὐτάρκη οὖσαν εἰς ὠφέλειαν. Ἐγκωμίων μὲν γὰρ νόμος πατρίδα διερευνᾶσθαι (54), καὶ γένος ἀναζητεῖν, καὶ ἀγωγὴν διηγεῖσθαι· ὁ δὲ ἡμέτερος νόμος, τοὺς τῶν γειτόνων λόγους κατασιγάσας, ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐκάστου τὴν μαρτυρίαν πληροῖ. Τί γὰρ ἐγὼ παρὰ τοῦτο σεμνότερος, εἰ ἡ πόλις ποτὲ χαλεποὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας διενεγκούσα, λαμπρὰ κατὰ τῶν πολεμίων ἀνέστησε (55) τρόπαια; τί δὲ, εἰ θέσεως εὐκαίρως ἔχει, ὡς πρὸς χεიმῶνά τε εἶναι καὶ θέρος ἐπιτηδεῖαν; Εἰ δὲ καὶ ἡ αὐτὴ ἀνδρῶν τέ ἐστιν εὐφορος, καὶ βοσκήματα τρέφειν αὐτάρκης, τί μοι ἐκ τούτων ὕψελος; Ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν ἵππων ἀγέλαις τῆς ὑφ' ἡλίῳ κρατεῖ. Τί οὖν ἡμᾶς δύναται ταῦτα τὴν ἀνθρωπεῖαν ἀρετὴν βελτίους ποιῆσαι; Ἡ ποὺ καὶ τὰς τοῦ γείτονος ἄρουρας κορυφᾶς διηγούμενοι, ὡς ὑπερνεφεῖς τέ εἶσι καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος διανεστήκασιν, ἑαυτοὺς ἀπατήσομεν (56) ὡς τοῖς ἀνδράσι διὰ τούτων ἐκπληροῦντες τὸν ἔπαινον; Πάντων ἐστὶ καταγελαστότατον, ὅλου τοῦ κόσμου παρὰ τῶν δικαίων ὑπεροφθέντος, ἡμᾶς ἐξ ὀλίγων τῶν ἀτιμασθέντων πληροῦν αὐτοῖς τὰ ἐγκώμια. Ἀρκεῖ τοίνυν ἡ μνήμη πρὸς ὠφέλειαν διηγεῖται. Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνοις

διηγῆσθαι. Alius ms. pro ἀγωγὴν habet διαγωγὴν.

(55) Unus liber vetus ἑστησε.

(56) Editi et unus ms. ἀπατήσομεν. Alii quatuor mss. ἀπατήσωμεν.

χρεία προσθήκης εἰς εὐδοκίμησιν, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαῖα ἢ μνήμη διὰ τὴν μίμησιν. Ὅσπερ γὰρ τῷ πυρὶ αὐτομάτως ἐπεταὶ τὸ φωτίζειν, καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐωδεῖν· οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀναγκαιῶς ἀκολουθεῖ τὸ ἐφέλιμον. Καίτοι οὐδὲ τοῦτο μικρὸν, ἀκριδῶς τυχεῖν τῆς ἀληθείας τῶν τότε. Ἄμυδρά γάρ τις φήμη (57) πρὸς ἡμᾶς διεδόθη, τὰς ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἀνδραγαθίας τοῦ ἀνδρὸς διασώζουσα. Καὶ πως δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ (58) τῶν ζωγράφων προσεικέναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴν ἐξ εἰκόνων μεταγράφουσι τὰς εἰκόνας, πλεῖστον, ὡς εἰκὸς, τῶν ἀρχετύπων ἀπολειπόμενοι· καὶ ἡμᾶς, αὐτῆς τῆς θέας τῶν πραγμάτων ἀπολειφθέντας, κίνδυνος οὐ μικρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐλαττώσαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα ὑπόμνησιν φέρουσα μάρτυρος, ἐπιφανῶς τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυροῦσι ἐναθλήσαντος, εἴπωμεν ὅσα οἶδαμεν. Οὗτος ἔφυ μὲν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, ὅθεν καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀγαπῶμεν, διότι οικεῖος ἡμῖν ὁ κόσμος ἐστίν. Ὅσπερ γὰρ τὰ εὐκαρπια τῶν φυτῶν, οὓς ἂν ἐκθρέψῃ καρποῦς, τῇ οικείᾳ γῆ παρατίθεται· οὕτω καὶ οὗτος ἐκ τῶν λαγόνων τῆς ἡμετέρας ἀναδραμῶν, καὶ πρὸς μάλιστα ὕψος τῆς δόξης διαναστάς, τῇ ἐνεγκούσῃ καὶ θρεψαμένη τῶν οικείων τῆς εὐσεβείας καρπῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ ἐκ τῆς ὑπερῶρας καρποὶ, ὅταν ἴδεις τε (59) ὡσεὶ καὶ τρόφιμοι· πολλῶ μόντοι ἡδῖους τῶν ἐπηλύδων οἱ ἡμεδαποὶ καὶ ἡγῶριοι, πρὸς τῇ ἀποαύσει ἔτι καὶ καλλωπισμένον τινα ἡμῖν διὰ τῆς οικειότητος χαρίζομενοι. Ἐγκαταλειγμένος δὲ (60) στρατεῖζ ἐπιφανεῖ, ὡς ἑκατὸν στρατιωτῶν ἀρχὴν πιστευθῆναι, καὶ σώματος ῥώμῃ καὶ ψυχῆς ἀνδρείᾳ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐμπρέπων. Ἐπεὶ δὲ (61) ὁ τότε τύραννος τὸ πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς ψυχῆς μέχρι τοῦ πολέμου τῆς Ἐκκλησίας ἐξέτεινε, καὶ ἦρε χεῖρα θεομάχον κατὰ τῆς εὐσεβείας, κηρύγματα δὲ ἦν πανταχοῦ, καὶ διαγράμματα ἠπλωτο κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν καὶ πάντα τόπον ἐπίσημον, μὴ προσκυνεῖσθαι Χριστὸν, ἢ θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν τοῖς προσκυνούσι· καὶ πρόσταγμα ἦν ὑποκῦπτειν εἰδῶλοισ ἀπαντας, καὶ λίθους καὶ ξύλα χαράματι τέχνης μεμορφωμένα θεοῦς ἡγεῖσθαι, ἢ τοὺς μὴ πειθόμενους πάσχειν ἀνήκεστα· σύγχυσις δὲ ἦν καὶ ταραχὴ διὰ πάσης τῆς πόλεως, καὶ λεηλασίαι κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων· χρήματα διεηπάετο, πληγαῖς τὰ τῶν φιλοχριστῶν σώματα κατεξείνετο, γυναῖκες ἐλκοντο διὰ μέσης τῆς (62) πόλεως· οὐ νεότης ἐλεινῆ, οὐ γῆρας αἰδέσιμον ἦν·

(57) Illud, Ἄμυδρά γάρ τις φήμη, etc., ita Latine reddidit interpres vetus, nam obscura quædam fama viri hujus præclara facta conservans, ad nos usque venit : qua in interpretatione vox obscura, ut verum fatear, mihi nullo modo placet. Nam sit non raro, ut quod obscurum est, hoc idem dubium sit et incertum. Sic igitur interpretari malim, nam tenuis quædam fama, qua viri illius in certaminibus præclara facinora conservantur, ad nos usque pervenit, ut Basilius hoc dicit, ne defuisse quidem tum, cum concionaretur, qui quæ narraret et vidissent et audivissent : sed tamen perpaucos superstites fuisse ob temporis diuturnitatem, quæ effecerat, ut pars maxima senio confecti jam interiissent. Illa igitur

fuerit perpetuæ utilitatis percipiendæ. Nec enim jam opus illis est, ut quidpiam ipsis ad commendationem accedat : sed nobis in hac vita commorantibus ad eos imitandos necessaria recordatio est. Quemadmodum enim ignem naturaliter comitatur illustratio, et unguentum bonus odor : ita quoque bona opera utilitas necessario sequitur. Quamquam ne hoc quidem parvi momenti est, veritatem eorum quæ tunc gesta sunt diligenter assequi. Nam tenuis quædam fama, qua viri illius in certaminibus præclara facinora conservantur, ad nos usque pervenit. Atque quodammodo videmur nos pictoribus consimiles esse. Illi enim cum ex imaginibus imagines depingunt, plurimum, ut constat, desciscunt ab archetypis : sic et periculum non exiguum est, ne nos, qui res ipsas non conspeximus, imminuamus veritatem. At quando adest dies memoriam referens martyris, qui splendide in suis pro Christo testimoniis decertavit, dicamus quæcunque novimus. Hic natus est ex hac urbe ; unde etiam eo magis illum diligimus quod proprium nobis ornamentum sit. Quemadmodum enim feraces arbores eos quos nutriunt fructus propriæ terræ ferunt acceptos : sic etiam hic ex nostræ terræ sinu egressus, et ad summam gloriæ altitudinem evectus, patriæ quæ se produxit ac educavit, proprios pietatis fructus dedit fruendos. Boni quidem sunt externi etiam fructus, si et suaves fuerint, et alimento abundantes ; sed tamen externis multo jucundiores sunt nostrates ac vernaculi, qui, quod ad nos atlineant, præter suavitatem videntur adhuc decus quoddam nobis et ornamentum conferre. Erat autem militiæ ascriptus, in qua locum insignem tenuit ; ita ut militibus centum esset præfectus, corporisque robore et animi fortitudine inter militares ordines clareret. Cum igitur tyrannus qui tunc imperabat, amaritudinem animi atque crudelitatem usque ad Ecclesiæ bellum extenderet, tollereturque adversus pietatem manum Deo infensam, et denunciaretur ubique ac ediceretur in omni foro et in omni loco insigni, ut ne adoraretur Christus, alioquin morte multaretur cultores ; cumque præceptum esset, ut omnes adorarent idola, haberentque pro diis lapides et ligna artis cælatura conformata, alioquin si qui dicto audientes non essent, perferrent intolerabilia ; cum denique confunderetur turbareturque civitas 144

fama dicebatur ἄμυδρά, non quod obscura esset aut incerta, sed quod paucorum testium oculatorum testimonio niteretur.

(58) Sic mss. multi. Editi vero τὰ καθ' ἡμᾶς τοῖς. Statim tres mss. μεταγράφουσι.

(59) Sic mss. duo. Vocula τε deerat in vulgatis.

(60) Ἐγκαταλειγμένος δέ. Supplendum ἦν, notandumque illud esse redditionem hujus commatis : Οὗτος ἔφυ μὲν..., intermediis per parenthesis appositis. EDIT.

(61) Editi ἐπειδὴ ὁ. Unus ms. ἐπεὶ δὲ ὁ. Alius ἐπεὶ ὄν ὁ.

(62) Editio Paris. διὰ πάσης τῆς. Veteres quinque libri διὰ μέσης τῆς.

tota, piique essent prædæ expositi, diriperentur pecuniæ, plagis dilaniarentur corpora Christianorum, traherentur mulieres per mediam civitatem; tum juvenus non concitabat misericordiam, nulla senectutis reverentia erat, sed qui nihil admiserant mali, maleficorum subibant supplicia. Angusti erant carceres, desertæ erant domus opulentæ, solitudines refertæ profugis. Crimen autem hæc tolerantium erat pietas. Et pater prodebat filium, et patrem filius indicabat: fratres in fratres furebant, et servi in dominos suos insurgabant. Atque dira quædam nox genus hominum ita invaserat, ut omnes, diabolo ad insaniam adigente, se invicem ignorarent. Diruebantur ædes precationis manibus impiorum, evertabantur altaria, nec erat oblatio ulla, neque suffitus, non locus sacrificandi, sed tristitia ingens velut nebula quædam occupabat omnia, fugabantur Numinis cultores, omnis chorus pietatis erat consternatus: sed dæmones tripudiabant, nidoribus ac sanguine omnia coinquinantes. Tunc strenuus ille vir, antevertens judiciorum necessitatem, abjecto cingulo extorris erat. Spreto igitur magistratu, spreta gloria, sprete divitiis omnis generis, propinquis, amicis, famulis, deliciis vitæ, reliquis, quorum studio homines tenentur, ad profundissimas ac hominibus impervias solitudines confugit, actam cum bestiis vitam societate idololatrarum ducens mansuetiorem, imitatus zelotem Eliam, qui cum idololatriam videret Sidoniæ invalescentem, in montem Choreb profugit, degebatque in spelunca, conquirens

est Deum videre⁹³.
 3. Tatis igitur erat et Gordius, qui fugit tumultus civiles, turbam forenses, magistratum fastum, tribunalia, calumniatores, vendentes, ementes, jurantes, mentientes, verborum turpitudinem, facetias et reliqua omnia, quæ populosa urbes secum trahunt ita ut cymbæ a magnis navibus trahuntur. Qui cum purgasset aures, purgasset oculos, corque ante omnia purgasset, ut posset Deum videre, ac beatus efficeretur; vidit ex revelatione, didicit mysteria, non ab hominibus, neque per homines, sed magno usus præceptore Spiritu veritatis. Unde cum vitam reputasset, quam inutilis sit, quam vana, quam omni somnio et umbra fragilior, extimulatus est vehementius ad supernam vocationem concupiscendam. Ac veluti athleta, jam se jejuniis, vigiliis, precationibus, assiduaque et indesinenti oraculorum Spiritus meditatione satis exercitatum esse, atque ad certamen unctum, animadvertens, illam ipsam diem in qua tota plene civitas, dæmonis bellum amantis diem festum celebratura, certamenque equestre spectatura, theatrum

⁹³ III Reg. xix, 4 seqq.

(63) In duobus mss. pro οὐ legitur οὐδέ. Aliquanto post editio Paris. οὐ τοῦ Θεοῦ. At sex mss. et editio Basil. οὐ τοῦ Θεοῦ. Hoc ipso in loco Colb. tertius πείσθη εὐσεβείας.

(64) Τότε ὁ γενναῖος. Redditio periodi quæ ab

ἀλλ' οἱ μηδὲν ἀδικούντες τὰ τῶν κακούργων ὑπέμνον, ἐστενοχωρεῖτο τὰ δεσμητήρια, ἔρημοι ἦσαν οἱ εὐθηνούμενοι τῶν οἴκων, αἱ δὲ ἔρημιαὶ πλήρεις τῶν φυγαδευομένων· Ἐγκλημα δὲ ἦν τοῖς ταῦτα πάσχουσιν ἡ εὐσέβεια, καὶ πατὴρ παρεπίδου παιδᾶ, καὶ πατέρα υἱὸς κατεμήγυσεν, ἀδελφοὶ κατ' ἀλλήλων ἐμαίνοντο, καὶ δοῦλοι δεσπόταις ἑαυτῶν ἐπανίσταντο· δεινὴ δὲ τις νύξ κατελιήφει τὸν βίον, πάντων ἀγνωσάντων ἀλλήλους ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου φρενοβλαβείας· κατεβάλλοντο μὲν οἴκοι προσευχῆς ὑπὸ χειρῶν ἀνοσίων, ἀνετρέπετο δὲ θεοσυστήρια, καὶ οὐκ ἦν προσφορὰ οὐδὲ θυμίαμα, οὐ (63) τόπος τοῦ καρπύσαι, ἀλλὰ κατῆφεια δεινὴ, ὥσπερ τῆς νεφέλης, τὰ πάντα κατεῖχεν· ἀπελήλθαντο μὲν οἱ τοῦ Θεοῦ θεραπευταὶ, διεπτύητο δὲ πᾶς τῆς εὐσεβείας θίασος, δαίμονες δὲ κατεχόρευον, κνίσσαις καὶ αἵμασι τὰ πάντα καταμαίνοντες· τότε ὁ γενναῖος (64) οὗτος προλαβὼν τὴν ἐκ τῶν δικαστηρίων ἀνάγκην, ῥίψας τὴν ζώνην, ὑπερῆριος ἦν, ὑπεριδὼν δυναστείας, ὑπεριδὼν δόξης, πλοῦτου παντοδαποῦ, συγγενείας, φίλων, οἰκετῶν, ἀπολαύσεως βίου, πάντων ὅσα ἀνθρώποις ἐστὶ περισπούδαστα, πρὸς τὰς βαθυτάτας καὶ ἀνθρώποις ἀβάτους ἐρημίας ἀπέδραμε, τὴν μετὰ τῶν θηρίων βίον τῆς πρὸς τοὺς εἰδωλολατροῦντας κοινωνίας ἡμερῶτερον ἠγχιτάμενος, κατὰ τὸν ζηλωτὴν Ἠλίαν· ὅς, ὅτε εἶδεν ἐπικρατοῦσαν τὴν εἰδωλολατρείαν τῆς Σιδωνίας, ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέδραμε τὸ Χωρῆβ, καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ διήγειν, ἐκζητῶν τὸν Θεόν, ἕως εἶδε τὸν περιπόθητον, ὡς εἶδεν ἀνθρώπῳ Θεὸν δυνατόν.

3. Τοιοῦτος οὖν ἦν καὶ ὁ Γόρδιος, ἀποφυγὼν θορύβους πολιτικούς, ἔχλον ἀγοραίων, ἀρχοντικούς τυφούς, τὰ δικαστήρια, τοὺς συκοφάντας, τοὺς πωλούντας, τοὺς ὠνούμενους, τοὺς ὀμνύοντας, τοὺς ψευδομένους, τὴν αἰσχρολογίαν, τὴν εὐτραπέλιαν, τὰλλα ὅσα, ὥσπερ ἐφ' ὀφθαλμοῖς, αἱ πολυάνθρωποι τῶν πόλεων ἐπισύρονται. Καθαρεύων τὰ ὦτα, καθαρεύων τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ πρὸ γε πάντων τὴν καρδίαν κεκαθαυμένος, ἵνα Θεὸν εἶδεν δυνατῶν, καὶ μακάριος γένηται· εἶδε δι' ἀποκαλύψεως, ἐδιδάχθη τὰ μυστήρια, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔχων τὸν μέγαν διδάσκαλον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Ὅθεν ἐλθὼν εἰς ἔννοιαν τοῦ βίου, ὡς ἀνωφελῆς, ὡς μάταιος, ὡς ὄνειρον παντὸς καὶ σικιᾶς ἀδρανέστερος, ἤρεθίσθη σφοδρότερον πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀνωκλήσεως. Καὶ οἶον (64') ἀθλητῆς, αἰσθόμενος ἑαυτοῦ ἱκανῶς γυμνασθέντος καὶ ἀλειψαμένου πρὸς τὸν ἀγῶνα, ταῖς ὑψηλαῖς, ταῖς ἀγρυπνίαις, ταῖς προσευχαῖς, τῇ διηγεεῖται καὶ ἀπαύστῳ μελέτῃ τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, τηρήσας τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐν ἣ πανδημεῖ πᾶσα ἡ πόλις ἑορτὴν ἀγούσα φιλοπο-

⁹⁴ Ἐπεὶ δὲ ὁ τότε τύραννος incipiens, per varia, quæ sequuntur, comata evolvitur. Edit.

(64') Unus codex et editi καὶ οἶον. At mss. non pauci καὶ οἶονεῖ.

λέμφυ δαίμονι κατειλήφει θέατρον (65), ἀγῶνα ἰπ-
 πικόν θεωμένην. Ἐπεὶ οὖν πᾶς ὁ δῆμος ἄνω συνεί-
 λεκτο, οὐκ Ἰουδαῖος ἀπῆν, οὐχ Ἕλληνας· καὶ Χριστιανῶν δὲ πλῆθος οὐκ ὀλίγον αὐτοῖς συνανεύετο, οἱ ἀφυλάκτως βιούοντες, καὶ καθήμενοι μὲν μετὰ συν-
 εδρίου ματαιότητος, μὴ ἐκκλίνοντες δὲ συστροφῆς πονηρευομένων, οἱ καὶ τότε παρῆσαν θεαταὶ τοῦ τά-
 χους τῶν ἵππων, καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν ἡνίοχων· ἀλλὰ καὶ δούλους ἀνῆκαν δεσπόται, καὶ παῖδες ἐκ
 διδασκαλείων πρὸς τὴν θέαν ἔτρεχον (66), παρῆν δὲ καὶ γυναικῶν ὅσον δημιῶδες καὶ ἄστυμον, πλῆρες δὲ ἦν τὸ στάδιον, καὶ πάντες ἔβη πρὸς τὴν θέαν τῆς τῶν ἵππων ἀμίλλης ἦσαν συνεταμένοι· τότε δὲ ὁ γενναῖος (67) ἐκεῖνος καὶ μέγας τὴν ψυχὴν, μέγας τὸ φρόνημα, ἄνωθεν ἐκ τῶν ὀρέων ἐπικαταβὰς τῷ
 θεάτρῳ, οὐ κατεπλάγη τὸν δῆμον, οὐκ ἐλογίσαστο
 πῶσαις χερσὶ πολεμίας ἑαυτὸν παραδίδωσιν· ἀλλὰ
 ἀτρόμῳ τῇ καρδίᾳ καὶ γαύρῳ τῷ φρονήματι, σινοὲν πέτρας συνεχεῖς, ἣ δένδρα πολλά, τοὺς τὸ στάδιον περικαθήμενους παραδραμῶν, εἰς τὸ μέσον κατέστη, βεβαιῶν τὸν λόγον (68), ὅτι Δίκαιος ὡς λέων ἀπέποιθε. Καὶ οὕτως ἀπτόητος ἦν τὴν ψυχὴν, ὥστε, ἐν περιφανείᾳ τοῦ θεάτρου γενόμενος, ἀτρέπτῳ τῇ παρῆσι εἰς ἐξέβησε τὴν φωνὴν ἐκείνην, ἣς μέχρι τοῦ νῦν εἰσὶ τινες οἱ ἀκούσαντες· Ἐυρέθη τῷ ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμψαγῆς ἐγενόμην τῷ ἐμὲ μὴ ἰπερωτῶσι· δηλῶν διὰ τούτων, ὅτι οὐ πρὸς ἀνάγκην ἵχθη πρὸς τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ ἐκουσίως ἐπέδωκεν ἑαυτὸν τῷ ἀγῶνι· μιμησάμενος τὸν δεσπότην, ὃς ἐν τῷ σκοτεινῇ τῆς νυκτὸς ἀγνοούμενος τοῖς Ἰουδαίοις
 ἑαυτὸν κατεμήνυσε.

4. Εὐθὺς μὲν οὖν ἐπέστρεψε τὸ θέατρον τῷ πα-
 ραδόξῳ τῆς θέας, ἀνὴρ ἀπηγριωμένος τὴν ὄψιν, δεῖ τὴν χρονίαν ἐν τοῖς ὄρεσι διαίταν ἀύχμηρὰν ἔχων τὴν κεφαλὴν, βαθὺς τὴν ὑπὲρ τὴν ἐσθῆτα ρυπῶν, κατεσκληρῶς ἅπαν τὸ σῶμα, βακτηρίαν φέρων, καὶ πῆραν ἐνημμένος· οἷς πᾶσιν ἐπέπρεπε
 59) τις χάρις, ἐκ τοῦ ἀφανοῦς αὐτὸν περιλάμπουσα. Ὡς δ' οὖν ἐγνώσθη ὅστις ἐστίν, εὐθὺς βοήθη συμμιγῆς παρὰ πάντων ἤρθη· τῶν μὲν οἰκείων τῆς πίστεως ὑπὸ περιχαρείας κροτοῦντων, τῶν δὲ πολεμούντων τῇ ἀληθείᾳ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον τὸν δικαστὴν παρορμῶντων, καὶ προκαταδικάζοντων εἰς θάνατον. Πάντα δ' οὖν βοῆς καὶ θορύβου πεπληρωτο· παρώφθησαν (70) μὲν ἵπποι, παρώφθησαν δὲ ἡνί-
 χοι· ἣ δὲ τῶν ἀρμάτων ἐπίδειξις ψόφος μάταιος ἦν. Ὁ δὲ θεὸς γὰρ ἐσχόλασεν ὀφθαλμοῦς ἄλλο τι βλέπειν ἢ Γόρδιον, οὔτε τις ἀκοῆ ἄλλο τι ἠνείχετο ἀκοῦειν ἢ

occuparat, observavit. Cum igitur collectus fuisset in eminentem locum populus omnis, non Judæus aberat, non Græcus: imo vero erat eis admista multitudo magna Christianorum, qui incaute vi-
 ventes, et una cum concilio vanitatis sedentes, nec congressus male agentium declinantes, celeritatem equorum et aurigarum peritiam tunc ipsi quoque spectabant. Sed et servos heri demiserant, et pueri e litterariis ludis accurrebant spectatum, et aderant pariter femine, quotquot plebeie erant et obscuræ. **145** Refertum autem erat stadium, jamque ad equestre certamen conspiciendum intenti erant omnes. Tunc igitur generosus ille vir magnique animi et magnæ constantiæ, desuper ex montibus in theatrum descendens, non extimuit populum, non attendit quot adversariorum manibus se objiceret: sed intrepido corde et elato animo, veluti saxa crebra ant arbores multas, eos qui in stadio sedebant, prætergressus, in medio constitit, confirmans illam sententiam: *Justus ut leo confidit* ⁵⁴. Atque animo erat adeo intrepido, ut, in conspicuo theatri loco constitutus, vocem illam quam quidam etiamnum superstites audierunt, firma cum fiducia ac clamore emisit: *Inventus sum a non querentibus me: palam apparui his, qui me non interrogabant* ⁵⁵. Quibus verbis significavit non fuisse se vi ad pericula adductum, sed ultro obtulisse se certamini, imitatum Dominum, qui cum per noctis tenebras a Judæis minime cognosceretur, se ipse prodidit.

4. Mox igitur theatrum inopinato spectaculo in se convertit, vir cum esset horrendo aspectu, cuius ob diutinam in montibus moram caput squalidum erat, barba promissa, vestitus sordidus, totum corpus aridum, qui baculum gestabat, ac pera erat indutus; in quibus omnibus gratia quædam, qua intus illustrabatur, elucebat. Sed simulatque cognitus fuit quis esset, statim permistus quidam clamor excitatus est ab omnibus, domesticis quidem fidei præ gaudio plaudentibus, adversariis vero veritatis judicem ad eum de medio tollendum provocantibus, eundemque in antecessum morti addicentibus. Itaque clamore ac tumultu plena erant omnia; neglecti sunt equi, neglecti aurigæ, curruum ostentatio strepitus inanis erat. Nullius enim oculus ad aliud nisi ad videndum Gordium erat intentus, nec auris ulla aliud nisi illius verba

⁵⁴ Prov. xxviii, 1. ⁵⁵ Isa. lxxv, 4.

(65) Editi et Oliv. et Angli. et sex alii mss. κατειλήφει θέαν, locum ad spectandum. At Medicæus et codices Lombelsiani θέατρον, theatrum: quam scripturam veram et emendatam esse judicamus. Amantem belli dæmonem, de quo superius, Martem esse norunt vel infantem.

(66) Colb. tertius συνέτρεχον. Mox Colbertini duo συνεταγμένοι, ordine positi. Lectio non mala. Alii duo mss. et editi συνεταγμένοι, intenti.

(67) Reddito longioris periodi cujus initium:

Ἐπεὶ οὖν πᾶς ὁ δῆμος. Edit.

(68) Editi Paris. λόγον τοῦ Παρορμιαστοῦ, sed cum voces τοῦ Παρορμιαστοῦ et in editione Eastl. et in nostris sex mss. desint, eas delere non dubitavimus.

(69) Veteres aliquot libri et editi ἔπρεπε. At Reg. secundus et Colb. primus ἐπέπρεπε: quod, ut fallor, melius est et verius.

(70) Illud παρώφθησαν ex libris antiquis addidimus.

audire volebat. Atque confusus quidam rumor, veluti aura, theatrum totum pervadens, strepitum circi superabat. Ubi vero silentium per præcones populo imperatum est, conquireverunt tibiæ, consulerunt varia musicorum instrumenta; audiebatur Gordius, spectabatur Gordius, statimque adducebatur ad præsidem illic sedentem, certamenque disponentem. Interea igitur miti voce ac leni, quis et unde esset interrogabatur. Ubi autem dixit patriam, genus, gradum obtentæ dignitatis, causam fugæ, reditum: Adsum, inquit, mandatorum vestrorum contemptum simul et fidem in Deum, in quo spem reposui, factis ostensurus; audivi enim, inquit, tē multos crudelitate superare: quamobrem id tempus tanquam exlendo meo voto idoneum elegi. His verbis præsidis ira instar ignis accensa, totum viri furorem in semet concitavit. Jam, inquit, voca lictores. Ubi laminæ plumbeæ? ubi flagra? Extendatur in rota, torqueatur in equuleo, afferantur suppliciorum instrumenta, bestię, ignis, gladius, crux, fossa paretur. At enim, inquit, quid habet lucri scelestus ille, cum semel tantum **146** moriatur? Imo respondit statim Gordius, quantum damnum patior, quod sæpe pro Christo mori non possim! Præses autem, præter feritatem naturalem, sævior adhuc evadebat, respiciens ad viri dignitatem, cujus magnam animi sublimitatem suum ipsius dedecus putaret. Et quo magis videbat animum illius imperterritum, eo magis efferebatur, magisque viri constantiam excogitandis cruciatibus superare contendebat. Hæc præses.

μειζόνως ἐξηγγριούτο, καὶ φιλονεικότερος ἦν νικῆσαι. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα (75).

5. Martyr vero, conjectis in Deum oculis, animam suam demulcebat his sacrorum Psalmorum verbis: *Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciet mihi homo* ⁹⁶; et illud: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es* ⁹⁷, et ejusdem generis alia, quibus ad fortitudinem excitamur, quæ e sacris eloquiis didicerat. Sed tantum abfuit ut minis cederet, aut perterreretur, ut etiam provocaret in semetipsum supplicia. Quid cunctamini? inquit; quid statis? Lanietur corpus, torqueantur membra: perferant quoscunque volueritis cruciatus. Spem beatam mihi ne invadeatis. Nam quanto magis tormenta augebitis, tanto majus mihi præmium comparabitis. Convenit nobis de his cum Domino. Pro **D**

⁹⁶ Psal. cxvii, 6. ⁹⁷ Psal. xxii, 4.

(71) Reg. primus ἐπεσημάνθη, ἐκοιμήθησαν. Ibdem editio Paris. κατεσιγήθησαν. Veteres quinque libri κατεσιγάθησαν. Reg. secundus κατεσιγάθη, subinde unus ms. αὐτόθι.

(72) Sic mss. multi. Utraque editio ἡμέρω. Aliquanto infra editio Paris. ἡχουσα τέ. At mss. non pauci ἡχουσα σε.

(73) Sic mss. omnes. Editio utraque ὡς πυράν, με τογυμ. Aliquanto post mss. nonnulli πού τι μοιλιθίδες.

(74) Iudex hoc dicere voluit: Sceleratus ille (sic

τὰ ἐκείνου ῥήματα. Καὶ θροῦς τις ἄσημος, οἷον αὖρα, διὰ παντὸς τοῦ θεάτρου διεξιῶν, τὸν ἰππόδρομον ὑπερῆχει. Ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν κηρύκων σιωπῆ τῷ δῆμῳ ὑπεσημάνθη (71), ἐκοιμήθησαν μὲν αὐλοὶ, κατεσιγάθησαν δὲ ὄργανα πολυαρμονία· ἤκουετο Γόρδιος, ἐθεωρεῖτο Γόρδιος. Καὶ εὐθὺς ἀνάρπαστος ἦν πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ που καθήμενον, καὶ τὸν ἀγῶνα διατιθέντα. Τέως μὲν οὖν πραεῖα καὶ ἡμέρω (72) φωνῆ τίς καὶ πόθεν εἶη διεπυθάνετο. Ὡς δὲ εἶπε τὴν πατρίδα, τὸ γένος, τὸ εἶδος τοῦ ἀξιώματος ἐν ᾧ ἦν, τὴν αἰτίαν τῆς φυγῆς, τὴν ἐπάνοδον, ὅτι Πάρεμι, ἔργω καὶ τὴν τῶν ὑμετέρων προσταγμάτων καταφρόνησιν, καὶ τὴν εἰς Θεὸν, ἐφ' ᾧ ἦν ἡλπίσα, πίστιν ἐπιδειξόμενος: καὶ γὰρ ἡκουσά σε, φησὶ, πολλῶν διαφέρειν τῇ ἀγριότητι: ὡς οὖν ἐπιτῆδειόν μοι τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς τὸ πληρωθῆναι μου τὴν ἐπιθυμίαν ἐξελεξάμην. Τούτοις τοῖς λόγοις τὸν θυμὸν τοῦ ἀρχοντος ὡς πῦρ (73) ἀναφλέξας, ὄλην ἤγειρεν ἐφ' ἑαυτὸν τοῦ ἀνδρὸς τὴν μανίαν. Καὶ, Κάλει, φησὶ, δημίους. Ποῦ δὲ αἱ μοιλιθίδες; ποῦ δὲ αἱ μάστιγες; Ἐπὶ τροχοῦ κατατενέσθω, ἐπὶ τοῦ ξύλου στρεβλούσθω, φερέσθω τὰ κολαστήρια: τὰ θηρία, τὸ πῦρ, τὸ ξίφος, ὁ σταυρὸς, ὁ βόθρος εὐτρεπίζέσθω. Ἀλλὰ γὰρ οἷα κερδαίνει (74), φησὶν, ἅπαξ μόνον ἀποθνήσκων ὁ ἀλιτήριος; Οἷα μὲν οὖν ζημιούμαι, ὑποφθάσας εἶπεν ὁ Γόρδιος, μὴ δυνάμενος ὑπὲρ Χριστοῦ πολλάκις ἀποθανεῖν! Ὁ δὲ πρὸς τῆ ἐκ φύσεως ἀγριότητι, εἶτι χαλεπότερος ἦν πρὸς τὸ ἀξιῶμα τοῦ ἀνδρὸς ἀποβλέπων, οἰκτεῖαν ἀτιμίαν ἡγούμενος τὸ νεανικὸν τῆς διανοίας ἀνάστημα. Καὶ ὅσω μᾶλλον ἐώρα τὴν καρδίαν ἀπτόητον, τοσοῦτω τὴν ἔνστασιν τοῦ ἀνδρὸς τῆ ἐπινοίᾳ τῶν ἀλγεινῶν.

5. Ὁ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέπων, ἐκ τῶν ἱερῶν Ψαλμῶν κατεπῆδεν ἑαυτοῦ τῇ ψυχῇ (76), λέγων· Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος: καὶ τό· Οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ· καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, πρὸς ἀνδρῖαν παρακαλοῦντα, ἐκ τῶν θείων λογίων δευδαγμένους ἦν· ὅς γε τοσοῦτον ἀπέιχεν εἶξαι τοῖς ἀπειλουμένοις καὶ ὑποπτήξαι, ὥστε καὶ προσκαλεῖτο (77) ἐφ' ἑαυτὸν τὰ δεινὰ. Τί μέλλετε; φησὶ· τί ἐστήκατε; Ξαίνεσθω σῶμα, στρεβλούσθω μέλη· βασανίζέσθω ὡς ἂν ἐθέλητε. Μή μοι βασκῆνῃτε τῆς μακαρίας ἐλπίδος. Ὅσω γὰρ ἂν ἐπιτείνητε τὰ δεινὰ, τοσοῦτω μείζονά μοι τὴν ἀντίδοσιν προξενεῖτε. Συνάλλάγματα ἡμῖν ἐστί ταῦτα πρὸς τὸν Δεσπότην.

martyrem vocabat) quem fructum referet ex sua pertinacia, si semel mortuus fuerit? Neque enim in hanc vitam rursus redibit, ejus ut gaudiis perfrueretur, neque tamen ulla alia vita est, qua frui deinceps possit. Magna sane hominis impij, nec unquam satis deslenda cæcitas.

(75) Unus codex ὁ μὲν τοιαῦτα.

(76) Editi et mss. multi ψυχῇ. Colb. tertius ψυχῆν. Statim duo mss. καὶ οὐ. Vocula καὶ in editis et in alijs quibusdam mss. deest.

(77) Antiqui duo libri προσεκαλεῖτο.

Ἄντι τῶν μωλώπων, τῶν ἐπανισταμένων τῶ σωματι, φωτεινὸν ἔνδυμα ἡμῖν ἐν τῇ ἀναστάσει ἐπαθήσει· ἀντί τῆς ἀτιμίας στέφανοι, ἀντὶ δεσμοτηρίου (78) παράδεισος, ἀντὶ τῆς μετὰ τῶν κακούργων καταδικῆς ἡ μετ' ἀγγέλων διαγωγή. Σπειρατε πολλὰ ἐν ἐμοὶ ἵνα θερίσω πολλαπλασίονα. Ὡς δὲ τοῖς φοβεροῖς ἐλεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδύνατο (79), καὶ τὸ πρᾶγμα ἀμήχανον ἦν, μεταβαλόντες ἐθώπευον. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ διαβόλου μεθοδεία· τὸν δεῖλδν ἐκπλήσσει, τὸν ἀνδρείον μαλάσσει. Ὅποια ἦν καὶ τὰ τότε τεχνάσματα τοῦ κακούργου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν (80) αὐτὸν οὐκ ἐνδιδόντα ταῖς ἀπειλαῖς, ἀπάταις αὐτὸν καὶ δολεῖσιν περιελθεῖν ἐπειράτο. Καὶ δωρεὰς καθυπισχεῖτο, τὰς δὲ εἶδου, καὶ ἄλλας παρὰ βασιλέως ἤξεν διηγγυᾶτο, τὴν ἐν στρατείᾳ περιφάνειαν, χρημάτων πόρους, πᾶν ὃ τι ἂν βούλοιο.

6. Ἐπειδὴ δὲ ἀπετύγχανε τῆς πείρας (ἀκούσας γὰρ τῶν ὑποσχέσεων ὁ μακάριος, κατεγέλασεν αὐτοῦ τῆς ἀνοίας, εἶ (81) τι νομίζοι βασιλείας οὐρανῶν ἀντάξιον δώσειν), τότε δὴ ἀφόρητος ἦν τῷ θυμῷ, καὶ ξίφος ἐγύμνου, καὶ τὸν δῆμιον παρεστήσατο, καὶ χειρὶ καὶ γλώσσῃ μαιφονῶν θανάτῳ κατεδίκαζε τὸν μακάριον. Μετέβαινε δὲ πᾶν τὸ θέατρον ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον· καὶ ὅσον λειπόμενον ἦν τῶν οἰκητόρων, ἐκχυθὲν πρὸ τοῦ τείχους, ἕωρα τὸ μέγα ἐκείνο καὶ ἐναγώνιον θέαμα, τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις καὶ πάσῃ (82) τῇ κτίσει, ὀδυνήρην τῷ διαβόλῳ, καὶ φοβερὴν δαίμοσιν. Ἐκενώθη τῶν οἰκητόρων ἡ πόλις, ὡσπερ τιμὸς βρύματος, τοῦ πλήθους ἀθρόως ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον μεταρρέμεντος. Οὐ γυνὴ κατεδέξατο τῆς θέας (83) ἀπολεῖσθαι, οὐκ ἀνήρ ἀφανῆς ἢ ἐπίσημος. Ἐξέλειπον τὰς φυλακὰς τῶν οἰκῶν οἱ φύλακες· ἀκλειστα μὲν ἦν τῶν ἐμπόρων τὰ ἐργαστήρια· διέρριπτο δὲ κατὰ τὴν ἀγορὰν τὰ ὄνια· μία δὲ πάντων φυλακῆ καὶ ἀσφάλει, τὸ πάντας ὁμοίως ὑπεξελθεῖν, καὶ μηδὲ κακούργον ἐναπομεῖναι τῇ πόλει. Κατέλειπον δούλοι δεσποτῶν θεραπείας· καὶ ὅσον ζένον τοῦ δήμου, καὶ ὅσον ἐγχώριον, ὧδε παρῆν πρὸς τὸν ἀνδρα. Τότε καὶ παρθένος ὕφως ἀρρένων κατατολήσασα, καὶ πρεσβύτης καὶ ἀρρώστου τὴν ἀσθένεια βιασάμενοι, ἔξω τοῦ τείχους ἦσαν. Ἦδη δὲ ὀρμώντα πρὸς τὴν διὰ τὸ θανάτου ζωὴν τὸν μακάριον περιστάντες οἱ ἐπιτηδαιοί, περιεπτύσσοντο, ποτινῶμενοι καὶ τὰ τελευταῖα κατασπαζόμενοι (84)· καὶ θερμὸν ἐπ' αὐτῷ δάκρυον ἀφιέντες, ἰκέτευον μὴ παραδοῦναι ἑαυτὸν τῷ πυρὶ, μὴ παραναλῶσαι ἑαυτοῦ τὴν νεότητα, μὴ καταλιπεῖν τὸν γλυκὺν τοῦτον ἥλιον. Ἄλλοι δὲ συμβουλαῖς πιθαναῖς ἐπειρῶντο παραλογίζεσθαι· Ῥῆματι μόνῳ εἶπε τὴν ἀρησιν, ψυχῇ δὲ ἔχε τὴν πίστιν ὡς ἂν ἐθέλησ. Πάντως οὐχὶ τῇ γλώσσῃ προσ-

(78) Reg. primus δεσμοτηρίων. [Mox Colb. primus σπειρατε.

(79) Editi ἠδύνατο. At mss. duo ἠδύνατο, recte.

(80) Colb. primus ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν. Statim editi et Colb. primus δολεῖσιν περιελθεῖν. At Regii primus et tertius cum Coisl. et cum Colb. δολεῖσιν περιελθεῖν, *circumvenire, decipere*; et ita scripsisse putandus est Basilius. Subinde Colb. primus et Coisl. παρὰ βασιλέων, *ab imperatoribus*. Alii mss. et editi παρὰ βασιλέως, *ab imperatore*. Ibidem editi διηγγυᾶτο. At mss. multi sine augmento διεγγυᾶτο.

vibicibus. in corpore eminentibus, in resurrectione amictu lucido induemur : pro ignominia, coronæ : pro carcere, paradisi : si condemnatur cum maleficus, vivemus cum angelis. Multa in me serite, ut metam messem multiplicem. Cum autem non possent eum terroribus expugnare, resque fieri non posset ; mutato consilio blanditiis aggrediebantur. Tale est enim artificium diaboli, timidum perterrefacit, fortem emollit. Ejusmodi erant tunc quoque malefici præsidis versutiæ. Nam, posteaquam vidit eum minis nihil cedere, dolis ipsum atque illecebris circumvenire conatur. Pollicebatur munera. Alia dabat, alia ab imperatore tribuenda esse promittebat, locum in militia illustrem, largitionem pecuniarum, quidquid vellet.

6. Sed cum frustra tentaretur (auditis enim his pollicitationibus, vir beatus præsidis dementia irrisit, si quid quod cum regno cælorum comparari possit, daturum se arbitraretur), tum ira impotens erat, et gladium distringebat, et lictorem ponebat ob oculos, et per manum et per linguam cæde se contaminans, virum beatum morti addixit. Interea ad hunc locum transivit theatrum omne ; et quotquot reliqui erant incolæ, pro mœnibus effusi, magnum illud et palæstricum spectaculum cernebant : quod erat et angelis et creaturæ omni admirandum, luctuosum diabolo, dæmonibus formidandum. Vacua civibus effecta est civitas, multitudinem acervatim fluminis instar in hunc locum transcurrente. Non fuit mulier, quæ a 147 spectaculo abesse voluerit, non vir obscurus, aut illustris abfuit. Custodias custodes domorum deserebant ; apertæ erant mercatorum tabernæ ; jacebant in foro res venales ; una omnium erat custodia ac securitas, exiisse omnes æqualiter, et ne unum quidem maleficum in urbe remansisse. Relinquebant servi dominorum ministeria ; et quodcumque peregrinorum aut indigenarum erat, omne id hoc in loco ad virum conspiciendum astabat. Tunc etiam virgo marium suscinere aspectum ausa est, senexque et infirmus, illata vi debilitati, erant extra muros. Jam igitur virum beatum morte ad vitam properantem circumstantes amici cum gemitibus amplectebantur, ac extremam salutem dicebant, atque effusis ferventibus lacrymis, precabantur ne semet traderet igni, ne suam absumeret juventutem, ne jucundum hunc solem dereliqueret. Alii consiliis ad persuadendum idoneis eum docipere nitentur : Nega verbo solo ; in animo vero,

(81) Colb. tertius ἀνοίας εἰπὼν εἶ. Hoc ipso in loco duo mss. νομίζει.

(82) Editi τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀγγέλοις θαυμαστὸν καὶ πάσῃ. Vox θαυμαστὸν semel duntaxat in mss. legitur ; nec eam repeti necesse est.

(83) Sic libri veteres. Editi vero κατεδέξατο τὸ τῆς, etc. Statim unus codex ἐξέλειπον τὰς... διέρριπτετο... κατέλειπον δούλοι.

(84) Colb. tertius τελευταῖα σπουδαζόμενοι. Statim ex antiquis duobus libris edendum curavimus ἑαυτοῦ pro αὐτοῦ. Subinde unus ms. ῥῆματι μόνον.

ut voles, serva fidem. Utique non attendit Deus linguam, sed loquentis mentem. Ita enim tibi licebit et judicem mitigare, et Deum propitium reddere.

7. At ille inflexibilis erat et indomitus, nec ullo tentationum impetu vulnerari poterat. Comparaveris animi ipsius immotam constantiam domui sapientis, quam neque ventorum vis intoleranda, neque vehemens imber ex nubibus erumpens, neque torrentes diffusi queunt concutere, ob petrae firmitatem ⁹⁸. Ejusmodi erat vir ille, fidei quæ in Christum est fulcimentum inconcussum conservans. Et vero spiritualibus oculis circumcurrentem diabolum cum cerneret, concitantem alium ad lugendum, adjuvantem alium ad persuadendum, plorantibus quidem illud Domini verbum dixit, *Nolite flere super me* ⁹⁹: sed flete super hostes Dei, qui in pietatis cultores talia audent, quique per hanc flammam quam ad nos comburendos accendunt, gehennæ ignem sibimet parant. Desinite flere, et cor meum affligere. Ego enim non semel solum mori paratus sum pro nomine Domini Jesu ¹, sed et millies, id si fieri posset. Aliis vero qui, ut lingua negaret, suadebant, respondit, linguam quæ a Christo creata erat, quidquam in conditorem loqui non posse. Corde enim credimus ad justitiam, ore vero confitemur ad salutem ². Num militaris ordinis desperata salus est? nullusne centurio pius? Recordor primum centurionis ejus, qui Christi cruci astans, ex miraculis cognita ejus potentia, fervente adhuc Judæorum scelere, eorum non extimuit iram, neque metu veritatem reticuit: sed confessus est, nec negavit eum vere esse Filium Dei ³. Novi et alium centurionem, qui Dominum, cum adhuc in carne commemoraretur, cognovit Deum esse potestatumque regem, et jussu solo per administros spiritus opem egentibus conferre posse: quem et fide Israelem universum superasse Dominus pronuntiavit ⁴. Nonne et Cornelius, cum centurio esset, promeruit ut angelum **148** videret, ac postremo per Petrum salutem adipisceretur? Quippe elemosynæ ejus et preces exauditæ sunt apud Deum ⁵. Illorum volo esse discipulus. Quomodo igitur negabo Deum meum, quem a puero adoravi? Nonne horrescet cælum desuper? nonne obscurabuntur mea causa sidera? num tellus aliquo modo me sustinebit? *Nolite errare: Deus non irridetur* ⁶. Ex ore nostro nos judicat ⁷:

Α έχει Θεός, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ τοῦ φθεγγομένου. Οὕτω γὰρ ὑπάρξει σοι καὶ τὸν κριτὴν ἐκμειλίσασθαι, καὶ τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι (85).

7. Ὁ δὲ ἀκαμπτὸς ἦν, καὶ ἀδάμαστος, καὶ πάσῃ προσβολῇ πειρατηρίων ἄτρωτος. Εἰκάσαις ἂν αὐτοῦ τῆς διανοίας τὸ ἀσειστον τῇ οἰκίᾳ τοῦ φρονίμου, ἦν οὔτε ἀνέμων ἀφόρητοι βίαι, οὔτε λάβρον ὕδωρ ἐκ νεφῶν καταρρήγνυμενον, οὔτε χαράδραι περιρρήγνυμεναι, διὰ τὴν ἐκ τῆς πέτρας ἀσφάλειαν, διασάλευσαι δύνανται. Τοιοῦτος ἦν ὁ ἀνὴρ, ἀσάλευτος (86) τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διασώζων. Βλέπων τοῖς πνευματικαῖς ὀφθαλμοῖς περιτρέχοντα τὸν διάβολον, καὶ τὸν μὲν κινουῦντα πρὸς δάκρυον, τῷ δὲ συνεργοῦντα πρὸς πιθανότητα· τοῖς μὲν κλαίουσιν εἶπε τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα· *Μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί· ἀλλὰ κλαύσατε ἐπὶ τοῖς* (87) *θεομάχοις, τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων, τοὺς διὰ τῆς φλογὸς ταύτης, ἦν καθ' ἡμῶν καιοῦσιν, ἑαυτοῖς τῆς γέεννης τὸ πῦρ θησαυρίζοντας. Παύσασθε κλαίοντες, καὶ συνθρῦπτοντές μου τὴν καρδίαν. Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον ἀπαξ ἀποθανεῖν ἐτόλμωσεν ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀλλὰ καὶ μυριάκις, ἐὰν οἶόν τε* (88) *ἦ. Τοῖς δὲ τὴν διὰ τῆς γλώσσης ἄρνησιν συμβουλευούσαι τοσοῦτον ἀπεκρίνατο, ὅτι οὐκ ἀνέχεται ἡ γλῶσσα κτισθεῖσα παρὰ Χριστοῦ φθέγγασθαι τι κατὰ τοῦ κτισσαντος. Καρδίᾳ γὰρ πιστεύομεν εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογοῦμεν εἰς σωτηρίαν. Μὴ γὰρ ἀπεγνωσμένον ἐστὶ πρὸς σωτηρίαν τὸ στρατιωτικὸν τάγμα; μὴ γὰρ οὐδεὶς ἑκατόνταρχος εὐσεβῆς; Μήμενμαι τοῦ πρώτου (89) ἑκατοντάρχου, ὃς, παρεστὼς τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῶν θαυμάτων τὴν δύναμιν ἐπιγνούς, ἐτι θερμὸς τοῦ τολμήματος δντος τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ἐφοβήθη τὸν θυμὸν αὐτῶν, οὐδὲ μὴ ὑπεσάλη ἀναγέσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὁμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο, ὅτι ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς ἦν. Οἶδα καὶ ἄλλον ἑκατόνταρχον, ἐν σαρκὶ ἐτι τὸν Κύριον ἐπιγνόντα, ὅτι Θεὸς ἐστὶ καὶ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων, καὶ προστάγματι μόνῳ διὰ τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων ἱκανὸς (90) ἐξαποπέλλειν τὰς βοθησίας τοῖς δεομένοις· οὐ καὶ τὴν πίστιν ὁ Κύριος μείζονα εἶναι παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεφάνητο. Κορνῆλιος δὲ οὐχ, ἑκατόνταρχος ὢν, τῆς ὀπτασίας ἤξειώθη τῆς τοῦ ἀγγέλου, καὶ τὸ τελευταῖον διὰ τοῦ Πέτρου τῆς σωτηρίας ἐτύχεν; Αἱ γὰρ ἐλεημοσύναι αὐτοῦ καὶ αἱ δεήσεις εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ Θεῷ. Ἐκεῖνον εἶναι βούλομαι μαθητῆς. Πῶς οὖν ἀρνήσομαι τὸν Θεόν*

⁹⁸ Matth. vii, 24, 25. ⁹⁹ Luc. xxiii, 28. ¹ Act. xxi, 13. ² Rom. x, 10. ³ Matth. xxvii, 54. ⁴ Matth. viii, 8-10. ⁵ Act. x, 3 seqq. ⁶ Galat. vi, 7. ⁷ Luc. xix, 22.

(85) Veteres aliquot libri Θεὸν ἔχειν ἔλεων. Alii quidam ἔλεω. Editi et Colb. secundus ἐξιλεώσασθαι.

(86) Unus ms. ἀσάλευτος.

(87) Codices Combefisiani κλαύσατε τοὺς. Alii duo mss. et editi ἐπὶ τοὺς.

(88) Sic antiqui duo libri. Alii τῶν pro ἡ. Edit.

(89) Illud, τοῦ πρώτου, non ita accipiendum est, ut Basilius dicat, centurionem eum, qui cruci astitit, primum esse, cuius in Scripturis mentio fiat. Alioquin enim Basilius secum pugnaret, cum ipse

statim nominet centurionem alium, cuius fidem Christus Dominus olim ante passionis tempus laudaverat: sed illud, τοῦ πρώτου, per quoddam genus attractionis hic positum videtur pro τὸ πρώτον, primum. Recordor primum centurionis ejus, qui, etc. Hoc cum non animadverteret vetus interpres, ita veritit: Recordor primi centurionis qui, etc.

(90) Sic mss. multi. Editi ἱκανός. Ibidem duo mss. τὴν βοήθειαν.

μου, ὃν ἐκ παιδὸς προσεκύνησα; Οὐχὶ δὲ φρίζει ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄνθρωπος; οὐ συσκοτάζει δὲ ἐπ' ἐμοὶ τὰ ἄσπρα, ἢ γῆ δὲ με ὑποστήσεται ὅλως; Μὴ ἀλασθῆ· Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν τοῦ ἡμετέρου κρίνει, ἐκ τῶν λόγων δικαιοί, καὶ (91) ἐκ τῶν λόγων καταδικάζει. Οὐκ ἀνέγνωτε τὴν φοβερὴν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου; ὅτι Ὅς ἂν ἀρνήσηται αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς;

8. Ἄντι τίνος δέ με καὶ ταῦτα σοφίζεσθαι συμβουλεύετε; Ἴνα τι ἑμαυτῷ ἐκ τῆς τριαυτῆς καταπράξωμαι τέχνης; Ἴνα μικρὰς ἡμέρας κερδήσω; Ἄλλ' αἰῶνα ὄλον ζημιωθῆσομαι. Ἴνα φύγω τῆς σαρκὸς τὰ ἐπίπονα; Ἄλλ' οὐκ ὄψομαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δικαίων. Μανία σαφῆς μετὰ τέχνης ἀπόλλυσθαι, μετὰ πανουργίας καὶ δόλου τὴν αἰωνίαν κόλασιν ἑαυτῷ πραγματεύεσθαι. Ἄλλὰ καὶ ὑμῖν συμβουλεύω. Εἰ μὲν κακῶς φρονεῖτε, μεταμάθετε τὴν εὐσέβειαν· εἰ δὲ καθυποκρίνεσθε τὸν καιρὸν, Ἀποθήμενοι τὸ ψεύδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν. Εἶπατε· Ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ταύτην γὰρ τὴν φωνὴν πᾶσα ἀφήσει γλῶσσα, ὅταν Ἐν τῷ ὄνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κλῖνῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Θνητοὶ πάντες ἄνθρωποι, μάρτυρες δὲ ὀλίγοι. Μὴ ἀναμείνωμεν γενέσθαι νεκροὶ, ἀλλ' ἀπὸ ζωῆς εἰς ζωὴν μεταβῶμεν. Τί τὸν αὐτόματον ἐκδέχεσθε θάνατον; Ἄκαρπός ἐστιν, ἀκερδῆς, κοινὴς κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων. Τὸν γὰρ διὰ γενέσεως εἰς τὸν βίον ἐλθόντα ἢ χρόνος ἀνάλωσεν, ἢ νόσος διέλυσεν, ἢ βιαιότερα (92-2) συμπτωμάτων ἀνάγκαι διέφθειραν. Ἐπεὶ οὖν δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, τὴν ζωὴν ἑαυτοῖς διὰ τοῦ θανάτου πραγματεύσώμεθα. Ἐκούσιον ποιήσατε τὸ κατηναγασμένον. Μὴ φείδεσθε ζωῆς, ἥς ἀναγκαῖα ἢ στέρησις. Καίτοι εἰ καὶ τὸ διαρκὲς ὁμοιον εἶχε τὰ γήινα, σπουδαίξειν ἐχρῆν διαμείβειν αὐτὰ πρὸς τὰ οὐράνια (3)· εἰ δὲ καὶ ὀλιγοχρόνια, καὶ τῇ ἀξίᾳ τοσοῦτον ἀπολείπόμενα, παραπληξία δεινὴ τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῶν ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀποκειμένων μακαρισμῶν ἐκπίπτειν (4). Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἑαυτῷ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ περιγράφας, ἐχώρει πρὸς τὴν πληγὴν, οὐδὲν παρατρέψας τοῦ χρώματος, οὐδ' ἄλλοιώσας τι τῆς τοῦ προσώπου φαιδρότητος. Διέκειτο γὰρ οὐχ ὡς δημίῳ ἐντεύξεσθαι μέλλων, ἀλλ' ὡς ἀγγέλων χεραὶν ἑαυτὸν παραθήσεσθαι οὖς, εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῆ παραλαβόντας (5) πρὸς τὴν μακαρίαν ζωὴν μεταθῆσθαι ὡσπερ τὸν Λάζαρον. Τίς ἐκείνου τοῦ δήμου τὴν βοήθην διηγῆσεται; Ποία βροντὴ τοσοῦτον ἐκ νεφῶν ἔχον ἐπαφῆκε τῇ γῆ, ὅσος ἐκ τῶν κάτω τότε πρὸς οὐρανὸν ἀνεδόθη; Τοῦτό ἐστι τὸ στάδιον

ex verbis justificat, exque verbis condemnat⁸. Annon legisit tremendam hanc Domini comminationem? Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est⁹.

με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι κἀγὼ

8. Cur autem haec simulem suadetis? Ut mihi quidpiam ex tali arte comparem? ut paucos dies lucrifaciam? At jacturam faciam totius aeternitatis. Ut effugiam carnis dolores? Sed nequaquam videbo bona justorum. Perire soletter, et astute ac dolose aeternum sibi supplicium accersere, manifesta fuerit dementia. Sed et vobis do consilium. Si male sentitis, mutata sententia pietatem discite: sin autem simulatis, temporis ut serviat, Deponentes mendacium, loquimini veritatem¹⁰. Dicitis Quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris¹¹. Nam emittet hanc vocem lingua omnis tum, cum In nomine Jesu omne genu flectetur, caelestium, terrestriumque, ac infernorum¹². Mortales sunt homines omnes: sed martyres pauci. Ne exspectemus ut mortui fiamus: sed e vita ad vitam transeamus. Quid naturalem mortem praestolamini? Infructuosa est, quaestus nullius, communis pecorum hominumque. Quisquis enim nascendo in vitam introivit, aut fuit tempore assumptus, aut morbo dissolutus, aut violento quodam ac inevitabili casu abreptus. Cum igitur mori omnino oporteat, vitam nobis per mortem comparemus. Spontaneum facite quod est coactum. Vitae ne parcite, qua necesse est privari. Sane etsi terrena pariter essent in perpetuum permansura, nihilominus danda opera esset, ut ea caelestibus permutarem: sed si brevi tempore durant, et dignitate ita imparia sunt, ingens insaniam fuerit, ob horum studium beatitudines in spe repositas amittere. Haec cum dixisset, crucisque signo se circumscriptis, ibat ad iacet, nihil immutato colore, nihil alterata faciei alacritate. Nam ita animo affectus erat, non quasi inventurus fuisset lictorem, sed quasi fuisset se manibus angelorum concrediturus qui statim eum recens jugulatum assumentes, ad beatam vitam velut Lazarum transferrent. Quis populi illius enarrabit clamorem? Quodnam tonitruum fragorem tantum ex nubibus in terram demisit, quantus tunc e terra in caelum ascendit? Hoc est stadium coronati illius athletae. Haec dies admirandum illud spe-

⁸ Matth. xii, 37. ⁹ Matth. x, 33. ¹⁰ Ephes. iv, 25. ¹¹ Philipp. ii, 11. ¹² ibid. 10.

(91) Voculam καὶ ex multis mss. addidimus. (92-2) Colbertini duo mss. βταιοτέρων. Mox Colb. primus ἐκούσιον ποιήσασθαι

(3) Sic mss. multi. Editi ἐχρῆν ταῦτα διαμείβειν πρὸς τὰ, etc.

(4) Antiqui duo libri μακαρισμῶν ἀποπίπτειν. Statim editi ἑαυτοῦ. At quatuor saltem mss. ἑαυτῷ.

(5) Editio Paris. οὖς εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῆ παραλαβόντας.... μετέθησαν: quod quin vitiosum sit, dubitari non potest, cum si legeris παραλαβόντες, legas necesse est οὖς εὐθὺς, etc. Editio Basil. et no-

stri septem [mss. magno consensu οὖς, εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῆ παραλαβόντας.... μεταθῆσθαι ὡσπερ τὸν, etc., quae verba si mendosa esse non dixerimus, at certe eorum constructionem fieri vix posse fateamur necesse est. Nobis verisimile fit, ellipsim hic esse aut verbi φαίνεσθαι, aut similis, hoc modo: οὖς εὐθὺς αὐτὸν νεοσφαγῆ παραλαβόντας, ἐφαίνετο πρὸς, etc., quos constabat martyrem statim post eadem assumptum translatus ad beatam vitam. Combeffis notat alicubi legi παραλαβόντας μεταστῆσθαι. Mox duo mss. pro ἐκείνου habent ἐκείνην.

ctaculum conspexit, quod **149** non obscuravit tempus, non dissolvit consuetudo, non vicit posteriorum eventuum magnitudo. Quemadmodum enim solem semper intuentes, semper admiramur: ita quoque viri illius memoriam semper recentem habemus. Nam *In memoria æterna erit justus*¹², et apud incolas terræ, dum terra erit, et in cælis, et apud Judicem justum; cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Α κείνου τοῦ στεφανίτου. Αὕτη ἐπέιδεν ἡ ἡμέρα τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο θέαμα, ὃ οὐκ ἡμαύρωσεν ὁ χρόνος, οὐδὲ ἐξέλυσεν (6) ἡ συνθήθεια· οὐκ ἐνίκησεν ἡ τῶν ἐπιγινομένων ὑπερβολή. Ὡσπερ γὰρ τὸν ἥλιον ἀεὶ καθορῶντες, ἀεὶ θαυμάζομεν· οὕτω καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀεὶ νεαρὰν τὴν μνήμην ἔχομεν. *Εἰς μνημόσυνον γὰρ αἰώνιον ἔσται δίκαιος*, καὶ παρὰ τοῖς ἐπὶ γῆς, ἕως ἔστιν ἡ γῆ, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

HOMILIA XIX.

In sanctos quadraginta martyres.

1. Quæ satietas in recolenda martyrum memoria esse possit, ei, qui martyres amore prosequatur, cum honor quem conservis bonis deferimus, nostræ erga communem Dominum benevolentia speciem sit et monumentum? Etenim obscurum non est eum qui strenuos viros commendarit, ipsos in similibus occasionibus imitaturum esse. Lauda sincere eum qui martyrium pertulit, ut efficiare martyr voluntate, ac demum sine persecutione, sine igne, sine verberibus eandem atque illi mercedem consequare. Nobis autem non unus ad venerationem proponitur, non duo duntaxat, non ad decem usque beatorum se numerus extendit: sed viri quadraginta, quasi animam unam in diversis corporibus habentes, in una fidei conspiratione ac concordia, unam in cruciatibus tolerantiam, unamque pro veritate constantiam ostenderunt. Omnes inter se consimiles, pares sententia, pares certamine. Quamobrem et gloriae coronas pares promeruerunt. Qua igitur oratione possunt pro merito laudari? Ne quadraginta quidem linguæ satis fuerint tot virorum virtuti celebrandæ. Et vero si vel unum cultu et observantia prosequeremur, is utique eloquentiæ nostræ vim superaret, nedum multitudo tanta, phalanx militaris, agmen inexpugnabile, quod ut in bellis vincere, ita laudibus assequi nemo potest.

2. Age jam, illos in medium recolenda eorum memoria adducentes, communem utilitatem ex eis capiendam astantibus proponamus, exhibita omnibus, velut in tabella, horum virorum fortitudine. Nam et res in bello fortiter gestas sæpe tum ora-

¹² Psal. cxī, 7.

(6) Sic mss. nonnulli. Editi vero οὐκ ἔλυσεν.

(7) Editio Paris. μαρτυρήσαντα. Libri veteres μαρτυρήσαντα.

(8) Colb. tertius pro μακαριζομένων habet μαρτυρησάντων.

(9) Editio Paris. καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἑνστασιν. Editio Basil. et Medic. et alii quinque mss. ut in contextu.

(10) Utraque editio τοσοῦτων ἀνδρῶν, tot virorum, aut tantorum virorum. Veteres quatuor libri τοσαύτην, tantæ virtuti. Reg. secundus ἂν τεσσαράκοντα ἀνδρῶν, quadraginta virorum. Sed mihi dubium non est, quin vox τεσσαράκοντα e margine in contextum

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ'.

Εἰς τοὺς ἀγίους τεσσαράκοντα μαρτυρας.

1. Μαρτύρων μνήμης τίς ἂν γένοιτο κόρος τῷ φιλομάτρυρι; διότι ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξις ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐνοίας. Ἄλλων γάρ, ὅτι ὁ τοῦς γενναίους ἀνδρας ἀποδεχόμενος ἐν τοῖς ὁμοίοις καιροῖς οὐκ ἀπολείφθησεται τῆς μιμήσεως. Μακάρισον γνησιως τὸν μαρτυρήσαντα (7), ἵνα γένῃ μάρτυς τῇ προαιρέσει, καὶ ἐκθῆς χωρὶς διωγμοῦ, χωρὶς πυρὸς, χωρὶς μαστίγων, τῶν αὐτῶν ἐκείνοις μισθῶν ἡξιωμένος. Ἡμῖν δὲ οὐχ ἓνα πρόκειται θαυμάζειν, οὐδὲ δύο μόνους, οὐδὲ μέχρι δεκάδος ὁ ἀριθμὸς πρόεισι τῶν μακαριζομένων (8)· ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἀνδρες, ὡς μίαν ψυχὴν ἐν διηρημένοις σώμασιν ἔχοντες, ἐν μιᾷ συμποσίᾳ καὶ ὁμοίᾳ τῆς πίστεως, μίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ δεινὰ καρτερίαν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἑνστασιν (9) ἐπέδειξαντο. Πάντες παραπλήσιοι ἀλλήλοις, ἴσοι τὴν γνώμην, ἴσοι τὴν ἀθλήσιν. Διὸ καὶ ὁμοτίμων τῶν στεφάνων τῆς δόξης κατηξιώθησαν. Τίς ἂν οὖν ἐφίκοιτο λόγος τῆς τοῦτων ἀξίας; Οὐδὲ τεσσαράκοντα γλῶσσαι ἐξήρκασαν ἂν τοσοῦτων ἀνδρῶν (10) ἀρετὴν ἀνυμνήσαι. Καίτοι, εἰ καὶ εἰς τὴν ὀ θαυμάζομενος; τὴν γε τῶν ἡμετέρων λόγων δύναμιν ἐξήρκει καταπαλαῖσαι, μὴ ὅτι πλῆθος τοσοῦτον, φάλαγξ στρατιωτικὴ, σύστημα δυσκαταγώνιστον, ὁμοίως ἐν τε πολέμοις ἀήττητον καὶ ἐν ἐπαίνοις ἀπρόσβιτον.

2. Δεῦρο δὴ οὖν, εἰς μεσον αὐτοὺς ἀγαγόντες διὰ τῆς ὑπομνήσεως, κοινήν τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν τοῖς παροῦσι καταστησώμεθα, προδείξαντες πᾶσιν, ὡσπερ ἐν γραφῇ, τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀριστείας. Ἐπεὶ καὶ (11) πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι

irrepperit. Factum autem id esse hoc fere modo arbitror. Librarius legerat τοσοῦτων, tot virorum, non τοσαύτην, uti in multis mss. legitur: veritus autem ne quis numerum horum virorum ignoraret, in ora libri addidit τεσσαράκοντα, quadraginta.

(11) Illa, ἐπεὶ καὶ, etc., ab Adriano papa pro defensione sanctarum imaginum citari monet vir eruditissimus Ducæus. Idem ille monuit quoque hæc verba, διότι ἡ πρὸς, etc., quæ initio orationis leguntur, citata fuisse a Germano episcopo Constantino-politano, ut videre est in concilio Nicæno secundo actione 4.

πολλάκις, καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῶν λόγων διακοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρίαν ἐκάτεροι. Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίσθησι, ταῦτα γραφικῆ σιωπῶσα διὰ μίμησεως δείκνυσιν. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ἀναμήσωμεν (12) τῆς ἀρετῆς τῶν ἀνδρῶν τοὺς παρόντας, καὶ οἶονεῖ ὑπὲρ αὐτῶν ἀγαγόντες τὰς πράξεις, κινήσωμεν πρὸς τὴν μίμησιν τοὺς γενναιοτέρους καὶ οικειωτέρους αὐτοῖς τὴν προαίρεσιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ μαρτύρων ἐγκώμιον, ἢ πρὸς ἀρετὴν παράκλησις τῶν συνειλεγμένων. Οὐδὲ γὰρ καταδέχονται νόμοις ἐγκωμίων δουλεύειν οἱ περὶ τῶν ἁγίων λόγοι. Διότι οἱ εὐφημοῦντες (13) ἐκ τῶν τοῦ κόσμου ἀφορμῶν τὰς ἀρχὰς τῶν εὐφημιῶν λαμβάνουσιν· οἷς δὲ ὁ κόσμος ἐσταύρωται, πῶς δύναται τι τῶν ἐν αὐτῷ ἀφορμὴν παρέχειν εἰς περιφάνειαν; Οὐκ ἦν μία πατὴρ τῶν ἁγίων· ἄλλος γὰρ ἀλλαχθὲν ὤρητο. Τί οὖν; ἀπίδασ αὐτοὺς εἰπωμεν, ἢ τῆς οἰκουμένης πολιτῆς. Ὅσπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἐράνων συνεισφοραῖς (14) τὰ παρ' ἐκάστου καταβληθέντα κοινὰ τῶν εἰσνεγκάντων γίνονται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μακαρίων τούτων ἡ ἐκάστου πατὴρ κοινὴ πάντων ἐστὶ· καὶ πάντες εἰσι πανταχῶθεν ἀντιδιδόντες ἀλλήλοις τὰς ἐνεγκούσας. Μᾶλλον δὲ τί δεῖ τὰς χαμαὶ κειμένας περιζήτην, ἐξῆν τὴν νῦν αὐτῶν πόλιν, ἥτις ἐστίν, ἐννοεῖν Πόλιν τοίνυν μαρτύρων ἢ πόλιν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἢ τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, ἢ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἢ ἐλευθέρα, ἢ μήτηρ Παύλου, καὶ τῶν ἐκεῖνο (15) παραπλησίων. Γένος δὲ τὸ μὲν ἀνθρώπινον ἄλλο ἄλλου· τὸ δὲ πνευματικὸν ἐν ἀπάντων. Κοινὸς γὰρ αὐτῶν πατήρ ὁ Θεός, καὶ ἀδελφοὶ πάντες, οὐκ ἀπὸ ἐνὸς καὶ μίαν γεννηθέντες, ἀλλ' ἐκ τῆς υἰοθεσίας τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν διὰ τῆς ἀγάπης ὁμόνοιαν ἀλλήλοις συναρμοσθέντες. Χορὸς ἔτοιμος, προσθήκη μεγάλη τῶν ἀπ' αἰῶνος δοξαζόντων τὸν Κύριον, οὐ καθ' ἓνα συναθροισθέντες, ἀλλ' ἀθρόως μετατεθέντες. Τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς μεταθέσεως; Οὗτοι, μεγέθει σώματος, καὶ ἡλικίας ἀκμῆ, καὶ δυνάμει τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀπάντων διενεγκόντες, εἰς τοὺς στρατιωτικούς τελεῖν (16) ἐτάχθησαν καταλόγους· καὶ δι' ἐμπειρίαν πολεμικὴν, καὶ ἀνδρείαν ψυχῆς, ἤδη τὰς πρώτας εἶχον παρὰ βασιλέων (17) τιμὰς, ὀνομαστοὶ παρὰ πᾶσιν ὄντες δι' ἀρετὴν.

3. Ἐπειδὴ δὲ περιηγέλη τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ ἀσεβὲς κήρυγμα, μὴ ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν, ἢ κινδύνους

¹² Hebr. xii, 22. ¹³ Hebr. xi, 10.

(12) Sic Med. et Oliv. et alii nonnulli. Editi ἀναμήσωμεν... κινήσωμεν.

(13) Colbertini duo perinde ut Med. διότι οἱ ἐπαυοῦντες.

(14) Codex Med. ἐράνων εισφοραῖς. Mox unus mss. εἰσνεγκόντων.

(15) Reg. primus καὶ τῶν ἐκεῖνου.

(16) Utraque editio et sex mss. στρατιωτικούς τελεῖν ἐτάχθησαν καταλόγους. Collh. primus στρατιωτικούς ἐτάχθησαν καταλόγους τελεῖν, alio ordine: in quibus omnibus verbum τελεῖν videtur aut παραδλεῖν, aut positum fuisse ornatus gratia.

(17) Utraque editio et Reg. tertius codex opti-

tores, tum pictores exprimunt, illi quidem eas sermone ornantes, hi vero ipsas depingentes in tabellis, et utriusque non paucos ad fortitudinem excitant. Quæ enim historiarum sermo per auditum exhibet, ea ob oculos ponit silens pictura per imitationem. Hunc ad modum et nos astantibus in memoriam revocemus virorum virtutem, eorumque gestis velut in conspectum adductis, qui generosiores sunt, animoque ipsius conjunctione, eos ad æmulationem exstimulemus. Nam congregatos exhortari ad virtutem, hæc est martyrum laus. Neque enim habiti de 150 sanctis sermones præconiorum legibus dignantur servire. Nam qui laudant, ex mundanis causis laudum originem sumunt: quibus vero mundus crucifixus est, quomodo quidquam ex iis quæ in mundo sunt, eorum claritati atque commendationi locum ullum præbere poterit? Non una erat sanctis patria: siquidem alius aliunde venerat. Quid igitur? ipsosne extorres dicemus, an orbis cives? Quemadmodum enim in symbolorum collationibus ea quæ ab unoquoque collata sunt, confentium sunt communia: ita quoque in his beatis uniuscujusque patria communis est omnium, omnesque undecunque profecti, alter cum altero patriam communicant. Ino vero quid attinet terrenas patrias investigare; cum nosse quæ nunc eis civitas sit, liceat? Civitas igitur martyrum, civitas est Dei¹²: cujus opifex et artifex Deus¹³, superna Jerusalem, libera, mater Pauli, et eorum, qui ei sunt consimiles. Et vero hominum quidem genus, aliud alius: sed genus spirituale, unum omnium. Communis enim ipsorum pater Deus, et fratres omnes, non ab uno et ab una geniti, sed ex Spiritus adoptione in concordiam inter se per charitatem convenientes. Chorus paratus, magna accessio eorum, qui a sæculo Deum gloria afficiunt, non sigillatim congregati, sed acervatim translati. Quis vero translationis modus? Hi magnitudine corporis, et ætatis vigore ac robore omnibus suis æqualibus præstantes, in militares catalogos relati sunt; atque ob experientiam bellicam, animique fortitudinem, jam primos honores apud imperatores obtinebant, quod ob virtutem celeberrimi essent apud omnes.

3. Postquam autem promulgatum est impium illud scelestumque edictum, ut ne quis confiteretur

mus idemque antiquissimus παρὰ βασιλέων, ab imperatoribus. Reg. secundus ἐκ βασιλέων. Alii quinque mss. ἐκ βασιλέως, ab imperatore. Lectio posterior multis fortasse magis auctoritatem, non solum quod plurium codicum auctoritate innixa sit, sed quod per se verior esse videatur. Cum enim quadraginta illi martyres starent a Licinio, convenientius videtur dicere, eos apud imperatorem in honore fuisse, quam apud imperatores. Quoniam tamen non raro contingit, ut oratores pro numero singulari numerum multitudinis ponant, nihil mutandum judicavimus. Statim Reg. secundus ἐπεὶ δὲ.

Christum, alioqui subeunda pericula essent, tum nullum non intentabatur genus suppliciorum, atque iudices iniquitatis accendebantur multa ira ac ferina in hos pietatis cultores. Insidiæ ac doli eis tendebantur, studiosiusque exquirebantur varia tormentorum genera. Tortores implacabiles erant, ignis paratus, gladius acuebatur, crux defixa, fossa, rota, flagella. Alii conjiciebant se in fugam, alii succumbebant, alii fluctuabant. Quidam vero ante experimentum minis scelis absterriti sunt. Alii, cruciatibus jam non longe dissitis, vertigine laborarunt : alii aggressi certamina, deinde ad finem usque laborum perseverare haud valentes, in medio sere certamine despondentes animum, non secus atque hi qui in mari tempestate jactantur, etiam partas jam patientiæ merces naufragio amiserunt. Tunc igitur invicti illi ac strenui Christi milites prodeuntes in medium, ostendente præfecto imperatoris litteras, ac obedientiam exigente, **151** libera voce, confidenter fortiterque, nihil tormentorum aspectu perterrefacti, neque minas formidantes, esse se Christianos confessi sunt. O beatas linguas, quæ sacram illam vocem emiserrunt, quam cum aer recepit, sanctificatus est : qua audita plausum excitarunt angeli, diabolus vero una cum dæmonibus sauciatus est : quam denique Dominus inscripsit in cælis.

4. Itaque unusquisque eorum in medium prodiens, dixit : Christianus sum. Et quemadmodum in stadiis, ad certamen qui accedunt, simul dicunt nomina sua, et ad certaminis locum transeunt : ita et hi quoque tunc ea quæ sibi ortus indiderat nomina abjicientes, a communi Salvatore suum quisque nomen desumpserunt, idque fecere singuli, adeo ut sequens priori semet adjungeret. Ex quo factum est omnium nomen unum : quippe jam non erat talis aut talis, sed Christiani vocabantur omnes. Quid igitur tunc præfectus? Nam callidus erat et varius, tum ut seduceret blanditiis, tum ut minis subverteret. Primum quidem blanditiis pelliciebat, firmitatem pietatis atque constantiam frangere conatus. Juventutem vestram ne prodatis, neve cum morte intempestiva hujus vitæ jucunditatem commutetis. Nam ab re fuerit eos qui in bellis fortiter agere consueverunt, maleficorum morte interire. Ad hæc pollicebatur pecunias. Rursus dabat honores ab imperatore, dignitatumque

ἐκδέχασθαι· ἠπειλείτο δὲ πᾶν εἶδος κολάσεως, καὶ πολλὸς ὁ θυμὸς καὶ θηριώδης παρὰ τῶν κριτῶν τῆς ἀδικίας κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων κενίγντο· ἐπιβουλαὶ δὲ καὶ δόλοι κατ' αὐτῶν συνεβράβητοντο, καὶ ποικίλα εἶδη βασάνων ἐπετηδεύετο, καὶ οἱ αἰκίζόμενοι ἀπαράιττοι, τὸ πῦρ εἰσιόμενον, τὸ ξίφος ἠρόντο, ὁ σταυρὸς ἐπεπήγει· ὁ βόθρος, ὁ τροχὸς, αἱ μαστίγαι· οἱ μὲν ἐφευγον, οἱ δὲ ὑπέκυπτον, οἱ δὲ ἐσαλεύοντο· τινὲς δὲ πρὸ τῆς πείρας μόνην τὴν ἀπειλήν κατεπλάγησαν· ἕτεροι δὲ, ἐγγὺς γενόμενοι τῶν δεινῶν, βλιγγίασαν· ἄλλοι δὲ, τοῖς ἀγῶσιν ἐμβάντες, εἴτα διαρκέσαι πρὸς τὸ πέρασ τῶν πόνων ἀδυνατήσαντες, περὶ τὰ μέσα που τῆς ἀθλήσεως ἀπειπόντες, ὥσπερ οἱ ἐν πελάγει χιμαζόμενοι, καὶ ἃ εἶχον ἤδη ἀγῶγισμα τῆς ὑπομονῆς ἐναυάγησαν· τότε δὴ οὗτοι, οἱ ἀήτητοι καὶ γενναῖοι τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται, παρελθόντες εἰς μέσους, ἐπιδεικνύοντες τοῦ ἄρχοντος τὰ βασιλέως γράμματα καὶ τῆν ὑπακοὴν ἀπαιτοῦντος, ἐλευθέρῃ τῇ φωνῇ, εὐθαρσῶς καὶ ἀνδρείως, οὐδὲν ὑποπτήξαντες τῶν ὀρωμένων, οὐδὲ καταπλαγέντες τὰ ἀπειλούμενα, Χριστιανοὺς (18) ἑαυτοὺς ἀνεκήρυξαν. Ὡ μακάριαι γλῶσσαι, ὅσαι τὴν ἱερὰν ἐκεῖνην ἀφῆχαν φωνὴν, ἣν ἄηρ μὲν δεξάμενος ἠγίασθη, ἄγγελοι δὲ ἀκούσαντες ἐπεκρότησαν· διάβολος δὲ μετὰ δαιμόνων ἐτραυματίσθη· Κύριος δὲ ἐν οὐρανοῖς (19) ἀπεγράψατο.

4. Εἶπον τοίνυν ἕκαστος εἰς τὸ μέσον παριῶν· Χριστιανὸς εἰμι. Καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς σταδίοις οἱ ἐπ' ἀθλήσιν παροδεύοντες ὁμοῦ τε λέγουσιν ἑαυτῶν τὰ ὀνόματα, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον τῆς ἀγωνίας μεθίστανται· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τότε, ῥέψαντες τὰς ἀπὸ γενέσεως αὐτοῖς ἐπιφημισθείσας προσηγορίας, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος ἕκαστος ἑαυτὸν ἀνηγόρευον. Καὶ τοῦτο ἐποίουν ἅπαντες, τῷ προλαβόντι ἑαυτὸν συνάπτων ὁ ἐφεξῆς. Ὡστε ἐγένετο πάντων προσηγορία μία· οὐκέτι γὰρ ὁ δεῖνα, ἢ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ Χριστιανὸι πάντες ἀνεκηρύττοντο. Τί οὖν ὁ κρατῶν (20) τότε ; Δεινὸς γὰρ ἦν καὶ ποικίλος, τὰ μὲν θωπεῖαις ὑπελθεῖν, τὰ δὲ ἀπειλαῖς παρατρέψαι. Πρῶτον μὲν αὐτοὺς κατεγοήτευσεν ταῖς θωπεῖαις, τὸν τόνον τῆς εὐσεβείας παραλύειν πειρώμενος (21). Μὴ προδῶτε ὑμῶν τὴν νεότητα· μὴδὲ θάνατον ἄωρον τῆς ἡδέας ταύτης ζωῆς διαμέψητε. Ἄτοπον γὰρ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ἀριστεύειν συνειθισμένους τὸν τῶν κακούργων θάνατον ἀποθνήσκειν. Πρὸς τούτοις χρήματα ὑπισχεῖτο. Τὰ δὲ ἐδίδου, τιμὰς ἐκ βασιλείως (22), καὶ ἀξιωματῶν

(18) Editi et Colb. tertius ἀπειλούμενα, εἰς μέσους παρελθόντες, Χριστιανοὺς. Coisl. εἰς μέσον παρελθόντες. Colb. tertius et Reg. itidem tertius ἀπειλούμενα, Χριστιανοὺς· quod verum esse et genuinum puto. Cum hæ voces, εἰς μέσους παρελθόντες, paulo ante legantur, easdem hic repeti nihil necesse est.

(19) Codex unus ἐν οὐρανῷ. Mox Reg. primus ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς σταδίοις ἦ.

(20) Vox κρατῶν usitate quidem sumitur pro imperatore : sed tamen hic accipienda est non de imperatore, sed de præfecto. Cum enim sermo sit hoc loco de quodam iudice qui aderat, constetque aliunde non adfuisse imperatorem, utpote cujus

litteræ aliquanto ante dicantur prolata in medium fuisse; dubium esse non potest, quin simplex præfectus intelligi debeat. Discimus autem ex horum martyrum Actis, præfectum illum vocatum fuisse Agricolaum : cui se postmodum dux Lysias adiunxit. Colb. primus θραπέσις ὑπελθεῖν, obsequiis circumvenire. Lectio non mala. Subinde aliquot mss. ἀπειλαῖς περιτρέψαι.

(21) Editi ἐκλύειν πειρώμενος. Antiqui sex libri παραλύειν. Statim editi ὑμῶν λέγων τὴν· sed vocem λέγων delevimus, fidem veterum librorum secuti.

(22) Utraque editio et tres mss. ἐκ βασιλείως, ab imperatore. Alii codices numero pares ἐκ βασιλέων, ab imperatoribus. Hoc vel illo modo legi in-

διανομάς, καὶ μυρίαὶ αὐτοὺς ἐπινοίαις κατεστρα-
τήγει. Ὡς δὲ οὐκ ἐνεδίδοσαν πρὸς τὴν πείραν ταύ-
της, ἐπὶ τὸ ἕτερον εἶδος τῆς μηχανῆς μετῆσι. Πληγὰς
αὐτοῖς, καὶ θανάτους, καὶ κολάσεων ἀνηκέστων πεί-
ραν ἐπανεινέοντο. Καὶ ὁ μὲν τοιαῦτα, τὰ δὲ τῶν
μαρτύρων ὅποια ; Τί, φησὶ, δελεάζεις ἡμᾶς, ὦ θεο-
μάχε, ἀποστήναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, καὶ δουλεύειν
δαίμοσιν ὀλεθροῖς, προτεινόμενος ἡμῖν τὰ σὰ ἀγαθὰ ;
Τί τοσοῦτον εἰδῶς, ὅσον ἀφελέσθαι σπουδάζεις ; Μισῶ
ἄνωγαν ζημίαις πρόξενον· οὐ δέχομαι τιμὴν ἀτιμίας
μητέρα. Χρήματα εἰδῶς τὰ ἀπαμένοντα, δόξαν τὴν
ἀπανθοῦσαν (23). Γνώριμον ποιεῖς βασιλεῖ, ἀλλὰ τοῦ
δντος βασιλέως ἄλλοτριόις. Τί μικρολόγως (24) ὀλίγα
τῶν ἐκ τοῦ κόσμου προτείνεις ; Ὅλος ἡμῖν ὁ κόσμος
καταπεφρόνηται. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν τῆς ἐπιθυμουμένης
ἐλπίδος ἀντάξια τὰ ὀρώμενα. Ὁρᾶς τὸν οὐρανὸν τοῦ-
τον, ὡς καλὸς εἶδεν, ὡς δὲ μέγας ; καὶ τὴν γῆν,
ἡλίκη ; καὶ τὰ ἐν αὐτῇ θαύματα ; Οὐδὲν τούτων
ἐξισοῦται τῇ μακαριότητι τῶν δικαίων. Ταῦτα μὲν
γὰρ παρέρχεται· τὰ δὲ ἡμέτερα μένει. Μιᾶς ἐπι-
θυμῶ ὄρωγας, τοῦ στεφάνου τῆς δικαιοσύνης· περὶ
μίαν δόξαν ἐπέστημαι, τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρα-
νῶν. Φιλότημός εἰμι πρὸς τὴν ἄνω τιμὴν· κόλασιν
δέδοικα τὴν ἐν τῇ γαένῃ. Πῦρ ἐκεῖνό μοι φοβερόν·
τὸ δὲ παρ' ὑμῶν ἀπειλούμενον ὀμόδουλον ἔστιν. Οἶδεν
αἰδεῖσθαι τοὺς εἰδῶλων καταφρονούντας. Βέλη (25) νη-
πίων λογίζομαι τὰς πληγὰς ὑμῶν. Σῶμα γὰρ τύπτεις·
ὄπερ, ἐὰν μὲν ἐπὶ κλειῶν ἀντίσχη, λαμπρότερον
στεφανοῦται, ἐὰν δὲ θάττον ἀπαγορεύσῃ, οἴχεται
ἀπαλλαγὴν δικαστῶν οὕτω βίαιων, οἱ, σωματῶν
ὑπηρεσίαν παραλαβόντες, ἔτι καὶ τῶν ψυχῶν κατ-
άρχειν φιλονεικεῖτε· οἱ γε, εἰ μὴ καὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
προτιμηθεῖτε, ὡς τὰ ἔσχατα ὑβρισμένοι παρ' ἡμῶν,
χαλεπαίνετε, καὶ τὰς φοβεράς ταύτας κολάσεις ἐπ-
ανατείνεσθε, ἔγκλημα ἡμῖν ἐπάγοντες τὴν εὐσέβειαν.
Ἄλλὰ γὰρ οὐ δειλοῖς, οὐδὲ φιλοζῶοις, οὐδ' εὐκατα-
πλήκτοις ἐντεύξεσθε, ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης.
Οἶδε ἡμεῖς (26) καὶ τροχίζεσθαι, καὶ στρεβλοῦσθαι,
καὶ καταπίμπρασθαι, καὶ πᾶν εἶδος βασανιστηρίων
ἔτοιμοι καταδέχεσθαι.

5. Ἐπεὶ δὲ τούτων ἤκουσεν ὁ ἀλαζῶν ἐκεῖνος καὶ
βάρβαρος, οὐκ ἐνεγκῶν τῶν ἀνδρῶν τὴν παρῆρησιαν,
ὑπερζέσας τῷ θυμῷ, ἐσκόπεε τίνα ἂν ἐξεύροι μηχαν-
νὴν, ὥστε μακρὸν τε αὐτοῖς καὶ πικρὸν ὁμοῦ κατα-
σκευάσαι τὸν θάνατον. Εὔρε δὴ οὖν ἐπινοίαν, καὶ
σκοπεῖτε ὡς χαλεπήν. Περισκεψάμενος γὰρ τὴν φύσιν
τῆς χώρας, ὅτι κρυμῶδης, καὶ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους,
ὅτι χειμέριος, νύκτα ἐπιτηρήσας ἐν ἧ μάλιστα τὸ

discriminatim posse, ex prius dictis patet. Mox
Medic., qui est noster Reg. secundus, et Colb. ter-
tius πρὸς τὴν ἐπιῆρησιαν. assultu. Lectio non inepta.
Alii quidam mss. et editi πρὸς τὴν πείραν. Ibidem
Reg. prius ἕτερον μέρος τῆς.

(23) Editio Basil. perinde ut nostri quinque mss.
ἀπανθοῦσαν, recte. Editio Paris. ἐπανθοῦσαν· quam
falsam scripturam secutus interpret, ita hunc lo-
cum vertit : *Pecuniam da quæ permaneat ac conti-
nuo duret, gloriam quæ semper floreat* : sed a sco-
po longe aberravit. Potius igitur velim ita inter-
pretere. *Pecunias das hic remansuras, gloriam*

A distributiones, atque sexcentis ipsos versutis ex-
pugnare nitentur. Cum autem nihil emollirentur
hoc tentamine, transit ad aliud artificii genus.
Plagas eis mortemque et suppliciorum intolerabi-
lium periculum intentat. Et hic quidem talia, mar-
tyres vero qualia? Quid, inquit, offerendis
muneribus tuis, o hostis Dei, inescas nos, ut
secedamus a Deo vivente, et exitiosis dæmonibus
inserviamus? Quid tantum dederis, quantum cona-
ris auferre? Odi munus, quo damnum inferatur :
non suscipio honorem dedecoris parentem. Pecunias
das hic permansuras, gloriam marcescentem. Notum
me facturus es imperatori, sed a vero rege abalienas.
Quid parce pauca ex mundanis rebus polliceris?
Mundus totus a nobis contemptus est. B Res visibiles
cum ea spe quæ nobis in votis est, non queunt
comparari. Vides hoc cælum ut pulchrum aspectu,
ut magnum? vides terram, quanta sit, et quæ in ea
sunt admirationi? Nihil horum adæquat justorum
beatitudinem : siquidem hæc prætereunt, nostra
vero manent. Concupisco donum unum, coronam
justitiæ : gloriæ unius impotenti desiderio teneor,
ejus, quæ est in regno 152 cælorum. Honorem
supernum ambio : gehennæ metuo supplicium.
Ignis ille extimescendus mihi est : quem viro
vos comminamini, is conservatus est. Contemptores
idolorum novit revereri. Jacula puerorum puto
plagas vestras. Corpus enim cædis, quod, si
diutius restiterit, coronam splendidiorem
consequetur ; sin autem citius defecerit, liberabitur
judicibus tam violentis qui, cum famulatum
corporum vobis sumpseritis, adhuc etiam contenditis
animis dominari : qui, nisi Deo nostro præferamini,
sævitis quasi extrema ignominia a nobis affecti ;
atque horrenda hæc supplicia intentatis, crimen
nobis objectantes pietatem. At offenditis non
timidos, neque vitæ cupidos, neque qui facile
perterreantur, idque pro Dei dilectione. Nos enim
et rotari, et torqueri equuleo, et comburi, et omne
tormentorum genus perferre parati sumus.

5. Hæc autem cum audisset superbus ille ac
barbarus, haud ferens virorum dicendi libertatem.
ira ejus supra modum effervescente, reputabat
secum quodnam artificium excogitaret, ut mortem
et longam et amaram simul eis strueret. Invenit
tandem ejusmodi artificium, sed attendite quam
acerbum et grave. Cum enim considerasset regio-
nis naturam, quod frigida esset, et anni tempus,

marcescentem. Hoc est, *Das pecunias, quæ me non
sunt securaturæ post mortem, sed quæ hic remanebunt ;
similiter das gloriam quidem, sed quæ statim instar
floris transibit.*

(24) Codex unus et editi μικρολόγων. Alii μικρο-
λόγος. Alii tres μικρολόγως.

(25) Editio Paris. βέλη. Editio Basil. et sex mss.
βέλος. Mox mss. non pauci ὄπερ ἐὰν... ἐὰν δέ.
Editi et Reg. tertius ὄπερ ἄν... ἄν δέ.

(26) Reg. secundus seu Med. οἱοί ἡμεῖς, non, ut
scribit Ducaeus, οἱοί τε ἡμεῖς.

quod hiernum, observata nocte in qua maxime A
malum augebatur, praesertim cum boreas in ipsa
tunc spiraret, denudatos omnes jussit sub dio in
media civitate congelatos mori. Scitis autem om-
nino vos, qui hiemem experti estis, quam intole-
rabile sit illud tormenti genus. Neque enim fieri
potest ut id aliis notum sit, nisi quibus post ipsam
experientiam suppetunt eorum de quibus loquimur
exempla. Corpus enim quod frigori exponitur, pri-
mum quidem totum lividum est, sanguine conge-
lato : exinde agitur ac effervescit, dentibus in
se impingentibus, retractis nervis, et mole omni
praeter voluntatem contracta. Quin et acutus qui-
dam cruciatus, et dolor inenarrabilis ad ipsas usque
medullas perveniens, sensu intolerabili algentes
afficit. Tum mutilatur, extremis partibus quasi ab
igne concrematis. Calor enim ab extremitatibus
corporis fugatus, et ad interiora confugiens, partes
a quibus abscedit, relinquit mortuas : eas vero ad
quas contruditur excruciat, morte paulatim per
congelationem accedente. Tunc igitur ea in illos
lata sententia est, ut sub dio pernoctarent, cum
stagnum, circum quod condita **153** erat civitas,
in qua sancti decertabant, esset velut quaedam
planities equitabilis, glacie illud transmutante,
cumque id ex frigore ad continentis naturam reda-
ctum, super dorsum iter accolarum pedibus tut-
tum praeretur, praeteraque fluvii qui jugiter flue-
bant, glacie constricti, desiissent manare, et aqua-
rum natura mollior in lapidum duritiem conversa
esset, cum denique acres boreae flatus animantia C
omnia urgerent ad mortem.

6. Tunc igitur audito edicto (et mihi hic con-
sideres velim virorum insuperabilem constantiam),
unusquisque postrema etiam tunica late abjecta,
per frigus ad mortem progrediebatur, aliter alterum
quasi ad spolia diripienda cohortatus. Neque

(27) Editi άλλως τε καί. Antiqui sex libri άλλως
δὲ καί. Statim ubi in antiquis editionibus legitur
ἐν μέσῃ τῇ πόλει, in media civitate, vir doctissimus
Vossius legi oportere ait ἐν μέσῃ τῇ λίμνῃ, medio
in stagno, uti scriptum inveniri affirmat in libro
antiquissimo : sed vulgatam lectionem nostri mss.
omnes magno inter se consensu tuentur.

(28) Editi πάντες. At libri antiqui πάντως.

(29) Editio Paris. et Reg. tertius liber et optimus
et vetustissimus ἀκρωτηριάζεται, nec aliter legitur
in ora codicum Anglicorum. At utraque editio Bas-
il. et Med. et Oliv. et alii quatuor mss. ἀκροτηριάζ-
εται : quam ultimam scribendi rationem vitiosam
esse judicat Henricus Stephanus in *Thesauro*. Ibi-
dem unus ms. ὑπὸ πυρός.

(30) Editio Paris. et Angl. τοῖς δὲ... ὀδύνας δι-
δωσι. Alii quatuor mss. τὰ δὲ ἐφ' ἃ... ὀδύνας δι-
δωσι. Editio Basil. et Med. et Oliv. et Colb. ter-
tius ut in contextu : ad verbum. *eas vero partes ad
quas impellitur, doloribus tradit*. Mox mss. tres προσ-
ῶντος. Alius et editi προϊόντος.

(31) Illud, Τότε τοῖνον αἰθριοί, etc., ita Latine
reddidit interpres : *Igitur sancti Dei sub dio per-
noctare in stagno quodam jussi sunt, quod pro mæ-
nibus civitatis erat*. Sed hoc non dixit Basilius. Ait
solum, beatos hos martyres ex iudicis sententia sub

δεινὸν ἐπιτείνεται, άλλως δὲ καί (27) τότε βορεου
αὐτὴν ἐπιπνέοντος, ἐκέλευσε πάντας γυμνωθέντας
ὑπὸ τὸ αἶθριον ἐν μέσῃ τῇ πόλει πηγνυμένους ἀπο-
θανεῖν. Πάντως (28) δὲ ἴστε, οἱ πεπειραμένοι χει-
μῶνος, ὡς ἀφόρητόν ἐστι τῆς βασάνου τὸ εἶδος. Οὐδὲ
γὰρ δυνατόν άλλοις ἐνδείξασθαι ἢ τοῖς προαποκεί-
μενα ἔχουσιν ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς τῶν λεγομένων
τὰ ὑποδείγματα. Σῶμα γὰρ κρύει παραπεσὼν πρῶτον
μὲν ὄλον ἐστὶ πελιδνόν, πηγνυμένου τοῦ αἵματος·
ἐπειτα κλονεῖται καὶ ἀναθράσσειται, ὀδόντων ἀρασ-
σομένων, σπωμένων δὲ τῶν λῶν, καὶ παντὸς τοῦ
δγκου ἀπροαιρέτως συνελοκόμενου. Ὑδύνη δὲ τις δρι-
μεῖα, καὶ πόνος ἄρῆτος αὐτῶν καθικνούμενος τῶν
μυελῶν, δυσφορωτάτην ποιεῖται τοῖς πηγνυμένοις
τὴν αἰσθησιν. Ἐπειτα ἀκρωτηριάζεται (29), ὥσπερ
ἀπὸ πυρός, καιομένων τῶν ἄκρων. Ἀποδιωκόμενον
γὰρ τὸ θερμὸν ἀπὸ τῶν κεράτων τοῦ σώματος, καὶ
συμφεῦγον ἐπὶ τὸ βάθος, τὰ μὲν, ὅθεν ἀπέστη, νεκρὰ
καταλείπει, τὰ δὲ, ἐφ' ἃ συνωθεῖται, ὀδύνας δι-
δωσι (30), κατὰ μικρὸν τοῦ θανάτου διὰ τῆς πῆξεως
προσιόντος. Τότε τοῖνον αἰθριοί (31) διανυκτερεύειν
κατεδικάσθησαν, ὅτε λίμνη μὲν, περὶ ἣν ἡ πόλις
κατέκειτο, ἐν ἣ ταῦτα διεθλοῦν οἱ ἄγιοι, οἷόν τι
πεδίον ἰσπῆλατον ἦν, μεταποιησάντος αὐτὴν τοῦ
κρυστάλλου· καὶ ἡπειρωθεῖσα τῷ κρύει, ἀσφαλῶς
ὑπὲρ νῶτον πεζεῦειν παρείχετο τοῖς περιοίκοις·
ποταμοὶ δὲ ἀένναα ῥέοντες, τῷ κρυστάλλῳ δεθέντες,
τῶν ρεῖθρων ἔσθησαν· ἢ τε (32) ἀπαλὴ τοῦ ὕδατος
φύσις πρὸς τὴν τῶν λίθων ἀντιτυπίαν μετεποιήθη·
βορέου δὲ δριμεῖαι πνοαὶ τὸ ἐμψυχον ἅπαν ἐπὶ τὸν
θάνατον ἤπειγον (35).

6. Τότε τοῖνον ἀκούσαντες τοῦ προστάγματος (καὶ
σκόπει μοι ἐναυθα τῶν ἀνδρῶν τὸ ἀήτητον), με-
τὰ χαρᾶς ἀπορρίψαντες ἕκαστος καὶ τὸν τελευταῖον
χιτῶνα, πρὸς τὸν διὰ τοῦ κρύους ἐχώρου θάνατον.
ὥσπερ ἐν σκύλων διαρπαγῇ άλλῆλοις ἐγχελευόμενοι.

dio pernoctasse eo tempore, quo stagnum, circa
quod condita erat civitas, gelu constiterat. Errandi
causa fuit illud, ἐν ἣ : quod multi ita interpretati
sunt, quasi referendum esset ad vocem λίμνη, ἐν
ἣ λίμνῃ, in quo stagnum, cum tamen dubitari merito
non possit, quin ad vocem πόλις quam proxime se-
quitur, referri debeat, ἐν ἣ πόλει, in qua civitate.
Scio quidem omnes fere auctoritatem sequi Ephraē-
mi diaconi, qui ait quadraginta illos martyres in
stagno frigori expositos fuisse : sed cum non ex-
stent ipsa sanctissimi illius scriptoris opera, sed
eorum duntaxat interpretatio quaedam non ita per-
fecta, longe praestat sequi Basilius, qui aperte dicit
fortissimos illos viros martyrium media in civitate
pertulisse, non in stagno. Accedit etiam, quod illa
Ephraēmi diaconi sententia vix quoque conciliari
possit cum verbis Gregorii Nyseni, tomo III, p.
512, sub finem, et pag. 511, circa medium. Lege
Praefationem.

(32) Codices nonnulli et editi ἢ τε. Alii ἢ δέ.

(33) Typographi Parisienses ex Anglicis quibus-
dam libris ediderunt ἐπίγον, deducebant : sed et in
editione Basileensi et in Gallicis sex mss. constan-
ter legitur ἤπειγον, urgebant : quod verius esse et
melius arbitramur.

Μὴ γὰρ ἱμάτιον, φησὶν, ἀποδυόμεθα, ἀλλὰ τὸν πα- A
λαιὸν ἀνθρώπον ἀποτιθέμεθα, τὸν φθειρόμενον κατὰ
τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Εὐχαριστοῦμέν σοι (34),
Κύριε, τῷ ἱματίῳ τούτῳ τὴν ἀμαρτίαν συναποβά-
λωντες. Ἐπειδὴ διὰ τὸν ὄφιν ἐνεδυσάμεθα, διὰ τὸν
Χριστὸν ἐκδυσώμεθα. Μὴ ἀντισώμεθα ἱματίων διὰ
τὸν παράδεισον ὃν ἀπωλέσαμεν. Τί ἀνταποδῶμεν τῷ
Κυρίῳ; Ἐξεδύθη ἡμῶν καὶ ὁ Κύριος. Τί μέγα δούλω
τὰ τοῦ Δεσπότητος παθεῖν; Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν
Κύριον ἡμεῖς ἔσμεν οἱ ἐκδύσαντες. Στρατιωτῶν γὰρ
ἐκεῖνο τὸ τόλμημα, ἐκεῖνοι ἐξέδυσαν καὶ διεμερίσαντο
τὰ ἱμάτια. Ἀνάγραπτον οὖν ἡμῶν κατηγορίαν δι'
ἐαυτῶν ἀπαλεῖψωμεν. Δριμύς ὁ χειμῶν, ἀλλὰ γλυκὺς
ὁ παράδεισος· ἀλγινή ἡ πῆξις, ἀλλ' ἡδεῖα ἡ ἀνά-
παυσις (35). Μικρὸν ἀναμεινῶμεν, καὶ ὁ κόλπος ἡμᾶς
θάψει τοῦ πατριάρχου (36). Μιάς νυκτὸς ὄλον αἰῶνα B
ἀνταλλάξώμεθα. Καυθῆτω ὁ πῦρ, ἵνα διηνεκῶς
μετ' ἀγγέλων χορεύῃ· ἀποβρῦθτω ἡ χεῖρ, ἵνα ἐξη
καθάρσιον πρὸς τὸν Δεσπότην ἐπαίρεισθαι. Πόσοι τῶν
στρατιωτῶν τῶν ἡμετέρων ἐπὶ παρατάξεως ἔπι-
σαν (37), βασιλεῖ φαρτῶ τὴν πίστιν φυλάττοντες;
ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν βασιλέα πίστεως
τὴν ζωὴν ταύτην οὐ προησόμεθα; Πόσοι τὸν τῶν
κακούργων ὑπέστησαν θάνατον, ἀλόντες ἐπ' ἀδική-
μασιν; ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ δικαιοσύνης τὸν θάνατον οὐχ
ὑπόισομεν; Μὴ ἐκκλίνομεν, ὡ συστρατιῶται, μὴ
δῶμεν (38) νῶτα τῷ διαδόλῳ. Σάρκες εἰσὶ, μὴ φει-
σώμεθα· ἐπειδὴ δεῖ πάντως ἀποθανεῖν, ἀποθάνωμεν
ἵνα ζήσωμεν. Ἰδέσθω ἡ θυσία ἡμῶν ἐνώπιόν
σου (39), Κύριε· καὶ προσδεχθήμεν, ὡς θυσία C
ζῶσα, εὐάρεστός σοι, τῷ κρῦει τούτῳ ὀλοκαυτού-
μενοι, καλὴ ἡ προσφορά, καινὸν τὸ ὀλοκαύτωμα, οὐ
διὰ πυρὸς, ἀλλὰ διὰ κρῦους ὀλοκαυτούμενον. Τούτους
τοὺς παρακλητικoὺς ἐνδιδόντες ἀλλήλοις, καὶ ἄλλος
ἄλλῳ ἐγκελευόμενοι, ὡσπερ τινὰ προφυλακὴν ἐν πο-
λέμῳ πληροῦντες, τὴν νύκτα (40) παρέπεμπον, φέ-
ροντες τὰ παρόντα γενναίως, χαίροντες τοῖς ἐπι-
ζομένοις, καταγελῶντες τοῦ ἀντιπάλου. Μία δὲ ἦν

¹⁶ Ephes. iv, 22. ¹⁷ Gen. iii, 21. ¹⁸ Psal. cxv, 11, 40. ¹⁹ Rom. xii, 1.

(34) Editio Paris. εὐχαριστοῦμέν σοι. Vox σοι ab omnibus libris veteribus abest.

(35) Editi et mss. non pauci ἡ ἀπόλαυσις, *fruitio*. Codex Coisl. et Colb. tertius ἡ ἀνάπαυσις, *requies*; et ita quoque scriptum invenimus in ora Regii primi, sic ut lectio utraque eo in libro reperitur.

(36) Antiqui duo libri πατριάρχου Ἀβραάμ· at in aliis quatuor perinde ut in vulgatis vox Ἀβραάμ deest. Hæc autem vox cum ad integritatem sententiæ nihil faciat, addi aut omitti potest. Quod sequitur, *μιάς νυκτός*, etc., credi non debet pugnare cum verbis Gregorii Nysseni, qui hos martyres tribus diebus frigoris vim tolerasse narrat tomo III, pag. 512. Nam hæc verba, *μιάς νυκτός*, etc., Basilii non sunt verba, sed ipsorum martyrum, qui initio se ob frigiditatis asperitatem iudicarent morituros: in quo eos falli Deus permisit, ut maiorem mercedem consequerentur. Notandum et illud, in tribus codicibus pro ἀνταλλάξώμεθα scriptum inveniri ἀντικατάλαξώμεθα.

(37) Unus codex ἔπεσαν. Statim mss. omnes φυλάσσοντες, aut φυλάττοντες. Editi φυλάξαντες.

(38) Editi μὴ δώμεν τόπον, *ne demus locum*. At nostri sex mss. μὴ δώμεν νῶτα, *ne demus terga*.

enim, inquit, vestem exuimus: sed veterem hominem, qui secundum desideria erroris corrumpitur, deponimus ¹⁶. Gratias tibi agimus, Domine, quod una cum hoc amictu abjiciamus peccatum. Quoniam propter serpentem induti fuimus ¹⁷, exuamur propter Christum. Vestes teracius ne retineamus, ob paradiso, quem amisimus. Quid retribuamus Domino ¹⁸? Exutus est quoque Dominus noster. Quid magnum servo, ea quæ Dominus perpressus est, perpeti? Imo vero nos sumus, qui ipsum Dominum exuimus ¹⁹. Militum enim est illud scelus, illi exuerunt, diviseruntque vestes ²⁰. Quamobrem nostram accusationem litteris proditam per nos ipsos deleamus. Acris est hiems, at dulcis paradiso: congelatio aspera, sed jucunda requies. Paululum exspectemus, et nos sinus patriarchæ confovebit. Unam noctem æternitate tota mutemur. Exuratur pes, ut perpetuo cum angelis tripudiet: diffuat manus, ut sese ad Dominum attollendi fiduciam habeat. Quot e nostris commilitonibus in acie ceciderunt, imperatori mortali servata fide? nos vero vitam istam pro fide in verum regem non projiciemus? Quot mortem maleficorum pertulerunt, in sceleribus deprehensi? nos vero pro justitia mortem non sustinebimus? Ne declinemus, o commilitones, terga ne demus diabolo. Carnes sunt, ne pepercerimus; cum mori omnino necesse sit, moriamur ut vivamus. *Fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo, Domine* ²¹; suscipiamurque velut hostia vivens ²², accepta tibi, hoc isto frigore holocaustum effecti, oblatio pulchra, novum holocaustum, frigore, non igni consumptum. Hos sermones consolatorios inter se conferentes, et alter alterum exhortantes, actis velut in bello excubiis quibusdam, noctem transmittabant, ferentes præsentia strenue, speratis gaudentes, deridentes hostem. Unum **154** autem erat omnium votum. Quadraginta ingressi sumus in stadium, quadra-
12. ¹⁹ Matth. xxvii, 28. ²⁰ ibid. 35. ²¹ Dan.

(39) Reg. primus ἐνώπιόν σου σήμερον, Κύριε, *hodie coram te, Domine*. Nec ita multo infra editio Paris. καλὴ ἡ θυσία. Antiqui sex libri καλὴ ἡ προσφορά. Haud longe duo mss. κρῦει ὀλοκαυτούμενον.

(40) Hic ingenue fatebor duos fratres Basilium et Gregorium mihi videri vix inter se conciliari posse. Gregorius enim eo quem dixi loco conceptis verbis ait beatorum martyrum supplicium tribus diebus perseverasse: Basilium vero non obscure indicat id una nocte fuisse terminatum. Nam, inquit, *noctem transmittabant, ferentes præsentia strenue*, etc. Atque aliquanto infra, hoc idem apertius Pater gravissimus significat, ubi docet sanctos martyres tum demum crematos fuisse incipiente die. Cum enim Basilium de unica nocte mentionem fecerit, dies ille, quo incipiente ait sanctos martyres igni fuisse traditos, non videtur de alio intelligi posse, quam de eo, qui hanc ipsam noctem secutus est. Ex quo fit, ut martyres, de Basilii sententia, non post tres dies, sed post horas fere duodecim, die incipiente, combusti sint. Ego igitur duos fratres inter se conciliari non-aggreddiar. Velim provinciam hanc suscipiant peritiores.

ginta coronemur, o Domine. Ne unus quidem desit A huic numero. Venerabilis est hic numerus, quem quadraginta dierum jejunio honorasti ²³, per quem lex ingressa est in mundum ²⁴. Elias cum Dominum per quadraginta dies in jejunio conquisisset, ipsum vidit ²⁵. Et hæc quidem erat illorum precatio : sed unus ex eorum numero cruciatus succumbens, ineffabilem luctum deserto ordine, sanctis dereliquit. Verum non sivit Dominus eorum preces irritas esse atque inefficaces. Nam cui martyrum concredita custodia erat, is non longe e quodam gymnasio, dum se calefaceret, rei exitum observabat, milites eos qui ad ipsum confugerent suscipere paratis. Nam et hoc quoque excogitatum fuerat, ut in propinquo balneum esset, quo remedium promptum sententiam mutantibus denuntiaretur. Sed quod B maligne adversariis excogitatum est, videlicet, ut talem certaminis locum adinvenirent, in quo paratum levamen robur decertantium atque constantiam labefacturum esset : hoc martyrum patientiam splendidiorum reddidit. Non enim is cui necessaria desunt, tolerans est : sed is, qui inter bonorum fruendorum copiam in malis ferendis perseverat.

7. Cum autem hi decertarent, ille vero eventum observaret, spectaculum mirum vidit, virtutes quasdam e caelis descendentes, et velut a rege ²⁶ iuxta magna militibus distribuentes : quæ aliis quidem omnibus dona dispertiebant, sed tamen unum reliquerunt non donatum, judicantes indignum caelestibus honoribus : qui statim animo ob dolorem concidens, transfugit ad adversarios. Miserabile spectaculum justis, miles transfuga, vir strenuissimus captus, direpta a lupo ovis Christi : atque illud miserabilius, quod et æternam vitam amisit, et ne hac quidem fruius est, carne ipsius ad caloris accessum statim exsoluta. Et hic quidem vitæ amans, frustra admissio scelere, cecidit : sed lictor ut vidit eum abscessisse, et ad balneum accurrisse, semet substituit in locum desertoris, et indumentis abjectis se ipse nudis admiscuit, idem quod sancti clamans, *Christianus sum*. Atque repentina hac mutatione astantes obstupescens, ut numerum complevit, ita illorum de emollito transfuga mœrorem accessione sua delinivit, imitatus eos qui in acie versantur, qui, uno aliquo in prima acie cadente, confestim replent phalangem, ut ne inter ipsos ordinum densitas defectu illius interrumpatur. Fecit igitur et ipse quiddam non dissimile. Vidit caelestia miracula, agnovit veritatem, confugit ad Dominum, annu-

πάντων εὐχῆ. Τεσσαράκοντα εἰσήλθομεν εἰς τὸ στάδιον, οἱ τεσσαράκοντα στεφανωθείημεν, Δέσποτα. Μὴ λείψῃ τῷ ἀριθμῷ μηδὲ εἰς. Τίμιός ἐστιν, ὃν ἐτίμησας τῇ νηστείᾳ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, δι' οὗ νομοθεσία εἰσήλθεν εἰς τὸν κόσμον. Τεσσαράκοντα ἡμέραις ἐν νηστείᾳ Ἥλιος ἐκζητήσας τὸν Κύριον (41), τῆς θείας ἔτυχεν. Καὶ ἡ μὲν ἐκείνων εὐχὴ τοιαύτη· εἰς δὲ τοῦ ἀριθμοῦ, ὀκλάσας πρὸς τὰ δεινὰ, λειποτακτῆσας ὤχετο, πένθος ἀμύθητον τοῖς ἁγίοις καταλιπών. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀφῆκεν αὐτῶν ἀτελεῖς γενέσθαι τὰς δεήσεις ὁ Κύριος. Ὁ γὰρ τὴν φυλακὴν τῶν μαρτύρων πεπιστευμένος, ἐγγύθεν ἀπὸ τίνος γυμνασίου διαθελόμενος, ἀπεσκόπει τὸ μέλλον, ἔτοιμος προσδέχεσθαι τῶν στρατιωτῶν τοὺς προσφεύγοντας. Καὶ γὰρ αὐτὸ καὶ τοῦτο, ἐγγύθεν εἶναι λουτρῶν, ἐπενοήθη, ὄξελαν τὴν βοήθειαν τοῖς μεταβαλλομένοις ἐπαγγελλόμενον. Ὅπερ μέντοι τοῖς ἐναντίοις κακούργως ἐπενοήθη, τοιοῦτον ἐξευρεῖν τῆς ἀθλήσεως τόπον, ἐν ᾧ τὸ ἔτοιμον τῆς παραμυθίας ἐκλύειν ἔμελλε τῶν ἀγωνιζομένων τὴν ἔνστασιν· τοῦτο λαμπροτέραν ἐδείκνυε (42) τὴν ὑπομονὴν τῶν μαρτύρων. Οὐ γὰρ ὁ ἀπορῶν τῶν ἀναγκαίων καρτερικὸς, ἀλλ' ὁ ἐν ἀφρονίᾳ τῆς ἀπολαύσεως ἔγκαρτερῶν τοῖς δεινοῖς.

7. Ὡς δὲ οἱ μὲν ἡγωνίζοντο, ὁ δὲ ἐπετῆρει τὸ ἐκθροσόμενον, εἶδε θέαμα ξένον, δυνάμεις τινὰς ἐξ οὐρανῶν κατιούσας, καὶ οἷον παρὰ βασιλέως δωρεὰς μεγάλας διανεμούσας τοῖς στρατιωταῖς· αἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι διήρουν τὰ δῶρα, ἕνα δὲ μόνον ἀφῆκαν ἀγέραστον, ἀνάξιον κρῖναται τῶν οὐρανίων τιμῶν· ὃς εὐθύς, πρὸς τοὺς πόνοους ἀπαγορεύσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπυτομόλησεν. Ἐλεεινὸν θέαμα τοῖς δικαίοις ὁ στρατιώτης φυγὰς, ὁ ἀριστεὺς αἰχμάλωτος, τὸ Χριστοῦ πρόβατον θηριάλωτον· καὶ τό γε ἐλεεινότερον, ὅτι καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διήμαρτε, καὶ οὐδὲ ταύτης ἀπήλαυσεν, εὐθύς αὐτῷ τῆς σαρκὸς ἐν τῇ προσβολῇ τῆς θέρμης διαλυθείσης. Καὶ ὁ μὲν φιλόζωος ἔπεσεν ἀνομήσας διακενής· ὁ δὲ δῆμιος, ὡς εἶδεν αὐτὸν ἐκκλίναντα, καὶ πρὸς (43) τὸ βαλανεῖον ἀποδραμόντα, ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ λειποτακτῆσαντος χώραν ἀντικατέστησε, καὶ ῥίψας τὰ περιδόλαια, τοῖς γυμνοῖς ἑαυτὸν ἔγκατέμιξε, κράζων τὴν αὐτὴν βοήν τοῖς ἁγίοις· *Χριστιανός εἰμι*. Καὶ τῷ ἄνθρωπῳ τῆς μεταβολῆς ἐκπλήξας τοὺς συμπρόντας, τὸν τὰ ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσε, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ καταμαλακισθέντι λύπην τῇ παρ' ἑαυτοῦ προσθήκῃ παρεμυθίσαστο, μιμησάμενος καὶ ἐπὶ παρατάξεως, οἶ, τοῦ κατὰ τὴν πρώτῃν ἀσπίδα πεσόντος, εὐθύς ἀναπληροῦσι τὴν φάλαγγα, ὡς μὴ τὸν συνασπισμὸν αὐτοῖς διακοπῆναι τῷ λείποντι. Τοιοῦτον δὲ τι καὶ αὐτὸς ἐποίησεν. Εἶδε τὰ οὐράνια θαύματα, ἐπέγνω τὴν

²³ Matth. iv, 2. ²⁴ Exod. xxxiv, 28. ²⁵ III Reg. xix, 8.

(41) Colb. tertius ἐκζητήσας τὸν Θεόν. Mox utraque editio et Anglic. πένθος ἀπαραμύθητον· quam scripturam Duceus ait ferri posse, sicque interpretatur, *intolerabilem reliquit*. Veteres quinque libri Gallici ἀμύθητον, *luctum inenarrabilem reliquit*, optine. Monere juvat, Regium tertium prima quidem

manu nabuisse ἀμύθητον· sed inepte correctum fuisse, sic ut nunc illo in libro legatur ἀπαραμύθητον.

(42) Codices non pauci ἐδείκνυ. Editi ἐδείκνυε.

(43) Utraque editio καὶ τὴν πρὸς. Libri antiqui καὶ πρὸς. Statim editio Paris. συνεγκατέμιξε. At sex mss. simpliciter ἔγκατέμιξε.

ἀλθειαν, προσέφυγε τῷ Δεσπότη, συνηριθμήθη τοῖς ἁμαρτυροῖς. Ἐὰν τῶν (44) μαθητῶν ἀνευώσατο. Ἀπῆλθεν Ἰούδας, καὶ ἀντεισῆχθη Ματθίας. Μιμητῆς ἐγένετο Παύλου, ὁ χθὲς διώκτης, σήμερον εὐαγγελιζόμενος. Ἄνωθεν ἔσχε καὶ αὐτὸς τὴν κλήσιν, οὐκ ἀπ' ἀθροῶπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου. Ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐβαπτίσθη εἰς αὐτὸν, οὐχ ὑπὸ ἄλλου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς οἰκείας πίστεως· οὐκ ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι.

8. Καὶ οὕτως, ἡμέρας ἀρχομένης, ἔτι ἐμπνέοντες (45) τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, καὶ τὰ τοῦ πυρὸς λείψανα ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπεβλήθη· ὥστε διὰ πάσης τῆς κτίσεως διεξελθεῖν τῶν μακαρίων τὴν ἀθλήσιν. Ἐπὶ τῆς γῆς ἠγωνίσαντο, τῷ ἀέρι ἐνεκαρτέρησαν, τῷ πυρὶ παρεδόθησαν, τὸ ὕδωρ αὐτοὺς ὑπεδέξατο. Ἐκεῖνων ἐστὶν ἡ φωνή· *Διήλομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψύχην*. Οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν καθ' ἡμᾶς χώραν διαλαβόντες, οἰνοὶ πύργου τινὲς συνεχεῖς, ἀσφάλειαν ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων καταδρομῆς παρεχόμενοι, οὐχ ἐνὶ τόπῳ εαυτοὺς κατακλείσαντες, ἀλλὰ πολλοῖς (46) ἤδη ἐπιξευθθέντες χωρίοις, καὶ πολλὰς παρτίδας κατακοσμήσαντες. Καὶ τὸ παράδοξον, οὐ καθ' ἓνα διαμερισθέντες (47) τοῖς δεχομένοις ἐπιφοιτῶσιν· ἀλλ' ἀναμιχθέντες ἀλλήλοις, ἠνωμένως χορεύουσιν. Ὁ τοῦ θαύματος! Οὕτε ἐλλείπουν τῷ ἀριθμῷ, οὕτε πλεονασμὸν ἐπιδέχονται. Ἐάνεις ἑκατὸν (48) αὐτοὺς διέλθῃ, τὸν οἰκεῖον ἀριθμὸν οὐκ ἐκβαίνουσιν· ἐάνεις ἓν συναγάγῃς, τεσσαράκοντα καὶ οὕτω μένουσι, κατὰ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο καὶ πρὸς τὸν ἐξάπτοντα μεταβαίνει, καὶ ὅλον ἐστὶ παρὰ τῷ ἔχοντι· καὶ οἱ τεσσαράκοντα καὶ πάντες εἰσὶν ὁμοῦ, καὶ πάντες εἰσὶ πρ' ἑκάστῳ. Ἡ ἀφθονία εὐεργεσία, ἡ μὴ δαπανουμένη χάρις· ἐτοίμη βοήθεια Χριστιανοῖς, ἐκκλησίᾳ μαρτύρων, στρατὸς τροπαιοφόρων, χορὸς δοξολογούντων (49). Πόσα ἂν ἕκαμες, ἕνα ἕνα που εὐ-

⁴⁶ Act. i, 26. ⁴⁷ Act. v, 20. ⁴⁸ Galat. i, 1. ⁴⁹ P. al. LXV, 12.

(44) Colb. primus τὸ τῶν. Nec ita multo post antiqui tres libri δι' ἀνθρώπου. Alius et editi δι' ἀνθρώπων. Haud longe Colb. primus ἐβαπτίσθη βάπτισμα δι' αἵματος εἰς αὐτόν, *baptizatus est baptisate sanguinis in ipsum*. Sed non valde dubito quin illud, βάπτισμα δι' αἵματος, ex aliquo glossemate fluxerit.

(45) Quod ait vir eruditissimus Tillemontius, videri in verbis, ἔτι ἐμπνέοντες, vitii aliquid inesse, de eo mihi cum illo non omnino convenit. Aio igitur Basilium cum locupletissimis auctoribus Gregorio, Ephraemo et Gaudentio, qui traditos igni fuisse martyres jam mortuos dicunt, conciliari satis commode posse. Notum est enim, hominem, qui ita graviter aegrotat, ut depositus iam et desperatus sit, haberi pro mortuo, imo etiam sæpius mortuum dici. Ex quibus colligitur, sanctos martyres, cum jam animam agerent eo tempore, quo igni traditi sunt, mortuos dici potuisse. Præterea beati martyres, cum alii aliis essent robustiores, sine dubio non uno et eodem tempore mortui sunt. Fieri ergo potuit, ut cum igni traditi sunt, jam mortui essent debiliores, adhuc vero paululum respirarent valentiores. Id autem si semel concedatur, indiscriminatim, parte pro toto accepta, aut mortui dici poterunt, aut non mortui. Ut ut hæc sunt, arbitror Basilium scripsisse ἔτι ἐμπνέοντες, cum ita habeant

meratus est inter martyres. Discipulorum renovavit facta. Abiit Judas, et ei subrogatus est Matthias ⁴⁶.

155 Imitator effectus est Pauli, heri persecutor, hodie Evangelii præco ⁴⁷. Habuit et ipse ex supernis vocationem, *Non ab hominibus neque per hominem* ⁴⁸. Credidit in nomine Domini nostri Jesu Christi : baptizatus est in ipsum, non ab alio, sed a propria fide, non in aqua, sed in proprio sanguine.

8. Ita demum, ineunte die, adhuc spirantes igni traditi sunt, atque reliquæ ignis in fluvium projectæ fuere, ut beatorum certamen per omnem creaturam transiret. Decertarunt in terra, tolerantiam ostenderunt in aere, traditi igni sunt, aqua ipsos excepit. Illorum est vox illa : *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium* ⁴⁶. Hi sunt qui regionem nostram obtinentes, veluti densæ quædam turres ipsam adversus hostium incursum tuto communiunt, non in uno loco seipsos concludentes, sed multis locis jam hospitio excepti, regionesque multas adornantes. Et quod mirum est, non singulati divisi accedunt ad suscipientes, sed inter se commisti conjunctim tripudiant. O rem miram! Neque numero pauciores sunt, neque plures. Eos in centum si diviseris, proprium numerum non excedunt : si in unum collegeris, nihilominus tamen quadraginta permanent, non aliter atque ignis natura. Nam et ille ad accendentem transit, et totus est apud habentem : sic etiam quadraginta, et omnes simul sunt, et omnes apud singulos sunt. Beneficentia uberrima, donum quod non absumitur, paratum auxilium Christianis, ecclesia martyrum, exercitus tropæa gestantium, chorus laudes divinas celebrantium. Quantum impendisses laboris, ut reperires unum aliquem, qui pro te Dominum exoraret? Sunt quadraginta, precationem concor-

omnes tum calamo notati, tum typis descripti libri. Certe quoties omnes libri, et impressi et veteres, inter se consentiunt, ab his discedere periculosum duco, nisi forte aliunde constet aliter legi oportere.

(46) Unus codex ἀλλ' ἐν πολλοῖς. Hic autem locus ita intelligendus est, ut cineres sanctorum martyrum multis in locis dispersi fuisse dicantur.

(47) In antiquis duobus libris pro διαμερισθέντες legitur διατρεθέντες. Statim Colb. primus et editi Ὁ τοῦ καινοῦ θαύματος! Alii sex mss. simpliciter Ὁ τοῦ θαύματος!

(48) Utraque editio et unus codex Reg. εἰς ἑκατόν, et ita legit interpres. ipsi hunc locum ita Latine reddidit : *si in singulos ipsos diviseris*. At Colbertini tres codices et alii duo Regii εἰς ἑκατόν, *si in centum*, etc., recte.

(49) Unus codex Colb. et editi δοξολογούντων τὸν Κύριον. At illud, τὸν Κύριον, in aliis quinque mss. non legitur. Hoc ipso in loco Colb. primus εἰπέ μοι πόσα ἂν. Priores duæ voces ab aliis mss. absunt et a vulgatis. Subinde editi ἤδη σύμφωνον. Voculi ἤδη in veteribus libris omnibus deest ; ob idque eam delevimus. Quæ sequuntur verba, ὁ θεοβόμος ἐπὶ τοὺς τεσσαράκοντα, etc., quisquis attente legerit, bona fide, si verum dicere velit, fatebitur, hic, ut in aliis quibusdam Basilii locis, invocationem sanctorum et probari et commendari. Lege Ducum.

dem sursum emittentes. Ubi duo aut tres congregati sunt in nomine Domini, illic est in medio ipsorum³⁰. Ubi vero quadraginta fuerint, quis de Dei præsentia ambigat? Qui angustia aliqua premittitur, ad quadraginta martyres confugit; qui lætatur, recurrit ad eosdem: ille quidem ut a malis liberetur; hic vero, ut res sibi secundæ esse pergant. Hic mulier pia pro liberis orans reprehenditur: peregrinanti marito rēditum, infirmo salutem petit. Fiant cum martyribus preces vestræ. Adolescentes imitentur æquales suos: patres talium filiorum patres esse exoptent: matres matris bonæ ediscant exemplum. Mater unius illorum beatorum, cum vidisset alios jam frigore consumptos, suum vero filium **156** adhuc spirantem, tum ob robur, tum ob animum in ferendis malis acrem, cumque eum lictores, quod forte consilium mutare potuisset, reliquerent, ipsa suis ipsius manibus sublatum imposuit curri, in quo reliqui simul iacentes ad rogam ferebantur, vere martyris mater. Non enim ignave flevit, nec quidquam humile, aut illo temporis articulo indignum locuta est. Sed, Abi, inquit, o fili, viam bonam cum æqualibus, cum contubernaliibus; ne disjungaris a chorea: ne reliquis serius Domino sistaris. Revera radicis bonæ bonum germen. Ostendit generosa mater, quod eum pietatis dogmatibus magis quam lacte enutriverit. Atque is quidem sic educatus, sic a pia matre deductus est: diabolus vero pudore affectus abiit. Nam commota in illos creatura omni, omnia invenit horumque virorum virtute superata, noctem vento gravi agitatum, regionem frigidam, tempestatem anni, corporum nuditatem. O chorus sanctus, o sacer ordo, o confertissimum et infractum agmen, o communes generis humani custodes, boni curarum socii, precum fautores, legati potentissimi, stellæ orbis terrarum, Ecclesiarum flores! Non vos terra operuit, sed cælum suscepit: apertæ sunt vobis paradisi portæ. Dignum spectaculum exercitu angelorum, dignum patriarchis, prophetis, justis, viri, qui in ipso juventutis flore contempta vita, præ parentibus, præ liberis, Dominum dilexerunt. Ætatem illam dum agerent, in qua spes vivendi habetur, aspernati sunt temporariam vitam, ut Deum glorificarent in suis ipsorum membris, spectaculum mundo angelisque et hominibus effecti³¹. Erexerunt

³⁰ Matth. xviii, 20. ³¹ I Cor. iv, 9.

(50) Unus codex κατατρέχει.

(51) Editio Paris. διδασκέτωσαν, doceant. Libri veteres omnes διδασθήτωσαν, doceantur, recte.

(52) Utraque editio ἐαυτῆς υἱόν. Vox υἱόν in nostris omnibus mss. deest. Ea autem vox, nisi valde fallor, in contextum irrepsit e margine, ubi posita fuerat, ut moneremur ipsam subaudiendam esse. Quod hic ait Basilium, unum martyrem adhuc respirasse, cum cæteri jam frigore consumpti essent et confecti, id ita intelligi debet, ut hi quidem respirarent, sed citra ullam spem sanitatis recipiendæ, ille vero sic, ut vires recuperare posse crederetur.

ρης ὑπὲρ σοῦ δυσωποῦντα τὸν Κυριον; Τεσσαράκοντά εἰσι, σύμφωνον ἀναπέμποντες προσευχῆν. Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ὅπου δὲ τεσσαράκοντα, τίς ἀμφιβάλλει Θεοῦ παρουσίαν; Ὁ θλιβόμενος ἐπὶ τοὺς τεσσαράκοντα καταφεύγει, ὁ εὐφραυνόμενος ἐπ' αὐτοὺς ἀποτρέχει (50). ὁ μὲν, ἵνα λύσιν εὐρη τῶν δυσχερῶν· ὁ δὲ, ἵνα φυλαχθῆ αὐτῷ τὰ χρηστότερα. Ἐνταῦθα γυνὴ εὐσεβῆς ὑπὲρ τέκνων εὐχομένη καταλαμβάνεται, ἀποδημοῦντι ἀνδρὶ τὴν ἐπάνοδον αἰτουμένη, ἀρρωστοῦντι τὴν σωτηρίαν. Μετὰ μαρτύρων γενέσθω τὰ αἰτήματα ὑμῶν. Οἱ νεανίσκοι τοὺς ἡλικιώτας μιμειθῶσαν· οἱ πατέρες, τοιοῦτων εἶναι παίδων πατέρες εὐχέσθωσαν· αἱ μητέρες, καλῆς μητρὸς διήγημα διδασθήτωσαν (51). Μήτηρ ἑνὸς τῶν μακαρίων ἐκείνων, θεασαμένη τοὺς ἄλλους ἡδὴ τῷ κρῦει τελειωθέντας, τὸν δὲ ἑαυτῆς υἱὸν (52) ἐτι ἐμπνέοντα ὑπὸ τῆς ῥώμης καὶ τῆς πρὸς τὰ δεινὰ καρτερίας, καταλιπαρόντων αὐτὸν τῶν δημίων ὡς δυνάμενόν γε μεταβουλεύεσθαι, αὐτῇ ταῖς οικείαις χερσὶν ἀραμένη, ἐπέθηκε τῇ ἀμάξῃ, ἐφ' ἧς οἱ λοιποὶ συγκείμενοι πρὸς τὴν πυρὰν ἤγοντο, μάρτυρος ὄντως μητρὸς. Οὐ γὰρ δάκρυον ἀφήκεν ἀγεννὲς· οὐδ' ἐφθέγγετο ταπεινὸν τι καὶ ἀνάξιον τοῦ καιροῦ· ἀλλ', Ἄπιθι, φησὶν, ὦ παῖ, τὴν ἀγαθὴν πορείαν μετὰ τῶν ἡλικιωτῶν, μετὰ τῶν συσκήνων· μὴ ἀπολειφθῆς τῆς χορείας· μὴ δευτέρος τῶν ἄλλων ἐμφανισθῆς τῷ δεσπότη. Ὅντως ἀγαθῆς βίτης ἀγαθὸν βλάστημα. Ἐδειξεν ἡ γενναία μήτηρ, ὅτι δόγμασιν εὐσεβείας ἐξέθρεψεν αὐτὴν μᾶλλον ἢ γάλακτι. Καλὴ μὲν οὖτω τραφεὶς οὕτω προεπέμφθη, παρὰ μητρὸς εὐσεβοῦς· ὁ δὲ διάβολος ἀπῆλθε καταρηχυμένος. Ἄπασαν γὰρ ἐπ' αὐτοὺς κινήσας τὴν κτίσιν, πάντα εὗρεν ἠττώμενα τῆς τῶν ἀνδρῶν ἀρετῆς, νύχτα δυσήνεμον, πατρίδα χιμερίον, τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, τῶν σωματῶν τὴν γύμνωσιν. Ὁ χορὸς ἅγιος! ὦ σύνταγμα (53) ἱερὸν! ὦ συνασπισμὸς ἀβρααμῆς! ὦ κοινὸν φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων! ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντιδῶν, δεήσεως συνεργοί, πρεσβεῦται δυνατώτατοι, ἀστέρες τῆς οἰκουμένης, ἀνθη τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑμᾶς (54) οὐχ ἡ γῆ κατέκρυψεν, ἀλλ' οὐρανὸς ὑπεδέξατο· ἠνοίγησαν ὑμῖν παραδείσου πύλαι. Ἄξιον θέαμα τῆ στρατιᾶ τῶν ἀγγέλων, ἄξιον πατριάρχαις, προφήταις, δικαίοις, ἀνδρὲς ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθεὶ τῆς νεότητος, τοῦ βίου καταφρονήσαντες, ὑπὲρ γονεῖς, ὑπὲρ τέκνα τὸν Κύριον ἀγαπήσαντες. Αὐτὸ τῆς ἡλικίας ἀγοντες τὸ

Alioquin enim Basilium pugnantia loqueretur, qui paulo ante dixerit sanctos martyres adhuc respirasse tum, cum traditi sunt igni. Martyr autem ille qui adhuc respirasse dicitur, vocatur in Actis Melito.

(53) Editio Basil. et sex mss. ὦ σύνταγμα. Editio Paris. ὦ σύστημα.

(54) Veteres quinque libri et alii duo Duc. ἐκκλησιῶν ὑμᾶς. Editio Paris. fusius ἐκκλησιῶν. Ἐγὼ δὲ φημι νοητὰ τε καὶ αἰσθητά. Ὑμᾶς. Sed non valde admodum dubito, quin intermedia verba addita sint ab Anglic.

βιώσιμον, ὑπερεῖδον τῆς προσκαίρου ζωῆς, ἵνα δοξάσῃ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτῶν· θέατρον γενομένοι τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις, τοὺς πεπτωκότας ἤγειραν, τοὺς ἀμφιβόλους ἐβεβαίωσαντο, τοῖς εὐσεβεῖσι τὴν ἐπιθυμίαν ἐδιπλασίασαν. Ἐν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἅπαντες ἀναστήσαντες τρόπαιον, ἐνὶ καὶ τῷ στεφάνῳ τῆς δικαιοσύνης κατεκοσμήθησαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A collapsos, ambigentes confirmarunt, piis religiosisque desiderium altero tanto majus reliquere. Omnes uno tropæo pro pietate erecto, una etiam justitiæ corona exornati sunt, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA K'.

Περὶ ταπεινοφροσύνης (55).

1. Ἐφείλεν ἄνθρωπος ἐν τῇ παρὰ Θεοῦ δόξῃ μεμενηκέναι, καὶ εἶχεν ἂν ὕψος οὐκ ἐπίπλαστον, ἀλλ' ἀληθινόν, δυνάμει Θεοῦ μεγαλυνόμενος, σοφίᾳ θεῶν φαειδρυνόμενος, αἰωνίᾳ ζωῇ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς εὐφραίνόμενος. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τῆς θείας δόξης ἐπιθυμίαν μετέθηκε, καὶ μείζονα προσδοχῆσας, καὶ σπεύσας ὅπερ οὐκ ἐδύνατο λαβεῖν, ἀπώλεσεν ὅπερ ἔχειν ἐδύνατο· μεγίστη σωτηρία αὐτῷ, καὶ τῆς νόσου θεραπεία, καὶ πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπάνοδος, ἀτυφία, καὶ τὸ μὴ φαντάζεσθαι δόξης τινὸς περιβολὴν δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ ζητεῖν παρὰ Θεοῦ. Οὕτω γὰρ διορθώσει τὸ πταίσμα, οὕτως ἰάσεται τὸ νόσημα· οὕτως ἀναδραμεῖται· πρὸς τὴν ἱερὰν, ἣν κατέλιπεν, ἐντολήν. Ἄλλ' ὁ καταβαλὼν ἐλπιδὶ δόξης ψευδοῦς τὸν ἄνθρωπον (56) διάβολος οὐ παύεται τοῖς αὐτοῖς ἐρεθίσμασιν ἐκκαλούμενος, καὶ μυρία μηχανήματα πρὸς τοῦτο ἐξουρίσκων· μέγα μὲν ἐπιδεικνύς αὐτῷ, χρημάτων περιβολὴν, ἵνα ἐπὶ τούτῳ μεγαλύνῃται· καὶ περὶ τοῦτο σπουδάζῃ· ὅπερ ἐστὶν οὐδὲν μὲν εἰς δόξαν, μέγα δὲ εἰς κίνδυνον. Χρημάτων γὰρ πορισμὸς πλεονεξίας μὲν ὑπόθεσις· κτήσις δὲ οὐδὲν εἰς εὐδοξίαν· ἀλλὰ μάττην τυφλοῖ, διακενῆς ἐπαίρει, φλεγμονῇ τινι παραπλήσιον πάθος ἐργάζεται περὶ τὴν ψυχὴν. Οὐ γὰρ ὕγιης ἔγκος οὐδὲ ὠφέλιμος ὁ τῶν φλεγμαινόντων σωματίων, ἀλλὰ νοσώδης, ἐπιβλαβὴς, ἀρχὴ κινδύνου, καὶ πρόφασις ἀπωλείας. Τοιοῦτο καὶ περὶ ψυχῆν ὑπερηφανία. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ χρήμασιν ἐπαρσις γίνεται, οὐδὲ μόνον ταῖς ἀπὸ τῶν χρημάτων κομπάδεσι διαίταις τε καὶ περιβολαῖς ἐπαίρονται ἄνθρωποι, πολυτελεῖς ὑπὲρ τὴν χρεῖαν παρατιθέμενοι τραπέζας τρυφηλὰς, οὐκ ἀναγκαίαις περιβαλλόμενοι τὰς ἐσθῆτας, οἰκῶν μεγέθῃ κατασκευάζοντες καὶ κάλλι ποιικίλλοντες, οἰκετῶν ἀκολούθων πλήθη καὶ κολάκων ἀναριθμητῶν ἐξηρητημένοι συστήματα· ἀλλὰ καὶ χειροτονητοῖς ἀξιώμασιν ὑπὲρ φύσιν ὕφονται. Εἰ δῆμος ἀξίωμα δῶ· εἴ τις προεδρίας ἀξιώσειε, καὶ τὸ τῆς ὑπεροχῆς ἀξίωμα ψηφίσαιτο αὐτῷ· καὶ ἐνταῦθα δῆ, καθάπερ ὑπερβάλλοντες τὴν ἀνθρώπειον (57) φύσιν, μόνον τὴν οὐκ ἐπὶ νεφελῶν ἰδρῦσθαι νο-

HOMILIA XX.

De humilitate.

1. Utinam homo mansisset in ea quam apud Deum habebat gloria, habuisset sublimitatem non fictam, sed veram : potentia Dei nobilitatus, sapientia divina illustratus, vita æterna illiusque bonis oblectatus. Sed ubi divinæ gloriæ desiderium transmutavit, et majorem sperans, et accipere festinans quod assequi nequibat, amisit quod habere poterat : maxima salus homini, morbiq̄ue medela, et reditus ad primum statum, est humilem esse, nulliusque gloriæ apparatus a se comminisci, sed a Deo querere. Ita enim erratum corrigit, ita morbo medebitur, ita ad præceptum sacrum, quod deseruit, recurrit. Postquam autem diabolus spe falsæ gloriæ **157** hominem dejecit, non cessat eum iisdem irritamentis provocare, et innumera ad hoc machinamenta comminisci. Et quidem ditivarium copiam ceu magnum quiddam ei ostendit ut inde efferatur, illicque studium ponat : quod tamen nihil confert ad gloriam, imo potius in magnum periculum adducit. Nam pecuniarum comparatio avaritiæ quidem materia est, nec tamen earum possessio ad existimationem bonam quidquam facit : imo vero vane exæcat, frustra extollit, morbum inflammationi cuiuspiam non dissimilem in anima producit. Tumor enim corporum inflammatorum nec sanus est, nec utilis : sed morbosus et noxius, periculi origo, et causa interitus. Tale quid et in anima facit superbia. Etenim non e pecuniis solum nascitur elatio ; nec solum ob pecunias magnifico victu et amictu superbiunt homines, mensas instruunt sumptuosiores quam necessitas exigat, easdemque delicatas, induentes vestes non necessarias, ædes amplas exstruunt, ornantesque vario cultu, ingentem famulorum subsequentium turmam, innumerorumque adulatorum globum post se trahentes : verum etiam ob dignitates quas per suffragia obtinuerunt, ultra quam natura sinit, efferuntur. Plebs dignitatem si dederit, si quo jure præsidendi cohonestaverit, si decreverit præstantissimum quemdam honorem, et

(55) Editi simpliciter περὶ ταπεινοφροσύνης, de humilitate. At Colb. primus περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ πῶς δεῖ σωφρονεῖν, de humilitate, et quomodo oporteat modeste se gerere. Regii secundus et tertius πῶς δεῖ σωφρονεῖν, quomodo oporteat modestia uti.

(56) Combesiansi aliquot codices τὸν ἄνθρωπον, hominem dejecit, Adamum videlicet : in quo omne simul hominum genus dejecit. Editi et Reg. secun-

das et tertius cum Colb. primo τοὺς ἀνθρώπους, homines dejecit, videlicet, per casum Adami. Mox Reg. primus τοῖς αὐτοῦ ἐρεθίσμασιν.

(57) Noster Reg. primus cum reliquis Combesiansiis τὴν ἀνθρώπειον. Editi et Reg. secundus ἀνθρώπων. Reg. tertius ἀνθρωπίνην. Mox editio Paris. μόνον οὐκ ἐπὶ τὴν νεφελῶν. Editio Basil. μόνον οὐ τὴν ἐπὶ νεφ. Veteres quatuor libri μόνον τὴν οὐκ

hic certe quasi humanam naturam transcendentem, tantum non ipsis nubibus insidere se arbitrantur, homines subjectos pro scabello ducentes, seque attollentes in ipsos collatae sibi dignitatis auctores, et adversus eos, quorum opera eximii quidam viri esse videntur, insolescentes. Agunt rem dementiae plenam, cum habeant gloriam somnio debiliorem, circumdanturque splendore nocturnis visis inaniore: qui scilicet populi nutu confletur, et nutu ejusdem dissolvatur. Ejusmodi erat demens ille Salomonis filius, aetate juvenis, mentis prudentia junior, qui cum populo imperium mitius petenti durius comminatus esset, et per minas regnum amisisset, unde regnaturum se augustius sperabat, inde ex dignitate quam habebat, dejectus est²². Reddit autem hominem insolentem et manuum vis, et celeritas pedum, et corporis venustas: quae a morbis abolentur, et tempore absumuntur; nec animadvertit quod *Omnis caro senum sit, et omnis gloria hominis, sicut flos feni. Aruit fenum et flos deciuit*²³. Talis erat gigantum ob robur ac vires arrogantia²⁴, talis erat quoque stolidi illius Goliath superbia Deo infensa²⁵. Talis erat et Adonias de pulchritudine gloriabundus²⁶, et Absalom prolixitate comae superbiens²⁷.

2. Imo vero quod inter alia mortalium bona videtur maximum esse ac constantissimum, sapientia et prudentia, id quoque habet vanam elationem, paratque sublimitatem non veram cum harum rerum habeatur ratio nulla, si Dei desit sapientia. Nam diabolo ipsi male cessit adhibitum in hominem artificium; et quod machinatus est **158** contra hominem, id struxit insciens adversus semetipsum: siquidem non tantum nocuit ei, quem a Deo et a vita aeterna abalienaturum se speraverat, quantum se ipse prodidit, transfuga a Deo factus, et morti aeternae addictus. Atque laqueo quem Domino struxit, captus ipse est, crucifixus in ea cruce, in qua crucifixurum se rebatur; et ea morte mortuus qua Dominum speravit a se occisum iri. Quod si mundi princeps, primus ille et maximus et invisibilis sapientiae mundanae magister capitur suis ipsius artificibus, et ad insipientiam extremam redigitur: multo magis ejus discipuli atque aemulatores, etiamsi innumeris commentis utantur, *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*²⁸. Adhibet artes malas Pharaon ad Israellem disperdendum: sed non animadvertit inde irritam fore suam astutiam, unde nihil hujusmodi expectabat. Et infans ejus jussu ad mortem expositus, clam in domo regia nutritur²⁹: qui et illius

μίζουσι, πάτρημα τοὺς ὑποκειμένους ἀνθρώπους ἡγούμενοι, καὶ κατὰ τῶν τὴν ἀξίαν δεδωκότων αὐτοῖς ἐπαίρομενοι, καὶ δι' ὧν εἶναι δοκοῦσι τινες, κατὰ τούτων ἀλαζονεύομενοι· πρᾶγμα πλήρης ἀνοίας ὑπομένοντες, δνεῖρου σαθροτέραν ἔχοντες δόξαν, καὶ ματαιοτέραν φασμάτων νυκτερινῶν περιβεβλημένοι λαμπρότητα, νεύματι δήμου συνισταμένην, καὶ νεύματι διαλυομένην. Οὗτος ἦν ὁ παράφρων ἐκεῖνος, ὁ τοῦ Σολομῶντος υἱός, ὁ νέος τὴν ἡλικίαν, καὶ τὰς φρένας νεώτερος, ὁ τῷ δῆμῳ ζητοῦντι πραοτέραν ἡγεμονίαν ἀπειλήσας χαλεπωτέραν, καὶ διὰ τῆς ἀπειλῆς ἀπολέσας τὴν βασιλείαν, δι' ἧς προσεδόκησε βασιλικώτερος ὀφθῆσθαι, διὰ ταύτης καθαιρεθεὶς ἧς εἶχεν ἀξίας. Θρασύνει ἐξ ἀνθρώπων καὶ χειρῶν δύναιμις, καὶ τάχος ποδῶν, καὶ σώματος εὐμορφία· νόσων παραναλώματα, καὶ χρέων δαπανήματα· καὶ οὐκ αἰσθάνεται, ὅτι *Πᾶσα σὰρξ χέρτος*, καὶ *πῦσα δόξα ἀνθρώπου*, ὡς *ἀνθος χέρτος*. *Ἐξηράνθη ὁ χέρτος, καὶ τὸ ἀνθος ἐξέπεσε*. Τοιαῦται γιγάντων ἐπὶ δυνάμει ἀλαζονεῖται, καὶ Γολιάθ ἀνοήτου φρόνημα θεομάχον, καὶ ὁ κάλλιε μέγα φρονῶν Ἀδωνίας, καὶ μεγέθει κόμη; ἐπαίρομενος Ἀβεσαλώμ.

2. Ὁ δὲ δοκεῖ τῶν ἄλλων τῶν ὑπαρχόντων ἀνθρώπων καλῶν μέγιστον εἶναι καὶ βεβαιότερον, ἡ σοφία καὶ ἡ (58) φρόνησις, καὶ τοῦτο ματαῖον (58) ἔχει τὴν ἐπαρσιν, καὶ ὕψος καὶ ἀληθῆς παρασκευάζει· τῆς παρὰ Θεοῦ σοφίας ἀπουσίας, εἰς οὐδὲν τούτων λογιζομένων. Διαπίπτει μὲν γὰρ αὐτῷ τῷ διαβόλῳ τὸ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου σόφισμα, καὶ καθ' ἑαυτοῦ τεχνάσας ἔλαθεν ὁ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου μεμηχάνηται, οὐδὲν τοσοῦτον ἐκείνον ζημιώσας, ὃν ἤλπισεν ἀπαλλοτριώσσειν Θεοῦ καὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅσον ἑαυτὸν προδοῦς, ἀποστάτης Θεοῦ γεγονώς, καὶ θανάτῳ καταδικασθεὶς αἰωνίῳ. Καὶ τὴν κατὰ τοῦ Κυρίου στήσας παγίδα, διὰ ταύτης ἐάλω, σταυρωθεὶς ἐν ᾧ σταυρώσειν προσεδόκησε, καὶ ἀποθανῶν ἐν ᾧ τὸν Κύριον ἤλπισεν ἀναίρησειν θανάτῳ. Εἰ δὲ ὁ τοῦ κόσμου ἀρχων, ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος καὶ ἀόρατος τῆς κοσμικῆς σοφίας σοφιστής, ἀλίσκεται τοῖς ἑαυτοῦ σοφίσμασιν, εἰς τὴν ἐσχάτην περιεσπόμενος ἀφροσύνην, πολλῶ μάλλον οἱ ἐκείνου μαθηταὶ καὶ ζηλωταί, κἄν μυρία σοφίσωνται, *Φάσκοιτες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν*. **D** Κατασοφίζεται Φαραὼ (59) ἐπ' ὀλέθρῳ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἔλαθεν ὁ κατασοφισμὸς αὐτῷ διαλυθεὶς, ὅθεν οὐ προσεδόκησε. Καὶ βρέφος ἐκτεθὲν διὰ τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ εἰς θάνατον λανθάνει τρεφόμενον ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς βασιλικῆς, καὶ καθαιροῦν τὴν ἐκείνου δύναμιν καὶ τὴν τοῦ παντὸς ἔθνους, καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐξάγον εἰς

²² III Reg. xii, 4, 44. ²³ Isa. xl, 6, 7. ²⁴ Gen. vi, 4; Sap. xiv, 6. ²⁵ I Reg. xvii, 4. ²⁶ III Reg. i, 5 seqq. ²⁷ II Reg. xiv, 26. ²⁸ Rom. i, 22. ²⁹ Jud. ix, 1 seqq.

ἐπὶ νεφελῶν· ubi post voculam τὴν supplendum est illud, ἑαυτῶν φύσιν, *suam ipsorum naturam collocari, seu collocari se*.

(58) Antiqui duo libri καὶ ἡ. Deest articulus in vulgatis. *Sapientia et prudentia*, humana scilicet.

(58') *Kal τούτο ματαῖον*. Ed. Paris. 1839 legit

ματαῖον, rectius. Edit.

(59) Vox Φαραὼ reperitur in Colb. primo et in Reg. itidem primo, hoc modo, Φαραὼ ἐπ' ὀλέθρῳ Φαραὼ, *Pharaon in sui ipsius Pharaonis perniciem*. Editi et Reg. secundus ut in contextu.

σωτηρίαν. Ὁ δὲ ἀνδροφόνος Ἀβιμέλεχ, ὁ τοῦ Γεδεών (60) νόθος υἱός, ὁ τοὺς ἐβδομήκοντα παῖδας τοὺς γησιούς ἀποκτείνας, καὶ σοφὸν τοῦτο νομίσας ἐξευρηκέναι πρὸς τὸ βεβαίως τὴν βασιλείαν κατασχέειν, συντρέθει μὲν τοὺς συνεργούς αὐτῷ τοῦ φόνου γενομένους, συντρέθεται δὲ ὑπ' αὐτῶν· καὶ τέλος ἀπώλυνται χειρὶ γυναικὸς καὶ λίθου βολῆ. Καὶ ἐσοφίσαντο πάντες Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Κυρίου βούλευμα δλέθριον, ἐαυτοὺς λέγοντες· Ἐὰν ἀφώμεν οὕτως (61), πάντες πιστεῦσουσιν εἰς αὐτόν· καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀρῶσιν ἡμῶν τὴν γῆν καὶ τὸ ἔθνος. Ἐκ τούτου τοῦ βουλεύματος ἐπὶ τὴν Χριστοκτονίαν ἐλθόντες, ὡς τὸ ἔθνος αὐτοὶ καὶ τὴν χώραν διασώσυντες, ἀπολώλασι δι' ὧν ἐβουλεύσαντο, καὶ ἐκ τῆς χώρας ἀνάστατοι, καὶ τῶν νόμων ἀλλότριοι καὶ τῆς λατρείας γεγεννημένοι. Καὶ ὅπως ἐν μυριοῖς ἄν τις καταμάθοι (62) παραδείγμασι σαθρὸν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας πλεονέκτημα, μικρὸν τε καὶ ταπεινὸν μᾶλλον ἢ μέγα καὶ ὑψηλόν.

3. Ὡστε οὐδεὶς εὖ φρονῶν, οὔτε ἐπὶ τῇ σοφίᾳ τῇ ἐαυτοῦ μέγα φρονήσει, οὔτε ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς προσηρημένοις, ἀλλὰ πεισθήσεται τῇ καλλίστῃ παραίνεσει τῆς μακαρίας Ἀννης καὶ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου· Μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τί τὸ καύχημα τὸ ἀληθές; καὶ ἐν τίνι μέγας ὁ ἄνθρωπος; Ἐν τούτῳ, φησὶ, καυχᾶσθω ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνιεῖν καὶ γινώσκειν, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Τοῦτο ὕψος ἀνθρώπου, τοῦτο δόξα καὶ μεγαλειότης, ἀληθῶς γινῶναι τὸ μέγα, καὶ τούτῳ προσφύεσθαι, καὶ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης ἐπιζητεῖν. Λέγει δὲ ὁ Ἀπόστολος· Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω, λέγων ὅτι Χριστὸς ἡμῖν ἐπέστη σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγαπᾶσθαι καὶ ἀπολύτρωσις· ἵνα καθὼς γέγραπται, Ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω. Αὕτη γὰρ δὴ ἡ τελεία καὶ ὀλίκληρος καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιοσύνῃ τις ἐπαίρεται τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐγνω μὲν ἐνδεῆ ὄντα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πίστει δὲ μόνῃ τῇ εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένον (63). Καὶ καυχᾶται Παῦλος ἐπὶ τῷ καταφρονῆσαι τῆς ἑαυτοῦ δικαιοσύνης, ζητεῖν δὲ τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πως καταντήσῃ (64) εἰς τὴν ἐξανάστασιν

⁶⁰ Joan. xi, 48. ⁶¹ I Reg. ii, 3; Jer. ix, 23. ⁶² ibid. 24. ⁶³ I Cor. i, 31. ⁶⁴ ibid. 50. ⁶⁵ Philip. iii, 9.

(60) Reg. primus ὁ τοῦ Γεδεώνος. Abimelech in iudicum libro ix, 1, filius Jerobaal dicitur.

(61) Editio Paris. ἀφώμεν τούτων οὕτως. Vox τούτων neque in editione Basil. neque in nostris quatuor mss. legitur.

(62) Editi et Reg. tertius καταμάθοι. Alii tres mss. καταμάθοι. Aliquanto post unus ms. μεγάλη φρονήσει. Alter μεγαλοφρονήσει. Alii duo μέγα φρονήσει. Editi μέγα φρονήσει.

(63) Quod ait hoc loco Basilus, hominem sola in Christum fide justificari, id, nisi explicetur, po-

et gentis totius eversa potentia, esset Israellem incolumem educturus. Abimelech vero, homicida ille, Gedeonis spurius filius, qui legitimos septuaginta filios occiderat, hocque ad stabiliendam regni possessionem sapienter excogitatum fuisse putaverat, ut cædis illius adjuutores conterit, ita ab ipsis conteritur, ac tandem mulieris manu et lapidis ictu perit. Quin et Judæi omnes consilium sibi exitiosum contra Dominum architectati sunt, cum dicerent: Si siverimus sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem ⁶⁰. Post hoc consilium occidentes Christum, velut gentem ac regionem servaturi, hoc ipso consilio utramque perdidere, tum e regione pulsi, tum a legibus ac cultu Dei abalienati. Et in summa, ex innumeris exemplis discere cuique licet. prærogativam sapientiæ humanæ debilem esse. parvamque et humilem magis quam magnam ac sublimem.

3. Itaque nemo prudens, neque de sapientia sua efferet se, neque de cæteris quas ante nominavi rebus: sed obtemperabit optimæ admonitioni beatæ Annæ ac Jeremiæ prophetæ. Ne gloriatur sapiens in sapientia sua: et ne gloriatur fortis in fortitudine sua: et ne gloriatur dives in divitiis suis ⁶¹. Sed quænam est vera gloriatio, et in quo magnus est homo? In hoc, inquit, gloriatur qui gloriatur, si cognoscit ac intelligit quod ego sim Dominus ⁶². Hæc est sublimitas hominis, hæc est gloria atque majestas, vere cognoscere quod magnum est, eique adhærere, et gloriam a Domino gloriæ conquirere. Ait enim Apostolus: Qui gloriatur, in Domino gloriatur ⁶³; ubi dicit: Christus factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio: ut quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur ⁶⁴. Hæc est enim perfecta ac integra in Deo gloriatio, cum quis non ob suam justitiam extollitur, sed novit destitui se quidem vera justitia, verum sola in Christum fide justificatum esse. Atque **159** in hoc gloriatur Paulus, quod justitiam suam contemnat: quærat vero eam, quæ per Christum est, quæ ex Deo est, justitiam in fide ⁶⁵: ut cognoscat illum, et virtutem resurrectionis ejus, et communionem afflictionum ipsius, conformis factus morti ejus, si quo modo ad resurrectionem mortuorum pertingat. Hic cecidit superbiæ altitudo omnis. Nihil unde gloriari queas,

test simpliciores in errorem inducere. Notandum igitur, Basilium id sibi in hac oratione proponere, ut ostendat nos in nostris operibus gloriari non posse. Quare hoc dicit: Etsi jejunas, etsi stipem erogas, etsi alia id genus recte facis, non propterea justificabere; sed accedat oportet fides, non quod fides sola sine operibus justificet, sed quod ad justificationem necessario requiratur.

(64) Antiqui duo libri καταντήσῃ. Editi et Reg. tertius καταντήσῃ. Ibidem editi ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. At mss. quatuor ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

relictum est tibi, o homo, cujus videlicet gloriatio ac spes sita in eo sit, ut mortifices tua omnia, quærasque futuram in Christo vitam: cujus cum habeamus primitias, jam in his sumus, omnino in gratia ac dono Dei viventes. Et Deus quidem est, *Qui operatur in nobis et velle et efficere, pro bona voluntate* ⁴⁶. Rursus Deus sapientiam suam quam in nostram gloriam prædestinavit, revelat per Spiritum suum ⁴⁷. Præstat Deus vires ac robur in laboribus. *Abundantius omnibus laboravi*, inquit Paulus; *non ego autem, sed gratia Dei, quæ est mecum* ⁴⁸. Exiit Deus de periculis præter omnem humanam spem. *Ipsi*, inquit, *in nobismetipsis responsum mortis habuimus ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos: qui ex tanta morte nos eripuit, et eripit: in quem speramus quoniam et adhuc eripiet* ⁴⁹.

Λικούτου θανάτου ἐρρύσαστο ἡμᾶς, καὶ ῥύσται (66),

4. Quid igitur, dic quæso, te ipse quasi de tuis ipsius bonis effers, cum deberes pro acceptis donis gratiam largitori habere? *Quid enim habes, quod non accepisti? Quod si etiam accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis* ⁵⁰? Non tu Deum cognovisti per tuam justitiam: sed Deus cognovit te propter suam bonitatem. *Cum cognoveritis Deum*, inquit, *quin potius cogniti sitis a Deo* ⁵¹. Non tu apprehendisti Christum per virtutem, sed Christus te per suum adventum apprehendit. *Insequor*, inquit, *si etiam apprehendam, in quo et apprehensus sum a Christo* ⁵². *Non vos me elegistis*, inquit Dominus, *sed ego elegi vos* ⁵³. An quoniam honore affectus es, gloriaris et misericordiam occasionem arripis superbiendi? Et tunc cognoscas teipsum, quis sis, velut Adam ejectus e paradiso ⁵⁴, velut Saul desertus a Spiritu Dei ⁵⁵, velut Israel a radice sancta resectus. *Fide*, inquit, *stas: noli altum sapere, sed time* ⁵⁶. Judicium sequitur gratiam; et quomodo datis usus fueris, expendit iudex. Quod si ne hoc quidem intelligis, fuisse te gratiam consecutum, aut si præ nimia stupiditate tuam ipsius virtutem existimas gratiam esse, non es beato Petro apostolo præstantior. Nec enim Dominum amore majori prosequi poteris, quam qui ita vehementer dilexit ut etiam voluerit pro ipso mori. Sed quoniam animo elatiore locutus est, cum dixit: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego tamen nunquam scandalizabor* ⁵⁷, timiditati humanæ traditus est, ceciditque in inficiationem, lapsu eru-

Α τὴν ἐκ νεκρῶν. Ἐνταῦθα πέπτωκε πᾶν ὕψος ὑπερφανίας. Οὐδὲν ὑπολείπεται σοι πρὸς ἀλαζονείαν, ὡ ἀνθρώπε, ἢ τὸ καυχῆμα καὶ ἡ ἐλπίς ἐν τῷ νεκρῶσαι μὲν πάντα τὰ σεαυτοῦ, ζητῆσαι δὲ τὴν (65) ἐν Χριστῷ ζωὴν τὴν μέλλουσαν· ἧς ἀπαρχὰς ἔχοντες, ἦδη ἐν τούτοις ἐσμέν, τὸ ὅλον ἐν χάριτι ζῶντες καὶ δωρεᾷ Θεοῦ. Καὶ Θεὸς μὲν ἐστίν, Ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας· Θεὸς δὲ τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν τὴν προωρισμένην εἰς δόξαν ἡμῶν ἀποκαλύπτει διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Θεὸς δὲ τὴν ἐν πόντοις διδωσι δύναμιν. *Περισσότερον πάντων ἐκοπίασα*, φησὶ Παῦλος· *οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί*. Θεὸς δὲ ἐξαιρεῖται κινδύνων παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα. Αὐτοί, φησίν, *ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχῆκαμεν, ἵνα μὴ πεποιοῦτες ὡμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγγειροντι τοὺς νεκρούς*· ὃς ἐκ τῆ-
εις δὲ ἠλλοίκαμεν, ὅτι καὶ ἐτι ῥύσεται.

4. Τι οὐν ἐπαίρεις, εἰπέ μοι, σεαυτὸν ὡς ἐπὶ καλοῖς ἰδίοις, ἀντὶ τοῦ χάριν ἐπὶ τοῖς δώροις ὁμολογεῖν τῷ δεδωκότι; *Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβῶν;* Οὐ σὺ Θεὸν ἔγνωσ διὰ δικαιοσύνης, ἀλλὰ Θεὸς σε διὰ χρηστότητος ἔγνω. *Γρόντες*, φησὶ, *Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ*. Οὐ σὺ Χριστὸν κατελιήσας διὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ Χριστὸς σε διὰ τῆς παρουσίας κατέλιψε. *Διώκω*, φησίν, *εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ. Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε*, φησὶν ὁ Κύριος, *ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς*.
C Ἄλλ' ὅτι τετιμησάι, μέγα φρονεῖς, καὶ τὸν ἔλεον πρόφασιν ὑπερφανίας λαμβάνεις; Καὶ τότε γνώση σεαυτὸν (67) ὅστις εἶ, ὡς Ἀδὰμ ἐκβληθεὶς ἐκ τοῦ παραδείσου, ὡς Σαοὺλ καταλειφθεὶς ὑπὸ Πνεύματος Θεοῦ, ὡς Ἰσραὴλ τῆς ἀγίας ρίζης ἀποτμηθεὶς. *Τῆ πίστει*, φησὶν, *ἔστηκα· μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ*. Κρίσις ἔπεται χάριτι, καὶ ὅπως ἐχρήσω τοῖς χαρισθεῖσιν, ὁ κριτὴς ἐξετάσει. Εἰ δὲ μηδὲ τοῦτο αὐτὸ συνίης, ὅτι χάριτος τετύχηκας, ἀλλ' ἴδιον ποιῆ κατόρθωμα τὴν χάριν ὑπερβολῆ τῆς ἀναισθησίας, οὐκ εἶ τοῦ μακαρίου τιμιώτερος ἀποστόλου Πέτρου. Οὐδὲ γὰρ ἀγάπη τῇ πρὸς τὸν Κύριον ὑπερβαλέσθαι δυνήσῃ τὸν οὕτω σφοδρῶς ἀγαπῶντα, ὡς καὶ ὑπεραποθνήσκειν ἐθέλειν. Ἄλλ' ὅτι μεγαλοφρονέστερον ἐφθέγγετο, λέγων, *Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι*, παρεδόθη τῇ ἀνθρωπίνῃ δειλίᾳ, καὶ πέπτωκεν εἰς ἄρησιν, σωφρονιζόμενος τῷ σφάλματι πρὸς εὐλάβειαν (68), καὶ διδασκόμενος φεῖδασθαι τῶν ἀσθενοῦν-

⁴⁶ Philip. ii, 13. ⁴⁷ I Cor. ii, 7, 10. ⁴⁸ I Cor. xv, 10. ⁴⁹ II Cor. i, 9, 10. ⁵⁰ I Cor. iv, 7. ⁵¹ Galat. iv, 9. ⁵² Philipp. iii, 12. ⁵³ Joan. xv, 16. ⁵⁴ Gen. iii, 24. ⁵⁵ I Reg. xvi, 14. ⁵⁶ Rom. xi, 20. ⁵⁷ Matth. xxvi, 53.

(65) Editio Paris. πάντα τὰ ἑαυτοῦ θελήματα, ζῆσαι δὲ τὴν. Reg. tertius πάντα τὰ ἑαυτοῦ, ζῆσαι. Alii tres mss. cum editione Basileensi ita, ut edendum curavimus. Satis autem mihi verisimile sit, vocem θελήματα a typographis adjectam fuisse. Quod mox sequitur, ἐν τούτοις ἐσμέν, in his sumus, ita intelligi oportet: *Nostra conversatio jam in cælis est, jamque versamur in bonis futuræ vitæ.*

(66) Antiqui tres libri ἡμᾶς καὶ ῥύσεται.... καὶ ἐτι

ῥύσεται. Rursus hoc ipso in loco tres mss. ἠλίπισκαμεν. Editi ἠλίπισαμεν.

(67) Editio Paris. τότε γνώσ σεαυτὸν. Editio Basile. γνώσης αὐτόν. Unus e Combesianis γνώση ἑαυτόν. Reg. primus γνώση σεαυτόν. Denique Reg. secundus et Colb. primus γνώσ.

(68) Unus codex Reg. πρὸς εὐσέθειαν. Editi et reliqui mss. εὐλάβειαν.

των, τῷ καὶ τὴν ἑαυτοῦ καταμαθεῖν ἀσθένειαν, καὶ γινῶναι σαφῶς, ὅτι καθάπερ ἐν τῷ πελάγει καταποντιζόμενος, ἐκουφίσθη τῇ τοῦ Χριστοῦ δεξιᾷ, οὕτως ἐν τῷ κλύδωνι τοῦ σκανδαλισμοῦ κινδυνεύσας ἀπολέσθαι δι' ἀπιστίας. ἐφυλάχθη δυνάμει Χριστοῦ, ὅς καὶ προσέειπεν αὐτῷ τὸ συμβησόμενον, λέγων· *Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο τοῦ σιναίᾳσι ὑμᾶς ὡς τὸν σίτον. Κἀγὼ ἐδεδίθημι περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ* (69) *ἡ πίστις σου, καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας στηρίξῃς τοὺς ἀδελφούς σου.* Καὶ Πέτρος μὲν οὕτως ἐλεγχεῖς, δικαίως ἐβοηθεῖτο, πρὸς ἀπόθεσιν ἀλαζονείας καὶ φειδῶ τῶν ἀσθενούντων ἐκπαιδευόμενος· ὁ δὲ Φαρισαῖος ἐκείνος, ὁ βάρυς καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὑπερήφανος, ὁ μὴ μόνον ἐφ' ἑαυτῷ θρασυνόμενος, ἀλλὰ καὶ τὸν τελώνην ἐπὶ Θεοῦ διασύρων, ἀπώλεσε τῆς δικαιοσύνης τὸ καύχημα διὰ τὸ τῆς ὑπερηφανίας ἐγκλημα. Καὶ κατῆλθεν ὁ τελώνης δεδικαιωμένος ὑπὲρ αὐτὸν, ὅτι τὸν ἅγιον ἐδόξαζε Θεόν, καὶ οὐδὲ ἀναבלέπειν ἐτόλμα, ἀλλ' ἱλασμόν ἐζήτηε μόνον, κατήγορος ὢν ἑαυτοῦ καὶ τῷ σχήματι καὶ τῇ κατὰ στήθους πληγῇ, καὶ τῷ ζητεῖν οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἱλασμόν. Ὅρα δὴ οὖν καὶ φυλάττου τὸ παράδειγμα τῆς χαλεπῆς δι' ὑπερηφανίαν ζημίας. Ἐζημιώθη τὴν δικαιοσύνην ὑπερηφανευσάμενος, ἀπώλεσε τὸν μισθὸν θρασυνόμενος· ἠλαττώθη τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἀμαρτωλοῦ, μεγαλύνων ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ οὐκ ἀναμείνας τὴν παρὰ Θεοῦ κρίσιν, ἀλλὰ τὴν παρὰ αὐτοῦ ἐξενεγκών. Σὺ δὲ κατ' οὐδενὸς ἐπαρθήσῃ ποτέ, οὐδὲ κατὰ τῶν ἁγαν ἀμαρτωλῶν. Ῥύεται πολλάκις ἡ ταπεινοφροσύνη τὸν ἡμαρτηκότα πολλὰ καὶ μεγάλα. Μὴ οὖν σεαυτὸν δικαιοῦσης ὑπὲρ ἕτερον, μήποτε, δικαιωθείς τῇ σεαυτοῦ ψήφῳ, τῇ τοῦ Θεοῦ κατακρίθῃς. *Οὐκ ἀνακρίνω, φησὶν, ἑμαυτὸν, ὁ Παῦλος. Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ κύνειον ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. Ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν.*

5. Οἶει κατορθοῦν ἀγαθόν; Εὐχαρίστει τῷ Θεῷ, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον ἐπαίρου. *Τὸ ἔργον ἑαυτοῦ* (70), *φησὶ, δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἔξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον.* Τί γὰρ ὦνηςας τὸν πλησίον, ὅτι πίστιν ὠμολόγησας, ἢ φυγὴν ὑπέμεινας διὰ νοῦμα Χριστοῦ, ἢ τοῖς νηστεύσας ἐνεκατέρησας πόνους; Οὐχ ἑτέρου τὸ κέρδος, ἀλλὰ σόν. Φοβήθητι τῆς τοῦ διαβόλου πτώσεως τὴν ὁμοίωσιν· ὅς, ἐπαρθείς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, πέπτωκεν ὑπ' ἀνθρώπου (71), καὶ παραδέδοται πάτημα τῷ πεπατημένῳ. Τοιαύτη καὶ τὸν Ἰσραηλιτῶν ἡ πτώσις. Ἐπαρθόμενοι γὰρ κατὰ τῶν ἐθνῶν, ὡς ἀκαλάρτων, ἀκάθαρτοι γεγόνασιν ἀληθῶς· τὰ δὲ ἔθνη

⁶⁸ Luc. xii, 31, 32. ⁶⁹ Luc. xviii, 11-14. ⁷⁰ I Cor. iv, 3, 4. ⁷¹ Galat. vi, 4.

(69) Codices aliquot ἐκλείπῃ. Editi ἐκλείπῃ. Mox editi ποτὲ καὶ ἐπιστ. At mss. ποτὲ ἐπιστρέψας. In Vulgata vox ὑμᾶς videtur posita loco non suo. Ita enim in ea legitur : Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξητήσατο ὑμᾶς, τοῦ σιναίᾳσι ὡς τὸν σίτον, Simon, Simon, ecce Satanias expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Sed melius, ut videtur, apud Basilium, in quo vox ὑμᾶς locata invenitur post verbum σιναιά-

diendus ad metum atque ad cautionem, edocendusque infirmis parcere et **160** debilibus, quod et suam cognovit infirmitatem, et perspicue intellexit quod quemadmodum, cum in pelago mergeretur, per Christi dexteram erutus est, ita in scandali procella ob incredulitatem in pereundi periculum veniens, Christi virtute servatus sit : qui ei etiam prædixerat quod erat futurum, his verbis : Simon, Simon : ecce Satanias expetivit, ut cribraret vos sicut triticum. Et ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua : et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos ⁶⁸. Ac Petrus quidem sic reprehensus, accepit opem merito, et auxilium, ut fastum deponere, et infirmis parcere disceret. Rursus Pharisæus ille, impudens et supra modum superbus, non in seipso solum confidens, sed publicano etiam coram Deo conviciatus, justitiæ gloriam ob superbæ crimen amisit. Sed descendit publicanus justificatus præ eo, quod gloriam Deo sancto daret, et ne attollere quidem auderet oculos, sed propitiationem solum exposceret : quippe et habitu, et percutiendopectore, et alia nulla re præter propitiationem quæsitā se ipse accusabat ⁶⁹. Vidē igitur et cave exemplum gravis damni, ob superbiam. Justitiæ fecit jacturam, quod ultra modum superbiret ; amisit mercedem, quod fideret sibi plus æquo ; humili postpositus est et peccatori, quod se pluris quam illum faceret, nec Dei exspectaret iudicium, sed suum ipsius proferret. Tu vero adversus neminem unquam te esseras, et ne adversus eos quidem qui **C** magni sunt peccatores. Qui multis magnisque peccatis obnoxius est, eum sæpe liberat humilitas. Itaque ne te ipse præ altero justificaveris ; nequando Dei sententia, etsi tua justificatus, condemnare. *Non judico meipsum*, inquit Paulus. *Nihil enim mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus sum. Qui autem judicat me, Dominus est* ⁷⁰.

5. Perpetrasset boni aliquid arbitraris ? Age gratias Deo, ne extolle te contra proximum. *Opus suum*, inquit, *probet unusquisque, et tum in semetipso tantum gloriam habebit, et non in alio* ⁷¹. Quid enim proximum juvisti, quod fidem es confessus, aut exsilium perpressus ob Christi nomen, aut jejunii labores constanter pertulisti ? **D** Lucrum tuum est, non alterius. Time ne similiter cadas atque diabolus, qui elatus contra hominem, ab homine prostratus est, et vice scabelli traditus est conculeato. Talis est et Israelitarum casus. Cum enim adversus gentes velut immundas efferrentur, vere immundi facti sunt : gentes vero effectæ sunt mundæ.

σαι, *Ecce Satanias expetivit, ut cribraret vos sicut triticum.*

(70) Antiqui tres libri ἑαυτοῦ. Editi αὐτοῦ.

(71) Editio utraque et Combessiani duo mss. cum aliis duobus Regiis aut ὑπ' ἀνθρώπου, aut ὑπὸ ἀνθρώπου, ad verbum, *cecidit ab homine*, hoc est, *prostratus est ab homine*. At Reg. primus ὑπὸ τὸν ἀνθρώπου, *cecidit subter hominem.*

Ac illorum quidem justitia sicut pannus menstruatus facta est :⁶⁹ gentium vero iniquitas impietasque delicta est per fidem. In summa, memineris veri illius proverbii : *Superbis Deus resistit, humilibus vero dat gratiam*⁶⁹. Habe in promptu sententiam Domini : *Omnis qui se humiliat, exaltabitur ; et qui se exaltat, humiliabitur*⁶⁹. Ne tui ipsius fias iudex iniquus, neque ad gratiam expende : si videre tibi quidquam boni habere, numerata illa re, delictisque oblivioni ultro traditis, neque ob recte facta hodierna insolescas, neque recentium aut veterum malefactorum **161** tibi veniam concedas : sed cum praesens reddiderit te elatum, revoca in memoriam antiquam agendi rationem, sicque stolidus tuus tumor cessabit. Et, si proximum peccantem videris, cave consideres ipsius peccatum solum : sed etiam quae fecit aut facit recte, cogita ; et saepe eum deprehendes teipso meliorem, expensis rebus omnibus, non una duntaxat parte examinata. Neque enim Deus hominem in parte expendit : *Ego enim, inquit, opera et cogitationes eorum venio congregaturus*⁶⁹. Quin etiam cum Josaphat aliquando ob praesens peccatum increparet, meminit quoque recte factorum ipsius, his verbis : *Verumtamen verba bona inventa sunt in te*⁶⁹.

6. Hæc et similia adversus superbiam nobismet ipsis semper accinamus, demittentes nos ipsos ut exaltemur, imitantes Dominum, qui de caelo in extremam humilitatem descendit, et vice versa ex humilitate ad decentem altitudinem evectus est. Comperimus enim Domini gesta omnia nos ad humilitatem instruere. Infans cum esset, statim in spelunca, et ne in lecto quidem, sed in praesepe jacuit. In domo fuit fabri lignarii et matris pauperis, matri subditus et illius sponso : docebatur, audiebat quibus sibi opus non erat : interrogabat, sed ita tamen, ut interrogans esset admirationi ob sapientiam. Subdebatur Joanni, et Dominus a servo baptismum accipiebat : insurgentium in se resistebat nulli, neque potestatem ineffabilem, qua praeditus erat, exercebat : sed concedebat quasi potentioribus, et temporariae potestati potentiam ei convenientem permittebat. Sistebatur pontificibus in rei habitu : ducebatur ad praesidem, et iudicium subibat, et cum potuisset calumniatores redarguere, silentio ferebat calumnias. Conspuebatur a servis vilissimisque mancipiis, morti tradebatur, eique apud homines turpissimæ. Sic omnia ab ortu ad finem

κεκάθαρται. Καὶ τῶν μὲν ἡ δικαιοσύνη γέγονεν ὡς ῥάκος ἀποκαθήμενης, τῶν δὲ ἐθνῶν ἡ ἀνομία καὶ ἡ ἀσέβεια διὰ πίστεως ἐξήλειπται. Καθόλου μὲνησο τῆς ἀληθοῦς παροιμίας· Ὑπερηφάνοις Θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοὶς δὲ δίδωσι χάριν. Ἐχε τοῦ Κυρίου τὸ ῥῆμα πρόχειρον· Πᾶς ὁ ταπεινῶν ἐυεὶρ, ὑψωθήσεται· καὶ ὁ (72) ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται. Μὴ γίνου κριτῆς ἀνίσοσ σεαυτοῦ, μηδὲ πρὸς χάριν ἐξέταξε· εἰ μὲν τι δοκεῖς ἔχειν καλόν, τοῦτο ἐν ψήφῳ τιθεῖς, τῶν δὲ πταισμάτων ἐκὼν ἐπιλανθανόμενος, μηδὲ ἐφ' οἷς μὲν στίμρον κατορθοῖς μεγαλυνόμενος, ἐφ' οἷς δὲ πρώην καὶ πάλα κακῶς εἰργάσω, συγχώρησιν σεαυτῷ διδοῦς· ἀλλ' ὅταν σε τὸ παρὸν ἐπάρη, τὸ παλαιὸν εἰς ἀνάμνησιν ἀγέτω, καὶ παύσῃ τῆς ἀναισθήτου φλεγμονῆς. Καὶ εἰ τὸν πέλας ἀμαρτάνοντα θεωρήσεις (73), μὴ τοῦτο μόνον αὐτοῦ σκοπήσης· ἐνθυμήθητι δὲ καὶ ὅσα πέπραχεν ἢ πράττει καλῶς, καὶ πολλάκις εὐρήσεις αὐτὸν ἀμείνονα σεαυτοῦ, διὰ πάντων ἐξετάζων, καὶ μὴ μερικᾶ ψηφίζόμενος (74). Οὐδὲ γὰρ Θεὸς μερικῶς ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον· Ἐγὼ γὰρ, φησί, τὰ ἔργα καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν ἐρχομαι συναγαγεῖν. Καὶ τῷ Ἰωσαφάτ ἐπιτιμήσας ποτὲ διὰ τὴν παραπῶδα· ἀμαρτάν, ἐμνήσθη καὶ τὴν κατορθωμένων αὐτῷ, λέγων· Πλήρ· ἀλλὰ λόγοι ἀγαθοὶ εὐρέθησαν ἐν σοί.

6. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τὴν ὑπερηφανίαν ἐπέδωκεν ἑαυτοῖς ἐκάστοτε, καθαιρούντες ἑαυτοὺς ἐν ὑψωθῶμεν, μιμούμενοι τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα Κύριον πρὸς τὴν ἐσχάτην ταπεινότητα, καὶ τουναντίον ἐκ ταπεινότητος εἰς ὕψος αἴσιον ἐξογκούμενοι (75). Πάντα γὰρ δὴ πρὸς ταπεινοφροσύνην παιδεύοντα τὰ τοῦ Κυρίου εὐρίσκομεν. Βρέφος ὢν, εὐθύς ἐν σπηλαίῳ, καὶ οὐδὲ ἐπὶ κλίνης, ἀλλ' ἐπὶ φάτνης· ἐν οἴκῳ τέκτονος καὶ μητρὸς πενιχρᾶς, ὑποτασσόμενος τῇ μητρὶ καὶ τῷ ταύτης μνηστῆρι· διδασκόμενος, ἀκούων ὢν οὐκ ἔδειτο, ἐπερωτῶν δὲ ὁμῶς, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐπὶ τῇ σοφίᾳ θαυμαζόμενος· ὑποτασσόμενος Ἰωάννῃ, καὶ βάπτισμα παρὰ τοῦ δούλου δεχόμενος ὁ Δεσπότης· οὐδενὶ τῶν ἐπανισταμένων ἀντιστάμενος, οὐδὲ τὴν ἄφατον ἐξουσίαν, ἣν εἶχεν, ἐπανατεινόμενος· ἀλλ' ὡς δυνατωτέροις ὑποχωρῶν, καὶ τῇ προσκαίρῳ ἐξουσία τὸ κατ' αὐτὴν ἰσχυρὸν ἐπιτρέπων· ἐπὶ τῶν ἀρχιερέων ἰστάμενος ἐν σχήματι δικαζομένου, ἡγεμόνι προσαγόμενος καὶ κρίσιν ὑποφέρων, καὶ παρὸν ἐλέγχειν τοὺς συκοφαντοῦντας, σωπῆν φέρων τὰς συκοφαντίας· ἐμπυόμενος ὑπὸ δούλων καὶ παιδαρίων εὐτελεστάτων, θανάτῳ παραδιδόμενος, καὶ θανάτῳ τῷ παρὰ

⁶⁹ Isa. i. xiv, 6. ⁶⁹ Prov. iii, 34 ; Jac. iv, 6 ; I Petr. v, 5. ⁶⁹ Luc. xiv, 11. ⁶⁹ Isa. lxxvi, 18.

⁶⁹ II Paralip. xix, 5.

(72) Unus Colb. ὁ δὲ, vocula καὶ omīssa.

(73) Sic rescribendum duximus pro edito θεωρήσης, quod ad poetarum dialectum pertinet. Edit.

(74) Unus Reg. μικρὰ ψηφίζόμενος.

(75) Veteres tres libri cum utraque editione αἴσιον ἐξογκούμενοι. At Colb. primus αἴσιον ἐξελεχόμενοι. Sensus postulat ut pro ἐξογκούμενοι legamus ἐξογ-

κούμενον, evectum Dominum. Erratunne sit liberiorum, an hoc dictum sit per attractionem, videbunt alii. Vocem autem αἴσιον ita Latine reddidit Combessius, ad ezimiam ac singularem celsitudinem proverit. Sed si semel recedendum sit ab ea quam vox αἴσιος usitate habet significatione, malium vertere, ad summam celsitudinem.

ἀνθρώποις αἰσχίστῳ. Οὕτω τὸν ἄνθρωπον διεξήλθε πάντα τὰ ἀπὸ (76) γενέσεως εἰς τέλος· καὶ μετὰ τοσαύτην ταπεινοφροσύνην ὑπερὸν τὴν δόξαν ἐκφαίνει, συνδοξάζων ἑαυτῷ τοὺς συναδοξήσαντας. Ὡς οἱ μακάριοι μαθηταὶ πρῶτοι, πένητες καὶ γυμνοὶ τὴν οἰκουμένην διαδραμόντες, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, οὐκ ἐν ἀκολούθῳ πλῆθει, μόνοι, καὶ ἄληται, καὶ ἔρημοι, γῆν τε καὶ θάλατταν ἐξαμείδοντες, μαστιζόμενοι, λιθοβολούμενοι, διωκόμενοι, τέλος ἀναιρούμενοι. Ταῦτα ἡμῖν πατρῶα καὶ θεῖα παιδεύματα. Πρὸς τὴν τούτων ἔλθωμεν μίμησιν, ἵν' ἡμῖν ἐκ τῆς ταπεινότητος ἀνατελεῖ ἡ δόξα αἰώνιος, ἡ τελεία καὶ ἀληθὴς Χριστοῦ δωρεά.

7. Πῶς οὖν εἰς τὴν σωτήριον ταπεινοφροσύνην καταδησόμεθα, τὸν ἄεθριον ὄγκον τῆς ὑπερηφανίας καταλιπόντες; Ἐὰν διὰ πάντων ἀσκώμεν τὸ τοιοῦτο, καὶ μηδὲν προροῶμεν ὡς οὐ παρὰ τοῦτο βλαβησόμενοι. Τοῖς γὰρ ἐπιτηδεύουσιν ὁμοιοῦται ψυχῇ, καὶ πρὸς ἃ πράττει, τυποῦται, καὶ πρὸς ταῦτα σχηματίζεται. Ἔστω σοὶ καὶ σχῆμα, καὶ ἰμάτιον, καὶ βάδιμα, καὶ καθέδρα, καὶ τροφῆς κατατάσις, καὶ σπρωμῆς παρασκευῆ, καὶ οἶκος, καὶ τὰ ἐν οἴκῳ σκευὴ πάντα πρὸς εὐτέλειαν ἡσχημένα· καὶ λόγος, καὶ ὥδῃ, καὶ ἡ τοῦ πλησίον ἐντευξίς, καὶ ταῦτα πρὸς μετριότητα μᾶλλον ἢ πρὸς ἄγκον ὁράτω. Μὴ μοι κίμπος ἐν λόγῳ σοφιστικῶς, μηδὲ ἐν ὡδαῖς ἡδουφονίας ὑπερβαλλούσας, μηδὲ διαλέξεις ὑπερηφάνους καὶ βαρείας· ἀλλ' ἐν ἅπασιν ὑφαίρει τοῦ μεγέθους· χρηστὸς πρὸς τὸν φίλον, ἤπιος πρὸς τὸν οἰκέτην, ἀεξίκακος πρὸς τοὺς θρασεῖς, φιλόανθρωπος πρὸς τοὺς ταπεινοὺς, παρηγορῶν κακουμένους, ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἐν ὁδύναϊς, μηδένα καθάπαξ ὑπερορῶν, γλυκὺς ἐν προσηγορίᾳ, φαίδρὸς ἐν ἀποκρίσει, δεξιὸς, εὐπρόσιτος ἅπασιν, μήτε σεαυτοῦ διεξιῶν ἐγκώμια, μηδὲ ἐτέρους λέγειν παρασκευάζων, μηδὲ λόγον ἀσπερνον ἀποδεχόμενος, ἐπικαλύπτων ὅσα δυνατὸν τῶν σεαυτοῦ πλεονεκτημάτων· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀμαρτήμασι κατηγορῶν σεαυτοῦ, καὶ μὴ τοὺς ἐτέρων ἐλέγχους ἀναμένων, ἵνα γένῃ κατὰ τὸν δίκαιον τὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐν πρωτολογίᾳ, ἵνα ἦς κατὰ τὸν Ἰώβ, ὃς οὐ διετράπη πολυοχλίαν πόλεως, ἐπ' αὐτῶν ἐξηγορεῖται τὸ ἴδιον πταίσμα. Μὴ βαρὺς ἐν ἐπιτιμησσει γίνου, μηδὲ ταχέως, μηδὲ ἐμπαθῶς ἐξελέγχων (αἰσθαδὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον), μηδὲ ἐπὶ μικροῖς καταδικάζων, ὡς ἀκριβοδίκαιος (77) αὐτὸς ὑπάρχων· τοὺς ἐν παραπτώματι προσλαμβανόμενος, καὶ πνευματικῶς καταρτίζων αὐτούς, ὡς ὁ Ἀπόστολος παραινεί· Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς· τοσαύτην ποιούμενος σπουδὴν μὴ δοξάζεσθαι παρὰ ἀνθρώποις, ὅσην ἕτεροι περὶ τοῦ δοξάζεσθαι, εἴ γε

A usque ætatem hominis absumpsere : sed post tantam humilitatem, gloriam tandem ostendit, ignominie socios in societatem gloriæ suæ admittens. Quorum primi sunt beati discipuli, qui pauperes et nudi orbem terrarum percurrerunt, non in sapientia sermonis, non cum sectatorum frequentia, soli, vagi ac desolati, terram ac mare peragrantes. Flagris cæsi, lapidibus petiti, divexati, occisi denique. Hæc nobis sunt paterna documenta et divina. Hæc imitemur, ut nobis per humilitatem accedat gloria æterna, perfectum illud ac verum Christi donum.

7. Quomodo ergo ad salutarem humilitatem deveniemus, exitioso superbiæ tumore derelicto? Si quid ejusmodi exercuerimus in omnibus, nec quidquam neglexerimus tanquam nullum inde damnum perpressuri. Anima enim studiis similis sit atque exercitationibus, et ad ea quæ efficit, formatur fligiturque. Tibi et habitus, et vestitus, et incessus, et sessio, et victus ratio et lecti apparatus, et domus, et omnis 162 ædium supellex instructa sit ad tenuitatem. Quin et sermo, et cantus, et congressus cum proximo, et hæc quoque ad modestiam magis quam ad fastum composita esse videantur. Ne mihi in sermone sophisticam jactantiam, aut in cantilenis nimiam vocis suavitatem, aut superbam ac gravem disceptandi rationem ostendas : sed fac reseces in omnibus amplitudinem atque magnificentiam, officiosus in amicis, mitis erga famulum, patiens erga petulantes, humanus erga humiles, consolans afflictos, invisens dolore affectos, neminem omnino contemnens, suavis in compellendo, hilaris in respondendo, comis, præbens omnibus facilem accessum, neque narrans laudes tuas, neque alios ad narrandum subornans, neque admittens inhonestum sermonem, exiniias tuas doctes, quoad ejus fieri poterit, obtegens. Contra, ob peccata te ipse accusa⁷⁷; et ne exspectes aliorum reprehensionem, ut justum initio sermonis seipsum accusantem imitere, ut Jobo similis sis⁷⁸, quem non puduit ejus quæ in civitate erat multitudinis : sed erratum suum coram ipsis evulgavit. Ne sis in objurgando gravis, neque cito, neque animo commoto redarguas (hoc enim respicit arrogantiam quamdam), neque ob res parvi momenti condemnnes, tanquam si ipse perfecte justus existas. Complotere delinquentes, ac spiritualiter ipsos instaura, uti monet Apostolus : Considerans teipsum, ne et tu tenteris⁷⁹. Tantum studii in eo ponito ut

⁷⁷ Prov. xviii, 17. ⁷⁸ Job xxxi, 34. ⁷⁹ Galat. vi, 4.

(76) Utraque editio πάντα τῶν ἀπὸ. At Combefisiani codices πάντα τὸν ἀπὸ· quod ita interpretatur vir doctissimus Combefisius, Sic, quæ sunt hominis transegit omnia ab ortu natiuitatis in finem. At Colb. primus πάντα τὰ ἀπὸ. Ad verbum, Omnia quæ convenerunt ab ortu ad finem usque, hominem sic pertransierunt. Hoc est, Christus homo sic in operibus humilibus totam vitam transegit.

(77) Illud, ὡς ἀκριβοδίκαιος, si mavis, ita interpretabere, Velut summo jure agens atque inclementius. Vox αὐτὸς in causa fuit, cur ita interpretatus simus, Tanquam si ipse perfecte justus existas. Nam vox αὐτὸς vix sinit, ut hic locus aliter verti possit. Quod mox sequitur, καταρτίζων αὐτούς, ita Latino reddi potest ex Vulgata, instruens ipse.

ne apud homines gloria afflictiare, quantum cæteri ut gloriam adipiscantur, si quidem memineris Christi, qui dicit mercedem apud Deum amitti, cum quis sponte claritatem apud homines atque splendorem sibi comparat, bonumque idcirco facit ut conspiciatur ab hominibus. *Recipiunt enim, inquit, mercedem suam* ⁷⁰. Itaque ne tibi ipse damnum afferas, claritatem volens apud homines obtinere. Quandoquidem Deus est spectator magnus, ambias gloriam consequi apud Deum: splendidam quippe mercedem retribuit. At adeptus es præclaram dignitatem, hominesque colunt te atque observant, et gloriam dant? Esto subditis similis, *Non velut dominium*, inquit, *in cleris exercens* ⁷¹, neque te geras more mundanorum principum. Nam qui vult primus esse, eum omnium servum esse Dominus jussit ⁷². Sed, ut verbo dicam, perseguere humilitatem ita, ut ejus amatorem decet. Ama illam, et gloria te afficiet. Sic iter es rite facturus ad veram gloriam, quæ est in angelis, et apud Deum. Conflitebitur autem te Christus tanquam discipulum suum, coram angelis ⁷³; tibi que dabit gloriam, si humilitatem imiteris ipsius, qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* ⁷⁴: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

μέμνησαι τοῦ Χριστοῦ, ζημίαν λέγοντος εἶναι τοῦ παρὰ Θεῷ μισθοῦ, τὴν ἐκούσιον παρὰ ἀνθρώποις ἐπιφάνειαν, καὶ τὸ ποιεῖν ἀγαθὸν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· Ἀπέχουσι γὰρ, φησὶν, τὸν μισθὸν αὐτῶν. Μὴ τοίνυν ζημίου σεαυτὸν, ἐπὶ ἀνθρώπων φαίνεσθαι βουλόμενος. Ἐπειδὴ Θεὸς μέγας θεατῆς, φιλοδόξησον ἐπὶ Θεοῦ· λαμπρὸν γὰρ ἀποδίδωσι τὸν μισθόν. Ἀλλὰ προεδρίας ἡξιώθης, καὶ περιέπουσι σε ἄνθρωποι καὶ δοξάζουσι; Γίνου τοῖς ὑπηκόοις Ἰσος, *Μὴ ὡς κατεξουσιάζων τῶν κλήρων*, φησὶ, μηδὲ κατὰ τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας. Τὸν γὰρ θέλοντα πρῶτον εἶναι, δοῦλον εἶναι πάντων (78) ὁ Κύριος ἐκέλευσε. Καθόλου δὲ εἰπεῖν, οὕτω δίδωσον τὴν ταπεινοφροσύνην, ὡς ἐραστῆς αὐτῆς. Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ δοξάσει σε. Οὕτω καλῶς ἐπὶ δόξαν ὀδεύσεις τὴν ἀληθῆ, τὴν ἐν ἀγγέλοις, τὴν παρὰ Θεῷ. Ὁμολογήσει δὲ σε Χριστὸς ὡς ἴδιον μαθητὴν ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ δοξάσει σε, ἂν γένη τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ μιμητῆς, τοῦ λέγοντος· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*. Ἀμήν.

sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris ⁷⁴: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

163 HOMILIA XXI.

Quod rebus mundanis adhærendum non sit, et de incendio extra Ecclesiam facto.

1. Ego quidem, dilectissimi, putabam fore, ut, dum frequenter sermonis stimulos vehementius admoveo, vobis viderer molestus esse et morosus, tanquam qui nimiam quamdam dicendi libertatem ostendam, quæ neque hospitem deceat, neque virum similibus vitiis obnoxium: vos tamen fuistis reprehensionibus ad benevolentiam provocati, et plagas a lingua nostra inflictas fomitem majoris studii fecistis. Nec mirum quidquam est et insolens. Estis enim in rebus spiritus sapientes. *Argue autem sapientem, et diligit te* ⁷⁵; inquit alicubi in suis scriptis Salomon. Quapropter, fratres, etiam nunc exhortatione eadem utor, volens vos, quoad ejus facere potero, a diaboli retibus abducere. Nam magnum ac varium bellum nobis, dilectissimi, quotidie infert hostis veritatis. Infert autem, uti scitis, dum cupiditates nostras jacula adversum nos efficit, semperque vires a nobis ad nos lædendos nutuatur. Quoniam enim magnam potentie illius partem indissolubilibus legibus Dominus colligavit, nec sivit ipsum impetu suo humanum genus e terra simul delere, jam invidus ille per nostram insipientiam a nobis furtim reportat victoriam. Et

OMILIA KA'.

Περὶ τοῦ μὴ προσηλωθῆναι τοῖς βιωτικαῖς, καὶ περὶ τοῦ γενομένου ἐμπρησμοῦ (79) ἐξωθεν τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ἐγὼ μὲν ὤμην, ἀγαπητοὶ, σφοδρότερον ἐκάστοτε τοῦ λόγου τὸ κέντρον προσάγων, λυπηρὸς τις εἶναι δοξεῖν ὑμῖν, ὡς περιττὴν τινα παρῆρησίαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ οὕτε ξένην πρόπουσαν, οὕτε ἀνδρὶ κατελιγμένῳ παραπλησίως ἐγκλήμασιν ὑμεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐλέγχων εἰς εὐνοίαν ἤρεθίσθητε (80), καὶ τὰς ἀπὸ τῆς γλώττης πληγὰς ὑπέκκαυμα πόθου πεποιθήσε πλείονος. Καὶ οὐδὲν ξέρον. Ἔστε γὰρ σοφοὶ τὰ τοῦ πνεύματος. *Ἐλεγε δὲ σοφὸν, καὶ ἀγαπήσει σε*, φησὶ που τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ Σολομών. Διὰ ταῦτο, ἀδελφοί, καὶ νῦν ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἔχω παραλινεῖν, ὅπηπερ ἂν οἷός τε ὦ, τῶν τοῦ διαβόλου δικτύων ὑμᾶς ἀπάγειν βουλόμενος. Πολὺν γὰρ, ἀγαπητοὶ, καὶ ποικίλον ἐφ' ἡμέραν ἡμῖν ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς προσάγει τὸν πόλεμον. Προσάγει δὲ, ὡς ἴστε, τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καθ' ἡμῶν βέλη ποιούμενος, καὶ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ βλάπτειν ἡμᾶς αἰεὶ λαμβάνων ἰσχύον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ πολὺ τῆς ἐκείνου δυνάμεως ὁ Δεσπότης νόμοις ἀλύτοις κατέθησε, καὶ οὐκ εἴασεν εἰς ἅπαντες ὀρμήσαντα τὸ γένος ἐκτρέψαι τῆς γῆς, κλέπτει τὴν καθ' ἡμῶν νίκην λοιπὸν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας ὁ βάσκανος. Καὶ καθάπερ οἱ πονηροὶ καὶ πλεονεχτικοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷς ἔργον μὲν ἔστι καὶ προαί-

⁷⁰ Matth. vi, 2. ⁷¹ I Petr. v, 3. ⁷² Marc. x, 44. ⁷³ Luc. xii, 8. ⁷⁴ Matth. xi, 29. ⁷⁵ Prov. ix, 8.

(78) Editi πάντων ἀνθρώπων. Vox ultima in antiquis libris deest.

(79) Editio Paris. ἐμπυρισμοῦ. At Colb. primus et Anglic. ἐμπρησμοῦ. Illud, καὶ περὶ τοῦ γενομέ-

νου, etc., in antiquis duobus libris desideratur.

(80) ἤρεθίσθητε. Ediderat Garnerius, sine augmento, ἐρεθίσθητε, quod est forma imperativi. Nos indicativum, postulante sensu, restitimus. Editi

ρεσις ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πλουτεῖν, δύναμις δὲ οὐ πάρεστιν ὥστε μετὰ παρῆρα βιάζεσθαι, ταῖς ἰδοῦς ἐπεδρεῦειν εἰώθασιν· καὶ εἰ ἴδωσι τι χωρίον περὶ αὐτᾶς, ἢ φάραγγι βαθεῖαις διεβρωγῶς, ἢ φυτῶν πυκνότητι σύσκιον, εἰς τοῦτο καταδύμενοι· καὶ τὴν ἐκ πολλοῦ πρόσφιν τῶν ὁδοιπορούντων τοιούτοις ὑποτεμνόμενοι προκαλύμμασιν, ἀθρόον ἐπιπηδῶσιν αὐτοῖς, ὥστε μὴ πρότερον δυνηθῆναι τινα τοὺς τοῦ κινδύνου βρόχους ἰδεῖν πρὶν εἰς τοῦτους πεσεῖν· οὕτως ὁ δυσμενῆς ἀνωθεν ἡμῖν καὶ πολέμιος τὰς τῶν κοσμικῶν τέρψεων ὑποτρέχων σκιάς, αἱ περὶ τὴν ὁδὸν τοῦ βίου τοῦτου πεφύκασιν· δεινὰ κρυφαῖα ληστήν, καὶ τὸν ἐπιβουλεύοντα ποιῆσαι λαθεῖν, ἐντεῦθεν ἀπροόπτως τὰς τῆς ἀπωλείας ὑποσπείρει· παγίδας ἡμῖν. Δεῖ τοίνυν ἡμᾶς, εἴπερ ἐθέλομεν (81) ἀσφαλῶς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοῦ βίου διαδραμεῖν, καὶ παραστήσαι Χριστῷ τὴν ψυχὴν τε ὁμοῦ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἐκ τῶν τραυμάτων αἰσχύνης ἐλεύθερα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ νίκῃ στεφάνους λαθεῖν, ἐργηγορότας περιάγειν αἰεὶ πανταχόσε τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς καὶ πάντα ὑποπευθεῖν ὅσα τερπνὰ, καὶ παρατρέχειν εὐθύς, καὶ μηδὲν προσερίδειν τὴν ἔνοϊαν, μηδὲ εἰ χρυσὸς φαίνοιτο χυδῆν προκειμένος, ἔτοιμος εἰς τὰς τῶν βουλομένων χεῖρας ἐλθεῖν (Πλοῦτος γάρ, φησὶν, ἐὰν βέη, μὴ προστίθεσθε καρδίᾳ [82])· μηδὲ εἰ γῆ βλαστάνουσα πᾶσαν τρυφὴν, καὶ πολυτελεῖς δεικνύουσα σκηνάς (Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Χριστόν)· μηδὲ εἰ χρεῖται, καὶ κῶμοι, καὶ μέθαι, καὶ καταυλούμεναι τράπεζαι (Ματαιότης γάρ, φησὶν, ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης)· μηδὲ εἰ σωμάτων κάλλη προτείνοιτο, παρὰ πονηρῶν ψυχῶν ἐνοικούμενα (Ἀπὸ προσώπου γὰρ γυναικὸς ὡς ἀπὸ προσώπου ὄψεως φεῦγε [83], φησὶν ὁ Σοφός)· μηδὲ εἰ δυναστεία καὶ τυραννίδες, καὶ δορυφόρων ἢ κολάκων ἔσμοι· μηδὲ εἰ θρόνος ὑψηλὸς καὶ λαμπρὸς, ὑποξεύξας ἔθνη καὶ πόλεις εἰς δουλείαν ἐκούσιον (Πᾶσα γὰρ σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε). Τοῦτοις γὰρ δὴ πᾶσι τοῖς οὕτω τερπνοῖς ὁ κοινὸς ὑποκάθηται δυσμενῆς, ἀναμένων εἴποτε (84), τοῖς ὁραμένοις δελασθέντες, τῆς μὲν εὐθείας ἐκτραπῶμεν ὁδοῦ, πρὸς δὲ τὸν ἐκείνου λόγον ἑαυτοὺς ἀποκλίνωμεν. Καὶ θεός· πολὺ μὴ ποτε, προσδραμόντες ἀφυλάκτως αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπολαύσεως τέρψιν οὐδὲν ἠγασάμενοι βλαβερόν, ἔγκεκρυμμένον τῇ πρώτῃ γεύσει τὸ τοῦ δόλου καταπίωμεν ἄγκιστρον· εἴτα ὑπὸ τοῦτου τὰ μὲν ἐκόντες, τὰ δὲ ἄκοντες, προσθεθώμεν αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὸ φοβερόν τοῦ ληστοῦ καταγώγιον τὸν θάνατον λάθωμεν ἐκλυθέντες ὑπὸ τῶν ἡδονῶν.

⁷⁶ Psal. LXI, 41. ⁷⁷ Philip. III, 20. ⁷⁸ Eccle. I, 2. ⁷⁹ Eccli. XXI, 2. ⁸⁰ Isa. XL, 6, 7.

(81) Vetères duo libri ἐθέλομεν. Alius ἐθέλωμεν. Alius cum vulgatis ἐθέλομεν. Aliquanto post unus codex et editi ἐπὶ τῇ νίκῃ. Alii tres mss. ἐπὶ τῆς νίκης.

(82) Editi et duo mss. καρδίᾳ. Codex unus καρδίαν. Mox Reg. primus τρυφὴν καὶ ἀπόλαυσιν, καὶ πολυτελεῖς... ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει.

A quemadmodum improbi homines atque avari, quorum opera ac propositum est ex alienis ditescere, sed quibus non suppetit potentia ut violentiam apertam exerceant, vias insidiosè occupare solent, et si viderint in eis locum quempiam, aut vallibus profundis diffractum, aut arborum densitate umbrosam, eo recipientes se, et longe ante ejusmodi tegumentis, quominus viatores prævideant, impediunt, confertim et ex improviso in illos insiliunt, ne quisquam periculi laqueos priusquam in illos incidere, possit videre : sic ille qui nobis ab initio infensus est et hostis, voluptatum mundanarum umbras subiens, quæ in hujus vitæ via ad occultandum prædonem et ad dandas insidiosi lateras idoneæ esse solent, inde inopinato interitus laqueos nobis subjicit. Itaque si modo velimus substratam vitæ viam tuto percurrere, atque animam simul et corpus vulnerum turpitudine immunia offerre Christo, coronasque ob victoriam accipere, oportet nos animi oculos semper undecunque vigilantes circumagere, et res omnes jucundas habere suspectas, ac statim præterire, et ad nullam animum appellere, ne si aurum quidem videatur fuscè sparsum, quod in cupientium manus venire paratum sit (*Divitiarum enim, inquit, si affluant, nolite cor apponere*⁷⁶) ; neque si proferat terra delicias omnes ac sumptuosa tabernacula (nam *Nostra conversatio in cælo est, unde etiam Salvatorem* **164** *expectamus Christum*⁷⁷) ; neque si chorearum, et comessationes, et ebrietates, et mensarum tibiarum modulis resonantes proponantur (*Vanitas enim, inquit, vanitatum, omnia vanitas*⁷⁸) ; neque si offerantur corpora formosa, in quibus animæ pravæ inhabitant (*A facie enim mulieris velut a facie serpentis fuge, inquit Sapiens*⁷⁹) ; neque si potentatus dominatusque, ac satellitum aut adulatorum turmas expectare liceat, neque si promittatur altus thronus atque splendidus, gentes ac civitates voluntariæ servituti subjiciens (*Omnis enim caro fennum, et omnis gloria hominis quasi flos feni ; aruit fennum, et flos cecidit*⁸⁰). Etenim sub his omnibus adeo jucundis communis ille hostis latitat, expectans num quando rebus conspectis illecti, via recta derelicta, nos ipsos in illius insidias conjiciamus. Quin etiam metuendum valde est, nequando ad hæc incaute currentes, nihilque noxii in frueda illa jucunditate inesse rati, doli hamum deglutiamus in primo gustu occultatum : deinde, ne ab hoc tracti, partim libentes, partim invitati his rebus alligemur, inscientesque a voluptatibus ad horrendum latronis hospitium trahamur, ad mortem scilicet.

(83) Apud LXX paulo aliter legitur Eccle. XXI, 2 : ὡς ἀπὸ προσώπου ὄψεως, φεῦγε ἀπὸ ἡμαρτίας, ἵνα ἵκανα ἀπὸ facie colubri, fuge a peccato : a qua interpretatione non recedit Vulgata.

(84) Editio Paris. ἀναμένων εἰ πότε. Vocula et neque in editione Basil. neque in nostris quatuor mss. invenitur.

2. Quare necessarium est et utile omnibus, fratres, nos more viatorum aut cursorum succinctos, et undelibet levitatem animabus nostris ad cursum hunc perficiendum conciliantes, ad viam rectam festinare. Nec quisquam fingere me nomina nova suspicetur, quod humanam vitam nunc vocavi; cum et David propheta sic vitam nominaverit: qui nunc quidem alicubi ita dicit, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*⁸¹: nunc vero ad Dominum suum clamat, *Viam iniquitatis amove a me, et lege tua miserere mei*⁸². Rursus alicubi Dei adversum eos qui sibi infesti erant, celere nō opem collaudans et ad lyram hilare aptans, dicebat: *Et quis Deus prater Deum nostrum? Deus qui præcingit me virtute, et posuit immaculatam viam meam*⁸³: ratus, nec immerito, vitam quam homines ubicunque terrarum degunt, sive egregiam, sive pravam, ita esse appellandam. Quemadmodum enim qui aliquod iter haud remisse susceptum conficiunt, gressus pedum ad cursum peragendum certatim ulterius promoventes, jugiterque gressum humi prius fixum veloci alterius translatione posteriorem reddentes, pertingunt facile ad viam finem: ita qui in vitam a conditore introducti sunt, statim in ipso initio particulas temporis ingredientes, ac priorem semper posteriorem relinquentes, ad vitæ terminum perveniunt. Annon etiam præsens vita vobis videtur continua quædam et porrecta via esse, et iter ætatis quasi quibusdam mansionibus interstinctum? quod ut perfectionis initium partum materium unicuique exhibet, ita cursus finem tentorium sepulcrorum ostendit, atque huc omnes conducit, alios citius, serius alios, et hos quidem per omnia temporis intervalla profectos, illos vero ne in primis quidem vitæ stationibus commoratos. Et alias quidem vias quæ ex urbe ad urbem ducunt, licet declinare, et per eas non **165** proficisci, si quis ita volet: hæc vero, etiamsi nos differre cursum voluerimus, eos qui in se incedunt viatores violenter apprehensos ad destinatam a Domino metam trahit; nec fieri potest, dilectissimi, ut is qui semel extra portam ad hanc vitam deducentem egressus est, idque iter inivit, non etiam ad illius terminum perveniat: sed unusquisque nostrum ubi e materno sinu exivit, statim temporis fluente illigatus rapitur, semper a tergo diem quam vixit relinquens, nec unquam ad hesternam, etiamsi velit, reverti valens. Nos autem letamur cum progredimur ulterius, et permutata ætate quasi non nihil acquirentes, gaudemus; ac beatum quiddam ducimus, cum quis ex puero vir, et ex viro senex factus est. Sed fugit nos tantum vitæ

2. Ὡστε ἀναγκαῖον καὶ λυσιτελεῖς ἅπασιν, ἀδελφοί, καθάπερ ἔδοιπόρους ἢ δρομέας στελαιμένους ἡμᾶς. καὶ πανταχόθεν τὸ κοῦφον ταῖς ψυχαῖς πρὸς τὸν δρόμον τοῦτον ἐπινοήσαντας, ἀμεταστρέπτως (85) ἐπὶ τὴν τῆς ὁδοῦ πέρας ἐπείγασθαι. Καί με μηδεὶς ὑπολάβοι καινῶν ὀνομάτων γίνεσθαι ποιητῆν, ὅτι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν ὁδὸν ἐκάλεσα νῦν, ἐπεὶ καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης οὕτω τὸν βίον ὠνόμασε· νῦν μὲν ὧδε τῆ λέγων· Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδοῦ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου· νῦν δὲ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην βοῶν· Ὅδὸν ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τῷ νόμῳ σου ἐλέησον με. Ποτὲ δὲ ὑμῶν τὴν ὀξείαν τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἐπηρραζόντων βοήθειαν, καὶ τῇ λύρᾳ προσάγων (86) μεθ' ἡδονῆς, Καὶ τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; ἔλεγεν· Ὁ Θεὸς ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου· πανταχοῦ τὴν ἐπὶ γῆς τῶν ἀνθρώπων διατριβὴν, ἢ θαυμαζομένην ἢ φαύλην, οὕτω δεῖν προσαγορεύειν ἡγουμένους εἰκότως. Ὡσπερ γὰρ οἱ τινα συντεταμένην πορείαν ἀνύοντες, ἐπὶ τὰ πρόσω τὰς τῶν ποδῶν βάσεις ἀμιλλωμένας ἀλλήλαις εἰς δρόμον ἀμείβοντες, καὶ τὴν αἰεὶ προτέραν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρεισθεῖσαν δευτέραν ἀποδεικνύντες τῇ ταχείᾳ μεταθεσὶ τῆς ἄλλης, βραδίως ἐπὶ τὸ τῆς ὁδοῦ τέρμα χωροῦσιν· οὕτως οἱ πρὸς τὸ ζῆν παραχθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῖς τοῦ χρόνου τμήμασιν ἐπεμβαίνοντες, καὶ τὸ πρότερον αἰεὶ καταλιμπάνοντες ὕστερον, ἐπὶ τὸ πέρασ φθάνουσι τῆς ζωῆς. Ἡ οὐχὶ καὶ ὑμῖν δοκεῖ συνεχῆς τις ὁδὸς ὑψηλωσθαι ἢ παρούσα ζωὴ. καὶ πορεία διεπιλημμένη ταῖς ἡλικίαις καθάπερ σταθμοῖς, ἀρχὴν μὲν ἐκάστω τῆς ὁδοπορίας παρέχουσα τὰς τῶν μητρῶν ὠδίννας, τέρμα δὲ ὑποδεικνύσα τοῦ δρόμου τὰς τῶν τάφων σκηνάς, καὶ πρὸς ἐκεῖνας ἅπαντας ἄγουσα, τοὺς μὲν ὀάπττον, τοὺς δὲ βραδύτερον, καὶ τοὺς μὲν διὰ πάντων τῶν τοῦ χρόνου διαστημάτων ἐδεύσαντας, τοὺς δὲ οὐδὲ τοῖς πρώτοις ἐναυλισθέντας τοῦ βίου σταθμοῖς; Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ὁδοὺς, ὅσαι πρὸς πόλιν ἐκ πόλεως ἄγουσιν, ἔστιν ἐκκλίνειν, καὶ μὴ ὀδεύσαι τὸν μὴ βουλόμενον· αὕτη δὲ, κἂν ἡμεῖς ἀναβάλλεσθαι βουλθώμεν τὸν δρόμον, περιλαβοῦσα πρὸς βίαν, ἐπὶ τὸ τεταγμένον ὑπὸ τοῦ Δεσπότητος πέρασ ἔλκει τοὺς ἐπ' αὐτῆς· καὶ οὐκ ἔστιν, ἀγαπητοί, τὸν ἅπαξ ὑπεκδραμόντα τὴν ἐπὶ τόνδε τὸν βίον φέρουσαν πύλην, καὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἐπιβάντα, μὴ καὶ πρὸς τὸ τέλος ταύτης ἔλθειν· ἕκαστος δὲ ἡμῶν, μετὰ τὸ (87) τοὺς μητρῴους κόλπους ἀποφυγεῖν, εὐθύς τοῖς τοῦ χρόνου βεῦμασιν ἐνδεθεῖς ὑποσύρεται, κατόπιν αἰεὶ τὴν βεθιωμένην ἡμέραν ἐὼν, καὶ πρὸς τὴν χθὲς ἐπανελεθεῖν οὐδέποτε, κἂν θελήσοι, δυνάμενος. Ἡμεῖς δὲ ἡδόμεθα μὲν ἐπὶ τὰ πρόσω φερόμενοι, καὶ τὰς ἡλικίας ἀμείβοντες, ὡς τι προσκαμβάνοντες, χαίρομεν· καὶ μακάριον κρίνομεν, ὅταν ἐκ παιδὸς μὲν ἀνὴρ, ἐκ

⁸¹ Psal. cxviii, 1. ⁸² ibid. 29. ⁸³ Psal. xvii, 32, 35.

(85) Unus ms. ἀμεταστρέπτως. Mox mss. duo ὑπολάβοι. Alius cum elitis ὑπολάβοι.

(86) Editio Paris. λύρα προσάδων, ad lyram canens, lyra canens. At editio Basil. et nostri qua-

tuor' mss. προσάγων ad lyram aptans. componens. Ibidem editio Paris. ἢ τίς. Editi et mss. quatuor καὶ τίς

(87) Editi μετὰ τοῦ. Libri antiqui μετὰ τό.

ὅς ἀνδρὸς γένηται τις πρεσβύτης· ἀγνοοῦμεν δὲ ἄρα, **A** κοσούτον απολλύντες ἐκάστοτε τῆς ζωῆς, ὅσον ἐζήσαμεν, καὶ οὐκ αισθανόμεθα δαπανωμένου τοῦ βίου, καίτοιγε δὲ μετροῦντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραδραμόντος καὶ παραβρέυσαντος, οὐδὲ ἐννοοῦμεν, ὡς ἄρα ἄδῃλον ὀπίσον ὁ πρὸς τὴν ὀδοποιρίαν ταύτην ἐκπέμφας ἡμᾶς ἐνδοῦναι τῷ δρόμῳ χρόνον βουλήσεται, καὶ πότε ἐκάστῳ τῶν δρομέων ἀνοίξει τῆς εἰσόδου τὰς πύλας, καὶ ὅτι δεῖ παρεσκευασμένους ἐφ' ἡμέραν εἶναι πρὸς τὴν ἐντευθεν ἀποδημίαν ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦ Δεσπότητος νεῦμα περιμένειν ἐστῶσι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Ἔστωσαν γάρ, φησὶν, αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέται, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοι τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, Ἰνα, ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοιξοσιν αὐτῷ.

Ὅδὲ ἐθέλομεν σκοπεῖν ἀκριβῶς, ποῖα μὲν κοῦφα φορτία πρὸς τὸν τοιοῦτον δρόμον ἡμῖν καὶ συμμεθίστασθαι δύναται τοῖς συλλέξασι, καὶ τὸν ἐκεῖ περιβαρῆ ποιεῖ βίον ἡμῖν, ἴδια (88) τῶν κτησαμένων γινόμενα· ποῖα δὲ βαρῆα καὶ δυσχερῆ καὶ προσηλωμένα τῇ γῆ, καὶ οὐ πεφυκότα τοῖς ἀνθρώποις οικειοῦσθαι καθάπαξ, οὐδὲ συγχωρούμενα διὰ τῆς στενῆς ἐκείνης πύλης ἀκολουθῆσαι τοῖς ἔχουσιν. Ἄλλ' ὅσα μὲν συλλέγειν ἐχρῆν, κατελίπομεν ὧν δὲ ὑπερορᾶν προσήκει, ταῦτα συλλέγομεν· καὶ ἃ μὲν ἡμῖν ἐνωθῆναι, καὶ κόσμος ὄντως γενέσθαι· δύναται συμφορῆς ψυχῆ τε καὶ σώματι, τούτοις οὐδὲ προσέχομεν· ἃ δὲ ἀλλότρια μένει διηνεκῶς, μόνην ἡμῖν ἐναποματτόμενα τὴν αἰσχύνην, ταῦτα ἀφορίζειν ἐπιχειροῦμεν, μοχλοῦντες **C** διακενῆς, καὶ πονοῦντες πόνον, οἶονεῖ τις ἑαυτὸν ἀπατῶν, εἰς τετηρημένον πῖθον ἀντλεῖν ἐθελήσειε. Τοῦτο γὰρ δῆπου γνώριμον οἶμαι καὶ νηπίοις πᾶσιν, ὡς οὐδὲν τῶν ἐν τῷ βίῳ (89) τερπνῶν, ἐφ' οἷς οἱ πλείους μεμῆνασιν, ἡμέτερον ὄντως ἐστίν, ἢ γίνεσθαι πέφυκεν· ἀλλ' ὁμοίως ἀπάντων ἀλλότρια φαίνεται, τῶν τε ἀπολαβεῖν δοκούντων, τῶν τε οὐτε προσπελαζόντων αὐτοῖς. Οὐδὲ γὰρ εἰ χρυσὸν τινος ἐν τῷ βίῳ συναγάγοιεν ἀπλετον, ἴδιος αὐτῶν μένει διηνεκῶς· ἀλλ' ἢ ζῶντας· εἴτι πανταχόθεν αὐτὸν περισφιγγοντας ἀποδιδράσκει, πρὸς τοὺς δυνατωτέρους μεταβρῦει, ἢ πρὸς τῷ θανάτῳ γεγεννημένους ἦδη καταλιμπάνει, καὶ οὐκ ἐθέλει τοῖς κτησαμένοις συνεκδημεῖν. Ἄλλ' οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ πρὸς βίαν χωρίζοντος τὰς ψυχὰς τῆς τάλαιπύρου ταύτης σαρκὸς ἐλκόμενοι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ὁδὸν, πυκνὰ μεταστρεφόμενοι πρὸς τὰ χρέματα, τοὺς ἐκ νεότητος ἐπ' αὐτοῖς ἰδρωτάς ἀποδακρῦουσιν· ὁ πλοῦτος δὲ εἰς ἐτέρων χειρας ὄρᾳ, μόνον ἐκείνοις τὸν ἐπὶ τῇ συλλογῇ μόχθον καὶ τὸ τῆς πλεονεξίας ἔγκλημα προστριψάμενος. Οὕτε εἰ ἐπὶ (90) γῆς πλέθρα κτήσαιοτο τις μυρία, καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, καὶ ζῶων ἀγέλας παντοδαπῶν, καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἄπασαν περιβάλοιτο δυναστείαν, ἀπολαβεῖ

⁸⁸ Luc. XII, 35, 36.

(88) Hic virtutes ac recte facta intelliguntur, quæ propria sunt pietatem colentium.

(89) Edit. βίῳ τούτῳ. Vox ultima in veteribus li-

spatium a nobis amitti, quantum viximus, sicque inscientibus nobis vita absumitur, quanquam semper ipsam ex eo quod ante actum est, quodque jam præterfluxit, metiamur : neque cogitamus quam incertum sit, quantum nobis temporis ad hunc cursum impertire velit qui nos ad hoc iter perficiendum misit, et quando cuilibet cursori sit introitus portas aperturus, et quod oporteat nos quotidie ad profectionem hinc faciendam præparatos esse, et Domini nutum oculis fixis expectare. Sint enim, inquit, *lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes : et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei* ⁸⁸.

3. Neque diligenter considerare volumus, quæ sarcinæ leves sint nobis ad hunc cursum, et tales, ut cum colligentibus transferri possint, reddantque, cum possidentium sint propriæ, futuram vitam perquam hilarem : quæ vero graves sint et molestæ, atque humi defixæ, et ejusmodi, ut suapte natura hominum propriæ nunquam esse possint, nec possessores suos per angustam illam portam subsequi permittantur. Sed tamen reliquimus quæ colligenda erant : quæ vero contemnere par fuerat, collegimus. Et quæ nobiscum copulari, vereque esse possunt ornamentum animæ simul et corpori conveniens, his ne attendimus quidem : quæ vero perpetuo aliena manent, solam nobis infamiam inurentia, ea coacervare nitimur ; inane operam sumentes, atque ejusmodi insipientes laborem, perinde ut si quisquam se ipsum seducens, in pertusum dolium infundere voluerit. Notum enim ac perspectum vel pueris omnibus esse opinor, nihil eorum quæ in vita jucunda sunt, et quorum gratia plerique insaniant, vere nostrum esse, aut ex se esse posse : sed constare, ipsa omnibus pariter extranea esse, tum iis qui eis frui videntur, tum iis qui ne illa quidem attingunt. Nec enim si qui in vita plurimum auri congesterint, id ipsorum proprium perpetuo manet : sed etsi undecunque constrictum, aut fugit a viventibus adhuc, transiens ad potentiores, aut jam morti proximos deserit, nec vult **166** una cum iis qui ipsum compararunt, peregre proficisci. Sed hi quidem ab eo, qui vi animas a miserâ hac carne separat, ad ineluctabilem migrationem tracti, frequenter convertentes se ad pecunias, sudores quos a juventute ob eas emisere, deplorant : divitiæ vero in alienas manus commigrant, posteaquam solum illis colligendi laborem atque avaritiæ crimen adsciverint. Neque si quis innumera terræ jugera

bris non legitur.

(90) Voculam ἐπί ex antiquis libris addidimus.

possideat, et magnificas ædes, et animantium greges omnis generis, fueritque humano omni potentatu septus, his perpetuo fruitor, sed ab ipsis ad breve tempus accepto nomine, aliis iterum opes cedit, ipsum vero exigua tellus recondit. Imo etiam sæpe ante sepulturam, et antequam hinc discedat, videbit sua bona ad alios, eosque fortasse inimicos, transire. An ignoramus quam multi agri, quam multæ ædes, quam multæ gentes ac civitates, etiam adhuc viventibus qui ea possederant, aliorum dominorum nomina prioribus exutis induerint? et quemadmodum ii qui olim servituti addicebantur, conscenderint principatus thronum, qui vero domini herique vocabantur, si cum subditis sæderint, bene secum actum arbitrati sint, ac succubuerint suis ipsorum servis, rebus, velut in tesselarum circumactu, derrepente transmutatis?

4. Jam vero ea quæ nobis ad cibum ac potum excogitata sunt, et quicquid petulantes divitiæ ultra necessitatem ad ingrati nihilque continentis ventris obsequium adinvenere, quando nostra sunt, etiamsi perpetuo infunduntur? Quæ ubi gustum in transitu duntaxat modica quadam voluptate asseverint, mox tanquam molesta ac superflua ægre ferimus, festinanterque foras ejcimus, ut in summum vitæ discrimen venientes, si in visceribus diu permanerent. Mortem enim non paucis intulit satietas, sicutque in causa, cur nihil amplius degustarent. Lasciva denique cubilia, impurique complexus, et omnia rabiosæ atque insanientis animæ opera, nonne naturæ sunt detrimentum plane evidens, et perniciæ clara, et dotum quæ cuique vere propriæ sunt abalienatio ac imminutio, cum corpus tenuetur in complexibus, et alimento congruentissimo atque ad conservanda membra accommodatissimo spoliatur? Itaque unumquodque illorum qui cubilibus impudicis volutantur, statim post facinus, cum œstrum elanguit carnis, mensque, detestabili fine obtento eorum quæ tentavit, recolligit sese tanquam ex ebrietate aut tempestate quadam, et, ubinam sit, considerandi otium nacta est, incontinentiæ suæ valde admodum pœnitet. Sentit enim corpus et imbecillius factum esse, et ad munera necessaria obeunda pigrum ac prorsus debile. Hoc igitur cum ipsi quoque pædotribæ intelligerent, continentiæ legem in palæstris sanxerunt, adolescentium corpora a voluptatibus tuta servantem, eisque certantibus ne aspicere quidem elegantes formas permittentem, si vellent capita sua coronis exornare, quod incontinentia risum in luctatione afferat, non coronam.

5. Hæc quidem tanquam aliena omnino atque inania, et quæ nullius propria esse possint, operæ pretium est clausis oculis præterire: eorum vero quæ vere nostra sunt, convenit **167** curam mul-

A δι' αἰῶνος αὐτῶν ἐπ' ὀλίγον δὲ ἀπὸ τούτων ὀνομασθεὶς, ἄλλοις πάλιν τῆς εὐπορίας ἐκστήσεται, βραχεῖαν γῆν αὐτὸς ὑποδύς, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ τάρου, καὶ πρὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαναστάσεως, εἰς ἑτέρους, καὶ πολεμίους τυχόν, τὴν εὐπραγίαν ὄψεται μεταβαίνουσαν. Ἡ οὐκ ἴσμεν ὅποσοι μὲν ἀγροί, πόσαι δὲ οἰκίαι, πόσα δὲ ἔθνη καὶ πόλεις, καὶ ζώντων ἔτι τῶν κτησαμένων, ἑτέρων ὀνόματα μετημφιάσαντο δεσποτῶν; καὶ ὡς οἱ μὲν πάλαι δουλεύοντες ἐπὶ τὸν τῆς ἀρχῆς θρόνον ἀνέβησαν, οἱ δὲ κύριοι καὶ δεσπότες καλούμενοι στήναι μετὰ τῶν ἀρχομένων ἠγάπησαν, καὶ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις ὑπέκυψαν, ὡς περ ἐν κύβων περιτροπαῖς, μεταχθέντων (91) ἀφ' οὗ τῶν πραγμάτων αὐτοῖς;

4. Τὰ γὰρ μὴν εἰς βρωσὴν ἡμῖν ἐπινοημένα καὶ πίνειν, καὶ πάντα, ὅσα πέρα τῆς χρείας ὁ πλοῦτος ὑβρίζων ἐμηχανήσατο πρὸς θεραπείαν τῆς ἀχαριστου καὶ μὴδὲν στεγούσης γαστρὸς, πότε ἂν ἡμέτερα γένοιτο, κἀν ἐπαντλήται διηνεκῶς; Ἄ γὰρ μικρὰν τινα τῆ γεύσει μόνον ἐναποθέμενα κατὰ τὴν ἀπόδοσιν ἡδονὴν, εὐθύς ὡς ὀχληρὰ καὶ περιττὰ δυσχεραίνουσα, καὶ μετὰ σπουδῆς ἔξω ποιῶντες, ὡς εἰ τοῖς σπλάγχνοις ἐγγρονοῖσι, τὰ μέγιστα περὶ τοῦ ζῆν κινδυνεύοντες (92). Πολλοῖς γοῦν ὁ κόρος ἤγαγε θάνατον, καὶ τοῦ μηδενὸς ἀπολαύειν ἔτι γεγένηται πρόξενος. Κοῖται δὲ ἀσελεῖς, καὶ βέβηλοι συμπλοκαί, καὶ πάντα ὅσα λυττώσης ἔργα καὶ παραφόρου ψυχῆς, οὐκ ἀπόδηλος πάντῃ (93) ζῆται τῆ φύσει, καὶ βλάβη περιφανῆς, καὶ τῶν ἰδίων νουὶς ἐκάστου μᾶλλον ἀλλοτριωσίς τε καὶ μείωσις, ἐλαττουμένου τοῦ σώματος ἐν ταῖς μίξεσι, καὶ τῆς γυνισιωτάτης καὶ συνεκτικωτάτης τῶν μελῶν ἀποσυλωμένου τροφῆς; Τοιγαροῦν ἐκάστου τῶν ταῖς ἀσελεῖσιν ἐγκαλινηθέντων εὐναῖς, μετὰ τὴν πρᾶξιν εὐθύς, ὅταν ὁ μὲν τῆς σαρκὸς ὀστρὸς ἀπομαρανθῆ, πρὸς τὸ βόλευρον δὲ ὦν ἐνεχείρησε πέρας ἐλθὼν ὁ νοῦς, ὡς περ ἐκ μέθης ἡ χειμῶνός τις, τοῦ λογίσασθαι, ποῖ ποτέ ἐστι, λάβοι σχολῆν, σφοδρὸς τις εἰσέρχεται τῆς ἀκρασίας μετὰ μελός. Ἀδρανεστέρου τε γὰρ αἰσθάνεται γεγεννημένου τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀναγκαίων ἐργασίαν κωροῦ, καὶ παντάπασιν ἀσθενοῦς. Τοῦτο δὲ ἄρα καὶ τοῖς παιδοτρίβαις κατανοήσαντι ὁ τῆς σωφροσύνης ἐν ταῖς καλαιστραῖς γέγραπται νόμος (94), ἄσυλα παρὰ τῶν ἡδονῶν τοῖς νεανίσκοις φυλάττων τὰ σώματα, καὶ οὐκ ἐπιτρέπων ἀγωνισμένοις αὐτοῖς, οὐδὲ ὅσον προσβλέπει ταῖς λαμπούσαις μορφαῖς, εἶγε ἐθέλοιεν στεφανωθῆναι τὴν κεφαλὴν, ὡς τῆς ἀκρασίας γέλωτα ἀγούσης ἐν τῷ καλαίειν, οὐ στέφανον.

5. Ταῦτα μὲν ὡς ἀλλότρια πάντα καὶ περιττὰ, καὶ οὐδενὸς ἴδια γενέσθαι δυνάμενα, παρατρέχειν καλόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιμύσαντας τῶν δὲ ὄντως ἡμετέρων πρόνοιαν προσήκει ποιεῖσθαι πολλήν. Τί δὲ ὄντως

Κοῖται δὲ καί.

(93) Editi παντί. At mss. πάντῃ.

(94) Lege Ducæum in illud, γέγραπται νόμος.

(91) Reg. primus περιτροπαῖς μετατεθέντων.

(92) Antiqui tres libri κινδυνεύοντες. At Reg. secundus et editi κινδυνεύοντες. Mox. Colb. primus

ἡμέτερον; Ψυχὴ τε, ἢ ζῶμεν, λεπτή τις οὔσα καὶ νοερά, καὶ οὐδὲν δεομένη τῶν βαρυνόντων· καὶ σῶμα, τὸ ταύτῃ δοθὲν ὄχημα πρὸς τὸν βίον παρὰ τοῦ κτίσαντος. Τοῦτο γὰρ ἀνθρώπος· νοῦς ἐνδεξιμένος προσφόρῳ καὶ πρεπούσῃ σαρκί. Τοῦτο ὑπὸ τοῦ πανσόφου τεχνίτου τῶν ὄλων ἐν τοῖς μητρῷοις ἡμῶν πλάσσεται κόλποις. Τοῦτο εἰς φῶς ἐκ τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων θαλάμῳ ὁ τῶν ὠδίνων ἀγεῖ καιρός. Τοῦτο ἀρχὴν ἐτάχθη τῶν ἐπὶ γῆς. Τοῦτω γυμνάσιον ἀρετῆς ἢ κτίσις ὑφέπλωται. Τοῦτω κείται νόμος, μιμῆσθαι τὸν πλάστην εἰς δύναιμιν, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς εὐταξίαν σκιαγραφεῖν ἐπὶ γῆς. Τοῦτο, ἐντεῦθεν καλούμενον, ἀπανίσταται. Τοῦτο τῷ τοῦ πέμψαντος Θεοῦ παραίσταται βήματι. Τοῦτο εὐθύνεται· τοῦτο δέχεται τὴν τῶν ἐνταῦθα πεπολιτευμένων ἀντίδοσιν. Καὶ τὰς ἀρετὰς δὲ ἡμέτερα κτήματα γινόμενα εὔροι τις ἂν, ὅταν ἐξ ἐπιμελείας συνυφανθῶσι τῇ φύσει· καὶ οὔτε ἐπὶ γῆς μοχθοῦντας ἡμᾶς ἀπολιμπάνειν θέλουσιν, ἢν μὴ πρὸς βίαν αὐτὰς ἐκόντες ἀποδιώξωμεν ταῖς τῶν χειρόνων ἐπαγωγαῖς· ἐκείσε τε ἐπειγομένων προτρέχουσι, καὶ τοῖς ἀγγέλοις τὸν κτησάμενον (95) συνάττουσι, καὶ λάμπουσι δι' αἰῶνος ὑπὸ τοῖς τοῦ κτίσαντος ὀφθαλμοῖς. Πλοῦτος δὲ, καὶ δυναστεία, καὶ περιφάνεια, καὶ τρυφή, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος, ὁ καθ' ἡμέραν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνοίας αὐθαγόμενος, οὔτε συμπροῆλθε πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οὔτε συναπλήθε τισιν, ἀλλὰ τὸ τῷ δικαίῳ πάλαι βῆθ' ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου πέπηγε καὶ κρατεῖ· *Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι.*

6. Ὁ μὲν οὖν ἀριστα βουλευόμενος, τῆς ψυχῆς ὅτι μάλιστα φροντίσει, καὶ τοῦτο διὰ πάντων πειράσεται· σῶζειν εὐκρινέως τε καὶ γνήσιον· τῆς σαρκὸς δὲ ἢ λιμῷ τηχομένης, ἢ κρυμῷ καὶ θάλπει προσπαλαιούσης, ἢ νόσοις ἀλγυνομένης, ἢ πασχούσης τι πινά τινων βίαιον (96), ὀλίγον ποιήσεται τὸν λόγον, τὸ τοῦ Παύλου φωνῶν ἐφ' ἐκάστου τῶν δυσχερῶν, καὶ φθεγγόμενος· *Εἰ καὶ ὁ ἔξωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέραν καθ' ἡμέραν.* Καὶ οὔτε τοὺς ὑπὲρ τοῦ ζῆν κινδύνους προΐοντας ὄρων, φανήσεται δεδιώς, ἀλλ' ἐαυτῷ λέξει θαρρῶν· *Οἶδαμεν, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τεῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομητὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* Εἰ δὲ τις θέλει φεῖδασθαι καὶ τοῦ σώματος, ὡς μόνου κτήματος ἀναγκαίου ψυχῇ, καὶ συνεργούτου αὐτῇ πρὸς τὸ ζῆν ἐπὶ γῆς, μικρὰ πρὸς τὰς τοῦτου χρείας ἐπιστραφήσεται, καὶ ὥστε συνέχειν μόνον αὐτὸ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς ὑπηρεσίᾳ διὰ μετρίας ἐπιμελείας ἐβρωμένον τηρεῖν, μὴ μέντοιγε ἐπιτρέπειν ὑπὸ κέρου σκιρτᾶν. Εἰ δὲ ἴδῃ ποτὲ ταῖς τοῦ πλείονος καὶ πέρα τοῦ λυσιτελοῦντος ἐπιθυμίαις φλεγόμενον, βοήσσει πρὸς αὐτὸ τὸ τοῦ Παύλου νομοθετῶν· *Οὐδὲν*

tam habere. Quid autem vere nostrum est? Anima, qua vivimus, quæ tenuis est ac intelligens, cuique nihil eorum quæ gravant opus est, et corpus quod ei pro vehiculo ad transigendam vitam a conditore datum est. Hoc enim homo est, mens accommodæ ac congruenti carni illigata. Hoc a sapientissimo universorum opifice in utero materno formatur. Hoc in lucem ex tenebrosis illis thalamis educit pariendi tempus. Hoc, rebus terrenis ut imperaret, constitutum est. Huic substrata creatura est ad virtutis exercitium. Huic posita lex est, ut pro viribus imitetur conditorem, atque disciplinam cœlestem in terris adumbret. Hoc abscedit, hinc evocatum. Hoc ad Dei qui ipsum misit, tribunal sistitur: hoc in iudicium vocatur: hoc eorum quæ per vitam patravit debitam mercedem recipit. Atque virtutes quoque possessiones nostras fieri deprehenderit quis, ubi fuerint cum natura diligenter contextæ; et neque laborantes nos in terra volunt deserere, nisi vitis introductis eas per vim sponte fugaverimus, et ad futuram vitam festinantes præcurrunt, et collocant inter angelos suum possessorem, et sub conditoris oculis æternum fulgent. Divitiæ vero, et potentatus, et claritudo, et deliciae, et omnis ejusmodi turba quotidie per nostram insipientiam augescens, neque introivit nobiscum in vitam, neque cum illis unquam abiit: sed in unoquoque homine fixum et ratum manet, quod olim a justo dictum est: *Nudus egressus sum ex utero matris meæ, nudus etiam rever-*

*tar*⁹⁵.

6. Itaque qui sibi optime consulit, curabit animam quam maxime, hocque molis omnibus et sincerum et genuinum servare conabitur: carnis vero sive fame concitatur, sive cum frigore aut calore luctetur, sive a morbis excrucietur, sive violentum quid ab aliquibus perpetiatur, rationem parvam habebit, illud Pauli in singulis adversitatibus proferens, ac dicens: *Licet exterior homo noster corrumpatur, interior tamen renovatur de die in diem*⁹⁶. Et ubi venire se in vitæ periculum viderit, haudquaquam apparebit timidus: sed sibi ipse confidenter dicturus est: *Scimus quod si terrestris nostra domus hujus tabernaculi dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus: domum non manufactam, æternam in cœlis*⁹⁷. Si quis tamen voluerit corpus etiam commiserari, tanquam quod una possessio sit, quæ animæ necessaria est, eique ad vitam in terra degendam suppetias fert, exiguam necessitatum ejus curam suscipiet, ut illud et contineat tantum, et per mediocrem curam sanum conservet ad animæ ministerium, non ita autem ut ipsum satietate lascivire sinat. Quod si viderit illud plurimum desiderio incendi, idque citra necessitatem,

⁹⁵ Job i, 11. ⁹⁶ II Cor. iv, 16. ⁹⁷ II Cor. v, 1.

(95) Editio Basil. et Colb. primus ἀγγέλοις τοῦ κτισσαμένου, *eosque qui festinauerunt, cum angelis conditoris collocant.* Alii tres mss. τοῦ κτησαμένου. Editio Paris. τὸν κτησάμενον.

(96) Colb. primus τινῶν βιαίων, *a quibusdam violentis.* Nec ita multo post Reg. tertius κινδύνους προσείντας.

ei reclamabit, præscribens illud Pauli : *Nihil intulimus in hunc mundum; conspicuum est, quod neque auferre quidquam possumus. Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, 168 his contenti erimus*⁹⁷. Etenim si hæc perpetuo corpori occinat, inclinetque, illud et morigerum et semper ad profectionem cœlestem expeditum reddet, eritque auxilio majori ad ea quæ proposita sunt obeunda munia : sin autem insolens ac protervum esse permiserit, et quibusvis quotidie tanquam immanem quamdam bestiam oppleri, tum demum ipsius pondere ad terram violenter vergente attractus, jacebit inaniter ingemiscens. Quin et ad Dominum adductus, et terreni illius itineris sibi commissi fructum rogatus, nec reddere valens, plurimum lamentabitur, etenim perpetuis tenebris habitabit, delicias, eorumque fallaciam non parum incusans, quibus salutis tempus sibi ademptum est. Sed nihil tunc utilitatis ex lacrymis capiet. *In inferno enim quis tibi confitebitur?* inquit David⁹⁸.

7. Caveamus igitur quam celerrime fieri poterit, ne nos ipsi sponte suffocemus. Quod si quispiam jam olim inescatus, aut divitiarum pulverem inique apud se coacervavit, earumque curis illigavit animum, aut lasciviæ scelus quod vix elui potest, naturæ adjuinxit, aut criminibus aliis semet exsatiavit : is, dum adhuc tempus est, antequam ad integrum exitium perveniat, deponat majorem sarcinarum partem, et priusquam navis submergatur, mercium indecore congestarum faciat jacuram, atque operarios marinos imitetur. Illi enim, etiamsi necessariorum aliquid in navi vehant, tamen si ex pelago insurgat in se effervescens quædam tempestas, et navem pondere pressam mineatur obruere, quam velocissime possunt, onus magna ex parte allevant, ac mercès indiscriminatim jaciunt in mare, ut navim reddant fluctibus superiorem, et animabus solis atque corporibus, si modo fieri possit, vitandi periculi locum præbeant. Imo etiam hæc apud nos et statuere et exsequi longe magis nobis quam illis convenit. Illi enim quidquid tandem ejecerint, illico amittunt, et de cætero incidunt inviti in paupertatem, nos vero quo citius pravum hoc onus projecimus, eo ampliores præstantioresque divitias animabus nostris accumulabimus. Scortatio namque, et quæcumque talia sunt, ejecta pereunt, et eo deveniunt ut ne sint quidem amplius, cum lacrymis deleantur : sanctimonia vero et justitia in illorum postea locum transeunt, res leves, et quæ fluctibus nullis queant obvolvī. Neque vero pecuniæ probe ejectæ pereunt effluentibus ac projicientibus : sed quasi in alias quasdam onerarias naves tutiores, paupe-

⁹⁷ 1 Tim. vi, 7, 8. ⁹⁸ Psal. vi, 6.

(97) Editi ἀνόνητα. Antiqui tres libri ἀνόνητα, et ita legerat interpres.

(98) Unus Colb. ἐφ' ἑαυτὸν σπυήγαγεν, sensu laud dissimili.

εισηγέγκμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· δηλονότι οὐδὲ ἐξευεργεῖν τι δυνάμεθα. Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Ταῦτα μὲν γὰρ ἐπάδων αὐτῷ συνεχῶς καὶ βροῶν, εὐθύνοιον τε αὐτὸ καὶ κοῦφον αἰεὶ πρὸς τὴν οὐράνιον ὁδοιπορίαν ἐργάζεται, καὶ μᾶλλον εἰς τὰ προκείμενα κτήσεται συνεργόν· εἰ δὲ ὑβρίζειν αὐτὸ συγχωρήσοι, καὶ πάντων ἐφ' ἡμέραν ἐμπίπασθαι, καθάπερ τι θηρίον ἀνήμερον, ὕστερόν ταις βιαίαις αὐτοῦ πρὸς γῆν ἀνθολκαῖς συνεπισπασθεὶς, κρίσεται σέων ἀνόνητα (97). Καὶ πρὸς τὸν δεσπότην ἀχθεὶς, καὶ τῆς ἐπὶ γῆς πορείας τῆς ἐνδοθείσης αὐτῷ τὸν καρπὸν ἀπαιτούμενος, εἶτα οὐκ ἔχων δοῦναι, θρηνηήσει μακρὰ, καὶ σκότος οἰκήσει διηνεκές, πολλὰ τῆ τρυφῆ καὶ τῆ ταύτης πλάνῃ μεμφόμενος, ὅφ' ἦς τὴν τῆς σωτηρίας ἐσυλήθη καιρόν· οὐδὲν δὲ ἐκ τῶν δακρῶν ἐτι κερδαίνων. Ἐν γὰρ τῷ ἤδη τις ἐξερμοιογήσεται σοι ; φησὶν ὁ Δαβὶδ.

7. Φύγωμεν οὖν ὅπως ἐνὶ τάχους, μὴ ἑαυτοὺς ἐκόντες συμπνίζωμεν. Εἰ δ' ἄρα τις καὶ πάλα δελεασθεὶς, ἢ πλοῦτου κόνιν ἐξ ἀδικίας ἐφ' ἑαυτὸν συνεφόρησε (98), καὶ τὸν νοῦν ταῖς τούτου μερίμναις κατέδησεν, ἢ μῦσος ἀσελγείας προσήψε τῇ φύσει δυσέκνιπτον, ἢ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐπλήρωσεν ἑαυτὸν· οὗτος, ὡς ἐτι καιρὸς, πρὶν ἔλθειν εἰς τελείαν ἀπόλειαν, ἀποθέσθω τῶν φορτίων τὰ πλεονα. καὶ πρὶν ὑποβρύχιον γενέσθαι τὸ σκάφος, ἐκβολὴν ποιησάσθω τῶν ἀγωγίμων, ἀ μὴ δεόντως συνέλεξε, καὶ μιμησάσθω τοὺς τῆς θαλάττης ἐργάτας. Ἐκεῖνοι γὰρ, εἰ καὶ τι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ τῆς νηὸς ἄγοντες τύχοιεν, κλύδων δὲ ἐπαναστῆ ζέων ἐκ τοῦ πελάγους αὐτοῖς, καὶ καλύπτειν ἀπειλήσῃ (99) πεπεσιμένην τῷ φόρτῳ τὴν ναῦν, ὅπως ἔχουσι τάχους, τὸ πολὺ τοῦ βάρους ἀποσκευάζουσι, καὶ τὴν ἐμπορίαν ἀπειδῶς ἀντλοῦσιν εἰς θάλασσαν, ὥστε ὑψηλοτέραν ποιῆσαι τὴν ναῦν τοῦ κύματος, καὶ μόναις ταῖς ψυχαῖς, εἴπερ ὁδὸν τε, καὶ τοῖς σώμασιν ἐκ τοῦ κινδύνου δοῦναι φυγὴν (1). Πολλῶν δὲ ἐκείνων δῆπου μᾶλλον ταῦτα ἡμᾶς βουλεύεσθαι τε προσήκει καὶ πράττειν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὅπερ ἂν ἀπορρίψωσιν, εὐθέως ἀπόλεσαν, καὶ περιίσταται λοιπὸν βία πενίας αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ ἐφ' ὅσον ἂν τὸν πονηρὸν ἐξαντλήσωμεν φόρτον, πλεονα καὶ βελτίονα ταῖς ψυχαῖς πλοῦτον ἐπισωρεύομεν. Πορνεία μὲν γὰρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ριφέντα διόλλυται, καὶ πρὸς τὸ μηδ' εἶναι χωρεῖ, λυθέντα τοῖς δάκρυσιν· ἀγίότης δὲ καὶ εὐκαιροσύνη λοιπὸν εἰς τὸν ἐκείνων μεθίσταται χώρον. πράγματα κοῦφα, καὶ οὐκ εἰδῶτα κύμασι καλυφθέντα τισι. Τὰ χρήματά γε μὴν, ἐκβληθέντα καλῶς, οὔτε ἀπόλλυται τοῖς ἐκβαλοῦσι καὶ ρίψασιν· ἀλλ' ὥσπερ εἰς ὀλάδαζ ἀλλας ἀσφαλεστέρας τινὰς, τὰς

(99) Editi ἀπειλήσει. At mss. ἀπειλήση.

(1) Editi et Reg. secundus δοῦναι φυγὴν. Alii tres mss. φυγεῖν.

τῶν πενήτων μετατεθέντα γαστέρας, διασώζεται καὶ ἄρῃ φθάνει πρὸς λιμένας ἐλθόντα, καὶ φυλάττεται τοῖς ἐκβάλλουσι, κόσμος, οὐ κίνδυνος.

8. Βουλευσάμεθα τοίνυν, ἀγαπητοὶ, περὶ ἐαυτοῦς (2) τι φιλόφρονες, καὶ τὸ τῆς εὐπορίας ἄχθος, εἴπερ ὅλως ἐθέλομεν ποιήσασθαι κέρδος ἡμέτερον, πολλοῖς διανείμωμεν, οἱ βασιτάσουσι τε αὐτὸ περιγαρῶς, καὶ τοῖς τοῦ Δεσπότης κόλποις, ἀσύλοις; ταμείοις, ἐναποκλείουσιν, Ὅπου σὴς οὐκ ἀφανίζει, οὐδὲ λησται διορύττουσιν, οὐδὲ κλέπτουσι. Δῶμεν ἐξουσίαν ὑπερχυθῆναι βουλομένῳ πρὸς τοὺς δεομένους τῷ πλούτῳ. Μὴ παραδράμωμεν τοὺς ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἔτι καὶ νῦν κειμένους Λαζάρους, μηδὲ τῶν ψυχίων τῆς ἡμετέρας τραπέζης ἀρκούντων αὐτοῖς εἰς κόρον βασιπῆναι· μηδὲ, τὸν ἀνήμερον ἐκεῖνον ζηλωσάντες πλουσίον, πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκεῖνῳ τῆς γέννησις φλόγα μετέλωμεν. Ἐπεὶ πολλὰ μὲν τοῦ Ἀβραάμ δεηθῆσόμεθα τότε, πολλὰ δὲ ἐκἄστου τῶν βεβιωκότων καλῶς· οὐδὲν δὲ ἔσται κέρδος ἡμῖν τῆς βόης· Ἄδελφός γάρ σὺ λυτρώται (3), λυτρώσεται ἄνθρωπος; Ἐρεῖ δὲ ἕκαστος ἐκεῖνον ἡμῖν κεκραγῶς· Μὴ ζῆτει φιλοφροσύνην, ἦν αὐτὸς ἐφ' ἑτέρον ἠγνόησας· μηδὲ βούλου λαθεῖν οὕτω μεγάλα σὺ τῶν ἐλαττόνων φεισάμενος. Ἀπόλαυε τούτων ὧν ἐν τῷ βίῳ συνέλεξας. Δάχρυε νῦν, ἐπειδὴ τότε θαυμάσια τὸν ἀδελφὸν ὄρων οὐκ ἠλέησας. Ταῦτα ἐροῦσι, καὶ δικαίως, ἡμῖν. Δέδοικα δὲ ἐγὼ, μὴ καὶ πικροτέροις ἡμᾶς τούτων βάλωσι ῥήμασιν, ἐπειδὴ καὶ νικῶμεν ἐκεῖνον, ὡς ἴσται, τῇ πονηρίᾳ τὸν πλουσίον. Οὐδὲ γὰρ φειδόμενοι καθ' ἅπασι πλουτοῦ, τοὺς ἐβριμμένους χαμαὶ παρατρέχομεν ἀδελφοὺς, οὐδὲ τοῖς παισὶν ἢ τοῖς ἄλλοις οἰκείοις τὴν εὐπορίαν φυλάττοντες, ἀποκλείομεν τοῖς δεομένοις τὰς ἀκοάς· ἀλλὰ τὴν δαπάνην μετατιθέντες ἐπὶ τοῖς χεῖροσι, καὶ τὸ φιλότιμον ἀκόντην πονηρίας ποιούμενοι τοῖς ταύτην ἐπιτηδεύουσι. Πόσαι γὰρ ἢ πόσοι τῶν ἐνίων περιεστῆχαι τράπεζαν! οἱ μὲν ἀσχροῖς ῥήμασι τὸν ἐστιάτορα θέλοντες, οἱ δὲ ἀτόποις βλέμμασι τε καὶ γῆμασι τὸ τῆς ἀκρασίας ἐκκαίνουσι πῦρ· οἱ δὲ τοῖς εἰς ἀλλήλους σκώμμασι γέλωτα τῷ κεκληκότι κατασκευάζειν ἐθέλοντες· ἄλλοι δὲ ἐψευσμένοις ἐπαίνοις ἀπατῶντες (4) αὐτόν. Καὶ οὐ μὲν οὕτως ἐστιθεῖναι λαμπρῶς μόνον κερδαίνουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας πεπληρωμένας πολυτελῶν δώρων κατὰγουσι, καὶ μανθάνουσι παρ' ἡμῶν, ὅτι λυσιτελεῖ μᾶλλον τῶν ἀρετῶν τὰ τοιαῦτα μετιέναι καὶ πράττειν αὐτοῖς. Εἰ δὲ παρασταῖη πένης ἡμῖν,

90 Matth. vi, 20. 91 Luc. xvi, 20. 92 Psal. xlviii, 8.

(2) Editi περὶ ἐαυτῶν. Antiqui tres libri ἐαυτοῦς. Alius αὐτοῦς.

(3) Colb. primus οὐ λυτρώσεται, non redimet homo. Vocula οὐ non reperitur neque in aliis tribus mss. neque in vulgatis. Suspicio autem particulam οὐ additam fuisse ab aliquo, qui ejus loci sententiam non assequeretur. Etenim non intelligebat fieri posse, ut homo redimeret : in quo ipsum errasse non puto. Sed in eo mihi videtur peccasse, quod debuisse potius notam interrogationis post vocem ἄνθρωπος ponere : ut sit sensus, Si non redimit frater, redimetne homo? Neque vero hoc dicimus conjectura aliqua ducti : sed re ipsa interrogationis

rum videlicet ventres, exportatæ conservantur, et ad portus perveniunt, custodiunturque jacentibus, quibus ornamento sunt, non periculo.

8. Statuamus igitur de nobismetipsis, dilectissimi, humanius quiddam, et divitiarum onus, si modo nobis prodesse plane velimus, multis distribuamus : qui illud et transvehent perquam læte, et in Domini sinu, velut in promptuariis tutissimis recondent, *Ubi tinea non demolitur, neque fures effodiunt, neque furantur* 90. Divitiis effundi in egenos cupientibus per nos liceat. Ob oculos nostros hodieque jacentes Lazaros ne prætereamus, neque eis mensæ nostræ micæ 91, 169 quæ ad ipsos saturandos sufficiunt, invidemus, atque immitem illum divitem imitati, ad eandem atque ipse gehennæ flammam veniamus. Nam multum quidem tunc Abrahamum rogabimus, multum etiam quoscunque qui vitam suam probe transegerint : sed lucrum nullum ex nostro clamore consecuturi. *Frater enim non redimit, redimet homo* 92? Unusquisque autem illorum clamans dicturus nobis est : *Com-miserationem quam ipse erga alios ignorasti, ne quaeras, neque velis accipere adeo magna, tu, qui a minoribus erogandis abstinuisti. Collectis in vita bonis fruire. Lacrymare nunc, cum tunc lacrymantem fratrem intuens, ejus non sis misertus. Hæc dicent nobis, nec injuria. Imo vereor ne nos impetant acerbioribus etiam verbis, cum divitem illum, ut scitis, improbitate superemus. Neque enim, ut divitiis prorsus parcamus, humi prostratos fratres præterimus : neque ut opes nostras liberis aut aliis propinquis servemus, aures precibus egenorum ocludimus ; sed ut ad deteriora transmota impensa, munificentiam pravitatis incitamentum faciamus iis, qui eam sectantur. Quot enim utriusque sexus quorundam mensam circumstant! quorum alii obscenis verbis oblectant convivatorem, alii indecoris et obtutibus et gestibus incontinentiæ ignem accendunt, alii diceriis mutuis volunt risum invitanti movere, alii laudibus falsis eum circumveniunt. Nec hoc modo lucri faciunt, ut convivio ita splendide excipiantur : sed manus etiam pretiosas muneribus plenas referunt ; et discunt ex nobis, esse sibi utilius prosequi talia et efficere, quam virtutem colere. Quod si in nostrum conspectum pauper venerit, qui vix etiam præ fame loquatur, aversamur hominem*

nota in antiquis duobus libris invenitur.

(4) Ubi in utraque editione legitur ἐπαίνοισι πλάττοντες, ibi vitii aliquid subesse recte judicavit Combesius : sed quod addit, pro πλάττοντες, legi suo periculo oportere aut πλάζοντες, aut βλάπτοντες, aut πράττοντες, in eo falli videtur. Nec rectius legitur in antiquis tribus libris : quorum in primo scriptum fuit ἐπαίνοισι πράττοντες, in aliis vero duobus, ἐπαίνοισι σπαράττοντες. At Reg. primus recte habet ἐπαίνοισι ἀπατῶντες, falsis laudibus decipientes. Paulo ante in antiquis duobus libris legitur τοῖς ἀλλήλων σκώμμασι.

eamdem atque nos naturam habentem, fastidimus, A festinanter transimus, quasi veriti, ne si etiam len-
tius gradiamur, ejusdem miseriae efficiamur partici-
pices. Et si in terram oculos, calamitate pudorem
ei incutiente, dimiserit, eum hypocrisis dicimus
artificem esse: si vero libere ac confidenter, fame
graviter exstimulatus, aspexerit nos, econtrario
impudentem appellamus ac violentum. Et si inte-
gris vestibus a quopiam sibi datis contactus fuerit,
quasi inexplebilem repellimus, ac juramur pauper-
tatem ab illo simulari: si vero panniculis putridis
amiciatur, rursus abigimus uti male olentem, et
quamvis Conditoris nomen precibus suis admi-
sceat, continuoque interposita religione oret, ne in
similes ærumnas incidamus, tamen immisericor-
dem nostram voluntatem flectere non potest. B
Quapropter gehennæ ignem graviorem quam qui
divitem illum combussit⁹⁵, reformido. Quod si
tempus permetteret, satisque esset virium, illius
vobis, uti Scriptura docuit, explicata historia tota,
loquendi muneri satisfecissem: **170** nunc vero
tempus est defatigatos vos dimittere. Ipsi autem si
quid ob mentis simul ac linguæ imbecillitatem præ-
termisissum a nobis sit, id animo impressum in
quorumdam pharmacorum morem animarum vul-
neribus admovete. *Da enim sapienti occasionem, et
sapientior erit, inquit Scriptura⁹⁶. Potens est autem
Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut
in omnibus semper omnem sufficientiam habentes,
abundetis in omne opus bonum.⁹⁷*

9. Verum jam ad portum, ut videtis, deductam
orationem nostram fratres quidam ad consilii sua-
sionisque cursum revocant, jubentes, ne quæ heri
miracula a Domino facta sunt, prætereamus, neque
tropæum a Servatore contra diaboli rabiem erec-
tum obticeamus; sed demus vobis inter hymnos
canendos exsultandi occasionem. Nam, ut scitis,
diabolus iterum suam in nos rabiem ostendit,
ignisque flamma armans semetipsum, septa op-
pugnavit Ecclesiæ. At rursus communis mater vicit,
et id machinamenti intorsit in ipsam hostem, nec
quidquam ille effecit, nisi quod odiam suum pro-
didit. Gratia reflatu repressit vim hostis atque im-
petum; permansit templum illæsum. Non potuit
admota ab hoste tempestas concutere petram, super
quam Christus gregis sui ovile ædificavit⁹⁸. Inter
nos se etiam nunc collocavit, qui olim in Babylone
fornacem ignis exstinxit⁹⁹. Quantum putatis inge-
miscat hodie diabolus, conatus ejus quem sibi in
animum induxerat, non asecutus finem. Nam vici-
num Ecclesiæ rogum hostis ille incendit, ut prospe-
ros nostros successus infestaret. Jam flamma violentis
illius flatibus undecunque excitata, super

Α μόλις ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ φθειγόμενος, ἀποστρεφόμεθα τὸν ὀμοφυῆ, βδελυττόμεθα, μετὰ σπουδῆς ἀποτρέχουμεν, ὡσπερ δεδοκίκατες μὴ καὶ τῆς δυσπραγίας αὐτῆς ἐκ τοῦ σχολαίτερον βαδίσαι μετάσχωμεν. Καὶ, εἰ μὲν εἰς γῆν νεύσοι, τὴν συμφορὰν ἀισχυρόμενος, ὑποκρίσεως εἶναι λέγομεν ἐργάτην αὐτόν· εἰ δὲ μετὰ παρρησίας πρόσβλεψοι διὰ τὸ βαρὺ τοῦ λιμοῦ κέντρον ἡμᾶς, ἀναιδῆ πάλιν καλοῦμεν καὶ βίαιον. Καὶ, εἰ μὲν τύχοι καλυπτόμενος ὑγιέσιν ἐσθήμασιν δεδωκός τις, ὡς ἀπληστον ἀπελαύνομεν, καὶ ὀμνύμεθα προσποιοῖσθαι πενίαν αὐτόν· εἰ δὲ σκεπάζοιτο αεσηπόσι βρακίοις, ὡς ὀδωδότα πάλιν διώκομεν, καὶ οὔτε τὸ τοῦ κτίσαντος ὄνομα ταῖς ἱκετηρίαις ἐκεῖνος ἀναμιγνύς, οὔτε τὸ μὴ τοιοῦτοις πάθει περιπεσεῖν ἡμᾶς ἐξορκῶν συνεχῶς, δύναται τὴν ἀνελεῆ κάμφαι προαίρεσιν. Διὰ ταῦτα ὑφορώμην βαρύτερον τῆς γεέννης τὸ πῦρ ἢ περ ἐκεῖνος ὁ πλοῦσιος. Εἰ μὲν οὖν ὁ καιρὸς ἐνεδίδου, δύναμις τε ἀρκούσα ὑπὲρ πάντων ἂν ὑμῖν τὰ κατ' ἐκεῖνον, ὅπως ἔδειξεν ἡ Βίβλος, ἐπεξελθὼν ἀπέδωκα τὴν ἐργασίαν τῶν λόγων· νῦν δὲ ὥρα διαφεῖναι πεπονηχότας ὑμᾶς. Αὐτοὶ δὲ εἰ καὶ τι παραλελοιπαμεν δι' ἀσθένειαν ἐννοίας ἅμα καὶ γλώττης, ἑαυτοὺς ἀναπλάττοντες, ὡσπερ τινὰ φάρμακα τοῖς τῶν ψυχῶν προσαγάγετε τραύμασι. Δίδου γὰρ σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σωφώτερος ἔσται, φησὶν ἡ Γραφή. Δυνατός δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα, ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν ἀντάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν.

C
9. Ἄλλὰ γὰρ ἤδη πρὸς λιμένας ἡμῖν, ὡς ὄρατε, καταχθέντα τὸν λόγον, εἰς τὸν τῆς συμβουλῆς δρόμον αὔθις ἀδελφοὶ τινες ἐπανάγουσι, μὴ παραδραμεῖν τὰ χθὲς ὑπὸ τοῦ δεσπότου θαυματουργηθέντα κελεύοντες, μηδὲ σιγῆσαι τὸ τρόπαιον, ὃ κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου λύττης ἔστηεν ὁ Σωτὴρ· δοῦναι δὲ ἀφορμὴν τῶν τῆς ὑμῶν σκιρτημάτων ὑμῖν. Πάλιν μὲν γὰρ, ὡς ἴστε, τὴν οἰκειαν ὁ διάβολος καθ' ἡμῶν ἐπεδείξατο (5) λύτταν, καὶ φλογὶ πύρρος ὀπλίσεως ἑαυτόν. τοῖς τῆς Ἐκκλησίας σηκοῖς ἐπεστράτευσε. Πάλιν δὲ ἡ κοινὴ μήτηρ ἐνίκησε, καὶ τῷ πολεμῶ περιέτρεψε τὸ μηχανήμα, καὶ οὐδὲν ὑπῆρξεν αὐτῷ πλὴν τοῦ δημοσιεῦσαι τὴν ἔχθραν. Ἄντέπνευσεν ἡ χάρις ταῖς τοῦ πολεμίου ῥοπαῖς· ἔμεινεν ὁ νεὼς (6) ἀπαθής. Οὐκ ἴσχυσεν ὁ προσαχθεὶς ὑπὸ τοῦ πολεμίου χεῖμων τινάζαι τὴν πέτραν ἐφ' ἧς ὁ Χριστὸς τὴν τῆς ἑαυτοῦ πόλεμης ἑκκοδόμησε μάνδραν. Ἐτάχθη καὶ νῦν μεθ' ἡμῶν ὁ καὶ πάλαι σθέσας ἐν Βαβυλῶνι τὴν κάμινον. Πῶς οὖν σέσθαι σήμερον ὁ διάβολος, οὐκ ἀπολαύσας ἐφ' ἧν περ ἡβουλήθη τῆς ἐγχειρήσεως; Γείτονα μὲν γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὁ δυσμενῆς ἀνῆψε πυρᾶν, ἵνα ταῖς ἡμετέραις εὐπραγίαις λυμῆνται· καὶ πανταχόθεν ἡ

⁹⁵ Luc. xvi, 24. ⁹⁶ Prov. ix, 9. ⁹⁷ II Cor. ix, 8. ⁹⁸ Math. xvi, 18. ⁹⁹ Dan. iii, 49.

(5) Unus Colb. ἐπεδείξατο. Vox σηκός, quæ mox sequitur, significat hoc loco interiorem templi partem.

(6) Veteres duo libri ὁ νεὼς. Statim duo itidem

mss. ἐφ' ἧ. Alii duo et editi ἐφ' ἧς. Subinde scriptum invenitur in uno Combefisiano et in aliis tribus mss. μεθ' ἡμῶν, ubi in vulgatis legitur μεθ' ὑμῶν, *vobiscum*, non ita recte.

φλδξ ἀναβήπιζομένη ταῖς βιαίσις ἐκείνου πνοαῖς, ὑπερεχειρο τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ, καὶ τὸν ἀέρα τὸν ἐγγύς ἐπενέμετο, φαῦσαι τῶν ἀνακτόρων ἀνακαζομένη, καὶ πρὸς κοινωνίαν ἡμᾶς καθέλκουσα τῆς συμφορᾶς. Ὁ Σωτὴρ δὲ ἐπὶ τὸν ἀνάφαντα αὐτῆν ρυθῆαι πεποιήκε, καὶ συστελλαι τὴν μανίαν αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν πάλιν προσέταξε. Καὶ τὸ μὲν τῆς ἐπιβουλῆς τόξον ἠτύτρεπισεν ὁ πολέμιος (7)· ἀφείναι δὲ τὸ βέλος κεκώλυται· μᾶλλον δὲ ἀφῆκε μὲν, ἀντέστραπται δὲ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν. Αὐτὸς ἀπολαύει τῶν πικρῶν ἐκείνων δακρύων, ἅπερ ἡμῖν παρεσκευάσεν. Ἀλλὰ ποιήσωμεν, ἀδελφοί, τὸ τραῦμα τῷ θυσιμενεῖ φορτικώτερον, ἐπιτείνωμεν τὸ πένθος αὐτοῦ. Τὸ δὲ ὅπως, λέξω μὲν ἐγὼ, πράξατε δὲ ὑμεῖς. Εἰσὶ τινες ἐκ τῆς ἐπικρατείας τοῦ πυρὸς ἀναρπασθέντες ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, καὶ μηδεμίαν ἔχοντες περιελετιμμένην αὐτοῖς βίου λοιπὸν ἀφορμὴν, ἀλλὰ μόνη τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι διαφυγόντες τὸν κίνδυνον. Ἡμεῖς τοίνυν ὅσοι τῆς τῶν δυσχερῶν ἄγευστοι κείρας ἐμείναμεν, κοινήν ἐκείνοις προθύμην τὴν εὐπορίαν τὴν ἑαυτῶν. Ἐναγκαλισώμεθα τοὺς περισυθέντας μόλις τῶν ἀδελφῶν, εἰπωμεν πρὸς ἕκαστον ἕκαστος· *Νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησεν· ἀπολωλὼς, καὶ εὐρέθη*· καὶ τὸ συγγενὲς σῶμα σκεπάσωμεν. Ἀντιστήσωμεν ταῖς τοῦ θυσιμενοῦς ἐπηρεαίαις τὴν ἡμετέραν παράκλησιν, ἵνα καὶ βλάπτων ἐκείνος μηδὲν μέγα βλάψαι δοκῇ, καὶ πολεμήσας, μηδένα δεῖξαι νενικημένον, καὶ περιελὼν τὴν εὐπορίαν τῶν ἀδελφῶν.

10. Ὑμεῖς δὲ οἱ διαφυγόντες τὸν κίνδυνον, ἀδελφοί, μὴ σφόδρα ἄχθεσθε τοῖς συμβεθηκόσι καχοῖς, μηδὲ κατασεισθῆτε τὴν ἔννοιαν, ἀλλ' ἀποτινάξασθε τὴν τῆς λύπης ἀγλίον, καὶ τὰς ψυχὰς ἀναβρώσατε λογισμοῖς ἀνδρειοτέροις χρησάμενοι, καὶ τὸ συμβεθηκὸς στεφάνων ποιήσασθε πρόφασιν. Ἄν γὰρ ἀκατάσειστοι μείνητε, καὶ τῇ πίστει φανήσεσθε δοκιμώτεροι, καθάπερ χρυσὸς εὐγενῆς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀναλάμψαντες, καὶ τῷ θυσιμενεῖ τὴν αἰσχύνην αὐξήσετε μᾶλλον, ὡς οὐδὲ δάκρυον ὑμῖν (8) δυνήθεντι κινήσασθαι, εἰ ὧν ἐπεβούλευσεν. Ἀναμνήσατε τῆς τοῦ Ἰωβ ἑαυτοῦς καρτερίας. Εἶπατε πρὸς ἑαυτοὺς ἅπερ ἐκεῖνος· *Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο*· ὡς τῷ Κυρίῳ *ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο*. Καὶ μηδεὶς ἐξ ὧν ἔπαθεν ἀναπεισθῆ λογισασθαι τε καὶ λέγειν, ὡς ἄρα οὐδεμία πρόνοια τάττει τὰ καθ' ἡμᾶς, μηδὲ κατηγορεῖτω τῆς οἰκονομίας τοῦ Δεσπότητος καὶ κρίσεως· ἀλλ' εἰς τὸν ἀθλητὴν ἐκεῖνον ὁράτω, κάκεινον σύμβουλον ποιείσθω τοῦ κρείττονος. Ἀναλογιζέσθω τοὺς ἀγῶνας ἅπαντας ἐφεξῆς, ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἠρίστευσε· καὶ πόσοις βέλεσιν ὑπὸ τοῦ διαβόλου βληθεὶς, οὐκ ἔδέξατο καιρίαν πληγὴν. Περιεῖλε μὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν εὐπραγίαν τῶν οἰκείων, καταγῶσαι δὲ αὐτὸν ταῖς ἐπαλλήλοις τῶν κακῶν ἐβουλεύσατο ψῆμαις. Ἔτι

¹⁰ Luc. xv, 24. ¹¹ Job i, 21.

(7) Editio utraque Paris. et Basil. ἠτύτρεπισεν ὁ διάβολος. Veteres quatuor libri ἠτύτρεπισεν ὁ πολέμιος. Vox διάβολος videtur primum posita fuisse in ora libri, ut moneremur diabololum hoc loco in-

A materiam sibi subjectam diffundebatur, ac depascebatur aerem vicinum, ædem sacram attingere coacta, nosque protrahens in calamitatis societatem : sed in eum qui incendit Servator ipsam contorsit, jussitque rursus vesaniam suam in seipsum vertere. Ac quidem insidiarum arcum appararat adversarius, sed emittere jaculum prohibitus est ; imo potius immisit quidem, at in illius caput retortum est. Amaras illas lacrymas, quas nobis præparavit, sortitus ipse est. Sed inimico infligamus, fratres, vulnus quoddam gravius, intendamus illi luctum. Quomodo id possit fieri, dicam quidem ego, vos vero exsequamini. Sunt qui arepti fuere ex ignis potentia a Conditor, nec ullum eis de cætero vitæ subsidium superest, sed animam B solam et corpus periculo subduxere. Nos ergo, quotquot adversitatem illam experti non sumus, facultates nostras illis communes faciamus. Amplectamur fratres vix servatos, dicamus quisque cuique : *Mortuus erat, et revixit ; perierat, et inventus est* ¹⁰ ; atque corpus nostro affine contegamus. Opponamus vi inimici atque injuriis nostram consolationem, ut etiam cum nocuit ille, magnum nullum detrimentum intulisse videatur, nec quemquam ostendat quem pugnando vicerit, sed disperditis fratrum facultatibus, liberalitate nostra victus compariatur.

10. Vos autem, fratres, qui hoc periculum evasistis, ne multum doleatis de his quæ acciderunt **171** malis, neque mente commoveamini : sed mœroris excutite caliginem, ac generosius quiddam cogitantes, animas vestras corroborate ; et quod accidit, id in coronarum occasionem vertite. Nam, si inconcussi perstiteritis, haud secus ac egregium aurum ex igne resplendentes, et fide probatioris deprehendemini, et majori pudore estis adversarium affecturi, qui suis insidiis ne lacrymam quidem ciere vobis potuerit. Patientiam Jobi vobis in memoriam revocate. Dicit vobis ipsi, quæ ille : *Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita et factum est* ¹¹. Nec quisquam his quæ sibi contingere adducatur ut cogitet ac dicat res nostras providentia nulla gubernari ; neque Domini administrationem ac judicium incuset : sed in athletam illum intueatur, ipsumque sibi cogitationum meliorum consiliarium adhibeat. Reputet omnia ex ordine certamina, in quibus ille victor exstitit, et quot jaculis a diabolo petitus, letalem nullam plagam acceperit. Evertit quidem illius domesticam prosperitatem, eundemque alternis adversitatum nuntiis obruere stauerat. Cum

dicari, sed postmodum hæc vox e margine in contextum irrepsit. Nec ita multo post mss. duo τὴν αὐτοῦ.

(8) Editi, δάκρυον ἡμῖν. Antiqui duo libri, ὑμῖν.

enim prior cladem aliquam adhuc amuntaret, A nuntius alter rerum deteriorum tristitiam asserens veniebat, malaque connectebantur inter se, et calamitates undarum incursum imitabantur, atque priusquam priores lacrymæ sedarentur, aliarum afferebatur occasio. Sed justus tempestatis excepto impetu, et undarum vi in spumam commutata, velut scopulus stabat, emittebatque ad Dominum gratam illam vocem: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est*, nec quidquam eorum quæ accidebant, lacrymis dignum duxit. Ubi vero a venit qui narraret quemadmodum filiis et filiabus convivantibus violentus quidam ventus oblectationis domum conquassasset, tunc solum scidit vestem, ostendens condolentem naturam, atque iis agendis declarans patrem esse se liberorum amantem. Attamen etiam tunc terminum ac modum imponens dolori, et piis illis vocibus quod evenerat ornans, dicebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita et factum est*, tantum non clamans in hunc modum: Pater vocatus sum dum voluit qui me patrem effecit. Statuit rursus sobolis mihi coronam auferre, haud repugno quominus sua auferat. Obtineat quod Domino visum est: ipse est generis conditor, ego organum. Quid necesse est, servus cum sim, dolere me frustra, ac de sententia quam nequeo irritam facere, conqueri? Verbis ejusmodi quasi jaculis justus ille diabolum confodit.

11. Postquam autem iterum inimicus eum vidit esse victorem, nec ulla harum ærumnarum concuti posse, tentationis admovit machinamentum carni ipsi, et corpore infandis vulneribus percusso effecit, ut ex eo vermium fontes scaturirent, virumque ex regio throno deturbatum in sterquilium collocavit. Ille vero vel talibus 172 angustiis lacessitus, permansit immotus; et lacerato corpore, pietatis thesaurum in recondito animæ recessu inviolatum servabat. Cum igitur non haberet quod jam faceret hostis, insidiarum veterum reordatur; atque ad impium ac blasphemum consilium uxoris animum pertrahens, opera illius agrediebatur athletam concutere. Ac illa quidem temporis diuturnitati cedens, justo astitit, humi prona, manus super iis quæ videbat complodens, pietatis ei fructus exprobrans, hinc veterem rei familiaris opulentiam recensens, illinc mala præsentia commonstrans, et qualem ex qualibus sortitus esset vitam, et quam pro multis sacrificiis mercedem a Domino recepisset. Et semper verba pusillo quidem mulierum animo digna proferebat: sed ta-

(9) Unus Colb. pro βίαιον habet νότιον, austrianus. Mihi autem dubium non est quin vox νότιον addita quoque fuerit primum in libri ora ab aliquo, qui ejus venti violentiam magis exprimere vellet: sed ea, ut alix multe, postinodum in contextum fluxit.

(10) Veteres quatuor libri προσήγα. Editi προσ-

γάρ τοῦ προτερου τὴν τοιάνδε συμφορὰν ἐξαγγέλλοντος, ἕτερος ἀγγελος ἤρχετο, χειρόνων πραγμάτων φέρων κατῆφειαν· ἀλλήλοις τε ἐπισυνήπτετο τὰ θεινὰ, καὶ τὴν τῶν κυμάτων ἐπιδρομὴν ἐζήλουσαν αἰ συμφορὰν, καὶ πρὶν ἢ παυθῆναι τὸ πρότερον δάκρυον, ἐτέρου προσήγατο πρόφασις. Ὁ δίκαιος δὲ ὡσπερ τις πρόβολος εἰστήκει, τὰς τοῦ χειμῶνος ὑποδεχόμενος προσβολὰς, καὶ ἀλλοιῶν εἰς ἀφρὸν τῶν κυμάτων τὴν βίαν, καὶ τὴν εὐγνώμονα πρὸς τὸν Δεσπότην ἤφει φωνῆν· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· καὶ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων δακρύων ἤξιώσεν. Ἐπειδὴ δὲ ἤκε τις ἀγγέλλων, ὡς τοῖς παισὶ καὶ ταῖς θυγατρᾶσιν εὐχαριστοῦν ἐπιτινάξει πνεῦμά τι βίαιον (9) τὸ τῆς εὐφροσύνης δωμάτιον, τότε μόνον τὴν ἐσθῆτα διέβρῆξε, τὸ τῆς φύσεως ἐπιδεικνύμενος συμπαθὲς, καὶ ὅτι πατὴρ εἶη φιλόστοργος οἷς ἔπραττε μαρτυρούμενος. Πλὴν καὶ τότε ταῖς λύπαις ὄρον καὶ μέτρον ἐπιτιθεῖς, καὶ ταῖς εὐσεβείαις ἐκείναις φωναῖς κοσμών τὸ γινόμενον, ἔλεγεν· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο, μονοουχὶ τοιαῦτα βῶν· Ἐκλήθη πατὴρ ἐφ' ὅσον ὁ τοῦτό με ποιήσας ἐβούλετο χρόνον. Περιελείν μου τὸν ἐκ τῆς γονῆς στέφανον ἐβουλεύσατο πάλιν, οὐ διαμάχομαι περὶ τῶν ἰδίων αὐτῷ. Κρατεῖται τὰ τῷ Δεσπότη δοκοῦν· αὐτὰς ἐστὶν ὁ πλάστης τοῦ θεοῦ, ἐγὼ δὲ ὄργανον. Τί με χρὴ δοῦλον δευσεχραίνεῖν ἀνόνητα, καὶ μέμψεσθαι ψῆφον ἣν οὐ δύναμαι λύειν; Τοιούτοις τὸν διάβολον ὁ δίκαιος κατηκόντιζε ῥήμασιν.

11. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν νικῶντα εἶδε πάλιν ὁ δυσμενῆς, καὶ οὐδὲν τοῦτων τιναχθῆναι δυνάμενον, αὐτῇ τῇ σαρκὶ τὸ τῆς πείρας προσήγα (10) μηχανήμα, καὶ τὸ σῶμα μαστιγὰς ἀβρόητοις πληγαῖς, σκωλήκων ἀναδίδοσθαι πηγὰς ἐξ αὐτοῦ παρεσκεύασε· καὶ τῶν τῆς βασιλείας θρόνων τὸν ἄνδρα καταγαγῶν, ἐπὶ κοπριάς ἐκάθισεν. Ὁ δὲ, καὶ τοιούτους βαλλόμενος πάθεισιν, ἀκίνητος ἔμεινε· καὶ σπαρτατόμενον τοῦ σώματος, ἄσυλον ἐφύλαττε τὸν τῆς εὐσεβείας θησαυρὸν ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς ψυχῆς. Οὐκ ἔχων τοῖνον ὅ τι ποιήσει λοιπὸν ὁ πολέμιος, ἐπὶ τὴν τῆς ἀρχαίας ἐπιβουλῆς ἔρχεται μνήμη, καὶ τὴν τοῦ γυναιίου διάνοιαν ὑποσύρας (11) εἰς ἀσεβῆ γνώμην καὶ βλάβημον, δι' ἐκείνης σαλεύειν ἐπειράτο τὸν ἀολητήν. Καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸν μακρὸν χρόνον (12) ἀπαγορεύσασα, τῷ δικαίῳ παρίστατο, κάτω νενευκυῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ ταῖς ὀρωμένους συγχρούουσα, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας αὐτῷ καρποὺς ὀνειδίζουσα, καὶ καταλέγουσα μὲν τὴν παλαιὰν εὐθνησίαν τῶν οἰκεῖων, ὑποδεικνύουσα δὲ τὰ παρόντα κακὰ, καὶ οἷον ἐξ οἷων ἔλαχε βίον, καὶ τίνα τῶν πολλῶν θυσιῶν ἐδέξατο παρὰ τοῦ Δεσπότη μισθόν, ἔλεγε τε αἰεὶ τῆς μὲν τῶν γυναικῶν ὀλιγο-

ήγαγε. Aliquanto post Colb. primus τοῦ... θρόνου.

(11) Unus codex Reg. διάνοιαν ἀποσύρας.

(12) Editio Paris. μακρὸν πόνον, diutinum dolorem cum non posset ferre amplius: sed qua auctoritate mixta sit hæc scriptura, nescio. Editio Basil. et nostri quatuor inss. μακρὸν χρόνον.

ψυχίας ἄξια ῥήματα, παράξει δὲ πάντα ἀνδρα δυνά-
μενα, καὶ περιτρέψαι καὶ γενναίαν διάνοιαν· πλανή-
τις γὰρ καὶ λάτρις περιέρχεται, ἡ βασιλὶς δουλεύω,
καὶ πρὸς τὰς τῶν ἐμῶν οἰκετῶν χεῖρας ἠνάγκασται
βλέπειν, καὶ τρέφουσα πάλαι πολλούς, ἀγαπητῶς ἐκ
τῶν ἀλλοτριῶν παρατρέφομαι νῦν· καὶ ὅτι καλὸν εἶη
καὶ χρῆσιμον, ἀσεβέει χρησάμενον ῥήμασιν ἑαυτὴν
τῆς γῆς ἐκτεμεῖν, τὸ τῆς τοῦ κτίσαντος ὀργῆς ἀκο-
νήσαντα ξίφος, ἢ διακαρτεροῦντα πρὸς τὰ δεινὰ, τὸν
ἐν τοῖς ἀγῶσι μόχθον ἑαυτῷ καὶ τῇ συνοικουσίᾳ μη-
κύνειν. Ὁ δὲ, ἐπὶ τούτοις τοῖς ῥήμασιν ἀχθεσθεῖς, ὡς
ἐπ' οὐδενὶ τῶν προτέρων κακῶν, καὶ θυμοῦ τὸ βλέμμα
πληρώσας, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα καθάπερ πρὸς
πολεμίαν ἀποστραφεῖς, τί φησιν; Ἰνα τί ὡς μία τῶν
ἀφρόνων γυναικῶν ἐφθέγξω; Κατάθου, φησιν, ὦ γύναι,
τὴν συμβουλήν. Μέχρι τίνος τὴν κοινήν ἐν οἷς λέγεις
ὑβρίζεις ζῶν; Ἐψεύσω καὶ τὴν ἐμὴν, ὡς οὐκ ἠύ-
χόμην, ἀναστροφῆν, διέβαλες ἐν οἷς ἐλάλησας καὶ
τὸν ἐμὸν βίον. Ἐξ ἡμισείας ἠσεθηκέναι νενόμιχα
νῦν, ἐπειδὴ περ ἐν μὲν σῶμα ἀμφοτέρους ἡμᾶς (13)
ὁ γάμος ἐποίησε, σὺ δὲ εἰς βλασφημίαν κατέπεσες.
*Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ
οὐχ ὑποίσομεν;* Ἀνάμνησον τῶν φασάντων σεαυ-
τὴν ἀγαθῶν. Ἀντιστήκων τὰ κρείττω τοῖς χεῖροσιν.
Οὐδενὸς ἀνθρώπου ὁ βίος διόλου μακάριος. Τὸ διὰ
παντὸς εὖ πράττειν μόνου Θεοῦ· σὺ δὲ, εἰ τοῖς παροῦ-
σιν ἀλαγῆς, ἀπὸ τῶν προλαβόντων σεαυτὴν παραμύθη-
σαι. Νῦν δακρύεις, ἀλλ' ἐγέλασας πρότερον· νῦν
πτωχεύεις, ἀλλ' ἐπλούτησας πρότερον. Ἐπιεῖς τὸ
διειδὲς νᾶμα τοῦ βίου, καὶ τὸ θολερὸν τοῦτο πίνουσα
καρτέρησον. Οὐδὲ τὰ τῶν ποταμῶν βέματα διόλου
φαίνεται καθαρά. Ποταμὸς δὲ, ὡς οἶστα, ὁ βίος ἡμῶν,
βέων ἐνδελεχῶς καὶ κύμασιν ἀλλεπαλλήλοισι πληρού-
μενος (14). Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ προέββευσεν ἤδη, τὸ
δὲ ἔτι πορεύεται· καὶ τὸ μὲν ἄρτι προέκυψε τῶν
πηγῶν, τὸ δὲ μέλλει· καὶ πρὸς τὴν κοινήν ἅπαντες
τοῦ θανάτου σπεύδομεν θάλατταν. *Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδε-
ξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;*
Ἀναγκάζομεν τὸν κριτὴν ὁμοίᾳ χορηγεῖν πράγματα
δι' αἰῶνος ἡμῖν; Διδάσκωμεν τὸν Δεσπότην, ὅπως χρῆ
διεξάγειν τὸν ἡμέτερον βίον; Αὐτὸς τῶν οἰκειῶν
ψήφων ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Ὅπως βούλεται τάττει
τὰ καθ' ἡμᾶς. Σοφὸς δὲ ἔστι, καὶ τὸ λυσitelοῦν ἐπι-
μετερεῖ τοῖς οἰκέταις.

12. Μὴ περιεργάζου τοῦ Δεσπότης τὴν κρίσιν.
Ἀγάπα μόνον τὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας οἰκονομού-
μενα. Ὅπερ ἂν ὀφῶ σοι, τοῦτο δέχου μεθ' ἡδονῆς.
Δεῖξον ἐν τοῖς ἀλγεῖνοις, ὡς καὶ τῆς εὐφροσύνης
ἄξια τῆς πρόσθεν ἐτύγχανες. Ταῦτα ὁ Ἰὼβ λέγων,
ἀπεκρούσατο καὶ ταύτην τοῦ διαβόλου τὴν προσβολήν,
καὶ τελείαν αὐτῷ τῆς ἤττης αἰσχύνῃν ἐπήγαγε. Τί οὖν
ἐντεῦθεν συνέβαιεν; Ἐφυγε αἰθίς ἡ νόσος αὐτὸν,
ὡς εἰκῆ προσελθοῦσα, καὶ μηδὲν ἀνύσασα πλέον.
Ἀνέβαλεν εἰς δευτέραν ἡβῆν ἡ σὰρξ· ἤνθησεν ὁ βίος
πάλιν πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ διπλασιῶν ἐπὶ τὸν οἶκον

¹ Job II, 10. ² ibid.

(13) Vocem ἡμᾶς ex antiquis duobus libris addi-
dimus.

(14) Editio Paris. πλημυρούμενος. Veteres qua-

lia tamen, quæ virum omnem perturbare, et ani-
mum vel fortē subvertēre possent. Vaga, inquie-
bat, et ancilla oberro, regina servio, et ad meo-
rum famulorum manus respicere coacta sum, et
quæ multos olim nutriti, bene nunc mecum agi
existimo si enutriar ex alienis. Addebat, melius
esse ac utilius si de terra se ipse excinderet, im-
piis verbis utendo, et gladium iræ Conditoris ex-
acuendo, quam si malorum tolerantia sibi ipsi
et uxori certaminum labore proroget. Ille vero his
verbis magis quam ullo malorum priorum offensus,
et vultum ira replente, ad uxorem velut hostem
conversus, quid dicit? Quare tanquam una de
stultis mulieribus locuta es? Depone, o mulier,
inquit, illud consilium. Quousque dictis tuis dede-
corabis vitam communem? Violasti, quod Deus
avertisset, conversationem meam atque societa-
tem, et tuis istis verbis vitam meam etiam ca-
lumnia aspersisti. Videor nunc mihi dimidia ex
parte impie egisse: siquidem unum quidem cor-
pus utrosque nos nuptiæ præstiterunt, sed tu pro-
lapsa es in blasphemiam. Si bona suscepimus de
manu Domini, mala non sustinebimus? Redigas
tibi in memoriam præterita bona. Compensa bona
malis. Nullius hominis vita beata est omnino. Sem-
per felicem esse, solius Dei est. Tu igitur si ob
præsentia dolore afficeris, ex præteritis te ipsa
consolare. Nunc lacrymaris, at prius risisti: nunc
pauper es, at prius fuisti dives. Bibisti limpidum
vitæ laticem, jam turbidum hibens animo æquo pa-
tiare. Ne fluviorum quidem fluentia perpetuo appa-
rent pura. Est autem fluvius vita nostra, ut nosti,
continue fluens, ac fluctibus alternatim sibi suc-
cedentibus referta. Etenim jam pars præterfluxit,
pars adhuc transit: pars jam emersit e fontibus,
pars vero emersura est, et ad commune mortis
mare festinamus omnes. Si bona suscepimus de
manu Domini, mala non sustinebimus? Cogimusne
judicem nobis perpetuo paria suppeditare? Docce-
musne Dominum, quomodo debeat vitam nostram
moderari? Decreta sua penes ipsum sunt. Res no-
stras pro suo arbitratu regit. Est enim sapiens;
et quod utile est, id suis servis admetitur.

12. Cave curiosius perscruteris Domini judi-
cium. Æqui bonique fac solum quæ ab illius sa-
pientia dispensantur. Quidquid dederit tibi, cum
gaudio accipe. Ostende in adversis existisse
173 te lætitia pristina dignam. His dicendis repulit Job
et hunc diaboli assultum, et integrum ei pudorem
de illata clade incussit. Quid igitur hinc evenit?
Fugit iterum ab illo morbus, tanquam qui acces-
sisset frustra, nec quidquam amplius effecisset.
Reversa caro in alteram pubertatem reviruit: flo-
ruit rursus vita bonis omnibus, et duplicatæ divi-

tuor libri πληρούμενος. Statim Reg. secundus et
Colb primus τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ. Vox ultima deest
in vulgatis.

tiae undecunque in domum confluerunt, ut quasi nihil amisisset, unam partem haberet, pars vero altera justo esset patientiae merces. Sed eur et equos, et mulos, et camelos, et oves, et agros et omnes opulentiae delicias duplo recepit, liberorum vero numerus mortuis par prodiit? Quoniam bruta animalia et caducæ omnes divitiæ penitus interierant: liberi vero licet mortui, optima sui parte vivebant. Itaque aliis filiis filiabusque iterum a Conditore ornatus, etiam hanc possessionem habebat duplicatam. Alii enim parentibus in vita afferebant lætitiā: alii, qui scilicet prævisissent, genitorem exspectabant, omnes Job circumstaturi, ubi humanæ vitæ iudex congregaverit Ecclesiam universalem, ubi tuba adventum regis denuntians, edito in sepulcris sonitu vehementiore, corporum depositum reposcet. Tunc et nunc qui videntur mortui esse, viventibus citius sistentur opifici universorum. Idcirco, opinor, cum reliquas opes geminatas ei admensum fuisset, liberos tamen numero pares ei sufficere iudicavit. Vides quot et quanta justus ille Job per patientiam sibi congesterit bona? et tu igitur, si quid tibi molesti ex hesternio igne, qui dæmonum insidiis incensus est, accidit, id patienter ferto, et quam damnum intulit tristitiam cogitationibus melioribus consopito. Et juxta id quod scriptum est, *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet*³. Ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ῥήτορ ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτός σε τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πανταχόθεν ὁ πλοῦτος συνέβρυσεν, ἵνα τὸ μὲν ὡς μὴδὲν ἀπολωλεκώς ἔχη, τὸ δὲ ὑπάρξῃ τῆς καρτερίας τῶν δικαίων μισθός. Διὰ τί δὲ ἵππους μὲν, καὶ ἡμιόνους, καὶ καμήλους, καὶ πρόβατα, καὶ γεώργια, καὶ πᾶσαν τὴν τῆς περιουσίας τρυφήν ἐκ τοῦ διπλασίου ὑπέδεξατο, ὁ τῶν παιδῶν δὲ ἀριθμὸς ἴσος τοῖς ἀποθανούσιν ἐβλάστησεν; "Ὅτι τὰ μὲν ἄλογα κτήνη, καὶ πᾶς ὁ πλοῦτος διαφθειρόμενος, εἰς τελείαν ἦλθεν ἀπώλειαν· οἱ παῖδες δὲ, καὶ θεονεώτερες, ἐξ ὧν τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς φύσεως (15). Κοσμηθεὶς οὖν αὐτὸς ἑτέροις υἱοῖς καὶ θυγατράσιν ὑπὸ τοῦ κτίσαντος, καὶ τοῦτο εἶχε κτήμα διπλοῦν. Οἱ μὲν γὰρ παρήσαν τὴν ἐν τῷ βίῳ τοῖς γεννήσασιν εὐφροσύνην παρέχοντες, οἱ δὲ προσεδύσαντες ἀνέμενον τὸν φυτεύσαντα· τότε πάντες περιστησόμενοι τὸν Ἰώβ, ὅταν ὁ κριτὴς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς συναγάγῃ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν πάνδημον· ὅταν ἡ σάλπιγξ, ἡ τὴν τοῦ βασιλέως ἐπιδημίαν σημαίνουσα, τοῖς τάφοις σφοδρότερον ἐμβοήσασα, τὴν τῶν σωμάτων ἀπαίτησιν (16) παρακαταθήκη. Τότε καὶ οἱ νῦν εἶναι δοκοῦντες νεκροὶ θάπτον τῶν ζώντων παραστῆσονται τῷ τῶν ὄλων δημιουργῷ. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, διπλοῦν τὸν ἄλλον πλοῦτον ἐπιμετρήσας (17) αὐτῷ, τοῖς παισὶν ἀρκεῖσθαι τοῖς ἴσους αὐτὸν ἐδικαίωσεν. "Ὅρᾳς ὅποσα ὁ δίκαιος Ἰώβ ἐκ τῆς ὑπομονῆς ἑαυτῷ συνέλεξεν ἀγαθὰ; Καὶ οὐ τοῖνον, εἰ τί σοι προσεπέλασε δυσχερὲς ἀπὸ τοῦ χθὲς ἀναφθέντος πυρὸς ἐκ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς, τοῦτο καρτέρησον, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πάθους ἀνίαν κρείττοσι κατεύρασεν λογισμοῖς· καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, *Ἐπίβρωθῆς. Αὐτῷ πρέπει* (18) ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας

AD ADOLESCENTES,

Quomodo possint ex gentiliū libris fructum capere.

1. Invitant me multa, ut dem vobis, adolescentæ, consilium de iis quæ optima iudico, quæque vobis morem gesturis profutura esse existimavi. Cum enim id ætatis sim, fuerimque jam exercitatus multis rebus, et mutationem illam, qua omnia decentur, satis superque in utramque partem sim expertus, hinc factus sum rerum humanarum peritus, sic ut vitam recens instituentibus quasi viam tutissimam ostendere possim. Præterea statim post parentes necessitudine naturæ et propinquitate vobis ita conjunctus sum, ut ego non minori vos benevolentia prosequar, quam vestri patres: vos vero, nisi forte mea de vobis existimatio me deci-

³ Psal. lrv, 25.

(15) Illud, τῷ καλλίστῳ μέρει τῆς φύσεως, ita, si mavis, interpretari potes, *optima naturæ parte*.

(16) Veteres aliquot libri ἀπαίτησιν. Editi ἀπαίτησι. Mox codices nonnulli καὶ οἱ νῦν. Deerat articulus in vulgatis. Subinde duo mss. περιστήσονται τὸν.... δημιουργόν, *circumstabunt opificem*.

(17) Colb. primus ἐπιμετρήσας.

(18) Sic libri veteres. Vox *πρέπει* deest in vulgatis.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ (19),

"Ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων (9).

1. Πολλὰ με εἰς παρακαλοῦντά ἐστι ξυμβουλευσαί ὑμῖν, ὡ παῖδες, ἀ βέλτιστα εἶναι κρίνω, καὶ ἀ ξυνοίσειν ὑμῖν ἐλομένοις πεπίστευκα. Τό τε γὰρ ἡλικίας οὕτως ἔχειν, καὶ τὸ διὰ πολλῶν ἡδὴ γεγυμνάσθαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς πάντα παιδευούσης ἐπ' ἄμφω μεταβολῆς ἱκανῶς μεταστῆναι, ἐμπειρόν με εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πεποίηκεν, ὥστε τοῖς ἀρετῆ καθισταμένοις τὸν βίον ἔχειν ὡσπερ ὁδοῦ τὴν ἀσφαλεστάτην ὑποδεικνύου. Τῇ τε παρὰ τῆς φύσεως οἰκειότητι εὐθὺς μετὰ τοὺς γονεάς ὑμῖν τυγχάνω, ὥστε μήτε αὐτὸς (20) ἑλαττόν τι πατέρων εὐνοίας νέμειν ὑμῖν, ὑμᾶς τε (21) νομίζω, εἰ μὴ τι ὑμῶν διαμαρτάνω τῆς γνώμης, μὴ ποθεῖν τοὺς τεχνόνας. πρὸς ἐμὲ βλά-

(19) Reg. primus et tertius ὁμίλια εἰς τοὺς, etc. Sed nomen homilicæ huic libello convenire nullo modo posse, res ipsa loquitur. Reg. secundus τὸ αὐτοῦ εἰς τοὺς νέους, ὅπως. Editio utraque ut in contextu. Vide Ducæum in hunc libellum.

(20) Utraque editio μήτε αὐτόν. Antiqui sex libri αὐτός.

(21) Vulg. δέ. EDIT.

(*) Extimam hanc orationem, ad mss. in Bibliotheca Regia asservatos collatam Parisiis, anno 1819, in-8°, edidit C. A. F. Fremion, in Facultate Parisiensi humaniorum litterarum professor. Ejus editionem in recensione textus sequimur; codicum vero ab eo adhibitorum notitiam et varias lectiones infra exhibemus. EDIT. PATR.

ποντας. Εἰ μὲν οὖν προθύμως δέχοισθε τὰ λεγόμενα, τῆς δευτέρας τῶν ἐπαινουμένων ἔσασθε παρ' Ἡσιόδου τάδεως· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν εἴποιμι δυσχερῆς, αὐτοὶ δὲ μέμνησθε τῶν ἐπῶν δηλονότι, ἐν οἷς ἐκεῖνός φησι (21')· Ἄριστον μὲν εἶναι τὸν παρ' ἑαυτοῦ τὰ δέοντα ζυνορῶντα· ἐσθλὸν δὲ κάκειον τὸν τοῖς παρ' ἑτέρων ὑποδειχθεῖσιν ἐπόμενον· τὸν δὲ πρὸς οὐδέτερον ἐπιτήθειον, ἀχρεῖον εἶναι πρὸς ἅπαντα.

2. Μὴ θαυμάζετε δὲ, εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλους φοιτῶσι, καὶ τοῖς ἔλλογιμοῖς τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, δι' ὧν καταλείπασι λόγων, συγγινόμενοις ὑμῖν, αὐτὸς τι παρ' ἑαυτοῦ λυσιτελέστερον ἐξευρηχέναι φημί. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ ξυμβουλευέσων ἦκω, τὸ μὴ δεῖν εἰς ἅπασι τοῖς ἀνδράσι τοῖσι, ὡς περ πλοῖου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδόντας, ἥπερ ἂν ἄγῃσι, ταύτη συνέπεσθαι· ἀλλ' ὅσον ἐστὶ χρήσιμον αὐτῶν δεγόμενοις, εἰδέναι τί χρὴ καὶ παρῖδειν. Τίνα οὖν ἐστὶ ταῦτα, καὶ ὅπως διακρινόμεν, τοῦτο δὴ καὶ διδάξω ἔσθην ἑλῶν. Ἥμεῖς, ὡ παῖδες, οὐδὲν εἶναι χρῆμα παντάπασι τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦτον ὑπολαμβάνομεν, οὐτ' ἀγαθόν τι νομίζομεν ἔσθην, οὐτ' ὀνομάζομεν, ὃ τὴν συντέλειαν ἡμῖν ἀχρι τοῦτου παρέχεται. Οὐκ οὖν προγόνων (22) περιφάνειαν, οὐκ ἰσχὺν σώματος, οὐ κάλλος, οὐ μέγεθος, οὐ τὰς παρὰ πάντων ἀνθρώπων τιμάς, οὐ βασιλείαν αὐτὴν, οὐχ ὃ τι ἂν εἴποι τις τῶν ἀνθρωπίνων, μέγα, ἀλλ' οὐδὲ εὐχρῆς ἀξίον κρίνομεν, ἢ τοὺς ἔχοντας ἀποδέχομεν· ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον πρόξιναι ταῖς ἐλπίσι, καὶ πρὸς ἑτέρου βίου παρασκευῆν (23) ἅπαντα πρᾶττομεν. Ἄ μὲν οὖν ἂν συντελεῖ πρὸς τοῦτον ἡμῖν, ἀγαπᾶν τε καὶ διώκειν παντὶ σθένει χρῆναι φαμεν· τὰ δὲ οὐκ ἐξικνούμενα πρὸς ἐκεῖνον, ὡς οὐδενὸς ἀξία παρορᾶν. Τίς δὴ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ ὅπη καὶ ὅπως αὐτὸν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν ἐρικέσθαι, μισζόνων δὲ ἢ καθ' ὑμᾶς ἀκροατῶν ἀκούσαι. Τοσοῦτόν γε μὴν εἰπῶν, ἱκανῶς ἂν ἴσως ὑμῖν ἐνδειξαίμην, ὅτι πᾶσαν ὁμοῦ τὴν, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἀνθρωποι, τῷ λόγῳ τις συλλαβῶν καὶ εἰς ἕν ἀθροίσας εὐδαίμονίαν, οὐδὲ πολλοστῶ μέρει τῶν (24) ἀγαθῶν ἐκείνων εὐχρῆσι παρισουμένην, ἀλλὰ πλείον τοῦ ἐν ἐκεῖνοις ἐλαχίστου τὰ σύμπαντα τῶν τῆδε καλῶν κατὰ τὴν ἀξίαν ἀφεστηχότα, ἢ καθ' ὅσον σκιά καὶ ὄναρ τῶν ἀληθῶν ἀπολείπεται. Μᾶλλον δὲ, ἐν οἰκαιοτέρῳ χρῆσθαι παραδειγματι, ὅση ψυχῇ τοῖς πᾶσι τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτῃ καὶ τῶν βίων ἐκπτερωμένων ἐστὶ τὸ διάφορον. Εἰς δὴ τοῦτον ἀγούσι μὲν ἱεροὶ λόγοι, δι' ἀπορρήτων (25) ἡμᾶς ἐκπαιθεύοντες· ἔως γε μὴν ὑπὸ τῆς ἡλικίας ἐπακούειν τοῦ βάρχου τῆς διανοίας αὐτῶν οὐχ οἶόν τε, ἐν ἑτέροις οὐ πάντη διεστηκόσιν, ὡς περ ἐν σκιάς τις καὶ κατόπτροις, τῷ τῆς ψυχῆς ὀμματι τῶς προγυμναζόμεθα, τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς μελέτας ποιουμένους μιμούμενοι·

(21') Ἐργ. καὶ ἡμ., v. 291-295.

(22) Editi οὐκ οὖν προγόνων. Unus e Combesisianis οὐκ οὖν προγόνων. Nec ita multo post Colb. tertius ἀξίον εἶναι.

(23) Unus Reg. βίου κατασκευῆν. Mox unus ms. συντελεῖ. Subinde unus Combesisianus τίς δὲ οὗτος. Alii duo et editi τίς δὲ οὖν οὗτος.

A piat, arbitror, si me respicitis, parentes minime desideraturos. 174 Haque, si animo alacri verba mea exceperitis, inter eos qui ab Hesiodo laudantur, secundum locum obtinebitis: sin minus, ut ego nihil molesti dicam, ita vos carminum illorum reminiscamini, in quibus ait ille: Optimum quidem esse eum qui ex seipso ea quæ decent perspicit; bonum vero eum qui demonstrata ab aliis sequi omnia inutile esse.

2. Neque vero miremini, si vobis quotidie ad præceptores euntibus, et cum veteribus viris, iisque præstantissimis consuescentibus, per ea quæ reliquerunt scripta, dicam me ex me ipso conducibilis quiddam adinvenisse. Accedo igitur, id vobis consilii daturus, ut ne semel vestri animi gubernaculum his viris permittentes quasi navigii alicujus, quacunque duxerint, hac sequamini: sed quidquid in eis utile fuerit carpentes, cognoscatis quid etiam contemni oporteat. Quæ igitur sint hæc, quoque modo discernamus, hoc jam docebo, inde exorsus. Nos, adolescentes, humanam hanc vitam nihil omnino esse arbitramur, nec quidquam bonum omnino putamus, aut nominamus, quod utilitatis nobis aliquid solum in hoc ævo afferat. Non avorum splendorem, non vires corporis, non pulchritudinem, non magnitudinem, non honores delatos ab omnibus hominibus, non regnum ipsum, non quidquid humanum dici potest, magnum nobis videtur, imo ne votis quidem dignum censemus, neque habentes respicimus: sed spe procedimus longius, et ad alteram vitam comparandam facimus omnia. Quæ igitur prodesse nobis possunt ad illam acquirendam, ea et amplecti, et totis viribus prosequi oportere dicimus: quæ vero ad eam non attinent, velut pretii nullius digna contemnere. Quæ autem hæc vita sit, et ubi et quomodo nobis ducenda, ut fuerit longius exponere quam præsens institutum sinat, ita fuerit auditorum majorum quam vos estis, audire. Tantum dicam, atque ex hoc fortasse vobis satis ostendero, quod si quispiam omnem simul ex quo homines nati sunt felicitatem sermone complexus, in unum coacervaverit, eam tamen comperiet ne minimæ quidem bonorum illorum parti æquiparandam esse: sed omnia præsentis vitæ bona plus a minimo futurorum dignitate distare, quam a rebus veris umbra et somnium. Imo vero ut exemplo magis idoneo utar, quanto anima omnibus præstat corpori, tanta est et utriusque vitæ differentia. Ad hanc autem deducunt sermones sacri, per arcana nos erudientes. Sed, dum per ætatem non licet intelligentiæ eorum altitudinem audire et æsequi, interim in aliis scriptis non omnino diversis quasi in umbris quibus-

(24) Colb. primus μέρει τῷ μεγέθει τῶν. Aliquanto post editi ἀξίαν ἀφεστηχότα. Libri veteres, ἀφεστηχότα, recte.

(25) Colbertini secundus et tertius ἀπορρήτων δογματῶν. Sed ultima vox neque in vulgatis, neque in aliis veteribus libris invenitur.

dam et speculis in antecessum animi intuitu exercemur, eos, qui in militari disciplina **175** exercetur, imitati : qui ubi in manuum motu atque saltationibus experientiam adepti fuerint, in certaminibus ex hac ipsa ludicra disciplina fructum percipiunt, Et certe putandum est certamen certaminum omnium maximum nobis propositum esse, pro quo agenda nobis sunt omnia et laborandum pro viribus ut ad id præparemur, atque poetis, et historicis, et rhetoribus, et hominibus omnibus utendum, unde utilitas aliqua ad animam curandam accessura sit. Quemadmodum enim iustiores quidquid tingendum est prius curis quibusdam præparant, et ita demum colorem sive purpureum sive quempiam alium inducunt : eodem modo et nos quoque, si indelebilis in nobis honesti gloria omni tempore permansura est, his externis ante iniunctis, deinde sacras et arcanas doctrinas edisemus : et solem velut in aqua videre assueti, sic luci ipsi oculos admovebimus. Quod si mutua quædam convenientia intersit inter doctrinas, earum nobis cognitio valde utilis fuerit : sin minus, certe earum inter se collatarum discrimen internosse, ad potiorem firmandam non parum contulerit. Sed cuius rei comparata doctrina utraque, possis imaginem assequi? Certe quemadmodum arboris propria virtus est, pestivito fructu scateri, et tamen folia etiam circum ramos exagitata aliquod eis ornamenti conciliant : ita et animæ quoque primarius fructus est veritas ipsa, sed tamen haud ingratus est externæ sapientiæ amictus, tanquam si folia quædam fructui et umbraculum et aspectum non inamœnum præbeant. Dicitur igitur et Moyses ille perquam eximius, cuius nomen apud omnes homines ob sapientiam maximum est, exercitato in Ægyptiorum disciplinis animo ⁴, ita ad ejus qui est contemplationem devenisse. Similiter autem posterioribus quoque temporibus sapientem Danielelem sapientiam Chaldæorum in Babylone edoctum ⁵, ita demum doctrinas sacras attigisse tradunt. Sed quod externæ hæc disciplinæ non sint animabus inutiles, sat dictum est : consequens est ut jam dicamus, quomodo ipsarum participes fieri vos oporteat. Primum quidem rebus omnibus quæ a poetis dicuntur (ut hinc initium sumam), varia cum dicant, nequaquam ordine adjiciendus animus est : sed ubi facta aut dicta virorum bonorum vobis narraverint, eos et diligere et imitari operæ pretium est, et quam maxime nitendum ut tales efficiamur ; sed

⁴ Act. vii, 22. ⁵ Dan. i, 4.

(26) Basilius hoc dicit, Christianum ita adjuvari profana poetarum et oratorum doctrina, ut milites gesticulandi saltandique arte in suis exercitationibus adjuvantur. Vide Ducænum.

(27) Sic Colbertini secundus et tertius. Editi et alii mss. ἡμῖν ἢ, quod decurtatum erat et mutilum.

(28) Editio utraque προῦργου ἔν. Antiqui tres libri προῦργου.

(29) Unus Reg. φησί.

(30) Editio utraque εἰσὶ. Mh. Veteres quinque

οἷ γε (26), εν χειρονομιαῖς καὶ ἄρχησαι τὴν ἐμπειρίαν κτησάμενοι, ἐπὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἐκ τῆς παιδείας ἀπολαύουσι κέρδους. Καὶ ἡμῖν δὴ οὖν ἀγῶνα προκείσθαι πάντων ἀγῶνων μέγιστον νομίζειν χρῆναι, ὑπερὸ οὐ πάντα ποιητέον ἡμῖν καὶ πονητέον εἰς δύναμιν ἐπὶ τὴν τούτου παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὀμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσσεσθαι. Ὡσπερ οὖν οἱ δευσοποιοὶ, παρασκευάσαντες πρότερον θεραπειά τις ὅ τι ποτ' ἂν ἦ τὸ δεξιόμενον τὴν βαφὴν, οὕτω τὸ ἀνόθος ἐπάγουσιν, ἂν τε ἀλουργὸν, ἂν τε τι ἕτερον ἦ· τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρήπον, εἰ μέλλοι ἀνέκκλυτος ἡμῖν (27) ἅπαντα τὸν χρόνον ἢ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τῆνικαῦτα τῶν Βἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπαχουσόμμεθα παιδευμάτων· καί οἱον ἐν ὕδατι τὸν ἕλιον ὄραν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Εἰ μὲν οὖν ἐστὶ τις οἰκειότης πρὸς ἀλλήλους τοῖς λόγοις, προῦργου ἂν (28) ἡμῖν αὐτῶν ἢ γνώσις γένοιτο· εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τό γε, παράλληλα θέντας, καταμαθεῖν τὸ διάφορον, οὐ μικρὸν εἰς βεβαίωσιν τοῦ βελτιονος. Τίνι μέντοι καὶ παρεικάσας τῶν παιδύσεων ἐκατέρων, τῆς εἰκόνας ἀντύχοις; Ἦπου καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῷ καρπῷ βρῦειν ὠραίω, φέρει δὲ τινα κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὴ καὶ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἢ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρὲ γε μὴν οὐδὲ τὴν ὑβραθεν σοφίαν περιβεβλησθαι, ὁδὸν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὕψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα. Λέγεται τοίνυν καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ πάνυ, οὐ μέγιστον ἐστὶν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίω μαθήμασιν ἐγγυμασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος. Παραπλήσιως δὲ τούτῳ κἀν τοῖς κάτω χρόνοις τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλῶνός φασι (29) τὴν σοφίαν Χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἀψασθαι παιδευμάτων. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἀχρηστον ψυχῆς μαθήματα τὰ ἔξωθεν δὴ ταῦτα, ἰκανῶς εἴρηται· ὅπως γε μὴν αὐτῶν μετεκτέον ὑμῖν, ἐξῆς ἂν εἴη λέγειν. Πρῶτον μὲν οὖν τῶν παρα τῶν ποιητῶν (ἂν ἐγγεῦθεν ἄρξωμαι), ἐπεὶ παντοδαποὶ τινές εἰσι κατὰ τοὺς λόγους, μή (30) πᾶσιν ἐφεξῆς προσέχειν τὸν νοῦν· ἀλλ' ὅταν μὲν τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους ὑμῖν διεξιῶσιν, ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν, καὶ D ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι τοιούτους εἶναι· ὅταν δὲ ἐπὶ μοχθηροῦς ἀνδρας ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην δεῖ (31) φεύγειν, ἐπιφρασσομένους τὰ ὤτα, οὐχ ἦττον ἢ τὸν Ὅδυσσέα φασὶν ἐκαίνοι τὰ τῶν Σαιρήνων μέλη. Ἦ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ἰδὸς τίς

libri ita ut edendum curavimus.

(31) Colbertini duo libri et Reg. primus ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα δεῖ, etc., sic ut vox μιμήσει referatur ad verbum ἔλθωσι, quasi ejus loci hæc esset sententia : *Cum autem venerint ad flagitiosos homines per imaginem eorum, hoc est, eos depingendo* Unus codex a Combefisio collatus ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην, etc., quam scripturam meliorem esse ait vir doctissimus. Editi ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα δεῖ.

ἔστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὴ πάση φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοι τι λάθωμεν τῶν χειρόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι. Οὐ τοίνυν ἐπαινεσόμεθα τοὺς ποιητάς, οὐ λοιδορούμενους, οὐ σκώπτοντας, οὐκ ἐρώντας ἢ μεθύοντας μιμουμένους, οὐκ ὅταν τραπέξῃ πληθούσῃ καὶ φθαίξῃ ἀνειμέναις τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζονται (32). Πάντων δὲ ἤμιστα περὶ θεῶν τι διαλεγόμενοι προσέξομεν, καὶ μάλ᾽ οὐδ' ὅταν ὡς περὶ πολλῶν τε αὐτῶν διεξιῶσι καὶ τούτων οὐδὲ ὁμοουσύντων. Ἀδελφός γάρ δὴ παρ' ἐκείνοις διαστασιάζει πρὸς ἀδελφόν, καὶ γονεὺς πρὸς παῖδας, καὶ τούτους αὖθις πρὸς τοὺς τεκνόντας πόλεμος ἔστιν ἀκηρυκτός. Μοιχείας δὲ θεῶν καὶ ἔρωτας καὶ μίξεις ἀναφανδόν, καὶ ταύτας γε μάλιστα τοῦ κορυφαίου πάντων καὶ ὑπάτου Διὸς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀ καὶν (35) περὶ βροσκημάτων τις λέγων ἐρυθρίασει, τοῖς ἐπὶ σκητῆς καταλελειφόμεν.

implacabile bellum est. Adulteria autem deorum amoresque et apertos complexus, et maxime congressus Jovis, qui, ut ipsi dicunt, princeps est omnium et supremus (quæ si quis dicat vel de brutis animalibus, erubuerit), actoribus scenicis relinquamus.

3. Ταυτὰ δὴ ταῦτα λέγειν καὶ περὶ συγγραφέων ἔχω· καὶ μάλ᾽ οὐδ' ὅταν ψυχαγωγίας ἕνεκα τῶν ἀκούοντων λογοποιῶσι. Καὶ ῥητόρων δὲ τὴν περὶ τὸ ψεύδεσθαι τέχνην οὐ μιμησόμεθα. Οὕτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὐτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπιτήδειον ἡμῖν (34) τὸ ψεῦδος, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου, οἷς τὸ μὴ δικάζεσθαι νόμῳ προστεταγμένον ἔστιν. Ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτῶν μᾶλλον ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν, ἢ πονηρίαν διέβαλον (35). Ὡς γὰρ τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς ἄχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροῆς ἔστιν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει· οὕτω δὴ κἀναυθὰ τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπιχαρὶ μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἔστι τινα καὶ ὑφέλειαν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Κατὰ πᾶσαν δὴ οὖν τῶν μελιττῶν τὴν εἰκόνα, τῶν λόγων ὑμῖν μεθεκτόν. Ἐκεῖναί τε γὰρ οὕτε ἄπαισι τοῖς ἀνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὕτε μὴν οἷς ἂν ἐπιτιπῶσιν ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφήχαν. Ἡμεῖς τε, ἦν σωφρονώμεν (36), ὅσον οἰκεῖον ἡμῖν καὶ συγγενὲς τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπόμενον. Καὶ καθάπερ τῆς ῥοδωνιδῆς τοῦ ἀνθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα (37). Εὐθύς οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπεῖν ἕκαστον τῶν μαθημάτων, καὶ συναρμόζειν τῷ τέλει προσῆκε, κατὰ τὴν Δωρικὴν παροιμίαν, τὸν λίθον ποτὶ τὰν σπάρτον ἀγορτας. Καὶ ἐπειδὴ περὶ δι' ἀρετῆς ἡμᾶς ἐπὶ (38) τὸν βίον καθεῖναι δεῖ τὸν

cum ad flagitiosos homines devenerint, tunc obturatis auribus cavendum ne imitemur, non minus quam Ulyssem aiunt illi Sirenum cantus cavisse. Nam sermonibus pravis assuescere, quædam via est ad ipsa facta. Quapropter custodia omni servanda anima est, ne per sermonum voluptatem quidquam vitiosum imprudentes suscipiamus, perinde ut qui melle admisto sumunt venena. Non igitur poetas 176 laudabimus, cum conviciantur, cavillanturque: non cum amasios aut ebrios depingunt: non cum felicitatem affluenti mensa atque cantilenis dissolutis metiuntur. Sed minime omnium, poetis de diis disserentibus intenti erimus; et maxime cum de illis tanquam de multis, iisque ne inter se quidem consentientibus habuerint sermonem. Frater enim adversus fratrem apud illos seditionem concitat atque discordiam, et pater adversus liberos, hisque rursus adversus parentes amoresque et apertos complexus, et maxime congressus Jovis, qui, ut ipsi dicunt, princeps est omnium et supremus (quæ si quis dicat vel de brutis animalibus, erubuerit), actoribus scenicis relinquamus.

5. Eadem certe et de historicis dicere habeo, præsertim cum ad audientium animum oblectandum historias conscribunt. Necetiam rhetorum mentium artem imitabimur. Etenim neque in iudiciis, neque in aliis actionibus conveniens nobis fuerit mendacium, qui rectam ac veram vitæ viam amplexi simus, et quibus non litigare lege præceptum sit. Sed illa magis probabimus, in quibus virtutem laudaverint, aut vituperarint vitium. Ut enim reliqui solo florum bono odore aut colore perfruuntur, apes vero mel etiam ex eis excerpere norunt: ita hic quoque, qui non solam ejusmodi librorum jucunditatem ac suavitatem consecantur, iis licet aliquid etiam utilitatis ex illis in anima reponere. Omnino igitur ad apum exemplum, his libris utendum vobis est. Illæ enim neque floribus omnibus ex æquo insidunt, neque etiam ad quos advolarint, eos totos auferre conantur: sed cum ex eis quantum idoneum est ad opus, semel collegere, reliquum dimitunt. Nos quoque si sapiamus, ubi quantum nobis congruit, ac veritati affine est, ex his scriptis collegerimus, reliquum prætermitemus. Et quemadmodum in decerpendo roseti flore sentes devitanus: sic et in talibus sermonibus quidquid utile est carpentes, noxium vitemus. Statim igitur ab initio disciplinas singulas considerare, et ad finem accommodare, operæ pretium est, ut est in Dorico proverbio, lapidem ad funiculum ducentes. Et quando per virtutem ad nostram illam vitam pervenire nos oportet, de hæc autem multa poetis, multa historicis, multo plura philosophis decantata sunt, ad ejusmodi sermones

(32) Editi ὀρίζονται. At mss. multi ὀρίζονται.

(33) Sic veteres quinque libri. Editi ἄς κἀν.

(34) Editio Paris. ἐπιτήδειον ὑμῖν. At mss. quantum ἡμῖν.

(35) Unus mss. ἢ κακίαν διέβαλον. Mox Colb. tertius καὶ τῆς.

(36) Reg. primus ἦν σωφρονώμεν. Nec ita multo

post Colb. tertius λόγων τὸ ἡδὺ λαβόντες τὸ βλαβερόν.

(37) Editi φυλαξόμεθα. At mss. multi φυλαξόμεθα. Statim Colb. tertius περισκοπεῖν.

(38) Editio Paris. ἡμᾶς ἐπὶ. Editio Basil. et duo mss. ἡμῖν ἐπὶ. Alii quatuor mss. ἀρετῆς ἐπὶ τὸν βίον ἡμῖν καθεῖναι, alio ordine.

maxime adjungendus animus est. Nec enim utilitas parva est, familiaritatem quamdam atque consuetudinem virtutis ingenerari adolescentum animis, cum soleant inconcussa permanere talium documenta, alte in eis ob animorum teneritudinem impressa insculptaque. Ecquid tandem aliud Hesiodum cogitasse putabimus, cum illos versus ab omnibus decantatos composuit, nisi ut adhortaretur adolescententes ad virtutem? Aspera quidem, inquit, primum est et accessu difficilis, multoque sudore ac labore plena, atque ardua via, quæ deducit ad virtutem. Quapropter non est cuiusvis ad eam viam accedere, ob acclivitatem: neque ei, qui accessit, facile est ad extremum pervenire. Sed, cum semel summum attigerit, intueri licebit quam lævis et pulchra 177 sit, quam facilis et expedita, jucundiorque itinere alio ad vitium ducente: quod statim ob viciniam arripi posse dixit idem ille poeta. Mihi enim videtur, cum hæc litteris proderet, nihil aliud sibi proposuisse, quam ut hortaretur nos ad virtutem, invitaretque omnes ut essent boni, et ne laboribus fracti, ante obtentum finem desistamus. Atque etiam si quis alius similiter virtutem celebravit, ejus sermones velut in idipsum ferentes recipiamus.

4. Jam vero, ut ego a viro quodam, qui assequendi mentem poetæ peritus erat, audivi, tota Homeri poesis virtutis laus est; in eoque omnia præter id quod ornandi sermonis gratia adjectum est, huc tendunt, maxime autem ubi Cephallenorum ducem e naufragio nudum servatum exhibuit. Primum quidem narrat reginam eum, simul ut in conspectum venit, reveritam esse, tantum aberat ut pudere eum deberet, quod nudus solusque conspiceretur, cum virtus vestium loco eum exornaret. Deinde a reliquis quoque Phæacibus tanti æstimatum esse, ut relictis deliciis in quibus vivebant, suspicerent illum omnes, æmularenturque, nec ullum tunc in Phæacibus fuisse, qui aliud quidquam optaret magis quam ut Ulysses esset, idque e naufragio servatus. In his enim aiebat ille mentis poetæ interpretes, Homerum tantum non clamantem dicere: Habenda est vobis, o homines, virtutis cura, quæ et una cum naufrago enatat, et in terram ejectum nudum felicibus Phæacibus reddit venerabiliorem. Et profectores sic se habet. Nam possessiones reliquæ non sunt possessorum magis quam quorumlibet aliorum, velut in tesserarum ludo huc et illuc translate. Virtus autem ex possessionibus sola est, quæ nequeat auferri: tum vivo tum mortuo astans.

(39) Colb. tertius τὰ τῶν τριλοῦτων... ἀπαλό-
τητα ψυχῆς.

(40) Antiqui duo libri et editi ἀθρόαν. Alii tres
ἀθρόον.

(41) In Ἐργοῖς καὶ ἡμέραις, v. 285-290.

(42) Editi εἰς τοῦτον, male. Regii tres mss. et
Colb. secundus εἰς ταυτὸν, bene. Mox in quibusdam
mss. legitur ἀποδεχόμεθα: in aliis vero ἀποδεχό-
μεθα.

ἡμέτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποιηταῖς, πολλὰ
δὲ συγγραφεῦσι, πολλῶν δὲ ἐτι πλείων φιλοσόφοις ἀν-
δράσιν ὑμνηται, τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων μάλιστα
προσεκτέον. Οὐ μικρὸν γὰρ τὸ θελοῦς, οἰκειότητά τινα
καὶ συνήθειαν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς τῆς ἀρετῆς
ἐγγενέσθαι· ἐπεὶ περ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ
τῶν τοιούτων (39) μαθήματα, δι' ἀπαλότητα τῶν
ψυχῶν εἰς βάθος ἐνσημαίνόμενα. Ἡ τί ποτε ἄλλο δια-
νοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν ταυτὶ ποιῆσαι τὰ
ἐπη, ἃ πάντες ἀδοῦσιν, ἢ οὐχὶ προτρέποντα τοὺς
νέους ἐπ' ἀρετὴν; Ὅτι τραχεῖα μὲν πρῶτον καὶ
δύσβατος, καὶ ἰδρώτος συχοῦ καὶ πόνου πλήρης,
ἢ πρὸς ἀρετὴν φέρουσα, καὶ ἀνάτης, ὁδός. Διόπερ οὐ
παντὸς, οὔτε προσθῆναι αὐτῇ διὰ τὸ θροῖον, οὔτε,
προσθάντι, ῥαδίως ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐλθεῖν. Ἄνω δὲ γε-
νομένη ὄρᾳ ὑπάρχει, ὡς μὲν λέει τε καὶ καλῆ, ὡς
δὲ ῥαδία τε καὶ εὐπορος, καὶ τῆς ἐτέρας ἰδίῳ τῆς
ἐπὶ τὴν κακίαν ἀγοῦσης, ἣν ἀθρόον (40) εἶναι λαθεῖν
ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητῆς ἐφησεν (41).
Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ οὐδὲν ἕτερον ἢ προτρέπων ἡμᾶς
ἐπ' ἀρετὴν, καὶ προκαλοῦμενος ἅπαντας ἀγαθούς
εἶναι, ταῦτα διελεῖν, καὶ ὥστε μὴ καταμαλακισθέν-
τας πρὸς τοὺς πόνους προαποστῆναι τοῦ τέλους. Καὶ
μέντοι καὶ εἰ τις ἕτερος εἰκότα τοῦτοις τὴν ἀρετὴν
ὑμνησεν, ὡς εἰς ταῦτον (42) ἡμῖν φέροντας τοὺς
λόγους ἀποδεχόμεθα.

4. Ὡς δὲ ἐγὼ τινος ἤκουσα δεινοῦ καταμαθεῖν
ἀνδρὸς ποιητοῦ διάνοιαν, πᾶσα μὲν ἡ ποιήσις τῶν
Ὅμηρον ἀρετῆς ἐστὶν ἐπαινος, καὶ πάντα αὐτῶ πρὸς
τοῦτο φέρει, ὃ τι μὴ πάρεργον· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν οἷς
τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίτηκε γυμνὸν
ἐκ τοῦ ναυαγίου περισθέντα, πρῶτον μὲν αἰδέσθαι
τὴν βασιλίδα φανέντα μόνον· τοσούτου δεῖν αἰσχύνην
ὀφλήσαι γυμνὸν ὀφθέντα μόνον, ἐπειδήπερ (43) αὐτὸν
ἀρετῇ ἀντὶ ἰματίων κεκοσμημένον ἐποίησε· ἔπειτα
μέντοι καὶ τοῖς λοιποῖς Φαίαξι τοσούτου ἄξιον νομι-
σθῆναι, ὥστε, ἀφέντας τὴν τρυφήν ἢ συνέζων, ἐκεί-
νον (44) ἀποθλέπειν καὶ ζηλοῦν ἅπαντας, καὶ μηδὲνα
Φαίακων ἐν τῷ τότε εἶναι ἄλλο τι ἀνεύξασθαι μᾶλλον,
ἢ Ὀδυσσεῖα γενέσθαι, καὶ ταῦτα ἐκ ναυαγίου περι-
σθέντα. Ἐν τοῦτοις γὰρ ἔλεγεν ὁ τοῦ ποιητοῦ τῆς
διανοίας ἐξηγητῆς, μονονουχὶ βοῶντα λέγειν τὸν
Ὅμηρον, ὅτι Ἀρετῆς ὑμῖν ἐπιμελητέον, ὧ ἄνθρω-
ποι, ἢ καὶ ναυαγήσαντι συνεχνήχεται, καὶ ἐπὶ τῆς
D χέρσου γενόμενον γυμνὸν (45) τιμιώτερον ἀποδείξει
τῶν εὐδαιμόνων Φαίακων. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Τὰ
μὲν ἄλλα τῶν κτημάτων, οὐ μᾶλλον τῶν ἐχόντων ἢ
καὶ οὐτινοσούν τῶν ἐπιτυχόντων ἐστὶν, ὥσπερ ἐν
παιδιᾷ κύβων τῆδε κάκεισε μεταβαλλόμενα· μόνη
δὲ κτημάτων ἢ ἀρετῇ ἀναφαίρετον, καὶ ζῶντι καὶ
τελευτήσαντι παραμένουσα. Ὅθεν δὴ καὶ Σόλων

(43) Codex Oliv. et Colb. tertius ὀφθέντα, ἐπι-
δήπερ. Alii mss. et editi ὀφθέντα μόνον. Lege
Odys. 2.

(44) Colbertini duo εἰς ἐκεῖνον. Vocula εἰς neque
in vulgatis neque in aliis mss. legitur. Ad sensum
quod attinet, nihil refert utrum addatur, necne.
Haud longe editio Paris. εὐξασθαι, male. At mss.
εὐξασθαι, optime.

(45) Colb. tertius γυμνὸν ἐφθέντα.

μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς εὐπόρους εἰπεῖν τό·

*Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἐμπεδον αἰεὶ,
Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει (46).*

Παραπλήσια δὲ τούτοις καὶ τὰ Θεόγνιδος, ἐν οἷς φησι τὸν Θεόν, ὄντινα δὴ καὶ φησὶ, τοῖς ἀνθρώποις τὸ τάλαντον ἐπιρρέπειν ἄλλοτε ἄλλως, ἄλλοτε μὲν πλουτεῖν, ἄλλοτε δὲ μὴδὲν ἔχειν. Καὶ μὴν καὶ ὁ Κεῖός μωυ σοφιστῆς Πρόδικος (47) τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων ἀδελφὰ τούτοις εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐφιλοσόφησεν· ὧ δὴ καὶ αὐτῷ τὴν διάνοιαν προσεκτέον· οὐ γὰρ ἀπόβλητος ὁ ἀνὴρ. Ἔχει δὲ οὗτω πως ὁ λόγος αὐτῷ, ὅσα ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς τῆς διανοίας μέμνημαι, ἐπεὶ τὰ γε ῥήματα οὐκ ἐπίσταμαι, πλὴν γε δὴ ὅτι ἀπλῶς οὕτως εἶρηκεν ἀνευ μέτρου. Ὅτι νέω ὄντι τῷ Ἡρακλεῖ κομιδῇ, καὶ σχεδὸν ταύτην ἄγοντι τὴν ἡλικίαν, ἣν καὶ ἡμεῖς νῦν, βουλευομένω ποτέραν τράπηται τῶν ἑδῶν, τὴν διὰ τῶν πόνων ἄγουσαν πρὸς ἀρετὴν, ἣ τὴν ῥάστην, προσελθεῖν δύο γυναῖκας, ταύτας δὲ εἶναι Ἀρετὴν καὶ Κακίαν· εὐθύς μὲν οὖν καὶ σωπῶσας ἐμφαίνειν ἀπὸ τοῦ σχήματος τὸ διάφορον. Εἶναι γὰρ τὴν μὲν ὑπὸ κομμωτικῆς δευκνασμένην εἰς κάλλος, καὶ ὑπὸ τρυφῆς διαρρέειν, καὶ πάντα ἔσμων ἡδονῆς ἐξηρηγμένην ἄγειν· ταῦτά τε οὖν δεικνύναι, καὶ εἶτι πλείω τούτων ὑπισχνουμένην, ἔλκειν ἐπιχειρεῖν τὸν Ἡρακλέα πρὸς ἑαυτὴν· τὴν δ' ἐτέραν κατεσκληκέναι, καὶ αὐχμῆν, καὶ σύντονον βλέπειν, καὶ λέγειν τοιαῦτα ἕτερα· ὑπισχνέσθαι γὰρ οὐδὲν ἀνεμῆνον, οὐδὲ ἡδύ, ἀλλ' ἰδρώτας μυρίους καὶ πόρους καὶ κινδύνους διὰ πάσης ἡπείρου τε καὶ θαλάσσης. Ἄθλον δὲ τούτων εἶναι θεόν γενέσθαι, ὡς ὁ ἐκείνου λόγος· ἥπερ δὴ καὶ (48) τελευτῶντα τὸν Ἡρακλέα ξυνέπεσθαι. Καὶ σχεδὸν ἅπαντες, ὧν δὴ καὶ λόγος τίς ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ, ἣ μικρὸν ἢ μεῖζον, εἰς δύναμιν ἕκαστος ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασιν, ἀρετῆς ἔπαινον διεξῆλθον, οἷς πειστέον καὶ πειρατέον ἐπὶ τοῦ βίου δεικνύναι τοὺς λόγους. Ἔς ὁ γε τὴν ἀχρι ῥημάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις φιλοσοφίαν ἔργω βεβαίω

Ὅλος πέπνυται· τοὶ δὲ σκιαὶ ἀίσσουσι (49).

Καί μοι δοκεῖ τὸ τοιοῦτον παραπλήσιον εἶναι, ὡσπερ ἂν εἰ ζωγράφου θαυμαστόν τι οἶον κάλλος ἀνθρώπου μμησιζόμενου, ὁ δὲ αὐτὸς εἴη (50) τοιοῦτος ἐπὶ τῆς ἀληθείας, οἷον ἐπὶ τῶν πινάκων ἐκείνος ἔδειξεν. Ἐπεὶ τὸ γε λαμπρῶς μὲν ἐπαίνεσαι τὴν ἀρετὴν εἰς τὸ μέσον, καὶ μακροῦς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτεινεῖν λόγους, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἡδύ πρὸ τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸ πλεόν ἔχειν πρὸ τοῦ δικαίου τιμᾶν, εἰκέναι φαίην ἂν ἔγωγε τοῖς ἐπὶ σκητῆς ὑποκρινόμενοις τὰ δράματα· οἷ ὡς βασιλεῖς καὶ δυνάστες πολλάκις ἐπὶσέρχονται, οὔτε

(46) Et Plutarchus quoque in *Solonis Vita*. c. 3, hos versus tribuit Soloni : sed tamen inter Theognidis *Gnomas* versu 316 legi, jam pridem notavit Ducæus. Nec ita multo post in Colb. tertio e regione vocis ἐμπεδον legitur βέβαιον. Librarius autem cum hanc vocem in margine adidit, nihil aliud sibi proposuisse videtur, nisi ut moneret ἐμπεδον idem valere quod βέβαιον.

(47) Sic Colb. secundus et tertius cum Reg. tertio. Vox Πρόδικος deest in vulgatis. Notat quoque

A Unde et Solon mihi videtur illud ad divites dicere :

*Sed nos divitiis non commutabimus ullis
Partam virtutem : nam semper firma manebit
At vero tunc illuc humana pecunia transit.*

Consimiles autem his sunt et Theognidis versus, in quibus dicit Deum (quemcunque tandem ille Deum dicat) hominibus alio et alio modo trutinam degrevare, interdum illos divitiis affluere, interdum nihil habere. Quia et Cæus sophista Prodicus alicubi in suis scriptis affinia his in virtutem ac vitium conscripsit : qui et ipse audiendus attento animo est, cum vir sit non contemnendus. Hæc autem dicit, quantum ego viri sententiam memorra teneo, siquidem verba ipsa non memini, nisi quod hæc simpliciter absque metro enarrarit. Nimirum ad Herculem juvenem, et fere eam ætatem, quam nunc vos, agentem, et utram viam, hancne quæ per labores ad virtutem ducit, an alteram illam facillimam carperet, 178 delibenter, mulieres duas accessisse, eas autem esse Virtutem ac Vitium, et ipsas tacentes discrimen quod inter se intererat, habitu ipso confestim declarasse. Unam quidem a comendi arte pulchritudinis comparandæ causa exornari, et deliciis diffluere, omneque voluptatis examen secum copulatum ducere, isthæc ostendere, et plura his adhuc pollicentem conari Herculem ad se trahere : alteram vero macram et squalidam esse, et habere oculos intentos, et talia alius generis proferre, polliceri nihil remissum, vix jucundum, sed permultos sudores laboresque, ac pericula tota terra marique subeunda : præmium autem horum esse, deum fieri (ut quidem ille loquitur) ; denique hanc ipsam Herculem secutum esse. Et fere quotquot sese ob sapientiam spectabiles aliquo modo præstiterent, singuli pro viribus, aut minus aut amplius, virtutis laudem in suis scriptis reliquerunt, quibus obtemperandum est, eorumque sermones ipsa vita exprimere conandum. Nam qui philosophiam verbotenus apud alios manentem facto confirmarit, sapit solus, reliqui velut umbræ volitant. Hocque mihi videtur esse ejusmodi, tanquam si pictor admirandum quiddam, puta hominis pulchritudinem, imitatus sit : hic autem ipse talis vere existat, qualem ille in tabulis expressit. Nam magnifice in propatulo virtutem collaudare, et orationes longas de ea habere, privatim vero voluptatem temperantiæ præferre, et quæstum justitiæ antepone, hoc ego dixerim simile esse actoribus scenicis personas quasdam susinentibus, qui plerumque velut reges et dynastiæ introducunt, cum

Combesisius, nomen Πρόδικος in suo cod. Maz. reperiri : sed cum mihi verisimile fiat hunc codicem unum aliquem e nostris esse, ipsum numerare noli. Lege Ducæum.

(48) Unus Colb. δὴ οὖν καὶ.

(49) Versus est Homeri Ὀδυσσ. K, 495, qui scriptus est de Tiresia vate Thebano.

(50) Colb. tertius αὐτὸς τις εἴη. Mox idem codex ἐπαίνεῖν τὴν.

neque reges sint, neque dynastæ, et forte omnino ne liberi quidem. Ad hæc musicus non lubens tolerarit sibi esse dissonam lyram : neque præfectus chori chororum sibi astare, qui quam maxime concinnus non sit. A se igitur quisque dissidebit ipse, nec vitam cum verbis consentientem exhibebit : sed lingua quidem iuravit, mens vero infurata est, dicitur ex Euripide; et videri potius bonus quam esse studebit. Atqui hic est extremus injustitiæ terminus, si qua fides Platoni habenda est, quempiam videri justum, qui non sit. Sermones igitur qui rerum honestarum complectuntur præcepta, sic recipiamus. Et quoniam bonæ quoque priscorum hominum actiones aut memoriæ successione ad nos usque conservantur, aut in poetarum aut historicorum monumentis custodiuntur, ne utilitas quidem, quæ hinc nasci potest, desit nobis. Verbi gratia, homo quidam circumforaneus conviciis Periclem consectabatur, hic autem non attendebat, et die tota perstitit uterque, ille quidem permultis probis incessens, hic vero nequam curans. Deinde vespere jam facto, tenebrisque obortis, vix discedentem Pericles facem præferens deduxit, ne sibi inutilis foret exercitatio philosophiæ. Rursus quidam Euclidis Megarensis iratus, mortem ei **179** minitatus est, ac iuravit : hic rursum iuravit facturum se ut sibi ille placaretur ac infestus esse desineret. Quam utile fuerit talium exemplorum aliquid in memoriam venire, cum vir jam ab ira detinetur! Nam credendum non est tragediæ temere dicenti : *In hostes ira armat manum* : sed longe satius ne irasci quidem omnino. Quod si id facile factu non est, rationem certe velut frenum iræ obijcitur, offerri eam ulterius ne permittamus.

5. Sed rursus orationem reducamus ad actionum bonarum exempla. Percutiebatur quidam Sophronisci filium Socratem in ipsam faciem, facto sæpius impetu : hic autem nihil repugnavit, sed sivit ebrius illum iram suam exsatiare, sic ut intumesceret jam ejus vultus præ plagis, essetque saniosus. Ubi autem ille a verberibus destitisset, Socrates quidem nihil aliud fecisse dicitur, quam frontis suæ quasi statuæ inscripsisse auctorem, *Talis faciebat*, seque hoc modo vindicasse. Hæc fere cum tendant eodem ac nostra, operæ pretium esse censeo viros tantos nobis esse imitandos. Illud enim Socratis germanum est præcepto illi, maxillam cædenti præbere oportere et alteram⁶, nedom ulciscamur nos. Periclis autem factum, aut Euclidis, est huic simile, quod persequentes sustinere, et ipsorum iram

⁶ Matth. v, 39.

(51) Ducæus, ut solet, hunc locum, ἀλλ' ἡ γλῶττα, etc., in suis notis docte et exquisite illustrat.

(52) Colb. tertius διήρχεσθαι, *perstiterunt*. Editi et alii mss. διήρχεσθαι. Si leges διήρχεσε, supplenda est vox ἐκάτερος, *perstittit uterque*. Subinde Colb. secundus prima manu ἀφειδῶς ἐλαύνων.

(53) Colb. tertius πληγῶν ἄς ἔλαθεν. Nec ita multo post idem codex ὡς ἐλαθεν. Notam

βασιλεῖς ὄντες, οὐτε δυνάσται, ὡδὲ μὲν συν, τυχόν, ἐλεύθεροι τὸ παράπαν. Εἶτα μουσικὸς μὲν οὐκ ἂν ἐκὼν δέξαιτο ἀνάρμοστον αὐτῷ τὴν λύραν εἶναι· καὶ χοροῦ κορυφαῖος, μὴ ὅτι μάλιστα συνῆδοντα τὸν χορὸν ἔχειν. Αὐτὸς δὲ τις ἕκαστος διαστασιάζει πρὸς ἑαυτὸν, καὶ οὐχὶ τοῖς λόγοις ὁμολογοῦντα τὸν βίον παρέξεται· ἀλλ' ἡ γλῶττα (51) μὲν ὁμῶμοκεν, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος, κατ' Εὐριπίδην ἐρεῖ· καὶ τὸ δοκεῖν ἀγαθὸς πρὸς τοῦ εἶναι διώζεται. Ἄλλ' οὗτός ἐστιν ὁ ἕσχατος τῆς ἀδικίας ὄρος, εἰ τι δεῖ Πλάτωνι πείθεσθαι, τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα. Τοὺς μὲν οὖν τῶν λόγων, οἱ τὰς τῶν καλῶν ἔχουσιν ὑποθήκας, οὕτως ἀποδεχόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἢ μνήμης ἀκολουθία πρὸς ἡμᾶς διασώζονται, ἢ ποιητῶν ἢ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολειπόμεθα. Οὖρον, ἐλοιδορεῖ τὸν Περικλέα τῶν ἐξ ἀγορᾶς τις ἀνθρώπων· ὁ δὲ οὐ προσεῖχε· καὶ εἰς πᾶσαν διήρχεσε (52) τὴν ἡμέραν, ὁ μὲν ἀφειδῶς πλύνων αὐτὸν τοῖς ὄνειδεσιν, ὁ δὲ οὐ μέλων αὐτῷ. Εἶτα ἐσπέρας ἔδη καὶ σκότους ἀπαλαττόμενον μόλις ὑπὸ φωτὶ παρέπεμψε Περικλῆς, ὅπως αὐτῷ μὴ διαφθαρεῖν τὸ πρὸς φιλοσοφίαν γυμνάσιον. Ἠάλιν τις Εὐκλείδῃ τῷ Μεγαρόθεν παροξυνθεὶς θάνατον ἠπέλιθησε, καὶ ἐπώμοσεν· ὁ δὲ ἀντώμοσεν τῇ μὴν ἰεώσασθαι αὐτὸν, καὶ παύσειν χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα. Πόσου ἀξίον τῶν τοιούτων τι παραδειγμάτων εἰσελθεῖν τὴν μνήμην, ἀνδρὸς ὑπὸ ὀργῆς ἔδη κατεχομένου! Τῇ τραγωδίᾳ γὰρ οὐ πιστευτέον ἀπλῶς λεγούσῃ· Ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὀπιλλεῖ χεῖρα· ἀλλ' ὁ μάλιστα μὲν μηδὲ διανίστασθαι πρὸς θυμὸν τὸ παράπαν· εἰ δὲ μὴ ῥᾶδιον τοῦτο, ἀλλ' ὡσπερ χαλινὸν αὐτῷ τὸν λογισμὸν ἐμβάλλοντα, μὴ ἔξιν ἐκφέρεσθαι περαιτέρω.

5. Ἐπαναγάγωμεν δὲ τὸν λόγον αὖθις πρὸς τὰ τῶν σπουδαίων πράξεων παραδείγματα. Ἐτυπέ τις τὸν Σωφρονίσκου Σωκράτην εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἐμπεσὼν ἀφειδῶς· ὁ δὲ οὐκ ἀντήρην, ἀλλὰ παρείχε τῷ παροῦντι τῆς ὀργῆς ἐμφορεῖσθαι, ὥστε ἐξοιδεῖν ἔδη καὶ ὑπουλον αὐτῷ τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῶν πληγῶν (53) εἶναι. Ὡς δ' οὖν ἐπαύσατο τύπτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Σωκράτης ποιῆσαι, ἐπιγράψαι δὲ τῷ μετώπῳ λέγεται, ὡσπερ ἀνδριάντι, τὸν δημιουργὸν, Ὁ δεῖνα ἐποίησε· καὶ τοσοῦτον (54) ἀμύνασθαι. Ταῦτα σχεδὸν εἰς ταῦτον τοῖς ἡμετέροις φέροντα πολλοῦ ἀξίον εἶναι μιμήσασθαι τοὺς τηλικούτους φημί. Τοῦτ' ἐστὶν γὰρ τὸ τοῦ Σωκράτους ἀδελφὸν ἐκείνῳ τῷ παραγγέλματι, ὅτι τῷ τύπτοντι κατὰ τῆς σιαγόνης καὶ τὴν ἑτέραν παρέχειν προσήκε, τοσοῦτου δεῖν ἀπαμύνασθαι· τὸ δὲ τοῦ Περικλέους ἢ τὸ Εὐκλείδου (55)

quam in hunc locum, ὁ δεῖνα ἐποίησε, addidit vir eruditissimus Ducæus, legere poterunt curiosi.

(54) Utraque editio et Reg. tertius τοσοῦτου. At Colbertini duo et Reg. primus τοσοῦτον.

(55) In Colb. tertio legitur Εὐκλείδους : at et editi et alii mss. habent Εὐκλείδου. Haud longe editio utraque, hoc est, Paris. et Basil. eussere tούτοις ἀγαθὰ. Libri veteres εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ.

τῷ τοῦς διώκοντας ὑπομένειν, καὶ πρῶως αὐτῶν τῆς ἄργῆς ἀνέχεσθαι· καὶ τῷ τοῖς ἐχθροῖς εὐχεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι. Ὡς δ' ἔν τούτοις προπαιδευθεὶς οὐκ ἔσ' ἂν ἐκείνους ὡς ἀδύνατους διαπιστήσειεν. Οὐκ ἂν παρέλθοιμι τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δς, τὰς θυγατέρας Δαρείου αἰχμαλώτους λαβὼν, θαυμαστόν τι (56) οἷον τὸ κάλλος παρέχειν μαρτυρουμένας, οὐδὲ προσιδεῖν ἡξίωσεν· αἰσχρὸν εἶναι κρίνων, τὸν ἄνδρα ἐλόντα, γυναικῶν ἡττηθῆναι. Τοῦτ' ἄρ' εἰς ταῦτόν ἐκαίω φέρει, ὅτι ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἡδουήν γυναικί, κἄν μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ τῷ γε τὴν ἐπιθυμίαν τῆ ψυχῆ παραθέσασθαι οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος. Τὸ δὲ τοῦ Κλεινίου, τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων ἑνός, χλαεπὸν πιστεῦσαι ἀπὸ ταῦτομάτου συμβῆναι τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' οὐχὶ μιμησιζόμενος σπουδῆ. Τί δὲ ἦν ὁ ἐποίησεν ἐκείνος; Ἐξῆν δι' ὄρκου τριῶν ταλάντων ζημίαν ἀποφυγεῖν, ὁ δὲ ἀπέτισε μᾶλλον ἢ ὥμοσα, καὶ ταῦτα εὐορκεῖν μέλλων· ἀκούσας, ἐμοὶ δοκεῖν, τοῦ προτάγματος τὸν ὄρκον ἡμῖν ἀπαγαρεύοντος. Ἄλλ', ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλεγον, πάλιν εἰς ταῦτόν ἐπανώμεν· οὐ πάντα ἐφῆς παραδεκτέον ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα χρήσιμα. Καὶ γὰρ αἰσχρὸν τῶν μὲν σιτικῶν τὰ βλαβερά διωθεῖσθαι, τῶν δὲ μαθημάτων, δ τὴν ψυχὴν ἡμῶν τρέφει, μηδένα λόγον ἔχειν, ἀλλ' ὡσπερ χειμάζουρον παρασύροντας ἅπαν τὸ προστυχὸν ἐμβάλλεσθαι. Καίτοι τίνα ἔχει λόγον κυβερνήτην μὲν οὐκ εἰκὴ τοῖς πνεύμασιν ἐφίεσθαι, ἀλλὰ πρὸς ὄρκους εὐθύνοιεν τὸ σκάφος, καὶ τοξότην κατὰ σκοποῦ βάλλειν, καὶ μὲν δὴ καὶ χαλκευτικὸν τινα ἢ τεκτονικὸν ὄντα τοῦ κατὰ τὴν τέχνην ἐφίεσθαι τέλους· ἡμᾶς δὲ καὶ τῶν τοιούτων δημιουργῶν ἀπολείπεσθαι, πρὸς γε τὸ συνοραῖν δύνασθαι τὰ ἡμέτερα; Οὐ γὰρ δὴ τῶν μὲν χειρωμακτῶν ἔστι τι (57) πέρας τῆς ἐργασίας, τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου βίου σκοπὸς οὐκ ἔστι, πρὸς δὲ ἀφορῶντα πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν χρὴ τὸν γε μὴ τοῖς ἀλόγοις παντάπασι προσεοικέναι μέλλοντα. Ἡ οὕτως ἂν εἴημεν ἀτεχνῶς κατὰ τῶν πλοίων τὰ ἀνεργάσιμα, αἰδενὸς ἡμῖν νοῦ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς οἰάκων καθυζομένου, εἰκὴ κατὰ τὸν βίον ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενοι· ἀλλ' ὡσπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν, εἰ δὲ βούλει, τῆς μουσικῆς, ἐκείνων εἰσὶ τῶν ἀγῶνων αἱ μελέται, ὡσπερ οἱ στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεὶς (58) γε πάλιν ἀσκήτων ἢ παγκράτιον, εἴτα καθαρίζειν ἢ αὐλεῖν μελετᾷ. Οὐκ οὐκ ὁ Πολυδάμας γε, ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ὀλυμπιακοῦ τὰ ὄργανα ἱστῆ τρέχοντα, καὶ διὰ τούτων τὴν ἰσχύον ἐκράτουνε. Καὶ ὁ γε Μίλων ἀπὸ τῆς ἀθλητικῆς ἀσπίδος οὐκ ἐξωθεῖτο, ἀλλ' ἀντείχεν ὠθούμενος οὐχ ἕπον ἢ οἱ ἀνδριάντες οἱ τῷ μολύβδῳ συνδεδεμένοι. Καὶ ἀπαξιακῶς αἱ μελέται αὐτοῖς παρασκευαί τῶν δῶλων ἦσαν. Εἰ δὲ τὰ Μαρσίου (59) ἢ τὰ Ὀλύμπου

leniter tolerare oporteat : huic rursus, quod inimicis bene, non male precari debeamus⁷. Quare quisquis in his fuerit prius eruditus, præceptis illis, tanquam quæ fieri non possint, non denegabit amplius fidem. Neque vero præterierim Alexandri factum, qui cum filias Darii captivas haberet, quarum incredibilis pulchritudo fuisse prædicatur, ne aspicere quidem dignatus est : turpe esse judicans, virorum victorem vinci a mulieribus. Hoc spectat eodem atque illud, quod qui aspexerit mulierem libidinose, quanquam adulterium opere non commisit, quoniam tamen concupiscentiam in animum admisit, crimine non vacat⁸. Quin et illud Clinia, qui unus e Pythagoræ discipulis est, vix crediderim cum nostris institutis fortuito consentire, non consulto ea imitari. Equid autem erat, quod fecit ille? Jurejurando cum ei liceret talentorum trium effugere multam, solvere maluit quam jurare, idque cum non esset falso juraturus; præceptum quo nobis jusjurandum interdicitur⁹, ut mihi videtur, edoctus. Sed ad hoc idem quod initio dicebam, rursus revertamur : non omnia ex ordine, sed solum quæ utilia sunt, suscipienda nobis esse. Turpe namque fuerit rejicere nos cibos exitiosos, disciplinarum vero quæ animam nostram nutriunt, rationem nullam habere, sed torrentis in morem quidquid obvium est trahentes, id in animum recondere. Et quidem quomodo rationi consentaneum est, ut nauclerus non temere se ventis permittat, sed ad portum dirigat scapham, sagittariusque in scopum intendat, et faber ferrarius aut lignarius finem artis appetat : nos vero inferiores simus **180** opificibus ejusmodi, cum certe res nostras intelligere possumus? Itane artificum operi inerit finis quispiam, humanæ vero vitæ scopus nullus est, cujus intuitu omnia facere ac dicere oporteat eum qui brutis animalibus omnino similis esse nolit? Aut sic temere instar navigiorum non saburratorum, mente nostra ad animæ gubernacula non sedente, sursum ac deorsum per vitam circumferremur; sed quemadmodum in gymniciis certaminibus, inque musicis, si ita placet, eorum certaminum quorum coronæ proponuntur, exercitationes fiunt, nec quisquam ad luctam exercens se, aut ad pancratium, subinde cithara aut tibia canere meditatur. Non Polydamas certe, sed ille ante certamen in Olympiis currus agitato retinebat, et inde vires ac robur intendebat. Milo quoque a scuto illito non dimovebatur, sed impulsus resistebat, non minus quam statuæ eæ quæ plumbo colligantur. Et uno verbo, exercitatione præparabantur ad certamina. Quod si, pulvere ac gymnasiis relictis, ad sonos modos-

⁷ Matth. v, 44. ⁸ ibid. 28. ⁹ ibid. 53.

(56) Ita libri antiqui. Vocula τι in editis desideratur.

(57) Illud τι e priscis libris additum est. Aliquanto post quatuor aut quinque mss. παντάπασι προσεοικέναι. Vox prior in vulgatis deerrat.

(58) Editi στέφανοι, καὶ οὐδεὶς. At mss. tres στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεὶς. Subinde unus ms. ἰσχύον ἐκράτουντο.

(59) Unus ms. τὰ Μαρσίου. Editi et alii mss. τὰ Μαρτίου.

que Marsyæ aut Olympi Phrygum curiosius attendissent, num statim fuissent coronas ac gloriam assecuti, aut cavissent ne in corpore ridiculi viderentur? Contra, Timotheus cantu dimisso, in palæstris non degebat. Neque enim ita omnibus musica præstitisset, cui scilicet tanta inesset artis peritia, ut et animum per concitatam austeramque harmoniam ad iram excitaret, et rursus demulceret emolliretque per remissam, cum vellet. Hac item arte, cum aliquando Phrygios modos Alexandro incinuisset, incitasse eum dicitur ad arma inter cœnandum: et rursus reduxisse ad convivas, cantu remisso. Vim adeo magnam et in musica, et in gymniciis certaminibus ad finem consequendum exercitatio præbet.

6. Quoniam vero coronarum memini et athletarum, illi laboribus sexcentis super sexcentos exantlatis, et undecunque aucto sibi robore, posteaquam multum gymniciis laboribus desudarunt, plagasque multas in exercitiorum loco accepere, et victum non jucundissimum, sed a magistris exercitiorum præscriptum sumpsere, et ne longum faciam, ubi in reliquis ita vixerunt, ut ipsorum vita ante certamen certaminis exercitatio sit, tunc exuunt se ad stadium, nullum non laborem, nullum non periculum adeunt, ut oleastri, aut apii, aut alterius cujusvis rei similis accipiant coronam, et victores per præconem renuntientur. Nobis autem, quibus proposita sunt vitæ præmia, eaque tam et ob multitudinem et ob magnitudinem miranda, ut verbis explicari non possint, si in utramque aurem dormitans, et valde licenter vivimus, dabiturne hæc præmia manu altera arripere? Ita enim et laudanda esset deses vita, et Sardanapalus ille haberetur omnium felicissimus, aut etiam Margites ille, si lubet, quem Homerus ait neque arasse, **181** neque fodisse, neque aliud quidquam eorum quæ in vitæ commodum cedunt, peregrisse, si tamen Homeri hæc sint. Nonne potius verus est Pittaci sermo, qui difficile esse dixit bonum esse? Etenim nobis reipsa multos labores perpessus vix tandem licebit bona illa assequi, quorum antea dicebam nullum exemplum in humanis reperiri. Non igitur incuriose vivendum nobis est, neque spes magnæ otio brevi commutandæ, nisi velimus probra sustinere, pænasque subire, non hic quidem apud homines (quanquam et hoc parvum non est saltem prudenti ac cordato), sed in iudicii locis, sive sub terra, sive ubivis constituta sint. Enimvero a recto decoroque præter animi sententiam qui aberrarit, forte veniam aliquam obtinebit a Deo: qui vero fuerit consulto mala amplexus, implacabiliter supplicia

(60) Combessius dubitat utrum legendum sit ταχύ, an τάχα: sed si habeatur ratio veterum librorum, dubium non est quin legi oporteat ταχύ, cum ita scriptum sit in omnibus. Notam interrogationis ex editione Basileensi apposuimus post vocem σώμα.
(61) Colb. tertius καὶ ἐκμαλάττειν. Mox idem codex Ταῦτά τοι καὶ τὸ ἐναγώνιον Ἀλεξάνδρῳ. At editi

τῶν Φρυγῶν περιειργάζοντο κρούματα, καταλιπόντες τὴν κόνην καὶ τὰ γυμνάσια, ταχύ (60) γ' ἂν στεφάνων ἢ δόξης ἔτυχον, ἢ διέφυγον τὸ μὴ καταγέλαστοι εἶναι κατὰ τὸ σώμα; Ἀλλ' οὐ μέντοι οὐδὲ ὁ Τιμόθεος, τὴν μελωδίαν ἀφείλ, ἐν ταῖς παλαιστραῖς διήγειν. Οὐ γὰρ ἂν τοσοῦτον ὑπῆρξεν αὐτῷ διενεγκεῖν ἀπάντων τῆ μουσικῆ, ᾧ γε τοσοῦτον περιῆν τῆς τέχνης, ὥστε καὶ θυμὸν ἐγείρειν διὰ τῆς συντόνου καὶ αὐστηρᾶς ἀρμονίας, καὶ μέντοι καὶ χαλᾶν καὶ μαλάττειν (61) πάλιν διὰ τῆς ἀνειμένης, ὅποτε βούλοιο. Ταύτη τοι καὶ Ἀλεξάνδρῳ ποτὲ τὸ Φρύγιον ἐπαυλήσαντα, ἐξαναστήσαι αὐτὸν ἐπὶ τὰ ὄπλα λέγεται μεταξὺ δεῖπνουσιν, καὶ ἐπαναγαγεῖν πάλιν πρὸς τοὺς συμπότας, τὴν ἀρμονίαν χαλάσαντα. Τοσαύτην ἰσχὴν ἐν τε μουσικῇ καὶ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πρὸς τὴν

B τοῦ τέλους κτῆσιν ἢ μελέτη παρέχεται.

6. Ἐπεὶ δὲ στεφάνων καὶ ἀθλητῶν ἐμνήσθη, ἐκεῖνοι, μυρία παθόντες ἐπὶ μυριοῖς, καὶ πολλαχθὲν τὴν ῥώμην ἑαυτοῖς συναυξήσαντες, πολλὰ μὲν γυμναστικοῖς ἐνιδρώσαντες πόνοις, πολλὰς δὲ πληγὰς ἐν παιδοτρῖβου λαβόντες, δαίταν δὲ οὐ τὴν ἡδίστην, ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν γυμναστῶν αἰρούμενοι, καὶ τᾶλλα, ἵνα μὴ διατρίβω λέγων, οὕτω διάγοντες, ὡς τὸν πρὸ τῆς ἀγωνίας βίον μελέτην εἶναι τῆς ἀγωνίας, τῆνικαῦτα ἀποδύονται πρὸς τὸ στάδιον, καὶ πάντα πονοῦσι καὶ κινδυνεύουσιν, ὥστε κοπίου λαβεῖν στέφανον, ἢ σελίνου, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τοιοῦτων, καὶ νικῶντες ἀναρρήθῃναι παρὰ τοῦ κήρυκος. Ἡμῖν δὲ, οἷς ἄθλα τοῦ βίου πρόκειται οὕτω θαυμαστά πλῆθει τε καὶ μεγέθει, ὥστε ἀδύνατα εἶναι ῥηθῆναι λόγῳ, ἐπ' ἄμφω καθεύδουσι, καὶ κατὰ πολλὴν διαίτημένους δδειαν, τῇ ἐτέρᾳ λαβεῖν τῶν χειρῶν ὑπάρξει; Πολλοῦ μὲν τ' ἂν ἄξιον ἦν ἡ βραθυμία τῷ βίῳ, καὶ ὁ γε Σαρδανάπαλος (62) τὰ πρῶτα πάντων εἰς εὐδαιμονίαν ἐφέρετο, ἢ καὶ ὁ Μαργίτης, εἰ βούλει, ὃν οὐτ' ἀροτήρα, οὕτε σκαπητήρα, οὕτε ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδεῖων εἶναι Ὀμηρος ἔφησεν, εἰ δὲ Ὀμήρου ταῦτα. Ἀλλὰ μὴ ἀληθῆς μάλλον ὁ τοῦ Πιττακοῦ λόγος, ὃς χαλεπὸν ἔφησεν (63) ἐσθλὸν ἐμμεναι; Διὰ πολλῶν γὰρ δὴ τῷ ὄντι πόνων διεξελθοῦσι μόλις ἂν τῶν ἀγαθῶν ἐκεῖνων τυχεῖν ἡμῖν περιγένοιτο, ὧν ἐν τοῖς ἄνω λόγοις οὐδὲν εἶναι παράδειγμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐλέγομεν. Οὐ δὲ οὖν βραθυμότεον ἡμῖν, οὐδὲ τῆς ἐν βραχεὶ βρασιῶνως μεγάλας ἐλπίδας ἀνταλλακτέον, εἴπερ μὴ μέλλομεν ὄνειδῆ τε ἕξειν καὶ τιμωρίας ὑφέξειν, οὐτι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐνθάδε (καίτοι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι), ἀλλ' ἐν τοῖς, εἴτε ὑπὸ γῆν, εἴτε καὶ ὅπου δὴ τοῦ παντὸς ὄντα τυγχάνει, δικαιοτηρίους (64). Ὡς τῷ μὲν ἀκουσίως τοῦ προσήκοντος ἀμαρτάνει κἂν συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο: τῷ δὲ ἐξεπίτηδες τὰ χεῖρα προελομένῳ οὐδεμία παραίτησις τὸ μὴ οὐχὶ πολλαπλασιῶ τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Τί οὖν ποιῶμεν; φαίη

et alii tres miss. ut in contextu.

(62) Unus ms. Σαρδανάπαλλος. Mox in Colb. tertio pro Μαργίτης legitur Μαργάρτης.

(63) Colb. tertius ὃς χαλεπὸν φησιν.

(64) Editio utraque δικαιοτηρίους. Veteres quinque libri δικαιοτηρίους.

τις ἄν. Τί ἄλλο γε ἢ τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ἔχειν, ἢ πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀγοντας (65) ;

7. Οὐ δὴ οὖν τῷ σώματι δουλευτέον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη· ἀλλὰ τῆ ψυχῆ τὰ βέλτιστα ποριστέον, ὡσπερ ἐκ δεσμυτηρίου τῆς πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη κοινωνίας (66) αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντας, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν κρείττον ἀπεργαζομένους. Γαστρὶ μὲν γε τὰ ἀναγκαῖα ὑπηρετοῦντας, οὐχὶ τὰ ἥδιστα προσῆκεν, ὡς οἱ γε τραπεζοποιούς τινὰς καὶ μαγείρους περινοοῦντες, καὶ πᾶσαν διερευνώμενοι γῆν τε καὶ θάλασσαν, οἷόν τινα χαλεπῶ δεσπότη φόρους ἀπάγοντες, ἔλεινοι τῆς ἀσχολίας, τῶν ἐν ἄδου κολαζομένων οὐδὲν πάσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσκίνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετρημένον (67) ἀντλοῦντες πίθον, οὐδὲν πέρας τῶν πόνων ἔχοντες· κουράς δὲ καὶ ἀμπεχθῶνας ἔξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι ἢ δυστυχοῦντων ἐστὶ, κατὰ τὸν Διογένους λόγον, ἢ ἀδικούντων. Ὡστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι ὁμοίως αἰσχρὸν ἠγεῖσθαι φημι δεῖν τοῖς τοιοῦτοις, ὡς τὸ ἔταιρειν ἢ ἄλλοτρίοις γάμοις ἐπιδουλεύειν. Τί γὰρ ἂν διαφέρει τῷ γε νοῦν ἔχοντι ξυστίδα ἀναβεβλήσθαι, ἢ τι τῶν φαύλων ἰμάτιον φέρειν, ἕως ἂν (68) μηδὲν ἐνδῆι τοῦ πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θάλαπος ἀλεξήτηριον; Καὶ τᾶλλα δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον μὴ περιττότερον τῆς χρείας κατεσκευάσθαι, μηδὲ περιέπειν τὸ σῶμα πλέον ἢ ὡς ἀμεινον τῆ ψυχῆ. Οὐχ ἦτον γὰρ θνήσκος ἀνδρὶ, τῷ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσσηγορίας ταύτης ἀξίῳ, καλλωπιστὴν καὶ φιλοσόφωματον εἶναι, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν παθῶν ἀγεννῶς διαχεισθαι. Τὸ γὰρ τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰσφέρεισθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτῷ τὸ σῶμα ἔξω, οὐ διαγινώσκοντός (69) ἐστὶν ἑαυτὸν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ παραγγέλλματος, ὅτι οὐ τὸ δρώμενόν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τινος δεῖται περιττοτέρως σοφίας, δι' ἧς ἕκαστος ἡμῶν, ὅστις ποτέ ἐστιν, ἑαυτὸν ἐπιγνώσεται. Τοῦτο δὲ μὴ καθηραμέναις τὸν νοῦν ἀδυνατώτερον ἢ λημῶντι πρὸς τὸν ἥλιον ἀναβλέψαι. Κάθαραι δὲ ψυχῆς, ὡς ἀθρόως τε εἰπεῖν καὶ ὑμῖν ἰκανῶς, τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἠδονὰς ἀτιμάζειν· μὴ ὀφθαλμοῦς ἐστὶ· ἂν ταῖς ἀτόποις τῶν θαυμαστοποιῶν ἐπιδείξειεν, ἢ σωματικῶν θείας ἠδονῆς κέντρον ἐναφιέντων, μὴ διὰ τῶν ὧτων διεσθαρμένην μελωδίαν τῶν ψυχῶν καταχεῖν. Ἄνελευθερίας γὰρ δὴ καὶ ταπεινότητος ἔκγονα πάθη ἐκ τοῦ τοιούτουδε τῆς μουσικῆς εἶδους ἐγγίνεσθαι πέφυκεν. Ἀλλὰ τὴν ἑτέραν μεταδιωκτέον ἡμῖν, τὴν ἀμείνωτε καὶ εἰς ἀμεινον φέρουσαν, ἢ καὶ Δαβὶδ χρωμένος, ὁ ποιητῆς τῶν ἱερῶν ἁσμάτων, ἐκ τῆς μανίας, ὡς φασί, τὸν βασιλέα καθίστη. Λέγεται δὲ καὶ Πυθαγόραν, κωμασταῖς περιτυχόντα μεθύουσι, κελεύσαι

longe majora perferet. Quid igitur faciemus? dicet aliquis. Quid aliud, nisi ut animæ curam geramus, ab omnibus aliis vacantes?

7. Non igitur corpori inserviendum, nisi omnino necesse sit; sed ea quæ potiora sunt, animæ sunt tribuenda, ita ut ipsam ex ea quam cum corporis affectionibus habet communiōne, tanquam ex carcere per philosophiam eximamus, simulque etiam corpus vitiiis atque libidinibus reddamus inexpugnabile. Ventri quidem ministranda sunt necessaria, non quæ sunt perquam jucunda, velut ii qui quosdam mensarum structores coquosque exquirunt, totamque terram ac mare vestigant, velut moroso hero tributa pendentes, digni miseratione ob ejusmodi occupationem, baud remissius quam qui in inferno versantur, excruciat, plane disseccantes ignem, cribro ferentes aquam, et in pertusum dolium infundentes, laborum finem nullum habentes. Comas autem ac vestimenta plus satis curare, aut, ut ait Diogenes, adversa fortuna utentium est, aut injustorum. Quare cincinnatum esse et appellari, æque turpe censendum dico, atque scortari, aut alienis nuptiis insidiari. Quid enim ejus qui mente præditus est interest, utrum tenui ac sumptuosa veste induatur, an pallium vile gestet, modo et frigori et calori arcendo satis sit? Et ad hunc modum reliqua quoque ultra necessitatem non sunt excolenda, nec corporis labenda est major cura, quam quantum animæ prosit. Nam comptum esse et corporis amatorem, viro hac illa appellatione vere digno non minus probrosum fuerit, quam alteri cuivis vitio ignave obnoxium esse. Nam omne studium huc conferre ut corpus quam optime se habeat, non hominis est semet cognoscentis, neque intelligentis sapientem illam admonitionem, qua docemur, quod sub aspectum cadit, id hominem non esse, sed requiri sapientiam quamdam præstantiorem, qua quisque nostrum seipsum qualis tandem sit agnoscat. Hoc autem difficilium est mentem non puram habentibus, quam lippienti solem aspicere. Est autem animæ purgatio, ut **182** semel, et quantum vobis satis sit, dicam, voluptates per sensus irrepentes aspernari, non oculos pascere insulsis præstigiatorum ostentationibus, aut corporum stimulum voluptatis immittentium aspectu, non per aures harmoniam corruptam in animam infundere. Vitia enim quæ illiberalis dejectique animi fetus sunt, ex hoc musicæ genere solent oriri. Sed musica altera, quæ et melior existit, et ad melius perducit, consecranda nobis est: qua usus David, sacrorum carminum auctor, furorem regis atque

probat. Aliquanto post Colb. tertius φημι δεῖν τοὺς τληκίτους.

(68) Vocula ἄν addita est ex Colb. tertio. Ibidem editi ἐνδέει. At mss. ἐνδῆη. Nec ita multo infra editi τῷ γε ἀληθῶς. Libri veteres τῷ γε ὡς ἀληθῶς.

(69) Paulo aliter legitur in Colb. tertio, nempe hoc modo: αὐτοῦ τὸ σῶμα... γινώσκοντος. Haud longe editi ἀλλὰ τινος δεῖ. At Reg. tertius et aliter δεῖται.

(65) Antiqui duo libri ἀγοντας.

(66) Colb. tertius πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίας. Nec ita multo post Regii primus et secundus cum Colb. tertio ἥδιστα προσῆκεν. Vox ultima deest in aliis mss. atque in vulgatis.

(67) Editi et Colb. tertius εἰς τετρημένον, in dolium fractum. At Regii secundus et tertius εἰς τετρημένον, in dolium pertusum: quæ scripturam veram esse et genuinam quotidianus loquendi usus

insaniam, ut aiunt, sedavit ¹⁰. Ferunt etiam Pythagoram, cum in comessatores temulentos incidisset, jussisse tibicinem comessationi præsidentem, mutata harmonia, Doricos modos eis canere: ipsos autem ita hoc cantu resipuisse, ut, abjectis corollis, pudore suffusi domum reverterentur. Alii vero more Corybantum ad tibiam insaniant ac debacchantur. Ita hoc differt, sanis aut pravis cantilenis aures impleri! Quare eam, quæ nunc viget, musicam minus quam quidvis turpissimum experiri debetis. Pudet me etiam interdicerere, ne sufflitus omnis generis, qui olfactui voluptatem afferant, admisceantur aeri, et ne unguentis vos ipsos inficiatis. Quid autem quis dixerit de non perquirendis tactus gustusque voluptatibus, nisi quod cogant eos qui his captandis vacant, ad ventrem et ad ea quæ sub ventre sunt, pecorum more, pronos ac propensos vivere? Uno verbo, totum corpus contemnendum est ei, qui in ipsius voluptatibus quasi in cæno nolit volutari, aut tantum ei indulgendum est, in quantum, inquit Plato, philosophiæ inservit, non longe aliter locutus atque Paulus, qui monet nullam corporis habendam curam ad cupiditatem materiam ¹¹. Etenim qui corporis, ut se optime habeat, curam gerunt, animam autem illo usuram nullius pretii parvipendunt, quid differunt ab iis qui instrumentis aptandis dant operam, artem vero per hæc operantem negligunt? Quapropter ratione plane contraria corpus castigandum est et cohibendum, haud secus ac impetus cujusdam belluæ; atque ii tumultus qui ab ipso in anima excitantur, ratione veluti flagro compescendi sunt, non autem habentis voluptati omnino laxatis negligenda mens est, adeo ut quasi auriga qui ab equis effrenis violenterque agitat abreptus sit, ducatur. Nec abs re erit Pythagoræ meminisse, qui cum didicisset aliquem ex familiaribus sese et exercitationibus et escis valde admodum saginare, et carnosum reddere: Sic, inquit, non desines graviorem tibimetipsi carcerem exstruere? Unde dicunt et Platonem provenientis a corpore noxæ præscium, insalubrem Atticæ locum Academiam de industria elegisse, ut nimis bonum corporis statum quasi superfluum quamdam vitis feracitatem amputaret. Ego autem corporis habitudinem summe bonam etiam periculosam esse a medicis audivi.

8. Cum igitur nimia illa corporis cura et corpori ipsi inutilis sit, et animæ officiat, ei submittere se et obsequi manifesta fuerit insania. Sed, si hoc contemnere studeremus, vix aliud quidquam humanum

¹⁰ I Reg. xvi, 25. ¹¹ Rom. xiii, 14.

(70) Pro ἀναπλησθῆναι legitur in Colb. tertio ἀναπληρώσαι. Mox idem ms. τῶν προδήλως αἰσχρίστων.

(71) Antiqui tres libri συννευκότα, nempe θρέμματα. Alii duo mss. et editi συννευκότας.

(72) Editi et mss. non pauci φιλοσοφία, et sic quoque primum scripserat librarius in Colb. secundo, sed ipse ita emendavit, ut nunc legatur φιλοσοφίας. Ibidem editio Paris. κτωμένους. Editio Ba-

των αὐλητῆν τὸν τοῦ κώμου κατάρχοντα, μεταβαλόντα τὴν ἀρμονίαν. ἐπαυλῆσαι σφισι τὸ Δώριον· τοὺς δὲ οὕτως ἀναφρονῆσαι ὑπὸ τοῦ μέλους, ὥστε, τοὺς στεφάνους βίψαντας, αἰσχυνομένους ἐπανελθεῖν. Ἐτεροι δὲ πρὸς αὐτὸν κορυβαντιῶσι καὶ ἐκβακχεύονται. Τοσοῦτόν ἐστι τὸ διάφορον ὑγιούς ἢ μοχθηρᾶς μελωδίας ἀναπλησθῆναι (70)! Ὡστε τῆς νῦν δὴ κρατούσης ταύτης ἤττον ὑμῖν μεθεκτέον ἢ οὐτινοσοῦν τῶν αἰσχρίστων. Ἄτμούς γε μὴν παντοδαπούς ἤδοντῃν ὀσφρῆσει φέροντας τῷ ἀέρι καταμιγνύονται, ἢ μύροις ἐαυτοὺς ἀναχρῶνυσσασθαι, καὶ ἀπαγορεύειν αἰσχύνομαι. Τί ὅτι ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ μὴ χρῆναι τὰς ἐν ἀφῆ καὶ γεύσει διώκειν ἡδονάς, ἢ ὅτι καταναγκάζουσι αὐταὶ τοὺς περὶ τὴν ἐαυτῶν θήραν ἐσχολακότας, ὥσπερ τὰ θρέμματα, πρὸς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν συννευκότας (71) ζῆν; Ἐνὶ δὲ λόγῳ, παντὸς ὑπεροπτεῖον τοῦ σώματος τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ κατορωρύχθαι μέλλοντι, ἢ τοσοῦτον ἀνθεκτέον αὐτοῦ, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὕπηρεσιαν φιλοσοφία (72) κτωμένου, εἰκότα που λέγων τῷ Παύλῳ, ὅς παραινεῖ μηδεμίαν χρῆναι τοῦ σώματος πρόνοιαν ἔχειν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμήν. Ἡ τί διαφέρουσι οἱ τοῦ μὲν σώματος, ὡς ἂν κάλλιστα ἔχοι, φροντίζουσι, τὴν δὲ χρησομένην αὐτῷ ψυχὴν ὡς οὐδενὸς ἀξίαν περιορῶσι, τῶν περὶ τὰ ὄργανα σπουδαζόντων, τῆς δὲ δι' αὐτῶν ἐνεργούσης τέχνης καταμελούντων; Πᾶν μὲν οὖν τούναντίον κολάζειν αὐτὸ καὶ κατέχειν, ὥσπερ θηρίου τὰς ὀρμὰς, προσήκει, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ θορύβους ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ οἶονεῖ μάστιγι τῷ λογισμῷ καθικνουμένους κοιμίζειν, ἀλλὰ μὴ πάντα χαλινῶν ἡδονῆς ἀνέντας περιορᾶν τὸν νοῦν, ὥσπερ ἡνίοχον, ὑπὸ δυστηνίων ἵππων ὕβρει φερομένων παρατυρόμενον ἀγεσθαι· καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι (73), ὅς, τῶν συνόντων τινὰ καταμαθὼν γυμνασίους τε καὶ σιτίους ἐαυτὸν εὖ μάλα κατασαρκύντα, οὕτως ἐφη· Οὐ παύση χαλεπώτερον σεαυτῷ κατασκευάζων τὸ δεσμωτήριον; Διὸ δὴ καὶ Πλάτωνά φησι, τὴν ἐκ σώματος βλάβην προϊδόμενον, τὸ νοσῶδες χωρίον τῆς Ἀττικῆς τὴν Ἀκαδημίαν καταλαβεῖν ἐξεπίτηδες, ἵνα τὴν ἄγαν εὐπάθειαν τοῦ σώματος οἷον ἀμφέλου τὴν εἰς τὰ περιττὰ φορὰν περικόπτοι (74). Ἐγὼ δὲ καὶ σφαλερὰν εἶναι τὴν ἐπ' ἄκρον εὐεξίαν ἱατρῶν ἤκουσα.

8. Ὅτε τοίνυν ἡ ἄγαν αὐτῆ τοῦ σώματος ἐπιμέλεια αὐτῷ τε ἀλυσιτελῆς τῷ σώματι, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμποδίων ἐστὶ· τό γε ὑποπεπτικέναι τοῦτο καὶ θεραπεύειν μανία σαφές. Ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτου

sil. et Regii duo mss. itemque alii duo Colbertini κτωμένους.

(73) Et hic quoque Colb. tertius a reliquis mss. dissidet. Ita igitur in hoc veteri libro legitur, οὐκ ἀγεννὲς καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι. Mox utraque editio οὐ παύσει. Libri veteres παύση.

(74) Editio Paris. περικόπη. At mss. περικόπτοι.

γε ὑπερορῶν μελετήσασιν (75), σχολῆ γ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάσασιν. Τί γάρ ἐτι χρυσόμεθα πλούτῳ, τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς ἀτιμάζοντες; Ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ, πλὴν εἰ μὴ, κατὰ τοὺς ἐν τοῖς μύθοις δράκοντας, ἡδονὴν τινα φέροι θησαυροῖς καταρρωρυγμένοις ἐπαγρυπνεῖν. Ὁ γε μὴν ἐλευθερίως πρὸς τὰ τοιαῦτα διακείσθαι πεπαιδευμένος, πολλοὺ ἀν δόει ταπεινὸν τι καὶ αἰσχρὸν ἔργῳ ἢ λόγῳ ποτὲ προελέσθαι. Τὸ γὰρ τῆς χρείας περιττότερον, καὶ Λύδιον ἢ ψήγμα, καὶ τῶν μυρμηκῶν ἔργον τῶν χρυσοφόρων, τοσοῦτω πλέον ἀτιμάσει, ὅσῳπερ ἀν ἤττον προσδέχεται· αὐτὴν δὲ δῆπου τὴν χρεῖαν τοῖς τῆς φύσεως ἀναγκαίοις, ἀλλ' οὐ ταῖς ἡδοναῖς ὀριεῖται. Ὡς οἱ γε τῶν ἀναγκαίων ὄρων ἔξω γενόμενοι (76), παρακλήσιως τοῖς κατὰ τοῦ πρᾶνου φερομένοις πρὸς οὐδὲν στάσιμον ἔχοντες ἀποθῆναι, οὐδαμῶς τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἴστανται· ἀλλ' ὅσῳπερ ἀν πλείω προσπεριβάλλονται, τοῦ Ἰσου δέονται ἢ καὶ πλείονος πρὸς τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸν Ἐξηκεστίου Σόλωνα, ὃς φησι·

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα περᾶσμένον ἀνδράσι
κείται.

Τῷ δὲ Θεογνίδι πρὸς ταῦτα διδασκάλῳ χρηστῶν, λέγοντι·

Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, οὐτ' εὐχομαι, ἀλλὰ μοι εἴη
Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλίγων, μηδὲν ἔχορτι κακόν.

Ἐγὼ δὲ καὶ Διογένης ἀγαμαί τὴν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπεροφίαν, ὃς γε καὶ βασιλέως τοῦ (77) μεγάλου ἑαυτὸν ἀπέφηνε πλουσιώτερον, τῷ ἐλαττώων ἢ ἐκείνος κατὰ τὸν βίον προσδεῖσθαι. Ἡμῖν δὲ ἀρα, εἰ μὴ τὰ Πυθίου τοῦ Μυσοῦ προσεῖη τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ βοσκημάτων ἔτροι πλείους ἢ ἀριθμῆσαι, οὐδὲν ἐξαρχέσει. Ἀλλ', οἶμαι, προσήκει (78) ἀπόντα τε μὴ ποθεῖν τὸν πλοῦτον, καὶ παρόντος, μὴ τῷ κεκτησθαι μᾶλλον φρονεῖν, ἢ τῷ εἰδέναι αὐτὸν διατίθεσθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Σωκράτους εὖ ἔχει· ὃς μέγα φρονοῦντος πλουτοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ ταῖς χρήμασι, οὐ πρότερον αὐτὸν θαυμάσειν ἔφη, πρὶν ἀν καὶ ὅτι κεχρησθαι τούτοις ἐπίσταται πειραθῆναι. Ἡ Φειδίας μὲν καὶ Πολύκλειτος, εἰ τῷ χρυσίῳ μέγα ἐφρόνου καὶ τῷ ἐλέφαντι, ὧν ὁ μὲν Ἡλείος τὴν Δία, ὁ δὲ τὴν Ἥραν Ἀργείοις ἐποίησάτην, καταγελάστω ἀν ἡστην ἄλλοτρίῳ πλούτῳ καλλωπιζόμενοι, ἀφέντες τὴν τέχνην, ὑφ' ἧς καὶ ὁ χρυσὸς ἡδίων καὶ τιμιώτερος ἀπεδείχθη· ἡμεῖς δὲ, τὴν ἀνθρωπιάν ἀρετὴν οὐκ ἐξαρχεῖν ἑαυτῆ (79) πρὸς κόσμον ὑπολαμβάνοντες, ἐλάττωνος αἰσχύνης ἄξια ποιεῖν οἴομεθα; Ἀλλὰ δῆτα πλοῦτου μὲν ὑπεροφόμεθα, καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθησῶν ἡδονὰς ἀτιμάσομεν, κολακείας δὲ καὶ θωπείας διωξόμεθα, καὶ τῆς Ἀρχιδόχου ἀλώ-

esset nobis admirationi. **183** Quid enim jam nobis, si corporis voluptates fastidiamus, opus erit divitiis? Ego quidem non video, nisi, ut in fabulis est draconum, jucundum sit et gratum thesauris defossis invigilare. Multum autem abfuerit, ut qui liberaliter in talibus habere se didicerit, unquam humile quiddam et turpe facto aut dicto sibi proponat. Quidquid enim superfluum est, et necessitatis modum excedit, sive Lydia arena sit, sive formicarum auriferarum opus, tanto magis aspernabitur, quanto minus indigebit: quippe usum ipsum necessitatibus naturæ metietur, non voluptatibus. Nam qui necessarios terminos excessere, cum jam sibi, more eorum qui in declive feruntur, nihil firmum suppetat, ad quod se recipiant, nusquam ulterius abripi intermittunt: sed quo plura compararint, eo magis opus habebunt paribus, aut etiam amplioribus ad cupiditatem explendam, secundum Excectidæ filium Solonem, qui ait:

Divitiis nullum statuunt mortalia finem
Pectora.

In his etiam Theognide magistro utendum est, qui dicit:

Non amo divitias, non opto: at vivere tantum
Exiguo liceat, nil sit ut inde mali.

Ego autem in Diogene etiam omnium simul humanarum rerum admiror contemptum, qui pronuntiavit se rege magno ditiozem, quod in vita paucioribus quam ille egeret. Nobis autem, nisi Pythii Mysi adsint talenta, nisi sint terræ tot et tot jugera, nisi pecorum greges innumeri, sufficere nihil. Sed tamen, opinor, par est divitias absentes non expetere, nec desiderare: si vero adsint, non magis ob ipsarum possessionem jactare se quam ob scientiam dispensandi easdem. Nam præclarum est illud Socratis, qui divitem quemdam virum magnopere de pecuniis superbientem non prius admiraturum se dixit, quam ipsa rei experientia didicisset eum iis uti nosse. Nonne si ob aurum et ebur valde se extulissent Phidias et Polycletus, quorum alter Eleis Jovem, alter Argivis Junonem fecit, essent derisui, quod relicta arte, per quam ipsum etiam aurum jucundius pretiosiusque effectum est, gloriam ex opibus alienis captassent: nos autem, qui virtutem humanam ex se non sufficere ad ornatum putamus, remne verecundia minore dignam facere videbimur? An divitias quidem despiciemus, et illabentes per sensus voluptates habebimus despiciatui, assentationem vero et adulationem prosequer-

(75) Codices tres μελετήσασιν. Editi μελετήσασιν.

(76) Editi γινόμενοι. Antiqui tres libri γενόμενοι. Nec ita multo post unus codex Comhef. προσπεριβάλλονται. Alii tres mss. προσπεριβάλλονται. Editi προσπεριβάλλονται. Hoc ipso in loco Colb. tertius τοσοῦτου δέονται. Alii mss. et editi τοῦ Ἰσου δέονται. Lege Ducæum.

(77) Hoc loco, ut alibi sæpe, videtur de suo aliqui addidisse librarius, qui Colbertinum tertium

codicem exscripsit. Ita enim in hoc legitur, βασιλέως τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν. Notum est magnum illum regem, cujus hic fit mentio, Persarum regem fuisse.

(78) Editi et unus ms. προσήκει. Alii tres mss. προσήκειν. Mox editio Paris. εὖ διατίθεσθαι. Vocula εὖ in nostris sex mss. deest.

(79) Editio Basil. ἐξαρχεῖν ἑαυτῆν. Editio Paris. καθ' ἑαυτῆν. Libri antiqui omnes ἑαυτῆ, sibi non sufficere.

mur, et Archilochi vulpeculæ astutiam versutiam- que æmulabimur? Atqui nihil est viro prudenti fugiendum magis, quam ad gloriam vivere, eaque quæ vulgo ac multitudini probantur, spectare, et rectam rationem vitæ ducem non statuere, ita ut licet **184** hominibus omnibus contradicere, et ignominiam ac periculum subire honesti causa oporteat, tamen nihil eorum quæ recta iudicata sunt, invertere velimus. An eum qui non ita affectus est, ab Ægyptio illo sophista aliquid differre dicemus, qui, cum vellet, planta fiebat et bestia, et ignis et aqua, et res omnes? Nam et ipse modo quidem iustitiam laudabit apud eos qui eam colunt: modo vero loquetur pugnantia, ubi iniustitiam probari animadverterit: quod solent adulatores elicere. Et quemadmodum polypodem aiunt colorem suum in subiectæ terræ colorem mutare, sic ille suam sententiam ex eorum, quibuscum versatur, genio mutabit. Hæc quidem etsi perfectius in nostris libris condiscemus, at certe quantum adumbrandæ nunc virtuti satis est, tantum ex documentis externis rudius delineemus. Qui enim diligenter ex quacunque re utilitatem colligunt, iis quasi magnis fluminibus solent undecunque fieri accessiones multæ. Nam quod dictum est, parvum parvo adjungendum esse, id a poeta non magis de argenti augmento quam de qualibet scientia recte dictum fuisse existimandum est. Bias igitur filio ad Ægyptios abeunti, et percontanti quidnam agendo rem ei gratissimam facturum esset, Viaticum, inquit, si paraveris tibi ad senectutem; virtutem viaticum appellans, exiguus eam terminis circumscribens, quippe qui ejus utilitatem humana vita definerit. Ego autem, etiamsi quispiam proferat in medium senectam Tithoni, sive Arganthonii, sive Mathusalæ illius, qui longissimæ apud nos vitæ fuit, qui annos mille minus triginta vixisse dicitur, etiamsi totum ex quo homines conditi sunt tempus dimetiatur, veluti puerilem sententiam ridebo tum, cum ad prolixum illud et nulli senio obnoxio sæculum respiciam, cujus non est finem ullum mente apprehendere, non magis utique quam immortalis animæ interitum assignare. Ad quod ævum possidendum viaticum ut comparetis, hortor vos, lapidem omnem, ut est in proverbio, moven- tes, unde aliqua vobis utilitas ad hoc assequendum accessura sit. Neque vero quoniam difficilia sunt hæc, et labeorem requirunt, segnes ac pigri efficiamur: sed memores ejus qui admonuit vitam opti-

A πεκος τὸ κερδαλέον τε καὶ ποικίλον ζηλώσομεν; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὁ μᾶλλον φευκτέον τῷ σωφρονούντι τοῦ πρὸς δόξαν ζῆν, καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκούντα προσκοπεῖν, καὶ μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιείσθαι τοῦ βίου, ὥστε, κἂν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀντιλέγειν, κἂν ἀδοξεῖν καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δέη, μὴδὲν αἰρεῖσθαι τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων παρακινεῖν. Ἡ τὸν μὴ οὕτως ἔχοντα τί τοῦ Αἰγυπτίου σοφιστοῦ φήσομεν ἀπολείπειν, ὃς φυτὸν ἐγίγνετο καὶ θηρίον, ὅποτε βούλοιο, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ πάντα χρήματα; Εἴπερ δὴ καὶ αὐτὸς νῦν μὲν τὸ δίκαιον ἐπαινέσεται παρὰ τοῖς τοῦτο τιμῶσι· νῦν δὲ τοὺς ἐναντίους ἀφήσει λόγους, ὅταν τὴν ἀδικίαν εὐδοκιμοῦσαν αἰσθηταί, ὅπερ δίκης (80) ἐστὶ κολάκων. Καὶ ὡσερ φασὶ τὸν πολυπόδα τὴν χροῶν πρὸς τὴν ὑποκειμένην γῆν, οὕτως αὐτὸς τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς τῶν συνόντων γνώμας μεταβαλεῖται. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν που κἂν τοῖς ἡμετέροις λόγοις τελειότερον μαθησόμεθα· ὅσον δὲ σκιαγραφίαν τινὰ τῆς ἀρετῆς, τό γε νῦν εἶναι, ἐκ τῶν ἐξωθεν παιδευμάτων περιγραφώμεθα (81). Τοῖς γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἐκάστου τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν, ὡσερ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν, πολλαὶ γίνεσθαι πολλαχόθεν αἱ προσθήκαι πεφύκασι. Τὸ γὰρ καὶ μικρὸν ἐπὶ μικρῷ κατατίθεσθαι οὐ μᾶλλον εἰς ἀργυρίου προσθήκην ἢ καὶ εἰς ἡντιναοῦν ἐπιστήμην ὀρθῶς ἡγεῖσθαι ἔχειν τῷ ποιητῇ προσήκεν. Ὁ μὲν οὖν βίας τῷ υἱεὶ πρὸς Αἰγυπτίους ἀπαίροντι, καὶ πνυθανομένῳ τί ἂν ποῖων ἀπὸ μάλιστα κεχαρισμένα πρᾶττοι, Ἐφρόδιον, Ἐρη, πρὸς γῆρας κτησάμενος· τὴν ἀρετὴν δὴ τὸ ἐφρόδιον λέγων, μικροῖς ὄροις αὐτῆς περιγράφων, ὃς γε ἀνθρωπίνῳ βίῳ τὴν ἀπ' αὐτῆς (82) ὠφέλειαν ὠρίζετο. Ἐγὼ δὲ κἂν τὸ Τιθωνοῦ τις γῆρας, κἂν τὸ Ἀργανθωνίου λέγη, κἂν τὸ τοῦ μακροβιωτάτου παρ' ἡμῖν Μαθουσάλα, ὃς χίλια ἔτη, τριάκοντα δεόντων, βῖωναι λέγεται· κἂν σύμπαντα τὸν ἀπ' οὗ γέγονασιν ἀνθρωποὶ χρόνον ἀναμετρήῃ, ὡς ἐπὶ παῖδων διανοίας γελάσομαι, εἰς τὸν μακρὸν ἀποσκοπῶν καὶ ἀγήρω αἰῶνα, οὗ πέρας οὐδὲν ἐστὶ τῆ ἐπινοίᾳ λαθεῖν, οὐ μᾶλλον γε ἢ τελευτῆν ὑποθέσθαι τῆς (83) ἀθανάτου ψυχῆς. Πρὸς ὅνπερ κτᾶσθαι παραινέσαιμ' ἂν τὰ ἐφρόδια, πᾶντα λίθον, κατὰ τὴν παροιμίαν, κινούντας, ὅθεν ἂν μέλλῃ τις ὑμῖν ἐπ' αὐτὸν ὠφέλεια γενήσεσθαι· μὴδ' ὅτι χαλεπὰ ταῦτα καὶ πόνου δεόμενα, διὰ τοῦτ' ἀποκινήσωμεν· ἀλλ' ἀναμνησθέντας (84) τοῦ παραινέσαντος, ὅτι δέοι βίον μὲν ἄριστον αὐτὸν ἕκαστον προαιρεῖσθαι, ἡδὺν δὲ προσδοκᾶν τῇ συνηθείᾳ γενήσεσθαι, ἐγχειρεῖν τοῖς βελτίστοις. Αἰσχρὸν γὰρ, τὸν παρόντα καιρὸν προεμέ-

(80) Editio Paris. ὅπερ δίκης. Editio Basil. et Reg. tres mss. cum uno Colb. ὅπερ δίκης. Colb. tertius ἤπερ δίκης. Ita emendatus est Colb. secundus, ut nunc habeat ὅπερ δίκης: sed ante emendationem habebat ἤπερ δίκης. Quoquo modo quis leget, erraturum non puto. Aliquanto post mss. duo μεταβάλλεται. Editi et Colb. tertius μεταβαλεῖται.

(81) Editi et Reg. tertius περιγραφώμεθα. Alii tres mss. περιγραφώμεθα. Nec ita multo post editio Paris. τῶν ποταμῶν, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, πολλαί. Nostri sex mss. τῶν ποταμῶν πολλαί. Illud autem, κατὰ τὸν Ἡσίοδον, puto non a Basilio scriptum fuisse, sed ab aliquo erudito homine, qui novere

vellet exemplum magnorum illorum fluminum, quibus undelibet accessiones multæ fiunt, ex Hesiodo, *Ἔργ.* v. 359 sq., sumptum esse.

(82) Editio utraque ἐπ' αὐτῆς. At Regii duo et Colb. tertius ἀπ' αὐτῆς. Subinde unus ms. pro λέγη habet λέγοι. Haud longe Reg. tertius et alter παρ' ἡμῖν. Editi παρ' ἡμῖν. Nec ita multo post Colb. tertius παίδων διανοίᾳ.

(83) Colb. tertius ὑπερθέσθαι τῆς.

(84) Antiqui duo libri ἀναμνησθέντας. Statim editi αὐτῶν ἕκαστον. Nostri sex mss. αὐτὸν ἕκαστον. Lege Ducæum.

vous, ἕστερόν ποτ' ἀνακαλεῖσθαι τὸ παρελθόν, ὅτε οὐδὲν ἔσται πλέον ἀνωμένοις (85). Ἐγὼ μὲν οὖν ἀ κράτιστα εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἰρηκα, τὰ δὲ παρὰ πάντα (86) τὸν βίον ὑμῖν συμβουλεύσω· ὑμεῖς δὲ, τριῶν ἀβρωστημάτων ὄντων, μὴ τῷ ἀνιάτῳ προσκοικῆναι δόξετε, μηδὲ τὴν τῆς γνώμης νόσον παρακλησίαν τῇ τῶν εἰς τὰ σώματα δυστυχησάντων δείξετε. Οἱ μὲν γὰρ τὰ μικρὰ τῶν παθῶν κάμνοντες, αὐτοὶ παρὰ τοὺς ἰατροὺς ἔρχονται· οἱ δὲ εἰς ἀνήκεστον παντελῶς μελαγχολίας παρενεχθέντες οὐδὲ προσίοντας προσίενται. Ὅ μὴ πάθητε νῦν ὑμεῖς, τοὺς ὀρθῶς ἔγοντας τῶν λογισμῶν ἀποφεύγοντας.

lapsi sunt, ne accedentes quidem admittunt : quod

A mam ab unoquoque seligendam esse, ac sperare eam consuetudine jucundam redditum iri, optima aggredi par est. Turpe est enim tempus præsens amittere, et elapsum postea revocare, cum nullum amplius dabitur dolentibus. Ego quidem quæ optima esse censeo, partim **185** nunc dixi, partim vobis per omnem vitam suadebo : vos vero, cum tria sint ægritudinum genera, ei quod insanabile est similes ne videamini, neque ostendatis animi morbum, morbo eorum qui corpore ægrotant consimilem. Etenim invaletudine parva qui laborant, ipsi accedunt ad medicos : qui vero morbis majoribus correpti fuere, medicos accersunt ad se ; qui autem in aliquem atræbilis morbum prorsus immedicabilem

cavete ne vobis nunc accidat, si eos qui memē ac

ratione præditi sunt, fugiatis.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ΄.

Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάμαντα.

1. Οὐκ ἀγνοῶ τὸ μέγεθος τῶν ὑπὸ τῆς πανηγύρεως ἐγκωμίων· ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο ἐπίσταμαι, οὕτω καὶ τῆς ἀσθενείας τῆς ἑαυτοῦ ἐπαισθάνομαι. Ἡ μὲν γὰρ ὑπόθεσις ἀπαιτεῖ ἀξιῶν τι βῆθῆναι τῶν συνελθόντων καὶ τῆς ἐλπίδος ἧς ἔχουσιν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τῆς ὑποθέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν μαρτύρων ἄγομεν τὴν μνήμην σήμερον, ὀρθῆ πᾶσα διάνοια καὶ ἐμπάρασκευος ἀκοή, εἰπεῖν τι ἀξιῶν τοῦ μάρτυρος προσδοκῶσα, καὶ πόθῳ τῷ περὶ αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν ἐπάγει. Καὶ γὰρ εὐγνώμονες παῖδες μεγάλα ἀπαιτοῦσι τὰ τῶν πατέρων ἐγκώμια, καὶ οὐκ ἂν καταδέξαιτο ἐν μικρότητι τοῦ λόγοντος κινδυνεύειν τῶν ἐγκωμιαζομένων τὸ μέγεθος. Ὅστε ὅσω μείζων ἢ προθυμία, τοσούτῳ μέγας ὁ κίνδυνος. Τί τῶν ποιήσομεν; Πῶς δὲ καὶ τὰς ὑμετέρας ἐπιθυμίας ἀποπληρώσομεν, καὶ αὐτοὶ μὴ ἀπέλωμεν ἀσυντελεῖς τῶν παρόντων; Παρακαλέσομεν ἐκάστην ψυχὴν, ἃ ἔχουσα ἦλθεν ἐν τῇ μνήμῃ, ταῦτα ἀνακαινήσασαν τῇ διανοίᾳ, οἰκοθεν ἐπισιτισαμένην, τοῖς οικείοις ἐφοδίοις ἑαυτὴν εὐφράνασαν ἀπελθεῖν. Μνήσθητέ μοι τοῦ μάρτυρος, ὅσοι δι' ὄνειρων αὐτοῦ ἀπηλάυσασθε· ἔσοι, περιτυχόντες τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐσχέκεσαν αὐτὸν συνερῶν εἰς προσευχὴν· ὅσοις, ὀνόματι κληθεῖς, ἐπὶ τῶν ἔργων παρέστη· ὅσοις ὀδοπόρους ἐπανήγαγεν· ὅσοις ἐξ ἀβρωστίας ἀνέστησεν· ὅσοις παῖδας ἀπέδωκεν ἤδη τετελευτηκότας· ὅσοις προθεσμίας βίου μακροτέρας ἐποίησεν. Πάντα μοι συναγάγοντες, ἐγκώμιον ἐκ κοινοῦ ἐράνω πονήσατε. Ἄλλήλους δαδόντε, ἃ οἴδεν ἕκαστος, τῷ μὴ εἰδότε· ἃ μὴ οἶδε, λαμβανέτω παρὰ τοῦ εἰδότες, καὶ οὕτως ἐκ συνεισφορᾶς ἀλλήλους συνεστιάσαντες, ἡμῶν τῇ ἀσθενείᾳ σύγγνωτε.

2. Ταῦτα γὰρ ἐγκώμια μάρτυρος, ὁ πλουτοῦς τῶν

(85) Verte, cum nihil angi proderit. MARAN.

(86) Vocem πάντα ex libris veteribus addidimus. Mox. editio Paris. ἀβρωστημάτων ὄντων. Sed vox ὄντων neque in editione Basil., neque in nostris

B

HOMILIA XXIII.

In sanctum martyrem Mamantem.

1. Haud ignoro panegyricorum eorum qui in publico conventu fiunt, difficultatem ac pondus : sed ut hoc scio, ita et debilitatem meam ipse persentio. Causa namque ipsa postulat, ut aliquid dicatur dignum iis qui convenere, et spe quam de nobis concipiunt, et rei argumento. Quoniam enim in maxima celebritate hodie referimus martyrum memoriam, mens omnis erecta est, et auris parata, exspectans ut dignum aliquid martyre illo dicatur, ac ipso illius desiderio concionem cogit. Nam liberi grati magna patrum præconia exigunt, nec paterentur eorum quæ laudanda essent magnitudinem ex dicentis tenuitate periclitari. Quapropter quo major est vestra alicritas, eo periculum majus. Quid igitur sumus facturi? Quomodo rursus explebimus desideria vestra, et ipsi non abibimus, re, de qua nunc agitur, infecta? Adhortabimur animum unumquemque, ut quæ in memoria habuit cum huc accessit, ea secum in mente refricet, abscedatque domesticis alimentis enutritus, et suo ipsius viatico exhilaratus. Memineritis velim martyris, quot quot eo in somnis frui estis. Meminerint omnes, qui hoc in loco constituti, ipsum adiutorem ad precandum habuere : quibus cum operarentur præsto fuit, simul ut nomine vocatus est : quos ex peregrinatione reduxit, quos ex infirmitate erexit, quibus liberos jam vita functos restituit, quibus pro-

2. Hæc enim martyris suat præconia, diviniæ

mss. invenitur.

(87) Codices duo θεραπεύοντας. Haud longe unus codex πάθοιτε. Subinde duo mss. τὸν λογισμὸν. Alii duo mss. et editi τῶν λογισμῶν.

spiritualium donorum. Non possumus illum ex profanorum præconiorum lege cohonestare : non possumus parentes et proavos illustres in medium proferre. Turpe est enim alieno ornatu decorari eum qui sua ipsius virtute illustris est. Nam ex consuetudinis legibus talia in panegyricis usurpant. Alioqui veritatis lex proprias cujusque laudes exposcit. Neque enim equum celerem reddit ejus qui genuit in cursu præstantia : neque canis laudatio est, ex velocissimis prognatum esse. Sed quemadmodum reliquorum animalium virtus in unoquoque consideratur : ita et viri propria laus est, quæ ex propriis ipsius recte factis testimonium habet. Quid ad filium patris claritudo? Sic martyr ille **186** splendorem non aliunde mutuatus est : sed ipse per vitæ rationem bonæ famæ faculam accendit. A Mamante reliqui, non ab aliis Mamas nobilitatur. Filii qui ab eo pietatem edocti sunt, in ipso gloriantur. Ipse enim ex seipso virtutem ubertim profundit. Non quasi torrens aliquis confluentem alieno gloriatur : sed fons est, qui ex suis ipsius sinibus decorem effundit. Admiremur virum non alieno ornatu cohonestatum, sed illustratum suo. Videas claros equorum nutritores? vides alba eorum monumenta, quomodo lapides sint, iique neglecti? Martyris vero memoria, et omnis regio commota est, et civitas tota translulit se ad celebritatem. Ne divitum quidem cognati excurrunt ad majorum suorum sepulcra, sed omnes ad pietatis locum accedunt. Patrem hunc ducem veritatis, non autem patres corporum auctores appellant. Vides quemadmodum virtus honoretur, non divitiarum? Ita Ecclesia cum eos, qui præcessere, honorat, eos qui præsentibus sunt, cohortatur. Ne mihi, inquit, studeas divitiis, ne sapientiæ mundi ¹³ exolescenti, ne gloriæ marcescenti; evanescent hæc una cum vita : sed cultor sis pietatis. Hæc enim et ad cælum te cvelhet, hæc et immortalem memoriam ac perennem apud homines claritatem tibi comparabit.

3. Quare si quis pastoris meminit, divitias ne admiretur. Convenimus enim non ut divitem laudemus; cave abieris admirans divitem, sed potius paupertatem cum pietate conjunctam. Pastor nihil magnum, neque exquisitum vitæ genus præ se fert. Nonne iratus irritanti te probri loco diceres : Pastor es? Pastor nihil amplius quotidiano victu possidet, habet peram appensam, clavam gestat et diurnum viaticum, nihil crastinum curat, bestiis infestus, animalibus mansuetissimis contubernalis, fugiens forum, declinans tribunalia, non agnoscens sycophantas, mercaturæ imperitus, divitias ignorans, proprium tectum non habens, sed mundi te-

¹³ 1 Cor. II, 6.

(88) Sic editio Basil. et Reg. secundus, ubi vox νόμος supplenda est, ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας (νόμος). Editio Paris. ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος. Sed non valde admodum dubito, quin illud λόγος additum sit ab

A πνευματικῶν χαρισμάτων. Οὐ γὰρ ἔχομεν αὐτὸν κατὰ τὸν νόμον τῶν ἐξωθεν ἐγκωμίων ἀποσεμνύνειν· οὐκ ἔχομεν λέγειν πατέρας καὶ προγόνους περιφανεῖς. Αἰσχρὸν γὰρ ἀλλοτρίοις κόσμοις κοσμεῖσθαι τὸν τῆ οἰκειᾷ ἀρετῇ διαφανῆ. Συνηθείας γὰρ νόμοις τὰ τοιαῦτα ἐν τοῖς ἐγκωμίοις παραλαμβάνουσιν. Ἐπεὶ ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας (88) ἴδια ἐκάστου ἀπαίτει τὰ ἐγκώμια. Οὐτε γὰρ ἵππον ταχὺν ποιεῖ ἡ τοῦ πατρὸς περὶ τὸν δρόμον εὐμοίρια, οὔτε κυνὸς ἐγκώμιον τὸ ἐκ ταχυτάτων φῦναι. Ἄλλ' ὡσπερ ἄλλων ζώων ἡ ἀρετὴ ἐν αὐτῷ θεωρεῖται ἐκάστῳ, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἴδιος ἔπαινος ὁ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ κατορθωμάτων μαρτυρούμενος. Τί πρὸς τὸν πατέρα ἡ τοῦ πατρὸς περιφάνεια; Οὕτως οὐκ ἔλαβεν ἐτέρωθεν τὸ περιφανὲς ὁ μάρτυς· ἀλλ' αὐτὸς τῷ ἐφεξῆς βίῳ λαμπτήρα εὐκλείας ἀνήψεν. Ἐπὶ Μάμαντος οἱ λοιποὶ, οὐκ ἀφ' ἐτέρων Μάμας. Παιδὲς οἱ παρὰ τούτου τὴν εὐσέβειαν διδασκόμενοι τούτῳ σεμνυνέσθωσαν. Αὐτὸς γὰρ οἰκοθεν βρῦει τὴν ἀρετὴν. Οὐκ ἐστὶν ὡσπερ χεῖμαρρος ἀλλοτρία σὴρῆσια σεμνυνόμενος, ἀλλὰ πηγὴ ἐστὶν ἀπὸ τῶν οἰκείων λαγόνων προχέουσα τὸ κάλλος. Θαυμάσωμεν τὸν ἀνδρα μὴ ἀλλοτρίῳ κόσμῳ κοσμούμενον, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ ἀποσεμνυνόμενον. Ὅρξας τοὺς λαμπροὺς ἵπποτρόφους; ὄρξας τὰ λευκὰ αὐτῶν μνήματα; πῶς λίθοι εἰσὶ παρατρεχόμενοι; Μνήμη δὲ μάρτυρος καὶ πᾶσα μὲν χώρα κεκίνηται, πᾶσα δὲ πόλις πρὸς ἑορτὴν μεταπεποιηται. Οὐδὲ οἱ συγγενεῖς τῶν πρὸς τοὺς τῶν πατέρων ἀποτρέχουσι τάφους, ἀλλὰ πάντες ἐπὶ τὸν τόπον τῆς εὐσεβείας. Πατέρα τοῦτον τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐχὶ πατέρας καὶ σωμάτων ἀρχηγούς ὀνομάζουσιν. Ὅρξας πῶς ἀρετὴ τιμάται, καὶ οὐχὶ πλοῦτος; Οὕτως ἡ Ἐκκλησία, δι' ὧν τιμὰ τοὺς προλαβόντας, προτρέπεται τοῖς παρόντας. Μὴ μοι, φησὶ, σπούδαζε περὶ πλοῦτον· μὴ περὶ σοφίαν τοῦ κόσμου τὴν καταργουμένην· μὴ περὶ δόξαν τὴν ἀπαθοῦσαν· ταῦτα τῷ βίῳ συναφανίζεται· ἀλλ' εὐσεβείας ἐργάτης ἔσο. Αὕτη γὰρ καὶ εἰς οὐρανὸν σε ἀνοίσει, αὕτη καὶ ἀθάνατόν σου τὴν μνήμην καὶ διαρκῆ τὴν εὐκλείαν παρὰ ἀνθρώποις παρασκευάσει.

3. Ὡστε, εἴ τις μέμνηται τοῦ ποιμένου, μὴ θαυμαζέτω τὸν πλοῦτον. Συνήλομεν γὰρ ἐπαινεῖσαι οὐχὶ πλούσιον ὄντα· μὴ ἀπέλθης πλοῦσιον θαυμάζων, ἀλλὰ πενίαν μετ' εὐσεβείας. Ποιμὴν οὐδὲν μέγα, οὐδὲ σοφὸν ἐπιτήδευμα. Οὐκ ἂν, ὀργισθεὶς, ἀντὶ δονείδους εἶπες τῷ παροξυναντί σε· Ποιμὴν εἶ; Ποιμὴν οὐδὲν πλέον τῆς ἐφημέρου τροφῆς κεκτημένος, πῆραν ἀνημμένος, καὶ κορύνην φέρων, καὶ τὰ πρὸς ἡμέραν ἐφόδια, οὐδεμίαν μέριμναν περὶ τῆς αὔριον ἔχων. Θηρίοις πολέμιος, ἡμερωτάτων ζώων σύννομος, φεύγων ἀγορὰν, φεύγων δικαστήρια, οὐ γνωρίζων συκοφάντας, οὐ γνωρίζων ἔμποριαν, οὐκ εἰδὼς πλοῦτον, οὐκ ἔχων ἴδιαν σχέπην, ὑπὸ τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου δται-

ipsis typographis, qui, quod putarent aliquid post vocem ἀληθείας deesse, nec animadvertent vocem νόμος ex præcedentibus suppleri debere, de suo ediderunt ita ut notavimus.

τώμενος, ἐν νυκτὶ πρὸς οὐρανὸν ἀναδλέπων, καὶ διὰ τῶν ἀστέρων ἀναγινώσκων τὸ θαῦμα τοῦ πεποιηκότος. Ποιμὴν. Μὴ ἐπαισχυνώμεθα τὴν ἀλήθειαν. Μὴ τοὺς ἐξωθεν μυθοποιούς μιμώμεθα, μὴ περιστέλλωμεν τὴν ἀλήθειαν εὐπερπελάρημάτων. Γυμνὴ ἡ ἀλήθεια, ἀσυνήγερτος (89), αὐτὴ ἑαυτὴν δεικνύσα. Πλείονι λόγῳ τὸ ταπεινόν· ἀλλὰ μάλλον θαυμάσεις τῷ ἐγκωμίῳ. Ποιμὴν καὶ πένης, ταῦτα τῷ Χριστιανῷ τὰ σεμνολογήματα. Ἐάν τοὺς ἀρχηγούς τοῦ διδασκαλείου τοῦ κατ' εὐσέβειαν ζητήσης, ἀλιεῖς τε καὶ τελῶναι· ἐάν τοὺς μαθητάς, σκυτοτόμοι πένητες. Οὐδεις πλούσιος (90), οὐδαμοῦ περιφάνεια. Ταῦτα πάντα μετὰ τοῦ κόσμου κατήργηται. Ἰδοὺ τοίνυν τίνος ἡμέραν ἐορτάζομεν, ἐπὶ τίνι φαῖδρον πάντες ἐσμὲν, ἐπὶ τίνι βίος μεταπεποιήται. Ἐπειδὴ ὑπεμνήσθημεν τοῦ ποιμένου, μὴ καταφρόνει τῆς προσηγορίας (91). Ἦκουσας, ὅτι ὁ πρῶτος εὐαρεστήσας Ἄβελ ποιμὴν ὑπῆρξε. Τίς ἐκείνου μιμητής; Μωϋσῆς ὁ μέγας νομοθέτης, ὁ τὴν πείρην (92) Φαραῶ ἀποδράσας, ὁ μισήσας τῶν συννόμων τὸ ἐπίβουλον, οὗτος ἐν τῷ ὄρει τῷ Χωρηθ ἐποικμαίνεν· δι' ὧν ἐποίμανε Θεῷ προσωμίλει. Οὐ διεισζόμενος εἶδεν ἐπὶ βῆτος ἄγγελον, ἀλλὰ ποιμαίνων ἐκεῖνης τῆς ὀμιλίας τῆς οὐρανόου ἡξιώθη. Τίς μετὰ Μωϋσέα; Ἰακώβ ὁ πατριάρχης, ἐν τῷ ποιμαίνειν ὑπομονὴν τὴν περὶ τῆς ἀληθείας ἐπιδεικνύμενος, μικρὰ εἰζόντι τὸν ὅλον ἑαυτοῦ χαρακτηρίσας βίον. Τίνι παρέβαιε τὸν ζῆλον; Τῷ Δαβὶδ. Δαβὶδ ἐκ ποιμαντικῆς παρῆλθεν εἰς βασιλείαν. Ἀδελφοὶ γὰρ ποιμαντικὴ καὶ βασιλικὴ· παρ' ὅσον ἡ μὲν τῶν ἀλόγων, ἡ δὲ τῶν λογικῶν τὴν ἐπιστάσιαν ἐπεπίστευτο. Οὕτως ὑποβάθρα τῆς μείζονος ἐπιστήμης ἐστὶν αὕτη. Διὰ τοῦτο ἀμφοτέρω συλλαμβάνων ὁ Κύριός ἐστι καὶ ποιμὴν καὶ βασιλεὺς, τοὺς ἀλόγους ποιμαίνων (93), τοὺς λογικωτέρους ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τῆς βασιλείας ἔγων. Βούλει μαθεῖν πηλίκον ἐστὶ ποιμὴν; Κύριος (94) ποιμαίνει με. Πῶς δὲ ἀδελφὴ βασιλείας ποιμαντικῆ; Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ὁ ἐνταῦθα ποιμὴν ἐκεῖ βασιλεὺς. Καὶ μὴ νομίσης παρ' ἄλλων μὲν μαρτυρεῖσθαι, αὐτὸν δὲ ἐπαισχύνεσθαι τῆ προσηγορίᾳ ταύτῃ. Ἀλλὰ κατασιωπήσας τοὺς

cto communi degens, noctu suspiciens in caelum, et ex stellis miraculum conditoris cognoscens. Pastor est. Veritatis ne nos pudeat. Fabulatores profanos ne imitemur, ne contegamus veritatem ornatu verborum. Nuda est veritas, absque patrocinio ipsa semet ostendit. Plura si dicas, deprimis. Magis eam admirabere per praeconium. Pastor et pauper, haec sunt Christiano ornamenta. Gymnasii, in quo pietas tradita est, praefectos si inquisieris, piscatores invenias et publicanos: si discipulos, coriarii sunt pauperes. Dives nullus, nusquam claritudo, interiire una cum mundo haec omnia. Vide igitur cujus diem celebremus, cujus gratia omnes bilares simus, ob quem immutata civitas sit. Quoniam pastoris meminimus, ne illud nomen contemnas. Audivisti Abelem, qui primus placuit, pastorem fuisse ¹³. Quis eum imitatus est? Magnus ille legislator Moyses, qui conatum Pharaonis et dolum **187** aufugiens, atque contubernaliu insidias exosus, hic in monte Choreb pastor erat; dumque pasceret, in Dei venit colloquium ¹⁴. Non cum disceptaret iudicio, angelum in rubo vidit: sed cum pasceret, colloquio illo caelesti dignus habitus est. Quis post Moysen? Jacob patriarcha, qui in pascendo pro veritate patientiam ostendens ¹⁵, in parva imagine totius suae vitae effigiem reliquit. Cui impertivit studium ejusmodi? Davidi. David a pastoritia arte pervenit ad regnum ¹⁶. Sorores enim sunt ars pascendi et ars regnandi, nisi quod altera irrationalium, altera rationalium praefecturam sibi concreditam habet. Ita illa scientiae majoris fundamentum est. Quapropter utramque complectens Dominus, et pastor est et rex, pascens expertes rationis, ratione majore praeditos sub regni administrationem pertrahens. Vis discere quantae dignitatis sit pastor? *Dominus pascit me* ¹⁷. Quomodo vero ars pascendi soror est regni? *Quis est iste rex gloriae* ¹⁸? Qui illic pastor, hic rex dicitur. Cave autem existimes ab aliis quidem hoc ei testimonium dari, sed eum hujus nominis pudere. Nam spurios

¹³ Gen. iv, 2. ¹⁴ Exod. iii, 1, 4. ¹⁵ Gen. xxxi, 38. ¹⁶ I Reg. xvi, 11, 12. ¹⁷ Psal. xxii, 1 ¹⁸ Psal. cxliii, 8, 10.

(89) Editio utraque ἀσυνήγορος. Reg. secundus et alter Reg. quoque ἀσυνήγορος. Ibidem editio Paris. καὶ πλείονι. Vocula καὶ in iis quos modo dixi codicibus deest. Alter ille Reg. pro θαυμάσεις habet θρυμάσης. Basilius dum brevitatē studuit, obscurus factus est. Ita verterat vetus interpres, *Humilitatem illius multo sermone, imo magis encomio celebrabis*: quam interpretationem cum non probaret Combefisius, ita ipse interpretatus est: *Ita seipsam declarans, pluribusque quod ejus humile est; quo tamē nomine plusquam encomio admirabere*. Quam autem sibi in hac sua interpretatione placuerit, indicat ipse his quae subjungit verbis. *Hic*, inquit, *sensus Basilii, qua sic concise ac eleganter loquitur*. Sed, nisi caecutio, non sustulit, sed auxit difficultatem. Primum enim quaerebatur quid Basilius sibi vellet: nunc autem rursus quaeri potest, quid sibi velit Combefisius. Hoc mihi videtur Basilius dicere: Si pluribus verbis uteris ad laudandam veritatem, viliores eam reddis: si solum ipsam nomines, lau-

das satis, magisque miraris. Magis igitur miramur veritatem praeconio, hoc est, si eam solum nominamus more praeconis.

(90) Sic Reg. secundus. Editio πλούσιος. Editi πένητες, οὐδαμοῦ περιφάνεια. Haud longe vox βίος videtur sumi debere pro hominibus, seu civibus.

(91) Sic Reg. secundus. Alter Reg. προσηγορίας ἤκουσας ὁ πρῶτος. Editi προσηγορίας ἀκούσας ὁ.

(92) Nostri duo mss. et editi ὁ τὴν πείρην· quam vocem vitiosam esse suspicans Combefisius, de suo emendavit legitque ἐπήρην.

(93) Illud, τοὺς ἀλόγους ποιμαίνων, *pascens irrationalia*, ita accipi debet ut irrationalis sumatur pro simpliciore.

(94) Sic Reg. alter. Totum illud, Πῶς δὲ ἀδελφὴ βασιλείας ποιμαντικῆς, desideratur in vulgatis. Reg. secundus ποιμαίνει με, καὶ οὐδὲν με ὑπερῆσει, πῶς δέ, etc., ita, ut in alio codice Regio legitur, *Domini pascit me, et nihil mihi deerit*.

pastores silentio prætermittens, verum illud pastori-
ritæ artis testimonium sibi vindicat: *Ego sum
pastor bonus* ¹⁹. *Ego sum, et non mutatus sum* ²⁰.
Qua dicendi ratione utitur cum magna dicit: *Ego
manu mea firmavi terram: ego extendi cælum so-
lus* ²¹: sicut cum et alia magnifica ac digna quæ de
Deo dicantur, profert, sic dicit: *Pastor bonus?*
*Abigit spurios, et veritatem sibi ipse assumit. Ego
sum pastor bonus. Disce quis sit pastor, et quis sit
bonus. Fungitur ipse interpretis munere. Verus
pastor animam suam ponit pro ovibus: mercenarius
vero, et qui non est pastor, cujus non sunt oves pro-
pria, non curat, cum lupum venientem videt* ²².

4. Hic quærit Ecclesia, si pastor Dominus est,
quis sit mercenarius pastor? Num diabolus? Et si
diabolus est mercenarius pastor, quis sit lupus?
Certe quidem lupus est diabolus, bestia illa imma-
nis, rapax, insidiatrix, communis omnium hostis.
Habeat igitur appellationem propriam mercenarius
pastor. Mercenarius pastores dicebat tunc Domi-
nus ad eos conversus, qui tunc aderant. Sunt autem
etiam nunc, utinam non essent! qui sibi cognomen
mercenariorum conciliant. Tunc pontifices
indicabantur et Pharisei, et omnis illa Judaica
secta. Illos pastores mercenarios dicebat, qui quæ-
stus, non veritatis gratia potestatem pascendi arri-
perant. Qui prætextu vano precantur, ut viduarum
panem atque orphanorum comedant, ii mercenarii
sunt. Utilitati suæ qui inserviunt, quique præsens
sectantes, non intendunt in futurum, mercenarii
sunt, non pastores. Et nunc mercenarii multi, qui
pro misera gloriola vitam suam vendunt, qui et nunc
schisma in sanis Domini verbis explicandis con-
flant. Hæc enim cum Dominus dixisset, schisma
exortum est inter eos ²³. Alii dicebant, Dæmonium
habet: alii, Non potest efficere dæmon, ut oculi
cæci videant ²⁴. Vides quam vetus sit dissensionis
188 vitium? Statim autem ventilabrum paleas
discernit a frumento ²⁵. Et quod quidem leve est et
instabile, sejungitur ab eo quod vim habet nu-
trienti: quod vero ad alimentum spirituale ido-
neum est, agricolis tribuitur. Idcirco schisma ex-
ortum est, et alii sic dissidebant, alii sic. Judæorum
est scindi: sed Dei Ecclesia, quæ inconsutilem tuni-
cam, a summo contextam, a militibus sine scis-
tura servatam accepit, quæque Christum induit,
vestem ne scindat ²⁶. *Et cognosco meas, et cognos-
cunt me meæ* ²⁷. Rapuit hæc ad suam blasphemiam
confirmandam hæreticus. Ecce, inquit, dictum est:
Cognoscunt me meæ, et cognosco meas. Quid igitur
significat illud, cognoscere? essentiamne intelli-
gere, an metiri magnitudinem? An illa de divini-

νόθους ποιμένας, ἐφ' ἑαυτὸν περίσσησι τὴν ἀληθῆ,
τῆς ποιμαντικῆς μαρτυρίαν. Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν
ὁ καλός. Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοιωμαι. Πῶς,
ὅταν τὰ μεγάλα λέγῃ. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέω-
σα τὴν γῆν. ἐγὼ ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος·
ὡς ὅταν τὰλλα λέγῃ τὰ ἀξιοπρεπῆ καὶ ἀξια περὶ
θεοῦ λέγεσθαι, οὕτως λέγει. Ὁ ποιμὴν ὁ καλός;
Ἀποδιώκει τοὺς νόθους, καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς ἑαυ-
τὸν περίσσησιν. Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός.
Μάθε τίς ἐστὶν ὁ ποιμὴν, καὶ τίς ἐστὶν ὁ καλός. Αὐ-
τὸς ἐρμηνεύει. Ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν αὐ-
τοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ὁ δὲ μισθωτὸς,
καὶ οὐκ ὦν ποιμὴν, οὐ οὐκ ἐστὶ τὰ πρόβατα ἴδια,
οὐ μέλει αὐτῷ, ὅταν ἴδῃ λύκον ἐρχόμενον.

4. Ἐνταῦθα ζητεῖ ἡ Ἐκκλησία, εἰ ποιμὴν ὁ Κύ-
ριος, τίς μισθωτὸς ποιμὴν; Μὴ ὁ διάβολος; Καὶ εἰ
ὁ διάβολος μισθωτὸς ποιμὴν, τίς ὁ λύκος; Ἀλλὰ
λύκος μὲν ὁ διάβολος, τὸ ἀνήμερον θηρίον, τὸ ἀρ-
πακτικόν, τὸ ἐπίβουλον, ὁ κοινὸς πάντων ἐχθρός.
Ἐχέτω τοίνυν ἴδιαν προσηγορίαν μισθωτὸς ποιμὴν.
Μισθωτὸς ποιμένας τότε μὲν πρὸς τοὺς τότε ἀπο-
στρεφόμενος ὁ Κύριος ἔλεγεν. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ νῦν,
ὡς οὐκ ὄφελον, οἱ τὴν προσηγορίαν τῶν μισθωτῶν
οἰκειούμενοι. Τότε ἀρχιερεῖς ἐνεδείκνυντο καὶ Φαρι-
σαῖοι, καὶ πᾶν ἐκεῖνο τὸ κόμμα τὸ Ἰουδαϊκόν. Ἐκεί-
νους μισθωτοὺς ἔλεγε ποιμένας, τοὺς οὐ διὰ τὸ
ἀληθῆς, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτῶν χρεῖωδες τὴν τοῦ ποιμαί-
νειν ἐξουσίαν λαβόντας. Οἱ ἐπὶ προφάσει ματαίᾳ
προσευχόμενοι, ἵνα κατεσθίωσι τὸν ἄρτον τῶν χη-
ρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, οὗτοι μισθωτοί. Οἱ τὴν
χρεῖαν θεραπεύοντες, οἱ τὸ παρὸν διώκοντες, οὐ
πρὸς τὸ μέλλον ἀτεινίζοντες, μισθωτοί, καὶ οὐ ποι-
μένες εἰσὶ. Καὶ νῦν μισθωτοὶ πολλοὶ δοξαρίου δυ-
στήνου τὴν ἑαυτῶν ζωὴν ἀποδιδόντες, οἱ καὶ νῦν ἐπὶ
τοῖς ὑγιαίνουσιν τοῦ Κυρίου ῥήμασι σχίσμα ποιῶν-
τες. Εἰπόντος γὰρ ταῦτα τοῦ Κυρίου, σχίσμα ἐν αὐ-
τοῖς ἐγένετο. Οἱ μὲν ἔλεγον, Δαιμόνιον ἔχει· ἄλλοι,
Δαίμων ὀφθαλμοὺς τυφλοὺς βλέπειν ποιεῖν οὐ δύνα-
ται. Ὁρᾷς πῶς παλαιὸν τὸ πάθος τοῦ σχίσματος;
Εὐθύς γὰρ τὸ πτύον διακρίνει (95) μὲν τὸ ἄχυρον ἀπὸ
τοῦ σίτου· καὶ τὸ μὲν κοῦφον καὶ ἄστατον ἀποσχί-
ζεται τοῦ τροφίμου, τὸ δὲ πρὸς τροφήν πνευματικὴν
ἐπιτήδειον παραμένει τῶν γεωργούντων. Διὰ τοῦτο
σχίσμα ἐγένετο, καὶ οἱ μὲν οὕτω διεφέροντο, οἱ δὲ
οὕτως. Ἰουδαίοις πρέπει τὸ σχιζέσθαι· ἡ δὲ τοῦ
θεοῦ Ἐκκλησία, τὸν χιτῶνα τὸν ἄρραφον, τὴν ἐκ
τῶν ἀνωθεν ὑφαντῶν, δεξαμένη, τὸν ἀσχιστον ὑπὸ
στρατιωτῶν διαφυλαχθέντα, ἡ Χριστὸν ἐνδυσασμένη,
μὴ σχιζέτω τὸ ἱμάτιον. Καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ
γινώσκουσὶ με τὰ ἐμὰ. Ἦρπασεν ὁ αἰρετικὸς πρὸς
τὴν ἴδιαν κατασκευὴν τῆς βλασφημίας. Ἰδοὺ, φησὶν,
εἴρηται, ὅτι *Γινώσκουσὶ με τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκω
τὰ ἐμὰ*. Γινώσκωμεν. Ἄρα τί λέγει; τὴν οὐσίαν νοεῖν;

¹⁹ Joan. x, 11. ²⁰ Malach. iii, 6. ²¹ Isa. xlii, 24. ²² Joan. x, 11-14. ²³ Joan. ix, 16. ²⁴ Joan. x, 20. 21. ²⁵ Matth. iii 12. ²⁶ Joan. xix, 23. 24. ²⁷ Joan. x, 14.

(95) Reg. alter ἐνδιακρίνει. Quod mox sequitur, τῶν γεωργούντων, id non placet: quoniam tamen

ita scriptum invenimus in nostris codicibus, nihil mutandum censuimus.

τὸ μέγεθος ἐγμετρειν; Ἐκαίνα κατανοεῖσθαι τῆς θεότητος, ἃ σὺ τῆ σεαυτοῦ θρασυστομίᾳ κατεπαγγέλλῃ; Ἥ ἐκ τῶν κατοπίν οὐ νοεῖς τὸ μέτρον τῆς γνώσεως; Τί γινώσκωμεν Θεοῦ; Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς φωτῆς μου ἀκούει. Ἴδε πῶς (96) νοεῖται Θεός· ἐκ τοῦ ἀκούειν ἡμᾶς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· ἐκ τοῦ ἀκούοντας ποιεῖν. Τοῦτο γνῶσις Θεοῦ, τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Πῶς οὐ πολυπραγμοσύνη περὶ οὐσίας Θεοῦ; οὐ ζήτησις τῶν ὑπερκοσμίων; οὐκ ἐπινοία τῶν ἀοράτων; Γινώσκει μὲ τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ. Ἄρκει σοι εἰδέναι, ὅτι ποιμὴν καλός· ὅτι ἔθηκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὗτος ὄρος τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπγνωσεως. Πόσος δὲ Θεός, καὶ τί τὸ μέτρον αὐτοῦ, καὶ ποταπὸς τὴν οὐσίαν, τὰ τοιαῦτα ἐπικίνδυνα μὲν τῷ ἔρωτωντι, ἄπορα (97) δὲ τῷ ἐρωτωμένῳ· σιωπῇ δὲ, θεραπεία τῶν τοιούτων ἐστί. Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωτῆς ἀκούει, εἶπεν, οὐ συζητεῖ. Τοῦτο ἐστὶν οὐ παρακούει, οὐ φιλονεικεῖ. Ἥκουσας Υἱὸν, μή μοι τρόπους γεννήσεως μήτε αὐτὸς (98) τεχνολόγει, μήτε ὑπὸ αἰτίαν ἀνάγαγε (99) τὰ μὴ αἰτιολογήματα, μὴ διὰ σχίσματος διόριζε τὴ συνημμένον. Διὰ τοῦτο προλαβὼν ἠσφαλισάτό σε ὁ εὐαγγελιστής. Ἥκουσας πρῶν, καὶ δὴ ἀκούεις· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν γέννημα ἀνθρώπινον νομίσῃς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρεληλυθέναι. Λόγον σοι εἶπε διὰ τὸ ἀπαθές. Ἦν σοι εἶπε διὰ τὸ δχρονον. Ἄρχῃ σοι εἶπεν, ἵνα συνάψῃ τὸν γεννηθέντα τῷ Πατρὶ. Εἶδες πρόβατον εὐπειθές πῶς ἀκούει φωνῆν Δεσπότου. Ἐν ἀρχῇ, καὶ ἦν, καὶ Λόγος. Μῆδὲ λέγε τὸ, Πῶς ἦν; καὶ, Εἰ ἦν, οὐκ ἐγεννήθη, καὶ Εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν. Οὐκ ἐστὶ πρόβατον τὸ τὰ τοιαῦτα λέγον. Προβάτου δέρμα· ἔσωθεν δὲ λύκος ἐστὶν ὁ φθεγγόμενος. Ἐπίβουλος γνωρίζεσθω. Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωτῆς ἀκούει. Ἥκουσας Υἱὸν; Νόησον τὴν πρὸς Πατέρα ὁμοιότητα. Ὅμοιότητα λέγω (1) δι' ἀσθένειαν τῶν δυνατωτέρων σωμάτων. Ἐπεὶ τό γε ἀληθές (οὐ φοβοῦμαι γὰρ προσβαίνειν τὴν ἀλήθειαν), οὐκ εἰμι ἔτοιμος συκοφάντης. Ταυτότητα λέγω, φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἰδιότητα (2). Ἐν ὑποστάσει Υἱοῦ, μορφὴν νόησον πατρικὴν, ἵνα μοι τὸν ἀκριβῆ τῆς εἰκόνος διασώσης λόγον, ἵνα μοι νόησης θεοσεβώς· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκ οὐσιῶν σύγχυσις, ἀλλὰ χαρακτήρων ταυτότητα. Ἀλλὰ γὰρ ἔοικεν ἐναντιώτατον εἶναι τῶν πραγμάτων, ἀγαπητοί, ὅπου γε καὶ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν ἐξεβιάσατο τὸ εὐπειθές τῆς ἡμετέρας ἀκοῆς εἰπεῖν τι ἐν μέσοις καὶ φθέγασθαι, ἵνα ἡ δύναμις

⁹⁶ Joan. x, 27. ⁹⁷ Joan. i, 1. ⁹⁸ Joan. xiv, 10.

(96) Idem codex πρόβατα τῆς ἐμῆς φωτῆς ἀκούει. Εἶδες πῶς.

(97) Legitur quidem in utraque editione et in Reg. secundo ἀπορία: sed tamen sequi malui conjecturam Combessii, qui pro ἀπορία legendum putat ἀπορα.

(98) Sic Reg. secundus. Editi μῆτε αὐτὸς ἐμὰ ἀπαίτη, pro ἀπαίτει.

(99) Editi ἀναγε. Veteres duo libri ἀνάγαγε.

(1) Reg. secundus ἰδιότητα λέγω. Mox unus ms. προβαίνειν.

(2) Idem codex, Ταυτότητα λέγω, φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἰδιότητα. Ὑπόστασις Υἱοῦ μορφὴν, etc. Editi, Ταυτότητα λέγω φυλάσσω Υἱοῦ καὶ Πατρὸς. Ἰδιότητα ἐν ὑποστάσει Υἱοῦ μορφὴν νόησον πατρικὴν, quæ verba ita Latine reddiderat vetus interpres, In sermone Patris et Filii identitatem servo. Proprietatem in subsistentia Filii, formam intelligentiam paternam. Ex veteri libro, ut potui, hunc locum restituere conatus sum. Lege Combessium in illud, σωμάτων.

detur, quippe quia debilitatem nostram vestra in A audiendo obedientia aliquid in medium asferre ac dicere coegit, ut potentia Dei in organi debilitate maxime elucesceret. Forte enim ob eam causam valde abundavit nostra debilitas, ut gloria majore afficeretur qui quod infirmum est coriobarat. Qui vero hanc nostram celebritatem reduxit, et præteriti anni votis finem dedit, et succedenti tempori initium largitus est (eadem enim dies præteritum circulum nobis terminat, et rursus insequentis fit initium), qui igitur congregavit nos, et tribuit usum futuri, conservet nos in semetipso illæsos, inoffensos, a lupi raptu securus: Ecclesiam hanc, quæ magnis martyrum turribus munitur, custodiat inconcusam: insidias omnes, et hæretici furoris assultum avertat. Præterea in tranquillitate nobis præstet, ut discamus oracula divina, datamque Spiritus gratiam doceamus: quia ipsi gloria et imperium cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

του Θεοῦ ἐν τῇ τοῦ ὄργανου ἀσθενείᾳ μάλιστα δια-
φωτῆ. Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ὑπερεπερίσσευσεν ἡμῶν
τὸ ἀσθενές, ἵνα ἐπὶ πλεῖον δοξασθῇ ὁ τὸ ἀσθενές ἐν-
ισχύων. Ὁ δὲ περιεργαῶν ἡμῶν τὴν πανήγυριν ταύ-
την, καὶ πέρασ δούς ταῖς περυσιναῖς εὐχαῖς, καὶ κε-
φαλὴν δούς τῷ ἐπιόντι χρόνῳ (ἡ γὰρ αὕτη ἡμέρα
ὀρίζει ἡμῖν τὸν παρελθόντα κύκλον, καὶ κεφαλὴ γί-
νεται πάλιν τῷ ἐπερχομένῳ), ὁ τοίνυν ἐπισυνάξας
καὶ χαρισάμενος τοῦ μέλλοντος τὴν ἐνέργειαν, δια-
φυλάξειεν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ἀλαβεῖς, ἀνεπηρέαστους,
ὑπὸ τοῦ λύκου ἀδιαρπάτους· ἔσειστον τὴν Ἐκκλη-
σίαν ταύτην, φρουρουμένην τοῖς μεγάλοις πύργοις
τῶν μαρτύρων διατηρήσειε. Πᾶσαν ἐπιβουλὴν καὶ
προσβολὴν αἰρετικῶν μηνιαμάτων ἀποστρέψειεν· ἐν
ἡσυχίᾳ δὲ παράσχοι ἡμῖν (3) διδάσκεισθαι τὰ θεῖα
λόγια, καὶ διδάσκειν τὴν ἐπιχορηγουμένην χάριν τοῦ
Πνεύματος· ἔτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ
ἀγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA XXIV.

Contra Sabellianos, et Arium, et Anomæos.

HOMILIA ΚΔ'.

Κατὰ Σαβελλιανῶν, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν Ἀνο-
μοιωτῶν (4).

1. Pugnat Judaismus cum Hellenismo, et uter-
que cum Christianismo, quemadmodum Ægyptii
et Assyrii et sibi invicem et Israeli erant infensi.
Ita quoque in vitio comperimus timiditatem atque
audaciam et inter se pugnare, et fortitudinii
adversari. Talis quædam pugna etiam adversus
rectam confessionem utrinque mota est, hinc a
Sabellio, illinc ab iis qui prædicant inæqualitatem.
C Nos vero sicut ethnicos fugimus, et improbum si-
mulacrorum cultum sumus aversati, et deorum
multitudinem quam inducunt impiam esse judica-
vimus: sic quoque Judæorum Filium Dei negan-
tium refugimus blasphemiam, veriti scilicet ninas
illas: Qui negaverit me coram hominibus, negabo et
ego eum coram Patre mea, qui in cælis est ²¹.
Fugiamus igitur, ut par est, eos etiam qui his
cognata dogmata contra veritatis doctrinam excog-
itant. Postquam enim callidus ille ad nocendum
diabolus Christianos vidit a Judæis ac gentilibus
abalienari, statimque infensos nos illis esse nomi-
num causa; imposito utrisque nomine nostro, sic
rursus Judaicam inficiationem ac gentilem deorum
multitudinem introducere conatur. Qui enim Uni-
genitum dicunt opus Dei esse atque facturam,
deinde adorant, et velut Deum profitentur; ii dum
colunt creaturam, non Creatorem, aperte gentilium

1. Μάχεται Ἰουδαϊσμοῦ Ἑλληνισμῷ, καὶ ἀμφοτέ-
ροι Χριστιανισμῷ, ὡσπερ Αἰγύπτιοι καὶ Ἀσσύριοι
καὶ ἄλλήλοισ ἦσαν πολέμιοι καὶ τῷ Ἰσραὴλ ὡς καὶ
ἐπὶ τῆς κακίας εὐρίσκομεν δειλίαν καὶ θράσος καὶ
ἀλλήλοισ ἀντικείμενα, καὶ τῇ ἀνδρίᾳ. Τοιαύτη τις ἐστὶ
καὶ πρὸς τὴν ἐρθότητα τῆς ὁμολογίας ἐκατέρωθεν
παρακείμενη μάχη· ἐντεῦθεν μὲν Σαβελλίου, ἐτέ-
ρωθεν δὲ τῶν τὸ ἀνόμοιον κηρυσσόντων· Ἡμεῖς δὲ,
ὡσπερ ἀπεφύγομεν Ἑλληνας, καὶ τὴν πονηρὰν εἰ-
δωλολατρείαν (5) ἐξετράπημεν, καὶ τὸ πολυθεῶν αὐ-
τῶν ἄθεον εἶναι κατέγνωμεν· οὕτως ἀπεφύγομεν
καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων βλασφημίαν τῶν τὸν Υἱὸν τοῦ
Θεοῦ ἀρνούμενων, φοβηθέντες ἐκείνην τὴν ἀπειλήν·
Ὅς ἂν ἀρνήσεται (6) με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώ-
πων, ἀπαρτήσομαι αὐτὸν κατὰ ἔμπροσθεν τοῦ
Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· Φεύγωμεν δὴ οὖν,
ὡς τὸ εἶκος, καὶ τοὺς τὰ συγγενῆ τοῦτοις κατὰ τοῦ
λόγου τῆς ἀληθείας ἐπεξευρίσκοντας. Ἐπειδὴ γὰρ
εἶδεν ὁ σοφὸς τοῦ κακοποιῆσαι διάβολος τὴν πρὸς
Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους τῶν Χριστιανῶν ἀλιστρίω-
σιν, καὶ ὅτι εὐθύς ἐκ τῶν ὀνομάτων ἔχομεν πρὸς
D αὐτοὺς πολεμίως (7), τὸ ἡμέτερον ἐπιθείς ἐκατέροις
ὄνομα, οὕτως ἐπιστάγειν ἐπιχειρεῖ πάλιν τὴν Ἰου-
δαϊκὴν ἀρνήσιν, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολυθεῖαν. Οἱ
μὲν γὰρ ἔργον Θεοῦ εἶναι λέγοντες τὸν Μονογενῆ,
καὶ ποίημα, εἶτα προσκυνοῦντες καὶ θεολογοῦν-

²¹ Matth. x, 33.

(3) Editi ἀποστρέψειεν ἐν ἡσυχίᾳ, παράσχοι δὲ
ἡμῖν, avertat in tranquillitate, etc. Reg. secundus
ut in contextu.

(4) Reg. secundus, κατὰ Σαβελλίου, καὶ Ἀρείου,
καὶ τῶν Ἀνομοίων. Καὶ ἀκριβὴς θεολογία περὶ τῆς
ἀγίας Τριάδος, Adversus Sabellium, et Arium, et Ano-
μοίωσος. Atque theologia accuratu de sancta Trinitate.

(5) Sic veteres quinque libri. Editi καὶ τῆς πονη-
ρᾶς εἰδωλολατρείας.

(6) Editi ὅς ἀρνήσεται. At quatuor mss. uti in
contextu. Mox codex Clarom. ἀρνήσομαι κατὰ.

(7) Unus ms. Colb. αὐτοὺς πόλεμον. Codex Cla-
rom. πολεμῖν.

τες (8), ἐκ τοῦ λατρεύειν τῇ κτίσει, καὶ μὴ τῷ κτίσαντι, τὰ τῶν Ἑλλήνων ἀντικρως ἐπεισάγουσιν· οἱ δὲ τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν (9) ἀρνούμενοι, καὶ ὀνόματι μὲν ὁμολογοῦντες Υἱὸν, ἔργῳ δὲ καὶ ἀληθεῖα τὴν ὑπαρξίν ἀθετοῦντες, τὸν Ἰουδαϊσμὸν πάλιν ἀναυνοῦνται. Καὶ γὰρ ὅταν ὁμολογῶσι Λόγον, τῷ ἐνδιαθέτῳ αὐτὸν παρεϊκόζουσι· καὶ σοφίαν λέγοντες, ὁμοίαν εἶναι λέγουσι τῇ ἔξει τῇ ἐν ψυχῇ τῶν παιδευμένων συνισταμένη· καὶ διὰ τοῦτο πρόσωπον ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπος εἰς λέγεται, οὐ διατρούμενος ἀπὸ τοῦ ἐνυπάρχοντος αὐτῷ λόγου καὶ τῆς σοφίας. Καίτοι ὁ (10) εὐαγγελιστὴς εὐθύς ἐκ προοιμίων βοᾷ· *Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*, ἴδιαν ὑπαρξίν διδούς τῷ Υἱῷ. Εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ ἦν ὁ Λόγος, πῶς ἂν ἐνοήθη Θεός; πῶς δ' ἂν ἦν πρὸς τὸν Θεόν; Ἐπειδὴ οὐτε ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος ἀνθρώπος, οὐτε πρὸς αὐτὸν εἶναι λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ. Ὅστε γὰρ ζῶν ἐστιν, οὐτε ὤφρατος· ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ζῶν ἐστι καὶ ἀλήθεια. Καὶ ὁ μὲν λόγος ὁ ἡμέτερος ὁμοῦ τε ἐλήθη καὶ οὐκ ἐστι· περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου τί φησιν ὁ ψαλμός; *Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ*.

Καὶ ἐντεῦθεν μὲν οὗτος ὁ πόλεμος· ἐτέρωθεν δὲ τίς καὶ πόλις ἐστὶν ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἀγών; Τὴν μὲν ὑπαρξίν συγχωροῦσι, καὶ ἴδιον εἶναι πρόσωπον Υἱοῦ, καὶ ἴδιον Πατὸς συντίθενται· ἀνομοίωτα δὲ τῆς φύσεως παρεϊσάγουσι. Καὶ τὸ τοῦ Υἱοῦ ὄνομα μέχρι φωνῆς συγχωροῦσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν κτίσιν αὐτὴ κατὰγουσιν· οὐ δυσωπούμενοι τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου, ἐαυτὸν προδεικνύοντες τῷ πρὸς τὴν Πατρὸς θεωρίαν ἐπειγομένῳ. Ὁ *ἑωρακὼς γὰρ ἐμὲ*, φησὶν, *ἑώρακε τὸν Πατέρα*. Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ ὁρθῶς λογιζομένοις ἀμφοτέρων ἐμφράττει τὰς βλασφημίας. Ὅστε γὰρ ἐαυτὸν εἶναι τὸν Πατέρα φάσκει, ὃς γε διαιρεῖ τὰ πρόσωπα φανερώς ἐν τῷ λέγειν· Ὁ *ἑωρακὼς ἐμὲ*. Δείκνυσι γὰρ ἐκ τούτου τὸ ἴδιον αὐτοῦ πρόσωπον (11)· *Ἐώρακε τὸν Πατέρα*, ἀναφέρων ἐπὶ τὸ πατρικὸν πρόσωπον, καὶ διαιρῶν ἀφ' ἐαυτοῦ προδήλως, καὶ ἐν τῷ λέγειν· *Εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ εἶν Πατέρα μου ἂν ἤδειτε*. Οὐ γὰρ σύγχυσι τῶν προσώπων ἐμφαίνει ταῦτα, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θεότητος παρίστησι. Ἀκουέτωσαν δὲ τὸν αὐτὸν λόγον (12) καὶ οἱ ἐναντίοι· ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος κοινωνίας οὐκ ἀπεστέρηται τοῦ Πατρὸς. Ὅς γὰρ ἄλλοισιν ὁ γεννητῶρ ἐγέννα, ἀλλὰ τοιοῦτον ὡς αὐτός ἐστιν. Ἄκουε, ὁ Ἀνόμιος· *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν*. Ἄκουε καὶ σὺ, ὁ Σαβέλλιος· *Ἐγὼ*

A errores introducunt : qui vero Deum ex Deo negant, et nomine quidem **190** Filium constantur, sed re ipsa et vere subsistentiam ejus abolent, ii rursus Judaismum renovant. Cum enim Verbum constantur, ipsum comparant cum eo quod in mente concipitur verbo; cumque sapientiam dicunt, consimilem esse dicunt habitui qui in anima manet eruditorum. Et idcirco unam personam Patris et Filii profitentur, quod homo quoque unus dicitur non divisus, ob verbum quod in ipso est et ob sapientiam. Atqui evangelista statim ab initio clamat : *Et Deus erat Verbum*²², subsistentiam propriam dans Filio. Etenim si in corde erat Verbum, quomodo Deus intelligi potuit? rursus quomodo erat apud Deum? Nam neque verbum quod in homine est, homo est, neque apud ipsum esse dicitur, sed in ipso. Neque enim vivens est, neque subsistens : sed Dei Verbum vita est et veritas²³. Et nostrum quidem verbum simul atque prolatum est, amplius non est : sed de Dei Verbo quid dicit psalmus? *In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in cælo*²⁴.

2. Atque hinc quidem hoc bellum inferitur : illic vero quod et quale certamen est contra veritatem? Substantiam quidem concedunt, propriamque Filii personam esse, et Patris propriam constantur : sed naturæ inducunt inæqualitatem. Et Filii nomen voce tenuis concedunt, sed re ipsa ipsum demittunt ad creaturam, haud verentes vocem Domini, se ei qui Patrem videre gestiebat præmonstrantis. *Qui enim*, inquit, *vidit me, vidit Patrem*²⁵. Hæc autem vox, si quis recte judicat, utrorumque obturat blasphemias. Neque enim seipsum Patrem esse dicit, qui scilicet personas aperte distinguat, his verbis : *Qui vidit me*. Hinc namque ostendit propriam suam personam. Cum vero subjungit : *Vidit Patrem*, respicit ad paternam personam, ac distinguit a semetipso manifeste. Quod idem facit quoque, ubi ait : *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis*²⁶. Non enim personarum confusionem indicant hæc, sed deitatis similitudinem exhibent discriminis cujusvis expertem. Audiant autem hæc ipsa verba et adversarii, quod qui Filii consortio dignatus est, is Patre privatus non sit. Nec enim diversum Genitor genuit, sed talem qualis ipse est. Audi, Anomœe, *Ego et Pater unum sumus*²⁷. Audi et tu,

²² Joan. i, 1. ²³ Joan. xiv, 6. ²⁴ Psal. cxviii, 80. ²⁵ Joan. xiv, 9. ²⁶ ibid. 7. ²⁷ Joan. x, 30.

(8) Ita Anomœi Filium dicebant Deum, ut eum Patre minore esse vellent.

(9) Editi Θεὸν Λόγον, *Deum Verbum*. Vox ultima in mss. non legitur.

(10) Editi Καίτοιγε ὁ. Veteres tres libri ut in contextu. Aliquanto post mss. duo πῶς δ' ἂν. Editi πῶς ἂν.

(11) Unus codex Reg. ἐκ τούτου τὸ ἐαυτοῦ πρόσωπον.

(12) Antiqui tres libri τῶν αὐτῶν λόγων. Comhebsius, cum verba, quæ proxime sequuntur, corrupta esse arbitraretur, ea duobus modis resarcire cona-

tus est. Ait igitur legendum esse aut ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος προσηγορίας οὐκ ἀπεστέρηται τῆς τοῦ Πατρὸς κοινωνίας, aut ὅτι ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ κατηξιωμένος κοινωνίας, etc., ut in contextu, sed sic tamen, ut post illud, Πατὸς, subadiatur vox κοινωνίας, *Qui Filius dignatus est consortio, nec Patris privatus est*, supple. *consortio*. Puto simpliciter legendum προσηγορίας pro κοινωνίας, hoc sensu : *Qui ita conjunctus est Patri, ut Filii nomen consecutus sit, privatus non est Patre*, hoc est, *Patris naturam habet*.

Sabelli, *Ego exivi a Patre, et ad ipsum vado* ³⁹. A Et uterque ex evangelica doctrina proprium vulnus curet. Et tu quidem unitatem sume ex absolutissima naturæ similitudine : tu vero illud, *Ab eo exivi, et ad ipsum vado, ad personarum diversitatem referas*. Conveniat igitur de his inter nos, agamusque pacem, et a longo contra pietatem bello desistamus, acutis illis impietatis armis abjectis, et hastis in aratra, gladiis vero in falces conflatis ⁴⁰. Neque tu dicas *solum* : sed sequere eum, qui **191** dicit : *Non sum solus, quia qui misit me Pater, mecum est* ⁴⁰. Alius igitur est Pater qui misit, alius qui missus est Filius. Ac rursus : *Ego, inquit, testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me qui misit me Pater* ⁴¹. Et : *In lege vestra, inquit, scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est* ⁴². Numquam, si lubet, personas. *Ego, inquit, sum qui testimonium perhibeo*. Unus. *Et testimonium perhibet de me qui misit me*. En duo. Nec ego sic audacter numero, sed Dominus ipse docuit, cum dixit : *In lege vestra scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum sit*. Tu vero, qui alio impietatis genere adversus Deum pugnans, qui Filium dicis Deo natura dissimilem, qui æqualitatem non concedis, qui inducis vitæ intervallum, reverere Paulum dicentem : *Qui est imago Dei invisibilis* ^{43,44}; hocque largiare imagini viventis, ut vitæ archetypæ per omnia similis sit. Confiere Patrem esse Filii, non creaturæ, opificem. Et in vera Patris confessione sine eum qui genitus est, ipsi dignitate parem esse, revocans in memoriam illud evangelistæ testimonium : *Deum Patrem suum dicebat, faciens se æqualem Deo* ⁴⁵. Æqualitas autem illa, quam cum Patre habet, intelligitur esse secundum naturam, non secundum magnitudinis corporeæ mensuram. Quomodo autem non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ⁴⁶, si, ut tu blasphemans, nunquam æqualis fuit? Quomodo rursus in Dei forma erat, qui, ut tu dicis, nunquam similis fuit

3. Talis quidem utrinque pugna nobis est ; veritas vero quæ? Neque tu reformides personas confiteri : sed dic Patrem, dic et Filium, non rei uni nomina duo attribuens, sed ex utraque appellatione significationem propriam discens. Nam ingens improbitas est non suscipere documenta Domini, qui nobis perspicue aliam personam ab

ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξηλθόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπάγω. Καὶ ἑκάτερος ὑμῶν τὸ ἴδιον τραῦμα ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ διδασκαλίου (13) θεραπευέσθω. Καὶ σὺ μὲν τὴν ἐνότητά λαμβάνεις ἐπὶ τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλαχτον· σὺ δὲ τὸ, 'Ἄπ' αὐτοῦ ἐξηλθόν, καὶ πρὸς αὐτὸν πορεύομαι, ἐπὶ τὸ τῶν προσώπων διάφορον (14). Συμβῶμεν οὖν ἐπὶ τούτοις, καὶ εἰρηνεύσωμεν, καὶ καταθώμεθα τὸν μακρὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμον· ῥίψαντες μὲν τὰ ἠκονημένα ταῦτα τῆς ἀσεβείας ὄπλα, καὶ μεταγαλλεύσαντες τὰς ζιβύνας εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς μαχαίρας εἰς δρέπανα. Μῆτε σὺ λέγε *μόνον* (15), ἀλλ' ἀκολουθεῖ τῷ λέγοντι· *Οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν*. Ἄλλος οὖν ὁ πέμψας Πατὴρ, καὶ ἄλλος ὁ πεμφθεὶς Υἱός. Καὶ πάλιν, Ἐγὼ, φησὶ, μαρτυρῶ περὶ ἐμῆς τοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατὴρ. Καὶ, Ἐν τῷ νόμῳ δὲ, φησὶ, τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν. Ἀριθμήσον, εἰ βούλει, τὰ πρόσωπα. Ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ ὁ μαρτυρῶν. Εἰς. Καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με. Δύο. Καὶ οὐκ ἐγὼ οὕτω τολμηρῶς ἀριθμῶ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπὼν· Ἐν τῷ νόμῳ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι ἀνθρώπων δύο ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστίν. Καὶ σὺ δὲ, ὁ κατ' ἄλλο εἶδος τῆς ἀσεβείας θεομαχῶν, ὁ ἀνόμιον εἶναι λέγων τῇ φύσει τὸν Υἱὸν τῷ Θεῷ, ὁ τὴν ἰσότητά μὴ διδοῦς, ὁ διδάσταςιν ζωῆς ἐμποιῶν (16) δυσωπήθητι Παῦλον λέγοντα· Ὁς ἐστίν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ ὁδὸς τῇ ζώσῃ εἰκὼν ἀπαράλλακτως ἔχειν πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχέτυπον. Ὁμολογεῖ Πατέρα Υἱοῦ, μὴ κτίσματος, δημιουργόν. Καὶ ἐν τῇ ἀληθινῇ τοῦ Πατρὸς ὁμολογίᾳ ὁδὸς τὴν τοῦ γεννηθέντος πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα, μνησθεὶς τῆς τοῦ εὐαγγελιστοῦ (17) μαρτυρίας, ὅτι Πατέρα ἔλεγεν ἑαυτοῦ τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν κοίων τῷ Θεῷ. Τὸ δὲ ἰσάζειν τῷ γεγεννηκότῳ κατὰ τὴν φύσιν νοεῖται, οὐ κατὰ μεγέθους σωματικοῦ παραμέτρησιν. Πῶς δὲ οὐκ ἀρπαγμὸν ἠήγησας τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, εἰ, ὡς σὺ βλασφημεῖς, οὐδέποτε ἴσος; Πῶς δὲ καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχεν ὁ, κατὰ τὸν ὄν λόγον, μηδέποτε ὁμοῖος;

3. Ἄλλ' ὁ μὲν πόλεμος ἑκατέρωθεν ἡμῖν τοιοῦτος· ἡ δὲ ἀλήθεια τίς; Μῆτε σὺ φοβοῦ τὴν τῶν προσώπων ὁμολογίαν, ἀλλὰ λέγε Πατέρα, λέγε καὶ Υἱόν, μὴ ἐνὶ πράγματι δύο ὀνόματα ἐπιφθεγγόμενος, ἀλλ' ἑξ ἑκατέρας τῆς προσηγορίας ἴδιαν ἔνοιαν διδασκόμενος. Δεινὴ γὰρ ἀγνωμοσύνη μὴ καταδέχεσθαι τὰ διδάγματα τοῦ Κυρίου, εὐκρινῶς διστῶντος (18)

³⁹ Joan. xvi, 28. ⁴⁰ Isa. ii, 4. ⁴¹ Joan. viii, 16. ⁴² Joan. v, 18. ⁴³ Philipp. ii, 6.

(13) Reg. secundus διδασκαλίου, rectius. Editi διδασκαλείου.

(14) Vox διάφορον ita hoc loco accipienda est, ut pro distinctione sumatur.

(15) Illud, μή τε σὺ λέγε μόνον, sic intellige : *Neque tu Deum ita solum dicas, ut excludantur personæ*.

(16) Basilius impetit eos, qui Verbum æternum non esse profitentes, arbitrabantur intervallum quoddam fuisse, quo Patris vita a vita Filii distaret.

⁴⁴ ibid. 14. ⁴⁵ ibid. 17, 18. ⁴⁶ Coloss. i, 15.

(17) Sic veteres quatuor libri. Editi τοῦ Εὐαγγελίου.

(18) Illud εὐκρινῶς διστῶντος, etc., inepte quidem vertit vetus interpres, cum ita scripsit, *tam conspicue personarum nobis alterationem discernentis* : sed, ut ingenue fatear nescire quod nescio, dicam non nosse me ullam vocem Latinam, qua vox Græca ἐτερότης bene exprimi possit. Sed tamen fortasse, periphrasi usus, eam utcumque exprimeam, si ita interpretere, uti interpretati sumus.

ἡμῖν τῶν προσώπων τὴν ἑτερότητα. Ἐὰν γὰρ **A** ἀπέλω, φησὶ, παρακαλέσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον πέμψει Παράκλητον ὑμῖν. Οὐκοῦν Υἱὸς μὲν ὁ παρακαλῶν, Πατὴρ δὲ ὁ παρακαλούμενος, Παράκλητος δὲ ὁ ἀποστελλόμενος. Ἄρ' οὖν οὐ φανερώς ἀναισχυντεῖς ἀκούων, Ἐγὼ περὶ τοῦ Υἱοῦ, Ἐκείνος δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς, Ἄλλος περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα φύρων, καὶ πάντα συγγέων, καὶ ἐνὶ πράγματι τὰς πάσας προσηγορίας περιτιθεῖς; Μὴ μέντοι μηδὲ σὺ ἀπαγμα πρὸς τὴν ἀσέβειαν λάθης τὴν τῶν προσώπων διαίρεσιν. Εἰ γὰρ καὶ δύο τῶ ἀριθμῶ, ἀλλὰ τῇ φύσει οὐ διέζευκται· οὐδὲ ὁ τὰ δύο λέγων (19) ἄλλοτριωσιν ἐπεισάγει. Εἰς Θεὸς, ὅτι καὶ Πατὴρ· εἰς Θεὸς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ οὐ δύο θεοὶ, ἐπειδὴ ταυτότητα ἔχει ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Οὐ γὰρ ἄλλην ἐν Πατρὶ καθορῶ θεότητα, καὶ ἄλλην ἐν **B** Υἱῷ· οὐδ' ἑτέραν φύσιν ἐκείνην, καὶ ἑτέραν ταύτην. Ἴνα μὲν οὖν τρανωθῇ σοι τῶν προσώπων ἡ ἰδιότης, ἀρίθμει ἰδίᾳ Πατέρα, καὶ ἰδίᾳ Υἱόν· Ἴνα δὲ μὴ εἰς πολυθεῖαν ἀποσχισθῆς, μίαν ὁμολογεῖ ἐπ' ἀμφοῖν τὴν οὐσίαν. Οὕτω καὶ Σαβέλλιος πίπτει, καὶ ὁ Ἀνόμοιος συντριβήσεται.

4. Ὅταν δὲ εἴπω μίαν οὐσίαν, μὴ δύο ἐξ ἐνὸς μερισθέντα νόει, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ὑποστάντα, οὐ Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐκ μιᾶς οὐσίας ὑπερκειμένης. Οὐ γὰρ ἀδελφὰ λέγομεν, ἀλλὰ Πιτέρα καὶ Υἱὸν ὁμολογοῦμεν. Τὸ δὲ τῆς οὐσίας ταυτὸν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐ προστάγματι ποιηθεῖς, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως γεννηθεῖς· οὐκ ἀπομερισθεῖς τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ μένοντος τελείου **C** τελείου ἀπολάμψας. Καὶ μὴ μοι περιδραμόντες, δοοὶ ἢ μὴ τελείως τοῖς λεγομένοις ἠκολουθήσατε, ἢ πρὸς ἐπήρειαν ἡμᾶς περιεστήκατε, οὐ λαβεῖν τι παρ' ἡμῶν ὠφέλιμον ἐπιζητοῦντες, ἀλλὰ λαβέσθαι εἰνὸς τῶν λεγομένων ἐπιτηροῦντες, εἴπητε· Δύο θεοὺς κηρύσσει, πολυθεῖαν καταγγέλλει. Οὐ δύο θεοὶ· οὐδὲ γὰρ δύο πατέρες. Ὁ μὲν ἀρχᾶς εἰσάγων δύο δύο κηρύττει θεοὺς. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ Μαρξίων, καὶ εἰ τις ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν παραπλήσιος. Καὶ πάλιν ὁ ἑτερούσιον λέγων τὸν γεγεννημένον πρὸς τὸν γεννήσαντα, δύο καὶ οὗτος λέγει θεοὺς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας ἀνομοιότητα τὸ πολυθεῖον παρεισάγων. Εἰ γὰρ μία μὲν θεότης ἀγέννητος, μία δὲ γεννητὴ, σὺ εἰ ὁ τὴν πολυθεῖαν κηρύσσων, ἐναντίον μὲν λέγων εἶναι τὸ ἀγέννητον τῶ γεννητῶ, ἐναντίας **D** δὲ δηλονότι καὶ τὰς οὐσίας τιθέμενος· εἴπερ οὐσία μὲν τοῦ Πατρὸς ἡ ἀγέννησις· οὐσία δὲ τοῦ Υἱοῦ ἡ γέννησις. Ὅστε οὐ δύο μόνον (20) θεοὺς, ἀλλὰ καὶ μαχομένους ἀλλήλοις λέγεις· καὶ τὸ δεινότατον, οὐ προαιρέσει διδοῦς τὴν μάχην, ἀλλὰ φυσικῇ διαστάσει, μηδέποτε ἔλθειν εἰς εἰρηνικὴν σύμβασιν δυναμένην. Ἄλλ' ὁ τῆς ἀληθείας λόγος ἐκατέρωθεν τὰ ἐναντιώματα διαπέφευγεν. Ὅπου γὰρ μία μὲν ἡ ἀρχὴ, ἐν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐν μὲν τὸ ἀρχέτω-

¹⁹ Joan. xiv, 16.

(19) Editi λέγων πρόσωπα. Vox ultima in mss. non invenitur, ob idque eam delere non dubitavi.

alia distinguit. Si enim abiero, inquit, rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis ¹⁷. Itaque Filius est qui rogat, Pater est qui rogatur, Paracletus vero qui mittitur. Nonne ergo aperte impudens es, qui cum audias, *Ego*, de Filio, *Ille*, de Patre, *Alius*, de Spiritu sancto, misces tamen omnia, omniaque confundis, et rei uni tribuis appellationes omnes? Vicissim neque tu ad stabiendum impietatem sumito secretionem personarum. Etsi enim duo sunt numero, tamen natura non sunt disjuncti: neque qui duo dicit alienationem inducit. Unus Deus et Pater, unus Deus et Filius, non dii duo, cum Filius identitatem habeat cum Patre. Non enim aliam in Patre intueor divinitatem, aliam in Filio; neque aliam naturam illam, et aliam hanc. Quamobrem perspicua ut sit tibi personarum proprietas, numerata separatim Patrem, et separatim Filium: sed ne scindaris in multitudinem deorum, unam in utroque essentialium confiteare. Ita et Sabellius cadit, et Anomœus conteretur.

4. Sed cum essentialiam unam dico, cave intelligas duo ex uno divisa, sed ex principio Patre **192** Filium subsistentem, non Patrem et Filium ex una superiore essentia emergentes. Non enim fratres dicimus, sed Patrem et Filium confitemur. At essentialitatis identitas est, quia ex Patre Filius, non præcepto factus, sed ex natura genitus, non dissectus a Patre, sed eo manente perfecto perfectus **C** illucescens. Et mihi, quotquot aut non perfecte dicta assecuti estis, aut calumniandi causa nos circumstatis, non quærentes ut ex nobis aliquid capiatis emolumentum, sed observantes ut aliquid eorum quæ dicimus carpatis, ne circumcursantes dixeritis: Prædicat deos duos, deorum multitudinem annuntiat. Non sunt dii duo, neque enim sunt duo patres. Principia duo qui inducit, deos duos prædicat. Talis autem est Marcion, et si quis illi similis sit impietate. Ac rursus, qui Genitum alterius essentialitatis a Genitore esse dicit, is quoque dicit deos duos, ob essentialitatis dissimilitudinem multitudinem deorum inducens. Etenim si una est divinitas ingenerata, una vero genita, tu es qui deorum prædicat multitudinem, cum Ingeneratum Genito contrarium dicas, statuasque essentialitatis etiam plane contrarias: siquidem essentialitatis Patris esset ingeneratio, essentialitatis vero Filii, generatio. Quare non duos modo deos, sed eos etiam inter se pugnantibus dicis: et quod gravissimum est, non tribuis pugnam proposito animi, sed naturali dissidio, quod non possit unquam ad pacificam concordiam venire. At veritatis doctrina ea quæ utrinque inter se pugnant, declinavit. Ubi enim unum

(20) Editi μόνους. Antiqui tres libri μόνον. Aliquantum post editi et Reg. tertius δυναμένην. Alii mss. tres δυναμένην.

est principium, et unum quod ex ipso est, ubi rursus unum est exemplar, et imago una, unitatis ratio haudquaquam labefactatur. Quapropter Filius ex Patre per modum generationis existens, et naturaliter in semetipso Patrem exprimens, ut imago quidem, integerrimam absolutissimamque habet similitudinem; ut genitura vero, consubstantialitatem servat. Neque enim qui in foro imaginem regiam intuetur, et regem dicit eum qui in tabula est, constitetur reges duos, imaginem, et eum cuius imago est: neque si dixerit: Hic est rex, ostendens videlicet eum qui in tabula pictus est, continuo exemplar ipsum appellatione regis privat. Imo vero, dum hoc constitetur, ei dignitatem firmavit. Nam si imago rex est, profecto jure potiore par est regem esse eum, qui imaginis ut sit causa est. Atqui hic ligna, et cera, et pictoris ars corruptibilem imaginem efficit, effigiem scilicet rei corruptibilis, et ejus qui effictus est artificiosum simulacrum: illic vero ubi audieris imaginem, splendorem gloriæ intellige. Quisnam autem splendor, et quæ gloria? Apostolus ipse statim interpretatus est, cum subjunxit: **Et 193 character hypostaseos** 18. 20. Idem igitur est hypostasis quod gloria, et character quod splendor. Quare perfecta manente et nihil imminuta gloria, perfectus procedit splendor. Atque sic imaginis ratio ut Deum decet accepta, et divinitatis nobis unitatem exhibet. Hic enim in illo, et ille in hoc. Nam et hic talis est, qualis ille, et ille qualis hic. Ita uniuntur duo, propterea quod non differant, nec Filius secundum aliam speciem et extraneum characterem intelligatur. Rursus igitur dico: Unus et unus, sed natura indivisa est, et perfectio imperfectionem omnem excludens. Unus igitur Deus, quandoquidem per utrumque species una consideratur, quæ integre in utroque ostenditur. Sed jamdiu sermonem nostrum moleste ferre vos video, et tantum non audire me puto, quod confessis immorans quæstiones valde decantatas non attingam. Omnium enim aures arrectæ nunc sunt, ut de Spiritu sancto aliquid audiant. Ego vero velim maxime, sicut traditum simpliciter accepi, sicut ingenue et candide assensus sum, sic et auditoribus tradere, ut non eorumdem mihi sit semper reddenda ratio, sed ut

πον. μία δὲ ἡ εἰκὼν, ὁ τῆς ἐνότητος λόγος οὐ διαφθείρεται (21). Διότι γεννητῶς ὑπάρχων ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, καὶ φυσικῶς ἐκτυπῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, ὡς μὲν εἰκὼν, τὸ ἀπαράλλακτον ἔχει, ὡς δὲ γέννημα (22), τὸ ὁμοούσιον διασώζει. Οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ τὴν ἀγορὰν τῆ βασιλικῆ εἰκὼν ἐναυτιζῶν, καὶ βασιλέα λέγων τὸν ἐν τῷ πίνακι, δύο βασιλέας ὁμολογεῖ, τὴν τε εἰκόνα, καὶ τὸν οὗ ἐστίν ἡ εἰκὼν οὔτε, ἐὰν, δεῖξας τὸν ἐν τῷ πίνακι γεγραμμένον, εἴπῃ· Οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς, ἀπειστέρησε τὸ πρῶτον τύπον τῆς τοῦ βασιλέως προσηγορίας. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐκέλευε τὴν τιμὴν ἐθεβαίωσε διὰ τῆς τοῦτο ὁμολογίας. Εἰ γὰρ ἡ εἰκὼν βασιλεὺς, πολλῶ δὴ ἴπου εἰκὸς βασιλέα εἶναι τὸν τῆ εἰκὼνι παρασχόμενον τὴν αἰτίαν. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν ξύλα, καὶ κηρὸς, καὶ ζωγράφου τέχνη τὴν εἰκόνα ποιεῖ φθαρτὴν, φθαρτοῦ μίμημα, καὶ τεχνητὴν τοῦ (23) ποιηθέντος· ἐκεῖ δὲ, ὅταν ἀκούσης εἰκόνα, ἀπαύγασμα νοεῖ τῆς δόξης. Τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τίς ἡ δόξα; Αὐτὸς εὐθὺς ἠρμήνευσεν ὁ Ἀπόστολος ἐπάγων (24)· Καὶ χαρακτηρ τῆς ὑποστάσεως. Ταυτὸν οὖν ἔσσι τῆ δόξη μὲν ἡ ὑπόστασις, τῷ ἀπαύγασματι δὲ ὁ χαρακτηριστήρ. Ὡστε, τελείας μενούσης καὶ μηδὲν μειωμένης τῆς δόξης, τέλειον πρόδεισι τὸ ἀπαύγασμα. Καὶ οὕτως ὁ τῆς εἰκόνας λόγος, θεοπροπῶς παραδεχθεὶς, τὴν ἐνότητα ἡμῖν παρίστησι τῆς θεότητος. Οὗτος γὰρ ἐν ἐκείνῳ, κάκεινος ἐν τούτῳ. Ὅτι καὶ οὗτος τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἐκεῖνος· κάκεινος, οἷος οὗτος. Οὕτως ἐνοῦται τὰ δύο, τῷ μὴ διαλλάττειν, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτηρὰ νοεῖσθαι τὸν Υἱόν. Πάλιν οὖν λέγω· Εἷς καὶ εἷς, ἀλλ' ἡ φύσις ἀμέριστος, καὶ ἡ τελειότης ἀνελλιπής. Εἷς οὖν Θεὸς, ἐπειδὴ δι' ἀμφοτέρων ἐν εἶδος θεωρεῖται ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. Ἄλλὰ γὰρ πάλαι ὁρῶ δυσαναγετούντας ὑμᾶς πρὸς τὸν λόγον, καὶ μονονοῦχ' ἀκούειν (25) δοκῶ, ὅτι τοῖς ὁμολογουμένοις ἐνδιατριβῶν, τῶν πολυθρυλλήτων ζητημάτων οὐχ ἄπτομαι. Πᾶσα γὰρ ἀκοή νῦν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀνηρέθισται. Ἐγὼ δὲ μάλιστα ἠθουλόμην, ὡς παραλαβὸν ἀπλοϊκῶς, ὡς συνθεμένη ἀνεπιτηδεύτως, οὕτω παραδίδόναι τοῖς ἀκούουσι· μὴ αἰετὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀπαιτούμενος τὰς εὐθύνas, ἀλλ' ἐκ μᾶς ὁμολογίας πεπεισμένους ἔχων τοὺς διδασκλήντας. Ἐπειδὴ δὲ περιεστήκατε ἡμᾶς, δικασταὶ μᾶλλον

18. 20 Hebr. 1, 3.

(21) Unus codex Reg. οὐ διαφέρεται, non differt. Lectio optima. Alii mss. et editi ut in contextu. Ibidem duo mss. et editi γεννητός. At Colb. primus cum alio codice Reg. γεννητῶς, per viam generationis; et ita scripsisse Basilium puto. Ita enim vox γεννητῶς voci φυσικῶς plane respondebit.

(22) Basilio libros contra Eunomium scribentis, ita displicebat vox γέννημα, ut Eunomium ea usum pergraviter reprehenderit; nec satis mirari queo, quod eadem ipse uti voluerit. Puto autem ita scripsisse Basilium, aut imprudentia, aut quod id verbum jam a multis usurpari videret, quorum se exemplum semel sequi posse existimavit.

(23) Editio Paris. καὶ τέχνην τῆν τοῦ. Editio Ba-

sil. καὶ τέχνη, τῆ τοῦ. Regii duo codices et Coisl. duabus vocibus τέχνη τῆν. Colb. primus et Reg. secundus prima quidem manu et uno verbo τεχνητὴν, sed nunc secunda manu in his libris pro τεχνητὴν legitur τεχνίτην. Sed librarii illi, qui ita emendare voluerunt, potius veram scripturam corrupisse mihi videntur. Puto enim legi oportere τεχνητὴν, sic tamen, ut suppletur vox εἰκόνα, efficit artificiosum simulacrum, ejus scilicet qui expressus est. Et ne vocis τεχνητός architectus esse videat, ejus in Stephani Thesaurο mentionem fieri monebo.

(24) Sic veteres quatuor libri. Editi pro ἐπάγων habent λέγων.

(25) Unus codex Reg. μόνον οὐκ ἀκούειν.

ἡ μαθηταί, ἡμᾶς δοκιμάσαι βουλόμενοι, οὐκ αὐτοί
 τι λαθεῖν ἐπιζητοῦντες· ἀνάγκη ἡμᾶς ὡσπερ ἐν
 δικαστηρίῳ τὴν ἀντιλογίαν προτείνεσθαι, καὶ ἀεὶ
 μὲν ἀνακρίνεσθαι, ἀεὶ δὲ λέγειν ἃ παρελήφραμεν.
 Ὑμᾶς δὲ παρακαλοῦμεν μὴ ἐκ παντὸς τρόπου ζη-
 τεῖν τὸ ὑμῖν ἀρέσκον παρ' ἡμῶν ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὃ
 τῷ Κυρίῳ εὐάρεστόν ἐστι, καὶ σύμφωνον ταῖς Γρα-
 φαῖς, καὶ μὴ μαχόμενον τοῖς Πατράτιν. Ἄ τοῖνον
 ἐλέγομεν περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι δεῖ ὁμολογεῖν ἕνα
 αὐτοῦ πρόσωπον, ταῦτ' ἔχομεν λέγειν καὶ περὶ τοῦ
 Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Οὐ γὰρ ταυτὸν ἐστὶ τῷ Πατρὶ
 τὸ Πνεῦμα, διὰ τὸ γεγράφθαι, ὅτι Πνεῦμα ὁ Θεός.
 Οὐδὲ πάλιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἐν πρόσωπόν
 ἐστίν, ἐπειδὴ εἴρηται· *Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ*
οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· ὁ δὲ Χριστὸς
ἐν ὑμῖν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἠπατήθησαν τινες Πνεῦμα
 καὶ Χριστὸν τὸν αὐτὸν εἶναι. Ἀλλὰ τί φαμεν; Ὅτι
 τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ἐντεῦθεν ἐμφαίνεται, οὐχ
 προσώπων σύγχυσις. Ἔστι μὲν γὰρ ὁ Πατήρ, τέ-
 λειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνευδέες, βίβλα καὶ πηγὴ τοῦ
 Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἐστὶ δὲ ὁ Υἱὸς ἐν
 πληρῆι θεότητι ζῶν Λόγος, καὶ γέννημα τοῦ Πα-
 τρός ἀνευδέες· πληρῆς δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐ μέρος
 ἑτέρου, ἀλλὰ τέλειον καὶ ὁλόκληρον ἐφ' ἑαυτοῦ
 θεωρούμενον. Καὶ συνῆπται μὲν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ
 ἀδιαστάτως· συνῆπται δὲ (26) τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα.
 Τὸ γὰρ διορίζον οὐκ ἐστίν, οὐδὲ τὸ διατέμνον τὴν ἐξ
 αὐτοῦ συνάρτησιν. Αἰὼν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεπι-
 πτεῖ· οὐδὲ μὴν δέχεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπίνοιαν χωρι-
 σμῶν, ὡς ἡ τοῦ Μονογενοῦς μὴ συνόντος ἀεὶ τῷ Πατρὶ,
 ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μὴ συνοπαρχόντος τῷ Υἱῷ.

non sit semper cum Patre, aut Spiritus sanctus non
 semper existat cum Filio.
 Ὅταν οὖν ποτε συνάψωμεν τὴν Τριάδα, μὴ ὡς
 ἐνὸς πράγματος ἀδιαιρέτου μέρη φαντάζου τὰ τρία
 (εὐσεβῆς γὰρ ὁ λογισμὸς), ἀλλὰ τριῶν ἀσωμάτων
 τελείων ἀχώριστον δέχου τὴν συνουσίαν (27). Ὅπου
 γὰρ ἁγίου Πνεύματος παρουσία, ἐκεῖ καὶ Χριστοῦ
 ἐπιδημία· ὅπου δὲ Χριστοῦ, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατήρ πά-
 ρεστι δηλονότι. Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν
 ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ; Καὶ,
Εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθερεῖ (28)
τούτων ὁ Θεός. Ἀγιάζομενοι οὖν διὰ τοῦ Πνεύμα-
 τος, δεχόμεθα τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἡμῶν εἰς τὸν
 ἑαυθὺν ἄνθρωπον, καὶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ τὸν Πατέρα,
 κοινῆν ποιούμενον τὴν μονὴν παρὰ τοῖς ἀξίοις. Ταύ-
 τῃν δὲ τὴν συνάρτησιν δηλοῖ καὶ ἡ παράδοσις τοῦ
 βαπτίσματος, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως. Εἰ γὰρ
 ἀλλότριον ἦν τῇ φύσει, πῶς συνηριθμετὸ τὸ Πνεῦμα;
 Καὶ εἰ χρόνιος ὑστερον προσγενόμενον Πατρὶ καὶ
 Υἱῷ, πῶς τῇ αἰδίῳ συνετάσσεται φύσει; Οἱ δὲ χωρί-
 ζοντες Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ τῇ κτίσει συναριθμοῦν-
 τες τὸ Πνεῦμα ἀτελεῖς μὲν ποιοῦσι τὸ βάπτισμα,
 ἐλλίπῃ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως. Οὕτε γὰρ ἡ

confessione una persuasos habeam discipulos.
 Quoniam autem circumstatis nos, iudices magis
 quam discipuli, qui probare nos velitis, non autem
 quidquam discere quæretis: necesse nobis est vel-
 ut in iudicio iis quæ obijciuntur respondere, sem-
 perque interrogari, et semper quæ accepimus di-
 cere. Adhortamur autem vos, ut ne omnino quod
 vobis placet, ex nobis audire quæretis, sed quod
 Domino acceptum est, et consonum Scripturis,
 nec contrarium Patribus. Itaque quæ dicebamus
 de Filio, propriam videlicet ipsius personam con-
 fiteri oportere, eadem habemus et de Spiritu san-
 cto dicere. Non enim ideo Spiritus idem est qui
 Pater, quod scriptum sit: *Spiritus est Deus*²⁹. Ne-
 que rursus Filii et Spiritus persona una est, eo
 quod dictum sit: *Si quis autem Spiritum Christi*
non habet, hic non est ejus; Christus autem in vo-
*bis est*³⁰. Etenim hinc decepti nonnulli, Spiritum
 et Christum eundem esse opinati sunt. Sed quid
 dicimus? Hinc commonstrantur naturæ conjunctionem
 necessitudinemque, non personarum confusionem.
 Est namque Pater habens esse perfectum, nec ul-
 lius indigens, radix ac fons Filii et Spiritus san-
 cti. Est et Filius in plena divinitate vivens Ver-
 bum, et proles Patris, quæ eget nullius. Quin et
 plenus est Spiritus, non pars alterius, sed perfec-
 tus et integer in seipso consideratur. Et conjunc-
 ctus quidem est Patri Filius inseparabiliter, con-
 junctus quoque Filio est Spiritus. Nihil enim est
 quod dirimat, nihil quod sempiternam illam con-
 junctionem interdicat. Nullum enim inter illos sæ-
 culum intercurrit, nec potest animus noster separationem ullam excogitare, adeo ut aut Unigenitus

5. Ubicunque igitur Trinitatem conjunximus,
 noli velut unius rei indivisæ partes tres animo tibi
 fingere (impia est enim hæc cogitatio), sed trium
 incorporeorum perfectorum essentiam communem
 atque individuam intellige. **194** Ubi enim est
 Spiritus sancti præsentia, illic et Christus præsens
 est: ubi vero Christus, illic utique et Pater adest.
An nescitis, quod corpora vestra templum sunt ha-
*bitantis in vobis Spiritus sancti*³¹? Et: *Si quis tem-*
*plum Dei profanat, hunc perdet Deus*³². Quam-
 obrem cum per Spiritum sanctificamur, suscipimus
 Christum in interiore nostro homine habitantem,
 et una cum Christo Patrem communiter apud di-
 gnos manentem. Hanc autem conjunctionem decla-
 rat et baptismatis traditio, et fidei confessio. Et-
 enim si alienus esset natura Spiritus, quomodo si-
 mul annumeraretur? Et si temporum processu
 postea accessisset Patri ac Filio, qua ratione æternæ
 naturæ conjungeretur? Qui enim separant a Patre
 et Filio et inter creaturas numerant Spiritum, ut
 baptismum imperfectum, ita faciunt confessionem

²⁹ Joan. iv, 24. ³⁰ Rom. vii, 9, 10. ³¹ I Cor. vi, 19. ³² I Cor. iii, 17.

(26) Sic veteres quatuor libri. Editi συνῆπται δὲ
 καὶ ἀδιαστάτως, etc.

(27) Vocem συνουσίαν ad verbum interpretari qui

voluerit, vertat, *coessentiam trium*, etc.

(28) Pro φθειρεῖ edendum curavimus ex antiquis
 duobus libris φθερεῖ, *corrumpet, perdet*.

fidei imperfectam. Neque enim Trinitas, Spiritu subtracto, Trinitas manet. Et rursus, si una aliqua creatura adjuncta fuerit, nulla non creatura cum Patre et Filio annumerabitur. Ecquid enim prohibet dicere, Credimus in Patrem et Filium et in creaturam omnem? Si enim pium est credere in partem creaturæ, profecto longe religiosius fuerit creaturam omnem ad hanc confessionem adhibere. Quod si credas in omnem creaturam, non in angelos et ministros spiritus credes solum, sed etiam si quæ sunt adversariæ potestates, cum et ipsæ pars sint creaturæ, atque in professione fidei cum eis paciscere. Sic ea quæ in Spiritum est blasphemia, in impios ac nefandos sermones te conducit. Nam ubi primum de Spiritu quæ non oportet dixeris, hoc tibi exploratum fit et cognitum ex Spiritus derelictione. Sicut enim qui clausit oculos, domesticas in se habet tenebras: ita qui secessit a Spiritu, is ab illuminante semotus, animi cæcitate confunditur.

6. At ne separet a Patre et Filio Spiritum sanctum, absterreat te traditio. Sic Dominus docuit, prædicare apostoli, Patres conservare, confirmare martyres. Satis habeas loqui ita, ut edocuit es. Et cave arguta illa et captiosa objicias mihi: Ingenitus est, aut genitus. Quod si ingenitus est, Pater est; sin autem genitus, Filius est: si denique neutrum horum, creatura est. Ego autem cum Patre quidem Spiritum novi, at novi non esse Patrem: item, illum cum Filio accepi, sed non accepi Filium fuisse appellatum. Atqui conjunctionem quidem quam cum Patre habet intelligo, ex eo, quod ex Patre procedit: eam vero quam habet cum Filio, quoniam audio: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus⁴². Etenim si Christo conjunctus non est, quomodo cum Christo conjungit? Sed et Spiritum veritatis dici audio⁴³. Veritas autem Dominus est⁴⁴. Cum autem audio Spiritum adoptionis⁴⁵, recorder ejus quam natura habet cum Filio et Patre unitatis. Quomodo enim adoptaret quod extraneum est? quomodo rursus conciliaret conjungeretque quod alienum est? **195** Sic itaque neque sum verborum architectus, neque majestatem Spiritus reprobo: sed eos qui creaturam appellare audent, deploro desleoque, quod sophismate exili et paralogismo fucato in barathrum detrudant semetipsos. Nam, inquit, tria hæc mens nostra percipit; nec quidquam est in rerum natura, quod non in hanc re-

⁴² Rom. viii, 9. ⁴³ Joan. xiv, 17. ⁴⁴ ibid. 6. ⁴⁵ Rom. viii, 15.

(29) Sic codices duo. Editi δεῖν. Verba quæ mox sequuntur, καὶ ἐπεσημηνέ σοι, etc., ita interpretatus est Combefisius, indicationem accessionis Spiritus tibi derelictio fecit: quæ interpretatio, ut dixi, Combefisii est, hoc est, subobscura. Ita autem verterat interpres vetus: *Mox enim ubi de Spiritu sancto quæ non decent dixeris, notam quoque habes et apertam significationem, quod Spiritu Dei destitutus sis.* Sic velim accipias verba Basilii: Ubi primum de

Τριάς μένει Τριάς, ὑφαιρουμένω τοῦ Πνεύματος. Καὶ εἰ ἐν τι πάλιν ἀπὸ τῆς κτίσεως προσαφείη, πᾶσα ἡ κτίσις συνεισελεύσεται εἰς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ συναριθμησιν. Τί γὰρ κωλύει λέγειν· Πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν; Εἰ γὰρ εὐσεβὲς τὸ πιστεύειν εἰς μέρος τῆς κτίσεως, πολλῶν δῆπου σεμνότερον τὸ πᾶσαν τὴν κτίσιν εἰς τὴν ὁμολογίαν παραλαμβάνειν. Πιστεύων δὲ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν, οὐκ εἰς ἀγγέλους πιστεύεις μόνον καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ἀλλὰ καὶ εἰ τινες ἀντικείμεναι δυνάμεις εἰσίν, ἐπειδὴ καὶ αὐταὶ μέρος εἰσὶ τῆς κτίσεως, καὶ ταύταις συνθήσῃ κατὰ τὴν πίστιν. Οὕτως ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία εἰς δυσσεβεῖς καὶ ἀθεμίτους περιάγει σε λόγους. Ὅμοῦ τε γὰρ εἶπας ἅ μὴ δεῖ (29) περὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐπεσημηνέ σοι ἡ τοῦ Πνεύματος ἐγκατάλειψις. Ὡς γὰρ ὁ ἐπιμύστας τοὺς ὀφθαλμοὺς οἰκτεῖον ἔχει τὸ σκότος, οὕτως ὁ ἀναχωρήσας τοῦ Πνεύματος, ἔξω γενόμενος τοῦ φωτίζοντος, ὑπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν ἄσρασίας συγκέχεται.

Ἄλλὰ μὴ χωρίσῃς Πατὸρ καὶ Υἱὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσωπεῖται σε ἡ παράδοσις. Ὁ Κύριος οὕτως ἐδίδαξεν, ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, Πατέρες διετήρησαν, μάρτυρες ἐβεβαίωσαν. Ἀρκέσθητι λέγειν ὡς ἐδιδάχθης, καὶ μὴ μοι τὰ σοφὰ ταῦτα· Ἀγέννητός ἐστιν, ἢ γεννητός. Εἰ μὲν γὰρ ἀγέννητον, Πατὴρ· εἰ δὲ γεννητόν, Υἱός· εἰ δὲ μηδ' ἕτερον τούτων, κτίσμα. Ἐγὼ δὲ μετὰ Πατρὸς μὲν οἶδα, οὐχὶ δὲ Πατέρα τὸ Πνεῦμα· καὶ μετὰ Υἱοῦ παρέλαθον, οὐχὶ δὲ Υἱὸν ὠνομασμένον. Ἀλλὰ τὴν μὲν πρὸς Πατέρα οικειότητα νοῶ, ἐπειδὴ ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύεται· τὴν πρὸς Υἱὸν δὲ, ἐπειδὴ ἀκούω· *Εἰ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ.* Εἰ γὰρ μὴ οἰκτεῖον Χριστοῦ, πῶς οἰκτεῖοί τῷ Χριστῷ (30); Ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἀκούω τῆς ἀληθείας. Ἀληθεῖα δὲ ὁ Κύριος. Ὅταν δὲ ἀκούω Πνεῦμα υιοθεσίας, εἰς ἔννοιαν ἔρχομαι τῆς πρὸς Υἱὸν καὶ Πατέρα κατὰ τὴν φύσιν ἐνόητος. Πῶς γὰρ υιοθετεῖ τὸ ξένον; πῶς δὲ οἰκτεῖοί τὸ ἀλλότριον; Οὕτω μὲν οὖν οὔτε καινοτομῶ ῥήματα, οὔτε ἀθετῶ τὴν ἀξίαν· τοὺς δὲ τολμώντας κτίσμα προσαγορεύειν στεναζῶ καὶ δέυρομαι, ὅτι διὰ μικροῦ σοφίσματος καὶ κεδήλου παραλογισμοῦ ἑαυτοὺς ὠθοῦσιν ἐπὶ τὸ βάραθρον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τρία ταῦτα ὁ νοῦς ἡμῶν κατελιπε, καὶ οὐδὲν ἐστὶν (31) ἐν τοῖς οὖσιν ὃ μὴ ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ἐρχεται τῶν ὄντων. Ἡ γὰρ ἀγέννητον, φησὶν, ἐστὶν, ἢ γεννητόν, ἢ κτιστόν· ἀλλὰ μὴν οὔτε τὸ πρῶτον, οὔτε τὸ δεῦτερον, τὸ τρίτον ἄρα. Τοῦτο ὁμῶν τὸ ἄρα τῆ αἰω-

Spiritu sancto dixeris quæ non oportet, statim deserit te Spiritus sanctus, quæ derelictio facit, ut conscius sis tibi, te contumeliosum fuisse in Spiritum.

(30) Unus Colb. πῶς οἰκτεῖοῦτο Χριστῷ. Alius Reg. ὠκτεῖοῦτο Χριστῷ. Alii duo Regii et editi οἰκτεῖοί τῷ Χριστῷ.

(31) Sic antiqui duo libri. Editi καὶ οὐκ ἐστὶν.

νῶν ἀρὰ ὑποδίκους ὑμᾶς καταστήσει. Πάντα ἐξηρέυ-
νησας; πάντα τοῖς σεαυτοῦ (32) λογισμοῖς ὑπὸ διαίρε-
σιν ἤγαγες; οὐδὲν ἀνεξέταστον κατέλιπες; πάντα τῶ
νῶ περιέλαβες (33); πάντα τῇ σεαυτοῦ καταλήψει
συνέλειπας; οἶδας τὰ ὑπὸ γῆν; οἶδας τὰ ἐν τῷ
βυθῷ; Δαιμόνων ἀλαζονεῖται·

reliquisti? omnia mente tua complexus es: omnia
tua cogitatione comprehendisti? nosti quæ sub
terra? nosti quæ in profundo? Dæmonum jactantia hæc est:

(34) Οἶδα ἐγὼ ψάμμον εἴ ἀριθμὸν καὶ μέτρον θα-
λάσσης.

Εἰ δὲ πολλὰ ἀγνοεῖς, καὶ μυριοπλάσια τῶν ἐγνω-
σμένων ἐστὶ τὰ ἀγνοούμενα, τί οὐκὶ μετὰ πάντων
καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος τὴν ἀκίνδυνον ἀγνοίαν ἀνεπαισύντως ὁμολο-
γεῖς; Ἐγὼ δὲ σχολὴν μὲν οὐκ ἄνω ἐλέγχειν τῶν
λογισμῶν σου τὴν ματαιότητά, οὐδὲ δεικνύναί ποσα
ἐν τοῖς οὐσὶν τὴν κατάληψίν σου τῶν λογισμῶν διαπέ-
φουγεν· ἐκεῖνο δ' ἂν ἠδέως τοὺς ἐφ' ὑμῶν (35) ἐρω-
τήσαιμι, καὶ διορίζομαι πεποιθότως, ὅτι μεταμελή-
σει σοὶ ποτε τῆς ἀθέου ταύτης σοφίας, κτίσμα λέγοντι
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐ φοβῆ τὴν ἀσυγχώρητον
ἁμαρτίαν; Ἡ τί ποτε οἶει δυσσεβέστερον τούτου
δύνασθαι βλασφημεῖν; Ἐκ γὰρ μίᾳ ταύτης φωνῆς
πάντα ἐνέστη τὰ δεινότερα· ἄλλοτρίως ἀπὸ θεοῦ
κατ' αὐτὴν τὴν φύσιν, δουλείας ταπεινώσεις, διακο-
νῆν λειτουργικαί, ἁγιασμοῦ στέρησις, τοῦ κατὰ φύ-
σιν οὐ προσόντος, καὶ περιστῆσαι τῷ Πνεύματι,
οὕτως μετέχον ἁγιασμοῦ ἐκ τῆς κατὰ χάριν διανο-
μῆς, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἔχει ὅσα ἠγάσται. Καὶ ὡσπερ
ἔδοξαι ἡμῖν ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ
συμφέρον, καὶ ὡς ἐπιμετρεῖται ἐκάστῳ κατὰ τὴν
ἀναλογίαν τῆς πίστεως, οὕτως ἔσται καὶ τὸ Πνεῦμα
τοῦ ἁγιασμοῦ μετέχον (36), εἴπερ ὄντως κτιστὸν
κατὰ τὴν Πνευματομάχων ὑπόληψιν.

7. Ἄλλὰ γὰρ μὴ συγχωρήσωμεν τὴν ἀνοίαν αὐτῶν
ἀνελεγκτον, τῶν οἰομένων πάντα τῇ αὐτῶν διανοίᾳ
κατελιηφέναι. Ἀποκρινάσθωσαν τοῖνυν ἡμῖν. Τί
ποτε (37) ἔρα ἢ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου οὐσία; Πότερον
ἐν τι τῶν τεσσάρων ἐστίν, ἢ σύνθετός ἐστιν ἐκ τῶν
τεσσάρων; Ἄλλὰ μὴν οὐτε γῆ ἐστίν, οὐτε ἀήρ, οὐτε
ὔδωρ ἐστίν, οὐτε πῦρ. Ταῦτα γὰρ ἐπ' εὐθείας κι-
νεῖται· τὰ μὲν ἄνω φερόμενα, τὰ δὲ κάτω. Γῆ μὲν
γὰρ καὶ ὔδωρ κατωφερῆ ἐστὶ διὰ τὸ βάρος· ἀήρ δὲ
καὶ πῦρ τὴν ἄνω φορὰν κινεῖται διὰ κούφότητα·
τοῦ δὲ ἡλίου κυκλοφορικῆ ἐστὶν ἡ κίνησις. Οὐ τοῖνυν
ἐστὶν ἐν τῶν τεσσάρων. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ σύνθετός
ἐστὶν ἐκ τούτων· διότι τὰ σύνθετα καμᾶτι συνέχεται,
ἐκ μὲν τῶν ἐναντίων τὴν σύστασιν ἔχοντα, ἀντι-
στώντων δὲ ἀλλήλοις τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν κίνη-
σιν. Ἀκάματος δὲ τοῦ ἡλίου ἡ κίνησις, διὰ τοῦτο

³⁷ Matth. xii, 32. ³⁸ I Cor. xii, 7.

(32) Editi ἑαυτοῦ. At mss. tres σεαυτοῦ.

(33) Veteres quatuor libri περιέλαβες. Editi προ-
ελαβες. Mox Colb. primus καταλήψει.

(34) Nota. quam ad hunc locum addidit eruditissimus Duræus, dignissima est quæ legatur.

(35) In illis, τοὺς ἐφ' ὑμῶν, vit i aliquid inesse
ralus Combefisius, sic emendavit, τοὺς ἀφ' ὑμῶν :

rum divisionem cadat. Aut enim, inquit, ingeni-
tus est, aut genitus, aut creatus : at neque pri-
mum, neque secundum, igitur tertium. Istud ve-
strum igitur maledictioni æternæ vos reddet obno-
xios. Esne perscrutatus omnia? omniane ratioci-
natione tua subiecisti divisioni? nihil inexploratum

tua cogitatione comprehendisti? nosti quæ sub
terra? nosti quæ in profundo? Dæmonum jactantia hæc est :

Mensura est pelagi, et numerus mihi notus arenæ.

Quod si multa ignoras, et infinito plura sunt quæ
ignoras, quam quæ nosti, cur non etiam cum om-
nibus fateris citra pudorem tuam istam de modo
quo Spiritus sanctus existit ignorantiam, cum hæc
nihil habeat periculi? Mihi autem non vacat quidem
cogitationum tuarum vanitatem redarguere, neque
quam multa in rebus sint quæ mentis tuæ percep-
tionem fugiant, ostendere; tamen illud vestros
libenter rogarim, et fidenter affirmo fore, ut pœni-
teat te aliquando impiæ hujus astutiæ, qua Spiri-
tum sanctum creaturam dicis. Annon times pec-
catum, cujus nulla est venia ⁴⁷? Aut putas te pro-
ferre posse blasphemiam quampiam, quæ hanc
superet impietate? Nam ex una hac voce gravissima
quæque impendent, alienatio a Deo secundum na-
turam ipsam, servitutis humilitas, servilia munia,
privatio sanctimonix, cum ea desit quæ naturæ
congruit, accidetque Spiritui ipsi, ut eodem modò
ex gratiæ distributione particeps fiat sanctimonix,
quo eam et reliqua quæ significata sunt, habent. Et
sicut datur nobis manifestatio Spiritus ad utilita-
tem, et sicut cuilibet pro modo ac ratione fidei ad-
metitur ⁴⁸, ita et Spiritus ipse sanctimonix parti-
ceps erit, si vere, uti Pneumatomachi existimant,
creatus est.

7. Sed ne sinamus stultitiam eorum qui se om-
nia mente sua comprehendisse putant, confuta-
tione carere. Nobis igitur respondeant. Quid tan-
dem est sensibilis hujus solis essentia? Unumne
ex quatuor elementis, an compositus est ex qua-
tuor? Atqui neque terra est, neque aer, neque
aqua, neque ignis. Hæc enim rectum motum habent;
aliis sursum, aliis deorsum vergentibus. Terra enim
et aqua deorsum feruntur propter gravitatem; aer
vero et ignis sursum versus moventur ob levitatem:
sol autem in orbem movetur. Non igitur unum
ex quatuor est. Imo ne compositus quidem ex illis
est, cum ea quæ composita sunt, utpote ex con-
trariis constantia, fatiscant, iis quorum contrarius
motus est se invicem alio pertrahentibus. At vero
solis motus indefessus est, ob idque irrequietus.

quam emendationem mihi valde admodum pro-
bari fateor; quoniam tamen omnes libri, tum typis
descripti, tum calamo notati, habent τοὺς ἐφ'
ὑμῶν, nihil mutare volui.

(36) Editi μέτοχον. Veteres quatuor libri μετέχον.

(37) Editi τίς ποτε. At mss. quatuor τί ποτε.

Quare compositus non est. Atqui quidquid in corporibus numeratur, id aut simplex est, aut compositum. Sol autem **196** neque est corpus simplex: non enim in rectum movetur; neque compositum: non enim fatiscit ex motu. Non est igitur sol. Tales sunt argutæ vestræ divisiones, quæ derisui sunt oculos habentibus. Rursus quomodo videmus nos homines? Sicne, ut suscipiamus formas rerum visibilibus, an ita ut virtutem quamdam ex nobis ipsis emittamus? Atqui neque suscipimus rerum visibilibus imagines (qui enim fieri potest ut in exiguo pupillæ meatu cœli hemisphærium imprimatur?), neque ex nobis quidquam emittimus (quomodo enim rursus id quod emittitur satis fuerit, ut ad tantam cœli vastitatem expandatur?); quod si neque recipimus visibilibus imagines, neque virtutem ullam ex nobis ipsis emittimus, non igitur videmus. Quid igitur? coarguamne vestros syllogismos, an vobis hoc optabo, vera ut concludatis? Quid ab hujusmodi argumentis differt artificiosa vestra de Spiritu loquendi ratio, quam apud miserarum mulierculas aut affines mulieribus eunuchos jactatis? Cave audias infesto animo et calumnioso. Spiritus si ex Deo est, quomodo ad creaturam demittis? Non enim illud est dicturus, ex Deo omnia esse. Quemadmodum enim Christus Dei dicitur, nec tamen creatura est sicut nos (*Nos enim Christi, Christus vero Dei*⁴⁹), sed aliter nos Christi dicimur, velut servi Domini, aliter Christus Dei dicitur, velut Filius Patris; ita et Spiritus non, quoniam omnia ex Deo sunt, et ipse, ut omnia, ex Deo est. Neque enim quoniam et administri spiritus sunt⁵⁰, continuo similis illis est et Spiritus sanctus, ob appellationem. Nam unus est vere Spiritus. Ut enim multi sunt filii, unus autem verus Filius: ita, etiamsi omnia dicantur ex Deo, proprie tamen Filius ex Deo, et Spiritus ex Deo est. Nam et Filius a Patre exivit, et Spiritus ex Patre procedit. At Filius quidem ex Patre per generationem, Spiritus vero ex Deo, arcano modo atque ineffabili. Vide igitur quantum fuerit periculum gloriam Paraclæti extenuare. Filius delatum sibi honorem, spreto Spiritu, non recipit. *Ille enim*, inquit, *me glorificabit*⁵¹, non ut servus cum creaturis. Etenim si cum omnibus glorificaret, non esset dictum: *Ille*. Nunc vero illa ad unum relatio glorificationem præstantiorem quam quæ ab aliis exhibetur, indicat. Nec enim sicut qui dicebant, *Gloria in altissimis Deo*⁵²; sed sicut qui dixit, *Pater, glorificavi te, opus consummavi quod dedisti*⁵³. Et sicut Pater glorificat Filium, dicens, *Et glorificavi te, et iterum glorificabo*⁵⁴: sic et Filius Spiritum in suam et Patris societatem admittit. Alioquin ostendat mihi aliquis gloriam hac majorem, et concedo nihil nisi

καὶ ἄπαιστος. Ὅστε οὐ σύνθετος. Ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς σώμασιν ἢ ἀπλοῦν τί ἐστίν, ἢ σύνθετον. Οὕτε δὲ ἀπλοῦν σῶμα ὁ ἥλιος· οὐ γὰρ ἐπ' εὐθείας κινεῖται· οὔτε σύνθετον· οὐ γὰρ κἀμνεὶ κινούμενος. Οὐκ ἄρα ἐστὶν ὁ ἥλιος. Τοιαῦται ὑμῶν αἱ σοφαὶ διαιρέσεις, ὑπὸ τῶν ὀφθαλμοῦς ἐχόντων καταγελωμέναι. Πάλιν πῶς ὀρώμεν οἱ ἄνθρωποι; Πότερον εἰσδεχόμενοι τοὺς τύπους τῶν ὀρατῶν, ἢ ἀφιέντες δύναμιν ἐξ αὐτῶν; Ἀλλὰ μὴν οὔτε δεχόμεθα τῶν ὀρατῶν τὰς εἰκόνας (πῶς γὰρ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ τῷ μικρῷ πόρῳ τῆς κόρης ἐμφαίνεται;), οὔτε μὴν ἀφιέμεν τι παρ' ἑαυτῶν· (πῶς γὰρ πάλιν τὸ ἐκπεμπόμενον ἐξαρχεῖ τῷ οὐρανῷ ἐφαπλοῦσθαι;) Εἰ δὲ μήτε δεχόμεθα τῶν ὀρατῶν τὰς εἰκόνας, μήτε τινὰ δύναμιν ἐξ ἑαυτῶν ἀποπέμπομεν, οὐκ ἄρα ὀρώμεν. Τί οὖν; ἐλέγξω ὑμῶν τοὺς συλλογισμοὺς, ἢ ἐπεύξομαι ὑμῖν ἀληθῆ εἶναι τὰ συμπεράσματα; Τί διαφέρει τῶν τοιούτων λόγων καὶ ἡ περὶ τοῦ Πνεύματος ὑμῶν τεχνολογία, ἣν γυναικαίριος ἀθλίος, ἢ τοῖς γείτοσι τῶν γυναικῶν εὐνοῦχος ἐνεπιδείκνυσθε; Μὴ δὲ ἐπιτραστικῶς ἄκουε. Εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, πῶς ὑπὸ τὴν κτίσιν ἄγεις; Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνο ἐρεῖς, ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς Θεοῦ λέγεται, οὐχὶ δὲ κτίσμα ὡς καὶ ἡμεῖς (*Ἡμεῖς γὰρ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ*), ἀλλ' ἄλλως μὲν ἡμεῖς Χριστοῦ λεγόμεθα, ὡς δούλοι Δεσπότου· ἄλλως δὲ Χριστὸς Θεοῦ λέγεται, ὡς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἐπειδὴ τὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ ὡς τὰ πάντα. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ἤδη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμοιον αὐτοῖς διὰ τὴν προσηγορίαν. Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀληθινῶς (38) Πνεῦμα. Ὡς γὰρ πολλοὶ μὲν υἱοὶ, εἰς δὲ ὁ ἀληθινὸς Υἱὸς· οὕτω καὶ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ (39) Πατρὸς ἐξῆλθε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀρρήτως ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ὅρα οὖν (40) ἡλικὸς ὁ κίνδυνος κατασφαιρούμεν τὴν δόξαν τοῦ Παρακλήτου. Οὐ δέχεται τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν ὁ Υἱὸς, ἀθετουμένου τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνος γὰρ, φησὶν, ἐμὲ δοξάσει, οὐχ ὡς δούλος μετὰ τῆς κτίσεως. Εἰ γὰρ μετὰ πάντων ἐδόξαζεν, οὐκ ἂν ἐρρήθη, Ἐκεῖνος. Νῦν δὲ ἡ ἐπὶ τὸ ἐν ἀναφορὰ τὴν καθ' ὑπεροχὴν τῶν ἄλλων προσαγομένην δόξαν παρίστησιν. Οὐ γὰρ ὡς οἱ λέγοντες· *Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ*· ἀλλ' ὡς ὁ εἰπὼν· *Πάτερ, ἐδόξασά σε, τὸ ἔργον δ' ἔδωκας ἐτελεῖωσα*. Καὶ ὡς ὁ Πατὴρ δοξάζει τὸν Υἱόν, λέγων· *Καὶ ἐδόξασά σε, καὶ πάλιν δοξάσω*· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν ἑαυτοῦ καὶ Πατρὸς κοινωνίαν παραλαμβάνει. Ἡ δεῖξάτω μοι τις μείζονα ταύτης δόξαν, καὶ πάντα δίδωμι ἀληθεύειν τοὺς ἀντιλέγοντας. Ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν ἐμὲ ἀθετεῖ. Διὰ τί; Διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνοικῶν ἐν αὐτοῖς δηλονότι. Ὅστε

⁴⁹ 1 Cor. iii, 25. ⁵⁰ Hebr. i, 14. ⁵¹ Joan. xvi, 14. ⁵² Luc. ii, 14. ⁵³ Joan. xvii, 4. ⁵⁴ Joan. xii, 28.

(38) Unus Colb. pro ἀληθινῶς habet ἀληθές.

(39) Colb. primus Υἱὸς ἐκ τοῦ.

(40) Veteres quatuor libri Ὅρα οὖν. Editi Ἄρα οὖν.

ὁ μὴ τιμῶν τὸ Πνεῦμα οὐ τιμᾷ τὸν Υἱόν· Ὁ δὲ μὴ **A** τιμῶν τὸν Υἱόν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Οὕτως ἄρα ἡ περὶ ἐν τι τῶν πιστευομένων ἀγνωμοσύνη ὅλης ἐστὶ τῆς θεότητος ἀρνησις. Εἰ κτιστόν ἐστι τὸ Πνεῦμα, οὐ θεῖον. Ἀλλὰ μὴν Πνεῦμα, φησὶ, θεῖον τὸ ποιῆσάν μς. Καὶ, Ἐρέπλησε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν Βασελεηλ Πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως. Ποῦ τοίνυν εὐρίσκεις προσεγγίζον τὸ θεῖον; τῆ κτίσει, ἢ τῆ θεότητι; Εἰ μὲν γὰρ τῆ κτίσει, καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κτίσμα ἐρεῖς· γέγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ· Ἦ τε ἄλδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης· εἰ δὲ τῆ θεότητι, παυσάμενος τῆς βλασφημίας, ἐπίγυθι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν. Οὕτως ἀσύνητος εἶ, ὡς μηδ' ὑπ' αὐτῆς προσάγεσθαι τῆς φωνῆς εἰς τὰς ἀξίας ἐννοίας τοῦ Πνεύματος (41).

B Adeo insipiens es, ut ne ab ipsa quidem voce ad dignas Spiritu notiones deducere.

¹⁹ Luc. x, 16. ²⁰ Joan. v, 23. ²¹ Job xxxiii, 4. ²² Exod. xxxv, 31. ²³ Rom. i, 20

(41) In aliquibus mss. additur doxologia.

MONITUM.

198 Multa hodie nomine Asceticorum comprehenduntur, Præfationes, Sermones quidam peculiare; libellus *De fide*, alius libellus *De judicio Dei*, *Moralia*, *Regulæ majores*, *Regulæ minores*, *Constitutiones monasticæ*; sed olim non omnia hæc in Asceticis comprehendebantur. Ita igitur Photii ætate, Basilii opus ἀσκητικὸν restringebatur, ut solum duos *De judicio* ac *De fide* libellos, *Moralia*, *Regulas* tum *majores* tum *minores* proprie complecteretur. Ut autem reliqua fere omnia Basilii opera in dubium revocantur, ita quoque maxima pars Asceticorum quibusdam νοθεύσας suspecta est. Quoniam tamen antiqui scriptores Basilium auctorem faciunt Asceticorum, vel morosiores critici saltem aliquam eorum partem facile ei tribuunt: sed ita tamen, ut quicquid præcipuum est, omne id ejus esse negent. Nec hi quidem inter se consentiunt. Alii enim satis habent *Regulas breviores* Basilio Magno abjudicare. Alii iniquiores ei abjudicant *Regulas minores* simul et *majores*, et *Moralia*, et libellos *De Dei judicio* ac *De vera fide*. Cum autem singulorum opiniones explicare, easque aut confutare aut approbare nimis longum sit, more nostro de his rebus in Præfatione disputabimus.

Pauca quoque de libris antiquis dicere libet. Multos, eosque et optimos et vetustissimos in iis quas invisere licuit bibliothecis invenimus, in Regia, in Colbertina et in Coisliniana. Neque vero ex his solum bibliothecis novæ nostræ editioni ornamenta quærivimus, sed exterarum etiam non duximus negligendas esse. Scripsi igitur Messanam, quo simul ut pervenerunt litteræ meæ, eruditissimi et humanissimi viri D. Gregorius Arena prior, et D. Dionysius Spagnoli linguæ Græcæ lector, monachi ordinis S. Basilii Magni, ambo non minus bonarum litterarum juvandarum, quam gloriæ sanctissimi sui Patris amplificandæ studiosi, amplissimam ac celeberrimam suam bibliothecam diligentissime scrutari cœperunt: in qua, quod ad rem pertinet, invenere brevem lucubratiunculam ineditam, cui titulus est: Πῶς δεῖ εἶναι τὸν μοναχόν, et additamenta quædam in *Moralia*. Præter hæc, aliam orationem ad me transmittendam curarunt ii, quos modo dixi, doctissimi viri: de qua commodius multo alibi dicemus.

Omnia autem fere ut in impressis libris: at *Regulæ* in aliis codicibus alio ordine disponuntur. Nec prætereundum silentio, quasdam ex *Regulis brevioribus* in aliquibus codicibus deesse: sed præterquam quod hæc pauca sunt, in ipsis nihil est magni, aut quod alicujus sit momenti. Ad *Regulas* quidem quod attinet, eas eodem ordine quo jam vulgatæ sunt in editione Parisiensi, edendas curabimus: sed libellos *De Dei judicio* ac *De vera fide* aliter disponemus. Ita enim hæc duo opuscula locantur in ea quam modo dixi editione, ut primum locum obtineat libellus *De vera fide*, secundum libellus *De judicio Dei*: quod non minus adversatur ipsius auctoris consilio, quam veterum librorum auctoritati, in quibus hos duos sermones inverso ordine, eoque vero et proprio, collocari constat. Arbitror autem operarum culpa factum esse, ut ii, quos nominavi, libelli in editione Parisiensi loco positi sint non suo: eoque magis, quod ipsos in editione Veneta eodem quo in veteribus libris ordine disponi videamus.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ
 ΑΣΚΗΤΙΚΑ
 —
S. P. N. BASILII
 CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI
 ASCETICA

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII,

Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi,
PRÆVIA INSTITUTIO ASCETICA.

199 1. Præclara quidem sunt regis edicta, quæ ad subjectos regendos circumscribuntur: sed tamen mandata quæ militibus dantur observanda, majora sunt et augustiora. Itaque tanquam si militaria mandata nobis denuntiarentur, attendat quisquis supernæ ac magnæ dignitatis cupidus est, Christoque semper astare vult, cum audit magnam illam vocem: Si quis mihi ministrat, me sequatur. Et ubi ego sum, illic et minister meus sit⁶⁰. Ubi est Christus rex? In cælo videlicet. Huc tibi, o miles, dirigendus est cursus. Obliviscere omnis quietis terrenæ. Nullus miles domum construit, aut agros acquirit, aut sese variis mercaturis, quibus pecuniæ comparantur, immiscet. Nemo qui militat, implicatur vitæ negotiis, ut ei qui se in militiam delegit, placeat⁶¹. Habet miles regia alimenta; non ei opus est sibi parare victum, neque in eo exquirere sese occupare. Ubique patent sibi subjectorum domus ex regis edicto. Non necesse est ut operam det in exstruendis ædificiis, ponitur in plateis tabernaculum; sumitur cibus necessitate cogente; potus aqua est, tantumque ei dormire

⁶⁰ Joan. xii, 26. ⁶¹ II Tim. ii, 4.

(42) Ita legitur in Reg. primo: Προδιαλαλιὰ καὶ προδηγήσεις τῶν ἀσκητικῶν ὑποτυπώσεων, *Prævia oratio et narratio asceticarum informationum*, ubi notari potest, Combesium nominis similitudine deceptum, legisse non προδηγήσεις, sed προδιάγνωσις, *prævia notitia*. Utraque editio, hoc est, Parisiensis et Veneta: Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας ἀσκητικά. Πρόλογος. Reg. tertius: Τοῦ αὐτοῦ ἀσκητικῆ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας,
ΑΣΚΗΤΙΚΗ ΠΡΟΔΙΑΤΥΠΩΣΙΣ (42).

1. Καλὰ μὲν τοῦ βασιλέως τὰ πρὸς τοὺς ὑπηκόους νομοθετήματα· μείλιον δὲ καὶ βασιλικώτερα τὰ πρὸς στρατιώτας παραγγέλματα. Ἄτε οὖν στρατιωτικῶν παραγγελμάτων κηρυσσομένων, προσεχέτω ὁ τῆς ἄνω καὶ μεγάλης ἀξίας ἐπιθυμῶν, ὁ Χριστοῦ διὰ παντὸς παραστάτης εἶναι βουλόμενος, ὁ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀκούων φωνῆς· Ἐάν τις ἔμοι διακονῆ, ἔμοι ἀκολουθῆτω. Καὶ ὅπου ἐμὲ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔστω. Ποῦ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς; Ἐν οὐρανῷ δηλαδὴ. Ἐνταῦθα σε ποιεῖσαι τὸν δρόμον, στρατιώτα, προσφκει. Ἐπιλάθου τῆς κατὰ γῆν ἀναπύσεως πάσης. Οὐδεὶς στρατιώτης οἰκίαν κατασκευάζει, οὐδὲ κτήσεις ἀγρῶν περιβάλλεται, οὐδὲ ἐμπορίας ποικίλαις χρημάτων ποριστικαῖς ἐγκαταμίγνται. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Τροφᾶς στρατιώτης ἔχει βασιλικᾶς· οὐ δεῖ πορίζειν ἑαυτῷ τροφᾶς, οὐδὲ περὶ τοῦτο ἀσχολεῖσθαι. Οἶκος ἀνέφγεν αὐτῷ πανταχῆ παρὰ τοῖς ὑπηκόοις ἐκ βασιλέως προσταγματος. Οὐ δεῖ περὶ οἰκίας αὐτῷ διακονεῖσθαι· ἐπὶ πλατείαις ἢ σκηνῇ, καὶ πρὸς ἀνάγκην ἢ τροφῆ, καὶ ποτὸν ὕδωρ, καὶ ὑπνοῦν (43) τοσοῦτον, ὅσον ἡ φύσις

προδιατύπωσης, *Ejusdem prævia institutio ascetica*. Ibidem editio Paris. Μεγάλα μὲν τοῦ. Editio Ven. et uterque Combef. cum Reg. tertio Καλὰ μὲν τοῦ.

(43) Editio Ven. et Maz. et alii duo libri veteres καὶ ὑπνοῦν. Editio Paris. καὶ ὑπνοῦ. Puto enim ita emendatum esse ab ipsis typographis, qui, cum non animadverterent suppleri debere ἔξῃστι, aut verbum simile, pro ὑπνοῦν ediderunt ὑπνοῦ. Nec ita multo post Reg. primus ἄν τῶχοι.

δέδωκεν. Ὅδοι πορταὶ δὲ καὶ ἀγρυπνίαι πολλαί· καρτερίαί πρὸς καύματα, πρὸς ψυχῶς ἀγῶνες πρὸς ἐναντίους· κίνδυνοι μέχρι τῶν ἐσχάτων· θάνατος, ἂν τύχη, πολλάκις· ἀλλὰ θάνατος ἐνδοξος, τιμαὶ τε, καὶ δῶρα βασιλικά. Ἐπίπονος ἐν πολέμοις ὁ βίος, λαμπρὸς ἐν εἰρήνῃ. Γέρας ἀριστείας, καὶ στέφανος καλῶς βεβιωκότι ἐν κατορθώμασιν, ἀρχὴν ἐγγχειρισθῆναι, φίλον βασιλέως κληθῆναι, παραστῆναι πλησίον, δεξιώσεως τυχεῖν, ἐκ χειρὸς βασιλέως τετιμηθῆναι, παρὰ τοῖς ὑπηκόοις προΐστασθαι, καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν ἔξωθεν φίλων, ὧν ἂν βούλωνται (44).

2. Ἄγε δὴ, στρατιῶτα Χριστοῦ, μικρὰ ἐξ ἀνθρωπίνων πραγμάτων λαβὼν παραδείγματα, ἐνθύμησιν λάβε τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Ἄοικός σοι καὶ ἀπολις καὶ ἀκτιμῶν προκεισθῶ βίος (45). Ἄνετος ἔσο, λευμένος ἀπὸ πασῶν κοσμικῶν φροντίδων· μὴ σε δεσμεύσῃ γυναικὸς ἐπιθυμία, μὴ σε φροντὶς παιδός. Ἄδύνατον γὰρ ἐν τῇ θεῇ στρατεῖζ τούτο. Τὰ γὰρ δπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ. Οὐ νικᾷ σε σώματος φύσις, οὐδὲ ἄρχει σε μὴ βουλόμενον· οὐ δεσμώτην ἀντ' ἐλευθέρου ποιεῖ. Οὐ ζῆτει ἐν (46) γῆ καταλιπεῖν παῖδας, ἀλλ' ἀναγαγεῖν εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ σωματικοῖς προσκαλλῆσθαι γάμοις, ἀλλὰ πνευματικῶν δρέγεσθαι, ἔρχεσθαι ψυχῶν, καὶ παιδογονεῖν πνευματικῶς. Τὸν νυμφίον μιμοῦ τὸν οὐράνιον· καθαίρει πολεμίων ἀοράτων ἐπαναστάσεις· ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις πολέμει, ἐξελαύνων αὐτὰς πρῶτον μὲν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἵνα μηδένα κληρὸν ἔχωσιν ἐν σοί, ἔπειτα τῶν σοι προσφευγόντων καὶ σε προβαλλομένων ἠγεμόνα καὶ πρόμαχον τῶν διὰ τοῦ σοῦ λόγου φυλαττομένων. Καθαίρει (47) λογισμοὺς ἐπανισταμένους τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ· πολέμει διὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας πρὸς τὸν ἀσεβῆ καὶ πονηρὸν λογισμόν. Λογισμοὺς γὰρ, φησὶ, καθαίρουντες, καὶ πᾶν ὑψῶμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ μάλιστα μὲν θάρσει τῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως χειρὶ, φοβούσῃ καὶ τροπομένη (48) τοὺς ὑπεναντίους, ἐπειδὴν μόνον φανῇ· ἐπὶν δὲ καὶ διὰ κινδύνων ἀγαθὸν θέλη σε γενέσθαι, καὶ τὸ στρατεύμα τὸ ἑαυτοῦ θελήσῃ συμβαλεῖν τῷ στρατεύματι τῷ ὑπεναντίῳ, ἐνταῦθα σὺ πρὸς πάντα πόνον ἀήτητος ἔσο τῇ παρασκευῇ, καὶ πρὸς κίνδυνον ἄτρεπτος τῇ ψυχῇ, καὶ γῆν ἐκ γῆς μετανίστασο προθύμως, καὶ θάλατταν ἐκ θαλάττης. Ὅταν γὰρ διώκωσιν ὑμᾶς, φησὶ, φεύγετε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Καὶ εἰς δικαστήριον ὅταν δέη (49) καλεῖ-

licet, quantum natura dedit. Itinera autem ac vigiliae multae; tolerantiae adversus aestum et frigus, certamina contra hostes, pericula extrema, et plerumque, si ita contigerit, mors ipsa, sed mors gloriosa, honoresque ac regia munera. Laboriosa in bellis vita, splendida in pace. Praemium est recte factorum ac corona, ei, qui ejusmodi vitam in praeclearis rebus gerendis egregie transegerit, principatum **200** accipere, amicum appellari regis, regi cominus astare, jungi dextram dextrae, manu regia honestari, praefecturae obtinere apud subditos, atque pro externis amicis, quibuscunque voluerint, apud regem deprecari.

2. Age igitur, Christi miles, exempla pauca ex humanis rebus mutuatus, de aeternis bonis cogita. Propone tibi vitae genus, quod domo atque civitate et opibus destituatur. Esto liber, et a mundanis omnibus curis solutus: ne vinciat te uxoris desiderium, aut sollicitudo de sobole. Hoc enim fieri non potest in militia divina. Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ⁶². Non vincit te corporis natura, neque strangulat te invitum, non captivum pro libero efficit. Noli in terra relinquere liberos, sed eos sursum deducere ad caelum: non corporalibus nuptiis agglutinari, sed ambire spirituales, dominium in animas habere, ac spiritualiter filios procreare. Imitare caelestem sponsum, hostium invisibilium assultus reprime, contra principatus et potestates bellum gere, sic ut expellas ipsas, primum quidem ex animo tuo, ut nullam in te habeant partem: deinde ab iis qui ad te confugiunt, teque ducem sibi ac propugnatorem constituunt, ut ipsi tuis sermonibus incolumes servantur. Subverte ratiocinationes adversus Christi fidem insurgentes: impiam ac pravam ratiocinationem per piam doctrinam impugna. Consilia enim, inquit, destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei ⁶³. Et maxime quidem in magni regis manu, quae adversarios terret ac fugat ubi semel apparuerit, posita fiducia sit: cum vero voluerit probum te ac bonum etiam per pericula reddi, suasque copias cum adversariorum copiis committere decreverit, tunc te acie instructum nullus frangat labor, animus maneat in periculis immotus, et e terra ad terram, atque e mari ad mare alacriter transmigre. Cum enim, inquit, persequantur vos, fugite ex civitate in civitatem ⁶⁴. Et ubi oportuerit ad iudicium vocari,

⁶² II Cor. x, 4. ⁶³ ibid. 5. ⁶⁴ Matth. x, 23.

(44) Editio utraque ὧν ἂν βούλωνται. At tres mss. βούλωνται.

(45) Antiqui duo libri in margine προστάσθω βίος, et ita in margine quoque habet editio Veneta.

(46) Codex Maz. οὐ ζητεῖς ἐν, et ita legit interpret. Reg. tertius ζητεῖ σε ἐν· sed, nisi valde fallor, legi praestat οὐ ζῆτει, ne quæras, noli. Mox editio Paris. καὶ παιδαγωγεῖν, filios spirituales instituire. Editio Ven. et uterque Combef. et Reg. tertius παιδογονεῖν· et ita legerat interpret. Paulo post, ubi editio Paris. emendate habet καθαίρει, corrupti

legitur in editione Ven. et in utroque Combef., et in Reg. tertio καθαίρει.

(47) Rursus editio Ven., Maz. et alii duo Regi. codices καθαίρει. Editio Paris. καθαίρει λογισμούς.

(48) Antiqui tres libri et editio Ven. καὶ τροπομένη. Editio Paris. τροπομένη. Aliquanto post utraque editio et Reg. secundus ἀγαθὸν θελήσῃ γενέσθαι. Alii duo mss. ἀγαθὸν θέλη σε γενέσθαι.

(49) Unus codex ὅταν δέοι. Nec ita multo infra Reg. secundus θανάτου ἀγωνίσασθαι.

astare ante magistratus, populorum assultus perferre, horrendum carnificis intueri aspectum, audire vocem asperam, instrumentorum ad puniendum destinatorum gravem conspectum tolerare, tormenta experiri, et usque ad mortem decertare, propter hæc omnia ne diffidas, ob oculos habens Christum, qui his tua causa fuit obnoxius, sitque compertum tibi, te in istis ob Christum versari oportere, teque in ipsis esse victurum. Regem enim victorem sequeris, qui te suæ victoriæ vult esse participem. Neque enim victus es, etsi mortuus; imo vero tunc integerrimam reportasti victoriam: quippe qui veritatem immutabilem ad finem usque tibi ipsi servaveris, ac inconcussam retinueris loquendi pro veritate fiduciam.

3. Et quidem ab interitu ad æternam vitam, ab **201** hominum ignominia ad Dei gloriam, a mundi adversitatibus atque suppliciis ad æternam requiem, quæ tibi cum angelis communis futura est, proficiscere. Terra te civem non suscepit, ac cælum suscipiet. Mundus persecutus est: sed tollent te angeli, ut sis tibi coram Christo. Quin et amicus appellabere, esque auditorus jucundissimam illam laudem: Macte animo, serve bone et fidelis, miles generose, Dominique imitator, ac regis sectator, ego te meis donis remunerabor: ego tuos audiam sermones, quoniam tu etiam audivisti meos. Petes fratrum qui vexantur salutem; atque sociis fidei ac sacræ charitatis discipulis honorum a rege communicationem impetrabis, prætereaque tripudiabis tripudia sempiterna, geres coronam inter angelos, atque creaturis sub rege imperans, una cum beatorum choro in æternum beatus vives. Quod si te adhuc in mundo post certamina etiam relinquere volet, ut plura et varia in eas certamina, multosque cum a visibilibus tum ab invisibilibus bellis salvos et incolumes serves, gloria tua etiam in terra magna erit, et in pretio eris apud amicos, qui te tutorem adiutoremque ac bonum legatum invenerint. Hi nutriant te tanquam streuuum militem: hi colent te veluti virum fortissimum ac generosissimum: hi salutabunt te amice et comiter, teque uti Dei angelum cum gaudio suscipient, quemadmodum Paulus ait, velut Christum Jesum⁶⁵. Hæc et ejusdem generis alia divinæ militiæ exempla sunt. Neque vero ad solos viros spectat oratio. Militat enim apud Christum et muliebre genus, ob

⁶⁵ Galat. iv, 14.

(50) Reg. secundus ἀλήθειαν ἐν σεαυτῷ. Statim editio Paris. καὶ ἀπὸ τοῦ. Vocula καὶ deest et in editione Ven. et in antiquis tribus libris.

(51) Quod ait Combesisius, duos suos veteres libros Maz. et H. ita habere, τοῦ παραστῆσαι Χριστῷ, id non vere dictum est, cum vocula τοῦ in utroque libro desit. Editio Paris. ἄγγελοι παραστῆσαι σε Χριστῷ. Illud se neque in nostris mss. neque in editione Veneta invenitur. Mox editio Paris. Εὐγε, δοῦλε. Editio Ven. et antiqui tres libri Εὐ, δοῦλε.

(52) Ita Reg. tertius. Illa autem verba, quæ addimus, καὶ τοῖς κοινωνοῖς τῆς πίστεως, leguntur

σθαι, καὶ πρὸς ἄρχοντας παραστῆναι. καὶ δῆμον ἐπαναστάσεις ὑπενεγκεῖν, καὶ δημίου βλέμμα φοβερὸν ἰδεῖν, καὶ σκληρὰν ἀκούσαι φωνήν, καὶ κολαστηρίων ἔσθιν ὑπομείναι χαλεπήν, καὶ πειραθῆναι βασάνων, καὶ μέχρι θανάτου διαγωνίσασθαι, μὴ ἀπειθήσης πρὸς ἅπαντα ταῦτα, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων τὸν ὑπὲρ σοῦ ἐν τούτοις γενόμενον Χριστὸν, εἰδὼς, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ἐν τούτοις γενέσθαι σε δεῖ, καὶ νικήσεις ἐν τούτοις. Νικητῇ γὰρ ἀκολουθεῖς βασιλεῖ, τῆς νίκης αὐτοῦ βουλομένῳ σε γενέσθαι κοινωνόν. Οὐδὲ γὰρ ἀποθανὼν ἠττήθης, ἀλλὰ τότε δὴ καὶ τελεώτατα ἐνίκησας, ἄχρι τέλους ἄτρεπτον φυλάξας τὴν ἀλήθειαν σεαυτῷ (50), καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας παρῆρσιαν ἀμετακίνητον σχών.

3. Καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου μὲν πρὸς αἰώνιον ὀδούσεις ζωὴν, ἀπὸ δὲ τῆς παρὰ ἀνθρώποις ἀτιμίας ἐπὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν κόσμῳ θλίψεων καὶ κολάσεων ἐπὶ τὰς αἰωνίους ἀναπαύσεις τὰς σὺν ἀγγέλοις. Γῆ σε πολίτην οὐκ ἀπεδέξατο, ἀλλ' οὐρανὸς ὑποδέχεται, κόσμος ἐδίωξεν, ἀλλὰ βαστάσουσιν ἄγγελοι παραστῆσαι σε Χριστῷ (51)· καὶ φίλος κληθήσῃ, καὶ τὸν ποθεινότατον ἔπαινον ἀκούσεις· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, στρατιώτα γενναίε, καὶ μιμητὸ τοῦ Δεσπότη, βασιλέως ἀκόλουθε, ἐγὼ σε τοῖς ἐμοῖς ἀμείψομαι δώροισι· ἐγὼ τῶν σῶν ἀκούσομαι λόγων, ἐπεὶ καὶ σὺ τῶν ἐμῶν. Αἰτήσεις ἀδελφῶν σωτηρίαν καταπονομένων, καὶ τοῖς κοινωνοῖς τῆς πίστεως (52) καὶ τοῖς μύσταις τῆς ἱερᾶς ἀγάπης λήψῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν· χορεύσεις δὲ τὰς αἰωνίους χορείας, καὶ μεταξὺ τῶν ἀγγέλων στεφανηφορήσεις, βασιλεύων κτίσεως ὑπὸ τῷ βασιλεῖ, καὶ συνδαιωνιζῶν μακαρίως τῷ τῆς μακαριότητος χορῷ. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ κόσμῳ σε καταλείψαι ἔτι μετὰ τοὺς ἀγῶνας θέλοι, ἵνα καὶ πλείονας ἀγῶνας καὶ ποικίλους διαγωνίσῃ (53), καὶ σώσῃς ἐκ τῶν ἀοράτων καὶ ὀρατῶν πολέμων πολλοὺς, μεγάλη σου καὶ κατὰ γῆν ἡ δόξα, καὶ παρὰ τοῖς φίλοις ἔση τίμιος, προστάτην σε καὶ βοηθὸν καὶ πρεσβυτέρην ἀγαθῶν εὐρηκόσιν. Οὗτοι θρέψουσιν ὡς στρατιώτην ἀγαθόν· οὗτοι τιμήσουσιν ὡς ἀριστέα γενναῖον· οὗτοι δεξιῶσονται καὶ μετὰ χαρᾶς ὑποδέξονται ὡς ἄγγελον Θεοῦ δεχόμενοι, καθὰ Παῦλος φησιν, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. Ταῦτα καὶ τὰ τοιοῦτα τῆς θείας στρατείας τὰ παραδείγματα. Διαλέγεται δὲ οὐκ ἀνδράσι μόνῳ ὁ λόγος (54). Στρατεύεται γὰρ καὶ τὸ θῆλυ παρὰ Χριστῷ, τῇ ψυχικῇ ἀνδρείᾳ καταλεγόμενον εἰς τὴν στρατείαν, καὶ οὐ διὰ τὴν τοῦ σώ-

quoque in margine codicis Mazarini. Editi et alii mss. καταπονομένων, καὶ τοῖς μύσταις· quod mutilum erat et truncatum. Haud longe Reg. tertius et editio Ven. habent in margine ἀγαθῶν κοινωνίαν.

(53) Editio Ven. et mss. tres ποικίλους διαγωνίσῃ. Editio Paris. διαγωνίσῃ.

(54) Sic antiqui tres libri. Editio Paris. μόνος ὁ λόγος. Mox Maz. παρὰ τῷ Χριστῷ. Haud longe idem codex καταγόμενον εἰς τὴν, ad militiam descendens. Reg. tertius καθάπτόμενον, et ita quoque legitur in ora Regii primi, non quidem eadem manu, sed antiqua tamen. Utraque editio et H. ut in contextu.

ματος ἀσθένειαν ἀποδοκιμαζόμενον, καὶ πολλὰ γυναικῆς ἠρίστευσαν ἀνδρῶν οὐκ ἔλαττον. Εἰσὶ δὲ αἱ καὶ μειζόνως εὐδοκίμησαν. Ἐκ τούτων εἰσὶν αἱ τῆς παρθενίας πληροῦσαι τὸν χορὸν. Ἐκ τούτων αἱ τοῖς ἀγῶσι τῆς ὁμολογίας καὶ ταῖς νίκαις τῆς μαρτυρίας ἐκπλάμπουσιν. Ἐκολούθουν δὲ καὶ αὐτῶ τῷ Κυρίῳ κατὰ τὴν παρουσίαν οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, καὶ δι' ἀμφοτέρων ἡ λειτουργία τοῦ Σωτήρος ἐπετελεῖτο. Τοιούτων καὶ οὕτως ἐνδόξων ἀποκειμένων τῇ στρατείᾳ τῇ κατὰ Χριστὸν, ἐπιθυμείτωσαν, (55) αὐτῆς καὶ πατέρες παίδων, καὶ μητέρες θυγατέρων. Προσαγέτωσαν τὰ αὐτῶν γεννήματα, χαίροντες ἐπὶ ταῖς αἰωνίοις ἐλπίσιν, ὧν οἱ παῖδες αὐτοῖς μεθέξουσιν, προστάτας ἔχειν παρὰ Χριστῷ καὶ πρεσβευτὰς ἀγαθοὺς ἐπιθυμοῦντες. Καὶ μὴ μικρόψυχοι περὶ τοὺς παῖδας γενώμεθα, μηδὲ φοβηθῶμεν εἰ πονήσουσιν, ἀλλ' εὐφρανθῶμεν, ὅτι δοξασθήσονται. Παραστήσωμεν τῷ Κυρίῳ τὰ δοθέντα παρ' αὐτοῦ, ἵνα καὶ τῆς εὐδοκίμησεως τῶν παίδων γενώμεθα κοινωνοί, συμπροσάγοντες ἑαυτοὺς (56) καὶ συμπαριστῶντες. Τοῖς δὲ οὕτω προθυμοῦμένοις καὶ οὕτως ἀγωνιζομένοις καλῶς ἂν τις ἐκ τοῦ Ψαλμῶδου λέγοι· *Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*. Καὶ κατὰ τὸν Μωσῆα, εὐξεται περὶ αὐτῶν· *Εὐλόγει, Κύριε, τὰ ἔργα αὐτῶν· κατάξον ὄφρῶν ἀνθεστηκότων αὐτοῖς*. Ἀνδρίζεσθε ὡς γενναῖοι, δράμετε γενναίως τὸν δρόμον ἐπὶ τοῖς αἰωνίοις στεφάνοις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A animi fortitudinem ad militiam delectum, nec ob corporis imbecillitatem rejectum, cum feminae complures non minus fortiter quam ipsi viri sese gesserint. Imo etiam non desunt quæ gloriam longe majorem consecutæ sint. Ex his sunt quæ virginalem chorum componunt. Ex his, quæ confessionis certaminibus, et martyrii victoriis clarent. Quin Dominum ipsum etiam, dum inter nos versaretur, sequebantur non viri solum, sed et mulieres quoque, et per utrosque ministerium Servatoris perficiebatur. Cum igitur talia et tam eximia præmia militiæ Christi destinentur, ac seponantur, ejus afficiantur desiderio et patres filiorum, et matres filiarum. Adducant sua pignora, spe æterna læti, cujus sui filii secum futuri sunt participes, atque apud Christum patronos bonosque legatos ac deprecatores habere cupientes. Neque simus pusillo animo in liberos, neque perterreamur, si labore conficiantur: sed de gloria ipsis tribuenda lætemur. Offeramus Domino quæ ab ipso sunt data, ut socii etiam gloriæ filiorum efficiamur, adductes simul et sistentes nosmetipsos. **202** Certe iis qui hanc animi alacritatem ostenderit, atque ita decertarint, jure ac merito quispiam ex Psalmista dixerit: *Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram* ⁶⁶. Et sicut Moses, orabit pro ipsis: *Benedic, Domine, operibus illorum: frange supercilium eorum qui illis adversantur* ⁶⁷. Viriliter agite tanquam generosi, generososque cursu ad sempiternas coronas contendite, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΑΣΚΗΤΙΚΟΣ,

EJUSDEM SERMO ASCETICUS,

καὶ παρακλήσεις περὶ ἀποταγῆς βίου, καὶ τελειώσεως πνευματικῆς.

et exhortatio de renuntiatione sæculi, et de perfectione spirituali.

1. Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πειροσμένοι, καγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, φησὶν ἡ θεία φωνή, εἴτε τὴν ἐκεῖ ἀνάπαυσιν, εἴτε τὴν ἐντεῦθεν αἰνιττομένην. Πλὴν γε προσκαλεῖται ἡμᾶς, τοῦτο μὲν τὸν φόρτον τῆς πολυκτησίας διὰ τῆς εἰς τοὺς δεομένους ἀποθέσεως προτρέπουσα ἀποβάλλεσθαι· τοῦτο δὲ, τὸν ἐκ τούτου προσγινόμενον ἡμῖν (58) ἔσμων τῶν ἀμαρτημάτων διὰ τῆς εὐποιίας καὶ ἐξαγορεύσεως ἀποβρίψαντας, προσδραμεῖν τῷ σταυροφόρῳ βίῳ τῶν μοναχῶν. Ὁ τοίνυν ὑπακοῦσαι Χριστῷ προφηγεῖται, καὶ πρὸς τὸν πατῆρα καὶ ἀπερίσπαστον βίον ἐπειγόμενος, θαυμαστός ὡς ἀληθῶς καὶ μακαριστός. Ἀλλὰ, παρακαλῶ, μὴ ἀδοκιμάστως τοῦτο ποιεῖτω, μηδὲ ὑπογραφέτω ἑαυτῷ ἀνεκτότητα βίου, καὶ σωτηρίαν ἀμαχῶν· ἀλλὰ μᾶλλον προγυμναζέτω ἑαυτὸν πρὸς εὐδοκίμησιν ὑπομονῆς θλίψεων σωματικῶν τε

1. Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos, inquit vox ipsa divina ⁶⁸. Hæc sive futuram, sive præsentem significet requiem, nos certe hortatur, partim ut multarum divitiarum onus abjiciamus, erogando eas pauperibus· partim ut peccatorum multitudinem, quæ inde accedit, per liberalitatem et confessionem deponentes, ad cruciferam monachorum vitam accurramus. Quisquis igitur Domino obedire sibi proposuit, festinatque ad pauperem ac quietam vitam, vere admirandus est, beatusque dicendus. Sed adhortor, ut ne inconsideranter hoc faciat, nec sibi fingat aliquod vitæ genus remissum, salutemque sine pugna obtinendam: qui potius antea exerceat sese ac probet ad tolerandas corporis animique molestias: ne si seipsum in inopinata certa-

⁶⁶ Psal. cxiii, 15. ⁶⁷ Deut. xxiiii, 11. ⁶⁸ Matth. xi, 28.

(55) Regii primus et tertius ἐπιθυμησάτωσαν. Aliquanto post duo Regii προσαγαγέτωσαν τὰ. Alius codex προσαγαγῆν τὰ.

(56) Antiqui duo libri συμπροσάγοντες αὐτούς.

(57) Editi et Reg. secundus κατάξον ὄφρῶν, *frange supercilium*; et ita quoque in Reg. primo legitur

secunda manu. At in Reg. tertio et apud LXX scriptum invenitur κατάξον ὄσφῶν, *frange lumbos*. Hanc varietatem fecit nominis similitudo. Ibidem, initio periodi, Reg. tertius et editio Ven. in margine εὐλόγησον.

(58) Codex Maz. προσγενόμενον ἡμῖν

mima injecerit, ac deinde tentationibus sibi A ingruentibus resistere non possit, ad ea unde recesserat, cum pudore et risu recurrat, quippe qui ad sæculum non sine animæ condemnatione revertatur; multisque offendiculum factus, vitam in Christo institutam omnibus suspectam reddat, quasi agi non possit; cujus rei periculum nostis omnes, quotquot Evangelia legistis, in quibus ipsa divina vox dicit: *Expedi ei magis ut mola asinaria imponatur in collo ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis* ⁶⁹. Neque enim solum erit obnoxius desertoris condemnationi: sed etiam exitii eorum qui ab ipso sunt eversi, reus futurus est, etsi stultis quibusdam cogitationibus persuadere sibi videtur, se in sæculo degentem per bona opera Numen esse placaturum: B quod effici ab ipso non potest. Qui enim in eo vita genere, in quo non facilis ad peccatum accessus patet, ob assiduum animi attentionem, adversarii luctationes sufferre non potuit, quomodo in vita multis peccatis exposita, cujus ipse sit moderator, virtutem ullam excolere et exercere poterit? Sed ut det aliquis, eum vitam recte moderari posse, tamen Christi derelicti crimen non effugiet, quemadmodum et hi discipuli in Evangelio designati, de quibus divinus evangelista ait: *Multi autem discipulorum abierunt retro, et jam non ambulabant cum Jesu, dicentes: Durus est sermo ipsius, 203 quis potest eum audire?* ⁷⁰? Ea enim de causa benignissimus Deus salutem nostram providens, vitam hominum dividit in duplex vitæ genus, conjugium dico ac virginitatem, ut qui virginitatis certamen subire non valeret, hic sibi adjungeret uxorem: sic tamen, ut illud sciret, reddendam sibi esse rationem continentiam, sanctitatisque, et ejus cum his sanctis, qui in conjugio et in liberorum educatione vitam egerunt, similitudinis. Qualis erat in Veteri Testamento Abraham, qui unico filio citra dolorem ac molestiam immolato, inde gloriabatur, quod Deum prætulisset: qui etiam, cum ad excipiendos peregrinos paratus esset, fores tabernaculi sui apertas tenebat. Non enim audivit: *Vende quæ habes, et da pauperibus* ⁷¹. Imo Job et alii plurimi, Davidque et Samuel his majora præstitere. Erat quoque ejusmodi Petrus in Novo Testamento, ac cæteri apostoli. Etenim fructus dilectionis in Deum ac proximum ab unoquoque homine repetendi sunt; horumque mandatorum, seu potius omnium, quæcumque violata fuerint, pœnas dabit. Sicut et Dominus in Evangeliiis declarat, cum

καὶ πνευματικῶν, ἵνα μὴ, ἀπροσδοκῆτοίς ἑαυτὸν ἐμβαλὼν παλαισμάσιν, εἶτα ἀδυνατῶν πρὸς τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ δοκιμῶν, εὐρεθῆ παλινδρομῶν πρὸς τὰ ἀφ' ὧν ἐξελήλυθε, σὺν αἰσχύνη καὶ γέλῳτι, μετὰ κατακρίσεως ψυχῆς ἐπανερχόμενος τῷ βίῳ, καὶ πολλοῖς σκάνδαλον γινόμενος, ἀδυναμίας ὑπολήψεις (59) πᾶσιν ἐμποῶν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας, οὗ τὸν κίνδυνον ἴστε πάντες οἱ τὰ Εὐαγγέλια ἀναγινώσκοντες, ἐν οἷς λέγει ἡ θεία φωνή· *Συμφέρει αὐτῷ ἵνα μύλος ὀνικός περιέλκεται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἐξήριπται* (60) *εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων*. Οὐ γὰρ μόνον (61) ὑπεύθυνος ἔσται τῇ καταδίκη τοῦ λειποταξίου, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀνατρεπομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀπωλείας, κἂν δόξη φρενοβλαβέσι λογισμοῖς πείθειν ἑαυτὸν ἐν τῷ βίῳ διάγοντα ἀγαθοεργίας ἐξευμενίζειν τὸ θεῖον· ὅπερ ἔστιν αὐτῷ ἀδύνατον. Ὁ γὰρ μὴ ἰσχύσας ἐν τῷ δυσασμαρτήτῳ βίῳ διὰ τὸ ἀπερίσπαστον ἐνεργεῖν τὰ παλαισμάτα τοῦ ἐχθροῦ, πῶς ἐν τῷ πολυασμαρτήτῳ καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένῳ βίῳ δυνησεται κατορθῶσαι τι τῶν ἐναρέτων (62); "Ἰνα δὲ καὶ δοῖη τις διορθοῦν ἑαυτοῦ τὸν οἰκεῖον βίον, τὸ ἐγκλημα τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐγκαταλείψεως οὐκ ἐκφεύζεται, καθὰ καὶ οἱ ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ δηλούμενοι μαθηταί, περὶ ὧν φησιν ὁ θεὸς εὐαγγελιστῆς· *Πολλοὶ δὲ τῶν μαθητῶν ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι περιεπάτουν μετὰ Ἰησοῦ, λέγοντες· Σκληρὸς ἔστιν ὁ λόγος αὐτοῦ, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;* Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς, κηρόμενος τῆς ἡμῶν σωτηρίας, εἰς δύο διείλε βίους τῆν τῶν ἀνθρώπων (63) διαγωγὴν, συζύγιαν λέγει καὶ παρθενίαν, ἵνα ὁ μὴ δυνάμενος ὑπενεργεῖν τὸν τῆς παρθενίας ἄθλον ἔλθοι ἐπὶ συνοικήσιν γυναικῶς, ἐκεῖνο εἰδὼς, ὡς ἀπαιτηθῆσεται λόγον σωφροσύνης καὶ ἀγιασμοῦ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἐν συζυγίαις καὶ τεκνοτροφίαις ἀγίους ὁμοιώσεως. Οἷος ἦν ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ἀβραάμ, ὃς, τῇ τοῦ Θεοῦ προτιμήσει τὸν μονογενῆ θυσιάζων ἀσυμπαθῶς, ἐμεγαλαύχει, καὶ τὰς τῆς σκηπῆς αὐτοῦ θύρας διαπεπετασμένας εἶχε, πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐπιξενουσθαι μελλόντων ἐτοιμαζόμενος. Οὐ γὰρ ἤκουσε· *Πῶλῆσόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς*. Καὶ τὰ μείζονα τούτων ἐπεδείξατο Ἰώβ, καὶ ἕτεροι πλείστοι, *Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ*. Ἐν δὲ τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ, οἷος ἦν Πέτρος ἦν, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀποστόλων. D *Ἀπαιτηθῆσεται γὰρ πᾶς ἄνθρωπος* (64) *τοὺς καρποὺς τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ τὸν πλησίον, καὶ τῆς παρατροπῆς τῶν ἐντολῶν τούτων καὶ πασῶν τίσει δίκας*. Κεθῶς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις δηλοῖ λέγων· *Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· καὶ, ὅς οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα*

⁶⁹ Matth. xviii, 6. ⁷⁰ Joan. vi, 67, 61. ⁷¹ Matth. xix, 21.

(59) Reg. primus ἀδυναμίας ὑπολήψιν.
(60) Reg. primus et editio Ven. in margine ὀνικός κρημασθῆ περὶ... καὶ ριψῆ.

(61) Antiqui duo libri μόνον. Alius et editi μόνος.
(62) Codices duo τι τῶν ἀρετῶν. Ibidem utraque editio et Reg. secundus διορθοῦν ἑαυτοῦ τόν. Alii duo mss. διορθοῦν αὐτὸν τόν.

(63) Editi βίους τὰ τῶν ἀνθρώπων, *res humanas*. Codex Maz. et Regius tertius βίους τῆν τῶν ἀνθρώπων διαγωγὴν quæ lectio invenitur in margine editionis Venetæ. Aliquanto post Reg. primus ἔλθῃ ἐπὶ συνοικήσει.

(64) Addita est vox ἀνθρωπός ex antiquis duobus libris.

αἰτοῦ, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μὴ εἶναι μαθητῆς, et matrem suam, et uxorem, et filios, adhuc autem

2. Ἄρα σοι δοκεῖ καὶ τοῖς ὑπογυναίοις τεθεῖσθαι τὰ (65) εὐαγγέλια; Ἴδου, σεσαφηνίσταί σοι, ὡς πάντες ἄνθρωποι ἀπαιτηθῶμεθα τὴν πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ὑπακοήν, μοναχοὶ τε καὶ οἱ ἐν συζυγίαις. Ἀρχέσει γὰρ τῷ ἐπὶ γάμον ἐλθόντι ἡ συγγνώμη τῆς ἀκρασίας καὶ τῆς πρὸς τὸ θῆλυ ἐπιθυμίας τε (66) καὶ συνουσίας· τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ἐντολῶν πᾶσιν ὁμοίως νενομοθετημένα οὐκ ἀκίνδυνα τοῖς παραβαίνουσι. Καὶ γὰρ εὐαγγελιζόμενος ὁ Χριστὸς τὰ τοῦ Πατρὸς ἐντάλματα, τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ διελέγετο· εἰ δὲ που συνέθη καὶ κατ' ἰδίαν ἐπερωτηθέντα αὐτὸν ἀποκρίνασθαι (67) τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, διεμαρτύρατο λέγων· Ἄ δὲ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω. Μὴ τοίνυν ἀναπέσης, ὡ οὗτος, ὁ πρὸς κοινωνίαν γυναϊκὸς προηρημένος, ὡς ἐπ' ἐξουσίας ἔχων τὸν κόσμον περιβαλέσθαι. Πλειόνων γὰρ σοι πόνων καὶ φυλακῆς χρεῖα πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιτυχίαν· ἅτε δὴ καὶ ἐν μέσῳ τῶν παγίδων καὶ τοῦ κράτους τῶν ἀποστατικῶν δυνάμεων οἰκεῖν ἐκλεξήμεν, καὶ τοὺς ἐρεθισμοὺς τῶν ἁμαρτιῶν ἐν ὕψειν ἔχοντι, καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐπιθυμίαν νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐκμοχλευόμεν, πάσας σου τὰς αἰσθήσεις. Γίνωσκε τοίνυν, ὡς οὐ διαδράσεις τὴν πρὸς τὸν ἀποστάτην παλαιστραν, οὐδὲ τῆς τούτου νίκης καθάψῃ ἀνευ πόνων πολλῶν τῶν ἐπὶ φυλακῇ τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων. Πῶς γὰρ δυνήσῃ ἀρνήσασθαι τὴν πρὸς τὴν ἐχθρὸν μάχην, ἐν τῷ σκάμματι τῆς μάχης διάνγων; Ὅπερ ἐστὶ πάσα ἡ ὑπ' οὐρανὸν γῆ, ἐν ἧ' ἐμπεριάγειν τοῦτον καὶ ἐμπεριπατεῖν, ὡς κύναι λυτῶντα, ζητοῦντα τίνα (68) καταπίη, ὑπὸ τῆς τοῦ Ἰωβ γραφῆς διδασκόμεθα. Εἰ τοίνυν ἀρνήθῃ τὴν πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν μάχην, μέτελθε εἰς ἕτερον κόσμον, ἐν ᾧ αὐτὸς οὐκ ἔστι· καὶ ὑπάρξει σοι ἡ τῆς πρὸς αὐτὸν πάλης κρησις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων ἀκίνδυνος ἀργία. Εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, σπεῦδε πρὸς τὴν μάθησιν τῆς κατ' αὐτοῦ ἀθλήσεως, διδασκόμενος ὑπὸ τῶν Ἐγραφῶν (69) παλαισμάτων τέχνην· ἵνα μὴ, ἐξ ἀγνοίας ἠττηθῆς ὑπ' αὐτοῦ, τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραδοθῆς. Καὶ ταῦτα μὲν ὁμοῦς ἐν παραδρομῇ πρὸς τοὺς ἐν συζυγίαις ἀκινδύνους τῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ φυλακῆς καταμελούντας εἰρήσθω. Σὺ δὲ, ὁ τῶν οὐρανίων πολιτευμάτων ἑραστής, καὶ τῆς ἀγγελικῆς διαγωγῆς (70) πραγματευτής, καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ συστρατιώτης γενέσθαι ἐπιθυμῶν, τόνωσον σεαυτὸν πρὸς τὴν ὑπομονὴν τῶν

A dixit: Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus⁷². Et, Qui non odit patrem suum, et animam suam, non potest meus esse discipulus⁷³.

2. Annon tibi videntur fuisse iis etiam qui uxores duxerunt, Evangelia lata? Ecce, tibi planum factum est obedientiam quæ Evangelio reddenda est, ab omnibus hominibus sive monachis sive conjugatis exigendam esse. Etenim qui conjugio sese implicuerit, ei satis fuerit, si incontinentia, et feminae libido, suaque cum ipsa consuetudo sibi condonetur: sed reliqua præcepta æque omnibus sancita periculum asserunt violatoribus. Christus enim cum Patris præcepta annuntiaret, ad eos qui in mundo erant loquebatur; quod si contigit aliquando, ut ipse seorsum interrogatus discipulis suis responderit, sententiam suam declaravit, his verbis: *Quæ autem vobis dico, omnibus dico*⁷⁴. Ne igitur deses exsistas, o tu, qui elegisti uxoris societatem, quasi mundum amplecti penes te sit. Nam pluribus laboribus et custodia maiore tibi opus est ad obtinendam salutem: quippe qui in mediis laqueis, mediaque rebellium potestatum ditione sedem delegeris, habeasque ob oculos peccatorum irritamenta, atque ad ea concupiscenda omnes tui sensus quasi loco suo emoti noctuque diuque impellantur. Scias igitur te cum defectore luctationem non evitaturum esse, neque de eo citra multos labores victoriam reportaturum in evangelicis dogmatibus custodiendis. Quomodo enim in ipsa certaminis fossa versans, certamen cum hoste detrectare poteris? Quæ utique tota est terra sub cœlo contenta: per quam circumire hunc et obambulare tanquam rabiosum canem, quærentem quem devoret, ex Jobi historia edocemur. Itaque si cum adversario inire pugnam recuses, transi in alterum mundum, in quo ipse non sit; tumque licebit tibi **204** cum illo non decertare, atque in dogmatis evangelicis servandis sine periculo iners permanere. Quod si id fieri non potest, eam quæ tibi cum illo futura est pugnam discere festines, artem luctaminum ex Scripturis edoctus; ut ne ex ignorantia ab ipso devictus, æterno igni tradaris. Et hæc quidem adversus eos qui matrimonio juncti præcepta Christi observare secure negligunt, quasi in **D** transcurso dicta sint. Tu vero, qui cœlestis vivendi ritus amator es, atque angelicæ vitæ negotiator, quique sanctorum Christi discipulorum commilito esse cupis, corrobora teipsum ad res adversas per-

⁷² Matth. x, 37. ⁷³ Luc. xiv, 26. ⁷⁴ Marc. xiii, 37.

(65) Veteres duo libri καὶ ὑπογυναίοις τετάχθαι τὰ. *Evangelia præscripta*. Bona lectio. Utraque editio et Reg. secundus ut in contextu.

(66) Voculam τε ex antiquis duobus libris addidimus.

(67) Reg. primus αὐτὸν ἀποκρίνασθαι. Statim veteres duo libri ὁ δὲ ὑμῖν.

(68) Editio Paris. ζητοῦντα τίνα. Vox ζητοῦντα neque in nostris tribus mss. Regiis, neque in editione Veneta reperitur. Aliquanto post duo mss. ἐν

ὧ οὗτος. Subinde editio Ven. in contextu εὐαγγελικῶν ρημάτων ἀκίνδυνος.

(69) Utraque editio et Reg. tertius ὑπὸ τῶν γραφικῶν, corrupte. Codex H. Ἐγραφῶν, emendate. Quod ait Combefisius statim legi in Maz. μὲν ὁμοίως ἐν παραδρομῇ, de eo aliter sentit qui hunc librum legerit. Ita enim habet, μὲν ὡς ἐν. Editi μὲν ὁμοῦς. †

(70) Regii primus et tertius καὶ τῆς εὐαγγελικῆς διαγωγῆς, *evangelicæ vitæ*.

ferendas, et virili animo monachorum cœtum ac senatum adi : ac imitio quidem tuæ renuntiationis virtum te ostende, ut ne ob eorum qui secundum carnem cognati sunt, amorem et affectum deorsum trahare, sed valido et forti animo mortalia cum immortalibus commutes. Ubi vero res quæ ad te pertinent dereliqueris, esto inflexibilis et constans, certoque scias eas præmittere te in cœlum : siquidem ipsas in sinu pauperum reconditas cum multa accessione apud Deum es inventurus. Cum autem ab amicis ac familiaribus divelleris, cave conficiaris mœrore nimio, quandoquidem cum Christo qui pro te crucifixus est, conjungeris : quo quid, quæso, a nobis amabilius excogitari potest? Quando autem, Deo juvante, in primo hoc pugilatu tuum adversarium superaveris, nolito teipsum tanquam vas quoddam ignominiosum projicere. Ex quo enim rebus terrenis remisisti nuntium, jam honorem apud Christum tibi conciliasti; sed magnopere cura et provide, ut virum tuæ vitæ tutissimum ducem reperias, probe edoctum conducere eos qui ad Deum pergunt, plenum virtutibus, ejus quæ in Deum est dilectionis testimonium habentem ex suis ipsius operibus, divinarum Scripturarum gnarum, animo sedato præditum, pecuniarum non amantem, a negotiis alienum, quietum, Deo acceptum, diligentem pauperes, non iracundum, injuriarum immemorem, ad eorum qui ipsum adeunt ædificationem multum laborantem, vanæ gloriæ non cupidum, non superbum, nullis assentationibus flectendum, non obnoxium mutationi, nihil Deo præferentem. Et, si quempiam hujusmodi nanciscare, omnem tuam voluntatem exspuens, et foras rejiciens, huic te ipsum trade, ut quasi vas sincerum inventiaris, qui scilicet eas quæ in te infunduntur si quidpiam ex iis vitiiis quibus antea deditus eras, in teipso reliqueris, tunc bonis quæ in te fuerant quoddam nulli usui aptum foras projiciere.

3. Hoc secundum est luctamen, quod cum salutaris nostræ hoste ineundum est. Documenta enim magistrorum bonorum, bona sunt : malorum autem, mala sunt omnino. Cum enim nobis persuadere non potuerit malus ille adversarius noster, ut in mundi tumultu et exitio permaneremus, 205 suadere conatur, ne vitæ accuratæ dediti simus, neve permittamus nos viro, qui omnia nostra peccata ob oculos nobis ponat, corrigatque : sed ut nos credamus cuiquam honoris amore insanienti, suæque erga suos convictores indulgentiæ obtentu sua ipsius vitia commendanti : ut cum ita nos latenter innumeris vitiiis rursus addiderit, nostris ipsis peccati vinculis nos obstringat. Quod si viro te dedas

(71) Iidem mss. πρὸς τὸ ἀθάνατον.

(72) Editio Paris. τῷ Θεῷ. Articulus et in nostris tribus mss. et in editione Veneta desideratur. Haud longe duo mss. μὴ γίνου.

(73) Codex unus καὶ εἰ εὐρηθῆ. Nec ita multo post Reg. primus πρὸς Ἐπαίνον σοι. Statim Regii primus et tertius ἐγκαταλίπης ἐν σεαυτῷ et ita quoque legitur in margine editionis Venetæ.

(74) Regii primus et tertius ὡς περ τι τῶν ἀχρή-

θλίψεων, καὶ ἀνδρείως πρόσθετε τῇ συγκλήτῃ τῶν μοναχῶν· καὶ ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀποταγῆς σου ἀνδρίζου, μὴ καθελκουσθῆναι ὑπὸ τῆς προσπαθείας τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, τῇ ἀνταλλαγῇ τῶν θνητῶν πρὸς τὰ ἀθάνατα (71) ἐνισχυόμενος· ἤνικα δὲ τῶν προσόντων σοι πραγμάτων ποιῆ τὴν ἀπόθεσιν, ἔσο ἀκαμπτῆς, προπέμπειν αὐτὰ εἰς οὐρανοὺς πληροφουρούμενος, τοῖς μὲν κόλποις τῶν πτωχῶν ἐναποκρύπτων αὐτὰ, παρὰ δὲ Θεῷ (72) εὐρίσκων σὺν πολλῇ τῇ προσθήκῃ. Φίλων δὲ καὶ συνήθων διασπώμενος, μὴ γενοῦ περιθλιθῆς, Χριστῷ συναπτόμενος τῷ ὑπὲρ σοῦ σταυρωθέντι· οὐ τί ἂν λογιστέον ἡμῖν φιλικώτερον; Ἠνίκα δὲ συνεργίᾳ Θεοῦ τὴν πρώττην ταύτην πυγμὴν νικήσης τὸν σὸν ἐχθρὸν, μὴ βίβης σεαυτὸν ὡς περ τι τῶν ἀτίμων σκευῶν. Ἦδη γὰρ τῇ ἀποταγῇ τῶν γηίνων πραγμάτων τετίμηκας σεαυτὸν παρὰ Χριστῷ· ἀλλ' ἐν πολλῇ φροντίδι καὶ περινοίᾳ ποιῆσαι εὐρεῖν ἄνδρα πρόδοτον τῆς σῆς πολιτείας ἀπλανῆ, καλῶς ἐπιστάμενον ὁδηγεῖν τοὺς πρὸς Θεὸν πορευομένους, κομῶντα ταῖς ἀρεταῖς, ἐκ τῶν οικείων ἔργων τὴν μαρτυρίαν ἔχοντα τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, γνῶσιν ἔχοντα τῶν θείων Γραφῶν· ἀπερίσπαστον, ἀφιλάργυρον, ἀπράγμονα, ἡσύχιον, θεοφιλῆ, φιλόπτωχον, ἀόρηγον, ἀμνησικακον, πολὺν εἰς οἰκοδομὴν τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ, ἀκενόδοξον, ἀνυπερήφανον, ἀκολάκευτον, ἀπερίτρεπτον, μηδὲν προτιμῶντα τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἰ εὐροις (73) τοιοῦτον, ἔκδος σεαυτὸν αὐτῷ, ἅπαν θέλημα σὸν ἀποπτύσας καὶ ἐξωρίψας, ἵνα εὐρεθῆς ὡς καθαρὸν ἄγγελον, τὰ ἐν σοὶ βαλλόμενα ἀγαθὰ διατηρῶν πρὸς Ἐπαίνον σου καὶ ὀδξαν. Εἰ γὰρ τι ἐγκαταλίπης ἑαυτῷ τῶν προὔπαρξάντων ἐν σοὶ παθῶν, εἰς ὀξίνην μεταποιήσας τὰ ἐμβεβλημένα ἐν σοὶ ἀγαθὰ, ἐξωβληθήσῃ, ὡς περ τι τῶν ἀχρήστων σκευῶν (74).

virtutes ad laudem et gloriam tuam serves. Etenim in teipso reliqueris, tunc bonis quæ in te fuerant quoddam nulli usui aptum foras projiciere.

3. Αὕτη δευτέρα πάλη πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ἀγαθῶν γὰρ διδασκάλων ἀγαθὰ τὰ μαθήματα (75) πάντως καὶ κακῶν κακά. Ὅταν γὰρ μὴ ἰσχύσῃ ὁ πονηρὸς ἡμῶν ἀντίπαλος πείσαι ἡμᾶς ἐναπομεῖναι τῇ τοῦ κόσμου συγχύσει καὶ ἀπωλείᾳ, σπεύδει πείσαι μὴ ἀκριβεῖ βίῳ ἑαυτοὺς ἐκδοῦναι (76), ἢ ἀνδρὶ πάντα ἡμῶν τὰ ἀμαρτήματα ὑπ' ἑβὴν ἄγοντι καὶ διορθομένῳ, ἀλλὰ τινι τῶν δοξομανούντων καὶ τὰ οικεῖα πάθη προφάσει συγκατάβασεως τῆς πρὸς τοὺς συζῶντας συνιστῶντι, ἵνα, οὕτως ἀσυμφανῶς (77) πάλιν μυριοπαθεῖς ἡμᾶς ποιήσας, ὑπὸ τὰ οικεῖα δεσμὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμᾶς καταστήσῃ. Εἰ δὲ ἐκὼς σεαυτὸν πολυαρέτῃ ἀνδρὶ, γενήσῃ κληρονόμος τῶν ἐν αὐτῷ ἀγαθῶν, μακαριστόστων σκευῶν, οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἀχρήστων ἀχρήστων σκευῶν, οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἀχρήστων ἀχρήστων σκευῶν, οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἀχρήστων ἀχρήστων σκευῶν.

(75) Regii primus et tertius ἀγαθὰ τὰ διδάγματα.

(76) Antiqui duo libri ἑαυτοὺς ἐπιδοῦναι.

(77) Editi et Reg. tertius οὕτως ἀσυμφανῶς, inconcinne. Alii duo mss. Regii ἀσυμφανῶς, latenter, melius, ut mihi videtur. Aliquanto infra duo mss. μακαριστός τε παρὰ.

παρὸς τε παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Εἰ δὲ φειδοῖ τοῦ
 σώματος ζητοῦντος πρὸς τὰ ἐν σοὶ πάθη συγκαταθα-
 τικὸν διδάσκαλον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συγκαταπίπτοντά
 σοι, μάτην ὑπέστης τὸν τῆς ἀποταξίας ἄθλον, ἐμπα-
 θεῖ βίην ἑαυτὸν ἐκεδευκῶς, τυφλῷ ὁδηγῷ χρῆσάμενος,
 καὶ ἐπὶ βόθρον προδιβαζόμενος. Ἐὰν γὰρ τυφλὸς
 τυφλὸν ὁδηγῇ, ἀμφοτέρω εἰς βόθρον ἐμπεσοῦν-
 ται (78). Ἀρετὸν γὰρ τῷ μαθητῇ γενέσθαι κατὰ
 τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Θεοῦ ἢ φωνῆ, καὶ οὐ δια-
 σφαλῆσται. Ἀθλητικῶ νόμῳ δεῖ σε πολιτεῦσθαι, εἰ
 δὲ μὴ, οὐ στεφανοῦσθαι (79), καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπό-
 στολος· Καὶ ἐὰν ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν
 μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

3. Εἰ τοίνυν εὐρῆς Θεοῦ χάριτι (πάντως γὰρ ζη-
 τήσας εὐρήσεις) ἀγαθῶν ἔργων διδάσκαλον, τήρῃσον
 παρ' ἑαυτῷ, μηδὲν παρὰ γνώμην αὐτοῦ διαπράττε-
 σθαι. Ἄπην γὰρ τὸ ἐξωθεν αὐτοῦ γινόμενον κλοπῆ
 τίς ἐστὶ καὶ ἱεροσυλία πρὸς θάνατον ἄγρουσα (80),
 οὐ πρὸς ὠφέλειαν, κἂν δοκῇ σοι ἀγαθὸν εἶναι. Εἰ
 γὰρ ἀγαθόν, τίνας ἔνεκεν λάθρα, καὶ μὴ ἐν τῷ
 φανερῷ γίνεταί; Ἐρωτήσων τὸν λογισμὸν σου τὸν
 ἴηστειν σε διὰ τῶν δεξιῶν μηχανώμενον· διὰ
 γὰρ (81) τῶν ἀγαθῶν δῆθεν παρακουσμάτων τὰς
 ἀριστεράς σοι πράξεις παρασκευάζει. Μὴ θέλε διορ-
 θοῦν ἐπασμούς τῶν θηριοδύκτων, ἀπειρος (82) ὢν
 τοῦ ἐπάθειν, μήπως, ἐπισπασάμενος τοὺς ὄφεις, καὶ
 περιδραχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, εἶτα ἀδυνατῶς ἔχων πρὸς
 τὴν ἀντίστασιν, ἀσυγγνώστως ἀναλωθῆς ὑπ' αὐτῶν. C
 Μὴ ἐπερείδου εὐγενεῖα σαρκὸς, καὶ τιμὴν ἐπιζητεῖ·
 Σαρκακὸς γὰρ οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Μὴ
 περασθῆς τι τῶν ἐν συνθειᾷ τῆς ἀληθείας παρα-
 χράζει, καὶ τῆ (83) οἰκεία χανούρητι ὑποσκελιζεῖν
 μὲν τοὺς ἀγωνιζομένους, ἑαυτῷ δὲ φόρτον ἀμαρτη-
 μάτων ἐπισωρεύειν, μὴ ἐν στρωμνῇ ἀπαλωτέρᾳ, μὴ
 ἐν ἐνδύμασιν, ἢ ὑποδήμασιν, ἢ ἐτέριω τινὶ σήματι, ἢ
 ἐν βρωμάτων παραλλαγῇ, ἢ τραπέζῃ ὑπὲρ τὸν τῆς (84)
 ἔποταγῆς σου χρόνον, ἢ ἐν στάσει, ἢ ἐν καθέδρᾳ, ἢ ἐν
 ἔργχειρῷ ἀναπαυτικωτέρῳ, ἢ καθαριωτέρῳ. Ταῦτα
 γὰρ πάντα, οὐ μόνον ὑπάρχοντά σοι, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
 ζητούμενα, οὐκ ἀγαθὴν ἐξουσίαν ἐκβασίν. Καὶ γὰρ εἰ
 μὴ ἐν τάχει ἐπεγνωκῶς διαβολικὴν εἶναι τὴν μεθοδεῖαν
 ἐκκόψεις (85) ἐκ τῆς σῆς καρδίας, ἐκπτώσει σοι τῆς
 ἐν Χριστῷ πολιτείας κατασκευάζουσιν. Ἀλλὰ θέ-

multis virtutibus instructo, bonorum ejus efficiens
 hæres, erisque apud Deum et apud homines beatis-
 simus : sin autem ob corporis curam exquiras ma-
 gistrum una tecum ad tua vitia descendentem, aut
 ut rectius loquar, una tecum corruentem, frustra
 renuntiationis certamen subiisti, qui te ipse vitæ
 vitiosis affectibus obnoxie mancipaveris, cæcoque
 ductore usus, teipsum in foveam dederis præcipi-
 tem. Si enim cæcus cæco dux fuerit, ambo in foveam
 cadent⁷⁸. Sufficit enim discipulo ut sit sicut magi-
 ster ejus⁷⁹. Sunt Dei verba, nec unquam excident.
 Vita tua ex lege athletica est instituenda, sin mi-
 nus, non coronabere, uti dixit Apostolus : Et si
 quis certet, non coronatur, nisi legitime certave-
 rit⁷⁵.

4. Si igitur Dei auxilio repereris (prorsus autem
 si quæras, reperies) bonorum operum doctorem,
 observa apud teipsum, ut nihil præter ejus sen-
 tentiam peragas. Quidquid enim sine ipso efficitur,
 furtum est et sacrilegium, quod mortem infert, non
 utilitatem, tametsi tibi videtur esse bonum. Et
 enim si bonum est, cur sit clanculum, non in aperto?
 Interroga animum tuum, te ad prædandum indu-
 strie provocantem : siquidem dum bonis non obtem-
 peras, te ad sinistras actiones instruit. Noli eorum
 qui a bestiis morsi sunt, incantamenta emendare,
 si non calleas incantandi artem, ne forte postea-
 quam serpentes atraxeris, ab eisque implicatus
 fueris, nec possis deinde ipsis resistere, immiseri-
 corditer ab eis absumare. Ne innitare carnis nobi-
 litati, neque honorem exquiras : Qui enim carnalis
 est, non capit ea quæ sunt Spiritus⁷⁸. Ne tentes
 quidpiam eorum quæ ex consuetudine vera ha-
 bentur, adulterare, neque per tuam mollietiam pu-
 gnantes decipere, in te vero peccatorum onus
 congerere, non in strato molliore, non in vesti-
 mentis, aut calceamentis, aut in alio ullo habitu,
 aut in ciborum varietate, aut in mensa quæ in-
 struat contra atque permittit tuæ renuntiationis
 tempus, non stando, non sedendo, non manuum
 operi remissiori et elegantiori incumbendo. Hæc
 enim omnia non solum si adsunt tibi, sed etiam si
 requiruntur, non bonum habebunt exitum. Nam
 nisi 206 celeriter diabolicas esse insidias noveris,
 easque excideris ex corde tuo, te ab ea vivendi ra-

⁷⁸ Matth. xv, 14. ⁷⁶ Matth. x, 25. ⁷⁷ II Tim. II, 5. ⁷⁸ I Cor. II, 14.

(78) Reg. primus εἰς βόθρον πεσοῦνται. Aliquanto post idem codex διδάσκαλον, αὐτῆ Θεοῦ φωνῆ. Reg. tertius ἢ φωνῆ. Editi et Reg. tertius διδάσκαλον αὐτοῦ. Θεοῦ φωνῆ. Hoc ipso in loco Reg. primus διασφάλεται.

(79) Editio Ven. et tres mss. οὐ στεφανοῦσαι. Editio Paris. στεφανοῦσθαι.

(80) Antiqui tres libri θάνατον ἄγον. Utraque editio ἄγρουσα.

(81) Addidi ex antiquis duobus libris voculam γὰρ. Statim editio Paris. πράξεις παρασκευάζομενον. Editio Ven. et tres mss. παρασκευάζει.

(82) Editio Paris. διορθοῦν ἐπασμούς τῶν θηρίων ἀπειρος. Editio Ven. in contextu διορθοῦν ἐπ-

ασμούς θηριοδύκτων ἀπειρος, nec secus legitur in Reg. tertio. Eadem editio Ven. et Reg. tertius in margine διορθοῦν ἐπασμούς θηριοδύκτων ἀπειρος. Reg. primus ἐπασμούς διοδύκτων, incantamenta eorum, qui a serpentibus morsi sunt. Ibidem liber Maz. et editio Ven. in contextu τοῦ ἐπαίζειν.

(83) Regii primus et tertius παραχράζει, τῆ... ὑποσκελιζῶν... ἐπισωρεύων.

(84) Regii primus et tertius παρὰ τὸν τῆς, etc., ultra quam sinii, etc., sensu non ita multum dissimili.

(85) Reg. tertius et editio Ven. in contextu εἶναι παιδαγωγίαν ἐκκόψεις. Ibidem duo mss. ἐκ τῆς καρδίας σου.

tione quæ in Christo instituta est, deturbabunt. Verum ubi in animum tuum induxeris te esse omnium hominum ignominiosissimum, peccatoremque maximum, ac peregrinum et erronem; teque ex misericordia ab iis qui ante te nuntium sæculo remisere, receptum esse: stude omnium esse altimum et omnium servus. Hæc enim tibi afferent honorem et gloriam veram, non illa. Aures habe apertas ad obediendum, manus vero paratas ad ea quæ audivisti explenda. Sit tibi os taciturnum, et cor circumspectum. Ne vaces vanis sermonibus: sed esto prudens et intelligens ad sacras et salutares Scripturas auscultandas. Fabulæ mundanæ si audientur, sint tibi gustatu acerbæ: contra, sermones sanctorum virorum sint tibi ceu favi mellis. Festina eos imitari, qui se ante in moribus emendandis exercuere: et ne exspectes, dum singula doceare. Contende ut pervenias ad majores virtutes, et minores non negligas. Nullum parvipendas vitium, etsi id quod patrat, minus sit quam ut ullum scandalum pariat: imo vero citius emenda per pœnitentiam, quamvis multi multa admittant delicta et parva et majora, nec tamen pœnitentiam agant. Ne sis alienorum peccatorum judex. Habent enim judicem justum, *Qui reddet unicuique secundum opera ejus*⁷⁹. Tu quod tuum est tene, et pro virili onus tuum leve reddas. Qui enim aggravat suum onus, ipse et portabit illud. Salus pœnitentia est: dementia vero mors est pœnitentiæ.

5. Subducito te a vanis hominibus: at vero quæ plurimum te Deo ostende. In publicum prodire, quantum in te est, penitus refugias, ac cordis tui effusiones evita. Egressus es enim e cella tua? Deseruisti continentiam; oculos conjecisti in mundum, in mulierem meretricem incidisti, quæ cum et aures tuas illicibus verbis, et oculos tuos vultus pulchritudine, atque delicatis escis gustum incantaverit, te veluti hamo pertrahet ad seipsam. Deinde tuis membris implicata, teque in sinum suum recipiens, tuum istud firmum servandæ continentiæ desiderium emollit, et ita demum te a recta et sancta vivendi ratione sensim submotum in

⁷⁹ Rom. 11, 6.

(86) Regii duo mss. εἶνα: ἀτιμότερος καὶ ἁμαρτωλότερος, ξένος τε καὶ ἀλήτης, καὶ κατ' οἴκτον παρελημμένος. Editi et unus ms. ut in contextu, nisi quod pro κατ' οἴκτον corrupte habent κατ' οἰκτρόν. Editio Ven. in margine κατ' οἴκτον, in domo.

(87) Codex Combef. et editio Ven. in contextu ἀληθινήν, οὐ κενήν, verum, non vanum honorem afferent. Lectio optima. Alii duo mss. et editio Paris. ita ut edidimus: quæ scriptura addita quoque fuit in margine editionis Venetæ. Ibidem mss. tres et editio Paris. ὡτα ἔχων. Editio Paris. ἔχε. Hoc ipso in loco duo mss. ἀνεωγμένα.

(88) Reg. primus σωτηριῶδεις τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, ad legendas salutaris Scripturas.

(89) Ultraque editio et codex Combef. κἂν μικρότερον παντὸς κνωδάλου ἢ quod ita verterat vetus interpres, *Esto, quævis illud [erratum] tenuissima destiola minutius sit.* Regii primus et tertius uti in contextu. Ex hoc exemplo, ut ex aliis multis, per-

μενος ἐν σεαυτῷ πάντων ἀνθρώπων εἶναι ἀτιμότερον καὶ ἁμαρτωλότερον, ξένον τε καὶ ἀλήτην, καὶ κατ' οἴκτον παρελημμένος (86) ὑπὸ τῶν πρὸ σοῦ ἀποταξαμένων, σπεῦδε πάντων εἶναι ἔσχατος, καὶ πάντων θούλος. Ταῦτα γὰρ σοι εἶναι τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθινήν, οὐκ ἔκεινα (87). Ὅτα ἔχων ἠνεωγμένα πρὸς ὑπακοήν, καὶ χεῖρας ἐτοιμοὺς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἠκουσμένου, στόμα ἔχε σιγήρον, καὶ καρδίαν περιβλεπτον. Ἔσο ἀργὸς περὶ ἀργολογίαν, συνετὸς δὲ καὶ ἐπιστήμων πρὸς τὰς σωτηριῶδεις τῶν θείων Γραφῶν ἀκροάσεις (88). Ἦτω σοι πικρὰ γεῦσις ἢ τῶν κοσμικῶν διηγημάτων ἀκρίσεις, κηρία δὲ μέλιτος τὰ τῶν ὁσίων ἀνδρῶν διηγήματα. Πρὸς τὴν μίμησιν σπεῦδε τῶν προσσκησάντων ἐν τοῖς ἡγεσι, καὶ μὴ ἐκδέχου διδάσκεισθαι ἕκαστον. Ταῖς μελίζοι τῶν ἀρετῶν ἐπεκτείνεσθαι ἀγωνίζου, καὶ τῶν ἐλαττόνων μὴ ἀμελεῖν. Σφάλματος μὴ περιφρόνει, κἂν μικρότερον παντὸς σκανδάλου ἢ (89) τὸ γινόμενον. Ἀλλὰ σπεῦδε μᾶλλον πρὸς τὴν διὰ μετανοίας ἐπανόρθωσιν· κἂν πολλοὶ πολλὰ σφάλωνται μικρὰ τε καὶ μελίζονα, καὶ μένωσιν ἀμετανόητοι. Μὴ γίνου ἀλλοτριῶν πταισμάτων δικαστής. Ἔχουσι γὰρ κριτὴν δίκαιον, Ὅς ἀποδώσει ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Σὺ τὸ σὸν κράτει, καὶ κούφον ποιεῖ, ὅση σοι δύναμις, τὸ σεαυτοῦ φορτίον. Ὁ γὰρ βαρύνων τὸν φόρτον αὐτοῦ, αὐτὸς καὶ βαστάσει αὐτόν. Μετάνοια σωτηρία· ἀνοια (90) δὲ, μετανοίας θάνατος.

5. Κρύπτε σεαυτὸν ἀπὸ τῶν εἰκαιότερων ἀνθρώπων· φανεροῦ δὲ σεαυτὸν, ὡς τὰ πολλὰ, τῷ Θεῷ. Πᾶσαν προέλευσιν παραιτοῦ, ὅσον ἐστὶν ἐν σοὶ, φεύγων τὰς τῆς καρδίας σου (91) διαχύσεις. Ἐξῆλθες γὰρ σου τῆς κέλλης; Ἀπέλιπες τὴν ἐγκράτειαν· ἐνεκύψας τῷ κόσμῳ· συνέτυχες πόρνη γυναικί, ἣ σου καταγοητεύσασα, τοῖς μὲν ἐρεθιστικοῖς λόγοις (92) τὰς ἀκοάς, τῇ δὲ τοῦ προσώπου περικαλλείῃ τὰς ὄψεις, λίχνους δὲ τοῖς δόδεμασι τὰς γεύσεις, ὡσπερ ἀγκίστρον, ἄξει πρὸς ἐαυτὴν· εἶτα περιπλακεῖσά σου τοῖς μέλεσι, καὶ ἐνστερνισαμένη ἐαυτῇ (93), καταμαλάσσει σου τὸ σταθερὸν τῆς πρὸς τὴν ἐγκράτειαν ἐπιθυμίας· οὕτω τε ἡρέμα ὑφελκύσασά σε τῆς

D spici potest, sententias pulcherrimas tenui ac exigua vocis alicujus mutatione sæpe corrupti.

(90) Ubi et in editis et in mss. legitur ἀνοια, dementia, non valde admodum dubito quin legendum sit ἀγνοια, ignorantia verò pœnitentiæ mors est. Statim Reg. primus ἀπὸ τῶν εἰκαιότερων, a necessariis, a propinquis. Codex Combef. et Reg. tertius et editi εἰκαιότερων.

(91) Addidimus voculam σου ex codicibus duobus.

(92) Antiqui duo libri ἐρεθιστικοῖς ῥήμασι. Statim Regii primus et tertius τῇ δὲ τοῦ προσώπου περιεργίᾳ, vultu diligenter ornato. Ultraque editio et Reg. unus ita ut in contextu videre cuique licet.

(93) Ultraque editio καὶ ἐνστησιαμένη ἐν ἐαυτῇ. Reg. tertius καὶ ἐνστησιαμένη σκ. Reg. primus καὶ ἐνστερνισαμένη ἐν ἐαυτῇ, non ut Combelsius legit, ἐνστερνισασα ἐαυτῇ. Alter Reg. περιστηθησαμένη, καταμ.

κατ' ἀρετὴν πολιτείας (94) ἐν ἑαυτῇ διαφθεῖται. Εἰ δέ που καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διαδρᾶναι δυνήθῃς τὰ ταύτης δίκτυα, ἐπανήκεις μὲν τῇ κέλλῃ, ἀλλ' οὐχ ὁ αὐτός· πάρετος δέ τις καὶ νενοστήκως, καὶ πρὸς ἅπαν ἔργων τῶν ἀρετῶν δυσάρεστος, πολλῶν δὲ χρόνῳ ἐπανελθεῖν εἰς τὴν οἰκείαν ἕξιν δυνάμενος. Στενοχωρήσει γάρ σε τοῖς λογισμοῖς ἢ πρὸς ἐκάτερον βίον ἐπιθυμία· καὶ πολλῶν καμάτων δυνήθησιν εἶναι τῇ ψυχῇ τὰ νικητήρια. Εἰ τοῖνον συμβῆ σε κατὰ περιφρασίην τινα ἐκδημησῆαι τῆς κέλλης, περιτεθρακισμένος (95) τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνιδρυσάμενος τῇ χειρὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, καταπαλαίσας πάσῃ ἐγκρατείᾳ τὰς τῶν ἡδονῶν προσβολάς, αὐτίκα τῆς χρείας γενομένης (96), ἀποπήδησον, μὴ ἐγγρονήσας, ἀλλ' ὅξει τῷ περὶ χρησάμενος πρὸς τὴν ἐπίνοδον, ὡς περ τις ἄκακος περιστερὰ, πρὸς τὴν ἐκπέμψασάν σε κιβωτὸν αὐτομολήσας, ἐν στόματι φέρων τὰ ἐλέη Χριστοῦ· οὕτω τε πείθων τοὺς λογισμοὺς (97) τοὺς ἔνδον ἄδατον εἶναι τὴν ἐπὶ παντὸς ἑτέρου τόπου σωτηριώδη ἀνάπαιυσιν. Νέος ὢν εἶτε τὴν σάρκα εἶτε τὸ φρόνημα, φεῦγε τὴν συνδιαγωγὴν τῶν ἐμηλίκων, καὶ ἀποδιδρασκε ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀπὸ φλογός. Πολλοὺς γὰρ ἐμπρήσας δι' αὐτῶν ὁ ἔχθρος τῶ ἀιώνιῳ πυρὶ παρέδωκε, πνευματικῇ δὴθεν ἀγάπῃ εἰς τὸ τῶν πενταπολιτῶν μυσαρὸν βάραθρον ἐγκαταστρέψας αὐτούς. Καὶ τοὺς ἐν τῷ πελάγει καὶ παντὶ ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι διασωθέντας, εἰσω τῶν λιμένων ἀμεριμνοῦντας, σὺν αὐτάνθρωπῳ τῷ σκάφει τῷ θυθῶ παρέδωκεν (98). Ἐν καθέδρᾳ πρὸ πολλοῦ καθέσθητι ἀπ' αὐτοῦ. Ἐν ἀνακλίσει ὕπνου μὴ γειτνιαζέτω σου τὰ ἐνδύματα τοῖς ἐκείνου· μάλλον δὲ κέχρησο γέροντι μεσότη. Ἦνίκα δὲ σοι διαλέγεται, ἢ ἀντιπρόσωπος ψάλλει, κάτω νεύων ἀντιφθεγεῖν αὐτῷ, μήπως, τῇ εἰς τὰ πρόσωπα ἐνατενίσει σπέρμα ἐπιθυμίας ὑπὸ τοῦ ἐπισπορέως ἔχθρου δεξάμενος (99), δράγματα φθορᾶς καὶ ἀπωλείας καρποφορήσῃς. Ἐν οἴκῳ ἢ ἐν τόπῳ, οὐ οὐκ ἔστιν ὁ βλέπων τὰ ἔργα ὑμῶν, μὴ εὐρεθῆς μετ' αὐτοῦ, προφάσει μελέτης θεῶν λόγων, ἢ ἐτέρας (1) ὁποιασοῦν καὶ ἀναγκαιοτάτης χρείας. Οὐδὲν γὰρ ἀναγκαιότερον ψυχῆς, ὑπὲρ ἧς Χριστὸς ἀπέθανεν. Μὴ πίστευς δολουργῶν λογισμῶν ὑποπιθεμένῳ σοι τὸ ἀσκανδάλιστον εἶναι· αὐτὸ τοῦτο σκάνδαλον εἶναι πληροφοροῦμενος πολλῇ τῇ πείρᾳ τῶν πεπαικότων προφανῇ σοι ταῦτα παρασχόμενον (2).

(94) Regii primus et tertius tamen κατ' ἀρετὴν πολιτείαν, *quam ac sanctam rivendi rationem per seipsum corrumpit*. Editi et codex Combef. ut in contextu, melius. Statim duo mss. εἰ δέ που. Vocula που in utraque editione deorat.

(95) Regii primus et tertius ἐκδηῖναι τῆς κέλλης, περιθρακισάμενος.

(96) Editio Paris. χρείας γενομένης. Editio Ven. et tres mss. καὶ τῆς χρείας γενομένου· ubi fortasse legendum est καὶ ἀπὸ τῆς χρείας, *solutus negotio*. Ibidem editio Paris. μὴ ἐγγρονήσας. Editio Ven. et tres mss. ἐγγρονήσας. Hoc ipso in loco utraque editio δέξῃ τῶ. At mss. ὅξει τῶ.

(97) Antiqui duo libri τοὺς ἔνδον λογισμοὺς. Mox iidem mss. τὴν διαγωγὴν.

(98) Utraque editio τῷ θυθῶ παραδεδώκεν. Veteres tres libri τῷ θυθῶ παραδόναι· δεδύνηται, *submergere*

seipsa corrumpit. Quod si forte, Deo auxiliante, retia ejus effugere valeas, redibis quidem ad cellam, sed non idem, fractus potius et languidus, isque, qui omnem virtutis actionem ægre feras, quique non nisi multo tempore ad tuum ipsius habitum reverti possis. Etenim te tuæ cogitationes ad angustias adducent ob utriusque vitæ desiderium, et non nisi multo labore victoriam animæ parere poteris. Itaque si necessitate quæpiam urgente contigerit te e cella egredi, tunc Dei timore ceu 207 thorace circummunitus, inserta in manum charitate Christi, oppugnabisque per omnem continentiam incursibus voluptatum, simul ut negotium absolveris, statim revertere, non immorans, sed ad reditum velocibus alis usus, et tanquam innocens quædam columba, ad arcam unde emissus fuisti, confugiens, ferens in ore misericordiam Christi, sicque internis cogitationibus persuade, te requiem salutarem in nullo alio loco invenire posse. Juvenis es sive corpore, sive animo : æqualium tuorum consuetudinem declina, ab iisque velut a flamma aufuge. Hostis enim multos quos per ipsos incendat, æterno igni tradidit, atque spiritualis dilectionis specie illos in horrendum illud quinque civitatum barathrum dejecit : et qui in pelago ab omni vento et tempestate servati fuerant incolu- mes, eos in portu desidentes una cum navi vectoribusque in profundum submergit. In sedili procul a cœvo sede. Cum recubas ad somnum capiendum, indumenta tua non sint vicina illius indumentis ; imo potius senem intermedium adhibe. Quando vero tecum loquitur, aut ex adverso psallit, responde ei vultu humi defixo, ne forte oculis in vultu con- jectis, a satore inimico libidinis semen suscipias, ac corruptionis et interitus manipulos metas. In domo, aut in loco, ubi nemo est qui videat opera vestra, ne meditandorum divinorum eloquiorum aut alterius cujuscunque rei vel maxime necessariæ obtentu, cum ipso invenire : nihil enim magis necessarium est quam anima pro qua Christus mortuus est. Subdolæ isti cogitationi quæ rem offenculo vacare submonet, fidem ne adhibe : sed ob multam experientiam eorum qui lapsi sunt, quique hæc tibi clara et manifesta reddunt, penitus tibi D persuadeas idipsum offenculum esse.

potuit. Statim Reg. primus ἀπ' αὐτῶν... ἐνδύματα τοῖς ἐκείνου. Illud, ἀπ' αὐτοῦ, accipi debet de æquali et cœvo.

(99) Utraque editio ὑπὸ τοῦ ἔχθρου καὶ τῶν κακῶν ἐπισπορέως, *ab inimico et a malorum satore*. Veteres duo libri ὑπὸ τοῦ ἔχθρου ἐπισπορέως. Alius ὑπὸ τοῦ ἐπισπορέως ἔχθρου, *a satore inimico*. Et quidem qui libidinis semen spargit, vere inimicus est. Aliquanto post duo mss. ἐν ψ.

(1) Sic Regii primus et tertius. Editio Paris. ἢ προφάσει μελέτης... ἢ προφάσει ἐτέρας. Ibidem iidem mss. καὶ ἀναγκαίας. Nec ita multo post codex Combef. et alii duo cum editione Ven. ἀναγκαιότερον ψυχῆς. Editio Paris. ψυχῆ.

(2) Sic Reg. tertius, et ita quoque habet Reg. primus emendatus : quo in codice ante emendationem, ut conjicere licet, legebatur *παρασχομένῳ*. Editio

6. Crede meis verbis, quæ ex corde in fratres A
benevolo prodeunt. Accede ad senes qui facilem
ad se aditum non præbent: qui proverbiorum qui-
dem sententiis juvenes ad virtutem cohortantur,
nec tamen facile lædunt. *Omni custodia serva cor-
tuum*⁶⁰. Etenim uti aurum indesinenter diu noctu-
que observatur a furibus, atque præter exspectationem
et te inscio subripitur; cave ne te primi pa-
rentis peccato seductum in errorem impellat ad-
versarius, teque cito ex voluptatis paradiso expellat.
Qui enim Adamum per escæ furtum vita spoliavit,
speraveratque fore, ut Jesum supplantaret, is tibi
quoque multo magis hanc primam malorum causam
propinare non verebitur, venenum efficax id
esse non nescius. Nam gulæ vitium non in escæ
copia, **208** sed in appetitione et in modico B
gustatu, vim suam exserere solet. Ergo si brevis
alicujus gustatus appetitio potuit subjicere te in-
gluviei vitio, tibi nullo negotio interitum asferet.
Quemadmodum enim aquæ scaturigo in multos
ductus divisa facit, ut omnis locus his ductibus
circumjacens virescat: ita et gulæ vitium si se in
cor tuum effuderit, ipsum irrigatis omnibus tuis
sensus, qui sunt nequitiae quasi silva in te con-
sita, animam tuam ferarum habitaculum efficiet.
Ego enim vidi multos, qui vitiiis mancipati redie-
runt ad sanitatem: sed ex omnibus ne unum qui-
dem, qui occulte manducaret, aut gulosus esset,
emendatum vidi; imo vero aut vitæ continentis in-
stitutum deserunt, atque in mundo corrumpuntur,
aut inter continentes occultari conantur, et dia-
boli fiunt commilitones per voluptatem. Hi enim
mendaces sunt, multis juramentis obnoxii, perjuri,
contentiosi, ad referendum parati, clamosi, et qui
negent se cõmedisse, illiberales, molles, queruli,
scrutatores, et qui tenebris gaudeant, omneque
vitæ piæ ac sanctæ institutum ultro oppugnent.
Etenim, ut gulæ vitium contegant, in malorum in-
cidunt multitudinem: qui quidem specie tenuis in-
ter electos, at reipsa inter reprobos numerantur.

7. Ingluvies morti tradidit Adamum, atque per
ventris voluptatem mundo exitium intulit⁶¹. Irri-
detur Noe, Cham devotus est⁶², primogeniti jura
admittit Esau⁶³, atque cum Chananaeis affinitatem
contrahit⁶⁴. Lot filiarum maritus fit⁶⁵, ipse sui
ipsius gener et socer, pater vir, et avus pater,
utrinque naturæ terminos afficiens contumelia.
Hæc etiam Israellem impulit ad adorandum simula-

⁶⁰ Prov. iv, 25. ⁶¹ Gen. iii, 6. ⁶² Gen. ix, 21,
xix, 35.

Paris. et editio Ven. in margine πολλῆ τε τῆ πείρα
τῶν πεπτωκότων προφανῆ σοι ταῦτα φαινέσθωσαν,
et per multam experientiam eorum qui lapsi sunt,
manifesta fiant isthæc tibi.

(3) Antiqui duo libri καρδίας προσφερομένοις. Ibi-
dem tres mss. πρόστρεχε γέρουσι. Editi πρόστρεχε,
αίτενδε.

(4) Editi et Reg. tertius προσδοκῆσας τε καί. Alii
duo mss. προσδοκῆσας τε καί.

(5) Regii primus et tertius ἀλλ' ἐν ἐπιθυμίᾳ βρα-
χίας τινὸς γεύσεως. Εἰ γὰρ σε ἰσχύσει καταβάλλειν,

6. Πίστευε τοῖς ἐμοῖς λόγοις ἐκ φιλαδέλφου καρδίας
προφερομένοις. Πρόστρεχε γέρουσι (3) δυσεντεύκτοις,
οἵτινες λόγοις μὲν παροιμιῶν ἀλείφουσι τοὺς νέους
πρὸς τὰς ἐναρέτους πράξεις, βλάπτουσι δὲ προσώπων
οὐδαμῶς. Πάση φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν. Ὡσπερ
γὰρ χρυσοὺς κατασκοπεῖται μὲν ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν
κλεπτῶν ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ἀρπάζεται δὲ ἀπροσ-
δοκῆτως, καὶ οὐ γινώσκει· ὄρα μὴ σε πλανήσῃ ὁ
ἐχθρὸς τῆ τοῦ προπάτορος ἀμαρτία, καὶ τὸ τάχος σε
ἐκβάλῃ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς. Ὁ γὰρ τὸν
Ἄδᾶμ τῆ τῆς βρώσεως κλοπῆ ὑφελκύσας τῆς ζωῆς,
προσδοκῆσας τε καὶ (4) Ἰησοῦν ὑποσκελίζειν, οὐκ
ἐντραπήσεται πολλῶ μᾶλλον καὶ σὺ κεράσαι τὸ πρῶ-
τον αἰτιον τῶν κακῶν, ἰσχυρὸν δηλητήριον τοῦτο
γινώσκων. Τὸ γὰρ τῆς γαστριμαργίας πάθος οὐκ ἐν
πλήθει βρωμάτων τὴν ἰδίαν ἰσχύν ἐπιδείκνυσθαι πέ-
φυκεν, ἀλλ' ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ μικρᾷ γεύσει (5). Εἰ
τοίνυν ἐπιθυμία βραχείας τινὸς γεύσεως ἰσχύσει σε
ὑποβάλλειν τῷ τῆς γαστριμαργίας πάθει, ἀκαμάτως
σε τῷ θανάτῳ παραδίδωσι. Ὡσπερ γὰρ φύσις τις (6)
ὕδατος πολλοῖς ὄλοις προσδιαρουμένη πάντα τὸν
περὶ τοὺς ὀλοὺς τόπον θάλλειν παρασκευάζει· οὕτω
καὶ τῆς γαστριμαργίας πάθος, εἰ ἀναδοθῇ σου τῆ
καρδίᾳ, πάσας σου τὰς αἰσθήσεις ποτίζον, ὕλην κα-
κίας ἐν σοὶ καταφυτεύσαν, θηρίων κατοικητήριον τῆν
σὴν ψυχὴν καταστήσει. Πολλοὺς γὰρ ἐγὼ πάθεισι κρα-
τηθέντας εἶδον ἐν ὑγείᾳ γενομένους, ἕνα δὲ ἐκ πάν-
των λαθροφάγον, ἢ γαστριμαργον οὐκ εἶδον, ἀλλ' ἢ
ἀποβραγέντας τοῦ ἐγκρατοῦς βίου, καὶ τῷ κόσμῳ
διαφθαρέντας, ἢ τοῖς ἐγκρατέσι ἐναποκρύπτεσθαι
C πειρωμένους, καὶ τῷ διαβόλῳ τῆ ἡδυπαθείᾳ συναπι-
ζόμενους. Ψεῦσται γὰρ εἰσιν οὗτοι, πολύορκοι, ἐπί-
ορκοι, ἀντιστάται, ἀντιπλήχται (7), ἀνακράχται, ἀρ-
νησίφαγοι, ἀνελεύθεροι, ἀβροδίαιτοι, μεμύμοιροι,
ἐρσηνηταί, σκοτεινοχαρεῖς, πάσης τῆς ἐναρέτου πο-
λιτείας ἀντεργάται ἐκούσιοι. Ἴνα γὰρ τὸ τῆς γαστρι-
μαργίας πάθος σκεπάσῃ, τῷ ἐσμῶ τῶν κακῶν πε-
ριπίπτουσιν· οἵτινες τῷ μὲν σχήματι εἰσιν ἐν τοῖς
σωζομένοις, τοῖς δὲ πράγμασιν ἐν τοῖς κατακεκρι-
μένοις (8).

7. Αὕτη τὸν Ἄδᾶμ θανάτῳ παρέδωκε, καὶ τῷ κό-
σμῳ συντέλειαν ἐπήγαγε διὰ τὴν τῆς γαστροδῆδονῆν.
Νῶε γελᾶται, Χάμ (9) κεκατήραται, Ἡσαῦ τῶν πρω-
τοτοκίων ἐκπίπτει, καὶ τοῖς Χαναανοῖς ἐπιγαμβρεύε-
ται, Λὼτ θυγατρὸγάμος γίνεται, γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ
D πενθερός· ὁ πατὴρ ἀνὴρ, καὶ ὁ πάππος πατὴρ, ἐκα-
τέρωθεν τοὺς ὄρους τῆς φύσεως ἐνουθρίζων. Αὕτη καὶ
τὸν Ἰσραὴλ εἰδῶλου προσκυνητῆν ἐποίησε (10), καὶ
25. ⁶³ Gen. xxv, 33. ⁶⁴ Gen. xxvii, 2. ⁶⁵ Gen.

sed in brevis cujusdam saporis appetitione. Etenim
si, etc.

(6) Vox τις ex antiquis duobus libris addita est.

(7) Editio utraque ἀντίπληχται. Reg. tertius ἀντι-
πλήχται.

(8) Antiqui duo libri τοῖς δὲ πράγμασι κατακε-
κριμένοι.

(9) Utraque editio et Reg. tertius καὶ Χάμ. Vo-
cula καὶ in duobus mss. deest.

(10) Reg. primus προσκυνητῆν πεποίηται. Reg.
tertius πεποίηκε.

τούτων τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ πεσεῖν παρεσκεύασεν. **A** Αὕτη καὶ τινα τῶν προφητῶν, ἐπὶ ἐλέγχῳ ἀνοσιουργῶ βασιλέως ἀπὸ Θεοῦ ἀποσταλέντα, ἀγρίου θηρὸς βῆραν πεποίηκε· καὶ ὃν οὐκ ἴσχυσεν Ἰεροβοὰμ ὁ βασιλεὺς σὺν πάσῃ τῇ βασιλικῇ δυνάμει ἀμύνασθαι, τῇ τῆς γαστρὸς ἀπάτῃ ληφθεὶς, ἐλεεινὸν θάνατον ἀποφέρειται. Δανιὴλ δὲ ὁ ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, κρατήσας γαστρὸς, βασιλείας Χαλδαίων κατεκυριεύσεν, εἰδῶλων καθαιρέτης γενόμενος, καὶ δράκοντος ἀναιρέτης, λεόντων παιδαγωγός, ἐνανθρωπήσεως Θεοῦ προαγορευτής, καὶ μυστηρίων ἀποκρύφων ἐξηγητής. Γαστρὸς ἡδονῆς ἀνώτεροι φανέντες οἱ τρεῖς ἄγιοι παῖδες, ὀργῆς βασιλικῆς ὑπερπεφρόνησαν, καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης καμίνου τῆς καιομένης, ἣν ἴσχυσεν ἀνάψαι Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς, ἀποτητὶ κατετόλμησαν. Εἰκόνα χρυστῆν θεοποιουμένην ἀργῆν ἀπέδειξαν· καὶ τὴν ἐν **B** πολλῷ χρόνῳ κατασκευασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ ἐφ' ὕβρει τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, λάφυρα λαβόντες, τῷ ἰδίῳ Δεσπότῃ προσενηγόησαν (11). Αὐτὸν τὸν ἐχθιστον βασιλέα, καὶ ἅπαν τὸ κατὰ τοῦ Θεοῦ στρατόπεδον σὺν πάσῃ (12) τῇ κτίσει ὑμνωθεῖν τὸν Θεὸν παρεσκεύασαν. Καί, ἵνα πάντα συνελὼν εἴπω, εἰ κρατήσεις γαστρὸς, οὐτήσεις τὸν παράδεισον· εἰ δὲ οὐ κρατήσεις, γέγονας θανάτου παρανώμα.

8. Γενοῦ πιστός (13) θησαυρὸς τῶν ἀρετῶν, καὶ ἔχε κλειδα τὴν τοῦ πνευματικοῦ σου πατρὸς γλῶσσαν. Αὕτη σου ἀνοίγεται τὸ στόμα πρὸς μετάληψιν ἄρτου, καὶ αὕτη ἀποκλειέτω. Μὴ παραδέξῃ σύμβουλον τὸν ὕφιν, ἀντὶ καλῆς συμβουλίας (15) συλαγωγῆσαι σε θέλοντα. Μέχρι **C** γεύσεως γλώσσης φυλάττου λαβροφαγίας ἀμαρτίαν. Εἰ γὰρ σε ἐν μικρῷ τρέψαι ἴσχυσει, ἐβαλέ σε τῇ πάλῃ, καὶ συνέχει σε τοῖς δεσμοῖς. Μὴ ὑπεχε τὰ ὕδα σου παντὶ λαλοῦντι, καὶ μὴ ἀποκρίνου παντὶ ἀδολεσχοῦντι, ἐν ὀμιλίαις τῷ σκοπῷ τῆς ἀσκήσεως μὴ συμβαινούσαις (14). Ἀγαθῶν διδαγμάτων γίνου ἀκροατής, καὶ τῇ τούτων μελέτῃ συντρεῖς σὴν καρδίαν. Φύλαττέ σου τὰ ὕδα ἀπὸ κοσμητικῶν διηγημάτων, μήπως βαντίσματι βορβορῶν τὴν ψυχὴν σου σπιλώσῃς. Μὴ κἀμνε ἐνακροῖσθαι τὰ παρ' ἐτέρων λαλούμενα, μηδὲ βάλλε κεφαλὴν σου ἐν μέσῳ τῶν ὀμιλούντων· ἵνα μὴ καὶ σὺ μυκτηρισθῆς, καὶ αὐτοὺς καταλάλους ποιήσῃς. Μὴ ἔσο περιεργός, μηδὲ πάντα βλέπειν θέλεις, ἵνα μὴ ἰχώρας παθῶν (15) τῇ διανοίᾳ σου κατάσῃς. Χρειωδῶς δρᾶ, **D**

eorumque cadavera in deserto prostravit ⁸⁶. Hæc et quemdam prophetam qui a Deo ad objurgandum impium regem fuerat missus, feræ bestiæ pabulum ellicit : et quem Jeroboam rex cum omni regia potestate ulcisci non poterat, is ventris sua-dela captus, miserandam mortem recipit ⁸⁷. Daniel vero desideriorum vir ⁸⁸, subacto et domito ventre, potitus est regno Chaldæorum ⁸⁹, idolum evertit ⁹⁰, draconem interemit ⁹¹, frenavit leones ⁹², præ-nuntiavit Dei incarnationem ⁹³, atque mysteria abstracta interpretatus est ⁹⁴. Sancti tres pueri qui ventris voluptate superiores exsistere, ira regis contempta, in fornacem hanc horrendam et ardentem Nabuchodonosoris regis jussu succensam intrepidi descendere ausi sunt ⁹⁵. Statuam illam quæ pro Deo habebatur, vanam esse ac inertem ostenderunt : et quæ multo tempore a Satana constructa fuerat ad Dei gloriam injuria afficiendam, eam ceu spoliū accipientes, eandem suo Domino attulerunt. Hi fuere auctores, ut ipse infensissimus rex et exercitus omnis, quem adversus Deum instruxerat, Deum cum omni creatura hymnis celebrarent ⁹⁶. Et, ut brevi omnia dicam, si ventrem edomas, habitabis paradysum : sed si non edomas, a morte absumeris.

8. Sis fidus virtutum thesaurus, tuique spiri-tualis **209** patris lingua ceu clavi utere. Hæc aperiat os tuum ad assumendum panem, hæc et ipsum claudat. Ne admittas consiliarium serpe-tem, qui boni consilii loco prædam te abducere cupit. Vita clandestinæ comesturæ peccatum vel usque ad linguæ gustum. Etenim si in modico ever-tere te potuerit, lucta te superabit, teque vinculis constringet. Ne præbeas tuas aures quibusvis gar-rientibus, neve respondeas cuilibet nugatori in iis colloquiis, quæ piæ exercitationis instituto minime conveniant. Auditor fias documentorum bonorum, et horum meditatione serva cor tuum. Avertas a honoris sermonibus tuas aures, ne forte cæni respersione animam commacules tuam. Ne cures audire aliorum verba, neque caput tuum in me-dium colloquentium immittas : ne et tu irridearis, et ipsos obtrectatores efficias. Ne sis curiosus, ne-que omnia intueri velis, ut ne vitiorum saniem in

⁸⁶ Num. xiv, 37. ⁸⁷ III Reg. xiii, 24. ⁸⁸ Dan. ix, 23; x, 11-19. ⁸⁹ Dan. i, 29. ⁹⁰ Dan. xiv, 21. ⁹¹ ibid. 26. ⁹² Dan. vi, 22. ⁹³ Dan. ix, 24 sqq. ⁹⁴ Dan. vii, viii, et passim. ⁹⁵ Dan. iii, 21. ⁹⁶ ibid. 94 sqq.

(11) Statua illa, quam tres pueri dicuntur proprio Domino restituisse, est anima regis, quem, ut ibidem legimus, ad Deum celebrandum laudibus adduxerunt. Quare cum statua illa dicitur multo tempore a Satana constructa, ἐν πολλῷ χρόνῳ κατασκευασθεῖσαν, manifestus est error, nec difficile est perspicere legendum esse κατασχεθεῖσαν, quæ multo tempore a Satana detenta fuerat. MARAN.

(12) Reg. primus et tertius αὐτὸν τε τὸν ἐχθρὸν βασιλέα καὶ ἅπαντα τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ στρατόπεδα πάση.

(13) Veteres duo libri γίνου πιστός.

(15) Sic Reg. primus et tertius. Codex Combef. et editio Ven. ἀντικλειθεῖ συμβουλία συλαγωγῆσαι σε θέλοντα μέχρι γλώσσης γεύσεως, φυλάττου, qui

vel in ipso linguæ gustu per consilium clavi adversum diripere te ac spoliare vult. Editio Paris. ἀντὶ κλειδῶς συμβουλία, etc., ut in editione Veneta.

(14) Utraque editio et Reg. secundus ἐν ὀμιλίαις τῷ σκοπῷ τῆς ἀσκήσεως σου ἐμποδίζεις συμβαινούσαις. Regii primus et tertius simpliciter τῆς ἀσκήσεως μὴ συμβαινούσαις. Nec ita multo infra editio Ven. et unus Codex μήπου βαντίσματι. Alii duo mss. μήπως. Editio Paris. μήπως.

(15) Nostri tres libri ἵνα μὴ ἰχώρας παθῶν. Utraque editio ἰχώρας. Aliquanto post duo mss. ἐπὶ μείζονός σου μὴ προπετεύσῃ. Utraque editio ἐπὶ μείζονι. Legebatur corrupte in duabus his editionibus προπετεύσει.

animum tuum introducas. Utiliter vide, utiliter audi, utiliter loquere, utiliter responde. Coram natu majore sedere ne temere audeas. Quod si id facere jubearis, eamdem atque ille sedem neque occupes, sed huc atque illuc circumspiciens, sellam inferiorem invenire coneris, ut te Deus ob humilitatem gloria afficiat. Interrogatus responde decenti ac humili voce: si non interrogaris, tace. Dum alius interrogatur, cobibe os tuum, ne lingua tua excurrens, et a procaci corde impulsus, quempiam vitam asceticam accurate excolentem offendat, teque in criminum vincula conjiciat. Cum autem sedes, non superpones alteri cruri alterum crus tuum: siquidem istud facere, animi parum attenti atque aliud agentis indicium est. Si sermonem habes cum aliquo qui te sit inferior, aut etiam ab eo aliquid interrogaris, segniter negligenterque non respondebis, quasi fratrem ad Dei contumeliam contempnas. Ait enim Proverbium: *Qui ignominia afficit pauperem, irritat eum qui fecit ipsum*⁹⁷. Sermo ad consolandum et ad exhortandum aptus præeat reliquis tuis verbis, qui tuam in proximum charitatem confirmet. Ponatur et medius, qui dissimilis non sit, nec sit dispar quoque, qui in fine colloqui habetur, idque cum hilari vultu, ut ei qui tecum colloquitur, lætitiā impertiat. In omnibus quæ præclare a proximo tuo geruntur, lætare, Deoque da gloriam: quandoquidem ejus recte facta tua sunt, sicut et tua illius. Primos accubitus et primas sedes in congressibus devita, ultimique locum sectare, ut potius audias: *Amice, ascende*⁹⁸. Sinistra tua se in mensa non inordinate gerat, neque adversus dextram sibi arroget auctoritatem. Imo potius iners sit et otiosa: sin minus, dexteræ subserviat: Quotiescunque ad preces vocaris, succinat os tuum, operique divino **210** intersis ad extremam usque precationem, ratus te inde non sine magno detrimento recessurum. Etenim si cum cibum capis ad tuum corpus sustentandum, avelli vix potes a mensa, nisi prius vitæ necessariis plene satisfeceris, nec facile quidem id facturum sis absque ingenti necessitate: quanto magis spiritualibus epulis debes adesse, tuumque animum precatione corroborare? Quantum enim differt cælum a terra, et cælestia a terrestribus: tantum a corpore anima differt.

9. Anima cœli est imago, in qua videlicet inhabitat Dominus: caro vero constat e terra, quæ ab hominibus mortalibus, et a brutis animalibus incolitur. Quare corporis necessitates ad precum honoras accommoda, sisque paratus non ei cogitationi obedire, quæ te ab opere divino avellat. Is enim dæmonibus mos est, videlicet æquæ causæ nomine

⁹⁷ Prov. xvii, 5. ⁹⁸ Luc. xiv, 10.

(16) Codex Maz. οὐκ ἐπιστρέφεις. Haud longe Regii duo ἢ καὶ ἐπερωτώμενος.

(17) Antiqui duo libri τὸν δὲ ἔσχατον. Vocula δὲ in editis desideratur.

(18) Editio Ven. et codex Combef. πάσης προσευ-

χραιωδῶς ἀκούε, χραιωδῶς λάλει, χραιωδῶς ἀποκρίνου. Ἐπὶ μειζονί σου μὴ προπετεῦση καθίσαι. Εἰ ἐκ καὶ προτραπήῃ, μὴ γίνου συγχάθεδρος, ἀλλὰ περιβλεψάμενος ὡς χάκεισε, σπεῦσον εὐρεῖσθαι ὑποβαίνουσαν καθέδραν, ἵνα σε δοξάσῃ ὁ θεὸς τῆ ταπεινώσει. Ἐρωτώμενος, ἀποκρίνου πρεπούση φωνῇ καὶ ταπεινῇ· μὴ ἐρωτώμενος, ἡσυχίαν ἄγε. Ἐτέρου ἐρωτωμένου, σφίγγε τὸ στόμα σου, μὴ, ἐκ προπετοῦς καρδίας συνωθουμένη ἡ γλῶσσά σου διαδράσῃ, πλήξῃ τινὰ τῶν ἀκριβοῦντων τὴν ἄσκησιν, καὶ ὑπὸ τὰ δεσμὰ τῶν ἐγκλημάτων σε καταστήσῃ. Καθεζόμενος δὲ, οὐκ ἐπιτρέψεις (16) τῷ ἐτέρῳ ποδὶ τὸ σκέλος σου· ἀπροσεξίας γὰρ τοῦτο, καὶ μεταωριζομένης ψυχῆς. Διαλεγόμενος τῷ ἐλαχιστοτέρῳ σου, ἢ καὶ ἐρωτώμενός τι παρ' αὐτοῦ, οὐ ποιήσεις βραθυμῶς τὰς ἀποκρίσεις, ὑπερφρονῶν τοῦ ἀδελφοῦ ἐπὶ ὕβρει Θεοῦ. Ὁ γὰρ *ἀτιμῶν πένητα παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν*, φησὶν ἡ Παροιμία. Προπηδάτω ὁ τῆς παρακλήσεως λόγος τῶν λοιπῶν σου ῥημάτων, κυρῶν σου τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην. Τιθέσθω καὶ μέσος, καὶ πληρέστατος τῆς διαλέξεως, μὴ φαίδρῳ τῷ προσώπῳ, ἵνα δῶς εὐφροσύνην τῷ σοι διαλεγόμενῳ. Ἐν παντὶ κτεροθώματι τοῦ πλησίον σου εὐφραίνου, καὶ δόξαζε τὸν Θεόν· σὰ γὰρ εἰσι τὰ ἐκείνου κτεροθώματα, ὡς καὶ τὰ σὰ ἐκείνου. Τὰς πρωτοκλισίας καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συνελεύσει παραιτοῦ· τὸν δὲ ἔσχατον (17) τόπον μεταδίωκε, ἵνα ἀκούσης μᾶλλον *Φίλε, προσανδρόθῃ*. Ἐπὶ τραπέζης μὴ ἀτακτεῖτω ἡ χεὶρ σου ἢ ἀριστερά, μηδὲ καταυθεντεῖτω τῆς δεξιᾶς. Ἀργεῖτω δὲ μᾶλλον εἰ δὲ μὴ, κἂν ὑπουργεῖτω τῇ δεξιᾷ. Ἐν πάσῃ προσευχῆς σου προσκλήσει ὑπηγεῖτω (18) τὸ στόμα σου, καὶ μέχρις ἐσχάτης προσευχῆς παράμενε τῷ κανόνι, μεγάλην ζημίαν ἡγούμενος τὴν ἀπόλειψιν. Εἰ γὰρ σιτούμενος διὰ τὴν τῆς σαρκὸς σου σύστασιν δυσαποσπάστως ἔχεις πρὸς τὴν τράπεζαν πρὸ τῆς κατὰ χρεῖαν συμπληρώσεως, καὶ οὐκ ἂν ῥηδῶνς τοῦτο ποιήσεις (19) ἀνευ πολλῆς ἀνάγκης· πόσῳ δεῖ μᾶλλον τῇ πνευματικῇ σε τροφῇ παραμένειν, καὶ τῇ προσευχῇ ἐνισχύειν τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν; Ὅσον γὰρ διαφέρει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τῶν ἐν γῆ, τοσοῦτον διαφέρει ψυχῆ σώματος.

9. Ψυχὴ οὐρανοῦ μίμημα· ἐν αὐτῇ γὰρ κατοικεῖ ὁ Κύριος· σὰρξ δὲ ἐκ γῆς ὑπάρχει, ἐν ἣ κατοικοῦσι θνητοὶ ἄνθρωποι καὶ ἄλογα ζῶα. Τοίνυν συμμέτρει πρὸς τὰς ὥρας τῶν προσευχῶν τὰς χρεῖας τοῦ σώματος, καὶ ἔτοιμος γίνου μὴ ὑπακούειν λογισμῷ αποσπῶντί σε τοῦ κανόνος. Ἔθος γὰρ τοῖς δαίμοσι κατὰ τὰς ὥρας τῶν προσευχῶν, προφάσει δῆθεν εὐλόγου

χῆς σου προσκλήσει ὑψηλεῖτω. Editio Paris. ὑψηλεῖτω, haud emendate. At Regii primus et tertius ut in contextu.

(19) Antiqui duo libri ποιήσης. Utraque editio ποιήσεις.

αἰτίας (20), ἐπειγείν ἡμᾶς πρὸς ὑποχώρησιν, ἵνα ἀπαγάγωσιν ἡμᾶς εὐλογοφανῶς τῆς σωτηριώδους εὐ-
χῆς. Μὴ εἴπῃς προφασίζόμενος, Οἴμοι τὴν κεφαλὴν,
οἴμοι τὴν νοκίαν, ὀδύνης ἀνυπόκτου ἀδύλου μάρ-
τυρας προῖσχύμενος, καὶ ἀναπαύσεως χάριν ἐνδοῦδος τῆ
εὐτολῆ τῆς ἀγρυπνίας. Ἄλλὰ μᾶλλον (21) ἔχε
κρυπτὰς προσευχὰς, ὅς βλέπει ὁ Θεὸς ἐν τῷ κρυπτῷ,
καὶ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Ἔχε παρεμπόρευμα
πολιτείας ἀρίστης, ἵνα εὐρῆς πλοῦτον ἀπόκρυφον ἐν
ἡμέρᾳ ἀνάγκης. Ἐν ταῖς ἐφημερίαις τῆς διακονίας
σου σὺν τῷ κόπῳ τοῦ σώματος ἔχε καὶ παρακλητι-
κὸν λόγον πρὸς ἀγάπησιν τῶν διακονουμένων, ἵνα
γένηται εὐπρόσδεκτος ἡ διακονία σου ἕλαι τῆρου-
μένη. Μὴ ἐάσης τὰ ἐπιβάλλοντά σοι ἔργα ἕτερον
ποιῆσαι, ἵνα μὴ καὶ ὁ μισθὸς, ἀρθεὶς ἀπὸ σοῦ, ἐτέρῳ
δοθῆ, καὶ ἐν τῷ σῷ πλοῦτῳ ἄλλος δοξασθῆ, σοῦ τα-
πεινουμένου. Ποίει τὰ ἔργα τῆς διακονίας σου εὐ-
σηχημα καὶ ἐπιμελῆ, ὡς τῷ Χριστῷ διακονῶν. Ἐπι-
κατάρατος γάρ, φησὶ, πᾶς ὁ ποιῶν (22) τὰ ἔργα
Κυρίου ἀμελῶς. Φοβοῦ τὴν ἐκ περιτοῦ καὶ περι-
φρονήσεως παράρησιν, κἂν εὐτελῆ δοκῆ εἶναι τὰ ἐν
χερσὶ σου διακονήματα, ὡς Θεοῦ ἐποπτεύοντος. Μέγα
τὸ τῆς διακονίας ἔργον, καὶ βασιλείας οὐρανῶν πρό-
ξενον. Σαγήνη γάρ ἐστι τῶν ἀρετῶν, πάσας τὰς ἐντο-
λὰς τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῇ φέρουσα· καὶ πρῶτον μὲν
πάντων τὴν πανάρετον ταπεινώσιν, ἐπιφερομένην
τὸν (23) ἔσμον τῶν ἀγαθῶν· ἔπειτα τὸ, Ἐπειράσα,
καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ
με· ξένος, καὶ ἀσθενής, καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ δι-
ηκουήσατέ μοι. Καὶ μάλιστα δεῖαν τὸ χρεωστούμενον
ἐκτελεῖται (24) ἐν ταπεινῷ τῷ φρονήματι, ἐπάρσεως
χωρὶς, ὀργῆς τε καὶ γογγυσμοῦ. Γίνου ζηλωτὴς τῶν
ἀρθῶς βιούντων, καὶ τούτων τὰς πράξεις ἔγγραφε τῇ
σῇ καρδίᾳ. Εὐχου γενέσθαι τῶν ὀλίγων. Σπάνιον γάρ
τὸ ἀγαθόν· διὸ καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι εἰς
τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ πάντα λογίζου σώ-
ζεσθαι τοὺς ἐν τῇ κέλλῃ, φαύλους τε καὶ χρη-
στούς (25). Οὐ γὰρ οὕτως ἔχει. Πολλοὶ γὰρ προσέρ-
χονται τῷ ἐναρέτῳ βίῳ, ὀλίγοι δὲ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ
καταδέχονται. Βιαστῶν γάρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν, καὶ βιασται ἀρπάξουσιν αὐτήν. Εὐαγγελι-
κὸς ὁ λόγος. Βίαν ἐκάλεσε τὴν τοῦ σώματος κατα-
πόνησιν, ἣν ὑπομένουσιν ἐκουσίως οἱ τοῦ Χριστοῦ
μαθηταὶ ἐν τῇ ἀρνήσει τῶν οἰκείων θελημάτων καὶ
τῆς ἀναπαύσεως τῆς τοῦ σώματος, φυλακῇ δὲ πασῶν
τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Εἰ τοίνυν βούλει ἀρπάσαι
τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, γενοῦ βιαστής· ὑπόζευξόν
σου τὸν αὐχένα τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας τοῦ Χριστοῦ.

atque simulatione per precium horas nos ad rece-
dendum instigare, ut specioso quodam obtentu a
salutari precatone nos abducant. Ne dixeris simu-
latione usus : heu caput meum! heu ventrem
meum! obscuro commentitii doloris testes adhi-
bens, atque quiescendi causa vigiliarum vigorem
infringens. Imo potius vaca occultis precibus,
quas in occulto videns Deus, te in aperto remunera-
bitur. Habe superabundantem quæstum per opti-
mam vivendi rationem, ut divitias reconditas in
necessitatis die reperias. Occurrentibus ministerii
tui vicibus, verba hortativa et consolatoria cum
corporis labore conjunge ad commoustrandum erga
eos quibus inservis amorem tuum, ut ministerium
tuum fiat gratum, utpote quod sale conditum sit.
Opera tibi incumbentia ab alio confici nequaquam
sinas, ne merces quoque erepta tibi, alteri tribua-
tur, teque humiliato, alter divitiis tuis sibi glo-
riam comparet. Decenter et sedulo tanquam Christo
inserviens imple tui ministerii munia. *Maledictus
enim*, inquit, *omnis qui facit opera Domini negli-
genter*. Time, velut Deo spectante, abusum ex
nimietate et contemptu proficiscentem, etiam si
ministeria quæ tibi in manibus tuis sunt, vilia
esse videantur. Magnum est servitii opus, et per
illud acquiritur cælorum regnum. Est enim virtu-
tum sagena, cum in seipsa omnia Dei præcepta
ferat. Et primum quidem omnium complectitur
humilitatem, quæ parens est virtutis omnis, co-
piamque affert bonorum : tum est illud, *Esurivi, et
dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bi-
bere : hospes eram, et infirmus, et in carcere, et mi-
nististrastis mihi*. Et maxime cum officia debita in
animo humili citra elationem iramque et murmu-
rationem præstantur. Æmulator esto eorum qui
recte vivunt, atque ipsorum actiones in tuo corde
inscribe. Opta esse ex paucorum numero. Nam
rarum est bonum; ob idque pauci sunt qui
ingrediantur in regnum cælorum. Cave putes eos
omnes fieri salvos, qui in cella degunt, tum ma-
los, tum bonos. Non enim res ita se habet. Multi
quidem accedunt ad sanctum ac pium vitæ genus :
sed pauci ejus jugum subeunt. Violentorum enim
est regnum cælorum, et violenti rapiunt illud.
Verba hæc Evangelii sunt. Violentiam appellavit
corporis afflictationem, quam suapte sponte susti-
nent discipuli Christi, dum suam ipsorum volun-
tatem coroorisque quietem rejiciunt, ac omnia

²⁰ Matth. vi, 18. ¹ Coloss. iv, 6. ² Jerem. xlviii, 10. ³ Matth. xxv, 35, 36. ⁴ Matth. xi, 12.

(20) Utraque editio et Reg. tertius εὐλογοποιού αἰτίας. Alii duo mss. εὐλόγου αἰτίας. Mox duo mss. ἵνα ἀπάγωσιν.

(21) Editio utraque et Reg. tertius ἀγρυπνίας, οὐχὶ ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Alii duo mss. ἀγρυπνίας, ἀλλὰ μᾶλλον, recte. Nec ita multo post ii quos modo dixi libri ἔχει καὶ παρακλητικόν. Conjunctio καὶ deest in vulgatis.

(22) Antiqui duo libri γάρ, φησὶν, ὁ ποιῶν.

(23) Reg. primus ἐπιφερομένην τόν. Hoc ipso in

loco, ubi et in editis et in antiquis duobus libris legitur ἔπειτα τό, ait Combefisius legendum fortasse, ἔπεται τό, sequitur, comes est, beata scilicet retributio : quam conjecturam sibi aut uni, aut perpaucis placituras puto. Mox inss. duo καὶ ἐδίψησα.

(24) Editi ἐκτελεῖται. Veteres duo libri ἐκτελεῖται.

(25) Codex Combef. καὶ χρηστούς, et bonos et malos. Alii duo mss. et utraque editio καὶ ἀρχήτους. Ibidem Reg. tertius Πολλοὶ μὲν γάρ.

Christi præcepta servant. Igitur si vis rapere Dei regnum, efficiare violentus, cervicem tuam iugo servitutis Christi submitte. Jugum ejus constringe circa collum tuum, id tuam cervicem premat, fac idem reddas tenue ac leve per laborem virtutis, in jejuniis, in vigiliis, in obedientia, in silentio, in psalmodiis, in precationibus, in lacrymis, in manuum opere, in toleranda afflictione omni, quæ tibi tum ex dæmonibus, tum ex hominibus accedit.

10. Ne tibi temporis progressu persuadeat superba aliqua cogitatio, ut de laboribus remittas, ne forte si ad exitus fores nudus virtutibus deprehensus fueris, extra regni portas inveniare. Ne eferat te cleri gradus: sed potius humiliet. Nam animæ profectus, humilitatis profectus est: defectus vero et ignominia ex animi elatione gignitur. Quanto ad majores sacerdotii gradus appropinquare te contigerit, tantum humilia te ipse, filiorum Aaron veritus exemplum. Cognitiono pietatis, cognitio est humilitatis atque mansuetudinis. Humilitas æmulatio est Christi: elatio autem et audacia atque impudentia æmulatio est diaboli. Christum æmulare, non antichristum: Deum, non Dei adversarium: Dominum, non servum: misericordem, non immisericordem: humanum, non inhumanum: eos qui sunt thalami nuptialis, non eos qui tenebrarum. Ne ambias fratribus imperare, ne alienorum peccatorum onera collo tuo imponas. Expende cujusque diei opus, idque cum opere diei præteriti confer, et ita demum melior fieri stude. Profice in virtutibus, ut prope accedas ad angelos. Permane in cella non per dies, non per menses, sed per multorum annorum circuitus, laudans Dominum tuum noctu diuque, Cherubim exemplo atque imitatione. Si sic incæperis, sicque desieris, tum demum arcto itinere per breve exercitationis tuæ tempus confecto, in paradisum cum Dei auxilio ingredi, in splendore lampadis animæ, cum Christo gaudens in sæcula sæculorum. Amen.

Σφιγξον τὴν ζεύγλην (26) περὶ τὸν τράχηλόν σου· θλιβέτω αὐτὸς τὸν σὸν αὐχένα· λέπτυνον αὐτὸν τῷ πόνῳ τῶν ἀρετῶν, ἐν νηστεύσει, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν ὑποταγῇ, ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν ψαλμῳδαίαις, ἐν προσευχαίαις, ἐν δάκρυσιν, ἐν χειρερρίῳ, ἐν ὑπομονῇ πάσης θλίψεως ἐπερχομένης σοι ἐκ τε δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων

10. Μὴ σε πεισάτω τῷ χρόνῳ ἐνδούναί τοις πόνοις λογισμὸς ὑψηλόφρων, ἵνα μὴ που, πρὸς ταῖς θύραις τῆς ἐξόδου γυμνὸς ἀρετῶν καταληφθεὶς, ἔξω τῶν πυλῶν τῆς βασιλείας εὐρεθῆς. Μὴ σε βαθμὸς κλήρου ἐπαιρέτω, ἀλλὰ μάλλον ταπεινούτω. Προκοπή γὰρ ψυχῆς, προκοπή ταπεινώσεως· ὑστέρησις δὲ καὶ ἀτιμία, ἐξ ὑψηλοφροσύνης τίκτεται. Ὅσον ἐγγίξειν σε τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν τοὶς μείζοσι συμβαίη, τοσοῦτον ταπεινὸν σεαυτὴν, δεδοικῶς τὸ ὑπόδειγμα τῶν υἱῶν Ἀαρὼν. Ἐπίγνωσις θεοσεβείας, ἐπίγνωσις ταπεινώσεως καὶ πραότητος. Ταπεινώσις, Χριστοῦ μιμησις (27)· ἐπαρσις δὲ καὶ παρρησία καὶ ἀναίδεια, τοῦ διαβόλου μιμημα. Γίνου μιμητὴς Χριστοῦ, καὶ μὴ ἀντιχρίστου· Θεοῦ, καὶ μὴ ἀντιθέου· Δεσπότης, καὶ μὴ δραπέτου· ἐλεήμονος, καὶ μὴ ἀνηλεοῦς· φιλανθρώπου, καὶ μὴ μισανθρώπου· τῶν τοῦ νυμφῶνος, καὶ μὴ τῶν τοῦ σκότους. Μὴ σπεύσης κελεῦσαι (28) ἀδελφότητι, ἵνα μὴ ἐπιθήσεις ἀλλοτρίους φόρους ἀμαρτημάτων ἐπὶ σῶ τραχήλῳ. Ἐκάστης ἡμέρας ἐργασίαν ἐπισκεπτόμενος, σύμβαλε τῇ πρὸ αὐτῆς, καὶ σπεύδῃ πρὸς τὴν βελτίωσιν. Πρόκοπτε ταῖς ἀρεταῖς, ἵνα ἐγγὺς γένη τῶν ἀγγέλων. Ἐγγρόνιζε τῇ κέλλῃ οὐχ ἡμέρας οὐδὲ μῆνας, ἀλλὰ πολλῶν ἐτῶν περιόδους ἀνυμνῶν σου τὸν Δεσπότην ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ, μιμούμενος τὰ χερουβίμ. Ἄν οὕτως ἀρξῆ, οὕτω δὲ καὶ τελέσῃ, τὴν θελιμμένην ὁδεύσας ὁδὸν ἐν τῷ βραχεῖ σου χρόνῳ τῆς ἀσκήσεως, Θεοῦ χάριτι εἰτελεύσῃ εἰς τὸν παράδεισον ἐν φαιδρότητι λαμπάδος (29) τῆς ψυχῆς, Χριστῷ συναγαλλόμενος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SERMO EJUSDEM DE ASCETICA DISCIPLINA,

quomodo monachum ornari oporteat.

1. Oportet monachum in primis nihil in vita possidere. Rursus eum oportet corporis solitudinem, habitus modestiam, vocem moderatam, sermonem ordinatum habere, de cibo et potu tranquillum esse et quietum, silentio comedere, 212 coram senioribus tacere, audire coram sapientioribus, æquales amare, consilium charitate condi-

(26) Sic Regii primus et tertius. Alius codex et utraque editio τῷ ζυγῷ τοῦ Χριστοῦ, σφιγξον τὰ ζεύγλα. Nec ita multo post editio Ven. et tres mss. τῶν ἀρετῶν. Deest articulus in editione Parisiensi.

(27) Regii primus et tertius Χριστοῦ μιμημα.... διαβόλου γίνου.

(28) Editio Paris. et editio Ven. in contextu et Reg. primus καλέσαι ἀδελφότητα, cogere et vocare fraternitatem. At Reg. primus et tertius ac editio

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΑΣΚΗΣΕΩΣ,

πῶς δεῖ κοσμεῖσθαι τὸν μοναχόν.

1. Δεῖ τὸν μοναχὸν πρὸ πάντων ἀκτῆμονα βίον κεκτησθαι· σώματος ἐρημίαν (30), καὶ κοσμιότητα σχήματος, φωνῆν σύμμετρον, καὶ λόγον εὐτακτον· τροφήν καὶ ποτὸν ἀθόρυβον· καὶ μετὰ ἡσυχίας ἐσθίειν· ἐπὶ πρεσβυτέρων σιωπᾶν, ἐπὶ σοφωτέρων ἀκροᾶσθαι· πρὸς τοὺς Ἰσοὺς ἀγάπην ἔχειν, πρὸς τοὺς ἐλάττους ἀγαπητικὴν συμβουλίαν, ἀπὸ τῶν

Ven. in margine κελεῦσαι ἀδελφότητι, Care gestias praeesse fraternitati. Ibidem Reg. primus ἵνα μὴ ἐπιθῆς. Subinde duo mss. ἐπισκεπτόμενος, σύμβαλλε.

(29) Antiqui duo libri φαιδρότητι λαμπάδος. Mox Reg. secundus et editio Ven. αἰῶνας τῶν αἰώνων.

(30) Editio utraque et Reg. secundus σώματος ἡρεμίαν, corporis solitudinem. Aliquanto post editi et Reg. secundus ἀθόρυβον καὶ μετὰ εὐσταθείας ἐπί. Alii duo mss. ut in contextu.

φάλων καὶ σαρκικῶν καὶ φιλοπραγμόνων ἀναχω- A
ρεῖν, πλείονα νοεῖν, ὀλίγα δὲ (31) φθέγγεσθαι· μὴ
θρασύνεσθαι λόγῳ, μηδὲ περιττεύειν ὀμιλίαις, μὴ
πρόχειρον γίνεσθαι περὶ γέλωτα, αἰδοῖ κοσμεῖσθαι,
κάτω τὸ βλέμμα ἔχειν, ἄνω δὲ τὴν ψυχὴν· μὴ ἀν-
τιλέγειν ἀντιλογίαις, εὐπειθῆ εἶναι· κοπιᾶν ταῖς
χερσὶ, μνημονεύειν τῶν ἐσχάτων πάντοτε, τῇ ἐλπίδι
χαίρειν, τῇ θλίψει ὑπομένειν, ἀδιαλείπτως προσεύ-
χεσθαι, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν, πρὸς πάντας ταπεινὸν
εἶναι, μισεῖν τὴν ὑπερηφανίαν, νήφειν καὶ τηρεῖν
τὴν καρδίαν ἀπὸ λογισμῶν πονηρῶν, θησαυρίζειν
ἐν οὐρανῷ δι' ἐντολῶν, ἑαυτὸν ἀνακρίνειν περὶ τῶν
λογισμῶν τῶν καθημερινῶν καὶ πράξεων, μὴ ἐμπλέ-
χεσθαι ταῖς τοῦ βίου πραγματεῖαις καὶ περιττο-
λογίαις (32)· μὴ περιεργάζεσθαι τὸν τῶν βραθύμων
βίον, ἀλλὰ ζηλοῦν τὸν τῶν ἁγίων Πατέρων· συγκαί- B
ρειν τοῖς κατορθούσις ἀρετῆν, καὶ μὴ φθονεῖν·
συμπάσχειν τοῖς πάσχουσι, καὶ συνδακρύειν, καὶ
σφόδρα τούτους πενθεῖν, μὴ μέντοι κατακρίνειν·
μὴ ὀνειδιζειν τὸν ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας, μη-
δέποτε δικαιοῦν ἑαυτὸν· πρὸ πάντων ἁμαρτωλῶν ἐν-
ώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἑαυτὸν ὁμολογεῖν, νοουθε-
τεῖν τοὺς ἀτάκτους· παραμυθεῖσθαι τοὺς ὀλιγοψύ-
χους· ὑπηρετεῖν τοῖς ἀβήρωτοις, πόδας ἁγίων νίπτειν
ξενοδοχίας καὶ φιλαδελφίας ἐπιμελεῖσθαι· μετὰ τῶν
ἐκείνων τῆς πίστεως εἰρηνεύειν· αἰρετικὸν ἀνθρωπιν
ἀποστρέφεσθαι· τὰ ἐνδιάθετα βιβλία ἀναγινώσκειν·
ἀποκρύφοις ὅλως μὴ ἐντυγχάνειν· περὶ Πατρὸς καὶ
Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μὴ συζητεῖν, ἀλλὰ ἄκτι- C
στον καὶ ὁμοούσιον Τριάδα μετὰ παρρησίας λέγειν
καὶ φρονεῖν (33), καὶ τοῖς ἐπερωτῶσι λέγειν, ὅτι
Βαπτίζεσθαι δεῖ, ὡς παρελάβομεν· πιστεύειν δὲ, ὡς
βεβαπτισμεθα (34)· δοξάζειν δὲ, ὡς πεπιστεύκαμεν.
Ἐν ἔργοις καὶ λόγοις καλοῖς ἀναστρέφεσθαι, μὴ
ὀμνεῖν τὸ σύνολον, μὴ διδόναι τὸ ἀργύριον ἐπὶ
τόκῳ, μὴ σίτον καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον ἐπὶ πλεονα-
σμῷ (35)· ἀπὸ κραιπάλης, καὶ μέθης, καὶ μερι-
μῶν βιωτικῶν ἀπέχεσθαι· μετὰ δόλου μὴ ὀμιλεῖν,
μηδὲ ὅλως φθέγγεσθαι κατὰ τινος· μὴ καταλαλεῖν,
μηδὲ ὅλως ἡδέως ἀκοῦειν καταλαλεῖν· μὴ ταχέως
πιστεύειν κατὰ τινος· μὴ τυραννέσθαι ὑπὸ θυμοῦ,
μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ ἀθυμίας, μὴ εἰκῆ ὀργίζεσθαι τῷ
πλῆρσιον, μὴ κρατεῖν μῆνιν κατὰ τινος, μὴ κακὸν
ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόναι· μᾶλλον λοιδορεῖσθαι ἢ λοιδο-
ρεῖν, τύπτεσθαι ἢ τύπτειν, ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν, D
ἀποστρεφείσθαι ἢ ἀποστρεφεῖν.
malum pro malo non reddere : maledictis potius
injuriam pati, quam facere : spoliari, quam spoliare.

(31) Antiqui duo libri ὀλίγα δέ. Vocula δὲ in edi-
tis desiderabatur.

(32) Sic utraque editio. At nostri tres mss. sim-
pliciter ταῖς τοῦ βίου περιττολογίαις. Mox utraque
editio et codex Combes. ἀλλὰ ζηλοῦν μόνον τῶν, sed
amulari solum sanctos Patres. Regii primus et ter-
tius ἀλλὰ ζηλοῦν τῶν τῶν, melius.

(33) Sic utraque editio et codex Combesianus.
Alii duo mss. παρρησίας σέβειν καὶ φρονεῖν, libere
colere et sentire.

(34) Utraque editio et Reg. secundus πιστεύειν
ὡς βεβαπτισμεθα, credere autem sicut baptizami

tum inferioribus dare, a malis carnalibusque ac
negotiorum amatoribus secedere, plura cogitare,
et pauca loqui, temerarium non esse in sermone,
neque plus æquo colloqui, non facilem esse ad
risum, verecundia coonestari : oculos deorsum,
animam sursum habere : non contradicere con-
tradictionibus, obedientem esse, manibus laborare,
novissimorum assidue meminisse, apocrypha gaudere,
afflictionem sufferre, indesinenter orare, in omni-
bus gratias agere : humilem esse erga omnes,
odisse arrogantiam, sobrium esse, corque a pra-
vis cogitationibus purum servare, mandatis ex-
sequendis thesauros in cælo recondere, suas ipsius
quotidianas cogitationes actionesque examinare :
vitæ negotiis vanisque sermonibus non implicari :
non curiosius inquirere in socordium vitam, sed
vitam sanctorum Patrum imitari : cum his qui ex-
colunt virtutem gaudere, non ipsis invidere : eos
qui patiuntur commiserari, atque una cum ip-
sis lacrymari; hos valde lugere, neque tamen eos
condemnare; a peccato resipiscentem probris non
insectari, seipsum nunquam justificare : ante om-
nia coram Deo et hominibus sese peccatorem con-
fiteri, inordinatos admonere; eos qui sunt pusilli
animi, consolari : famulari infirmis, pedes sancto-
rum lavare, hospitalitati et fraterno amori dili-
genter vacare, in pace esse cum domesticis fidei,
aversari hominem hæreticum, genuinos et veraces
libros legere, apocryphos ne attingere quidem om-
nino : de Patre et Filio et Spiritu sancto non dis-
ceptare, sed Trinitatem increatam et consubstan-
tialem libere profiteri et sentire, atque percontato-
ribus dicere : Oportet baptizari nos ita, ut tradi-
tum accepimus : credere autem sicut baptizati
sumus : glorificare vero, quemadmodum credidi-
mus. In operibus et sermonibus bonis occupari,
omnino non jurare, non dare fenori pecuniam, non
frumentum, non vinum, non oleum ad quæstum
majorem faciendum : a crapula et ebrietate ac
 sæculi curis abstinere : dolose et fraudulenter cum
aliquo non agere, neque omnino adversus quem-
quam loqui : non detrabere, neque ullo modo ob-
trectationes libenter auscultare : nihil statim con-
tra quemquam credere : non iræ tyrannide op-
primi, non vinci a cupiditatibus, non temere ira-
sci proximo, iram non tenere contra quemquam,
vexari, quam vexare : percuti, quam percutere :

sumus. Alii duo mss. ὡς βαπτίζομεθα, uti baptizami-
mur. Mox veteres duo libri καὶ λόγοις ἀγαθοῖς.

(35) Reg. primus διδόναι ἀργύριον ἐπὶ τόκῳ, μισεῖν
τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον ἐπὶ πλεονασμῷ, et ita quoque
legitur in Reg. tertio, nisi quod pro πλεονασμῷ ha-
bet πλεονασμῷ, odisse vinum et oleum majori copia
sumptum. Fortasse hæc scriptura aliquibus placere
poterit : sed qui paulo magis in hoc studiorum ge-
nere versati sunt, facile intelligent eam inde ortam
esse, quod librarii ex μὴ σίτον καὶ οἶνον inepte se-
cerint μισεῖν τὸν οἶνον.

2. Et certe ante omnia oportet abstinere monachum a congressu mulierum, et a vini potu: quoniam vinum et mulieres ad apostasiam perducent sapientes⁸: atque in Domini præceptis pro virili exsequendis animum non despondere, sed mercedem laudemque ab ipso expectare, **213** et æternæ vitæ possessionem desiderare: illud Davidis ob oculos jugiter habere, ac dicere: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*⁹. Et ut filius quidem debet ex toto corde, et tota fortitudine, et tota mente ac viribus Deum diligere⁷: ut servus vero, cum revereri ac metuere, ipsi obedire, cum timore ac tremore salutem suam operari⁸: fervere spiritu, indutum esse universam Spiritus sancti armaturam, non currere in incertum, pugnare non tanquam qui aerem verberet⁹: superare adversarium in corporis infirmitate, et in paupertate animi; omnia imperata facere, seque inutilem fateri¹⁰: sancto gloriosoque et metuendo Deo gratias agere; nihil per contentionem ac vanam gloriam efficere¹¹, sed propter Deum, et ad placendum ei; *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent*¹². Omnino non gloriari, neque suimet ipsius laudes prædicare, neque prædicanti alteri aures libenter præbere: latenter in omnibus servire: nihil ad humanam ostentationem patrare, sed solam quæ a Deo datur laudem quærere: versare animo formidandum et gloriosum ejus adventum, et eum qui hinc fieri debet transitum, recondita justis bona, ignem paratum diabolo et angelis ejus. Sed ante hæc omnia apostolici dicti meminisse: *Condignas non esse passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*¹³. Atque in antecessum cum Davide dicere: Custodientibus ejus mandata retributio multa¹⁴, merces ingens, coronæ justitiæ, æterna tabernacula, vita finem nunquam habitura, gaudium inenarrabile, perpetua et inconcussa mansio apud Patrem et Filium et Spiritum sanctum, qui est Deus verus in cœlo, faciei ad faciem patefactio, choreæ cum angelis, cum Patribus, cum patriarchis, cum prophetis, cum apostolis, cum martyribus et confessoribus, cum iis denique qui Deo ab æterno placuerunt, quibuscum inveniri conemur, gratia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

2. Καὶ πρότε πάντων (36) χρῆ μοναχὸν ἐγκρατεῦσθαι ἀπὸ συντυχίας γυναικῶν, καὶ ἀπὸ οἰνοποσίας, ὅτι οἶνος καὶ γυναῖκες ἀποστήσουσι συνετεύς· καὶ κατορθοῦντα κατὰ τὸ δυνατόν τὰς τοῦ Κυρίου ἐντολάς, μὴ ἀκηδιάζῃ, ἀλλὰ τὸν μισθὸν καὶ τὸν ἔπαινον παρ' αὐτοῦ ἐκδέχεσθαι, καὶ τῆς αἰωνίου (37) ζωῆς ποθεῖν τὴν ἀπόλαυσιν, τό τε ῥῆτόν τοῦ Δαβὶδ πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἔχειν, καὶ λέγειν· *Πρωορώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ*. Καὶ ὡς μὲν υἱὸς ἐξ ὄλης καρδίας, καὶ ἰσχύος, καὶ διανοίας, καὶ τῆς δυνάμεως ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· ὡς δὲ δοῦλος, εὐλαβεῖσθαι καὶ φοβεῖσθαι, καὶ ὑπακούειν αὐτῷ, καὶ (38) μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῦ κατεργάζεσθαι· τῷ πνεύματι ζεῖν, ἐνδεδυμένον εἶναι τὴν πανοπλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τρέχειν οὐκ ἀδήλως καὶ πυκτεύειν ὡς οὐκ ἀέρα δέροντα, καὶ καταπαλαίειν τοῦ ἔχθρου ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς σαρκὸς καὶ ἐν τῇ πτωχείᾳ τῆς ψυχῆς (39), καὶ πάντα τὰ διατεταγμένα ποιεῖν, καὶ ἀρτεῖον ἑαυτὸν λέγειν· εὐχαριστεῖν τῷ ἁγίῳ καὶ ἐνδόξῳ καὶ φοβερῷ Θεῷ, καὶ μηδὲν κατ' ἐριθειαν καὶ κενοδοξίαν ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀρέσκειαν (40)· *Ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὄστᾱ ἀνθρωπαρέσκων*. Μὴ καυχᾶσθαι τὸ σύνολον, μηδὲ ἐγκώμια ἑαυτοῦ λέγειν, μηδὲ ἄλλου ἐγκωμιάζοντος ἡδέως ἀκούειν· ἐν κρυπτῷ δὲ πάντα δουλεύειν, καὶ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιεῖν· ἀλλὰ μόνον τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔπαινον ζητεῖν, καὶ τὴν φοβερὰν καὶ ἐνδοξὸν αὐτοῦ παρουσίαν ἐννοεῖν· τὴν μετάβασιν τὴν ἐντεῦθεν, τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς δικαίοις, ὁμοίως τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τοῦτοις τοῦ ἀποστολικοῦ ῥήτου μνημονεύειν· *Ὅτι οὐκ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς*. Καὶ σὺν τῷ Δαβὶδ προλέγειν· Τοῖς φυλάσσοσι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἀνταπόδοσις πολλή, μισθὸς πολὺς, καὶ στέφανοι δικαιοσύνης, αἰώνιοι σκηναί, ζωὴ ἀτελεύτητος, χαρὰ ἀνεκλάλητος, μονὴ ἀκατάλυτος παρὰ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ ἐν οὐρανοῖς ἀληθινῷ Θεῷ· ἐμφανισμὸς προσώπου πρὸς πρόσωπον· μετὰ ἀγγέλων χορεῖται (41), μετὰ Πατέρων, μετὰ πατριαρχῶν, μετὰ προφητῶν, μετὰ ἀποστόλων, καὶ μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν, καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος Θεῷ εὐαρεστησάντων, μεθ' ὧν εὐρεθῆναι σπουδάσωμεν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸ Eccli. xix, 2. ⁹ Psal. xv, 8. ⁷ Luc. x, 27. ⁸ Philipp. ii, 12. ⁹ I Cor. ix, 26. ¹⁰ Luc. xviii, 40. ¹¹ Philipp. ii, 3. ¹² Psal. lxi, 6. ¹³ Rom. viii, 18. ¹⁴ Psal. cxviii, 12.

(36) Ita Regii primus et tertius. Utraque editio ἀποστερεῖν. Πρὸ δὲ πάντων.

(37) Editio Paris. et Reg. tertius αἰωνίας. Alii duo mss. et editio Ven. αἰωνίου.

(38) Antiqui duo libri φοβεῖσθαι αὐτὸν καὶ ὑπακούειν καί.

(39) Editio Paris. et editio Ven. in contextu σαρκός, καὶ ἐν τῇ πτωχείᾳ τῆς ψυχῆς, et in animi paupertate: nec aliter legitur in Reg. secundo. Alii duo

libri veteres καὶ ἐν τῇ εὐτολίᾳ τῆς ψυχῆς, et in animi vigore. Vulgatam lectionem præferendam puto. Videtur enim mihi Basilium respicere ad illud Domini, *Beati pauperes spiritu*.

(40) Regii primus et tertius ἀρέσκειαν πράττειν. Sed vox ultima neque in alio codice, neque in utraque editione legitur; nec valde admodum dubito, quin melius absit.

(41) Regii primus et tertius ἀγγέλων χορεῖται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A

Περὶ κρίματος Θεοῦ.

1. Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χρηστότητι καὶ φιλάνθρωπιᾳ ἐν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μὲν κατὰ παράδοσιν τῶν ἔξωθεν πλάνης βυσθελίς, ἄνωθεν δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ Χριστιανοῖς γονεῦσιν ἀνατραφεὶς, παρ' αὐτοῖς μὲν ἀπὸ βρέφους καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἔμαθον, ἄγοντά με πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Ὡς δὲ γέγονα ἄνθρωπος, καὶ ἀποδημίαις πολλάκις χρώμενος, πράγμασί τε, ὡς εἰκόσ, ἐντυγχάνων πλείοσιν, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις τέχναις καὶ ἐπιστήμαις τοσαύτην πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν κατεμάχθηνον τῶν ἀκριβῶς (42) μεταεργουμένων ἐκάστην· ἐν μόνῃ δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτὴν πλουσίως ἐξέχεε, πολλὰ τινὰ καὶ ὑπερβάλλουσαν τὴν τε πρὸς (43) ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς τὰς θείας Γραφαίς διαφωνίαν τῶν πολλῶν ἐθεώρουον· καὶ τὸ φρικωδέστατον, αὐτοὺς τοὺς προσεστῶτας αὐτῆς ἐν τοσαύτῃ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαφορᾷ γνώμης τε καὶ ὁδῆς καθεστῶτας, τοσαύτη δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐναντιότητι χρωμένους, καὶ διασπώντας μὲν ἀνηλεῶς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἔκταράσσοντας δὲ ἀφειδῶς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν αὐτοῖς πληροῦσθαι νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῶν Ἀνομοίων ἐπιφύεντων τὸ ὅτι, *Ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ἀπὸ αὐτῶν.*

2. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἔρωον, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐπιπορῶν, τίς καὶ πόθεν ἦ αἰτία τοῦ τοσούτου κακοῦ, τὰ μὲν πρῶτα, ὡσπερ ἐν βαθεῖ σκοτῶ (44) διήγον, καὶ καθάπερ ἐπὶ ζυγοῦ, ποτὲ μὲν ὦδε, ποτὲ δὲ ἐκεῖσε ἐβρέπον· ἄλλου ἄλλως ἢ πρὸς ἑαυτὸν με ἔλκοντος, διὰ τὴν πολυχρόνιον τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν, ἢ πάλιν ἄλλως ἀπωθουμένου (45) διὰ τὴν ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς ἐπιγινωσκομένην ἀλήθειαν. Ἐπιπολὺ δὲ τοῦτο πάσχων, καὶ τὴν αἰτίαν ἦν εἶπον

¹⁸ Act. xi, 30.

(42) Articulum ante vocem ἀκριβῶς ex veteribus libris addidimus.

(43) Sic veteres libri. Utraque editio ἐξέχεε τοσοῦτον διάφορον καὶ ὑπερβάλλουσαν τὴν τε πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν πρὸς· ubi notandum quoque, legi αἶμα in margine Regii tertii, super quam sanguinem *judii.*

(44) Codex Combef. et Reg. primus ἐν βαθεῖ σκοτῶ. Ibidem editio Paris. et Regii duo mss. διήλθον, καί· et ita quoque legitur in contextu editionis Venetæ. At Reg. tertius et editio Ven. in margine διήγον, optime.

(45) Editio Paris. et Reg. tertius et editio Ven. in margine καὶ πάλιν ἀπωθουμένου. Regii vero primus et secundus et editio Ven. in contextu ἢ ἄλλως ἀπωθουμένου. Quibus in omnibus vitium inesse puto quidem: sed quod tale est, ut emendari nullo negotio possit. Satis enim est, si utramque vocem retineamus. hoc modo, πάλιν ἄλλως. Nec ita multo post duo mss. αἰτίαν, ὡς εἶπον.

PROCEMIUM.

De judicio Dei.

1. Optimi Dei benignitate ac humanitate, per gratiam Domini nostri Jesu Christi, ex Spiritus sancti operatione, a falsa quidem gentilium traditione ac doctrina liberatus, ab antiqua vero origine et ab initio a Christianis parentibus educatus, vel a puero didici ab ipsis litteras sacras, quæ me ad veritatis cognitionem adduxerunt. Ubi vero ad virilem ætatem perveni, tunc sæpius peregrinatus, et in pluribus, ut credi par est, negotiis versatus, in cæteris quidem artibus et scientiis maximam inter eos qui illarum quasque diligenter excolebant, concordiam animadverti: contra vero, in sola Dei Ecclesia, pro qua Christus mortuus est, et super quam large 214 Spiritum sanctum effudit, multos vidi et inter se et in divinis litteris intelligendis valde admodum dissentire. Et quod maxime horrendum est, reperi ipsos Ecclesiæ præfectos in tanta inter se sententiæ ac opinionis diversitate constitui sicque Domini nostri Jesu Christi mandatis adversari, Deique Ecclesiam tam immisericorditer dilacerare, tamque crudeliter obturbare ejus gregem, ut, exortis Anomœis, nunc, si unquam alias, in ipsis quoque impleatur illud: *Ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se*¹⁸.

2. Hæc atque ejusdem generis alia cum intuerer, prætereaque cum dubitarem quæ et unde esset tanti mali causa; primum quidem (46) quasi in profundis tenebris degebam, et tanquam in statera constitutus, modo huc, modo illuc propendebam, quod alius alio aut ad seipsum me traheret, ob diutinam hominum consuetudinem, aut rursus alio propelleret, ob eam quam in divinis Scripturis agnovissem veritatem. Cum autem

(46) Narrat Basilius sibi gravissimas dissensiones consideranti, quæ Ecclesiam anno 357 permiscebant, usu evenisse, *ut primum quidem quasi in profundis tenebris versaretur, et tanquam in statera constitutus, modo huc, modo illuc propenderet, cum eum alius alio modo aut ad seipsum traheret, ob diutinam hominum consuetudinem, aut rursus ab eo repelleretur ob cognitam in divinis Scripturis veritatem.* Hæc Basilius dubitatio in eam partem accipi non debet, quasi incertus hæserit, utri sententiæ, utris partibus se addiceret. Nihil ejusmodi ei contigisse perspicimus ex epistolis 204 et 223. Erat ei non de sentiis deliberatio, sed de causa dissensionum, quam dum inquiri, interdum eo ferebatur, ut nonnulla in quibusdam hominibus probaret aut excusaret ob consuetudinem; rursus autem ea improbat ob veritatem consuetudini minime obnoxiam. Sic alius aliter eum aut ad se traheret aut ab eo repelleretur. ΜΑΡΑΝ.

in eo statu diu permansissem, et eam quam dixi causam diligenter perscrutarer, mihi in mentem venit libri Judicum, qui narrat unumquemque fecisse quod in oculis suis rectum erat, atque etiam causam ejus rei declarat, his verbis¹⁶: *In diebus illis non erat rex in Israel*. Horum igitur cum mihi in mentem venisset, illud quoque de præsentis rerum statu excogitavi: quod forte dictu quidem horrendum est et mirabile, sed tamen, si intelligatur, verissimum est. Num videlicet inter Ecclesiæ alumnos tanta hæc discordia ac pugna hodieque exoritur ob unius magni verique et solius universorum regis ac Dei contemptum, cum quisque deserat Domini nostri Jesu Christi doctrinam, et quasdam ratiocinationes ac regulas peculiare suapte auctoritate sibi arroget, malitque adversus Dominum imperare quam a Domino regi. Hoc igitur cum mecum reputassem, cumque de impietatis magnitudine attonitus, ulterius pervestigassem, nihilominus mihi persuasi vel ex his quæ in vita fiunt rebus, eam, quam superius dixi, causam, veram esse et germanam. Videbam enim omnem populorum disciplinam atque consensionem tandiu perseverare, dum omnes principi uni in communi obtemperant: omnem vero discordiam ac seditio-nem, itemque multorum principatum ex ducis ac principis defectu proficisci. Vidi autem aliquando ego ipse apud turmam lege quadam naturali con- ductam, suumque regem servato ordine sequen- tem. Et multa quidem talia ego conspexi, multa- que audivi: verum plura noverunt **215** qui his investigandis operam navarunt, sic ut ex his etiam verum esse ostendatur quod dicimus. Si enim eo- rum qui ad unum nutum respiciunt, et rege uno utuntur, proprius est ordo rectus atque consen- sus: sine dubio dissensio omnis et seditio argu- mento est, non esse qui imperet. Itaque hæc eadem ratione, ejusmodi dissensio mutua quæ in nobis reperitur tam adversus Domini præcepta, quam ad- versus nosmetipsos, indicio sit, nos aut vero rege necessisse juxta illud: *Tantum qui tenet nunc, te- neat, donec abcesserit*¹⁷: aut eum negare secun- dum illud: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*¹⁸. Cujus rei quasi quoddam signum seu ar- gumentum subjungit illud: *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis*¹⁹.

3. Hic igitur nequitiam eam, quæ apparet, impietatis ejus, quæ latenter in animo delitescit, quasi signum esse ostendit Scriptura. At beatus aposto- lus Paulus corde perditos ad timorem judiciorum Dei vehementius reducturus, id pœnæ loco consti- tuit, ut qui veram Dei cognitionem neglexerint, ita

¹⁶ Judic. xxi. 24. ¹⁷ II Thess. ii, 7. ¹⁸ Psal. xiii, 1. ¹⁹ ibid.

(47) Sic codex Combef. et Reg. primus. At Reg. tertius et utraque editio δηλούσης δὲ ἅμα καὶ τὴν αἰτίαν ἐν τῷ προειπεῖν, atque etiam hæc vaticinatio simul declarat ejus rei causam.

(48) Reg. primus τοῦτο δέ.

(49) Regii primus et tertius τῶν ὄλων, et ita quoque legitur in margine editionis Venetæ. Haud longe Reg. primus ἀναρχίας εἰσποιουμένην.

(50) Reg. tertius κατὰ δέ. Mox codex Combef. et

πολυπραγμονῶν, εἰς μὴνην ἦλθον τῆς βίβλου τῶν Κριτῶν, ἱστορούσης μὲν, ὅτι ἕκαστος τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἐποίει, δηλούσης δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐν τῷ εἰπεῖν (47) ὅτι, Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις οὐκ ἦν βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ. Τούτων τοίνυν ἐπι- μνησθεὶς, ἐλογισάμην καὶ περὶ τῶν παρόντων ἐκείνο, ὅπερ εἰπεῖν μὲν φοβερὸν ἴσως καὶ παράδοξον, κατα- νοῆσαι δὲ ἀληθέστατον· ὅτι μήποτε καὶ νῦν παρὰ τὴν τοῦ ἐνὸς καὶ μεγάλου τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου τῶν ὄλων βασιλείας καὶ Θεοῦ ἀθέτησιν ἡ τοσαύτη διαφωνία καὶ μάχη τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γίνεται, ἐκάστου τῆς μὲν τοῦ Κυρίου, ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἀφισταμένου, λογισμῶν δὲ τινος καὶ ὄρους ἰδίου ἐκδικούντος ἐξ αὐθεντίας, καὶ μᾶλλον ἄρχειν ἀπ' ἐναντίας τοῦ Κυρίου, ἢ ἄρχεσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου βουλομένου. Τοῦτο δὲ (48) λογισάμενος, καὶ πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀσεβείας ἐπισημῆς, ἐπὶ πλείον τε ἐρευνῶν, ἐπειθόμην οὐδὲν ἦττον καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ βίβλῳ πραγμάτων ἀληθῆ εἶναι τὴν προει- ρημένην αἰτίαν. Ἐώρων γὰρ πᾶσαν μὲν πλήθους εὐταξίαν τε καὶ συμφωνίαν ἄχρι τότε κατορθουμένην, ἄχρις ἂν ἡ πρὸς ἓνα τινα τὸν ἄρχοντα σώζεται κοινὴ τῶν ἄλλων (49) εὐπέθεια· πᾶσαν δὲ διαφωνίαν καὶ διᾶστασιν, ἔτι τε πολυαρχίαν, ἐξ ἀναρχίας ὀδο- ποιουμένην. Ἐγὼ δὲ εἶδόν ποτε καὶ μελισσῶν πλῆ- θος νόμῳ φύσεως στρατηγούμενον, καὶ κατακολου- θοῦν εὐτάκτως τῷ ἰδίῳ βασιλεῖ. Καὶ πολλὰ μὲν ἐγὼ τοιαῦτα εἶδον, πολλὰ δὲ ἤκουσα· Ἰσασί δὲ καὶ πλείονα οἱ περὶ ταῦτα ἡσυχολημένοι, ὡς καὶ ἐκ τούτων ἀλη- θὲς δεῖκνυσθαι τὸ λεγόμενον. Εἰ γὰρ τῶν πρὸς ἓν νεῦμα ἀποβλεπόντων, καὶ βασιλεῖ χρωμένων ἐν, ἴδιον εὐταξία μετὰ συμφωνίας· ἄρα διαφωνία πᾶσα καὶ διᾶστασις σημεῖον ἀναρχίας. Κατὰ δὲ (50) τὸν αὐτὸν λόγον, ἡ τοιαύτη πρὸς τε τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου καὶ πρὸς ἀλλήλους διαφωνία καὶ ἐν ἡμῖν εὐρισκο- μένη κατηγορήματα ἂν εἴη ἡ ἀναχωρήσεως τοῦ ἀλη- θινοῦ βασιλέως, κατὰ τὸ· *Μόνον ὁ κατέχων ἄρει, ἕως ἂν ἐκ* (51) *μέσου γένηται*· ἡ ἀρνήσεως αὐτοῦ, κατὰ τὸ· *Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός*. Οὐ καθάπερ σημεῖόν τι ἡ ἐλεγχον ἐπι- φέρι τὸ· *Διεφθάρθησαν, καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν*.

3. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὡς περὶ χαρακτήρα τῆς τοιαύ- τῆς ἀσεβείας κατὰ τὸ λεληθὸς ἐμφωλευούσης τῇ ψυ- χῇ τὴν ἐπιφαινομένην κακίαν ὁ λόγος ἀπέδειξεν. Ὁ γὰρ μὴ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, σφοδρότερον ἐπιστρέφων εἰς φόβον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τοὺς ἀπολωλεκτότας (52) τὴν καρδίαν, τοῦτο ἀντὶ τιμωρίας

alii duo καὶ ἐν ἡμῖν. Vocula καὶ deest in editione Parisiensi.

(51) Antiqui duo libri ἕως ἐκ. Utraque editio et unus codex ἕως ἂν, donec secesserit.

(52) Utraque editio et Reg. tertius τοὺς μὴ ἀπο- λωλεκτότας, eos qui non sunt corde perditii. Codex Combef. τοὺς ἀπολωλεκτότας, eos qui perditii sunt corde; et ita legi debere arbitramur. Particula negans deest quoque in Reg. primo.

δρίζεται, καταδικάζεσθαι τοὺς τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἡμεληκότας. Τί γάρ φησι; Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πάσης ἀδικίας, ποτηρίας, πλεονεξίας, κακίας, μιστοῦς φθόρου, καὶ τῶν ἐξῆς. Καὶ τοῦτο νενοσημένα οἶμαι τὸν Ἀπόστολον τὸ κρίμα, οὐκ (53) ἀφ' ἑαυτοῦ (Χριστὸν γὰρ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα), ἀλλ' ἐξ ἐκείνης αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἀδηγηθέντα, ἐν ἧ φησι διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς λαλεῖν τοῖς ὄχλοις, ἵνα μὴ νοήσωσι τὰ θεῖα τοῦ Εὐαγγελίου μυστήρια, ὅτι φθάσαντες αὐτοὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσαν, καὶ τοὺς ὡς βαρέως ἔκχουσαν, καὶ ἐπαχύνθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· ἵνα ἔχωσιν ἀντὶ τιμωρίας ὑπομένειν τὴν περὶ τὰ μερίζονα ἀβελφίαν, οἷ, προφθάσαντες (54) ἐκουσίως, τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς ἀποτυφλώσαντες, ἐσκοτίσθησαν· ὅπερ ὁ Δαβὶδ φοβούμενος παθεῖν, ἔλεγε· Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον. Ἐκ μὲν οὖν τούτων καὶ τοιούτων φανερόν εἶναι ἐλογιζόμεν, ὅτι καθόλου μὲν ἡ τῶν παθῶν κακία διὰ τῆς περὶ Θεοῦ ἀγνωσίας ἀδόκιμον γινώσιν ἐντίθησιν (55)· ἰδίως δὲ ἡ διαφωνία τῶν πολλῶν πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ ἀναξίους ἡμᾶς ἑαυτοὺς κατασκευάσαι τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιστασίας, ἐπισυμβαίνει. Πρὸς δὲ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ τοιούτου βίου εἴποτε δὴ καὶ ἔλθειν ἐβουλεύσαμην, οὔτε μετρεῖν εἶχον τὸ μέγεθος τῆς τοιαύτης ἀναισθησίας, ἢ ἀλογίας, ἢ ἀπονοίας, ἢ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς κακίας οὐκ ἔχω (56) τί εἶπω. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἀλόγοις οὕτω κατορθουμένην C εὐρίσκομεν τὴν ἐν ἀλλήλοις συμφωνίαν διὰ τὴν πρὸς τὸν καθηγούμενον εὐπέθειαν· τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς ἐν τοσαύτῃ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαστάσει· τοσαύτῃ δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἐναντιότητι εὐρισκόμενοι; Ἡ οὐχὶ ταῦτα πάντα ἠγούμεθα νῦν μὲν εἰς διδασκαλίαν καὶ ἐντροπὴν ἡμετέραν (57) ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ προτεθεῖσθαι, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ καὶ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ εἰς αἰσχύνην καὶ ἀτάκρυσιν τῶν μὴ παιδευομένων προσενεχθήσεσθαι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ καὶ εἰπόντος ἦδη, καὶ λέγοντος αἰεὶ ὅτι· Ἐργω βούς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν γάρτην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔργω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκε, καὶ πολλὰ ἕλλα τοιαῦτα; Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, τό· Ἐἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγκαίρει πάντα τὰ μέλη· καὶ τό· Ἰνα μὴ ἦ· σχίσματα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεμιμῶσι

A condemnentur. Quid enim dicit? *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea que non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, avaritia, nequitia, plenos invidia* ⁵³, etc. Quamquam Apostolum arbitror non a semetipso excogitasse iudicium hoc (Christum enim in se loquentem habebat ⁵⁴), sed inductum illa voce illius, qua dicit, se ideo in parabolis loqui ad turbas, ut ne intelligant divina Evangelii mysteria ⁵⁵, quoniam priores ipsi oculos suos clausserant, auribusque graviter audierant, et incrassatum erat insipiens cor eorum ⁵⁶: ut vice pœnæ in majoribus sufferrent cæcitate, qui scilicet priores, oculis animi obscuratis, sponte excæcati essent: quod pati veritus David dicebat: *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* ⁵⁶. Ex his igitur atque similibus liquere iudicabam, in universum quidem reprobam malamque cognitionem per Dei ignorantem ex vitiorum pravitatem creari: sed proprie tamen multorum mutuum dissensionem ex eo evenire, quod indignos nos reddamus, qui a Domino regamur. Quod si statuissem aliquando ad ejusmodi vitam considerandam incumbere, neque metiri poteram magnitudinem ejusmodi stuporis, vel inconsiderantiæ, vel dementiae, vel, quæ est malitiæ nimietas, quo alio vocabulo appellem, nescio. Etenim si vel in ipsis brutis animalibus mutuum consensionem non ob aliud conservari deprehendimus, quam quod duci obtemperent: æquid nos dicere possumus, qui ita inter nos dissidere, et ita Domini præceptis adversarii reperiamur? Nonne nobis putandum est, nunc quidem hæc omnia ad doctrinam et conversionem nostram a benigno Deo proponi, eadem vero in magna illa ac metuenda iudicii die ad verocundiam et condemnationem eorum **216** qui eruditi ac emendati non fuerint, ab eo ipso proferenda esse, qui scilicet et jam dixerit, et semper dicat: *Cognovit bos possessorem, et asinus præsepe domini sui: Israel vero me non cognovit, et populus me non intellexit* ⁵⁷, et alia ejusdem generis multa? Illud quoque, quod ab Apostolo dictum est: *Et sive patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra* ⁵⁷. Item illud: *Ut non sint schismata in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra* ⁵⁷, ut quæ ab una anima inhabitante moveantur. Quamobrem ita tandem institutum est?

⁵³ Rom. i, 28, 29. ⁵⁴ II Cor. xii, 3. ⁵⁵ Matth. xiii, 15. ⁵⁶ ibid. 15. ⁵⁷ Psal. xii, 4. ⁵⁸ Isa. i, 3. ⁵⁹ I Cor. xii, 26. ⁶⁰ ibid. 25.

(55) Codex Combes. et editio Ven. cum Reg. primo Ἀπόστολον τὸ κρίμα οὐκ, hanc doctrinam a se ipso non excogitasse. Editio Paris. et Reg. tertius Ἀπόστολον τὸ κρίμα, et ita quoque legitur in margine codicis Combes. et editionis Venetæ.

(54) Antiqui tres libri οἱ πρὸς τὰ φθάσαντα. Utraque editio οἱ, προφθάσαντες, sic tamen, ut editio Ven. habeat in margine οἱ πρὸς τὰ φθάσαντα.

(55) Editio Paris. διὰ τὴν... ἀγνωσίαν ἢ ἀδόκιμον

γνώσιν ἐγγίνεται. Codex Combes. et Reg. primus διὰ τῆς... ἀγνωσίας ἀδόκιμον γινώσιν ἐντίθησιν: quod verum iudicavimus et sincerum. Nec illud prætereundum silentio, legi secundis curis in libro Combes. διὰ τὴν... ἀγνωσίαν.

(56) Utraque editio ἡ οὐκ ἔχω. Vocula ἡ in veteribus libris non legitur.

(57) Illud, καὶ ἐντροπὴν ἡμετέραν, ita, si mavis, interpretari potes, ad incutiendum nobis pudorem.

Ego quidem ob eam causam opinor, ut multo magis ejusmodi et ordo et disciplina servaretur in Dei Ecclesia, ad quam dictum est : *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte* ³⁰. Quippe unum et solum verum caput, quod est Christus, continet ac connectit unumquodque cum altero ad concordiam. Apud quos vero non exstat concordia, non vinculum pacis ³¹ servatur, non in spiritu lenitas ³² custoditur : imo vero dissidium, lis et æmulatio reperitur. Magnæ quidem audaciæ ac temeritatis fuerit eos qui sunt ejusmodi, membra Christi appellare, aut dicere ipsos ab eo regi : sed ingenui animi fuerit fidenter affirmare, illic dominari ac regnare carnis affectum juxta hanc Apostoli vocem, qui modo decretorio ait : *Cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis* ³³. Recenset autem perspicue hujusce affectus proprietates, cum sic loquitur : *Cum enim sint inter vos zelus et contentio, et dissidia, nonne carnales estis* ³⁴? Simulque horum vitiorum exitum gravem esse, nihilque ipsis esse cum pietate commune asseveranter docet, his verbis : *Affectus carnis, inimicitia est adversus Deum : legi enim Dei non est subjecta : nec enim potest* ³⁵. Idcirco *Nemo*, inquit Dominus, *potest duobus dominis servire* ³⁶.

4. Deinde cum ipse unigenitus Dei Filius Dominus et Deus noster Jesus Christus, per quem omnia facta sunt ³⁷, clamet : *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris* ³⁸; et : *A me ipso facio nihil* ³⁹; et : *Mandatum accepi quid dicam, et quid loquar* ⁴⁰ : itemque cum Spiritus sanctus magna dona et admiranda distribuat, ac perficiat omnia in omnibus, nihilque a semetipso loquatur, sed quæcunque audierit a Domino, hæc loquatur ⁴¹; quomodo, quæso, non longe magis necessarium est, ut universa Dei Ecclesia, in pacis vinculo spiritus unitatem diligenter servare studens ⁴², compleat quod in Actis dictum est : *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una* ⁴³? Nemo enim suam ipsius voluntatem proponebat faciendam, sed omnes simul in uno sancto Spiritu quærebant voluntatem solius Domini Jesu Christi, qui ait : *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris* ⁴⁴; ad quem dicit : *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me, ut omnes unum*

τὰ μέλη, ὑπὸ μιᾶς δηλονότι κινούμενα τῆς ἐνοικοῦσης ψυχῆς. Τίνος ἔνεκεν οὕτως ἠχονομήθη; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἵνα σώζηται ἡ τοιαύτη ἀκολουθία τε καὶ εὐταξία πολλῶν πλέον παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἣν εἴρηται· Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους· κρατούσης δηλονότι καὶ συναπτούσης ἕκαστον τῷ ἄλλῳ πρὸς ὁμόνοιαν τῆς μιᾶς· καὶ μόνης ἀληθῶς κεφαλῆς, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. Παρ' οἷς δὲ οὐχ ὁμόνοια κατορθοῦται, οὐχ ὁ σύνδεσμος τῆς εἰρήνης τηρεῖται, οὐχ ἡ (58) ἐν πνεύματι πραότης φυλάσσεται, ἀλλὰ καὶ διχοστασία καὶ ἔρις καὶ ζῆλος εὐρίσκεται. Πολλῆς μὲν τόλμης ἂν εἴη μέλη Χριστοῦ τοὺς τοιοῦτους ὀνομάζειν, ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀρχεσθαι λέγειν· ἀπλῆς δὲ διανοίας (59), μετὰ παθήσεως εἰπεῖν, ὅτι κρατεῖ ἕκαστ' καὶ βασιλεύει τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, λέγοντος μὲν ὀριστικῶς, ὅτι Ὁ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δούλοι ἐστε ὧ ὑπακούετε· διεξιόντος δὲ σαφῶς τοῦ τοιοῦτου φρονήματος τὰ ἰδιώματα, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, καὶ διχοστασίαι, οὐχ ἰσχυροὶ ἐστε; διδάσκοντος δὲ ἅμα ἀποφαντικῶς (60) τὸ τε χαλεπὸν αὐτῶν τῆς ἐκβάσεως καὶ τὸ ἀκοινώτητον πρὸς θεοσέβειαν, δι' ὧν φησιν ὅτι, Τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἐχθρὰ εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται· διότι οὐδεὶς δύναται, ὁ Κύριός φησι, δυσὶ κυρίοις δουλεύειν.

4. Εἶτα αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, *Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός· καὶ ὅτι Ἄπ' ἐμαντοῦ τοῦ πειῶ οὐδέν· καὶ, Ἐρτολίην ἔλαβον τί εἰπω, καὶ τί λαλήσω· καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸ ἄγιον τοῦ διακουόντος μὲν τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά χαρίσματα, ἐνεργούντος δὲ τὰ πάντα ἐν πᾶσι, λαλοῦντός τε ἀπ' ἐαυτοῦ οὐδέν, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Κυρίου, ταῦτα λαλοῦντος· πῶς οὐ πολλῶ μᾶλλον ἀνάγκη πᾶσαν (61) τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ σπουδάζουσαν τηρεῖν τὴν ἐνότητά τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης, πληροῦν ἐκείνο τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένον, ὅτι Τοῦ πλῆθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ (62) ἡ ψυχὴ μία; οὐδενὸς μὲν δηλονότι τὸ ἴδιον βούλημα ἰστώντος, πάντων δὲ κοινῇ ζητούντων ἐν ἐνὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὸ τοῦ ἐνὸς Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ θέλημα, τοῦ εἰπόντος· *Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός· πρὸς ὃν φησιν· Οὐ περὶ τούτων δὲ**

³⁰ I Cor. xii, 27. ³¹ Ephes. iv, 3. ³² Galat. iv, 1. ³³ Rom. vi, 16. ³⁴ I Cor. iii, 3. ³⁵ Rom. viii, 7. ³⁶ Math. vi, 24. ³⁷ Joan. i, 3. ³⁸ Joan. vi, 38. ³⁹ Joan. viii, 28. ⁴⁰ Joan. xii, 49. ⁴¹ Joan. xvi, 13. ⁴² Ephes. iv, 3. ⁴³ Act. iv, 52. ⁴⁴ Joan. vi, 38.

(58) Utraque editio οὐχ' ἐν. Codex Combef. et alii duo οὐχ ἢ ἐν.

(59) Editio Paris. διαβολὰς εἴη. Vox ultima in mss. deest.

(60) Reg. primus ἅμα καὶ ἀποφαντικῶς. Quod sequitur, φρόνημα τῆς σαρκὸς, ita conversum legi-

tur in Vulgata, *Sapientia carnis inimica est Deo.*

(61) Utraque editio et Reg. tertius ἀνάγκη πᾶσα. Codex Combef. et Reg. primus πᾶσαν.

(62) Ita editio Veneta et nostri libri veteres. Editio Paris. καρδία μία καὶ etc. Haud longe duo mss. ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

ἔρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων (63) διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ, *Ira πάντες ἐν ὄσιν*. Ἐπὶ τούτοις, καὶ πλείοσι τοῖς σεσωπημένοις, οὕτω σαφῶς καὶ ἀναντιρρήτως ἀναγκαίαν μὲν εἶναι πληρορρηθεῖς τὴν παρὰ πάσης ὁμοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ συμφωνίαν, ἐπικίνδυνον δὲ καὶ ὀλεθρίαν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους διαστάσει τὴν πρὸς Θεὸν ἀπειθειαν ('Ὁ γὰρ ἀπειθῶν, φησὶ, τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν), ἐκεῖνο ἀκόλουθον ἠγησάμην ἐξετάσαι λοιπόν· ποῦ μὲν ἄρα συγγνώμην τῶν ἁμαρτημάτων ἔχειν δύναται παρὰ τῷ Θεῷ, πόσα δὲ τις καὶ πηλίκᾳ ἁμαρτήσας, ὑπεύθυνος γίνεται τῷ κρίματι τῆς ἀπειθείας. Εὐρίσκω τοίνυν, ἀναλαβῶν (64) τὰς θείας Γραφάς, ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, οὔτε ἐν τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτανομένων, οὔτε ἐν τῷ μεγέθει τῶν ἁμαρτημάτων, ἐν μόνῃ δὲ τῇ παραβάσει οὐτινοσοῦν προστάγματος, σαφῶς κρινομένην τὴν πρὸς Θεὸν ἀπειθειαν, καὶ κοινὸν κατὰ πάσης παρακοῆς τοῦ Θεοῦ τὸ κρίμα· ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ τὸ φοβερόν ἐκεῖνο τοῦ Ἄχαρ (65) ἀναγινώσκων τέλος, ἢ τὴν κατὰ τὸν ἐν Σαββάτῳ ξύλα συλλέξαντα ἱστορίαν, ὧν ἕκαστος οὐδὲν οὐδεπώποτε ἄλλως οὐκ εἰς Θεὸν ἡμαρτηκῶς, οὐκ ἄνθρωπον ἠδικηκῶς, οὐ μέγα, οὐ μικρὸν ὅλως εὐρίσκεται. Ἄλλ' ὁ μὲν, ἐπὶ μόνῃ καὶ πρώτῃ τῶν ξύλων συλλογῇ ἀπαραίτητον εἶδωσι τὴν δίκην, οὐδὲ μετὰ νοίας τόπον εὐρών· προστάγματι γὰρ τοῦ Θεοῦ παρὰ παντός τοῦ λαοῦ παραχρῆμα λιθοβολεῖται· ὁ δὲ, ὅτι μόνον ὑφειλετό τι τῶν ἀναθεμάτων οὕτω εἰσενεχθέντων (66) εἰς τὴν συναγωγὴν, οὐδὲ προσδεχθέντων ὑπὸ τῶν ἐπιτεταγμένων τὰ τοιαῦτα, αἰτίος ἀπωλείας οὐκ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ γαμετῇ καὶ τέκνοις, πρὸς δὲ καὶ αὐτῇ τῇ σκηνῇ σὺν πᾶσι τοῖς ἰδίοις ἐγένετο. Ἐμελλε δὲ ἤδη καὶ πάντα τὸν λαὸν πρὸς τὸν τρόπον ἐπινέμεσθαι τῆς ἁμαρτίας τὸ κακόν, καὶ ταῦτα οὔτε εἰδόντα τὸ γεγονός, οὐδὲ συνεγνωκότα τῷ ἁμαρτήσαντι, εἰ μὴ ταχέως ἐκ τῆς πτώσεως τῶν ἀναρεθέντων ἀνδρῶν συνετρίβη μὲν ὁ λαὸς αἰσθόμενος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ· ἔπεισε δὲ ἅμα τοὺς πρεσβυτέρους καταπασσάμενος χοῦν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ οὕτω διὰ κλήρου φωραθεὶς ὁ ἔνοχος τὴν εἰρημένην ἔδωκε δίκην.

5. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὑποπτεῦσθαι μὲν τούτους εὐκότως καὶ ἐπ' ἄλλοις ἁμαρτήμασιν· ἀφ' ὧν καὶ ἐν τούτοις ἐάλωσαν· μόνων δὲ τούτων, ὡς χαλεπωτέρων καὶ θανάτου ἀξίων, ἐπιμνησθῆναι τὴν ἁγίαν Γραφήν. Ἄλλ' εἰ καὶ λίαν εἴη ὁ τοιοῦτος τολμηρὸς προστιθέναι τι καὶ ὑφαίρειν, μὴ καὶ Μαρίας ἄρα τῆς ἀδελφῆς Μωϋσέως κατηγορήσει (67) πλήθος ἁμαρτημάτων, ἧς τὴν ἀρετὴν οὐδένα τῶν πιστῶν οἶμαι διαλανθάνειν; Αὕτη κατὰ Μωϋσέως ἐπειδὴ

⁶¹ Joan. xvii, 20. ⁶² Joan. iii, 36. ⁶³ Jos. vii, 19-24. ⁶⁴ Num. xv, 32 sqq.

(63) Sic mss. et editi. At textus sacer πιστευόντων, qui credituri sunt. Nec ita multo infra Reg. tertius et editio Ven. in margine καὶ ὀλέθριον.

(64) Antiqui duo libri τοίνυν ἀναλαμβάνων. Hoc videtur dicere Basilii: Necesse non esse peccata aut multa aut magna patrari, ut quis dicatur inol-

Asint ⁶¹. Cum ita demum ex his, et ex 217 pluribus, quæ silentio prætermisi, mihi clare et evidenter persuasissem concordiam in tota simul Ecclesia Dei necessariam esse, juxta Christi voluntatem, in sancto Spiritu, contraque, contumaciam quæ in Deum est, maxime si mutuo dissidio conjungatur, periculosam esse et perniciosam (*Qui enim, inquit, contumax est in Filium, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum* ⁶²), illud consequens esse duxi, ut tandem expenderem quænam peccata veniam apud Deum obtinere possint, et ob quæ et ob qualia delicta fiat quis contumaciæ iudicio obnoxius. Relectis igitur Scripturis divinis, reperio in Veteri ac Novo Testamento, neque in multitudine neque in magnitudine peccatorum, sed in una tantummodo cujuscunque tandem præcepti violatione, contumaciam adversus Deum clare judicari, communemque sententiam a Deo ferri in omnem inobedientiam. Atque in Veteri quidem lego horrendum illum ipsius Achar exitum ⁶³, aut ejus qui Sabbato ligna collegerat historiam ⁶⁴: quorum neuter unquam alias deprehenditur in Deum peccasse, aut homini ulli ulla in re sive magna sive parva injuriam fecisse. Sed tamen alter quidem ob solam ac primam lignorum collectionem inevitabiles pœnas luit, ne pœnitentiæ quidem invento loco, quandoquidem Dei jussu confestim a cuncto populo lapidibus obruitur: alter vero, quod solum susulisset aliquid ex donariis et muneribus, iisque nondum in synagogam exportatis, necdum ab iis qui ad talia recipienda destinabantur, assumptis, non sibi modo, sed uxori etiam et liberis exitii atque perniciæ auctor fuit, prætereaque et ipsi tabernaculo una cum suis omnibus. Jamque peccati vindicta ignis in modum popululum omnem populaturam erat, idque cum neque rem nosset, neque peccanti conscius esset, nisi statim populus, qui divinam iram senserat, fuisset contritus ob interfectorum virorum cladem, et nisi Jesus Nave filius pulvere conspersus procidisset una cum senioribus, sicque reus per sortem deprehensus, eas quas dixi pœnas dedisset.

5. At fortasse dicet quispiam, de his quidem existimari merito posse, ipsos aliis etiam sceleribus fuisse obstrictos, ob quæ et in illis deprehensi sint: sed tamen sacram Scripturam de his solis tanquam gravioribus morteque dignis mentionem fecisse. Sed præterquam quod valde audax est et temerarius quisquis sacris Scripturis adjicit aliquid aut demittit, nunquid, quæso, et Mariam Moysis sororem, cujus virtutem nemini fidelium incognitam esse

sequens: sed satis esse, si vel unum præceptum violetur.

(65) Editio Paris. ἐκεῖνο τὸ Ἄχαρ. Libri veteres ἐκεῖνο τοῦ.

(66) Reg. primus et tertius οὕτω οὐδὲ εἰσιν.

(67) Reg. primus Μωσέως κατηγορήση.

arbitror, de multitudine peccatorum accusabit? **H**æc cum solum aliquid contra Moysen improbando dixisset, idque ipsum vere (*Uxorem enim, inquit, Æthiopissam sibi adjunxit* ⁴⁵), tantam experta est Dei indignationem, ut ne ipso quidem Moyse precante peccati pœna sibi remitteretur. Cum video ipsum Moysen, **218** Dei famulum, magnum illum virum, tot ac tantis honoribus a Deo insignitum, et sæpe ipsius testimonio ita comprobatum, ut audierit : *Novi te præ omnibus, et invenisti gratiam coram me* ⁴⁶ : cum igitur hunc video in contradictionis aqua ob nullam aliam rem, nisi quod tantummodo populo ob aquæ penuriam murmuranti dixerat : *Num ex hac petra educemus vobis aquam* ⁴⁷ ? hæc sola de causa eam comminationem statim sibi ascivisse, fore ut non ingrederetur in terram promissionis, quæ omnium, quæ Judæis promissa fuerant, tunc summa erat : cum video hunc rogantem, et veniam non obtinentem : cum video pauca illa verba in causa fuisse, cur tot ac tanta recte facta veniam non meruerint, ut plane, juxta Apostolum, severitatem Dei ⁴⁸ cerno, ita persuadeo mihi plane verum esse illud : *Si justus vix salvus efficitur, impius et peccator ubi parebit* ⁴⁹ ? Et quid hæc commemoro ? Cum horrendam illam Dei sententiam audio, quæ in eum etiam qui ex ignorantia præceptum unum violat, pronuntiata est, non habeo quomodo pro merito illius magnitudinem extimescam. Scriptum est enim : *Et anima si peccaverit et fecerit unum ex omnibus præceptis Domini, quæ non oportet fieri, et non agnoverit, et deliquerit, et acceperit peccatum, afferet arietem immaculatum de ovibus pretio argenti ob delictum ad sacerdotem. Et exorabit pro eo sacerdos propter ejus ignorantiam, quam, ignoravit, et ipse non scivit, et remittetur illi. Deliquit enim delictum coram Domino* ⁵⁰. Quod si adversus delicta quæ ex ignorantia committuntur, judicium profertur tam severum, ad eaque expianda necessarium est sacrificium, quod et justus Job pro filiis obtulisse se testatur ⁵¹, æquid dixerit quis de iis qui scientes delinquant, aut de his qui, dum illi peccant, silentium agunt ? Et ne indignationem, quæ contra istiusmodi homines commovetur, ex solis conjecturis verisimilibus colligere videamur, rursus divinæ Scripturæ necesse est meminisse, cum vel unus historie narratio talium judicium ob oculos ponere possit. *Et filii, inquit, Heli sacerdotis, filii pestilentes* ⁵². Cum autem tales essent, propterea quod pater in hos vehementius non inveheretur, tanta ira Dei lenitatem incendit, ut, alienigenis irruptionem facientibus, illi ipsi ejus filii una die

⁴⁵ Num. xii, 1. ⁴⁶ Exod. xxxiii, 12. ⁴⁷ Num. xv, 10. ⁴⁸ Rom. xi, 22. ⁴⁹ I Petr. iv, 18. ⁵⁰ Levit. v, 17-19. ⁵¹ Job i, 5. ⁵² I Reg. ii, 12.

(68) Idem codex επιτίμιον. Αὐτὸν δὲ τοῦτον· sed vocula δὲ manu recentiori adjecta est. Reg. tertius αὐτὸν τοῦτον.

(69) Reg. primus πέτρας ἐξάξω, educam.

(70) Uterque Combef. ἦν κατὰ.

αἰπέ τι μονον ἐν καταγνώσεως μέρει, καὶ τοῦτο ἀληθές (*Ἰντραῖκα γὰρ, φησιν, Αἰθιοπίσσαν ἔλαβεν ἑαυτῷ*), τοσαύτης ἐπειράθη τῆς ἀγανακτήσεως τοῦ Θεοῦ, ὡς μὴδὲ αὐτοῦ Μωϋσέως ἰκετεύοντος συγχωρηθῆναι αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Αὐτὸν τοίνυν (68) ὅταν ἴδω Μωϋσέα, τὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα, τὸν μέγαν ἐκεῖνον, τὸν τοσαύτης μὲν καὶ τριπλαυτῆς ἀξιώθεντα τιμῆς παρὰ Θεοῦ, οὕτω δὲ πολλακίς ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρηθέντα, ὡς ἀκούσαι· *Οἶδά σε παρὰ πάντας, καὶ εἵρηκας χάριν ἐνώπιόν μου· τοῦτον ἔσαν ἴδω ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀντιλογίας οὐδενὸς ἐνεκεν ἐτέρου, ἢ ἵνα μόνον εἶπη τῷ λαῷ γογγύζοντι διὰ ἀπορίαν ὕδατος, Μὴ ἐκ ταύτης τῆς πέτρας ἐξάξομεν* (69) *ὑμῖν ὕδωρ*; τοῦτου μόνου ἐνεκεν εὐθύς ἀπειλὴν δεχόμενον, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ εἰσελεύσεσθαι, ἥτις ἦν τότε τῶν πρὸς Ἰουδαίους ἐπαγγελῶν τὸ κεφάλαιον· ὅταν ἴδω τοῦτον παρακαλοῦντα, καὶ μὴ συγχωρούμενον· ὅταν ἴδω μηδεμίαν συγγνώμης διὰ τὰ τοσαῦτα κατορθώματα ἐπὶ τῷ βραχεῖ ἐκείνῳ ῥήματι καταξιούμενον, ὅντως μὲν ἔρω Θεοῦ ἀποτομία, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὅντως δὲ ἐκείνου ἀληθὲς εἶναι πισθηταί το· *Εἰ ὁ δίκαιος μὲν κρίσεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἀμαρτωλὸς ποῦ σωθεῖται*; Καὶ τί ταῦτα λέγω, Ἐκείνης ὅταν ἀκούσω τῆς φοβερᾶς τοῦ Θεοῦ ἀποφάσεως, ἦν καὶ κατὰ (70) τοῦ μίαν ἐντολὴν ἐπ' ἀγνοίᾳ παραβεβηκότος ἀποφαίνεται, οὐκ ἔχω πῶς ἐπαξίως φοβηθῶ τῆς ὀργῆς τὸ μέγεθος. Γέγραπται γάρ· *Καὶ ψυχή ἐὰν ἀμάρτη, καὶ ποιήσῃ μίαν ἀπὸ πασῶν τῶν ἐντολῶν Κυρίου, ὧν οὐ δεῖ ποιεῖν, καὶ οὐκ ἔγνω, καὶ πλημμελήσῃ, καὶ λάβῃ τὴν ἀμαρτίαν, ὅσκει* (71) *κρίων ἄμωμον ἐκ τῶν προβάτων, τιμῆς ἀργυρίου, εἰς πλημμέλειαν πρὸς τὸν κρέα. Καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς, περὶ τῆς ἀγνοίας αὐτοῦ, ἧς ἠγνόησε, καὶ αὐτὸς οὐκ ἴδει, καὶ ἀφεθήσεται αὐτῷ. Ἐπλημμέλεισε γὰρ πλημμέλειαν ἔναντι Κυρίου. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν κατὰ ἀγνοίαν οὕτως ἀπραίτητον τὸ κρίμα, καὶ ὑπὲρ τῆς καθάρσεως ἡ θυσία ἀναγκαῖα, ἦν καὶ ὁ δίκαιος Ἰωβ μαρτυρεῖται προσφέρειν ὑπὲρ τῶν υἱῶν, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἐν γνώσει ἀμαρτανόντων, ἢ τῶν τοῦτοις ἐφησυχάζόντων; Καὶ ἵνα μὴ δόξωμεν στοχασμοῖς αὐτὸ μόνον εἰκόσιν ἀναλογίζεσθαι τὴν κατὰ τούτων ἀγανακτήσιν, αὐτῆς πάλιν ἀναγκαῖον μνημονεῦσαι τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς, ἀρκούσης ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ διὰ μιᾶς ἱστορίας παραστήσαι τὸ κρίμα τῶν τοιούτων. Καὶ υἱοί, φησὶν, *Ἥλι τοῦ ἱερέως, υἱοὶ λοιμοί*. Τοῦτοις δὲ τοιούτοις οὔσιν, ἔτι μὴ ἐπεξῆλθε σφοδρότερον ὁ πατήρ, τοιαύτην ἐκίνησεν ὀργὴν τῇ μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ἐπαναστάντων τῶν ἀλλοφύλων, τοὺς μὲν υἱοὺς αὐτοῦ ἐκείνοις ἀναίρεθῆναι κατὰ τὸν πόλεμον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, ἡττηθῆναι δὲ*

(71) Reg. tertius καὶ ὅσκει, et ita quoque legitur apud LXX. Reg. primus καὶ ὀση. Nec ita multo post Regii primus et tertius γὰρ πλημμελήσει ἔναντι. Editio Paris. et Reg. secundus πλημμέλειαν. Apud LXX πλημμελεία.

συμπαντα τὸν λαὸν, καὶ τούτων πσεῖν ἱκανούς, γενέσθαι δὲ καὶ περὶ τὴν κιβωτὸν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ διαθήκης, ἃ μῆτε ἤκούσθη ποτὲ πρότερον, ὥστε, ἤς οὕτε Ἰσραηλίταις, οὕτε μὴν αὐτοῖς ἱερεῦσιν ἄπασιν, οὐδὲ πάντοτε ἄπτεσθαι θεμιτὸν ἦν, οὐδὲ τόπος (72) αὐτὴν ὁ τυχῶν ὑπεδέχετο, ταύτην ὑπὸ χειρῶν ἀσεβῶν ἄλλοτε ἀλλάχθῃν μετακομιζέσθαι, καὶ ἀντὶ τῶν ἀγίων, εἰδώλων ναοῖς ἐναποτίθεσθαι. Ἐφ' οἷς πόσον τινα συνδέαιεν εἶναι, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, γέλωτα καὶ χλεύην παρὰ τοῖς ἄλλοφύλοις, στοχάζεσθαι πάρεστιν. Ἐπὶ τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ Ἥλι τέλει χρῆσάμενος οἰκτροτάτῳ ἀναγέγραπται· δεξάμενος ἀπειλὴν τοῦ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀποκινηθήσεσθαι τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος· ὅπερ καὶ γέγονε.

6. Τοιαῦτα συμβέβηκε τῷ λαῷ. Τοιαῦτα πέπονθεν ὁ πατήρ διὰ τὴν τῶν υἱῶν παρανομίαν, ὃς καίπερ τοῦ μὲν ἰδίου βίου ἔνεκεν (73) οὐδὲν ἠτιάθη ποτὲ· καὶ αὐτοῖς δὲ ἐκείνοις οὐχ ὑπέμεινεν ἐψησάσασαι, ἀλλὰ πολλὰ μὲν παρήγει περὶ τοῦ μηκέτι τοῖς ὁμοίοις ἐπιμένειν· *Μὴ, τέκνα, λέγων, μὴ· οὐκ ἀγαθαὶ αἱ ἀκοαί, ἃς ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν*· σφοδρότερον δὲ κατασκευάζων τῆς ἀμαρτίας τὸ μέγεθος, φοβερώτερον αὐτοῖς παρίστη (74) τὸν κίνδυνον· *Ἐὰν γὰρ ἀμαρτάνων ἀμάρτη ἀνθρώπος, φησὶν, εἰς ἀνθρώπον, προσεύξονται* (75) *περὶ αὐτοῦ πρὸς Κύριον. Ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν ἀμάρτη, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ;* Ὅμως, ἐπειδὴ περ, ὡς εἶπον, οὐχὶ τὸν πρόβοντα ζῆλον κατ' αὐτῶν ἐπεδείξατο, γέγονε τὰ εἰρημένα. Τοιαῦτα μὲν οὖν πλείστα ὅσα κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εὐρίσκω τὰ κατὰ πάσης παρακοῆς κρίματα· αὐτίς δὲ ὅταν ἐπὶ τὴν Καινὴν ἔλθω, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἀπολύσαντος μὲν τῆς τιμωρίας οὕτε τὰ κατὰ ἀγνοίαν, σφοδρότερον δὲ κατὰ τῶν ἐν γνώσει τὴν ἀπειλὴν ἐπιτείναντος, δι' ὧν φησὶν· *Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος, ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ* (76), *καὶ μὴ ἐτοιμάσας ἑαυτὸν, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγα*· ὅταν εὖρω αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὰς τοιαύτας ἀποφάσεις, καὶ τῶν ἀγίων ἀποστολῶν τὴν κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων ἀγανάκτησιν· τὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα πάθη, τῶν καὶ ἐν ὄντιον ἡμαρτηκότων, οὐχ ἤττονα τῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς εἰρημένων, μάλλον δὲ καὶ πλείονα, καταμανθάνω τοῦ κρίματος τὴν σφοδρότητα. Ἐπεὶ καὶ ὁ *ὄφ' παρέθετο πολὺν, περισσότερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν*. Ἰδοὺ τοίνυν καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὑπέδεικνυς ὁμοῦ τῆς τε κλήσεως τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν

A in bello interficerentur, superareturque universus populus, non paucis ex eo cadentibus, imo etiam, circa arcam sancti foederis Dei fierent, quæ ne audita quidem antea fuerant : sic ut arca quam neque Israelitis, neque ipsi sacerdotibus omnibus, neque quovis tempore contingere licebat, quæque non in quovis loco asservabatur, alio aliunde exportata sit ab impiis manibus, et sedis sanctæ læco in simulacrorum delubris collocata fuerit. Ex quibus conjectare fas est, quanto risui ludibrioque ipsum etiam Dei nomen alienigenæ illi habuerint. Adhæc litteris proditum est et ipsum Heli miserrimo exitu vitam finisse, postquam hanc comminationem audivisset, fore ut semen ipsius e sacerdotali dignitate submoveretur : quod B et contigit.

6. Tot et tanta acciderunt populo. Talia pertulit 219 pater ob filiorum iniquitatem, qui tamen ob suos ipsius mores nullo unquam crimine accusatus est. Imo etiam neque illorum flagitia tacitus sustinuit : sed multum admonerat, ut ne amplius in ejusmodi peccatis perseverarent. Aiebat enim : *Ab-sit, filii : non sunt boni rumores quos audio de vobis* 22. Atque etiam magnitudinem sceleris exaggerans, periculum formidabilius ipsis ob oculos ponebat. *Si enim, inquit, peccans peccaverit homo in hominem, orabit pro eo ad Dominum. Si vero in Deum peccaverit, quis orabit pro ipso* 23? Quoniam tamen, ut dixi, id, quod par erat, animi studium in ipsos non ostendit, evenerunt quæ memoravimus. Ejus quidem generis judicia plurima in Veteri Testamento adversus omnem inobedientiam reperio; cum vero rursus ad Novum devenio, in quo Dominus noster Jesus Christus ne delicta quidem per ignorantiam admissa a pœna exsolvit, sed ita tamen, ut adversus ea quæ scienter patrata sunt, minas majores intendat, his verbis : *Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit seipsum, neque fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis : qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis* 24. Quoties igitur ejusmodi sententias ipsius unigeniti Dei Filii considero, et sanctorum apostolorum adversus peccantes indignationem contemplor; cumque eorum qui vel unum quodvis peccatum commiserunt, calamitates considero, easque tales ac tantas, et quæ minores non sunt quam illæ quas ex Veteri retuli, imo potius majores, tum judicii severitatem intelligo. Nam cui commendarant multum, plus petent ab eo 25. Ecce igitur

²² I Reg. II, 24. ²³ ibid. 25. ²⁴ Luc. XII, 47, 48. ²⁵ ibid. 48.

(72) Editio Paris. οὐδὲ ὁ τόπος. Antiqui tres libri οὐδὲ τόπος. Hand longe editio Paris. ὑπεδέχετο, καὶ ἐγένετο ταύτην. Editio Ven. et nostri tres mss. ὑπεδέχετο ταύτην, recte. Illud enim, καὶ ἐγένετο, propterea πλεονάζειν nemo non videt. Statim Reg. primus ναοῖς ἀποτίθεσθαι.

(73) Utraque editio et Reg. secundus ὃς καὶ ὑπὲρ μὲν τοῦ ἰδίου βίου ἔνεκεν· in quibus quin vitium

insit dubitari non potest. Constat enim aut ὑπὲρ aut ἔνεκεν redundare. Unus codex ut in contextu.

(74) Utraque editio et Reg. secundus παρίστη. Reg. primus παρίστησι. Reg. tertius παρέστησε.

(75) Regii primus et tertius καὶ προσεύξονται. Statim Regii primus et secundus καὶ τίς.

(76) Antiqui duo libri κυρίου αὐτοῦ.

et jam beatus Paulus et vocationis dignitatem et suam in omne peccatum indignationem ostendens simul, qualia dicit : *Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitio, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* : non autem id solum, sed et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam⁷⁷. Ubi si quis singula quæ dicta fuere, expendat diligentius, mentem divinæ Scripturæ accuratius nosse poterit, eam videlicet nequaquam permisisse, ut cujusque nostrum anima falsarum quarumdam opinionum erroribus huc illuc errans in peccati lubricum laberetur, quod aliqua quidem peccata puniri, aliqua vero impunita relinqui existimaret. Sed quid dicit? *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei*, quasi omne peccatum ob divini præcepti contemptum altitudo appelletur extollens se adversus scientiam Dei : quod et in Numerorum libro clarior declaratur. Cum enim, peccatis quæ voluntaria non sunt enumeratis, sacrificiisque ad hæc expianda constitutis, jam et **220** de voluntariis idoneas leges populo sancire Deus vellet, sic incipit : *Et anima quæ faciet in manu superbiæ*⁷⁸ (audaciam eorum qui voluntarie peccant, manum vocans superbiæ : quod Apostolus⁷⁹ altitudinem appellat extollentem se adversus scientiam Dei), anima igitur, inquit, quæ faciet in manu superbiæ : sive indigna, sive advena fuerit ille, hic Deum exasperabit, et exterminabitur anima illa e medio populi sui. Quoniam verbum Domini contempsit, et mandata ipsius dissipavit : extritione exteretur anima illa : peccatum ipsius in ipsa⁸⁰.

7. Hic illud observandum, quod, nisi extritione extrita fuerit anima illa, peccatum ejus non in ea solum manet, sed ad eos etiam qui bonam æmulationem non ostenderunt, permanat : sicut scriptum est multis locis, sæpeque factitatum. Et ut ex minoribus metuere in majoribus discamus, quali indignatione in Deuteronomio moveatur adversus eos qui sacerdotis vel judicis dicto audientes non fuerint, consideremus. Ait igitur : *Et homo, qui fecerit in superbia, ita ut non obediat sacerdoti assistenti ad ministrandum in nomine Domini Dei tui, vel judici, quicumque fuerit in diebus illis, et morietur homo ille, et auferes malum ex Israel. Et omnis populus qui audierit, timebit, et impie non agent ultra*⁸¹. Ad quæ respicere par est, quo quis,

⁷⁷ II Cor. x, 4-6.

⁷⁸ Num. xv, 30.

⁷⁹ II Cor. x, 5.

⁸⁰ ibid. 30, 31.

⁸¹ Deut. xvii, 12, 13.

(77) Reg. tertius et editio Ven. in margine τῶν ῥημάτων ἕκαστον.

(78) Editi et Regii duo mss. in utroque loco χειρὶ ὑπερηφανίαν, in manu superbiām. Reg. tertius ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας, in manu superbiæ; et ita videtur legisse Basilius. Mox Reg. tertius et editi Ven. in margine ἐκουσίως; παραβαλόντων, voluntarie transgredientium.

κατὰ παντὸς ἀμαρτήματος ἀγανάκτησιν, οἷά φησι· Τὴ γὰρ ὄπλα τῆς στρατίας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνυτά τῷ Θεῷ πρὸς καθάρσειν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀλχηλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ⁷⁷. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐτοιμῷ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν. Ἐνθα καὶ ἐξετάσαντα τῶν εἰρημένων ἕκαστον (77) ἐπιμελέστερον, ἐνεσι γινῶναι τὸ βούλημα τῆς θείας Γραφῆς ἀκριβέστερον, ὡς οὐκ ἀφῆκεν ἡμᾶς ἠπατημέναις τισὶ δόξαις πλάζεσθαι τὴν ἐκάστον ψυχὴν εἰς ἀμαρτίας δλισθόν, ἀομένην τινὰ μὲν τῶν ἀμαρτημάτων ἐκδικεῖσθαι, τινὰ δὲ ἀψίεσθαι ἀνεκδικήτα. Ἀλλὰ τί φησι; Λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ὡς πᾶν ἀμάρτημα, διὰ τὴν ἐπὶ τῷ θείῳ προστάγματι καταφρόνησιν, ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ λέγεσθαι, ὅπερ καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν δηλοῦται τρανότερον. Ἐπειδὴ γάρ, τὰ ἀκούσια τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαριθμησάμενος, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς θυσίας διατάξάμενος ὁ Θεὸς, ἐμελλεν ἦδη καὶ περὶ τῶν ἐκουσίων νομοθετεῖν τῷ λαῷ τὰ προσήκοντα, οὕτως ἀρχεται· Καὶ ψυχὴ ἥτις ποιήσει ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας (78) (χεῖρα ὑπερηφανίας καλῶν τὴν τόλμαν τῶν ἐκουσίως ἀμαρτανόντων, ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει [79]), ψυχὴ οὖν, φησὶν, ἥτις ποιήσει ἐν χειρὶ ὑπερηφανίας, ἢ ἀπὸ τῶν αὐτοχθόνων, ἢ ἀπὸ τῶν προσηλύτων, τὸν Θεὸν οὗτος παροξυνεῖ, καὶ ἐξολοθρευθῆσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Ὅτι τὸ ῥῆμα Κυρίου ἐφαύλισε, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ διεσκέδασεν· ἐκτρίψει ἐκτριβήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη· ἢ ἀμαρτία αὐτῆς ἐν αὐτῇ.

7. Παρατηρητέον ἐναυθα ἐκεῖνο, ὅτι, ἐὰν μὴ ἐκτρίψει ἐκτριβῆ ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἢ ἀμαρτία αὐτῆς οὐκ ἐν αὐτῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἐπιδειξάμενους τὸν ἀγαθὸν ζῆλον, καθὼς πολλαχοῦ γέγραπται, καὶ πολλαχῶς γέγονε. Καὶ ἵνα ἐκ τῶν ἡττόνων παιδευθῶμεν τὸν ἐπὶ τοῖς μελίσσι φόβον, τὴν κατὰ ἱερέως ἢ κριτοῦ παρακούντων ἀγανάκτησιν οἶαν ποιεῖται ἐν τῷ Δευτερονομίῳ καταμάθωμεν. Λέγει οὖν· Καὶ ἄνθρωπος, ὃς ἐὰν ποιήσῃ ἐν ὑπερηφανίᾳ (80) τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι τοῦ ἱερέως τοῦ παρεστηκότος λειτουργεῖν ἐπὶ τῷ ἐνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἢ τοῦ κριτοῦ, ὃς ἐὰν ἦ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀποθανεῖται ὁ ἄνθρωπος ἐκείνος, καὶ ἐξαρθεῖς τὸν ποτηρὸν ἐξ Ἰσραὴλ. Καὶ πῶς ὁ λαὸς ἀκούσας φοβηθήσεται, καὶ οὐκ ἀσεβήσου-

(79) Regii primus et secundus Θεοῦ λέγει. Haud longe editi ἢ ἀπὸ. Vocula ἤ in nostris mss. non invenitur. Subinde unus codex παροξύνει, exasperat.

(80) Antiqui duo libri et editi ἐν χειρὶ ὑπερηφανίαν, in manu superbiām. Reg. tertius ποιήσῃ ἐν ὑπερηφανίᾳ, fecerit in superbia; nec aliter legitur apud LXX.

σιν ἔτι. Πρὸς δὲ πῶς ἂν τις ἀξιολόγως κινούμενος φρικωδέστερον καταπλαγείη, συνορᾶν ἀκόλουθον. Εἶτα φησι· *Kal aixmalwtίζovtes πᾶρ νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· Πᾶρ νόημα, οὐχὶ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο. Καὶ ἐν ἐτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικήσουι· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, οὐχὶ τήνδε, ἢ τινὰ, ἀλλὰ Πᾶσαν παρακοὴν.* Ἄρα γε ἠπάτησεν ἡμᾶς ἡ κακίστη συνήθεια· ἄρα κακῶν αἰτία ἡμῖν μεγάλων γέγονεν ἡ διεστραμμένη τῶν ἀνθρώπων παράδοσις, τὰ μὲν παραιτουμένη δῆθεν τῶν ἀμαρτημάτων, τὰ δὲ ἀδιαφόρως αἰρουμένη· καὶ κατὰ μὲν τινων σφοδρῶς ἀγανακτεῖν προσποιουμένη, οἷον φόνου, καὶ μοιχείας, καὶ τῶν τοιούτων· τὰ δὲ οὐδὲ ψιλῆς γοῦν ἐπιτιμήσεως ἄξια κρίνουσα (81), οἷον ὀργὴν, ἢ λοιδορίαν, ἢ μέθην, ἢ πλεονεξίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καθ' ὧν ἀπάντων καὶ ἀλλαγῶ ἔδωκε τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος, εἰπὼν ὅτι· *Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοιτες ἄξιοι θανάτου εἰσίν.* Ὅπου δὲ πᾶν ὑψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καθαιρεῖται, καὶ πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ aixmalwtίζεται, καὶ πᾶσα παρακοὴ ἐπίσης ἐκδικεῖται (82), ἐκεῖ οὐδὲν ἀκαθαίρετον, οὐδὲν ἀνεκδίχτητον ἀφίεται, οὐδὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑπακοῆς ἐκτὸς ἀπολείπεται. Κοινὸν γὰρ καὶ μέγιστον ἀσέθημα κατὰ πάσης παρακοῆς ἔδειξεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἐκεῖνο εἰπὼν· *Ὅς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις.* Ἄλλ' ἄρα μὴ ταῦτα λόγιοι μόνον, καὶ οὐ πράγματα; Ἰδοὺ τοίνυν· ἐν Κορίνθῳ ὁ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἔχων, οὐδὲν ἕτερον ἐγκληθεὶς εἰ μὴ τοῦτο μόνον, οὐ μόνον αὐτὸς παραδίδοται τῷ Σατανᾷ εἰς δλεθρον τῆς σαρκὸς, ἄχρις ἂν τοῖς ἄξιαις τῆς μετανοίας καρποῖς διορθώσῃται τὸ πλημμέλημα, πᾶσαν δὲ ὁμοῦ τὴν Ἐκκλησίαν (83), ἐπεὶ μὴ ἐπεξῆλθε τῷ ἀμαρτήματι, ἐκείνοις περιβάλλει τοῖς ἐγκλήμασιν· *Τί θέλετε; Ἐν βῆθδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς; καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ ὑμεῖς πεφυστωμένοι ἔστέ, καὶ οὐχὶ μῶλλον ἐπερθῆσατε, ἵνα ἐξηρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο πράξας.* Τί δὲ ἄρα Ἀνανίας, ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι; Τί ἄλλο κακὸν πεποιητικῶς ἐδράσκειται ἢ ἐκεῖνο αὐτό; Ποῦ τοίνυν τσοσάτης (84) ὀργῆς ἄξιον φαίνεται; Ἰδίων κτήμα πωλήσας, ἤνεγκε τὰ χρήματα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· νοσφισάμενος ἀπὸ τῆς τιμῆς, ἐπὶ τούτῳ παρ' αὐτὴν τὴν ὥραν (85) ἅμα τῇ γυναικὶ θάνατον καταδικάζεται, οὐδὲ τοὺς περὶ τῆς μετανοίας λόγους ἐπὶ τῷ ἀμαρτήματι μαθεῖν καταξιωθεὶς, οὐ τοῦ κατανοῆσαι γοῦν ἐπὶ τούτῳ καιρὸν εὐρῶν, οὐ τοῦ μετανοῆσαι προθεσμίων λαθῶν. Ὁ δὲ τοῦ τοιούτου καὶ τηλικούτου κριματός ὑπερβέτης, ὁ τῆς τσοσάτης τοῦ

A pro rei dignitate commotus, horrore majori corripitur. Deinde dicit : *Et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* 62; *Omnem intellectum, non hunc, aut illum. Et in promptu habentes ulcisci* 63; et hic rursus non hanc, aut illam, sed *Omnem inobedientiam* 64. Profecto decipit nos pessima consuetudo : profecto magnorum malorum nobis causa exstitit perversa hominum traditio, quæ videlicet, vitatis aliquibus peccatis, alia indifferenter admiserit, quæque dum se in aliqua quidem vehementer indignari simulat, velut in homicidium, adulteriumque, et in alia generis ejusdem, aliqua vero ne simplici quidem objurgatione digna judicat, velut iram, aut convicium, aut temulentiam, aut avaritiam, et si qua sunt his similia, adversus quæ omnia etiam alibi Paulus in Christo loquens eandem sententiam protulit, cum dixit : *Qui talia agunt, digni sunt morte* 65. Ubi vero omnis altitudo, quæ se adversus Dei scientiam extollit, destruitur, omnisque intellectus captivus ducitur ad obediendum Christo, et omnis inobedientia æqualiter punitur, ibi nihil superest non destructum, nihil remittitur non punitum, nihil a Christi obedientia exclusum relinquitur. Communem enim et maximam impietatem in omnia inobedientia sitam esse apostolus Paulus declaravit, his verbis : *Qui in lege gloriaris, per pravariationem legis Deum inhonoras* 66. Sed nunquid verba hæc sunt solum sine re? Ecce igitur qui in Corintho uxorem patris habebat, qui cum, hoc uno excepto, nullius alterius flagitii insimularetur, tamen non solum ipse traditur Satanae ad carnis interitum, donec dignis pœnitentiæ fructibus emendasset peccatum, sed universam **221** simul Ecclesiam, quod id scelus ulta non esset, conscientiam ejusdem criminis effecit 67. *Quid vultis? In virga veniam ad vos* 68? Et paulo post : *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit* 69. Quid vero Ananias ille, cujus mentio est in Actis 70? Quodnam aliud malum perpetrasset invenitur, præter illud ipsum? Ubi igitur apparet, ipsum ira tanta dignum fuisse? Divenditis suis facultatibus, attulit pecunias, easque ante apostolorum pedes deposuit : sed tamen, quod aliquam pretii partem seposuisset, propterea eadem hora una cum uxore morte plectitur, ne dignus quidem habitus qui de agenda ob admissum peccatum pœnitentia quidquam audiret, non qui saltem obtineret tempus, quo ob scelus compungi

62 II Cor. x, 5. 63 ibid. 6. 64 ibid. 65 Rom. i, 32. 66 Rom. ii, 2. 67 I Cor. v, 4-5. 68 I Cor. iv, 21. 69 I Cor. v, 21. 70 Act. v, 4-11.

(81) Reg. tertius et editio Ven. in margine ἄξιαι τιθεῖται, sensu non dissimili.

(82) Quod ait Basilius, inobedientiam omnem ex æquo plecti, non ita intelligendum est, ut idem plane supplicium de omni inobedientia sumatur : sed sic, ut inobedientia omnis, nulla excepta, plectatur; etiamsi alia, peccati habita ratione, aut gravius multetur, aut levius.

(85) Editio Paris. ἀλλὰ καὶ πᾶσα ὁμοῦ ἡ Ἐκκλησία, corrupte. Editio Ven. et nostri tres mss. ita ut edendum curavimus.

(84) Reg. primus ποῦ νῦν τσοσάτης. Reg. secundus ὅπου.

(85) Sic mss. nostri. Editio Paris. καὶ ἐπὶ τούτῳ παρ' αὐτὴν ὥραν.

posset, non qui prænitum spatium acciperet ad A agendam pœnitentiam. Porro talis ac tanti iudicii exactor, tantæque Dei in peccantem iræ minister beatus ille Petrus, omnibus discipulis prælatus, cui soli majora data quam aliis sunt testimonia, qui prædicatus est beatus, cui claves regni cœlorum concredita sunt, cum audit a Domino: *Si non laveris te, non habes partem mecum* ⁷¹, quale cor, quæso, et quantumvis lapideum ad metum timoremque iudiciorum Dei non inducet? præsertim cum nullius flagitii, nulliusve contemptus significationem ullam dedisset, imo potius egregio honore Dominum affecisset suum; eumdemque esset reveritus ita, ut servum ac discipulum decebat. Cum enim vidisset suum et universorum Deum ac Dominum, et regem, et herum, et magistrum, et Servatorem, simulque omnia, in ministri habitu linteo cinctum, et pedes ipsius lavare volentem, mox indignitatis suæ quasi conscius, et ob accedentis dignitatem attonitus, exclamavit: *Domine, tu mihi lavas pedes* ⁷²? Et iterum: *Non lavabis mihi pedes in æternum* ⁷³. Hac de causa tantæ ei intenduntur minæ, ut, nisi rursus cognita verborum Domini veritate, contradictionem hanc per obedientiam correxisset, non ejus recte facta præterita, non virtutes quibus præditus erat, non Domini testimonia beatum eum ac fortunatum prædicantia, non dona, non promissa, neque ipsa revelatio ejus benevolentia talis ac tantæ, quam in unigenitum Filium Deus et Pater habebat, hanc inobedientiam C contumaciamque sanare potuisset.

8. Sed si omnia recensere volo quæ in Veteri ac Novo Testamento nanciscor, fortasse narrantem me tempus deficiet. Jam vero cum et ad ipsas Domini nostri Jesu Christi, quæ in Evangelio sunt, voces devenio, et ipsius illius qui iudicaturus est vivos et mortuos, verba attendo, quibus major auctoritas tribuitur a fidelibus, quam cuivis historiae, aut alii cuivis argumento, magnam quidem in eis, ut ita dicam, necessitatem intueor Deo in omnibus obediendi: sed nullam omnino, quod ad præcepta attinget, veniam **222** relinqui reperio non pœnitentibus ad inobedientiam expiandam, nisi si quid alii. D contra tam apertas clarasque et absolutas sententias audendum sit, aut vel ipsa etiam cogitatione com-

⁷¹ Joan. xiii, 8. ⁷² ibid. 6. ⁷³ ibid. 8.

(86) Veteres duo libri ὅταν ἀκούσῃ.

(87) Codices duo καταπλαγείς ἐδόξασε. Mox Reg. primus οὐ μὴ νίψῃς.

(88) Editio Paris. οὐδὲ αὐτὴ ἡ τῆς Θεοῦ. Editio Ven. et nostri tres mss. αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ: Basilium autem credi potest respexisse ad illa Matthæi verba xvii, 5: *Hic est Filius meus dilectus*, etc. Tunc enim declaravit Deus benevolentiam in Unigenitum suum.

(89) Editio utraque et Reg. secundus ἐπ' οὐδενὶ πράγματι καταλειπομένην, *pro quilibet re*. At Reg. primus et tertius ἐπ' οὐδενὶ προστάγματι, *pro quovis præcepto*. Fatendum quidem, vocem προστάγματι reconcinnatam fuisse et resartam recenti manu in

Θεοῦ ὀργῆς ἐπὶ τὸν ἡμαρτηκότα διάκονος, ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ πάντων μὲν τῶν μαθητῶν προκριθεὶς, μόνος δὲ πλείον τῶν ἄλλων μαρτυρηθεὶς καὶ μακαρισθεὶς, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πιστευθεὶς, ὅταν ἀκούῃ (86) παρὰ τοῦ Κυρίου, Ἐὰν μὴ νίψῃ σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ποῖαν ἄρα καὶ τὴν ὀπωροῦν λιθίνην καρδίαν οὐ δυσωπήσει πρὸς φόβον καὶ τρόμον τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων; καὶ ταῦτα μὲν οὐδεμίαν ἀμαρτίαν, οὐδεμίαν δὲ καταφρονήσεως ἔμφασιν δούς, τιμῆ δὲ μᾶλλον τῇ περὶ τὸν Δεσπότην ὑπερβαλλούσῃ χρησάμενος, καὶ τὴν προσήκουσαν δούλῳ καὶ μαθητῇ εὐλάβειαν ἐπιδειξάμενος. Ἰδὼν γάρ τὸν ἑαυτοῦ καὶ πάντων Θεὸν καὶ Κύριον, καὶ βασιλέα, καὶ Δεσπότην, καὶ διδάσκαλον, καὶ Σωτήρα, καὶ ἰσοῦ πᾶ πάντα, ἐν ὑψηρότου σχήματι διαξωσάμενον λέντιον, καὶ νίπτειν τοὺς πόδας αὐτοῦ βουλόμενον, εὐθύς, ὥσπερ εἰς συναίσθησιν ἐλθὼν τῆς ἰδίας ἀναξιότητος, καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ προσερχομένου καταπλαγείς, ἐξεδόξασε (87) Κύριε, σὺ μου νίπτεις τοὺς πόδας; καὶ πάλιν Ὁ μὴ νίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ τούτῳ τὴν τοσαύτην εἰσδέχεται ἀπειλήν, ὡς εἰ μὴ πάλιν εἰδὼς τὴν ἀλήθειαν τῶν βημάτων τοῦ Κυρίου, ἐφθασε τῇ ὑπακοῇ διορθωσάμενος τὴν ἀντιλογία. οὐδὲν ἂν αὐτῷ τῶν προλαβόντων, οὐ τῶν ἰδίων κατορθωμάτων, οὐ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου μακαρισμῶν τε καὶ δωρεῶν καὶ ἐπαγγελιῶν, οὐδὲ αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ (88) καὶ Πατρὸς τῆς τοιαύτης καὶ τοσαύτης εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν εὐδοκίας ἀποκάλυψις ἔγκρασε παραμυθῆσασθαι τὴν παρούσαν ἀπειθειαν.

8. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐὰν θέλω καταλέγειν, ὅσα ἐδρίσκω ἐκ τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἐπιλείψει με τάχα διηγούμενον ὁ χρόνος. Ἥδη δὲ καὶ ἐπ' αὐτὰς ὅταν ἔλθω τὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φωνὰς, αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς τὰ βήματα, ἃ πάσης μὲν ἱστορίας, πάσης δὲ ἄλλης ἀποδείξεως παρὰ τοῖς πιστοῖς ἀξιόπιστότερα, πολλὴν μὲν ἐν αὐτοῖς καταμανθάνω τῆς ἐν πᾶσι πρὸς Θεὸν εὐπειθείας, ἵνα οὕτως εἴπω, ἀνάγκη· οὐδεμίαν δὲ ὄλω, ἐπ' οὐδενὶ προστάγματι, καταλειπομένην (89) τοῖς μὴ μετανοοῦσι τῆς ἀπειθείας συγγνώμην, εἰ μὴ τι ἕτερόν ἐστι τολῆσαι, καὶ μέχρις ἐνοχίας λαβεῖν, πρὸς οὕτω γυμνὰς, σαφεῖς τε καὶ ἀπολύτους ἀποφάσεις· Ὁ οὐρανὸς γὰρ, ψῆσι, καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ

Reg. primo: sed sic tamen, ut satis liqueat ex litterarum spatio, scriptum quoque fuisse prima manu in hoc libro προστάγματι, non πράγματι. Ut ut hæc sunt, legitur prima manu et sine ulla emendatione in Reg. tertio ἐπ' οὐδενὶ προστάγματι. Sed ut revertar ad Reg. primum, quem Combellsius contulit, vellem ut vir doctus notasset quod notavi. Etsi enim secunda duntaxat manu in hoc libro legeretur προστάγματι, it tamen alicujus esset momenti ac ponderis: sed forte id dissimulandum putavit, ut hæc severiora viderentur, quam ut Basilio tribui fessent.

λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Οὐκ ἔστιν ἐν ταῦθα A
 διαφορὰ. οὐκ ἔστι διαίρεσις, οὐδὲν οὐδαμῶς ὄλως ὑπο-
 λείπεται. Οὐκ εἶπεν· Οὗτοι ἢ ἐκεῖνοι, ἀλλ', Οἱ λό-
 γοι μου, πάντες ὁμοῦ δηλονότι, οὐ μὴ παρέλθωσι.
 Γέγραπται γάρ· Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λό-
 γοις αὐτοῦ· εἴτε ἀπαγορευῶν ὄτι οὖν, εἴτε προσ-
 τάσεων, εἴτε ἐπαγγελόμενος (90), εἴτε ἀπειλῶν, καὶ
 εἴτε ἐπὶ τῇ πράξει τῶν ἀπαγορευμένων, εἴτε ἐπὶ τῇ
 ἐλλείψει τῶν ἐπιτεταγμένων. Ὅτι γὰρ ἐπίσης τῇ
 ἐνεργείᾳ τῶν κακῶν καὶ ἢ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἔλλει-
 ψις ἐκδικεῖται, ἤρκει μὲν καὶ πρὸς ἀπόδειξιν καὶ
 πληροφορίαν τῇ γε μὴ παντελῆ ἀπιστίαν (91) νοσοῦ-
 ση ψυχῇ τὸ προεξηρημένον ἐπὶ τῷ Πέτρῳ κρίμα· ὅς,
 οὐκ ἀπαγορευμένον τι πράξας, οὐδὲ μὴν πρόσταγμά
 τι τοιοῦτον ἐλλείψας, ὁ ῥαθυμίαν ἢ καταφρόνησιν κατ-
 ηγορεῖ τοῦ ἐλλείποντος, ὑπηρεσίαν δὲ καὶ τιμὴν τὴν B
 παρὰ τοῦ Δεσπότη μόνον ὑποδέξασθαι εὐλαθεῖς,
 τοιαύτην ἐδέξατο τὴν ἀπειλὴν ἣν οὐκ ἔφυγεν ἂν, εἰ
 μὴ, καθὼς προείρηται, ἐφάσε τὴν ὀργὴν τῇ ταχύ-
 τητι καὶ σφοδρότητι τῆς διορθώσεως. Πλὴν ἐπειδὴ ὁ
 ἀγαθὸς καὶ εὐσπλαγχνὸς Θεὸς μακροθυμῶν ἐφ' ἡμῖν
 ἐπέδειξε, καὶ πολλὰκις ἡμῖν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ πολλῶν
 ὁποδεῖξαι, ἵνα τῷ πλήθει καὶ τῇ συνελείᾳ δυνηθῇ
 μολις ποτὲ μογλευθεῖσα καὶ κατατηλθεισα ἡ ψυχὴ
 ἀποτρέψασθαι τὴν πολυχρόνιον τῆς παρανομίας συν-
 ἤθειαν, ἐκεῖνων μόνων πρὸς τὸ παρὸν μνημονεῖσαι
 ἀναγκαῖον τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ φοβερᾷ τῆς κρίσεως
 ἡμέρᾳ ἐξ ἀριστέρων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ ἱσταμένων· πρὸς οὓς ἔλεγεν (92) ὁ πᾶσαν τὴν
 ἐξουσίαν τῆς κρίσεως λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὁ C
 ἐρχόμενος φωτίσαι τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φα-
 νεῖναι τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· Πορεύεσθε ἀπ'
 ἐμοῦ, οἱ καταηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ
 ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐ-
 τοῦ. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγον, οὐχ· Ὅτι ἐφονεύσατε,
 λέγων, ἢ ἐπορεύσατε, ἢ ἐψεύσασθε, ἢ τινὰ ἡδική-
 σατε, ἢ ἄλλο τι τῶν ἀπαγορευμένων, κἂν τὸ βραχύ-
 τατον γούν, ἐπράξατε· ἀλλὰ τί; Ὅτι τῶν ἀγαθῶν
 ἔργων ἡμελήσατε. Ἐπειράσα γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ
 ἔδωκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ
 με· ἔξωτος ἦμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνός,
 καὶ οὐ περιβάλετέ με· ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ,
 καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα
 Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τοῦ θέλοντος μὲν πάντας
 ἀθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας D
 διδάσκοντος δὲ ἀνθρώπων γνώσιν, καταμαθὼν
 ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, καὶ γνωρίσας μὲν τὴν
 φρικωδέστατην αἰτίαν τῆς τοιαύτης τῶν πολλῶν
 πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διαφωρίας, παιδευθεὶς δὲ τὸ
 φοβερὸν ἐκεῖνο κρίμα τῆς τοσαύτης παρανομίας, δι-
 ἀχθεὶς δὲ καὶ πᾶσαν παρακοὴν παντὸς κρῖματος

*verba autem mea non præteribunt*⁷⁵. Nullum est hoc
 loco discrimen, nulla distinctio, nihil usquam om-
 nino relictum est. Non dixit: Hæc aut illa, sed,
Verba mea, omnia simul videlicet, non præteribunt.
 Scriptum est enim: *Fidelis Dominus in omnibus
 verbis suis*⁷⁶: sive vetet quidvis, sive præcipiat,
 sive promittat, sive minetur, sive quæ interdicta
 sunt, agantur, sive quæ jussa sunt, omittantur.
 Etenim id quod mox de Petro retuli judicium fue-
 rit ad hoc satis animæ non omnino incredulitatis
 morbo laboranti, ut bonorum operum prætermis-
 sionem perinde atque malorum perpetrationem pun-
 niri compertum habeat ac persuasum: qui cum ni-
 hil quod vetitum esset fecisset, nullumque hujus-
 modi præceptum prætermisisset, quod prætermi-
 tentis aut segnitiei argueret aut contemptum, sed
 ministerium Domini honoremque ab eo delatum re-
 cusasset reverentiæ duntaxat causa, tamen ejus-
 modi comminationem audivit, quam vitare non po-
 tuisset, nisi, ut jam dictum est, celeri ac vehementi
 emendatione iram prævertisset. Quoniam tamen
 libuit benigno ac misericordi Deo patienter nobis-
 cum ac leniter agere, sæpeque et multis exemplis
 idipsum nobis commonstrare, ut animus multitudine
 atque assiduitate vix tandem aliquando commotus
 et excitatus, diutinam iniquitatis consuetudinem
 delere posset, nunc eorum duntaxat facienda mentio
 est, qui in magna ac horrenda judicii die ad Do-
 mini nostri Jesu Christi lævam stabunt: quibus
 dicturus est is, qui omni judicandi potestate a Patre
 accepta, venit illuminaturus abscondita tenebrarum,
 consiliaque cordium patefacturus: *Discedite a me,
 maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo
 et angelis ejus*⁷⁶. Quin et causam subjunxit, nequa-
 quam dicens: Quia occidistis, aut fornicati estis,
 aut mendacium dixistis, aut cuiquam intulistis in-
 juriam, aut aliud quidquam saltem minutissimum
 ex iis quæ prohibita sunt, fecistis: sed quid? Quo-
 niam bona opera neglexistis. *Esurivi enim, inquit, et
 non dedistis mihi manducare: sitiivi, et non dedistis
 mihi potum: hospes eram, et non collegistis me: nudus,
 et non cooperuistis me: infirmus et in car-
 cere, et non visitastis me*⁷⁷. Ubi benignissimi Dei
 gratia, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad
 veritatis agnitionem pervenire⁷⁸, docetque hominem
 scientiam, animadverti hæc atque id genus alia in
 divinis Scripturis, ubi hujus dissensionis qua multi
 a se invicem et a Domini nostri Jesu Christi præ-
 ceptis dissident, causam admodum horrendam novi,
 ubi formidandum illud judicium quod contra tan-
 tam iniquitatem proferendum est, edoctus sum,
 ubi inobedientiam quamlibet, qua omne Dei judi-

⁷⁵ Matth. XIV, 35. ⁷⁶ Psal. CXLIV, 13. ⁷⁷ Matth. XIV, 41. ⁷⁸ ibid. 42. 43. ⁷⁹ I Tim. II, 4.

(90) Sic mss. nostri. Utraque editio ἀπαγγελό-
 μενος. Nec ita multo post editi καὶ τῶν ἀγαθῶν. At
 mss. καὶ ἡ τῶν.

(91) Editio utraque παντελεῖ ἀπιστίαν. Antiqui li-
 bri παντελῆ ἀπιστίαν.

(92) Editio Paris. ἀναγκαῖον τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ

φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ πρὸς τοὺς ἐξ ἀριστέρων
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἱσταμένους λεχθέν,
 πρὸς οὓς ἔλεγεν· quod contortum est atque per-
 plexum. Editio Ven. et mss. duo præter Combe-
 sianum ut in contextu, planius ac clarius.

cium violatur, æqualiter plecti didici; itemque **223** A gnarus et metuendi illius iudicii, quod in eos pronuntietur qui cum ipsi non peccassent, tamen quod studium bonum in peccantes non ostendissent, iræ facti sunt participes, idque, cum sæpe admissi peccati ne conscii quidem essent; necessarium duxi, etsi sero, quod semper expectarem eos, qui ideim pietatis certamen suscepissent, nec tantum habere fiduciam in me uno, forte tamen non intempestive, ut eos commonefaciam, qui se in hoc pietatis certamine exercent, necessarium igitur putavi, nunc saltem pro viribus secundum omnium communia vota ex divinis Scripturis proferre quæ displicent Deo et in quibus delectatur: ut per Domini nostri Jesu Christi gratiam et Spiritus sancti doctrinam secedentes, tam a voluntatum nostrarum consuetudine, quam ab humanarum traditionum observatione, ambulantes vero juxta Evangelium beati Dei Jesu Christi Domini nostri, sicque hoc tempore viventes ut ei placeamus, partim iis quæ prohibentur rebus studiosius vitandis, partim iis, quæ approbantur, diligentius exsequendis, digni habeamur qui in futuro immortalitatis sæculo iram fugiamus in contumaciæ filios venturam, talesque existamus, qui æternam vitam et cæleste regnum mereamur, quod a Domino Jesu Christo promissum est omnibus *Custodientibus testamentum ejus, et memoria retinentibus mandata ejus, ut faciant ea*⁷⁹. Et quoniam memini Apostoli, qui dicit: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur*⁸⁰; consequens simul ac necessarium existimavi, ut sanam fidem ac piam de Patre et Filio et Spiritu sancto sententiam prius exponerem, et ita demum moralia atlexerem.

Θεοῦ ἐπίσης ἐκδικεῖσθαι· ἔτι δὲ καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κρῖμα καταμαθῶν, τὸ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας μὲν, παραπολεύσαντας δὲ ὅμως τῆς ὀργῆς, διὰ τὴν μὴ τὸν ἀγαθὸν ζῆλον κατὰ τῶν ἡμαρτηχότων ἐπιδείξασθαι, καίτοι πολλάκις μὴδὲ συνεγνωκότας τὸ ἁμάρτημα· ἀναγκαῖον ἐλογισάμην, εἰ καὶ ὄψε τοῦ καιροῦ, διὰ τὸ ἀναμένειν αἰεὶ τοὺς τὸν αὐτὸν ἀγῶνα τῆς θεοσεβείας ἀνειληφότας, καὶ μὴ θαρρῆειν ἐαυτῷ μόνῳ, ἀλλ' οὐκ ἀκαίρως γε τάχα, νῦν γοῦν πρὸς ὑπόμνησιν τοῖς ἀγωνιζομένοις τὸν ἀγῶνα τῆς θεοσεβείας, ἀναλεξάμενος ἐκ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν τὰ τε ἀπαρέσονται τῷ Θεῷ, καὶ οἷς εὐαρεστεῖται παραθέσθαι, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, κατ' εὐχὰς κοινὰς· ἵνα καταξιωθῶμεν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διδασκαλίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀποτηδῆσαντες μὲν **B** τῆς τε τῶν ἰδίων θελημάτων συνθείας, καὶ τῆς τῶν ἀνθρωπίνων παραδόσεων παρατηρήσεως· στοιχήσαντες δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ μακαρίου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τὸν παρόντα εὐαρέστως αὐτῷ ζήσαντες διὰ τε σφοδρότερας ἀναχωρήσεως τῶν κεκωλυμένων καὶ σπουδαιότερας ἐπιμελείας τῶν ἐγκερκρινένων, ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς ἀθανασίας φυγεῖν μὲν τὴν ὀργὴν τὴν ἐπερχομένην ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας δυναίμεθα, ἄξιοι (93) δὲ εὐρεθῆναι τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας τῆς ἐπηγγελμένης παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσι *τοῖς φυλάσσουσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ μεμνημένοι τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, τοῦ ποιῆσαι αὐτάς*. Μεμνημένος δὲ τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Ἐρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὕτε περιτομὴ εἰσχύει, οὕτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη*· ἀκόλουθον ὁμοῦ καὶ ἀναγκαῖον ἐλογισάμην, τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν καὶ εὐσεβῆ δόξαν περὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος παραθέσθαι πρότερον, καὶ οὕτως ἐπισυνάψαι τὰ ἠθικά.

EJUSDEM DE FIDE.

1. Dei optimi gratia cum mihi innotuisset vestrae pietatis mandatum, idque dignum vestra ista in Christo erga Deum dilectione, quo piae fidei confessionem litteris consignatam a nobis petivistis, primum quidem tenuitatis atque infirmitatis meae conscius respondere veritus sum: sed simul atque **D** memini Apostoli, qui dixit: *Supportantes invicem in charitate*⁸¹; et rursus: *Corde enim creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem*⁸²; rem periculosam duxi, si vobis morem non gererem, silentioque salutarem confessionem præterirem, fiduciam habens per Christum in Deo, sicut scriptum est: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ.

1. Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι τὸ ἐπίταγμα τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας καταμαθὼν ἄξιον τῆς (94) ἐν Χριστῷ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ἐν ᾗ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ἔγγραφον ἐπεζητήσατε παρ' ἡμῶν ὁμολογίαν, τὰ μὲν πρῶτα ἐπαισθανόμενος τῆς ἐαυτοῦ ταπεινώσεως καὶ ἀσθενείας, ἕκων πρὸς τὴν ἀπόκρισιν· ὡς δὲ ἐμνημόνευσα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, *Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ*· καὶ πάλιν, *Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν*· οὐκ ἀκίνδυνον ἠγησάμην τὸ ἀντειπεῖν μὲν ὑμῖν, σωπῆσαι δὲ τὴν σωτήριον ὁμολογίαν, πεποιθήσιν ἔχων διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς γέγραπται· *Οὐχ οἶτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ'*

⁷⁹ Psal. cii, 18. ⁸⁰ Galat. v, 6. ⁸¹ Ephes. iv, 2. ⁸² Rom. x, 10.

(93) Editio Paris. ἀπειθείας δυναίμεθα, ἄξιοι· Vox δυναίμεθα neque in nostris codicibus, neque in editione Veneta legitur.

(94) Editio Paris. ἄξιον ἐκ τῆς. Vocula ἐκ neque in nostris, neque in Combefisii codice reperitur;

nec dubium, quin abesse debeat. Haud longe utraque editio ὑπεζητήσατε. Codex Combef. et alii duo ἐπεζητήσατε. Mox miss. duo præter Combefisianum ἐαυτοῦ ταπεινώθητος.

ἐαυτῶν λογίσασθαι τι, ὡς ἐξ ἐαυτῶν· ἀλλ' ἢ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τότε (95) μὲν ἐκείνους, νῦν δὲ καὶ ἡμᾶς, καὶ τοῦτο δι' ὑμᾶς, ἱκανώσαντος γενέσθαι διακόνους Καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. Διακόνου δὲ πιστοῦ ἴδιον ἴστε πάντως καὶ αὐτοὶ τὸ, ἅπερ ἂν εἰς (96) τοὺς συνδούλους οἰκονομησαὶ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότητος πιστευθῆ, ταῦτα διασῶσαι τούτοις ἀνοθεύτως καὶ ἀκαπηλεύτως. Ὅστε καὶ γὰρ, ἅπερ ἔμαθον ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, ταῦτα ὑμῖν παραθέσθαι κατὰ τὸ ἀρέσκον Θεῷ, πρὸς τὸ κοινῆ συμφέρον ὀφειλέτης εἰμί. Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος, ἐν ᾧ εὐδόκησεν ὁ Πατήρ, Ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί, ὁ πᾶσαν μὲν τὴν ἐξουσίαν, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, Ἐντολὴν ἔδωκε μοι (97), φησὶ, τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω· καὶ πάλιν· Ἄ οὐρ ἐγὼ λαλώ, καθὼς εἰρηκέ μοι ὁ Πατήρ, οὕτω λαλώ· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀφ' ἐαυτοῦ οὐ λαλεῖ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ, ταῦτα λαλεῖ· πότερ μᾶλλον ἡμῖν εὐσεβές τε δοῦν καὶ ἀσφαλές (98) τοῦτο φρονεῖν καὶ ποιεῖν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Ἔως μὲν οὖν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰς ἐπινοητάς κατὰ καιρὸν αἱρέσεις ἐχρήν, ἐπόμενος τοῖς προειληφθόσι, ἀκόλουθον ἰγούμην τῇ διαφορᾷ τῆς ἐπισπειρομένης ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἀσεβείας, ταῖς ἀντιθέτοις φωναῖς (99) κωλύειν, ἣ καὶ ἀνατρέπειν τὰς ἐπαγομένας βλασφημίας, καὶ ἄλλοτε ἄλλαις, ὡς ἂν ἡ χρεια τῶν νοσοῦντων καταγράφασε, καὶ ταύταις πολλάκις ἀγράφοις μὲν, ὅμως δ' οὖν οὐκ ἀπεξενωμέναις τῆς κατὰ τὴν Γραφήν εὐσεβοῦς διανοίας· τοῦ Ἀποστόλου πολλάκις καὶ Ἑλληνικοῖς ῥήμασι χρῆσασθαι μὴ παραιτησαμένου (1) πρὸς τὸν ἴδιον σκοπόν. Νῦν δὲ πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν τε καὶ ὑμῶν σκοπὸν ἀρμόζον ἐλογισάμην ἐν ἀπόδητι τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως τὸ ἐπιταγμα τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ ἀγάπης πληρῶσαι, εἰπὼν (2) ἃ ἐδιδάχθην παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς· φειδόμενος μὲν καὶ τῶν ὀνομάτων, καὶ ῥημάτων ἐκείνων, ἃ λέξεσι μὲν αὐταῖς οὐκ ἐμφέρεται τῇ θεῖᾳ Γραφῇ, διανοίαν γε μὴν τὴν ἐκείνην ἐγκλειμένην τῇ Γραφῇ διασώζει· ὅσα δὲ πρὸς τῷ ξένῳ τῆς λέξεως ἐστὶ καὶ τὸν νοῦν ξένον ἡμῖν ἐπεισάγει, καὶ ἃ οὐκ ἐστὶν ὑπὸ τῶν ἁγίων κηρυσσόμενα (3) εὐρεῖν, ταῦτα ὡς ξένα καὶ ἀλλότρια τῆς εὐσεβοῦς πίστεως παντάπασι παραιτούμενος. Πίστις μὲν οὖν ἐστὶ συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέν-

⁹⁵ II Cor. III, 5. ⁹⁶ ibid. 6. ⁹⁷ Coloss. II, 3. ⁹⁸ Joan. XII, 49. ⁹⁹ ibid. 50. ¹⁰⁰ Joan. XVI, 13.

(95) Regii duo libri τοῦ Θεοῦ, ὅς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς τότε, haud recte. Codex Voss. ὡς καὶ, etc., ut superius.

(96) Utraque editio ἅπερ ἂν εἰ. Codex Voss. et alii tres ἅπερ ἂν. Mox idem codex Vossii et alii duo ἀνόθως.

(97) Editio et Reg. secundus δέδωκε μοι. Codex Voss. et alii tres ἔδωκε.

(98) Codex Voss. εὐσεβέστερον καὶ ἀσφαλές.

(99) Editio utraque et Reg. secundus prima manu ταῖς ἀντιτύποις φωναῖς. Alii tres mss., quibus consentit Reg. secundus manu posteriore, ταῖς ἀντιθέτοις φωναῖς. Statim codex Voss. et unus Reg. τὰς

A nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est⁹⁵, qui tum quidem illos, nunc vero nos etiam, idque propter vos, idoneus effecit ut ministri essemus Novi Testamenti, non litteræ, sed spiritus⁹⁶. Id autem fidelis ministri proprium esse scitis utique et vos ipsi, nimirum ut quæ conservis suis dispensanda a benigno Domino acceperit, eadem pura et sincera ipsis seruet. Quocirca ego quoque, quæ ex divina Scriptura didici, ea ad communem utilitatem.ita, ut Deo placet, apponere debeo. Etenim si ipse **224** Dominus, in quo bene complacuit est Patri, In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi⁹⁷, qui a Patre accepta potestate omni, omnique judicio, ait : Mandatum dedit mihi, quid dicam, et quid loquar⁹⁸; et iterum : Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor⁹⁹; item si Spiritus sanctus a seipso non loquitur, sed quæcunque audierit ab eo, hæc loquitur¹⁰⁰; quanto potiori jure id in nomine Domini nostri Jesu Christi sentire et facere pium simul et securum nobis fuerit? Dum igitur adversus hæreses vario tempore exortas pugnandum esset, majorum exempla secutus, consequens esse existimavi, ut ejus quæ a diabolo seritur impietatis habita ratione, eas quæ inducuntur blasphemias vocabulis contrariis cobibebrem, aut etiam everterem : et aliis atque aliis verbis prout ægrotantium utilitas cogebat, uterer, quæ etiamsi sæpe scripta non invenirentur, tamen a pio Scripturæ sensu non abhorrebant : quod Apostolus quoque non raro fecit, qui Græcorum verbis congruenter suo proposito convenienterque uti non fastidivit. Nunc autem communi scopo tam nostro quam vestro conveniente putavi, si in sanæ fidei simplicitate sequeretur vestræ iustitiam in Christo dilectionis mandatum, eaque dicerem quæ a sacra Scriptura accepissem, sed sic, ut parvus sim in illis nominibus et verbis usurpandis, quæ ipsis litteris et syllabis in divina Scriptura non reperiuntur, tametsi eam quam Scriptura præfert sententiam servant : quæ vero præter dictionis novitatem novum etiam et peregrinum sensum nobis exhibent, quæque non inveniuntur usurpata a sanctis, ea uti peregrina et a pia fide aliena omnino averser. Est igitur fides assensus haud hæsitans super iis quæ audita sunt, veritatem eorum quæ Dei munere prædicata sunt,

ἐπιεσαγομένας. Nec ita multo post Reg. tertius et editio Ven. in margine ὅπως δ' οὖν οὐκ.

(1) Editio Paris. et Reg. tertius ὡςπερ οὖν καὶ ὁ Ἀπόστολος πολλάκις πεποίηκεν, Ἑλληνικοῖς ῥήμασι χρῆσασθαι μὴ παραιτησάμενος. Codices Vossii et Combessii et alii duo ut in contextu, brevius et rectius.

(2) Reg. primus πληρῶσαι καὶ εἰπεῖν. Mox unus Reg. ἣ ῥημάτων.

(3) Codex Voss. et unus Reg. ἐπεισάγει καὶ οὖν οὐκ ἐστὶν... κηρυσσόμενον. Reg. tertius καὶ ἂν οὐκ ἐνεστι, sensum novum et peregrinum, quemque non invenias vulgatum a sanctis.

persuasissimam habens : quam fidem ostendit Abraham hoc testimonio laudatus : *Non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo : imo plenissime sciens quod is qui promisit, potens est et facere* ⁸⁹. Quod si *Fidelis est Dominus in omnibus verbis suis* ⁹⁰, *Fidelia etiam omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate* ⁹¹, manifestus a fide lapsus est ac superbiæ crimen, si quis aut quidquam eorum quæ scripta sunt reprobet, aut aliquid ex iis quæ scriptis mandata non sunt, introducat, cum Dominus noster Jesus Christus dicat : *Oves meæ vocem meam audiunt* ⁹²; et paulo ante dixerat : *Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo : quia non noverunt vocem alienorum* ⁹³ : Apostolusque, sumpto ex hominibus exemplo, quidpiam in divinis Scripturis addere, aut demere vehementius vetet, his verbis : *Tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat* ⁹⁴.

2. Omnem itaque vocem ac sententiam a Domini **225** doctrina alienam sic nos semper et nunc fugere statuimus, cum scopus, qui, uti prius dixi, nunc nobis et vobis propositus est, ab argumentis illis, a quibus alias alia modo ad aliquid aut scribendum aut dicendum adducebamur, nullum differat. Nam tunc quidem confutare hæresim, et diaboli insidias subvertere conabamur : nunc vero simpliciter fidem sanam confiteri ac declarare nobis proponimus. Itaque nunc nobis non idem congruit dicendi genus. Quemadmodum enim homo qui præliaturus est, et qui operam agriculturæ daturus, non eadem in manus instrumenta sumit (alia namque sunt instrumenta eorum qui in securitate res ad victum necessarias sibi ipsi labore parant, et aliæ sunt armaturæ eorum qui in bello ordinantur), sic qui in sana doctrina cohortatur, et qui contradicentes refutat, eodem dicendi genere non utatur. Aliud enim usurpatur dicendi genus ad refellendum, aliud ad exhortandum. Alia simplicitas eorum qui in pace pietatem confitentur, et alii sudores eorum qui se adversus falsæ scientiæ discrepantiam opponunt. Quamobrem nos quoque sic sermones nostros in judicio disponentes, ubique ea quæ ad custodiendam aut ædificandam fidem pertinent, modo apto atque consentaneo adhibeamus, sic ut modo iis qui diabolico artificio eam destruere nituntur, resistamus validius, modo vero iis qui in ipsa ædificari volunt, simplicius et familiarius ipsam exponamus, nihilque aliud peragamus quam quod ab Apostolo dictum

των ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κτηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι, ἤντινα ἐπεδείξατο μαρτυρηθεὶς Ἀβραάμ, ὅτι οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δούς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι, ὃ ἐπήγγελλται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Εἰ δὲ Πιστὸς μὲν ὁ Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, Πιστὰ δὲ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, ἐστηρικμέναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πεπονημέναι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι, φανερὰ ἔκπτωσις πίστεως καὶ ὑπερηφανίας κατηγορία, ἢ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων, ἢ ἐπεισάγειν τῶν μὴ γεγραμμένων, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· Τὰ ἐμὰ πρόβητα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει· καὶ πρὸ τούτου δὲ εἰρηκότος· Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσα, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ· ὅτι οὐκ οἶδουσι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν· καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ὑπεδείγματι ἀνθρωπίνῳ σφοδρότερον ἀπαγορευόντος τὸ προσθεῖναι, ἢ ὑφελεῖν τι ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, δι' ὧν φησιν· Ὅμως ἀνθρώπου κεκυρώμενην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται.

2. Πᾶσαν μὲν οὖν ἀλλοτρίαν τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας φωνῆν καὶ ἔννοιαν εὐτως ἡμεῖς πάντοτε καὶ νῦν ἀποφεύγειν (5) ἐγνώκαμεν, καὶ τοῦ σκοποῦ δὲ, ὡς προείπον, τοῦ νῦν ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν προκειμένου, καταπολῶ διαφέροντος τῶν ὑποθέσεων ἐκεῖνων, ὑφ' ὧν ἄλλοτε ἄλλως ἐπὶ τὸ γράψαι τι ἡεῖπειν προήχθημεν. Διότι τότε μὲν αἰρέσεως ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς τοῦ διαβόλου μεθοδείας ἐσπουδάζετο, νῦν δὲ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως (6) ὁμολογία τε καὶ φανέρωσις ἀπλῆ πρόκειται. Οὐκοῦν οὕτε τοῦ λόγου χαρακτήρ ὁ αὐτὸς ἡμῖν καὶ νῦν ἀρμόζει. Ὡς γὰρ οὐκ ἂν λάθοι μετὰ χεῖρας ἀνθρώπος σκευὴ τὰ αὐτὰ πολεμῶν καὶ γωργῶν (ἄλλα γὰρ σκευὴ τῶν ἐν ἀδείᾳ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἑαυτοῖς ἐκπονούντων, ἄλλαι δὲ πανοπλίαι (7) τῶν ἐν πολέμῳ παρατασσομένων), οὕτως οὐκ ἂν εἶποι τὰ αὐτὰ ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ ὁ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχων. Ἄλλο γὰρ εἶδος λόγου ἐλεγκτικοῦ, καὶ ἄλλο εἶδος λόγου παρακλητικοῦ. Ἄλλη ἀπλότης τῶν ἐν εἰρήνῃ τὴν εὐσέβειαν ὁμολογούντων, καὶ ἄλλοι ἰδρωτῆς τῶν πρὸς τὰς ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἱσταμένων. Ὡστε ἂν τοῦτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ἡμεῖς οἰκονομοῦντες τοὺς λόγους ἡμῶν ἐν κρίσει, πανταχοῦ τοῖς πρὸς τὴν φυλακὴν ἢ οἰκοδομὴν τῆς πίστεως ἀκολουθῶς χρῆσαιμεθα, ποτὲ μὲν τοῖς ἐν μεθοδείᾳ τοῦ διαβόλου καταλύειν πειρωμένοις αὐτὴν ἀγωνιστικώτερον (8) ἀνθιστάμενοι, ποτὲ δὲ τοῖς οἰκοδομεῖσθαι βουλομένοις ἐν αὐτῇ ἀποκτικώτερον καὶ οικειότερον αὐτὴν ἐξηγούμενοι, καὶ οὐδὲν ἄλλο ποιοῦντες ἢ ἐκεῖνο τὸ παρά τοῦ Ἀποστόλου (9) εἰρημένον· Εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκριθῆναι. Πρὶν δὲ ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὴν τὴν τῆς

⁸⁹ Rom. iv, 21. ⁹⁰ Psal. cxliv, 13. ⁹¹ Psal. cx. 8. ⁹² Joan. x, 27. ⁹³ ibid. 5. ⁹⁴ Galat. iii, 15.

(4) Codex Voss. et unus Reg. ἐπήγγελλται ὁ Θεὸς, ἑδυνατός, et ita quoque legitur in Reg. primo manu recentiore. Mox unus Reg. λόγοις αὐτοῦ, πιστεῦσαι δὲ ἄξιον, ὅτι πιστὰ πᾶσαι, credere autem opere præfatum est, omnia mandata fidelia esse.

(5) Reg. unus νῦν ἀποφεύγειν.

(6) Codex Voss. τῆς ὑγιᾶς πίστεως.

(7) Antiqui duo libri καὶ ἄλλαι πανοπ. Mox Reg. unus οὐκ ἂν εἶπῃ.

(8) Utraque editio et Reg. secundus ἀνταγωνιστικώτερον. Alii tres mss. ἀγωνιστικώτερον.

(9) Codex Voss. et alii duo ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου.

πίστεως ὁμολογίαν, κάκεινο ἐπιστημῆνασθαι ἄξιον ἄστι τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητα καὶ δόξαν, καὶ λόγῳ ἀπερίληπτον οὖσαν, καὶ νῦν (10) ἀκατάληπτον, ἐνὶ μὲν ῥήματι ἢ νοήματι οὐτε δηλωθῆναι, οὐτε νοηθῆναι οἶόν τε ἦν· διὰ πλείονων δὲ τῶν ἐνστρεφομένων τῇ ἡμετέρῃ χρήσει ἢ θεόπνευστος Γραφή μόλις τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ, ὡς δι' ἐσόπτρου, ἠνίξατο. Τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἡ τελεία ἐπίγνωσις ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἄξιους ἀποδοθῆναι ἐπηγγελάται· νῦν δὲ, καὶ Πάυλος τις ἦ, καὶ Πέτρος, βλέπει μὲν ἀληθῶς ἃ βλέπει, καὶ οὐ πλανᾶται, οὐδὲ φαντάζεται, δι' ἐσόπτρου δὲ ὅμως βλέπει, καὶ ἐν αἰνίγματι (11), καὶ τὸ ἐκ μέρους νῦν εὐχαρίστως δεχόμενος, τὸ τέλειον εἰς τὸ μέλλον περιχαρῶς ἀπεκδέχεται. Ὅπερ πιστοῦται μὲν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τῷ τοιοῦτῳ τινὶ τρόπῳ κατασκευάζων τὸν λόγον, ὅτι Ἔσπερ, Ὅτε μὲν ἡμῶν (12) νήπιος, ἄρτι τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ ἐκμανθάνων, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐγράφουν (13), ὡς νήπιος ἐλογίζομεν· οἷς δὲ τέτοια ἀνῆρ, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπιεργομαί φθάσαι, τὰ τοῦ νεοῦ κατήρηκα. Καὶ τοσαύτην ἔσχον ἐν τῇ τῶν θείων καταλήψει τὴν προκοπὴν καὶ βελτίωσιν, ὥστε τὴν μὲν ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ λατρειᾷ ἐπίγνωσιν νηπίως φρενῶς εοικεναί κινήμασιν, ἀνθρὶ δὲ ἦδη τὰ πάντα τελείῳ προσήκουσαν τὴν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γνῶσιν. Οὕτως ἐν συγκρίσει τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἄξιους ἀποκαλυφθησομένης γνῶσεως, καὶ τὸ δοκοῦν νῦν ἐν τῇ γνώσει τέλειον βραχὺ τι καὶ ἀμυδρότερον τοσοῦτον, ὡς πλέον ἀπολιμπάνεσθαι· τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τρανότητος, ἢ ὅσον ἀπολιμπάνεται τοῦ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸ δι' ἐσόπτρου βλέπειν καὶ ἐν αἰνίγματι (14). Συνιστώσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ περὶ τὸν μακάριον Πέτρον καὶ Ἰωάννην μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, τῇ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀεὶ πρὸς τὸ μείζον ἐπιδόσει καὶ προκοπῇ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τηρουμένης αἰῶνι γνῶσεως οὐκ ἔλαττον καὶ αὐτοὶ πιστούμενοι. Οἷτινες, μετὰ τὸ ἄξιον φανῆναι τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου ἐκλογῆς, τῆς σὺν αὐτῷ διαγωγῆς, τῆς παρ' αὐτοῦ ἀποστολῆς, τῆς τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων διανομῆς, μετὰ τὸ ἀκούσαι· Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μετὰ (15) τὴν τοιαύτην γνῶσιν, μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τοῖς λοιποῖς ἀπορρήτων, ὅμως ὑστερόν ποτε, περὶ αὐτὸ λοιπὸν τοῦ Κυρίου

A est : *Ut scialis quomodo oporteat vos unicuique respondere* 92. Sed antequam deveniamus ad ipsam fidei confessionem, illud etiam merito observandum fuerit : Dei majestatem et gloriam, cum et sermone inexplicabilis sit et mente incomprehensibilis, uno verbo aut una cogitatione neque declarari, neque intelligi posse, imo etiam eam a sacra Scriptura per plura verba nostro usu recepta, vix etiam iis qui puro corde sunt, veluti per speculum, obscure significari. Nam promissum est fore, ut facies ad faciem, et perfecta cognitio iis qui digni habiti fuerint, in futuro sæculo exhibenda sit : nunc vero sive Paulus quis sit, sive Petrus, videt quidem vere quæ videt, et non errat, neque imaginatione luditur, sed tamen per speculum et B in ænigmate cernit, et quod nunc ex parte est 93, cum gratiarum actione suscipiens, quod perfectum est 94, in futuro ævo cum ingenti gaudio exspectat. Quod ita esse confirmat apostolus Paulus, qui suum sermonem tali quodam modo componit : Quemadmodum, *Cum essem parvulus* 95, prima eloquiorum Dei elementa recens edoctus, *loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus* : 226 *cum vero vir factus sum*, et ad mensuram ætatis plenitudinis Christi 96 pervenire festino, *evacuavi quæ erant parvuli*. Atque in divinis Scripturis percipiendis ita profeci, et excellui, ut ea quæ in Judaico cultu habetur cognitio puerilis animi motibus sit comparanda, et contra notitia per Evangelium acquisita viro jam in omnibus perfecto conveniat. Sic et quod nunc in cognitione perfectum videtur, si cum futuri sæculi scientia iis qui digni exstiterint revelanda conferatur, exiguum quiddam est et obscurum usque adeo, ut magis a futuri sæculi claritate absit, quam visio per speculum et in ænigmate facta abest ab illa quæ facie ad faciem sit. Confirmant autem hoc et beati Petrus et Joannes, aliique Domini discipuli. Nam etiamsi in præsentī vita semper magis ac inagis proveherentur ac proficerent, nihilominus tamen ipsi quoque incredibilem esse magnitudinem ejus scientiæ probant, quæ in futuro sæculo possidenda servatur. Qui postquam visi essent digni qui eligerentur a Domino, qui una cum ipso vitam degerent, qui illius essent apostoli, qui spiritualia dona

92 Coloss. iv, 6. 93 I Cor. xiii, 12. 94 ibid. 10. 95 ibid. 11. 96 Ephes. iv, 13.

(10) Codex Voss. et unus Reg. primus καὶ νῦν οὖσαν.

(11) Utraque editio et Reg. primus καὶ αἰνίγματος, et per ænigma. Codex Combef. et alii duo καὶ ἐν αἰνίγματι. Ibidem unus ms. Reg. μέρους δὲ νῦν. Subinde Reg. primus ὅπερ δὴ πιστοῦται ὁ.

(12) Reg. primus emendatus λόγον, ὅτι Ὅτε ἡμῶν. (13) Sic codex Voss. et tres alii. Totum illud, ὡς νήπιος ἐγράφουν, desiderabatur in vulgatis.

(14) Regii primus et secundus καὶ αἰνίγματος, et per ænigma. Illud, quod mox sequitur, οἱ περὶ τὸν μακάριον Πέτρον καὶ Ἰωάννην, ita vertendum putat

Combesisius, *Beati discipuli Petrus et Joannes*; atque

D interpretem veterem *inscite* hunc locum vertisse, cum ita interpretatus est, *Discipuli Domini, qui cum Petro et Joanne fuere*. Puto ego id inconsiderate dictum fuisse a Combefisio, cum hæc loquendi formula, οἱ περὶ, etc., anceps sit et ambigua, ob idque dubitari merito possit, soline Petrus ac Joannes hoc loco intelligantur, an discipuli alii cum ipsis. Certe eruditissimi viri, qui non ita pridem novam Methodum Græcam vernacula lingua edidere, hunc Basilii locum eodem quo vêtus interpretæ sensu accipiunt.

(15) Unus codex Reg. τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, μετὰ, regni Dei.

acciperent : qui postquam audissent, *Vobis datum* A τὸ πάθος, ἀκούουσιν· Ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, *est nosse mysteria regni caelorum*¹, post ejusmodi cognitionem, postquam aperta sibi essent quæ cæteris operata fuerant et occulta, tamen aliquanto post, adventante jam passione Domini, audiunt : *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*².

3. Ex his atque hujus generis aliis discimus, quantum sacra Scriptura novit immensitatem cognitionis, tantum humanam naturam in hac vita assequendis divinis mysteriis imparem esse, cum unusquisque semper magis ac magis proficiat, nec quisquam sit, qui unquam ad summum illud pertingat, donec venerit quod perfectum est, quando abolebitur quod ex parte est. Itaque ad omnes simul Dei glorias declarandas non sufficit nomen unum, nec singula omnino citra periculum assumuntur. Etenim si quis dixerit, *Deus*, ab eo non declaratus est *Pater* : cum vero dicitur *Pater*, huic nomini deest illud, *Conditor*. Rursus his quoque non adjungitur bonitas, sapientia, potestas, et reliqua quæ in sancta Scriptura reperiuntur. Rursus quoque si illud, *Pater*, cum integra ejus significatione, sicut apud nos est in usu, accipiamus in Deo, impie sentimus, cum affectum, semen genitale, ignorantiam, infirmitatem et ejusdem generis alia indicet. Similiter autem et de illo, *Conditor*, hoc idem dicendum est. Nam ejus nominis notio apud nos tempus, materiam, instrumenta adjunctaque requirit : a quibus omnibus, quantum homini fas est, puram esse oportet piam de Deo opinionem. Etsi enim mentes omnes conjungerentur ad perscrutandum, omnesque linguæ ad enuntiandum concurrerent, nemo tamen, ut dixi, hoc unquam pro rei merito assequi posset. Hanc autem sententiam luculenter nobis ob oculos ponit sapientissimus Salomon, cum ait : *Dixi : Sapiens efficiar : et ipsa elongata est a me longe ultra quam erat*³ : non quod fugiat, sed quod ipsa iis maxime videtur esse incomprehensibilis, quibus per Dei 227 gratiam cognitio major accessit. Quamobrem sacra Scriptura nominibus verbisque pluribus necessario utitur ad quamdam, eamque obscuram, divinæ gloriæ partem exprimendam. Nobis autem quod vos urgeatis, nec facultas est, nec otium omnia colligendi quæ ubique in divina Scriptura dicta sunt de Patre et Filio et de Spiritu sancto : sed tamen si pauca ex omnibus apponamus, ita conscientiæ vestræ satisfactum iri arbitramur, tum ut nostra sententia Scripturis innixa innotescat, tum ut vestra ipsorum aliorumque idem a

3. Ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων μαθηθάνομεν, ὅτι τοσοῦτον μὲν οἶδεν ἡ θεόπνευστος Γραφή τῆς ἐπιγνώσεως τὸ ἀπέραντον, τοσοῦτον δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ τῶν θεῶν μυστηρίων ἐν τῷ παρόντι ἀνεφικτον, αἰεὶ μὲν κατὰ προκοπὴν ἐκάστῳ (16) προστιθεμένου τοῦ πλείονος, αἰεὶ δὲ τοῦ πρὸς ἀξίαν ἀπολιμπανομένου ἀπάντων, ἄχρις ἂν ἔλθῃ τὸ τέλειον, ὅτε τὸ ἐκ μέρους καταργηθῆσεται· οὐκοῦν οὕτε ἐνὸς ὀνόματος ἀρχουμένου πάσας ὁμοῦ δηλώσαι τὰς τοῦ Θεοῦ δόξας, οὕτε ἐκάστου ἐξ ὁλοκλήρου ἀκινδύνως παραλαμβανόμενου. Ἄν τε γὰρ εἴπῃ τις, Θεός, οὐκ ἐδήλωσε τὸ, Πατήρ· τῷ δὲ, Πατήρ, λείπει τὸ, κτίστης. Τούτοις δὲ πάλιν χρεῖα ἀγαθότητος, σοφίας, δυνάμεως, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν φερομένων ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ. Πάλιν δὲ τὸ, Πατήρ, ὁλόκληρον κατὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, ἐὰν ἐκλάβωμεν ἐπὶ Θεοῦ, ἀσεβοῦμεν· πάθος γὰρ καὶ ἀπόβροϊαν, καὶ ἄγνοϊαν, καὶ ἀσθένειαν, καὶ ἕσα τοιαῦτα ἐπιφημίζει. Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ, κτίστης. Ἐφ' ἡμῶν γὰρ χρεῖα χρόνου, ὕλης, σκευῶν, βοθητίας (17)· ὧν ἀπάντων καθαρεύειν δεῖ τὴν εὐσεβῆ περὶ Θεοῦ δόξαν, ὡς δυνατὸν ἀνθρώπῳ. Τοῦ γὰρ πρὸς ἀξίαν, ὡς ἐφην, κἂν εἰ πάσαι μὲν διάνοιαι πρὸς τὴν ἔρευναν συναφθῆεν, πάσαι δὲ γλώσσαι πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν συνδράμοιεν, οὐδέποτε ἂν τις ἐφίκοιτο. Ταύτην δὲ ἡμῖν τὴν ἔννοιαν σαφῶς παρίστησι καὶ ὁ σοφώτατος Σολομὼν λέγων· Εἶπα· Σοφισθήσομαι· καὶ αὕτη ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν, ὑπὲρ δ' ἤν· οὐ τῷ φεύγειν, ἀλλὰ τῷ ἐκείνοις μάλιστα φανεροῦσθαι αὐτῆς τὸ ἀκατάληπτον, οἷς Θεοῦ χάριτι περισσοτέρως προσεγγέγονεν ἡ γνώσις. Ἡ μὲν οὖν θεόπνευστος Γραφή πλείοσιν ὀνόμασιν ἀναγκαίως χρῆται καὶ ῥήμασιν εἰς μερικὴν τινα, καὶ ταύτην αἰνιγματώδη, τῆς θείας δόξης παράστασιν. Ἡμῖν δὲ πάντα μὲν τὰ πανταχόθεν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος εἰρημένα τὸ παρὸν ἀναλέγειν οὕτε δυνάμεις, οὕτε σχολή, διὰ τὸ κατεπείγειν ὑμᾶς· ὀλίγα δὲ ἐκ πάντων (18) παραθέμενοι, ἀρκεῖν ἡγοῦμεθα καὶ ταῦτα τῇ ὑμετέρᾳ συνειδήσει, πρὸς τε τὴν τοῦ ἡμετέρου ἐκ τῶν Γραφῶν φρονήματος φανέρωσιν, καὶ τὴν ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῶν βουλομένων ἐφ' ἡμῖν (19) πληροφορίαν. Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ μίαν ἡμῖν τὴν εὐσεβῆ ἔννοιαν ἐξαγγέλλει, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ὁ εὐγνώμων, οἶμαι, τὸ ἐν πᾶσιν εὐσεβὲς ἐπιγιγνώσκει.

¹ Matth. xiv, 41. ² Joan. xvi, 12. ³ Eccle. vii, 24.

(16) Antiqui duo libri προκοπὴν ἐκάστου. Mox duo mss. ἀπολιμπανομένων. Alii duo et editi ἀπολιμπανομένου. Hoc an illo modo legas, nihil refert.

(17) Regii duo codices perinde ut editio Ven. in margine ὕλης, ὀργάνων, βοθητίας, sensu non dissimili. Aliquanto infra utraque editio ἐμοῦ μακρᾶ. Codex Voss. et alii duo μακρὸν.

(18) Reg. primus ἐκ τῶν πάντων. Ibidem Reg. tertius et alter itidem Reg. παρατιθέμενοι.

(19) Editio Paris. βουλομένων ἐν ὑμῖν, qui inter vos id expetunt. Editio Ven. et codex Combef. ἐν ἡμῖν, inter nos. Alii tres codices præter Voss. ἐφ' ἡμῖν. Hoc ipso in loco editio Paris. μίαν ὁμῖν. Editio Ven. et mss. tres ἡμῖν. Hæc est ejus loci sententia : Nostra hæc fidei confessio, quambibet brevis, ejusmodi est, ut ex ea æquus rerum æstimator facile intelligat nos quoque in reliquis omnibus pie ac recte sentire.

nobis desiderantium persuasio constans fiat et certo. Ut enim multa unam sententiam piam esse nobis nuntiant, ita etiam æquus iudex, opinor, pietatem in omnibus inesse ex paucis cognoscet.

4. Πιστεύομεν τοίνυν και ὁμολογοῦμεν ἓνα μόνον Ἀληθινὸν και ἀγαθὸν Θεὸν (20), και Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα · τὸν Θεὸν και Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν και Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἓνα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν Κύριον και Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, μόνον ἀληθινόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὄρατά και τὰ ἀόρατα · και ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκεν · ὃς ἐν ἀρχῇ ἦν πρὸς τὸν Θεόν, και Θεὸς ἦν · και μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, και τοῖς ἀνθρώποις συναεστράφη · ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμόν ἤρτησατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, και διὰ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως μορφήν δούλου λαβὼν, και σχήματι εὐθεβὲς ὡς ἄνθρωπος, πάντα τὰ εἰς αὐτὸν και περὶ αὐτοῦ (21) γεγραμμένα ἐπλήρωσε κατὰ τὴν ἐντολήν τοῦ Πατρὸς, γενόμενος ὑποτάκτος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ · και τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, ὤφθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, και τοῖς λοιποῖς, ὡς γέγραπται · ἀνέβη τε εἰς οὐρανοὺς και κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς · ὅθεν ἔρχεται ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου ἀναστῆσαι πάντας, και ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ · ὅτε οἱ μὲν δίκαιοι προσληφθήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον και βασιλεῖαν οὐρανῶν, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ κατακριθήσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον, ὅπου ὁ σκῶληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, και τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. Καὶ ἐν μόνον Πνεῦμα ἅγιον, τὸ Παράκλητον (22), ἐν ᾧ ἐσφραγίσθημεν εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως · τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν · Ἄββα, ὁ Πατήρ · τὸ διαιροῦν και ἐνεργοῦν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ χάρισματά ἐκαστῷ πρὸς τὸ συμφέρον, καθὼς βούλεται · τὸ διδάσκον και ὑπομιμνήσκον πάντα, ὅσα ἂν ἀκούῃ (23) παρὰ τοῦ Υἱοῦ · τὸ ἀγαθόν, τὸ ὀδηγοῦν εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, και στηρίζον πάντας τοὺς πιστεύοντας πρὸς τε γνῶσιν ἀσφαλῆ (24), και ὁμολογίαν ἀκριβῆ, και λατρείαν εὐσεβῆ, και προσκύνησιν πνευματικὴν και ἀληθῆ Θεοῦ Πατρὸς και τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου και Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, και ἑαυτοῦ · ἐκαστοῦ ὀνόματος τὴν τοῦ ὀνομαζομένου (25) ιδιότητα σαφῶς ἡμῖν διευκρινούντος, και περὶ ἐκαστοῦ τῶν ὀνομαζομένων πάντως τινῶν ἐξαιρέτων ιδιωμάτων εὐσεβῶς θεωρου-

4. Credimus igitur et constemur unum solum verum et bonum Deum, et Patrem omnipotentem, ex quo omnia : Deum et Patrem Domini nostri et Dei Jesu Christi. Et unum unigenitum ipsius Filium Dominum et Deum nostrum Jesum Christum, solum verum, per quem omnia facta sunt⁴, sive visibilia, sive invisibilia, et in quo omnia consistunt⁵ : qui in principio erat apud Deum, et Deus erat⁶, et post hæc, juxta Scripturam, in terra visus est, et cum hominibus conversatus est⁷ : qui cum in forma Dei esset, sed rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit : et per nativitatem ex Virgine, formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo, omnia quæ in ipsum et de ipso scripta sunt, implevit, secundum Patris præceptum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis⁸. Et postquam tertia die resurrexisset a mortuis, secundum Scripturas⁹, visus est sanctis suis discipulis, ac reliquis, sicut scriptum est. Et ascendit in cælos, et sedet in dextra Patris, unde venturus est in consummatione hujus sæculi ad excitandos omnes, et ad reddendum unicuique juxta opus illius : quando justi quidem assumentur ad vitam æternam, et ad regnum cælorum, peccatores vero addicentur sempiterno supplicio, ubi *terminis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur*¹⁰. Et unum solum Spiritum sanctum Paracletum, in quo signati sumus in diem redemptionis¹¹, Spiritum veritatis, Spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba, Pater¹² : qui dividit et efficit dona quæ a Deo dantur, singulis prout vult ad utilitatem¹³ : qui docet et suggerit omnia, quæcumque audierit a Filio¹⁴ : qui bonus est, qui deducit ad omnem veritatem, omnesque credentes firmat et ad cognitionem certam, et ad accuratam confessionem, et ad cultum pium, et ad spiritualem et veram adorationem Dei Patris unigenitique ejus Filii Domini et Dei nostri Jesu Christi, et sui ipsius. Nomen autem quodlibet quamdam illius qui nominatur proprietatem nobis manifeste explicat ; atque in unoquoque **228** nominatorum omnino pie peculiare quædam proprietates considerantur, Pater quidem in proprietate Patris, Fi-

⁴ Joan. 1, 5. ⁵ Coloss. 1, 17. ⁶ Joan. 1, 1. ⁷ Baruch. III, 38. ⁸ Philipp. II, 6-8. ⁹ I Cor. xv, 4. ¹⁰ Marc. IX, 43. ¹¹ Ephes. IV, 30. ¹² Rom. VIII, 15. ¹³ I Cor. XII, 11. ¹⁴ Joan. XIV, 26.

(20) Regii duo mss. et editio Ven. in contextu ἀγαθὸν Κύριον. Mox Reg. unus τοῦ Κυρίου και Θεοῦ ἡμῶν.
 (21) Reg. unus πάντα τὰ εἰς ἑαυτὸν, και περὶ αὐτοῦ. Aliquanto post idem codex εἰς τοὺς οὐρανοὺς, και κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ.
 (22) Reg. tertius τὸν Παράκλητον, et ita quoque scriptum invenitur secundis curis in Reg. primo. Ibidem mss. duo Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ. Sed illud, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, inephe ab aliquo otioso additum fuisse satis vident omnes.
 (23) Antiqui duo libri ὅσα ἀκούσει.
 (24) Sic Reg. tertius et alter itidem Regius. Codex Voss. πρὸς ἐπίγνωσιν ἀσφαλῆ. Liber Combef.

et Reg. primus γνῶσιν ἀληθῆ και ἀκριβῆ και λατρείαν. Editio Ven. pro ἀληθῆ habet in margine ἀσφαλῆ quam scripturam puto præferendam, ne vox ἀληθῆ bis continenter repetatur. Mox utraque editio πνευματικὴν και ἀληθῆ ὁμολογίαν Θεοῦ : sed hoc loco vox ὁμολογίαν in veteri nullo libro invenitur. Basilius respexisse videtur ad illud Joannis IV, 23 : *Et nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.*
 (25) Sic Reg. tertius et alter itidem Regius. Utraque editio ἐκαστοῦ ὀνόματος τοῦ ὀνομαζομένου · quo loco in utraque editione posita virgula est post vocem ὀνομαζομένου. Mox aliquot mss. και περὶ ἑκαστον τῶν.

lius vero in proprietate Filii, sanctus autem Spiritus in sua ipsius proprietate. Neque Spiritus sanctus a seipso loquitur¹⁵, neque Filius a semetipso facit quidquam¹⁶: et Pater quidem mittit Filium; Filius vero mittit Spiritum sanctum. Sic sentimus, sicutque baptizamus in Trinitate consubstantiali iuxta præceptum Ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quaecunque mandavi vobis*¹⁷. Quæ si servaverimus, dilectionem in eum nostram ostendimus, atque, uti scriptum est, digni efficitur qui in ea maneamus¹⁸: si vero ea non servemus, ita aliter affecti redarguimur. Qui enim non diligit me, inquit Dominus, sermones meos non servat¹⁹. Et rursus: *Qui habet mandata mea et servat ea: ille est qui diligit me*²⁰.

5. *Miror autem valde admodum, quod cum ipse Dominus noster Jesus Christus dicat: Nolite gaudere, quia dæmonia vobis subjiciuntur: gaudete autem, quod nomina vestra scripta sunt in cælis*²¹: et iterum: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*²²: unde Apostolus in omnibus charitatis necessitatem exhibet ac testatur, dicens: *Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum iinniens: et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam: et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum*²³: et paulo post: *Sive autem prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur*²⁴, et cætera, quibus subjungit: *Nunc autem manet fides, spes, caritas, tria hæc: major autem horum est caritas*²⁵; cum igitur hæc et talia a Domino et ab Apostolo statuuntur, miror, inquam, quomodo homines res destruendas et cessaturas tanto studio et affectu prosequantur: quomodo vero ea quæ manent, et præsertim charitatem omnium maximam, quæ Christianum suo proprio caractere constituit, non modo ipsi nullo modo curent, sed etiam curantibus adversentur, et dum adversus eos pugnant, implent quod dictum est, videlicet neque ipsi ingrediuntur, imo ingredienti ingressu prohibent²⁶. Quapropter adhortor vos et rogo, ut missa curiosa inquisitione, relicta-

¹⁵ Joan. xvi, 13. ¹⁶ Joan. viii, 28. ¹⁷ Matth. xxviii, 19, 20. ¹⁸ Joan. xv, 10. ¹⁹ Joan. xiv, 24. ²⁰ ibid. 21. ²¹ Luc. x, 20. ²² Joan. xiii, 35. ²³ I Cor. xiii, 1, 2. ²⁴ ibid. 8. ²⁵ ibid. 13. ²⁶ Luc. xi, 52.

(26) Utraque editio et Regii primus et secundus, et alter itidem Reg. εις Τριάδα ὁμοούσιον, in Trinitatem consubstantialiam: quod dignum est notatu, et tale, ut vel unicum aperte ostendat Eusebium Sebastenum talia non scripsisse, cum vocem ὁμοούσιον non admitteret.

(27) Utraque editio et Reg. secundus ἀγάπην ἔχετε. Alii tres mss. ἔχητε. Ibidem Reg. tertius et alter itidem ἐν ἀλλήλοις.

A μένων, τοῦ μὲν Πατρὸς ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Πατρὸς, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Υἱοῦ, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ οἰκείῳ ἰδιώματι· μήτε τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀφ' ἑαυτοῦ λαλοῦντος, μήτε τοῦ Υἱοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιοῦντος· καὶ τοῦ μὲν Πατρὸς πέμποντος τὸν Υἱόν, τοῦ δὲ Υἱοῦ πέμποντος τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οὕτως φρονοῦμεν, καὶ οὕτως βαπτίζομεν εἰς Τριάδα ὁμοούσιον (26), κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Ἄπερ τηροῦντες μὲν, τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεθα, καὶ ἐν αὐτῇ μένειν καταξιούμεθα, καθὼς γέγραπται· μὴ τηροῦντες δὲ, ἐναντίως ἔχοντες ἐλεγχόμεθα. Ὁ μὴ ἀγαπᾷ με, γὰρ φησὶν ὁ Κύριος, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ· καὶ πάλιν· Ὁ ἔχωρ τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκείνός ἐστιν ὁ ἀγαπᾷ με.

5. Θαυμάζω δὲ περισσώτερος, ὅτι, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ, ὅτι τὰ ὄνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν· Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε (27) μετ' ἀλλήλων· ὅθεν ὁ Ἀπόστολος, ἐν πᾶσι τὸ τῆς ἀγάπης ἀναγκαῖον δεικνύς, διαμαρτύρεται λέγων· Ἐὰν ταῖς ἡλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον· κἀν ἔχω προφητείας, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι (28)· καὶ μετ' ὀλίγα· Εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε γλωσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς, οἷς ἐπιφέρει· Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μεῖζον δὲ τούτων ἡ ἀγάπη· τούτων καὶ τῶν τοιούτων οὕτως ὑπὸ τε τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου διωρισμένων, θαυμάζων φημι, πῶς (29) περὶ μὲν τὰ καταργούμενα καὶ παύμενα τοσαύτην ἔχουσι οἱ ἄνθρωποι σπουδὴν καὶ πόθησιν (30), περὶ δὲ τὰ μένοντα, καὶ μάλιστα τὴν μεῖζον πάντων ἀγάπην, τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸν Χριστιανὸν, οὐ μόνον αὐτοὶ φροντίδα οὐδεμίαν ποιοῦνται, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐσπουδαχσίην ἐναντιοῦνται, καὶ μαχόμενοι πληροῦσι τὸ εἰρημένον· οὕτε αὐτοὶ εἰσέρχονται, καὶ τοὺς εἰσρχομένους κωλύουσιν εἰσελθεῖν. Διόπερ παροικαλῶ

xxviii, 19, 20. ¹⁸ Joan. xv, 10. ¹⁹ Joan. xiv, 24. ²⁰ ibid. 21. ²¹ Luc. x, 20. ²² Joan. xiii, 35. ²³ I Cor. xiii, 1, 2. ²⁴ ibid. 8. ²⁵ ibid. 13. ²⁶ Luc. xi, 52.

(28) Editio Paris. οὐδὲν εἰμι. Mss. quatuor οὐθέν. (29) Editio Paris. θαυμάζειν φημι, πῶς. Editio Ven. et duo mss. θαυμάζων φημι. Alii duo θαυμάζω πῶς.

(30) Editio Paris. et Regii primus et secundus σπουδὴν καὶ γνῶσιν, et ita quoque legitur in contextu editionis Venetæ. Alii duo codices Regii et liber Voss., et editio Ven., in margine σπουδὴν καὶ πτόησιν, recte.

καὶ δέομαι, παυσάμενους τῆς περιέργου ζητήσεως καὶ ἀπρεποῦς λογομαχίας, ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰρημένους, ἀξία δὲ τῆς ἐπουρανίου κλήσεως φρονεῖν· καὶ ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτεύεσθαι, ἐπ' ἐλπίδι τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, τῆς ἡτοιμασμένης πᾶσι τοῖς φυλάσσουσι τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὰς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ μακαρίου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ ἀληθείᾳ. Ταῦτα ὑπομησθέντες παρὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας ὑπαγορεύουσι ἐν τοῖς τελευταίοις, καὶ τὸ ἑαυτῶν φρόνημα φανερὸν ποιῆσαι ὑμῖν τε καὶ δι' ὑμῶν τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς, εἰς πληροφορίαν ὑμῶν τε καὶ αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀναγκαῖον καὶ ἡμῖν ἐπιβάλλον (31) ἡγησάμεθα πρὸς τὸ μηδαμῶς περιφέρεισθαι τινων τὸν νοῦν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἄλλοτε μὲν ἄλλως παρ' ἡμῶν ἐκτεθέντων, ἀεὶ δὲ πρὸς τὴν ἐπεισαγομένην παρὰ τῶν ἀντιδιαθεμένων τῇ ἀληθείᾳ ὑπόθεσιν ἀναγκαζομένων ἡμῶν ἐνίστασθαι (32), μήτε μὴν διασαλεύεσθαι τινὰς ἐν τῇ ἐναντιότητι τῶν ἐν ἡμῖν τὰ ἄλλότρια ἐπιφημιζέειν θελώντων, ἢ καὶ τὰ ἴδια πάθη πολλακίς ἐπὶ τὸ συναρπάσαι τοὺς ἀπλουστέρους τοῦ ἡμετέρου φρονήματος καταψευδομένους· οὐδὲ καὶ ὑμῖν φυλάξασθαι, ὡς ἄλλοτριους τῆς εὐαγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως τε καὶ ἀγάπης, ἀναγκαῖον· μεμνηθεῖσθαι δὲ τοῦ (33) Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἄλλα καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελιζῆται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν (34), ἀνάθεμα ἔστω· ἵνα τηροῦντες κακίῳ τὸ, Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν· καὶ τὸ, Στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατούντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον (35) παρ' ἡμῶν, στοιχῶμεν τῷ κανόνι τῶν ἁγίων, ὡς Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὅπως ἀκρογωνιαίον αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογομένη αὐξέει εἰς ῥατὴν ἁγίων ἐν Κυρίῳ· Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἀγαπάσαι ὑμᾶς ὀλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθῆναι (36). Πιστὸς ὁ Θεὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρήσωμεν, χάριτι τοῦ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

A que indecenti verborum contentione, iis quæ a sanctis et ab ipso Domino dicta sunt, contenti sitis, eaque quæ cœlestem vocationem deceant, sentiatis, et vitam agatis Christi Evangelio dignam, ob expectationem vitæ æternæ regniq̄ue cœlestis: quod paratum est omnibus servantibus mandata Dei et Patris, quæ sunt secundum Evangelium beati Dei Jesu Christi Domini nostri, in Spiritu sancto, et veritate. De his a vestra pietate admoniti necesse esse et officio nostro 229 convenire duximus, hæc tandem indicare, nostramque sententiam vobis et per vos aliis in Christo fratribus manifestam feddere, ad omnem vestram ipsorumq̄ue dubitationem in nomine Domini nostri Jesu Christi penitus tollendam: ne aliquorum mens ullo modo circumferatur ob diversitatem eorum, quæ alias alio modo exposita a nobis sunt, videlicet semper nos iis quæ a veritatis oppugnatoribus afferebantur argumentis resistere cogebamur: neve impugnationem eorum qui nobis aliena tribuere volunt, aut qui etiam sæpe numero, ut simpliciores ad se pertrahant, suos ipsorum errores contra nostram sententiam nobis affingunt, quemquam commoveat: a quibus etiam vos, ut ab hominibus ab evangelica et apostolica fide atque charitate alienis, necessario cavere debetis, ac meminisse Apostoli, qui dixit: *Sed licet nos, aut angelus de celo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* 27: ut custodientes et illud, *Attendite a falsis prophetis* 28: item illud: *Ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis* 29, ex sanctorum institutis incedamus, tanquam *superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, summo angulari lapide ipso Domino nostro Jesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino* 30. *Deus autem pacis sanctificet vos totos, et integer vester spiritus, et anima, et corpus citra reprehensionem in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Fidelis est Deus qui vocavit vos: qui etiam faciet* 31, si modo mandata ejus servemus, gratia Christi in Spiritu sancto.

ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρήσωμεν, χάριτι τοῦ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

6. Τὰ περὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως (37) ἐν τοῖς

6. Cum de his quæ ad sanam fidem pertinent

27 Galat. i, 8. 28 Matth. vii, 15. 29 II Thess. iii, 6. 30 Ephes. ii, 20. 31 I Thess. v, 23, 24.

(31) Editio Paris. καὶ ὑμῖν ἐπιβάλλον. Editio Ven. D editio tres mss. καὶ ἡμῖν.
 (32) Reg. primus ἡμῶν ἴστασθαι. Alter Reg. ἐνίστασθαι. Statim Reg. unus ἐπὶ τῷ συν.
 (33) Reg. tertius et alter itidem Regius ἀναγκαῖον, μεμνημένοις τοῦ· quod quin recipi quoque possit, non dubito.
 (34) Editio utraque et Reg. secundus παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν. Alii tres codices Regii præter Voss. παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα.
 (35) Codex Voss. ἦν παρελάβοσαν.
 (36) Editio Paris. et Reg. secundus perinde ut editio Ven. in contextu Χριστοῦ εὐρεθῆ. Reg. primus εὐρεθεθῆ. Alii duo Regii mss. et Voss., et editio Ven. in margine Χριστοῦ τηρηθῆ. Ibidem utraque

editio καλῶν ὑμᾶς ὡς καὶ ποιήσει. Codex Combef. et alii duo καλῶν ὑμᾶς ὃς καὶ. Reg. tertius καλῶν ἡμᾶς ὃς. Mox liber Voss. χάριτι τοῦ Κυρίου.
 (37) Illa, τὰ περὶ τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως, et reliqua omnia ad finem usque. ita locata sunt et in editione Ven. et in codice Voss. et in aliis tribus libris veteribus, ut conjungantur cum iis quæ præcedunt, sine ullo intervallo et sine ullo titulo; et ita edi debere puto, cum totum illud, quod dixi, proprie hujus *De fide* libelli epilogus esse videatur. Hæc quæ notavi verba, τὰ περὶ, etc., efficiunt peculiarem quamdam lucubratiunculam in editione Paris. cum hoc titulo. Προοίμιον τῶν ἑθικῶν, *Proæmium ethicorum*. Titulus qui legitur in Reg. tertio, haud magis convenit. Est autem ejusmodi, Περὶ τῶν

satis pro tempore in superioribus a nobis dictum A fuisse putemus, jam moralia, quæ promissimus, in nomine Domini nostri Jesu Christi tradere conemur. Quæcunque igitur hactenus sparsim in Novo Testamento aut interdicta aut approbata invenimus, ea pro nostra virili parte in regulas quasdam compendiaras, quo facilius a quovis intelligerentur, colligere curavimus, apposito ad singulas regulas numero etiam capitum Scripturæ, quæ in qualibet regula continentur; sive ex Evangelio sumpta sint, sive ex Apostolo, Actisve: ut qui regulam legerit, numerumque ei appositum viderit, verbi gratia, primum aut secundum, deinde Scripturam ipsam sumpserit in manus, et prædicti numeri caput investigaverit, ita demum testimonium ex quo regula confecta est, inveniat. Volebam quidem B primum, ea etiam quæ ex Veteri Testamento proferuntur, cum Ængulis Novi Testamenti auctoritatibus responderent, regulis illis adjungere: sed cum necessitas urgeret, nostris 230 in Christo fratribus jampridem sibi promissa nunc maxime a nobis majorem in modum exigentibus, memini illius, qui dixit: *Da sapienti occasionem, et sapientior erit*²¹. Quamobrem si cui libuerit, sufficienti occasione ex iis quæ apponuntur testimoniis abrepta, Vetus Testamentum assumere potest, atque per seipsum omnium divinarum Scripturarum concordiam ac consensum cognoscere, præsertim cum erudentibus, nihilque de veritate verborum Domini dubitantibus satis sit vel unica dictio. Quare etiam C satis esse duxi, si non omnia, quæ in Novo Testamento reperiuntur, sed pauca ex omnibus apponere.

²¹ Prov. ix, 9.

ὡπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἀπηγορευμένων ἢ ἐγχεκριμένων, *De iis quæ a divina Scriptura aut vetantur, aut probantur.*

(38) Utraque editio e' Reg. tertius ἐιρημένα παρα-

πρὸ τούτων αὐτάρκως εἰρησθαι πρὸς τὸ παρὸν λογιζόμενοι, ἐντεῦθεν τὴν περὶ τῶν ἠθικῶν ἐπαγγελίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληρῶσαι σπουδάσωμεν. Ὅσα τοίνυν εὐρίσκομεν κατὰ τὴν Καινὴν τῶς Διαθήκης σποράδην ἀπηγορευμένα ἢ ἐγχεκριμένα, ταῦτα, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, εἰς ὄρους κεφαλαιώδεις πρὸς τὸ εὐληπτον τοῖς βουλομένοις ἐσπουδάσαμεν συναγαγεῖν· παραθέντες ἐκάστῳ ὄρω καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμπεριελημμένων αὐτῷ γραφικῶν κεφαλαίων, εἴτε ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, εἴτε ἐκ τοῦ Ἀποστόλου, ἢ τῶν Πράξεων· ἵνα ὁ ἀναγνούς τὸν ὄρον, καὶ ἰδὼν παρακειμενον αὐτῷ τὸν πρῶτον, εἰ τύχοι, ἢ τὸν δεῦτερον ἀριθμὸν, εἴτα ἀναλαθὼν αὐτὴν τὴν Γραφὴν, καὶ ἀναζητήσας τὸ κεφάλαιον τοῦ προειρημένου ἀριθμοῦ, οὕτως εὖρη τὴν μαρτυρίαν πρὸς ἣν ὁ ὄρος πεποιήται. Ἐβουλόμην μὲν οὖν τὰ πρῶτα καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰ πρὸς ἕκαστον τῶν ἐν τῇ Καινῇ συμφώνως εἰρημένα παραθεῖναι (38) τοῖς ὄροις· ἐπειδὴ δὲ κατῆπειγεν ἡ χρεία, τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν νῦν μάλιστα σπουδαιότερον ἀπαιτησάντων ἡμᾶς τὰ κάλια ἐπηγγελμένα, ἐμνημόνευσα τοῦ εἰπόντος (39)· *Δίδου σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται.* Ὡστε ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ἀφορμὴν αὐτάρκην ἐκ τῶν παρακειμένων ελληφῶτι ἀναλαθεῖν τὴν Παλαιάν Διαθήκην, καὶ γνωρίσαι ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐν πάσαις ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς συμφωνίαν, ἄλλως τε καὶ μιᾶς φωνῆς ἀρκούσης τοῖς πιστοῖς καὶ πεπληροφορημένοις τὴν ἀλήθειαν τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων. Διδὸ καὶ τὰ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ οὐ πάντα, ὀλίγα δὲ ἐκ πάντων παραθέσθαι αὐταρκεῖς ἐλογισάμην.

θῆναι. Alii duo mss. παραθεῖναι. Statim utraque editio τῶν ἀδελφῶν. Codex Voss. et alii tres τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν.

(39) Liber Vossii ἐμνημονεύσαμεν τοῦ εἰπόντος.

INDEX MORALIUM.

- 1 De pœnitentia, et quod sit tempus idoneum ad pœnitentiam, deque proprietatibus, et fructibus ipsius.
 - 2 De eo, quod qui a Deo inire gratiam studeat, ejus studium esse sincerum debet, atque ab omni pœnitentis rei contrariæ admistione vacuum.
 - 3 De charitate erga Deum, et quomodo ea vere cognoscitur.
 - 4 Qui sit honor erga Deum, et quæ item contumelia.
 - 5 De charitate mutua, et proprietatibus ipsius.
- α' Περὶ μετανοίας, καὶ τίς ὁ τῆς μετανοίας καιρὸς, καὶ περὶ τῶν ιδιωμάτων αὐτῆς, καὶ περὶ τῶν καρπῶν αὐτῆς.
- β' Περὶ τοῦ ἀμιγῆ παντὸς ἐναντίου, καὶ καθαρῶν εἶναι τὴν σπουδὴν τῶν εὐαρεστήσαι τῷ Θεῷ βουλομένων.
- γ' Περὶ τῆς εἰς Θεὸν (40) ἀγάπης, καὶ τίς ἡ ταύτης ἀπόδειξις.
- δ' Τίς ἡ εἰς Θεὸν τιμὴ, καὶ τίς ἡ ἀτιμία.
- ε' Περὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, καὶ τῶν ταύτης ἰδιωμάτων.

(40) Reg. tertius περὶ τῆς πρὸς Θεόν. Statim idem codex περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους.

ς' Περὶ τοῦ δεῖν παρῆρσιάζεσθαι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

ζ' Ὅτι μὴ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡ ὁμολογία τοῦ Κυρίου τοῖς τὰς ἐντολάς αὐτοῦ παραβαίνουσιν.

η' Περὶ πίστεως καὶ πληροφορίας τῶν τοῦ Κυρίου ρημάτων.

θ' Περὶ γνώσεως ἢ ἀγνοίας τῶν ἐπιβαλλόντων ἡμῖν.

ι' Τί τὸ τέλος τῆς ἀμαρτίας, καὶ τί τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

ια' Περὶ κριμάτων Θεοῦ, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτῶν φόβου.

ιβ' Περὶ ἀθετήσεως καὶ ἀντιλογίας, ἢ ὑπακοῆς καὶ φυλακῆς τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων.

ιγ' Περὶ τῆς ἐν παντὶ καιρῷ ἐτοιμότητος καὶ ἀνυπερθέτου σπουδῆς τῶν πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ σπουδαζομένων.

ιδ' Περὶ τῆς ἐκάστου τῶν κατὰ μέρος κατορθομένων εὐκαιρίας.

ιε' Ὅτι μὴ δεῖ τοῖς ἄλλων κατορθώμασιν ἐπελπίζοντα, τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀμελεῖν.

ις' Περὶ τῶν οἰομένων ὠφελεῖσθαι τι ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς καλοῖς καὶ εὐαρέστοις, καὶ ἑαυτοὺς μὴ κατορθούντων (41).

ιζ' Πῶς δεῖ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν διατίθεσθαι.

ιη' Περὶ τρόπου καὶ διαθέσεως τῶν περὶ τὴν ἐντολήν (42) τοῦ Θεοῦ ἐσπουδαχόντων.

ιθ' Περὶ ἐμποδίζοντος καὶ ἐμποδιζομένου εἰς τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ.

κ' Περὶ βαπτίσματος, καὶ τίς ὁ λόγος καὶ ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος (43).

κα' Περὶ κοινωνίας τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τίς ὁ ταύτης λόγος.

κβ' Πῶς ἀπαλλοτριούται τις Θεοῦ, καὶ διὰ τίνων οικειοῦται Θεῷ.

κγ' Περὶ τῶν ἠττωμένων καὶ εἰς τὰ μισοῦσιν ἀμαρτήματα.

κδ' Περὶ ψεύδους καὶ ἀληθείας.

κε' Περὶ ἀργολογίας, καὶ περὶ τῆς τῶν σπουδαίων λόγων οικονομίας.

κς' Περὶ τοῦ δεῖν κεχρησθαι πρῶτον μὲν ταῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρτυρίαις (44) εἰς σύστασιν τῶν παρ' ἡμῶν γινομένων ἢ λεγομένων, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς ἐν τῇ συνηθείᾳ γνωριζομένοις.

κζ' Περὶ τῆς πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀγίους κατὰ δύναμιν ἐξομολώσεως.

κη' Περὶ τοῦ διακριτικῶν εἶναι περὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν ἐναντίων.

κθ' Περὶ τοῦ, ποῶν τρόπῳ τὸ ἐπάγγελμα ἑαυτῶν πιστούμεθα.

(41) Reg. tertius εὐαρέστοις, καὶ ἑαυτοὺς μὴ διορθούντων. Illud, καὶ ἑαυτοὺς, in utraque editione deest.

(42) Editi τῶν παρὰ τὴν ἐντολήν. Antiqui tres libri τῶν περὶ τὴν.

(43) Reg. tertius δύναμις τοῦ ἀγίου βαπτίσματος.

6 Quod in confessione Dei, et Christi ejus, uidenter fortiterque agendum sit.

7 Quod non sit satis ad salutem confessio Domini, facientibus contra mandata ejus.

8 De fide et summa auctoritate ac certitudine verborum Domini.

9 De cognitione sive scientia ignoracioneque rerum ad officium nostrum pertinentium.

10 Quis sit finis peccati, quisve item præcepti Dei.

11 De judiciis Dei, et quantopere ea sint metuenda.

12 De improbatione et impugnatione aut contradictione, vel obedientia et observatione voluntatum Dei.

13 De eo quod singulis momentis voluntate ac studio indilato parati esse debeamus ad ea, per quæ possimus inire Dei gratiam.

14 De maturitate opportuna et commoda cujuslibet recte facti.

15 Quod non debet quis, sperans in aliorum recte factis, negligere ipse officium suum.

16 De iis qui prodesse sibi aliquid opinantur, si cum bonis et Deo charis hominibus vivant, ipsi autem boni nihil faciant.

17 Quomodo occasione vitæ hujus, in qua sumus, uti debemus.

18 De modo et affectione animi, quæ teneri ab his debeat, qui studium suum adhibent in conservandis præceptis Dei.

19 De iis, qui alios impediunt, vel ab aliis ipsi impediuntur, quominus obire possint mandatum Dei.

20 De baptisate, et quæ sit ratio et virtus baptismatis.

21 De communionem corporis et sanguinis Christi, et quæ sit ratio hujus sacramenti.

22 Quomodo alienatur aliquis a Deo, quomodo item conciliatur.

23 De iis, qui, præ animi impotentia, in ea etiam quæ oderunt, peccata prolabantur.

24 De mendacio et veritate.

25 De inutili atque otioso sermone, deque utilium et studiosorum sermonum usu ac tractatione.

26 Quod ad ea confirmanda, quæ a nobis vel sunt, vel dicuntur, primum petitis de sanctis litteris testimoniis utendum sit, deinde iis etiam, quæ in communi vitæ consuetudine nota sunt.

27 Quod pro viribus enitendum nobis est, ut quam simillimi Deo et sanctis ejus simus.

28 Quod perspicaces esse debemus et discreti in habendo bonorum et malorum delectu.

29 Qua ratione efficere possimus, ut professioni nostræ auctoritatem comparemus.

Mox idem codex διὰ τίνων οικειοῦται Θεῷ. Vox ultima in editis desiderabatur.

(44) Reg. secundus et utraque editio τὰς... μαρτυρίας. Alii duo mss. ταῖς... μαρτυρίαις. Paulo post Reg. tertius περὶ τοῦ, ποῶν. Illud, περὶ τοῦ, deest in vulgatis.

- 30 De honore habendo rebus consecratis Deo.
 31 De usu rerum quæ sanctis sunt attributæ.
 32 De debitis et persolutionibus.
 33 De iis qui alios scandalizant, vel aliunde ipsi scandalizantur.
 34 Quod debeat unusquisque pro modulo virium suarum exemplar se ad res honestas cæteris præbere.
 35 De iis qui res honestas ac bonas vituperant.
 36 De honore et animi propensione erga sanctos.
 37 De iis qui in rebus minutis studium suum adhibent pro facultate sua.
 38 Quomodo accipiendi tractandique sint hospites.
 39 De firmitate et constantia animi in scandalis retinenda.
 40 De iis qui aliter docent.
 41 Quod excidi debent, qui auctores scandalorum sunt, et quod cum infirmioribus temperate et indulgenter est agendum.
 42 De eo quod Dominus venerit ad implendam legem.
 43 **232** De differentia inter mandata legis et mandata Evangelii.
 44 Quod onus Domini leve sit, et quod peccatum grave.
 45 De æqualitate in honoribus servanda, et de submissione animi, sive humilitate.
 46 De studio recte factorum majorum et minorum.
 47 De divitiis et paupertate, et de iis quæ his esse solent adjuncta et consequuntur.
 48 De beneficentia in fratres, et quod propterea opus faciendum sit.
 49 De iis, qui in judicio experiuntur, ac litigant et seipso defendunt, vel etiam alios.
 50 De pace et pacificatione.
 51 Cujusmodi esse debeat is, qui proximum nitatur corrigere.
 52 De mœrore suscipiendo eorum causa, qui peccant, quomodo cum illis congregandum: quando defugiendi, quandoque item in consortium cum cæteris recipiendi.
 53 Quod sit eorum judicium, qui injuriarum memoriam retinent, quæ sibi fuisse videntur illatæ.
 54 De judicio, et judicii suspensione vel discretionem.
 55 De affectione animi erga Deum, quomodoque ejus beneficia prædicare debemus, et pro iis gratias agere.
 56 De oratione, et quando, et quid, et quomodo, et pro quibus orandum sit.
 57 De elatione animi, quæ ex recte factis nascitur.
 58 De acquisitione donorum Dei, et de eorum in alios communicatione.
 59 De honore et gloria humanis.
 60 De differentia donorum divinarum, deque eorum

- A λ' Περὶ τιμῆς ἀναθημάτων Θεοῦ.
 λα' Περὶ χρήσεως τῶν τοῖς ἁγίοις ἀφωρισμένων.
 λβ' Περὶ χρεῶν καὶ ἀποδόσεων.
 λγ' Περὶ σκανδαλιζόντων καὶ σκανδαλιζομένων.
 λδ' Περὶ τοῦ δεῖν ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ μέτρῳ τύποι τῶν καλῶν προκεισθαι τοῖς ἄλλοις.
 λε' Περὶ τῶν τὰ καλὰ φαυλιζόντων.
 λς' Περὶ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους τιμῆς καὶ διαθέσεως.
 λζ' Περὶ τῶν ὀλίγα κατὰ δύναμιν προθυμουμένων.
 λη' Ὅπως χρῆ δεξιῶσθαι.
 λθ' Περὶ τῆς ἐν τοῖς σκανδάλοις στερότητος (45).
 μ' Περὶ ἑτεροδιδασκαλούντων.
 Β μα' Περὶ ἐκκοπῆς τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ φειδῶς τῶν ἀσθενοτέρων.
 μβ' Περὶ τοῦ τὸν Κύριον ἐπὶ τῷ πληρώσει τὸν νόμον ἐηλυθέναι.
 μγ' Περὶ διαφορᾶς ἐντολῶν τοῦ νόμου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου.
 μδ' Ὅτι ἐλαφρὸν τὸ τοῦ Κυρίου φορτίον, βαρεῖα δὲ ἡ ἀμαρτία.
 με' Περὶ ἰσοτιμίας καὶ ταπεινοφροσύνης.
 μς' Περὶ σπουδῆς κατορθωμάτων μειζόνων ἢ ἐλαττόνων.
 μζ' Περὶ πλούτου καὶ πτωχείας, καὶ τῶν τούτοις παρεπομένων.
 C μη' Περὶ τῆς εἰς τοὺς ἀδελφοὺς εὐποιίας, καὶ τῆς διὰ ταύτην ἐργασίας.
 μθ' Περὶ ἐκαστοῦ καὶ ἐκδικούντος ἑαυτὸν, ἢ καὶ ἕτερον.
 ν' Περὶ εἰρήνης καὶ εἰρηνοποιίας.
 να' Ποταπὸς ὀφείλει εἶναι ὁ τὸν πλησίον διορθοῦσθαι πειρώμενος.
 νβ' Περὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι λύτης, καὶ ὅπως αὐτοῖς συντυγχάνειν (46) χρῆ· καὶ πότε αὐτοὺς ἀποστρέφεται, ἢ πότε προσδέχεται.
 νγ' Τί τὸ κρίμα τῶν ἐφ' οἷς ἔδοξαν ἀδικεῖσθαι (47) μνησικακούντων.
 νδ' Περὶ τοῦ κρίνειν, καὶ περὶ τοῦ διακρίνεσθαι.
 D νε' Περὶ διαθέσεως καὶ ὁμολογίας τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστίας.
 νς' Περὶ προσευχῆς, καὶ πότε, καὶ τί, καὶ πῶς, καὶ ὑπὲρ τίνος προσεύχεσθαι δεῖ.
 νζ' Περὶ τῆς ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἐπάρσεως.
 νη' Περὶ κτήσεως χαρισμάτων Θεοῦ, καὶ μεταδόσεως.
 νθ' Περὶ τιμῆς καὶ δόξης ἀνθρωπίνης.
 ξ' Περὶ διαφορᾶς χαρισμάτων Θεοῦ, καὶ συμφε-

(45) Utraque editio περὶ τῆς ἐν τοῖς σκανδάλοις στερότητος. Reg. tertius περὶ τῆς ἐν τοῖς καλοῖς στερό.

(46) Reg. tertius ἐντυγχάνειν.

(47) Reg. tertius ἔδοξαν ἡδικεῖσθαι. Aliquanto post utraque editio καὶ τοῦ διακρίνεσθαι. Alii duo mss. καὶ περὶ τοῦ

- νίας τῶν ἐν τούτοις ὑπερεχόντων, ἢ ὑποβεθη- A
κόντων.
- ζα' Περὶ τῆς ὡς ἐν ἀνθρώποις (48) εὐτελείας τῶν
ὑποδεχομένων τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν.
- ζβ' Περὶ πειρασμῶν, καὶ πότε μὲν ὑπαναχωρεῖν
δεῖ, πότε δὲ ἐνίστασθαι, καὶ πῶς τοῖς ἐναντίοις
ἀπαντᾶν.
- ζγ' Περὶ δειλίας καὶ θάρσους ἐν ταῖς περιστάσεσι.
- ζδ' Περὶ χαρᾶς τῆς ἐν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ παθή-
μασι.
- ζε' Ὅπως δεῖ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τέλει προσεύχεσθαι.
- ζς' Περὶ τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τοὺς ὑπὲρ εὐσε-
βείας (49) ἀγωνιζομένους, καὶ περὶ τῶν τούτοις
συναγωνιζομένων.
- ζζ' Περὶ τῶν ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι λυπουμένων. B
- ζη' Περὶ διαφορᾶς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ τοῦ
μέλλοντος.
- ζθ' Περὶ τῶν ὁμοῦ καὶ κατὰ συνάφειαν ἀπαγορευομέ-
νων (50) ὑπὸ τῆς Γραφῆς, ἢ ἐγκρινομένων.
- η' Περὶ τῶν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐγχειριζο-
μένων, καὶ πότε, καὶ τίνας, καὶ τί διδάσκειν, καὶ
πῶς ἔκλυτους προκατορθοῦν τοὺς τοιοῦτους χρῆ·
καὶ ὅπως ἐν τῷ κηρύγματι παρρησιάζεσθαι, καὶ
πῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν πεπιστευμένων, καὶ ποῖα
διαθέσει, καὶ περὶ ποῖα τῶν σπουδασμάτων προ-
ηγουμένως καταγίνεσθαι (51)· καὶ ὅπως καθα-
ρεύειν ἀπὸ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρεπομένων
ἐλαττωμάτων, καὶ ἐπὶ ποῖον ἄγειν μέτρον τοὺς C
διδασκομένους, καὶ πῶς ἐνάγειν τοὺς ἀντιδιατιθε-
μένους, καὶ τίνα τρόπον εἶχειν τοὺς διὰ φόβον
παραιτουμένους (52), καὶ πῶς ἀναχωρεῖν τῶν
δι' ἀγνωμοσύνην μὴ καταδεχομένων· καὶ πῶς τι-
νας χειροτονεῖν, ἢ ἀποβάλλειν (53) τοὺς χειρο-
τονημένους· καὶ ὅτι χρῆ τῶν προεστῶτων ἕκαστον
ὑπεύθυνον ἑαυτὸν ἡγεῖσθαι (54), καὶ τοῖς πεπι-
στευμένοις αὐτῷ εἰς τὴν περὶ ὧν ποιεῖ καὶ λέγει
πληροφορίαν.
- θα' Περὶ τῶν κατὰ συνάφειαν ἐπὶ τοῖς προεστῶσι
διατεταγμένων.
- τι' Ὅπως δεῖ τοὺς διδασκομένους διακρίνειν τοὺς
πνευματικοὺς τῶν διδασκάλων ἀπὸ τῶν μὴ τοιού- D
των, καὶ ὅπως πρὸς αὐτοὺς διατίθεσθαι, ἢ τὰ παρ'
αὐτῶν δέχεσθαι.
- τιγ' Περὶ τῶν ἐν γάμφῳ.
- τιδ' Περὶ χηρῶν.
- τιε' Περὶ δούλων καὶ δεσποτῶν.
- τις' Ἡεὶ τῶν τέκνων καὶ γονέων.
- (48) Reg. tertius περὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις.
- (49) Reg. primus περὶ τῆς εὐσεβείας. Ibidem Reg.
tertius τῶν ἐν τούτοις.
- (50) Reg. tertius συνάφειαν ἀπαγορευομένων. Mox
index codex καὶ τί δεῖ διδάσκειν.
- (51) Editio Ven. in margine προηγουμένως κατα-
γίνεσθαι. Mox utraque editio παρεπομένων ἐλατ-
τωμάτων. Reg. tertius παρεχομένων ταῖς ἀρχαῖς
ἐλάττω.
- (52) Reg. tertius εἶχειν τοῖς διὰ φόβον παραιτου-
μένοις. Utraque editio εἶχειν τοὺς... παραιτουμέ-
νους.
- (53) Editio Ven. in contextu χειροτονεῖν ἢ ἀνα-
βάλλειν· at in margine habet χειροτονεῖν ἢ ἀποβάλ-
λειν· et ita quoque scriptum invenitur in Reg. se-
cundo.
- (54) Sic libri veteres. Editio Paris. ὑπεύθυνον
ἡγεῖσθαι, τοῖς.
- inter se concordia, qui in his præcellunt, vel
etiam inferiores sunt.
- 61 De abjecta conditione (si ut homines respicias)
eorum qui suscipiunt gratiam Dei.
- 62 De tentationibus, et quando iis concedere oporteat,
et quando item resistere, quomodoque ad-
versariis occurrere.
- 63 De timore vel animi præsentia in periculis.
- 64 De lætitia, quam habere debemus in iis, quæ
Christi causa incommoda sustinemus
- 65 Quomodo in ipso etiam extremo vitæ exitu orare
nos conveniat.
- 66 De iis qui eos deserunt, qui pro defendenda
pietate certamina suscipiunt, itemque de iis, qui
eos adjuvant.
- 67 De iis qui morientium causa misere mœrore se
affligunt.
- 68 De 233 differentia, quæ est inter vitam hanc
et futuram.
- 69 De iis, quæ simul et conjunctim a sanctis litteris
vel vetantur, vel etiam jubentur.
- 70 De iis, quibus Evangelii prædicatio committitur:
et quando, et quos, et quid docere, et quomodo
ante corrigere seipsos debeant, qui tales sunt: et
quomodo in prædicatione libere et fortiter agere,
quomodoque eorum qui sibi crediti sint, commo-
dis et salutari providere, et ejusmodi animi affe-
ctione, et in ejusmodi studiis versari: et quo-
modo castos se ab iis vitiiis conservare, quæ ut
plurimum ejusmodi hominum generi solent esse
adjuncta: et quos docendos susceperint, ad cu-
jusmodi mensuram eos perducere, quomodoque
reluctantes inducere: et quomodo iis auscultare,
qui propter metum aliquem eorum prædicationem
recusant, quomodoque item ab iis recedere, qui
ipsam ex improbitate nolunt admittere, et quo-
modo aliquos designare, vel designatos jam ini-
probare: oportereque unumquemque qui cæteris
præsit, obnoxium se esse existimare ad reddendam
iis qui ejus curæ crediti sint, rationem de omni-
bus quæ faciant et dicant.
- 71 De iis quæ conjunctim præcepta sunt iis qui
aliis præsent.
- 72 Qua ratione debeant ii, qui docentur, spiritua-
les magistros discernere ab iis qui tales non sunt,
quomodoque erga ipsos esse animati, vel quomodo
quæ ab ipsis dicantur suscipere.
- 73 De iis, qui matrimonio conjuncti sunt.
- 74 De viduis.
- 75 De servis et dominis.
- 76 De filiis et parentibus.

- 77 De virginibus
- 78 De iis, qui militiæ operam dant.
- 79 De principibus et subjectis.
- 80 Cujusmodi in universum ratio esse Christianos postulet, et eujusmodi eos qui aliis præsumunt.

- A οὗ Περὶ παρθένων.
- ση' Περὶ στρατευομένων.
- οθ' Περὶ ἀρχόντων καὶ ὑπῆκων.
- π' Ποταποὺς εἶναι βούλεται καθόλου ὁ λόγος τοῦ Χριστιανούς, καὶ ποταποὺς τοὺς προεστῶτας.

APXH TΩN HΘIKΩN. INITIUM MORALIUM *

234 REGULA I.

Quod oportet credentes Domino primum pœnitentiam agere, juxta prædicationem Joannis, et ipsius Domini nostri Jesu Christi. Quippe illi qui nunc pœnitentiam non agunt, ipsi gravius condemnantur, quam ii qui ante Evangelium fuerunt condemnati.

Caput I.

Exinde cœpit Jesus prædicare et dicere: Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cœlorum (Matth. iv, 17). Tunc cœpit exprobrare civitatibus (Matth. xi, 20-22), in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quod non egissent pœnitentiam. Væ tibi, Chorozaïm; væ tibi, Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in sacco et cinere desidentes, pœnitentiam egissent. Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis, etc.

Quod præsens tempus pœnitentiæ et veniæ peccatorum tempus sit: in futuro vero sæculo erit justum judicium remunerationis.

Caput II.

Ut autem sciatis, quod potestatem habet Filius hominis in terra dimittendi peccata, ait (Marc. ii, 10): Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata in cœlo: et quæcunque solveritis super terram, erunt soluta in cœlo. Iterum amen dico vobis, quod si duo ex vobis consenserint super terram, de omnire, quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cœlis est (Matth. xviii, 18, 19)... Quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ipsius: et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui vero mala

* Hic titulus legitur in editione Ven. et in antiquis duobus libris. Hoc opus divisum invenitur in editione Paris. in multa capita, pro argumentorum varietate; sed illorum capitum ne vestigium quidem exstat in veteribus nostris libris; quoniam tamen ejusmodi divisio res distinguit, memoriamque juvat, nihil mutandum judicavi.

(55-56) Monere juvat, nonnulla identidem in nostro codice Regio et in veteri libro Messanensi addi. Hic igitur post illud, καὶ τὰ ἐξῆς, hæc sequuntur in duobus his quos dixi codicibus, ἄνδρες Νινευί-

B

ΟΡΟΣ Α'.

*Οτι δεῖ τοὺς πιστεύοντας τῷ Κυρίῳ μετανοῆσαι πρῶτον, κατὰ τὸ κήρυγμα Ἰωάννου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· χειρὸν γὰρ τῶν πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου κατακριθέντων οἱ νῦν μὴ μετανοοῦντες κατακρίνονται.

Κεφάλαιον α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐπὶ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.... Τότε ἤρξατο ἐνειδίξειν τὰς πόλεις, ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν. Οὐαὶ σοι, Χωραζὶν, οὐαὶ σοι, Βηθσαιδά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῶ καθήμεναι μετενόησαν. Πλήρῃ Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς (55-56).

*Οτι τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν ὁ παρὼν ἔστι καιρὸς· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἡ δικαία κρίσις τῆς ἀναποδόσεως.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΡΚΟΣ. Ἰνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀμαρτίας ἀφιέναι, λέγει· ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀμὴν λέγω (57) ὑμῖν, ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Πάλιν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, οὐδ' ἐὰν αἰτήσωσιν, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς (58). ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὅτι ἐρχεται ὥρα, ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς

ταῖ ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης· ἕως καὶ ἰδοὺ πλείονος Σολομῶντος ὧδε· Viri Niniuitæ surgent in judicio cum generatione ista: et ecce plus quam Salomon hic (Matth. xii, 41, 42).

(57) Sic editio Ven. et antiqui tres libri. Editio Paris. λέγει. Καὶ πάλιν· ἀμὴν λέγω.

(58) Rursus post illud, τοῦ ἐν οὐρανοῖς, hæc sequuntur in duobus illis quos notavi libris, μέλλει γὰρ ὁ, et cætera usque ad voces, πρᾶξιν αὐτοῦ. Lege Matth. xvi, 27.

φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκπορεύσονται, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. ΠΡΟΣ ΡΟΜ. Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου, καὶ ἀμετανοήτων καρδιᾶν, θησαυρίζεις ἐαυτῷ ἐργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀρθρώποις πᾶσι καρταχοῦ μετανοεῖν· καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην.

Ἵτι δεῖ τοὺς μετανοοῦντας κλαίειν πικρῶς, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα ἴδια τῆς μετανόας, ἐκ καρδίας ἐπιδείκνυσθαι.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἐμνήθη ὁ Πέτρος τοῦ ρήματος Ἰησοῦ εἰρηκότος αὐτῷ, ὅτι Πρὶν ἡ ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρνήθη με. Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἐκλανσε πικρῶς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἄλλ' ὁ παρακλῶν τοὺς ταπεινοὺς, παρεκάλεισεν ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τιτου. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ἢ παρεκλήθη ὑφ' ἡμῶν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ἐδυμῶν, τὸν ὑμῶν ζήλον ὑπὲρ ἐμοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγου· Ἴδὼν γὰρ αὐτὸ τοῦτο κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν κατεργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν· ἀλλὰ ἀπολογία, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζήλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν· ἐν παντί συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πολλοὶ τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο, ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. Ἰκανοὶ τε τῶν τὰ περιεργα πραξάντων συγκομιζαντες τὰς βίβλους κατέκαιον ἐνώπιον αὐτῶν.

Ἵτι τοῖς μετανοοῦσιν οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡ ἀναχώρησις μόνῃ τῶν ἀμαρτημάτων, χρεῖα δὲ αὐτοῖς καὶ καρπῶν ἀξίων τῆς μετανόας.

Κεφάλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἴδων δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ἐπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανόας, καὶ μὴ δόξατε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς (59)· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ Θεός ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. Ἦδη δὲ καὶ ἡ ἀξίτη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κείται. Πᾶν οὖν δένδρον, μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Ἵτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν οὐκ ἔστι καιρὸς κατορθωμάτων, τοῦ Θεοῦ τὸν παρόντα καιρὸν

egerunt, in resurrectionem iudicii (Joan. v, 28, 29). An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis, et justii iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus (Rom. ii, 4-6). Et tempora quidem hujus ignorantix despiciens Deus, nunc annuntiat 235 hominibus omnibus, ut pœnitentiam agant; eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem (Act. xvii, 30, 31).

Quod pœnitentiam agentes oporteat amare flere, et reliqua, quæ pœnitentiæ propria sunt, ex corde proferre.

Caput III.

Et recordatus est Petrus verbi Jesu, qui dixerat ei: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras flevit amare (Matth. xxvi, 75)... Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me (II Cor. vii, 6, 7). Et paulo post: Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantum in vobis effecit sollicitudinem; sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam: in omnibus vos exhibuistis incontaminatos esse negotio (ibid., 11). Multique credentium veniebant, confitentis et annuntiantis actus suos. Multi etiam ex eis, qui curiosa exercuerant, allatos libros combusserunt coram ipsis (Act. xix, 18, 19).

Quod illud non satis sit pœnitentibus, si tantummodo recesserint a peccatis, sed eis opus esse, ut fructus pœnitentiæ dignos ferant.

Caput IV.

Videns autem multos Pharisæorum et Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ: et ne vobis libeat dicere intra vos ipsos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quod potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Jam enim et securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, et in ignem mittitur (Matth. iii, 7-11).

Quod post discessum ex hac vita non est tempus recte factorum: quandoquidem Deus præsens

(59) Hunc locum ita interpretatur Erasmus: Et ne sitis hac mente, ut dicatis intra vos ipsos, etc. Ad verbum, Ne videamini dicere, etc.

tempus in lenitate impertivit ad facienda ea, quibus gratia ipsius conciliatur.

Caput V.

Tunc simile erit regnum caelorum decem virginibus, quae accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuae: quae fatuae, acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum **236** secum: prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus suis. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illae, et ornaverunt lampades suas. Fatuae autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostrae exstinguuntur. Responderunt vero prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis; ile potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus: et ilae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. Novissime autem veniunt et reliquae virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos (Matth. xxv, 1-13). Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt. Cum autem surrexerit paterfamilias, et clauserit ostium, et caeperitis foris stare, et pulsare ostium, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis: et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis (Luc. xiiii, 24, 25). Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis:

nemini dantes ullam offensionem, ne vituperetur ministerium, sed in omnibus exhibentes nosmetipsos sicut Dei ministros (II Cor. vi, 2-4). Ergo dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes (Gal. vi, 10).

REGULA II.

Quod fieri nequit, ut is qui sese etiam negotiis a pietate alienis immiscet, Deo serviat.

Caput I.

Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diligit: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonae (Matth. vi, 24). Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? aut quae societas luci ad tenebras? quae autem conventio Christo ad Belial? aut quae pars fideli cum infideli? quis autem consensus templo Dei cum idolis? (II Cor. vi, 14-16.)

Quod oportet eum qui Evangelio obedit, primum purgari ab omni inquinamento carnis et spiri-

(60) Utraque editio καὶ οὐκ ἐπιμετρήσαντος. Libri veteres ἐπιμετρήσαντος.

(61) Reg. tertius ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν.

ἐπιμετρήσαντος (60) ἐν μακροθυμίᾳ εἰς ἐργασίαν τῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ εὐαρέστησιν.

Κεφάλ. ε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε δμοιωθήσεται ἡ βασιλεὶα τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἰτινες, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ πέντε μωραὶ· αἰτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Χροίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐκύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐκάθεδον. Μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν· Ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκείναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔλαιου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται. Ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι, λέγουσαι· Μὴ ποτε οὐκ ἀρκέση ἡμῖν καὶ ὑμῖν· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἔτοιμοι εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα.

Ἔστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι, λέγουσαι· Κύριε, Κύριε, ἀνοίξον ἡμῖν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. ΛΟΥΚΑΣ. Ἀγωνίασθε εἰσελθεῖν (61) διὰ τῆς στενῆς πύλης, οὗ πολλοὶ, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν. Ἐφ' οὗ ἂν ἐγερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἀρξήσθε ἐξω ἐστάναι, καὶ κρούειν τὴν θύραν, λέγοντες· Κύριε, Κύριε, ἀνοίξον ἡμῖν· καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ (62) ὑμῖν· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἰδοὺ νῦν καιρὸς

ΠΡΟΣ Β'.

Ἵτι ἀδυνατον δουλεύσαι Θεῷ τὸν καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις τῆς θεοσεβείας ἐπιμιγνύμενον πράγμασιν.

Κεφάλαιον α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐδεὶς δύναται δυοῖς κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἐνὸς ἀρθέξεται, καὶ τοῦ ἕτερου καταφρονησει. Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀρωμῆς; ἢ τίς κοινωτὰ φρενὶ πρὸς σκύτους; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαλ; ἢ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναφ̄ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;

Ἵτι τὸν ὑπακούσαντα (63) τῷ Εὐαγγελίῳ δεῖ πρῶτον καθαρῆσθαι ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς

(62) Editio utraque ἐρεῖ, οὐκ. Reg. tertius ἐρεῖ ὑμῖν, οὐκ.

(63) Reg. tertius τὸν ὑπακούοντα.

καὶ πνεύματος, ἵνα οὕτως εὐπρόδεκτος τῷ Θεῷ Ἀ γένηται ἐν τοῖς τῆς ἀγιοσύνης κατορθώμασιν.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀκρασίας (64). Φαρισαῖς τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἔκτος αὐτῶν καθαρόν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ταύτας οὐρ ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθarisώμεν ἑαυτούς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγιοσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ.

Ἵτι ἀδύνατον μαθητὴν τοῦ Κυρίου γενέσθαι τὸν προσπαθῶς ἔχοντα πρὸς τι τῶν παρόντων, ἢ ἀνεχόμενόν τινος τῶν καὶ ἐπ' ὀλίγον (65) ἀφελκόντων ἐντολῆς Θεοῦ.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ· οὐκ ἔστι μου ἀξίος. Καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος. Καὶ ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ἐπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἀξίος... Εἰ τις θέλει ἐπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Ὅς γὰρ ἂν θέλη τὴν ψυχήν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν (66).

ΟΡΟΣ Γ'.

Ἵτι πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐμαρτυρήθη, ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας· καὶ δευτέρα, ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐφη αὐτῷ· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου. Αὕτη ἐστὶν ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή· δευτέρα δὲ ὁμοία, αὕτη (67)· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

Ἵτι ἔλεγχος τοῦ μὴ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, τὸ, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρεῖν· ἀπίδειξις δὲ τοῦ ἀγαπᾶν, ἢ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὑπομονῇ (68) τῶν αὐτοῦ παθημάτων μέχρι θανάτου.

Κεφάλ. β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ἔχωρ τὰς ἐντολάς μου, καὶ τη-

(64) Vocula ἐξ addita est ex antiquis duobus libris. Ibidem Reg. primus ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας, rapina et iniquitate.

(65) Reg. tertius καὶ κατ' ὀλίγον.

(66) Post illud, ἀπολέσει αὐτήν, addita inveniuntur illa ex Luca ix, 61 et 62, in his quæ jam indicavi exemplaribus, εἶπε δὴ καὶ ἔτερος, ἀκολουθήσω, et cætera ad illas usque voces, ἐς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Item in utroque libro Mess. et Reg. tertio sequuntur illa ex eodem Luca xiv, 26 et seq., εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, et cætera

tus, ut sic acceptus fiat Deo in perpetrands sanctimonix operibus.

Caput II.

Væ vobis, scribæ et Pharisei hypocritæ, quia mundatis externam poculi patinæque partem, intrinsecus autem plena sunt rapina et intemperantia. Phariseæ cæce, munda prius quod est intra poculum et patinam, ut et exteriores ipsorum partes puræ fiant (Matth. xxiii, 25, 26). Has ergo habentes 237 promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perfectientes sanctificationem in timore Dei (II Cor. vii, 1)

Quod impossibile est discipulum Domini fieri eum qui re aliqua presentis afficitur, aut aliquid tolerat, quod se vel modice a Dei mandato avocet.

Caput III.

Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus (Matth. x, 37, 38). Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Qui enim vult animam suam salvam facere, perdet eam (Matth. xvi, 24, 25).

REGULA III.

Quod primum et magnum mandatum in lege a Domino declaratum sit illud esse, Deum diligere ex toto corde: secundum vero, diligere proximum sicut seipsum.

Caput I.

Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua, et ex tota mente tua. Hoc est primum et magnum mandatum; secundum autem simile, istud est: Diliges proximum tuum sicut teipsum (Matth. xxii, 37-39).

Quod argumentum sit quod quis Deum non diligat, et ipsius Christum, si ipsius mandata non servat: dilectionis autem testificatio est mandatorum Christi observatio in tolerandis usque ad mortem afflictionibus, quæ illius causa eveniunt.

Caput II.

Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui

usque ad voces has, ὅς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μοι εἶναι μαθητῆς. (67) Utraque editio et antiqui tres libri ὁμοία, αὕτη, Secundum autem quod est simile, istud est. At textus sacer aut αὐτῇ, aut ταύτῃ, secundum autem simile huic.

(68) Utraque editio et Reg. secundus, Χριστοῦ, ἐν ὑπομονῇ. Alii duo mss. ὑπομονή, atque tolerantia afflictionum. Ibidem Reg. primus recenti manus τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ παθημάτων.

diligat me. Qui non diligit me, sermones meos non A
servat (Joan. xiv, 24, 24). Si praecepta mea
servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut
et ego praecepta Patris mei servavi, et maneo in
ejus dilectione (Joan. xv, 10). Quis nos separabit
a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an
persecutio? an fames? an nuditas? an periculum?
an gladius? Sicut scriptum est: Quoniam propter
te mortificamur tota die; astimati sumus sicut
oves occisionis. Sed in his omnibus superamus, pro-
pter eum qui dilexit nos (Rom. viii, 35-38; Psal.
xliii, 22).

238 REGULA IV.

Quod is honore et gloria afficit Deum, qui volunta- B
tem illius efficit: et contra, contumelia, qui
legem illius violat.

Caput I.

Ego te glorificavi super terram; opus consumma-
vi, quod dedisti mihi ut faciam (Joan. xvii, 4). Sic
luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera
vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in
caelis est (Matth. v, 16). Ut sitis sinceri et sine of-
fensa in diem Christi, repleti fructibus justitiae, qui
sunt per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei
(Philipp. i, 10, 11). Qui in lege gloriaris, per
pravariationem legis Deum inhonoras (Rom. ii, 23).

REGULA V.

Quod oportet ab omni odio erga omnes purum C
esse, et inimicos diligere: pro amicis vero
animam ponere, ubi necessitas vocarit; et ta-
lem habere dilectionem, qualem habuit erga
nos Deus, et Christus ipsius.

Caput V.

Audistis, quod dictum est antiquis: Diliges
proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum.
Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros
(Matth. v, 43, 44). Et paulo inferius: Eritis
ergo vos perfecti, sicut Pater vester caelestis per-
fectus est (ibid. 48)... Sic enim Deus dilexit
mundum, ut Filium suum unigenitum daret
(Joan. iii, 16)... Hoc est praeceptum meum,
ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Majorem D
hac charitatem nemo habet, quam ut animam
suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xv,
12, 13)... Et eritis filii Altissimi, quia ipse
benignus est super ingratos et malos. Estote ergo
misericordes, sicut et Pater vester misericors est
(Luc. vi, 35)... Commendat autem charitatem
suam Deus in nobis: quod cum adhuc peccato-
res essemus, Christus pro nobis mortuus est
(Rom. v, 8)... Estote ergo imitatores Dei
sicut filii charissimi: et ambulate in dilectione,
sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semet-

(69) Reg. tertius ὄλην τὴν ἡμέραν.

(70) Regii primus et tertius καθαρεύοντας... καὶ
τὴν ψυχὴν... ἔχοντας.

ῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. Ὁ μὴ
ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ. Ἐὰν τὰς
ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ
μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τε-
τήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. ΠΡΟΣ
ΡΩΜ. Τίς ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ
Χριστοῦ; θλίψις; ἢ στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ
λιμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα;
Καθὼς γέγραπται· Ὅτι ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα
πᾶσαν ἡμέραν (69), ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα
σφαγῆς. Ἄλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνωκώμεν
διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΡΟΣ Δ'.

Ὅτι τιμᾶ καὶ δοξάζει τὸν Θεὸν ὁ τὸ θέλημα αὐτοῦ
ἐργαζόμενος· ἀτιμᾶζει δὲ, ὁ παραβαίνων αὐτοῦ
τὸν νόμον.

Κεφάλ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ
ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω.
ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμ-
προσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ
καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν
ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἴνα ἦτε εἰλικρι-
νεῖς καὶ ἀπρόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πε-
πληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἐκταίον Θεοῦ. ΠΡΟΣ
ΡΩΜ. Ὅς ἐν νόμῳ κενῶσαι, διὰ τῆς παραβά-
σεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμᾶζεις.

ΟΡΟΣ Ε'.

Ὅτι δεῖ, παντὸς μίσους πρὸς πάντας καθαρεύοντα (70),
καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν· ὑπὲρ δὲ τῶν φίλων τὴν
ψυχὴν τιθέναι, ὅταν χρεῖα καλῆ, τοιαύτην ἔχοντα
ἀγάπην, ὡς ἔσχε πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ὁ Χρι-
στὸς αὐτοῦ.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρ-
χαίοις· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ μισή-
σεις τὸν ἐχθρόν σου. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ἀγα-
πάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἔσε-
σθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡς περὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ
οὐράνιος τέλειός ἐστιν. ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὕτως γὰρ
ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν
αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν (71). Αὕτη ἐστὶν
ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς
ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐ-
δεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ
τῶν φίλων αὐτοῦ. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ
Ἰψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχα-
ριστοὺς καὶ πονηροὺς. Γίνεσθε οὖν οἰκτιρμοὺς,
καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτιρῶν ἐστίν. ΠΡΟΣ
ΡΩΜ. Συνίστησι δὲ τὴν ἐαυτοῦ ἀγάπην ὁ Θεός
εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἔτι ἀμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Χρι-
στὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Γίνεσθε
οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ
περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγά-

(71) Reg. tertius μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ
πιστευῶν εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλλῃται, ut omnis qui credidit
in eum, non pereat.

πησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἅ ἰψυμ pro nobis oblationem et hostiam Deo προσφόραν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ (72). (Ephes. v, 1, 2).

*Ὅτι ἀπέδειξίς τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ἡ ἐν αὐτῷ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη.

Quod certa nota discipulorum Christi mutua est in ipso dilectio.

Κεφάλ. β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.

Caput II.

In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem (Joan. xiii, 35).

*Ὅτι ἑλεγχος τοῦ μὴ ἔχειν τὴν Χριστοῦ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον τὸ ποιῆσαι τι τῶν βλαπτόντων ἢ λυπούμενων αὐτὸν εἰς ἐκκοπήν τῆς πίστεως, κἂν συγχεχωρημένον ὑπὸ τῆς Γραφῆς τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὸ γινώμενον ἦ.

239 Quod evidens argumentum sit, aliquem charitatem Christi in proximo non habere, si quidpiam peragit, quod noceat, aut molestiam ei afferat ad fidei excisionem: tametsi id quod efficitur, ratione quadam speciali a Scriptura concessum est.

Κεφάλ. γ'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Εἰ γὰρ διὰ βρώμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. Μὴ τῷ βρώματι σου ἐκείνον ἀπόλλυς, ὑπὲρ οὗ ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν.

B

Caput III.

Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est (Rom. xiv, 15).

*Ὅτι δεῖ τὸν Χριστιανὸν καὶ τὸν λυπούμενον κατ' αὐτοῦ παντὶ τρόπῳ τὸ γε ἐπ' αὐτῷ θεραπεύειν.

Quod Christianus eum etiam qui adversus ipsum male afficitur, omni modo et quantum in se est, delinire debeat.

Κεφάλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κακῶ (73) μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπαγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Λοιδορῶμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημοῦμενοι παρακαλοῦμεν.

C

Caput IV.

Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius, reconciliare fratri tuo: et tunc veniens offer munus tuum (Matth. v, 23, 24) Cum maledicimur, benedicimus: cum persecutionem patimur, sustinemus: cum blasphemamur, obsecramus (I Cor. iv, 12, 13).

*Ὅτι τὴν (74) κατὰ Χριστὸν ἀγάπην ὁ ἔχων ἐστὶν ὅτε καὶ λυπεῖ πρὸς τὸ συμφέρον τὸν ἀγαπώμενον.

Quod is qui dilectionem secundum Christum habet, eum etiam, quem diligit, quandoque molestia afficit ad ipsius utilitatem.

Κεφάλ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με· Ποῦ ὑπάγετε; Ἄλλ' ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν. Ἄλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν· συμφέρεῖ ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν γὰρ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ὅστε με μᾶλλον χαρῆσαι, ὅτι, εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. Βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκεῖνη, εἰ καὶ πρὸς ὦραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς. Νῦν χαίρω, οὐδὲν ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν.

D

Caput V

Et nunc vado ad eum, qui misit me; et nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis? sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos (Joan. xvi, 5-7) Ita ut magis gauderem: quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me pœnitent, etsi me pœnituisset. Video enim quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit. Nunc gaudeo, non quod contristati estis, sed quod contristati estis ad pœnitentiam. Contristati estis enim secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis (II Cor. vii, 7-9).

ΟΡΟΣ Γ'.

REGULA VI.

Ἦ: δεῖ ἀφόδως καὶ ἀνεπαισχύντως παρῆρσιάζεσθαι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ.

Quod intrepide ac sine ulla verecundia libere agere oporteat in confessione Domini nostri Jesu Christi et doctrinæ ejus.

(72) Idem codex τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, Deo et Patri.

hic ipse codex δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. (74) Reg. primus ὅτι ὁ τὴν... ἀγάπην ἔχων. Statim Reg. tertius συμφέρον τῷ ἀγαπώμένῳ.

(73) Reg. tertius θυσιαστήριον καὶ ἐκεῖ. Mox

Caput I.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: et quod in aurem audivistis, prædicate super terra. Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius **240** timeate eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 27, 28).... Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego coram Patre meo, qui est in cælis (ibid. 32).... Nam qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum (Luc. ix, 26)... Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio, ut bonus miles Christi (II Tim. i, 8).

REGULA VII.

Quod licet quis videatur Dominum confiteri, et ejus sermones auscultet: is tamen, si ejus mandatis non pareat, condemnatus est, licet aliquo Dei consilio permissum sit, ut fuerit donis spiritualibus ornatus.

Caput I.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui est in cælis. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? et in nomine tuo demonia ejecimus? et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis: Nunquam novi vos. Discedite a me, qui operamini iniquitatem (Matth. vii, 21-23), etc.... Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico? (Luc. vi, 46) etc.... Confitentur se nosse Deum, factis autem negant; cum sint abominabiles, et dicto non audientes, et ad omne opus bonum reprobi (Tit. i, 16).

REGULA VIII.

Quod non oportet ambigere et dubitare de iis quæ a Domino dicuntur: sed persuaderi omne Dei verbum verum esse ac possibile, etsi natura repugnat. Hic enim situm est fidei certamen.

Caput I.

Quarta autem vigilia noctis venit Jesus ad eam ambulans super mare. Et videntes eum discipuli super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Phantasma est: et præ timore clamaverunt. Stetitque Jesus locutus est eis dicens: Habete fidu-

(75) Reg. tertius καὶ ἀκούειν. Ibidem utraque editio ἀπειθῆ δὲ τὰς ἐντολάς. Regii primus et tertius ταῖς ἐντολαῖς, recte. Hoc ipso in loco Reg. primus κατακρίνεται. Post illud, ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, addita sunt in Mess. et in Regio nostro codice verba illa Matthæi vii, 24 et seq.: Πᾶς οὖν

A

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ λέγων ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπάτε ἐν τῷ φωτί· καὶ ὁ εἰς τὸ οὐδὲν ἠκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων. Καὶ μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δύναμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γένει. Πᾶς οὖν, ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κατὰ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ΛΟΥΚΑΣ. Ὅς γὰρ ἂν ἐπαίσχυνθῆ με καὶ τοὺς ἐμούς λόγους, τοῦτον ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαίσχυνθήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ τῶν ἀγγέλων ἀγγέλων. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Μὴ οὖν ἐπαίσχυνθῆς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μὴδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ· ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Ἐυαγγελίῳ, ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΘΡΟΣ Ζ'.

"Οτι, κἂν δοκῇ τις ὁμολογεῖν τὸν Κύριον, καὶ ἀκούῃ (75) τῶν λόγων αὐτοῦ, ἀπειθῆ δὲ ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, κατακρίνεται, κἂν ἐν χάρισμασι πνευματικοῖς διὰ τινὰ οἰκονομίαν γενέσθαι συχωρηθῆ.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Πολλοὶ ἐροῦσι μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προσεφτεύσαμεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνωρ ὑμῶν. Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. ΛΟΥΚΑΣ. Τί δὲ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω; καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται βδελυκτοὶ ὄντες, καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι.

ΘΡΟΣ Η'.

"Οτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι καὶ διατάζειν (76) ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγομένοις, ἀλλὰ πεπληροφῆσθαι πᾶν ῥῆμα Θεοῦ ἀληθὲς εἶναι καὶ δυνατόν, κἂν ἡ φύσις μάχηται. Ἐνταῦθα γὰρ καὶ ὁ ἀγὼν τῆς πίστεως.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τετάρτη δὲ φυλακῆ τῆς νυκτὸς ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς πρὸς (77) αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα, ἐταράχθησαν, λέγοντες· Φάντασμα ἔστι· καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου

ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους.... ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη σφόδρα.

(76) Reg. tertius ἡ διατάζειν.

(77) Reg. primus ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς πρὸς. Ultraque editio ἔρχεται πρὸς.

ἔκραζαν. Εὐθὺς δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων· Ἐκράζειτε, ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε. Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ (78) Πέτρος εἶπε· Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐλθέ. Καὶ καταβάς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος, περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Βλέπων δὲ τὸν ἀνεμὸν ἰσχυρὸν, ἐφοβήθη· καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι, ἔκραξε (79) λέγων· Κύριε, σῶσόν με. Εὐθὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπέλαβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐπίστασας; **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ἐμάχοτο οὖν πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἰουδαῖοι, λέγοντες· Πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν τὴν σάρκα δοῦναι φαγεῖν; Εἶπεν οὖν αὐτοῖς· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε (80) αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. **ΛΟΥΚΑΣ.** Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἄγγελος· Μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία, διότι εἰσηκουσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνὴ σου ἑλισάβετ γεννήσει υἱὸν σοι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον· Κατὰ τί γινώσκωμαι τοῦτο; Ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ εἰμι ἰαβριήλ, ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπεστάλην λαλῆσαι πρὸς σὲ, καὶ εὐαγγελισασθαί σοι ταῦτα. Καὶ ἰδοὺ ἔση σιωπῶν, καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα, ἀπ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν. **ΠΡΟΣ ΡΩΜ.** Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα (81) ἡδὴ νεκρωμένον, ἐκατορταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μητέρας Σάρρας. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι δ' ἐπήγγελλται, εἰς δικαιοσύνην.

Ἵτι ὁ ἐπὶ τοῖς ἐλάττοις (82) μὴ πιστεύων τῷ Κυρίῳ ἁγλός ἐστι πολὺ πρότερον ἐπὶ τοῖς μείζοσιν ἀπιστῶν.

Κεφάλ. Β΄.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; **ΛΟΥΚΑΣ.** Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστι· καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἀδικὸς καὶ ἐν πολλῷ ἀδικὸς ἐστίν.

Ἵτι οὐ χρὴ λογισμοῖς ἰδίῳις στηριζέσθαι ἐπὶ ἀθετήσῃ τῶν ὑπὲρ τοῦ Κυρίου λεγομένων· ἀξιπιστότερα δὲ εἶδέναι τῆς ἰδίας πληροφορίας τὰ τοῦ Κυρίου ῥήματα.

Κεφάλ. Γ΄.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἡμέρᾳ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος, εἶπεν αὐτῷ·

(78) Reg. tertius ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ. Editi ἀποκριθεὶς δὲ ὁ.

(79) Utraque editio ἔκραξε. Antiqui duo libri ἔκραξε.

(80) Editio Paris. Υἱοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε. Editio Ven. et duo mss. ut in contextu. Statim

sciam. Ego sum, nolite timere. Respondens autem illi Petrus dixit: Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. Et ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navi, ambulabat super aquas, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit: et cum cepisset mergi, clamavit dicens: Domine, saluum me fac. Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modice fidei, quare dubitasti?... (Matth. xiv, 25-31.) Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes: Quomodo hic potest nobis dare carnem ad manducandum? Dixit ergo eis: Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis (Joan. vi, 53, 54).... Ait autem ad illum angelus: Ne timeas, Zacharia, quia exaudita est deprecatio tua: et Elisabeth uxor tua pariet tibi filium (Luc. i, 13). Et paulo post: Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et respondens angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem, quo hæc fiat, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo (ibid. 18-20).... Et non infirmatus est in fide, nec consideravit corpus suum jam emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Sarræ. In promissione vero Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide: dans gloriam Deo, plenissime sciens quod quodcumque promisit, potens est et facere: ideo et reputatum est illi ad justitiam (Rom. iv, 19-22).

ἀπιστία, ἀλλ' ἐρεδυναμώθη τῇ πίστει· δούς δόξαν δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ

Quod qui in minoribus non credit Domino, eum constat longe magis in majoribus ipsi fidem non habere.

Caput II.

Si terrena dixi vobis, et non creditis; quomodo, si dixero vobis caelestia, credetis? (Joan. iii, 12.) Qui fidelis in minimo est, et in multo fidelis est: et qui in minimo iniquus est, et in multo iniquus est (Luc. xvi, 10).

Quod non oportet quemquam suis ratiocinationibus niti ad ea quæ a Domino dicuntur reprobanda: sed nosse debet Domini verba fide esse digniora quam suam ipsius persuasionem.

Caput III.

Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Respondens autem Petrus, ait illi: Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego

Reg. tertius εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ.

(81) Utraque editio τὸ αὐτοῦ σῶμα. At mss. tres τὸ ἑαυτοῦ.

(82) Editio Paris. ἐπὶ ἐλάττοις. Libri veteres ἐπὶ τοῖς ἐλάττ. Mox utraque editio καὶ πολὺ. Vocula xxi in mss. non legitur.

nunquam scandalizabor. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis (Matth. xxvi, 31-34). Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis : et edentibus illis, dixit eis : Dico vobis, quod unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde, cœperunt singuli dicere ei : Nunquid ego sum, Domine? (Ibid. 20-22.) Et facta est vox ad eum : Surge, Petre, occide, et manduca. Ait autem Petrus : Absit, Domine, quia nunquam manducavi quidquam commune, aut immundum! Et vox iterum secundo ad eum : Quæ Deus purificavit, tu communia ne dixeris (Act. x, 13-15). Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi (II Cor. x, 5).

REGULA IX.

Quod non oportet quemquam negligentem esse in his cognoscendis, quæ officii sui sunt : sed debet Domini verba attente audita intelligere, et voluntatem ejus facere.

Caput I.

Respondens autem Petrus dixit ei : Edissere nobis parabolam istam. At Jesus dixit : Adhuc et vos sine intellectu estis? Nondum intelligitis quod omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem? (Matth. xv, 15-18.) Cum quisvis audiat sermonem regni, et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus : hic est qui secus viam seminatus est (Matth. xiii, 19). Et paulo post : Qui autem in terram bonam seminatus est, hic est qui audit sermonem, et intelligit : qui denique fructum affert, et facit, alius quidem centesimum, alius autem sexagesimum, alius vero tricesimum (ibid. 23). Et advocans totam turbam, dicebat illis : Audite me et intelligite (Marc. vii, 14). Videte itaque quomodo caute ambuletis : non quasi insipientes, sed ut sapientes : redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei (Ephes. v, 15-17).

Quod in rebus minime ad nos pertinentibus nullo modo debemus curiosi esse.

Caput II.

Et post buccellam introivit in eum Satanas. Et dicit ei Jesus : Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium, ad quid dixit ei (Joan. xiii, 27, 28). Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes : Domine, si in tempore hoc restitues regnum

(83) Editio Paris. et textus sacer vulgatus ò δὲ Πέτρος εἶπε. Illud εἶπε nec in editione Ven. nec in nostris veteribus libris invenitur.

(84) Reg. primus κατὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ,

Καὶ εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγὼ δὲ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι. Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀμήν λέγω σοί, ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρίς ἀπαρτήσῃ με. . . . Ὁψίας δὲ γενομένης, ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν· καὶ ἐσθιώτων αὐτῶν, λέγει αὐτοῖς· Λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. Καὶ ἀποκρίθησαν οὐδὲν λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν· Μητί ἐγὼ εἰμι, Κύριε; ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· Ἀναστάς, Πέτρε, ἔγειρον, καὶ φάγε. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε (83)· Μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον. Καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίτου. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Λογισμοὺς καθαροῦντες, καὶ πᾶν ὑψῶμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ (84), καὶ ἀιχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.

ΟΡΟΣ Θ.

Ἵτι οὐ δεῖ ἀμελεῖν τῆς τῶν ἐπιβαλλόντων γνώσεως· μετὰ προσοχῆς δὲ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων (85) ἀκούοντα συνιέναι, καὶ ποιεῖν τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Κεφάλ. Α.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν· Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε; Οὐπω νοεῖτε, ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρώνα ἐκβάλλεται; τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, καὶ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον; Παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς, καὶ ἀρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρεῖς. Καὶ μετ' ὀλίγον (86)· Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεῖς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιών, ὃς δὴ καρποφορεῖ, καὶ ποιεῖ ὁ μὲν ἕκαστον, ὃ δὲ ἐξήκορτα, ὃ δὲ τριάκορτα. ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ προσκαλεσάμενος πάντι τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς· Ἀκούετε μου, καὶ συνίετε. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε· μὴ ὡς ἄσφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί· ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηρᾶ εἰσι. Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἵτι περὶ τῶν μὴ ἐπιβαλλόντων οὐ δεῖ πολυπραγμενεῖν.

Κεφάλ. Β.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ μετὰ τὸ ψῶμιον, τότε εἰσῆλθον εἰς ἐκσίον ὁ Σατανᾶς. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ὁ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. Τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων, πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν λέγον-

contra potentiam Dei.

(85) Ὑτραque editio τὸν τοῦ Κυρίου λόγον. Regii primus et tertius τῶν τοῦ Κυρίου λόγων.

(86) Reg. primus μετ' ὀλίγα.

τας· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστά-
ται ἡ βασιλεία τῷ Ἰσραὴλ; Εἶπε δὲ πρὸς αὐ-
τούς· Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς,
οὗς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

Ἵτι ἴδιον τῶν ἐχόντων σπουδὴν τῆς πρὸς (87) Θεοῦ
εὐαρεστήσεως τὸ καὶ ἐπερωτᾶν περὶ ὧν δεῖ.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ λέγοντες· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν
τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ. . . Καὶ ἰδοὺ, εἰς
προσελθὼν, εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί
ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον; **ΛΟΥΚΑΣ.**
Ἐλεγε οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὁχλοῖς βαπτί-
σθῆναι ὑπ' αὐτοῦ· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπ-
έδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;
Καὶ μετ' ἄλγος· Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι λέ-
γοντες· Τί ποιήσομεν (88); Ὁμοίως τελῶναι,
ὁμοίως στρατεύμενοι. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Ἀκούσαντες δὲ
κατενόγησαν τὴν καρδίαν, εἰκόν τε πρὸς τὸν Πέ-
τρον, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· Τί ποιήσο-
μεν, ἄνδρες (89) ἀδελφοί;

Ἵτι δεῖ ἐπερωτωμένῳ φροντίζειν (90) ἀξιολόγως ἀπο-
κρίνεσθαι.

Κεφάλ. Δ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἰδοὺ, ῥομκός τις ἀνέστη ἐκπει-
ράων αὐτὸν, καὶ λέγων· Διδάσκαλε, τί ποιήσας,
ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Εἶπε δὲ πρὸς αὐτόν·
Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; πῶς ἀναγινώσκεις;
Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν
θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης
τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου,
καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἐαυτόν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐ-
τόν· Ὁρθῶς ἀπεκρίθης. Τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήση.
ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣ. Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι,
ἁλατι ἡρτυμένος· εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστῳ
ἀποκρίνεσθαι.

Ἵτι χεῖρον μὲν (91) τὸ κρίμα τῶν συνιέντων, καὶ μὴ
ποιούντων· οὗτε δὲ τὸ κατὰ ἄγνοιαν ἀμαρτάνειν
ἀκίνδυνον.

Κεφάλ. Ε'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐκείνος δὲ ὁ δοῦλος, ὁ γνοὺς τὸ θέ-
λημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, μηδὲ
ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολ-
λάς. Ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἀξία πληρῶν,
δαρήσεται ὀλίγας.

ΟΡΟΣ Γ'.

Ἵτι τέλος ἀμαρτίας θάνατος.

Κεφάλ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται
τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν.

(87) Editio Paris. σπουδὴν πρὸς. Codex Combef.
et alii duo σπουδὴν τῆς πρὸς.

(88) Editio Paris. et Reg. tertius Τί ποιήσωμεν.
Alii duo mss. et editio Ven. ποιήσομεν. Paulo post
Reg. tertius κατενόγησαν τὴν καρδίαν.

(89) Utraque editio ποιήσωμεν, ἄνδρες. At mss.
tres hoc loco ποιήσομεν.

(90) Regii primus et tertius ὅτι δεῖ ἐπερωτωμέ-

*A Israel? Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tem-
pora vel momenta, quæ Pater posuit in sua ipsius
potestate (Act. 1, 6, 7).*

Quod proprium est eorum, qui de ineunda cum Deo
gratia solliciti sunt, de rebus ad officium ipsorum
pertinentibus percontari.

Caput III.

*Et accesserunt ad eum discipuli ejus dicentes:
Edissere nobis parabolam zizaniorum agri (Matth.
xiii, 36). Et ecce, unus accedens, ait illi: Ma-
gister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æter-
nam? (Matth. xix, 16.) Dicebat ergo ad turbas
quæ exhibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina vi-
perarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira?
(Luc. iii, 7.) Et paulo post: Et interrogabant
eum 243 turbæ, dicentes: Quid faciemus? (ibid. 10):
Erant autem cum publicani, tum milites. His au-
tem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt
ad Petrum, et ad reliquos apostolos: Quid faciemus,
viri fratres? (Act. 11, 37.)*

Quod curandum sit ei qui interrogatur, ut recte et
præclare respondeat.

Caput IV.

*Et ecce, quidam legisperitus surrexit tentans eum,
et dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam
possidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid scri-
ptum est? quomodo legis? Ille respondens dixit: Di-
liges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex
tota anima tua, et ex tota mente tua, et proximum
tuum sicut teipsum. Dixitque illi: Recte respon-
disti. Fac hoc et vives (Luc. x, 25-29). Sermo
vester semper in gratia, sale sit conditus, ut sciat
quomodo vos oporteat unicuique respondere (Coloss.
iv, 6).*

Quod gravius est iudicium eorum qui noverunt, nec
tamen faciunt: licet a periculo non vacet, cum
quis per ignorantiam peccat.

Caput V

*Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini
sui, et non præparavit, et non fecit secundum volun-
tatem ejus, vapulabit multis. Qui autem non cognov-
it, et fecit digna plagis, vapulabit paucis (Luc. xii,
47, 48).*

REGULA X

Quod finis peccati mors.

Caput I.

*Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed
ira Dei manebit super eum (Joan. iii, 36). Cum*

*νοὺς φροντίζειν, id curandum iis qui interrogantur,
ut scite et convenienter respondeant.*

(91) Totum illud, ὅτι χεῖρον μὲν, etc., in modum
tituli positum est in Reg. primo; et ita hæc verba
locari debere res ipsa loquitur, cum ea quæ statim
ex Actis proferuntur, ad præcedentem titulum
quadrare nullo modo possint.

enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors (Rom. vi, 20, 21). Et paulo post: Stipendia peccati mors (ibid. 23). Stimulus autem mortis peccatum. (I Cor. xv, 56).

Quod finis mandati Dei est vita æterna.

Caput II.

Amen, amen aico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum (Joan. viii, 51). Sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, et quid loquar. Et scio quod mandatum ejus vita æterna est (Joan. xii, 49, 50). Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam (Rom. vi, 22).

244 REGULA XI.

Quod non sunt contemnenda Dei judicia, sed timenda, licet debita pœna non statim subsequatur.

Caput I.

Sed potius timele eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 28)... Quod si dixerit servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire: et cæperit percutere servos, et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari: veniet dominus servi illius, in die in qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet (Luc. xii, 45-47). Vide, sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat (Joan. v, 14)... Nemo vos seducat inani- bus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae (Ephes. v, 6).

Quod qui propter priora peccata correptus fuit, et veniam consecutus est, si rursus peccarit, sibi ipsi iræ judicium priore gravius parat.

Caput II.

Vide, sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat (Joan. v, 14).

Quod cum quipiam in judicium iræ Dei incid- rint, cæteri metu percussi erudiri et corrigi debeant.

Caput III.

Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntian- tes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificiis eorum. Et respondens Je- sus dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?

92) Editio Paris. ἐσθλείν δέ. Reg. primus ἐσθλείν τε.
95) Editio Paris. Ἰδοῦ, ὑγιής. Antiqui tres libri Ἰδε.

(94) In Reg. tertio et in mss. post illud, τί σοι γένηται, adjecta sunt illa ex Actis xiii, 40: Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ἐ-

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅτι γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύρῃ. Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; Τὸ μὲν γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος. Καὶ μετ' ὀλίγα· Τὰ γὰρ ὀφύκια τῆς ἁμαρτίας θάνατος... Τὸ δὲ κέρ- τρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία.

Ὅτι τέλος ἐντολῆς Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος.

Κεφάλ. Β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. — Ἀλλ' ὁ πέμψας με Πα- τὴρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν ἔδωκε, τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω, καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέν- τες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, εἴχετε τὸν καρπὸν ὁμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωῆν αἰώνιον.

ΟΡΟΣ ΙΑ.

Ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν χριμάτων Θεοῦ, ἀλλὰ φο- βεῖσθαι, κὰν μὴ παρατυχεῖα τὴν ἀναπόδοσιν ἔχη.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν θυνάμ- ρον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη. ΛΟΥΚΑΣ. Ἐάν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος ἐκείνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἔρχεσθαι· καὶ ἀρξῆται τύπτειν τοὺς παῖδας καὶ τὰς παιδίσκας. ἐσθλείν τε (92) καὶ πίνειν, καὶ μεθύσκεσθαι· ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὧρᾳ ἣ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἰδε, ὑγιής (93) γέγονας· μήκέτι ἁμάρ- τανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται (94). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις· διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

Ὅτι ὁ ἐπὶ τοῖς πρώτοις ἁμαρτήμασι παιδευθεὶς, καὶ τῆς ἀφέσεως καταξιωθεὶς, ἐάν πάλιν ἁμάρτη, χεῖρον τοῦ προτέρου κατασκευάζει ἐαυτῷ τὸ κρίμα τῆς ὀργῆς.

Κεφάλ. Β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἰδε, ὑγιής (95) γέγονας, μήκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται.

Ὅτι, κρίματι ὀργῆς Θεοῦ τινων ὑποπεσόντων, τοὺς λοιποὺς φοβουμένους παιδεύεσθαι δεῖ.

Κεφάλ. Γ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Παρῆσαν δὲ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὡς τὸ αἷμα Πιλάτου ἔμιξε μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Δοκεῖτε, ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας

τοῖς προφήταις· Ἰδετε οἱ καταφρονῆται, καὶ ἐπιβλέ- ψατε, καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε· διότι ἔργον... ἐκδηγήται.

(95) Rursus editio Paris. Ἰδοῦ, ὑγιής. Editio Ven. et duo mss. Ἰδε.

τοὺς Γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι τοιαῦτα πεπόνθασαν· Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήτε (96), πάντες ὡσαύτως ἀπολεισθε. Ἡ ἐκείνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτώ, ἐφ' οὓς ἔπεσαν ὁ πύργος ἐν τῷ Σιλωάμ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, δοκεῖτε, ὅτι οὔτοι ὀφειλῆται ἐγένοντο παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ; Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήτε, πάντες ὡσαύτως ἀπολεισθε. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἀκούων δὲ Ἀναρίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξε. Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς ταῦτα. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μηδὲ γογγύζετε, καθάπερ τιτὲς αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. Ταῦτα δὲ τύποι συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγγράφη δὲ πρὸς ρουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήτησεν.

Ἵτι καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς κακίας ἔργοις πρὸς τιμωρίαν πολλάκις παραδίδοται τις διὰ προϋπάρχουσαν ἀσέβειαν.

Κεφάλ. Δ'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β'. Ἀρθ' ὡν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, διὰ τοῦτο κέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει.

Ἵτι οὐχὶ πληθὺς ἁμαρτωλῶν δυσωπεῖ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὁ εὐαρεστῶν αὐτῷ, κὰν ἀνὴρ τυγχάνῃ (97), κὰν γυνή.

Κεφάλ. Ε'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐπ' ἀληθείας λέγω ὑμῖν, ὅτι πολλὰ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠλίου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ὅτε ἐκλείσθη (98) ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη τρία καὶ μήνας ἑξ, ὡς ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ πρὸς οὐδέμιαν αὐτῶν ἐπέμφθη Ἠλίας, εἰ μὴ εἰς Σάραφθα τῆς Σιδωνος πρὸς γυναικὰ χήραν (99). ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγροεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ἐπὶ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διεῖλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωδοστὴν ἐβαπτίσθησαν ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικῶν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικῶν ἔπιον· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν ἐρήμῳ.

ΟΡΟΣ ΙΒ'.

Ἵτι πᾶσα ἀντιλογία, κὰν ἐκ φιλικῆς καὶ εὐλαβοῦς διαθέσεως γένηται, ἀπαλλοτριῶν τοῦ Κυρίου τὸν ἀντιλέγοντα· πᾶν δὲ ῥῆμα Κυρίου μετὰ πάσης πληροφορίας καταδέχεσθαι δεῖ (1).

(96) Et hic et infra Reg. tertius μετανοήσητε.

(97) Reg. tertius κὰν ἀνὴρ. Utraque editio κὰν εἰς τυγ.

(98) Utraque editio ὅταν ἐκλείσθη. At mss. nostri ὅτε.

(99) Illa, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Νῶε καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Λώτ, leguntur in iis quos sæpius nominavi libris post vo-

Non, dico vobis: sed nisi poenitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Aut illi decem et octo, super quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos, putatis quod ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Jerusalem? Non, dico vobis: sed si poenitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis (Luc. xiii, 1-5).... Audiens autem Ananias hæc verba, cadens expiravit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt hæc (Act. v, 5).... Neque murmuretis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt (I Cor. x, 10, 11).

B

Quod quis plerumque ipsis etiam nequitia 245 operibus penæ loco traditur, ob præcedentem impietatem.

Caput IV.

Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt (Rom. i, 28).... Eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent, ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio (II Thess. ii, 10, 11).

Quod multitudo peccatorum nequaquam placat Deum: sed is qui ipsi acceptus est. sive vir, sive mulier sit.

C

Caput V.

In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cælum annis tribus et mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra; et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Saraphtha Sidonis ad mulierem viduam (Luc. iv, 25, 26).... Nolo enim vos ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, et in mari: et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt: bibebant enim de spiritali sequente eos petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nam prostrati sunt in deserto (I Cor. x, 1-5)

αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός· κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ

REGULA XII.

Quod omnis contradictio, etiamsi ex amico ac pio affectu oriatur, a Domino abalienat contradicentem: quodque verbum Domini cum omni certitudine suscipiendum est.

cem χήραν.

(1) Reg. tertius καταδέχεσθαι γρη. Verba hæc Matthæi xvi, 21, 22 et 23: Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν..... ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, hoc quoque loco inculcata inveniuntur in Reg. tertio et in Messaneusi.

Caput I.

Et cepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum; et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus, et dixit: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus: Si non laverō te, non habes partem mecum (Joan. xiii, 5-8).

246 Quod non oportet traditiones humanas sequi, ita ut mandatum Dei irritum faciamus.

Caput II.

Deinde interrogant eum Pharisæi et scribæ: Quare discipuli tui non ambulat juxta traditionem seniorum, sed illotis manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. In vanum autem me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum (Marc. vii, 5-8; Isa. xlix, 13), etc.

Quod omnia prorsus servanda sunt, quæ a Domino per Evangelium et apostolos fuerunt tradita.

Caput III.

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis (Matth. xxviii, 19, 20)... Erant autem justii ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela (Luc. i, 6)... Qui vos audit, me audit: qui autem vos spernit, me spernit (Luc. x, 16)... Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam, tanquam per nos (II Thess. ii, 15).

Quod nemo debet suam ipsius voluntatem voluntati Domini præponere: sed in omni re Dei voluntatem querere, et exsequi.

Caput IV.

Quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris (Joan. v, 30)... Et positus genibus, oravit dicens: Pater, si vis, transfer calicem istum. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat (Luc. xxii, 41, 42)... In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum

(*) Editio Paris. καὶ λέγει αὐτῷ. Veteres libri καὶ εἶπεν αὐτῷ.

(3) Reg. tertius Εἰ μὴ νύψης.

(4) Reg. primus ὁ δὲ ἀκούων.

(5) Idem codex θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐγκρίνειν.

A

Κεφάλ. Α'.
ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λευτῷ, ᾧ ἦν διεζωσμένος. Ἐρχεται οὖν πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος· Κύριε, σὺ μου νίπτεις τοὺς πόδας; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ (2)· Ὁ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώση δὲ μετὰ ταῦτα. Λέγει αὐτῷ Πέτρος· Οὐ μὴ νύψεις (3) τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐὰν μὴ νύψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.

Ἵτι οὐ δεῖ παραδόσειν ἀνθρώπων ἀκολουθεῖν ἐπ' ἀθετήσει ἐντολῆς Θεοῦ.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΡΚΟΣ. Ἐπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς· Διὰ τί οἱ μαθηταὶ σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ ἀνίπτουσιν χερσὶν ἐσθλοῦσι τὸν ἄρτον; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι Καλῶς προεφήτευσεν Ἡσαίας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν, ὡς γέγραπται· Ὁδοὺς ὁ λαὸς τοῖς χειλέσιν ἐμὴν τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ ἐσθονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίαν, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἵτι δεῖ πάντα ἀπαρλείπτως φυλάττειν, τὰ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἀποστόλων ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδεδομένα.

C

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν. ΛΟΥΚΑΣ. Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφοτέρω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πίστει ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιομασί τοῦ Κυρίου ἀμεμπτοί... Ὁ ἀκούων (4) ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει· ὁ δὲ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β'. Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἰτε διὰ λόγου εἰτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν.

Ἵτι οὐ δεῖ θέλημα ἴδιον παρὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἐγκρίνειν (5)· ἀλλ' ἐν παντὶ πράγματι ζητεῖν καὶ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. Δ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἵτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς (6). ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ θεὸς τὰ ῥήματα, προσήξατο λέγων· Πάτερ, εἰ βούλει, παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο. Πλήν μὴ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (7). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς

(6) Vox Patris in plerisque libris veteribus deest; ob idque, opinor, Latine non reddita est in Vulgata.

(7) Reg. primus τὸ σὸν γινέσθω. Nec ita multo post idem codex ποιῶντες τὰ θελήματα.

σαρκός ἡμῶν, ποιῶντες τὸ θέλημα τῆς σαρκός A nostrarum : et eramus natura filii iræ sicut et cæteri (Ephes. 11, 3).
καὶ τῶν διανοιῶν ἡμῶν· καὶ ἡμεῖς τέκνα φύσει
δρῆτης, ὡς καὶ οἱ λοιποί.

ΟΡΟΣ ΙΓ΄.

Ἵτι δεῖ νῆφειν ἀεὶ, καὶ ἔτοιμον εἶναι ἐν τῇ σπουδῇ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Θεοῦ, γυμνίζοντα τῆς ἀναβολῆς τὸ ἐπικίνδυνον.

Κεφάλ. Α΄.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ δσφύες περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λῦχοι κνιδόμενοι· καὶ ὑμεῖς ὁμοιοὶ ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἐαυτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων ἱνα ἐλθόντος, καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ. Μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὗς ἐλθὼν ὁ κύριος εὐρήσει κρηγοροῦντας. Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὗτι περιζώσεται, B καὶ ἀνακλιθεὶ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακοθήσει αὐτοῖς. Καὶ ἐὰν ἐλθῇ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἐλθῇ, καὶ εὐρη οὕτω, μακάριοι εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι (8). Τοῦτο δὲ γινώσκετε, οὗτι εἰ ἦδει ὁ οἰκοδεσπότης ποία ὥρα ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐρηγήρησεν ἄρ, καὶ οὐκ ἂν ἀφῆκε διορυγῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε ἔτοιμοι, οὗτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται, καὶ τὰ ἐξῆς (9). ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α΄. Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί, οὐ χρεῖαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, οὗτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται (10). Καὶ μετ' ὀλίγα· πρηγοῦμεν, καὶ τήσωμεν.

Ἵτι δεῖ πάντα καιρὸν εὐθετον ἠγεῖσθαι εἰς τὴν C σπουδὴν τῶν ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ (11).

Κεφάλ. Β΄.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμφσαντός με, ἕως ἡμέρας ἐστίν. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ὡστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μένον, ἀλλὰ νῦν κολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν καταργήσεθε.

ΟΡΟΣ ΙΔ΄.

Ἵτι οὐ δεῖ τὰ ἀνοικεῖα μιγνύναι, ἀλλ' ἐκάστω τῶν γινόμενων ἢ λεγομένων τὸν ἴδιον καιρὸν γυμνίζειν.

Κεφάλ. Α΄.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες· Διὰ τί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλὰ, οἱ δὲ μαθηταὶ σου οὐ νηστεύουσιν; Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς (12)· Μὴ δύναται οἱ νιοὶ τοῦ νυμφῶνος περθεῖν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ νυμφῶνος; Ἐλεύσονται δὲ ἡμεῖς, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφῶνος.

(8) Vocem ἐκεῖνοι ex antiquis tribus libris addidi.

(9) Addita sunt aliqua ex Luca xii, 45-47, et in Mess. et in Reg. tertio post illud, καὶ τὰ ἐξῆς. Verborum horum initium est, οὗς ἐπιφέρει. Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος· ὅτις, μετὰ τῶν ἀπίστων θῆσει.

(10) Hæc Pauli verba ex Epistola prima ad Thess. v, 3-5, ὅταν δὲ λέγωσιν... νυκτὸς οὐδὲ σκότους, continenter leguntur in Mess. et in Reg. tertio post

REGULA XIII.

Quod oportet quemque semper sobrium esse, et ad Dei opera sedulo perficienda paratum, dilationis periculum agnoscentem.

Caput I.

Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes : et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis : ut cum venerit, et pulsaverit, confestim 247 aperiatur ei. Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem scitote, quod si sciret paterfamilias, qua hora sur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet (Luc. xii, 35-40), etc... De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis : ipsi enim diligenter scitis, quod dies Domini sicut sur in nocte, ita veniet (I Thess. v, 1, 2). Et paulo post : Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii simus (ibid. 6).

Ἵρα οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποί, ἀλλὰ

Quod omne tempus debet reputari opportunum, ad ea studiose agenda, quæ Deo placent.

Caput II.

Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est (Joan. ix, 4)... Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis, non ut in præsentia mea tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini (Philipp. 11, 12).

REGULA XIV.

Quod res quæ inter se non conveniunt, non sunt miscendæ : sed singulorum quæ sunt aut dicuntur, proprium tempus agnoscendum est.

Caput I

Tunc accedunt ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant? Et ait illis Jesus : Nunquid possunt filii sponsi lugere quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt in illis diebus (Matth. ix, 14, 15), etc... Itaque, fratres, non su-

illud, οὕτως ἔρχεται.

(11) In iisdem codicibus post voces ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ, adjecta sunt ex Matthæo xii, 11 et 12, verba hæc, Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, etc., ad vocem usque ποιεῖν.

(12) Libri veteres ὁ Ἰησοῦς. Deest articulus in vulgatis.

mus filii ancillæ, sed liberæ : in libertate igitur qua Christus nos liberavit, stans, et nolite iterum iugo servitutis contineri (Gal. iv, 31; v, 1).

καὶ τότε ῥηστεύουσιν ἐν ἐλευθερίαις ταῖς ἡμέραις· καὶ τὰ ἐξῆς (15). ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἄρα, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθερίας· τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν (14), ἢ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.

REGULA XV.

Quod non oportet, spe in bonis aliorum operibus reposita, officium suum negligere.

Caput I.

Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ; et ne velitis dicere intra vos ipsos: Patrem habemus Abraham (Matth. iii, 8, 9).

248 REGULA XVI.

Quod nihil juvantur qui simul vivunt cum eis qui Deo placeant, nec tamen animum suum virtutibus ornant: tametsi eodem modo atque ipsi vivere videntur.

Caput I.

Tunc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuæ. Quæ erant fatuæ, acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum secum: prudentes vero acceperunt in suis vasis cum lampadibus suis (Matth. xxv, 1-4). Hæc paulo post subiungit de fatuis: Postea vero veniunt reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens ait: Dico vobis, nescio vos (ibid. 11-13)... Dico vobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, et alter relinquetur. Erunt duæ molentes in unum; una assumetur, et altera relinquetur. Et respondentes dicunt illi: Ubi, Domine? Qui dixit illis: Ubique fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ (Luc. xvii, 34, 35, 37).

REGULA XVII.

Quod cum per proprietates nobis a Scriptura indicatis agnovimus quale sit instans tempus, debemus hac conjectatione facta res nostras ad illud accommodare.

Caput I.

Ab arbore autem fici discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quod prope est æstas. Ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quod prope est in januis (Matth. xxiv, 32)... Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit: et ita fit. Et cum austrum stantem, dicitis: Quod æstus erit: et fit. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis? (Luc. xii, 54-

(13) Quod ibidem legitur apud Matthæum ix, 16 et 17, οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει... ἀμφοτέροι συντηροῦνται, in Messanensi libro additum invenitur post illud, καὶ τὰ ἐξῆς.

(14) Antiqui duo libri τῇ ἐλευθερίᾳ ἢ... στήκετε οὖν. Utraque editio et Reg. secundus ut in contextu.

(15) Editio Paris. ἐλπίζοντας τῶν καθ' ἑαυτῶν. Regii primus et tertius ita ut edidimus.

ΟΡΟΣ ΙΕ'.

Ἵτι οὐ δεῖ τοῖς ἄλλων κατορθώμασιν ἐλπίζοντα, τῶν καθ' ἑαυτῶν (15) ἀμελεῖν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξιῶν τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ (16)

ΟΡΟΣ ΙΓ'.

Ἵτι οὐδὲν ὠφελοῦνται οἱ συζῶντες τοῖς ἀρέσκουσιν τῷ Θεῷ, καὶ τὸ ἑαυτῶν φρόνημα μὴ κατορθοῦντες, κἂν κατὰ τὸ φαινόμενον σώσωσι τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμοιότητα.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἰτινες, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. Πέντε δὲ ἐξ αὐτῶν ἦσαν φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε μωραὶ. Αἰτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν. Οἱς ἐπιφέρει μετ' ἄλλα περὶ τῶν μωρῶν (17). Ὑστερον δὲ ἔρχεται αἱ λοιπαὶ παρθένοι λέγουσαι· Κύριε, Κύριε, ἀνοιξὸν ἡμῖν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. ΛΟΥΚΑΣ. Λέγω ὑμῖν· ταύτη τῇ νυκτὶ δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς· εἰς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται. Δύο ἀληθουσά ἐπὶ τὸ αὐτό· μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἕτερα ἀφεθήσεται. Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν αὐτῷ· Πού, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ὅπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ δετοί

ΟΡΟΣ ΙΖ'.

Ἵτι δεῖ, τὸν ἐνεστώτα καιρὸν ἀπὸ τῶν δεδηλωμένων ἡμῖν παρὰ τῆς Γραφῆς ἰδιωμάτων γνωρίζοντας, ἐποιοῦς ἔστιν, ἐστοχασμένως τούτου τὰ καθ' ἑαυτοὺς διατιθέσθαι.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολὴν. Ὅταν ἦδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἀπαλός, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύη, γινώσχετε, ὅτι ἐγγύς τὸ θέρος. Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε ταῦτα πάντα, γινώσχετε, ὅτι ἐγγύς ἔστιν ἐπὶ θύραις. ΛΟΥΚΑΣ. Ὅταν ἴδητε τὴν ρεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε, ὅτι (18) Ὁ ἄβροσ ἐρχεται· καὶ γίνεσθαι οὕτως. Καὶ ὅταν ᾤσονται πνέοντα, λέγετε, ὅτι Κιῦσων ἔσται· καὶ γίνεσθαι.

(16) Quæ apud Matthæum post vocem Ἀβραάμ leguntur, λέγω γὰρ ὑμῖν... εἰς πῦρ βάλλεται, omnia hæc addita sunt in Mess. et in Reg. tertio.

(17) Antiqui duo libri et utraque editio μωρῶν· Κύριε. Reg. tertius ut in contextu.

(18) Editio Paris. λέγεται, ὅτι. Reg. tertius λέγετε, ἄβροσ. Reg. secundus λέγετε, ὅτι.

Ἰσοκρίται, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρα-
νοῦ οἰδατε δοκιμάζειν, τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς
οὐ δοκιμάζετε; ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὁ καιρὸς συν-
εσταλμένος ἐστὶ τὸ λοιπὸν (19), ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες
γυναικας ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι· καὶ οἱ κλινοῦντες ὡς
μὴ κλινοῦντες· καὶ οἱ χαίροντες ὡς μὴ χαίροντες·
καὶ οἱ ἀγορᾶζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· καὶ οἱ
χρώμενοι τῷ κόσμῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι (20)·
παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

ΟΡΟΣ ΙΗ'.

Ἵτι δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ οὕτω ποιεῖν, ὡς ὁ Κύ-
ριος προσέταξεν. Ὁ γὰρ περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐρ-
γασίας διαπαύων, κἀν δόξῃ ποιεῖν τὴν ἐντολήν,
ἀδόκιμος ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ.

Κεφάλ. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐλεγε δὲ καὶ τῷ κληροδοτῇ αὐτόν·
Ἵταν ποιῆς δριστον ἢ δεικνον, μὴ φάνει τοὺς
φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς
συγγενεῖς σου, μηδὲ γειτονας πλουσίους, μή-
ποτε καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηται σοὶ
ἀνταπόδομα. Ἀλλ' ὅταν ποιῆς δοχὴν, κάλει
πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς, καὶ μα-
κάριος ἔσθῃ, ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοί·
ἀνταποδοθήσεται γὰρ σοὶ ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν
δικαίων (21).

Ἵτι οὐ δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολήν διὰ τὴν πρὸς ἀν-
θρώπους ἀρέσκειαν, ἢ δι' ἄλλο τι πάθος, ποιεῖν,
ἀλλ' ἐν παντὶ σκοπὸν ἔχειν, τῷ Θεῷ ἀρέσαι, καὶ
Θεὸν δοξάζειν.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσεχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν
μὴ ποιεῖν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ
θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μήτε, μισθὸν οὐκ ἔχετε
παρὰ τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἵταν
οὖν ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσσης ἐμπρο-
σθεν (22) τῶν ἀνθρώπων, ὡς περὶ οἱ ἰσοκρίται
ποιούσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς βύμαις,
ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμήν
λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν, καὶ τὰ
ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πί-
νετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖ-
τε. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμά-
σμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πιστευθῆναι τὸ Ἐδαγγέλιον,
ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.
Ὅτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν
(23), καθὼς οἰδατε, ὅτε προφάσει πλεονεξίας,
θεοῦ μάρτυς· ὅτε ζητούντες ἐξ ἀνθρώπων δό-
ξαν, ὅτε ἀπ' ὑμῶν, ὅτε ἀπ' ἄλλων.

(19) Posita virgula est in utraque editione et in
Reg. primo post vocem λοιπὸν quam interpunctio-
nem secuti, ita vertimus, jam tempus breve est, ut
ei qui, etc.; sed si locabis virgulam ante voces τὸ
λοιπὸν, tunc interpretabere uti in Vulgata, tempus
breve est, reliquum est, etc.

(20) Utraque editio et Reg. secundus παραχρώ-
μενοι. Reg. tertius καταχρώμενοι.

(21) Post vocem δικαίων sequuntur illa in Mess.
et in Reg. primo, & οὐκ ἐγὼ λέγω, καθὼς εἰρηχέ μοι
ἔ Πατήρ, οὕτω λαλῶ. Ἐάν δὲ καὶ ἀθλῆ τις, οὐ στε-

A 56.) Jam tempus breve est, ut et qui habent
uxores, tanquam non habentes sint: et qui flent,
tanquam non flentes: et qui gaudent, tanquam
non gaudentes: et qui emunt, tanquam non possi-
dentes: et qui utuntur hoc mundo, tanquam non
utuntur: præterit enim figura hujus mundi (I Cor.
vii, 29-31).

249 REGULA XVIII.

Quod mandata Dei eo modo fieri debent, prout
Dominus præcepit. Qui enim in modo ea faciendi
offendit, licet mandatum exsequi videatur, re-
probis est apud Deum.

Caput I

Dicebat autem et ei, qui se invitaverat: Cum facis
prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque
fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos
divites, ne forte et ipsi te reinventent, et fiat tibi
retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes,
debiles, claudos et cæcos, et beatus eris, quia non
possunt retribuere tibi: retribuetur enim tibi in re-
surrectione justorum (Luc. xiv, 12-14).

Quod non oportet Dei mandatum facere ad huma-
nam gratiam conciliandam, aut propter ullam
aliam affectionem: sed in omnibus hunc scopum
habere, ut placeas Deo, et detur Deo gloria.

Caput II.

Attendite, ne eleemosynam vestram facialis co-
ram hominibus, ut videamini ab eis: alioqui merce-
dem non habetis apud Patrem vestrum, qui in caelis
est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere
coram hominibus, sicut hypocritæ faciunt in syna-
gogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus.
Amen dico vobis, recipiunt mercedem suam (Matth.
vi, 1, 2), et cætera... Sive ergo manducatis, sive
bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam
Dei facite (I Cor. x, 31)... Sed sicut probati sumus
a Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita lo-
quimur, non quasi hominibus placentes, sed
Deo, qui probat corda nostra. Neque enim ali-
quando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis,
neque in occasione avaritiæ: Deus testis est: nec
querentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, ne-
que ab aliis (I Thess. ii, 4-6).

φανούται, ἐάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ, Quæ ergo ego lo-
quor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor. Quod si quis
etiam certat, non coronatur, nisi legitime certaverit:
quæ verba leguntur partim apud Joannem xii, 50,
partim apud Paulum, II Tim. ii, 5.

(22) Ita habent nostri omnes tum calamo notati,
tum typis descripti libri. Paulo aliter in Bibliis ἐμ-
προσθέν σου, ante te.

(23) Editio Paris. ἐγενήθημεν. Codex Combef. et
Reg. primus ἐγενήθημεν.

Quod Domini mandata et coram Deo et coram A
hominibus cum conscientia et bono studio
perficienda sunt. Qui enim non sic facit, con-
demnatus est.

Caput III.

Vae vobis, scribæ et Pharisei hypocritæ, quia mundatis externam poculi patinæque partem : intus autem plena sunt rapina et intemperantia. Phariseæ cæce, munda prius internam poculi et patinæ partem, ut et exteriores hujus partes pure evadant (Matth. xxiii, 25, 26)... Qui tribuit in simplicitate (Rom. xii, 8)... Omnia facite sine murmurationibus et disceptationibus (Philipp. ii, 14)... Finis autem 250 præcepti est charitas de corde puro et conscientia bona (I Tim. i, 5)... Habens fidem, et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, naufragium fecerunt circa fidem (ibid. 19).

Quod propter æquam minorum administrationem ex justo judicio retribuantur majora

Caput IV.

Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam : intra in gaudium domini tui (Matth. xxv, 23). Et paucis post interjectis : Omni enim habenti dabitur, et abundabit : ab eo vero qui non habet, et quod habet, auferetur (ibid. 29)... Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis : quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis : quod vestrum est quis dabit vobis? (Luc. xvi, 11, 12.)

Quod Domini mandata cum inexplebili desiderio sunt peragenda, semper ulterius festinando.

Caput V.

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v, 6)... Fratres, ego me nondum arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ priora sunt extendens incipsum, juxta scopum persequor ad bravium supernæ vocationis in Christo Jesu (Philipp. iii, 13, 14).

Quod mandata Dei ita fieri debent, ut quantum in faciente situm est, omnes illuminentur, et gloria afficiatur Deus.

Caput VI.

Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita : neque accendunt lucernam, et ponunt sub modio, sed super candelabrum, et lucet omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. v, 14-16). . . Nemo autem accendens

(24) Hoc loco utraque editio auctoris. At textus sacer vulgatis auctoris, horum partes exteriores.

(25) Editio Paris. εὐγε, δοῦλε. Codex Combef. et Reg. primus εὐ, δοῦλε.

(26) Utraque editio τῶν μὲν δεικθῆν. Antiqui duo

Ἵτι δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου μετὰ συνειδήσεως καὶ διαθέσεως ἀγαθῆς πρὸς τε Θεὸν καὶ ἀνθρώπους ποιεῖν. Ὁ γὰρ μὴ οὕτω ποιῶν κατακρίνεται.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἀρπυγῆς καὶ ἀκρασίας. Φαρισαῖς τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ (24) καθαρόν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὁ μεταδιδούς ἐν ἀπλότητι. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς Ἐχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἦν τινες ἀπωσάμενοι περὶ τὴν πίστιν ἐναυδάγησαν.

Ἵτι ἀπὸ τῆς περὶ τὰ ἐλάττονα εὐγνωμοσύνης ἢ ἐπὶ τοῖς μέλλουσι τῆς ἀναταπώσεως κρίσις δικαιοῦται.

Κεφάλ. Δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Εὐ, δοῦλε (25) ἀγαθε καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. Καὶ μετ' ὀλίγα· τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. ΛΟΥΚΑΣ. Εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει, καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει;

Ἵτι δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου μετὰ ἐπιθυμίας ἀκορέστου ποιεῖν. ἀεὶ πρὸς τὸ πλεόν ἐπιειγόμενον.

Κεφάλ. Ε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ κεινώντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἐγὼ, ἀδελφοί, ἐμυνητὸν οὐπω λογιζομαι κατελιθῆναι Ἐν δὲ τῶν μὲν ἐπισθεν (26) ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ἵτι δεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ οὕτω ποιεῖν, ὥστε, ὅσον (27) ἐπὶ τῷ ποιῶντι, φωτίζεσθαι τοὺς πάντας, καὶ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι.

Κεφάλ. ΣΤ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω βουνῶν κειμένη· οὐδὲ καλοῦσι λύχνον, καὶ τιθεασιν ὑπὸ τὸν μῶδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Οὕτω λαμπράτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν

libri τῶν μὲν ὀπίσω. Nec ita multo post editio Paris. κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν. Illud, τοῦ Θεοῦ, neque in editione Ven. neque in nostris veteribus libris invenitur.

(27) Reg. primus ποιεῖν ὡς τὸ ὅσον.

ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΛΟΥΚΑΣ. Οὐδεὶς δὲ, λύχνον ἄψας, κρύπτει αὐτὸν σκευεῖ, ἢ ὑποκάτω κληθῆς τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας ἐπιτίθησιν (28), ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσι τὸ φῶς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἴνα ἦτε εὐαγγελισταί, καὶ ἀπόστολοι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ.

ΟΡΟΣ ΙΘ'

Ἵτι οὐ δεῖ ἐμποδίζειν τῷ ποιῶντι θέλημα Θεοῦ, εἴτε κατ' ἐντολὴν Θεοῦ, εἴτε κατὰ λόγον ἀκολουθοῦντα τῇ ἐντολῇ· οὔτε μὴν ποιῶντα ἀνέχεσθαι τῶν κωλύοντων, κἂν γνήσιοι ᾖσιν, ἀλλ' ἐπιμένειν τῇ κρίσει.

Κεφάλ. Α'

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων· Ἐγὼ χρειαζέμενος ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς μέ; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπει ἡμῖν ἔσθαι πληρωσάμενοι πᾶσαν δικαιοσύνην (29), καὶ τὰ ἐξῆς... Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ὑπὸ (30) τῶν προσεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων· καὶ ἀποκτενεῖσθαι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. Καὶ προσλαβόμενος αὐτόν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ λέγων· Κύριε· οὐ μὴ ἔσθαι σοι τοῦτο. Ὁ δὲ, στραφεὶς, εἶπε τῷ Πέτρῳ· Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, διότι σὺ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα αὐτῶν ἀψηται. Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετιμῶν τοῖς προσφέρουσιν. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς, ἠγαράκτησε, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἄφες τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς μέ, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐπιμερόντων δὲ ἡμέρας (31) πλείους, κατήλθε τις ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας προφήτης ὀνόματι Ἀγαθος. Καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην Παύλου, καὶ δῆσας ἑαυτοῦ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, εἶπε· Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸν ἀνδρα, οὗ ἔστιν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δῆσουσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν. Ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπιοι, τοῦ μὴ ἀνυβαίνειν εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος· Τί ποιεῖτε κλαιοῦντες, καὶ συνθροῦνόντές μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἐτόλμας ἕγω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ (32). Μὴ πειθομένον δὲ αὐτοῦ, ἠσυχάσαμεν εἰπόντες· Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἀποκτενόντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόν-

lucernam, operit eam vase, aut subter lectum ponit, sed super candelabrum, ut intrantes videant lumen (Luc. viii, 16)... Ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi, repleti fructibus justitiæ, per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei (Philipp. i, 10).

REGULA XIX.

Quod is impediri non debet qui Dei voluntatem facit : sive ex Dei præcepto, sive ex ratione mandato pareat : neque faciens debet morem gerere impediens, licet sint necessitudine conjuncti, sed in sua sententia perseverare.

Caput I.

Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum, dicens : Ego opus habeo, ut 251 a te baptizer, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus dixit ei : Sine modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam (Matth. iii, 13-15), etc. . . Exinde cæpit Jesus ostendere discipulis suis, quod oportet eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus, et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere. Et apprehendens eum Petrus, cæpit increpare illum, dicens : Propitius tibi sis, Domine : non erit tibi hoc. Qui conversus, dixit Petro : Vade post me, satana ; scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum (Matth. xvi, 21-23). . . Et offerebant illi parvulos, ut tangeret illos. Discipuli autem increpabant offerentes. Videns autem Jesus, indigne tulit, et ait illis : Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos ; talium est enim regnum cælorum (Marc. x, 13, 14)... Et cum moraremur per dies plures, advenit quidam a Judæa, propheta, nomine Agabus. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli : et alligans sibi pedes et manus, dixit : Hæc dicit Spiritus sanctus : Virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem Judæi : et tradent in manus gentium. Cum autem audissemus hæc, rogabamus et nos, et qui loci illius erant, ne ascenderet Jerosolymam. At respondit Paulus : Quid facitis stentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori paratus sum pro nomine Domini Jesu. Et cum ei non suaderetur, quievimus, dicentes : Domini voluntas fiat (Act. xxi, 10-14). . . Qui et Dominum occiderunt Jesum, et suos prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent : et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui, ut salvi fiant, ut impleant peccata sua semper : pervenit autem ira super illos usque in finem (1 Thess. ii, 15, 16).

(28) Reg. tertius λυχνίας τίθησιν.
 (29) Reg. tertius δικαιοσύνην, τότε ἀφήσιν αὐτόν ἀπό, etc.
 (30) Ultraque editio παθεῖν ὑπό. Libri veteres παθεῖν ἀπό.
 (31) Reg. tertius ἐπιμερόντων δὲ αὐτῶν ἡμέρας. Statim Reg. primus τοῦ Παύλου.
 (32) Reg. tertius τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Mox Reg. 1, Κυρίου γινέσθω.

των, και πᾶσι ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας πάντοτε· ἐφθασε δὲ ἐκ αὐτοῦς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.

Quod is qui conficit Dei mandatum animo non sincero, et tamen in speciem sinceritatem doctrinæ Domini servat, non prohibendus est; propterea quod quantum per rem ipsam licet, nemo læditur: imo vero aliqui interdum ab ipso juvantur; admonendus tamen est, ut mentem habeat recte factis dignam.

Caput II.

Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocrite faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, recipiunt mercedem suam. Te autem facient eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, ipse reddet tibi in propatulo (Matth. vi, 2-4). Et de precatione similiter... Respondit autem ei Joannes dicens: Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus, quia non sequitur nos. Jesus autem ait: Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. Qui enim non est adversus nos, pro nobis est (Marc. ix, 37-40)... Quidam quidem et propter invidiam, et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant: quidam ex charitate, scientes quod in defensionem Evangelii positus sum; quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes se pressuram suscitare vinculis meis. Quid enim? Attamen omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntiat, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. (Philipp. i, 15-18).

REGULA XX.

Quod Domino credentes baptizari debent in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti.

Caput I.

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii, 19)... Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei (Joan. iii, 3)... Et rursus: Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei (ibid. 5).

Quæ sit ratio aut vis baptismatis? Nempe ut baptizatus et mente et sermone et actione mutetur, atque per virtutem sibi datam fiat idipsum, quod est illud ex quo natus est.

Caput II.

Quod natum est ex carne, caro est: et quod na-

(33) Combefissius sibi legere visus in utroque libro suo ἀποδώσει σοι αὐτός· sed vox αὐτός reperi-

ἄτι· ὅτι τὸν ποιούντα ἐντολὴν Θεοῦ μὴ ἐκ διαθέσεως ὑγιούς, κατὰ γε μὴν τὸ φαινόμενον σώζοντα τὴν ἀκρίβειαν τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, κωλύειν μὲν οὐ χρὴ διὰ τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ πράγματι μηδένα βλάπτειν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὠφελίσθαι τινὰς ἐξ αὐτοῦ· παραινέειν δὲ αὐτῷ ἀξίαν τοῦ κατορθώματος ἔχειν τὴν διάνοιαν.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὅταν ὄν ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσσης ἐμπροσθέν σου, ὡς περ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐν ταῖς ρύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σοῦ δὲ ποιούντος ἐλεημοσύνην, μὴ γινώτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου· ὅπως ἢ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ Πατὴρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι αὐτὸς (33) ἐν τῷ φανερῷ. Καὶ περὶ προσευχῆς ὁμοίως. ΜΑΡΚΟΣ. Ἄπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης λέγων· Διδάσκαλε, εἰδομέν τινα ἐν τῷ ὄνοματι σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὃς οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν, καὶ ἐκωλύσαμεν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε· Μὴ κωλύετε αὐτόν· οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, καὶ δυνησεται ταχὺ κακολογήσαι με. Ὅς γὰρ οὐκ ἐστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Τινὲς μὲν καὶ διὰ φόβον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουν. Οἱ μὲν ἐξ ἀγάπης, εἰδότες, ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ Εὐαγγελίου κείμε· οἱ δὲ ἐξ ἐριθείας Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ ἀγνώως, οἴομενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου. Τί γάρ; Πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.

ΟΡΟΣ Κ'.

Ὅτι δεῖ τοὺς πιστεύοντας τῷ Κυρίῳ βαπτίζεσθαι εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἄμην ἄμην λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται εἶδεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Ἄμην ἄμην λέγω σοι· Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Τίς ὁ λόγος ἢ ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος; Τὸ ἀλοιθῆναι τὸν βαπτιζόμενον κατὰ τε νοῦν, καὶ λόγον, καὶ πράξιν, καὶ γενέσθαι ἐκεῖνο κατὰ τὴν δοθεῖσαν δύναμιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἐξ οὐ γεννηθῆ.

Κεφάλ. Β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τὸ γεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς tur duntaxat in Mazarino, deest vero in Regio perinde ut in utraque editione.

σάρξ ἐστὶ, καὶ τὸ γεννηθὲν ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμα ἐστὶ. Μὴ θαυμάσης, ὅτι εἰπὼν σοι· Δεῖ ὑμᾶς (34) γεννηθῆναι ἄνωθεν. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούεις· ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεννηθὲν ἐκ τοῦ πνεύματος. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Τὸ νεκρωθῆναι (35) μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῆσαι δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τὸ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα, ὡς περ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα· τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεικνύεται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας (36). ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταξέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐργεργοῦ αὐτῶν ἐκ νεκρῶν (37). ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἐνὶ δούλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῳ· πάντες γὰρ ὑμεῖς ἐν ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς ἀράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνεδύσαμενοι τὸν νέον τῶν κτισμάτων αὐτῶν· ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἕλλην καὶ Ἰουδαίῳ, περιτομῇ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκώθης, δούλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα, καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

ΟΡΟΣ ΚΑ'.

Ἵτι ἀναγκαῖα (38) καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν αἰώνιον ζωὴν ἡ μετάληψις τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Κεφάλ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ τὰ ἔξῃς.

(34) Utraque editio et Reg. primus δεῖ ἡμᾶς, oportet nos. Alii duo mss. δεῖ ὑμᾶς.

(35) Editio Ven. et nostri tres mss. ἐκ τοῦ πνεύματος. Τὸ νεκρωθῆναι. Editio Paris. ἐκ τοῦ πνεύματος. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίσεσθε ἑαυτοὺς, τὸ νεκρωθῆναι, etc. Sed non valde admodum dubito, quin illud, οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίσεσθε ἑαυτοὺς, additum sit a typographis, qui quod hunc locum mutilum esse existimarent, ipsum ex Bibliis restituere voluerint : quos minus reprehendendos putarem, si ita edidissent, οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίσεσθε, ἑαυτοὺς νεκρωθῆναι. Similiter suspicor has voces, ἡ ἀγνοεῖτε, ὅτι, quæ statim leguntur in editione Paris. ante vocem ὅσοι, a typographis quoque additas fuisse ex Bibliis : eoque magis, quod tria hæc vocabula et in mss. et in editione Veneta deesse constet.

(36) Illis, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, adjecta sunt alia ex Epistola ad Romanos vi, 8, tam in codice Mess., tum

tum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris quod dixi tibi : Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, et quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu (Joan. iii, 6-8)... Moriamini quidem peccato, vivatis autem Deo in Christo Jesu (Rom. vi, 11)... Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in mortem ipsius baptizati sumus. Consepulti igitur sumus cum illo per baptismum in mortem : ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, nimirum et resurrectionis erimus : hoc scientes, quod vetus homo noster simul crucifixus est ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato (ibid. 3-7)... In quo et circumcisi estis circumcissione 253 non manufacta, in exspoliatione corporis peccatorum carnis, in circumcissione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo et simul resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis (Coloss. ii, 11, 12)... Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus, non est servus, neque liber : non est masculus, et femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu (Galat. iii, 27, 28)... Exspoliantes veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum : ubi non est Gentilis et Judæus, circumcissio et præputium, barbarus, Scythia, servus, liber : sed omnia, et in omnibus Christus (Coloss. ii, 9-11).

REGULA XXI.

Quod necessaria etiam ad vitam æternam sit participatio corporis et sanguinis Christi.

Caput I.

Amen, amen dico vobis : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam (Joan. vi, 53, 54), et reliqua.

in Reg. tertio : quorum verborum initium est, et ὅτι ἀπεθάνομεν, finis vero τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ.

(37) Post illud, ἐκ νεκρῶν, legitur hic titulus in Reg. tertio et in Mess. : Ὅτι οὕτω δεῖ νεκρωθῆναι ἐν τῷ ἀκλήτῳ εἶναι πρὸς ἁμαρτίαν τὸ ὅλον σῶμα, ὡς νεκροῦται ἡ ἀκροβυστία ἐν τῇ περιτομῇ. Τὸ μορφοθῆναι τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς βαπτισθεῖσι, καὶ γενέσθαι τοὺς πάντας ἐν σῶμα ἐν Χριστῷ, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ. Quod sic oportet mortificari, immotum se habente corpore toto erga peccatum, quemadmodum mortificatur præputium in circumcissione. Hoc est, oportet formari Christum in baptizatis, debentque fieri omnes unum corpus in Christo, qui est caput. Ibidem utraque editio et mss. duo ἐβαπτίσθημεν... ἐνεδύσαμεθα. Reg. tertius ut in contextu.

(38) Sic codex Combef. et alii duo præter Messanensem. Totum illud, ὅτι ἀναγκαῖα... αἰώνιον, καὶ τὰ ἔξῃς, in editione Parisiensi desideratur.

Quod qui accedit ad communionem, non considerata hac ratione, secundum quam corporis et sanguinis Christi participatio datur, is nullam ex ea utilitatem capiat : et quod qui indigne assumit, condemnatus sit.

Caput II.

Amen, amen vico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 53). Et paulo inferius : Sciens autem Jesus apud semetipsum, quod murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis : Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium ascendentem ubi erat prius? Caro non prodest quidquam : spiritus est qui vivificat. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt (ibid. 62, 63)... Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit hunc Domini calicem indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice illo bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini (I Cor. xi, 27-29).

254 Qua ratione manducandum sit corpus Domini, et sanguis bibendus, in commemorationem obedientiæ Domini usque ad mortem, ut qui vivunt, non jam sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (I Cor. v, 15).

Caput III.

Et accepto pane, cum gratias egisset fregit, et dedit eis dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facile in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in sanguine meo, qui pro vobis funditur (Luc. xxii, 19, 20).... Quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias actis, fregit, et dixit : Accipite, manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur : hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et hunc calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat (I Cor. xi, 25-26).... Caritas enim Christi urget nos, æstimantes hoc quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt : et pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit (II Cor. v, 14, 15), ut multi fiant unum corpus in Christo.... Panis

(39) Antiqui duo libri dēδοται. Paulo post Reg. primus κατακρίνεται.

(40) Utraque editio καὶ πίνετε. Veteres duo libri καὶ πίετε. Aliquanto post utraque editio ἐὰν οὖν θεωρεῖτε. Libri prisci θεωροῦτε.

(41) Editio Paris. τοῦ Κυρίου ἀναξίως. Editio

A Ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖται ὁ ἀνευ τῆς κατανοήσεως τοῦ λόγου, καθ' ὃν δίδοται (39) ἢ μετάληψις τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, προσερχόμενος τῇ κοινωνίᾳ· ὁ δὲ ἀναξίως μεταλαμβάνων κατακρίεται.

Κεφάλ. Β.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε (40) αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσι περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει· Ἐὰν οὖν θεωρῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὄπου ἦν τὸ πρότερον· Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν. Τὰ ῥήματα δ' ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστι. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὅστε δεῖ ἂν ἐσθῆν τὸν ἄρτον τούτου, ἢ πίνειν τὸ ποτήριον τοῦτο τοῦ Κυρίου ἀναξίως (41), ἐνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθιει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.

Ποίω λόγῳ δεῖ ἐσθιειν τὸ σῶμα, καὶ πίνειν τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Κυρίου μέχρι θανάτου ὑπακοῆς, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν (42) ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.

C

Κεφάλ. Γ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ Καιρὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ αἵματι μου, τῷ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυρομένῳ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτι, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ Καιρὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκις ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τούτου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέρχει ἡμᾶς, κρινέντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς (43) ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀ-

Ven. et mss. tres ἀναξίως τοῦ Κυρίου, modo aliquo qui Dominum non deceat.

(42) Utraque editio et Reg. secundus ὑπὲρ ἡμῶν, pro nobis. Alii duo mss. ὑπὲρ αὐτῶν, rectius.

(43) Reg. tertius εἰ εἰς. Vocula ei in utraque editione desideratur.

ἔθασεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἔγερθέντι, εἰς τὸ γενέσθαι τοὺς πολλοὺς ἐν σῶμα ἐν Χριστῷ..... ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὁ ἄρτος ὃν κλῶμεν οὐχὶ κοινοῦντα τοῦ σώματος οὗτοῦ Χριστοῦ ἐστιν; Ὅτι πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου (44) μετέχομεν.

Ἐπισημασθέντα τῶν ἁγίων ὑμνεῖν τὸν Κύριον.

Κεφάλ. Δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ τὰ ἐξῆς. Οἷς ἐπιφέρει· Καὶ ἠμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν.

ΟΡΟΣ ΚΒ'.

Ἐπισημασθέντα τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλλοτριῶν τοῦ Κυρίου, καὶ προσοικειῶν τῷ διαβόλῳ.

Κεφάλ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅτι γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῆ δικαιοσύνης.

Ἐπισημασθέντα τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλλοτριῶν τοῦ Κυρίου, καὶ προσοικειῶν τῷ διαβόλῳ.

Κεφάλ. Β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ, λεγόντων· Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἐστήσαντες ἔξω, ἰδεῖν σε θέλοντες. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοι (46) εἰσὶν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιῶντες. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστὲ, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄνουνται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν.

ΟΡΟΣ ΚΓ'.

Ἐπισημασθέντα τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλλοτριῶν τοῦ Κυρίου, καὶ προσοικειῶν τῷ διαβόλῳ.

Κεφάλ. Α'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Οἶδαμεν δὲ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος (48) ὑπὸ τῆν ἁμαρτίαν. Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω. Οὐ γὰρ ὁ θέλω, τοῦτο πράσσω· ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκονομία ἐν

(44) Utraque editio ex τοῦ ἄρτου τοῦ ἑνός. At duo mss. ut in contextu.

(45) Sic veteres duo libri. Vocula ἡ deest in vulgatis.

(46) Vox οὗτοι, quæ in utraque editione legitur, a veteribus libris abest.

quem frangimus nonne participatio corporis Christi est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus. Omnes enim de uno vane participamus (I Cor. x, 16, 17).

Ἐπισημασθέντα τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλλοτριῶν τοῦ Κυρίου, καὶ προσοικειῶν τῷ διαβόλῳ.

Quod hymnis laudandus sit Dominus ab eo qui sancta participat

Caput IV.

Edentibus autem illis, accepit Jesus panem, et cum gratias egisset, fregit deditque discipulis (Matth. xxvi, 26), et quæ sequuntur. Quibus adjungit: Et hymno dicto, exierunt in montem Olivarum (ibid. 30).

B

REGULA XXII

Quod peccatum, cum perpetratur, abalienat a Domino: conciliat vero et adjungit diabolo.

Caput I.

Amen, amen dico vobis, quoa omnis qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34)..... Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere (ibid. 44)..... Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ (Rom. vi, 20).

Quod necessitudo cum Domino non in carnis conjunctione noscitur, sed in studio divinæ implendæ voluntatis perficitur.

Caput II.

Qui ex Deo est, verba Dei audit (Joan. viii, 47)... Et nuntiatum est illi, dictumque: Mater tua, et fratres tui stant foris, volentes te videre. Qui respondens dixit ad eos: Mater mea et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt (Luc. viii, 20, 21)..... Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis (Joan. xv, 14)..... Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei (Rom. viii, 14).

C

REGULA XXIII.

Quod qui præter voluntatem trahitur a peccato, si intelligere debet, se ab alio peccato, prius a se commisso, constrictum teneri, cui sponte inseruiens, tandem rapitur ab ipso etiam ad ea quæ non vult.

D

Caput I.

Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venditatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo, hoc ago: sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi quod bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quod non habitat in me,

(47) Reg. tertius ἐπ' αὐτῆ. Ibidem duo mss. μὴ θέλη.

(48) Utraque editio perinde ut Combelisii Regius codex πεπραμένος, corrupte. Regii primus et tertius πεπραμένος, emendate. Quod notavit Combesius, legi in Reg. suo codice πεπραμένος, in eo ipsam lapsam fuisse moneo.

hoc est, in carne mea, bonum: nam velle ad-
 jacet mihi, perficere autem bonum, non invenio. Non
 enim quod volo, facio bonum: sed quod nolo ma-
 lum, hoc ago. Si autem quod nolo ego, illud facio:
 jam non ego operor illud, sed quod habitat in me
 peccatum (Rom. vii, 14-20).

REGULA XXIV.

Quod non mendacium, sed verum in omnibus di-
 cendum.

Caput I.

Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non:
 quod autem his abundantius est, a malo est (Matth. v,
 37)... Deponentes mendacium, loquimini veritatem
 unusquisque cum proximo suo (Ephes. iv, 25)....
 Nolite mentiri invicem (Coloss. iii, 9).

REGULA XXV.

Quod quæstiones inutiles et contentiosæ non sunt
 faciendæ.

Caput I.

Hæc commune, testificans coram Domino: noli
 contendere verbis ad nullam utilitatem, ad subver-
 sionem audientium (II Tim. ii, 14).... Stultas au-
 tem et sine disciplina quæstiones devota, sciens quod
 generant lites (ibid. 23).

Quod non sunt proferenda verba otiosa, quæ **256**
 nihil utilitatis afferant. Etenim loqui, aut etiam
 facere ipsum bonum non ad ædificationem
 fidei, id sanctum Dei Spiritum tristitia af-
 ficat.

Caput II.

Dico autem vobis, quod de omni verbo otioso
 quod locuti fuerint homines, reddent rationem in
 die iudicii (Matth. xii, 36).... Omnis sermo spur-
 cus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus
 ad ædificationem fidei, ut dei gratiam audientibus.
 Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei: in quo
 obsegnati estis in diem redemptionis (Ephes. iv, 29,
 30).

REGULA XXVI.

Quod verbum omne aut res testimonio divinæ
 Scripturæ obfirmanda sunt ad integram bono-
 rum persuasionem, et ad malorum verecun-
 diam.

Caput I.

Et accedens ad eum tentator dixit: Si Filius
 Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respon-
 dens dixit: Scriptum est: Non in solo pane vivet
 homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei
 (Matth. iv, 3; Deut. viii, 3).... Et repleti sunt
 omnes Spiritu sancto, et cæperunt loqui aliis lin-
 guis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis (Act.
 ii, 4).... Stupebant autem omnes, et mirabantur ad
 invicem, dicentes: Quidnam vult hoc esse? Alii

(49) voculam καὶ addidi ex antiquis libris.

(50) Utraque editio λέγω ὑμῖν. Veteres duo libri

ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἶδα δὲ, ὅτι οὐκ οἰκᾷ ἐν ἐμοί, τοῦτ'
 ἐστίν, ἐν τῇ σαρκὶ μου. ἀγαθὸν· τὸ γὰρ θέλειν
 παράκειται μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν
 οὐχ εὐρίσκω. Οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ'
 ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὁ οὐ
 θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι
 αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

ΟΡΟΣ ΚΔ'.

Ἵτι οὐ δεῖ ψεύδεσθαι, ἀλλ' ἀληθεύειν ἐν
 παντί

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ, ναὶ·
 οὐδ', οὐδ'· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πικροῦ
 ἐστίν. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ἀποθήμενοι τὸ ψεῦδος, λα-
 λεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον ὑ-
 τοῦ... ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους.

ΟΡΟΣ ΚΕ'.

Ἵτι οὐ δεῖ ζητήσεις ἀνωφελεῖς ἢ ἐμφιλονείκους
 ποιεῖσθαι.

Κεφάλ. Α'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Ταῦτα ὑπομίμησθε διαμαρτυ-
 ρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου· μὴ λογομαχεῖν εἰς
 οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόν-
 των.... Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις
 κραιματοῦ, εἰδώς, ὅτι γυνώσκει μάχας.

Ἵτι οὐ δεῖ φθέγγεσθαι λόγον ἀργόν, ἐξ οὗ οὐδὲν ὄφε-
 λος. Τὸ γὰρ μὴ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως λαλεῖν,
 ἢ καὶ (49) ποιεῖν αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, λυπεῖν ἐστὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. Β'

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Λέγω δὲ ὑμῖν (50), ὅτι πᾶν ῥῆμα
 ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι
 περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ΠΡΟΣ
 ΕΦΕΣ. Πᾶς λόγος σαρκὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν
 μὴ ἐκπορευέσθω· ἀλλ' εἰ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκο-
 δομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσι,
 καὶ μὴ λυπητὴς (51) τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ
 Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώ-
 σεως.

ΟΡΟΣ ΚΖ'.

Ἵτι δεῖ πᾶν ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πιστοῦσθαι τῇ μαρτυ-
 ρίᾳ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς εἰς πληροφορίαν μὲν
 τῶν ἀγαθῶν, ἐντροπήν δὲ τῶν πονηρῶν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ περιβόων
 εἶπεν· Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ, ἵνα οἱ λίθοι
 οὗτοι ἄρτοι γένηνται. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν·
 Γέγραπται· Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρω-
 πος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένου διὰ
 στόματος Θεοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἐπλήσθησαν
 ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν
 ἑτέροις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐ-
 τοῖς ἀποφθέγγεσθαι... Ἐξίσταντο δὲ πάντες, καὶ

λέγω δὲ ὑμῖν.

(51) Reg. tertius μὴ λυπεῖται.

διηπόρου (52), ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· **Τι ἂν θέλοι εἶναι τοῦτο; Ἐτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι Γλεῦκος μεμestωμένοι εἰσίν. Σταθεὶς δὲ ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκά, ἐπίειε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς· Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου. Οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν· ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προσήτου Ἰωήλ· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεὸς, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προσητεύσουσι, καὶ τὰ ἐξῆς (53).**

Ἵτι δεῖ καὶ τοῖς ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ συνθηκῇ τοῦ βίου γνωριζομένοις κατηρηθῆαι· εἰς βεβαίωσιν τῶν γινομένων ἢ λεγομένων.

Κεφάλ. Β.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπυγες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. Μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβύλων σῦκα; Οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ· τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον (54) καρποὺς ποτηροὺς ποιεῖ, καὶ τὰ ἐξῆς. **ΛΟΥΚΑΣ.** Καὶ ἐγγύγγυζον οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι, πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγοντες· Διὰ τί μετὰ τελωνῶν (55) καὶ ἀμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρεῖαι ἔχουσιν οἱ ὑμῶντροτε λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'.** Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματεῖαις. Ἴνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλή τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

ΟΡΟΣ ΚΖ'.

Ἵτι· οὐ δεῖ τοῖς ἄλλοτριῶς τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας (56) ἐξομοιοῦσθαι· μιμεῖσθαι δὲ τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ κατὰ τὴν δοθείσαν ἡμῖν παρ' αὐτοῦ δύναμιν (57).

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οἴδατε, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν. Οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν γενέσθαι πρῶτος (58), ἔσται ὁμῶν διάκονος· καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν πρῶτος

(52) Reg. primus πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ διηπόρου, *Stupebant autem omnes qui audiebant.*

(53) Post illud, καὶ τὰ ἐξῆς, ita scriptum invenitur in Reg. tertio, ἐπορεύθη δὲ δ... τοῖς ἱερεῦσι μόνος; : quæ verba legere est apud Matthæum xii, 1. Quæ mox retuli verba ex Matthæo, reperiuntur quoque in Messanensi, sed non eodem loco. Posita sunt enim post illud quod aliquanto ante legitur, διὰ στόματος Θεοῦ.

(54) Reg. tertius τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον. Vox ultima deest in utraque editione et in duobus aliis codicibus. Mox Regii primus et tertius γραμματεῖς αὐτῶν καὶ. Vox αὐτῶν in editione Parisiensi desideratur.

(55) Reg. primus μετὰ τῶν τελωνῶν. Mox duo mss. Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτούς.

A autem irraentes dicebant : *Musto pleni sunt isti. Stans autem Petrus, cum undecim, levavit vocem suam, et locutus est eis : Viri Judæi, et qui habitatis Jerusalem universi, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos putatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia : sed hoc est, quod dictum est per prophetam Joel : Et erit in novissimis diebus, dicit Deus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt (Act. 12-17; Joel. ii, 28)... et quæ sequuntur.*

B Quod oportet etiam iis quæ in natura ac consuetudine vitæ nota sunt, uti ad confirmationem eorum quæ fiunt aut dicuntur.

Caput II.

Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis uvam, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonus facit: putrida autem arbor fructus malos facit (Matth. vii, 15-17), et cætera.... Et murmurabant scribæ eorum et Pharisei, dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis? Et respondens Jesus dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent (Luc. v, 30-32).... Nemo militans implicat se vitæ negotiis, ut ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod si certet etiam aliquis, non coronatur nisi legitime certaverit (II Tim. ii, 4, 5).

REGULA XXVII.

Quod non debemus fieri similes eis qui a Domini doctrina sunt alieni : contra, quod oportet imitari Deum et sanctos ejus pro data nobis ab illo facultate.

Caput I.

Scitis quod principes gentium dominantur illis: et qui magni sunt, potestatem exercent in eas. Non ita erit inter vos; sed quicumque voluerit inter vos primus fieri, erit vester minister; et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus: sicut Filius

(56) Reg. tertius τῆς τοῦ Θεοῦ διδ... *a Dei doctrina.*

(57) Post vocem δύναμιν ita in Mess. et in Reg. tertio legitur, Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς... ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν· quæ verba invenias apud Matthæum v, 46.

(58) Sic editio Ven. et Reg. tertius. Paulo aliter Reg. secundus ἔσται ὑμῖν· cætera autem ut in eo quem modo citavi libro. Reg. primus ἐν ὑμῖν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται ὁμῶν διάκονος· καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι ἄρχων, ἔσται ὑμῶν δοῦλος. *Non quicumque voluerit inter vos primus fieri, erit vester minister: et qui voluerit inter vos princeps esse, erit vester servus.* Editio Paris. ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν γενέσθαι μέγας, sed quicumque voluerit inter vos magnus fieri: sed ita a typographis editum fuisse ex Bibliis puto. Ibidem Reg. 1 οὕτως δὲ ἔσται.

hominis non venit ut ministraretur sibi, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis (Matth. xx, 25-28).... Nolite conformari huic sæculo, sed transformamini per renovationem mentis vestræ, ut probetis quæ sit voluntas Dei (Rom. xii, 2).... Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. xi, 1).

REGULA XXVIII.

Quod non oportet temere et inconsiderate abripi et attrahi ab iis qui simulant veritatem : sed ex dato nobis a Scriptura signo unumquemque cognoscere.

Caput I.

Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos (Matth. vii, 15, 16).... In hoc cognoscetis omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem mutuam habueritis inter vos (Joan. xiii, 35).... Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesum (I Cor. xii, 5).

REGULA XXIX.

Quod debet unusquisque professionem suam per sua opera confirmare.

Caput I.

Ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quod Pater miserit me (Joan. v, 36).... Si non facio opera Patris mei, ne credatis 258 mihi: si vero facio, etsi non creditis mihi, operibus meis credite, ut cognoscatis, et credatis quod Pater in me est, et ego in Patre (Joan. x, 37, 38).... Nullam in ulla re dantes offensionem, ut non vituperetur ministerium. Sed in omnibus exhibentes nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus (II Cor. vi, 3, 4), etc.

REGULA XXX.

Quod res sacræ per admissionem eorum quæ communi usui destinantur non sunt profanandæ.

Caput I.

Et intravit Jesus in templum Dei, et ejecit omnes vendentes, et ementes in templo, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit : et dicit eis : Scriptum est : Domus mea domus orationis vocabitur : vos autem fecistis eam speluncam latronum (Matth. xxi, 12, 13; Isa. lvi, 7)... Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? (I Cor. xi, 22)... Si quis esurit, domi manducet : ut non in iudicium conveniatis (ibid: 34).

Quod id quod Deo dicatum est, tandiu velut sanctum honorandum sit, quandiu voluntas Dei in ipso conservatur.

(59) Utraque editio et duo mss. ἔργους μου. Volsula μου deest in Reg. primo.

Α εἶναι, ἔσται ὑμῶν δοῦλος· ὡς περ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονησάμενος, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Μὴ σχηματίζετε τῷ αἵωνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφώσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ.

ΟΡΟΣ ΚΗ'.

"Οτι οὐ δεῖ ἀπλῶς, οὐδὲ ἀνεξετάστως ὑπὸ τῶν ὑποκρινομένων τὴν ἀλήθειαν συναρπάζεσθαι· ἀπὸ δὲ τοῦ δεδομένου ἡμῖν παρὰ τῆς Γραφῆς χαρακτῆρος γνωρίζειν ἕκαστον.

Κεφάλ. Α'.

Β ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσὶ λύκοι ἀρπαγες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. ΙΩΑΝΝ. Ἐν τούτῳ γνωρίζεται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἔστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν.

ΟΡΟΣ ΚΘ'.

"Οτι δεῖ ἕκαστον διὰ τῶν οἰκείων ἔργων πιστοῦσθαι τὸ αὐτοῦ ἐπάγγελμα.

Κεφάλ. Α'.

Γ ΙΩΑΝΝΗΣ. Αὐτὰ τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Πατὴρ με ἀπέστειλεν. Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἄν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου (59) πιστεύσατε· ἵνα γινώτε καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ Πατὴρ, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῆ ἡ διακονία. Ἄλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσι, καὶ τὰ ἑξῆς.

ΟΡΟΣ Λ'.

"Οτι οὐ δεῖ τὰ ἅγια τῆ ἐπιμιξία τῶν πρὸς τὴν κοινὴν χρεῖαν καθυβρίζειν.

Κεφάλ. Α'.

Δ ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ εἰσηλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυθιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλοῦντων τὰς περιστεράς· καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθλίσαι καὶ πίπειν; ἢ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύετε τοὺς μὴ ἔχοντας; Εἰ δὲ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε.

"Οτι τὸ ἐπὶ νομαζόμενον τῷ Θεῷ μέχρι τότε ὡς ἅγιον τιμᾶν δεῖ, μέχρις ἂν τὸ τοῦ Θεοῦ (60) θέλημα φυλάσσεται ἐπ' αὐτῷ.

(60) Editio Paris. τοῦ Θεοῦ. Veteres duo libri τὸ τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. Β.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει (61) τὰ ροσσία ἐκτὴς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησατε; Ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος.

ΟΡΟΣ ΛΑ'.

Ἵτι οὐ δεῖ τὰ τοῖς ἀνακειμένοις τῷ Θεῷ ἀφωρισμένα εἰς ἑτέροισ ἀναλίσκειν, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ τοῦ περισσεύματος.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΡΚΟΣ. Ἦν δὲ γυνὴ Ἑλληνίς, Συροφονίσσα (62) τῷ γένει, καὶ ἐπρώτη αὐτὸν, ἵνα τὸ δαυμόνιον ἐκβάλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι τὰ τέκνα· οὐ γὰρ καλὸν ἐστὶ λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς (63) κυναρίοις. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ναί, Κύριε· καὶ τὰ κυναρία ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν παιδῶν. Καὶ εἶπεν αὐτῇ· Διὰ τοῦτον τὸν λόγον σοῦ.

ΟΡΟΣ ΛΒ'.

Ἵτι δεῖ τὰ ἐπιβάλλοντα ἐκάστῳ εὐγνωμόνως ἀποδοῖναι.

Κεφάλ. Α.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἐπρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἶδαμεν, ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λυμβάνεις πρὸς ὁσῶπον, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκεις· Ἐξέστην ἡμῖν Καίσαρι φόρον δοῦναι (64), ἢ οὐ; Κατανοήσας δὲ αὐτῶν τὴν παρουσίαν, εἶπε πρὸς αὐτοὺς· Τί με πειράζετε; Δελξάτε μοι δηνάριον. Τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; Ἀποκριθέντες δὲ εἶπον· Καίσαρος. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. **ΠΡΟΣ ΡΩΜ.** Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφείλας, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν.

ΟΡΟΣ ΛΓ'.

Ἵτι οὐ δεῖ σκανδαλιζεῖν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὅς δ' ἂν σκανδαλισθῇ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ἀγκυρὸς περὶ τὸν (65) τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταπορευθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης· καὶ πάλιν· Οὐδὲν τῷ ἀνθρώπῳ

(61) Vocem ἐπισυνάγει ex antiquis duobus libris addidi. Mox editio Paris. πτέρυγας αὐτῆς. Vox ultima in nostris tribus mss. non reperitur. Nec ita multo post utraque editio Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ἔρημος, corrupte. Regii primus et tertius ut in contextu, emendate.

(62) Utraque editio et Reg. secundus Συροφονίσσα, Reg. primus Σύρα φονίσισσα. Reg. tertius Συροφονίσσα. Haud longe editio Paris. δαυμόνιον

Α

Caput II.

Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce, relinquitur vobis domus vestra deserta (Matth. xxiii, 37, 38).

REGULA XXXI.

Quod res assignatæ iis qui Deo se consecrarunt, in alios non sint insumentæ: nisi si quid supersit superfluum.

Caput I.

Erat autem mulier gentilis Syrophœnissa genere, et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia sua. Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, et projicere catellis. At illa respondit et dixit illi: Utique, Domine; nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium de filia tua (Marc. vii, 26-29).

ἵνα γὰρ, ἐξελέλυθε τὸ δαυμόνιον ἐκ τῆς θυγατρὸς

259 REGULA XXXII.

Quod ex æquo et bono unicuique reddi debent quæ sua sunt.

Caput I.

Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, sci-mus quia recte dicis, et doces, et non accipis personam, sed riam Dei in veritate doces: licet nobis tributum dare Cæsari, an non? Considerans autem dolium illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem et inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Et ait illis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo (Luc. xx, 21-25). . . Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis (Rom. xiiii, 7, 8).

REGULA XXXIII.

Quod scandalum non sit dandum.

D

Caput I

Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria ad collum ejus, et demergatur in profundum maris (Matth. xviii, 6). Et rursum: Væ homini illi, per quem scandalum venit (ibid. 7)...

ἐκβάλῃ. Editio Ven. et mss. tres ἐκβάλῃ.

(63) Editio Paris. καὶ βάλλειν τοῖς. Regii primus et tertius βαλεῖν, secundus τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς, et dare catellis. Ibidem Reg. primus Ἡ δὲ ἀποκριθεῖσα εἶπεν αὐτῷ.

(64) Reg. tertius φόρους διδοῖναι.

(65) Reg. primus, ὀγκυρὸς ἐπὶ τὸν. Aliquanto post idem codex τούτο κριναντες μάλλον.

Sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum (Rom. xiv, 13).

Quod quidquid Domini voluntati adversatur, scandalum sit.

Caput II.

Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quod oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus, et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere. Et apprehendens eum Petrus cœpit increpare illum, dicens: Propitius sis tibi, Domine, non erit tibi hoc. Qui conversus, dixit Petro: Vade post me, Satana, scandalum mihi es, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed aue hominum (Matth. xvi, 21-23).

Quod licet a Scriptura res vel verbum aliquod concedatur, ea tamen vitanda sunt, cum alii ad peccatum simili re concitantur, vel eorum erga bonum alacritas minuitur.

Caput III.

De esu igitur eorum quæ idolis immolantur, sci- mus, quod nullum est idolum in mundo, et 260 quod nullus est Deus, nisi unus. Nam, etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cœlo, sive in terra (si quidem sunt multi dii, et domini multi), nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum: et unus Dominus, Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum: sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia idoli usque nunc quasi idolothytum manducant, et conscientia illorum cum sit infirma, polluitur. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundamus: neque si non manducaverimus, deficiamus. Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit te, qui habes scientiam, in idolo recumbentem, nonne conscientia ejus qui infirmus est edificabitur ad manducandum idolothyta? et perit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam ipsorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem (I Cor. viii, 4-13)... Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Aut quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat? (I Cor. ix, 4-7) et cætera.

(66) Reg. tertius στραφεῖς, εἶπεν αὐτῷ, conversus dixit ei.

(67) Editio Paris. εἶς ὁ Θεός. Deest articulus in vulgatis.

ἄκλινο, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἐρχεται. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε βῆλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.

Ἵτι πᾶν τὸ ἀντικείμενον τῷ τοῦ Κυρίου θελήματι σκάνδαλόν ἐστιν.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεῖκναι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀρχιερέων, καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι. Καὶ προσλαθόμενος αὐτῶν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων· Ἰεσοῦ, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Ὁ δὲ, στραφεῖς, εἶπεν (66) τῷ Πέτρῳ· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

Ἵτι δεῖ καὶ τὸ συγκεχωρημένον ὑπὸ τῆς Γραφῆς πρᾶγμα ἢ ῥῆμα παρατεῖσθαι, ὅταν οἰκοδομῶνται ἄλλοι ἐκ τοῦ ὁμοίου εἰς ἀμαρτίαν· ἢ ἐκκόπτωνται τὴν περὶ τὰ καλὰ προθυμίαν.

Κεφάλ. Γ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων οἴδαμεν, ὅτι οὐδὲν εἰδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς εἰ μὴ εἰς. Καὶ γὰρ εἰπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς (ὡς περ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοὶ), ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς (67), ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνώσις. Τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει ἕως ἄρτι τοῦ εἰδωλοῦ ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθελεῖ οὕσα μολύνεται. Βρῶμα δὲ ἡμῶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ. Οὕτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὕτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα. Βλέπετε δὲ μήπως ἡ ἐξουσία ἡμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενούσιν. Ἐὰν γὰρ τις ἴδῃ σέ, τὸν ἔχοντα γνώσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχ ἢ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ἔντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθλεῖν; καὶ ἀπόλλυται (68) ὁ ἀσθενῶν ἐν τῇ σῇ γνώσει ἀδελφός, δι' ἃν Χριστὸς ἀπέθανεν; Οὕτω δὲ ἀμαρτάνορτες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενούσαν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε. Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλλίσω. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πίνειν; Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ ἁποστολοὶ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ Κηφᾶς; Ἡ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβης οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; Τίς στρατεύεται ἰδοὺς ὄψωνίους ποτέ; τίς φυτεύει ἀμπέλωνα,

(68) Utraque editio et mss. duo ἀπόλλυται. Reg. tertius perinde ut sacer textus vulgatus ἀπολείπεται, peribit. Ibidem Reg. primus ἀσθενῶν ἀδελφός ἐν τῇ σῇ γνώσει.

καὶ ἐκ τοῦ καρπού αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; Ἡ τις ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς πί-
μνης οὐκ ἐσθίει (69); καὶ τὰ ἐξῆς.

*Οτι, ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινὰ, ποιεῖν δεῖ καὶ A Quod, ne cui offendiculo simus, id etiam quod non
δ μὴ ἐπάναγκες. est necessarium, efflci debet.

Κεφάλ. Δ'.

Caput IV.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπε-
ραοῦμ, προσῆλθον οἱ τὰ δίδραγμα λαμβάνοντες
τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον· Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ
τελεῖ τὰ δίδραγμα; Λέγει· Ναί. Καὶ ὅτε εἰσῆλ-
θεν (70) εἰς τὴν οἰκίαν, πρόφρασεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς
λέγων· Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς
ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη, ἢ κῆρσον; Ἀπὸ
τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; Λέγει
αὐτῷ ὁ Πέτρος· Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Λέγει αὐτῷ
ὁ Ἰησοῦς· Ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί. Ἰνα B
δὲ μὴ σκανδαλισωμεν αὐτοῦς, πορευθεὶς εἰς τὴν
θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβάτηα
πρῶτον ἰχθύν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ,
ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui
didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt : Ma-
gister vester non solvit didrachma ? Ait, Etiam. Et
cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus dicens :
Quid tibi videtur, Simon ? Reges terræ a quibus ac-
cipiunt tributa vel censusum ? A filiis suis, an ab ali-
enis ? Dicit ipsi Petrus : Ab alienis. Dixit illi Jesus :
Ergo liberi sunt filii. Ut autem non scandalizemus
eos, progressus ad mare, mitte hamum, et eum pi-
scem, qui primus ascenderit, tolle, et aperto ore ejus,
invenies staterem ; illum sumens, da eis pro me et
te (Matth. xvii, 25-27).

*Οτι ἐπὶ τοῖς τοῦ Κυρίου θελήμασι, κἂν σκανδαλι-
ζῶνται τινες, ἀνένδοτον ἐπιδεικνυσθαι δεῖ τὴν παρ-
ήρσιαν.

Quod in Domini voluntatibus, tametsi nonnulli
scandalum perpetiuntur, exhibenda est invicta
quædam libertas.

Κεφάλ. Ε'.

Caput V.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα
κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ
τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον (71).
Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ
Οἴδας, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον, C
ἐσκανδαλισθησαν; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπε· Πᾶσα
φυτεῖα, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐρά-
νιος, ἐκριζωθήσεται. Ἄγετε αὐτούς· τυφλοὶ εἰσιν,
ὁδηγοὶ τυφλῶν. Τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ,
ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται. ΙΩΑΝΝΗΣ.
Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ἐὰν μὴ φάγητε τὴν
σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε (72)
αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ
μετ' ὀλίγα· Ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐ-
τοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ
περιεπάτου. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα·
Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν (73); ΠΡΟΣ ΚΟΡ.
β'. *Οτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ, ἐν τοῖς
σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν
ἔσμη θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ἔσμη ζωῆς εἰς D
ζωὴν. Καὶ πρὸς ταῦτα τις ἱκανός;

Non quod intrat in os, coinquinat nominem : sed
quod exit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc ac-
cedentes discipuli ejus dixerunt ei : 261 Scis quod
Pharisæi, audito hoc verbo, scandalizati sunt ? At
ille respondens ait : Omnis plantatio, quam non
plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite
illos : cæci sunt, duces cæcorum. Cæcus adtem si
cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadent
(Matth. xv, 11-14)... Amen, amen dico vobis :
Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberi-
tis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis (Joan.
vi, 53). Et paulo post : Ex hoc multi discipulorum
ejus abierunt retro : et jam non cum illo ambula-
bant. Dixit ergo Jesus ad duodecim : Nunquid et vos
vultis abire ? (Ibid. 66, 67). .. Quia Christi bonus
odor sumus Deo, in iis qui salvi fiunt, et in iis qui
pereunt : aliis quidem odor mortis in mortem, aliis
vero odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis idoneus ?
(II Cor. ii, 15, 16.)

ΟΡΟΣ ΛΔ'.

REGULA XXXIV.

*Οτι δεῖ τύπον τῶν καλῶν προκειῖσθαι τοῖς ἄλλοις,
ἕκαστον ἐν τῷ ἰδίῳ μέτρῳ

Quod unusquisque in sua ipsius mensura debet
sese aliis typum honorum operum proponere.

Κεφάλ. Α'.

Caput I.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι,
καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Οἶδα γὰρ
τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν κευχῶμαι Ma-

Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.
(Matth. xi, 29)... Scio enim promptum animum
vestrum : pro quo de vobis glorior apud Macedones :

(69) Post illud, οὐκ ἐσθίει, ita habent Reg. tertius
et Mess. μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ... τῷ Εὐαγ-
γελίῳ τοῦ Χριστοῦ, quæ verba ibidem leguntur
I Cor ix, 8.

(70) Reg. primus καὶ ὅτε εἰσῆλθον, et cum introis-
sent.

(71) Editio Paris. κοινοὶ ἄνθρωπον. Libri veteres

τὸν ἄνθρωπον. Nec ita multo post Reg. tertius Τότε
προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπον αὐτῷ,
Tunc discipuli ejus ad eum accedentes, dixerunt ipsi.
(72) Rursus editio Paris. καὶ πίνετε. Antiqui duo
libri πίνετε.

(73) Reg. tertius Θέλετε ὑπάγετε.

quoniam Achaia parata est ab anno praeterito, et vestra aemulatio provocavit plurimos (II Cor. ix, 2). Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti: ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia (I Thess. i, 6, 7).

REGULA XXXV.

Quod si qui sancti Spiritus fructum eandem ubique pietatis rationem conservantem in quopiam animadvertunt, nec tamen sancto Spiritui illum acceptum referunt, sed adversario tribuunt, ipsi in ipsum Spiritum sanctum blasphemi sunt.

Caput I.

Tunc oblatas est ei dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut mutus et cæcus et loqueretur et videret. Et stupebant omnes turbæ, et dicebant: Nunquid hic est filius David? Pharisei autem audientes dixerunt: Hic non ejecit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Quod si ego in Spiritu Dei ejecio dæmonia, utique pervenit in vos regnum Dei (Matth. xii, 22-25, 28)... Quibus deinceps subjungit: Ideo dico vobis, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro (ibid. 31, 32).

262 REGULA XXXVI.

Quod servantes formam doctrinæ Domini, cum omni studio et honore suscipiendi sunt ad ipsius Domini gloriam: qui vero neque eos audit, neque suscipit, condemnatur.

Caput I.

Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum qui me misit (Matth. x, 40)... Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes ex illa domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis: tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati (ibid. 14, 15)... Qui accipit, si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit (Joan. xiii, 20). Necessarium autem existimavi Ephraoditum fratrem, et cooperatorem, et commilitonem meum, vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos (Philipp. ii, 25)... Et paulo post:

(74) Utraque editio θεοσεβείας σώζονται. Libri veteres σώζονται.

(75) Utraque editio et mss. nostri εἶπεν αὐτοῦς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰ δὲ ἐν. Sed cum verba hæc, καὶ μετ' ὀλίγα, inepte seriem orationis interrumpant, iudicavi ipsa ab otiosis quibusdam libris adjecta

κεδόσιν, ὅτι Ἀχαία μὲν παρεσκευάσται ἀπὸ πέρουσι, καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζήλος ἠρέθεισε τοὺς κλειόνας. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἔστηθητε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ μετὰ χαρῆς Πνεύματος ἁγίου· ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστευούσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαίᾳ.

ΟΡΟΣ ΛΕ'.

Ὅτι οἱ τὸν καρπὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τινὶ δρώντες πανταχοῦ τὸ ἁμαρτῶν τῆς θεοσεβείας σώζονται (74), καὶ μὴ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀνατιθέντες, ἀλλὰ τῷ ἐναντίῳ ἐπισημαίνοντες, εἰς αὐτὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημοῦσιν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε προσηρέθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος τυφλὸς καὶ κωφός, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὸν, ὥστε τὸν κωφὸν καὶ τυφλὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν. Καὶ ἐξίστατο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον· Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαβὶδ; Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες, εἶπον· Οὗτός οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια ἐἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἀρχοντὶ τῶν δαιμονίων. Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς (75)· Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω ἐγὼ τὰ δαιμόνια, ἄρα ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Οὗς ἐξῆς ἐπιφέρει· Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται (76) τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ ὅς ἐάν τις εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

ΟΡΟΣ ΛΓ'.

Ὅτι τοὺς φυλάσσοντας τὸν τύπον τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ τιμῆς δεχέσθαι δεῖ εἰς δόξαν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· ὁ δὲ μὴ ἀκούσας; μηδὲ δεξάμενος, κατακρίνεται.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. Καὶ ὅς ἐάν τις μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοῦς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας (77) ἐκεῖνης, ἢ τῆς πόλεως, ἐκτινάξατε τὸν κοριοστὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἐστὶ τῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ τῇ πόλει ἐκεῖνη. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ λαμβάνων, ἐάν τις πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει· ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων λαμβάνει τὸν ἀποστείλαντά με. ΠΡΟΣ ΦΙΛ. Ἀγαθὰ ἄνθρωπον δὲ ἠγασάμην Ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφόν, καὶ συνεργόν, καὶ συστρατιώτην μου, ὑμῶν δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργόν τῆς χρείας

fuisse, ob idque ea delevi.

(76) Reg. primus οὐκ ἀφεθήσεται. Καὶ ὅς.

(77) Utraque editio ἐκ τῆς οἰκίας. Vocula ἐκ in nostris mss. non invenitur. Statim Reg. tertius Ἀμὴν ἀμὴν λέγω.

μου, πέμψαι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Προσδέ-
χεσθε οὖν, (78) αὐτὸν ἐν Κυρίῳ μετὰ πάσης χα-
ρᾶς, καὶ τοὺς τοιοῦτους ἐπιτίμους ἔχετε.

ΟΡΟΣ ΑΖ'.

Ὅτι ἡ κατὰ δύναμιν, κἂν ἦ (79) ἐν τοῖς ἐλαχίστοις,
προθυμία εὐπρόσδεκτός ἐστι τῷ Θεῷ, κἂν παρὰ
γυναικῶν ἦ.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν
τούτων ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος εἰς ὄνομα μα-
θητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ (80) τὸν
μισθὸν αὐτοῦ. ΛΟΥΚΑΣ. Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς
βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον
πλουσίου. Εἶδε δὲ τινα χήραν περιχρᾶν (81)
βάλλουσαν ἐκεῖ δύο λεπτά, καὶ εἶπεν· Ἀληθῶς
λέγω ὑμῖν, ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἢ πτωχὴ πλείων πάν-
των ἔβαλεν. Ἄπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισ-
σεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ·
αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν
βίον ὄν εἶχεν ἔβαλεν. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τοῦ δὲ Ἰησοῦ
γενομένου ἐν Βεθαρία ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λε-
προῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀλάδαστρον μύρου
ἔχουσα βαρυτίμον, καὶ κατέχευεν ἐπὶ τὴν κεφα-
λὴν αὐτοῦ ἀνακαμμένου. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ, ἠγανάκτησαν, λέγοντες· Εἰς τί ἡ ἀπώλεια
αὕτη τοῦ μύρου; Ἐδύνατο γὰρ τοῦτο πρᾶθῆναι
πολλοῦ, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. Γρῶς δὲ ὁ Ἰη-
σοῦς, εἶπεν αὐτοῖς· Τί κόπους παρέχετε τῇ γυ-
ναικί; Ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ. ΠΡΑ-
ΞΕΙΣ. Περὶ τῆς Λυδίας· Ὡς δὲ ἔβαπτίσθη, καὶ ὁ
οἶκος (82) αὐτῆς, παρεκάλεσε λέγουσα· Εἰ κε-
χρίκατέ με πιστῆρ τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες
ἡμᾶς.

ΟΡΟΣ ΑΗ'.

Ὅτι δεῖ τὸν Χριστιανὸν καὶ τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς
δεξιῶσιν ἀθύρῃσιν καὶ λιτοτέραν ποιῆσθαι.

Κεφάλ. Α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Λέγει αὐτῷ εἰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,
Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος· Ἔστι παιδάριον
ἔν ὧδε, καὶ ἔχει πέντε ἄρτους χρυθίνους καὶ δύο
ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστὶν εἰς τοσοῦτους;
Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς· Ποιήσατε τοὺς ἀνθρώπους
ἀναπεσεῖν. Ἦν δὲ χόρτος πολὺς ἐν τῷ τόπῳ.
Ἀρέπεσον οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ πεν-
τακισχίλιοι. Ἐλαβε δὲ τοὺς ἄρτους ὁ Ἰησοῦς,
καὶ εὐχαριστήσας, διέδωκε τοῖς ἀνακαμμένους.
Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τῶν ὀψαρίων ὅσον ἦθελον.
ΛΟΥΚΑΣ. Γυνὴ δὲ τις ὀνόματι Μάρθα ὑπέδεξατο
αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Καὶ τῆς ἦν ἀδελφὴ
καλουμένη Μαρία, ἣ καὶ παρακαθίσασα παρὰ τοὺς
πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἤκουε τὸν λόγον (83) αὐτοῦ.
Ἡ δὲ Μάρθα περισπᾶτο περὶ πολλῶν διακομιτῶν.
Ἐπιστάσα δὲ εἶπε· Κύριε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἡ
ἀδελφὴ μου μόνην με κατέλιπε διακοπεῖν; Εἶπε

(78) Reg. tertius Προσδέξαθε οὖν.

(79) Sic Reg. tertius. Illud ἦ deest utroque in loco
utraque in editione.

(80) Editio Paris. ἀπολέσει. At mss. tres ἀπολέση.

(81) Vocem περιχρᾶν ex Reg. tertio addidi. Ibidem

Excipite itaque illum in Domino cum omni gaudio,
et eos qui sunt ejusmodi, in honore habete (Philip. ii,
29).

REGULA XXXVII.

Quod obsequium pro viribus etiam in rebus mi-
nimis præstitum, Deo est acceptum, etiam si
præstetur a mulieribus.

Caput I.

Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis
calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli,
amen dico vobis, non perdet mercedem suam (Matth.
x, 42)... Respiciens autem vidit eos qui mittebant
munera sua in gazophylacium divites. Vidit autem
quamdam viduam pauperulam mittentem illuc duo
minuta, et dixit : Vere dico vobis, quia vidua hæc
pauper plus quam omnes misit. Nam omnes hi ex
abundanti sibi miserunt in munera Dei : hæc autem
ex eo quod deest illi, omnem victum quem habuit,
misit (Luc. xxi, 1-4)... Cum autem Jesus esset in
Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum
mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effu-
dit super caput ipsius recumbentis. Videntes autem
discipuli ejus, indignati sunt, dicentes : Ut quid per-
ditio hæc unguenti? Potuit enim istud venundari
multo et dari pauperibus. Sciens autem Jesus,
ait illis : Quid molesti estis huic mulieri? Opus
enim bonum operata est in me (Matth. xxvi,
6-10)... In Actis de Lydia : Cum autem bap-
tizata esset, et domus ejus, deprecata est, dicens : Si
judicastis me fidelem Domino esse, introite in do-
mum meam, et manete. Et coegit nos (Act. xvi, 15).
εἰς τὸν οἶκόν μου, μετράτε. Καὶ παρεβιάσατο

263 REGULA XXXVIII.

Quod Christianus etiam citra tumultum et cum
frugalitate debeat fratres hospitio excipere.

Caput I.

Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater
Simonis : Est puer unus hic, et habet quinque panes
hordeaceos et duos pisces : sed hæc quid sunt inter
tam multos? Dixit autem Jesus : Facite homines
discumbere. Erat autem fenum multum in loco.
Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.
Accipit autem Jesus panes, et cum gratias egisset,
distribuit discumbentibus : similiter autem et ex
piscibus quantum volebant (Joan. vi, 8-11)... Mu-
lier autem quædam, Martha nomine, excepit illum in
domum suam. Et huic erat soror nomine Maria,
quæ etiam sedens secus pedes Jesu, audiebat verbum
illius. Martha vero satagebat circa frequens mini-
sterium : quæ stetit, et ait : Domine, non est tibi
curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare?
Dic ergo illi ut me adjuvet. Respondens autem Jesus
dixit ei : Martha, Martha, sollicita es, et turbaris

idem codex βαλοῦσαν.

(82) Utraque editio ἔβαπτίσθη ὁ οἶκος. Codex Com-
bef. et alii duo ἔβαπτίσθη καὶ ὁ.

(83) Antiqui duo libri τῶν λόγων.

*circa plurima; tamen paucis opus est, aut uno. Ma-
ria autem bonam partem elegit, quæ non auferetur
ab ea (Luc. x, 38-42).
χρεια ἢ ἐνός. (84) Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθῆσεται ἀπ'
αὐτῆς (85).*

REGULA XXXIX.

Quod non oportet quemquam mutabilem esse, sed
in fide stabilem, quodque ab iis bonis quæ sunt
in Domino, divelli non debet.

Caput I.

*Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui
verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud.
Non habet autem in se radicem, sed est temporalis;
facta autem tribulatione aut persecutione propter
verbum, continuo scandalizatur (Matth. xiii, 20, 21)...
Itaque, fratres mei, stabiles estote, immobiles,
abundantes in opere Domini semper (I Cor. xv, 58).
Miror quod tam cito transferimini ab eo qui vos
vocavit in gratia Christi, in aliud Evangelium
(Gal. 1, 6).*

REGULA XL.

Quod non sunt ferendi ii qui alienam et diversam
doctrinam tradunt, etiamsi simulatione utantur
ut instabiles decipiant vel redarguant.

Caput I.

*Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in
nomine meo, dicentes: Ego sum Christus; 264
et multos seducunt (Matth. xxiv, 5)... Attendite a
scribis qui volunt ambulare in stolis, et amant salu-
tationes in foris, et primas cathedras in synagogis,
et primos discubitus in conviviis: qui devorant do-
mos viduarum, et simulatione diu orant. Hi acci-
pient damnationem majorem (Luc. xx, 46, 47)...
Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis,
præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema
sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis
vobis evangelizat præter id quod accepistis, anathe-
ma sit (Gal. 1, 8, 9).*

REGULA XLI.

Quod exciendendum est quicquid scandalum affert,
etiamsi conjunctissimum quiddam ac maxime
necessarium esse videatur.

(84) Utraque editio et Reg. secundus ὁλίγων δὲ
ἐστὶ χρεια ἢ ἐνός, *tamen paucis opus est, aut uno,
supple, ferculo.* Ita quoque habuit Reg. primus prima
manu: nunc vero emendatus habet ita, ut sacer
textus vulgatus. Reg. tertius πολλά· ἐνός δὲ ἐστὶ
χρεια, *Porro unum est necessarium.* Sed vereor, ne
quod contigit codici Regio primo, idem quoque con-
tingerit et tertio: eoque magis, quod librarii multa
ex suis Bibliis non raro emendarint. Puto igitur
Basilium ita scripsisse, uti in contextu edendum
curavimus. Vix enim librariis in mentem venire po-
tuisset hoc modo scribere, nisi in veteribus quibus
utebantur libris sic legissent. Præterea cum in hoc
capite agatur de frugalitate, consequens esse vide-
tur ut ita legatur.

οὐρ αὐτῆ, ἵνα μοι συναυτιλάβηται. Ἀποκριθεὶς
δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μάρθα, Μάρθα, μερι-
μῆς καὶ τυρβᾶζ περι πολλά· ὁλίγων δὲ ἐστὶ

χρεια ἢ ἐνός. (84) Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθῆσεται ἀπ'
αὐτῆς (85).

ΟΡΟΣ ΛΘ'.

Ἵτι οὐ δεῖ εὐμετάθετον εἶναι, ἀλλὰ ἵδραϊον ἐν τῇ
πίστει, καὶ ἀμετάθετον ἀπὸ τῶν ἐν Κυρίῳ κα-
λῶν.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρεῖς.
οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ
χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν. Οὐκ ἔχει δὲ ρίζαν ἐν
ἔαντῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι· γενομένης δὲ (86)
θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκαρ-
δαλίζεται. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὡστε, ἀδελφοί μου,
ἔδραϊοί γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν
τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε. ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤ. Θαυ-
μάζω, ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ κα-
λέσαντος ὑμᾶς (87) ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον
Εὐαγγέλιον.

ΟΡΟΣ Μ'.

Ἵτι οὐ δεῖ ἑτεροδιδασκαλοῦντων ἀνέχεσθαι, κἄν
σχηματίζονται (88) πρὸς ἀπάτην ἢ ἑλεγχον τῶν
ἀθεβαίων.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ.
Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, λέ-
γοντες, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πολλοὺς
πλανήσουσιν. ΛΟΥΚΑΣ. Προσέχετε ἀπὸ τῶν
γραμματέων τῶν θελώντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς,
καὶ φιλοῦντων ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρω-
τοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρω-
τοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις· οἱ κατεσθλοῦσι τὰς
ὀκλίαις τῶν κτηρῶν, καὶ προβάσει μακρὰ (89) προ-
σεύχονται. Οὗτοι λήψονται περισσώτερον κρίμα.
ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ
οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισά-
μεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἐστω. Ὡς προειρήκαμεν (90),
καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται
παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἐστω.

ΟΡΟΣ ΜΑ'.

Ἵτι δεῖ πᾶν τὸ σκανδαλίζον ἐκκόπτειν, κἄν οἰκειό-
τατόν τι καὶ ἀναγκαϊότατον εἶναι δοκῇ (91).

(85) Reg. primus καὶ τὰ λοιπά.

(86) Vocula δὲ addita est ex antiquis duobus
libris.

(87) Regii primus et tertius καλέσαντος ἡμᾶς, qui
nos vocavit.

(88) Utraque editio σχηματίζονται. At mss. duo
σχηματίζωνται.

(89) Utraque editio et Reg. tertius μακρὰ cum
circumflexo et cum i subscripto, longa dissimula-
tione. Alii duo inss. μακρά, et per dissimulationem
dii orant.

(90) Reg. tertius ὡς προειρήκα, sicut prædixi.
Aliquanto post utraque editio εἰ τις ὑμῖν. Regii
primus et tertius ὑμᾶς.

(91) Reg. primus εἶναι δοκῇ. Alii δοκεῖ.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐαί τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται· εἰ δὲ ὁ ποὺς σου ἢ ἡ χεὶρ σου σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὰ, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. Καλὸν σοι ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν, ἢ κυλλὸν, ἢ δύο πόδας ἢ δύο χεῖρας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ.

Ἵτι τῶν ἀσθενεστέρων ἐν τῇ πίστει φείδεται δεῖ, καὶ ἀνάγειν (92) αὐτοὺς δι' ἐπιμελείας ἐπὶ τὴν τελειότητα· φείδεται δὲ, δηλονότι, χωρὶς τοῦ παρεῖν ἐντολὴν Θεοῦ.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Κάλαιμον συντετριμμένον οὐ κατέδξαι, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς ρίκος τὴν κρίσιν· καὶ τῷ ὄνοματι αὐτοῦ ἔθνη ἔλπιουσιν. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἐὰν καὶ προληθῆῃ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτιζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος, σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς. Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.

ΟΡΟΣ ΜΒ'.

Ἵτι οὐ δεῖ νομίζειν ἐπὶ καταλύσει τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸν Κύριον ἐληλυθέναι, ἀλλ' ἐπὶ πληρώσει καὶ προσθήκῃ τῶν τελειοτέρων.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μὴ νομίσητε, ὅτι ἤλθοι καταλύσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἤλθοι καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν.

ΟΡΟΣ ΜΓ'.

Ἵτι ὡς νόμος τὰς πράξεις ἀπαγορεύει τὰς φαύλας, οὕτως τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὰ τὰ κεκρυμμένα πάθη τῆς ψυχῆς.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ φονεύσεις· δε δ' ἂν φονεύσῃ (93), ἔνοχος ἐστὶ τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, πῶς ὁ ἐργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ· ἔνοχος ἐστὶ τῇ κρίσει. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἐκπαίρος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Ἵτι ὡς ὁ νόμος τὸ ἐκ μέρους, οὕτως τὸ Εὐαγγέλιον τὸ διόκληρον ἐφ' ἐκάστῳ τῶν κατορθουμένων ἐπιζητεῖ.

Κεφάλ. Β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ διάδος τοῖς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ

(92) Reg. tertius deī καὶ ἀνάγειν.

(93) Utraque editio δε δ' ἂν φονεύσει. Regii primus et tertius φονεύσῃ.

A

Caput I.

Va homini illi per quem scandalum venit! Si autem pes tuus vel manus tua scandalizat te, abscide ea, et projice abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi claudum vel debilem, quam duos pedes vel duas manus habentem mitti in ignem æternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te (Matth. xviii, 7-9).

Quod oportet mitius agere cum iis qui in fide sunt infirmiores, eosque diligenti cura ad perfectionem adducere: ita tamen temperate, ut Dei mandatum non negligatur.

Caput II.

Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium: et in nomine ejus gentes sperabunt (Matth. xii, 20, 21)... Infirmum autem in fide assumite (Rom. xiv, 1)... Et si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplete legem Christi (Gal. vi, 1, 2).

REGULA XLII.

Quod non putandum est Dominum venisse, ut legem et prophetas evertat, sed ut adimpleat, et adjiciat quæ sunt perfectiora.

Caput I.

Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere (Matth. v, 17)... Legem ergo destruimus per fidem? Absit! sed legem statuimus (Rom. iii, 31).

265 REGULA XLIII.

Quod quemadmodum lex actiones malas vetat, ita Evangelium ipsa animi vitia latentia prohibet.

Caput I.

Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo temere, reus erit judicio (Matth. v, 21, 22).... Non enim qui in manifesto, Judæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est (Rom. ii, 28, 29).

Quod sicuti lex partem, sic Evangelium in unoquoque recte facto expostulat integritatem.

Caput II.

Omnia quæcumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo: et tene, sequere me

(Luc. xviii, 22)..... In quo et circumcisi estis circumcissione non manu facta in exspoliacione corporis peccatorum carnis, in circumcissione Christi (Coloss. ii, 11).

Quod ii regnum cœlorum consequi non possint, qui Evangelii justitiam non ostenderit majorem esse, quam quæ in lege præscribitur.

Caput III.

Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum (Matth. v, 20)..... Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis, circumcisis octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam, secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus sine querela. Sed quæ mihi erant lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini nostri: propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror stercorea esse, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ per fidem est Christi, quæ ex Deo est justitiam (Philipp. iii, 4-9).

REGULA XLIV.

Quod jugum Christi suave est, et onus ejus leve ad recreandos eos qui illud subeunt: omnia vero quæ ab Evangelii doctrina sunt aliena, gravia sunt et onerosa.

Caput I.

Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (Matth. xi, 28-30).

REGULA XLV.

Quod non possunt regno cœlorum digni haberi • ii, qui inter se non imitantur eam conditionis æqualitatem, quam pueri inter se invicem servant.

Caput I.

Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum (Matth. xviii, 3).

Quod qui majorem gloriam assequi cupit in regno cœlorum, is debeat hic humilitatem et ultimū locum amplecti.

Caput II.

Quicumque ergo humiliabit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cœlorum. Sed quicumque volue-

(94) Reg. tertius περιτομή cum circumflexo: quod fortasse non ita ineptum est.

(95) Sic antiqui tres libri præter Messanensem. Totum illud, τὴν ἐκ νόμου... ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην,

δεῦρο, ἀκολουθεῖ μοι. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Ἐν ᾧ καὶ περιεμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ.

Ἵτι ἀδύνατον καταξιοθῆναι βασιλείας οὐρανῶν ταῦς μὴ πλείονα τῆς ἐν τῷ νόμῳ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον δικαιοσύνην ἐπιδεικνυμένους.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν μὴ περισσεύῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλείον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Εἰ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον, περιτομῇ (94) ὀκταήμερος, ἐκ γένοϋς Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμὴν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ἕηλον διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γινόμενος ἄμεμπτος. Ἄλλ' ὅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤρημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. Ἄλλὰ μὲν οὖν καὶ ἠγοῦμαι ζημίαν πάντα εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἠγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου (95), ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην.

ΟΡΟΣ ΜΔ'.

Ἵτι ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ χρηστός, καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ ελαφρὸν ἐστὶν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν καταδεχομένων· πάντα δὲ τὰ ἄλλότρια τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διδασκαλίας βαρέα καὶ φορτικά.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Δεῦτε πάντες πρὸς με, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ελαφρόν ἐστί.

ΟΡΟΣ ΜΕ'.

Ἵτι ἀδύνατον καταξιοθῆναι βασιλείας οὐρανῶν τοὺς μὴ παιδίων πρὸς ἄλληλα ἰσοτιμίαν ἐν ἀλλήλοις μιμουμένους.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῆτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἵτι δεῖ τὸν ἐπιθυμοῦντα μεζονος δόξης καταξιοθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τὸ ἐνταῦθα ταπεινὸν καὶ ἔσχατον ἀγαπᾶν.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὅστις οὖν ταπεινώσει (96) ἑαυτὸν, ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μεζων

deest in editione Parisiensi. (96) Nostri tres mss. et utraque editio ταπεινώσει ἑαυτόν. At sacer textus vulgatus ταπεινώσει, quicumque humiliaverit se.

ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ A
γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος.
ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ γενέσθαι πρῶτος
ὑμῶν, ἔσται πάντων δοῦλος. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Μη-
δὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κροδοξίαν, ἀλλὰ τῇ τα-
πειοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγούμενοι ὑπερέχοντες
ἐαυτῶν (97).

ΟΡΟΣ ΜΖ'.

Ὅτι ἐξ ἀντιπαθέσεως τῆς ἐπὶ τοῖς ἐλάττοις φυ-
λαττομένης ἀκολουθίας τὴν ἐπὶ τοῖς μείζοσι σπου-
δὴν ἀπαιτούμεθα.

Κεφάλ. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐκαστος ὑμῶν τῷ Σαββάτῳ οὐ λύει
τὸν βοῦν αὐτοῦ, ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτης,
καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει; Ταύτην δὲ θυγατέρα B
Ἰσραὴλ οὖσαν, ἣν ἔθισεν ὁ Σατανᾶς ἰδοὺ δέκα
καὶ ὀκτώ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ
τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου; Ἐλεγε δὲ παρα-
βολῆν αὐτοῖς, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύ-
χεσθαι καὶ μὴ ἐκκακεῖν. Κριτὴς τις ἦν ἐν τινι
πόλει, τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἀνθρωπον
μὴ ἐντρέπόμενος. Χίρα δὲ ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνη,
καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα· Ἐδικήσόν με
ἀπὸ τοῦ ἀντιδικοῦ μου. Καὶ οὐκ ἤθελεν ἐπὶ χρό-
νον. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ· Εἰ καὶ τὸν
Θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἀνθρωπον οὐκ ἐντρέπο-
μαι, διὰ γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χίραν
ταύτην, ἐδικήσω αὐτήν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρ-
χομένη ὑπωπιάζῃ με. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Ἀκού-
σατε, τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει· ὁ Θεὸς οὐ
μὴ ποιήσῃ (98) τὴν ἐδικήσιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐ-
τοῦ, τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ τυ-
πός; ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέ-
κεται ταῖς τοῦ βίου πραγματεῖαις, ἵνα εἰς στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. Ἐὰν δὲ καὶ ἀλλῆ τις, οὐ
στεφρανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀλλήσῃ.

Ὅτι ἐξ ἀντιπαθέσεως τῶν ἐπὶ τοῖς ἐλάττοις ἐκ-
πίστεως φόβον, καὶ ἐξ ἐπιθυμίας ἀξιολόγου σπου-
δὴν ἐπιδειξαμένων, οἱ ἐπὶ τοῖς μείζοσι καταφρο-
νηταὶ ἢ ἀμελεῖς ἀλόγους (99) σφοδρότεραν ἔχουσι
τὴν κατάκρισιν.

Κεφάλ. Β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Βασιλισσα Νότου ἐγερθήσεται ἐν
τῇ κρίσει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης,
καὶ κατακριθεῖ αὐτούς· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περά-
των τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος (1),
καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶντος ὤδε. ΜΑΤΘΑΙΟΣ.
Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει
μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐ-
τήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωῶ, καὶ
ἰδοὺ πλεῖον Ἰωῶ ὤδε.

Ὅτι οὐ δεῖ καταφρονεῖν τῶν μείζονων, ἐπὶ τοῖς
ἐλάττοις σπουδὴν ἐνδεικνύμενον. Προηγουμένως
δὲ τὰ μείζονα τῶν προσταγμάτων ποιοῦντα, συγκα-
τοροῦν καὶ τὰ ἐλάττονα.

(97) Reg. primus υπερέχοντας αὐτῶν.

(98) Reg. primus recenti mana ποιήσει.

(99) Sic mss. nostri et editio Veneta. Vox ἀλόγους

REGULA XLVI.

Quod ex comparatione rationis ejus, quæ in rebus
minoribus servatur, studium in majoribus a no-
bis requiritur.

Caput I.

Unusquisque vestrum Sabbato non solvit bovem
suum aut asinum a præsepio, et ducit adquare?
Hanc autem filiam Abrahæ quam alligavit Satanas
ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo
isto die Sabbati? (Luc. xiii, 15, 16)... Dicebat au-
tem parabolam ad illos, quod nempe oportet semper
orare, et non deficere. Judex quidam erat in quadam
civitate, qui Deum non timebat, et hominem non re-
verebatur. Vidua autem erat in civitate illa, et ven-
niebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario
meo. Et volebat aliquandiu. Post hæc autem dixit
intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem revere-
or; tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindica-
bo illam, ne in novissimo veniens suggillet me. Ait
autem Dominus: Audite quid judex iniquitatis di-
cit: Deus autem non faciet vindictam electorum
suorum clamantium ad se die ac nocte (Luc. xviii,
1-7)... Nemo militans implicat se vitæ negotiis, ut
ei qui se in militiam delegit, placeat. Quod si certet
etiam aliquis, non coronatur, nisi legitime certaverit
(II Tim. ii, 4, 5).

Quod ex comparatione eorum qui per fidem 267 in
rebus minoribus timore correpti sunt, ac desideo
laudabili studium et diligentiam adhibuerunt,
alii qui majora contemnere aut negligere depre-
hensi fuerint, gravius sunt condemnandi.

Caput II.

Regina Austri surget in judicio cum viris genera-
tionis hujus, et condemnabit illos, quia venit a fini-
bus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plus
quam Salomon hic (Luc. xi, 31)... Viri Ninivite
surgent in judicio cum generatione ista, et condem-
nabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædica-
tione Jonæ, et ecce plus quam Jonas hic (Matth.
xii, 41).

Quod is qui diligentiam in minoribus ostendit, non
debet contemnere majora: sed tenetur præser-
tim majora præcepta exsequi, et simul minora
perficere.

typographis Parisiensibus exciderat.

(1) In Reg. primo bis scriptum invenitur Σολομῶνος.

Caput III.

Væ vobis, scribæ et Pharisæi, hypocritæ, quia decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium, et misericordiam, et fidem. Hæc oportuit facere, et illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes (Matth. xxiii, 23, 24).

REGULA XLVII.

Quod non oporteat quemquam sibi ipsi colligere thesaurum in terra, sed in cælo: et quis sit modus colligendi thesauri in cælo.

Caput I.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi tinea et ærugo demolitur, et ubi fures effodiunt, et surantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo, ubi neque tinea, neque ærugo demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec surantur (Matth. vi, 19-20)..... Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facile vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis (Luc. xii, 33).... Omnia quæcunque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælis (Luc. xviii, 22).... Ut facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum; quo apprehendant veram vitam (I Tim. vi, 18, 19).

REGULA XLVIII.

Quod oportet quemvis misericordem esse et liberalem: qui enim non sunt hujusmodi, coarquantur.

Caput I.

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. v, 7).... Omni petenti te, tribue (Luc. vi, 30).... **268** Sine affectione, sine misericordia, qui cum iustitiam Dei cognovissent, nempe quod qui talia agunt, digni sunt morte (Rom. i, 31, 32).... Ut facile tribuant, communicent (I Tim. vi, 18).

Quod quidquid possidet quispiam ultra ea quæ ad vitam necessaria sunt, debet id beneficii loco impertire, ex mandato Domini, qui ea etiam quæ habemus, largitus est.

Caput II.

Qui habet duas tunicas, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat (Luc. iii, 11).... Quid enim habes, quod non accepisti? (I Cor. iv, 7).... Vestra abundantia illorum inopiam suppleat; ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum, non abundavit: et qui modicum, non minoravit (II Cor. viii, 14, 15; Exod. xvi, 18).

(2) Utraque editio ἐπὶ γῆς. At mss. tres ἐπὶ τῆς γῆς.

(3) Antiqui tres libri ἐπιγινόντες. Utraque editio ἐπιγινόντες.

(4) Utraque editio ἂν ἔχει τις πλεον τοῦ δεομένου.

A

Κεφάλ. Γ'.

MATΘΑΙΟΣ. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἀνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀψήκατε τὰ βυρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν. Ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκείνα μὴ ἀφιέναι. Ὅδοιολογοὶ τυφλοὶ οἱ διωλιζότες τὸν κώρυκα, τὴν δὲ κἀμυλον καταπίροτες.

ΟΡΟΣ ΜΖ'.

Ὅτι οὐ δεῖ θησαυρίζειν ἑαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς (2), ἀλλ' ἐν οὐρανῷ· καὶ τίς ὁ τρόπος τοῦ ἐν οὐρανῷ θησαυρίζειν.

Κεφάλ. Α'.

B

MATΘΑΙΟΣ. Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σῆς καὶ βρώσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι. Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρώσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν, οὐδὲ κλέπτουσιν. ΛΟΥΚΑΣ. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα· θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΛΟΥΚΑΣ. Πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικοὺς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον κληρῶν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωται τῆς ὄντως ζωῆς.

ΟΡΟΣ ΜΗ'.

C

Ὅτι δεῖ ἐλεήμονα καὶ εὐμετάδοτον εἶναι· κατηγοροῦνται γὰρ οἱ μὴ τοιοῦτοι.

Κεφάλ. Α'.

MATΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. ΛΟΥΚΑΣ. Περὶ τῶ αἰτοῦντι σε δίδου. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ἀστέργου, ἀνελεήμονας, οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγινόντες (3), ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πρόσσοτες ἀξιοὶ θανάτου εἶσιν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικοὺς.

D

Ὅτι πᾶν ὅπερ ἂν ἔχη τις πλεον τοῦ ἐπιδομένου (4) τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, ὀφειλέτης ἐστὶν ἑκείνου εὐεργετῆσαι, κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου τοῦ καὶ δεδωκότος ἃ ἔχομεν.

Κεφάλ. Β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδώτω τῷ μὴ ἔχοντι· καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιείτω. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Τὸ ὑμῶν περισσεύμα εἰς τὸ ἐκεῖνον ὑστέρημα· ἵνα καὶ τὸ ἐκεῖνον περισσεύμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης. καθὼς γέγραπται· Ὅ τὸ πλεον (5) οὐκ ἐπιλόνασεν· καὶ ὃ τὸ ὀλίγον οὐκ ἠλιττόρησεν.

At mss. ut in contextu.

(5) Reg. primus ἢ τὸ πολὺ. Mox editio Paris. καὶ ὃ τὸ ὀλίγον. Sed articulus, neque in nostris mss., neque in editione Veneta legitur.

Ἵτι οὐ δεῖ πλουτεῖν, ἀλλὰ πτωχεύειν, κατὰ τὸν τοῦ **A** Quod non oportet divitem esse, sed pauperem, juxta Domini sententiam.

Κυρίου λόγον.

Κεφάλ. Γ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Μακάριοι, οἱ πτωχοί, ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (6). Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ.** β'. Ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἀπλότητος αὐτῶν (7). **ΠΡΟΣ ΤΙΜ.** α'. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐπιπλοῦσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παρίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους (8) καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσιν τοὺς ἀνθρώπους εἰς βλαβερὰ καὶ ἀπώλειαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ἐρεγόμενοι, ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν **B**

Ἵτι οὐ δεῖ φροντίζειν του περισσεύεσθαι ἐν τοῖς πρὸς τὸ ζῆν· οὔτε περὶ τὴν πλησμονὴν, οὔτε περὶ τὴν πολυτέλειαν σπουδῆν ἔχειν (9)· καθαρεύειν δὲ παντὸς εἶδους πλεονεξίας καὶ καλλωπισμοῦ.

Κεφάλ. Δ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ὁρατε, καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τιρὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ.** α'. Κοσμεῖν ἑαυτὸς μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ. Ἐχότες διατροφῆς καὶ σκεπάζματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα.

Ἵτι οὐ δεῖ μεριμνᾶν τῆς ἰδίας ἐνεκεν χρείας, οὐδὲ τοῖς ἡτοιμασμένοις πρὸς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐπελπίζειν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἀποδίδοναι τὰ καθ' ἑαυτόν.

Κεφάλ. Ε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσθησθε. Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλείον ἐστὶ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἔτι οὐ σπειροῦσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; Καὶ περὶ ἐνδύματος τὸ μεριμνᾶτε; Καταμάθετε τὰ χρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει. Λέγω δὲ ὑμῖν· οὐδὲ Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέντυσιν, οὐ κοπιᾷ μᾶλλον ὑμᾶς, ἀλιεῖς; Μὴ οὖν με-

(6) Utraque editio βασιλεία τοῦ Θεοῦ. At nostri tres mss. βασιλεία τῶν οὐρανῶν, regnum caelorum.

(7) Editio Ven. et nostri tres mss. ἀπλότητος αὐτῶν. Vox ultima deest in editione Parisiensi.

(8) Utraque editio πολλὰς ἀνοήτους, inutilia

Caput III.

Beati, pauperes, quia vestrum est regnum Dei (Luc. vi, 20).... Vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram (ibid. 24).... Altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum (II Cor. viii, 2).... Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum, et in desideria multa stulta et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est avaritia, quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis (I Tim. vi, 9, 10).

Quod non oportet sollicitum esse de copia rerum ad vitam necessariorum: neque saturitati, neque magnificentiae studium est impertiendum, sed oportet purum esse ab omni specie avaritiae et cultus.

Caput IV.

Videte, et cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cujusquam vita ejus est ex his quae possidet (Luc. xii, 15).... Ornare se non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa (I Tim. ii, 9).... Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus (I Tim. vi, 8).

Quod neminem oportet sollicitum esse de iis **269** quae sibi ipsi sunt necessaria: neque in rebus quae ad praesentem vitam degendam comparantur, reponenda spes est, sed sui cura Deo committenda est.

Caput V.

Non potestis Deo servire et mammonae. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis, et quid bibatis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia caeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autem vestrum sollicitus cogitans, potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis: neque Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Quod si fenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, an non multo magis vos. modicae fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Haec enim omnia gentes inquirunt. Scit

multa desideria. Antiqui tres libri perinde ut sacer textus vulgatus ἀνοήτους, stulta multa desideria.

(9) Editio Ven. πολυτέλειαν ἔχειν καθαρεύειν, male. Editio Paris. πολυτέλειαν καθαρεύειν, pejus. Reg. tertius ut in contextu, optime.

enim. Pater vester cælestis, quia his omnibus indigentis. Quærite autem primum regnum Dei, et justitiam ejus: et hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua (Matth. vi, 21-34)... Homini cujusdam divitis uberes fructus ager attulit, et cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: destruiam horrea mea, et majora exstruam, et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et bona mea. Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos, plurimos: requiesce, comede, bibe, luctare (Luc. xii, 16-19), et cætera... Diritibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum (I Tim. vi, 17).

Quod adhibenda sit cura et sollicitudo circa fratrum necessitatem secundum Domini voluntatem.

Caput VI.

Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitiivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me: nudus, et cooperuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me (Matth. xxv, 34-36)... Et paulo post: Amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis (ibid. 40)... Cum sublevasset ergo oculos, 270 Jesus, et vidisset quod turba multa venit ad se, dicit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi? (Joan. vi, 5) et reliqua... De collatione autem quæ fit in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. In una Sabbatorum unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod per facultates licuerit: ut non cum venero, tunc collationes fiant (I Cor. xvi, 1, 2).

Quod is qui viribus præditus est debeat operari, et aliquid impertiri indigentibus. Qui enim non vult operari, neque dignus est qui manducet.

Caput VII.

Dignus est operarius cibo suo (Matth. x, 10)... Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verba Domini, quoniam ipse dixit: Beatius est dare, quam accipere (Act. xx, 35)... Qui surabatur, jam non suretur: magis autem labore operando manibus quod bonum

(10) Utraque editio περιβαλλόμεθα: Reg. tertius περιβαλλόμεθα: Statim idem codex τούτων πάντων.

(11) Editi perinde ut mss. nostri γενήματά μου. At sacer textus vulgatus apud Lucam γεννήματα.

(12) Post vocem εὐφραίνου ita legitur in Reg. ter-

α ρυμνήσητε λέγοντες· Τι φάγωμεν, ἢ τί πίνωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα (10); Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ. Οἶδς γὰρ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράριος, ὅτι χρῆζετε τούτων πάντων. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς. ΛΟΥΚΑΣ. Ἀνθρώπου τινὸς πλουτοῦ εὐφρόνησεν ἡ χώρα, καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τι ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω οὐδὲν ἀξίω τούτων καρπούς μου; Καὶ εἶπε· Τούτο ποιήσω· καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μελιζοῦντας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γεννήματά μου (11) καὶ τὰ ἀγαθὰ μου· καὶ ἐρῶ τῇ

ψυχῇ μου· Ψυχῆ, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου (12), καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Τοῖς πλουτοῖς τοῦ νῦν αἰῶνος παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλικίεσαι ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ παρέχοντι ὑμῖν τὰ πάντα πλού-

ῖος εἰς ἀπόλαυσιν.

Ἵτι δεῖ φροντίζειν καὶ μεριμνᾶν περὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν χρείας κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπέλυσσα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ἔντρος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ περιβάλατέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐπὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐπάρας οὖν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Ἰησοῦς, καὶ θεωσάμενος, ὅτι πολλὸς ὄχλος ἔρχεται πρὸς αὐτὸν, λέγει πρὸς τὸν Φίλιππον· Πῶθεν ἀγοράσομεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι; καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΚΘΡ. α'. Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἀγίους, ὡς περ διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλιτίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. Κατὰ μίαν Σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων ὃ τι ἂν εὐδοῦται· ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωται.

Ἵτι δεῖ τὸν δυνατῶς ἔχοντα ἐργαζόμενον μεταδιδόναι τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν. Ὁ γὰρ μὴ θέλων ἐργάζεσθαι οὐδὲ τοῦ φαγεῖν ἄξιος ἐκρίθη.

Κεφάλ. Ζ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἄξιός ἐστι ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, ὅτι αὐτὸς εἶπε· Μακρότιον ἐστὶν διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ὁ κλέπτων μηκέτι

τιο εἰ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ὁ Θεός... Τί ἐνώθησθε καὶ verba videre cuique licet apud Lucam xii, 20. Hoc ipso in loco Reg. primus τοῖς πλουτοῖς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι.

κλεπτεύω· μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω, ἐργαζόμενος· τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἐξη μεταδιδόσθαι τῷ πρὸς ἐξουσίαν. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β'. Ὅτι (13) ἤμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθίειτω.

ΟΡΟΣ ΜΘ.

Ὅτι οὐ χρὴ δικάζεσθαι οὐδὲ περὶ αὐτῶν τῶν πρὸς τὴν ἀναγκαίαν σκέπην τῷ σώματι περιειρημένων.

Κεφάλ. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Τῷ ὑπὸ τὸν σιγῶνα ἀπέχεαι καὶ τὴν ἄλλην· καὶ ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ σου τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσης. Παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντι σε δίδου· καὶ ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ ταῦτά, μὴ ἀπαίτει. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τοιμῶντις (14), πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐκ τῶν ἀδικῶν, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἦθη μὲν οὖν ὅπως ἤτημα ὑμῖν ἔστιν, ὅτι κρίματα ἔχετε (15) μεθ' ἑαυτῶν. Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; Ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφοὺς.

Ὅτι οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἢ ἑαυτὸν ἐκδικεῖν· πρὸς πάντας δὲ, εἰ δυνατόν, εἰρηνεύειν, κατὰ τὴν ἐντολήν τοῦ Κυρίου.

Κεφάλ. Β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἠκούσατε, ἔτι ἐρρήθη· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστήναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις σε βλάβη (16) εἰς τὴν δεξιὰν σιγῶνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, καὶ τὰ ἐξῆς. ΜΑΡΚΟΣ. Ἀγάπην ἔχετε (17) ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες, προσοσόμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων (18) ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες· μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπήτοι· ἀλλὰ ὅσως τόσον τῇ ὀργῇ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Δουλοῦν δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλὰ ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας.

Ὅτι οὐ δεῖ οὐτε εἰς ἐκδίκησιν ἀδικουμένου ἑτέρου ἀμύνασθαι τὸν ἀδικούντα.

Κεφάλ. Γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε προσελθόντες, ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ εἰς τῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπέσκασε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ, καὶ πατάξας τὸν δούλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀπέειλεν αὐτοῦ τὸ ὄπλον.

(13) Veteres duo libri Καὶ γὰρ ὅτι, nam et cum essemus.

(14) Reg. tertius τις ὁμῶν. Sed vox ὁμῶν in cæteris veteribus libris et in utraque editione pariter deest. Monebo quasi præteriens, non raro, invitis ac repugnantibus aliis libris, legi in Reg. tertio perinde ut in sacro textu vulgato; ob idque suspicior librarium, quicunque ille fuit, Græcum Basilii exemplar multis locis ex Bibliis correxisse. Mox editio Paris. κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀγίων. At mss. no-

A est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti (Ephes. iv, 28)... Cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet. (II Thess. iii, 10).

REGULA XLIX.

Quod ne de iis quidem quæ corpori circumponuntur, litigare oportet, etiamsi ad id contegendum necessaria sint.

Caput I.

Percutienti te in dextram maxillam, præbe et alteram: et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue: et ab eo qui aufert quæ tua sunt, ne repetas (Luc. xvi, 29, 30)... Audet aliquis, habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos? (I Cor. vi, 1)... Et paulo post: Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, et fraudatis: et hoc fratribus (ibid. 7, 8).

Quod non oportet pugnare, aut seipsum ulcisci: sed erga omnes, si fieri potest, pacem servare, juxta Domini mandatum.

Caput II.

Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo. Sed quisquis te percusserit in dextram maxillam, obverte illi et alteram (Matth. v, 38, 39); et reliqua... Charitatem habete in vobis, sed et pacem habete inter vos (Marc. ix, 49)... Nulli malum pro malo reddentes: providentes bona coram omnibus hominibus: si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetipsos vindicantes, charissimi, sed date locum iræ (Rom. xii, 17-19)... Servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes (II Tim. ii, 24).

Quod non oportet etiam ad alterum, qui injuria afficitur, vindicandum, ulcisci eum qui injuriam facit.

Caput III.

Tunc accedentes manus iniecerunt in Jesum, et tenuerunt eum. Et ecce unus ex his qui erant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, et percutiens servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus. Ait autem illi Jesus: Convertite gladium

stri ut in contextu.

(15) Utraque editio et Reg. secundus χριμα ἔχετε. Alii duo mss. χριματα.

(16) Veteres duo libri βαπτισι. Ibidem Reg. primus στρέψον αὐτῷ.

(17) Utraque editio et nostri tres mss. ἀγάπην ἔχετε. At in sacro textu vulgato legitur ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἔλας, habete in vobis sal.

(18) Reg. tertius καλὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων, coram Deo et omnibus hominibus.

tuum in locum suum : quia omnes qui acceperint A
gladium, gladio peribunt (Matth. xxvi, 50-52)...
Et misit nuntios ante conspectum suum : et euntes
venerunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent
illi. Et non receperunt eum, quia facies ejus erateuntis
in Jerusalem. Cum vidissent autem discipuli ejus Ja-
cobus et Joannes, dixerunt : Domine, vis dicamus ut
ignis descendat de caelo et consumat illos, sicut et
Heliás fecit? Conversus autem increpavit illos, et abie-
runt in aliud castellum (Luc. ix, 52-56).
αλῶσαι αὐτοὺς, ὡς καὶ Ἡλίας ἐποίησε; Στραφεῖς
κώμην.

REGULA L.

Quod alii quoque ad pacem Christi sunt addu-
cendi.

Caput I.

Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur
(Matth. v, 9)... Pacem relinquo vobis : pacem meam
do vobis (Joan. xv, 27).

REGULA LI

Quod oportet prius seipsum purgare a quocunque
tandem delicto, et tunc alterum coarguere.

Caput I.

Quid autem vides festucam in oculo fratris tui,
et trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis
fratri tuo : Sine ejiciam festucam de oculo tuo, et
ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, ejice primum
trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam C
de oculo fratris tui (Matth. vii, 3-5)... Propter quod
inexcusabilis es, o homo, omnis qui judicas. In quo
enim judicas alterum, teipsum condemnas : eadem
enim agis tu qui judicas. Scimus enim quoniam ju-
diciam Dei est secundum veritatem in eos qui talia
agunt. Existimas autem hoc, o homo qui 272 ju-
dicas eos qui talia agunt, et facis eadem, quia tu ef-
fugies iudicium Dei? (Rom. ii, 1-3).
ῥίξῃ δὲ τοῦτο, ὡ ἄνθρωπε, ὁ κριτῶν τοὺς τὰ
σὺ ἐκφύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ;

REGULA LII.

Quod non oportet indifferenter se gerere erga pec-
cantes, sed eorum causa tristitia affligi et lugere.

Caput I.

Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super D
illam, dicens : Quia si cognovisses et tu, et quidem
in hac die, quæ ad pacem tibi : nunc autem abscon-
dita sunt ab oculis tuis (Luc. xix, 41, 42)... Omnino
auditor inter vos fornicatio, et talis fornicatio quæ
illis nec inter gentes nominatur, ita ut uxorem patris
aliquis habeat. Et vos inflati estis : et non magis lu-
cum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui

(19) Utraque editio et Reg. secundus καὶ τότε
ἐτέρους ἐγκαλεῖν. Alii duo mss. ἐτέρῳ ἐγκαλεῖν.

(20) Regii primus et tertius perinde ut sacer
textus vulgatus ποιῶν αὐτά. Editio Paris. ποιῶν τὰ
αὐτά quam scripturam Combelsius probat; atque
melius ita legi quam in sacro textu vulgato. Editio
Ven. uno verbo ποιῶντας αὐτά, male. Reg. secun-
dus duabus vocibus ποιῶν τὰς αὐτά, non melius.

λέγει δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀποστρέψον τὴν μά-
χαιράν σου εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· ὅτι πάντες
οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μάχαιρᾳ ἀπολοῦνται.
ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσ-
ώπου αὐτοῦ· καὶ πορευθέντες ἦλθον εἰς κώμην
Σαμαρειτῶν, ὥστε ἐτοιμάσαι αὐτῷ. Καὶ οὐκ ἐδέ-
ξαντο αὐτὸν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν περιε-
μενον εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, εἶπον· Κύριε, θέλεις
εἰλωμεν πῦρ καταβῆναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀ-
δὲ ἐπέτιμησεν αὐτοῖς, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν

ΟΡΟΣ Ν'.

B Ὅτι δεῖ συμβιβάζειν καὶ ἐτέρους εἰς εἰρήνην τὴν
ἐν Χριστῷ.

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μικαριοὶ οἱ εἰρηνοποιοὶ, ὅτι αὐ-
τοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰρήνην
ἀφῆμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.

ΟΡΟΣ ΝΑ'.

Ὅτι δεῖ πρότερον ἑαυτὸν διορθοῦσθαι ἐφ' ὧτινιῶν
ἐλαττώματι, καὶ τότε ἐτέρῳ ἐγκαλεῖν (19).

Κεφάλ. Α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ
ὄφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν
τῷ σῷ ὄφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς; ἢ πῶς ἔρσις τῷ
ἀδελφῷ σου· Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ
ὄφθαλμοῦ σου· καὶ ἴδου ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὄφθαλμῷ C
σου; Ὑποκριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ
ὄφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαθήλεις ἐκβαλεῖν τὸ
κάρφος ἐκ τοῦ ὄφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. ΠΡΟΣ
ΡΩΜ. Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρι-
τῶν. Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κα-
τακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κριτῶν.
Οἶδαμεν δὲ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ κατὰ
ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. Λο-
γίζου δὲ, ὅτι τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν τὰ αὐτά (20), ὅτι

ΟΡΟΣ ΝΒ'.

Ὅτι οὐ χρὴ ἀδιαφορεῖν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι, λυκαί-
σθαι δὲ καὶ πενθεῖν ἐπ' αὐτοῖς.

Κεφάλ. Α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν,
ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτήν, λέγων· Ὅτι, εἰ ἔγνων καὶ
σὺ, καὶ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρή-
νην σου· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου.
ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὁλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεῖα,
καὶ τοιαύτη πορνεῖα, ἣτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν
ὀνομάζεται· ὥστε γινώσκω τίνα τοῦ πατρὸς ἔχειν.
Καὶ ὑμεῖς πεφουσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον

sed sic tamen, ut ex utraque hac scriptura obscuro
non sit legi oportere ποιῶν τὰ αὐτά. Appar. t
enim vel cæco, in eo peccatum fuisse, quod librum
ex ποιῶν τὰ inepte fecerint ποιῶντας, et ποιῶν τὰ.
Puto quidem typographos Parisienses ita de suo
edidisse ποιῶν τὰ αὐτά quoniam tamen hæc scri-
ptura librorum veterum testimonio satis aperte con-
firmatur, nihil mutandum judicavi.

ἐπειθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἄ
ἔργον τοῦτο ποιήσας. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μὴ πάλιν
ἐλθόντα (21) με πρὸς ὑμᾶς ταπεινώσῃ με ὁ θεὸς
μου, καὶ πενήθῃσω πολλοὺς τῶν προσημαρτηκότων,
καὶ μὴ μετανοησάντων.

Ἵτι οὐ δεῖ ἐψηυχάζειν τοὺς ἀμαρτάνουσιν.

Κεφάλ. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐὰν δὲ ἀμάρτη (22) ὁ ἀδελφός σου,
ἐπιτιμήσῃ αὐτῷ· καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Καὶ
μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάροις τοῦ
σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε.

Ἵτι δεῖ τὴν πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας συντυχίαν κα-
ταδέχεσθαι, οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν ἢ τοῦ εἰς με-
τάνοιαν αὐτοὺς ἀνακαλέσασθαι, ὥπερ ἂν τρόπι
δυνατὸν ἢ χωρὶς ἀμαρτίας.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδοὺ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἀμαρ-
τωλοὶ ἐλθόντες συναρέκειντο τῷ Ἰησοῦ, καὶ τοῖς
μαθηταῖς αὐτοῦ. Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν
καὶ ἀμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν; Ὁ
δὲ Ἰησοῦς, ἀκούσας, εἶπεν αὐτοῖς· Οὐ χρεῖαν
ἔχουσιν οἱ ἰσχυρότεροι λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς
ἐχόντες. Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστίν· Ἐλεον
θέλω, καὶ οὐ θυσιαν. Οὐ γὰρ ἤλθοι καλέσαι δι-
καίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν (23).

ΛΟΥΚΑΣ. Ἦσαν δὲ αὐτῷ ἐγγίζοντες πάντες οἱ
τελῶναι καὶ ἀμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ. Καὶ δι-
εγγύησον οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, λέγον-
τες, ὅτι οὗτος ἀμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ
συνεσθίει αὐτοῖς. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παρα-
βολὴν ταύτην, λέγων· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔχωρ ἑκα-
τὸν πρόβατα, καὶ ἀπολέσας ἓν ἐξ αὐτῶν, οὐ
καταλείπει τὰ ἐνενηκονταεννέα ἐν τῇ ἐρήμῳ,
καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολωλός, ἕως οὗ εὑρῇ
αὐτό (24); καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β'. Εἰ δὲ τις
σὺχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιστολῆς
τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναγαμίγνησθε
αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ. Καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἠγῆσθε,
ἀλλὰ ρουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Εἰ
δὲ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ
μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντα ὑμᾶς. Ἰκανὸν τῷ
τοιούτῳ ἢ ἐπιτιμία αὐτῆ, ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων· ὥστε τὸνναντίον ὑμᾶς μᾶλλον χαρίσασθαι, καὶ παρα-
καλέσαι, μὴ πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.

Ἵτι δεῖ τοὺς, μετὰ τὸ πληρωθῆναι πάντα τρόπον
τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπιμελείας (25), ἐπιμένοντας τῇ
ἰδίᾳ κακίᾳ ἀποστοφασθαι.

Κεφάλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός

(21) Hunc locum, μὴ πάλιν ἐλθόντα, ita in Vul-
gata expressum legimus, *Ne iterum cum venero
humiliet me Deus apud vos* : sed eorumdem verbo-
rum varia collocatio fecit, ut paulo aliter interpre-
tatur sim.

(22) Editio Paris. ἀμάρτη εἰς σέ. Sed illud, εἰς
σέ, neque in editione Ven. neque in nostris mss.
egitur. Ibidem utraque editio et Reg. secundus μὴ
συγκοινωνῆτε. Reg. tertius συγκοινωνεῖτε.

(25) Illud, εἰς μετάνοιαν, addidi ex Reg. tertio.

PATROL. GR. XXXI.

*A hoc opus fecit (I Cor. v, 1, 2). Ne iterum cum ve-
nero ad vos, humiliet me Deus meus, et lugeam multos
ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitenti-
am (II Cor. xii, 21).*

Quod non oportet silere, quando aliqui peccant.

Caput II.

*Si autem peccaverit frater tuus, increpa eum (Luc.
xvii, 3), etc. Et nolite communicare operibus in-
fructuosis tenebrarum, magis autem et redarguite
(Ephes. v, 11).*

Quod oportet in congressum et colloquium pecca-
torum venire, non ob aliam causam, quam ut
ipsos ad pœnitentiam revocemus; quo tandem
modo fieri poterit citra peccatum.

Caput III.

*Et ecce multi publicani et peccatores venientes,
discumbebant cum Jesu et discipulis ejus. Et viden-
tes Pharisæi, dixerunt discipulis ejus: Quare cum
publicanis et peccatoribus manducat magister vester?
At Jesus audiens, ait illis: Non est opus valentibus
medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite
quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium.
Non enim veni vocare justos, sed peccatores ad pœni-
tentiam (Matth. ix, 10-13). Erant autem appropin-
quantes ei omnes publicani et peccatores, ut audirent
illum. Et murmurabant scribæ et Pharisæi, dicentes:
Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis.
Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex
vobis est, qui habet centum oves, et si perdidit unam
ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto,
et vadit ad illam quæ perierat, donec 273 inveniat
eam? (Luc. xv, 1-4), etc. Quod si quis non obedit
verbo nostro, per epistolam hunc notate, et ne com-
miscemini cum illo, ut confundatur. Et nolite quasi
inimicum existimare, sed corripite ut fratrem (II Thess.
iii, 14, 15). Si quis autem contristavit, non me con-
tristavit: sed ex parte, ut non onerem omnes vos.
Sufficit illi, qui ejusmodi est, objuratio hæc quæ fit
a pluribus: ita ut e contrario magis donetis, et con-
solemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeat
qui ejusmodi est (II Cor. ii, 5-7).*

Quod oportet eos qui perseverant in sua ipsorum
nequitia, aversari, posteaquam eorum curatio
omni modo tentata fuerit.

Caput IV.

Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripe eum

(24) Post voces εὑρῇ αὐτό, ita scriptum invenitur
in Reg. tertio et in mss. καὶ εὐρῶν ἐπιτίθησιν ἐπὶ...
οὐ χρεῖαν ἔχουσι μετανοίας. Lege Lucam xv, 5. Rur-
sus ex eodem Luca adjuncta sunt hæc in utroque
libro veteri, εὐφρανθήναι δὲ καὶ εἶδει, ὅτι ὁ ἀδελφός
σου οὗτος νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλός καὶ
εὐρέθη. Legi potest versiculus 32 ejus quod modo
citavi capituli.

(25) Editio Paris. τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας. Antiqui
tres libri τῆς εἰς αὐτοὺς ἐπιμελείας.

inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum : si vero non audierit, adhibe tecum unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesie : si autem Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Matth. xviii, 15-17).

REGULA LIII.

Quod non debet Christianus injuriarum acceptarum memor esse, sed illas iis qui in se deliquerint ex corde condonare.

Caput I.

Si non dimiseritis hominibus delicta eorum, neque Pater vester cælestis dimittet delicta vestra ; si autem dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis (Matth. vi, 14, 15).

REGULA LIV.

Quod non oportet se invicem judicare in iis quæ a Scriptura sunt concessa.

Caput I.

Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini (Matth. vii, 1)... Nolite judicare, et non iudicabimini : nolite condemnare, et non condemnabimini (Luc. vi, 37)... Alius quidem credit se manducare omnia ; qui autem infirmus est, olera manducat. Is qui manducat, non manducantem non spernat : et qui non manducat, manducantem non iudicat. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es qui iudicas alienum servum ? Domino suo stat, aut cadit : stabit autem : potens est enim Deus statuere illum. Alius enim 274 iudicat diem inter diem : alius vero iudicat omnem diem, unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, Domino sapit : et qui non sapit diem, Domino non sapit. Et qui manducat, Domino manducat : gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo (Rom. xiv, 2-6). Et paulo post : Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius nos invicem iudicemus (ibid. 12, 13)... Nemo ergo vos iudicat in cibo, aut in potu, aut in parte divi festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum (Coloss. ii, 16, 17).

Quod non oportet hæsitare in his quæ a Scriptura permissa sunt.

Caput II.

Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit, condem-

(26) Reg. tertius Ἐάν γάρ μή.

(27) Utraque editio δυνατός γάρ ὁ. Reg. primus δυνατός γάρ ὁ Κύριος, potens est enim Dominus. Ibidem utraque editio Ὅς μὲν κρίνει. Libri veteres Ὅς μὲν γάρ κρίνει.

(28) Sic codex Combef. et Reg. tertius præter Messanensem. Utraque editio εὐχαριστεῖ γάρ τῷ Θεῷ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἄρα· quod mutilum erat et

σου, ὕπαγε, ἔλαβον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἴάν σου ἀκούση, ἐκέρησας τὸν ἀδελφεόν σου· ἐάν δὲ μὴ ἀκούση, παράλαβε μετὰ σοῦ ἓνα ἢ δύο, ἢ καὶ τριῶν μαρτύρων σταθῆ πᾶρ ῥήμα. Ἐάν δὲ παρακούση αὐτῶν, εἰπέ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐάν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούση, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἔθνικὸς καὶ ὁ τελώρης.

OPOΣ ΝΓ'

Ἵτι οὐ δεῖ τὸν Χριστιανὸν μνησικακεῖν, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας ἀφιέναι τοῖς εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκόσιν.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐάν μὴ (26) ἀφῆτε εἰς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὁμοῦν ὁ οὐράνιος ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν· ἐάν δὲ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὁμοῦν ὁ οὐράνιος.

OPOΣ ΝΔ'.

Ἵτι οὐ δεῖ κρίνειν ἀλλήλους ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τῆς Γραφῆς συγκεχωρημένοις.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε. ΛΟΥΚΑΣ. Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὅς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχνα ἐσθίει. Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθιοῦντα μὴ ἐκουθερεῖτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθιοῦντα μὴ κρινέτω. Ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο. Σὺ τις εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην ; Τῷ ἰδίῳ Κυρίῳ στήκει, ἢ πίπτει· σταθῆσεται δὲ· δυνατός γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς (27) στήσαι αὐτόν. Ὅς μὲν γὰρ κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὁ δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν, ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῦ πηροφορεῖσθω. Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. Καὶ ὁ ἐσθίων, Κυρίῳ ἐσθίει· εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ Θεῷ (28). Καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ. Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν (29). ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρίνέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἐσθίης, ἢ νομηνίας, ἢ σαββάτων, ἃ ἐστὶ σκιά τῶν μελλόντων.

Ἵτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τῆς Γραφῆς συγκεχωρημένοις.

Κεφάλ. β'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. Ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐάν φάγη, κα-

truncum. Mox utraque editio περὶ αὐτοῦ. Reg. tertius περὶ ἑαυτοῦ.

(29) Post verbum κρίνωμεν ita scriptum invenitur in editione Ven. et in Messan. et in aliis tribus mss. Ἀπλὸν δὲ, ὅτι ἐν τοῖς τοιοῦτοῖς ὡς ἐκ τούτων καὶ τὰ τοῦ Εὐαγγελίου σαφῆ γενέσθαι· quæ verba omnia in editione Paris. desunt ; nec dubito, quin melius absint, cum aperte librorum sint aut additamenta, aut glossemata, eaque male consarcinata.

τακέρχεται· ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. Πᾶν δὲ ὁ οὐκ ἐκ πίστεως, ἀμαρτία ἐστίν. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Εἰ ἀποθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; Μὴ ἄψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς (30)· ἃ ἐστὶ πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀπογοήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίαι τῶν ἀνθρώπων.

*Ὅτι οὐ δεῖ κρίνειν περὶ τῶν ἀδήλων.

Κεφάλ. γ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὡστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἐπαινος γενήσεται ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

*Ὅτι οὐ δεῖ ἐν προσωποληψίᾳ κρίνειν.

Κεφάλ. δ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν Σαββάτῳ, ἴνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος Μωυσέως, ἐμοὶ τί (31) χολᾶτε, ὅτι ὄλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.

*Ὅτι οὐ δεῖ κατακρίνειν τινὰ, μὴ πρότερον ἐπὶ παρουσίᾳ (32) αὐτοῦ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβώσαντες, καὶ πολλοὶ ὧσιν οἱ κατηγοροῦντες.

Κεφάλ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Λέγει Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν νυκτός, εἰς ὧν ἐξ αὐτῶν· Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει (33) τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον, καὶ γὰρ τί ποιεῖ; ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας διέτριβον ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων· Ἄνθρωπος τίς ἐστὶ καταλειμμένος ὑπὸ Φήλικος δέσμιος, περὶ οὗ γενομένου μου εἰς Ἱερουσόλυμα ἐνεφανίσαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ καταδικῆν· πρὸς οὗς ἀπεκρίθη· Ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαι τινὰ ἄνθρωπον (34), πρὶν ἢ ὁ κατηγοροῦμενος κατὰ πρόσωπον ἔχη τοὺς κατηγοροῦσας, τόπον τε ἀπολογίας λάβῃ περὶ τοῦ ἐγκλήματος.

ΠΡΟΣ ΝΕ'.

*Ὅτι δεῖ εἰδέναι καὶ ὁμολογεῖν παντὸς ἀγαθοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων τὴν ὑπομονὴν παρὰ Θεοῦ ὑπάρχειν.

Κεφάλ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τί δὲ ἔχετε, ὁ οὐκ ἔλαβες; ΠΡΟΣ

(30) Utraque editio μὴ θίγῃς. Libri antiqui μηδὲ θίγῃς.

(31) Vocula τί in duobus mss. deest.

(32) Veteres duo libri ὑπὸ παρουσίᾳ. Ibidem utraque editio et Reg. secundus ἀκριβώσαντες. Alii duo mss. ἀκριβώσαντα. Haud longe editio Paris. Νικόδημος πρὸς αὐτούς, sed has voces, πρὸς αὐτούς, ex Bibliis ab aliquo otioso additas fuisse puto, cum

natus est. quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv, 22, 23)... Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeris, neque gustaveris, neque contrectaveris: quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum (Coloss. ii, 20-23).

Quod de rebus incertis non est judicandum.

Caput III.

Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. iv, 5).

B Quod non oportet judicare habita personarum ratione.

Caput IV.

Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, ut non solvatur lex Moysi, quid mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Nolite judicare secundum faciem, sed justum iudicium iudicate (Joan. vii, 23, 24).

Quod non debemus quemquam condemnare, nisi prius ipso præsentē diligenter expenderit illius agendi rationem, etiamsi adsint multi accusatores.

Caput V.

Dicit Nicodemus, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et **275** cognoverit quid faciat?... (Joan. vii, 50, 51.) Et cum dies complures ibi immorarentur, Festus regi retulit causam Pauli, dicens: Vir quidam est relictus a Felice vincitus, de quo cum essem Hierosolymis, significarunt mihi principes sacerdotum et seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem; ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo tradere aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentē habeat accusatores, locumque defendendi accipiat de crimine (Act. xxv, 14-16).

REGULA LV.

D Quod sciendum est atque confitendum cujusvis boni largitionem, et ipsarum afflictionum quæ Christi causa accidunt, tolerantiam a Deo proficisci.

Caput I.

Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo (Joan. iii, 27)... Quid autem habes quod non accepisti?... (I Cor. iv, 7.) Gratia enim

neque in editione Ven. neque in ullis veteribus libris reperiantur.

(33) Utraque editio ἡμῶν κρίνει. At mss. duo κρίνει.

(34) Melius sacer textus vulgatus, in quo post vocem ἄνθρωπον additum est εἰς ἀπώλειαν, ad interitum tradere. Statim Reg. tertius πρόσωπον ἔχει.. λάβοι.

inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum : si vero non audierit, adhibe tecum unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesie : si autem Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus (Matth. xviii, 15-17).

REGULA LIII.

Quod non debet Christianus injuriarum acceptarum memor esse, sed illas iis qui in se deliquerint ex corde condonare.

Caput I.

Si non dimiseritis hominibus delicta eorum, neque Pater vester caelestis dimittet delicta vestra; si autem dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis (Matth. vi, 14, 15).

REGULA LIV.

Quod non oportet se invicem judicare in iis quae a Scriptura sunt concessa.

Caput I.

Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim iudicio judicatis, judicabimini (Matth. vii, 1)... Nolite judicare, et non judicabimini : nolite condemnare, et non condemnabimini (Luc. vi, 37)... Alius quidem credit se manducare omnia; qui autem infirmus est, olera manducat. Is qui manducat, non manducantem non spernat : et qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es qui iudicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit : stabit autem : potens est enim Deus statuere illum. Alius enim 274 iudicat diem inter diem : alius vero iudicat omnem diem, unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, Domino sapit : et qui non sapit diem, Domino non sapit. Et qui manducat, Domino manducat : gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo (Rom. xiv, 2-6). Et paulo post : Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius nos invicem iudicemus (ibid. 12, 13).... Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum, quae sunt umbra futurorum (Coloss. ii, 16, 17).

Quod non oportet haesitare in his quae a Scriptura permissa sunt.

Caput II.

Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducaverit, condem-

(26) Reg. tertius Έάν γάρ μή.

(27) Utraque editio δυνατός γάρ ό. Reg. primus δυνατός γάρ έστιν ό. Codex Combef. et Reg. tertius δυνατός γάρ ό Κύριος, potens est enim Dominus. Ibidem utraque editio Ός μέρ κρίνει. Libri veteres Ός μέρ γάρ κρίνει.

(28) Sic codex Combef. et Reg. tertius praeter Messanensem. Utraque editio εύχαριστεί γάρ τώ Θεώ. Καλ μετ' όλίγα: Άρα: quod mutilum erat et

σου, ύπαγε, έλεγεον αυτών μεταξύ σου και αυτού μόνου. Έάν σου ακούση, έκέρθησας τον αδελφόν σου: έάν δε μη ακούση, παράλυτε μετά σου ένα ή δύο, ίνα έπι στόματος δύο ή τριών μαρτύρων σταθή πάν ρήμα. Έάν δε παρακούση αυτών, ειπέ τή Έκκλησία: έάν δε και της Έκκλησίας παρακούση, έστω σοι ώσπερ ό εθνικός και ό τελώτης.

ΠΡΟΣ ΝΓ'

Ότι ου δεί τον Χριστιανόν μνησικακείν, άλλ' από καρδιάς άφιέναι τοίς εις αυτών ήμαρτηκόσιν.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Έάν μή (26) άφητε τοίς ανθρώποις τά παραπτώματα αυτών, ουδέ ό Πατήρ ύμών ό ουράνιος άφήσει τά παραπτώματα ύμών: έάν δε άφητε τοίς ανθρώποις τά παραπτώματα αυτών, άφήσει και ύμίν ό Πατήρ ύμών ό ουράνιος.

ΠΡΟΣ ΝΔ'.

Ότι ου δεί κρίνειν άλλήλους έπι τοίς ύπό τής Γραφής συγκεχωρημένοις.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μη κρίνετε, ίνα μη κριθήτε. Έν ώ γάρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε. ΛΟΥΚΑΣ. Μη κρίνετε, και ου μη κριθήτε: μη καταδικάζετε, και ου μη καταδικασθήτε. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ός μέρ πιστεύει φαγεΐν πάντα, ό δε άσθενών λάχαρα έσθλει. Ό έσθίων τον μη έσθλοτα μη έξουθενείτω, και ό μη έσθίων τον έσθλοτα μη κρινέτω. Ό Θεός γάρ αυτών προσελάβετο. Σν τίς ει ό κρίνων άλλότριον οικέτηρ; Τώ ίδιω Κυρίω στήκει, ή πίπτει: σταθήσεται δε: δυνατός γάρ έστιν ό Θεός (27) στησαι αυτόν. Ός μέρ γάρ κρίνει ήμέραν παρ' ήμέραν, δε δε κρίνει πāσαν ήμέραν, έκαστός εν τώ ίδιω νοί πληροφορείσθω. Ό φρονώρ τήν ήμέραν, Κυρίω φρονεί: και ό μη φρονών τήν ήμέραν, Κυρίω ου φρονεί. Καλ ό έσθίων, Κυρίω έσθίει: εύχαριστεί γάρ τώ Θεώ (28). Καλ ό μη έσθίων, Κυρίω ουκ έσθλει, και εύχαριστεί τώ Θεώ. Καλ μετ' όλίγα: Άρα ούν έκαστός ήμών περι έαυτου λόγον δώσει τώ Θεώ. Μηκέτι ούν άλλήλους κρίνωμεν (29). ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Μη ούν τις ύμάς κρινέτω εν βρώσει, ή εν πόσει, ή εν μέρει έορτής, ή ρουμηρίας, ή σαββάτων, ά έστι σκια τών μελλόντων.

Ότι ου δεί διακρίνεσθαι έπι τοίς ύπό τής Γραφής συγκεχωρημένοις.

Κεφάλ. β'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Μακάριος ό μη κρίνων έαυτόν εν ώ δοκιμάζει. Ό δε διακρινόμενος, έάν φάγη, κ

(29) Post verbum κρίνωμεν ita scriptum invenitur in editione Ven. et in aliis tribus mss. Δήλον δε, ότι εν τοίς τοιούτοις ώς εκ τούτων και τά του Εύαγγελίου σαφή γενέσθαι: quae verba omnia in editione Paris. desunt; nec dubito, quin melius absint, cum aperte librarium sicut aut addita-menta, aut glossemata, eaque male consarcinata.

τακέκριται· ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. Πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Εἰ ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; Μὴ ἄψην, μηδὲ γεύση, μηδὲ θίγης (30)· ἃ ἐστὶ πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων.

*Ὅτι οὐ δεῖ κρίνειν περὶ τῶν ἀδήλων.

Κεφάλ. γ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ὅστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ξπαινος γερήσεται ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

*Ὅτι οὐ δεῖ ἐν προσωποληψίᾳ κρίνειν.

Κεφάλ. δ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν Σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος Μωϋσέως, ἐμοὶ τί (31) χολᾶτε, ὅτι ἄλλο ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.

*Ὅτι οὐ δεῖ κατακρίνειν τινὰ, μὴ πρότερον ἐπὶ παρουσίᾳ (32) αὐτοῦ τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβώσαντες, κἂν πολλοὶ ὦσιν οἱ κατηγοροῦντες.

Κεφάλ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Λέγει Νικόδημος, ὁ ἔλθων πρὸς αὐτὸν νυκτός, εἰς ὃν ἐξ αὐτῶν· Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει (33) τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον, καὶ γινῶ τί ποιεῖ; ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας διέτριβον ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων· Ἄνθρωπος τις ἐστὶ καταλειμμένος ὑπὸ Φήλικος δέσμιος, περὶ οὗ γενομένου μου εἰς Ἱερουσόλυμα ἐξεπάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ καταδικῆν· πρὸς ὃς ἀπεκρίθη· Ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαι τινὰ ἄνθρωπον (34), πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχη τοὺς κατηγοροῦσας, τόπον τε ἀπολογίας λάβῃ περὶ τοῦ ἐγκλήματος.

ΟΡΟΣ ΝΕ'.

*Ὅτι δεῖ εἰδέναι καὶ ὁμολογεῖν παντὸς ἀγαθοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημάτων τὴν ὑπομονὴν παρὰ Θεοῦ ὑπάρχειν.

Κεφάλ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν, ἐὰν μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τί δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; ΠΡΟΣ

(30) Utraque editio μὴ θίγης. Libri antiqui μηδὲ θίγης.

(31) Vocula τί in duobus mss. deest.

(32) Veteres duo libri ὑπὸ παρουσίᾳ. Ibidem utraque editio et Reg. secundus ἀκριβώσαντες. Alii duo mss. ἀκριβώσαντα. Haud longe editio Paris. Νικόδημος πρὸς αὐτούς, sed has voces, πρὸς αὐτούς, ex Bibliis ab aliquo otioso additas fuisse puto, cum

natus est. quia non ex fide. Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv, 22, 25)... Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viventes in mundo decernitis? Ne tetigeris, neque gustaveris, neque contrectaveris: quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta et doctrinas hominum (Coloss. ii, 20-23).

Quod de rebus incertis non est judicandum.

Caput III.

Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo (I Cor. iv, 5).

B Quod non oportet judicare habita personarum ratione.

Caput IV.

Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, ut non solvatur lex Moysi, quid mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate (Joan. vii, 23, 24).

Quod non debemus quemquam condemnare, nisi prius ipso præsentē diligenter expenderit illius agendi rationem, etiamsi adsint multi accusatores.

Caput V.

Dicit Nicodemus, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et 275 cognoverit quid faciat?... (Joan. vii, 50, 51.) Et cum dies complures ibi immorarentur, Festus regi retulit causam Pauli, dicens: Vir quidam est relictus a Felice vinctus, de quo cum essem Hierosolymis, significarunt mihi principes sacerdotum et seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem; ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo tradere aliquem hominem, priusquam is qui accusatur, præsentē habeat accusatores, locumque defendendi accipiat de crimine (Act. xxv, 14-16).

REGULA LV.

D Quod sciendum est atque confitendum cujusvis boni largitionem, et ipsarum afflictionum quæ Christi causa accidunt, tolerantiam a Deo proficisci.

Caput I.

Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo (Joan. iii, 27)... Quid autem habes quod non accepisti?... (I Cor. iv, 7.) Gratia enim

neque in editione Ven. neque in ullis veteribus libris reperiantur.

(33) Utraque editio ἡμῶν κρίνη. At mss. duo κρίνει.

(34) Melius sacer textus vulgatus, in quo post vocem ἄνθρωπον additum est εἰς ἀπώλειαν, ad interitum tradere. Statim Reg. tertius πρόσωπον ἔχει.. λάβοι.

estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei donum est : non ex operibus, ut ne quis gloriatur (Ephes. 11, 8)... Et hoc a Deo, quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes (Philipp. 1, 28, 29), etc.

Quod Dei beneficia non sunt silentio prætermittenda, sed grates pro ipsis sunt persolvendæ.

Caput II.

Et rogabat illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus, dicens : Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecisset Jesus (Luc. viii, 38, 39)... Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe. Et levaverunt vocem, dicentes : Jesu præceptor, miserere nostri. Et aspiciens, dixit eis : Euntes, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quod sanatus est, regressus est cum magna voce glorificans Deum. Et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens ei : et hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus dixit : Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non sunt inventi qui redierint, ut darent gloriam Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi : Surge, vade : fides tua te salvum fecit (Luc. xvii, 12-19)... Gratia autem Dei sum id quod sum (I Cor. xv, 10)... Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur (I Tim. iv, 4).

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Πᾶρ κτίσμα Θεοῦ καλόν, καί µερον.

276 REGULA LVI.

Quod precationibus et vigiliis assidue incumbendum sit.

Caput I.

Petite, et dabitur vobis : quærite, et inveniatis : pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur (Matth. vii, 7, 8), etc. Dicebat autem et parabolam ad illos : quod oportet semper orare, et non deficere, dicens : Judex quidam erat in quadam civitate (Luc. xviii, 1, 2), et reliqua. Attendite autem vobis, nequando graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ : et derepente superveniat in vos dies illa. Tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis

(35) Antiqui duo libri τὸ ὑπέρ. Vocula τὸ in utraque editione desideratur.

(36) Sic Regii primus et tertius. Utraque editio ἐξεληλύθε.

(37) Utraque editio et codex Combef. ἐπὶ τοὺς πόδας. Alii duo mss. ὑπὸ τοὺς. Placet magis quod legitur in sacro textu vulgato παρὰ τοὺς. Nec ita multo post editi οὐχὶ δέκα. At mss. duo οὐχὶ οἱ δέκα.

(38) Post verbum εἰµὶ sequuntur hæc continenter in Messan. et in Reg. tertio, τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ δόντι ἡµῖν τὸ νίκος διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.... εὐχαρι-

Α ΕΦΕΣ. Τῇ γὰρ χάριτι ἐστε σεσωσµένοι διὰ τῆς πίστεως· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑµῶν· Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα µὴ τις καυχῆσθαι. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ, ἐτι ὑµῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπέρ (35) Χριστοῦ, οὐ µόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπέρ αὐτοῦ πάσχειν, τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἵτι οὐ δεῖ σιωπᾶν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εὐχαριστεῖν ἐπ' αὐταῖς.

Κεφ. α. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐδέετο δὲ αὐτοῦ ὁ ἀρῆρ, ἀφ' οὗ ἐξεληλύθει (36) τὰ δαιµόνια, εἶναι σὺν αὐτῷ. Ἀπέλωσε δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων· Ὑπόστρεψε εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ Θεός. Καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἄλλην τὴν πόλιν κηρύσσων ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ εἰσερχοµένου αὐτοῦ εἰς τινα κώµην, ὑπήνηθησαν αὐτῷ δέκα λεπτοὶ ἄνδρες, οἱ ἔστησαν πῶρῳθεν. Καὶ αὐτοὶ ἔγραφον φωνήν, λέγοντες· Ἰησοῦ ἐπιστάτα, ἐλέησον ἡµᾶς. Καὶ ἰδὼν, εἶπεν αὐτοῖς· Πορευθέντες, ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοῦς, ἐκαθαρίσθησαν. Εἰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν ἰδὼν, δειλάθῃ, ὑπέστρεψε μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν Θεόν. Καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τοὺς πόδας (37) αὐτοῦ, εὐχαριστῶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἦν Σαµαρείτης. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; Οἱ δὲ ἐννέα κού; Οὐχὲ εὐρέθησαν ὑποστρέφοντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, εἰ µὴ ὁ ἄλλογενὴς οὗτος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀναστὰς πορεύου· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰµὶ ὁ εἰµὶ (38). οὐδὲν ἀπόβλητον, µετ' εὐχαριστικῶς λαµβαρό-

ΟΡΟΣ ΝΖ'.

Ἵτι δεῖ προσκαρτερεῖν ταῖς προσευχαῖς καὶ ταῖς ἀγρυπνίαις.

Κεφ. α. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑµῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρησεται· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑµῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαµβάνει· καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς. ΛΟΥΚΑΣ. Ἐλεγε δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ µὴ ἐκκακεῖν, λέγων· Κριτὴς ἦν ἐν τινι πόλει (39), καὶ τὰ λοιπά. ΛΟΥΚΑΣ. Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, µήποτε βαρυνθῶσιν ὑµῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερλίμαις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνιδίως ἐφ' ὑµᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη. Ὡς παρὶς γὰρ

στοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὄνοµατι τοῦ Κυρίου ἡµῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, Deo autem gratia, qui dedit nobis victoriam per Jesum Christum... gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo et Patri : quæ verba inveniuntur partim I Cor. xv, 57, partim Ephes. v, 20.

(39) Reg. tertius et Messan. κριτὴς τις ἦν ἐν τινι πόλει τὸν Θεόν µὴ φοβούμενος, etc., ad illas usque voces, ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει. Statim Reg. tertius μήποτε βαρυνθῶσιν αἱ.

ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντα τοὺς καθημένους ἐπὶ Ἀ
 πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Ἄγρυπνεῖτε οὖν, ἐν
 παντὶ καιρῷ δεόμενοι, ἵνα καταβιωθῆτε ἐκφυγεῖν
 πάντα τὰ μέλλοντα γενέσθαι (40), καὶ σταθῆναι
 ἐμπροσθεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ΠΡΟΣ ΚΟΛ.
 Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν
 αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Πάντοτε
 χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.

Ἵτι δεῖ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν πρὸς τὴν καθημερινήν
 χρεῖαν τοῦ σώματος εὐχαριστεῖν πρότερον τῷ Θεῷ,
 καὶ οὕτω μεταλαμβάνειν.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ
 τοὺς δύο ἰχθύας, εὐχαριστήσας, ἔκλασε καὶ
 ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ Β
 ἔχλω. ΠΡΑΞΕΙΣ. Εἰκὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρ-
 τον, ἠγαλλίσθη ἐν Θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ
 κλάσας, ἤρξατο ἐσθίειν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Πᾶν
 κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ
 εὐχαριστίας λαμβανόμενον.

Ἵτι οὐ δεῖ βαττολογεῖν προσευχόμενον ἐν τῷ φθαρ-
 τὰ καὶ ἀνάξια τοῦ Κυρίου αἰτεῖν.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσευχόμενοι δὲ, μὴ βαττολο-
 γήσητε, ὡσπερ οἱ ἐθνικοί. Δοκοῦσι γάρ, ὅτι ἐν
 τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. Μὴ οὖν
 ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἶδεν γὰρ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐ-
 ράνιος, ὃν χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτήσαι C
 αὐτόν. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε,
 καὶ τί πίητε· καὶ μὴ μετεωρίζεσθε. Πάντα γὰρ
 ταῦτα τὰ ἐθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ. Ὑμῶν δὲ ὁ
 Πατήρ οἶδεν ὅτι χρῄζετε τούτων.

Πῶς δεῖ προσεύχεσθαι, καὶ ἐν ποίᾳ τῆς ψυχῆς κα-
 ταστάσει.

Κεφάλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πάτερ (41) ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
 ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία
 σου, γερηθῆτω τὸ θέλημά σου, καὶ τὰ ἑξῆς.
 ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν
 τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. ΜΑΡΚΟΣ.
 Ὅταν στήκατε προσευχόμενοι, ἀφίετε (42) εἰ τι
 ἔχετε κατὰ τινος. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Βούλομαι οὖν
 προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαλ-
 ροντας ὁσίας χεῖρας, χωρὶς ἑργῆς καὶ διαλογι-
 σμῶν.

Ἵτι δεῖ προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων, καὶ ὑπὲρ τῶν
 προσοπτῶν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας.

Κεφάλ. ε'.

ΛΟΥΚΑΣ. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Σίμων, Σίμων,
 ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξήτησάτο ὑμᾶς, τοῦ σινιάσαι
 ὡς τὸν σίτον· ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ
 ἐκλήπῃ ἡ πλίστις σου. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Προσευχό-
 μενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αἶτό

(40) Reg. primus μέλλοντα γίνεσθαι.

(41) Hic notari potest Dominicam orationem re-
 periri integram in Messanensi libro.

A terra. Vigilare itaque, omni tempore orantes, ut di-
 gni habeamini sugere ista omnia, quæ futura sunt,
 et stare ante Filium hominis (Luc. xxi, 34-36)...
 Orationi instate, vigilantes in ea, in gratiarum
 actione (Coloss. iv, 2)... Semper gaudete, sine in-
 termissione orate (I Thess. v, 16).

Quod oportet etiam pro iis quæ quotidiana cor-
 poris necessitas requirit, prius gratias agere Deo,
 et ita demum sumere.

Caput II.

Et acceptis quinque panibus, et duobus piscibus,
 eum gratias egisset, fregit, et dedit discipulis suis :
 B discipuli autem turbæ (Matth. xiv, 19)... Et cum
 hæc dixisset, et sumpsisset panem, gratias egit Deo
 in conspectu omnium : et cum fregisset, cæpit man-
 ducare (Act. xxvii, 35)... Omnis creatura Dei bona
 est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione
 percipitur (I Tim. iv, 4).

Quod non oportet inani et proluxa precatione uti
 in petendis rebus quæ corruptioni sunt obnoxia
 et Domino indignæ.

Caput III.

Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici.
 Putant enim quod in multiloquio suo exaudientur.
 Nolite ergo assimilari eis : scit enim Pater vester
 celestis, quid opus sit vobis, antequam petatis eum
 C (Matth. vi, 7, 8)... Et vos nolite querere quid man-
 ducetis, et quid bibatis : et nolite in sublime tolli. Hæc
 enim omnia gentes mundi querunt. Pater autem
 vester scit quoniam his indigetis (Luc. xii, 29, 30).

Quomodo orandum sit, et in quali animi statu.

Caput IV.

Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen
 tuum : adveniat regnum tuum : fiat voluntas tua
 (Matth. vi, 9, 10), et cætera. Querite autem
 277 primum regnum Dei, et justitiam ejus (Ibid.
 33)... Cum steteritis orantes, dimittite si quid ha-
 betis adversus aliquem (Marc. xi, 25)... Volo ergo
 D viros orare in omni loco, levantes puras manus,
 sine ira et disceptationibus (I Tim. ii, 8).

Quod alii pro aliis orare debeant, et pro iis qui
 verbo veritatis præfecti sunt.

Caput V.

Ait autem Dominus : Simon, Simon, ecce Satanas
 expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem
 rogavi pro te, ut non deficiat fides tua (Luc. xxii,
 31, 32)... Orantes omni tempore in spiritu et in
 ipso vigilantes semper in omni instantia et obsevera

(42) Utraque editio ἀφίετε. Regii primus et tertius
 ἀφίετε.

tionem pro omnibus sanctis, et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii, pro quo legatione fungor in catena: ita ut in ipso audeam prout oportet me loqui (Ephes. vi, 18-20)... De cætero orate pro nobis, ut sermo Domini currat, et glorificetur in omnibus, sicut et apud vos (II Thess. iii, 1).

Quod pro inimicis etiam orandum sit.

Caput VI.

Orate pro calumniantibus et persequentibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est (Matth. v, 44, 45).

Quod non debet vir velato capite orare, propheta-
tare, neque mulier, aperto.

Caput VII.

Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus. Omnis vir orans, aut prophetans, quidquam habens in capite, deturpat caput suum: omnis vero mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum (I Cor. xi, 3-5), et reliqua.

REGULA LVII.

Quod non oportet magnifice sentire de seipso ob recte facta, neque alios contemnere.

Caput I.

Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant, tanquam iusti, et aspernabantur cæteros, parabolam istam. Duo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus, alter vero publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, iniusti, 278 adulteri, vel etiam ut hic publicanus. Jejuno bis in Sabbato. decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus a longe stans, volebat nec oculos ad cælum levare: sed percutiebat pectus suam, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur (Luc. xviii, 9-14).
καιωμένος εις τον οικον αυτου, ηπερ εκεινος (47) ταπεινων αυτον, υψωθησεται.

REGULA LVIII.

Quod non putandum sit Dei donum pecunia aut alia quavis arte comparari.

Caput I.

Cum vidisset autem Simon, quod per impositionem manuum apostolorum datur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens: Date et mihi hanc pote-

(43) Reg. primus ανδρα κατακεκαλυμμενον.

(44) Reg. tertius δει μεγα φρονειν. Aliquanto post Reg. primus brevius ειπεν ο Κυριος την παραβολην ταυτην.

(45) Utraque editio Φαρισαϊος, και ο ετερος. Antiqui tres libri Φαρισαϊος, ο δε ετερος. Ibidem Reg.

Α ανθρωποι οντες παντοτε εν ποση προσκαρτερησει και δεησει, περι παντων των αντων, και υπερ εμου, Ινα μη δοθη λογος εν ανολιξει του στοματος μου εν παρρησια, γνωρισαι το μυστηριον του Ευαγγελιον, υπερ ου πρεσβευω εν αλιουσι, Ινα εν αυτω παρρησιασωμαι ως δει με λαλησαι. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. β. Το λοιπον προσευχεσθε περι ημων, Ινα ο λογος του Κυριου τρεχη και δοξαζηται εν παντι, καθως και προς υμας.

"Οτι δει και υπερ των εχθρων προσευχεσθαι.

Κεφαλ. ζ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσευχεσθε υπερ των επηρεαζοντων υμας, και διωκοντων υμας, οπως γενησθε υιοι του Πατρος υμων του εν τοις ουρανοις.

Β "Οτι ου δει ανδρα κεκαλυμμενον (43) προσευχεσθαι, η προφητευειν, ουτε γυκαϊκα ακατακαλυπτον.

Κεφαλ. ζ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Θελω δε υμας ειδεναι, οτι παντοδ ανδρος η κεφαλη ο Χριστος εστι· κεφαλη δε γυναικος ο ανηρ· κεφαλη δε Χριστου ο Θεος. Πας ανηρ προσευχομενος η προσητευων, κατα κεφαλης εχων, καταισχυνει την κεφαλην αυτου. Πασα δε γυνη προσευχομενη, η προσητευουσα ακατακαλυπτω τη κεφαλη, καταισχυνει την κεφαλην αυτης, και τα εξης.

ΟΡΟΣ ΝΖ'.

"Οτι ου δει μεγαλοφρονειν (44) εφ' εαυτω εν τοις κατορθωμασι, και εξουθενειν τοις λοιποις.

Κεφαλ. α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ειπε δε προς τινας τοδς πεποιθητας εφ' εαυτοις, οτι εισι δικαιοι, και εξουθενουντας τοις λοιποις, την παραβολην ταυτην· "Ανθρωποι δυο ανεβησαν εις το ιερν προσευξασθαι· ο εις Φαρισαϊος, ο δε ετερος (45) τελωνης. "Ο Φαρισαϊος, σταθεις, προς εαυτον ταυτα προσηυχετο· "Ο Θεος, ευχαριστω σοι, οτι ουκ ειμι ωσπερ οι λοιποι των ανθρωπων, αρπαγες, αδικοι, μοιχοι, η και (46) ως ουτος ο τελωνης. Νηστευω δις του Σεββατου· αποδεκατω παντα οσα κτωμαι. Και ο τελωνης, μακροθεν εστως, ουκ ηθελεν ουδε τοις οφθαλμοις εις τον ουρανν επαιραι· αλλ' ευνατη εις το στηθος αυτου λεγων· "Ο Θεος, ιλασθητι μοι τω αμυρτωλω. Λεγω υμιν, κατελη ουτος δεδιδοι πας ο υψων εαυτον, ταπεινωθησεται· και ο

D

ΟΡΟΣ ΝΗ'.

"Οτι ου δει νομιζειν δωρεαν Θεου δια χρηματων η και δι' αλλης τινης επινοιας κτασθαι.

Κεφαλ. α'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Ιδων δε ο Σιμων, οτι δια της επιθεσεως των χειρων των αποστολων διδοται το Πνευμα το αγιον, προσηνεγκεν αυτοις χρηματα,

primus ο δε Φαρισαϊος, σταθεις.

(46) Editio Paris. μοιχοι και. Libri veteres μοιχα η και.

(47) Editio Paris. ηπερ εκεινος. At mss. nostri η γαρ εκεινος. Mox utraque editio et Reg. secundus και ο ταπεινων. Alii duo mss. ο δε ταπεινων.

λέγων· Ἄδεις κάμολ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα φ
 ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνη Πνεῦμα ἅγιον.
 Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· Τὸ ἀργύριόν σου σὺν
 σοὶ εἶη (48) εἰς ἀπόλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ
 Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτῆσθαι. Οὐκ ἔστι
 σοι μέρος, οὐδὲ κλήρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ
 καρδιά σου οὐκ ἔστιν εὐθεία ἐναντίον τοῦ Θεοῦ.
 Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης,
 καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοὶ ἡ
 ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. Εἰς γὰρ πολλὴν πικρίας
 καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὄρω σε δεῖτα.

Ἵτι κατὰ ἀναλογίαν τῆς πίστεως ἐκάστῳ δίδονται
 παρὰ Θεοῦ χαρίσματα πρὸς τὸ συμφέρον.

Κεφ. α. β'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ἐχόντες δὲ χαρίσματα, κατὰ τὴν
 χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, διάφορα, εἴτε προφη-
 τείαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. ΠΡΟΣ
 ΚΟΡ. α'. Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἡ φανερώσις τοῦ
 Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον· ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ
 Πνεύματος (49) δίδεται. λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ
 λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ
 πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσμα-
 τι λαμάτων· ἄλλῳ προφητεία· ἄλλῳ διακρίσεις
 πνευμάτων· ἑτέρῳ δὲ γένη (50) γλωσσῶν· ἄλλῳ
 δὲ ἐμμηρία γλωσσῶν.

Ἵτι δεῖ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δωρεάν λαμβάνοντα δω-
 ρεάν δίδόναι, καὶ μὴ πραγματεύεσθαι αὐτὴν πρὸς
 τὰς ἰδίας ἡδονάς.

Κεφ. α. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροῦς
 καθαρίζετε, διαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεάν ἐλάθετε,
 δωρεάν δοτε. Μὴ κτήσθε χρυσίον, μηδὲ ἀργύ-
 ριον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. ΠΡΑΞΕΙΣ.
 Εἶπας δὲ Πέτρος· Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ
 ἔπαρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτο σοὶ δίδωμι. Ἐν
 τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἔγει-
 ραι καὶ περιπάτει (51). Καὶ πύσας αὐτὸν τῆς
 δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειρεν αὐτόν. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Οὐτε
 γὰρ ἐν λόγῳ κολακείας (52) ἐγενήθημεν, καθὼς
 οἴδατε, οὔτε προβάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς·
 οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀπ'
 ὑμῶν, οὔτε ἀπ' ἄλλων. Δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι,
 ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι· ἀλλ' ἐγενήθημεν ἥπιοι (53)
 ἐν μέσῳ ὑμῶν. Ὡς ἐὰν τροφὸς θάλλη τὰ ἐαυτοῦ
 τέκνα, οὕτως ἡμεῖς οὖν ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μετα-
 δοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ,
 ἀλλὰ καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν
 ἐγενήθητε (54).

Ἵτι ὁ τὴν πρώτην παρὰ Θεοῦ δωρεάν εὐγνωμόνως
 δεξάμενος, καὶ σπουδαίως κατεργασάμενος εἰς τὴν

A statem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat
 Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum :
 Pecunia tua tecum sit in perditionem : quoniam
 donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est
 tibi pars, neque sors in sermone isto, cor enim tuum
 non est rectum coram Deo. Penitentiam itaque age
 ab hac nequitia tua : et roga Dominum, si forte
 remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim
 amaritudinis, et obliatione iniquitatis video te esse
 (Act. viii, 18-23).

Quod unicuique pro fidei ratione dantur a Deo
 dona ad utilitatem.

Caput II.

B Habentes autem donationes, secundum gratiam,
 quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam
 secundum rationem fidei (Rom. xii, 6)... Unicuique
 autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem :
 alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ : alii
 autem sermo scientiæ, secundum eundem Spiritum :
 alteri fides, in eodem Spiritu : alii dona sanitatum :
 alii prophetia : alii discretionones spirituum : alii genera
 linguarum : alii interpretatio linguarum (I Cor. xii,
 7-10).

Quod Dei donum gratis acceptum, sit gratis con-
 ferendum : quodque lucrum ex eo non sit quæ-
 rendum, suarum voluptatum causa.

Caput III.

C Infirmos curate, leprosos mundate, dæmones eji-
 cite : gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere
 aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestri-
 (Matth. x, 8, 9)... Petrus autem dixit : Argentum et
 aurum non est mihi : quod autem habeo, hoc tibi do.
 In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et ambula.
 Et apprehensa manu ejus dextera, allevavit eum
 (Act. iii, 6)... Neque enim fuimus in sermone adu-
 lationis, sicut scitis : neque in occasione
 avaritiæ, Deus testis est : neque quærentes ab homi-
 nibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis. Cum
 possemus oneri esse, ut Christi apostoli : tamen
 fuimus benevoli in medio vestrum. Tanquam si nu-
 trix soveat filios suos : ita desiderantes vos cupide,
 volebamus tradere vobis non solum Evangelium
 Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi
 nobis facti estis (I Thess. ii, 5-8).

Quod qui primum Dei donum probò ac grato
 animo suscepit, idque diligenter excoluit ad

tertius ἐγενήθημεν ὑμῖν. Sed vox ὑμῖν in Reg. primo
 deest. Deerat quoque et in codice Combefisiano : at
 manu recentii addita est.

(53) Libri nostri omnes tum calamo notati, tum
 typis descripti perinde ut sacer textus vulgatus ἐγε-
 νήθημεν ἥπιοι, fuimus blandi, miles : ubi tamen Vul-
 gata auctor legit νήπιοι, facti sumus parvuli.

(54) Editi et Reg. secundus ἐγενήθητε. Alii duo
 mss. γεγένηθε.

(48) Illud εἶη addidi ex Reg. primo.
 (49) Veteres duo libri τοῦ Πνεύματος. Statim Reg.
 primus brevisus κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, καὶ τὰ ἐξῆς.
 (50) Reg. tertius διάκρισις πνευμάτων, ἑτέρῳ γένη.
 (51) Sic antiqui duo libri. Utraque editio et Reg.
 secundus ἔγειρε καὶ περιπάτει.
 (52) Utraque editio et codex Combef. recentiori
 manu λόγῳ ποτὲ κολακείας. Vox ποτὲ in nostris mss.
 non legitur. Hoc ipso in loco utraque editio et Reg.

Dei gloriam, is alia etiam accipiat : qui vero A talis non exstitit, priore etiam privatur, paratumque non consequitur, imo vero pœnæ traditur.

Caput IV.

Et accedentes discipuli dixerunt ei : Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis : Quia vobis datum est nosse mysteria regni caelorum, illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit : qui autem non habet, et quod habet, auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. Et adimpletur in eis prophetia Isaia (Matth. xiii, 10-14)... Sicut enim peregre homo proficiens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua. Et huic quidem dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et comparavit alia quinque talenta. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo (Matth. xxv, 14-17). Et paulo post : Omni enim habenti dabitur : qui vero non habet, et quod habet, auferetur ab eo. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores : illic erit fletus, et stridor dentium (ibid. 29, 30).
 ἀρχαίων δοῦλον ἐκβάλλετε (58) εἰς τὸ σκότος τὸ τῶν ὀδόντων.

REGULA LIX.

Quod non oportet Christianum humana gloria affici, neque sibi vindicare eximium honorem : quin potius debet emendare eos qui ipsum sic in pretio habent, aut majorem de eo existimationem concipiunt.

Caput I.

Et ecce, unus accedens ait illi : Magister bone, quid boni faciendo vitam æternam possidebo? Qui dixit ei : Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus (Matth. xix, 16, 17)... Gloriam ab hominibus non accipio (Joan. v, 41). Et paucis interjectis : Quomodo vos potestis credere, qui gloriam 280 ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non quaeritis? (Ibid. 44)... Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foris (Luc. xi, 43)... Neque enim aliquando sumus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est, nec quaerentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis (I Thess. ii, 5, 6)... Et factum est cum introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius, et procidens ad pedes ejus adoravit. Petrus vero elevavit eum dicens : Surge, nam et ego ipse homo sum

(55) Utraque editio καὶ τοῖς ἡτοιμασμένοις. Codex Lombef. et Reg. primus καὶ τῆς ἡτοιμασμένης.

(56) Reg. primus ἐκείνοις δὲ ἐν παραβολαῖς. Ὅστις.

(57) Utraque editio ὑπάρχοντα αὐτοῦ. At mss. vres αὐτῶ. Hoc loco plura sunt in Messanensi codice quam in vulgatis.

(58) Libri veteres ἐκβάλλετε. Utraque ed. ἐκβάλλετε.

δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐτέρων καταξιοῦται· ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος τὴν τε προϋπάρχουσαν ἀφαιρεῖται, καὶ τῆς ἡτοιμασμένης (55) οὐ καταξιοῦται, καὶ τιμωρία παραδίδεται.

Κεφάλ. δ.

MATΘΑΙΟΣ. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ· Διὰ τί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Ὅτι ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. Ὅστις (56) γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιοῦσι. Καὶ ἀναπληροῦνται αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἡσαίου... Ὅσπερ γὰρ ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἐκάλεσε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ (57)· καὶ ᾧ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ δύο, ᾧ δὲ ἓν, ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ ἀπεδήμησεν εὐθὺς. Πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαθὼν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν ἄλλα πέντε τάλαντα. Ὅσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο ἐκέρδησεν ἄλλυ δύο. Καὶ μετ' ὀλίγα· Τῷ γὰρ ἔχοντι παρτι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ τὸν ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς

ΟΡΟΣ ΝΘ

Ἅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστιανὸν προσπάσχειν τῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων δόξῃ, οὔτε ἀντέχουσαι τιμῆς ὑπερβαλοῦσης, ἀλλὰ καὶ διορθοῦσθαι τοὺς οὕτω τιμῶντας, ἢ πλέον περὶ αὐτοῦ φρονούντας.

Κεφάλ. α'.

MATΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδὼν, εἰς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ἀγαθὸν ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ (59)· Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός. ΙΩΑΝΝΗΣ. Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω. Καὶ μετ' ὀλίγα· Πῶς δύνασθε ὑμῖς πιστεῦσαι, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; ΔΟΥΚΑΣ. Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, ὅτι ἀγαπᾶτε τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ταῖς ἀσπασμοῦς ἐν ταῖς ἀγοραῖς. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ὅστε γὰρ ποτε (60) ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε προσάγει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀπ' ὑμῶν, οὔτε ἀπ' ἄλλων. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ ἐγένετο τοῦ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναρτήσας αὐτῷ ὁ Κορινθίος, πεσὼν ἐπὶ τοῖς πόδαυ αὐτοῦ,

(59) Reg. tertius Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ.

(60) Totum illud, Ὅστε γὰρ ποτε, etc., ad vocem usque μάρτυς, in Regiis primo et tertio non legitur; nec bene, ut mihi quidem videtur, huic loco convenit : quoniam tamen ea quæ indicavi verba, reperiuntur et in vulgatis et in Reg. secundo, nihil mutare volui.

προσεκύνησεν. Ὁ δὲ Πέτρος ἤγειρεν αὐτὸν λέγων· Ἀνάστηθι· καὶ γὰρ κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπος εἰμι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ταχῆ δὲ ἡμέρᾳ ὁ Ἡρώδης, ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικήν, καὶ (61) καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει. Ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει· Θεοῦ φωνή, καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου, ἀρθ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος ἐξέψυξε.

ΠΡΟΣ Ε'.

Ἰ Ὅτι, τῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος διαφόρων ὑπαρχόντων, καὶ οὔτε ἐνὸς δυναμένου τὰ πάντα ὑποδέξασθαι, οὔτε πάντων τὸ αὐτὸ, δεῖ (62) συμφρονῶς καὶ εὐχαρίστως ἕκαστον ἐμμένειν τῷ δεδομένῳ, καὶ συμφωνεῖν ἀλλήλοις τοὺς πάντας ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, ὡπερ μέλη ἐν σώματι· ὥστε τὸν ὑποβεβηκότα ἐν τοῖς χαρίσμασι συγκρίσει τοῦ ὑπερέχοντος αὐτῷ μὴ ἀπογινώσκειν (63), μήτε μὴ τὸν μείζονα καταφρονεῖν τοῦ ἐλάττονος. Οἱ γὰρ διαμεμερισμένοι καὶ διαστασιάζοντες καταλύσεως ἄξιοι.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πᾶσα βασιλεία, μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημοῦται (64)· καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία, μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκρυτε, καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων (65) ἀναλωθῆτε. ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ περὶ τούτων ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ· ἵνα πάντες ἐν ὧσι, κωθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα καὶ οὗτοι ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἕλεγε ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν· ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώματι ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη· ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν ἡμῖν διάφορα (66), καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ ἐνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾗ ἐν ὑμῖν σχίσματα· ἦτε δὲ κατηγορισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῦ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐν ἐστί, μέλη δὲ ἔχει πολλὰ, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος, τοῦ ἐνὸς κολλὰ ὄντα, ἐν ἐστί σῶμα· οὕτω καὶ ἐν Χριστῷ (67). Καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς

(61) Vocula καὶ in nostris tribus inss. deest.

(62) Editio Ven. et veteres nostri libri τὸ αὐτὸ εἶναι δεῖ. Editio Paris. τὸ αὐτὸ δεῖ.

(63) Antiqui duo libri ὥστε μήτε τὸν... αὐτῷ ἀπογινώσκειν.

(64) Reg. tertius Πᾶσα βασιλεία, μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται, omne regnum divisum contra se non stabit.

(Act. x, 25, 26)... Statuto autem die, Herodes vestitus veste regia, et sedens pro tribunali, concionabatur. Populus autem acclamabat: Dei vox, et non hominis. Confestim autem percussit eum angelus Domini, eo quod non dedisset gloriam Deo: et consumptus a vermibus exspiravit (Act. xii, 21-23).

REGULA LX.

Quod cum diversa sint Spiritus dona, unusquisque omnia recipere non possit, neque omnes idem, oportet unumquemque modeste et cum gratiarum actione in dono sibi concessio permanere, et omnes inter se mutuo in Christi charitate concordare esse, velut membra in corpore: ita ut qui inferior est in donis, is comparatione ejus qui sibi praestat, animum haud despondeat; qui vero superior est, nequaquam spernat inferiorem. Qui enim divisi sunt, ac inter sese dissident, digni sunt in:eritu.

Caput I.

Omne regnum divisum contra se, desolabitur: et omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit (Matth. xii, 25)... Quod si invicem mordetis, et comeditis, videte ne ab invicem consumamini (Galat. v, 15)... Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te; ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 20, 21)... Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia (Act. iv, 32)... Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos: non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes (Rom. xii, 3-6), et cætera... Obsecro autem vos per nomen Domini Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia (I Cor. i, 10)... Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis unius cor sint multa, unum corpus sunt: ita et in Christo. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive

(65) Utraque editio μὴ ἀπὸ ἀλλήλων. At nostri mss. μὴ ὑπὸ. Mox utraque editio τῶν πιστευόντων, Libri veteres πιστευόντων.

(66) Verba quæ apud Paulum leguntur post vocem διάφορα, inveniuntur expressa in Messian. et in Reg. tertio usque ad vocem ἰλαρότητα.

(67) Sacer textus vulgatus οὕτω καὶ ὁ Χριστός, ita et Christus.

servi, sive liberi (I Cor. xii, 12, 13), etc... Ut idem A sapiatis omnes, eandem charitatem habentes, unanimes, idem sentientes : nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes : non quæ sua sunt singuli considerantes, sed et ea quæ aliorum (Philipp. ii, 2-4).

REGULA LXI.

Quod ii qui sunt gratiæ Domini administri, non propterea contemnendi sunt, quod nullius pretii esse videantur, abjectique. Hi enim maxime Deo placent.

Caput I.

Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater : quoniam sic fuit placitum ante te (Matth. xi, 25, 26).... Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagoga eorum, ita ut mirarentur, et dicerent : Unde huic sapientia hæc et virtutes ? Nonne hic est fabri filius ? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas ? et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt ? Unde ergo huic omnia ista ? Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis : Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem eorum (Matth. xiii, 54-58) ... Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles. Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes : et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia ; et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu Dei (I Cor. i, 26-29).
καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐξουθενημένα καταργήσῃ, ὥπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

REGULA LXII.

Quod qui crediderunt Deo, et baptizati sunt, ii confestim præparandi sint ad tentationes usque ad mortem sustinendas, quæ sibi ab ipsis etiam familiaribus sunt inferendæ : quandoquidem qui sese hoc modo non præparavit, is, calamitate statim ingruente, facile commovetur.

Caput I.

Et baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei cæli, et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de cælis, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Tunc Jesus

(68) Rursus quæ in Bibliis sequuntur post vocem ελευθεροι, usque ad verbum διεργηγούσιν, in Messanensi codice leguntur. Aliquanto infra antiqui duo libri ἀλλὰ καὶ τὰ. Vocula καὶ deerat in vulgatis. (69) Editi et codex Combef. τοὺς συνεργούντας.

πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι (68), καὶ τὰ ἑξῆς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠ. Ἴνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε πάντες, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυνοι, τὸ ἓν φρονοῦντες, μηδὲν κατ' ἐπιθειαν, ἢ κενδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστοι.

ΟΡΟΣ ΞΑ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐξουθενεῖν τοὺς συνεργούντας (69) τὴν χάριν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν εὐτέλειαν αὐτῶν ἀφ' ὧν ὄντας. Ἐν τούτοις γὰρ μάλιστα εὐδοκεῖ ὁ Θεός.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ ῥηπτοῖς. Ναὶ, ὁ Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἐμπροσθέν σου... Ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν, ὥστε ἐκπλήσσεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέγειν· Πόθεν ἡ σοφία αὕτη τούτῳ καὶ αἱ δυνάμεις; Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτορος υἱός; Οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ; καὶ αἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωσήφ, καὶ Σίμων, καὶ Ἰούδας; καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; Πόθεν οὖν τούτῳ πάντα ταῦτα; Καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· Οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Βλέπετε γὰρ τὴν κλήσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύρῃ τοὺς σοφοὺς· καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύρῃ τὰ ἰσχυρὰ· ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

ΟΡΟΣ ΞΒ'.

Ὅτι τοὺς πιστεύσαντας τῷ Θεῷ, καὶ βαπτισθέντας, εὐθὺς παρασκευάζεσθαι δεῖ πρὸς τοὺς πειρασμούς, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν οικείων, μέχρι θανάτου. Ὁ γὰρ μὴ οὕτως ἐτοιμασάμενος, αἰφνίδιον τῆς περιστάσεως καταλαβούσης, εὐκόλως διασαλεύεται.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ (70) τοῦ ὕδατος. Καὶ ἰδοὺ ἀνέφθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστέρην, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα·

Alii duo mss. τοὺς ἐνεργούντας. Idem Reg. tertius χάριν τοῦ Θεοῦ.

(70) Utraque editio ἀνέβη ἀπὸ. Reg. primus ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ. Reg. tertius ἀνέβη εὐθὺς.

Ὁδοὺς ἔστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδότησα. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι, ὡς αἱ περιστεραί. Προσεχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς. Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς (71) ἔθνεσι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Παραδώσουσι δὲ ἀδελφοὶ ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαρσθήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς. Καὶ ἔσεσθε μισοῦμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομα μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται... Καὶ δεξὸν λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ δάσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῆτε. Ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνων ὑμᾶς δόξῃ λιτρίαν προσφέρειν τῷ Θεῷ. Καὶ ταῦτα ποιήσουσιν ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐμὲ (72), καὶ τὰ ἐξῆς. ΛΟΥΚΑΣ. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἱ, ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρῆς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι βίβιον οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμῶν ἀψίσταται. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀρροεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ὑπὲρ δύναμιν ἐβαρῆθημεν, ὥστε ἐξυπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχίκαμεν, ἵνα μὴ πεποηθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐλεῶντι (73) τοὺς νεκρούς. ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται.

*Ὅτι οὐ δεῖ ἑαυτὸν ἐπιβρίπτειν πειρασμοῖς πρὸ καιροῦ τῆς τοῦ Θεοῦ συγχωρήσεως, ἀλλὰ καὶ προσεύχεσθαι μὴ ἐμπεσεῖν (74) εἰς πειρασμόν.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὕτως οὖν προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ ὄνομα σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου (75). Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ μὴ εἰσπείρησθε ὑμᾶς εἰς πειρασμῶν, ἀλλὰ ῥῆσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ποτηροῦ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ περιπατεῖ ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἦθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐξήτονον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἐορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία. Εἶπον οὖν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Μετάβηθι ἐντευθεν, καὶ ὕπαγε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ σου θεωρήσωσι τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς. Οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ ποιεῖ τι, καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παφίσῳ εἶναι. Εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανερώσου σεαυτὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν. Αἰεὶ οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ὁ και-

ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo (Matth. iii, 16, 17; iv, 4)... Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes, sicut serpentes, et simplices, sicut columbae. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos. Et ad praesides et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, et gentibus (Matth. x, 16-18). Et post pauca: Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (ibid. 21, 22). Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus (ibid. 58)... Haec locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo. Et haec facient vobis, quia non noverunt Patrem neque me (Joan. xvi, 1-3), etc.... Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: et hi radices non habent, qui ad tempus credunt, et in tempore tentationum recedunt (Luc. viii, 13)... Non enim volo ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quae facta est nobis in Asia: quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut etiam modus servandae vitae nobis non suppeteret: sed ipsi in nobismetipsis decretum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos (II Cor. i, 8, 9)... Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur (II Tim. iii, 12).

ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐλεῶντι (73) τοὺς νεκρούς. ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται.

Quod nemo debet seipsum obicere tentationibus, antequam Deus permiserit; imo debet quisque orare, ut ne incidat in tentationem.

Caput II.

Sic ergo orate: Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum (Matth. vi, 9). Et paulo post: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo (ibid. 13)... Post haec autem ambulabat Jesus in Galilaea; non enim volebat in Judaea ambulare, quia quaerebant eum Judaei interficere. Erat autem in proximo dies festus Judaeorum. Scenopogia. Dixerunt igitur ad eum fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judaeam, ut et discipuli tui videant opera quae facis. Nemo quippe in occulto quid facit et quaerit ipse palam esse. Si haec facis, manifesta te ipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dicit ergo eis Jesus: Tempus meum nondum adest, tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus

(75) Reg. tertius τῷ ἐλεῶντι.

(74) Editio Paris. μὴ ἐμπεσῆ. Libri veteres ἐμπεσεῖν.

(75) Rursus oratio Dominica hoc loco invenitur integra in codice Messanensi.

(71) Regii primus et tertius μαρτύριον ὄμν καὶ τοῖς.

(72) In Reg. tertio et in Messan. leguntur ea verba, quae apud Joannem sequuntur post vocem ἐμέ, ad illud usque, ἐγὼ εἶπον ὑμῖν.

mala 283 sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc; ego nondum ascendo ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est. Hac cum dixisset eis, mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto (Joan. vii, 1-10)... Surgentes autem orate, ne intretis in tentationem (Luc. xx, 46).

φοι αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτὴν, οὐ φανερώς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ (78). ΛΟΥΚΑΣ. Ἄραστάρτες δὲ προσεύχασθε, ἵνα μὴ ἐμπίσητε εἰς πειρασμόν.

Quod oportet per tempus secedere ab insidiantibus : sin permittatur quispiam incidere in tentationem, exitum [ut sustinere possit, utque Dei voluntas fiat, precibus exposcendum est.

Caput III.

Cum autem persecuti vos fuerint in civitate ista, fugite in aliam (Math. x, 23). Pharisei autem egressi consilium ceperunt adversus eum, quomodo perderent eum. Jesus autem sciens, recessit inde (Math. xii, 14, 15). Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum. Jesus ergo jam non palam ambulabat inter Judæos (Joan. xi, 53, 54). Et positus genibus, orabat dicens : Pater, si vis transferre calicem istum a me : verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat (Luc. xxii, 41, 42). Tentatio vos non apprehendit nisi humana : fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere (I Cor. x, 13).

Quod Christianus in singulis quæ sibi iuducuntur tentationibus, debet meminisse eorum quæ in sacra Scriptura adversus malum instans dicta sunt, atque ita illæsum se servare, et adversariorum conatus irritos facere.

Caput IV.

Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens ad eum tentator dixit : Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant : qui respondens dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Math. iv, 1-4).

ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ἄρτῳ ἐξῆς.

284 REGULA LXIII.

Quod non oportet Christianum metuere, et inter calamitates sollicitum esse, sic ut ejus animus ab ea quæ in Deo habenda est fiducia, avocetur.

(76) Antiqui libri ὁ καιρὸς. Deerat articulus in vulgatis.

(77) Reg. tertius τὴν ἑορτὴν ταύτην· ἐγώ.

(78) Reg. primus ὡς ἐν τῷ κρυπτῷ.

(79) Reg. tertius δεῖ κατὰ καιρὸν. Vox κατὰ in utraque editione desideratur. Nec ita multo post Regii primus et tertius ὅταν διώξωσιν ὑμᾶς εἰς τὴν πόλιν ταύτην.

ρὸς (76) ὁ ἐμὸς οὐπῶ πάρεστιν· ὁ δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτε ἐστὶν ἔτοιμος. Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς· ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἐστὶν. Ὑμεῖς ἀράθητε εἰς τὴν ἑορτὴν· ἐγὼ οὐπῶ ἀναβαίω εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην (77), ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐπῶ πεπλήρωται. Ταῦτα δὲ εἶπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. Ὁς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτὴν, οὐ φανερώς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπτῷ (78). ΛΟΥΚΑΣ.

Ἄραστάρτες δὲ προσεύχασθε, ἵνα μὴ ἐμπίσητε εἰς πειρασμόν.

Ὅτι δεῖ κατὰ καιρὸν (79) ὑπαναχωρεῖν τῶν ἐπιβουλεύοντων, συγχωρηθέντα μέντοι περιπεσεῖν πειρασμῶν, τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεργεῖν, καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ προσευχῆς αἰτεῖν.

Κεφ. βλ. γ'.

B **ΜΑΤΘΑΙΟΣ.** Ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ἐξεληθότες, ὥπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς, γινούς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ἄπ' ἐκεῖνης οὖν τῆς ἡμέρας συνεβουλεύσαντο, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν. Ἰησοῦς οὖν οὐκέτι παρήρησεν περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. **ΛΟΥΚΑΣ.** Καὶ θεὸς τὰ ῥήματα, προσηύχετο λέγων· Πάτερ, εἰ βούλει παρενεργεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (80). **ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'.** Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἰληφεν εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑπενεργεῖν (81).

Ὅτι δεῖ τὸν Χριστιανὸν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἐφ' ἐκαστῷ τῶν προσαγομένων αὐτῷ, μνημονεύοντα τῶν ἐν τῇ Θεοπνευστῷ Γραφῇ πρὸς τὸ προκείμενον εἰρημένων, οὕτως αὐτὸν τε (82) ἀνεπηρέατον συντηρεῖν, καὶ τοὺς ἐναντίους καταργεῖν.

Κεφ. βλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Καὶ ἠστειύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπέστρεψε. Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων, εἶπεν· Εἰ γιὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται. **D** Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε· Γέγραπται, ὅτι οὐκ ἐπ' ῥήματι ἐκπορευμένῳ διὰ στόματος Θεοῦ (83), καὶ

ΟΡΟΣ ΕΙ'.

Ὅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστιανὸν φοβεῖσθαι, καὶ ἀγωνιᾶν ἐν ταῖς περιστάσεσι, μετεωριζόμενον ἀπὸ τῆς ἐν Θεῷ πεποιθήσεως (84)· θαρβείν δὲ, ὡς τοῦ Κυρίου

(80) Regii primus et tertius τὸ σὸν γινέσθω.

(81) Reg. tertius τὸ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεργεῖν.

(82) Editi et unus ms. αὐτόν τε. Alii duo εαυτόν τε.

(83) Quæ sequuntur apud Matthæum, τότε παραλαμβάνει αὐτόν, etc., usque ad voces διηκόνου αὐτῷ, addita invenimus in Messanensi libro.

(84) Regii primus et tertius τῆς ἐπὶ Θεῷ πεποιθήσεως.

παρόντος, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν οἰκονομούντος, καὶ (85) A πρὸς πάντας ἐνδυναμοῦντος, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διδάσκοντος μέχρι καὶ ἀποκρίσεως τῆς πρὸς τοὺς ὑπεναντίους.

Κεφάλ. α.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ἀποκτείνει μὴ δυναμένων· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γένει. Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; Καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ πωλεῖται ἐπὶ τῆν γῆν ἀνευ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν. Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσίν. Μὴ οὖν φοβηθῆτε, πολλῶν στρουθίων (86) διαφέρετε ὑμῖς. ΛΟΥΚΑΣ. Ὅταν δὲ προσφέρωσιν ὑμῖς ἐπὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, μὴ μεριμνᾶτε πῶς ἢ τί ἀπολογήσεσθε, ἢ τί εἰπατε· τὸ γὰρ ἄριστον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν. ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ γίνεται λαλαῦσιν ἀνέμου μεγάλῃ· τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλλον (87) εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε αὐτὸ ἦδη γεμίζεσθαι. Καὶ ἦν αὐτὸς ἐπὶ τῆν πρύμνην ἐπὶ τὸ προσκεφάλαιον καθέδωκεν. Καὶ διεβίβουσαν αὐτὸν, καὶ λέγουσαν αὐτῷ· Διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι, ὅτι ἀπολλύμεθα; Καὶ διεγερθεὶς (88) ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ εἶπε τῇ θαλάσσῃ· Σιώπα, πεφίμωσο. Καὶ ἐκόπασεν ὁ ἀνεμος, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τί δειλοὶ ἐστε οὕτως; Πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν; ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἀναστάς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ (ἢ οὐσα αἰρεσίς τῶν Σαδδουκαίων [89]) ἐπλήσθησαν ζήλου· καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τήρῃσιν δημοσίᾳ. Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, ἐξαγαγὼν τε αὐτοὺς, εἶπε (90)· Περιέυσθε, καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ρήματα τῆς ζωῆς ταύτης. Ἀκούσαντες δὲ εἰσηλθόντες ὑπὸ τὸν ἔρθηρον εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐδίδασκον. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Οὐ γὰρ θέλωμεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν, τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Καὶ μετ' ὧντα· Ὅς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται· εἰς δὲ ἡλιπκαμεν, ὅτι (91)

Quin potius debet confidere tanquam Domino presente, atque consulente rebus ipsius, et adversus omnes ipsum corroborante, ipsoque Spiritu sancto vel idipsum etiam quod adversariis respondendum sit edocente.

Caput I.

Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timeate eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeret asse veneunt? Et unus ex illis non cadit super terram, sine Patre vestro. Vestri autem etiam capilli capitis omnes numerati sunt: nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos in synagogas, et ad magistratos, et potestates, B nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere (Luc. xii, 11, 12)... Et fit procella magna venti, et fluctus ingrediebantur in navim, ita ut illa jam impleretur. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens. Et excitatus eum, et dicunt illi: Magister, non est curæ tibi quod perimus? Et excitatus increpavit ventum, et dixit mari: Tace, obmutesce. Et cessavit ventus, et facta est tranquillitas magna. Et ait illis: Quid timidi adeo estis? Quomodo non habetis fidem (Marc. iv, 37-40)?..... Exurgens autem princeps sacerdotum, et qui cum illo erant (quæ est hæresis Sadducæorum), repleti sunt zelo: et injecerunt manus suas in apostolos, et posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem Domini per noctem aperuit januas carceris, et educens eos dixit: Ille, et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus. Qui cum audissent, intraverunt diticulo in templum, et docebant (Act. v, 17-21)... Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est nobis in Asia (II Cor. i, 8). Et paucis interjectis: Qui ex tanta morte nos eripuit, et eruit: in quem speravimus, quoniam et adhuc eripiet (Ibid. 10).

Καὶ μετ' ὧντα· Ὅς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται.

ΟΡΟΣ ΕΛ.

Ὅτι δεῖ χαίρειν πᾶν ὀτιοῦν πάσχοντα μέχρι θανάτου ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. D

Κεφάλ. α.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμῖς, καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσὶ πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ'

(85) Voculam καὶ ex antiquis duobus libris addidimus: ubi præterea notandum, pro πάντας legi in Reg. tertio πάντα, et adversus omnia ipsum corroborante. Mox Regii primus et tertius πρὸς τοὺς ἐναντίους.

(86) Editi et Reg. secundus πολλῶν στρουθίων, multo meliores estis passeribus. Alii duo mss. πολλῶν.

(87) Reg. primus κύματα ἐπέβαλλον· quem locum ita interpretatur Erasmus, et fluctus irruerant in natim.

(88) Reg. primus καὶ ἐγερθεὶς.

(89) Utraque editio τῶν Σαδδουκαίων. At mss. duo Σαδδουκαίων. Mox Reg. primus τὰς χεῖρας ἐπὶ.

(90) Reg. tertius εἶπε πρὸς αὐτούς.

(91) Reg. tertius Ὅς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται. Ἠλιπκαμεν δὲ ὅτι. Et hic locus quoque fusius scriptus est in codice Messanensi.

REGULA LXIV.

Quod quidvis vel usque ad mortem cum gaudio sustinendum sit pro nomine Domini, et ipsius mandatis.

Caput I.

Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. 285 Beati estis, cum opprobriis affecerint vos, et persecuti fuerint, et dixerint omne verbum malum adversum

vos mentientes, propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis (Matth. v, 10-12)... Beati estis, cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum, propter Filium hominis. Gaudete in illa die, et exsultate : ecce enim merces vestra multa est in cœlis (Luc. vi, 22, 23)... Et convocantes apostolos, cœsis denunciaverunt ne loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Domini contumeliam pati. Omni autem die non cessabant in templo et per singulas domos docentes, et evangelizantes Jesum Christum (Act. v, 40-42)... Cujus factus sum ego Paulus minister. Nunc gaudeo in passionibus meis pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia (Col. i, 23, 24).
 ὑμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία.

REGULA LXV.

Quod etiam in ipso vitæ exitu ea quæ decent, petenda sunt.

Caput I.

Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens : Eli, Eli, lamma sabachthani? hoc est : Deus meus, ut quid dereliquisti me?... (Matth. xxvii, 46) Et clamans voce magna Jesus ait : Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hoc dicens, exspiravit (Luc. xxiii, 46)... Et lapidabant Stephanum invocantem, et dicentem : Domine, ne statuas illis peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit (Act. vii, 59, 60).

REGULA LXVI.

Quod non sint deserendi ii, qui pro pietate decerant.

Caput I.

Respondit eis Jesus : Modo creditis? Ecce venit hora, et nunc venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis (Joan. xvi, 31, 32)... Scis hoc quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phygellus et Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui : quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit : sed cum Romam venisset, sollicitè me quæsivit, et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit, tu melius nosti (II Tim. i, 15-18)... In prima

(92) Utraque editio Μακάριοι ἔστε, ὅταν ἀφορίσωσιν. Regii primus et tertius ut in contextu.

(93) Reg. primus ἐν τῷ οὐρανῷ.

(94) Reg. tertius οὐκ ἐπαύσαντο, non intermiserunt docere.

(95) Editio Ven. et Reg. secundus λειμᾶσα (sic) βαχθάνι. Editio Paris. λιμᾶσα βαχθάνι. Reg. primus

ὑμῶν ψευδόμενοι, ἔρεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΛΟΥΚΑΣ. Μακάριοι ἔστε, ὅταν μισήσωσιν (92) ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς ποτηρὸν, ἔρεκεν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Χάρητε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ σικρήσατε. Ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (93). ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους, δειράντες παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς. Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἀτιμασθῆναι. Πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' ὄλιγον οὐκ ἐπαύοντο (94) διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Οὐ ἔγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος. Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασι μου ὑπὲρ

ΟΡΟΣ ΞΕ'.

Ἔστι δὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἐξόδῳ προσεύχεται τὰ πρίποντα.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Περὶ δὲ τὴν ἑννάτην ὥραν ἀπέβησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ. λέγων· Ἥλι, Ἥλι, λιμμά σαβαχθανί (95) ; τουτέστι· Θεέ μου, Θεέ μου. Ἰνα τί με ἐγκατέλιπες ; Καὶ φωνῆσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπε· Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐξέπνευσεν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν Στέφανον ἐπικαλούμενον, καὶ λέγοντα· Κύριε, μὴ στήσης (96) αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐκοιμήθη.

ΟΡΟΣ ΞΓ'.

Ἔστι δὲ ἐγκαταλιμπάνειν τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνιζομένους.

Κεφάλ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἄρτι πιστεύετε ; Ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκοπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφήτε. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδὰς τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστὶ Φύγελλος (97) καὶ Ἐρμογέρης. Δόη ὁ Κύριος ἔλεος τῷ Ὀρησιφόρῳ οὐκ· ὅτι πολλὰκις με ἀνέβρυξε, καὶ τὴν ἄλυσίν μου οὐκ ἐπησχύνθη· ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαίως ἐζήτησέ με, καὶ εὔρε. Δόη αὐτῷ ὁ Κύριος εὔρεϊν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ὅσα ἐν

λειμᾶ σαβαχθανί. Reg. tertius λιμᾶ σαβαχθανί. Apud Marcium vero legitur λιμμά σαβαχθανί, et ita edendum curavimus.

(96) Reg. tertius fusius Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. Θεὸς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ· Κύριε, μὴ στήσης.

(97) Editi Φύγελος. Veteres duo libri Φύγελλος.

Ἐφέσω διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις. ΠΡΟΣ Α
TIM. β'. Ἐν·τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία οὐδεὶς μοι
συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον·
μὴ αὐτοῖς λογισθῆναι.

*Ὅτι δεῖ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐν πειρασμοῖς ἐξ-
εταζομένων.

Κεφάλ. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξ-
ητήσατο ὑμᾶς, τοῦ σιναῖσαι ὡς τὸν σίτον· ἐγὼ δὲ
ἐδέσθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου.
ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ
φυλακῇ. Προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γενομένη (98)
ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐ-
τοῦ (99).

ΟΡΟΣ ΕΖ'.

*Ὅτι τῶν πληροφορίαν ἔχόντων τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνα-
στάσεως, ἀλλότριον τὸ λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς κεκοι-
μημένοις (1).

Κεφάλ. α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος
τοῦ λαοῦ, καὶ γυναῖκων, αἱ καὶ ἐκόπτοντο, καὶ
ἔρηρουν αὐτόν. Στραφεὶς δὲ εἶπε πρὸς αὐτάς·
Θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ.
ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ
θέλω ὑμᾶς ἄγροεῖν, ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπήσθε ὡς
καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πι-
στεύομεν, οὗτος Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀρέστη· οὕτω
καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἀξει-
σιν αὐτῶ.

ΟΡΟΣ ΕΗ'.

*Ὅτι οὐ δεῖ τὰ ἰδιώματα τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ μετὰ
τὴν ἀνάστασιν προσδοκᾶν, ἀλλὰ ἀγγελικῶν καὶ
ἀπροσδεῆ βίον εἰδέναι ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι.

Κεφάλ. α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἀποκριθεὶς ὁ (2) Ἰησοῦς εἶπεν αὐ-
τοῖς· Ὅτι υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ ἐγα-
μιζοῦνται· οἱ δὲ καταξιοθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου
τυχεῖν καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν οὔτε
γαμοῦσιν, οὔτε ἐγαμιζοῦνται. Οὔτε γὰρ ἀποθανεῖν
εἶτι δύνανται· ἰσάγγελοι γὰρ εἰσι, καὶ υἱοὶ εἰσι
τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. ΠΡΟΣ
ΚΟΡ. α'. Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί;
ποῖα δὲ σώματι ἐρχονται; Ἄφρον, σὺ δὲ σπεῖρεις,
οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ πρῶτον. Καὶ ὁ
σπεῖρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γερνησόμενον σπεῖρεις,
ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τῆς οἴτου, ἢ τινοσ τῶν
λοιπῶν. Ὁ δὲ Θεὸς διδωσιν αὐτῶ σῶμα, καθὼς
ἠθέλησε. Καὶ μετ' ὀλίγα· Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις
τῶν νεκρῶν. Σπεῖρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν
ἀφθορίᾳ. Σπεῖρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ·
σπεῖρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει·
σπεῖρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευ-
ματικόν.

(98) Antiqui duo libri γινόμενῃ.

(99) Post illud, ὑπὲρ αὐτοῦ, sequuntur hæc in
Reg. tertio et Messan. Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, etc., usque
ad verbum ὑπενεγκεῖν, I Cor. x, 14.

A mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me
dereliquerunt : non illis imputetur (II Tim. iv, 16).

286 Quod orandum est pro iis qui in tentationibus
probantur.

Caput II.

Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut
cribraret sicut triticum : Ego autem rogavi pro
te, ut non deficiat fides tua (Luc. xxii, 31, 32)...
Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio au-
tem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum
pro eo (Act. xii, 5).

B

REGULA LXVII.

Quod dolere ob eos qui obdormierunt, alienum sit
ab iis qui certa fide tenent mortuorum resurre-
ctionem.

Caput I.

Sequebatur autem illum multa turba populi et
mulierum, quæ et plangebant, et lamentabantur
eum : conversus autem dixit ad illas : Filie Jerusa-
lem, nolite flere super me (Luc. xxiii, 27, 28)... Nolo
autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non
contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si
enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit :
ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet
cum eo (I Thess. iv, 13, 14).

C

REGULA LXVIII.

Quod etiam post resurrectionem non sunt ex-
spectanda ea quæ sunt hujus ætatis propria : sed
sciendum est vitam futuri sæculi angelicam esse,
et nullius rei indigam.

Caput I.

Respondens Jesus dixit illis : Filii hujus sæculi
ducunt uxores, et nupti dantur : illi vero qui digni
habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis,
neque ducunt uxores, neque nupti dantur. Neque
enim ultra mori possunt : æquales enim angelis sunt,
et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis (Luc.
xx, 34-36)... Sed dicit aliquis : Quomodo resur-
gunt mortui? qualive corpore venient? Inspiciens, tu
quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur.
Et quod seminas, non corpus, quod futurum est,
seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut
alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus,
sicut voluit (I Cor. xv, 34-36). Et paulo post : Sic
et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione,
resurgit in incorruptione : seminatur in ignobilitate,
resurgit in gloria : seminatur in infirmitate, resurgit
in virtute : seminatur corpus animale, resurgit cor-
pus spiritale (Ibid. 42-44).

(1) Utraque editio κεκοιμημένοις. Nostri tres mas.
κοιτωμένοις.

(2) Utraque editio Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ. At yocula δὲ
in libris veteribus non invenitur.

Quod Domini adventus localis aut carnalis non **287** sit expectandus : sed præstolari oportet adventum subito per universum orbem in gloria Patris futurum.

Caput II.

Tunc si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut illic, ne credideritis. *Exsurgent enim pseudo-Christi, et pseudo-prophetae, et dabunt signa magna et portenta, adeo ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (Matth. xxiv, 25, 24)... Vos autem videte : ecce, prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum : et stellæ cæli erunt decedentes, et virtutes quæ in cælis sunt, movebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute et gloria multa (Marc. xiii, 25-26)... Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt : quoniam ipse Dominus in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui in Christo resurgent primum (I Thess. iv, 15, 16). *φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον* (5).

REGULA LXIX.

Quæcunque conjunctim interdicuntur, etiam adversus ea intentantur minæ.

Caput I.

De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemias. Hæc sunt quæ coinquinant hominem (Matth. xv, 19, 20)... *Discedit a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non cooperuistis me; infirmus, et in carcere, et non visitastis me* (Matth. xxv, 41-43)... *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis; væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis; væ cum benedixerint vobis omnes homines* (Luc. vi, 24-26)... *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ, et derepente superveniat in vos dies illa* (Luc. xxi, 34)... *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt : repletos omni iniquitate, fornicatione, avaritia, nequitia* (Rom. i, 28, 29), etc... Nam : Non adulterabis,

(3) Hæc verba, τότε, ἐάν, etc., inventri partim apud Matthæum, partim apud Marcum, recte-notatum est in Reg. primo; nec debuerant tribui omnia Marco in utraque editione.

(4) Post vocem ἐκλεκτούς ita habent duo hi quos sæpius indicavi libri : Ἐάν δὲ ἐφωσιν, etc., usque ad illud, Ἰησοῦ τοῦ ἀνθρώπου : quæ verba legi possunt apud Matthæum xxiv, 26. Præterea addita sunt illa ex Marco in Messanensi, καὶ τότε ἐάν τις, etc., usque ad voces καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, Marc. xiii, 21.

Ἄτι οὐ δεῖ τοπικὴν ἢ σαρκικὴν ἐκδέχασθαι τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀθρόως προσδοκᾶν.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε, ἐάν (3) τις ὑμῖν εἴπῃ Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, ἢ ὧδε, μὴ πιστεύσητε. Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανηθῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς (4). ΜΑΡΚΟΣ. Ὑμεῖς δὲ βλέπετε Ἰδοὺ, προεῖρηκα ὑμῖν πάντα. Ἄλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔσονται ἐκπίπτοντες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς σαλευθήσονται. Καὶ τότε ὄψονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. ΠΡΟΣ. ΘΕΣΣ. α'. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπούμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν

B

ΟΡΟΣ ΕΘ'.

Ἄσα κατὰ συνάφειαν ἀπαγορεύονται, καὶ ἀπόφασιν δέχεται ἀπειλῆς.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται *διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνείαι* (6), κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίας. Ταῦτά ἐστι τὰ κοινούρια τῶν ἀνθρώπων... *Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπειράσα ὅσα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν ἑδίψησα, καὶ οὐκ ἐποίησατέ με ἔξενος ἡμῶν, καὶ οὐ συνήγαγέτε με ἱγυρόν, καὶ οὐ περιεβάλετέ με ἀσθεῖς, καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκεψασθέ με*. ΛΟΥΚΑΣ. Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχτε τὴν παράκλησιν ὑμῶν ὅτι ἐμπλησμένοι, ὅτι πενήστε ὅτι οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελώντες νῦν, ὅτι πενήθητε καὶ κλαύσετε ὅτι οὐαὶ ὅταν κλιῶσιν ὑμᾶς πάντες οἱ ἄνθρωποι. Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθη, καὶ μερλίμαις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνιδίως (7) ἐπιστῇ ἐφ' ὑμᾶς ἡ ἡμέρα ἐκείνη. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον

C

D

(5) Reg. primus emendatus ἀναστήσονται πρῶτοι. Haud longe Reg. tertius ἀπόφασιν δέχονται.

(6) Vocem πορνείαι ex editione Veneta addidi et ex Reg. tertio.

(7) Reg. primus καὶ αἰφνιδίως, et ita legitur in sacro textu vulgato, et superveniat in vos repentina dies illa. Ibidem post voces ἡμέρα ἐκείνη sequuntur hæc in Reg. tertio et in Messan., Ἐσθὲν γὰρ ἐν, etc., usque ad voces κοινῶν τῶν ἀνθρώπων, Marc. vii, 21.

τοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, εκπληρωμένους **A** πάση ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς (8). Τὸ γὰρ. Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἰ τις ἕτερα ἐντολή, καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Μὴ πλανᾷσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μιλλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέκται (9), οὔτε μέθυσοι, οὐ λοιδοροί, οὐκ ἄρπαγες, βασιλεῖαι Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Μήπως ἔρις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθείαι, καταλαλαί, ψιθυρισμοί, φροσύσεις, ἀκαταστασιαί. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἐχθραί, ἔρις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθείαι, διχαστασιαί, αἰρέσεις, φθόνοι, φθόνοι, κῶμοι, καὶ τὰ ἄλλα τοῦτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλεῖαι Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Μὴ γενόμεθα κερδοῦχοι, ἀλλήλους προσκαλούμενοι (10), ἀλλήλους φθοροῦντες. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὄργη, καὶ κρυφή, καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀπ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ (11). Πορνεία δὲ, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία, ἢ πλεονεξία, μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις· καὶ αἰσχροσύνης, ἢ μωρολογίας, εὐτραπέλια, τὰ οὐκ ἀνήκοντα. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἧτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία· δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς (12) τῆς ἀπειθείας. Νυνὶ δὲ ἀπίστευθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὄργην, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ἀνόμοιοι δὲ καὶ ἀνυποτάκτοι, ἀσεβέσι, καὶ ἀμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις, καὶ βεβήλοις, πατρολόφαις, καὶ μητρολόφαις (13), ἀνδροφθόνοις, πόρνοις, ἀρσενοκοκταῖς, ἀνδραποδισταῖς, ψεύσταις, ἐπίρροκοις, καὶ εἰ τι ἕτερον τῆ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται, τῆ κατὰ τὸν Ἐδογμένον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθη ἐγὼ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης (14), καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτημισμένων τὴν ἴδιαν συνείδησιν, κωλύόντων γαμῶν, ἀπέχσθαι

A non occides, non furaberis, non **288** concupisces : et si quod est aliud mandatum (Rom. xiii, 9), etc... Nolite errare : neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt (I Cor. vi, 9, 10)... Ne sorte contentio, aemulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos (II Cor. xi, 20, 21)... Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, lascivia, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentio, aemulationes, ira, rixa, dissensiones, secta, invidia, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia : quæ prædico vobis, sicut et prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur (Galat. v, 19-21)... Non efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes (ibid. 25)... Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia (Ephes. iv, 31)... Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos : aut turpitude, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ non conveniunt (Ephes. v, 3, 4)... Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simularum servitus : propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem (Coloss. iii, 5-8)... Sed injunctis, et non subditis, impiis, et peccatoribus, sceleratis, et contaminatis, parricidis, et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiaris, mendacibus, perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi (I Tim. i, 9-12)... In novissimis temporibus descendent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum : in hypocrisis loquentium mendacium, cauteriatam habentium suam conscientiam : prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem (I Tim. iv, 1-5)... Si quis aliter docet, et non accedit sanis sermonibus Domini

(8) Regii primus et tertius brevius ἀδικία, πορνεία, καὶ τὰ ἐξῆς. Contra, scripta sunt hec fusius et in Messanensi et in Reg. primo. Quidquid enim hoc loco apud Paulum legitur post vocem κακία, id omne ad finem usque capituli in duobus his codicibus additum est. Sunt et alia quedam loca in Messan. et in Reg. tertio, in quibus plura sunt quam in vulgatis : quod semel dixisse scire habeo ; nec amplius talia notare visum est. Nam videri possunt adjecta ex Bibliis fuisse a libraribus.

(9) Editio Paris. ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπτει. Sed illud, οὔτε κλέπτει, deest et in editione Veneta et in mss. nostris. Aliquanto post, ubi cæteri nostri libri habent ἔρις, Reg. primus videtur habuisse ἔρις, contentiones.

(10) Reg. primus emendatus προκαλούμενοι.

(11) Editio Paris. κακία. Καὶ μετ' ὀλίγα· Πορνεία· sed illud, καὶ μετ' ὀλίγα, hinc sustulimus, librorum antiquorum fidem secuti.

(12) Articulum ex veteribus libris posuimus ante vocem υἱοῦς. Auctor Vulgatæ, in filios incredulitatis. Sed, si sæpe vox ἀπειθεία incredulitatem significat, at eandem non minus sæpe pro contumacia imperiiq; detractione sumi constat.

(13) Reg. primus πατρολόφαις καὶ μητρολόφαις.

(14) Codex Combef. et utraque editio πνεύματι πλάνοις, spiritibus impostoribus. Alii duo mss. πνεύματι πλάνης, et ita quoque legitur in sacro textu vulgato. Mox utraque editio ἐν ὑποκρίσει, in responsione. Antiqui tres libri ἐν ὑποκρίσει.

nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est, A doctrinæ: is superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones, et pugnas verborum, ex quibus oritur invidia, contentio, blasphemix, suspiciones malæ, perversæ conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. Discede a talibus (I Tim. vi, 3-5)... In novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines seipsos amantes, cupidi pecuniarum, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine fœdere, criminatores, incontinentes, immittes, sine benignitate, 289 proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei: habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; et hos devita (II Tim. iii, 1-5)... Erasmus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desiderii et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odiosi, odientes invicem (Tit. iii, 3).

καὶ τοὺς ἀποτρέπου. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Ἦμεν γὰρ μέντοι καὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. Quæcunque conjunctim comprobantur, certe etiam benedictionis promissionem habent conjunctam.

Caput II.

Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis, cum probra intulerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne verbum malum adversum vos mentientes, propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis (Matth. v, 3-12)... Venite, benedicti Patris mei, possideate paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me (Matth. xxv, 34-36)... Sive qui ministrat in ministrando, sive qui docet in doctrina: qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate; dilectio sine simulatione: odientes malum, adherentes bono, charitate fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes, sollicitudine non pigri, spiritu ferventes: Domino servientes: spe gaudentes: in tribulatione patientes: orationi instantes: necessitatibus sanctorum communicantes: hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus vos: benedicite,

(15) Reg. secundus et utraque editio βλασφημία. Alii duo mss. βλασφημία.

(16) Editio Parisiens. περιεβάλλετε... ἐν φυλακῇ,

Βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετέληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπερωκῶσι τὴν ἀλήθειαν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εἰ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὄνταρουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετόρωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ ῥοσῶν περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημία (15), ὑπόνοιαι πορνῆαι, διαπαρατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, ρομιζόντων περισμὸν εἶναι τῆς εὐσέβειας. Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Ἐν ἑσχάταις ἡμέραις ἐστίησονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλοντοὶ, φιλάργυροὶ, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοὶ, ῥορεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχαριστοὶ, ἀνδρσοιοὶ, ἄστοργοὶ, ἄσποργοὶ, διάβολοὶ, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροὶ, ἀφιλάγαθοὶ, προδοταὶ, ῥοροπετεῖς, τετυρωμένοι, φιλήδοιοὶ μᾶλλον ἢ φιλόδοιοι, ἔχοτες μύρωσιν εὐσέβειας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρημωσθε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοὶ, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι δουλεύοντες ἐπιθυμίας καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. Ὅσα κατὰ συνάφειαν ἐγκρίνεται, ἡ καὶ εὐλογίας ἐπαγγελίαν ἔχει.

Κεφάλ. Β.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. C Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτισθήσονται. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ἑύονται. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοὶ, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοι ἔστε, ὅταν ἐνειδίωσιν ἡμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσι πᾶν πορνῆδόν ῥῆμα καθ' ἡμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ἡμῶν κοινὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ἡμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπειρασά γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαργίν' ἐδίψησα; καὶ ἐποτίσατέ με· ξέρος ἦμην, καὶ στυγηγάγετέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλλετέ με· ἠσθένησα, καὶ (16) ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἤλυθετέ πρὸς μέ. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Εἴτε ὁ διακορῶν ἐν τῇ διακορίᾳ, εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακαλήσει, ὁ μεταδιδόνς ἐν ἀπλότητι· ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἰλαρότητι, ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος· ἀποστυγοῦντες τὸ πορνῆδόν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ· τῇ φιλευδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι· τῇ τιμῇ ἀλλήλους προσηυ-

καί. Codex Combef. et alii duo περιεβάλλετε... ἐν φυλακῇ ἦμην, καί.

μενοι· τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί· τῷ πνεύματι **A**
 ζορτες· τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες· τῇ ἐλπίδι χαί-
 ρορτες· τῇ θλίψει ὑπομένοντες· τῇ προσευχῇ
 προσκαρτεροῦντες· ταῖς χρεῖαις τῶν ἀγίων κοι-
 νωνοῦντες (17)· τὴν φιλοξενίαν διώκοντες. Εὐ-
 λογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμῶν· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ
 καταρῶσθε. Χαίρειν μετὰ χαϊρόντων, καὶ κλαίειν
 μετὰ κλαϊόντων. Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦν-
 τες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπει-
 νοῖς συναπαρῶμενοι. Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ'
 ἑαυτοῖς· μηδενὶ κακῶν ἀντι κακοῦ ἀποδιδόντες·
 προσοσόμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων.
 Εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων
 εἰρηνεύοντες· μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί,
 ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ἔργῃ· γέγραπται γάρ· Ἔμοι **B**
 ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Ἀλλὰ **B**
 ἐάν πειρᾷ ὁ ἐχθρὸς σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐάν δὲ
 διψᾷ (18), πότιζε αὐτόν. Μὴ ῥιχὰ ὑπὸ τοῦ κακοῦ,
 ἀλλὰ ῥιχὰ ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'.
 Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα
 μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία· ἀλλ' ἐν καρτὶ συνιστῶν-
 τες ἑαυτοὺς, ὡς Θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ
 πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχω-
 ρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστα-
 σίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀρρυθρίαις, ἐν ῥησειαῖς, ἐν
 ἀγνώστῃ, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστό-
 τητι, ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ,
 ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει Θεοῦ, διὰ τῶν
 ἔργων τῆς δικαιοσύνης, τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστε-
 ρῶν, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ
 εὐφημίας, ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς· ὡς ἀγροῦ-
 μενοι, καὶ ἐπιγινωσκόμενοι· ὡς ἀποθνήσκοντες,
 καὶ ἰδοὺ ζῶμεν· ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανα-
 τούμενοι· ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες· ὡς
 πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν
 ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'.
 λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρα-
 καλεῖσθε (19), τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε.
 ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν
 ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης,
 ἀγαθосύννη, πίστις, πραΰτης, ἐγκράτεια, ἀγάλα
 (20). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ
 δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατήσαι τῆς κλή-
 σεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης
 καὶ πραΰτητος, μετὰ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι
 ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν
 ἐνότητά τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς
 εἰρήνης. Ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεῦμα, καθὼς καὶ
 ἐκλήθητε ἐν μᾶ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. ΠΡΟΣ
 ΕΦΕΣ. Γίνεσθε οὖν εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐ-
 σπλαγχοί, χαρίζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ
 θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν. Γίνεσθε οὖν
 μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περι-
 πατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγά-
 πησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν

et nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, et
 flele cum flentibus: idipsum invicem sentientes: non
 alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite
 esse prudentes apud vosmetipsos: nulli malum pro
 malo reddentes: providentes bona coram omnibus
 hominibus. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum
 omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetip-
 sos ulciscetes, charissimi, sed date locum iræ;
 scriptum est enim: Mihi vindicta, ego retribuam,
 dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba
 illum: si vero silit, potum da illi. Noli vinci a malo,
 sed vince in bono malum (Rom. xii, 7-20)... Nullam
 in ulla re dantes offensionem, ut non vituperetur
 ministerium: sed in **290** omnibus exhibeamus nos-
 metipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia,
 in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in
 plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus,
 in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in
 longanimitate, in benignitate, in Spiritu sancto, in
 charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei,
 per arma justitiæ a dextris et a sinistris, per glo-
 riam et ignobilitatem, per infamiam et bonam fa-
 mam: ut seductores, et veraces: sicut qui ignoti, et
 cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati,
 et non mortificati: quasi tristes, semper autem
 gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes:
 tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II
 Cor. vi, 3-10)... De cætero, fratres, gaudete, perfe-
 cti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete
 (II Cor. xiii, 11)... Fructus autem Spiritus est cha-
 ritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas,
 fides, mansuetudo, continentia, castitas (Galat. v,
 22)... Obsecro itaque vos ego vincetus in Domino, ut
 digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum
 omni humilitate, et mansuetudine, cum patientia,
 supportantes invicem in charitate: solliciti servare
 unitatem Spiritus in vinculo pacis. Unum corpus
 et unus Spiritus, sicut et vocati estis in una spe
 vocationis vestræ (Ephes. iv, 1-4)... Estote igitur
 invicem benigni, misericordes, donantes invicem,
 sicut et Deus in Christo donavit vobis. Estote ergo
 imitatores Dei, sicut filii charissimi: et ambulato
 in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et
 tradidit semetipsum pro nobis oblationem, et hostiam
 Deo in odorem suavitatis (ibid. 32; v, 1, 2)... Si
 qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium
 charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera et
 miserationes, implete gaudium meum, ut idem sa-
 pientes omnes, eandem charitatem habentes, unani-
 mes, idipsum sentientes, nihil per contentionem aut
 inanem gloriam (Philipp. ii, 1-3)... De cætero,
 fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque honesta,
 quæcunque justa, quæcunque pura, quæcunque ama-
 bilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, et si
 qua laus, hæc cogitate. Quæ et didicistis, et accepistis,

(17) Totum illud, ταῖς χρεῖαις τῶν ἀγίων κοινο-
 νούντες, in mss. nostris non legitur.

(18) Utraque editio et Reg. secundus τὰν δὲ
 ῥιχὰ. Vocula δὲ abest ab antiquis libris.

(19) Reg. tertius παρακαλεῖτε.]

(20) Editi et tres mss. ἐγκράτεια, ἀγάλα, conti-
 nentia, castitas; et ita legit auctor Vulgatæ: sed
 vox ἀγάλα non reperitur hodie in sacro textu vul-
 gato.

et audistis et vidistis in me, hæc agite (Philipp. IV, A 8, 9)... Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo (Coloss. III, 1-3)... Induite vos ergo, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiarum, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, patientiam (ibid. 12)... Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat : sed semper quod bonum est sectamini et in vos invicem et in omnes. Semper gaudete : sine intermissione orate. In omnibus gratias agite : **291** hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in vobis. Spiritum nolite extinguere : prophetias nolite spernere. Omnia autem probantes, quod bonum est tenete : ab omni specie mala abstinete vos (I Thess. V, 14-22)... Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani fide, dilectione, patientia. Anus similiter, in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut modestas reddant adolescentulas, ut viros suos ament, ut filios suos diligant, ut sint prudentes, castæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei (Tit. II, 2-5)... Admone illos principatibus et potestatibus subditos esse, obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines (Tit. III, 1, 2)... Charitas fraternitatis maneat : hospitalitatem nolite oblivisci ; per hanc enim latuerunt quidam, angelis hospitio receptis. Mementote vincitorum, tanquam simul vinciti : laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus : fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia, contenti presentibus (Hebr. XIII, 1-5). *σομένης τοῖς ἰδοῖς ἀνδράσιν, ἵνα μή ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημηται. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Ὑπομίμηται αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πάντας ἀγαθὸν ἐτοιμοὺς εἶναι, μηδὲνα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους. ΠΡΟΣ ΕΒΡ. Ἡ φιλαδελφία μετέτω, τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενισαυτοὺς ἀγγέλους. Μιμηθήσεσθε τῶν δεσμιῶν, ὡς συνδεδεμένοι, τῶν κενουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τιμίος ὁ γάμος ἐν κυρίῳ, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνοι δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος· ἀρκοῦμενοι τοῖς παροῦσιν.*

REGULA LXX.

Quod ii quibus concedita est Evangelii prædicatione, debent cum precatione et obsecratione constituere sive diaconos, sive presbyteros, quorum prior vita inculpata sit et probata.

(21) Illud, εἰ τι παραμύθιον ἀγάπης, additum est ex Reg. Iiis primo et tertio.

(22) Posuimus ex libris veteribus articulum ante vocem Χριστός.

(23) Utraque editio et Reg. secundus πραότητα, μακροθυμίαν πρὸς πάντας ἀνθρώπους, *mansuetudinem, longanimitatem erga omnes homines* : sed illud, πρὸς πάντας ἀνθρώπους, a duobus aliis codicibus Regiis abest. Hoc loco in vulgatis leguntur verba Epistolæ ad Hebræos, sed ea alio ordine edenda curavi : in

προσφορὰν καὶ θυσιαν τῷ Θεῷ εἰς ὁμῆν ἐνώδιας. ΠΡΟΣ ΦΙΛ. Εἰ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἰ τι παραμύθιον ἀγάπης (21), εἰ τις κοινωνία πνεύματος, εἰ τινα σπλάγγνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονήτε πάντες, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονοῦντες, μηδὲν κατ' ἐπιθειᾶν, ἢ κενοδοξίαν. ΠΡΟΣ ΦΙΛ. Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφροσύνη, εἰ τις ἀρετὴ, καὶ εἰ τις ἐπαινος, ταῦτα λογίζεσθε. Ἄ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε, καὶ ἠκούσατε, καὶ εἰδετε ἐν ἐμοί, ταῦτα πράσσετε. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Εἰ οὖν συντηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός (22) ἐστὶν ἐν δεξιῷ τοῦ Θεοῦ καθημέρος· τὰ ἄνω φροσεῖτε, μή τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀγιοὶ καὶ ἡραπαίμενοι, σπλάγγνα οἰκτιρῶν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν (23). ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Νουθετεῖτε τοὺς ἀτακτοὺς, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας. Ὑπαγετε μή τις κακὸν ὄντι κακοῦ τινὶ ἀποδοῦ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας. Πάντοτε χιρτετε, ἀδελφίαι πτωχῶν προσεύχεσθε. Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς ὑμᾶς (24). Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε, προσητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. Πάντα δὲ δοκιμάζοντες (25), τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἵδους πορνείου ἀπέχεσθε. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Πρεσβύτερος ρηφαλίους εἶναι, σεμνοὺς, σώφρονας, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ. Πρεσβυτέρους ὡσαύτως, ἐν καταστάματι ἱεροπρεπεῖ (26), μὴ διαδόλους, μὴ οἰνοφίλους, πολλῶν δεδουλωμένους, καλοδιδασκάλους, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νεὰς, φιλάνηδρους εἶναι, φιλοτέκνους, σώφρονας, ἀγὰς, οἰκουροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτακτικοὺς ἑσέως, ὡς καὶ ὁ Χριστός ἑσέως ἡμῶν. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Ὑπομίμηται αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πάντας ἀγαθὸν ἐτοιμοὺς εἶναι, μηδὲνα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους. ΠΡΟΣ ΕΒΡ. Ἡ φιλαδελφία μετέτω, τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενισαυτοὺς ἀγγέλους. Μιμηθήσεσθε τῶν δεσμιῶν, ὡς συνδεδεμένοι, τῶν κενουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τιμίος ὁ γάμος ἐν κυρίῳ, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνοι δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος· ἀρκοῦμενοι τοῖς παροῦσιν.

D

OPOΣ O.

Ὅτι δεῖ τοὺς ἐγκαχειρισμένους τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου μετὰ δεήσεως καὶ εὐχῆς καθίστασθαι, εἴτε διακόνους, εἴτε πρεσβυτέρους, ἀνεγκλήτους, καὶ δοκίμους τὸν πρότερον βίον.

quo horum duorum quos modo dixi codicum auctoritatem secutus sum. Ita enim melius inter se coherere mihi visa sunt.

(24) Reg. tertius εἰς ἡμᾶς.

(25) Utraque editio πάντα δὲ δοκιμάζετε. Codex Combef. et duo alii δοκιμάζοντες.

(26) Utraque editio et sacer textus vulgatus ἱεροπρεπεῖς. Veteres nostri libri ἱεροπρεπεῖ. Mox duo mss. φιλάνηδρους εἶναι. Vox ultima deest in editione Parisiensi.

Κεφάλ. Α'.

Α

Caput I.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Ὁ μὲν θερισμὸς πολλὸς, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι. Δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἔργατας εἰς τὸν θερισμόν. ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε, Σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασε Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ Ἰάκωβον (27), καὶ Ἰωάννην, Φίλιππον, καὶ Βαρθολομαῖον, καὶ Ματθαῖον, καὶ Θωμᾶν, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφραίου, καὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον Ζηλωτὴν, καὶ Ἰούδαν Ἰακώβου, καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ ἐγένετο προδότης. ΛΟΥΚΑΣ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξε ὁ Κύριος καὶ ἑτέροισ ἐβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον, ὃς ἐμελλεν αὐτοὺς ἔρχεσθαι. Ἐλθὼν οὖν πρὸς αὐτοὺς· Ὁ μὲν θερισμὸς πολλὸς, οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι. Δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἔργατας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιήσαμην περὶ πάντων, ὃ θεοφιλε, ὡν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἀγχι ἧς ἡμέρας ἐντεταμένους τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀπελήθη. ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰουστός, καὶ Ματθίαν. Καὶ προσευξάμενοι εἶπον· Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστα πάντων, ἀνάδειξον ὃν ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα, λαβεῖν τὸν κληρὸν τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἀφ' ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον. Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, καὶ ἔπεσεν ὁ κληρὸς ἐπὶ Ματθίαν, καὶ συγκρατηθήσεται μετὰ τῶν ἑνδεκα (28) ἀποστόλων. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. Α'. Εἰ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμῶν. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπιληπτον εἶναι, μιᾶς γυναίκος ἄνδρα, ῥηξάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροικον, μὴ κλητικόν, μὴ αἰσχροκερδῆ (29)· ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος· (εἰ δὲ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστήται οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;) μὴ νεόφυτον, ἴνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ καὶ παρὰ τοῦ διαβόλου (30). Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυροῦν καλῆν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἑξῶθεν, ἴνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παρὰ τοῦ διαβόλου. Διακόνους ὡσαύτως, σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ εὐφρονα πολλῶν προσέχοντα, μὴ αἰσχροκερδεῖς, ἔχοντα τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρῇ συνειδήσει. Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμασθῶσαν πρῶτον, εἴτα διακονείωσαν, ἀτρέκλιτοι ὄντες. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Τοῦτου χάρι

Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem (Matth. ix, 37, 38)... Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos, et elegit duodecim ex ipsis quos et apostolos nominavit: Simonem quem et cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, et Jacobum, et Joannem, Philippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et Thomam, Jacobum Alphæi, et Simonem qui vocatur Zelotes, et Judam Jacobi, et Judam Iscariotem, qui et fuit proditor (Luc. vi, 13-16)... Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta, et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus. Dicebat itaque illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam (Luc. x, 1, 2)... Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere usque in diem qua præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est (Act. i, 1, 2)... Et statuerunt duos, Joseph qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Matthiam. Et orantes dixerunt: Tu, Domine, qui corda nosti omnium, ostende, quem elegeris 292 ex his duobus unum, accipere locum ministerii hujus, et apostolatus, de quo prævaricatus est Judas, ut abiret in locum suum. Et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Matthiam, et annumeratus est cum undecim apostolis (ibid. 23-26)... Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, aptum ad docendum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucris cupidum: sed æquum, non litigiosum, non avarum, qui suæ domui bene præsit, filios habentem in subjectione cum omni reverentia (si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?), non neophyturn, ne in superbiam elatus, in judicium incidat, et in laqueum diaboli. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. Diaconos similiter, pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes: habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum: deinde ministrent, nullum crimen habentes (I Tim. iii, 1-10)... Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicuti ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum,

(27) Antiqui duo libri ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον.

(28) Reg. tertius μετὰ τῶν δώδεκα.

(29) Ita utraque editio. Duæ hæ voces, μὴ αἰσχροκερδῆ, in nostris tribus mss. desunt.

(30) Utraque editio perinde ut sacer textus vulgatus εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου, in judicium incidat diaboli. Nostri tres mss. εἰς κρίμα ἐμπέσῃ καὶ παρὰ τοῦ διαβόλου.

non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitem, boni amantem, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit et exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere (Tit. 1, 5-9).

μη πάροισον, μη πλήκτην, μη αισχροκερδή, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, δεισιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.

Quod non oportet facilem esse circa ordinationes, neque ad eas inconsideranter accedere: quandoquidem non vacat periculo, quidquid probatum non est. Si quis autem quempiam in aliquo delicto deprehenderit, eum prodere debet, ut neque ipse peccati particeps fiat, neque reliqui offendantur, sed magis timere discant.

Caput II.

Manus cito nemini imposueris, neque communi-
caveris peccatis alienis (1 Tim. v, 22)... Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testimoniis. Peccantes autem coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant (ibid. 19-20).

293 Quod non oportet eum qui electus est, a se ipso ad prædicationem accedere: sed tempus beneplaciti Dei exspectare, tumque aggredi prædicationem, cum hæc cura sibi demandata fuerit, iisque prædicare, ad quos missus fuerit.

Caput III.

Hos duodecim misit Jesus: præcipiens eis, dicens: In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis: sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. x, 5, 6)... Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei, Domine, fili David: filia mea male a demonio vexatur: qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel (Matth. xv, 22-24)... Ego enim ex Deo processi et veni: neque enim a meipso veni, sed ille me misit (Joan. viii, 42)... Et illi quidem qui dispersi fuerant a tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis (Act. xi, 19, 20)... Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei (Rom. i, 1)... Quomodo autem audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? (Rom. x, 14, 15)... Paulus apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei

(51) Antiqui tres libri ἀπέλιπον. Utraque editio κατέλιπον. Mox editio Paris. ἐπιδιορθώσης. At inss, tres ἐπιδιορθώση.

(52) Illud, μη αὐθάδη, deest quidem in editione

κατέλιπον (31) σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώση, καὶ κακοστήσης πρεσβυτέρους κατὰ πόλιν, ὡς ἐγὼ σοι διαταξάμην. Εἰ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀήρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπόστατα. Δεῖ γάρ τὸν ἐπισκοποῦν ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς Θεοῦ εὐδοκίμων, μὴ αὐθάδη (52). μὴ ὀργίλον,

ἵνα οὐ δεῖ περὶ τὰς χειροτονίας εὐχερῆ εἶναι, οὐτε ἀπερισκέπτως ἐπ' αὐτὰς ἔρχεσθαι: οὐ γὰρ ἀκινδυνον τὸ ἀδόκιμον· τὸν δὲ ἀλόντα ἐπὶ τινι φανεροῦν, ἵνα μήτε αὐτὸς κοινωνήσῃ τῇ ἀμαρτίᾳ, μήτε οἱ λοιποὶ προσκόπτωσιν, ἀλλὰ μάλλον φοβεῖσθαι μάθωσιν.

Ἵτι οὐ δεῖ περὶ τὰς χειροτονίας εὐχερῆ εἶναι, οὐτε ἀπερισκέπτως ἐπ' αὐτὰς ἔρχεσθαι: οὐ γὰρ ἀκινδυνον τὸ ἀδόκιμον· τὸν δὲ ἀλόντα ἐπὶ τινι φανεροῦν, ἵνα μήτε αὐτὸς κοινωνήσῃ τῇ ἀμαρτίᾳ, μήτε οἱ λοιποὶ προσκόπτωσιν, ἀλλὰ μάλλον φοβεῖσθαι μάθωσιν.

Κεφάλ. Β΄.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Χεῖρας ταχέως μηδεὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἀλλοτριαῖς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτός εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. Τοὺς δὲ ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἐλέγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν.

Ἵτι οὐ δεῖ τὸν ἐκλεγέντα, ἀφ' ἑαυτοῦ παρεῖναι ἐπὶ τὸ (53) κήρυγμα, ἀναμένειν δὲ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Θεοῦ εὐδοκίας, καὶ ἀρχεσθαι μὲν τοῦ κηρύγματος ὅταν ἐπιτραπῇ, κηρύσσειν δὲ ἐκείνοις πρὸς οὓς ἀν' ἀποσταλῇ.

Κεφάλ. Γ΄.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, παραγγέλλας αὐτοῖς, λέγων· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ Χαναανᾶ, ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἐκραύγασεν, αὐτῷ λέγουσα· Ἐλέησόν με, Κύριε, υἱὸς Δαβὶδ· ἡ θυγάτηρ (54) μου κακῶς δαιμονίζεται· ὃ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες· Ἀπόλλυσον αὐτήν, ὅτι κρᾶζει ὀπισθεν ἡμῶν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐκ ἀπεστάλην ἐλπὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ γάρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἦκω· οὐτε γὰρ ἀπ' ἑμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἐπὶ Στεφάνῳ, διῆλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας, μηδεὶ λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον

Parisiensi, sed in nostris tribus mss. invenitur.

(53) Reg. primus et tertius παρῖναι ἐπὶ τῷ.

(54) Reg. primus ὅτι ἡ θυγάτηρ. Addidimus non longe ex antiquis tribus libris vocem κακῶς.

Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Πῶς δὲ ἀκούσονται χωρὶς A *Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλώσιν; ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγήν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν.*

Ἵτι δεῖ τὸν κληθέντα εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εὐθύς ὑπακούειν, καὶ μὴ ἀναβάλλεσθαι.

Quod qui ad prædicationem Evangelii vocatus est, is confestim obedire debet, non autem procrastinare.

Κεφάλ. Δ'

Caput IV.

ΛΟΥΚΑΣ. Εἶπε δὲ πρὸς ἕτερον· Ἀκολούθε μοι. Ὁ δὲ εἶπε· Κύριε, ἐπιτρέψον μοι ἀπελθεῖν πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα μου. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος· Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ζωντῶν νεκροῦς· σὺ δὲ ἀπελθὼν, διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας με (35) διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους· ἀλλὰ ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν.

Ait autem ad alterum: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permittite mihi primum ire, et sepelire patrem meum. Dixitque ei Dominus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, et annuntia regnum Dei (Luc. ix, 59, 60)... Cum autem placuit Deo, qui me segregavit ex utero matris mee, et vocavit me per gratiam suam, ut revelaret B *Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus: continuo non acquievi carni et sanguini, neque veni Jerosolymam ad antecessores meos, apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum (Galat. i, 15-17).*

Ἵτι οὐ δεῖ ἑτεροδιδασκαλεῖν.

Quod diversa et aliena doctrina non est tradenda.

Κεφάλ. Ε'.

Caput V.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλοθόθεν, ἐκεῖνος κλέπτῃς ἐστί καὶ ληστής. Ὁ δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμὴν ἐστί τῶν προβάτων. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων. Πάντες ὅσοι ἤλθον, κλέπται εἰσι καὶ λησταί· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἡ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται παρ' ὁ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Ὡς προειρήκαμεν (36), καὶ ἄρτι πάλιν λέγω· Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζηται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εἰ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνοντι λόγῳ τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τὸ τῷ φρωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, καὶ τὰ ἐξῆς.

Amen, amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium (Joan. x, 1, 2). Et paulo post: Ego sum 294 *ostium ovium. Omnes quotquot venerunt fures sunt et latrones: sed non audierunt eos oves (ibid: 7, 8)... Sed licet nos aut angelus de caelo evangelizet præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizat præter id quod accepistis, anathema sit (Galat. i, 8, 9)... Si quis aliter docet et non accedit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens (I Tim. vi, 3, 4), etc.*

Ἵτι δεῖ πάντα τὰ προστεταγμένα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων διδάσκειν τοὺς πεπιστευμένους, καὶ ὅσα τούτοις ἀκόλουθα.

Quod omnia quæ a Domino in Evangelio et per apostolos præcepta sunt, docendi sunt ii qui crediderunt, atque etiam quæcunque his consentanea sunt.

Κεφάλ. Ϛ'.

Caput VI.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμαι ὑμῖν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docetes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis (Matth. xxviii, 19, 20)... Cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab apostolis et senioribus in Jerusalem (Act. xvi, 4)... Hæc doce et exhortare (I Tim.

(35) Vocula με in veteribus nostris libris non reperitur.

(36) Reg. tertius ὡς προειρήκα, ut ante dixi. Mox

utraque editio Εἴ τις ὑμῖν. Nostri tres mss. ὑμᾶς. Hoc ipso in loco Reg. primus emendatus εὐαγγελίζεσθαι.

vi, 2)... Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam (Tit. II, 1).

Quod cui sermo doctrinæ Domini concreditus est, is si quid conticuerit eorum quæ ad complacendum Deo necessaria sunt, reus est sanguinis eorum qui periclitantur, aut quia quæ prohibita sunt, admittuntur, aut quia quæ fieri debebant, sunt ommissa.

Caput VII.

Væ vobis legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ; ipsi non introistis, et eos qui introibant, prohibuistis (Luc. XI, 52)... Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus, coarctabatur sermone Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicientibus autem eis, et blasphemantibus, excutiens vestimentum suum, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum; mundus ego: ex hoc ad gentes vadam (Act. XVIII, 5, 6)... Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine vestro. Non enim subsistam quominus annuntiemus omne consilium Dei vobis (Act. XX, 26, 27).

Quod in iis etiam quæ a Scriptura præcepta et iussa non fuerunt, oportet tamen unumquemque ad id quod melius est cohortari.

Caput VIII.

Sunt eunuchi qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus: 295 et sunt eunuchi qui seipso castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat (Matth. XXI, 12)... De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? Noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? Noli quærere uxorem (I Cor. VII, 25-27), etc.

Quod nemini licet alios cogere ad ea facienda, quæ ipse non efficit.

Caput IX.

Et vobis legisperitis: quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas (Luc. XI, 46).

Quod is qui præficetur doctrinæ, sese reliquis boni omnis exemplar præbere debet, adeo ut ea quæ docet, prius perficiat.

(37) Sic libri nostri veteres et editio Parisiensis, quæ fuerant decreta in Jerusalem ab apostolis et senioribus. Sacer textus vulgatus tñm εν 'Ιερουσαλήμ, qui erant Jerosolymis.

(38) Reg. tertiusus ητοι από.

(39) Pro λόγω sacer textus vulgatus habet πνεύματι, coarctabatur spiritu Paulus. Dubium non est quin auctor Vulgatæ perinde ut Basilius legerit λό-

α πρεσβυτέρων εν 'Ιερουσαλήμ (37). ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ταῦτα διδάσκει, καὶ παρακάλει. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Σὺ δὲ ἀλλοίμ ἄ πρέπει τῆ ὑγιαίνουσα διδασκαλίμ.

Ἐτι ὁ πιστευθεὶς τὸν λόγον τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίμ, ἐὰν σιωπήσῃ τι τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν πρὸς Θεὸν εὐαρέστησιν, ἔνοχος ἔστι τοῦ αἵματος τῶν κινδυνευόντων, ἤτοι ὑπὸ (38) τῆς ἐργασίας τῶν ἀπηγορευμένων, ἢ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλλείψεως τῶν κατορθωθῆναι ὀφειλόντων.

Κεφάλ. Ζ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείχετο τῷ λόγῳ (39) ὁ Παῦλος, διαμαρτυρούμενος τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν, καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναζάμενος τὸ ἱμάτιον (40), εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν καθαρός ἐγώ· ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑπεσπειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ.

Ἐτι δεῖ καὶ ἐπὶ τῶν μὴ κατ' ἐπιταγὴν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ὠρισμένων προτρέπειν ἕκαστον πρὸς τὸ κρεῖττον.

Κεφάλ. Η'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Εἰσὶν εὐνοῦχοι, ὅτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτως· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, ὅτινες εὐνοῦχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, ὅτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτούς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς ἡλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι. Νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστώσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι. Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζῆτει λύσιν. Αἴλυσα ἀπὸ γυναικός; μὴ ζῆτει γυναικα, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐτι οὐκ ἔξεστιν ἑτέροις ἀνάγκην ἐπιτιθέναί ὡν αὐτὸς οὐ κατώρθωσεν.

Κεφάλ. Θ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα (41), καὶ αὐτοὶ ἐν τῶν δακτύλων ὑμῶν οὐ προσγυμνετε τοῖς φορτίοις.

Ἐτι δεῖ τὸν προεστώτα τοῦ λόγου τύπον προκείσθαι τοῖς ἄλλοις παντὸς καλοῦ, κατορθοῦντα (42) πρότερον ἔ διδάσκει.

γῳ, cum ita interpretatus sit, instabat verbo Paulus.

(40) Reg. primus ἱμάτια, vestimenta.

(41) Reg. tertius φορτία βαρῖα καὶ δυσβάστακτα, onera gravia et portatu difficilia.

(42) Editi et Reg. secundus καὶ κατορθοῦντα. Sed cum vocula καὶ non valde admodum placeret hoc loco, eam ex Reg. tertio delevimus.

Κεφάλ. Γ.

A

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶς εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Ὅτε οὖν ἐβίβη τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἀνυπεσῶν πάλιν εἶπεν αὐτοῖς· Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ Διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμι γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐβίβη ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ Κύριος, καὶ ὁ Διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπέδειγμα γάρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐγὼ ἔποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε ἀλλήλοις. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Πάντῃ ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀνταμιθάνεσθαι τῶν ἀσθενοῦντων. **ΠΡΟΣ ΚΟΡ.** α'. Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ἐγὼ Χριστοῦ. **ΠΡΟΣ ΤΙΜ.** α'. Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω· ἀλλὰ τύπος γίνου τὰ ἐξῆς.

Ἵτι δεῖ τὸν προεστῶτα τοῦ λόγου μὴ τοῖς ἑαυτοῦ κατορθώμασιν ἐπαμεριμνεῖν (44), ἴδιον δὲ καὶ ἐξαίρετον τῆς ἐγχειρισθείσης· αὐτῷ φροντίδος ἔργον εἶδέναι τῆν τῶν πεπιστευμένων βελτίωσιν.

Κεφάλ. ΙΑ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς ἔστε τὸ ἄλας τῆς γῆς. Ἐὰν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; Εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βληθῆναι ἐξω, καὶ καταπιεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. **ΙΩΑΝΝΗΣ.** Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει, καὶ ἐγὼ ἐρχόμενος πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἐξω. Ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με (45), ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον. **ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ.** α'. Τίς γάρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἐμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ; Ὑμεῖς γάρ ἔστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρὰ.

Ἵτι δεῖ τὸν προεστῶτα τοῦ λόγου περιάγειν τὰς κόμας καὶ τὰς πόλεις πάσας τὰς ἐγχειρισμένας αὐτῷ.

Κεφάλ. ΙΒ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ περιήγειρ ὅλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν. **ΛΟΥΚΑΣ.** Καὶ αὐτὸς διώδευε (46) κατὰ πόλιν καὶ κώμην κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ εὐαγγελιζόμενος· καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ.

Ἵτι δεῖ πάντας προσκαλεῖσθαι πρὸς ὑπακοὴν τοῦ

(43) Reg. tertius ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ, ὅτι, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.

(44) Editio Paris. ἐπιμεριμνεῖν, sollicitum esse. Editio Ven. perinde ut Regii primus et secundus

Caput X.

Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde (Matth. xi, 28, 29).. Postquam ergo lavit pedes discipulorum suorum, et accepit vestimenta sua: cum recubisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me, Magister, et Domine: et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, et Magister: et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciat alter alteri (Joan. xiii, 12-15)... Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oporteat suscipere infirmos (Act. xx, 35)... Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. xi, 1)... Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione (I Tim. iv, 12), etc.

τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ (43), καὶ

Quod non oportet eum qui præstet aliis docendis, ob sua recte facta securum esse: verum nosse debet proprium et præcipuum curæ sibi commissæ munus esse, ut ii qui ipsi concrediti sunt, meliores efficiantur.

Caput XI.

Vos estis sal terræ. Quod si sal insatuatus fuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus (Matth. v, 13)... Omne quod dat mihi Pater, ad me venit: et eum qui venit ad me, non ejectionem foras. Quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem 296 ejus qui misit me, Patris. Hac est autem voluntas ejus qui misit me, ut omnis qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam (Joan. vi, 37-40)... Quæ est enim nostræ spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis, in adventu ejus? Vos enim estis gloria nostra, et gaudium (I Thess. ii, 19).

Quod qui præficitur ad docendum, debet obire vicus et civitates omnes sibi concreditas.

Caput XII.

Et circuibat Jesus totam Galiliam, docens in synagogis, et prædicans Evangelium regni, et sanans omnem morbum et omnem languorem (Matth. iv, 23)... Et ipse iter faciebat per civitates et castella prædicans regnum Dei, et evangelizans: et duodecim cum illo (Luc. viii, 1).

Quod omnes convocandi sunt ad obediendum

ἐπαμεριμνεῖν, securum esse. Reg. tertius ἐναμεριμνεῖν.

(45) Reg. tertius πέμψαντός με Πατρός, ἵνα.

(46) Utraque editio αὐτὸς διώδευσε. Libri veteres διώδευε.

Evangelio : item quod sermo cum omni libertate sit annuntiandus, sitque dandum veritati testimonium, quanquam nonnulli prohibeant, et quoquo modo vel ad mortem usque persequantur.

Caput XIII.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine : et quod in ore audivistis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (Matth. x, 27, 28)... Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias (Matth. xxii, 8, 9)... Respondit ei Jesus : Ego palam locutus sum mundo : ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Judæi conveniunt : et in occulto locutus sum nihil (Joan. xviii, 20)... Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio : et interrogavit eos princeps sacerdotum, dicens : Nonne præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto? Et ecce replestis Jerusalem doctrina vestra : et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. Respondens autem Petrus et apostoli dixerunt : Obedire oportet Deo magis quam hominibus (Act. v, 27-29)... Nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens, quoniam vincula et tribulationes me manent. Verum pro nihilo hæc habeo, neque vita mea chara est mihi ipsi, ut consummem cursum meum cum gaudio, et ministerium quod accepi a Domino Jesu, ad testificandum Evangelium gratiæ Dei (Act. xx, 23, 24)... Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit : sed ante passi, et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei nostri, in multo certamine (I Thess. ii, 1, 2).

297 *ven' ἀλλὰ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς Θεῷ ἡμῶν λαλήσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον*
Quod orandum est pro profectu eorum qui crediderunt, gratiæque pro hoc sunt persolvendæ.

Caput XIV.

Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 20, 21)... Et iterum : Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum (ibid. 24)... In ipsa hora exsultavit spiritu Jesus, et dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Etiam Pater : quoniam sic placuit ante te (Luc. x, 21)... Primum

(47) Codices Combesiani τῶν ἀποκτενόντων. Verbum ἔστιν, quod mox sequitur, in veteribus nostris libris non invenimus.

(48) Reg. tertius Ἰουδαῖοι συνήρχοντο.

(49) Idem codex οὐ παραγγέλια παράγγελαι ὑμῖν, παρεπὶ vobis.

(50) Regii primus et tertius ὥστε τελειῶται.

Εὐαγγελίου, καὶ μετὰ πάσης παρρησίας καταγγέλλειν τὸν λόγον, καὶ μαρτυρεῖν τῇ ἀληθείᾳ, κἄν τινες κωλύσι, καὶ διώκωσιν οἷον δῆποτε τρόπῳ μέχρι θανάτου.

Κεφάλ. ΙΓ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἰπατε ἐν τῷ φωτὶ· καὶ ὁ πρὸς τὸ οὐκ ἠκούσατε, κηρύξτε ἐπὶ τῶν δωματίων. Καὶ μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων (47) τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ μὲν γὰρ ἄξιοι. Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὑρήτε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ παρρησία ἐλάλησα τῷ κόσμῳ· ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπου πάντες οἱ Ἰουδαῖοι συνέρχονται (48), καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἀγαρόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ ἐπηρώτησαν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς λέγων· Οὐ παραγγέλια παρηγγέλαμεν ὑμῖν (49) μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; Καὶ ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλήμ τῆς διδασχῆς ὑμῶν, καὶ βούλεσθε ἐπαραγεῖν ἐπ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἀποκριθεὶς δὲ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι εἶπον· Πειθαρχεῖν δεῖ μᾶλλον Θεῷ ἢ ἀνθρώποις. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πληῖστοι τὸ Πνεῦμά μοι τὸ ἄγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται, λέγον, ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν. Ἀλλ' οὐδενὸς λόγου ποιῶμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν μου τιμᾶν ἑμαυτῷ, ὡς τελειῶσαι (50) τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν ἢν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτυρασθαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοί, τὴν εἰσοδὸν ἡμῶν τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονοις οἴδατε, ἐν Φιλίπποις, ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐν πολλῷ ἀγῶνι.

Ἵτι δεῖ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῆς προκοπῆς (51) τῶν πεπιστευόντων, καὶ ἐπ' αὐτῇ εὐχαριστεῖν.

Κεφάλ. ΙΔ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μένον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ, ἵνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς ἐν, Πάτερ, ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν (52) ᾧσι. Καὶ πάλιν· Πάτερ, οὐκ ἐδέωκας μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, κἀκεῖνοι ᾧσι μετ' ἐμοῦ. ΛΟΥΚΑΣ. Ἐν αὐτῇ τῇ ᾠρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν· Ἐξομολογούμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συν-

(51) Sic Regii primus et secundus. Ultraque editio τῶν πεπιστευμένων, pro profectu eorum qui crediderunt sunt.

(52) Illud, ἐν ἡμῖν, addidi et ex editione Veneta et ex antiquis duobus libris. Reg. tertius pro ἡμῖν, corrupte habet ὑμῖν. Mox ultraque editio θέλω ὅπου εἰμι ἐγὼ, ἵνα. Reg. primus ut in contextu.

ετών, και ἀπεκδήνας αὐτὰ ρηπίοις. **Ναί**, ὁ **Α** *quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis : quia fides vestra annuntiat in universo mundo. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo, in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio in orationibus meis (Rom. 1, 8, 9)... Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra adhuc magis ac magis abundet in scientia, et in omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi : repleti fructibus justitiæ per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei (Philipp. 1, 8-11).*

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Πρώτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν (53) καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, ὃ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως μνησθῆναι ὑμῶν ποιούμαι ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου. **ΠΡΟΣ ΦΙΛ.** Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγγχοις (54) Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἐτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, ἵνα ἦτε εὐκρινεῖς καὶ ἀπόσκοποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ.

*Ὅτι δεῖ τὰ Θεοῦ χάριτι κατορθούμενα, γινώριμα ποιεῖν καὶ ἑτέροις εἰς δόξαν Θεοῦ.

B *Quod ea quæ recte facta sunt per Dei gratiam, etiam aliis patefacienda sint ad gloriam Dei.*

Κεφάλ. ΙΕ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγήσαντο αὐτῷ, ὅσα ἐποίησαν. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀπήγγειλαν ὅσα ὁ Θεός ἐποίησε μετ' αὐτῶν. **ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ.** (55) Ἴνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἡμῖν, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἐπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γινώτε τὰ περὶ ἡμῶν.

Caput XV.

Et reversi apostoli narraverunt illi quæcunque fecerunt (Luc. ix, 10)... Cum autem venissent, et congregassent ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis (Act. xiv, 26)... Ut autem et vos scialis quæ circa me sunt, quid agam : omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, et fidelis minister in Domino : quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt (Ephes. vi, 21, 22).

*Ὅτι δεῖ μὴ μόνον τῶν παρόντων ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπόντων· καὶ πάντα ποιεῖν ὡς ἀνάπαιτῃ ἢ χρεῖα τῆς οἰκοδομῆς.

C *Quod non modo præsentium, sed absentium etiam cura gerenda sit, omniaque facienda prout postularit ædificationis ratio.*

Κεφάλ. ΙΓ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς ἀλλῆς ταύτης· κάκεινά μὲ δεῖ ἀγαγεῖν· καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι· καὶ γενήσεται μία ποιμήν, εἰς ποιμήν. **ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'.** Διὸ μηκέτι στέγνυτε ἢ δοκίμασμα καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέψυαμε τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Τιμόθεον, καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑμῶν.

Caput XVI.

Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere ; et vocem meam audient ; et fiet unum ovile, unus pastor (Joan. x, 16)... Propter quod non amplius sustinentibus nobis placuit, ut Athenis relinqueremur soli : et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra (I Thess. iii, 1, 2).

*Ὅτι δεῖ τῶν προσκαλούμενων (56) ἐπ' εὐργεσίᾳ ἀνέχεσθαι.

D **298** *Quod iis auscultandum sit, qui nos ad præstandum beneficium invitant.*

Κεφάλ. ΙΖ'.

Caput XVII.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ἄρχων εἰσελθὼν προσκύνει αὐτῷ, λέγων, ὅτι (57) Ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν· ἀλλὰ ἐλθὼν, ἐπίθεθι τὴν χεῖρά σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ζήσεται. Καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἠκολούθησεν αὐτῷ. **ΠΡΑΞΕΙΣ.** Ἐγγύς δὲ οὖσης Ἀδύδης τῇ Ἰσόπῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέστει-

Hæc illo loquente, ecce princeps accessit, et adorabat eum, dicens : Filia mea modo defuncta est ; sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. Et surgens Jesus, sequebatur eum (Matth. ix, 18, 19)... Cum autem vicina esset Lydda Joppe, discipuli audientes quod Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes : ut ne gravaretur venire

(53) Reg. tertius πίστις ἡμῶν. Aliquanto post idem codex τῶν εὐχῶν.

(54) Regii primus et tertius σπλάγγχοις Χριστοῦ Ἰησοῦ.

(55) Totum illud, Ἴνα δέ, etc., non reperitur in Regii primo et tertio : sed legitur in alio codice

Regio et in utraque editione.
(56) Utraque editio τὸν προσκαλούμενον. Nostri tres miss. τῶν προσκαλούμενων, sensu non dissimili.
(57) Vocem ὅτι addidimus ex antiquis duobus libris.

usque ad se *Ezurgens autem Petrus, venit cum illis* (Act. ix, 38).

Quod qui veritatis doctrinam suscipiunt, ii sint in ipsa per visitationem stabiliendi.

Caput XVIII.

Post aliquot autem dies dixit ad Barnabam Paulus: *Revertentes jam visitemus fratres nostros per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant* (Act. xv, 36)... Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio: quoniam volumus venire ad vos, ego quidem Paulus, et semel iterum, sed impedivit nos Satanas (I Thess. ii, 17, 18). Et paulo post: *Propter quod non amplius sustinentibus nobis placuit, ut Athenis relinqueremur soli: et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos et exhortandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis; ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus* (I Thess. iii, 1-5).

Quod proprium est ejus qui Dominum diligit, magna cum charitate erga eos quos docet, quavis ratione et cum omni studio ipsorum curam gerere, etiamsi in doctrina cum publice tum privatim tradenda vel ad mortem usque perseverare oportuerit.

Caput XIX.

Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus (Joan x, 11)... Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: *Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam, Domine; tu scis quia amo te: Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine; tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit ei: Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dixit ei Jesus: Pasce oves meas* (Joan. xxi, 15-17)... Una autem Sabbatorum, cum convenissent discipuli ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, 299 protraxitque sermonem usque in mediam noctem (Act. xx, 7)... Et paucis interjectis: *Ascendens autem, frangensque panem, et gustans, satisque allocutus usque in lucem, profectus est* (ibid. 14)... Quomodo nihil subtraxerim utilium, quominus annuntiarem vobis et docerem vos publice et per domos, testificans Judæis atque gentilibus in Deum pœnitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum (ibid. 20, 21)... Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessavi cum lacrymis

(58) Editio Paris. καταλειφθῆναι μόνοι. Libri veteres ut in contextu. Aliquanto post Reg. tertius τοῦ ἠῆδενα.

(59) Sic libri antiqui. Editio Paris. τριτόν καὶ εἰ-

λυρ δύο ἀνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες, μὴ ἀκνήσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. Ἀραστὰς δὲ ὁ Πέτρος, συνῆλθεν αὐτοῖς.

*Οτι δεῖ τοὺς ὑποδεχομένους τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐπιστηρίζειν δι' ἐπισκέψεως.

Κεφάλ. ΙΗΨ.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας εἶπε Παῦλος πρὸς Βαρνάβαν· Ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν κατὰ πάσαν πόλιν, ἐν αἷς κατηγγείλαμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, πῶς ἔχουσιν. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορρωσθέντες ἀπ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρα, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. Διὸ ἐβελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος, καὶ ἄναξ καὶ δις, καὶ ἐπέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Διὸ μηκέτι στέγοντες ἠὺδοκῆσαμεν καταλειφθῆναι (58) ἐν Ἀθήναις μόνοι καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, καὶ διδάσκοντα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξειν ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑμῶν, τὸ μηδένα σαλευσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα.

*Οτι ἴδιον τοῦ ἀγαπῶντος τὸν Κύριον τὸ, ἐν πολλῇ φιλοστοργίᾳ, τῇ περὶ τοὺς διδασκομένους, μετὰ πάσης σπουδῆς ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν παντὶ τρόπῳ, καὶ μέχρι θανάτου δεῖ προσκαρτεροῦντα τῇ διδασκαλίᾳ ἐν τε τῷ κοινῷ καὶ κατ' ἴδιον.

Κεφάλ. ΙΘΨ.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ΙΩΑΝΝ. Ὅτι δὲ ἠρίστησαν, λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς· Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με πλείον τούτων; λέγει αὐτῷ· Ναί, Κύριε· σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· Βόσκει τὰ ἀρνία μου. λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον· Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με; λέγει αὐτῷ· Ναί, Κύριε· σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ· Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον· Σίμων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με; Ἐλυπήθη ὁ Πέτρος, ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον (59)· Φιλεῖς με; καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε, σὺ πάντα οἶδας· σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε. λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Βόσκει τὰ πρόβατά μου. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐν δὲ τῇ μῆ τῶν Σεβῶτων, συνηγμένων τῶν μαθητῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον· παρέτεινε δὲ τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀναβὰς δὲ, καὶ κλάσας ἄρτον, καὶ γευσάμενος, ἐφ' ἱκανὸν τε ἐμιλήσας μέχρις ἀγῆς, ἐξῆλθεν... Ὡς οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντων τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ εἰδοῦξαι ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους, διαμαρτυρούμενος (60) Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν τὴν εἰς τὸν Κύριον

πεν· quod mutilum erat et decurtatum.

(60) Reg. primus διαμαρτυρούμενος. Mox idem codex εἰς τὸν Θεόν. Decst articulus in utraque editione.

ἡμῶν Ἰησοῦν... Διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ἅμα τὰς νύκτας καὶ ἡμέρας οὐκ ἐπαυσάμεθα μετὰ δακρύων ρουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν. ΕΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ἀδελφοί, τὸν κόπον ἡμῶν, καὶ τὸν μόχθον νυκτὸς καὶ (61) ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπικυρῆσαι τινα ὑμῶν, ἐκπυρξάμενοι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.

*Ὅτι δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου ἐλεῆμονα καὶ εὐσπλαγχνον εἶναι, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν κεκακωμένων τὰς ψυχάς.

Κεφάλ. Κ.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι, εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας, εἶπεν· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ υἱαῖνοι τοῦ λαοῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Πορευθέντες δὲ, μάθετε τί ἐστίν· Ἐλεσον θέλω, καὶ οὐ θυσιᾶν· οὐ γὰρ ἠθέλον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰδὼν δὲ τοὺς δούλους, εὐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ἐσκαυμένοι, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα.

*Ὅτι δεῖ καὶ ἐν ταῖς τοῦ σώματος χρείαις σπλαγχνίζεσθαι ἐπὶ τοῖς πεπιστευμένοις, καὶ φροντίζειν αὐτῶν.

Κεφάλ. ΚΑ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν δούλον, ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι, καὶ ἀπολύσαι αὐτοὺς νήστευσι οὐ θέλω, μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ. ΜΑΡΚΟΣ. Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς, παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ γονυπετῶν αὐτὸν, καὶ λέγων αὐτῷ, ὅτι Ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. Ὁ δὲ Ἰησοῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτείρας τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἤψατο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ (62)· Θέλω, καθάρσθητι. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεσφουόντο ἐν τῇ διακορίᾳ τῇ καθημερινῇ αἰ χῆραι αὐτῶν. Προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεστὸν ἐστὶ καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακορεῖν ταῖς τραπέζαις. Ἐπισκέψασθε, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἐπιτά, πλήρεις Πνεύματος ἀγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.

*Ὅτι οὐ δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου ἐν τοῖς ἐλάττωσι αὐτοσυργεῖν φιλοτιμούμενον τῆς ὀφειλομένης περὶ τὰ μείζω σπουδῆς ἀπολείπεσθαι.

Κεφάλ. ΚΒ'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεστὸν ἐστὶ καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακορεῖν τραπέζαις. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακορίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσωμεν.

(61) Reg. primus recenti manu νυκτὸς γὰρ καὶ.

(62) Adhuc est vox αὐτῷ ex Reg. primo. Nec ita multo post idem ms. videtur habuisse prima manu

monens unumquemque vestrum (Act. xx, 31)... Memores enim estis, fratres, laboris nostri, et fatigationis: nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus Evangelium Dei (1 Thess. ii, 9), etc.

Quod qui præficitur doctrinæ tradendæ, is debet esse misericors et clemens, et maxime erga eos, quorum animæ sunt male affectæ.

Caput XX.

Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester? At Jesus audiens, ait: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite, quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium: non enim veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam (Matth. ix, 11-13)... Videns autem turbas, misertus est eis, quia erant vexati, sicut oves non habentes pastorem (ibid. 36).

Quod oportet in corporeis etiam necessitatibus eos qui nobis concrediti sunt, commiserari, et ipsorum curam gerere.

Caput XXI.

Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducant, et dimittere eos jejunos nolo ne deficient in via (Matth. xv, 32)... Et venit ad eum leprosus, deprecans eum, atque ad genua illius se provolvens, ac dicens illi: Si vis, potes me mundare. Jesus autem misertus, extensa manu sua tetigit eum, et ait illi: Volo: mundare (Marc. i, 40, 41)... In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrans mensis. Considerate, fratres, viros ex vobis testimonio vestro comprobatos septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituemus super hoc opus (Act. vi, 1-3).

Πνεύματος ἀγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν

300 Quod is cui concreditur verbum Dei, se a majorum negotiorum studio subducere non debet, dum magno conatu in exsequendis minoribus suam ipsius operam navat.

Caput XXII.

Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis (Act. vi, 2). Et paulo post: Nos vero orationi et ministerio verbi instantes fuerimus (ibid. 4).

καταστήσωμεν. Subinde Reg. tertius καὶ τῆς ὀφειλομένης.

Quod neque ad ostentationem, neque ad quæstum adhibendus est doctrinæ sermo, blandiendo audientibus, ut nostris voluptatibus aut commodis consulamus: sed nos tales esse addecet, tanquam qui ad gloriam Dei coram ipso loquamur.

Caput XXIII.

Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus: dilatant enim phylacteria sua, et magnificent fimbrias vestimentorum suorum, amantque primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foris, et vocari ab hominibus, Rabbi, Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim magister vester: omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. Nec vocemini magistri: nam magister vester unus est, Christus (Matth. xxiii, 5-10)... Mea doctrina non est: nea, sed ejus qui misit me. Si quis voluntate ipso faciat, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et injustitia in illo non est (Joan. vii, 16-18)... Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei: sed velut ex sinceritate, sed velut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur (II Cor. ii, 17)... Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo: sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium: ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis apud vos, sicut scitis: neque in occasione avaritiæ: Deus testis est: neque quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis; licet possemus in auctoritate esse, tanquam apostoli Christi (I Thess. ii, 3-6).

προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς, οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀπ' ὑμῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλων, δυναμένοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι.

301 Quod non oportet eum qui præest aliis docendis, abuti sua potestate ad subjectorum contumeliam, neque contra illos extolli, quin potius gradum illum accipere ceu quamdam occasionem humilitatis, quæ eis ostendenda sit.

Caput XXIV.

Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire; et ceperit percutere conservos suos, manducetque et bibat cum ebriosis: veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat: et dividet

Ἄτι οὐ δεῖ ἐπιδεικτιῆν, οὐδὲ ἐμπορεύεσθαι τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ἐν κολακείᾳ τῶν ἀκούοντων, εἰς πληροφορίαν τῶν ἰδίων ἡδονῶν, ἤτοι χρεῶν! ἀλλὰ τοιοῦτους εἶναι, ὡς εἰς δόξαν (63) Θεοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ λαλοῦντας.

Κεφάλ. ΚΓ'.

MATΘΑΙΟΣ. Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιῶσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· πλατύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν· φιλοῦσι τε τὰς πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, Ῥαββί, Ῥαββί (64). Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε Ῥαββί· εἰς γὰρ ἐστὶν ὑμῶν ὁ καθηγητής· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε. Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἰς γὰρ ἐστὶν ὁ καθηγητὴς ὑμῶν, ὁ Χριστός. ἸΩΑΝΝΗΣ. Ἡ ἐμὴ διδασχὴ οὐκ ἐστὶν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με. Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ, γνώσεται περὶ τῆς διδασχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἑαυτοῦ λαλῶ. Ὁ ἀπ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν (65) ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός αὐτὸν, οὗτος ἀληθὴς ἐστίν, καὶ ἀδικία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Οὐ γὰρ ἐσμεν, ὡς οἱ πολλοὶ, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐξ εὐκρινεῖας, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ, κατενώπιον Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν.

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὐδὲ ἐν δόλῳ· ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οὕτω λαλοῦμεν· οὐχ ὡς ἄνθρωποι ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὔτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν πρὸς ὑμᾶς, καθὼς οἴδατε, οὔτε βαθμὸν ἔχειν.

Ἄτι οὐ δεῖ τὸν προσετώτα τοῦ λόγου εἰς τὴν κατὰ τῶν ὑποκειμένων ὕβριν ἀποκερῆσθαι τῇ ἐξουσίᾳ· οὐ μὴν οὐδὲ κατεπαίρεσθαι αὐτῶν· ἀλλὰ μᾶλλον ὑπόθεσιν τῆς πρὸς αὐτοὺς ταπεινοφροσύνης τῶν βαθμῶν ἔχειν.

Κεφάλ. ΚΔ'.

MATΘΑΙΟΣ. Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος ἐπὶ τῆς οἰκίας αὐτοῦ τοῦ δοῦναι ἑαυτοῖς ἐν καιρῷ τὴν τροφήν, Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὐρήσει ποιῶντα οὕτως. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. Ἐάν δὲ εἰπῇ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκείνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἔρχεσθαι, καὶ ἀρξῆται τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ (66), ἐσθίη τε καὶ πίνη μετὰ τῶν μεθύσ-

(63) Editio Paris. ὡς δόξαν. At mss. duo εἰς δόξαν.

(64) Vox Ῥαββί semel in Reg. primo legitur.

(65) Editio Paris. τὴν ἰδίαν δόξαν. At mss. nostri ut in contextu.

(66) Vox αὐτοῦ in veteribus nostris libris deest. Mox utraque editio προσδοκᾷ καὶ διχοτομήσει. Anti-qui duo libri ita, ut edidimus.

των· ἤξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ἡμέρᾳ Α
 ἢ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὧρᾳ ἢ οὐ γινώσκει· καὶ
 διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν
 ὑποκριτῶν θήσει. Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλανθμὸς, καὶ ὁ
 βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὑμεῖς φρονεῖτέ
 με, ὁ Κύριος, καὶ ὁ Διδάσκαλος, καὶ ἀληθῶς λέ-
 γετε (67)· εἰμι γάρ. *Et oñr ἐγὼ ἐν ἡμέρᾳ τῶν πόδας
 ὑμῶν, ὁ Κύριος, καὶ ὁ Διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὄψε-
 λτε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας.* ΛΟΥΚΑΣ.
 Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς αὐ-
 τῶν μείζων δοκεῖ εἶναι. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐ-
 τοῖς· Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν,
 καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν εὐεργετῶνται καλοῦνται·
 ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν γενέ-
 σθω ὡς νεώτερος, καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς ὁ διακονῶν.
 Τίς γὰρ μείζων, ὁ ἀνακείμενος ἢ ὁ διακονῶν; Β
 Οὐχ ὁ (68) ἀνακείμενος; Ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ
 ὑμῶν, ὡς ὁ διακονῶν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἀπὸ δὲ τῆς
 Μιλήτου πέμψας εἰς Ἐφέσον, μετεκαλέσαστο
 τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας· ὡς δὲ παρ-
 εγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς· Ὑμεῖς ἐπ-
 ἵστασθε, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐπέβην (69)
 εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρό-
 νον ἐγενήμην, δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης
 ταπεινοφροσύνης, καὶ πολλῶν θαυμάτων καὶ πει-
 ρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς
 τῶν Ἰουδαίων. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἡδέως γὰρ ἀν-
 ἔχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες. Ἀνέχεσθε γάρ,
 εἰ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, εἰ τις κατεσθίει, εἰ
 τις λυμβάνει, εἰ τις ἐκπαίρειται, εἰ τις εἰς πρόσωπον
 ἡσθενήσαμεν ἐν τῷ μέρει τούτῳ.

Ἵτι οὐ δεῖ κατ' ἔριν, ἢ φθόνον, ἢ φιλονεικίαν τὴν C
 πρὸς τινος (70), κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον.

Κεφ. κε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἠρέτισα, ὁ
 ἀγαπητός μου, εἰς ὃν ἠδεδόκησεν ἡ ψυχὴ μου.
 Θήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κλησὶν τοῖς
 ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγά-
 σει (71), οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν
 φωνὴν αὐτοῦ. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Τινὲς μὲν καὶ διὰ
 φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν
 Χριστὸν κηρύσσουν· οἱ μὲν ἐξ ἀγάπης, εἰδότες
 ὅτι εἰς ἀπολογία τοῦ εὐαγγελίου κείμε· οἱ δὲ
 ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ
 ἀγῶως, οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς
 μου.

Ἵτι οὐ δεῖ τοῖς ἀνθρωπίνους πλεονεκτῆμασι κεχρη-
 σθαι εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, ἵνα μὴ ἐγ-
 κρύπτηται (72) αὐτοῖς ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις.

Κεφ. κς'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε
 τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα

(67) Utraque editio et Reg. secundus καὶ ἀληθῶς
 λέγετε. Alii duo mss. καὶ καλῶς λέγετε, et bene di-
 citis. Notandum præterea, legi hoc loco in Regiis
 primo et tertio ordine inverso ὁ Διδάσκαλος καὶ ὁ
 Κύριος.

(68) Utraque editio οὐχ ὁ. At mss. duo οὐχὶ ὁ.

(69) Utraque editio ἀπέβην. Codex Combef. et

eum, parlemque ejus ponet cum hypocritis. Illic erit fletus, et stridor dentium (Math. xxiv, 45-51)... Vos vocatis me, Domine, et Magister: et vere dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi pe- des vestros, Dominus et Magister: et vos debe- tis alter alterius lavare pedes (Joan. xiiii, 13, 14)... Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. Jesus autem dixit eis: Reges gentium dominantur eis, et qui potestatem habent super eas, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui major est in vobis, fiat sicut junior: et qui præcessor est, sicut ministrator. Nam quis major est, qui recumbit an qui ministrat? Nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat (Luc. xxii, 24-26)... A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit majores natu Ec- clesiae: qui cum venissent ad eum, dixit eis: Vos scitis, a prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim: ser- vens Domino cum omni humilitate, et multis lacrymis et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum (Act. xx, 17-19)... Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim, si quis vos in servitudinem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte (II Cor. xi, 19-21.)

Quod non sit prædicandum Evangelium per con-
 tentionem, aut invidiam, aut quamdam animi
 adversum aliquos concitationem.

Caput XXV.

Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in
 quo sibi bene complacuit anima mea. Ponam Spi-
 ritum meum super eum, et judicium gentibus nun-
 tiabit. Non contendet, neque clamabit, neque au-
 diet aliquis in plateis vocem ejus (Math. xii, 18,
 19).... Quidam quidem et propter invidiam 302
 et contentionem, quidam autem et propter bonam
 voluntatem Christum prædicant: quidam ex chari-
 tate, scientes quoniam in defensionem Evangelii po-
 situs sum: quidam autem ex contentione Christum
 annuntiant, non sincere, existimantes pressuram se
 D suscitare vinculis meis (Philipp. i, 15-17).

Quod non oportet humanis præsidiiis et donis uti
 ad Evangelii prædicationem, ne ab ipsis obscu-
 retur Dei gratia.

Caput XXVI.

Confiteor tibi, Pater, Domine celi et terræ, quia
 abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et re-
 alii duo ἐπέβην.

(70) Reg. tertius τὴν πρὸς τινος, adversus quem-
 piam.

(71) Illud, οὐδὲ κραυγάσει, additum est ex libris
 veteribus.

(72) Utraque editio εἰσκρύπτηται. Regii primus
 et tertius ἐγκρύπτηται, rectius.

velasti ea parvulis (Matth. xi, 25)... Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare : non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi (I Cor. i, 17).... Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientia, annuntians vobis testimonium Dei. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum : et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos : et sermo meus, et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis ; ut fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei (I Cor. ii, 1-5).

ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκδιυψάς αὐτὰ ἰηλοῖς. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με ὁ Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι· οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κερῶθῆ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. Κατῶ ἐλάθω πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου, ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἐκρινά τι εἶδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν· καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον. Κατῶ ἐν ἀσθενείᾳ, καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς· καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πιθανότης ἀνθρώπινης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν (75) μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ.

Quod non putandum est, quod nostra ipsorum solertia et arte prædicationem ad prosperum exitum deducamus : sed fiducia omnino in Deo collocanda est.

Ἵτι οὐ δεῖ οἴεσθαι τὴν εὐδοκίαν τοῦ (74) κηρύγματος ἐν ἰδίαις ἐπινοίαις κατεργάζεσθαι· τὸ δὲ ὅλον ἐπὶ τῷ Θεῷ πεποιθέναι.

Caput XXVII.

Κεφ. κζ.

Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum : non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros novi testamenti (II Cor. iii, 4-6).... Habemus autem thesaurum istum in vasculis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis (II Cor. iv, 7).

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Πεπολιθῆσιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν, οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ' ἐαυτῶν λογίσασθαι τι, ὡς ἐξ ἐαυτῶν· ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς γενέσθαι διακόνους καινῆς διαθήκης. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτοσ ἐν ὄστρακίνοις σκευῶσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν.

Quod is cui concredita fuit Evangelii prædicatione, nihil amplius debeat possidere quam quæ ad necessarium ipsius usum requiruntur.

Ἵτι οὐ δεῖ τὸν ἐγκχεχειρισμένον τὸ κήρυγμα τοῦ Ἐδδαγγελίου κτᾶσθαι τι πλεόν τῶν πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ ἀναγκαίαν χρείαν.

Caput XXVIII.

Κεφ. κη.

Nolite possidere aurum, neque argentum, neque cæ in zonis vestris : non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam : dignus enim est operarius cibo suo (Matth. x, 9, 10).... Nihil tuleritis in via, neque virgas, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis (Luc. ix, 3).... Argentum aut aurum aut vestem nullius concupivi : ipsi scitiis (Act. xx, 35).... Nemo militans vitæ negotiis implicatur, ut placeat ei qui ipsum in militiam delegit (II Tim. ii, 4).

ΜΑΤΘΑΙΟΥΣ. Μὴ κτήσῃσθε χρυσὸν (75). μῆτε ἀργυρον, μῆτε χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν· μὴ πήραν εἰς ὄδον, μῆδὲ δύο χιτῶνας, μῆδὲ ὑποδήματα (76), μῆδὲ ῥάβδον· ἄξιός γάρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστί. ΛΟΥΚΑΣ. Μῆδὲν ἀίρετε εἰς ὄδον, μῆτε ῥάβδους, μῆτε πήραν (77), μῆτε ἄρτον, μῆτε ἀργύριον, μῆτε ἀνὰ δύο χιτῶνας ἔχειν. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἀργυρίου ἢ χρυσοῦ ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα, αὐτοὶ γινώσκετε. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδέεις στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ.

303 Quod animus haud sit applicandus ad rerum mundanarum curas in eorum gratiam, qui his nimio affectu vacant.

Ἵτι οὐ δεῖ κηρῶν ἑαυτὸν εἰς τὴν περὶ τῶν βιωτικῶν φροντίδα τοῖς κατὰ προσπάθειαν περὶ ταῦτα ἀσχολούμενοις.

Caput XXIX.

Κεφ. κθ.

Ait autem ei quidam de turba : Magister, die fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. At ille dixit : Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos ? (Luc. xii, 13, 14).... Nemo militans implicatur vitæ negotiis (II Tim. ii, 4).

ΛΟΥΚΑΣ. Εἶπε δὲ τις αὐτῷ ἐκ τοῦ ὄχλου· Διδάσκαλε, εἰπέ τῷ ἀδελφῷ μου μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν· Ὁ δὲ εἶπε· Ἄρθρωπε, τίς με κατέστησεν δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς ; ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Οὐδέεις στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, καὶ τὰ ἐξῆς.

(73) Pro ἡμῶν, sacer textus vulgatus habet ὑμῶν, fides vestra.
 (74) Utraque editio et duo mss. τὴν εὐδοκίαν τοῦ. Reg. secundus emendatus τὴν εὐδοκίαν τοῦ· quod melius iudicavimus et verius, ut ea loca, quæ mox ex Scriptura proferentur, possint ad titulum quadrare.

(75) Reg. primus χρυσίον μῆτε ἀργύριον.
 (76) Utraque editio et Reg. secundus χιτῶνας ἔχειν, μῆδὲ ὑποδήματα. Alii duo mss. ut in contextu legi potest.
 (77) Reg. tertius μὴ πήραν. Mox utraque editio χιτῶνας ἔχει. Codex Combeff. et alii duo ἔχειν

Ὅτι οἱ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀκούοντας ἀρέσκειαν ἀμει-
λοῦντες τῆς παρήρησις τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων,
ἐκείνοις ἑαυτοὺς δουλοῦντες, οἷς ἀρέσκειν θέλουσι,
τῆς τοῦ Κυρίου δεσποτείας ἐκπίπτουσιν.

Κεφάλ. λ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦναι, δόξαν
παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν
παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες (78) ; ΠΡΟΣ
ΓΑΛ. Εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δούλος
οὐκ ἂν ἦμην.

Ὅτι· δεῖ σκοπὸν προκείσθαι τῷ διδάσκοντι, πάντας
μὲν εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πλη-
ρώματος τοῦ Χριστοῦ καταρτίσαι, ἕκαστον δὲ ἐν
τῷ ἰδίῳ τάγματι.

Κεφάλ. λβ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡσπερ
ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (79) τέλειός
ἐστιν. ΙΩΑΝΝΗΣ. Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον,
ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου
αὐτῶν εἰς ἐμέ· Ἰνα πάντες ἐν ὧσιν, καθὼς σὺ,
Πάτερ, ἐν ἐμοί, καὶ γὰρ ἐν σοί, Ἰνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν
ἐν ὧσιν (80). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς
μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ ποι-
μένας καὶ διδασκάλους πρὸς τὸν καταρτισμὸν
τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν
τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταστήσωμεν
οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς
ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον,
εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χρι-
στοῦ.

Ὅτι δεῖ ἐν ἀνεξικακίᾳ καὶ πραότητι παιδεύειν (81)
τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, προσδοκῶντα αὐτῶν τὴν
μετάνοιαν, ἕως ἂν πληρώσῃ τὸ μέτρον τῆς εἰς
αὐτοὺς ἐπιμελείας.

Κεφάλ. λδ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραγήσει, οὔτε
ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τῆς φωνῆς αὐτοῦ.
Κάλαμον συντετριμμένον οὐ καταξέει, καὶ λίνον
τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς ῥῆκος
τὴν κρίσιν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Δούλον δὲ Κυρίου
οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας,
διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύοντα
τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μήποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς
μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνα-
τήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος.

Ὅτι δεῖ τοῖς διὰ φόβον καὶ εὐλάβειαν παραιτουμέ-
νους τὴν παρουσίαν τοῦ κηρύσσοντος τὸν λόγον
εἰκεῖν, καὶ μὴ φιλονεικῶς ἐγκείσθαι.

Κεφάλ. λγ'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν ἅπαν τὸ πλῆ-
θος τῆς περιχώρου τῶν Γαδαρηνῶν, ἀπελθεῖν
ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβος μεγάλῳ συνελχότο. Αὐτὸς
δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, ὑπέστρεψεν.

(78) Utraque editio οὐ ζητοῦντες. Reg. tertius οὐ
ζητεῖτε.

(79) Reg. tertius ὁ οὐράνιος. Aliquanto post idem
codex ἐν ἐμοί καὶ ἐγὼ ἐν.

A Quod illi qui ad gratiam audientium conciliandam
Dei voluntates libere nuntiare negligunt, exci-
dant a Domini mancipio : quandoquidem iis qui-
bus placere volunt, sese mancipant.

Caput XXX.

Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab in-
vicem accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non
queritis? (Joan. v, 44)... Si adhuc hominibus pla-
cerem, Christi servus non essem (Gal. 1, 10).

Quod is qui docet, hunc sibi proponere debeat
scopum, ut singulos in virum perfectum in
mensuram ætatis plenitudinis Christi aptet et com-
ponat, unumquemque tamen in suo ipsius ordine.

B

Caput XXXI.

Estate ergo vos perfecti, sicut Pater vester cæ-
lestis perfectus est (Matth. v, 48)... Non pro eis
autem rogo tantum, sed et pro eis qui credunt per
verbum eorum in me : ut omnes unum sint, sicut tu,
Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum
sint (Joan. xvii, 20, 21)... Et ipse dedit quosdam
quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios
autem pastores et doctores ad consummationem san-
ctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis
Christi : donec occurramus omnes in unitatem fidei,
et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in men-
suram ætatis plenitudinis Christi (Ephes. iv, 11-
13).

C

Quod in patientia et mansuetudine erudiendi sint
adversarii, expectata nimirum ipsorum pœnitentia,
quoad omnis modus diligentia erga ipsos
adimpleatur.

Caput XXXII

Neque contendet, neque clamabit, neque audiet
aliquis in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam
non confringet, et linum fumigans non exstinguet,
donec ejiciat ad victoriam judicium (Isa. xlii, 2-4;
Matth. xii, 19, 20)... Servum autem Domini non oportet
litigare, sed mansuetum esse ad omnes, idoneum
ad docendum, tolerantem malorum, in mansuetudine
erudientem eos qui adversantur : nequando Deus
det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,
et resipiscant a diaboli laqueo (II Tim. ii, 24-
26).

Quod cedendum est, cum aliqui præsentiam ejus
qui verbum prædicat, recusant ob timorem ac
metum, nec oportet contentiose instare.

Caput XXXIII.

Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis
Gadarenorum, ut discederet ab ipsis : quia magno
timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim,
reversus est (Luc. viii, 37).

(80) Editio utraque et duo mss. ἐν ὧσιν. Τοὺς δὲ.
Codex Messan. et Reg. tertius, ita ut edidimus.

(81) Utraque editio πραότητι παιδεύσειν. Regii
primus et tertius παιδεύειν.

Quod ab iis etiam qui propter animi improbitatem A prædicationem Evangelii non suscipiunt, secedere debeamus, ne pro corporis quidem necessitatibus beneficia ab ipsis accipientes.

Caput XXXIV.

Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes de domo illa vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris (Matth. x, 14)... In quamcunque autem civitatem intraveritis, et non susceperit vos, exeuntes in plateas ejus : Etiam pulverem qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos : tamen hoc scitote, quia appropinquavit in vos regnum Dei (Luc. x, 10, 11)... Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus, detinebatur sermone Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicientibus autem eis et blasphemantibus, excutiens vestimenta, dixit ad eos : Sanguis vester super caput vestrum : mundus ego ; ex hoc ad gentes vadam (Act. xviii, 5, 6).
ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι.

Quod recedendum est ab immorigeris, postquam erga ipsos adhibitus fuerit omnis diligentiae modus.

Caput XXXV.

Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluistis ! Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta (Matth. xxiii, 37, 38)... Vobis oportebat loqui verbum Dei : sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æterna vita, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus : Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ (Act. xiii, 46, 47 ; Isa. xlix, 6)... Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devota : sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus (Tit. iii, 10, 11).

Quod in omnibus erga omnes servanda est 305 verborum Domini integritas, sic ut nihil efficiatur ob animi inclinationem.

Caput XXXVI.

Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando (I Tim. v, 21).

Quod singula ab eo qui doctrinæ tradendæ præficiuntur, considerate et cum multo examine et faciendæ sint et dicenda, eo nempe consilio, ut reu

(82) Regii primus et tertius ἀνεγόμενον.

(83) Illud εἶναι additum est ex Reg. tertio.

(84) Vox ἀδ-της abest a nostris veteribus libris. Mox Reg. tertius ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Subinde utraque editio et duo mss. ὑμῶν οὖν ἀναγκαῖον.

Ἐπι δεῖ καὶ τῶν διὰ ἀγνωμοσύνην μὴ καταδεχομένων τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἀναχωρεῖν, μηδὲ τὰ πρὸς τὴν ἀναγκαῖαν τοῦ σώματος χρεῖαν παρ' αὐτῶν εὐεργετηθῆναι ἀνεχομένων (82).

Κεφάλ. 18'.

MATΘΑΙΟΣ. Καὶ ὃς ἂν μὴ δέξεται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τῶν λόγων ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἢ τῆς πόλεως, ἐκτινάξατε τὸν κοριοστὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν. ΛΟΥΚΑΣ. Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ μὴ δέξωται ὑμᾶς, ἐξελεθόντες εἰς τὰς πλατείας αὐτῆς, εἰπατε· Καὶ τὸν κοριοστὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἀπὸ τῆς πόλεως ὑμῶν ἀποματτόμεθα ὑμῖν· πλὴν τοῦτο γινώσκατε, ὅτι ἡγγικεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεῖα τοῦ Θεοῦ. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὡς δὲ κατήλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὁ τε Σίλλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείχετο τῷ λόγῳ ὁ Παῦλος, διαμαρτυρούμενος τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι (83) τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἄντικεισσομένων δὲ αὐτῶν, καὶ βλασφημούντων, αἶμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν· ἀθῶος ἐγώ·

Ἐπι δεῖ τῶν μετὰ τὸ πληρωθῆναι εἰς αὐτοὺς πάντα τοῦτον ἐπιμελείας ἀπειθοῦντων ἀναχωρεῖν.

Κεφάλ. 16'.

MATΘΑΙΟΣ. Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἣ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἔργος ἐπισυνάγει τὰ ροσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς (84), καὶ οὐκ ἠθέλησάτε ! Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξιολογεῖτε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Οὕτω γὰρ ἐντέταται ἡμῖν ὁ Κύριος· Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μιᾶν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει, ὡν αὐτοκράχριτος.

Ἐπι πρὸς πάντας ἐν παντὶ πράγματι φυλάσσειν εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν τοῦ Κυρίου βημάτων, μηδὲν ποιοῦντα κατὰ πρόσκλησιν 85).

Κεφάλ. 15'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν.

Ἐπι δεῖ τὸν προεστῶτα τοῦ λόγου μετὰ περιστάσεως καὶ δοκιμασίας πολλῆς, κατὰ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, ἕκαστον ποιεῖν τε καὶ

Reg. primus ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον.
(85) Utraque editio æque ac nostri tres mss. et hic et infra κατὰ πρόσκλησιν, juxta exhortationem. Sed utrumque locum emendavimus ex sacro textu vulgato, ubi πρόσκλησιν legitur I Tim. v, 21.

λέγειν, ὡς ὄφελοντα καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πεπι-
στευμένων αὐτῶ δοκιμάζεσθαι τε καὶ μαρτυ-
ρεῖσθαι.

Κεφάλ. λζ'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Ὑμεῖς ἐπίστασθε ἀπὸ πρώτης ἡμέ-
ρας, ἀφ' ἧς ἐπέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς μεθ'
ὁμῶν τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην, δουλεύων
τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφοροσύνης, καὶ
πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα·
Ἄργυριον, ἢ χρυσίου, ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπ-
εθύμῃσα. Αὐτοὶ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρεῖαις μου
καὶ τοῖς ὄσσι μετ' ἐμοῦ ὑπῆρέτησαν αἱ χεῖρες
αὐταί. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ὑμεῖς μάρτυρες, καὶ ὁ
Θεὸς, ὡς ὁσίως, καὶ δικαίως, καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν
τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν, καθάπερ ὑμεῖς
οἴδατε.

ΟΡΟΣ ΟΑ'.

Ἵσα κατὰ συνάφειαν εἴρηται περὶ ἐπισκόπων καὶ
πρεσβυτέρων.

Κεφάλ. α'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Εἰ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται,
καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Ἀλλὰ δεῖ τὸν ἐπίσκοπον
ἀνεπιληπτον εἶναι, καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'.
Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς
πατέρα, νεωτέρους ὡς ἀδελφούς, πρεσβυτέρῳ
ὡς μητέρα, νεωτέρας ὡς ἀδελφάς, ἐν πάσῃ
ἀγνείᾳ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπι-
θυμίας φεῦγε, δώκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν,
ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν
Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Τὰς δὲ μωρὰς καὶ
ἀπειθεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς, ὅτι γερ-
νώσει μάχας. Δούλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι,
ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, καὶ τὰ ἐξῆς.
ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Σὺ δὲ παρηκολούθηκας μου τῇ
πίστει, τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει,
τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν.
ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Τούτου χάριν κατέλιπόν (86) σε ἐν
Κρήτῃ, ἵνα τὰ λειποῦσα ἐπιδιορθώσης, καὶ κατα-
στήσης κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι
διαταξάμην, εἰ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, καὶ
τὰ ἐξῆς.

Κεφάλ. β'. — Περὶ διακόνων.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον ἄνδρα
πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Φί-
λιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ Νικάνορα, καὶ τοὺς
λοιπούς, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων·
καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.
ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Διακόνους ὡσαύτως σερμοῦς, μὴ
διλόγους, μὴ οἰνω πολλῶ προσέχοντα, μὴ
αισχροκερδεῖς, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΡΟΣ ΟΒ'.

Περὶ ἀκροατῶν (87).

Ἵτι δεῖ τῶν ἀκροατῶν τοὺς πεκαυμένους τὰς
Γραφάς, δοκιμάζειν τὰ παρὰ τῶν διδασκάλων λε-
γόμενα· καὶ τὰ μὲν σύμφωνα ταῖς Γραφαῖς δέχε-
σθαι, τὰ δὲ ἀλλότρια ἀποβάλλειν· καὶ τοὺς τοιού-

(86) Antiqui tres libri ἀπέλιπον. Utraque editio
κατέλιπον. Mox editio Paris. ἐπιδιορθώσης. At mss.
tres ἐπιδιορθώση.

faciat Deo gratam : quippe qui vel ab ipsis qui
sibi concediti fuere, debeat comprobari, eorum-
que testimonio commendari.

Caput XXXVII.

Vos scitis a prima die, qua ingressus sum in
Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim :
serviens Domino cum omni humilitate, et multis
lacrymis et tentationibus (Act. xx, 18, 19). Et paulo
post : Argentum, aut aurum, aut vestem nullius
concupivi. Ipsi scitis : quoniam ad ea quæ mihi opus
erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus
istæ (ibid. 33, 34)... Vos testes estis, et Deus,
quam sancte, et juste, et sine querela vobis qui cre-
ditis, fuimus : sicut vos scitis (I Thess. 11, 10).

REGULA LXXI.

Quæ conjunctim de episcopis ac presbyteris dicta
sunt.

Caput I

Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desi-
derat. Sed oportet episcopum irreprehensibilem esse
(I Tim. 11, 1, 2), etc... Seniores ne increpaveris,
sed obsecra ut patrem : juniores ut fratres, seniores
mulieres ut matres, juniores ut sorores, in omni
castitate (I Tim. v, 1, 2)... Juvenilia autem desi-
deria fuge : sectare vero justitiam, fidem, charitatem,
pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.
Stultas autem et sine disciplina quæstiones devi-
ta, sciens quia generant lites. Servum autem
Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse
ad omnes (II Tim. 11, 22 - 24), etc... Tu autem
assecutus es meam fidem, doctrinam, institutionem,
propositum, patientiam, persecutiones, passiones
(II Tim. 11, 10, 11)... Hujus rei gratia reliqui te in
Creta, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per
civitates presbyteros, sicut ego disposui tibi, si quis
sine crimine est (Tit. 1, 5, 6), etc.

306 Caput II. — De diaconis.

Et elegerunt Stephanum virum plenum fide et
Spiritu sancto, et Philippum, et Prochorum, et Nica-
norem, et reliquos, quos statuerunt ante conspectum
apostolorum : et orantes imposuerunt eis manus
(Act. vi, 5, 6)... Diaconos similiter pudicos, non bilin-
gues, non multo vino deditos, non turpe lucrum se-
ciantes (I Tim. 11, 8), etc.

REGULA LXXII.

De auditoribus.

Quod debeant auditores qui Scripturas fuerint edo-
cti, explorare ac probare ea quæ a magistris
dicuntur : et quæ quidem consona sunt Scri-
pturis, suscipere ; quæ vero aliena, rejicere, eos-

(87) Illud, Περὶ ἀκροατῶν, deest in editione Pa-
risiensi : sed reperitur in editione Veneta et in an-
tiquis duobus libris.

que qui in ejusmodi doctrinis perseverant vehementius aversari.

Caput I.

Vae homini illi, per quem scandalum venit. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum (Matth. xviii, 7, 9) : similiter et de manu et de pede... Amen amen dico vobis : Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro (Joan. x, 1). Et post pauca : Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo : quia non noverunt vocem alienorum (ibid. 5)... Sed licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis praeter id quod accepistis, anathema sit (Gal. 1, 8)... Prophetias nolite spernere. Omnia autem probate : quod bonum est, tenete. Ab omni specie mala abstinete (I Thess. v, 20-22).

Ἐστω. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. Πάντα δοκιμάζετε (90)· τὸ καλὸν κατέχετε. Ἀπὸ παντὸς εἶδους ποτηροῦ ἀπέχεσθε.

Quod ii qui non multum callent Scripturas, debeant ex Spiritus fructibus characterem ac notam sanctorum agnoscere : et eos quidem qui tales sunt, admittere, ab iis vero qui non sunt hujusmodi, recedere.

Caput II.

Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos (Matth. vii, 15, 16)... Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, quemadmodum nos exemplar habetis (Philipp. iii, 17).

Quod qui recte verbum veritatis tractant, ii perinde atque Dominus sint suscipiendi, ad gloriam ejus qui illos misit Jesu Christi Domini nostri.

Caput III.

Qui recipit vos, me recipit (Matth. x, 40)... Qui recipit si quem misero, me recipit (Joan. xiii, 20)... Qui vos audit, me audit (Luc. x, 16) 307.... Et tentationem in carne mea non spreveritis, neque respuxistis : sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum (Gal. iv, 14).

Quod qui non auscultant iis qui mittuntur a Domino, non in eos modo contumeliosi sunt, sed in eum etiam qui ipsos misit : quin et sibi ipsis judicium gravius asciscunt, quam quod in Sodomos ac Gomorrhhas prolatum est.

Caput IV.

Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes de civitate aut domo illa, excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhharum in die judicii, quam illi civitati (Matth. x, 14, 15)... Qui vos spernit, me spernit (Luc. x,

(88) Regii secundus et tertius καὶ τοὺς τοιοῦτους. Utraque editio καὶ τοὺς τοιοῦτους.

(89) Editio Paris. ἀκολουθοῦσιν. Editio Ven. et antiqui tres libri ἀκολουθήσωσιν.

(90) Veteres duo libri δοκιμάζοντες.

τοὺς (88) διδάγμασιν ἐπιμένοντας ἀποστρέφεσθαι σφοδρότερον.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν· ὁμοίως καὶ περὶ χειρὸς καὶ ποδός. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἀλλοχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτῃς ἐστὶ καὶ ληστῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἄλλοτριῶν δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν (89), ἀλλὰ φεύχονται ἀπ' αὐτοῦ, οὐκ ὀδασιν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἡ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελιζῆται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα

Ἔστι δεῖ τοὺς μὴ πολλὴν ἔχοντας τὴν τῶν Γραφῶν γνῶσιν, ἐν τοῖς καρποῖς τοῦ Πνεύματος γνωρίζειν τὸν χαρακτῆρα τῶν ἁγίων· καὶ τοὺς μὲν τοιοῦτους δέχεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλως ἔχοντας ἀποστρέφεσθαι.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Συμμητηλα μου ἴνεσθε, ἀδελφοί, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς.

Ἔστι δὲ τῶν ὀρθομοούντων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας οὕτως ἀνέχεσθαι, ὡς τοῦ (91) Κυρίου, εἰς δόξαν αὐτοῦ τοῦ ἀποστελλαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Κεφάλ. γ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. ΙΩΑΝ. Ὁ λαμβάνων ἐὰν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει. ΛΟΥΚΑΣ. Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. Καὶ τὸν πειρασμόν, τὸν ἐν τῇ σαρκὶ μου, οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἀγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν.

Ἔστι οἱ ἀπειθοῦντες τοῖς παρὰ τοῦ Κυρίου ἀποστελλομένοις, τὴν ἀτιμίαν οὐ μέχρι τούτων ἰστώσιν, ἀλλὰ ἀνάγουσιν ἐπὶ τὸν ἀποστελλαντα, καὶ κρῖμα ἑαυτοῖς χεῖρον τῶν ἐν Σοδόμοις καὶ Γομόρροις ἐπιπῶνται.

Κεφάλ. δ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Καὶ δεῖς ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κοριοτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀρκετότερον ἔσται γῆ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ (92). ΛΟΥΚΑΣ.

(91) Editio Paris. ἀναδέχεσθαι ὡς τοῦ· quam scripturam non ideo reprobamus, quod inepta sit, sed quod nullo veterum librorum testimonio nitatur. Editio Ven. et nostri tres mss. ἀνέχεσθαι ὡς τοῦ.

(92) Vox ἐκείνη addita est ex libris antiquis.

Ὁ ἀδελφῶν ὑμῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ. ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Τοι- A 16)..... Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed
 γαρ οὐν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἀνθρώπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν
 Θεόν, τὸν καὶ δόττα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἄριστον
 εἰς ἡμῶν (95).

Ὅτι δεῖ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου
 οὕτως δέχεσθαι, ὡς ζωῆς αἰωνίου καὶ βασιλείας
 οὐρανῶν περιποιητικὴν· καὶ προθύμως ἐνεργεῖν
 αὐτήν, καθὼς ἐπίπονος εἶναι δοκῆ.

Κεφάλ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν
 λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί
 με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται,
 ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν.
 ΠΡΑΞΕΙΣ. Εὐαγγελισάμενοι τε τὴν πόλιν ἐκεῖ- B
 νην (94) καὶ μαθητεύσαντες Ἰκανούς, ὑπέστρε-
 ψαν εἰς τὴν Λύστραν, καὶ Ἰκόνιον, καὶ Ἄντιό-
 χιαν, ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν,
 παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει· καὶ ὅτι διὰ
 πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βα-
 σιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ὅτι δεῖ τὸν ἑλεγχον καὶ τὴν ἐπιτίμησιν οὕτως δέχε-
 σθαι, ὡς φάρμακον ἀναιρετικὸν πάθους, καὶ ὑγείας
 κατασκευαστικόν. Ἐξ οὗ δὴλόν ἐστιν, ὅτι οἱ ἐν
 πάθει ἀνθρωπαρεσκείας ἐπιείκειαν ὑποκρινόμενοι,
 καὶ μὴ ἐλέγχοντες τοὺς ἁμαρτάνοντας, τὸ ὄλον
 ζημιῶσι, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀληθινήν ζωὴν ἐπι-
 βουλεύουσιν.

Κεφάλ. ζ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐὰν δὲ ἀμάρτη εἰς σὲ ἀδελφός
 σου, ὑπάγε, ἑλεῖξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ
 μόρου· ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν
 σου. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Συναχθέντων ὑμῶν (95) καὶ
 τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον
 τῷ Σατανᾷ εἰς δόληρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα
 σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. ΠΡΟΣ
 ΚΟΡ. β'. Ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκεῖνη, εἰ καὶ πρὸς ὦραν
 ἐλύπησεν ὑμᾶς, νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε,
 ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ
 κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν. Ἡ
 γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοια εἰς σωτηρίαν ἀμε-
 ταμέλητον κατεργάζεται. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Δι' ἣν αἰτίαν
 ἔλεγε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ D
 πίστει.

ΟΡΟΣ ΟΓ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἄνδρα ἀπὸ γυναίκος (96), ἢ γυναῖκα ἀπὸ
 ἀνδρός χωρίζεσθαι, εἰ μὴ τις ἂν ἐπὶ πορνείᾳ ἄλῳ,
 ἢ εἰς τὴν θεοσέβειαν κωλύεται.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐβῆθήθ' δὲ, ὅτι δς ἂν ἀπολύσῃ
 (95) Editio Paris. εἰς ὑμᾶς. Codex Combef. et alii
 duo ἡμᾶς.

(94) Utraque editio εὐαγγελισάμενοι τῇ πόλει
 ἐκεῖνη. Antiqui tres libri ut in contextu.

(95) Reg. primus συναχθέντων οὖν ὑμῶν.

(96) Editio Ven. et nosiri tres mss. τοῖς ἐν γάμῳ·
 quod cum vitiosum esse viderent typographi Pari-

16)..... Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed
 Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in
 nobis (1 Thess. iv, 8).

Quod doctrina mandatorum Domini ita sit acci-
 pienda, tanquam quæ vitam æternam et regnum
 cœlorum nobis conciliet: item quod debeamus
 in ea studiose nos exercere, licet ardua et diffi-
 cilis esse videatur.

Caput V.

Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum au-
 dit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et
 in iudicium non venit, sed transit a morte in vitam
 (Joan. v, 24)... Cumque evangelizassent civitati illi,
 et docuissent multos, reversi sunt Lystram, et Ico-
 nium, et Antiochiam, confirmandes animas discipu-
 lorum, exhortantes, ut permanerent in fide: et quo-
 niam per multas tribulationes oportet nos intrare in
 regnum cœlorum (Act. xiv, 20-22).

Quod reprehensio et objurgatio ita accipienda sit,
 quasi medicamentum quoddam quo vitiosus af-
 fectus depellatur, et sanitas paretur. Ex quo
 perspicuum est, quod qui mansuetudinem ac leni-
 tatem simulant vitioso quodam hominibus pla-
 cendi studio, nec peccantes redarguunt, ii illos
 prorsus damno afficiant, atque adversus ipsam
 veram eorum vitam insidias struant.

Caput VI.

Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, cor-
 ripe eum inter te et ipsum solum: si te audierit, lu-
 cratus es fratrem tuum (Matth. xviii, 15)... Con-
 gregatis vobis et meo spiritu cum virtute Domini no-
 stri Jesu Christi, tradere hujusmodi Satanæ in
 interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini
 Jesu (I Cor. v, 4, 5)... Quod epistola illa (etsi ad
 horam) vos contristavit, nunc gaudeo: non quia con-
 tristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam.
 Contristati enim estis secundum Deum, 308
 ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ
 enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in
 salutem haud pœnitendam operatur (II Cor. vii,
 8-10).. Quam ob causam increpa illos dure, ut
 sani sint in fide (Tit. i, 15).

REGULA LXXIII

Quod vir ab uxore, aut uxor a viro non debeat
 separari, nisi alter deprehendatur in adulterio,
 aut pietatis sit impedimento.

Caput I.

Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem

sienses, pro τοῖς ἐν γάμῳ, ediderunt τὸν ἐν γάμῳ.
 Nos autem hæc delevimus. Animadvertimus enim
 has voces, τοῖς ἐν γάμῳ, punctis variis notatas fuisse
 in Reg. tertio, ut moneremur ipsas deleri debere.
 Mox editio Paris. et μὴ τις. Editio Ven. et mss.
 nostri et μὴ τι. Ibidem Reg. secundus ἐπὶ πορνείαν.

suam, det ei libellum repudiū. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta stupri causa, facit eam mæchari; et qui dimissam duxerit, adulterat (Matth. v, 31, 32)... Si quis venit ad me, et non odit patrem, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus (Luc. xiv, 26)... Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob stuprum, et aliam duxerit, mæchatur: et qui dimissam duxerit, mæchatur (Matth. xix, 9)... Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, ut uxor a viro non separetur: quod si separata fuerit, maneat innupta, aut marito reconcilietur: et vir uxorem non dimittat (I Cor. vii, 10, 11).

Quod non licet viro, uxore dimissa, aliam ducere: neque fas est repudiatam a marito, ab alio duci uxorem.

Caput II.

Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob stuprum, et aliam auxerit, mæchatur; et qui dimissam duxerit, mæchatur (Matth. xix, 9).

Quod viri debent diligere uxores suas, dilectione qua Christus dilexit Ecclesiam, qui, ut eam sanctificaret, seipsum pro ipsa tradidit.

Caput III.

Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo (Ephes. v, 25, 26). Et paucis interjectis: Ita viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua (ibid. 28), etc.

Quod oportet uxores subiecti suis ipsarum viris, quemadmodum et Ecclesia Christo subiecta est, ut faciant Dei voluntatem.

Caput IV.

Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut et Christus caput est Ecclesiæ: et ipse salvator est corporis. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo: ita et mulieres viris suis in omnibus (Ephes. v, 22-24)... Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, alios diligant: ut sobriæ sint, castæ, domus custodiæ, benignæ, subditæ viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei (Tit. ii, 4, 5).

(97) Reg. tertius καὶ δε δν.

(98) Utraque editio ei μή. Vocula ei in Reg. secundo non legitur. Desunt hæc omnino in duobus aliis codicibus: quod melius esse credi potest, cum eadem verba statim repetantur.

(99) Sic libri veteres. Utraque editio τὴν αὐτοῦ.

τὴν γυναικᾶ αὐτοῦ, δὲ τὴν ἀποστάσιον. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι δε εἰν ἀπολύση τὴν γυναικᾶ αὐτοῦ, παρεκτός λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχῶσθαι· καὶ δε εἰν (97) ἀπολελυμένην γαμήση, μοιχᾶται. ΛΟΥΚΑΣ. Εἰ τις ἐρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναικᾶ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι δε εἰν ἀπολύση τὴν γυναικᾶ αὐτοῦ, εἰ μή (98) ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήση ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναικᾶ ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρίζεσθαι· εἰν δὲ καὶ χωρισθῆ, μενέτω ἀγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ ἀνδρα γυναικᾶ μὴ ἀφιέται.

Ἐπι οὐκ ἔξεστι τῷ ἀπολύσαντι τὴν ἑαυτοῦ (99) γυναῖκα, γαμεῖν ἄλλην, οὕτε τὴν ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς, ἐτέρῳ γαμείσθαι.

Κεφάλ. β'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι δε εἰν ἀπολύση τὴν γυναικᾶ αὐτοῦ, εἰ μή ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήση ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται.

Ἐπι δεῖ τοὺς ἀνδρας ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν (1) γυναῖκας, ἀγάπην ἣν ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, παραδούς ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ.

Κεφάλ. γ'.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Οἱ ἀνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναικᾶς ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἠγάπησε, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἀγιάσῃ, καθαρῶς τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. Καὶ μετ' ὀλίγα· Οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἀνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναικᾶς, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐπι δεῖ τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς καὶ ἡ Ἐκκλησία τῷ Χριστῷ, ποιούσας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. δ'.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσέσθωσαν, ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ὁ ἀνὴρ κεφαλὴ ἐστὶ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ σωτήρ (2) τοῦ σώματος. Ἄλλ' ὡσπερ ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Ἰνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλάνδρους εἶναι, ἀγνάς, οἰκουροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημηταί.

Mox utraque editio ei μή. Vocula ei abest a nostris veteribus libris.

(1) Editi τὰς αὐτῶν. At mss. ἑαυτῶν.

(2) Posuimus ex libris antiquis articulum ante vocem σωτήρ.

Ὅτι οὐ δεῖ τὰς γυναῖκας πρὸς ὠραίσμων κοσμεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν σπουδὴν καὶ μέριμναν ἔχειν περὶ τὰ (3) ἀγαθὰ ἔργα, καὶ τοῦτον ἡγεῖσθαι ἀληθῆ καὶ πρέποντα Χριστιαναῖς κόσμον.

Κεφάλ. ε'.

ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ὅσαύτως γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμῶ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς· μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ', ὃ πρόπει (4) γυναίξιν, ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν, δι' ἔργων ἀγαθῶν.

Ὅτι δεῖ τὰς γυναῖκας σιγᾶν ἐν ἐκκλησίᾳ, κατ' οἶκον δὲ σπουδαιολογεῖσθαι περὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐαρεστήσεως.

Κεφάλ. ζ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσασθαι. Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἀνδράς ἐπερωτάτωσαν. Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναίξιν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαθητεύτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Διδάσκειν δὲ γυναίκα οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρὸς, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὐα. Καὶ ὁ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε. Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἂν μελῶσιν ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ ἀγιασμῷ, μετὰ σωφροσύνης.

ΟΡΟΣ ΟΔ'.

Ὅτι δεῖ τὴν χήραν, τὴν ἰσχυροτέρῳ τῷ σώματι χρωμένῃ, ἐν φροντίδι καὶ σπουδῇ διάγειν, μεμνημένην τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένων, καὶ τῇ Δορκάδι μεμαρτυρημένων.

Κεφάλ. α'.

ΠΡΑΞΕΙΣ. Ἐν Ἰόππῃ δὲ τις ἦν μαθήτρια, ὀνόματι Ταβίθα, ἣ διερμηνευομένη λέγεται Δορκάς. Αὕτη ἦν πλήρης ἔργων ἀγαθῶν καὶ ἐλεημοσυῶν ὧν ἐποίει. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ περιέστησαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαλοῦσαι, καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια ἃσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὕσα ἡ Δορκάς. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Χήρα καταλεγέσθω, μὴ ἐλάττωρ ἐτῶν ἐξήκοντα, γεροντία ἐνός ἀνδρὸς γυνῆ· ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρούμενη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνύψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρασεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν.

Ὅτι δεῖ τὴν χήραν τὴν εὐδοκίμησασαν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένοις κατορθώμασι, καὶ φθάσασαν εἰς τὸ τάγμα τῶν δυνατῶν χηρῶν, προσκαρτερεῖν ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς μετὰ νηστειῶν νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

Κεφάλ. β'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ ἦν Ἄννα προφήτις, θυγάτηρ Φαρουὴλ, ἐκ φυλῆς Ἀσὴρ· αὕτη προθεβηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζήσασα μετὰ ἀνδρὸς ἕτη ἑπτὰ

(3) Sic libri antiqui. Utraque editio πρὸς τὴν.

A Quod non debent mulieres se ad parandam pulchritudinem exornare, sed studium omne et curam ad bona opera conferre, atque hunc verum et Christianis mulieribus convenientem ornatum esse existimare.

Caput V.

Similiter et mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa : sed, quod decet mulieres, promittentes pietatem, per opera bona (I Tim. II, 9, 10).

Quod debent mulieres silere in ecclesia, et sedulo domi de modo placendi Deo inquirere.

B

Caput VI.

Mulieres vestrae in ecclesiis taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieribus loqui in ecclesia (I Cor. XIV, 34, 35). Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eva. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in praevaricatione fuit. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide, et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate (I Tim. II, 11-15).

C

REGULA LXXIV.

Quod oportet viduam, robustiore corpore praeditam, in cura ac studio vitam degere, memorem eorum quae ab Apostolo dicta sunt, et testimonium, quod Dorcadi datum est.

Caput I.

In Joppe autem erat quaedam discipula nomine Tabitha, quae interpretata dicitur Dorcas. Haec erat plena operibus bonis, et eleemosynis 310 quas faciebat (Act. IX, 36). Et paulo post : Et circumsteterunt illum omnes viduae flentes, et ostendentes tunicas et vestes quas faciebat cum esset cum ipsis Dorcas (ibid. 39)... Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quae fuerit unius viri uxor : in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est (I Tim. V, 9, 10).

Quod vidua quae ob recte facta ab Apostolo memorata illustris est et clara, quaeque ad ordinem vere viduarum pervenit, precibus et obsecrationibus cum jejuniis noctu diuque insistere debeat.

Caput II.

Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser : haec processerat in diebus multis, et vixerat cum viro annis septem a virginitate sua. Et haec vi-

(4) Reg. tertius ἀλλ' ὡς πρόπει, sed uti convenit.

dua usque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die (Luc. II, 36, 37). Quæ autem vere vidua est et desolata, sperat in Deo, et instat obsecrationibus et orationibus nocte ac die: quæ vero in deliciis est, vivens mortua est (I Tim. V, 5, 6)

REGULA LXXV.

Quod oportet servos cum omni benevolentia ad Dei gloriam suis secundum carnem dominis obedire, in iis certe, in quibus mandatam Dei non solvitur.

Caput I.

Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum servantibus, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum benevolentia servantibus, sicut Domino, et non hominibus: scientes, quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber (Ephes. VI, 5-8). Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Dei et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt, quia fratres sunt: sed magis servant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt (I Tim. VI, 1, 2). Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed omnem fidem bonam ostendentes; ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus (Tit. II, 9, 10). C

311 Quod oportet dominos, qui memores sunt veri Domini, quam operam ipsis dederint servi, eam quoque servis pro viribus præbere, in Dei timore et mansuetudine erga ipsos, ad Domini exemplum.

Caput II.

Sciens Jesus, quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit, surgit a cæna, et ponit vestimenta sua: et cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde mittit aquam in pelvim, et cepit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus (Joan. XIII, 3-5). Et paulo post: Vos vocatis me, Magister et Domine, et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum feci vobis, ita et vos faciatis (ibid. 13-15). Domini, eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia et vester ipsorum Dominus est in cælis, et personarum acceptio non est apud eum (Ephes. VI, 9). τὰ αὐτὰ ποιῆτε πρὸς αὐτούς, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν· εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν (9) Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία οὐκ ἐστὶ παρ' αὐτῶ.

(5) Reg. primus comiæται παρὰ τοῦ Θεοῦ, recipiet a Deo.

(6) Regii primus et tertius ὡν ἂν ἀπολύωσι.

(7) Reg. tertius πάντα ἔδωκεν.

(8) Vox αὐτοῦ in nostris mss. non invenitur. Mox

ἀπὸ τῆς παρθερίας αὐτῆς. Καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοηκοντατεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, ῥηστelaic καὶ δεήσεσι λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ἡ δὲ ὅτως χήρα καὶ μεμονωμένη ἠλπικεν ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτός καὶ ἡμέρας· ἣ δὲ σπαταλώσα, ζωσα τέθηκεν.

ΟΡΟΣ ΟΕ'.

Ἵτι χρὴ τοὺς δούλους ὑπακούειν τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις εἰς δόξαν Θεοῦ μετὰ πάτρης εὐνοίας· ἐν οἷ· ἂν ἐντολὴ Θεοῦ οὐ λύεται.

Κεφάλ. α'.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἀλλότῃ καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ· μὴ κατ' ἐμφαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δούλοι Χριστοῦ, ποιῶντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς, μετ' εὐνοίας δουλεύοντες, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις· εἰδότες, ὅτι ἕκαστος ὃ ἐὰν ποιῆσῃ ἀγαθόν, τοῦτο κομιέται παρὰ τοῦ Κυρίου (5), εἴτε δούλος, εἴτε ἐλεύθερος. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'. Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δούλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίους ἠγέλσθησαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται. Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας, μὴ καταφρονεῖτωσαν, ὅτι ἀδελφοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μάλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπητοί, οἱ τῆς ἐτεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. ΠΡΟΣ ΤΙΤ. Δούλους ἰδίους δεσπόταις ὑποτάσσασθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ ροσφιζόμενους, ἀλλὰ πᾶσαν πίστιν ἐπιδεικνυμένους Θεοῦ κοσμήσιν ἐν πᾶσιν.

Ἵτι δεῖ τοὺς κυρίους μνημονεύοντας τοῦ ἀληθοῦς Κυρίου, ὡν ἂν ἀπολαύσωσι (6) παρὰ τῶν δούλων, ταῦτα καὶ ποιεῖν αὐτοῖς κατὰ δύναμιν, ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἐπιεικείᾳ τῇ πρὸς αὐτούς, κατὰ μέτρον τοῦ Κυρίου.

Κεφάλ. β'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα δέδωκεν (7) αὐτῷ ὁ Πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Θεόν ὑπάγει, ἐγέρεται ἐκ τοῦ δελφίνου, καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ (8), καὶ λαβῶν λέγεται, διέζωσεν ἐαυτόν. Ἐἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν ριπτῆρα, καὶ ἤρατο ρίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, καὶ ἐκμάσεν τῷ λεπτῷ ᾧ ἦν διεζωσμένος. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐτίνα ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων ρίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα, καθὼς ἐποίησα ἡμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Οἱ κίριοι,

utraque editio et Reg. secundus διεζωσεν αὐτόν. Alii duo mss. ἐαυτόν.

(9) Editio Paris. ὅτι καὶ ὑμῶν καὶ αὐτῶν, εἰ restet et illorum Dominus. Editio Ven. et nostri tres mss. ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν. Ibidem Reg. primus ἐν οὐρανῷ.

ΟΡΟΣ ΟΖ'.

*Οτι δεῖ τὰ τέκνα τιμᾶν τοὺς γονεῖς, καὶ ὑπακούειν ἐν πᾶσιν αὐτοῖς, ἐν οἷς ἂν ἐντολὴ Θεοῦ μὴ ἐμποδίζηται.

Κεφάλ. α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Καὶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπε· Τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; Ἴδου ὁ πατήρ σου καθὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ μετέβη (10) μετ' αὐτῶν, καὶ ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ, καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· τοῦτο γάρ ἐστι δικαίον. Τιμὰ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἧτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίαις, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔση μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.

*Οτι δεῖ τοὺς γονεῖς ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου ἐκτρέφειν τὰ τέκνα μετὰ πραότητος καὶ μακροθυμίας, μηδεμίαν δὲ πρόφασιν, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, δίδόναι ὀργῆς καὶ λύπης.

Κεφάλ. β'.

ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. ΠΡΟΣ ΚΟΛ. Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν.

ΟΡΟΣ ΟΖ'.

*Οτι δεῖ τὰς παρθένους ἀπηλλάχθαι πάσης μερίμνης τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος, πρὸς τὸ δύνασθαι ἀπερυσπιάτως τῷ Θεῷ εὐχαριστεῖν (11) κατὰ τὸ νοῦν καὶ σῶμα, ἐπ' ἐλπιδί τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Εἰσὶν ἐνούχοι, οἵτινες ἐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. Ὁ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου (12), πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. Μεμέρισται (13) καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. Ἡ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἡ ἀγία καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. Ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρὶ. Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω· οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐσηχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερυσπιάτως.

ΟΡΟΣ ΟΗ'.

*Οτι οὐκ ἔξεστι τοῖς στρατευομένοις διασελεῖν ἢ συκοφαντεῖν.

Κεφάλ. α'.

ΛΟΥΚΑΣ. Ἐπρωτότων δὲ αὐτῶν καὶ στρατευόμενοι, λέγοντες· Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν (14);

(10) Reg. primus κατέβη.

(11) Reg. tertius τῷ Θεῷ εὐχαριστεῖν, Deo placere.

(12) Editio Paris. τὰ Κυρίου. At mss. τὰ τοῦ Κυρίου.

(13) Quod in Vulgata legitur, et divisus est. Et mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, videri potest confusum et perturbatum. Contra, qui Græca paulo attentius legerit, ea, opinor, diluci-

A

REGULA LXXVI.

Quod liberi debent parentes colere, eisque obedire in omnibus, quæ Dei mandato nequaquam offi-

Caput I.

Et dixit mater ejus ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te (Luc. II, 48). Nec multo post: Et abiit cum eis, et venit Nazaret: et erat subditus illis (ibid. 51). Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est. Honora patrem et matrem, quod est mandatum primum in promissionibus, ut bene sit tibi, et eris longævus super terram (Ephes. VI, 1-3).

B

Quod parentes in disciplina et correctione Domini, cum mansuetudine et lenitate debent liberos educare, nullamque, quantum in ipsis est, eis iræ ac tristitiæ occasionem dare.

Caput II.

Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina, et correctione Domini (Ephes. VI, 4). Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant (Coloss. III, 21).

312 REGULA LXXVII.

Quod oportet virgines ab omni sæculi hujus sollicitudine liberas esse, ut possint sic gratias Deo agere, ut non distrahantur neque mente neque corpore ob spem regni cælorum.

Caput I.

Sunt eunuchi qui seipso castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat (Matth. XIX, 12). Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placiturus sit Domino: qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi; quomodo placiturus sit uxori. Differunt et mulier et virgo. Innupta curat quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, curat quæ sunt mundi, quomodo placitura sit viro. Porro hoc ad utilitatem vestram dico: non ut laqueum vobis injiciam, sed ut id quod honestum est, vos doceam, et facile adhæreatis Domino citra ullam distractionem (I Cor. VII, 32-35).

REGULA LXXVIII.

Quod non licet militantibus quemquam concutere aut calumniari.

Caput I.

Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem con-

diara esse judicabit. Græcorum enim sententia non est, maritum divisum esse, sed uxorem et virgineum dividi, hoc est, aliam ab alia differre.

(14) Utraque editio et Reg. secundus τί ποιήσωμεν. Reg. tertius ποιήσομεν. Mox utraque editio et Reg. secundus μηδένα συκοφαντήσητε. Alii duo mss. μηδὲ συκοφαντήσητε.

culiatis, neque calumniam iuciat: et contenti A
estote stipendiis vestris (Luc. III, 14).

REGULA I.XXIX.

Quod oportet principes ac magistratus vindices
esse legum Dei.

Caput I.

Nam principes non sunt terror bonorum operum,
sed malorum. Vis autem non timere potestatem?
Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim
minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris,
time: non enim sine causa gladium portat. Dei
enim minister est: vindex in iram ei, qui malum
agit (Rom. XIII, 3, 4).

Quod oportet subijci potestatibus supereminentibus B
in iis quibus non præpeditur Dei mandatum.

Caput II.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita
sit. Non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem
sunt potestates, a Deo ordinatæ sunt. 313 Itaque
qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui
autem resistunt, sibiipsis damnationem acquirunt.
Nam principes non sunt terror bonorum operum,
sed malorum, etc. (Rom. XIII, 1, 2). . Obedire
oportet Deo magis quam hominibus (Act. V, 29). .
Admone illos principibus et potestatibus subditos
esse, obedire, ad omne opus bonum paratos esse
(Tit. III, 1).

REGULA LXXX.

Cujusmodi Christianos esse velit Scriptura, nimi-
rum tanquam Christi discipulos, qui sese ad ea
sola conformant, quæ in ipso vident, aut quæ
ab ipso audiunt.

Caput I.

Tollite jugum meum super vos, et discite a me
(Matth. XI, 29). . . Vos vocatis me, Magister, et
Domine: et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi
pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis
alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi
vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos
faciatis (Joan. XIII, 13-15).

Tanquam oves Christi, quæ audiant vocem sui
solius pastoris, ac ipsum sequantur.

Caput II.

Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco
cas, et sequuntur me (Joan. X, 27). Et superius:
Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo,
quia non noverunt vocem alienorum (ibid. 5).

(15) Utraque editio μη ἐμποδίζη. Reg. primus
ἐμποδίζεται. Reg. tertius παρεμποδίζεται.

(16) Addidi ex antiquis tribus libris articulum
ante vocem ἀντιτασσόμενος.

(17) Utraque editio καὶ πειθαρχεῖν. Vocula καὶ
in nostris mss. deest.

(18) Reg. tertius ἀκολουθοῦντας ἀεὶ, ipsum sem-

persequantur. Ita autem habent nostri libri omnes.
ἀκολουθοῦντας· ubi tamen potius scribi debuisset
ἀκολουθεῦντας.

Ἐπιτεπὸς εἶναι βούλεται ὁ λόγος τοὺς Χριστιανούς,
ὡς μαθητὰς Χριστοῦ, πρὸς μόνον τυπομένους, ἢ
βλέπουσιν ἐν αὐτῷ, ἢ ἀκούουσι παρ' αὐτοῦ.

Κεφάλ. α'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἄρα τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς,
καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὑμεῖς φωνεῖτέ
με, ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος· καὶ καλῶς λέ-
γετε· εἰμι γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐνίψα ὑμῶν τοὺς πόδας
ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε
ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπόδειγμα γὰρ
δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ
ὑμεῖς ποιήτε.

Ὡς κρόατα Χριστοῦ τῆς φωνῆς τοῦ ἰδίου ποιμένος
ἀκούοντα μόνου, καὶ αὐτῷ ἀκολουθοῦντας (18).

Κεφάλ. β'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχού-
σαις ὑποτασσέσθω. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰ μὴ
ὑπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὗσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
τεταγμέναι εἰσιν. Ὡστε ὁ ἀντιτασσόμενος (16)
τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν·
οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται. Οἱ
γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσι φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων,
ἀλλὰ τῶν κακῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. ΠΡΑΞΕΙΣ. Πειθαρχ-
εῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. ΠΡΟΣ ΤΙΤ.
Ὑπομίμησθε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπο-
τάσσασθαι, πειθαρχεῖν (17), πρὸς πᾶν ἔργον ἀγα-
θὸν ἐτοίμους εἶναι.

ΟΡΟΣ Π'.

Κεφάλ. α'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τὰ κρόατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς
μου (19) ἀκούει, κατὰ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκλου-
θοῦσί μοι. Καὶ ἀνωτέρω· Ἄλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ
ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι
οὐκ οἶδασιν τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν.

per sequantur. Ita autem habent nostri libri omnes.
ἀκολουθοῦντας· ubi tamen potius scribi debuisset
ἀκολουθεῦντας.

Κεφάλ. β'.

(19) Regii primus et tertius τῆς φωνῆς τῆς ἐμῆς.
Nec ita multo post utraque editio μη ἀκολουθήσου-
σιν. Regii secundus et tertius ἀκολουθήσασιν.

ὡς κλήματα Χριστοῦ, ἐν αὐτῷ ἐρρδιζωμένους, καὶ ἐν αὐτῷ καρποφοροῦντας, καὶ πᾶν ὅτι οὖν οἰκείον αὐτοῦ καὶ ἄξιον ποιοῦντας καὶ ἔχοντας.

Κεφάλ. γ'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὅμοις τὰ κλήματα.

ὡς μέλη Χριστοῦ, ἐν πάσῃ ἐνεργείᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, ἢ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατηρητισμένους πρὸς ἀξίαν τῆς κεφαλῆς, ἧτις ἐστὶν ὁ Χριστός.

Κεφάλ. δ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὁμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν; ΠΡΟΣ ΕΦ. Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, ἀυξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, Χριστός· ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα, συναρμοζοῦμενον καὶ συμβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνδὸς ἐκείνου μέρους τὴν ἀυξήσιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ (20) ἐν ἀγάπῃ.

ὡς νύμφην Χριστοῦ φυλάσσουν τὸ ἀγνόν, ἐν τῷ μόνῳ τοῖς θελήμασι τοῦ νυμφίου στοιχεῖν.

Κεφάλ. ε'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ἔχων τὴν νύμφην τυμφίος ἐστίν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ἐρροσάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ, φαρθέρον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ.

ὡς ναοὺς (21) Θεοῦ ἁγίους, καθαρούς, καὶ μόνων πεπληρωμένους τῶν πρὸς λατρείαν Θεοῦ.

Κεφάλ. ς'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσῃ, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσῃ αὐτόν· καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. β'. Ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή, ὅτι Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός.

ὡς θυσίαν Θεοῦ (22) ἀμωμον καὶ ἀλώθητον, παντε μῶλι καὶ μέρει τῆς θεοσεβείας τὸ ὑγιὲς διασώζοντας.

Κεφάλ. ζ'.

ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Παρακαλῶ ὑμᾶς (23), ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρῶν τοῦ Θεοῦ, παραστήσαι τὰ σώματα ὁμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὁμῶν.

ὡς τέκνα Θεοῦ, μεμορφωμένους πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ μέτρον τὸ ἀνθρώποις κεχαρισμένον.

Κεφάλ. η'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τεχνία, ἐτι μικρὸν (24) μεθ' ὁμῶν

(20) Ita veteres duo libri. Utraque editio αὐτοῦ. (21) Editio ὡς ναόν. Codex Combef. et alii duo καὶ. Mox editio Paris. λόγον μου τηρήσει, serva bit Editio Ven. æque ac tres mss. τηρήσῃ, servet. (22) Addita est vox Θεοῦ ex Reg. primo. Nec ita multo post utraque editio et Reg. secundus ὑγιὲς

A Ipsos tanquam Christi palmites in eo esse radiceatos, qui in ipso fructum afferentes, quidquid ei convenerit, et ipso dignum fuerit, perficiant et habeant.

Caput III.

Ego sum vitis vos palmites (Joan. xv, 5).

Hos esse tanquam Christi membra, in omni exercitatione mandatorum Domini, aut donorum Spiritus sancti perfectos pro dignitate capitis, qui est Christus.

Caput IV.

Nescitis, quoniam corpora vestra membra sunt Christi? (I Cor. vi, 15)... Veritatem autem facientes in charitate, crescimus in illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate (Ephes. iv, 15, 16).

314 Tanquam Christi sponsam, servantem puritatem, in eo quod in solis Sponsi voluntatibus ambulet.

Caput V.

Qui habet sponsam, sponsus est (Joan. iii, 29)... Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2).

C Tanquam templa Dei sancta, illos puros esse, et iis duntaxat quæ ad Dei cultum pertinent, repletos.

Caput VI.

Si quis diligit me, sermonem meum servet, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23)... Vos enim estis templum Dei vivi. Dicit enim Scriptura: Inhabitabo in illis, et inambulabo, et ero illorum Deus (II Cor. vi, 16; Lev. xxvi, 12).

Illos tanquam hostiam incontaminatam, nullo membro, nullaque parte mutilam, religionis sanctitatem conservare.

Caput VII.

Obsecro vos, fratres, per misericordias Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum (Rom. xii, 1).

Tanquam filios Dei, formatos ad Dei imaginem juxta modum hominibus concessum.

Caput VIII.

Filioli, adhuc modicum vobiscum sum (Joan.

διασώζοντα. Reg. primus διασώζοντα, recte.

(23) Utraque editio παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς. Vocula δὲ in nostris tribus mss. non invenitur.

(24) Editio Paris. μικρὸν χρόνον. Deest vox ultima in editione Ven. et in veteribus nostris libris.

xiii, 33.)... *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Galat. iv, 19).

Tanquam lucem in mundo, sic ut ipsi minime sint nequitiae obnoxii, et eos qui ad se accedunt, illuminent ad agnitionem veritatis recipiendam, ut fiant quod oportet, vel declarent quid sint.

Caput IX.

Vos estis lux mundi (Matth. v, 14)... *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (Philipp. ii, 15).

Tanquam sal in terra, ita ut ii qui cum ipsis societatem habuerint, renoveantur spiritu ad consequendam integritatem.

Caput X.

Vos estis sal terrae (Matth. v, 13).
Velut verbum vitae, sic ut per suam erga **315** praesentia mortificationem spem verae vitae confirmant.

Caput XI.

Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes, ad gloriam meam in die Christi (Philipp. ii, 15, 16).

Cujusmodi velit Scriptura eos esse, quibus credita est Evangelii praedicatione, veluti apostolos, et ministros Christi, ac fideles mysteriorum Dei dispensatores, sola Domini praecipua re et verbo integerrime complentes.

Caput XII.

Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum (Matth. x, 16)... *Euntes docete omnes gentes* (Matth. xxviii, 19)... *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei: quod superest autem, illud requiritur in dispensatoribus, ut fidelis quis inveniatur* (I Cor. iv, 1, 2).

Velut praecoones regni caelorum, ad destruendum eum qui habet imperium mortis in peccato

Caput XIII.

Euntes autem praedicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum caelorum (Matth. x, 7)... *Obtestor ego coram Deo et Jesu Christo, qui iudicaturus est vivos et mortuos in apparitione sua, et in regno suo: praedica verbum Dei* (II Tim. iv, 1, 2).

Veluti formam, aut regulam pietatis, ut eorum qui Dominum sequuntur, rectitudo in omnibus perficiatur, redarguatur vero eorum perversitas, qui in quavis re illius detractant imperium.

Caput XIV.

Quae quidem retro sunt, obliviscens, ad ea vero

(25) Vocula τε addita est ex antiquis duobus libris.

(26) Editio Ven. et nostri tres mss. εν ος εστε ως: sed hi libri omnes habent statim εν ος φαίνεσθε ως. Editio Paris. utroque loco habet φαίνεσθε.

(27) Regii primus et tertius εν εργω.

A εϊμι. ΠΡΟΣ ΓΑΛ. *Τεκνια μου, ος πάλιν ωδίνω, ἄχρις οὔ μορφωθῆ Χριστός ἐν ὑμῖν.*

Ὡς φῶς ἐν κόσμῳ, ὥστε αὐτοὺς τε (25) εἶναι ἀνεπίδεκτους κακίας, καὶ τοὺς πλησιάζοντας αὐτοῖς φωτίζειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, πρὸς τὸ γενέσθαι ὁ δεῖ, ἢ ἐλέγχειν ὁ εἰσιν.

Κεφάλ. θ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς εἰστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς (26) φωστῆρες ἐν κόσμῳ.

Ὡς ἅλας ἐν γῆ, ὥστε τοὺς κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι πρὸς ἀφθαρσίαν.

Κεφάλ. ι'.

B ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ὑμεῖς εἰστε τὸ ἅλας τῆς γῆς. Ὡς λόγον ζωῆς τῇ πρὸς τὰ παρόντα νεκρώσει πιστομένων τὴν ἐλπίδα τῆς ὄντως ζωῆς.

Κεφάλ. ια'.

ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἡμῶν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ.

Ποταποὺς βούλεται εἶναι ὁ λόγος τοὺς πιστευομένους τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου· ὡς ἀποστόλους· καὶ ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους πιστοῦς μυστηρίων Θεοῦ, μόνα τὰ διατεταγμένα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀπαρλείπτως ἐργῶ (27) καὶ λόγῳ πληροῦντας.

Κεφάλ. ιβ'.

C ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Οὕτως ἡμᾶς λογιέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ· ὁ δὲ λοιπὸν, ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστὸς τις εὐρεθῆ.

Ὡς κήρυκας βασιλείας οὐρανῶν ἐπὶ καταλύσει τοῦ ἔχοντος τὸ κράτος τοῦ θανάτου ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ.

Κεφάλ. ιγ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοντες· Ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'. Διαμαρτύρομαι ἐγὼ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· κήρυξον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ (28).

Ὡς τύπον ἢ κανόνα τῆς εὐσεβείας εἰς κατόρθωσιν μὲν τῆς ἐν πᾶσιν εὐθύτητος τῶν ἀκολουθούντων τῷ Κυρίῳ, ἔλεγχον δὲ τῆς διαστροφῆς τῶν ἐν οἰσηροτητοῦν ἀπειθούντων.

Κεφάλ. ιδ'.

ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠ. Τὰ μὲν (29) ὀπίσω ἐπιλανθάρου-

(28) Ex veteribus libris additus est articulus ante vocem Θεοῦ.

(29) Utraque editio τῶν μὲν. At mss. nostri τὰ μὲν. Vox Θεοῦ, quae mox sequitur, in mss. nostris non legitur.

ρος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκο-
πὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως Θεοῦ
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονώ-
μεν καὶ εἰ τι ἐτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς
ὑμῖν ἀποκαλύψει. Πλήρη εἰς ὃ ἐφθάσαμεν τῷ αὐτῷ
στοιχεῖν κατὰ τὸ αὐτὸ φρονεῖν. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. α'.
Τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ,
ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγγελίᾳ. ΠΡΟΣ ΤΙΜ. β'.
Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστήσαι τῷ
Θεῷ ἑργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν
λόγον τῆς ἀληθείας.

Ὡς ὀφθαλμὸν ἐν σώματι, διακριτικούς μὲν τῶν ἀγα-
θῶν καὶ τῶν φαύλων, καταευθύνοντας δὲ τὰ μέλη
τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὰ ἐκάστη ἐπιβάλλοντα

Κεφάλ. ιε'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἡ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ
ὀφθαλμός· ἐὰν οὖν ἦ ὁ ὀφθαλμὸς σου ἀπλοῦς,
ἅλλο τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται.

Ὡς ποιμένας (30) προβάτων Χριστοῦ, μηδὲ τὴν ψυχὴν
ὑπὲρ αὐτῶν θεῖναι ἐν καιρῷ παραιτουμένους, ὑπὲρ
τοῦ μεταδοῦναι αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλ. ις'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐ-
τοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ΠΡΑΞΕΙΣ. Προσ-
έχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ
ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποι-
μαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.

Ὡς ἰατροὺς, ἐν πολλῇ εὐσπλαγχνίᾳ κατ' ἐπιστήμην
τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας θεραπεύοντας τὰ πάθη
τῶν ψυχῶν, εἰς περιποίησιν τῆς ἐν Χριστῷ ὑγείας
καὶ διαμονῆς.

Κεφάλ. ιζ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες
ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. ΠΡΟΣ ΡΩΜ. Ὁφεί-
λομεν δὲ ἡμῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν
ἀδυνατῶν βαστάζειν.

Ὡς πατερες καὶ τροφούς ἰδίων τέκνων, ἐν πολλῇ
διαθέσει τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης εὐδοκοῦντας μετα-
δοῦναι αὐτοῖς οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ,
ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς.

Κεφάλ. ιη'.

ΙΩΑΝΝΗΣ. Τεκνία, ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ'
ὑμῶν εἰμι. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ἐγὼ γὰρ Χριστῷ Ἰη-
σοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα.
ΠΡΟΣ ΘΕΣΣ. α'. Ὡς ἐὰν τροφὸς θάλαπτα ἑαυτῆς
τέκτρα, οὕτως ἡμεῖς οὖτοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν με-
ταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ,
ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, διότι ἀγαπητοὶ
ἡμῖν ἐγενήθητε.

Ὡς Θεοῦ συνεργούς, πρὸς μόνον τὰ ἄξια τοῦ Θεοῦ
ἔργα ἅλους ἑαυτοῦς ἀποδεδωκότας ὑπὲρ τῆς Ἐκ-
κλησίας.

(30) Reg. secundus perinde ut editi ποιμένας.

A quæ sunt priora extendens meipsum, juxta scopum
persequor ad bravium supernæ vocationis Dei in
Christo Jesu. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc
sentiamus: et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus
revelabit. Verumtamen ad quod pervenimus, ad id
eadem regula procedamus, ut idem sentiamus (Philipp.
III, 15-16)... Exemplum esto fidelium in verbo, in
conversatione, in charitate, in fide, in castitate
(I Tim. IV, 12)... Stude teipsum probatum exhibere
Deo, operarium non erubescendum, recte sectantem
sermonem veritatis (II Tim. II, 15).

Veluti oculum in corpore, qui possint discernere
316 bona et mala, et dirigere membra Christi
ad ea quæ unicuique congruunt.

B

Caput XV.

Lucerna corporis est oculus: si igitur oculus tuus
sit simplex, totum corpus tuum lucidum erit (Matth.
VI, 22).

Velut pastores ovium Christi, qui ne animam qui-
dem occasione data pro ipsis ponere recusent
ut eis impertiant Evangelium Dei.

Caput XVI

Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus
(Joan. X, 11)... Attendite igitur vobis, et universo
gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos,
ad pascendum Ecclesiam Dei (Act. XX, 28).

C

Tanquam medicos, qui cum multa commiseratione
juxta scientiam doctrinæ Domini curent anima-
rum morbos, ad acquirendam in Christo sanitatem
et perseverantiam.

Caput XVII.

Non est opus valentibus medicus, sed male ha-
bentibus (Matth. IX, 12)... Debemus autem nos, qui
fortes sumus, imbecillitates infirmorum sustinere
(Rom. XV, 1).

Sicuti patres, et nutrices liberorum ex se nato-
rum, qui ob magnum suæ in Christo dilectionis
affectum, non eis modo Evangelium Dei, sed
suas etiam ipsorum animas ex animo impertiri
velint.

D

Caput XVIII.

Filioli, adhuc paulisper vobiscum sum (Joan. XIII,
33)... Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos
genui (I Cor. IV, 15)... Tanquam si nutrix soveat
filios suos, ita desiderantes vos cupide, volebam
tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam
animas nostras: quoniam charissimi nobis facti
estis (I Thess. II, 7, 8).

Veluti Dei adjuutores, qui pro Ecclesia totum suum
ipsorum studium in sola opera Deo digna con-
ferant.

Reg. primus ποιμένα. Alius codex Reg. ποιμένας.

Caput XIX.

Dei enim sumus adjutores: Dei agricultura, Dei ædificatio estis (I Cor. III, 9).

317 Tanquam plantatores palmitum Dei, qui nihil alienum a vite, quæ Christus est, nihilque infructuosum inserant; sed ea quæ propria sunt et frugifera, omni studio meliora reddant.

Caput XX.

Ego sum vitis vera: et Pater meus agricola est. Omnem palmitem, in me non ferentem fructum, tollit, et omnem, qui fert fructum, purgat, ut fructum uberiorem efferat (Joan. xv, 1, 2)... Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit (I Cor. III, 6).

Velut ædificatores templi Dei, qui sic uniuscujusque animam apparent, ut fundamento apostolorum et prophetarum apte congruat.

Caput XXI.

Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui: alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo super ædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Jesus Christus (I Cor. III, 10, 11)... Ergo jam non estis hospites, et advenæ: sed estis cives sanctorum, et domestici Dei: superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, summo angulari lapide ipso Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu (Ephes. II, 19-22).

Caput XXII.

Quid proprium est Christiani? Fides quæ per charitatem operatur. Quid est proprium fidei? Certa et indubitata persuasio veritatis verborum divinorum, quæ nulla, neque ex naturali necessitate inducta, neque pietatis nomine efficta, ratiocinatione concutitur. Quid est proprium fidelis? In hujusmodi persuasione constitui vi et auctoritate eorum quæ dicta sunt, nec audere quidquam rejicere, aut addere. Etenim si omne quod non est ex fide, peccatum est, ut ait Apostolus (Rom. XIV, 23), fides autem ex auditu est, auditus vero per verbum Dei (Rom. X, 17); omne quod est extra divinam Scripturam, cum ex fide non sit, peccatum est. Quid est proprium ejus quæ erga Deum est charitatis? Servare mandata ipsius, eo animo, ut gloria illi detur. Quid proprium est dilectionis erga proximum? Non querere quæ sua sunt, sed illius qui diligitur, ad utilitatem animæ ac corporis. Quid proprium Christiani? Generari denuo ex aqua et Spiritu per baptismum. Quid proprium est ejus qui generatus est

(31) Voculam γάρ, quæ in vulgatis non legitur, in antiquis duobus libris invenimus. Aliquanto post Reg. tertius ἀκαρπον ἀφιέντας, nihil infructuosum relinquunt.

(32) Utraque editio et Reg. secundus ὡς οἰκονόμους ναοῦ, uti administratores temoli. Regii primus

A

Κεφάλ. ιθ'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Θεοῦ γάρ (31) ἐσμεν συνεργοὶ Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστίς.

Ὡς φυτευτὰς κλημάτων Θεοῦ, ἀλλότριον μὲν οὐδὲν τῆς ἀμπέλου, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, οὔτε μὴν ἀκαρπον ἐναφιέντας· τὰ δὲ οἰκεία καὶ καρποφόρα διὰ πάσης ἐπιμελείας βελτιοῦντας.

Κεφάλ. κ'.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ. Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστὶ. Πᾶρ κλήμα, ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἶρει αὐτὸ, καὶ πᾶρ, τὸ καρπὸν φέρον, καθαίρει αὐτὸ, ἵνα πλεονοῦν καρπὸν φέρῃ. ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠΐθελεν.

B

Ὡς οἰκοδόμους ναοῦ (32) Θεοῦ, καταρτίζοντας τὴν ἐκάστου ψυχὴν, εἰς τὸ συναρμολογηθῆναι τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν.

Κεφάλ. κα'.

ΠΡΟΣ ΚΟΡ. α'. Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον τέθεικα· ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. Ἐκαστος δὲ βλεπέτω πῶς οἰκοδομεῖ. Θεμέλιον γὰρ ἄλλοι οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς (33). ΠΡΟΣ ΕΦΕΣ. Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ ἀραιοὶ, ἀλλὰ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων, καὶ οἰκῆοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐκ τῶ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ἐν τῷ ἀκρογωνίῳ αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ (34), ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὐξεῖ εἰς τὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν Πνεύματι.

Κεφάλ. κβ'.

Τὶ ἴδιον Χριστιανῶ; Πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Τὶ ἴδιον πίστεως; Ἀδιάκριτος πληροφορία τῆς ἀληθείας τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων, οὐδενὶ λογισμῷ, οὔτε ὑπὸ φυσικῆς ἀνάγκης εἰσαγομένῳ, οὔτε πρὸς εὐσέθειαν ἐσχηματισμένῳ, διαταλευομένῳ. Τὶ ἴδιον πιστοῦ; Τὸ ἐν τῷ αὐτῇ πληροφορίᾳ συνδιατίθεσθαι τῇ δυνάμει τῶν εἰρημένων, καὶ μηδὲν τολμᾶν ἀθετεῖν, ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι. Εἰ γὰρ πᾶν ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἡ δὲ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ· πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς οὐκ ἐκ πίστεως ὄν, ἁμαρτία ἐστίν. Τὶ ἴδιον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης; Τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ κατὰ σκεπὴν τῆς αὐτοῦ δόξης. Τὶ ἴδιον τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης; Τὸ μὴ ζητεῖν τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἀγαπωμένου πρὸς τὸ συμφέρον τῆ τε ψυχῆ καὶ τῷ σώματι. Τὶ ἴδιον Χριστιανῶ; Τὸ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐξ ὕδατος (35) καὶ Πνεύματος γεννηθῆναι ἄνωθεν. Τὶ ἴδιον τοῦ γεννηθέντος ἐξ ὕδατος; Τὸ, καθὼς ὁ Χριστὸς ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ ἐφάπαξ, οὕτω καὶ αὐτὸν νεκρὸν εἶναι καὶ

et tertius ὡς οἰκοδόμους, melius.

(33) Editio Paris. ὁ ἐστὶ Χριστὸς. Veteres duo libri ὃς ἐστὶ Χριστὸς. Alius ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς.

(34) Sic Reg. tertius. Alii duo mss. et editi Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

(35) Utraque editio βαπτίσματος τοῦ ἐξ ὕδατος.

ἀκίνητον πρὸς πᾶσαν ἁμαρτίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. Συνετέφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Τί ἴδιον τοῦ γεννηθέντος ἐκ Πνεύματος; Τὸ γενέσθαι ἐκεῖνο κατὰ τὸ διδόμενον μέτρον, ὅπερ ἐστὶ τὸ ἐξ οὗ ἐγεννήθη, καθὼς γέγραπται, ὅτι Τὸ γεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ ἐστὶν καὶ τὸ γεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν. Τί ἴδιον τοῦ ἄνωθεν γεννηθέντος; Τὸ ἀπεκδύσασθαι (36) τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτοῦ, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ καθαρισθῆναι μὲν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, ἐπιτελεῖν δὲ ἀγνώστην ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὴ ἔχειν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' εἶναι ἅγιον καὶ ἁμωμον, καὶ οὕτως ἐσθίειν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πίνειν τὸ αἶμα. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. Τί ἴδιον τῶν ἐσθιόντων τὸν ἄρτον, καὶ πινόντων τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου (37); Τὸ τὴν μνήμην φυλάσσειν διηνεκῆ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγεροθέντος, τὸν ὅσον φυλασσόντων τὴν τοιαύτην μνήμην; Τὸ μηκέτι ἑαυτοῖς ἕηρ, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν (38) ἀποθανόντι καὶ ἐγεροθέντι. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ περισσεύειν αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην ἐν παντί, πλεόν τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, κατὰ τὸ μέτρον τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου διδασκαλίας. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους (39), καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ προορᾶσθαι τὸν Κύριον ἐνώπιον αὐτοῦ διὰ παντός. Τί ἴδιον Χριστιανοῦ; Τὸ ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας καὶ ὥρας γρηγορεῖν, καὶ ἐν τῇ τελείῳ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἔτοιμον εἶναι, εἰδῶτα, ὅτι ἢ ὥρα οὐ δοκεῖ, ὁ Κύριος ἔρχεται. (Psal. xv. 8). Quid est proprium Christiani? Singulis diebus ac horis vigilare, atque ad eam perfectionem qua placeat Deo, paratum esse, scientem quod qua

ex aqua? Ut quemadmodum Christus peccato semel mortuus est, ita etiam ipse sit mortuus, et ad omne peccatum immobilis, sicut scriptum est: *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim cum illo per baptismum in mortem, hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est ut destrueretur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato* (Rom. vi, 3-6). Quid proprium est ejus, qui fuit generatus ex Spiritu? Ut fiat illud pro data mensura, quod est id ex quo natus est, veluti scriptum est: *Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex spiritu, spiritus est* (Joan. iii, 6). Quid est proprium illius qui denuo natus est? Exuere veterem hominem una cum actibus ejus, et cupiditatibus: et induere novum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum (Coloss. iii, 9), sicut scriptum est: *Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis* (Galat. iii, 27). Quid proprium Christiani? Purum esse ab omni inquinamento carnis et spiritus in sanguine Christi, ac perficere sanctimoniam in timore Dei et dilectione Christi (II Cor. vii, 4): nequaquam habere maculam aut rugam, aut quidpiam hujusmodi, sed esse sanctum et incontaminatum (Ephes. v, 27), et sic edere corpus Christi, et bibere sanguinem. *Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi, 29). Quid est proprium illorum qui edunt panem, et bibunt poculum Domini? Perpetuam servare memoriam illius qui pro nobis mortuus est et resurrexit. Quid est proprium eorum qui servant ejusmodi memoriam? *Ut jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit* (II Cor. v, 15). Quid proprium Christiani? Ut in omnibus justitia illius major sit justitia scribarum et Phariseorum (Matth. v, 20), juxta modum et regulam doctrinae, quae in Evangelio Domini tradita est. Quid proprium Christiani? Ut alter alterum diligat, sicut et Christus dilexit nos (Ephes. v, 2). Quid proprium est Christiani? Providere Dominum in conspectu suo semper

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΑΣΚΗΤΙΚΟΣ (40).

1. Ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐγένετο καὶ ὁμοίωσιν· ἡ δὲ ἁμαρτία τὸ κάλλος τῆς εἰκόνης ἔχρειωσεν, εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίας τὴν ψυχὴν καθέλκουσα. Ὁ δὲ Θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον, ἡ ἀληθινὴ ἐστὶ ζωὴ. Ὁ οὖν ἀπολέσας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοίωσιν ἀπόλασε τὴν πρὸς τὴν ζωὴν οἰκειότητα· τὸν δὲ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ ὄντα, ἐν τῇ μακαρίᾳ ζωῇ γενέσθαι ἀμήχανον. Οὐκοῦν ἐπανελάβωμεν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν, ἥς διὰ τῆς ἁμαρτίας ἄλλο-

Reg. primus βαπτίσματος ἐξ ὕδατος.

(36) Reg. primus τὸ ἀποδύσασθαι.

(37) Ultra-ue editio et Reg. secundus ποτήριον τοῦ Θεοῦ. Alii duo mss. ποτήριον τοῦ Κυρίου.

(38) Reg. primus ὑπὲρ ἡμῶν.

D EJUSDEM SERMO ASCETICUS.

1. Homo ad imaginem et similitudinem Dei factus est (Gen. i, 26): sed peccatum, anima ad vitiosas cupiditates impulsa, deformavit imaginis pulchritudinem. Deus autem, qui hominem condidit, vera est vita. Itaque qui Dei similitudinem amisit, is perdidit vitæ consortium; qui vero extra Deum est, vitam beatam degere non potest. Revertamur igitur ad gratiam initio nobis concessam, ex qua excidimus per peccatum: et rursus juxta

(39) Reg. tertius διδασκαλίας, καὶ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· nec amplius eo in codice repetitur illud, et ἴδιον τοῦ Χριστιανοῦ.

(40) Sic Regii primus et tertius. Longior est titulus in vulgatis.

Dei imaginem exornemus nosmetipsos, ac condi- A
tori per omnem affectuum vacuitatem similes effi-
ciamur. Qui enim in seipso, quoad ejus fieri po-
test, illam divinæ naturæ ab affectibus vacuitatem
imitatus fuerit, is in sua ipsius anima Dei imagi-
nem in integrum restituit. Qui autem effectus est
Deo similis juxta eum quem diximus modum, om-
nino etiam divinæ vitæ adeptus est similitudinem,
perpetuo in 319 æterna illa beatitudine mansu-
rus. Itaque si per affectuum vacuitatem rursus
Dei imaginem recuperemus, vitæque perpetuitatem
nobis impertiat Dei similitudo, cæteris omnibus
neglectis, huc studium convertamus ut anima nos-
tra nullius unquam vitii tyrannide opprimatur;
sed mens nostra immota et insuperabilis perman-
eat in tentationum assultibus, ut divinæ beatitu-
dinis fiamus participes. Huic autem studio adju-
mento est virginitas, iis qui ratione duce id do-
num coluerint. Non enim in sola a procreandis li-
beris abstinentia constituitur virginitatis donum;
sed vita omnis vitæque ratio ac mores virginita-
tem excolere debent, sic ut cælibis integritas in
omni studio appareat. Fieri enim potest, ut ali-
quis sermone etiam stuprum et oculis adulterium
committat, audituque polluat, ac inquinamentum
recipiat in corde, perque cibi ac potus intempe-
rantiam extra castimoniam terminos egrediatur.
Nam qui in his omnibus intra virginitatis limites
seipsum per continentiam continet, revera ostendit
in semetipso perfectum et omnibus numeris C
absolutum virginitatis donum.

2. Quamobrem si desideremus animæ nostræ
characterem per affectuum vacuitatem ad Dei si-
militudinem componi et exornari, ut hoc pacto
etiam a nobis vita sempiterna comparetur, atten-
damus nobismetipsis, ne forte quidpiam promissio-
ne indignum perpetrantes, prolato adversum
Ananiam iudicio efficiamur obnoxii. Nam Ananiam
initio licebat possessionem suam Deo non polliceri
ac vovere: sed postquam ad humanam gloriam
respicens, possessionem suam Deo per pollicitatio-
nem consecravit, ut hominibus ob munificentiam
esset admirationi, parte pretii seposita, ejusmodi
adversum se indignationem Domini commovit, cu-
jus Petrus minister fuit, ut ne poenitentiam quidem
spatium inveniret (Act. v, 1-5). Quapropter ante
vitæ religiosæ professionem quilibet potest juxta
id quod concessum ac legitimum est, vitæ com-
moda amplecti, ac nuptiarum societati se dedere:
sed ubi jam professus est, seipsum Deo custodire
debet, veluti sacrum quoddam donum, ne sacrile-
gii damnationem subeat, si corpus per professio-
nem Deo dicatur rursus communis vitæ ministe-

(41) Reg. tertius ἀλλὰ πᾶς.

(42) Editio Paris. κρίμα τοῦ ἐναντίου γενώμεθα, pessime. Editio Ven. et Regii primus et tertius κρίμα τοῦ Ἀνανίου, optime.

(43) Utraque editio μετανοίας θύραν, ut ne poenitentiam quidem ostium reperiret, durius. Regii primus

τριώθημεν. Καὶ πάλιν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα
ἑαυτοὺς καλλωπίσωμεν, διὰ τῆς ἀπαθείας ὁμοιω-
θέντες τῷ κτίσαντι. Ὁ γὰρ τὸ ἀπαθὲς τῆς θείας φύ-
σεως, καθὼς ἐστὶ δυνατόν, ἐφ' ἑαυτοῦ μιμησάμενος,
οὗτος ἐπανελάθει ἐπὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς τοῦ Θεοῦ τὴν
εἰκόνα. Ὁ δὲ ὁμοιωθεὶς τῷ Θεῷ κατὰ τὸν βῆθνεα
τρόπον, καὶ τῆς θείας ζωῆς ἐκτῆσατο πάντως τὴν
ὁμοιότητα, εἰς τὸ διηνεκὲς παραμένων τῇ ἀβίῳ
μακαριότητι. Εἰ οὖν διὰ τῆς ἀπαθείας τὴν εἰκόνα
τοῦ Θεοῦ πάλιν ἀναλαμβάνομεν, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν
ὁμοιότης τὸ διηνεκὲς τῆς ζωῆς ἡμῖν χαρίζεται, πάν-
των ἀμελήσαντες τῶν ἄλλων, ταύτης γενώμεθα τῆς
σπουδῆς, ὥστε μηδεὶ πάθει μηδέποτε καταδυνα-
στευθῆναι ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀκλινη καὶ ἀκατά-
βλητον ἐν ταῖς τῶν πειρασμῶν προσβολαῖς τὴν
διάνοιαν ἡμῶν διαμένειν, ἵνα γενώμεθα τῆς θείας
μακαριότητος μέτοχοι. Τῆς δὲ τοιαύτης σπουδῆς
συνεργός ἐστιν ἡ παρθενία, τοῖς κατὰ λόγον μετωῦσι
τοῦτο τὸ χάρισμα. Οὐ γὰρ ἐν μόνῳ τῷ φείσασθαι
τῆς παιδοποιίας κατορθοῦται τὸ χάρισμα τῆς παρ-
θενίας, ἀλλ' ἅπας (41) ὁ βίος καὶ ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἦθος
παρθενεύει ὀφείλει, διὰ παντὸς ἐπιτηδεύματος τοῦ
ἀγάμου τὴν ἀφροδίαν ἐπιδεικνύμενος. Ἔστι γὰρ καὶ
λόγῳ πορνεῦσαι, καὶ ὀφθαλμῶ μοιχεῦσαι, καὶ δι'
ἀκοῆς μολυνθῆναι, καὶ τῇ καρδίᾳ μίasma δέξασθαι,
καὶ τῇ περὶ τὴν βρῶσιν καὶ πόσιν ἀμετρίᾳ ἐκπεσεῖν
τῶν ὄρων τῆς σωφροσύνης. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις πᾶσιν
ὑπὸ τὸν κανόνα τῆς παρθενίας ἑαυτὸν ἐγκρατεῖα
φυλάσσειν ἀληθῶς δεικνύσει τελείαν ἐν ἑαυτῷ διὰ πάν-
των ἀπηρτισμένην τῆς παρθενίας τὴν χάριν.

2. Οὐκοῦν εἴπερ ἐπιθυμοῦμεν καθ' ὁμοιότητα τοῦ
Θεοῦ τὸν χαρακτήρα τῆς ψυχῆς ἡμῶν διὰ τῆς ἀπα-
θείας καλλωπισθῆναι, ἵνα διὰ τούτου καὶ ἡ τῆς ζωῆς
ἡμῖν ἀιδιότης προσγένηται, προσέχωμεν ἑαυτοῖς,
μήπου τι τῆς ἐπαγγελίας ἀνάξιον ποιοῦντες, ὑπὸ τὸ
κρίμα τοῦ Ἀνανίου γενώμεθα (42). Ἐξῆν γὰρ τῷ
Ἀνανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγελισθαι τῷ Θεῷ τὴν
κτῆσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀπιδὼν
δόξαν, τὸ μὲν κτῆμα διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ
ἀφιέρωσεν, ὡς ἂν θαυμασθεῖν παρὰ τῶν ἀνθρώπων
ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ, τοῦ τιμήματος δὲ ἐνοσφίσατο,
τοιαύτην ἐκίνησε καθ' ἑαυτοῦ τοῦ Κυρίου τὴν ἀγα-
νάκτησιν, ἧς ὑπηρετῆς ὁ Πέτρος ἦν, ὡς μηδὲ με-
τανοίας προθεσμίαν (43) εὐρεῖν. Οὐκοῦν πρὸ τῆς ἐπαγ-
γγελίας τοῦ σεμνοῦ βίου ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, κατὰ
τὸ συγχεωρημένον καὶ ἔνομον, εἰς ἀκολουθίαν
βίου ἐλθεῖν (44), καὶ ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι τῇ συζυγίᾳ τοῦ
γάμου· προληφθέντα δὲ διὰ τῆς οικείας ὁμολογίας,
φυλάσσειν προσήκει ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, καθάπερ τι
τῶν ἱερῶν ἀναθημάτων, ὡς ἂν μὴ τῷ τῆς ἱεροσυ-
λίας ἐνέχοιτο κρίματι, τὸ ἀφιερωμένον διὰ τῆς
ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ σῶμα πάλιν τῇ τοῦ κοινῶ βίου

et tertius metanolas prothesmian, mitius et verius.

(44) Horum verborum, εἰς ἀκολουθίαν βίου ἐλθεῖν, hæc est sententia: licet res vitæ convenientes et accommodas seligere, hoc est, commoda vitæ amplecti licet.

ὕπηρεσις καταβρῦπώσας. Λέγω δὲ τοῦτο, οὐ μόνον ἄρ-
 ρος τὸ ἐν εἶδος τοῦ πάθους βλέπων, καθὼς τινες
 οἴονται, ἐν μόνῃ τῇ τοῦ σώματος φυλακῇ τὸ κατ-
 ὄρθωμα τῆς παρθενίας περιώζοντες, ἀλλὰ τὸ κατὰ
 πάντα τρόπον παθητικῆς διαθέσεως, τὸν μέλλοντα
 φυλάσσειν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ μηδενὶ τῶν κοσμικῶν
 παθημάτων ἐμολυνθῆναι. Ὁργὴ καὶ φθόνος, καὶ
 μνησικαχία, ψεῦδος καὶ ὑπερηφανία, μετεωρισμὸς
 καὶ ἀκαιρολογία, προσευχῶν ἀργία, καὶ ἡ περὶ τὰ
 μὴ ὄντα ἐπιθυμία, ἐντολῶν ἀμέλεια, καὶ καλλωπι-
 σμὸς ἱματίων, προσώπων ὠραισμός, καὶ συντυχίαι
 καὶ ὀμιλίαι, ἐξῶθεν τοῦ πρέποντός τε καὶ ἀναγκαίου
 γινόμεναι· ταῦτα πάντα τοσαύτης ἄξια παραφυλα-
 κῆς ἐστὶ τῷ διὰ τῆς παρθενίας ἀφιερῶσαντι τῷ Θεῷ
 ἑαυτὸν, ὡς τὸν Ἰσον (45), μικροῦ δεῖν, κίνδυνον εἶναι,
 ἐνὶ τε τούτων συνενεχθῆναι, καὶ ἐν τῇ ἀπειρημένῃ
 ἀμαρτίᾳ γενέσθαι. Πάντα γὰρ τὰ διὰ πάθους γινό-
 μενα λυμαινεται πῶς τῇ τῆς ψυχῆς καθαρότητι, καὶ
 πρὸς τὴν θεϊαν ἐμποδίζει ζωὴν. Πρὸς ταῦτα τοίνυν
 χρὴ βλέπειν τὸν ἀποταξάμενον τῷ βίῳ, ὡς μηδενὶ
 τρόπῳ τὸ τοῦ Θεοῦ σκεῦος ἑαυτὸν τῇ ἐμπαθεῖ χρήσει
 καταμολύνειν. Λογίζεσθαι δὲ ἐκεῖνο μάλιστα (46) χρὴ,
 ὅτι, διαβάς τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρὸς
 τὴν ἀσώματον πολιτείαν ἑαυτὸν μετέστησεν ὁ τὸν
 τῶν ἀγγέλων βίον ἐλόμενος. Ἴδιον γὰρ τοῦτο τῆς
 ἀγγελικῆς ἐστὶ φύσεως, τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς γαμι-
 κῆς συζυγίας, μηδὲ πρὸς ἄλλο τι κάλλος μετεωρί-
 ζεσθαι, ἀλλ' εἰς τὸ θεῖον πρόσωπον διγνεχῶς ἀτενί-
 ζειν. Ὁ τοίνυν πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ἀξίαν μετα-
 ταξάμενος, εἰ τοῖς ἀνθρωπίνους ἐμολύνοντο πάθειν,
 ὁμοίως ἐστὶ δορᾶ παρδάλεως, ἧς οὔτε λευκὴ παντελῶς
 ἢ θριξ οὔτε μέλαινα διόλου, ἀλλὰ τῇ μίξει τῶν
 ἑτεροχροούτων διεστιγμένη, οὔτε ἐν τοῖς μέλασιν,
 οὔτε ἐν τοῖς λευκοῖς ἀριθμεῖται. Ταῦτα μὲν οὖν
 κοινοτέρα τις ἔστω παραγγεῖλα τῶν τὸν ἐγκρατῆ
 καὶ ἀγνὸν βίον προελομένων.

3. Ἐπειδὴ δὲ χρὴ καὶ περὶ τῶν καθ' ἕναστων ἀκρι-
 βῶς διελέσθαι, ἀναγκαῖον ἂν εἴη δι' ὀλίγων καταλι-
 πεῖν καὶ περὶ τούτων ὑπόμνημα. Οἱ χωρισθέντες
 τοῦ κοινοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν θεϊοτέραν ζωὴν ἑαυ-
 τοὺς ἀσκοῦντες, μὴ ἐφ' ἑαυτῶν (47), μηδὲ καταμό-
 νας ἀσχεῖσθωσαν. Ἐμμάρτυρον γὰρ εἶναι προσήκει
 τὸν τοιοῦτον βίον, ὡς ἂν ἐκτός εἶναι πονηρᾶς ὑπ-
 οψίας. Καὶ ὡς περὶ ὁ πνευματικὸς νόμος οὐκ ἐλάττονας
 εἶναι τῶν δέκα (48) βούλεται τοὺς τὸ μυστικὸν πάσχα
 ἐσθίοντας· οὕτως χρὴ ἐνταῦθα πλεονάζειν μᾶλλον
 ἢ ἐλαττοῦσθαι τὴν δεκάδα τῶν τῆν πνευματικὴν πο-
 λιτείαν συνασκουμένων (49). Ἀρχηγὸς εἰς τῆς εὐσχη-
 μοσύνης τοῦ βίου προκαθεζέσθω, ἐν δοκιμασίᾳ βίου
 καὶ ἤθους καὶ πάσης κοσμίας ἀναστροφῆς τῶν λοι-

(45) Illud, ὡς τὸν Ἰσον, accersitum est ex Regiis
 primo et tertio. Ibidem voces μικροῦ δεῖν in Reg.
 primo non leguntur.

(46) Editi. ἐκεῖνα μάλιστα. At duo mss. ἐκεῖνο.

(47) Ita loquens Basilius, μὴ ἐφ' ἑαυτῶν, docet
 opus esse viro aliquo perito, si quis asceticam
 disciplinam discere cupiat. Hic desinit tertius codex
 Regius.

ΠΑΤΡΟΛ. GR. XXXI.

rio contaminet. Atque hoc dico, non unum tantum-
 modo vitii genus spectans, quemadmodum opinan-
 tur quidam, qui in sola corporis custodia virgini-
 tatis virtutem constituunt; sed respiciendo ad omnem
 vitiosæ affectionis speciem, sic ut nullo mundano
 vitio inquinetur qui seipsum Deo custodire studet.
 Ira, invidia, injuriarum illatarum memoria, men-
 dacium, superbia, mentis evagatio, intempestiva
 garrulitas, segnitias in orando, eorum quæ non
 sunt cupiditas, in mandatis perficiendis negligenti-
 a, vestimentorum ornamentum, **320** faciei cul-
 tus, congressiones, colloquia præter decorum et
 sine necessitate habita; hæc omnia quam diligen-
 tissime sunt cavenda ab eo qui per virginitatem
 Deo seipsum consecravit: siquidem propemodum
 æquale est periculum in unum aliquid horum del-
 labi, et in vitio peccato versari. Omnia enim quæ
 ex vitioso animi affectu fiunt, corrumpunt quodam-
 modo animæ puritatem, suntque vitæ divinæ im-
 pedimento. Ad hæc igitur respiciat oportet, qui
 sæculo nuntium remisit, ut Dei vas, seipsum scilicet,
 nullo prorsus vitioso usu coinquinet. Illud
 autem maxime est considerandum, quod qui vitam
 angelorum elegit, transtulerit se ad incorpoream
 vitæ rationem, cum naturæ humanæ terminos
 transgressus sit. Hoc enim proprium est angelicæ
 naturæ, a nuptiali societate liberam esse, neque
 ad ullam aliam contemplandam pulchritudinem dis-
 trahi, sed oculos in divinam faciem assidue inten-
 tos habere. Quamobrem qui jam in angelicæ digni-
 tatis ordinem transivit, si humanis vitiis inquinetur,
 similis est pantheræ pelli, cujus setæ neque
 prorsus albæ sunt, neque nigræ omnino, sed cum
 sint diversorum colorum mistura distinctæ et in-
 terpunctæ, neque in nigris numerantur, neque in
 albis. Hæc igitur communior quædam sit admonitio
 exhortatioque iis qui continentem ac castam
 vitam delegere.

3. Sed cum de singulis quoque disserere operæ
 pretium sit, necesse est de his etiam brevem reli-
 quinque sermonem. Qui a communi vivendi ratione
 recessere, seque exercent in diviniore vitæ insti-
 tuto, non per se et sine adminiculo exercentur.
 Convenit enim contestatam esse et spectatam hu-
 jusmodi vitam, ut libera fiat a prava suspitione.
 Et quemadmodum lex spiritualis non vult paucio-
 res esse quam decem, qui mysticum pascha comedant:
 ita hic eorum qui simul vitam spiritualem
 excolunt numerum denarium potius augeri oportet
 quam minui. Hanc honestam vivendi rationem
 unus aliquis moderetur, qui ob vitæ morumque ac
 omnis modestæ conversationis probationem reli-

(48) Utraque editio τῶν δώδεκα, duodecim. Reg.
 primus τῶν δέκα, decem: quæ scriptura idcirco no-
 bis visa est verior, quod fiat statim mentio de nu-
 mero denario. Mox editio Ven. et Reg. primus οὕτως
 καὶ ἐνταῦθα πλεον.

(49) Reg. primus τῶν κατὰ τὴν πνευματικὴν πο-
 λιτείαν ἀλλήλοις συνασκουμένων.

quis præpositus sit : quin et ætatis ac temporis habeatur ratio ad obtinendas priores partes. Nam quod antiquius est in hominum natura , majorem quodammodo præfert venerationem. Hic autem, fratribus ultro cum docilitate solum et humilitate obedientibus, tanta potiatur potestate, ut nulli eorum qui conventum componunt, liceat ipsius voluntati resistere, cum aliquid eorum quæ ad honestatem et vitæ integritatem conferunt præcipit. Sed, ut ait Apostolus, constitutis a Deo potestatibus non resistendum esse (docet enim condemnari eos qui Dei ordinationi resistunt [*Rom. xiii, 1, 2*]): ita hic quoque persuasum sit oportet reliquis fratribus non fortuito, sed ex divina voluntate datam esse præfecto ejusmodi potestatem, ut is qui secundum Deum est profectus, antistite quidquid utile est animæ et fructuosum suggerente, aliis vero obedienter bona consilia suscipientibus, minime impediatur. Quoniam **321** igitur prorsus convenit cœtum hunc præposito obedientem esse ac subditum, necesse est in primis talem eligi vitæ hujus moderatorem, ut illius vita iis, qui ad ipsum respiciunt, sit cujusvis virtutis exemplar : et, ut ait Apostolus, qui sobrius sit, temperans, modestus, et ad docendum idoneus (*I Tim. iii, 2*). Sic, meo quidem judicio, exploranda est et hujus vita, non solum an temporis spatio senectam attigerit (accidit enim cum canitie etiam ac rugis inveniri juveniles mores) : sed præsertim an mores et ægendi ratio per modestiam et gravitatem incanuerint, ut quidquid ab illo dicitur et efficitur, pro lege conventui sit et pro regula. Iis autem qui in ejusmodi vitæ instituto degunt, convenit hæc parandi victus ratio, quam Apostolus præcepit, ut manibus operantes honeste panem suum edant (*II Thess. iii, 12*). Opera autem sunt conficienda, moderante sene aliquo vitæ sanctimonia probato ac spectato, qui manualia ipsorum opera ad requisitos usus impendat, ut et illud mandatum impleatur, quod in sudore ac labore victum comparari præcipit (*Gen. iii, 19*), et honestas irprehensa maneat atque inculcata, cum ob nullam victus necessitatem in publicum prodire cogantur. Hic vero sit optimus servandæ continentiæ modus et regula, neque ad voluptatem, neque ad afflictionem carnis respicere, sed in utroque immoderantiam fugere, ut neque turbetur ob obesitatem, neque ei ob morbum et languorem mandatorum conficiendorum facultas adimatur. Nam utrinque æquale detrimentum animæ accedit, et cum caro subdita non est, si videlicet ex bona habitudine præceps agatur ad indecoros motus, et cum remissa exsolutaque ad immobilis præ doloribus detinetur. Non

Α πῶν προκριθεὶς, συμπαραλαβανομένης καὶ τῆς κατὰ τὸν χρόνον ηλικίας πρὸς τὴν προτίμησιν. Αἰδεσιμώτερον γὰρ πως ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὸ γεραιώτερον (50). Οὗτος δὲ τοσαύτην ἐξουσίαν ἔχεται, ἔκουσίως τῆς ἀδελφότητος ἐν εὐπειθείᾳ μόνον καὶ ταπεινοφροσύνῃ ὑπακουούσης, ὥστε μὴ ἐξεῖναι μηδενὶ τῶν κατὰ τὴν συνοδίαν ἀντιβιβάνειν τῷ βουλήματι αὐτοῦ, ἐν οἷς ὑφηγεῖται τι τῶν εἰς εὐσημοσύνην τε καὶ ἀκρίθειαν βίου συμβαλλομένων. Ἄλλ' ὡσπερ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ταῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναις ἐξουσίαις μὴ ἀντιτάσσεσθαι (κρίνεσθαι γὰρ τοὺς ἀντιτασσομένους τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ)· οὕτω καὶ ἐν ταῦτα πεπεισθαι προσήκει τὴν λοιπὴν ἀδελφότητα, μὴ κατὰ τὸ αὐτόματον, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεῖαν βούλησιν, τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν τῷ ἐπιστατοῦντι δεδόσθαι, ὥστε ἀνεμπόδιστον γίνεσθαι τὴν κατὰ Θεὸν προκοπὴν, τοῦ μὲν ὑποτιθεμένου πάντων ψυχωφελῆς τε καὶ χριστιανῶν, τῶν δὲ ἐν εὐπειθείᾳ τὰς ἀγαθὰς συμβουλίας δεχομένων. Ἐπεὶ οὖν προσήκει παντὶ τρόπῳ τῷ προσετώτῳ εὐπειθῆ τε καὶ ὑποχείριον εἶναι τὴν συνοδίαν, πρὸ πάντων (51) ἀναγκαῖόν ἐστι τοιοῦτον ἐκλέγεσθαι τὸν καθηγούμενον τῆς πολιτείας ταύτης, ὡς παντὸς ἀγαθοῦ ὑπόδειγμα τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀποδιδέσσει τὸν ἐκεῖνον γίνεσθαι βίον· καὶ, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, διδακτικόν. Οὕτω μοι δοκεῖ δεῖν καὶ τὸν τοῦτου ἐξετάζειν βίον, μὴ μόνον εἰ τῷ χρόνῳ τὸ γηραιὸν ἔχῃεν (ἔστι γὰρ καὶ ἐν πολλῇ καὶ βυτίᾳ νεωτερίζειν κατὰ τὸ ἦθος)· ἀλλὰ προηγουμένως, εἰ τὸ ἦθος καὶ ὁ τρόπος διὰ κοσμιότητος πεπολιτωται, ὥστε πᾶν τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενόν τε καὶ γινόμενον ἀντὶ νόμου καὶ κανόνος τῆς συνοδίας γίνεσθαι. Ἐπινοία δὲ τροφῆς πρέπει τοῖς ἐν τῷ τοιοῦτῳ βίῳ διαγούσιν, ἣν ὁ Ἀπόστολος ὑποτίθεται, ἵνα ἐργαζόμενοι ταῖς χερσὶν εὐσημῶνως τὸν ἑαυτῶν ἔρπον ἐσθλωσι (52). Διατιθεσθαι δὲ προσήκει τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τινος πρεσβύτου, ἐπὶ σεμνότητι βίου μαρτυρουμένου, ὃς καταλέξει τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν πρὸς τὰς ἐπιζητούμενας χρείας, ὥστε καὶ τὴν ἐντολὴν κατορθοῦσθαι τὴν κελεύουσαν ἐν ἰδρωτί καὶ πόνῳ τὴν τροφὴν πορίζειν, καὶ εὐσημοσύνην ἀνεπίληπτον καὶ ἄμωμον μένειν, ἐν τῷ μηδεμίαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐγγίνεσθαι, διὰ τὸ τὴν τοῦ βίου χρεῖαν δημοσιεύεσθαι. Ἐγκρατείας δὲ ὁ κάλλιστος ὅρος καὶ κανὼν οὗτος ἔστω, τὸ μῆτε πρὸς τρυφὴν, μῆτε πρὸς κακοπάθειαν τῆς σαρκὸς (53) βλέπειν, ἀλλὰ φεύγειν ἐν ἑκατέρῳ τὴν ἀμετρίαν, ἵνα μῆτε πολυσαρκούσα ταρασσηται, μῆτε, νοσώδης γενομένη, ἀδυνατῇ πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν. Ἴση γὰρ ἐξ ἑκατέρω ἡ βλάβη τῇ ψυχῇ προσγίνεται, καὶ τὸ (54) ἀνυπάτακτον εἶναι τὴν σάρκα, δι' εὐεξίας ἀποσκιρτώσαν εἰς ἀτόπους ὁρμάς, καὶ ὅταν ἀπάρετός τε καὶ ἐκλελυμένη καὶ ἀκίνητος ὑπὸ ἀγνηδῶνων συνέχηται. Ὡ:

(50) Reg. primus γηραιώτερον.

(51) Ita edidimus ex Reg. primo. Illud, πρὸ πάντων, d' erat in vulgatis.

(52) Utraque editio ἐσθλωσι. Reg. primus ἐσθλωσι. Paulo post idem codex ἐπὶ τινος πρεσβυτέρου. Aliquanto post codex Reg. τροφὴν πορίζεσθαι.

(53) Editio Paris. κακοπάθειαν τῆς σαρκὸς. Editio

Ven. et codex Reg. κακοπάθειαν τοῦ σώματος. Ibi dem idem codex ἀλλὰ βλέπειν ἐν.

(54) Editio Veneta et codex Reg. καὶ τὸ. Particul. καὶ deerat in editione Parisiensi. Ibidem editio Paris καὶ δι' εὐεξίας ἐν. Vocula καὶ hoc loco neque in Reg. libro neque in editione Veneta legitur.

γάρ διγει σχολήν ἢ ψυχῇ, ἐν τῇ τοιαύτῃ τοῦ σώματος καταστᾶσει, πρὸς τὰ ὄνω βλέπειν ἐλευθερίως· ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην πρὸς τὴν τῆς ὀδύνης αἰσθησιν ἀσχολεῖται καὶ ἐπικλίνεται, συνταπεινουμένη τῇ κακοπαθείᾳ τοῦ σώματος.

4. Ἐστω τοίνυν ἡ χρῆσις τῇ χρεῖα σύμμετρος, καὶ ὁ οἶνος μῆτε βδελυκτὸς ἔστω, εἰ πρὸς θεραπείαν παραλαμβάνοιτο, μῆτε σπουδαζέσθω χωρὶς ἀνάγκης· καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὡσαύτως ταῖς χρεῖαις, μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ὑπηρετεῖτω τῶν ἀσχομένων. Προσευχῆς καιρὸς ἔστω ἅπας ὁ βίος· μάλιστα (55) δὲ ἐπειδὴ χρῆται διαλείμμασι τὸ σύντονον τῆς ψαλμωδίας καὶ τῆς γονυκλισίας διαναπαύειν, ἀκολουθητέον ταῖς πρᾶξιν τῶν ἁγίων τετυπωμέναις εἰς προσευχὴν ὥραις. Φησὶ τοίνυν ὁ μέγας Δαβὶδ, ὅτι *Μεσονύκτιον ἐξηγηρόμην τοῦ ἐξομολογῆσθαι* (56) *σοὶ ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου*· ὧ καὶ Παῦλος καὶ Σίλας ἀκολουθοῦντες εὐρίσκονται, κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐν τῷ δεσμητηρίῳ τὸν Θεὸν αἰνοῦντες. Εἰτὰ φησὶν ὁ αὐτὸς προφήτης· *Ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας*. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρουσία (57) κατὰ τὴν τρίτην γίνεται ὥραν, καθὼς ἐν ταῖς Πράξεσι μεμαθήκαμεν, ὅτε, διαχλευαζόντων ἐν τῇ ποικίλῃ τῶν γλωσσῶν ἐνεργείᾳ τῶν Φαρισαίων τοὺς μαθητὰς, φησὶν ὁ Πέτρος μὴ μεθεῖν τοὺς ταῦτα λαλοῦντας· ὥρα γὰρ ἐστὶ τρίτη. Ἡ δὲ ἐνάτη τοῦ Δεσποτικοῦ πάθους ἐστὶ μνημότυνον, τοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς γενόμενου. Ἀλλ' ἐπειδὴ φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὅτι *Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤνεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου*, οἱ δὲ μνημονουθέντες τῆς προσευχῆς καιροὶ οὐ πληροῦσι τὴν ἑβδομάδα τῶν προσευχῶν, τὴν μεσημβρινὴν προσευχὴν διατηρεῖον· καὶ τὴν μὲν πρὸ τοῦ προσενέγκασθαι τὴν τροφὴν, τὴν δὲ μετὰ τὸ προσενέγκασθαι· ὥστε γενέσθαι καὶ ἡμῖν ἐν τύπῳ τὸ ἐπτάκις τῆς ἡμέρας αἰνεῖν τὸν Θεὸν κατὰ πᾶσαν τῆς ἡμέρας περίοδον. Αἱ εἰσοδοὶ τῶν ἀσκητηρίων ταῖς μὲν γυναῖξιν ἀποκεκλεισθῶσαν (58)· ἄνδρες δὲ μὴ πάντες εἰσίστησαν, ἀλλ' ὅσοι ἂν ὑπὸ τοῦ καθηγούμενου καταπιστευθῶσι τὴν εἰσοδὸν. Πολλάκις γὰρ ἡ ἀδιαφορία τοῦ εἰσιόντος ἀκαίρων λόγων καὶ ἀνωφελῶν διηγημάτων ἀκολουθίαν ταῖς καρδίαις ἐντίθησιν, εἰς ματαίας τε καὶ ἀνωφελεῖς διανοίας ἐκ τῶν ματαίων λόγων ἐμβάλλει (59). Καὶ διὰ τοῦτο νόμος ἔστω κοινὸς, μόνον ἐρωτᾶσθαι τὸν καθηγούμενον καὶ ἀποκρίνεσθαι ὑπὲρ ὧν προσήκει γενέσθαι τινα κατὰ ἀνάγκην λόγον· τοὺς δὲ λοιποὺς μὴ ἀποκρίνεσθαι τοῖς ἀδολεσχούσιν ἐν ὁμιλίαις ματαίαις, ἵνα μὴ συγκαθεκλυσθῆ πρὸς τὴν ἀργῶν ῥημάτων ἀκολουθίαν.

5. Ἀποθήκη δὲ ταῖς πᾶσιν ἔστω μία κοινὴ, καὶ μηδὲν ἴδιον ἐκάστῳ ὀνομαζέσθω· μὴ ἱμάτιον, μὴ ὑπόδημα, μὴ ἄλλο τι τῶν πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν τοῦ σώματος. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ καθηγούμενου ἢ χρῆσις (60) ἔστω, ἐκ τῶν κοινῶν τὸ κατ'ἀλλήλων

(55) Editio Paris. βίος μάλιστα. Ἐπεὶ δὲ χρῆ. Codex Reg. ut in contextu.

(56) Codex Reg. τοῦ ἐξομολογήσασθαι.

(57) Idem codex Πνεύματος προφητεία, Spiritus sancti prophetia. Notatu digna sunt quæ hic dicuntur de septem horis, quibus oporteat Deum laudari.

A enim animæ in tali corporis statu otium est oculos libere sursum attollendi, imo omnino necesse est eam de doloris sensu occupari, et ad ipsum inclinari, simulque deprimi per malam corporis affectionem.

4. Sit itaque rerum usus necessitati accommodus ac conveniens, neque vinum habeatur ut abominandum, si modo ad medelam assumatur, neque studiose paretur citra necessitatem; et reliqua omnia similiter necessariis usibus, non cupiditatibus inserviant eorum qui vitam asceticam excolunt. Omnis vita tempus sit orandi. Quoniam tamen maxime quibusdam intervallis ea contentio, quæ ad psallendum et ad genera inflectenda adhibetur, interrumpenda est, observandæ sunt horæ a sanctis pro precibus designatæ. Ait igitur magnus David: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ* (Psal. cxviii, 62): quem et Paulus et Silas secuti esse comperiuntur, quippe qui media nocte Deum in carcere laudaverint (Act. xvi, 25). Deinde dicit idem propheta: *Vespere et mane et meridie* (Psal. ltv, 18). Quin et Spiritus sanctus circiter horam tertiam advenit, velut in Actis didicimus (Act. ii, 15), cum nempe, Pharisæis discipulos ob varium linguarum usum **322** irridentibus, ait Petrus ebrios eos non esse, qui hæc loquerentur: quandoquidem hora erat tertia. Hora vero nona memoriam refert Dominicæ passionis, quæ vitæ nostræ causa suscepta est. Sed, quoniam dicit David: *Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ* (Psal. cxviii, 164), illa autem orandi tempora, quæ diximus, nequaquam explent precum hebdomada, dividenda est meridiana precatio, sic ut pars una anteaquam cibis sumatur, altera post acceptum cibum fiat quo etiam ea Dei laudatio quæ septies die in toto diei circuitu persolvatur, nobis sit pro exemplari. Aditus ad monasteria obstruatur mulieribus: imo non quivis viri ingrediantur, sed quibus præfectus ingressum permiserit. Cum enim quilibet sine delectu ingreditur, animus plerumque in intempestivos sermones ac inutiles fabulas sese effundit, et ex vanis colloquiis delabitur in vanas inutilesque cogitationes. Ob idque lex communis ea sit, ut solus præses de iis interrogetur et respondeat, de quibus necessario sermo aliquis haberi debet: minime autem respondeant cæteri iis qui supervacaneis colloctionibus nugantur, ut ne simul ad inanium verborum seriem pertrahantur.

5. Apotheca autem communis omnium sit, nec quidquam ceu cujusvis proprium nominetur, non vestimentum, non calceamentum, non quidvis aliud quod ad necessarium corporis usum pertineat. Sed usus sit penes præfectum, ita ut quod

(58) Codex Reg. γυναῖξιν ἀποκλειέσθωσαν.

(59) Utraque editio λόγων ἐκβάλλει. Codex Reg. ἐμβάλλει. Mox idem liber vetus ὑπὲρ ὧν καί.

(60) Articulus positus est ex codice Reg. ante vocem χρῆσις.

cuique convenit, id ex communibus tribuitur juxta moderatoris præceptum. Jam vero in hoc communi contubernio dilectionis lex non permittit particulares amicitias ac sodalitates. Nam necesse est omnino, affectus particulares plurimum communi concordia nocere. Quamobrem respicere se mutuo debent omnes cum æquali amoris mensura, unusque et idem in toto cœtu tenendus est dilectionis modus. Quod si quis ob quamcunque causam monachum fratrem aut propinquum majori studio quam alium quemvis prosequi comperiat, is tanquam in totam societatem contumeliosus castigetur. Nimis namque erga unum aliquem amor magnum in cæteros defectum arguit. Ei autem qui ob delictum aliquid condemnatus est, irrogentur pœnæ pro peccati mensura, vel ut cum cæteris stare ad psallendum prohibeatur, vel non admittatur ad precum societatem, vel a cibi participatione arceatur : qua in re disciplina communi præfectus pœnam delinquenti pro peccati magnitudine decernet. Fiat autem per vices in communi conventu ministerium, duobus vicissim in una hebdomade negotia quæque necessaria peragentibus, ut et communis existat humilitatis merces, nec cuiquam liceat ne in bono quidem sodales superare, omnes vero pariter interquiescant. Hæc enim laboris et quietis vicissitudo facit ut lassitudinem laborantes non sentiant. Cum necesse fuerit in publicum prodire, penes est præfectum contubernii, quos voluerit dirigere, aut imperare quibus utile fuerit et opportunum, ut res domesticas curent, et domi maneant. Sæpe enim in juvenum corporibus, etiamsi quam studiosissime sese per continentiam affligant, coloris decor nescio quomodo per ætatem efflorescit, et libidinis occasio occurritur oboritur. Si quis igitur, quantum ad corporis florem, juvenis est, occultet et abscondat hujusmodi elegantiam ac venustatem, donec apparens ille decor ad debitum statum pervenerit. Nihil in eis iram indicet, aut injuriarum acceptarum memoriam, aut invidiam, aut contentionem, neque gestus, neque motus, non verbum, non acris oculorum obtutus, neque faciei conformatio, aut si quid aliud convictorem nostrum ad iram provocare soleat. Quod si quispiam in aliquod horum inciderit, etiamsi prior molestia aliqua affectus sit : id tamen satis non est ad peccatum cui obnoxius fit excusandum. Malum

(61) Idem codex ἀγάπης μισθός, dilectionis merces, haud recte.

(62) Reg. prius διατέμνειν τὴν κοινὴν, communem concordiam secare. Lectio optima. Mox codex Reg. ἰσῶ τῷ μέτρῳ. Vox ἰσῶ desiderabatur in utraque editione.

(63) Vox κοινὴν in codice Reg. non legitur. Addidimus non longe ex eodem libro veteri articulum ante præpositionem ἐπί.

(64) Vox εὐχῆς deest in codice Regio. Mox idem codex ἐν ᾧ καὶ πρὸς τὴν. Editio Paris. ἐν ᾧ κατὰ τὴν.

(65) Editio Paris. πᾶν ὑπάρχη. Editio Ven. et codex Reg. πᾶσιν. Nec ita multo post idem codex τὸν

ἑκάστου χρησιμεύειν, κατὰ τὴν τοῦ προηγουμένου ὑφήγησιν. Ἐν δὲ τῇ κοινῇ ταύτῃ συσκηνία μερικῆς φιλίας καὶ ἑταιρείας ὁ τῆς ἀγάπης θεσμὸς (61) οὐ συγχωρεῖ. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὰς ἐν μέρει γινόμενας προσπάθειας εἰς πολλὰ βλάπτειν τὴν κοινὴν (62) συμφωνίαν. Νῦν δὲ ἰσῶ τῷ μέτρῳ τῆς διαθέσεως πάντας προσήκει πρὸς ἀλλήλους βλέπειν, καὶ ἐν μέτρῳ τῆς ἀγάπης ἐπὶ παντὸς κρατεῖν τοῦ πληρώματος. Εἰ δὲ τις εὐρεθῆ πλεῖον ἰσῶσσει ἀγαπητικῶς ἔχων πρὸς μοναχὸν ἀδελφόν, ἢ συγγενῆ, ἢ πρὸς ἄλλον τινὰ δι' οἰανδήποτε πρόφασιν, ὡς τὸ κοινὸν ἀδικῶν, σωφρονιζέσθω. Ὁ γὰρ πλεονασμὸς τῆς διαθέσεως ἐπὶ τοῦ ἐνὸς προσώπου κατηγοροῦν ἔχει τῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐλλείψεως πολλήν (63). Τὰ δὲ ἐπιτέμια τοῦ

ἐπὶ πλημμελεῖα τιμὴ καταγνωσθέντος πρὸς τὸ μέτρον τοῦ ἁμαρτήματος ἔστω· καὶ τὸ κωλυθῆναι συστῆναι εἰς ψαλμῳδίαν, καὶ τὸ μὴ παραδεχθῆναι εἰς εὐχῆς (64) κοινωνίαν, καὶ τὸ ἀπόβλητον γενέσθαι εἰς τὴν τῆς τροφῆς μετουσίαν· ἐν ᾧ καὶ πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ σφάλματος ὀρίσει τὸ ἐπιτέμιον τῶ ἐξαμαρτάνοντι ὁ ἐπιστατεῖν ταχθεὶς τῇ κοινῇ εὐταξίᾳ. Ἡ δὲ ὑπερησία γινέσθω τῇ κοινῇ συνοδίᾳ ἐκ περιόδου, δύο κατ' ἀκολουθίαν ἐν ἑβδομάδι μιᾷ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῆς χρείας ἐπιζητουμένην σπουδὴν ἐκτελούστων, ἵνα καὶ ὁ μισθὸς τῆς ταπεινοφροσύνης κινδὸς ᾖ, καὶ μὴ ἐξῆ τιμὴ μὴδὲ ἐν τῷ καλῶ πλεονεκτεῖν τὴν συνοδίαν, καὶ ἢ ἀνάπαυσις ἐν τῷ ἰσῶ πᾶσιν ὑπάρχη (65). Τὸ γὰρ ἐν μέρει κοποῦσθαι, καὶ ἐν μέρει διαναπαύεσθαι, ἀνεπαίσθητον τοῖς κάμνουσι τὸν κόπον ποιεῖ. Ἐξουσίαν

ἔχει ὁ προεστὼς τοῦ τάγματος, καὶ ἐπὶ ἀναγκῆς προόδους τοὺς κατὰ γνώμην προσάγειν, καὶ προστάσσειν οἷς ἂν συμφέρῃ τὸ οἰκουρεῖν, καὶ ἐντὸς τοῦ οἴκου μένειν. Πολλῶς γὰρ τοῖς νέοις σώμασι, καὶ ὅτι μάλιστα ἢ ἐκ τῆς ἐγκρατείας κακοπάθεια σπουδάζηται, ἐπανθεῖ πως ἢ ἐκ τῆς ἡλικίας εὐχρῶα, καὶ ἀφορμὴ πάθους τοῖς ἐντυγχάνουσι γίνεται. Εἰ οὖν τὴν νεάζου· κατὰ τὸ ἄνθος τοῦ (66) σώματος, ἀφανῆ τὴν τοιαύτην ποιέτω εὐσημησοῦνην ὑποκρυπτόμενος, ἕως ἂν εἰς τὴν πρέπουσαν κατάστασιν τὸ φαινόμενον ἔλθῃ. Ὅργη, ἢ μνησικακίας, ἢ φθόνου, ἢ φιλονεικίας σημεῖον ἐν αὐτοῖς (67) ἔστω μηδὲν, ἢ σῆμα, ἢ κίνημα· μὴ βῆμα, μὴ βλέμματος ἐνστασις, ἢ προσώπου διάθεσις, ἢ εἰ τι ἄλλο ὑποκινεῖν πέφυκε πρὸς ὄργην τὸν συζῶντα. Εἰ δὲ τίς τι (68) τούτων συν-

ἔνεχθῆ, τὸ προπεπονημένον τι τῶν λυπούντων οὐχ ἱκανὸν ἔστιν εἰς ἀπολογία τὸ πλημμελήματος, ἐν ᾧ τις ἐνέχεται. Τὸ γὰρ κακὸν ἐν οἰωδῆποτε χρόνῳ τομῶμενον ἐπίσης ἔστι κακὸν (69). Ὅρκος μὲν

πῶνον ποιεῖ. Subinde hic ipse codex καὶ ὅτε μάλιστα.

(66) Codex Reg. κατὰ τὸ πάθος τοῦ. Mox idem codex ποιέτω ἐν εὐσημησοῦνη.

(67) Sic codex Regius. Illud, σημεῖον ἐν αὐτοῖς, deerat in impressis libris. Statim ex eodem illo codice addidimus, voculam ἢ, quæ inepte ommissa fuerat in editione Parisiensi.

(68) Utraque editio Εἰ δὲ τι. Codex noster Εἰ δὲ τις τι.

(69) Horum verborum, ἐπίσης ἔστι κακόν, hæc est sententia : malum quovis tempore admissum, per se quidem et natura sua æqualiter malum esse : sed tamen ob circumstantias levius fieri, aut gravius. Mox

ἅπας ἐξοριζέσθω τοῦ καταλόγου τῶν ἀκουμένων. A enim quoquo tempore admissum, ex æquo malum est. Omne quidem Juramentum exterminet e monachorum cœtu : habeatur vero pro juramento nutus capitis, aut assensus per vocem datus, sive quis loquatur, sive audiat. Si quis autem fidem non habuerit nudæ affirmationi, is suam ipsius conscientiam arguit proditque, tanquam qui non dixerit verum inter loquendum, ob idque in delinquentium numerum referetur a præposito, et pœna medicinali castigabitur. Completo jam die, omni que opere tum corporali tum spirituali absoluto, par est unumquemque in corde suo ante quietem suam ipsius conscientiam examinare. Et si quid contigit præter decorum, sive cogitatio interdicta, aut colloquium præter officium, aut in orando segnitias, aut in psallendo negligentia, aut communis vitæ desiderium, nequaquam occultet peccatum, sed cœtui confiteatur, ut morbus illius qui in ejusmodi malum incidit, per communem precationem sanetur.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΑΣΚΗΤΙΚΟΣ (70).

1. Ὁ ἀσκητικὸς βίος ἕνα σκοπὸν ἔχει, τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν, καὶ δεῖ πᾶν (71) τὸ δυνάμενον πρὸς αὐτὴν συνεργῆσαι τὴν πρόθεσιν, ὡς θεῖαν ἐντολὴν οὕτω μετὰ φόβου παραφυλάττειν. Οὐδὲ γὰρ αὐταὶ εἰ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἄλλο τι βλέπουσιν, εἰ μὴ πρὸς τὸ σωθῆναι τὸν ὑπακούοντα. Χρὴ τοίνυν, καθάπερ οἱ ἐπὶ τὸ λουτρὸν εἰσιόντες γυμνοῦνται παντὸς περιδελφίματος, οὕτω καὶ τοὺς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους ζωῇ, πάσης ὕλης (72) βιωτικῆς γυμνοθέντας, ἐντὸς τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίου. Τὸ μὲν οὖν προηγούμενον ἔστι, καὶ οὐ μάλιστα προσήκει τὸν Χριστιανὸν ἐπιμελεῖσθαι, γυμνωθῆναι τὰ κατὰ τὴν κακίαν πάθη τὰ ποικίλα τε καὶ διάφορα, εἰ ὧν μολύνεται ἡ ψυχὴ· χρὴ δὲ κατὰ δεῦτερον λόγον καὶ τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀποταγῆν κατορθωθῆναι τῷ πρὸς τὸν ὑψηλὸν ἀποδιέποντι βίον, διότι πολλὴν παρέχει περισπασμὸν τῇ ψυχῇ ἡ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων φροντίς τε καὶ ἐπιμέλεια. Ὅταν οὖν πλείους, πρὸς τὸν αὐτὸν βλέποντες (73) τῆς σωτηρίας σκοπὸν, τὴν μετ' ἀλλήλων ζωὴν καταδέξωνται, χρὴ τοῦτο πρὸ πάντων ἐν αὐτοῖς κρατηθῆναι, τὸ μίαν ἐν πᾶσι καρδίαν εἶναι, καὶ θέλημα ἓν, καὶ μίαν ἐπιθυμίαν, καὶ, καθὼς νομοθετεῖ ὁ Ἀπόστολος, ἓν γενέσθαι σῶμα ἐκ διαφόρων μελῶν συνηρμοσμένον πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς συνόδου. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως κατορθωθῆναι, εἰ μὴ ἐκεῖνο κρατήσῃ, τὸ μὴ ἐπινομάζεσθαι τινι ἀποτεταγμένους μήτε ἰμάτιον, μήτε σκεῦος, μήτε ἄλλο τι τῶν εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν χρησιμευόντων, ἵνα ἕκαστον τούτων τῆς χρείας ἦ, καὶ μὴ τοῦ κεκτημένου. Καὶ ὡς περ ἀνάρμοστόν ἐστι

codex Reg. ὄρκος μὲν ἅπας. Utraque editio ὄρκος ἅπας.

(70) Utraque editio et codex Combef. τοῦ αὐτοῦ λόγος ἀσκητικὸς, ejusdem sermo asceticus. Reg. primus τοῦ αὐτοῦ ὑποτύπωσις ἀσκήσεως καὶ πρόλογος τῶν ὄρων, asceticæ disciplinæ informatio, et regulæ prologus. Reg. tertius πρόλογος ἐν ᾧ τις ὁ σκοπὸς τῆς ἀσκήσεως, prologus in quo ostenditur quis sit scopus vitæ asceticæ. Ita denique in Colbertino legitur recentiore manu, τοῦ Βασιλείου... πρόλογος

EJUSDEM SERMO ASCETICUS.

1. Unus est asceticæ vitæ scopus, ut consulat animæ saluti ; et quicquid proposito huic conducere potest, id sicut divinum mandatam cum timore observandum est. Neque enim ipsa Dei mandata ad quidquam aliud spectant, nisi ut salutem adipiscatur qui eis auscultaverit. Convenit igitur, ut quemadmodum qui se in balneum demittunt, omni amictu nudantur, ita etiam qui ad asceticum vitæ genus accedunt, omni re sæculi hujus exuti, vitam philosophicam ingredientur. Id itaque præcipuum est, et cujus 324 maxime curam gerere Christianus debet, ut vitiosis affectibus, qui varii sunt ac diversi, animamque coinquinant, denudetur : deinde vero oportet, ut qui ad vitam sublimem respicit, opes suas ac facultates derelinquat : cum rerum terrenarum cura ac sollicitudo magnam in animo aberrationem generent. Cum igitur plures ad eundem salutis scopum intenti, communem inter se vitam amplexi fuerint, id inter ipsos ante omnia obtineat necesse est, ut unum in omnibus sit cor, et voluntas una, unumque desiderium, utque ex Apostoli præcepto, omne conventus agmen efficiatur unum corpus ex diversis membris coagmentatum (I. Cor. xii, 12). Hoc autem aliter fieri non potest, nisi obtinuerit hæc consuetudo, ut nihil nominatim ac peculiariter cuiquam tribuatur, neque vestimentum, neque vas, neque quidpiam aliud ex iis quæ conducunt vitæ communi, ut singula usibus necessariis, non autem possessoribus destinentur. Et sicuti vestimen-

τῶν ἀσκητικῶν διατάξεων, Basilii... prologus asceticorum constitutionum.

(71) Utraque editio καὶ πᾶν. Reg. tertius καὶ δεῖ πᾶν, et ita quoque legitur in Reg. primo, sed manu recentiore. Mox Reg. primus πρὸς ταύτην.

(72) Illud, πάσης ὕλης, ita ad verbum interpretabere, omni materia exuti.

(73) Codex Voss. περὶ αὐτὸν βλέποντες. Mox idem codex ἐν ταῦτοις.

tum parvum corpori majori, aut majus parvo non convenit, sed quicquid cuique accommodatum est, id utile est et commodum: ita etiam alia omnia, lectus, stragula, calidum vestimentum, calceamentum, ejus qui his valde indiget, debent esse, non possidentis. Quemadmodum enim qui vulneratus est, non qui sanus est, medicamento utitur: sic etiam iis quæ ad sublevandum corpus excogitata sunt, perfruatur, non qui delicate vivit, sed is cui levamen opus est.

2. Quoniam autem varia sunt hominum ingenia, neque similiter de rebus utilibus omnes judicant, ne qua, unoquoque ad suum arbitrium vivente, oboriatur perturbatio, is qui ex publico testimonio cunctis prudentia, constantia, ac vitæ integritate præstiterit, aliis regendis præficiendus est: ut quod in eo bonum est, id omnium qui ipsam fuerint imitati, fiat commune. Ut enim si plures pictores unius faciei lineamenta pingant, omnes imagines futuræ sunt inter se similes, utpote uni assimilata: eundem ad modum si multa ingenia unum imitandum sibi proponant, in omnibus æqualiter bona vitæ forma elucescet. Itaque uno aliquo jam delecto et prælato, cessabunt omnes privatæ voluntates, seque ad id quod præstantius est, conformabunt omnes, præcepto apostolico obsecuti, quo anima omnis potestatibus eximiis subdita esse jubetur, quoque monemur eos qui resisterint, iudicio atque condemnationi obnoxios effici (Rom. XIII, 1, 2). Vera autem et perfecta subditorum erga præfectum obedientia in eo declaratur, si non a flagitiosis modo abstineant ex præfecti consilio, sed si re ea quæ laudabilia sunt, citra illius arbitrium peragant. Nam abstinentia et omnis corporalis afflictatio ad aliquid utilis est: sed si quis animi sui motum secutus, quod sibi placet egerit, et præposito consilium sibi danti non obtemperaverit, peccatum futurum est majus, quam recte factum. **Qui enim resistit 325 potestati, Dei ordinationi resistit (ibid. 2);** etque obedientiæ major merces quam abstinentiæ virtuti tribuitur. Eodem autem modo communem et æqualem omnibus inter se charitatem esse convenit, quo homo naturaliter erga singula sua membra affectus est, qui totum suum corpus pariter sanum vult, quando et uniuscujusque membri dolor æqualem corpori molestiam exhibet. At quemadmodum in nobismetipsis dolor uniuscujusque ægrotantis membri similiter totum corpus attingit, et tamen sunt membra alia aliis præstantiora (non enim pariter de oculo atque de pedis digito afflicimur, etiamsi dolor æqualis sit): ita unumquemque in omnes qui in conventu vixerint, commiserationem suam atque

τῶν μείζονι σώματι τὸ μικρὸν ἰμάτιον, ἢ τῶ μικροτέρῳ τὸ τελειότερον, ἀλλ' ἐκάστῳ τὸ σύμμετρόν ἐστι καὶ ἐπωφελεὲς καὶ εὐάρμοστον· οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἢ κλίνη, τὰ στρώματα (74), τὸ θερμὸν περιβόλαιον, τὸ ὑπόδημα, τοῦ πάνυ χρῆζοντος, οὐχὶ τοῦ κεκτημένου εἶναι ὀφείλει. Καθάπερ γὰρ τῶν φαρμάκων ὁ τραυματισθεὶς, οὐχ ὁ ὑγιαίνων, κέχρηται, οὕτω καὶ τῶν πρὸς τὴν ἀνεσιν τοῦ σώματος ἐπινοουμένων, οὐχ ὁ τρυφῶν, ἀλλ' ὁ χρῆζων τῆς ἀνεσεως ἀπολαύει.

2. Ἐπειδὴ δὲ ποικίλα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη ἐστὶ, καὶ οὐ πάντες ὁμοίως περὶ τῶν χρησίμων βουλευσονται, ἵνα μὴ τις ἀκαταστασία ἦ, ἐκάστου κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα πολιτευομένου, προσήκει τὸν ἐπὶ πάντων (75) ἐπὶ συνέσει καὶ εὐσταθείᾳ καὶ τῇ κατὰ τὴν ζωὴν ἀκριβείᾳ μεμαρτυρημένον διαφέρειν, τοῦτον προστήσασθαι εἰς τὸ καθηγῆσθαι τῶν ἄλλων, ἵνα τὸ ἐν τούτῳ ἀγαθόν, κοινὸν πάντων τῶν μιμουμένων γένηται. Ὅσπερ γὰρ, εἰ πλείονες ζωγράφοι ἐνὸς προσώπου χαρακτηριστῆρα γράφοιεν, πᾶσαι αἱ εἰκόνες ὁμοίως πρὸς ἀλλήλας ἔξουσι, διὰ τὸ τῶ ἐνὶ ὁμοιωσθαι (76)· οὕτω τὰ πολλὰ ἦθη, εἰ πρὸς τὴν τοῦ ἐνὸς μίμησιν βλέπει, πᾶσιν ὁμοίως ὁ ἀγαθὸς τοῦ βίου χαρακτηριστῆρ ἐπιλάμψει. Προκριθέντος τοίνυν ἐνὸς, ἀρρήσει πάντα τὰ μερικὰ θελήματα· πρὸς δὲ τὸ πρόχον πάντες οἱ ἐφεξῆς τυπωθήσονται, πεισθέντες τῶ ἀποστολικῷ παραγγέλματι τῶν κελεύοντι πᾶσαν ψυχὴν ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτάσσεσθαι· καὶ ὅτι οἱ ἀνεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται. Ἡ δὲ ἀληθὴς καὶ τελεία ὑπακοὴ τῶν ὑποχειρίων πρὸς τὸν καθηγούμενον ἐν τούτῳ δείκνυται, ἐν τῷ μὴ μόνον τῶν ἀτόπων κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ προεστώτος ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὰ τὰ ἐπαινετὰ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης (77) ποιεῖν. Ἡ γὰρ ἐγκράτεια καὶ πίστις ἡ σωματικὴ κακοπάθεια πρὸς τι χρησίμως ἔχει· ἀλλ' ἐάν τις, ταῖς ἰδίαις ὁρμαῖς ἀκολουθῶν, τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ ποιῇ, καὶ συμβουλευόντι τῷ προεστώτῳ μὴ πείθηται, μείζον τοῦ κατορθώματος ἔσται τὸ πλημμελούμενον. Ὁ γὰρ ἀντιπασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθεστήκεν· καὶ ὁ τῆς ὑπακοῆς μισθὸς μείζων τοῦ κατὰ τὴν ἐγκράτειάν ἐστι κατορθώματος. Οὕτω προσήκει κοινῶν καὶ ἴσῃν πᾶσι πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην εἶναι, ὡς φυσικῶς πρὸς τὰ καθ' ἑκάστον ἑαυτοῦ μέλη ὁ ἄνθρωπος ἔχει, ἐπίσης θέλων παντὶ τῷ σώματι τὴν ὑγίαν, διότι καὶ ὁ πόνος ἐκάστου μέλους ἴσῃν παρέχει τῷ σώματι τὴν ἀσθένειαν. Ἀλλ' ὡσπερ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὁ μὲν πόνος ἐκάστου τῶν ἀρρώστούντων μελῶν ἴσως ἄπτεται (78) τοῦ παντὸς σώματος, ἔστι δὲ ὅμως ἕτερα ἑτέρων τιμιώτερα μέλη (οὐ γὰρ ὁμοίως περὶ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ περὶ τὸν τοῦ ποδὸς δάκτυλον ἔσομεν, κἂν ὁ πόνος τὸ ἴσον ἔχη)· οὕτω τὴν μὲν συμπαθῆ διάθεσιν καὶ τὴν ἀγαπητικὴν σχέσιν ἴσῃν ἐπὶ

(74) Reg. primus τὸ στρώμα.

(75) Idem codex ἐκ πάντων. Nec ita multo post codex Voss. et Reg. primus εἰς τὸ καθηγῆσθαι. Reg. secundus προστήσασθαι τῶν ἄλλων· quæ scriptura eo melior fortasse videbitur, quo brevior est.

(76) Reg. primus τῶ ἐνὶ ὁμοιωσθαι. Aliquantō

post Colb. τῶ εὐαγγελικῷ παραγγέλματι τῶ λεγοντι.

(77) Codex Colb. χωρὶς τῆς ἐκείνου βουλῆς. Haur longe codex Voss. et Reg. primus τὸ ἀρέσκον αὐτῷ.

(78) Utraque editio ἴσα ἄπτεται. Antiqui tres libri ἴσως.

πάντων (79) τῶν ἐν τῇ συνοδίᾳ ζώντων εἶναι παρ' ἑκάστου προσήκει· ἡ δὲ τιμὴ, κατὰ τὸ εὐλογον, ἐπὶ τῶν χρησιμωτέρων τὸ πλεον ἐξεῖ. Ἐπειδὴ δὲ φειλέται πάντως (80) εἶσι τοῦ ἀλλήλους ἀγαπᾶν τῷ ἴσῳ μέτρῳ τῆς διαθέσεως, ἀδίκημά ἐστιν ἐν συνοδίᾳ εὐρεθῆναι ἰδίαζούσας τινὰς φατρίας καὶ συστηνίας. Ὁ γὰρ τὸν ἕνα ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀγαπῶν κατηγορεῖ ἑαυτοῦ, ὡς (81) ἐν τοῖς ἄλλοις μὴ ἔχων τὴν τελείαν ἀγάπην. Ὁμοίως οὖν ἀπόβλητός ἐστιν ἀπὸ συνοδίας ἡ τε ἀπρεπὴς μάχη καὶ ἡ μερικὴ διάθεσις. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς μάχης ἔχθρα γίνεται· ἀπὸ δὲ τῆς μερικῆς φιλίας καὶ ἑταιρίας ὑποψίαι καὶ φθόνοι γίνονται. Πανταχοῦ γὰρ ἡ τοῦ Ἰσοῦ στέρησις ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις φθόνου καὶ δυσμενείας τοῖς ἐλαττουμένοις γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐντολὴν παρὰ Κυρίου ἐλάβομεν, μιμεῖσθαι τὴν ἀγαθότητα τοῦ ὁμοίως (82) τὸν ἕλιον· δικαίους τε καὶ ἀδίκους ἐπανατέλλοντος. Ὡσπερ οὖν ὁ Θεὸς κοινὴν δίδωσι πᾶσι τοῦ φωτὸς τὴν μετουσίαν, οὕτω καὶ οἱ μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ κοινὴν τε καὶ ὁμότιμον τὴν τῆς ἀγάπης ἀκτίνα ἐπὶ πάντας φερέτωσαν. Ὅπου γὰρ ἐλλείπει ἡ ἀγάπη, ἐκεῖ πάντως ἀντιστρέφεται τὸ μῖτος. Εἰ δὲ, καθὼς φησιν Ἰωάννης, Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, ἀνάγκη (83) πᾶσα τὸ μῖτος εἶναι τὸν διάβολον. Ὡσπερ οὖν ὁ τὴν ἀγάπην ἔχων τὸν Θεὸν ἔχει, οὕτως ὁ τὸ μῖτος ἔχων τὸν διάβολον ἐν ἑαυτῷ τρέφει. Διὰ τοῦτο προσήκει τὴν μὲν ἀγάπην ἴσῳ καὶ ὁμοίαν παρὰ πάντων τοῖς πᾶσιν εἶναι, τὴν δὲ τιμὴν ἑκάστῳ κατὰ τὸ πρέπον γίνεσθαι. Ἐπὶ δὲ τῶν οὕτως ἀλλήλους συναρμυζομένων, ἡ σωματικὴ συγγίνεια οὐδὲν πλεον κατὰ τὴν ἀγάπην ἐξεῖ· οὐδὲ εἰ τις ἀδελφὸς τινος κατὰ σάρκα εἴη, ἢ υἱὸς, ἢ θυγάτηρ, ἐν πλείονι διαθέσει πρὸς τὸν τῷ γένει προσήκοντα παρὰ τοὺς ἄλλους γενήσεται ἢ κοινωνία τοῦ αἵματος. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις τῇ φύσει ἀκολουθῶν κατηγορεῖ ἑαυτοῦ, ὅτι οὕτω τελείως ἀπέστη τῆς φύσεως, ἀλλ' εἶτι ὑπὸ σαρκὸς διαικεῖται. Λόγος δὲ ἀνωφελὴς, καὶ ὁ διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας μετεωρισμὸς ἀκαιρος, ἀπειρημένος ἔστω. Ἄλλ' εἰ τι χρῆσιμον πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ψυχῶν, τοῦτο προσήκει λαλεῖσθαι μόνον, καὶ αὐτὰ τὰ (84) χρῆσιμα εὐτάκτως κατὰ τὸν πρέποντα καιρὸν λαλεῖσθαι παρὰ τῶν τοιούτων προσώπων, οἷς ἐπιτέτραπται τὸ λαλεῖν. Εἰ δὲ τις τῶν ὑποδεεστέρων εἴη, ἀναμενέτω τὴν προτροπὴν (85) τοῦ ὑπερέχοντος. Οἱ δὲ ψιθυρισμοί, καὶ αἱ πρὸς τὸ οὖς ὁμιλίας, καὶ αἱ διὰ τῶν νευμάτων σημασίαι, πάντα ταῦτα ἀπόβλητα ἔστω, διότι τὴν τῆς καταλαλιᾶς ὑποψίαν ὁ ψιθυρισμὸς ἔχει, καὶ ἡ διὰ τοῦ νεύματος σημασία ἐνδειξὴν παρέχει τῷ ἀδελφῷ λανθάνοντος πράγματός τινος σκαιωρίας. Τὰ δὲ τοιαῦτα μίσους ἀρχὴ καὶ ὑποψίας γίνεται. Ὅταν δὲ πρὸς ἀλλήλους ἢ τις κατὰ ἀνάγκην γινομένην διάλεξις, τὸ μέτρον τῆς φωνῆς ἢ χρεῖα ποιείτω (86), ὥστε τῷ μὲν ἐγγύς ὄντι

A amorem parem ostendere operæ præmium est; sed tamen, ut decet, iis qui utiliores sunt, maior deferetur honor. Quoniam autem omnino æquali amoris mensura sese invicem diligere debent, injuria est privatas quasdam sodalitates ac contubernia in conventu reperiri. Qui enim unum præ aliis diligit, is, quod non perfecte cæteros diligit, se ipse arguit. Quare ex conventu contentio indecora, et singularis amor sunt æqualiter amandandi. Oritur enim ex contentione inimicitia: ab amicitia vero particulari et sodalitate suspiciones et invidiæ nascuntur. Cum enim æqualitas aufertur, id ubique eis qui ea spoliantur, invidiæ et odii origo et causa est. Quapropter jussit etiam Dominus nos bonitatem illius qui solem similiter super justos ac injustos exoriri curat, imitari (*Matth. v, 45*). Quemadmodum igitur Deus ex æquo impertit omnibus lucem, ita et Dei imitatores communem et parem charitatis radium in omnes effundant. Ubi enim deficit charitas, illic utique ejus loco succedit odium. Quod si, ut Joannes ait, *Deus charitas est* (*I Joan. iv, 16*), prorsus necesse est diabolium odium esse. Sicut ergo qui habet charitatem, Deum habet: sic qui odium habet, is diabolium in seipso nutrit. Quamobrem ut æqualis similisque charitas quibusvis ab omnibus est exhibenda, ita honor, uti addecet, unicuique est tribuendus. In iis autem qui sic conjuncti sunt et copulati, non futura est major dilectio ob corporalem consanguinitatem: neque si quis quidem germanus alicujus frater sit, filiusve, aut filia, is licet cognatione conjunctus, magis quam cæteri amabitur ob sanguinis communionem. Qui enim in his naturam sequitur, is nondum a natura perfecte recessisse convincitur, sed etiamnum a carne gubernari. Sermo autem inutilis, et inepta mentis avocatio ex mutuo colloquio orta, sint interdicta. Sed si quid animarum ædificationi conducit, de eo duntaxat instituendus est sermo: imo vero ea ipsa quæ utilia fuerint, modeste et tempore congruenti ab iis quibus sit loquendi facultas, dicenda sunt. **326.** Quod si quispiam ex inferiorum numero sit, licentiam hanc et facultatem a superiore expectet. Murmurationes autem, et collocutiones in aurem, et quæ per nutum fiunt significationes, hæc omnia rejiciantur, cum murmuratione præ se ferat obtreccionis suspicionem, significatio vero, quæ per nutum datur, rem aliquam latentem et malignam fratri indicet. Quæ autem sunt ejusmodi, odii initium sunt atque suspicionis. Cum autem necessarium fuerit nutuum colloquium, vocis modum formet necessitas, ita ut eum qui propinquus est, remissiore voce

(79) Præpositionem ἐπὶ addidimus ante vocem πάντων. fidem veterum duorum librorum secuti.

(80) Editio Paris. φειλέται πάντες. Editio Ven. et quatuor mss. πάντως. Haud longe editio Paris. φατρίας. Editio Ven. et tres mss. φατρίας.

(81) Reg. 1 ἀγαπῶν, κατὰ ἕνα ἑαυτοῦ γίνεται. ὡς.

(82) Editio utraque et Reg. tertius ἀγαθότητα αὐτοῦ ὁμοίως. Alii duo mss. ἀγαθότητα τοῦ ὁμοίως.

Ibidem Reg. primus ἕλιον αὐτοῦ.

(83) Codex Colb. ἀνάγκη δέ. Mox idem liber ἔχων τὸν ἀντικείμενον ἐν.

(84) Reg. primus καὶ αὐτὰ δὲ τὰ. Codex Colb. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ῥήματα εὐτ. Mox duo mss. x. λαλεῖσθαι.

(85) Reg. primus μενέτω τὴν προτροπὴν.

(86) Sic Regii primus et tertius. Utraque editio et Reg. secundus φωνῆς χρεῖα ποιείτω, non ita recte.

compellemus, eum vero qui procul dissidet, contentius alloquamur. Sed si quis dum cuiquam consilium dat, aut eum exhortatur ad rem aliquam, altiore minacioremque adhibet vocem, is ut contumeliosus in conventu non sit. Exire autem e monasterio, nisi statutum sit et necessarium egredi, nequaquam licet. Verum quoniam non virorum modo conventus sunt, sed etiam virginum, cætera quidem omnia quæ relata sunt, utrisque erunt communia : sed tamen unum sciendum est, ampliorem majoremque in mulierum vita requiri honestatem ac modestiam, itemque paupertatis, silentii, obedientiæ, sororiique amoris virtutem, quamdam in exeundo curam, atque in congressibus cautionem, mutuam benevolentiam et particularium sodalitatum amandationem. In his enim omnibus cum majore studio institui debet virginum vita. Cui concredita est disciplinæ cura, ea non quod jucundum est sororibus, quærat, neque ab eis gratiam inire studeat, sic ut quæ ipsis in deliciis sunt, indulgeat, sed se semper gravem, metuendam, ac reverendam exhibeat. Nosse enim debet, se eorum quæ in cœtu communi præter officium admittuntur, rationem coram Deo esse reddituram. Atque unaquæque ex conventus numero a præfecta petat non quod gratum est et suave, sed quod est perutile, et conducibile, nihilque de iis quæ jubentur, inquirat (ejusmodi enim consuetudo exercitatio est et gradus ad rebellionem) : sed quemadmodum sine ullo examine recipimus Domini præcepta, scientes omnem Scripturam divinitus inspiratam esse et utilem, ita et sorores jussa antistitæ citra disceptationem excipiant, omne consilium sibi ab ea datum alacri animo, non ex tristitia aut necessitate, exsequentes, ut ipsarum obedientia mercedem consequatur. Cæterum non tantummodo obediant, cum docentur quæ ad disciplinæ severitatem pertinent, sed etiamsi forte jejunium prohibuerit magistra, aut ad eum qui vires reficere ac reparare possit cibum sumendum adhortetur, aut etiam aliquid aliud levamini afferendum opportunum necessitate exigente præscripserit, perficiant omnia æqualiter, et quidquid ab illa **327** dicitur, legem esse sibi persuadeant. Cum autem necessitate postulante de negotio quodam necessario sermonem haberi oportuerit, sive cum viro aliquo, sive cum eo qui rei alicui curandæ præfectus sit, sive cum quovis alio qui ad rem requisitam aliquid conferre valeat, par est antistitam ipsam sermonem habere, una aut altera ex sororibus secum præsentem : quæ jam ob mores et ætatem in alicujus conspectum colloquiumque venire tuto possint. Quod si alteri privatim quidpiam utile in quod dicendum fuerit, per illam dicitur.

(87) Reg. primus et Colb. περί τινος πράγματος.

(88) Reg. primus πᾶσι τούτοις καὶ μετὰ.

(89) Utraque editio χειρισμένη, male. Codex Combef. et alii duo χειρισμένη, recte.

(90) Reg. primus συνήθεια, τῆς ἀναρχίας γίνεται

πρασιότερῃ τῇ φωνῇ διαλέγεσθαι, τὸν δὲ πῶρρωθεν ὄντα μείζονα προσκαλεῖσθαι τῇ φωνῇ. Τὸν δὲ συμβουλευόντά τινι, ἢ ἐγκυλευόμενον περὶ τινος (87), μείζονα καὶ καταπληκτικώτερον φωνῇ κεχρησθῆναι, ὡς ὑβριστικὸν, ἐν συνοδίᾳ μὴ ἔστω. Πρόσδος δὲ, πλὴν τῶν τεταγμένων καὶ ἀναγκαίων ἐξόδων, ἀπὸ ἀσκητηρίου οὐκ ἔστιν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀνδρῶν μόνον εἰσὶν αἱ συνοδίαι, ἀλλὰ καὶ παρθένων, τὰ μὲν ἅλλα πάντα, ὅσα εἰρηται, κοινὰ καὶ τούτων καὶ ἐκείνων ἔσται· ἐν δὲ προσῆκει γινώσκειν, ὅτι πλείονα καὶ περισσοτέραν ἀπαιτεῖ τὴν εὐσχημοσύνην ὁ ἐν γυναιξὶ βίος, καὶ τὸ τῆς ἀκτημοσύνης κατόρθωμα, καὶ τὸ τῆς ἡσυχίας, καὶ τὸ τῆς ὑπακοῆς, καὶ τὸ τῆς φιλαδελφίας, καὶ ἡ περὶ τὴν πρόσδοον ἀκριβεία, καὶ ἡ τῶν συντυχῶν παραφυλακὴ, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλας διάθεσις, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὰς μερικὰς ἐταιρίας. Ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις μετὰ (88) πλείονος σπουδῆς ὁ τῶν παρθένων ὀφείλει κατορθοῦσθαι βίος. Ἡ πεπιστευμένη τὴν εὐταξίαν μὴ τὸ ἡδὺ ταῖς ἀδελφαῖς ζητεῖτω, μηδὲ σπουδαζέτω κεχαρισμένη (89) αὐταῖς διὰ τῶν καταθυμίων εἶναι, ἀλλὰ τὸ σεμνὸν τε καὶ τὸ φοβερὸν καὶ τὸ αἰδέσιμον περὶ αὐτὴν πάντοτε ἔστω. Εἰδέναι γὰρ αὐτὴν χρῆ, ὅτι τῶν παρὰ τὸ δέον ἐν τῷ κοινῷ πλημμελουμένων ἐκείνη ἐπὶ Θεοῦ τὸν λόγον ὑφέξει. Καὶ ἐκάστη τῶν ἐν τῷ πληρώματι τῆς συνοδίας μὴ τὸ ἡδὺ ζητεῖτω παρὰ τῆς καθηγουμένης, ἀλλὰ τὸ ἐπωφελέες τε καὶ χρήσιμον· μηδὲ συζητεῖτω περὶ τῶν ἐγκυλευομένων (ἡ γὰρ τοιαύτη συνήθεια μελέτη καὶ ἀκολουθία (90) τῆς ἀναρχίας γίνεται)· ἀλλ' ὡσπερ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ἀνεξετάστως δεχόμεθα, εἰδότες, ὅτι πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος ἔστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀδελφότης τὰ παραγγέλματα τῆς προκαθηγουμένης ἀδιακρίτως δεχέσθω, πᾶν τὸ συμβουλευόμενον μετὰ προθυμίας ἐπιτελούσα, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἵνα γένηται αὐτῇ ἔμμισθος ἢ ὑπακοή. Ἀνεχέσθω δὲ μὴ μόνον τὰ εἰς τὴν ἀκριβείαν διδασκομένη, ἀλλὰ καὶ ἅν που (91) νηστείαν κωλύσῃ ἢ διδάσκαλος, ἢ μετέληψιν τῆς ἀναληπτικῆς τροφῆς συμβουλεύσῃ, ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν εἰς ἀνεσιν φερόντων τῆς χρείας ἀπατούσης ἀν' ὑψηλῆς, πάντα ὁμοίως ἐπιτελεῖτω, πεπιστευμένη, ὅτι τὸ παρ' ἐκείνης λεγόμενον νόμος ἔστιν. Ὅταν δὲ κατὰ ἀνάγκην τινὰ δέη γενέσθαι λόγον περὶ τινος τῶν ὑπὸ τῆς χρείας ἐπιζητούμενων, εἴτε πρὸς ἄνδρα τινὰ, εἴτε πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν φροντίδα, εἴτε καὶ πρὸς ἄλλον τὸν δυνάμενον τι χρησιμεῦσαι πρὸς τὸ ἐπιζητούμενον πρᾶγμα, προσῆκει παρὰ τῆς προκαθηγουμένης γίνεσθαι τὸν λόγον, συμπαρούσης αὐτῇ μιᾶς ἢ δευτέρας ἐκ (92) τῶν ἀδελφῶν, αἷς ἦδη διὰ βίον καὶ χρόνον ἀκίνδυνον ἔστι τὸ εἰς ὅψιν καὶ ὁμιλίαν τινὸς ἔλθειν. Εἰ δὲ τις νοεῖ τι καθ' ἑαυτὴν χρήσιμον, τῇ προκαθηγουμένῃ ὑποβάλλετω, καὶ δι' ἐκείνης λαληθήσεται ὃ δεῖ λαληθῆναι.

ἀκολουθία. Aliquanto post codex Voss. et Colb. παραγγέλματα τῆς προκαθημένης, nec aliter infra.

(91) Reg. primus ἀλλὰ κἄν ποτε. Codex Voss. καὶ εἴ ποτε.

(92) Voculam ἐκ addidimus ex Regiis 1 et 3.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΟΡΟΙ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ.

EJUSDEM

REGULÆ FUSIUS TRACTATÆ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ (93).

1. Ἐπειδὴ Θεοῦ χάριτι ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναληλύθαμεν εἰς ταυτὸν οἱ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν τοῦ βίου τοῦ κατ' εὐσέβειαν ἐνοσησάμενοι (94)· καὶ ὑμεῖς μὲν εὐδοχοὶ ἔστε μαθεῖν τι τῶν πρὸς σωτηρίαν ἐπιποθοῦντες, ἐμοὶ δὲ ἀνάγκη ἀναγγέλλειν τὰ δικαίωματα τοῦ Θεοῦ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας μεμνημένῳ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, οἱ *Τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπανοσάμην μετὰ δακρύων ρουθετῶν ἕνα ἕκαστον*· καιρὸς δὲ ἐπιτηδεύματος (95) ἡμῖν ὁ παρὼν, καὶ τόπος οὗτος ἡσυχίαν παρέχων καὶ σχολὴν πᾶσαν ἀπὸ τῶν ἐξωθεν θορύβων, συνευζώμεθα ἀλλήλοις, ὥστε ἡμᾶς μὲν ἐν καιρῷ τοῖς συνδούλοις ἡμῶν δοῦναι τὸ σιτομέτριον· ὑμᾶς δὲ, λαβόντας τὸν λόγον, ὡς τὴν ἀγαθὴν γῆν, τέλειον καὶ πολυπλάσιονα τὸν ἐν δικαιοσύνῃ καρπὸν ἀποδοῦναι, καθὼς γέγραπται. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν (96), ἀψώμεθά ποτε τῆς φροντίδος τῶν ψυχῶν ἡμῶν· λυπηθῶμεν ἐπὶ τῇ ματαιώσει τοῦ προλαβόντος βίου· ἀγωνισώμεθα ὑπὲρ τῶν μελλόντων εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ προσκυνητοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος. Μὴ τῇ βῆθυσίᾳ καὶ τῇ ἐκλύσει ταύτῃ ἐναπομείνωμεν (97), καὶ τὸ μὲν παρὼν αἰεὶ διὰ βῆθυσίᾳ προϊέμενοι, πρὸς δὲ τὸ αὐριον καὶ τὸ ἐφεξῆς τὴν ἀρχὴν τῶν ἔργων ὑπερτιθέμενοι, εἶτα καταληφθέντες ὑπὸ ταῦ ἀπειτούντος τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ἀπαρασκευάστοι τῶν ἀγαθῶν ἔργων, τῆς μὲν χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος

A

PROOEMIUM.

1. Quoniam, Deo juvante, in nomine Domini nostri Jesu Christi simul convenimus nos, qui unum et eundem pie vivendi finem nobis proposuimus, vosque quidem non obscure præ vobis fertis, teneri vos desiderio aliquid discendi eorum quæ ad salutem pertineant, mihi vero Dei justificationes annuntiandi incumbit necessitas, cum nocte ac die sim memor Apostoli, qui ait: *Per triennium nocte et die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque*¹; et quoniam præsens tempus est convenientissimum, hicque locus præbet silentium, ac prorsus ab externis tumultibus immunis est, mutuo simul prece-mur, ut nos quidem opportune conservis nostris frumenti demensum demus: vos autem accepto sermone, velut bona terra, perfectum et multiplicem justitiæ fructum reddatis, sicut scriptum est². Obsecro igitur vos per charitatem Domini nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris³, simus tandem aliquando de animabus nostris solliciti, doleamus antea: vitæ vanitatem, deceremus pro futuris ad gloriam Dei, et Christi ipsius, adorandique ac sancti Spiritus. Ne maneamus in socordia hac et dissolutione, neve præsens quidem tempus per jugem pigritiam amittentes, in crastinum vero et in posterum differentes operum initium, deinde ab eo qui animas nostras reposcit, inventi imparati a bonis operibus, et a nuptialis thalami gaudio excludamur, et frustra inutiliterque ploremus, tunc vitæ tempus male præteritum lugen-

B

C

¹ Act. xx, 31. ² Matth. xiii, 23. ³ Tit. ii, 14.

(93) Editio Paris. et Basil. τοῦ αὐτοῦ ὄροι κατὰ πλάτος. Προοίμιον. Codex Voss. ὄροι κατὰ πλάτος. Προοίμιον. Codex Colb. τοῦ αὐτοῦ πρόλογος. Codex Combef. et alii duo cum editione Veneta τοῦ αὐτοῦ ὄροι κατὰ πλάτος. Coisl: primus τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας ὄροι πρὸς τοὺς κατὰ Θεὸν τὸ ἀσκεῖν προελομένους.

(94) Codex Colb. εὐσέβειαν συστησάμενοι. Statim codex Voss. et alii duo σωτηρίαν ἐπιθυμοῦντες. Mox Reg. primus τὸ δικαίωμα.

(95) Codex Voss. et Reg. primus ἐπιτηδεύσας. Nec

ita multo post codex Colb. πᾶσαν τὴν ἀπό.

(96) Codex Voss. διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ προσκυνητοῦ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, corrupte. Habent quoque Reg. primus et Coisl. itidem primus διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος τοῦ Κυρίου. Codex Combef. et alii duo ut in contextu. Illud, τῶν ἀμαρτιῶν, deerat in utraque editione. Codex Colb. δόντος ἑαυτὸν εἰς θάνατον ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Haud longe codex Colb. ἐπὶ τῇ ματαιότητι.

(97) Editio Paris. ταύτῃ ἐναπομείναντες. Libri veteres ita. ut in contextu videre licet.

tes, cum nihil amplius profuerit pœnitentibus. *Nunc tempus acceptabile*, inquit Apostolus, *nunc dies salutis*⁴. Hæc est pœnitentiæ ætas, illa remunerationis; hæc operæ et laboris, illa rependendæ mercedis; hæc tolerantia, illa solatii. Nunc Deus adiutor est eorum qui se a via mala convertunt: tunc horrendus et quem nullus fallat, humanarum actionum, verborumque et cogitationum inquisitor. Nunc experimur lenitatem, tunc iustum iudicium cognoscemus, cum videlicet resurrexerimus, alii ad supplicium æternum, alii ad vitam æternam, et unusquisque **328** secundum sua ipsius opera receperit. Quousque Christo, qui nos ad suum cœleste regnum vocavit, obsequi differimus? An non recipimus nos ad bonam frugem? an non a consueta vivendi ratione revocabimus nos ad Evangelii integritatem? An non ob oculos nobis ponemus illam Domini metuendam ac conspicuam diem, in qua hos quidem qui ad Domini dexteram per sua opera accesserint, regnum cœlorum suscipiet, illos vero qui ob bonorum operum privationem ad sinistram dejecti fuerint, gehenna ignis et tenebræ æternæ involvent. *Illic*, inquit, *erit flatus et stridor dentium*⁵. ἔρημιαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπεωσμένους, γέεννα ἔσται, φησὶν, ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν

2. Atqui cœlorum quidem regnum concupiscere nos dicimus, et tamen de iis quibus comparari potest, nihil sumus solliciti: imo tametsi nullum proficiendo Domini mandato laborem subimus, nihilominus æquales honores ac præmia cum iis qui ad mortem usque peccato restiterint, recepturos nos esse præ mentis nostræ vanitate existimamus. Quis sementis tempore domi desidens, aut dormiens, instante messe manipulis sinum implevit? quis ex vinea a se non plantata nec excolta uvæ legit? Illorum sunt fructus, quorum et labores: iis qui vice-
C riant, præmia et coronæ tribuuntur. Quis unquam coronabit eum qui ne accinxit se quidem contra adversarium? quandoquidem non modo vincendum est, sed et legitime decertandum, juxta Apostolum⁶; hoc est, ne minimum quidem punctum ex iis quæ prescripta sunt, negligendum est: imo singula perficienda sunt ita, ut nobis præceptum est. *Beatus enim*, inquit, *servus quem cum venerit Dominus, invenerit, non facientem utcumque, sed, sic facientem*⁷. Item, *Si recte quidem obtuleris, recte autem non di-*

⁴ II Cor. vi, 2. ⁵ Matth. xxv, 30. ⁶ II Tim. ii, 5. ⁷ Luc. xii, 43.

(98) Codex Colb. συμφῶνος ἀποκείσθωμεν [ἀποκλεισθῶμεν?], sensu non dissimili. Mox codex Voss. τὴν κακῶς προσθέντα. Codex Colb. τὸν κακῶς περαιωθέντα. Reg. primus τὸν κακῶς παρελθόντα. Reg. tertius et Combef. cum utraque editione τὸν κακῶς παρεθέντα, ex quibus omnibus eadem plane sententia efficitur.

(99) Antiqui duo libri præter Voss. χάκεινος τῆς μισθαποδοσίας.

(1) Ita edidimus ex veteribus quatuor libris. Utraque editio πραγμάτων καὶ ἐνθυμημάτων, quod mutilum erat et decurtatum.

(2) Antiqui tres libri ἐπουράνιον αὐτοῦ. Ibidem codex Colb. βασιλείαν καὶ δόξαν, et ad gloriam. Hoc

ἀποβληθῶμεν (98), ἀργὰ δὲ καὶ ἀνόνητα μετακλιώμεν, τὸν κακῶς παρεθέντα τοῦ βίου χρόνον ὀδυρόμενοι τότε, ὅτε πλέον οὐδὲν ἐξέσται τοῖς μεταμελομένοις. *Nῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος*, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, *νῦν ἡμέρα σωτηρίας*. Οὗτος ὁ αἶων τῆς μετανοίας, ἐκεῖνος τῆς ἀναποδόσεως (99) οὗτος τῆς ὑπομονῆς, ἐκεῖνος τῆς παρακλήσεως. *Nῦν βοήθῃς τῶν ἐπιστρεφόντων ἀπὸ ὁδοῦ κακῆς ὁ Θεὸς*, τότε φοβερός καὶ ἀπαραλόγιστος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τε καὶ βημάτων καὶ ἐνθυμημάτων (1) ἐξεταστής. *Nῦν τῆς μακροθυμίας ἀπολαύομεν*, τότε τὴν δικαιοκρασίαν γνωρίσομεν, ὅταν ἀναστῶμεν, οἱ μὲν εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἀπολάβῃ ἕκαστος κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ. Πρὸς τίνα καιρὸν ὑπεριθέμεθα τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἐπουράνιον ἑαυτοῦ (2) βασιλείαν; Οὐκ ἐκνήψομεν; οὐκ ἀνακαλεσόμεθα ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ κατὰ συνήθειαν βίου πρὸς τὴν ἀκρίθειαν τοῦ Εὐαγγελίου; Οὐκ ἐν ὀφθαλμοῖς ληψόμεθα τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν φοβεράν ἐκείνην καὶ ἐπιφανῆ, ἐν ἣ τούς μὲν τῇ δεξιᾷ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν πράξεων προσεγγίζοντας βασιλεία οὐρανῶν ὑποδέξεται: τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀριστερὰν διὰ τὴν πῦρ καὶ σκότος αἰώνιον κατακρύψει; Ἐκεῖ (3)

2. Ἡμεῖς δὲ βασιλείας μὲν οὐρανῶν ἐπιθυμοῦμεν λέγομεν, ἐξ ὧν δὲ ἔστιν αὐτῆς ἐπιτυχεῖν οὐ φροντίζομεν: ἀλλὰ μηδένα πόνον ὑπὲρ ἐντολῆς Κυρίου καταδεχόμενοι (4), τῶν ἰσων τιμῶν τεύξεσθαι τοῖς μέχρι θανάτου πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντικαταστῆσιν ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοῦς ἡμῶν ὑποτιθέμεθα. Τίς ἐν καιρῷ τῆς σπορᾶς οἶκοι (5) καθήμενος ἢ καθεύδων, ἐνστάτος τοῦ θερισμοῦ, τὸν κόλπον ἐπλήρωσε τῶν δραγμάτων; τίς ἐτρέγγησεν ἀμπελῶνα τὸν μὴ παρ' αὐτοῦ πεφυτευμένον καὶ πεπονημένον (6); Ἐκεῖνων οἱ καρποὶ, ὧν καὶ οἱ πόνοι: αἱ τιμαὶ καὶ οἱ στέφανοι τῶν νενικηκότων εἰσι. Τίς ποτε (7) στεφανοῖ τὸν μηδὲ ἀποδύοντα πρὸς τὸν ἀντίπαλον; ὅποτε οὐ νικῆσαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ νομίμως ἀθλῆσαι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον: τοῦτο δὲ ἔστι τὸ μηδὲ μικρὸν μὲν παριέναι τι τῶν διατεταγμένων: οὕτω δὲ ἕκαστον ποιῆσαι, ὡς προστετάχμεθα. *Μακάριος γὰρ*, φησὶν, *ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἔλθων ὁ Κύριος εὐρήσῃ, οὐχὶ ποιοῦντα ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ ποιοῦντα οὕτως· καὶ, Ἐὰν ἐρῶς μὲν προσενέγκῃς, ἐρῶς δὲ μὴ διέλθῃς, ἡμάρτες*. Ἡμεῖς δὲ, μίαν που τῶν ἐντολῶν

ipso in loco idem liber πῶς ἐκνήψομεν.

(5) Codex Colb. Ἐκεῖ γάρ.

(4) Reg. primus ἐντολῆς Θεοῦ καταδεχόμενοι.

(5) Codex Colb. καιρῷ τῆς σπορᾶς ἐν οἴκῳ, tempore autumnali.

(6) Reg. primus et Voss. πεφυτευμένον καὶ πεπονημένον. Illud, καὶ πεπονημένον, in utraque editione desideratur.

(7) Vocula ποτε addita est ex antiquis duobus libris. Mox Reg. primus et codex Voss. κατὰ τὸν Παῦλον. Τοῦτο. Vocula τι quæ mox sequitur, deest quidem in vulgatis, sed in mss. tribus reperitur. Codex Voss. pro παριέναι, habet παραιναι.

πεποιημένοι νομίσαντες (οὐ γὰρ ἂν φαίην, ὅτι ποιήσαντες πᾶσαι γὰρ ἀλλήλων ἔχονται κατὰ τὸν ὕγι τῷ λόγῳ (8) σκοπὸν, ὡς ἐν τῇ λύσει τῆς μιᾶς καὶ τὰς λοιπὰς ἐξ ἀνάγκης συγκαταλύεσθαι), οὐκ ἐπὶ τοῖς παρεθεῖσι τῆν ὀργὴν ἐκδεχόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κατορθωθέντι δῆθεν τὰς τιμὰς ἀναμένομεν. Ὁ ἐκ τῶν δέκα ταλάντων τῆς παρακαταθήκης ἐν που ἡ δύο παρακατασχῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀποτίσας, οὐχὶ εὐγνώμων διὰ τὴν τῶν πλειόνων ἀπότισιν (9) γνωρίζεται, ἀλλὰ ἄδικος καὶ πλεονέκτης ἐπὶ τῇ τῶν ἐλαττόνων ἀποστερήσει ἐλέγγεται. Τί δὲ λέγω ἀποστερήσει; ὅποτε ὁ (10) τὸ ἐν τάλαντον πιστευθεὶς, εἶτα ἀποδοὺς αὐτὸ ἐκεῖνο ὀλόκληρον καὶ ἀκέραιον ὁ ὑπεδέξατο, ὅτι μὴ προσειργάσατο τῷ δοθέντι, κατακρίνεται. Ὁ δέκα ἔτη τὸν πατέρα τιμήσας, μίαν δὲ πληγὴν ὑστερον ἐμβαλὼν μόνην, οὐχ ὡς εὐεργέτης τιμᾶται, ἀλλ' ὡς παρὰλοῦς καταδικάζεται. Πορευθέντες, φησὶν ὁ Κύριος, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, διδάσκοντες αὐτοὺς, οὐχὶ τὰ μὲν τηρεῖν, τῶν δὲ ἀμελεῖν, (11), ἀλλὰ τηρεῖν πάντα ὅσα ἐντειλάμην ὑμῖν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀκολουθῶς γράφει· *Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι* (12). Εἰ γὰρ μὴ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸν τῆς σωτηρίας σκοπὸν ἀναγκαῖα ἦν, οὐδ' ἂν ἐγράψαναι πᾶσαι αἱ ἐντολαί, οὐδ' ἂν πᾶσαι φυλαχθῆναι ἀναγκαῖως διεγορευθῆσαν. Τί μοι τὸ ὕψελος τῶν ἄλλων κατορθωμάτων, εἰ μέλλοιμι, μωρὸν εἰπὼν τὸν ἀδελφόν, ἔνοχος ἕσσεσθαι τῇ γέεννῃ; Τί γὰρ ὕψελος τῆς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐλευθερίας τῷ ὕψ' ἐνὸς κρατούμενῳ εἰς δουλείαν; Ὁ γὰρ ποιῶν, φησὶ, τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας. Τί δὲ τὸ κέρδος τῆς ἐν πολλοῖς ἀπαθείας τῷ ὕψ' ἐνὸς πάθους φθερομένῳ τὸ σῶμα; Quid etiam cuiquam prodest multorum morborum esse expertem, si ipse corpus vel ab uno morbo corrumpitur?

3. Ἄρα οὖν, φησὶ τις (13), τὰ πλήθη τῶν Χριστιανῶν μὴ φυλάσσοντα πᾶσας τὰς ἐντολάς, ἀνόνητον ἔξει τὴν τιμὴν φυλακῆν; Πρὸς τοῦτο τοῦ μακαρίου Πέτρου μνημονεῦσαι καλὸν, τοῦ μετὰ τὸσαῦτα μὲν κατορθώματα, τοιοῦτους δὲ τοὺς μακαρισμοὺς, ἐφ' ἐνὶ μόνῳ (14) ἀκούοντος· *Ἐὰν μὴ ρίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ*. Ἐὼ δὲ λέγειν, ὅτι οὐδὲ αὐτὸ ἐκεῖνο ῥαθυμία οὐδὲ καταφρονήσεως εἶχεν ἔνδειξιν, ἀλλὰ τιμῆς καὶ εὐλαθείας ἦν ἔμφασις. Καὶ μὴν, εἴποι τις ἂν, γέγραπται· *Πᾶς ὃς ἂν* (15) *ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται* ὥστε ἀρκεῖ καὶ αὐτῇ ἡ ἐπικλήσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου σῶσαι τὸν ἐπι-

⁸ Gen. iv, 7, sec. LXX. ⁹ Matth. xxviii, 19, 20. xiii, 8. ¹⁰ Joel ii, 52.

(8) Editio Ven. et quatuor mss. præter Voss. ὕγι τῷ σκοποῦ λόγῳ. Editio Paris. et Basil. ut in contextu.

(9) Utraque editio et duo mss. πλειόνων ἐκπλήρωσιν. Reg. primus et Colb. et Voss. πλειόνων ἀποτισιν, rectius.

(10) Codex Colb. ὅποτε καὶ ὁ. Aliquanto post idem mss. ὑστερον ἐγκαλούμενος μόνην.

(11) Utraque editio et Reg. secundus τῶν ἄλλων ἀμελεῖν· sed vocem ἄλλων deleui, fidem antiquorum

*viseris, peccasti*⁹. Nos vero si vel unicum mandatum confecisse nos arbitremur (neque enim confecisse dixerim : omnia siquidem inter se cohærent juxta sanam Scripturæ mentem, sic ut uno exsoluto necesse sit alia etiam simul exsolvi), non propter violata mandata iram expectamus, sed propter mandatum peractum præmia prastolamur. Qui ex decem talentis sibi commissis unum aut alterum retinuerit, reliqua vero reddiderit, non ideo probus declaratur quod majorem partem persolverit, sed improbus et avarus esse convincitur ob hanc minoris partis direptionem. Quid autem dico direptionem? quandoquidem cui concreditum fuerat talentum unum, etiamsi deinde illud ipsum quod acceperat, totum ac integrum reddidisset, tamen propterea quod tradito talento nihil addidit, condemnatur. Qui per decennium patrem honoravit, **329** et postea unam duntaxat plagam incussit, non ut bene de illo meritis, honore afficitur, sed condemnatur ut parricida. *Euntes, inquit Dominus, docete omnes gentes, docentes ipsos*, non hæc quidem observare, illa vero negligere, sed, *servare omnia quæcumque mandavi vobis*¹⁰. Et Apostolus ratione non dissimili scribit : *Nullam in ulla re dantes offensionem, ut ne vituperetur ministerium, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros*¹¹. Etenim si non omnia essent necessaria ad salutis propositum, non utique omnia mandata fuissent conscripta : neque fuisset sancitum, ut necessario servarentur omnia. Ecquid mihi proderunt cætera recte facta, si propterea quod fratrem fatuum appellavero, sim gehennæ addicendus? Quam enim utilitatem percipit qui a multis liber est, si vel uno redigitur in servitutem? *Qui enim, inquit, facit peccatum, servus est peccati*¹².

3. Ergo, inquiet aliquis, Christiani permulti qui omnia non servant præcepta, inutiliter et sine fructu aliqua custodient? Ad hoc juvat meminisse beati Petri, qui postquam tam multa præclare gesserat, taliterque beatus fuerat prædicatus, ob unum duntaxat erratum audivit : *Si non laveris te, non habebis partem mecum*¹³. Omnitò autem dicere, neque segnitium neque contemptum, ea re indicari, sed ostendi honorem, atque reverentiam in Dominum suam. Sed dicet aliquis : Scriptum est : *Quisquis invocaverit nomen Domini, salvus erit*¹⁴, sicut ei qui invocaverit, satis sit ipsa nominis Domini invoca-

¹⁰ II Cor. vi, 3, 4. ¹¹ Joan. viii, 34. ¹² Joan.

trium librorum secutus.

(12) Codex Colb. Θεοῦ διακόνους.

(13) Reg. tertius φῆσει τις.

(14) Codex Colb. ἐφ' ἐν μόνον. Statim editi αὐτῷ ἐκείνῳ. At mss. tres αὐτὸ ἐκεῖνο. Ibidem pro οὐδὲ legitur ἡ in tribus codicibus.

(15) Vocula ἂν addita est ex antiquis tribus libris. Nec ita multo post utraque editio τὸν καλοῦ μενον. At mss. tres præter Voss. τὸν ἐπικαλούμενον, meltus.

tio ad salutem adipiscendam. Verum audiat et ille Apostolus dicentem : *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt*¹⁴? Quod si credis, audi Dominum qui ait : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est*¹⁵. Nam certe qui Domini voluntatem facit, non ita tamen ut Deus vult, neque hoc ex affectu amoris erga Deum peragit, is operi perficiendo frustra studium impertit, juxta vocem ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui dicit : *Faciunt, ut videantur ab hominibus : amen dico vobis, receperunt mercedem suam*¹⁶. Unde Paulus apostolus edoctus est dicere : *Etiamsi distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ut comburam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*¹⁷. In summa autem tria hæc ego video animi discrimina, quibus ex inevitabili quadam necessitate ad obediendum compellimur. Aut enim supplicii metu a malo declinamus, versamurque in affectu servili; aut mercedis fructus requirentes, ob nostram ipsorum utilitatem mandata explemus, et hoc pacto mercenariis efficimur similes; aut ob ipsum honestum, charitatemque erga legislatorem nostrum, gaudentes quod digni simus habiti, qui tam glorioso ac bono Deo serviamus, et ita **330** demum ut filii afficimur. Neque igitur is qui in timore perficit mandata, semperque desidiæ poenam suspectam habet, alia quidem quæ sibi præcepta fuerint, exsequetur, alia vero negliget : sed omnis inobediendiæ vindictam sibi ex æquo metuendam suspicabitur. Et idcirco beatus prædicatur qui veretur omnia ob metum¹⁸ : stat autem firmus in veritate, cum possit dicere : *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*¹⁹ : qui scilicet nihil eorum quæ ad officium pertineant, prætermittere velit. Et, *Beatus vir, qui timet Dominum*. Quam ob causam? Quia *In mandatis ejus volet nimis*²⁰. Itaque timentium non est aliquid ex iis quæ præcepta fuerint, præterire, aut negligenter exequi : imo ne mercenarius quidem quidquam eorum, quæ præscripta sint, violare volet. Quomodo enim præmium feret ob vineæ culturam, si pacta omnia non servaverit? Etenim si vel unum ex iis quæ necessaria exstiterint, defuerit, inutilem ipsam possessori reddidit. Equis præterea detrimenti mercedem persolvat injuriæ auctori? Tertium ministerium erat ob charitatem præstitum. Quis igitur

καλούμενον. Ἄλλ' ἀκούετω καὶ οὗτος τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Εἰ δὲ πιστεύεις, ἀκουε τοῦ Κυρίου (16) λέγοντος· Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ὅπου γε καὶ ὁ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (17) ἐργαζόμενος, μὴ καθὼς θέλει δὲ ὁ Θεὸς, μηδὲ ἐν διαθέσει τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τοῦτο ποιῶν, ἀνόνητον ἔχει τὴν τοῦ ἔργου σπουδὴν, κατὰ τὴν φωνὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος, ὅτι Ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Ὅθεν Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐπαιδεύθη εἰπεῖν, ὅτι Κἂν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου (18), καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ὅπως δὲ τρεῖς ταῦτας ἐγὼ διαφορὰς τῆς διαθέσεως πρὸς τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς ὑπακοῆς καθορῶ. Ἡ γὰρ φοβούμενοι τὰς κολάσεις ἐκκλίνουσαν ἀπὸ τοῦ κακοῦ (19), καὶ ἔσμεν ἐν τῇ διαθέσει τῇ δουλικῇ· ἢ, τὰ ἐκ τοῦ μισθοῦ κέρδη διώκοντες, τῆς ἑαυτῶν ἕνεκεν ὠφελείας πληροῦμεν τὰ προστάγματα, καὶ κατὰ τοῦτο προσοικαμεν τοῖς μισθοῖς· ἢ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ τὴν πρὸς τὸν δεδωκότα ἡμῖν τὸν νόμον ἀγάπην, χαίροντες, ὅτι οὕτως ἐνδόξω καὶ ἀγαθῷ Θεῷ δουλεύειν κατηγορήθημεν, καὶ ἔσμεν οὕτως ἐν τῇ τῶν υἱῶν διαθέσει. Οὕτε οὖν ὁ ἐν φόβῳ τὰς ἐντολάς κατορθῶν, καὶ ἀεὶ τὸ τῆς ῥαθυμίας ἐπιτίμιον ὑφορώμενος, τὰ μὲν ποιήσει τῶν προστεταγμένων αὐτῷ, τὰ δὲ παρῶνεται· ἀλλὰ τὴν ἐπὶ πάσῃ παρακοῇ ἐκδίκησιν ὁμοίως ἑαυτῷ φοβεράν ὑπολήψεται. Καὶ διὰ τοῦτο μακαρίζεται μὲν ὁ πάντα καταπτήσων (20) δι' εὐλάβειαν· στήκει δὲ ἐδραῖος ἐν τῇ ἀληθείᾳ, δυνάμενος εἰπεῖν· Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ· ὡς οὐδὲν αἰρούμενος παριδείν τὸν δεόντων· καὶ, Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον. Διὰ τί; Ὅτι Ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα. Οὐ τοίνυν ἐστὶ τῶν φοβουμένων τὸ παριέναι τι τῶν ἐντεταγμένων, ἢ ἀμελῶς ποιεῖν· ἀλλ' οὐδὲ ὁ μισθωτὸς παρῶναι τι τῶν διατεταγμένων αἰρήσεται. Πῶς γὰρ κομίσεται τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας τοῦ ἀμπελώνος, μὴ πάντα πληρώσας τὰ συμπεφωνημένα; Καὶ γὰρ ἐὰν ἐν τι ἐλλείπη τῶν ἀναγκαίων, ἄχρηστον αὐτὸν τῷ κεκτημένῳ κατέστησε (21). Τίς οὖν ἐστὶ τῆς βλάβης (22) μισθὸν ὑποτελέσει τῷ ἀδικήσαντι; Τρίτον ἦν ἡ κατὰ ἀγάπην ὑπηρεσία. Τίς οὖν υἱὸς, σκοπὸν

¹⁴ Rom. x, 14. ¹⁵ Matth. vii, 21. ¹⁶ Matth. ¹⁹ Psal. xv, 8. ²⁰ Psal. cxi, 4.

(16) Reg. primus et Voss Κυρίου, et Coisl. primus κρᾶζοντος, clamantem.

(17) Reg. duo mss. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Aliquanto post Reg. primus τὴν τούτου σπουδὴν.

(18) Codex Colb. ὑπάρχοντά μοι.

(19) Idem mss. ἀπὸ τῶν κακῶν. Haud longe Reg. primus πληρούμεν τὰ προστεταγμένα.

(20) Edidiones veteres καταπτύσων. Codex Colb. καταπτύων. Regii primus et tertius cum Coisl. primo καταπτήσων, nec aliter legitur apud LXX. Ve-

lim autem hic intelligas timorem filio dignum, cui scilicet admisceatur amor.

(21) Editiones veteres et duo mss. τῷ κεκτημένῳ κατέλιπεν. Codex Voss. et Colb. et Reg. primus et Coisl. itidem primus κατέστησε. Nec ita multo post Reg. primus μισθοὺς ὑποτελεῖ.

(22) Legendum ἐτι μενούσης τῆς βλάβης, ut in sermone 7 Symeonis Logothetæ, p. 512 : *Ecquis igitur adhuc manente detrimento mercedem persolvat injuriæ auctori?*

vi, 5. ¹⁷ I Cor. xiii, 3. ¹⁸ Prov. xxviii, 14.

ἔχων τὴν τοῦ πατρὸς εὐαρέστησιν, ἐπὶ τοῖς μελίζουσιν αὐτὸν εὐφραίνων, τῶν μικροτάτων ἔνεκεν λυπεῖν αἰρήσεται; Πολὺ δὲ πλεόν, καὶ τοῦ Ἀποστόλου μεμνημένος (23), εἰπόντος· *Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε.*

4. Οἱ τοίνυν τὰς πλείστας τῶν ἐντολῶν παραβαίνοντες ἐν πολλῷ μέρει τετάχθαι βούλονται; μήτε ὡς (24) Πατρὶ ὑπηρετοῦντες τῷ Θεῷ, μήτε ὡς μέγала ἐπαγγελομένην πειθόμενοι, μήτε ὡς Δεσπότη δουλεύοντες. *Εἰ γὰρ Πατὴρ εἰμι, φησὶν, ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου* (25); Ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφοδρα· διὰ δὲ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν φησὶν, ἀτιμάζει. Πῶς οὖν, τὸν καθ' ἡδονὴν βίον τοῦ κατ' ἐντολὴν προτιμήσαντες, ζωῆς μακαριότητα, καὶ ἰσοπολιτεῖαν (26) τῶν ἁγίων, καὶ τὰς μετ' ἁγγέλων εὐφροσύνας ἐν προσώπῳ Χριστοῦ ἑαυτοῖς ὑποθώμεθα; Νηπίας ὄντως φρενὸς (27) τὰ τοιαῦτα φαντάσμετα. Πῶς ἔσομαι μετὰ Ἰωδ, ὁ μὴδὲ τὴν τυχοῦσαν θλίψιν μετὰ εὐχαριστίας δεξάμενος; Πῶς μετὰ τοῦ Δαβὶδ, ὁ μὴ πρὸς τὸν πολέμιον μακροθύμως διατεθείς; Πῶς μετὰ τοῦ Δανιὴλ, ὁ μὴ μετ' ἔγκρατειας διηνεκούς καὶ δεήσεως φιλοπόνου τὸν Θεὸν ἐκζητήσας; Πῶς μεθ' ἐκάστου τῶν ἁγίων, ὁ μὴ τοῖς ἴγνεσιν αὐτῶν περιπατήσας; Τίς οὕτως ἄκριτος ἀθλοθέτης, ὡς τῶν (28) Ἰσων ἀξιώσαι στεφάνων τὸν νικητὴν καὶ τὸν μηδὲν ἡγωνισμένον; Τίς στρατηγὸς εἰς τὴν μερίδα τῶν σκύλων ἐξίσου ποτὲ τοῖς νενικηκόσιν τοὺς μηδὲ φανέντας ἐπὶ τῆς μάχης ἐκάλεσεν; Ἀγαθὸς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ δίκαιος. Δικαίου δὲ, ἡ πρὸς ἀξίαν ἀντίδοσις, καθὼς γέγραπται· *Ἀγαθὸν, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς εὐθέσι τῆ καρδία. Τοὺς δὲ ἐκκλίνοντας εἰς τὰς στραγαλλίαν ἀπάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν.* Ἐλεήμων, ἀλλὰ (29) καὶ κριτής. Ἀγαπᾷ γὰρ, φησὶν, ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν ὁ Κύριος. Διὸ λέγει· *Ἐλεον καὶ κρίσιν ἕσομαι σοι, Κύριε.* Ἐμάθομεν ἐπὶ (30) τίνας τὸ ἔλεος· *Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ ἐλεήμονες, οἱ αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.* Ὁρᾷ πῶς κεκριμένος κέχρηται τῷ ἔλεῳ; οὔτε ἄκριτως ἐλεῶν, οὔτε ἀνηλεῶς κρίνων. *Ἐλεήμων γὰρ ὁ Κύριος, καὶ δίκαιος.* Μὴ οὖν ἐξ ἡμισείας τὸν Θεὸν γνωρίζωμεν (31), μηδὲ ἀφορμὴν βῆθυμίας τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν λαμβάνωμεν. Διὰ τοῦτο βρονταί, διὰ τοῦτο κεραυνοί, ἵνα μὴ καταφρονῆται ἡ ἀγαθότης. Ὁ τὸν ἥλιον ἀνατέλλων, καὶ ἀβλεψίαν καταδικάζει (32). Ὁ τὸν δρυδρον διδοῦς,

filius, cujus is scopus sit, ut complacere patri, ipsum in rebus majoribus exhilaratum, tristitia ob rei minoris momenti afficere velit? Quod etiam multo magis præstabit, si meminerit Apostoli, qui dicit: *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis*²¹.

4. Qui igitur maximam violant mandatorum partem, quo in numero collocari cupiunt? qui neque Deum ut Patrem obsequiis colant, neque ei tanquam magna pollicenti habeant fidem, neque ut Domino serviant. *Si enim, inquit, Pater sum ego, ubi est gloria mea? et si Dominus sum ego, ubi est timor meus*²²? *Qui enim timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis*²³. Ait vero, *Per pravariationem legis Deum inhonoras*²⁴. Quomodo igitur si vitam voluptariam vitæ quæ juxta mandata degitur anteponamus, vitæ beatitudinem, et civitatis cum sanctis jus æquale, et cum angelis gaudia in Christi conspectu nobis pollicemur? Est animi vere stolidi, talia comminisci. Quomodo cum Job ero, qui ne levissimam quidem calamitatem cum gratiarum actione pertulerim? Quomodo cum Davide, qui leniter me non gesserim cum adversario? Quomodo cum Daniele, qui assidua abstinencia et sedula precatione Deum non exquisierim? Quomodo cum singulis quibusvis sanctis, qui illorum vestigia secutus non sim? Quis certaninum arbiter ita judicii expertus est, ut victorem et eum qui non decertavit, paribus coronis dignos esse censeat? Quis imperator iis qui vicerint, et iis qui ne comparuerint quidem in pugna, distribuit unquam æqualem spoliolorum partem? Deus quidem bonus est, sed est quoque justus. Remunerat autem justus pro merito, sicut scriptum est: *Benefac, Domine, bonis, et rectis corde. Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem*²⁵. Misericors quidem est, sed et judex. *Diligit enim, inquit, misericordiam et judicium Dominus*²⁶. Eam ob causam dicit: *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine*²⁷. Didicimus quinam sint, quorum misereatur. *Beati enim, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*²⁸. Vides quam considerate utatur misericordia? Neque citra judicium misericors est, neque judicat citra misericordiam. *Misericors enim Dominus, et justus*²⁹. Ne igitur dimidia ex parte Deum cognoscamus, neque ipsius benignitas ignavia nobis occasio sit. Ideo tonitrua, ideo fulmina, ut ne contemnatur bonitas. Qui efficit ut sol oria-

²¹ Ephes. iv, 30. ²² Malac. i, 6. ²³ Psal. cxl, xxxii, 5. ²⁴ Psal. c, 1. ²⁵ Matth. v, 7. ²⁶ Psal.

cxiv, 5. ²⁷ Rom. ii, 23. ²⁸ Psal. cxvii, 4, 5. ²⁹ Psal. cxiv, 5.

(23) Codex Colbert. πλεόν τοῦ Ἀποστόλου μεμνημένοι. Statim idem mss. ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως.

(24) Voculam ὡς addidimus ex antiquis quatuor libris et ex editione Veneta

(25) Codex Voss. et Reg. primus *Εἰ γὰρ Πατὴρ ἐγὼ εἰμι, φησὶ, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου;*

(26) Codex Colb. Ἰσὴν πολιτεῖαν. Reg. tertius ἰσοτιμίαν, *parem cum sanctis dignitatem.*

(27) Codex Colb. νηπιῶν ὄντως φρενῶν.

(28) Editiones veteres δὲ τῶν. Antiqui quatuor libri ὡς τῶν.

(29) Codex Colb. ἐλεήμων ὁ Θεὸς, ἀλλὰ.

(30) Editi et duo mss. Ἐμάθομεν ἐπὶ. Reg. primus Ἐμαθες ἐπὶ. Codex Colb. Ἐμαθες δὲ ἐπὶ. Qui duo codices habent notam interrogationis post vocem ἔλεος.

(31) Reg. primus ἐξ ἡμισείας τὸν Κύριον γνωρίζωμεν.

(32) Codex Colb. καταδικάζων... πῦρ βρέχων.

tur²⁰, ipse etiam cæcitate multat²¹. Qui imbrem dat²² A etiam ignem pluit²³. Illa clementiam, hæc severitatem indicant : aut propter illa diligamus, aut propter hæc timeamus, ne nobis quoque dicatur : *An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad pœnitentiam te ducit? Secundum autem duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ*²⁴. Quoniam igitur neque salvi esse possunt, qui opera ex Dei præcepto conficienda non egerint, neque absque periculo quidquam eorum quæ imperata fuerint, prætermittitur (ingens enim arrogantia est constitui nos legislatoris iudices, et alias quidem leges comprobare, alias vero rejicere), agendum nos qui in pietatis palæstram venimus, quique vitam quietam et a negotiis remotam, tanquam ad custodienda Evangelii dogmata adjutricem sumus amplexi, communem curam consiliumve adhibeamus, ne quod præceptum nos effugiat. Etenim si Dei hominem oportet perfectum esse, sicut scriptum est, et uti doctrina superius tradita docuit, prorsus necesse est eum in quovis mandato perfici et absolvi ad mensuram ætatis plenitudinis Christi²⁵, quando etiam ex divina lege animal quod mutilatum sit, etiamsi fuerit mundum, Deo ad sacrificium acceptum non est. Quamobrem quod sibi quisque deesse putarit, id in communi examinandum proponito. Nam quod latet, adhibita ex pluribus diligenti persecutione, facilius inveniri poterit, Deo videlicet, uti pollicitus est Dominus noster Jesus Christus²⁶, nobis rei quæ queritur inveniendæ auctore, ex sancti Spiritus doctrina atque admonitione. Quem admodum igitur mihi necessitas incumbit, et vae mihi est, si non evangelizavero²⁷ : ita et vobis æquale impendet periculum, si segniter inquisiveritis, aut ad ea quæ tradita sunt observanda et reipsa conficienda languidius ac remissius affecti fueritis. Quapropter Dominus dicit : **332 Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum novissimo die**²⁸. Item : *Servus qui non cognovit voluntatem Domini sui, et fecit digna plagis, vapulabit paucis : qui vero novit, et non fecit, neque paravit se ad voluntatem ejus, vapulabit multis*²⁹. Precemur igitur, ut ego inculcate dispensem sermonem ; vos vero utiliter doctrinam excipiat. Tanquam ergo, qui sciamus divinæ Scripturæ verba in nostro conspectu ante Christi tribunal sistenda esse (*Arguam enim te, inquit, et sta-*

καὶ τὸ πῦρ βρέχει. Ἐκεῖνα τῆς χρηστότητος, ταῦτα τῆς ἀποτομίας· ἢ δι' ἐκεῖνα ἀγαπήσωμεν, ἢ διὰ ταῦτα φοβηθῶμεν, ἵνα μὴ ῥηθῆ καὶ ἡμῖν· *Ἡ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγροῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετόνοσον σε ἄγει; Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις ἐν ἑσέῳ ἐργῆν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Ἐπεὶ τοίνυν οὐτε δυνατὸν σωθῆναι, μὴ ποιούντας τὰ κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἔργα, οὐτε τὸ παριδεῖν τι τῶν προστεταγμένων ἀκίνδυνον (δεινὴ γὰρ ἡ ἑπαρσις κριτὰς ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου καθέζεσθαι, καὶ τοὺς μὲν ἐγκρίνειν τῶν νόμων, τοὺς δὲ παραπέμπεσθαι), φέρε δὴ οἱ τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί, οἱ τὸν ἡσύχιον καὶ ἀπράγμονα βίον, ὡς συνεργὸν τῆς φυλακῆς τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων τιμήσαντες, κοινὴν φροντίδα καὶ βουλήν προθώμεθα, ὅπως ἂν μηδὲν ἡμᾶς διαφύγη (33) τῶν ἐντεταλμένων. Εἰ γὰρ δεῖ τέλειον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπον (καθὼς γέγραπται, καὶ ὁ λόγος ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀπέδειξεν), ἀνάγκη πᾶσα διὰ πάσης ἐντολῆς καθαρισθῆναι εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἐπεὶ καὶ (34) κατὰ τὸν θεῖον νόμον, κἂν καθαρὸν ἦ τὸ λελωθῆναι, ἀπρόσδεκτον εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ. Οὐπερ ἂν οὖν ἕκαστος ἐνδεῶς ἔχειν ἡγήται, τοῦτο εἰς κοινὴν προσιθέτω διάσκεψιν. Ῥᾶον γὰρ ἂν ἐν τῇ φιλοπόνοι τῶν πλειόνων διερευνησεί τὸ λαθάνον ἐξευρεθείη, Θεοῦ, δηλονότι, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, χαρίζομένου ἡμῖν τοῦ ζητουμένου τὴν εὐρεσιν διδασκαλίᾳ καὶ ὑπομνήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡσπερ οὖν ἐμοὶ ἀνάγκη ἐπίκειται, καὶ οὐαὶ μοί ἐστιν, εἰ μὴ εὐαγγελίζωμαι· οὕτω καὶ ὑμῖν ἴσος ἀγὼν (5) ἀποβῆραθυμήσασιν πρὸς τὴν ἐξέτασιν, ἢ ἀτόνωσ καὶ ἐκλελυμένως πρὸς τε τὴν φυλακὴν τῶν παραδεδομένων καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων πληρῶσιν διατεθεῖσιν. Διότι φησὶν ὁ Κύριος· Ὁ λόγος ἐν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· καὶ, Δούλος δὲ μὲν μὴ γνοῦς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου ἑαυτοῦ (36), ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ἑλάττω· ὁ δὲ γνοῦς, καὶ μὴ ποιήσας, μηδὲ ἐτοιμάσας ἑαυτὸν πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς. Εὐζώμεθα οὖν ἐμοὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ (37) λόγου ἀμειπτον, καὶ ὑμῖν ἔχαρτον τὴν διδασκαλίαν γενέσθαι. Ὡς οὖν εἰδότες, ὅτι ἀντιπρόσωποι ἡμῖν οἱ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς λόγοι στήσονται ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ (Ἐλέγξω γὰρ σε, φησὶ, καὶ παρὰ στήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου),*

²⁰ Matth. v, 45. ²¹ IV Reg. vi, 18. ²² Zach. x, 1. ²³ Gen. xix, 24. ²⁴ Rom. ii, 4, 5. ²⁵ Ephes. iv, 13. ²⁶ Joan. xiv, 26. ²⁷ I Cor. ix, 16. ²⁸ Joan. xii, 48. ²⁹ Luc. xii, 47.

(33) Codex Colb. ἡμᾶς διαφύγοι. Mox idem ms. λόγος ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ὑπέδειξεν. Reg. primus in cæteris quidem consentit cum eo quem mox indicavi libro : sed pro ὑπέδειξεν habet ἀπέδειξεν.

(34) Editi Ἐπεὶ δὲ καί. Sed vocula δὲ in veteribus quatuor libris non legitur. Statim editiones veteres et duo mss. Οὐπερ ἂν οὖν. Alii duo mss. ὅπερ ἂν. Subinde Reg. primus εἰς κοινὴν διάσκεψιν προσέτω.

(35) Reg. primus ὑμῖν ὁ ἀγὼν ἴσος. Mox editi et

duo mss. τῶν παραδιδόμενων. Alii duo τῶν παραδεδομένων.

(36) Vox ἑαυτοῦ addita est ex codice Vossii et ex Reg. primo. Ex isdem codicibus addidimus vocem ἑαυτοῦ, post illud, ἐτοιμάσας.

(37) Codex Voss. et Colb. τὴν διακονίαν τοῦ, sensu haud absimili. Statim editi et Reg. secundus ἀντιπρόσωποι ἡμῖν. Alii tres mss. ἀντιπρόσωποι ἡμῖν, rectius.

οὕτω καὶ πρόσχωμεν νηφόντως τοῖς λεγομένοις, καὶ A
εἰς ἔργον προσαγαγεῖν τὰ θεῖα διδάγματα (38) σπου-
δαίως ἐπειγῶμεν, ὅτι οὐκ οἶδαμεν ποῖα ἡμέρᾳ ἢ
ὥρᾳ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται.

tuam contra faciem tuam peccata tua ⁴⁰), ita et iis
quæ dicuntur attendamus diligenter, et sedulam
divinis monitis exsequendis operam demus, quando-
quidem ignoramus qua die aut hora Dominus noster
venturus sit ⁴¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ ΟΡΩΝ (39).

α' Περὶ τάξεως καὶ ἀκολουθίας τῆς ἐν ταῖς ἐντολαῖς
τοῦ Κυρίου.

β' Περὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, καὶ ὅτι κατὰ φύσιν
ἐν ἀνθρώποις ἡ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου
βοηθῆ καὶ δύναμις.

γ' Περὶ τῆς τῶν πλησίον ἀγάπης.

δ' Περὶ φόβου Θεοῦ.

ε' Περὶ τοῦ κατὰ διάνοιαν ἀμετεωρίστου.

ς' Ὅτι ἀναγκαῖον τὸ ἰδιάζειν.

ζ' Περὶ τοῦ δεῖν τοῖς ὁμόφροσι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς
πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως συζῆν· καὶ ὅτι δύσκολον
ὄμοῦ καὶ ἐπικίνδυνον τὸ μονάζειν.

η' Περὶ ἀποταγῆς.

θ' Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοῖς κατὰ σάρκα οἰκείους προσ-
αφιέναι· τὰ ἑαυτῶ διαφέροντα.

ι' Περὶ τοῦ τίνας δεῖ τῶν προσιόντων τῇ κατὰ Θεὸν
ζωῇ προσδέχεσθαι, καὶ πότε, ἢ πῶς.

ια' Περὶ δούλων.

ιβ' Ὅπως χρῆ τοὺς ἐν συζυγίᾳ προσδέχεσθαι.

ιγ' Ὅτι χρησιμὸν τοῖς εἰσαγομένοις καὶ τὸ διὰ σιω-
πῆς γυμνάσιον.

ιδ' Περὶ τῶν ἑαυτοῦς τῷ Θεῷ καθομολογησαμέ- C
νων, εἶτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετεῖν ἐπιχειρούν-
των.

ιε' Περὶ παίδων προσλήψεως καὶ ἀγωγῆς, καὶ περὶ
ὁμολογίας παρθένων.

ισ' Περὶ ἐγκρατείας.

ις' Ὅτι δεῖ καὶ γέλωτος ἐγκρατῶς ἔχειν.

ιη' Ὅτι δεῖ πάντων τῶν παοατιθεμένων ἡμῖν ἀπο-
γεῦσθαι.

ιθ' Τί τὸ μέτρον τῆς ἐγκρατείας.

κ' Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐν βρώμασι δεξιώσεως.

κα' Πῶς δεῖ περὶ τὰς καθέδρας καὶ τὰς κατακλίσεις ἐν
τῷ καιρῷ τῶν ἀρίστων ἢ δειπνῶν ἔχειν.

κβ' Τί τὸ πρέπον ἐνδυμα Χριστιανῶν.

κγ' Περὶ τῆς ζώνης.

κδ' Περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετ' ἀλλήλων διαγωγῆς.

κε' Ὅτι φοβερὸν τὸ κρίμα τῷ προστώτι μὴ ἐλέγ-
χοντι τοὺς ἀμαρτάνοντας.

⁴⁰ Psal. xlix, 21. ⁴¹ Matth. xxiv, 42.

(38) Editiones veteres θεῖα δόγματα. Codex Voss.
et alii quatuor θεῖα διδάγματα. Mox Reg. primus
καὶ ὥρα.

(39) Editiones veteres Κεφάλαια τῶν κατὰ πλάτος
ἔργων, ἢ ἐπερωτημάτων ἀσκητῶν, καὶ ἀποκρίσεων
τοῦ ἁγίου Βασιλείου. *Capita regularum fusius tractatarum, sive questionum ab ascetis propositarum, una cum responsionibus sancti Basilii.* Reg. primus
πίναξ τῶν ἀσκητικῶν ἐρωτημάτων, *Tabula ascetica-
rum interrogatorium.* Codex Colb. ἐρωτήματα ἀσκη-

**CAPITA REGULARUM FUSIUS TRACTATA-
RUM.**

1 De ordine et serie mandatorum Domini.

2 De charitate adversus Deum, et quod propensio
et vis secundum naturam insint hominibus ad
exsequenda Domini præcepta.

3 De charitate erga proximos.

4 De timore Dei.

B 5 De continua mentis attentione.

6 Quod necesse sit in recessu vitam degere.

7 Quod vita agenda sit cum iis qui eodem animo
impulsi Deo placere sibi proponunt : et quod diffi-
cile simulque periculosum fuerit solitarium vivere.

8 De renuntiatione.

9 Quod non oporteat quemquam suis consanguineis
suas facultates relinquere.

10 Quinam ex iis qui ad vitam secundum Deum
agendam accedunt sint admittendi, et quando,
aut quomodo.

11 De servis.

12 Quomodo oporteat conjugatosmittere.

13 Quod etiam utilis est iis qui introducuntur si-
lentii exercitatio.

14 De iis qui seipsos Deo voverunt, et deinde pro-
fessionem suam irritam facere conantur.

15 De pueris suscipiendis et instituendis : item
de virginum professione.

16 De continentia.

17 Quod oportet etiam a risu abstinere.

18 Quod omnia quæ nobis apponuntur, sunt de-
gustanda

19 Qui modus sit in continentia servandus.

20 Quis sit modus excipiendi ad cibum sumendum

21 Quomodo oporteat se gerere inter sedendum et
accumbendum in tempore prandiorum aut cœ-
narum.

D 22 **333** Quodnam vestimentum conveniat Chri-
stiano.

23 De zona.

24 De modo, quo vivere debeant inter se.

25 Quod præfectus qui peccantes non arguit, hor-
rendum subiturus est iudicium.

τῶν, ἀποκρίσεις τοῦ ἁγίου Βασιλείου, *Interrogationes
ascetarum, et responiones sancti Basilii* : quo in li-
bro ommissa est tabula. Regii primus et tertius Κεφά-
λαια τῶν κατὰ πλάτος ἔργων, *Capita regularum fusius
tractatarum.* Coisl. primus simplicissime ἐπερωτή-
ματα ἀσκητῶν, *interrogationes ascetarum.* Alter Τοῦ
ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχὴ τῶν διὰ πλά-
τους ἐπερωτήσεων, *Sancti Patris nostri Basilii initium
interrogationum fusius propositarum* : quo in codice
perinde ut in Colbertino nulla est tabula.

- 26 Quod omnia, etiam cordis arcana, sint præpositi sito detegenda. A κς' Περὶ τοῦ πάντα καὶ τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας ἀνατίθεσθαι τῷ προεστῶτι.
- 27 Quod ipse quoque præfectus, si quando aberret, ab iis qui inter fratres primas obtinent, sit admonendus. κζ' Ὅτι δεῖ καὶ τὸν προεστῶτα ὑπομιμνήσκεισθαι παρὰ τῶν προεχόντων ἐν τῇ ἀδελφότητι, εἴ ποτε (40) σφαλῆ.
- 28 Quomodo oporteat affici omnes erga immorigerum, et inobsequentem. κη' Πῶς χρὴ διακεῖσθαι τοὺς πάντας περὶ τὸν ἀπειθή.
- 29 De eo qui cum elatione animi aut murmuratione laborat. κθ' Περὶ τοῦ μετα ἐπάρσεως ἢ γογγυσμοῦ ἐργαζομένου.
- 30 Cujusmodi affectu debeat præpositus curam fratrum suscipere. λ' Ποταπῇ διαθέσει χρὴ τῶν ἀσελφῶν ἐπιμελίσσασθαι τὸν προεστῶτα.
- 31 Quod accipiendum est ministerium a præposito impositum. λα' Ὅτι δεῖ καταδέχεσθαι τὴν παρὰ τοῦ προεστῶτος ὑπερρέσιαν.
- 32 Quomodo oporteat affici erga eos qui nobis sanguine conjunguntur. λβ' Πῶς δεῖ πρὸς τοὺς κατα σάρκα οἰκείους διακεῖσθαι.
- 33 Quis sit modus colloquendi cum sororibus. B λγ' Τίς ὁ τρόπος τῆς πρὸς ἀδελφῶν συντυχίας.
- 34 Quales illos esse par sit, qui inter fratres res necessarias dispensant. λδ' Ποταπὸς χρὴ εἶναι τοὺς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν οἰκονομοῦντας ἐν τῇ ἀδελφότητι.
- 35 Num in eodem pago constituendi sint plures fratrum conventus. λε' Εἰ χρὴ ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ πλείονας ἀδελφότητας συγχροτεῖσθαι.
- 36 De iis qui a fratrum cœtu secedunt. λς' Περὶ τῶν ἀναχωρούντων ἀπὸ ἀδελφότητος.
- 37 Si præcum et psalmodiæ obtentu et nomine negligenda sint opera: item quæ tempora precautioni sint apta, et primo an operandum sit. λζ' Εἰ δεῖ προφάσει τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ψαλμωδίας ἀμελεῖν τῶν ἔργων, καὶ ποιοὶ καιροὶ τῆς προσευχῆς ἐπιτήδευοι, καὶ πρῶτον εἰ χρὴ ἐργάζεσθαι.
- 38 Cujusmodi artes professioni nostræ congruant. λη' Ποῖαι τέχναι τῷ ἐπαγγέλματι ἡμῶν ἀρμοζουσιν.
- 39 Quæ ratio tenenda sit in operibus dividendis, quæve in peregrinando. λθ' Πῶς χρὴ ποιεῖσθαι τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς διάπραξιν, καὶ πῶς ἀποδημεῖν.
- 40 De negotiationibus quæ fieri solent in celebrationibus. C μ' Περὶ τῶν ἐν ταῖς συνόδοις πραγματευῶν.
- 41 De imperio et de obedientia. μα' Περὶ αὐθεντίας καὶ ὑπακοῆς.
- 42 Quo animo, et quo affectu operari debeant qui operantur. μβ' Πολὺ σκοπῶ καὶ ποῖα διαθέσει ἐργάζεσθαι δεῖ τοὺς ἐργαζομένους.
- 43 Quales conveniat esse præfectos, et quomodo conventum gubernare debeant. μγ' Ὅποιους εἶναι χρὴ τοὺς προεστῶτας, καὶ πῶς ἄγειν τοὺς συνόντας.
- 44 Quibus permittendæ sunt peregrinationes, et quomodo ipsi posteaquam reversi sunt, interrogandi sint et examinandi. μδ' Τίσις ἐπιτρέπειν χρὴ τὴν ἀποδημίαν, καὶ πῶς ἐπανιόντας αὐτοὺς ἀνακρίνειν.
- 45 Quod post præfectum etiam aliquis alius constituendus est qui, eo absente aut occupato, fratrum curam possit suscipere. με' Ὅτι χρὴ μετὰ τὸν προεστῶτα καὶ ἄλλον εἶναι τινὰ τὸν δυνάμενον ἐν ἀπουσίᾳ ἢ ἀσχολίᾳ ἐκείνου τῶν ἀδελφῶν ἐπιμελεῖσθαι.
- 46 Quod quisquam neque fratris peccatum, neque suum ipsius celare debeat. μς' Περὶ τοῦ μὴ συγκρύπτειν ἀμάρτημα ἀδελφῶ, ἢ ἑαυτῶ.
- 47 De iis qui non comprobant quæ a præposito assignata sunt. D μζ' Περὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὰ παρὰ τοῦ προεστῶτος τυπούμενα.
- 48 Quod curiose inquirendum non est in præfecti administrationem ac gubernationem: sed oportet suo quemque operi attendere. μη' Ὅτι οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τὰς οἰκονομίας τοῦ προεστῶτος, τῷ δὲ ἰδίῳ προσέχειν ἔργῳ.
- 49 De controversiis quæ interdum oriuntur inter fratres. 334 μθ' Περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων ἐν τῇ ἀδελφότητι.
- 50 Quænam debeat esse præpositi objurgatio. ν Πῶς χρὴ ἐπιτιμᾶν τὸν προεστῶτα.
- 51 Quomodo corrigendum sit delinquentis peccatum. να' Πῶς δεῖ διορθοῦσθαι τὸ πλημμέλημα τοῦ ἡμαρτηκότος.
- 52 Quo animo pœnæ quæ imponuntur, sint perferendæ. νβ' Μετὰ ποίας διαθέσεως καταδέχεσθαι δεῖ τὰ ἐπιτίμια.

(40) Reg. tertius προεχόντων ἐν τῇ συνόδῳ, εἴ ποτε.

- νγ' Πῶς οἱ τῶν τεχνῶν διδάσκαλοι διορθώσονται τοὺς ἄκατακτάτους παῖδας παλόντας (41).
 νδ' Περὶ τοῦ τοὺς προσετώτας τῆς ἀδελφότητος ἀλλήλοισι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀνατίθεσθαι.
 νε' Εἰ τοῖς ἐκ τῆς λατρικῆς κεχρησθαι κατὰ σκοπὸν ἐστὶ τῆς εὐσεβείας.

- 53 Quomodo artium magistri correcturi sint delinquentes pueros.
 54 Quod conventui præfecti negotia ad se spectantia debeant aliis communicare.
 55 An sit consentaneum pietatis proposito, medicina uti.

(41) Vox παλόντας deest in editione Veneta et in Reg. secundo.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΟΡΟΙ ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΟΣ

ΚΑΤ' ΕΡΩΤΗΣΙΝ ΚΑΙ ΑΠΟΚΡΙΣΙΝ (42).

S. P. N. BASILII

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

REGULÆ FUSIUS TRACTATÆ

PER INTERROGATIONES ET RESPONSIONES TRADITÆ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Περὶ τάξεως καὶ ἀκολουθίας τῆς ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου (43).

Ἐπειδὴ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος (44) ἐξουσίαν τοῦ ἐπερωτᾶν, πρῶτον πάντων διδαχθῆναι δεόμεθα, εἰ τάξις τίς ἐστὶ καὶ ἀκολουθία ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὴν μὲν εἶναι πρῶτην, τὴν δὲ δευτέραν, καὶ καθεξῆς· ἢ πᾶσαι ἀλλήλων ἔχονται, καὶ πᾶσαι ἀλλήλοις ὁμότιμοι πρὸς τὸν τῆς ἀρχῆς λόγον τυγχάνουσιν, ὡς ἄδειαν εἶναι (45) τῶ βουλομένῳ, καθάπερ ἐν κύκλῳ, ἀρχὴν λαμβάνειν ἰσότητι φοῦλεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐρώτημα ὑμῶν ἀρχαῖον ἐστὶ, καὶ πάλαι προεκδομένον ἐν τοῖς Ἐσαγγελοις, ἤνιχα προσελ-

(42) Titulus nullus est in Regiis secundo et tertio. Reg. primus ἐπερωτήματα ἀσκητῶν, *interrogationes ascetarum*. Ibidem Coisl. primus ἐπερωτήσεις ἀσκητῶν.

(45) Hic quasi titulus : Περὶ τάξεως καὶ ἀκολουθίας, etc., aliique similes, non reperiuntur quidem in veteribus libris : quoniam tamen ea edita invenimus, nihil censuimus mutandum : eo magis, quod rebus lucem aliquam asserere videantur.

(44) Quod ait Combefisius, vocem λόγος obscuram esse, de eo mihi longe aliter videtur. Aperte enim significat sacram Scripturam. Basilius igitur.

PATR. GR. XXXI

B

335 INTERROGATIO I.

De ordine et serie mandatorum Domini.

Quandoquidem interrogandi potestatem dedit nobis Scriptura, ante omnia edoceri postulamus, num ordo aliquis sit et series in Dei mandatis, ita ut aliud sit primum, aliud secundum, et sic deinceps : aut omnia inter se cohæreant, omniaque quantum ad principatus rationem attinet, inter se sint æqualia, sic ut secure possit quivis auspicari, unde velit, tanquam in circulo aliquo.

RESPONSIO.

Vetus est quæstio vestra, et jam olim in Evangeliiis proposita, cum legisperitus qui ad Dominum

cum ita scriberet, procul dubio respexit ad aliquem Scripturæ locum, exempli causa ad caput xxxi *Deuteronomii*, ubi ita legitur versu 7 : *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi : majores tuos, et dicent tibi*. Mox codex Voss. et Reg. primus πάντων διδαχθῆναι. — Ἐπειδὴ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος ἐξουσίαν τοῦ ἐπερωτᾶν. Verte : *Quandoquidem dedit nobis sermo tuus interrogandi potestatem*. Supra enim eos hortatur Basilius ut id faciant, nempe sub finem Prologi. MARAN.

(45) Editi et unus ms. ἄδειαν εἶναι. Alii tres mss. præter Voss. ἄδειαν εἶναι.

accesserat, dixit : *Magister, quod est mandatum* A *primum in lege ? et Dominus respondit : Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis, et ex tota mente tua. Hoc est primum et magnum mandatum. Secundum autem simile illud est : Diliges proximum tuum sicut teipsum* 43. Ipse igitur Dominus in ordinem sua distribuit mandata. Primum quidem et maximum mandatum ad Dei dilectionem spectare **336** pronuntiavit ; illud vero quod pertinet ad proximi dilectionem, primo illi simile, seu potius quod expleat primum, et ab eo dependeat, secundum ordine posuit. Quamobrem ex dictis, et ex aliis similibus, quæ in divinis Scripturis proferuntur, ordo ac series omnium Domini mandatorum deprehendi ac intelligi potest.

INTERROGATIO II.

De charitate adversus Deum, et quod propensio et vis secundum naturam insint hominibus ad exsequenda Domini præcepta.

Itaque de Dei dilectione primum ad nos loquere. Nam audivimus quidem Deum esse diligendum, sed quomodo id præstari possit, discere exoptamus.

RESPONSIO.

1. Sane Dei dilectio non in doctrinæ præceptis posita est. Neque enim ab alio didicimus luce gaudere, et vitam desiderare, neque parentes diligere, C *aut nutritores. Sic igitur, aut etiam multo magis, non in externa disciplina situs est Dei amor : sed simul atque constitit animal illud (hominem dico), vis quædam rationis in seminis modum insita nobis fuit, quæ intra se amandi facultatem atque necessitudinem continet. Quam vim ubi schola divinorum præceptorum excepit, eam excolere diligenter, et scite nutrire, atque Deo juvante ad perfectionem perducere consuevit. Quamobrem et nos studium vestrum tanquam scopo attingendo necessarium comprobantes, Deo largiente, vobisque per preces vestras nos adjuvantibus, scintillam divini amoris intra vos reconditam pro data nobis a Spiritu sancto facultate, suscitare conabimur. Sciendum autem est hanc unam quidem virtutem esse, D *sed tamen ejus vi et efficacia mandatum quodvis perfici ac comprehendi. Qui enim diligit me, inquit Dominus, mandata mea servabit* 44. Et rursus : *In his duobus mandatis universa lex et propheta pen-**

43 Matth. xii, 36-39. 44 Joan. xiv, 23.

(46) Codex Voss. et Colb. et Reg. primus Κύριος ἀποκρίνεται.

(47) Editio Paris. τῆς δυνάμεώς σου. Editio Ven. et codex Combef. cum aliis tribus τῆς ἰσχύος σου. Nec ita multo post editi et tres mss. ὁμοία αὐτῆς. Coisl. secundus ὁμοία ταύτης. Coisl. primus ὁμοία αὐτῆ. Reg. primus ὁμοία αὐτῆ. Subinde Colb. καὶ ὁμοίαν ἐκέλευς.

(48) Ἐδὲκὶ μαθεῖν. Codex Voss. et alii duo καταμαθεῖν.

ὡν τῷ Κυρίῳ ὁ νομικὸς, Διδάσκαλε, φησὶ, ποία πρώτη ἐν τῷ νόμῳ ἐστὶν ἐντολή ; Καὶ ὁ Κύριος ἀπεκρίνατο (46)· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου (47), καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὁμοίᾳ αὐτῆ· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Αὐτὸς οὖν ἐπέθηκε ταῖς ἑαυτοῦ ἐντολαῖς τὴν τάξιν ὁ Κύριος· πρώτην μὲν καὶ μεγίστην περὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπης τὴν ἐντολὴν ὀρισάμενος· δευτέραν δὲ τῇ τάξει, καὶ ὁμοίαν ἐκεῖνη, μᾶλλον δὲ συμπληρωτικὴν τῆς προτέρας, καὶ ἐξ αὐτῆς ἰρημένην, τὴν περὶ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον· ὥστε ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐξ ἐτέρων δὲ τοιούτων, ἐν ταῖς θεοπνεύστοις B *Γραφαῖς φερομένων, τὴν ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου τάξιν τε καὶ ἀκολουθίαν ἐστὶ καταμαθεῖν (48).*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β΄.

Περὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, καὶ ὅτι κατὰ φύσιν ἐν ἀνθρώποις ἢ πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ῥοπή καὶ δύναμις.

Οὐκοῦν περὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης πρῶτον ἡμῖν διαλέχθητι. Ὅτι μὲν γὰρ χρὴ ἀγαπᾶν, ἀκηκόαμεν· πῶς δ' ἂν τοῦτο κατορθωθείη, μαθεῖν ἐπιζητούμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἀδίχατος μὲν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη. Οὕτε γὰρ φωτὶ χαίρειν, καὶ ζωῆς ἀντιποιεῖσθαι παρ' ἄλλοι μαμαθήκαμεν, οὔτε τὸ ἀγαπᾶν τοὺς τεκνόντας ἢ ὀρφανούς ἕτερος ἐδίδαξεν. Οὕτως οὖν, ἢ καὶ πολὺ (49) μᾶλλον τοῦ θεοῦ πόθου οὐκ ἐξωθέν ἐστὶν ἢ μάθησις· ἀλλ' ὁμοῦ τῇ συστάσει τοῦ ζώου τοῦ ἀνθρώπου φημί (50), σπερματικός τις λόγος ἡμῖν ἐγκαταβέβληται, οἰκοθεν ἔχων τὰς ἀρρομὰς τῆς πρὸς τὸ ἀγαπᾶν οἰκειώσεως. Ὅταν περὶ τὸ διδασκαλεῖον τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ παραλαβὸν (51), γεωργεῖν μετ' ἐπιμελείας, καὶ ἐκτρέφειν μετ' ἐπιστήμης, καὶ εἰς τελείωσιν ἀγειν Θεοῦ χάριτι πέφυκεν. Διὸ καὶ ἡμεῖς, τὴν σπουδὴν ὑμῶν ὡς ἀναγκαίαν τῷ σκοπῷ ἀποδεξάμενοι, Θεοῦ διδόντος, καὶ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς συναντιλαμβανομένων ἡμῖν, τὸν ἐγκεκρυμμένον ὑμῖν σπινθῆρα τοῦ θεοῦ πόθου κατὰ τὴν ἐνδεδομένην (52) ἡμῖν διὰ τοῦ Πνεύματος δύναμιν διεγείρειν σπουδάσομεν. Εἰδέναι μέντοι χρὴ, ὅτι τοῦτο ἐν μὲν ἐστὶ τὸ κατορθῶμα· δύναμις δὲ πάσης ἐνεργητικὸν καὶ περιεκτικόν (53) ἐστὶν ἐντολῆς. Ὅ γὰρ ἀγαπᾶν με, φησὶν ὁ Κύριος, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσει· καὶ πάλιν, ὅτι Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς

(49) Vocem πολὺ ex mss. multis addidimus.

(50) Antiqui duo libri φημί δὴ. Ibidem codex Voss. λόγος τις. Codex Colb. τις ὁ λόγος.

(51) Editiones Basil. et Paris. Θεοῦ παραλαβόν, corrupte. Editio Ven. et tres mss. παραλαβόν, emendate. Ibidem codex Colb. παραλαβόν, οὐδὲν ἕτερον ἢ γεωργεῖν.

(52) Codex Voss. et Colb. τὴν δεδομένην. Hoc ipso in loco iidem mss. παρὰ τοῦ Πνεύματος.

(53) Codex Colb. ἐνεργητικὸν καὶ ποιητικόν.

ἄλλος ὁ νόμος καὶ οἱ προζήται κρέμονται. Καὶ οὐχὶ νῦν δι' ἀκριβείας ἐφοδεύειν τὸν λόγον ἐπιχειροῦμεν (οὕτω γὰρ ἂν λάθοιμεν πάντα τὸν περὶ ἐντολῶν λόγον ἐπικυκλοῦντες τῷ μέρει), ἀλλ' ὅσον σύμμετρον ἡμῖν καὶ οἰκεῖον τῷ παρόντι σκοπῷ, ὑπομνήσομεν ὑμᾶς περὶ τῆς ὀφειλομένης τῷ Θεῷ παρ' ἡμῶν ἀγάπης, ἐκείνο πρότερον εἰπόντες, ὅτι πασῶν τῶν δοθεισῶν ἡμῖν ἐντολῶν παρὰ Θεοῦ, τούτων καὶ τὰς δυνάμεις παρ' αὐτοῦ προειλήφαμεν, ἵνα μὴτε δυσχεραίνωμεν, ὡς τι καινότερον ἀπαιτούμενοι, μὴτε ἐπαιρώμεθα, ὡς πλεονεξίας τοῦ δεδομένου συνεισφερόμενοι. Καὶ διὰ τούτων τῶν δυνάμεων, ὀρθῶς μὲν καὶ προστηκόντως ἐνεργούντες, τὸν κατ' ἀρετὴν εὐσεβῶς συμπληροῦμεν βίον· παραφθειρόντες δὲ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, πρὸς τὴν κακίαν ὑποφερόμεθα. Καὶ ἐστὶν οὗτος κακίας ὄρος, ἡ πονηρὰ, καὶ παρ' ἐντολῆν τοῦ Κυρίου (54) χρῆσις τῶν ἐπ' ἀγαθῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν· ὡς περ' οὖν, τῆς παρὰ Θεοῦ ἐπιζητουμένης ἀρετῆς, ἡ ἐξ ἀγαθοῦ τοῦ συνειδότης κατ' ἐντολῆν τοῦ Κυρίου χρῆσις αὐτῶν. Τοῦτου δὲ οὕτως ἔχοντος, τὸ αὐτὸ καὶ (55) περὶ τῆς ἀγάπης ἐροῦμεν. Ἐντολῆν τοίνυν λαβόντες ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, τὴν ἀγαπητικὴν δύναμιν εὐθὺς τῇ πρώτῃ κατασκευῇ συγκαταβληθεῖσαν κεκτήμεθα· καὶ ἡ ἀπόδειξις οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' αὐτὸς ἂν τις τοῦτο παρ' ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ καταμάθοι. Τῶν τε γὰρ καλῶν ἐσμεν ἐπιθυμητικοὶ φυσικῶς (56), εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἄλλω ἄλλο συγγενεὶ καλόν· καὶ στοργὴν πρὸς τὸ οἰκεῖον καὶ συγγενεὶ ἔχοντες ἀιδάκτους, καὶ τοὺς ἐνεργεῖταις ἐκουσίως πᾶσαν εὐνοίαν ἐκπληροῦμεν (57). Τί οὖν κἀλλους θεοῦ θαυμασιώτερον; Τίς ἐννοία τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας χαριεστέρα; Πῶτος πόθος ψυχῆς οὕτω δριμύς καὶ ἀφόρητος, ὡς ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγιζόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαυμένη ψυχῇ, καὶ ἀπὸ ἀληθινῆς διαθέσεως λεγοῦσῃ, ὅτι *Τετραμένη ἀγάπης ἐγὼ εἰμι*; Ἄρρητοι παντελῶς καὶ ἀνεκδιήγητοι τοῦ θεοῦ κἀλλους αἱ ἀστραπαὶ· οὐ παρίστησι λόγος, οὐ δέχεται ἀκοή. Κἂν ἐωσφόρου ἀγᾶς εἴπη, κἂν σελήνης λαμπρότητα, κἂν ἡλίου φῶς, πάντα δέματα πρὸς εἰκασίαν τῆς ὀψῆς, καὶ πλεον ἀπολειπόμενα (58) πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς σύγκρισιν, ἢ καθέσθον βαθεῖα νύξ, καὶ στιγνὴ σκοτομήνη μεσημβρίας καθαρωτάτης. Τοῦτο τὸ κἀλλος σαρκίνοις μὲν ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητον, ψυχῇ δὲ μόνῃ καὶ διανοίᾳ καταληπτὸν (59), εἶπου τίνα περιέλαμψε τῶν ἁγίων, καὶ ἀφόρητον τοῦ πόθου τὸ κέντρον αὐτοῖς ἐγκατέλειπε, οἱ ἄλλοι πρὸς τὴν ἐνταῦθα ζυγὴν ἔλεγον· *Οἱ μοι, ὅτι ἡ παρουσία μου ἐμακρύνθη. Πότε ἤξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ*; καὶ τὸ, *Ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῶ μᾶλλον κρείσσον*· καὶ τὸ, *Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα*· καὶ, *Νῦν ἀπο-*

dent ⁴⁴. Nunc autem accuratum sermonem instruere non aggrediemur, cum ita imprudentes omnem sermonem ad mandata spectantem in parte concluderemus, sed pro modulo nostro, et quantum proposito presentis convenit, vos de ea quam Deo debemus charitate commonebimus: si prius illud dixerimus, nos omnium mandatorum quæ a Deo nobis tradita sunt, conficiendorum vim et facultatem ab eo in antecessum accepisse, ut neque ægre feramus, perinde quasi insolens aliquid a nobis exigatur, neque efferamur, tanquam qui aliquid amplius quam quod datum est rependamus. Et cum his viribus recte et apte utimur, vitam virtutibus ornatum pie traducimus: **337** corrupto vero illarum usu, in vitium delabimur. Atque hæc est vitii definitio, facultatum, quæ ad bonum perficiendum nobis a Deo datæ sunt, usus malus, et a Domini præceptis alienus: quemadmodum contra, virtutis, quam Deus requirit, usus earumdem ex bona conscientia proficiscens secundum Domini mandatum. Quod cum ita sit, idem de charitate dicturi sumus. Cum igitur de diligendo Deo mandatum acceperimus, statim a prima nostra constitutione inusitam possedimus diligendi vim ac facultatem: neque ejus rei demonstratio ab externis argumentis petitur, sed quivis ipse a seipso et in seipso illud ediscere potest. Quippe bonas res ac pulchras naturaliter appetimus, quantum ut primum aliud alii videtur pulchrum et bonum; itemque necessitudine et propinquitate conjunctum amamus licet indocti, et nostra sponte beneficos omni benevolentia complectimur. Ecquid, quæso, divina pulchritudine admirabilis? Quæ cogitatio magnificentia Dei gratior est et suavior? Quale animi desiderium tam vehemens est et violentum, quam illud quod a Deo ingeneratur animæ vitio omni purgatæ, et dicenti ex vero affectu: *Vulnerata charitatis ego sum* ⁴⁵? Ineffabiles omnino sunt et inenarrabiles divinæ pulchritudinis fulgores: non eas detegit oratio, non excipit auris. Etsi luciferi splendores dixeris, et lunæ claritatem, et solis lumen, omnia præ illius gloria vilia sunt et obscura, atque cum vera luce comparata, magis distant ab illa, quam profunda tristisque ac illunis nox a clarissima meridie dissidet. Pulchritudo hæc carnis quidem oculis conspici non potest; sed a sola anima ac mente apprehenditur. Ea si quando quempiam sanctorum illustravit, statim intolerandum in ipsis reliquit desiderii stimulum: quippe qui præsentis vitæ pertæsi dicebant: *Hæc mihi, quia incolatus meus prolongatus est* ⁴⁶. Quando veniam et apparebo ante faciem Dei ⁴⁷? Item illud: *Dissolvi et esse cum*

⁴⁴ Matth. xxi, 40. ⁴⁵ Cant. ii, 5. ⁴⁶ Psal. cxix, 5. ⁴⁷ Psal. xli, 3.

(54) Editi et duo mss. ἐντολῆν τοῦ Χριστοῦ. Alii duo ἐντολῆν τοῦ Κυρίου.

(55) Vocula καὶ addita est ex veteribus quatuor libris.

(56) Reg. primus ἐμὲν ἐπιθυμηταὶ φυσικῶς.

(57) Codex Colb. ἐννοίαν ἀποπληροῦμεν. Haud

longe idem liber δριμύς καὶ ἀφορητός.

(58) Codex Colb. καὶ πλεον ἀπολειπόμενα. Mox Reg. tertius ἡ ὅσον.

(59) Codex Voss. et Colb. et Reg. primus διανοίᾳ θεωρητόν, eadem plane sententia. Mox duo mss. κέντρον αὐτοῦ.

Christo multo longeque melius ⁴⁸. Illud quoque : *Sitit anima mea ad Deum fortem vivum* ⁴⁹. Et : *Nunc dimittis servum tuum, Domine* ⁵⁰. Cum enim hanc vitam veluti carcerem ægre ferrent, ita demum eorum impetus contineri vix poterat, quorum scilicet animas divinum desiderium attigisset. Qui cum inexplebili contemplandæ divinæ pulchritudinis cupiditate flagrarent, illud precabantur, ut contemplatio jucunditatis Domini ad æternam omnem vitam sese extenderet. Sic igitur concupiscunt naturaliter homines res bonas ac honestas. Quod est. Jam vero bonus est Deus : bonum autem appetunt omnia : Deum igitur omnia appetunt.

2. Quare quidquid voluntate nostra recte perficitur, inest nobis etiam naturaliter, si saltem cogitationes nostras non perverterit nequitia. Itaque Dei amor ceu necessarium debitum a nobis reposcitur, cujus privatio animæ est malorum omnium gravissimum. Nam abalienatio **338** et aversio a Deo malum est futuris etiam gehennæ supplicii intolerabilibus, eique cui contingit, gravior, non secus ac oculo luminis privatio, etiamsi dolor non adsit, et animali, ademptio vitæ. Quod si liberi amant naturaliter parentes, declaret autem hoc et brutorum animalium habitus, et hominum in prima ætate erga matres affectus, non videamur rationis magis expertes quam parvuli, neque bestiis agrestiores, quasi sine ullo amore erga Condito rem nostrum, et ab ipso abalienati : quem etiamsi ex ejus bonitate non nosceremus qualis sit, tamen ob id solum quod ab eo conditi sumus, diligere et amare quam maxime deberemus, perpetuoque de ejus memoria non aliter pendere, quam de matrum suarum ulnis pueruli soleant. Inter eos autem qui naturæ ductu diliguntur, primas tenet qui bene de nobis meritis est. Atque hæc affectio non hominum modo propria est, sed eis etiam cum omnibus fere animantibus communis est, ut videlicet boni cujusvis accepti auctores benevolentia prosequantur. *Cognovit, inquit, bos possessorem, et asinus præsepe domini sui* ⁵¹. Absit autem ut de nobis dicantur quæ sequuntur, nimirum, *Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit* ⁵². Nam de cane compluribusque ejusmodi aliis animalibus, quid attinet dicere quantam ostendant suis nutritoribus benevolentiam? Quod si erga eos

λύεις τὸν δούλον σου, Δέσποτα. Ὡς δεσποτήριον τὴν ζωὴν ταύτην βαρυνόμενοι (60), οὕτω δυσκόαθετοι ἦσαν ταῖς ὁρμαῖς, ὧν ὁ θεὸς πάθος τῶν ψυχῶν ἤψατο. Οἱ γὰρ, διὰ τὸ ἀκορέστως ἔχειν τῆς θεωρίας τοῦ θεοῦ κάλλους, εὐχὴν ἐποιοῦντο πάση τῇ αἰωνίᾳ ζωῇ συμπαρεκτείνεσθαι τὴν θεωρίαν τῆς τερπνότητος τοῦ Κυρίου. Οὕτω μὲν οὖν φυσικῶς ἐπιθυμητικοὶ (61) τῶν καλῶν οἱ ἄνθρωποι. Κυρίως δὲ ὁ θεὸς ἀγαθῶν δὲ πάντα ἐφίεται : Θεοῦ ἅρα πάντα ἐφίεται.

2. Ὡστε τὸ ἐκ προαιρέσεως κατορθούμενον καὶ φυσικῶς ἡμῖν ἐνυπάρχει, τοῖς γὰρ μὴ ἐκ πονηρίας τοὺς λογισμοὺς διαστραφεῖσιν (62). Ἀναγκαῖον οὖν βδελύμα τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην ἀπαιτούμεθα, ὃ τῇ ἐλλειπούσῃ ψυχῇ πάντων κακῶν ἐστὶν ἀφορητέατον. Θεοῦ γὰρ ἀλλοτριώσεως καὶ ἀποστροφή καὶ τῶν ἐν γένει ἠεροδοκίμων καλᾶσεων ἀφορητέωρον ἐστὶ, καὶ βαρύτερον τῷ παθόντι, ὡς ὀφθαλμῶ φαιδὸς στέρησις, καὶ μὴ ὀδύνη προσῆ, καὶ τῷ ζῶντι ζῆν. Εἰ δὲ καὶ τοῖς γεννησασὶ φυσικῆ στοργῆ παρὰ τῶν γεννηθέντων ὑπάρχει (63), καὶ δηλοῖ τοῦτο τὴ τῶν ἀλόγων σχέσις, καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν πρὸς τὰς μητέρας διάθεσις, μὴ φανώμεν ἀλογώτεροι τῶν νηπίων, μηδὲ τῶν θηρίων ἀγριώτεροι, ἀστόργως καὶ ἀλλοτρίως πρὸς τὸν ποιήσαντα ἡμᾶς διακεῖμενοι · ὃν εἰ καὶ μὴ ἐκ τῆς ἀγαθότητος ὁποῖός ἐστιν (64) ἠπιστάμεθα, ἐξ αὐτοῦ μόνου τοῦ παρ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἀγαπᾶν καὶ στέργειν ὑπερβαλλόντως ὀρεῖλομεν, καὶ ἀποκρέμασθαι τὴς μνήμης αὐτοῦ διηνεκῶς, καθάπερ τῶν μητέρων τὸ νήπια. Κρεῖττων δὲ (65) τῶν φυσικῶς ἀγαπωμένων ὁ εὐεργέτης. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀνθρώπων ἰδιὸν ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων σχεδὸν ζῶων πάθος, ἡ πρὸς τοὺς ἀγαθὸν τι δεδωκότας οἰκειωσις. Ἐγνω, φησὶ, βούς τὸν κτησάμενον, καὶ βοὸς τὴν εὐεργετήν τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἀπίη δὲ λεχθῆναι περὶ ἡμῶν τὰ ἐξῆς · ὅτι Ἰσραὴλ δὲ (66) με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκε. Περὶ γὰρ κυνὸς, καὶ παλλῶν ἄλλων τοιοῦτων, τί χρὴ καὶ λέγειν, ὅσην πρὸς τοὺς τρέφοντας τὴν εὐνοίαν ἐπιδείκνυνται ; Εἰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐνοίαν καὶ τὸ φιλετρον φυσικῶς αἰρούμεθα, καὶ πάντα πόνον εἰς ἀντίδοσιν τῶν προγενομένων ἡμῖν ὑπομένομεν (67), τίς λόγος ἀξίως ἐφικέ-

⁴⁸ Philipp. 1, 23. ⁴⁹ Psal. xli, 3. ⁵⁰ Luc. 11, 29. ⁵¹ Isa. 1, 3. ⁵² ibid.

(60) Codex Voss. et alii duo τὴν ἐνταῦθα ζωὴν βαρυνόμενοι.

(61) Illud, φυσικῶς ἐπιθυμητικοί, etc., intelligendum est hoc modo : ita natura hominum comparata est, ut ex se quidem feratur ad bonum concupiscendum : sed tamen ne hoc quidem fit sine auxilio Dei. Mox codex Colb. καὶ ἀγαπητικὸν τὸ ἀγαθόν.

(62) Codex Voss. et Reg. primus τοῦ λογισμοῦ διαστραφεῖσιν.

(63) Reg. primus ἐνυπάρχει.

(64) Illud, ἐποῖός ἐστι, additum est ex antiquis duobus libris.

(65) Codex Combef. Κρεῖττων οὖν.

(66) Sic codex Voss. et alii duo. Vocula δὲ in vul-

gatis deerat.

(67) Editi perinde ut Reg. tertius et Coisl. secundus τῶν προγενομένων ἡμῖν ὑπομένομεν. Reg. primus et Coisl. itidem primus et Colb. τῶν προγενομένων ἡμῖν καλῶν ὑπομένομεν. Codex Voss. pro καλῶν corrupte habet καλόν. Codex Combef. secunda manu προσγενομένων ἡμῖν ὑπομένομεν. Mihi autem magis placet scriptura vulgata. Cum enim sermo sit de grati animi significatione, videtur ea lectio seligenda esse, quæ per se beneficia prius in nos collata significet. Pro his enim proprie gratiam referimus. Hæc est causa, cur vocem προγενομένων retinendam arbitremur. Exprimi vocem καλῶν nihil necesse est.

σθαι τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ δύναται: αἱ τοσαῦται μέν εἰσι τὸ πλήθος, ὡς καὶ ἀριθμὸν διαφεύγειν· τηλικαῦται δὲ τὸ μέγεθος καὶ τοιαῦται, ὥστε ἐξαρκεῖν καὶ μίαν εἰς τὸ ὑπευθύνους ἡμᾶς εἰς πᾶσαν χάριν τῷ δωδωκότη ποιῆσαι. Τὰς μὲν οὖν ἄλλας παρήσω, αἱ, εἰ καὶ καθ' ἑαυτὰς ὑπερβάλλουσι μεγέθει καὶ χάριτι, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μεϊζόνων, ὡσπερ ἀστέρες ἡλιακαῖς ἀκτίσιν, ὑπερλαμπόμεναι, τὴν καθ' ἑαυτὰς χάριν ἀμυδροτέραν παρέχονται. Οὐ γὰρ σχολὴ καταλιπόντι τὰ ὑπερβάλλοντα, ἐκ τῶν ἐλαττόνων μετρεῖν τοῦ εὐεργέτου τὴν ἀγαθότητα.

radiis, per se in dignitate obscuriora et tenuiora

3. Σιωπάσθωσαν τοίνυν ἡλίου ἀνατολαί, καὶ σελήνης περίοδοι, κράσεις ἀέρων, ὠρῶν ἐναλλαγαί, ὕδωρ ἀπὸ νεφῶν, καὶ ἀπὸ γῆς ἕτερον, αὐτὴ ἡ θάλασσα, ἡ γῆ σύμπασα, τὰ (68) ἐκ γῆς φυόμενα, τὰ ἐν τοῖς ὕδασι διαιτώμενα, τὰ ἐν ἀέρι γένη, αἱ μυρταὶ τῶν ζώων διαφοραί, πάντα τὰ πρὸς ὑψηροῦσιν τῆς ζωῆς ἡμῶν τεταγμένα. Ἄλλ' ἐκεῖνο οὐδὲ (69) βουλομένοις παρελθεῖν δυνατόν, καὶ σιωπήσαι μὲν τὴν χάριν τῷ γε νοῦν ὑγιᾶ καὶ λόγον ἔχοντι παντελῶς ἀμήχανον· εἰπεῖν δὲ τι πρὸς ἀξίαν πλέον ἀδυνατώτερον, ὅτι κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν ποιήσας τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεὸς, καὶ τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως ἀξιώσας, καὶ λόγῳ παρὰ πάντα τὰ ζῶα κατακοσμήσας, καὶ τοῖς ἀμηχάνοις τοῦ παραδείσου κάλλεσιν ἐντροφεῖν παρασχόμενος, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων ἄρχοντα καταστήσας, εἶτα κατασοφισθέντα ὑπὸ τοῦ ὄψεως (70), καὶ καταπεσόντα εἰς τὴν ἀμαρτίαν, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸν θάνατον, καὶ τὰ τοῦτου ἀξία, οὐ περιεῖδεν· ἀλλὰ τὰ μὲν πρῶτα νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, ἀγγέλους ἐπέστειλεν εἰς φυλακὴν καὶ ἐπιμέλειαν, προφήτας ἀπέστειλεν εἰς ἐλεγγον κακίας καὶ διδασκαλίαν ἀρετῆς, τὰς ὁρμάς τῆς κακίας ταῖς ἀπειλαῖς ἐνέκοψε, τῶν ἀγαθῶν τὴν προθυμίαν ἐπαγγελίαις διήγειρε, τὸ πέρας (71) ἑκατέρου πολλὰκις ἐν διαφοροῖς προσώποις εἰς νοῦσιν τῶν ἄλλων προλαβῶν ἐφάνερωσε, καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις ἅπασιν ἐπιμένοντας τῇ ἀπειθείᾳ οὐκ ἀπεστράφη. Οὐ γὰρ ἀφειθμεν ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Δεσπότη, οὐδὲ ἐνεκόψαμεν αὐτοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, ἀναισθησάξ τῶν τιμῶν τὸν εὐεργέτην παρυσθίσαντες (72)· ἀλλὰ ἀνεκλήθημεν ἐκ τοῦ θανάτου, καὶ ἐξωποικίθημεν πάλιν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν ᾧ καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐεργεσίας μεῖζον ἔχει τὸ θαῦμα· Ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκέκρωσε, μορφὴν δούλου λαβών.

(68) Codex Colb. καὶ ἡ γῆ σύμπασα καὶ τὰ. Mox idem ms. cum Reg. primo τὰ ἐναέρια γένη.

(69) Codex Voss. et alii duo ἐκεῖνο δ οὐδέ· sed vocula δ videtur redundare.

(70) Editi et duo mss. διὰ τοῦ ὄψεως. Codex Voss. et alii duo ὑπὸ τοῦ. Haud longe codex Voss. et alii duo οὐχ ὑπερεῖδεν. Ibidem liber Voss. ἀλλὰ καὶ νόμον.

(71) Hoc dicit Basilius: jam multis locis declaratum fuisse exitum utriusque classis. sua conti-

A qui de nobis bene meriti sunt, benevolentiam amoremque naturalem habemus, nullumque non subimus laborem, ut beneficia prius in nos collata remuneremur, quisnam sermo Dei dona pro merito explicare possit? Tanta quidem est horum multitudo, ut etiam numerum effugiant: item magnitudine tanta sunt et talia, ut vel unicum satis ad id sit, ut omnimodam largitori gratiam rependere debeamus. Alia igitur omittam, quæ tametsi per se ipsa excellent magnitudine et dignitate, tamen a majoribus non secus obscurata quam stellæ a solis radiis, per se in dignitate obscuriora et tenuiora apparent. Nec enim vacat, beneficiis præstantioribus prætermitti.

3. Sileantur igitur solis ortus, lunæ conversiones, temperies aeris, vicissitudines temporum, aquæ ex nubibus lapsæ, aliæ e terra erumpentes, mare ipsum, tota terra, quæ ex terra nascuntur, quæ in aquis degunt, genera in aere versantia, innumeræ animalium differentiæ, omnia denique quæ destinantur ad vitæ nostræ ministerium. Sed ne volentes quidem illud præterire possumus, nec fieri potest ullo modo, ut is certe qui sana mente præditus est et rationis compos, id beneficii taceat, quanquam multo minus de eo pro merito aliquid dici possit, quod cum hominem condidisset ad imaginem et similitudinem suam, eumque coonestasset sui ipsius cognitione, et ratione exornasset præ cæteris 339 animantibus, ipsique dedisset facultatem ut se incredibili paradisi pulchritudine oblectaret, ac tandem illum constituisset omnium terrestrium principem, deinde a serpente deceptum, et collapsum in peccatum, et per peccatum in mortem, et in ærumnas ea dignas, non propterea tamen ipsum neglexit: sed lege quæ ei adjumento esset, primum tradita, custodiæ ejus et curæ præfecit angelos, misit prophetas ad redarguenda vitia et ad virtutem docendam, impetum nequitiae per minas excidit et repressit, pollicitationibus excitavit bonorum alacritatem, utriusque generis finem non raro in diversis personis ad alios commonendos in antecessum declaravit, et tamen post hæc et talia, nos in contumacia perseverantes non est aversatus. Non enim nos deseruit bonitas Domini, neque per stupiditatem quadelatos ab ipso honores habebamus despiciatui, abolevimus ejus in nos amorem, etiamsi in beneficentem contumeliosi essemus: imo vero revocati sumus a morte, et vitæ rursus ab ipso Domino nostro Jesu Christo restituti. Qua in re etiam be-

nentur et boni et mali.

(72) Editio Paris. et Basil. ἡ ἀνασθησις τῶν τιμῶν τὸν εὐεργέτην παρυσθίσασα. Editio Ven. æque ac codex Combef. et alii tres ἀγάπην ἀναισθησίαν τῶν τιμῶν, τὸν εὐεργέτην παρυσθίσαντες. Totum hunc locum ita edendum curavimus, uti in Coisl. secundo et in Colb. legitur, nisi quod in Coisl. scriptum sit παρυσθίσαντες. Aliquibus in libris legitur ἐνέκοψε.

beneficentiae ratio majorem movet admirationem : *Cum enim in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo : sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* ⁷³.

4. Atque etiam infirmitates nostras suscepit, A postavit languores, pro nobis vulneratus est, ut nos livore ejus sanaremur ⁷⁴ : item redemit a maledicto, factus pro nobis maledictum ⁷⁵, mortemque pertulit ignominiosissimam, ut nos ad gloriosam vitam reduceret. Nec satis habuit mortuos duntaxat ad vitam revocare, verum etiam largitus est divinitatis suae dignitatem, atque aeternam requiem humanum omne cogitatum laetitiae magnitudine superantem praeparavit. Quid igitur retribuemus Domino pro omnibus quae retribuit nobis ⁷⁶? Est autem adeo bonus, ut neque remunerationem exigat, sed sat habet, si solum pro iis quae tribuit, diligatur. Quae omnia ubi mente recolo, ut meum affectum prodam, in horrorem quemdam et terrificum stuporem incido, nequando ob animi inconsiderantiam, aut propter meam circa res vanas occupationem a Dei dilectione excidens, Christo sim dedecori ac opprobrio. Qui enim nunc decipit nos, et per mundanas illecebras nos omni arte in benefici largitoris oblivionem inducere conatur, is in animarum nostrarum perniciem nobis insultans, et in nos invadens, tunc coram Domino contemptum nostrum probro vertet, atque de contumacia et de defectione nostra gloriabitur : qui cum nec creaverit nos, nec pro nobis subierit mortem, tamen suae contumaciae, suaeque in observandis Dei mandatis negligentiae socios nos ac comites habuerit. Illud quod Domino **340** infertur probrum, et illa adversarii jactantia mihi supplicii gehennae **C** gravior videtur, quod Christi inimico praebeamus materiam adversus eum qui pro nobis mortuus est, et resurrexit, jactandi se et efferendi : cui tamen ea de causa, sicut scriptum est, majorem gratiam debemus. Sed hactenus de dilectione Dei. Neque enim fuit animus, uti jam dixi, omnia dicere, nec enim fieri potest : sed summatim parvum monumentum quo divinum desiderium semper excite- tur, animo vestro relinquere

INTERROGATIO III.

De charitate erga proximum.

Sane consequens jam fuerit, ut de mandato et ordine et vi secundo disseratur.

RESPONSIO.

1. Superius quidem diximus legem earum quae

⁷³ Philipp. II, 6, 7. ⁷⁴ Isa. LIII, 4. ⁷⁵ Galat. III, 13. ⁷⁶ Psal. cxv, 12.

(73) Editi et codex Combef. *ελαβε*. Liber Voss. et alii duo *ἀνέλαβε*.

(74) Codex Colb. solus *ἡμεῖς πάντες*, ut nos omnes sanaremur. Aliquanto post duo mss. *ἠτοίμασεν αἰωνίας*.

(75) Ita Reg. primus et Coisl. secundus; nec Rufinus aliter legisse putandus est. cum ea quae addidimus verba Latine reddiderit. Editi et mss. non pauci *ὑπερβαινούσας*. Ὁ δέ.

(76) Codex Colb. *λήθην ἐμποιῶν*. Mox unus Combef. conjuncte *σπουδάζων ἐπ' ὀλέθρῳ, operam dab, ut nos inducat in benefici largitoris oblivionem ad animas nostras perdendas*.

4. Καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἀνέλαβε (73), καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐτραυματίσθη, ἵνα τῷ μύλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λαθώμεν (74)· καὶ τῆς κατάρτας ἡμᾶς ἐξηγόρασε, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα, καὶ τὸν ἀτιμότερον ὑπέστη θάνατον, ἵνα ἡμᾶς εἰς τὴν ἐνδοξὸν ζωὴν ἐπαναγάγῃ. Καὶ οὐκ ἠρκέσθη μόνον νεκροὺς ὄντας ζωοποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ θεότητος ἀξίωμα ἐχαρίσατο, καὶ ἀναπαύσεις ἠτοίμασεν αἰωνίους, πᾶσαν ἔννοιαν ἀνθρωπίνην τῷ μεγέθει τῆς εὐφροσύνης ὑπερβαινούσας (75). Τί οὖν ἀνταποδόμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; Ὁ δὲ οὕτως ἐστὶν ἀγαθός, ὥστε οὔτε ἀντίδοσιν ἀπαιτεῖ, ἀλλ' ἀρκέεται μόνον ἀγαπώμενος ἐφ' οἷς ἔδωκεν. Ὡς ἀπάντων ὅταν εἰς ἔννοιαν ἔλθῳ (ἵνα τὸ ἐμὸν πάθος ἐξείπω), εἰς φρίκην τινὰ καὶ ἔκστασιν φοβερὰν καταπίπτω, μήποτε ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ νοῦ, ἢ τῆς περὶ τὰ μάταια ἀσχολίας, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐκπεσὼν δνειδος γένομαι τῷ Χριστῷ. Ὁ γὰρ νῦν ἀπατῶν ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν κοσμικῶν δελεασμάτων λήθην ἐμποιεῖν (76) ἡμῖν τοῦ εὐεργέτου μηχανή πάσῃ σπουδάζων, ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐναλλόμενος ἡμῖν, καὶ ἐπερδαίνων, εἰς δνειδισμόν τότε προσοίσει τῷ Κυρίῳ τὴν ἡμετέραν καταφρόνησιν, καὶ ἐγκαυχῆσεται τῇ ἀπειθείᾳ καὶ ἀποστασίᾳ ἡμῶν· ὅς γε οὔτε (77) κρίσας ἡμᾶς, οὔτε ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλ' ὅμως ἔσχεν ἡμᾶς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἐν τῇ ἀπειθείᾳ καὶ ἐν τῇ ἀμελείᾳ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο τὸ δνειδος, τὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦτο τὸ καύχημα τοῦ ἐχθροῦ, βαρύτερον ἐμοὶ τῶν ἐν τῇ γέννησι κολάσεων φαίνεται, τῷ ἐχθρῷ τοῦ Χριστοῦ ὕλην γενέσθαι καυχήματος καὶ ἀφορμὴν ἐπαρσεως κατ' αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, καὶ ἐγερομένου, ᾧ καὶ διὰ τοῦτο περισσοτέρως ὀφείλεται ἐσμεν, καθὼς γέγραπται. Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τοσαῦτα. Σκοπὸς γάρ, ὡς προεῖπον, οὐχὶ πάντα εἰπεῖν· ἀδύνατον γάρ· ἀλλ' ἐπὶ κεφαλαιῶν (78) σύντομον ὑπόμνησιν ἀνακινούσαν ἀεὶ τὸν θεὸν πόθον ταῖς ψυχαῖς ἐμποιῆσαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Περὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης (79).

Ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη περὶ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης καὶ δυνάμει ἐντολῆς διελεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

D 1. Ὅτι μὲν οὖν ὁ νόμος τῶν σπερματικῶς ἐνυπαρ

(77) Editi ὥστε οὔτε. Codex Combef. et alii tres ὅς γε οὔτε. Mox codex Voss. et alii tres ἀλλ' ἔμοκ. Editi ἡμῶν, ὅμως. Subinde mss. tres καὶ ἐν τῇ ἀμελείᾳ. Editi καὶ ἀμελείᾳ.

(78) Codex Colb. ἐπὶ κεφαλαιῶ. Mox editio Paris. perinde ut Basil. ὑπόμνησιν ἀνακινούσαν, *monitum quo renovetur divinum desiderium*. Editio Ven. et Colb. et Combef. et Reg. tertius ὑπόμνησιν ἀνακινούσαν, et ita quoque legitur in Reg. primo secunda manu : sed hic codex videtur prima manu habuisse ἀνακινούσαν.

(79) Codex Voss. Ἐρώτ. γ' εἰς τὸν πλησίον. Mox Colb. ἐν ἡμῖν.

χουσῶν ἡμῖν δυνάμειον γεωργός ἐστι καὶ τροφεύς, εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις· ἐπειδὴ δὲ ἀγαπᾶν προστετάγμεθα τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς, καταμάθωμεν, εἰ καὶ δύνανται πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ἔχομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τίς οὖν οὐκ οἶδεν, ὅτι ἡμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον ὁ (80) ἄνθρωπος, καὶ οὐχὶ μοναστικόν, οὐδὲ ἄγριον; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν, ὡς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ χρῆζειν ἀλλήλων, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον. Ὅν οὖν αὐτὸς ἔδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν προλαβὼν τὰ σπέρματα, τούτων ἀκολουθῶν καὶ τοὺς καρπούς ἐπιζητεῖ (81), λέγων· *Ἐντολήν καιρὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.* Καὶ πρὸς ταύτην τὴν ἐντολήν διεγείρει βουλόμενος ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ἀπόδειξιν τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, οὐ σημεῖα καὶ δυνάμεις παραδόξους ἀπήτησεν (καίτοι καὶ τούτων ἐν Πνεύματι ἀγίῳ χαρισάμενος τὴν ἐνέργειαν)· ἀλλὰ τί φησιν; *Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἂν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις* (82). Καὶ οὕτω πανταχοῦ τὰς ἐντολάς ταύτας συνάπτει, ὥστε τὴν εἰς τὸν πλησίον εὐποιαν εἰς ἑαυτὸν μετατίθησιν. *Ἐπέκρασα γὰρ, φησὶ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς.* Εἶτα ἐπάγει, ὅτι *Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.*

2. Οὐκοῦν διὰ μὲν τῆς πρώτης ἐστὶ κατορθῶσαι καὶ τὴν δευτέραν· διὰ δὲ τῆς δευτέρας ἐπανελεῖν αὐθις ἐπὶ τὴν πρώτην· καὶ ἀγαπῶντα μὲν τὸν Κύριον, ἀγαπᾶν ἀκολουθῶν καὶ τὸν πλησίον. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, εἶπεν ὁ Κύριος, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει (83). Αὕτη δὲ ἐστὶ, φησὶν, ἡ ἐντολή ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς· ἀγαπῶντα δὲ πάλιν τὸν πλησίον, τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην ἀποπληροῦν, αὐτοῦ εἰς ἑαυτὸν ὑποδεχομένου (84) τὴν χάριν. Διόπερ ὁ μὲν πιστὸς θεράπων τοῦ Θεοῦ Μωσῆς τοσαύτην ἐπεδεικνυτο τὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς ἀγάπην, ὥστε καὶ ἐξαλειφθῆναι ἤρετο ἐκ τῆς βίβλου τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν ἐγέγραπτο, εἰ μὴ συγχωρηθεῖ τῷ λαῷ τὸ ἀμάρτημα. Παῦλος δὲ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τῶν συγγενῶν κατὰ σάρκα ἀπετόλμησεν εὐξασθαι, τῆς πάντων σωτηρίας ἑαυτὸν ἀντάλλαγμα, κατὰ μίμησιν τοῦ Κυρίου (85), γενέσθαι βουλόμενος· ἅμα δὲ καὶ πιδῶν, ὅτι ἀμήχανον ἦν ἀλλοτριωθῆναι Θεοῦ τὸν διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην ὑπὲρ τῆς μεγίστης τῶν ἐντολῶν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριν προϊέμενον, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο (86) πολυπλασίονα ἔμελλεν ὦν ἔδωκεν ἀντιλήψεσθαι. Πλὴν γε ὅτι μέχρι τούτου τοῦ μέτρου τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ἐφθασαν οἱ ἅγιοι, ἱκανὴν ἀπόδειξιν ἔχει τὰ εἰρημένα.

⁸⁷ Joan. xiii, 34. ⁸⁸ ibid. 35. ⁸⁹ Matth. xxv, 35. ⁹⁰ ibid. 40. ⁹¹ Joan. xiv, 23. ⁹² Joan. xv, 12. ⁹³ Exod. xxxii, 3. ⁹⁴ Rom. ix, 3.

(80) Codex Colb. ζῶν ἐστιν ὁ. Statim idem ms. ἡ ἄγριον.

(81) Codex Colb. καρπούς ἀπαιτεῖ. Statim idem ms. αὐτὴν τὴν.

(82) Legitur in codice Voss. et in Colb. μετ' ἀλλήλων.

(83) Reg. primus Ἐὰν γὰρ ἀγαπᾶτέ με, εἶπεν ὁ Κύριος, τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε. Si diligitis me,

A nobis seminis in modum insitæ fuerunt facultatum cultricem esse et altricem : verum quoniam proximum juxta ac nosmetipsos diligere jussi sumus, consideremus num etiam a Deo hujusce mandati. conficiendi facultatem acceperimus. Quis, quæso, ignorat, hominem animal esse mansuetum et sociabile, non autem solitarium et ferum? Nihil enim tam proprium est nostræ naturæ, quam ut mutuo consociemur, et alii aliorum indigeamus, eosque qui ejusdem sunt generis diligamus. Quorum igitur semina Dominus ipse prius nobis contulit, eorum etiam fructus postea repositit, dicens: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem* ⁸⁷. Cum autem ad exsequendum illud mandatum animum nostrum excitare vellet, discipulorum suorum characterem et notam non in prodigiis et miraculis inauditis constituit, quanquam horum patrandorum eis vim et potestatem per Spiritum sanctum largitus fuisset : sed quid dieit? *In hos cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* ⁸⁸. Et sic ubique connectit hæc præcepta, ut beneficia in proximum collata in seipsum transferat. *Esurivi enim, inquit, et dedistis mihi manducare* ⁸⁹, etc. Deinde subjungit : *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* ⁹⁰.

2. Itaque per primum licet secundum etiam exsequi, ac rursus per secundum reverti ad primum ; et qui Dominum amat, consequens est ut proximum quoque diligat. *Qui enim diligit me, inquit Dominus, mandata mea servabit* ⁹¹. Ait autem : *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos* ⁹². Ac rursus qui amat proximum, ei ipsi quæ Deo debetur charitati satisfacit, cum ipse recipiat in se hanc beneficentiam. Quapropter fidelis Dei servus Moyses tantum erga fratres ostendit amorem, ut etiam ex Dei libro in quo fuerat inscriptus, deleri voluerit, si peccati venia populo non concederetur ⁹³. **341** Paulus vero pro fratribus suis cognatis secundum carnem anathema esse a Christo optare ausus fuit ⁹⁴ : quippe qui Domini exemplo fieri se salutis omnium pretium cuperet, simulque nosset fieri non posse, ut a Deo abalienaretur qui ob ejus amorem gratiam Dei abjecisset servandi maximi mandati causa, imo ob id multo plura quam quæ dedisset receptorum esse. Cæterum ad hanc usque mensuram pervenisse sanctorum erga proximum charitatem, ex dictis abunde demonstratum est.

inquit Dominus, mandata mea servate.

(84) Reg. primus εἰς ἑαυτὸν ἀποδεχόμενον. Mox codex Voss. ὁ μὲν πιστὸς ἄνθρωπος.

(85) Unus Reg. μίμησιν τοῦ Χριστοῦ.

(86) Editi et duo mss. διὰ τούτου. Alii duo διὰ τούτο. Nec ita multo infra codex Voss. ἔχει προειρημένα.

INTERROGATIO IV.

De timore Dei.

RESPONSIO.

Atque iis quidem qui recens introducuntur ad pietatem, institutio ea quæ sit per timorem, utilior est, sapientissimo Salomone admonente ac dicente : *Principium sapientiæ, timor Domini* ⁶⁵ : sed vobis veluti jam ex Christi infantia egressis, nec amplius lacte indigentibus, sed qui solido dogmatum alimento secundum internum hominem ad perfectionem deduci potestis, præceptis sublimioribus opus est, in quibus tota ejus quæ in Christo est dilectionis veritas perficitur. Nimirum cavendum est vobis, ne forte uberiora Dei dona graviori multæ obnoxios vos reddant, si in beneficium largitorem ingrati exstiteritis. Cui enim, inquit ⁶⁶, *commendaverunt multum, plus repetent ab eo.*

INTERROGATIO V.

De cavenda mentis evagatione.

RESPONSIO.

1. Illud certe sciendum est, nos non posse aliud quodvis mandatum servare, neque Deum aut proximum diligere, si huc et illuc mente divagemur. Neque enim artem aut scientiam probe calere potest, qui ab alia ad aliam transit : neque unam etiam comparare, qui ea quæ propria finis sunt, ignorat. Par namque est actiones ad scopum et fidem quadrare : siquidem nihil quod rectum sit, via inepta et incongruenti peragitur. Nam neque artis ærariæ finis per figlinæ opera acquiri solet : neque per sedulum tibiæ cantum parantur athleticæ coronæ, sed unicuique fini peculiaris ac idoneus labor requiritur. Quare exercitatio etiam quæ sit juxta Christi Evangelium ad placendum Deo, in eo posita est, si curis mundi amandatis, omnem mentis avocationem propellamus. Quamobrem Apostolus, etsi alioquin permissæ sint nuptiæ, fuerintque habitæ benedictione dignæ, tamen eas quæ ex his nascuntur occupationes curis pro Deo gerendis opposuit, perinde quasi hæc inter se cohærere non **342** possent, his verbis : *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placiturus sit Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placiturus sit uxori* ⁶⁷. Ita et Dominus suis discipulis animo sincero et ab omni aberratione vacuo præditis testimonium reddidit dicens : *Vos de mundo hoc non estis* ⁶⁸. Et contra, fieri non posse testatus est, ut mundus reciperet Dei cognitionem, et Spiritum sanctum caperet : *Pater enim juste, inquit,*

⁶⁵ Prov. i, 7. ⁶⁶ Luc. xii, 48. ⁶⁷ I Cor. vii, 32, 53. ⁶⁸ Joan. xv, 19.

(87) Voculam καὶ addidimus ex antiquis tribus libris. Haud longe codex Voss. ἐν ἡ πᾶσα.

(88) Editi αἰτία ὑμῖν. Antiqui quatuor libri ἡμῖν.

(89) Codex Voss. et alii duo οὐτε μὴν. Mox codex Voss. τῶν σκοπιῶν, καὶ τὰς πράξεις. At Colb. καὶ τῶν σκοπιῶν τὰς.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Περὶ φόβου Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῖς μὲν οὖν ἄρτι εισαγομένοις εἰς τὴν εὐσέβειαν ἢ διὰ τοῦ φόβου στοιχειώσας χρησιμώτερα, κατὰ τὴν ὑποθήκην τοῦ σοφωτάτου Σολομῶντος, εἰπόντος· Ἄρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου· ὑμῖν δὲ, ὡς διαβεβηκόσι τὴν ἐν Χριστῷ νηπιότητα, καὶ (87) οὐκέτι δεομένοις γάλακτος, ἀλλὰ δυναμένοις τῇ στερεῇ τῶν δογμάτων τροφῇ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τελειοῦσθαι, τῶν κεφαλαιωδεστέρων ἐντολῶν χρεῖα, ἐν αἷς πᾶσα ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ ἀγαπῆς κατορθοῦται, φυλασσόμενοις δηλονότι, μήποτε ἡ περιουσία τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ βαρυτέρας αἰτίας ὑμῖν (88) κατακρίσως γένηται, ἀχαρίστως πρὸς τὸν εὐεργέτην διατεθείσιν. **B** Ὁ γὰρ παρέθετο, φησὶ, πολὺ, περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε'.

Περὶ τοῦ κατὰ διάνοιαν ἀμειψωλίστου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐκεῖνο μέντοι γε γινώσκειν χρῆ, ὅτι οὔτε ἄλλης τινὸς ἐντολῆς τήρησιν, οὔτε αὐτὴν τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, οὔτε τὴν πρὸς τοὺς πλησίον δυνάμεθα κατορθῶσαι, ἄλλοτε περὶ ἄλλα ταῖς διανοίαις ἀποπλανώμενοι. Οὔτε γὰρ τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἀκριβῶσαι δυνατὸν, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλην μεταβαίνοντα· μήτε μὴν (89) μᾶς περιγενέσθαι, μὴ τὰ οἰκεία τοῦ τέλους γνωρίσαντα. Δεῖ γὰρ ἀκολούθους εἶναι τῷ σκοπῷ τὰς πράξεις, ὡς οὐδενὸς τῶν κατὰ λόγον διὰ τῶν ἀνοικείων κατορθουμένου. Ἐπεὶ οὔτε τὸ χαλκευτικῆς τέλος διὰ τῶν ἔργων τῆς κεραμείας περιγενέσθαι (90) πέφυκεν, οὔτε ἀθλητικοὶ στέφανοι ἐκ τῆς περὶ τὸ αὐλεῖν σπουδῆς κατορθοῦνται· ἀλλὰ ἐκάστῳ τέλει οἰκείος ὁ πόνος καὶ συναρμόζων ἐπιζητεῖται (91). Ὅστε καὶ ἡ ἀσκήσις τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἐν τῇ ἀναχωρήσει τῶν μεριμνῶν τοῦ κόσμου καὶ τῇ παντελεῖ ἀλλοτριώσει τῶν περισπασμῶν ἡμῖν κατορθοῦται. Διόπερ ὁ Ἀπόστολος, καὶ ταῦτα συγχευωρῆμένου τοῦ γάμου, καὶ εὐλογίας ἤξιωμένου, τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἀσχολίας ταῖς περὶ Θεὸν (92) μερίμναις ἀντέθηκεν, ὡς οὐ δυναμένων τούτων ἀλλήλοις συμβῆναι, εἰπὼν· Ὁ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναίκι. Οὕτω καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος μετὰ τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀμειψωλίστου διάθεσιν ἐμαρτύρει, λέγων· Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου, τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν τὸν κόσμον ἀδύνατον εἶναι δέξασθαι, μηδὲ Πνεῦμα ἅγιον χωρῆσαι διεμαρτύρατο· Πάτερ γὰρ,

(90) Antiqui duo libri περιγίνεσθαι.

(91) Reg. tertius συναρμόζων ἐπινοεῖται τε καὶ ἐπιζητεῖται, ex cogitatur et requiritur. Codex Colb. συναρμόζων ἐπιτελεῖται.

(92) Codex Voss. et alii nonnulli περὶ Θεοῦ.

φησι, δικαιο. ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω· καὶ, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν.

2. Λυθῆναι οὖν δεῖ τῶν δεσμῶν τῆς προσπάθειας τοῦ βίου τὸν γε ἀληθινῶς τῷ Θεῷ ἀκολουθήσειν (93) μέλλοντα· τοῦτο δὲ διὰ παντελοῦς ἀναχωρήσεως καὶ λήθης τῶν παλαιῶν ἐθῶν κατορθοῦται. Ὡς εἰ μὴ γε ἀποξενώσοιμεν (94) ἑαυτούς, καὶ συγγενείας σαρκικῆς, καὶ κοινωνίας βίου, οἶονεὶ πρὸς ἕτερον κόσμον διὰ τῆς σχέσεως μεταβαίνοντες, κατὰ τὸν εἰπόντα. *Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει* (95), ἀμήχανον ἡμᾶς περιγενέσθαι τοῦ σκοποῦ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστῆσεως, τοῦ Κυρίου ὀριστικῶς εἰπόντος, *ὅτι· Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν ἑαυτοῦ, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής*. Τοῦτο δὲ ποιήσαντας, πάση φυλακῇ τηρεῖν προσήκει τὴν ἑαυτῶν καρδίαν, ὡς μήποτε τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἐκβάλλειν (96), ἢ τὴν μνήμην τῶν θαυμασιῶν αὐτοῦ φαντασιᾶς τῶν ματαίων καταρῥυπαίνειν· ἀλλὰ διὰ τῆς διηνεχοῦς καὶ καθαρᾶς μνήμης ἐντετυπωμένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, ὥσπερ σφραγίδα ἀνεξάλειπτον, τὴν ὁσίαν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν περιφέρειν. Οὕτω γὰρ ἡμῖν περιγίνεται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη (97), ἅμα τε διεγείρουσα πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, καὶ ὅτ' αὐτῶν πάλιν αὕτη συντηρουμένη πρὸς τὸ διαρκὲς καὶ ἀδιάπτωτον. Καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ Κύριος, ποτὲ μὲν λέγων· *Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς μου τηρήσατε*, ποτὲ δὲ, *ὅτι· Ἐὰν τὰς ἐντολὰς μου (98) τηρήσητε, μνεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου*, καὶ ἐτι δυσωπητικώτερον· *Καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου τηρήκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ*.

3. Ἐξ ὧν παιδεύει ἡμᾶς, ἀεὶ τοῦ προκειμένου ἔργου τὸ θέλημα τοῦ προστάξαντος ὥσπερ σκαπὸν προσιθεμένους, πρὸς αὐτὸν (99) τὰ τῆς σπουδῆς κατευθύνειν, καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, *ὅτι· Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημν τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς*. Ὡσπερ γὰρ αἱ κατὰ τὸν βίον τέχνηαι, σκοποῦς τινὰς οἰκείους ἑαυταῖς προστησάμεναι, ἀκολούθως ἐκείνοις τὰς κατὰ μέρος συναρμύζουσιν ἐνεργείας· οὕτω καὶ τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ἐνδὲ ὄρου καὶ κανόνος ἐπικειμένου, τοῦ εὐαρέστως τῷ Θεῷ ποιῆσαι τὰς ἐντολὰς, ἀδύνατον (1) ἄλλως τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἔργου κατορθωθῆναι μὴ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ ἐκδεδωκότος ἐπιτελούμενον. Ἐν δὲ τῇ ἀκριβεῖ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ ἔργον σπουδῆ συνάπτεσθαι τῷ Θεῷ διὰ τῆς μνήμης ὑπάρχει. Ὡσπερ γὰρ ὁ χαλκεὺς ἐν τῇ ἐργασίᾳ, εἰ τύχοι, τῆς ἀξίνης, τοῦ ἐκδεδωκότος αὐτῷ μεμνημένος, καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ φέρων αὐτὸν, καὶ σχῆμα ἐκεῖνο καὶ μέγεθος ἔννοεῖ, καὶ πρὸς τὸ

⁹⁹ Joan. xvii, 25. ⁷⁰ Joan. xiv, 17. ⁷¹ Philipp. iii, 20. ⁷² Luc. xiv, 53. ⁷³ Prov. iv, 23. ⁷⁴ Joan. xiv, 15. ⁷⁵ Joan. xv, 10. ⁷⁶ ibid. ⁷⁷ Joan. vi, 38.

(93) Codex Voss. et Reg. primus ἀκολουθεῖν. Codex Colb. pro Θεῷ habet Κυρίῳ.

(94) Veteres duo libri ἀποξενώσοιμεν.

(95) Editiones veteres οὐρανοῖς ὑπάρχει. Antiqui tres libri præter Voss. ὑπάρχει. Mox Reg. primus ἡμᾶς περιγίνεσθαι.

(96) Reg. primus ἔννοιαν ἐκβάλλειν.

A etiam, mundus te cognovit⁹⁹; et: Spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere⁷⁰.

2. Quisquis igitur vere Deum sequi vult, vinculis affectionum vitæ hujus solvatur necesse est: quod per integrum secessum morumque veterum oblivionem perficitur. Quare nisi nos ipsi et a cogitatione carnali et a societate vitæ removerimus, veluti ad alterum mundum per animi habitudinem transmigrantes, juxta eum qui dixit: *Nostra enim conversatio in caelis est*⁷¹, scopum nostrum attingere non possumus, Deo videlicet ut placeamus, cum Dominus verbis decretoriis dixerit: *Sic omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*⁷². His autem peractis, cor nostrum omni custodia servandum est⁷³, ne unquam amittatur Dei cogitatio, neve rerum mirabilium ab eo gestarum memoria vanis phantasmatibus coinginetur: sed circumferenda est sancta Dei cogitatio, sic ut quasi sigillum indelebile ex perpetua et pura recordatione in animis nostris imprimatur. Ita enim a nobis comparatur Dei dilectio, quæ simul excitat ad conficienda Dei mandata, et ipsa ab ipsis vicissim perpetuo et constanter servatur. Atque hoc Dominus ostendit, qui nunc quidem ait: *Si diligitis me, mandata mea servate*⁷⁴: nunc vero, *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*⁷⁵; et, quod efficacius etiam possit commovere: *Sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione*⁷⁶.

3. Quibus illud nos docet, semper in opere quod faciendum constituerimus, præcipientis voluntatem tanquam scopum nobis proponere debere, ad eumque studium nostrum dirigere, uti etiam alio loco dicit: *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris*⁷⁷. Ut enim artes quæ ad parandum victum excogitatae sunt, ubi proposuerint sibi scopos quosdam peculiare, congruenter illis convenienterque singula opera sua accommodant: ita etiam cum opera nostra finem unum ac regulam habeant, nimirum ut mandata modis Deo acceptis exsequamur, opus accurate peragi aliter non potest nisi ad jubentis voluntatem efficiatur. Futurum est autem ut, si in quovis opere diligens studium ad voluntatem Dei faciendam conferamus, Deo per hanc recordationem jungamur. Quemadmodum enim **343** faber ferrarius, cum securim, exempli causa, cudit, ejus qui id sibi operis locavit,

(97) Codex Colb. ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη. Mox Reg. primus ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῶν πάλιν αὐτῆ.

(98) Antiqui duo libri τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμάς.

(99) Editio Paris. æque ac Basil. et Reg. tertius πρὸς αὐτό, ad voluntatem. Editio Ven. et mss. tres πρὸς αὐτόν, ad scopum.

(1) Codex Colb. ἀδύνατον γὰρ

memor est, ipsumque fert in animo, ac formam hanc quæ sibi ab eo præscripta est et magnitudinem attendit, atque suum opus ad voluntatem ejus qui illud injunxit, dirigit (si enim hunc ceperit oblivio, aut quidpiam aliud, aut longe dissimile efficiat ejus, quod facere instituerat) : ita et Christianus omni actione tum parva tum magna ad Dei voluntatem directa, simul et opus suum diligenter conficit, et memoriam præcipientis servat, ac implet quod dictum est : *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear* ⁷⁸. Quin et perficit præceptum illud : *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* ⁷⁹. Si quis autem agendo depravat præcepti integritatem, eum languide Dei meminisse planum est. Memiores igitur vocis illius qui dixit : *Nonne cælum et terram ego impleo? dicit Dominus* ⁸⁰ ; et : *Deus appropinquans ego sum, et non Deus de longe* ⁸¹ ; et : *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* ⁸² ; omnia facere debemus, ut fieri decet quæ in oculis Domini efficiuntur, et omnia cogitare, ut cogitari decet quæ ab ipso cernuntur. Sic enim et perpetuus futurus est timor odio habens iniquitatem, sicut scriptum est ⁸³, et contumeliam, et superbiam, et vias malorum, atque charitas perficitur, impletque quod dictum fuit a Domino : *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris* ⁸⁴, cum anima continuo sibi plane persuadeat et bonas actiones judici et vitæ nostræ arbitro acceptas esse, et malas ab eo condemnari. Puto autem una cum hoc etiam illud contingere, ut ne ipsa quidem Domini mandata conficiantur ad captandam hominum benevolentiam. Nemo est enim qui se ad inferiorem convertat, si persuasum habeat adesse præstantiorem. Quin potius si contigerit, ut quæ fiunt cuiquam homini clariori et illustriori grata sint et accepta, alteri vero viliori invisæ et reprehensione digna videantur ; contempta hac inferioris reprehensione, pluris facit præstantioris approbationem. Quod si inter homines res ita se habeant, quænam, quæso, anima vere prudens et sana, quæ Deum præsentem esse sibi penitus persuaserit, iis omissis quibus Deo placere possit, modo se ad aucupandam humanam gloriam conversura est, modo vero neglectis Dei mandatis, inserviet humanæ consuetudini, aut a communi et anticipata opinione vincetur, aut flectetur a dignitatibus? Sic erat animatus qui dixit : *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua, Domine* ⁸⁵. Et rursus : *Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebam* ⁸⁶.

⁷⁸ Psal. xv, 8. ⁷⁹ I Cor. x, 31. ⁸⁰ Jerem. xxiii, 24. ⁸¹ ibid. 23. ⁸² Matth. xviii, 20. ⁸³ Psal. cxviii, 165. ⁸⁴ Joan. v, 30. ⁸⁵ Psal. cxviii, 85. ⁸⁶ ibid. 46.

(2) Reg. primus καὶ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ ποθομένου τῆν, *ad voluntatem ejus qui id opus desiderat.* Paulo ante codex Colb. στήμα ἐκείνου.

(3) Reg. unus πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

(4) Editiones veteres Εἰτε ἐσθίετε. Codex Voss. et alii duo Εἰτε οὖν ἐσθίετε.

(5) Antiquæ editiones ὕβριν τε καὶ περιφάνειαν,

βούλημα τοῦ ὑποθεμένου τὴν (2) ἐργασίαν εὐθύνει (ἐὰν γὰρ ἐπιλάβηται, ἄλλο τι, ἢ ἄλλοῖον ποιήσει παρ' ὃ προέθετο) · οὕτω καὶ ὁ Χριστιανὸς, πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ μικρὰν καὶ μεζονα πρὸς τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ (3) κατευθύνων, ὁμοῦ τε τὴν πράξιν τῆ ἀκριβείᾳ κατακοσμεῖ, καὶ τὴν τοῦ προστάξαντος ἔνοιαν διασώζει, καὶ πληροὶ τὸ εἰρημένον· *Προορώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.* Καὶ κατορθοὶ τὸ προστεταγμένον, ἐκείνο· *Εἰτε ἐσθίετε* (4)· *εἰτε πίνετε, εἰτε τι εὐρέτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.* Παραφθειρῶν δὲ ἐν τῇ ἐργασίᾳ τὴν ἀκριβείαν τῆς ἐντολῆς, ὁ γλῶσσοσ ἐστὶ περὶ τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἀσθενῶν. Μεμνημένους οὖν τῆς φωνῆς τοῦ εἰπόντος· *Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος· καὶ τὸ, Θεὸς ἐγγύων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς κείρωθεν·* καὶ τὸ, *Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν·* πᾶσαν ἐνέργειαν, ὡς ὑπὸ ταῖς ἔψαι τοῦ Κυρίου γινομένην, καὶ πᾶσαν ἔνοιαν, ὡς παρ' αὐτοῦ ἐποπτευσομένην, ἐπιτελεῖν χρῆ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ φόβος διαρκῆς ἐνυπάρξει, μισῶν ἀδικίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὕβριν τε καὶ ὑπερηφανίαν (5) καὶ ὁδοὺς πονηρῶν, καὶ ἡ ἀγάπη τελειοῦται, πληροῦσα τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι *Οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς,* ἐν πληροφορίᾳ διγνεκεῖ τῆς ψυχῆς οὐσίας τοῦ καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἀποδεκτῆς εἶναι τῷ κριτῇ καὶ ἀθλοθέτῃ τοῦ ἡμετέρου βίου, καὶ τὰς ἐναντίας ἐχούσας αὐτόθεν δέχεσθαι τὴν κατὰ χριστιν. Οἶμαι δὲ τοῦτω συγκατορθοῦσθαι (6) καὶ τὸ μὴδὲ αὐτὰς δὲ ἐντολὰς τοῦ Κυρίου πρὸς ἀνθρωπάρεσκεῖαν γίνεσθαι. Οὐδεὶς γὰρ ἐν πληροφορίᾳ τῆς παρουσίας τοῦ κρείττονος πρὸς τὸν ἐλάττονα ἐπιστρέφεται· ἀλλὰ, κἂν συμβῇ τὸ γινόμενον τῷ μὴ ἐνδοξοτέρῳ προσώπῳ ἀπόδεκτον καὶ εὐάρεστον εἶναι, τῷ δὲ ὑποδεστέρῳ ἀβούλητον καὶ ψεκτὸν καταφαινεσθαι, πλείονος ἀξίαν τιθέμενος τὴν τοῦ ὑπερέχοντος ἀποδοχὴν, καταφρονεῖ τῆς τοῦ ἐλάττονος μέμψεως. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων οὕτως, ἢ γε ὡς ἀληθῶς νήφουσα καὶ ὑγίαινοῦσα ψυχὴ ἐν πληροφορίᾳ τῆς τοῦ Θεοῦ παρουσίας, ποτὲ ἀφεμένη τοῦ πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ ποιεῖν τι, πρὸς τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔξας (7) ἐπιστραφῆσεται· ποτὲ δὲ ἀμελήσασα τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, ἀνθρωπίνῳ ἔθει δουλεύσει, ἢ ὑπὸ κοινῆς προλήψεως κρατηθήσεται, ἢ καὶ ὑπ' ἀξιωματῶν δυσωπηθήσεται. Τοιαύτη διάθεσις ἦν τοῦ εἰπόντος· *Διηγῆσαντό μοι παράνομοι ἀδελφεοί, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ νόμος σου, Κύριε· καὶ πάλιν· καὶ ἐλάλουν ἐν τοῖς μυστηρίοις σου ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ἠσχυνόμεν.*

corrupte. Codex Combef. et alii tres καὶ ὑπερηφανίαν.

(6) Codex Colb. Οἶμαι δὲ καὶ τοῦτω συγκατορθοῦσθαι, τὸ μὴδὲ. Reg. tertius Οἶμαι δὲ, ὅτι τοῦτω συγκατορθοῦσθαι καὶ τὸ.

(7) Reg. primus et Voss. τὰς τῶν ἀνθρώπων ἔξας. Statim duo miss. ἢ καὶ ὑπὸ κοινῆς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

A

344 INTERROGATIO VI.

Ὅτι ἀναγκαῖον τὸ ἰδιάζειν.

Quod necesse sit in secessu vitam degere.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

1. Συντελεῖ δὲ πρὸς τὸ ἀμετεώριστον τῆ ψυχῆ καὶ τὸ ἰδιάζειν κατὰ τὴν οἰκισιν. Τὸ γὰρ ἀναμεμιγμένῃ ἔχειν τὴν ζωὴν τοῖς ἀφόδως καὶ καταφρονητικῶς πρὸς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ἐντολῶν διακειμένους βλαβερὸν καὶ ὁ τοῦ Σολομῶντος ἀποδείκνυσι λόγος, διδάσκοντος ἡμᾶς, ὅτι *Μὴ Ἴσθι ἐταῖρος ἀνδρὶ θυμῷ· φίλῳ δὲ ὀργίλῳ μὴ συναλλῶ, μήποτε μάθῃς τῶν ὁδῶν αὐτοῦ* (8), καὶ *λάθῃς βρόχους τῆ σῆ ψυχῆ*, καὶ τὸ, *Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος*, πρὸς τὸ αὐτὸ φέρει. Οὐκοῦν ἵνα μήτε διὰ ὀφθαλμῶν μήτε διὰ ὠτῶν ἐρεθισμούς εἰς ἀμαρτίαν δεχόμεθα, καὶ κατὰ τὸ λανθάνον προσεβισθῶμεν αὐτῆ, καὶ ὡσπερ τύποι τινὲς καὶ χαρακτῆρες τῶν ὀρωμένων καὶ ἀκουσμένων ἐναπομείνωσι (9) τῆ ψυχῆ εἰς ἄλεθρον καὶ ἀπώλειαν, καὶ ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιμένειν τῆ προσευχῆ, ἀφιδιάζωμεν πρῶτον κατὰ τὴν οἰκισιν. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τοῦ προλαβόντος ἔθους περιγενοίμεθα, ἐν ᾧ ἄλλοτρίως ἐξήσχημεν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ (10) (οὐ μικρὸς δὲ οὗτος ἄγων, τῆς ἑαυτοῦ συνηθείας περιγενέσθαι· ἔθος γὰρ διὰ μακροῦ χρόνου βεβαιωθὲν φύσεως ἰσχυρὸν λαμβάνει), καὶ τοὺς ἐξ ἀμαρτίας δὲ σπύλους ἐκτρίψαι δυνησόμεθα τῆ τε φιλοπόνῳ προσευχῆ (11) καὶ τῆ ἐπιμόνῳ μελέτῃ τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων· ἥς μελέτης καὶ προσευχῆς ἐν πολλοῖς τοῖς περιέλκουσι τὴν ψυχὴν, καὶ ἀσχολίας βιωτικᾶς ἐμποιοῦσι, περιγενέσθαι ἀμήχανον. Καὶ τὸ, *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν* (12), πότε ἂν τις ἐν τοῦτοις ὦν πληρῶσαι δυνηθείη; Χρῆ γὰρ ἡμᾶς, ἀπαρνησαμένους ἑαυτοὺς, καὶ ἄραντας τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, οὕτως ἀκολουθεῖν αὐτῷ. Ἄρνησις δὲ ἐστὶν ἑαυτοῦ ἢ παντελῆς τῶν παρελθόντων λήθη, καὶ ἢ τῶν θελημάτων ἑαυτοῦ (13) ἀναχώρησις, ἣν ἐν τῆ ἀδιαφόρῳ συνηθείᾳ ζῶντα κατορθῶσαι δυσκολώτατον, ἵνα μὴ λέγω, ὅτι παντελῶς ἀνεπίδεκτον. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἄραι τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ καὶ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ ἐμπόδιόν ἐστὶν ἢ πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον ἐπιμιξία. Ἡ γὰρ ἐτοιμασία πρὸς (14) τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον, καὶ ἡ νέκρωσις τῶν μελῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ παρατεταγμένως πρὸς πάντα κίν-

1. Atque etiam ad cavendam mentis evagationem conducit remota ac solitaria habitatio. Vitam siquidem, quæ promiscue agitur cum iis qui secure perfectam præceptorum observationem contemnunt, perniciosam esse ac exitiosam ipse etiam Salomon ostendit, qui nos ita docet: *Noli esse sodalis viro furioso, neque una cum amico iracundo habites: ne forte discas vias ejus, et sumas laqueos animæ tuæ* ⁸⁷. Et illud: *Exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus* ⁸⁸, eodem pertinet. No-
igitur per oculos auresve subeant peccati irritamenta, eique imprudentes assuescamus: neve rerum quas viderimus et audierimus quasi formæ quædam ac imagines, in anima permaneant ad exitium interitumque nostrum; et ut in precatione insistere possimus, primum habitatio eligatur solitaria et ab hominum consortio remota. Sic enim licebit et priores mores vincere, per quos vitam egimus a Christi præceptis alienam (non mediocre autem est hoc certamen, suam ipsius consuetudinem superare: nam consuetudo per longum tempus corroborata, naturæ vim ac robur obtinet), et poterimus quoque peccati maculas abstergere, tum diligenti precatione, tum meditatione assidua voluntatum Dei: cui meditationi precautionique, inter multos qui animum distrahant, eumque in vitæ hujus negotiis occupatum teneant, vacare non possumus. Et illud: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum* ⁸⁹, quis unquam inter hos degens explere poterit? Nos enim oportet, si nosmetipsos abnegemus, et crucem Christi tol-
lamus, sic ipsum sequi. Abnegare autem semetipsum est præteritorum prorsus oblivisci, atque voluntatibus suis secedere: quem secessum in promiscua hominum consuetudine servare difficillimum fuerit, ne dicam viribus omnino impar. Atque etiam ne quis tollat crucem suam, Christumque sequatur, impedimento est ejusmodi vitæ societas. Nam præparare se ad mortem pro Christo perferendam, mortificare membra quæ sunt supet

⁸⁷ Prov. xxii, 24, 25. ⁸⁸ II Cor. vi, 17. ⁸⁹ Luc. ix, 23.

(8) Codex Voss. τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Haud longe codex Colb. βρόχους τῆ σεαυτοῦ. Subinde editi et Reg. secundus πρὸς τοῦτο αὐτό. At mss. tres πρὸς τὸ αὐτό.

(9) Reg. primus ἐναπομείνωσι. Codex Colb. ὁπομείνωσι.

(10) Codex Colb. ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

(11) Idem ms. τῆ τε φιλοπόνῳ σχολάζειν προσευχῆ. Reg. primus emendatus habet σχολάζοντες. Sed illud σχολάζειν, sive σχολάζοντες, habeo pro additamento librarium, quippe quod non obscure redundet. Quæ statim sequuntur, ἐν πολλοῖς τοῖς, etc., ea non nego intelligi posse de rebus, quæ distrahant animum: sed mihi verisimilius sit, intelligenda esse de personis. Basilii enim is est scopus, ut nos ad vi-

tandam hominum frequentiam exhortetur. — Verte inter multa animam distrahentia. MARAN.

(12) Codex Voss. perinde ut Regii secundus et tertius *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν. si quis venit ad me, abneget semetipsum*. Codex Colb. uberius *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι*.

(13) Editi et Combef. αὐτοῦ. Alii tres mss. præter Voss. ἑαυτοῦ. Haud longe codex Colb. ἀδιαφόρῳ συνοδίᾳ, in promiscuo hominum cætu. Lectio non inepta.

(14) Legitur in Colb. Ἡ γὰρ ἐπιθυμία πρὸς, desiderium mortis.

terram, accingi quasi in instructa acie ad periculum A
omne subeundum, quod nobis pro Christi nomine
impendat, vitæque præsentis non affici, hoc est crucem
suam tollere : ad quod magna nobis impedimenta
a communi vitæ consuetudine accedere videmus.

2. Et præter alia omnia quæ multa sunt, respi-
ciens animus in delinquentium multitudinem, pri-
mum quidem non habet spatium peccata sua senti-
endi, seque ob delicta conterendi per pœnitenti-
am; **345** imo deterioribus secum collatis, etiam
quamdam sibi vindicat virtutis speciem: deinde
præ tumultibus et negotiis quæ vita communis
prætere solet, a pretiosissima Dei memoria abstra-
ctus, non id duntaxat detrimenti accipit ut nec
gaudeat, nec delectetur in Deo, nec perfruaturs
Domini deliciis, nec verborum ejus dulcedinem degu-
stet, ita ut dicere queat : *Memor sui Dei, et dele-*
*ctatus sum*⁹⁰; et : *Quam dulcibus faucibus meis elo-*
*quia tua, super mel ori meo*⁹¹; sed etiam judicia
ipsius aspernari ac prorsus oblivisci assuescit,
quo nullum majus aut perniciosius malum ei acci-
dere potest.

INTERROGATIO VII.

Quod vita agenda sit cum iis qui eodem animo im-
pulsi, Deo placere sibi proponunt . et quod diffi-
cile simulque periculosum sit, solitarium vi-
vere.

Quoniam igitur ex verbis tuis nobis persuasis-
simum est, vitam quæ degitur cum iis qui Do-
mini præcepta contemnunt, periculosam esse, C
ex ordine discere volumus, num qui secessit a
talibus, debeat privatim et seorsum a cæteris
degere, an cum fratribus concordibus, et qui
eumdem pietatis scopum sibi constituerint, vitam
ducere.

RESPONSIO.

1. Vitam quæ simul cum pluribus agitur ad
multa utiliore esse scio. Ac primum quidem,
quod nemo nostrum sit, qui sibi ipsi sufficiat ad
sublevandas corporis necessitates, sed in compa-
randis rebus necessariis alter alterius opera indi-
geamus. Quemadmodum enim pes aliam quidem
obtinere facultatem, alia vero caret, et neque sine
reliquorum membrorum auxilio suam ipsius vim
reperit idoneam, aut perseveranter sibi ipsi suffi-
cientem, neque in se subsidia habet, quæ quod
sibi deest, suppleant : ita quoque in solitaria vita,
et quod adest nobis, inutile redditur, et quod
deest, comparari non potest : siquidem opifex
Deus nos alterum alterius ope egere decrevit, sic-
ut scriptum est⁹², ut sic inter nos jungamur.

⁹⁰ Psal. lxxvi, 4. ⁹¹ Psal. cxviii, 103. ⁹² Eccli. xii, 20.

(15) Veteres duo libri τοῦτο ἐστὶ τὸ ἄρα.

(16) Scriptum invenitur in Colb. τῶν οικειῶν ἀμαρτ.

(17) Reg. primus οὐ μόνον τὸ ἐναγάλλεσθαι καὶ ἐνευφ. Legitur vero in Colb. οὐ μόνον τὸ ἐν ἀγαλλιάται ἐνευφραίνεσθαι τῷ Θεῷ ζημιούται. Haud longe ante verbum κατατροφῶν voculam τὸ addidimus ex

δυνον τὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐπερχόμα-
νον ἡμῖν διακεῖσθαι, καὶ τὸ ἀπροσπαθῶς ἔχειν πρὸς
τὴν παρούσαν ζωὴν, τοῦτο ἐστὶν ἄρα (15) τὸν σταυ-
ρὸν ἑαυτοῦ· πρὸς δὲ μεγάλα ὀρώμεν τὰ ἐμπόδια ὑπὸ
τῆς τοῦ κοινου βίου συνθηλαίας ἡμῖν ἐγγινόμενα.

2. Καὶ πρὸς πᾶσι τοῖς ἄλλοις πολλοῖς οὖσιν, εἰς τὸ
πληθος τῶν παρανομούντων ἀποβλέπουσα ψυχῇ,
πρῶτον μὲν οὐκ ἀγεῖ καιρὸν ἐπαισθάνεσθαι τῶν ἰδίων
ἀμαρτημάτων (16), καὶ συντρίψαι ἑαυτὴν διὰ τῆς
μετανοίας ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασιν· ἐν δὲ τῇ συγκρί-
σει τῶν χειρόνων καὶ κατορθώματός τινα φαντασίαν
προσκατᾶται· εἶτα ὑπὸ τῶν θυρόδων καὶ τῶν ἀσχο-
λιῶν, ἃς ὁ κοινὸς βίος ἐπέφυκεν ἐμποιεῖν, τῆς ἀξιολο-
γώτερας μνήμης τοῦ Θεοῦ ἀποσπωμένη, οὐ μόνον τὸ
ἐναγαλλιάσθαι καὶ ἐνευφραίνεσθαι (17) τῷ Θεῷ ζη-
μιούται, καὶ τὸ κατατροφῶν τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ
καταγλυκαίνεσθαι τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ, ὥστε δύνασθαι
εἰπεῖν· Ἐμνήσθη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠὲ φράνηθη· καὶ,
Ὡς γλυκέα (18) τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου,
ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου· ἀλλὰ καὶ εἰς καταφρό-
νησιν καὶ λήθησιν τῶν κριμάτων αὐτοῦ παντελεῖ συν-
εθίζεται, οὐ μείζον κακὸν οὐδὲν ἂν οὐδὲ ὀλεθριώτερον
πάθοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ'.

Περὶ τοῦ δεῖν τοῖς ὁμόφροσι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς
πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως συζῆν· καὶ ὅτι δύσκο-
λον ὁμοῦ καὶ ἐπικίνδυνον τὸ μωράζειν.

Ἐπεὶ οὖν ἐπιπροφώρησεν ἡμᾶς ὁ λόγος, ἐπικίν-
δυνον εἶναι τὴν μετὰ τῶν καταφρονητικῶς ἐχόντων
περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ζωὴν, ἀκολούθως μα-
θεῖν ἀξιούμεν, εἰ χρὴ τὸν ἀναχωρήσαντα τούτων
ιδιάζειν καθ' ἑαυτὸν, ἢ ὁμόφροσιν ἀδελφοῖς καὶ τὸν
αὐτὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβείας προελομένοις συζῆν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Πρὸς πολλὰ χρησιμώτερον καταμανθάνω τὴν
ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῶν πλειόνων διαγωγὴν. Πρῶτον μὲν,
ὅτι οὐδὲ πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἕκαστος ἑμῶν
ἑαυτῷ αὐτάρκης, ἀλλ' ἐν τῷ πορισμῷ τῶν ἀναγκαίων
ἀλλήλων χρῆζομεν. Ὡσπερ γὰρ ὁ ποῦς τὴν μὲν ἔχει
δύναμιν, τῆς δὲ ἐπιδεῆς ἐστὶ. καὶ ἄνευ τῆς τῶν λοι-
πῶν μελῶν συλλήψεως οὔτε τὴν ἑαυτοῦ (19) ἐνέργειαν
δυνατὴν ἢ αὐτάρχει ἑαυτῷ πρὸς διαμονὴν εὐρίσκει,
οὔτε παραμυθίαν ἔχει τοῦ λείποντος· οὕτω καὶ ἐν
τῇ μονήρῃ ζωῇ καὶ τὸ παρὸν ἡμῖν ἀχρηστον γίνεται,
καὶ τὸ ἐλλείπον ἀπαραμύθητον, τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ
ὀρίσαντος χρῆζειν ἡμᾶς ἀλλήλων, καθὼς γέγραπται.
ἵνα καὶ συναπτώμεθα ἀλλήλοις. Ἄνευ δὲ τούτου καὶ
ὁ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ λόγος οὐκ ἐπιτρέπει τὸ
ἴδιον σκοπεῖν ἕκαστον. Ἡ ἀγάπη γὰρ, φησί, οὐ

mss. multis.

(18) Editi γλυκέα. At Voss. et alii ὄνο γλυκέα.
Ibidem Colb. στόματί μου, καὶ κηρίον, εἰ super
favum. Hoc ipso in loco duo mss. ἢ καὶ λήθην.

(19) Reg. primus οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ. Statim Voss.
οὕτως οὖν ἐν τῇ μονήρῃ.

ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς. Ὁ δὲ ἀφιδιαστικός (20) βίος ἕνα σκοπὸν ἔχει, τὴν οἰκείαν ἐκάστου τῶν χειρῶν θεραπείαν. Τοῦτο δὲ προδήλως μαχόμενόν ἐστι τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ, ὃν ὁ Ἀπόστολος ἐπέληρου, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν. Ἐπειτα ἐν τῷ καταχωρισμῷ (21) οὐδὲ τὸ ἐλάττωμα βραδίως ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἐπιγνώσεται, οὐκ ἔχων τὸν ἐλέγχοντα αὐτὸν, καὶ ἐν πραότητι καὶ εὐσπλαγγνίᾳ ἱπανορθούμενον. Ἐλεγχος μὲν γὰρ καὶ παρὰ ἐχθροῦ πολλάκις ἂν γένοιτο θεραπείας ἐπιθυμίαν ἐμποιῶν τῷ εὐγνώμονι· θεραπεία δὲ ἀμαρτήματος ἐπιστημῶως παρὰ τοῦ εἰλικρινῶς ἀγαπήσαντος κατορθοῦται. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν, φησὶν, ἐπιμελῶς παιδεύει. Ὅν ἐπὶ τῆς μονώσεως εὐρεῖν ἄπορον, μὴ προενοθεύοντα κατὰ τὸν βίον· ὥστε συμβαίνειν αὐτῷ τὸ εἰρημένον ἐκείνο· Ὅσαί τῷ ἐνὶ, ὅτι ἐὰν πέσῃ, οὐκ ἔστιν ὁ ἐγείρων αὐτόν. Καὶ αἱ ἐντολαὶ δὲ ὑπὸ μὲν τῶν πλειόνων ἐπὶ τὸ αὐτὸ βραδίως γίνονται πλείους, ὑπὸ δὲ τοῦ ἐνὸς οὐκέτι· ἐν γὰρ τῇ ἐργασίᾳ τῆς μιᾶς ἐμποδίζεται ἡ ἄλλη. Οἶον, ἐν τῇ ἐπισκέψει τοῦ ἀσθενούντος ἢ ὑποδοχῇ τοῦ ξένου, καὶ ἐν τῇ μεταδόσει καὶ κοινωνίᾳ τῶν χειρῶν (22) (καὶ μάλιστα, ὅταν διὰ μακροῦ αἱ διακοναὶ γίνωνται), ἢ περὶ τὰ ἔργα σπουδῆ· ὥστε ἐκ τούτου τὴν μεγίστην καὶ σύντονον πρὸς σωτηρίαν ἐντολὴν ἐλλιμπάνεσθαι· μήτε τοῦ πεινῶντος τρεφομένου, μήτε τοῦ γυμνοῦ περιβαλλομένου. Τίς ἂν οὖν ἔλοιτο τὴν ἀργὴν καὶ ἄκαρπον ζωὴν τῆς ἐγκάρπου καὶ κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἐπιτελουμένης προτιμήσει;

et maxime salutem conducibile : siquidem neque nutritur qui esurit, neque amicitur qui nudus est. Quis igitur inertem et infructuosam vitam ei, quæ fructuosa sit et Domini præcepto consentanea, velit antepone?

2. Εἰ δὲ καὶ πάντες, οἱ ἐν μῆ ἐλπίδι τῆς κλήσεως προσληφθέντες, ἐν σώμᾳ ἔσμεν, κεφαλὴν ἔχοντες τὸν Χριστόν· ὁ δὲ καθὲς ἀλλήλων μέλη, ἐὰν μὴ ἐκ συμφωνίας πρὸς ἐνὸς σώματος ἄρμολογίαν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ συναρμοσθῶμεν· ἕκαστος δὲ ἡμῶν τὴν μονώσιν αἰροῦντα : (23), μὴ κατὰ τὸ εὐάρεστον τῷ Θεῷ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον τῇ οἰκονομίᾳ δουλεύων, ἀλλὰ τὸ ἴδιον τῆς αὐταρεσκείας πάθος πληροφορῶν· πῶς δυνατόν ἀπεσχισμένοι καὶ διατριμένοι σώζειν τὴν τῶν μέλων πρὸς ἀλλήλα σχέσιν τε καὶ ὑπηρεσίαν, ἢ τὴν ὑποταγὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἧτις ἐστὶν ὁ Χριστός; Οὔτε γὰρ τῷ δοξαζομένῳ συχαίρειν, οὔτε συμπάσχειν δυνατόν τῷ πάσχοντι, ἐν τῇ διαστάσει τοῦ βίου, οὐ δυναμένου κατὰ τὸ εἶκος ἐκάστου γινώσκειν τὰ τοῦ πλησίον. Εἶτα καὶ ἐνὸς μὴ ἐξαρκούντος

²⁰ 1 Cor. xiii, 5. ²¹ 1 Cor. x, 33. ²² Prov. xiii, 24. ²³ Eccle. iv, 10. ²⁴ Ephes. iv, 4. ²⁵ 1 Cor. xii, 12. ²⁶ ibid. 26.

(20) Codex Combef. emendatus habet ἀφιδιαστικός non solum hoc loco, sed ubicunque vox ἀφιδιαστικός invenitur. Basilius cum ita invenitur in solitariam vitam, nihil aliud sibi proponit, nisi ut ostendat hoc vivendi genus periculis multis, iisque maximis, obnoxium esse. Hujus interpretationis auctorem habeo Basilium ipsum, qui paulo post ita scripsit : Ὅπερ ἡλίχιον ἔχει κίνδυνον, ἵστε πάντας οἱ ἀνεγνωκότες τὰ Εὐαγγέλια· Quod quanto periculo obnoxium sit, scitis quousque Evangelia legistis. Haud longe apertius loquitur. Ejus hæc sunt verba, κίνδυνος δὲ παρέπεται τῇ μοναστικῇ ζωῇ πρὸς τοὺς εἰρη-

A Sed præterea diligendi Christi ratio et modus unumquemque quod proprium sibi fuerit, spectare non sinit. *Charitas enim, inquit, non quærit quæ sua sunt*²⁰. Vita autem solitaria et seorsum a cæteris omnibus acta scopum unicum habet, ut suis quisque utilitatibus inserviat. Hoc autem aperte adversatur charitatis legi, quam implevit Apostolus, qui non sua, sed multorum commoda quærebat, ut salvi fierent²¹. Adhæc in hujusmodi secessu unusquisque ne **346** delictum quidem suum facile cognoscet, cum non habeat a quo redarguatur, et mansuete ac clementer corrigatur. Reprehensio enim quæ ab inimico etiam fit, sæpe in viro probo et æquo sanitatis quærendæ desiderium parit : peccatum vero ab eo qui sincere diligit, scienter curatur. *Qui enim, inquit, diligit, diligenter erudit*²². Talem autem in solitudine reperire difficillimum est, si prius in vitæ societatem adjunctus non fuerit. Quare accidit ei quod dictum est : *Væ uni, quia si ceciderit, non est qui erigat eum*²³. Adhæc præcepta plura a pluribus simul congregatis facile perficiuntur, ab uno non item : quandoquidem dum unum fit, impeditur alterum. Exempli causa, infirmi visitatio facit ut hospes non excipiatur, et rerum ad vitam necessariarum largitio et distributio (maxime quando in his ministeriis multum insumendum est temporis) in causa est cur ad faciendam opera studium conferri **C** non possit, sic ut deseratur mandatum maximum,

nutritur qui esurit, neque amicitur qui nudus est. Quis igitur inertem et infructuosam vitam ei, quæ fructuosa sit et Domini præcepto consentanea, velit antepone?

2 Quod si etiam omnes, qui fuimus in una vocationis spe assumpti²⁴, unum corpus sumus, ac caput Christum habemus, sumusque singuli alii aliorum membra²⁵, nisi per concordiam in sancto Spiritu coagmentemur in unius corporis compagem; contra, si quisque nostrum eligat vitam solitariam, neque in rebus dispensandis communi utilitati, ut Deo acceptus sit, inserviat, sed illi suæ cupiditati in qua sibi placet, obsequatur : qui fieri poterit, ut divisi ac disjuncti mutuam membrorum inter se habitudinem, obsequiaque et obedientiam nostro capiti, qui Christus est, servemus ac tueamur? Neque enim possumus, si vitæ genere separemur, una cum eo qui gloria efficitur, gaudere : neque cum eo qui patitur, simul pati²⁶, cum

μένους, quin etiam præter ea quæ dicta sunt, periculum comitatur vitam solitariam.

(21) Pro καταχωρισμῷ legitur in Colb. χωρισμῷ. Mox Reg. primus ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ. Vocula τὸ in editis deerat.

(22) Antiquæ editiones κοινωνίᾳ τῶν χειρῶν. At mss. tres præter Voss. τῶν χειρῶν, et ita legerat interpres. Mox editio Paris. perinde ut Basil. διακοναὶ γίνονται. Editio Ven. et quatuor mss. γίνονται. Subinde codex Voss. πρὸς σωτηρίαν ἐντολὴν ἐλλιμπάνεσθαι. Codex Colb. εἰς σωτηρίαν.

(32) Antiqui duo libri ἀφείρται.

unusquisque non valeat, ut credibile est, proximi A statum cognoscere. Adhæc cum nemo unus idoneus sit, qui dona spiritualia omnia suscipiat, sed juxta rationem fidei¹, quæ est in unoquoque, datur Spiritus, in vitæ societate proprium cujusque donum sit contubernaliū commune. *Alteri enim datur sermo sapientiæ, alteri vero sermo scientiæ, alteri fides, alii prophetia, alii dona sanationum*², etc. : quæ singula qui accipit, is ipsa non sua magis quam aliorum causa habet. Quare in vitæ communitate, Spiritus sancti vis et efficacia uni tributa simul ad omnes transeat necesse est. Qui igitur vivit ab omni hominum cœtu se junctus, fortasse unum donum habet : sed cum illud in seipso defossum detineat, ipsum per inertiam inutile reddit : quod quanti sit periculi nostis quotquot legisitis Evangelia. Contra, in plurium contubernio et suo quisque dono fruitur, ipsumque multiplicat communicando, et ex alienis tanquam ex suis fructum capit.

3. Prætereaque plura commoda, quæ enumerare omnia non facile sit, complectitur vitæ societas : siquidem et ad bona quæ a Deo nobis **347** data sunt conservanda, utilior est quam solitudo, et ad cavendas externas inimici insidias tutior est expergefatio illa, quæ a vigilantibus fit, siquando contingat, ut unus aliquis obdormiscat eo mortis somno, quem ut deprecemur a nobis, docuit nos David his verbis³ : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte* : et peccanti, si condemnationem concorditer a pluribus prolatam vereatur, facilius est secedere a peccato, sic ut convenire possit in eum illud : *Sufficit illi qui ejusmodi est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus*⁴ : et ei qui recte agit, satis est magna illa ac firma persuasio, quæ sibi multis approbantibus, atque operi assentientibus, innascitur. Si enim in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum⁵, profecto qui bonum opus peregerit cum plurium testimonio, longe solidius firmabitur. Cæterum pericula præter ea quæ diximus, vitam solitariam comitantur. Primum quidem et maximum in eo situm est quod sibi quisque placet. Cum enim neminem habeat qui ipsius opus probare possit, ad præcepti perfectionem jam pervenisse se arbitrabitur : deinde animi habitudinem semper inexercitam includens, neque vitia sua, neque profectum quem in quibusvis operibus

ὑποδέξασθαι πάντα τὰ πνευματικὰ χάρισματα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν ἐκάστῳ πίστεως (24), τῆς ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος γινομένης, ἐν τῇ τῆς ζωῆς κοινωνίᾳ, τὸ ἐκάστου ἰδίον χάρισμα κοινὸν τῶν συμπολιτευομένων γίνεται. *Ὁ μὲν γὰρ δίδοται λόγος σοφίας, ἐτέρῳ δὲ λόγος γνώσεως, ἄλλῳ πίστις, ἄλλῳ προφητεία, ἄλλῳ χάρισμα λαμπρόν, καὶ τὰ ἑξῆς* ὧν ἕκαστον οὐ μᾶλλον δι' ἑαυτὸν ἢ διὰ τοὺς ἄλλους ὁ λαμβάνων ἔχει. Ὡστε ἀνάγκη ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τὴν ἐν τῷ ἐνὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειαν εἰς πάντας ὁμοῦ διαβαίνειν. Ὁ μὲν οὖν καθ' ἑαυτὸν ζῶν ἐν τυχόν ἔχει χάρισμα, καὶ τοῦτο ἄχρηστον ποιεῖ διὰ τῆς ἀργίας, κατορύξας ἐν ἑαυτῷ ὅπερ ἡλίκων ἔχει κίνδυνον, ἵστε πάντες οἱ ἀνεγνωκότες (25) τὰ εὐαγγέλια ἂν δὲ τῇ τῶν πλειόνων συμβίῳσι καὶ τοῦ ἰδίου ἀπολαύει, πολυπλασάζων αὐτὸ τῇ μεταδόσει (26), καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὡς ἑαυτοῦ καρποῦται.

3. Ἐχει δὲ καὶ πλεονα ἢ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζωὴ ἀγαθὰ, ἅπερ οὐ βῆδιον ἐξαριθμεῖσθαι πάντα. Πρὸς τε γὰρ τὴν τήρησιν τῶν δεδομένων ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν τῆς μονώσεώς ἐστι χρησιμωτέρα (27), καὶ πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς ἐξωθεν ἐπιβουλῆς τοῦ ἐχθροῦ ἀσφαλέστερος ὁ παρὰ τῶν ἐργηγορῶτων ἐξυπισμὸς, εἴποτε ἄρα τῷ ἐνὶ ἀπουστάξει συμβαίη (28) ὕπνον ἐκείνον τὸν εἰς θάνατον, ὃν ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Δαβὶδ ἀπεύχεσθαι ἡμῖν συμβῆναι, λέγοντος ὁ Φῶτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον καὶ τῷ μὲν ἁμαρτάνοντι τῆς ἁμαρτίας ἢ ἀναχώρησις βῆων μᾶλλον, ἐντροπομένῳ τὴν παρὰ τῶν πλειόνων ἐν συμφωνίᾳ γινομένην κατάγνωσιν, ὡστ' ἂν ἀρμόσαι αὐτῷ τὸ (29), Ἄρκετόν τῷ τοιοῦτῳ ἢ ἐπιτιμία αὕτη, ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων τῷ δὲ κατορθοῦντι ἢ πληροφορία πολλὴ ἐν τε (30) τῇ τῶν πολλῶν δοκιμασίᾳ καὶ συγκαταθέσει τοῦ ἔργου. Εἰ γὰρ ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθῆσεται πᾶν ῥῆμα, πολλῶ δηλονότι παγιώτερον ὁ τὸ ἀγαθὸν ἔργον ἐπιτελῶν ἐν τῇ τῶν πλειόνων μαρτυρίᾳ βεβαιωθήσεται. Κίνδυνος δὲ παρέπεται τῇ μοναστικῇ ζωῇ πρὸς τοὺς εἰρημένους. Πρῶτος μὲν καὶ μέγιστος ὁ τῆς αὐταρσεχείας. Οὐδένα γὰρ ἔχων, ὃς δυνήσεται δοκιμάσαι αὐτοῦ τὸ ἔργον, εἰς τὸ τέλειον οἰήσεται τῆς ἐντολῆς ἐφθαλέναι· εἴτα ἀγύμναστον αἰεὶ τὴν ἔξιν κατακλείσας, οὔτε τὰ ὑστερήματα (31) ἑαυτοῦ γνωρίζει, οὔτε τὴν ἐν τοῖς ἔργοις προκοπὴν ἐπιγι-

¹ Rom. xii, 6. ² I Cor. xii, 8-10. ³ Psal. xii, 4. ⁴ II Cor. ii, 6. ⁵ Matth. xviii, 6.

(24) Scriptum invenitur in Colb. τῆς ἐν ἐκάστῳ φθόσεως.

(25) Editi forte πάντως ἀνεγνωκότες. Reg. primus πάντως οἱ ἀνεγνωκότες. Alii duo mss. πάντες οἱ ἀνεγνωκότες.

(26) Antiqui duo libri ἐν τῇ μεταδόσει. Mox codex Voss. et alter ἐξαριθμῆσασθαι. Codex Colb. ἀριθμῆσασθαι.

(27) Editiones veteres et duo mss. χρησιμωτέρα. Codex Voss. et alii duo προτιμωτέρα, solitudinὶ ἀπεροπῆναι.

(28) Legitur et in Voss. et in Reg. primo ἀπουστάξει συμβῆναι.

(29) Codex Colb. ὡς ἂν ἀρμόση αὐτῷ ἢ ἐπιτιμία αὕτη ἢ, etc. Ibidem in codice Voss. pro ἀρκετόν corrupte legitur ἀρέσκον.

(30) Sie antiqui duo libri. Vocula τέ deest in vulgatis.

(31) Vox ὑστερήματα usitate quidem sumitur pro defectu, pro penuria : sed tamen vitia et pravos mores hoc loco significare mihi videtur.

νώσει, τῷ πᾶσαν ὕλην τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν περιηρημέναι (32).

4. Ἐν τίνι γὰρ τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιδειξεται, μηδένα ἔχων, οὗ ταπεινότερον ἑαυτὸν ἀποδείξει; Ἐν τίνι τὴν εὐσπλαγγίαν, ἀποτετμημένος τῆς κοινωνίας τῶν πλειόνων; Πρὸς μακροθυμίαν δὲ πῶς ἑαυτὸν γυμνάσει, μηδενὸς ἀνθισταμένου αὐτοῦ τοῖς θελήμασιν; Εἰ δὲ τις λέγει ἀρκεῖσθαι τῇ τῶν θείων (33) Γραφῶν διδασκαλίᾳ πρὸς τὴν κατόρθωσιν τῶν ἡθῶν, ὅμοιον ποιεῖ τῷ μανθάνοντι μὲν τεκταίνειν, μηδέποτε δὲ τεκταίνοντι, καὶ διδασκομένῳ μὲν χαλκευτικῆν, εἰς ἔργον δὲ προάγειν τὰ διδάγματα μὴ αἰρουμένῳ (34). Πρὸς ὃν εἶποι ἂν ὁ Ἀπόστολος· *Οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοθῆσονται*. Ἰδοὺ γὰρ ὁ Κύριος δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας οὐκ ἠρέσθη τῇ ἐκ τοῦ λόγου διδασκαλίᾳ μόνον, ἀλλ' ὥστε ἀκριβῶς καὶ ἐναργῶς ἡμῖν παραδοῦναι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης ἐν τῇ τελειότητι τῆς ἀγάπης, αὐτὸς περιζωσάμενος ἐνίψῃ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Τίνα οὖν ἀπονίψεις; τίνα θεραπεύσεις; τίνας ἔσχατος ἔστη, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν διάγων; Τὸ δὲ καλὸν καὶ τερπνὸν, ἢ τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικήσις, ἢν μύρω (35) τῆς τοῦ ἀρχιερέως κεφαλῆς ἀποκρίνοντι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεικάζει, πῶς ἐν τῇ καταμόνας οἰκῆσει συμπληρωθήσεται; Στάδιον οὖν ἀθλήσεως, καὶ προκοπῆς εὐδοκίᾳ (36), καὶ διηνεκῆς γυμνασία, καὶ μελέτη τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικήσις ἐστὶ τῶν ἀδελφῶν· σκοπὸν μὲν ἔχουσα τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· *Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. χαρακτηριστὴρα δὲ σώζουσα τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορουμένων ἁγίων, περὶ ὧν γέγραπται· *Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες (37) ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἔχον ἅπαντα κοινά*. καὶ πάλιν· *Τοῦ δὲ πλῆθους τῶν πιστεύσαντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η'.

Περὶ ἀποταγῆς.

Εἰ γρηὶ πρῶτον ἀποτάσσεσθαι πᾶσι, καὶ οὕτως κωλύεσθαι τῇ κατὰ Θεὸν πολιτείᾳ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πολλῆν

• Rom. II, 13. ἵ Psal. CXXII, 1, 2. ὁ Matth. V, 46. ὁ Act. II, 44. ὁ Act. IV, 32.

(32) Reg. tertius ἐντολῶν προηρημέναι. Mox Reg. primus ἑαυτὸν ἐπιδείξει.

(33) Sic codex Voss. et Reg. primus. Vox θείων in vulgatis deorat.

(34) Reg. primus προαγαγεῖν τὰ διδασκόμενα μὴ προαιρουμένῳ. Codex Voss. loco προάγειν habet quoque προαγαγεῖν.

(35) Codex Golb. Τὸ δὲ ἰδοὺ δὴ τί καλὸν, ἢ τί τερπνόν. ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἢν

fecerit, cognoscit, cum materia omnis et occasio mandatorum conficiendorum resecetur.

4. In quo enim humilitatem ostendit, qui neminem habet, quo seipsum declaret humiliorem? In quo commiserationem, amputata et abscissa plurium societate? Quomodo autem exercebit se ad patientiam, nemine voluntatibus ipsius obsistente? Quod si quispiam dicat Scripturarum doctrinam satis sibi esse ad mores emendandos, perinde facit atque is qui discit quidem ædificare, nec unquam tamen ædificat, aut eodem modo atque is qui edoctus est artem ærariam, sed qui tamen sibi documenta ad actum redigere non vult. Ad quem Apostolus possit dicere: *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*.⁶ Ecce enim Dominus ob benignitatis suæ magnitudinem non sola doctrina quæ in verbis sita est, contentus fuit: sed ut expresse evidenterque in dilectionis perfectione nobis traderet humilitatis exemplum, cinxit se ipse, et discipulorum pedes lavit. Quem igitur tu lavabis? in quem officiosus eris? præ quo futurus es ultimus, si ipse tecum solus degas? Bonum autem et jucundum illud, fratrum videlicet eodem in loco habitatio, quam unguento odorem ex summi pontificis capite emitenti Spiritus sanctus comparat⁷, qua tandem ratione in solitaria habitatione implebitur? Itaque certaminis stadium, et expedita proficiendi viæ, et perpetuum exercitium, et mandatorum Domini **C 348** meditatio, fratrum est eodem in loco habitatio: quæ et pro scopo habet Dei gloriam ex præcepto Domini nostri Jesu Christi, qui dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*⁸, et ritum ac formam sanctorum servat, quorum sit in Actis mentio, et de quibus scriptum est: *Omnes autem qui credebant erant simul in eodem loco, et habebant omnia communia*⁹. Et rursus: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una: nec quisquam, eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia*¹⁰.

INTERROGATIO VIII.

De renuntiatione.

Num oporteat primum renuntiare omnibus, et ita demum ad vitam genus quod secundum Deum sit, accedere.

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus post do-

μύρω, ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fratres in unum.

(36) Reg. primus et Colb. προκοπῆς εὐδοκία, voluntas ad proficiendum propensa. Alii duo mss. et editi εὐδοκία.

(37) Antiqui duo libri cum Voss. οἱ πιστεύσαντες. Mox mss. duo ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ. Deerant articuli in vulgatis.

cumenta multa, eaque ex multis operibus valide comprobata, dicat omnibus : Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me¹¹; et iterum : Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus¹²; arbitramur hoc præceptum ad plura a quibus abalienari oportet, pertinere. Nam et diabolo ante omnia et carnis affectibus renuntiamus, qui nuntium remisimus occultis turpitudinibus, cognationibus corporeis, hominum amicitiiis et vitæ consuetudini, quæ integritati Evangelii salutis adversetur. Et quod his magis necessarium est, sibi ipse renuntiat qui exiit veterem hominem cum actibus ipsius¹³, qui corrumpitur secundum desideria erroris¹⁴. Ac etiam renuntiat omnibus mundanis affectibus, qui pietatis scopo impedimento esse possunt. Itaque qui ejusmodi est, veros parentes eos esse existimabit, qui ipsum in Christo Jesu per Evangelium genuerint¹⁵ : fratres vero eos, qui acceperint eundem adoptionis Spiritum, prætereaque omnibus divitiis tanquam rebus alienis, ut reipsa sunt, intendet. Uno verbo, is cui propter Christum mundus totus crucifixus est, et ipse mundo¹⁶, quomodo adhuc potest curarum mundanarum particeps esse? cum Dominus noster Jesus Christus et animæ odium et sui ipsius abnegationem ad summum perducatur his verbis : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam : tumque subjungit : Et sequatur me¹⁷. Et rursus : Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus¹⁸. Quamobrem in eo sita est perfecta renuntiatio, si quem nec ipsius vitæ amor moveat, sed habeat sententiam mortis, sic ut nihil sibi confidat¹⁹. Inde autem initium sumit, si videlicet alienemur a rebus externis, **349** exempli causa, a possessionibus, ab inani gloria, a vitæ consuetudine, a rerum inutilium studio, uti docuerunt nos sancti Domini discipuli, Jacobus et Joannes, qui patrem suum Zebedæum, ipsumque, a quo tota illorum victus ratio pendebat, navigium relinquere : Matthæus vero, cum ab ipso telonio surrexit, Dominumque secutus est : qui non telonii solum emolumentum reliquit, sed pericula etiam contempsit, quæ a magistratibus tum sibi tum consanguineis suis impendebant, quod vectigalium rationes reliquisset infectas. Paulo denique totus etiam mundus crucifixus erat, et ipse mundo²⁰.

¹¹ Matth. xvi, 24. ¹² Luc. xiv, 33. ¹³ Coloss. iii, 9. ¹⁴ Ephes. iv, 22. ¹⁵ I Cor. iv, 15. ¹⁶ Galat. vi, 14. ¹⁷ Matth. xvi, 24. ¹⁸ Luc. xiv, 26. ¹⁹ II Cor. i, 9. ²⁰ Galat. vi, 14.

(38) Codex Colb. ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ κόσμου, καὶ ἀράτω.

(39) Veteres duo libri ταῖς προσπαθείαις. Mox editi μὲν οὖν. Illud οὖν in nostris mss. non legitur.

(40) Regii secundus et tertius æque ac editiones veteres δούλος εἶναι τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, *quomodo vult: si adhuc servus esse partium mundi*. Reg. primus

καὶ διὰ πλείων πραγμάτων ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν λέγοντος πρὸς πάντας· *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω* (38) *τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι· καὶ πάλιν· Οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχεσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς·* ἡγοῦμεθα τὸ παράγγελμα ἐπὶ πλείονα διατείνειν, ὧν ἡ ἀλλοτρίωσις ἀναγκασία. Καὶ γὰρ τῷ διαβόλῳ πρὸ πάντων ἀποτασσόμεθα, καὶ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, οἱ ἀπειπάμενοι τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, καὶ συγγενεῖαι σωματικαῖς, καὶ εταιρειαῖς ἀνθρώπων, καὶ ἔθει βίου μαχομένῳ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας. Καὶ τὸ τοῦτων ἀναγκαιότερον, αὐτὸς ἑαυτῷ ἀποτάσσεται ὁ ἀποδυσάμενος τὴν παλαιὴν ἀνθρώπων σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Ἀποτάσσεται δὲ καὶ πάσαις προσπαθείαις (39) τοῦ κόσμου, ἐμποδίζειν τῷ σκοπῷ τῆς εὐσεβείας δυναμέναις. Γονεῖς μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος τοὺς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γεννησάντας αὐτὸν ἀληθινοὺς ἡγήσεται, ἀδελφοὺς δὲ τοὺς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας λαβόντας, κτήμασι δὲ πᾶσιν ὡς ἀλλοτρίοις, ὅπερ ἐστὶ, προσηέει. Ἐνὶ δὲ λόγῳ, ᾧ διὰ Χριστὸν ὅλος ὁ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ, πῶς ἐστὶ δύναται εἶναι: μέτοχος τῶν μεριμνῶν τοῦ κόσμου (40); τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄκρον προάγοντος τὸ τε μῖσος τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἄρνησιν δι' ὧν φησιν· *Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ· καὶ τότε ἐπαγαγόντος· Καὶ ἀκολουθεῖτω μοι· καὶ πάλιν· Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς.* Ὅστε ἡ μὲν τελεία ἀποταγή (41) ἐστὶν ἐν τῷ τὸ προσπαθεῖς κατορθῶσαι καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἔχειν, ὥστε μὴ ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθέναι· ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς τῶν ἐξωθεν (42) ἀλλοτρίωσεως, οἶον, κτημάτων, δόξης ματαίας, συνθηλαίας βίου, προσπαθείας τῶν ἀνωφελῶν, καθὰ καὶ οἱ ἅγιοι μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ὑπέδειξαν ἡμῖν, Ἰάκωβος μὲν καὶ Ἰωάννης, καταλιπόντες τὸν πατέρα αὐτῶν Zebedαῖον, καὶ αὐτὸ τὸ πλοῖον τὴν πᾶσαν ἀφορμὴν τοῦ βίου· Ματθαῖος δὲ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τελωνείου ἐξαναστὰς, καὶ ἀκολουθήσας τῷ Κυρίῳ, οὐ τὰ κέρδη μόνον τὰ ἐν τῷ τελωνεῖῳ καταλιπὼν, ἀλλὰ καὶ τῶν κινδύνων ὑπεριδὼν, οἱ ἐπακολουθεῖν ἡμελλον αὐτῷ τε καὶ τοῖς οικείοις παρὰ τῆς ἐξουσίας, ἀτελεῖς τοὺς λόγους τοῦ τελωνεῖου καταλιμπάνοντι. Παῦλῳ δὲ καὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐσταύρωτο, καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ.

et Voss. εἶναι μέτοχος τῶν, etc., *qui fieri potest, ut particeps sit partium mundi*. Codex Colb. δύναται εἶναι μέτοχος τῶν μεριμνῶν τοῦ κόσμου; et ita, ut mihi quidem videtur, legi præstat.

(41) Codex Voss. ἀγάπη, *perfecta charitas*.

(42) Veteres duo libri cum Voss. ἐκ τῆς ἐξωθεν. Mox Regii primus et Colb. ἡ δόξης.

2. Οὕτως ὁ σφόδρα τῆ ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἀκολουθεῖν Ἀ Χριστῷ κατεχόμενος πρὸς οὐδὲν ἐστι τῆς ζωῆς ταύτης ἐπιστραφεῖναι δύνάται, οὐ πρὸς γονέων ἢ οικειῶν φίλων, ὅταν ἐναντιούμενον ἦ τοῖς τοῦ Κυρίου προστάγμασι (τότε γὰρ καιρὸν ἔχει καὶ τό· *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ λοιπὰ*· οὐ πρὸς ἀνθρώπινον φόβον, ὥστε δι' αὐτὸν ὑποσταλῆναι τι τῶν συμφερόντων, ὅπερ κατάρθωσαν οἱ ἄγιοι, εἰπόντες· *Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις*· οὐ πρὸς τὸν ἐπὶ τοῖς καλοῖς (43) παρὰ τῶν ἐξωθεν γέλωτα, ὥστε τῷ φαυλισμῷ αὐτῶν ἠττηθῆναι. Εἰ δέ τις βούλοιο ἀκριβέστερον καὶ τρανότερον γνωρίσαι τὸν συνεξευγμένον τόνον τῆ ἐπιθυμίᾳ τῶν ἀκολουθούντων τῷ Κυρίῳ, μνημονευσάτω τοῦ Ἀποστόλου διηγουμένου τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς διδασκαλίαν ἡμετέραν, καὶ λέγοντος· *Εἰ τις δοκεῖ πεποιθῆναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον· περιτομὴ διατημέρος, ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ἧλθον διώκων τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἀμεμπτος· ἀλλ' ἅτινα (44) ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαι. Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἠγοῦμαι πάντα ζημίαι εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθη, καὶ ἠγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω. Εἰ γὰρ (ἵνα τι καὶ εἶπω τολμηρὸν μὲν, ἀληθὲς δὲ), εἰ τοῖς ἐκβλητοτάτοις τοῦ σώματος, καὶ ἀποπτύσταις, καὶ ὡν μάλιστα πρὸς τὴν ἄλλοτριωσιν ἐπειγόμεθα, τοῦτοις προσεϊκασεν αὐτὰ τὰ παρὰ Θεοῦ πρὸς καιρὸν δεδομένα νομικὰ προτερήματα, ὡς ἐμπόδια τῆς τοῦ Χριστοῦ γνώσεως, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ δικαιοσύνης, καὶ τῆς πρὸς θάνατον αὐτοῦ συμμορφώσεως, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἀνθρώπων (45) νενομισμένων; Καὶ τί χρὴ λογισμοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ὑποδείγμασι τὸν λόγον πιστεῦσθαι; ἔξόν αὐτὰ παραθέσθαι τοῦ Κυρίου τὰ βήματα, καὶ δι' αὐτῶν τὴν ἐμφοβὸν ψυχὴν δυσωπῆσαι, σαφῶς καὶ ἀνατινθήτως διαμαρτυρομένου ἐν τῷ λέγειν· *Ὁδὸς οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὅς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ (46) ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μοι εἶναι μαθητής*· καὶ ἄλλα· *χρὸς μετὰ τὸ, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πρότερον εἰπόντος· Ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ υπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς· καὶ τότε ἐπαγαγόντος τὸ, Δεῦρο, ἀκολούθει μοι. Καὶ ἡ παραβολὴ δὲ τοῦ ἐμπόρου παντὶ σαφῆς (47) ἐστὶ τῷ εὐγνώμονι πρὸς τοῦτο φέρουσα. Ὁμοία γάρ ἐστι, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ, ζητοῦντι καλοῦς**

³¹ Luc. xiv, 26. ³² Act. v, 29. ³³ Philipp. iii, 4-8. ³⁴ Luc. xiv, 33. ³⁵ Matth. xix, 24. ³⁶ Matth. xiii, 45, 46.

(43) Editio Basil. perinde ut Paris. ἐπὶ τοῖς κακοῖς, quo nihil alienius aut ineptius. Editio Ven. et cod. ex Voss. et Combef. et alii duo Regii καλοῖς, bene.

(44) Editiones veteres ἀλλὰ τινα. Codex Combef. et alii duo ἀλλ' ἅτινα. Statim Reg. tertius Ἀλλὰ μενούγγε καὶ. Ibidem tres mss. τὰ πάντα. Mox Reg.

PATROL. GR. XXXI.

2. Sic qui vehementer Christum sequi desiderat, nihil, quod ad hanc vitam atineat, curare amplius potest, non ipsum parentum aut propinquorum amorem, si Domini præceptis adversetur (tunc enim locum etiam habet illud : *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem*³¹, et cætera) : non humanum timorem, ita ut illius causa aliquid utilium subtrahatur : quod præstiteret sancti, qui dicebant : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*³² : non hominum profanorum risum quem bona opera concitarint, sic ut eorum contemptui cedat. Quod si quispiam velit eorum qui Dominum sequuntur, vim ac robur, cum desiderio conjunctum, accuratius ac dilucidius cognoscere, meminerit Apostoli, qui ad docendos nos narrat quæ ad se spectabant, ac dicit : *Si quis videtur confidere in carne, ego magis : circumciscus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus : secundum æmulationem persequens Ecclesiam, secundum justitiam quæ in lege est, conversatus sine reprehensione : sed quæ mihi erant lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini nostri : propter quæ omnia detrimentum feci, et arbitror stercora esse ut Christum lucrificam*³³. Etenim (ut nonnihil audacter, at vere tamen eloquar) si Apostolus ipsa legis privilegia quæ ad tempus tradita erant, comparavit cum spurcissimis corporis sordibus, quas et aversamur, et a nobis citissime removemus, quod videlicet obesent Christi cognitioni, eique quæ in ipso est justitiæ, et nostræ ad ipsius mortem conformationi, quid quis dixerit de hominum institutis? Et quid opus est nostris ratiocinationibus et sanctorum exemplis confirmare sermonem? cum ipsa liceat afferre Domini verba, iisque timentem animam convincere : quibus hæc aperte ac evidenter testatur, ubi dicit : *Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*³⁴. Et alibi post illud, *Si vis perfectus esse, prius dixerat : Vade, vende quæ habes, et da pauperibus ; tumque subjunxit : Veni, sequere me*³⁵. Atque etiam mercatoris parabola huc **350** spectare cuivis æquo rerum æstimatori videbitur. Simile est enim, inquit, *regnum cælorum homini negotiatori, quarenti bonas margaritas ; inventa autem una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et enit eam*³⁶. Planum est enim regnum cæleste per pretiosam margaritam adumbrari : quod nos assequi non posse declarant Domini

primus Κυρίου μου, Domini mei.

(45) Reg. primus περὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις.

(46) Idem ms. τοῖς ἑαυτῷ.

(47) Editio Basil. æque ac Paris. παντὶ σαφῶς. Codex Combef. et alii tres σαφῆς. Ibidem antiquæ editiones et duo mss. τῶν εὐγνωμόνων. Reg. primus et Voss. et Colb. τῷ εὐγνώμονι.

verba, nisi omnia simul quæ habemus, et divitias, et gloriam, et genus, et si quid aliud est, cuius studio desiderioque plerique teneantur, pro eo comparando deseramus.

(48) παρείληπται, ἦν ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δεικνύσει λόγος, μὴ πάντα ἁποδοῦν τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς (49) περιπουδάσται, πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς προεμένοις.

3. Deinde fieri quoque non posse ut recte agatur quod capitur studiosius, si mens in varias curas diducta sit, idem Dominus affirmavit, cum dixit: *Nemo potest duobus dominis servire* 27; et rursus: *Non potestis Deo servire et mammonæ* 28. Quamobrem thesaurus cælestis a nobis eligendus est solus, ut in eo cor habeamus. *Ubi enim, inquit, est thesaurus tuus, ibi et cor tuum erit* 29. Si igitur nobis ipsis aliquam possessionem terrenam aliquasque opes corruptioni obnoxias servaverimus, necesse est, mente hic quasi in quodam cæno defossa, animam ad Dei contemplationem nunquam pertinere, nec ullo unquam cælestis pulchritudinis honorumque nobis promissorum desiderio commoveri: quæ adipisci non possumus, nisi assiduum ac vehemens desiderium nos ad ea petenda impellat, suscipiendumque eorum causa laborem levem reddat. Est igitur renuntiatio, ut ex dictis constat, dissolutio simul vinculorum terrenæ hujus ac temporariæ vitæ, et humanorum officiorum liberatio: quæ nos efficit magis idoneos, qui iter ad Deum delucens inceptum. Est et occasio impedimenti expers, qua obtinetur possessio ususque rerum pretiosarum *Super aurum et lapidem pretiosum multum* 30. Et, ut in summa dicam, est cordis humani ad cælestem conversationem translatio, sic ut dicere possimus: *Nostra enim conversatio in cælis est* 31. Et, quod maximum est, similitudinis ejus quam cum Christo habere debemus, initium est: qui propter nos egenus factus est, cum esset dives 32: quam nisi prius consequamur, vivendi rationem Christi Evangelio consentaneam attingere non possumus. Quando enim aut cordis contritio, aut mentis humilitas, aut iræ, tristitiæ, sollicitudinam, et, ne longum faciam, exitiosorum animi motuum liberatio in divitiis hujusque vitæ curis et aliarum rerum affectu atque consuetudine comparari potest? Uno verbo, cui ne de ipsis quidem

Ἄ μαργαρίτας, ὅς ἐν ὕμῳ ἕνα πολύτιμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν ἐπέβησε πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἤγρόρασεν αὐτόν. Ἄπλον γὰρ, ὅτι ὁ πολυτίμιος μαργαρίτης πρὸς τὴν ὁμοίωσιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας (48) παρείληπται, ἦν ἀδύνατον ἡμῖν προσγενέσθαι ὁ τοῦ Κυρίου δεικνύσει λόγος, μὴ πάντα ἁποδοῦν τὰ προσόντα ἡμῖν, καὶ πλοῦτον, καὶ δόξαν, καὶ γένος, καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν πολλοῖς (49) περιπουδάσται, πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν αὐτῆς προεμένοις.

3. Εἶτα μέντοι καὶ ἀδύνατον πρὸς διαφορὸς φροντίδας τοῦ νοῦ μεριζομένου κατορθοῦσθαι τὸ σπουδαζόμενον ὁ Κύριος ἀπεφάνητο, εἰπὼν· Οὐδεὶς δύναται δυοῖν κυριοῖς δουλεῖν· καὶ πάλιν· Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεῖν καὶ μαμμωνᾷ. Ἐνα οὖν θησαυρὸν τὸν ἐπουράνιον ἡμῖν ἐκλεχτέον, ἵνα ἐν αὐτῷ ἔχωμεν τὴν καρδίαν. Ὁποιον γὰρ, φησὶν, ἐστὶν ὁ θησαυρὸς σου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία σου ἔσται. Ἐάν οὖν τι ὑπολείπωμεθα (50) ἑαυτοῖς κτήμα γῆινον καὶ περιουσίαν τινὰ φθαρτὴν, ἐντίθηκα τοῦ νοῦ οἷον ἐν τινι βορβόρῳ κατορυγένης, ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἀθέατον εἶναι Θεοῦ (51), καὶ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἐπουρανίων καλῶν καὶ τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐν ἐπαγγελίαις ἀκίνητον ὡς τὴν κτῆσιν περιγίνεσθαι ἡμῖν ἀμήχανον, μὴ ἀπερίσπαστου καὶ σφοδροτέρου πόθου ἄγοντος ἡμᾶς πρὸς τὴν αὐτῶν αἰτήσιν, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς πόνον ἐπικουρίζοντος. Ἔστιν οὖν ἡ ἀποσταγή, ὡς ὁ λόγος ὑπέδειξε, λύσις μὲν τῶν δεσμῶν τῆς ὕλικῆς ταύτης καὶ προσκαίρου ζωῆς, ἐλευθερία δὲ τῶν ἀνθρωπίνων καθηκόντων, ἐπιτηδειοτέρους κατασκευάζουσα πρὸς τὸ ἀπάρεξασθαι τῆς πρὸς Θεὸν ὁδοῦ. Τῆς τῶν πολυτιμῶν κτήσεως τε καὶ χρήσεως ἀκόλυτος ἀφορμὴ τῶν Ἰγέρ χρυσίων (52) καὶ λίθων τίμων πολλῶν. Καὶ, συνελόντα εἰπεῖν, καρδίας ἀνθρωπίνης, πρὸς τὴν ἐν οὐρανῷ πολιτείαν μετάθεσις, ὥστε δύνασθαι λέγειν· Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Καὶ, τὸ μέγιστον, ἀρχὴ τῆς πρὸς Χριστὸν ὁμοιώσεως, ὅς (53) δι' ἡμᾶς ἐπέωρεσε, πλοῦσις ὢν· ἦν εἰ μὴ κατορθώσαιμεν (54), ἀδύνατον ἡμᾶς τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πολιτείας ἐφάψασθαι. Πότε γὰρ ἡ καρδίας συντριμμός, ἡ ταπεινώσις φρονήματος, ἡ θυμοῦ, καὶ λύπης, καὶ φροντίδων, καὶ, συνελόντα εἰπεῖν, τῶν ὀλεθρίων παθῶν τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὴ, ἐν πλοῦτι καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, προσπαθεῖα τε καὶ σθηθεῖα τῶν ἄλλων κατορθωθῆναι δύναται (55); Ὅπως δὲ, ὅ μὴδὲ περὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων μεριμνῶν

27 Matth. vi, 24. 28 ibid. 29 ibid. 21 30 Psal. xviii, 14 31 Philipp. i, 20. 32 II Cor. viii, 9.

(48) Antiqui tres libri τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας.

(49) Editi et mss. tres τῶν τοῖς πολλοῖς. Reg. primus τῶν πολλοῖς, rectius. Codex Colb. ἄλλο τὸ πολλοῖς περιπουδάσται. Subinde codex Voss. et Colb. προτεμένοις. Ait Combefisius, videri auctorem e regno cæliorum excludere eos, qui non renuntiant omnibus, nec paupertatem evangelicam amplectantur: sed videtur ipse hujus loci sententiam assecutus non fuisse. Non enim auctor universe ait necesse esse, ut omnes, qui salvi esse volunt, renuntiant omnibus: sed ait duntaxat, eos qui semel vitam monasticam professi sunt, omnibus renuntiare debere, si salutem æternam consequi velint.

(50) Veteres duo libri ὑπολείπωμεθα. Statim duo

mss. κτήμα γῆινον.

(51) Unus Reg. emendatus ἀθελκτον εἶναι Θεοῦ, necesse est animam nullis Dei illecebris moreri. Aliquanto post Reg. primus κτῆσιν περιγενέσθαι.

(52) Veteres duo libri cum Voss. χρυσίων. Editiones antiquæ et unus ms. χρυσῶν. Haud longè Reg. primus τὴν ἐν οὐρανοῖς.

(53) Ita in Colb. legitur, καὶ τὸ μέγιστον καύχημα τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοιώσεως, ὅς.

(54) Codex Colb. κατορθώσωμεν. Mox idem ms. ἡ καὶ ταπεινώσις.

(55) Pro δύναται legitur in Colb. δυνασεται. Statim codex Voss. et Colb. μερίμνα συγχωρεῖται. Alii tres mss. συγχωρεῖται.

συγχωρεῖται. ὁ ὄν τροφῆς, καὶ ἐνδύματος, τούτῳ τις ἂν ἐπιτρέπει λόγος, οἷον ἀκάνθαις συνέσθαι πονηραῖς ταῖς μερίμναις τοῦ πλοῦτου, τῆς παρὰ τοῦ γεωργοῦ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐγκαταβαλλομένης σπορᾶς τὴν καρποφορίαν ἐμποδίζουσας; τοῦ Κυρίου ἡμῶν (56) εἰπόντος· Οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας σπυρέντες, οἱ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλοῦτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου συμπαύονται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ.

Εἰ χρὴ τὸν συναπτόμενον τοῖς τῷ Κυρίῳ ἀνακειμένοις προσαφίνα ἀδιαφόρως τοῖς ἀγνώμοσι τῶν οικειῶν τὰ αὐτῶ διαφέρειντα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι· καὶ πάλιν· Πώλησατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· λογίζομαι, ὅτι τὸν ἐξερχόμενον ἀπὸ τῶν ἰδίων, σκοπῶ τοιοῦτω, οὐ χρὴ καταφρονητικῶς περὶ τῶν διαφερόντων αὐτῶ διακρίσθαι, ἀλλὰ πειρασθαι πάντα μετὰ ἀκριβείας λαβόντα, ὡς τῷ Κυρίῳ λοιπὸν ἀφιερωμένα, μετὰ πάσης εὐλαβείας οικονομεῖν, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἐὰν δυνατῶς καὶ ἐμπείρως ἔχη, ἢ διὰ τὸν μετὰ δοκιμασίας πολλῆς ἐπιλεγέντων, καὶ ἀπόδειξιν δεδωκότων τοῦ δύνασθαι πιστῶς καὶ φρονίμως οικονομεῖν· εἰδότα, ὅτι οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστιν οὔτε τὸ προσαφίνα τοῖς οικείοις, οὔτε τὸ διὰ τοῦ τυχόντος οικονομῆσαι. Εἰ γὰρ ὁ φροντίδα βασιλικῶν κτημάτων (57) ἐγχειρισθεὶς, κἂν μὴ νοσφίσηται πολλάκις ἐκ τῶν ἐτοίμων, ἀμελεία δὲ τινι καταπροδῶ τὰ προσκτηθῆναι δυνάμενα, οὐκ ἀπολύεται (58) τοῦ ἐγκλήματος· τίνα ἤχρη προσδοκᾷ ἐπὶ τῶν ἤδη κατονομασθέντων τῷ Κυρίῳ τὴν κατάκρισιν ὑποστῆσθαι, χαύνως καὶ ἡμελημένως διατεθέντας (59) πρὸς τὴν διοίκησιν; Οὐχ ὑποδίκους εἶναι τοῦ κρίματος τῶν ἀμελούντων; κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς.

2. Πανταχοῦ δὲ φυλακτέον ἡμῖν, μὴ, προφάσει μιᾶς ἐντολῆς, ἑτέραν φανῶμεν καταλύοντες. Οὔτε γὰρ μάχεσθαι, οὔτε συνδιαπληκτιζέσθαι (60) τοῖς ἀγνωμονοῦσιν εὐπρεπὲς ἡμῖν· ἐπειπερ δούλον Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγνωμονοῦμενον παρὰ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν μνημονεύειν χρὴ τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Οὐκ ἔστιν ὅστις ἀφῆκεν οικίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα (61), ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, οὐχ

⁵⁶ Luc. viii, 14. ⁵⁷ Matth. xix, 21. ⁵⁸ Luc. xii, 33. ⁵⁹ Jerem. xlviii, 10. ⁶⁰ II Tim. ii, 24.

(56) Veteres duo libri Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(57) Reg primus βασιλικῶν χρημάτων, *regiarum pecuniarum*.

(58) Codex Voss. οὐκ ἀπόλλυται, male. Mox Reg. primus τῶν ἤδη κατονομασθέντων.

(59) Editi διατεθέντας. Veteres quatuor libri διατεθέντας. Ibidem editio Basil. perinde ut Paris. πρὸς τὴν ἔκτισιν. Editio Ven. et. uterque Combef. et codex Voss. et alii tres πρὸς τὴν ἐκδίκησιν. Sed cum neutra harum vocum mihi probaretur, con-

rebus necessariis sollicito esse licet, veluti victu et vestitu, huic, quæso, quænam ratio 351 permittet, ut malis divitiarum curis tanquam spinis delineatur, quæ quin jactum ab animarum nostrarum agricola semen ferat fructum, impediunt? Domino nostro dicente: *Hi sunt qui in spinis seminati fuerunt, qui a curis et divitiis et voluptatibus vite suffocantur, et non referunt fructum* ⁵⁶.

INTERROGATIO IX.

Qui adjungitur iis qui Domino consecrantur, debent facultates suas cognatis improbis citra delictum concedere?

RESPONSIO.

1. Cum Dominus dicat: *Vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo: et veni, sequere me* ⁵⁶; et iterum: *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam* ⁵⁷; puto eum qui hujusmodi consilio ductus a suis discedit, opes suas non oportere negligere, sed illud curare, ut omnia accurate accepta jam tanquam Domino consecrata cum omni pietate distribuat, aut per seipsum, si potest, eique licet per experientiam, aut per alios, qui multo cum examine delecti sint, quique facti de se periculo, ostenderint se eas fideliter prudenterque dispensare posse, cum scire debeat ipsas non sine periculo aut propinquis relinqui, aut a quovis obvio distribui. Etenim si is cujus curæ regia bona concredita sunt, etiamsi sæpe nihil ex iis quæ jam parta fuere, rapuerit, si tamen quæ acquiri poterant, negligentia sua non compararit, a crimine non absolvitur; quodnam judicium censere debemus ferendum ab iis qui res Domino jam dicatas ignave ac negligenter dispensarint? Nonne negligentium multæ futuri sunt obnoxii? uti scriptum est: *Maledictus quisquis facit opera Domini negligenter* ⁵⁸.

2. Ubique autem nobis cavendum est, ne, unius mandati obtentu et nomine, alterum dissolvere videamur. Neque enim pugnare, aut cum iniquis contendere nobis decorum fuerit (siquidem servum Domini non oportet litigare ⁵⁹): sed qui a carnalibus propinquis iniquius tractatus est, debet meminisse Domini, qui ait: *Nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, non*

jectura ductus, ut verum fatear, emendavi. Itaque pro ἐκδίκησιν edendum curavi διοίκησιν, in bonorum dispensatione: qua de re judicabunt eruditi. Hoc ipso in loco codex Voss. et alii mss. et editio Ven. καὶ οὐχ, aut καὶ οὐχί. Vocula καὶ in editione Paris. deerat.

(60) Codex Voss. οὔτε συνδικάζεσθαι, non male. Codex Colb. οὔτε συνδιατείνεσθαι. Statim duo mss. ἡμῖν· δούλον γάρ.

(61) Veteres aliquot libri præter Voss. ἢ γυναῖκα. Vocula ἢ in editis desiderabatur.

simpliciter, sed propter me et Evangelium, qui non accipiat centies tantum in tempore hoc, et in sæculo venturo vitam æternam³⁹. Certe quidem hisce improbis declarari oportet, ipsos sacrilegii scelere obstringi, idque ex præcepto Domini, qui ait : Si peccaverit frater tuus, vade, corripe eum⁴⁰, etc. Sed cum ipsis pro tribunali externo litigare vetat pietatis sermo, his verbis : Ei qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium⁴¹; et, *Audet aliquis vestrum, habens negotium adversus alterum, 352 iudicari apud iniquos, et non apud sanctos*⁴²? Illos autem coram his in iudicio vocemus, majore habita ratione salutis fratris, quam copię divitiarum. Postquam enim Dominus dixit : Si te audierit, subjunxit : *Lucratu es, non pecunias, sed fratrem tuum*⁴³. Est tamen cum explanandæ veritatis causa, ipso injuriæ auctore nos non raro ad communium arbitrorum iudicium provocante, ad exaumen devenimus, nequam ipsi aggressi, sed eos qui provocaverant secuti, nou nostrum iræ aut contentionis motum in apertum proferentes, sed vere veritatem declarantes. Sic enim et illum a malis eximimus vel invitum, et ipsi mandata Dei non violabimus, tanquam Dei ministri, non pugnaces, nec avari, constanter veritati patefaciendæ insistentes, et nusquam concessum studii modum excedentes.

μεθα (66), ὡς Θεοῦ διάκονοι ἄμαχοι καὶ ἀφιλάργυροι, καὶ οὐδαμοῦ τὸ δεδομένον μέτρον τῆς σπουδῆς ὑπερβαίνοντες.

INTERROGATIO X.

Num omnes qui accedunt, recipiendi sint, vel quanam : et utrum statim sint admittendi, an cum probatione, et cum quali probatione.

RESPONSIO.

1. Cum benignus Deus, idemque Salvator noster Jesus Christus prædicet, ac dicat : *Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos*⁴⁴; periculosum est repellere eos qui nostra opera accedunt ad Dominum, ejusque jugum suave, ac præceptorum onus, quo ad cælum attolimur, subire volunt. Nec tamen permittendum est, ut nullus illotis pedibus ad sancta documenta veniat, sed quemadmodum Dominus noster Jesus Christus adolescentem qui ad se accesserat de ejus vita anteacta percontatus est, cumque eam recte fuisse acclam comperisset, præterea ut con-

³⁹ Marc. x, 29, 30. ⁴⁰ Matth. xviii, 15. ⁴¹ Matth. v, 40. ⁴² I Cor. vi, 1. ⁴³ Matth. xviii, 15. ⁴⁴ Matth. xi, 28.

(62) *Ἰδιὸν δὲ περὶ αὐτῶν, etc.*, ita Latine reddidit vetus interpres : *Porro de his rebus experiri apud iudices extraneos, velat nos idem Dominus* : sed qui hunc locum paulo attentius legerit, facile opinor, fatebitur intelligendum eum esse non de rebus, sed de personis.

(63) Alii mss. προσκαλεσόμεθα. Alii προσκαλεσόμεθα. Alii προσκαλεσόμεθα. Mox Reg. primus τῆς τῶν κτημάτων περιουσίας. Statim duo mss. οὐ τὰ χρήματα.

(64) Regii duo mss. ἡμᾶς τοῦ τῆς. Editi ἡμᾶς τῆς. Mox Reg. primus et Colb. εἰς κοινὴν διάσκε-

ἀπλῶς, ἀλλ' ἔρεξαν ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἐβανγελίου, ὅς οὐ μὴ λάβῃ κατακλιθεῖσθαι ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. Τοῖς γε μὴν ἀγνωμονοῦσι διαμαρτύρασθαι χρὴ τὴν τῆς ἱεροσυλίας ἀμαρτίαν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε, ἐλεῆσον αὐτὸν, καὶ τὰ ἔξῃ. Δικάζεσθαι (62) δὲ περὶ αὐτῶν ἐπὶ δικαστηρίων ἐξωτερικῶν ἀπηγόρευσεν ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος δι' ὧν φησι· Τῷ θέλοντι σε κριθῆναι, καὶ τὸν κριτῆν σου λυθεῖν, ἄφερς αὐτῷ καὶ τὸ ἱμᾶτιον· καὶ ὅτι Τολμᾷ τις ὑμῶν, πράγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κριθεῖσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; Καὶ ἐπὶ τούτων δὲ εἰς κρίσιν προσκαλεσόμεθα (63), πλείονα λόγον ἔχοντες τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίας, ἢ τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος εἰπὼν, Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐπήγαγεν, Ἐκέρθησας, οὐχὶ τὰ χρήματα, ἀλλὰ τὸν ἀδελφόν σου. Ἔστι δὲ ὅτε ὑπὲρ τοῦ τρανωθῆναι τὴν ἀλήθειαν, αὐτοῦ πολλάκις ἡμᾶς τοῦ τῆς (64) ἀγνωμοσύνης κατάρχοντος εἰς κοινὴν διαίταν προκαλούμενου, συγκαταβαίνομεν πρὸς τὸν ἐλεγχον, οἷα αὐτοὶ κατάρξαντες, ἀλλὰ τὴς προσκαλεσαμένους ἀκολουθοῦντες, οὐκ ἴδιον πόσης ὀργῆς ἢ φιλονεικίας πληροποροῦντες (65), ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν φανεροῦντες. Οὕτω γὰρ κάκεινον καὶ ἔκοντα τῶν κακῶν ἐξαιρήσομεν, καὶ αὐτοὶ τὰς ἐντολάς οὐ παρελευσόμεθα, τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας εὐσταθῶς συνιστάμενα,

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ.

Πότερον χρὴ πάντας τοὺς προσιόντας δέχεσθαι, ἢ τίνας; καὶ εὐθὺς αὐτοὺς προσιεσθαι, ἢ μετὰ δοκιμασίας, καὶ κοίτης ταύτης;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κηρύσσοντος καὶ λέγοντος· Δεῦτε πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτωμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· οὐκ ἀκίνδυνον ἀπωθεῖσθαι τοὺς τῷ Κυρίῳ δι' ἡμῶν προσιόντας, καὶ ὑπαλθεῖν αὐτοῦ τὸν χρηστὸν ζυγόν, καὶ τὸ τῶν ἐντολῶν φορτίον, τὸ πρὸς οὐρανὸν ἡμᾶς ἀνακουφίζον, βουλομένους. Οὐ μὴν οὐδὲ ἀνπίστοις ποσὶν ἐπιτρέπειν χρὴ τῆς σεμνότητος ἐπιβαίνειν τῶν διδαγμάτων· ἀλλ' ὡσπερ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸν προσελθόντα νεανίσκον ἐπηρώτησε περὶ τοῦ προτέρου βίου, καὶ μαθῶν, ὅτι κατώρθωται, τὸ πρὸς τὴν

D

ψιν, in communem considerationem, vel potius, ad commune arbitrium : sed non dubito quin præterita sit scriptura vulgata ; eoque magis, quod veterum quorundam librorum testimonio confirmetur. Ibidem codex Colb. προσκαλουμένου. Aliquanto infra Reg. primus emendatus προσκαλεσαμένοις.

(65) Reg. primus et Voss. φιλονεικίας κινούντες. Codex Combef. et alii cum editis πληροποροῦντες : quod non inepte ita forte verti poterit, motum contentionis non explentes.

(66) Codex Colb. οὐ παρακαλεσόμεθα, non invitamus mandata.

τελειώσιν ἄλλοτερον ἔτι πληρῶσαι (67) προσέταξε, A και τότε ἐπέτρεψεν ἀκολουθεῖν· οὕτω δηλονότι και ἡμᾶς προσήκει τὸν παρελθόντα βίον τῶν προσιόντων καταμανθάνειν· και οἷς μὲν ἤδη τι προκατιώρθωται, et tā τελειότερα τῶν διδαγμάτων παραδιδόναι, τοὺς δὲ ἢ ἐκ βίου πονηροῦ μετατιθεμένους (68), ἢ ἐκ τῆς ἀδιαφορίας πρὸς τὸν ἀκριβῆ βίον τῆς θεογνωσίας ὀρμήσαντας ἀνακρίνειν χρῆ, ὅποιοι τὸ ἦθος εἰσι· μη ἄστατοι, και πρὸς τὰς κρίσεις εὐκίνητοι.

2. Ὑποπτον γὰρ τῶν τοιούτων τὸ εὐμετάθετον, ol, πρὸς τὸ μηδὲν ἑαυτοὺς ὠφελῆσαι, ἔτι και ἐτέροις αἱτιοὶ βλάβης γίνονται, ὄνειδη και ψεύδη, και βλασφημίας πονηρὰς τοῦ ἔργου ἡμῶν κατέχοντες. Ἐπει δὲ (69) πάντα ἐπιμελεῖα κατορθοῦται, και φόβος Θεοῦ παντοίων ἐλαττωμάτων ψυχῆς περιγίνεται, B οὐδὲ τούτων ἀπογνωστῶν εὐθύς, ἀλλὰ ἀγειν αὐτοὺς εἰς τὰ προσήκοντα γυμνάσια δεῖ, χρόνῳ και ἐπιπόνοῦς ἀγωνίαισι πείραν τῆς χρίσεως αὐτῶν λαμβάνοντας (70), ὡς, ἐάν τι βέβαιον παρ' αὐτοῖς εὐρωμεν, ἀκινδύνως αὐτοὺς προσίεσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἔξω ὄντας, ἀποπέμψασθαι· ὥστε ἀζήμιον (71) τὴν πείραν τῆ ἀδελφότητι γίνεσθαι. Δοκιμάζειν δὲ χρῆ και εἰ τις, ἐν ἀμαρτίαισι προληφθεὶς, ἀνεπαισχύντως ἐξαγορεύει τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, και κατήγορος ἑαυτοῦ γίνεται· ὁμοῦ τε κατασχύνων (72) και ἀποπιούμενος τοὺς τῶν πονηρῶν ἔργων ἑαυτοῦ συνεργούς, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες ol ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· και ἀσφάλειαν ἑαυτῶ εἰς τὸν ἐξῆς βίον κτώμενος, πρὸς τὸ μηκέτι C τοῖς ὁμοίοις πάθεισιν περιπέσειν. Κοινὸς δὲ ἐπὶ πάντων δοκιμασίας τρόπος, εἰ πρὸς πᾶσαν ταπεινοφροσύνην ἀνεπαισχύντως διάκειται (73), ὡς και τὰς εὐτελεστάτας δέχεσθαι τέχνας, ἐάν τὴν ἐκείνων ἐργασίαν χρήσιμον εἶναι ὁ λόγος ἐγκρίνη. Καὶ ἐπειδὴν διὰ πάσης ἐξετάσεως ἕκαστος παρὰ (74) τῶν ἐπιστημόνων ἐρευνηθῶν τὰ τοιαῦτα δυναμένων, ὡσπερ τι σκεῦος εὐχρηστον τῷ Δεσπότῃ, και πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἔτοιμον ἀποδειχθῆ, συναριθμείσθω τοῖς ἀνατεθεικόσιν ἑαυτοῦ τῷ Κυρίῳ. Μάλιστα δὲ τῷ ἀπὸ τίνος περιφανεστέρου βίου πρὸς τὴν καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ταπεινοφροσύνην ἐπειγομένῳ (75), ὀρίζειν χρῆ τινα τῶν ἐπινειδίστων εἶναι δοκούντων παρὰ τοῖς ἐξωθεν, και D

“ Psal. vi, 9.

(67) Idem ms. ἄλλοτερον ἐπιπληρῶσαι.

(68) Reg. primus et Voss. et Colb. μετατιθεμένους. Alii duo mss. et editi μεταθεμένους. Mox Reg. primus βίον τῆς θεοσεβείας ὁρμ., ad vitam divinam pietati excolendam idoneam. Lectio non mala. Nec ita multo post codex Colb. τῷ μηδέν. Ibidem codex Voss. ἑαυτοῖς ὠφελῆσαι.

(69) Codex Colb. Ἐπειδὴ δέ. Statim idem ms. et Reg. primus φόβος Κυρίου, timor Domini.

(70) Editi et duo mss. λαμβάνοντας. Codex Voss. et Colb. λαμβάνοντες. Nec ita multo infra editi et duo mss. περὶ αὐτοὺς εὐρωμεν. Reg. primus et Voss. παρ' αὐτοῖς, rectius. Codex Colb. παρ' αὐταῖς.

(71) Reg. primus et Colb. ὥστε ἀζήμιωτον.

(72) Reg. primus ὁμοῦ τε και αἰσχύνων. Haud

pararet quod ad perfectionem deerat, præcepit, et tunc ei se sequendi copiam fecit : ita profecto et a nobis præterita accedentium vita est expendenda, et iis qui quid recte jam gesserint, documenta perfectiora tradenda sunt, qui vero vel ex prava vita convertuntur, vel ex indifferenti statu ad perfectam vitam in Dei cognitione sitam transeunt, hos perscrutari par est, nimirum qualibus præditi sint moribus, num instabiles, num ad iudicia ferenda proni.

2. Enimvero qui sunt huiusmodi, inconstantibus sunt suspecti. Hi nempe, præterquamquod ipsi nihil utilitatis capiunt, præterea sunt etiam cæteris detrimenti auctores, sparsis in opus nostrum probris, mendacisque, et blasphemis. Cum autem cura atque diligentia nihil non corrigatur, vincatque omnigena animæ vitia Dei timor, isti non sunt statim desperandi, sed ducendi ad idoneas exercitationes, sic ut 353 temporis progressu ac laboriosius exercitiis periculum facientes eorum sententiæ atque propositi, si modo firmi aliquid in ipsis invenerimus, illos tuto admittamus : sin minus, dum adhuc extra sunt, dimittamus, ne experimentum fratribus afferat damni aliquid et exitii. Atque etiam explorare operæ pretium est, num quis prius peccatis implicitus, abjecta omni verecundia prodatur occultam turpitudinem, seque ipse accuset, simulque malorum suorum operum socios pudore afficiat, illosque a se ableget, juxta eum qui dixit : *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* “ : num etiam muniat se ad posteram vitam, ut ne amplius in similia vitia dilabatur. Cæterum communis cujusque probandi modus est, utrum scilicet citra pudorem paratus sit ad omnem humilitatem, sic ut artes suscipiat vel vilissimas, si illarum opus utile esse ratio comprobarit. Postquam autem unusquisque quasi vas quoddam Domino commodum, et ad quodvis bonum opus paratum omnitentatione adhibita declaratus fuerit ab iis qui talia scite scrutari possunt, ita demum inter eos qui se Domino dicarunt, annumeretur. Maxime autem ei, qui ab illustriore quodam vitæ genere juxta Domini nostri Jesu Christi exemplum ad humilitatem D festinat, aliqua quæ probrosa admodum apud ex-

longe tres mss. ἔργων ἔ. Editi et unus ms. αὐτοῦ.

(73) Reg. primus et Voss. διάκειται. Aliquanto post duo mss. præter Voss. ἐργασίαν χρησίμη.

(74) Reg. primus ἐξετάσεως ἐξετασθῆ παρὰ. Codex Colb. et Coisl. primus ἐξετάσεως ἐτασθῆ. Regii secundus et tertius et Coisl. alter æque ac editiones veteres ut in contextu. Combefisius asseveranter dicit pro ἕκαστος legi oportere ἐξετασθῆ· sed vir doctus non videtur totam periodum legisse. Etenim si legisset, facile animadvertisset periodi hujus hanc esse constructionem : Καὶ ἐπειδὴν διὰ πάσης ἐξετάσεως ἕκαστος παρὰ τῶν ἐπιστημόνων ἐρευνηθῶν τὰ τοιαῦτα δυναμένων ἀποδειχθῆ ὡσπερ τι, etc. Sed si legas ἐξετασθῆ, loci hujus nulla bona constructio fieri potest.

(75) Reg. primus et Voss. τὸν ἀπὸ... ἐπειγόμενον.

ternos esse videantur, præscribenda sunt; observandumque, num sine ulla dubitatione seipsum eum operarium pudoris expertem Deo exhibeat.

INTERROGATIO XI.

De servis.

RESPONSIO.

Porro quicumque servi, sub jugo detenti, ad fratrum conventum confugiunt, admoniti et meliores effecti, ad dominos suos remittendi sunt: in quo imitandus est beatus Paulus, qui cum genuisset Onesimum per Evangelium, eum ad Philemonem remisit⁴⁶, sic ut alteri quidem persuaserit, ut si servitutis jugum modo Domino placenti perferretur, dignum eum regno cælorum redderet, alterum vero exhortatus est non minas modo quas huic intenderat, remitteret, memor veri Domini, qui dixit: Si dimiseritis peccata eorum, dimittet et Pater vester cælestis delicta vestra⁴⁶, sed ut animo etiam æquiore erga ipsum afficeretur, sic scribens: Forsitan enim ideo discessit ad horam, ut æternum illum reciperes: jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem⁴⁷. Sed tamen si dominus improbus sit, qui aliqua contra legem præscribat, vimque servo inferat ad mandata veri heri Domini nostri Jesu Christi violanda, operam dare debemus, ut ne nomen Dei³⁵⁴ blasphemetur propter servum illum, qui quidpiam egerit non acceptum Deo. Adhibetur autem ejusmodi sollicitudo, aut cum servus ille præparatur ad eas ærumnas quibus afficiendus est tolerandas, ut, quemadmodum scriptum est⁴⁸, Deo magis quam homini obediat, aut cum qui servum recepere, tentationes quæ sibi ipsius causa imminent, perferunt eo qui Deo acceptus sit modo.

INTERROGATIO XII.

Quomodo recipiendi sint qui connubio junguntur.

RESPONSIO.

Atque ii etiam qui, matrimonio conjuncti, ad hujusmodi vitæ genus accedunt, interrogandi sunt, an mutuo consensu id efficiant ex Apostoli præcepto (Nam, inquit, sui corporis potestatem non habet⁴⁹); sicque qui accedit, coram pluribus testibus recipiendus est. Nam obedientiæ Deo debitiæ nihil est præferendum. Quod si dissentiat altera

⁴⁶ Philem. 10, 12. ⁴⁶ Matth. vi, 14. ⁴⁷ Philem. 13, 16. ⁴⁸ Act. v, 29. ⁴⁹ I Cor. vii, 4.

(76) Unus Reg. ἀπέπεμψε.

(77) Reg. primus et Voss. μή μόνον. Ibidem codex Colb. ἀνέναι τήν. Statim veteres duo libri et editi τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Alii tres mss. τοῦ ἀληθινοῦ Κυρίου.

(78) Reg. primus et Colb. ἐντολῆς Θεοῦ τοῦ ἀληθινοῦ.

(79) Si servus herum improbum fugiens, et contraria divinæ legi imperantem, ad monasterium confugiat; dandam esse ait operam, ut ne nomen Dei blasphemetur, διὰ τὸν δούλον ἐκεῖνον ποιήσαντά τι, ὃ μὴ ἀρέσκει Θεῷ, propter servum illum, si quid fecerit non acceptum Deo, manere scilicet apud herum coactus, et a monasterio repulsus. MABAN.

(80) Combefisius putat legi potius debere ποιή-

ἐπιτηρεῖν εἰ μετὰ πάσης πληροφορίας ἐργάτη· ἐπαίσχυντον τῷ Θεῷ ἑαυτὸν παρίστησιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ'.

Περὶ δούλων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅσοι δὲ ὑπὸ ζυγὸν ὄντες δούλοι ταῖς ἀδελφότητι προσφεύγουσι, νοθετηθέντας αὐτοὺς, καὶ βελτιωθέντας ἀποπέμπεσθαι χρὴ τοῖς δεσπόταις, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ μακαρίου Παύλου, ὃς, τὸν Ὀνήσιμον γενήσας διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀνέπεμψε (76) τῷ Φιλήμονι, τὸν μὲν πληροφορήσας, ὅτι ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας εὐαρέστως τῷ Κυρίῳ κατορθούμενος βασιλείας οὐρανῶν ἄξιον συνίστησι· τὸν δὲ παρακαλέσας οὐ μόνον (77) ἀνέναι τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπειλήν, μεμνημένου τοῦ ἀληθινοῦ Κυρίου εἰπόντος, Ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τὰ παραπτώματα ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ χρηστοτέραν ἔχειν πρὸς αὐτὸν τὴν διάθεσιν, τῷ γράψαι· Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὤραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δούλον, ἀλλ' ὑπὲρ δούλον ἀδελφὸν ἀγαπήσῃν. Εἰ μέντοι κακὸς ὁ δεσπότης τύχοι, παράνομά τινα ἐπιτάσσω, καὶ πρὸς παράβασιν ἐντολῆς τοῦ ἀληθινοῦ (78) δεσπότη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν δούλον βιαζόμενος, ἀγωνίζεσθαι χρὴ, ὅπως μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημηθῇ (79) διὰ τὸν δούλον ἐκεῖνον ποιήσαντά τι (80), ὃ μὴ ἀρέσκει Θεῷ. Κατορθοῦται δὲ ὁ ἀγὼν· ἢ ἐν τῷ τὸν δούλον ἐκεῖνον καταρτισθῆναι πρὸς ὑπομονὴν τῶν ἐπιφερομένων αὐτῷ παθημάτων, ὑπὲρ τοῦ πειθαρχῆσαι Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώπῳ (81), καθὼς γέγραπται, ἢ ἐν τῷ τοὺς ὑποδεξαμένους ἀναδέξασθαι ὡς ἀρέσκει Θεῷ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπαγομένους αὐτοῖς πειρασμούς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ'.

Ὅπως χρὴ τοὺς ἐν συζυγίᾳ προσδέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τοὺς ἐν συζυγίᾳ δὲ γάμου τοιοῦτω βίῳ προσερχομένους ἀνακρίνεσθαι δεῖ, εἰ ἐκ συμφώνου (82) τοῦτο ποιοῦσι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀποστόλου (Τοῦ γὰρ ἰδίου σώματος, φησὶν, οὐκ ἐξουσιάσει)· καὶ οὕτως ἐπὶ πλειόνων μαρτύρων δέχεσθαι τὸν προσερχόμενον. Τῆς γὰρ πρὸς Θεὸν ὑπακοῆς ὁ δὲν (83) προτιμότερον. Εἰ δὲ διαστασιάζοι τὸ ἕτερον

σόντα, quam ποιήσαντα· sed conjecturæ ipsius non favent libri antiqui. Ibidem codex Voss. ἀρέσκει Θεῷ. Statim idem liber et alii duo δούλον ἐκεῖνον καταρτισθῆναι. Vox ἐκεῖνον in vulgatis deerat.

(81) Sic codex Voss. et alii non pauci. Editiones veteres πειθαρχῆσθαι.... ἢ ἀνθρώποις. Mox Reg. primus et Voss. τοὺς ὑποδεχομένους. Subinde codex Voss. αὐτοὺς πειρασμούς.

(82) Reg. primus et Voss. et Colb. ἐκ συμφωνίας, sensu non dissimili. Ibidem codex Colb. ποιῶσι.

(83) Reg. primus πρὸς Θεὸν ὑποταγῆς οὐδέν. Mox codex Voss. Εἰ δὲ διστασιάζοι. Reg. primus & σταζοί.

μέρος, καὶ διαμάχοιτο, ἔλαττον φροντίζον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, μνημονεύσθω ὁ Ἀπόστολος λέγων· Ἐν δὲ εἰρήρῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός· καὶ πληροῦσθω τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα (84), καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τὰ λοιπὰ, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής.* Τῆς γὰρ πρὸς Θεὸν ὑπακοῆς οὐδὲν προτιμότερον. Ἡμεῖς δὲ ἐγνωμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις καὶ διὰ συντόνου προσευχῆς καὶ νηστείας ἀνυπόδοτον τὸν σκοπὸν τῆς ἐν ἀγνεῖᾳ ζωῆς περιγενομένου, τοῦ Κυρίου τοὺς μέχρι παντὸς ἀπειθοῦντας καὶ δι' ἀνάγκης (85) πολλάκις σωματικῆς τῆ συγκαταθέσει τῆς ὀρθῆς κρίσεως ὑπάγοντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

**Ὅτι χρήσιμον τοῖς εἰσαγομένοις καὶ τὸ διὰ σιωπῆς γυμνάσιον.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀγαθὸν δὲ τοῖς εἰσαγομένοις καὶ τὸ διὰ σιωπῆς γυμνάσιον. Ὅμοῦ τε γὰρ ἀπόδειξιν τῆς ἐγκρατείας ἑαυτὴν παρέχονται, γλώσσης κρατούντες, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντόνωσ καὶ ἀμετεωρίτως μαθήσκονται (86) παρὰ τῶν ἐπιστημόνωσ κεκρημένων τῶ λόγῳ, πῶσ δεῖ καὶ ἐρωτᾶν, καὶ ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. Ἔστι γὰρ καὶ τόνοσ φωνῆσ, καὶ συμμετρία λόγου, καὶ καιροῦ ἐπιτηδεύτης, καὶ ῥημάτων ἰδιότησ, οἰκεία καὶ διαφέρουσα τοῖς εὐσεβέσιν, ἦν οὐχ ὀδόντε διδαχθῆναι, μὴ τὰ ἐκ τῆσ συνθηθείασ ἀπομαθόντα· τῆσ σιωπῆσ ὁμοῦ τε λήθην τῶν προτέρων διὰ τῆσ ἀργείασ ἐμποιοῦσῆσ, καὶ σχολὴν πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μάθησιν παρεχομένησ. Ὡστε, ἐὰν μὴ τις ἦ οἰκεία χρεια πρὸς τε τὴν ἐπιμέλειαν τῆσ ἑαυτοῦ ψυχῆσ, καὶ πρὸς τὴν ἀπαραίτητον τοῦ ἐν χερσὶν ἔργου ἀνάγκην, ἢ ἐπερωτήμα τι τοιοῦτον προσαγόμενον κατεπέειγῆ, ἐν σιωπῇ διάγειν, ἐκτὸσ δηλονότι ψαλμωδίασ (87).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΔ'.

Περὶ τῶν ἑαυτοῦσ τῷ Θεῷ καθομολογησάμενων, εἶτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετεῖν ἐπιχειροῦντων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Παραδεχθέντα μένοι εἰς τὴν ἀδελφότητα τούτων ἕκαστον, εἶτα τὴν ὁμολογίαν ἀθετήσαντα, οὕτω χρῆ ἔρασθαι, ὡσ εἰς Θεὸν ἐξαμαρτόντα, ἐφ' οὗ καὶ εἰς ὃν τὴν ὁμολογίαν τῶν συνθηκῶν κατέθετο. Ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν τις, φησὶν, ἀμάρτη, καὶ τίσ προσεύξεται (88) περὶ αὐτοῦ; Ὁ γὰρ ἀναθεὶσ ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, εἶτα πρὸς ἄλλον βίον ἀποπηδήσασ, ἱερόσυλοσ γέγονεν, αὐτὸσ ἑαυτὸν διακλέψασ, καὶ ἀφελόμενοσ

⁸⁶ I Cor. vii, 15. ⁸⁷ Luc. xiv, 26. ⁸⁸ I Reg. ii, 25.

(84) Unus ms. μητέρα αὐτοῦ.

(85) Codex Colb. δι' ἀνάγκην. Basilus ultimis suæ responsionis verbis rationem reddit, cur permiserit viro monasterium ingredi, invita uxore, et vice versa. Nam, inquit, non raro vidimus, partem dissentientem, per preces et jejunia adductam tandem fuisse ad assentiendum. Sed si altera pars nunquam consensisset, procul dubio Basilus virum aut mulierem ante professionem e monasterio egredi debere dixisset.

A pars, repugnetque, quod minus sollicita sit, quomodo placeat Deo, in mentem veniat Apostoli, qui dicit: *In pace autem vocavit nos Deus* ⁸⁶; atque impleatur præceptum Domini, qui dixit: *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem et filios, etc., non potest meus esse discipulus* ⁸⁷. Nihil enim obedientiæ Deo debiti est anteponendum. Cæterum nos castæ vitæ agendæ consilium non raro tum vehementium precum, tum assidui jejunii ope in multis prævaluisse novimus, Domino eos qui prorsus obstinati erant, sæpe etiam per corporalem necessitatem ad rectum judicium comprobandum inducente.

INTERROGATIO XIII.

Quod etiam utilis est novitiis silentii exercitatio.

RESPONSIO.

Atqui novitiis utilis est etiam silentii exercitatio. Etenim si linguam doment, simul et daturum sunt magnum continentiæ argumentum, et in silentio studiosissime atque attentissime discent ab iis qui scienter sermone utuntur, quando et interrogare et unicuique respondere oporteat. Est enim et vocis contentio, et sermonis modus, et opportunitas temporis, et verborum proprietas, quæ pietatis cultoribus propria sit et peculiaris: quam fieri non potest ut discat qui consueta non dedidicerit. Silentium autem simul et priorum oblivionem ex intermissione parit, et otium ad discenda bonasuppeditat. Quamobrem, nisi aut peculiare aliquod negotium, **355** et ad animæ suæ curam, et ad inevitabilem operis alicujus, quod in manibus sit, necessitatem pertinens, aut instituta quæstio aliqua urgeat, in silentio degendum est, excepta videlicet vsalmodum modulatione.

INTERROGATIO XIV.

De iis qui seipsoσ Deo voverunt, et deinde professionem suam irritam facere conantur.

RESPONSIO.

Utique horum unusquisque, qui inter fratres admissus fuerit, posteaque professionem suam re-aciderit, perinde aspicit debet, ut qui in Deum peccaverit, coram quo et in quo pactorum confessionem deposuit. Si vero, inquit, in Deum quis peccaverit, et quis orabit pro eo ⁸⁸? Qui enim seipsum dicavit Deo, et deinde ad aliud vitæ genus transiit, factus est sacrilegus, cum ipse sui ipsius fur fuerit,

(86) Reg. primus et Colb. et Voss. παρέχονται, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντόνωσ καὶ ἀμετεωρίτωσ γλώσσης κρατοῦντες μαθήσκονται.

(87) Reg. primus et Colb. ψαλμωδίασ. Παραδεχθέντα, etc., sine ullo titulo intermedio. Nec valde admodum dubito, quin ita legi præset; quoniam tamen invenitur titulus et in vulgatis et in antiquis quibusdam libris, nihil mutavinus.

(88) Reg. primus εἰζεται. Mox idem ms. βίον ἀποπηδήσασ.

donariumque Deo consecratum abstulerit. Quibus A æquum est non amplius fores fratrum aperiri, ne si in brevi quidem transitu ad poscendum tectum accederent. Perspicua est enim Apostoli regula, qua jubemur subducere nos ab omni inordinato, neque commisceri cum illo, ut confundatur⁸⁸.

INTERROGATIO XV.

Qua ætate permittendum sit ut Deo seipsos voveant : qua item ætate virginitatis professio rata habenda sit et firma.

RESPONSIO.

1. Cum Dominus dicat : *Sinite pueros venire ad me*⁸⁹, et Apostolus eum laudet, qui ab infantia sacras litteras didicit⁹⁰, rursusque præcipiat liberos educari in disciplina et correptione Domini⁹¹, omne tempus, primæ etiam ætatis, iis qui accedunt excipiendis idoneum esse censemus, eos quidem qui parentibus orbati sunt, nostrapte sponte assumentes, ut ad Jobi exemplum orphanorum parentes efficiamur⁹²; eos vero, qui sub parentibus sunt, ab ipsis adductos, coram multis testibus suscipientes, ne occasionem demus volentibus occasionem, sed eorum qui adversum nos blasphemiam loquuntur, os omne injustum obstruatur. Excipiendi igitur sunt ad hunc modum, nec ipsi tamen statim in fratrum corpore aut annumerandi sunt, aut recensendi, ne si illi a fine proposito aberrarent, ipsorum probra in pium vitæ institutum refunderentur: sed educandi illi quidem sunt in omni pietate, tanquam communes fratrum liberi, prætereaque puerorum, sive mares sint, sive feminae, separari oportet et domos et diætam, **356** ut erga seniores neque licentiam majorem, neque fiduciam immodicam habeant, sed congressus raritate erga antiquiores reverentiam servant, neque ex pœnis quæ perfectioribus ob neglecta officia irrogantur (si quando eos ab his discessisse contigerit), peccandi facilitas, aut sæpe animi elatio latentem eis inuascatur, dum in iis quæ ipsi recte faciunt, sæpenumero antiquiores delinquentes vident. Qui enim puer est mente, ab eo qui ætate puer est, nihil differt. Quare nihil mirum si in utrisque eadem etiam vitia sæpenumero reperiantur. Neque vero in quibus antiquiores decorum servant ob suam ætatem, ea juniores ante tempus et præter de-

του Θεοῦ τὸ ἀνάθημα. Οἷς εὐλογόν ἐστι, μὴ κτείνε θύραν τῶν ἀδελφῶν ἀνοίγεσθαι, μηδὲ εἰ κατὰ ψαλὴν ποτε πάροδον (89) σκέπτης ἔνεκεν ἐπιδημήσειαν. Ὁ γὰρ ἀποστολικὸς κανὼν φανερός, κελεύων ἡμᾶς σέλλεσθαι ἀπὸ παντὸς ἀτάκτου, καὶ μὴ συναναμίγνυσθαι αὐτῷ, ἵνα ἐντραπή.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΕ'.

Ἀπὸ ποίας ἡλικίας ἐπιτρέπεται γρῆ καθομολογεῖν ἐν τοῖς τῷ Θεῷ. καὶ (90) τὴν τῆς παρθενίας ὁμολογίαν ποτε βεβαίως ἠγείσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς μέ, καὶ τοῦ Ἀποστόλου ἐπαινοῦντος τὸν ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα μεμαθηκότα, καὶ πάλιν παραγγέλλοντος ἔκτρεφειν τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, πάντα καιρὸν, καὶ τὸν τῆς πρώτης ἡλικίας εὐθετον εἶναι πρὸς τὴν τῶν προσιόντων παραδοχὴν δοκιμάζομεν, τὰ μὲν ἔργα γονέων ἀφ' ἐαυτῶν προσλαμβανόμενοι, ὥστε γενέσθαι κατὰ τὸν ζῆλον τοῦ Ἰωὺ ὀρφανῶν πατέρας· τὰ δὲ ὑπὸ γονεῖς ὄντα, παρ' αὐτῶν ἐκείων προσαγόμενα, ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων δεχόμενοι, ὥστε μὴ δοῦναι ἀφορμὴν τοῖς θέλουσιν ἀφορμὴν· ἀλλὰ πᾶν ἄδικον στόμα τῶν λαλούντων καθ' ἡμῶν βλασφημίαν ἐπισχεθῆναι (91). Δέχεσθαι μὲν σὺν χρῆ, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, οὐ μὴν εὐθὺς αὐτὰ, καὶ συναριθμεῖσθαι καὶ συγκαταλέγεσθαι τῷ σώματι προσήκει τῶν ἀδελφῶν (92), ὥστε μὴ τὰ ἐκ τῆς ἀποτυχίας αὐτῶν ἐνείδῃ ἐπὶ τὸν βίον τὸν κατ' εὐσέβειαν ἀναφέρεσθαι· ἀλλ' ἔκτρεφεσθαι μὲν αὐτὰ ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ ὡς κοινὰ τέκνα τῆς ἀδελφότητος, ἀφωρίσθαι δὲ καὶ οἴκους καὶ διαίταν τοῖς τε ἄρσεσι τῶν παίδων, καὶ ταῖς θηλείαις, ὡς μήτε (93) παρβῆσιαν, μήτε θάρσος ἀμετρον πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῖς ἐγγίνεσθαι, τῷ δὲ σπανίῳ τῆς συντυχίας τὸ πρὸς τοὺς προάγοντας (94) αἰδέσιμον αἰσέσθαι· μήτε ἐκ τῶν ἐπιτιμίων τῶν προσαγομένων τοῖς τελειοτέροις ἐν τοῖς παροράμασι τῶν καθηκόντων, εἴποτε ἄρα μετεωρισθῆναι συμβαίη, εὐχέριαν αὐτοῖς τῶν ἁμαρτημάτων, ἢ ἔπαρσιν πολλάκις κατὰ τὸ ληθῆς ἐντίκτεσθαι, ὅταν ἐν οἷς αὐτοὶ κατορθοῦσι, πολλάκις τοὺς πρεσβυτέρους ἔωσι διαπταίνοντας. Διαφέρει γὰρ οὐδὲν τοῦ νηπίου καθ' ἡλικίαν ὁ ταῖς φρεσὶ νηπιάζων. Ὡστε οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τὰ αὐτὰ πάθῃ πολλάκις ἐν ἀμφοτέροις εὐρίσκεισθαι.

⁸⁸ II Thess. III, 14. ⁸⁹ Marc. X, 14. ⁹⁰ II Tim. III, 15. ⁹¹ Ephes. VI, 4. ⁹² Job XXIX, 12.

(89) Editio Basil. æque ac Paris. κατὰ ψύχους ποτὲ πάροδον, *frigoris tempore transeuntes*, male. Editio Ven. κατὰ ψυχὴν ποτὲ πάροδον non melius. Veteres quatuor libri cum Voss. ut in contextu, nisi quod vox ποτε in aliquibus mss. desit. Mox Reg. primus κανὼν φανερώς κελεύει, *regula apostolica manifesto jubet*, haud male.

(90) Reg. primus ἐαυτοῖς τῷ Κυρίῳ καί. Mox idem ms. βεβαίαν ποιῆσθαι.

(91) Reg. primus et Voss. et Colb. ἀλλὰ πᾶσαν βλασφημίαν τῶν πονηρευομένων καθ' ἡμῶν ἐν τῷ μέρει τούτῳ περιχοπῆναι. Δέχεσθαι, *sed omnis malignorum hac in parte adversum nos obtreclatio auferatur*.

(92) Antiqui duo libri cum Voss. προσήκει τῆς

ἀδελφότητος. Mox editio Basil. perinde ut Paris. τὸν βίον κατ' εὐσ. Editio Ven. et mss. non pauci τὸν βίον τὸν κατ' εὐσ. Ibidem Reg. primus ἀλλὰ πρέφεισθαι. Rursus hoc ipso in loco veteres duo libri præter Voss. ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ, *in omni pietate*. Editi et mss. nonnulli ἐν πάσῃ ἀγάπῃ, *in omni dilectione*.

(93) Reg. primus et Colb. οἴκον καὶ διαίταν τοῖς παῖσιν, ὥστε μήτε. Codex Voss. οἴκους καὶ διαίταν τοῖς παῖσιν, ὡς· quod ut brevius, ita fortasse et melius quoque esse judicabitur. Alii quidam mss. et editi ut in contextu.

(94) Editi πρὸς προάγοντας. Alii mss. tres πρὸς τοὺς προά.

Μήτε μὴν ἐν οἷς διὰ τὴν ἡλικίαν τὸ πρόπον τοῖς A
πρεσβυτέροις σώζεται, πρὸς ταῦτα τοὺς νέους διὰ
τῆς συναναστροφῆς πρὸ καιροῦ ἀπρεπῶς προπε-
τεύσθαι.

2. Ταύτης τε οὖν τῆς οἰκονομίας ἔνεκεν καὶ τῆς
λοιπῆς σεμνότητος διαρῖσθαι χρὴ τῶν παιδῶν καὶ
τῶν τελειότερων τὴν οἴκησιν. Καὶ ἅμα οὐδὲ θόρυβον
ἔξει ὁ οἶκος τῶν ἀσκητῶν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν δι-
δαγμάτων ἀναγκαῖα οὖση (95) τοῖς νέοις. Ἀλλὰ προσ-
ευχαὶ μὲν κοιναὶ καὶ παῖσι καὶ πρεσβυτέροις ἔστω-
σαν, αἱ κατὰ τὴν ἡμέραν διατετυπωμένα· τοῖς τε
γὰρ παιδίοις ἔθισμός ἐκ τοῦ ζήλου τῶν τελειότερων
πρὸς κατάνυξιν (96), καὶ τοῖς προάγουσιν οὐ μικρὰ
ἐν προσευχαῖς ἢ παρὰ νηπίων βοήθεια· μελέται δὲ
ιδιάζουσαι, καὶ διαίται (97) κατὰ τε ὕπνον καὶ ἐγρή-
γορον, καὶ τροφῆς καιρὸν, καὶ μέτρον καὶ ποιότη-
τα παιδίοις πρεπόντως ἀφωρίσθω. Ἐπιτετάχθω δὲ
τοῖς τοιούτοις ὁ καθ' ἡλικίαν προήκων, καὶ τὴν
ἐμπειρίαν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὦν, καὶ μαρτυρίαν ἔχων
ἐπὶ μακροθυμίᾳ· ὥστε πατρικῇ μὲν εὐσπλαγγνίᾳ,
λόγῳ δὲ ἐπιστημονικῶ τὰ ἀμαρτήματα τῶν νέων
ἐπανορθοῦσθαι, οἰκείας ἐκάστῳ πταίσματι τὰς θε-
ραπείας προσάγοντα, ὥστε (98) τὸ αὐτὸ καὶ ἐπι-
τίμησιν ἔχειν τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ γυμνάσιον
ἀπαθείας (99) τῇ ψυχῇ γίνεσθαι. Οἶον, ὠργίσθη πρὸς
τὸν ὀμῆλικα; τοῦτον θεραπεῦσαι, καὶ ὑπηρετήσαι
αὐτῷ κατὰ ἀναλογίαν τοῦ τολμήματος ἀναγκασθῆτω.
Ὁ γὰρ πρὸς τὴν ταπεινώσιν ἔθισμός οἷον ἐκτέ-
μνει (1) τῆς ψυχῆς τὸ θυμούμενον, τῆς ἐπάρεσως
ὡς τὰ πολλὰ ἡμῖν τὴν ὀργὴν ἐμποιοῦσης. Ἦψατο
βρωμάτων παρὰ καιρὸν; ἐπὶ πλείστον τῆς ἡμέρας
ἀπόσιτος ἔστω. Ἀμέτρως ἢ ἀσχημόνως σιτούμενος
κατεγκύσθη; κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τροφῆς εἰργόμε-
νος τῶν σιτίων, ὄρῳ τοὺς ἄλλους κατ' ἐπιστήμην
ἐσθίωντας ἀναγκαζέσθω, ὥστε καὶ κολάζεσθαι τῇ
ἀποχῇ, καὶ διδάσκεισθαι τὴν σεμνότητα. Λόγον ἀφῆ-
κεν ἄργον, ὕβριν εἰς τὸν πλησίον, ψεύδος, ἄλλο τι
τῶν ἀπηγορευμένων; Τῇ τε γαστρὶ καὶ τῇ σιωπῇ
σφρονηζέσθω.

3. Δεῖ δὲ καὶ τὴν τῶν γραμμάτων μελέτην οἰκείαν
εἶναι τῷ σκοπῷ· ὥστε καὶ ὀνόμασιν αὐτοὺς τοῖς ἐκ
τῶν Γραφῶν (2) κεχρησθαι, καὶ ἀντὶ μύθων τὰς τῶν
παραδόξων ἔργων ἱστορίας αὐτοῖς διηγέσθαι, καὶ
γνώμας παιδεύειν ταῖς ἐκ τῶν Παροιμιῶν, καὶ
ἄλλα μνήμης ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων αὐτοῖς
προτιθέναι, ὥστε μετὰ τερπνότητος καὶ ἀνέσεως
ἀλύπως αὐτοῖς καὶ ἀπροσκόπως τὸν σκοπὸν διανύ-
εσθαι. Καὶ ἡ προσοχὴ δὲ τῆς διανοίας (3), καὶ ὁ

A corum temere agant ob frequentem cum ipsis con-
suetudinem.

2. Quapropter cum hujus œconomiz, tum reli-
quæ etiam servandæ disciplinz ac sanctimoniz
causa distinctam esse oportet puerorum et natu
majorum habitationem. Prætereaque, dum neces-
saria illa juvenibus exercitatio fiet, non turbabitur
monachorum domus. Precationes autem quæ per
diem institutz sunt, et pueris et antiquioribus sint
communes. Nam pueri majorum exemplo compungi
consuescunt: antiquiores vero in precationibus a
pueris haud parum adjuvantur. Cæterum quod ad
somnia, ad vigiliis, ad tempus, mensuramque et
B qualitatem alimentorum attinet, convenienter pue-
ris decernantur exercitationes et diætæ peculiares.
Præficiatur autem talibus quispiam ætate prove-
ctior, cæterisque experientia præstantior, qui etiam
lenitatis testimonium habeat: ut paterna clementia
ac perito sermone corrigat juvenum peccata, atque
peculiaris remedia singulis delictis afferat; simul-
que et reprehendatur peccatum, et anima ad im-
perturbatum quemdam statum exerceatur. Exempli
causa, iratus est quispiam suo cœquali? Eum
placare, ipsique pro facinoris ratione subservire
cogatur. Nam humilitatis assuetudine iracundiam
animi quasi excindit; cum contra ejusdem elatio
plerumque nobis iram ingeneret. Sumpsit cibos
præter tempus? Maxima diei parte jejundet. Immo-
dice aut indecore cibum cepisse deprehensus est?
C Ipse refectionis tempore a cibo abactus, alios rite
edentes intueri cogatur, ut et abstinentia plectatur,
et honestatem discat. Protulit verbum otiosum,
contumeliam in proximum, mendacium, aliquid
aliud quod interdictum sit? Et ventre et silentio
castigetur.

3. Atque etiam litterarum studium eorum insti-
tuto accommodatum esse oportet, et vocabulis e
Scriptura sumptis utantur, et ipsis narrentur ad-
mirabilium factorum historiz loco fabularum, et
edoceantur sententias Proverbiorum, et memoriæ
D præmia eisdem proponantur tam pro nominibus
quam pro rebus, ut jucunde et quasi animum rela-
xantes, nulla cum molestia, nullaque offensione,
ad scopum pertingant. 357 Prætereaque qui sunt

πειθελας, obedientiz exercitatio. Editiones veteres et
Combes. et Reg. tertius ἀπειθείας.

(1) Legitur in Colb. οἴοιτο ἐκτέμνει. Mox antiquæ
editiones et Reg. secundus τῆς ἐπάρεσως πολλάκις
ἡμῖν τὴν ὀργὴν ἐμποιοῦσης. Alii tres nss. cum
Voss. ut in contextu. Utro autem modo legatur,
non multum interest. Nam ex utraque lectione ea
dem plane sententia efficitur.

(2) Codex Voss. τῶν πραγμάτων, corrupte.

(3) Reg. primus Ἡ προσευχὴ δὲ τῆς, mentis pro-
catio. Haud longe idem ms. ἐγγίνοτο. Alter ἐγγί-
νοιτο.

(95) Reg. primus et Voss. ἀναγκαῖας οὖσης.

(96) Reg. primus emendatus πρὸς κατάνοξιν. Mox
codex Voss. οὐ μικρόν. Statim editio Basil. βοήθεια
προσγίνεται, et ita quoque legitur in editione Pari-
siensi. Illud προσγίνεται neque in editione Ven.,
neque in codice Voss. neque in aliis quatuor nss.
invenitur.

(97) Reg. primus καὶ διαίται. Mox unus ms. πρε-
υόντως ἀφορίζεσθω.

(98) Codex Voss. ἐπανορθοῦσθαι οἰκείως ἐκάστῳ
πταίσματι, ὥστε, brevius quidem, sed sensu non
dissimili. Reg. primus emendatus ἐπάγοντα.

(99) Reg. primus et Voss. et Colb. γυμνάσιον εὐ-

ejusmodi, recte educati, attentionem animi facile assequuntur, atque mentis aberrationem vitare assuescent, si a magistris assidue interrogentur, ubi sit eorum animus, et quid in mente versent. Et enim illa ætas, utpote simplex, fraudis nescia, et ad mendacium inepta, nullo negotio animi arcana prodit: accedit etiam, quod qui talis est, ne perpetuo vetitis commentis immorari deprehendatur, fugiet absurdas cogitationes, atque objurgationum dedecus reveritus, semetipsum assidue ab ineptis revocabit.

4. Animus igitur dum adhuc facile conformari potest, dumque tener est, ac instar mollis ceræ, rerum oblatarum formas nullo negotio induit, ad omnia bona statim ab initio exercendus est: ut ubi adfuerit ratio, habitusque discernendi accesserit, a jactis initio elementis, et a traditis pietatis formis cursus instituat, ratione id quod utile est suggerente, consuetudine vero facilitatem ad recte agendum præbente. Tunc autem admittenda est virginitalis professio, tanquam quæ jam firma sit, et quæ ab ipsorum sententia ac judicio proficiscatur, jam perfecta et absoluta ratione: post quod tempus et præmia et præniæ peccantibus aut recte facientibus ab æquo iudice pro operum merito discernuntur. Testes autem hujusce propositi adhibendi sunt ecclesiarum præfecti, ut ipsorum opera et corporis sanctimonia veluti res quædam sacra Deo dedicentur, et firma sit hæc actio per testimonium. Nam, inquit, in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum⁸⁸. Sic enim et fratrum ageandi ratio nec male audiet, et eis qui se ipsos Deo desponderunt, ac deinde professionem irritam facere conantur, nulla impudentiæ occasio relinquetur. Sed qui in virginitate vitam agere non vult, is, tanquam qui res Domini curare non valeat, coram iisdem testibus dimitatur. Cæterum qui professus fuerit post multam indagacionem ac deliberacionem, quam ei licere debet privatim facere dierum plurium spatio, ne quid per raptum a nobis fieri videatur, ita demum suscipiendus est, et inter fratres annumerandus, eandem deinceps et domum et dietam habiturus cum majoribus. Sed quod dicere nos fugit, et nunc addere non abs re fuerit, nos, quod quibusdam artibus statim a puero danda opera sit, ubi jam pueri aliqui ad eas discendas visi fuerint esse idonei, nequaquam prohibere, quominus cum artis magistris interdiu maneant. Sed noctu eos necessario ad æquales suos trans-

⁸⁸ Matth. xviii, 16.

(4) Codex Colb. ἀναγαγέσθαι. Mox idem ms. ἔδρομον ὑπάρχειν.

(5) Editio Basil. æque ac Paris. κατὰ τὴν τοῦ λόγου. Editio Ven. et tres mss. μετὰ τὴν, recte. Statim Colb. μεθ' ὧν καί. Alii duo mss. et editi μεθ' ὧν, postquam emissæ est professio.

(6) Veteres duo libri cum Voss. ἀνταποδίδονται.

(7) Codex Colb. Θεῷ ἀφιερῶσθαι.

(8) Editio Paris. pariter ac Basil. καθομολογησά-

Α τοῦ μὴ μετεωρίζεσθαι ἔθισμος, εὐκόλως ἂν διὰ τῆς ὀρθῆς ἀγωγῆς τοῖς τοιοῦτοις ἐγγένοιτο, εἰ παρὰ τῶν ἐπιστατούντων συνεχῶς ἀνακρίνοιτο, καὶ ἔχουσι τὴν διάνοιαν, καὶ τί στρέφουσιν ἐν τοῖς λογισμοῖς. Τὸ γὰρ ἀπλοῦν τῆς θλικίας καὶ ἀδολοῦ, καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος ἀνεπιτήδειον, ἐξαγορεύει μὲν εὐκόλως τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς· ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ συνεχῶς ἐγκαταλαμβάνεσθαι τοῖς ἀπηγορευμένοις, ὁ τοιοῦτος φεύγει ἂν τὰς τῶν ἀτόπων ἐννοίας, καὶ συνεχῶς ἑαυτὸν ἐκ τῶν ἀτόπων ἀνακαλέσεται, τὴν ἐκ τῶν ἐλέγχων αἰσχύνην φοβούμενος.

4. Εὐπλαστον οὖν ἔτι οὖσαν καὶ ἀπαλὴν τὴν ψυχὴν, καὶ ὡς κηρὸν εὐεικτον, ταῖς τῶν ἐπιβαλλομένων μορφαῖς βραδίως ἐκτυπούμενην, πρὸς πᾶσαν ἀγαθῶν ἀσκησιν εὐθύς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνάγεσθαι (4) χρὴ· ὥστε τοῦ λόγου προσγενομένου, καὶ τῆς διακριτικῆς ἕξεως προσελθούσης, δρόμον ὑπάρχειν ἐκ τῶν ἐξ ἀρχῆς στοιχείων, καὶ τῶν παραδοθέντων τῆς εὐσεβείας τύπων, τοῦ μὲν λόγου τὸ χρῆσιμον ὑποβάλλοντος, τοῦ δὲ ἔθους εὐμάρειαν πρὸς τὸ κατορθοῦν ἐμποιοῦντος. Τότε καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς παρθενίας προσίεσθαι δεῖ, ὡς ἕξοι βεβαίαν, καὶ ἀπὸ γνώμης οὐκείας καὶ κρίσεως γινομένην μετὰ τὴν τοῦ λόγου (5) συμπλήρωσιν· μεθ' ὧν καὶ τιμαί, καὶ τιμωρίαι τοῖς ἀμαρτάνουσιν, ἢ τοῖς κατορθοῦσι παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ κατὰ τὴν τῶν ἔργων ἀξίαν δίδονται (6). Μάρτυρας δὲ τῆς γνώμης τοὺς προσώτους τῶν ἐκκλησιῶν παραλαμβάνειν, ὥστε δι' αὐτῶν καὶ τὸν ἁγιασμόν τοῦ σώματος ὡσπερ τι ἀνάθημα πρὸ Θεοῦ καθιερούσθαι (7), καὶ βεβαίωσιν εἶναι τοῦ γινομένου διὰ τῆς μαρτυρίας. Ἐπὶ στόματος γὰρ φησὶ, δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθίσει καὶ πᾶν ῥῆμα. Οὕτω γὰρ καὶ ἡ στουδὴ τῶν ἀδελφῶν τὸ ἀβλασφήμητον ἕξει, καὶ τοῖς ἑαυτοὺς καθομολογησάμενοις Θεῷ, εἴτα ἀθετεῖν ἐπιχειροῦσιν, ἀφορμὴ πρὸς ἀναισχυρίαν οὐχ ὑπολειφθήσεται. Ὁ δὲ μὴ καταδεχόμενος τὸν ἐν παρθενίᾳ βίον, ὡς οὐ δυνάμενος μεριμᾶν τὰ τοῦ Κυρίου, ἐπὶ τῶν αὐτῶν μαρτύρων ἀπολύεσθαι. Τόν γε μὴν καθομολογησάμενον (8) μετὰ πολλὴν ἀνάκρισιν καὶ ἐπίσκεψιν, ἢ ἐν πλείοσιν ἡμέραις ἐπιτρέπειν αὐτῷ ποιῆσθαι καθ' ἑαυτὸν προσήκει, ὡς μὴ δόξαι τι καθ' ὑπαρταγὴν παρ' ἡμῶν γίνεσθαι, οὕτως ἤδη παραδέχεσθαι δεῖ, καὶ ἐναριθμοῦν ποιῆσθαι τῇ ἀδελφότητι (9), καὶ οἴκου καὶ διαίτης τῆς αὐτῆς τοῖς τελειοτέροις μεβέξοντα. Ὁ δὲ παρέλαβεν ἡμᾶς ἐπιτεῖν, οὐδὲ νῦν προσθεῖναι ἀκαίρον, ὅτι διὰ τὸ τινὰς τῶν τεχνῶν εὐθύς ἐκ νηπίου ἐπιτηδεύεσθαι δεῖν, ἐπειδὴν ἤδη πλεῖς τῶν παιῶν ἐπιτηδείως ἔχοντες φανῶσι πρὸς τὴν

μενον, qui professionem est facturus, obligaturus est votis. Editio Ven. et codex Combef. cum aliis tribus καθομολογησάμενον. Mox Reg. primus et Voss. ἐπὶ πλείοσιν. Subinde impressi libri ποιήσας. At quatuor mss. ποιῆσθαι.

(9) Veteres duo libri τῆς ἀδελφότητος. Ibidem editio Basil. perinde ut Paris. καὶ οἴνου. Editio Ven. et mss. non pauci καὶ οἴκου.

μάθησιν. τὸ μὲν συνδιημερεύειν αὐτοὺς τοῖς διδά- A mittimus, quibuscum cibum etiam capiant ne-
σκάλοις τῆς τέχνης οὐκ ἀπαγορεύομεν· νύκτωρ δὲ cesse est.
ἀναγκαιῶς πρὸς τοὺς ὀμηλικὰς μεριστώμεν, μεθ' ὧν καὶ τῆς τροφῆς αὐτοῖς ἀναγκαῖον μεταλαμ-
βάνειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

Εἰ ἀναγκαῖον τῷ μέλλοντι εὐσεβῶς ζῆν τὸ ἐγκρα-
τεύεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ὅτι μὲν ἀναγκαῖος ὁ τῆς ἐγκρατείας λόγος, δῆλον· πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ τὸν Ἀπόστολον ἐν τοῖς καρποῖς τοῦ Πνεύματος τὴν ἐγκράτειαν ἀριθμη-
σαι (10), ἔπειτα δὲ ἐκ τοῦ τὸ βιωμὸν τῆς διακονίας καὶ ἐκ ταύτης εἰπεῖν κατορθοῦσθαι, ἐν οἷς φησιν·
Ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἀγρότητι· καὶ ἐτέρωδι· *Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις*· ἐν λιμῷ καὶ δίψει· ἐν νη-
στείαις πολλάκις (11)· καὶ πάλιν· Πᾶς δὲ ὁ ἀγω-
νιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. Καὶ ὁ ὑπωπιασμὸς δὲ τοῦ σώματος, καὶ ἡ δουλαγωγία, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου τοσοῦτον. ὡς ὑπὸ τῆς ἐγκρατείας κατορθοῦται. Τὸ γὰρ βράζον τῆς νεότητος, καὶ πρὸς τὰς ὀρμὰς δυσκάθεκτον, οἶον χαλινῷ τινι (12) τῇ ἐγκρατεῖᾳ καθιέργεται. Οὐ γὰρ συμφέρει ἀφρονι τρυφή, κατὰ τὸν Σολομῶνα. Τί δὲ σαρκὸς εὐπαθοῦσης καὶ νεότητος (13) περιφερομένης ἀφρονέστερον; Διὸ φησιν ὁ Ἀπόστολος· *Καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιῆσθε εἰς ἐπιθυμίας*· καὶ, *Ἡ σπαταλώσα, ζωσα τέθνηκεν*. Καὶ τὸ ὑπόδειγμα δὲ τῆς τοῦ πλουσίου τρυφῆς ἀναγκαιῶν ἡμῶν τὴν ἐγκράτειαν παριστῆσι, μήποτε ἀκού-
σωμεν ὁ ἕκαστος ὁ πλούσιος, ὅτι *Ἀπέλαβες* (14) *τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου*.

2. Ὅπως δὲ φοβερὸν ἡ ἀκρασία, καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδειξεν, ἐν τοῖς ἰδιώμασι τῆς ἀποστασίας καταριθμησας αὐτήν, καὶ εἰπὼν· *Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσορται καιροὶ χαλεποὶ*. Ἔσονται γὰρ ἄνθρωποι φίλαντοι. Καὶ πλείονα ἀπαριθμησάμενος τῆς κακίας εἶδη, ἐπήγαγε (15)· *Διάβολοι, ἀκρατεῖς*. Καὶ ὁ Ἡσαΐ δὲ τὸ μέγιστον τῶν κακῶν τὴν ἀκρασίαν κατηγορήθη, ὡς ἀντὶ βρώσεως μίᾳς ἀποδόμενος τὰ πρωτοτόκια. Καὶ ἡ πρώτη παρακοῆ δι' ἀκρασίας ἐνέπεσε τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐν ἐγκρατεῖᾳ δὲ οἱ ἄγιοι πάντες ἐμαρτυρήθησαν. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων ζωὴ, καὶ τὸ καρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τῇ διὰ σαρκὸς (16) ὑπόδειγμα πρὸς

358 INTERROGATIO XVI.

An ei qui pie vivere vult, necessaria sit temperantia.

RESPONSIO.

1. Liqueet necessariam esse temperantiam exercitationem : primum quidem, quoniam temperantia ab Apostolo inter fructus Spiritus recensetur⁶⁵ ; deinde vero, quoniam dicit nostrum ministerium etiam per illam inculpatum fieri, his verbis utens : *In laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate*⁶⁶ ; et alibi : *In labore et ærumna, in vigiliis sæpe : in fame et siti, in jejuniis sæpe*⁶⁷ ; et rursus : *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet*⁶⁸. Nulla autem res alia tam corpus castigat quam temperantia, aut illud æque in servitutem redigit. Nam juventutis fervor, et libidinum reprimendarum difficultas temperantia quasi freno quodam cohibetur. *Non enim prosunt stulto deliciae*, juxta Salomonem⁶⁹. Ecquid autem carne in deliciis degente, et juventute sese quoquoersum ferente stultius fingi potest? Quapropter Apostolus dicit : *Et carnis curam ne faciatis ad concupiscentias*⁶⁶ ; item : *Quæ in deliciis est, vivens mortua est*⁶⁹. Adde quod exemplum deliciarum quibus dives fruebatur, temperantiam nobis necessariam esse ostendat, ne forte audiamus quod dives audivit, nimirum : *Recepisti bona tua in vita tua*⁶⁶.

2. Quam vero metuenda intemperantia sit, etiam Apostolus docuit, cum illam numeravit inter defectionis proprietates, ac dixit : *In novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Erunt enim homines seipso amantes*⁶⁷. Ac pluribus nequitiae generibus recensitis, subjunxit : *Criminatores, intemperantes*⁶⁶. Atque Esau etiam intemperantia ceu malo maximo accusatus est, tanquam qui prioris ortus jura pro uno edulio vendidisset⁶⁹. Præterea per intemperantiam cœpit homo non otemperare. At sancti omnes temperantiam laude fuerunt spectati. Imo potius omnis sanctorum ac beatorum vita, ipsiusque Domini in carne præ-

⁶⁵ Galat. v, 23. ⁶⁶ II Cor. vi, 5. ⁶⁷ II Cor. xi, 27. ⁶⁸ I Cor. ix, 25. ⁶⁹ Prov. xix, 10. ⁶⁶ Rom. xiv, 14. ⁶⁶ I Tim. v, 6. ⁶⁶ Luc. xvii, 25. ⁶⁷ I Tim. iii, 1, 2. ⁶⁸ ibid. 3. ⁶⁹ Gen. xxv, 33.

(10) Reg. tertius ἐναριθμηθῆσαι. Vox ἐγκράτεια multis modis Latine reddi potest. Fortasse non male interpretabitur, qui eam hoc loco pro cibi abstinentia sumet. Aliquanto post Reg. primus τὸ ἀμώμητον τῆς.

(11) Totum illud, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις πολλάκις, additum est ex codice Voss. et ex aliis duobus Regiis. Haud longe codex Colb. καὶ ὁ ὑποπιεσμὸς, corporis afflictatio.

(12) Antiqui duo libri cum Voss. χαλινῷ τινι ἀρχεν καὶ πιέζειν τῇ ἐγκρατεῖᾳ προσήκην, temperantia velut freno quodam stringi ac premi debet.

(13) Editiones veteres καὶ νεότητι. At Reg. tertius et Colb. καὶ νεότητος.

(14) Antiqui duo libri πλούσιος· τὸ, Ἀπέλαβες.

Haud longe Reg. primus et Voss. et Colb. Ἀπόστολος ἐδίδαξεν. Subinde tres mss. καταριθμησας αὐτήν, εἰπὼν.

(15) Veteres duo libri τελευταῖον ἐπήγαγε. Nec ita multo post editi et duo mss. ὡς ἀντὶ βρώσεως μίᾳς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια. Reg. primus et Colb. ita ut edidimus.

(16) Editio ἐπιδημία τῆς σαρκὸς. Reg. primus et Colb. τῇ διὰ σαρκὸς. Statim Reg. primus εἰς τοῦτο. Ibid. antiqui duo libri ὠφέλεσθ. Editi ὠφέλησεν. Rursus hoc ipso in loco codex Voss. et alii duo : Τοῦτο μὲν Μωϋσείως διὰ τῆς παρατεταμένης ἐκείνης νηστείας προσεδρεύσαντος τῷ θεῷ καὶ τυχόντος τῆς διακονίας, τοῦτο δὲ Ἥλια τότε τῆς ὑπατασίας τοῦ θεοῦ καταξωθέντος, ὅτε καὶ αὐτὸς τῷ Ἰσῳ μέτρῳ τῆς ἀποχῆς τῶν

sentis exemplum ad hoc suggerendum nobis prod- A
 est. Moyses per longam in jejunio et precatione
 perseverantiam legem accepit ⁷⁰, Deique verba au-
 divit, *Tanquam si quis*, inquit, *loqueretur cum*
amico suo ⁷¹. Elias Dei visione dignus tunc est
 habitus, cum ipse quoque pari modo abstinentia
 usus est ⁷². Quid autem Daniel? Quo pacto con-
 spexit mira? An non post vicesimam jejunii
 diem ⁷³? Quomodo vero tres **359** pueri vim ignis
 exstinxerunt? Nonne per abstinentiam ⁷⁴? Ac
 etiam Joannis tota vivendi ratio ab abstinentia
 sumpsit exordium ⁷⁵. Ab hac Dominus quoque se
 ipse ostendere cœpit ⁷⁶. Temperantiam autem dici-
 mus non universam prorsus ciborum abstinentiam
 (hoc enim violenta quædam vitæ dissolutio est), sed
 eam, qua a rebus jucundis abstinemus, quæ ad B
 pertinaciam carnis frangendam et ad attingendum
 pietatis scopum instituta sit.

3. Et in summa, quibus rebus frui desiderant
 qui libidinosè vivunt, earum abstinentia nobis qui
 ad pietatem informamur, necessaria est. Neque
 vero in sola escarum voluptate moderanda exer-
 cetur temperantia, sed sese ad omnem etiam rei
 cujusque adversantis privationem extendit. Quare
 qui perfecte temperans est, non ita ventrem do-
 mabit, ut vincatur ab humana gloria; non ita tur-
 pem cupiditatem superabit, ut non amplius superet
 divitias, aut alium quemvis probrosum affectum,
 veluti iram, aut tristitiam, aut reliqua vitia, quæ
 animas disciplinæ inexpertes in servitutum red-
 digere solent. Fere enim, quod in omnibus præ-
 ceptis cernimus, illa inter se connexa esse, neque
 fieri posse, ut alterum separatim ab altero implea-
 tur, id maxime in temperantia cernitur. Etenim et
 humilis est qui circa gloriam temperans est, et
 evangelicam inopiæ mensuram explet qui erga di-
 vitias temperanter afficitur, et iræ expers qui

⁷⁰ Deut. ix, 9. ⁷¹ Exod. xxxiii, 11. ⁷² Ill Reg. iii, 4; Luc. i, 15. ⁷³ Matth. iv, 2.

βρωμάτων ἐγένετο. Τοῦ Δανιὴλ δὴ καὶ ἡ τῶν τριῶν
 παιδῶν πρὸς Θεὸν εὐαρέστησις καὶ τὸ πάντων κατα-
 κρατήσασαι τῶν ἐχθρῶν δι' ἐγκρατείας καταρβώθη, καὶ
 Ἰωάννου. Ἐαδὲμ fere aliis verbis. Regii secundus
 et tertius ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς, etc., ita ut in-contextu
 legere cuique licet.

(17) Editiones veteres λαλήσει. At duo mss. Regii
 λαλήσαι. Ibidem editio Paris. pariter ac Basil. τῷ
 αὐτῷ φίλῳ. Editio Ven. et duo mss. αὐτοῦ.

(18) Editiū τὴν ἐς τὸ παντελὲς ἀποχὴν. Reg. pri-
 mus et Voss. et Colb. ita ut edidimus.

(19) Antiqui tres libri ἐπιτηθεύομενον. Ibidem
 Reg. primus et Voss. fusius τῶν ἡδέων· σκοπὸν δὲ
 ἔχουσαν τὴν τῆς χρείας ἐκπλήρωσιν, *cujus scopus*
sit, ut necessitati fiat satis. Hoc ipso in loco legitur
 in Voss. Καὶ ἀπλῶς. Et Colb. quousque uberius ἡδέων
 ἢ καὶ αὐτῶν πολλάκις τῶν ἀναγκαίων, *loquimur de*
abstinentia rerum jucundarum, aut etiam de earum
abstinentia, quæ sæpe necessaria sunt.

(20) Vocem ἡμῖν et ex codice Voss. addidimus,
 et ex aliis duobus.

(21) Codex Voss. εὐσέθειαν. Ὡστε μὴ... τὴν
 ἀσκησιν κατορθοῦσθαι... βλάπτοντος ἀποχὴν...
 ὁ ἀκριβῆς. Reg. primus et Colb. Ὡστε μὴ περὶ τὴν
 ἡδονὴν τῶν βρωμάτων μὲν τὴν τῆς ἐγκρατείας

τοῦτο ἡμᾶς ὠφελεῖ. Ὁ Μωϋσῆς διὰ τῆς μακρᾶς ἐν
 νηστείᾳ καὶ προσευχῇ προσεδρίας τὸν νόμον ἔλαβε,
 καὶ Θεοῦ λόγων ἔκουσεν, Ὡς ἀνείτις λαλήσαι (17),
 φησί, τῷ αὐτοῦ φίλῳ. Ὁ Ἥλιος τότε τῆς ὀπτα-
 σίας τοῦ Θεοῦ κατηξιώθη, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἰσῷ
 μέτρῳ τῆς ἐγκρατείας γέγονε. Τί δὲ ὁ Δανιὴλ; Πῶς
 ἐν τῇ ὀπτασίᾳ τῶν παραδόξων ἐγένετο; Οὐ μετὰ τὴν
 εἰκοστὴν τὴν νηστείας ἡμέραν; Πῶς δὲ οἱ τρεῖς παῖ-
 δες τὴν δύναμιν ἔσθεσαν τοῦ πυρός; Οὐ διὰ τῆς
 ἐγκρατείας; Καὶ Ἰωάννου δὲ ἡ πᾶσα τοῦ βίου ἐνστα-
 σις ἀπὸ τῆς ἐγκρατείας ὤρμητο. Ἀπὸ ταύτης καὶ
 ὁ Κύριος τῆς φανερώσεως αὐτοῦ ἤρξατο. Ἐγκρά-
 τειαν δὲ λέγομεν οὐ πάντως τὴν παντελεῖ ἀποχὴν (18)
 τῶν βρωμάτων (τοῦτο γὰρ βιαία τις ἐστὶ διάλυσις τῆς
 ζωῆς), ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ φρονήματος τῆς
 σαρκὸς πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἐπιτηθευ-
 μένην (19) ἀποχὴν τῶν ἡδέων.

3. Καὶ ἀπαξιαπλῶς, ὧν αἱ ἀπολαύσεις ἐπιθυμηταὶ
 τοῖς κατὰ πάθος ζῶσι, τούτων ἡμῖν (20) ἡ ἐγκράτεια
 ἀναγκαία τοῖς ρυθμιζομένοις πρὸς τὴν εὐσέθειαν (21).
 Οὐ μὴν περὶ τὴν ἡδονὴν τῶν βρωμάτων μόνην ἡ τῆς
 ἐγκρατείας ἀσκησις κατορθοῦται, ἀλλὰ διατείνει καὶ
 ἐπὶ πᾶσαν τοῦ ἐμποδιζόντος ἀποχὴν. Ὡστε ὁ ἀκριβῆς
 ἐγκρατῆς οὐ γαστρὸς μὲν κρατήσῃ, δόξῃ δὲ ἀνθρω-
 πίνῃ ἠττηθήσεται· οὐκ ἐπιθυμίας (22) μὲν ἀσχερᾶς
 περιγενήσεται, πλοῦτου δὲ οὐκέτι, οὐδὲ ἄλλης τινὸς
 ἀγεννοῦς διαθέσεως, οἷον ὀργῆς, ἢ λύπης, ἢ τῶν ὅσα
 τὰς ἀπαιδεύτους ψυχὰς καταδουλοῦσθαι πέφυκε.
 Σχεδὸν γάρ, ὃ ἐπὶ πασὶν θεωροῦμεν τῶν ἐντολῶν,
 ὅτι ἀλλήλων ἔχουσαι, καὶ ἀπεσοχημένως ἄλληλ᾽ ἀπ'
 ἄλλης κατορθοῦσθαι ἀμήχανον, τοῦτο μάλιστα περὶ
 τὴν ἐγκράτειαν θεωρεῖται. Ταπεινόφρων τε (23) γάρ
 ἐστὶν ὁ περὶ δόξαν ἐγκρατῆς· καὶ τῆς ἀκτημοσύνης
 τὸ εὐαγγελικὸν ἐκπληροῖ μέτρον ὁ περὶ χρήματα
 ἐγκρατῶς διακειμένος· καὶ ἀόργητος ὁ θυμοῦ καὶ
 ὀργῆς ἐπικρατῶν (24). Καὶ γλώσση δὲ μέτρα, καὶ
 xix, 8. ⁷³ Dan. x, 3. ⁷⁴ Dan. i, 8. ⁷⁵ Matth.

ἀσκησιν κατορθοῦσθαι, ἀλλὰ διατείνειν ἐπὶ πᾶσαν
 τοῦ βλάπτοντος ἀποχὴν. Ὡστε ὁ ἀκριβῆς. Deinde
 quæ leguntur in editis, scripta quoque inveniuntur
 et in Colbertino. Sic autem Reg. primus prosequi-
 tur, Ὡστε ὁ ἀκριβῆς ἐγκρατῆς οὐ δόξης ἀνθρωπίνης,
 οὐκ ἐπιθυμίας, οὐκ πλοῦτου, οὐκ ἄλλης τινὸς ἀπρε-
 πούς ἡδονῆς, οὐκ ὀργῆς, οὐ λύπης, οὐδεὶς τῶν
 κατακρατεῖν εὐλωτότων ἀπαιδεύτου ψυχῆς ἠττηθή-
 σεται. Καὶ σχεδὸν ὁ. *Itaque qui perfecte temperans*
est, non humanæ gloriæ, non cupiditati, non alteri
cuipiam indecoræ voluptati, non iræ, non tristitiæ,
nec vitio ulli quod animum disciplinæ experiam sin-
cere solet, succumbet. Nec aliter legitur in codice
 Vossii, nisi quod pro ἀπαιδεύτου habeat ἀποδέ-
 χτου· in quibus omnibus videntur librarii plus
 justo sibi indulisisse. Regii primus et secundus uti
 in vulgatis.

(22) Colb. οὐδὲ ἐπιθυμίας. Aliquanto post idem
 ms. Καὶ σχεδὸν ὁ.

(23) Vocula τε in antiquis tribus libris non legi-
 tur. Mox mss. tres πληροῖ μέτρον.

(24) Reg. primus ὀργῆς κρατῶν. Ibidem editi et
 duo mss. γλώσσης δέ. Reg. tertius γλώσση, et ita
 quoque secunda manu legitur in Reg. primo.

ὀφθαλμοῖς δρους, καὶ ὡσιν ἀπεριεργον ἀκοὴν ὁ ἀκρι-
θῆς τῆς ἐγκρατείας ὀρίζει λόγος (25)· οἷς ὁ μὴ ἐμ-
μένων ἀκρατῆς καὶ ἀκόλαστος. Ὅρας πως περὶ μίαν
ἐντολὴν ταύτην αἰ πᾶσαι ὡς ἐν χορῶ ἁλλήλων
ἔχονται;

A indignationem et iracundiam continet in officio.
Imo etiam perfecta temperantiæ ratio linguæ præ-
finit terminos, et oculis limites, et auribus audi-
tionem non curiosam : in quibus si quis non im-
moratur, intemperans est et protervus. Vides
reliqua omnia tanquam in choro inter se conjuncta
cohereant ?

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 17'.

Ἵτι δεῖ καὶ γέλωτος ἐγκρατῶς ἔχειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Καὶ τὸ παρὰ τοῖς πολλοῖς δὲ παρορώμενον οἱ
μετρίας φυλακῆς τοῖς ἀσκουμένοις ἄξιον. Τὸ γὰρ
γέλωτι ἀκρατεὶ καὶ ἀσχετῷ κατέχεσθαι, ἀκρασίας
σημαίνει, καὶ τοῦ μὴ κατεσταλμένα ἔχειν τὰ κινήμα-
τα (26), καὶ τοῦ μὴ ἀκριβεῖ λόγῳ τῆς ψυχῆς τὸ χαύνον
καταπιέζεσθαι. Ἐπι μὲν γὰρ μειδιάματος φαιδρῶ
τὴν διάχυσιν τῆς ψυχῆς ὑποφαίνειν οὐκ ἀπρεπές, ὅσον
δειξαι μόνον τὸ γεγραμμένον· Καρδίας εὐφραινομέ-
νης, πρόσωπον θάλλει· ἐγκαγχάζειν δὲ τῇ φωνῇ,
καὶ ἀναδράζεσθαι ἀπροαιρέτως (27) τὸ σῶμα, οὐ τοῦ
κατεσταλμένου τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοῦ δοκίμου, οὐδὲ
τοῦ περικρατῶς ἔχοντος ἑαυτοῦ (28). Τοῦτο εἶδος
τοῦ γέλωτος καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής παραιτούμενος, ὡς
περιτρέπον μάλιστα τὸ σταθερὸν τῆς ψυχῆς, φησὶ·
Τῷ γέλωτι εἶπα περιφορὰν· καὶ· Ὡς φωνή (29)
τῶν ἀκροῦτων ὑπὸ τὸν λέθητα, οὕτως ὁ γέλωτος
τῶν ἀκροῦτων. Καὶ ὁ Κύριος τὰ μὲν ἀναγκαῖα πάθη
τῆς σαρκὸς ὑπομένει φαίνεται, καὶ ὅσα ἀρετῆς μαρ-
τυρίαν φέρει· οἷον κόπον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς θλιβομένοις
ἔλεον· γέλωτι δὲ μηδαμῶ χριστάμενος, ὅσον ἐκ τῆς
τῶν Εὐαγγελίων ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ταλανίζων τοὺς
κατεχομένους ὑπ' αὐτοῦ. Μὴ παρακρουέσθω δὲ ἡμᾶς
ἡ ὁμωνυμία τοῦ γέλωτος. Σύνθηες γὰρ τῇ Γραφῇ
πολλάκις τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν φαιδρὰν
ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς διάθειν γέλωτα ὀνομάζειν, ὡς ἡ
Σάββα φησὶ· Γέλωτά μοι ἐποίησεν ὁ θεός· καὶ τὸ,
Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε (30)·
καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰωβ δὲ κείμενον· Ἀληθινὸν δὲ στόμα
ἐμπλήσει γέλωτος. Ταῦτα γὰρ πάντα ἀντὶ ἰλαρότη-
τος ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀγαλλιάσεως ἐληφται τὰ ὀνό-
ματα. Ὅστε ὁ παντὸς πάθους ἀνύτερος, καὶ μηδένα

INTERROGATIO XVII.

Quod oportet etiam risum continere.

RESPONSIO.

1. Atque etiam quod a plerisque negligitur, id
diligenter pietatis studiosis cavendum est. Nam
intemperanti ac inmodico risu detineri, indicio
est grassari intemperantiam, nec sedari motus,
nec a severa ratione comprimi laxitatem animi.
Risum quidem leni et hilari effusionem animi dete-
gere indecorum non est, quantum scilicet necesse
fuerit ut solum indicetur quod scriptum est, Cor-
dis lati facies floret : sed cachinnis vocem sustol-
lere, et corpore præter voluntatem concuti non
eius est qui mente quieta sit, aut 360 probus,
aut sui ipsius compos. Hoc risus genus Ecclesia-
stes quoque reprobans, tanquam quod animi con-
stantiam maxime labefactet, ait : Risui dixi circum-
lutionem : et : Sicut vox spinarum sub olla, ita
risus stultorum : et Dominus eos quidem affectus,
qui necessario corpus comitantur, et reliquos
alios qui virtutis testimonium præ se ferunt, veluti
lassitudinem et commiserationem erga afflictos,
ipse suscepisse perhibetur : sed, quantum ex
Evangeliorum historia constat, risu nunquam usus
est, imo vero eos qui risu tenentur, miseris
pronuntiat . Neque vero fallat nos ambiguum
risus nomen. Est enim Scripturæ familiare, sæpe-
numero animi gaudium et hilarem affectum ex
bonis ortum, risum appellare, quemadmodum ait
Sara : Risum mihi fecit Deus : et illud : Beati
qui nunc stetitis, quia ridebitis . Item illud Jobi :
Os autem verax implebit risu . Nam omnia hæc
nomina pro hilaritate ob animi gaudium usurpata
sunt. Quamobrem qui affectu omni superior est,

22 Prov. xv, 13. 23 Eccle. ii, 2. 24 Eccle. vii, 7. 25 Luc. vi, 25. 26 Gen. xxi, 6. 27 Luc. vi, 21. 28 Job vii, 21.

(25) Reg. primus τῆς ἐγκρατείας κατορθοὶ λόγος, non ita recte. Mox duo mss. ὁρᾷς ὅπως. Titulus, qui statim sequitur, non legitur neque in Reg. primo, neque in codice Colbertino.
(26) Reg. primus τὰ κινήματα τῆς... ἀλλ' ἀκρι μὲν μειδιάματος. Codex Colb. σημεῖον καὶ τοῦ μὴ ἀκριβεῖ λόγῳ κατεσταλμένα ἔχειν τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς ἀκρι, etc.
(27) Vocem ἀπροαιρέτως addidimus ex mss. multis.
(28) Post illud, ἔχοντος ἑαυτοῦ, ita in vulgatis legitur, Βεβαιοῖ δὲ τὸν λόγον ὁ σοφώτατος Σολομῶν, φήσας· Μωρὸς ἐν γέλωτι ἀνυψοῖ τὴν φωνὴν αὐτοῦ· ἀνὴρ δὲ σοφὸς μόλις ἠσυχῇ μειδιάσει, confirmat autem hunc sermonem sapientissimus Salomon his verbis : Fatuus in risu exaltat vocem suam; vir autem sapiens vix tacite subridebit : quæ verba delevimus, utriusque codicis Coisluniani et Reg. primi et Colb.

fidem secuti. Et vero videntur addita primum fuisse in libri ora ab aliquo, qui monere velle ea quæ a Basilio dicebantur, ex Salomone confirmari posse : aut potius ex Ecclesiastico xxi, 23. Sed quod non raro contigit, hæc quæ retuli verba postmodum in ipsum contextum fluxere.
(29) Editi et nonnulli καὶ παρορμαστίς· ὡς φωνή. At Coisl. primus καὶ, ὡς φωνή, rectius. Non enim quæ proferuntur verba, leguntur in Proverbiorum libro, sed apud Eccles. vii, 7. Nec ita multo post Reg. primus et Colb. et uterque Coisl. γέλωτι δὲ μηδαμῶ χριστάμενος, ὅσον. Alii duo mss. et editi γέλωτα δὲ μηδαμῶ παραδεξάμενος, sensu non dissimili. Subinde editio Basil. simul et Paris. παρακρουέσθω δὲ ὑμᾶς. Editio Ven. et tres mss. præter Combef. ἡμᾶς.
(30) Codex Voss. et Colb. ὅτι γελάζονται, quia ridebunt. Haud longe unus ms. καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ.

quique nullum patitur voluptatis incitamentum, aut certe qui nullum prodit, sed gerit se constanter ac fortiter adversus omnem noxiam delectationem, is perfectus est continens : qui autem ejusmodi est, utique liber est ab omni peccato. Imo vero aliquando ab ipsis etiam rebus, quæ permittuntur, quæque necessariæ sunt ad vitam, abstinendum est, cum scilicet ob fratrum nostrorum utilitatem abstinentia instituitur. Sic Apostolus : *Si esca, inquit, scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum* ⁸⁵. Qui etiam cum haberet potestatem vivendi ex Evangelio, non usus est hac potestate, ne quod offendiculum daret Evangelio Christi ⁸⁶.

2. Temperantia igitur tollit peccata, turbulentos motus amandat, mortificat corpus ad ipsas etiam usque naturales affectiones ac cupiditates, initium est spiritualis vitæ, conciliat æterna bona, stimulum voluptatis in seipsa extinguit. Voluptas enim magna illa est mali illecebra, qua nos homines ad peccatum valde admodum proclives sumus : a qua anima omnis velut ab hamo ad interitum pertrahitur. Quare qui ab ipsa non effeminatur, nec frangitur, per temperantiam peccata omnia vitat. Quod si quispiam, vitatis plurimis, ab uno superatur, is continens non est : quemadmodum neque sanus est, qui uno corporali morbo laborat ; neque liber, qui imperio subjicitur unius, quicumque tandem ille sit, vilisque et plebeius. Ac reliquæ quidem **361** virtutes cum in occulto exerceantur, raro veniunt in hominum conspectum : continentia vero eum a quo possidetur, vel ipso congressu notum efficit. Ut enim obesitas et bonus color athletam notat, ita corporis macies et pallor, qui ex continentia emergit, indicio est, Christianum vere athletam esse præceptorum Christi : qui inimicum suum in corporis infirmitate vincat, viresque suas in pietatis certaminibus ostendat, convenienter verbis illis : *Cum infirmor, tunc potens sum* ⁸⁶. Quantum ex eo lucri est, si solum continentem videamus, vix et parce rebus necessariis utentem, et veluti onerosum naturæ ministerium persolventem, tempusque quo iis immoratur, ægro animo ferentem, et cito a mensa ad opera peragenda surgentem. Arbitror enim

⁸⁵ I Cor. viii, 13. ⁸⁶ I Cor. ix, 12. ⁸⁶ II Cor. xii, 10.

(31) Reg. primus et Voss. et Colb. et Coisl. primus ἡδονῆς ἐρεθισμὸν πάσχων ἢ καὶ προϊέμενος, quique nullum voluptatis incitamentum patitur, aut certe qui nullum prodit. Editi et tres mss. καὶ μηδένα ἐξ ἡδονῆς ἐρεθισμὸν προϊέμενος, quique nullum voluptatis incitamentum admittit : quæ scriptura falsa simul et manca fecit, ut Combefisius auctorem Stoicæ cujusdam arpathiæ immerito accusarit. Et ut magis suam opinionem confirmaret, in suo Maz. seu Reg. primo legere voluit προϊέμενος, admittit : quo in codice tamen legitur προϊέμενος, prodit, declarat. Mox Reg. primus et Voss. et Coib. διακείμενος, ὁ τέλειός ἐστιν ἐγκρατής. Editi et Reg. secundus οὗτος ἂν ἢ ἐγκρατής. Reg. tertius οὗτος ἂν εἴη ἐγκρατής.

(32) Codex Colb. οἰκονομεῖται. Ibidem idem liber

εξ ἡδονῆς ἐρεθισμὸν πάσχων, ἢ καὶ προϊέμενος (31), ἀλλ' ἐγκρατῶς καὶ ἀνευδότως πρὸς πᾶσαν ἀπλάουσι βλαβερὰν διακείμενος, ὁ τέλειός ἐστιν ἐγκρατής· ὁ δὲ τοιοῦτος δηλονότι καὶ πάσης ἀπήλλακται ἀμαρτίας. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτῶν τῶν συγκεχωρημένων καὶ ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν ἀφακτέον, ὅταν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἢ ἀποχῆ οἰκονομηται (32). Ὡς ὁ Ἀπόστολος· *Εἰ βρώμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου*, φησὶν, *οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα*. Καὶ ἔχων ἐξουσίαν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν, οὐκ ἐχρησαστο τῆ ἐξουσίᾳ, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν τινα δῶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.

2. Ἔστιν οὖν ἡ ἐγκράτεια ἀμαρτίας ἀναίρεσις, παθῶν ἀπαλλοτριώσεις, σώματος νέκρωσις μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν παθημάτων τε καὶ ἐπιθυμιῶν, ζωῆς πνευματικῆς ἀρχῆ, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν πρόξενος, ἐν ἑαυτῇ τὴ κέντρον τῆς ἡδονῆς ἀφανίζουσα. Ἡδονὴ γάρ ἐστι τὸ μέγα τοῦ κακοῦ δέλεαρ, δι' ἣν εὐέμπωτοι (33) μάλιστα πρὸς ἀμαρτίαν ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι· ὅφ' ἥς πᾶσα ψυχὴ ὡς ὑπ' ἀγκίστρου πρὸς τὸν θάνατον ἔλκεται. Ὡς ὁ γε μὴ ἐκθηλυνόμενος, μηδὲ κατακαμπτόμενος ὑπ' αὐτῆς (34), διὰ τῆς ἐγκρατείας πᾶσαν φυγὴν ἀμαρτημάτων κατώρθωσεν. Εἰ δὲ τὰ μὲν πλεῖστα ἐφυγεν, ὅφ' ἐνδὸς δὲ κρατεῖται, οὐκ ἐγκρατής ὁ τοιοῦτος· ὥσπερ καὶ ὁ ὅφ' ἐνδὸς πάθους σωματικοῦ ἐνοχλούμενος οὐχ ὕγιής· καὶ ὅφ' ἐνδὸς καὶ τοῦ τυχόντος κυριευόμενος (35) οὐκ ἐλεύθερος. Αἱ μὲν οὖν λοιπαὶ ἀρεταὶ, ἐν τῷ κρυπτῷ κατορθοῦμεναι, ὀλγᾶκις διαφαίνονται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ ἐγκράτεια ἀπ' αὐτῆς τῆς συντυχίας γνῶριμον ποιεῖ τὸν ἔχοντα. Ὡς γάρ τὸν ἀθλητὴν ἡ πολυσαρκία καὶ ἡ εὐχροία χαρακτηρίζει, οὕτω τὸν Χριστιανὸν τὸ κατεσκληρὸς τοῦ σώματος, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐγκρατείας ἐπανθοῦσα ὠχρία (36) δείκνυσιν, ὅτι ἀθλητῆς ὄντως ἐστὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ· ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος καταπαλαῖων ἑαυτοῦ τὸν ἐχθρὸν, καὶ τὸ δυνατόν ἐν τῷ τῆς εὐσεβείας ἀθλοῖς ἐπιδεικνύμενος, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι *Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι*. Ὅσον τὸ κέρδος, ὀφθῆναι μόνον τὸν ἐγκρατῆ, μῶλις καὶ κατὰ μικρὸν τῶν ἀναγκαίων ἀπτόμενος, καὶ ὡς λειτουργίαν ἐπαχθῆ ὑποτελοῦντα τῇ φύσει, καὶ δυσχεραίνοντα μὲν τῷ καιρῷ τῆς περι

cum Reg. primo Ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· Ἐάν ὁ ἀδελφός μου σκανδαλίζηται, οὐ. Haud longe legitur in Colb. καίπερ ἔχων ἐκ τοῦ.

(33) Reg. primus et Voss. et Colb. δέλεαρ, καὶ δι' αὐτὴν εὐέμπωτοι.

(34) Sic codex Voss. et Colb. et Reg. primus. Alii duo mss. et editi ἐκθηλυνόμενος ὑπ' αὐτῆς, brevius quam par erat.

(35) Reg. primus et Voss. et Colb. ὁ τοιοῦτος· ὡς οὕτε ὕγιής ὁ ἐνὶ σωματικῷ πάθει παρενοχλούμενος, οὕτε ἐλεύθερος ὁ ὅφ' ἐνδὸς καὶ τοῦ τυχόντος κυριευόμενος.

(36) Editi et mss. nonnulli ἐπανθοῦσα χροιά, color. Reg. primus et Voss. ὠχρία, pallor, quod melius iudicavi et verius.

ταῦτα διατριβῆς, ταχὺ δὲ τῆς τραπέζης ἀποτηδῶντα πρὸς τὴν τῶν ἔργων σπουδῆν. Οἶμαι γάρ ἂν καὶ τοῦ ἀκολάστου περὶ γαστέρα μηδένα λόγον τοσοῦτον τῆς ψυχῆς καθάψασθαι, καὶ πρὸς μεταβολὴν ἐναγαγεῖν (37), ὅσον καὶ μόνην τὴν συντυχίαν τοῦ ἐγκρατοῦς. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς εἶοικε, τὸ εἰς δόξαν Θεοῦ ἰσθίειν καὶ πίνειν· ὥστε καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης (38) Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΗ'.

Ὅτι δεῖ πάντων τῶν παρατιθεμένων ἡμῖν ἀπογεύεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀναγκαίως μέντοι κάκεινο προσδιωρίσθω, ὅτι πρὸς τὸν (39) ὑπωπιασμὸν τοῦ σώματος ἀπαραίτητον τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταῖς ἡ ἐγκράτεια· Πᾶς γὰρ ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται. Πρὸς δὲ τὸ μὴ συνεμπίπτειν τοῖς ἐχθροῖς τοῦ Θεοῦ τοῖς κεκαυτηριασμένοις τὴν ἰδίαν συνειδήσιν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεχομένοις βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάλγησιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς, ἅπτεσθαι μὲν ἐκάστου χρή, καιροῦ ποτε συνεμπεσόντος, ὅσον ἐνδείκνυσθαι τοῖς ὀρώσιν, ὅτι πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς καὶ ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον· Ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ ἐντεύξεως· φυλάσσειν δὲ καὶ οὕτω τὸν τῆς ἐγκρατείας σκοπὸν· τοῖς μὲν εὐτελεστέροις καὶ ἀναγκαίοις πρὸς τὸ ζῆν μέχρι τῆς χρείας προσδιατρίβοντα, καὶ ἐν τούτοις τοῦ λόγου τὸ βλαβερὸν ἐκκλίνοντα, τῶν δὲ πρὸς ἡδονὴν καθόλου ἀπεχόμενον. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν φιληδόνων τὸ πάθος ἐκκόψομεν, καὶ τοὺς κεκαυτηριασμένους τὴν ἰδίαν συνειδήσιν, τό γε ἐφ' ἡμῖν, θεραπεύσομεν, καὶ ἑαυτοὺς δὲ τῆς ἐν ἑκατέρᾳ (40) ὑπονοίας ἐλευθερώσομεν. Ἴνα τί γάρ, φησὶν, ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; Ἐγκράτεια δείκνυσσι τὸν συναποθανόντα Χριστῷ, καὶ νεκρώσαντα ἑαυτοῦ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ταύτην οἴδαμεν σωφροσύνης μητέρα, ὑγείας πρόξενον (41), τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ καρποφορίας ἱκανῶς ὑπεξάλρουσαν τὰ ἐμπόδια· εἴπερ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ αἱ ἡδοναὶ τοῦ βίου, καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι συμπνίγουσι τὸν λόγον, καὶ ἀκαρπος γίνεται. Ταύτην καὶ δαίμονες ἀποφεύγουσιν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διδάξαντος ἡμᾶς, ὅτι τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται (42), εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

A *animum ejus qui circa ventrem intemperans est, nullo sermone æque ac temperantis occursum vel solo commoveri, aut immutari. Atque hoc est, uti videtur, ad Dei gloriam edere, et bibere, ut in mensa etiam luceant bona nostra opera, ut Pater noster qui in cælis est, gloria afficiatur.*

λάμπειν τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα πρὸς τὸ δοξασθῆναι τῶν

INTERROGATIO XVIII.

Quod omnia quæ nobis apponuntur sunt degustanda.

RESPONSIO.

Et illud quoque necessario statuatur, temperantiam iis qui pro pietate certant, prorsus ad corpus macerandum necessariam esse: *Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet* 37. Sed tamen, ne una cum Dei inimicis corruamus, qui suam ipsorum conscientiam habent cauterio inustam, ob idque abstinere a cibis, quos Deus creavit, ut a fidelibus cum gratiarum actione sumantur 38, omnia, si quando occasio se dederit, degustanda nobis sunt, ut videntibus compertum sit et exploratum, cuncta mundis munda esse 39, omnemque Dei creaturam esse bonam, nec quidquam quod cum gratiarum actione assumatur, rejiciendum esse: *Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem* 40. Sic autem servanda est temperantiæ ratio, ut alimentis vilioribus, et ad vitam necessariis, quantum necessitas postulat, utamur, in eisque capiendis satietatis damnum vitemus, et ab his quæ ad voluptatem parata sunt, prorsus abstinemus. Ita enim et voluptariorum libidinem excidemus, et eos quorum conscientia cauterio notata est, certe quantum in nobis erit, curabimus, et nosmetipsos a suspicionem utrinque liberabimus. 362 *Utquid enim, inquit, libertas mea judicatur ab aliena conscientia* 41? Temperantia hominem indicat, qui una cum Christo mortuus sit, ac terrestria sua membra mortificarit. Hanc novimus matrem esse castimoniam, sanitatis conciliatricem, atque impedimentorum quibus eorum quæ in Christo sunt operum secunditas præpeditur, maxime expultricem esse; siquidem, juxta Domini vocem, curæ hujus sæculi, voluptates vitæ, reliquarumque rerum cupiditates verbum suffocant 42, atque adeo infructuosum redditur. Ab hac etiam aufugiunt dæmones, cum Dominus ipse nos docuerit, genus illud nisi precatione et jejuniis nequaquam exire 43.

37 I Cor. ix, 25. 38 I Tim. iv, 2, 3. 39 Tit. i, 15. 40 I Tim. iv, 4, 5. 41 I Cor. x, 29. 42 Math. xiii, 22. 43 Math. xvii, 20.

(37) Reg. primus μεταβολὴν ἀγαγεῖν.
 (38) Idem liber cum Voss. ἐπὶ τῆς τραπέζης. Deest articulus in vulgatis. Titulus qui niox sequitur, omissus est in Colb. et in Reg. primo.
 (39) Veteres duo libri πρὸς μὲν τὸν.
 (40) Veteres duo libri τῆς ἐν ἑκατέρῳ, nosmetipsos utrinque a suspicionem liberabimus, hoc est, neque

gulæ, neque erroris Manichæorum suspecti erimus.
 (41) Unus mss. ὑγείας πρόξενον, νηφαλαιότητος καὶ τοῦ ἀμετεωρίστως ἔχειν πρὸς Θεὸν σύμμαχον, hanc novimus adjunctricem esse ad parandam sobrietatem, et ad perpetuam cum Deo conjunctionem servandam.
 (42) Antiqui duo libri τοῦτο ἐν οὐδενὶ ἐξέρχεται.

INTERROGATIO XIX.

A

Quis sit continentis modus.

RESPONSIO.

1. In animi quidem vitis unus est continentis modus, integra scilicet a rebus ad perniciosam voluptatem ferentibus alienatio. In cibis autem quemadmodum alii aliis sunt necessarii, suntque et pro ætate et pro vitæ instituto, et pro corporis habitudine convenienter distincti: ita quoque illis utendi modus et ratio diversa sunt. Quo fit ut regula una omnes pietatis exercitatores comprehendere non possint. Iis autem qui rebus administrandis fuerunt præfecti, permittimus, ut habita ratione eorum quæ cuique accidunt, mensuram pro ascetis sanis a nobis statutam prudenter imminuent. Neque enim omnia sigillatim oratio complecti potest: sed ea solum quæ a communi et generali doctrina dependent. Præfecti enim danda ægrotis per cibos solatia, aut levamentum ejus qui cæteroquin defatigatus fuerit propter operum assiduitatem, aut etiam levamen illius qui exempli gratia ad itineris aut arduæ cujusvis alterius rei laborem accingitur, pro necessitatibus ratione semper præscribent, sequenturque eum, qui dicit, *Dividebatur singulis prout cuique opus erat*¹³. Neque igitur idem sumendi cibi tempus, neque modus, neque mensura omnibus sanciri potest: sed sit is scopus communis, ut fiat satis necessitati. Ventrem namque supra modum impleri, atque cibis onerari, res est maledicto digna, cum Dominus dixerit: *Væ vobis qui saturati estis nunc*¹⁴; hoc quoque et ipsum corpus ad opera inutile, et proclive ad somnum, et incommodis magis expositum reddit. Neque vero esus jucunditas finis loco habenda est, sed usus ad vitam necessarius, vitata voluptatis intemperantia, atque protervitate. Et enim servire voluptatibus nihil aliud est quam ventrem Deum suum efficere. Quoniam **363** enim corpus nostrum, utpote quod semper exinaniatur ac diffluat, expletione indiget (quæ etiam causa est cur cibi appetitiones naturales sint), recta cibis utendi ratio repleti ad animalis conservationem jubet quod evacuatum est, sive sicco, sive humido opus fuerit alimento.

2. Quod igitur nos simpliciore apparatu a necessitate liberaturum est, id est adhibendum. Hoc

¹³ Act. II, 45. ¹⁴ Luc. VI, 25

(13) Reg. primus et Voss. et Colb. ἡ παντελής ἀποχή, *integra abstinentia*.

(14) Reg. primus περιλαμβάνεσθαι τοὺς ἐν τῇ ἀδελφότητι ἀδύνατον, *feri non potest, ut fratres comprehenduntur omnes*. Ibidem codex Voss. et alii duo ἀφορίζοντες δέ. Haud longe Reg. primus καὶ πρὸς τὰ ἐκάστῳ συνεπιπίπτοντα. Subinde idem ms. Οὐ γὰρ τὰ καθέκαστον τῷ λόγῳ περιλαβεῖν δυνατὸν, ἀλλ' ὅσα τῆς κοινῆς διδασκαλίας καθόλου ἤρτηται.

(45) Editiones veteres παρασκευαζομένου πρὸς κάματος, ὅλον ὀδοιπορίαν, ἢ τι ἄλλο. Regii duo mss. παρασκευαζομένου πρὸς ὀδοιπορίαν, ἢ τι ἄλλο. Alius Reg. et Voss. et Colb. ut in contextu. Mox iidem

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΘ'.

Τι τὸ μέτρον τῆς ἐγκρατείας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐπὶ μὲν τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ἐν μέτρον ἐγκρατείας, ἢ παντελῆς ἀπαλλοτριώσεως (43) τῶν πρὸς τὴν ὀλεθρίαν ἡδονὴν φερόντων· ἐπὶ δὲ τῶν βρωμάτων, ὡσπερ αἱ χρεῖαι ἄλλαι ἄλλων εἶδη, κατὰ τὴν φιλίας καὶ ἐπιτηδεύματα, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἕξιν οἰκείως διαιροῦμεναι· οὕτω δὲ καὶ τὸ μέτρον τῆς χρήσεως διάφορον, καὶ ὁ τρόπος. Ὅστε ἐν μὲν κανόνι πάντας περιλαμβάνεσθαι τοὺς ἐν τῇ γυμνασίᾳ τῆς εὐσεβείας ἀδύνατον (44)· ἀφορίζοντες δὲ τὸ περὶ τοῦς ὑγιαίνοντας τῶν ἀσχοιμένων μέτρον, ἀπὸ τούτου τὴν παραλλαγὴν πρὸς τὰ ἐκάστῳ συμπίπτοντα ἐστοχασμένως γίνεσθαι παρὰ τῶν ἐπιταγμένων τὴν οἰκονομίαν ἀφιέμεν. Οὐδὲ γὰρ τὰ καθέκαστον τῷ λόγῳ περιλαμβάνειν δυνατὸν, ἀλλ' ὅσα τῆς κοινῆς καὶ καθόλου διδασκαλίας ἤρτηται. Τὴν γὰρ τῶν ἀβρώτων παραμυθίαν ἐκ τῶν βρωμάτων, ἢ τὴν τοῦ ἄλλως κεκτηκός ἐπὶ συντόνοις ἔργοις, ἢ καὶ τὴν τοῦ παρασκευαζομένου πρὸς κάματος (45), ὅλον ὀδοιπορίας, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἐπιπόνων, αἱ ἐφεστῶτες πρὸς λόγον αἰετῆς χρήσεως οἰκονομήσουσιν. ἐπόμενοι τῷ εἰπόντι, ὅτι *Διεδίδοτο ἐκάστῳ καθότι ἂν τις χρειαυ εἴχεν*. Οὕτε οὖν καιρὸν τροφῆς τὸν αὐτὸν πᾶσι νομοθετῆσαι δυνατὸν, οὔτε τὸν τρόπον, οὔτε τὸ μέτρον· ἀλλὰ σκοπὸς μὲν κοινὸς ἔστω ἡ τῆς χρείας ἐκπλήρωσις (46). Τὸ γὰρ ὑπερεπιπλάσθαι τὴν γαστέρα, καὶ καταβαρύνεσθαι ταῖς τροφαῖς, κατάρας ἄξιον, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Οὐαὶ ὑμῖν οἱ* (47) *ἐμπλησμένοι τῶν*· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα δύσχερστον πρὸς τὰς ἐνεργείας παρασκευάζει, καὶ πρὸς ὑπνοὺς εὐκατάφορον, καὶ ἐτοιμότερον πρὸς τὰς βλάβας. Οὐ μὴν οὐδὲ τὸ ἡδὺ τέλος ποιεῖσθαι τῆς βρώσεως χρῆ, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ζῆν χρείαν, παρατιμῆμενους τῆς ἡδονῆς τὸ ἀκόλαστον. Τὸ γὰρ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θεοῦ ἑαυτοῦ (48) τὴν κοιλίαν ποιεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ σῶμα ἡμῶν, αἰ κενούμενον καὶ ἀπορρέον, τῆς πληρώσεως ἐπιδέεται (διὸ καὶ φυσικαὶ εἰσιν αἱ τῆς τροφῆς ὁρέξεις), ὁ ὀρθὸς λόγος τῆς τῶν βρωμάτων χρήσεως τὴν πληρωσὴν τοῦ κενωθέντος πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύστασιν ὑπαγορεύει, εἴτε ξηρὰς εἴτε ὑγρὰς τροφῆς ἢ ἐνθεο γίνοντο.

2. Ὅπερ ἂν οὖν μέλλῃ ἀπεριεργότερον ἡμᾶς ἀπὸ λάσσειν (49) τῆς χρείας, τοῦτο προσενεχτέον. Ἀληθὲς ἂν

alii quos mox dixi libri αἰετῆς χρήσεως, non ita recte. Nec ita multo post codex Colb. Διεδίδοτο δὲ ἐκάστῳ καθ' ὅν ἂν.

(46) Reg. primus et Voss. ἔστω τὸ μὴ ἀναμένειν τὸν καιρὸν, *is scopus sit, ut non expectetur salietas*.

(47) Editi Οὐαὶ οἱ. At mss. duo οὐαὶ ὑμῖν, οἱ. Aliquantum post Colb. Οὐ μὴν δὲ οὐδέ.

(48) Sic veteres qualiuor libri. Editi αὐτοῦ. Μοτ codex Voss. κινούμενον καὶ ἀπορρέον αἰετῆς τῆς τροφῆς ἐπιθυμίαι. Reg. primus ἀπορρέον αἰετῆς . . . τροφῆς ἐπιθυμίαι.

(49) Reg. primus ὡστε ἔπερ ἂν γένοιτο. εὐκολώτερον ἡμᾶς ἀπὸ λάσσειν. Codex Colb. ὡστε ἔπερ ἂν

τοῦτο αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν οἷς ἐδεξιούτο τὰ κεκμηκότα πληθὴ πρὸς τὸ μὴ ἐκλυθῆναι ἐν τῇ δόξῳ, ὡς γέγραπται. Δυναίμενος γὰρ ἐπιτείνει: τὸ θαυμάσιον (50) ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ ἐπινοίᾳ τῆς πολυτελείας, οὕτω λιτὴν καὶ ἀπέριττον τὴν τροφήν αὐτοῖς παρεσκεύασεν, ὥστε ἄρτους μὲν κριθίνους (51) εἶναι, καὶ ἰχθύος δὲ μέρος ἐπὶ τῷ ἄρτῳ. Περὶ δὲ ποτοῦ οὐδὲ ἐμνημόνευσεν, ὡς αὐτοφουὸς πᾶσι καὶ ἀρκοῦντος ταῖς χρεῖαις τοῦ ὕδατος προκειμένου· πλὴν εἰ μὴ τι (52) δι' ἀρβαστίαν βλαβερὸν εἶη τὸ τοιοῦτον ποτὸν, ὡς παραιτητέον κατὰ τὴν συμβουλήν Παύλου τὴν πρὸς Τιμόθεον. Καὶ πάντα δὲ ὅσα προφανῆ τὴν βλάβην ἔχει παραιτητέα. Ἀνακόλουθον γὰρ διὰ μὲν τὴν σύστασιν τοῦ σώματος τὰς τροφὰς αἰρεῖσθαι, δι' αὐτῶν δὲ πάλιν τῶν τροφῶν προσπολεμεῖν τῷ σώματι, καὶ ἐμποδίζειν αὐτῷ πρὸς τὴν τῆς ἐντολῆς ὀπηρεσίαν. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὑπόδειγμα ἡμῖν ἐστὶ τοῦ τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐθίζειν φεύγειν τὰ βλαβερὰ, καὶ ἰδοντὴν ἔχη (53). Χρὴ μέντοι ἐκ παντὸς τρόπου τὸ εὐποριστότερον προτιμᾶν, ὥστε μὴ προφάσει ἐγκρατείας περιεργάζεσθαι ἡμᾶς τὰ τιμιώτερα, καὶ πολυδάπανα παραρτύνοντας διὰ τῶν πολυτιμῶν ἡδυσμάτων τὰ βρώματα· ἀλλὰ τὸ ἐν ἐκάστη χώρᾳ εὐληπτον καὶ εὐτελὲς καὶ τοῖς πολλοῖς εἰς χρῆσιν ἔτοιμον (54), τοῦτο αἰρεῖσθαι, τῶν ἐπιεικῶν μόνους τοῖς ἀναγκαιοτάτοις πρὸς τὴν ζωὴν κεχορηγμένους· ὅλον ἐλαίῳ, καὶ τοῖς τοιοῦτοις, καὶ εἰ τι πρὸς τὴν ἀναγκαίαν τῶν ἀσθενούντων παραμυθίαν ἐπιτήδειον, καὶ τοῦτο ἐὰν ὑπάρχη ἄνευ πολυπραγμοσύνης καὶ θορύβων καὶ περισπασμῶν περιγενέσθαι (55).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Κ'.

Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐν βρώμασι δεξιώσεως.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἡ κενοδοξία, καὶ ἡ ἀνθρωπαρέσκεια, καὶ τὸ πρὸς ἐπιδειξίαν τι ποιεῖν, ὅπως ἐπὶ παντὸς πράγματος Χριστιανοῖς ἀπηγόρευται· ὅπου γε καὶ αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ὁ πρὸς τὸ θεασθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐξασθῆναι ποιῶν τὸν ἐπ' αὐτῇ μισθὸν ἀπόλλυσι. Τοῖς δὲ πᾶν εἶδος ταπεινώσεως διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου καταδεξαμένοι μεθ' ὑπερβολῆς φευκτέος (56) πᾶς κενοδοξίας τρόπος. Ἐπεὶ δὲ τοὺς ἐξωθεν ὀρώμεν τὸ ταπεινὸν τῆς πενίας αἰσχυνομένους, καὶ ἐπιτηδεύοντας πᾶσαν ἀφρονίαν βρωμάτων καὶ πολυτέλειαν, ὅταν τινὰ τῶν ξένων δέχωνται, φοβοῦμαι μὴ καὶ ἡμῶν (57) κατὰ τὸ λανθάνον τὸ αὐτὸ πάθος βῆται, καὶ ἐλεγχθῶμεν ἐπαισχυνομένοι τὴν ὑπὸ Χριστοῦ μακαριζομένην πτωχείαν. Ὡσπερ οὖν σκευὴ ἀργυρᾶ,

⁵⁶ Matth. xv, 32. ⁵⁷ Joan. vi, 9. ⁵⁸ I Tim. v, 23.

μέλλοι ἀπεριεργότερον. Liber Voss. ὅτε γένοιτο εὐκολώτερον. Paulo post Reg. primus Δηλοὶ δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν οἷς.

(50) In Colb. pro θαυμάσιον legitur θαυμά.

(51) Antiqui duo libri cum Voss. ὥστε ἄρτους κατὰ μὲν τὸν Ἰωάννην κριθίνους. Statim codex Colb. ἐπὶ τῶν ἄρτων.

(52) Editi πλὴν μὴ τι. At mss. tres præter Combel. ut in contextu. Mox mss. nonnulli δ παραιτητέον.

(53) Editio Basil. pariter ac Paris. ἰδοντὴν ἔχει.

A autem declaravit Dominus ipse, cum fatigatum multitudinem, ne in via deficeret, epulo excepti, uti scriptum est ⁵⁶. Etenim cum excogitando apparatu aliquo sumptuoso posset in deserto miraculum augere, adeo tenuem ac simplicem cibum eis paravit, ut et panes hordeacei essent, et pars piscis adhiberetur ad panem ⁵⁷. De potu autem ne mentionem quidem fecit, quod aqua quæ sponte naturæ scaturit, necessitatique sufficit, in promptu sit omnibus; nisi tamen ejusmodi potus cuiquam noceret ob infirmitatem, sic ut ex Pauli ad Timotheum consilio rejici deberet ⁵⁸. Imo vero omnia quæ manifesto nocent, rejicienda sunt. Neque enim par est escas corporis conservandi causa assumere, ac rursus per ipsas escas inferre bellum corpori, eique ad mandatum conficiendum impediendum esse. Atque hoc idem nobis exemplo est, ut ad ea quæ nocent fugienda, licet grata sint et jucunda, animum nostrum assuefaciamus. Quod igitur facilius paratur, prorsus est anteponendum, ut ne continentię prætextu cariora ac sumptuosiora anxie inquiramus, et magno partis condimentis edulia apparemus: sed quod in unaquaque regione nullo negotio haberi potest, et vile est, et quæ vulgus facile utitur, deligamus, ita ut ex quæsitis alimentis utamur iis solis quæ ad vitam sunt maxime necessaria, uti oleo, et aliis ejusmodi, et si quid ad necessarium ægrotantium levamen idoneum sit, idque si citra sollicitudinem tumultuque et negotium comparare liceat.

C

INTERROGATIO XX.

Quæ ratio tenenda sit in cibis, cum excipiuntur hospites.

RESPONSIO.

1. Vana gloria, studium placendi hominibus, et quælibet res ad ostentationem gesta, propterea in omni negotio Christianis interdicta sunt: quandoquidem qui et ipsum mandatum ideo perficit, ut spectetur ab hominibus, et gloria afficiatur, mercedem ob ipsum sperandam amittit. Itaque iis qui omnem humilitatis speciem propter Domini præceptum amplexi sunt, fugiendus admodum est omnis vanæ gloriæ modus. Quoniam autem videmus mundanos homines, qui cum pudore ferant paupertatis humilitatem, et ubi aliquis ipsis suscipiendus est hospes, omnem ciborum copiam ac magnificentiam studiosius apparent, timeo ne nos quoque clanculum eidem **364** vitio fiamus ob-

Editio Ven. et mss. plerique omnes ἔχη. Rursus editiones Basil. et Paris. περιεργάζεσθαι ἡμᾶς. Editio Ven. et mss. non pauci ἡμᾶς.

(54) Reg. primus et Voss. et Colb. εὐτελὲς καὶ πᾶσιν εἰς χρῆσιν προκειμένον, quod omnibus ad usum proponitur.

(55) Reg. primus et Voss. περιγενέσθαι.

(56) In codice Voss. pro φευκτέος legitur φευκταίος. Mox Reg. primus τὸς ἔξω. Nec ita multo post codex Colb. πενίας ἐπαισχυνομένους.

(57) Unus ms. μὴ καὶ ἡμῶν.

noxii, atque de paupertate, quæ a Christo beata A prædicata est", erubescere deprehendatur. Quæmadmodum igitur vasa argentea, aut vela purpurea, aut stratum molle, aut vestimenta pellucida extrinsecus comparare nobis non convenit: sic fuerit indecorum excogitare epulas a nostra vendi ratione multum abhorrentes. Nam circumcursare nos, ac investigare ea quæ non ad necessarium usum requiruntur, sed quæ ad miseram voluptatem et ad inanem exitiosamque gloriam adinventa fuerunt, non turpe modo, et a scopo nobis proposito alienum, sed detrimentum etiam affert non leve, cum scilicet qui in deliciis vivunt, et ventris voluptatibus meliuntur beatitudinem, nos quoque eisdem curis quibus ipsi cum admiratione et stupore incumbunt, distentos vident. Et enim si malæ sunt deliciæ, et fugiendæ, nunquam eas amplecti debemus. Nihil enim eorum quæ reprobata sunt, potest ullo tempore opportunum esse. Qui laute et delicate vivunt, præstantissimisque illinuntur unguentis, et vinum percolatum bibunt, eos incusat Scriptura¹. Et ob delicias vidua, quæ viva erat, dicitur mortua². Dives ob hujus vitæ delicias privatus est paradiso³. Quid igitur nobis cum apparatus sumptuosus? Accessit hospes aliquis? Si frater sit, et idem vitæ institutum sequatur, suam ipsius mensam agnoscat. Quæ enim reliquit domi, ea inventurus est apud nos. At fatigatus est ex itinere? Tantum afferimus levamenti,

2. Advenit alius sæculo huic addictus? Ex factis C discat quæ ei sermo non persuasit, et frugalitatis in escis servandæ formam et exemplar accipiat. Maneant in ipso monumenta mensæ Christianorum, et ejus paupertatis, quæ Christi causa citra verecundiam perferenda est. Quodsi his ille minime commovebitur, ac potius deridebit, rursus nobis non exhibiturus est molestiam. Nos autem, cum divites quosdam videmus, qui deliciarum usuin ponunt in præcipuis bonis, eorum vicem valde dolemus, quod vita omni in vanitate insumpta, et voluptatibus suis pro Deo habitis, nescientes in vita hac recipiunt honorum partem, ac per præsentem delicias in paratum ignem præcipitantur, et in illius ardorem: imo siquando sese nobis obtulerit occasio, ne ipsis quidem hæc dicere dubitemus. D Quod si futurum est, ut ipsi quoque simus eorumdem rei, et quoad licet nobis, inquiramus etiam ea quæ pertinent ad voluptatem, et ipsa ad ostentationem apparemus, verèor ne quæ destruimus, ea ædificare videamur, et per quæ cæteros judicamus.

ἢ καταπετάσματα περιπόρφυρα, ἢ στρωμνὴν μαλακὴν, ἢ ἐπιβλήματα διαφανῆ συμπορίζεσθαι ἔξωθεν οὐκ εὐπρεπὲς ἡμῖν· οὕτως οὐδὲ βρώματα (58) περινοεῖν παρὰ πολὺ τῆς ἡμετέρας διαίτης; ἐξηλλαγμένα. Τὸ γὰρ περιτρέχειν ἡμᾶς διερευνωμένους τὰ μὴ πρὸς τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας (59) ἐπιζητούμενα, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀθλίαν ἡδονὴν καὶ ὀλεθρίαν κενοδοξίαν περινεοημένα, οὐ μόνον αἰσχρὸν καὶ ἀσύμφωνον τῷ προκειμένῳ ἡμῖν σκοπῷ, ἀλλὰ καὶ βλάβην ἔχον οὐ τὴν τυχοῦσαν, ὅταν οἱ τρυφῶντες, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς γαστρὸς τὴν μακαριότητα ὀριζόμενοι, περὶ τὰς αὐτὰς φροντίδας ὀρώσι καὶ ἡμᾶς στρεφομένους, περὶ ἃς ἐκεῖνοι ἐπτόνηται. Εἰ γὰρ πονηρὸν ἡ τρυφή καὶ φευκτὸν (60), οὐδέποτε ἡμῖν αἰρετὴ. Οὐδὲν γὰρ τῶν κατεγνωσμένων δύναται εἶναι πρὸς καιρὸν ἐπιτήδειον. Οἱ σπαταλῶντες, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, καὶ τὸν διυλισμένον οἶνον πίνοντες, κατηγοροῦνται ὑπὸ τῆς Γραφῆς. Καὶ διὰ τὴν σπατάλην ἡ χήρα, ζῶσα, θετηκέναι λέγεται. Ὁ πλούσιος ἀπεστερήθη τοῦ παραδείσου διὰ τὴν ἐνταῦθα τρυφήν. Τί οὖν ἡμῖν καὶ ταῖς πολυτελείαις; Ἐπεδήμησέ τις τῶν ξένων; Εἰ μὲν ἀδελφός, καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχων τοῦ βίου, τὴν οἰκειὰν τράπεζαν ἐπιγνώσεται. Ἄ γὰρ κατέλιπεν οἶκοι, ταῦτα εὐρήσει παρ' ἡμῖν. Ἀλλὰ κέκμηκεν ἐκ τῆς ὁδοπορίας; Τοσοῦτον αὐτῷ προστίθεμεν (61), ὅσον τὸν κόπον παραμυθήσασθαι.

reliquit domi, ea inventurus est apud nos. At fatigatus est ex itinere? Tantum afferimus levamenti,

2. Ἄλλος ἐλήλυθεν ἐκ τοῦ ἔξωθεν βίου; Μαθέτω C διὰ τῶν ἔργων, ὅσα ὁ λόγος αὐτὸν οὐκ ἔπεισε, καὶ λαθέτω τύπον καὶ ὑπογραμμὸν τῆς ἐν τροφαῖς ἀταρχειας. Ἐναπομεινάτω αὐτῷ ὑπομνήματα (62) Χριστιανῶν τραπέζης, καὶ ἀνεπαισχύντου διὰ Χριστὸν πτωχειας. Εἰ δὲ οὐ προσέξει, ἀλλὰ καταγελάσει, δεύτερον ἡμῖν οὐκ ἐνοχλήσει. Ἡμεῖς δὲ, ὅταν τινὰς τῶν πλουσίων ἴδωμεν, οἱ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἡδῶν ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀγαθῶν τίθενται (63), μέγιστον στενάζομεν ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι τῇ ματαιότητι πάντα τὸν βίον προσαναλίσκοντες, καὶ θεοποιήσαντες ἑαυτῶν τὰς ἡδονὰς, ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τῶν ἀγαθῶν τὸ μέρος ἀπολαμβάνοντες οὐκ αἰσθάνονται, διὰ τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς, ἐφ' ἑτοιμον τὸ πῦρ καὶ τὸν ἐν αὐτῷ κάυσωνα πορευόμενοι. Κἀν καιροῦ ποτε τύχωμεν, οὐδὲ πρὸς (64) αὐτοὺς ἐκεῖνους ταῦτα διεξελεῖν ὀκνοῦμεν. Εἰ δὲ μέλλοιμεν καὶ αὐτοῖς ταῖς ἐνέξεσθαι, καὶ, κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἡμῖν δύναμιν, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν ἐπιζητεῖν, καὶ πρὸς ἐπίδειξιν παρασκευάζεσθαι, φοδοῦμαι, μὴ ἂ καταλύομεν, ταῦτο φανῶμεν οἰκοδομοῦντες, καὶ δι' ὧν ἑτέρους κρῖνο-

¹ Matth. v, 3. ² Amos vi, 6. ³ I Tim. v, 6.

⁴ Luc. xvi, 22.

(58) Codex Colb. οὐτε δὲ βρώματα.
(59) Reg. primus et Voss. ἀναγκαῖον τῆς χρήσεως. Mox duo mss. πρὸς τὴν ὀλεθρίαν ἡδονὴν καὶ βλαβεράν κενοδοξίαν.

(60) Reg. primus καὶ φευκτόν. Codex Voss. φευκταῖον.

(61) Antiquæ editiones et Reg. secundus τοσοῦτον αὐτὸν προστίθεμεν. Alii tres mss. τοσοῦτον αὐτῷ προστίθεμεν.

(62) Reg. primus ὑπόμνημα. Mox idem ms. cum Colb. οὐ προσέξει. Alii duo mss. et editi προσέξει.

(63) Codex Colb. ἐπιτίθενται. Mox Reg. primus τὸν βίον προσαναλίσκοντες.

(64) Reg. primus et Voss. μηδὲ πρὸς. Codex Colb pro μηδὲ habet μη. Aliquanto post liber Voss et Colb. διεξελεῖν ἀποκνήσωμεν. Reg. primus ἀποκνοῦμεν.

μεν, ταυτοὺς κατακρίνωμεν, ἐσχηματισμένως; (65) ἂν τῷ βίῳ κεχορηγμένοι, καὶ ἄλλοτε ἄλλως μεταμορφώμενοι, εἰ μὴ ἄρα καὶ τὰς ἐσθῆτας ἡμῶν διαμεψόμεν, ὅταν τοῖς ὑπερηφάνοις περιτυγχάνωμεν. Εἰ δὲ τοῦτο αἰσχρὸν, πολλῶ αἰσχρότερον (66) διὰ τοὺς τρυφῶντας τὴν τράπεζαν ἡμῶν μετασκευάζεσθαι. Μονότροπος ἐστὶν ὁ τοῦ Χριστιανοῦ βίος, ἕνα σκοπὸν ἔχων, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. *Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*, φησὶν ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος. Πολύτροπος δὲ καὶ ποικίλος ὁ τῶν ἔξωθεν βίος, ἄλλοτε ἄλλως πρὸς τὴν ἀρέσκειαν τῶν ἐντυγχανόντων μεταπλασόμενος (67).

3. Ὡστε καὶ σὺ, πλήθει βρωμάτων καὶ περιεργίᾳ πρὸς ἡδονὴν μετασκευάζων τοῦ ἀδελφοῦ σου τὴν τράπεζαν, κατηγορεῖς αὐτοῦ φιληδονίαν, καὶ καταχέεις αὐτοῦ γαστριμαργίας ὀνειδίῃ δι' ὧν παρασκευάζῃ, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν περι ταῦτα ἡδυπάθειαν. Ἡ οὐχὶ πολλάκις, τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς θεωρήσαντες, ἐστοχάσμεθα τοῦ προσδοκωμένου, ὅστις ἐστὶν, ἢ ὅπερ ἐστίν; Οὐκ ἐπήνεσε τὴν Μάρθαν εἰς πολλὴν διακονίαν περισπωμένην (68) ὁ Κύριος· ἀλλὰ, *Μεριμνᾷς, καὶ τυρβάλλῃ*, φησὶ, *περὶ πολλά· ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεία, ἢ ἐνός· ὀλίγων μὲν, δηλονότι τῶν πρὸς παρασκευὴν, ἐνός δὲ τοῦ σκοποῦ, ὥστε τὴν χρείαν ἐκπληρωθῆναι. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ὅποιαν παρέθηκε τοῖς πεντακισχιλίοις τροφὴν οὐκ ἀγνοεῖς. Ἡ δὲ εὐχὴ τοῦ Ἰακώβ πρὸς τὸν Θεόν· Ἐὰν δῶς μοι, φησὶν, ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἰμάτιον περιβαλέσθαι· οὐκ, Ἐὰν τρυφῇ δῶς μοι καὶ πολυτέλειαν. Τί δὲ ὁ σφύρατος Σολομών; *Πλοῦτον δὲ καὶ περιαν*, φησὶ, *μὴ μοι δῶς· σύνταξον δὲ μοι τὰ δεόντα, καὶ* (69) *αὐτάρκη, ἵνα μὴ πλησθεὶς ψευδοῦς γένωμαι, καὶ εἰπῶ· Τίς με ὀρᾷ; ἢ πενόμενος κλέψω, καὶ ὁμῶς τὸ δρομα τοῦ Θεοῦ μου· πλοῦτον μὲν εἶναι τὴν πλησμονὴν ὀριζόμενος, πένταν δὲ τὴν παντελῆ ἀπορίαν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων· διὰ δὲ τῆς αὐταρκειᾶς (70) τὸ ἀνευδὲς ὁμοῦ καὶ ἀπέριττον τῶν πρὸς τὴν χρείαν δηλῶν. Αὐτάρκεια δὲ ἄλλη ἄλλῃ κατὰ τε τὴν τοῦ σώματος ἕξιν καὶ τὴν πρὸς τὸ προκαίμενον χρείαν. Τῷ μὲν γὰρ πλείονος τροφῆς καὶ ἰσχυροτέρας χρείας διὰ τὸν κόπον, τῷ δὲ λεπτοτέρας καὶ κουφοτέρας, καὶ καταλλήλου τὰ πάντα δὲ τὴν ἀσθένειαν· κοινῇ δὲ πᾶσιν εὐτελεστέρας καὶ εὐποριστοτέρας. Ἐν παντὶ μέντοι τὸ ἐπιμελὲς καὶ τὸ εὐτράπεζον (71) ἀναγκαῖον, μηδαμοῦ τοὺς ὄρους**

nosmetipsos condemnemus, qui simulate vitam utamur, modo in hanc, modo in illam formam mutati, nisi forte immutemus etiam vestimenta nostra tum, cum in viros claros et superbos **365** inciderimus. Quod si id turpe est, longe turpius est mensam nostram ob delicatas commutare. Equabilis et constans est Christiani vita, et unicum scopum habet, Dei gloriam. *Sive enim manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, ait Paulus qui in Christo loquebatur *. At vero multiformis et varia est hominum mundanorum vivendi ratio, quæ scilicet aliis atque aliis modis ad conciliandam accedentium gratiam transformetur.

3. Quare tu quoque si copia ciborum atque lautitia fratri voluptatem afferre volens, mensam tuam immutas, ejus accusas erga voluptatem studium, atque per ea quæ instruis, ipsius exprobras gulam, cum tamen ejusdem circa hæc voluptatem redarguas. Annon sæpenumero, genere et modo apparatus consideratis, conjectavimus quis sit qui expectetur, aut quid sit? Nequaquam Dominus laudavit Martham in multiplex ministerium distractam: sed, *Sollicita es, inquit, et turbaris circa multa* *; atqui paucis, vel uno opus est: paucis quidem, quantum scilicet ad apparatus; uno vero, nempe sine ipso, ut videlicet necessitati fiat satis. Quale autem alimentum Dominus ipse millibus quinque apposuerit, haud ignoras. Votum autem Jacobi ad Deum hoc est: *Si dederis mihi, inquit, panem ad comedendum, et vestimentum ad induendum* * : non dixit, *Si dederis mihi delicias et sumptuosum apparatus. Quid vero sapientissimus Salomon? Divitias et paupertatem*, inquit, *ne dederis mihi: sed constitue mihi necessaria, et sufficientia, ut ne satiatas mendax fiam, et dicam: Quis me videt? aut pauper jurer, et jurem nomen Dei mei* * : ita æstimans, divitias quidem satietatem esse, paupertatem vero penuriam integram esse rerum ad vitam necessariorum; per ea autem quæ sufficiunt, statum quemdam nec indigentem, nec rerum ad usum requisitarum copia abundantem indicavit. Porro aliud alii sufficit pro corporis habitudine, et pro necessitate instante. Huic enim opus est alimento uberiore ac validiore propter laborem: illi vero, tenuiore levioque, et in omnibus congruente, propter infirmitatem: sed generaliter opus

* I Cor. x, 31. * Luc. x, 41, 42. * Gen. xxviii, 20. * Prov. xxx, 8, 9.

(65) Editio Basil. æque ac Paris. κρίνομεν, κρίνομενοι ἐσχηματισμένως, male. Editio Ven. κρίνομεν ἐσχημ. Regii primus et tertius ut in contextu. Subinde codex Colb. ἄλλως τῷ βίῳ μεταμορ.

(66) Veteres duo libri πολλῶ αἰσχρῶν.

(67) Reg. primus ἐντυγχανόντων μεταπλασόμενος.

(68) Reg. primus et Voss. et Colb. εἰς πολλὰ περισπωμένην. Auctor, quicumque ille fuit, qui hæc scripsit, ita in suis Bibliis legisse videtur, ὀλίγων δὲ ἐστὶ χρεία, ἢ ἐνός: quod permirum videri debet, cum nusquam ejus scripturæ, quod sciam, vestigium ullum exstet. Eadem leguntur pag. 263,

nota b. (col. 759, nota 84) Mox codex Voss. et Reg. primus πρὸς πᾶσαν παρασκευὴν.

(69) Voculam καὶ ex antiquis duobus libris addidimus.

(70) Illud, διὰ δὲ τῆς, etc., sic intelligas velim: Salomon his verbis neque inopiam significat neque rerum necessariorum copiam; sed statum quemdam, qui inter egestatem et copiam medius sit, ostendit. Ibidem duo mss. κατὰ τε τὴν τοῦ. Editi κατὰ τὴν.

(71) Editi καὶ εὐτράπεζον. At mss. duo καὶ τὸ εὐτρ.

est omnibus vilior et paratu faciliore. Attamen cura et quædam mensæ decentia necessaria est in omnibus, sed ita tamen, ut extra præscriptis nobis necessitatis terminos nunquam egrediamur; imo vero hospitalitatis is finis sit, ut spectetur quod necessitas cuiusque accedentium postulat. Ait enim: *Veluti utentes mundo hoc, et non abutentes*^o. Abusus autem sumptus est ultra necessitatem. Non sunt nobis pecuniæ? Nec sint. Non sunt referta nostra horrea? Quid tum? Vivimus enim in diem, et in labore positus nobis est victus. Cur igitur escam a Deo esurientibus datam ad delicatum voluptatem insumimus? in quo peccamus satietatis incommoda augeamus.

366 INTERROGATIO XXI.

Quomodo oporteat se gerere inter sedendum et accumbendum in tempore prandii aut cænæ.

RESPONSIO.

Quandoquidem Domini nos ubique ad humilitatem assuefacientis præceptum est, ut et in prandiiis accumbentes postremum locum occupemus^o, necesse est ei, qui omnia juxta mandatum peragere studet, ne hoc quidem præceptum negligere. Quamobrem si mundani aliqui nobiscum accumbant, fieri nos eis in hac etiam parte exemplum par est, ut non extollantur, neque primam sedem perquirant. Cum autem omnes pari consilio in unum coeant, ut videlicet quavis occasione aliquod suæ humilitatis specimen dent, locum quidem ultimum ex Domini mandato occupare unicuique convenit: sed tamen si ad eum tenendum contentiosus fieret impulsus, ejusmodi agendi ratio improbanda esset, tanquam quæ evertat ordinem, tumultumque afferat. Præterea si alter alteri cedere nolumus, atque de hoc pugnamus, ita iis qui de principe loco certant, similes efficiemur. Quare et hic quoque prudenter cognoscentes curantesque quod nobis decorum fuerit, accubationis ordinem permittere debemus excipientis arbitrio, quemadmodum submonuit et Dominus, cum dixit pertinere ad patremfamilias harumce rerum dispositionem^o. Sic enim et nos invicem perferemus in dilectione, honeste omnia et secundum ordinem facientes: et illud demonstrabimus, nos non ad faciendam coram multis ostentationem, neque ad popularem gratiam demerendam humilitatem sectari, ex obstinata ac vehementi contentione: quin potius obtemperando exercebimus humilitatem. Altercari enim majus est superbiam indicium, quam primam sedem inter accumbendum tenere, cum jussi eam acceperimus.

^o I Cor. vii, 31. ^o Luc. xiv, 10. ^o ibid.

(72) Regii duo mss. cum Colb. *μη καταχρώμενοι*. Alius ms. Regius et editiones veteres *παραχρώμενοι*, et ita legi debere fatebitur qui sequentia paulo attentius considerarit.

(73) Vocula *γάρ* deest in Colb. et in Reg. primo. Is ejus loci sensus est: Non sunt referta horrea? Quid tum? quid refert? Vivimus in diem. *Sufficit*

ἡμῶν τῆς χρείας ὑπερβαίνοντων· ἀλλὰ τοῦτο ἔστω τῆ, δεξιῶσεως πέρας, τὸ παρὰ τῆς ἐκάστου χρείας τῶν ἐπιδημούντων ἐπιζητούμενον. Ὡς χρώμενοι γάρ, φησὶ, τῷ κόσμῳ τοῦτῳ, καὶ μὴ παραχρώμενοι (72). Παράχρησις δὲ ἐστὶν ἡ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν δαπάνη. Οὐκ ἔχομεν χρήματα; μηδὲ ἔχοιμεν. Οὐ γέμουσιν ἡμῶν αἱ ἀποθῆκαι; Ἐφήμερος γάρ (73) ἡμῖν ἡ τροφή· διὰ χειρῶν ὁ βίος. Τί οὖν τὴν δεδομένην παρὰ Θεοῦ τροφήν τοῖς πεινῶσιν εἰς ἡδονὰς τρυφῶντων παραναλίσκομεν; ἀμφοτέρωθεν ἀμαρτάνοντες, καὶ τούτοις ἐπιτεινόντες τὰς ἐκ τῆς ἐνδείας θλίψεις, κακείνους τὰς βλάβας τὰς ἐκ τοῦ κόρου.

utrinque, cum et illis egestatis angustias, et his

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ'.

Πῶς δεῖ περὶ τὰς καθέδρας καὶ τὰς κατακλίσεις ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀρίστων ἢ δειπνῶν ἔχειν (74).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπειδὴ πρόσταγμά ἐστὶ Κυρίου πανταχοῦ πρὸς τὴν ταπεινώσιν ἐθίζοντος ἡμᾶς τὸ καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις κατακλινομένους τὸν ἔσχατον τόπον προκαταλαμβάνειν, ἀνάγκη τὸν πάντα κατ' ἐντολὴν ποιῆν ἐσπουδακότα μηδὲ τοῦτο παρορᾶν τὸ πρόσταγμα. Ἄν μὲν οὖν κοσμικοὶ τινες ἡμῖν συγκατακλίνωνται (75), ὑπόδειγμα αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ ὑπεραίρεσθαι, μηδὲ τὸ φιλόπρωτον ἐπιζητεῖν, καὶ ἐκ τούτου τοῦ μέρους γίνεσθαι ἡμᾶς προσήκει. Ὅπου δὲ πάντες κατὰ τὸν ἴσον σκοπὸν συνέρχονται, ὥστε ἐν παντὶ καιρῷ τῆς δοκιμῆς τῆς ταπεινοφροσύνης ἑαυτῶν διδόναι (76), τὸ μὲν προκαταλαμβάνειν τὸν ἔσχατον τόπον κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἐκάστῳ ἐπιβάλλον· τὸ γὰρ μὴ πάλιν φιλονεικῶς περὶ τοῦτον συνωθεῖσθαι ἀδόκιμον, ὡς ἀναιρετικὸν τῆς εὐταξίας καὶ θορύβου αἴτιον. Καὶ τὸ πρὸς ἀλλήλους δὲ ἀνευδότης ἔχειν, καὶ ἡ περὶ τούτου μάχη, ὁμοίους ἡμᾶς ποιήσει τοῖς περὶ πρωτείων φιλονεικοῦσι. Διόπερ χρῆ καὶ ἐνταῦθα, τὸ πρέπον ἡμῖν περισχεμμένως γνωρίζοντας καὶ σπουδάζοντας, ἐπιτρέπειν τῷ ὑποδεχομένῳ καὶ τὴν τῆς κατακλίσεως τάξιν, καθὰ καὶ ὁ Κύριος ὑπέθετο, τῷ οἰκοδεσπότην προσήκειν εἰπὼν τὴν περὶ τούτων διατάξιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἀνεξόρεθα ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν ποιῶντες· καὶ οὐ πρὸς ἐνδείξιν τῶν πολλῶν, οὔτε δημοκοπιῶς (77) τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιτηδεύειν διὰ τῆς ἀνευδότητος καὶ σφοδρᾶς ἀντιλογίας δείξομεν· μᾶλλον δὲ διὰ τῆς εὐπειθείας τὸ ταπεινὸν κατορθώσομεν. Πλείων γὰρ ἐκ τῆς ἀντιλογίας ἢ τῆς ὑπερηφανίας ἐμφασίς, ἢ ἐκ τῆς πρωτοκλισίας, ὅταν ἐκ προστάγματος αὐτὴν καταδεχόμεθα.

diei militia sua. (Matth. vi, 34).

(74) Reg. primus ἀρίστων καὶ τῶν δειπνῶν.

(75) Veteres duo libri et editi συγκατακλίνονται.

Alii duo mss. συγκατακλίνονται.

(76) Reg. primus et Colb. καιρῷ εἰς τὴν... ἑαυτοῦς

Vox ἑαυτοῦς legitur quoque in codice Vossii.

(77) Regii secundus et tertius et editiones veteres

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΒ.

Τὶ τὸ ἀρέπον ἐνδύμα τῷ Χριστιανῷ (78).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Προλαβὼν ὁ λόγος τὴν τε ταπεινοφροσύνην ἀναγκαίαν ἔδειξε, καὶ τὴν λιτότητα, καὶ τὸ ἐν πᾶσιν εὐτελές, καὶ ὀλιγοδάπανον, ὡς ὀλίγας ἐκ τῶν σωματικῶν χρειῶν τὰς ἀφορμὰς τῶν περισπασμῶν ἐγγίνεσθαι ἡμῖν. Ἐκείνοις οὖν τοῖς σκοποῖς ἔπεσθαι χρὴ καὶ τὸν περὶ ἐνδύματος λόγον. Εἰ γὰρ πάντων προσήκει ἡμᾶς (79) σπουδάζειν ἐσχάτους εἶναι, καὶ ἐν τούτῳ, δηλονότι, τὸ ἐσχάτον προτιμώτατον. Ὡσπερ γὰρ οἱ φιλόδοξοι καὶ ἐκ τῆς περιβολῆς τῶν ἐνδύματων τὴν δόξαν ἑαυτοῖς θηρῶνται, ἀποβλέπεσθαι καὶ ζηλοῦσθαι ἐπὶ τῇ πολυτελείᾳ τῆς ἐσθῆτος φιλοτιμούμενοι· οὕτω, δηλονότι, τὸν εἰς ἐσχάτον αὐτοῦ τὴν ζωὴν (80) διὰ τῆς ταπεινώσεως καταβαλόντα αἰρεῖσθαι προσήκει καὶ ἐν τούτοις τὸ πάντων ἐσχάτον. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ δημοσίῳ δέλτῳ ἐγκαλοῦνται Κορίνθιοι, ὡς τῇ ἑαυτῶν πολυτελείᾳ καταισχύοντες τοὺς μὴ ἔχοντας· οὕτω, δηλονότι, καὶ ἐν τῇ κοινῇ καὶ προφανεῖ τῶν ἐνδύματων χρήσει ὁ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς σχηματισμὸς οἰονεὶ διὰ τῆς συγκρίσεως καταισχύνει τὸν πένητα. Τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· *Μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαρτόμενοι*, ἐξεταζέτω ἕκαστος ἑαυτὸν, ἢ πρὸς τίνα ὁμοίωσιν ἀρμοδιωτέρα ἐστὶ Χριστιανοῖς, τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις οἰκοῦντας, καὶ τὰ μαλακὰ ἡμφιεσμένους, ἢ ἢ πρὸς τὸν ἄγγελον καὶ κήρυκα τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιδημίας (81), οὐ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἐγγίγεται. Ἰωάννην λέγω. τὸν τοῦ Ζαχαρίου, οὗ τὸ ἐνδύμα ἦν ἐκ τριῶν καμήλου. Καὶ οἱ πάλαι δὲ ἄγιοι περιτῆλον ἐν μιλωταῖς, ἐν αἰγίοις δέρμασι.

2. Τὸν δὲ σκοπὸν τῆς χρήσεως ὑπέβαλεν ὁ Ἀπόστολος, διὰ μιᾶς λέξεως εἰπὼν· *Ἐχόντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τοῖτοισ ἀρκεσθησόμεθα* (82), ὡς τῆς σκέπης ἡμῶν προσδεομένων μόνης· οὐκέτι μέντοι καὶ τῆς ποικιλίας, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτῆς καλλωτισμοῦ εἰς τὴν ἀπηγορευμένην περπερίαν ἐκπιπτόντων· ἵνα μὴ τι χεῖρον λέγω. Ταῦτα γὰρ ὕστερον ἐπισήχθη διὰ τῆς περιέργου ματαιοτεχνίας τῷ βίῳ. Δῆλη δὲ καὶ ἡ πρώτη τῶν σκεπασμάτων χρήσις, ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς (83) τοῖς ἐπιδηθεῖσιν ἔδωκεν. *Ἐποίησε γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, ὁ Θεὸς χιτῶνας δερματίνους*. Πρὸς γὰρ τὴν τῶν ἀσημῶνων ἐπικάλυψιν ἐξήρκει καὶ ἡ τοιαύτη τῶν χιτῶνων χρήσις. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἔτερος σκοπὸς συνεισέρχεται (84), ὁ τοῦ θάλπεσθαι διὰ τῶν σκεπασμάτων, ἀνάγκη ἀμφοτέρων ἐστοχα-

¹¹ I Cor. xi, 22. ¹² Rom. xii, 16. ¹³ Matth. ¹⁴ I Tim. vi, 8. ¹⁵ Gen. iii, 21.

δημοκοπικῶς. Codex Colb. δημοκοπητικῶς. Reg. primus δημοτικῶς. Statim codex Voss. δόξωμεν. Regii duo mss. et Colb. δόξωμεν. Alius Reg. ms. et antiquæ editiones δείξωμεν.

(78) Ante illud, Χριστιανῷ, additus est articulus ex tribus codicibus. Mox editiones veteres et Comhef. εὐτελές καὶ ὀλιγοδάπανον. Alii duo mss. cum Voss. καὶ εὐδάπανον. Reg. tertius καὶ ὀλιγοδάπανον, recte.

INTERROGATIO XXII.

Quodnam vestimentum conveniat Christiano.

RESPONSIO.

1. Superius demonstratum est et humilitatem, et simplicitatem, et in omnibus vilitatem, et sumptus tenuitatem necessarias esse, ut sint nobis causæ paucæ, quibus ob corporeas necessitates distrahamur. Itaque eo animo hæc etiam ratio circa vestitum observanda est. Etenim si danda nobis est opera, ut omnium simus postremi, utique quod etiam in hoc genere infimum fuerit, summiopere est præferendum. Quemadmodum enim viri gloriæ cupidi, sibi ipsi ex vestimentorum etiam amictu gloriam **367** aucupantur, quod spectari, et magni æstimari ob amictum splendidum et pretiosum ambient : sic videlicet qui suam ipsius vitam per humilitatem redegit ad infimam conditionem, quod in his quoque infimum fuerit, id sumere debet. Ut enim in publica cœna Corinthiis vitio datur ¹¹, quod sumptuoso suo apparatu eos qui non habebant, pudore afficerent, ita plane communi quoque et conspicuo vestimentorum usu, is qui vulgi consuetudinem superat ornatus, ex quadam veluti comparatione, pauperi pudorem incutit. Cum autem Apostolus dicat : *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes* ¹², scrutetur seipsum quisque, utri magis similes esse Christianis conveniat, iisne qui in regis aulis habitant, et mollibus vestibus amicti sunt, an nuntio et præconi adventus Domini, quo major inter mulierum natos non surrexit. Joannem dico Zachariæ filium ¹³, cujus indumentum erat ex pilis cameli ¹⁴. Sed et veteres sancti in mclois, in pellibus caprinis obambulabant ¹⁵.

2. Quis autem scopus in utendo hærendus sit, admonuit Apostolus unico verbo cum dixit : *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti erimus* ¹⁶, tanquam solo nobis integumento opus sit : nec jam in vitetam varietatis et jactantiae ex ea proficiscentis vanitatem, ne quid pejus dicam, incidamus. Hæc enim deinceps ab inutilibus vanisque artibus introducta sunt in vitam. Atque etiam notus est primus tegumentorum usus, quem Deus ipse dedit indigentibus. Ait enim : *Fecit ipsis Deus tunicas pelliceas* ¹⁷. Nam ad indecora tegenda satis erat etiam ejusmodi tunicarum usus. Sed quoniam præterea alius concurrat scopus, ut nempe per indumenta foveamur, necesse fuerit animum appellii ad utriusque rei usum, ut et membra nostra

xi, 8, 11. ¹⁴ Matth. iii, 4. ¹⁵ Hebr. xi, 37.

(79) Reg. primus προσήκεν ἡμᾶς.

(80) Veteres duo libri ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν.

(81) Reg. primus τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας.

(82) Idem ms. τοῖτοισ ἀρκεσθησόμεθα.

(83) Reg. secundus et editi αὐτὸς ὁ Κύριος. Alii tres mss. αὐτὸς ὁ Θεός.

(84) Editi et Reg. secundus συνέρχεται. Alii tres mss. συνεισέρχεται.

indecora contegantur, et auxilio sint adversus aeris incommoda. Quoniam autem et in ipsis tegumentis alia sunt multum utilia, alia minus, ea quæ ad plures usus accommodari possunt, par est præferri, sic ut neque lædatur paupertatis ratio, neque alia ad ostentationem, alia ad domesticum usum parta habeamus, neque rursus alia vestimenta sint diurna, alia nocturna : sed excogitandus est atque comparandus unus aliquis hujusmodi vestitus, qui ad omnia nobis sufficere possit, tum ad decorum ac honestum interdiu amictum, tum ad necessarium noctu operimentum. Ex hoc autem contingit, ut inter nos et cultum communem habeamus, et Christianus quasi peculiari quodam caractere vel ex ipso indumento notetur. Quæ enim ad unum et eundem finem spectant, ea ut plurimum eandem inter se formam servant.

3. Atque etiam in eo utilis est peculiaris hæc amictus ratio, quod prænuntiet unumquemque, ac vitæ secundum Deum actæ professionem in antecessum declaret : quæ res facit ut qui nobiscum versantur, convenientes ac congruas actiones a nobis exigant. Indecorum enim et inhonestum non æque in hominibus obscuris, atque in iis qui magna profitentur, apparet. Plebeium enim aut obscurum quempiam hominem infligentem plagas, aut publice accipientem, et voces obscenas emittentem, et in tabernis versantem, et alia id genus indecore peragentem, nemo facile attenderit, cum facta illa universo vitæ ipsius instituto convenire intelligat : sed qui perfectum vitæ genus proficitur, si quid vel minimum neglexerit eorum quæ officii sunt, hunc omnes observant, ipsique id probri loco obijciunt, ac faciunt quod dictum est : *Conversi dirumpent vos* ¹⁸. Quare hac cultus-habitusque professione, tanquam documento quodam, a vitiis infirmiores arcentur vel inviti. Ut igitur in vestitu peculiaris quidam est ornatus militis, alius senatoris, alius alterius, ex quibus ut plurimum conjectantur ipsorum dignitates : ita quoque Christianum habere vel in vestitu peculiare quiddam, quo traditus ab Apostolo modestus ornatus conservetur, par est et decorum. Qui quidem modo statuit episcopum ornatum esse debere ¹⁹, modo vero mulieres in habitu cultuque ornato esse jubet ²⁰, ita tamen, ut ornatus vox ex proprio Christianismi proposito accipiatur. Hoc idem et de calceamentis dico, adeo ut quod minime ex-

¹⁸ Matth. vii, 9. ¹⁹ I Tim. iii, 2. ²⁰ I Tim. ii, 9.

(85) Veteres quatuor libri τοῦ τε. Vocula τε aberrat a vulgatis.

(86) Reg. primus εἰς: πολὺχρηστα. Haud longe editi ὥστε μηδὲ τόν. At mss. quatuor μηδέν.

(87) In Colb. pro μεθήμερινά legitur καθήμερινά. Nec ita multo post editio Ven. et mss. quatuor κτήσιν, ὁ. Aliæ editiones antiquæ κτήσιν, ἦ.

(88) Voculas ὡς τὰ addidi ex mss. multis. Mox editio Ven. et mss. non pauci καὶ τὸ ἐκ τῆς. Editio Paris. pariter ac Basil. καὶ ἐκ τῆς. Subinde Regii

σμένην εἶναι τὴν χρῆσιν, τοῦ τε (85) περιτέλλειν ἡμῶν τὰ ἀσχήμονα, καὶ τοῦ ἀλεξήματα εἶναι πρὸς τὴν τῶν ἀέρων βλάβην. Ἐπει μὲντοι καὶ ἐν αὐταῖς τούτοις τὰ μὲν ἔστι πολὺχρηστα (86), τὰ δὲ ἤτονα, ἀκόλουθον προτιμᾶν ὅσα ἐπὶ πλείονας ἔλκεσθαι χρείας δύναται, ὥστε μηδὲν τὸν τῆς ἀκτρημοσύνης παραδλάπτεσθαι λόγον· καὶ μὴ ἄλλα μὲν εἶναι τὰ πρὸς ἐπίδειξιν ἡμῶν παρεσκευασμένα, ἄλλα δὲ πρὸς τὴν κατ' οἶκον χρεῖαν· καὶ ταῦτα πάλιν ἕτερα μὲν τὸ μεθήμερινά (87), ἕτερα δὲ τὰ ἐν τῇ νυκτὶ ἐπιβλήματα· ἀλλὰ ἐπινοεῖν ἐνὸς τοιούτου τὴν κτήσιν, ὁ πρὸς πάντα ἡμῶν ἐξαρκεῖν δύναται, πρὸς τε τὴν εὐσχήμονα μεθ' ἡμέραν περιβολὴν καὶ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἐν τῇ νυκτὶ. Ἐκ δὲ τούτου συμβαίνει ἡμᾶς καὶ τῷ σχήματι κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ οἶνοι χαρῆ κτηρὰ τινὰ ἰδιάζοντα καὶ ἐκ τοῦ ἐνδύματος τῷ Χριστιανῷ ἐπιχεισθαι. Τὰ γὰρ πρὸς ἕνα σκοπὸν συντείνοντα ὡς τὰ (88) πολλὰ ταυτὰ ἔστιν ἀλλήλοις.

3. Χρησίμων δὲ καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐσθῆτος ἰδίωμα προκρητυτούσης ἕκαστον, καὶ προδιαμαρτυρομένης τὸ ἐπάγγελμα τῆς κατὰ θεὸν ζωῆς· ὥστε ἀκόλουθου καὶ τὴν πράξιν παρὰ τῶν συντυγχανόντων ἡμῶν ἀπαυτεῖσθαι. Οὐ γὰρ ὁμοίως τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀσχημον ἐν τοῖς τυχοῦσι καὶ ἐν τοῖς μεγάλα (89) ὑπεγκουμένοις διαφαίνεται. Δημότην μὲν γὰρ, ἢ τινὰ τῶν τυχόντων διδόντα πληγὰς ἢ λαμβάνοντα δημοσίᾳ, καὶ φωνὰς ἀπρεπεῖς ἀφιέντα, καὶ ἐν κατηλείοις διατιώμενον, καὶ ἄλλα παραπλήσια τούτοις ἀσχημονοῦντα, οὐκ ἂν τις ῥαδίως οὐδὲ παρατηρήσειεν, ἀκόλουθα εἶναι τῇ ὄλῃ προαιρήσει τοῦ βίου καταδεχόμενος τὰ γινόμενα· τὸν δὲ ἐν ἐπαγγέλματι ἀκριβείας, καὶ τὸν τυχὸν παρὶδὴ τῶν καθηκόντων, πάντες ἐπιτηροῦσι, καὶ ἀντ' ὀνειδίους αὐτῷ προφέρουσι (90), ποιοῦντες τὸ εἰρημένον ὅτι, *Στραφεύτες φήξουσιν ὑμᾶς*. Ὡστε οἶνοι παιδαγωγία τίς ἐστι τοῖς ἀσθενεστέροις, πρὸς τὴν καὶ ἀκοντας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φαύλων εἴργεσθαι, ἢ διὰ τοῦ σχήματος ἐπαγγέλια (91). Ὡς οὖν ἐστὶ τι στρατιώτου βίον ἐν τῷ ἐνδύματι, καὶ ἄλλο τοῦ συγκλητικοῦ, καὶ ἄλλο ἄλλου, ἀφ' ὧν εἰκάζεται αὐτῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ ἀξιώματα, οὕτως εἶναι τινὰ καὶ Χριστιανοῦ ἰδιότητα καὶ ἀπὸ τῆς ἐσθῆτος εὐπρεπὲς (92) καὶ ἀκόλουθον σώζουσαν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένην κοσμιότητα· ποτὲ μὲν τὸν ἐπισκοπὸν κόσμιον εἶναι διοριζόμενον, ποτὲ δὲ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ εἶναι διατασσόμενον, τοῦ κοσμίου δηλονότι κατὰ τὸν βίον τοῦ Χριστιανισμοῦ (93) σκοπὸν νοουμένου. Ὁ αὐτὸς δὲ μοι λόγος καὶ περὶ ὑποδημάτων ἐστίν· ὥστε τὸ ἀπρεπὲργον καὶ εὐποριστότερον, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν

duo mss. καὶ διαμαρτυρομένης.

(89) Reg. primus τὰ μεγάλα. Aliquanto post idem ms. ἐν κατηλείῳ.

(90) Codex Colb. προσφέρουσι.

(91) Reg. primus εἴργεσθαι τῇ διὰ τοῦ σχήματος ἐπαγγέλια.

(92) Antiqui duo libri cum Voss. εὐπρεπῆ. Alii duo mss. et antiquæ editiones εὐπρεπὲς, recte.

(93) Editi et Reg. secundus βίον τοῦ Χριστιανοῦ. Alii tres mss. et editi Χριστιανισμοῦ.

τῆς χρείας ἀρκοῦν, τοῦτο αἰρετὸν εἶναι ἐν ἐκάστῳ καιρῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.
Περὶ τῆς ζώνης (94).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν δὲ τῆς ζώνης χρείαν δηλοῦσιν ἀναγκαίαν οὖσαν καὶ οἱ προλαβόντες ἄγιοι· Ἰωάννης μὲν δερματίνῃ ζώνῃ περισφιγγων ἑαυτοῦ τὴν ὄσφυν, καὶ Ἠλίας ἐτι πρότερον. Γέγραπται γὰρ, ὡσπερ ἰδίωμά τι τοῦ ἀνδρός, τὸ, Ἄνθρωπος δασύς, καὶ ζώνῃ δερματίνῃ περὶ τὴν ὄσφυν αὐτοῦ (95). Καὶ Πέτρος δὲ ζώνῃ κεχηρημένος δείκνυται, ὡς δῆλον ἐκ τῶν τοῦ ἀγγέλου βημάτων πρὸς αὐτὸν λέγοντος· Ζῶσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐκ τῆς τοῦ Ἀγαθοῦ προφητείας τῆς εἰς αὐτὸν φαίνεται κεχηρημένος ζώνῃ. Τὸν γὰρ ἄνδρα οὐ ἔστιν ἡ ζώνη αὕτη οὕτως δῆσουσι, φησὶν, ἐν Ἱεροσολύμοις (96). Καὶ ὁ Ἰωβ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου ζώσασθαι προστάσσεται. Ὡς γὰρ ἀνδρείας τινός, καὶ τῆς πρὸς τὰ ἔργα ἐτοιμασίας σύμβολον, Ζῶσαι, φησὶν, ὡσπερ ἄνθρωπος τὴν ὄσφυν σου. Καὶ δῆλον, ὅτι πᾶσι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κυρίου συνήθης ἦν ἡ τῆς ζώνης χρῆσις (97), οἷς ἀπηγόρευτο μὴ ἔχειν χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας. Ἄλλως τε καὶ (98) μέλλοντα αὐτουργήσῃν ἀνάγκη εὐσταλῆ καὶ ἀνεμπόδιστον εἶναι πρὸς τὰς κινήσεις. Ὡστε καὶ ζώνης αὐτῷ χρεία, δι' ἧς προστάλλῃσεται τῷ σώματι ὁ χιτῶν· καὶ μάλλόν γε αὐτὸν θάλπει περιπτυσσόμενος πανταχόθεν, καὶ τὸ ἀκάλυτον αὐτῷ πρὸς τὰς κινήσεις παρασκευάσει. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος, ὅτε εἰς τὴν διακονίαν τῶν μαθητῶν παρεσκευάζετο, λαθὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτὸν. Περὶ γε μὲν τοῦ πλήθους τῶν ἐνδυμάτων οὐδὲν δεόμεθα λέγειν, ἱκανῶς ἡμῖν ἐν τῇ περὶ ἀκτημοσύνης λόγῳ προεξητασμένου τούτου. Εἰ γὰρ ὁ ἔχων δύο χιτῶνας προστάσσεται μεταδοῦναι τῷ μὴ ἔχοντι (99), δηλονότι ἡ τῶν πλειόνων ἑαυτοῦ ἐνεκεν κτήσις ἀπηγορευμένη ἐστίν. Οἷς οὖν τὸ ἔχειν δύο χιτῶνας ἀπαγορεύεται, τούτοις περὶ τῆς χρήσεως τί προσήκει νομοθετεῖν·

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΔ'.

Τούτων ἱκανῶς ἡμῖν παραδεδομένων, ἀκόλουθον ἂν εἴη μαθεῖν ἡμᾶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς μετ' ἀλλήλων διαγωγῆς

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω, ἐκείνην λογιζόμεθα εὐ-

A quisitum est, quodque minimo sumptu parari potest, ac necessitatis scopo sufficit, omni tempore præferatur.

INTERROGATIO XXIII.

De zona.

RESPONSIO.

Necessarium esse zonæ usum declarant etiam priores sancti. Joannes quidem pellicea zona lumbos suos præcingebat¹¹, et ante ipsum etiam Elias. Scriptum est enim, quasi hominis proprium quiddam fuisset illud : *Vir pilosus, et zona pellicea circa renes ejus*¹². Et Petrus quoque zona usus fuisse perhibetur, ut liquet ex verbis angeli sic illum alloquentis : *Præcingere, et subliga soleas tuas*¹³. Prætereaque beatum Paulum, ex eo quod Agabus in eum pronuntiavit vaticinio, zona usum fuisse constat. *Virum enim, inquit, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem*¹⁴. Et Job etiam præcingi Dominus præcipit. Etenim quasi hoc signum sit animi cujusdam virilis, et ad rem gerendam parati, ait : *Accingere tanquam vir lumbum tuum*¹⁵. Itemque zonæ usum omnibus Domini discipulis familiarem fuisse ex eo intelligitur, quod interdictum ipsis fuerit, ne æs haberent in zonis¹⁶. Et alioqui necesse est ei, qui per se ipse aliquod **369** opus tractaturus sit, succinctum esse et ad motus liberum, sic ut zona quoque ei sit opus, per quam tunica ad corpus contrahatur : et ipsum, si undelibet sit circumplicata, magis fovebit, eundemque ad motus expeditum præstabit. Nam et Dominus cum pararet se, ut ministraret discipulis, accepto linteo cinxit se¹⁷. Cæterum de indumentorum multitudine nihil opus est dicere, cum in eo quem de paupertate habuimus sermone ea res antea a nobis satis expensa sit. Etenim si is qui duas tunicas habet, non habenti jubetur alteram dare¹⁸, sine dubio plures possidere sui ipsius causa prohibetur. Quibus igitur duas tunicas habere vetitum est, iis quid attinet de earum usu legem sancire?

INTERROGATIO XXIV.

His abunde nobis explicatis, jam consequens fuerit, ut discamus, qua ratione debeamus inter nos vivere.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dicat : *Omnia honeste et secundum ordinem fiant*¹⁹, honestam illam esse et ordi-

¹¹ Matth. III, 4. ¹² IV Reg. I, 8. ¹³ Act. XII, 8. ¹⁴ Act. XXI, 11. ¹⁵ Job XXXVIII, 5. ¹⁶ Matth. X, 9. ¹⁷ Joan. XIII, 4. ¹⁸ Luc. III, 11. ¹⁹ I Cor. XIV, 40.

(94) Legitur in ora Regii primi manu altera καὶ περὶ ὑποδημάτων, deque calceamentis.

(95) Editi et Reg. secundus ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὄσφυν αὐτοῦ, ubi verbum εἶχε suppleri oportet. Reg. primus et Colb. ζώνῃ δερματίνῃ περὶ. Reg. tertius τι τοῦ ἀνδρός, τὸ. Ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνδευόμενος ἐρίχας καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὄσφυν αὐτοῦ· καὶ Πέτρος.

(96) Reg. primus ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ibidem codex Voss. Ἰακώβ, male. Hoc ipso in loco Reg. primus παρὰ τοῦ Θεοῦ ζώσασθαι.

(97) Veteres duo libri δηλονότι πᾶσι τοῖς μαθηταῖς τοῦ Κυρίου ζώσασθαι προστάσσεται, ὡς συνήθης οὖσα τῆς ζώνης ἡ χρῆσις.

(98) Codex Colb. ζώνας. Καὶ πρόσταγμα δὲ ἐστὶ τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐστῶσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τι εἴρηται ἄλλως τε καὶ, etc.

(99) Editio Paris. ἔχοντί τι, sed voculam τι delevi, fide veterum librorum innixus. Nec ita multo post editi et Reg. secundus ἀπαγορεύεται. Alii niss. non pauci ἀπηγόρευται.

natam vivendi in communi frater societate rationem arbitror, quia membrorum corporalium servatur ratio: ut alius quidem oculi vim obtineat, cui scilicet concedita sit communis rerum cura, quique et quæ facta fuerint probet, et facienda prævideat consideretque: alius vero aurium aut manus, ut et audiantur et agantur quæ congruunt: et ex ordine quisque cujusque loco sit. Sciendum est igitur quod quemadmodum in membris periculosum est unumquodque membrum munus suum negligere, aut non alio uti ad eam rem, cujus causa a conditore Deo factum est (sive enim manus, sive pes non obtemperet ductui oculi, illa quidem ad totius interitum res exitiosas attractabit, hic vero offendet, aut etiam per præcipitia deferretur: sive oculus ita clauserit se, ut non videat, necesse est et ipsum perire una cum reliquis membris quæ patiuntur quæ diximus): ita neque præfecti negligentia periculo vacat, cum judicandus sit pro omnibus, neque subditi contumacia detrimento ac damno caret, imo est magis periculosa si etiam aliis offendiculo sit. Quisquis igitur in suo ipsius loco accuratum ac diligens studium ostendit, exequiturque præceptum Apostoli, qui ait: *Studio non pigri*²⁰, alacritatis laudem obtinet: si vero negligens sit, sibi contraria asciscet, videlicet miseri cognomen, et illud, væ. *Maledictus enim, inquit, omnis qui facit opera Domini negligenter*²¹.

370 INTERROGATIO XXV.

Quod præfectus, qui peccantes non redarguit, horrendum subiturus sit iudicium.

RESPONSIO.

1. Quamobrem cui demandata est communis cura, is ita afficiatur, quasi qui de singulis redditurus sit rationem. Quippe si inciderit in peccatum frater unus, nec tamen antea justificationem Dei ei declararit, aut si lapsus, in eo perstiterit, quod rædum emendandi se ab eo non edoctus fuerit, sciat sanguinem ipsius ex suis manibus requisitum iri, uti scriptum est²²: et maxime, si quidquam eorum quæ placent Deo, non ex inscitia neglexerit, sed potius ex eo quod ob assentationem ad uniuscujusque vitia sese accommodet, disciplinæ integritatem labefactarit. *Qui enim, inquit, beatos vos dicunt, decipiunt vos, et semitam pedum vestrorum turbant*²³. *Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille*²⁴. Quapropter, ne id vobis contingat, in iis quæ cum fratribus habebimus colloquiis regulam Apostolicam sequi debemus. *Neque enim, inquit, aliquando fuimus in ser-*

A σχήμονα εἶναι διαγωγὴν καὶ εὐτακτον ἐν τῇ συναφείᾳ τῶν πιστῶν, ἐν ἧ ὁ τῶν μελῶν τοῦ σώματος διασώζεται λόγος· ὥστε τὸν μὲν τινα ὀφθαλμοῦ ἐπέχειν δύναιμι τὸν ἐπιμέλειαν τὴν κοινήν πεπιστευμένον ἐν τε τῇ δοκιμασίᾳ τῶν γεγεννημένων καὶ ἐν τῇ προθεωρίᾳ καὶ διασκέψει τῶν γενησομένων τὸν δὲ ἀκοῆς ἢ χειρὸς ἐν τε τῇ ἀκρόασει καὶ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐπιβαλλόντων, καὶ καθεξῆς ἕκαστον ἐκάστου. Εἰδέναι οὖν χρὴ, ὅτι, ὡς περ ἐν τοῖς μέλεσιν οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστιν ἐκάστῳ μέλει: τὸ τῶν ἐπιβαλλόντων ἀμελεῖν, ἢ τὸ μὴ κεχρηθῆσαι τῷ ἐτέρῳ πρὸς ὃ γέγονεν ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ (εἴτε γὰρ ἡ χεὶρ, ἢ ὁ πούς μὴ πείθοιτο τῇ ὀδηγίᾳ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἢ μὲν ὀφθαλμῶν ἐπὶ διαφθορᾷ τοῦ παντὸς ἐξ ἀνάγκης ἐφάπεται (1), ὃ δὲ προσκόψει, ἢ καὶ κατὰ κρημνοὺς ἐνεχθήσεται· εἴτε ὁ ὀφθαλμὸς καμμύσει, ὥστε μὴ βλέπειν, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν συνδιαφθεῖσθαι τοῖς ἄλλοις μέλεσι πάσχοισι τὰ εἰρημένα) οὕτως οὐδὲ τῷ ἐφεστῶτι ἀκίνδυνον ἢ ἀμέλεια ὑπὲρ πάντων κρινόμενον, οὔτε τῷ ὑπακούοντι τὸ δυσπισθὲς ἀδελφῆς καὶ ἀξήμιον· περισσοτέρως δὲ ἐκκίνδυνον καὶ ἐτέρουσιν σκανδαλίζοντι. Ἄλλ' ἕκαστος οὖν, ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ τῆς μὲν σπουδῆς τὸ ἄσκητον ἐπιδεικνύμενος (2), καὶ πληρῶν τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα λέγοντος· *Τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί, τῆς προθυμίας ἔχει τὸν ἔπαινον* (3)· ἐπὶ δὲ τῇ ἀμελείᾳ τὰ ἐναντία, δηλονότι τὸν ταλαντισμὸν καὶ τὸ οὐαί. Ἐπικατάρατος γὰρ, φησί, πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΕ'.

C Ὅτι φοβερὸν τὸ κρίμα τῷ προεστῶτι μὴ ἐλέγχοιτι τοὺς ἁμαρτάνοντας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Διόπερ ὁ τὴν κοινήν φροντίδα πεπιστευμένος, ὡς ὀφείλων λόγον δοῦναι περὶ ἐκάστου, οὕτω διακίσθω· εἰδὼς, ὅτι, ἐὰν ἐμπέσῃ εἰς ἁμαρτίαν εἰς τῶν ἀδελφῶν, μὴ προειπόντος αὐτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐμπεσῶν ἐπιμένῃ, μὴ διδαχθεὶς τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως (4), τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκζηθήσεται, καθὼς γέγραπται· καὶ μάστιγα, ἐὰν μὴ δι' ἄγνοιαν παρίδῃ τι τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ, ἀλλὰ διὰ κολακείαν συμπεριφερόμενος τοῖς ἐκάστου κακοῖς, τὴν ἀκρίβειαν τῆς πολιτείας ἐκλύσῃ· οἱ γὰρ μακαρίζοντες ὑμᾶς, φησί, *πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταρασσουσιν*. Ὁ δὲ ταρασσὼν ὑμᾶς, βασιτάσει (5) τὸ κρίμα, ὅτις ἂν ᾖ. Διόπερ, ἵνα μὴ τοῦτο πάθωμεν, ἀκολουθητέον ἡμῖν τῷ ἀποστολικῷ κανόνι ἐπὶ τῆς πρὸς τοῖς ἀδελφοῖς ὁμιλίας. *Ὅτε γὰρ ποτε, φησὶν, ἐν λόγῳ κολυκείας ἐγενήθημεν* (6), *καθὼς οἴδατε· ὅτε ἐν προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· ὅτε ἦ-*

²⁰ Rom. xii, 11. ²¹ Jerem. xlviii, 10. ²² Ezech. iii, 20. ²³ Isa. iiii, 11. ²⁴ Galat. v, 10.

(1) Reg. primus ἐξάψεται. Alius ms. ἐξάπτεται. Haud longe duo mss. κατὰ κρημνοῦ.

(2) Codex Voss. σκανδαλίζειν. Ἄλλ' ἕκαστος οὖν μὲν τῷ Θεῷ ἐπιδεικνύμενον. Et in Colbertino quoque σκανδαλίζειν legitur. Ibidem quatuor mss. τῆς μὲν σπουδῆς. Vocula μὲν aberat a vulgatis. Hoc ipso in loco duo mss. ἄσκητον τῷ Θεῷ ἐπιδεικνύσθω, πληρῶν.

(3) Regii primus et tertius eum Colb. ἔχει τὸν ἔπαινον. Editi ἔξει. Codex Voss. ἔχειν.

(4) Antiqui duo libri præter Voss. ἐπανορθώσεως. Alii duo mss. et editi διορθώσεως.

(5) Codex Colb. βασιτάζει. Mox idem ms. ἐὰν ᾖ.

(6) Rursus idem liber ἐγενήθημεν πρὸς ὑμᾶς.

τουτους ἐξ ἀνθρώπων δόξαι, οὔτε ἀπ' ὑμῶν, A *nonne adulationis, sicut scitis: neque in occasione avaritiæ, Deus testis est: nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis* ²⁵.

2. Ὁ τοίνυν τούτων τῶν παθῶν καθαρεύων, τάχ' ἀν τὴν ὁδηγίαν ἀπλανῆ, ἑαυτῷ τε ἐμμισθον καὶ τοῖς ἐπομένοις σωτήριον ἐκτελέσειεν. Ὁ γὰρ μὴ διὰ τινος τιμᾶς ἀνθρωπίνης μήτε τὸ ἀπρόσκραστον τοῖς ἀμαρτάνουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡδύς αὐτοῖς εἶναι καὶ κεχαρισμένους ἐπιτηδεύων, ὄντως ἐν ἀγάπῃ, μετὰ παρρησίας πρᾶσθεύσει τὸν λόγον ἀκατηλεύτως καὶ εὐλικρινῶς, μὴ αἰρούμενος ἐν μηδενὶ δολοῦν τὴν ἀλήθειαν· ὥστε ἀρμόσαι αὐτῷ καὶ τὰ ἐξῆς εἰρημένα· Ἄλλ' ἐγενήθημεν ἡπιοὶ ἐν μῶσφ ὑμῶν, ὡς, ἐὰν τροφὸς θάλλη τὰ ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως ἡμεῖρομενοι (7) ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς B *etiam animas nostras* ²⁶. Ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων ὁδηγός ἐστι τυφλός, ἑαυτὸν τε κατακρημνίζων, καὶ τοὺς ἐπομένους συνεπαγόμενος (8). Ὅσον μὲν οὖν ἐστι κακὸν ἀντὶ ὁδηγίας πλάνης αἰτιον τῷ ἀδελφῷ γενέσθαι, συνορᾶν ἔξεστιν ἐκ τῶν εἰρημένων. Σημεῖον (9) δὲ ἐστὶ τοῦτο τοῦ καὶ τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης ἀκατόρθωτον εἶναι· οὐδεὶς γὰρ πατήρ περιορᾷ τὸ ἑαυτοῦ τέκνον μέλλον καταπίπτειν εἰς βόθυνον, ἢ ἐμπεσὼν ἐναφίησι τῷ πτώματι. Πόσον δὲ δεινότερον ψυχὴν εἰς βάθος (10) κακῶν ἐπιπτώσαν ἐναφίηται τῇ ἀπωλείᾳ, τί δεῖ καὶ λέγειν; Ὑπεύθυνος οὖν ἐστὶ τῇ ἀδελφότητι ἀγρυπνεῖν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ μεριμνᾶν τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐκάστου, ὡς λόγον ἀποδώσαν· μεριμνᾶν (11) δὲ ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ μέγριθανάτου τῆν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδὴν ἐπιδεικνυσθαι, οὐ μόνον κατὰ τὸν κοινὸν πρὸς πάντας τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου λόγον, Ἰνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ (12) τὸν ἴδιον τοῦ εἰπόντος· ἡμεῖρομενοι ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχάς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.

Περὶ τοῦ πάντα καὶ τὰ κρυπτά τῆς καρδίας ἀνατίθεσθαι τῷ προστάτῃ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δεῖ δὲ (13) καὶ τῶν ὑποτεταγμένων ἕκαστον, εἰ γε μέλλοι ἀξιόλογον προκοπὴν ἐπιδεικνυσθαι, καὶ ἐν ἔξει τῆς κατὰ τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν D *vitæ* κατὰ τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ζωῆς γενέσθαι, μηδὲν μὲν ψυχῆς κίνημα ἀπόκρυφον φυλάσσειν παρ' ἑαυτῷ, μηδένα δὲ λόγον ἀβασανίστως προέσθαι, ἀλλ' ἀπογυμνοῦν τὰ κρυπτά τῆς καρδίας τοῖς πεπιστευμένοις (14) τῶν

²⁵ I Thess. II, 5, 6. ²⁶ ibid. 7, 8. ²⁷ Joan. xv, 13. ²⁸ I Thess. II, 8.

(7) Codex Voss. una cum Colb. ἡμεῖρομενοι.

(8) Reg. primus ἐπομένους συνεπαγόμενος. Codex Colb. ἐπομένους αὐτῷ.

(9) Editiones veteres et Reg. secundus εἰρημένων. Σημεῖον σημεῖον. At in aliis tribus mss. vox σημεῖον dicitur; et ita legi debere puto. Nam eam vocem παρέλκειν obscurum non est. Reg. tertius ἔξεστιν ἐκ τῶν ὁρωμένων σημεῖον.

(10) Codex Voss. et Reg. primus εἰς βάθος.

(11) Veteres duo libri et editi ἀποδώσαν· καὶ με-

2. Qui ergo ab his vitiis purus est, forte ductum errationis expertem, sibi que fructuosum, et se sequentibus salutarem præstare poterit. Quisquis enim vere in charitate agit, non autem propter humanos quosdam honores, neque ad vitandam delinquentium offensionem, ut eis jucundus fiat et gratus, is cum dicendi libertate sincere et pure prolaturus est sermonem, quippe qui in ulla re veritatem adulterare nolit. Quamobrem ei etiam conveniunt quæ subinde dicta sunt: *Sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras* ²⁶. Qui vero non ita sese gerit, dux est cæcus, et seipsum dat præcipitem, et sequentes simul trahit. Quantum igitur malum sit, fratri esse auctorem errandi loco recti ductus, ex dictis intelligi potest. Hoc præterea indicio est neque perfici dilectionis mandatum: siquidem nullus pater filium suum, si in foveam casurus sit, deserit, neque postquam lapsus est, eum in ruina derelinquit. Quanto autem magis horrendum sit, animam in malorum abyssum delapsam relinqui in exitio, quid jam attinet dicere? Debet igitur pro fratrum animabus vigilare, et tanquam qui rationem redditurus sit, ea quæ ad cuiusque salutem faciunt, curare. Imo de his ita sollicitus esse debet, ut etiam ad mortem usque suum pro ipsius studium ostendat, **371** non modo ob ea quæ de charitate a Domino generatim omnibus dicta sunt, nempe, *Ut animam suam ponat quis pro amicis suis* ²⁷, sed etiam ob peculiarem agendi rationem illius, qui dixit: *Desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras* ²⁸.

INTERROGATIO XXVI.

Quod omnia etiam cordis arcana sint præposito detegenda.

RESPONSIO.

Unusquisque autem eorum qui subditi sunt, modo profectum eximium velit facere, et in ejus D *vitæ* quæ ex Domini nostri Jesu Christi præceptis transigitur, firmo et stabili statu versari, debet neque motum ullum animæ occultum apud seipsum servare, neque verbum ullum inconsiderate proferre, sed hisce fratribus, qui infirmis benigne et

ριμνᾶν. Reg. primus et Colb. ita, ut edidimus.

(12) Codex Colb. ἀλλὰ καὶ κατὰ. Ibidem idem liber ἡμεῖρομεναί.

(13) Voculam δὲ addidi ex antiquis tribus libris. Nec ita multo infra duo mss. cum Voss. κατὰ τὰ προστάγμα. Subinde codex Voss. ζωῆς γίνεσθαι. Reg. tertius γενήσεσθαι.

(14) Editi et Reg. secundus τοῖς πιστευομένοις. Alii tres mss. πεπιστευμένοις.

humane curandis præfecti sunt, cordis arcana aperire. Ita enim quod laudabile est, stabilitur, quod vero reprobum, congruenti remedio sanabitur: atque per mutuum hujusmodi exercitium perfectio a nobis comparabitur, facta paulatim accessione.

INTERROGATIO XXVII.

Quod ipse quoque præfectus, siquando aberret ab his qui inter fratres primas obtinent, admonendus sit.

RESPONSIO.

Atque etiam quemadmodum præfectus in omnibus fratrum dux esse debet, ita quoque vicissim, siquando præfectus ipse delicti alicujus suspectus fuerit, ipsum commonefacere munus est reliquorum. Quamobrem ne exsolvatur disciplina, iis qui cum ætate tum prudentia præstant, danda est admonendi potestas. Si quid igitur fuerit, quod emendari operæ pretium sit, juvabimus et fratrem, et per illum nosmetipsos, qui hunc ipsum qui veluti vitæ nostræ regula est, suaque rectitudine perversitatem nostram redarguere debet, ad rectam viam reduxerimus: sin autem temere turbati fuerint nonnulli illius causa, ipsi iis quæ falso suspecta fuerant cognitiss, certiores facti, ab ea quam de ipso conceperant suspitione liberantur.

INTERROGATIO XXVIII.

Quomodo oporteat affici omnes erga immorigerum et inobsequentem.

RESPONSIO.

1. Sane cum quis segniter obedit Domini mandatis, primum quidem operæ pretium est omnes **372** eum tanquam membrum ægrum miserari, et præfectum suis ipsius hortamentis infirmitatis illius curationem tentare: perseverantem vero in contumacia, et emendari nolentem, acrius coram toto fratrum cœtu coarguere, eique cum omni horratu mederi. Quod si sæpius admonitus, pudore non afficitur, neque reipsa semetipsum sanat, eum veluti sui ipsius pestem (ut est in proverbio), non quidem sine multis lacrymis ac gemitibus, sed tamen ut membrum corruptum et penitus inutile, medicorum exemplo, a communi corpore rescicare debemus. Hi enim quodcumque tandem membrum insanabili morbo correptum repperint, ut ne latius lues serpat, vicinasque partes ob continuitatem corrumpat, secundo urendove illud tollere soliti sunt. Quod et necesse est a nobis effici in iis qui Domini mandata odio habent, aut impediunt: Domino ipso jubente ac dicente: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs*

(15) Veteres duo libri τοιαύτης ἀσκήσεως. Mox editi et duo mss. περιγίνεται. Alius περιγενήσεται. Reg. primus et Voss. προσγενήσεται, recte.

(16) Antiqui duo libri ἐάν ποτε. Haud longe editi et unus ms. ἂν ποτε ὑποπτευθῆ. Alii tres mss. ἐάν ποτε.

(17) Vocula τε addita est ex tribus codicibus. Ad didimus quoque non longe ex mss. multis vocem ἔντα.

ἀδελφῶν εὐσπλαγῶως καὶ συμπραθῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἀσθενοῦντων. Οὕτω γὰρ τὸ μὲν ἐπαινετὸν βεβαιούται, τὸ δὲ ἀδόκιμον τῆς προσηκούσης θεραπείας ἀξιοθήσεται. Ἐκ τε τῆς τοιαύτης συνασκήσεως (15) διὰ τῆς κατὰ μικρὸν προσθήκης ἡ τελείωσις ἡμῖν προσγενήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΖ'.

Ὅτι δεῖ καὶ τὸν προεστῶτα ὑπομιμηθῆσκεισθαι παρὰ τῶν προεχόντων ἐν τῇ ἀδελφότητι, εἴποτε σφαλῆ (16).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅσπερ δὲ ὁ προεστῶς ὑπεύθυνός ἐστιν ὁδηγεῖν εἰς πάντα τὴν ἀδελφότητα, οὕτω πάλιν καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπιβάλλει, ἂν ποτε ὑποπτευθῆ τι περὶ τὸν προεστῶτα πλημμέλημα, ὑπομιμηθῆσκειν αὐτόν. Ὅστε δὲ μὴ λυθῆναι τὴν εὐταξίαν, τοῖς προσήκουσι τὴν τε ἡλικίαν καὶ τὴν σύνεσιν ἐπιτρέψειν χρῆ τὴν ὑπόμνησιν. Ἐάν μὲν οὖν ἦ τι διορθώσεως ἔξω, τὸν τε (17) ἀδελφὸν ὠφελήσαμεν, καὶ ἑαυτοῦς δι' ἐκείνου, τὸν οἶονεὶ κανόνα τοῦ ἡμετέρου βίου ὄντα, καὶ τῆ ἑαυτοῦ ὀρθότητι τὸ ἐνδιάστροφον ἡμῶν διελέγειν ὀφείλοντα πρὸς τὸ εὐθὺ καταρτίσαντες (18). Ἐάν δὲ μάτην τινὲς ἐπ' αὐτῷ παραχθῶσι πληροφορηθέντες διὰ τῆς φανερώσεως τῶν οὐ μετ' ἀληθείας ὑποπτευθέντων, τῆς ἐπ' αὐτῷ διακρίσεως ἀπαλλάσσονται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΗ'.

Πῶς χρῆ διακεῖσθαι τοὺς πάντας περὶ τὸν ἀπειθῆ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τῷ μέντοι ὀκνηρῶς διακειμένῳ πρὸς τὴν ὑπακοὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου πρῶτον μὲν συμπάσχειν πάντας χρῆ ὡς νενοσηκότι μέλει, καὶ ταῖς ἰδίαις παραινέσεσι τὸν προεστῶτα πειραῖσθαι αὐτοῦ τὴν ἀβήρωστίαν ἐπανορθοῦσθαι: ἐπιμένοντα δὲ τῇ ἀπειθείᾳ καὶ τὴν διόρθωσιν μὴ δεχόμενον ἐμβριθέστερον ἐλέγχειν ἐπὶ πάσης τῆς ἀδελφότητος, καὶ μετὰ πάσης παρακλήσεως προσάγειν (19) αὐτῷ τὰς ἰατρίας μὴ ἐντροπόμενον δὲ μετὰ πολλὰν νοουσίαν, μηδὲ κώμενον ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἔργοις, ὡς αὐτὸν ἑαυτοῦ λυμεῖνα ὄντα (20), κατὰ τὴν παροιμίαν, μετὰ πολλῶν μὲν δακρύων καὶ θρήνων, ὅμως δ' οὖν ὡς διεφθαρμένον μέλος καὶ παντελῶς ἀχρηστον, κατὰ τὴν τῶν ἰατρῶν μίμησιν, τοῦ κοινοῦ σώματος ἀποκόπτειν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ὅπερ ἂν εὐροισι τῶν μελῶν ἀνιάτω (21) πάθει προειλημμένον, ὡς μὴ ἐπὶ κολῦ θυθῆναι τὴν βλάβην κατὰ τὸ συνεχὲς τὰ παρακειμένα διαφθείρουσαν, τομαῖς καὶ καύσεισι ἐξαιρεῖν εἰώθασιν. Ὅπερ καὶ ἡμῖν ἐπὶ τῶν ἐχθρονοῦντων ἢ ἐμποδιζόντων ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ ποιεῖν, κατὰ τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ τοῦ

(18) Codex Colb. καταρτίσαντας. Aliquanto infra idem mss. διακρίσεως ἀπαλλαγῆσονται.

(19) Rursus idem liber προσάγαγεῖν.

(20) Codices duo λυμεῖνα ὄντα. Vox ὄντα in editis deerat. Suadet Scottus, ut apud Hadr. Junium legatur proverbium illud: *Sibi ipsi exitus auclior, et suo capiti.* Aliquanto post duo mss. ὅμως γούν.

(21) Antiqui duo libri ἐν ἀνιάτω.

Κυρίου ειπόντος · *Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὀδεξιὸς σκαρδαλίξη σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σου.* Ἡ γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων φιλοφροσύνη παραπλησία ἐστὶ τῇ ἀπαιδεύτῃ χρηστότητι τοῦ Ἥλαι, ἥπερ ἐπὶ τῶν υἱῶν παρὰ τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ χρησάμενος ἐλέγχεται. Προδοσία οὖν ἐστὶ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιβουλὴ τοῦ κοινοῦ, καὶ ἐθισμὸς πρὸς ἀδιαφορίαν κακῶν, ἢ πρὸς τοὺς πονηρευομένους ἐσχηματισμένη χρηστότης, μηκέτι μὲν γινομένου τοῦ γεγραμμένου· *Διὰ τί οὐχί (22) μᾶλλον ἐπενηήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἕκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας; συμβαίνοντος δὲ ἐξ ἀνάγκης τοῦ ἐπιφερομένου, ὅτι Μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοί. Τοὺς δὲ ἀμαρτάνοντας, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐνώπιον πάντων ἔλεγε· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἐπάγει, λέγων· Ἴνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν.*

2. Ὡς δὲ ὁ μὴ καταδεχόμενος τὴν παρὰ τοῦ (23) προσετώτους θεραπείαν προσαγομένην αὐτῷ ἀσύμφωνός ἐστι (24) καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ ὑποταγῆναι οὐ καταδέχεται, καὶ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα ἐκδικεῖ, τί καὶ ἐστὶ μετ' αὐτοῦ; τί καὶ προστάτην αὐτὸν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἐπιγράφεται (25); Καταδεχόμενος δὲ ἀπαξ ἐγκαταλεῖναι τῷ σώματι τῆς ἀδελφότητος, εἰς κριθῆ σκεῦος γενέσθαι ὑπουργικόν (26), καὶ ὑπὲρ δύναμιν τὸ ἐπίταγμα εἶναι δοκῆ, ἐπιβρίψας τὸ χρέμα τῷ παρὰ δύναμιν (27) ἐπιτάσσοντι, τὸ εὐπειθὲς καὶ ὑπήκοον ἄχρι θανάτου ἐπιδεικνύσθω, μεμνημένος τοῦ Κυρίου, ὅτι ἐγένετο Ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Τὸ δὲ ἀφηνιάζειν, καὶ ἀντιλέγειν, πολλῶν κακῶν ἀπόδειξις ἔχει, πίστεως νόσον, ἐλπίδος ἔνδοιασμόν, ἔχον τε καὶ ὑπερηφανίαν ἡθους. Οὕτε γὰρ ἀπειθεῖ τις μὴ πρότερον καταγνοῦς τοῦ συμβουλευσαντος, οὕτε μὴ ὁ πιστευῶν ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ Θεοῦ, καὶ βεβαίαν ἔχων ἐπ' αὐταῖς τὴν ἐλπίδα, καὶ ἐπίπονα ἢ τὰ προσεταγμένα, ἀποκνήσει ποτὲ πρὸς αὐτά (28)· εἰδώς, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι. Καὶ ὁ πεπεισμένος, ὅτι ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψώθησεται, πλείονα προθυμίαν ἐπιδεικνύεται τῆς τοῦ ἐπιτάξαντος προσδοκίας, εἰδώς ὅτι, τὸ παραυτίκα ἐλαφρόν τῆς θλίψεως κατ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν (29) αἰώνιον βάρος ἐώξης κατεργάζεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΘ΄.

Περὶ τοῦ μετὰ ἐπάρεσως ἢ γογγυσμοῦ ἐργαζομένου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ μέντοι γογγύσαντος ἢ ἐπὶ ἐπάρεσι (30) ἐφευ-

²⁹ Math. v, 29. ⁴⁰ I Reg. iii, 13. ⁴¹ I Cor. v, 2. ⁴² ibid. 6. ⁴³ I Tim. v, 20. ⁴⁴ Philipp. ii, 8
⁴⁵ Rom. viii, 18. ⁴⁶ Math. xxiii, 12. ⁴⁷ II Cor. iv, 17.

(22) Editi et duo mss. ὅτι οὐχί. Alii duo διὰ τί οὐχί.
(23) Antiquæ editiones et mss. quinque παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, a fratre. Codex Colb. παρὰ τοῦ προσετώτους, a præposito, melius, ut opinor, et verius. Ita enim orationis series postulare videtur.

(24) Reg. primus et unus Coisl. ἀσύμφωρός ἐστι, sibi ipse inutilis. Lectio in se non inepta.

(25) Veteres duo libri cum Voss. ζωῆς ὀνομάζει, vitæ ducem appellat. Statim in mss. multis pro ἀπαξ scriptum invenitur ὄλας. Ibidem Reg. primus et Voss. ἐγκαταταγῆναι.

te²⁹. Quæ enim talibus tribuitur humanitas, insul sæ illi Heli benignitati est assimilis, qua erga filios suos præter Dei voluntatem usus, coarguitur⁴⁰. Ostendere itaque ementitam erga malignos benignitatem, est veritatem prodere, insidiani communitati, et ad mala indifferenter patranda assuefacere, cum jam non fiat quod scriptum est: *Cur non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medicamentum vestrum, qui hoc opus fecit*⁴¹? sed necessario accidit quod subditur: *Modicum fermentum totam massam corrumpit*⁴². Peccantes autem, inquit Apostolus⁴³, coram omnibus argue; statimque ejus rei causam affert, his verbis: *Ut et cæteri timorem habeant.*

B

2. In summa autem quisquis medelam sibi a præposito adhibitam recusat, secum ipse pugnat. Etenim si parere non vult, sed suam tuetur voluntatem, cur tandem cum eo manet? cur etiam ipsum assumit vitæ suæ moderatorem? Ubi autem quis semel in fratrum corpore numerari consensit, si iudicetur vas esse ministerio idoneum, tametsi mandatum vires superare videtur, iudicio in eum qui ultra vires præcepit, rejecto, docilitatem et obedientiam ad interitum usque ostendat, memor Domini, qui *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*⁴⁴. Rebellio autem et contradictio plura mala arguit, fidei morbum, dubitationem de spe, fastum ac superbiam morum. Neque enim quisquam detrectat imperium, qui non prius contempserit consilii auctorem: neque qui credit Dei promissis, spemque firmam in eis reponit, etiamsi præcepta ardua sint et difficilia, unquam in ipsis observandis torpebit, cum sciat non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram quæ revelabitur gloriam⁴⁵. Et cui persuasum est, eum qui sese humiliat, exaltatum iri⁴⁶, majorem alacritatem, quam quæ a præcipiente expectatur, **373** ostendit, quippe qui illud non ignoret, quod momentanea afflictionis levitas mira supra modum æternum pondus gloriæ pariat⁴⁷.

INTERROGATIO XXIX.

De eo qui cum animi elatione aut murmuratione agit.

RESPONSIO.

Sane opus ejus, qui murmuravit aut extulisse

(26) Editi et duo mss. μέλος γενέσθαι: ὑπουργικόν, membrum aptum ad ministrandum. Reg. primus et Voss. et Colb. ut in contextu.

(27) Reg. primus et Voss. τῷ ὑπὲρ δύναμιν. Aliquanto post codex Voss. μέχρι θανάτου ἐπιθί.

(28) Reg. primus πρὸς ταῦτα. Mox idem ms. δόξα. ἀποκαλυφθῆναι, Ibidem codex Voss. et duo alii κατ' ὁ πιστευτικῶς, ὅτι.

(29) Illud, εἰς ὑπερβολὴν, ex editione Veneta additum, et ex antiquis tribus libris.

(30) Codices duo cum Voss. εἰς ἔπαρσιν.

se compertus est, cum operibus eorum qui corde humiles sunt, et spiritu contriti, nequaquam commiscendum est: imo his pii nullo modo uti debent. *Nam quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum*⁵⁸. Quin etiam aliud est præceptum Apostoli, dicentis: *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore*⁵⁹. Item illud: *Non ex tristitia, aut ex necessitate*⁶⁰. Quare non est admittendum talium opus, æque ac vituperabile sacrificium: quod certe nefas fuerit cæterorum operi admisceri. Si enim qui obtulerunt in altari ignem alienum, tantam iram experti sunt⁶¹, qui, quæso, periculosum non est, opus quod ab animi affectione Deo invisâ profisciscatur, ad mandata ipsius exsequenda adhibere? *Quæ enim, inquit, est societas iustitiam inter et iniustitiam? aut quæ pars fideli cum infideli*⁶²? Idcirco ait: *Iniquus qui immolat mihi vitulum, velut qui occidit canem: et qui offert similitaginem, velut sanguinem suillum*⁶³. Unde pigri et rebellis opera a fratrum conventu sunt necessario removenda. Atque ea in parte diligentem operam ponere præfectos par est, ut neque ipsi violent decretum illius qui dixit: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat: non habitabat in medio domus tua, qui faciebat superbiam*⁶⁴; neque auctores sint, qui præcepto admiscet peccatum, laborisque segnitie, aut animi tumore, qui ex majori industria oriatur, opus coinquinat, in sua pravitate permaneat, qui quod eo utantur, illum sua ipsius mala sentire non sinunt. Itaque et præposito persuasum sit oportet, se, nisi suo fratri, ut decet, præsit, sibi gravem atque inevitabilem iram asciscere. Nam sanguis illius requiretur de manibus ipsius, sicut scriptum est⁶⁵. Ac etiam ita comparatus sit subditus, ut nullum mandatum, ne difficillimum quidem, faciat pigre ac segniter, cui scilicet persuasum esse debeat, tribuendam sibi esse in cælis multam mercedem. Exhiberet igitur subditum spes gloriæ, ut in omni gaudio et patientia opus Domini fiat.

374 INTERROGATIO XXX.

Quali animi affectione debeant præfecti fratrum curam habere.

RESPONSIO.

Vicissim præfectum non extollat dignitas, ne ipse quoque ab ea quæ humilibus promissa est⁶⁶

⁵⁸ Luc. xvi, 15. ⁵⁹ I Cor. x, 10. ⁶⁰ II Cor. ix, 7. ⁶¹ Levit. x, 1, 2. ⁶² II Cor. vi, 14, 15. ⁶³ Isa. lxi, 3. ⁶⁴ Psal. c, 6, 7. ⁶⁵ Ezech. iii, 18. ⁶⁶ Matth. v, 3.

(31) Unus ms. Καὶ ἄλλο δὲ ἐστὶ παράγγ. (32) Reg. primus ἀπρόσδεκτον δὲ καὶ τὸ. Mox editio Basil. pariter ac Paris. ἐγκαταμιγῆναι. Editio Ven. et duo mss. ἐγκαταμιγνύναι. Alii duo mss. cum Voss. ἐγκαταμιγνύσθαι. Subinde Reg. primus et Voss. ἀλλότριον προσαγαγόντες. (33) Editiones veteres et Regii tres mss. Διόπερ φησὶν ὁ νόμος: quod ita verterat interpretes vetus, idcirco scriptum est in lege, qui immolat mihi, etc. Sed ubi ita in lege scriptum sit, frustra, opinor, quæras. At Coisl. secundus et Colb. Διόπερ φησὶν ὁ ἄνομος: quam scripturam veram esse et germa-

reθέντος δεῖ τὴν ἐργασίαν μὴ καταμιγνύσθαι τῇ παρὰ τῶν ταπεινῶν τῇ καρδίᾳ καὶ συντετριμμένων τῷ πνεύματι γινομένην ἐργασίαν, καὶ ὅπως μὴ ἀναλλασθῆναι παρὰ τὴν εὐλαδέειν. Διότι τὸ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις βδελυγμὰ ἔστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλο παράγγελμα (31) τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος· Μηδὲ γογγύετε, καθάπερ τινὲς αὐτῶν ἐθήρυσαν, καὶ ἀπόλωτο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ· καὶ τὸ, Μη ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. Ἀπρόσδεκτον οὖν τὸ (32) τῶν τοιούτων ἔργον, ὡς θυσία ἐπιμωμος· ὅπερ ἐγκαταμιγῆναι τῇ τῶν λοιπῶν ἐργασίᾳ οὐκ εὐαγές. Εἰ γὰρ οἱ πῦρ ἀλλότριον προσάγοντες τῷ θυσιαστηρίῳ τοσαύτης ὀργῆς ἐπειράθησαν, πῶς οὐκ ἐπικινδύνουν ἀπὸ ἐχθρᾶς τῷ Θεῷ διαθέσεως ἔργον εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐντολῶν παραδέχεσθαι; Τίς γὰρ μετοχή, φησὶ, δικαιοσύνης καὶ ἀνομιᾶ; ἢ τίς μέρος πιστῶ μετὰ ἀπίστου; Διόπερ φησὶν (33) Ὁ ἄνομος, ὁ θύων μὲν μόσχον, ὡς ὁ ἀποκτείνων κύναν· καὶ ὁ προσφέρων σμιθδαλίαν, ὡς αἷμα θείον. Ὅθεν ἀναγκαιῶς τὰ τοῦ ὀκνηροῦ καὶ ἀντιλόγου (34) ἔργα ἀλλοτριωτέον τῆς ἀδελφότητος. Καὶ τούτου τοῦ μέρους ἀκριβῶς ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τοὺς προσετώτας, ἵνα μήτε αὐτοὶ παραφθείρωσι τὸ δόγμα τοῦ εἰπόντος· Πορευόμενος ἐν ὁδῷ ἀμώμω, οὐτὶς μοι ἐλειτούργει· οὐ κατῴκει ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας μου, ποιῶν ὑπερηφανίας· μήτε τὸν τῇ ἐντολῇ τῆν ἁμαρτίαν ἐπιμιγνύοντα, καὶ μολύνοντα τὴν ἐργασίαν βαθυμίᾳ τοῦ κόπου, ἢ ἐπάσκει τοῦ πλεονεκτήματος οἰκοδομῶσιν (35) ἐπιμένειν τῇ διαστροφῇ δι' ὧν αὐτοὶ προσδέχονται, οὐκ ἐώντες αὐτὸν εἰς συναίσθησιν τῶν οικειῶν κακῶν ἐπικνεῖσθαι. Χρὴ οὖν καὶ τὸν προσετώτα πεπεισθαι, ὅτι τὸ μὴ κατὰ λόγον προσεστῆναι τοῦ ἀδελφοῦ βαρεῖαν αὐτῷ καὶ ἀπαραίτητον τὴν ὀργὴν ἐπάγει· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκχρητήθησεται, καθὼς γέγραπται (36)· καὶ τὸν ὑπήκοον οὕτω παρεσκευάσθαι, ὡς πρὸς μηδὲν ἐπίταγμα, μηδὲ τὸ χλεπώτατον, ἀποκνεῖν, ταπεισμένον, ὅτι ὁ μισθὸς πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τὸν μὲν οὖν ὑπακούοντα εὐφραίνετω ἡ ἐλπίς τῆς δόξης, ἵνα ἐν πάσῃ χαρᾷ καὶ ὑπομονῇ τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου γένηται (37).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Ποταπῇ διαθέσει χρὴ τῶν ἀδελφῶν ἐπιμελεῖσθαι τοὺς προσετώτας (38).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸν δὲ προσετώτα μὴ ἐπαιρέτω τὸ ἀξίωμα, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ἐκπέσῃ τοῦ μακαρισμοῦ τῆς ταπειν-

nam non inficiabitur, qui ultimum Isaiaæ caput legerit. Ibidem Codex Voss. ὡςπερ ὁ. Ibidem mss. nulli ἀποκτείνων. Editio Paris. ἀποκτείνων. (34) Veteres duo libri ὀκνηροῦ καὶ ἀντιλογοῦ. (35) Reg. primus manu recentiore οἰκονομῶσιν. Mox editi et mss. nonnulli δι' ὧν αὐτοί. Reg. primus αὐτόν. Nec ita multo post codex Voss. et alii quidam mss. ἀφικέσθαι. (36) Ex Vossii codice et ex aliis duobus additum est illud, καθὼς γέγραπται. (37) Reg. primus γίνηται. (38) Antiqui duo libri τὸν προσετώτα.

φροσύνης, ἢ καὶ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου (39)· ἀλλ' ἐκείνο πεπεισθῶ, ὅτι ἡ τῶν πλειόνων ἐπιμέλεια πλειόνων ἐστὶν ὑπηρεσία. Ὡς οὖν ὁ πολλοὺς ὑπηρετῶν τετραυματισμένοις (40), καὶ ἀποθύων μὲν τοὺς ἰχώρας ἐνὸς ἐλάχιστου τραύματος, προσάγων δὲ τὰ βοηθήματα κατὰ τὴν ιδιότητα (41) τῆς ὑποκειμένης κακώσεως, οὐχὶ ἐπάρσεως ἀφορμὴν τὴν ὑπηρεσίαν λαμβάνει, ἀλλὰ μᾶλλον ταπεινώσεως, ἀγωνίας τε καὶ ἀγῶνος· οὕτω καὶ (42) πολλῶν πλεόν ὃ τὰ ἀσθενήματα ἰσθαι τῆς ἀδελφότητος πιστευθεὶς, ὡς πάντων ὑπέρτης, καὶ ὑπὲρ πάντων λόγον δώσων (43), διανοεῖσθαι καὶ ἀγωνιᾶν ὀφείλει. Τοῦτω γὰρ τῷ τρόπῳ κατορθωθήσεται αὐτῷ ὁ σκοπός, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Εἰ τις θέλει ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ἀπᾶντων ἑσχατος, καὶ πάντων διάκονος.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΑ'.

Ὅτι δεῖ καταδέχεσθαι τὴν παρὰ τοῦ προσοτιῶτος ὑπηρεσίαν.

Χρὴ μέντοι καὶ τὴν σωματικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τῶν προέχειν δοκούντων ἐν τῇ ἀδελφότητι προσαγομένην τοὺς πολλοὺς καταδέχεσθαι. Ὁ γὰρ τῆς ταπεινοφροσύνης λόγος καὶ τῷ μείζονι τὸ ὑπηρετεῖν ὑποβάλλει, καὶ τῷ ἐλάττονι τὸ ὑπηρετεῖσθαι οὐκ ἀπαρμύζον δείκνυσι. Τὸ γὰρ ὑπόδειγμα τοῦ Κυρίου πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ὀδηγεῖ, τοῦ μὲν νίψαι τοὺς πόδας τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν μὴ ἀπαξιώσαντος, τῶν δὲ πρὸς τοῦτο μὴ τολμησάντων ἐνοστήναι. Ἀλλὰ καὶ ὁ διὰ πολλὴν εὐλάβειαν τὰ πρῶτα μὴ καταδεξάμενος Πέτρος εὐθέως ἑαυτὸν πρὸς τὴν ὑπακοὴν μετέβαλε, τὸν ἐκ τῆς (44) ἀπειθείας κίνδυνον διδαχθεὶς. Οὐκ ἐστὶν οὖν φόβος τῷ ὑπηκόῳ, μὴ λυθῇ αὐτῷ τῆς ταπεινοφροσύνης σκοπός, ὑπηρετουμένῳ ποτὲ παρὰ τοῦ μείζονος. Διδασκαλίαν γὰρ αὐτῷ ἔνεκεν, καὶ ὑποδείγματος ἐνεργούς (45) μᾶλλον, ἢ καὶ χρείας πολλᾶκις ἀναγκίας ἢ ὑπηρεσία προσάγεται. Ἐν οὖν τῇ ὑπακοῇ καὶ τῇ μιμήσει τὸ ταπεινὸν ἐπιδεικνύσθω. Καὶ μὴ ἀντιδιατιθέμενος, σχήματι ταπεινοφροσύνης, ὑπερφηανίας ἔργον καὶ ἀλαζονείας ποιῆτω. Ἡ γὰρ ἀντιλογία τὸ αὐτοκρατορικὸν καὶ τὸ (46) ἀνυπότακτον δείκνυσι. Φυσιώσεως οὖν μᾶλλον καὶ καταφρονήσεως ἀπόδειξιν ἔχει, ἀλλ' οὐχὶ ταπεινότητος καὶ τῆς ἐν πᾶσιν ὑπακοῆς. Διόπερ ἀναγκαῖον πείθεσθαι τῷ εἰπόντι· *Ἀρεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΒ'.

Ὡς δεῖ πρὸς τοὺς κατὰ σάρκα οἰκείους διακείσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Χρὴ μέντοι τοὺς ἀπᾶς παραδεχθέντας εἰς τὴν
 7 I Tim. iii, 6. 88 Marc. ix, 34. 89 Ephes. iv, 2.

(39) Codex Colb. ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου, *ne incidat in iudicium et laqueum diaboli.*

(40) In Voss. et Colb. pro τετραυματισμένους legunt τετραωμένους: quibus ex codicibus vox ἐνός, quæ non sequitur, addita est.

(41) Editi κατὰ τὰ ἰδιώματα. Regii duo et Voss. ut in contextu.

(42) Sic codex Voss. et alii duo. Vocula καὶ aberrat a vulgatis.

A beatitudine excidat, aut etiam inflatus incidat in iudicium diaboli 87: sed illud pro certo habeat, plurium curam habere esse pluribus servire. Ut igitur qui sauciis multis ministrat, detergentque singulorum vulnerum saniem, et remedia pro praesentis mali natura adhibet, ex hoc ministerio nequaquam occasionem sumit elationis, sed potius humilitatis, studiique ac sollicitudinis: sic multo etiam magis cui totius fratrum societatis sanandæ provincia est delegata, is ut omnium minister, et tanquam qui de omnibus rationem redditurus sit, animum attendere et sollicitus esse debet. Hoc enim pacto assecuturus est propositum, cum Dominus dicat: *Qui vult esse inter vos primus, sit omnium novissimus, et omnium minister* 88.

B

INTERROGATIO XXXI.

Quod exhibitum a praefecto ministerium sit suscipiendum.

RESPONSIO.

Atque officia etiam ad corpus pertinentia, quæ ab iis praestantur, qui inter fratres principatum videntur tenere, suscipienda sunt ab inferioribus. Nam humilitatis ratio et majorem, ut subserviat, admonet, et minori ostendit non ab re sibi operam dari. Nam Domini exemplum ad hoc nos deducit, qui pedes discipulorum suorum lavare dedignatus non est, nec tamen ipsi adversus id ausi sunt resistere. Sed et qui initio ob multam reverentiam recusarat Petrus, statim ipse, inobedientiae periculum eductus, obedivit. Non est igitur cur metuat subditus, ne ab humilitatis proposito aberret, si quando sibi subserviat major. Saepè enim confertur officium ad eum docendum, et ad dandum efficax exemplum magis, quam quod instans ulla necessitas id postulet. Ostendat igitur in obedientia et imitatione humilitatem, non autem reluctans superbiae ac arrogantiae opus efficiat, obtentu et simulatione humilitatis. Contradictio enim indicis est velle eum, qui repugnat, sui juris esse neque alteri parere. Magis ergo inflationis et contemptus specimen edit, non autem humilitatis ac obedientiae in omnibus. Quapropter necesse fuerit obedire ei qui dixit: *Supportantes invicem in charitate* 89.

C

375 INTERROGATIO XXXII.

Quomodo oporteat erga cognatos secundum carnem affici.

RESPONSIO.

1. Iis quidem qui semel admissi sunt inter fra-

(43) Reg. primus λόγον ἀποδώσων.

(44) Editi τὸν ἐπὶ τῆς. Veteres quatuor libri ita, ut edidimus.

(45) Editiones antiquæ et duo mss. Regii ὑποδείγματος ἐνεργούς, *exempli manifesti*, non ita apte. Alius Reg. et Colb. ἐνεργούς, *exempli efficacis*, hoc est *exempli ad persuadendum vim maximam habentis*.

(46) Sic veteres duo libri. Deerrat articulus in vulgatis. Statim Reg. primus et Voss. Φυσιώσεως

tres, permittere non debet præfectus, ut ad quidquam distraherentur, aut per speciem visitandorum cognatorum secedant a fratribus, vitamque degant a testibus remotam, aut curis incumbant, suis secundum carnem propinquis patrocinaturi. Nam in summa, meum et tuum in fratribus dici vetat Scriptura: *Erat enim, inquit, omnium credentium cor unum et anima una: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat*⁶⁰. Itaque parentes alicujus vel fratres secundum carnem, si quidem secundum Deum vivunt, ab omnibus fratribus tanquam communes patres aut cognati colantur. *Quicumque enim fecerit, inquit Dominus, voluntatem Patris mei qui in cælis est, hic frater meus et soror et mater est*⁶¹. Sed tamen satius ducimus horum curam attingere ad fratrum præfectum. Quod si implicati sunt vita communi, nulla res cum eis nobis communis est, qui honestum decorumque servare et assidue Deo cohærere studemus, citra ullam mentis aberrationem. Nam præterquam quod nihil ipsis afferimus utilitatis, tumultibus etiam atque perturbatione nostram ipsorum vitam replemus, peccatorumque occasiones accersimus. Sed ne eos quidem qui olim fuerint propinqui, acceduntque ad visitandos nos, si Dei aspernentur mandata, ac pietatis officium ducant pro nihilo, par est suscipere, ut qui Dominum non diligant, qui dixit: *Qui non diligit me, sermones meos non servat*⁶². *Quæ est autem societas justitiæ et iniquitati? aut quæ pars fideli cum infideli*⁶³?

2. Et in primis prorsus curandum est, ut iis qui adhuc in virtutum exercitio degunt, adimantur peccandi occasiones, quarum hæc est maxima, recordatio anteactæ vitæ, nequando ipsis contingat quod dictum est: *Conversi sunt cordibus suis in Ægyptum*⁶⁴: quod plerumque usu venit, quando cum iis qui secundum carnem propinqui sunt, crebrum ac frequens colloquium seritur. In universum autem permitti non debet, ut sive cognatus, sive externus aliquos sermones habeat cum fratribus, nisi de illis id nobis persuasum sit, ipsos ad ædificationem et animarum perfectionem in colloquationem venire. Quodsi opus est eos qui semel accesserint, alloqui, fungantur hoc munere ii quibus concreditum est donum loquendi, tanquam iis qui scienter possint loqui et audire, quæ ad fidei ædificationem pertineant; cum Apostolus non omnibus inesse **376** loquendi facultatem, sed id donum paucis concessum fuisse manifeste doceat, cum dixit: *Alii enim per Spiritum datur sermo sa-*

A ἀδελφότητα μὴ ἐπιτρέπεσθαι παρὰ τοῦ προεστῶτος πρὸς μὴδὲν ἀπομετεωρίζεσθαι (47): μὴδὲ προφάσει οικειῶν ἐπισκέψεως ἀναχωρεῖν τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀμάρτυρον ζῶην διάγειν, μήτε φροντίδας συγχερεῖσθαι ἔχουν ἐν τῇ προστάσει τῶν συγγενῶν κατὰ σάρκα. "Ὅπως μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζει ὁ λόγος τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν ἐν ἀδελφότητι λέγεσθαι. Ἦν γὰρ, φησὶ, πάντων τῶν πιστευσάντων καρδία καὶ ψυχὴ μία: καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶ ἐλεγετο ἰδίον εἶναι. Οἱ οὖν κατὰ σάρκα τινὲς γονεῖς, ἢ ἀδελφοί, εἰ μὲν κατὰ Θεὸν ζῶσιν, ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἀδελφότητι ὡς κοινοὶ πατέρες ἢ οικεῖοι θεραπευέσθωσαν. "Ὅστις γὰρ ἂν ποιῇ, φησὶν ὁ Κύριος, τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτος ἀδελφός (48) μου καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστί.

B Καὶ τούτων δὲ τῆς ἐπιμέλειαν διαφέρειν δοκιμάζομεν τῷ προεστῶτι τῆς ἀδελφότητος. Εἰ δὲ ἐμπελεγμένοι εἰσὶ τῷ κοινῷ βίῳ, οὐδέτις ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοῦς λόγος, τοῖς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως κατορθοῦν ἐσπουδαίωσι. Πρὸς γὰρ τῷ ἐκεῖνοις μὴδὲν παρέχειν ὄφελος, ἔτι καὶ τὴν ἑαυτῶν ζῶην θορύβῳ καὶ (49) ταραχῆς πληρούμεν, καὶ ἀμαρτιῶν ἀφορμὰς ἐπισπώμεθα. Ἀλλὰ οὐδὲ ἐρχομένους εἰς ἐπίσκεψιν τῶν (50) ποτὲ οικειῶν, τοὺς καταφρονούντας τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἔργον τῆς εὐσεβείας ἐξουθενούντας, ἀκόλουθον παρέχεσθαι, ὡς οὐκ ἀγαπῶντας τὸν Κύριον τὸν εἰπόντα: Ὁ μὴ ἀγαπᾷ με τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ. Τίς δὲ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομιᾶ; ἢ τίς μερῖς

C πιστῶ μετὰ ἀπίστου;

2. Καὶ ὅτι μάλιστα δεῖ παντὶ τρόπῳ σπουδάζειν περιαιρεῖν τῶν ἐν ἐν γυμνασίᾳ τῶν κατορθωμάτων τὰς πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ἀφορμὰς, ὧν μεγίστη ἐστὶν ἡ μνήμη τοῦ προτέρου βίου, μήποτε πάθωσι τὸ εἰρημένον ὅτι, Ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον· ὅπερ ἐν τῇ συνεχεῖ ὁμιλίᾳ τῶν κατὰ σάρκα οικειῶν ὡς τὰ πολλὰ γίνεται. Καθόλου δὲ οὔτε οικεῖον οὔτε ξένον ἐπιτρέπειν χρῆ λόγους τινὰς προσάγειν τοῖς ἀδελφοῖς (51), ἐὰν μὴ πεισθῶμεν περὶ αὐτῶν, ὅτι πρὸς οἰκοδομὴν καὶ καταρισμὸν τῶν ψυχῶν ποιοῦνται τὰς διαλέξεις. Εἰ δὲ χρεῖα γένοιτο λόγου πρὸς τοὺς ἀπαξ συνεμπεσόντας, παρὶ τῶν πεπιστευμένων τὸ τοῦ λόγου χάρισμα γινέσθω, ὡς ἐχόντων δύναμιν μετ' ἐπιστήμης εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως· σαφῶς τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος μὴ πᾶσι παρεῖναι τὴν τοῦ λόγου δύναμιν, ἀλλ' ὀλίγοις ὑπάρχειν τὸ χάρισμα (52), δι' ὧν φησὶν: Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος διέεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως· καὶ ἀλλαγῶ· Ἦνα δυνατὸς ἢ παρακαλεῖν (53) ἐν τῇ

⁶⁰ Act. iv, 32. ⁶¹ Matth. xii, 50. ⁶² Joan. xiv, 24. ⁶³ II Cor. vi, 14, 15. ⁶⁴ Num. xiv, 4.

γὰρ. Nec ita multo infra mss. duo præter Voss. ἀλλ' οὐ.

(47) Reg. primus et Voss. et Colb. πρὸς τινὰ ἀπομ. Alii duo Regii pariter ac editiones veteres πρὸς μὴδὲν ἀπομ. Aliquanto post Reg. primus μήτε φροντίδα.

(48) Codex Colb. οὗτός μου καὶ ἀδελφός.

(49) Idem ms. θορύβου καὶ.

(50) Rursus idem ille, quem mox dixi, liber ἐπι-

σκεψίν τινὰς τῶν.

(51) Unus ms. ἐν τοῖς ἀδελφοῖς. Haud longe mss. duo præter Voss. Εἰ δὲ καὶ χρεῖα γένηται. Nec ita multo post duo mss. cum Voss. παρὰ τῶν ἐμπειστευμένων.

(52) Ita in Voss. et Colb. scriptum invenitur, ὑπάρχειν τοῦ λόγου τὸ χάρισμα.

(53) Reg. primus et Colb. ἢ καὶ παρακαλεῖν.

ὄφρα αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἀλέγχειν.

pientia: alii autem sermo scientiæ ⁶⁶. Et alio in loco: *Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere* ⁶⁶.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΓ΄.

Τίς ὁ τρόπος τῆς πρὸς τὰς ἀδελφὰς συντυχίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ὁ ἀπαξ γάμον ἀπαρνησάμενος ἀπαρνήσεται, δηλονότι, πολὺ πρότερον τὰς μερίμνας, ἢ φησιν ὁ Ἀπόστολος μεριμνῆν τὸν γεγαμηκότα, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικὶ αὐτοῦ (54), καὶ καθαρῶσι ἐαυτὸν παντάπασι πάσης μερίμνης τῆς πρὸς ἀρέσκειαν γυναικὸς γινομένης, φοβούμενος τὸ κρίμα τοῦ εἰπόντος ὅτι, Ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὁστᾶ ἀνθρωπαρέσκων. Ὡστε πρὸς ἀρέσκειαν μὲν οὐδὲ ἀνδρὶ συντυχεῖν ἀνέξεται. Ἐνεκεν δὲ τῆς κατ' ἐντολὴν Θεοῦ ὀφειλομένης ἐκαστῶ παρὰ τοῦ πλησίον σπουδῆς τῆς χρείας (55) ἀπαυτοῦσης ἐπὶ τὴν συντυχίαν ἐλεύσεται. Οὐ μὴν οὐδὲ ταῖς βουλομένοις ἀπλῶς ἐφίσεσθαι χρὴ τὴν συντυχίαν, οὐδὲ καιρὸς πρὸς ταύτην, οὐδὲ τόπος (56) πᾶς ἐπιτήδειος. Ἄλλ' εἴ γε μέλλομεν κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἀποστόλου ἀπρόσκοποι γίνεσθαι καὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἑλλήσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, πάντα δὲ εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν, καὶ πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ποιεῖν, ἀνάγκη καὶ πρόσωπον, καὶ καιρὸν, καὶ χρεῖαν, καὶ τόπον κατ' ἐκλογὴν ἀφωρῆσθαι (57) πρεπόντως· δι' ὧν ἀπάντων ὑπονοίας μὲν πονηρᾶς καὶ σκιάς πᾶσα ἐξελαθήσεται, σεμνότητος δὲ καὶ σωφροσύνης ἀπόδειξις ἐν παντὶ τρόπῳ ἐπιφανήσεται τοῖς δοκιμασθεῖσιν ὄραν ἀλλήλους (58), καὶ βουλευέσθαι περὶ τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ κατὰ τὴν σωματικὴν χρεῖαν καὶ τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν. Ἔστωσαν δὲ μὴ ἐλάττους τῶν δύο ἐξ ἑκατέρου μέρους (59)· τὸ γὰρ ἐν πρόσωπον εὐεπηρέαστον εἰς ὑπόψιν, ἵνα μὴ πλέον τι λέγω καὶ ἀσθενέστερον πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαίωσιν, σαφῶς τῆς Γραφῆς διαγορευούσης ἐπὶ δύο καὶ τριῶν ἵστασθαι (60) πᾶν βῆμα· μήτε τῶν τριῶν πλείους, ὥστε μὴ τὴν σπουδὴν τῆς φιλεργίας τῆς διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γινομένης ἐμποδίζεσθαι.

2. Εἰ δὲ τις (61) τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ ἀδελφότητι χρεῖα γένοιτο εἰπεῖν ἢ καὶ ἀκοῦσαι τι ἰδίᾳ τινὶ διαφέρον, μὴ αὐτοὶ ἐκείνοι εἰς ὁμιλίαν ἐρχέσθωσαν ἀλλήλοις· οἱ δὲ ἐπιλεγέντες πρεσβύτεροι ταῖς ἐπιλεγείσαις πρεσβυτέραις τὰ παρ' αὐτῶν διακονήτωσαν, καὶ οὕτω διὰ τῆς τούτων μεσιτείας ἢ τοῦ λό-

INTERROGATIO XXXIII.

Quis sit modus colloquendi cum sororibus.

RESPONSIO.

1. Qui semel nuptias abnegavit, abnegabit utique multo magis eas curas, quibus ait Apostolus confici maritum, quomodo scilicet placiturus sit suæ uxori ⁶⁷, omninoque ab omni sollicitudine quæ ad ineundam a muliere gratiam suscipitur, purgabit semetipsum, veritus iudicium ejus, qui dixit: *Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent* ⁶⁸. Quare ne cum viro quidem congrredi animum inducet, ad ejus sibi conciliandam gratiam; sed ob id studium quod cuique a proximo juxta Dei præceptum debetur, necessitate exigente, cum eo in colloquium veniet. Neque vero sine ullo delectu cui libet volenti concedenda est loquendi potestas: neque ad eam rem tempus omne, aut omnis locus idoneus est. Sed si juxta Apostoli præceptum volumus cuiquam offendiculo esse ⁶⁹, neque Judæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei, sed omnia decore ac ordinate, omniaque ad ædificationem perficere, necesse fuerit et personæ, et temporis, et utilitatis, et loci delectum decenter ac rite haberi: quibus omnibus vel umbra quævis suspicionis pravæ fugabitur. In omni autem agendi ratione apparebit gravitatis ac castimonix specimen in iis, qui admissi sunt et adlecti, cum scilicet mutuis fruentur conspectibus, et de rebus Deo placentibus, sive ad corporis necessitatem, sive ad animarum curam pertineant, delibebunt. Sint autem non pauciores quam duo ex utraque parte. Nam persona una facile sit obnoxia suspicioni, ut ne quid amplius dicam, et ad ea quæ dicuntur, confirmanda, minus habet roboris, cum aperte declaret Scriptura ⁷⁰, in duobus aut tribus stare omne verbum. Neque vero plures quam tres, ne studium sedulitatis ejus quæ propter Domini nostri Jesu Christi præceptum adhibetur, impediatur.

2. Quod si necessarium est quosdam ex aliis fratribus quidquam, quod ad quempiam privatim pertineat, loqui aut audire, non hi ipsi in mutuum veniant congressum et colloquium: sed cum selectis sororibus ætate provecioribus res ipsorum tractent selecti seniores, et ita eorum opera sermo,

⁶⁶ I Cor. xii, 8. ⁶⁶ Tit. i, 9. ⁶⁷ I Cor. vii, 33. ⁶⁸ Psal. lii, 6. ⁶⁹ I Cor. x, 32. ⁷⁰ Deut. xix, 15; Matth. xviii, 16.

(54) Vox αὐτοῦ in veteribus quatuor libris non legitur.

(55) Reg. primus et Colb. σπουδῆς ἢ χρείας.

(56) Codex Voss. οὐδὲ πᾶς καιρός. Mox in Colb. scriptum invenitur ἀπρόσκοποι γενέσθαι.

(57) Unus ms. cum Voss. ἀφορίσαι. Mox Reg. primus ὑπόνοια μὲν πονηρὰ καὶ σκιά πᾶσα.

(58) Τοῖς δοκιμασθεῖσιν ὄραν ἀλλήλους. In iis qui probati et electi fuerint ut se invicem invisant ac delibebunt, etc. MARAN.

(59) Editi ἐκάστου μέρους. Veteres duo libri ἑκατέρου μέρους.

(60) Codex Voss. et alii duo σταθήσεται.

(61) Editio Basil. simul et Paris. Et δὲ τις. Editio Ven. et mss. quatuor Et δὲ τις. Haud longe ex Vossii codice voculam τε addidimus. Statim in Reg. primo et Colb. pro διαφέρων legitur διαφέροντι. Nec ita multo post hi ipsi duo codices habent ἐρχέσθωσαν ἀλλήλων. Mox Reg. primus ταῖς ἐπιλεγόμεναις πρεσβυτέραις.

qui necessarius fuerit, fiat. Hic autem ordo non in mulieribus solum erga viros, aut in viris erga mulieres, sed in personis etiam ejusdem sexus erga sexus ejusdem personas servetur. Hi igitur præter reliquam in omnibus pietatem **377** ac gravitatem, sint etiam prudentes et in interrogando, et in respondendo, fidelesque et providi ad sermonem administrandum, ac impleant illud: *Disponet sermones suos in judicio* ⁷¹, sicut ut simul et negotia eorum qui sese ipsorum fidei commiserint, conficiantur, et de iis quas tractaverint rebus nihil jam habeant dubitationis. Inserviant autem et corporis necessitatibus alii quidam, et ipsi quoque cum approbatione, qui sint et ætate protracta et habitu ac moribus graves, ut ne percutiant alicujus conscientiam per malam suspicionem. *Uiquid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia* ⁷²?

INTERROGATIO XXXIV.

Cujusmodi esse debeant ii qui fratribus dispensant res necessarias.

RESPONSIO.

1. Atque etiam ex iis, qui intus res necessarias distribuunt, omnino necesse est in singulis ordinibus aliquos esse, qui eos imitari possint a quibus officiebatur quod dictum est in Actis: *Dividebatur singulis prout cuique opus erat* ⁷³: qui curent magnopere, ut misericordes sint ac lenes erga quoslibet, neque ulli suspicionem præbeant singularis studii aut propensionis erga quosdam, juxta mandatum Apostoli, qui dixit: *Nihil faciens in alteram partem declinando* ⁷⁴, neque vicissim contra, jurgii et contentionis, quam idem tanquam a Christianis alienam rejicit dicens: *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesie Dei* ⁷⁵: ut horum causa, et iis, quibuscum ipsis contentio est, necessarias res subtrahant, et iis, in quos animi inclinatione propendent, plus æquo largiantur. Illud autem significationem habet odii fraterni, hoc vero amoris singularis, qui hinc maxime vituperatur, quod per eum ea quæ e charitate oritur concordia fugetur e fratrum cœtu, et in ipsius locum suspensiones pravæ, agendum segnitias succedant.

2. Quamobrem qui fratribus distribuunt necessaria, tum ob ea quæ dicta sunt, tum ob alia ejusdem generis multa, quæ accidere solent, eos ne-

⁷¹ Psal. cxī, 5. ⁷² I Cor. x, 29. ⁷³ Act. iv, 35. ⁷⁴ I Tim. v, 21. ⁷⁵ I Cor. xi, 16.

(62) Sic Reg. primus codex optimæ notæ. Editiones veteres et aliquot mss. πληρούσθω. Οὔτοι μὲν, omisiss quæ legi possunt in contextu.

(63) Sic Colb. codex notæ optimæ. Hic autem Scripturæ locus et in editis et in veteribus multis libris deest, etsi ad auctoris propositum maxime facit. Aliquantum post duo mss. καὶ ἄλλοι.

(64) Antiqui duo libri ἐκάστῳ πράγματι. Nec ita multo infra Colb. Διεδίδωτο δὲ ἐκάστῳ καθὼς ἄν.

(65) Editi et mss. ἢ προσκλήσεως, nec ita multo post iidem illi libri omnes κατὰ πρόσκλησιν: in quibus idem est vitium. Sed utrumque locum ex sacro textu vulgato correximus. Reg. primus pro ποιῶν

γου χρεῖα πληρούσθω (62). Ἡ δὲ αὐτὴ εὐταξία οὐ μόνον ἐν γυναιξὶ πρὸς ἄνδρας, ἢ ἀνδράσι πρὸς γυναῖκας, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὁμογενέσι πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς φυλασσέσθω. Οὔτοι μὲν οὖν ἔστωσαν μετὰ τῆς ἄλλης ἐν πᾶσιν εὐλαβείας τε καὶ σεμνότητος, καὶ συνετοὶ πρὸς τε ἐπερώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, πιστοὶ τε καὶ φρόνιμοι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων οἰκονομίαν, καὶ πληροῦντες τὸ (63) *Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει*, ὥστε καὶ τοῖς ἐμπιστεύουσιν αὐτοῖς ὁμοῦ τὴν τε χρεῖαν πληροῦσθαι, καὶ τὴν πληροφορίαν ὑπάρχειν περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων. Ὑπηρετεῖτωσαν δὲ καὶ ταῖς τοῦ σώματος χρεῖαις ἄλλοι τινές, καὶ αὐτοὶ μετὰ δοκιμασίας, τὴν τε ἡλικίαν προήκοντες καὶ τὸ σῆμα καὶ τὸ ἦθος σεμνοὶ, πρὸς τὸ μὴ πλῆξαι τινος συνεῶς εἰς ὑπόψιν κακῆν. *Ἴνα τί γάρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως;*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΔ'.

Ποταποὺς χρὴ εἶναι τοὺς τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν οἰκονομοῦντας ἐν τῇ ἀδελφότητι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Καὶ τῶν ἔσω δὲ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐπιμενῶντων ἐν ἐκάστῳ τάγματι (64) πάντως ἔσονται τινες οἱ δυνάμενοι μιμεῖσθαι τοὺς ἐν ταῖς Πράξεσι ποιῶντας τὸ εἰρημένον ὅτι, *Διεδίδωτο ἐκάστῳ καθὼς ἂν τις χρεῖαν εἶχε*: πρόνοιαν ποιούμενοι πολλῆν τοῦ τε εὐσπλάγγου καὶ μακροθύμου πρὸς πάντας, καὶ τοῦ μήτε ὑπόψιν δοῦναι τινι προσπαθείας, ἢ προσπίσεως (65) πρὸς τινὰς, κατὰ τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν, ἢ πάλιν φιλονεικίας* (66) ἢ ὡς ἀνοικεῖον Χριστιανῆς ὁ αὐτὸς ἀποπέμψεται ἐπιῶν· *Εἰ τις δοκεῖ φιλονεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ*: ὡς διὰ τούτων τῶν μὲν ὑφαιρεισθαι τὴν χρεῖαν, πρὸς οὓς ἂν φιλονεικῶς ἔχωσι, τῶν δὲ ὑπερβαλεῖν (67), οἷς ἂν προσεκλιμένοι τυγχάνωσιν. Ἔστι δὲ τὸ μὲν μισαδελφίας, τὸ δὲ προσπαθείας, τῆς μάλιστα διαβεβλημένης, ἐξ ἧς ἡ μὲν (68) ἐξ ἀγάπης σύμπνοια τῆς ἀδελφότητος διασπᾶται, ὑπόψιαι δὲ πονηραὶ, καὶ ζῆλοι, καὶ ἱριδίαι, καὶ δίκαια πρὸς τὰς ἐργασίας ἀντεισέρχονται.

2. Προσπαθείας μὲν οὖν καὶ φιλονεικίας διὰ τι τὰ εἰρημένα καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἐπισυμβαίνοντα καθαρῶς εἰς ἄκρον ἀναγκαῖον τοὺς τὰ πρὸς τὴν

habet ποιῆν.

(66) Editi et duo mss. πάλιν φιλονεικίαν, male. Reg. tertius φιλονεικίας, bene: ubi vox ὑπόψιν supplenda est ex superioribus.

(67) Editi ὑπερβαλεῖν. Antiqui tres libri cum Voss. ὑπερβάλλειν. Ibidem editiones veteres προσεκλιμένοι. Antiqui quatuor libri præter Voss. προσεκλιμένοι. Reg. tertius προσεκλιμένοι: quas lectiones omnes ad veram prope accedere fateor quidem, sed puto nullam pro vera haberi posse. Judico enim legendum προσεκλιμένοι, et ita edendum curavi.

(68) Editiones veteres ἐξ ἧς ἡμῖν, corrupte. Regiū primus et tertius cum Colb. ἐξ ἧς ἡ μὲν, emendate.

χρείαν ἐπινέμοντας τῇ ἀδελφότητι. Διάθεσιν γε μὴν ἑαυταύτην ἑαυτοῖς συνειδέναί ὀφείλουσι, καὶ σπουδὴν τοσαύτην ἐπιδεικνύσθαι αὐτοὶ τε καὶ οἱ τὴν ἄλλην ἐργασίαν πρὸς τὴν τῶν ἀδελφῶν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦντες, ὡς οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Κυρίῳ ἐξυπηρετοῦμενοι, τῷ διὰ πολλὴν ἀγαθότητα εἰς ἑαυτὸν λογιζομένῳ τὴν εἰς τοὺς ἀνακειμένους (69) αὐτῷ τιμὴν τε καὶ σπουδὴν, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν ὑπὲρ τούτων ἐπαγγελλομένῳ. Δεῦτε γάρ, φησὶν, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ὅτι ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐν τῷ τότῳ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἀμελείας γνωρίζει τὸν κίνδυνον, μεμνημένους τοῦ εἰπόντος Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. Ὅτι οὐ μόνον τῆς βασιλείας ἐκβάλλονται, ἀλλὰ καὶ τὴν (70) τοῦ Κυρίου φρικτὴ καὶ φοβερὰν ἐκείνην ἐκδέχονται κατὰ τῶν τοιούτων ἀποφασίαν. Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ δὲ οἱ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν προσάγοντες τοσοῦτον μὲν τῆς σπουδῆς τὸ κέρδος εὐρίσκουσι, τοσοῦτον δὲ τῆς ἀμελείας τὸ κρῖμα ἐκδέχονται ἢ πόσου ἀγῶνος χρεῖα τοῖς ὑποδεχομένοις τὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸ ἀξίως ἑαυτοὺς ἀποδείξαι τῆς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου προσηγορίας; διὰ τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, εἰπόντος Ὅστις γὰρ ἀρ ποιήσῃ (71) τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτός μου καὶ ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν.

5. Ἐπεὶ ὁ γε μὴ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (72) διὰ παντός τοῦ βίου σκοπὸν προθέμενος, ὥστε καὶ ἐν ὑγείᾳ τὸν κόπον τῆς ἀγάπης διὰ τῆς σπουδῆς τῶν τοῦ Κυρίου ἔργων ἐνδείκνυσθαι, καὶ ἐν ἀβραυστίᾳ πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς ἐπιδεικνύσθαι, κίνδυνον ἔχει ἢ πρῶτον μὲν καὶ μέγιστον, ὅτι τοῦ Κυρίου ἀπηλοτριώται, καὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ μερίδος, διὰ τὸ μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐκτὸν ἀποσχίζας· δεύτερον δὲ, ὅτι ἀναξίως μετέχει τολμᾷ τῶν τοῖς ἀξίοις ἡτοιμασμένων. Διόπερ ἀναγκαῖον καὶ ἐν τούτῳ μεμνηθῆαι τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος Ὅτι οὐκ ἐπιδοῦναι τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δεῖξασθαι ὑμᾶς· καὶ τοὺς εἰς τόπον ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου κληθέντας μὴ καθυβρίζαι τὴν τοιαύτην τοῦ Θεοῦ χάριν, μηδὲ προδοῦναι τὸ τοσοῦτον ἀξίωμα διὰ τῆς ἀμελείας τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων, ὑπακοῦσαι δὲ μᾶλλον τῷ αὐτῷ Ἀποστόλῳ λέγοντι· Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε.

⁷⁶ Matth. xxv, 34, 40. ⁷⁷ Jerem. xlviii, 10. ⁷⁸ Matth. xxv, 41, ⁷⁹ Matth. xii, 50. ⁸⁰ II Cor. vi, 4. ⁸¹ Ephes. iv, 1.

(69) Reg. primus εἰς τοὺς εἰς αὐτὸν ἀνακειμένους. Ibidem idem ms. et Colb. καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομίαν, etc. Codex Voss. εἰς αὐτὸν ἀνακειμένους... κληρονομίαν ἐπαγγελλομένῳ.

(70) Editi ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου τὴν. At mss. duo ut in contextu.

(71) Antiqui duo libri ὅστις ποιήσῃ. Mox duo mss.

PATROL. GR. XXXI.

cesse est summe ab amore singulari et a contentione puros esse atque expurgatos. Saneque debent hujus affectus sibi ipsi consecii esse, ac studium adeo magnam ostendere, tam ipsi, quam ii qui alio munere funguntur ad fratrum ministerium, tanquam si non hominibus, sed Domino ipsi inserviant, qui ob multam bonitatem delata iis qui se ipsi consecrarunt, honorem et studium, perinde habet, quasi ea ipse accepisset, et pro his hereditatem regni cœlorum pollicetur. Venite enim, inquit, benedicti Patris **378** mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Nam quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis; mihi fecistis ⁷⁶. Contraque oportet segnitiei et incuriæ agnoscere periculum, ac meminisse ejus, qui dixit: *Maledictus omnis qui facit opera Domini negligenter* ⁷⁷. Etenim non e regno solum ejiciuntur, sed Domini etiam exspectant sententiam illam, quæ adversus istiusmodi homines lata est, horrendam quidem et terribilem: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* ⁷⁸. Quod si ii qui in curam et ministerium incumbunt lucrum tantum ex suo studio referunt, et judicium tam grave ex negligentia præsolantur, quanta iis qui ministrandi munus suscipiunt, opus est sollicitudine, ut se reddant dignos, qui vocentur Domini fratres? id quod Dominus docet, cum dicit: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, hic meus et frater et soror et mater est* ⁷⁹.

3. Quisquis enim Dei voluntatem per totam suam vitam scopum sibi non proposuit, sic ut et in sanitate per studium operum Domini ostendat dilectionis laborem, et in infirmitate tolerantiam omnem atque lenitatem cum gaudio commonstret, is in periculo versatur. Primum quidem et maximum est, quod a Domino et a fratrum ipsius consortio sit abalienatus, quoniam separavit se ipse, cum Dei voluntatem non fecit: secundum vero, quod audeat indigne particeps fieri eorum quæ dignis parata sunt. Quapropter etiam in hoc operæ pretium est meminisse Apostoli, qui dixit: *Adjuvantes autem etiam exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* ⁸⁰: et jubemus eos qui in locum fratrum Domini vocati sunt, talem Dei gratiam contumelia non afficere, neque digantatem tantam amittere ob neglectam Dei voluntatem, sed potius obtemperare eidem Apostolo, dicenti: *Obsecro vos ego vincetus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis* ⁸¹.

οὗτός μου. Editio Paris. ἐμοῦ.

(72) Reg. primus et Voss. et Colb. θέλημα τοῦ Κυρίου. Ibidem codex Colb. διὰ παντός. Vox διὰ aberat a vulgatis. Statim codex Voss. et Colb. τὸν σκοπὸν τῆς. Alii mss. et editi τὸν κόπον. Nec ita multo post Reg. primus Κυρίου ἔργων ἔηλον ποιεῖν.

INTERROGATIO XXXV.

An in eodem pago construi conveniat plures fratrum conventus.

RESPONSIO.

1. Hanc nobis quæstionem membrorum exemplum, quod ad multas res usurpamus, commode explanat. Quoniam igitur superius ostensum est, corpori, quod ad omnem actionem pulchre ac rite aptum futurum sit et accommodatum, opus esse oculis, et lingua, et reliquis, quæcunque necessaria sunt et potissima, difficile sane, nec sine multo negotio invenitur anima quæ plurimum oculis esse possit. Etenim si fratrum præfectum disciplinæ ratio postulet et providum, et loquendi peritum, et sobrium, et misericordem, et in perfecto corde justificationes Dei requirentem, **379** qui, quæso, fieri potest, ut huiusmodi plures in eodem pago reperiantur? Quod si tamen adinvenirentur forte aliquando duo aut tres, quod quidem non est facile factu, nec unquam factum cognovimus, longe præstabilius est, si hi inter se curam sollicitudinemque partiantur, alterque alterius laborem sublevet, videlicet ut peregre profecto altero, aut occupatione aliqua distento, aut aliis quibusdam casibus impedito, quemadmodum usu venit, ut unus aliquis præpositus secedat nonnunquam a fratrum conventu, præsto sit alter, qui de ejus absentia ipsos consoletur; aut si res non ita se habeat, ad conventum alium se conferat, cui opus sit moderatore. Atque etiam ad scopum quem nobis proposuimus, multum nobis prodesse potest externorum negotiorum experientia. Quemadmodum igitur alium communium periti invident artium earumdem æmulis, ipsa re latenter æmulationem vulgo ingenierante: ita etiam hoc ut plurimum accidit in hac vita. Initio enim de virtute contententes, studentesque superare se invicem, sive in recipiendis hospitibus, sive in augendo monachorum numero, sive in aliis quibusdam ejusmodi operibus faciendis, tum demum progrediendo in rixas et jurgia delabuntur. Deinde contingit, ut peregre quidem advenientibus fratribus oboriatur dubitatio multa difficultasque, ejus quam exspectabant requie vice ac loco, dum scilicet ita animo distrahantur, ut nesciant ad utros accedere oporteat, quando et hos illis anteponeat grave est, et tamen fieri non potest ut utrisque, maxime si festinent, fiat satis: iis vero, qui ab initio accesserunt ad eandem cum ipsis vitam agendam, non mediocrem afferent animi anxietatem, quos suæ vitæ moderatores oporteat seligi, cum omnino necesse sit si qui deligantur, reliquos improbari.

(75) Editiones veteres ψυχῆν δυναμένην εἶναι ὀφθαλμῶν πλειόνων· ex quibus idoneam ullam sententiam effici posse non video. At Regii duo et Voss. et Colb. ut in contextu, recte.

(74) Editi et Reg. tertius καθῶς. Alii duo mss. καθ' ἑαυτῶν. Codex Colb. καθ' ἑαυτῶν. Mox Reg. primus et Colb. ἀδελφότητος τὸν προεστῶτα, τὸν ἕτερον εἶναι εἰς. Editi ἀδελφότητος τὸν ἕνα, εἶναι τὸν ἕτερον. Codex Voss. ita ut in contextu videre cuique liceat.

(75) In Colb. scriptum invenitur προκειμένον ἡμῖν τὸν σκοπόν. Haud longe duo mss. λαμβάνον τὴν φιλονεικίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΕ΄.

Εἰ χρὴ ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ πλείονας ἀδελφότητας συγκροτεῖσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τὸ ὑπόδειγμα τῶν μελῶν ἐπὶ πολλὰ ἀγομένων χρησίμως ἡμῖν διαθροῖ τὸ προκειμένον. Ἐπεὶ οὖν ἔδειξεν ὁ λόγος, ὅτι τῷ μέλλοντι σώματι καλῶς καὶ κατὰ λόγον πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν συνηρμόσθαι χρεῖα ὀφθαλμῶν, καὶ γλώσσης, καὶ τῶν λοιπῶν, ὅσα ἀναγκαῖα καὶ κυριώτατα, χαλεπὸν δὲ καὶ δυσεὔρετον ψυχῆ δυναμένη εἶναι ὀφθαλμῶν πλειόνων (75). Εἰ γὰρ καὶ προορατικόν, καὶ ἐν λόγῳ τὸ αὐταρκεῖς ἔχοντα, καὶ νηφαλέον, καὶ εὐσπλαγχνον, καὶ ἐν τελείῃ καρδίᾳ ἐκζητοῦντα τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ, τὸν προεστῶτα τῆς ἀδελφότητος ἐπιζητεῖ ἡ ἀκριβεία, πῶς δυνατόν ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ τοιούτων πλειόνων ἐπιτυχεῖν; Εἰ δὲ καὶ συμβαίη ποτὲ εὐρεθῆναι δύο ἢ τρεῖς, ὅπερ οὐκ εὐκόλον οὐδὲ ἔγνωμέν ποτε· πολλῶ βέλτιον κοινωνεῖν ἀλλήλοις τοῦ φροντισματος τούτους καὶ ἐπικουφίζειν τὸν πόνον· ὡς ἐν τῇ τοῦ ἄλλου ἀποδημίας, ἢ ἀσχολίας, ἢ ἐν ἄλλαις τισὶ περιστάσεσι, καθῶς (74) χωρίζεσθαι συμβαίνει τῆς ἀδελφότητος τὸν ἕνα τὸν προεστῶτα, εἶναι τὸν ἕτερον εἰς παραμυθίαν τῆς ἀπολείψεως· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀπιέναι εἰς ἄλλην ἀδελφότητα δεομένην τοῦ ὀδηγήσοντος. Πολλὰ δὲ καὶ ἡ τῶν ἐξωθεν πραγμάτων πείρα εἰς τὸν προκειμένον σκοπὸν (75) ὠφελεῖν ἡμᾶς δύναται. Ὡς οὖν καὶ οἱ τῶν κοινῶν τεχνῶν ἔμπειροι ζηλοτύπως ἔχουσι πρὸς τοὺς ἀντιτέχνους, αὐτοῦ τοῦ πράγματος, κατὰ τὸ λαθάνον, τὰς φιλονεικίας ἐμποιοῦν πεφυκότος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ζωῆς, ὡς τὰ πολλὰ, συμβαίνει γίνεσθαι. Ἀρχόμενοι γὰρ ἀπὸ τοῦ διαμιλλᾶσθαι εἰς τὸ καλὸν καὶ σπουδάζειν ἀλλήλους ὑπερβαλέσθαι (76), ἢ ἐν ταῖς ἐξουδοχίαις, ἢ ἐν τῇ αὐξήσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνασκουμένων, ἢ ἐν ἄλλοις τισὶ τοιούτοις ἔργοις, προϊόντες εἰς ἐριθείας ἐκπίπτουσιν. Εἶτα τοῖς μὲν ἐπιδημοῦσι τῶν ἀδελφῶν πολλὴν ἀμφιβολίαν συμβαίνει γίνεσθαι καὶ δυσκολίαν ἀντὶ ἀναπαύσεως, μεριζομένοις τὸν λογισμὸν, πρὸς τίνας χρὴ καταχθῆναι· ἢ τε γὰρ προτίμησις λυπηρὰ, καὶ τὸ ἀμφοτέρους πληροφορῆσαι ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ὅταν ἐπιγόμενοι τυγχάνωσι· τοῖς δὲ (77) ἐξ ἀρχῆς προσιοῦσιν (78) εἰς τὸ συζῆν πολλὴν ἀδημονίαν παρέξουσι, τίνας δεῖ προεστῶτας τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ἐλέσθαι, καὶ πάντως ἐκ τοῦ τίνας ἀιρεῖσθαι, τοὺς λοιποὺς ἀποδοκιμάζειν

(76) Unus ms. ὑπερβάλλεσθαι.

(77) In eodem pago plura construi monasteria non probat sanctus Basilius, cum pluribus aliis de causis, tum quia et hospitibus fratribus, et iis qui tum primum adveniunt, ut monasticam vitam amplectantur, τοῖς δὲ ἐξ ἀρχῆς προσιοῦσιν εἰς τὸ συζῆν, difficilis et molesta incideret deliberatio, utrum eligant monasterium.

(78) Reg. primus ἐξ ἀρχῆς ἐπιούσιν. Mox duo Regii et Voss. ἀδημονίαν παρέξουσι. Editi παρέχουσι. Nec ita multo post Reg. primus et Voss. et Colb. ἐν τῷ τίνας.

2. Εὐθὺς οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς ἔπαρσιν ἄσμενοι βλάπτεσθαι, οὐχὶ τυποῦντας ἑαυτοὺς εἰς μάθησιν, ἀλλ' ἐθιζομένους κριτὰς καὶ δοκιμαστοὺς τῆς ἀδελφότητος γίνεσθαι. Ὅποτε τοίνυν ἀγαθὸν μὲν οὐδὲν ὁμολογούμενόν ἐστιν ἐν τῇ διαιρέσει τῶν οἰκίσεων, τὰ δὲ ὑπεναντία τοσαῦτα, τὸ χωρίζεσθαι ἀπ' ἀλλήλων παντελῶς ἀσύμφορον. Εἰ δὲ προειληφθῆαι τινα (79) συμβαίη, ἐπειγέσθαι χρὴ πρὸς τὴν διόρθωσιν, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν πείραν τῶν βλαβερῶν. Τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ κρίσει φιλονεικία σαφής. *Εἰ δὲ τις δοκεῖ φιλονεικος εἶναι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἡμεῖς τοιαύτην συνθήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ.* Τίτος γὰρ ἔνεκεν φήσουσιν εἰς τὴν συνάφειαν κωλύεσθαι; Πότερον χρεῶν; Ἄλλὰ πολλῶν εὐπορώτερά ἐστιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐνὸς λύχνου, καὶ μίᾳ ἐστίας, καὶ πάντων τῶν τοιούτων τοῖς πᾶσιν ἐπαρκέσαι δυναμένον. Χρὴ γὰρ, εἴπερ τῆ: ἕτερον, καὶ τὴν ἐν τούτοις εὐχέρειαν μεταδιώκειν ἐκ παντὸς τρόπου, ἐπὶ τὸ ἔλαττον τὰς κτήσεις τῶν ἀναγκαίων (80) συστέλλοντας. Ἐπειτα καὶ τῶν ἐξωθεν τὰς χρεῖας ἐπεισαγόντων τῇ ἀδελφότητι, ἐν μὲν τῇ διαιρέσει πλείων χρεῖα, ἐν δὲ τῇ συνοικίᾳ τῶν ἡμίσεων. Ὅπως δὲ δύσκολόν ἐστιν εὐρεθῆναι ἄνδρα μὴ κατασχόντα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (81), ἀλλ' ἀξίαν τοῦ ἐπαγγέλματος τὴν τῶν ἐξωθεν συντυχίαν ἐν ταῖς ἀποδημίαις ποιούμενον, γινώριμον ὑμῖν πρὸ τῶν ἐμῶν λόγων. Εἴτα οἱ ἐπιμένοντες τῇ διαστάσει πῶς δύναται (82) τοὺς ἐν τῷ κοινῷ βίῳ οἰκοδομεῖν, ἢ πρὸς εἰρήνην συναλαύνοντες, εἴ ποτε δέοι, ἢ πρὸς τὰς Ἰλλας ἐντολὰς παρακαλοῦντες, ὑπονοίας πονηρὰς ἐκ τοῦ μὴ ἠνώσθαι καθ' ἑαυτῶν παρεχόμενοι; Καὶ πρὸς τούτοις ἀκούομεν τοῦ Ἀποστόλου γράφοντος (83) Φιλιππησίοις, *ὅτι Πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχετε, σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες, μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠροῦμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· μὴ τὰ ἐαυτῶν σκοποῦντες* (84), ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέρων ἕκαστοι. *sentientes: nihil per contentionem, neque per inanem arbitantes, non quæ sua sunt singuli considerantes*,

3. Τίς οὖν μείζων ἀπόδειξις ταπεινοφροσύνης τοῦ ἀλλήλους ὑποτάγῃναι (85) τοὺς προεστῶτας τῆς ἀδελφότητος; Εἴτε γὰρ ἴσοι εἰσὶν ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασι, κάλλιον ἐστὶν ἢ συνάβησις (86). Ὅσπερ οὖν ὑπέδειξεν ἡμῖν αὐτὸς ὁ Κύριος, ἀνά δύο δύο ἀποστείλας· καὶ ὁ ἕτερος αὐτῶν αἰρήσεται πάντως μετὰ χαρᾶς ὑποταχῆναι τῷ ἐτέρῳ, μεμνημένος τοῦ Κυρίου λέγοντος, *ὅτι Ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψώθησεται.* (87). Εἰ δὲ τὸν μὲν ἔλαττοῦσθαι, τὸν δὲ ὑπερ-

⁷⁹ I Cor. xi, 16. ⁸⁰ Philipp. ii, 2, 3. ⁸¹ Marc.

(79) Antiqui duo libri præter Voss προειληφθῆαι τινὰς.

(80) Codex Voss. καὶ τῶν ἀναγκαίων. Ibidem in Colbertino legitur Ἐπειτα δὲ καὶ.

(81) Reg. primus ὄνομα τοῦ Κυρίου. Statim libri veteres γινώριμον ὑμῖν. Editi ἡμῖν.

(82) Codex Voss. δύναται. Ibidem editi et Reg. tertius una voce κοινοβίῳ. Alii tres mss. duabus vocibus κοινῷ βίῳ.

(83) Reg. primus ἀκούομεν τοῦ Παύλου γρά.

2. Contingit igitur statim a prima die, ut ipsi ex quadam animi elatione lædantur, quod non seipsos forment ad disciplinam, sed assuescant fratrum iudices fieri atque censores. Cum ergo nullum bonum certum et confessum reperitur in divisis ac distinctis habitationibus, imo vero cum sint incommoda tot et tanta, prorsus abs re fuerit alias ab aliis separari. Quod si forte domicilium aliquod ita jam constructum sit, cito emendandum est ac reformandum, et maxime post detrimentorum experientiam. Nam in sententia sua perseverare, manifesta contentio est. *Si quis autem videtur contentiosus esse, inquit Apostolus, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei* ⁷⁹. Quam enim causam dicturi sunt impedimento sibi esse, ne conjungantur? Num ob res necessarias comparandas? At paratu sunt longe faciliores in communi domicilio, cum una lucerna, et unus focus, et omnia talia omnibus sufficere possint. Oportet enim, si quid aliud, etiam in his facilitatem omnimodo ⁸⁰ requiri, sic ut earum quæ necessario possidendæ sunt rerum copia imminuat. Accedit etiam, quod in divisis habitationibus major numerus esse debeat eorum qui necessaria fratribus extrinsecus afferunt: contra, dimidio minor in uno et eodem contubernio. Quam autem difficile sit inveniri virum, qui Christi nomen non dedecoret, sed qui suum cum externis congressum in peregrinationibus efficiat sua professione dignum, vobis, me vel tacente, notum est. Ad hæc qui sic disjuncti permanent, qua ratione possunt, eos qui in communi vivunt, ædificare, sive compellendo ad pacem, si quando opus fuerit, sive exhortando ad præcepta alia? qui quod inter se conjuncti non sunt, pravas sibi metipsis suspiciones moveant. Prætereaque audimus Apostolum ad Philippenses scribentem: *Implete gaudium meum, ut idem sapientis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem* ⁸¹.

3. Quæ igitur major est humilitatis significatio, quam si fratrum præfecti alii aliorum imperio subiciantur? Si enim pares sunt in spiritualibus donis, eos simul decertare satius est. Quemadmodum igitur ostendit nobis Dominus ipse, cum discipulos binos et binos misit⁸²: ita ex ipsis alter alteri submitti prorsus cum gaudio volet, haud immemor Domini dicentis: *Qui se humiliat, exaltabitur* ⁸³. Quod si forte hic pauciora habuerit, ille plura, præstabi-

⁷⁹ I Cor. xi, 16. ⁸⁰ Luc. xviii, 14.

(84) Idem ms. μὴ τὰ ἐαυτῶν ἕκαστος σκοποῦντες.

(85) Ita in Colb. scriptum invenitur, ταπεινοφροσύνης τῆς ἐκ τοῦ ἀλλήλους ὑποτάσσασθαι. Habet quoque Vossii codex ὑποτάσσασθαι.

(86) Veteres duo libri cum Voss. ἢ συνάβησις, pietatis exercitatio communis. Alii duo mss. et editi ἢ συνάβησις. Utro quis modo legat, nihil, aut parum ad sensum refert.

(87) Post verbum ὑψώθησεται ita in Colbertino

lius est debiliorem a fortiori assumi. Atque etiam quomodo non manifeste violatur apostolicum præceptum quo dicitur: *Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed etiam ea quæ aliorum*⁸⁶? Arbitror enim fieri non posse, ut hoc in divisis mansionibus recte perficiatur, cum quælibet turma propriam gerat, cæteros vero non curet: quod, ut dixi, manifeste adversatur Apostoli præcepto. Et quoniam sancti illi, quorum frequens est mentio in Actis, idipsum plerumque testantur, de quibus scriptum est, modo quidem: *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una*⁸⁷; modo vero: *Omnes credentes erant in eodem loco, et habebant omnia communia*⁸⁸: liquet nullam fuisse inter hos omnes divisionem, nec quemquam fuisse sui juris: sed omnes una et eadem cura gubernatos fuisse; idque, etiamsi horum omnium numerus esset quinque milium: in quibus fortasse non pauca erant, quæ hominum iudicio viderentur conjunctionem ac concordiam impedire. Cum autem qui in singulis vicis reperiantur, adeo illis numero inferiores sint, quæ ratio permittit ipsos a se invicem separatos esse? Utinam autem fieri posset, ut non modo qui in eodem pago simul sunt congregati, sic permanent, sed **381** plures etiam, qui diversis in locis constituti sunt fratrum conventus, ab una tantum cura, eorum, qui æquo in omnes animo sapienterque rebus omnium consulere possent, in spiritus consensione et pacis vinculo regerentur!

INTERROGATIO XXXVI.

De iis qui secedunt a fratrum societate.

• RESPONSIO.

Sane qui semel mutuo professi sunt victuros se simul in eodem loco, iis nequaquam licitum est indifferenter abire et secedere; quando illud quod quis in iis quæ cepit consiliis non perseveret, duabus de causis contingit, vel ex damno, quod ex communi habitatione oriatur, vel ex animi instabilitate illius, qui sententiam mutet. Qui igitur separat se a fratribus ob detrimentum, non occullet in semetipso causam, sed damnum prodat iuxta modum a Domino traditum, cum dixit: *Si peccaverit frater tuus, vade, corripue ipsum inter te et ipsum solum*,⁸⁹ etc. Et quidem si id quod postulat, emendetur, et fratres lucratus est, nec ipsorum societa-

⁸⁶ Philipp. II, 4. ⁸⁷ Act. IV, 52. ⁸⁸ Act. II, 44.

legitur: *Ἐάν τοῦτο ποιῶσι ἀμφοτέροι, ἀμφοτέροι μὲν παρὰ τῷ Κυρίῳ τοῦ στεφάνου τῆς δόξης· τοῖς δὲ πᾶσι τύποι γενήσονται καὶ κανὼν ἀγάπης καὶ ταπεινοφροσύνης· Ἐὶ δὲ τὸν, Si hoc fecerit uterque, ut donabitur uterque a Domino corona gloriæ, ita omnibus est forma regulæ charitatis et humilitatis. In Græcis aliquid deesse nemo non videt.*

(88) Veteres duo libri ἕκαστος. . . ἕκαστος.

(89) Reg. primus secunda manu ἀλλοτριουμένου.

(90) Editiones veteres et duo miss. δι' ὧν, *per ea quæ scripta sunt*. Reg. primus et Voss. περὶ ὧν, *rectius*.

A ἔχειν συμβαίνει, ὠφελιμώτερόν ἐστι προσήφθηται ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου τὸν ἀσθενέστερον. Πῶς δὲ καὶ οὐχὶ φανερὰ παρακοή ἐστι τοῦ ἀποστολικοῦ παραγγέλματος, τοῦ λέγοντος· *Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι* (88) *σκοποῦντες, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων ἕκαστοι*; λογίζομαι γὰρ μὴ εἶναι δυνατὸν ἐν τῇ διαιρέσει τοῦτο κατορθωθῆναι, ἕκαστου τάγματος τὴν μὲν ὑπὲρ τῶν συνόντων μέριμναν ἰδιοποιουμένου, τῆς δὲ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φροντίδος ἠλλοτριωμένου (89), ὅπερ, ὡς εἶπον, σαφῶς ἐναντιοῦται τῷ ἀποστολικῷ παραγγέλματι. Καὶ τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἁγίων πολλάκις μαρτυρουμένων, περὶ ὧν γέγραπται (90), ποτὲ μὲν ὅτι, *Τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία*· ποτὲ δὲ ὅτι, *Πάντες οἱ πιστεύσαντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἔχον ἅπαντα κοινά*· πρόδηλον ὅτι οὐδεμία διάστασις ἦν ἐν τοῖς πᾶσιν, οὐτὰ ἐν ἐξουσίᾳ ἑαυτοῦ διήγεν ἕκαστος, ἀλλὰ ὑπὸ μιᾶν καὶ τὴν αὐτὴν οἱ πάντες ὠκονομοῦντο φροντίδα· καὶ ταῦτα ἐν ὄλοις πεντακισχιλίοις τὸν ἀριθμὸν, ἐφ' ὧν ἰσως οὐκ ὀλίγα ἦν τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν ἐμποδίζουσα δοκοῦντα τῇ συναφείᾳ. Ὅπου δὲ τοσούτον ἐλαττοῦνται οἱ καθ' ἕκαστην κώμην εὐρισκόμενοι, τίς ἐπιτρέπεται λόγος διεστάναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων; Εἴθε δὲ ἦν δυνατὸν μὴ μόνον τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηγμένους οὕτως εἶναι, ἀλλὰ καὶ πλείους ἀδελφότητος, ἐν διαφόροις καθεστῶσας τέτοις, ὑπὸ μιᾶ φροντίδι (91) τῶν δυναμέων ἀποσκέτως καὶ σοφῶς οἰκονομεῖν τὰ πάντων ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύματος καὶ τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης οἰκοδομεῖσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΓ΄.

Περὶ τῶν ἀναχωρούντων ἀπὸ ἀδελφότητος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοὺς γε μὴν ἅπασι καθομολογησαμένους ἀλλήλους τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῶνι ἀδιαφόρως ἀναχωρεῖν οὐκ οἶόν τε· διότι τὸ μὴ ἐπιμένειν τοῖς δεδογμένοις δύο αἰτίας ἔχει, ἢ τὴν ἐκ τῆς συνοικίσεως βλάβην, ἢ τὸ ἄσπαστον τῆς γνώμης τοῦ μεταβαλλομένου (92). Ὁ μὲν οὖν διὰ τὸ βλάπτεσθαι ἀποσπώμενος ἀδελφῶν μὴ κρυπτέτω καθ' ἑαυτὸν τὴν αἰτίαν, ἀλλ' ἐλεγχέτω τὴν βλάβην, κατὰ τὸν τρόπον τὸν παρὰ τοῦ Κυρίου παραδοθέντα, εἰπόντος· *Ἐάν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε, ἐλεγχον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου*, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἔάν μὲν διορθωθῇ τὸ ἐπιζητούμενον παρ' αὐτοῦ, τοὺς τε ἀδελφούς ἐκέρῃσει, καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν οὐκ ἀτιμάσει· ἔάν δὲ ἐπι-

⁸⁹ Matth. XVIII, 15.

(91) Codex Colb. μίαν φροντίδα. Hildem editiones veteres Basil. et Paris. ἀπροσκόπτως, *sine officulo*. Editio Ven. et Voss. cum quatuor aliis ἀπροσκέτως· quod non probo quidem, sed tale esse iudico, ut ex eo vera scriptura facile cognosci possit. Suspiciam enim scriptum est, pro ἀπροσκέτως legendum ἀπροσκέτως, *sine ulla inclinatione voluntatis in quemquam*. Ea de re iudicabunt eruditi. In fine periodi Reg. primus habet οἰκονομεῖσθαι.

(92) Veteres duo libri cum Voss. μεταβῶμενον μένον, male.

μένοντας αὐτοὺς τῶ κακῶ καὶ μὴ καταδεχομένους ἅ
την διόρθωσιν ἴβη, τοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν ἰκανοὺς
ἐπιδείξει (93)· καὶ μετὰ τὴν τῶν πλειόνων [μαρτυ-
ρίαν τότε χωρίζεσθω. Χωρισθήσεται δὲ οὐκέτι ἀδελ-
φῶν, ἀλλὰ ἀλλοτρῶν, τοῦ Κυρίου τὸν ἐπιμένοντα
τῶ κακῶ ἐθνικῶ καὶ τελώνῃ συγκρίνοντος. Ἔστω
γάρ σοι, φησὶν, ὁ τοιοῦτος ὡσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ
τελώνης. Εἰ δὲ διὰ ἴδιαν κουφότητα ἀποπηδᾷ τῆς
συναφείας (94) τῶν ἀδελφῶν, τὸ ἑαυτοῦ ἀσθενὲς θε-
ραπεύσάτω, ἢ μὴ καταδεξάμενος, ἀπρόσδεκτος
ἔστω ταῖς ἀδελφότησιν. Ἐάν δὲ διὰ ἐντολήν τοῦ Κυ-
ρίου ἄλλος ἀλλαχοῦ ἔλκηται, οὐ χωρίζονται οἱ τοιοῦ-
τοι, ἀλλ' οἰκονομίαν πληροῦσιν. Ἄλλην δὲ αἰτίαν
χωρισμοῦ ἀδελφῶν ὁ λόγος οὐ καταδέχεται· πρῶτον
μὲν, ὅτι τὸ συναγαγὸν ὄνομα (95) τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀτιμάζεται· ἔπειτα δὲ, ὅτι οὐδὲ ἢ
συνειδήσις ἐκάστου πρὸς τὸν ἕτερον καθαρεύειν δυ-
νήσεται, ἀλλὰ δι' ὑποψίας ἀλλήλοις ἔσονται. Τοῦτο
δὲ ἐναντιοῦται σαφῶς τῶ προστάγματι τοῦ Κυρίου
εἰπόντος· Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ
θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός
σου ἔχει τι κατὰ σοῦ· ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου
ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε· πρῶ-
τον διαλλάγηθι τῶ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν
πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΖ·

Εἰ δεῖ προφάσει τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ψαλμο-
δίας ἀμελεῖν τῶν ἔργων, καὶ ποῖοι καιροὶ τῆς
προσευχῆς ἐπιτέθειτοι, καὶ πρῶτον, εἰ χρὴ ἐρ-
γάζεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ἰ. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ἄξιος,
οὐχ ἀπλῶς ἕκαστος, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' Ὁ ἐργάτης
τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστὶ· καὶ τοῦ Ἀποστόλου προσ-
τάσσοντος κοπιᾶν καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶ
τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἔχωμεν (96) μεταδιδοῖναι τῶ χρείαν
ἔχοντι, τὸ μὲν, ὅτι χρὴ ἐργάζεσθαι σπουδαίως, δηλόν
ἐστὶν αὐτόθεν. Οὐ γὰρ πρόφασιν ἀργίας, οὐδὲ ἀπο-
φυγὴν πόνου τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἠγεῖσθαι
χρῆ, ἀλλὰ ὑπόθεσιν ἀθλήσεως, καὶ πόνων περισσο-
τέρων, καὶ ὑπομονῆς τῆς ἐν θλίψεσιν, ἵνα καὶ ἡμῖν
ἐξῆ λέγειν· Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις
περισσοτέρως, ἐν λιμῶ καὶ δίψει· οὐ μόνον διὰ
τὸν ὑποπιασμὸν τοῦ σώματος χρησίμου οὐσης ἡμῖν
(97) τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν
πλησίον ἀγάπην, ἵνα καὶ τοῖς ἀσθενοῦσι τῶν ἀδελ-
φῶν δι' ἡμῶν ὁ Θεὸς τὴν αὐτάρκειαν παρέχη, κατὰ
τὸν ἐν ταῖς Πράξεσιν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου δεδομένον
τύπον (98), εἰπόντος· Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι
οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθε-
τούντων· καὶ πάλιν· Ἴνα ἐχητε μεταδιδοῖναι τῶ

tem ignominia afficit : sine eos in malo perseverare,
nec emendationem admittere viderit, iis qui de re-
bus ejusmodi judicare possint, indicabit, et ita de-
mum adhibitis plurium testimoniis secedat. Jam
autem non separabitur a [fratribus, sed ab alienis,
cum Dominus [hominem in malo permanentem
ethnico et publicano comparet. Qui enim, inquit,
ejusmodi est, Sit tibi sicut ethnicus et publicanus⁹³.
Quod si subducit se a fratrum consortio sua ipsius
levitate, suam infirmitatem curet ; aut si nolit, a
fratribus non admittatur. Cæterum si alius alio
trahatur propter Domini mandatum, tales non sub-
movent se, sed munere ac ministerio suo fungun-
tur. Aliam præterea causam, ob quam separandi
sint fratres, ratio non admittit : primum quidem,
quoniam nomini Domini nostri Jesu Christi, quod
ipsos conjunxit, infertur dedecus ; deinde, quoniam
uniuscujusque conscientia erga alterum pura esse
non poterit, sed mutua futura est inter illos suspi-
cio. Hoc autem aperte pugnat cum præcepto Do-
mini, qui ait : Si offers munus tuum ad altare, et
ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid
adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et
vade, prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens
offer munus tuum⁹⁴.

INTERROGATIO XXXVII.

An precum et psalmodiæ obtentu et nomine opera sint
negligenda, et quæ tempora precationi sint idonea :
et primum, an oporteat overari.

C

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus dicat,
Dignus est, non simpliciter, neque indiscriminatim
quilibet, sed Operarius cibo suo⁹⁵ : Apostolus vero
jubeat laborare, bonumque propriis manibus effi-
cere, ut unde tribuamus egenti, 382 habeamus⁹⁶,
diligenter laborandum esse, re ipsa liquet. Neque
enim pietatis scopum ceu segnitiei prætextum et
laboris fugam ducere oportet : sed ceu certaminis,
majorisque laboris ac nostræ in afflictionibus tole-
rantia materiam et occasionem, ut et nobis dicere
liceat : In labore et ærumna, in vigiliis abundantius,
in fame et siti⁹⁷. Quippe non ob corporis castiga-
tionem modo, sed etiam propter charitatem erga
proximum, utilis nobis est hujusmodi vitæ ratio, ut
et infirmis fratribus per nos Deus suppeditet ne-
cessaria, juxta formam in Actis ab Apostolo tradi-
tam, cum ait : Omnia ostendi vobis, quoniam sic la-
borantes, oportet suscipere infirmos⁹⁸. Et rursus : Ut
habeatis unde tribuatis egenti⁹⁹ ; quo digni judice-
mur, qui audiamus : Venite, benedicti Patris mei,

⁹³ Matth. xviii, 17. ⁹⁴ Matth. v, 23 ; 24. ⁹⁵ Matth. x, 10. ⁹⁶ Ephes. iv, 28. ⁹⁷ II Cor. xi, 27.
⁹⁸ Act. xx, 35. ⁹⁹ Ephes. iv, 28.

(93) Unus ms. ἰκανοὺς ἐπιδείξει.

(94) Editi et quatuor mss. τῆς συμφωνίας. Reg. primus et Coisl. itidem primus τῆς συναφείας, me-
lius.

(95) Regii duo mss. τὸ συναγαγὸν ὄνομα. Mox
editi et Reg. tertius δύνανται. Alii quinque mss. præ-
ter Voss. δυνήσεται.

(96) Reg. tertius et editi ἐχητε, ut habeatis. Alii

quinque mss. ἔχωμεν.

(97) Antiqui duo libri χρησιμεύουσιν ἡμῖν. Ibi-
dem Reg. primus τοιαύτης διαγωγῆς. Rursus hoc
ipso in loco veteres duo libri cum Voss. πρὸς τὸν
πλησίον.

(98) Reg. primus et Colb. δεδομένον ἡμῖν τύπον.
Codex Voss. παραδεδομένον τύπον.

possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Α *χρῆσαν ἔχοντι· ὅπως καταξωθῶμεν ἀκούσα· Δεῦτε, Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitiivi, et dedistis mihi bibere*⁹⁷. *λῆς κόσμου. Ἐπείρασά γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐδώκατέ μοι πίνευ* (99).

2. Et quidem quantum sit otii malum, quid attinet memorare, cum Apostolus aperte præcipiat⁹⁸, ut qui non laborat, neque etiam manducet? Quemadmodum igitur necessarium est unicuique quotidianum alimentum: ita quoque labor pro viribus necessarius est. Neque enim temere Salomon laudis loco scripsit illud: *Panem otiosa non comedit*⁹⁹. Et rursus Apostolus de seipso ait: *Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et fatione, nocte et die laborantes*¹; quamquam sibi, utpote Evangelium prædicanti, ex Evangelio vivere ticeret. Quin et Dominus cum malitia conjunxit pigritiam, dicens: *Serve male et piger*². Sed et sapiens Salomou non ex iis solum quæ jam memorata sunt, operantem laudat, sed redarguit etiam pigrum comparatione tenuiesimorum animalium, cum ait: *Vade ad formicam, o piger*³. Quare metuendum est ne forte et hoc nobis in iudicii die objiciatur, cum qui nobis facultatem operandi dedit, opera huic facultati convenientia a nobis exiget. Etenim Cui, inquit, *commendaverunt multum, plus petent ab eo*⁴. Quoniam autem precum et psalmodiæ obtentu nonnulli opera refugiunt, sciendum est in aliis quidem quibusdam rebus proprium esse cujusque rei tempus, juxta Ecclesiastem, qui dixit: *Omni negotio tempus est*⁵: sed precationi et psalmodiæ, sicut et pluribus aliis rebus, nullum non tempus idoneum esse, ita ut intereandam admovemus manus ad opera, modo quidem ipsa lingua (quando id fieri potest, aut conducit potius ad fidei ædificationem), sin minus, corde in psalmis et hymnis et canticis spiritalibus Deum collaudemus, uti scriptum est⁶, et ita inter operandum precationem expleamus, **383** gratias quidem agentes ei, qui et manuum vires ad conficienda opera, et mentis solertiam ad cognitionem comparandam suppeditavit, quique materiam largitus est, tam eam quæ in instrumentis, quam eam quæ in excultis a nobis artibus adhibetur, precantes vero, ut huc spectent manuum nostrarum opera, ut Deo placeamus.

3. Hoc modo etiam mentem a vanis cogitationi-

2. Καὶ ὅσον μὲν κακὸν ἐστὶ τὸ τῆς ἀργίας, τί χρῆ λέγειν (†), τοῦ Ἀποστόλου φανερώς παραγγέλλοντος, τὸν μὴ ἐργαζόμενον μηδὲ ἐσθίειν; Ὡς οὖν ἀναγκαῖον ἐκάστω ἢ καθημερινῇ τροφῇ, οὕτως ἀναγκαῖον καὶ τὸ κατὰ δύναμιν ἔργον. Οὐ γὰρ μάτην ὁ Σολομὼν ἐν ἐπαίνῳ ἔγραψε τὸ· *Σίτα δὲ ὀκνηρὰ οὐκ ἐφαγε*. Καὶ πάλιν περὶ ἑαυτοῦ (2) ὁ Ἀπόστολος, *ὅτι ὅσπερ δωρὸν ἄριστον ἐφάργομαι παρὰ τινας, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, πυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι· καίτοι ἔχων ἐξουσίαν, τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλων*, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τῆς ὀκνηρίας τῇ πονηρίᾳ συνήψεν, εἰπὼν (3)· *Ποτηρὸν δοῦλε καὶ ὀκνηρὸν*. Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν οὐ μόνον ἐπαινεῖ τὸν ἐργαζόμενον διὰ τῶν μνημονευθέντων, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχει τὸν ὀκνηρὸν συγκρίσει τῶν μικροτάτων ζώων, λέγων· *Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὸν*. Ὡστε φοβεῖσθαι χρῆ, μήποτε ἡμῖν τοῦτο καὶ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως προενεχθῆ, τοῦ δωδωκῆτος ἡμῖν τὴν πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι δύναμιν, ἀναλογοῦσαν τῇ δυνάμει τῆν ἐργασίαν ἐπιζητούντος (4). Ἰδίως *ἦ ἀμάρτηθεντο*, φησὶ, πολλὴ, περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν (5). Ἐπεὶ δὲ τινες προφάσει τῶν εὐχῶν καὶ τῆς ψαλμωδίας παραιτοῦνται τὰ ἔργα, εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἐπὶ μὲν ἄλλων τινῶν ἐκάστου καιρὸς ἐστὶν ἴδιος, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν εἰπόντα· *Καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι*· προσευχῆς δὲ καὶ ψαλμωδίας, ὡστερ οὖν καὶ ἐτέρων πλειόνων, πᾶς καιρὸς ἐπιτήδειος, ὡστε μεταξὺ τὰς χεῖρας κινουῦντα πρὸς τὰ ἔργα, ποτὲ μὲν καὶ τῇ γλώσσῃ, ὅταν τοῦτο ἦ δυνατόν, μᾶλλον δὲ χρησιμὸν πρὸς (6) οἰκοδομήν τῆς πίστεως· εἰ δὲ μή γε, τῇ καρδίᾳ ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ψδαῖς πνευματικαῖς τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖν, καθὼς γέγραπται, καὶ τὴν προσευχὴν μεταξὺ τοῦ ἔργου πληροῦν· εὐχαριστοῦντες μὲν τῷ δωδωκῆτι καὶ δύναμιν χειρῶν πρὸς ἔργα, καὶ σοφίαν διανοίας πρὸς ἀνάληψιν τῆς ἐπιστήμης, καὶ τὴν ὕλην χαρισμάτων, τὴν τε ἐν τοῖς ἐργαλείοις, καὶ τὴν ὑποκειμένην ταῖς τέχναις, ὥστερ ἂν (7) τύχωμεν ἐργαζόμενοι· προσευχόμενοι δὲ κατευθυνθῆναι τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως.

3. Οὕτω καὶ (8) τὸ ἀμετεώρεστον τῇ ψυχῇ κατ-

⁹⁷ Matth. xxv, 34, 35. ⁹⁸ II Thess. iii, 10. ⁹⁹ Prov. xxvi, 27. ¹ II Thess. iii, 8. ² Matth. xxv, 26. ³ Prov. vi, 6. ⁴ Luc. xii, 48. ⁵ Eccle. iii, 1. ⁶ Coloss. iii, 16.

(99) Fusius in Colbertino ἐδίψησα, καὶ ἐπότισά με· γυμνὸς ἤμην, καὶ περιεβάλετέ με· ἐν φυλακῇ καὶ ἐπισκέψασθέ με. Καὶ ὅσον.

(1) Antiqui duo libri per Voss. τὴ δεῖ λέγειν; Alii. ms. τὴ δεῖ καὶ λέγειν; Statim Reg. primus et Voss. et Colb. φανερώς λέγοντος· Ὁ μὴ ἐργαζόμενος μηδὲ ἐσθιέτω. Ὡς οὖν ἀναγκαῖα.

(2) Veteres duo libri per αὐτοῦ.

(3) Paule aliter in Colb. συνέξουξεν εἰπὼν.

(4) Reg. primus et Voss. et Colb. ἐργασίαν ἀπαιτούμενος. Addidimus non longe verbum φησὶ e veteribus duobus libris.

(5) Fusius in Colbertino ἀπαιτοῦσιν αὐτόν. ἄριστον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ πεπιστευμένου τὸ τάλαντον, ὅς μετὰ τῆς πονηρίας τὴν ὀκνηρίαν ἐνεκλήθη, *Idoneo patet etiam ex eo, cui conceditum talentum fuerat, qui præter equitatem insimulatus est segnitiae*. Ibidem duo mss. ἐπειδὴ δὲ. Mox duo mss. cum Voss. προφάσει τῶν προσευχῶν.

(6) Reg. primus χρησιμὸν καὶ πρὸς.

(7) Editio ὡστερ ἂν. At mss. tres ὡστερ ἂν.

(8) Editi οὕτω γάρ καὶ. Voculam γάρ deleti, sed veterum quatuor librorum secutus.

ορθοῦμεν, ὅταν ἐφ' ἐκάστη ἐνεργείᾳ τὴν τε εὐδοκίαν τῆς ἐργασίας παρὰ Θεοῦ αἰτῶμεν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ δεῦκώτῳ τὸ ἐνεργεῖν ἀποπληρῶμεν, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεως (9) φυλάσσωμεν, καθὰ προείρηται. Ἐπει, εἰ μὴ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, πῶς δύναται συμβαίνειν ἀλλήλοις τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένα, τὸ τε Ἀδιαλείπτως προσεῦχεσθε, καὶ τὸ, *Νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι*; Οὐ μὴν ἐπειδὴ ἡ (10) ἐν παντὶ καιρῷ εὐχαριστία καὶ νόμῳ προστέτακται, καὶ ἀναγκαῖα ἡμῶν τῇ ζωῇ δέδεικται κατὰ τε φύσιν καὶ λόγον, παρορᾶσθαι δεῖ τοὺς διατετυπωμένους καιροὺς τῶν προσευχῶν ἐν ταῖς ἀδελφότησιν, οὓς ἀναγκαιῶς ἐξελεξάμεθα, ἐκάστου ἰδίαν τινα ὑπόμνησιν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν ἔχοντος· τὸν μὲν (11) ὄρθρον, ὥστε τὰ πρῶτα κινήματα τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ νοῦ, ἀναθήματα εἶναι Θεοῦ, καὶ μηδὲν ἕτερον ἀναλαμβάνειν εἰς φροντίδα, πρὶν ἢ τῇ παρὰ Θεοῦ ἐνοιῶ ἐνευφρανθῆναι, καθὼς γέγραπται (12)· *Ἐμνήσθη τὸν Θεοῦ, καὶ ἠψόφθη*· μηδὲ σῶμα κινήσαι πρὸς ἐργασίαν, πρὶν ποιῆσαι τὸ εἰρημένον, ἕτι *Πρὸς σὲ προσεῦξομαι, Κύριε καὶ τὸ πρὸς ἐλσακούσῃ τῆς φωνῆς μου· τὸ πρῶτον παραστήσομαί σοι, καὶ ἐπόψομαι* (13)· πάλιν δὲ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν εἰς τὴν προσευχὴν ἀνίστασθαι, καὶ ἐπισυνάγειν τὴν ἀδελφότητα, καὶ ὑποχωσιν ἄλλοι πρὸς ἄλλα ἔργα μεμερισμένοι· καὶ ὑπομνησθέντας τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς, τῆς κατὰ τὴν τρίτην ὥραν τοῖς ἀποστόλοις δεδομένης, προσκυνῆσαι πάντας ὁμοθυμαδόν, εἰς τὸ ἀξιόους γενέσθαι καὶ αὐτοὺς τῆς ὑποδοχῆς τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ αἰτουήσας τὴν παρ' αὐτοῦ ὁδηγίαν καὶ διδασκαλίαν πρὸς τὸ συμφέρον, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου· μὴ ἀποβλέψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀρτανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στηρίξόν με· καὶ ἀλλαχού· Τὸ θείον· καὶ* (14) οὕτω πάλιν τῶν ἔργων ἔχεσθαι.

4. Καὶν πορρωτέρω δὲ που διὰ τὴν τῶν ἔργων ἡ τῶν τόπων φύσιν διάγοντες ἀπολειφθῶσι, πληροῦν ἀναγκαιῶς ὀφείλουσιν ἔχει ἕκαστα τὰ κοινῇ δόξαντα, μηδὲν διακρινόμενοι· ὅτι Ὅπου ἂν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι, φησὶν ὁ Κύριος, εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ ὥρᾳ κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἀναγκαῖαν εἶναι τὴν προσευχὴν ἐκρίναμεν, τῶν λεγόντων· *Ἐσπέρας καὶ πρῶτον καὶ μεσημέριος διηγῆσομαι καὶ ἀπαγγεῶ, καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου· καὶ ὥστε ῥυσθῆ-*

bus avocamus, cum in qualibet actione a Deo exproscimus et felicem operis successum, et ei qui vim agendi impertivit, rependimus gratias, cumque, uti antea dictum, propositum ei placendi custodimus. Etenim nisi hæc ita se habeant, qui fieri potest, ut cohæreant inter se quæ ab Apostolo dicta sunt, et illud videlicet, *Sine intermissione orate* : et illud, *Nocte et die operantes* ? Neque vero, quoniam gratiarum actio lege etiam præcepta est omni tempore, eamque vitæ nostræ necessariam esse et ex natura et ex ratione demonstratum est, idcirco oportet precationum tempora in fratrum conventibus constituta negligere, quæ necessario delegimus, quod eorum quodlibet accepta a Deo beneficia singulari quodam modo in memoriam revocet. Matutinum quidem, ut animi ac mentis nostræ primi motus Deo consecrentur, et nihil aliud prius curandum suscipiamus, quam exhilarati fuerimus Dei cogitatione, sicut scriptum est : *Memor fui Dei, et delectatus sum* : neque corpus ante admoveatur operi, quam effecerimus quod dictum est : *Ad te orabo, Domine; mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi, et videbo* . Rursus vero tertia hora surgatur ad precandum, fratresque convocentur, etiamsi divisi alii aliis operibus fuerint occupati ; et ita Spiritus donum circa tertiam horam apostolis collatum in memoriam redigentes, omnes uno eodemque animo illum venerentur, ut ipsi quoque fiant digni, quibus sanctitas conferatur, simulque petant, ut dux sit itineris, ac ea quæ utilia sunt, edoceat, juxta eum, qui dixit : *Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiarum salutaris tui, et spiritu principali confirma me* . Et alibi : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam* . Sicque rursus incumbamus operibus.

Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῆ εὐ-

4. Quod si forte aliqui propter operum aut locorum naturam longius abfuerint, illic sine ulla hæsitacione singula quæ communiter statuta sunt, exsequi necessario debent : nam *Si*, inquit Dominus, *duo vel tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* . Sexta quoque hora necessariam esse precationem, sanctorum exemplo, judicavimus, qui dicunt : *Vespere et mane et meridie narrabo et annuntiabo : et exaudiet vocem meam* . Et ut liberemur ad incursu et dæmonia.

7 I Thess. v, 17. 8 II Thess. III, 8. Psal. LXXVI, 4. 9 Psal. v, 4, 5. 11 Psal. L, 12, 13. 12 Psal. cxlii, 10. 13 Matth. xviii, 20. 14 Psal. lrv, 18.

(9) Codex Colb. τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρ. Mox Reg. primus ἔχει τὸν τρόπον.
 (10) Additus est articulus ex multis codicibus.
 (11) Editi τὸ μὲν. Veteres quatuor libri τὸν μὲν.
 (12) Reg. primus et Voss. et Colb. κατὰ τὸ γεγραμμένον. Aliquantum post duo mss. πρὶν ἢ ποιῆσαι.
 (13) Reg. primus παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψο-

μαί, et videbo. Codex Voss. et Colb. καὶ ἐπόψῃ με, et videris me. Reg. tertius καὶ ἐπόψει με, et videbis me. Editi παραστήσομαί σοι πάλιν.
 (14) Particulam καὶ addidi ex antiquis duobus libris. Statim editi et duo mss. διάγοντες καταλειφθῶσι. Regii primus et tertius ἀπολειφθῶσι, rectius.

meridiano ¹⁵, etiam eodem tempore recitetur nonagesimus psalmus. Nonam autem horam ad orandum necessariam esse **384** apostoli ipsi nobis prodidere in Actis : in quibus narrantur Petrus et Joannes ascendisse in templum *Ad horam orationis nonam* ¹⁶. Jam completa die, de iis quæ in ipsa data sunt nobis, aut recte a nobis gesta sunt, persolvantur gratiæ, itemque ea quæ prætermissa sunt, confiteamur : quippe sive voluntarium, sive non voluntarium, sive etiam latens peccatum admissum est, aut in verbis, aut in factis, aut in ipso corde, Deum de his omnibus per preces placamus. Prodest enim plurimum præterita considerare, ut ne rursus in similia delabamur. Quapropter inquit : *Quæ dicitis in cordibus vestris, in sibilibus vestris compungimini* ¹⁷.

5. Ac rursus, nocte incipiente, petendum est, ut inoffensa et a visis libera requie fruamur : qua hora etiam nonagesimus psalmus necessario dicitur. Mediam autem noctem nobis ad orandum necessariam esse tradiderunt Paulus et Silas, quemadmodum Actorum historia declarat, his verbis : *Media autem nocte Paulus et Silas laudabant Deum* ¹⁸. Et Psalmista, cum ait : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ* ¹⁹. Et rursus antevertere diluculum par est, et ad precationem exsurgere, ne in somno ac cubili a die deprehendamus, juxta eum qui dixit : *Præveniant oculi mei diluculum, ut meditarer eloquia tua* ²⁰. Ex quibus temporibus nullum est negligentium ab iis, qui diligenter ad Dei et Christi ipsius gloriam vivere instituerunt. Diversitatem autem atque varietatem in precibus et in psalmodia, quæ statim horis sunt, utilem esse arbitror, quod in æqualitate quidem torpescat sæpe nescio quomodo animus, atque præsens absens est ; mutatis vero et variatis psalmodia et cantu per singulas horas, renovatur ejus desiderium, et attentio instauratur. *ποικίλη τῆς ψαλμωδίας καὶ τοῦ περὶ ἐκάστης ὥρας κινεῖται τὸ νηφάλιον.*

INTERROGATIO XXXVIII.

Cum abunde tuo nos sermone docueris, et precationem omitti nullo modo posse, laboremque necessarium esse : reliquum est jam, ut doceamur, quæ artes professioni nostræ convenienti.

RESPONSIO.

Speciatim quidem artes aliquas decernere facile non est, quod aliæ apud alios requirantur iuxta

¹⁵ Psal. xc, 6. ¹⁶ Act. iiii, 1. ¹⁷ Psal. iv, 5.

(15) Reg. primus Ἡ δὲ ἐννάτη ὥρα.
 (16) Veteres duo libri ὅτι. Editi ὅτε.
 (17) Reg. primus et Colb. ἡ κατωρθωμένων ἡμῶν, καὶ τῶν. Editi κατωρθωμένων καὶ τῶν.
 (18) In Colbertino pro πλημμέλημα legitur ἀτόπημα.
 (19) Reg. primus καὶ ἐν αὐτῇ τῇ. Aliquanto post idem ms. παραδεδώκασι κανόνα.
 (20) Unus ms. ἐξομολογήσασθαι. Nec ita multo post duo mss. cum Voss. χρῆ προφθάνοντας.

Α ναὶ ἀπὸ συμπύωματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ, ἄμα καὶ τοῦ ψαλμοῦ τοῦ ἐνενηχοστοῦ λεγομένου. Ἡ δὲ ἐννάτη (15) παρ' αὐτῶν ἡμῶν τῶν ἀποστόλων ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγκαῖα εἰς προσευχὴν παραδίδεται ἰσοσοῦσαι, ὅτι (16) Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν Ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην. Συμπληρωθείσης δὲ τῆς ἡμέρας, ἡ εὐχαριστία περὶ τῶν ἐν αὐτῇ δεδομένων ἡμῶν ἢ κατωρθωμένων ἡμῶν, καὶ τῶν (17) παρεθέντων ἢ εξαγόρευσις, εἴτε ἐκούσιον, εἴτε ἀκούσιον, εἴτε που καὶ λαθάνον πλημμέλημα (18) γέγονεν, ἢ ἐν βήμασιν, ἢ ἐν ἔργοις, ἢ κατ' αὐτὴν τὴν καρδίαν, περὶ πάντων ἐξιλεουμένων ἡμῶν διὰ τῆς προσευχῆς τῶν Θεῶν. Μέγα γὰρ ὄφελος ἡ ἐπίσκεψις τῶν παρελθόντων πρὸς τὸ μὴ τοῖς ὁμοίαις αὐθις περιπεσεῖν. Διὸ φησιν.

B Ἄ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν καταλύητε.

5. Καὶ πάλιν, τῆς νυκτὸς ἀρχομένης, ἡ αἰτίας τοῦ ἀπρόσκοπον ἡμῶν καὶ φαντασιῶν ἐλευθέραν ὑπάρχει τὴν ἀνάπαυσιν λεγομένου καὶ ἐν ταύτῃ τῇ (19) ὥρᾳ ἀναγκαιῶς τοῦ ἐνενηχοστοῦ ψαλμοῦ. Τὸ δὲ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας ἡμῶν ἀναγκαιῶν εἰς προσευχὴν παραδεδώκασιν, ὡς ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία παρίστησι, λέγουσα. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας ὕμνον τὸν Θεόν· καὶ ὁ Ψαλμωδὸς λέγει· Μεσονύκτιον ἐξεγερῶμην τοῦ ἐξομολογήσασθαι (20) σοὶ ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Καὶ πάλιν χρῆ προφθασάσθαι τὸν ἄρθρον εἰς τὴν προσευχὴν διανίστασθαι, ὡς μὴ ἐν ὕπνῳ καὶ κοίτῃ ὑπὸ τῆς ἡμέρας καταληφθῆναι, κατὰ τὸν εἰπόντα. Προφθασάτω οἱ ὀφθαλμοὶ μου πρὸς ἄρθρον τοῦ μελετᾶν τὰ λόγια σου. Ἐν οὐδὲνα χρῆ καιρὸν τοῖς ἐπιτετηρημένως εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ προαιρουμένοις ζῆν παρορᾶσθαι. Χρησιμεύειν δὲ λογίζομαι τὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς καὶ ψαλμωδίας κατὰ τὰς ἐπιτεκερμένους (21) ὥρας διαφορὰν τε καὶ ποικίλαν, καὶ κατ' ἐκεῖνο, ὅτι ἐν μὲν τῇ ὁμαλότῃ πολλὰκις που καὶ ἀκηδιὰ ἡ ψυχῆ, καὶ ἀπομεττωρίζεται· ἐν δὲ τῇ ἐναλλαγῇ καὶ τῷ λόγῳ νεαροποιεῖται (22) αὐτῆς ἡ ἐπιθυμία καὶ ἀνα-

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΙΓ'.

Δειξάντος ἱκανῶς (23) τοῦ λόγου καὶ τὴν προσευχὴν ἀπαράλειπτον, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι ἀναγκαῖον, ἀκόλουθον διδάχθῆναι ἡμᾶς ποῖαι τέχναι τῷ ἐπαγγέλματι ἡμῶν ἀρμοῦσιν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἰδικῶς μὲν ἀφορᾶσαι τέχνας τινας οὐκ εὐκόλον, διὰ τὸ ἄλλας παρ' ἄλλοις ἐπιζητεῖσθαι (24) κατὰ

¹⁸ Act. xvi, 25. ¹⁹ Psal. cxviii, 62. ²⁰ ibid. 148.

(21) Editi et aliquot mss. κατὰ τὰς ἐπιτετηρημένας. Codex Colb. τὰς ἐπιτεκερμένας : quod fortasse melius videri poterit.
 (22) Idem ms. νεαροποιεῖται πως, renovatur quodam modo.
 (23) Veteres duo libri cum Voss. διδάξαντος ἱκανῶς. Ibidem Reg. primus et Colb. ἀπαράλειπτον. Alii duo mss. et editi ἀπαράλητον, non ita recte.
 (24) Sic codex Voss. et Colb. et Reg. primus. Editiones veteres ἐπιζητεῖσθαι κατὰ τὴν ἐπιτε-

τῆν ιδιότητα τῶν τόπων καὶ τὴν ἐπιτηδεύτητα τῶν ἐκάστη χώρα πραγματειῶν· κοινῶ δὲ λόγῳ τὴν ἐκλογὴν τούτων ὑποτυπώσασθαι δυνατὸν, ὅσαι τὸ αἰρητικὸν καὶ τὸ ἀθόρυβον τῆς ζωῆς ἡμῶν (25) συντηροῦσι, μῆτε πολλῆς πραγματείας εἰς τὸν πορισμὸν τῆς οικείας ὕλης δεόμεναι, μῆτε πολλοῦ τοῦ ἀγῶνος πρὸς τὴν τῶν ἀπεργασθέντων διάπρασιν, μῆτε ὅσαι συντυχίας ἡμῖν ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν ἀπρεπεῖς ἢ βλαβερὰς προξενούσιν· ἀλλ' ἐν παντὶ σκοπὸν οικεῖον ἡμῖν προκεισθαι νομίζειν χρῆ τὴν λιτότητα, καὶ τὴν εὐτέλειαν, φεύγοντας τὸ ὑπηρετεῖν ἐπιθυμίας ἀνθρώπων ἀνοήτους καὶ βλαβεραῖς, διὰ τοῦ τὰ ἐπιζητούμενα παρ' αὐτῶν ἐξεργάζεσθαι. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ ὑφαντικῇ, τὸ ἐμπολιτευόμενον τῇ συνθειᾷ τοῦ βίου, οὐ τὸ πρὸς ἄγραν καὶ παγίδα τῶν νέων ὑπὸ τῶν ἀκολάστων ἐπινοούμενον, παραδεκτὸν ἡμῖν (26). Ὅμοιοι δὲ καὶ ἐπὶ σκυτοτομικῆς τοῖς τὰ ἀναγκαῖα τῆς χρείας ἐπιζητοῦσι διὰ τῆς τέχνης ὑπηρετήσωμεν. Οἰκοδομικὴ δὲ, καὶ τεκτονικὴ, καὶ χαλκευτικὴ, καὶ γεωργία, αὐταὶ μὲν καθ' ἑαυτὰς ἀναγκαῖαι τῷ βίῳ, καὶ πολὺ τὸ χρῆσιμον παρεχόμεναι, καὶ τῷ οικεῖῳ λόγῳ οὐκ ἀπόβλητοι ἡμῖν· πλὴν ὅταν ποτὲ ἢ θορύβους (27) ἡμῖν ἐμποιώσιν, ἢ τὸ ἠνωμένον τῆς ζωῆς τῶν ἀδελφῶν διασπῶσι, τότε αὐτὰς ἐξ ἀνάγκης ἐκκλίνωμεν· προτιμῶντες τὰς τέχνας τὰς διατηρούσας ἡμῖν τὴν ἀπερίσπαστον ζωὴν καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ, καὶ μῆτε καιροῦ ψαλμωδίας, μῆτε προσευχῆς, μῆτε τῆς λοιπῆς εὐταξίας ἀφελούσας τοὺς τῆ ἀσκήσει τῆς εὐσεβείας προσκαρτεροῦντας. Ἐπεὶ, ὅταν γε μηδὲν ὑπάρχη παρ' αὐτῶν εἰς τὴν προηγουμένην ζωὴν καταδιάκτεσθαι, πολλῶν εἰσι προτιμότεραι, καὶ μάλιστα ἡ γεωργία, αὐτόθεν ἔχουσα τῶν ἀναγκαίων τὸν πορισμὸν, καὶ τῆς ἐπὶ πολὺ εὐδαιμονίας, καὶ ἔνω καὶ κάτω διαδρομῆς ῥυομένη τοὺς γεωργοῦντας, μόνον εἰ, καθ' ὃν εἰπομεν τρόπον, μῆτε ἀπὸ γειτόνων μῆτε ἀπὸ συνοίκων θορύβους ἡμῖν ἐπάγει καὶ παραχῆς.

pediatque quominus discurrant hic et illuc, si tubernalibus tumultus nobis et turbas excitet.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΘ.

Πῶς χρῆ ποιεῖσθαι τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας τὴν διάπρασιν, καὶ πῶς ἀποδημεῖν

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Χρῆ δὲ σπουδάζειν καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐργασιῶν μὴ μακρὰν ποῦ διατίθεσθαι, μῆτε δημοσιεύειν ἑαυτοῦς (28) τῆς πράσεως ἕνεκεν. Εὐπρεπεστέρα γὰρ ἢ ἐφ' ἑνὸς τόπου διαγωγῆ, καὶ ὠφελιμώτερα πρὸς τὴν οἰκοδομὴν ἀλλήλων καὶ ἀκριθεῖ συντήρησιν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ὥστε αἰρεῖσθαι μᾶλλον καὶ ὑφαιρεῖν τι τῆς ἀξίας, ἢ ὑπὲρ (29) ὀλίγου κέρδους ὑπερ-

δειότητα τῶν, quod mancum erat et mutuum. videm hi ipsi quos mox dixi libri χώρα πραγματῶν.

(25) Codex Voss. et Colb. ζωῆς ἡμῖν.

(26) Editi καὶ παγίδα ὑπὸ τῶν νέων τῶν ἀκολάστων ἡμῖν παραδεκτὸν ἐπινοούμενον, male. Regii primus et tertius ut in contextu; et ita quoque in Colb. legitur, nisi quod pro παραδεκτὸν habet παραδέχεται. Mox mss. nonnulli ὑπηρετήσωμεν. Editi ὑπηρετήσωμεν. Ibidem mss. duo Οἰκοδομικὴ δὲ καί. Editi Οἰκοδομικὴ τε καί.

A locorum naturam, et negotiationum quæ in singulis regionibus sunt commoditatem. In universum tamen ita harum delectus designari potest, ut exerceantur, quæcunque vitæ nostræ servant quietem atque tranquillitatem, et quæ neque indigent negotio multo ad suam ipsarum materiam parandam, neque multa sollicitudine, ad ea quæ facta sunt dividendam, quæque neque virorum neque mulierum **385** indecoros congressus nobis conciliant, aut noxios: siquidem peculiarem scopum nobis in omnibus propositum esse existimandum est, simplicitatem scilicet atque vilitatem; nobisque cavendum, ne stultis ac noxiis hominum cupiditatibus inserviamus, iis efficiendis, quæ ipsis in studio esse solent. Quare in textoria quidem, id

B quod in vitæ consuetudine versatur, non quod ad juvenes captandos ac laqueis irretiendos ab impuris quibusdam excogitatum est, a nobis assumi debet. Similiter quoque in sutoria, in iis solum rebus quæ ad necessarium vitæ usum requiruntur, per artem operam nostram ponamus. Architectura vero, et ars lignaria, et æraria, et agricultura, ipsæ quidem per se necessariæ sunt vitæ, multumque afferunt utilitatis, nec speciali ratione a nobis rejiciendæ sunt: sed tamen quocumque aut nobis creant tumultum, aut conjunctionem vitæ fratrum distrahunt, illas tunc necesse est vitare; cum eas artes anteponeere debeamus, quæ neque vitam nostram distrahant, neque impediendo sint, quominus assidua Domini præsentia servetur, et quæ neque a tempore aut psalmodiæ, aut precationis, aut reliquæ disciplinæ avocent eos qui in pietatis exercitio insistent. Quare siquando in eis nihil insit, quod præcipuo vitæ nostræ instituto noceat, hæ plurimis aliis anteponendæ sunt, et maxime agricultura, cum per se comparet necessaria, liberetque a longiore vagatione agricolas, immodo, ut diximus, neque a vicinis, neque a con-

INTERROGATIO XXXIX.

Quomodo opera sint vendenda, suscipiendaque peregrinatio.

RESPONSIO.

D Atque in eo etiam ponendum studium est, ne opera procul dividendam, neve nos ipsos vendendi causa demus in publicum. Convenientius enim fuerit in uno eodemque loco commorari, utiliusque, tum ad mutuam ædificationem, tum ad perfectam quotidiani victus conservationem. Quare malimus detrahi aliquid de pretio, quam modici

(27) Antiqui duo libri ἢ θόρυβον. Mox unus ms. ἐμποιώσιν.

(28) Reg. primus δημοσιεύειν αὐτοὺς. Statim alius ms. καὶ ὠφελιμώτερα καὶ ὠφελιμώτερα, securius et utilius est id eodem loco degere.

(29) Reg. primus τῆς ἀξίας· ὥστε μὴ κινηθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τόπου, ἢ ὑπὲρ, sic ut a loco non dimoveamur. Mox alius ms. ὑπερολίγου ἀποδημεῖν. Subinde Reg. primus ἀχαρπὸν ἡμῶν τῆν

lucris gratia extra terminos adire. Quod si id fieri non posse docuerit experientia, operæ pretium est, ne peregrinatio sit nobis infructuosa, et loca et civitates piorum virorum seligere, atque multos fratres, quorum singuli sua ipsorum opera exportent, ad eos qui designabuntur conventus simul concurrere; simulque proficisci, ut cum psalmis, precibusque, et mutua ædificatione iter conficiant. Cum autem pervenerint ad locum, eligant eadem diversoria, tum mutux custodiæ gratia, tum ut nullum precaudi tempus, neque diurnum, neque **386** nocturnum, nos effugiat, tum ut unusquisque ex hominum intractabilium et avarorum congressu minus detrimentum accipiat, si sit cum pluribus, quam si solus esset. Nam vel injuriosissimi nolunt suæ injustitiæ testes multos habere.

INTERROGATIO XL.

De nundinis quæ sunt in conventibus.

RESPONSIO.

Verumenimvero ne eas quidem nundinationes quæ in locis, ubi martyres coluntur, sunt, nobis convenire ostendit Scriptura. Non enim alius cuiusquam rei gratia in martyriis aut locis adjacentibus decet Christianos reperiri, quam orandi causa, et ut sanctorum constantiam, qui pro pietate ad mortem usque decertarunt, in memoriam revocantes, ad similem æmulationem incitentur, meminerintque perquam horrendæ iræ Domini, qui cum et semper et ubique mitis esset et humilis corde, uti scriptum est ¹¹, in eos solos qui circum templum vendebant emebantque flagellum intendit ¹², tanquam si mercatura precationis domum in latronum speluncam transmutasset. Neque vero, quoniam alii jam eam quæ apud sanctos obtinebat consuetudinem violavere, qui cum pro se invicem orare debuissent, et una cum pluribus Deum adorare, et cum lacrymis implorare, ipsumque pro peccatis propitium reddere, gratias pro beneficiis rependere, ac verbis hortativis sese edificare (quod adhuc nostra etiam memoria usitatum et observatum fuisse novimus), pro his omnibus forum, nundinasque, ac commune emporium et tempus illud et locum efficiunt, continuo nos etiam hos imitari par est, ejusque rei participatione absurda et inepta confirmare: sed nobis eos conventus ad imitandum proponere debemus, qui de Domino nostro in Evangeliiis narrantur, Apostolicæ mandata, tanquam quæ ad hanc agendi rationem conducant, perficere. Ita autem scribit:

¹¹ Matth. xi, 29. ¹² Joan. ii, 15.

(30) Regii duo cum Voss. τῆς ἐν ἀλλήλοις. Editi ἐν ἄλλοις. Paulo ante in Colb. legitur ἀποδημίαν ποιέσθαι.

(31) Veteres duo libri ἐπὶ τῶν τόπων.

(32) Unus ms. τῶν δυσσάλακτων. Ibidem alius ms. καὶ πλεονεκτῶν.

(33) Regii duo cum Voss. ἐν τοῖς περὶ αὐτοὺς τόποις. Codex Colb. ἐν τοῖς περὶ αὐτοὺς τόποις. Editio Paris. pariter ac Basil. ἐν τοῖς περὶ αὐτὰ τόποις.

οἰοῦνται ἀποδημῆν. Ἐὰν δὲ [τοῦτο ἀδύνατον ἢ πείρα δεῖξῃ, ἐκλέγεσθαι καὶ τόπους καὶ πόλεις ἀνθρώπων ἐυλαθῶν, ὡς μὴ ἀκαρπὸν ἡμῖν τὴν ἀποδημίαν γίνεσθαι, καὶ ἐν ταῖς ἀποδεδειγμέναις πανηγύρεσι πλειόνας ὁμοῦ συνδραμεῖν τῶν ἀδελφῶν, ἕκαστον τὰ ἐκ τῆς οἰκείας ἐργασίας ἐπιπερόμενον. Καὶ κοινὴν μὲν τὴν ἀποδημίαν στέλλεσθαι, ὡς καὶ τὴν ὁδὸν μετὰ ψαλμῶν καὶ προσευχῶν καὶ τῆς ἐν ἀλλήλοις (30) οἰκοδομῆς ἐκτελεῖν· καὶ ἐπὶ τὸν τόπον (31) δὲ γενομένου, τὰς αὐτὰς ἀιρεῖσθαι καταγωγὰς τῆς τε ἀλήλων φυλακῆς ἕνεκεν, καὶ τοῦ μηδένα καιρὸν προσευχῆς, μήτε ἡμερινὸν μήτε νυκτερινὸν, ἡμᾶς διαφεύγειν, καὶ τὰς τῶν δυσσυναλλάκτων (32) καὶ πλεονεκτικῶν συντυχίας ἀβλαβέστερον διαθῆναι μετὰ πλειόνων ὄντα ἢ καθ' ἑαυτόν. Παραιτοῦνται γὰρ πολλοὺς ἔχειν τὰς ἀδικίας μάρτυρας καὶ οἱ βλαβέτατοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Μ'.

Περὶ τῶν ἐν συνόδου πραγματείῳ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἄλλ' οὐδὲ τὰς ἐν τοῖς μαρτυροῖς γινομένας ἀγορασίας οἰκείας ἡμῖν ὁ λόγος δεικνυσιν. Οὐ γὰρ ἔλου τινὸς ἕνεκεν ἐν τοῖς μαρτυροῖς ἢ ἐν τοῖς περὶ αὐτὰ τόποις (33) φαίνεσθαι ἐπιβᾶλλει Χριστιανοῖς, ἢ προσευχῆς ἕνεκεν καὶ τοῦ εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντας τῆς τῶν ἁγίων ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου ἐνστάσεως πρὸς τὸν ζῆλον τὸν ὁμοῖον προτραπῆναι· μνημῆνους τῆς φοβερωτάτης ὀργῆς τοῦ Κυρίου, ὅτι, καίπερ πάντοτε καὶ πανταχοῦ πραῦς ὢν, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καθὼς γέγραπται, μόνοις τοῖς περὶ τὸ ἱερὸν πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι τὴν μάστιγα ἐπαντετείνετο (34), ὡς τῆς ἐμπορίας τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς μεταποιούσης εἰς σπῆλαιον ληστῶν. Οὐ μὴν, ἐπειδὴ ἕτεροι προλαβόντες παρέφθειραν τὴν κεκρατηκυῖαν ἐπὶ τῶν ἁγίων συνθήειαν, καὶ ἀντὶ τοῦ προσευχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων, καὶ μετὰ πλειόνων προσκυνεῖν καὶ προσκλαίειν τῷ Θεῷ, καὶ ἐξιλᾶσκεσθαι μὲν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν, εὐχαριστεῖν δὲ ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν, οἰκοδομεῖν δὲ διὰ τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης τηρούμενον ἐγνωμεν, ἀντὶ τούτων ἀγοράν, καὶ πανηγυρίαν, καὶ κοινὸν ἐμπόριον τὸν τε καιρὸν καὶ τὸν τόπον ποιοῦνται, ἤδη καὶ ἡμᾶς ἀκολουθεῖν αὐτοῖς προσήκει, καὶ βεβαιοῦν τὰ ἀτοπα τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος· ἀλλὰ μισέσθαι (35) τὰς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἱστορουμένας συνόδους, καὶ πληροῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὡς συντελοῦντα τῷ καιροῦ τύπῳ διατεταγμένα. Γράφει δὲ οὕτως· Ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν γαλιμὸν ἔχει, διδά-

Aliquanto post unus ms. ὑπόμνησιν ἐξελθόντας. Nec ita multo post impressi libri καὶ πάντοτε. Veteres tres libri præter Voss. καίπερ πάντοτε.

(34) Editi et Reg. primus ἐπαντετείνετο. Alii duo mss. ἐπαντετείνετο.

(35) Paulo aliter Voss. τὴν κοινωνίαν τοῦ πράγματος· ἀλλὰ μάλλον δὲ μιμ. Reg. primus τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος, μάλλον δὲ. Haud longe voces Ἰησοῦ Χριστοῦ addidimus ex antiquis duobus libris.

χήν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, γλώσσαν ἔχει, ἔρ- **A** Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet : omnia ad ædificationem fiant ²³.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ'

Περὶ αὐθεντίας καὶ ὑπακοῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐν αὐταῖς μέντοι ταῖς συγχεωρημέναις τέχναις οὐχ ἕκαστος ἦν ἔχει, ἢ βούλεται μαθεῖν, ἐπιτρέπεσθαι ὀφείλει (36), ἀλλ' εἰς ἦν ἂν δοκιμασθῇ ἐπιτήδειος εἶναι. Ὁ γὰρ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν, καὶ πάντα τὰ ἑαυτοῦ θελήματα ἀποθέμενος, οὐχὶ δ βούλεται (37) ποιεῖ, ἀλλ' ὁ διδάσκεται. Οὐ μὴν οὐδὲ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκλέγεσθαι τὸ συμφέρον συγχωρεῖ ὁ λόγος τῷ ἅπασι τὴν ἑαυτοῦ οἰκονομίαν ἐπιτρέψαντι ἑτέροις, οἱ πρὸς **B** ὅπερ ἂν καταμάθωσιν ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐπιτήδειον, εἰς ἐκεῖνο αὐτὸν τάξουσιν· ἐπεὶ ὁ γὰρ κατ' ἰδίαν ἐπιθυμίαν ἐκλεγόμενος ἔργον κατηγοροῖαν ἑαυτοῦ ἐκφέρει, πρῶτον μὲν αὐταρκαλείας, ἔπειτα· ὅτι ἢ διὰ δόξαν κοσμικὴν, ἢ διὰ κέρδους ἐλπίδα, ἢ διὰ τι τοιοῦτον προσπέπονθε τῷ ἐπιτηδεύματι, ἢ δι' ὄκνον καὶ ῥαθυμίαν προτιμᾷ τὸ κοφώτερον. Τὸ δὲ ἐν τούτοις εἶναι ἀπόδειξις ἐστὶ τοῦ μήπω (38) ἀπηλλάχθαι τῆς τῶν παθῶν κακίας. Οὐτε δὲ ἠρνήσατο ἑαυτὸν ὁ ἰδίας ὀρέμας ἐκτελεῖν θέλων, οὔτε ἀπετάξατο τοῖς τοῦ κόσμου πράγμασιν, εἴπερ ἔτι πρὸς κέρδος καὶ πρὸς δόξαν ἐπτόχεται (39). Οὐδὲ μὴν ἐνέκρωσεν αὐτοῦ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τὸν ἐν τοῖς ἔργοις κόπον μὴ ὑπομένων· ἀλλὰ καὶ αὐθαθείας δείγμα κατ' ἑαυτοῦ ἐκφέρει, ἀκριβεστέραν (40) οἴομενος εἶναι τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ κρίσιν τῆς τῶν πλειόνων δοκιμασίας. Ἐἴτε οὖν ἔχει **C** τις τέχνην μὴ κατεγνωσμένην ὑπὸ τοῦ κοινού, ἀποπηδᾷν αὐτῆς οὐκ ὀφείλει· ἀστάτου γὰρ γνώμης, καὶ προαιρέσεως ἀθεταίου, ἐξουθενεῖν (41) τὰ παρόντα· εἴτε μὴ ἔχει, μὴ ἑαυτῷ λαμβανέτω· ἀλλὰ τὸ παρὰ τῶν μειζρόνων δοκιμασθὲν ὑποδεχέσθω, ἵνα ἐν παντὶ τὸ εὐπειθὲς διασωῆ (42). Ὡς δὲ τὸ ἑαυτῷ ἐπιτρέπεν ἀπρεπὲς ἀπεδείχθη, οὕτω καὶ τὸ παρ' ἑτέρων ἔγκριθὲν μὴ καταδέχεσθαι, κατεγνωσμένον ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔχη τις τέχνην, μὴ ἀρέσκη δὲ αὐτῆς ἢ χρῆσις τῇ ἀδελφότητι, ἐτοίμως αὐτὴν ἀπορρίπτέτω, δεικνύς, ὅτι πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμπαθῶς διάκειται. Διότι τὸ μὲν ποιεῖν τὰ θελήματα τῶν διανοιῶν τοῦ μὴ ἔχοντός ἐστιν ἐλπίδα, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου· τὸ δὲ ἐν παντὶ εὐπειθὲς ἀποδοχῆς **D** ἄξιον, τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου ἐπαينوῦντός τινος, ὅτι (43) ἑαυτοῦς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ, ἔπειτα καὶ ἡμῖν διὰ θελήματος Θεοῦ.

omnibus obedientia, quiddam est laude dignum, cum idem Apostolus aliquos laudet, quod seipsos dederint primum Domino, deinde etiam nobis per voluntatem Dei ²⁴.

²³ I Cor. xiv 26. ²⁴ I Thess. iv, 12. ²⁵ II Cor. viii, 5.

(36) Editi et Reg. tertius οὐχ ἕκαστον ἦν αὐτὸς βούλεται μαθεῖν, ἐπιτρέπεσθαι χρῆ. Reg. primus et Colb. ita ut etidimus.

(37) Reg. primus οὐχ ὅτι βούλεται.

(38) Reg. primus τοῦ μήπω. Editi τοῦ μὴ.

(39) Idem ms. εἴπερ πρὸς δόξαν ἔτι καὶ κέρδος ἐπτόχεται. Οὐδὲ μὴ ἐνέκρωσε τὰ ἑαυτοῦ. Ibidem alius ms. ἔργοις κόπον.

(40) Editi et Reg. tertius ἀκριβεστέρον. Alii duo mss. ἀκριβεστέρα.

(41) Legitur in Colb. ἀθεταίου ἐξουθενεῖν.

(42) Unus ms. εὐπειθὲς ἀποσωῆ. Ibidem duo mss. et Voss. τὸ ἑαυτῷ. Reg. tertius et editi τὸ ἑαυτοῦς. Rursus hoc ipso in loco antiqui tres libri præter Voss. ἀπεδείχθη. Editi ἐδείχθη.

(43) Reg. primus et Voss. ἐπαينوῦντός τινος, καὶ

INTERROGATIO XLII.

De auctoritate et obedientia.

RESPONSIO.

1. Sane in his ipsis quæ concessæ sunt artibus, nequaquam permittendum est unicuique, ut eam, quam callet, aut discere vult, exerceat : sed eam, ad quam judicabitur idoneus. Nam qui se ipse abnegavit, seque spoliavit omnibus suis voluntatibus, non quod vult, facit, sed quod **387** docetur. Neque vero ratio sinit eum a semetipso quod utile est deligere, qui semel semetipsum aliis gubernandum tradiderit, qui ad quodcumque eum in nomine Domini idoneum cognoverint, ad id destinabunt ipsum. Quisquis enim in opere deligendo cupiditati suæ obsequitur, insimulat se ipse. Primum quidem, quod placeat sibi ipsi : deinde, quod aut propter gloriam mundanam, aut propter spem lucri, aut propter aliquid hujusmodi, ad hanc artem propendeat, aut quod laborem leviorē anteponat ob segnitiam atque socordiam. Cum autem quis in his vitiiis versatur, argumentum est nondum hunc a cupiditatum malignitate liberum esse. Neque vero se abnegavit, qui suis inservire vult affectibus, neque remisit nuntium mundi negotiis, cum adhuc lucri et gloriæ desiderio teneatur. Neque etiam mortificavit membra sua terrestria, qui non sustinet operum laborem : sed potius præ se fert arrogansem esse se et contumacem, ut qui suum unius judicium melius esse ducat et præstantius plurium sententia. Sive igitur tenet quis artem a communitate haud improbatam, eam deserere non debet (est enim animi inconstantis, et mentis incertæ, nihili facere præsentia) : sive non habet, sibi ipsi ne sumat, sed quod a majoribus probatum est, suscipiat, ut in omnibus obedientia servetur. Quemadmodum autem sibi ipsi delectum permittere, indecorum esse monstratum est : ita quoque rem ab aliis approbatam non suscipere, probrum vertitur. Imo etiam si quis habeat artem, non placeat autem ejus usus fraternitati, abjiciat ipsam prompto animo, seque nullius rei mundanæ studiosum esse ostendat. Nam facere quidem cogitationum voluntates, ejus est qui spem non habet, juxta Apostoli sententiam ²⁵ : sed exhibita in om-

2. Cæterum unumquemque oportet operi suo intentum esse, eique animo alacri et studioso incumbere, et velint Deo inspectore, impigro studio et attentiore diligentia illud inculcate exercere, ut semper dicere possit : *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum* 26 : non autem ab alio ad aliud transire. Nec enim natura nostra pluribus simul muneribus fungi potest, ideoque unam artem accurate factitare, quam multas imperfecte attingere, utilius est. Et enim si distrahant plura, et ex alio ad aliud transeamus, præterquamquod nullum opus absolvitur, inde etiam animi levitas, si jam inest, redarguitur, aut si nondum fuerit, ingeneratur. Quod si ita aliquando necessitas postulet, par est eum qui idoneus est, aliis etiam artibus suppetias venire : neque id a semetipso, sed si quando invitatus sit, sic ut id nequaquam 388 faciamus nostro primo consilio, sed casu quodam urgente, quemadmodum et in corporis membris fit, quando, titubante pede, manu innitimur. Et rursus, quemadmodum a seipso artem aggredi detrimentosum est : sic detrectare imperata, dignum est reprehensione : quod fiat, ne alatur arrogantia vitium ; neve obedientia et docilitatis regula dissolvatur. Cæterum instrumentorum cura præcipue ad cuiusque artis opificem atinet. Quod si forte aliquando contigerit, ut aliquod negligatur, ea res tanquam quæ omnium communis sit, ita convenienti modo ab iis curari debet qui id primi adverterint. Etsi enim ipsorum usus quorundam sit proprius : tamen quæ ex his percipitur utilitas, communis est. Contemnere enim alterius artis instrumenta, veluti nihil ad se spectantia, ejus est, qui ea pro alienis habet. Neque vero eos qui artes tractant, decet sibi vindicare instrumentorum dominium, ita ut aut fratrum præfecto potestatem non faciant his utendi ad quam ipse cunque rem velit, aut sibi ipsis libertatem dent ea vendendi, aut permutandi, aut alio quovis modo tradendi, aut alia, præter ea quæ habent, comparandi. Qui enim semel ita statuit, se ne suarum quidem manuum dominum esse, sed qui potius opera alteri regenda commisit, quomodo convenienter suo instituto faciet qui ejusmodi est, si summum jus dignitatem usurpet?

INTERROGATIO XLII.

Quo consilio et quo animo ii qui laborant, laborare debeant.

RESPONSIO.

1. Atque illud etiam nosse operæ pretium est,

26 Psal. cxxii, 2.

λέγοντος, ὅτι. Alii miss. et editi ἐπαινοῦντός τινος, ὅτι.

(44) Vox ταύτην addita est ex Colbertino.

(45) Idem ms. ἄλλο μεταπηδῶν.

(46) Idem liber 'Ο γὰρ ἐπὶ. Mox hic ipse codex ἐπ' ἄλλω.

(47) Editio Basil. perinde ut Paris. τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ.

2. Ἐκαστον μὲντοι χρητὴ τῇ ἰδίᾳ ἐργασίᾳ προεχειν, καὶ ταύτης ἐπιθυμητικῶς φροντίζειν, καὶ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος, ἐν σπουδῇ ἀόκνη καὶ ἐπιμελείᾳ προσεχεστέρᾳ ἀμέμπτως ταύτην (44) ἀποπληρῶν, ἵνα ἔχη παρήσσαν λέγειν αὐτῷ. Ἰσοῦ ὡς οφθαλμοὶ οὐδ' ἄλλω εἰς χεῖρας τῶν κυριῶν αὐτῶν, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν· καὶ μὴ ἄλλοτε εἰς ἄλλο ἀποπηδῶν (45). Οὐδὲ γὰρ ἡ φύσις ἡμῶν πολλὰ ὁμοῦ κατορθοῦν ἐπιτηδεύματα δύναται· καὶ τὸ μίαν φιλοπόνως ἐκτελεῖν τοῦ πολλῶν ἀτελῶς ἐφάπτεσθαι χρησιμώτερον. Ὁ γὰρ εἰς (46) πλείονα μερισμὸς, καὶ ἡ ἄλλοτε ἐπ' ἄλλο μεταβάσις πρὸς τὸ μὴ ἐντελειοῦν τῶν ἔργων, ἐτι καὶ ἡθους ἐλαφρίαν ἢ προϋπάρχουσαν ἐλέγχει, ἢ καὶ μὴ οὔσαν ἐμποεῖ. Ἐὰν δὲ ποτε χρεια καταλάβῃ, ἐπιβοηθεῖν καὶ ἄλλαις τέχναις τὸν ἐπιτηδεῶς ἔχοντα ἀκόλουθον. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' εἰ ποτε προσκληθῆι, οὐ προηγουμένως ἡμῶν ποιούντων τοῦτο, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν· ὡς καὶ ἐπὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ὅταν, ἐκλάσαντος τοῦ ποδός, ἐπιστηριζώμεθα τῇ χειρὶ. Καὶ πάλιν, ὡσπερ τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ (47) ἐπιπηδῶν ἀσύμφορον, οὕτω τὸ προσταχθὲν μὴ καταδέχεσθαι κατηγορίας ἄξιον, ἵνα μῆτε πάθος αὐθαδεῖας τρέφεται (48), μῆτε ὁ τῆς ὑπακοῆς καὶ εὐπειθείας ὄρις διαλύηται. Καὶ ἡ τῶν ἐργαλειῶν δὲ φροντίς διαφέρει μὲν προηγουμένως τῶ ἐκάστης ἐργασίας τεχνίτη· ἐὰν δὲ ἄρα ποτὲ παροφθῆναι συμβαίη τι, ὡς κοινὸν πάντων κτήμα, οὕτω τῆς προσηκούσης προνοίας ἀξιούσθω ὑπὸ τῶν πρώτους θεασαμένων. Εἰ γὰρ καὶ ἡ χρήσις αὐτῶν ἰδιάζουσα, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτῶν χρησιμὸν κοινόν. Τὸ γὰρ ὡς οὐδὲν προσηκότων τῶν ἐκ τῆς ἄλλης τέχνης καταφρονεῖν ἄλλοτριώσεως ἀπόδειξις ἔχει. Οὐ μὴν οὐδὲ τοὺς μεταχειριζομένους τὰς τέχνας δεσποτεῖαν ἐκδικεῖν τῶν ἐργαλειῶν προσήκει, ὡς ἡ τῶν προσώπων τῆς ἀδελφότητος μὴ συχωρεῖν αὐτοῖς κεχρηθῆναι πρὸς ὅπερ ἂν θέλῃ, ἢ ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν πωλεῖν αὐτὰ ἢ διαμεῖβειν, ἢ κατὰ ἄλλον τινὰ τρόπον προῖεσθαι· ἢ καὶ προσκτῆσθαι τοῖς οὖσιν ἕτερα· ὁ γὰρ ἄπας κρίνας μὴδὲ τῶν χειρῶν εἶναι τῶν ἑαυτοῦ κύριος, ἀλλ' ἐτέρω τὴν ἐνεργεῖαν αὐτῶν οἰκονομεῖν ἐπιτρέψας, πῶς ἂν ὁ τοιοῦτος ἀκόλουθα πράσσοι, τοῖς ἐργαλείοις τῆς τέχνης ἐναυθεντῶν, καὶ δεσποτεῖας ἀξιῶματι ἐπ' αὐτῶν

κεχρημένους ; obtineat in artis instrumenta, et in his domini

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΒ΄.

Ποίῳ σκοπῷ καὶ ποίᾳ διαθέσει ἐργάζεσθαι δεῖ τοὺς ἐργαζομένους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐκεῖνο μὲντοι εἰδέναι χρῆθ, ὅτι ὁ ἐργαζόμενος,

Editio Ven. et Reg. tertius τὸ ἑαυτῷ, eadem plane sententia. Reg. primus et Colb. ὡσπερ τὸ ἐπιπηδῶν ἑαυτῷ ἀσύμφορον, sensu non dissimili. Ibidem antiqui tres libri præter Voss. προσταχθέντα.

(48) Reg. primus et Voss. et Colb. αὐθαδεῖας εὐξεται, ne auceatur vitium arrogantia.

οὐχ ἵνα ταῖς αὐτοῦ χρεῖαις ὑπηρετῆ διὰ τῶν ἔργων, ἀ ἐργάζεσθαι ὀφείλει, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου πληρώσῃ, τοῦ εἰπόντος· Ἐπεινάσα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ μεριμνᾶν παντάπασιν ἐστὶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου κεκωλυμένον, εἰπόντος· Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν (49) τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσθησθε· καὶ ἐπιβεγκόντος· Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ. Σκοπὸς οὖν ἐκάστῳ προκρίεσθαι ὀφείλει ἐν τῷ ἔργῳ ἢ ὑπηρεσίᾳ τῶν δεομένων, οὐχ ἡ ἰδία αὐτοῦ χρεῖα. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς φιλαυτίας τὸ ἔγκλημα φεύξεται, καὶ τῆς φιλαδελφίας τὴν εὐλογίαν παρὰ τοῦ Κυρίου λήφεται (50), λέγοντος· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων. ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καὶ μηδὲς τοῦ Ἀποστόλου ἐναντιοῦσθαι ἡμῶν τῷ λόγῳ νομιζέτω, εἰπόντος· Ἴνα ἐργαζόμενοι τὸν αὐτῶν ἄρτον ἐσθίωσι. Τοῦτο γὰρ πρὸς τοὺς ἀτάκτους καὶ ἀργοὺς εἰρηται· ὡς αἰρετώτερον τῆς ἐν ἀργίᾳ ζωῆς τὸ αὐτῶν γοῦν ὑπηρετεῖν ἕαστον, καὶ μὴ ἄλλοις ἐπιβαρῆ γίνεσθαι (51)· Ἀκούομεν γὰρ, φησι, τινὰς ἀτάκτους περιπατοῦντας ἐν ὄμῳ, μηδὲν ἐργαζόμενους, ἀλλὰ περιεργαζόμενους· τοῖς οὖν τοιούτοις, φησι, παραγγέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τὸν αὐτῶν ἄρτον ἐσθίωσι. Καὶ τὸ, Νύκτα δὲ καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα, εἰς τὸν αὐτὸν φέρει νοῦν· τοῦ Ἀποστόλου διὰ φιλαδελφίαν εἰς ἐκκοπήν (52) τῶν ἀτάκτων αὐτὸν τοῖς ὑπὲρ τὸ διατεταγμένον αὐτῷ νόμοις ὑποβάλλοντος. Τοῦ δὲ πρὸς τὴν τελείωσιν σπεύδοντος (53) ἐστὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐργάζεσθαι, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἕγοντι.

2. Ἐπεὶ ὁ γε αὐτῷ, ἡ (54) καὶ τῷ τὴν φροντίδα τῶν χρεῶν ἀναδεγεγμένῳ ἐλπίζων, καὶ ἡ τὴν οἰκειαν ἡ τὴν τοῦ συνόντος ἐργασίαν ἱκανὴν ἀφορμὴν πρὸς τὸ ζῆν τιθέμενος, καθόσον ἐπ' ἀνθρώπων τὴν ἐλπίδα εἶδετο, κίνδυνον ἔχει ὑποπεσεῖν τῇ κατάρξ τῇ λεγούσῃ· Ἐπικατάρατος ἀνθρώπος ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων, καὶ στηρίξει (55) σάρκα βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποσταίη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· τοῦ λόγου διὰ μὲν τοῦ, Ὅς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων, τῷ ἐτέρῳ ἐπελπίζειν· διὰ δὲ τοῦ, καὶ στηρίξει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ, τὸ ἐφ' αὐτῷ πεποιθέναι ἀπαγορεύοντος· ἐκάτερον δὲ αὐτῶν ἀποστασίαν ἀπὸ Κυρίου ὀνομάζοντος, καὶ τὸ τέλος ἀποφωτέων ἐπάγοντος (56), Ὅτι ἐστὶν ὡς ἡ ἀγριομυ-

eum qui laborat, labori incumbere debere, non ut per opera suis inserviat necessitatibus, sed ut Domini præceptum impleat, qui dixit : *Esurivi, et dedistis mihi manducare*²⁷, etc. Nam pro seipso sollicitum esse, omnino a Domino prohibitum est, cum dixit : *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini*²⁸ : item cum subiungit : *Hæc enim omnia gentes inquirunt*²⁹. Quamobrem in opere suscipiendo huc quisque spectare debet, ut sublevet indigentes opera sua, non autem ut commodis suis serviat. ita enim non accusabitur de suiipsius amore, atque fraternæ charitatis benedictionem a Domino accipiet, qui ait : *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*³⁰. Nec quisquam Apostoli verba sententiæ nostræ adversari existimet, qui dicit : *Ut operantes, suum panem manducent*³¹. Hoc enim ad inordinatos dictum est, et ad segnes, perinde ac si ipsis diceret, præstabilius esse unumquemque sibi victum parare, nec aliis gravem esse, quam vitam in otio traducere. Audimus enim, inquit, quosdam inter vos **389** esse inordinate ambulantes, nihil operantes, sed curiose agentes : iis autem qui sunt ejusmodi, inquit, denuntiamus, et obsecramus, ut cum quiete operantes, suum panem manducent³². Et illud : *Nocte autem et die operantes, ne gravavimus quempiam*³³, eodem pertinet, quandoquidem Apostolus fraternæ charitatis causa ad inordinatos exciscendos sese laboribus ultra quam sibi præscriptam fuerat, subiciebat. Cæterum ejus, qui ad perfectionem festinat, est noctem et diem operari, ut possit impertiri ei qui opus habuerit³⁴.

2. Quisquis enim in seipso, aut in eo etiam, qui distribuendarum rerum necessarium curam suscepit, spem suam collocat, aut suum, aut contubernalis sui opus subsidium sibi esse ad vitam degendam sufficiens existimat, is, quatenus spem reponit in homine, venit in periculum, ne incidat in maledictionem, qua dicitur : *Maledictus homo qui spem habet in homine, et fulciet carnem brachii sui : et a Domino recedet anima ejus*³⁵. Scriptura enim illis quidem verbis, *Qui spem habet in homine, in alterum spem conferre, his vero, Et fulciet carnem brachii sui, in seipso confidere vetat. Horum autem utrumque nominatur defectio a Domino. Imo etiam adjungitur utriusque exitus : Quia erit quasi*

²⁷ Matth. xxv, 35. ²⁸ Matth. vi, 25. ²⁹ ibid. 52. ³⁰ Matth. xxv, 40. ³¹ II Thess. iii, 12. ³² ibid. 11, 12. ³³ ibid. 8. ³⁴ Ephes. iv, 28. ³⁵ Jer. xvii, 5.

(49) Sic veteres duo libri. Vox ὑμῶν in editis desideratur. Mox editi et Reg. tertius ἔθνη τοῦ κόσμου, *gentes mundi*. Sed illud, τοῦ κόσμου, ut in sacro textu, ita in antiquis tribus libris non legitur.

(50) Veteres duo libri cum Voss. Κυρίου κομιπέται. Statim Reg. primus et Voss. Ἐφ' ὅσον γὰρ.

(51) Codex Combef. et editi ἄλλοις ἐπιβαρύνεσθαι. Antiqui tres libri præter Voss. ἐπιβαρῆ γίνεσθαι.

(52) Codex Voss. et alii duo εἰς ἐκκοπήν.

(53) Idem codex et alii nonnulli τελείωσιν σπουδάζοντος. Ibidem in Colbertino legitur νύκτας καὶ

ἡμέρας

(54) Voculam ἡ ex antiquis duobus libris addidi. Mox editi ἀναδεγεγμένῳ : ubi ex quatuor mss. legendum ἀναδεγεγμένῳ. Ibidem codex Voss. ἐπελπίζων.

(55) Editi ἔχη... στηρίξει. Veteres quatuor libri ἔχει... στηρίξει. Mox editi et mss. ἀπιστῆ ἡ. Reg. primus et Voss. et Coll. ἀποσταίη ἡ.

(56) Totum illud, καὶ τὸ τέλος ἀμφοτέρων ἐπάγοντος, ex Vossii codice et ex aliis tribus additum est. Paulo post duo mss. τὰ ἀγαθὰ, ὅταν ἔλθῃ, non videbit bona, quando venient. Statim duo mss. ἡ ἄλλῳ. Editi καὶ ἄλλῳ. Mox unus ms. ἐπελπίζει.

silvestris myrica in deserto, et non videbit quando venerint bona ³⁶. Ostendit videlicet Scriptura, spem aut in se, aut in alio quovis repositam, defectionem a Domino esse.

INTERROGATIO XLIII.

Modus qui servandus sit in faciendis operibus, arunaē fuit nobis explicatus : prætereaque si quid forte reliquum esset, id invenire ipso rerum usu doceremur. Jam vero id ut exponas, rogamus, quales scilicet esse oporteat fratrum præfectos, aut quomodo suos contubernales gubernare debeant.

RESPONSIO.

1. Dictum quidem est quasi in summa de hac etiam parte : quoniam tamen haud immerito partem hanc vobis amplius explanari vultis (nam qualis fuerit præfectus et princeps, tales plerumque fieri solent et subditi), ipsam necesse est non obiter ac oscitanter prætermittere. Oportet igitur ut is qui præfectus est, minor præcepti Apostoli, qui ait, *Exemplo esto fidelium* ³⁷, vitam suam efficiat cujuscunque præcepti Domini evidens exemplum, ut videlicet iis, qui a se docendi sunt, causam nullam relinquat, cur Domini mandatum tale esse puerent, quod aut fieri non possit, aut quod contemni debeat. Initio igitur primum hoc est, nimirum in charitate Christi ita excolenda est ab eo humilitas, ut, vel ipso tacente, operum suorum exemplum ad docendum proponatur sermone quovis efficacius. Etenim si **390** hæc est Christianismi meta, imitatio Christi juxta humanitatis mensuram, prout convenit uniuscujusque vocationi, ii quibus credita est plurimum regendorum cura, infirmiores sua ipsorum opera ad imitandum Christum promovere debent, juxta beatum Paulum, qui dicit : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* ³⁸.

2. Proinde servando eo, qui a Domino nostro Jesu Christo traditus est, humilitatis modo, ipsos primos accuratum et omnibus numeris absolutum exemplar fieri operæ pretium est. *Discite enim a me*, inquit, *quia mitis sum et humilis corde* ³⁹. Morum igitur mansuetudo, et humilitas cordis, characterem præpositi atque insigne constituent. Si enim Dominus servis suis ministrare non erubuit, sed voluit servus esse terræ et luti, quod finxit ipse, et in hominem conflavit : *Ego enim*, inquit, *in medio vestrum sum, sicut qui ministrat* ⁴⁰ ; quid æqualium nostrorum causa facere par est, ut existimare possimus assecutos nos illum imitatione fuisse ? Hoc igitur unum est, quo maxime præditum esse præfectum oportet. Tum misericordem esse, et eos, qui inexperti officiorum aliquid omiserint, patienter

³⁶ Jerem. xvii, 6. ³⁷ I Tim. iv, 12. ³⁸ I Cor. xi, 1. ³⁹ Matth. xi, 29. ⁴⁰ Luc. xxii 27.

(37) Veteres duo libri cum Voss. πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ. Editi πλὴν ἐπειδὴ.

(38) Antiqui duo libri et editi ὀφείλει, male. Reg. tertius et Colb. φιλεῖ, bene. Hoc ipso in loco conjunctionem καὶ ex priscis duobus libris addidimus.

ἢ ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ οὐκ ὄνεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ· δεικνύοντος τοῦ λόγου, ὅτι τὸ ἑαυτῷ ἢ ἑλίμῳ τινὲ ἐπελπίζειν ἀποστῆναι ἐστὶν ἀπὸ Κυρίου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ'.

Ὁ μὲν περὶ τῶν ἐργασίων τρόπος ἀρκούντως ἡμῖν παραδέδοται· πλὴν ἐὰν μὴ τι ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων προσεξευρεῖν διδαχθῶμεν. Τοὺς δὲ προσετώτας τῆς ἀδελφότητος ὁσίου εἰρωχρῆ, ἢ πῶς ἄρειν τούτῳ συνόντας, τούτο διευκρινηθῆναι δεόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

1. Εἴρηται μὲν, ὡς ἐν κεφαλαιῳ, καὶ περὶ τοῦ μέρους τούτου· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ (57) καλῶς ποιούντες ἐπὶ πλεῖον τρανωθῆναι τὸ μέρος τοῦτο βούλεσθε (διότι οἶον ἐὰν ἦ τὸ ἐπιστατοῦν καὶ ἀρχον, τοιοῦτον, ὡς τὰ πολλὰ, γίνεσθαι φιλεῖ (58) καὶ τὸ ἀρχόμενον), ἀναγκαῖον μὴ παρέργως αὐτὸ παρελθεῖν. Χρὴ τοίνυν τὸν προσετώτα μεμνημένον τῆς τοῦ Ἀποστόλου παραγγελίας λέγοντος, *Τύπος γίνου τῶν πιστῶν, πάσης ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐναργεῖς ὑπόδειγμα τὸν ἑαυτοῦ βίον παρέχειν, ὡς μηδεμίαν τοῖς διδασκόμενοις ἀφορμὴν καταλιμπάνειν πρὸς τὸ ἀδύνατον ἢ εὐκαταφρόνητον ἡγεῖσθαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου*. Πρῶτον μὲν οὖν, ὃ πρῶτόν ἐστιν, ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ τὴν ταπεινοφροσύνην οὕτω χρῆσθαι παρ' αὐτοῦ (59) κατορθοῦσθαι, ὡς καὶ σιωπῶντος αὐτοῦ τὸ ἐκ τῶν ἔργων ὑπόδειγμα παντὸς λόγου ἰσχυρότερον εἰς διδασκαλίαν προκειῖσθαι. Εἰ γὰρ οὗτος ὅρος Χριστιανισμοῦ, μίμησις Χριστοῦ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἐνανθρωπήσεως, κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἐκάστου κλήσει, οἱ τὴν ὁδηγίαν τῶν πολλῶν πεπιστευμένοι τοὺς ἐπιθεωροῦσθαι διὰ τῆς ἑαυτῶν μεσιτείας προβιβάειν ὀφείλουσι τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐξομοίωσει, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον λέγοντα· *Μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ*.

2. Πρῶτους οὖν αὐτοὺς, τὸ παραδοθὲν τῆς ταπεινοφροσύνης μέτρον παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατορθοῦντας, ὑπογραμμὴν ἀκριβῆ προσήμει γίνεσθαι. *Μάθετε γὰρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ*. Πραότης οὖν τράπου καὶ καρδίας ταπεινώσεως χαρακτηριστικὸν τὸν προϊστάμενον. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος τὴν διακονίαν τῶν ἰσίων δούλων οὐκ ἐπησχύνθη (60), ἀλλὰ κατεδέξατο ὑπηρετικῆς εἶναι τῆς γῆς καὶ τοῦ πηλοῦ, ὃν αὐτὸς ἐπίπλασεν, καὶ εἰς ἀνθρώπον διεμόρφωσεν (Ἐγὼ γὰρ εἰμι, φησὶν, ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν)· τί χρῆσθαι οὖντας ἡμᾶς τοῖς ὁμοτίμοις νομιζέμεν αὐτοῦ τῆς μιμήσεως ἐφικνεῖσθαι ; Ἐν μὲν δὴ τούτῳ ἐπὶ τῶν οὐρανῶν ὑπάρχειν δεῖ τῷ προσετώτῳ. Ἐπειτα εὐσπλαγγῶν (61), καὶ μακροθύμως ἀνεχόμενον τῶν ἐξ ἀπειρίας ἐλλειπώντων τι τῶν καθηκόντων, οὐχ ὑποσιωπῶντα τὰς

(59) Codices aliquot simul et editi παρ' αὐτοῦ : at in Colbertino legitur παρ' αὐτοῦ.

(60) Reg. primus et Combef. οὐκ ἐπησχύνθη. Alius ms. et editi ἐπισαυγύνθη.

(61) Antiqui duo libri cum Voss. εὐσπλαγγῶν. F. liti εὐσπλαγγῶν.

ἐμαρτήμασιν, ἀλλὰ πρῶως ἀνεχόμενον τῶν ἀφηνιαζόντων (62) καὶ τὰς λατρείας αὐτοῖς ἐν πάσῃ εὐσπλαγχνίᾳ καὶ συμμετρίᾳ προσάγοντα. Ἰκανὸν δὲ τρόπον τῆς θεραπείας τῷ πάθει οἰκεῖον ἐξευρεῖν, οὐ μετὰ αὐθαδείας ἐπιτιμῶντα, ἀλλ' ἐν πραότητι νοουετούντα καὶ παιδεύοντα, καθὼς γέγραπται, νηφάλιον ἐν τοῖς παροῦσι, προορατικῶν τῶν μελλόντων, ἰκανὸν μὲν τοῖς ἰσχυροῖς συναθλεῖν, τῶν δὲ ἀδυνάτων βασιάζειν τὰ ἀσθενήματα, καὶ πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν δυνάμενον πρὸς καταρτισμὸν τῶν συνόντων· μὴ ἑαυτῷ λαμβάνοντα τὴν προστασίαν, ἀλλ' ἐγκριθέντα τῶν ἐν ταῖς (63) ἄλλαις ἀδελφότησι προσεχόντων, καὶ ἰκανὴν πείραν τοῦ τρόπου ἐν τῷ παρελθόντι βίῳ δεδωκότα. Καὶ οὗτοι γάρ, φησί, δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἴτα διακοινεῖτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες. Οὕτω καὶ ὁ τοιοῦτος ἐπιτρέπεσθω τὴν προστασίαν, καὶ τὴν εὐταξίαν ὀρίζετω τῇ ἀδελφότητι, τὴν διανομὴν τῶν ἔργων, καθ' ὃ ἕκαστος (64) ἐπιτηδεῖως ἔχει, ποιούμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ'.

Τισὲν ἐπιτρέπειν χρῆ τὰς ἀποδημίας· καὶ πῶς ἐπαριόντας αὐτοὺς ἀνακρίνειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τὴν μὲν ἀποδημίαν ἐπιτρέπέτω τῷ δυνάμην ἀδελθῶς τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ καὶ ὠφελίμως τοῖς συντυχάνουσιν αὐτὴν (65) ἐκτελεῖν. Ὡς ἐὰν μὴ παρῇ ὁ ἐπιτηδεῖος, βέλτιον ἐν ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων πάσαν θλίψιν καὶ στενοχωρίαν μέχρι καὶ θανάτου ὑπενεγκεῖν, ἢ παραμυθίας ἐνεκεν σωματικῆς βλάβης ψυχῆς ὁμολογουμένην περιορᾶν. Καλὸν γάρ μοι, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, μᾶλλον ἀποβαεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ· καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἐπ' ἐξουσίας· πόσω οὖν μᾶλλον ἐν τοῖς κατ' ἐντολήν; Καίτοιγε οὐδὲ τοῦτο ἀπαραμύθητον ὁ τῆς ἀγάπης νόμος ἀφίησιν. Ἐὰν γάρ συμβῇ μὴ παραίνειν μᾶλλον ἀδελφότητι τὸν ἐπιτηδεῖως ἀποστελλόμενον, οἱ σύγγενος τὸ λείπον ἀναπληρώσουσι (66), κοινὰς τὰς ἀποδημίας καὶ ἀχωρίστους ἀλλήλων ποιούμενοι, ὡς τοὺς τε κατὰ ψυχὴν ἀσθενεῖς, ἢ καὶ κατὰ τὸ σῶμα σαθροὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ κοινωνίᾳ τοῖς ἰσχυροτέροις συνδιασώζεσθαι, πόρρωθεν καὶ τοῦτο τοῦ πεπιστευμένου προκαθιστώμενος, ὡς μὴ παρ' αὐτὰ ἐπὶ τῆς χρείας ἄπορον ἐκ τοῦ καιροῦ τῆς στενοχωρίας τὴν παραμυθίαν εὐρίσκεισθαι. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον ἀνακρινέτω τὸν ἀποδημον, τίνες αἱ πράξεις, ποταπῶν ἀνδρῶν αἱ συντυχία αὐτῷ γεγονάσιν· οἱ λόγοι τίνες,

⁶² II Tim. II, 25. ⁶³ I Tim. III, 10. ⁶⁴ I Cor. IX, 15.

(62) Editiones veteres et Reg. tertius τῶν ἀφηνιαζόντων, *rebelles patienter tolerantem*. Regii primus et tertius cum Colb. τῶν νηπιαζόντων, *pueros patienter tolerantem* : quam scripturam pro vera habet Combesisius : neque ego contendam, si futuri sint qui ita velint. Sed rationem cur ita legendum putet, probare non possum. Ait enim rebelles dure, non leniter tractandos, cum et ipsos quoque si non semper, at nonnunquam tamen leniter tractari debere doceat Apostolus, II Tim. II, 25.

(63) Edidit τὴν προστασίαν τῶν ἐν ταῖς, etc., ubi supplendum quod ex veteribus quatuor libris addi-

mus. Ita hoc loco legitur in ora Regii primi, τίνες ἐγκρίνειν τὸν ἡγούμενον ὀφειλοῦσιν, *quinam eligere debeant præpositum*. (64) Unus ms. καθὼς ἕκαστος. (65) Vox αὐτὴν deest in vulgatis : sed et in Vossii codice et in aliis duobus legitur. Nec ita multo post duo mss. μέχρι θανάτου ὑπομένειν. Verbum ὑπομένειν invenitur quoque in Vossii veteri libro. (66) Reg. primus λείπον ἀποπληρώσουσι. Aliquanto post idem ms. ἰσχυροτέροις διασώζεσθαι. Mox hic ipse liber πεπιστευμένου καθιστῶν.

INTERROGATIO XLIV.

Quibus permittendæ sint peregrinationes, et quomodo, ubi redierint, sint interrogandi.

RESPONSIO.

1. Peregrinandi detur facultas ei, qui citra animæ suæ detrimentum, et cum utilitate eorum, quibuscum graditur, iter perficere possit. Nam si nemo idoneus affuerit, præstat in rerum necessariorum penuria afflictionem omnem atque angustiam vel ad mortem usque perpeti, quam corporalis levamenti causa certissimum animæ detrimentum negligere. Bonum est enim mihi, inquit Apostolus, magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet : et hoc in iis, quæ liberum est omittere, quanto igitur magis in his, quæ præcepta sunt? Quanquam etiam huic ipsi incommodo medetur lex charitatis. Si enim contigerit, ut in uno fratrum conventu desit, qui commode mitti possit, ii qui propinqui sunt, supplebunt quod deerit, iter facientes simul, nec unquam a se invicem disjungentur, ut tam qui infirmi sunt anima, quam qui corpore etiam debiles sunt, ii sic cum fortioribus conjuncti, incolumes serventur. Atque hoc longe antea a præposito constitutum sit, ne postea in ipso necessitatis articulo remedium ullum, quod per temporis angustias adhibere liceat, nanciscatur. Cæterum præfectus post reditum via-

dimus. Ita hoc loco legitur in ora Regii primi, τίνες ἐγκρίνειν τὸν ἡγούμενον ὀφειλοῦσιν, *quinam eligere debeant præpositum*.

(64) Unus ms. καθὼς ἕκαστος.

(65) Vox αὐτὴν deest in vulgatis : sed et in Vossii codice et in aliis duobus legitur. Nec ita multo post duo mss. μέχρι θανάτου ὑπομένειν. Verbum ὑπομένειν invenitur quoque in Vossii veteri libro.

(66) Reg. primus λείπον ἀποπληρώσουσι. Aliquanto post idem ms. ἰσχυροτέροις διασώζεσθαι. Mox hic ipse liber πεπιστευμένου καθιστῶν.

lorem percontetur, quid egerit, in quorum hominum venerit congressum, quos cum eis sermones habuerit, quid versaverit animo, num diem totam totamque noctem exegerit in timore Dei, an prævaricatus sit, et aliquid inolverit eorum quæ statuta sunt, aut externis incommotis victus, aut sua ipsius segnitie dilapsus.

2. Et quod quidem recte gestum est, laudando confirmet: in quo vero deliquit, id corrigat diligenti ac perita adhortatione. Ita enim et qui peregre proficiscentur, vigilantiores erunt, si itineris rationem reddere cogantur, et nos ne in separationis quidem tempore vitam ipsorum negligere videbimur. Hoc autem et sanctis familiare fuisse, Actorum historia tradit, ubi docet, quemadmodum Petrus Hierosolymam reversus, aliis illic commorantibus rationem reddiderit societatis ejus, quæ sibi fuisset cum gentibus⁶⁷; similiterque, quemadmodum Paulus et Barnabas reversi, coacta Ecclesia, annuntiaverint quæ cum ipsis fecisset Deus⁶⁸; et rursus, quod siluerit universa multitudo, et audierit Barnabam et Paulum, qui narrabant quæcunque Deus fecisset per ipsos. Illud autem nosse oportet, itiones, negotiationesque et quæstus cautionis fratribus omni modo fugiendos esse.

INTERROGATIO XLV.

Quod oportet post præfectum etiam alium aliquem esse, qui possit, eo absente, ad occupationem aliquam distento, fratrum curam suscipere.

RESPONSIO.

1. Quandoquidem usu venit non raro, ut vel propter corporis infirmitatem, vel peregrinandi necessitatem, vel ob alium quemvis casum, præfectus absit a fratrum conventu, etiam aliquis alius cum approbatione tam ipsius, quam aliorum qui approbandi periti sint, ad hoc delectus sit, ut eo absente suscipiat fratrum curam, sic ut etiam præsentibus unus aliquis sermone³⁹² adhortetur soleturque, non autem fratres, absente præposito, formam status popularis assumant, ad regulæ et traditæ disciplinæ dissolutionem, et quæcunque approbata sunt et recepta, ad Dei gloriam observentur: ut etiam adsit qui advenientibus hospitibus prudenter respondeat, ut et qui sermonem requirunt, ædificentur pro argumenti dignitate, nec tamen fratrum communitas confundatur. Etenim si omnes æqualiter accurrant ad dicendum, id tumultus causa est, et perturbatæ disciplinæ signum; cum Apostolus ne eos quidem qui docendi munere donati sunt, plures simul loqui sinat, ubi dicit: *Quod si alii revelatum fuerit, prior taceat*⁶⁶. Et

⁶⁶ Act. xi, 5 sqq. ⁶⁷ Act. xv, 12. ⁶⁸ I Cor. xiv, 30.

(67) Reg. tertius εἰ που.

(68) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Editi et Reg. tertius τῆ ἐπιμελείᾳ καὶ ἐπιστημονικῆ.

(69) Illud εἶναι additum fuit ex antiquis duobus libris.

(70) Editi et Reg. tertius ὅτι τὰ κατηλιχά. Codex Voss. et alii duo consueti libri ut in contextu, fu-

oὺς πρὸς αὐτοὺς ἐποίησατο· ποῖα τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διανοήματα· εἰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ πᾶσαν νύκτα τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ συζῶν ἐξετέλεσεν, ἢ που (67) παρετράπη, καὶ παρεκίνησέ τι τῶν δεδομένων, ἢ ταῖς ἐξώθεν περιστάσεσιν ἐνδοῦς, ἢ τῇ οἰκείᾳ βραθυμίᾳ παραβῆναι.

2. Καὶ τὸ μὲν ὀρθῶς ἐπιτελεσθὲν ἀποδοχῆ, βεβαιώτω· τὸ δὲ ἐσφαλμένον τῆ ἐπιμελείᾳ καὶ ἐπιστημονικῆ (68) διδασκαλίᾳ διορθούσθω. Οὕτω γὰρ νηραλιώτεροί τε οἱ ὀδεύοντες ἔσονται τῆ φροντικῆ; ἀποδόσεως τοῦ λόγου, καὶ ἡμεῖς δόξομεν μῆτε ἐν καιρῷ τοῦ χωρισμοῦ ἀμελεῖν αὐτῶν τῆς ζωῆς. Καὶ τοῖς ἀγίοις δὲ τοῦτο εἶναι (69) σύνηθες ἡ Ἰστορία τῶν Πράξεων παραδίδωσι, διδάσκουσα ἡμᾶς ὅπως μὲν Πέτρος τὸν λόγον τῆς τῶν ἐθνῶν κοινωνίας, ἐπανελθὼν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τοῖς ἐκεῖ ἀποδίδωσιν· ὅπως δὲ Παῦλος καὶ Βαρνάβας παραγενόμενοι, καὶ συναγαγόντες τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν ὅσα ὁ θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν· καὶ πάλιν, ὅτι ἐσιώπησεν ἅπαν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουον Βαρνάβαν καὶ Παύλου ἐξηγουμένων ὅσα ἐποίησεν ὁ θεός. Ἐκεῖνο μέντοι εἰδέναι χρῆ, ὅτι τὰς περιδρομὰς καὶ πραγματείας καὶ τὰ κατηλιχά (70) κέρδη παντὶ τρόπῳ φευκτέον ταῖς ἀδελφότησι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΕ'

Ὅτι χρῆ μετὰ τὸν προσετώτα καὶ ἄλλοι εἶναι τινὰ τὸν δυνάμενον ἐν ἀπουσίᾳ (71) ἢ ἀσχολίᾳ ἐκείνου τῶν ἀδελφῶν ἐπιμελεῖσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ἐπειδὴ συμβαίνει πολλάκις ἢ δι' ἀσθένειαν σώματος, ἢ ἀποδημίας ἀνάγκην, ἢ κατὰ τινα ἄλλην περίστασιν, χωρίζεσθαι τῆς ἀδελφότητος τὸν προσετώτα, ἔστω τις καὶ ἕτερος μετὰ δοκιμασίας αὐτοῦ τε καὶ ἄλλων τῶν ἱκανῶν δοκιμάζειν, εἰς τοῦτο ἐξελεγεμένος, εἰς τὸ, ἀπόντος ἐκείνου, διαδέχεσθαι τὴν ἐπιμελίαν τῶν ἀδελφῶν, ὥστε καὶ τοῖς παροῦσι παρ' ἐνὸς γίνεσθαι τὰς παρακλήσεις τοῦ λόγου (72)· ἀλλὰ μὴ ἐν τῇ ἀποδημίᾳ τοῦ προσετώτου δημαρχατικόν τι σχῆμα μεταλαμβάνειν τὴν ἀδελφότητα ἐπιδιαλύσει τοῦ κανόνος καὶ τῆς παραδεδομένης ἐπιταξίας· φυλάσσεσθαι δὲ τὰ μετὰ δοκιμασίας ἐγκριθέντα εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τοῖς ἐπιδημοῦσι δὲ τῶν ξένων εἶναι τὸν ἀποκρινόμενον συνετῶς, ἵνα αἱ ἐν τὸν λόγον ἐπιζητούντες οἰκοδομῶνται τῆς ὑποθέσεως ἐπαξίως, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀδελφότητος μὴ κατασχύνηται. Τὸ γὰρ πάντας ὁμοίως ἐπιτηδῶν τῷ λόγῳ, θεοῦ αἴτιον, καὶ ἀταξίας σημεῖον· τοῦ Ἀποστόλου μὴδὲ τοὺς κατηξιωμένους (73) τοῦ χαρίσματος τῆς διδασκαλίας πλείους ἐπὶ τὸ αὐτὸ λαλεῖν συγχωρήσαντος, δι' ὧν φησιν· Ἐὰρ δὲ ἄλλω ἀποκαλυφθῆ,

sus et melius.

(71) Ita Colb. habet, ἐν παρουσίᾳ ἢ ἀπουσίᾳ, in praesentia et in absentia. Nec ita nullo post idem ms. ἐπειδὴ δέ.

(72) Codex Voss. et Reg. primus emendatus παρακλήσεις αὐτοῦ τὰς διὰ τοῦ λόγου.

(73) Unus ms. μὴδὲ τοὺς καταξιωμένους.

ὁ πρῶτος σιγάτω· καὶ πάλιν τὸ ἄτοπον τῆς τοιαύτης ἀταξίας διελέγχοντος ἐν τῷ λέγειν· Ἐάν οὖν συνέλθῃ ἡ Ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες λαλοῦσι γλώσσαις, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιώται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν, ὅτι μάλισθε;

2. Καὶ ἐν ὑπὸ ἀγνοίας δὲ ἄλλω προσαγγή τὰς ἐπερωτήσεις ὁ ξένος, κἄν ἔχη ἀποκρίνεσθαι (74) ἀνευδῶς ὁ παρὰ πρόσωπον ἐπερωτηθείς, ὅμως τῆς εὐταξίας ἕνεκεν αὐτὸς μὲν σιωπάτω, ὑποδεικνύτω δὲ τὸν τὸ μέρος τοῦτο πεπιστευμένον (75), ὡς ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ὥστε εὐτακτον καὶ εὐσχήμονα τὴν χρῆσιν τοῦ λόγου γίνεσθαι. (76) Εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς σωμάτων θεραπείας οὕτως σιδήρῳ παντός ἐστι χρῆσασθαι ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων, ἀλλὰ τοῦ τέχνην ἀνειληφότος, καὶ χρόνῳ μακρῷ, καὶ πείρῃ, καὶ μελέτῃ τῶν ἔργων, καὶ διδασκαλίᾳ τῶν ἐπιστημόνων· τίνα ἔχει λόγον τῇ διὰ τοῦ λόγου θεραπείᾳ τοὺς τυχόντας ἐπιτηδῆν; Ἐν ᾧ καὶ τὸ μικρότατον παροφθὲν μέγιστον φέρει τὴν ζημίαν. Παρ' οἷς γὰρ οὐδὲ ἔρτου μετάδοσις τοῖς τυχοῦσιν ἐφέρεται, ἀλλ' ἐν προστήκει ἡ τοιαύτη διακονία, τῷ μετὰ δοκιμασίας πεπιστευμένῳ, παρὰ τούτοις πῶς οὐχὶ πολὺ πλέον τὴν πνευματικὴν τροφὴν ἐξειλεγμένως (77) καὶ παρατετηρημένως ὑφ' ἐνὸς τῶν δυνατωτέρων προσάγεσθαι χρὴ τοῖς αἰτούσιν; Ὡστε οὐ τῆς τυχύσεως αὐθαδείας τὸν ἐπερωτηθέντα κρίμα Θεοῦ, ἀδεδῶς οὕτω καὶ ὡς ἔτυχε κατατολμῆν τῆς ἀποκρίσεως, ἀλλὰ μὴ ὑποδεικνύειν τὸν ἐγκειρισμένον τὴν τοῦ λόγου οἰκονομίαν, ὅς, διὰ τὸ πιστὸς εἶναι πάντως καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, ἐπελέγη εἰς τὸ (78) διαδιδόναι μὲν ἐν καιρῷ τὴν πνευματικὴν τροφὴν, οἰκονομεῖν δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει, καθὼς γέγραπται. Κἄν διαφεύγῃ δὲ τι τὸν ὀφειλόντα ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἄλλος ἐξεύρη, μὴ τῷ ἐλέγχῳ εὐθύς ἐπιπηδάτω, ἀλλ' ἰδίᾳ ὑποβαλέτω (79) τὸ παραστάν. Ἐπάρεως γὰρ ἀφορμὴ ἐκ τούτου κατὰ τῶν προεχόντων τοῖς ὑποδεεστέροις γίνεται, ὥστε, κἄν χρησίμως ἀποκριθῇ τις, μὴ καθηκόντως δὲ, ἐνοχὸς ἐστί τοῖς τῆς ἀταξίας ἐπιτιμίοις.

A rursus huiusce perturbationis in piam coarguit. his verbis: Si ergo convenerit universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intraverint autem idiotæ, aut infideles, nonne dicent, quod insanitis 47?

2. Quod si ex ignorantia alium interroget hospes; quanquam qui alterius loco interrogatus est, copiose respondere possit, silcat tamen ipse disciplinæ servandæ causa, eumque cui hæc provincia data est, ostendat, uti coram Domino fecere apostoli, idque, ut recte decenterque sermone utamur. Etenim si in sanandis corporibus non est cujusvis aut medicamento aut ferro uti ad infirmos curandos, sed illius, qui et longo tempore et experientia, et curationum exercitio, et peritorum documentis artem hanc assecutus sit; quomodo par fuerit quoslibet ad curationem eam, quæ per sermonem adhibetur, indiscriminatim prosilire? Qua in re quod etiam minimum est, si negligatur, maximum detrimentum affert. Enimvero apud quos ne panis quidem distributio quibuslibet permittitur, sed ejusmodi munus ad quemdam, qui cum approbatione huic rei præpositus sit, pertinet, quomodo non cum delectu ac cautione multo majore alimentum spirituale petentibus dandum est ab aliquo, qui ad id magis idoneus sit? Quare non est arrogantia vulgaris, aliquem de Dei judicio interrogatum tam audacter tamque temere respondere auctere, neque eum, cui sermonis dispensandi partes traditæ sunt, indicare: qui cum sit omnino fidelis ac prudens dispensator, et ad spiritualem escam in tempore distribuendam electus est 48, et, ut scriptum est 49, ad suos sermones in judicio dispensandos. Quodsi quidpiam fugiat eum qui respondere debet, noverit vero alter, non statim ipsum redarguere festinet, sed privatim quod sibi visum est, suggerat. Hæc enim causa est inferioribus, effereudi se adversum superiores. Quare etiamsi quis responderit utiliter, sed præter officium, pœnis perturbatæ disciplinæ obnoxius est.

47 I Cor. xiv, 23. 48 Luc. xii, 42. 49 Psal. cxi, 5.

(74) Veteres duo libri Κἄν ὑπὸ ἀγνοίας δὲ ἄλλω προσαγγή τὰς ἐπερωτήσεις ὁ ἐπιδημήσας, κἄν ἔχη ἀποκρίνασθαι. Ibidem Reg. tertius et editi τὸ ἀνευδῶς. Alii tres mss. ἀνευδῶς. Codex Voss. κἄν... προσάγει... ὁ ἐπιδημήσας ἀνευδῶς.

(75) Reg. primus, et, ut solet, Voss. et Colb. τοῦτο ἐπιτεταγμένον.

(76) Reg. primus et Voss.: Εἰ γὰρ ἐν ταῖς τοῦ σώματος χρεῖαις τοσαύτη ἐστὶν ἡ εὐταξία, καὶ οὐκ ἂν τις ἔλοιτο χειροῦργειν ἐπιχειρήσαι τῆς ἰατρικῆς ἀπειρος, ἀλλ' οὐδὲ ἄρτον ἢ τι τοιοῦτον αἰτήθεις παρὰ τινος, ἐπισχύνεται παραπέμψαι τὸν αἰτήσαντα πρὸς τὸν ἐγκειρισμένον τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν· πόσῃ ἂν εἴη τῆς αὐθαδείας τὸν ἐπερωτηθέντα κρίμα Θεοῦ; Etenim, si in corporis necessitatibus disciplina tam diligens servatur, et si is qui artis medicæ expertus est, nunquam chirurgi munere sumgi aggreditur: imo

D vero, si panem aut quid ejusmodi aliquis petierit, haud pudet remittere poscentem ad illum cui dispensatio ejusmodi concedita sit, quantæ arrogantia fuerit, etc. Alii tres mss. et editi ita, ut in contextu legi potest.

(77) Codex Colb. ἐκλελεγμένως. Aliquanto post duo mss. cum Voss. καὶ μὴ ὑποδεικνύειν.

(78) Reg. primus ἐξήλεκται εἰς τό. Codex Voss. et Colb. ἐξήλεκται, corrupte, pro ἐξελέχται. Nec ita multo post hi quos mox nominavi libri τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ἐν κρίσει εἰς τε θεραπείαν καὶ εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκάστου φύγῃς. Κἄν διαφ. Ut dispenset Domini sermones in judicio ad curandam perficiendamque animam cujusque.

(79) Codex Colb. ὑποβαλέτω. Haud longe duo mss. ὥστε, et καὶ χρησίμως. Ibidem duo mss. ἐπαβαλλόντως. Liber Voss. ἐκβαλλόντως.

393 INTERROGATIO XLVI.

Quod non debet quisquam fratri aut sibi ipsi peccata occultare.

RESPONSIO.

Peccatum omne præfecto declarari oportet, sive ab eo ipso qui peccavit, sive ab iis qui conscii sunt, si ipsi non possint mederi, uti a Domino præceptum est. Enimvero vitium silentio dissimulatum morbus est in animo oblitescens. Ut igitur eum de nobis bene meritum esse non dixerimus, qui exitiosa mala in corpore includeret, sed eum potius, qui ea afficiendo dolore, et incidendo proferret in apertum, ut aut per vomitum rejiceretur quod noxium est, aut tandem morbo jam detecto, modus curandi facile cognosceretur; ita utique peccatum occultare, est consciscere mortem ægrotanti. Nam, inquit, *stimulus mortis, peccatum*⁸⁰. *Objurgationes autem apertæ meliores sunt amicitia abscondita*⁸¹. Itaque alter alteri non occultet peccatum, ut ne fraticida pro fratris amatore evadat, neque ipse sibiipsi. *Qui enim, inquit, non neditur sibi in operibus suis, frater est perdentis se ipsum*⁸².

INTERROGATIO XLVII.

De iis qui non admittunt ea que a præposito constituta sunt.

RESPONSIO.

Cum quis præpositi statuta non admittit, denet aperte vel privatim ei contradicere, si modo suppetat ipsi valida aliqua ratio, eaque Scripturis consentanea, vel silentio mandatum conficere. Quodsi cum pudeat, ad hoc adhibeat alios quosdam internumios, ut, si hoc mandatum Scripturæ adversetur, ipse ex seipsum et suos fratres a noxa eximat: sin autem liqueat illud a recta ratione alienum non esse, se a vana ac periculosa inquisitione liberet. *Qui enim hæsitat, inquit, si manducaverit, condemnatus est: quia non ex fide*⁸³: et ut simplicioribus nullam infringendæ obedientiæ occasionem det. *Expedit enim, inquit Dominus, ut suspendatur mola asinaria circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis*⁸⁴. Quod si quipiam perseveraverint in contumacia, clanculum quidem queribundi, sed non detegentes tamen mœrorem, tanquam disceptationis inter fratres exortæ auctores, et perinde ac si certissimam mandatorum auctoritatem concussissent, essentque

⁸⁰ I Cor. xv. 56. ⁸¹ Prov. xxvii, 5. ⁸² Prov. xviii, 9. ⁸³ Rom. xiv, 23. ⁸⁴ Matth. xviii, 6.

(80) Antiqui duo libri Πέν ἀμάρτημα ἀναφέρεσθαι· χρη. Mox Colb. παρὰ τῶν ἀνεγνωκότων.

(81) Reg. primus et Voss. et Colb. νόσος γίνετα: ἀθεράπευτος, (vitium silentio absconditum) morbus fit insanabilis. Ibidem Colb. εἴποιμεν εὐεργετεῖν τόν.

(82) Codex Colb. Κρείσσους γάρ. Aliquanto post idem ms. ἔργους ἑαυτοῦ.

(83) Editiones veteres et Reg. secundus προσετώτος διαπεπραγμένα. Reg. primus et Voss. et Colb. ἐγκριθέντα. Hoc ipso in loco voculam η̄ ex tribus illis quos mox dixi libris addidi. Codex Voss.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ.

Περὶ τοῦ μὴ συγκρύπτειν ἀμαρτήματα ἀδελφῶ ἢ ἑαυτῶ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πάν δὲ ἀμάρτημα ἀναφέρεσθαι δεῖ (80) τῷ προσετώτῳ, ἢ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἡμαρτηκότος, ἢ παρὰ τῶν συνεγνωκότων, ἐὰν αὐτοὶ θεραπεύσαι μὴ δυνηθῶσι, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστεταγμένον. Κακία γάρ σιωπηθεῖσα νόσος ὑποουλός (81) ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ. Ὡς οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν εὐεργετὴν τὸν ἐγκατακλιόντα τῷ σώματι τὰ δόλθηρια, ἀλλὰ μάλλον τὸν διὰ δούνης καὶ ἀμύξεως εἰς τὸ φανερόν ἔλκοντα, ὥστε ἢ διὰ ἐμέτου ἀποβρίψαι τὸ βλάπτον, ἢ καθόλου διὰ τῆς τοῦ πάθους φανερώσεως εὐγνωστον ὑπάρξαι τὸν τρόπον τῆς θεραπείας· οὕτω, δηλονότι, καὶ τὸ κρύπτειν ἀμαρτίαν συγκατασκευάζειν ἐστὶ τῷ νοσοῦντι τὴν θάνατον. Κέντρον γάρ, φησὶ, τοῦ θανάτου ἡ ἀμαρτία. Κρείσσους δὲ (82) ἔλεγχοι μετὰ παρήρησιας κρυπτομένης φιλίας. Μήτε οὖν ἄλλος ἄλλῳ συγκρυπτεύτω, ἵνα μὴ ἀδελφοκτόνος ἀντὶ φιλαδέλφου γένηται, μήτε αὐτὸς ἑαυτῶ. Ὁ γὰρ μὴ λώμενος, φησὶν, ἑαυτὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀδελφός ἐστι τὸν λυμαιομένου ἑαυτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΖ.

Περὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὰ παρὰ τοῦ προσετώτος τυπούμενα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τὸν δὲ μὴ καταδεχόμενον τὰ παρὰ τοῦ προσετώτος ἐγκριθέντα (83) χρῆ φανερώς ἢ ἰδίᾳ αὐτῷ ἀντιλέγειν, εἰ τίνα ἔχει λόγον ἰσχυρόν κατὰ τὸ βούλημα τῶν Γραφῶν, ἢ σιωπήσαντα τὸ προστεταγμένον ποιεῖν. Εἰ δὲ αὐτὸς αἰσχύνοιτο (84), ἄλλοις τισὶ μεσίταις πρὸς τοῦτο χρησάσθω, ἵνα, εἰ μὲν παρὰ τὴν Γραφὴν εἴη ἡ διαταγή, ἐξέλθῃ (85) καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς βλάβης· εἰ δὲ δειχθεῖ κατὰ λόγον τὸν προσήκοντα γενομένη, καὶ ἑαυτὸν διακρίσεως μεταλας καὶ ἐπικινδύνου ἐλευθερώσῃ. Ὁ γὰρ διακρινόμενος, φησὶν, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται· δεῖ οὐκ ἐκ πίστεως· καὶ τοῖς ἀπλουστέροις μηδένα (86) δυσπειθείας διαιθον ἐμποίησῃ. Συμφέροι γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνίκος περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἐξίπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλισθῇ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων. Ἐὰν δὲ τινες ἐπιμένωσι (87) τῇ ἀπειθείᾳ, λάθρα μὲν καταμεμφόμενοι, μὴ δημοσιεύοντες δὲ τὴν λύπην, ὡς καὶ διακρίσεως αἰτίοι τῇ ἀδελφότητι, καὶ τὴν πρὸς τὰς ἐντολάς πληροφορίαν διασαλεύοντες, καὶ δυσπει-

pro βούλημα habet βούλευμα.

(84) Veteres duo libri cum Voss. αἰσχυνοται.

(85) Codex Voss. ἐξέλθεται. Mox idem ms. et tres alii ἀδελφούς βλάβης. Editiones veteres et Reg. secundus ἀδελφούς ἀδαβεῖς. Ibidem Reg. primus εἰ δὲ δειχθεῖ κατὰ τὸν λόγον τὸν προσήκοντα γινόμενη.

(86) Antiqui duo libri pro μηδένα habent οὐδένα.

(87) Unus ms. ἐπιμένωσι. Nec ita multo infra duo mss. cum Voss. μὴ δημοσιεύοντες; δὲ τὴν γὰρ μὴν, animum suum non aperientes

θείας καὶ παρακοῆς διδάσκαλοι, ἐκβαλλέσθωσαν τῆς ἀδελφότητος. Ἐκβαλλε γάρ (88), φησὶ, *λοιμὸν ἐκ συνεδρίου, καὶ συνεξελεύσεται αὐτῷ νείκος*· καὶ πάλιν· Ἐξάρτατε τὸν ποτηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Διότι μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΗ'.

Ὅτι οὐ δεῖ (89) περιεργάζεσθαι τὰς οικονομίας τοῦ προσετώτος, τῷ δὲ ἰδίῳ προσέχειν ἔργω.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἵπὲρ δὲ τοῦ μὴ ῥαδίως τινὰ (90) τῷ τοιοῦτῳ πάθει τῆς διακρίσεως εἰς βλάβην ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἐτέρων περιπίπτειν, ἐκεῖνο καθόλου παραφυλακτέον ἐν ἀδελφότητι, τὸ τὴν ἀρχὴν μηδὲνα τὰς τοῦ προσετώτος οικονομίας περιεργάζεσθαι, μηδὲ πολυπραγματεῖν τὰ γινόμενα ἐκτὸς τῶν ἐγγυτέρων τοῦ προσετώτος καὶ βαθμῶν καὶ συνέσει· οὐς καὶ εἰς τὴν περὶ τῶν κοινῶν βουλήν τε καὶ σκέψιν ἀναγκαιῶς παραλήφεται (91), πειθόμενος τῇ παραινήσει τοῦ εἰπόντος· Μετὰ βουλήν πάντα κρίει. Εἰ γὰρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐπετρέψαμεν αὐτῷ τὴν οικονομίαν, ὡς Θεῷ τὸν λόγον δώσονται, ἀλόγιστον παντελῶς περὶ τῶν εὐτελεστάτων ἀπιστεῖν, καὶ ὑποψιῶν ἀτόπων κατὰ τοῦ (92) ἀδελφοῦ αὐτόν τε πληροῦσθαι, καὶ τοὺς ἄλλοις ἀφορμὴν παρέχειν. Διότι, ἵνα καὶ τὸυτο συμβαίη, ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω· καὶ τῇ φροντίδι τῶν αὐτῷ ἐπιβαλλόντων ὄλον ἑαυτὸν ἀποδοῦς, μηδὲν τὰς ἄλλας (93) οικονομίας περιεργάζεσθω, μιμούμενος τοὺς ἁγίους μαθητὰς τοῦ Κυρίου, ἐφ' ὧν, καίτοι τοῦ πράγματος τοῦ κατὰ τὴν Σαμαρείτιν εἰς ὑποψίαν ἀγαγεῖν δυναμένου, ὅμως Οὐδέεις, φησὶν, εἶπε· Τί ζητεῖς, ἢ τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;

dicere suspicionem: *Nihilominus tamen, inquit, cum ea* 89?

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΘ'.

Περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων ἐν τῇ ἀδελφότητι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περὶ δὲ τῶν ἀμφισβητουμένων ἐν τῇ ἀδελφότητι, ὅταν ἀσύμφωνοί τινες ὡς περὶ τινος πράγματος, οὐ χρὴ φιλονεικῶς ἀλλήλοις ἀντιτείνειν, ἀλλὰ ταμιεύεσθαι τοῖς δυνατωτέροις τὴν ἐπίκρισιν. Ὡστε δὲ μήτε τὴν τάξιν συγγεῖσθαι, πάντων ἐπερωτώτων, καὶ πάντοτε, μήτε ἀφορμὴν (94) ἐρεσχέλιας· καὶ φλυαρίας ἐγγίνεσθαι, ἵνα τινὰ εἶναι χρὴ τὸν δοκιμασθέντα, δυνατῶς ἔχειν ἢ εἰς κοινὴν ἐπίσκεψιν προτιθέναι (95) τῇ ἀδελφότητι τὰ παρὰ τισιν ἀμφιβαλλόμενα, ἢ τῷ προέχοντι ἀνατίθεσθαι. Ἀκολουθοῦτέρα γὰρ καὶ ἐπιστημονικωτέρα ἢ διάσχεψις οὕτω τῶν

89 Prov. xxii, 10. 90 I Cor. v, 13, 6. 91 Eccli. xxxii, 24. 92 Joan. iv, 27.

(88) Reg. primus Ἐκβαλε γάρ. Statim idem ms. et Voss. Ὅτι: ἐξάρτατε.

(89) In antiquis duobus libris legitur ὅτι δεῖ μὴ.

(90) Vox τινὰ ex Vossii codice et ex aliis duobus addita est. Ibidem iidem illi mss. πάθει τῆς πρὸς τὸν ἔξορον διακρίσεως. Illud, πρὸς τὸν ἔξορον, deest et in editis et in duobus aliis codicibus; nec valde a modum dubito quin hæ voces melius absint, cum vox ἔξορος facile ex orationis serie suppleri possit.

(91) Unus ms. ἀναγκαιῶς παραλήφεται, non ita recte. Paulo post Reg. primus et Voss. Εἰ γὰρ περὶ τῶν. Sabinde duo mss. παντελῶς καὶ.

A rebellionis et inobedientiae magistri, e fratrum conventu amandentur. *Ejice enim, 394* inquit, *pestilentem ex concilio, et exibit cum eo jurgium* 89. Et rursus: *Expellite pravum a vobis ipsis. Nam paululum fermenti totam conspersionem fermentat* 90.

INTERROGATIO XLVIII.

Quod præpositi agendi ratio non est curiose examinanda, sed suo quisque operi intentus esse debet.

RESPONSIO.

Cæterum ne quis facile in hoc disceptationis ac contentionis vitium incidat, ad suum et aliorum detrimentum, illud in universum inter fratres observandum est, ut initio nullus investiget curiose præfecti agendi rationem, neque eorum, quæ sunt, satagat, iis solum exceptis, qui tum gradu, tum prudentia ipsi præposito sunt proximi; quos etiam necessario ad consilium ac deliberationem de rebus communibus faciendam adhibebit, obsecutus hortamento illius, qui dixit: *Omnia fac cum consilio* 91. Cum enim ei animas nostras gubernandas commiserimus, tanquam Deo de his rationem reddituro; abs re omnino fuerit in rebus vilissimis ipsi fidem non adhibere, et absurdis ineptisque contra fratrem suspicionibus et nos ipsos repleri, et aliis earumdem occasionem præbere. Ne igitur id contingat, unusquisque ad quod vocatus est, in eo permaneat: et ita totum se in rerum ad se pertinentium cura occupet, ut in inquirendis aliorum negotiis nullo modo sollicitus sit, sed sanctos Domini discipulos imitetur, inter quos, cum res ipsa quæ de Samaritana narratur, quandam posset in nemo dixit: *Quid quæris, aut quid loqueris*

INTERROGATIO XLIX.

De iis quæ in controversiam veniunt inter fratres.

RESPONSIO.

De controversiis autem quæ inter fratres oriuntur, illud statuendum est. Quotiescunque dissident aliqui inter se de re aliqua, non oportet contentiose inter se collectari, sed ad aliquos magis idoneos iudicium transferre. Quare ne ordo confundatur, omnibus interrogantibus, et semper, neve garriendi et nugandi detur occasio, unum aliquem esse oportet approbatum, qui possit ea de quibus nonnulli ambigunt, aut communi fratrum examini proponere, aut ad præfectum referre. Ita enim rectius et magis scite quæsitæ expendantur. Etenim si

(92) Codex Colb. κατὰ τοῦ προσετώτος, *in præpositum*. Alii tres mss. et editi κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Pro voce αὐτόν, quæ proxime sequitur, suspicor legi debere αὐτούς, hoc est, ἡμᾶς.

(93) Unus ms. μηδὲ τὰς ἄλλας. Aliquanto post Reg. primus ὑποψίαν ἄγειν.

(94) Reg. primus καὶ πάντοτε μὲν ἀφορμὴν. Codex Voss. πάντοτε μὲν τε ἀφορμὴν.

(95) Reg. primus et Colb. προτιθέντα. . . ἀνατιθέμενον· quæ ultima vox reperitur quoque in Vossii codice.

in unoquoque negotio scientia atque experientia opus est, multo magis in ejusmodi rebus. Et si instrumentorum usum nemo inexpertis committat, multo magis operæ pretium fuerit sermonis tractionem **395** peritis concedere : qui possint et locum et tempus et interrogandi modum dignoscere, atque citra contentionem, tum prudenter quærendo, tum sapienter auscultando, controversiarum enodationem ad communitalis ædificationem summa cum diligentia servare.

INTERROGATIO L.

Quomodo præpositus increpare et oburgare debeat.

RESPONSIO

Cæterum præpositus delinquentes non objurget, aliqua animi commotione impulsus. Nam redarguere fratrem cum indignatione et ira non est illum a peccato liberare, sed se ipsum delictis obstringere. Quamobrem dixit : *In mansuetudine corripiat eos qui resistunt* ⁹⁶. Neque, si in contemptum veniat alicui, ob id præbere se vehementem debet : ubi vero alium contemni viderit, erga eum qui deliquit declaret se benignum ac indulgentem, quin potius tunc in ipsum peccatum invehatur. Ita enim et suspicionem a se illam hominis seipsum immodice amantis submovebit, et planissime se non peccatum odisse, sed peccatum aversari declarabit, qui scilicet diverse se gerat in sua, et in alterius causa. Quod si indignatur non eo quem dixi modo, sed diverso, præ se fert, se neque propter Deum, neque propter delinquentis periculum, sed ob suæ gloria: cupiditatem, aut imperitandi studium indignari. Oportet enim studium quidem pro Dei gloria, cui violatione mandati infertur injuria, ostendi : misericordiam vero fraterno amore dignam, pro fratris salute, qui in peccato periclitatur (quia *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* ⁹⁷), in quovis peccato tanquam in peccatum incitari, et in eo acriter vindicando animi fervorem commonstrare.

INTERROGATIO LI.

Quomodo delictum illius qui peccavit, corrigendum sit.

RESPONSIO.

De reliquo corrigat male affectos ad modum medicorum, non irascens debilibus, sed pugnans adversus morbum : imo vero insurgat in vitia, atque severiore disciplina, si opus est, morbum anima sanet, exempli causa, vanam gloriam, injungendis humilitatis exercitiis : otiosos sermones silentio : immodicum somnum, vigillis in precando insumen-

⁹⁶ II Tim. II, 25. ⁹⁷ Ezech. XVIII, 4.

(96) Reg. primus ἐν ἐκάστῳ.

(97) In Colbertino pro περιβαλεῖν legitur ἐπιβάλλειν. Mox Reg. primus ἐν πράττει παιδεύοντες.

(98) Reg. primus et Voss. et Colb. μακροθυμίαν ἐπιδεικνύσθαι, sensu non impari.

(99) Codex Voss. φανερόν ἐστιν.

(1) Idem ms. et alii duo διάτυρον τῆς διορθώσεως, ostendenda est vehementia correctionis.

ζητουμένων γενήσεται. Εἰ γὰρ ἐκάστῳ (96) πρίματι ἐπιστήμης καὶ ἐμπειρίας χρεία, πολλῷ πλέον ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Καὶ εἰ ἐργαλείων χρῆσιν οὐκ ἂν τις ἐπιτρέψειεν ἀπείροις, πολλῷ μᾶλλον χρῆ τῆν τῶν λόγων μεταχείρισιν τοῖς δυνατοῖς συγχαρεῖν· οἱ καὶ τόπον καὶ καιρὸν καὶ τρόπον τῶν ἐπερωτήσεων ἱκανοὶ ἔσονται διαγιγνώσκειν, ἀφιλονείκως τε καὶ φρονίμως ἀντιθέντες, καὶ συνετῶς ἀκούοντες, ἀκριδῶς φυλάσσειν τῶν ἐπιζητηθέντων τὰς λύσεις πρὸς οἰκονομὴν τοῦ κοινού.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ν'.

Πῶς χρῆ ἐπιτιμῶν τὸν προσετώτα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἄλλὰ καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις μὴ ἐμπαθῶς τοῖς ἡμαρτηκόσιν ὁ προσετώτα προσαγέτω. Τὸ γὰρ μετὰ θυμῷ καὶ ὀργῆς ἐλέγχειν τὸν ἀδελφὸν οὐχὶ ἐκεῖνόν ἐστιν ἁμαρτίας ἔλευθερῶσαι, ἀλλ' ἑαυτὸν περιβαλεῖν (97) πλημμυεθῆμασι. Διόπερ φησὶν· Ἐρ πρώτῃ παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μηδὲ ἐν οἷς μὲν ἂν αὐτὸς παροφθῆ, σφοδρὸν εἶναι, ἐν οἷς δὲ ἂν ἄλλον καταφρονούμενον ἴδῃ, τὴν πρὸς τὸν ἡμαρτηκότα χρηστότητα ἐπιδεικνύσθαι (98)· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ κακῷ τότε. Οὕτω γὰρ τῆς τε φιλαυτίας τὴν ὑπόψιαν ἐκφεύζεται, καὶ ἀπόδειξιν δώσει τοῦ μὴ τὸν ἡμαρτηκότα μισεῖν, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀποστρέφασθαι, τῇ διαφορᾷ τῇ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ἕτερον. Διαφορὰν δὲ ἀγανακτήσεως ποιούμενος, μὴ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ τὴν ἐναντίαν, φανερός ἐστιν (99) ὅτι οὐτε διὰ τὸν Θεὸν οὐτε διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ ἡμαρτηκότος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑαυτοῦ φιλοδοξίαν ἢ φιλαρχίαν ἀγανακτεῖ. Χρῆ γὰρ, ζῆλον μὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀτιμαζομένου ἐν τῇ τῆς ἐντολῆς παραβάσει ἐπιδεικνύμενον, εὐσπλαγχνίαν δὲ φιλαδελφίας ὑπὲρ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίας ἔχοντα κινδυνεύοντος ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ (ὅτι Ἡ ψυχὴ ἢ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθανεῖται), ἐπὶ παντὸς ἁμαρτήματος ὡς κατὰ ἁμαρτήματος κινεῖσθαι, καὶ τῇ σφοδρότητι τῆς ἐκδοκίσεως δεικνύειν τὸ διάτυρον τῆς διαθέσεως (1).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ'.

Πῶς τρόπῳ δεῖ (2) διορθοῦσθαι τὸ πλιμμέλημα τοῦ ἡμαρτηκότος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τὰς διορθώσεις δὲ κατὰ τὸν τῆς λατρείας λόγον προσαγέτω τοῖς ἐμπαθέσι, μὴ ὀργιζόμενος τοῖς ἀσθενούσιν (3), ἀλλὰ τῇ νόσῳ μαχόμενος, καὶ ἀπειναντίον μὲν ἱστάμενος πρὸς τὰ πάθη, δι' ἐπιπονητέρας δὲ, εἰ δέοι, διαγωγῆς ἴωμενος τὸ ἀρόδωστημα τῆς ψυχῆς· οἷον τὴν κενοδοξίαν τοῖς ἐπιτάγμασι τῶν (4) τῆς ταπεινοφροσύνης ἐπιτηδευμάτων· τὴν

(2) Unus ms. Πῶς δεῖ.

(3) Reg. primus et Voss. et Colb. τοῖς ἀσθενέσιν. Mox duo mss. καὶ ἀπειναντίως. Subinde tres mss. ἀγωγῆς ἴωμενος. Ibidem tres illi quos sæpius simul nominavi codices Reg. primus et Voss. et Colb. pro ἀρόδωστημα habent πάθος.

(4) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Alii duo mss. et editi κενοδοξίαν τῇ ἐπιτάσει τῶν τῆς, αἰκίᾳ humilitatis exercitationibus.

ἀργολογίαν τῆ σωπῆ· ὕπνον ἀμετρον διὰ τῆς ἐν προσευχαῖς (5) ἀργυρνιακῆς· ἀργίαν σώματος διὰ τῶν κόπων· βρώσιν ἀπρεπῆ διὰ τῆς ἀσιτίας· γογγυσμὸν διὰ τοῦ ἀφορισμοῦ, ὥστε μήτε συνεργάζεσθαι (6) αὐτῷ πῖνα τῶν ἀδελφῶν ἐλέσθαι, μήτε τὸ παρ' αὐτοῦ ἔργον ἀναμιγνύσθαι τοῖς ἄλλων, καθὰ προσίρηται, κλῆν εἰ μὴ ἄρα διὰ τῆς ἀνεπαισχύντου μετανοίας ἀπαλλαγῆς τοῦ πάθους φανεῖν (7). Καὶ τότε τὴν ἐν τῷ γογγυσμῷ γενομένην ἐργασίαν προσδέχεσθαι· μὴδὲ οὕτως εἰς ὑπηρεσίαν τῆς τῶν ἀδελφῶν χρήσεως, ἀλλ' εἰς ἑτέραν χρεῖαν οἰκονομοῦντας. Καὶ τούτων ὁ λόγος ἀρκούντως προαποδέδεικται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΒ'.

Μιτὰ ποίας διαθέσεως καταδέχεσθαι (8) δεῖ τὰ ἐπιτίμια.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅσπερ δὲ τὸν προεστῶτα εἶπομεν χρῆναι ἀπαθῶς προσάγειν τὰς θεραπείας τοῖς ἀσθενοῦσιν, οὕτω πάλιν χρῆ τοὺς θεραπευομένους μὴ πρὸς ἐχθραν δέχεσθαι τὰ ἐπιτίμια, μὴδὲ τυραννίδα νομίζειν τὴν ἀπὸ εὐσπλαγχνίας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς προσαγομένην αὐτῷ ἐπιμέλειαν. Αἰσχρὸν γὰρ τοὺς μὲν τὰ σώματα νοσοῦντας τοσοῦτον τοῖς ἰατροῖς καταπιστεύειν, ὥστε, κλν τέμνωσι, κλν καιώσι, καὶ πικροῖς τοῖς φαρμάκοις ἀνωῶσιν, εὐεργέτας λογίζεσθαι· ἡμᾶς δὲ πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν ἡμῶν θεραπευτάς, ὅταν δι' ἐπιπόνου ἀγωγῆς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάζωνται (9), μὴ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάθεσιν, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Καὶ τίς ἐστὶν ὁ εὐφραίνων με εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ; καὶ πάλιν· Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν. Ὅστε, πρὸς τὸ τέλος ἀποβλέποντα, εὐεργέτην προσήκει κρίνειν τὸν τὴν κατὰ Θεὸν λύπην ἡμῶν ἐμποιοῦντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΓ'.

Πῶς οἱ τῶν τεχνῶν διδάσκαλοι διορθώσονται τοὺς παῖδας πταιοῦντας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

(10) Δεῖ μέντοι καὶ τοὺς τὰς τέχνας διδάσκοντας, ὅσα εἰς αὐτὴν τὴν τέχνην ἐξαμαρτάνουσιν οἱ μαθητὸντας, ἐφ' ἑαυτῶν ἐλέγχειν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἐκανορθοῦσθαι τὰ σφάλματα (11). Ὅσα δὲ τῶν ἀμαρτημάτων τῆς τοῦ ἥθους διαστροφῆς ἐστὶ κατηγορήματα, οἷον ἀπειθεῖαι καὶ ἀντιλογίαι, καὶ ῥαθυ-

¹¹ II Cor. II, 2. ¹² II Cor. VII, 11.

(5) Reg. primus et Voss. et Colb. διὰ τῆς ἀργυρνιακῆς καὶ προσευχῆς, *per vigiliis et precas.*

(6) Veteres duo libri ὥστε μὴ συνεργάζεσθαι... μὴδὲ τὸ παρ' αὐτοῦ. Statim duo mss. cum Voss. τοῖς τῶν ἄλλων καθὼς προσίρηται.

(7) Unus ms. κόθους φανῆ.

(8) In Voss. codice et in Reg. primo legitur Μετὰ πταιπῆς διαθέσεως δέχεσθαι. Ibidem Reg. primus pro δεῖ habet χρῆ.

(9) Veteres duo libri κατεργάζωνται. Editi κατεργάζονται. Aliquanto post Colb. λέγοντος· Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς, si enim ego contristo vos, ei quis, etc.

(10) Reg. primus et Voss.: Δεῖ μέντοι καὶ παρὰ τῶν ἐκδιδασκόντων τὰς τέχνας τοὺς καταγνοσθέντας τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τοῦ προεστῶτος ἐλέγχεσθαι, ὥστε αὐτὴν ὀρίζειν τὸ πρέπον ἐκάστη ἀμαρτηματι ἐπιτί-

A dis : segnitieum corporis, labore : edacitatem indecoram, jejunio : murmurationem, separatione a reliquis, sic ut neque ex fratribus quisquam velit cum eo operari, neque ipsius opus cæterorum operibus **336** admiscere, sicut supra dictum est, nisi exacta citra pudorem pœnitentia appareat eum hoc vitio liberatum esse. Tunc enim opus, quod inter murmurandum confectum fuerit, admitti poterit : et tamen ne sic quidem inserviat fratrum usui, sed ad alium usum convertatur. Horum autem ratio in superioribus satis exposita fuit.

INTERROGATIO LII.

Quo animo irrogata pœnæ perferendæ sint.

RESPONSIO.

Quemadmodum autem diximus medelam infirmis a præposito afferendam esse citra ullam animi concitationem : ita vicissim ab iis qui curantur, mulctæ odii loco non sunt accipiendæ, neque cura ea, quæ ex misericordia ad animæ eorum salutem ab ipso adhibetur, duccnda est pro tyrannide. Turpe est enim eos qui ægro corpore sunt, tantum medicis confidere, ut sive secent, sive urant, sive amarulentis medicamentis molestiam creent, ipsos de se bene meritos fuisse putent ; nos vero erga animarum nostrarum medicos, quando disciplina duriore salutem nobis afferunt, non eodem modo affici, cum Apostolus dicat : *Et quis est, qui me latificet, nisi qui contristatur ex me* ¹¹? Item : *Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem* ¹². Quare, habita finis ratione, qui molestiam quæ secundum Deum est, nobis exhibet, benelicus habendus est.

INTERROGATIO LIII.

Quomodo ab artium magistris pueri delinquentes corrigendi sint.

RESPONSIO.

Atque etiam oportet artium magistros, si qua in re deliquerint discipuli contra ipsam artem, privatim vitium reprehendere, et errata emendare. Quæcunque vero peccata indicant morum perversitatem, veluti contumacia, contradictio, segnitie circa opera, aut otiosus sermo, aut mendacium,

μῖον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἀμαρτῶν εὐπειθέστερος γίνεται τὸν ἐπὶ τῶν πλειόνων ἐλεγγὸν αἰσχυρόμενος, καὶ οἱ λοιποὶ ἀσφαλέστεροι πρὸς τὸ μὴ περιπίπτειν τοῖς ὁμοίοις, καὶ ἡ κατάλληλος θεραπεία παρὰ τοῦ ἐμπειροτέρου μᾶλλον προσαγθῆναι δύνησεται. *Oportet quoque, ut si qua in re fratres deliquerint, ab artium magistris arguantur coram præposito, ut ipse pœnam cuique delicto convenientem constituat. Hoc enim modo ut is qui deliquit, ad obediendum paratior efficitur, quem scilicet pudeat ejus quæ coram pluribus fit reprehensionis : ita reliqui cautiore reddentur, ne et ipsi incidant in similia, atque medela aptior a peritiorē adhiberi poterit.* In Vossii codice hæc quidem hoc loco hæc interrogatio ; sed inter *Regulas breviores* reperitur. Deest et in Reg. primo.

(11) Unus ms. τὰ ἀμαρτήματα.

aut quidpiam aliud ejusmodi, quod piis interdicitum sit, ea oportet ad communis disciplinæ moderatorem referre, et coram eo redarguere, ut ipse et mensuram et modum quibus peccata sanentur, excogitet. Si enim objurgatio est animæ curatio, non est cujuslibet objurgare, sicut nec mederi, nisi si præfectus ipse, multo adhibito examine, id cuiuspiam permiserit.

397 INTERROGATIO LIV.

Quod ii qui præficiuntur fratrum conventibus, de negotiis suis inter se colloqui debent.

RESPONSIO.

Operæ pretium est autem, fratrum præfectos nonnunquam statis quibusdam temporibus et locis in unum convenire : in quibus res præter rationem occurrentes, moresque tractatu difficiles, et quomodo singula gesserint, sibi invicem exponant, ut si quis in aliquo deliquerit aliquando, id certissime detegatur multorum judicio, contraque, si quid recte factum sit, id plurimum testimonio confirmetur.

INTERROGATIO LV.

An medicinæ usus pietatis instituto conveniat.

RESPONSIO

1. Quemadmodum singulæ artes subsidii loco ob naturæ debilitatem nobis a Deo concessæ sunt, velut agricultura, quod ea quæ sua sponte e terra gignuntur, non essent satis ad necessitates sublevandas, textoria vero, quod necessarius esset indumentorum usus tum ad decorum, tum ad arcendas aeris injurias, pariterque ars domorum extruendarum : ita et ars medica data est. Cum enim corpus nostrum, utpote morbis obnoxium, variis incommodis, tum extrinsecus advenientibus, tum intrinsecus ab alimentis proficiscentibus subjaceat, et modo redundantia, modo defectu afflicteatur, ars medica pro exemplo medelæ ejus, quæ animo curando adhibenda sit, nobis a totius vitæ nostræ moderatore Deo concessa est, cujus ductu quod superfluum est rescinderetur, et quod deest, adjiceretur. Ut enim si essemus in paradiso voluptatis, nihil industria et labore indigeremus : ita quoque, si a morbis essemus immunes, uti ante lapsum, cum primum res creatæ sunt, fuerat concessum, nullo medicinæ subsidio nobis ad levamen opus esset. Sed quemadmodum posteaquam expulsi sumus in hunc locum, et audivimus illud : *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*¹², tunc facta

¹² Gen. III, 19.

(12) Codex Colb. ἀπειθεια καὶ ἀντιλογία καὶ βλάβη. Mox idem ms. τῶν ἀπηγορευμένων τοῖς εὐσεβέσι.

(13) Ex Colbertino verbum δεῖν additum est. Ibidem idem ms. ταῖς ἀδελφότησι.

(14) Hic ipse quem mox dixi liber Ἀκόλουθον δὲ ποτε καὶ συνέδρια. Mox idem ms. γίνεσθαι κάκεισε καὶ παρὰ λόγον.

(15) Reg. primus E: τοῖς ἱατρικοῖς κεχρηθῆαι κατὰ

μία (12) περὶ τὰ ἔργα, ἢ ἀργολογία, ἢ ψεύδος, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἀπειρημένων τοῖς εὐσεβέσι, ἐπὶ τὸν ἔφορον τῆς κοινῆς εὐταξίας ἀγοντας δεῖ ἐλέγχειν, ὥστε παρ' αὐτοῦ καὶ τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον τῆς λάσεως τῶν ἁμαρτημάτων ἐπινοεῖσθαι. Εἰ γὰρ ἱατρεια ψυχῆς ἐστὶν ἡ ἐπιτίμησις, οὐ παντός ἐστὶν ἐπιτιμᾶν, ὡς οὐδὲ τὸ ἱατρεύειν, πλὴν ἐὰν μὴ τι αὐτὸς ὁ προσετώς ἐπιτρέψῃ μετὰ δοκιμασίας πλείονος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΔ'

Περὶ τοῦ δεῖν (13) τοὺς προσετώτας τῆς ἀδελφότητος ἀλλήλοις τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀναθίσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἄγαθόν δὲ ποτε καὶ συνέδριον (14) κατὰ τινὰς ὠρισμένους καιροὺς καὶ τόπους τῶν ἐπιτεταγμένων ταῖς ἀδελφότησι γίνεσθαι· καθ' οὓς τὰ τε παρὰ λόγον ἀπαντήσαντα πράγματα, καὶ τῶν ἡθῶν τὰ διαμεταχειρίστα, καὶ ὅπως διέθηκον ἕκαστον, ἀναθίσονται ἀλλήλοις, ὥστε καὶ τὸ ἐσφαλμένως ποτὲ γινόμενόν τινα τῇ κρίσει τῶν πολλῶν ἀξιόπιστως ἀποκαλυφθῆναι, καὶ τὸ κατορθωθὲν τῇ μαρτυρίᾳ τῶν πλείονων βεβαιωθῆναι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΕ'

Εἰ τοῖς ἐκ τῆς ἱατρικῆς κεχρηθῆαι κατὰ σκοπὸν ἐστὶ τῆς εὐσεβείας (15).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Ὅσπερ ἐκάστη τῶν τεχνῶν βοήθεια ἡμῖν πρὸς τὴν φύσεως ἀσθενὲς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχάριστα, οἷον γεωργία μὲν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξαρκεῖ τὰ αὐτομάτως ἐκ τῆς γῆς φυόμενα πρὸς τὴν τῶν χρεῶν παραμυθίαν· ὕφαντικὴ δὲ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖα ἡ τῶν σκευασμάτων χρεια πρὸς τε τὸ εὐσχημον καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ἀέρος βλάβας, καὶ οἰκοδομικὴ ὁμοίως (16)· οὕτω καὶ ἱατρικὴ. Ἐπειδὴ τὸ ἐμπαθὲς ἡμῶν σῶμα τοικίαις βλάβαις, ταῖς τε ἐξωθεν προσπιπτούσαις καὶ ταῖς ἐνδοθεν ἀπὸ τροφῶν συνισταμέναις, ὑπὸκειται, καὶ πλεονασμοῖς καὶ ἐλλείψεσι καταπονεῖται, ἡ ἱατρικὴ τέχνη εἰς τύπον τῆς κατὰ ψυχὴν θεραπείας τῆς ἀπόθεσιν τοῦ περισσοῦ, καὶ τὴν τοῦ λειποντος πρόσθεσιν ὑποτιθεμένη ὑπὸ τοῦ πάσαν ἡμῖν τὴν ζωὴν οἰκονομοῦντος Θεοῦ συγκεχώρηται. Ὅσπερ γὰρ, εἰ ἦμεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, οὐδὲν ἂν ἐπινοίας καὶ μόχθου γεωργικοῦ ἐπεδεξήθημεν· οὕτω καὶ εἰ ἐν ἀπαθείᾳ ἦμεν κατὰ τὸ πρὸ τοῦ παραπτώματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ χάρισμα, οὐδενὸς ἂν τῶν ἐξ ἱατρικῆς πρὸς παραμυθίαν (17) ἐχρήζομεν. Ἀλλ' ὥσπερ μετὰ τὸ ἐξορισθῆναι εἰς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀκούσαι τὸ, Ἐν ἰδρωτί σου πρόσωπόν σου φαθή τὸν ἄρον σου, τότε τῇ μακρᾷ πείρᾳ καὶ τῇ περὶ τὴν γῆν τάλαιπωρίᾳ τῆς γεωργίας τὴν τέχνην συνεστῆ-

τόν, etc. Pro εὐσεβείας Colbertinus habet θεοσεβείας.

(16) Reg. primus τὰς ἀπὸ τῶν ἀέρων βλάβας, καὶ οἰκοδομικὴ δὲ ὁμοίως. Mox idem ms. ταῖς τε ἐξωθεν. Vocula τε in editis desideratur. Rursus hoc ipso in loco idem ms. cum Voss. καὶ ταῖς ἐσωθεν.

(17) Reg. primus et Voss. ἐξ ἱατρικῆς παραμυθίας. Ibidem editi χρήζομεν. Veteres tres libri inter Voss. ἐχρήζομεν.

σάμεθα εἰς παραμυθίαν τῶν ἐκ τῆς κατάρτας λυπη-
ρῶν, τὴν σύνεσιν ἡμῖν καὶ κατάληψιν τῆς τέχνης
ταύτης τοῦ Θεοῦ χαρισάμενου· οὕτω καὶ ἐπειδὴ
ἐκαλεύσθημεν εἰς τὴν γῆν πάλιν ἀποστραφῆναι, ἀφ'
ἧς ἐλήφθημεν, καὶ ὀδύνηρὰ σαρκὶ συνεζεύχθημεν εἰς
φθορὰν καταδικασμένην διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ διὰ
τοῦτο τοῖς πάθεσι τούτοις ὑποβληθείση, παρεσχέθη
ἡμῖν καὶ ἡ ἐκ τῆς ἱατρικῆς προσαγομένη τοῖς κά-
μουσι, κατὰ τὸ ποσὸν γούν, ἐπικουρία.

2. Οὕτε γὰρ αὐτομάτως ἐκ τῆς γῆς ἐβλάστησαν αἱ
βόταναι, αἱ πρὸς ἑκαστον τῶν παθῶν οἰκείως ἔχου-
σαι· ἀλλὰ, δηλονότι, τῷ βουλήματι τοῦ δημιουργοῦ
πρὸς τὸν τῆς ἡμετέρας ὠφέλειας σκοπὸν ἐξηγέθη-
σαν. Ἡ μὲν οὖν ἐν ταῖς ρίζαις, καὶ τοῖς ἀνθεσιν, ἢ
φύλλοις, ἢ καρποῖς, ἢ ὅποις φύσις, ἢ ὅσα ἀπὸ με-
τάλλων, ἢ ὅσα ἐκ τῆς θαλάσσης (18) πρὸς τὴν τῆς
σαρκὸς ὠφέλειαν οἰκείως ἔχειν ἐξεύρηται, ὁμοιά
ἔστι τῆς τῶν ἐσθιομένων καὶ πινομένων εὐρέσεως·
τὸ δὲ περινενημένον καὶ περιεργον, καὶ ἀσχολίαν
πολλὴν ἐμποιοῦν, καὶ οἰονεὶ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ζωὴν
εἰς τὴν τῆς σαρκὸς ἐπιμέλειαν περιστρέφον, παραι-
τητέον Χριστιανοῖς· καὶ σπουδαστέον οὕτω κεχρη-
σθαι τῇ τέχνῃ, εἴποτε δόιοι, ὡς μὴ ἐν αὐτῇ τὴν πᾶσαν
αἰτίαν τοῦ ὑγιαίνειν ἢ νοσεῖν τίθεσθαι, ἀλλ' ὡς εἰς
δόξαν Θεοῦ καὶ τύπον τῆς τῶν ψυχῶν ἐπιμελείας τὴν
χρησιν τῶν ἀπ' αὐτῆς (19) παραλαμβάνειν. Ἐν ἐρη-
μίᾳ δὲ τῶν ἐξ ἱατρικῆς βοηθημάτων μὴ πᾶσαν ἔχειν
τὴν ἐλπίδα πρὸς τὴν τῶν λυπηρῶν παραμυθίαν ἐν
τῇ τέχνῃ ταύτῃ, ἀλλ' εἰδέναι, ὅτι ἡ οὐκ ἔασει ἡμᾶς
πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα (20) ὑπενεγκεῖν, ἢ
ὡσπερ τότε ὁ Κύριος, ποτὲ μὲν πηλὸν ποιῶν, ἐπ-
έχρειε, καὶ νίφασθαι προσέτασεν εἰς τὸν Σιλωὰμ,
ποτὲ δὲ ἤρκειτο τῷ βουλήματι μόνῳ (21), λέγων,
Θέλω, καθυρίσθητι· τινὰς δὲ καὶ ἐναθλεῖν τοῖς
ἐπιπόνοις ἀφῆκε, δοκιμωτέρους αὐτοῦς διὰ τῆς
πειρασ παρασκευάζων· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν, ὅτε μὲν
ἀοράτως ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐφαπτόμενος, ὅταν τοῦτο
συμφέρον ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν καταμάθῃ, ὅτε δὲ καὶ
ὀλιγαῖς κεχρησθαι βοηθείαις ἐπὶ τῶν παθῶν ἡμῶν
εὐδοκεῖ, τῇ παρατάσει τῆς θεραπείας ἔμμονον τὴν
μνήμη τῆς χάριτος ἐμποιοῦν, ἢ καὶ τύπον τινὰ πρὸς
τὴν ἐπιμέλειαν, ὡς εἶπον, τῆς ψυχῆς παρεχόμενος.
Ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἢ τε τοῦ ἀλλοτρίου ἀπόθεσις
ἀναγκαῖα, καὶ ἡ πρόσθεσις τοῦ ἐνδόοντος· οὕτω καὶ
ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀποικονομεῖσθαι μὲν τὸ ἀλλό-
τριον, προσλαμβάνειν δὲ τὸ κατὰ φύσιν προσῆκον.
Ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθεῖ· καὶ ἔκτισεν
ἡμᾶς ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατή-
σωμεν.

removere, et quod secundum naturam est, assumere. Siquidem fecit Deus hominem rectum ⁶⁷,
nosque ad bona opera condidit, ut in eis ambulemus.

3. Καὶ ὡσπερ ἐκεῖ τομῶν, καὶ καύσεων, καὶ πι-

A longa experientia multoque insumpto labore in ex-
colenda terra, ad leniendam ejus exsecrationis in-
commoda artem agriculturæ effecimus, Deo nobis
ejus artis intelligentiam atque cognitionem imper-
tiente : sic quoque ubi in terram, unde fueramus
assumpti, denuo reverti jussi sumus, et ad mole-
stam carnem morti ob peccatum addictam, ob id-
que his morbis subjectam, juncti sumus, oblatum
est nobis medicinæ etiam auxilium, quo saltem
aliquantulum ægrotantes levarentur.

2. Neque enim fortuito ex terra **398** germi-
naverunt herbæ, quæ ad singulos morbos accom-
modatæ sunt : imo certe productæ sunt ex condi-
toris voluntate, commodis nostris inservituræ.
Quamobrem ea quidem naturalis vis, quæ in radi-
cibus inest, et in floribus, aut foliis, aut fructibus,
aut succis, aut quæcunque ex metallis, aut ex
mari ad corporis utilitatem opportuna esse depre-
hensa sunt, ab aliis inventis, quæ ad cibum et
potum spectant, nihil differunt : sed tamen quod
superflue ac curiose excogitatum est, et multum
negotii requirit, et quasi omnem nostram vitam
convertit ad carnem curandam, vitandum est
Christianis ; dandaque nobis studiose opera est, ut
ita, siquando opus fuerit, hac arte utamur, ut ei
non tribuamus omnem bonæ aut malæ valetudinis
causam, sed ut ad declarandam Dei gloriam et ad
habendum animæ curandæ exemplar, usum eorum
quæ offert, admittamus. Quod si defecerint nos
medicinæ præsidia, nequaquam levandi mali om-
nem spem in hac arte reponamus : sed sciendum
fore, ut aut non sinat tentari nos ultra quam pos-
sumus ⁶⁸, aut quemadmodum olim Dominus, modo
lutum faciens, illinebat, jubebatque lavari in
Siloam ⁶⁹, modo sola voluntate contentus erat, di-
cens : *Volo, mundare* ⁶⁹ ; quosdam vero in afflictionibus
decenter permisit, probatioribus ipsis per
tentationem efficiens ; ita nunc quoque peculiari
aliqua ratione agere nobiscum velit, qui scilicet
aliquando invisibiliter latenterque medeatur, cum
id animis nostris expedire judicaverit, aliquando
vero statuat nos et ipsis corporeis auxiliis in no-
stris morbis uti, idque, ut hac curationis dilatione
firmam et stabilem reddat accepti beneficii memo-
riam, aut etiam, quemadmodum dixi, ut aliquod
exemplum, quod in curandis animis imitari possi-
mus, nobis proponat. Ut enim in corpore necesse
est amoveri quod alienum est et contrarium, et quod
deest apponi : sic etiam in animis nostris, non
abs re fuerit quod alienum est et contrarium

3. Et quemadmodum illic secari, uri, et amara

⁶⁸ I Cor. x, 15. ⁶⁹ Joan. ix, 6, 7. ⁶⁹ Matth. viii, 3. ⁶⁷ Eccle. vii, 30.

(18) Antiqui duo libri cum Voss. ἐκ τῆς θαλάσσης. Deerat articulus in vulgatis. Mox Reg. tertius ἔχειν ἐξεύρηται.

(19) Reg. primus χρῆσιν τὴν ἀπ' αὐτῆς.

(20) Codex Voss. ὑπὲρ ὃ οὐ δυνάμεθα. Mox Col.

ἐπέχρεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ, *illivit oculos*. Ibidem Reg. primus νίφασθαι προσέταξεν.

(21) Edili et Reg. secundus βουλήματι μόνῳ Alii tres miss. μόνον.

medicamenta sumere non recusamus, corporis sanandi causa : ita etiam hic, sermonem objurgatorium quantumvis secantem, et amarulenta reprehensionum remedia pro animæ medela operæ pretium est perferre : quod quidem illi qui emendati non fuerant exprobrat propheticus sermo, his verbis : *Nunquid resina non est in Galaad ? aut medicus non est ibi ? Quare non ascendit sanatio filiarum populi mei* ⁶⁸ ? Atque hoc etiam, quod in morbis inveteratis, per longum tempus, perque auxilia simul dolorem creantia et varia, exspectatur sanitas, indicio est, animæ quoque peccata per sedulas preces, et **399** diurnam pœnitentiam, ac disciplinam severiorem, quam ratio ad sanationem nobis sufficientem esse monuerit, a nobis corrigi debere. Non igitur, quoniam aliqui arte medica non probe utuntur, ejus nobis utilitas omnis fugienda est. Neque enim, quoniam intemperantes quidam voluptatum sectatores coquinaria, aut pistoria, aut textoria ad delicias excogitandas abutantur, cum limites rerum necessariarum excedant, continuo omnes simul artes rejici a nobis debent : contra potius, quod ab illis corruptum fuit, id ex recto ipsarum usu coarguendum est. Sic etiam et in medicina, par non est acceptum a Deo munus criminari ob malum usum. Nam et in medicorum manibus sanitatis suæ spem collocare, bellinum est ; quod tamen usu venire nonnullis miseris videmus, qui etiam non verentur eos appellare servatores : et commoda ex ea nascentia omnino aversari, animi est obstinati. Sed sicut Ezechias ficorum massam non putabat primam esse sanitatis suæ causam ⁶⁹, neque ei acceptam referebat corporis sui curationem, sed ad Dei gloriam gratiarum etiam actionem adjecit ob conditas ficus : sic nos quoque, si a Deo bene prudenterque vitam nostram moderante plagas accipimus, primum quidem ab ipso petimus, ut indicet nobis causam, cur ita plectamur : deinde, ut liberemur ab his molestiis, deturque nobis patientia, adeo ut una cum tentatione præstet etiam eventum, quo possimus sufferre ⁷⁰.

4. Collatum autem nobis sanitatis beneficium, sive per vinum oleo admistum ⁷¹, ut in eo qui incidit in latrones, sive per ficus, ut in Ezechia ⁷², cum gratiarum actione recipimus. Nec quidquam differre arbitremur, sive modo invisibili Deus nos curet, sive corporeum quiddam adhibeat : quæ corporalia sæpe numero efficacius non conducunt ad munus Domini intelligendum. Atque etiam sæpe castigationis causa in morbos collapsi, ad asperam gravemque curationem perferendam pœnæ loco

A κρών φαρμάκων μεταλήψεως ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος θεραπείας ἀνεχόμεθα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὰ τιμητικὰ τοῦ ἐλεγκτικοῦ λόγου, καὶ τὰ πικρὰ τῶν ἐπιτηήσεων φάρμακα ὑπὲρ τῆς κατὰ ψυχὴν θεραπείας καταδέχεσθαι χρῆ. Ὅπερ τοὺς μὴ παιδευθεῖσιν ὁ προφητικὸς λόγος ἐπονειδίζων (22) φησὶ· *Μὴ βῆτιλῶν οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαὰδ ; ἢ ἰατρός οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ; Διὰ τί οὐκ ἀνέβη ἰασις θυγατέρας λαοῦ μου ;* Καὶ τὸ ἐπὶ τῶν χρονίων δὲ παθῶν διὰ μακροῦ χρόνου καὶ διὰ βοηθημάτων ἀλλεινῶν τε ὁμοῦ καὶ ποικίλων τὴν ἴασιν ἀναμένειν, ἐνδειγμὰ ἐστὶ τοῦ καὶ τῆς ψυχῆς ἀμαρτήματα διὰ φιλοπόνου δεήσεως καὶ πολυχρονίου μετανοίας καὶ ἀγωγῆς ἐπιπόνου, ἣν (23) ἂν ὁ λόγος ἡμῖν αὐτάρχη πρὸς ἴασιν ὑποβῆλῃ, ὀφείλειν ἡμᾶς ἐπιανοροῦσθαι. Οὐ τοίνυν, B ἐπειδὴ τινες οὐ καλῶς χρῶνται τῇ τέχνῃ τῇ ἰατρικῇ, φευκτέον ἡμῖν πᾶσαν τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν. Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ μαγειρικῇ πρὸς τρυφῆς ἐπίνοιαν οἱ περὶ τὰς ἡδονὰς ἀκόλαστοι κέχρηται, ἢ τῇ ἀρτοποιίῃ, ἢ τῇ ὑφαντικῇ, ὑπερβαίνοντες τὸν ὄρον τῶν ἀναγκαίων, ἥδη ἡμᾶς πάσας ὁμοῦ χρῆ παρατεῖσθαι τὰς τέχνας· τὸ ἐναντίον μὲν οὖν, ἐκ τῆς ὀρθῆς αὐτῶν χρήσεως τὸ ὑπ' ἐκείνων παραφθειρόμενον διελέγχειν. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριν ποιητῶ διαβάλλειν χρῆσει οὐκ ἐυλογον. Τὸ τε γὰρ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἰατρῶν τὴν ἐλπίδα ἔχειν τῆς ἑαυτῶν ὑγείας κτηνώδης· ὅπερ πάσχοντάς τινας τῶν ἀθλιῶν ὀρώμεν, οἱ καὶ σωτήρας αὐτοὺς ὀνομάζειν οὐ παραιτοῦνται· τό τε πάντῃ τὰς ἀπ' αὐτῆς (24) ὠφελείας ἀποφεύγειν φιλόνοιον. Ἄλλ' ὥσπερ ὁ Ἐζεκίας τὴν παλάθην τῶν σύκων οὐχὶ πρῶτον αἴτιον ὑγείας ἠγείτο, οὐδὲ τούτῳ (25) τὴν αἰτίαν τῆς ἰάσεως τοῦ σώματος ἐλογίζετο, προσετίθει δὲ τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπὶ τῇ κτίσει τῶν σύκων εὐχαριστίαν· οὕτω καὶ ἡμεῖς, παρὰ τοῦ ἀγαθῶς καὶ φρονίμως οἰκονομοῦντος τῆς ζωῆς ἡμῶν Θεοῦ δεχόμενοι τὰς πληγὰς, παρ' αὐτοῦ πρῶτον μὲν αἰτούμεν τὴν γνῶσιν τοῦ λόγου καθ' ὃ ἐπάγει τὰς μαστίγιας, ἐπειτα δὲ τὴν τε ἀπαλλαγὴν τῶν ὀδυνηρῶν καὶ τὴν ὑπομονὴν, πρὸς τὸ σὺν τῷ πειρασμῷ παρασεῖν καὶ τὴν ἐκβασιν, τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς (26) ὑπενεγκεῖν.

4. Δοθεῖσαν δὲ ἡμῖν τῆς ἰάσεως τὴν χάριν, ἢ διὰ τοῦ οἴνεραλου, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθέντος εἰς τοὺς ληστὰς, ἢ διὰ τῶν σύκων, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἐζεκιῶ, εὐχαρίστως D ὑποδεχόμεθα (27). Καὶ οὐδὲν διοισόμεθα, εἴτε ἐκ τοῦ ἀφανοῦς γένοιτο ἡμῖν ἡ ἐπιμέλεια τοῦ Θεοῦ, εἴτε καὶ διὰ τινος τῶν σωματικῶν· ἀπολλάξαι ἐνεργέστερον ἡμᾶς ἄγει εἰς συναίσθησιν τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου χάριτος. Πολλάκις δὲ καὶ πρὸς παιδείαν περιπεσόντες ταῖς νόσοις, μέρος τῆς παιδείσεως καὶ τὴν διὰ τῶν ἐπιπόνων θεραπείαν ὑποστῆναι κατεδικάσθημεν. Οὕτω

⁶⁸ Jerem. viii, 22. ⁶⁹ IV Reg. ix, 7. ⁷⁰ I Cor. x, 13. ⁷¹ Luc. x, 54. ⁷² IV Reg. xi, 7.

(22) In Vossii veteri libro pro ἐπονειδίζων legitur ἐνονειδίζων.

(23) Editiones veteres et Reg. secundus καὶ ἀγῶνος ἐπιπόνου ἦν, male. Veteres tres libri præter Voss. καὶ ἀγωγῆς ἐπιπόνου ἦν, recte. Statim antiqui duo libri eum Voss. ὑποβῆλῃ. Editi ὑποβάλλῃ.

(24) Editi τὰς ἐπ' αὐτῆς. At duo mss. τὰς ἀπ' αὐτῆς.

(25) Reg. primus τοῦτο. Ibidem Colb. ἰάσεως τοῦ τραύματος, neque huic curationem sui vulneris referebat acceptam.

(26) Reg. primus δύνασθαι ἡμᾶς.

(27) Idem mss. εὐχαρίστως ὑποδεχόμεθα.

οὐν τομάς, οὔτε καύσεις, οὔτε διὰ (28) τῶν δριμύων ἁ
καὶ ἐπιπόνων φαρμάκων ἀλγήματα, οὔτε ἀσιτίας,
οὔτε διαίτης ἀκριθῆ μέτρα, οὔτε ἀποχὴν τῶν φθει-
ρόντων παραιτεῖσθαι ἡμᾶς ὁ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει
σωζομένου (πάλιν λέγω) τοῦ σκοποῦ τῆς κατὰ ψυχὴν
ὠφελείας, ὡς ἐν ὑποδείγματος λόγῳ τὴν ἑαυτῆς ἐπι-
μέλειαν παιδευομένης. Κίνδυνος δὲ οὐχ ὁ τυχῶν εἰς
μεταωρισμὸν τὴν διάνοιαν ἐκπεσεῖν, ὡς παντὸς πά-
θους τῶν ἐξ ἱατρικῆς βοθημάτων προσδεομένου.
Οὐ γὰρ πάντα φύσεώς εἰσιν ἀβρῶστῆματα, οὐδὲ ἐκ
πλημμελούς διαίτης ἡμῖν, ἢ τινων ἄλλων σωματικῶν
ἀρχῶν προσγιγνώμενα, πρὸς ἅπερ ἐνίοτε ὀρώμεν τὴν
ἱατρικὴν χρησιμεύουσαν. Πολλάκις γὰρ καὶ μάστιγες
ἀμπερημάτων εἰσι τὰ ἀβρῶστῆματα, εἰς ἐπιστροφὴν
προσαγόμενα. "Ὅν γὰρ, φησὶν, ἀγαπᾷ Κύριος,
παιδεύει· καὶ, Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθερεῖς
καὶ ἀβρῶστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. Εἰ γὰρ ἑαυ-
τοὺς διεκρίνομεν (29), οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινό-
μενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν
τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Τοὺς οὖν τοιοῦτους ἡσυ-
χάζοντας, καὶ ἀφεμένους τῶν ἱατρικῶν ἐπιτηδεύμα-
των, ὑπομένειν χρὴ τὰ ἐπαγόμενα, ὅταν γνωρίσωμεν
ἑαυτῶν τὰ πλημμελήματα, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ὁρ-
γὴν Κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἡμαρτον αὐτῷ· καὶ τὴν
διόρθωσιν ἐπιδείκνυσθαι, διὰ τοῦ ποιεῖν (30) καρποὺς
ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μεμνησθαι τοῦ Κυρίου
εἰπόντος· Ἴδε, ὕγιης γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε,
ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. Γίνεσαι (31) δὲ ποτε
καὶ κατὰ ἐξαιτίησιν αὐτοῦ πνηροῦ, ὡςπερ ἀγωνιστὴν
μέγαν, συγκαθιέντος αὐτῷ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ φι-
λάνθρωπου Δεσπότου, καὶ τὴν μεγαλαυχίαν αὐτοῦ διὰ
C τῆς εἰς ἄκρον ὑπομονῆς τῶν δούλων ἑαυτοῦ καθαι-
ροῦντος· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ γενόμενον μεμαθήκα-
μεν. Ἡ καὶ εἰς ὑπόδειγμα τοῖς ἀφερεπόντοις παρ-
άγονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οἱ δυνάμενοι μέχρι θανάτου
ἐγκαρτερῆσαι τοῖς ἀλγεινοῖς· ὡς ὁ Λάζαρος, ὃς,
τοιούτοις ἔλκεσι συνεχόμενος, οὐδαμοῦ γέγραπται
οὔτε αἰτήσας τι τὸν πλούσιον (32), οὔτε δυσαρεστηθεὶς
τοῖς παροῦσι· διὸ καὶ ἔτυχε τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ
Ἀβραάμ ἀναπαύσεως, ὡς ἀπολαθῶν τὰ κακὰ ἐν τῇ
ζωῇ αὐτοῦ. Εὐρόμεν δὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν ἀβρῶστη-
μάτων τοῖς ἀγίοις συμβαίνουσαν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀπο-
στόλου. Ἴνα γὰρ μὴ δόξη ὑπερβαίνειν τὸν ὄρον τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ μὴ τις αὐτὸν λογισθῆαι (33) ἐν
τῇ φυσικῇ κατασκευῇ ἔχειν τι περισσὸν (ὑπερ ἑκαθὸν
D οἱ Λυκάονες, στέμματα καὶ ταύρους προσάγοντες),
εἰς παράστασιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῇ ἀβρῶ-
στειᾷ συνῆν διαρκῶς.
(quod visum est Lycaonibus, qui ei coronas obtulere et tauros³³), idcirco ad declarandam naturam
humanam jugiter cum ægritudine conflictabatur.

condemnati sumus. Itaque neque sectiones, neque
ustiones, neque acrium molestorumque remedio-
rum acerbiter, neque inedias, neque exactam
diætæ et victus rationem, neque rerum exitialium
abstinentiam a nobis repudiandas esse recta ratio
suadet, salvo tamen (rursus dico) proposito ani-
mæ utilitatis, quippe cui hoc exemplum proposi-
tum sit, ut illud in sui ipsius curatione imitari di-
scat. Periculum autem est non mediocre, ne mens
in errorem incidat, quasi omnis morbus subsidiis
medicinæ indigeret. Non enim naturæ tribuendæ
sunt ægritudines omnes, neque ex vitioso victu,
aut aliis quibusdam corporalibus principiis nobis
accedunt : quibus quidem curandis utilem esse me-
dicinam nonnunquam videmus. Sæpe enim morbi
sunt peccatorum mulctæ, ad convertendos nos ir-
rogatæ. Quem enim, inquit, diligit Dominus, casti-
gat⁷³. Item : Ideo inter vos multi infirmi, et imbe-
cilles, et dormiunt multi. Si enim nosmetipsos dijudi-
caremus, non utique judicaremur. Dum judicamur
autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo
damnemur⁷⁴. 400 Quamobrem qui sunt hujus-
modi, ubi nostra ipsorum delicta cognoverimus,
usu medicinæ prætermissa, pœnas sibi illatas do-
bent silentio perferre, juxta eum, qui dixit, *Iram
Domini portabo, quoniam peccavi ei*⁷⁵· et ita emen-
dare se, ut dignos pœnitentiæ fructus edant : item
meminisse Domini, qui dixit : *Ecce sanus factus
es : jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contin-
gat*⁷⁶. Accidunt autem etiam aliquando ægritudi-
nes, postulante diabolo, cum scilicet benignus Do-
minus aliquem velut pugilem magnum cum ipso in
certamen committit, et jactantiam ipsius summa
servorum suorum tolerantia deprimit : quod in Job
factum fuisse didicimus⁷⁷. Aut etiam iis qui ma-
lorum intolerantes sunt, in exemplum a Deo pro-
ponuntur quidam, qui adversa ad mortem usquò
perseveranter tolerare potuerunt, velut Lazarus,
qui cum tot et talibus ulceribus affligeretur⁷⁸, nus-
quam tamen scribitur quidquam ab illo divite aut
petivisse, aut morosum se præstitisse et molestum
ob præsentem rerum statum. Quapropter æsecutus
est requiem in sinu Abraham, tanquam qui recepisset
mala in vita sua⁷⁹. Quanquam et aliorum morbo-
rum causam in sanctis contingere reperimus, velut
in Apostolo. Etenim, ne naturæ terminum videretur
excedere, neve quispiam arbitraretur eum natura-
liter aliquid solito majus et excellentius habere

⁷³ Prov. III, 12. ⁷⁴ I Cor. XI, 30 32. ⁷⁵ Mich. VII, 9. ⁷⁶ Joan. V, 14. ⁷⁷ Job II, 6. ⁷⁸ Luc. XVI, 20. ⁷⁹ ibid. 22, 25. ⁸⁰ Act. XIV, 12.

(28) Editi οὐ τὰ διὰ. At mss. duo οὔτε διὰ. Ali-
quanto post in Vossii veteri libro corrupte legitur
οὔτε ἀποδοχὴν τῶν φθ.

(29) Unus mss. ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν.

(30) Veteres duo libri διὰ τὸ ποιεῖν.

(31) Sic mss. duo præter Combelsianum. Editi γί-
νεσθαι. Mox Reg. primus et Voss. ὡςπερ γάρ.

(32) Editi et unus ms. τι τὸν πλούσιον, a proximo,
corrupte. Alius ms. πλούσιον, emendate. Codex Voss.
τοιοῦτον τὸν πλούσιον.

(33) Reg. primus λογίσαστο, Vossii vetus liber ἐλο-
γίσαστο. Statim tres mss. præter Voss. ὅπερ ἑκαθὸν
οἱ Λυκ. Reg. tertius et editi ὡςπερ οἱ. Nec ita multo
post Colb. στέμματα καὶ τράγους, coronas et hirco-

5. Quid igitur emolumentum ex medicina accedere possit ejusmodi hominibus? ceu potius, quod eis periculum non impendet, qui scilicet ad corpus curandum se a recta ratione avertant? Qui vero ex prava diæta sibiipsis ascivere infirmitatem, in corporis curatione, quasi quodam typo et exemplari, ad animam curandam uti debent, sicut superius dictum est. Etenim et ex re nostra fuerit, a noxiis ex medica ratione abstinere, utilia seligere, præcepta servare. Atque ipsa etiam corporis ab infirmitate ad bonam habitudinem commutatio sit nobis loco solatii, ut ne desperemus de anima, quasi ex peccatis ad suam ipsius integritatem rursus per penitentiam reverti non posset. Neque igitur fugienda penitus ars ista est, neque in ea omnis spes collocanda. Sed quemadmodum utimur quidem agricultura, sed tamen a Deo petimus fructus, et quemadmodum committimus gubernaculum gubernatori, Deum vero rogamus ut ex pelago evadamus incolumes: ita quoque, si, cum ratio sinit, medicum advocemus, ab ea quæ in Deo ponenda est spe non excidimus. Videtur autem mihi hæc ars ad continentiam quoque non parum conferre. Video enim et voluptates ab ipsa rescindi, et satietatem damnari, et victus varietatem, nimiamque in apparandis condimentis solertiam velut incommodam ablegari: et in summa indigentiam ab eadem appellari sanitatis matrem, ita ut ex hac etiam parte ejus consilium **401** nobis inutile non sit. Sive igitur utimur aliquando medicinæ præceptis, sive ea repudiamus ob aliquam causam earum, quas ante memoravimus, huc spectandum est, ut Deo placeamus, consulaturque animæ utilitati, et compleatur mandatum Apostoli, qui dicit: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* ¹.

¹ I Cor. x, 31.

(34) Editi κυβερνήτη δὲ τὸ. Antiqui tres libri κυβερνήτη μὲν τὸ.

(35) Reg. tertius et Voss. συγχωρήσει. Ibidem editi τῆς πρὸς αὐτὸν ἐλπιδος. Codices non pauci præ-

5. Τί οὖν τοῖς τοιοῦτοις παρα τῆς Ιατρικῆς γένοιτο κέρδος; καὶ οὐχὶ μάλλον κίνδυνος, μετεωριζόμενος ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἰς τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν; Τοῖς γε μὴν ἐκ πονηρᾶς διαίτης τὴν ἀρρωστίαν ἑαυτοῖς συναθροίσασιν οἶον τύπον τινὶ καὶ ὑπογραμμῶ χρηστέον τῆ τοῦ σώματος θεραπεία πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν, καθὰ πρότερον εἰρηται. Ἡ γὰρ ἀποχὴ τῶν βλαπτόντων κατὰ τὸν Ιατρικὸν λόγον καὶ ἡμῖν ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ ἐκλογὴ τῶν χρησίμων, ἡ φυλακὴ τῶν παραγγελάτων. Καὶ αὕτη ἐστὶ ἡ τῆς σαρκὸς ἀπὸ ἀρρωστίας πρὸς εὐεξίαν μεταβολὴ παραμυθία γινέσθω πρὸς τὸ μὴ ἀπογινώσκειν ἡμᾶς τῆς ψυχῆς, ὡς οὐ δυναμένης ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων πρὸς τὴν οἰκείαν πάλιν ὀλοκληρίαν διὰ τῆς μεταβολῆς ἐπανελθεῖν. Οὕτε οὖν φευκτέον πάντη τὴν τέχνην, ὅστε ἐπ' αὐτῆ πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἀκόλουθον. Ἄλλ' ὡς κεχρημέθα μὲν τῆ γεωργικῆ, αἰτούμεθα δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς καρπούς· καὶ τῷ κυβερνήτῃ μὲν τὸ (34) πηδάλιον ἐπιτρέπομεν, τῷ Θεῷ δὲ προσευχόμεθα ἐκ τοῦ πελάγους ἀποσωθῆναι οὕτω καὶ Ιατρὸν εἰσάγοντες, ὅτε λόγος συγχωρῆι (35), τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφιστάμεθα. Ἐμοὶ δὲ καὶ πρὸς ἔγκράτειαν οὐ μικρὸν συντελεῖν ἡ τέχνη φαίνεται. Ὅρῳ γὰρ, ὅτι καὶ τρυφᾶς ἀποκόπτει (36), καὶ πλησμονὴν διαβάλλει, καὶ ποικιλίαν διαίτης, καὶ περιεργον ἀρτυμάτων ἐπίνοιαν, ὡς ἀσύμφορον, ἀποπέμπεται· καὶ τὸ σὺμπαν, τὴν ἔνδειαν μίττερα τῆς ὑγείας ἀποκαλεῖ, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἄχρηστος ἡμῖν ἡ παρ' αὐτῆς συμβουλή. Εἴτε οὖν χρώμεθά ποτε τοῖς τῆς Ιατρικῆς παραγγέλμασιν (37), εἴτε παραιτούμεθα, κατὰ τινὰ τῶν προαποδοσδομένων λόγων, ὁ σκοπὸς τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστησεως σωζέσθω, καὶ ἡ ὠφέλεια τῆς ψυχῆς οἰκονομείσθω, καὶ τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἀποστόλου πληρούσθω, εἰπόντος· *Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*.

ter Voss. τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος.

(36) In Vossii veteri libro legitur τρυφᾶς ἐπικόπτει.

(37) Unus ms. Ιατρικῆς ἐπαγγέλμασι. Mox Reg. prius emendatus τὸν ἀποδοσδομένον λόγον.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΕΠΙΤΟΜΗΝ.

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

CAPITA REGULARUM BREVIUS TRACTATARUM.

401 I An liceat aut expedit cuiquam, ut sibi permittat aut facere aut dicere quæ bona putat, citra testimonium divinarum Scripturarum.

α' Εἰ ἐξεστὶν ἢ συμφέρει τινὶ ἑαυτῷ ἐπιτρέπειν, καὶ ποιεῖν ἢ λέγειν ἃ νομίζει καλὰ, ἄνευ τῆς μαρτυρίας τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν.

β' Ποίαν ὁμολογίαν ἀπαιτεῖσθαι δεῖ παρ' ἀλλήλων A 2

τοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῆν κατὰ Θεὸν βουλομένους.

γ' Τὸν ἀμαρτάνοντα πῶς ἐπιστρέφωμεν, ἢ μὴ ἐπιστρέφοντα πῶς ἔχειν χρῆ.

δ' Ἐάν τις καὶ εἰς τὰ (58) μικρὰ ἀμαρτήματα στενωχωρῇ τοὺς ἀδελφούς, λέγων ὅτι, Ὁφείλετε μετανοῆσαι, μήποτε καὶ αὐτὸς ἀσπλαγχνός ἐστι, καὶ τὴν ἀγάπην καταλύει.

ε' Πῶς ὀφείλει τις μετανοῆσαι ἐφ' ἐκάστῳ ἀμαρτήματι.

ς' Ὁ λόγῳ ὁμολογῶν μετανοεῖν, τὸ δὲ ἀμαρτήμα μὴ διορθούμενος, ποταπός ἐστιν.

ζ' Τί τὸ κρίμα τῶν ἐκδικούντων τοὺς ἀμαρτανότητας.

η' Τὸν μετανοοῦντα γνησίως πῶς προσδέχεσθαι χρῆ.

θ' Πρὸς τὸν ἀμετανοῆτα ἀμαρτάνοντα πῶς διατεθώμεν.

ι' Ψυχὴ ἐν ἀμαρτίαις πολλαῖς τλαιπωρήσασα μετὰ ποταποῦ φόβου καὶ ποταπῶν δακρύων ὀφείλει ἀναχωρῆσαι τῶν ἀμαρτημάτων.

ια' Πῶς κατορθοῖ τις τὸ μίσος πρὸς τὰ ἀμαρτήματα.

ιβ' Πῶς πληροφορηθῆ ἡ ψυχὴ, ὅτι ἀφῆκεν αὐτῇ ὁ Θεὸς τὰ ἀμαρτήματα.

ιγ' Εἰ χρῆ τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα ἐξαμαρτήσαντα ἀπογινώσκειν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, ἐν πλήθει κακῶν εὐρεθέντα· ἢ ἕως (59) ποίου μέτρου ἀμαρτιῶν ἐπελπίζειν χρῆ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ διὰ τῆς μετανοίας.

ιδ' Ἐκ ποίων καρπῶν ὀφείλει δοκιμάζεσθαι ἡ ἀληθῆς μετάνοια.

ιε' Τί ἐστι τὸ, *Ποσάκις ἀμάτη ε-ς ἐμέ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτόν.*

ισ' Διὰ τί ποτὲ μὲν ἡ ψυχὴ καὶ μὴ σπουδάζουσα, εὐτομάτως σχεδὸν ἐμπροσθέντος πόνου, κατανόσεται, ποτὲ δὲ ἀπνοος οὕτως ἐστίν, ὡς καὶ βιαζομένη κατανοῆται μὴ δύνασθαι.

ιζ' Ἐάν τις κατὰ νοῦν μνημονεύσῃ τοῦ φαγεῖν, εἴτα καταγῶ ἑαυτοῦ, εἰ καὶ οὗτος ὡς μεριμνήσας ἐγκληθήσεται.

ιη' Εἰ χρῆ ἐν ἀδελφότητι τῷ ἐξαμαρτήσαντι ποτε φροντίδα τινὰ ἐγχειρίζειν μετὰ πολλὴν ἀσκησιν· καὶ εἰ χρῆ, ποίαν ταύτην.

ιθ' Ἐάν τις ὑποπτεῖται ἐπὶ ἀμαρτήματι, προφανῶς δὲ τοῦτο μὴ ποιῇ, εἰ δεῖ αὐτὸν ἐπιτηρεῖν, ἵνα καὶ ἐφρευρεθῆ ὁ ὑποπτεῖται.

κ' Εἰ χρῆ τὸν ἐν ἀμαρτίαις ἐξετασθέντα φεύγειν τὴν παρὸς τοὺς ἑτεροδόξους κοινωνίαν, ἢ καὶ πρὸς τοὺς κακῶς ζῶντας διακρίνεσθαι.

κα' Πόθεν ὁ μετεωρισμὸς καὶ οἱ διαλογισμοί· καὶ πῶς αὐτοὺς διορθώσμεθα.

κβ' Πόθεν αἱ νυκτεριναὶ φατασλαί· αἱ ἀπρεπεῖς γίνονται.

κγ' Ἔως ποίων ῥημάτων ἡ ἀργολογία κρίνεται.

¹¹ Matth. xviii, 21.

(58) Editio Paris. ἔάν τις καὶ τὰ. Editio Ven. ἐάν τις καὶ εἰς τὰ.

2 Qualem professionem a se mutuo exigere debent, qui simul secundum Deum vivere volunt.

3 Quomodo convertemus peccantem, aut quomodo erga eum qui se non convertit, afflicti debemus.

4 Si quis etiam ob levia peccata urgeat fratres dicens, poenitentiam ab ipsis esse agendam, nunquid et ipse immisericors est, et charitatem dissolvit.

5 Quæ cuique pro quoque peccato agenda poenitentia sit.

6 Qui verbis constitet se poenitere, peccatum vero non corrigit, cujusmodi est.

7 Quodnam sit iudicium adversus eos qui defendunt peccantes.

8 Quem vere poenitet, quomodo is recipiendus est.

9 Quomodo erga eum qui citra poenitentiam peccat, afficiamur.

10 Quanto cum tremore, quantisque cum lacrymis recedere debet a peccatis anima, quæ misere volutata est in multis peccatis.

11 Quomodo oderit quis peccata.

12 Quomodo persuasum esse potest animæ, Deum sibi peccata dimisisse.

13 An, qui post baptismum peccavit, de salute sua desperare, maxime si in multis peccatis deprehensus fuerit: vel usque ad quam mensuram peccatorum sperandum sit in Dei bonitate per poenitentiam.

14 Ex quibus fructibus probari debet vera poenitentia.

15 Quid significet hoc: *Quoties peccaverit in me frater meus, et dimittam ei* ¹¹.

16 Cur aliquando anima etiam citra conatum compungitur, dolore fere naturaliter in se incidente; aliquando vero ita doloris expers est, ut etiam quovis conatu adhibito, compungi non possit.

17 Si quis comedere in animo habuerit, deinde condemnaverit se ipsum, an id sibi tanquam anxie sollicito vertendum sit vitio.

18 An par fuerit, ei qui in fratrum conventu aliquando deliquit, munus aliquod demandare post multam exercitationem, et si par sit, quale tandem illud esse debet.

19 Si quis venit in suspicionem peccati, **402** ¹¹ tamen aperte illud committat: nunquid debeat is observari, ut deprehendatur quod suspectum est.

20 An ille qui in peccatis versatus fuerit, refugere debeat hæreticorum societatem, aut etiam prave viventium consuetudinem declinare.

21 Unde mentis aberratio, et variæ cogitationes, et quomodo ipsas corrigamus.

22 Unde nascuntur inhonesta illa visa noctu contingentia.

23 Per qualia verba otiosus sermo iudicatur.

(59) Illud, ἢ ἕως, et quicquid sequitur usque ad vocem *μετανοίας*, deest in Veneta editione.

- 24 Quid est conviciium.
 25 Quid est obfrectatio.
 26 Qui detrahit fratri, vel audit detrahentem, et tolerat, qua dignus est poena.
 27 Si quis detrahat præfecto, quomodo ipsi attendemus.
 28 De eo qui voce audaciore, et verbis petulantibus respondet.
 29 Quomodo quis possit non irasci.
 30 Quomodo excindamus vitium concupiscentiæ malæ.
 31 An ridere prorsus non liceat.
 32 Intempestivus et immodicus soror unde nascatur et quomodo ipsum propulsemus.
 33 Qua ratione deprehendatur quis studio placendi hominibus obnoxius esse.
 34 Quomodo effugiat quis vitium complacendi hominibus.
 35 Quo pacto agnoscatur superbus, et quomodo curetur.
 36 Nunquid honos quærendus sit.
 37 Quomodo qui piger est ad mandatum cõrficiendum, diligentiam studiumque possit recuperare.
 38 Si præcipiatur aliquid fratri, et contradicat, postea vero a scipso abeat.
 39 Si quis obediens murimuret.
 40 Si quis frater fratri molestiam conficiat, quomodo emendandus sit.
 41 Si nolit se purgare.
 42 Quæ ratio tenenda sit, si is qui offendit, purget se, is vero qui offensus est, nolit cum eo in gratiam redire.
 43 Quomodo quis auscultare debeat expergeficienti ad precandum.
 44 Si is qui expergefactus fuit ad precandum hat mœstus, aut etiam irascatur, qua mulcta dignus est.
 45 De eo qui negligit internoisse Dei placita, ne gravius plectatur, tanquam qui cognoverit, nec tamen fecerit.
 46 An qui alium patitur peccare reus sit peccati.
 47 Si erga eos qui peccant, silendum sit.
 48 Quo termino iudicetur avaritia.
 49 Quid est perperam agere.
 50 Si quis vestimentis pretiosioribus depositis, aliud vile, sive pallium, sive calceamentum, **403** certo quodam modo velit, ut sibi conveniat, num peccet, aut quali morbo laboret.
 51 Quid sonat *Raca* 22.
 52 Quis sit inanis gloriæ cupidus, quisve placere hominibus studeat.
 53 Quodnam sit inquinamentum carnis, et quod inquinamentum spiritus, et quomodo ab ipsis purgabimus nosmetipsos. Aut quæ est sanctimonia, et quomodo eam adipiscamur.

22 Matth. v, 22.

(40) Sic Reg. tertius. Illud, εις εὐχὴν, aberat a vulgatis.

- A κδ' Τί ἐστι λοιδορία.
 κε' Τί ἐστι καταλαλία.
 κς' Ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, ἢ ἀκούων καταλαλοῦντος, καὶ ἀνεχόμενος, τίνας ἐστὶν ἀξίος κζ' Ἐὰν δὲ τοῦ προσετώτος καταλαλήσῃ, πῶς αὐτῷ προσέξομεν.
 κη' Περὶ τοῦ θρασυτέρου φωνῆ καὶ βήμασι θρασείν ἀποκρινομένου.
 κθ' Ποίῳ τρόπῳ δυνθῆ τις μὴ ὀργίζεσθαι.
 λ' Πῶς ἐκκόφομεν τὸ πάθος τῆς ἐπιθυμίας τῆς κακῆς.
 λα' Εἰ καθόλου γελᾶν οὐκ ἔξεστιν.
 λβ' Ὁ ἀκαιρος καὶ ἀμετρος νυσταγμὸς πόθεν, καὶ πῶς αὐτὸν ἀποδώμεθα.
 λγ' Πῶς ἐλέγχεται ὁ ἀνθρωπάρεσκος.

- B λδ' Πῶς φύγη τις τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρεσκείας.
 λε' Πῶς γνωρίζεται ὁ ὑπερήφανος, ἢ πῶς θεοαπειύεται.
 λς' Εἰ χρὴ τιμὴν ἐπιζητεῖν.
 λζ' Ὁ ὀκνηρὸς πρὸς τὴν ἐντολὴν ποίῳ τρόπῳ σπουδὴν δυνθῆ ἀναλαβεῖν.
 λη' Ἐὰν ἐπιταχῆ ἀδελφός, καὶ ἀντεῖπη, ὑστερον δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπέλθῃ.
 λθ' Ἐὰν δὲ ὑπακούσας τις γογγύσῃ.
 μ' Ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν λυπήσῃ, πῶς ὀφείλει διορθώσασθαι.
 μα' Ἐὰν δὲ μὴ ἀνέχῃται ἀπολογήσασθαι.
 μβ' Ἐὰν δὲ ἀπολογουμένου τοῦ λυπήσαντος, μὴ θέλῃ διαλλαγήναι ὁ λυπηθεὶς.

μγ' Πῶς ὀφείλει τις προσέχειν τῷ εἰς προσευχὴν ἐξυπνίζοντι.

μδ' Ἐὰν δὲ στυγνάσῃ ὁ ἐξυπνισθεὶς εἰς εὐχὴν (40), ἢ καὶ ὀργισθῆ, τίνας ἐστὶν ἀξίος.

με' Περὶ τοῦ ἀμελοῦντος τῆς γνώσεως τῶν τοῦ θεοῦ θελημάτων, ἵνα μὴ πλέον κολασθῆ, ὡς γνοὺς καὶ μὴ ποιήσας.

μς' Ὁ ἐτέρου ἀνεχόμενος εἰς τὸ ποιῆσαι ἄμερτίαν, εἰ ἐνοχὸς ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας.

μζ' Εἰ δεῖ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐφησυχάζειν.

μη' Ἡ πλεονεξία μέχρι τίνας κρίνεται.

μθ' Τί ἐστὶ τὸ περτερεύεσθαι.

ν' Ἐὰν τις τὰ μὲν πολυτελέστερα τῆς ἐσθῆτος ἀπωθῆται, αὐτὸ δὲ τὸ εὐτελές, εἴτε ἱμάτιον, εἴτε ὑπόδημα, οἶονε θέλῃ ἵνα κρέπη αὐτῷ, εἰ ἁμαρτάνῃ, ἢ ποῖεν πάθος νοσεῖ.

να' Τί ἐστὶ *Ῥακά*.

νβ' Τίς ὁ κενόδοξος, καὶ τίς ὁ ἀνθρωπάρεσκος.

νγ' Τίς ἐστὶν ὁ μολυσμὸς τῆς σαρκὸς· καὶ τίς ὁ μολυσμὸς τοῦ πνεύματος· καὶ πῶς αὐτῶν καθαρεύομεν· ἢ τίς ὁ ἀγιασμὸς, καὶ πῶς αὐτὸν κτησόμεθα.

- νθ Τί ἐστι φιλαυτία, καὶ πῶς γνωρίσει ἑαυτὸν ὁ φιλαυτος.
- νς Ποία διαφορὰ πικρίας καὶ θυμοῦ, καὶ ὀργῆς, καὶ παροξυσμοῦ.
- νς Τίς ἐστὶν ὁ ὑψηλόφρων, καὶ τίς ὁ ἀλαζών, καὶ τίς ὁ ὑπερήφανος· τίς δὲ ὁ τετυφωμένος, καὶ ὁ πεφυσιωμένος.
- νς Ἐάν τις ἐλάττωμα ἔχη ἀδιόρθωτον, καὶ συνεχέστερον καταγινωσκόμενος βλάπτεται, εἰ συμφέροι μᾶλλον ἐπαφίναται αὐτῷ.
- νη Ὁ κατ' ἐπιτήδευσιν ψευδόμενος κρίνεται μόνον, ἢ καὶ ὁ κατὰ ἀγνοίαν τι παρὰ τὸ ἀληθὲς ἀπολύτως (41) φθεγγόμενος.
- νθ Ἐάν ἐνθυμηθῇ τις ποιῆσαι μόνον τι, καὶ μὴ ποιῆσῃ, εἰ καὶ οὗτος ὡς ψεύστης κρίνεται.
- ξ Περὶ τοῦ προπετῶς ὀρισσαμένου πρᾶξι τι τῶν μὴ ἀρεσκόντων Θεῷ.
- ξα Ἐάν τις μῆτε ἐργάζεσθαι δύνηται, μῆτε τοὺς ψαλμοὺς μαθεῖν βούληται.
- ξβ Τί ἐάν ποιῆσῃ τις, ὡς κρύψας τὸ τάλαντον, κατακρίνεται.
- ξγ Τί ἐάν ποιῆσῃ τις, κατακρίνεται ὡς ἐκείνοι οἱ γογγύσαντες κατὰ τῶν ἐσχάτων.
- ξδ Τί ἐστὶ τὸ σκανδαλίαι, καὶ πῶς αὐτὸ φυλαξίμεθα.
- ξε Πῶς τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ τις κατέχει.
- ζς Τί ἐστὶν ἔρις, καὶ τί ἐστὶν ἐριθelia.
- ζζ Τί ἐστὶν ἀκαθαρσία, καὶ τί ἐστὶν ἀσέλγεια.
- ζη Τί ἴδιον θυμοῦ, καὶ τί ἴδιον ἀγανακτήσεως εὐλόγου.
- ζθ Περὶ τοῦ μῆτε ἑλαττον ἐσθλοντος τῶν λοιπῶν, μῆτε σῶμα ἔχοντος κατεβριμμένον, καὶ ἀδυναμίαν εἰς τὸ ἔργον ὀδυρομένου.
- ο Τὸν παραχρῶμενον τοῖς ἱματίοις ἢ ὑποδήμασι πῶς δεῖ μετέρχεσθαι.
- οα Εἰσὶ τινες οἱ πρὸ τοῦ πλείονος τὸ ἡδύτερον τῶν ἐδεσμάτων ἐπιζητοῦντες, ἄλλοι δὲ τὸ πλεῖον μᾶλλον ἢ τὸ ἡδὺ διὰ τὸν κόρον θέλουσιν· πῶς οὖν ἀμφοτέρους πληροφοροσὶν χρῆ.
- οβ Περὶ τοῦ ἐν ἀδελφότητι ἀσέμνως περὶ τὴν μετάληψιν ἀναστρεφόμενου, καὶ λαθρότερον ἐσθλοντος.
- ογ Περὶ τοῦ μὴ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ διορθώσεως ἐλέγχοντος τὸν ἀμαρτάνοντα, ἀλλ' ἐν πάθει τῆς ἑαυτοῦ ἐκδικήσεως.
- οδ Περὶ τῶν ἐξερχομένων ἐκ τῆς ἀδελφότητος, καὶ μονήρη βίον ζῆν προαιρουμένων.
- οε Εἰ παντὸς ἀμαρτήματος, εἴτε κατὰ νοῦν, εἴτε κατὰ λόγον, εἴτε κατὰ πρᾶξιν, τὸν Σατανᾶν αἴτιον λέγειν δεῖ.
- ος Εἰ χρῆ οἰκονομία δῆθεν χρησίμου τινὸς ψεύδεσθαι.
- οζ Τί ἐστὶ ὄδλος, καὶ τί ἐστὶ κακοῦθelia.
- οη Ἐφευρεται κακῶν τίνες εἰσίν.
- οθ Ἐάν τις συνεχῶς ἑαυτοῦ ἐπιλαμβάνηται, ὅτι σκληρῶς προσφέρεται τῷ ἀδελφῷ, πῶς διορθωθήσεται.
- A 54 Quid est amor sui : item quomodo qui sui ipsius amore corripitur, cognoscet semetipsum.
- 55 Quodnam est discrimen inter amaritudinem, indignationem, iram et irritationem.
- 56 Quis est qui alta sapit, et quis arrogans, et quis superbus : item quis fastosus, et quis inflatus.
- 57 Si quis vitio cuiquam inenmendabili sit obnoxius, et frequentius reprehensus læditur, an profuerit magis hoc ipsi permittere.
- 58 An solum iudicetur is, qui de industria mentitus est : aut etiam is, qui nesciens aliquid absolute contra veritatem locutus fuerit.
- 59 Si quis cogitaverit duntaxat aliquid facere, nec tamen fecerit, an is quoque velut mendax iudicetur.
- B 60 De eo qui proterve decrevit facere aliquid eorum quæ displicent Deo.
- 61 Si quis neque operari potest, neque psalmos discere velit.
- 62 Quid fecerit quis, ut condemnetur tanquam qui talentum occultavit.
- 63 Quid fecerit quis, ut condemnetur tanquam illi qui murmuraverunt contra postremos.
- 64 Quid est offendiculo esse, et qua id ratione cavebimus.
- 65 Quomodo quis veritatem detinet in injustitia.
- 66 Quid est altercatio, et quid contentio.
- 67 Quid est immunditia, et quid impuritas.
- 68 Quid est proprium iræ, et quid proprium æquæ indignationis.
- 69 De eo qui licet non minus edat quam cæteri, neque sit fracto et invalido corpore, conqueritur tamen, tanquam qui non queat operari.
- 70 Quomodo puniendus sit, qui vestibus aut calceamentis abutitur.
- 71 Non desunt qui ciborum suavitate expetant magis quam copiam, alii vero satietatis ergo copiam anteponunt suavitati : qui igitur utrique tractandi sint.
- 72 De eo qui in cibis sumendis immodeste inter fratres recumbit, aut voracius sese ingurgitat.
- 73 De eo qui non fraternæ emendationis desiderio redarguit delinquentem, sed ex libidine se ipsum ulciscendi.
- 74 De iis qui recedunt a fratrum conventu, præferuntque vitam solitariam.
- 75 ~~404~~ An peccati cuiusque, sive mente, sive verbo, sive opere patratum fuerit, auctorem Satanam dicere oporteat.
- 76 An oporteat mentiri, videlicet utilis cuiusdam œconomix causa.
- 77 Quid est dolus, et quid morum perversitas.
- 78 Inventores malorum qui sint
- 79 Si quis assidue se ipsam accuset, quod durius tractet fratrem, quomodo corrigetur.

- 80 Unde sit, ut animus noster quasi destituatur a bonis cogitationibus, sollicitudinibusque Deo placitis.
- 81 Si pii sunt eodem modo objurgandi, atque alii quivis indifferentes
- 82 Si forte anus idem peccatum admiserit, quod adolescentula, num obnoxia sit mulctæ eidem.
- 83 Si quis multa recte gesserit, deliquerit vero in uno duntaxat, quomodo cum eo nobis agendum est.
- 84 De eo qui tumultuosis moribus atque turbulentis præditus est.
- 85 Si conveniat aliquid proprium habere in fratrum societate.
- 86 Si quis dicat : Neque accipio a fratribus, neque eis do, sed meis contentus sum : quid erga talem observandum est.
- 87 Si unicuique liceat suum vetus indumentum dare, cum voluerit, ex præcepto.
- 88 Quid est sollicitudo hujus vitæ.
- 89 Quia scriptum est : *Pretium redemptionis animæ viri, suæ ipsius divitiæ*⁸⁸ : quid vobis faciendum est, qui his destituimur ?
- 90 Si licet nocturnum vestimentum habere, sive expilic confectum, sive aliud.
- 91 Si frater cui nihil proprium suppetit, rogatus fuerit ab aliquo, ut det id ipsum quod gestat : quid facere debeat, maxime si nudus fuerit, qui petit.
- 92 Cum Dominus jubeat bona vendere, qua mente et quo sensu id faciendum est.
93. Qui semel bona sua reliquit, et proprium nihil habere professus est, quo animo uti debet rebus ad vitam necessariis, veluti vestitu ac victu.
- 94 De eo qui dereliquit tributa, et accessit ad fratres.
- 95 An expediat iis qui recens advenerunt, statim divinas Scripturas ediscere.
- 96 An permittendum sit cuilibet volenti, ut discat litteras, aut lectioni vacet.
- 97 Si quis dicit : Volo ad modicum tempus a vobis utilitatem capere, num excipiendus sit.
- 98 Quali animo præditus esse debet præfectus in iis quæ præcipit, aut constituit.
- 99 Quoniam affectu oporteat increpantem increpare.
- 100 Qui forinsecus adveniunt mendicantque, quomodo hos dimittemus.
- 101 De eo, cui credita dispensatio est, et de mendicantibus.
- 102 De egrediente a fratrum cœtu quacunque **405** de causa.
- 103 Cum usu veniat nonnunquam, ut et ipse senior labatur in aliquibus, an sit ipse redarguendus.
- π' Πόθεν ἐπισυμβαίνει τὸ ὥσπερ τῇ διανόμῃ ἐπιλείπειν λογισμοὺς ἀγαθοὺς, καὶ μερίμνας ἀρεσκουσας τῷ θεῷ.
- πα' Εἰ χρὴ ἴσως ἐπιτιμᾶν τοῖς εὐλαβέσι καὶ τοῖς ἀδιαφόροις.
- πβ' Ἐάν συμβῆ τὴν πρεσβυτέραν ἀμαρτήσῃ τὸ αὐτὸ τῇ νεωτέρῃ, εἰ τῷ αὐτῷ ὑπόκειται ἐπιτιμίῃ.
- πγ' Ἐάν τις, πολλὰ κατορθῶν, ἐν ἐνὶ μόνῃ διαπταίῃ, πῶς αὐτὸν παρέλθωμεν.
- πδ' Περὶ τοῦ ἤθους ἔχοντος θορυβοποιῶν καὶ ταραχῶδες.
- πε' Εἰ χρὴ ἔχειν τι ἴδιον ἐν ἀδελφότητι.
- πς' Ἐάν δὲ λέγῃ τις ὅτι, Οὐτε λαμβάνω παρὰ τῆς ἀδελφότητος, οὔτε δίδωμι, ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς ἀρκούμαι· τί δεῖ πρὸς τὸν τοιοῦτον παραφυλάξαι.
- πζ' Εἰ ἔξεστιν ἐκάστῳ τὸ παλαιὸν αὐτοῦ ἱμάτιον δοῦναι ὅπου ἐάν θέλῃ εἰς ἐντολήν.
- πη' Τίς ἐστὶν ἡ μερίμνα ἢ βιωτικὴ.
- πθ' Ἐπειδὴ γέγραπται, *Αὐτρον ψυχῆς ἀνδρός ὁ ἴδιος πλοῦτος*, ἡμῖν δὲ οὐ προεχώρησε τοῦτα, τί ποιήσομεν ;
- ι' Εἰ ἔξεστι νυκτερινὸν ἱμάτιον ἔχειν, εἴτε τρίχινον εἴτε ἀλλοῖον.
- ια' Ἐάν ἀδελφός, ἴδιον οὐκ ἔχων οὐδὲν, αἰτηθῆ παρὰ τίνος αὐτὸ ὁ φορεῖ, τί ὀφείλει ποιῆσαι, μάλιστα δὲ ἐάν γυμνός ἢ ὁ αἰτήσας.
- ιβ' Τοῦ Κυρίου προστάσσοντος πωλεῖν τὰ ὑπαρχοντα, τί διανοούμενον χρὴ τοῦτο ποιεῖν.
- ιγ' Τὸν ἅπαξ ἀποκτησάμενον, καὶ ἴδιον μηδὲν ἔχειν ἐπαγγειλάμενον, ποῖα διανοία κεχρησθαι δεῖ τοῖς πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίοις, ὡς ἐσθῆτι καὶ τροφῇ.
- ιδ' Περὶ τοῦ καταλιπόντος φόρους, καὶ ἀδελφότητι προσελθόντος.
- ιε' Εἰ συμφέρει τοῖς ἀρτί προσερχομένους εὐθύς ἐκ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐκμανθάνειν.
- ις' Εἰ δεῖ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐπιτρέπειν γράμματα μανθάνειν, ἢ ἀναγνώσασσι προσέχειν.
- ιζ' Ἐάν λέγῃ τις ὅτι, Θέλω παρ' ὑμῖν ὀλίγον χρόνον ὠφελῆθῆναι, εἰ δεῖ αὐτὸν προσδέχεσθαι.
- ιη' Ποταπὸν φρόνημα ὀφείλει ἔχειν ὁ προσεστὴς, ἐν οἷς ἐπιτάσσει, ἢ διατάσσεται.
- ιθ' Ποταπῇ διαθέσει δεῖ ἐπιτιμᾶν τὸν ἐπιτιμῶντα.
- ρ' Τοὺς ἐξωθεν ἐρχομένους καὶ προσαιτῶντας πῶς ἀπολύσομεν.
- ρα' Περὶ τοῦ ἐγγεκριζομένου τὴν οἰκονομίαν, καὶ περὶ τῶν προσαιτῶντων.
- ρβ' Περὶ τοῦ ἐξερχομένου ἀπὸ ἀδελφότητος, καθ' ὃν δήποτε λόγον.
- ργ' Ἐπειδὴ συμβαίνει εἰς τινα καὶ αὐτὸν ὀλισθαίνειν τὸν πρεσβύτερον, εἰ δεῖ αὐτὸν ἐλέγχεσθαι.

⁸⁸ Prov. xi:1, 8.

- ρδ' Πῶς χρῆ τὰς φροντίδας ἐγχειρίζειν τοῖς ἀδελφοῖς.
- ρε' Εἰ χρῆ τοὺς εἰσερχομένους εἰς ἀδελφότητα εὐθέως τέχναις μαθηθῆναι.
- ρς' Ποίοις ἐπιτιμίοις κεχρησθαι δεῖ ἐν ἀδελφότητι.
- ρζ' Περὶ τοῦ λέγοντος ἐπιθυμίαν ἔχειν συζῆν τῇ ἀδελφότητι.
- ρη' Εἰ χρῆ τὸν προεστῶτα ἐκτὸς τῆς προεστῶσης λαλεῖν ἀδελφῇ τινι τὰ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως.
- ρθ' Εἰ χρῆ τὸν προεστῶτα μετὰ τῆς προεστῶσης πυκνῶς διαλέγεσθαι.
- ρι' Εἰ χρῆ, ἐξομολογουμένης ἀδελφῆς τῷ πρεσβυτέρῳ, καὶ τὴν πρεσβυτέραν παρῆναι.
- ρια' Εἰ, τοῦ πρεσβυτέρου γενέσθαι τι προστάξαντος ἐν ταῖς ἀδελφαῖς παρὰ γνώσιν τῆς πρεσβυτέρας, εὐλόγως ἀγανακτεῖ ἡ πρεσβυτέρα.
- ριβ' Ἐάν τις προσέλθῃ τῷ κατὰ Θεὸν βίῳ, εἰ ἀκόλουθόν ἐστι τὸν προεστῶτα ἀνευ γνώμης τῶν ἀδελφῶν τὸν τοιοῦτον προσδέχεσθαι.
- ριγ' Εἰ δύναται ὁ φροντίδα ψυχῶν ἐγχευρισμένος φυλάξει τὸ, Ἐάν μὴ στραφῆτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία.
- ριδ' Εἰ δεῖ παντὶ τῷ ἐπιτάσσοντι καὶ οἰωδηποτοῦν ὑπακούειν.
- ριε' Πῶς ὑπακούειν ἀλλήλοις χρῆ.
- ρις' Μέχρι πόσου ὑπακούειν χρῆ.
- ριζ' Ὁ μὴ πληροφορούμενος ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν προκειμένην ἐντολὴν ἐπιτάγμασι, τέχνην δὲ μαθεῖν ἐπιζητῶν, ποῖον πάθος νοσεῖ, καὶ εἰ χρῆ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.
- ριη' Ὁ σπουδαῖος εἰς τὴν ἐντολὴν, καὶ ἐργαζόμενος οὐχ ὁ ἐπιτάσσεται, ἀλλ' ὁ αὐτὸς θέλει, ποῖον μισθὸν ἔχει.
- ριθ' Εἰ ἔξεστιν ἐκάστῳ παραιτεῖσθαι τὸ ἐγχειρισθὲν ἔργον, καὶ ἄλλο ἐπιζητεῖν.
- ρια' Εἰ δεῖ ἀπιέναι που χωρὶς ὑπομνήσεως τοῦ προεστῶτος.
- ριαβ' Εἰ ἔξεστι παραιτεῖσθαι τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων.
- ριαγ' Ἐάν τις, ἐπιτιμηθεὶς εὐλογίαν μὴ λαθεῖν, λέγῃ ὅτι, Ἐάν μὴ λάθω εὐλογίαν, οὐκ ἐσθίω· εἰ δεῖ αὐτὸν ἀνέχεσθαι.
- ριαδ' Ἐάν τις λυπῆται μὴ ἐπιτροπόμενος ποιεῖν ὃ μὴ δύναται ἐπιτηδείως ποιεῖν, εἰ χρῆ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.
- ριαε' Εἰ δεῖ μετὰ αἰρετικῶν ἢ μετὰ Ἑλλήνων εὐρεθίντα που συνεσθῆναι αὐτοῖς, ἢ ἀσπάζεσθαι αὐτούς.
- ριας' Τὸν πιστευόμενον ἔργον, καὶ ποιοῦντά τι χωρὶς ὑπομνήσεως παρὰ τὸ διατεταγμένον αὐτῷ, εἰ δεῖ ἔχειν τὸ ἔργον.
- ριαζ' Πῶς ἂν τις μὴ ἠτηθηεῖ τῆς ἐν βρώμασι φιλοδοξίας.

- A 104 Quæ ratio tenenda sit in officiis fratribus delegendis.
- 105 An statim ut aliqui in fratrum conventum ingressi fuerint, debeant artes discere.
- 106 Cujusmodi pœnis in fratrum societate uti oporteat.
- 107 De eo qui dicit cupere se simul cum fratribus vivere.
- 108 An conveniat præfectum, præfecta absente, cum sorore aliqua loqui de iis, quæ pertinent ad fidei ædificationem.
- 109 An conveniat præfectum cum præfecta frequenter colloqui.
- 110 An ipso seniore sororis confessionem excipiente, ipsa etiam senior adesse debeat.
- B 111 Si senior, sorore seniore inscia, jusserit aliquid a sororibus fieri, an senior illa iure ac merito indignetur.
- 112 Si quis accedit ad vitam quæ secundum Deum est, an conveniat talem recipi a præfecto citra consensum fratrum.
- 113 An possit is cui animarum cura concredita est, hoc observare : *Nisi conversi fueritis, et facti fueritis sicut parvuli* ⁸².
- 114 Nunquid cuivis et quodvis imperanti obedire conveniat.
- 115 Quomodo sibi invicem obedire oporteat
- 116 Ad quosnam terminos se debet extendere obedientia.
- C 117 Qui non assentitur iis quæ sibi quotidie injunguntur, quantum attinet ad propositum quoddam præceptum, et artem discere cupit; is quali morbo laborat, et nunquid tolerari debeat.
- 118 Qui strenuus est in mandato conficiendo, sed facit quod sibi non præcipitur, sed quod ipsi est placitum, qualem mercedem habet.
- 119 An liceat unicuique delatum sibi munus recusare, et aliud petere.
- 120 An conveniat aliquo abire non monito præfecto.
- 121 An licitum sit graviora opera rejicere.
- 122 Cui pœna hæc irrogata fuit, nimirum ut non accipiat benedictionem : si is dicat : *Nisi accipero benedictionem, non edo* : nunquid ferendus est.
- D 123 Si quis molestia afficiatur, quod non permittatur facere id quod commode facere non potest, an tolerandus sit.
- 124 An ille qui usquam in hæreticos et gentiles incidit, debeat una cum ipsis cibum capere, aut ipsos salutare.
- 125 Cui munus aliquod creditum est, et sine ulla commotione facit aliquid præter id quod ipsi injunctum fuit debetne ille munus suum retinere.
- 126 406 Quomodo quis non vincatur a voluptate eduliorum.

⁸² Matth. XVIII, 3.

- 127 **Dicunt quidam fieri non posse, ut homo non irascatur.** Α ρκζ' Λέγουσι τινες, ὅτι ἀδύνατόν ἐστι μὴ ὀργισθῆ-
ναι ἀνθρώπων.
- 128 **Cum quis vult abstinentiam supra vires exer-
cere, ita ut etiam in mandato, quod sibi propo-
nitur, conficiendo impediatur, num id ei per-
mittendum est.** ρκη' Τῷ θέλοντι ἐγκρατεῦσθαι ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε
καὶ εἰς τὴν προκειμένην ἐντολήν ἐμποδίζεσθαι, εἰ
δεῖ συγχωρεῖν.
- 129 **De eo qui multum jejunat, et in edendo non
potest cibum tolerare.** ρκθ' Περὶ τοῦ πολλὰ νηστεύοντος, ἐν δὲ τῇ μετα-
λήψει μὴ δυναμένου ἀνέχεσθαι τοῦ βρώματος.
- 130 **Quomodo jejunandum sit, ubi 'jejunio opus
fuerit.** ρλ' Πῶς χρὴ νηστεύειν, ὅταν χρεῖα γένηται νηστείας.
- 131 **Qui non capit cibos, quos fratres edunt, sed
alios requirit, num recte facit.** ρλα' Ὁ μὴ μεταλαμβάνων ὅθεν οἱ ἀδελφοὶ ἐσθίουσιν,
ἀλλ' ἕτερον ἐπιζητῶν, εἰ καλῶς ποιεῖ.
- 132 **Qui dicit: Id mihi nocet, et ægre fert, nisi
aliud datum fuerit: quid hoc est.** ρλβ' Ὁ λέγων ὅτι, Βλάπτει με τοῦτο, καὶ λυπού-
μενος ἐὰν ἄλλο μὴ δοθῇ, τί ἐστίν.
- 133 **Si etiam murmuraverit ille ciborum causa.** ρλγ' Ἐὰν δὲ καὶ γογγύσῃ διὰ βρώμα.
- 134 **Si etiam iratus recuset necessaria accipere.** ρλδ' Ἐὰν δὲ καὶ ὀργισθεὶς παραιτῆται λαβεῖν τὰ
πρὸς τὴν χρεῖαν.
- 135 **An conveniat aliquem fatigatum quidquam
consuetis amplius requirere.** ρλε' Εἰ χρὴ τὸν κάμοντα αὐτὸν ἐπιζητῆσαι πλεόν
τι τῆς συνηθείας.
- 136 **An necesse sit omnes ad horam prandii
convenire: et si quis non occurrit, sed post
prandium venit, quomodo nobis cum eo agen-
dum sit.** ρλς' Εἰ ἀναγκαῖον πάντας συνάγεσθαι ἐν τῇ ὥρᾳ
τοῦ ἀριστοῦ, καὶ τὸν ἀπομιμπανόμενον, καὶ μετὰ
τὸ ἄριστον ἐρχόμενον, πῶς παρέλθωμεν.
- 137 **An recte faciat, qui verbi gratia statuit certo
quodam aut cibo aut potu ad aliquod tempus
abstinere.** ρλζ' Εἰ καλὸν ἐστὶ τὸ κρίναι ἐπὶ τὸσόνδε, εἰ τύχοι,
χρόνον ἀποσχέσθαι τοῦδέ τινος τοῦ βρώματος ἢ
τοῦ πόματος.
- 138 **An oporteat inter fratres aliquem plus aliis
jejunare.** ρλη' Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι τινα πλεόν τῶν ἄλλων
νηστεύειν.
- 139 **Imbecilliores ad laborem evadimus, aucto je-
junio. Quid igitur magis facto opus est? Labo-
remne rescindere propter jejunium, an negligere
jejunium propter laborem?** ρλθ' Τῆς νηστείας ἐπιτεινομένης, ἀτονώτεροι γινώ-
μεθα εἰς τὸ ἔργον. Τί οὖν χρὴ μάλλον; Ἐμποδι-
ζειν τῷ ἔργῳ διὰ τὴν νηστείαν, ἢ παρορᾶν ἐκείνην
διὰ τὸ ἔργον;
- 140 **Si quis temperans non fuerit innoxilis cibus
capiendis, imo vero his abunde sumptis inci-
dat in morbum, nunquid cura illius sit susci-
pienda.** ρμ' Ἐὰν τις μὴ ἐγκρατεῖται περὶ τὰ βλαβερά
τῶν βρωμάτων, μεταλαμβάνων δὲ ἀφειδῶς κα-
κῶσαι περιπέση, εἰ χρὴ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν ποιεί-
σθαι.
- 141 **An conveniat peregrinos reperiri in officinis.** ρμα' Εἰ δεῖ ξένους ἐνευρίσκεσθαι τοῖς ἐργαστηρίοις.
- 142 **An debeant artifices opus ab aliquo accipere,
citra præfecti sententiam.** ρμβ' Εἰ χρὴ τοὺς τεχνίτας δέχεσθαι παρὰ τινος ἔρ-
γον, ἀνευ γνώμης τοῦ προεστῶτος.
- 143 **Quomodo operarii commissa sibi instrumenta
debeant accurare.** ρμγ' Πῶς ὀφείλουσιν ἐπιμελεῖσθαι οἱ ἐργαζόμενοι
τῶν πεπιστευμένων αὐτοῖς σκευῶν.
- 144 **Si quis ex negligentia aliquod perdat, aut ali-
quod per contemptum abutatur.** ρμδ' Ἐὰν δὲ τις ἐξ ἀμελείας ἀπολέσῃ τι, ἢ ἐκ κα-
ταφρονήσεως παραχρήσῃται.
- 145 **Si quis ex seipso alicui commodet, aut illud
accipiat.** ρμε' Ἐὰν δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ χρήσῃ τινὶ ἢ λάθῃ.
- 146 **Si urgente necessitate, præpositus ab ipso pe-
tat instrumentum, et contradicat.** ρμς' Ἐὰν δὲ, καὶ συνεχούσης χρεῖας, ὁ προεστῶς
ἐπιζητήσῃ παρ' ἑαυτοῦ σκευῶς, καὶ ἀντείπῃ.
- 147 **Cum quis explendo cellarii aut coqui mu-
nere, vel quovis alio hujusmodi destinetur, si
non interfuerit in constituto psalmodiæ et preca-
tionis tempore, isne nullum animæ detrimentum
patitur.** ρμζ' Ὁ περὶ τὸ ἔργον τοῦ κελλαρίου ἢ τοῦ μαγείρου,
ἢ περὶ τι ἄλλο τοιοῦτον ἀσχολούμενος, ἐὰν μὴ
φθάσῃ παρῆναι τῷ κανόνι τῆς ψαλμωδίας καὶ
τῆς προσευχῆς, εἰ μὴδὲν ζημιούται τὴν ψυχὴν.
- 148 **Qualem potestatis mensuram inter dispen-
sandum obtineat is cui cellarii cura fuit con-
credita.** ρμη' Ποῖον μέτρον ἐξουσίας ἔχει ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ὁ
πιστευθεὶς τὴν φροντίδα τοῦ κελλαρίου.
- 149 **Quinam judicio obnoxius erit œconomus, si
aliquid fecerit pro personarum ratione, aut per
contentionem.** ρμθ' Τί τὸ κρίμα τοῦ οἰκονομοῦντος, ἐὰν τι κατὰ
προσωποληψίαν ἢ φιλονεικίαν ποιήσῃ.
- 150 **Si præ negligentia non dederit fratri neces-
saria.** ρμν' Ἐὰν δὲ ἀμελήσας μὴ δῶ τῷ ἀδελφῷ τὰ πρὸς τὴν
χρεῖαν.

- ρνα' Εἰ ἔξεστι τῷ ὑπηρετοῦντι μετὰ φωνῆς μείζο- A 151 An ministranti liceat voce altiore loqui.
 vos λαλεῖν.
- ρνε' Περί τοῦ ὑπὲρ δύναμιν κάμνοντος ἐν τῇ
 ὑπηρεσίᾳ.
- ρνε' Ἡ τὰ ἔρια πιστευθεῖσα πῶς αὐτὰ ὀφείλει
 ἔχειν.
- ρνε' Ἐάν συμβῇ ὀλίγους ἄντας ἀδελφούς, καὶ πλείο-
 σιν ἀδελφαῖς ἐξυπηρετουμένους, εἰς ἀνάγκην ἐμ-
 πίπτειν τοῦ δίστασθαι ἀπ' ἀλλήλων διαμερι-
 ζομένους πρὸς τὰ ἔργα, εἰ ἀκίνδυνόν ἐστι τὸ
 τοιοῦτον.
- ρνε' Πῶς δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἀρ-
 βώστοις.
- ρνε' Τὸν πεπιστευμένον φροντίδα ἦτοι καλλιρίου, ἢ
 ἄλλου τινὸς τοιοῦτου, εἰ δεῖ πάντοτε ἔχειν τὴν
 φροντίδα, ἢ καὶ ἐναλλάσσεσθαι.
- ρνε' Ποταπῇ διαθέσει ὀφείλει τις δουλεῦσιν Θεῷ.
- ρνε' Ποταπῇ διαθέσει ὀφείλει δέχεσθαι τις τὸ ἐπιτι-
 μιον.
- ρνε' Ὁ λυπούμενος κατὰ τοῦ ἐπιτιμῆσαντος αὐτῷ.
 ποταπὸς ἐστίν.
- ρνε' Μετὰ ποίας διαθέσεως ὀφειλομέν ὑπηρετεῖν τοῖς
 ἀδελφοῖς.
- ρνε' Μετὰ ποταπῆς ταπεινώσεως ὀφείλει τις δέχεσθαι
 τὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ.
- ρνε' Ποταπὴν ἐν ἀλλήλοις ἔχειν δεῖ τὴν ἀγάπην.
- ρνε' Ποῖω τρόπῳ δυνηθῆ τις κατορθῶσαι τὴν πρὸς
 τὸν πλησίον ἀγάπην.
- ρνε' Τί ἐστὶ τὸ, *Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κρι-
 σῆτε.*
- ρνε' Πῶς γνωρίσει τις, εἰ ζήλω Θεοῦ κινεῖται κατὰ
 τοῦ ἀμαρτάνοντος ἀδελφοῦ, ἢ ὀργίζεται.
- ρνε' Μετὰ ποίας διαθέσεως ὑπακούειν δεῖ τῷ εἰς ἔρ-
 γον τῆς ἐντολῆς κατεπείγοντι.
- ρνε' Ποταπῇ ὀφείλει εἶναι ἡ ψυχὴ, ὅτε ἄλλως κατ-
 ηζιώθῃ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ καταληφθῆναι.
- ρνε' Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως δεῖ λαμβάνειν ἱμάτιον
 ἢ ὑπόδημα, οἷον ἂν ἦ.
- ρνε' Ἐάν ἀδελφὸς νεώτερος ἐπιταχθῇ δεδάξαι τι τὸν
 πρεσβύτερον καθ' ἡλικίαν, πῶς αὐτῷ προσενεχθή-
 σεται.
- ρνε' Εἰ δεῖ ἰσως προσέχειν τῷ πλείον κατορθοῦντι,
 καὶ τῷ ἔλαττον.
- ρνε' Ἐάν δὲ λυπῆται ὁ ἐλάττων, προτιμωμένου τοῦ
 ἐθλαβεστέρου.
- ρνε' Ποταπῷ φόβῳ, ἢ ποίᾳ κληροφορίᾳ, ἢ ποίᾳ
 διαθέσει μεταλάβωμεν τοῦ σώματος τοῦ Κυ-
 ρίου.
- ρνε' Εἰ δεῖ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς κατ' οἶκον ψαλμωδίας λα-
 λῆναι τινα γίνεσθαι.
- ρνε' Πῶς δυνηθῆ τις ἐνδιαθέτως καὶ μετὰ προθυμίας
 ποιεῖν τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου.
- ρνε' Πῶς φαίνεται ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν κατὰ τὴν
 ἐντολήν τοῦ Κυρίου.
- ρνε' Τίνες εἰσὶν οἱ ἐχθροί, οὓς ἀγαπᾶν προσετάχθη-
 μεν.
- ρνε' Πῶς ὀφείλουσιν οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν
 ἀδυνάτων βαστάζειν.
- 152 De eo qui ultra quam vires ipsius ferre 407
 possunt, in ministrando defatigatur.
- 153 Cui lanæ concredita sunt, quomodo debeat
 illas accurare.
- 154 Si forte cum pauci sunt fratres, et inseruiunt
 pluribus sororibus, eo necessitatis deveniant ut
 a se invicem separentur, ad opera agenda divisi,
 utrum id periculo vacet.
- 155 Quomodo in hospitio tractare oporteat ægro-
 tantes.
- 156 Nunquid is cui cellarii, aut alterius ejusmodi
 cura tradita est, debeat semper illius curam ha-
 bere, aut inimulari.
- 157 Quo animo quis debeat Deo servire.
- 158 Quo affectu debeat quivis mulctam sustinere.
- 159 Qui ægre fert increpantem, qualis est
- 160 Quo animo debeamus fratribus inservire.
- 161 Qua humilitate debeat quis a fratre ministe-
 rium accipere.
- 162 Mutua charitas qualis esse debet.
- 163 Quomodo quis proximi dilectionem acquirere
 valeat.
- 164 Quidnam sibi velit illud : *Nolite judicare, et
 non judicabimini* ²².
- 165 C Quomodo cognoscat quis, utrum Dei studio
 commoveatur in peccantem fratrem, an irascatur.
- 166 Quo animo ei qui ad mandatum conficiendum
 urget, auscultandum sit.
- 167 Qualis debet esse anima, quando prorsus di-
 gna habita est, quæ in Dei opere occupetur.
- 168 Quo affectu vestimentum aut calceamentum,
 qualecunque tandem fuerit, accipere oporteat.
- 169 Si frater junior jubeatur aliquid docere alte-
 rum ætate grandiore, quomodo ipsum adibit
- 170 Si æqualis habenda sit ratio, tum ejus qui
 aliquid magis recte facit, tum illius qui minus
 recte.
- 171 Si tristitia afficiatur inferior, cum is qui ma-
 gis pius est, sibi anteponitur.
- 172 Quo timore, aut qua fidei plenitudine, aut
 quo animo corpus Domini nobis accipiendum sit.
- 173 An deceat tempore psalmodiæ, quæ in domo
 fit, colloquia seri.
- 174 Quomodo possit quis ex animo et cum alacri-
 tate exsequi Domini mandata.
- 175 Quomodo constat ab aliquo amari fratrem,
 juxta Domini mandatum.
- 176 Quinam sint inimici quos diligere jussimus.
- 177 Quomodo debeant fortes imbecillorum infir-
 mitates portare.

²² Luc. vi, 37.

- 178 Quid est, alterum alterius onera portare ⁶⁶.
 179 Quomodo potest quis absque charitate fidem habere tantam, ut montes transferat, aut bona sua omnia det pauperibus, aut **408** corpus suum tradat, ut exuratur.
 180 Quo animo et qua attentione ea audiendasint, quæ nobis cibum sumentibus leguntur.
 181 Si duæ fratrum societates fuerint inter se vicinæ, et altera egestate laboret, altera vero ad impertiendum sit arctior, quomodo inopem affici oportet erga tenacem.
 182 Quibus fructibus probari debet qui ex misericordia peccantem redarguit.
 183 Si contingat nonnunquam ut aliqui in fratrum conventu viventes dissideant inter se, an periculo vacet una cum eis versari, charitatis causa.
 184 Quomodo possit quis, quoties vel hortatur, vel arguit, studere non solum quomodo scunter loquatur, sed etiam quomodo debitam tum Deo, tum iis quoque quibuscum sermonem habet, animi affectionem servet.
 185 Si quis in loquendo auditores sibi assentientes videns, gaudeat, quo pacto cognoscet seipsum, affectune bono lætetur, an vitiosa quadam affectione sibi propria.
 186 Pro quibus amicis animam ponere debemus.
 187 An unusquisque ab iis qui sibi sanguine conjunguntur, quidquam accipere debeat.
 188 Quomodo eos qui nostri olim fuere contubernales, et eos qui cognatione nobis conjunguntur, cum accedunt, videamus.
 189 Si adhortando etiam velint nos ad propria reducere.
 190 An oporteat nos misereri cognatorum secundum carnem, salutem illorum concupiscentes.
 191 Quis est mansuetus.
 192 Quæ est tristitia secundum Deum, et quæ sit mundi tristitia.
 193 Quale est in Christo gaudium.
 194 Qualem luctum admittemus, ut beatitudine digni efficiamur ⁶⁷.
 195 Quomodo quis omnia facit ad gloriam Dei.
 196 Quomodo edit quis bibitque ad gloriam Dei.
 197 Quomodo efficiet dextera ut sinistra non cognoscat.
 198 Quid sit humilitas, et quomodo eam assequemur.
 199 Quomodo exoptaverit quis se etiam periculis obijcere pro Domini mandato.
 200 Quomodo ii qui diutius in Dei opere laboraverunt, possint recens accedentes juvare.
 201 Quomodo quis attentionem in precando assequetur.

⁶⁶ Gal. vi, 2. ⁶⁷ Matth. v, 5.

(42) Sic Reg. tertius. Editi, Πώς δ ποιεί... γινώσκει.

- A ρη' Τι ἐστι τὸ ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν.
 ροθ' Πώς δύναται τις ἄνευ ἀγάπης πίστιν κτήσασθαι τοσαύτην, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἢ τὰ ὑπάρχοντα πάντα δοῦναι πτωχοῖς, ἢ παραδοῦναι τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἵνα καυθῆ.
 ρπ' Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως καὶ προσοχῆς ὀφειλομέν ἀκούειν τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως παραναγιγνωσκομένων ἡμῖν.
 ρπα' Ἐὰν ὤσιν ἀδελφότητες πλησίον ἀλλήλων, καὶ ἡ μὲν πτωχεύει, ἡ δὲ ἑτέρα περὶ τὴν κοινωνίαν δυσχερεστέρα ἤ, πώς δεῖ τὴν πτωχεύουσαν πρὸς τὴν μὴ μεταδιδοῦσαν διατίθεσθαι.
 ρπβ' Ἐκ ποίων καρπῶν δοκιμάζεσθαι ὀφείλει ὁ συμπαθῶς ἐλέγχων τὸν ἁμαρτάνοντα.
 ρπγ' Ἐὰν συμβῆ τις ἐν ἀδελφότητι ζῶντας διαφωνῆσαι πρὸς ἀλλήλους, εἰ ἀκίνδυνόν ἐστιν ἀγάπης ἕνεκα συμπεριφέρεσθαι τοῖς τοιοῦτοις.
 ρπδ' Πώς δυναθῆ τις, καὶ ὅτε παρακαλεῖ, καὶ ὅτε ἐλέγχει, μὴ μόνον σπουδάζειν ἐπιστημόνως λαλῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν διάθεσιν τὴν ὀφειλομένην σῶζειν πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἐκείνους οἱ λαλεῖ.
 ρπε' Ἐὰν τις ἐν διαλέξει συνδιατιθεμένους ὄρων τοὺς ἀκούοντας χαίρει, πώς γνωρίσει ἑαυτὸν, εἰ διαθέσει ἀγαθῇ χαίρει, ἢ πάθει τινὶ ἰδίῳ.
 ρπς' Ὑπὲρ ποταπῶν φίλων τιθέναί τὴν ψυχὴν ὀφειλομέν.
 ρπζ' Εἰ χρὴ παρὰ τῶν κατὰ σάρκα οικειῶν δεχέσθαι τι ἕκαστον.
 C ρπη' Πώς ἴδωμεν τοὺς ποτὲ συνοίκους ἡμῶν, ἢ συγγενεῖς εἰσερχομένους.
 ρπθ' Ἐὰν δὲ καὶ παρακαλῶσιν ἡμᾶς θέλοντες ἡγεῖν εἰς τὰ ἴδια.
 ρλ' Εἰ δεῖ ἐλεεῖν τοὺς κατὰ σάρκα οικειοὺς, ἐπιθυμοῦντας τὴν σωτηρίαν αὐτῶν.
 ρλβ' Τίς ἐστιν ὁ πρᾶυς.
 ρλγ' Ποία ἐν Χριστῷ χαρὰ.
 ρλδ' Ποῖον πένθος ἀναλάβωμεν, ἵνα καταξωθῶμεν τοῦ μακαρισμοῦ.
 ρλε' Πώς πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖ τις.
 ρλες' Πώς ἐσθίει τις, καὶ πίνει εἰς δόξαν Θεοῦ.
 D ρλεζ' Πώς ποιήσει ἡ δεξιὰ ἵνα μὴ γινώσκη (42) ἡ ἀριστερά.
 ρληη' Τι ἐστι ταπεινοφροσύνη, καὶ πώς αὐτὴν κατορθώσομεν.
 ρληθ' Πώς ἂν τις προθυμηθῆ καὶ πρὸς κινδύνους ὑπὲρ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου παραβουλεύεσθαι.
 ρ' Οἱ προκάμνοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ, πώς δύνανται ὠφελεῖν τοὺς ἄρτι προσερχομένους.
 σα' Πώς κατορθοῖ τις ἐν τῇ προσευχῇ τὸ ἀμεταόριστον.

σβ Εἰ δυνατόν κατορθῶσαι ἐν παντί καὶ πάντοτε τὸ ἀμεταῶριστον.

σγ Τῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου κατορθωμάτων πότερον ἐν μέτρον ἐστὶν ἐν πλείοις, ἢ ὁ μὲν πλείον ἔχει, ὁ δὲ ἕλαττον

σδ Πῶς καταξιούται τις Πνεύματος ἁγίου γενέσθαι μέτοχος.

σε Τίνες εἰσὶν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

σς Τοῦ Κυρίου παραγγέλλοντος, μὴ μεριμᾶν τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα· μέχρι τίνος ἐστὶν ἡ ἐντολή, ἢ πῶς κατορθούται.

στ Τίνοι λόγῳ δεῖ ἐργάζεσθαι.

ση Εἰ καλὸν ἐστὶ τὸ καθόλου σιγῆν ἀσκέειν.

σθ Πῶς δυνηθῶμεν φοβηθῆναι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ.

σι Τίς ἐστὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένη καταστολή κοσμία.

σια Τί τὸ μέτρον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

σιβ Πῶς κατορθοῦται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη.

σιγ Τίνα ἐστὶ τὰ ἡνωρίσματα τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

σιδ Χρηστότης καὶ ἀγαθωσύνη τίνοι διαφέρουσιν ἀλλήλων.

σιε Τίς ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζόμενος εἰρηνοποιός.

σις Ἐν τίνι στραφῆναι δεῖ καὶ γενέσθαι ὡς τὰ παιδιά.

σιζ Πῶς δεξώμεθα τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδιά.

σιη Ποίαν σύνεσιν αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀφειλομέν.

σιθ Ἐὰν εὐεργετηθῶμεν παρὰ τίνος, πῶς δυνηθῶμεν καὶ τῷ Κυρίῳ τὴν ὀφειλομένην εὐχαριστίαν καθαρὰν καὶ ὀλόκληρον ἀποδοῦναι, καὶ τὴν πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐπιστημόνως πληρῶσαι.

σιε Εἰ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἀδελφαῖς συντυγχάνειν ἵππερέπειν χρή.

σιεα Τῷ Κυρίου διδάσκοντος προσεύχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, εἰ δεῖ προσεύχεσθαι μὴ περιπεσεῖν ὀδύνας σωματικαῖς.

σιεβ Τίς ἐστὶν ὁ ἀντίδικος ἐκάστου ἡμῶν, ἢ καὶ πῶς αὐτῷ εὐνοήσομεν.

σιεγ Ὅθελον διὰ τίνα λόγον ἀρέσκοντα Θεῷ νηστεῦσαι, ἐπειδὴ καὶ ὡς οὐ θέλει φαίνεται τοῖς ἀνθρώποις, τί ποιήσει.

σιεδ Εἰ καὶ νῦν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας ἐργάζονται, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης, καὶ τίνες εἰσὶν ὄνται.

σιεε Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ὅπου ἐὰν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συναρτημένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεί εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· πῶς τούτου καταξιώθῃναι δυνηθῶμεν.

σιες Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν·

202 An fieri possit, ut in omnibus et semper acquiratur attentio.

203 Utrum eorum quæ secundum Domini mandatum fiunt, una et eadem mensura in omnibus sit, an alius majorem, alius vero habeat minorem.

204 Quomodo quis efficitur dignus, qui fiat Spiritus sancti particeps

205 Qui sint pauperes spiritu⁸⁸.

206 Cum Dominus præcipiat ut ne simus solliciti quid edamus, aut quid bibamus, aut quo tegamur⁸⁹, quousque id mandati se extendit, et quomodo perficitur

207 Qua mente laborare oporteat.

208 An bonum sit penitus silentium excolere.

209 Quomodo timere potuerimus Dei judicia

210 Quis sit amictus ille honestus ab Apostolo traditus

211 Quis modus diligendi Deum.

212 Quomodo Dei dilectio obtineatur

213 Quæ sint indicia charitatis erga Deum.

214 In quo discrepant a se invicem benignitas et bonitas.

215 Quis sit pacificus ille qui a Domino dicitur beatus⁹⁰.

216 In qua re converti oporteat, ac fieri velut parvulus⁹¹

217 Quomodo suscipiamus regnum Dei velut parvulus.

218 Qualem intelligentiam a Deo exposcere debeamus.

219 Si beneficium acceperimus ab aliquo, quomodo tum Domino debitam gratiarum actionem puram ac integram persolvere, tum eam etiam quæ beneficienti debetur, scite et rite rependere poterimus.

220 An cuilibet volenti permittendum sit ut cum sororibus in colloquium veniat⁹²

221 Cum Dominus doceat orandum esse, ut ne intremus in tentationem⁹³, an orandum sit ut ne in corporis dolores incidamus.

222 Quis sit uniuscujusque nostrum adversarius, quomodove erga ipsum erimus benevoli⁹⁴.

223 Qui ob aliquam rationem Deo placitam jejunare vult, cum etsi non velit videtur ab hominibus, quid faciat.

224 An etiam nunc alii a prima hora operentur, alii ab undecima, et quinam hi sint⁹⁵.

225 Cum Dominus dixerit: Ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum⁹⁶, quomodo hoc digni effici valeamus.

226 Cum Apostolus dicat: Dum maledicimur, benedicimus: dum blasphemamur, obsecramus⁹⁷;

⁸⁸ Matth. v, 3. ⁸⁹ Matth. vi, 31. ⁹⁰ Matth. v, 9. ⁹¹ Matth. xviii, 3. ⁹² Luc. xxii, 40. ⁹³ Matth. v, 25. ⁹⁴ Matth. xx, 1 sqq. ⁹⁵ Matth. xviii, 20. ⁹⁶ I Cor. iv, 12.

- quomodo benedicere debeat cui maledicitur, A et quid obsecrare qui blasphematur.
- 227 Utrum oporteat unumquemque ea quæ sentit, aliis etiam patefacere, an cum sibi persuasum fuerit, rem fieri Deo placitam, eam debeat apud seipsum continere.
- 228 Nunquid voluntas eorum qui scandalizantur, in omni re explenda sit, an vero sint quædam, in quibus simulatione utendum non sit, quanquam scandalum patiuntur nonnulli.
- 229 An oporteat vetitas actiones citra verecundiam omnibus publicare, aut aliquibus duntaxat, et quinam hi sint.
- 230 Quid est cultus, et quis est rationalis cultus⁹⁷.
- 231 Si frater inique se gerat in me, et inimicus B sit mihi, aut aliquando etiam sacerdos, an liceat mihi data de inimicis præcepta etiam erga illum servare.
- 232 Si quis ab aliquo injuria affectus nemini 410 id referat, lenitatis et patientiæ causa, et Deo judicium relinquere videatur, an secundum Dominum faciat.
- 233 Ex omnibus recte factis si vel unum desit alii, utrum propterea salutem non adipiscatur.
- 234 Quomodo quis mortem Domini annuntiabit.
- 235 An expediat multa ex Scripturis ediscere.
- 236 Qui digni habitus sunt, ut discerent quatuor Evangelia, quomodo hanc gratiam suscipere debeant.
- 237 Quinam animus dirigitur ad Dei voluntatem.
- 238 Nunquid fieri possit, ut quis sine ulla intermissione psallat, legatve, aut seria tractet de Dei verbis, nec ullum temporis spatium medium detur, cum usu veniat, ut nonnulli sordidioribus corporis necessitatibus cogantur satisfacere.
- 239 Quis sit bonus thesaurus, et quis malus.
- 240 Quamobrem dicta sit lata porta, et spatiosa via, quæ ducit ad interitum⁹⁸.
- 241 Quomodo angusta sit porta, et arcta via, quæ ducit ad vitam, et quomodo quis per ipsam ingrediatur⁹⁹.
- 242 Quid sit illud : *Fraterno amore, ad vos mutuo diligendos prout* 1.
- 243 Quid sibi velit Apostolus, cum dicit : *Irascimini et nolite peccare; sol non occidat super iram vestram* 2; ac etiam cum alibi dixit : *Omnis amaritudo, et indignatio, et ira tollatur a vobis* 3.
- 244 Quid sit illud : *Date locum iræ* 4.
- 245 Quis sit prudens ut serpens, et simplex sicut columba.
- 246 Quid significet illud : *Charitas non maecore se gerit* 5.
- πῶς ὀφείλει εὐλογεῖν ὁ λοιδορούμενος, ἢ τί παρακαλεῖν ὁ βλασφημούμενος.
- σκζ' Εἰ χρὴ ἕκαστον ἀνατίθεσθαι καὶ ἑτέροις ἀφρονεῖ, ἢ ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἀρέσκοντος Θεοῦ γενόμενον, παρ' ἑαυτῷ κατέχειν.
- σκη' Εἰ ἐπὶ παντὶ πράγματι πληροφορεῖν χρὴ τὸ θέλημα τῶν σκανδαλιζομένων, ἢ ἐστὶ τινὰ, ἀφ' ὧν οὐ δεῖ προσποιεῖσθαι, κἄν τινες σκανδαλιζωνται.
- σκθ' Εἰ χρὴ τὰς ἀπηγορευμένας πράξεις ἀνεπισχυντότερον ἐξαγορεύειν πᾶσιν, ἢ τισὶ, καὶ ποίως τοῦτοις.
- σλ' Τί ἐστὶ λατρεία, καὶ τίς ἐστὶν ἡ λογικὴ λατρεία.
- σλα' Ἐὰν ἀδελφὸς πονηρευῆται εἰς ἐμὲ, καὶ ἐχθρῶν μοι, ἢ ἐνίοτε καὶ ἱερεὺς, εἰ ἐξεστὶ μοι τὰς ἐδομένας περὶ ἐχθρῶν ἐντολάς καὶ ἐπ' αὐτοῦ φυλάσσειν.
- σלב' Ἐὰν τις ἀδικηθεῖς ὑπὸ τινος μηδενὶ ἀνάθηται λόγῳ μακροθυμίας καὶ ἀνεξικακίας. ὁδὴ δὲ τῷ Θεῷ ἀποδιδόναί το κρῖμα, εἰ κατὰ Κύριον ποιεῖ.
- σλγ' Ἐκ πάντων τῶν κατορθωμάτων ἐὰν ἐν λείπῃ τινί, εἰ διὰ τοῦτο οὐ σώζεται.
- σλδ' Πῶς τὸν θάνατόν τις τοῦ Κυρίου καταγέλει.
- σλε' Εἰ συμφέρεῖ πολλά ἐκμανθάνειν παρὰ τῶν Γραφῶν.
- σλε' Ὅσοι κατηξιώθησαν τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐκμαθεῖν, πῶς ὀφείλουσι τὴν χάριν δεῖξασθαι.
- σλζ' Ποταπὴ ψυχὴ κατευθύνεται πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.
- σλη' Εἰ δυνατόν ἐστὶ τὸ ἀδιαλείπτως ψάλλειν, ἢ ἀναγινώσκειν, ἢ σπουδαιολογεῖσθαι περὶ τῶν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ διάστημα μὴ γίνεσθαι καθόλου, διὰ τὴν ἐπισυμβαίνουσαν τισιν ἀνάγκην τῶν βυπαρτέρων τοῦ σώματος χρεῖων.
- σλθ' Τίς ὁ θησαυρὸς ὁ ἀγαθός, καὶ τίς ὁ πονηρὸς σμ' Κατὰ τί πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς εἰρηται ἢ ἀπάγουσα εἰς ἀπώλειαν.
- σμα' Πῶς στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ πῶς δι' αὐτῆς τις εἰσέρχεται.
- σμβ' Τί ἐστὶ τὸ, *Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους εἰλάστοργοι*.
- σμη' Τί βούλεται λέγων ὁ Ἀπόστολος· *Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέντω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· καίτοιγε ἀλλαχοῦ εἰπῶν· Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ἐργὴ ἀρθῆτω ἀφ' ὑμῶν*.
- σμη' Τί ἐστὶ τὸ, *Δότε τόπον τῇ ὀργῇ*.
- σμε' Τίς ἐστὶν ὁ φρόνιμος ὡς ὁ ὄφις, καὶ ἀκέραιος ὡς ἡ περὶστερά.
- σμε' Τί ἐστὶν· *Ἡ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ*.

⁹⁷ Rom. xii, 1. ⁹⁸ Marc. vii, 13. ⁹⁹ ibid. 14. ¹ Rom. xii, 10. ² Ephes. iv, 26. ³ ibid. 31.

⁴ Rom. xii, 19. ⁵ I Cor. xiii, 5.

σμζ' Τί ἐστὶν ἡ ἐν Κυρίῳ καύχησις, καὶ τίς ἡ ἀπὸ ἡγορευμένη.

σμη' Εἰ Κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ γνῶσις καὶ σύνεσις· καὶ εἰ διὰ τοῦ Πνεύματος ᾧ μὲν δίδονται λόγος σοφίας, ἄλλῃ δὲ λόγος γνώσεως, πῶς ἐγκαλεῖ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος ὅτι, Ἄκμηρ καὶ ὅμοις ἀσύνητοι ἐστε· καὶ ὁ Ἀπόστολος αἰτιᾶται τινας ὡς ἀσυνέτους.

σμβ' Τί ἐστὶ τὸ ὄσιον, καὶ τί ἐστὶ τὸ δίκαιον.

σν Πῶς δίδωσι τις τὸ ἄγιον τοῖς κυσίον, ἢ βάλλει τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων· ἢ πῶς συμβαίνει τὸ ἐπιπερόμενον· *Μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς τοῖς ποσίον αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς.*]

σνα' Πῶς ποτὲ μὲν ἀπαγορεύει ὁ Κύριος βασιλεύειν βαλάντιον καὶ πήραν εἰς ὁδόν, ποτὲ δὲ λέγει· Ἄλλὰ νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον ἀράτω ὁμοίως καὶ πήραν· καὶ ὁ μὴ ἔχων πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν.

σνβ' Τίς ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιος, ὃν δίδοσθαι ἡμῖν καθ' ἡμέραν προσεύχεσθαι ἐδιδάχθημεν.

σνγ' Τί ἐστὶ τὸ τάλαντον, καὶ πῶς αὐτὸ πολυπλασιάζομεν.

σνδ' Τί ἐστὶν ἡ τράπεζα, ἐφ' ἣ ἔδει σε, φησὶν ὁ Κύριος, βαλεῖν τὸ ἀργύριον.

σνε' Ποῦ ἀπελθεῖν προστετάχθη ὁ ἀκούσας, Ἄρον τὸ σῶν, καὶ ὑπάγε.

σνς' Τίς ἐστὶν ὁ μισθὸς ὃν λαμβάνουσι καὶ οὗτοι ὁμοίως τοῖς ἐσχάτοις.

σνζ' Τίνες εἰσὶν ἄχυρον κατακαίμενον πυρὶ ἀσβέστιω.

σνη' Τίς ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καταγινοσκόμενος, ὅτι θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

σνθ' Τίς ἐστὶν ὁ ζέων τῷ πνεύματι.

σζ' Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ποτὲ μὲν, *Μὴ γίνεσθε ἄφρονες*· ποτὲ δὲ, *Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς*· εἰ δυνατόν μὴ εἶναι φρόνιμον παρ' ἑαυτῶν τὸν μὴ ἄφρονα.

σζα' Πῶς αἰτήσαντές τινα καὶ αὐτοὶ οἱ ἅγιοι οὐκ ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου.

σζβ' Τίς ἐστὶν ἡ διαφορά πτωχείας καὶ πενίας· καὶ πῶς ἀληθεύει ὁ Δαβὶδ λέγων· Ἐγὼ δὲ πτωχὸς εἰμι καὶ πένης.

σζγ' Τί βούλεται διδάξει ὁ Κύριος διὰ τῶν ὑποδειγμάτων, οἷς ἐπιφέρει τὸ, *Οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής.*

σζδ' Τὸ εὐκρινὲς τί ἐστὶν.

σζε' Εἰ πρὸς μόνους τοὺς ἱερεῖς εἴρηται τὸ, *Εἴτε προσφέρης τὸ δῶδόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον,* καὶ τὰ ἐξῆς.

A 247 Quæ sit gloriatio in Domino ⁶, et quæ sit interdita

248 Si Dominus dat sapientiam, et a facie ipsius oriatur cognitio et prudentia : item si per Spiritum alii datur sermo sapientiae, alii vero sermo scientiae, quomodo exprobrat Dominus discipulis illud : *Adhuc et vos sine intelligentia estis* ⁷ ; et qua ratione Apostolus quosdam accuset velut imprudentes.

249 Quid sit sanctum, et quid sit justum.

250 Quomodo det quis sanctum canibus, aut projiciat margaritas ante porcos : aut quomodo contingat quod sequitur : *Nequando conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos* ⁸.

B 251 Quomodo Dominus interdum prohibeat gestare sacculum et peram in via, interdum vero dicat : *Sed nunc qui sacculum habet, tollat similiter et peram. Et qui non habet, vendat vestem suam, et emat gladium* ⁹.

252 Quis sit panis quotidianus, cujus quotidianam largitionem rogare edocti sumus

253 Quid sit talentum, et quomodo illud multiplicabimus.

254 Quid sit mensa, in quam oportebat te, inquit Dominus, mittere pecuniam.

255 Quo abire jussus est qui audivit, *Tolle quod tuum est, et vade* ¹⁰.

C 256 Quænam sit merces quam hi pariter atque ultimi accipiunt.

257 Quinam sint palea quæ comburitur igne inextincto ¹¹.

258 Quisnam sit qui condemnatur ab Apostolo his verbis : *Volens in humilitate et religione* ¹², etc.

259 Quisnam sit fervens spiritu ¹³.

260 Cum Apostolus nunc quidem dicat : *Nolite fieri imprudentes* ¹⁴ : nunc vero, *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos* ¹⁵, an fieri possit, ut apud semetipsum prudens non sit is qui imprudens non est.

261 Quamobrem ipsi etiam sancti aliquas res quas petivere, non impetrarint a Domino.

D 262 Quid intersit inter mendicitatem et paupertatem : et quomodo verum dicat David, cum ait : *Ego autem mendicus sum et pauper* ¹⁶

263 Quid vult docere Dominus per exempla, quibus subjungit illud : *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus bonis suis, non potest meus esse discipulus* ¹⁷.

264 Quid sit sinceritas.

265 An ad solos sacerdotes dictum sit : *Si offeras manus tuas ad altare* ¹⁸, et reliqua.

⁶ II Cor. x, 17. ⁷ Matth. xv, 16. ⁸ Matth. vii, 6. ⁹ Luc. xxii, 36. ¹⁰ Matth. xx, 14. ¹¹ Matth. iii, 12. ¹² Coloss. ii, 18. ¹³ Rom. xii, 11. ¹⁴ Ephes. v, 17. ¹⁵ Rom. xii, 16. ¹⁶ Psal. cxxvi, 7, 18. ¹⁷ Luc. xiv, 33. ¹⁸ Matth. v, 23.

- 266 Quid sit sal' quem habere Dominus iussit ¹⁹. Α σζς' Τί ἐστι τὸ ἅλας, ὃ προσέταξεν ἔχειν ὁ Κυριος.
- 267 Si alius multis vapulabit, alius paucis ²⁰, quomodo dicant nonnulli, nullum pœnarum finem futurum iis qui puniendi sunt.
- 268 Quonam sensu dicantur quidam filii inobedientiae et filii irae ²¹.
- 269 Cum scriptum sit : *Facientes voluntates carnis, et cogitationum* ²², an aliae sint carnis voluntates, aliae cogitationum : et quales sint hæc.
- 270 Quid sit illud : *Aporiamur, sed non destituimur* ²³.
- 271 An per eleemosynam purgabitur quispiam ab omnibus quæ admiserit peccatis.
- 272 Cum Domini præceptum sit, non sollicitum esse de crastino ²⁴, quomodo salubriter id præcepti intelligemus.
- 273 Quid sit, quod cum quis fecerit, blasphemat in Spiritum sanctum ²⁵.
- 274 Quomodo quis in hoc sæculo efficiatur fatuus.
- 275 An sancti propositum impedire Satanas possit.
- 276 Quid sit, quod dictum fuit ab Apostolo : *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta* ²⁶.
- 277 Quodnam sit cubiculum, in quod orantem intrare Dominus jubet.
- 278 Quomodo spiritus cuiuspiam oret, mens tamen illius infructuosa sit ²⁷.
- 279 Quid sibi vult illud : *Psallite sapienter* ²⁸.
- 280 Quis sit qui mundus est corde ²⁹.
- 281 Quæ soror psallere non vult, num cogenda est.
- 282 Quinam sint ii qui dicunt : *Manducavimus coram te et bibimus, et tamen audierunt : Non novi vos* ³⁰.
- 412 283 An is qui facit alicujus voluntatem, sit illius socius.
- 284 Si in egestate sit fratrum societas ob aliquam morborum afflictationem, an sine ulla dubitatione ab aliis queat necessaria recipere; et si convenit, a quibus isthæc accipiet.
- 285 Utrum fratres cum fratribus negotiantes, justum rei traditæ pretium sollicitè anxieque requirere debeant.
- 286 Qui in fratrum societate vivit, sed incidit in morbum corporalem, an abducendus sit in hospitium.
- Hæc duntaxat complectebatur allatum ex Ponto exemplar. Reliqua autem XXVII capita cum animadversionibus addita sunt ex codice Cæsariensi.*
- 287 Qui sint fructus pœnitentia digni.
- σζς' Εἰ ὁ μὲν τις δαρήσεται πολλάς, ὁ δὲ ὀλίγας· πῶς λέγουσι τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις.
- σζη' Κατὰ ποῖον νοῦν λέγονται τινες υἱοὶ ἀπειθείας καὶ τέκνα ὀργῆς.
- σζθ' Ἐπειδὴ γέγραπται· *Ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, εἰ ἄλλα μὲν τὰ σαρκὸς θελήματα, ἄλλα δὲ τῶν διανοιῶν· καὶ ποῖα ταῦτα.*
- σς' Τί ἐστιν, Ἄπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι.
- σσα' Εἰ πάντων ὅσα ἡμαρτέ τις διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τὸν καθαρισμόν εὐρίσκει.
- σσβ' Ἐπειδὴ πρόσταγμα ἐστὶ τοῦ Κυρίου μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς αὔριον, πῶς ὑγιῶς τὸ πρόσταγμα νοήσομεν.
- σσγ' Τί ἂν τις ποιήσας βλασφημεῖ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
- σσδ' Πῶς γίνεται τις ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρός.
- σσε' Εἰ δύναται ἐγκόψαι πρόθεσιν ἀγίου ὁ Σατανᾶς.
- σςς' Τί ἐστὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Εἰς τὸ δοκιμᾶζειν ἡμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον.*
- σςζ' Ποῖόν ἐστι τὸ ταμειῖον, εἰς ὃ εἰσελεῖν τὸν προσευχόμενον προστάσσει ὁ Κύριος.
- σση' Πῶς τὸ πνεῦμά τινος προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς αὐτοῦ ἀκαρπὸς ἐστίν.
- σςθ' Τί ἐστὶ τὸ, *Ψάλλετε συνετῶς.*
- σσ' Τίς ἐστὶν ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ.
- σπα' Τὴν μὴ θέλουσαν ψάλλαι εἰ χρὴ ἀναγκάζεσθαι.
- σπβ' Τίνες εἰσὶν οἱ λέγοντες· *Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐπιλομεν, καὶ ἀκούοντες· Οὐκ εἶδα ἡμᾶς.*
- σπγ' Εἰ ὁ ποιῶν τὸ θελήμα τινος, κοινωνὸς ἐστὶν ἐκεῖνου.
- σπδ' Ἐὰν πτωχεύσῃ ἀδελφότης διὰ περίστασιν νόσων, εἰ ἀδιάκριτόν ἐστι παρ' ἐτέρων λαμβάνειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν· καὶ εἰ χρὴ, παρὰ τίνων ληψεται.
- σπε' Εἰ χρὴ ἀδελφότητα μετὰ ἀδελφότητος πραγματευομένην τὴν ἀξίαν τιμὴν τοῦ εἶδους περιεργάζεσθαι.
- σπς' Εἰ δεῖ τὸν ἐν ἀδελφότητι ζῶντα, καὶ ἀσθενεῖα σωματικῇ περιπεσόντα, εἰς ξενοδοχεῖον ἀπαγαγεῖν.
- Ἔως τούτου μόνον εἶχε τὸ ἀπὸ τοῦ Πόντου κομισθὲν ἀντίγραφον. Τὰ δὲ ἐφεξῆς κ' κεφάλαια καὶ τὰ ἐπιτίμια ἐκ τῆς βιβλίου τῆς ἀπὸ τῆς Καισαρείας προστέθη.*
- σπζ' Τίνες εἰσὶν ἀξιοὶ καρποῦ τῆς μετανοίας.

¹⁹ Marc. ix, 49. ²⁰ Luc. xii, 47. ²¹ Ephes. ii, 6. ²² ibid. 2. ²³ I Cor. iv, 8. ²⁴ Matth. vi, 34. ²⁵ Marc. iii, 29. ²⁶ Rom. xii, 2. ²⁷ I Cor. xiv, 14. ²⁸ Psal. xlii, 8. ²⁹ Matth. v, 8. ³⁰ Luc. xiii, 26, 27.

- απη' Ὁ θέλων ἐξομολογήσασθαι τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, A 288 Qui vult confiteri peccata sua, num omnibus
εἰ πᾶσιν ἐξομολογεῖσθαι ὀφείλει καὶ τοῖς τυχοῦσιν,
ἢ τίσιν.
- απθ' Ὁ μετανοήσας ἐπὶ ἀμαρτηματι, καὶ πάλιν εἰς
τὸ αὐτὸ ἐμπροσθὼν ἀμάρτημα, τί ποιήσει.
- απζ' Πῶς περισσεύει τις ἐν τῷ ἔργῳ Κυρίου πάν-
τοτε.
- απδ' Τίς ἐστὶν ὁ συντετριμμένος κάλαμος, ἢ τὸ τυφώ-
μενον λίνον· καὶ πῶς τις τὸ μὲν οὐ κατεάξει, τὸ δὲ
οὐ σβέννυσιν.
- απε' Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι παιδίων βιωτικῶν εἶναι
ιδόσκαλον.
- απς' Πῶς δεῖ προσφέρεισθαι τοῖς τὰ μείζονα τῶν
ἀμαρτημάτων παραιτούμενοις, τὰ δὲ μικρὰ ἀδια-
φόρως ποιοῦσιν.
- απϛ' Ἐκ ποίας αἰτίας ἐκπίπτει τις τῆς διηνεκοῦς B
μνήμης τοῦ Θεοῦ.
- απϜ' Ἐκ ποίων σημείων γνωρίζεται ὁ μετέωρος.
- απς' Πῶς πληροφορηθῆ ψυχὴ, ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων
καθαρεύει.
- απζ' Πῶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιστρέφειν
χρὴ.
- απη' Εἰ τὰ καλὰ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ποιεῖν ὁ λόγος
συγχωρεῖ.
- απθ' Πῶς πληροφορηθῆ ψυχὴ ἀποστῆναι τῆς φιλοδο-
ξίας.
- απϛ' Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐπιστροφῆς, ὅτι περὶ ἀοράτου
ἐστὶν ὁ λόγος.
- απϜ' Ἐὰν δὲ εἴπη, ὅτι οὐ καταγινώσκει μου τὸ συν- C
ειδός.
- απϛ' Εἰ χρὴ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας διδόναι τοῖς ἐνδεέσι
τῶν ἐξωθεν.
- απϛ' Εἰ χρὴ τοῖς παρὰ πάντων λεγομένοις ὑπακούειν
ἐν ἀδελφότητι.
- απϛ' Εἰ ὑπὲρ των παραδεδομένων τῆ ἀδελφότητι
παρὰ τῶν οἰκείων θελόντων διδόναι τι χρὴ δέ-
χεσθαι.
- απϛ' Εἰ δεῖ λαμβάνειν παρὰ τῶν ἐξωθεν, ἦτοι κατὰ
χάριν φιλίας, ἢ προκατελημμένης συγγε-
νείας.
- απϛ' Μετὰ ποίου τρόπου τὸ ἀμετεώριστον κατορθοῦ-
ται.
- απϛ' Εἰ χρὴ ἐξ ἐφημερίας ἀπάρχεσθαι τῆς ψαλμωδίας
ἢ τῆς προσευχῆς.
- απϛ' Εἰ χρὴ τὸν διδόντα τι ἐν ἀδελφότητι ἀμειβεσθαι· D
καὶ εἰ κατ' ἀναλογίαν τοῦ δόματος ποιεῖσθαι τὴν
ἀντίδοσιν.
- απϛ' Εἰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν γινομένων
τινι, χρὴ τολμᾶν εἰς κοινωνίαν τῶν ἀγίων παρ-
έρχεσθαι.
- απϛ' Εἰ χρὴ εἰς κοινὸν οἶκον προσκομιδὴν γίνε-
σθαι.
- απϛ' Εἰ χρὴ εἰς ἐπίσκεψιν ἀπέρχεσθαι, ἐπιζητούντων
τινῶν.
- απϛ' Εἰ χρὴ τοὺς ἐπισκεπτομένους λαϊκοὺς προτρέ-
πεσθαι εἰς εὐχὴν.
- απϛ' Εἰ χρὴ ἐργάζεσθαι ἐπισκεπτομένων τινῶν.
- 289 Quem poenituit peccati, et rursus in idem pec-
catum labitur, quid faciet.
- 290 Quomodo quis semper magis ac magis proficit
in opere Domini.
- 291 Quæ sit arundo contrita, aut fumigans linum :
et quomodo quis illam non confringet, hoc vera
non exstinguet²¹.
- 292 An conveniat in fratrum conventu puerorum
sæculo addictorum magistrum esse.
- 293 Quomodo cum iis agendum sit, qui devitant
graviora peccata, levia vero patrant indiscrimi-
natim.
- 294 Qua de causa non servet aliquis assiduum Dei
memoriam.
- 295 Quibus signis cognoscatur qui non est attento
animo.
- 296 Quomodo animus habeat persuasum se a pec-
catis purum esse
- 297 Quomodo a peccatis converti oporteat
- 298 An Scriptura permittat bonâ facerè ad sibi
ipsi placendum.
- 299 Quomodo sibi persuadebit animus, se a gloria
studio alienum esse.
- 300 Quis modus conversionis, cum de re sub aspe-
ctum non cadente fit sermo.
- 301 Quod si dicat quis : Non mea me condemnat
conscientia.
- 302 An ex cella penaria erogandum sit externis
inopibus.
- 303 An in fraterna communitate iis quæ a quibus-
vis dicuntur, obediendum sit.
- 304 Utrum pro iis qui fratribus fuere oblati, ali-
quid accipere oporteat ab eorum parentibus, si
dare aliquid voluerint.
- 305 An ab externis conveniat accipere, sive ami-
citiæ, sive prioris propinquitatis gratia.
- 413** 306 Qua ratione vitatur mentis aberratio.
- 307 An alternis vicibus incipiendum sit psallere
aut precari.
- 308 An fratribus aliquid danti, vicissim retribuere
oporteat : et si convenit pro ratione rei datæ
rependere vices.
- 309 Si consueta, et quæ secundum naturam sunt,
cuiquam contingant, an audere debeat ad san-
ctorum communionem accedere.
- 310 Nunquid in communi domo Dominicam cœnam
conveniat celebrari
- 311 Utrum cum aliqui rogant, eos invisere oporteat.
- 312 An laici qui nos invisunt adhortandi sint ad
precaionem.
- 313 An cum aliqui nos visitant, oporteat laborare.

²¹ ματθ. xii, 20.

- 266 Quid sit sal' quem habere Dominus iussit ¹⁹.
 267 Si alius multis vapulabit, alius paucis ²⁰, quomodo dicant nonnulli, nullum pœnarum finem futurum iis qui puniendi sunt.
 268 Quonam sensu dicantur quidam filii inobedientiæ et filii iræ ²¹.
 269 Cum scriptum sit : *Facientes voluntates carnis, et cogitationum* ²², an aliæ sint carnis voluntates, aliæ cogitationum : et quales sint hæc.
 270 Quid sit illud : *Aporiamur, sed non destituimur* ²³.
 271 An per eleemosynam purgabitur quispiam ab omnibus quæ admiserit peccatis.
 272 Cum Domini præceptum sit, non sollicitum esse de crastino ²⁴, quomodo salubriter id præcepti intelligemus.
 273 Quid sit, quod cum quis fecerit, blasphemat in Spiritum sanctum ²⁵.
 274 Quomodo quis in hoc sæculo efficiatur fatuus.
 275 An sancti propositum impedire Satanas possit.
 276 Quid sit, quod dictum fuit ab Apostolo : *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta* ²⁶.
 277 Quodnam sit cubiculum, in quod orantem intrare Dominus jubet.
 278 Quomodo spiritus cujuspiam oret, mens tamen illius infructuosa sit ²⁷.
 279 Quid sibi vult illud : *Psallite sapienter* ²⁸.
 280 Quis sit qui mundus est corde ²⁹.
 281 Quæ soror psallere non vult, num cogenda est.
 282 Quinam sint ii qui dicunt : *Manducavimus coram te et bibimus, et tamen audierunt : Non novi vos* ³⁰.
 412 283 An is qui facit alicujus voluntatem, sit illius socius.
 284 Si in egestate sit fratrum societas ob aliquam morborum afflictationem, an sine ulla dubitatione ab aliis queat necessaria recipere; et si convenit, a quibus isthæc accipiet.
 285 Utrum fratres cum fratribus negotiantes, justum rei traditæ pretium sollicitè anxieque requirere debeant.
 286 Qui in fratrum societate vivit, sed incidit in morbum corporalem, an abducendus sit in hospitium.
 Hæc duntaxat complectebatur allatum ex Ponto exemplar. Reliqua autem XXVII capita cum animadversionibus addita sunt ex codice Cæsariensi.
 287 Qui sint fructus poenitentia digni.

- σῆς' Τί ἐστὶ τὸ ἄλας, ὃ προσέταξεν ἔχειν ὁ Κυριος.
 σῆς' Εἰ ὁ μὲν τις δαρήσεται πολλὰς, ὁ δὲ ὀλίγας· πῶς λέγουσί τινες μὴ εἶναι τέλος τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις.
 σῆη' Κατὰ ποῖον νοῦν λέγονται τινες υἱοὶ ἀπειθείας καὶ τέκνα ὀργῆς.
 σῆθ' Ἐπειδὴ γέγραπται· *Ποιῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διαιοιῶν*, εἰ ἄλλα μὲν τὰ σαρκὸς θελήματα, ἄλλα δὲ τῶν διανοιῶν· καὶ ποῖα ταῦτα.
 σσ' Τί ἐστὶν, Ἄπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι.
 σσα' Εἰ πάντων ὅσα ἡμαρτέ τις διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τὸν καθαρισμὸν εὐρίσκει.
 B σσβ' Ἐπειδὴ πρόσταγμα ἐστὶ τοῦ Κυρίου μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς αὔριον, πῶς ὑγιῶς τὸ πρόσταγμα νοήσομεν.
 σσγ' Τί ἂν τις ποιήσας βλασφημεῖ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.
 σσδ' Πῶς γίνεται τις ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρός.
 σσε' Εἰ δύναται ἐγκόψαι πρόθεσιν ἀγίου ὁ Σατανᾶς.
 σσς' Τί ἐστὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Εἰς τὸ δοκιμᾶν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον*.
 σσζ' Ποῖόν ἐστὶ τὸ ταμειῖον, εἰς ὃ εἰσελθεῖν τὸν προσευχόμενον προστάσσει ὁ Κύριος.
 σση' Πῶς τὸ πνεῦμά τινος προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς αὐτοῦ ἄκαρπός ἐστιν.
 C σση' Τί ἐστὶ τὸ, *Ψάλλετε συνετῶς*.
 σσπ' Τίς ἐστὶν ὁ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ.
 σσα' Τὴν μὴ θέλουσαν ψάλλαι εἰ χρῆ ἀναγκάζεσθαι.
 σσβ' Τίνες εἰσὶν οἱ λέγοντες· *Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἀκούοντες· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς*.
 σσγ' Εἰ ὁ ποῖων τὸ θέλημά τινος, κοινῶς ἐστὶν ἐκεῖνου.
 σσδ' Ἐὰν πτωχεύσῃ ἀδελφότης διὰ περιστάσιν νόσων, εἰ ἀδιάκριτόν ἐστι παρ' ἐτέρων λαμβάνειν τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν· καὶ εἰ χρῆ, παρὰ τίνων λήφεται.
 σσε' Εἰ χρῆ ἀδελφότητα μετὰ ἀδελφότητος πραγματευομένην τὴν ἀξίαν τιμὴν τοῦ εἶδους περιεργάζεσθαι.
 σσς' Εἰ δεῖ τὸν ἐν ἀδελφότητι ζῶντα, καὶ ἀσθενεῖα σωματικῇ περιπεσόντα, εἰς ξενοδοχεῖον ἀπαγαγεῖν.
 Ἔως τούτου μόνον εἶχε τὸ ἀπὸ τοῦ Πόντου κομισθὲν ἀντίγραφον. Τὰ δὲ ἐφεξῆς κ' κεφάλαια καὶ τὰ ἐπιτέμια ἐκ τῆς βίβλου τῆς ἀπὸ τῆς Καισαρείας προσετέθη.
 σσζ' Τίνες εἰσὶν ἄξιοι καρποὶ τῆς μετανοίας.

¹⁹ Marc. ix, 49. ²⁰ Luc. xii, 47. ²¹ Ephes. ii, 6. ²² ibid. 2. ²³ I Cor. iv, 8. ²⁴ Matth. vi, 34. ²⁵ Marc. iii, 29. ²⁶ Rom. xii, 2. ²⁷ I Cor. xiv, 14. ²⁸ Psal. xlvi, 8. ²⁹ Matth. v, 8. ³⁰ Luc. xiii, 26, 27.

- σπη' Ὁ θέλων ἐξομολογήσασθαι τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, A 288 Qui vult confiteri peccata sua, num omnibus et p̄sais ἐξομολογεῖσθαι ὀφείλει καὶ τοῖς τυχοῦσιν, et quibuslibet debet confiteri, aut quibus.
- ἢ τίσιν.
- σπη' Ὁ μετανοήσας ἐπὶ ἀμαρτηρατι, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐμπασῶν ἀμάρτημα, τί ποιήσει.
- σι' Πῶς περισσεύει τις ἐν τῷ ἔργῳ Κυρίου πάντοτε.
- σι' Τίς ἐστὶν ὁ συντετριμμένος κάλαμος, ἢ τὸ τυφόμενον λίνον· καὶ πῶς τις τὸ μὲν οὐ κατεάξει, τὸ δὲ οὐ σβέννυσιν.
- σιβ' Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι παιδίων βιωτικῶν εἶναι ἰδάσκαλον.
- σιγ' Πῶς δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς τὰ μείζονα τῶν ἀμαρτημάτων παραιτουμένοις, τὰ δὲ μικρὰ ἀδιαφόρως ποιοῦσιν.
- σιδ' Ἐκ ποίας αἰτίας ἐκπίπτει τις τῆς διηνεκοῦς μνήμης τοῦ Θεοῦ.
- σιε' Ἐκ ποίων σημείων γνωρίζεται ὁ μετέωρος.
- σις' Πῶς πληροφορηθῆ ψυχὴ, ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων καθαρῆται.
- σιζ' Πῶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιστρέφειν χρὴ.
- σιη' Εἰ τὰ καλὰ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ποιεῖν ὁ λόγος συγχωρεῖ.
- σιθ' Πῶς πληροφορηθῆ ψυχὴ ἀποστῆναι τῆς φιλοδοξίας.
- τι' Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐπιστροφῆς, ὅτι περὶ ἀοράτου ἐστὶν ὁ λόγος.
- τα' Ἐὰν δὲ εἶπη, ὅτι οὐ καταγινώσκει μου τὸ συνειδός.
- τιβ' Εἰ χρὴ ἀπὸ τῆς οικονομίας διδόναι τοῖς ἐνδέσει τῶν ἔξωθεν.
- τιγ' Εἰ χρὴ τοῖς παρὰ πάντων λεγομένοις ὑπακούειν ἐν ἀδελφότητι.
- τιδ' Εἰ ὑπὲρ τῶν παραδεδομένων τῇ ἀδελφότητι παρὰ τῶν οικειῶν θελόντων διδόναι τι χρὴ δέχεσθαι.
- τιε' Εἰ δεῖ λαμβάνειν παρὰ τῶν ἔξωθεν, ἦτοι κατὰ χάριν φιλίας, ἢ προκατειλημμένης συγγενείας.
- τις' Μετὰ ποιου τρόπου τὸ ἀμετεώριστον κατορθοῦται.
- τιζ' Εἰ χρὴ ἐξ ἐφημερίας ἀπάρχεσθαι τῆς ψαλμωδίας ἢ τῆς προσευχῆς.
- τιη' Εἰ χρὴ τὸν διδόντα τι ἐν ἀδελφότητι ἀμείβεσθαι· καὶ εἰ κατ' ἀναλογίαν τοῦ δόματος ποιῆσθαι τὴν ἀντίδοσιν.
- τιθ' Εἰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν γινομένων τι, χρὴ τολμᾶν εἰς κοινωνίαν τῶν ἁγίων παρέχεσθαι.
- τιι' Εἰ χρὴ εἰς κοινὸν οἶκον προσκομιδὴν γίνεσθαι.
- τιια' Εἰ χρὴ εἰς ἐπίσκεψιν ἀπέρχεσθαι, ἐπιζητούντων τινῶν.
- τιιβ' Εἰ χρὴ τοὺς ἐπισκεπτομένους λαϊκοὺς προτρέψασθαι εἰς εὐχὴν.
- τιιγ' Εἰ χρὴ ἐργάζεσθαι ἐπισκεπτομένων τινῶν.
- 289 Quem p̄nituit peccati, et rursus in idem peccatum labitur, quid faciet.
- 290 Quomodo quis semper magis ac magis proficit in opere Domini.
- 291 Quæ sit arundo contrita, aut fumigans linum : et quomodo quis illam non confringet, hoc vere non exstinguet²¹.
- 292 An conveniat in fratrum conventu puerorum sæculo addictorum magistrum esse.
- 293 Quomodo cum iis agendum sit, qui devitant graviora peccata, levia vero patrant indiscriminatim.
- B 294 Qua de causa non servet aliquis assiduum Dei memoriam.
- 295 Quibus signis cognoscatur qui non est attento animo.
- 296 Quomodo animus habeat persuasum se a peccatis purum esse
- 297 Quomodo a peccatis converti oporteat
- 298 An Scriptura permittat bonâ facerè ad sibi ipsi placendum.
- 299 Quomodo sibi persuadebit animus, se a gloriæ studio alienum esse.
- 300 Quis modus conversionis, cum de re sub aspectum non cadente fit sermo.
- C 301 Quod si dicat quis : Non mea me condemnat conscientia.
- 302 An ex cella penaria erogandum sit externis inopibus.
- 303 An in fraterna communitate iis quæ a quibusvis dicuntur, obediendum sit.
- 304 Utrum pro iis qui fratribus fuere oblati, aliquid accipere oporteat ab eorum parentibus, si dare aliquid voluerint.
- 305 An ab externis conveniat accipere, sive amicitiae, sive prioris propinquitatis gratia.
- 413 306 Qua ratione vitatur mentis aberratio.
- 307 An alternis vicibus incipiendum sit psallere aut p̄cari.
- D 308 An fratribus aliquid danti, vicissim retribuere oporteat : et si convenit pro ratione rei datæ rependere vices.
- 309 Si consueta, et quæ secundum naturam sunt, cuiquam contingant, an audere debeat ad sanctorum communionem accedere.
- 310 Nanquid in communi domo Dominicam cœnam conveniat celebrari
- 311 Utrum cum aliqui rogant, eos invisere oporteat.
- 312 An laici qui nos invisunt adhortandi sint ad p̄cationem.
- 313 An cum aliqui nos visitant, oporteat laborare.

²¹ matth. xii, 20.

(43) ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΤΩΝ ΚΑΤ' ΕΠΙΤΟΜΗΝ ΟΡΩΝ.

PROOEMIUM
IN REGULAS BREVIUS TRACTATAS.

benignus Deus, qui docet hominem scientiam ²³, iis quidem quibus creditum est donum docendi præcipit per Apostolum, ut perseverent in doctrina ²⁴, eos vero qui divinorum documentorum ædificatione indigent, per Moysen admonet, dicens: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi: majores tuos, et dicent tibi* ²⁵. Quapropter necesse est nos quidem, quibus creditum est munus docendi, paratos esse omni tempore et promptos ad instruendas perficiendasque animas, et modo publice coram tota Ecclesia contestari, modo privatim permittere unicuique eorum, qui ad nos accesserint, ut suo arbitratu nos seorsum rogare possint quæ pertinent et ad sanitatem fidei, et ad veritatem ejus vivendi ritus qui est ex Evangelio Domini nostri Jesu Christi, ex quibus utrisque homo Dei constanter perficitur: vos vero nihil otiosum, nihil vobis infructuosum relinquere, sed præter ea quæ in communi discitis, etiam privatiim de rebus conducibilibus interrogare, et omne vitæ otium ad vestram utilitatem dirigere. Ergo si nos in hoc congregavit Deus, multaque, quod ad externos tumultus attinet, requie perfruimur, neque ad quidquam aliud agendum convertamur, neque somno rursus corpora tradamus, sed in meditandis ac expendendis rebus necessariis transigamus reliquam noctis partem, expletes quod dictum est a beato Davide: *In lege Domini meditabitur die ac nocte* ²⁶.

Ὁ φιλόνηθρωπος Θεός, ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν, τοῖς μὲν τὸ διδασκαλικὸν πεπιστευμένοις χάρισμα παραγγέλλει διὰ τοῦ Ἀποστόλου ἐμμένειν τῇ διδασκαλίᾳ, τοῖς δὲ χρήζουσι τῆς ἐκ τῶν θείων διδαγμάτων οἰκοδομῆς διὰ Μωϋσέως παραινεῖ λέγων· Ἐπερωτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι. Διόπερ ἀνάγκη ἡμᾶς μὲν, τοὺς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου πεπιστευμένους, ἐν παντὶ καιρῷ προθύμους εἶναι πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ψυχῶν· καὶ τὰ μὲν ἐν κοινῷ τῇ Ἐκκλησίᾳ πάσῃ διαμαρτύρασθαι (44)· τὰ δὲ ἰδίᾳ ἐκάστῳ τῶν προσόντων παρέχειν ἑαυτοὺς κατ' ἐξουσίαν ἐπερωτᾶν, τὰ τε πρὸς ὑγείαν τῆς πίστεως καὶ ἀλήθειαν τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πολιτείας, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος βεβαίως τελειοῦται· ὡμᾶς δὲ μηδὲν ἄκαρπον παριέναι, (45) μηδὲν ἀργὸν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ πρὸς οἷς ἐν τῷ κοινῷ μανθάνετε, καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν συμφερόντων ἐπερωτᾶν, καὶ πᾶσαν σχολὴν τοῦ βίου πρὸς τὸ χρήσιμον διατίθεσθαι. Εἰ οὖν εἰς τοῦτο συνήγαγεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἡσχία πολλὴ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν θορυβῶν ἐστὶ, μήτε πρὸς ἐτέραν τινὰ ἐργασίαν τρεπώμεθα, μήτε ὑπὲρ πάλιν παραδῶμεν τὰ σώματα, ἀλλ' ἐν τῇ μερίμνῃ καὶ ἐξετάσει τῶν ἀναγκαίων τὸ λειπόμενον μέρος τῆς νυκτὸς διενέγκωμεν, πληροῦντες τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ, ὅτι ἐν νόμῳ Κυρίου μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός.

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII

Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi

414 INTERROGATIO I.

An liceat, aut expediat alicui, ut sibiipsi permittat facere dicere quæ bona existimat, citra testimonium divinarum Scripturarum.

RESPONSIO.

Cum Dominus noster Jesus Christus dicat qui-

²³ Psal. xciii, 10. ²⁴ I Tim. 1, 3. ²⁵ Deut. xxxii, 7. ²⁶ Psal. 1, 2.

(45) Breve illud quasi proœmium habet varium titulum et locum in variis codicibus. In utroque Coli. continenter leguntur Regulæ tum longiores tum breviores, sine proœmio, sine tabula, sine ulla distinctione, sic ut ex utrisque corpus unum efficiatur.

(44) Codex Colb. πάση περι τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου διαμαρτύρασθαι. Mox idem ms. τὰ τε πρὸς οἰκοδομὴν καὶ ὑγείαν, ad ædificationem et integritatem fidei.

(45) Reg. primus ὡμᾶς δὲ μηδὲν ἀργὸν ἐν ἑαυτοῖς,

C

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας (46).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Εἰ ἔξεστιν (47) ἢ συμφέροι τινὲ ἑαυτῷ ἐπιτρέπειν, καὶ ποιεῖν ἢ λέγειν ἃ νομίζει καλὰ, ἀνευ τῆς μαρτυρίας τῶν θεοσπευστῶν Γραφῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος περὶ

μηδὲν ἄκαρπον παριέναι. Ita vero in Colb. legitur: ὡμᾶς δὲ μηδὲν ἄκαιρον, ἀργὸν ἑαυτοῖς, μηδὲ ἄκαρπον παρῆναι.

(46) Reg. tertius τοῦ αὐτοῦ οροὶ κατ' ἐπιτομήν, ejusdem regulæ in epitomen redactæ. Aliter in Colbertino, ἀρχὴ τῶν κατ' ἐπιτομὴν κεφαλαίων, initium capitulum in epitomen coactorum.

(47) Veteres duo libri ἐξεστι καὶ συμ. Mox Reg. primus et Voss. τῶν Γραφῶν. Alius ms. τῶν θείων Γραφῶν.

μὲν (48) τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἄρ ἀκούσῃ, ταῦτα λαλήσει· περὶ δὲ ἑαυτοῦ· Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν· καὶ πάλιν· Ὅτι ἐγὼ ἐξ ἑμαντοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μοι ἐντολὴν ἔδωκε (49), τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω· καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστίν· ἢ οὐκ λαλῶ ἐγὼ, καθὼς εἰρηκὲς μοι ὁ Πατήρ, οὕτω λαλῶ· τίς ἂν εἰς τοσαύτην ἐξέληθῃ (50) μανίαν, ὥστε ἀφ' ἑαυτοῦ τολμήσαι τι καὶ μέχρις ἔννοιας λαβεῖν, ὃς ὀδηγοῦ μὲν τοῦ ἁγίου καὶ ἀγαθοῦ Πνεύματος χρεῖαν ἔχει, ἵνα κατευθυνθῇ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας κατὰ τε νοῦν καὶ λόγον, καὶ πράξιν, τυφλὸς δὲ καὶ ἐν σκότει διαγεί, ἄνευ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ φωτίζοντος, ὡς περ ἀκτίσι, ταῖς ἑαυτοῦ ἐντολαῖς; Ἡ γὰρ ἐντολὴ Κυρίου, φησί, τηλαυγῆς, φωτίζουσα ὀφθαλμούς· Ἐπειδὴ (51) δὲ τῶν ἐν ἡμῖν στρεφομένων πραγμάτων ἢ ῥημάτων τὰ μὲν ἐστὶν ὑπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ διεσταλμένα, τὰ δὲ σεσωπημένα· περὶ μὲν τῶν γεγραμμένων οὐδεμία ἐξουσία δέδοται καθόλου οὐδενί, οὔτε ποιῆσαι τι τῶν κειωλυμένων, οὔτε παραλείψαι τι τῶν προστεταγμένων, τοῦ Κυρίου ἅπαξ παραγγειλαντος, καὶ εἰπόντος· Καὶ φυλάξῃ (52) τὸ ῥήμα ὃ ἐντέλλομαι σοι σήμερον· οὐ προσθήσεις ἐπ' αὐτῷ, καὶ οὐκ ἀφελείς ἀπ' αὐτοῦ· Φοβερά γάρ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐθέβειν μέλλοντος τοῦ τοιοῦτον τι τολμῶντος· περὶ δὲ τῶν σεσωπημένων κανόνα ἡμῖν ἐξέθετο ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰπών· Πάντα μοι ἐξέστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομῶ· Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος· Ὡστε παντὶ λόγῳ ἐπάναγκες ἢ ἢ τῷ Θεῷ (53) ὑποτάσσεσθαι κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἢ ἄλλοις διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· Γέγραπται γάρ· Ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ· Καὶ ὁ Κύριός φησιν· Ὁ θέλω ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔστω πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων δούλος· ἀπληροτριωμένος δηλονότι τῶν ἰδίων θελημάτων κατὰ μίμησιν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος· Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β'.

Ποῶν ὁμολογῶν ἀπαιτεῖσθαι δεῖ παρ' ἀλλήλων τοὺς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ζῆν κατὰ Θεὸν βουλομένους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παντὶ τῷ προσερχομένῳ προ-

dem de sancto Spiritu, Non enim loquetur a seipso, sed quæcumque audierit, hæc loquetur³⁶; de seipso vero: Non potest Filius a se facere quidquam³⁷; et iterum: Ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar: et scio quia mandatum ejus vita æterna est: quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor³⁸; quis eo dementia deveniet, ut a seipso audeat aliquid vel cogitatione concipere, qui scilicet ductore sancto et bono Spiritu indigeat, ut dirigatur in viam veritatis, sive in mente, sive in sermone, sive in actione, et cæcus sit, et in tenebris degat, sine sole justitiæ ipso Domino nostro Jesu Christo, qui suis mandatis tanquam radiis illuminat? Præceptum enim Domini, inquit, lucidum, illuminans oculos³⁹. Sed quoniam rerum aut verborum apud nos usitatorum alia in sancta Scriptura per Domini mandatum declarata sunt, alia silentio prætermissa: de iis quidem quæ scripta sunt, nulli omnino licet aut aliquid facere eorum quæ vestita sunt, aut aliquid omittere eorum quæ jussa sunt, cum Dominus semel præceperit, ac dixerit: Et servabis verbum quod præcipio tibi hodie: non adjicies ad ipsum, nec detrahes ab ipso⁴⁰. Formidabilis enim quædam judicii expectatio superest, atque æmulatoris ignis, qui eos qui aliquid ejusmodi audent, devorabit⁴¹: de iis vero quæ silentio præterita sunt, regulam nobis tradidit apostolus Paulus cum dixit: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt: omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est, quærat: sed quod alterius, unusquisque⁴². Quare necesse omnino est, aut Deo ex ejus mandato subjici, aut aliis 415 propter mandatum illius. Scriptum est enim: Subjecti invicem in timore Christi⁴³. Quin et Dominus ait: Qui vult inter vos esse magnus, sit omnium postremus, et omnium servus⁴⁴; abalienatus videlicet a suis voluntatibus, exemplo ipsius Domini, dicentis: Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me, Patris⁴⁵.

INTERROGATIO II.

Qualem professionem a se mutuo exigere debeant qui simul secundum Deum vivere volunt.

RESPONSIO

Eam, quæ a Domino cuique accedenti proposita

³⁶ Joan. xvi, 13. ³⁷ Joan. v, 19. ³⁸ Joan. xii, 49, 50. ³⁹ Psal. xviii, 9. ⁴⁰ Deut. iv, 2. ⁴¹ Hebr. x, 27. ⁴² I Cor. x, 22-24. ⁴³ Ephes. v, 21. ⁴⁴ Marc. ix, 34. ⁴⁵ Joan. vi, 58.

(48) Vocula μὲν deest quidem in vulgatis: sed in veteribus libris reperitur. Hæc fusius scripta sunt in Colbertino, περὶ μὲν τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς ὑμᾶς ὀδηγήσει εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν· οὐ γάρ, κ. τ. λ. Cum Dominus noster Jesus Christus de Spiritu sancto quidem dicat discipulis suis: Ipse vos deducet in omnem veritatem, etc.

(49) Unus ms. ἐντολὴν δέδωκε. Haud longe voculam τί ex multis mss. addidimus.

(50) Reg. primus et Colb. ἐξέληθοι.

(51) Codex Combes. Ἐπειδὴ τοίνυν. Mox Regii duo et Colb. πραγμάτων ἢ ῥημάτων. Illud, ἢ ῥη-

μάτων, aberat a vulgatis. Nec ita multo post mss. duo cum Voss. ἐντολῆς τοῦ Κυρίου.

(52) Antiqui tres libri καὶ φυλάξαι, et serva verbum. Editi et codex Combes. καὶ φυλάξῃ, servabis, Ibidem Reg. primus ὁ ἐγὼ.

(53) Unus ms. Θεῷ Λόγῳ: Deo Verbo. Mox Reg. primus et Colb. κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἢ ἄλλοις. Γέγραπται γάρ. Reg. tertius et Combes. ἢ ἄλλοις. Cætera ut supra. At Coisl. secundus ἐπάναγκες ἢ, ἢ τῷ Θεῷ ὑποτάσσεσθαι κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, ἢ ἄλλοις διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ· quo in codice plana sunt omnia, et suo quæque loco posita. Ita autem habet

est, cum dixit : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me⁴⁶. Qualem autem vim habeat horum unumquodque, dictum est in ea, quæ ad ipsum pertinet, interrogatione.

INTERROGATIO III.

Quomodo convertentem peccantem : aut si non convertat sese, quomodo cum illo agendum sit.

RESPONSIO.

Velut præceptum est nobis a Domino, cum dixit : Si peccaverit frater tuus, vade, corripue eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum : si vero non audierit, adhibe tecum etiam unum, aut duos, ut in ore duorum testium aut trium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem non audierit quoque Ecclesiam, sit tibi sicut ethnicus et publicanus⁴⁷. Si hæcque hoc contingat, Sufficit tali oburgatio hæc, quæ fit a pluribus⁴⁸ ; cum Apostolus scripserit : Argue, increpa, obsecra in omni patientia, et doctrina⁴⁹. Et rursus : Quod si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur⁵⁰.

Ἐπιστολῆς τοῦτοσ σημειωσθε· καὶ μὴ συναναμιγνυσθε αὐτῶ, ἵνα ἐντραπῆ.

INTERROGATIO IV.

Si quis pro levissimis etiam peccatis coarctet ac urgeat fratres, his verbis : Debetis agere penitentiam, nunquid et ipse immisericors est, et haritatem dissolvit.

RESPONSIO.

Cum Dominus affirmaverit iota unum aut unum apicem a lege non præterire, donec omnia fiant⁵¹, pronuntiaveritque homines de omni verbo otioso quod locuti fuerint, rationem in judicii die esse reddituros⁵², nihil contemnendum est quasi parvum. Qui enim, inquit, rem contemnit, contemnetur ex ea⁵³. Et alias quale peccatum audeat quis parvum dicere, postquam **416** Apostolus hanc protulit sententiam : Per prævaricationem legis Deum inhonoras⁵⁴ ? Quod si stimulus mortis peccatum est, non hoc, aut illud, sed indefinite omne omnino peccatum, immisericors est qui silet, non qui redarguit, tanquam qui venenum relinquat in eo qui a venenata bestia morsus est, non autem

ταπεισαν (54), εἰπόντος· Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθῆτω μοι. Τούτων δὲ ἕκαστον οἶαν ἔχει δύναμιν εἴρηται ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ ἐρωτῆματι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Τὸν ἀμαρτάνοντι πῶς ἐπιστρέψομεν; ἢ μὴ ἐπιστρέφομεν πῶς ἔχει τῷ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς προστετάγμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἐὰν ἀμάρτη ὁ (55) ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἑτι ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν (56) σταθῆ πᾶν ῥῆμα. Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν εἰς τῆ Ἐκκλησίᾳ ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας (57) παρακούσῃ, ἔστω σοι ὁ ἔθνικός καὶ ὁ τελώνης· Ἐὰν ἕρα γένηται τοῦτο, Ἄρκετον τῷ τοιοῦτῳ ἢ ἐπιτιμία αὐτῆ ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων, τοῦ Ἀποστόλου γράψαντος· Ἐλεξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ, καὶ διδαχῇ· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Ἐὰν τις καὶ εἰς (58) τὰ μικρὰ ἀμαρτήματα στενωχωρῆ τοὺς ἀδελφούς, λέγων, ὅτι Ὅφείλετε μετανοῆσαι, μήποτε καὶ αὐτοὺς ἀσπλαγχνός ἐστι, καὶ τὴν ἀγάπην καταλύει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου διαβεβαιωσαμένου μὲν, ὅτι ἴωτα ἐν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται, ἀποφνηαμένου δὲ, ὅτι Πᾶν ῥῆμα ἄργον, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· οὐδενὸς δεῖ καταφρονεῖν ὡς μικροῦ. Ὁ γὰρ καταφρονῶν πράγματος, φησί, καταφρονηθήσεται (59) ὑπ' αὐτοῦ. Ἄλλως τε ποῖον ἀμάρτημα μικρὸν τολμήσει τις εἰπεῖν, τοῦ Ἀποστόλου ἀποφνηαμένου, ὅτι διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάσεις; Εἰ δὲ τὸ κέντρον τοῦ θανάτου ἢ ἀμαρτία, οὐχ ἦδε ἢ ἦδε, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ δηλονότι πᾶσα ἀμαρτία (60), ἀσπλαγχνός ἐστιν ὃ ἐφησυχάζων, οὐχ ὃ ἐλέγχων· ὡσπερ ὃ τὸν ἰὸν ἐναφείς τῷ δηχθέντι· ὑπὸ ἰσθλοῦ, οὐχ ὃ

⁴⁶ Matth. xvi, 24. ⁴⁷ Matth. xviii, 15-17. ⁴⁸ II Cor. ii, 6. ⁴⁹ I Tim. iv, 2. ⁵⁰ II Thess. iii, 14. ⁵¹ Matth. v 18. ⁵² Matth. xii, 36. ⁵³ Prov. xiii, 15. ⁵⁴ Rom. ii, 23.

Coisl. primus, ἐπάναγκας, ἢ τῷ Θεῷ ὑποτάσσεσθαι κατ' ἐντολὴν· in cæteris autem consentit cum Coisl. secundo. Sed hæc variatio, si tamen variatio dici potest, sententiam non mutat. Editi κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ· γέγραπται.

(54) Editi et unus Combef. προταπεισαν. Alter Combef. προσταπεισαν. Reg. tertius προταχθείσαν.

(55) Reg. primus ἀμάρτη εἰς σὲ ὃ.

(56) Reg. primus et Colb. καὶ τριῶν. Mox idem ms. σταθῆ. Editi et Reg. tertius σταθῆσεται.

(57) Reg. tertius et editi τῆ Ἐκκλησίᾳ. At duo ms. cum Voss. τῆς Ἐκκλησίας. Aliquanto post Colb. ἢ ἐπὶ τῶν πλειόνων, quæ fit coram pluribus. Post vocem πλειόνων ita legitur in Voss. et in aliis duo-

bus libris, καὶ ὡς παραδέδοται ὑπὸ τοῦ Ἀπ. γρ. (58) Sic veteres quidam libri. Vocula eis deest in vulgatis. Mox codex Voss. μετανοεῖν μήποτε καταλύει τὴν ἀγάπην ἀσπλαγχνός ὢν, et ita quoque habet Colbertinus, nisi, quod pro μήποτε habet μη. Reg. primus μήποτε καταλύη· cætera autem ita ut priores duo codices.

(59) Codex Voss. Ὁ γὰρ καταφρονῶν, φησί, γράμματος, καταφραθήσεται. Aliquanto post duo mss. Ἄλλως δέ.

(60) Illud, ἀλλὰ τῷ ἀδιορίστῳ δηλονότι πᾶσα ἀμαρτία, deest in Vossii codice et in Regio primo. Combefisius in his verbis deprehendere sibi videtur Stoicam quamdam severitatem. Nam, inquit, peccata magna a parvis non discernuntur : sed omnia ex

ἐξαιρων. Καὶ τὴν ἀγάπην δὲ οὗτος καταλύει (61). **A** eximat. Quinetiam qui ejusmodi est, evertit charitatem. Scriptum est enim : *Qui parcat baculo, odii filium suum : qui autem diligit, diligenter castigat* ⁸¹.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε΄.

Πῶς ὀφείλει τις μετανοῆσαι ἐφ' ἐκάστῳ ἁμαρτήματι, καὶ ποίους ἐπιδειξάσθαι καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν διάθεσιν ἀναλαβὼν τοῦ εἰπόντος, Ἄδικιαν ἐμίσησα, καὶ ἐβδελυξάμην. Καὶ ποιήσας τὰ ἐν τῷ ἔκτῳ ψαλμῷ, καὶ ἐν (62) πολλοῖς ἄλλοις εἰρημμένα, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὑπὲρ ἄλλου ἡμαρτηκότητος μεμαρτυρημένα τοῖς· κατὰ Θεὸν λυπηθεῖσιν. Ἰδοὺ γάρ, φησί, τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι, πόσῃν κατειργάσατο ὑμῖν σπουδῆν, ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ **B** ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον (63), ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ἐκδίκησιν, ἀλλὰ ζῆλον. Ἐν παντὶ συνεστῆσατε ἑαυτοὺς ἀγνοοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. Καὶ πολυπλασιάσας τὴν ἀντίθετον κατόρθωμα, ὡς ὁ Ζαχαρίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΤ΄.

Ὁ λόγος ὁμολογῶν μετανοεῖν, τὸ δὲ ἁμάρτημα μὴ διορθούμενος, τίς ἐστίν (64).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περὶ τοῦ τοιοῦτου γεγράφθαι λογίζομαι. Ἐάν σου δέηται ὁ ἐχθρὸς μεγάλη τῇ φωνῇ, μὴ πεισθῆς αὐτῷ· ἐπτά γάρ εἰσι ποτηρία ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· καὶ ἀλλαγοῦ· Ὅσπερ κύων δεῖται ἐπέλθῃ **C** ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἑμετὸν, καὶ μισητὸς γένηται, οὕτως ἄνθρωπος τῇ ἰδίᾳ κακίᾳ ἀναστρέψας (65) ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ΄.

Τί τὸ κρίμα τῶν ἐκδικούντων τοὺς ἁμαρτάνοντας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Βαρύτερον ἐκεῖνον οἶμαι, περὶ οὗ εἴρηται (66), ὅτι *Συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος οὐκίος περὶ τὸν πρᾶχλον αὐτοῦ, καὶ ῥιζῆ εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλισθῇ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων*. Οὐκέτι γὰρ τὴν ἐπιτίμησιν εἰς διόρθωσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκδίκησιν εἰς βεβαίωσιν τοῦ ἁμαρτήματος ὁ ἁμαρτήσας λαμβάνει, καὶ ἄλλους εἰς τὰ ὅμοια **D** πάθη προτρέπει (67), ὡς ἐφαρμόσαι τῷ ἐκδικούντι,

⁸¹ Prov. xiii, 24. ⁸² Psal. cxviii, 163. ⁸³ II Cor. vii, 41. ⁸⁴ Prov. xxvi, 25 ⁸⁵ ibid. 41. ⁸⁶ Luc. xvii, 2.

auctoris sententia magna sunt. Quid autem, quæso, prohibet omnia peccata dici posse magna, si respiciatur qui offenditur Deus? Sed nec auctor, nec alius quisquam negat aliqua esse, quæ parva sunt, si cum gravioribus comparentur.

(61) Codex Colb. Ἀγάπην δὲ καταλύει ὁ τοιοῦτος. Mox Reg. primus τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ὁ δὲ.

(62) Vocula ἐν addita est ex Vossii codice et ex Reg. primo. Ibidem iidem illi libri veteres cum Colb. ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου μεμαρτυρημένα τοῖς κατὰ Θεὸν λυπηθεῖσι, καὶ ταῦτα ἄλλου ἡμαρτηκότητος. Ἰδοὺ.

(63) Illa, ἀλλὰ φόβον... ἀλλὰ ζῆλον, addita sunt ex Vossii veteri libro et ex aliis tribus. Paulo ante duo mss. κατειργάσατο ἐν ὑμῖν.

INTERROGATIO V.

Quomodo debeat quis pœnitentiam agere de singulis peccatis, et cujusmodi fructus pœnitentia dignos ostendere.

RESPONSIO.

Nimirum si habeat animum illius, qui dixit : *Iniquitatem odio habui, et abominatus sum* ⁸⁶. Item si præstiterit quæ referuntur in sexto Psalmo, et in aliis multis, et si fecerit quæ ob peccatum ab alio admissum facta fuisse testatur Apostolus, ab iis qui secundum Deum contristati fuerant. *Ecce enim, inquit, hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantum in vobis operatum est sollicitudinem : sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed vindictam, sed æmulationem. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse in negotiis* ⁸⁷. Itidem si, Zachæi exemplo, oppositam virtutem crebro excoluerit.

INTERROGATIO VI.

Qui verbis confitetur se pœnitere, peccatum vero non corrigit, quis est.

RESPONSIO.

Existimo de eo qui hujusmodi est, id scriptum fuisse : *Si te rogaverit inimicus magna voce, ne credideris ei : septem enim sunt nequitia in anima ejus* ⁸⁸. Et alio in loco : *Sicut canis cum redierit ad suum vomitum, et odibilis efficitur : sic homo sua malitia revertens ad peccatum suum* ⁸⁹.

INTERROGATIO VII.

Quodnam est judicium adversus eos qui peccantes defendunt

RESPONSIO.

Gravius quam quod prolatum fuit in eum de quo dictum est : *Expedit illi ut suspendatur mola asinaria circa collum ejus, et projiciatur 417 in mare, quæ ut scandalizet unum de pusillis istis* ⁹⁰. Non enim jam objurgationem ad emendationem, sed defensionem ad peccati confirmationem accipit qui peccavit, imo vero invitat alios ad similia vitia : quomobrem defensori hujusmodi et patrono,

(64) Editio Paris. ποταπός ἐστίν. At editio Ven. et tres mss. ut in contextu.

(65) Sic editio Ven. et quatuor mss. præter Voss. codicem. Editio Paris. οὕτως ἄφρων... ἀναστρέψας, sic stultus malitia sua revertens ad peccatum suum; et ita quoque apud LXX legitur.

(66) Codex Colb. περὶ οὗ εἶπεν ὁ Κύριος. Nec ita multo post duo mss. cum Voss. καὶ ῥιζῆ. Editi et Reg. tertius ἔρριπται.

(67) Reg. primus et Colb. et Voss. πρὸς τὰ ὅμοια πάθη προτρέπει. Alii duo mss. et editi εἰς τὰ ὅμοια προτρέπει. Ibidem Reg. primus τῷ ἐκδικούντι, ἐν μὴ.

nisi ediderit fructus poenitentia dignos, convenit quod a Domino dictum est: *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, et non totum corpus tuum conjiciatur in gehennam* ⁶¹.

INTERROGATIO VIII.

Quomodo debet suscipi, quem vere poenitet.

RESPONSIO.

Velut Dominus docuit, cum dixit: *Convocat proximos, et vicinos, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quae perierat* ⁶².

INTERROGATIO IX

Quomodo erga eum qui citra poenitentiam peccat, erinus animalis.

RESPONSIO.

Uti Dominus praecipit, cum dixit: *Si autem et Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* ⁶³; et sicut Apostolus docuit, cum scripsit: *Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis* ⁶⁴.

INTERROGATIO X.

Anima quae in multis peccatis misere versata fuerit, quo timore et quibus lacrymis recedere debeat a peccatis, et qua spe quave affectione ad Deum accedere.

RESPONSIO.

Primum quidem odisse debet reprobam suam vitam anteaquam, et ipsam ejus memoriam execrari detestarique. Scriptum est enim: *Iniquitatem odio habui et abominatus sum, legem autem tuam dilexi* ⁶⁵. Deinde vero timoris magistram assumere aeterni judicii ac supplicii comminationem; itemque cognoscere, tempus lacrymarum tempus esse poenitentiae, uti docuit David in sexto psalmo. Quippe certissime credat peccata purgari per sanguinem Christi, in magnitudine misericordiae, et multitudine miserationum Dei, qui dixit: *Si fuerint peccata vestra quasi phaniceum, sicut nivem dealbabo; et si fuerint ut coccinum, sicut lanam dealbabo* ⁶⁶. Tum demum nacla facultatem ac potestatem placendi Deo, dicit: *Ad respectum demorabitur fetus, et 418 ad matutinum laetitia. Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia, ut cantet tibi gloria mea* ⁶⁷. Atque ita accedens, psallit Deo, ac dicit: *Exaltabo te, Domine, quo-*

⁶¹ Matth. v, 29. ⁶² Luc. xv, 6. ⁶³ Matth. xviii, 17. ⁶⁴ II Thess. iii, 6. ⁶⁵ Psal. cxviii, 163. ⁶⁶ Isa. i, 18. ⁶⁷ Psal. xxix, 6, 12, 15

(68) Reg. primus et Colb. ως ο Κύριος ἐδίδαξεν εἰπὼν· Ἐάν, etc. Codex Voss. brevius ως ο Κύριος ἐδίδαξεν εἰπὼν· Ἐστω σοι ὡσπερ ἔθνικός.

(69) Antiqui duo libri ἦν παρελάβετε, quam accepistis. Reg. secundus ἦν παρελάβοσαν.

(70) Veteres duo libri cum Voss. πολλάκις οὔσα. Mox duo mss. προσελθεῖν τῷ Κυρίῳ.

(71) Reg. primus et Combef. αὐτὴν σιχαίνουσα.

εἰ μὴ ἐπιδειξῆται καρπὸς ἀξίους τῆς μετανοίας, τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι Ἐάν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἐξέλε αὐτὸν, καὶ βίβλε ἀπὸ σοῦ. Συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῆ ἐν τὴν γέενναν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η'.

Τὸν μετανοοῦντα γησιῶς πῶς προσδέχσθαι ἰαρή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπὼν, ὅτι Συγκαλεῖται τοὺς φίλους καὶ τοὺς γειτονας λέγων· Συγχαρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὸ πρόβατόν μου, τὸ ἀπολωλός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ'.

Πρὸς τὸν ἀμετανόητα ἀμαρτάνοντα πῶς διατεθῶμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς ὁ Κύριος προσέταξεν, εἰπὼν· Ἐάν (68) δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἔθνικός καὶ ὁ τελῶνης· καὶ ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε, γράψας· Στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντός ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἢν παρέλαβον (69) παρ' ἡμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ι'.

Ψυχὴ ἐν ἀμαρτίαις πολλαῖς ταλαιπωρήσασα (70) μετὰ ποταποῦ φόβου καὶ ποταπῶν δακρύων ὀφείλει ἀναχωρησαί τῶν ἀμαρτημάτων· καὶ μετὰ ποίας ἐλπίδος καὶ διαθέσεως προσελθεῖν τῷ Θεῷ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ὀφείλει μισῆσαι τὸν κατεγνωσμένον αὐτῆς πρότερον βίον, καὶ τὴν μνήμην αὐτὴν σιχαίνουσα (71) καὶ βδελυσσομένη· γέγραπται γάρ· Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην, τὸν δὲ νόμον σου ἠγάπησα· ἔπειτα δὲ φόβου μὲν διδάσκαλον (72) λαμβάνειν τὴν ἀπειλὴν τῆς αἰωνίου κρίσεως καὶ κολάσεως, δακρύων δὲ καιρὸν γυωρίζειν τὸν καιρὸν τῆς μετανοίας, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ ἕκτῳ ψαλμῷ· πληροφορηθεῖσα τὸν καθαρισμὸν τῶν ἀμαρτημάτων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ μεγέθει τοῦ ἔλεους καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, τοῦ εἰπόντος, ὅτι Ἐάν ὡσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἔάν δὲ ὡσιν ὡς κόκκινον, ὡσει ἔριον λευκανῶ. Τότε τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν λαβοῦσα τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, λέγει· Τὸ ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρῶν ἀγαλλίασις (73). Ἐστρεψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἔμοι, διέβρῆξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέβρωσάς με εὐφροσύνην, ὅπως ἂν ψάλλῃ σοι ἡ δόξα μου. Καὶ

Reg. tertius σιχαίνουσα. Codex Colb. συχαίνουσα. Editiones veteres σιχαίνουσα. Fecit novitas vocis, ut tam varie a librariis scriberetur.

(72) Unus mss. φοδομένη διδάσκαλον. Mox duo mss. τῆς αἰωνίου κολάσεως.

(73) Totum illud, τὸ ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρῶν ἀγαλλίασις, sumptum est ex Vossii codice et ex Reg. primo.

οὕτω προσελθούσα, ψάλλει τῷ Θεῷ, λέγουσα· Ὑψώσασθε με, Κύριε, διὸ ἐπέλαβές με, καὶ οὐκ ἐβόησας τοὺς ἐχθροὺς μου ἐπ' ἐμέ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ΄.

Πῶς κατορθοῦ τις τὸ μίσος πρὸς τὰ ἁμαρτήματα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἄξι ἐκ τοῦ ἀηδοῦς καὶ λυπηροῦ ἀποτελέσματος τὸ μίσος πρὸς τοὺς αἰτίους τῶν τοιούτων ἐγγίνεται. Ἐάν οὖν τις πληροφορηθῆ ὅσων καὶ ἤλικων κακῶν γίνεται αἴτια τὰ ἁμαρτήματα, αὐτομάτως καὶ ἐνδιαθέτως πάσχει τὸ πρὸς αὐτὰ μίσος, ὅσον εἰδειξεν ὁ εἰπών· Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ΄.

Πῶς πληροφορηθῆ ἡ ψυχή, ὅτι ἀφῆκεν αὐτῇ ὁ Θεὸς τὰ ἁμαρτήματα (74).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν θεωρήσῃ ἑαυτὴν (75) ἐν τῇ διαθέσει τοῦ εἰπόντος· Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην. Ὁ γὰρ Θεός, ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καταπέμφας τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ προλαβὼν πᾶσιν ἀφῆκεν. Ἐπειδὴ δὲ ἔλεον καὶ κρίσιν ἔδει ὁ ἅγιος Δαβὶδ (76), καὶ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐλεήμων ἐστὶ καὶ δίκαιος, ἀνάγκη τὰ εἰρημένα ὑπὸ τε τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων εἰς τοὺς περὶ μετανοίας τόπους παρ' ἡμῶν γίνεσθαι, ἵνα τὰ κρίματα (77) τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ἀναδειχθῆ, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ εἰς ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τελειωθῆ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ΄.

Εἰ χρὴ τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα ἐξαμαρτήσαντα (78) ἀπογινώσκειν τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, ἐν πλῆθει κακῶν εὐρεθέντα· ἢ ἕως ποίου μέτρου ἁμαρτιῶν ἐπεκρίβειν χρὴ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύνῃ διὰ τῆς μετανοίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ πλήθος οἰκτιρῶν Θεοῦ ἀριθμησαί, καὶ μέγεθος ἐλέους (79) Θεοῦ μετρησαί δυνατόν, ἐν συγκρίσει πλήθους καὶ μεγέθους ἁμαρτημάτων ἢ ἀπόγνωσις γινέσθω. Εἰ δὲ ταῦτα μὲν, ὡς εἰκός, καὶ μέτρω ὑποβάλλεσθαι, καὶ ἀριθμητὰ εἶναι συμβαίνει, Θεοῦ δὲ ἔλεος μετρησαί καὶ οἰκτιρμούς ἀριθμησαί ἀδύνατον· οὐκ ἀπογνώσεως καιρὸς, ἀλλ' ἐπιγνώσεως ἐλέους καὶ καταγνώσεως ἁμαρτημάτων, ὧν ἡ ἀφεσις πρόκειται ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ (80), καθὼς γέγραπται. Ὅτι δὲ οὐ χρὴ ἀπογινώσκειν, διδασκόμεθα παραβολῇ μὲν καὶ πελυτρώπως, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ λαβόντος τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν καὶ καταναλώσαντος εἰς ἁμαρτήματα. Οὐ ἡ

⁷⁴ Psal. cxix, 2. ⁷⁵ Psal. cxviii, 163. ⁷⁶ ibid.

(74) Reg. primus τὰς ἁμαρτίας.

(75) Antiqui duo libri ἐαυτῆν. Reg. tertius αὐτῆν. Editi αὐτόν. Mox Reg. primus et Colb. Ὁ γὰρ Θεός. Vox Θεός typographis exciderat. Haud longe Reg. primus τὸν ἑαυτοῦ μονογενῆ Υἱόν.

(76) Vox Δαβὶδ, addita est ex Vossii veteri libro et ex aliis duobus.

(77) Codex Voss. et Colb. τὰ κρίμα. Reg. primus ἵνα τὸ κρίμα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ ἔλεος

nam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me ⁷⁴.

INTERROGATIO XI.

Quomodo oderit quis peccata.

RESPONSIO.

Eventus tristis ac molestus semper odium parit in eos qui ejusmodi rerum auctores sunt. Si cui igitur persuasum sit, quot et quantorum malorum causa peccata sint, ea sponte et ex animo prosequitur ejusmodi odio, quale ostendit, qui dixit: Iniquitatem odio habui et abominatus sum ⁷⁵.

INTERROGATIO XII.

Quomodo animus habeat persuasum, peccata sibi a Deo fuisse remissa.

RESPONSIO.

Nempe si viderit affectum se, sicuti illum, qui dixit: Iniquitatem odio habui et abominatus sum ⁷⁶. Deus enim cum unigenitum Filium suum pro remissione peccatorum nostrorum demisit, ea, quantum in ipso fuit, omnibus in antecessum condonavit. Quoniam autem misericordiam et judicium David sanctus canit ⁷⁷, testaturque Deum misericordem esse et justum, necesse fuerit quæ et prophetæ et apostoli in locis ubi de pœnitentia agunt, retulere, ea a nobis effici, ut appareant judicia justitiæ Dei, et misericordia ipsius in condonandis peccatis exerceatur.

INTERROGATIO XIII.

An oporteat post baptismum peccantem de salute desperare, .si inveniatur in multitudine peccatorum: aut usque ad cujusmodi mensuram peccatorum sperandum sit in benignitate Dei, per pœnitentiam.

RESPONSIO.

Si fieri potest ut multitudo miserationum Dei numeretur, ac magnitudo misericordiæ Dei mensura quapiam circumscribatur, collata cum multitudine et magnitudine peccatorum, tunc abjiciatur spes omnis. Quod si ea, ut constat, et ad mensuram et ad numerum redigi possint, fieri autem non queat ut metiatur quis Dei misericordiam, ac miserationes numeret, non tempus est desperandi, sed agnoscendi misericordiam, ac detestandi peccata, quorum venia **419** proponitur in Christi sanguine, velut scriptum est. Quod autem nequam desperandum sit, docemur ex multis locis, multisque modis, maxime autem ex parabola Domini nostri Jesu Christi, quæ de eo filio narra-

⁷⁷ Psal. c, 4.

αὐτοῦ ἀποδειχθῆ, καὶ εἰς ἀφεσιν.

(78) Codex Voss. ἐξαμαρτόντα. Aliquanto post unus ms. χρὴ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύναν.

(79) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Vox ἐλέους in editis desiderabatur. Reg. tertius μέγεθος ἐλέους μετρησαί.

(80) Reg. primus αἵματι τοῦ Κυρίου. Addita est non longe vocula καὶ ex libris veteribus.

tur ⁷², qui acceptam hæreditatem paternam insum-
pserat in peccata. Cujus pœnitentia qualem et
quantam celebritatem meruerit, ex ipsis Domini
verbis ediscimus. Sed et per Isaiam dicit Deus :
*Si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, sicut ni-
vem dealbabo : et si fuerint ut coccinum, sicut la-
nam dealbabo* ⁷³. Quod quidem tantummodo verum
esse nobis sciendum est, si pœnitentiæ modus ex
animi affectione peccatum execrante eximius et
excellens adhibeatur, sicut scriptum est tum in
Veteri, tum in Novo Testamento : et edatur fructus dignus [uti dictum est in ea, quæ ad hoc per-
tinet, interrogatione.

INTERROGATIO XIV.

*Ex quibus fructibus probanda sit vera
pœnitentia.*

RESPONSIO.

Mores pœnitentium, et affectus recedentium a
peccato, et studium fructuum pœnitentia digno-
rum relata sunt in suis locis.

INTERROGATIO XV.

*Quid hoc sibi vult : « Quoties peccaverit in me frater
meus, et remittam ei ⁷⁴ ? » Et in cujusmodi pec-
catis meum est condonare*

RESPONSIO.

Potestas remittendi non absolute tradita est, sed
consistit in obediencia pœnitentis, et in concordia
quæ habenda est cum eo, qui animam ipsius curat.
Scriptum namque est de talibus : *Si duo ex vobis
consenserint super terram, de omni re quacunque
petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est* ⁷⁵.
At vero de cujusmodi peccatis id sit intelligendum,
ne quærere quidem licet, cum Testamentum Novum
nullum nobis discrimen indicet, sed quibuslibet
rite pœnitentibus polliceatur veniam cujusque : et
maxime, cum Dominus ex sua ipsius persona pol-
licitus sit de omni re.

420 INTERROGATIO XVI.

*Cur aliquando anima etiam sine conatu, dolore na-
turaliter fere quasi illapso, compungatur, aliquan-
do vero ita doloris expers sit, ut etiam conatu ad-
hibito compungi non possit.*

RESPONSIO.

Talis quidem compunctio donum Dei est, aut ad
excitandum desiderium, ut animus gustata doloris
ejusmodi dulcedine, eum excolere studeat, aut ad
id demonstrandum, posse animum diligentioris stu-
dii ope in assidua compunctione versari, ut nullus
sit excusationi locus iis qui illam ex negligentia

Α μετάνοια οίας και ὄσης (81) ἐφορτῆς ἀξία γέγονεν, ἐξ
αὐτῶν τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου μακθάνομεν. Καὶ
διὰ Ἡσαΐου δέ φησιν ὁ Θεός· Ἐὰν ὦσιν αἱ ἀμαρ-
τίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐὰν
δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον (82) λευκανῶ.
Ἵπερ ὀφειλομεν εἰδέναι ἀληθῆς μόνον, ἐὰν ὁ τρόπος
τῆς μετανοίας ἐκ διαθέσεως βδελυσομένης τὴν
ἀμαρτίαν ἀξιόλογος γένηται, καθὼς γέγραπται ἐν τε
Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ· καὶ ὁ καρπὸς ἀξίος, κα-
θὼς εἴρηται ἐν τῷ περὶ τοῦτου ἐπερωτηματί.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΔ'.

Β Ἐκ πόλων καρπῶν ὀφείλει δοκιμάζεσθαι ἡ ἀλη-
θῆς μετάνοια

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἵ ὁ τρόπος τῶν μετανοούντων (83) καὶ ἡ διάθεσις
τῶν ἀναχωρούντων τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ ἡ σπουδὴ
τῶν ἀξίων καρπῶν τῆς μετανοίας εἴρηται ἐν τοῖς
ἰδίοις τόποις

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΕ'

Τί ἐστι τὸ, « Ποσάκις ἀμάρτη (84) εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός
μου καὶ ἀφήσω αὐτό; » Καὶ ἐπὶ ποίοις ἐμὸν
ἐστὶν ἀφιέναι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἵ ἔξουσία τοῦ ἀφιέναι οὐκ ἀπολύτως δέδωται·
ἀλλ' ἐν ὑπακοῇ τοῦ μετανοούντος, καὶ συμφωνίᾳ
πρὸς τὸν ἐπιμελούμενον (85) αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Γέ-
γραπται γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἔτι· Ἐὰν δύο ὑμῶν
συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πρά-
γματος οὗ ἐὰν ἀιτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς
παρὰ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Τὸ δὲ ἐπὶ
ποίοις οὐδὲ ἐρωτᾶν (86) ἐστὶ, τῆς Καινῆς Διαθήκης
διαφορὰν ἡμῖν μηδεμίαν δηλωσάσης (87), πάσης δὲ
ἀμαρτίας τὴν ἀφεσιν τοῖς ἀξιολόγως μετανοοῦσιν
ἐπαγγελλομένης· καὶ μάλιστα τοῦ Κυρίου ἐξ
ἰδιοῦ προσώπου ἐπαγγελαμένου περὶ παντὸς πρά-
γματος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

Διὰ τί ποτὲ μὲν ἡ ψυχὴ καὶ μὴ σπουδάουσα,
αὐτομάτως σχεδὸν ὡς (88) ἐμπροσθέντος πό-
νου, καταλύσεται· ποτὲ δὲ ἀπονος οὕτως
ἐστὶν, ὡς καὶ βιαζομένη κατανηγῆται μὴ δύνα-
σθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δ Ἡ μὲν τοιαύτη κατάνυξις Θεοῦ ἐστὶ δῶρον, ἣ εἰς
ἐρεθισμὸν τῆς ἐπιθυμίας, ἵνα γευσασμένη ἡ ψυχὴ
τῆς γλυκύτητος τοῦ τοιούτου πόνου, σπουδάτῃ τοῦ-
τον ἐξομαλίσαι· ἣ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ δύνασθαι τὴν
ψυχὴν διὰ σπουδαιοτέρας ἐπιμελείας (89) ἐν κατα-
νύξει εἶναι πάντοτε, πρὸς τὸ ἀναπολόγητον τῶν διὰ

⁷² Luc. xv, 13 sqq. ⁷³ Isa. i, 18. ⁷⁴ Matth. xviii 21. ⁷⁵ ibid. 19.

(81) Reg. primus μετάνοια οἶα καὶ ὄσης. Ibidem
Colb. καὶ πόσης ἐορ.

(82) Codex Voss. ὡσεὶ ἔριον. Mox idem ms. et
alii duo εἰδέναι ἀκριβῶς μόνον.

(83) Sic veteres quatuor libri. Illud, τῶν μετα-
νοούντων, abest a vulgatis.

(84) Reg. primus ἀμαρτήσεται, peccabit. Mox idem
ms. et Voss. τὸ ἀφιέναι.

(85) Reg. tertius et Voss. πρὸς τὸν ἐπιμελούμενον.

(86) Codex Voss. et alter ms. οὔτε ἐρωτᾶν.

(87) Reg. primus μηδεμίαν δηλούσης. Aliquando
post idem ms. et Voss. προσώπου ἐπαγγελλομένου.

(88) Voculam ὡς ex antiquis tribus libris addi-
dimus.

(89) Unus ms. σπουδαιοτέρας ἐπιθυμίας καὶ ἐπι-
μελείας. Haud longe duo mss. ταύτην ἀποβαλλόντων.

ῤηθυμίας ταύτην ἀποβαλόντων· τὸ δὲ βιάζεσθαι καὶ μὴ δύνασθαι, ἅμα μὲν ἔλεγχος τῆς ἐν τῷ ἄλλῳ χρόνῳ ἀμελείας ἡμῶν (οὐ γὰρ δυνατὸν ἄνευ μελέτης καὶ συγγυμνασίας πλείονος καὶ συνεχοῦς (90), ἐξαιφνης ἐπιτι παρελθόντα, περιγενέσθαι αὐτοῦ)· ἅμα δὲ δεικνυσι τὴν ψυχὴν ὑφ' ἐτέρων παθῶν κυριευομένην, καὶ ὑπ' ἐκείνων οὐδὲ πρὸς ἃ βούλεται, ἐλευθεριάζειν ἐπιτροπομένην, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον θεώρημα, εἰπόντος· Ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι (91), πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Οὐ γὰρ ὁ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ· καὶ πάλιν· Νῦν δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία· τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο συμβαίνειν ἡμῖν εἰς ἀγαθὸν συγχωρήσαντος, ἐὰν ἄρα δι' ὧν ἀκουσίως πάσχει ἡ ψυχὴ, εἰς αἰσθησιν (92) ἔλθοι τοῦ κρατοῦντος, καὶ γνωρίζατα ἑαυτὴν ἐν οἷς ἀκουσίως δουλεύει τῇ ἁμαρτίᾳ. ἀνανήψῃ ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἔτοιμον εὐρίσκουσα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς ἀντιλήψιν τῶν γνησίως μετανοούντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΖ'

Ἐάν τις κατὰ τοῦν μνημονεύση τοῦ φαγεῖν, εἶτα καταγῶ ἑαυτοῦ, εἰ καὶ οὗτος ὡς μεριμνήσας ἐγκληθήσεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν, τῆς φύσεως μὴ ἐνοχλοῦσης, πρὸ καιροῦ τῆς πείνης ἡ μνήμη γίνεται (93), πρόδηλος μὲν ὁ μετεωρισμὸς τῆς ψυχῆς, κατηγορῶν αὐτῆς τὴν τε περὶ τὰ παρόντα προσπάθειαν καὶ τὴν περὶ τὰ ἀρέσκοντα Θεῷ ῤηθυμίαν· ἔτοιμον δὲ καὶ οὕτως τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος. Καταγνοὺς γὰρ τίς ἑαυτοῦ, τῷ λόγῳ τῆς μετανοίας ἀπολέλυται τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἐὰν φυλάξῃται τοῦ λοιποῦ τὸν δλισθόν, μνημονεύων τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ἴδε ὕγιης γέγονας, μηκέτι ἁμαρτυρε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. Εἰ δὲ, τῆς φύσεως ἀναγκαζούσης, καὶ τῆς πείνης κρατούσης, ἡ μὲν αἰσθησις τὴν μνήμην κινεῖ, νικᾷ δὲ ὁ λογισμὸς τῇ περὶ τὰ κρείττονα σπουδῇ τε (94) καὶ σχολῇ, οὐχ ἡ μνήμη καταγνώσεως ἀξία, ἀλλ' ἡ νίκη ἐπαίνου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΗ'

Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι τῷ ἐξαμαρτήσαντι ποτε φρονεῖν τινὰ ἐγγεμίρειν μετὰ πολλὴν ἀσκησιν· καὶ εἰ χρὴ, ποῖα ταύτην.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μνημονεύοντες τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Ἀπόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἑλλήσι, καὶ

⁹⁰ Rom. vii, 14, 15. ⁹¹ ibid. 17. ⁹² Joan. v, 14.

(90) Reg. tertius et Voss. καὶ συγγυμνασίας μεζονος καὶ συνεχοῦς. Codex Colb. ἄνευ πολλῆς μελέτης καὶ γυμνασίας μεζονος καὶ συνεχοῦς καὶ ἀπαρλεῖπτου, ἐξαιφνης ἐπὶ εὐχὴν παρελθόντα, περιγίνεσθαι ἑαυτοῦ.

(91) Veteres aliquot libri σαρκικός εἰμι. Editi σαρκινος. Aliquanto post Reg. primus Nuvl. δέ. Subinde codex Voss. εἰς ἀγαθὸν συγχωροῦντος.

(92) Antiqui duo libri cum Voss. ψυχὴ εἰς διάρρωσιν, si videlicet emendat affectum dominantem. Alii duo mss. et editi εἰς αἰσθησιν. Pro ἔλθοι mss. non-

amiserint : sed conari, et tamen non posse, simul et nostram negligentiam cui in alio tempore dedit fuerimus, manifeste arguit (neque enim fieri potest, ut quis derepente aliquid aggressus, id assequatur citra meditationem, ac citra multam assiduamque exercitationem), et eodem tempore indicio est, animum subjici vitiis aliis, neque sibi ab his permitti, ut vel ad ea quæ vult liber sit; juxta eam quam Apostolus protulit sententiam : *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Non enim quod volo, hoc ago : sed quod odi, illud facio* ⁹⁶. Et rursus : *Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum* ⁹⁷ : nimirum Deus ipse id nobis ad nostram utilitatem contingere sinit, si quomodo animus per ea quæ invitus patitur, cognitionem attingat ejus, in cujus potestate sit, et ut sibiipsi conscius quibus in rebus peccato serviat præter voluntatem, respiscat ex laqueo diaboli, inveniens Dei misericordiam ad eos quos vere pœnitet suscipiendos paratam.

INTERROGATIO XVII.

Si quis comedere in anima habuerit, deinde condemnaverit seipsum, nunquid id ei tanquam anxie sollicito sit vitio vertendum.

RESPONSIO.

Sane si memoria, nondum natura perturbante, prævertit esuriendi tempus, manifesta est animi aberratio, accusans ipsius tum erga præsentia affectionem, tum erga ea quæ Deo placent, segnitium. Parata est autem etiam sic Dei misericordia. Et enim si quis seipsum condemnarit, pœnitentiæ causa absolutus est a crimine, et si caverit de cætero lapsus, memor Domini qui dixit, *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat* ⁹⁸. Quod si cogente natura, et fame invalescente, sensus commoveat **421** memoriam, sed tamen superet ratio tum ob studium, tum ob suam circa meliora occupationem; memoria hæc non condemnanda est, sed victoria laudanda.

INTERROGATIO XVIII.

An par fuerit, ei qui in fratrum conventu aliquando deliquit, minus aliquod demandare post multam exercitationem, et si par sit, quale tandem illud esse debeat.

RESPONSIO.

Minores Apostoli dicentis, *Sine offensione estote et Judæis, et Gentibus, et Ecclesiæ Dei : sicut et*

nulli habent ἔλθη. Statim Colb. δουλεύη... ἀνανήψει.

(93) Reg. primus μνήμη γένηται. Aliquanto post idem ms. τὴν τε πρὸς τὰ παρόντα συμπάθειαν, καὶ τὴν πρὸς τὰ ἀρέσκοντα.

(94) Antiqui duo libri cum Voss. σπουδῇ τε. Vocula τε in editis desiderabatur. Ibidem codex Voss. σχολῇ, καὶ περιγίνεται τῆς μνήμης, οὐχ. Statim editi et Reg. secundus καταγνώσεως αἰτία, non causa est condemnationis. Alii tres mss. præter Voss. καταγνώσεως ἀξία, longe melius.

*ego per omnia omnibus placeo, non quaerens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant*⁷⁹, multam adhibere debemus curam, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi, neve infirmis simus offensionem, et ne quosdam instruamus ad improbitatem. Quamobrem in his quoque qui huiusmodi sunt, necessario considerandum est et expendendum id quod faciat ad fidei aedificationem, et ad cuiusque virtutis in Christo profectum.

INTERROGATIO XIX.

Si quis veniat in suspicionem peccati, nec tamen aperte illud committat, nunquid debeat is observari, utprehendatur id quod suspectum est.

RESPONSIO.

Pravæ suspensiones, et quæ a proposito malevolo proficiscuntur, culpantur ab Apostolo⁸⁰. Verum is cui fuit demandata omnium cura, omnes observet necesse est, in charitate Christi, et desiderio illius qui suspectus est, curandi, ut fiat quod dictum est ab Apostolo: *Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu*⁸¹.

INTERROGATIO XX.

Debetne is qui in peccatis versatus fuerit, hereticorum societatem rejungere, aut etiam prave viventium consuetudinem declinare.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dixerit, *Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis*⁸², in universum quævis cuiusque rei velitæ societas et in mente, et in sermone, et in actione, noxia est omnibus et periculosa. Est autem operæ pretium eos qui in peccatis versati sunt, sese etiam diligentius observare. Primum quidem, quod animis peccato assuetus, ad illud ut plurimum proclivior sit: deinde vero, quod quemadmodum **422** in curandis iis qui corpore laborant, cautione majore opus est, ita ut ea etiam quæ sanis utilia sunt, sæpe numero rejiciantur, ita in iis etiam qui animo ægrotant, multo major cautio et diligentia requiratur. Quantum autem detrimentum accedat ex peccantium societate, idem Apostolus hocce argumento declarat: *Modicum fermentum totam massam fermentat*⁸³. Quod si ab iis qui in moralibus errant, tantum affertur detrimentum, ecquid de iis dicendum est, qui prave sentiunt, de Deo,

τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καθὼς κατὰ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ (95) συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, πολλὴν φροντίδα ἔχειν ὀφειλομένον, ὅπως μὴ ἐγκοπὴν τινα δῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅπως μὴ πρόσκομμα γενώμεθα τοῖς ἀσθενοῦσι, μήτε μὴν οἰκοδομήσωμέν τινας (96) εἰς κακίαν. Διδόπερ ἀναγκαῖον καὶ ἐπὶ τῶν τοιοῦτων σκοπεῖν καὶ δοκιμάζειν τὸ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, καὶ προκοπὴν πάσης ἀρετῆς ἐν Χριστῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΘ'.

Ἐάν τις ὑποπτεῖται ἐπὶ ἁμαρτήματι, προφανῶς δὲ τοῦτο μὴ ποιῇ, εἰ δεῖ αὐτῷ ἐπιτηρεῖν (97) ἵνα καὶ ἐξυρεθῆ ὁ ὑποπτεῖται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

B Αἱ μὲν πονηραὶ ὑπόνοιαὶ καὶ ἀπὸ προαιρέσεως ἑθελοκάκου γινόμεναι κατηγοροῦνται ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· ἐπιτηρεῖν δὲ χρὴ τοῖς πᾶσιν ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ θεραπείας τοῦ ὑποπτευομένου τὸν ἐπιτεταγμένον τὴν πάντων ἐπιμέλειαν, ὅπως γένηται τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· *Ἴνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Κ'.

Εἰ χρὴ τὸν ἐν ἁμαρτίαις ἐξετασθέντα φεύγει τὴν πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους κοινωνίαν, ἢ καὶ πρὸς τοὺς κακῶς ζῶντας διακρίνεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, *Στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον (98) παρ' ἡμῶν, καθόλου παντὶ πᾶσα κοινωνία παντὸς ἀπηγορευμένου πράγματος κατὰ τὸ νοῦν καὶ λόγον, καὶ πράξιν ἐπιβλαβῆς καὶ ἐπικίνδυνος. Τοὺς δὲ ἐν ἁμαρτίαις ἐξετασθέντας καὶ πλέον ἀκριβεύεσθαι χρὴ. Πρῶτον μὲν, ὅτι ὀλισθηροτέρα (99) ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔστιν, ἢ ἐν συνθειᾷ ταύτης γενομένη· ἔπειτα δὲ, ὅτι, καθάπερ ἐπὶ τῶν τὰ σώματα ἀσθενοῦντων ἡ ἐπιμέλεια τὴν ἐπιτήρησιν (1) ἀκριβεστέραν ἔχει, ὡς καὶ τὰ ὤφελοντα τοὺς ὑγιαίνοντας παρατελεῖσθαι πολλάκις· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τὴν ψυχὴν ἀρρώσθησαντων πολὺ πλείονος (2) χρεῖα τῆς παραφυλακῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας. Ὅση δὲ ἔστιν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας κοινωνίας ἡ βλάβη, παρίστησιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐπὶ τοιαύτης (3) ὑποθέσεως εἰπών· *Μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοί.* Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς ἠθικοῖς σφαλόμενων τοσαύτη ἔστιν ἡ βλάβη, τί χρὴ λέγειν περὶ*

⁷⁹ I Cor. x, 32, 33. ⁸⁰ I Tim. vi, 4. ⁸¹ Coloss. i, 28. ⁸² II Thess. iii, 6. ⁸³ I Cor. v, 6.

(95) Editi et Reg. secundus τὸ ἑαυτοῦ. Regii duo τὸ ἑαυτοῦ. Alius itidem Reg. et Voss. τὸ ἑμὸν συμφέρον.

(96) Reg. primus οἰκοδομήσωμέν τινα. Mox mss. nonnulli καὶ ἐπὶ τῶν. Vocula καὶ abest a vulgatis. Ibidem duo mss. σκοπεῖν τε ἀεὶ καὶ δοκιμάζειν.

(97) Editio Basil. pariter ac Paris. αὐτὸν ἐπιτηρεῖν. Editio Ven. et mss. quatuor αὐτῷ.

(98) Regii primus et tertius sive παραλάβοσαν.

(99) Reg. primus et Voss. et Colb. ὅτι ἐολισθηροτέρα. Alii duo mss. et editi ὀλισθηροτέρα. Mox Reg.

primus ταύτης γινόμενῃ. Ibidem Reg. primus et Voss. ἔπειτα δὲ, ὅτι. Vox ὅτι in editis non legitur.

(1) Antiqui tres libri præter Voss. ἐπιμέλεια τὴν ἐπιτήρησιν. Editi τὴν τήρησιν.

(2) Veteres duo libri πολλῷ πλείονος. Alii mss. et editi πολὺ.

(3) Reg. primus περὶ τῆς τοιαύτης. Statim Regii duo mss. cum Voss. φύραμα δολοί. Ibidem tres mss. præter Voss. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ἐν τῆς. Editi et Reg. tertius Εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς.

τῶν περὶ Θεοῦ κακοδοξούντων, ὡς ἡ κακοδοξία οὐδὲ ἂν τοῖς ἄλλοις ὑγιαίνειν ἐᾷ, παραδομένους ἅπασι (4) δι' αὐτὴν τοῖς τῆς ἀτιμίας πάθεσι· ὡς πολλαχθὲν δείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἰρημῶνων περὶ τινῶν οὕτως· *Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον τοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα· πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πορνείᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μιστοὺς φθόνου, φθόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας· ψιθυριστὰς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὕβριστὰς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνες, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους (5), ἀστόργους, ἀσπρόνδους, ἀνελεήμονας· ὅτινες, τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγρόντες, οὐκ ἐνόησαν ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πρᾶσσοιτες ἄξιαι θανάτου εἶσιν, οὐ μόνον δὲ αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πρᾶσσοισιν.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ'.

Πόθεν ὁ μετεωρισμὸς καὶ οἱ διαλογισμοί· καὶ πῶς αὐτοὺς διορθωσόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Γίνεται ὁ (6) μετεωρισμὸς ἀπὸ ἀργίας τοῦ νοῦ μὴ ἀσχολουμένου περὶ τὰ ἀναγκαῖα. Ἀργεῖ δὲ ὁ νοῦς καὶ ἀμεριμνεῖ ἐξ ἀπιστίας τοῦ παρεῖναι τὸν Θεόν, ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐπίστευε, πάντως ἐποίει τὸ εἰρημένον· *Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.* Ὁ δὲ τοῦτο καὶ τὰ ὅμοια τούτῳ κατορθῶν οὕτε τολμήσει ποτε, οὔτε ἔξει σχολὴν διαλογισσασθαι τι τῶν (7) μὴ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως οἰκονομουμένων, κἂν ἀγαθὸν εἶναι δοκῆ, οὐχ ὅτι γε τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ μὴ ἀρεσκόντων Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΒ'.

Πόθεν αἱ νυκτεριναὶ φαντασίαι αἱ ἀρεπεῖς γίνονται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Γίνονται μὲν ἐκ τῶν μετὰ ἡμέραν αλλοκοτῶν (ο) τῆς ψυχῆς κινήματων. Ἐὰν δὲ ἐν τῇ σχολῇ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων καθαρεύσῃ ἡ ἐκείνων ψυχῆ, καὶ ἐν μελέτῃ γένηται διηγεκεῖ τῶν καλῶν καὶ ἀρεσκόντων Θεῷ, τοιαῦτα ἔξει καὶ τὰ ἐνύπνια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.

Ἔως ποίων ρημάτων ἡ ἀργολογία κρίνεται (9).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου πᾶν ῥῆμα, τὸ μὴ συντελοῦν πρὸς τὴν

⁴ Rom. 1, 28-32. ⁵ Psal. xv, 8.

(4) Reg. primus παραδομένους ἅπασι. Nec ita multo post codex Voss. πρὸς Ῥωμαίους εἰρημῶνων ἐπιστολῇ οὕτως.

(5) Veteres aliquot libri cum Voss. ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους. Vox ultima in editis desideratur. Statim editi ἐπιγρόντες, ὅτι. At mss. nonnulli cum Voss. ut in contextu. Vocula δὲ non longe addita est ex antiquis duobus libris. Ibidem Colb. αὐτοὶ ποιοῦσιν.

quos opinio prava ne in cæteris quidem sanos esse permittit, semel ob ipsam ignominie vitii traditos? uti liquet ex multis locis, et maxime ex iis quæ in Epistola ad Romanos de quibusdam dicta sunt hunc in modum: *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt: repletos omni iniquitate, fornicatione, malitia, avaritia, nequitia: plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate: susurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia: qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus* ⁴

INTERROGATIO XXI.

Unde mentis aberratio, et variae cogitationes: et quomodo ipsas emendabimus.

RESPONSIO.

Evagatur animus, ubi iners est, nec in rebus necessariis occupatur. Iners autem ex eo elicitur mens, et plus justo secunda, quod Deum adesse non credat, corda et renes scrutantem. Si enim hoc crederet, perageret prorsus quod dictum est: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear* ⁵. Qui autem hoc, et quæ huic similia sunt, facit, neque audebit unquam, neque ei licebit per otium, quidquam cogitare eorum, quæ minime dirigantur ad fidei ædificationem, etiamsi bonum esse videtur, nedum eorum, quæ prohibita sunt, et Deo non placent.

INTERROGATIO XXII.

Unde nascuntur turpia illa visa noctu contingentia.

RESPONSIO.

Nascuntur certe ex absurdis motibus interdum in animo contingentibus. Quod si anima in Dei iudiciis occupata, exstiterit pura, atque res honestas et Deo placitas assiduo meditata fuerit, etiam **423** ejusmodi insomnia habebit

INTERROGATIO XXIII.

Ex cujusmodi verbis otiosus sermo judicetur.

RESPONSIO

In summa verbum omne, quod non facit ad pro-

(6) Reg. primus γίνεται μὲν ὁ. Aliquanto post idem ms. τοῦτο ἐπίστευτος.

(7) Reg. primus, τι τῶν. Editi, τι οὕτε τῶν.

(8) Veteres duo libri cum Voss. ἐκ τῶν μεθημερινῶν ἀλλοκοτῶν.

(9) Reg. primus et Voss. ἡ ἀργολογία ἐστίν. Ibidem duo mss. ποσοικιμένον ἐν Χριστῷ χρεῖλαν

positum in Domino negotium, otiosum est. Et tantum est ejusmodi verbi periculum, ut etiamsi bonum sit quod dicitur, si tamen non dirigatur ad fidei ædificationem, non jam propter verbi bonitatem is qui locutus est, effugiat periculum, sed propterea quod verbum non protulerit ad ædificationem, contristet Spiritum sanctum Dei. Hoc enim aperte docuit Apostolus, his verbis: *Omnis sermo spurcus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut dei gratiam audientibus* ⁸⁶; quin et illud subjungit: *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis* ⁸⁷. Contristare aulem Spiritum Dei, quantum malum sit, quid jam attinet dicere?

INTERROGATIO XXIV

Quid est convicium.

RESPONSIO.

Verbum omne, quod eo animo profertur, ut imprimatur dedecus, convicium est, quanquam ipsum verbum non videtur esse contumeliosum. Atque hoc planum est et manifestum ex Evangelio, in quo de Judæis dicitur illud: *Ipsum conviciis sunt consecrati, dixeruntque ei: Tu es illius discipulus* ⁸⁸.

INTERROGATIO XXV.

Quid est obtrectatio

RESPONSIO.

Duo tempora esse arbitror, in quibus liceat mali aliquid de aliquo dicere, nimirum quando necesse est aliquem cum aliis qui ad id idonei sint, consilium inire quo pacto corrigendus sit qui peccavit; et rursus cum opus fuerit communire aliquos, qui sæpe ex ignorantia alicui malo tanquam bono adungi possent: quandoquidem præcipit Apostolus ⁸⁹, ut ne cum talibus jungamur, ne quis forte nanciscatur laqueos animæ suæ. Quod quidem eundem Apostolum fecisse comperimus ex his quæ ad Timotheum scribit: *Alexander ærarius multa mihi mala ostendit, quem et tu devita: valde enim restitit verbis nostris* ⁹⁰. At vero præter hujusmodi necessitatem, si quis aliquid dicat contra aliquem, ut ipsium criminetur, aut vitio vertat, maledicus est et obtrectator, tametsi verum est quod dicitur.

⁸⁶ Ephes. iv, 29. ⁸⁷ Ephes. ii, 30. ⁸⁸ Joan. ix, 28. ⁸⁹ II Thess. iii, 14. ⁹⁰ II Tim. iv, 14.

(10) Veteres duo libri *οικονομείται*, οὐκ. Alius ms. et vulgati libri, *οικοδομείται*, οὐκ. In Reg. tertio utrumque verbum positum est, *οικοδομείται τε καὶ οἰκοδομείται*.

(11) Regii duo mss. cum Voss. *οικονομῆσαι τὸ ρηθὲν*. Alius ms. et editi *οικοδομῆσαι*: quorum verborum cum alterum occurrit in uno codice, alterum fere in alio occurrere solet.

(12) Codex Voss. et Colb. *καὶ τοῦτο ἐπήγαγε*. Ibidem Reg. primus et Colb. *καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ· οὐ τί ἂν γένοιτο μείζον κακόν;*

προκειμένην ἐν Κυρίῳ χρεῖαν, ἄργόν ἐστι. Καὶ τοσοῦτός ἐστι τοῦ τοιοῦτου ῥήματος ὁ κίνδυνος, ὅτι, κὰν ἀγαθὸν ἦ τὸ λεγόμενον, μὴ πρὸς οἰκοδομὴν δὲ τῆς πίστεως οἰκονομῆται, οὐκ (10) ἐν τῇ ἀγαθότητι τοῦ ῥήματος ὁ λαλήσας ἔχει τὸ ἀκίνδυνον, ἀλλ' ἐν τῷ μὴ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκονομῆσαι τὸ ρηθὲν (11), λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω· ἀλλ' εἰ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῶ χάριτι τοῖς ἀκούουσιν· καὶ τοῦτο ἐπαγαγὼν (12)· Καὶ μὴ λυπητε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. Τὸ δὲ λυπησάτω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἐστὶ κακόν, τί δεῖ καὶ λέγειν;

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ'.

Τί ἐστι λοιδορία.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πᾶν ῥῆμα ἐκ διαθέσεως τοῦ ἀτιμᾶσαι λεγόμενον λοιδορία ἐστὶ, κὰν αὐτὸ τὸ ῥῆμα μὴ δόξη εἶναι ὑβριστικόν. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι· *Ἐλοιδορῆσαν αὐτόν, καὶ εἶπον αὐτῷ· Σὺ εἰ μαθητὴς ἐκείνου.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΕ'.

Τί ἐστι καταλαλιά.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δύο καιροὺς εἶναι ἡγοῦμαι (13), καθ' οὓς ἔξεστιν εἰπεῖν τι περὶ τινος φαῦλον· ὅτε ἀνάγκη ἔχει τις βουλευσάσθαι μετὰ καὶ ἐτέρων τῶν εἰς τοῦτο δεδοκιμασμένων πῶς διορθωθῆ (14) ὁ ἡμαρτηκώς· καὶ πάλιν ὅταν χρεῖα γένηται ἀσφαλίσασθαι τινος τοὺς ἐξ ἀγνοίας δυναμένους πολλὰκις συναναμιγῆναι τῷ κακῷ ὡς καλῷ, τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος, μὴ συναναμιγνύσθαι τοῖς τοιοῦτοις, μὴ ποτε λάβῃ τις βρόχους τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ. Ὅπερ εὐρίσκομεν τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον πεποιηκότα δι' ὧν γράφει Τιμοθέῳ, ὅτι· *Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο, ὃν καὶ σὺ φυλάσσον· ἵνα γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις. Ἐκτὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀνάγκης ὁ λέγων τι κατὰ τινος, ἵνα αὐτὸ τοῦτο διαβάλλῃ, ἢ διασύρῃ, κατάλαλός ἐστι, κὰν ἀληθὲς ἦ τὸ λεγόμενον.*

D

Reliqua in duobus his mss. desunt. Codex Voss. ὅσον ἐστὶ οὕτε ἂν γένοιτο μείζον κακόν; nec quid quam amplius eo in libro legitur. Reg. secundus et editi, *καὶ μὴ λυπητε... ἅγιον ὅσον ἐστὶ*, etc. Reg. tertius ut in contextu.

(13) Reg. primus et Voss. *ἡγοῦμεθα*. Mox unus ms. *ἔξεστι λαλεῖν*. Ibidem duo mss. cum Voss. *ὅτε ἀνάγκη βουλευέσθαι*. Editi, *ὅτι ἀνάγκη*, etc. Reg. tertius et Combef. *ὅτε ἀνάγκη*, etc.

(14) Unus ms. *ὅπως διορθωθῆ*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΓ'.

Ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, ἢ ἀκούων καταλαλοῦντος καὶ ἀρσεβόμενος, τίνας ἐστὶν ἀξίος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀφορισμοῦ καὶ ἀμφοτέρου. Τὸν γὰρ καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. Καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηται· Μὴ ἠδέως ἀκουε καταλαλοῦντος, ἵνα μὴ ἐξαρθῆς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΖ'.

Ἐάν δὲ τοῦ προσώτου καταλαλήσῃ, πῶς αὐτῷ προσέξομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Φανερόν τοῦτο (15) τὸ κρίμα ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐπὶ Μαρίας, ἠνίκα κατελάλησε Μωϋσέως, ἧς τὸ ἀμάρτημα, οὐδὲ αὐτοῦ Μωϋσέως δεομένου, ἀνεκδίχτην ἀφήκεν ὁ Θεός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΗ'.

Ἐάν τις θρασύτέρα φωνῇ καὶ ῥήμασι θρασέσιν ἀποκρίνηται τι, καὶ ὑπομνησθεὶς λέγῃ, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ, εἰ δεῖ αὐτῷ πιστεῦσαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οὐ πάντα τὰ πάθη τῆς ψυχῆς φανερά ἐστι τοῖς πασίν, οὔτε αὐτῷ τῷ πάσχοντι, ὡς οὐδὲ τὰ τοῦ σώματος. Ὅσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ σώματος οἱ ἐπιστήμονες σημεῖα ἔχουσι τινα τῶν κεκρυμμένων παθῶν, καὶ ψευγόντων τὴν αἰσθησιν τοῦ πάσχοντος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, κὰν μὴ αἰσθάνηται τοῦ ἰδίου πάθους (16) ὁ ἀμαρτάνων, πιστεῦειν δεῖ τῷ Κυρίῳ, καὶ κῦτον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ διαβεβαιωσαμένῳ (17), ὅτι ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὰ πονηρά. Ὁ μὲν γὰρ κακὸς ἀγαθὸν τι ῥῆμα ἢ πρᾶγμα πολλάκις καὶ σχηματίζεται· τὸν δὲ ἀγαθὸν (18) σχηματίζασθαί τι κακὸν ἐμήχανον. Προσοδύμενοι γὰρ καλὰ, φησὶν, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΘ'.

Ποῖω τρόπῳ δυνηθῆί τις μὴ ὀργίζεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν Θεὸν ἐπόπτῃν, καὶ τὸν Κύριον παρόντα συνεπιρριζεσθαι ἠγήται· ἀεὶ. Τίς γὰρ ὑπήκοος ἐν ὀφθαλμοῖς ἄρχοντος ποτε κατατομᾶ τινος τῶν μὴ ἀρεσκόντων αὐτῷ (19); Καὶ ἐάν μὴ ἐκδέχηται τὴν παρ' ἐτέρων (20) ὑπακοήν, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς ὑπακοήν παρασκευάζεται, πάντας ἠγούμενος ὑπερέχοντας ἑαυτοῦ. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ χρεῖαν τὴν ὑπακοήν ἐπιζητεῖ, γινωσκέτω, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου

¹⁹ Psal. c, 5. ²⁰ Prov. xx, 13. ²¹ Num. xii, 10. ²² Rom. xii, 17.

(15) Veteres duo libri, φανερόν τοῦτο. Alius et editi, φανερόν καὶ τοῦτο. Aliquanto post Reg. primus, ἀφῆκεν ὁ Κύριος.

(16) Reg. primus τοῦ οἴκειου πάθους.

(17) Editi τῷ Κυρίῳ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ βεβαιωσαμένῳ. Reg. tertius et Voss. ita, ut edidimus. Quod statim in vulgatis sequitur, θησαυροῦ αὐτοῦ τῆς καρδίας, perturbatum est: sed quæque vox suo loco posita est ex libris antiquis.

(18) Editi πρᾶγμα πολλάκις, εἰ καὶ σχηματίζεται, οὐ δύναται προέσθαι, τὸν δὲ ἀγαθόν. Codex Combef. et Colb. ut in contextu. Nec ita multo post Colb.

A

424 INTERROGATIO XXVI

Qui detrahit fratri, vel audit detrahentem et tolerat: qua dignus est animadversione.

RESPONSIO.

Separandi sunt ambo a reliquorum societate. Detrahentem enim secreto proximo suo, hunc persequeretur ²¹. Et alibi dictum est: Detrahentem nolito libenter audire, ne evertaris ²².

INTERROGATIO XXVII.

Si vero detrahat quis prefecto, (quomodo ipsi attendemus.

RESPONSIO

Judicium illud manifestum est ex ira Dei adversum Mariam, quando de Moyse oblocuta est, cujus peccatum Deus, ne ipso quidem (Moyse precante, inultum reliquit ²³.

INTERROGATIO XXVIII.

Si quis voce audaciorē, et verbis petulantibus respondeat alicui, et de hoc commones factus dicat: Nihil mali mihi est in corde, sine fides adhibenda est?

RESPONSIO.

Non omnia animi vitia manifesta sunt omnibus, ne ei quidem, qui his obnoxius est, quemadmodum contingit et in corpore. Ut igitur in corpore harum rerum periti signa quædam habent morborum occultorum, et qui ipsius ægri sensum effugiunt: ita et in animo, etsi suum ipsius morbum non sentit qui peccat, fides tamen habenda est Domino, qui et huic, et iis qui cum ipso sunt, declarat, malum hominem ex malo cordis sui thesauro mala proferre. Etenim qui malus est, bonum aliquod verbum aut factum sæpe etiam simulat: bonus vero mali aliquid simulare non potest. Providentes enim bona, inquit, non tantum coram Domino, sed etiam coram hominibus ²⁴.

INTERROGATIO XXIX.

Quomodo possit quis non irasci.

RESPONSIO.

Si ab inspectore Deo et a Domino præsentē se semper conspici putet. Quis enim subjectus unquam in principis oculis quidquam audeat eorum, quæ ipsi non placent? Etsi non exspectet **425** ab aliis obedientiam, ipse tamen præparetur ad obtemperandum, ratus se ab omnibus superari. Si enim obedientiam requirit utilitatis suæ causa, noverit quod Domini sermo unumquemque aliis

δυνηθείη τις.

(19) Reg. primus, ἐνοπιρίζεται ἀεὶ, ὅπου οὐδὲ ὑπήκοος ἐν ὀφθαλμοῖς ἄρχοντος σημεῖα δίδωσι τῶν μὴ ἀρεσκόντων, Dominum præsentem semper intuetur, siquidem neque subditus in principis oculis signa profert eorum, quæ ei displicent: et ita quoque scriptum invenitur in Colbertino, nisi quod pro ἐνοπιρίζεται habeat in Colbertino. Codex Voss. ἐνοπιρίζεται ἠγεῖται ἀεὶ ὅπου οὐδὲ ὑπήκοος.

(20) Reg. primus et Colb. et Voss. τὴν παρ' ἐτέρων. Alii duo mss. et editi, τὴν ἐτέρων.

inservire debere doceat : sin ulciscitur violatum A Domini præceptum, non opus est ira, sed misericordia et commiseratione, juxta eum qui dixit : *Quis infirmatur, et ego non infirmor* 95 ?

INTERROGATIO XXX.

Quomodo amputabimus vitium pravæ concupiscentiæ.

RESPONSIO.

Flagranti atque vehementi desiderio explendi voluntatem Dei, talique, quale se habere indicavit, qui dixit : *Judicia Domini vera, justificata in semetipsa; desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* 96. Semper enim desiderium rerum meliorum, si potestatem habeat atque facultatem fruendi iis quæ desiderantur, cogit minora aspernari aversarique, B uti docuere omnes sancti : quanto autem magis ea quæ mala sunt et pudore digna.

INTERROGATIO XXXI.

An omnino ridere non liceat.

RESPONSIO

Cum Dominus eos qui nunc rident, condemnet 97, perspicuum est nullum tempus fideli ad ridendum unquam dari : maxime, cum tot sint, qui Deum ignominia afficiant 98 per legis violationem, et in peccatis morti tradantur, pro quibus mœrere convenit ac ingemiscere.

INTERROGATIO XXXII.

Intempestivus et immodicus sompor unde nascatur, et quomodo ipsum propulsemus. C

RESPONSIO.

Contingit hujusmodi sompor, cum anima Dei cogitationibus sit segnior, Deique judicia aspernamur : deponimus autem ipsum, cum sincere ac rite cogitamus de majestate Dei, ejusque voluntatem expetimus, juxta eum qui dixit : *Si dederò somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob* 99.

426 INTERROGATIO XXXIII.

Qua ratione deprehenditur quis studio placendi hominibus obnoxius esse.

RESPONSIO

Cum studium erga laudatores ostenderit, segnitiam vero et socordiam erga vituperatores. Si enim Domino placere vult, semper et ubique ideam

95 II Cor. xii, 29. 96 Psal. xviii, 10, 11. 97 Luc. vi, 25. 98 Rom. ii, 23. 99 Psal. cxxxi, 4, 5.

(21) Reg. primus et Colb. λόγος τοῦ Θεοῦ ἕκαστον. Editi et tertius, λόγος τοῦ Κυρίου αὐτῶν ἕκαστον.

(22) Veteres duo libri, ὀργῆς χρεῖα οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οἴκτου.

(23) Unus ms. τίμιον πολὺ.

(24) Reg. secundus et editi, ἔδειξαν. Alii tres ἐδί-
δαξαν.

(25) Unus ms. γελῶντας κατακρίναντος.

(26) Reg. primus et Voss. ἀθυμεῖν καὶ πενθεῖν χρεῖ.

αὐτὸν ἕκαστον (21) τοῖς ἄλλοις ὑπηρετεῖν διδάσκει· εἰ δὲ τῆς τοῦ Κυρίου ἐντολῆς παρακοὴν ἐκδικεῖ, οὐκ ὀργῆς χρεῖα, ἀλλ' οἴκτου (22) καὶ συμπαθείας κατὰ τὸν εἰπόντα· Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Πῶς ἐκκόψομεν τὸ πάθος τῆς ἐπιθυμίας τῆς κακῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπιθυμία διαπύρω τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ τοιαύτη, ὅταν ἔδειξεν ἔχειν ὁ εἰπὼν· Τὰ κριμάτα Κυρίου ἀληθινὰ, δεδίκαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ· ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιου πολλῶν (23), καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.

Ἄει γὰρ ἡ τῶν κρειττόνων ἐπιθυμία ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει ἔχουσα τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐπιθυμουμένων, καταφρονεῖν καὶ ἀποστρέφασθαι ἀναγκάζει τὰ ἐλάττονα, ὡς ἐδίδαξαν (24) οἱ ἅγιοι πάντες· πόσῳ δὲ μᾶλλον τὰ φαῦλα, καὶ αἰσχρῆς ἄξια;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΑ'.

Εἰ καθόλου γελῶν οὐκ ἔξεστιν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου τοὺς νῦν γελῶντας κατακρίνοντος (25), εὐδὴλον, ὅτι οὐδέποτε καιρὸς γέλωτός ἐστι τῷ πιστῷ, καὶ μάλιστα ἐν τοσοῦτῳ πλήθει τῶν διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμαζόντων καὶ θανατουμένων ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, ὑπὲρ ὧν ἀθυμεῖν καὶ στένειν χρεῖ (26).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΒ'.

Ὁ ἄκαιρος καὶ ἄμετρος νυσταγμὸς πόθεν (27), πῶς αὐτὸν ἀποθώμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁ μὲν τοιοῦτος νυσταγμὸς γίνεται, ὅταν κωροτέρα γένηται ἡ ψυχὴ περὶ τὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας, καὶ τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ καταφρονῶμεν· ἀποτιθέμεθα (28) δὲ αὐτὸν, ὅταν γνησίαν καὶ ἀξιόλογον ἀναλάβωμεν τῆς μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ τὴν ἐννοιαν, καὶ τῶν θελημάτων αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν, κατὰ τὸν εἰπόντα· Εἰ δώσω ὑπνοῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμῶν, καὶ (29) ἀνάψουσιν τοῖς κροτάφοις μου· ἕως οὗ εὖρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκῆνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΓ'.

Πῶς ἐλέγχεται ὁ ἀνθρωπάρεσκος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἐπὶ μὲν τῶν ἐπαινούτων (30) σπουδῆν ἐπι-
δειχῆται, ἐπὶ δὲ τῶν ψεγόντων ὀκνηρὸς γένηται. Εἰ γὰρ τῷ Κυρίῳ ἀρέσκειν βούλεται, πάντοτε καὶ

(27) Ibidem illi quos mox dixi libri πόθεν ἔρχεται. Ibidem Reg. primus, καὶ πῶς αὐτῶν ἀπωσώμεθα, sensu non dissimili.

(28) Antiqui duo libri περὶ τὰς τοῦ Κυρίου ἐννοίας καὶ τοῦ κριμάτων τοῦ Θεοῦ· ἀποτιθέμεθα.

(29) Editi νυσταγμῶν, ἕως, eic. Veteres tres libri præter Voss. ita, ut in contextu videre cuique licet.

(30) Reg. tertius et Colb. ἐπαινούτων τὰ καλά. Mox Reg. primus et Voss. ὀκνηρότερος γένηται.

πανταχοῦ ὁ αὐτὸς ἔσται, πληρῶν τὸ εἰρημένον· Διὰ τῶν δεξιῶν τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν· διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας· διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας· ὡς κλέαντοι, καὶ ἀληθεῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΔ'.

Πῶς φύγη τις τὸ πάθος τῆς ἀνθρωποσκευίας, καὶ τὸ περιβλέπεσθαι τοὺς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Πληροφορία τῆς τοῦ Θεοῦ παρουσίας, καὶ ἀπεισπάστῃ φροντίδι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐαρεστήσεως (31), καὶ διαπύρῃ ἐπιθυμίᾳ τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου μακαρισμῶν. Οὐδεὶς γὰρ ἐν ὕψει δεσπότητος πρὸς ἀρέσκειαν συνδούλου ἐπὶ ἀτιμίᾳ τοῦ δεσπότητος καὶ κατακρίσει ἑαυτοῦ μετεωρίζεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΕ'.

Πῶς γνωρίζεται ὁ ὑπερήφανος, καὶ πῶς (32) θεραπεύεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Γνωρίζεται μὲν ἐκ τοῦ τὰ τῆς ὑπεροχῆς ἐπιζητεῖν· θεραπεύεται δὲ, ἐὰν πιστεύσῃ τῷ κρίματι τοῦ εἰπόντος· Κύριος ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται (33), ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Ἐκεῖνο μέντοι εἰδέναι χρῆ, ὅτι, ὅπως ἂν τις φοβηθῇ τὸ κρίμα τῆς ὑπερηφανίας, οὐ δύναται θεραπευθῆναι τὸ πάθος, ἐὰν μὴ ἀναχωρήσῃ τῶν τῆς ὑπεροχῆς ἐπιτηδεύματων ἀπάντων· ὡς οὐ δύναται ἀπομαθεῖν διάλεκτον ἢ οἶαν δῆποτε τέχνην, μὴ τελείως ἀναχωρήσας (34) οὐ μόνον τοῦ ποιεῖν, ἢ λαλεῖν τι κατ' ἐκείνην τὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀκούειν (35) τῶν λαλούντων, καὶ βλέπειν τοὺς ποιούντας· ὅπερ παρατηρητέον καὶ ἐπὶ πάσης κακίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΓ'.

Εἰ χρὴ τιμὴν ἐπιζητεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀποδίδναι μὲν τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν ἐδίχθημεν, ἐπιζητεῖν δὲ τιμὴν ἐκωλύθημεν, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες (36); Ὅστε τὸ ζητεῖν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν ἀπόδειξις ἐστὶν ἀπιστίας, καὶ θεοσεβείας ἀλλοτριώσεως, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Εἰ ἐτι ἀνθρώποις ἤρσσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην. Εἰ δὲ οἱ τὴν δεδομένην (37) παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν λαμβάνοντες οὕτω κατεκρίθησαν, οἱ τὴν μὴ δεδομένην ἐπιζητοῦντες ἀδόητον ἔχουσι τὸ κρίμα.

¹ II Cor. vi, 7, 8. ² Jac. iv, 6. ³ Rom. xiii, 7. ⁴ Joan. v, 44. ⁵ Galat. i, 10.

(31) Reg. secundus, φροντίδι τῆς περὶ αὐτοῦ εὐαρ. Mox Colb. παρὰ τοῦ Θεοῦ μακαρισμῶν.

(32) Editi, ἢ πῶς. At mss. tres, καὶ πῶς.

(33) Sic Voss. et Colb. et Reg. primus. Alii duo mss. et editi, ἀντιτάσσεται. Ἐκεῖνο. Ibidem Voss. χρὴ ὅτι, ὡς ἐὰν φοβηθῇ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς. Et alii quoque mss. a vulgatis dissident in aliquibus: sed, cum sint nullius momenti, ea notare piget. Imo etiam vereor, ne et hoc loco et multis aliis

erit, perficiens quod dictum est: *Per arma justitiæ a dextris et a sinistris: per gloriam et ignobilitatem: per infamiam et bonam famam: ut seductores, et veraces* ¹.

INTERROGATIO XXXIV.

Quomodo effugerit quis vitium complacendi hominibus: et quomodo hominum laudes ei futuræ non sint admirationi.

RESPONSIO.

Si sibi certo persuaserit Deum præsentem esse: si studuerit assidue Deo placere, si denique beatitudines a Domino promissas animo ferventi concupiscat. Nemo enim in sui heri oculis ad illius ignominiam et ad suam ipsius condemnationem, conservo placiturus, evagatur.

B

INTERROGATIO XXXV.

Quo pacto agnoscitur superbus, et quomodo curatur.

RESPONSIO.

Cognoscitur quidem ex eo quod ea quæ ad principatum pertinent, requirit: curatur vero, si fidem habeat sententiæ illius, qui dixit: *Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* ². Illud tamen sciendum est, ut quis superbix iudicium extimuerit, non posse tamen ab eo vitio sanari, nisi omne dominandi studium reliquerit: quemadmodum linguam aut qualemcunque artem dediscere non potest, qui non omnino supersederit non solum facere, aut loqui aliquid quod pertineat ad hanc artem, sed etiam de ea loquentes audire, et eam factitantes videre: quod in quovis etiam vitio observandum est.

C

INTERROGATIO XXXVI.

An honos debeat queri.

RESPONSIO.

Reddere quidem honorem, cui honor debetur, edocti sumus ³: requirere autem honorem, prohibiti, his Domini verbis: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem 427 accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non queritis* ⁴? Quare gloriam ab hominibus querere argumentum est incredulitatis, et pietatis abalienatio, cum Apostolus dixerit ⁵: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*. Quod si ii qui accipiunt datam ab hominibus gloriam, sic condemnati sunt: ii qui non oblatam inquirunt, iudicium quod exprimi non potest subibunt.

D

plura, quam par erat, notasse videar.

(34) Antiqui duo libri, ὡς ἀδύνατόν ἐστιν... τὸν μὴ τελείως ἀναχωρήσαντα.

(35) Editi, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκούειν. Voculam ἀπὸ delevimus, fidem veterum duorum librorum secuti.

(36) Reg. primus et Voss. οὐ ζητεῖτε. Ibidem iidem mss. εἰπόντος, ὅτι, εἰ ἐτι. Ibidem Colb. ἀρῆσκειν ἤθελον, placere vellem.

(37) Codex Colb. utroque in loco δεδομένην.

INTERROGATIO XXXVII.

Quomodo qui piger est ad mandatum conficiendum, diligentiam studiumque queat recuperare.

RESPONSIO.

Si ei persuasum sit de presentia Domini Dei omnia inspicientis, et de minis pigrescenti intentis, deque spe magnæ illius remunerationis retribuentis a Domino, qui per apostolum Paulum pollicitus est, accepturum unumquemque propriam mercedem secundum suum laborem⁶: item ad id faciunt quæcumque alia id genus scripta sunt, ut aut proprium uniuscujusque studium accendatur, aut comparatur patientia ad gloriam Dei.

INTERROGATIO XXXVIII.

Si præcipiatur aliquid fratri, et contradicat, postea vero a semetipso abeat.

RESPONSIO.

In eo quidem quod contradixit velut contumax, aliosque ad id ipsum provocans, statuatur esse obnoxius iudicio huic: *Contradictiones suscitavit omnis malus: Dominus autem angelum immisericordem immittit ipsi*⁷. Sit autem persuasissimum ei, se non homini contradicere aut obedire, sed Domino ipsi, qui dixit: *Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit*⁸. Ac tandem prius compunctus, excuset sese, sicque, si sibi permisum fuerit, opus peragat.

INTERROGATIO XXXIX.

Si quis obadiendo murmuret.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dixerit⁹: *Omnia facite sine murmurationibus et hesitationibus*, quisquis murmurat, abalienatus est etiam a conjunctione fratrum, et opus illius ab illorum usu: palam est enim, eum tum incredulitate, tum spei ambiguitate laborare.

428 INTERROGATIO XL.

Si frater fratri molestiam aspergat, quomodo emendandus est.

RESPONSIO.

Si quidem ita molestiam exhibuit, quemadmodum Apostolus, cum dixit¹⁰: *Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis*, non is qui contristavit, indiget emendatione, sed qui contristatus fuit, proprietates ejus quæ secundum Deum sit tristitiæ debet ostendere. Quod si tristitia affectit in rebus indifferentibus, recordetur is, qui molestum se præbuit, Apo-

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΖ:

Ὁ ἄκηρὸς πρὸς τὴν ἐντολὴν ποίω τρέπω σπουδὴν δυνήθει ἀναλαβεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πληροφορηθεὶς τὴν παρουσίαν τοῦ Δεσπότη Θεοῦ τοῦ τὰ (38) πάντα ἐφορῶντος, καὶ τὴν ἀπειλήν τὴν κατὰ τοῦ ἄκηροῦ, καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς μεγάλης παρὰ τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίας, τοῦ ἐπαγγελαμένου διὰ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, ὅτι ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· καὶ ὅσα τοιαῦτα γέγραπται πρὸς τὴν ἰδίαν (39) ἐκάστου σπουδῆν, ἦτοι ὑπομονὴν εἰς δόξαν Θεοῦ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΗ'

Ἐὰν ἐπιταχθῆ ἀδελφός, καὶ ἀντελεῖ, ὕστερον δὲ αὐτῷ ἀπέλθῃ (40).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν ᾧ μὲν ἀντεῖπεν ὡς ἀντιλογικὸς, καὶ ἄλλους πρὸς τὸ αὐτὸ ἐρεθίζων, γνωρίζεσθαι ὑπόδικος εἶναι τοῦ κρίματος ἐκείνου, ὅτι Ἀπτελογίας ἐγείρει πᾶς κακός· ὁ δὲ Κύριος ἀγγελοῦ ἀνελεσίμου ἐπέμπευεν αὐτῷ. Πληροφορεῖσθαι δὲ (41), ὅτι οὐκ ἀνθρώπων ἀντιλέγει ἢ ὑπακούει, ἤδη δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τῷ εἰπόντι· Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ. Καὶ κατανοεῖς πρότερον, ἀπολογησάσθαι, καὶ οὕτως, ἐὰν ἐπιτραπῆ, ποιεῖται τὸ ἔργον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΘ:

Ἐὰν δὲ ὑπακούσας τις γογγύσῃ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν (42) καὶ διαλογισμῶν, ἀπληροτριῶται καὶ ὁ γογγύζων τῆς ἐνώσεως τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὸ τούτου ἔργον τῆς χρήσεως αὐτῶν· φανερός δὲ ἐστὶν ὁ τοιοῦτος νοσῶν τὴν τε ἀπιστίαν καὶ τῆς ἐλπίδος τὴν ἀμφιβολίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΒ:

Ἐὰν ἀδελφός ἀδελφὸν λυπήσῃ, πῶς ὀφείλει διορθώσασθαι (43).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν οὕτως ἐλύπησεν, ὡς ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεὸν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημῶ, θῆτε ἐξ ἡμῶν, οὐχ ὁ λυπησας χρῆζει διορθώσεως, ἀλλ' ὁ λυπηθεὶς ὀφείλει τὰ ἰδιώματα τῆς κατὰ Θεὸν λύπης ἐπιδειξάσθαι· εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀδιαφόροις ἐλύπησε, μνημονευσάτω ὁ λυπησας τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Εἰ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς· καὶ γνωρί-

⁶ I Cor. iii, 8. ⁷ Prov. xvii, 11. ⁸ Luc. x, 16. ⁹ Philipp. ii, 14. ¹⁰ II Cor. vii, 9

(38) Sic veteres quatuor libri. Editi, τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ τοῦ τὰ, certissime persuadeat sibi, Christum Dominum presentem esse. Aliquanto post duo mss. cum Voss. τῆς μεγάλης ἐντολῆς παρὰ τοῦ Κυρίου τοῦ μισθαποδοτοῦ ἐπαγγελαμένου διὰ, haud recte.

(39) Vox ἰδίαν ex Vossii codice et ex aliis tribus adjecta est.

(40) Editi, ὕστερον δὲ ἀπέλθῃ. Reg. primus et Voss.

et Combef. ut in contextu. Paulo post unus ms. cum Voss. ἀντιλογικὸς κρύβεται.

(41) Veteres duo libri cum Voss. Πληροφορεῖσθαι δὲ ὀφείλει, Debet indubitanter credere. Reg. tertius, Πληροφορηθεὶς δὲ. Editi, Πληροφορεῖσθαι.

(42) Reg. primus χωρὶς γογγυσμοῦ.

(43) Unus ms. πῶς διορθώσεται. Codex Voss. πῶς διορθώσεται.

σας τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα, πληρωσάτω τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον· Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον (44), καὶ ἐκεῖ μνησθῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἀφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ'.

Ἐὰν δὲ μὴ ἀνέχεται ἀπολογησασθαι ὁ λυπήσας (45).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Παρῶσαι ὀφειλομεν ἐπ' αὐτῷ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ ἀμαρτήσαντος καὶ μὴ μετανοήσαντος εἰρημένα (46)· Ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΒ'.

Ἐὰν δὲ, ἀπολογουμένου τοῦ λυπήσαντος, μὴ θέλη διαλλάγηθαι ὁ λυπηθείς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Φανερόν ἐστι τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου ἐν τῇ παραβολῇ (47) τοῦ δούλου πρὸς τὸν σύνδουλον, ὃς, ἐπειδὴ παρακαλούμενος, μακροθυμῆσαι οὐκ ἤθελεν· Ἰδόντες δὲ, φησὶν, οἱ σύνδουλοι τὰ γεγνημένα, διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν· ὀργισθεὶς δὲ ὁ κύριος, ἀνεκαλέσατο τὴν ἑαυτοῦ εἰς αὐτὸν χάριν, καὶ παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασιανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῶ τὸ ὀφειλόμενον (48).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ'.

Πῶς ὀφείλει τις προσέχειν τῷ εἰς προσευχὴν ἔξυπνίζοντι (49).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ ἐπιγινώσκει τις τὴν ζημίαν τὴν ἐκ τοῦ ὕπνου, ὅτι οὐδὲ ἑαυτῆς ἐπαισθάνεται ἡ ψυχὴ, γγωρίζει δὲ τὸ κέρδος τῆς ἐγρηγόρευσης, καὶ μάλιστα τὴν ὑπερέχουσαν δόξαν, ὅτε προσάγεται τις τῷ Θεῷ εἰς προσευχὴν, ὡς τὰ μεγάλα καὶ τὰ ὑπὲρ πάντων ἐπιθυμίαν εὐεργετοῦντι, προσέξει τῷ ἐξυπνίζοντι (50), εἴτε εἰς προσευχὴν εἴτε εἰς οἰανδήποτε ἐντολήν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΔ'.

Ἐὰν δὲ στυγνὰ ὁ ἐξυπνισθεὶς ἢ καὶ ὀργισθῆ, τίος ἐστὶν ἄξιος

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τέως μὲν ἀφορισμοῦ καὶ ἀσιτίας, ἐὰν ἄρα δυνηθῇ καταναγεῖς ἐπιγινῶναι ὄσων καὶ ἡλικίων ἀγαθῶν ἐαυτὸν ἀναισθῆτως ἀποστερεῖ, καὶ οὕτως ἐπιστρέψας ἐν-

stoli dicentis ¹¹: Si propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulat; et cognito ejusmodi peccato, impleat quod dictum est a Domino ¹²: Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade, prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens, offer munus tuum.

INTERROGATIO XLI.

Si vero purgare se nolit qui contristavit.

RESPONSIO.

Ea erga ipsum exsequi debemus, quæ de eo qui peccavit, nec tamen poenitentiam egit, dicta sunt a Domino ¹³: Si autem etiam Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.

INTERROGATIO XLII.

Quod si purget se qui molestia afficit, is autem qui contristatus est, nolit cum eo in gratiam redire.

RESPONSIO.

Manifestum est Domini judicium, quod de tali prolato est in parabola servi cum conservo suo, qui cum rogaretur, patientiam habere noluit: Conservi autem, inquit, videntes quæ facta fuerant, narrarunt domino suo; dominus autem iratus, revocavit suam in illum gratiam, eumque tradidit tormentibus, donec debitum redderet ¹⁴.

429 INTERROGATIO XLIII.

Quomodo quis auscultare debet expergeficienti ad precandum.

RESPONSIO.

Si quis cognoscit detrimentum sibi ex somno allatum, videlicet quod animus neque seipsum sentit, intelligit vero lucrum vigiliarum, et maxime præstantissimam illam gloriam, quando quis Deo accedit ad precandum, is auscultabit expergeficienti, sive ad orandum, sive ad concipiendum aliud quodvis mandatum, tanquam homini, qui beneficia magna et omne desiderium superantia conferat.

INTERROGATIO XLIV.

Sed si mæstus fiat, qui fuit expergefactus, aut etiam ascatur, qua multa dignus est

RESPONSIO

Interim separationem et inedia plectendus est, si forte possit compunctus agnoscere quot et quantis bonis se ipse stupide privet, sicque conversus ex-

¹¹ Rom. xiv, 15. ¹² Matth. v, 23, 24. ¹³ Matth. xviii, 17. ¹⁴ ibid. 31-34.

(44) Antiqui duo libri cum Voss. ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου. Ibidem unus ms. κάκει.

(45) Reg. primus et Colb. ἀπολογησασθαι ὁ λυπήσας. Illud, ὁ λυπήσας, deerat in vulgatis.

(46) Editi et Reg. tertius, εἰρημένα, εἰπόντος: quam ultimam vocem delevimus antiquis duobus libris auctoribus. Mox unus ms. ὡσπερ ὁ ἐθνικός.

(47) Editi et Reg. secundus, ἐπὶ τοιοῦτω ἐπὶ τῇ παραβολῇ. Alii duo mss. cum Voss. ut in contextu. Paulo post hi ipsi tres mss. οὐκ ἠθέλησεν. Ibidem

editi, σύνδουλοι αὐτοῦ διεσάφησαν. Codex Colb. ut in contextu.

(48) Codex Voss. πᾶν τὸ ὀφειλόμενον. Alii duo mss. πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ.

(49) Unus ms. διυπνίζοντι. Mox editi et duo mss. ὅτι οὐδὲ ἑαυτοῦ τις ἐπαισθάνεται. Codex Vossii et alii duo ita, ut edidimus.

(50) Reg. primus, προσέξει τῷ διυπνίζοντι. Mox duo mss. οἶαν δῆποτε ἐντολήν.

hilaretur, eodem affectus beneficio, quo ille, qui dixit ¹⁵: *Memor fui Dei, et delectatus sum*. Quod si permanserit in stupore, abscindatur a corpore, tanquam putrefactum corruptumque membrum. Scriptum siquidem est ¹⁶: *Expedit ut pereat unum membrorum tuorum, et non totum corpus tuum projiciatur in gehennam*.

INTERROGATIO XLV.

Si quis, auarito Domino, qui dixit ¹⁷, quod servus qui cognoverit voluntatem heri sui, nec tamen fecerit, neque paraverit se ad ipsius voluntatem, nullas plagas accepturus sit; qui vero non cognoverit, digna autem plagis peregerit, paucis sit plectendus, neglexerit nihilominus internosse Dei placitum habeat quo se soletur.

RESPONSIO.

Perspectum est hunc ignorantiam simulare, et peccati judicium evitare non posse. *Si enim non venissem, inquit Dominus ¹⁸, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, cum Scriptura sacrae omnibus ubique annuntiet Dei voluntatem. Quare qui ejusmodi est, minime cum iis, qui ignorare, levius subit judicium: imo vero cum illis gravius condemnatur, de quibus ¹⁹ dictum est: *Sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, licet a venefico incantata sapiente*. Cæterum cui tradendæ doctrinæ munus commissum est, is si annuntiare neglexerit, perinde ut homicida damnatur, sicut scriptum est ²⁰.

INTERROGATIO XLVI.

An qui patitur alterum peccare reus sit peccati.

RESPONSIO.

Judicium hoc perspicuum est ex verbis Domini ad Pilatum, cum dixit ²¹: *Qui tradidit me tibi, majus peccatum habet*. Ex hoc enim planum est, Pilatum quoque, cum eos qui tradiderant, toleravit, obnoxium fuisse peccato, licet leviori. Quin etiam id aperte declarat Adamus, qui sustinuit Evam: item. Eva ipsa, quæ toleravit serpentem; nullus enim ex his tanquam innocens dimissus est impunitus. Sed et ipsa Dei contra eos indignatio, re diligentius considerata, id ipsum ostendit: nam cum Adam excusationis loco prætenderet illud, *Uxor quam dedisti mihi, hæc dedit mihi, et comedi ²²*; respondit Deus: *Quia audisti vocem*

Α ευφρανθῆ τῇ χάριτι τοῦ εἰπόντος· Ἐμνήσθη τὸ θεοῦ, καὶ εὐφράνθη· ἐὰν δὲ ἐπιμένῃ (51) ἀναισθητῶν, ἀποκοπτέσθω, ὡς τὸ σεσηπὸς καὶ διεφθαρμένον μέλος ἀπὸ τοῦ σώματος. Γέγραπται γάρ· Συμφέρει ἴνα ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΕ΄.

Ἐὰν τις, ἀκούσας τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ὁ δοῦλος ὁ γρὸς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, μὴδὲ ἐτοιμάσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, διαθήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γρὸς, ποιήσας δὲ ἀξία πηλῶν, διαθήσεται ὀλίγας, ἀμείληση τῆς γνώσεως τῶν τῶν τοῦ Κυρίου θελημάτων (52), εἰ ἔχει τὴν παραμυθίαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Β Δηλὸς ἐστὶν ὁ τοιοῦτος σχηματιζόμενος τὴν ἄγνοιαν, καὶ ἀφευκτον ἔχει τῆς ἀμαρτίας τὴν κρίσιν (53). Ἐἰ μὴ ἦλθον γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίας οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφρασι οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν, τῆς ἁγίας Γραφῆς πανταχοῦ πᾶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (54) διαγγελλούσης. Ὅστε οὐχὶ μετὰ τῶν ἀγνοησάντων ὁ τοιοῦτος ἔλαττον κρίνεται, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων σφοδρότερον κατακρίνεται, περὶ ὧν γέγραπται· Ὅσει ἀσπίδος κωφῆς, καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἧτις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπαρόντων, φαρμακοῦ τε φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ (55). Ὁ μέντοι ἐπιτεταγμένος τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, ἐὰν ἀμείληση τοῦ ἀναγγεῖλαι, ὡς φονεὺς κρίνεται, καθὼς γέγραπται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ΄.

Εἰ ὁ ἑτέρου ἀνεχόμενος εἰς τὸ ποιῆσαι ἀμαρτίαν ἑνοχὸς ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ κρίμα φανερόν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου πρὸς Πιλάτου ρημάτων, εἰπόντος· Ὁ παραδιδύς με σοὶ μέγιστα ἀμαρτίας ἔχει. Σαφὲς γάρ ἐκ τούτου, ὅτι καὶ ὁ Πιλάτος, ἀνεχόμενος (56) τῶν παραδεδωκότων, ἀμαρτίαν εἶχεν, εἰ καὶ ἐλάττονα. Παρίστησι δὲ τοῦτο φανερῶς καὶ ὁ Ἀδὰμ ἀνασχομένος τῆς Εὕας· καὶ ἡ Εὐα ἀνασχομένη τοῦ ὄφρατος· οὐδεὶς γάρ αὐτῶν ὡς ἀθῶος ἀτιμώρητος ἀφείθη (57). Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν ἀγανάκτησις ἐπιτετηρημένως τοῦτο ἐνδείκνυται· τοῦ γάρ Ἀδὰμ ἀντὶ ἀπολογίας προσενεγκόντος (58) τὸ, Ἥ γυνὴ, ἣν δέδωκας μετ' ἐμοῦ, αὐτὴ μοι ἔδωκε, καὶ ἔφαγον· ἀποκρίνεται ὁ Θεός· Ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικὸς σου, καὶ

¹⁵ Psal. lxxvi, 4. ¹⁶ Matth. v, 30. ¹⁷ Luc. xii, 47, 48. ¹⁸ Joan. xv, 22. ¹⁹ Psal. lvi, 5, 6. ²⁰ Ezech. xxxiii, 8. ²¹ Joan. xix, 11. ²² Genes. iii, 12.

(51) Codex Colb. ἐὰν δὲ ἐπιμένῃ. Mox tres mss. ὡς τὸ σεσηπὸς. Editi, ὡς τὸ σεσηπὸν. Statim Colb. ἐτε συμφέρει.

(52) Codex Colb. τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων. Mox mss. tres, ἔχει παραμυθίαν.

(53) Reg. primus, ἀμαρτίας τὴν κρίσιν.

(54) Vetus liber Colb. θέλημα τοῦ Κυρίου. Mox idem codex, ἐλάττω κρίνεται. Aliquanto post Vossii codex et alii duo, σφοδρότερον κατακρίνεται. Reg. tertius, κατακρίνεται. Editi, κρίνεται. Subinde Colb. φωνῆν.

(55) Antiquæ editiones et Colb. φαρμακοῦ τε φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ· quam lectionem habuisse quoque videtur Reg. primus prima manu. Sed hic codex altera manu antiqua nunc habet φαρμακοῦ τε φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ· qua scriptura nullam planiorem esse ait Combefisius. Plura qui cupit, notas Nobilii legat et Hexapla.

(56) Reg. primus et codex Voss. ἀνασχομένος.

(57) Editi, ἤφειθη. Antiqui tres libri ἀφείθη.

(58) Sic libri veteres. Editi, προενεγκόντος. Mox Vossii codex et alii duo, ἦν ἔδωκας.

ἔφαρες ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὐ ἐντετελάμην σοι, τοῦ-
του μόνου μὴ φαγεῖν, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς
ἐργοῖς σου. καὶ τὰ ἐξῆς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΖ'.

Εἰ δεῖ τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐφησυχάζειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅτι μὲν οὐ δεῖ, φανερόν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου προσα-
ταγμάτων ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ εἰπόντος·
'Ἐλεγμῶ ἐλέγξεις τὸν πλησίον σου, καὶ οὐ λήψῃ
δὲ αὐτὸν ἀμαρτίαν· ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ· 'Ἐὰν
ἀμάρτη (59) εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγ-
ξον αὐτὸν μεταξὺ σου καὶ αὐτοῦ μόνου. 'Ἐὰν
σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐὰν
δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἑπτα ἢ δύο,
ἴτα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν στα-
θίσεται πᾶν ῥῆμα (60). 'Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐ-
τῶν, εἰπὲ τῇ 'Εκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς 'Εκ-
κλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἐθνικός
καὶ τελώνης. Ἥλικον δὲ ἐστὶ τὸ κρίμα τοῦ ἀμαρ-
τήματος τούτου, ἔξεστι γνῶναι πρῶτον μὲν ἐξ ἀπο-
φάσεως τοῦ Κυρίου καθολικῶς εἰπόντος· 'Ὁ ἀπει-
θῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν· ἀλλ' ἡ ὀργὴ
τοῦ Θεοῦ μνεῖ ἐπ' αὐτόν· ἔπειτα καὶ ἐξ ιστοριῶν
ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Γραφῇ φερομένων.
Ἰδοὺ γάρ ὁ μὲν Ἀχαρ, ἤνικα ἔκλεψε τὴν γλῶσσαν
τὴν χρυσῆν καὶ τὴν ψιλὴν, ἐπὶ (61) πάντα τὸν λαὸν
γένονεν ὀργὴ Κυρίου, καίτοιγε ἀγνοήσαντα καὶ τὸν
ἡμαρτηκότα καὶ τὸ ἀμάρτημα, μέχρις ὅτε ἐφανε-
ρώθη ὁ προσηρημένος, καὶ τὸν φοβερόν ἐκείνον ἄμα
πᾶσι τοῖς ἰδίοις (62) ὑπέμεινεν δλεθρον. Ὁ δὲ Ἥλει
καίπερ οὐκ ἐφησυχάσας τοῖς ἑαυτοῦ υἱοῖς, οἵτινες
ἦσαν υἱοὶ λοιμοί, πολλάκις δὲ αὐτοῖς παραινέσας,
καὶ εἰπὼν, Μὴ, τέκνα, οὐκ ἀγαθὰ ἀκούω περὶ
ὑμῶν, καὶ λόγῳ πλείονι κατασκευάσας τῆς τε ἀμαρ-
τίας τὸ ἄσπονον καὶ τῆς κρίσεως τὸ ἀφευκτον, ὅτι
μὴ ὄλω ἐξεδίχθησε, μηδὲ τὸν πρόποντα ζῆλον κατ'
αὐτὸν ἐπεδείξατο, τοσοῦτον παρώξυνε τὴν ὀργὴν
τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ τὸν λαὸν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ συνανα-
λωθῆναι, καὶ τὴν κιβωτὸν αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων
ληφθῆναι, καὶ αὐτὸν ἐπὶ τούτοις (63) οἰκτρῶ τέλει
θανατωθῆναι. Εἰ δὲ κατὰ τῶν μὴ συνεγνωκότων τῷ
ἀμαρτήσαντι, καὶ κατὰ τῶν κωλυσάντων (64), καὶ
διαμαρτυραμένων τὸ ἀμάρτημα, τοσαύτη ἡ ὀργὴ
ἐξεκαύθη, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν γινωσκόντων
καὶ ἐφησυχάζόντων; Οἵτινες ἐὰν μὴ ἐπιδείξονται τὰ

A uxoribus tuas, et comedisti de ligno, ex quo solo præce-
peram tibi, ne comederes, maledicta terra in ope-
ribus tuis²⁵, et cætera.

INTERROGATIO XLVII.

Si erga eos qui peccant, silendum sit.

RESPONSIO.

Sane quod hoc fieri non debeat, perspicuum est
ex præceptis Domini, qui in Veteri quidem Testa-
mento dixit²⁵ : *Corruptione corripies proximum
tuum : et non accipies peccatum propter ipsum ;*
in Evangelio vero²⁶ : *Si peccaverit in te frater tuus,
vade, corripe eum inter te et ipsum solum. Si te
audierit, lucratus es fratrem tuum ; si autem te non
audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in
ore duorum vel trium testium stet omne verbum.*
B *Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ ; si autem
Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus
et publicanus.* Porro quam grave sit hujusce pec-
cati iudicium, intelligi potest primo quidem ex
sententia Domini, qui in universon dicit²⁶ :
*Quisquis non obedit Filio, non videbit vitam : sed
ira Dei manebit super eum ;* deinde ex historiis
etiam, quæ tum in Veteri, tum in Nova Scriptura
referuntur. Ecce enim quando Achar furatus est
linguam auream et vestem, iratus est Dominus
omni populo, idque tum peccati auctorem, tum
peccatum ipsum ignorantem, donec detectus esset is,
cujus jam facta est mentio, ac 431 horrendum illud
exitium una cum suis omnibus subiisset²⁷. Heli
vero, etiamsi silentio non ferret filios suos, qui
erant filii pestilentes, sed sæpenumero communis-
set ipsos, ac dixisset²⁸ : *Nolite, filii, non bona au-
dio de vobis ;* itemque longiore sermone et peccati
absurditatem et inevitabilem condemnationem pa-
tefecisset, quoniam tamen non penitus ultus fue-
rat, neque in eos ostenderat idoneam æmulationem,
adeo exasperavit iram Dei, ut et populus una
cum filiis ipsius interemptus sit, et capta sit ab
alienigenis arca ipsa, et ipse quoque miseranda
morte interierit. Quod si adversus eos qui sceleris
auctori conscii non fuerunt, imo qui prohibuerunt
peccatum, et testimonium reddidere adversus
illud, ira tanta exarsit, ecquid quis dicere poterit
de iis qui sciunt, et tamen conticescunt? Qui qui-
dem, nisi ea præstiterint quæ ab Apostolo ad Co-

²⁵ Gen. III, 17. ²⁶ Levit. XIX, 17. ²⁷ Matth. XVIII, 15-17. ²⁸ Joan. III, 36. ²⁷ Josue VII, 21-26.
²⁸ I Reg. II, 24.

(59) Unus ms. ἐὰν ἀμαρτήσῃ.

(60) Reg. primus et Voss. σταθὶ πᾶν ῥῆμα.

(61) Antiqui duo libri et editio Paris. χρυσῆν καὶ τὴν στολὴν, ἐπὶ. Alii duo mss. præter Voss. et Coni-
bef. χρυσῆν, καὶ τὴν ψιλὴν, ἐπὶ. Editio Veneta
utramque lectionem præfert, sic ut in contextu ha-
beat ψιλὴν, in margine vero στολὴν. Lege notas
Nobis.

(62) Codex Voss. παῖσι τοῖς ἰδίοις, una cum suis
pueris. Editi et duo mss. pro παῖσι habent πᾶσι.
Haud longe vox υἱὸς addita est ex tribus codicibus.
Subinde mss. tres cum Voss. αὐτοῖς παραινέσας.
Reg. secundus perinde ut editi αὐτούς. Hoc ipso in

loco codex Voss. Μὴ, τέκνα, υἱοί, μὴ ἀγαθὰ.

(63) Reg. primus, τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ τὴν κιβωτὸν
τοῦ Θεοῦ ληφθῆναι, καὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ τοῖς υἱοῖς
αὐτοῦ συναλωθῆναι ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ αὐτὸν
ἐπὶ τούτοις. Codex Voss. τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ... τὴν
κιβωτὸν ἀναλωθῆναι τε καὶ αὐτόν.

(64) Reg. primus manu recentiore τῶν μὴ κωλυ-
σάντων· sed particulam negantem inepte additam
esse vident, opinor, omnes. Ibi enim sermo est de
Heli ; deque reliquis ejus similibus, qui prohibent
quidem peccatum, sed mollius. Mox Reg. tertium
τοιαύτη ἡ ὀργή.

rinthios dicta sunt, his verbis ²⁹ : *Quare non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit? ac etiam quæ deinceps ipsos fecisse testatus est ipse, cum scripsit ³⁰ : Ecce enim hoc ipsum, quod secundum Deum contristati estis, quantam in vobis operatum est sollicitudinem : sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed amulationem, sed vindictam ; in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse in hoc negotio ; periclitantur omnino omnes simul hoc etiam tempore idem exitium subire, aut etiam tanto gravius, quanto legis Mosaicæ contempitore deterior est qui Dominum spernit ³¹, patratque idem quod ille qui ante peccavit, ac etiam ante damnatus est. Septies enim vindicatum est de Cain : de Lamech vero in simile peccatum lapso septuagies septies ³².*

Α ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου πρὸς τοὺς Κόρινθίους εἰρημένα, εἰπόντος· Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἐπενήσατε, ἵνα ἐξαρθῆ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας ; καὶ τὰ ἐξῆς αὐτοῖς (65) ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρηθέντα γράψαντος· Ἴδού γὰρ αὐτὸ τοῦτο, τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι, πόσῃ ἐν ὑμῖν κατειργάσατο σπουδῆν· ἀλλὰ ἀπολογία, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν· ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι (66)· κινδυνεύουσι πάντως καὶ νῦν ὁμοῦ πάντες τὸν αὐτὸν θάνατον ὑποστῆναι, ἢ καὶ χειρόνα, ὅσα χεῖρων τοῦ ἀθετήσαντος νόμου Μωσέως ὁ ἀθετῶν τὸν Κύριον, καὶ ὁ τὸ αὐτὸ τῷ προημάρτηκῶτι καὶ προκατακρίθεντί τομήσας. Ἐπιτάκις μὲν γὰρ ἐκδεδίκηται ἐκ Κάιν, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοτάκις ἐπτά, τὸ ὅμοιον ἡμαρτόντος (67).

INTERROGATIO XLVIII.

Quo termino definiatur avaritia

RESPONSIO.

Cum quis transgressus fuerit legis limitem. Contingit autem hoc juxta Vetus Testamentum, cum quis majorem sui ipsius quam proximi curam suscipit : scriptum est enim : *Diliges proximum tuum sicut teipsum ³³* ; at vero juxta Evangelium, quando quis suimet causa aliquid præter res pro instanti die necessarias expetit, velut is, qui audivit : *Stulte, hæc nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt ³⁴* ? Quibus magis generatim adjungit : *Sic qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives ³⁵.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΗ΄.

Ἡ πλεονεξία μέχρι τίως κρίνεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ὑπερβῆ τις τοῦ νόμου τὸν ὄρον. Ἔστι δὲ τοῦτο κατὰ μὲν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην τὸ πλεόν ἑαυτοῦ φροντίζειν ἢ τοῦ πλησίον (68)· γέγραπται γάρ· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· κατὰ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ πλεόν τῶν πρὸς τὴν ἐνεστώσαν ἡμέραν ἀναγκαίων σπουδάσαι τι (69) ἑαυτοῦ ἔνεκεν, ὡς ὁ ἀκούσας· Ἄφρον, ταῦτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἀ δὲ ἠτοίμασας, τί σοι ἔσται ; Οὐκ ἐπιφέρει καθολικώτερον· Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν.

432 INTERROGATIO XLIX

Quid est perperam agere.

RESPONSIO.

Quidquid non ob necessitatem, sed propter ornatum atque jactantiam assumitur, id tanquam res perperam acta accusatur.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΘ΄.

Τι ἔστι τὸ περπερεύεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πᾶν ὃ μὴ διὰ χρεῖαν, ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται, περπερείας ἔχει κατηγορίαν (70).

INTERROGATIO L.

Si quis vestimentis pretiosioribus rejectis, aliud vile, sive pallium, sive calceamentum illa velit, ut sibi conveniat, isne peccat, aut quali morbo laborat.

RESPONSIO.

Quisquis, hominibus placiturus, vult ut deceat se vestis, cum liquet morbo complacendi hominibus

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ν΄.

Ἐάν τις τὰ μὲν πολυτελέστερα τῆς ἐσθῆτος ἀπωθῆται, αὐτὸ δὲ τὸ εὐτελές, εἴτε ἰμάτιον εἴτε ὑπόδημα οἴσιν θέλῃ (71) ἵνα πρέπη αὐτῷ, εἰ ἁμαρτάνει, ἢ ποῖον πάθος νοσεῖ

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ θέλων ἵνα πρέπη αὐτῷ πρὸς τὸ ἀνθρώποις ἀρέσαι, φανερός ἐστιν ἀνθρωπαρέσκεια νοσῶν, καὶ

²⁹ I Cor. v, 2. ³⁰ II Cor. vii, 11. ³¹ Hebr. x, 29. ³² Genes. iv, 24. ³³ Levit. xix, 18. ³⁴ Luc. xii, 20. ³⁵ ibid. 21.

(65) Antiqui tres libri τὰ ἐξῆς αὐτοῖς. Editi τοῖς αὐτοῖς. Ibidem unus ms. cum Voss. ἐγγράψαντος. Haud longe vocola ἐν addita est ex antiquis tribus libris.

(66) Sic Vossii codex et alii duo. Illud, ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι, leerat in vulgatis.

(67) Illud, τὸ ὅμοιον ἁμαρτόντος, non legitur neque in Colb. neque in Reg. primo : sed hæ voces in aliis quibusdam veteribus libris reperiuntur, quemadmodum et in vulgatis.

(68) Voculam ἢ addidimus ex Reg. primo.

(69) Sic veteres quatuor libri. Editi σπουδάσαι τινά. Ibidem Reg. primus ὡς ἀκούσαι.

(70) Cicero in epistola undecima libri primi ad Atticum verbum περπερεύεσθαι accepit quoque pro eo, quod est, *jactare et ostentare se*. Ejus hæc sunt verba : *Ego autem ipse, dii boni, quomodo ἐνεπερπερεύσάμην novo auditori Pompeio? Idem verbum et alibi eodem modo acceptum reperias. Loge Ducænum.*

(71) Veteres duo libri οἴσιν θέλει.

μεταωριζόμενος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ πάθος τῆς Α laborare, animumque habere a Deo abalienatum, περιπερείας καὶ ἐν αὐτοῖς εὐτελεῖσι πληροφοροῦν. et ostentationis vitio in ipsis etiam rebus vilibus indulgere.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ΄.

Τί ἐστι Ρακά (72).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπιχώριον ῥῆμα ἠπικετέρας ὕδρευς, πρὸς τοὺς οἰκειοτέρους λαμβανόμενον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΒ΄

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ποτέ μὲν, « Μὴ γινώμεθα (73) κενόδοξοι » ποτέ δὲ, « Μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ (74) ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, » τίς ὁ κενόδοξος, καὶ τίς ὁ ἀνθρωπάρεσκος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Λογίζομαι, ὅτι κενόδοξος μὲν ἔστιν ὁ, ψιλῆς ἔνεκεν τῆς ἐν κόσμῳ δόξης, τῆς παρὰ τῶν ὁράντων ἢ ἀκούοντων, ποιῶν τι ἢ λέγων· ἀνθρωπάρεσκος δὲ ὁ πρὸς τὸ θέλημά τινας ἀνθρώπου εἰς ἀρέσκειαν αὐτοῦ ποιῶν, κἂν ἀτιμίας ἀξίον ἢ τὸ γινόμενον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΓ΄

Τίς ἐστὶν (75) ὁ μολυσμὸς τῆς σαρκὸς, καὶ τίς ὁ μολυσμὸς τοῦ πνεύματος· καὶ πῶς αὐτῶν καθαρεύομεν· ἢ τίς ὁ ἀγιασμὸς· καὶ πῶς αὐτὸν κτησόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μολυσμὸς ἂν εἴη σαρκὸς μὲν τὸ ἀναμίγνυσθαι τοῖς αὐτουργοῖσι (76) τὰ ἀπηγορευμένα, πνεύματος δὲ τὸ ἀδιαφορεῖν πρὸς τοὺς φρονούντας ἢ ποιούντας τὰ τοιαῦτα. Καθαρεύει δὲ τις, ὅταν ἀνάσχηται τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος τῷ τοιοῦτι μὴδὲ συνεσθῆναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἢ ὅταν πάθῃ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ· Ἄθυμία κατέσχε με ἀπὸ ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου· καὶ λύπη τοιαύτην ἐνδείξεται, ὡς ἐπέδειξαντο (77) οἱ Κορινθιοὶ, ὅποτε ἐνεκλήθησαν, ὅτι πρὸς τὸν ἀμαρτήσαντα ἀδιαφόρως διετέθησαν, ἐν παντὶ συστήσαντες ἑαυτοὺς ἀγνοῦς εἶναι ἐν τῷ πράγματι. Ἀγιασμὸς δὲ ἐστὶ τὸ ἀνακείσθαι τῷ ἁγίῳ Θεῷ ἐξ ὀλοκλήρου, καὶ ἀδιαστάτως ἐν παντὶ καιρῷ, διὰ φροντίδος καὶ σπουδῆς τῶν αὐτῷ ἀρεσκόντων. Τό τε γὰρ λελογημένον ἐν τοῖς ἀναθήμασιν ἀπρόσδεκτον, καὶ τὸ ἅπασι ἀνατεθὲν τῷ Θεῷ (78) εἰς κοινὴν καὶ ἀνθρωπίνην ἴρησιν ἔλκειν ἀσεβὲς καὶ ἀτόλμητον (79).

⁷⁶ Matth. v, 22. ⁷⁷ Galat. v, 26. ⁷⁸ Ephes. vi, 6. ⁷⁹ I Cor. v, 11. ⁸⁰ Psal. cxviii, 53. ⁸¹ II Cor. vii, 11.

(72) Editi et unus ms. ρακά. Alii duo mss. ρακά.

(73) Reg. primus Mh γινόμεθα.

(74) Codex Colb. ἐν ὀφθαλμῶ δουλείας. Mox Reg. secundus perinde ut editi ποιῶν τι καὶ λέγων. Alii tres mss. ποιῶν τι ἢ λέγων.

(75) Antiqui tres libri τίς ἐστὶν. Editi τί ἐστὶν. Statim editi πῶς αὐτοῦ. Veteres duo libri αὐτῶν, rectius. Ibidem Colb. καθαρεύομεν. Hoc ipso in hoc duo mss. ἢ τίς ὁ ἀγιασμὸς. Editi ἢ τίς ὁ.

INTERROGATIO LI.

Quid sit Raca ⁷⁶.

RESPONSIO.

Vernaculum verbum est, contumeliam mitiorem significans, quod erga familiares usurpatur.

INTERROGATIO LII.

Cum Apostolus dicat, modo quidem: « Non efficiamur inanis gloriae cupidi ⁷⁷; » modo vero: « Non ad oculum servientes, quasi hominibus placere studentes ⁷⁸; » quis est inanis gloriae cupidus, et quis est, qui placere hominibus studet.

RESPONSIO.

Cupidum quidem inanis gloriae arbitror esse eum, qui ob tenuem mundi gloriam, a spectatoribus aut ab auditoribus accipiendam, facit aliquid aut dicit; studiosum vero complacendi hominibus eum, qui ad alicujus hominis arbitrium, ipsi placiturus, aliquid peragit, etiamsi id quod efficitur, sit ignominia dignum.

433 INTERROGATIO LIII

Quodnam sit inquinamentum carnis, et quodnam sit spiritus inquinamentum, et quomodo ab ipsis purgabimus nosmetipsos: aut quæ est sanctimonia, et quomodo ipsam adipiscemur.

RESPONSIO

Carnis quidem inquinamentum fuerit, admisceri iis quæ patrant prohibita: spiritus vero, indifferenter esse erga eos qui talia sentiunt, aut peragunt. Purus est autem aliquis, cum obedit Apostolo, qui dixit ⁷⁹, ne cibum quidem cum ejusmodi homine sumendum esse, et quæcunque sunt in hanc sententiam; aut cum in se sentiet quod a Davide dictum est ⁸⁰: Tædium tenuit me a peccatoribus dereliquentibus legem tuam, talemque mæstitiam ostenderit, qualem ostenderunt Corinthii, quando ipsis vitio datum est, quod erga eum qui peccaverat, fuerant indifferenter affecti ⁸¹: siquidem in omnibus testificati sunt se in eo negotio puros fuisse. Sanctimonia autem est, addictum esse Deo sancto integre, et indesinenter omni tempore, iis, quæ ipsi accepta sunt, curandis, diligenterque agendis. Nam quod mutilatum est, nequaquam accipitur inter sacra dona; et quod semel dedicatum est Deo, in communem et humanum usum reducere impium est et horrendum.

(76) Reg. primus τοῖς αὐτουργεῖν μέλλουσι.

(77) Codex Colb. ἐπιδείξεται, ὡς ἐδείξαντο. Ibidem Reg. primus ἐνεκλήθησαν ὅτι. Mox alius ms. ἀδιαφόρως προστετέθησαν.

(78) Editi ἀνατιθὲν τῷ Θεῷ. Antiqui tres libri ἀνατεθέν.

(79) Editiones priscae perinde ut duo mss. καὶ ἀτόλμητον, horrendum, non audendum. Reg. primus et Voss. καὶ τολμηρόν, temerarium.

INTERROGATIO LIV.

Quid sit amor suiipsius : item quomodo qui suiipsius amans est semelipsum cognoscat.

RESPONSIO.

Multi dicuntur improprie, velut illud : *Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam* ⁸⁰. Amans igitur suiipsius est, qui seipsum amat. Agnoscit autem seipsum, si quæ facit, ea faciat sui causa ; etiamsi id quod efficitur, juxta mandatam fuerit. Nam requiei suæ gratia, aliquid omittere eorum, quæ sive in animo sive in corpore attineant ad fratris utilitatem, hoc vel ab aliis etiam habetur ceu manifestum amoris suiipsius vitium, cujus finis interitus est.

INTERROGATIO LV.

Quodnam sit discrimen inter amaritudinem, furem, iram et excandescentiam.

RESPONSIO.

Furoris quidem et iræ discrimen in animi forte affectione et motu consistit : quandoquidem qui irascitur, in solo animi affectu perturbationem patitur, uti indicat qui dixit : *Irascimini, 434 et nolite peccare* ⁸¹ ; qui autem furit, præterea præ se fert majus quiddam : *Furor enim illis, inquit, secundum similitudinem serpentis* ⁸² ; item : *Herodes furens pugnabat adversus Tyrios et Sidonios* ⁸³. Denique vehementior ille qui ex furore oritur motus nominatur excandescentia : amaritudo vero graviorem quamdam mali stabilitatem ostendit.

INTERROGATIO LVI.

Cum Dominus hanc protulerit sententiam : « Qui se exaltat, humiliabitur »⁸⁴ ; item cum præcipiat Apostolus : « Ne alta sapiamus »⁸⁵ , et alio in loco dicat : « Arrogantes, superbi, elati »⁸⁶ ; et iterum, « Charitas non inflatur »⁸⁷ , quis est qui altum sapit, et quis arrogans, et quis superbus, et quis elatus, aut quis inflatus.

RESPONSIO.

Sane qui alta sapit, is fuerit, qui seipsum extollit, qui ob sua recte facta de se sentit magnifice, seque offert exemplo Pharisæi illius ⁸⁸, nec dimittit se ad humilia. Quin et idem ille dici possit inflatus, quo crimine accusati sunt Corinthii ⁸⁹. Arrogans autem est, qui non ambulat juxta instituta, nequo facit, ut incedat secundum eandem regulam, idemque sentiat ⁹⁰ : sed qui potius propriam comminiscitur justitiæ viam atque pietatis. Superbus autem est, qui de iis, quæ habet, jactat se, quique supra quam est, studet videri. Elatus vero aut forte est idem qui superbus, aut non longe ab

⁸⁰ Joan. xii, 25. ⁸¹ Psal. iv, 5. ⁸² Psal. lvi, 5. ⁸³ Act. xii, 20. ⁸⁴ Luc. xviii, 44. ⁸⁵ Rom. xi, 20. ⁸⁶ II Tim. iii, 2. ⁸⁷ I Cor. xiii, 4. ⁸⁸ Luc. xviii, 11. ⁸⁹ I Cor. v, 2. ⁹⁰ Philipp. iii, 16.

(80) Codex Voss. εἴη τὰ γινόμενα. Reg. primus εἴη τὰ γενόμενα.

(81) Reg. primus et Voss. καὶ ἐν ἄλλοις.

(82) Unus ms. ὅτι Πᾶς ὁ ὑψῶν. Nec ita multo post Reg. primus et Voss. μὴ ὑψηλόφρονεῖν. Hoc ipso in loco codex Voss. καὶ ἀλλαχού δὲ λέγ.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΔ'

Τι ἐστὶ φιλαυτία, καὶ πῶς γνωρίζει ἑαυτὸν ὁ φιλαντος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πολλὰ καταχρηστικῶς λέγεται, ὡς περὶ τὸ Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν. Φιλαυτος οὖν ἐστὶν ὁ ἑαυτὸν δῆθεν φιλῶν. Γνωρίζει δὲ ἑαυτὸν, ἐὰν ἄπερ ποιεῖ δι' ἑαυτὸν ποιῆ, καὶ κατ' ἐντολὴν ἢ τὸ γινόμενον (80). Τὸ γὰρ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἀναπαύσεως ἐλλείπει τι τῶν πρὸς τὴν χρείαν τοῦ ἀδελφοῦ, εἴτε κατὰ ψυχὴν εἴτε κατὰ σῶμα, φανερὰν ἤδη καὶ τοῖς ἄλλοις (81) ἔχει τῆς φιλαυτίας τὴν κακίαν, ἥς τὸ τέλος ἀπώλεια.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΕ'

Ποῖα διαφορὰ πικρίας, καὶ θυμοῦ, καὶ ὀργῆς, καὶ παροξυσμοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Θυμοῦ μὲν καὶ ὀργῆς ἡ διαφορὰ τάχα ἐν διαθέσει καὶ ὀρμῇ κεῖται· τοῦ μὲν ὀργιζομένου ἐν διαθέσει μόνῃ ἔχοντος· τὸ πάθος, ὡς δηλαδὴ ὁ εἰπὼν· Ὀργίξεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· τοῦ δὲ θυμομένου ἤδη τι καὶ πλέον δεικνύντος· θυμὸς γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως· καὶ, Ὁ Ἡρώδης ἦν θυμομαχῶν Τυριοῖς καὶ Σιδονίοις. Καὶ τὸ σφοδρότερον ἀπὸ θυμοῦ κίνημα παροξυσμὸς ὀνομάζεται· ἡ δὲ πικρία κατασκευὴν δεινότεραν τῆς κακίας ἐμφαίνει.

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΖ'

Τοῦ Κυρίου ἀποφραγμένου, ὅτι Ὁ ὑψῶν (82) ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται· καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος· Ἐὰν μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονεῖν· καὶ ἀλλαχού λέγοντος· Ἐὰν ἄλαζονες, ὑπερήφανοι, τετυφωμένοι· καὶ πάλιν· Ἐὰν ἀγάπη οὐ φυσιοῦται· τίς ἐστὶν ὁ ὑψηλόφρων, καὶ τίς ὁ ἀλαζών, καὶ τίς ὁ ὑπερήφανος, τίς δὲ ὁ τετυφωμένος ἢ τίς ὁ (83) πεψυσιωμένος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὑψηλόφρων μὲν εἴη ἂν καὶ ὁ ἑαυτὸν ὑψῶν, ὁ ἐπὶ τοῖς προσώποις αὐτῷ κατορθώμασι μεγαλοφρονῶν καὶ ἐπαιρόμενος, κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἐκεῖνον, καὶ μὴ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενος. Ὁ αὐτὸς δ' ἂν λέγοιτο καὶ πεψυσιωμένος, κατὰ τὸ Κορινθίων ἔγκλημα. Ἀλαζῶν δὲ ὁ μὴ στοιχῶν τοῖς νομοθετημένοις, μηδὲ πληρῶν τὸ τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν· ἰδίαν δὲ ὁδὸν δικαιοσύνης καὶ εὐσεβείας ἐπινοῶν. Ὑπερήφανος δὲ ὁ ἐπὶ τοῖς προσώποις αὐτῷ κομπάζων, καὶ ὑπὲρ ὃ ἐστὶ, φαίνεσθαι ἐπιτηδεύων. Τετυφωμένος δὲ ἢ ὁ αὐτός (84) ἐστὶ τάχα τῷ ὑπερήφανῳ, ἢ ἐγγύς τούτου, κατὰ τὸ ὑπὸ

(83) Reg. primus τετυφωμένος καὶ τίς ὁ. Mox idem ms. μὲν ἂν εἴη καὶ ἑαυτὸν ὑψῶν. Reg. tertius Ὑψηλόφρων μὲν ἐστὶν ὁ ἑαυτὸν. Mox duo mss. κατορθώμασι μεγαφρονῶν.

(84) Regii primus et tertius ἢ ὁ αὐτός, bene. Editi ἢ αὐτός.

τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Τετρωται, μηδὲν ἐπι- A*
στάμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΖ'.

Ἐάν τις ἐλάττωμα ἔχη ἀδιόρθωτον, καὶ συ-
εχέστερον καταγινωσκόμενος βλάπτεται, εἰ
συμφέρι μᾶλλον ἐπαφιέναι (85) αὐτῷ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο καὶ ἀλλαγῷ εἴρηται, ὅτι τοὺς ἀμαρτά-
νοντας ἐπιστρέφειν μακροθύμως δεῖ, κατὰ τὸν ὑπο-
δεδειγμένον τρόπον παρὰ τοῦ Κυρίου. Ἐάν δὲ μὴ
ἀρκέση αὐτῷ πρὸς ἐπιστροφήν ἡ τῶν πλειόνων κα-
τάγνωσις καὶ ἐπιτιμίαις, ὡς τῷ Κορινθίῳ, ὡς
ἐθνικὸν ὀραῖσθαι χρῆ τὸν τοιοῦτον. Ἐναφίεσθαι
δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατακεκριμένον κατ' οὐδένα
τρόπον ἀσφαλὲς οὐδενί, τοῦ μὲν Κυρίου εἰπόντος,
ὅτι συμφέρι ἵνα τις, ἕνα ὀφθαλμὸν, ἢ μίαν χεῖρα, B
ἢ ἕνα πόδα ἀπολέσας, εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν, ἢ
ἐν τῷ φείσασθαι τίνος τούτων (86), ὅλος βληθῆ εἰς
τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, ὅπου ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς
καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· καὶ τοῦ Ἀποστόλου
μαρτυροῦντος, ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα
ζυμοῖ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΗ'.

Ὁ κατ' ἐπιτηδεύειν ψευδάμενος κρίνεται μόνον ;
ἢ καὶ ὁ κατὰ ἄγνοιάν τι παρὰ τὸ ἀληθὲς ἀπο-
λύτως φθεγξάμενος ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ κρίμα τοῦ Κυρίου καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ἄγνοιαν
ἀμαρτανόντων φανερόν, εἰπόντος· Ὁ (87) μὴ γινός,
ποιήσας δὲ ἀξία πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. C
Πανταχοῦ δὲ ἡ ἀξιόλογος μετάνοια (88) βεβαίαν ἔχει
τὴν ἐλπίδα τῆς ἀφέσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΘ'.

Ἐάν ἐνθυμηθῆ τις μόνον ποιῆσαι τι, καὶ μὴ
ποιῆσαι, εἰ καὶ οὗτος ὡς ψεύστης κρίνεται

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εἰ κατ' ἐντολήν ἐστιν ὁ ἐνεθυμηθῆ ποιῆσαι, οὐχ
ὡς ψεύστης μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπειθὲς κατακρίνε-
ται. Ἐτάζων γὰρ καρδίας καὶ νεφρούς ὁ Θεός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ξ'.

Ἐάν τις προληφθεὶς ὀρίσῃ τι πράξει (89) τῶν
μὴ ἀρεσκόντων Θεῷ, τί χρῆ μᾶλλον, ἀνατρέ-
ψαι τὸ κακῶς ὀρισθὲν, ἢ φόβῳ τοῦ ψεύδους
τελέσαι τὴν ἀμαρτίαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, Οὐχ ὅτι ἀφ' ἐαυτῶν D
ἰκανοὶ ἐσμεν λογίσασθαι τι ὡς ἐξ ἐαυτῶν· καὶ
αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ὁμολογοῦντος, ὅτι Οὐ δύναμαι ἐγὼ
ποιεῖν ἀπ' ἐμαντοῦ οὐδὲν· καὶ πάλιν· Τὰ ῥήματα,

⁸⁵ I Tim. vi, 4. ⁸⁶ Matth. v, 29 ; 30. ⁸⁷ I Cor. vi, 6. ⁸⁸ Luc. xii, 48. ⁸⁹ Psal. vii, 40. ⁹⁰ II
Cor. iii, 5. ⁹¹ Joan. v, 19.

(85) Combefissius, cui libri veteres non favent,
susplicari legendum esse ἐναφιέναι pro ἐπαφιέναι.
susplicari quoque quispiam possit pro αὐτῷ legen-
dum esse αὐτόν, aut certe verba Græca ita locanda
esse, εἰ μᾶλλον αὐτῷ συμφέρι ἐπαφιέναι, seu ἐνα-
φιέναι.

(86) Reg. primus et Voss. φείσασθαι ἐνός τίνος
τούτων. Mox Reg. primus, Ἀποστόλου δέ. Mox edi-
tiones antiquæ, φύραμα ζυμοῖ. Veteres tres libri præ-

A illo dissidet, juxta illud Apostoli dictum : *Elatus*
est, nihil sciens ⁸⁵.

INTERROGATIO LVII

Si quis vitio cuiuspiam inemendabili obnoxius sit, fre-
quentiusque reprehensus lædatur, an eum potius
dimitti expediat.

RESPONSIO.

Hoc jam alibi dictum est, peccantes cum man-
suetudine atque lenitate esse convertendos, eo,
quem Dominus indicavit, modo. Quod si ei, ut con-
vertatur, satis non fuerit plurium reprehensio et
objurgatio, quemadmodum Corinthio illi : qui ejus-
modi est tanquam ethnicus habendus est. Nemini
autem ulla ratione tutum fuerit eum qui a Domino
condemnatus est, retinere, cum dixerit Dominus ⁸⁶,
expedire ut quis uno oculo, aut una manu, aut uno
pede amisso in regnum ingrediatur, quam si uni
ex his pepercerit, totus mittatur ingehennam ignis,
ubi est **435** fletus et stridor dentium : et Aposto-
lus testificetur ⁸⁷, totam massam modico fermento
fermentari

INTERROGATIO LVIII.

An tantummodo is qui de industria mentitus est,
judicetur : aut etiam qui nesciens aliquid abso-
lute contra veritatem locutus sit.

RESPONSIO.

Judicium Domini etiam de iis qui per ignoran-
tiam peccant manifestum est ex verbis illis : *Qui*
non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis ⁸⁸.
Ubique autem poenitentia rite et egregie peracta,
venix spem firmam et stabilem habet.

INTERROGATIO LIX.

Si quis cogitaverit duntaxat aliquid facere, nec tamen
fecerit : an et ille velut mendax judicetur.

RESPONSIO.

Si ex mandato est, quod facere cogitavit, non
ut mendax solum, sed ut contumax etiam condem-
natur : *Scrutans enim corda et renes Deus* ⁸⁹.

INTERROGATIO LX.

Si quis præventus constituerit se quidpiam facturum
eorum, quæ Deo non placent, magisne convenit ab-
stinere ab eo quod male statutum est, an metu
mendacii peccatum committere.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dicat : *Non quod sufficientes*
simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis ⁹⁰ ;
item cum Dominus ipse sic confiteatur : *Non pos-*
sum ego facere a me quidquam ⁹¹ ; et rursus : *Verba*

ter Voss. φύραμα δολοῖ.

(87) Reg. primus, εἰπόντος, ὅτι Ὁ.

(88) Idem ms. ἡ ἀξιόπιστος μετάνοια.

(89) Rursus idem codex Ἐάν τις προληφθεὶς ὀρίσῃ
τι πράξει. Editi, Ἐάν τις ὀρίσεται τι προληφθεὶς
πράξει, etc., verborum perturbato ordine. Mox duo
mss. præter Voss. et Combef. ἀνατρέψαι τὸ κακῶς.
Editi, τρέψαι. Haud longe codex Voss. φόβῳ τοῦ
ψεύδεσθαι.

κα: ego loquor vobis, a me ipso non loquor⁹⁰; et alio in loco: *Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me Patris*⁹¹, penitentiam agere debet qui est ejusmodi; primum quidem quod aliquid quaecumque tandem fuerit, a seipso audet decernere; neque enim ipsa etiam bona ex propria auctoritate facere oportet: deinde vero, et quidem multo magis, quod praeter Dei placita quidpiam statuere veritus non est. Quod autem rescindendum sit, quidquid ex praejudicata opinione statutum est praeter praecceptum Domini, aperte ostenditur in apostolo Petro, qui praeventus apud se statuerat quidem illud: *Non lavabis mihi pedes in aeternum*⁹²; sed postquam audivit Dominum pronuntiantem: *Si non laveris te, non habebis partem mecum*, confestim mutata sententia dixit: *Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput.*

436 INTERROGATIO LXI.

Si quis neque laborare potest, neque psalmos discere velit, quid de eo fieri debet.

RESPONSIO

Cum Dominus in parabola dixerit de sicu illa insecunda: *Succide illam, ut quid etiam terram occupat*⁹³? necesse quidem est providere ei cum omni diligentia: sed, si morem non gerit, id quod de eo qui in peccato perseverat, praescriptum est, etiam erga illum observetur. Quisquis enim bene non dat operam, cum diabolo et angelis ejus condemnatur.

INTERROGATIO LXII.

Quid fecerit quis, ut condemnatur velut qui talentum occultavit.

RESPONSIO.

Quisquis apud seipsum detinet qualemcumque tandem gratiam Dei, ut ea ipse perfruat, non autem alios beneficii hujus facit participes, is velut occultans talentum condemnatur.

INTERROGATIO LXIII.

Quid est, quod cum fecerit quis, condemnatur, ut ii, qui murmuraverunt contra postremos.

RESPONSIO.

Condemnatur ob suum quisque peccatum: et quidem qui murmuraverint, ob murmurationem. Verum saepe alii alia de causa murmurant. Hi quidem, quod sibi desint alimenta: ut qui gulosi sint, et ventrem deum faciant: illi vero, quod par cum postremis praemium acceperint, ostendentes invidiam homicidii sociam; alii denique ob aliquam quamvis causam.

⁹⁰ Joan. xiv, 10. ⁹¹ Joan. vi, 38. ⁹² Joan. xiii, 8, 9. ⁹³ Luc. xiii, 7.

(90) Pro λαλῶ in antiquo Vossii codice legitur λελάηκα.

(91) Reg. primus, ὅτι καὶ παρὰ.

(92) Reg. primus, δύναται. Mox idem ms. et Voss. ψαλμοὺς μανθάνειν. Ibidem Reg. primus, βούλεται.

(93) Veteres duo libri, γῆν καταργῆ. Mox codex Combef. μὴ ἀνάσχηται. Haud longe editi, ἐπ' αὐτῷ ψυλαχθῆναι. Antiqui duo libri cum Voss. παραφυ-

α ἃ ἐγὼ λαλῶ (90) ὑμῖν, ἀπ' ἐμᾶντοῦ οὐ λαλῶ· καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος, ὅτι Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός, μετανοῆσαι ὀφείλει ὁ τοιοῦτος· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπ' ἑαυτοῦ τολμᾷ τι ὀρίζειν, οἷον ἀν' ἧ· οὐδὲ γὰρ αὐτὰ τὰ κατὰ ἐξ ἀβεντίας ποιεῖν χρῆ· ἔπειτα δὲ, καὶ σφοδρότερον, ὅτι παρὰ (91) τὸ ἀρέσκον Θεῷ ὀρίσαι οὐκ ἐφοβήθη. Ὅτι δὲ ἀνατρέπειν χρῆ τὸ παρ' ἐνβολῆν τοῦ Κυρίου κατὰ πρῶλῆψιν ὀρισθῆν, δεικνυταὶ σαφῶς ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὀρισσαμένου μὲν κατὰ πρόληψιν, ὅτι Οὐ μὴ ρίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα· ἐπειδὴ δὲ ἤκουσε τοῦ Κυρίου ἀποφρηναμένου· Ἐὰν μὴ ρίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, εὐθὺς μεταθεμένου, καὶ εἰπόντος· Κύριε, μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΑ'.

Ἐὰν τις μῆτε ἐργάζεσθαι δύνηται (92), μῆτε τοὺς ψαλμοὺς μαθεῖν βούληται, τί χρῆ αὐτῷ ποιῆσαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἐν παραβολῇ εἰπόντος περὶ τῆς ἀκάρου συκῆς· Ἐκκοψον αὐτήν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ (93); προσάγειν μὲν αὐτῷ τὴν ἐπιμέλειαν πάνταν ἀναγκαῖον· ἐὰν δὲ μὴ ἀνέχηται, τὸ προσεταγμένον περὶ τοῦ ἐπιμένουτος τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ἐπ' αὐτῷ παραφυλαχθῆναι χρῆ. Καὶ γὰρ ὁ ἀργός τοῦ καλοῦ μετὰ τοῦ διαδόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ κρίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΒ'.

Τί ἐὰν ποιῆση τις ὡς κρύψας (94) τὸ τάλαντον, κατακρίνεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅ οἰανόποτε χάριν Θεοῦ παρακατασχὼν εἰς ἀπέλαυσιν ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἄλλους εὐεργετῶν, ὡς κρύπτων τὸ τάλαντον κατακρίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΓ'.

Τί ἐὰν ποιῆση τις, κατακρίνεται, ὡς ἐκείνοι οἱ γογγύσαντες κατὰ τῶν ἐσχάτων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκαστος ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ἀμαρτήματι κατακρίνεται· καὶ οἱ γογγύσαντες ἐπὶ τῷ γογγυσμῷ. Ἄλλοι δὲ πολλάκις δι' ἄλλην ὑπόθεσιν γογγύζουσιν. Οἱ μὲν γὰρ, ὅτι ἐπέλειψεν αὐτοῖς τὰ πρὸς χορτασίαν, ὡς γαστρίμαργοι καὶ θεοποιοῦντες τὴν κοιλίαν· οἱ δὲ, ὅτι τὰ ἴσα τοῖς ἐσχάτοις ἐτιμήθησαν, φόβου διδόντες ἀπόδειξιν τοῦ συζύγου τῷ φόνῳ (95)· καὶ ἄλλοι δι' ἄλλο τι.

λαχθῆναι.

(94) Reg. primus, Τί ἂν ποιῆση τις καὶ ὡς κρύψας. Mox Colb. κρίνεται. Nec ita multo infra duo mss. ὡς κρύψας τὸ.

(95) Antiqui duo libri perinde ut Voss. τοῦ φόνου. Alii duo mss. et editi τῷ φόνῳ. Ibidem editi καὶ ἄλλοι δὲ ἄλλο. Codex Voss. καὶ ἄλλοι δ' ἄλλο. Unus Combefisianus et Reg. tertius, ἄλλοι δι' ἄλλο, recte.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΔ'

A

INTERROGATIO LXIV.

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος. « Συμφέροι αὐτῷ ἵνα κρεμασθῆ ὑβλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ βίβη (96) εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλισθῆ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων. » τί ἐστὶ τὸ σκανδαλισμαί; ἢ πῶς αὐτὸ φυλαξώμεθα, ἵνα μὴ τὸ οὕτω φοβερὸν κρίμα ἐλθῆ ἐφ' ἡμᾶς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Σκανδαλιζει μὲν τις, παρανομῶν λόγῳ ἢ ἔργῳ (97), καὶ ἕτερον πρὸς παρανομίαν ἐνάγων, ὡς ὁ ἄφρων τὴν Εὐαν, καὶ ἡ Εὐα τὸν Ἀδάμ· ἢ κωλύων ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Πέτρος τὸν Κύριον, εἰπὼν· Ἰλαῶς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο· καὶ ἀκούσας· Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φροεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· ἢ οἰκοδομῶν τὸ φρόνημα τοῦ ἀσθενοῦς (98) εἰς τις τῶν ἀπηγορευμένων, κατὰ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ γεγραμμένον, εἰπόντι· Ἐὰν γὰρ τις ἴδῃ σέ, τὸν ἔχοντα γυῶσιν, ἐν ἰδωλείῳ κατακειμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ ἰδωλόθυτα ἐσθλεῖν; οἷς ἐπιφέρει· Διόπερ (99) εἰ βρωμα σκανδαλιζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλισω. Γίνεται δὲ τὸ σκάνδαλον κατὰ πλείονας αἰτίας. Ἡ γὰρ παρὰ τὸν σκανδαλιζόντα τὸ σκάνδαλον γίνεται, ἢ παρὰ τὸν σκανδαλιζόμενον τὸ σκανδαλισθῆναι συμβαίνει (1). Καὶ ἐν τούτοις πάλιν διαφόρων· ποτὲ μὲν γὰρ κατὰ ἀπειρίαν ἢ τούτου, ἢ ἔχεινον. Ἔστι δὲ ὅτε ἐν τῇ ὀρεξετομίᾳ τοῦ λόγου ἢ τῶν σκανδαλιζομένων κακία ἐκδηλωτέρα γίνεται· καὶ ἐν τοῖς πράγμασι δὲ (2) ὁμοίως. Ἡ γὰρ ἐντολὴν Θεοῦ ποιῶντος, ἢ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κειμένοις ἐπ' ἀδείας χρωμένου ὁ σκανδαλιζόμενος σκανδαλιζεται. Ὅταν μὲν οὖν τοῖς κατ' ἐντολὴν γινομένοις προσκόπτωσιν ἄνθρωποι, καὶ ἐπὶ τούτοις σκανδαλιζῶνται (ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τινὲς ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς γινομένοις καὶ λεγομένοις), τότε χρὴ μνημονεύειν τοῦ Κυρίου περὶ τῶν τοιούτων ἀποκριναμένου, ἥνικα (3) προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ· Οἶδας, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἐσκανδαλίσθησαν; πρὸς οὓς φησὶ· Πᾶσα φυτεία, ἢν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος (4), ἐκριζωθήσεται. Ἄφρατε αὐτούς· τυφλοὶ εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν. Τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὀδηγῆ, ἀμφοτέροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα

Cum Dominus noster Jesus Christus dicat : « Expedi illi ut mola asinaria suspendatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, potius quam ut scandalizet unum de pusillis istis » : quid est scandalum dare, aut quomodo illud caveamus, ut ne iudicium adeo horrendum subeamus.

RESPONSIO.

Sane scandalo est aliquis, cum verbo aut actione legem violat, aliumque inducit ad legem perfringendam, 437 velut serpens Evam, et Eva Adam : ac etiam cum prohibet exsequi voluntatem Dei, ut Petrus Dominum, cum dixit : Propitius sit tibi, Domine, non erit tibi hoc ⁶⁵; qui auditur : Va de post me, Satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum ⁶⁶ : aut quando suscitatur animus infirmi alicujus ad vetitum quiddam, prout ab Apostolo scriptum est, his verbis : Si quis enim viderit te, qui habes scientiam, in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus qui infirmus est edificabitur ad manducandum idolo thyta ⁶⁷? quibus isthæc adjungit : Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem ⁶⁸. Oritur autem scandalum pluribus ex causis. Vel enim ex eo qui scandalizat, scandalum nascitur; aut scandalum proficiscitur ex eo qui scandalizatur. Ac rursus id in his contingit variis modis; aliquando enim ex malitia, aliquando vero ex imperitia vel bujus, vel illius. Interdum etiam in recta verbi tractatione, eorum, qui scandalum patiuntur, malitia magis declaratur, perinde ut in ipsis rebus. Aut enim uno aliquo mandatum Dei faciente, aut iis, quæ in sua potestate sita sunt, libere utente, scandalizatur qui scandalizatur. Cum itaque de rebus quæ ex mandato fiunt, vel dicuntur, offenduntur homines, et de his scandalizantur (ut in Evangelio quidam de his, quæ a Domino fiebant, et dicebantur ex voluntate Patris), tunc Domini meminisse operæ pretium est, qui, cum accessissent ad se discipuli, ac dixissent : Scis quod Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt? eis de ejusmodi hominibus responsum dedit, his verbis : Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sine illos : cæci sunt duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in fo-

⁶⁵ Matth. xviii, 6. ⁶⁶ Matth. xvi, 22 ⁶⁷ ibid. 23. ⁶⁸ I Cor. viii, 10. ⁶⁹ ibid. 13.

(96) Sic Vossii liber et alii duo. Alii duo mss. et editi ἔρριπται. Mox duo mss. τὸ σκανδαλισμαί. Vocula τὸ deerat in vulgatis. Haud longe, modo in veteribus libris legitur φυλαξώμεθα, modo φυλαξώμεθα. Nec ita multo post Reg. tertius et editi φοβερὸν κριτήριον. Alii tres mss. præter Voss. φοβερὸν κρίμα.

(97) Codex Colb. Σκανδαλιζει μὲν πᾶς τις ὁ παρὰ τὸ γεγραμμένον λόγῳ ἢ ἔργῳ παρανομῶν, etc. Reg. primus et Voss. Σκανδαλιζει μὲν τις ἐπ' ἀνόμῳ λόγῳ ἢ ἔργῳ καί, etc.

(98) Reg. primus et Colb. τὸ φρόνημα τοῦ ἀσθενούντος. Statim unus ms. Ἐὰν οὖν τις.

(99) Vox Διόπερ addita est ex antiquis tribus libris.

(1) Sic codices tres. Editi σκανδαλιζόμενον τὸ σκάνδαλον συμβαίνει.

(2) Ita Vossii codex et alii tres. Vocula δὲ aberat ab excusis. Ibidem Reg. primus et Voss. τοῦ Θεοῦ. Mox duo mss. ἐπ' ἀδεία.

(3) Editi τότε μνηστὸν τοῦ Κυρίου τοῦ ἀποκριναμένου, ἥνικα. Codex Voss. et alii nonnulli ut in contextu.

(4) Reg. primus, μου ἐπουράνιος. Haud longe voculam δὲ addidimus ex duobus codicibus

veam cadent ⁶⁹. Et multa hujuscemodi poterit quis invenire tum in Evangeliiis, tum apud Apostolum. Cum vero ob ea quæ in potestate nostra posita sunt, offenditur quis, aut scandalum patitur, tunc revocanda sunt in memoriam hæc Domini ad Petrum verba, quando dixit : Ergo liberi sunt filii ; ut autem non scandalizemus eos, profectus ad mare mitte hamum : et eum piscem qui primus ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies staterem ; illum sumens, da eis pro me et te ⁷⁰, item quæ ab Apostolo ad Corinthios scripta sunt his verbis : Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem ⁷¹ ; ac rursus : Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur ⁷². Quam autem metuendum sit in iis, quæ videntur sita esse in potestate nostra, aspernari fratrem qui ob hæc scandalo afficitur, ostendit præceptum Domini, qui in universum prohibet **438** omne scandali genus, ac dicit ⁷³ : Videte ne contemnatis unum ex his pusillis : dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. Quin et idem testatur Apostolus, qui quidem modo dicit ⁷⁴ : Sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum : modo vero hoc delictum vehementius interdicit verborum apparatus uberiore, ubi ait : Si quis enim viderit te, qui habes scientiam, in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus, qui infirmus est, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus frater in sua scientia, propter quem Christus mortuus est ⁷⁵. Quibus adjungit : Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem ⁷⁶. Et alio in loco postquam dixit : An ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi ⁷⁷? subinde adjungit : Sed non usi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi ⁷⁸. Cæterum, cum rem ita horrendam esse demonstratum sit, in iis quæ in potestate nostra posita sunt, fratri esse exemplo malo, quidnam possit quis de iis dicere, qui vetita faciendo aut loquendo dant scandalum? et maxime, cum aut scientia majore præditus esse videtur qui est offensionem, aut constituitur in aliquo gradu sacerdotali : qui cum debeat aliis esse præpositus velut regula et exemplar, si vel minimum quid neglexerit eorum quæ scripta sunt, aut fecerit prohibitum quiddam aut aliquid quod præceptum sit omiserit, aut uno

καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εὗροι τις ἄν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρᾳ κειμένοις προσκόπη τις, ἢ σκανδαλίζηται, εἰς ἀνάμνησιν ἔλθειν δεῖ τότε τῶν τοῦ Κυρίου (5) πρὸς τὸν Πέτρον ῥημάτων, εἰπόντος· Ἄρα γε ἐλεύθεροὶ εἰσιν οἱ υἱοί· Ἰνα δὲ μὴ σκανδαλισωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα (6) πρῶτον λήθην ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὕρησεις στατήρα· ἐκείνον λαθῶν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ· καὶ τῶν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Κορινθίους γραμμάτων, ἐν οἷς φησιν· Οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω· καὶ πάλιν· Καλὴν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ. Ὅπως δὲ ἐστὶ φοβερόν τὸ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κεῖσθαι δοκοῦσι περιορῆν τὸν ἀδελφὸν σκανδαλιζόμενον ἐν τούτοις (7), δείκνυσσι μὲν ἡ τοῦ Κυρίου παραγγέλια, καθόλου πάντα σκανδαλισμοῦ τρόπον ἀπαγορεύοντος, καὶ λέγοντος· Ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἐνός τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γάρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος (8) λέγων ποτὲ μὲν· Ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθεῖν πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον· ποτὲ δὲ διὰ περισσοτέρας κατασκευῆς σφοδρότερον ἀπαγορεύων τὸ ἄποπον, δι' ὧν φησιν· Ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σέ, τὸν ἔχοντα γυνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχ ἢ συνειδήσις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ἔντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθλεῖν ; καὶ ἀπολείται (9) ὁ ἀσθενῶν ἀδελφός ἐπὶ τῇ σῇ γυνώσει, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν. Οἷς ἐπιφέρει· Οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τύποντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν (10), εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω. Καὶ ἀλαχοῦ, εἰπῶν· Ἡ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβης οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι ; ἐξῆς ἐπιλέγει· Ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπῆν τινα δώμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω δὲ φοβεροῦ δεηθέντος τοῦ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κειμένοις σκανδαλιζειν τὸν ἀδελφόν, τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ἐν τῷ τὰ ἀπηγορευμένα ποιεῖν ἢ λέγειν σκανδαλιζόντων ; καὶ μάλιστα ὅταν ἡ γυνῶσιν ἔχων περισσοτέραν φαίνεται ὁ σκανδαλίζων, ἢ ἐν βαθμῷ ἐξετάζηται ἱερατικῶ· ὅς, ὡσπερ κανὼν καὶ τύπος ὀφείλων προκεῖσθαι τοῖς ἄλλοις, κἂν βραχὺ τι παρῶν τῶν γεγραμμένων, ἢ πράξας τὸ κεκωλυμένον, ἢ ἑλλιπῶν τὸ προστεταγμέ-

⁶⁹ Matth. xv, 12-14, ⁷⁰ Matth. xvii, 25, 26. ⁷¹ I Cor. viii, 13. ⁷² Rom. xiv, 21. ⁷³ Matth. xviii, 10. ⁷⁴ Rom. xiv, 13. ⁷⁵ I Cor. viii, 10, 11. ⁷⁶ ibid. 12, 13. ⁷⁷ I Cor. ix, 6. ⁷⁸ ibid. 12.

(5) Editi, τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Antiqui tres libri τῶν τοῦ, rectius.

(6) Codex Voss. τὸν ἀναβάντα.

(7) Reg. tertius ἐπὶ τούτοις.

(8) Codex Colb. ἀπόστολος Παῦλος. Aliquanto post Reg. primus τῷ ἀδελφῷ εἰς σκάνδαλον.

(9) Γαλι et Reg. tertius ἀπόλλυται, perit. Alii duo mss. perinde ut textus sacer, cui vulgata consentit, ἀπολείται, peribit.

(10) Ita Vossii codex et alii tres. Vox ἀσθενοῦσαν deest in vulgatis. Nec ita multo post codex Colb μὴ μόνος ἐγὼ.

νον, ἢ ὄλων ἐφησυχάσας τινα τοιοῦτω, καὶ ἐν τούτῳ **A** ἄμαρτανος, φησιν, ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐκζητηθήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΞ΄.

Πῶς τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ τις κατέχει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅταν (11) τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένοις ἀγαθοῖς εἰς τὰ ἴδια θελήματα καταχρήσῃται, ὅπερ ἀπηρνήσατο ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· *Οὐ γὰρ ἐσμεν, ὡς οἱ πολλοὶ, κατηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Ὅτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν (12) προβάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὔτε ζη-* **B** *τοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀφ' ἑμῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλων.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΞ΄.

Τί ἐστὶν ἔρις, καὶ τί ἐστὶν ἐριθεία.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐρίς μὲν ἐστὶν, ὅταν τις, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐλάττων φανῆναι τινος, σπουδάζῃ ποιεῖν τι· ἐριθεία δὲ τὸ ἐξ ὧν ποιεῖ τις ἐπιδεικτικῶς ἢ κενοδόξως προκαλεῖσθαι, καὶ ἐρεθίζειν ἄλλους (13) εἰς τὰ ὅμοια. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ποτὲ μὲν ἐριθείας μνημονεύων, τὴν κενοδοξίαν ἐπισυνάπτει, εἰπὼν, *Μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν· ποτὲ δὲ κενοδοξίαν προτά-* **C** *ξας, μετὰ ταύτης καὶ τὴν ἐριθείαν ἐτέρῳ ὀνόματι ἀπαγορεύει, λέγων· Μη γινώμεθα (14) κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλοῦμενοι.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΖ΄.

Τί ἐστὶν ἀκαθαρσία, καὶ τί ἐστὶν ἀσέλγεια.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν ἀκαθαρσίαν ὁ νόμος ἐδείξε (15), χρησάμενος τῷ ὀνόματι ἐπὶ τῶν ἀκουσίων ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης συμβαινόντων· τὴν δὲ ἀσέλγειαν δοκεῖ μοι ἐμφαίνειν (16) ὁ σοφώτατος Σολομὼν, ἡδὺν καὶ ἀνάληγτον ὀνομάσας· ὡς εἶναι τὴν ἀσέλγειαν διάθεσιν ψυχῆς μὴ ἔχουσαν (17) ἢ μὴ φέρουσαν ἄλγος ἀθλητικόν· ὡσπερ καὶ ἀκρασία ἐστὶν ἢ μὴ σχοῦσα κράτος κατὰ τῶν ἐνοχλοῦσῶν ἡδονῶν

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΗ΄.

Τί ἴδιον θυμοῦ, καὶ τί ἴδιον ἀγανακτήσεως εὐλόγου, καὶ πῶς πολλὰκὶ ἀπὸ ἀγανακτήσεως ἀρχόμενοι (18), εὐρισκόμεθα θυμούμενοι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Θυμοῦ ἴδιον ὄρητὴ ψυχῆς ἐν μελέτῃ κακώσεως

⁷⁹ Ezech. iii, 18. ⁸⁰ II Cor. ii, 17. ⁸¹ I Thess. ii, 5, 6. ⁸² Philipp. ii, 3. ⁸³ Galat. v, 26.

(11) Sic mss. non pauci, non ut vulgati ὅταν τις.

(12) Vocula ἐν adjecta est ex Colbertino.

(13) Reg. primus et Voss. καὶ ἐρεθίζειν καὶ ἄλλους.

(14) Reg. primus μὴ γενώμεθα.

(15) Context Colb. ὁ νόμος ἐδείξαεν.

(16) Editi ἐκφαίνειν, Antiqui tres libri eum Voss. ἐμφαίνειν. Mox Colb. ἡδὺ καὶ, etc. Alii mss. ἡδὺν. Basiliius respicere videtur ad illud Prov. xiv, 25: Ὁ δὲ ἡδὺς καὶ ἀνάληγτος ἐν ἐνδοξίᾳ ἐστὶν, *Jucundus autem*

PATROL. GR. XXXI.

verbo indifferenter et silentio tulerit quidvis hujusmodi. judicio tanto vel ob hoc unum obnoxius est, ut sanguis illius qui peccavit, inquit ⁷⁹, ex manibus ipsius requiratur.

INTERROGATIO LXV.

Quomodo quis veritatem detinet in injustitia.

RESPONSIO.

Quando datis a Deo bonis abutitur ad suas ipsius voluntates: quod respuit Apostolus his verbis: *Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei* ⁸⁰; ac rursus: *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione avaritiæ, Deus testis est; nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis* ⁸¹.

INTERROGATIO LXVI.

Quid est æmulatio, et quid contentio

RESPONSIO.

Sane æmulatio est, cum quis, ne altero videatur esse inferior, aliquid studet facere: contentio autem est, alios per ea quæ quis facit, cum ostentatione atque jactantia provocare et exstimulare ad similia. Nam aliquando **439** Apostolus, facta contentionis mentione, continenter adjungit inanem gloriam, his verbis: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam* ⁸²: aliquando vero inani gloria prius memorata, una cum hac prohibet quoque contentionem alio nomine, inquiens ⁸³: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes.*

INTERROGATIO LXVII.

Quid est immunditia, et quid impuritas.

RESPONSIO

Immunditiam quidem lex indicavit, cum in rebus quæ ex naturali necessitate præter voluntatem accidunt, vocem illam usurpavit: impuritatem vero designare mihi videtur Salomon sapientissimus, cum indulgentem voluptati et doloris expertem nominat, sic ut impuritas sit animi affectio, quæ non habet, vel non fert dolorem athleticum: quemadmodum incontinentia est, quæ non habet imperium in eas quæ infestant voluptates.

D

INTERROGATIO LXVIII.

Quid est furoris proprium, et quid proprium æquæ indignationis, et quomodo plerumque exorsi ab indignatione, in furorem incidisse deprehendimur.

RESPONSIO.

Furoris proprium est animæ impetus cum con-

⁸² Philipp. ii, 3. ⁸³ Galat. v, 26.

et dolore carens in egestate erit.

(17) Reg. primus διάθεσιν ψυχῆς μὴ ἔχουσα. Nec ita multo post alii duo mss. cum Voss. ἢ μὴ ἔχουσα.

(18) Editi et Reg. primus δὴθεν ἀρχόμενοι. Vocem primam uti superfluum delevimus, veterum duorum librorum auctoritate innixi, Mox Reg. primus et Voss. θυμοῦ αὐέν. Statim iidem mss. κατὰ τοῦ παροξύοντος.

veam cadent⁶⁹. Et multa hujusmodi poterit quis invenire tum in Evangeliiis, tum apud Apostolum. Cum vero ob ea quæ in potestate nostra posita sunt, offenditur quis, aut scandalum patitur, tunc revocanda sunt in memoriam hæc Domini ad Petrum verba, quando dixit : *Ergo liberi sunt filii ; ut autem non scandalizemus eos, profectus ad mare mitte hamum : et eum piscem qui primus ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies staterem ; illum sumens, da eis pro me et te*⁷⁰, item quæ ab Apostolo ad Corinthios scripta sunt his verbis : *Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem*⁷¹ ; ac rursus : *Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur*⁷². Quam autem metuendum sit in iis, quæ videntur sita esse in potestate nostra, aspernari fratrem qui ob hæc scandalo afficitur, ostendit præceptum Domini, qui in universum prohibet **438** omne scandali genus, ac dicit⁷³ : *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis : dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. Quin et idem testatur Apostolus, qui quidem modo dicit⁷⁴ : Sed hoc judicate magis, ne punatis offendiculum fratri, vel scandalum : modo vero hoc delictum vehementius interdicit verborum apparatu uberiore, ubi ait : Si quis enim viderit te, qui habes scientiam, in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus, qui infirmus est, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus frater in sua scientia, propter quem Christus mortuus est*⁷⁵. Quibus adjungit : *Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem*⁷⁶. Et alio in loco postquam dixit : *An ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi*⁷⁷ subinde adjungit : *Sed non usi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi*⁷⁸. Cæterum, cum rem ita horrendam esse demonstratum sit, in iis quæ in potestate nostra posita sunt, fratri esse exemplo malo, quidnam possit quis de iis dicere, qui vetita faciendo aut loquendo dant scandalum? et maxime, cum aut scientia majore præditus esse videtur qui est offensionem, aut constituitur in aliquo gradu sacerdotali : qui cum debeat aliis esse præpositus velut regula et exemplar, si vel minimum quid neglexerit eorum quæ scripta sunt, aut fecerit prohibitum quiddam aut aliquid quod præceptum sit omiserit, aut uno

A και ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εὑροί τις ἄν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρᾳ κειμένοις προσκόπη τις, ἢ σκανδαλιζῆται, εἰς ἀνάμνησιν λαβεῖν δεῖ τότε τῶν τοῦ Κυρίου (5) πρὸς τὸν Πέτρον ῥημάτων, εἰπόντος· Ἔρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί· Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλισωμεν αὐτούς, πορευθεῖς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα (6) πρῶτον ἰχθὺν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὐρήσεις στατήρα· ἐκείνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ· καὶ τῶν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Κορινθίους γραμμάτων, ἐν οἷς φησιν· Οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω· καὶ πάλιν· Καλὴν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλιζέται, ἢ ἄσθενεῖ. Ὅπως δὲ ἐστὶ φοβερὸν τὸ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κεῖσθαι δοκοῦσι περιορᾶν τὸν ἀδελφὸν σκανδαλιζόμενον ἐν τούτοις (7), δείκνυσι μὲν ἡ τοῦ Κυρίου παραγγεῖλια, καθόλου πάντα σκανδαλισμοῦ τρόπον ἀπαγορεύοντος, καὶ λέγοντος· Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἐνός τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γάρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διαπαντός βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος (8) λέγων ποτὲ μὲν· Ἀλλὰ τοῦτο κρινάτε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον· ποτὲ δὲ διὰ περισσοτέρας κατασκευῆς σφοδρότερον ἀπαγορεύων τὸ ἄτοπον, δι' ὧν φησιν· Ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σέ, τὸν ἔχοντα γινῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχ ἢ συνειδηθῆσιν αὐτοῦ ἄσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθητα ἐσθίειν ; καὶ ἀπολείται (9) ὁ ἄσθενῶν ἀδελφός ἐπὶ τῇ σῇ γινῶσει, δι' ἃν Χριστὸς ἀπέθανεν. Οἷς ἐπιφέρει· Οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τύποντες αὐτῶν τὴν συνειδησιν ἄσθενούσαν (10), εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω. Καὶ ἀλαχοῦ, εἰπὼν· Ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι ; ἐξῆς ἐπιλέγει· Ἀλλ' οὐκ ἐρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ πάντα στέργομεν, ἵνα μὴ ἔρηκοσὴν τινα δώμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω δὲ φοβεροῦ δειχθέντος τοῦ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κειμένοις σκανδαλιζειν τὸν ἀδελφόν, τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ἐν τῷ τὰ ἀπηγορευμένα ποιεῖν ἢ λέγειν σκανδαλιζόντων ; καὶ μάλιστα ὅταν ἡ γινῶσις ἔχων περισσοτέραν φαίνεται ὁ σκανδαλιζων, ἢ ἐν βαθμῷ ἐξετάζηται ἱερατικῷ· ὅς, ὥσπερ κανὼν καὶ τύπος ὀφελῶν προκείσθαι τοῖς ἄλλοις, κἄν βραχὺ τι παρῖδη τῶν γεγραμμένων, ἢ πράξας τὸ κεκωλυμένον, ἢ ἑλλίπων τὸ προστεταγμέ-

⁶⁹ Math. xv, 12-14, ⁷⁰ Math. xvii, 25, 26. ⁷¹ I Cor. viii, 13. ⁷² Rom. xiv, 21. ⁷³ Math. xviii, 10. ⁷⁴ Rom. xiv, 13. ⁷⁵ I Cor. viii, 10, 11. ⁷⁶ ibid. 12, 13. ⁷⁷ I Cor. ix, 6. ⁷⁸ ibid. 12.

(5) Editi, τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Antiqui tres libri τῶν τοῦ, rectius.

(6) Codex Voss. τὸν ἀναβάνα.

(7) Reg. tertius ἐπὶ τούτοις.

(8) Codex Colb. ἀπόστολος Παῦλος. Aliquanto post Reg. primus τῷ ἀδελφῷ εἰς σκάνδαλον.

(9) Ganli et Reg. tertius ἀπόλλυται, perit. Alii duo mss. perinde ut textus sacer, cui vulgata consentit, ἀπολείται, peribit.

(10) Ita Vossii codex et alii tres. Vox ἄσθενούσαν deest in vulgatis. Nec ita multo post codex Colb. μὴ μόνος ἐγώ.

νον, ἢ ὄλως ἐψηυχάσας τινα τοιοῦτω, καὶ ἐν τούτῳ **A** verbo indifferenter et silentio tulerit quidvis hujusmodi. *judicio tanto vel ob hoc unum obnoxius est, ut sanguis illius qui peccavit, inquit* 79, *ex manibus ipsius requiratur.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΞΕ'.

Πῶς τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ τις κατέχει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὅταν (11) τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένοις ἀγαθοῖς εἰς τὰ ἴδια θελήματα καταχρήσῃται, ὅπερ ἀπηρνήσατο ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· *Οὐ γὰρ ἐσμεν, ὡς οἱ πολλοὶ, κατηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν (12) προβάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὔτε ζη-* **B** *τοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀφ' ἑμῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλων.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΞΖ'.

Τί ἐστὶν ἔρις, καὶ τί ἐστὶν ἐριθεία.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἔρις μὲν ἐστὶν, ὅταν τις, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐλάττων φανῆναι τινος, σπουδάζῃ ποιεῖν τι· ἐριθεία δὲ τὸ ἐξ ὧν ποιεῖ τις ἐπιδεικτικῶς ἢ κενοδόξως προκαλεῖσθαι, καὶ ἐρεθίζειν ἄλλους (13) εἰς τὰ ὅμοια. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος, ποτὲ μὲν ἐριθείας μνημονεύων, τὴν κενοδοξίαν ἐπισυνάπτει, εἰπὼν, *Μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν· ποτὲ δὲ κενοδοξίαν προτά-* **C** *ξας, μετὰ ταύτης καὶ τὴν ἐριθείαν ἐτέρῳ ὀνόματι ἀπαγορεύει, λέγων· Μὴ γινώμεθα (14) κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλοῦμενοι.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΞΖ'.

Τί ἐστὶν ἀκαθαρσία, καὶ τί ἐστὶν ἀσέλγεια.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν ἀκαθαρσίαν ὁ νόμος ἐδείξε (15), χρησάμενος τῷ ὀνόματι ἐπὶ τῶν ἀκουσίως ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης συμβαινόντων· τὴν δὲ ἀσέλγειαν δοκεῖ μοι ἐμφαίνειν (16) ὁ σοφώτατος Σολομών, ἡδὺν καὶ ἀνάληγον ὀνομάσας· ὡς εἶναι τὴν ἀσέλγειαν διάθεσιν ψυχῆς μὴ ἔχουσαν (17) ἢ μὴ φέρουσαν ἀλγος ἀθλητικόν· ὡσπερ καὶ ἀκρασία ἐστὶν ἢ μὴ σχοῦσα κράτος κατὰ τῶν ἐνοχλοῦσῶν ἡδονῶν

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΞΗ'.

Τί ἴδιον θυμοῦ, καὶ τί ἴδιον ἀγανακτήσεως εὐλόγου, καὶ πῶς πολλὰκις ἀπὸ ἀγανακτήσεως ἀρχόμενοι (18), εὐρισκόμεθα θυμούμενοι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Θυμοῦ ἴδιον ὄρητὴ ψυχῆς ἐν μελέτῃ κακώσεως

79 Ezech. iii, 18. 80 II Cor. ii, 17. 81 I Thess. ii, 5, 6. 82 Philipp. ii, 3. 83 Galat. v, 26.

(11) Sic mss. non pauci, non ut vulgati ὅταν τις.

(12) Vocula ἐν adjecta est ex Colbertino.

(13) Reg. primus et Voss. καὶ ἐρεθίζειν καὶ ἄλλους.

(14) Reg. primus μὴ γενώμεθα.

(15) Collex Colb. ὁ νόμος ἐδείξαεν.

(16) Editi ἐκφαίνεσθαι, Antiqui tres libri cum Voss. ἐμφαίνειν. Mox Colb. ἡδὺ καὶ, etc. Alii mss. ἡδὺν. Basilius respicere videtur ad illud Prov. xiv, 23: Ὁ δὲ ἡδὺς καὶ ἀνάληγτος ἐν ἐνδοξίᾳ ἐστὶν, *Jucundus autem*

PATROL. GR. XXXI.

INTERROGATIO LXV.

Quomodo quis veritatem detinet in injustitia.

RESPONSIO.

Quando datis a Deo bonis abutitur ad suas ipsius voluntates: quod respuit Apostolus his verbis: *Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei* 80; ac rursus: *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione avaritiæ, Deus testis est; nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis* 81.

INTERROGATIO LXVI.

Quid est æmulatio, et quid contentio

RESPONSIO.

Sane æmulatio est, cum quis, ne altero videatur esse inferior, aliquid studet facere: contentio autem est, alios per ea quæ quis facit, cum ostentatione atque jactantia provocare et exstimulare ad similia. Nam aliquando 439 Apostolas, facta contentionis mentione, continenter adjungit inanem gloriam, his verbis: *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam* 82: aliquando vero inani gloria prius memorata, una cum hac prohibet quoque contentionem alio nomine, inquam 83: *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes.*

INTERROGATIO LXVII.

Quid est immunditia, et quid impuritas.

RESPONSIO

Immunditiam quidem lex indicavit, cum in rebus quæ ex naturali necessitate præter voluntatem accidunt, vocem illam usurpavit: impuritatem vero designare mihi videtur Salomon sapientissimus, cum indulgentem voluptati et doloris expertem nominat, sic ut impuritas sit animi affectio, quæ non habet, vel non fert dolorem athleticum: quemadmodum incontinentia est, quæ non habet imperium in eas quæ infestant voluptates.

D

INTERROGATIO LXVIII.

Quid est furoris proprium, et quid proprium æquæ indignationis, et quomodo plerumque exorsi ab indignatione, in furorem incidisse deprehendimur.

RESPONSIO.

Furoris proprium est animæ impetus cum con-

et dolore carens in egestate erit.

(17) Reg. primus διάθεσιν ψυχῆς μὴ ἔχουσα. Nec ita multo post alii duo mss. cum Voss. ἢ μὴ ἔχουσα.

(18) Editi et Reg. primus δὴθεν ἀρχόμενοι. Vocem primam uti superfluum delevimus, veterum duorum librorum auctoritate innixi, Mox Reg. primus et Voss. θυμοῦ ἑν. Statim iidem mss. κατὰ τοῦ παροξύνοντος.

silio opprimendi ejus qui irritavit; indignationis autem, quæ prudens sit, proprium fuerit, sibi emendationem peccantis proponere, ex affectu rem factam agre ferente. Porro animum a bono exordientem delabi in malum, nihil mirum est: quippe a quolibet plura hujusmodi possunt reperiri. Quapropter operæ pretium est meminisse Scripturæ divinæ, quæ sic habet: *Juxta iter scandala posuerunt mihi*⁸⁶; et iterum: *Si autem et certet aliquis, non coronatur, nisi legitime certaverit*⁸⁵; est autem ubique cavenda nimietas, importunitasque ac perturbatio. Nam ea de causa unumquodque eorum quæ memorata sunt, quanquam bonum esse videtur, sæpenumero in malum degeneravit.

INTERROGATIO LXIX.

Qui non minus edit quam cæteri, neque est fracto et invalido corpore, cujusque morbi non cognoscuntur, conquirerit tamen se laborare non posse, quomodo agendum cum illo sit.

RESPONSIO.

Omnis prætextus segnitici prætextus est peccati; nam ad mortem usque par est studium sicut et patientiam ostendere. Quod **440** autem segnitie nequitie conjuncta segnem ac pigrum condemnet, planum est ex verbis Domini, qui dixit⁸⁶: *Serve male et piger.*

INTERROGATIO LXX.

Quomodo tractandus sit qui abutitur vestibus aut calcamentis; cum enim reprehenditur, nimiam parcitatem et murmurationem in reprehendente suspicatur. Quod si permaneat in eodem proposito post alteram tertiamve admonitionem idoneam, quid huic facere conveniat.

RESPONSIO

Abusum amandat Apostolus, cum ait: *Tanquam utentes mundo hoc, et non abutentes*⁸⁷. Usus enim mensura est utendi necessitas inevitabilis: usus vero qui necessitatem excedit, aut avaritiæ, aut voluptatis, aut vanæ gloriæ morbo obnoxius est. Cæterum qui perseverat in peccato, is subit judicium idem, quod qui poenitentiam non agit

INTERROGATIO LXXI.

Sunt qui in cibis suavitatem consecantur magis quam copiam: alii vero copiam magis quam suavitatem satietatis causa exoptant: qui igitur utriusque tractandi sunt.

RESPONSIO.

Ægrotant utrique, hi voluptate, illi immodica aviditate. Neque vero voluptarius, neque is qui plus æquo in quacunque re avidus est, vitat condem-

⁸⁶ Psal. cxxxix, 6. ⁸⁵ II Tim. II, 5. ⁸⁶ Matth. xxv, 26. ⁸⁷ I Cor. vii, 3.

(19) Unus ms. τῷ γεγεννημένῳ.

(20) Unus ms. Combef. τὴν γε ἀμετρίαν.

(21) Vetus Vossii liber et alii duo ἐσθλιότα τῶν ἄλλων. Mox Reg. primus μήτε ἐν πάθει γνωρίζομενον. Hoc ipso in loco mss. tres præter Voss. ἀδυναμίαν δέ. Editi et Reg. tertius ἀδυναμείν δέ.

(22) Editi καὶ τῶν. Veteres duo libri præter Combef. ἐκ τῶν.

(23) Reg. primus Τοὺς παραχρωμένους ἱματίων ἢ ὑπόδημα πῶς δεῖ μετέρχεσθαι· ἐγκαλούμενοι γὰρ...

κατὰ τοῦ παροξύναντος· ἀγανακτήσεως δὲ ἐπιστήμονος ἴδιον σκοπὸς διορθώσεως τοῦ ἡμαρτηκότος ἀπὸ διαθέσεως ἀπαρεσκομένης τῷ γενομένῳ (19). Τὸ δὲ ἀπὸ καλοῦ ἀρχομένην ψυχὴν ἐκπίπτειν εἰς κακὸν, οὐδὲν παράδοξον· πολλὰ γὰρ ἂν τις εὔροι τοιαῦτα. Διόπερ μνημονεύειν χρὴ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς λεγούσης· Ἐχόμενα τρίβου σκάνδαλα ἔθεντό μοι· καὶ πάλιν· Ἐὰν δὲ καὶ ἀλλῇ τις, οὐ στεζανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ· καὶ φυλάσσεσθαι πανταχοῦ τὴν τε ἀμετρίαν (20) καὶ τὴν ἀκαιρίαν, καὶ τὴν ἀταξίαν. Παρὰ γὰρ τὴν αἰτίαν τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ τὸ δόξαν εἶναι καλὸν, πολλάκις εἰς κακὸν μετέπεσεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΞΘ.

Τὸν μὴ ἐλαττον ἐσθλιότα τῶν λοιπῶν (21), μήτε σῶμα ἔχοντα κατεβριμμένον, μήτε ἐμπαθῆ γνωρίζομενον, ἀδυναμίαν δὲ πρὸς τὸ ἔργον ὀδυρόμενον, πῶς δεῖ μετέρχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡᾶσα προφασίς ἀργίας πρόφασίς ἐστὶν ἀμαρτίας· τὴν γὰρ σπουδὴν μέχρι θανάτου, ὡσπερ καὶ τὴν ὑπομονὴν, ἐπιδείκνυσθαι χρὴ. Ὅτι δὲ ἡ ὀκνηρία τῇ πονηρίᾳ συνεξευγμένη κατακρίνει τὸν ὀκνηρὸν, ἐκ τῶν (22) τοῦ Κυρίου ῥημάτων φανερόν, εἰπόντος· Δούλες πονηρῆ καὶ ὀκνηρῆ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ο΄.

Τὸν παραχρωμένον τοῖς ἱματίοις ἢ τοῖς ὑποδήμασι πῶς δεῖ μετέρχεσθαι· ἐγκαλούμενος γὰρ, μικρολογίαν τοῦ ἐγκαλοῦντος καὶ γογγυσμὸν ὑποπτέυει. Εἰ δὲ μετὰ τὴν προσήκουσαν δευτέραν καὶ τρίτην παράκλησιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένει, τί χρὴ αὐτῷ ποιεῖν (23)

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκβάλλει τὴν παράκλησιν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· Ὡς χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ μὴ παραχρωμένοι (24). Τῆς γὰρ χρήσεως τὸ μέτρον ἡ ἀπαρτήτος ἀνάγκη τῆς χρείας· ἡ δὲ ὑπὲρ τὴν χρείαν ἢ πλεονεξίας, ἢ φιληδονίας, ἢ κενοδοξίας ἔχει τὴν νόσον. Ὁ δὲ ἐπιμένων τῇ ἀμαρτίᾳ ἔχει τὸ κρίμα τοῦ μὴ μετανοοῦντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΑ΄.

Εἰσὶ τινες οἱ πρὸ πλείονος τὸ ἡδύτερον τῶν ἐδεσμάτων ἐπιζητούντες· ἄλλοι δὲ τὸ πλείον μᾶλλον ἢ τὸ ἡδὺ διὰ τὸν κόρον θέλουσιν· πῶς οὖν ἀμφοτέρους πληροσορεῖν (25) χρὴ.

D

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀμφοτέροι νοσοῦσιν· ὁ μὲν τὴν φιληδονίαν, ὁ δὲ τὴν πλεονεξίαν. Οὔτε δὲ ὁ φιληδόνος οὔτε ὁ πλεονέκτης ἐν οἰσθήποτε (26) πράγματι ἐκτὸς κατακοί-

γογγυσμὸν ὑποπτέουσιν... τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν, τί χρὴ ποιεῖν. Codex Colb. Τοὺς παραχρωμένους τοῖς ἱματίοις ἢ τοῖς ὑποδήμασι... ἐπιμένειν, τί χρὴ ποιεῖν.

(24) Reg. primus καὶ μὴ καταχρωμένοι.

(25) Veteres duo libri ἀμφοτέρους πληροσορεῖσαι.

(26) Vossii vetus liber ἐν ᾧ δῆπτε. Mox Reg. tertius et editi ἐκτὸς κατακρίσεως. Ὡν εὐσπλαγγῶς ἐπιμεληθῆναι χρὴ. Εἰ δέ. Alii duo mss. cum Voss. ut in contextu.

σεώς ἐστιν. Ἀμφοτέρων οὖν εὐσπλάγγως ἐπιμε-
ληθῆναι χρὴ πρὸς θεραπείαν τοῦ πάθους. Εἰ δὲ μὴ
θεραπεύονται τὴν νόσον, φανερὸν τὸ κρίμα τῶν μὴ
μετανοούντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΒ΄.

Ἐάν τις περὶ τὴν μετάληψιν ἐν ἀδελφότητι ἀσέ-
μως ἀναστρέφεται (27) λαβρότερον ἐσθίων ἢ
πίνων, εἰ δεῖ αὐτὸν ἐλέγχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τοιοῦτος οὐ φυλάσσει τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀπο-
στόλου εἰπόντος· *Ἐἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι
ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*· καὶ πάλιν·
Πάντα εὐσχημῶς καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω·
καὶ χρῆζει διορθώσεως, πλὴν εἰ μὴ τις ἀνάγκη τοῦ
κόπου ἢ τοῦ τάχους (28) κατεπέσει· ἀλλὰ καὶ τότε χρὴ
τὸ ἀπρόσκοπον ἐσπουδασμένως φυλάττειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΓ΄

Τὸν μὴ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ διορθώσεως
ἐλέγχοντα τὸν ἀμαρτάνοντα, ἀλλ' ἐν πάθει τῆς
ἑαυτοῦ ἐκδικήσεως, πῶς χρὴ διορθοῦσθαι μετὰ
πλειόνα παράκλησιν τῷ αὐτῷ ἐπιμένοντα πά-
θει (29)

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς φίλαυτος καὶ φιλαρχος γνωρίζεσθω ὁ τοιοῦ-
τος (30)· καὶ ὁ τῆς διορθώσεως τρόπος αὐτῷ κατ' ἐπι-
στήμην τῆς θεοσεβείας φανερούσθω. Εἰ δὲ ἐπιμένει
τῇ κακίᾳ, δῆλον τὸ κρίμα κατὰ τῶν μὴ μετανοούντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΔ΄.

Τοὺς ἐξεργασμένους ἐκ (31) τῆς ἀδελφότητος, καὶ
βουλομένους μονήρη βίον ζῆν, ἢ μετὰ ὀλίγων
τῷ αὐτῷ ἐπεσθαι σκοπῷ τῆς εὐσεβείας, εἰ χρὴ
ἀφορίζειν, διδαχθῆναι ἀπὸ τῆς Γραφῆς δεόμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

• Πολλάκις τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαν-
τοῦ ποιεῖ οὐδέν*· καὶ ὅτι *Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ
θέλημα τοῦ πέψαντός με Πατρός*· καὶ τοῦ Ἀπο-
στόλου μαρτυροῦντος, *Ὅτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ
τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός·
ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἂν θέλω-
μεν, ταῦτα (32) ποιῶμεν*· πᾶν τὸ κατὰ τὸ ἴδιον
θέλημα αἰρετὸν ἀλλότριον θεοσεβούντων. Πληρέστερον
δὲ περὶ τῶν τοιούτων ἐν τοῖς κατὰ πλάτος εἰρημένους
ἀπεκρινάμεθα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΕ΄.

Εἰ παντὸς ἀμαρτήματος, εἴτε κατὰ νοῦν, εἴτε κατὰ
λόγον, εἴτε κατὰ πρᾶξιν, τὸν Σατανᾶν αἴτιον
λέγειν ἀκόλουθον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου οἶμαι, ὅτι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ Σατανᾶς

¹⁰ I Cor. x, 31. ¹¹ I Cor. xiv, 40. ¹² Joan. v,

(27) Reg. primus anastrefretur. Aliquanto post
idem ms. pariter atque Voss. εἰ δεῖ αὐτοῦ ἀνέχε-
σθαι, num perferendus est?

(28) Veteres duo libri et Voss. κόπου ἢ τοῦ ἔργου.
Ibid. Reg. tertius κατεπέσει.

(29) Antiqui duo libri ἐπιμένοντα πάθει. Vox ul-
tima aberat a vulgatis.

(30) Editi et duo mss. γνωρίζεσθω ὁ τοιοῦτος,

A nationem. Quamobrem leniter et benigne ambo
curandi sunt, ad vitium hoc sanandum. Quod si
ex morbo non convalescant, iudicium eorum qui
pœnitentiam non agunt, perspicuum est et com-
pertum.

INTERROGATIO LXXII.

Si quis in cibis sumendis inter fratres se gerat im-
modeste. voracius edens aut bibens, an ipsum re-
prehendere oporteat.

RESPONSIO.

Qui hujusmodi est, non servat præceptum Apo-
stoli, qui dixit: *Sive manducatis, sive bibitis, sive
quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*¹⁰; ac ite-
rum: *Omnia honeste et secundum ordinem fiant*¹¹;
et indiget correctione, nisi si qua illum urgeret
laborandi aut festinandi necessitas: imo etiam tunc
vitanda sedulo offensio est.

441 INTERROGATIO LXXIII.

Qui non desiderio correctionis fraternæ, sed libi-
dine seipsum ulciscendi redarguit delinquentem,
quomodo is corrigi debeat, si sæpius admonitus
perseveret in eodem vitio.

RESPONSIO.

Qui hujusmodi est, pro homine sui amante do-
minandique cupido habeatur, ac correctionis mo-
dus pro pietatis solertia ei declaretur. Quod si in
sua perseveret nequitia, manifestum est iudicium,
quod in eos, quos non pœnitet, pronuntiatur.

INTERROGATIO LXXIV

C Qui secedunt a fratrum conventu, voluntque solita-
riam vitam degere, aut cum paucis eundem pieta-
tis scopum sequi, an a cæteris sint separandi, ex
Scriptura edoceri postulamus.

RESPONSIO.

Cum Dominus sæpe dixerit: *Filius a seipso ni-
hil facit*¹²; item: *Descendi de cælo, non ut faciam
voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit
me, Patris*¹¹; quin etiam cum ita testetur Aposto-
lus: *Quod caro concupiscit adversus spiritum, spi-
ritus autem adversus carnem: hæc enim sibi invicem
adversantur, ut non quæcunque volumus, illa facia-
mus*¹², quidquid eligitur propria voluntate, id alien-
num est a pietatis cultoribus. Verum de iis qui
hujusmodi sunt, in quæstionibus fuse explicatis
D uberius respondimus.

INTERROGATIO LXXV.

An peccati cujusque, sive mente, sive verbo, sive
'actione patratur fuerit, Satanam auctorem dicere
conveniat.

RESPONSIO.

In universum arbitratur Satanam per se ipsum

19. ¹¹ Joan. vi, 38. ¹² Galat. v, 17.

cognoscatur, habeatur. Codex Colb, χωρίζεσθω ὁ τ,
separetur. Infra Reg. primus Εἰ δὲ ἐπιμένει.

(31) Pro ex et in Vossii codice et in aliis duobus
legitur ἀπό. Aliquanto post Reg. tertius et editi
βουλόμεθα. Alii tres mss. cum Voss. δεόμεθα.

(32) Vocem ταῦτα ex antiquis duobus libris addi-
dimus.

cuiquam auctorem esse non posse ad peccandum : A sed modo insitis unicuique a natura motionibus, modo etiam interdictis affectionibus utens, per has eos, qui non vigilant, ad ea quæ vitiorum propria sunt conatur abducere. Naturalibus quidem motionibus usus est, velut in Domino facere tentavit, quando illum esurientem animadvertens, dixit : *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant* 93; affectibus vero interdictis utitur, ut in Juda, quem cum avaritiæ morbo laborare intellexisset, hac affectione usus, avarum illum nummis triginta argenteis ad prodicionis scelus impulit. Quod autem etiam mala ex nobisipsis nascantur, manifeste Dominus ostendit : *De corde enim, 442 inquit, exeunt cogitationes malæ* 94. Id autem iis contingit, qui ex incuria naturalia bonorum semina inculta B relinquunt, convenienter dicto illi Proverbiorum : *Velut ager, vir insipiens; et velut vinea, homo ratione egens. Si dimiseris eum, desertus fiet, et herbis luxuriabit totus, et fit derelictus* 95. Ea autem anima quæ ex huiusmodi negligentia manet inculta et derelicta, necessaria quadam consecutione producit spinas ac tribulos, experiturque quod dictum est : *Expectavi ut faceret uvam, fecit autem spinas* 96. De qua anima prius dictum fuerat : *Et plantavi vineam Sorec* 97; quod si interpreteris, sonat *electam*. Huic autem consimile quiddam potest quis invenire etiam apud Jeremiam ex persona Dei dicentem : *Ego plantavi vitem fructiferam, totam veram : quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena* 98?

INTERROGATIO LXXVI.

An oporteat mentiri. videlicet rei cuiusdam utilis causa.

RESPONSIO.

Hoc non permittit sententia Domini, qui præcise dixit mendacium ex diabolo esse 99, nullo assignato mendacii discrimine. Quin et Apostolus id testatur cum scripsit : *Et si certet aliquis, non coronatur, nisi legitime certaverit* 1.

INTERROGATIO LXXVII.

Quid est dolus, et quid malignitas.

RESPONSIO.

Malignitas quidem est, uti arbitror, ipsa prima D et occulta morum malitia : dolus vero, est sedula ad struendas insidias opera, cum scilicet quis,

93 Matth. iv, 3. 94 Matth. xv, 19. 95 Prov. xxiv, 30, 31, juxta LXX. 96 Isa. v, 4. 97 ibid. 2. 98 Jerem. ii, 21. 99 Joan. viii, 44. 1 II Tim. ii, 5.

(33) Reg. primus γενέσθαι τινα ἀμελείας, incuriæ auctor.

(34) Reg. primus ἐξέρχονται, φησίν, οἱ πονηροὶ λογισμοί.

(35) Illud, ὡς κατὰ τὸ ἐν Παροιμίαις εἰρημένον, deest et in Vossii codice et in Colbertino. Aliquanto post duo mss. ἐξ ἀνάγκης τὰς ἀκάνθας.

(36) Codex Colb. ὁ ἐστὶν ἐκλεκτή.

(37) Editio Veneta et veteres quatuor libri τοῦ Θεοῦ λέγοντος. Editio Basil. perinde ut Paris. τοῦ Θεοῦ λέγοντι. Mox Reg. primus πῶς ἐστράφη εἰς.

αἴτιος γενέσθαι τινα ἀμαρτίας (33) οὐ δύναται· τοὺς δὲ ἐνυπάρχουσι ποτὲ μὲν φυσικοὺς κινήμασι, ποτὲ δὲ καὶ ἀπηγορευμένοις πάθει συγχρώμενος, δι' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὰ οἰκεία τῶν παθῶν ἀπάγειν ἐπιχειρεῖ τοὺς μὴ νήφοντας. Συγκέχρηται δὲ τοῖς μὲν φυσικοῖς, ὡς ἐπὶ τοῦ Κυρίου ποιῆσαι ἐπειράθη, ἡνίκα ἤσθετο αὐτοῦ πεινάσαντος, εἰπὼν· *Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται*. πάθει δὲ ἀπηγορευμένοις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰούδα, ὃν ἐπειδὴ φιλαργυρίαν νοσοῦντα κατέμαθε, τοῦτω συγχρησάμενος τῷ πάθει, καὶ εἰς τὸ τῆς προδοσίας πτώμα τὸν φιλάργυρον διὰ τῶν τριάκοντα ἀργυρίων κατηκόντισεν. Ὅτι δὲ καὶ τὰ κακὰ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἀναφύεται, δεικνύσι σαφῶς ὁ Κύριος· *Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας, φησὶν, ἐξέρχονται οἱ διαλογισμοὶ (34) οἱ πονηροί*. Συμβαίνει δὲ τοῦτο τοῖς ἐξ ἀμελείας ἀγεώργητα καταλιποῦσι τὰ φυσικὰ τῶν ἀγαθῶν σπέρματα, ὡς κατὰ τὸ ἐν Παροιμίαις εἰρημένον (35)· *Ὅσπερ γεώργιον ἀνηρᾶζρον, καὶ ὡσπερ ἀμπέλων ἄνθρωπος ἐνδεὴς φρενῶν*. Ἐὰν ἀφῆς αὐτὸν, γερωθήσεται, καὶ χορτομαρήσει ὁλος, καὶ γίνεται ἐκλειμμένη. Τῆ δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀμελείας κεχρωσμένη καὶ ἐκλειμμένη ψυχῇ ἀκόλουθον ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατέλλειν, καὶ πάσχειν ἐκεῖνο τὸ εἰρημένον· *Ἔμεινα ἵνα ποιῆση σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας*. Περὶ ἧς ψυχῆς προεῖρηται· *Καὶ ἐφύτευσα ἀμπέλον Σωφῆχ, ὃ ἐρμηνεύεται ἐκλεκτή (36)*. Τὸ παραπλήσιον δὲ τοῦτω καὶ παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ εὔροι τις ἂν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγοντι (37)· *Ἐγὼ ἐφύτευσα ἀμπέλον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφη εἰς πικρίαν, ἡ ἀμπέλος ἡ ἀλλοτρία;*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΓ΄.

Εἰ χρὴ οἰκονομία δῆθεν χρησίμου τινὸς ψεύδεσθαι (38).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Κυρίου τοῦτο οὐ συγχωρεῖ, ἀπαιεῖ εἰπόντος, ὅτι τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ· διχοφορὰν δὲ ψεύδους οὐδεμίαν ἐμφήναντος. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ μαρτυρεῖ γράψας· *Κἂν ἀθλῆ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΖ΄.

Τί ἐστὶ δόλος, καὶ τί ἐστὶ κακοήθεια.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κακοήθεια μὲν ἐστὶν, ὡς λογίζομαι, αὐτὴ ἡ πρώτη καὶ κεκρυμμένη (39) κακία τοῦ ἡθους· δόλος δὲ τὸ πρὸς ἐπιβουλὴν περίεργον, ὅταν τις, ἀγαθὸν τι σχη-

(38) Codex Colb. οἰκονομίας δῆθεν χρησίμου τινὸς ἔνεκεν. Mox duo mss. Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Haud longe vocula δὲ addita est ex antiquis tribus libris post vocem ἀπόστολος.

(39) Reg. primus πρώτη κεκρυμμένη. Codex Colb. αὐτὴ ἡ προκεκρυμμένη. Mox duo mss. pariter atque Voss. δόλος δὲ τὸ ἐκ κακίας εἰς ἐπιβουλὴν περίεργον, dolus vero est sedula opera, quæ ex malitia datur ad insidiandum. Mox Reg. primus ὡς δέλεαρ. Ividem codex Voss. τινὶ προσθεῖς. Subinde idem ms. et alii duo ἐργάζηται.

ματισάμενος, καὶ τοῦτο, ὡσπερ δέλεαρ, τινὲς προθεῖς, ἂν αὐτοῦ τὰ τῆς ἐπιβουλῆς κατεργάσῃται

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΗ΄.

Ἐφρευρεται κακῶν τίνες εἰσίν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ παρὰ τὰ συνήθη τοῖς πολλοῖς καὶ γνώριμα κακὰ ἄλλα τινὰ προσεπινοοῦντες καὶ ἐξευρίσκοντες (40).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΟΘ΄.

Ἐάν τις συνεχῶς ἑαυτοῦ ἐπιλαμβάνηται (41), ὅτι σκληρῶς προσφέρεται τῷ ἀδελφῷ, πῶς διορθώσεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ὁ μὲν πρᾶγμα συμβαίνει, ὡς ἐξ αὐτοῦ (42) στοχάζομαι, ἢ ἀπὸ φρονήματος ὑπεροχὴν φανταζομένου, ἢ ἀπὸ λύπης τῆς ἐπὶ ἐλαττώμασι τῶν κατορθοῦν ὑφελόντων. Τὸ γὰρ ἐξ ἀγαθοῦ τινος ἐλπισθέντος ἐναντίον καὶ λυπηρὸν ἀπαντήσαν καὶ σφοδρότερόν πως τῆς ψυχῆς καθάπτεται. Ἐπιμελείας δὲ (43) χρεῖα περισσοτέρας, ἵνα, εἰ μὲν τὸ πρῶτον εἴη, κολᾶσωμεν τῆς ὑπερηφανίας τὸ πάθος, εἰ δὲ τὸ δεύτερον, πρὸ τῆς ἀγανακτήσεως ἐν παρακλήσει καὶ νοουθεσίᾳ τὴν εὐσπλαγγίαν ἐπιδείξωμεθα. Ἐάν δὲ ἄρα ὁ τρόπος οὗτος τῆς θεραπείας ἀνενέργητος φανῇ διὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου πάθους κακίαν τότε λοιπὸν καὶ τῇ σφοδρότητι τῆς ἀγανακτήσεως μετὰ συμπαθείας ἐπιώφελει (44) καὶ διορθώσει τοῦ ἀμαοτήσαντος εὐκαίρως καὶ μετὰ λόγου χρῆσώμεθα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Π΄.

Πόθεν συμβαίνει τὸ ὡσπερ τῇ διανοίᾳ ἐπιλείπει λογισμοὺς ἀγαθοὺς καὶ μέριμνας ἀρεσκούσας τῷ Θεῷ, καὶ πῶς, ἵνα μὴ τοῦτο πάσχωμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Δαυὶδ εἰπόντος, *Ἐρύσταξεν ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ ἀκηδίας*, εὐδηλον, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπὸ νυσταγμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ ἀναίσθητίας συμβαίνει. Γρηγορούση γὰρ τῇ ψυχῇ καὶ νηφούση οὐχὶ μέριμνα Θεῷ ἀρέσκουσα καὶ λογισμὸς ἀγαθὸς ἐπιλείπει, ἀλλ' ἑαυτὴν τοῦτοις (ἰδὲ) ἐπιλείπουσαν ἐπιδέπει. Εἰ γὰρ ὁ τοῦ σώματος ὀφθαλμὸς οὔτε ἀρκεῖ (46) πρὸς θεωρίαν καὶ ὀλίγων τινῶν τοῦ Θεοῦ δημιουργημάτων, οὔτε ἅπασι τι θεασάμενος κόρον ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ ἀεὶ τὸ αὐτὸ θεωρῶν, οὐ παύεται ὁμῶς τοῦ βλέπειν· πόσω μᾶλλον ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς, ἐάν ἐγρηγορῶς ἦ καὶ νήφων, οὐκ ἐφαρκεῖ πρὸς θεωρίαν τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασιῶν καὶ κριμάτων; Τὰ κρίματα γάρ σου, φησὶν, *ἀθυσσος πολλή* καὶ *ἀλλαχού*. Ἐθανυστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ· *ἐκραταιώθη*. οὐ μὴ δύνημαι πρὸς αὐτήν· καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Εἰ δὲ ἐπιλεί-

¹ Psal. cxviii, 28. ² Psal. xxxv, 7. ³ Psal. cxxxviii, 6.

(40) Antiqui duo libri καὶ ἐξευρίσκοντες. Alius et ἐπεξευρίσκοντες. Editi εὐρίσκοντες.

(41) Veteres tres libri λαμβάνηται. Statim vulgatæ tres editiones et duo mss. πῶς διορθώσεται, corrupte. Reg. primus et Colb. διορθώσεται, emendate.

(42) Veteres duo libri ἐξ ἑαυτοῦ. Reg. primus ἐξ ἑαυτοῦ. Nec ita multo infra unus ms. καὶ λυπηρὸν

bono quodam simulato, eoque alicui instar illecebæ objecto, illius ope molitur insidias.

INTERROGATIO LXXVIII.

Inventores malorum qui sint

RESPONSIO.

Qui, præter ea quæ plerisque familiaria ac nota sunt mala, quædam adhuc alia comminiscunt inveniuntque.

443 INTERROGATIO LXXIX.

Si quis assidue seipsum accusat, quod aspere tractet fratrem, quomodo corrigetur.

RESPONSIO

Res quidem ista, quantum ex ea conjecto, venit vel ab animo eximium aliquid de se excogitante, aut a tristitia ex delictis eorum, qui recte agere deberent, ortum habente. Cum enim bono aliquo exspectato, contrarium quiddam et molestum accidit, tum id vehementius nescio quomodo animum percillit. Cura autem opus est majore, ut si quidem primum fuerit superbix vitium, id coercemus; sin secundum, antequam ad indignationem veniat, misericordiam exhortando atque commonefaciendo ostendamus. Quod si hæc mendi ratio inefficax apparuerit propter insidentis vitii pravitatem, tum demum indignationis vehementiam una cum commiseratione ad peccantis utilitatem emendationemque oportune ac jure adhibuerimus.

INTERROGATIO LXXX.

Unde fit, ut cogitationes bonæ sollicitudinesque Deo placitæ mentem veluti deficiant: et qua ratione fiet, ut id caveamus

RESPONSIO

Cum David dixerit ¹: *Dormitavit anima mea præ tadio*, perspicuum est hujusmodi vitium ex animi sopore ac stupore exoriri. Siquidem animus vigilantem et sobrium sollicitudo Deo grata et bona cogitatio nequaquam deficit: quin potius eis semetipsum deesse videt. Nam, si corporis oculus neque satis est ad contemplanda etiam pauca quædam Dei opificia, neque si quid semel conspiciatus sit, exsatiatur, sed etiamsi semper idem videat, tamen aspicere non desinit, quanto magis animæ oculus, si vigilans sit et expergefactus, ad Dei mirabilia, et ad illius judicia speculanda nequaquam sufficit. *Judicia enim, inquit, tua abyssus multa* ²; et alio in loco: *Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, non potero ad eam* ³; et multa hujuscemodi. Quod si deficit ani-

ὑπαντήσαν, καὶ σφοδ.

(43) Reg. primus et Voss. ἐπιμελείας οὖν.

(44) Editi καὶ ἐπιώφελει. Vocula καὶ in aliis tribus mss. non legitur.

(45) Reg. tertius et editi τοιοῦτοις. Alii duo mss. τοῦτοις.

(46) Editi ἀρκεῖται. At mss. tres ἀρκεῖ.

mam cogitatio bona, profecto adhuc deficit ipsam illuminatio : non quod deficiat quod illuminat, sed quod dormitet quod illuminari debet.

444 INTERROGATIO LXXXI.

Si pii sunt aequaliter objurgandi atque quivis alii indifferentes quando in eodem utriusque peccato deprehenduntur.

RESPONSIO.

Si respexerimus ad animum peccantis et ad modum peccati, cognoscemus etiam modum increpandi. Nam, etiamsi idem peccatum esse videatur hominis indifferenter se gerentis, tum pii, tamen inter utrumque intercedit discrimen non mediocre. Pius enim, cum pius sit laboretque simul ac contendat ut placeat Deo, casu aliquo et fere quasi invitus aberravit et lapsus est; qui vero gerit se indifferenter, nullam neque sui ipsius, neque Dei rationem habens, atque vel ipso nomine id indicante, nullum discrimen ponens peccatum inter et virtutem, præcipuis ac ingentibus malis ægrotat, videlicet quod aut Deum aspneretur, aut Deum esse non credat. Hæc enim duo in causa sunt, cur peccet anima, ut testatur Scriptura, cum nunc quidem ait : *Dixit injustus, ut delinquat in semetipso; non est timor Dei ante oculos ejus* ⁵; nunc vero : *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus : corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis* ⁶. Itaque aut contempsit, proptereaque peccat, aut inficiatur Deum ipsum esse, et eam ob causam in studiis corrumpitur, tametsi videtur confiteri. *Confitentur enim, inquit, se nosse Deum, factis autem negant* ⁷. Quæ cum ita se habeant, etiam objurgandi modum erga eos qui sunt ejusmodi diversum esse oportere puto. Pius enim quasi locali quodam præsidio indiget, et in ipsa re in qua offendit, debet objurgationem sufferre; indifferens vero, cum totum simul corruerit animæ bonum, ægrotetque ipsis generalioribus malis, aut tanquam contemptor, uti jam dixi, aut tanquam incredulus, et lugeri, et admoneri, et objurgari debet, quoad ei persuaderi possit, aut Deum esse justum judicem, et ita expavescat; aut in universum, Deum esse, sicque perterreat. Atque etiam id scire operæ pretium est, contingere sæpe piorum delicta, divina providentia ita dispensante ad eorum utilitatem : Deus enim labi eos aliquando permittit, ad sanandam priorem quamdam animi elationem, quale est quod a Petro dictum fuit, et in eo ipso obtigit.

⁵ Psal. xxxv, 4. ⁶ Psal. xiiii, 1. ⁷ Tit. i, 16.

(47) Antiqui duo libri δὴλον ἔτι.

(48) Interpres vetus cum illud, καὶ τοῖς ἀδιαφόροις, ita vertit, et quilibet de vulgo, longe a sententia Basilii aberravit. Quid enim vetat cumdem hominem esse plebeium simul et pium? Ergo vox ἀδιάφορος, ut solet, debet hoc loco accipi pro indifferente, cui cura non est, bene an male agat.

(49) Reg. primus εἰς Θεόν.

πει τῆ ψυχῆ λογισμὸς ἀγαθός, δηλονότι ἔτι (47) ἐπιλείπει αὐτῆ φωτισμός· οὐ παρὰ τὸ ἐπιλείπειν τὸ φωτίζον, ἀλλὰ παρὰ τὸ νυστάζειν τὸ φωτισθῆναι ὀφείλον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΑ'.

Ἐἰ χρὴ ἰσως ἐπιτιμῶν τοῖς εὐλαθέσι καὶ τοῖς ἀδιαφόροις (48), ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι εὐρίσκωνται ἀμφοτέροι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐὰν ἀπιδῶμεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἁμαρτανότου καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἁμαρτήματος, γνωσόμεθα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτιμῆσεως. Κἂν γὰρ τὸ αὐτὸ ἁμαρτήμα εἶναι δοκῆ τὸ τε τοῦ ἀδιαφόρου καὶ τὸ τοῦ εὐλαθοῦς, ἀλλὰ πολλὴ μεταξὺ αὐτῶν ἡ διαφορά. Ὁ μὲν γὰρ εὐλαθής, εὐλαθής ὢν ἀγωνιῶν τε ἅμα καὶ ἀγωνιζόμενος περὶ τῆς πρὸς Θεὸν (49) εὐαρεστῆσεως, κατὰ περιστάσιν τινα καὶ σχεδὸν ὡς οὐκ ἤθελεν ἐσφάλη καὶ ὤλισθεν· ὁ δὲ ἀδιάφορος, οὐδένα λόγον οὐδὲ ἑαυτοῦ οὐδὲ τοῦ Θεοῦ ποιούμενος, καὶ οὐδεμίαν διαφορὰν τοῦ τε ἁμαρτάνειν καὶ τοῦ κατορθοῦν τιθέμενος, ὡς αὐτὸ δηλοῖ τὸ ἔνομα, τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα κακὰ νοσεῖ· ἡ καταφρόνησιν Θεοῦ, ἡ ἀπιστίαν τοῦ εἶναι Θεόν. Δύο γὰρ ταῦτα αἴτια τῆ ψυχῆ τοῦ ἁμαρτάνειν γίνονται, ὡς ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ λέγουσα ποτὲ μὲν· *Φησὶν ὁ παράνομος τοῦ ἁμαρτάνειν ἐν ἑαυτῷ· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ· ποτὲ δὲ· Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός· διεφθάρησαν καὶ ἐδεδολύθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν*. Ὡστε ἡ καταπεφρόνηκε, καὶ διὰ τοῦτο ἁμαρτάνει, ἡ αὐτὸ τὸ εἶναι τὸν Θεὸν ἀρνεῖται, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι διαφθείρεται, κἂν ὁμολογῆν δοκῆ. Θεὸν γὰρ, φησὶν (50), *ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνεῦνται*. Ὡς οὕτως ἐχόντων, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτιμῆσεως λογίζομαι εἶναι δεῖν ἐπὶ τῶν τοιοῦτων διάφορον. Ὁ μὲν γὰρ εὐλαθής οἶονεῖ τοπικοῦ τινος χρῆζει τοῦ βοηθήματος, καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, εἰς ὃ ἐσφάλη, τὴν ἐπιτιμῆσιν ὑποστῆναι ὀφείλει· ὁ δὲ ἀδιάφορος, ὅλον ὁμοῦ τὸ ψυχῆς καλὸν διαφθείρας, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν κακῶν καθολικώτερα νοσῶν, ἡ ὡς καταφρονήτης, ὡσπερ εἶπον (51), ἡ ὡς ἀπιστος, καὶ πενθεῖσθαι, καὶ νουθετεῖσθαι, καὶ ἐπιτιμᾶσθαι ὀφείλει, μέχρις ἂν πληροφρονηθῆναι δυνήθῃ, ἡ ὅτι ὁ Θεός, καὶ καταπλαγῆ. Κακείνο δὲ εἰδέναι χρῆ, ὅτι τὰ ἐλαττώματα τῶν εὐλαθῶν γίνονται πολλάκις καὶ κατ' οἰκονομίαν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος ἐνίοτε ὀλισθῆσαι εἰς θεραπείαν (52) ἐπάσσεως προλαβοῦσης, οἷόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Πέτρου εἰρημένον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ γεγεννημένον.

(50) Illud, φησὶν, additum est ex duobus codicibus.

(51) Veteres duo libri καταφρονήτης, ὅπερ εἶπον. Paulo post codex Colb. καὶ πιστεύσας καταπλαγῆ, et credens perterreat.

(52) Codices duo præter Voss. πρὸς θεραπείαν. Mox Reg. primus καὶ ἐπ' αὐτῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΒ΄.

A

445 INTERROGATIO LXXXII

Ἐπειδὴ γέγραπται, « Πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, » ἐὰν συμβῆ τὴν πρεσβυτέραν ἀμαρτῆσαι τὸ αὐτὸ τῆ νεωτέρᾳ, εἰ τῷ αὐτῷ ὑπόκειται ἐπιτιμίῳ.

Quoniam scriptum est, « Anus ut matres », si forte anus admiserit peccatum idem quod adolescentula, an obnoxia sit multæ eidem

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὲν Ἀπόστολος πρεσβυτέρας ὡς μητέρας τιμᾶν, ὡς οὐκ ἐπιτιμῆσεως ἄξιόν τι ποιούσας, ἐδίδαξεν· εἰ δὲ συμβαίῃ ποτὲ τὴν πρεσβυτέραν τὸ αὐτὸ ἀμαρτῆσαι τῆ νεωτέρᾳ, καταμανθάνειν δεῖ πρῶτον μὲν τὰ φυσικὰ, ἵνα οὕτως εἶπω, τῆς ἡλικίας ἐλαττώματα· καὶ οὕτω τὸ προσῆκον ἑκατέρᾳ τῆ ἡλικίᾳ μέτρον τῆς ἐπιτιμῆσεως ὀρίζειν. Οἷον φυσικὸν ἐστὶ σχεδὸν τῷ γῆρᾳ ὁ βκνος, οὐχὶ δὲ καὶ τῆ νεότητι (53)· ὡσπερ ὁ μετεωρισμὸς, καὶ ὁ τάραχος, καὶ ἡ θρασυτήτης, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τῆ νεότητι, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ γῆρᾳ· καὶ δοκεῖ βοηθεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἐν τῆ νεότητι φυσικῆς θερμότητος. Ὡστε τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα, ὁ βκνος, εἰ τύχοι, βαρυτέρων ἐγκλημάτων ἄξιον τῆ νεωτέρᾳ γίνεταί, οὐδὲν ὑπὸ (54) παρατουμένης τῆς ἡλικίας. Καὶ τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα, ὁ μετεωρισμὸς, ἢ τὸ θράσος, ἢ ὁ τάραχος μελίζονος ἄξιαν καταγνώσεως τὴν πρεσβυτέραν ποιεῖ, βοηθουμένην καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἡλικίας πρὸς τὸ πρᾶον καὶ ἡμερον (55). Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἀμαρτήματος χρῆ ἐξετάζειν (56) ἐφ' ἑκατέρου προσώπου, καὶ οὕτω τὸν ἀρμόζοντα τρόπον τῆς θεραπείας διὰ τοῦ οἰκείου ἐπιτιμίου προσάγειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΓ΄.

Ἐὰν τις, τὰ πολλὰ (57) κατορθῶν, ἐν ἐνὶ μόνῳ C διαπταίῃ, πῶς αὐτὸν παρέλθωμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς τὸν Πέτρον ὁ Κύριος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΔ΄.

Ἐὰν τις, ἡθὸς ἔχων θορυβοποιῶν καὶ ταραχῶδες, καὶ ἐπὶ τούτῳ καταγινωσκόμενος, λέγῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τοὺς μὲν καλοὺς, τοὺς δὲ κακοὺς, εἰ καλῶς λέγει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ φρόνημα κάλαίς ὡς αἰρετικὸν κατεγνώσθη (58)· καὶ γὰρ βλάσφημὸν ἐστὶ καὶ ἀσεβές, καὶ πρὸς ἀμαρτίαν εὐόλισθον τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται. Ὡστε ἢ διορθωθῆτω, ἢ ἐξαρθῆτω ἐκ μέσου, ἵνα μὴ γένηται· Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα δολοῖ (59).

⁸ 1 Tim. v, 2. ⁹ 1 Cor. v, 2. ¹⁰ Galat. v, 9.

(53) Reg. primus et Colb. τῆ νεότητι· καὶ δοκεῖ βοηθεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἐν νεότητι φυσικῆς θερμότητος ὁ μετεωρισμὸς, καὶ ὁ τάραχος, καὶ ἡ θρασυτήτης, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ὡστε τὸ αὐτὸ, videnturque juvari a naturali juventutis calore aberratio mentis, et perturbatio, et audacia, et alia ejusdem generis. Nihil in contextu mutandum censuimus.

(54) Sic veteres quatuor libri. Vox ὑπὸ in editis desiderabatur.

(55) Reg. primus et Colb. πρᾶον καὶ ἡμερον.

(56) Editi et duo mss. ἀμαρτήματος καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ ἀμαρτήσαντος ἐξετάζειν.... δεῖ. Reg. primus καὶ τὴν διάθεσιν ἐξετάζειν χρῆ· ubi notandum,

RESPONSIO.

Apostolus quidem anus honorari oportere docuit ut matres, non ut facientes quidquam reprehensione dignum. Quod si contigerit aliquando ut anus peccatum idem atque adolescentula admiserit, primum quidem, ut ita dicam, considerata sunt naturalia ætatis vitia, atque hoc pacto objurgationis modus ætati utrique conveniens est definendus. Exempli causa, naturalis fere est senectæ pigritia, juventuti non item : quemadmodum mentis aberratio, perturbatioque, et audacia, et quæcunque ejusdem generis sunt, juventuti, non autem senectuti insita sunt, et a naturali juventutis calore videntur adjuvari. Quamobrem peccatum idem, puta segnities, gravior reprehendendum est in adolescentula, ætate nihil illam excusante. Sic peccatum idem, mentis aberratio, aut audacia, aut perturbatio anum reddit majori animadversione dignam, ætate ipsa ad lenitatem tranquillitatemque ostendendam suppetias veniente. Ad hæc et peccati modum abs re non fuerit in utraque persona expendere, sicque multa quadam convenienti idoneam medendi rationem adhibere.

INTERROGATIO LXXXIII.

Si quis multa recte faciens, in uno delinquat duntaxat, quomodo ipsum tractabimus

RESPONSIO.

Velut Petrum Dominus

INTERROGATIO LXXXIV.

Si quis, turbulentis ac tumultuosis moribus præditus, propterea correptus, dicat alios bonos, alios malos a Deo fuisse factos, an recte loquatur.

RESPONSIO.

Hæc opinio jampridem veluti hæretica damnata est : siquidem est blasphemia et impia, animamque ad peccatum proclivem efficit. Quare aut corrigatur, aut pellatur e medio ⁸, ut ne illud contingat : Modicum fermentum totam massam adulterat ¹⁰

voces τοῦ ἀμαρτήσαντος eo in libro omissas esse. Puto autem ita scriptum fuisse ab aliquo, qui recte judicasset illud, τοῦ ἀμαρτήσαντος, rescindi debere. Cum enim hoc loco sermo sit de anu et adolescentula, scriptum fuisset ἀμαρτησάσης, non ἀμαρτήσαντος. Codex Colb. ut in contextu.

(57) Antiqui tres libri τὰ πολλὰ. Deerat articulus in vulgatis.

(58) Editi et mss. aliquot ὡς αἰρετικὸν ἐγνωρίσθη, declarata est. Codex Colb. ὡς αἰρετικὸν κατεγνώσθη, damnata est ut hæretica, optime.

(59) Veteres duo libri cum Voss. ζύμοι, fermentat.

446 INTERROGATIO LXXXV.

Nunquid conveniat aliquid proprium habere in fratrum societate.

RESPONSIO.

Hoc contrarium est testimonio quod in Actis refertur de iis qui crediderant, in quibus scriptum est: *Nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat*¹¹. Quare qui dicit suum aliquid esse, seipsum alienum facit ab Ecclesia Dei, et a charitate Domini, qui et verbo et facto docuit animam suam pro amicis ponendam esse, nedum opes externas.

INTERROGATIO LXXXVI.

Si quis dicat, Neque accipio a fratribus, neque eis do, si d meis contentus sum ecquid nobis erga talem observandum fuerit.

RESPONSIO.

Hic nisi pareat doctrinæ Domini, qui dixit: *Diligite invicem, sicut ego dilexi vos*¹², pareamus nos Apostolo, qui ait: *Auferite pravum ex vobis ipsis*¹³, ne illud usu veniat: *Modicum fermentum totam massam adulterat*¹⁴.

INTERROGATIO LXXXVII

Si liceat unicuique suum vetus indumentum aut calceamentum dare cui velit, juxta mandatum.

RESPONSIO.

Dare aut accipere, etiam secundum mandatum, non est cujuslibet, sed ejus cui post factum periculum delatum est munus dispensandi. Proinde sive vetus, sive novum fuerit, hic, habita ratione temporis cujusque, et dabit, et recipiet

INTERROGATIO LXXXVIII.

Quid sit sollicitudo hujus vitæ.

RESPONSIO.

Omnis cura, tametsi nihil eorum quæ prohibita sunt, videtur complecti, nisi tamen conferat ad pietatem, hujus vitæ sollicitudo est.

INTERROGATIO LXXXIX.

Quoniam scriptum est, « Pretium redemptionis animæ viri sunt suæ ipsius divitiæ »¹⁵; quid nobis faciendum est, quibus id non suppetit.

RESPONSIO.

Si quidem hoc nobis studio fuerit, nec tamen potuerimus, meminerimus responsi Domini ad Petrum, qui de hujusmodi re admodum **447** sollicitus dixerat¹⁶: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis? sic autem ipsi respondet: Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter me et Evan-*

¹¹ Act. iv, 32 ¹² Joan. xiii, 34. ¹³ I Cor. v, 2. ¹⁴ Gal. v, 9. ¹⁵ Prov. xiii, 8. ¹⁶ Matth. xxv, 27-29.

(60) Codex Colb. τῶν πιστευόντων. Mox Reg. primus καὶ οὐδὲ εἰς τι τῶν.

(61) Vetus liber Vossii et alii duo παραφυλαξόμεθα.

(62) Et hic quoque variant, ut solent, libri veteres. Alii habent δοτοί, alii ζυμοί.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΕ.

Εἰ χρὴ ἔχειν τι ἴδιον ἐν ἀδελφότητι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ἐναντίον ἐστὶ τῆς ἐν ταῖς Πράξεσι περὶ τῶν πιστευσάντων (60) μάρτυρις. ἐν αἷς γέγραπται· *Καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι.* Ὁ οὖν λέγων ἴδιόν τι εἶναι, ἑαυτὸν ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατέστησε, καὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἀγάπης, τοῦ διδάξαντος καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ τιθέναι ὑπὲρ τῶν φίλων, οὐχ ὅτι γε τὰ ἐκτός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΖ

Ἐὰν δὲ λέγῃ τις, ὅτι οὕτε λαμβάνω παρὰ τῆς ἀδελφότητος, οὕτε δίδωμι, ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς ἀποκῶμαι, τί πρὸς τοῦτον παραφυλάξομεν (61).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὴ ἀνέχοιτο τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας εἰπόντος, Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς, ἀνασχόμεθα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Ἐξάρτατε τὸν ποτηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν· ἵνα μὴ γένηται τὸ, Μικρὰ ζύμη ὄλον ζύραμα δολοῖ* (62).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΖ'

Εἰ ἐξεστὶν ἐκάστῳ τὸ παλαιὸν ἱμάτιον αὐτοῦ ἢ ὑπόδημα δοῦναι ὅπου θέλει, εἰς ἐντολήν

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ὃ δίδοναι ἢ λαμβάνειν, εἰ καὶ κατ' ἐντολήν, οὐ παντός (63) ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας πεπιστευμένου τὴν οἰκονομίαν. Ὅποτε εἶτε παλαιὸν εἶτε καινὸν, οὗτος, κατὰ τὸν ἴδιον ἐκάστου καιρὸν, καὶ δώσει, καὶ ὑποδέξεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΗ'

Τίς ἢ (64) μέριμνα ἢ βιωτικὴ

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πᾶσα μέριμνα, κἂν μηδὲν ἔχειν δοκῆ τῶν ἀπηγορευμένων, μὴ συντελῆ δὲ πρὸς θεοσέβειαν, βιωτικὴ ἐστὶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΘ'

Ἐπειδὴ γέγραπται, « Ἄνθρωπον ψυχῆς ἀνδρός ὁ ἴδιος πλοῦτος, » ἡμῖν δὲ οὐ προσχώρησεν τοῦτο· τί ποιήσομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν σπουδάσαντες οὐχ ἠδυνήθημεν, μνημονεύσωμεν (65) τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Πέτρον ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ ἀγωνιάσαντα καὶ εἰπόντα· *Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι· τί ἔρα ἔσται ἡμῖν; ἀποκρίνεται δὲ αὐτῷ οὕτως· Πᾶς ὅστις ἀφήκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἔνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἐθαγγε*

(63) Voculam εἰ addidimus ex Reg. tertio. Reg. primus pro οὐ παντός habet οὐ πάντων.

(64) Reg. pr mus τί ἐστὶν ἢ. Mox Colb. ἔχειν δοκεῖ.

(65) Libri veteres μνημονεύσωμεν. Editi μνημονεύσομεν.

λίον, ἑκατοταπλασίονα (66) λήψεται, καὶ ζωὴν ἀλώριον κληρονομήσει. Εἰ δὲ κατὰ ἀμέλειαν τοῦτο οὐκ ἐποίησαμεν, νῦν τὴν σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα. Εἰ δὲ κατὰ ἀμέλειαν τοῦτο οὐκ ἐποίησαμεν, νῦν τὴν σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα. Εἰ μὴκέτι ἐστὶ μῆτε καιρὸς μῆτε δύναμις, παραμυθείσθω ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος λέγων· Οὐ ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλ' ὑμᾶς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 4'.

Εἰ ἔξεστι νυκτερινὸν ἱμάτιον ἔχειν, εἴτε τρίχινον ἢ ἄλλοιόν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν τοῦ τρίχινον χρήσις καιροῦς ἔχει ἰσθῶς. Οὐ γὰρ χρείας σωματικῆς ἔνσκέν ἐστιν ἡ τούτων χρήσις (67), ἀλλὰ κακουχίας καὶ ταπεινώσεως ψυχῆς. Τῆς δὲ τῶν δύο κτήσεως ἀπαγορευθείσης, εἰ δύναται ἡ χρήση παραληφθῆναι ἀνευ τῆς προσηρημένης αἰτίας, ἕκαστος ἑαυτῷ λογιζέσθω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 4Α'

Ἐὰν ἀδελφός, ἴδιον οὐκ ἔχων οὐδὲν, αἰτηθῆ ὑπὸ τινος αὐτὸ ὁ φορεῖ, τί ὀφείλει ποιῆσαι, μάλιστα δὲ ἐὰν γυμνός ἢ ὁ αἰτήσας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἴτε γυμνός, εἴτε πονηρός, καὶ εἴτε κατὰ χρεῖαν, εἴτε κατὰ πλεονεξίαν αἰτῆ (68), ἀπαξ ἐρήθη, ὅτι τὸ δίδόναι ἢ λαμβάνειν οὐ παντός ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ ἐγκρατεῖς μετὰ δοκιμασίας τὴν τοιαύτην οικονομίαν (69). Καὶ φυλαστέσθω τὸ, Ἐκμιστος, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ 4Β'.

Τοῦ Κυρίου προστάσσοντος πωλεῖν τὰ ὑπάρχοντα, τί διανοοῦμενον γρη῏ τοῦτο ποιῆν· ὡς αὐτῶν τῶν ὑπαρχόντων φυσικῶς βλαπτόντων, ἢ διὰ τὸν συμβαίνοντα ἐξ αὐτῶν περισπαμόν (70) τῇ ψυχῇ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρὸς τοῦτο πρῶτον μὲν ἐκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι τῶν ὑπαρχόντων ἕκαστον, εἰ ἦν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κακόν, οὐδ' ἂν ἦν κτίσμα Θεοῦ· Πᾶν γὰρ κτίσμα Θεοῦ, φησὶ, καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον· Ἐπειτα δὲ, ὅτι ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου οὐχὶ ῥίπτειν ὡς κακὰ τὰ ὑπάρχοντα καὶ φεύγειν, ἀλλὰ οἰκονομεῖν ἐπαίδευσ. Καὶ κατακρίνεται τις, οὐχὶ ὅτι ἔσχεν ὄλω, ἀλλ' ὅτι κακῶς ἐφρόνησε περὶ αὐτῶν, ἢ ὅτι μὴ καλῶς ἐχρήσατο αὐτοῖς. Ἡ γὰρ ἀπροσπαθῆς καὶ ὑγιῆς περὶ αὐτὰ διάθεσις, καὶ ἡ κατ' ἐντολὴν αὐτῶν οικονομία πρὸς τε πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα τὰ ἡμῶν συμβάλλεται· ποτὲ μὲν πρὸς καθαρισμόν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, διὸ γέγραπται· Πλήρ τὰ ἐνόητα, ὅστε ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθάρια ὑμῶν ἐστὶ (71)· ποτὲ δὲ πρὸς κληρονομίαν βασιλείας οὐρανῶν, καὶ κτήσιν θησαυροῦ ἀνεκλείπτου, κατὰ τὸ ἐν ἄλλῳ τόπῳ εἰρημένον· Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρόν

¹⁷ II Cor. xii, 14. ¹⁸ I Cor. vii, 24. ¹⁹ I Tim. iv, 4. ²⁰ Luc. xi, 41.

(66) Editi καὶ ἐνεκεν τοῦ Εὐαγγελίου ἑκατοταπλασίονα. At mss. tres ita, ut edidimus.

(67) Codex Colb. ἡ τούτου χρήσις.

(68) Veteres duo libri πλεονεξίαν αἰτεῖ.

(69) Reg. primus ἐγκρατεῖς μετὰ τὴν τοιαύτην

gelium, centupium accipiet, et vitam æternam possidebit. Si vero hoc prætermiserimus ex incuria, nunc studium ostendamus. Quod si jam neque tempus suppetit, neque facultas, consoletur nos Apostolus, qui dixit ¹⁷ : Non quero vestra, sed vos.

INTERROGATIO XC.

Si licet nocturnum vestimentum habere, sive ex pilis confectum, sive aliud alterius generis.

RESPONSIO.

Sua sunt tempora usui ejus quod ex pilis conficitur vestimenti. Non enim hæc in usu sunt corporalis necessitatis causa, sed afflictationis et humiliationis animæ. At cum prohibita sit duorum possessio, an possit usus ille adhiberi citra eam, quam ante dixi, causam, secum quisque reputet.

INTERROGATIO XCI.

Si frater, cui nihil proprium suppetit, rogatus fuerit ab aliquo, ut det idipsum quod gestat, quid facere debet, maxime si nudus fuerit, qui petit.

RESPONSIO.

Sive nudus, sive pravus, sive etiam quis ex necessitate, sive ex avaritia petat, semel dictum est non esse cujuslibet dare, aut accipere : sed ejus, qui prius probatus, muneri hujusmodi fuit præpositus. Observetur autem illud : Unusquisque, in quo vocatus est, in hoc maneat ¹⁸.

INTERROGATIO XCII.

Cum Dominus facultates jubeat vendere, qua ratione hoc faciendum est : utrum quoniam bona ipsa nocent natura sua, an propter animi aberrationem, quæ ex eis ipsi accedere solet.

RESPONSIO.

Ad hoc primum quidem dici illud potest, quod bona singula, si ipsa per se essent mala, nequaquam fuissent a Deo creata : Omnis enim, inquit, creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum ¹⁹ ; deinde vero, quod mandatum Domini non docuit bona tanquam mala rejicienda esse et fugienda, sed dispensanda. Et condemnatur aliquis, non quod habuerit omnino, sed quod senserit de ipsis perverse, aut quod non bene eis usus sit. Animus siquidem horum amore liber, sanusque, necnon et eorumdem juxta mandatum dispensatio nobis prodest ad plurima, eaque maxime necessaria, **448** modo quidem ad emendanda nostra peccata ; quapropter scriptum est : Verumtamen quod superest, date eleemosynam : et ecce omnia munda sunt vobis ²⁰ ; modo vero ad possidendum cælorum regnum, et ad thesaurum qui

φροντίδα μετὰ δοκιμασίας οἰκονομεῖν. Habet quosdam Vossii codex τὴν φροντίδα οἰκονομεῖν.

(70) Reg. tertius ἐξ αὐτῶν πειρασμόν.

(71) Antiqui duo libri ὑμῶν ἐσται.

nunquam defecturus est comparandum, sicut in A alio loco dictum est ²¹: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro cœlesti dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis: et date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis.*

INTERROGATIO XCIII

Qui semel bona sua reliquit, et nihil proprium habere professus est, quo animo uti debet rebus et vitam necessariis, veluti vestitu ac victu.

RESPONSIO

Ita ut meminerit, uti scriptum est ²², Deum esse qui dat escam carni omni. Verumtamen cura opus est, ut tanquam Dei operarius cibo suo sit dignus, isque in ipsius potestate positus non sit, sed ab eo cui fuit cura hæc concredita, et in tempore et in mensura sibi subministretur, sicut scriptum est ²³: *Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat.*

INTERROGATIO XCIV.

Si quis relictis tributis ad fratres accedat, cognati autem ipsius pro ipso divexentur ab exactoribus, utrum detur inde hæsitandi locus, aut afferatur detrimentum, tum huic tum iis, qui illum receperunt.

RESPONSIO.

Dominus noster Jesus Christus iis qui se percontabantur, liceretne censum Cæsari dare, an non, respondet ²⁴: *Ostendite mihi denarium? cum autem dixissent, Cæsaris, respondit his verbis: Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo: cum igitur ex hoc perspicuum sit, declarasse Dominum, eos subjectos esse mandatis Cæsaris, apud quos inveniantur quæ sunt Cæsaris; si is, cum ad fratrum conventum accessit, tale aliquid ex iis, quæ ad Cæsarem pertinebant, attulerit, tributa exsolvere debet. Quod si cum discessit, sua omnia propinquis suis reliquit, nullus est hæsitandi locus, neque iosi neque iis, qui eum receperunt.*

449 INTERROGATIO XCV.

An expediat iis, qui recens advenerunt, statim Scripturarum sententias ediscere.

RESPONSIO.

Et hæc ipsa quæstio ex iis, quæ superius jam dicta sunt, explanetur. Etenim quæ ad usum spectant, ea par est et necessarium ab unoquoque ex

²¹ Luc. xii, 32, 35. ²² Psal. cxxxv, 25. ²³ Act. iv, 35. ²⁴ Luc. xx, 22-24.

(72) Reg. primus ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου κλέπτει οὐκ ἐγγίζει οὐδὲ σὴς διαφθείρει.

(73) Reg. primus et Colb. τὸν ἄπαξ ἀποταξάμενον.

(74) Codices iidem Σπουδὴν δὲ ἐχέτω, ἵνα ὡς Θεοῦ ἐργάτης ἄξιος εὐρεθῇ τῆς τροφῆς, *dei autem strenuam operam, ut suo victu dignus inveniat tanquam Dei operarius.*

(75) Reg. primus et Colb. ἀλλὰ παρὰ τοῦ ταύτην τὴν φροντίδα πεπιστευμένου καὶ οἰκονομοῦντος ἐν

ποιμνίον, ὅτι ἠυδόκησεν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς (72).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΓ΄.

Τὸν ἄπαξ ἀποκτησάμενον (73), καὶ ἴδιον μηδὲν ἔχειν ἐπαγγελιάμενον ποῖα διανοία κεχρησθῆαι δεῖ τοῖς πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίοις, οἷον ἐσθῆτι καὶ τροφῇ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μνημονεύοντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί. Πλὴν ἀλλὰ φροντίδος χρεῖα, ἵνα ὡς Θεοῦ ἐργάτης ἄξιος ἦ τῆς τροφῆς αὐτοῦ (74), καὶ ταύτης οὐκ ἐν ἰδίᾳ ἐξουσία κειμένης, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ταύτην ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα οἰκονομουμένης ἐν τε καιρῷ (75) καὶ μέτρῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Διεδίδωτο δὲ ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΔ΄.

Ἐάν τις καταλιπὼν φόρους ἀδελφότητι προσέλθῃ, οἱ δὲ οἰκεῖοι αὐτοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπαιτούμενοι θλίβονται, εἰ μὴ φέροι (76) τοῦτο διάκρισιν καὶ βλάβην ἢ ἐκείνῳ, ἢ τοῖς προσδεξαμένοις

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ο Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς ἐπερωτῶντας (77), εἰ ἔξεστι δοῦναι κῆνον Καίσαρι, ἢ οὐ, φησί· *Δείξατέ μοι δηνάριον· τίνας ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν;* τῶν δὲ εἰπόντων, ὅτι Καίσαρος, ἀποκρίνεται εἰπὼν· *Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.* φανεροῦ τοίνυν ἐκ τούτου δντος, ὅτι οὔτοι ὑποκεισθαι τὰς τοῦ Καίσαρος ἐπιτάγμασιν ἐδείχθησαν (78). παρ' οἷς ἂν εὐρίσκηται τὰ τοῦ Καίσαρος· εἰ μὲν τι τοιοῦτον τῶν ἐκ τοῦ Καίσαρος καὶ οὗτος ἐπικουμιζόμενος εἰς τὴν ἀδελφότητα ἤκειν, ὑπόχρεως ἔστω (79) τοῖς φόροις· εἰ δὲ πάντα προσκαταλιπὼν τοῖς οἰκείοις ἀπῆλθε, μηδεμία διάκρισις ἔστω, μήτε αὐτῷ, μήτε τοῖς ὑποδεξαμένοις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΕ΄.

Εἰ συμφέροι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις εὐθύς τὸ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐκμανθάνειν (80).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τοῦτο τὸ ἐρώτημα ὑπὸ τῶν προειρημένων κατευθυνέσθω. Τὸ γὰρ πρὸς τὴν χρεῖαν ἕκαστον ἐκμανθάνειν ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀκόλουθον καὶ

καιρῷ.

(76) Editi φέροι. Veteres quatuor libri φέροι.

(77) Codex Colb. ἐπερωτήσαντας.

(78) Antiqui duo libri cum Voss. ἐπιτάγμασι· εἰ δὲ δάχθησαν, edocti sunt. Statim ἰσχυρήσῃ παρ' οἷς καὶ εὐρίσκηται.

(79) Codices duo perinde ut Voss. ὑπόδικος ἔστω.

(80) Reg. primus Γραφῶν μαθάνειν. Aliquanto post idem ms. τὴν χρεῖαν ἐκάστην.

αναγκαῖον, εἰς τε πληροφορίαν (81) τῆς θεοσεβείας, ἅ
καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ προσεθισθῆναι ἀνθρωπίναις παρα-
δόσεσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ΄.

*Εἰ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐπιτρέπειν δεῖ γράμματα
μανθάνειν, ἢ ἀναγνώσασθαι (82) προσέχειν.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, *Ἴνα μὴ ἂν θέλητε,
ταῦτα ποιῆτε*, ἐν παντὶ πράγματι τὸ κατὰ θέλησιν
ιδίαν αἰρετὸν ἐπιτρέπειν τινὶ βλαβερόν ἐστι· πᾶν
δὲ τὸ ὑπὸ τῶν προσετώτων ἐγκεκριμένον καταδέχε-
σθαι χρεῖ, κἂν ἀβούλητον ᾗ. Τὸ δὲ ἐγκλημα τῆς
ἀπιστίας καὶ τούτῳ ἀρμόζει, τοῦ Κυρίου εἰπόντος·
*Γίνεσθε ἔτοιμοι· ὅτι, ἥ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται*. Φανερός γάρ ἐστι χρόνους
ζωῆς ἐστυῶ ὑπογράφων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΔ΄.

*Ἐὰν λέγη τις (83), θέλω παρ' ὑμῖν ὀλίγον χρό-
νον ὠφεληθῆναι, εἰ δεῖ αὐτὸν προσδέχεσθαι.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, *Τὸν ἐρχόμενον πρὸς μέ οὐ
μὴ ἐκβάλω ἔξω*, καὶ τοῦ Ἀποστόλου διηγησαμένου·
*Διὰ δὲ τοὺς παρεστάτους ψευδαδέλφους, οἵτινες
παρεισῆλθον κατασκοπεῖσαι τὴν ἐλευθερίαν
ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἡμᾶς
καταδουλώσωσιν*· οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἵξαμεν
τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου δια-
μένῃ πρὸς ὑμᾶς, συγχωρεῖν μὲν αὐτῶ τὴν εἴσοδον
ἀκόλουθον, καὶ διὰ τὸ ἀμφίβολον τῆς ἐκβάσεως·
πολλάκις γὰρ ὠφελῆθεις (84) ἐκ τοῦ χρόνου, καθ-
ἅπασι τῷ βίῳ εὐαρεστηθήσεται, ὡς πολλάκις γέγονε·
καὶ εἰς φανέρωσιν δὲ τῆς ἐν ἡμῖν ἀκριβείας, ἀλλοιο-
τέρας ἰσως περὶ ἡμῶν τὰς ὑποψίας ἔχοντι (85). Τὴν
δὲ ἀκριβείαν ἐπιμελεστέραν καὶ ἐπ' αὐτῷ φυλάσσειν
ἀναγκαῖον, ἵνα ἡ τε ἀλήθεια φανερωθῇ, καὶ ἡ ὑπο-
ψία πάσης ἀδιαφορίας ἀναιρεθῇ. Οὕτω γὰρ ἡμεῖς τε
τῷ Θεῷ εὐαρεστήσομεν, κακείνος ἢ ὠφεληθήσεται, ἢ
ἐλεγχθήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΗ΄.

*Ποταπὸν φρόνημι ὀφείλει ἔχειν ὁ προσεστὼς ἐν
οἷς ἐπιτάσσει, ἢ διατάσσεται.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρὸς μὲν τὸν Θεὸν ὡς ὑπηρετὴς Χριστοῦ, καὶ οἰ-
κονόμος μυστηρίων Θεοῦ, φοβούμενος μὴ τι παρὰ
τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν ταῖς Γραφαῖς ὁμολογούμε-
νον ἢ εἰπῆ, ἢ τυπώσῃ, καὶ εὐρεθῇ ψευδόμαρτυς τοῦ
Θεοῦ, ἢ ἱερόσυλος, ἐν τῷ ἢ ἐπεισάγειν τι ἀλλότριον
τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, ἢ παραλείψαι τι τῶν

⁸¹ Galat. v, 17. ⁸² Luc. xii, 40. ⁸³ Joan. vi, 37. ⁸⁴ Gal. ii, 4, 5. ⁸⁵ I Cor. iv, 1.

(81) Veteres duo libri ἀναγκαῖον ἐστὶ πρὸς πλη-
ροφориαν· quod Combessius ita interpretatur, *ad
certam pietatis regulam.*

(82) Reg. primus μανθάνειν καὶ ἀναγ. Mox idem
ms. cum Colb. καὶ ἐν παντί. Rursus idem ms.
Reg. ιδίαν ἔργον ἐπιτρέπειν τι βλαβερόν ἐστι. Sub-
inde unus ms. καταδέχεσθαι δεῖ.

(83) Editi et unus ms. Ἐὰν λέγη τις, ὅτι. Vo-

divina Scriptura edisci, et ut perficiatur pietas, et
ut humanis traditionibus non assuescat.

INTERROGATIO XCV

*Nunquid cuilibet volenti permittendum sit, ut discat
litteras, aut lectioni vacet*

RESPONSIO

Cum Apostolus dicat : *Ut non quæcunque vultis,
illa faciatis*⁸¹, quidquid in unaquaque re deligitur
ex propria voluntate, id cuiuspiam permittitur exitio-
sum est : quidquid vero præfectis comprobatur,
tametsi repugnat voluntati, id amplecti operæ pre-
tium est. Cæterum huic etiam competit increduli-
tatis crimen, cum Dominus dixerit : *Estote parati ;
quia, qua hora non putatis, Filius hominis veniet*⁸².
Compertum est enim istum vitæ diuturnitatem mo-
ramque sibi proponere.

INTERROGATIO XCVII.

*Si quis aicit : Volò ad modicum tempus vestra opera
proficere, isne admittendus est.*

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit, *Eum qui venit ad me, non
ejiciam foras*⁸³, Apostolus vero ita locutus fuerit,
*Sed propter subintroductos falsos fratres, qui sub-
introierunt explorare libertatem nostram, quam ha-
beamus in Christo Jesu, ut nos in servitum redi-
gerent : quibus neque ad horam cessimus subje-
ctione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos*⁸⁴,
par quidem fuerit accessum ipsi concedere, tum
quod eventus incertus est : si quidem sæpenumero
utilitate per aliquod tempus percepta, jam lubens
illud vitæ institutum omnino amplectetur, quod
non raro factum est : tum ut ipse servatam apud
nos disciplinam perspectam habeat, qui fortasse
de nobis longe alia suspicabatur. Cæterum necesse
est etiam coram ipso servari exactiorem discipli-
nam, ut et elucescat veritas, et ejusvis negli-
gentiæ tollatur suspicio. Ita enim et nos Deo pla-
cebimus, et ille aut capiet utilitatem, aut redarguetur.

450 INTERROGATIO XCVIII.

*Qualem animum habere debeat præfectus in iis quæ
præcipit, vel constituit*

RESPONSIO.

Erga Deum quidem velut minister Christi⁸⁵, et di-
spensator mysteriorum Dei, timens ne quid præter
voluntatem Dei in Scripturis testatam aut dicat,
aut instituat, et inveniatur falsus testis Dei, aut sa-
critegus, quod aut introducat quidpiam a Domini
doctrina alienum, aut aliquid Deo gratum et ac-

cem ultimam hinc sustuli, antiquis duobus libris
auctoribus. Haud longe duo mss. εἰ δεῖ αὐτοῦ ἀνενε-
σθαι, *an tolerandus sit.*

(84) Codex Colb. ὡς πολλάκις ὠφελῆθεις. Mox
duo mss. cum Voss. καὶ ἅπασι τῶν.

(85) Antiqui tres libri ἔχοντες. Ibidem codex
Voss. ἐπιμελεστέρον.

ceptum prætermittat. Erga fratres vero, *Tanquam si nutrix foveat filios suos*⁸⁶, cupidus impertiendi unicuique ad placendum Deo, et ad utilitatem simul omnibus afferendam, non modo Dei Evangelium, sed suam etiam animam, juxta mandatum Domini et Dei nostri Jesu Christi, qui dixit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos*⁸⁷. *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*⁸⁸.

INTERROGATIO XCIX.

Quonam animo oporteat increpantem increvare.

RESPONSIO.

Erga Deum quidem, eo ipso quem habuit David, cum diceret: *Vidi insensatos, et tabescebam; quia eloquia tua non custodierunt*⁸⁹. Erga eos vero, qui increpantur, habendus est hujusmodi animus, qualem induerit pater et medicus, commiserationi et misericordiæ admistum, curans scilicet filium suum perite; et maxime si adfuerit dolor, et curandi modus sine cruciatiu adhiberi non possit

INTERROGATIO C.

Quomodo eos, qui forinsecus adveniunt ac mendicant, dimitemus: item utrum unusquisque qui voluerit debeat panem, aut alud quidvis erogare, an potius conveniat munus hoc uni alicui delegari.

RESPONSIO.

Cum Dominus pronuntiarit non esse bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus, et tamen illud etiam approbarit: *Nam et catelli eduxit de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum*⁹⁰; cui munus dispensandi fuit assignatum, is examine præmisso illud impleat. Quisquis autem id facit præter hujus sententiam, increpetur veluti disciplinae corruptor, donec suum locum servare didicerit, cum Apostolus dicat: *Unusquisque, in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat*⁹¹.

451 INTERROGATIO CI.

An ille cui dispensatio eorum, quæ Domino dedicata sunt, concredita est, necesse habeat exsequi illud: « Omni petenti te, tribue: et volentem a te mutuum accipere, ne averseris ».

RESPONSIO.

Illud: *Omni petenti te, tribue; et volentem a te mutuum accipere, ne averseris*, est loco quasi tentationis, quemadmodum eorum, quæ proxime sequuntur, series declarat; atque præceptum illud datum est in improbas: quod non primariam ratione,

ἀρεσκόντων Θεῷ '86)· πρὸς δὲ τοὺς ἀδελφούς, Ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέκνα. εὐδοκῶν μεταδοῦναι ἐκάστῳ πρὸς τὸ ἀρέσκον Θεῷ, καὶ κοινῇ πᾶσι συμφέρον, οὐ (87) μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος· Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἢ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΘ.

Ποταπῇ διαθέσει χρὴ ἐπιτιμῶν τὸν ἐπιτιμῶντα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρὸς μὲν τὸν Θεὸν τῇ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ κατορθωμένῃ, εἰπόντος· Ἐλθεὶν ἀσυρτεοῦντας, καὶ ἐξετηκόμη· ὅτι τὰ λόγια σου οὐκ ἐφυλάξατο· πρὸς δὲ τοὺς ἐπιτιμωμένους, οἷαν ἂν διάθεσιν ἀναλάβῃ (88) πατήρ καὶ ἱατρός, μετὰ συμπαθείας καὶ εὐστολαγχρίας κατ' ἐπιστήμην θεραπέων τὸν ἴδιον υἱόν· καὶ μάλιστα ὅταν λύπη ποσῇ (89), καὶ ἐπίπνοος τῆς θεραπέας ὁ τρόπος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ρ'.

Τοὺς ἐξωθεν ἐρχομένους καὶ προσαιτοῦντας πῶς ἀπολύσομεν· καὶ εἰ ἕκαστος τῶν βουλευμένων ὀφείλει ἐπιδοῦναι ἄρτον, ἢ ὅτι δῆποσ; ἢ ἕνα χρὴ καὶ τοῦτο ἐπιτετάχθαι (90).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἀποφραγεμένου μὲν, ὅτι οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναριοῖς· ἀποδεξαμένου δὲ τὸ, *Καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν*· ὁ τὴν μετὰδοσιν ἐπιτεταγμένος μετὰ δοκιμασίας τοῦτο ποιεῖτω. Πῶς δὲ ὁ παρὰ τὴν γνώμην ἐκείνου τοῦτο ποιῶν (91) ὡς διαφθορεὺς τῆς εὐταξίας ἐπιτιμάσθω, ἕως ἂν μάθῃ φυλάσσειν τὸν ἑαυτοῦ τόπον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑ'.

Ὁ ἐγγειριζόμενος οἰκονομίας τῶν τῷ Κυρίῳ ἀναθεθέντων (92) εἰ ἀνάγκη ἔχει πληρώσαι τὸ, « Παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε δίδου· καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ, *Παντὶ τῷ αἰτοῦντι σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς*, ὡσπερ πειρασμοῦ ἔχει τόπον, ὡς ἡ ἀκολουθία τῶν συνημμένων δεικνύσι· καὶ εἰς πονηροῦς ἔστι τὸ προστεταγμένον, οὐ προηγουμένως, ἀλλὰ κατὰ περι-

⁸⁶ I Thess. II, 7. ⁸⁷ Joan. XII, 54. ⁸⁸ Joan. XV, 15. ⁸⁹ Psal. CXXII, 158. ⁹⁰ Matth. XV, 26, 27. ⁹¹ I Cor. VII, 24. ⁹² Luc. VI, 30; Matth. V, 42.

(86) Reg. primus et Colb. ἱερόσυλος ἢ ἐπιστάγων τε ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας, ἢ παραλείψας τε τῶν ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ. Codex Voss. quoque ἐπιστάγων... παραλείψας.

(87) Reg. primus et Colb. μεταδοῦναι αὐτοῖς πρὸς τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ καὶ συμφέρον ἐκάστῳ, οὐ.

(88) Reg. primus διάθεσιν ἀναλάβῃ.

(89) Reg. primus et Voss. ὅταν λυπηρὸς ἢ καὶ ἐπίπνοος.

(90) Reg. primus et Colb. ἢ ὁ ἐπιτεταγμένος. Editi ἢ ἐνὶ χρῆ καὶ τοῦτο ἐπιτετάχθαι. Reg. tertius, cui consentit Reg. primus prima manu, ἢ ἕνα χρῆ, in ceteris autem convenit cum vulgatis.

(91) Unus codex Reg. γνώμην τοῦτο ποιῶν. Emitt γνώμην τούτου ποιῶν. Codex Colbertinus ut in contextu. Haud longe pro ἐπιτιμάσθω legitur in Vossii veteri libro et in Reg. primo παιδευέσθω.

(92) Sic antiqui tres libri. Editi ἀναθέντων.

στασιν γίνεσθαι ὀφείλον (93). Προηγούμενον γὰρ ἂν πρόσταγμα τοῦ Κυρίου ἐστὶ, τὸ, Πάλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ πάλιν· Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Εἰ δὲ τὸ ἄλλοις ἀποταχθὲν εἰς ἄλλους φέρειν οὐκ ἀκίνδυνόν ἐστι, τοῦ Κυρίου λέγοντος, ὅτι Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ, Οὐκ ἔστι (94) καλὸν λαθεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναριοῖς· τί καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τις οὐ κρίνει τὸ δίκαιον;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΒ΄.

Εἰ χρὴ τὸν ἐξεργόμενον ἀπὸ ἀδελφότητος καθ' οἰονόηποτε λόγον (95) παρακλήσει κατέχεσθαι, ἢ οὐ· καὶ εἰ χρὴ, ἐπὶ τίσιν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τὸν ἐρχόμενον πρὸς μὲ οὐ μὴ ἐκβαλῶ ἔξω· καὶ πάλιν· Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ισχυρότεροι ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· καὶ ἀλλαχοῦ· Τίς ἐξ ὑμῶν, ἔχων ἑκατὸν πρόβατα, ἔαρ πλανηθῆ ἕν ἐξ αὐτῶν, οὐχὶ ἀφήσει τὰ ἑνενήκοντα ἐννέα, καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον, ἕως ὅτου εὔρη; παντὶ τρόπῳ χρὴ τὸν ἀσθενοῦντα θεραπεύειν, καὶ σπουδάζειν (96) τὸ ἐξηθρωμένον, ἵνα οὕτως εἴπω, μέλος ἑναρθρῶν. Ἐὰν δὲ ἐπιμένη τῇ κακίᾳ οἰζδηποτοῦν, ἀφίεναι ὡς ἀλλότριον. Γέγραπται γὰρ, ὅτι Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσε ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται. Ἄφες αὐτοῦς· τυφλοὶ εἰσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΓ΄.

Ὅσοι μὲν χρὴ τοῖς πρεσβυτέροις ἕως θανάτου ὑποτάσσασθαι, τοῦτο ἤδη ἐδιδάχθημεν· ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει εἰς τίνα καὶ αὐτὸν ὀλισθαίνειν τὸν πρεσβύτερον, εἰ δεῖ αὐτὸν ἐλέγχεσθαι, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίνων, διδαχθῆναι δεόμεθα· εἰ δὲ μὴ καταδέχοιτο, τί χρὴ γενέσθαι (97).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Περὶ τούτων εἰρηται σαφῶς ἐν τῇ πλατυτέρᾳ ἀποκρίσει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΔ΄.

Πῶς χρὴ τὰς φροντίδας ἐγγεμπίζειν τοῖς ἀδελφοῖς· μόνου τοῦ προεστῶτος τὴν δοκιμασίαν ποιουμένου (98), ἢ καὶ τῶν ἀδελφῶν ψηφισομένων· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ταῖς ἀδελφαῖς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ περὶ ὧν φρονεῖ ἕκαστος, ἀνατίθεσθαι ἐτέροις ἐδιδάχθη, πόσῳ μᾶλλον τὰ τοιαῦτα μετὰ δοκιμασίας τῶν εἰς τοῦτο ἐπιτηδείων γίνεσθαι χρὴ; ὡς Θεοῦ οἰκονομίας κατὰ Θεοῦ ὀφειλουσῆς ἐγγεμπίζεσθαι (99) τοῖς ἤδη ἀπόδειξιν δεδωκόσι τοῦ δύνασθαι εὐαρέστως

⁹⁷ Luc. xviii, 22. ⁹⁸ Luc. xii, 35. ⁹⁹ Matth. xv, 24. ¹⁰⁰ ibid. 40. ¹⁰¹ Joan. vi, 37. ¹⁰² Matth. ix, 12. ¹⁰³ Matth. xviii, 12. ¹⁰⁴ Matth. xv, 13, 14.

(93) Unus ms. Reg. γίνεσθαι ὀφείλει.

(94) Reg. primus καὶ ὅτι οὐκ ἔστι.

(95) Reg. tertius καθ' οἰονόηποτε λόγον. Alii duo mss. et Voss. οἰονόηποτε τρόπῳ, omissa præpositione. Editi xlv' ἢν δῆποτε λόγον.

(96) Reg. primus καὶ σπουδάζειν χρὴ. Nec ita multo post Colb. τυφλοὶ εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν, cæci sunt duces cæcorum.

sed casu quodam exigente, debet perſci. Siquidem primum Domini præceptum illud est : *Vendite quæ habes, et da pauperibus*⁹⁷; et rursus : *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam*⁹⁸. Quod si non sine periculo ad alios transfertur quod aliis destinatum est, cum Dominus dicat : *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*⁹⁹; item : *Non est bonum sumere panem filiorum, et abjicere caellis*¹⁰⁰, quidni et a se quisque judicet quod justum est ?

INTERROGATIO CII.

An quacunque de causa e fratrum conventu egredientem exhortando oporteat detinere. an non; et, si oportet, quibus tandem conditionibus detinendus sit.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit : *Eum qui venit ad me, non ejiciam foras*¹⁰¹; ac rursus : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus*¹⁰²; et alio in loco : *Quis ex vobis habens centum oves, si aberraverit una ex ipsis, non dimittit nonaginta novem, et profectus querit errabundam, donec invenit*¹⁰³? nihil non adhibendum est ad curandum infirmum, atque danda est sedula opera, ut luxatum membrum, ut ita dicam, in suum locum restituitur. Quod si in suo vitio, qualecumque tandem sit, perseveraverit, tum perinde atque alienus dimittendus est. Scriptum est enim : *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt*¹⁰⁴.

C

INTERROGATIO CIII.

Quod quidem senioribus parendum sit vel usque ad mortem, hoc jam didicimus : verum quoniam usu venit nonnunquam, ut et ipse senior labatur in aliquibus, an sit ipse redarguendus, et quomodo, et a quibus, edoceri postulamus; si vero id non ferat, quid faciendum est.

RESPONSIO.

De his enucleate dictum est in latiore responsione.

452 INTERROGATIO CIV.

Quomodo debent fratribus munera et officia committi: utrum a solo præfecto ita judicante, an etiam a fratribus suffragium ferentibus: itemque in sororibus similiter.

D

RESPONSIO.

Si unusquisque ea quæ sentit, aliis proponere edoctus est, quanto magis quæ sunt hujusmodi, ea fieri debent, adhibito eorum, qui ad hoc apti sunt, iudicio? quare Dei negotium secundum Deum concredendum est iis qui se jam ostenderint cre-

(97) Unus codex Reg. τί χρὴ γίνεσθαι.

(98) Reg. primus προεστῶτος τὴν φροντίδα καὶ τὴν δοκιμασίαν ποιουμένου.

(99) Veteres duo libri ὡς Θεοῦ οἰκονομίας κατὰ Θεοῦ ὀφειλουσας ἐγγεμπίζεσθαι. Paulo post iidem mss. εὐαρέστως τῷ Θεῷ.

dito munere fungi posse modo Domino grato. Et in summa necessarium fuerit praefectum in omni negotio sacrae Scripturae meminisse, quae sic habet : *Fac omnia cum consilio* ⁴⁵.

INTERROGATIO CV.

Nunquid ii qui accedunt ad fratres debeant statim artes ediscere.

RESPONSIO.

Præpositi iudicabunt.

INTERROGATIO CVI.

Cujusmodi multis in fratrum societate uti oporteat ad peccatores convertendos.

RESPONSIO.

Tempus et modus præpositorum iudicio decernatur, spectatis tum vigore ac ætate corporis, tum habitu animi, tum discrimine peccati.

INTERROGATIO CVII.

Si quis dicat cupere se cum fratribus vivere, sed tamen propter obsequium quod suis secundum carnem propinquis præstandum est, aut etiam propter tributa sæpe impediatur quominus omnino amplectatur huiusmodi vitam, an accessus ad fratres ei permitti debeat.

RESPONSIO.

Cupido quidem æqui bonique non excinditur sine periculo : neque tamen ei, qui semel ingressus sit, tempus et facultatem res externas et a vita secundum Deum instituta alienas tractandi dare tutum est. Quod si ingressus quis seipsum rebus internis dedat, nec quidquam secum afferat eorum quæ externa sunt, is meliorem de se spem ostendit.

453. INTERROGATIO CVIII.

An conveniat præfectum, præfecta absente, cum sorore aliqua loqui de iis quæ ad fidei ædificationem pertinent.

RESPONSIO.

In his non servatur præceptum Apostoli, qui dixit : *Omnia honeste et secundum ordinem fiant* ⁴⁶.

INTERROGATIO CIX.

An conveniat præfectum cum præfecta frequenter colloqui : et maxime si id aliquos fratres offendat.

RESPONSIO.

Cum Apostolus dixerit : *Ut quid enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia* ⁴⁷ ? non abs re fuerit imitari ipsum dicentem : *Non usi sumus hac potestate, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi* ⁴⁸; et quoad fieri potest, rariora brevioraque colloquia facere operæ pretium est.

⁴⁵ Eccli. xxxii, 24. ⁴⁶ I Cor. xiv, 40. ⁴⁷ I Cor. x, 29. ⁴⁸ I Cor. ix, 12.

(1) Vocem ἀγίας addidi ex antiquis tribus libris.

(2) Editi λέγει. At duo mss. λέγει.

(3) Veteres tres libri τοῖς ἔσω. Aliquanto post Reg. secundus et editi ἔξωθεν περιφέρων. Alii duo mss. ἐπιφέρων. Reg. primus ἐπιφέρων.

τῷ Κυρίῳ τὸ ἐγχειρισθὲν οἰκονομεῖν. Καὶ καθόλου ἐν παντί πράγματι τὸν προσετώτα μνημονεύειν ἀναγκάσιον τῆς ἀγίας (1) Γραφῆς λεγούσης· *Μετὰ βουλής πάντα ποιεῖ.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕ'.

Εἰ γρη τοὺς εἰσερχομένους εἰς ἀδελφότητὰ εὐθέως τέχνας διδάσκειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οἱ προσετώτες δοκιμάσουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΓ'.

Ποίοις ἐπιτιμίαις κερωῆσθαι δεῖ ἐν ἀδελφότητι πρὸς τὴν τῶν ἀμαρτανέντων ἐπιστροφὴν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν τῇ τῶν προσετώτων δοκιμασίᾳ γνωρίζεσθω ὁ καιρὸς καὶ ὁ τρόπος κατὰ τε τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος καὶ ἔξιν ψυχῆς, καὶ ἀμαρτήματος διαφορὰν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΖ'.

Ἐάν τις ἐπιθυμῶν ἔχειν λέγη (2) τοῦ συνζῆν ἀδελφότητι, διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς οἰκειοὺς κατὰ σάρκα θεραπείαν, ἢ καὶ διὰ τελέσματα πολυλόκις ἐμποδίζηται, ἀπαξ ἑαυτὸν ἀποδοῦναι τῷ τοιοῦτῳ βίῳ, εἰ γρη συγχωρεῖν αὐτῷ τὴν πρὸς ἀδελφοὺς εἰσοδοῦν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν τοῦ καλοῦ ἐπιθυμῶν ἐγκόπτειν οὐκ ἀκίνδυνον· οὐ μὴν οὐδὲ τῷ εἰσιόντι καιρὸν διδόναι τὰ ἔξωθεν καὶ ἀλλότρια τοῦ κατὰ Θεὸν βίου λογοποιεῖν ἀσφαλές. Εἰ δὲ εἰσιὼν ἑαυτὸν ἀποδίδωσι τοῖς ἔσωθεν (3) μηδὲν τῶν ἔξωθεν ἐπιεισφέρων, ἐλπίδα ἔχει χρηστοτέραν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΗ'.

Εἰ γρη τὸν προσετώτα ἐκτὸς τῆς προσετώσης λαλεῖν (4) ἀδελφῇ τινι τὰ πρὸς οἰκοδομήν τῆς πίστεως.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν τούτοις οὐ σώζεται τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα, εἰπόντος· *Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΘ'.

Εἰ γρη τὸν προσετώτα μετὰ τῆς προσετώσης συνεχῶς διαλέγεσθαι, καὶ μάλιστα ἐάν τινες τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τούτῳ (5) βλάπτωνται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Ἴνα τί γάρ ἡ ἐλευθερία μου κρινεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; καλὸν μιμήσασθαι αὐτὸν (6) λέγοντα, ὅτι Οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν τινὰ δώμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅση δύναμις ἐπὶ τὸ σπανιώτερον καὶ εὐαπαλακτότερον συντέμνειν τὰς συντυχίας.*

(4) Codex Colb. προσετώσης ἀδελφαῖς λαλεῖν τὰ. Nec ita multo infra duo mss. et Voss. παράγγελμα λέγοντος.

(5) Codex Colb. ἐπὶ τούτο.

(6) Reg. primus et Voss. μιμεῖσθαι αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΙ'.

Εἰ χρῆ, ἐξομολογουμένης ἀδελφῆς τῷ πρεσβυτέρῳ, καὶ τὴν πρεσβυτέραν παρῆναι (7).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εὐσχημονέστερον καὶ εὐλαβέστερον μετὰ τῆς πρεσβυτέρας (8) πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἢ ἐξαγόρευσις γενήσεται, τὸν δυνάμενον ἐπιστημόνως τὸν τρόπον τῆς μετανοίας καὶ τῆς διορθώσεως ὑποβέσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΙΑ'.

Εἰ, τοῦ πρεσβυτέρου γενέσθαι τι προστάξαντος ἐν ταῖς ἀδελφαῖς παρὰ γνώσει (9) τῆς πρεσβυτέρας, εὐλόγως ἀγανακτεῖ ἢ πρεσβυτέρα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ σφόδρα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΙΒ'.

Ἐάν τις προσέλθῃ τῷ κατὰ θεὸν βίῳ, εἰ ἀκόλουθόν ἔστι τὸν προεστώτα ἀνευ γνώμης τῶν ἀδελφῶν τὸν τοιοῦτον προσδέχεσθαι (10), ἢ δεῖ καὶ αὐτοῖς πρότερον ἀνατίθεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ μετανοούντος συγκαλεῖσθαι τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας διδάσκει. Ὡστε ἀναγκαῖον πολὺ μᾶλλον ἐν γνώσει πάντων τῶν ἀδελφῶν προσδεχθῆναι (11) τὸν προσερχόμενον, ἵνα καὶ συγχαρῶνται ἀλλήλοις, καὶ συνεύξωνται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΙΓ'.

Εἰ δύναται ὁ φροντίδα ψυχῶν ἐγκειρισμένος φυλάξαι τὸ, « Ἐάν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία » ἐπειδὴ πρὸς πολλὰ (12) καὶ διάφορα πρόσωπα ἔχει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ σοφωτάτου Σολομώντος εἰπόντος, *Καιρὸς τῷ παντὶ πρίμῳ*, εἰδέναι χρῆ, ὅτι καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἐξουσίας, καὶ ἐλέγχου, καὶ παρακλήσεως, καὶ φειδύς, καὶ παρρησίας, καὶ χρηστότητος, καὶ ἀποτομίας, καὶ ἀπαξιαπλῶς παντὸς πράγματος καιρὸς ἔστιν ἴδιος. Ὡστε ποτὲ μὲν τὰ τῆς ταπεινοφροσύνης δεικνύειν (13), καὶ μιμεῖσθαι ἐν ταπεινώσει τὰ παιδία, καὶ μάλιστα ὅτε καιρὸς ἔστι τῶν εἰς ἀλλήλους τιμῶν καὶ καθηκόντων, καὶ τῆς περὶ τὸ σῶμα ὑπηρεσίας ἢ θεραπείας, ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξε· ποτὲ δὲ τῇ ἐξουσίᾳ καυχῆσθαι, ἣν ἔδωκεν ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐκ εἰς καταίρεσιν, ὅταν ἡ χρεῖα ἐπιζητῆ τὴν παρρησίαν. Καὶ, ἐν καιρῷ μὲν παρακλήσεως τὸ χρηστὸν ἐνδείκνυσθαι, ἐν καιρῷ δὲ ἀποτομίας τὸν ζῆλον ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἐφ' ἑκάστου (14) τῶν ἄλλων ὁμοίως.

⁹⁹ Matth. xviii, 3. ¹⁰⁰ Eccle. iii, 1. ¹⁰¹ II Cor. xiii, 10.

(7) Reg. primus καὶ τὴν πρεσβυτὴν παρῆναι.

(8) Antiqui duo libri perinde ut editi διὰ τῆς πρεσβυτέρας, *per ipsam seniore*. At Colb. μετὰ τῆς πρεσβυτέρας. Quodnam sit illud confessionis genus, de quo loquitur Basilius, non aperte quidem ex Græcis liquet: sed tamen cum agatur de confessione, que presbytero fit, longe probabilius videtur de confessione sacramentali sermonem haberi. Aliquanto post codex Colb. τὸν δυνάμενον ἐπιστημόνως καὶ κατὰ τάξιν ἐπιστημόνως τὸν τρόπον.

(9) Codex Colb. παρὰ γνώμην. Mox idem ms. καὶ σφόδρα εὐλόγως.

Α

INTERROGATIO CX

An sorore seniori confitente, adesse oporteat etiam ipsam seniore.

RESPONSIO.

Honestius cautiusque coram ipsa seniore fiet confessio seniori, qui scite ac prudenter pœnitentiæ atque correctionis modum possit suggerere.

INTERROGATIO CXI.

Cum senior ipse jussit aliquid a sororibus fieri, nesciente ipsa seniore, an senior illa jure ac merito indigneur.

RESPONSIO

Jure optimo.

INTERROGATIO CXII.

Si quis accedit ad vitam quæ secundum Deum est, convenitne talem recipi a præfecto citra fratrum notitiam: an potius hoc cum illis quoque prius communicari oporteat.

RESPONSIO.

Dominus docet ob pœnitentem amicos ac vicinos convocari. Quare multo magis necessarium est, ut is qui accedit, scientibus **454** cunctis fratribus suscipiatur, ut simul inter se et gaudeant, et precentur.

INTERROGATIO CXIII.

An possit is cui animarum cura concredita est, ob-servare illud: « Nisi conversi fueritis et facti fueritis sicut parvuli ¹⁰⁰ » quandoquidem res illi est cum multis personis et diversis.

C

RESPONSIO.

Cum sapientissimus Salomon dixerit ¹⁰⁰: *Tempus est omni rei*, scire debemus et humilitati, et potestati exercendæ, et reprehensioni, et exhortationi, et misericordiæ, et libertati loquendi, et benignitati, et severitati, et, ut uno verbo dicam, rei cuique suum tempus esse. Quare sunt aliquando edenda humilitatis specimina, puerorumque imitanda est humilitas: et maxime tum cum tempus est mutui honoris et officiorum præstandorum, operæque et curæ circa corpus adhibendæ, quemadmodum Dominus docuit; aliquando vero potestate a Domino ad ædificationem, non autem ad destructionem ¹⁰¹ tradita utendum est, cum videlicet necessitas postulat loquendi libertatem. Et ut exhortationis tempore exhibenda est benignitas: ita tempore severitatem exigente, æmulatio est ostendenda, atque in reliquis rebus singulis, eodem modo.

D

(10) Reg. primus τοιοῦτον δέχεσθαι. Codex Colb. δέξασθαι. Ibidem editi καὶ αὐτοῦς. Antiqui tres libri præter Combef. αὐτοῖς, recte.

(11) Sic Vossii liber et alii duo. Editi et duo mss. ἐν γνώσει τῶν ὁμοψύχων προσδεχθῆναι, *non citra notitiam eorum qui uno animo vivunt*. Mox Reg. primus συγχαρῶσι καὶ συνεύξωνται ἀλλήλοις.

(12) Editi καὶ πολλὰ. At Vossii vetus liber et alii quatuor πρὸς πολλὰ.

(13) Veteres duo libri cum Voss. μὲν ταπεινοφροσύνην δεικνύειν.

(14) Codex Colb. ἐφ' ἑκάστῳ.

INTERROGATIO CXIV.

A

Cum Dominus præcipiat ⁸²: « Si quis te adegerit ad milliarium unum, vade cum illo duo; » itemque *Apostolus doceat*, ut *subjecti simus alter alteri in timore Christi* ⁸³. num cuius et quodvis imperanti obediendum sit.

RESPONSIO

Imperantium differentia obedientiæ eorum quibus imperatur, nihil officere debet; neque enim Moses Jotham rectum sibi consilium dantem aspernatus est ⁸⁴. Cum autem eorum, quæ jubentur, exiguum non sit discrimen (alia siquidem adversantur mandato Domini, aut corrumpunt illud, aut re, quæ prohibita sit, admista, ipsum multis modis coinquinant: alia conveniunt cum mandato: alia, etiamsi aperte cum eo non conveniant, adjuvant tamen, ac veluti adminicula quædam mandati sunt), necesse est meminisse Apostoli, qui dicit: *Prophe- tias nolite spernere: omnia autem probantes, quod bonum est tenete: ab omni specie mala abstinete vos* ⁸⁵; ac rursus: *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* ⁸⁶. Quare si quid quod omnino cohæreat cum mandato Domini, aut ei conducat, nobis præcipitur, **455** id tanquam Dei voluntatem studiosius diligentiusque suscipere debemus, exsequentes quod dictum est: *Obedientes alter alteri in charitate Christi* ⁸⁷. Cum vero aliquid quod contrarium sit mandato Domini, aut id corrumpat, aut inquinat, nobis ab aliquo præceptum fuerit, tunc opportune dicemus: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* ⁸⁸: memores Domini, qui ait: *Alienam autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia non noverunt vocem alienorum* ⁸⁹; et Apostoli etiam qui securitatis nostræ gratia ausus est vel ipsos angelos perstringere his verbis: *Etiamsi nos ipsi, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* ⁹⁰. Ex quibus illud docemur, quod licet necessitudine maxima nos attingat, et gloria præter modum excellat, qui vetat, quod a Domino imperatum est, aut contra quod ille vetuerit, faciendum suadeat is cuius Dominum diligentem fugiendus est aut etiam execrationi habendus.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΙΔ'.

Τοῦ Κυρίου προστάσσοντος, « Ἐάν τις σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἕν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο. » καὶ τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος, ὑποτάσσεσθαι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ, εἰ δεῖ παντὶ καὶ θεοῦ διήποτε (15) ἐπιτασσόντι ὑπακούειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Γῶν μὲν ἐπιτασσόντων ἡ διαφορά οὐδὲν ὀφείλει παραβιάπτειν τὴν ὑπακοὴν τῶν ἐπιτασσομένων. οὕτε γὰρ Μωσῆς παρήκουσε τοῦ Ἰοθὴρ ἀγαθὰ συμβουλεύσαντος. τῶν δὲ ἐπιτεταγμένων διαφορὰς οὐκ ὀλίγης οὖσης (τὰ μὲν γὰρ ἐναντίως ἔχει πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου (16), ἤτοι παραφθείροντα αὐτὴν, ἢ μολύνοντα πολλαχῶς ἐπιμειξία τοῦ κεκωλυμένου. τὰ δὲ συνεπιπίπτει τῇ ἐντολῇ. τὰ δὲ, κὰν μὴ συνεπιπίπτῃ κατὰ τὸ προφανές, ἀλλὰ συμβάλλεται, καὶ οἰοῦναι βοήθειά τις ἐστὶ τῆς ἐντολῆς), ἀναγκαῖον (17) μεμνηθῆαι τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος. *Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. πάντα δὲ δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε. ἀπὸ παντὸς εἶδους πονηροῦ (18) ἀπέχεσθε.* καὶ πάλιν. *Λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπιαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.* Ὡστε ἂν μὲν τι συνεπιπίπτον τῇ ἐντολῇ τοῦ Κυρίου, ἢ συμβαλλόμενον ἐπιταχθῶμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ θέλημα σπουδαιότερον καὶ ἐπιμελέστερον καταδέχεσθαι χρὴ, πληροῦντας τὸ εἰρημένον. *Ἀρεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ.* ὅταν δὲ τι ἐναντίον τῇ τοῦ Κυρίου ἐντολῇ, παραφθεῖρον ἢ μολύνον αὐτὴν ἐπιταχθῶμεν παρά τινος, καιρὸς εἰπεῖν τότε. *Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.* μνημονεύοντας τοῦ Κυρίου λόγοντος. *Ἄλλοτριῶν δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωμεν (19), ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἀλλοτριῶν τὴν φωνήν.* καὶ τοῦ Ἀποστόλου τολμήσαντος ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀσφαλείας καὶ αὐτῶν καθάψασθαι τῶν ἀγγέλων δι' ὧν φησι. *Κὰν ἡμεῖς αὐτοὶ, ἢ ἀγγελος ἐξ οὐραναῦ εὐαγγελιζήται ὑμῖν, πῦρ ὁ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω.* Ἐξ ὧν παιδευόμεθα, ὅτι, κὰν πολὺ γνήσιός τις ἦ, κὰν ὑπερβαλλόντως (20) ἐνδοξὸς ὁ κωλύων τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστεταγμένον, ἢ προτρέπων ποιεῖν τὸ ὑπ' αὐτοῦ κεκωλυμένον, φευκτός ἢ καὶ βδελυκτός ὀφείλει εἶναι ἐκάστω τῶν ἀγαθῶν πάντων τὸν Κύριον.

⁸² Matth. v, 41. ⁸³ Ephes. v, 21. ⁸⁴ Exod. xviii, 19. ⁸⁵ I Thess. v, 20-22. ⁸⁶ II Cor. x, 4, 5
⁸⁷ Ephes. iv, 2. ⁸⁸ Act. v, 29. ⁸⁹ Joan. v, 10. ⁹⁰ Galat. i, 8.

(15) Editi et mss. aliquot οἰζδηποτεοῦν, cuius imperanti. Reg. primus φῶδηποτε ἐπιτ. sensu non dissimili. At codex Colb. ὁ τι δήποτε ἐπιτ., quidvis imperanti: quod melius videtur et verius.

(16) Unus ms. ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Ibidem duo mss. τὰ δὲ ἐστὶν ἤτοι παραφθείροντα.

(17) Veteres duo libri ἀναγκαῖον οὖν.

(18) Vulgatæ tres editiones et unus ms. ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, ab omni opere malo. Alii tres

mss. præter Voss. ἀπὸ παντὸς εἶδους πονηροῦ, ab omni specie mala.

(19) Reg. tertius ἀκολουθήσωμεν, et ita quoque in Reg. primo scriptum invenitur manu secunda.

(20) Veteres duo libri et editi καὶ ὑπερβαλλόντως. Reg. primus κὰν ὑπερβαλλόντως. Ibidem idem ms. cum Colb. κωλύων τι τῶν προστεταγμένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἢ. Mox iidem mss. κεκωλυμένον, βδελυκτός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΕ'.

Πῶς ὑπακούειν ἀλλήλοις χρή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὁς δούλους (21) δεσπόταις, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστεταγμένον, ὅτι Ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας ἔστω πάντων ἐσχατος, καὶ πάντων δούλος. Οἷς ἐπιφέρει δυσωπητικώτερον· Ὡσπερ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακορηθῆναι, ἀλλὰ διακορῆσαι· καὶ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον (22)· Διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος δουλεύετε ἀλλήλοις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΓ'.

Μέχρι πόσου ὑπακούειν δεῖ ἐν τῷ κατὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Ἀπόστολος εἰδειξε, προθεὶς ἡμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ὑπακοήν, ὃς Ἐργάτοιο ὑπάκουοι μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ προειπὼν· Τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΖ'.

Ὁ μὴ πληροφροῦμενος ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν προκειμένην ἐντολήν ἐπιτάγμασι, τέχνην δὲ (23) μαθεῖν ἐπιζητῶν, ποῖον πάθος νοσεῖ, καὶ εἰ χρὴ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τοιοῦτος καὶ ἀθάδης, καὶ αὐτάρεσχος ἐστὶ, καὶ ἀπιστος· ὅτι οὐκ ἐφοβήθη τὸ κρῖμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Γίνεσθε ἔτοιμοι, ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεται. Εἰ γὰρ καθ' ἡμέραν καὶ καθ' ὥραν προσδοκᾷ τις τὸν Κύριον, ἀγωνιᾷ πῶς τὴν σήμερον ἀργὸς μὴ παρέλθῃ, καὶ πλέον οὐδὲν περιμετράζεται. Εἰ δὲ ἐπιταχθεὶ μαθεῖν τέχνην, ἐν τῇ ὑπακοῇ ἐχέτω τὸ κέρδος τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, καὶ μὴ ἐν τῇ ὑπερθέσει τὸ κρῖμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΗ'.

Ὁ σπουδαῖος εἰς τὴν ἐντολήν, καὶ ἐργαζόμενος οὐκ ὁ ἐπιτάσσεται, ἀλλ' ὁ αὐτὸς θέλει, ποῖον μισθὸν ἔχει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὐτάρεσκιας. Τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· Ἐκαστος ἡμῶν (24) τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθόν, πρὸς οἰκοδομήν, καὶ περισσοτέρως δυσωποῦντος ἐν τῷ ἐπενεχεῖν (25), Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὐκ ἑαυτῷ ἤρσεν, γνωρίζειν ὀφείλει τὸν ἑαυτοῦ κίνδυνον ὁ αὐτάρεσκος· ἐλέγχεται δὲ ὁ αὐτὸς καὶ ἀνυπότακτο·

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΘ'.

Εἰ ἔξεστιν ἐκάστῳ παραιτεῖσθαι τὸ ἐγγεμισθὲν ἔργον, καὶ ἄλλο ἐπιζητεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς ὑπακοῆς, καθὼς προείρηται. μέχρι θανά-

²¹ Marc. x, 44. ²² ibid. 45. ²³ Galat. v, 15. ²⁴ Rom. xv, 2. ²⁵ ibid. 3.

(21) Editi ὡς δούλος. Reg. primus ὡς δούλον. Alii duo mss. ὡς δούλους.

(22) Codex Colb. ὑπὸ τοῦ Παύλου εἰρημένον. Aliquanto infra duo mss. cum Voss. ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε. Ibid. Voss. et Colb. προσθεὶς ἡμῖν.

A

INTERROGATIO CXV.

Quomodo alter alteri obedire debeat.

RESPONSIO.

Veluti dominis servi, prout a Domino præceptum est : Qui vult inter vos esse magnus, sit omnium ultimus, et omnium servus ⁶¹. Quibus hæc efficaciora et ad persuadendum aptiora adjungit : Quemadmodum Filius hominis non venit ut ministraretur ei, sed ut ministraret ⁶²; item prout ab Apostolo dictum est : Per charitatem Spiritus servite invicem ⁶³.

INTERROGATIO CXVI.

Ad quosnam terminos sese debet extendere obedientia, ut servetur mensura, qua Deo placere possimus

RESPONSIO.

Hoc Apostolus docuit, proposita nobis obedientia Domini, qui Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ⁶⁴ : quin et dixerat antea : Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu ⁶⁵.

INTERROGATIO CXVII.

Qui non assentitur iis quæ sibi quotidie injunguntur, ut propositum quoddam mandatum conficiat, cupit vero artem ediscere, quali morbo laboret et nunquid debeat tolerari.

RESPONSIO.

Qui est hujusmodi, is est contumax, et sibi metipso placens, et incredulus est : quandoquidem non timuit judicium Domini, qui dixit : Estote parati : quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet ⁶⁶. Si quis enim diebus 456 singulis et quavis hora Dominum exspectet, is sollicito animo est, ne diem hodiernum otiosus prætereat, nihilque amplius curat. Quod si jussus fuerit artem ediscere, ex obedientia id lucrum referat, ut placeat Deo, non autem condemnetur ob procrastinationem.

INTERROGATIO CXVIII.

Qui strenuus est in mandato conficiendo, sed factum quod sibi non præcipitur, sed quod ipse vult, qualem mercedem habet.

RESPONSIO.

Illius qui sibi placet. Cum autem Apostolus dicat : Unusquisque nostrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem ⁶⁷, magisque nos invitet his quæ subjungit verbis : Nam et ipse Christus non sibi placuit ⁶⁸; imminens sibi periculum nosse debet, qui placet sibi metipso; quin etiam ille idem contumax esse et intractabilis convincitur.

INTERROGATIO CXIX.

An liceat unicuique assignatum sibi onus recusare, et aliud petere.

RESPONSIO.

Cum obedientia, sicut jam dictum est. limites

⁶¹ Philipp. ii, 8. ⁶² ibid. 5. ⁶³ Luc. xii, 40.

(23) Vocula δὲ addita est ex antiquis duobus libris.

(24) Editi ἕκαστος ὡμῶν. At mss. duo ἡμῶν.

(25) Veteres quatuor libri ἐπενεχεῖν. Editi ὑπενεχεῖν.

suos ad mortem usque extendat, delatum munus A qui recusat, et requirit aliud, primum violat obedientiam, et aperte declarat se minime abnegasse semetipsum : deinde etiam aliorum plurium malorum tum sibi, tum cæteris auctor existit. Aperit enim plerisque januam contradictionis, ac seipsum ad hanc assuefacit. Et quoniam non potest unusquisque judicare quid conducatur sibi, non raro opus sibi noxium diligit. Ad hæc pravus fratribus suspiciones movet, tanquam si operi quod requirit, esset magis addictus, quam iis quibuscum operari necesse est. Quare, uno verbo, imperium detrectare multorum ac ingentium malorum radix est. Quod si inesse sibi rationem aliquam operis recusandi putet, declaret illam præfectis, idque ipsis expendendum reinouat.

INTERROGATIO CXX.

An conveniat aliquo abire, moderatore non vris commonefacto.

RESPONSIO.

Cum Dominus dicat : *Neque enim a meipso veni, sed ille me misit*⁶⁹, quanto magis unusquisque nostrum non debet sibiipsi illud permittere? Enimvero id qui sibi indulget, clare ostendit laborare se morbo superbix, seque esse obnoxium iudicio Domini, qui dixit : *Quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum*⁷⁰. Et in summa quidquam sibi permittere, id vitio datur.

457 INTERROGATIO CXXI.

An liceat graviora opera recusare.

RESPONSIO.

Qui vere et sincere Deum diligit, et constanter ac certo exspectat retribuendam a Domino mercedem, nequaquam præsentibus contentus est, sed semper aliquam requirit accessionem, et quiddam amplius exoptat. Et tametsi supra vires quidpiam efficere videtur, non tamen est securus, tanquam qui mensuram impleverit ; quin potius sollicitudinem assiduam patitur, velut qui longe absit a debita perfectione, audiens Dominum ita præcipientem : *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt, tum dicite : Servi inutiles sumus : quod debebamus facere, fecimus*⁷¹; item cum audit Apostolum, cui mundus crucifixus erat, et ipse mundo⁷², qui hæc dicere veritus non est : *Ego me nondum arbitrator comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens*

⁶⁹ Joan. vii, 28. ⁷⁰ Luc. xvi, 15. ⁷¹ Luc. xviii, 10. ⁷² Gal. vi, 14.

(26) In Vossii codice et in Reg. primo pro μέτρον legitur ὄρον.

(27) Codices nonnulli ἀντιλογίας τοῖς λοιποῖς, cæteris. Mox duo mss. καὶ ἑαυτὸν προσεθίζει. Subinde duo quoque mss. ἕκαστος δοκιμάσει.

(28) Codex Colb. τὸ ἔργον. Mox editi μᾶλλον ἢ οἷς. Vox μᾶλλον et in Vossii codice et in quatuor aliis non legitur

(29) Reg. primus Οὐδὲ γὰρ ἐγώ. Aliquanto post

του ἐχούσης τὸ μέτρον (26), ὃ τὸ ἐγχειρισθὲν παραιτούμενος, καὶ ἄλλο ἐπιζητῶν, πρῶτον μὲν τὴν ὑπακοὴν διαφθερίζει, καὶ φανερός ἐστὶ μὴ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν· ἔπειτα καὶ ἐτέρων κακῶν πλείονων ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς λοιποῖς αἰτίος γίνεται. Καὶ γὰρ θύραν ἀντιλογίας τοῖς πολλοῖς ἀνοίγει (27), καὶ ἑαυτὸν πρὸς ταύτην ἐθίζει. Καὶ ἐπεὶ μὴ δύναται ἕκαστος δοκιμάζειν τὸ συμφέρον, ἐκλέγεται πολλάκις τὸ βλαβερὸν ἑαυτῷ ἔργον. Καὶ ὑπονοίας δὲ πονηρᾶς ἐμποεῖ τοῖς ἀδελφοῖς, ὡς προπεπονηθὺς ἢ τῷ ἔργῳ (28) ὅπερ ἐπιζητεῖ, ἥ οἷς συνεργάζεσθαι ἀνάγκη. Ὡστε καθόλου τὸ μὴ ὑπακοῦειν πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐστὶ βίβια. Εἰ δὲ τίνα λόγον ἔχειν νομίζει τῆς παραιτήσεως τοῦ ἔργου, φανερούτω τοῦτον τοῖς προεστῶσι, καὶ καταλιμπανέτω τῇ ἐκείνων B δοκιμασίᾳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PK'.

Εἰ δεῖ ἀπιέναι που χωρὶς ὑπομητῆσεως τοῦ προστώτος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος· Οὐδὲ γὰρ (29) ἀπ' ἑμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε· πῶσω μᾶλλον ἕκαστος ἡμῶν ἑαυτῷ ἐπιτρέπειν οὐκ ὀφείλει; Ὁ γὰρ ἑαυτῷ ἐπιτρέπων δῆλός ἐστιν ὑψηλοφροσύνην νοσῶν, καὶ ὑποκειμένος τῷ κρίματι τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν βδέλυγμα* (30) ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ καθόλου τὸ ἑαυτῷ ἐπιτρέπειν ὑπάτιον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKA'.

C Εἰ ἐξεστὶ (31) παραιτεῖσθαι τὰ βαρύτερα τῶν ἔργων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ γνήσιος ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ, καὶ βέβαιος ἐν πληροφορίᾳ τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίας, οὐ τοῖς γινομένοις ἀρκεῖται, ἀεὶ δὲ προσθήκην ἐπιζητεῖ, καὶ τοῦ πλείονος ὀρέγεται. Κἂν ὑπὲρ δύναμιν (32) δόξῃ ποιεῖν τι, οὐκ ἀμεριμνεῖ, ὡς πληρώσας τὸ μέτρον· ἀγωνιᾷ δὲ ἀεὶ, ὡς ἀπολιμπανόμενος τοῦ πρὸς ἀξίαν, τοῦ Κυρίου ἀκούων προστάσσοντος, ὅτι *Ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διατεταγμένα, τότε λέγετε· Δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν*· τοῦ δὲ Ἀποστόλου, ᾧ ὁ κόσμος ἐσταύρωτο, καὶ αὐτὸς τῷ κόσμῳ, μὴ ἐπισχυνθέντος εἰπεῖν, ὅτι *Ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐκ ὀλοῦμαι κατελιφθῆναι*. *Ἐν δὲ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. Ὅς.

codex Colb. ἕκαστος ὑμῶν.

(30) Unus ms. βδέλυγμά ἐστιν. Ibidem Reg. tertius ἐνώπιον Κυρίου.

(31) Reg. primus εἰ ἐξεστὶ τίτι. Mox idem ms. πρὸς τοῦ Θεοῦ μισθαποδοσίας.

(32) Reg. primus δύνάμειν δόξῃ τὸ ἔργον· ἀγωνιᾷ δὲ ὡς ἀπολιμπανόμενος, etc. Aliquanto post codex Colb. διατεταγμένα ὑμῖν.

καίτοι ἐξουσίαν ἔχων, τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλων, ἅ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν. Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, φησί, *ρυκτός καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι, οὐχ* (33) *ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δώμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Τίς οὖν οὕτως ἀναίσθητος καὶ ἄπιστος, ὡς ἀρκεσθῆναι ποτε τοῖς ἡδῆ γενομένοις, ἢ παραιτήσασθαι τι ὡς βαρύτερον, ἢ κοπιῶδες ;*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKB'.

Ἐάν τις, ἐπιτιμηθεὶς εὐλογία μὴ λαβεῖν, λέγῃ, ὅτι, « Ἐάν μὴ λάβω εὐλογία, οὐκ ἐσθίω » εἰ δεῖ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν τοσούτου ἐπιτιμίου ἄξιον τὸ πταῖσμα, ὡς καὶ τοῦ φαγεῖν κωλυθῆναι, ὁ ἐπιτιμήσας δοκιμάσει πάντως· εἰ δὲ μόνης τῆς εὐλογίας ἀνάξιός τις ἐκρίθη, συγχωρηθεὶς δὲ φαγεῖν οὐκ ἀνέχεται, ὡς ἀπειθής ἐν τούτῳ, καὶ φιλονεικῶς κρινέσθω· ἅμα καὶ ἑαυτὸν γνωρίζων καὶ ἐπιγινώσκων, ὅτι οὐχὶ θεραπεύει ἑαυτὸν τοῦτο ἐπιζητῶν, ἀλλὰ (34) ἀμάρτημα ἀμαρτήματι συνάπτει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKΓ'.

Ἐάν τις, λυπηῖται μὴ ἐπιτρεπόμενος ποιεῖν, ὃ μὴ δύναται ἐπιτηδέως ποιεῖν, εἰ χρῆ αὐτοῦ ἀνέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περὶ τούτου εἴρηται πολλαχού, ὅτι καθόλου τῷ θελήματι τῷ ἰδίῳ κεχρησθαι, ἢ ἐπιτρέπειν, παρὰ τὸν ὑγιῆ ἔστι λόγον· καὶ τῇ δοκιμασίᾳ τῶν πλειόνων μὴ ὑποτάσσασθαι ἀπειθείας καὶ ἀντιλογίας ἔχει τὸν κίνδυνον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ PKΔ'.

Εἰ δεῖ μετὰ αἰρετικῶν ἢ Ἑλλήνων (35) κατὰ συντηχίαν εὐρεθῆντα ποῦ, ἢ συνρεσθῆναι αὐτοῖς, ἢ ἀσπάζεσθαι αὐτούς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸν μὲν ἀσπασμὸν τοῦτον δηλονότι τὸν κοινὸν ἐπ' οὐδενὸς ὁ Κύριος ἀπηγόρευεν, εἰπὼν· Ἐάν ἀσπάσησθε τοὺς φίλους ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; Οὐχὶ καὶ οἱ ἔθνη οὕτω ποιοῦσιν (36); περὶ δὲ τοῦ συνρεσθῆναι ἔχομεν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου, ἐπὶ τίνων χρῆ παραιτεῖσθαι τοῦτο, εἰπόντος· Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναναμίγνυσθαι (37) πόρνοις, καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ πλεονέκταις, ἢ ἄρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελεῖν. Νῦν δὲ ἔγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι (38). Ἐάν τις ἀδελφός ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολά-

*meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium superuocationis Dei in Christo Jesu*⁷³. Qui cum sibi, utpote Evangelium annuntianti, ex Evangelio vivere liceret⁷⁴, ait : *In labore et fatigatione, nocte et die operantes, non quod non habeamus potestatem, sed ut nos ipsos formam demus vobis ad imitandum nos*⁷⁵. Quis igitur adeo stupidus est et incredulus, ut iis quæ fecerit, unquam acquiescat, aut aliquid velut gravius aut laboriosius detrectet ?

INTERROGATIO CXXII.

Cui hæc multa irrogata fuit, nimirum ut non accipiat benedictionem, si is dicat : « Nisi accepero benedictionem, non edo ; » nunquid ferendus sit.

RESPONSIO.

Certe an peccatum tanta multa dignum sit, ut quis arceatur a sumendo cibo, prorsus iudicabit qui pœnam hanc irrogavit. Quod si quispiam habitus fuerit benedictione sola indignus, et edendi facultate ei data, edere tamen recuset, is tanquam contumax in hoc et pervicax iudicetur. Atque etiam noverit semetipsum, intelligatque se sibi, dum hoc facere cupit, non mederi, sed peccatum peccato adjungere.

INTERROGATIO CXXIII.

Si quis ægre ferat non permitti sibi, ut faciat quæ apte facere non potest, isne tolerandus est.

RESPONSIO.

De hac re dictum est plerisque in locis, quod in universum propria voluntate uti, aut pro arbitrio agere, alienum sit a recta ratione : itemque, quod plurium iudicio **458** non parere, est contumaciæ et contentionis periculum adire.

INTERROGATIO CXXIV.

Si quando forte inciderit quispiam in hæreticos aut in ebrios, an is debeat aut cum ipsis cibum capere, aut ipsos salutare.

RESPONSIO.

Salutationem quidem, si videlicet communis illa sit et vulgaris, nullo modo vetuit Dominus, cum dixerit : *Si salutaveritis amicos vestros tantum, quid amplius facitis ? Nonne et ethnici sic faciunt*⁷⁶ ? Quod vero ad cibum una capiendum attinet, habemus præceptum Apostoli, quo docemur in quibus hoc vitari debeat, ita loquentis : *Scripti vobis in epistola, ne commisceremini cum fornicariis, ac non omnino cum fornicariis hujus mundi, aut cum avaris, aut cum rapacibus, aut idolorum cultoribus : alioquin deberetis utique de hoc mundo exiisse. Nunc autem scripsi vobis, ut ne commisceamini. Si aliquis, qui frater nominatur, est aut fornicator, aut avarus, aut*

⁷³ Philipp. III, 13, 14. ⁷⁴ I Cor. IX, 14. ⁷⁵ II Thess. III, 8, 9. ⁷⁶ Matth. V, 47.

(35) Codex Colb. ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα, οὐχ. Aliquanto post idem ms. cum Reg. primo βαρύτερον καὶ κοπιῶδες.

(34) Veteres duo libri : ὅτι οὐχὶ θεραπεύων ἑαυτὸν τοῦτο ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ καὶ. Subinde codex Colb. ἐπὶ ἀμαρτήματι. Quæri potest quid hoc loco vox εὐλογία significet : sed, ut verum fatear, nihil ea de re certo affirmari posse arbitror. Potest igitur ac-

cipi ad arbitrium aut pro simplici præpositorum benedictione, aut pro Eucharistia.

(35) Reg. primus et Colb. μὴ συνρεσθῆναι ἢ μετὰ Ἑλλήνων ἢ Ἰουδαίων. Editi et alii duo mss. ut in contextu.

(36) Antiqui duo libri ἔθνη τοῦτο ποιοῦσι.

(37) Codex Colb. μὴ συναναμίγνυσθε.

(38) Reg. primus et Colb. μὴ συναναμίγνυσθε.

idolis serviens, aut medicus, aut ebriosus, aut rapax : cum ejusmodi ne cibum quidem capiat ⁷⁷.

INTERROGATIO CXXV.

Cui munus aliquod creditum est, et nemine admonito facit aliquid præter id quod ei injunctum fuit, aut ultra quam ipsi præscriptum est, isne debet id munus retinere.

RESPONSIO.

Aliquid sibimetipsi assumere in universum displicet Deo : neque id convenit, neque expedit iis quibus vinculum conservandæ pacis in studio est. Quod si perseveraverit in sua protervia, præstat id officii ab ipso auferri. Non enim servat præceptum ejus qui dixit : *Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat* ⁷⁸; et quod ad commovendum magis valet, addit : *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem : unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei* ⁷⁹.

INTERROGATIO CXXVI.

Qua ratione quis non vincatur a voluptate eduliorum.

RESPONSIO.

Nempe si utilitatis rationem semper habere apud se statuerit ducem ac magistram eorum, quæ pro usu assumuntur, sive suavia fuerint, sive insuavia.

459 INTERROGATIO CXXVII

Dicunt quidam fieri non posse, quin homo irascatur.

RESPONSIO.

Non continuo si fieri potest ut miles irascatur in oculis regis, rationi consentaneum est quod dicitur. Etenim si hominis, qui secundum naturam æqualis est, aspectus id vitium coerceat propter dignitatis præstantiam, quanto magis idem vitabitur si cui sit persuasum, se motuum suorum Deum inspectorem habere? Deus enim, qui scrutatur corda et renes, multo magis videt animi motus, quam homo quæ oculis subjiciuntur.

INTERROGATIO CXXVIII.

Cum quis vult abstinentia supra vires uti, ita ut etiam in mandato quod sibi proponitur conficiendo impediatur, idne ipsi permittendum est.

RESPONSIO.

Quæstio hæc non mihi rite proposita videtur. Abstinentia enim non sita est in ciborum nihil ad rem pertinentium amotione, ex qua consequitur ea, quæ ab Apostolo redarguitur ⁸⁰, immoderata corporis afflictio, sed in perfecto a propriis voluntatibus secessu. Quam autem periculosum sit a mandato Domini excidere ob propriam voluntatem, ex Apostoli verbis liquet, ubi ait ⁸¹ : *Facientes voluntates carnis, et cogitationum, et eramus natura filii iræ.*

⁷⁷ I Cor. v, 9-11. ⁷⁸ I Cor. vii, 24. ⁷⁹ Rom. xii, 3. ⁸⁰ Coloss. ii, 23. ⁸¹ Ephes. ii, 3.

(39) Sic antiqui duo libri. Editi autem.
(40) Codex Colb. ἀρθῆναι ἀπ' αὐτοῦ. Alii quidam mss. et editi ἀρθῆναι αὐτοῦ.

(41) Reg. primus et Colb. διὰ τὸ ὑπερέχον τοῦ.

Α τρης, ἢ λοιδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἄρπαξ. τῷ τω οὐτῷ μηδὲ συνεσθίειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΚΕ'.

Τὸν πιστευόμενον ἔργον, καὶ ποιούντ' αὐτὸν εὐχρηστικῶς παρὰ τὸ διατεταγμένον, ἢ ὑπὲρ τὸ διατεταγμένον αὐτῷ (39), εἰ δεῖ ἔχειν τὸ ἔργον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ μὲν αὐτῷ λαμβάνειν καθόλου ἀπαρέσκει Θεῷ· καὶ οὐτε πρέπει, οὐτε συμφέροι τοῖς ἐσπουδακόσι τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης φυλάσσειν· εἰ δὲ ἐπιμένοι προπετευόμενος, συμφέροι ἀρθῆναι ἀπ' αὐτοῦ (40) τὸ ἔργον. Οὐ γὰρ φυλάσσει τὸ πρόσταγμα τοῦ εἰπόντος· Ἐκάστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω· καὶ ἐτι ἐντροπικώτερον· *Μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΚΓ'.

Πῶς ἂν τις ἡτηθη τῆς ἐν βρώμασι φιληθονίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κρίνας τὸν λόγον τοῦ συμφέροντος, ὀδηγὸν καὶ διδάσκαλον ἔχειν ἀεὶ τῶν εἰς τὴν χρῆσιν παραλαμβανομένων, εἴτε ἡδέα εἴτε ἀηδῆ ταῦτα εἴη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΚΖ'.

Λέγουσι τινες, δεῖ ἀδύνατόν ἐσθαι μὴ ὀργισθῆναι ἀνθρώπων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ δυνατόν ἐσθαι τῷ στρατιώτῃ ἐν ὄψεσι βασιλέως ὀργισθῆναι, οὐδὲ οὕτω λόγον ἔχει τὸ λεγόμενον. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου ὄψις ἰσοτιμίου κατὰ τὴν φύσιν διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ (41) ἀξιώματος ἐκώλυσε τὸ πάθος, πόσω μᾶλλον, ἐὰν πληροφορηθῆ τις Θεὸν ἔχειν ἐπὶ ὀπτην τῶν ἰδίων κινήματων; Πολὺ γὰρ πλέον ὁ Θεὸς, ὁ ἐτάξων καρδίας καὶ νεφροῦς, βλέπει τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, ἢ ἄνθρωπος τὰ εἰς πρόσωπον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΚΗ'.

Τῷ θέλοντι ἐγκρατεῦσθαι ὑπὲρ δυνάμιν, ὥστε καὶ εἰς τὴν προκειμένην ἐντολὴν ἐμποδίσθαι, εἰ δεῖ συγχωρεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐρώτημα οὐ κυρίως φαίνεται μοι πεποιημένον. Ἡ γὰρ ἐγκρατεία οὐκ ἐν ἀποχῇ ἀλόγων βρωμάτων (42) ἐστίν, ἐν ᾗ συμβαίνει ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου κατηγορουμένη ἀφειδία σώματος, ἀλλ' ἐν τελεῖα ἀναχωρήσει τῶν ἰδίων θελημάτων. Ὅσον δὲ ἔχει κίνδυνον διὰ τὸ ἴδιον θέλημα τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐκπεσεῖν, ὅλον ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ (43) Ἀποστόλου εἰρημένων, εἰπόντος· *Ποιούντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διαβοῶν, καὶ ἡμεῖς τέκνα φύσει ὀργῆς.*

(42) Combefissius illud, ὄλογα βρώματα, ita Latine reddidit, terreni cibi.

(43) Reg. primus ἐκ τῶν παρὰ τοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΚΘ.

Ὁ πολλὰ νηστεύων, ἐν δὲ τῇ μεταλήψει μὴ δυνάμενος ἀρέχασθαι τοῦ βρώματος (44) τοῦ κοινοῦ, τί μᾶλλον ἐλέσθαι ὀφείλει, νηστεύειν μετὰ τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἐσθίειν μετ' αὐτῶν, ἢ, διὰ τὸ ἀμέτρως νηστεύειν, ἄλλων βρωμάτων ἔχειν χρῆσαν ἐν τῇ μεταλήψει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Νηστείας καιρὸς, οὐ τὸ θέλημα ἐκάστου, ἀλλ' ἡ χρῆσα (45) τῶν εἰς θεοσέβειαν ἠκόντων· καθὼς καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων ἱστοροῦσι, καὶ παρὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ (46) Δαδιδῆ μανθάνομεν. Ἐάν οὖν τις κατὰ λόγον τοιοῦτον νηστεύῃ, καὶ τοῦ δύνασθαι πάντως καταξιοῦται. Πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελίας λάμπος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑ.

Πῶς χρὴ νηστεύειν, ὅταν χρῆσα γένηται νηστείας πρὸς τι τῶν εἰς θεοσέβειαν ἐπιζητούμενων· ὡς ἀναγκαζόμενον, ἢ μετὰ προθυμίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος, Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς θεοσέβειαν, μὴ μετ' ἐπιθυμίας καὶ σπουδῆς γινόμενον, ἐπικίνδυνον. Ὅστε τὸν μὲν νηστεύοντα μὴ προθύμως (47) τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἀκίνδυνον· τὸ δὲ νηστεύειν ἐν καιρῷ χρῆσας τοιαύτης ἀναγκαῖον, τοῦ Ἀποστόλου μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κατορθωμάτων καὶ τοῦτο πρὸς διδασκαλίαν ἡμετέραν διηγησαμένον τὸ, Ἐν νηστείας πολλάκις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΑ.

Ὁ μὴ μεταλαμβάνων ὅθεν οἱ ἀδελφοὶ ἐσθίουσιν, ἀλλ' ἕτερον ἐπιζητῶν, εἰ καλῶς ποιεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου τὸ ἐπιζητεῖν βρῶμα παρ' ἐντολήν ἐστι, τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Μὴ ζητεῖτε (48) τί φάγητε, καὶ τί πίητε· καὶ μὴ μετεωρίζεσθε· καὶ καταπληκτικώτερον ἐπενεγκόντος· Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἐθῆ ἐπιζητεῖ. Τοῦ δὲ ἐπιτεταγμένου ἐστὶ πληροῦν ἐπιμελῶς τὸ, Διεδίδοτο δὲ ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις χρῆσαν εἶχεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΒ.

Ὁ λέγων, ὅτι βλέπτει με τοῦτο, καὶ λυπούμενος, ἕαν ἄλλο μὴ δοθῇ αὐτῷ (49), τί ἐστίν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Φαίνεται, ὅτι οὐκ ἐπληροφόρηθη τὴν ἐλπίδα Λαζάρου, οὔτε ἐγνώρισε τὴν ἀγάπην τοῦ πεπιστευμένου τὴν πάντων καὶ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν. Καθόλου δὲ οὔτε περὶ τοῦ βλέποντος ἢ ὠφελοῦντος ἐαυτῷ ἐπι-

⁴⁴ Act. xiii, 2, 3. ⁴⁵ Psal. xxxiv, 13. ⁴⁶ Hebr. x, 23. ⁴⁷ Matth. v, 6. ⁴⁸ II Cor. xi, 27. ⁴⁹ Luc. xii, 29. ⁵⁰ ibid. 30. ⁵¹ Act. iv, 35.

(44) Codex Colb. τῶν βρωμάτων.

(45) Ait vir doctissimus Combefisus, accipiendum hunc locum de personis : cuius si sententiam amplectare, sic veritas velim : *Jejunii tempus non in cuiusvis arbitrio, sed in eorum qui ad pietatem excolendam accedunt, necessitate situm est.*

(46) Illud, ἐκλεκτοῦ, in duobus mss. non legitur. Quare facile adducerem ut crederem hanc vocem oscitanter ab aliquo additam fuisse : eoque magis,

INTERROGATIO CXXIX.

Qui multum jejunit, ob idque in capiendo cibo communem escam sufferre non potest, utrum potius eligere debet, jejunarene cum fratribus, et una cum ipsis edere, an, immodici jejunii causa, in cibo sumendo ulius edulius opus habere.

RESPONSIO.

Jejunii tempus non est arbitrium cuiusque; sed est, cum ea, quæ ad Dei cultum pertinent, id requirunt : quemadmodum et Acta apostolorum narant ⁴⁴, et ab electo Davide discimus ⁴⁵. Si quis igitur jejunit hunc in modum, utique consequitur etiam jejunandi facultatem. *Fidelis est enim qui reponisit* ⁴⁶.

460 INTERROGATIO CXXX.

Quomodo jejunandum est, cum opus fuerit jejunio propter aliquod eorum quæ ad pietatem excolendam requiruntur : utrum tanquam coacte, an cum animi promptitudine.

RESPONSIO.

Cum Dominus dicat : *Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam* ⁴⁴, quidquid ad pietatem conducit, id nisi libenter ac studiose fiat, periculosum est. Quare qui jejunit quidem, sed id animo alacri non facit, vocatur in periculum ; cæterum in tempore necessitatis ejusmodi necesse est jejunare, quandoquidem Apostolus inter sua alia recte facta illud etiam ad docendos nos enumerat : *In jejuniis sæpe* ⁴⁵.

INTERROGATIO CXXXI.

Qui non capit cibos, quos fratres edunt, sed alios requirit, nunquid recte faciat.

RESPONSIO.

In universum cibos requirere contrarium est mandato, cum Dominus dixerit : *Nolite querere quid manducetis, et quid bibatis : et nolite in sublime tolli* ⁴⁴ ; cumque, quod ad perterrendum magis valet, statim addiderit : *Hæc enim omnia gentes inquirunt* ⁴⁵. Est autem ejus, penes quem distribuendi munus est, diligenter exsequi illud : *Diridebatur autem singulis, prout cuique opus erat* ⁴⁶.

INTERROGATIO CXXXII.

Qui dicit : *Id mihi nocet, et ægre fert, nisi aliud sibi datum fuerit, quid hoc est.*

RESPONSIO.

Apparet, huic persuasum non esse de spe Lazari, neque ipsum charitatem illius cui omnium et suiipsius cura concredita est, perspectam habere. In universum autem non debet quivis de re

quod ejusmodi epithetum David a Basilio tribui non solet.

(47) Codex Colb. μὴ προθύμως δέ. Mox idem ms. χρῆσας ταύτης.

(48) Vetus liber Colb. μὴ ζητῆτε. Paulo post idem ms. cum Reg. primo καὶ ἐπιπληκτικώτερον.

(49) Illud, αὐτῷ, quod in vulgatis deest, in duobus mss. legitur. Ibidem codex Colb. τίς ἐστίν.

aut noxia aut expedienti iudicium sibi permittere : sed id deferendum est ei, cuius munus est de cuiusque utilitate iudicare : qui præcipue inquirat animæ emolumentum, sicque secundo loco ea quæ ad corporis necessitatem pertinent, subministret juxta Dei voluntatem.

INTERROGATIO CXXXIII.

Si vero ob cibum etiam murmuraverit.

RESPONSIO.

Eorum qui in deserto murmuravere⁸⁹, iudicio obnoxius est. Ait enim Apostolus : *Neque murmuretis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore*⁹⁰.

INTERROGATIO CXXXIV.

Si iratus quispiam aliquid eorum, quæ necessaria sunt, accipere recuset.

RESPONSIO.

Qui ejusmodi est, etiamsi poscat, dignus est qui non impetret, quoad vitium illud, imo potius vitia illa sanata esse præpositus iudicaverit.

461 INTERROGATIO CXXXV.

An conveniat quempiam, labore defatigatum, quidquam consuetis amplius exposcere.

RESPONSIO.

Si laborem suscipit ob retribuendam a Deo mercedem, hinc laboris sui quærere non debet levamentum, sed semetipsum ad Domini præmium apparare, haud ignorans se ut pro labore remunerationem, ita quoque pro angustia consolationem a Domino consecuturum. Ille autem cuius ea provincia est, ut impleat illud : *Dividebatur singulis, prout cuique opus erat*⁹¹; debet necessario laborantem quemque cognoscere, et ut par est, curare.

INTERROGATIO CXXXVI.

An necesse sit omnes ad horam prandii convenire : et qui abfuerit, veneritque post prandium, quomodo nobis cum eo agendum sit.

RESPONSIO.

Si abfuerit quidem ob loci aut operis necessitatem, tanquam qui servet præceptum illius, qui dixit : *Unusquisque, in quo vocatus est, fratres, in hoc maneat*⁹²; examine præmisso ignoscet communis disciplinæ inspector : sin cum simul occurrere potuisset, non festinavit, culpa hujusce negligentiae cognita, usque ad constitutam horam sequentis diei maneat jejunos.

⁸⁹ Num. xi, 1. ⁹⁰ I Cor. x, 10. ⁹¹ Act. iv, 35. ⁹² I Cor. vii, 24.

(50) Sic mss. nonnulli. Editi λαβεῖν τὰ πρός.
(51) Reg. primus ἐπιζητεῖν πλεονα τῆς. Aliquanto post idem ms. τὸν κάματον ἀνέχεται, laborem perfert. Lectio optima.

(52) Sic antiqui tres libri. Illud, ἄν τις, in editis desiderabatur.

(53) Codex Colb. ἐν τῇ ὥρᾳ. Paulo post Reg. pri-

τρέπειν τὴν δοκιμασίαν ἕκαστος ὀφείλει· ἀλλὰ τῷ ἐπιτεταγμένῳ δοκιμάζειν τὸ ἐκάστῳ χρεῶδες, προηγουμένως τὸ ἕλεος τῆς ψυχῆς ἐπιζητοῦντι, καὶ οὕτω δευτέρῳ λόγῳ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΓ'.

Ἐάν δὲ καὶ γογγύση διὰ βρῶμα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ κρίμα τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ γογγυσάντων ἔχει. Λέγει γὰρ ὁ Ἀπόστολος· *Μηδὲ γογγύετε, καθὼς τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΔ'.

B *Ἐάν τις ὀργισθεὶς παραιτῆται λαβεῖν τι τῶν πρὸς (50) τὴν χρεῖαν.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τοιοῦτος ἀξιὸς ἐστὶ, κἂν ζητῇ, μὴ λαβεῖν, ἕως ἂν δοκιμάσῃ ὁ προσετός, ὅτι θεραπεύθη τὸ πάθος, μᾶλλον δὲ τὰ πάθη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΕ'.

Εἰ χρὴ τὸν κάμνοντα αὐτὸν ἐπιζητῆσαι πλεον τὴς συνθηθείας (51).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ ἔνεκεν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθαποδοσίας τὸν κάματον ἀναδέχεται, οὐκ ἐντεῦθεν ἐπιζητεῖν ὀφείλει τὴν παραμυθίαν τοῦ κόπου, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίαν ἑαυτὸν καταρτίζειν· εἰδὼς, ὅτι, ὡς τῆς ὑπὲρ τοῦ κόπου ἀμοιβῆς, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως ὑπὲρ τῆς στενοχωρίας παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ καταξιώθησεται. Ὁ μὲντοι ἐπιτεταγμένος ποιεῖν τὸ, *Διεδίδοτο ἐκάστῳ, καθότι ἄν τις χρεῖαν εἶχεν* (52), ἀναγκαιῶς ὀφείλει γνωρίζειν ἕκαστον τῶν κοπιώντων, καὶ θεραπεύειν κατὰ τὸ προσῆκον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΓ'.

Εἰ ἀναγκᾶιον πάντας συνάγεσθαι τῇ ὥρᾳ (53) τοῦ ἄριστου, καὶ τὸν ἀπολιμπανόμενον, καὶ μετὰ τὸ ἄριστον ἐρχόμενον πῶς παρέλθωμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

D Εἰ μὲν κατὰ ἀνάγκην τοῦ τόπου ἢ τοῦ ἔργου ἀπειλείσθαι, ὡς φυλάσων τὸ παράγγελμα τοῦ εἰπόντος· *Ἐκαστος, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω· ὁ τῆς κοινῆς εὐταξίας ἔφορος δοκιμάσας συγγνώσεται· εἰ δὲ δυνάμενος συμφθάσαι, οὐκ ἐσπούδασε* (54), γνωρίσας τὸ ἔγκλημα τῆς ἀμελείας, ἄσπιτος μεινάτω μέχρι τῆς τετυπωμένης ὥρας ἐν τῇ ἐπιούσῃ.

μὴς τόπου ἢ τοῦ καιροῦ, loci aut temporis necessitas. Ibidem Col. ἀπελείσθαι, ὁ τῆς κοινῆς, etc., brevius.

(54) Editi et unus ms. καὶ οὐκ ἐσπούδασε. Vocula καὶ in aliis duobus mss. non legitur, nec mihi dubium est quin melius absit. Mox codex Colb. ὥρας τῆς ἐπιούσης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΖ'.

Εἰ καλόν ἐστι τὸ κρίναι ἐπὶ τούτῳ, εἰ τύχοι, χρόνον ἀποσχέσθαι τοῦδὲ τινος τοῦ βρώματος ἢ τοῦ πόματος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημά τοῦ (55) πέμψαντός με, πᾶσα κρίσις ἰδίου θελήματος ἐπισηφάλης. Ὅπερ εἰδὼς ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν· Ὁμοσα, καὶ ἔστησα τοῦ φυλάσσεσθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, οὐ τὰ ἐμὰ θελήματα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΗ'.

Εἰ μὴ ἐπιτρέπεσθαι ἐν ἀδελφότητι τινα πλεόντων ἄλλων νηστεύειν ἢ ἀργυρνείν, κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς, πᾶν ὅπερ ἂν τις κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα ποιῇ, τοῦτο τοῦ μὲν ποιούντος ἐστὶν ἴδιον, τῆς δὲ θεοσεβείας ἀλλότριον· καὶ φόβος μήποτε ἀκούση παρὰ (56) τοῦ Θεοῦ περὶ οὗ δοκεῖ ποιεῖν, Πρὸς σέ ἡ ἀποτροφή αὐτοῦ, καὶ σὺ ἀρξείης αὐτοῦ. Καὶ τὸ ἐν συγκρίσει δὲ τῶν ἄλλων τὸ πλεόν θέλειν, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καλοῖς, φιλονεικίας πάθος ἐστὶν ἀπὸ κενοδοξίας συμβαῖνον· ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ἀπηγορευμένον δεικνύς φησιν (57)· Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρίναι ἢ συγκρίναι ἑαυτούς τισι τῶν ἑαυτοῦς συνιστανόντων. Διόπερ ἀφεμένους τῶν ἰδίων θελημάτων, καὶ τοῦ θέλειν δοκεῖν ὑπὲρ τοῦς λοιπούς (58) ποιεῖν τι, πείθεσθαι τῷ Ἀποστόλῳ χρὴ C παραινοῦντι καὶ λέγοντι· Ἐἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. Φιλονεικία γάρ, καὶ κενοδοξία, καὶ αὐταρέσκεια, παντελῶς ἀλλότρια τῶν τὸν καλὸν ἀγῶνα νομίμως ἀγωνιζομένων. Διό φησι ποτὲ μὲν, Μὴ γενώμεθα (59) κενόδοξοι· ποτὲ δὲ, Εἴ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ· καὶ ἄλλοτε, Ὁφειλλομεν ἡμεῖς μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν· ὅς ἐπιφέρει ἐν τρεπτικώτερον· Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν. Εἰ δέ τις οἶεται χρῆζειν τοῦ πλειονοῦς εἴτε ἐν νηστείᾳ, εἴτε ἐν ἀργυρνείᾳ, εἴτε ἐν ᾧδήποτε ἄλλῳ (60), ἀποκαλυπτέτω τοῖς τὴν κοινὴν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένοις τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆν, δι' ἣν νομίζει τοῦ πλειονοῦς χρῆζειν· καὶ τὸ παρ' αὐτῶν δοκιμασθὲν παραφυλαττέτω. Πολ- D λάκις γὰρ ἐτέρῳ μᾶλλον τρόπῳ τὸ ἱκανὸν τῇ χρείᾳ γενέσθαι (61) δεήσει.

⁵⁵ Joan. vi, 38. ⁵⁶ Psal. cxviii, 406. ⁵⁷ Joan. vi, 38. ⁵⁸ Gen. iii, 16. ⁵⁹ II Cor. x, 12. ⁶⁰ I Cor. x, 31. ⁶¹ Galat. v, 26. ¹ I Cor. xi, 16. ² Rom. xv, 1. ³ ibid. 3.

(55) Antiqui tres libri ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ. Editi et Reg. tertius ἀλλὰ τοῦ. Nec ita multo post tres mss. καὶ ἔστησα τοῦ. Editi καὶ ἔστηκα.

(56) Legitur ἀπὸ in duobus mss. pro παρὰ.

(57) Veteres duo libri cum Voss. δέικνυσι φάσκων. Ibidem Reg. primus τολμῶμεν κρίναι ἢ.

(58) Reg. primus et Colb. et Voss. ὑπὲρ τοῦς πολλούς.

(59) Editi et unus ms. μὴ γινώμεθα. Alii tres

A INTERROGATIO CXXXVII.

Nunquid rectum sit hoc, ut aliquis, exempli causa, in animo statuat se ad aliquid certum tempus ab aliquo cibo aut potu abstinere.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit : Non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me ⁵⁵, omne judicium voluntatis propriæ periculo non vacat. Cujus rei ignarus David aiebat : Juravi, et statui custodire judicia justitiæ tuæ ⁵⁶, non voluntates meas.

INTERROGATIO CXXXVIII.

An in fratrum conventu cuiquam permitti debeat ut plusquam cæteri jejundet, aut vigilet ex propria voluntate.

RESPONSIO.

B Cum Dominus dixerit : Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris ⁵⁵, quidquid quis fecerit ex propria voluntate, id cum facientis **462** sit proprium, alienum est a pietate : et metuendum est, ne quando de eo, quod facere videtur, a Deo audiat : Ad te conversio illius et tu dominaberis illius ⁵⁶. Quin et in ipsis etiam bonis aliquid amplius præ cæteris velle, contentionis vitium est, a vana gloria profiscens : quod vetitum esse ostendens Apostolus ait : Non enim audemus inserere aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant ⁵⁷. Quare relicti propriis voluntatibus, eoque ut videri velimus aliquid excellentius facere quam reliqui, parere debemus Apostolo admonenti ac dicenti : Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite ⁵⁸. Contendere enim, et efferrî inani gloria, ac sibi placere, res sunt omnino alienæ ab iis qui bonum certamen legitime decertant. Quapropter, ait, modo quidem : Non efficiamur inanis gloriæ cupidi ⁵⁹ : modo vero : Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei ¹ : item in alio loco : Debemus nos non nobismetipsis placere ² : quibus hæc ad commoventum efficaciora adjungit : Etenim Christus non sibi placuit ³. Quod si quispiam existimat opus sibi esse asperitate majore, sive in jejuniis, sive in vigiliis, sive in quacunque alia re, patefaciat rei communi præfectis hanc ipsam rationem, ob quam asperitate majori indigere se arbitratur : quod autem ipsis probatum fuerit, observet. Sæpe enim alio potius modo necessitati ipsius consulere oportebit.

mss. γενώμεθα. Aliquanto post editi et duo mss. ὅς ἐπιλέγει. Alii duo mss. cum Voss. ὅς ἐπιφέρει.

(60) Reg. primus εἴτε ἐν ἄλλῳ οἰσθήποτε. Aliquanto post duo mss. ὑπόθεσιν ταύτην. Mox unus ms. cum Voss. δοκιμασθὲν παραφυλασσέσθω.

(61) Veteres duo libri præter Voss. Πολλάκις γὰρ ἐν ἐτέρῳ μᾶλλον τρόπῳ τὸ ἱκανὸν τῆς χρείας γενήσεται.

INTERROGATIO CXXXIX.

Aucto jejunio, evadimus ad laborem debiliores. Quid igitur magis factu opus est: rescinderene laborem propter jejunium, an negligere jejunium propter laborem.

RESPONSIO.

Operæ pretium est jejunare, et edere juxta accommodatam pietati rationem; ut cum conficiendum fuerit Dei mandatum per jejunium, jejunemus, ac vice versa, cum Dei mandatum cibum corpus corroborantem exigit, comedamus, non tanquam helluones, sed ut operarii Dei. Servandum est enim quod dictum est ab Apostolo: *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* ⁴.

INTERROGATIO CXL.

Si quis temperans non fuerit in noxiis cibis capiendis, imo vero iis abunde sumptis incidat in morbum, nunquid ejus cura suscipienda sit.

RESPONSIO.

Intemperantia manifestam præfert nequitiam; atque in primis de hoc vitio sollicitum esse necesse est, ut remedium **463** ei afferatur. Etenim benignus Deus, quantum malum incontinentia sit, ostendere cum vellet, animam sæpe in iis etiam quæ corpori nocent, in vitium intemperantiæ labi permisit, si forte posset per corporalem morbum, quem intemperantiæ causa perferebat, suum ipsius detrimentum nosse, et adduci ad servandam in omnibus temperantiam. Cæterum curam corporis erga eos qui ob intemperantiam male afficiuntur, gerere quidem cito rationi et benignitati convenit, non tamen sine ullo examine, sed sollicite, ne forte corpore curando animam relinquamus incuratam. Quamobrem si quis quempiam ita effectum conspexerit, ut per corporis curationem probe eruditus sit, animamque vitiiis propriis irretitam curet, adhibenda est ipsi corporalis cura. Quod si in curando corpore contempnere animam deprehendatur, præstabilius est, qui ejusmodi est, eum in doloribus iis, quos ob suam intemperantiam suffert, derelinqui, si forte temporis progressu ad sui ipsius et æterni supplicii notitiam perveniens, possit animæ sanitati providere. *Dum enim judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo dampnemur* ⁵.

⁴ I Cor. x, 31. ⁵ I Cor. xi, 32.

(62) Codex Colb. Τι οὖν χρῆ ποιεῖν μᾶλλον.

(63) Unus ms. οικείου τῆς εὐσεβείας.

(64) Codex Colb. χρῆ αὐτοῦ ἐπιμελεῖσθαι. Aliquanto post editi et unus ms. ἐπὶ τῶν βλαπτόντων τὸ σῶμα. Alii duo mss. ἐπὶ τῶν τὸ σῶμα βλαπτόντων, rectius.

(65) Editio Paris. ἀλλὰ πεφροντικῶς, operarum, ut opinor, oscitantia. Aliæ duæ editiones et tres mss. πεφροντικῶτας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΑΘ'.

Τῆς νηστείας ἐπιτεινομένης, ἀτονώτεροι γινόμεθα εἰς τὸ ἔργον. Τί οὖν χρῆ μᾶλλον (62) ἐμπυδίζειν τῷ ἔργῳ διὰ τὴν νηστείαν, ἢ παρορᾶν ἐκεῖνην διὰ τὸ ἔργον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ τὴν νηστείαν, καὶ τὸ φαγεῖν μετὰ λόγου τοῦ οικείου τῆς θεοσεβείας (63) παραλαμβάνεσθαι χρῆ· ἴνα, ὅταν μὲν ἐντολὴν Θεοῦ διὰ νηστείας κατορθώθῃται δέοι, νηστεύσωμεν· ὅταν δὲ πάλιν ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ βρωσὶν ἐπιζητοῖ ἐνδυναμοῦσαν τὸ σῶμα, φάγωμεν, οὐχ ὡς γαστριμαργοί, ἀλλ' ὡς ἐργάται Θεοῦ. Φυλάσσειν γὰρ χρῆ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.*

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜ'.

Ἐάν τις μὴ ἐγκρατεύηται περὶ τὰ βλαβερά τῶν βρωμάτων, μεταλαμβάνων δὲ ἀφειδῶς, κακώσει περιπέσει, εἰ χρῆ αὐτοῦ ἐπιμέλειαν ποιῆσθαι (64).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν ἀκρασία πρόδηλον ἔχει τὴν κακίαν· καὶ τοῦτου τοῦ πάθους προηγουμένως φροντίζειν ἀναγκαῖον, ὅπως θεραπευθῇ. Βουληθεὶς γὰρ δεῖξαι ὁ φιλόνηθρος Θεός, ἡλίκοι κακόν ἐστι τὸ μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀφῆκε πολλάκις τὴν ψυχὴν καὶ ἐπὶ τῶν τὸ σῶμα βλαπτόντων κεχρησθαι τῷ πάθει τῆς ἀκρασίας, ἐὰν ἄρα δυνηθῇ διὰ τῆς κακώσεως τῆς σωματικῆς, ἣν ἐκ τῆς ἀκρασίας ὑπομένει, εἰς αἰσθησὶν ἔλθειν τῆς ἰδίας βλάβης, καὶ ὀδηγηθῆναι πρὸς τὴν ἐν πᾶσιν ἐγκράτειαν. Τὴν δὲ ἐπιμέλειαν τοῦ σώματος ἐπὶ τῶν ἐξ ἀκρασίας βλαπτομένων ποιῆσθαι μὲν τάχα εὐλογον καὶ χρησιμότητι πρέπον, οὐκ ἀδοκιμάστως δὲ, ἀλλὰ πεφροντικῶτας (65), μήπως ἐν τῇ τοῦ σώματος θεραπείᾳ τὴν ψυχὴν ἀθεράπευτον καταλίπωμεν (66). Ὅποτε, ἐὰν μὲν ἐπίδη τις τὸν τοιοῦτον ἐκ τῆς τοῦ σώματος θεραπείας παιδευόμενον εὐγνωμόνως (67), καὶ τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἰδίοις πάθειν ἐπιμελεῖσθαι, προσάγειν αὐτῷ τὴν σωματικὴν ἐπιμέλειαν· ἐὰν δὲ, τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν δεχόμενος, ἐλέγχεται τῆς ψυχῆς καταφρονῶν, βέλτιόν ἐστι τὸν τοιοῦτον ἐναφεθῆναι (68) ταῖς δύναϊς, ἃς ἐκ τῆς ἰδίας ἀκρασίας ὑφίσταται, ἐὰν ἄρα δυνηθῇ τῷ χρόνῳ εἰς συναίσθησιν ἔλθῶν ἑαυτοῦ καὶ τῆς αἰωνίου κολάσεως, φροντίδα ἀναλαβεῖν τῆς κατὰ ψυχὴν ὑγείας. *Κρινόμενοι γὰρ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἴνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.*

(66) Vetus liber Voss. καταλείπωσιν.

(67) In impressis libris posita virgula erat ante vocem εὐγνωμόνως: quæ mala interpretatio malam interpretationem pepererat. Virgulam autem loco movimus, non conjectura ducti, sed fidem veterum librorum secuti. Mox unus ms. ἐπιμέλειαν χρῆ.

(68) Codex Voss. τοιοῦτον ἐναφιέναι. Paulo post idem ms. συναίσθησιν ἔλθειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΑ'.

Εἰ δεῖ ξένους ἐνευρίσκεισθαι τοῖς (69) ἐργαστη-
ριοῖς, ἢ καὶ τῶν ἐνταυθὰ τινὰς καταλιπόντας
τὸν ἴδιον τόπον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Παρακτὸς τοῦ πεπιστευμένου (70) τὴν ἐπίσκεψιν
τῶν ἐργαζομένων, ἢ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων, ὅς
ἂν εὐρεθῆ τοῦτο ποιῶν, ὡς διαλύων τὴν εὐταξίαν τῆς
τῶν μελῶν ἁρμονίας, καλυέσθω καὶ τῆς συγκεχω-
ρημένης προόδου· καθεζόμενος δὲ ἐν τόπῳ ἐνὶ τῶ
δοκιμασθέντι πρὸς παιδείαν ἐπιτηδεῖω, ἀμεταωρίστως
καὶ ἐπιπικνότερον τῆς συνηθείας ἀποδιδότω τὸ
ἔργον, ἕως ἂν μάθῃ φυλάσσειν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀπο-
στόλου εἰρημένον· Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ
μενέτω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΒ'.

Εἰ χρὴ τοὺς τεχνίτας δέχεσθαι παρὰ τινος ἔργον
ἀνευ γνώμης τοῦ ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα
τούτων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῷ κρίματι τοῦ κλέπτου, ἢ τοῦ συντρέχοντος τῷ
κλέπτῃ ὑποκείσθω ἐκάτερος, ὃ τε δίδους καὶ ὃ δεχό-
μενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΓ'.

Πῶς ὀφείλουσιν ἐπιμελεῖσθαι οἱ ἐργαζόμενοι τῶν
πεπιστευμένων αὐτοῖς σκευῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ὡς Θεῷ ἐπονομασθέντων καὶ ἀνατε-
θέντων· ἔπειτα ὡς ἀνευ αὐτῶν μὴ δυνάμενοι τὴν
ὀφειλομένην ἄσκον σπουδὴν ἐπιδείξασθαι (71).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΔ'.

Ἐὰν δὲ τις ἐξ ἀμελείας ἀπολέσῃ τι, ἢ ἐκ κατα-
φρονήσεως παραχρήσῃται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὲν παραχρησάμενος ὡς ἱερόσυλος, ὃ δὲ
ἀπολέσας ὡς αἴτιος ἱεροσυλίας κρινέσθω, πάντων
τῷ Κυρίῳ ἐπονομασθέντων, καὶ τῷ Θεῷ ἀνακει-
μένων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΕ'.

Ἐὰν δὲ ἀρ' ἑαυτοῦ χρῆσῃ τι (72) ἢ λάθῃ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς θρασὺς καὶ αὐθάδης κρινέσθω. Ταῦτα γὰρ τοῦ
ἐπιτεταγμένου τὴν φροντίδα, καὶ οἰκονομοῦντός ἐστιν
ἴδια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΖ'.

Ἐὰν δὲ καὶ συντεχούσης χρεῖας ὃ προσετώς ἐπι-
ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ σκευῶν, ὃ ἀντέλῃ (73).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ μέλη ἀποδεδωκώς τῇ

* I Cor. vii, 24.

(69) Reg. primus εὐρίσκεισθαι ἐν τοῖς. Haud
longe codex Colb. καταλιπόντας τὸν ἴδιον οἶκον ἢ
τόπον, συνέχεσθαι αὐτοῖς.

(70) Antiqui duo libri cum Voss. Παρακτὸς τοῦ
πεπιστευμένου. Alii duo mss. et editi τοῦ τετυπω-
μένου.

(71) Reg. primus et Voss. σπουδὴν ἐπιδείκνυ-
σθαι.

Α

INTERROGATIO CXXI.

An conveniat peregrinos reperiri in officinis, aut
etiam aliquos ex contubernalibus, loco suo relicto.

RESPONSIO.

Eo excepto, qui operariis invisendis, et dispen-
sands operibus præfectus fuit, quisquis hoc facere
inventus fuerit, veluti qui rectum ordinem harmo-
niæ membrorum dissolverit, licito etiam egressu
prohibeatur : in loco autem, qui castigationi ido-
neus judicatus fuerit, sedens, attente et solito
laboriosius pensum reddat, quoad servare didicerit
quod dictum est ab Apostolo : *Unusquisque in quo
vocatus est, in hoc permaneat* *.

Β

INTERROGATIO CXXII.

An debeant artifices opus ab aliquo accipere citra
sententiam illius, cui demandata est harumce rerum
cura.

RESPONSIO.

Judicio furis, aut cujusvis cum fure currentis
obnoxius esto uterque, tum qui dat, tum qui
accipit.

464 INTERROGATIO CXXIII.

Quomodo operarii commissa sibi instrumenta debeant
accurare.

RESPONSIO.

Primum tanquam dicata Deo et consecrata :
deinde tanquam qui sine ipsis studium impigrum,
quod debetur, ostendere non queant.

Γ

INTERROGATIO CXXIV.

Si quis ex negligentia aliquid perdidit, aut eo pro
contemptu abusus fuerit.

RESPONSIO.

Qui abusus fuerit, veluti sacrilegus : qui vero
perdidit, tanquam sacrilegii auctor judicetur,
cum sint Domino dedicata omnia, et Deo coase-
crata.

INTERROGATIO CXXV.

Quod si suo jure commodaverit alicui, aut ab eo ac-
ceperit.

RESPONSIO.

Velut temerarius et contumax judicetur. Hæc
enim ejus qui his curandis præpositus est, ipsaque
D distribuit, propria sunt.

INTERROGATIO CXXVI.

Quod si etiam urgente necessitate præpositus ipse ab
eo petierit instrumentum, illi vero negaverit.

RESPONSIO.

Qui semetipsum suaque membra in Christi cha-

(72) Vox τινι addita est ex mss. nonnullis. Reg.
tertius et Voss. χρῆσῃται τινι, aliquo instrumento
utatur.

(73) Editi et unus codex Combef. ἐπιζητήσῃ
παρ' ἑαυτοῦ καὶ. Alii tres ut in contextu. Mox Reg.
primus et Voss. τῇ ἄλλου χρεῖα κατὰ τὴν ἐντολὴν
τοῦ Κυρίου.

ritate tradidit usui aliorum, qua ratione de supellectilie poterit cum praeposito litigare, ad quem etiam pertinet supellectilium cura?

INTERROGATIO CXLVII

Cum quis obeunao cellarii aut culinæ munere aetinetur, vel quovis alio hujusmodi, si non interfuerit constituto psalmodiæ et precationis tempore, nullumne patitur animæ detrimentum.

RESPONSIO

Unusquisque in officio suo, velut membrum in corpore, regulam propriam servat: et munus quidem commissum si negligat, infert sibi detrimentum; sed si communitati insidias struat, majorem in modum periclitatur. Quare juxta ipsum verborum sensum impleat quod scriptum est: *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino*. Quod si **465** corpore non possit cum cæteris accurrere, non sit sollicitus, perficiens quod dictum est: *Unusquisque in quo vocatus est, in hoc maneat*. Cavendum autem est, ne quis forte cum rem injunctam valeat conficere opportuno et convenienti tempore, ita ut alii etiam exemplum detur, nihilominus tamen ad reliquorum offendiculum muneris sui preterat occupationem, atque adeo in negligentium judicium incidat.

INTERROGATIO CXLVIII.

Qualem potestatis modum inter dispensandum obtineat is cui cellarii cura concedita est.

RESPONSIO.

Erga eum quidem a quo huic præfectus est post prævium examen, memor fuerit Domini ipsius, qui dixit: *Non possum ego a meipso facere quidquam*; erga eos vero, quorum curam suscipit, respiciat uniuscujusque necessitatem. Nam scriptum est: *Dividebatur singulis, prout cuique opus erat*. Eadem autem ratio ab omnibus teneatur, quibus dantur ejusmodi negotia.

INTERROGATIO CXLIX.

Quinam judicio obnoxius erit œconomus, si quid fecerit habita personarum ratione, aut per conscientiam.

RESPONSIO.

Cum Apostolus nunc quidem præcipiat nihil agendum esse ex animi inclinatione¹¹, nunc vero pronuntiet illud: *Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei*¹²; qui fuerit ejusmodi, is, quoad se emendaverit, declaretur a Dei Ecclesia alienus. Expen-

⁷ Ephes. v, 19. ⁸ I Cor. 7, 24. ⁹ Joan. v, 30.

(74) Veteres duo libri et Voss. τὸ γεγραμμένον. Editi τὰ γεγραμμένα.

(75) Reg. primus et Colb. μὴ φθάσῃ.

(76) Unus ms. δυνάμενος πληρῶσαι τις τὸ ἐπάγγελμα. Ibidem editi εὐκαίρως καὶ εἰς τύπον τῶν ἄλλων. Veteres quatuor libri ut in contextu.

(77) Reg. primus et Colb. Ποῖον μέτρον ἔχει ὁ πιστευθεὶς τὴν φροντίδα τοῦ κελλαρίου ἐν ἐξουσίᾳ οἰκονομεῖν.

ἄλλων χρειὰ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ πῶς περὶ τῶν σκευῶν ἀντειπεῖν δυνήσεται τῷ προεστῶτι, ᾧ καὶ τῶν σκευῶν ἢ φροντὶς ἀνήκει;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΖ'.

Ὁ περὶ τὸ ἔργον τοῦ κελλαρίου, ἢ τοῦ μαγειρείου, ἢ περὶ τι ἄλλο τοιοῦτον ἀσχολούμετος, ἐάν μὴ φθάσῃ παρῆρῃ τῷ κανόνι τῆς ψαλμωδίας καὶ τῆς προσευχῆς, εἰ μὴδὲν ζημιούται τὴν ψυχὴν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκαστος ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἔργῳ φυλάσσει τὸν ἴδιον κανόνα, ὡς μέλος ἐν σώματι· καὶ ζημιούται μὲν αὐτὸς ἀμελήσας τοῦ ἐπιτεταγμένου· καὶ τῷ κοινῷ δὲ ἐπιβουλεύων κινδυνεύει περισσοτέρως. Ὡστε κατὰ μὲν διάνοιαν πληρούτω τὸ γεγραμμένον (74), ὅτι *Ἄδοκτες καὶ ψάλλοντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Κυρίῳ*· εἰ δὲ καὶ σωματικῶς μὴ φθάσει (75) συνδραμεῖν τοῖς λοιποῖς, μὴδὲν διακρινέσθω, ποιῶν τὸ εἰρημένον· *Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μερέτω*. Χρὴ δὲ ἀσφαλῆσθαι, μήπως, δυνάμενός τις πληρῶσαι τὸ ἐπιτεταγμένον εὐκαίρως εἰς τύπον καὶ ἄλλων (76), προφασίσθαι τὴν τοῦ ἔργου ἀσχολίαν εἰς πρόσκομμα τῶν λοιπῶν, καὶ ἐμπέσῃ εἰς τὸ τῶν ἀμελοῦντων κρίμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΗ'.

Ποῖον μέτρον ἐξουσίας ἔχει ἐν τῇ οἰκονομίᾳ (77) ὁ πιστευθεὶς τὴν φροντίδα τοῦ κελλαρίου

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρὸς μὲν τὸν πιστεύσαντα τὴν τούτου μετὰ δοκιμασίας διατύπωσιν μεμνημένος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ὁὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν*· πρὸς δὲ τοὺς φροντισομένους τὴν ἐκαστοῦ χρεῖαν (78). Γέγραπται γάρ· *Διεδίδοδο ἐκάστῳ, καθὼς ἂν τις χρεῖαν εἴχῃ*. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἔστω πρὸς πάντας τοὺς ἐγχειριζομένους τὰς τοιαύτας φροντίδας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΜΘ'.

Τι τὸ κρίμα τοῦ οἰκονομοῦντος, ἐάν τι κατὰ (79) προσωπολήψιαν ἢ φιλονεικίαν ποιήσῃ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου ποτὲ μὲν παραγγέλλοντος μὴδὲν ποιεῖν κατὰ πρόσωκισιν, ποτὲ δὲ ἀποφηνανμένου, ὅτι *εἰ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ*· ἀλλήτριος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ὁ τοιοῦτος γνωρίζεσθω, ἕως ἂν διορθωθῇ. Δεῖ μέντοιγε μετὰ

(78) Reg. primus φροντιζομένους τὴν ἐκαστοῦ χρεῖαν ἔχειν. Ὁ δὲ. Reg. tertius τὴν ἐκάστῳ χρεῖαν. Videtur omissum fuisse aliquid a librariis. Ibidem tres mss. λόγος ἔσται.

(79) Sic aliquot codices, non ut vulgati ἐάν κατὰ Paulo post editio Paris. κατὰ πρόσωκισιν. Aliæ duæ editiones et tres mss. πρόσωκισιν. Reg. tertius πρόσωκισιν. Subinde Reg. secundus et editi ἀποφαινανμένου. Alii tres mss. ἀποφηνανμένου.

πολλῆς περισκέψεως δοκιμάζεσθαι πρὸς τί ἕκαστος ἀπιτηδεῖως ἔχει, καὶ οὕτως ἐγχειρίζεσθαι ὅτι οὖν ἔργον (80)· ἵνα μήτε οἱ ἐγχειρίζοντες τὸ μὴ ἀρμόζοντιν κατακριθῶσιν ὡς κακοὶ οἰκονόμοι τῶν τε ψυχῶν καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, μήτε οἱ ἐγχειρίζόμενοι πρόφασιν ἀμαρτίας ἐντεῦθεν εὐρίσκειν δόξωσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝ΄.

Ἐὰν δὲ ἀμελήσας μὴ δῶ τῷ ἀδελφῷ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ κρίμα φανερόν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου βημάτων, εἰπόντος· Πορεύσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταπραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἵτομασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπείνασα γάρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ὅτι· Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμέλως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΑ΄.

Εἰ ἔξεστι τῷ ὑπηρετοῦντι μετὰ φωνῆς μελλονος λαλεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς φωνῆς τὸ μέτρον ὀρίζει ἡ χρεῖα τῶν ἀκούοντων. Οὐκ οὖν ἔάν μὲν ἐλάττων ἦ, ὡς νωθροτέρα ἐγγύς ἐστι ψιθυρισμοῦ, καὶ καταγνώσεως ἀξία· ἔάν δὲ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, δυναμένου τοῦ ἀκούοντος καὶ ἡρέμα λαλοῦντος ἀκοῦσαι, κραυγὴ γίνεται ἡ κατεγνωσμένη· ἐκτός ἐι μὴ που τὸ νωθρὸν τοῦ ἀκούοντος εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς ἀγάγοι (81) τῇ κραυγῇ χρῆσασθαι, καὶ ὡσπερ ἐξ ὕπνου τοῦτον διεγείραι. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ποιήσας ἱστορεῖται, ὡς φησὶν ὁ εὐαγγελιστῆς· Ἰησοῦς δὲ ἔκραξε, καὶ εἶπεν· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΒ΄.

Ἐὰν τις, τὴν ἐξ ἐφημερίας ὑπηρεσίαν ἐν τῷ μαρτυρίῳ πληρῶν, ὑπὲρ δυνάμιν κάμη (82), ὡς ἐμποδίζεσθαι αὐτὸν ἐπὶ ἡμέρας εἰς τὸ κατὰ συνήθειαν ἔργον, εἰ δεῖ αὐτῷ ἐπιτάσσειν τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἴρηται, ὅτι δεῖ τὸν ἐγχειρισμένον τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων ἐστοχασμένως τῆς τε ἐπιτηδεύτητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐργαζομένου τυποῦν τὰ ἐπιτάγματα, μὴ ἀκούσῃ· Ὁ πλάσσωρ κόπον ἐπὶ πρόσταγμα (83). Οὐ τὸν μόνον ἐπιτεταγμένον χρῆ ἀντιλέγειν· ἡ γὰρ ὑπακοὴ μέχρι θανάτου ἔχει τὸν ὄρον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΝΓ΄.

Ἢ τὰ ἔρια πιστευθεῖσα πῶς ὀφείλει αὐτὰ ἔχειν, πῶς προσέχειν ταῖς ἐργαζομέναις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ μὲν ἔρια ὡς παρακαταθήκην Θεοῦ πιστευ-

¹³ Math. xxv, 41, 42. ¹⁴ Jerem. xlviii, 10. ¹⁵ Ephes. iv, 31. ¹⁶ Joan. xii, 44. ¹⁷ Psal. xciii, 20.

(80) Reg. primus καὶ οὕτως ἐγχειρίζεσθαι τὸ ἀρμόζοντιν· ἵνα μὴ κατακριθῶσι μήτε οἱ οἰκονόμοι τῶν τε ψυχῶν, etc., brevius quidem, sed non ita recte.

(81) Reg. primus et Colb. ἡμᾶς ἀγάγη.

dendum est autem circumspectius, ad quid quisque idoneus sit, sicque committendum munus quodlibet, ut ii qui cuiquam committunt quod ei non convenit, nequaquam veluti mali et animarum et mandatorum Domini dispensatores condemnationentur, nec ii quoque quibus munus committitur, excusandi peccati rationem hinc invenire videantur.

INTERROGATIO CL.

Si ex negligentia non dederit fratri necessaria.

RESPONSIO.

Hoc iudicium manifestum est ex verbis Domini, qui dixit: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum*¹³, etc. Item ex his dictis: *Maledictus omnis qui facit opera Domini negligenter*¹⁴.

466 INTERROGATIO CLII.

An ministranti liceat voce altiore loqui.

RESPONSIO.

Vocis modum præfinit audientium necessitas. Quare ea si sit submissior, tanquam languidior ad susurrum prope accedit, atque redarguenda est; sin autem altior sit citra necessitatem, cum scilicet is qui audit, etiam submissius loquentem posset audire, tunc is qui damnatus est, clamor¹⁵ efficitur, nisi audientis languor eo necessitatis nos adducat, ut clamore utamur, sicque eum veluti ex somno excitemus. Hoc enim et Dominus fecisse memoratur, velut ait evangelista: *Jesus autem clamavit, et dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*¹⁶.

INTERROGATIO CLIII.

Si quis vice sua dum culinæ dat operam, supra vires laboret, adeo ut per dies aliquot a solito opere impediatur, nunquid conveniat imponi huic ejusmodi munus.

RESPONSIO.

Dictum est oportere, ut cui operum dispensatio delegata est, is prius habitatis et virium laborantis habita ratione, mandata sua dirigat, ut ne audiat illud: *Qui fugis laborem in præceptum*¹⁷. Verum tamen refragari non debet, cui datum est mandatum: quandoquidem obedientia ad mortem usque limites suos extendit.

INTERROGATIO CLIII.

Quomodo ea, cui lanæ fuerunt concredita, has debeat servare, et quomodo debeat iis quæ operantur attendere.

RESPONSIO.

Servet lanas, tanquam quæ fuerit custodiendo

¹³ Math. xxv, 41, 42. ¹⁴ Jerem. xlviii, 10. ¹⁵ Ephes. iv, 31. ¹⁶ Joan. xii, 44. ¹⁷ Psal. xciii, 20.

(82) Veteres duo libri cum Voss. δυνάμιν κάμη. Nec ita multo post Reg. primus et Voss. ἐπιτάσσειν τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν.

(83) Editi et duo mss. ἐπὶ πρόσταγμα. At in Colb. et apud LXX legitur ἐπὶ προστάγματ.

Dei deposito præfecta; unicuique autem sorori citra ullam contentionem, ullamque personarum rationem opus proprium assignabit, atque distribuet.

INTERROGATIO CLIV.

Si forte quando pauci sunt fratres, et inserviunt pluribus sororibus, eo necessitatis deveniant, ut a se invicem separentur, utpote ad agenda opera divisi, idne periculo vacat?

RESPONSIO.

Si cura hæc a Domini mandato accipit testimonium, et secundum Deum impenditur, quilibet operantium in suo opere placet Deo. Ipsorum autem conjunctio inter se **467** in eo posita est, si omnes unanimes sint, sentientes idem, implentes quod ab Apostolo dictum est: *Nam et si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum*¹⁸.

INTERROGATIO CLV.

Quandoquidem nos qui in hospitio infirmis inserimus, edocemur ita operam præbere, quasi Domini fratribus serviamus: si talis non fuerit cui ministratur, quomodo illum debemus curare.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, hic meus frater, et soror, et mater est*¹⁹, si quis ejusmodi non fuerit, sed peccator esse deprehendatur, sitque dignus sententia illa: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati*²⁰, primum quidem cohortatione atque admonitione præfecti indiget. Sed si perseveraverit in iisdem vitiis, perspicuum est adversum ipsum iudicium ejusdem Domini, qui ita subjungit: *Servus autem non manet in domo*²¹, itemque Apostoli, ita præcipientis: *Auferte malum ex vobisipsis*²². Sic enim nullus ministrantibus inerit hæsitandi locus, omnesque quibuscum degebat, tuti erunt et securi.

INTERROGATIO CLVI.

Nunquid is cui cellarii, aut alterius rei ejusmodi cura tradita est, debeat semper illius curam habere, aut permutari.

RESPONSIO.

Si recti ordinis scientiam et regulæ integritatem servat, supervacaneum hunc permutari, vel potius grave est et difficile. Habeat autem necesse est assecclam aliquem, qui paulatim ad id instituat muneris, ut ne necessitate successorem postulante, si hic deesset, perturbemur: imo etiam ne sæpe aliquem ineptum huic operi præficere co-

¹⁸ Coloss. II, 5. ¹⁹ Matth. XII, 50. ²⁰ Joan. VIII, 34. ²¹ ibid. 35. ²² I Cor. V, 13.

(84) Reg. primus solus καὶ οἰκονομοῦσα διδόντω δέοντως.

(85) Antiqui duo libri ἐμπίπτειν τοῦ διασπάσθαι. Codex Voss. διασπᾶσθαι.

(86) Vetus liber Colb. πνεύματι σύνειμι.

(87) Reg. primus ἐὰν μὴ τοιοῦτοι ᾖσιν οἱ ὑπηρετοῦμενοι, πῶς ὀφείλομεν αὐτοῖς προσέχειν, et ita

θεῖσα· ἀφιλονείκως δὲ καὶ ἀπροσωπολήπτως ἐκαστῇ ἀδελφῇ τὸ οἰκείον ἔργον τυποῦσα καὶ οἰκονομοῦσα (84).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΔ'.

Ἐὰν συμβῇ ὀλίγους ὄντας ἀδελφούς, καὶ πλείους ἀδελφαῖς ἐξυπηρετούμενους, εἰς ἀνάγκη ἐμπίπτειν τοῦ δισπασθαι ἀπ' ἀλλήλων (85), διαμεριζομένους πρὸς τὰ ἔργα, εἰ ἀκινδύνον τὸ τοιοῦτον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ ἡ φροντίς ὑπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου μαρτυρεῖται, καὶ κατὰ Θεὸν ἐκπονεῖται, ἐκάστῳ μὲν τῶν ἐργαζομένων ἐν τῷ ἰδίῳ ἔργῳ ἢ πρὸς Θεὸν εὐαρέστησις κατορθοῦται· ἡ δὲ ἐνόησις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους, ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς τοὺς πάντας συμψύχους, τὸ ἐν φρονούντας, πληροῦντας τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι* (86).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΕ'.

Ἐπειδὴ διδασκόμεθα οἱ ὑπηρετοῦντες τοῖς ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἀρρώστοις μετὰ τοιαύτης διαθήσεως ὑπηρετεῖν, ὡς ἀδελφοῖς τοῦ Κυρίου ὡς ηρετοῦντες, ἐὰν μὴ ἢ ὁμοιοῦτος ὑπηρετούμενος, πῶς ὀφείλομεν αὐτῷ προσέχειν (87).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ὅς γὰρ ἂν ποιῆσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὗτός μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστί*· εἰ μὴ ἐστὶ τις τοιοῦτος, ἀμαρτάνων δὲ ἐλέγχεται ἄξιος ὢν τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης, ὅτι *Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας*· πρῶτον μὲν παρακλήσεως χρῆζει καὶ νοουθεσίας (88) παρὰ τοῦ προσετώτος. Ἐὰν δὲ ἐπιμένη τοῖς αὐτοῖς, φανερόν ἐστιν ἐπ' αὐτῷ τὸ κρίμα τοῦ αὐτοῦ Κυρίου ἐπάγοντος (89), *Ὁ δὲ δούλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγελλαντος· Ἐξάρτατε τὸν ποτηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν*. Οὕτω γὰρ τοῖς τε ὑπηρετοῦσι τὸ ἀδιάκριτον καὶ τοῖς συζῶσι πᾶσι τὸ ἀσφαλὲς ὑπάρξει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΓ'.

Τὸν πεπιστευμένον φροντίδα ἦτοι καλλαρῖου, ἢ ἄλλου τινοῦ τοιοῦτου, εἰ δεῖ πάντοτε ἔχειν τὴν φροντίδα, ἢ καὶ ἐναλλάσσεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ τὴν ἐπιστημὴν τῆς εὐταξίας, καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ κανόνος φυλάσσει, τὸ ἐναλλάσσεσθαι μὲν περισσὸν, μᾶλλον δὲ δύσκολον καὶ δυσπόριστον· ἔχειν δὲ τινα παρακολουθοῦντα ἀναγκαῖον, ὀφείλοντα κατὰ μέρος πρὸς τὴν φροντίδα τυποῦσθαι· ἵνα μὴ, ὅταν ἡ χρεῖα ἐπιζητῇ τὸν διαβεζόμενον, ἐν ἀπορίᾳ τούτου εὐρεθέντες ταρασσώμεθα· πολλάκις δὲ καὶ τὸν οὐκ

quoque in Colbertino legitur, nisi quod pro αὐτοῖς habeat ταυτοῖς.

(88) Editi πρῶτον μὲν χρῆζει νοουθεσίας. Veteres quatuor libri præter Voss. ita, ut edidimus.

(89) Reg. tertius τοῦ αὐτοῦ Κυρίου λέγοντος. Nec ita multo infra duo mss. cum Voss. Ἀποστόλου παραγγέλλοντος.

ἐπιτρδείως ἔχοντα παράγειν εἰς τὸ ἔργον ἀναγκαζώμεθα· ὥστε συμβαίνειν ἐξ ἀνάγκης παρὰ τὴν τοῦτου ἀπειρίαν τὴν τε ἀκρίθειαν διαφθείρεσθαι, καὶ τὴν κατὰ λόγον εὐταξίαν διαλύεσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΖ'.

Ποταπῆ διαθέσει ἐφείλει τις δουλεύειν τῷ Θεῷ, καὶ ὅπως ἢ διάθεσις αὐτῆ τί ἐστίν (90).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Διάθεσιν ἀγαθὴν ἡγοῦμαι εἶναι ἐπιθυμίαν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως σφοδράν, καὶ ἀκόρεστον, καὶ πεπηγυῖαν, καὶ ἀμετάθετον. Κατορθοῦται δὲ αὕτη ἐν θεωρίᾳ συνετῇ καὶ διηγετικῇ τῆς μεγαλειότητος (91) τῶν δοξῶν τοῦ Θεοῦ, λογισμοῖς τε εὐγνώμοσι καὶ ἀδιαλείπτω μνήμῃ τῶν ὑπαρξάντων ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν. Ἄφ' ὧν ἐγγίνεται τῇ ψυχῇ τό· Ἄραφήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ὅν τρόπον ἐπιποθεῖ ἢ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἢ ψυχῇ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός. Μετὰ τοιαύτης οὖν διαθέσεως δουλεύειν χρῆ τῷ Θεῷ, πληροῦντα τὸ (92) ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; καὶ τὰ ἔξῃς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΗ'.

Ποταπῆ διαθέσει ὀφείλει δέχεσθαι τὸ ἐπιτιμῶν τις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῇ προεπόσῃ υἱῷ (93) ἀρρώστῳ καὶ ἀγωνιῶντι περὶ τοῦ ζῆν, παρὰ πατρὸς καὶ ἰατροῦ θεραπευομένου, κἀν πικρὸς καὶ ἐπώδυνος ἢ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας, ἐν πληροφορίᾳ τῆς τε ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπειρίας τοῦ ἐπιτιμῶντος, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῆς ἰάσεως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΝΘ'.

Ὁ λυπούμενος κατὰ τοῦ ἐπιτιμῆσαντος αὐτῷ (94) ποταπός ἐστίν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅτε τὸν κίνδυνον τῆς ἀμαρτίας ἐγνώρισε, καὶ μάλιστα τὸν πρὸς Θεὸν, οὔτε τὸ κέρδος τῆς μετανοίας, οὔτε ἐπίστευσε τῷ εἰπόντι· Ὁ δὲ ἀγαπῶν, ἐπιμελῶς παιδεύει· καὶ αὐτὸν ἀλλότριον κατέστησε τῆς ὀφειλῆς τοῦ εἰπόντος· Παιδεύσει με δίκαιος ἐν ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με. Καὶ ἐπιπλαθῶς σύνεστιν ὁ τοιοῦτος τῇ ἀδελφότητι, ἀπασχολῶν τοὺς ἀγωνιζομένους (95).

⁹⁰ Marc. xii, 50. ⁹¹ Psal. xli, 1. ⁹² Rom. viii, 35. ⁹³ Prov xiii, 24. ⁹⁴ Psal. cxl, 5.

(90) Codex Colb. τις ἐστίν.

(91) Reg. primus et Voss. θεωρίᾳ συνέσει τε καὶ διηγετικῇ μελέτῃ τῆς μεγαλειότητος, per intelligentiam et continuam meditationem majestatis.

(92) Antiqui duo libri πληροῦντας τό. Statim Reg. primus διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης.

(93) Vox υἱῷ addita est ex mss. multis. Ibidem

A gamur : unde sit necessario, ut corrumpatur integritas ob ejus imperitiam, rectaque disciplina dissolvatur.

INTERROGATIO CLVII.

Quo affectu debeat quis servire Deo : et in univsum, quid sit hic affectus.

RESPONSIO.

Bonum affectum puto esse vehemens desiderium placendi Deo : quod sit et insatiabile, et firmum, et immutabile. Comparatur autem hic solerti et assidua contemplatione majestatis gloriæ Dei, itemque cogitationibus ex grato animo proficiscentibus, **468** ac continua recordatione concessorum nobis a Deo honorum. Ex quibus animæ innascitur illud : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex totis viribus tuis, et ex tota mente tua ⁹², exemplo illius qui dixit : Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus ⁹³. Serviendum itaque Deo est hoc affectu, ita ut impleatur quod ab Apostolo dictum est : Quis separabit nos a charitate Christi ? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius ⁹⁴ ? etc.

INTERROGATIO CLVIII.

Quo animo debeat quis irrogatam sibi pœnam recipere.

RESPONSIO.

Eo scilicet, qui filio convenit ægrotanti, et in vitæ discrimen adducto, cum a patre et medico curatur, etiamsi amarus acerbisque fuerit mendendi modus, cum ei persuasum esse oporteat, diligi se, ac peritum esse objurgatorem, debeatque sanitatem cupere.

INTERROGATIO CLIX.

Qui ægre fert increpantem se, qualis est.

RESPONSIO.

Neque novit periculum peccati, et maxime erga Deum, neque emolumentum pœnitentiæ, neque fidem habuit ei qui dixit : Qui vero diligit, diligenter castigat ⁹⁵; atque etiam semetipsum constituit alienum a quæstu illius qui dixit : Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me ⁹⁶. Prætereaque qui hujusmodi est, ejus consuetudo fratribus exitiosa est; siquidem eos a suscepto certamine abducit.

Reg. primus et Voss. περὶ τὸ ζῆν.

(94) Pro αὐτῷ legitur αὐτόν in antiquis duobus libris.

(95) Codex Colb. ἐπασχολῶν τοὺς ἀγωνιζομένους. Statim idem ms. ἀδελφοῖς ἀρρώστουσιν, infirmis fratribus.

INTERROGATIO CLX.

Quo animo debeamus fratribus inservire.

RESPONSIO.

Veluti Domino ipsi servientes, qui dixit : *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*²⁸. Cæterum si fuerint ejusmodi ii quibus obsequium præstatur, id quoque conducit ad comparandam hujusmodi affectionem. Quapropter curam illorum diligentiore præpositi suscipere debent, ut ne, velut corporis studio dediti, ventri serviant, atque voluptatibus : sed tanquam Dei et Christi amatores, per patientiam perfectam, fiant gloriatio Domini, ad diaboli ignominiam, non aliter atque justus Job.

469 INTERROGATIO CLXI.

Qua humilitate debeat quis a fratre obsequium accipere.

RESPONSIO.

Velut servus ab hero, et qualem ostendit Petrus apostolus, Domino sibi ministrante : in quo etiam periculum eorum qui aliquam sibi operam dari recusant, ediscimus.

INTERROGATIO CLXII.

Qualem alter erga alterum debeat habere charitatem.

RESPONSIO.

Qualem Dominus ostendit et docuit, cum dixit ; *Diligite invicem, sicut ego dilexi vos. Majorem hac charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*²⁹. Quod si ipsam quoque animam ponere oportet, quanto magis necesse fuerit in rebus minoribus studium, animique promptitudinem ostendere, non quod humanis officiis satisfacere quæramus, sed eo consilio, ut Deo placeamus, ad uniuscujusque utilitatem.

INTERROGATIO CLXIII.

Qui poterit quis dilectionem erga proximum consequi.

RESPONSIO.

Primum quidem si timeat judicium transgredientium mandatum Domini, qui dixit : *Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum*³⁰ : deinde si requirat vitam æternam ; nam *Mandatum ejus vita æterna est*³¹. *Primum autem et magnum mandatum est : Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex totis viribus tuis ; secundum vero*

²⁸ Matth. xxv, 40. ²⁹ Joan. xv, 12, 15. ³⁰ Joan. iii 36. ³¹ Joan. xii, 50.

(96) Sic veteres duo libri Regii. Alius ms. Reg. quoque perinde ut editi κατόρθωσιν τῆς τοιαύτης διορθώσεως, καὶ τό, haud recte.

(97) Codices duo ἡδοναῖς δουλεύωσιν. Aliquanto post duo mss. cum Voss. εἰς ὀνειδισμὸν τῷ διαβόλῳ.

(98) Reg. primus μετὰ πόλας. Ibidem Vossii codex et alii duo διαθέσεως ὀφείλει. Hoc ipso in loco Reg. primus δέξασθαι τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀδελφῶν.

(99) Editi ἦ ἴνα. Voculam ἦ delevimus antiquis libris auctoribus. Mox duo mss. cum Voss. Et δὲ

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞ'.

Μετὰ πόλας διαθέσεως ὀφείλομεν ὑπηρετεῖν τοῖς ἀδελφοῖς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς αὐτῷ τῷ Κυρίῳ προσφέροντες τὴν ὑπηρεσίαν, τῷ εἰπόντι· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τοῦτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Συμβάλλεται δὲ πρὸς κατόρθωσιν τῆς τοιαύτης διαθέσεως καὶ τὸ (96) τοιούτους εἶναι τοὺς θεραπευομένους. Διὸ ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν χρὴ τοὺς προεστῶτας σπουδαιότερον, ἵνα μὴ ὡς φιλοσώματος γαστρὶ καὶ ἡδοναῖς δουλεύουσιν (97)· ἀλλ' ὡς φιλόθεοι καὶ φιλόχριστοι, δι' ὑπομονῆς τελείας, γένωνται καύχημα τοῦ Κυρίου, εἰς δνεῖδος τοῦ διαβόλου, ὡς ὁ δίκαιος Ἰώβ.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΑ'.

Μετὰ ποταπῆς (98) ταπεινώσεως ὀφείλει τις δέχασθαι τὴν ὑπηρεσίαν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς δοῦλος παρὰ δεσπότου, καὶ οἶαν ἔδειξε Πέτρος ὁ ἀπόστολος, τοῦ Κυρίου ὑπηρετοῦντος· ἐφ' οὗ καὶ τὸν κίνδυνον τῶν μὴ καταδεχομένων τὴν ὑπηρεσίαν παιδεύομεθα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΒ'.

Ποταπὴν ἐν ἀλλήλοις ἔχειν δεῖ τὴν ἀγάπην.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἶαν ὁ Κύριος ἔδειξε, καὶ ἐδίδαξεν, εἰπὼν· Ἄγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. *Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα* (99) *τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ.* Εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν θεῖναι δεῖ, πόσω μᾶλλον τὴν ἐν τοῖς κατὰ μέρος προθυμίαν ἐπιδεικνυσθαι ἀναγκαῖον οὐκ εἰς τὰ ἀνθρώπινα καθήκοντα, ἀλλὰ κατὰ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεσθήσεως, πρὸς τὸ ἐκάστῳ συμφέρον ;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΓ'.

Ποῖω τρόπῳ δυνηθῆ τις κατορθῶσαι τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν φοβούμενος τὸ κρίμα τῶν παραβαινόντων τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, εἰπόντος, *ὅτι Ὁ ἀπειθῶν τῷ Ἰῶφ οὐκ ὕψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ* (1) *ἐπ' αὐτόν.* Ἐπειτα δὲ ἀντιποιοῦμενος ζωῆς αἰωνίου· Ἡ γὰρ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ. *Πρώτη δὲ καὶ μεγάλη ἐντολὴ Ἄγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας (2) σου, καὶ*

τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι δεῖ. Alii duo mss. Εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν θεῖναι δεῖ, et ita edendum curavimus. Vocula καὶ aberat a vulgatis.

(1) Antiqui tres libri μενεῖ, manebit. Editi μένει, manet.

(2) Reg. primus καρδίας σου, καὶ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου· καὶ δευτέρα. Ibidem ms. perinde ut Colb. et Voss. ὁμοία αὐτῆς. Reg. tertius ὁμοία ταύτης.

ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου· καὶ δευτέρα ὁμοίολα ταύτη· Ἄγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· καὶ ἐπιθυμῶν ἐξομοιωθῆναι τῷ Κυρίῳ εἰπόντι· Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς· ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ λογισμῶν τοιούτων, ὅτι, εἰ μὲν εὐεργέτης ἐστὶν ὁ ἀδελφός, χρεωστοῦμεν (3) αὐτῷ καὶ κατὰ ἄνθρωπον τὴν ἀγάπην, ἣν καὶ Ἕλληνες φυλάσσουσι, καθὼς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος δηλοῖ λέγων· Καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποῖα (4) ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσιν· εἰ δὲ κακοποιός· καὶ οὕτως οὐ μόνον διὰ τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς τῶν μειζόνων εὐεργέτην ἀγαπᾶν ὀφειλομέν· εἰ γὰρ πιστεύομεν τῷ Κυρίῳ εἰπόντι· Μικαριοὶ ἐστε, ὅταν ἐνεδίδωσιν ὑμᾶς, καὶ δώξωσι, καὶ εἰλωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἔρεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΕΔ΄.

Τί (5) ἐστί τὸ, « Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ποτὲ μὲν λέγοντος, Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε, ποτὲ δὲ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνειν προστάσσοντος· οὐχὶ τὸ κρίνειν καθόλου κωλυόμεθα, ἀλλὰ διαφορὰν (6) κρίσεως παιδεύομεθα. Ἐπὶ τίσι δὲ κρίνειν χρῆ, καὶ ἐπὶ τίσι μὴ, σαφῶς παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος· ἐπὶ μὲν τῶν ἐν ἐξουσίᾳ ἐκάστου κειμένων, καὶ ὑπὸ τῆς Γραφῆς μὴ διεσταλμένων, εἰπὼν· Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; καὶ πάλιν· Μὴκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν (7)· ἐπὶ δὲ τῶν ἀπαρεσχόντων Θεῷ, καταγινώσκων τῶν μὴ κρινόντων, καὶ αὐτὸς τὴν παρ' ἑαυτοῦ κρίσιν ἐκφέρων, δι' ὧν φησιν· Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἁπλῶν τῷ σώματι, παρῶν δὲ τῷ πνεύματι, ἦδη κέκρικα ὡς παρῶν τὸν οὐρανὸν τοῦτο καταρτισάμενον, ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναθρόντων ὑμῶν, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, παραδόναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ὅστε εἰ μὲν τι ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρᾳ κεῖται, ἢ καὶ ἄδηλον πολλάκις ἐστὶν, οὐ χρῆ κρίνειν ἐπὶ τούτῳ τὸν (8) ἀδελφόν, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν ἀγνοουμένων εἰρημένον· Ὅστε μὴ πρό καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ

A simile est huic : Diliges proximum tuum, sicut te ipsum²² : tum etiam si studeat Domino similis fieri, qui dixit : Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos²³ ; denique si secum ita cogitet : Si de nobis bene meritus est frater, debemus ei vel ipso humano more charitatem, quam etiam servant gentiles, ut in Evangelio Dominus declarat his verbis : Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt²⁴ ; sin autem male meritus est, etiam sic eum non modo propter mandatum, sed etiam tanquam majorum beneficiorum largitorem debemus diligere ; si modo Domino credamus, qui dixit : Beati estis, cum vos affecerint probris, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne verbum malum adversum vos, mentientes, propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis²⁵.

470 INTERROGATIO CLXIV.

Quid sibi velit illud : « Nolite judicare, et non judicabimini²⁶. »

RESPONSIO.

Cum Dominus aliquando dicat : Nolite judicare, et non judicabimini, aliquando vero justum iudicium judicare præcipiat²⁷ ; non omne nobis interdicitur iudicium, sed iudicii discrimina edocemur. In quibus autem judicare oporteat, et in quibus non sit iudicandum, clare ostendit nobis Apostolus, qui de his quidem quæ in uniuscujusque potestate sita sunt, nec a Scriptura præscripta, sic loquitur : Tu autem quid iudicas fratrem tuum²⁸ ? ac rursus : Non ergo amplius invicem iudicemus²⁹. De his vero, quæ displicent Deo, ita scribit, condemnans eos qui non iudicant, et suum ipsius iudicium proferens in medium, his verbis : Ego quidem ut absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicavi ut præsens eum qui id ita operatus est : in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis, et meo spiritu, cum virtute Domini Jesu, tradere huiusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu³⁰. Quare si quid in nostra potestate positum sit, aut etiam plerumque incertum sit, ob hoc non debet frater iudicari, juxta id quod ab Apostolo de iis quæ ignorantur, dictum est : Itaque nolite ante tempus de aliquo iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illumi-

²² Matth. xxii, 37-39. ²³ Joan. xiii, 34. ²⁴ Luc. vi, 32. ²⁵ Matth. v, 41, 42. ²⁶ Luc. vi, 37. ²⁷ Joan. vii, 24. ²⁸ Rom. xiv, 10. ²⁹ ibid. 13. ³⁰ I Cor. v, 3-5.

(3) Veteres quatuor libri χρεωστοῦμεν αὐτῷ. Editi χρεωστοῦμαι.

(4) Antiqui duo libri cum Voss. ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε ; Καὶ γὰρ. Quam mercedem habetis? Alii duo mss. et editi ut in contextu.

(5) Editi Τί οὖν ἐστί. Antiqui tres libri Τί ἐστί. Ibidem codex Colb. τὸ μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. Illud autem quod proxime sequitur in vulgatis et in antiquis duobus libris, μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε, delendum censuimus, tum quod

hæc verba in aliis quibusdam mss. desint, tum quod de ipsis in hac Regula sileatur.

(6) Vossii vetus liber et alii duo qui cum eo consentire solent, hoc est, Reg. primus et Colbertinus, διαφορὰν τῆς κρίσεως εἶδέναι παιδεύομεθα.

(7) Editi ἀλλήλους κρίνωμεν. Libri veteres κρίνωμεν. Haud longe editi τὴν παρ' αὐτοῦ. At mss. quatuor τὴν παρ' αὐτοῦ.

(8) Codex Colb. ἐπὶ τῶν τοιούτων τόν.

nabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium ⁴¹. At Dei judicia omnino necesse est vindicari, ut ne simul iræ Dei particeps fiat qui conticescit: nisi si sit aliquis, qui quod eadem atque ille qui accusatur, perpetret, fratris iudicandi libertatem non habeat, audiens Dominum dicentem: *Ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* ⁴².

INTERROGATIO CLXV.

Quomodo cognoscat quis, utrum Dei studio commoveatur in peccantem fratrem, an iracundia.

RESPONSIO.

Si adversus quodvis peccatum senserit in se illud quod scriptum est: *Tabescere me fecit zelus tuus, quia oblitus sunt verba tua inimici mei* ⁴³, tum Dei zelus perspicue ostenditur. Sed tamen et hic quoque opus est solerti prudentia, ad fidei ædificationem. Hæc autem affectio nisi fuerit prius in animo, eumque moverit, motus sit inæqualis et in nulla re pietatis propositum servatur.

471 INTERROGATIO CLXVI.

Quo affectu ei, qui ad mandatum conficiendum urget, auscultandum est.

RESPONSIO.

Affectu tali, quali puer fame victus nutrici ad sumendum cibum advocanti obsequitur: quali etiam homo quilibet, qui victum quærens, res ad vitam necessarias largienti obedit; imo vero longe etiam majore, quanto scilicet æterna vita præsentis præstantior est. *Nam mandatum Dei, inquit Dominus, vita æterna est* ⁴⁴. Quod autem in pane comestura est, id in mandato est operis exsecutio, dicente iterum Domino ipso: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, Patris* ⁴⁵.

INTERROGATIO CLXVII.

Qualis debeat esse anima, cum digna habita est quæ in Dei opere occupetur.

RESPONSIO.

Qualis erat, quæ dicebat: *Quis sum ego, Domine mi, Domine, et quæ domus mea, quia dilexisti me* ⁴⁶? Exsequens videlicet quod scriptum est: *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ* ⁴⁷.

⁴¹ I Cor. iv, 5. ⁴² Matth. vii, 5. ⁴³ Psal. cxviii, 139. ⁴⁴ Joan. xii, 50. ⁴⁵ Joan. iv, 34. ⁴⁶ II Reg. vii, 18, juxta LXX. ⁴⁷ Colos. i, 12, 13.

(9) Unus ms. ἡ ὀργιζόμενος.
(10) Codex Colb. ἀμαρτήματος ἀδελφοῦ πάθῃ. Mox idem ms. ζῆλος τοῦ οἴκου σου. Subinde Reg. primus διαθέσεως μὴ ἐνυπαρξάσης.
(11) Reg. primus et Voss. Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως. Statim editi Μεθ' ὄσης διαθέσεως τό. Antiqui tres libri præter Voss. Μεθ' οἷας διαθέσεως τό.

Α φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ κριματὰ ἐκδικεῖν, ἀπαραίτητος ἀνάγκη, ἵνα μὴ συμπαρολαύση τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐφησυχάζων· πλην εἰ μὴ τις, τὰ αὐτὰ ποιῶν τοῦ ἐγκαλουμένου, ἀπαρρησίαστος εἴη πρὸς τὸ κρῖνειν τὸν ἀδελφόν, ἀκούων τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΕ'.

Πῶς γνωρίσει τις, εἰ ζήλω Θεοῦ κινεῖται κατὰ τοῦ ἀμαρτάνοντος ἀδελφοῦ, ἢ ὀργίζεται (9).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν κατὰ παντὸς ἀμαρτήματος πάθῃ (10) το γεγραμμένον· *Ἐξέτηξέ με ὁ ζῆλος σου, ὅτι ἐπελάβοντο τῶν λόγων σου οἱ ἐχθροί μου, φανερός τοῦ Θεοῦ ὁ ζῆλος*. Οἰκονομίας δὲ καὶ ἐγκαυθῆ ἐπισημονικῆς χρεία πρὸς οἰκοδομὴν πίστεως. Ταύτης δὲ τῆς διαθέσεως μὴ προευνπαρξάσης τῆ ψυχῆ, καὶ κινήσεως αὐτὴν, τὸ μὲν κίνημα ἀνώμαλον γίνεταί ἐν οὐδενὶ δὲ ὁ σκοπὸς τῆς θεοσεβείας σώζεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΖ'.

Μετὰ ποίας διαθέσεως (11) ὑπακούειν δεῖ τῷ εἰς ἔργον τῆς ἐντολῆς κατεπελγοῦντι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μεθ' οἷας διαθέσεως τὸ παιδίον ὑπὸ πείνης κρατούμενον ὑπακούει τῆ τροφῇ καλοῦσῃ ἐπὶ τὴν μετάληψιν· καὶ πᾶς ἄνθρωπος, ἀντιποιούμενος τοῦ ζῆν, τῷ χαριζομένῳ τὰ πρὸς τὸ ζῆν· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον, ὅσα καὶ προτιμωτέρα τῆς παρουσίας ἡ αἰώνιος ζωὴ. *Ἡ γὰρ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, φησὶν (12) ὁ Κύριος, ζῶ ἁγιωσῶς ἐστιν*. Ὅπερ δὲ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ ἔργου ἢ βρώσεως, τοῦτο ἐστὶν ἐπὶ τῆς ἐντολῆς ἢ ἐργασίας, αὐτοῦ πάλιν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ἐμὲ βρώμα ἐστὶν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΕΖ'.

Ποταπὴ ὀφελλεῖ εἶναι ἡ ψυχὴ, ἢ καταξωθεῖσα (13) ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ καταληφθῆναι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἷα ἦν ἡ λέγουσα· *Τίς εἰμι ἐγὼ, Κύριέ μου, Κύρις, καὶ τίς ὁ οἶκός μου (14), ὅτι ἠγάπησάς με*; Πληροῦσα τὸ γεγραμμένον· *Εὐχαριστοῦντες τῷ Πατρὶ τῷ ἁγιάσαντι ἡμᾶς εἰς εἴη μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί*· ὃς ἐρύσασα ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

(12) Reg. primus et Colb. ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, φησὶν.

(13) Editi ψυχῆ, ὅτε ὄλως κατηξώθη. Antiqui duo libri ψυχῆ, ὅτι, etc. Alii duo mss. et Voss. ψυχῆ ἢ καταξωθεῖσα ἐν.

(14) Codex Colb. οἶκος τοῦ πατρός μου, et quæ est domus patris mei?

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΗ'.

A

INTERROGATIO CLXVIII.

Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως δεῖ λαμβάνειν ἱμῆτιον ἢ ὑπόδημα, οἷον ἂν ἦ.

Quo animo vestimentum aut calceamentum, quaecunque tandem fuerit, accipere oportet.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

Εἰ μὲν μικρότερον ἢ μείζον τῆς ἡλικίας ἐστὶ, φανερωσάτω τὴν χρεῖαν μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιεικειας· εἰ δὲ περὶ εὐτελείας διαφέρεται, ἦ ἔτι οὐκ ἔστι καινὸν, μνημονευσάτω τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἄξιος, οὐχ ἀπλῶς πᾶς, ἀλλ', ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστὶ (15). Καὶ ἑαυτὸν ἀνακρινάτω εἰ πρὸς ἀξίαν τῶν τοῦ Κυρίου ἐπιταγμάτων, ἢ ἐπαγγελίων, εἰργασάτο τι, καὶ τότε οὐχ ἄλλο ἐπιζητήσει, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεδομένου ἀγωνιάσει, ὡς ὑπὲρ τὴν ἀξίαν λαμβάνων. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῆς τροφῆς εἰρημένον ἐπὶ παντὸς πράγματός τοῦ πρὸς τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος ὡσπερ κανόνα ἔχειν δεῖ.

Si minus aut majus quam pro statura est, indicet necessitatem suam debita cum modestia: sin autem dissidium fuerit de vilitate, vel propterea quod non novum sit, recordetur Domini operarius: Dignus est, non simpliciter quisvis, sed, operarius cibo suo⁴⁸. Percontetur autem se ipse, an pro dignitate mandatorum Domini, aut promissionum, effecerit quidquam, et tunc non requiret aliud, sed futurus est de eo quod datum fuit sollicitus, velut qui ultra meritum acceperit. Nam quod dictum est de alimento, id in omni re ad corporis usum attinente loco regulæ habendum est.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΞΘ'.

INTERROGATIO CLXIX.

Ἐὰν ἀδελφὸς νεώτερος ἐπιταχθῆ διδάξει τι τὸν πρεσβύτερον καθ' ἡλικίαν, πῶς αὐτῷ προσερχθήσεται (16).

Si frater junior jubeatur aliquid docere alterum ætate grandiore, quomodo sese erga illum geret.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

Ὡς ὑπηρεσίαν πληρῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Δεσπότη τοῦ Θεοῦ· φοβούμενος μὲν μὴ ὑποπέση τῷ κρίματι τοῦ εἰπόντος· Ἐπικατάρτος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς· ἀσφαλίζόμενος δὲ, μήποτε τυφλωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου (17).

Velut qui fungitur ministerio, ex mandato Domini Dei, timens ne subeat iudicium illius, qui dixit: Maledictus quisquis facit opera Domini negligenter⁴⁹: ac etiam cavens, ne forte **472** inflatus in diaboli iudicium incidat⁵⁰.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟ'.

INTERROGATIO CLXX.

Εἰ δεῖ ἴσως προσέχειν τῷ πλείονι κατερθοῦντι, καὶ τῷ ἔλαττον.

Si æqualis habenda sit ratio tum ejus, qui magis, tum illius, qui minus recte facit.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

C

RESPONSIO.

Ὅπερ ἐπὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτημάτων ὁ Κύριος ὤριστο εἰπὼν· Ἀφέονται αἱ ἀμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαὶ (18), ὅτι ἠγάπησε πολὺ· ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφιεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων ὁ Ἀπόστολος διετάξατο, εἰπὼν· Οἱ καλῶς προσοτῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιοῦσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ, τοῦτο ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων φυλάσσειν τηροῦμαι ἀκλόουθον.

Quod in condonandis peccatis sanxit Dominus his verbis: Remittuntur peccata ejus multa, quoniam dilexit multum: cui autem parum dimittitur, parum diligit⁵¹; itemque quod de presbyteris Apostolus constituit, cum dixit: Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina⁵², id erga omnes qui ejusmodi sunt, servari debere arbitror.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΑ'.

INTERROGATIO CLXXI.

Ἐὰν δὲ λυπητῆι ὁ (19) ἔλαττων, προτιμωμένου τοῦ εὐλαβεστέρου, πῶς αὐτῷ προσχώμεν.

Si tristitia afficiatur inferior, cum is qui magis pius est sibi anteponitur, quomodo ipsi consulemus.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSIO.

Ὁ τοιοῦτος φανερός ἐστὶν ἐπὶ πονηρίᾳ κατεγνωσμένος ἐκ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παραβολῆς, ἐν ἣ φησὶν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς λυπηθέντας, ὅτι τὰ ἴσα αὐτοῖς τινες ἐτιμήθησαν· Εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου πο-

D

Qui hujusmodi est, ob malignitatem perspicue condemnatur per Evangelii parabolam, in qua eos qui quosdam pari præmio secum donatos fuisse ægre tulerant, ita Dominus alloquitur: An oculus

⁴⁸ Math. x, 40. ⁴⁹ Jer. XLVIII, 40. ⁵⁰ I Tim. III, 6. ⁵¹ Luc. VII, 47. ⁵² I Tim. V, 17.

(15) Illud ἐστὶ additum est ex veteribus duobus libris. Mox editi τοῦ Θεοῦ. At mss. duo τοῦ Κυρίου. Reg. tertius τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν καὶ ἐπιταγμάτων εἰργασάτο. Reg. secundus τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων ἢ ἐπαγγελίων, pro dignitate judiciorum Dei.

(16) Codex Colb. προσενεχθῆναι δεῖ. Hæc regula bis in Reg. primo reperitur. Primo loco eodem modo inscribitur quo in Vossii veteri libro, ὅπως τῷ πρεσβυτέρῳ καθ' ἡλικίαν προσενεχθῆναι δεῖ: ita

vero in secundo, ἐὰν ἀδελφὸς ἐπιταχθῆ νεώτερος διδάξει τόν, etc. Mox duo mss. cum Voss. καὶ ἐπιταγῆν.

(17) Codex Colb. ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.

(18) Illud, αἱ πολλαί, non legitur quidem in excusis: sed ita scriptum invenimus in Vossii veteri libro et in aliis duobus. Aliquantum infra codex Colb. καὶ ἐν διδασκαλίᾳ.

(19) Veteres duo libri λυπηθῆ δ.

*ius nequam est, quia ego bonus sum*⁵³? Quin etiam adversus hunc et alios ejusmodi manifestum est iudicium Dei, per Prophetam, qui dicit: *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum glorificat*⁵⁴

INTERROGATIO CLXXII.

Quali cum timore, aut qua animi persuasionem, aut quo affectu corpus et sanguis Christi nobis accipienda sint.

RESPONSIO.

Timorem quidem docet nos Apostolus, cum ait: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit*⁵⁵; persuasio vero integra habetur ex fide verborum Domini, qui dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hoc facite in meam commemorationem*⁵⁶; item ex fide testimonii Joannis, qui memorata prius Verbi gloria, posthac incarnationis modum induxit his verbis: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis*⁵⁷; itidem quoniam Apostolus scripsit: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in*⁵⁸ *similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*⁵⁹. Cum igitur animus, his et talibus verbis fidem adhibens, gloriae majestatem didicerit, humilitatisque et obedientiae magnitudinem admiratus fuerit, quod talis ac tantus ad mortem usque Patri obtemperavit, vitae nostrae causa, eum arbitror ita affici, ut simul Deum et Patrem diligat, *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*⁶⁰; simul unigenitum ejus Filium, qui obedivit usque ad mortem pro nostra redemptione ac salute. Et ita demum obsequi potest Apostolo, qui bonam in his conscientiam iis qui sani sunt proponit ceu regulam quamdam, ubi ait: *Charitas enim Christi urget nos aestimantes hoc, quoniam, si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit*⁶¹. Quisquis panis et poculi sit particeps, sic affici et praeparari debet.

Καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μὴ κέτι ἐαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἔγερθέντι. Τοιαύτην διάθεσιν τε καὶ ἐτοιμασίαν ὀφείλει ἔχειν ὁ μεταλαμβάνων τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ ποτηρίου.

⁵³ Matth. xx, 15. ⁵⁴ Psal. xiv, 4. ⁵⁵ I Cor. xi, 29. ⁵⁶ Luc. xxii, 19. ⁵⁷ Joan. i, 14. ⁵⁸ Philipp. ii, 6-8. ⁵⁹ Rom. viii, 32. ⁶⁰ II Cor. v, 14, 15.

(20) Editi ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶς πονηρευόμενος: sed vocem πᾶς delendam iudicavimus, quod nec in reliquis mss. nec apud LXX legatur.

(21) Arbitror, quicumque simpliciter verum quaerunt, eos mihi facile assensuros omnes, ipsum Christi corpus ex Basilii sententia in Eucharistia contineri, non ejus simplicem figuram. Ait enim vir summus, τὴν πληροφορίαν seu persuasionem verbis Domini effici: quibus sane non corporis figura, sed ipsum corpus exprimitur.

(22) Editi et unus ms. Ἰωάννου μαρτυρουμένου.

νηρός ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; Καὶ πρόδηλον τὸ ἐπὶ τούτῳ καὶ τοῖς τοιοῦτοις κρίμα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Προφήτου λέγοντος: Ἐξουδένηται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος (20)· τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Κύριον δοξάζει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΒ'

Ποταπῷ φόβῳ, ἢ ποίᾳ πληροφορίᾳ, ἢ ποίῳ διαθέσει μεταλάβωμεν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸν μὲν φόβον διδάσκει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος λέγων· Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἐαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει· τὴν δὲ πληροφορίαν (21) ἐμποιεῖ ἡ πίστις τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου διηγησαμένου (22) πρότερον τὴν δόξαν τοῦ Λόγου, καὶ ἐπαγαγόντος τὸν τρόπον τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μετρογενεὺς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· καὶ τοῦ Ἀποστόλου γράψαντος ὅτι, Ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. Ἐταπείνωσεν (23) ἐαυτὸν, γενόμενος ὑπέκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ὅταν οὖν, πιστεύσασα ἡ ψυχὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις καὶ τοσοῦτοις, καταμάθῃ τὴν μεγαλειότητα τῆς δόξης, καὶ θαυμάσῃ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς ὑπακοῆς, ὅτι ὁ τοσοῦτος ὑπέκουσε τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς, νομίζω ὅτι κατορθοῖ τὴν (24) διάθεσιν εἰς ἀγάπην τὴν τε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, Ὅς τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν· καὶ τὴν πρὸς εὐν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, τὸν ὑπακούσαντα μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως καὶ σωτηρίας. Καὶ δύναται οὕτως ἀνασχέσθαι τοῦ Ἀποστόλου, ὡσπερ ἕρον τινα ἐκτιθεμένου τοῖς ὑγιαίνουσι τὴν ἐν τούτοις ἀγάθην συνείδησιν (25), ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει (26) ἡμᾶς κρινοντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπε-

μηκέτι ἐαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἔγερθέντι. Τοιαύτην διάθεσιν τε καὶ ἐτοιμασίαν ὀφείλει ἔχειν ὁ μεταλαμβάνων τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ ποτηρίου.

D Alii fratres mss. praeter Voss. ut in contextu.

(23) Reg. primus ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπεινώσεν.

(24) Idem quem mox dixi liber ζωῆς, κατορθοῖ νομίζω τὴν.

(25) Codex Colb. τὴν ἐν τούτοις ἀγάπην καὶ ἀγάθην συνείδησιν.

(26) Veteres duo libri cum Voss. ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει. Nec ita multo infra voculam τε addidimus ex antiquis tribus libris.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΓ'.

Εἰ δεῖ ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς κατ' οἶκον ψαλμωδίας λαλιᾶν τινα γίνεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ δεῖ, ἐκτὸς τῶν πεπιστευμένων τὴν φροντίδα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς εὐταξίας, καὶ τῆς οἰκονομίας τῶν ἔργων (27), καὶ τοῦτο κατὰ ἀνάγκην τῆς ἐπιχειρήσεως χρείας· καὶ οὐδὲ τότε ἀπερισκέπτως, ἀλλ' ἐστοχασμένως, τοῦ τε τόπου καὶ τῆς εὐταξίας, τῆς τε σεμνότητος καὶ τοῦ ἀπροσκόπου· τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀναγκαῖα ἐστὶν ἡ σιωπή. Εἰ γὰρ ἐν καιρῷ διαλέξεως, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐπιτεταγμένοις τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας ὁ πρῶτος σιγᾶν προτέτακται, ἐὰν ἄλλῃ ἀποκαλυφθῆ, πόσῃ μᾶλλον ἐν καιρῷ ψαλμωδίας ἡ σιγή τοῖς πολλοῖς ἀναγκαῖα (28) ;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΔ'.

Πῶς δυνήθη τις ἐνδιαθεῶς καὶ μετὰ ἐπιθυμίας ποιεῖν τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κατὰ φύσιν ἡ πείρα τοῦ ἡδοντος καὶ ὠφελούντος, καὶ αὐτὴ ἡ προσδοκία τοῦ τοιούτου ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ τὴν περὶ τούτου διάθεσιν τε καὶ ἐπιθυμίαν. Ἐὰν οὖν τις μισήσῃ καὶ βδελύξηται τὴν ἀδικίαν, καὶ καθαρύσῃ πάσης ἀμαρτίας, ἀφ' ἧς, ὡσπερ ἀπὸ νόσου τὸ σῶμα (29) πάσχει τὴν ἀνορεξίαν καὶ τὴν περὶ τὰ βρώματα ἀηδίαν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τὴν περὶ τὰ δικαιοῦματα τοῦ Θεοῦ νωθρότητα καὶ ὀκνηρίαν· καὶ ἐὰν πληροφορηθῆ, ὅτι ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ, καὶ πάντα τὰ ἐπηγγελμένα τοῖς φυλάσσουσιν αὐτὴν ἀληθῆ, κατορθοῦνται αὐτῷ ἡ διάθεσις τοῦ εἰπόντος· *Τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό· ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιον πολὺν, καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον. Καὶ γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτὰ· ἐν τῷ φυλάσσειν αὐτὰ ἀνταπόδοσις πολλή.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΕ'.

Πῶς φαίνεται ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου· καὶ πῶς ἐλέγχεται ὁ μὴ οὕτως ἀγαπῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς ἀγάπης ἐξαιρέτα δύο ταῦτα· τὸ λυπεῖσθαι μὲν καὶ ἀγωνιᾶν ἐφ' οἷς βλάπτεται ὁ ἀγαπώμενος· χαίρειν δὲ καὶ ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ὠφελείας αὐτοῦ. Μακάριος οὖν ὁ πενθῶν ἐπὶ τῷ ἀμαρτάνοντι, οὐ ὁ κίνδυνος φοβερός· καὶ χαίρων ὑπὲρ τοῦ κατορθούντος, οὐ τὸ κέρδος ἀσύχριστον, καθὼς γέγραπται. *Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος λέγων· Ἐὰν πάσῃ ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, κατὰ λόγον πάντως τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης· Καὶ ἐὰν δοξάζεται ἐν μέλος, κατὰ σκοπὸν δηλονότι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, συγχαίρει πάντα*

²⁷ I Cor. xiv, 50 ²⁸ Psal. cxviii, 163. ²⁹ Psal. xviii, 10, 12. ³⁰ I Cor. xii, 26.

(27) Reg. primus et Voss. καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων. Alii duo mss. et editi καὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν. Codex Colb., quem sequimur, οἰκονομίας τῶν.

A

INTERROGATIO CLXXIII

An deceat tempore psalmodiæ, quæ in domo fit, colloquia aliqua fieri.

RESPONSIO.

Non oportet, exceptis iis quorum munus et cura est disciplinæ et operum distributioni providere, idque aliqua re necessaria urgente; et neque tunc inconsiderate, sed habita ratione et loci, et disciplinæ, et gravitatis, et scandali, quod vitari debet: reliquis omnibus necessarium est silentium. Si enim ipso loquendi tempore, et ex iis ipsis quibus concreditum est munus docendi, prior silere jussus est, *si alii revelatum fuerit* ³¹, quanto magis psalmodiæ tempore silentium privatis necessarium est?

B

INTERROGATIO CLXXIV.

Quomodo possit quis ex animo et cum alacritate Domini exsequi mandata.

RESPONSIO.

Experimentum jucundæ et utilis rei, et ipsa rerum hujusmodi expectatio animum naturaliter movet ad id diligendum et concupiscendum. Si quis igitur odio habuerit et abominatus fuerit iniquitatem ³², purusque fuerit ab omni peccato, per quod, quemadmodum per morbum satietas cibi atque fastidium contingit, sic in animo etiam circa Dei justificationes segnitias et pigritia ingeneratur: si præterea constantissime crediderit mandatum Dei vitam æternam esse, omniaque promissa, iis qui id servant, certa esse et vera, is afficitur perinde atque ille, qui dixit: *Judicia Domini vera, justificata in idipsum: desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum. Etenim servus tuus custodit ea: in custodiendis illis retributio multa* ³³.

C

474 INTERROGATIO CLXXV.

Quomodo constet fratrem ab aliquo amari ex mandato Domini: et quomodo convincatur non ita diligere.

RESPONSIO.

Dilectionis duæ sunt dotes præcipuæ, dolere et sollicitum esse de quibus læditur qui amatur: gaudere contra et allaborare pro ipsius commodis. Beatus igitur quisquis luget propter peccantem, cuius periculum formidandum est: itemque quisquis ob recte facientem gaudet, cujus lucro nihil potest conferri, sicut scriptum est. Quin et illud etiam Paulus apostolus testatur, cum ait ³⁴: *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, servata utique ratione ejus, quæ in Christo est, charitatis: Et si gloria afficitur unum membrum, ex*

D

Mox duo mss. et Voss. τῆς κατεπειγούσης.

(28) Antiqui duo libri ἀναγκαῖα ἐστὶν.

(29) Codex Colb. τὰ σῶματα

consilio videlicet placendi Deo, *congaudent omnia membra*. Qui autem non ita affectus est, aperte fratrem non diligit.

INTERROGATIO CLXXVI.

Quinam sint inimici quos diligere jussi sumus; et quomodo diligemus inimicos: utrum tantummodo beneficiis in ipsis conferendis, an etiam ipso animi affectu: et nunquid hoc fieri possit.

RESPONSIO.

inimici proprium est nocere, et insidiari. Quisquis igitur quoquo modo nocet cuiquam, inimicus appellari potest: præcipue autem, qui peccat. Nam, quantum in ipso est, modis variis nocet, eique quocumque vivit aut consuetudinem habet, insidiatur. Quoniam autem ex corpore et anima constat homo, quod ad animam quidem pertinet, amemus hujusmodi viros, redarguendo ipsos, admonendoque, et omni modo ad conversionem inducendo: quod vero ad corpus, eos, si vitæ necessariis indigeant, beneficiis afficiendo. Quod autem dilectio in animi consistat affectione, perspicuum est omnibus. Id autem fieri posse ostendit ac docuit Dominus, qui Patris ac suam ipsius dilectionem pro inimicis, non autem pro amicis, usque ad mortem obediendo declaravit: quemadmodum testatur Apostolus his verbis: *Commendat autem charitatem suam Deus in nos, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* ⁶⁵. Quin etiam ad idipsum nos adhortatur, cum dicit: *Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulante in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis, oblationem et hostiam Deo* ⁶⁶. Neque vero hoc præcepisset, utpote bonus et **475** justus, nisi id faciendi tribuisset facultatem: quod vel ipsi naturæ necessario insitum esse declaravit. Nam bestiarum quoque bene de se meritos naturaliter diligunt. Quodnam autem beneficium tantum ab amico, quantum ab inimicis confertur? Conciliant nobis beatitudinem a Domino his verbis promissam: *Beati estis, cum persecuti vos fuerint, et affecerint probris, et dixerint omne malum verbum adversum vos, mentientes, propter me. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis* ⁶⁷.

INTERROGATIO CLXXVII.

Quomodo debent fortes infirmorum infirmitates portare ⁶⁸.

RESPONSIO.

Si portare est tollere et curare, secundum id quod scriptum est: *Ipse infirmitates nostras suscepit, et morbos portavit* ⁶⁹, non quod in se hæc ille

⁶⁵ Rom. v, 8, 9. ⁶⁶ Ephes. v, 1, 2. ⁶⁷ Matth. v, 11, 12. ⁶⁸ Rom. xv, 1. ⁶⁹ Isa. LIII, 4.

(30) Reg. secundus perinde ut editi μη αγαπῶν. Alii duo mss. cum Voss. μη αγαπῶν.

(31) Veteres tres libri ἐχθρούς, πληροῦντες τὰς εἰς αὐτούς εὐεργεσίας μόνον, etc.

(32) Codex Combef. et alii duo ὁ ὅπως δὴ ποτε. Deest articulus in vulgatis.

(33) Reg. primus perinde ut Voss. ὅσον ἐφ' ἑαυτῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΖ'.

Τίνας εἰσὶν οἱ ἐχθροί, οὓς ἀγαπᾶν προσετάχθημεν· καὶ πῶς ἀγαπήσομεν τοὺς ἐχθρούς· ταῖς εἰς αὐτούς εὐεργεσίας μόνον (31), ἢ καὶ αὐτῇ τῇ διαθέσει· καὶ εἰ δυνατόν τοῦτο.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐχθροῦ ἴδιον τὸ βλάπτειν καὶ ἐπιβουλεύειν. Πᾶς μὲν οὖν ὁ ὅπως δὴ ποτε (32) βλάπτων τινὰ ἐχθρός ἂν λέγοιτο· ἐξαίρετως δὲ ὁ ἁμαρτάνων. Τὸ γὰρ ὅσον ἐπ' αὐτῶ (33) βλάπτει κατὰ διαφόρους τρόπους, καὶ ἐπιβουλεύει τῷ συνόντι ἢ συντυγχάνοντι. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ἀγαπήσωμεν τοὺς τοιούτους, ἐλέγχοντες αὐτούς, καὶ νοουθετοῦντες, καὶ παντὶ τρόπῳ εἰς ἐπιστροφὴν ἐνάγοντες (34)· κατὰ δὲ τὸ σῶμα εὐεργετοῦντες αὐτούς, ἐπιδομένους τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Ὅτι δὲ ἡ ἀγάπη ἐν διαθέσει ἐστὶ παντὶ δῆλον. Τὸ δὲ δυνατόν ἐδείξε καὶ ἐδίδαξεν ὁ Κύριος, τὴν ἀγάπην τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἐν τῇ ὑπακοῇ μέχρι θανάτου ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ ἐχθρῶν, οὐχ ὑπὲρ φίλων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος λέγων· *Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἐτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε*. Καὶ ἡμῖν δὲ αὐτὸ τοῦτο παραινεῖ ἐν τῷ εἰπεῖν (35)· *Γίνεσθε ὄντ' μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπῆτὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ*. Οὐκ ἂν δὲ προσέταξεν ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, εἰ μὴ τὸ δυνατόν ἐχαρίσατο· ὅπερ καὶ ἐν τῇ φύσει κατηναγκασμένους ἀποκεῖσθαι ἐφάνερωσεν. Εὐεργέτας μὲν καὶ τὴ θηρία φυσικῶς ἀγαπᾷ. Τί δὲ τοσοῦτον εὐεργετῆι ὁ φίλος, ὅσον οἱ ἐχθροί; Προξενούντες ἡμῖν τὸν μακαρισμὸν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Μακάριοι ἐστε, ὅταν διώξωσιν ὑμᾶς, καὶ ἐπειράσωσιν, καὶ ἐλωσὶ πᾶν ποτηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς*.

quoniam merces vestra copiosa est in caelis ⁶⁷.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΖ'.

Πῶς δευτεροῦσιν οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Εἰ τὸ βαστάζειν ἐστὶ τὸ αἶρειν καὶ θεραπεύειν, κατὰ τὸ γεγραμμένον ὅτι, *Αὐτὸς τὰς ἀσθερείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐξῆρασε*, οὐκ ἐν

τῷ εἰς ἑαυτὸν ὑποδέχσθαι ταῦτα (36), ἀλλ' ἐν τῷ A τοὺς πάσχοντας θεραπεύειν· καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς μετανοίας τρόπος καὶ λόγος ἐφαρμόζει, δι' οὗ θεραπευθήσονται ἐκ τῆς τῶν δυνατωτέρων ἐπιμελείας οἱ ἀδύνατοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΗ'.

Τι ἐστὶ τὸ, « Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε » καὶ ποῖον νόμον (37) ἀναπληρώσομεν, τοῦτο ποιῶντες.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ταυτόν ἐστὶ τῷ προειρημένῳ. Βαρῆα γὰρ ἡ ἀμαρτία, καθέλκουσα τὴν ψυχὴν εἰς πυθμένα ἄδου. Ἦν αἴρομεν ἀλλήλων, καὶ περιαιροῦμεν, εἰς ἐπιστροφὴν ἄγοντες τοὺς ἀμαρτάνοντας. Τὸ δὲ βαστάσαι ἀντὶ τοῦ ἄραι σὺνθεσι καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις κεχρησθαι, ὡς πολλάκις παρὰ πολλῶν αὐτὸς ἤκουσα. Νόμον δὲ B τοῦ Χριστοῦ ἀναπληρώσομεν (38) τοῦ εἰπόντος· Οὐκ ἤλθοι καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετανοίαν· καὶ ἡμῖν νομοθετήσαντος ὅτι, Ἐὰν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὑπάγε, ἐλεῆσον αὐτόν. Ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΟΘ'.

Πῶς δύναται τις ἀνευ ἀγάπης πίστιν κηῖσασθαι τοσαύτην, ὥστε ὄρη μεθιστάειν, ἢ πάντι (39) τὰ ὑπάρχοντα δοῦναι πτωχοῖς, ἢ παραδοῦναι τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἵνα κανθή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μνημονεύομεν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ποιοῦσι γὰρ πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τῆς ἀποκρίσεως αὐτοῦ τῆς πρὸς τοὺς εἰπόντας· Κίριε, Κύριε, οὐ τῷ σὺ ὄνοματι προσηγεύσαμεν καὶ τῷ σὺ ὄνοματι διαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ τῷ σὺ ὄνοματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; πρὸς οὓς φησιν· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστὲ· οὐχ ὅτι ἐψεύσαντο, ἀλλ' ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι (40) πρὸς τὰ ἴδια θελήματα ἀπεχρήσαντο, ὅπερ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἀλλότριον, οὐ δυσκόλως συνορᾶν τὰ εἰρημένα δυνάμεθα (41). Τὸ δὲ χάρισμα Θεοῦ ἢ δωρεάν λαμβάνειν καὶ τὸν ἀνάξιον οὐδὲν παράδοξον· Θεὸς γὰρ ἐν καιρῷ χρηστότητος καὶ μακροθυμίας τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς· πολλάκις δὲ καὶ εἰς ὠφέλειαν ἢ ἐκείνου αὐτοῦ τοῦ ὑποδεχομένου τὸ χάρισμα, ἐὰν (42) ἄρα, δυσωπηθεὶς τὴν τοῦ Θεοῦ χρηστότητα, προτραπῇ εἰς ἐπιμέλειαν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστῆσεως, ἢ καὶ ἐτέρων (43), κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ D Ἀποστόλου· Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν,

³⁶ Gal. vi, 2. ³⁷ Luc. v, 32. ³⁸ Matth. xviii, 15. ³⁹ Rom. ii, 4. ⁴⁰ Matth. v, 45.

(36) Vossii vetus liber et Reg. primus ὑποδέχσθαι ταῦτα.

(37) Ait vir doctissimus Ducæus, ex Vossii veteri libro legendum esse νόμον Χριστοῦ: sed ejusmodi lectionem inter reliquas, quas Scottus colligit, non reperio. Attamen si cui ita lubet, addi potest: eo magis, quod in Reg. primo ita legatur. Reg. tertius νόμον τοῦ Θεοῦ.

(38) Editi ἀναπληρώσομεν. Veteres duo libri ἀναπληρώσομεν.

(39) Ita Vossii liber et alii duo. Vox πάντα in editis desiderabatur.

susceperit, sed quod eos in quibus hæc erant, curaverit, etiam hoc in loco pœnitentiæ modus et ratio conveniet, per quam infirmiores valentiorum cura atque diligentia curabuntur

INTERROGATIO CLXXVIII.

Quid hoc significet: « Alter alterius onera portate » et hoc facientes, qualem legem adimplebimus.

RESPONSIO.

Hoc idem est atque id quod dictum est superius. Peccatum enim grave est, atque ad ima inferni animam detrudit. Alii autem aliorum peccatum tolerant, et auferimus, cum eos qui peccant, ad conversionem inducimus. Cæterum verbum portare, pro eo quod est tollere, etiam ab hujus regionis incolis solet usurpari, veluti ipse sæpenumero a plerisque audivi. Adimplebimus autem legem Christi, qui dixit: Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁷¹; quique nobis hanc legem imposuit: Si peccaverit frater tuus, vade, corripueum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum⁷².

INTERROGATIO CLXXIX.

Quomodo potest quis absque charitate fidem habere tantam, ut montes transferat, aut omnia sua bona det pauperibus, aut corpus suum tradat, ut exuratur.

RESPONSIO.

Si recordemur Domini, qui dixit: Faciunt enim ut spectentur ab hominibus⁷³, itemque si meminimus responsi illius ad quosdam, qui dixerant: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus⁷⁴? quibus respondet: Nescio vos unde **476** sitis⁷⁵, non quod mentirentur, sed quod Dei munere ad proprias voluntates fuissent abusi, quæ res a Dei dilectione aliena est, possumus nullo negotio ea quæ dicta sunt, intelligere. Porro Dei munus seu donum vel ab indigno recipi nihil mirum est: siquidem Deus in tempore bonitatis et patientiæ⁷⁶ solem suum oriri facit super malos et bonos⁷⁷, idque sæpe ad utilitatem etiam aut ejus ipsius, qui donum suscipit, si forte bonitatem Dei reveritus, hincque exstimulatus, studeat ei complacere, aut etiam aliorum, juxta id quod ab D Apostolo dictum est: Quidam quidem et propter invidiam et contentionem, quidam vero et propter

⁷³ Matth. vi, 5. ⁷⁴ Matth. vii, 22. ⁷⁵ Luc. xiii, 27.

(40) Editi τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν. Antiqui duo libri cum Voss. ut in contextu.

(41) Reg. primus et Voss. συνορᾶν τὰ τοσαῦτα δυνάμεθα. Τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ δωρεάν.

(42) Codex Voss. τοῦ εὐεργετουμένου τὸ χάρισμα λαμβάνει. Ἐὰν γάρ.

(43) Reg. primus et Voss. καὶ ἐτέρου. Mox iidem mss. et Reg. tertius καὶ διὰ. Vocula καὶ abest a vulgatis. Subinde Reg. primus et Voss. Χριστὸν καταγγέλλουσιν. Nec ita multo post ii quos modo dixi libri plerumque ὅτι παντί. Editi plerumque παντί.

bonam voluntatem Christum prædicant⁷⁸. Quibus paulo post hæc subjungit : Verumtamen quod omni modo, sive occasione, sive veritate Christus annuntietur, et in hoc gaudeo⁷⁹.

INTERROGATIO CLXXX.

Quo animo et qua attentione ea audienda sint, quæ nobis cibum sumentibus leguntur.

RESPONSIO.

Voluptate majore quam qua edimus ac bibimus, ut mens videatur non distrahi ad corporis voluptates : sed potius delectari magis verbis Domini, quemadmodum affectus erat qui dixit : *Et dulciora super mel et favum*⁸⁰.

INTERROGATIO CLXXXI.

Si quædam fratrum societates fuerint inter se vicina, et una egestate laboret, altera vero ad largiendum sit arctior difficiliorque, quomodo inopem affici oportet erga tenacem.

RESPONSIO.

Qui edocti sunt vel ipsam animam in dilectione Christi pro se invicem ponere, quomodo rerum ad corpus pertinentium parci esse possunt? Tanquam si obliiti sint ejus, qui dixit : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*⁸¹, etc. Quod si hoc contigerit, æquo animo ferre debent, qui in egestate versantur : et Lazarum imitantes persuadeant sibi, se in futuro sæculo consolationem inventuros.

INTERROGATIO CLXXXII.

Ex quibus fructibus probari debet, qui misericordiæ impulsu peccantem fratrem redarguit.

RESPONSIO.

Primum quidem ex præcipuis misericordiæ argumentis, juxta id quod ab Apostolo dictum est : *Si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra*⁸²; et : *Quis scandalizatur, et ego non uror*⁸³? deinde vero, si parem de quolibet peccato accipiat dolorem, et ex quibuslibet, sive in se, sive in alium peccantibus, simili tristitia ac luctu afficiatur, denique si redarguendo traditum a Domino modum non corrumpat.

INTERROGATIO CLXXXIII.

Si contingat aliquando ut aliqui in fratrum conventu viventes dissideant inter sese, an tutum sit charitatis gratia talibus assentiri.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit : *Da, Pater, ut sicut ego et tu unum sumus, sic et ipsi unum sint in nobis*⁸⁴, itemque Apostolus scripserit : *Unanimes, idem sentientes*⁸⁵, itidem cum narretur in Actis illud : *Erat*

Α τινές δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσοισιν. Οἷς ἐπιφέρει μετ' ὀλίγα· Πλήν ὅτι παρὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠ'.

Μετὰ ποταπῆς διαθέσεως καὶ προσοχῆς ὀφείλομεν ἀκούειν τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς μεταλήψεως παραναγινωσκομένων ἡμῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περισότερως ἢ (44) μεθ' οἷας ἡδονῆς ἐσθλομεν καὶ πίνομεν. Ἴνα δευχθῆ ὁ νοῦς μὴ μετεωριζόμενος εἰς τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς· ἐνευφραϊνόμενος δὲ πλεον τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι, κατὰ τὴν διάθεσιν τοῦ εἰπόντος· *Καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΑ'.

Ἐὶν ὧσιν ἀδελφότητες πλησίον ἀλλήλων, καὶ ἡ μὲν πτωχευῆ, ἡ δὲ ἑτέρα περὶ τὴν κοινωρίαν δυσχερεστέρα ἦ, πῶς δεῖ τὴν πτωχεύουσαν πρὸς τὴν μὴ μεταδιδούσαν διατίθεσθαι (45).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἰδιδαχθέντες ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν τιθέναι ὑπὲρ ἀλλήλων πῶς τῶν περὶ τὸ σῶμα φείσασθαι δύνανται; Ὅσπερ ἐπιλαθόμενοι τοῦ εἰπόντος· *Ἐπεινασα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς.* Ἐὰν δὲ γένηται τοῦτο, μακροθυμεῖν χρὴ τοὺς πτωχεύοντας, ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι παρακλήσεως, μιμουμένους τὸν Δάζαρον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΒ'.

Ἐκ ποίων καρπῶν δοκιμάζεσθαι ὀφείλει ὁ σωματικῶς ἐλέγχων τὸν ἀδελφὸν ἀμαρτάνοντα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐξαίρετων τῆς συμπαθείας, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ὅτι, *Ἐὰν πάσχη ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη*· καὶ ὅτι, *Τίς σκανδαλλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι*; ἔπειτα δὲ, ἐὰν ἐπὶ πάσῃ ἀμαρτίᾳ ὁμοίως συντριβῆται (46), καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀμαρτάνουσι, τοῖς τε εἰς αὐτὸν καὶ τοῖς εἰς ἄλλον ὁμοίως λυπῆται, καὶ πενθῆ, καὶ ἐλέγχων μὴ διαφθεῖρη τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου παραδεδομένον τρόπον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΓ'.

Ἐὰν συμβῆ τις ἐν ἀδελφότητι ζῶντας διαφρονῆσαι πρὸς ἀλλήλους, εἰ ἀκίνδυνόν ἐστιν ἀγάπης ἔνεσθε συμπεριφέρεσθαι τοῖς τοιοῦτοις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, *Δός, Πάτερ, Ἴνα, ὡσπερ ἐγὼ καὶ σὺ ἐρ ἔσμεν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐρ ὧσιν ἐρ ἡμῖν* (47)· καὶ τοῦ Ἀποστόλου γράψαντος, *Σύμψυχοι, τὸ ἐρ φρονοῦντες*· καὶ τῶν Πράξεων ἱστορουσῶν,

⁷⁸ Philipp. i, 45. ⁷⁹ ib. 18. ⁸⁰ Psal. xviii, 41. ⁸¹ Matth. xxv, 42. ⁸² I Cor. xii, 26. ⁸³ II Cor. xi, 29. ⁸⁴ Joan. xvii, 21. ⁸⁵ Philipp. ii, 2.

(44) Sic cōdices tres. Vocula ἢ deerat in vulgatis. Statim Colb. ἴνα διδαχθῆ ὁ, ut discat mens. Optima lectio.

(45) Vossii vetus liber πῶς δεῖ τὴν ἑτέραν πρὸς αὐτὴν διαχεῖσθαι. Mox Reg. primus et Voss. αὐτὴν θεῖναι.

(46) Reg. primus ὁμοίως συντριβῆ. Mox idem ms. et Colb. cum Voss. παραδοθέντα τρόπον.

(47) Reg. primus ὡς σὺν ἡμῖν, unum sint nobiscum. Statim editi καρδία μία καὶ ψυχὴ μία. Antiqui tres libri καρδία καί, etc.

ἔτι, Ἦν τῶν πιστευσάντων καρδία καὶ ψυχὴ μία· οἱ μὲν διαφωνοῦντες ἀλλότριοι τῶν εἰρημένων εἰσίν. Ἀγάπη δὲ ἡ μὲν κατὰ λόγον φυλάσσει τὸ εἰρημένον· Ὁ δὲ ἀγαπῶν ἐπιμελῶς παιδεύει· ἡ δὲ μὴ κατὰ λόγον, οἷα ὁ ἄν ἦ, ἀδόκιμος, τοῦ Κυρίου εἰπόντος ἔτι, Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἀξιος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΔ΄.

Πῶς δύναται (48) τις, καὶ ὅτε παρακαλεῖ, καὶ ὅτε ἐλέγχει, μὴ μόνον σπουδάζειν ἐπιστημονῶς λαλῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν διδάσκειν τὴν ὀφειλομένην σῶζειν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἐκείνους, οἷς λαλεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν μνημονεύσῃ τις τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Οὕτως ἡμᾶς λογιέσθω ἄνθρωπος ὡς ὑπηρετὰς Χριστοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ, οὐχ ὡς ἰδίαν τινὰ ἐπιστήμην ἐξ αὐθεντίας οἰκονομῆ, ἀλλ' ὡς Θεοῦ ὑπηρεσίαν ἐν ἐπιμελείᾳ ψυχῶν αἵματι Χριστοῦ ἐξηγορασμένων πληροὶ (49) μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦ πρὸς Θεὸν, κατὰ τὸν εἰπόντα· Οὕτω λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρεσκοῦντες, ἀλλὰ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν· καὶ μετὰ διαθέσεως καὶ εὐσπλαγγίας (50) τῆς περὶ τοὺς ἀκούοντας, ποιῶν τὸ εἰρημένον· Ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπη τὰ ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως ἡμεῖρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΕ΄.

Ἐὰν τις ἐν διαλέξει συνδιατιθεμένους τοῖς λεγομένοις ὁρῶν τοὺς ἀκούοντας χαίρει, πῶς γνωρίσει ἑαυτὸν, εἰ διαθέσει ἀγαθῇ χαίρει, ἢ πάθει τινὶ ἰδίῳ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν ἐν τοῖς ἐπαίνοις μόνους τὴν χαρὰν στήσῃ, ἄγλῶς ἔστιν ἰδίῳ πάθει κινούμενος· ἐὰν δὲ, τῶν ἐπαινούμενων παραυτὰ μὲν τὸ περὶ τὴν ἀκρόασιν συνετὸν καταμαθῶν, ἐλπὶδα τῆς εὐπειθείας ὑποσπεῖρον εὐφρανθῆ (51), ὕστερον δὲ τὴν ὠφέλειαν πολυπραγμονήσας, καὶ ἢ τὰ ἀκόλουθα τοῖς ἐπαίνοις κατορθώματα ἐν αὐτοῖς εὐρὴν χαρῆς, ἢ μηδὲν ὠφελγηθέντας τοὺς ἐπαινέσαντας ἐπιδὼν λυπηθῆ (52), εὐχαριστεῖτω τῷ Θεῷ, ὅτι ὡς φιλόθεος καὶ φιλάδελφος κατηξιώθη κινήθηναι, μὴ ζητῶν τὴν δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀδελφῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΖ΄.

Ἐπειδὴ διδασκόμεθα τοιαύτην ἀγάπην ἔχειν, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν θεῖται (53) ὑπὲρ τῶν φίλων, μαθεῖν δεόμεθα ὑπὲρ ποταπῶν φίλων τοῦτο αἰρεῖσθαι δεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν διαθέσειν, ἢ τὸν τρόπον τούτου τοῦ κατορ-

⁴⁸ Act. iv, 32. ⁴⁹ Prov. xiii, 24. ⁵⁰ Matth. x, 37.

(48) Editi et duo mss. πῶς δυνατῆ. At mss. duo præter Voss. πῶς δύναται.

(49) Codex Colb. ἐξηγορασμένων πληρῶν.

(50) Reg. primus ἡμῶν· διαθέσεως δὲ καὶ εὐσπλαγγ. Codex Colb. ἡμῶν· καὶ διαθέσεως δὲ καὶ, etc. Ibidem uterque liber ἀκούοντας πληρῆς ποιῶν.

(51) Codex quidam Combef. ὑποσπεῖρων, male.

A *credentium cor unum, et anima una*⁴⁸, inter quos dissensio est, ii sunt ab iis quæ modo diximus, alieni. Dilectio enim, quæ quidem rationi consentanea sit, servat quod dictum est : *Qui autem diligit, diligenter castigat*⁴⁹ : quæ vero aliena est a ratione, qualiscunque tandem fuerit, reproba est, Domino ipso dicente : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*⁵⁰

INTERROGATIO CLXXXIV.

Quomodo possit quis, et quando exhortatur, et quando corripit, non modo id curare, ut scite loquatur, sed ut animi etiam affectionem tum Deo, tum iis quos alloquitur, debitam conservet.

RESPONSIO.

B Si quis meminerit Apostoli, qui dixit, *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei*⁴⁸, is non ut propriam quamdam scientiam dispensat ex sua auctoritate, sed veluti Dei ministerio in curandis animabus quæ Christi sanguine redemptæ sunt, fungitur, cum timore ac tremore erga Deum, ad exemplum illius, qui dixit : *Ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra*⁴⁹, et cum affectu atque misericordia erga audientes, faciens quod dictum est : *Tanquam si nutrix soveat filios suos : ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras*⁵¹.

INTERROGATIO CLXXXV.

C Si quis in aliquo, quem habeat, sermone, auditores videat affici ex iis quæ dicit, propterea que lætetur, quomodo cognoscat seipsum, utrum affectu bono, an vitiosa quadam affectione sibi propria gaudeat.

RESPONSIO.

Si in laudibus solis gaudium commocari, pianum est hunc vitiosa affectione sibi propria commoveri ; sed si lætetur, quod statim laudatores id, quod audiunt, intelligere animadvertent 478, sataque sit spes obedientiæ : postea vero de utilitate sollicitior, si aut recte facta his laudibus consentanea in ipsis comperiens afficiatur lætitia, aut si laudatores nibil profecisse videns, doleat, agat gratias Deo, quod, velut Dei et fratrum amans, dignus habitus sit qui commoveretur, non inquirens gloriam suam, sed gloriam Dei, et fratrum adiucationem.

INTERROGATIO CLXXXVI.

Quandoquidem talem dilectionem habere edocemur, ut animam etiam pro amicis ponamus, disscere postulamus, pro qualibus amicis id velle oporteat.

RESPONSIO.

Crede par est animi quidem affectionem, aut

⁴⁸ I Cor. iv, 1. ⁴⁹ I Thess. ii, 4. ⁵¹ Ibid. 7, 8.

Non enim obscurum est illud, ὑποσπεῖρον, ad vocem συνετὸν referri.

(52) Veteres duo libri cum Voss. ἀπειδὼν λυπηθῆ. Aliquanto post duo mss. præter Voss. κατηξιώθη λυπηθῆναι, dignus habitus est, qui tristitia afficeretur.

(53) Pro θεῖται duo mss. habet τιθέται.

hujus recte facti modum varium quiddam esse et diversum : alia enim sæpe suscipienda sunt pro peccatoribus, alia pro justis facienda. Sed tamen edocti sumus et pro justis et pro injustis ad mortem usque dilectionem indiscriminatim ostendere. *Commendat enim, inquit, charitatem suam Deus in nos : quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* ⁹². Hæc vero ad sanctos dicit Apostolus : *Tanquam si nutrix soveat filios suos : ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras : quoniam charissimi nobis facti estis* ⁹³.

INTERROGATIO CLXXXVII.

An unusquisque ab iis, qui sibi sanguine conjunguntur, quidquam accipere debeat.

RESPONSIO.

Certe necesse est, ut iis, qui ad Dominum accedunt, bona ad ipsos pertinentia reddant cognati, nihilque subtrahant, ne subeant iudicium sacrilegii. Attamen, dum hæc consumuntur in oculis eorum, ad quos attinere visa sunt, id plerumque et his ipsis causam dat sese efferendi, et pauperibus ad idem vitæ genus accedentibus tristitiæ sit occasio. Quare contingit illud, ob quod redarguuntur Corinthii ab Apostolo, cum dixit : *Confunditis eos qui non habent* ⁹⁴. Quapropter cui Ecclesiarum in loco sitarum concredita est cura, is, si fidelis sit, prudenterque dispensare possit, sic se erga eum gerat, ut in illis fiebat, quorum habetur mentio in Actis ⁹⁵ qui ferentes ponebant ante pedes apostolorum. Quod si talia administrare non est omnium, sed eorum duntaxat qui præmisso examine huic rei præfecti sunt : ita quoque id quod a talibus datum est, hic, prout iudicabit, administrabit.

479 INTERROGATIO CLXXXVIII.

Quomodo eos qui nostri olim fuere contubernales, et eos qui cognatione nobis conjunguntur, cum ad nos accedunt, videbimus.

RESPONSIO.

Ut Dominus ostendit, ac docuit, cum annuntiatum fuisset ipsi : *Mater tua et fratres tui foris stant, videre te volentes* ⁹⁶ : ad quos objurgatoriis verbis respondet : *Quæ est mater meæ, et qui sunt fratres mei? Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, hic meus frater, et soror, et mater est* ⁹⁷.

⁹² Rom. v, 8, 9. ⁹³ I Thess. ii, 7, 8. ⁹⁴ I Cor. xi, 22. ⁹⁵ Act. iv, 35. ⁹⁶ Luc. viii, 20. ⁹⁷ Matth. xii, 48, 50.

(54) Reg. primus μηδὲν ἀνακρίνοντες. Mox cod. Voss. ἡμερόμενοι ὑμῶν.

(55) Antiqui duo libri τοὺς μὲν οἰκείους ἀποδίδουαι. Alii duo mss. editi τοῖς μὲν οἰκείοις.

(56) Reg. primus οὔτινες ἔφερον καὶ ἐτίθουν.

(57) Editi μόνων τῶν. At mss. tres μόνων τῶν. Aliquanto post duo mss. τυπώση.

(58) Reg. primus τοὺς ποτε συγγενεῖς ἢ σὺν ἐκεί-

νοῖς ἐρχομένους. Ὡς δ. Editi τοὺς ποτε συνοίκους ἡμῶν, ἢ συγγενεῖς εἰσερχομένους. Ὡς δ. Reg. tertius ut in contextu. Mox antiqui tres libri præter Voss. ὅτε ἀπηγγέλη. Editi et Golb. ἀπηγγέθη. Subinde Reg. primus ἀπεκρίνατο. Τίς.
(59) Veteres duo libri cum Voss. ποιῆ τό. Ibidem duo mss. καὶ ἀδελφός.

Εἰ γρηὶ παρὰ τῶν κατὰ σάρκα οἰκείων δέχεσθαι τι ἔλαστον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΖ'

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοὺς μὲν οἰκείους ἀποδίδουαι (55) τὰ ἐπιβάλλοντα τοῖς προσερχομένοις τῷ Κυρίῳ ἀναγκαῖον, καὶ μηδὲν ὑφαιρεῖν, ἵνα μὴ τῷ κρίματι τῆς ἱεροσυλίας ὑποπέσωσιν· τὸ μέντοιγε ἀναλίσκεσθαι ταῦτα ἐν ἑσῆσιν ἐκείνων, οἷς διαφέρειν ἔδοξε, καὶ αὐτοῖς ἐκεῖνοις γίνεται πολλάκις ἐπάρεσως ὑπόθεσις, καὶ τοῖς πένησι τῶν τῷ αὐτῷ βίῳ προσελθόντων λύπης ἀφορμή. Ὡστε συμβαίνειν ἐκεῖνο, ἐφ' ᾧ ἐγκαλοῦνται οἱ Κορίνθιοι ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος ὅτι, *Καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας*. Διόπερ ὁ τὴν φροντίδα τῶν κατὰ τόπον Ἐκκλησιῶν πεπιστευμένος, ἐὰν ἢ πιστὸς, καὶ φρονίμως οἰκονομεῖν δυνάμενος, τοῦτ' ἀποφασίζω κατὰ μίμησιν τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν, οὔτινες φέροντες ἐτίθουν (56) παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. Εἰ δὲ τὸ οἰκονομεῖν τὰ τοιαῦτα οὐκ ἔστι πάντων, ἀλλὰ μόνων τῶν (57) μετὰ δοκιμασίας εἰς τοῦτο τυπωθέντων, καὶ τὸ παρὰ τῶν τοιούτων δεδομένον, οὕτως, ὡς ἂν δοκιμάσῃ, τυπώσει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΠΙΗ'

Πῶς ἴδωμεν τοὺς ποτε συνοίκους ἡμῶν. ἢ συγγενεῖς, ἐρχομένους πρὸς ἡμᾶς (58).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ὡς ὁ Κύριος ἔδειξε, καὶ ἐδίδαξεν, ὅτε ἀπηγγέλη αὐτῷ ὅτι, *Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔβω ἐστήκασιν, ἰδεῖν σε θέλοντες*. πρὸς οὓς ἐπιπληκτικώτερον ἀποκρίνεται, εἰπὼν· *Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνας εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;* Ὡς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ (59) θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, οὕτως μου ἀδελφός, καὶ ἀδελφή, καὶ μήτηρ ἐστίν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΠΘ'.

Ἐὰν δὲ καὶ παρακαλῶσι θέλοντες ἀπειθεῖν (60)
ἡμᾶς εἰς τὰ ἴδια, εἰ χρὴ αὐτῶν ἀρέχεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν διὰ οικοδομὴν τῆς πίστεως, ὁ δυνάμενος
οὕτως ἀπειθεῖν μετὰ δοκιμασίας πεμπέσθω· εἰ δὲ
διὰ καθήκον ἀνθρώπινον, ἀκούετω τοῦ Κυρίου λέ-
γοντος πρὸς τὸν εἰπόντα· Ἐπιτρέψον μοι ἀπειθεῖν,
καὶ ἀποτάξασθαι τοῖς (61) εἰς τὸν οἶκόν μου·
οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον,
καὶ βλέπων εἰς τὰ (62) ὀπίσω, εὐθετὸς ἔστιν εἰς
τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ περὶ τοῦ ἀποτά-
ξασθαι ἀπαξ θελήσαντος τοιοῦτον τὸ κρῖμα, τί χρὴ
λέγειν περὶ τούτου;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛ'.

Εἰ δεῖ ἐλεεῖν τοὺς κατὰ σάρκα οἰκειούς, ἐπιθυ-
μοῦντας τὴν σωτηρίαν αὐτῶν (63).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὴν τοῦ
Κυρίου φωνὴν, καὶ ἐξουσίαν λαβὼν γενέσθαι τέκνον
Θεοῦ, συγγένειαν μὲν τὴν κατὰ σάρκα ἐπαισχύνεται,
οἰκειούς δὲ γνωρίζει τοὺς οἰκειούς τῆς πίστεως ὑπὸ
τοῦ Κυρίου μαρτυρουμένους, εἰπόντος· Μήτηρ μου
καὶ ἀδελφοὶ μου οὗτοι εἰσιν, οἱ τὸν λόγον τοῦ
Θεοῦ ἀκούοντες, καὶ ποιῶντες. Καὶ ἐλεεῖτω οὗτος
πάντας μὲν τοὺς μακρυνόμενους ἀπὸ τοῦ Κυρίου·
καὶ τοὺς συγγενεῖς δὲ, τοὺς κατὰ σάρκα ὡς πάντας.
Εἰ δὲ τις τούτοις πλέον τι προσπάσγων συνήγορον
ἔχειν οἰεταί τοῦ ἰδίου πάθους τὸν Ἀπόστολον (64)
λέγοντα· *Ἡὺχόμεν γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι*
ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν
συγγενῶν μου κατὰ σάρκα· μανθανέτω ὁ τοιοῦτος
ἐκ τῶν ἐπιφερομένων, ὅτι οὐ τὴν συγγένειαν τὴν
κατὰ σάρκα, ἀλλὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἐξάλ-
ρετα τοῦ Θεοῦ ἃ Ἀπόστολος τιμᾷ· οὐδ' ἐπειδήπερ
συγγενεῖς αὐτοῦ οἱ Ἰσραηλίται, ἀλλ' ἐπειδὴ Ἰσρα-
ηλίται ἦσαν οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς, καὶ ἐπειδὴ
τοσοῦτων καὶ τοιούτων (65) παρὰ Θεοῦ κατηξιώθη-
σαν. Ἐπειδὴ αὐτῶν μὲν ἦν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα,
αὐτῶν δὲ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία· ἐπειδὴ αὐτοῖς
μὲν αἱ διαθήκαι, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, αὐτῶν δὲ οἱ
πατέρες· ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα,
τοσοῦτου τιμᾶται αὐτῶν τὴν σωτηρίαν· οὐκ εἰς τὴν
συγγένειαν ἀποβλέπων, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ
αὐτῶν ἐνανθρώπησιν τοῦ εἰπόντος· *Οὐκ ἀπεστά-*
λην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου
Ἰσραὴλ.

⁶⁰ Luc. ix, 61, 62. ⁶¹ Joan. iii, 8. ¹ Joau. i, 12.
² Matth. xv, 53.

(60) Reg. primus ἀγαγεῖν.

(61) Illud, ἀποτάξασθαι τοῖς, alii de personis, alii
de rebus intelligunt. Sequi vulgatam poterit qui
volet.

(62) Vossii vetus liber et alii duo καὶ στραφεὶς
εἰς τὰ.

(63) Reg. primus τῆς σωτηρίας αὐτῶν.

(64) Codex Colb. τὸν ἅγιον Ἀπόστολον.

(65) Reg. primus τιμᾷ· οὐδὲ ἐπειδήπερ συγγενεῖς
αὐτοῦ οἱ Ἰσραηλίται ἦσαν ἢ κατὰ σάρκα συγγενεῖς
αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτων, etc. Regii secundus et
tertius et editi ut in contextu. Ejus autem loci hæc vi-

A INTERROGATIO CLXXXIX.

Quod si etiam adhortando velint nos ad propria re-
ducere, nunquid ipsis auscultandum sit

RESPONSIO

Si id fiat propter fidei ædificationem, qui sic
potest abire, is præmisso prævio examine dimittat-
ur; sin autem propter officium humanum, audiat
Dominum respondentem ei qui dixerat: *Permitte*
mihi prius abire, et dicere vale iis qui sunt domi
meæ. Nemo mittens manum suam ad aratrum, et
*respicens retro, aptus est regno Dei*⁶⁰. Quod si de
eo qui renuntiare tantum voluerat, hujusmodi
prolatum est iudicium, ecquid de hoc dicendum
est?

INTERROGATIO CXC.

B An debeamus misereri cognatorum secundum carnem,
salutem illorum concupiscentes.

RESPONSIO.

Qui natus est ex Spiritu juxta Domini vocem⁶¹,
quique potestatem accepit ut fieret filius Dei¹,
hunc pudet cognationis secundum carnem, et pro-
pinquos agnoscit eos qui fidei propinquitati sibi
conjunguntur, quibus testimonium dat Dominus,
his verbis: *Mater mea, et fratres mei hi sunt qui*
*verbum Dei audiunt et faciunt*². Atque ille misereat-
ur omnium quidem, qui se a Domino removent,
sed non aliter propinquorum secundum carnem,
quam omnium. Quod si quispiam erga hos magis
affectus, affectionis suæ patronum habere putat
Apostolum, qui dicit: *Optabam enim ego ipse ana-*
thema esse a Christo pro fratribus meis qui sunt
*cognati mei secundum carnem*³, is intelligat ex iis
quæ sequuntur, non cognationem secundum car-
nem, sed Israel ipsum, egregiaque beneficia in
eum a Deo collata in pretio ab Apostolo haberi:
non quod 480 Israelitæ essent ipsius cognati,
sed quod cognati ejus secundum carnem essent
Israelitæ, quodque tot ac tantis fuissent a Deo
affecti beneficiis. Et quidem quoniam ipsorum
erat adoptio, et gloria, et legis constitutio, cultus-
que, quoniam ad ipsos pertinent testamenta et pro-
missiones, quoniam ipsorum sunt patres, quoniam
ex ipsis est Christus secundum carnem⁴; idcirco
tanti salutem illorum facit: non respiciens ad
cognationem, sed ad Domini incarnationem pro
ipsis factam, qui dixerat: *Non sum missus nisi ad*
*oves, quæ perierunt, domus Israel*⁵.

¹ Luc. viii, 21. ² Rom. ix, 3. ⁴ Rom. ix, 4, 5.

detur esse sententia: Apostolus magnificabat popu-
lum Israeliticum, non eo potissimum nomine, quod ex
eo originem duceret, sed ob id præcipue, quod popu-
lus Israeliticus et electus esset a Deo, et ab eodem
multis bonis cumulatus. Sed, ut verum fatear, valde
vereor, ne hic locus corruptus sit a librariis. Com-
belsius quidem ita legit, Ἰσραηλίται ἦσαν, ἢ κατὰ
σάρκα συγγενεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοσοῦτων, nec
nego hanc scripturam optimam videri: sed arbi-
tror virum doctissimum hic, ut sæpe alias, de suo
emendasse. Eoque magis, quod nullum veterem li-
brum citet.

INTERROGATIO CXCI.

Quis sit mitis.

RESPONSIO.

Qui non immutatur in iudiciis eorum, quæ ad complacendum Deo in studio habentur.

INTERROGATIO CXCII.

Quæ sit tristitia secundum Deum et quæ mundi.

RESPONSIO.

Tristitia quidem secundum Deum est, cum quis ex neglecto mandato Dei afficitur dolore, sicut scriptum est : *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam* ⁶ : mundi vero tristitia est, cum id quod ægritudinem creat, humanum est et mundo dignum.

INTERROGATIO CXCIH.

Quale est in Domino gaudium : et quid est, quod si fecerimus, gaudere debeamus.

RESPONSIO.

Gaudere iis quæ secundum mandatum Domini ad Dei gloriam fiunt, gaudium in Domino est. Cum igitur Domini conficimus mandata, aut aliquid propter nomen Domini perpetimur, tum gaudere, et alter alteri gratulari debemus.

INTERROGATIO CXCIV.

Qualem luctum suscipiemus, ut beatitudine digni efficiamur ⁷.

RESPONSIO.

Continetur hæc quæstio in superiori, quæ est de tristitia illa, quæ secundum Deum est, cum scilicet lugemus ob peccata, aut ob contumeliam Deo illatam, ex eo quod quis Deum ignominia afficiat per legis transgressionem, aut ob periclitantes in peccato. *Anima enim*, inquit, *quæ peccat, ipsa morietur* ⁸; imitantes illum, qui dixit : *Et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt* ⁹.

481 INTERROGATIO CXCV.

Quomodo auis omnia faciat ad gloriam Dei.

RESPONSIO.

Cum omnia propter Deum ex mandato Dei facit, et nulla in re ad humanas laudes respicit, cumque ubique memor est Domini, qui dixit : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* ¹⁰.

INTERROGATIO CXCVI.

Quomodo edat quis, bibatque ad gloriam Dei.

RESPONSIO.

Si beneficientis meminerit, ejusque animus ita

⁶ Psal. cxviii, 53. ⁷ Matth. v, 5. ⁸ Ezech. xviii, 4.

(66) Veteres duo libri τίς ἐστὶν ἡ κατὰ Θεὸν λύπη. Mox iidem mss. ἡ μὲν κατὰ Θεὸν λύπη.

(67) Voculam ἡ addidimus ex Reg. tertio et Colbertino. Ibidem Reg. primus ἐν Χριστῷ. Hoc ipso in loco codex Colb. ἐστὶν χαρά.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΑ'.

Τίς ἐστὶν ὁ πρᾶξις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ ἀμετάθετος ἐν ταῖς κρίσεσι τῶν πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ σπουδαζομένων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΒ'.

Τίς ἐστὶν ἡ λύπη (66) ἡ κατὰ Θεοῦ, καὶ τίς ἡ τοῦ κόσμου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν κατὰ Θεὸν, ὅταν ἐντολῆς Θεοῦ προφθελῆς λυπηθῇ τις, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἄθνημα κατέσχε με ἀπὸ ἀμυγδαλῶν τῶν ἐγκαταλιμπατόντων τὸν νόμον σου· ἡ δὲ τοῦ κόσμου, ὅταν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τοῦ κόσμου ἄξιον ᾖ τὸ λυποῦν.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΓ'.

Ποία ἡ (67) ἐν Κυρίῳ χαρὰ· καὶ τί ἐὰν ποιῶμεν χαίρειν ὀφειλομέν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐπὶ τοῖς κατ' ἐντολῆν τοῦ Κυρίου εἰς δόξαν Θεοῦ γινομένοις χαίρειν ἡ ἐν Κυρίῳ χαρὰ ἐστίν. Ὅταν οὖν τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ποιῶμεν, ἢ διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου πάσχωμέν τι, χαίρειν καὶ συγχαίρειν ἀλλήλοις ὀφειλομέν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΔ'.

Ποῖον πένθος ἀναλάβωμεν, ἵνα καταξιωθῶμεν τοῦ μακαρισμοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐμπεριέχεται τοῦτο τὸ ἐρώτημα τῆ κατὰ Θεὸν λύπη· ὅταν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις πενθῶμεν, ἦτοι διὰ τὴν ἀτιμίαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν τις ἀτιμάζει, ἢ διὰ τοὺς κινδυνεύοντας ἐν ἀμαρτίᾳ. Ψυχὴ γάρ, φησὶν, ἡ (68) ἀμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθαρεῖται· μιμούμενοι τὸν εἰρηκότα· Καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΕ'.

Πῶς πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιῶ τις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν πάντα διὰ Θεὸν κατ' ἐντολῆν Θεοῦ ποιῇ, καὶ (69) ἐν μηδενὶ περιελέπεται τοὺς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους· πανταχοῦ δὲ μνημονεύη τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Οὕτω λαμβάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛϚ'.

Πῶς ἐσθλει τις, καὶ πλνει εἰς δόξαν Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ εὐεργέτου, καὶ ἐν τῇ τοῖσδε

¹⁰ II Cor. xii, 21. ¹⁰ Matth. v, 16.

(68) Et hic quoque vocula ἡ deerat in vntgatis : sed ex antiquis duobus libris addita est. Mox codex Colb. καὶ μιμούμενοι τὸν εἰπόντα. Subinde idem ms. προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων.

(69) Reg. primus et Colb. ποιῇ τις καί.

διαθέσει τῆς ψυχῆς, μαρτυρουμένη (70) ἐκ τῆς τοῦ A σώματος καταστάσεως, ὅτι οὐχ ὡς ἀμέριμος ἐσθίει, ἀλλ' ὡς ἔχων ἐπόπτην Θεόν· καὶ ἐν τῷ σκοπῷ δὲ τῆς μεταλήψεως, ὅταν μὴ ὡς δοῦλος γαστρὸς δι' ἡδονὴν ἐσθίει, ἀλλ' ὡς ἐργάτης Θεοῦ, διὰ τὴν ἐν τοῖς κατ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ (71) ἐργοῖς εὐτονίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΖ'.

Πῶς ποιεῖ ἡ δεξιὰ, ἵνα μὴ γινώσκῃ ἢ ἀριστερά (72).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἀμετεωρίστως καὶ τεταμένη ἐπιθυμίᾳ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ὁ νοῦς ἐξ ὀλοκλήρου ἀγωνιῶν μὴ ἐκπέσῃ τοῦ προσήκοντος, ἀγωνίζεται νομίμως. Τότε οὐδενὸς, οὔτε μέλους ἑτέρου λαμβάνει ἔννοιαν, εἰ μὴ μόνον τοῦ χρησιμεύοντος εἰς τὸ προκείμενον· ὡς ὁ τεχνίτης καθ' ἕκαστον ἔργον (73) μόνω ἐμβλέπων τῷ χρησιμεύοντι αὐτῷ ὄργανῳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΗ'.

Τίς ἐστὶ ταπεινοφροσύνη, καὶ πῶς αὐτὴν κατορθώσομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ταπεινοφροσύνη μὲν ἐστὶ τὸ πάντας ἡγεῖσθαι ὑπερῶντας ἑαυτοῦ, κατὰ τὸν ὅρον τοῦ Ἀποστόλου. Κατορθοῖ δὲ τις αὐτὴν πρῶτον μὲν (74), ἐὰν μνημονεύσῃ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ* (ὅπερ πολλοῦ καὶ πολυτρόπως καὶ ἔδειξε, καὶ ἐδίδαξε)· καὶ πιστεύσῃ (75) αὐτῷ ἐπαγγελαμένῳ, ὅτι *Ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψώθησεται*. ἔπειτα, ἐὰν δι' ὀμαλοῦ καὶ ἀδιαστάτως τοῖς τῆς ταπεινοφροσύνης ἐπιτηδεύμασιν ἐν παντὶ πράγματι ἐμμελητήσῃ καὶ συγγυμνάσῃται. Μόλις γὰρ οὕτω δυνήσεται τῇ διηγεκεῖ μελέτῃ ἀναλαβεῖν (76) τὴν ἕξιν τῆς ταπεινοφροσύνης· ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν γίνεσθαι εἴθωθεν. Ὁ δὲ αὐτὸς τρόπος τῆς κατορθώσεως καὶ ἐπὶ πάσης ἀρετῆς τῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΡΛΘ'.

Πῶς ἂν τις προθυμηθῇ καὶ πρὸς κινδύνους ὑπὲρ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου παραβουλεύεσθαι (77).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν ὑπομνησθεῖς, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπὲρ ἡμῶν ὑπήκουσε τῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου· εἶτα πληροφορηθεῖς τὴν δύναμιν τῆς ἐντολῆς, ὅτι

¹¹ Philipp. II, 3. ¹² Matth. XI, 29. ¹³ Luc. XIV, 11. ¹⁴ Philipp. II, 8.

(70) Veteres duo libri et editi μαρτυρουμένης. Reg. primus μαρτυρούμενος. Codex Colb. μαρτυρουμένη. Mox Vossii vetus liber καταστάσεως ὅτ' ἂν μὴ ὡς. Haud longe, ubi et in editis et in duobus mss. uno verbo legitur ὅταν μὴ ὡς δοῦλος, fortasse melius duabus vocibus legeretur ὅτ' ἂν, uti in Vossii veteri libro aliquanto ante legi monuimus.

(71) Sic veteres quatuor libri. Editi ἐντολὴν Κυρίου.

(72) Editi Πῶς δ ποιεῖ ἡ δεξιὰ, ἵνα μὴ γινώσκῃ. Codex Colb. ita, ut in contextu legi potest. Statim editi ἀμετεωρίστως καὶ ἐπιτεταγμένη. Reg. secun-

A afficiatur, vel ipso corporis statu id attestante, ut non velut curarum expers edat, sed tanquam qui Deum habeat inspectorem; item si inter sumendum cibum habet hunc scopum, ut non veluti servus ventris comedat propter voluptatem, sed velut operarius Dei; ut in faciendis operibus quæ mandato Christi fiunt, vegetior reddatur.

INTERROGATIO CXCVII

Quomodo faciat dextera, ut nesciat sinistra.

RESPONSIO

Tum cum assiduo ac vehementi desiderio placendi Deo, mens omnino sollicita ne excidat ab officio, legitimis modis decertat. Tunc de nulla re, et ne de altero quidem membro cogitat, nisi de eoduntaxat, quod ad propositum conducit: ut artifex, qui in singulis operibus unum illud tantummodo instrumentum spectat, quod sibi ad ea facienda utile est.

INTERROGATIO CXCVIII.

Quid sit humilitas, et quomodo eam assequamur.

RESPONSIO.

Omnes seipso præstantiores existimare humilitas quidem est, ex præscripto Apostoli ¹¹. Ea autem comparabitur, primum quidem, si quis meminerit mandati Domini, qui dixit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde* ¹². Quod locis multis, variisque modis et ostendit, et docuit. Idem, si fidem ei adhibuerit, qui hoc promissum fecit: *Qui humiliat se, exultabitur* ¹³. Deinde, si ex æquo et indesinenter in omni negotio vacaverit humilitatis studiis, seque in ipsis exercuerit. Vix enim hoc modo per assiduam meditationem **482** humilitatis habitum poterit adipisci, ut in artibus etiam fieri consuevit. Atque etiam in qualibet virtute quæ secundum mandatum Domini nostri Jesu Christi possidenda fuerit, idem est modus comparandi.

INTERROGATIO CXXCIX.

Quomodo quis paratissimus erit ad se etiam vericulis obijciendum pro Domini mandato

RESPONSIO

Primum quidem, si meminerit Dominum ipsum pro nobis Patri obedientem fuisse usque ad mortem ¹⁴: deinde, si ei sit persuasum de vi ac virtute

dis ἀμετεωρίστως καὶ τεταμένη. Alii tres mss. ita ut edendum curavimus.

(73) Antiqui duo libri et Voss. καθ' ἕκαστον κατ' ὅρον. Nec ita multo post hi ipsi quos mox dixi libri χρησιμεύοντι αὐτῷ σκεύει.

(74) Vocula μὲν, quæ in editis deest, in tribus mss. legitur. Statim duo mss. cum Voss. ὅτι πρῶτος.

(75) Reg. primus et Colb. καὶ πιστεύσωμεν. Ibi-
dem codex Colb. αὐτῷ ἐπαγγελλομένῳ.

(76) Vossii vetus liber μελέτῃ ἀπολαβεῖν. Statim idem ms. cum Reg. primo ἐγγίνεσθαι εἴθωθεν.

(77) Antiqui duo libri παραβουλεύεσθαι.

mandati, quod vita æterna sit, sicut scriptum est ¹⁶: *A ζωῆ αἰώνιος ἐστὶ, καθὼς γέγραπται· Ἐπειτα, πιστεύσας τῷ Κυρίῳ εἰπόντι· Ὅς ἐὰν θέλῃ τὴν (78) ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν.*

INTERROGATIO CC.

Qui fieri potest, ut ii qui jam pridem in Dei opere laboraverunt, queunt recens accedentes adjuvare.

RESPONSIO.

Hoc modo, cum videlicet, si corporis viribus valeant, studium impigrum ostendunt, atque semetipsos cujusvis recte facti exemplar præstant: sin valetudine sint infirma, cum eum animi statum præ se ferunt, ut et ex vultu, et ex omni motu notum sit persuasum eis esse, Deum ipsos inspicere, et Dominum adesse: denique, cum in se ostendunt charitatis proprietates, quæ enumerantur ab Apostolo, cum dicit: Charitas patiens est, benigna est, non æmularur, non agit perperam, non inflatur, non indecore se gerit, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit ¹⁷. Hæc enim omnia etiam in debili corpore perfici possunt.

INTERROGATIO CCI.

Quomodo quis attentionem in precando assequatur.

RESPONSIO.

Si ei persuasum sit, Deum sibi ob oculos esse. Si quis enim principem aut præpositum intuens, et cum eo loquens, oculos intentos habet, quanto magis qui Deum precatur, intentam mentem habebit in eum qui scrutatur corda et renes, facturus quod scriptum est: Levantes puras manus, sine ira et disceptationibus ¹⁸.

483 INTERROGATIO CCH.

An fieri possit, ut in omnibus et semper attentio acquiratur: et quo pacto eam possit quis assequi.

RESPONSIO.

Fieri id posse ostendit, qui dixit: Oculi mei semper ad Dominum ¹⁹; et: Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear ²⁰. Quomodo autem possit illud fieri, dictum est superius: nimirum si facultas non detur animæ per tempus, ut mittat de Deo deque operibus et donis Dei cogitare, et pro omnibus confiteri, et gratias persolvere.

¹⁶ Joan. xii, 50. ¹⁷ Marc. viii, 35. ¹⁸ I Cor. xiii, 4-8. ¹⁹ I Tim. ii, 8. ²⁰ Psal. xxiv, 15. ²¹ Psal. xv, 8.

(78) Reg. primus et Colb. Ὅς ἐὰν ζητήσῃ τὴν. Ibidem codex Colb. καὶ ἔνεκεν τοῦ Εὐαγγελίου.

(79) Sic antiqui tres libri. Editi προκάμνοντες. Aliquanto post duo mss. et Voss. ἐὰν ἐξ. Ibidem idem Vossii liber ἀσθενῶσιν.

(80) Reg. primus et Colb. πληρῶν τὸ εἰρημένον. Mox codex Voss. χωρὶς ὀργῆς καὶ γογγυσμῶν καὶ

διαλογισμῶν.

(81) Reg. primus et Voss. Θεοῦ μνήμης. Vox μνήμης in aliis duobus mss. non legitur, neque in vulgatis. Subinde Reg. primus et Voss. εὐχαριστίας, καθὼς γέγραπται. Reg. tertius εὐχαριστίας τῆς εἰς αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Σ.

Οἱ προκαμίντες (79) ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ, πῶς δύνανται ὠφελεῖν τοὺς ἄρτι προσερχομένους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν ἰσχύουσι κατὰ τὸ σῶμα, ἐν τῷ τὸ ἄκονον τῆς σπουδῆς ἐπιδεικνυσθαι, καὶ τύπον ἑαυτοῦ παρέχειν παντὸς κατορθώματος: εἰ δὲ ἀσθενῶσιν, ἐν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει τῆς ψυχῆς, ὡς ἐπιφαίνεσθαι τῷ τε προσώπῳ καὶ παντὶ κινήματι τὴν πληροφροῦν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐποφίας, καὶ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας: καὶ ἐν τοῖς ἀπηριθμημένοις ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἰδιώμασι τῆς ἀγάπης, εἰπόντος· Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φουσιούται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ: πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ ἐν ἀσθενούντι σώματι δυνατόν κατορθοῦσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑ.

Πῶς κατορθοῖ τις ἐν τῇ προσευχῇ τὸ ἀμετέωριστον.

C

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πληροφρονηθεὶς πρὸ ὀφθαλμῶν εἶναι τὸν Θεόν. Εἰ γὰρ, ἄρχοντά τις ἢ προεστῶτα θεωρῶν, καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, ἀμετέωριστον ἔχει τὸ ὄμμα, πόσω μᾶλλον ὁ προσευχόμενος τῷ Θεῷ ἀμετέωριστον ἔξει τὸν νοῦν, ἀπὸ τοῦ ἐτάζοντος καρδίας καὶ νεφρούς, πληρῶν τὸ γεγραμμένον (80). Ἐπαίροντας ὀσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΒ.

Εἰ δυνατόν κατορθῶσαι τὸ ἐν παντὶ καὶ πάντοτε ἀμετέωριστον: καὶ πῶς κατορθοῖ τις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅτι δυνατόν, ἔδειξεν ὁ εἰπὼν· Οἱ ὀφθαλμοὶ μου διαπαντὸς πρὸς τὸν Κύριον: καὶ, Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντὸς, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἢ αὐτὸν σαλευθῶ. Πῶς δὲ δυνατόν, προεῖρηται: ὅτι ἐν τῷ μὴ διδόναι καιρὸν ἀργίας τῇ ψυχῇ ἀπὸ τῆς περι Θεοῦ (81) καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἔργων τε καὶ δωρεῶν ἐννοίας, καὶ τῆς ὑπὲρ πάντων ἐξομολογήσεως καὶ εὐχαριστίας.

διαλογισμῶν.

(81) Reg. primus et Voss. Θεοῦ μνήμης. Vox μνήμης in aliis duobus mss. non legitur, neque in vulgatis. Subinde Reg. primus et Voss. εὐχαριστίας, καθὼς γέγραπται. Reg. tertius εὐχαριστίας τῆς εἰς αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΓ΄.

Α

INTERROGATIO CCIII.

Τῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου κατορθωμάτων πότερον ἐν μέτρον ἔστιν ἐν πᾶσιν, ἢ ὁ μὲν πλεῖον ἔχει, ὁ δὲ ἔλαττον.

Utrum eorum quæ ex mandato Domini recte fiunt, una et eadem mensura in omnibus sit, an alius majorem, alius minorem habeat

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν μέτρον ἐν πᾶσιν, ἀλλ' ὁ μὲν πλεῖον καὶ πιστεύεται καὶ ἐπιδεικνύται, ὁ δὲ ἔλαττον, δῆλον ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων, ποτὲ μὲν εἰπόντος· Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρείς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον (82) ἀκούων καὶ συνιών· ὃς δὴ καρποφορεῖ, καὶ ποιῶν ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ τριακόνα· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τὰς μνᾶς ὑποδεξαμένων εὐρίσκειται· ποτὲ δὲ, Ὁ μὲν δώκεν πέντε τάλαντα, ὃ δὲ δύο, ὃ δὲ ἓν.

RESPONSIO

Nequaquam unam esse in omnibus mensuram, sed alium et plus accepisse, et plus præ se ferre; alium vero minus, compertum est ex verbis Domini, qui modo quidem ait: Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, et intelligit, qui recte fructum affert, et facit, alius quidem centesimum, alius autem sexagesimum, alius vero tricesimum²¹: quod in iis quoque qui minus acceperant, reperitur²²; modo vero: Uni quidem B dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum²³.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ΄.

Πῶς καταξιούται (83) τις Πνεύματος ἁγίου γετέσθαι μέτοχος.

INTERROGATIO CCIV.

Quomodo quis efficiatur dignus, qui fiat Spiritus sancti particeps

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξεν, εἰπὼν· Ἐὰν ἀγαπᾶτε με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε. Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα (84) τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν. Ἔως οὖν οὐ τηροῦμεν πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, οὐδὲ ἔσμεν τοιοῦτοι, ὥστε μαρτυρηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, Πνεύματος ἁγίου καταξιωθῆναι C ut ὁ Spiritus sancti participes efficiamur.

RESPONSIO.

Dominus noster Jesus Christus docuit his verbis: Si diligitis me, mandata mea servate. Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere²⁴. Quoad igitur non servamus omnia mandata Domini, neque ii sumus, qui hoc testimonium ab ipso recipiamus, Vos non estis ex hoc mundo²⁵, ne id exspectemus, ut Spiritus sancti participes efficiamur.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΕ΄.

Τίνες εἰσὶν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι.

INTERROGATIO CCV.

Qui sint pauperes spiritu²⁶.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος ποτὲ μὲν ὅτι, Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλάηκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστι· ποτὲ δὲ ὅτι, Τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διδάξει ὑμᾶς πάντα, καὶ ὑπομνήσει (85) ἃ ἂν εἶπω ὑμῖν· οὐ γὰρ λαλήσει, φησὶν, ἄφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ παρ' ἐμοῦ, ταῦτα λαλήσει· οὗτοι εἰσὶν οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἵτινες οὐ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἐπτώχευσαν, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Ὑπαγε, πώλησον πάντα ὅσα ἔχεις (86), καὶ δός πτωχοῖς. Ἐὰν δὲ τις, καὶ τὴν ὁπωσοῦν συμβᾶσαν πτωχείαν καταδεξάμενος, κυβερνήσῃ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Λάζαρος, οὐδὲ οὗτος τοῦ μακαρισμοῦ ἀλλότοιος.

RESPONSIO.

Cum Dominus dicat, alias quidem: Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt²⁷; alias vero: Spiritus sanctus docebit vos omnia, et suggeret quæcunque dixerò vobis²⁸; non enim, inquit, loquetur a semetipso, sed quæcunque audierit 484 a me, hæc loquetur²⁹; ii pauperes sunt spiritu, qui non ob ullam aliam causam pauperes facti sunt, nisi ob doctrinam Domini, qui dixit: Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus³⁰. Quod si quispiam, paupertatem sibi etiam quocumque oblatam amplexus, hanc ad Dei voluntatem direxerit exemplo Lazari, ne hic quidem ab illa beatitudine alienus est.

²¹ Matth. xiii, 23. ²² Luc. xix, 16. ²³ Matth. xxv, 15. ²⁴ Joan. xiv, 15-17. ²⁵ Joan. xv, 19. ²⁶ Matth. v, 3. ²⁷ Joan. vi, 64. ²⁸ Joan. xiv, 26. ²⁹ Joan. xvi, 13. ³⁰ Matth. xix, 21.

(82) Codex Colb. λόγον μου. Reg. tertius τῶν λόγων. Mox editi et duo mss. ἐπὶ τῷ τὴν μνᾶν ὑποδεξαμένω. Codex Colb. ut in contextu.

(83) Codex Colb. πῶς ἀξιούται.

(84) Reg. tertius perinde ut editi δώσει ὑμῖν τὸ Πνεῦμα. Alii duo mss. cum Voss. ut in contextu.

(85) Codex Colb. ὑπομνήσει ὅσα. Aliquantum post Reg. primus et Colb. ἀκούσῃ, λαλήσει.

(86) Reg. primus et Voss. πώλησόν σου τὰ υπάρχοντα, καὶ. Ibidem codex Colb. fusiis δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις; θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. Mox unus ms. συμβᾶσαν αὐτῷ.

INTERROGATIO CCVI.

Cum Dominus præcipiat, ut ne solliciti simus quid edamus, aut quid bibamus, aut quo tegamur³¹, quo usque id mandatum se extendit, aut quomodo perficitur.

RESPONSIO.

Hoc mandatum perinde atque mandatum quodlibet ad mortem usque se extendit. Dominus enim obedivit etiam usque ad mortem³². Conficitur autem per fiduciam Dei. Nam prohibita sollicitudine, promissionem adjungit Dominus his verbis: *Novit enim Pater vester, quibus opus habetis, antequam vos petatis ipsum*³³. Talis erat Apostolus, qui dicebat: *Responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos*³⁴. Nimirum quod ad animi propositum atque præparationem attinebat, moriebatur quotidie, sed servabatur benevolentia Dei. Quapropter fidenter aiebat: *Quasi morientes, et ecce virimus*³⁵. Adjuvat autem hujusmodi voluntatem fervens etiam circa mandata Domini studium, horumque conficiendorum desiderium inexplebile, quo quis si teneatur, ei ne vacat quidem circa corporis necessitates distrahi.

INTERROGATIO CCVII.

Itaque, si neque sollicitos esse oportet de vitæ necessariis, et aliud est præceptum Domini, qui dixit: *Operamini non cibum qui perit*³⁶, in inutile fuerit operari et laborare.

RESPONSIO.

Dominus ipse in utroque loco præceptum suum explanavit. Illic enim posteaquam vitæ necessaria inquirere prohibuisset his verbis: *Nolite quærere quid edatis, aut quid bibatis: hæc enim omnia gentes mundi inquirunt*³⁷; tunc præceptum dedit, et dixit: *Quærite autem regnum Dei et justitiam ejus*³⁸. Quomodo autem ea quærri debeant, in illis, qui ipsis digni habentur, declaravit. Hic vero cum vetuit operari cibum qui perit, illud docuit, nos operari debere cibum qui permanet in vitam æternam³⁹: quem ipse alio in loco rursus indicavit, cum dixit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, Patris*⁴⁰. Quod si Deus vult, ut enutriatur esuriens, **485** ut sitiens potum accipiat, ut vestiat nudus⁴¹, et reliqua, prorsus necesse est Apostolum imitari, qui ait: *Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos*⁴². Item obediendum est eidem, dicenti: *Magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut*

³¹ Matth. vi, 31. ³² Philipp. ii, 8. ³³ Matth. vi, 32. ³⁴ II Cor. i, 9. ³⁵ II Cor. vi, 9. ³⁶ Joan. vi, 27. ³⁷ Matth. vi, 31, 32. ³⁸ Ibid. 33. ³⁹ Joan. vi, 27. ⁴⁰ Joan. iv, 34. ⁴¹ Matth. xxv, 35, 36. ⁴² Act. xx, 35.

(87) Reg. primus et Voss. τοῦ Κυρίου προστάσσοντος.

(88) Vossii vetus liber et Reg. primus πρὸς τὰς του.

(89) Reg. primus εἰ μήτι μεριμνᾶν. Alius ms. εἰ μήτε.

(90) Codex Colb. πείητε, καὶ μὴ μετεωρίζεσθε. II-

A

ἘΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖ'

Τοῦ Κυρίου παραγγέλλοντος (87) μὴ μεριμνᾶν τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλλώμεθα, μέχρι τίνος ἐστὶν ἡ ἐντολή· ἢ πῶς κατορθοῦται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν ἐντολή ἐστὶ μέχρι θανάτου, ὡς καὶ πᾶσα ἐντολή. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος ὑπήκουσε μέχρι θανάτου. Κατορθοῦται δὲ τῇ ἐπὶ τὸν Θεὸν πεποιθήσει. Ἀπαγορεύσας γὰρ ὁ Κύριος τὴν μέριμναν, ἐπισυνάπτει τὴν ἐπαγγελίαν, εἰπὼν· *Οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὡν χρειαίαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν. Τοιοῦτος ἦν ὁ Ἀπόστολος λέγων· Τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχάχαμεν, ἵνα μὴ πεποισθότες ὡμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐξείρητοι τοὺς νεκρούς· κατὰ μὲν τὴν χρίσιν καὶ τὴν ἐτοιμασίαν τῆς ψυχῆς καθημέραν ἀποθνήσκων, τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ φυλασσόμενος. Διὸ μετὰ παρρησίας ἔλεγεν· Ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν. Βοηθεὶ δὲ τῇ τοιαύτῃ προαιρέσει καὶ ἡ περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου διάπυρος σπουδὴ καὶ ἀκόρεστος ἐπιθυμία, ὅφ' ἦς ὁ κρατηθεὶς οὐδὲ σχολὴν ἄγει μετεωρισθῆναι περὶ (88) τὰς τοῦ σώματος χρείας.*

ἘΡΩΤΗΣΙΣ ΣΖ'.

Οὐκοῦν εἰ μὴδὲ μεριμνᾶν (89) δεῖ περὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν, καὶ ἄλλη παραγγελία ἐστὶ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην· περισσὸν τὸ ἐργάζεσθαι.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν ἑκατέρῳ τόπῳ τὸ ἑαυτοῦ πρόσταγμα ἐσαφήνισεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπαγορεύσας τὸ ζητεῖν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν τῷ εἰπεῖν· *Μὴ ζητεῖτε τί φάγητε, ἢ τί πίητε* (90)· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἐπιζητεῖ· προσέταξεν εἰπὼν· *Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· πῶς δὲ δεῖ ζητεῖν, διὰ τῶν καταξιουμένων ἐδήλωσεν· ἐνταῦθα δὲ κωλύσας ἐργάζεσθαι τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἐδίδαξεν ἐργάζεσθαι (91) τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἦν αὐτὸς πάλιν ἐφανέρωσεν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ εἰπὼν· *Ἐμὸν βρῶμά ἐστίν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρός.* Εἰ δὲ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ πεινώντα θρέψαι, διωλῆτα ποτίσαι, γυμνὸν περιβαλεῖν, καὶ τὰ λοιπὰ, ἀνάγκη πᾶσα μιμεῖσθαι τὴν Ἀπόστολον λέγοντα· *Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων· καὶ ὑπακούειν αὐτῷ διδάσκοντι· Μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσὶ τοῦ**

lud, τοῦ κόσμου, quod non longe legitur, deest in Reg. primo. Ibidem idem quem modo dixi codex καὶ προσέταξεν.

(91) Codex Colb. ἐδίδαξεν ἐργάσασθαι. Mox duo mss. pro εἰπὼν habent λέγων. Codex Voss. ἐτέρῳ τῷ τόπῳ λέγων.

ἀγαθόν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι (92) τῷ χρεῖαν ἄ
 ἔχοντι. Τούτων τοίνυν οὕτως ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου
 διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδο-
 μένων, φανερόν ἐστι τὸ μὲν ἑαυτοῦ ἔνεκεν μεριμνᾶν,
 ἢ ἐργάζεσθαι, παντάπασιν ἀπηγόρευται· κατ' ἐντολὴν
 δὲ τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν χρεῖαν τοῦ πλησίον μεριμνᾶν
 καὶ ἐργάζεσθαι σπουδαιότερον χρεῖ· μάλιστα τοῦ
 Κυρίου εἰς ἑαυτὸν ἀναδεχομένου τὴν εἰς τοὺς ἀνα-
 κειμένους αὐτῷ σπουδὴν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν
 ὑπὲρ ταύτης ἐπαγγελλομένου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΗ'.

El calōn ἐστι καθόλου σιγῆν ἀσκεῖν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς σιγῆς τὸ καλὸν καιρῷ καὶ προσώπῳ δοκιμά-
 ζεται, ὡς παρὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διδασκό-
 μεθα. Καιρῷ μὲν, ὡς ὅταν λέγῃ ὅτι, Ὁ οὐριῶν ἐν
 τῷ (93) καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται, ὅτι καιρὸς
 ποτηρὸς ἐστι· καὶ πάλιν· Ἐθέμην τῷ στόματι
 μου φυλακῆν, ἐν τῷ συστήναι τὸν ἁμαρτωλὸν
 ἐνυκτίον μου· προσώπῳ δὲ, ὡς ὅταν γράφῃ ὁ Ἀπό-
 στολος· Ἐάν δὲ ἄλλω ἀποκαλυφθῆ ἡμετέροισι, ὁ
 πρῶτος σιγάτω· καὶ πάλιν· Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν
 ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τοῖς
 ἀκρατεστέροις τὴν γλῶσσαν, καὶ μὴ δυναμένοις φυ-
 λάξαι τὸ, Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος
 ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἰ τις ἀγαθός, πρὸς
 οἰκοδομὴν τῆς πίστεως· ἀναγκαῖα ἢ τελεία σιωπῆ,
 ἕως ἂν ἐν ταύτῃ τὸ τε πάθος (94) τῆς ἐν λόγοις προ-
 πτείας θεραπευθῶσι, καὶ δυνηθῶσι μαθεῖν ἐπὶ σχο-
 λῆς, τότε, καὶ τί, καὶ πῶς λαλεῖν δεῖ, ἵνα, καθὼς
 γέγραπται, Ἀφ' χάριτος τοῖς ἀκούουσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΘ'.

*Πῶς δυνηθῶμεν φοβηθῆναι τὰ κρίματα (95) τοῦ
 Θεοῦ.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κατὰ φύσιν ἡ προσδοκία παντὸς δεινοῦ φόβου ἐστὶ
 ποιητικὴ· Οὕτω γὰρ καὶ τὰ θηρία φοβοῦμεθα, καὶ
 τοὺς ἀρχοντας, κακοῦ τινος πείραν ἐξ αὐτῶν προσ-
 δοκῶντες. Ἐάν οὖν τις πιστεύσῃ, ὅτι ἀληθεῖς εἰσιν
 εἰ ἀπειλαὶ τοῦ Κυρίου, καὶ προσδοκῆσθαι τὴν φρικώδη
 καὶ δεινοτάτην αὐτῶν (96) πείραν φοβεῖται τὰ κρί-
 ματα τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙ'.

*Τίς ἐστὶν ἡ (97) τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένη
 καταστολὴ κόσμος.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ἴδιον σεμνοπρεπῆς χρῆσις,

⁹² Ephes. iv, 28. ⁹³ Amos. v, 13. ⁹⁴ Psal. xxxviii, 2. ⁹⁵ I Cor. xiv, 30. ⁹⁶ Ibid. 34. ⁹⁷ Ephes. iv, 29.
⁹⁸ ibid.

(92) Vossii vetus liber μεταδοῦναι. Mox Reg. primi-
 mus διὰ τε τοῦ. Statim codex Colb. καὶ ἐργάζεσθαι.

(93) Antiqui duo libri cum Voss. διδασκόμεθα λε-
 γούσης· ποτὲ μὲν, Ὁ οὐριῶν ἐν τῷ. Mox iidem mss.
 πονηρὸς ἐστι· ποτὲ δὲ, ὅτι Ἐθέμην.

(94) Editi ἐν ταύτῃ πάθος. Alii mss. tres ut in con-
 textu.

(95) Antiqui duo libri τὸ κρίμα. Aliquanto infra
 Reg. primus ἐξ αὐτῶν προσδοκῆσαντες.

(96) Vossii vetus liber et alii duo προσδοκῆσθαι τὸ
 φοβερόν τέλος αὐτῶν, et exspectet formidabilem ca-

A habeat unde tribuat necessitatem patienti ⁹⁵. His igitur sic nobis a Domino per Evangelium et Apostolum traditis, omnino prohibitum esse patet, aut sui ipsius causa sollicitum esse, aut operari; sed ex Domini mandato, ob necessitatem proximi sollicitum esse, ac diligentius operari par est: maxime cum Dominus datam iis qui sibi dicati sunt operam recipiat in semetipsum, ejusque gratia regnum cœlorum promittat.

INTERROGATIO CCVIII.

An in universum bona sit exercitatio silentii.

RESPONSIO.

Silentii utilitas ex temporis opportunitate, exque persona probatur, uti ex divina Scriptura edocemur. Ex temporis quidem opportunitate, veluti cum dicit: *Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est* ⁹⁴; et rursus: *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me* ⁹⁵. Ex persona vero, ut cum Apostolus scribit: *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat* ⁹⁶; ac iterum: *Mulieres vestræ in ecclesiis taceant* ⁹⁷. Aliquando etiam iis qui linguam intemperantiorem habent, nec servare possunt illud: *Omnis sermo spurcus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad edificationem fidei* ⁹⁸, necessarium est silentium integrum, donec in dicendo et a vitio petulantiae per id curentur, et per otium discere potuerint, quando, et quid, et quomodo loqui oporteat, ut quemadmodum scriptum est, *Det gratiam auditibus* ⁹⁹.

INTERROGATIO CCIX.

Quomodo timere potuerimus Dei judicium.

RESPONSIO.

Mali cujusvis expectatio naturaliter timoris est conciliatrix. Ita enim metuimus et bestias et principes, ubi ab ipsis mali alicujus expectamus experimentum. Si quis igitur crediderit veras esse minas Domini, earumque expectaverit horrendum gravissimumque experimentum. Dei vertimescit judicia.

486 INTERROGATIO CCX.

Quisnam est amictus ille honestus, ab Apostolo traditus.

RESPONSIO.

Usus ad proprium scopum honeste ac decenter

rum exitum. Ibidem codex Colb. κρίματα τοῦ Θεοῦ. Reg. primus τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ. Illud, τοῦ Θεοῦ, in editis desideratur.

(97) Regii duo mss. τί ἐστὶν ἡ. Mox codex Colb. παραδιδόμενη. Ibidem Vossii liber et alii tres καταστολὴ κόσμος. Editi et unus ms. κόσμια. Postquam Combefisius notavit legi in suo codice M ἢ κόσμιος, addit: *elegans expressio*. Hæc loquendi rationem elegantem esse fateor quidem: sed articulum, in quo totam illam elegantiam vir doctissimus ponit, eo in libro reperiri nego. Hic enim codex, quem

accommodatus, habita ratione temporis, loci, personæ, atque necessitatis. Non enim eadem integumenta ratio comprobatur tempore hiemis ac ætatis: neque idem est habitus operarii et quiescentis, famuli et ejus cui famulatur militis et privati, aut viri et feminæ.

INTERROGATIO CCXI.

Quis modus diligendi Deum.

RESPONSIO.

Assidua et animi supra vires contentio ad exsequendam Dei voluntatem, eo proposito desiderioque, ut ejus gloria quaeratur.

INTERROGATIO CCXII.

Quomodo Dei obtineatur dilectio.

RESPONSIO.

Si cum bona conscientia et æquo animo affecti fuerimus ob ejus beneficia; id quod contingit vel in brutis. Videmus enim et canes panis largitorem tantummodo diligere; discimus hoc etiam ex iis quæ sic objurgatorio modo dicta sunt per Isaiam prophetam: *Filios genui et exaltavi: ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem, et asinus præsepe domini sui; Israel vero me non cognovit, et populus me non intellexit*⁹⁰. Quemadmodum enim bos et asinus sponte naturæ altorem diligunt, ob beneficium ab ipso acceptum: ita et nos, si animo bene conscio et æquo susceperimus beneficia, quomodo Deum tot ac tantorum beneficiorum auctorem non amabimus, cum secundum naturam, ut ita dicam, et nemine docente, hujusmodi affectus animæ sanæ innascatur?

INTERROGATIO CCXIII.

Quæ sint indicia charitatis erga Deum.

RESPONSIO.

Docuit nos Dominus ipse, cum dixit: *Si diligitis me, mandata mea servate*⁹¹.

487 INTERROGATIO CCXIV.

In quo discrepent a se invicem benignitas et bonitas.

RESPONSIO.

Cum David dixerit, alias quidem: *Benignus est Dominus universis*⁹², et: *Benignus vir qui miseretur et commodat*⁹³; alias vero: *Benefac, Domine, bonis*⁹⁴; Jeremias itidem: *Bonus est Dominus sustentibus eum*⁹⁵, latius arbitror benignitatem patere

⁹⁰ Isai. i, 2, 3. ⁹¹ Joan. xiv, 15. ⁹² Psal. cxliv, 9 ⁹³ Psal. cxl, 5. ⁹⁴ Psal. cxxiv, 4. ⁹⁵ Thir. iii, 25.

Regium primum vocamus, perinde ut cæteri simpliciter habet καταστολή κόσμος. Combefsius legendo fessus sine dubio ex ultima littera vocis καταστολή ejusmodi articulum fecit.

(98-99) Veteres duo libri cum Voss. ἢ τόπου ἢ προσώπου. Ibidem Reg. prin us ἐνεκεν χρείας. Nec ita multo post duo mss. perinde ut Voss. λόγος σκεπάσματα. Vox ultima deerat in vulgatis.

(1) Editi et Reg. tertius ἀναπαυόμενου, τοῦ στρα-

ἄεστοχασμένη καιροῦ, τόπου, προσώπου (98-99), χρείας. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἐγκρίνει ὁ λόγος σκεπάσματα ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ θέρους, οὔτε τὸ αὐτὸ σχῆμα τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ ἀναπαυομένου, τοῦ ὑπηρετοῦντος καὶ τοῦ θεραπευομένου, τοῦ στρατιώτου (1) καὶ τοῦ ἰδιώτου, ἢ ἀνδρὸς καὶ γυναικός.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΑ'.

Τι τὸ μέτρον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ὑπὲρ δύναμιν αἰετὴν ψυχὴν ἐπεκτείνεσθαι πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, κατὰ σκοπὸν καὶ ἐπιθυμίαν τῆς αὐτοῦ δόξης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΒ'.

Πῶς κατορθοῦται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐὰν εὐσυνειδήτως καὶ εὐγνωμόνως διατεθῶμεν ἐπὶ ταῖς παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίαις· ὅπερ καὶ τοῖς ἀλόγοις (2) ὑπάρχει. Ὁρώμεν γὰρ τοὺς κύνας τὸν διδόντα ἄρτον μόνον ἀγαπῶντας· μαθάνομεν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου ἐγκληματικῶς εἰρημένων οὕτως· *Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ἤγρωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν. Ἐγὼ βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνων, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκεν.* Ὡσπερ γὰρ τῷ βοῖ καὶ τῷ ὄνῳ ἐκ τῆς παρὰ τοῦ τρέφοντος εὐεργεσίας ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη αὐτομάτως ἐγγίνεται· οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐὰν εὐαισθητῶς καὶ εὐγνωμόνως τὰς εὐεργεσίας δεξώμεθα, πῶς οὐκ ἀγαπήσομεν τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικούτων εὐεργετην Θεὸν, κατὰ φύσιν, ἵνα οὕτως εἶπω, καὶ ἀδιδάκτως τῆς τοιαύτης διαθέσεως τῇ ὑγιαίνουσῃ ψυχῇ ἐγγινομένης;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΓ'.

Τίνα ἐστὶ τὰ γνωρίσματα τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν ἡμᾶς, εἰπὼν (3)· *Ἐὰν ἀγαπᾷτέ με, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσατε.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΔ'

Χρηστότης καὶ ἀγαθωσύνη τίνοι (4) διαφέρουσιν ἀλλήλων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος ποτὲ μὲν· *Χρηστὸς Κύριος τοῖς σύμπασι, καὶ, Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτιρῶν καὶ κηρῶν*· ποτὲ δὲ, *Ἀγαθῶρον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς*· καὶ τοῦ Ἱερεμίου, *Ἀγαθὸς Κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν, πλατυτέραν οἶμαι εἶναι τὴν*

τιώτου. At Vossii vetus liber et alii tres ut in contextu. Aliquanto post Reg. primus ἀνδρὸς ἢ γυναικός.

(2) Codex Voss. ὅπερ καὶ τοῖς λόγοις, corrupte. Nec ita multo infra idem ms. et Reg. primus μάθωμεν δὲ τοῦτο

(3) Reg. primus ἐδίδαξεν εἰπὼν ἡμῖν.

(4) Reg. primus ἐν τίνοι. Mox idem ms. ὅτι χρηστός.

χρηστότητα, εἰς εὐεργεσίαν (5) τῶν ὁπωσδηποσοῦν ἁ
ἐπιειδομένων ταύτης· συνηγμένην δὲ μᾶλλον τὴν
ἀγαθωσύνην, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης λόγους ἐν ταῖς
εὐεργεσίαις συγχρωμένην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΕ'.

Τίς ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Κυρίου μακαριζόμενος εἰρη-
νοποιός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ τῷ Κυρίῳ συνεργῶν (6), κατὰ τὸν Ἀπόστολον
εἰπόντα· Ὑπὲρ Χριστοῦ προσθεύομεν, ὡς τοῦ
Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· δεόμεθα ὑπὲρ
Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ· καὶ πάλιν· Δι-
καιωθέντες ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν
Θεόν. Ἡ γὰρ ἄλλως ἔχουσα εἰρήνην ἤρνήθη (7) ὑπὸ
τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι
ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι
ὑμῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΓ'.

Ἐν τίνι στραφῆναι δεῖ καὶ γενέσθαι ὡς τὰ νή-
πια (8).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὕτη ἡ περιτομή τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκει ἡμᾶς,
τὴν ὑπόθεσιν δηλοῦσα πρὸς τὴν εἰρήνην τοῦτο· ὥστε
μὴ ζητεῖν ὑπεροχὴν, τὴν δὲ ἰσοτιμίαν τῆς φύσεως
γνωρίζειν, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ἰσότημον πρὸς τοὺς ἐλατ-
τούσθαι δοκοῦντας ἐν τισι. Τοιαῦτα γὰρ ἐστὶ καὶ τὰ
παιδιά πρὸς ἀλλήλα, τὰ γε μὴπω προσεθισθέντα τῇ
τῶν ἀναστοφομένων κακίᾳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΖ'.

Πῶς δεξόμεθα (9) τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς
παιδίων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν τοιούτοι γενόμεθα πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ
Κυρίου, οἶόν ἐστι τὸ παιδίον ἐν τοῖς μαθήμασι· μὴ
ἀντιλέγον, μῆτε δικαιολογούμενον πρὸς τοὺς διδα-
σκάλους, πιστῶς δὲ καὶ εὐπειθῶς δεχόμενον τὰ δι-
δάγματα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΗ'.

Πόταν σύνεσιν αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐφελλομεν,
ἢ πῶς αὐτῆς καταξιώθηναί δύναμεθα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν μὲν σύνεσιν παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφη-
του μανθάνομεν, λέγοντος· Μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφός
ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ ἰσχυρός
ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθω ὁ πλούσιος ἐν
τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλὰ ἐν τούτῳ (10) καυχᾶσθω
ὁ καυχόμενος, ἐν τῷ συνεῖν καὶ γνωσκειν τὸν

⁵⁵ Matth. v, 9. ⁵⁷ II Cor. v, 20. ⁵⁸ Rom. v, 1. ⁵⁹ Joan. xiv, 27. ⁶⁰ Matth. xviii, 3. ⁶¹ Jerem.
ix, 23, 24.

(5) Editi et Reg. secundus εἰς ἐργασίαν. At Regii
primus et tertius εἰς εὐεργεσίαν. Mox Reg. primus
et Voss. δὲ μᾶλλον τὴν. Vox μᾶλλον abest a vulgatis.

(6) Reg. primus ὁ τῷ Θεῷ συν. Mox unus ms. Χρι-
στοῦ οὖν.

(7) Veteres duo libri et editi εἰρήνην ἐβρήθη, de-
pravate. Reg. primus et Voss. εἰρήνην ἤρνήθη,
emendate.

(8) Antiqui duo libri cum Voss. ὡς τὰ παιδία. In

Ⲅ ATROL. GR. XXXI.

quippe quæ quoslibet, quibus opus est, beneficiis
afficiat; contractiorem vero esse bonitatem, ut quæ
in dandis beneficiis justitiæ rationes adhibeat.

INTERROGATIO CCXV.

Quis sit pacificus, qui a Domino dicitur beatus⁵⁵.

RESPONSIO.

Is qui una cum Domino operatur, juxta Aposto-
lum, qui dicit: *Pro Christo legatione fungimur, tan-
quam Deo exhortante per nos: obsecramus pro Chri-
sto, reconciliamini Deo*⁵⁷; et rursus: *Justificati ex
fide, pacem habemus ad Deum*⁵⁸. Pax enim, quæ
aliter se habet, rejecta est a Domino, cum dixit:
*Pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat,
ego do vobis*⁵⁹.

INTERROGATIO CCXVI.

Qua in re converti et effici sicut parvuli debea-
mus⁶⁰.

RESPONSIO.

Docet nos ipse Evangelii locus, ubi rationem ob
quam hoc dictum sit, declarat: nimirum ut ne
quæramus principatum, sed naturæ agnoscamus
æqualitatem, et ejusmodi amplectamur æqua-
litatem erga eos qui videntur inferiores nobis
esse in aliquibus. Tales enim sunt pueri inter sese,
ii certe, qui eorum quibuscum versantur nualitiæ
nondum assuefacti sunt.

INTERROGATIO CCXVII.

Quomodo suscipiemus regnum Dei ut parvulus

RESPONSIO.

Si tales fuerimus in recipienda Domini doctrina,
qualis est puer in discendis disciplinis: non con-
tradicens, non contendens cum præceptoribus, sed
fideliter et cum docilitate tradita sibi documenta
excipiens.

488 INTERROGATIO CCXVIII.

Cujusmodi intelligentiam petere debeamus a Deo,
quomodo ipsa fieri digni possimus.

RESPONSIO.

Sane quid intelligentia sit, ipse nos Deus docet
per prophetam, cum ait: *Non gloriatur sapiens in
sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine
sua, et non gloriatur dives in divitiis suis: sed in
hoc gloriatur qui gloriatur, quod intelligat ac cogno-
scat Dominum*⁶¹; et per Apostolum, his verbis:

ipso fine hujus regulæ ita habent Vossii codex et
alii duo, τῇ τῶν ἀνατρεφομένων.

(9) Editi δεξόμεθα. At Combefisii codex et alii
duo δεξόμεθα.

(10) Reg. primus ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ. Statim Vossii
vetus liber ἀλλὰ συνίστε. Mox idem ms. θέλημα τοῦ
Θεοῦ. Nec ita multo infra hic ipse codex οὐδ' οὐ μὴ
συνῆτε.

Sed intelligentes quæ sit voluntas Domini ⁶¹. Possumus autem effici intelligentia digni, si modo fecerimus quod scriptum est: *Vacate, et intelligite, quod ego sum Deus* ⁶²; et si persuasum nobis sit, verum esse omne verbum Dei: *Nisi enim credideritis, inquit, non intelligetis* ⁶³.

INTERROGATIO CCXIX.

Si beneficium acceperimus ab aliquo, quomodo poterimus tum Domino debitam gratiarum actionem puram ac integram persolvere, tum eam quoque, quæ beneficienti debetur, scite et rite rependere, neque deficientes a modo, neque illum transgredientes.

RESPONSIO.

Si nobis fuerit persuasissimum, neum quidem cuiusvis boni et auctorem esse et perfectorem: eum autem, qui nobis operam præbet, tanquam accepti a Deo beneficii ministrum agnoverimus.

INTERROGATIO CCXX.

An cuilibet volenti permittendum sit, ut veniat in colloquium cum sororibus: aut quis, et quando, et quomodo cum sororibus sermonem habeat.

RESPONSIO.

De his dictum est in quæstionibus fusius explicatis, virum scilicet cum viro quemque suo jure, simpliciter et sine delectu, unum cum alio colloqui non debere, nedum cum muliere: sed eum, qui præmisso prævio examine, potest juvare et juvari. Quod si quispiam meminerit Domini, qui dixit: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii* ⁶⁴, is pertimescit in omni re judicium hujusmodi; quin etiam obedit Apostolo, qui ait: *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* ⁶⁵; et alibi: *Omnia ad ædificationem fiant* ⁶⁶; **489** nec quidquam vult otiose et inutiliter facere. Quod autem attinet ad illam quæstionis partem: Quis, et quando, et quomodo, illud observandum est, ut tempus locusque et persona eligantur, a quibus remota sit vel mali cuiusque suspicio: ac etiam cavebitur in omnibus offendiculum, fietque congressus ad fidei ædificationem. Imo neque ratio sinit personam unam cum una congreddi. Nam, inquit, *Boni duo super unum* ⁶⁷, et præterea ad faciendam fidem plus valent: *Væ autem soli, quia si ceciderit, non est qui erigat* ⁶⁸.

⁶¹ Ephes. v, 17. ⁶² Psal. xlv, 11. ⁶³ Isa. vii, 9, apud LXX. ⁶⁴ Matth. xii, 36. ⁶⁵ I Cor. x, 31. ⁶⁶ I Cor. xiv, 26. ⁶⁷ Eccli. iv, 9, apud LXX. ⁶⁸ ibid. 10.

(11) Reg. primus et Voss. παντός έργου αγαθού. Aliquanto post ubi inepte in editis et in duobus mss. legitur τοῦ Θεοῦ ἐργασίας, apte scriptum invenitur in Voss. codice et in Reg. primo τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας.

(12) Reg. primus perit τούτων ἐν τοῖς κατὰ πλάτος εἰρημένους, ὅτι. Codex Voss. habet quoque κατὰ πλάτος εἰρημένους. Aliquanto post iidem mss. εἰπόντος, ὅτι περὶ παντός λόγου ἀργοῦ ὠσατε λόγον ἐν

Α Κύριον· καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος; Ἀλλὰ συνιέντες, τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Δυνάμεθα δὲ ταύτης καταξιοθῆναι, ἐὰν ποιήσωμεν τὸ γεγραμμένον· Σχολάσατε, καὶ γινώτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός· καὶ ἐὰν πιστεύσωμεν ἀληθὲς εἶναι πᾶν ῥῆμα Θεοῦ· Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, φησὶν, οὐδὲ μὴ συνήτε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΘ'.

Ἐὰν εὐεργετηθῶμεν παρὰ τινος, πῶς δυνηθῶμεν καὶ τῷ Κυρίῳ τὴν ὀφειλομένην εὐχαριστίαν καθαρὰν καὶ ὀλόκληρον ἀποδοῦναι, καὶ τῆς πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐπιστημόνως πληρῶσαι, μῆτε ἐλλείποντες, μῆτε ὑπερβαίνοντες τὸ μέτρον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν τὸν μὲν Θεὸν ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν παντός αγαθοῦ (11) εἶναι πληροφορηθῶμεν· τὸν δὲ διάκονον ὡς ὑπρέτην τῆς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας γνωρίσωμεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚ'.

Εἰ παντὶ τῷ βουλομένῳ ἀδελφαῖς συντυγχάνειν ἐπιτρέπει γρη' ἢ τίς, καὶ πότε, καὶ πῶς ἀδελφαῖς συντεύξεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Περὶ τούτων εἴρηται ἐν τοῖς κατὰ πλάτος, ὅτι (12) ὅτε ἀνδρὶ ἀνὴρ κατ' ἐξουσίαν ἕκαστος ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε συντυγχάνειν ὀφείλει· μετὰ δοκιμασίας δὲ ὁ δυνάμενος ὠφελῆσαι καὶ ὠφελῆσθαι, οὐχ ὅτι γε γυναίκα. Εἰ δὲ τις μνημονεύει τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι λόγον περὶ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, φοβεῖται ἐπὶ παντός πράγματος τὸ τοιοῦτον κρῖμα, καὶ πείθεται (13) τῷ Ἀποστόλῳ εἰπόντι· *Ἔλτε ἐσθλίετε, ἔλτε πίνετε, ἔλτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε· καὶ ἀλαχοῦ· Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω· καὶ οὐδὲν ἀνέχεται ποιῆσαι ἀργῶς καὶ ἀνωφελῶς. Τὸ δὲ, Τίς, καὶ πότε, καὶ πῶς, ἵνα καιρὸς καὶ τόπος, καὶ πρόσωπον δοκιμάζηται, ἀφ' ὧν κακοῦ μὲν τινος οὕτε ὑπόψια ἔσται· τὸ δὲ ἀπρόσκοπον (14) τοῖς πᾶσι φυλαχθήσεται, καὶ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως ἢ συντυχία γενήσεται. Ἄλλ' οὕτε ἐν πρόσωπον ἐνὶ συντυγχάνειν ἐπιτρέπει ὁ λόγος. Ἀγαθοὶ γὰρ οἱ δύο, φησὶν, ὑπὲρ τὸν ἕνα, ἀμα δὲ καὶ ἀξιώπιστοι· Οὐαὶ δὲ τῷ ἐνὶ, ὅτι, ἐὰν λέσῃ, οὐκ ἔστιν ὃ ἐγείρων.*

D *Væ autem soli, quia si ceciderit, non est*

ἡμέρα κρίσεως.

(13) Editi καὶ μὴ πείθεται. Antiqui duo libri perinde ac Reg. Codex Combef. καὶ πείθεται, recte.

(14) Reg. primus Τίς, καὶ πότε, καὶ πῶς, ἵνα καιρὸς καὶ πρόσωπον δοκιμάζωνται, ἀφ' ὧν κακοῦ μὲν τινος οὐδὲ ὑπόψια ἔσται· καὶ τὸ ἀπρόσκοπον. Aliquanto post idem ms. cum Voss. συντυχεῖν. Subinde Reg. primus τὸ ἐνὶ, ἐὰν λέσῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὃ ἐγείρων αὐτόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΑ'.

Τὸν Κυρίου διδάσκοντος προσεύχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν (15), εἰ δὲ προσεύχεσθαι μὴ περιπεσεῖν ὀδύνας σωματικαῖς· ἐὰν δὲ περιπέσῃ τις, πῶς παρέλθῃ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁὐ διέκρινε πειρασμοῦ ποιότητα, καθολικῶς δὲ προσέταξε· Προσεύχεσθε (16) μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· εἰσαχθέντα δὲ σὺν τῷ πειρασμῷ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτεῖν δεῖ, ἵνα κατορθωθῇ ἡμῖν τὸ, Ὅ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΒ'.

Τίς ἐστὶν ὁ ἀντιδικὸς ἐκάστου ἡμῶν· ἢ πῶς αὐτῷ εὐνοήσομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπιτετηρημένως ἐνταῦθα ὁ Κύριος ἀντιδικὸν ὀνομάζει τὸν ἀφαιρεῖσθαι τι ἐπιχειροῦντα τῶν διαφερόντων ἡμῖν. Ἐννοοῦμεν δὲ αὐτῷ, ἐὰν φυλάξωμεν τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Τῷ θέλωτι σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ (17) καὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ παντός πράγματός τοιοῦτου ὁμοίως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΓ'.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, « Σὺ δὲ νηστεύων, ἀλειψάτω σου τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, ἵνα μὴ φανῆς (18) τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων· ὁ θέλων διὰ τινα λόγον ἀρέσκειντα Θεῷ νηστεύσαι, καθὼς καὶ οἱ ἄγιοι πολλὰκις πεποιηκότες εὕρισκονται, ἐπειδὴ καὶ ὡς οὐ θέλει φαίνεται, τί ποιήσει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ παράγγελμα τοῦτο ἐστὶ πρὸς τοὺς ἐπιτηδεύοντας ποιεῖν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρεσκείας θεραπεύσασιν (19). Ἐπεὶ ὅτι γε ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν Θεοῦ γενομένη, κατὰ φύσιν ἀνεπιτηδείως (20) ἔχει πρὸς τὸ κρύπτεσθαι παρὰ τοῖς φιλοθέοις, ὁ Κύριος ἐδήλωσεν εἰπών· Οὐ δύναται πόλις κρυθῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη· οὐδὲ καλοῦσι λύχνον, καὶ τινάσκειν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μῶδιον, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΔ'.

Εἰ καὶ νῦν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας ἐργάζονται, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης, καὶ τίνες εἰσὶν οὗτοι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τάχα γνωριμώτατόν ἐστι τοῦτο τοῖς πᾶσιν ἐκ τῶν ἐν τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ ἱστορουμένων· ὅτι πολλοὶ μὲν εἰσι, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου μαρτυρίαν, ἀπὸ

¹⁵ Luc. xxii, 40. ¹⁶ I Cor. x, 13. ¹⁷ Matth. xxiv, 13. ¹⁸ Matth. v, 25. ¹⁹ ibid. 40. ²⁰ Matth. vi, 17. ²¹ Matth. v, 14, 15. ²² Matth. xx, 2 seqq.

(15) Regii primus et tertius μὴ ἐμπεσεῖν ὡς πειρασμόν. Subinde Vossii codex et alius ἐμπέση τις.

(16) Reg. primus προσέταξε προσεύχεσθαι.

(17) Reg. primus ἀφήσεις αὐτῷ.

(18) Antiqui duo libri cum Voss. ὅπως μὴ φανῆς. Mox idem mss. πεποιηκότες φαίνονται. Subinde

INTERROGATIO CCXXI.

Cum Dominus doceat orandum esse, ut ne intremus in tentationem¹⁵, an rogandum sit, ut ne incidamus in corporis dolores : et si quis incidere, quomodo eos perferet.

RESPONSIO.

Non distinxit tentationis genus, sed in universum præcepit : Orate ne intretis in tentationem ; qui autem jam inductus sit, ei a Domino petendus est una cum tentatione exitus ejusmodi, quo possit sufferre¹⁶ : ut perficiatur a nobis illud : Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit¹⁷.

INTERROGATIO CCXXII.

Quis sit cujusque nostrum adversarius ; aut quomodo ipsi consentientes erimus¹⁸.

RESPONSIO.

Specialiter hoc loco Dominus adversarium vocat eum, qui aliquid eorum quæ ad nos pertinent, a nobis auferre conatur. At vero sumus ei consentientes, si servaverimus præceptum Domini, qui dixit : Ei ipsi qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte et pallium¹⁹, et in omni hujusmodi re ad eumdem modum.

INTERROGATIO CCXXIII.

Cum Dominus dixerit : « Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans²⁰ ; » qui ob aliquam rationem Deo placitum jejunare vult, quemadmodum etiam sancti sæpenumero fecisse comperiuntur ; quando vel invitus conspicitur, quid faciet.

RESPONSIO.

Hoc præceptum spectat ad eos qui ideo mandatum Dei conficere student, ut videantur ab hominibus, ut videlicet vitium complacendi hominibus curent. Nam quod Domini mandatum, 490 ad gloriam Dei factum, natura sua a Dei amatoribus occultari ægre admodum possit, Dominus his verbis ostendit : Non potest civitas abscondi supra montem posita : neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio²¹, etc.

INTERROGATIO CCXXIV.

An etiam nunc alii a prima hora operentur, alii ab undecima²² ; et quinam sint hi.

RESPONSIO.

Hoc fortasse cuilibet notissimum est ex iis quæ in divina Scriptura memorantur, multos quidem esse, qui juxta Apostoli testimonium a puero dis-

editi φαίνεται τοῖς ἀνθρώποις, τί. Veteres quatuor libri φαίνεται, τί.

(19) Codex Colb. θεραπευθῶσιν.

(20) Editi et duo mss. ἀνεπιτηδεύτως. Alii duo mss. præter Voss. ἀνεπιτηδείως.

cunt sacras litteras ⁷⁶ : multos etiam, qui, Cornelii exemplo, naturæ quidem motibus recte utuntur ⁷⁹, sed tamen, præceptorum penuria, tarde pertingunt ad scientiæ perfectionem. *Quomodo enim, inquit, credent, si non audierint* ⁸⁰? Si igitur contigerit, ut sint nonnulli, qui, Cornelii exemplo, in nulla re mala occupati, contra perfectionis cupidi, ea bona, quæ facere et cognoscere possunt, vere sincereque exercent, his Deus largitur quæ et Cornelio largitus est, nec eis vertit signitiei vitio præteritum tempus, quandoquidem, ut jam dixi, id non accidit ipsorum culpa : sed hoc studio contentus est, quod per ea quæ pro tempore posthac studiose agunt, et ad finem usque diligentius perliciunt, declaratur.

INTERROGATIO CCXXV.

Cum Dominus dixerit : « Ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum »⁸¹ : quomodo hoc diu effici poterimus.

RESPONSIO.

Qui in nomine alicujus congregati sunt, ejus, qui eos congregavit, consilium scire omnino debent, et ad illud sese componere, ut consequantur ipsius gratiam, eique complaceant, non autem stant obnoxii malitiæ aut negligentis judicio. Ut enim qui sunt ab aliquo vocati, si metere in animo habuerit qui vocavit, ad metendum se parant, si vero ædificare sibi proposuerit, accingunt se ad ædificandum : ita nos, qui vocati sumus a Domino, memores esse debemus Apostoli, qui ait : *Obsecro vos ego vinculus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate : solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus, et unus spiritus, sicut et vocati estis in una spe vocationis vestræ* ⁸². Apertius autem rem totam nobis Dominus ostendit, per id promissum quod privatim unicuique fecit his verbis : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* ⁸³. Sicut igitur observatis mandatis fit apud eum mansio : sic quoque in medio duorum vel trium est ⁸⁴, si se ad illius voluntatem conformarint. Qui vero non ex vocationis dignitate, neque ad voluntatem Domini congregati sunt, tametsi videntur fuisse in nomine Domini coacti, audiunt tamen : *Quid vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* ⁸⁵ ?

⁷⁶ II Tim. III, 15. ⁷⁹ Act. x, 2. ⁸⁰ Rom. x, 14. XIV, 23. ⁸¹ Matth. XVIII, 20. ⁸² Luc. vi, 46.

(21) Vossii vetus liber et alii duo γράμματα μαθόντες.

(22) Unus ms. et editi πιστεύσουσι. Alii duo πιστεύσουσι.

(23) Reg. primus et Voss. τινος συνηγμένοι.

(24) Veteres duo libri πρὸς τοῦτο. Codex Voss.

Α βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα μαθόντες (21)· πολλοὶ δὲ οἱ κατὰ τὸν Κορνήλιον, τοῖς μὲν φυσικοῖς κινήμασιν ὑγιῶς χρώμενοι, εἰς δὲ τὴν κατ' ἐπιστήμην τελειότητα βραδύνοντες, διὰ τὴν ἀπόλειψιν τῶν διδασκόντων. Πῶς γὰρ πιστεύσουσι (22), φησὶν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσιν; Ἐάν οὖν συμβῆ τις εἶναι, κατὰ τὸν Κορνήλιον, περὶ μὴδὲν μὲν κακῶν ἀσχολουμένους, ἐν δὲ ἐπιθυμίᾳ τῆς τελειότητος τὰ δυνατὰ καὶ εἰς γνῶσιν ἤκοντα καλὰ γνησίως ἐπιδεικνυμένους, τοῦτοις ὁ Θεὸς χαρίζεται ἅ καὶ τῷ Κορνήλιῳ, μὴ τοῦτοις λογισάμενος τὸν παρελθόντα χρόνον τῆς ἀργίας εἰς ἔγκλημα, ἐπεὶ μὴ παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν, ὡς εἶπον, ἐγένετο· τῇ δὲ ἐπιθυμίᾳ ἀρκούμενος, τῇ φανερωθείσῃ διὰ τῶν κατὰ καιρὸν σπουδαζομένων, καὶ ἐπὶ τέλει ἐπιμελέστερον κατορθουμένων

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΕ'.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Ὅπου ἐὰν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν » πῶς τοῦτου καταξιωθῆναι δυναθῶμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ εἰς τὸ ὄνομα τινος συναχθέντες (23), πάντως ὀφείλουσιν εἰδέναι τὸν σκοπὸν τοῦ συναγαγόντος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑαυτοὺς καταρτίζειν, ἵνα εὐαρεστήσεως χάριν εὐρωσι, καὶ μὴ κακίας ἢ ἀμελείας κρίματι ὑποπέσωσιν. Ὅσπερ γὰρ οἱ κληθέντες ὑπὸ τινος, εἰ μὲν σκοπὸς τοῦ θελήσαι πρόκειται τῷ καλέσαντι, πρὸς αὐτὸ (24) ἑαυτοὺς παρασκευάζουσιν· εἰ δὲ σκοπὸς τοῦ οικοδομῆσαι, πρὸς τὴν οικοδομὴν εὐτρεπίζονται· οὕτως οἱ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Κυρίου μνημονεύειν ὀφείλομεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατήσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε, μετὰ κόσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραΰτητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. Ἐν σώματι, καὶ ἐν πνεύματι, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ τῆς κλήσεως ὑμῶν. Σαφέστερον δὲ ἡμῖν παρίστησι ὁ Κύριος τὸ πᾶν διὰ τῆς πρὸς ἕνα ἐπαγγελίας εἰπῶν· Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει (25), καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Ὡς οὖν γίνεται παρὰ τοῦτο ἡ μὴ ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν, οὕτω καὶ τῶν δύο ἢ τριῶν ἐν μέσῳ ἐστὶν, ἐὰν πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ καταρτισθῶσιν. Οἱ δὲ μὴ ἀξίως τῆς κλήσεως, μηδὲ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (26) συνηγμένοι, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνῆχθαι ἐν ὀνόματι Κυρίου δοκῶσιν, ἀκούουσι· Τί με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;

πρὸς τοῦτο κατασκευάζουσι.

(25) Reg. primus ἀγαπᾷ με. τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. Si quis diligit me, mandata mea servabit.

(26) Codex Colb. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Statim editi καὶ ἐπὶ ταυτὸ. Veteres tres libri καὶ ἐπιταυτὸ. Max Reg. primus Τί με λέγετε, Κύριε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΓ'.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Λοιδοροῦμενοι εὐλογοῦμεν, βλασφημοῦμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς ὅφειλε εὐλογεῖν ὁ λοιδορούμενος, ἢ τί παρακαλεῖν ὁ βλασφημούμενος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου νομίζω τὸν Ἀπόστολον ἐνταῦθα διδάσκειν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτὸν, ἀνεξικακίᾳ χρῆσθαι πρὸς (27) πάντας, καὶ ἀγαθοῖς ἀμείβεσθαι τοὺς πονηρευομένους· ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ λοιδοροῦντος γίνεσθαι τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πονηρευομένου, πληροῦντας τὸ εἰρημένον· *Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικά ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν*. Τὸ δὲ παρακαλεῖν οἶδεν ἡ Γραφὴ τιθέναι, οὐ κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς συνθηλαίας, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμβιδάζειν τὴν καρδίαν εἰς πληροφορίαν τῆς ἀληθείας, ὡς ἐν τῷ, *Παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λέγει ὁ Θεός*. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησιν· *Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο δὲ ἐστὶ, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεισεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΖ'

Εἰ χρὴ ἕκαστον ἀνατίθεσθαι καὶ ἐτέροις ἃ φρονεῖ, ἢ ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἀρέσκων τῷ Θεῷ τὸ γενόμενον, παρ' ἑαυτῷ κατέχειν (28).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μεμνημένοι τῆς τοῦ Θεοῦ (29) ἀποφάσεως, εἰπόντες διὰ τοῦ προφήτου· *Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες*· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο δὲ ἐστὶ, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ· λογιζόμεθα ἀναγκαῖον εἶναι ἀνατίθεσθαι ἡμᾶς (30) τοῖς ὁμοφύχοις, καὶ ἀποδείξιν δεδωκόσι πίστεώς τε καὶ συνέσεως, ἵνα ἢ τὸ πεπλανημένον διορθωθῇ, ἢ τὸ ἡκριθωμένον βεβαιωθῇ, καὶ ἡμεῖς φύγωμεν τὸ προειρημένον κρίμα, τὸ κατὰ τῶν ἑαυτοῖς συνετῶν.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΗ'.

Εἰ ἐπὶ παντὶ πράγματι πληροφορεῖν χρὴ τὸ θέλημα τῶν σκανδαλιζομένων, ἢ ἐστὶ τινα, ἐφ' ὧν (31) οὐ δεῖ προσποιεῖσθαι, κἂν τινες σκανδαλιζῶνται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Σαφῆ τὴν ἐν τούτοις διαφορὰν ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ ἐπερωτηθέντες ἐδηλώσαμεν, καὶ τὴν περὶ τούτου ἀκριβείαν, ὡς δυνατὸν ἡμῖν, παραδεδώχαμεν.

²⁷ I Cor. iv, 12. ²⁸ Rom. xii, 21. ²⁹ Isa. xl, 1, apud LXX. ³⁰ Rom. i, 11, 12. ³¹ II Cor. vii, 6. ³² Isa. v, 21. ³³ Rom. i, 11, 12.

(27) Vocula πρὸς inepte in editis omissa fuerat : sed eam ex veteribus multis libris restituimus.

(28) Editi et Reg. secundus in πληροφορία τοῦ ἀρέσκοντος Θεῷ γενόμενον, παρ' ἑαυτῷ. Reg. primus ἐν πληροφορίᾳ τὸ ἀρέσκον Θεῷ γινόμενον ἐν ἑαυτῷ. Reg. tertius ut in contextu.

A INTERROGATIO CCXXVI.

Cum Apostolus dicat : « Dum maledicimur, benedicimus : dum blasphemamur, consolamur ²⁷ : » quomodo male audiens debet benedicere, et quam consolationem adhibere debet qui conviciis afficitur.

RESPONSIO.

In universum existimo Apostolum illud hic docere nos exemplo suo, ut patientia utamur erga omnes, iisque qui mala faciunt, bona rependamus; ut videlicet non modo erga maledicos, sed etiam erga quemcunque maleficum hanc servemus agendi rationem, perficiamusque quod dictum est : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*²⁷. Illud autem, consolari, usurpare solet Scriptura, non ex usu consueto, sed ut animum in certam veritatis notitiam adducat, veluti hoc loco : *Consolamini populum meum, dicit Deus*²⁸. Quin et Apostolus ait : *Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam*²⁹; et alibi : *Sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in adventu Titi*³⁰.

INTERROGATIO CCXXVII.

Utrum oporteat unumquemque ea quæ sentit, aliis patefacere; an cum sibi persuasum fuerit, rem quæ geritur, Deo esse gratam, eam debeat apud seipsum continere.

RESPONSIO.

Memores sententiæ Dei, qui dixit per prophetam : *Vae vobis qui prudentes estis in vobisipsis, et coram vobisipsis scientes*³¹; itemque horumce verborum Apostoli. *Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est, fidem vestram atque meam*²⁹, communicare nos res nostras cum iis qui nobis conjunctissimi sunt, quique tum fidei tum prudentiæ specimen dererunt, necesse esse arbitramur : ut aut quod erroneum est, corrigatur, aut quod recte factum est, stabiliatur, sicque effugiamus nos memoratum jam iudicium, quod adversum eos qui in seipsis prudentes sunt, prolatum est.

492 INTERROGATIO CCXXVIII.

Utrum voluntas eorum qui scandalizantur, in omni re prorsus facienda sit, an potius sint quædam, in quibus simulatione utendum non sit, etiamsi scandalum patiantur nonnulli.

RESPONSIO.

Manifestum quoddam in his discrimen ostendimus, cum interrogati sumus suo loco, et maxima qua potuimus cura, ea de re disseruimus.

(29) Codex Colb. τῆς τοῦ Κυρίου.

(30) Reg. primus ἀνατίθεσθαι ὑμᾶς.

(31) Editi ἀφ' ὧν. At quatuor mss. ἐφ' ὧν. Nec ita multo post duo mss. cum Vets. καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀπρ.

cunt sacras litteras ⁷⁸ : multos etiam, qui, Cornelii exemplo, naturæ quidem motibus recte utuntur ⁷⁹, sed tamen, præceptorum penuria, tarde pertingunt ad scientiæ perfectionem. *Quomodo enim, inquit, credent, si non audierint* ⁸⁰? Si igitur contigerit, ut sint nonnulli, qui, Cornelii exemplo, in nulla re mala occupati, contra perfectionis cupidi, ea bona, quæ facere et cognoscere possunt, vere sincereque exerceant, his Deus largitur quæ et Cornelio largitus est, nec eis vertit segnitiei vitio præteritum tempus, quandoquidem, ut jam dixi, id non accidit ipsorum culpa : sed hoc studio contentus est, quod per ea quæ pro tempore posthac studiose agunt, et ad finem usque diligentius perficiunt, declaratur.

INTERROGATIO CCXXV.

Cum Dominus dixerit : « Ubi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum »⁸¹ : » quomodo hoc diuini effici poterimus.

RESPONSIO.

Qui in nomine alicujus congregati sunt, ejus, qui eos congregavit, consilium scire omnino debent, et ad illud sese componere, ut consequantur ipsius gratiam, eique complacent, non autem fiant obnoxii malitiæ aut negligentiae judicio. Ut enim qui sunt ab aliquo vocati, si metere in animo habuerit qui vocavit, ad metendum se parant, si vero ædificare sibi proposuerit, accingunt se ad ædificandum : ita nos, qui vocati sumus a Domino, memores esse debemus Apostoli, qui ait : *Obsecro vos ego vincetus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes invicem in charitate : solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus, et unus spiritus, sicut et vocati estis in una spe vocationis vestræ* ⁸². Apertius autem rem totam nobis Dominus ostendit, per id promissum quod privatim unicuique fecit his verbis : *Si quis diligit **491** me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* ⁸³. Sicut igitur observatis mandatis fit apud eum mansio : sic quoque in medio duorum vel trium est ⁸⁴, si se ad illius voluntatem conformarint. Qui vero non ex vocationis dignitate, neque ad voluntatem Dominus congregati sunt, tametsi videntur fuisse in nomine Domini coacti, audiunt tamen : *Quid vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* ⁸⁵ ?

⁷⁸ II Tim. III, 15. ⁷⁹ Act. x, 2. ⁸⁰ Rom. x, 14. xiv, 23. ⁸¹ Matth. XVIII, 20. ⁸² Luc. vi, 46.

(21) Vossii vetus liber et alii duo γράμματα μαθόντες.

(22) Unus ms. et editi πιστεύσωσι. Alii duo πιστεύσουσι.

(23) Reg. primus et Voss. τινος συνηγμένοι.

(24) Veteres duo libri πρὸς τοῦτο. Codex Voss.

A βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα μαθόντες (21)· πολλοὶ δὲ οἱ κατὰ τὸν Κορνῆλιον, τοῖς μὲν φυσικοῖς κινήμασιν ὀγιῶς χρώμενοι, εἰς δὲ τὴν κατ' ἐπιστήμην τελειότητα βραδύνοντες, διὰ τὴν ἀπόλειψιν τῶν διδασκόντων. Πῶς γὰρ πιστεύσουσι (22), φησὶν, ἂν μὴ ἀκούσωσιν; Ἐάν οὖν συμβῆ τινὰς εἶναι, κατὰ τὸν Κορνῆλιον, περὶ μηδὲν μὲν κακῶν ἀσχολουμένους, ἐν δὲ ἐπιθυμίᾳ τῆς τελειότητος τὰ δυνατὰ καὶ εἰς γνῶσιν ἤκοντα καλὰ γνησίως ἐπιδεικνυμένους, τοῦτοις ὁ Θεὸς χαρίζεται ἅ καὶ τῷ Κορνῆλιῳ, μὴ τοῦτοις λογισάμενος τὸν παρελθόντα χρόνον τῆς ἀργίας εἰς ἔγκλημα, ἐπεὶ μὴ παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν, ὡς εἶπον, ἐγένετο· τῇ δὲ ἐπιθυμίᾳ ἀρκούμενος, τῇ φανερωθείσῃ διὰ τῶν κατὰ καιρὸν σπουδαζομένων, καὶ ἐπὶ τέλει ἐπιμελέστερον κατορθουμένων

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΕ΄.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Ὅπου ἂν ᾧσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἔμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν » πῶς τοῦτου καταξιωθῆναι δυναθώμεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ εἰς τὸ ὄνομα τίνος συναχθέντες (23), πάντως ὀφείλουσιν εἶδέναι τὸν σκοπὸν τοῦ συναγαγόντος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑαυτοὺς καταρτίζειν, ἵνα εὐαρεστήσεως χάριν εὐρωσι, καὶ μὴ κακίας ἢ ἀμελείας κρίματι ὑποπέσωσιν. Ὅσπερ γὰρ οἱ κληθέντες ὑπὸ τίνος, εἰ μὴ σκοπὸς τοῦ θεοῦ προέκειται τῷ καλέσαντι, πρὸς αὐτὸ (24) ἑαυτοὺς παρασκευάζουσιν· εἰ δὲ σκοπὸς τοῦ οἰκοδομησῆαι, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν εὐτρεπίζονται· οὕτως οἱ κληθέντες ὑπὸ τοῦ Κυρίου μνημονεύειν ὀφείλομεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατήσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πόσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. Ἐν σώματι, καὶ ἐν πνεύματι, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. Σαφέστερον δὲ ἡμῖν παρτίστην ὁ Κύριος τὸ πᾶν διὰ τῆς πρὸς ἕνα ἐπαγγελίας εἰπὼν· Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει (25), καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσωμεν. Ὡς οὖν γίνεται παρὰ τοῦτο ἡ μονὴ ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν, οὕτως καὶ τῶν δύο ἢ τριῶν ἐν μέσῳ ἐστίν, ἂν πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ καταρτισθῶσιν. Οἱ δὲ μὴ ἀξίως τῆς κλήσεως, μηδὲ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (26) συνηγμένοι, κἂν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνῆχθαι ἐν ὀνόματι Κυρίου δοκῶσιν, ἀκούουσι· Τί με καλεῖτε, Κύριε, Κύρις, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;

πρὸς τοῦτο κατασκευάζουσι.

(25) Reg. primus ἀγαπᾷ με. τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. Si quis diligit me, mandata mea servabit.

(26) Codex Colb. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Statim editi κἂν ἐπὶ ταυτὸ. Veteres tres libri κἂν ἐπισταυτὸ. Max Reg. primus Τί με λέγετε, Κύρις.

⁸¹ Matth. XVIII, 20. ⁸² Ephes. IV, 1-4. ⁸³ Joan.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΖ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Λοιδοροῦμενοι εὐλογοῦμεν, βλασφημοῦμενοι παρακαλοῦμεν » πῶς ὀφείλει εὐλογεῖν ὁ λοιδοροῦμενος, ἢ τί παρακαλεῖν ὁ βλασφημοῦμενος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καθόλου νομιζῶ τὸν Ἀπόστολον ἐναυθα διδάσκειν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτὸν, ἀνεξικακία χρῆσθαι πρὸς (27) πάντας, καὶ ἀγαθοῖς ἀμειβεσθαι τοὺς πονηρευομένους· ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ λοιδοροῦντος γίνεσθαι τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πονηρευομένου, πληροῦντας τὸ εἰσημένον· *Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικά ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν*. Τὸ δὲ παρακαλεῖν οἶδεν ἡ Γραφή τιθέναι, οὐ κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς συνηθείας, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμβιδάζειν τὴν καρδίαν εἰς πληροφορίαν τῆς ἀληθείας, ὡς ἐν τῷ, *Παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λέγει ὁ Θεός*. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ φησιν· *Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο δὲ ἐστί, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἄλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς παρεκάλεισεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΖ.

Εἰ χρὴ ἕκαστον ἀντιθεσθαι καὶ ἐτέροις ἢ φρονηῖ, ἢ ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἀρέσκειν τῷ Θεῷ τὸ γενόμενον, παρ' ἑαυτῷ κατέχειν (28).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μεμνημένοι τῆς τοῦ Θεοῦ (29) ἀποφάσεως, εἰπόν-
τος διὰ τοῦ προφήτου· *Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες*· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο δὲ ἐστί, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ*· λογιζόμεθα ἀναγκαῖον εἶναι ἀνατιθεσθαι ἡμᾶς (30) τοῖς ὁμοψύχοις, καὶ ἀπόδειξιν δεδωκόσι πίστεως τε καὶ συνέσεως, ἵνα ἢ τὸ πεπλανημένον διορθωθῇ, ἢ τὸ ἠκριωμένον βεβαιωθῇ, καὶ ἡμεῖς φύγωμεν τὸ προειρημένον κρίμα, τὸ κατὰ τῶν ἑαυτοῖς συνετῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΗ.

Εἰ ἐπὶ παντὶ πράγματι πληροφορεῖν χρὴ τὸ θέλημα τῶν σκανδαλιζομένων, ἢ ἐστί τινα, ἐφ' ὧν (31) οὐ δεῖ προσποιεῖσθαι, κἂν τινες σκανδαλιζῶνται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Σαφῆ τὴν ἐν τούτοις διαφορὰν ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ ἐπερωτηθέντες ἐδηλώσαμεν, καὶ τὴν περὶ τούτου ἀκρίθειαν, ὡς θυνάτον ἡμῖν, παραδεδώκαμεν.

²⁷ I Cor. iv, 12. ²⁸ Rom. xii, 21. ²⁹ Isa. xl, 1, apud LXX. ³⁰ Rom. i, 11, 12. ³¹ II Cor. vii, 6. ³² Isa. v, 21. ³³ Rom. i, 11, 12.

(27) Vocula πρὸς inepte in editis ommissa fuerat : sed eam ex veteribus multis libris restituumus.

(28) Editi et Reg. secundus ἐν πληροφορίᾳ τοῦ ἀρέσκοντος Θεῷ γενόμενον, παρ' ἑαυτῷ. Reg. primus ἐν πληροφορίᾳ τὸ ἀρέσκον Θεῷ γινόμενον ἐν ἑαυτῷ. Reg. tertius ut in contextu.

A INTERROGATIO CCXXVI.

Cum Apostolus dicat : « Dum maledicimur, benedicimus : dum blasphemamur, consolamur » : quomodo male audiens debet benedicere, et quam consolationem adhibere debet qui conviciis afficitur.

RESPONSIO.

In universum existimo Apostolum illud hic docere nos exemplo suo, ut patientia utamur erga omnes, iisque qui mala faciunt, bona rependamus; ut videlicet non modo erga maledicos, sed etiam erga quemcunque maleficum hanc servemus agendi rationem, perficiamusque quod dictum est : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*²⁷. Illud autem, consolari, usurpare solet Scriptura, non ex usu consueto, sed ut animum in certam veritatis notitiam adducat, veluti hoc loco : *Consolamini populum meum, dicit Deus*²⁸. Quin et Apostolus ait : *Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam quæ in vobis est, fidem vestram atque meam*²⁹; et alibi : *Sed qui consolatur humiles consolatus est nos Deus in adventu Titi*³⁰.

INTERROGATIO CCXXXVII.

Utrum oporteat unumquemque ea quæ sentit, aliis patefacere; an cum sibi persuasum fuerit, rem quæ geritur, Deo esse gratam, eam debeat apud seipsum continere.

RESPONSIO.

Memores sententiæ Dei, qui dixit per prophetam : *Væ vobis qui prudentes estis in vobisipsis, et coram vobisipsis scientes*³¹; itemque horumce verborum Apostoli. *Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam quæ in vobis est, fidem vestram atque meam*³², communicare nos res nostras cum iis qui nobis conjunctissimi sunt, quique tum fidei tum prudentiæ specimen dederunt, necesse esse arbitramur : ut aut quod erroneum est, corrigatur, aut quod recte factum est, stabilietur, sicque effugiamus nos memoratum jam iudicium, quod adversum eos qui in seipsis prudentes sunt, prolatum est.

492 INTERROGATIO CCXXXVIII.

Utrum voluntas eorum qui scandalizantur, in omni re prorsus facienda sit, an potius sint quædam, in quibus simulatione utendum non sit, etiamsi scandalum patientur nonnulli.

RESPONSIO.

Manifestum quoddam in his discrimen ostendimus, cum interrogati sumus suo loco, et maxima qua potuimus cura, ea de re disseruimus.

(29) Codex Colb. τῆς τοῦ Κυρίου.

(30) Reg. primus ἀνατιθεσθαι ὑμᾶς.

(31) Editi ἐφ' ὧν. At quatuor mss. ἐφ' ὧν. Nec ita multo post duo mss. cum Voss. καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀπρ.

INTERROGATIO CCXXIX.

An oporteat vetitas actiones citra verecundiam omnibus detegere, aut aliquibus duntaxat, et quinam hi sint.

RESPONSIO.

Servanda est ratio eadem in peccatorum confessione, quæ in detegendis corporis morbis adhibetur. Quemadmodum igitur corporis morbos non omnibus patefaciunt homines, neque quibusvis, sed iis qui horum curandorum periti sunt : ita fieri quoque debet peccatorum confessio, coram iis qui curare hæc possint, prout scriptum est : Vos qui fortes estis, infirmitates debiliū portate⁹³; hoc est, cura ac diligentia vestra tollite.

INTERROGATIO CCXXX.

Quid sit cultus, et quis sit rationalis cultus⁹⁴.

RESPONSIO.

Cultus est, ut opinor, intenta, perpetuaque, nec interrupta ejus qui colitur, cultura : sed discrimen quod interest rationalem inter et irrationalem cultum, declarat nobis Apostolus, cum ait, modo quidem : Scitis quod cum gentes essetis, ad simulacra muta, prout ducebamini, ibatis⁹⁵; modo vero : Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum⁹⁶. Qui enim it, prout ducitur, reddit cultum irrationalem : siquidem non præeunte ratione, sed suo impetu atque voluntate impulsus, ducentis arbitrio quoquo-versum ducitur, ac etiam præter sententiam fertur : qui vero ratione sana et consilio bono, multaque cura semper et ubique id quod Deo placet, spectat et peragit, ab eo conficitur mandatum rationalis cultus, juxta eum qui dixit : *Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis*⁹⁷; ac rursus : *Consilium meum, justificationes tuæ*⁹⁸.

493 INTERROGATIO CCXXXI.

Si frater inique se gerat in me et inimicus sit mihi, aut aliquando sacerdos etiam, an liceat mihi data de inimicis præcepta etiam erga illum servare.

RESPONSIO.

Nullum Dominus in traditis de inimicis mandatis, neque inimici, neque inimicitiae discrimen expressit : quin potius in iis, quæ cæteris gradu præstant, idem peccatum gravius esse indicavit, cum ad ipsos dixit : *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem vero in oculo tuo non vides*⁹⁹?

⁹³ Rom. xv, 1. ⁹⁴ Rom. xii, 1. ⁹⁵ I Cor. xii, 2. ⁹⁶ Math. vii, 3.

(32) Vossii vetus liber et Reg. primus τῆς τούτων ἐπιμελείας καὶ θεραπείας. Codex Colb. διὰ τῆς τούτων ἐπιμελείας.

(35) Reg. primus ἀρετε διὰ τῆς θεραπείας.

(34) Editi συντεταγμένη. Codex Combef. et alii tres συντεταγμένη. Mox Vossii vetus liber περὶ τὸν λατρευόμενον λατρεία.

(35) Codex Voss. ἀγῆται, ἀπολογούμενος.

(36) Editio Paris. ὀρμη δὲ καί. Vocula δὲ neque in aliis editionibus, neque in veteribus libris legitur.

(37) Editi et Reg. secundus φροντίζει τὰ τῶ... δο-

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΚΘ.

Εἰ χρή τὰς ἀπηγορευμένας πράξεις ἀνεπισχυρῶ-
τερον ἐξαγορεύειν πᾶσιν, ἢ τισὶ· καὶ ποιοὶ
τούτους.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ ἐξαγορεύσις τῶν ἀμαρτημάτων τούτων ἔχει τὸν λόγον, ὃν ἔχει ἡ ἐπίδειξις τῶν σωματικῶν παθῶν. Ὡς οὖν τὰ πάθη τοῦ σώματος οὐ πᾶσιν ἀποκαλύπτου-
σιν οἱ ἄνθρωποι, οὔτε τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἐμπει-
ροῖς τῆς τούτων θεραπείας (32)· οὕτω καὶ ἡ ἐξαγό-
ρευσις τῶν ἀμαρτημάτων γίνεσθαι ὀφείλει, ἐπὶ τῶν
δυναμένων θεραπεύειν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ὑμεῖς
οἱ δυνατοί, τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδύνατων βασιτάζετε·
τούτέστι, ἀρετε διὰ τῆς ἐπιμελείας (33)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔ'.

B Τί ἐστὶ λατρεία, καὶ τίς ἐστὶν ἡ λογικὴ λατρεία.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Λατρεία μὲν ἐστὶν, ὡς λογίζομαι, ἡ συντετα-
μένη (34), καὶ διηνεχῆς, καὶ ἀμεταῶριστος περὶ τὸ
λατρευόμενον θεραπεία· τὴν δὲ διαφορὰν τῆς λογικῆς
λατρείας καὶ τῆς ἀλόγου παρίστησιν ἡμῖν ὁ Ἀπόστο-
λος εἰπὼν, ποτε μὲν· *Οἴδατε, ὅτι ἐτε ἐθῆρ ἦτε, πρὸς
τὰ εἶδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγασθε, ἀπαγόμενοι·
ποτέ δὲ· Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν
ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν
λατρείαν ὑμῶν*. Ὁ μὲν γὰρ, ὡς ἂν ἀγῆται, ἀπαγό-
μενος (35), ἀλογον λατρεύει λατρείαν, ἅτε μὴ ὑπὸ
λόγου καθηγούμενος, ἰδίᾳ ὀρμῇ καὶ (36) προθέσει
κινούμενος, τῇ δὲ τοῦ ἄγοντος ἐξουσίᾳ, πρὸς ὅπερ ἂν
ἀγῆται, καὶ ὡς οὐ θέλει, φερόμενος· ὁ δὲ μετὰ λόγου
ὑγιοῦς καὶ βουλῆς ἀγαθῆς σὺν πολλῇ φροντίδι τὸ ἀρε-
στὸν τῷ Θεῷ πάντοτε καὶ πανταχοῦ σκοπούμενος (37)
καὶ κατορθῶν, οὗτος πληροῖ τὴν ἐντολὴν τῆς λογικῆς
λατρείας, κατὰ τὸν εἰπόντα· *Δύχνος τοῖς ποσὶ μου
ὁ νόμος σου* (38), καὶ *φῶς ταῖς τρίβοις μου· καὶ
πάλιν· Καὶ ἡ συμβουλίᾳ μου τὰ δικαιώματά σου*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΔΑ'.

Ἐὰν ἀδελφὸς πονηρῶνται εἰς ἐμὲ καὶ ἐχθραίνῃ
μοι, ἢ ἐρίστε καὶ ἱερῆς, εἰ ἔξεστί μοι τὰς δεδο-
μένας μοι περὶ ἐχθροῦ ἐντολάς καὶ ἐπ' αὐτῷ
(39) φυλάσσειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Κύριος ἐν ταῖς περὶ ἐχθρῶν ἐντολαῖς, οὔτε
ἐχθροῦ οὔτε ἐχθρας διαφορὰν ἠνίκατο· μᾶλλον δὲ
ἐπὶ τῶν ὑπερεχόντων βαθμῷ (40) τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα
βαρύτερον εἶναι ὥριστο, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· *Τί δὲ
βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελ-
φοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατα-*

⁹⁶ Rom. xii, 1. ⁹⁷ Psal. cxviii, 105. ⁹⁸ ibid. 24.

κοῦντα σκοπούμενος. Reg. tertius et Colb. ut in contextu. Reg. primus pro ἀρεστὸν habet ἀρέσκον : sed in reliquis consentit cum duobus his quos mox dixi libris.

(38) Codex Colb. et Voss. ὁ λόγος σου. Unde Vulgata, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Mox Reg. primus αὶ συμβουλίαι.

(39) Veteres duo libri ἐπ' αὐτοῦ. Editi ἐπ' αὐτῷ.

(40) Editi et Reg. secundus ὑπερεχόντων βαθμῶν, malo. Alii tres mss. βαθμῷ, bene.

ροσίς; Μάλιστα οὖν ἐπὶ τῶν τοιούτων καὶ τῶν δοκούντων εἶναι ἐνδοξοτέρων, σπουδῆς χρεία καὶ ἐπισκέψεως· ἵνα καὶ τὴν ὀφειλουμένην ἐπιμέλειαν αὐτῶν (41), εἴτε ἐν παρακλήσει, εἴτε ἐν ἐλέγχῳ μετὰ τῆς προσηκούσης μακροθυμίας ποιησώμεθα, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐντολήν, ἐπ' αὐτῶν παραφυλάξαντες, ἀνυπαίτιους ἑαυτοὺς καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέρει φυλάξωμεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΑΒ.

Ἐάν τις, ἀδικηθεὶς ὑπὸ τινος (42), μὴδὲν ἀράθῃται, λόγῳ μακροθυμίας καὶ ἀρεξικακίας, δόξῃ δὲ τῷ Θεῷ ἀποδιδόναι τὸ κρίμα, εἰ κατὰ Κύριον ποιῇ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ποτὲ μὲν, Ἀρίστε εἰ τι ἔχετε κατὰ τινος· ποτὲ δὲ, Ἐάν ἀμάρτη εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἐλεῖξόν αὐτὸν μετὶ ξύ σου καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρθησας τὸν ἀδελφόν σου· ἐάν δὲ μὴ ἀκούσῃ, πῦρ λάβε μετὰ σοῦ εἰ ἕνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθῇ πᾶν (43) ῥῆμα. Ἐάν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐάν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης· τῆς μὲν μακροθυμίας καρπὸν ἐπιδεικνυσθαι χρῆ, τῷ Θεῷ τὴν προσευχὴν ὑπὲρ τοῦ ἡδικοκῆτος ἐξ ἀληθινῆς διαθέσεως προσάγοντα καὶ λέγοντα· Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτῷ τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα μὴ, ὡς ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔνοχος γένηται (44) τῇ κρίσει· τὴν δὲ παράκλησιν τῷ ἡδικοκῆτι, καὶ τὸν ἔλεγχον ἀποδιδόναι ἀκόλουθον, ὅπως κάκεινον τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας ἐλευθερώσῃ. Ἐάν δὲ ἀμελήσῃ καὶ λόγῳ δῆθεν τῆς ἰδίας μακροθυμίας ἐφησυχάσῃ, διπλὴν ἀμαρτίαν ἀμαρτάνει· ὅτι τε αὐτὸς (45) παραβαίνει τὴν ἐντολήν τὴν λέγουσαν, Ἐλεγγὼ ἐλέγξετε τὸν πλῆσιον σου, καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἀμαρτίαν, καὶ κοινωνὸς τοῦ ἀμαρτάνοντος διὰ τῆς σωπῆς γίνεται· καὶ ὅτι τὸν δυνάμενον ἴσως κερδηθῆναι διὰ τῶν ἐλέγχων, κατὰ τὸν Κύριον διετάξατο, τοῦτον ἀφίτησιν (46) ἐναπολέσθαι τῷ κακῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΕΑΓ.

Ἐὰν πάντων τῶν κατορθωμάτων ἐάν ἐν λείπῃ τῇ, εἰ διὰ τοῦτο οὐ σώζεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πολλῶν ὄντων ἐν τῇ τε (47) Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ τῶν δυναμένων περὶ τοῦτου πληροφορησαί ἡμᾶς, ἀρκεῖν ἡγοῦμαι τῷ πιστῷ καὶ μόνον τῷ ἐπὶ τῷ Πέτρῳ κρίμα· ὅς ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις κατορθώμασι, καὶ τοιούτοις τοῖς παρὰ

¹ Marc. xi, 25. ² Matth. xviii, 15-17. ³ Act. vii, 59. ⁴ Lev. xix, 17, apud LXX. ⁵ Matth. xviii, 15.

(41) Reg. primus et Voss. ἐπιμέλειαν αὐτῷ. Mox mss. tres ἐν ἐλέγχῳ. Vocula ἐν in editis desideratur.

(42) Vossii vetus liber cum aliis duobus παρὰ τινος. Paulo post Reg. primus εἰ κατὰ Θεὸν ποιεῖ.

(43) Reg. primus σταθῇ πᾶν. Alii mss. et editi σταθῆσεται.

(44) Codex Colb. ἔνοχος ἔσται.

(45) Antiqui duo libri ὅτι καὶ αὐτός. Ibidem editi

Maxime igitur in talibus et in iis qui videntur esse præstantiores, opus est studio ac consideratione, ut et debitam curam pro eis sive in consolando sive in redarguendo cum convenienti lenitate suscipiamus, et reliquos omnibus, ex Domini mandato, erga ipsos observatis, nosmetipsos inculpatis in hac quoque parte servemus.

INTERROGATIO CCXXXII.

Si quis ab aliquo injuria affectus, nemini id referat, lenitatis et patientiæ gratia, et Deo relinquere iudicium videatur, an secundum Dominum faciat.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit, modo quidem: *Dimittite si quid habetis adversus aliquem*¹; modo vero: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, corripue eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum; si autem non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus*²; is lenitatis atque patientiæ fructum ostendere debet, ita ut pro eo qui injuriam intulit, preces ex vero affectu offerat Deo, dicatque: *Domine, ne statuas illi peccatum*³, ut ne, veluti suo fratri iratus, iudicio fiat obnoxius. Admoneri autem et redargui par est injuriæ auctorem, ut et iste ab ira quæ super contumaciæ filios venit, liberetur. Quod si neglexerit, conticueritque, exercendæ scilicet suæ patientiæ causa, admittit duplex peccatum: et quod ipse violat mandatum illud: *Arguendo argues proximum tuum, et non accipies propter eum peccatum*⁴, et hoc silentio peccati fit particeps: et quod quem poterat fortasse redarguendo lucrari, velut Dominus præcepit⁵, hunc sinit in malo perire.

494 INTERROGATIO CCXXXIII.

Ex omnibus recte factis si vel unum desit alicui: num propterea salutem non adipiscitur.

RESPONSIO.

Cum multa sint tum in Veteri, tum in Novo Testamento, quæ nos possint de hoc certiores facere, tamen satis esse duco cuivis fideli vel illud unum de Petro iudicium, qui post tot et tanta præclare gesta, postque tales beatitudines a Domino

παραβαίνει τὴν λέγουσαν ἐντολήν. Reg. primus παραβαίνει τὴν ἐντολήν τὴν λέγουσαν. Haud longe vox ἐλεγγὼ addita est ex tribus codicibus.

(46) Veteres duo libri ἐναφίτησιν. Ibidem Reg. secundus et editi ἐναπολέσθαι τῷ κόσμῳ, in mundo perire. Alii tres mss. τῷ κακῷ, rectius.

(47) Voculam τε addidimus ex priscis duobus libris.

promissas, laudesque ab eodem tributas, ubi in A τοῦ (48) Κυρίου μακαρισμοῖς καὶ ἐπαίνοις, ἵνα ἐν uno duntaxat visus est non obedire, atque hoc neque ob segnitiam, neque ob contemptum, sed propter reverentiam et honorem Domini, ob id solum audit: *Si non laveris te, non habes partem mecum* 9.

INTERROGATIO CCXXXIV.

Quomodo quis mortem Domini annuntiat.

RESPONSIO.

Sicut Dominus his verbis docuit: *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam* 7. Quin et Apostolus idipsum declaravit, cum hoc confessus est: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* 8. Quod quidem jam ante spondimus in ipso baptismo: *Quicumque enim, inquit, baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus* 9; quibus hæc subjungit, interpretans quid sit in morte Domini baptizari: *Vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut nos ultra non serviamus peccato* 10: quin potius ut omni vitæ studio puri, efficiamur digni testimonio Apostoli, qui dixit: *Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo* 11: adeo ut confisi libere dicere possimus: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* 12. ὥστε θαρρῶντας ἡμᾶς λέγειν μετὰ παρήσιας· Ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν.

INTERROGATIO CCXXXV.

An expedit multa ex Scripturis ediscere.

RESPONSIO.

Duo cum sint magis generales ordines, et eorum qui aliis præficiuntur, et eorum quorum partes sunt morem gerere et obedire, secundum diversa dona, arbitror, cui præfectura et cura plurimum concredita est, eum quæ omnibus congruunt, scire ac ediscere debere, ut cunctos doceat voluntates Dei, singulisque ea quæ ad ipsorum officium spectant, ostendat. At vero omnes alii memores Apostoli, qui dixit: *Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, unicuique, sicut Deus divisit* 13, officium suum diligenter discant, perficiantque, nihil amplius curantes, ut digni evadant voce Domini, qui ait: *Agedum, serve bone, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam* 14.

9 Joan. xiii, 8. 7 Matth. xvi, 24. 8 Galat. vi, 14. 9 Rom. vi, 3. 10 ibid. 6. 11 Coloss. iii, 3. 12 Joan. xiv, 30. 13 Rom. xii, 3. 14 Matth. xxv, 21.

(48) Editi τοιοῦτοις παρὰ τοῦ. At mss. duo τοιοῦτοις τοῖς παρὰ τοῦ. Illa recte facta, de quibus hic agitur, non generatim sumenda sunt pro quibuslibet recte factis, sed speciatim pro iis quæ præcipiuntur ac jubentur. Uno verbo, intelligenda sunt ipsa præcepta, non mera consilia.

(49) Editi καταγγελεῖ, annuntiabit. At quatuor mss. καταγγέλλει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΔ'.

Πῶς τὸν θάνατόν τισ τοῦ Κυρίου καταγγέλλει (49).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν εἶπών· *Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρρησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ*. Καὶ ὁ Ἀπόστολος παρέστησεν ὁμολογήσας τὸ, Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, ἀλλ' ἐγὼ τῷ κόσμῳ. Ὅπερ ἐν αὐτῷ τῷ βαπτίσματι προλαβόντες συνεθέμεθα· Ὅσοι γάρ, φησὶν, ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· οἷς ἐπιφέρει, ἐρμηνεύων τι ἐστὶ τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου βαπτισθῆναι, ὅτι Ὁ καλαῖος ἡμῶν ἄνθρωπος συνσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίας· πάσης δὲ τῆς πρὸς τὸ ζῆν προσπαθείας καθαρεύοντα, ἀξίους γενέσθαι τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀποστόλου, εἰπόντος· Ἀπεθάνετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν (50) κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΑΕ'.

Εἰ συμφέρει πολλὰ ἐκμανθάνειν ἐκ τῶν Γραφῶν (51).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Δύο ταγμάτων καθολικωτέρων ὄντων, καὶ τῶν μὲν τὴν προστασίαν πεπιστευμένων, τῶν δὲ εἰς εὐπειθειαν καὶ ὑπακοήν τεταγμένων, ἐν διαφοροῖς χαρίσμασι, λογίζομαι, ὅτι ὁ μὲν τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν πλειόνων ἐγκρατευσμένος τὰ πάντων (52) εἶδέναι καὶ ἐκμανθάνειν ὀφείλει, ἵνα τοὺς πάντας διδάσκῃ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ, ἐκάστῳ ὑποδεικνύς τὰ αὐτοῦ ἐπιβάλλοντα· τῶν δὲ ἄλλων ἕκαστος, μεμνημένος τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, *Μὴ υπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστῳ, ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε*, τὰ αὐτῷ ἐπιβάλλοντα σπουδαίως μανθανέτω καὶ ποιέτω, μηδὲν πλέον περιεργαζόμενος, ἵνα γένηται: ἀξίος τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου εἰπόντος· *Δεῦρο, ἀγαθὸς δούλε· ἐπὶ ὅλλα ἤς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω*.

(50) Reg. primus et Colb. ἡ ζωὴ ἡμῶν, vita nostra. Mox Reg. primus ἐν ἐμοὶ εὐρήσει οὐδέν. Codex Voss. εὐρίσκει.

(51) Editi παρὰ τῶν Γραφῶν. Reg. primus ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν. Alii tres mss. ut in contextu.

(52) Reg. tertius et Colb. τὰ πάντα, omnia scire. Alii duo mss. et editi τὰ πάντων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΓ'.

A

495 INTERROGATIO CCXXXVI.

Ἵσοι κατηξιώθησαν τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἐκμαθεῖν, πῶς ὀφείλουσι τὴν χάριν δέξασθαι.

Quicumque digni habiti sunt, qui discerent quatuor Evangelia, quomodo hanc debent suscipere gratiam.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἀποφηναμένου, ὅτι Ἵ παρέθεντο (53) πολλὴν, περισσώτερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν· περισσώτερος φοβείσθαι καὶ σπουδάζειν ὀφείλουσιν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν εἰπών· Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν πεισθῶμεν (54) τῷ Κυρίῳ λέγοντι· Εἰ ταῦτα οἰδατε, μακάριοι ἐστέ ἐὰν ποιῆτε αὐτὰ

RESPONSIO.

Cum Dominus hanc sententiam protulerit, Cui commendaverunt multum, plus repentent ab eo ¹⁵, amplius timere ac solliciti esse debent, quemadmodum Apostolus docuit, his verbis: *Adjuvantes autem etiam exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* ¹⁶. Hoc autem fit, si Domino credamus dicenti: *Si hæc scitis, beati estis si feceritis ea* ¹⁷.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΖ'.

Ποταπὴ ψυχὴ κατευθύνεται πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

INTERROGATIO CCXXXVII.

Quinam animus ad Dei dirigatur voluntatem.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ καταδεξαμένη τὴν πρότασιν τοῦ (53) Κυρίου εἰπόντος· Εἰ τις ἔρχεται πρὸς μέ, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Ἐὰν γάρ τις μὴ προκατορθώσῃ τὸ ἀπαρνησάσθαι ἑαυτὸν, καὶ τὸ ἄραι τὸν σταυρὸν, πολλὰ ἐξ αὐτοῦ εὕρισκεν προῶν τὰ τοῦ (56) ἀκολουθεῖν ἐμπόδια.

RESPONSIO.

Is qui amplexus est sententiam Domini, qui dixit: *Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* ¹⁸. Nisi enim quis illud prius assecutus sit, ut abneget semetipsum et tollat crucem suam; multa, quæ quominus sequatur, impediunt, in processu ex seipso nanciscitur

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΗ'.

Εἰ δυνατόν ἐστι τὸ ἀδιαλείπτως ψάλλειν, ἢ ἀγαγινώσκειν, ἢ σπουδαιολογεῖσθαι περὶ τῶν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ διάστημα μὴ γίνεσθαι καθόλου διὰ τὴν ἐπισυμβαινουσάν τισιν ἀνάγκην τῶν βυπαρωτέρων τοῦ σώματος χρεῖων (57).

INTERROGATIO CCXXXVIII.

Nunquid fieri possit, ut quis sine ulla intermissione psallat, legatve, aut seria tractet de Dei verbis, nullumque omnino sit medium temporis spatium, cum nonnullis contingat, ut sordidioribus corporis necessitatibus parere cogantur.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος κανονίζει εἰπών· Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. Ὡστε δεῖ μᾶλλον τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τῆς εὐταξίας φροντίζειν κατὰ τε καιρὸν καὶ τόπον.

RESPONSIO.

De hac re Apostolus nobis regulam præscribit, cum dixit: *Omnia honeste et secundum ordinem fiant* ¹⁹. Quamobrem oportet magis tum pro tempore tum pro loco, honestatis ac recti ordinis curam habere.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΘ'.

Τίς ὁ θησαυρὸς ὁ ἀγαθός, καὶ τίς ὁ πονηρός.

INTERROGATIO CCXXXIX.

Quis sit bonus thesaurus, et quis malus.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ μὲν φρόνησις πάσης τῆς ἐν Χριστῷ εἰς δόξαν Θεοῦ ἀρετῆς θησαυρὸς ἀγαθός ἐστιν· ἡ δὲ φρόνησις τῆς κακίας τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου θησαυρὸς πονηρός ἐστιν· ἐξ ὧν προφέρεται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκατέρων ἔργοις τε καὶ λόγοις, ἦτοι πονηρὰ, ἦτοι ἀγαθὰ.

RESPONSIO.

Prudentia quidem, quæ circa omnem in Christo virtutem versatur ad gloriam Dei, bonus thesaurus est: prudentia vero, quæ circa rerum a Domino prohibitarum malignitatem versatur, malus est thesaurus: ex quibus, juxta Domini vocem ²⁰, in propriis utriusque factis ac verbis, sive bona, sive mala proferuntur

¹⁵ Luc. xii, 48. ¹⁶ II Cor. vi, 1. ¹⁷ Joan. xiii, 17. ¹⁸ Matth. xvi, 24. ¹⁹ I Cor. xiv, 40. ²⁰ Matth. xii, 35.

(53) Editi et Reg. secundus ὡς παρέθεντο. Alii tres mss. παρέθεντο. Mox Reg. primus et Voss. περισσώτερον φοβείσθαι.

(54) Rursus Reg. primus et Voss. ἐὰν πιστεύσωμεν.

(55) Editi et Reg. secundus καταδεξαμένη τὴν προστασίαν τοῦ, male. Codex Colb. καταδεξαμένη τὴν προσταξίν, melius. Regii primus et tertius κα-

ταδεξαμένη τὴν πρότασιν, optime. Aliquanto post duo mss. σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ τότε ἐπάγοντος τὸ Ἀκολουθεῖτω μοι. Subinde Reg. primus κατορθώσῃ.

(56) Unus ms. εὕρισκεν προϊόντα τοῦ. Reg. tertius et Colb. προϊόντα τοῦ. Codex Voss. προϊών. Alius ms. et editi προϊών.

(57) Codex Colb. βυπαρωτέρων κατὰ τὸ σῶμα χρεῖων.

496 INTERROGATIO CCXL.

Cur dicta sit lata porta, et cur via, quæ ducit ad interitum, appellata sit spatiosa ⁵¹.

RESPONSIO.

Dominus ob multam benignitatem, earum rerum, quæ notæ sunt, nominibus vocabulisque usus est ad declaranda veritatis dogmata. Quemadmodum igitur in terra declinatio a recto itinere, magnam habet latitudinem: sic, inquit, qui aberrat a via ducente ad regnum cœlorum, in multa erroris latitudine deprehenditur. Has autem voces, *lata et spatiosa*, idem valere arbitror. Nam *spatiosum* etiam apud externæ doctrinæ peritos *latum* dicitur. *Spatium* igitur, id est, locus erroris, late extenditur: cujus finis est interitus.

INTERROGATIO CCXLI.

Quomodo angusta est porta, et arcta via, quæ ducit ad vitam: et quomodo quis per ipsam ingreditur ⁵².

RESPONSIO.

Rursum hoc etiam loco *angustum* et *arctum* nequaquam res inter se diversas significant: sed *arctum* indicat aliquid valde *angustum*, cum via videlicet ita coarctata est, ut prematur, hoc est, in *angustum* utrinque concludatur viator, nulla declinatione sive ad dexteram, sive ad sinistram, periculo vacante. Velut in ponte, quisquis deflectit in alterutram partem, ab amne undelibet subterfluente excipitur. Quapropter David dicit: *Juxta iter scandalum posuerunt mihi* ⁵³. Itaque qui per *angustam* et *arctam* viam ingredi sibi proposuit, eum cavere oportet, ne ullo modo deflectat ac declinet a mandatis Domini, perficiens quod scriptum est: *Ne declines ad dextram, neque ad sinistram* ⁵⁴.

INTERROGATIO CCXLII.

Quid sibi vult illud: « Per fraternam charitatem ad mutuo vos diligendos propensi » ⁵⁵.

RESPONSIO.

Studium illud quod e propensione ortum habet, de intento amore dicitur, cum scilicet is, qui diligitur, cupido ardentique affectu ab amante amatur. Ne igitur fraternus amor in superficie solum appareat, sed in animo insitus sit et fervidus, dictum est illud: *Per fraternam charitatem ad mutuo vos diligendos propensi*.

⁵¹ Matth. vii, 13. ⁵² ibid. 14. ⁵³ Psal. cxxxix, 6. ⁵⁴ Deut. xvii, 11. ⁵⁵ Rom. xii, 10.

(58) Editi ῥήμασι τῶν γινομένων. At mss. tres præter Voss. τῶν γινωσκομένων, rectius.

(59) Reg. primus ὁ τόπος τῆς πλατείας πλατύς ἐστιν.

(60) Unus ms. εἶτε εἰς δεξιὰ, εἶτε εἰς ἀριστερά. Mox duo mss. cum Voss. πάντοθεν τοῦ παραβρέοντος.

(61) Reg. primus et Colb. τὸν ἐκκλίνοντα. Διὰ τοῦτο γέγραπται· Μὴ ἐκκλίνης εἰς τὰ δεξιὰ, μηδὲ εἰς

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜ΄.

Κατὰ τί πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς εἴρηται, ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ Κύριος διὰ πολλὴν φιλάνθρωπιαν τοῖς ὀνόμασι καὶ ῥήμασι τῶν γινωσκομένων (58) πραγμάτων κέχρηται πρὸς παράστασιν τῶν ἀληθείας δογμάτων. Ὡσπερ οὖν τῆς κατὰ γῆν εὐθείας ὁδοῦ ἡ παρέκβασίς πολλὴν πλατύτητα ἔχει· οὕτω, φησὶν, ὁ ἐκβαίνων τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν πολλῷ πλάτει τῆς πλάνης εὐρίσκειται. Τὸ δὲ *πλατεῖα* καὶ *εὐρύχωρος* λογίζομαι, ὅτι ταυτὸν ἐστίν. Τὸ γὰρ *εὐρὸν* καὶ *παρὰ* τοῖς ἐξω πεπαιδευμένοις *πλατὺ* λέγεται. Ὁ οὖν χῶρος, τουτέστιν ὁ τόπος τῆς πλάνης, πλατύς ἐστιν (59), ἧς τὸ τέλος ἀπώλεια.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΑ.

Πῶς στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν· καὶ πῶς δι' αὐτῆς τις εἰσέρχεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πάλιν καὶ ἐναυθα τὸ *στενὸν* καὶ *τεθλιμμένον* οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο τι δηλοῖ, ἀλλὰ τῆς στενότητος τὴν ἐπίτασιν τὸ *τεθλιμμένον* παρίστησιν· ἐπὶ ποσούτου τῆς ὁδοῦ ἀπεστενωμένης, ὡς θλίβεσθαι, τουτέστι στενοχωρεῖσθαι ἐκατέρωθεν τὸν ὀδεύοντα, παρεκβάσεως πάσης ἐπικινδύνου οὐσίας, εἴτε δεξιᾶ, εἴτε ἀριστερᾶ (60)· ὡς ἐπὶ γεφύρας, πάντοθεν τοῦ ὑπαβρέοντος ποταμοῦ ὑποδεχομένου τὸν ἐκκλίνοντα. Διὰ φησὶν ὁ Δαβὶδ· Ἐχόμενα τρίβον σκάνδαλα ἐθεντό μοι (61). Δεῖ οὖν τὸν διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν προθέμενον φυλάσσειν ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης παρεκβάσεως καὶ παρεκτροπῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, πληροῦντα τὸ γεγραμμένον· *Μὴ ἐκκλίνης εἰς δεξιὰ, μηδὲ ἀριστερά*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΒ΄.

Τί ἐστι τὸ, « Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ *στοργὴ* κατ' ἐπίτασιν τῆς φιλίας λέγοιτο ἂν ἐν (62) ἐπιθυμίᾳ καὶ διαθέσει διαπύρω τοῦ ἀγαπῶντος περὶ τὸν ἀγαπώμενον. Ἴν' οὖν μὴ ἐπιπόλαιος ἢ φιλαδελφία, ἐνδιάθετος δὲ καὶ διάπυρος ἦ, εἴρηται τὸ, *Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι* (63).

τὰ ἀριστερά. Καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶν· Ἐχόμενα τρίβον σκάνδαλα ἐθεντό μοι: quibus verbis in utroque codice terminatur responsio, et ita quoque in Vossii veteri libro legitur, nisi quod in eo omisum sit illud, Διὰ τοῦτο γέγραπται.

(62) Reg. primus τῆς φιλίας γένοιτ' ἂν ἐν. Aliquanto post idem ms. πρὸς τὸν ἀγαπώμενον.

(63) Vossii vetus liber et Reg. primus φιλόστοργοι, ἀοκνοὶ, σπουδαῖοι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΓ΄.

Τι βούλεται λέγων (64) ὁ Ἀπόστολος· « Ὁργιζέσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδύετω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν· » καίτοιγε ἀλλαχού εἰπών· « Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κατὰ μίμησιν τοῦ Κυρίου νομίζω τὸν Ἀπόστολον ἐνταῦθα μεταχειρισθαι τὸν λόγον. Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος πρότερον εἰπών· Ἐρβέθη τοῖς ἀρχαίοις τότε, εἶτα ἐπάγει· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν τότε· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος, πρότερον μνημονεύσας τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῖς τότε ῥηθέντος (65), Ὁργιζέσθε, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε, ἐπιφέρει μετ' ὀλίγα τὸ παρ' ἑαυτοῦ ἡμῖν ἀρμόζον, εἰπών· Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργή, καὶ κραυγὴ ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΔ΄.

Τι ἔστι τὸ, « Δότε τόπον τῇ ὀργῇ. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἦτοι τὸ μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, καθὼς γέγραπται, ἀλλὰ καὶ τῷ τύπτοντι ἐπὶ τὴν δεξιάν σιαγόνα στρέψαι καὶ τὴν (66) ἄλλην, καὶ τὰ ἐξῆς· ἢ τὸ, Ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΕ΄.

Τίς ἔστιν ὁ φρόνιμος ὡς ὁ ὄφεις (67), καὶ ἀκέραιος ὡς ἡ περιστέρα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ φρόνιμος μὲν ὡς ὁ ὄφεις, ὁ μετὰ περισκέψεως καὶ κατανοήσεως τοῦ δυνατοῦ καὶ τῆς εὐδοκίας πρὸς εὐπειθειαν τῶν ἀκούστων τὴν διδασκαλίαν οἰκονομῶν· ἀκέραιος δὲ ὡς ἡ περιστέρα, ὁ μήτε εἰς ἐνομοιοκρατίαν λαμβάνων τοῦ ἀμύνασθαι τὸν ἐπιθυμούντα, ἐπιμένων δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου προστεταγμένον, ὅτι Ὑμεῖς δὲ μὴ ἐκκακείτε καλοποιούντες. Ἐπὶ γὰρ τὸ κήρυγμα τοῖς μαθητῶν ἀποστέλλων ὁ Κύριος, ταῦτα αὐτοῖς ἐντέλλεται· ὁποῦ καὶ σοφίας ἦν χρεία πρὸς τὸ πείσαι, καὶ ἀνεξικακίας πρὸς τοὺς ἐπιθυμούντας· ἵνα, ὡς ἐκεῖ ὁ ὄφεις ἔγνω καὶ προσώπῳ προσελθεῖν εὐαγωγότερον (68), καὶ πιθανῶς εἰπεῖν εἰς τὸ ἀποστῆσαι Θεοῦ, καὶ ὑπαγαγέσθαι τῇ ἀμαρτίᾳ· οὕτω καὶ ἡμεῖς καὶ πρόσωπον καὶ τρόπον καὶ καιρὸν (69) ἐπιλεγώμεθα, καὶ παντὶ τρόπῳ τοὺς λόγους οἰκονομῶμεν ἐν κρίσει, πρὸς τὸ ἀποστῆσαι τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐπαναγαγεῖν πρὸς Θεόν· τὴν δὲ γε ὑπομονὴν ἐν τοῖς πειρασμοῖς κατορθώσωμεν εἰς τέλος, καθὼς γέγραπται.

⁶⁶ Ephes. iv, 26. ⁶⁷ ibid. 31. ⁶⁸ Matth. v, 21, 22 et seqq. ⁶⁹ Psal. iv, 5. ⁷⁰ Ephes. iv, 31. ⁷¹ Rom. xi, 19. ⁷² Matth. v, 39. ⁷³ Matth. x, 23. ⁷⁴ ibid. 16. ⁷⁵ II Thess. iii, 15. ⁷⁶ Genes. iii, 1 et seqq. ⁷⁷ Psal. cxi, 5. ⁷⁸ Matth. xxiv, 13.

(64) Reg. primus βούλεται λέγειν ὁ.
(65) Unus ms. cum Voss. καὶ τῶν τότε ῥηθέντων.
Codex Combel. καὶ τοῖς τότε ῥηθείσιν.

(66) Reg. primus τῷ τύπτοντι σε... σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν.

(67) Vossii vetus liber et Reg. primus οἱ ὄφεις, et paulo post in duobus his codicibus ita rursus legitur.

A 497 INTERROGATIO CCXLIII.

Quid sibi vult Apostolus, cum ait : « Irascimini et nolite peccare : sol non occidat super iracundiam vestram » : cum tamen idem ipse alio in loco dicat : « Omnis amaritudo, et ira, et indignatio tollatur a vobis »?

RESPONSIO.

Arbitror Apostolum Domini exemplo ita hie locutum esse. Quemadmodum enim Dominus cum in Evangelio antea dixisset : *Dictum est antiquis hoc, deinde subjungit : Ego autem dico vobis hoc* : sic Apostolus etiam hoc loco, antiqui illius præcepti veteribus illis olim dati, *Irascimini, et nolite peccare* : facta prius mentione, paulo post id, quod nobis convenit, a seipso infert his verbis : *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor tollatur a vobis* .

INTERROGATIO CCXLIV.

Quid est hoc : « Date locum iræ » .

RESPONSIO.

Hoc est aut non resistere malo, uti scriptum est, sed et percipienti in dexteram maxillam obvertere etiam alteram : etc. : aut illud : *Cum autem persecuti vos fuerint in civitate ista, fugite in aliam* .

INTERROGATIO CCXLV.

Quis sit prudens ut serpens, et simplex sicut columba .

RESPONSIO.

Prudens quidem ut serpens is est, qui in doctrina tradenda ita se gerit, ut adhibita circumspicione, considerationeque, qua ratione quod docet et fieri, et facile fieri possit, omnia faciat, ut audientium animos ad auscultandum habeat paratos. Simplex vero ut columba, qui ne cogitat quidem de insidiatore ulciscendo, potiusque beneficia in illum conferre pergat, juxta præceptum Apostoli : *Vos autem nolite deficere benefacientes* . Dominus enim, mittens discipulos ad prædicandum, hæc ipsis præscribit : ubi et sapientia opus erat ad persuadendum, et patientia erga insidiatores : ut quemadmodum illic novit serpens et vultu blandiore accedere, et modo suasorio loqui, quo a Deo abduceret, et manciparet peccato : ita nos quoque et faciem et mores et tempus assumamus, et omnibus modis sermones nostros in iudicio dispensemus, ut abducamus nos a peccato, et ad Deum reducamus. Cæterum ad finem usque servemus patientiam in tentationibus, velut scriptum est .

(68) Reg. primus secunda manu προσελθεῖν εὐαγωγότερον.

(69) Antiqui nostri libri πρόσωπον καὶ τρόπον καὶ καιρὸν. Vulgatæ tres editiones pro τρόπον habent τόπον. Nec ita multo infra, ubi in vulgatis tribus editionibus legitur ἀποστῆναι, in veteribus nostris libris scriptum invenimus ἀποστῆσαι.

498 INTERROGATIO CCXLVI.

Quid significat illud, « Charitas non indecore se gerit ».

RESPONSIO.

Idem est ac si dicas, a proprio habitu non excidit. Charitatis autem habitus ex sunt charitatis proprietates, quæ eodem in loco enumeratæ sunt ab Apostolo.

INTERROGATIO CCXLVII.

Cum Scriptura dicat : « Nolite gloriari, et nolite loqui excelsa » : » item cum Apostolus aliquando ita confiteatur : « Quod loquor, non secundum Dominum loquor, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriationis » : » ac rursus : « Factus sum insipiens gloriano » : » alias vero gloriari sinat, cum dicit : « Qui gloriatur in Domino gloriatur » ; » quæ est gloriatio in Domino, et quæ est ea quæ vetita est.

RESPONSIO.

Vehemens et necessarium Apostoli adversus vitia certamen aperte declaratur. Non enim hæc sui commendandi causa dicit, sed ut temeritatem arrogantis quorundam ac fastum deprimat. Gloriatio autem in Domino est, cum quis recte facta non sibi ipsi, sed Domino ascribit, dicens : Omnia possum in Christo qui me confortat. Vetita autem gloriatio potest duplici ratione considerari ; vel juxta illud : Laudatur peccator in desideriis animæ suæ ; item : Quid gloriaris in malitia, qui potens es ? vel juxta illud : Faciunt ut videantur ab hominibus ; quandoquidem dum ob ea quæ faciunt, laudari volunt, in suis factis quodammodo gloriantur. Quin etiam qui ejusmodi sunt, sacrilegi etiam dici possunt, ut qui sibi Dei vindicent dona, et debitam Deo gloriam ad se rapiant.

INTERROGATIO CCXLVIII.

Si Dominus det sapientiam, et a facie ipsius oriatur cognitio et prudentia ; item si per Spiritum alii datur sermo sapientis, alii vero sermo scientis : quomodo id exprobrat Dominus discipulis : « Adhuc et vos sine intelligentia estis » ? et qua ratione Apostolus quosdam accusat velut intelligentia carentes ?

RESPONSIO.

Si quis novit bonitatem Dei, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, diligentiamque didicit Spiritus sancti in divisione atque efficacia donorum Dei, ei comperitum est et notum, intelligentiæ tarditatem non ex beneficientis segnitie, sed ex eorum in quos beneficia conferuntur incredulitate proficisci. Nec injuria reprehenditur qui intelligentiæ expertus est, tanquam qui claudat oculos orto sole, ut in

22 I Cor. xiii, 5. 23 I Reg. ii, 5. 24 II Cor. xi, 17. 25 II Cor. xii, 14. 26 II Cor. x, 17. 27 Philipp. iv, 13. 28 Psal. x, 3. 29 Psal. li, 3. 30 Matth. vi, 5. 31 Prov. ii, 6. 32 I Cor. xii, 8. 33 Matth. xv, 16. 34 Rom. i, 31. 35 I Tim. ii, 4.

(70) Editi τί ἐστιν ἢ. At mss. duo ut in contextu. (71) Codex Voss. ἢ ἀπηγορευμένη καύχησις. (72) Reg. primus ἢ δὲ ἀπηγορευμένη καύχησις. (73) Vetere, duo libri et editi καὶ τὸ, Tl. Reg.

ἘΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΓ'.

Τί ἐστι τὸ (70), « Ἡ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἴσον τῷ εἰπεῖν, τοῦ ἰδίου σχήματος οὐκ ἐκπίπτει. Σχῆμα δὲ ἀγάπης τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀπηριθμημένα τῆς ἀγάπης ἰδιώματα.

ἘΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΖ'.

Τῆς Γραφῆς λεγούσης : « Μὴ καυχᾶσθε, καὶ μὴ λαλεῖτε ὑψηλά » : » καὶ τοῦ Ἀποστόλου ποτὲ μὲν ὁμολογούντος, ὅτι « Ὁ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἄρροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχῆσεως » : » καὶ ἄλλιν ἑ Γέγονα ἄρρων καυχόμενος » : » ποτὲ δὲ ἐπιτρέποντος, ὅτι « Ὁ καυχόμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω » : » τίς ἐστιν ἢ ἐν Κυρίῳ καύχησις, καὶ τίς ἢ ἀπηγορευμένη (71).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ μὲν Ἀποστόλου ἢ κατ' ἀνάγκην πρὸς τὰ πάθη ἐνσσοσις εὐδηλος. Οὐ γὰρ ἵνα ἑαυτὸν συστήσῃ, ταῦτά φησιν, ἀλλ' ἵνα τὸ θράσος τῆς τιμῶν ἀλαζονείας καὶ τὴν ἔπαρσιν καταβάλλῃ. Καύχησις δὲ ἢ μὲν ἐν Κυρίῳ ἐστίν, ὅταν τις τὰ κατορθώματα μὴ ταυτῷ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ ἀνατιθῆται, λέγων : Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ ἢ δὲ ἀπηγορευμένη (72) διπλοῦν ἂν ἔχοι λόγον, ἢ κατὰ τὸ, Ἐπαιρεῖται ὁ ἀμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ, Τί (73) ἐγκαυχᾶ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατός ; ἢ κατὰ τὸ, Ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις, δι' αὐτοῦ τοῦ θέλειν ἐπαινεθῆναι ἐφ' οἷς ποιοῦσιν, οἷον ἐγκαυχόμενοι τοῖς γινομένοις. Οἱ δὲ τοιοῦτοι καὶ ἱερόσυλοι εἶεν ἂν, τὰς τοῦ Θεοῦ δωρεὰς ἰδιοποιούμενοι, καὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ Θεῷ δόξαν εἰς ἑαυτοὺς ἀπαύζοντες.

ἘΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΗ'.

Εἰ Κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ (74) γνῶσις καὶ σύνεσις : καὶ εἰ διὰ τοῦ Πνεύματος, ᾧ μὲν δίδεται λόγος σοφίας, ἀλλῶ δὲ λόγος γνώσεως : πῶς ἐγκαλεῖ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος, ὅτι « Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε ; » καὶ ὁ Ἀπόστολος αἰτιάται τινὰς, ὡς ἀσύνετους ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ τις τὸ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ οἶδε, τοῦ θέλοντος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθεῖν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐπιμέλειαν ἔμαθεν, ἐν τῇ διαίρεσει καὶ ἐνεργείᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων, οὗτος γνωρίζει τὴν βραδυτῆτα τῆς συνέσεως οὐ παρὰ τὸν δκνον τοῦ εὐεργέτου, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν εὐεργετούμενων. Καὶ καλῶς ἐγκαλεῖται ὁ ἀσύνετος, ὡς ὁ ἡλίου ἀνατελλαντος καμμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς.

primus καὶ τί. Aliquanto post idem ms. διὰ τοῦ ἐθέλειν.

(74) Codex Voss. καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.

ἵνα ἐν σκότει διαγῆ, καὶ μὴ ἀναδλέπων ἵνα φω-
τισθῆ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΜΘ'.

Τί ἐστι τὸ δσιον, καὶ τί ἐστι τὸ δίκαιον (75).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅσιον μὲν εἶναι λογιζομαι τὸ πρέπον, καὶ ὀφει-
λόμενον παρὰ τῶν ὑποβεθηκότων τῷ ὑπερέχοντι,
κατὰ τὸν τῆς ὑπεροχῆς λόγον· δίκαιον δὲ τὸ πρὸς
ἀξίαν τῶν ἔργων ἐκάστῳ ἀποδιδόμενον. Καὶ ἐπι (76)
τοῦ μὲν δσιου τῶν καλλίστων μόνον ἐστὶν ἡ εὐ-
γνωμοσύνη καὶ ἀπόδοσις· ἐπι δὲ τοῦ δικαίου καὶ ἡ
τῶν κακῶν δοκιμασία καὶ ἀνταπόδοσις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝ'.

Πῶς δίδωσι τις τὸ ἄγιον (77) *τοῖς κυσίῳ, ἢ βάλ-
λει τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων·
ἢ πῶς συμβαίνει τὸ ἐπιφερόμενον· ἢ μήποτε
καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσίῳ αὐτῶν,
καὶ στραζέντες βήξωσιν ὑμᾶς.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Σαφῶς ἡμῖν παραδίδωσιν ὁ Ἀπόστολος τοῖς ὑπ'
αὐτοῦ εἰρημένοις πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐπενεγκῶν,
ὅτι Ὅς ἐν νόμῳ καυχῶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως
τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις. Τὴν οὖν ἀτιμίαν,
ἣν διὰ τῆς παραβάσεως ἀτιμάζομεν τοὺς ἁγίους
τοῦ Κυρίου λόγους, ἐνταῦθα ὁ Κύριος ἀπηγόρευσεν.
Ἄφ' ἧς παραβάσεως συμβαίνει καὶ τοὺς ἐξω τῆς
πίστεως ἅμα τε εὐκαταφρόνητα ἡγεῖσθαι τὰ τοῦ
Κυρίου διδάγματα, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐκείνων θρασύ-
τερον ἡμῖν ἐπεγεῖρεσθαι, καὶ οἶονεὶ βήσσειν τοῖς
ὀνειδισμοῖς καὶ τοῖς ἐλέγχοις τὸν παραβαίνοντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΑ'.

*Πῶς ποτὲ μὲν ἀπαγορεύει ὁ Κύριος βαστάζειν
βυλάντιον καὶ πήραν* (78) *εἰς ὁδόν, ποτὲ δὲ
λέγει· ἢ Ἄλλὰ νῦν ὁ ἔχων βυλάντιον ἀράτω
ὁμοίως καὶ πήραν· καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω
τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο σαφηνίζει αὐτὸς ὁ Κύριος εἰπὼν ὅτι, Δεῖ
γὰρ εἶτι τοῦτο τελειοθῆναι ἐν ἐμοὶ τὸ, Καὶ μετὰ
ἀνόμων ἐλογίσθη (79). Ἀντίκα γὰρ μετὰ τὸ πλη-
ρωθῆναι τὴν περὶ τῆς μάχαιρας προφητείαν λέγει
τῷ Πέτρῳ· Ἀπόστρεψόν τὴν μάχαιράν σου εἰς
τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μά-
χαιραν, ἐν μάχαιρᾳ ἀπολοῦνται (80)· ὡς μὴ εἶναι
πρόσταγμα, Ἄλλὰ νῦν ὁ ἔχων βυλάντιον, ἀράτω,
ἦτοι ἀρεῖ (οὕτω γὰρ καὶ τὰ πολλὰ τῶν ἀντιγράφων
ἔχει), ἀλλὰ προφητείαν προλέγοντος τοῦ Κυρίου, ὅτι

⁷⁵ Matth. vii, 6. ⁷⁶ Rom. ii, 23. ⁷⁷ Luc. x, 4. ⁷⁸ Luc. xxi, 36. ⁷⁹ ibid. 37. ⁸⁰ Isa. liii, 12.
⁸¹ Matth. xxvi, 52. ⁸² Luc. xxi, 36.

(75) Editi τί ἐστι δίκαιον. At mss. duo τὸ δι-
καιον.

(76) Sic Vossii liber et Reg. primus. Vox ἐπι
deerat in excusis. Mox Reg. primus καὶ ἀνταπόδο-
σις. Ibidem editi ἀπόδοσις· τοῦ δὲ δικαίου. Reg. pri-
mus ita ut edidimus.

(77) Unus ms. τὰ ἄγια. Aliquanto post mss. tres
ἐν τοῖς ποσίῳ. Vocula ἐν in editis desiderabatur.

(78) Reg. primus βυλάντιον ἢ πήραν. Aliquanto
infra unus ms. σαφηνίζει αὐτὸς ὁ Κύριος. Editi ὁ

A tenebris degat, neque sursum aspiciat ut illumi-
netur.

INTERROGATIO CCXLIX.

Quid est honestum, et quid est justum.

RESPONSIO.

Honestum quidem id esse puto, quod decet, et
quod debetur ab inferioribus superiori, ex præ-
stantiæ ratione; justum vero, quod pro operum
merito atque dignitate singulis redditur. Et in ho-
nesto quidem, optima quæque tantummodo animo
grato in memoriam revocantur, et compensantur :
sed in eo quod justum est, mala quoque examinan-
tur ac puniuntur.

INTERROGATIO CCL.

B *Quomodo dat quis sanctum canibus, aut projicit
margaritas ante porcos : aut quomodo contingit id
quod sequitur : ἢ Ne forte conculcent eas pedibus
suis, et conversi dirumpant vos* ⁸³.

RESPONSIO.

Aperte hoc nobis explicat Apostolus, qui ils, quæ
ipse adversus Judæos dixerat, addit : *Qui in lege
gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhono-
ras* ⁸⁴. Itaque contumeliam, qua afficimus sanctos
Domini sermones per legis violationem, hoc loco
prohibuit Dominus. Ex qua violatione sequitur
etiam, ut ii, qui alieni sunt a fide, simul et con-
temnenda ducant Domini dogmata, et ob illa ipsa
audacia majore insurgant adversum nos, et con-
viciis atque accusationibus violatorem veluti dis-
rumpant.

INTERROGATIO CCLI.

C *Quomodo Dominus interdum vetat portare saccu-
lum et peram in via* ⁸⁵ ; *interdum vero dicit : ἢ Sed
nunc, qui habet sacculum tollat, similiter et pe-
ram : et qui non habet, vendat tunicam suam,
et emat gladium* ⁸⁶.

RESPONSIO.

Hoc explanat Dominus ipse his verbis ⁸⁷· *Opor-
tet enim adhuc in me impleri illud : Et cum iniquis
deputatus est* ⁸⁸. Confestim enim post eventum vati-
ciniini de gladio dicit Petro : *Converte gladium tuum
in locum suum : omnes 500 enim qui acceperint
gladium, gladio peribunt* ⁸⁹ : ita ut illud, *Sed nunc
qui habet sacculum, tollat* ⁹⁰, seu *tollat* (sic enim
etiam multa exemplaria habent), non sit quoddam
præceptum, sed vaticinium Domini, qui prænun-
tiabat futurum, ut apostoli donorum et legis Do-

αὐτὸς Κύριος.

(79) Editi et Reg. secundus ἐλογίσθην *deputatus
sum*. Alii duo Regii ἐλογίσθη. Nec ita multo post
editi et duo mss. εἰς τὴν θήκην, *in vaginam*. Reg.
primus et Voss. εἰς τὸν τόπον.

(80) Vossii vetus liber et Reg. primus ἐν μάχαιρᾷ
ἀποθανοῦνται. Mox Reg. primus ἀράτω, ἦτοι ἀρεῖ.
Alii duo mss. et editi ἀρεῖ, *tollat* : quæ varia lectio
inter alias invenitur quoque in Testamento Ox-
oniensi,

mini oblitū auderent et gladios assumere. Quod autem plerumque imperativo loquendi genere vice vaticinii usa sit Scriptura, planum est ex multis locis; veluti ex illo, *Fiant filii ejus orphani*⁶¹; et: *Diabolus stet a dextris ejus*⁶²; et quæcunque sunt similia.

INTERROGATIO CCLII.

Quis sit panis ille quotidianus, cujus quotidianam largitionem rogare edocti sumus.

RESPONSIO.

Cum quis opus aliquod facit, memor Domini, qui dixit: *Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, aut quid bibatis*⁶³, itemque Apostoli, qui laborare præcipit, ut habeamus unde tribuamus necessitatem patienti⁶⁴, nec ob propriam utilitatem, sed ob mandatum Domini laborat (*Dignus est enim operarius mercede sua*⁶⁵), is quotidianum panem, hoc est, panem naturæ nostræ ad quotidianam vitam utilem, non sui juris facit, sed eum a Deo petit; atque adeo posita ipsi ob oculos indigentia suæ necessitate, sic edit quod datur ab eo, cui cum probatione hæc cura concredita est, ut quotidie faciat illud: *Dividebatur singulis, prout cuique opus erat*⁶⁶.

INTERROGATIO CCLIII.

*Quid sit talentum, aut quomodo illud multiplicabimus*⁶⁷.

RESPONSIO.

Parabolam hanc ad omne munus Dei significantium dictam fuisse existimo, ut unusquisque, quocunque tandem dono eum Deus dignatus sit, id multiplicet, hoc ipso ad beneficentiam et utilitatem plurium adhibito. Siquidem nemo est, qui sit benignitatis Dei expertus.

INTERROGATIO CCLIV.

Quæ est mensa illa, in quam oportebat te, inquit Dominus, injicere pecuniam.

RESPONSIO.

Parabolæ non reipsa repræsentant res contemplandas, sed duntaxat mentem deducunt ad propositum. Quemadmodum igitur pecunia solet nummulariis ad quæstum dari (sunt enim, ut ego Alexandriæ novi, qui recipiant, et id ipsum peragant): sic necesse est, ut qui quaecunque tandem donum acceperit, illud **501** communicet cum indigente, aut efficiat quod ab Apostolo de doctrina dictum est: *Hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere*⁶⁸. Non enim solum in doctrina id consuevit fieri, sed etiam in omni nego-

⁶¹ Psal. cxxviii, 9. ⁶² ibid. 6. ⁶³ Matth. vi, 25. 35. ⁶⁴ Matth. xxv, 15. ⁶⁵ II Tim. ii, 2.

(81) Reg. primus et Voss. ἀπόστολοι προεπιλανθανόμενοι.

(82) Reg. primus μνημονεύη του. Statim idem ms. cum Voss. Ἀποστόλου παραγγέλλοντος.

(83) Editi καὶ πῶς. At mss. tres ἢ πῶς. Mox Reg. primus et Voss. ἦν καταμάθη χάριν. Codex

ἔμελλον οἱ ἀπόστολοι ἐπιλανθανόμενοι (81) τῶν δαρεῶν καὶ τοῦ νόμου τοῦ Κυρίου καὶ ξίφους κατατάμαϊν. Καὶ ὅτι τῷ προστακτικῷ εἶδει τοῦ λόγου ἀπὶ προφητικοῦ πολλακίς κέχρηται ἡ Γραφή, πολλαθθεν δὴλον, οἷόν ἐστι τὸ, *Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὄρσανοι*· καὶ, *Διάβολος στήτι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ*· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΒ'.

Τίς ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιος, ὃν διδοσθαι ἡμῶν καθ' ἡμέραν προσεύχεσθαι ἐδιδάχθημεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ὁ ἐργαζόμενος μνημονεύων τοῦ (82) Κυρίου λέγοντος, *Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε, ἢ τί πίητε*· καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος ἐργάζεσθαι, ἵνα ἔχωμεν μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι, μὴ τῆς ἰδίας χρείας, ἀλλὰ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου ἐνεκεν ἐργάζεται (ἐπειδὴ Ἄξιος ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ), τότε τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, οὗτός ἐστι, τὸν πρὸς τὴν ἐφημέριον ζωὴν τῇ οὐσίᾳ ἡμῶν χρησιμεύοντα, οὐχ εαυτῷ ἐπιτρέπει, ἀλλὰ τῷ θεῷ ἐντυγχάνει περὶ τούτου· καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνδείας αὐτῷ ἐπιδείξας, οὕτως ἐσθίει τὸ διδόμενον παρὰ τοῦ μετὰ δοκιμασίας ἐπιτεταγμένου ποιεῖν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τὸ, *Διεδίδοτο ἐκάστῳ, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΓ'.

Τί ἐστὶ τὸ τάλαντον, ἢ πῶς (83) αὐτὸ πολυπλασίσασομεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Λογίζομαι τὴν παραβολὴν πρὸς πᾶσαν Θεοῦ δωρεὰν εἰρησθαι· ἵνα ἕκαστος, ἦν ἂν δοκιμασθῆ χάριν ἔχειν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ταύτην πολυπλασίσαι εἰς εὐεργεσίαν καὶ ὄφελος πλειόνων ἐνεργῶν. Οὐδεὶς γάρ ἐστιν ἀμέτοχος τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος (84).

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΔ'.

Τίς ἐστὶν ἡ (85) τράπεζα, ἐφ' ἣν ἔδει σε, φησὶν ὁ Κύριος, βαλεῖν τὸ ἀργύριον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αἱ παραβολαὶ οὐκ ἐπὶ εἶδους τὰ θεωρήματα πληροῦσι, πρὸς δὲ τὴν ἀπέθεσιν τῶν νοῦν ὀδηγοῦσιν. Ὅσπερ οὖν τὸ ἀργύριον ἀκολουθίαν ἔχει τοῖς τραπεζίταις διδοσθαι εἰς πορισμὸν (εἰσὶ γὰρ, ὡς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνω, οἱ ὑποδεχόμενοι καὶ τοῦτο ποιούντες)· οὕτως ἐπάναγκες τὸν ὑποδεξάμενον οἰανδῆποτε χάριν μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι, ἢ ἐκεῖνο ποιεῖν, τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον ἐπὶ τοῦ λόγου· *Ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέροισι διδάσαι*. Οὐ γὰρ μόνον ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦτο γίνεσθαι πέφυκεν,

⁶⁶ Ephes. iv, 28. ⁶⁷ Matth. x, 10. ⁶⁸ Act. iv,

Colb. ἦν ἂν καταμάθη.

(84) Codex Colb. τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος.

(85) Reg. primus et Voss. Ποτα ἐστὶν ἡ. Reg. tertius τί ἐστὶν ἡ. Ibidem editi et duo mss. ἐφ' ἡ. Alii duo mss. cum Voss. ἐφ' ἦν.

ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος· ὅτι οἱ μὲν τὸ δύνασθαι ἔχουσιν, οἱ δὲ τὴν ἐμπειρίαν τῆς οἰκονομίας ὑπεδέξαντο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΕ'.

Ποῦ ἀπελθεῖν προσετάχθη ὁ ἀκούσας· « Ἄρον τὸ σὸν, καὶ ὑπάγε. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τάχα ὅπου καὶ οἱ ἐξ ἀριστερῶν σταθέντες ἀπελθεῖν προσετάχθησαν, οἵτινες ἐπὶ ἀργίᾳ τῶν καλῶν ἐνεκλήθησαν. Πᾶς δὲ ὁ φθονῶν τῷ ἀδελφῷ χείρων ἐστὶ τοῦ ἀρτοῦ, τῆς Γραφῆς ἔθος ἔχουσης πολλαχοῦ μετὰ τοῦ φόνου τάσσειν τὸν φθόνον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΓ'.

Τίς ἐστὶν ὁ μισθός, ὃν λαμβάνουσι καὶ οἱ τοὶ ὁμοίως τοῖς ἐσχάτοις.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τάχα τὸ μὴ ἐγκληθῆναι ὑπὲρ ὧν ἐποίησέ τις καλῶν (86) κοινὸν πάντων τῶν ὑπακούοντων. Τὸ γὰρ στεφανωθῆναι ἴδιον τῶν τὸν καλὸν ἀγῶνα νομίμως ἀγωνισαμένων, τὸν δρόμον τελεσάντων, τὴν πίστιν τηρησάντων, ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Δύναται δὲ ὁ συμπεφωρημένος μισθός εἶναι καὶ τὰ ἑκατονταπλασίονα, ἅπερ ἐν τῷ νῦν καιρῷ ἀπολήφασθαι ὁ Κύριος ἐπηγγέλατο τοὺς διὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ ἀφιέντας ὅ τι δήποτε τῶν παρόντων· ὥστε τὸ μὲν, Ἄρον τὸ σὸν, περὶ (87) τούτου εἰρησθαι· ἐπειδὴ δὲ φθόνου πάθος ἐνόσησαν οἱ προκεκμηκέναι δόξαντες πρὸς τοὺς τῶν Ἰσων ἀπολαύσαντας, μηκέτι κληρονομεῖν αὐτοὺς καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἀλλὰ μόνα τὰ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἀπολαμβάνοντας, ἐν τῷ μέλλοντι κατακρίνεσθαι διὰ τὸν φθόνον, καὶ ἀκούειν τὸ· Ὑπάγε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΖ'.

Τίνες εἰσὶν ἄχυρον κατακυδιόμενον πυρὶ ἀσβέστω.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οἱ χρησιμεύοντες μὲν τοῖς ἀξίοις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὡς τὸ ἄχυρον τῷ σίτῳ, μὴ ἐν διαθέσει δὲ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον τοῦτο ποιοῦντες, εἴτε ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν, εἴτε ἐν ταῖς σωματικαῖς εὐεργεσίαις· καὶ οὕτως ἀτελεῖς ἑαυτοὺς ἀφιέντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΗ'.

Τίς ἐστὶν ὁ ὅπὸ τοῦ Ἀποστόλου καταγινωσκόμενος, « Ὁ θέλων (88) ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐπιφερόμενον σαφηνίζειν οἶμαι τὴν ἐν τῷ τόπῳ

⁸⁶ Matth. xx, 14. ⁷⁰ Matth. xxv, 41. ⁷¹ Rom. i, 29; Galat. v, 21. ⁷² Matth. xx, 14. ⁷³ Ibid. ⁷⁴ Matth. iii, 12. ⁷⁵ Coloss. ii, 18.

(86) Vulgatæ tres editiones et duo mss. καλῶν. Quem locum cum ita vertiaset interpres vetus, *Fortasse hoc, quod alicui crimini data non sint mala quæ patravit*, usque adeo stomachum Combefisio movit, ut sic scripserit: *Sic constanter codd. testisque editus, ac petit series; Pelagioque simile est, quod ambo interpretes καλῶν sibi divinarunt*. Sed pace viri doctissimi dixerim non constanter ita legi in codicibus, cum Reg. primus quem ipse cum

atio: quandoquidem alius inest facultas, alii vero dispensandi peritiam acceperunt.

INTERROGATIO CCLV.

Quo abire jussus est qui audivit: « Tolle quod tuum est, et vade ⁸⁹. »

RESPONSIO.

Eum in locum fortasse, quo etiam qui a sinistris steterunt, abire jussi sunt ⁷⁰, quibus crimini datum est, quod cessassent a bonis operibus. Quisquis autem invidet fratri, homine nihil agente deterior est, cum mos sit Scripturæ multis in locis, invidiam cum cæde conjungere ⁷¹

INTERROGATIO CCLVI.

Quæ sit merces, quam hi pariter atque ultimi accipiunt.

RESPONSIO.

Fortasse non incusari, ob ea recte facta quæ quis gessit, commune est omnium obedientium. Nam coronari proprium est eorum qui bonum certamen legitime decertarunt, qui perfecerunt cursum, qui fidem servaverunt, in dilectione Jesu Christi Domini nostri. Potest autem pacta illa merces esse illud centuplum, quod Dominus spondit recepturos in hoc tempore esse eos qui cunctas res præsentis reliquerint ob ipsius mandatum: ita ut illud, *Tolle quod tuum est*⁷², de hac mercede dictum sit. Quoniam autem qui priores laborasse visi fuerant, adversus eos qui æquale præmium receperant, invidiæ morbo laborarunt, non par est ipsos vitam æternam sortiri, sed solo illo centuplo nunc accepto, in futuro sæculo condemnari ob invidiam, et audire illud: *Vade*⁷³

INTERROGATIO CCLVII.

Qui sint palea, quæ inextincto igne comburitur ⁷⁴.

RESPONSIO.

Hi nimirum, qui utiles quidem sunt iis qui digni sunt regno cælorum, perinde ut paleæ frumento, nec tamen affectu dilectionis erga Deum et proximum hoc faciunt, sive in spiritualibus donis, sive in corporalibus beneficentiis, atque ita imperfectos se esse sinunt

502 INTERROGATIO CCLVIII.

Quis sit, qui condemnatur ab Apostolo his verbis: « Volens in humilitate et religione ⁷⁵, » etc.

RESPONSIO.

Argumentum, de quo hic agitur, iis quæ sequun-

editis contuli, pro καλῶν habeat κακῶν, nec aliter legatur in Colbertino. Vir eruditissimus Godefridus Hermantius, qui vernacula lingua Vitas Basilii magni et Gregorii Nazianzeni scripsit, ille alius est interpres quem quoque Combefisius reprehendit.

(87) Veteres duo libri cum Voss. τὸ σὸν καὶ ὑπάγε, περὶ.

(88) Editi et duo mss. καταγινωσκόμενος, ὅτι θέλων. Alii duo καταγινωσκόμενος, ὁ θέλων.

tur verbis arbitror explanari. Mox enim nominat immoderationem corpori laudquaquam parcentem : cujusmodi sunt Manichæi, et si qui sint horum similes.

INTERROGATIO CCLIX.

Quis sit fervens spiritu ⁷⁶.

RESPONSIO.

Qui ferventi animi alacritate, et inexplebili desiderio, et studio impigro facit voluntatem Dei, in charitate Jesu Christi Domini nostri, juxta id quod scriptum est : *In mandatis ejus volet nimis* ⁷⁷.

INTERROGATIO CCLX.

Cum Apostolus nunc quidem dicat : « *Nolite fieri imprudentes* ⁷⁸ : » nunc vero, « *nolite esse prudentes apud vosmetipsos* ⁷⁹, » *ferine potest ut prudens non sit apud semetipsum is qui imprudens non est?* ^B

RESPONSIO.

Unumquodque præceptum habet proprium limitem. Etenim huic mandato, *Nolite fieri imprudentes* ⁸⁰, hoc subjungit, *Sed intelligentes quæ sit voluntas Dei* : alteri vero, *Ne sis prudens apud temetipsum* ⁸¹, additur illud : *Verum time Dominum, et declina ab omni malo*. Quare imprudens quidem est, qui non intelligit voluntatem Domini : prudens vero apud semetipsum, quisquis suis ipsius ratiocinationibus utitur, neque in verbis Dei ambulat secundum fidem. Si quis igitur vult neque imprudens esse, neque prudens apud seipsum, debet Domini intelligere voluntatem per fidem in ipsum, et in timore Domini imitari Apostolum, qui ait : *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi* ⁸².

503 INTERROGATIO CCLXI.

Cum Dominus hoc promissum fecerit : « *Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis* ⁸³ : » ac rursus : « *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quæcunque petierint, fiet illis* ⁸⁴. » quomodo vel ipsi sancti quæ petierunt, non acceperunt? vel etiani Apostolus, qui ait : « *Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me* ⁸⁵, » nec tamen voti compos factus est : *similiterque Jeremias propheta, et Moyses ipse.*

RESPONSIO.

Cum Dominus noster Jesus Christus in precatione sua dixerit, Pater, si possibile est, transeat a me calix iste : deinde addiderit : *Verumtamen non voluntas mea, sed tua fiat* ⁸⁶ : primum quidem nosse operæ pretium est, non licere nobis quæcunque

⁷⁶ Rom. xii, 11. ⁷⁷ Psal. cxl, 1. ⁷⁸ Ephes. v, 17. ⁷⁹ Rom. xii, 16. ⁸⁰ Ephes. v, 17. ⁸¹ Prov. iii, 7. ⁸² II Cor. x, 4 5. ⁸³ Matth. xx, 22. ⁸⁴ Matth. xviii, 19. ⁸⁵ II Cor. xii, 8. ⁸⁶ Matth. xxvi, 39.

(89) Antiqui duo libri præter Voss. τόπω ζητούμενην. Alii duo niss. et editi τόπω δηλουμένην.

(90) Codex Colb. Ἄλλὰ συνίετε. Ibidem idem ms. cum Reg. tertio θέλημα τοῦ Κυρίου. Mox Vossii codex et alii tres παρὰ σεαυτῶ. Alius ms. et editi παρ' εαυτῶ. Totum illud, μὴ ἴσθι φρόνιμος, Salomonis est, non apostoli Pauli : sed ideo Paulo tribuitur, quod unam quidem sententiæ partem sibi sumpsit

ζητούμενην (89) ὑπόθεσιν. Ἄφειδιαν γὰρ σώματος προῦν ὀνομάζει· οἳοί εἰσιν οἱ Μανιχαῖοι, καὶ εἰ τινες ἴσθιοι τοῦτοις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΝΘ.

Τίς ἐστὶν ὁ ζῶν τῷ πνεύματι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ διαπύρρον προθυμία, καὶ ἀκορέστῳ ἐπιθυμία, καὶ ἀόκνη σπουδῇ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞ.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ποτὲ μὲν, « *Μὴ γίνεσθε ἄφρονες* » ποτὲ δὲ, « *Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' εαυτοῖς* »· εἰ δυνατόν μὴ εἶναι φρόνιμον παρ' εαυτῶ τὸν μὴ ἄφρονον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκαστον πρόσταγμα ἴδιον ἔχει ὄρον. Τῷ γὰρ, Μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἐπιφέρει· Ἀλλὰ συνιέντες (90) τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καὶ τῷ, Μὴ ἴσθι φρόνιμος παρὰ σεαυτῶ, τὸ, Φοβοῦ δὲ τὸν Κύριον, καὶ ἔκκλινε ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Ὅστε ἄφρον μὲν ἐστὶν ὁ μὴ συνίεις τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (91)· φρόνιμος δὲ παρ' εαυτῶ πῶς ὁ λογισμὸς ἰδίῳ χρώμενος, καὶ μὴ κατὰ πίστιν στοιχῶν τοῖς ῥήμασι τοῦ Θεοῦ. Εἰ οὖν τις βούλεται μῆτε ἄφρον εἶναι, μῆτε φρόνιμος παρ' εαυτῶ, συνιέναι ὀφείλει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου πιστεῖ τῇ εἰς αὐτὸν, καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ μιμεσθαι τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· Ἀγισμοὺς καθαιρούντες, καὶ πᾶν ὄψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν ῥήμα ἐκ τῆς ὀρακοῆς τοῦ Χριστοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΑ.

Τοῦ Κυρίου ἐπαγγειλαμένου, ὅτι « *Πάντα, ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες* (92), *λήψεσθε* » καὶ πάλιν· « *Ἐὰν δύο ὁμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἂν αἰτήσωται, γενήσεται αὐτοῖς* »· πῶς αἰτήσαντές τινα καὶ αὐτοὶ εἰ ἄγιοι οὐκ ἔλαβον; ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· « *Υπερ τούτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ* » καὶ μὴ λαβὼν τὸ αἶτημα, καὶ Ἰερემίας δὲ ὁ προφήτης, καὶ αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος ἐν προσευχῇ· Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, εἶτα ἐπαγαγόντος, Πλήρ μὴ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (93)· πρῶτον μὲν εἰδέναι δεῖ, ὅτι οὐ πᾶν ὁ θέλομεν αἰτεῖν

Rom. xii, 16, in altera vero, quod ad sensum atinet, a Salomone non recedat. Reg. primus pro ἔκκλινε habet ἔκκλινον.

(91) Unus ms. θέλημα τοῦ Θεοῦ. Aliquanto post duo niss. ῥήμασι τοῦ Κυρίου.

(92) Reg. primus προσευχῇ ὁμῶν πιστεύοντες.

(93) Codices duo σὸν γινέσθω. Ibidem duo niss. οὐ μὴν δὲ τὸ.

ἐπετρέπημεν, οὐ μὴν οὐδὲ τὸ συμφέρον αἰτεῖν πάντως γινώσκουμεν. Τὸ γὰρ, τί προσευξόμεθα καθὼς δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. Ὡστε μετὰ πολλῆς μὲν περισκέψεως, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ποιῆσθαι δεῖ τὰ αἰτήματα· μὴ ἀκουσόμενοι δὲ εἶδέναι χρῆ, ὅτι ἡ ἐπιμονῆς χρεῖα, ἡ καὶ εὐτονίας, κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Κυρίου, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχασθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν, καὶ κατὰ τὸ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, ὅτι *Διὰ τὴν ἀναλθειαν αὐτοῦ ἐγερθεῖς, δώσει αὐτῷ, ὅσων χρῆζει*· ἡ διορθώσεως καὶ ἐπιμελείας, κατὰ τὸ διὰ τοῦ προφήτου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τινὰς εἰρημένον, εἰπόντος· *Ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρὸς μέ, ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου (94) ἀπ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. Λούσασθε, καθαροὶ γένησθε, καὶ τὰ ἔζη.* Ὅτι δὲ καὶ νῦν γίνονται, καὶ εἰσὶ τῶν πολλῶν αἱ χεῖρες αἵματος πλήρεις, οὐδὲν ἀμφιβάλλειν δεῖ τοὺς πιστεύοντας ἐκείνῳ τῷ κρίματι τοῦ Θεοῦ, ὃ κατὰ τὸν προσταθέντος ἀναγγεῖλαι τῷ λαῷ, καὶ σωπῆσαντος ἀπεφώνητο, εἰπὼν, ὅτι *Τὸ αἷμα τοῦ ἡμαρτηκότος ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ σκοκοῦ ἐκζητηθήσεται (95)*. Ὅπερ ἀληθὲς καὶ ἀπαράβατον εἶναι πληροφορηθεῖς ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε· *Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων (96)*. Οὐ γὰρ ἔκτισται ἐκείνην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν *κἄσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ*. Εἰ δὲ ὁ σωπῆσας μόνον ἔνοχος τοῦ αἵματος τῶν ἀμαρτανόντων εὐρίσκειται, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν, δι' ὧν ποιοῦσιν, ἡ δι' ὧν λαλοῦσι, σκανδαλιζόντων ἑτέρους; Ἔστι δὲ ὅτε καὶ (97) δι' ἀναξιοτήτα τοῦ αἰτουόντος οὐκ ἐπιτυγχάνεται τὸ αἶτημα, ὡς ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ εὐξάμενον οἰκοδομησάι οἶκον τῷ Θεῷ, καὶ κωλυθέντος· ὃς τῆς μὲν πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως οὐκ ἀπῆλλοτριώθη, οὐ μὴν καὶ ἐκείνου ἄξιος ἐκρίθη. Ὁ μέντοιγε Ἱερεμίας μὴ ἀκουσθεὶς φαίνεται διὰ τὴν κακίαν ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν προσήχετο (98). Πολλὰς δὲ καὶ τοῦ καιροῦ διὰ βραθυμίαν παρεθέντος ἡμῖν, καθ' ὃν εἶδει ποιήσασθαι τὸ αἶτημα, ἀκαίρως ὕστερον καὶ μάτην αἰτοῦντες εὐρισκόμεθα. Περὶ δὲ τοῦ, Ἐπερ τούτου *τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ*, εἶδέναι χρῆ, ὅτι τῶν περιστάσεων, τῶν τε ἐξῴθεν καὶ τῶν περὶ τὸ πῶμα, πολλῶν καὶ διάφορῶν ἔστιν ὁ λόγος, τοῦ Θεοῦ ἡ ἐπάγοντος, ἡ συγχωροῦντος διὰ τινὰ οἰκονομίαν (99) κρείττονα τῆς παρ' αὐτὰ ἀνέσεως. Ἐὰν μὲν οὖν τις δυναθῇ γνωρίσαι, ὅτι χρῆ διὰ προσευχῆς καὶ αἰτήσεως ἀπαλλαγῆναι τῆς περιστάσεως, ἀκούεται αἰτήσεως, ὡς οἱ δύο τυφλοὶ ἐν Εὐαγγελίῳ καὶ οἱ δέκα λε-

volumus, petere : imo vero ne id quidem quod nobis expedit, poscere ullo modo novimus. Nam quid exposcamus, ut oportet, nescimus. Quare multa cum consideratione secundum voluntatem Dei petitiones adhibendæ sunt. Quod si non audimur, scire oportet aut perseverantia aut ingenti contentione opus esse, juxta Domini parabolam, qua docemur semper orare oportere, non autem defatigari, et juxta id quod ab ipso in alio loco dictum est : *Propter improbitatem ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios* 97 : aut emendatione et diligentia, juxta id quod Deus per prophetam ad quosdam dixit, ita loquens : *Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam faciem meam a vobis : et si preces multiplicaveritis, non exaudiam vos. Manus enim vestrae sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi estote* 98, etc. Quin autem et nunc sunt, et sint plenæ sanguine manus multorum, dubitare non debent, qui fidem habent judicio illi Dei, quod adversus eum pronuntiavit, qui populo renuntiare jussus, obtulerit, ita locutus : *Sanguis peccatoris ex manibus speculatoris requiretur* 99. Quod cum verissimum ac constantissimum esse sibi persuasisset Apostolus, dicebat : *Mundus ego ex hoc tempore sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei* 90. Quod si qui conticuerit solum, is reus futurus est sanguinis eorum, qui peccaverint, quid quis dixerit de iis qui per sua facta aut dicta aliis fuerint offensionem? Fit autem interdum, ut etiam propter indignitatem petentis petitum non impetretur : velut in Davide, qui cum rogasset ut liceret sibi ædificare domum Deo, prohibitus est . qui etiamsi gratus acceptusque esset Deo, tamen hoc honore non habitus est dignus. Jeremias vero ob nequitiam eorum pro quibus precatus est, videtur non exauditus fuisse. Quin etiam non raro contingit, ut prætermissa ex nostra negligentia opportuno tempore, quo orare oportuisset, comperimur posthac intempestive et incassum rogare. Quod autem attinet ad illud, *Propter hoc iter Dominum rogavi, ut discederet a me* 91, sciendum est earum calamitatum quæ tum in rebus externis, tum in ipso corpore nobis eveniunt, multiplicem esse et variam rationem, Deo has vel inferente vel permittente per quamdam dispensationem subita horum malorum liberatione nobis utiliore. Si quis igitur nosse potuerit, se ab adversitate per precationem ac rogationem liberari

97 Luc. xi, 8. 98 Isa. i, 15, 16. 99 Ezech. iii, 18. 90 Act. xx, 26, 27. 91 II Cor. xii, 8.

(94) Vossii vetus liber et alii duo ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου, *avertam oculos meos* ; nec aliter legitur apud LXX. Editi et Reg. secundus ut in contextu.

(95) Antiqui duo libri cum Voss. ἐκζητήσω.

(96) Vossii vetus liber et alii duo πάντων ὁμῶν, *omnium vestrum*.

(97) Reg. primus Ἔστι δὲ ὅταν καὶ. Mox codex Colb. οὐ δίδεται τὸ αἶτημα.

(98) Editi et Reg. secundus ἤχετο. Alii tres mss.

præter Voss. προσήχετο. Nec ita multo post Reg. primus διὰ βραθυμίαν παρελθόντος, καθ' ὃν. Codex Colb. παρελθόντος ἡμᾶς, καθ' ὃν.

(99) Editi et unus ms. διὰ τὴν οἰκονομίαν. Alii tres mss. διὰ τινὰ οἰκονομίαν. Ibidem editi et duo mss. τῆς παρὰ ταῦτα. Reg. primus et Voss. τῆς παρ' αὐτὰ. Codex Colb. τῆς παραυτίκα. Nec ita multo infra duo mss. cum Voss. προσευχῆς καὶ δεήσεως.

oportere, si rogat, tum exauditur : velut duo cæci A in Evangelio, et decem leprosi, aliique complures : si vero perspectam non habuerit rationem, ob quam in tentationem incidere (nam plerumque finem ob quem mala sibi irrogantur, assequi etiam per patientiam debet), deprecatusque fuerit calamitatem, cum tamen ad finem usque eam sustinere debuisset, non auditur : quandoquidem consilio benignitatis Dei non assentitur. Illud autem, *Si duo ex vobis consenserint* ⁹², quid sibi velit, ipsa loci series aperte declarat. Ibi enim de eo qui peccantem arguit, et de eo qui arguitur, verba facit. Quamobrem, cum Deus non velit mortem peccatoris, sicut vult ipsum converti et vivere ⁹³ : qui reprehensus est, si animo compunctus sit, atque redarguentis assensus fuerit consilio, pro re omni, hoc est, pro omni peccato, cuius petierit veniam, dabitur ipsis a clementissimo Deo. Si enim qui increpatur, hand consenserit cum increpante, jam non conceditur venia, sed sit alligatio, juxta ea quæ sequuntur verba : *Quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata in caelo* ⁹⁴, sic ut impleatur judicium illud : *Si Ecclesiam quoque non audierit qui redarguitus est, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* ⁹⁵.

INTERROGATIO CCLXII.

Cum Scriptura in rerum laudabilium numero egestatem et paupertatem ponat, velut in hoc loco : « Beati egeni »⁹⁶ ; » ac etiam in illo, « Desiderium pauperum exaudivit Dominus »⁹⁷ ; » et rursum : « Egenus et pauper laudabunt nomen tuum »⁹⁸ ; » quodnam est discrimen egestatis inter et paupertatem : et quomodo verum dicit David, cum ait : « Ego autem egenus sum et pauper »⁹⁹ ?

RESPONSIO.

Cum recorder Apostoli qui dixit de Domino . *Quod propter nos egenus factus est, cum dives esset* ¹, existimo egenum quidem eum esse, qui a divitiis exciderit in egestatem ; pauperem vero, qui ab initio in egestate fuerit, ac certo quodam qui Deo placeret modo ejusmodi adversitatem rexit. Cæterum David egenum **505** et pauperem esse se confitetur : sed fortasse hoc etiam dicit in persona Domini, qui egenus quidem nominatur secundum illud : *Qui propter nos egenus factus est, cum esset dives* : pauper vero, quod non divitis alicujus, sed fabri lignarii filius secundum carnem dictus est ². Forte etiam quoniam, sicut Job ³, non noverat res suas in thesaurum recondere, neque divitiis studere tanquam propriis, sed dispensare omnia ex voluntate Domini.

⁹² Matth. xviii, 19. ⁹³ Ezech. xxxiii, 11. ⁹⁴ Matth. xviii, 18. ⁹⁵ ibid. 17. ⁹⁶ Matth. v, 3. ⁹⁷ Psal. x, 17, juxta Hebr. ⁹⁸ Psal. lxxiii, 21. ⁹⁹ Psal. xxxix, 18. ¹ II Cor. viii, 9. ² Matth. xiii 55. ³ Job i, 21.

1) Editi et duo mss. διορθωθῆναι. Alii duo cum Voss. κατορθωθῆναι.

(2) Vossii vetus liber et Reg. primus κατανογῆ τῆ ψυχῆ.

(3) Codex Voss. πτωχὸς τῷ πνεύματι. Aliquantum post editi et mss. duo εἰσῆκουσας, Κύριε, exaudivisti, Domine. Alii duo εἰσῆκουσε Κύριος, exaudivit Dominus. Mox codex Colb. θρονα σου, Κύριε.

προσ, καὶ πολλοὶ ἕτεροι· ἐὰν δὲ τις μὴ γνωρίσῃ τὸν λόγον, καθ' ὃν περιπέπτωκε τῷ πειρασμῷ (πολλάκις γὰρ καὶ δι' ὑπομονῆς κατορθωθῆναι (1) αὐτῷ ὁ σκοπὸς τῶν ἐπαγομένων ὀφείλει), καὶ, δέον εἰς τέλος ὑπομένειν, παραιτῆται τὴν περίστασιν, οὐκ ἀκούεται· ἐπεὶ μὴ συντρέχει τῷ σκοπῷ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ, *Ἄνο ὑμῶν ἐὰν συμφωνήσωσιν*, αὐτῇ ἢ περικοπῇ σαφηνίζει. Περὶ γὰρ τοῦ ἐλέγχοντος τὸν ἡμαρτηχότα, καὶ περὶ τοῦ ἐλεγχομένου ποιείται τὸν λόγον. Ὅτι, τοῦ Θεοῦ μὴ θέλοντος τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, ἐὰν ὁ ἐλεγχθεὶς κατανογῆ τὴν ψυχὴν (2), καὶ συνέλθῃ τῷ σκοπῷ τοῦ ἐλέγχοντος, περὶ παντὸς πράγματος, τουτέστι, περὶ παντὸς ἁμαρτήματος οὐ ἐὰν αἰτήσωνται τὴν ἄφεσιν, δοθήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ μὴ συμφωνήσῃ ὁ ἐλεγχόμενος τῷ ἐλέγχοντι, οὐκέτι ἄφεσις γίνεται, ἀλλὰ δεσμός κατὰ τὸ ἐπιφερόμενον, ὅτι *Ὅσα ἐὰν δῆσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἐσὶν δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ*, πληρουμένου τοῦ βασιματος ἐκείνου, ὅτι *Ἐὰν καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ ὁ ἐλεγχθεὶς, ἔστω σοι ὡς ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελῶνης*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΒ'.

Τῆς Γραφῆς ἐν τοῖς ἐπιουρούμενοις τιθέσθαι τὴν πτωχείαν καὶ τὴν πενίαν, ὡς ἐν τῷ, « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ (3) » καὶ ἐν τῷ, « Τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσε Κύριος » καὶ ἄλλιν· « Πτωχὸς καὶ πένης αἰνέσουσι τὸ θρονα σου » τὸ ἐστὶν ἡ διαφορά πτωχείας καὶ πενίας; καὶ πῶς ἀληθεύει ὁ Δαβὶδ λέγων· « Ἐγὼ δὲ πτωχὸς εἰμι καὶ πένης ; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μεμνημένος τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος περὶ τοῦ Κυρίου, Ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν, λογίζομαι, ὅτι πτωχὸς μὲν ἐστὶν ὁ ἀπὸ πλοῦτου κατελθὼν εἰς ἐνδειαν· πένης δὲ ὁ ἐξ ἀρχῆς ἐν ἐνδείᾳ ὢν καὶ εὐαρέστως τῷ Κυρίῳ (4) κυβερνήσας τὴν τοιαύτην περίστασιν. Ὁ δὲ Δαβὶδ πτωχὸς καὶ πένης εἶναι ὁμολογεῖ, τάχα μὲν εἰς πρόσωπον τοῦ Κυρίου καὶ τοῦτο λέγων, πτωχοῦ μὲν ὀνομαζομένου κατὰ τὸ, Ὅς δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὢν· πένης δὲ, καθὼ οὐ πλουσίου τινὸς, ἀλλὰ τέκνονος υἱὸς τὸ κατὰ σάρκα ἐχρημάτισε. Τάχα δὲ καὶ ἐπεὶ περ ᾔδει, κατὰ τὸν Ἰωβ, μὴ θησαυροφυλαξεν τὰ ἑαυτοῦ, μηδὲ ὡς ἴδιον προσέχειν τῷ πλούτῳ, οἰκονομεῖν (5) δὲ πάντα κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

(4) Editi et Reg. secundum εὐαρέστως τοῦ Κυρίου, male. Alii tres mss. τῷ Κυρίῳ, bene. Mox editi πτωχὸν καὶ πένην. Veteres tres libri præter Voss. πτωχὸς καὶ πένης.

(5) Unus mss. et editi τῷ οἰκονομεῖν. Illud τῷ in aliis tribus mss. deest ; nec dubium est, quin inepte ab aliquo otioso additum sit. Statim duo mss. θέλημα τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΓ'.

A

Τι βούλεται διδάξαι ὁ Κύριος διὰ τῶν ὑποδειγμάτων, οἷς ἐπιφέρει τὸ, « Οὕτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἐαυτοῦ ὑπάρχουσιν (6), οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής; » Εἰ γὰρ ὁ μὲν θέλω πύργον οἰκοδομῆσαι, ἢ συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ, παρασκευάσασθαι ὄψει· αἱ πρὸς τὴν οἰκοδομήν, ἢ πρὸς τὸν πόλεμον· ἐὰν δὲ μὴ ἦ δυνατὸς, ἔξοστιν αὐτῷ ἢ μὴ θεῖναι θεμέλιον τῆς ἀρχῆς ἢ ἐρωτῆσαι τὰ πρὸς εἰρήνην· ὅρα καὶ ὁ θελήσας μαθητὴς γενέσθαι τοῦ Κυρίου, ἀποτάξασθαι ὄψει; ἐὰν δὲ καταμάθῃ πρὸς τοῦτο δυσκόλως ἔχοντα ἑαυτὸν, ἔξοστιν αὐτῷ μηδὲ τὴν ἀρχὴν μαθητεῦσαι τῷ Κυρίῳ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Σκοπὸς τῷ Κυρίῳ ἐν τοῖς ὑποδείγμασι τούτοις ἐστίν, οὐκ ἐξουσίαν δοῦναι γενέσθαι μαθητὴν τοῦ Κυρίου, ἢ μὴ· ἀλλὰ δεῖξαι τὸ ἀδύνατον τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἐν τοῖς περιστάσι τὴν ψυχὴν· ἐν οἷς καὶ κινδυνεύει εὐάλωτος γινομένη ταῖς μεθοδεῖαις τοῦ διαβόλου, καὶ χλεύης καὶ γέλωτος ἀξία, διὰ τὸ ἀτελεῖς τῶν ἐσπουδάσθαι (7) δοκούντων, ἐλέγχεται. Ὅπερ ἀπευχόμενος ὁ Προφήτης παθεῖν, ἔλεγεν· *Μήποτε ἐπιχαρώσιν μοι οἱ ἔχθροί μου· καὶ ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου, ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλοφροσύνησαν.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΔ'.

Τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Ἴνα ἦτε εἰλικρινεῖς· » καὶ ἄλλῃ, « Ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας· » τὸ εἰλικρινές τί ἐστίν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰλικρινὲς λογίζομαι εἶναι τὸ ἀμιγές, καὶ ἄκρως κεκαθαρμένον ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, συνηγμένον δὲ καὶ τεταγμένον (8) πρὸς μόνην θεοσέβειαν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἐν ἐκάστῳ καιρῷ καὶ πράγματι πρὸς τὸν ταύτης σκοπὸν ἀκριβῶς ἐπιζητούμενα· ὥστε μηδὲ πρὸς τὰ συγγενῆ τῶν κατορθωμάτων ἀπομετρωρίζεσθαι τὸν εἰς τι ταχθέντα. Δηλοῦται δὲ τὸ μὲν πρότερον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας· ἐπιφέρει γὰρ τῷ, Ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, τὸ, Ὡς ἐκ Θεοῦ κατενώπιον Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν· τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τοῦ, *Μὴ υπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν*, ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως· καὶ ἐκ τῶν τοῦτοις ἐπιφερομένων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΕ'.

Εἰ πρὸς μόνους τοὺς ιερεῖς εἰρηται τὸ, « Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνησθῆς, ὅτι ἔχει τι ὁ ἀδελφός σου κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε, πρῶτον εἰαλληγήθῃ τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθῃν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου, ἢ ἢ καὶ πρὸς πάντα· καὶ πῶς ἕκαστος ἡμῶν προσφέρει δῶρον (9) ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ἐξαίρετως μὲν καὶ πρωτοτύπως πρὸς ιερεῖς

¹ Luc. xiv, 33. ² Psal. xxxvii, 17. ³ Philipp. i, 40. ⁴ II Cor. ii, 17. ⁵ ibid. ⁶ Rom. xii, 3. ⁷ Math. v, 23, 24.

(6) Reg. primus τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. Codex Colb. τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ.

(7) Veteres duo libri cum Voss. τῶν σπουδάζεσθαι.

(8) Reg. primus et Colb. καὶ τεταγμένον. Vocula

INTERROGATIO CCLXIII.

Quid vult docere Dominus per exempla, quibus subjungit illud: « Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. » Si enim qui turrim ædificare vult, aut prælium committere cum alio rege, apparare se debet aut ad ædificationem, aut ad bellum: sin autem impar fuerit, potest aut ab initio fundamentum non jacere, aut petere pacem: ergone is etiam, qui voluerit discipulus Domini fieri, debet renuntiare? et si animadverterit id difficile a se toleratum iri, an liceat ei ne ab initio quidem discipulum Domini fieri?

RESPONSIO.

Propositum est Domino in his exemplis, non permittere ut quisvis Domini fiat discipulus, vel non: sed docere nullo modo fieri posse, ut aliquis inter ea quæ animum distrahunt, Deo placeat: in quibus periclitatur etiam, utpote qui facile possit insidiis diaboli capi, et ita demum rebus iis, quarum studio teneri videbatur, imperfectis relictis, ludibrio et risu dignus esse perhibetur. Quod sibi ne accideret deprecans Propheta, dicebat: *Nequando supergaudeant mihi inimici mei: et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.*

INTERROGATIO CCLXIV.

Cum Apostolus dicat: « Ut sitis sinceri: » ac rursus, « Sed velut ex sinceritate, » quid est sincerum?

RESPONSIO

Sincerum esse arbitror quod cum nulli rei admistum sit, et a re qualibet contraria summe purgatum, coactum est et directum ad solam pietatem; imo vero non ad pietatem modo, sed ad ea etiam, quæ in singulis et temporibus et rebus plane ad ipsius scopum requiruntur, ita ut si quis muneri alicui præpositus sit, is ne ad finia quidem ei muneri distrahatur. Quod quidem prius est, declaratur ex ipsa serie verborum: nam his verbis, *Sed velut ex sinceritate*, subdit illud: *Sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur*; alterum vero ex illo: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*: itidem ex aliis verbis, quæ his subjunguntur.

506 INTERROGATIO CCLXV.

Utum ad solos sacerdotes dictum sit: « Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade, prius reconciliare fratri tuo: et tunc veniens offer munus tuum, » an etiam ad omnes. Et quomodo unusquisque nostrum offert munus ad ultare.

RESPONSIO.

Hoc quidem præcipue ac primario loco par fue-

πρὸς, quæ mox sequitur, deest quidem in vulgatis, sed in duobus mss. invenitur.

(9) Vox δῶρον addita est ex libris veteribus. Ibidem Reg. primus ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου.

rit ad sacerdotes referri, cum scriptum sit : Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei omnes ¹¹. Et : Sacrificium laudis honorificabit me ¹². Ac rursus : Sacrificium Deo spiritus contribulatus ¹³. Quin et Apostolus ait : Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum ¹⁴. Quorum unumquodque omnium commune est ; atque quod est ejusmodi, id ab unoquoque nostrum perfici necesse est.

INTERROGATIO CCLXVI.

Quid est sal quod habere Dominus jussit, cum dixit : « Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos ¹⁵. » Quin et Apostolus ait : « Sermo vester semper in gratia, sale sit conditus ¹⁶. »

RESPONSIO.

Et hic ex contextu et serie utriusque capitis, sensus perspicuus est. Nam ex Domini verbis docemur, nullam causam ob quam alter ab altero disjungamur et dissideamus, præbere, sed nosmetipsos semper in vinculo pacis ad unitatem spiritus conservare ¹⁷. Ex verbis autem Apostoli discet quicumque meminerit illius, qui dixit : Nunquid comedetur panis sine sale? nunquid vero et est sapor in verbis vanis ¹⁸? sermones suos dispensare ad Dei ædificationem, Ut det gratiam audientibus ¹⁹, tempore opportuno et decoro ordine utens, quo auditores magis morigeri fiant.

INTERROGATIO CCLXVII.

Si alius multis vapulabit, alius vero paucis ²⁰ : quomodo dicunt quidam nullum esse pœnarum finem?

RESPONSIO.

Quæ ambigue et obscure videntur dicta fuisse in quibusdam divinæ Scripturæ locis, ea ex confessis ac manifestis aliorum locorum sentiis explanantur. Cum igitur Dominus pronuntiet aliquando hos in supplicium 507 æternum ituros ²¹, aliquando vero mittat quosdam in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus ²²; et alibi gehennæ ignis mentione facta, subjiciat illud : Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur ²³; olimque etiam de quibusdam prædixerit per prophetam, vermem eorum non moriturum, neque ignem eorum exstinctum iri ²⁴ : hæc igitur et horum similia cum in multis divinæ Scripturæ locis

¹¹ Isa. lxi, 6. ¹² Psal. xlix, 25. ¹³ Psal. l, 49. ¹⁴ Rom. xii, 1. ¹⁵ Marc. ix, 49. ¹⁶ Coloss. iv, 6. ¹⁷ Ephes. iv, 3. ¹⁸ Job vi, 6. ¹⁹ Ephes. iv, 29. ²⁰ Luc. xii, 47. ²¹ Matth. xxv, 46. ²² ibid. 41. ²³ Marc. ix, 45. ²⁴ Isa. lxvi, 24.

(10) Reg. primus et Colb. Παραστήσατε τὰ σώματα ἀναγκαῖον τοῦ κυρίου· sed illud τοῦ κυρίου in veteri nullo codice invenitur. Particulam καὶ ex uno ms. addidimus ante vocem ἀναγκαῖον.

(11) Codex Colb. ἀνευ ἄλατος. Nec ita multo infra duo mss. præter Voss. γενέσθαι τοὺς μανθάνοντας, discipulos.

(12) Vocula μὴ abest a priscis tribus libris. Certe vir eruditissimus Ludovicus Éllies Dupin non lege-

ἐκλαμβάνειν ἀκόλουθον ἂν εἴη, ἐπειδὴ γέγραπται, ὅτι Ὑμεῖς δὲ Ἰσραεῖς κυρίου κληθήσεσθε, λειτουργοὶ θεοῦ πάντες· καὶ, Θυσία ἀνέσσω δοξάσει με· καὶ πάλιν· Θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντεταγμένων. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησὶ· Παρουστήσαι τὰ σώματα (10) ὑμῶν θυσίαν ζώσαν, ἀγίαν, ἐνδρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Ὡς ἕκαστον κοινὸν πάντων ἐστίν· καὶ ἀναγκαῖον ἕκαστον ἡμῶν κατορθοῦν τὸ τοιοῦτον.

EPITHESIS ΣΣΖ'.

Τί ἐστὶ τὸ ἄλας ὃ προστάξεν ἔχειν ὁ κύριος, εἰπὼν, « Ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησιν. « Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἄλατι ἡρυμέντος. »

B

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ ἐνταῦθα διὰ τῶν συνευγεγμένων ἕκαστω κεφαλαίῳ ὁ νοῦς φανερός ἐστίν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς τοῦ κυρίου ῥήμασι· τὸ μηδεμίαν ὑπόθεσιν τῆς ἀπ' ἀλλήλων διαλύσεως καὶ διαστάσεως παρέχειν, ἀεὶ δὲ ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν ἐνότητά τῷ πνεύματος συντηρεῖσθαι διδασκόμεθα· ἐν δὲ τοῖς τοῦ Ἀποστόλου, μνημονεύσας τις τοῦ εἰπόντος· Εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἀνευ ἄλατος (11) ; εἰ δὲ καὶ ἐστὶ γεῦμα ἐν ῥήμασι κενόις ; διδαχθήσεται οικονομῆν τοὺς λόγους εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως. Ἴνα δὲ χάριτι τοῖς ἀκούουσι, καιρῶ ἐυθέτω καὶ τάξει εὐσχημονι χρώμενος, πρὸς τὸ εὐπειθετέρους γενέσθαι τοὺς ἀκούοντας.

C

EPITHESIS ΣΣΖ'.

Εἰ ὁ μὲν τις δαρήσεται πολλὰς, ὁ δὲ ὀλίγας· πῶς λέγουσί τινες μὴ (12) εἶναι τέλος τῆς κολάσεως ;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπικεκαλυμμένως εἰρησθαι δοκοῦντα ἐν τισὶ τόποις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὑπὸ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις ὁμολογουμένως σαφηνίζεται. Τοῦ οὖν κυρίου ποτὲ μὲν ἀποφαινομένου, ὅτι ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, ποτὲ δὲ ἐκπέμποντός τινος εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· καὶ ἄλλοτε ὀνομάζοντος γέενναν πυρός, καὶ ἐπιφέροντος, Ὅσον ὁ σκώληξ αὐτῶν (13) οὐ τελουτῆ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται· καὶ ἐτι πάλαι διὰ τοῦ προφήτου περὶ τινῶν προειρηχότος, ὅτι Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελουτῆσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν (14) οὐ σβεσθήσεται· τούτων καὶ τῶν τοιούτων πολλαχού τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς

rat quæ hic a Basilio dicuntur, aut legisse non meminuit cum tom. II, pag. 590, non obscure dicit tantum virum pœnarum æternitatem non agnovisse. Mox Vossii codex et alii duo τῆς κολάσεως τοῖς κολαζομένοις

(13) Antiqui tres libri præter Voss. σκώληξ αὐτῶν. Vox ultima in editis desiderabatur.

(14) Et hic quoque vox αὐτῶν in vulgatis deerat : sed addita est ex Vossii codice et ex aliis duobus. Nec ita multo infra Reg. 1 ὡσπερ ἐπιλανθανομένων.

κειμένων, ἐν και τοῦτο τῆς μεθοδείας τοῦ διαδόλου, ἅ τούς πολλούς τῶν ἀνθρώπων, ὡσπερ ἐπιλαθομένους τῶν τισούτων καὶ τοιούτων τοῦ Κυρίου βημάτων καὶ ἀποφάσεων, τέλος κολάσεως εἰς τὸ μᾶλλον κατατολμῶν τῆς ἀμαρτίας ἑαυτοῖς ὑπογράφειν. Εἰ γὰρ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἔσται ποτὲ τέλος, τέλος ἔξει πάντως καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦτο νοῆσαι οὐ καταδεχόμεθα, ποῖον ἔχει λόγον τῇ κολάσει τῇ αἰωνίῳ τέλος διδόναι; Ἡ γὰρ τοῦ αἰωνίου προσθήκη ἐφ' ἑκατέρων ἰσως κέεται (15). Ἀπελεύσονται γὰρ, φησὶν, οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τούτων οὖν οὕτως ὁμολογουμένων, εἰδέναι χρῆ, ὅτι καὶ τὸ, *Δαρήσεται πολλὰς*, καὶ τὸ, *Δαρήσεται ὀλίγας*, οὐχὶ τέλος, ἀλλὰ διαφορὰν κολάσεως δηλοῖ (16). Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς δίκαιος κριτὴς ἐστίν, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς πονηροῖς, ἀποδίδους ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, δύνата: εἶναι ὁ μὲν τις πυρὸς ἀσέβητου ἄξιος, καὶ τούτου ἦτοι μαλακωτέρου, ἢ μᾶλλον φλέγοντος· ὁ δὲ τις σκώληκος ἀτελευτήτου, καὶ τούτου πάλιν ἢ πραότερον ὀδυκνῶντος, ἢ σφοδρότερον κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστου· καὶ ἄλλος γεέννης διάφορα πάντως ἐχούσης τὰ κολαστήρια· καὶ ἕτερος τοῦ ἐξωτερῶς σκότους, ἐνθα ὁ μὲν τις ἐν κλαυθμῷ μόνον (17), ὁ δὲ τις καὶ ἐν βρυγμῷ τῶν ὀδόντων διὰ τὸ ἐπιτεταμένον τῶν πόνων γίνεται. Καὶ τὸ ἐξώτερον δὲ σκότος ὑποφαίνει πάντως εἶναι τὴν καὶ ἐσώτερον. Καὶ τὸ, *Εἰς πυθμένα ἄβου*, ἐν Παροιμίαις εἰρημένον δηλοῖ, ὅτι εἰσὶ τινες ἐν τῷ ἄβυθῳ μέν, οὐκ ἐν πυθμένει δὲ ἄβου, κρυφοτέραν ὑπομεινόντες τὴν κόλασιν. Τοῦτο δὲ χαρακτηριστικὸν ἐστὶ καὶ νῦν ἐν τοῖς τοῦ σώματος πάθεσιν. Ὁ μὲν γὰρ τις πυρέσσει μετὰ συμπτωμάτων καὶ (18) ἄλλων παθῶν· ὁ δὲ τις πυρέσσει μόνον, καὶ οὗτος οὐχ ὁμοίως τῷ ἑτέρῳ· καὶ ἄλλος οὐ πυρέσσει μὲν, ὀδύνη δὲ τινι μέλους καταπονεῖται· καὶ οὗτος πάλιν ἑτέρου πλείον ἢ ἕλαττον. Εἴρηται δὲ καὶ τοῦτο τῷ Κυρίῳ τὸ (19), *πολλὰς καὶ ὀλίγας*, κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς συνηθείας, ὡσπερ οὖν καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα. Οἶδαμεν γὰρ πολλάκις τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου καὶ ἐπὶ τῶν ὑφ' ἑνὸς τινος πάθους κεκαχωμένων παραλαμβανόμενον· οἷον ὅταν λέγωμεν ἐπὶ τινος πυρέσσοντος μόνον, ἢ ὀφθαλμῶν ὀδυνωμένου, θαυμάζοντες, ὅτι πόσα ἔπαθεν, ἢ πόσας ὑπέμεινεν ἀνάγκας. Ὡστε τὸ, *πολλὰς* (20) καὶ *ὀλίγας δέρεσθαι*, πάλιν λέγω, οὐκ ἐν τῇ τοῦ χρόνου παρατάσει ἢ συμπληρώσει, ἀλλ' ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς κολάσεως γίνεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΗ.

Κατὰ ποῖον νοῦν λέγονται τινες υἱοὶ ἀπειθείας, καὶ τέκνα ὀργῆς;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τέκνα καὶ υἱοὺς τινος (21) ὀνομάζειν οἶδεν ὁ Κύ-

¹⁵ Matth. xiv, 46. ¹⁶ Prov. ix, 18. ¹⁷ Ephes. v, 6. ¹⁸ Ephes. ii, 3.

(15) Veteres duo libri ἑκατέρων ἐπίσης κέεται. Alii duo mss. et editi ἰσως κέεται. Utraque vox, ἰσως et ἐπίσης, in Vossii codice legitur. Haud longe pariculam γὰρ addidit ex libris antiquis.

(16) Codex Colb. κολάσεων δηλοῖ.

(17) Unus ms. κλαυθμῷ μόνῳ.

habeantur, hoc quoque unum est ex artificis diaboli, ut plerique homines velut oblitii tot et talium Domini verborum ac sententiarum, quo majore cum audacia peccent, supplicii sibi finem præscribant. Etenim, si æterni supplicii futurus est aliquando finis, finem utique habitura est etiam vita æterna. Quod si non possumus illud de vita æterna intelligere, qua ratione supplicio æterno ascribitur finis? Nam æqualiter pro utroque habetur æterni adjectio. *Ibunt enim*, inquit, *hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam* ¹⁵. Itaque, cum hæc ita sint in confesso, sciendum est, neque illud, *Vapulabit multis*, neque illud, *Vapulabit paucis*, significare finem, sed diversitatem supplicii. Si enim Deus justus iudex est non bonis solum, sed malis etiam, reddens unicuique juxta opera sua, potest alius esse dignus igne inexstinguibili, qui aut mollis aut acrius adurat: alius verme nunquam morituro, qui etiam aut mitius aut acerbius excruciet pro cujusque merito: alius gehenna, quæ varia ac penitus diversa supplicia habeat: alius exterioribus tenebris, ubi hic quidem in fletu solum, ille vero in dentium etiam stridore ob dolorum vehementia existat. Quin et exteriores illæ tenebræ alias etiam prorsus esse interiores indicant. Et illud quod dictum est in Proverbiis, *In profundum inferni* ¹⁶, declarat quosdam esse in inferno quidem, sed non in profundo inferni, qui leviori pænâ perferant. Nunc autem hoc etiam in corporis morbis ostendere licet. Nam febricitanti alteri accedunt symptomata, et aliæ quædam molestæ affectiones; alter vero febricitat tantummodo, et hic non simili modo, quo alter. Et alius non febricitat quidem, sed quodam membri alicujus dolore discruciat: et hic rursus alio plus aut minus. Hæc autem voces *multis* et *paucis*, prolatae sunt quoque a Domino ex consueto usu, velut etiam alia quædam ejusmodi. Neque enim ignoramus hujusmodi loquendi genus sæpe de iis etiam qui uno aliquo morbo æfficiantur, usurpari: veluti cum de aliquo homine duntaxat febricitante, aut ab oculis dolente mirabundum dicimus. Hic quot et quanta sustinuit mala, aut quot et quantos pertulit cruciatu. Quamobrem illud, *multis* et *paucis vapulare*, iterum dico, nequaquam porrigi, aut compleri ac finire tempus, sed supplicium diversum esse significat.

508 INTERROGATIO CCLXVIII.

Quo sensu dicantur quidam filii contumaciæ ¹⁷, et filii iræ ¹⁸.

RESPONSIO.

Filios alicujus, sive bonus sive malus fuerit,

¹⁵ Ephes. ii, 3.

(18) Codex Colb. ἄλλων τινῶν παθῶν.

(19) Veteres duo libri cum Voss. ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Aliquanto post duo mss. τῶν ἐφ' ἑνός.

(20) Editi Ὡστε πολλάς. At mss. tres Ὡστε τὸ πολλάς.

(21) Reg. secundus et editi τέκνα καὶ υἱοὺς τινος.

solet Dominus appellare eos, qui ejus voluntatem A faciunt. Si enim, inquit, filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis²⁹. Ac rursus: Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere³⁰. Quamobrem quisquis contumaciæ opera peragit, elicatur etiam contumaciæ filius. Fortasse etiam, quemadmodum non peccator modo, sed ipsum etiam peccatum diabolus nominatur, quod peccati, ut opinor, fuerit auctor: sic quoque ob eandem causam contumacia ipsa poterit diabolus appellari. Filius autem iræ est aliquis, quatenus semetipsum ira dignum præstitit. Ut enim qui Domino sunt digni, faciuntque opera lucis ac diei, eos Apostolus filios lucis ac filios diei vocavit³¹, ita par fuerit intelligere et illud: *Eramus filii iræ*³². Scire autem oportet filium contumaciæ et filium iræ unum: et eundem esse, cum Dominus pronuntiaverit: *Qui contumax est in Filium, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum*³³.

INTERROGATIO CCLXIX.

Cum scriptum sit: « *Facientes voluntates carnis et cogitationum* »³⁴: » nunquid voluntates carnis aliæ sunt, et aliæ cogitationum: et quales sint hæc.

RESPONSIO.

Carnis quidem voluntates alio in loco singulatim nominatimque recenset Apostolus, his verbis: *Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, amulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidia, homicidia, ebriitates, comessationes, et quæ his similia*³⁵. Et alibi generalius: *Sapientia carnis inimicitia est in Deum, legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest*³⁶. At vero cogitationum voluntates dici possunt ea consilia, quæ Scripturæ testimonio non probantur, qualia sunt illa, de quibus dictum est: *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei*³⁷, et cogitata, quæ ad obediendum Christo captiva non ducuntur. Quapropter necessarium et tutum est, semper et ubique servare illud quod a Davide dictum est: *Et consilium meum, justificationes tuæ*³⁸.

²⁹ Joan. viii, 59. ³⁰ ibid. 44. ³¹ I Thess. v, 5. ³² Galat. v, 19-21. ³³ Rom. viii, 7. ³⁴ II Cor. x, 4, 5. ³⁵ Psal. cxviii, 24.

Codex Colb. τέκνα τινός και υιούς ονομάζειν. Vossii vetus liber et alii duo τέκνα και υιούς τινος. Quod mox in interpretatione sequitur, qui ipsius faciunt voluntatem, ita intelligi debet, qui faciunt voluntatem ejus cujus filii sunt.

(22) Vocula αν, quæ in vulgatis deest, in duobus mss. invenitur. Statim codex Colb. πατρός υμών του.

(23) Reg. primus αρχηγόν. Alii tres mss. et editi αρχηγός. Paulo post unus ms. καθότι αξιον.

(24) Unus ms. et editi μένει, manet. Alii tres mss. μενει, manebit. Hæc Scripturæ verba aliter intel-

lecta sunt ab auctore Vulgatæ. Ea legi possunt in iis, quæ indicavimus, locis. Vox απειθεια, quæ duplicem intellectum habet, facit ut alii interpretes aliter vertant. Familiare est Græcis scriptoribus hanc vocem pro rebellione atque contumacia sumere.

(25) Illud est: additum est ex libris veteribus. Mox Reg. primus ονομασι λέγει: ο Αποστολος ειπών. Codex Colb. διαγορευει ο Αποστολος ειπών. Subinde Reg. primus ετινά εστι ταυτα, μοιχεια.

(26) Veteres duo libri λογισμοι: ετσι μη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΞΘ

Ἐπειδὴ γέγραπται, « *Ποιούντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιών* »: εἰ ἄλλα μὲν ἐστὶ (25) τὰ τῆς σαρκὸς θελήματα, ἄλλα δὲ τῶν διανοιών: καὶ ποία ταῦτα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ μὲν τῆς σαρκὸς θελήματα ἐν ἄλλῳ τόπῳ κατὰ μέρος ὀνομασι καταλέγει ὁ Ἀπόστολος, λέγων· *Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἐχθραί, εἴρεις, ζήλοι, θυμοί, ἐριθείαι, διχαστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις*: καὶ ἀλλαχού περιληπτικώτερον, ὅτι *τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρα εἰς θεόν*: τῷ γάρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὔτε γάρ δύναται: τὰ δὲ τῶν διανοιών θελήματα λογισμοί εἰεν ἂν μὴ (26) μαρτυρούμενοι ὑπὸ τῆς γραφῆς, οἷοι εἰσὶν ἐκεῖνοι, περὶ ὧν εἰρηται· *Λογισμοὺς καθαιρούντες, καὶ πᾶν ὑψῶμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ νοήματα μὴ αἰχμαλωτιζόμενα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ*. Διόπερ ἀναγκαῖον καὶ ἀσφαλὲς αἰεὶ καὶ πανταχοῦ φυλάσσειν ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· *Καὶ ἡ συμβουλίαι μου τὰ δικαιώματά σοι*.

³⁶ Ephes. ii, 3. ³⁷ Joan. iii, 36. ³⁸ Ephes. ii, 3.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟ'.

Τί ἐστιν, « Ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαποοούμενοι; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὴν πληροφορίαν τῆς αὐτοῦ εἰς Θεὸν πεποιθήσεως ἐξ ἀντιπαράθεσεως τοῦ ἀνθρωπίνου φρονήματος δεικνύς ὁ Ἀπόστολος, ἔκαστον τῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ κειμένων οὕτω τίθεισιν. Ὡς μὲν γὰρ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον φρόνημα, Ἐν παντὶ θλιδόμενοι, φησὶν· ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐπὶ Θεὸν πεποιθησὶν ἐπιφέρει τὸ (27), Ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· πάλιν, ὡς μὲν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον φρόνημα, Ἀπορούμενοι· ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐπὶ Θεὸν πεποιθησὶν, τὸ, Οὐκ ἐξαπορούμενοι· καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως. Οἶά ἐστι κάκεινα τὰ ἀλλαχῶ αὐτῷ εἰρημένα· Ὡς ἀποθηήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν· ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΑ'.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος, « Πλὴν τὰ ἐνόητα (28) δόξα ἐλεημοσύνην· καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστιν· » εἰ πάντων, ὅσα ἡμετέρις, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τὸν καθαρισμόν εὕρισκει.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Αὐτὴ ἡ ἀκολουθία τῶν προκειμένων σαφηνίζει τὸ εἰρημένον. Προσιπῶν γὰρ, ὅτι Καθαρίζετε τὸ ἔσωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, τὸ δὲ ἔσωθεν ὑμῶν γέμει ἀρπαγῆς (29) καὶ πορνείας, οὕτως ἐπήγαγε· Πλὴν τὰ ἐνόητα, δόξα ἐλεημοσύνην, καὶ ἰδοὺ πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστι (30)· πάντα ταῦτα δηλονότι ὅσα ἐν τῷ ἀρκάσει καὶ πλεονεκτεῖν ἀμαρτάνομεν, καὶ πονηρεύομεθα. Παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ζαχαρίας εἰπὼν· Ἴδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων (31) μου διδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ εἰ τινὸς ἐἴσηλοφάνθησα, ἀποδιδωμι τετραπλοῦν. Ὡστε ὅσα τοιαῦτά ἐστιν ἀμαρτήματα, ἅπερ δυνατὸν ἀναλῦσαι, καὶ ὑπὲρ ὧν ἐστιν ἀντιδοῦναι πολυπλάσιον, τούτῳ τῷ τρόπῳ καθαρῆσθαι· καὶ τούτῳ, φημι, τῷ τρόπῳ, οὐκ αὐτῷ καθ' ἑαυτὸν ἀρκούντι πρὸς τὴν κάθαρσιν, χρῆζοντι δὲ προηγουμένως τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· ἐν ᾧ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, ποιοῦντες ἐφ' ἑκάστῳ τοὺς ἀξίους καρπὸς τῆς μετανοίας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΒ'

Ἐπειδὴ πρόσταγμα ἐστὶ τοῦ Κυρίου μὴ μεριμᾶν περὶ τῆς αἰρίας, πῶς ὑγιῶς τὸ πρόσταγμα νοήσομεν (32); Ὁρώμεν γὰρ, ὅτι πολλὴν ἔχομεν σπουδὴν τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἔνεκεν, ὥστε παραθέσθαι καὶ τὰ πρὸς πλείονα χρόνον ἀρκέσαι δυνάμενα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ καταδεξάμενος τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν,

II Cor. iv, 8. ⁴⁰ II Cor. vi, 9, 10. ⁴¹ Luc. xi, 41. ⁴² ibid. 39. ⁴³ Luc. xix, 8. ⁴⁴ Ephes. i, 7. ⁴⁵ Luc. iii, 8. ⁴⁶ Matth. vi, 34.

(27) Vossii vetus liber et alii duo πεποίθησιν ἐπιφέρει. Vox ultima abest a vulgatis.

(28) Reg. primus τὰ ἐνόητα πάντα. Mox idem ms. cum Colb. ὑμῖν ἐστίν.

(29) Antiqui duo libri præter Voss. ἐξ ἀρπαγῆς. Post vocem ἀρπαγῆς ita in editis legitur, καὶ δόλου· sed illud, καὶ δόλου, in nostris quatuor mss. non

A

509 INTERROGATIO CCLXX.

Quid sibi vult illud: « In maximis difficultatibus versamur, sed non succumbimus? »

RESPONSIO.

Cum Apostolus certissimam suam plenissimamque in Deum fiduciam ex humana sapientia huic adversa ostendit, singula quæ hoc loco habentur, sic ordinat. Quantum quidem attinet ad humanam sapientiam: *In omnibus, inquit, tribulationem patimur: quantum vero ad fiduciam in Deum, subiungit illud, Sed non angustiamur* ⁴⁰. Rursus, quantum attinet ad sapientiam humanam, *In maximis difficultatibus versamur: quantum vero ad fiduciam in Deum, Non succumbimus*. Et reliqua similiter. Cujusmodi sunt ea quæ fuerunt alibi ab ipso dicta: *Quasi morientes, et ecce vivimus: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* ⁴⁰.

INTERROGATIO CCLXXI.

Cum Dominus dicat: « Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis ⁴¹: » nunquid peccata omnia, quæ quis commisit, mundantur per eleemosynam

RESPONSIO.

Series ipsa eorum quæ præcedunt, propositam quæstionem explanat. Nam, cum antea dixisset: *Mundatis quod de foris est calicis et catini: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate* ⁴²: tum demum addidit illud: *Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis: omnia hæc videlicet, quæcunque per rapinam et avaritiam peccamus, et nequiter agimus. Sed et Zacchæus hoc declarat, his verbis: Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus: et si quid aliquid defraudavi, reddo quadruplum* ⁴³. Itaque quæcunque sunt ejusmodi peccata, ut resolvi possint, et pro quibus liceat longe plura rependere, hoc modo expurgantur: hoc, inquam, modo: quandoquidem ipse per seipsum haud sufficit ad purgationem, sed primum indiget misericordia Dei et sanguine Christi: in quo etiam reliquorum omnium habemus redemptionem ⁴⁴, si fecerimus ob singula fructus dignos pœnitentiæ ⁴⁵.

510 INTERROGATIO CCLXXII.

Cum præceptum Domini sit, ut ne solliciti simus de crastino ⁴⁶: quomodo sumus hoc mandatum recte intellecturi? Videmus enim nos ad parandas res necessarias multum studii convertere, ita ut ea etiam quæ possunt ad longius tempus sufficere, recondantur.

RESPONSIO

Quisquis suscepit doctrinam Domini, qui dixit:

reperitur.

(30) Rursus duo illi quos dixi codices ὑμῖν ἐστίν, vobis erunt. Aliquanto post codex Colb. τὰ ἡμίσεια.

(31) Antiqui duo libri ὑπαρχόντων μοι. Haud longe vocula τι. addita est ex tribus codicibus. Subinde duo mss. δυνατὸν ἐστίν.

(32) Codices tres νοήσομεν.

*Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, adhibuitque certissimam et integerrimam fidem veritati promissionis, quam ipse subjungit: Et hæc omnia adjiciuntur vobis*⁴⁷: nequaquam in hujus vitæ curis verbum suffocantibus, ipsamque infecundum reddentibus, animum inutiliter occupat. Imo vero in bono certamine decertans ad complacendum Deo, credit Domino, dicenti: *Dignus est operarius cibo suo*⁴⁸, nec quidquam curat alimenti causa: sed laborat et sollicitus est, non propter se ipsum, sed propter mandatum Christi, quem admodum ostendit ac docuit Apostolus, cum dixit: *Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos*⁴⁹. Nam sui ipsius gratia sollicitum esse, crimen est amoris sui ipsius: contra, mandati ergo sollicitum esse et laborare, laus et præconium est animi, qui Christi et fratrum amore succenditur.

INTERROGATIO CCLXXIII.

*Quid est quod faciens aliquis, blasphemat in Spiritum sanctum*⁵⁰?

RESPONSIO.

Ex blasphemia, quæ tunc prolata est a Pharisæis, in quos etiam pronuntiatum est iudicium ejusmodi, perspicuum est, eum etiamnum in Spiritum sanctum blasphemum esse, qui efficaciam et fructus sancti Spiritus ascribit adversario: quod plerisque nostrum contingit, qui sæpe probum virum vanæ gloriæ cupidum temere appellamus, falsoque iracundiæ accusamus hominem, æmulationem bonam ostendentem, et ejusdem generis alia per pravas suspiciones ementitis nominibus vocamus.

INTERROGATIO CCLXXIV.

Quomodo quis efficiatur stultus in hoc sæculo.

RESPONSIO.

Si timuerit iudicium Dei, qui dicit: *Vae vobis qui prudentes estis in vobis ipsis, et coram vobis scientes*⁵¹; eumque imitatus fuerit, qui dixit: *Brutus factus sum apud te*⁵²: et si rejecta omni opinione prudentiæ, nullam propriam cogitationem prius comprobavit tanquam bonam, imo si ne initio quidem quidquam prius cogitaverit, quam ab ipso Domini præcepto sit assuefactus ad id quod placet Deo, sive in opere, sive in sermone, sive in

⁴⁷ Matth. vi, 33. ⁴⁸ Matth. x, 40. ⁴⁹ Act. xx, 35. ⁵⁰ Marc. iii, 29. ⁵¹ Isa. v, 21. ⁵² Psal. lxxii, 23.

(33) Reg. primus solus αὐτοῦ ἐστὶ. Mox editi δι' αὐτόν. Veteres quatuor libri præter Voss. δι' αὐτόν. Hoc ipso in loco duo mss. ἐντολὴν τοῦ Κυρίου.

(34) Codex Colb. ἔχει ἔγκλημα. Mox Reg. secundus et editi φιλοχρίστου καὶ διαθέσεως φιλαδέλφου. quod alio ordine edidimus, veteres duos libros secuti.

(35) Reg. primus τί ἂν τις. Editi τί ἐάν τις. Mox idem ms. et Voss. ἤξ ἐβλασφήμησαν. Subinde Reg. primus τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐτέθη, *lata est hæc Dei sententia.*

(36) Sic veteres duo libri, non ut editi βλασφημεῖ

αἰεπόντος. Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ πληροφωρηθεὶς τὴν ἀλήθειαν τῆς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ἐπαγρόντος. Καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. οὐκ ἐν ταῖς βιωτικαῖς μεριμναῖς ταῖς συμπνιγούσαις τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπον ποιούσαις, καταργεῖ τὴν ψυχὴν. Ἐν δὲ τῷ καλῷ ἀγῶνι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἀγωνιζόμενος, πιστεύει τῷ Κυρίῳ εἰπόντι· Ἄξιός ἐστι ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ (33). καὶ οὐδὲν ταύτης ἔνεκεν περιεργάζεται. Ἐργάζεται δὲ καὶ μεριμνᾷ οὐχὶ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ, καθὼς ὑπέδειξε καὶ ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιώματα δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων. Τὸ μὲν γὰρ δι' ἑαυτὸν μεριμνᾷν φιλαυτίας ἐστὶν ἔγκλημα (34). τὸ δὲ διὰ τὴν ἐντολὴν μεριμνᾷν καὶ ἐργάζεσθαι φιλοχρίστου καὶ φιλαδέλφου διαθέσεώς ἐστιν ἐγκώμιον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΓ'.

Τι ἂν τις (35) ποιήσας, βλασφημεῖ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐκ τῆς τότε βλασφημίας, ἣν ἐβλασφήμησαν οἱ Φαρισαῖοι, ἐφ' οἷς καὶ τὸ κρίμα τοῦτο ἐτέθη, δὴλόν ἐστιν, ὅτι καὶ νῦν ἐκεῖνος βλασφημεῖ (36) εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃς ἂν τὰς ἐνεργείας καὶ τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ ἐναντίῳ ἐπιφημίση. ὅπερ πάσχομεν οἱ πολλοὶ, τὸν μὲν σπουδαῖον κενόδοξον πολλακίς βίψοκινδύνως ἀποκαλοῦντες, τοῦ δὲ ζῆλον ἀγαθὸν ἐπιδεικνυμένου ὀργὴν καταψευδόμενοι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐν ὑπονοίαις πονηραῖς ψευδῶς ἐπιφημιζοῦντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΔ'.

Πῶς γίνεται τις ἐν τῷ αἵματι τούτῳ μωρός;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐὰν φοβηθῇ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ (37), λέγοντος. Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες. καὶ μιμησάται τὸν εἰπόντα. Κτηνώδης ἐγενήθη παρὰ σοί. καὶ πάσαν ὀήσιν συνέσεως ἀποβαλὼν, μὴ πρότερόν τι τῶν ἰδίων λογισμῶν ὡς ἀγαθὸν ἐγκρίνη (38), μήτε μὴν λογίσσεται τι τὴν ἀρχὴν, πρὶν ἂν ὑπ' αὐτῆς τοῦ Κυρίου τῆς ἐντολῆς συνετισθῇ (39) πρὸς τὸ ἀρέσκειν τῷ Θεῷ εἶτε ἐν ἔργῳ, εἶτε ἐν λόγῳ, εἶτε ἐν ἐνθυμήσει, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος.

τὸ. Aliquanto infra codex Colb. καὶ πολλὰ τοιαῦτα, et ejusdem generis multa.

(37) Editi et antiqui duo libri τοῦ Κυρίου λέγοντος. Alii duo mss. ἐν in contextu. Mox Reg. primus ἐνώπιον ἑαυτῶν. Alius ms. et editi αὐτῶν.

(38) Regii duo mss. ἐγκρίνη. Editi ἐγκρίνηται. Nec ita multo post Reg. primus λογίσσεται τι. Vocula τι deest in vulgatis.

(39) Sic Vossii liber et alii duo. Editi ἐθισθῇ τὸ ἀρέσκειν Θεῷ. Ibidem editi εἶτε ἐν ἔργῳ, εἶτε ἐν ἐνθυμήσει. At mss. ut in contextu. Subinde duo mss. διὰ τοῦ Χριστοῦ. Alii duo et editi διὰ τὸν Κύριον.

Πεποιθήσιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἄλογισασθαί τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν· ἀλλ' ἡ ἰκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ διδάσκοντος ἀνθρώπων γινώσιν, καθὼς γέγραπται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΕ΄.

Εἰ δύναται ἐγκοῦσαι πρόθεσιν ἀγίου ὁ Σατανᾶς, δεῖ γέγραπται· « Ἐγὼ μὲν Παῦλος προσηθέμην ἔλθειν καὶ ἅπαξ καὶ δις, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς. »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῶν ἐν Κυρίῳ κατορθωμάτων τὰ μὲν προθέσει καὶ κρίσει ψυχῆς ἐκτελεῖται, τὰ δὲ διὰ σώματος ἐνεργεῖται ἢ ἐν σπουδῇ ἢ ἐν ὑπομονῇ. Ὅσα μὲν οὖν ἐν προθέσει τῆς ψυχῆς καὶ κρίσει κεῖται (40), ταῦτα ἐγκοῦσαι οὐδενὶ τρόπῳ δυνατόν ἐστι τῷ Σατανᾶ· ἐν δὲ τοῖς διὰ σωματικῆς ἐνεργείας κατορθουμένοις πολλάκις τι καὶ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς γενέσθαι ἐμπόδιον, εἰς δοκιμὴν καὶ ἐλεγχον τοῦ ἐμποδιζομένου, ἵνα ἢ μετατιθέμενος τῆς ἀγαθῆς προθέσεως ἐλεγχθῇ, ὡς οἱ ἐπὶ τῆς πέτρας σπαρέντες, οἱ πρὸς ἄλλγον μὲν τὸν λόγον μετὰ (41) χαρᾶς ἐδέξαντο, γενομένης δὲ θλίψεως, εὐθέως ἀπέστησαν· ἢ ἐπιμένον τοῖς καλοῖς ἀποδειχθῇ ἐν σπουδῇ τῶν κατορθωμάτων, ὡς αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος, ὃς πολλάκις προθέμενος ἀπελθεῖν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ κωλυθεὶς, ὡς αὐτὸς ὠμολόγησεν, ὁμῶς οὐκ ἐκῆυσατο θέλων, μέχρις ὅτε καὶ ἐπλήρωσεν ὁ προέθετο· ἐν δὲ ὑπομονῇ, ὡς ὁ Ἰωβ, ὃς, τσαῦτα (42) ὑπὸ τοῦ διαβόλου παθὼν, ἀναγκάζοντος φθέγξασθαί τι βλάσφημον, ἢ ἀχαριστήσαι Θεῷ, καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων συμφορῶν οὐκ ἐξέστη τῆς εὐσεβοῦς κρίσεως, καὶ τοῦ φρονεῖν περὶ Θεοῦ ὑγιῶς. Γέγραπται γάρ περὶ αὐτοῦ· Ἐν πᾶσι τούτοις οὐδὲν ἤμαρτεν (43) Ἰωβ τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀφροσύνην τῷ Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΖ΄.

Τί ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημενον, « Εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐδαιμονικόν, καὶ τέλειον; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πολλὰ ἐστίν, ἃ ὁ Θεὸς θέλει· τὰ μὲν ἐν (44) μακροθυμίᾳ καὶ χρηστότητι, ἅπερ ἀγαθὰ ἐστὶ τε καὶ λέγεται· τὰ δὲ κατ' ὀργὴν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, ἅπερ κακὰ ὀνομάζεται. Ἐγὼ γὰρ εἶμι, φησὶν, ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κελῶν κακά. Κακὰ δὲ, οὐχ ὑπὲρ ὧν κολαζόμεθα, ἀλλὰ δι' ὧν παιδεύομεθα. Τὰ δὲ παιδεύοντα, καὶ διὰ τῆς κακώσεως εἰς ἐπιστροφήν ἄγοντα, γίνονται εἰς ἀγαθόν. Ὅσα μὲν οὖν μα-

⁵² II Cor. III, 4, 5. ⁵³ Psal. xciii, 40. ⁵⁴ I Thess. II, 18. ⁵⁵ Luc. VIII, 15. ⁵⁶ Rom. I, 15. ⁵⁷ Joh I, 22. ⁵⁸ Rom. XII, 2. ⁵⁹ Isa. XLV, 7.

(40) Editi et Reg. tertius ἐν προθέσει ψυχῆς κεῖται. Codex Voss. et alii duo ut in contextu. Aliquantum infra editi πολλάκις τε καί. At miss. tres πολλάκις τι καί.

(41) Vossii vetus liber et alii duo μὲν τὸν σπόρον μετὰ, semen cum gaudio receperunt. Mox codex

A cogitatione, cum Apostolus dicat : *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum : non quomodo sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est* ⁵², qui docet hominem scientiam ⁵³, sicut scriptum est.

INTERROGATIO CCLXXV.

Nunquid sancti alicujus consilium propositumque Satanas possit impedire : quoniam scriptum est : « Ego videm Paulus proposui venire et semel et iterum, sed impedivit nos Satanas » ⁵⁴.

RESPONSIO.

Inter recte facta quæ in Domino fiunt, alia perficiuntur a voluntate et a judicio animæ : alia vero a corpore aut per studium aut per patientiam eduntur. Quæcumque igitur in animæ voluntate ac judicio sita sunt, ea Satanas impedire nullo modo potest : in iis vero quæ per corporalem actionem geruntur, Deus plerumque, eum, qui impeditur, probaturus ac exploraturus, aliquid nasci permittit impedimenti : ut aut mutasse bonum propositum convincatur, velut ii qui fuerant supra petram seminati, qui ad breve quidem tempus cum gaudio susceperunt verbum, exorta vero adversitate, confestim recesserunt ⁵⁵ : aut appareat eum per recte factorum studium in bonis perseverare : quem admodum ipse Apostolus, qui non raro proposuit ad Romanos accedere, et licet impeditus, velut ipse confessus est ⁵⁶, tamen non destitit velle, donec quod proposuerat, perfecit ; in patientia vero, uti Job, qui tanta mala perpressus a diabolo, qui cum impellebat, ut blasphemii aliquid diceret, aut esset in Deum ingratus, nihilominus tamen etiam ad extremas usque calamitates neque a pio judicio, neque a sana de Deo sententia recessit : siquidem de eo scriptum est : *In omnibus his nihil peccavi Job labiis suis coram Deo, et non dedit insipientiam Deo* ⁵⁷?

INTERROGATIO CCLXXVI.

Quid est, quod dictum est ab Apostolo : « Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta » ⁵⁸.

RESPONSIO.

Multa sunt, quæ vult Deus : alia quidem per tolerantiam et benignitatem, quæ et bona sunt et vocantur : alia vero per iram ob peccata nostra, quæ nominantur mala. *Ego enim sum, inquit, qui facio pacem, et creo mala* ⁵⁹. Mala autem, non propter quæ punimur, sed **512** per quæ erudimur. Porro quæ erudiunt, et per afflictationem ad conversionem ducunt, cedunt in bonum. Quæcumque

Colb. θλίψεως ἢ διωγμῶν.

(42) Antiqui duo libri ὃς, τοιαῦτα.

(43) Unus ms. τούτοις τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ εὐδέν.

(44) Voculam ἐν addidimus ex libris veteribus.

igitur Deus vult ceu tolerans et benignus, hæc et nos velimus imitemurque necesse est. *Estote enim, inquit, misericordes, sicut et Pater vester misericors est*⁶¹. Itidem Apostolus: *Estote, inquit, imitatores Dei, sicut filii charissimi; et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos*⁶². Quæcunque vero peccatorum nostrorum causa per iram inducit, quæ, uti jam dixi, ideo appellantur mala, quod molestiam afferant, ea facere nobis nullo modo licet. Neque enim quoniam voluntas Dei est, ut homines sæpe aut fame, aut peste, aut bello, aut alia quadam hujusmodi calamitate interimantur, convenit huic nos voluntati inservire. Nam ad res hujusmodi etiam malis ministris utitur Deus, juxta id quod scriptum est: *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissionem per angelos malos*⁶³. Primum igitur quærendum est, quæ sit Dei voluntas bona: deinde, ubi cogoverimus bonam; tum expendendum, an bona hæc voluntas sit etiam Deo grata et accepta. Est enim aliquid quod peculiari quidem ratione et Dei est voluntas, et bona voluntas est: sed tamen, si id factum sit modo aut personæ aut tempori non apto, non jam amplius Deo placet. Exempli causa, voluntas erat Dei, eaque bona erat, adolere Deo: sed Deo gratum non erat id a Dathan et ab Abiron præstari⁶⁴. Ac rursus, Dei est voluntas, eaque bona est, ut detur eleemosyna: sed id ad humanam gloriam consequendam facere, non amplius Deo gratum est⁶⁵. Et iterum, voluntas Dei erat, eaque bona erat, ut discipuli id quod in aures audierant, prædicarent super tecta⁶⁶: sed ante tempus quidquam dicere, non jam amplius Deo erat jucundum: *Nemini enim, inquit, dixeritis visionem hanc, donec Filius hominis a mortuis resurgat*⁶⁷. Et in summa omnis voluntas Dei bona tunc etiam placita est, cum in ipsa impletum fuerit quod dictum est ab Apostolo: *Omnia in Dei gloriam facite*⁶⁸. Et, *Omnia honeste et secundum ordinem fiant*⁶⁹. Rursus vero, cum aliqua fuerit voluntas Dei, eaque bona ac grata exstiterit, ne sic quidem oportet securo esse animo: sed contendere et curare, ut id perfectum sit et integrum, modo habita ratione ejus quæ sit rei, an fiat ex præcepto, modo facientis consideratis viribus. *Diligens enim, inquit, Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex tota virtute tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex tota mente tua, et proximum tuum sicut teipsum*⁷⁰: quemadmodum etiam in Evangelio secundum Joannem Dominus docuit. Sed et sic conficiendum est mandatum

Α κροθυμῶν καὶ χρηστευόμενος θέλει ὁ Θεὸς, ταῦτα καὶ ἡμᾶς καὶ θέλει καὶ μιμῆσθαι ἀναγκαῖον. *Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν* (45) *οἰκτίρμων ἐστίν*. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ, *Γίνεσθε, φησὶ, μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ· καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς*, Ὅσα δὲ κατ' ὀργὴν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐπάγει, ταῦτα κακὰ λεγόμενα, ὡς εἶπον, τῷ λόγῳ τῆς κακώσεως, οὐ πάντως καὶ ἡμῖν ἐξεστὶ ποιεῖν (46). Οὐ γὰρ ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ, λιμῶ πολλάκις, ἢ λοιμῶ, ἢ πολέμῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιοῦτῳ διαφθαρήναι ἀνθρώπους, τῷ θελήματι τούτῳ ἐξυπηρετεῖσθαι ἡμᾶς χρῆ. Πρὸς γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ὑπηρεταῖς κακοῖς ὁ Θεὸς κέχρηται, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι *Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ ὀργὴν, καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν*. Οὐκοῦν πρῶτον μὲν ζητεῖν δεῖ, τί τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ· εἶτα, ὅταν γνωρίσωμεν τὸ ἀγαθὸν (47), ἐξετάζειν, εἰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐστίν. Ἔστι γὰρ τι, ὃ τῷ μὲν ἰδίῳ λόγῳ καὶ θέλημα Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ἀγαθὸν ἐστίν· ὅταν δὲ ἢ παρὰ πρόσωπον, ἢ παρὰ καιρὸν γένηται, οὐκέτι καὶ εὐάρεστον Θεῷ ἐστίν. Οἶον, θέλημα Θεοῦ ἦν, καὶ ἀγαθὸν ἦν τὸ θυμῶν Θεῷ, ἀλλ' οὐκ ἦν εὐάρεστον Θεῷ, τοὺς περὶ Δαθάν καὶ Ἀβειρῶν τοῦτο ποιεῖν. Καὶ πάλιν, θέλημα Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ἀγαθὸν ἐστὶ τὸ ἐλεημοσύνην ποιεῖν· ἀλλὰ τὸ ἐνεκεν τοῦ δοξασθῆναι ὑπὸ ἰῶν ἀνθρώπων ποιεῖν, οὐκέτι καὶ εὐάρεστον Θεῷ ἐστὶ. Καὶ πάλιν, θέλημα Θεοῦ ἦν, καὶ ἀγαθὸν ἦν τὸ μαθητὰς, ὃ πρὸς τὸ οὖς ἤκουσαν, κηρύξαι ἐπὶ τῶν διομάτων· ἀλλὰ τὸ πρὸ καιροῦ τι εἰπεῖν οὐκέτι καὶ εὐάρεστον ἦν τῷ Θεῷ· *Μηδενὶ γὰρ εἰπητε, φησὶ, τὸ ὄραμα τοῦτο, ἕως οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ*. Καὶ καθόλου πᾶν θέλημα Θεοῦ ἀγαθὸν τότε καὶ εὐάρεστον ἐστίν, ὅταν πληρωθῆ ἐπ' αὐτῷ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· *Πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε· καὶ, Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω*. Πάλιν δὲ, ὅταν καὶ θέλημα Θεοῦ ἢ τι, καὶ ἀγαθὸν ἢ, καὶ εὐάρεστον ἢ, οὐδ' οὕτως ἀμεριμνεῖν χρῆ, ἀλλ' ἀγωνιᾶν καὶ φρονεῖν, ὅπως τέλειον καὶ ἀνελλιπέως τοῦτο ἢ· ἐν μέτρῳ ποτὲ μὲν τοῦ γινομένου, εἰ κατὰ τὸ προστεταγμένον γίνεται, ποτὲ δὲ τῆς τοῦ ποιούντος δυνάμεως. Ἀγαπήσεις γὰρ, φησὶ, *Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν*· καθὼς καὶ ὁ (48) Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ ἐδίδαξε. Καὶ πᾶσαν δὲ ἐντολήν (49), καθὼς γέγραπται· *Μακάριος γὰρ, φησὶν,*

⁶¹ Luc. vi, 36. ⁶² Ephes. v, 1, 2. ⁶³ Psal. LXXVII, 49. ⁶⁴ Num. xvi, 1 sqq. ⁶⁵ Matth. vi, 2. ⁶⁶ Matth. x, 27. ⁶⁷ Matth. xvii, 9. ⁶⁸ I Cor. x, 31. ⁶⁹ I Cor. xiv, 40. ⁷⁰ Luc. x, 27.

(45) Vossii vetus liber Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Aliquanto post unus ms. ἠγάπησεν ὑμᾶς.

(46) Sic libri veteres, non ut editi, in quibus verbum ποτεῖν desideratur. Aliquanto infra codex Colb. ὑπηρεταῖς πονηροῖς.

(47) Codex Colb. γνωρίσωμεν τὸ ἀγαθὸν θέλημα.

(48) Editi τὸν πλησίον, καθὼς ὁ. Veteres duo libri

ita, ut in contextu legi potest.

(49) Illud, καὶ πᾶσαν δὲ ἐντολήν, aut ἑλλειπτικῶς dictum est, aut hoc loco aliquid a librariis omissum fuit. Mox editi et Reg. tertius φησὶν ὁ Κύριος, ὅν ἐλθὼν ὁ Κύριος εὐρήσει. Codex Colb. ut in contextu.

ὁ δούλος, ὃν ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ, εἰρήσῃ αὐτὸν οὕτως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΖ'.

Ποῦόν ἐστι τὸ ταμειῖον, εἰς δ' εἰσελθεῖν τὸν προσευχόμενον προστάσσει ὁ Κύριος;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ταμειῖον μὲν ἡ συνθήθεια ὀνομάζειν οἶδεν οἶκον σχολάζοντα καὶ ἀνακεχωρημένον, ἐν ᾧ ἀποτιθέμεθα ἅπερ ἂν ταμειύσασθαι βουλευθῶμεν· ἢ ἐν ᾧ κρυβῆναι δυνατὸν, κατὰ τὸ καὶ ἐν τῷ προφήτῃ εἰρημένον· Βάδιζε, λαός μου, εἰσελθε εἰς τὸ ταμειῖόν σου, ἀποκρύβῃσι. Τὴν δὲ δύναμιν τῆς ἐντολῆς ἡ ὑπόθεσις σαφηνίζει· πρὸς γὰρ τοὺς νοσοῦντας τὸ πάθος τῆς ἀνθρωπαρεσκειᾶς ὁ λόγος ἐστίν. Ὡστε ἂν μὲν τις ὑπὸ τοῦ πάθους ἐκαίνου παρενοχλήται, καλῶς ποιῇ, ὑπαναχωρῶν ἐν τῇ προσευχῇ καὶ μονούμενος, μέχρις ἂν δυναθῇ ἀναλαβεῖν τὴν ἑξίν τοῦ μὴ περιδλεπῆσθαι (50) εἰς τοὺς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους, εἰς μόνον δὲ τὸν Θεὸν ἀποδίδει, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ἰδοῦ, ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν· ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς· οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. Ἐάν δὲ τις Θεοῦ χάριτι καθαρεύῃ τοῦ πάθους ἐκείνου, οὐκ ἔχει ἀνάγκην κρύπτειν τὸ καλόν. Ὅπερ διδάσκων αὐτῆς ὁ Κύριος, λέγει· Οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη. Οὐδὲ καλοῦσι λύχνον, καὶ τιθέασιν αὐτὸν (51) ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ δὲ αὐτὸς νοῦς καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἐπὶ τῆς νηστείας, ἅπερ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ κεῖται· καὶ καθόλου ἐπὶ παντὸς πράγματος τῆς θεοσεβείας.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΗ'.

Πῶς τὸ πνεῦμά τινος προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς αὐτοῦ (52) ἀκαρπός ἐστιν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦτο περὶ τῶν ἐν γλώσῃ ἀγνωσμένων τοῖς ἀκούουσι τὰς προσευχὰς ἀναπεμπόντων ἐρρήθη. Φησὶ γάρ· Ἐάν προσεύχωμαι γλώσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὃ δὲ νοῦς μου ἀκαρπός ἐστιν. Ὅταν μὲν γὰρ ἀγνωστα ἢ τοῖς παροῦσι τὰ ῥήματα τῆς προσευχῆς, ἀκαρπός ἐστίν ὁ νοῦς τοῦ προσευχομένου, μηδενὸς ὠφελουμένου· ὅταν δὲ οἱ παρόντες νοῦσι τὴν προσευχὴν ὠφελειν δυναμένην τοὺς ἀκούοντας, τότε ὁ προσευχόμενος καρπὸν ἔχει τῶν ὠφελουμένων βελτίωσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ πάσης ἐκφωνήσεως τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων. Γέγραπται γάρ· Ἄλλ' εἰ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως.

⁷¹ Matth. xxiv, 46. ⁷² Isa. xlvii, 20. ⁷³ Psal. cxii, 2. ⁷⁴ Matth. v, 14-16. ⁷⁵ I Cor. xiv, 14.

⁷⁶ Ephes. iv, 29.

(50) Editi παραδλεπῆσθαι. Vossii vetus liber et alii tres περιδλεπῆσθαι.

(51) Vocem αὐτόν addidi ex duobus codicibus.

omne, prout scriptum est: Nam, inquit, beatus ille servus quem cum venerit dominus ejus, inveniet sic facientem ⁷¹.

513 INTERROGATIO CCLXXVII

Quale est conclave, in quod orantem intrare Dominus jubet?

RESPONSIO.

Conclave consuetudo nominare solet partem domus vacantem et separatam, in qua reponimus quidquid asservare voluerimus: aut in qua quis potest occultari, juxta id quod in propheta quoque dictum est: Vade, populus meus, ingredere in conclave tuum, abscondere ⁷². Cæterum vim mandati argumentum ipsum declarat: siquidem sermo est ad ægrotos quosdam, quorum morbus studium erat placendi hominibus. Quare, si quis ab illo vitio infestetur, recte facit, si secedat, sitque in precando solitarius, donec habitum assequi potuerit non respiciendi ad humanas laudes, sed in solum Deum intuendi, exemplo ejus, qui dixit: Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum: sicut oculi uncillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum ⁷³. Quod si quispiam ex Dei munere liber sit ab hoc vitio, non necesse habet bonum abscondere. Id quod docet Dominus ipse, his verbis: Non potest civitas abscondi supra montem posita. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, et lucet omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est ⁷⁴. Atque hoc idem sentiendum est et de elemosyna et de jejuniis, quorum mentio fit in eodem loco; et in universum de omni negotio pietatis.

INTERROGATIO CCLXXVIII.

Quomodo spiritus alicujus orat, mens autem illius sine fructu est?

RESPONSIO.

Hoc dictum est de iis qui lingua aliqua, quæ audientibus ignota sit, precantur. Ait enim: Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est ⁷⁵. Quando enim ignota sunt astantibus precum verba, sine fructu est mens precantis, cum nemo utilitatem ullam percipiat: quando autem qui adsunt, precationem quæ prodesse audientibus possit, intelligunt, tunc qui orat fructum hunc habet, ut meliores fiant qui juvantur. Atque etiam similis ratio est in omni pronuntiatione verborum Dei. Scriptum est enim: Sed si quis bonus ad ædificationem fidei ⁷⁶.

(52) Illud αὐτοῦ in editis quidem non legitur, sed ex Colbertino sumptum est.

INTERROGATIO CCLXXIX.

Quid significet illud, « Psallite intelligenter ».

RESPONSIO.

Quod est in cibus sensus qualitatis cibi cujusque, hoc in verbis sacræ Scripturæ est intelligentia. *Nam, inquit, fauces cibos degustant : 514 mens vero verba dijudicat* ⁷⁸. Si quis igitur animo ita accititur per vim et efficaciam uniuscujusque verbi, velut afficitur gustu per qualitatem cibi cujusque, is confecit mandatum illud : *Psallite intelligenter.*

INTERROGATIO CCLXXX.

Quis est qui mundus est corde ?

RESPONSIO.

Qui non convincitur a semetipso, tanquam qui mandatum spreverit Dei, aut prætermiserit, aut neglexerit.

INTERROGATIO CCLXXXI.

Quæ psallere non vult, an cogenda sit.

RESPONSIO.

Nisi alacriter accedat ad psallendum, et nisi ferat præ se affectum illius, qui dixit : *Quam dulcia faucibus meis eloquii tua, super mel ori meo* ⁸⁰ : et nisi putet magnum detrimentum desidiam esse, aut corrigatur, aut expellatur, ne modicum fermentum totam massam corrumpat ⁸¹.

INTERROGATIO CCLXXXII.

Quinam sunt ii, qui dicunt : « Manducavimus coram te, et bibimus : » et tamen audient : « Nescio vos » ?

RESPONSIO.

Fortasse illi, quos in sua persona descripsit Apostolus, his verbis : *Si linguas hominum loquar, et angelorum, et quæ sequuntur. Et si habeam omnem fidem : et si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum : et si tradidero corpus meum ut comburam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* ⁸². Quod didicerat Apostolus a Domino, qui de quibusdam dixit : *Faciunt enim ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, recipiunt mercedem suam* ⁸³. Quidquid enim non charitatis erga Deum, sed humanæ laudis gratia efficitur, qualecunque tandem id fuerit, laudem pietatis non consequitur, sed vituperatur tanquam stulium aut placendi hominibus vel sibi ipsi, aut contentionis, aut invidiæ, aut similis cujusdam causæ. Quamobrem quod est hujusmodi, id Dominus iniquitatis

⁷⁷ Psal. XLVI, 8. ⁷⁸ Job XII, 11, apud LXX. ⁷⁹ Matth. v, 8. ⁸⁰ Psal. cxviii, 105. ⁸¹ Galat. v, 9. ⁸² Luc. XIII, 26, 27. ⁸³ I Cor. XIII, 1 seqq. ⁸⁴ Matth. vi, 2.

(53) Unus ms. αἰσθησις τῆς ποιότητος.

(54) Aliter apud LXX legitur, nempe hoc modo, οὗς μὲν γὰρ ῥήματα διακρίνει, *Nam auris quidem verba dijudicat*: sed Chrysostomus, ut in notis Nobilii legitur, monet aliqua exemplaria pro οὗς habuisse νοῦς. Statim idem ille quem mox dixi codex τὴν γαῦσιν τῆ ποιότητι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΟΘ

Τί ἐστὶ τὸ, « Ψάλατε συνετώς; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν βρωμάτων ἡ αἰσθησις τῆς ποιότητος (53) ἐκάστου βρώματος, τοῦτό ἐστὶν ἐπὶ τῶν ῥημάτων τῆς ἀγίας Γραφῆς ἡ σύνεσις. *Λάρυγξ μὲν γὰρ, φησί, σίτα γεύεται, νοῦς δὲ ῥήματα διακρίνει* (54). Ἐὰν οὖν τις οὕτω συνδιατεθῆ τὴν ψυχὴν τῆ δυνάμει ἐκάστου ῥήματος, ὡς συνδιατίθεται τὴν γεῦσιν τῆ ποιότητι ἐκάστου βρώματος, ὁ τοιοῦτος ἐπλήρωσε τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν· *Ψάλατε συνετώς.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΠ

Τίς ἐστὶν ὁ καθαρὸς τῆ καρδία;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὴ λαμβανόμενος ἑαυτοῦ ἐπὶ ἀθετήσει ἐντολῆς Θεοῦ, ἢ ἐλλείψει (55), ἢ ἀμελεία.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΠΑ.

Τὴν μὴ θέλουσαν ψάλαί, εἰ χεῖ ἀναγκάζεσθαι (56).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὴ ἐπιθυμητικῶς ἐρχεται ἐπὶ τὸ ψάλλειν, καὶ εἰ μὴ ἐπιφαίνεται αὐτῇ ἡ διάθεσις τοῦ εἰπόντος· *Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου*· καὶ εἰ μὴ ζημιαν μεγάλην ἤγεται τὴν ἀρχίαν, ἢ διορθωσάσθω, ἢ ἐξαρθήτω, ἵνα μὴ μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα δολώσῃ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΠΒ.

Τίνας εἰσὶν οἱ λέγοντες, « Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου καὶ ἐπόμην, » καὶ ἀκούοντες, « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς; »

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰχα ἐκεῖνοι, οὗς ὑπέγραψεν ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ ἰδίου προσώπου, εἰπών· *Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν γνώσιν, καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν· καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου· καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι* (57). Ὅπερ ἐπαυδέθη ὁ Ἀπόστολος παρὰ τοῦ Κυρίου εἰπόντος περὶ τινῶν· *Ποιοῦσι γὰρ πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.* Τὸ γὰρ μὴ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ διὰ τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον γινόμενον, οἶον ἂν ἦ, οὐ θεοσεβείας ἔπαινον εὐρίσκει, ἀλλ' ἀνθρωπαρεσκειας, ἢ αὐταρεσκειας, ἢ φιλονεικίας, ἢ φθόνου, ἢ τινος (58) τοιαύτης αἰτίας ἔχει τὸ κριμα. Διὸ καὶ ἀδικίας ἔργον τὸ τοιοῦτον ὁ Κύριος

⁷⁷ Psal. XLVI, 8. ⁷⁸ Job XII, 11, apud LXX. ⁷⁹ Matth. v, 8. ⁸⁰ Psal. cxviii, 105. ⁸¹ Galat. v, 9. ⁸² Luc. XIII, 26, 27. ⁸³ I Cor. XIII, 1 seqq. ⁸⁴ Matth. vi, 2.

(53) Unus ms. αἰσθησις τῆς ποιότητος.

(54) Aliter apud LXX legitur, nempe hoc modo, οὗς μὲν γὰρ ῥήματα διακρίνει, *Nam auris quidem verba dijudicat*: sed Chrysostomus, ut in notis Nobilii legitur, monet aliqua exemplaria pro οὗς habuisse νοῦς. Statim idem ille quem mox dixi codex τὴν γαῦσιν τῆ ποιότητι.

(55) Reg. primus et Voss. ἢ ἐν ἐλλείψει.

(56) Vossii vetus liber et alius ms. θέλουσαν ψάλλειν. Codex Colb. τὸν μὴ θέλοντα.... ἐπιφαίνεται αὐτῷ.

(57) Unus ms. οὐθὲν ὠφελοῦμαι.

(58) Codex Colb. ἢ ἄλλης τινός.

ονομάζει, λέγων πρὸς τοὺς εἰπόντας τὸ, Ἐφάγομεν ἑνώπιόν σου, καὶ τὰ ἐξῆς· Ἀπόστρεψε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες ἐργάται ἀδικίας. Πῶς γὰρ οὐκ ἀδικίας ἐργάται οἱ ταῖς τοῦ Θεοῦ δωρεαῖς εἰς πραγματείαν τῶν ἰδίων ἡδονῶν καταχρώμενοι; Οἷον ἦσαν ἐκεῖνοι περὶ ὧν φησιν ὁ Ἀπόστολος· Οὐ γὰρ ἐσμεν ὡς οἱ πολλοὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὡν ἀπάντων καθαρεύων ἀποδέδεικται ἡμῖν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος δι' ὧν φησιν· Οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν ὑμῖν (59), καθὼς οἴδατε, οὔτε προφάσει πλεονεξίας· Θεὸς μάρτυς· οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀπ' ὑμῶν, οὔτε ἀπ' ἄλλων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΓ'.

Εἰ ὁ ποιῶν τὸ θέλημά τινος κοινωνός ἐστί ἐκεῖνου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ πιστεύομεν τῷ Κυρίῳ λέγοντι· Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δούλος ἐστί τῆς ἁμαρτίας· καὶ πάλιν· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ (60) διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν· οὐδαμην, ὅτι οὐχὶ κοινωνὸς ἀπλῶς, ἀλλὰ κύριον ἑαυτοῦ καὶ πατέρα ἐπιγράφεται ἐκεῖνον, οὗ τὸ ἔργον ποιεῖ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο σαφῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος, λέγων· Οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δούλοι ἐστε ᾧ ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην;

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΔ'.

Ἐὰν πτωγέυση ἀδελφότης διὰ περίστασιν ἢ νόσον (61), εἰ ἀδιάκριτόν ἐστι παρ' ἐτέρων λαμβάνειν τὰ πρὸς τὴν χρῆσιν· καὶ εἰ χρῆ, παρὰ τίνων λήψεται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μνημονεύων τοῦ Κυρίου εἰπόντος, Ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησατε, φροντίδα πολλὴν μετὰ σπουδῆς πλείονος καὶ ἐπιμελείας ποιεῖται ἄξιος εἶναι ἀδελφός τοῦ Κυρίου (62) τετάχθαι. Ἐὰν οὖν τις τοιοῦτος ᾖ, μὴ διακρινέσθω λαμβάνων, ἀλλ' εὐχαριστεῖτω. Παρὰ τίνων δὲ χρῆ λαμβάνειν, καὶ πότε, καὶ πῶς, ὁ τὴν κοινήν φροντίδα ἐπιτεταγμένος δοκιμάζειν ὀφείλει· μνημονεύων τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος· Ἐλαίον ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπαράτω τὴν κεφαλὴν μου· καὶ πάλιν· Πορεύομενος ἐν ὁδοῖ ἀμώμω, οὗτός μοι ἐλειτουργεῖ.

⁶⁰ Luc. xiii, 26, 27. ⁶¹ II Cor. ii, 17. ⁶² I Tim. vi, 5. ⁶³ I Thess. ii, 4-6. ⁶⁴ Joan. viii, 34. ⁶⁵ ibid. 44. ⁶⁶ Rom. vi, 16. ⁶⁷ Matth. xxv, 40. ⁶⁸ Psal. cxl, 5. ⁶⁹ Psal. c, 6.

(59) Vox ὑμῖν deest in Reg. secundo
(60) Codex Colb. πατρὸς ὑμῶν τοῦ. Mox editi κοινωνῶν ἀπλῶς. Veteres quatuor libri præter Voss. κοινωνῶς.
(61) Editi et Reg. tertius περίστασιν νόσων. Reg.

opus appellat, ubi eos qui dixerunt, *Manducavimus coram te*, etc., sic alloquitur : *Discedite a me, omnes operarii iniquitatis* ⁶⁵. Quomodo enim non essent operarii iniquitatis, qui Dei donis ad inquirendas suas voluptates abutuntur? Quales erant illi, de quibus dicit Apostolus : *Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei* ⁶⁶. Et rursus : *Existimantium quæstum esse pietatem* ⁶⁷, et ejusdem generis multa. A quibus omnibus esse se purum nobis declaravit Apostolus, his verbis : *Non quasi hominibus placentes, sed Deo qui 515 probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus vobis in sermone adulationis, sicut scitis; neque in occasione avaritiæ : Deus testis est; nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis* ⁶⁸.

B

INTERROGATIO CCLXXXIII.

An qui cujuspiam facit voluntatem, socius illius sit.

RESPONSIO.

Si credimus Domino, qui dicit : *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* ⁶⁹; et iterum : *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere* ⁷⁰; intelligimus quod non simpliciter existit socius, sed dominum et patrem suum constituit eum, cujus opus facit juxta ipsam Domini vocem. Quin et Apostolus perspicue idipsum testatur, his verbis : *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obediitis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam* ⁷¹?

INTERROGATIO CCLXXXIV.

Si in egestate sit aliqua fratrum societas ob quamdam adversitatem aut morbum, nunquid sine ulla dubitatione ab aliis possit necessaria recipere. Et si convenit, a quibus hæc accipiet.

RESPONSIO.

Quisquis memor est Domini, qui dixit, *Quaterms fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* ⁷², studiosius diligentiusque multum adhibet curæ, ut dignus sit qui Domini habeatur frater. Si quis igitur fuerit hujusmodi, accipiat citra ullam hæsitacionem, sed gratias agat. A quibus autem accipere conveniat, et quando, et quomodo, expendere debet is cui concredita est communis cura, adeo ut recordetur Davidis, qui dixit : *Oleum peccatoris ne impinguet caput meum* ⁷³. Ac rursus : *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat* ⁷⁴.

secundus περίστασιν ἢ νόσον, recte. Statim editi εἰ ἀδιάκριτον. At miss. εἰ ἀδιάκριτον.
(62) Reg. primus et Voss. ἐν ἀδελφότητι τοῦ Κυρίου. Codex Colb. ἐν ἀδελφοῖς τοῦ.

INTERROGATIO CCLXXXV.

An fratrum aliqua societas cum altera negotians, justum rei traditæ pretium sollicitè inquirere debeat.

RESPONSIO.

An Scriptura permittat emptionem ac venditionem a fratribus mutuo exerceri, de eo quid dicam non habeo. Docemur enim alii cum aliis res nostras communicare ad usum ac necessitatem, sicut scriptum est: *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et illorum* **516** *abundantia vestra inopiam supplementum sit, ut fiat æqualitas* ⁹⁶. Quod si ejusmodi necessitas aliquando contingat, debet emptor magis sollicitus esse, ne res minoris ematur, quam venditor ipse. Meminerint autem utrique ejus, qui dixit: *Dammum inferre viro justo, non est bonum* ⁹⁶.

INTERROGATIO CCLXXXVI.

Qui in fratrum conventu vivit, sed incidit in morbum corporalem, num in hospitalem domum abducendus sit.

RESPONSIO.

Habenda est ratio loci cujusque, et finis, qui accommodetur ad communem utilitatem, ad gloriam Dei.

INTERROGATIO CCLXXXVII.

Qui sint digni fructus pœnitentiæ.

RESPONSIO.

Opera justitiæ peccato contraria: quos fructus edere debet pœnitens, exsequens quod dictum est: *In omni opere bono fructificantes* ⁹⁷.

INTERROGATIO CCLXXXVIII.

Qui confiteri vult peccata sua, debetne confiteri omnibus, et quibuslibet, aut quibus?

RESPONSIO.

Consilium benignitatis Dei in peccantibus manifestum est, juxta id quod scriptum est: *Non volo mortem peccatoris, sicut ut convertatur ipse, et vivat* ⁹⁸. Quoniam igitur conversionis modus debet peccato congruere, ac etiam opus est fructibus dignis pœnitentiæ, juxta hanc sententiam, *Facite fructus dignos pœnitentiæ* ⁹⁹, ut ne fructuum penuria locum habeant eæ quæ subsequuntur minæ: *Nam, inquit, omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, et in ignem mittitur* ¹; peccata iis confiteri necesse est, quibus inysteriorum Dei concredita dispensatio est ². Sic enim et qui olim pœnitentiam egerunt, coram sanctis fecisse comperiuntur. Scriptum est enim, in Evangelio quidem ³, quod peccata sua Joanni Baptistæ confitebantur;

⁹⁶ II Cor. viii, 14. ⁹⁷ Prov. xvii, 26. ⁹⁸ Coloss. i, 10. ⁹⁹ Ezech. xxxiii, 11. ¹ Luc. iiii, 8. ¹ ibid. 9. ² I Cor. iv, 1. ³ Matth. iii, 6.

(63) Codex Colb. τὸ ἡμῶν... τὸ ἡμῶν ὑστέρημα. Aliquanto post duo mss. συνεπιπτοι.

(64) Reg. primus μὴ τῆς ἀξίας τιμῆς ἐλάττωνα δῶ ἤπερ. In Vossii vetere libro legitur quoque τιμῆς.

(65) Codex Colb. εἰ χρῆ τὸν... ἀπάγεσθαι. Mox

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΕ'.

Ei χρῆ ἀδελφότητα μετὰ ἀδελφότητος πραγματομένην τὴν ἀξίαν τιμὴν τοῦ εἶδους περιεργάζεσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ μὲν συγχωρεῖ ὁ λόγος ἐν ἀδελφοῖς τὸ ἀγοράζειν παρ' ἀλλήλων καὶ πωλεῖν ἀλλήλοις, οὐκ ἔχω τι λέγειν· κοινωλεῖν γὰρ ἀλλήλοις παιδευόμεθα πρὸς τὴν χρείαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Τὸ ὑμῶν* (63) *περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης*· εἰ δὲ ἄρα συνεπιπτεῖ ποτὲ τοιαύτη ἀνάγκη, χρῆ τὸν ἀγοράζοντα μᾶλλον ἀκριθεύεσθαι μὴ τῆς ἀξίας ἐλάττωνα δῶ τιμὴν (64) ἤπερ τὸν πωλοῦντα. Ἀμφότεροι δὲ μνημονευέτωσαν τοῦ εἰπόντος· *Ζημιούν ἄνδρα δίκαιον οὐ καλόν*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΣ'.

Ei δεῖ τὸν (65) *ἐν ἀδελφότητι ζῶντα, καὶ ἀσθελεῖα σωματικῇ περιπεσόντα, εἰς ξενοδοχίον ἀπάγειν.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Στοχάζεσθαι χρῆ ἐκάστου τόπου καὶ σκοποῦ τοῦ οἰκείου πρὸς τὸ κοινῆ συμφέρον εἰς δόξαν Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΖ'.

Τίτες εἰσὶν οἱ ἀξιοὶ καρποὶ τῆς μετανοίας;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὰ ἀντικείμενα τῇ ἀμαρτίᾳ ἔργα δικαιοσύνης, ἅπερ ὁ μετανοῶν καρποφορεῖν ὀφείλει, ποιῶν τὸ εἰρημένον· *Ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῶ καρποφοροῦντες*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΗ'.

Ὁ θέλων ἐξομολογήσασθαι τὰς ἀμαρτίας ἑαυτοῦ εἰ πᾶσιν ἐξομολογήσασθαι ὀφείλει, καὶ τοῖς τυχοῦσιν, ἢ τίσιν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ σκοπὸς τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων φανερός, κατὰ τὸ γεγραμμένον, *οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν*. Ἐπεὶ οὖν καὶ τῆς ἐπιστροφῆς ὁ τρόπος οἰκείου ὀφείλει εἶναι τοῦ ἀμαρτήματος (66), καὶ καρπῶν δὲ χρεῖα ἀξίων τῆς μετανοίας, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Ποιήσατε καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, ἵνα μὴ τὰ τῆς ἐπιφερομένης ἀπειλῆς συμβῆ ἐν τῇ ἐλλείψει τῶν καρπῶν*. Πᾶρ γὰρ δένδρον, φησὶ, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται· ἀναγκαῖον τοῖς πεπιστευμένοις (67) τὴν οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ πάλοι μετανοοῦντες ἐπὶ τῶν ἁγίων εὐρίσκονται πεπονηότες. Γέγραπται γὰρ ἐν μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ,

Reg. primus τὸ οἰκεῖον.

(66) Edili τοῦ ἀμαρτανόντος. Antiqui tres libri τοῦ ἀμαρτήματος.

(67) Codex Colb. τοῖς ἐμπιστευομένοις. Statim Reg. primus τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν· οὕτω.

ὅτι τῷ Βαπτιστῇ Ἰωάννῃ ἐξωμολογοῦντο τὰς ἁμαρ- A
τίας αὐτῶν· ἐν δὲ ταῖς Πράξεσι, τοῖς ἀποστόλοις,
ὅφ' ὧν καὶ ἐβαπτίζοντο ἅπαντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΠΘ'.

Ὁ μετανοήσας ἐπὶ ἁμαρτήματι, καὶ πάλιν εἰς τὸ
αὐτὸ ἐμπεσὼν ἁμάρτημα, τί ποιήσει;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἅπαξ τινα μετανοήσαντα τὴν αὐτὴν πάλιν
ποιῆσαι ἁμαρτίαν ἐλεγχὸς ἐστὶ τοῦ τὸ πρῶτον αἰτιον
τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης μὴ ἐκκαθάραι, ἀφ' οὗ, καθάπερ
ἀπὸ ρίζης τινός, πάλιν ἀνάγκη τὰ ἴσα φύεσθαι. Ὡς
γὰρ εἰ τις φυτοῦ τοὺς κλάδους ἐκκόψαι θελήσειε, τὴν
ρίζαν ἐάσας, οὐδὲν ἦττον ἡ ρίζα μένουσα τὰ αὐτὰ
πάλιν (68) βλαστάνει· οὕτως, ἐπειδὴ τινα τῶν ἁμαρ-
τημάτων οὐκ ἐν ἑαυτοῖς ἔχει τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἐξ ἐτέ-
ρων φύεται, ἀνάγκη πᾶσα τὸν καθαρεῦσαι ἀπ' αὐ-
τῶν βουλόμενον τὰ πρῶτα αἰτία τῶν ἁμαρτημάτων
ἐκείνων ἐξῆραι· οἷον, ἔρις ἢ φθόνος οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν
ἄρχεται (69), ἀλλ' ἀπὸ ρίζης τῆς φιλοδοξίας βλα-
στάνει. Ἄντιποιούμενος γὰρ τῆς δόξης τῆς παρὰ τοῖς
ἀνθρώποις, ἐρίζει τῷ εὐδοκίμουντι, ἢ φθονεῖ τῷ
παρευδοκίμουντι. Ἐὰν οὖν, ἅπαξ τις λαβόμενος
ἑαυτοῦ ἐπὶ φθόνῳ, ἢ ἐριδι, πάλιν τοῖς αὐτοῖς περι-
πέσει, γνωρίζετω (70) ἑαυτὸν τὸ πρῶτον αἰτιον τοῦ
φθόνου ἢ τῆς ἐριδος, τὴν φιλοδοξίαν ἐν βάθει νοσοῦν-
τα. Καὶ χρὴ γε αὐτὸν ἐκ τοῦ ἐναντίου διὰ τῶν τῆς
ταπεινοφροσύνης γυμνασμάτων (γυμνάσιον γὰρ τα-
πεινοφροσύνης ἢ ἐν τοῖς εὐτελεστέροις πράγμασι δια-
τριβῆ) τὸ πάθος τῆς φιλοδοξίας θεραπεῦσαι, ἵνα
οὕτως, ἐν διαθέσει τῆς ταπεινοφροσύνης γενόμενος, C
μηκέτι ἐκπέσῃ εἰς τὰ προειρημένα τῆς φιλοδοξίας
βλαστήματα· καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν τοιούτων ἁμαρτη-
μάτων ὁμοίως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛ'.

Πῶς περισσεύει τις ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου
πάντοτε;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. †

Ἦτοι τὸ δίδόμενον χάρισμα πολυπλασιάζων ἐν
τῇ τῶν εὐεργετουμένων ὑπ' αὐτοῦ ὠφελείᾳ καὶ προ-
κοπῇ, ἢ ἐκ συγκρίσεως τῶν ἀνθρωπίνων σπουδα-
σμάτων τὸ πλέον τῆς σπουδῆς ἐπιδεικνύμενος ἐν τῷ
ἔργῳ τοῦ Κυρίου.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΔ'.

Τίς ἐστὶν (71) ὁ συντριμμένος κάλαμος, ἢ τὸ
εὐφρόμενον ἄνθος; καὶ πῶς τις τὸ μὲν οὐ κατ-
εάξει, τὸ δὲ οὐ σβέννυσιν·

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Συντριμμενον μὲν κάλαμον λογίζομαι εἶναι τὸν
ἐν πάθει τινὶ ποιῶντα ἐντολὴν Θεοῦ· ὃν κατεάσσειν
καὶ ἀποκόπτειν οὐ χρὴ, ἀλλὰ μάλλον θεραπεῦειν,

Act. xix, 18. * I Cor. xv, 58. * Matth. xii, 28.

(68) Veteres duo libri τὰ αὐτὰ πάλιν. Alii duo
mss. et editi ταῦτα.

(69) Reg. primus οὐ καθ' ἑαυτὰ ἄρχεται. Vossii
vetus liber οὐ καθ' ἑαυτῶν. Mox duo mss. γὰρ τις
δόξης.

(70) Editi. γνωρίζεται. Antiqui tres libri præter

A in Actis vero *, apostollis ipsis, a quibus etiam
baptizabantur cuncti.

INTERROGATIO CCLXXXIX.

Quem pœnituit peccati, et rursus in idem peccatum
labitur, quid faciet?

RESPONSIO.

Si quis acta semel pœnitentia rursus idem pecca-
tum admittat, liquet primam peccati illius causam
non fuisse expurgatam, a qua veluti a quadam
radice similia necesse nasci. Quemadmodum
enim si quis relicta radice voluerit 517 arboris
ramos resecare, nihilominus radix manens aliquid
haud dissimile rursus producit; sic quoniam pec-
cata aliqua non in seipsis habent principium, sed
ex aliis originem ducunt, necessarium omnino est
eum qui ab ipsis purus esse vult, primas pecca-
torum illorum causas tollere. Exempli causa,
jurgium aut invidia haudquaquam a seipsis sumunt
exordium, sed ex radice amoris gloriæ pullulant.
Qui enim humanam gloriam aucupatur, huic jurgium
est cum eo, qui bene audit: aut ei invidet,
cui fuerit nominis splendore inferior. Si quis igitur,
ubi se ipse semel condemnaverit invidiæ aut
dissidii, in eadem rursus vitia incidat, noverit in
intinis laborare se ex primæ illa invidiæ aut
altercationis causa, ipso videlicet gloriæ studio.
Et quidem oportet eum ex diverso per humilitatis
exercitia (exercitium autem humilitatis est, in
viliioribus negotiis occupari) id vitium amoris glo-
riæ curare, ut sic animo humili affectus, deinceps
in ea, quæ ante diximus amoris gloriæ germina
nequaquam incidat: et in singulis ejusmodi pecca-
tis similiter.

INTERROGATIO CCXC.

Quomodo abundat quis in opere Domini semper *?

RESPONSIO.

Videlicet cum aut traditum sibi donum multipli-
cat, eorum, quibus benefacit, utilitati atque profec-
tui consulendo: aut studium majus in opere Do-
mini ostendit, quam in iis rebus, quæ ab homini-
bus magnopere requiruntur.

INTERROGATIO CCXCI.

Quæ est arundo quassata, aut fumigans linum?
et quomodo quis illam non confringet hoc vero
non exstinguit *?

RESPONSIO

Quassatam arundinem arbitror esse eum, qui
vicio alicui obnoxius, mandatam Dei conficit:
quem confringere et abscindere non oportet, sed

Voss. γνωρίζεται.

(71) Reg. tertius τί ἐστίν. Nec ita multo infra,
ubi in editis legitur κατεάξει, in nostris quatuor
codicibus scriptum invenitur κατεάσσει. Subinde
Colb. οὐ σβέννυει.

curare potius, velut Dominus docuit cum dixit : *Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* ⁷. Quin et Apostolus præceptum dat, his verbis : *Omnia facite sine murmurationibus et disceptationibus* ⁸. Et alio in loco : *Nihil per contentionem, aut inanem gloriam* ⁹. Linum vero fumigans esse dicitur, cum quis exsequitur mandatum non ardenti desiderio, nec perfecto studio, sed segnius quodammodo ac remissius : quem non convenit coercere, sed potius excitare, recollectione judiciorum Dei, ac promissorum iusius.

518 INTERROGATIO CCXCH.

Nunquid conveniat, ut in fratrum societate magister sit puerorum sæcularium

RESPONSIO.

Cum Apostolus dixerit : *Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros : sed educate illos in disciplina et correptione Domini* ¹⁰, si qui eos adducunt, adducant hac mente, et qui suscipiunt, tales sint ut planissime confidant posse se oblatos pueros in disciplina ac correctione Domini educare, servetur quod a Domino præceptum est his verbis : *Sinite parvulos venire ad me, et nolite eos prohibere : talium est enim regnum celorum* ¹¹. Sed citra propositum et spem ejusmodi, neque hoc gratum Deo, neque conveniens nobis, neque utile esse existimo.

INTERROGATIO CCXCHII.

Quomodo cum iis agendum est, qui deviant graviora peccata : patrant vero leviora indiscriminatim.

RESPONSIO.

Primum quidem nosse oportet, hanc differentiam in Novo Testamento non reperiri. Una namque habetur sententia adversus quælibet peccata, cum Dominus dicat : *Qui facit peccatum, servus est peccati* ¹². Et rursus : *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die* ¹³ ; et Joannes clamat : *Qui non obedit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super ipsum* ¹⁴ ; contumacia non ob peccatorum discrimen, sed ob transgressionem locum comminationi præbente. Uno verbo, si parvum et magnum peccatum liceat nobis dicere, sine controversia negari non potest, hoc cuique magnum esse, cujus quisque subjicitur dominio : illud vero parvum, cui quisque dominatur ; ut in athletic fortior est qui vincit : victus vero debilior victore est, quisquis ille sit. Quapropter erga quemcunque cujusque generis pecca-

⁷ Matth. vi, 4. ⁸ Philipp. ii, 14. ⁹ ibid. 3. ¹⁰ Ephes. vi, 4. ¹¹ Matth. xix, 14. ¹² Joan. viii, 34. ¹³ Joan. xii, 48. ¹⁴ Joan. iii, 36.

(72) Reg. primus είναι διδασκαλεῖον, *scholam esse*. Aliquanto post duo mss. σκοπῶ προσάγωσι. Reg. primus προσάγωσι. Subinde tres mss. πληροφορίαν ἔχουσιν. Editi et unus ms. προσάγουσι... ἔχουσιν.

(73) Vossii vetus liber et alii duo καὶ πάλιν · Ὁ. Statim in aliquibus libris legitur μένει, in aliquibus

ως ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπὼν · Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θαυμάσαι αὐτοῖς. Καὶ ὁ Ἀπόστολος παραγγέλλει, λέγων · Πάντα ποιεῖτε, χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν · καὶ ἀλλοχού · Μηδὲν κατ' ἐριθείαν ἢ κενοδοξίαν. Λίνον δὲ τυφόμενον, ὅταν τις ποιῇ τὴν ἐντολὴν μὴ διαπύρω ἐπιθυμία καὶ τελεία σπουδή, νωθρότερον δὲ πῶς καὶ χαυνότερον, ὃν οὐ χρὴ παύειν, διεγείρειν δὲ μᾶλλον ὑπομνήσει τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΒ'.

Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι παιδιῶν βιωτικῶν εἶναι διδάσκαλον (72).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος · *Οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου* · ἐὰν οἱ προσάγοντες ἐπὶ τοιοῦτω σκοπῶ προσάγωσι, καὶ οἱ δεχόμενοι πληροφορίαν ἔχουσιν, ὅτι δύνανται ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου ἐκθρῆσαι τὰ προσαγόμενα, φυλαστέσθω τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προσταγμένον, εἰπόντος · *Ἄφετε τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς μέ, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ · τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*. Ἄνευ δὲ τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ καὶ τῆς τοιαύτης ἐλπίδος οὔτε Θεῶ ἀρέσκον τοῦτο, καὶ ἡμῖν οὔτε πρέπον οὔτε συμφέρον λογίζομαι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΛΓ'.

Πῶς δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς τὰ μέλλονα τῶν ἀμαρτημάτων παραιτουμένοις, τὰ δὲ μικρὰ ἀδιαφόρως ποιῶσιν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πρῶτον μὲν εἶδέναι χρὴ, ὅτι ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ταύτην τὴν διαφορὰν οὐκ ἔστι μαθεῖν. Μία γὰρ ἀπόφασις κατὰ πάντων ἀμαρτημάτων κεῖται, τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας · καὶ πάλιν (73), ὅτι Ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκείνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ · καὶ τοῦ Ἰωάννου βουόντος · Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὀφείλει τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν · τῆς ἀπειθείας οὐκ ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ παρακοῇ τὴν ἀπειλὴν ἐχούσης. Ὅπως δὲ, εἰ ἐπιτρέπομεθα λέγειν μικρὸν καὶ μέγα ἀμάρτημα, ἀναντιβῆτον ἔδει τὴν ἀπόδειξιν ἐκάστῳ μέγα εἶναι τὸ ἐκάστου κρατοῦν, καὶ μικρὸν τοῦτο, οὐ ἕκαστος κρατεῖ ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν ὁ μὲν νικήσας ἐστὶν ἰσχυρότερος (74), ὁ δὲ ἠττηθεὶς ἀσθενέστερος τοῦ ἐπικρατεστέρου, ὅστις ἂν ᾖ. Δεῖ οὖν ἐπὶ παντὸς ἀμαρ-

vero menei· sed sic tamen, ut multo frequentius legatur, menei, manebit.

(74) Codices aliquot perinde ut editi ἰσχυρός. Codex Colb. ἰσχυρότερος. Mox Reg. secundus et editi τοῦ ἐπικρατουμένου. Veteres tres libri præter Voss. ἐπικρατεστέρου.

τάνοντος οιονδήποτε ἀμάρτημα φυλάσσειν τὸ κρίμα **A** τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι Ἄν ἀμάρτη εἰς σέ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἐλεξον (75) αὐτὸν μεταξὺ σου καὶ αὐτοῦ μόνου. Ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδῃσας τὸν ἀδελφόν σου· ἐάν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓτι ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶρ ῥῆμι. Ἐάν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐάν δὲ (76) καὶ τῆς Ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης. Φυλασσεσθῶ δὲ ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· Διὰ τί οὐ μᾶλλον ἐπειθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας; Χρῆ γὰρ τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν εὐσπλαγγίαν ἐπιφέρεσθαι (77) τῇ ἀποτομίᾳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΔ

Ἐκ ποίας αἰτίας ἐκπίπτει (78) τις τῆς διηγεοῦς μνήμης τοῦ Θεοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἐάν τις ἀμνημῶν γέννηται τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀσυνείδητος εὐρεθῇ πρὸς τὸν εὐεργέτην.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΕ

Ἐκ ποίων σημείων γνωρίζεται ὁ μετεωρος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἀμελῇ τις τῶν πρὸς εὐαρέστησιν Θεοῦ, τοῦ Προφήτου εἰπόντος· Προωρόμηρ τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαρτός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΓ.

Πῶς πληροφορορθηῖ ἡ ψυχὴ, ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων καθαρεύει

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν καταμάθῃ τις ἐν ἑαυτῷ τὴν διάθεσιν τοῦ Δαβὶδ, εἰπόντος· Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐδδελυξάμην· ἢ καταμάθῃ εἰ κατώρθωσεν ἐν ἑαυτῷ τὸ παρά τοῦ Ἀποστόλου προστεταγμένον, εἰπόντος· Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία· δι' ἃ ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ· ἔνθα καὶ πλατύνων κατὰ παντός ἀμαρτήματος τὸ τοιοῦτον κρίμα, ἐπήγαγεν· Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἵνα δυνηθῇ εἰπεῖν, ὅτι Οὐκ ἐκολλήθη μοι καρδία σακαμβῆ· ἐκκλινόντος ἀπ' ἐμοῦ τοῦ πορνηροῦ, οὐκ ἐγίνωσκον. Γνωρίζει δὲ τις ἑαυτὸν ἐν τοιαύτῃ διαθέσει καθεστῶτα, ἐάν καὶ πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας τὴν αὐτὴν τοῖς ἀγίοις φρικώδη συμπάθειαν ἀναλάβῃ· τοῦ μὲν Δαβὶδ εἰπόντος· Ἐἶθον ἀσυνετοῦντας, καὶ ἐξετηκόμεν, ὅτι τὰ λόγια σου οὐκ ἐφυλάξαντο· τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέ-

tum admittentem servandum est præceptum Domini, qui dixit : Si peccaverit in te frater tuus, vade, corrippe eum inter te et ipsum solum. Si te non audierit, lucratus es fratrem tuum : si autem non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum aut trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesie ; si autem Ecclesiam quoque non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus ¹⁵. Servetur autem in omnibus, quæ sunt ejusmodi, id quod dictum est ab Apostolo : Quare non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit ¹⁶? Oportet enim lenitatem atque misericordiam cum severitate conjungi

B

519 INTERROGATIO CCXCIV.

Quæ causa est, quomobrem excidat quis a jugi recordatione Dei.

RESPONSIO.

Si quis beneficiorum Dei sit immemor, et in benefacientem exstiterit ingratus.

INTERROGATIO CCXCV

Quibus signis cognoscitur is, cujus animus peregre est.

RESPONSIO.

Cum quis negligit ea, quæ conducunt ad placendum Deo, cum Propheta dicat : Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear ¹⁷.

INTERROGATIO CCXCVI.

Qua ratione persuadebit sibi animus, esse se purum a peccatis.

RESPONSIO.

Si quis in seipso deprehendat affectum Davidis, qui aiebat : Iniquitatem odio habui et abominatus sum ¹⁸ : aut si conscius fuerit impletum fuisse in semetipso illud præceptum Apostoli, qui dixit : Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulationum servitus : propter quæ venit ira Dei ¹⁹ ; ubi et extendens ejusmodi sententiam adversus omne peccatum, adjecit : In filios non obedientes, ut dicere valeat : Non adhæsit mihi cor pravum : declinantem a me malignum non cognoscebam ²⁰. Jam vero intelligit aliquis esse se hoc modo affectum, si etiam adversus peccantes terribilem hanc sanctorum commiserationem induerit. Et quidem David dicit : Vidi insensatos, et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt ²¹. Apostolus vero ait : Quis infirmatur, et non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror ²² .

dierit.

(76) Vocula καὶ addita est ex priscis duobus libris. Mox duo mss. ἐν πᾶσι.

(77) Reg. primus et Colb. εὐσπλαγγίαν ἐπιφέρεισθαι, oportet commiserationem in severitate ostendi.

(78) Codex Colb. εἰς πῶσας αἰτίας ἐκπίπτει.

¹⁵ Matth. xviii, 15-17. ¹⁶ I Cor. v, 2. ¹⁷ Psal. xv, 8. ¹⁸ Psal. cxviii, 163. ¹⁹ Coloss. iii, 5, 6. ²⁰ Psal. c, 3, 4. ²¹ Psal. cxviii, 158. ²² II Cor. xi, 29.

(75) Editi Ἄν ἀμάρτη ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἐλεξον μεταξὺ. Antiqui tres libri ut in contextu. Statim duo mss. et editi παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓνα ἢ δύο, ἵνα ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν σταθῆσεται. Alii duo mss. ita ut edidimus. Ibidem Reg. primus et Colb. ἐάν δὲ μὴδὲ ὑμῶν ἀκούσῃ, quod si vos non au-

Si enim revera anima præstantior est corpore, videmus autem ægerrime ferre nos quasvis sordes in corpore, easque aversari; atque ut omnis lacerationis, ita omnis damni aspectu cordi creari dolorem ac tristitiam; quanto magis æquum est, ut ea quæ diximus, in se ob peccantes sentiat is, qui Christum ac fratres diligit, quotiescunque viderit peccantium animam velut a bestiis sauciari ac corrodari, atque ceu saniem putredinemque in ea apparere? David dicit: *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: sicut onus grave gravatæ sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Miser factus sum et curvatus sum usque in finem: tota die contristatus ingrediebar* 22. Ait vero Apostolus: *Stimulus mortis, peccatum est* 23. Cum igitur quis aut ob propria peccata, aut ob aliena, uti jam dictum est initio, animam suam ita affectam perspexerit, tunc certissime credat esse se a peccato liberum.

ἔστίν. Ὅταν οὖν ἢ ἐπὶ τοῖς ἰδίους ἁμαρτήμασιν ἢ ἄλλοις διακειμένην καταμάθῃ τις ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν, εἷς.

INTERROGATIO CCXCVII.

Quomodo a peccatis se convertere oportet.

RESPONSIO.

Si imitetur affectum Davidis, qui primum quidem ait: *Iniquitatem meam cognitam feci, et peccatum meum non abscondi. Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino* 24. Deinde si animi status detegat, uti per sextum psalmum aliosque variis ac diversis modis edoctus est, atque ab Apostolo ea didicerit, quæ pro alieno peccato facta fuisse a Corinthiis testatus est, his verbis: *Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam ad salutem haud pœnitendam operatur* 25. Quin et tristitiæ proprietates adjungit: *Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari, quantam in vobis peperit sollicitudinem: sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam: in omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse in hoc negotio* 27. Quare ex iis planum est et perspicuum, non oportere solum a peccato secedere, hosque pro peccatoribus affectus pati, sed ab ipsis etiam peccatoribus removeri. Nam et David id quoque declaravit, cum dixit: *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* 28: et Aposto-

22 Psal. xxxvii, 5-7.; 23 I Cor. xv, 56. 24 Psal. xxxi, 5. 25 II Cor. vii, 10. 27 ibid. 11. 28 Psal. vi, 9.

(79) Vocem ὅτι loco movimus veteribus libris auctoribus. In vulgatis posita est ante vocem πάσαν. Ibidem Reg. tertius ῥυπαρίαν σιχαίνόμεθα. Reg. primus secunda manu σιχαίνομεν. Codex Colb. σιχαίνομεν. Editiones Basil. et Ven. perinde ut Reg. secundus σιχαίνομεν, et ita videtur habuisse quoque Reg. primus prima manu. Fecit vocis insolentia, ut varie scripta sit a librariis. Editio Paris. ῥυπαρίαν ἐχθαίνομεν. Quam lectionem optimam esse non nego quidem: sed cum cogito antiquiores editiones et veteres libros ita in scribendi ratione dis-

γοντος· Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλιζέται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; Εἰ γὰρ, κατὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ λόγου, ἡ ψυχὴ κρείττων ἐστὶ τοῦ σώματος, ὁρῶμεν δὲ, ὅτι (79) ἐπὶ τοῦ σώματος πάσαν μὲν ῥυπαρίαν σιχαίνόμεθα καὶ βδελυσσόμεθα· παντὸς δὲ σπαραγμοῦ καὶ πάσης ἐπιβουλῆς θεωρία συντριμμὸν καὶ λύπην ἐργάζεται τῇ καρδίᾳ· πῶσῳ μᾶλλον ἀκόλουθον (80) τὰ προειρημένα πάσχειν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι τὸν φιλόχριστον καὶ φιλάδελφον, ὅταν βλέπῃ τῶν ἁμαρτανόντων, ὡς περὶ ὑπὸ θηρίων, τιτρασκομένην τὴν ψυχὴν, καὶ βιβρωσκομένην, καὶ ὡς περὶ ἰχθύος καὶ σηπεδῶνα· ἐπιφαίνουσαν; τοῦ μὲν Δαβὶδ εἰπόντος, ὅτι Αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου· ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ· προσώρεσαν καὶ ἐσάτησαν οἱ μῶλωπέδες μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου· ἐταλαιπώρησα καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους· ὀλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην· τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· Κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία ἐπ' ἄλλοις, κατὰ τὰ προειρημένα ἐξ ἀρχῆς, τότε πληροφορηθῆτω, ὅτι καθαρεύει ἀπὸ ἁμαρ-

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙΖ'.

Πῶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιστρέφειν χρή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ζηλώσαντα τὴν διάθεσιν τοῦ Δαβὶδ, πρῶτον μὲν λέγοντος· Τὴν ἀνομίαν μου ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἁμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Εἶπα· Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· ἔπειτα δὲ ἐν τῷ διηγεῖσθαι τὸν τρόπον διὰ (81) τοῦ ἔκτου ψαλμοῦ, καὶ δι' ἄλλων δὲ πολυτρόπως· διὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου μανθάνοντα ταῦτα ἃ ἁμαρτύρησε τοῖς Κορινθίοις ὑπὲρ ἄλλοτριου ἁμαρτήματος, εἰπὼν, ὅτι Ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· καὶ τὰ ἰδιώματα τῆς λύπης ἐπενεγκῶν (82)· Ἴδού γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι πόσῃν κατεργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδὴν· ἀλλ' ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδικήσιν. Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἀγνοεῖν ἐν τῷ πράγματι. Ὡστε ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον ἀναχωρεῖν χρὴ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων ταῦτα πάσχειν, ἀλλὰ καὶ ἀφίστασθαι αὐτῶν τῶν ἁμαρτανόντων· τοῦ μὲν Δαβὶδ καὶ τοῦτο δηλώσαντος ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἀπόστηθε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· τοῦ δὲ Ἀπο-

sentire, ut tamen non obscure in ipsa re consentiant, affirmare posse arbitror, typographos Parisienses pro σιχαίνομεν de suo posuisse ἐχθαίνομεν. Existimabant enim, ut mihi videtur, hunc locum corruptum esse: qui tamen integer erat et sanus. Illud autem maxime hanc nostram sententiam confirmat, quod hoc idem verbum σιχαίνεσθαι legatur etiam Regula 10.

(80) Codex Colb. πῶσῳ ἀκολουθοτερον.

(81) Sic libri antiqui. Vocula διὰ in vulgatis abest.

(82) Codex Voss. λύπης ἐνεργῶν.

στόλου παραγγελιατος (83) τῷ τοιούτῳ μηδὲ συν- A
εσθίειν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙ.Η.

Ei τὰ καλὰ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν ποιεῖν ὁ Λόγος συγχωρεῖ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ ἑαυτῷ ἀρέσκων ἀνθρώπων ἀρέσκει. Ἄνθρωπος γὰρ καὶ αὐτὸς ἕκαστος. Ὡσπερ οὖν Ἐπικατάρματος ἀνθρώπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων, καὶ στηριξεῖ σάρκα βραχίονος αὐτοῦ (84), ὃ τὴν ἑαυτοῦ πεποίθησιν δηλοῖ· οἷς ἐπιφέρει, Καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποσταλή ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· οὕτω καὶ ὁ ἄλλω ἀρέσκων, ἢ κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν· τι ποιῶν, τῆς θεοσεβείας ἐκπίπτει, εἰς δὲ ἀνθρωπαρέσκειαν ἐμπίπτει (85). Ποιοῦσι γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος, πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ ὁμολογεῖ (86), ὅτι *Ei ἐτι ἀνθρώποις ἠρῃσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην*. Σφοδρότερα δὲ ἀπειλὴ φέρεται ἐν τῇ θεοπνεύστῃ Γραφῇ λεγοῦσῃ, ὅτι Ὁ Θεὸς δισεκόημισεν ὅσα ἀνθρωπαρέσκων.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΣΙ.Θ.

Πῶς πληροφορηθῆ ἡ ψυχὴ ἀποστῆναι τῆς φιλοδοξίας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅταν ἀνάσχηται τοῦ Κυρίου εἰπόντος· Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ Ἰδῶσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσιν τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος, ὅτι *Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*· ἵνα ὁ θεοσεβῆς, μήτε τῆς παρουσίας, μήτε (87) τῆς μελλούσης δόξης ἀντικεινούμενος, τὴν δὲ πρὸς Θεὸν ἀγάπην πάντων προτιμήσας, παρήσταν ἔχη εἰπεῖν μετὰ τῶν προκειμένων τὸ, *Ὅστε ἐνσωτῶτα, ὅστε μέλλοντα διηγήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*· αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· *Ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου* (88)· καὶ, ὅτι *Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ*· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος αὐτὸν, οὗτος ἀληθὴς ἐστίν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Τ.

Τίς ὁ τρόπος τῆς ἐπιστροφῆς, ὅτε περὶ ὁρατοῦ ἐστὶν ὁ λόγος.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ μὲν τρόπος τῆς ἐπιστροφῆς ἐν ἑκάστῳ τῷ ἔρωτηματι δηλοῦται, ἐν τῷ, πῶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων

⁸³ I Cor. v, 11.

⁸⁴ Jerem. xvii, 5.

⁸⁵ ibid.

⁸⁶ Math. v, 16.

⁸⁷ I Cor. x, 31.

⁸⁸ Rom. viii, 38, 39.

lus præcepit, ut ne sumatur cibus cum ejusmodi viro ⁸³.

INTERROGATIO CCXCVIII.

Nunquid permittat Scriptura, prout placet, bona facere.

RESPONSIO.

Qui placet sibi ipsi, homini placet. Homo enim et ipse unusquisque est. Quemadmodum igitur *Maledictus est homo, qui spem habet in homine, et firmabit carnem brachii sui* ⁸³: quod sui ipsius indicat fiduciam: quibus subjungit: *Et a Domino recesserit anima ejus* ⁸⁴: sic etiam qui placet alteri, aut qui sibi ipsi placiturum aliquid agit, a pietate excidit, inciditque in studium hominibus placendi. *Faciunt enim, inquit Dominus, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, recipiunt mercedem suam* ⁸⁵. Sed et Apostolus hoc constat: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* ⁸⁶. Imo divina Scriptura minas graviore tendit, his verbis: *Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent* ⁸⁷.

521 INTERROGATIO CCXCIX.

Quomodo animus sibi certissime persuadebit esse se alienum a studio gloriæ.

RESPONSIO.

Cum obtemperat Domino, qui dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* ⁸⁶: itemque Apostolo sic præcipienti: *Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis: omnia in gloriam Dei facite* ⁸⁷: ut Dei cultor, neque præsentis neque futura gloria quæsit, sed Dei amore omnibus anteposito, possit præter ea, quæ præmissa sunt, hoc confidenter dicere: *Neque instantia, neque futura poterunt nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro* ⁸⁸. Dicit enim ipse Dominus noster Jesus Christus: *Ego autem non quæro gloriam meam* ⁸⁷. Item: *Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est* ⁸⁸.

INTERROGATIO CCC.

Quis modus conversionis, cum de re sub aspectum non cadente sermo est.

RESPONSIO.

Sane modus conversionis declaratur in ea quæstione, in qua quæsitum est, quomodo convertere se a

⁸³ I Cor. v, 11.

⁸⁴ Jerem. xvii, 5.

⁸⁵ ibid.

⁸⁶ Math. v, 16.

⁸⁷ I Cor. x, 31.

⁸⁸ Rom. viii, 38, 39.

⁸³ Math. vi, 5.

⁸⁴ Galat. i, 10.

⁸⁵ Psal. li: 6.

⁸⁶ Math. v, 16.

⁸⁷ Joan. viii, 50.

⁸⁸ Joan. vii, 18.

(83) Codex Colb. παραγγέλλοντος.

(84) In Colbertino perinde ut apud LXX ita legitur: βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν, firmabit carnem brachii sui super se. Ibidem Reg. tertius τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποίθησιν.

(85) Sic veteres duo libri. Alii duo mss. et editi ἐκπίπτει. Ποιοῦσι.

(86) Reg. primus καὶ τοῦ Ἀποστόλου ὁμολογοῦν-

τος, ὅτι. Aliquanto post unus ms. ὅτι Ὁ Κύριος συν-έτριψεν.

(87) Pro μη edendum curavimus μήτε ex duobus codicibus. Statim Reg. primus οὐκ εἰπεῖν

(88) Antiqui duo libri τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν· quo loco in Reg. primo et in Voss. additum est illud, ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός με Πατοῦ-

peccatis oporteat. Ubi autem sermo est de re oculorum aciem fugiente, meminimus Domini, qui ait : *Nihil est absconditum, quod non cognoscetur*³⁹. Item : *Ex abundantia cordis os loquitur*⁴⁰.

INTERROGATIO CCCII.

Quod si dixerit quis : Mea me conscientia non condemnat.

RESPONSIO.

Hoc accidit etiam in morbis corporis. Multi enim sunt morbi, quos non sentiunt ægri : et tamen medicorum potius credunt observationi, quam suo ipsorum stupori attendant. Hunc ad modum et in morbis animi, hoc est, in peccatis, etiamsi quis, peccati haud conscius, se ipse non arguat : fidem tamen debet iis adhibere, qui res illius melius videre possunt. Hoc præstiterunt sancti apostoli, qui cum de sua sincera erga Dominum affectione nihil dubitarent, audientes tamen : *Unus ex vobis tradet me*⁴¹, potius Domini verbis credere, dissidebantque, ac dicebant : *Nunquid ego sum, Domine*⁴²? Apertius autem idipsum docet nos sanctus Petrus, qui ex vehementi humilitate non vult quidem sibi operam a Domino et Deo et magistro præberi : sed tamen cum esset sibi persuasissimum vera esse Domini verba, ubi audivit, *Si non lavero te, non habes partem mecum*, dicit : *Non tantum pedes meos, sed et manus, et caput*⁴³.

522 INTERROGATIO CCCIII.

An ex cella penaria erogandum sit externis inopibus.

RESPONSIO.

Cum Dominus dixerit, *Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel*⁴⁴; et : *Non est bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus*⁴⁵; ea quæ viris Deo dicatis destinata sunt, non necesse est in quoslibet promiscue insumere. Utrum autem fieri possit quod a muliere, quæ ob fidem laudatur, dictum est : *Etiam, Domine : nam et catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum*⁴⁶; id in œconomi situm sit arbitrio, communi eorum, qui secundum ipsum præsent, accedente consensu : ut ex abundantia sol, velut scriptum est⁴⁷, super bonos et malos oriatur.

INTERROGATIO CCCIII.

An in fratrum communitate iis quæ a quibuslibet dicuntur, obediendum sit.

RESPONSIO

Quæstioni huic sine multo negotio responderi

³⁹ Matth. x, 26. ⁴⁰ Luc. vi, 45. ⁴¹ Matth. xxvi, 21. ⁴² ibid. 26. ⁴³ ibid. 27. ⁴⁴ Matth. v, 45.

(89) Editi et Reg. secundus ἐκ περισσεύματος τῆς καρδίας λέγει. Antiqui tres libri præter Voss. ut in contextu.

(90) Codex Colb. πρὸς τὸν Θεόν.

(91) Reg. primus σὰφ' ἑστέρων δὲ ἐκ τοῦ ἁγίου Πε-

ἀπιστρέφειν χρῆ· τὸ δὲ περὶ ἀοράτου εἶναι τὸν λόγον, μνημονεύσωμεν τοῦ Κυρίου, ὅτι Οὐδὲν ἐστὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γινωσθήσεται· καὶ, ὅτι Ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ (89) τὸ στόμα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΑ'.

Ἐὰν δὲ εἴπῃ, ὅτι Οὐ καταγινώσκει μου τὸ συνειδός.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν συμβαίνει. Πολλὰ γάρ ἐστι πάθη, ὧν οὐκ ἐπισθάνονται οἱ ἀσθενούντες· τῇ μέντοιγε τῶν ἰατρῶν σημειώσει πιστεύουσι μᾶλλον, ἢ τῇ ἑαυτῶν ἀναισθησίᾳ προσέχουσιν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, τουτέστιν, ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, κὰν ἑαυτοῦ τις μὴ καταγινώσκῃ, μὴ ἐπισθανόμενος τοῦ ἁμαρτήματος, πιστεύειν μέντοιγε ὀφείλει τοῖς δυναμένοις πλέον ἰδεῖν τὰ κελίους· τοῦτο δεύζαντων μὲν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὅτε, ἐν πληροφορίᾳ ὄντες τῆς ἑαυτῶν εὐκρινούς πρὸς τὸν Κύριον (90) διαθέσεως, καὶ ἀκούσαντες, ὅτι *Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου ἐπίστευσαν μᾶλλον, καὶ διεφέροντο λέγοντες· Μῆτι ἐγὼ εἰμι, Κύριε;* σὰφέστερον δὲ ἡμεῖς τοῦ ἁγίου Πέτρου διδάσκοντος, ὅς διαπύρῳ (91) μὲν ταπεινοφροσύνη παραιτεῖται τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δεσπότη καὶ Θεοῦ καὶ διδασκάλου· πληροφορίᾳ (92) δὲ τῆς ἀληθείας τῶν τοῦ Κυρίου βημάτων ἀκούσας, ὅτι *Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, λέγει· Μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλὴν.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΒ'.

Εἰ χρῆ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας διδόναι τοῖς ἐνδεέσι τῶν ἔξωθεν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος, *Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ*· καὶ, ὅτι *Οὐκ ἐστὶ καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις· τὰ διατεταγμένα τοῖς ἀνακειμένοις Θεῷ οὐκ ἀναγκαῖον εἰς ἀδιαφόρους παραναλίσκειν.* Εἰ δὲ δυνατόν γενέσθαι τὸ εἰρημένον ὑπὸ τῆς ἐπιαιουμένης ἐν πίστει γυναικὸς, ὅτι *Ναὶ, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυνίων αὐτῶν· ἐν τῇ τοῦ οἰκονομοῦ ἀνακεισθῶ δικιμασίᾳ μετὰ κοινῆς τῶν μετ' αὐτὸν προεχόντων γνώμης· ἵνα ἐκ τοῦ περισσεύματος ὁ ἥλιος, καθὼς γέγραπται, ἀνατελεῖ (93) ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΓ'.

Εἰ χρῆ τοῖς παρὰ πάντων λεγομένοις ὑπακούειν ἐν ἀδελφότητι

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ ἐρώτημα τοῦτο πολλὴν δυσχέρειαν ἔχει τῆς

τροῦ ἔστι μαθεῖν, ὅτι διαπύρῳ.

(92) Veteres quatuor libris πληροφορίᾳ. Editi πληροφορίαν.

(93) Editi ἀνατέλλῃ. Codex Voss. et alii duo ἀνατέλλῃ.

ἀποκρίσεως. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἀταξίας ἔμφασις φανερώς δίδωσιν ἐν τῷ παρὰ πάντων λέγεσθαι τι, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Προφήται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλέτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν*· καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν τοῖς μερισμοῖς τῶν χαρισμάτων, ἴδιον ἐκάστου τῶν λαλούντων τὸ τάγμα τάξαντος, ἐν τῷ εἰπεῖν (94)· *Ἐκάστῳ ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως*· καὶ ἐν τῷ ὑποδείγματι τῶν μελῶν τοῦ σώματος σαφῶς μὲν παριστῶντος ἐν μέρει εἶναι τὸ μέρος τοῦ λαλοῦντος, ἀκριβέστερον δὲ διευκρινούντος ἐν τῷ εἰπεῖν· *Εἶτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἶτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει, καὶ τὰ λοιπά· ὡς δῆλον ἐκ τούτων εἶναι μὴ πάντα πᾶσιν* (95) ἐπιτετραφῆναι, ἕκαστον δὲ ἰδίᾳ κλήσει μένειν, καὶ κατορθοῦν ἐπιμελέστερον τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πιστευθέν. Δεῖ (96) τοίνυν τὸν μὲν προσεστῶτα τοῦ κοινού, καὶ διατασσόμενον τοῖς πᾶσι, μετὰ πολλῆς δοκιμασίας ἐγχειρηθῆναι τὴν φροντίδα ταύτην, καὶ ἐκάστῳ κατὰ τὸ πρέπον ἐπαγρυπνεῖν τῇ μερίμνῃ, ὅπως εὐαρέτως τῷ Θεῷ, καὶ ἔστοχασμένως τῆς ἐκάστου ἐπιτηδεύτητός τε καὶ δυνάμειως πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον διατάσσεται, καὶ ἐπιτάσῃ· τοὺς δὲ ὑπηκόους, τῆς εὐταξίας φυλαττομένους, καὶ τῆς ὑπακοῆς τὸ ἴδιον μέτρον γυωριζούσης, μεμνησθαι τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει* (97)· *κἀγὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι· κἀγὼ ζῶν ἀνώριον δίδωμι αὐτοῖς· καὶ προσιπόντος, Ἄλλοτριῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν, ἀλλὰ φύζονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ὀδασι τῶν ἄλλοτριῶν τὴν φωνήν* (98)· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι *Εἰ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγίαινονσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφρωται, μὴ δὲ ἐπιστάμενος· μετὰ δὲ τὰ ἐπισυμβαίνοντα ἐπαγαγόντος· Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων* (99)· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· *Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε· πάντα δοκιμάετε· τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἶδους ποτηροῦ ἀπέχεσθε*. Ὅστε εἰ μὲν τί ἐστι κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου λεγόμενον, ἢ πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου κατευθυνόμενον, κἂν θανάτου (1) ἀπειλὴν ἔχη, ὑπακούειν χρῆ· εἰ δὲ τι παρ' ἐντολὴν ἐστίν, ἢ τὴν ἐντολὴν παραβιάπτει, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἢ τις τῶν ἀποστόλων ἐπιτάσῃ, κἂν ζωῆς ἐπαγγελίαν ἔχη, κἂν θανάτου ἀπειλὴν, οὐδαμῶς ἀνέχεσθαι χρῆ, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Κἂν ἡμεῖς αὐτοί, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὁ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω*.

A non potest. Primum quidem, quod manifeste perturbationis indicium præbet, ex eo, quod ab omnibus aliquid dicatur, cum Apostolus dicat: *Prophetæ autem duo aut tres dicant: et cæteri dijudicent* ⁹⁴. Itidem ipse in donorum partitionibus, proprium uniuscujusque loquentis ordinem constituit, his verbis ⁹⁵: *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*. ⁹⁶ Et in exemplo membrorum corporis, peculiarem esse loquentis locum perspicue ostendit, ac etiam idipsum accuratius distinguit explicatque his verbis: *Sive qui docet in doctrina, sive qui exhortatur in exhortando* ⁹⁷, etc. Quare ex his planum est, non omnia omnibus permissa esse: sed debere unumquemque in sua vocatione manere, atque id quod a Domino concreditum est, diligentius perficere. Par itaque fuerit eum, qui præficitur communitati, præponiturque omnibus, multo cum examine hanc curam suscipere: ita ut congruenti sollicitudine vigilet pro singulis, ut Deo placendo, et habilitatis ac virium cujusque habita ratione, ad commune commodum sanciat imperetque: subditi vero, servata disciplina, et obedientia limites suos agnoscente, debent meminisse Domini, qui dixit: *Oves meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me: et ego vitam æternam do eis* ⁹⁸; recordarique eum prius dixisse: *Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo, quia non noverunt vocem alienorum* ⁹⁹; et Apostolum ita loqui: *Si quis aliter docet, et non accedit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens* ¹⁰⁰; et iis quæ accidere solent, enumeratis, adjicit: *Secede ab his qui ejusmodi sunt* ¹⁰¹; et rursus alio in loco: *Prophetias nolite spernere; omnia probate; quod bonum est, tenete; ab omni specie mala abstinete vos* ¹⁰². Quamobrem, si quidpiam dicitur secundum mandatum Domini, aut dirigitur ad mandatum Domini, etiamsi mortis minas ingerat, obediendum est: sin autem aliquid præter mandatum est, aut mandatum lædit, etiamsi angelus ex cælo, aut aliquis ex apostolis præcipiat, etiamsi promittat vitam, etiamsi mortem minuetur, nullo modo obtemperandum est, cum Apostolus dixerit: *Licet nos ipsi, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* ¹⁰³.

⁹³ I Cor. xiv, 29. ⁹⁴ Rom. xii, 3. ⁹⁵ ibid. 4, 5. ⁹⁶ ibid. 7, 8. ⁹⁷ Joan. x, 27, 28. ⁹⁸ ibid. 5. ⁹⁹ I Tim. vi, 3, 4. ¹⁰⁰ ibid. 5. ¹⁰¹ I Thess. v, 20-22. ¹⁰² Galat. i, 8.

(94) Post illud, ἐν τῷ εἰπεῖν, ita in Vossii veteri libro et in aliis duobus legitur, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν· ἐκάστῳ, etc. *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*.

(95) Antiqui duo libri πάντα ἐκάστῳ.

(96) Codex Voss. σπουδαίως. Δεῖ δὲ πάλιν. *Moæ Colb. ἐγχειρίζειν τὴν φροντίδα*. Subinde codex Voss. κατὰ τὴν πρέπουσαν.

(97) Vossii vetus liber et alii duo ἀκούουσι.

(98) Reg. primus et Colb. φωνῆν· τοῦ δὲ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος ποτὲ μὲν, ὅτι Εἰ.

(99) Illa sunt ab auctore Vulgatæ, aut certe in ea hodie non leguntur. Nec ita multo post Reg. primus πάντα δὲ δοκιμάζοντες.

(1) Editi λεγόμενον, πρὸς τὴν ἐντολὴν κατευθύνωμεν, κἂν θάνατον. Reg. tertius ut in contextu; nec aliter legitur in duobus aliis codicibus, nisi quod illud, τοῦ Κυρίου, in eis desit.

INTERROGATIO CCCIV.

Utrum pro iis qui fratribus traditi sunt, sit aliquid accipiendum ab eorum propinquis, si quidpiam velint dare.

RESPONSIO.

Hujus rei cura iudiciumque attinet ad præfectum. Sed tamen si mea sententia exquiratur, existimo officinula a multis magis remotum iri, et ad fidei ædificationem fore utilius, si ejusmodi repudientur munera. Nam si accipiantur, primum quidem contingit probris plerumque affici communitatem. Deinde ex ea re illud incommodum nascitur, quod propinquo etiam eorum qui quidpiam attulerunt, elationis detur occasio. Ad hæc, quod secundum id quod dictum est ab Apostolo de iis qui in communi loco sua edebant bibebantque, usu veniat illud: *Confunditis eos qui non habent*⁵⁵, et ejusmodi pleraque. Quare cum inde tot occasiones ad peccandum nascantur, operæ pretium est ejusmodi dona non accipere, sed præpositi arbitrio permittere, ut iudicet et expendat a quibus ea accipi, et quomodo dispensari oporteat.

INTERROGATIO CCCV.

Utrum conveniat quidquam ab externis accipere, sive amicitia, sive prioris propinquitatis gratia.

RESPONSIO.

Quæstio hæc eamdem vim habet quam quæstio altera, an quidpiam a propinquis accipiendum sit

INTERROGATIO CCCVI.

Quomodo vitetur mentis aberratio.

RESPONSIO.

Nimirum si quis eam mentem induerit, in qua erat electus ille David, qui modo quidem dicebat: *Providebam Dominum in conspectu* 524 *meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*⁵⁶; modo vero: *Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos*⁵⁷; modo autem: *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum*⁵⁸. Atque ut res majores diligentius peragendas curemus, minore exemplo usi: reputet secum quisque, qualis est coram astantibus, etiamsi sint æquales: quomodo studeat præstare se inculpatum, tum in stando, tum in ambulando, tum in cujusque membri motu, tum in dicendo. Quemadmodum autem in eis quæ in hominum conspectum veniunt, decus coram hominibus tenere satagimus: ita quoque, multo magis, si sit alicui persuasum habere se et Deum inspectorem, qui scrutatur corda ac renes, ut scri-

⁵⁵ I Cor. xi, 22. ⁵⁶ Psal. xv, 8. ⁵⁷ Psal. cxiv, 15. ⁵⁸ Psal. cxlii, 2.

(2) Editi et tres mss. πρῶτον μὲν, ὅτι. Vocem ὅτι delevimus, fidem unius codicis secuti. Mox Colb. κοινῶν προσεγεχθῆναι. Subinde alius ms. τῶν προσεγεχάντων.

(3) Codex Colb. τὸ μηδέποτε δέχεσθαι.

(4) Unus ms. εἰ χρή. Mox Reg. secundus ἢ κατὰ.

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΑ΄.

Εἰ ὑπὲρ τῶν παραδεδομένων τῇ ἀδελφότητι παρὰ τῶν οἰκείων, θελήντων δίδόναι τι, χρή δέχεσθαι.

ΙΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἡ τοῦτου φροντίς καὶ δοκιμασία ἀνῆκε τῷ προσετώτῳ. Πλὴν, ὡς κατ' ἐμὴν γνώμην, λογίζομαι ὅτι μᾶλλον ἀπρόσκοπόν ἐστι τοῖς πολλοῖς, καὶ εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως ὠφελιμώτερον τὸ ἀπωθεῖσθαι τὰς τοιαύτας χάριτας. Ἐκ γὰρ τῆς ὑποδοχῆς πρῶτον μὲν (2) συμβαίνει καὶ ὀνειδισμόν κατὰ τοῦ κοινῶν προεγεχθῆναι πολλάκις. Ἐπειτα, ὅτι καὶ ἐπάρσεως παρέχει πρόφασιν τῷ οἰκείῳ τῶν προσεγεχάντων. Πρὸς τοῦτοις, ὅτι κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν εἰς τὸ κοινὸν τὰ ἴδια ἐσθίωντων B καὶ πιόντων γίνεται τὸ, *Κατασχῦντε τοὺς μὴ ἔχοντας*, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Τοσοῦτων δὲ προφάσεων εἰς ἀμαρτίαν ἐπισυμβαίνουσάν, καλὸν ἐστὶ τὸ μὴ δέχεσθαι (3) τὰ τοιαῦτα, ἐπιτρέπειν δὲ τῷ προσετώτῳ δοκιμάζειν, καὶ παρὰ τίνων χρή ληφθῆναι, καὶ πῶς δεῖ οἰκονομηθῆναι.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΕ΄.

Εἰ δεῖ (4) λαμβάνειν παρὰ τῶν ἐξωθεν ἢ κατὰ χάριν φιλας, ἢ ποοκατελιμμένης συγγενείας.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο τὸ ἐρώτημα τὴν ὁμοίαν δύναμιν ἔχει τῷ ἐρωτήματι, Εἰ παρὰ τῶν οἰκείων χρή τι λαμβάνειν.

C

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΓ΄.

Μετὰ πόλον τρόπον τὸ ἀμτεώριστον κατορθοῦται.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐάν τὸ τοῦ ἐκλεκτοῦ Δαβὶδ φρόνημά τις ἀναλάβῃ, εἰπόντος, ποτὲ μὲν, *Πρωρῶμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός*, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, *ἵνα μὴ σαλευθῶ*⁵⁹ ποτὲ δὲ, ὅτι *Οἱ ὀφθαλμοὶ μου διαπαντὸς πρὸς τὸν Κύριον*, ὅτι αὐτὸς ἐκσπάσει ἐκ κυρῆδος τοὺς πόδας μου· ποτὲ δὲ, *Ἴδού ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν, ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς*⁶⁰· οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. Καὶ ἵνα τῷ ἐλάττονι παραδείγματι σπουδαιότερον τὰ μείζονα κατορθοῦν φροντίσωμεν, D ἕκαστος ἑαυτῷ λογίξῃσθω (5), οἷός ἐστιν ἐνώπιον τῶν παρόντων, κἂν ἰσότημοι τυγχάνωσι· πῶς τὸ ἀκατάγνωστον ἑαυτῷ σπουδάζει κατορθῶσαι, καὶ ἐν στάσει, καὶ ἐν περιπάτῳ, καὶ ἐν κινήματι, παντὸς μέλους, καὶ ἐν φθέγματι. Ὡσπερ δὲ τὰ ἀνθρώποις φανερὰ πρὸς ἀνθρώπου φιλιάσειν (6) σπουδάζομεν, οὕτω καὶ πολὺ πλέον, ἐάν τις τὸν Θεὸν πληροφωρηθῆ ἔχειν ἐπόπτην, ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφροῦς,

Ἐδίτι ἦτοι κατὰ.

(5) Codex Colb. ἑαυτῷ λογισάσθω.

(6) Editi et Reg. secundus Ὡσπερ δὲ τὰ ἀνθρώποις φιλιάσειν σπουδάζομεν. Alii duo mss. praefer Voss. ut in contextu. Aliquanto post Reg. primus ἐξ ἐτάζοντα.

κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πληροῦντα τὴν ἐπαγγελίαν· Ὁὗ δὲν (7) ὡσεὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεί εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπιστατοῦν, καὶ μερίζον τὰ χαρίσματα, καὶ ἐνεργοῦν· καὶ τοὺς ἀγγέλους παρατηρητὰς ἐκάστου κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· Ὁράτε μὴ καταφρονησητε ἐνδὸς τῶν μικρῶν τούτων· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν τῷ οὐρανῷ (8) διαπαρτὸς βλέπουνε τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· πολυπλασιονα καὶ σφοδρότερον ἀγῶνα ἔχει, ὅπως εὐάρεστον τὴν θεοσέβειαν κατορθώσῃ, καὶ οὕτω τὸ ἀμετεώριστον σφοδρότερον καὶ ἀκριβέστερον βεβαιοῦται. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ σπουδάσῃ πληρῶσαι τὸ, *Εὐλόγησθε τὸν Κύριον ἐν καρτὶ καιρῷ· διαπαρτὸς ἢ αἰνεῖτε αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι μου·* καὶ τὸ, *Μελετήσῃ ἐν τῷ νόμῳ* (9) *αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτὸς*, ἵνα τῆ ὁμαλῆ καὶ διηνεκεὶ μελέτῃ καὶ θεωρίᾳ τῶν θελημάτων καὶ τῶν δοξῶν τοῦ Θεοῦ μὴ εὐρη ὁ νοῦς καιρὸν μετεωρισμοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΖ΄.

Εἰ χρὴ ἐξ ἐφημερίας ἀπάρχεσθαι τῆς ψαλμωδίας, ἢ τῆς προσευχῆς.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Τοῦτο ἐν τῷ πλήθει τῶν ἀξίων φυλαξάτω τὴν εὐταξίαν, ἵνα μήτε εὐτελὲς καὶ ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα νομισθῆ, μήτε μὴν ἡ ὁμαλότης ἐφ' ἐνδὸς καὶ δευτέρου προσώπου ὑπερηφανίας τοῦ ἡγουμένου καὶ καταφρονησεως τῶν λοιπῶν δῶ ὑποβίαν (10)

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΗ΄.

Εἰ χρὴ ἐν ἀδελφότητι τὸν διδόντα τι ἀμείβεσθαι· καὶ εἰ κατὰ ἀναλογίαν τοῦ δόματος ποιῆσθαι τὴν ἀντιδοσιν (11).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦτο ὅλον τὸ ἐρώτημα ἀνθρώπινον. Εἰ δὲ χρὴ εὐγνωμοσύνης διδόναι ἀπόδειξιν, ἐν τῷ οἰκονομοῦντι ἀποκείσθω ἡ δοκιμασία, καὶ τοῦ λαμβάνειν τὰ διδόμενα, καὶ τοῦ ἀμείβεσθαι τὸν διδόντα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΘ΄.

Εἰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν γινομένων τιλ, χρὴ τολμᾶν εἰς κοινωνίας τῶν ἀγίων παρέρχεσθαι (12).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κρεῖττονα τῆς φύσεως καὶ τῆς συνήθειας ἔδειξεν ὁ Ἀπόστολος εἶναι τὸν ἐν τῷ βαπτισμῷ (13) συνταφέντα Χριστῷ· ποτὲ μὲν εἰπὼν, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίσματος τόπω, μετὰ τὰ προκείμενα· *Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ καλαῖος ἡμῶν ἀνθρώπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῆ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμῶς τῇ ἁμαρτίᾳ·*

⁶² Psal. vii, 10. ⁶³ Matth. xviii, 20. ⁶⁴ I Cor. xii, 11. ⁶⁵ Matth. xviii, 10. ⁶⁶ Psal. xxxiii, 2.

(7) Veteres duo libri ὅτι Ὁὗ ἐάν.

(8) Unus ms. ἐν οὐρανοῖς.

(9) Vossii vetus liber et alii duo μελετήσῃ τὸν νόμον.

(10) Codex Colb. δῶν ὑποβίαν.

ptum est ⁶² : et unigenitum Filium Dei, qui implet promissum illud : *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* ⁶³ : et Spiritum sanctum, qui præsides, partiturque dona, ac efficit ⁶⁴ : et angelos uniuscujusque custodes juxta id quod dictum est a Domino : *Videte ne contemnat is unum ex his pusillis : dico enim vobis, quia angeli eorum in cælo semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est* ⁶⁵ ; is modis pluribus et vehementius curat, quomodo complacentem Deo pietatem acquirat, et ita demum attentio vehementius perfectiusque stabilitur. Atque etiam si illud perficere studuerit : *Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo* ⁶⁶ ; itidem illud : *Meditabitur in lege ejus die ac nocte* ⁶⁶ : ut animus, ob æquabilem perpetuamque meditationem ac contemplationem voluntatum ac decretorum Dei, nullum inveniat aberrandi tempus.

INTERROGATIO CCCVII.

Nunquid alternis vicibus incipiendum sit psallere aut precari.

RESPONSIO

In hoc inter multos qui idonei fuerint rectus ordo servetur, ut neque parvi momenti res putetur, aut indifferens : neque æquabilis unius aut alterius personæ delectus superbix suspectum reddat eum, qui præficitur, et quasi cæteri contemnerentur.

INTERROGATIO CCCVIII

Utrum danti aliquid retribuere oporteat in fratrum conventu : et utrum necesse sit pro ratione rei datæ, vices rependere.

RESPONSIO.

Tota hæc quæstio humana est. Sed si grati animi danda significatio est, in eo, penes quem distributio est, positum arbitrium sit, et accipiendi ea quæ dantur, et vices rependi ei qui dat.

525 INTERROGATIO CCCIX.

Si consueti et quæ secundum naturam sunt contingant cuiquam, debetne is ad sanctorum communionem accedere.

RESPONSIO.

Superiorem natura et consuetudine docuit Apostolus esse eum, qui in baptismo una cum Christo sepultus fuit ⁶⁷. Nam aliquando, nimirum eo in loco ubi de aquæ baptismate agitur, aliis quibusdam præmissis, ait : *Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato* ⁶⁸ ; aliquando vero

⁶² Psal. vii, 10. ⁶³ Matth. xviii, 20. ⁶⁴ I Cor. xii, 11. ⁶⁵ Matth. xviii, 10. ⁶⁶ Psal. xxxiii, 2.

(7) Veteres duo libri ὅτι Ὁὗ ἐάν.

(8) Unus ms. ἐν οὐρανοῖς.

(9) Vossii vetus liber et alii duo μελετήσῃ τὸν νόμον.

(10) Codex Colb. δῶν ὑποβίαν.

(11) Unus ms. ποιῆσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν.

(12) Codex Colb. προσέρχεσθαι.

(13) Veteres duo libri cum Voss. ἐν τῷ βαπτισματι.

præcipit: *Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus: propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis* 69. Nonnunquam etiam regulam proposuit, his verbis: *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis* 70. Ego autem novi hæc Christi gratia completa fuisse tum in viris tum in feminis per genuinam in Dominum fidem. Quam autem metuendum sit iudicium proferendum in eum, qui in immunditia degens ad sancta accederet, discimus etiam ex Veteri Testamento. Quod si amplius templo hic est 71, nos utique modo magis formidando docebit Apostolus, qui dixerit: *Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit* 72.

INTERROGATIO CCCX.

Nunquid in communi domo Dominicam cœnam conveniat celebrari.

RESPONSIO.

Quemadmodum Scriptura nullum vas commune permittit deferri in sancta, ita neque sancta in communi domo perfici, cum ex Dei jussu Testamentum Vetus quidquam ejusmodi fieri aperte non sinat. Cum autem Dominus dicat: *Plus quam templum est hic* 73; Apostolus item: *Nunquid enim domos non habetis ad manducandum et bibendum? Quid dicam vobis? laudabo vos? In hoc non laudo: ego enim tradidi vobis quod et accepi* 74, etc.: hinc erudimur non debere, neque communem cœnam in ecclesia edere aut bibere, neque Dominicam cœnam in domo contumelia afficere, præterquam si quis, necessitate cogente, locum aut domum puriorem delegerit in tempore opportuno.

526 INTERROGATIO CCCXI.

Utrum rogati ab aliquibus, eos invisere deoamus.

RESPONSIO.

Visitare quidem res est Deo grata: sed eum, qui visitat, oportet esse auditorem prudentem, et sapientem in responsionibus, ita ut faciat quod dictum est: *Sermo vester in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat unicuique respondere* 75. Illud autem, quempiam visere vel consanguinitatis vel amicitiae causa alienum est a nostra professione.

69 Col. iii, 5, 6. 70 Galat. v, 24. 71 Matth. xii, 6. 72 I Cor. xi, 29. 73 Matth. xii, 6. 74 I Cor. xi, 22, 23. 75 Coloss. iv, 6.

(14) Reg. primus *Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ*. Codex Colb. *Οἱ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ*.

(15) Antiqui tres libri *κατωρθώθη Θεοῦ χάριτι*. Aliquanto post duo mss. cum Voss. *ὄντα τινά*. Vox *τινά* in editis non legitur.

(16) *Ducæus in hunc locum docte et copiose scripsit*. Certe si attente legantur quæ Regula superiore dicta sunt, comparenturque cum iis quæ hic leguntur, nemo dubitabit quin hoc loco *προσκομι-*

ποτέ ἐξ παραγγελίας, *Νεκρώσατε ὄντα τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν*, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἧς ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ποτέ δὲ ὄντα ἐκθέμενος ἐν τῷ εἰπεῖν· *Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ (14) τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις*. Ἐγὼ δὲ ἔγνων, ὅτι ταῦτα κατωρθώθη Χριστοῦ χάριτι (15) καὶ ἐν ἀνδράσι καὶ ἐν γυναιξὶ πίστει τῇ εἰς τὸν Κύριον γησιῶν. Τὸ δὲ ἐκαθαροῦντα τινὰ ἐγγίζειν τοῖς ἁγίοις καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης φοβερώτερον διδασκόμεθα τὸ κρίμα· εἰ δὲ πλεῖον τοῦ ἱεροῦ ὕδατος, φοβερώτερον ἔπλοιο παιδεύσει ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· *Ὁ ἐσθίω καὶ πίνω ἀναξίως, κρίμα ἐαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΓ'.

Εἰ χρὴ εἰς κοινὸν οἶκον προσκομιδὴν γίνεσθαι (16).

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὅσπερ οὐδὲν κοινὸν σκεῦος ἐπιτρέπει ὁ Λόγος εἰσφέρεσθαι εἰς τὰ ἅγια, οὕτως οὐδὲ τὰ ἅγια εἰς κοινὸν οἶκον ἐπιτελεῖσθαι, τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης φανερώς προστάγματι Θεοῦ μηδὲν τοιοῦτον ἐπιτρεπούσης γίνεσθαι· τοῦ δὲ (17) Κυρίου λέγοντος· *Πλεῖον τοῦ ἱεροῦ ὕδατος· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; Τί εἶπω ὑμῖν; ἐπαινέσω ὑμᾶς (18); Ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινώ· ἐγὼ γὰρ παρέδωκα ὑμῖν ὃ καὶ παρέλαβον, καὶ τὰ ἐξῆς· Ἐξ ὧν παιδευόμεθα μήτε τὸ κοινὸν δεῖπνον ἐν ἐκκλησίᾳ ἐσθίειν καὶ πίνειν, μήτε τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐν οἰκίᾳ καθυβρίζειν, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐν ἀνάγκῃ ἐπιλέξηται τις καθαρώτερον τόπον, ἢ οἶκον ἐν καιρῷ εὐθέτω*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΑ'.

Εἰ χρὴ εἰς ἐπισκεψίν (19) ἀπερχέσθαι ἐπιζητούντων τιῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τὸ μὲν ἐπισκέπτεσθαι ἀρεστὸν Θεῷ· δεῖ δὲ τὸν ἐπισκεπτόμενον συνετὸν εἶναι ἀχροατῆν, καὶ φρόνιμον ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι, πληροῦντα τὸ εἰρημένον· *Ἔστω ὁ λόγος ὑμῶν ἐν χάριτι ἁλατι ἡρτυμένους, εἰδέναι πῶς δεῖ ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι*. Τὸ δὲ ἢ διὰ συγγένειαν ἢ διὰ φιλίαν ἐπίσκεψιν ποιεῖσθαι ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου ἐπαγγέλματος.

δῆς nomine sacrificium corporis Christi intelligatur.

(17) Vocula δὲ addita est ex antiquis duobus libris. Ibidem Codex Colb. *πλεῖον τοῦ*. Mox idem ins. Ἀποστόλου ἐγκαλοῦντος, *cumque Apostolus redarguat*.

(18) Veteres quatuor libri *ἐπαινέσω ὑμᾶς ἐν τούτῳ; laudabo vos in hoc? Non laudo*.

(19) Reg. primus *εἰς ἐπισκέψεις*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΒ΄.

Εἰ χρὴ τοὺς ἐπισκεπτομένους λαϊκοὺς προτρέψουμι εἰς εὐχήν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Εἰ φίλοι εἰσι Θεοῦ, ἀκόλουθον, τοῦ Ἀποστόλου γράφαντος αὐτοῖς· Προσεύχεσθε καὶ περὶ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοιξίαι τοῦ στόματός μου, μετὰ καθήσας λαλήσαι τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΤΙΓ΄.

Εἰ χρὴ ἐργάζεσθαι, ἐπισκεπτομένων τινῶν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

Οὐδὲν τῶν κατ' ἐντολὴν γινομένων ἐκκόπτεσθαι (20) χρὴ διὰ τοὺς ἐπισηρομένους ἔνεκεν φιλικού καθήκοντος· εἰ μὴ τις ἂν ἰδιάζουσα ψυχῆς ἐπιμέλεια τὴν σωματικὴν σπουδὴν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου παρευδοκιμῇ, τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰπόντων· Οὐκ ἀρεστόν, καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τριπέλαις.

¹⁶ Ephes. vi, 19. ¹⁷ Act. vi, 2.

(20) Reg. primus γινομένων ἐγκόπτεσθαι. Statim quatuor mss. præter Voss. τι ἂν. Editiones Basl. et Paris. τις ἂν.

A

INTERROGATIO CCCXII.

Nunquid laicos qui nos invisunt, oporteat ad precandum exhortari.

RESPONSIO.

Si Dei sunt amici, haud abs re est, cum ad eos Apostolus scripserit : *Orate et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, ut loquar cum fiducia mysterium Dei* ¹⁶.

INTERROGATIO CCCXIII.

Nunquid, nos invisentibus aliquibus, laborare conveniat.

RESPONSIO.

eorum quæ ex præcepto fiunt, nihil interrumpi debet, propter eos qui humani officii gratia ad nos accedunt : nisi peculiaris quædam animæ cura suscipi debeat, quæ ex Domini mandato operæ corporali anteponenda sit, cum sancti apostoli in Actis dicant : *Non est placitum, ut nos derelicto sermone Dei, ministremus mensis* ¹⁷.

B

ΕΠΙΤΙΜΙΑ.

PŒNÆ

α' Εἰ τις ὑγιαίνων τῷ σώματι ἀμελοῖη τῶν προσευχῶν, ἢ τῆς ἐκμαθήσεως τῶν ψαλμῶν, προφασίζόμενος προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, οὗτος ἀφοριζέσθω, ἢ νηστευέτω (21) ἑβδομάδα μίαν.

β' Εἰ τις ἐλέγχεται ἐπὶ πταισματι μετὰ ἀγάπης, καὶ μὴ καταδέχοιτο τὸν ἔλεγχον, μετὰ πάσης εὐλαθείας παρακαλῶν, καὶ αἰτῶν συγγνώμην ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησε, καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

γ' Εἰ τις συγγνώμιν ἀμάρτημα, καὶ μὴ διορθώσεται αὐτὸν, ἢ ἐλέγξει (22) ἐν εἰρήνῃ μετὰ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ, ἀλλ' ἐν λύπῃ, ὡς θριαμβεύων μάλλον τὸν ἀδελφόν, ἢ θεραπεύων τὸν αἴτιον τῆς ἀμαρτίας, καὶ αὐτὸς συναφοριζέσθω τῷ ἐλεγχομένῳ ἐπὶ τῷ ἀμαρτήματι ἑβδομάδας δύο, ἐπειδὴ ὡς ἐχθρὸς, καὶ οὐχ ὡς ἀδελφὸς ἠλεγξεν.

δ' Εἰ τις ὑβρίζει ἢ ἀντιλέγει, ἐπιτασόμενος παρὰ ἀδελφοῦ τὰ κατὰ δύναμιν (23), καὶ μὴ ὑπακούει μετὰ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ χαρᾶς, ὡς πληροφορῶν αὐτὸν, ὁμοίως ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

ε' Εἰ τις ἀργολογῇ ἢ εὐτραπελεύοιτο, μὴ φυλάσων μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν διδασκαλίαν τοῦ μακαρίου Ἀποστόλου καὶ τῶν Εὐαγγελίων, καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω (24) ἑβδομάδα μίαν.

¹⁶ Psal. cxi, 4.

(21) Illud, ἢ νηστευέτω, deest in Colbertino.

(22) Codex Colb. διορθώσεται αὐτὸν, ἢ ἐλέγγων. Mox idem ms. τὸν αἴτιον, auctorem. Editi et Reg. primus τὸ αἴτιον, causam. Subinde idem ille liber

C 1 Si quis integra corporis valetudine precari, aut psalmos ediscere neglexerit, excusans excusationes in peccatis ¹⁶, is a reliquorum consortio segregetur, aut jejUNET hebdomadam unam.

2 Si quis cum charitate objurgatur ob aliquod erratum, nec tamen objurgationem suscepit, summa cum reverentia rogans et exposcens, ut delictorum sibi venia detur, is quoque a communitate separatur hebdomadam unam.

3 Si quis peccatum alicujus cognovit habuerit, neque correxerit ipsum, aut redarguerit in pace cum charitate Christi, sed cum tristitia ac molestia, quasi magis triumphet de fratre, quam curet peccati auctorem, is etiam **527** hebdomadas duas a cæteris sejungatur una cum eo qui fuit in peccato deprehensus : quandoquidem velut hostis, non ut frater corripuit.

4 Si quis quæ facere possit, a fratre jussus, eum afficiat contumelia, aut contradicat, neque morem gerat cum omni in Christo gaudio, tanquam qui præsidens in suo abundet sensu, similiter hebdomadam unam segregator.

5 Si quis inaniter garrat, aut sit faciliis deditus, non servans cum timore ac tremore doctrinam beati Apostoli et Evangeliorum, is quoque ipse ab aliis separatur hebdomadam unam.

antiquus διελεγξεν.

(23) Unus ms. τὸ κατὰ δύναμιν.

(24) Codex Colb. καὶ οὗτος ἀφοριζέσθω.

6 Si quis præter etiam et non, aliud jusjurandum A juret, et ipse a cæteris se jungatur unam hebdomadam.

7 Si quis quempiam deliquisse fratrem conscius est, idque ei advenienti exprobraverit, veluti traducendi causa, ipse similiter veluti nulla miseratione commotus, et alienis malis lætatus, a cæteris segregetur hebdomadam unam.

8 Si quis quempiam peccasse conscius est, eumque videt id indifferenter ferentem, nec cum cordis contritione ac multis lacrymis Dominum placantem, adhortetur et admoneat ipsum, ut agat pœnitentiam, et pœnitentiæ ostendat opera. Quod si his factis neglexerit suam salutem, separetur prorsus qui est ejusmodi a communitate. Nam modicum fermentum totam massam B corrumpit⁷⁹, ut vir sanctus dixit.

9 Si quis exeat citra necessaria negotia, ac circumeat intempestive, segregator qui hujusmodi est, ut quiescant domi pedes ejus, sicut scriptum est⁸⁰.

10 Si quis irascatur temere, nec actutum fratrem a se tristitia affectum consoletur, ut peccatum quod in ipsum peccavit, condonet sibi, ipse similiter segregator hebdomadam unam.

11 Si quis fuerit a fratre contumelia affectus, et a communitate rogatus, peccatum non condonarit, recordatus ejus qui dixit: Si quis adversus aliquem habet querelam: sicut et Christus donavit⁸¹: et ipse pariter a cæterorum consortio segregetur hebdomadam unam.

12 Si quis egrediatur e monasterio non accepta benedictione, aut non dimissus ab archimandrita cum precatione, a cæteris se jungatur.

13 Si quis possidet aliquid in monasterio, aut extra monasterium, cæterorum privetur consortio.

14 Si quis conjungens se cum aliquo, cogitat e monasterio egredi ob aliud quoddam malum, sit excommunicatus.

15 Si quis ex cubiculorum præfectis invenit 528 aliquem turbas excitantem, aut colloquentem in dormitorio, et non ejicit ipsum extra cætum, ipse careat benedictione.

16 Si quis careat benedictione castigationis gratia et ex contemptu se non excusarit, et acceperit D benedictionem, a cæteris se jungatur.

17 Si quis apponit quidpiam in mensa aut sibi ipsi,

⁷⁹ Galat. v, 9. ⁸⁰ Prov. vii, 41. ⁸¹ Coloss. iii, 13.

(25) Unus ms. ὁμοίως ἀφοριζέσθω.

(26) Reg. primus συγγνώμῃ πταίσματι. Alius ms. ἐπιπταίσματι.

(27) Codex Colb. Ἐἴ τις ὀργισθεῖη. Mox idem ms. παρακαλέσῃ. Editi παρακαλέσει.

(28) Codex Colb. μὴ συγχωρήσῃ. Editi συγχωρήσαι. Mox idem ms. ἔχοι μομφήν, καθὼς ὁ Κύριος ἔχαρισάτο.

(29) Quæ sequuntur Epitimia in vulgatis post Constitutiones monasticas posita sunt: sed ea conjungere libuit, idque non sine causa, cum in Reg.

ζ' Ἐἴ τις πλὴν τοῦ και καὶ τοῦ οὐδ, ἄλλον ὀμνυεὶ ὄρκον, καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω (25) ἑβδομάδα μίαν.

ζ' Ἐἴ τις συγγνώμῃ τινὶ ἀδελφῶν πταίσαντι (26), καὶ μετὰ τὸ παρελθεῖν ὀνειδίξοι, ὡς παραδειγματίζων, καὶ αὐτὸς ὡς ἀσυμπαθὴς καὶ ἐπιχειρίκακος ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

η' Ἐἴ τις συγγνώμῃ τινὶ ἀμάρτημα, καὶ ὀρᾷ αὐτὸν ἀδιαφόρως φέροντα, καὶ μὴ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ πολλῶν δακρῶν ἐξιλεούμενον τὸν Κύριον, παρακαλεῖτω καὶ ὑπομιμνησκέτω αὐτὸν μετανοεῖν, καὶ ἐπιδείκνυσθαι ἔργα μετανοίας. Εἰ δὲ τούτων γινομένων ἀμελοῖη τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, χωριζέσθω ὁ τοιοῦτος τῆς συνοδίας παντελῶς. Μικρὰ γὰρ ζῦμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοί, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον.

θ' Ἐἴ τις προέρχοιτο παρὰ τὰς ἀναγκαίας χρείας, περιάγων ἀκαίρως, ἀφοριζέσθω ὁ τοιοῦτος, ἵνα ἡσυχάζωσιν ἐν οἴκῳ οἱ πόδες αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται.

ι' Ἐἴ τις ὀργισθῆ (27) εἰκῆ, καὶ μὴ παραχρῆμα παρακαλέσῃ τὸν ἀδελφὸν ὃν ἐλύπησεν, ὅπως ἀρῆ αὐτῷ τὴν ἀμαρτίαν ἣν ἥμαρτεν εἰς αὐτὸν, ἀφοριζέσθω καὶ αὐτὸς ἑβδομάδα μίαν.

ια' Ἐἴ τις ὕδρισεῖη παρὰ ἀδελφοῦ, καὶ παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς συνοδίας, μὴ συγχωρήσῃ (28) τὸ ἀμάρτημα, μνημονεύσας τοῦ λέγοντος: Ἐὰν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρισάτο· καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

ιβ' Ἐἴ τις (29) ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου, μὴ λαβὼν εὐλογίαν, ἢ ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου μετὰ εὐχῆς, ἔστω ἀκοινώνητος.

ιγ' Ἐἴ τις κέκτηται τι ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἢ ἔξω τοῦ μοναστηρίου, ἔστω ἀκοινώνητος.

ιδ' Ἐἴ τις συνδυάζει (30) μετὰ τινος ἐπὶ τὸ ἀναχωρησαι τοῦ μοναστηρίου ἐφ' ἑτέρῳ τινὶ κακῷ, ἔστω ἀκοινώνητος.

ιε' Ἐἴ τις τῶν ἀρχικουνιτῶν εὐρίσκει τινὰ τάρασσοντα ἢ διαλεγόμενον ἐν τῷ κουνίῳ, καὶ μὴ ἐκβάλῃ αὐτὸν ἔξω τοῦ χοροῦ, αὐτὸς γενέσθω ἀπευλογίας.

ις' Ἐἴ τις γένηται ἀπευλογίας ἕνεκεν παιδείας, καὶ καταφρονήσας μὴ ἀπολογήσεται, καὶ λάθῃ εὐλογίαν, ἀφοριζέσθω.

ιζ' Ἐἴ τις παρατιθεῖ τι (31) ἐν ταῖς τραπέζαις ἢ ἐν-

primo conjungantur cæteris cum hoc titulo generali: Τοῦ αὐτοῦ [Βασιλείου] καὶ ὅσα ἐπιτίμια, Ἐπιτιμίας [Basilii] epistoliam quæcumque reperiri potuerunt. Vere autem an falso tribuantur Basilio, more nostro in Præfatione expendimus.

(30) Editi et Colb. Ἐἴ τις ἰδιάζει. Reg. primus συνδυάσει.

(31) Vocula τι addita est ex antiquis duobus libris. Statim mss. nostri aut ἀπὸ εὐλογίας, aut ἀπ' εὐλογίας. Editi uno verbo ἀπευλογίας.

- τῷ, ἢ ἄλλω, μὴ ἐπιτραπείς παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρι- A
του, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 17' Εἰ τις ἀνευ μαφορίου ποιεῖ ἔργον ἐν οἰκῇ ποτε
τόπω, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 18 Si quis absque capitis velamine opus facit in
quocunque loco, privetur benedictione.
- 19' Εἰ τις συντυγχάνει τῷ ἐρχομένῳ ξένῳ ἢ ἰδίῳ (32),
μὴ ἐπιτραπείς παρὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου, ἐκτὸς τῶν
ἐντετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 19 Si quis non data ab archimandrita facultate,
cum aliquo externo accedente, aut cum aliquo
contubernali colloquitur, exceptis iis, quorum
hoc munus est, expers sit benedictionis.
- 20' Εἰ τις ἀρῆ ἀπὸ ἀδελφοῦ τι καὶ ἀποκρύψει, γενέ-
σθω ἀπευλογίας.
- 20 Si quis abstulerit aliquid a fratre, et occulta-
verit, careat benedictione.
- 21' Εἰ τις, μὴ λαθῶν εὐλογίαν, ἐσθίει (33) ἀνευ
παιδείας ὄν, ἀφοριζέσθω.
- 21 Si quis cum nulli pœnæ addictus sit, edit tamen
non accepta benedictione, segregator a cæteris.
- 22' Εἰ τις οὐχ αἰρή εὐλογίαν εἰς τὸν ὄρνινον αὐτοῦ,
γενέσθω ἀπευλογίας· εἰ δὲ χρείας ἔνεκεν οὐκ
ἔφθασεν, ἀπολογησάσθω.
- 22 Si quis benedictionem ordine suo non receperit,
careat benedictione : sin autem necessitate co-
gente non occurrit, excuset se.
- 23' Εἰ τις εὐρεθῆ τὴν νύκτα ἰδιάζων μετὰ τινος, B
ἢ τὸν τόπον ἀλλάσσω, ὅπου κοιμᾶται, παρὰ γνῶ-
μῆν τῶν ἐντετυπωμένων, ἀφοριζέσθω.
- 23 Si quis inveniatur noctu privatim cum aliquo
degens, vel locum ubi dormit commutans præ-
ter voluntatem præpositorum, cæterorum prive-
tur consortio.
- 24' Εἰ τις ἐμβάλλει ἑαυτὸν εἰς ἄλλο ἔργον, μὴ ἐπι-
τραπείς, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 24 Si quis absque permissu intrudit se in opus
aliud, privetur benedictione.
- 25' Εἰ τις ἀλλάσση τι μετὰ τινος, ἢ χαρίζεται
παρὰ γνῶμῆν τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευ-
λογίας.
- 25 Si quis permutet aliquid cum aliquo, aut quid-
piam largiatur præter sententiam archimandritæ,
expers sit benedictionis.
- 26' Εἰ τις ἐσπέρας μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν εὐρεθῆ
ὁμιλῶν, ἀφοριζέσθω.
- 26 Si quis vesperi post *Pater noster* inveniatur
colloquens, aliorum privetur societate.
- 27' Εἰ τις τῶν ὑγιαίνοντων κοιμᾶται ἐξω τοῦ εὐ-
κτηρίου, ἔστω ἀφωρισμένος.
- 27 Si quis ex iis qui integra sunt valetudine, dor-
mit extra oratorium, sit ab aliis sejunctus.
- 28' Εἰ τις ἐν τραπέζῃ ἐσθίων φλυαρεῖ, ἐγειρέσθω
εἰς προσευχήν.
- 28 Si quis in mensa comedens nugatur, adigatur
ad orandum.
- 29' Εἰ τις γένηται ἀπευλογίας, καὶ λυπηθεὶς ἀντι- C
παιδεύσει τὸν παιδεύσοντα, ἢ ἀντιλέγων μὴ κατα-
δέξεται, ἀφοριζέσθω. Εἰ δὲ λέγοι ἀδίκως παιδεύε-
σθαι, γνωριζέσθω τὴν αἰτίαν τῷ ἀρχιμανδρίτῃ,
καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὀριζόμενον καταδεχέσθω (34).
- 29 Si quis caruerit benedictione, et ægre ferens
vicissim redarguerit redarguentem, aut contradi-
cens morem non gesserit, separetur a cæteris.
Quod si dixerit redargui se immerito, causam no-
tam faciat archimandritæ, et quod ab ipso statu-
tum fuerit, sequatur.
- 30' Εἰ τις ἔχει πρὸς τινα λύπην, καὶ καταφρονῶν μὴ
διαλλάσσειται πρὸ τῆς ὑπηρεσίας, ἢ λέγει (35) τὴν
αἰτίαν τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, ἢ τῷ ἀρχικουνίτῃ, ἀφ-
οριζέσθω.
- 30 Si quis sit cuiquam offensus, et id contemnens
non reconcilietur ante ministerium : nisi dicat
causam archimandritæ aut cubiculorum præ-
fecto, sejungatur a cæteris.
- 31' Εἰ τις ἐν ἡμέρᾳ προσφορᾶς κωλύει ἑαυτὸν τῆς
κοινωνίας (36) παρὰ γνῶμῆν τοῦ ἀρχιμανδρίτου,
γενέσθω ἀπευλογίας.
- 31 Si quis in die oblationis removerit se a com-
munione præter sententiam archimandritæ,
expers sit benedictionis.
- 32' Εἰ τις ἀπὸ Γραφῶν φιλονεικῶς διαλέγεται, γενέ-
σθω ἀπευλογίας· εἰ δὲ παραγγελλεὶς ἐπιμένει, D
ὡς ἀπειθής (37) καὶ ἀνυπότακτος ἀφοριζέσθω.
- 32 Si quis ex Scripturis contentiose disputat, ca-
reat benedictione : si vero commonitus perse-
veret, velut inobsequens et contumax, cætero-
rum privetur consortio.
- 33' Εἰ τις πλύνει ἢ ἐτέρου ἢ ἑαυτοῦ ἱμάτιον παρὰ
γνῶμῆν τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 33 529 Si quis lavet aut alterius aut suam ve-
stem præter voluntatem archimandritæ, careat
benedictione.
- 34' Εἰ τις ἀπολιμπάνεται τῶν τραπέζων, μὴ εἰρηκῶς
τὴν αἰτίαν, μενέτω ἄσιτος.
- 34 Si quis absit a mensis, non dicta causa, maneat
jejunus.

(32) Sic Regii primus et tertius. Codex Colb. τοὺς ἐρχομένους ξένους ἢ ἰδίους· quæ scriptura, si cui ita libet, et ipsa quoque admitti potest. Editi τῶν ἐρχομένων ἢ ξένων ἢ ἰδίων.

(33) Editi Εἰ τις μὴ λάθοι εὐλογίαν, καὶ ἐσθίει. Reg. primus ut in contextu.

(34) Editi et Colb. καὶ τοῦ Παύλου ὀριζόμενου καταδεχέσθω. Regii duo mss. ita ut edidimus.

(35) Vir doctissimus Combessius legendum putat, εἰ μὴ λέγει, nec immerito ; nisi dicas particulam μὴ subaudiendam esse ex illis quæ proxime præcedunt, μὴ διαλλάσσειται.

(36) Editi κωλύει ἑαυτὸν ταῖς κοινωνίαις. At Regii duo mss. ut in contextu.

(37) Sic mss. nostri, non ut editi, in quibus illud, ἀπειθής καὶ, desideratur.

- 35 Si quis aliquid perdiderit, et hoc non invento, rem minime declararit archimandritæ, privetur benedictione. **A** λε' Εἰ τις τι ἀπολέσει, καὶ, μὴ εὐρὼν αὐτὸ, μὴ ἀναγγεῖλη (38) τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, γενέσθω ἀπευλογία.
- 36 Si duo simul familiarem inter se consuetudinem habere comperiantur, et commoniti non secesserint, sint a cæteris segregati, donec corrigantur. λζ' Ἐὰν εὐρεθῶσι δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνεχῶς πλησιάζοντες ἀλλήλοις, καὶ παραγγεθέντες μὴ χωρίζωνται, ἔσονται ἀφωρισμένοι, ἕως διορθώσονται.
- 37 Si quis vesperi non accesserit ad *Pater noster*, absque causa aliqua, is precari pergat, donec omnes dormierint. λζ' Εἰ τις ἐσπέρας μὴ φθάσῃ εἰς (39) τὸ Πάτερ ἡμῶν, ἐκτὸς τίνος αἰτίας, στηκέτω εἰς προσευχὴν, ἕως ἂν πάντες κοιμηθῶσιν.
- 38 Si quis in tempore communionis fratri alicui offensus, ei pacem non dederit, sit excommunicatus. λη' Εἰ τις, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κοινωνίας λύπην ἔχων πρὸς τὸν ἀδελφόν, μὴ δῶν αὐτῷ εἰρήνην, ἔστω ἀφωρισμένος.
- 39 Si quis amovet fratrem ab ordine ministerii, exceptis iis, quorum hoc munus est, careat benedictione. **B** λθ' Εἰ τις μεθιστᾷ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὀρθίου τῆς ὑπηρεσίας, ἐκτὸς τῶν ἐγχεχειρισμένων τῆν φροντίδα, γενέσθω ἀπευλογία.
- 40 Si quis noverit fratrem, qui clam secedere e monasterio velit, et non declararit archimandritæ, aut præfectis, a cæteris separetur. **B** μ' Εἰ τις γινῶ ἀδελφόν λάθρα ἀναχωρῆσαι θέλοντα τοῦ μοναστηρίου, καὶ μὴ μηνύσῃ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, ἢ τοῖς προεστῶσιν (40), ἀφορίζεσθω.
- 41 Si quis surgit de mensa præter voluntatem archimandritæ, insistat precationi usque ad tempus lucernarum. μα' Εἰ τις ἐγείρεται τῆς τραπέζης παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχιμανδρίτου, στηκέτω εἰς προσευχὴν ἕως τοῦ λυχνικοῦ.
- 42 Si quis post communionem egreditur de ministerio, quousque omnes acceperint benedictionem, citra humanam necessitatem, solus seorsum comedat. μβ' Εἰ τις μετὰ τὴν κοινωνίαν ἐξέρχεται τῆς ὑπηρεσίας, ἕως πάντες λάθωσιν εὐλογίας, ἐκτὸς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης, καθ' ἑαυτὸν (41) ἐσθιέτω.
- 43 Si quis in causa est cur aliquis benedictione careat intempestive, ipse careat benedictione. μγ' Εἰ τις ποιεῖ τινα ἀπευλογίαν γενέσθαι ἀκαιρως, αὐτὸς γενέσθω ἀπευλογίας.
- 44 Si quis inventus fuerit loquens per cellas, exceptis iis qui eas occupant, aut etiam hesychastis, sit benedictionis expertus. **C** μδ' Εἰ τις εὐρεθῇ λαλῶν εἰς τὰ κέλλια, ἐκτὸς τῶν ἐνοικούντων αὐτὰ (42), ἢ τῶν ἡσυχαστῶν, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 45 Si quis facetias loquatur, aut inaniter garrat, privetur benedictione. με' Εἰ τις εὐτράπελα λαλῶν ἢ ἀργολογῶν, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 46 Si quis inventus fuerit detrahens cuiquam aut aliquos detrahentes audiens, et non increpans ipsos, aut non indicans archimandritæ, una cum ipsis excommunicetur. μς' Εἰ τις εὐρεθῇ καταλαλῶν τινος, ἢ ἀκούων καταλαλούντων τινῶν, καὶ μὴ ἐπιτιμῶν αὐτῷ, ἢ μηνύων τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, σὺν αὐτῷ ἀφορίζεσθω.
- 47 Si quis repertus fuerit in horto loquens cum aliquo, aut repetens psalmos, aut dormiens, exceptis operariis et præpositis, careat benedictione. μζ' Εἰ τις εὐρεθῇ εἰς τὸν κήπον λαλῶν μετὰ τινος, ἢ δευτερῶν ψαλμοῦς (43), ἢ κοιμώμενος, ἐκτὸς τῶν ἐργαζομένων, ἢ τῶν ἐντετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογίας.
- 48 Si quis ierit ad janitoris ædes sine permissu præpositorum, privetur benedictione: si vero ierit ad custodiæ locum, cæterorum privetur consortio. **D** μη' Εἰ τις ἐξέλθοι εἰς τὸ ὀστιάριον μὴ ἐπιτραπέσις ἐκ τῶν ἐν τετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογίας· εἰ δὲ εἰς τὸ φροῦριον (44) ἐξέλθοι, ἀφορίζεσθω.
- 49 Si quis dederit foris aliquid aut acceperit, præter voluntatem archimandritæ, a cæteris separetur. μθ' Εἰ τις διδοί ἔξω τι, ἢ λαμβάνει, παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχιμανδρίτου, ἀφορίζεσθω.
- 50 Si quis præter præpositos, alicui ex peregrinis accedentibus obviam factus, cum eo **530** col-

(38) Editi et Colb. αὐτὸ μὴ ἀναγάγη. At Regii duo mss. ἀναγγεῖλη. Mox duo mss. συνεχῶς πλησιάζοντες. Vox συνεχῶς aberat a vulgatis.

(39) Voculam εἰς addidi ex Colbertino. Haud longe addidimus quoque particulam ἂν ex duobus codicibus.

(40) Editi et Colb. ἢ τοῖς προεστῶσι. Reg. primus ἢ τοῖς ἡσυχασταῖς, aut hesychastis.

(41) Sic Reg. primus. Editi καθ' ἑαυτοῦ.

(42) Veteres duo libri τῶν ποιούντων, *exceptis iis, qui construunt ipsas*. Editi τῶν ἐνοικούντων. Aliquanto post editi καταλαλῶν τινος. Unus ms. τινος. Statim, ubi bis legitur αὐτῷ, utroque in loco legi oportere αὐτοῖς obscurum non est.

(43) Editi δεύτερος ψάλλων. At mss. tres δευτερῶν ψαλμοῦς.

(44) Antiqui duo libri εἰς τὸ θυρίδιον.

(45) Vox τινί addita est ex libris veteribus.

τῶν ἐντετυπωμένων, γενέσθω ἀπευλογίας.

ια' Εἰ τις ὀχλεῖ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ προφάσει τῆς ἐφημερίας, πλὴν τοῦ κελλαρίου, ἢ τοῦ ἀρχιεβδομαρίου, γενέσθω ἀπευλογίας· ἵνα ἐκάστης ἐφημερίας ὁ ἀρχιεβδομάριος καὶ ὁ φροντιστὴς περὶ πάσης χρείας φροντίζωσιν ἐπιμελῶς, ἵνα μὴ τῷ κριματι τῆς ἀμελείας συμπέσωσιν.

ιβ' Εἰ τις ἀκαίρως ἔρχεται εἰς τὸ ἐψητήριον ἢ εἰς τὸ κελλάριον ἐκτὸς τῶν ἐντετυπωμένων καὶ τῶν φροντιζόντων τῆς εὐταξίας, γενέσθω ἀπευλογίας.

ιγ' Εἰ τις ἐξυπνισθεὶς παρὰ τινος λυπηθῆ ἢ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὑπηρεσίας ἢ τοῦ ἀναγνώσματος, ἀφοριζέσθω.

ιδ' Εἰ τις περισσῶς μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τὴν μετὰ τὰ ὄρθρινά εἰσέρχεται εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ἐκτὸς τῶν ἡσυχαστῶν καὶ τὴν φροντίδα ἐγχεχειρισμένων, γενέσθω ἀπευλογίας.

ιε' Εἰ τις παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου εἰσελθὼν ἀναπαύει εἰς τὸ (46) νοσοκομεῖον, γενέσθω ἀπευλογίας· εἰ δὲ θλίβεται ἢ ἀβρωστεῖ, δηλοῦτω πρῶτον τῷ νοσοκόμῳ.

ις' Εἰ τις τῶν καχομένων ἀλλάσσει τόπον, ὅπου κοιμᾶται, παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου, ἀφοριζέσθω.

ιζ' Εἰ τις τῶν τετυπωμένων ὑπηρετῶν (47) ἐν τῷ νοσοκομείῳ παρατιθεῖ τι ἀδελφῷ παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου, γενέσθω ἀπευλογίας.

ιη' Εἰ τις τῶν ἀβρώστων εὐρεθῆ καταλλάσσων παρὰ γνώμην τοῦ νοσοκόμου, ἢ τινος τῶν ὑπηρετούντων, γενέσθω ἀπευλογίας.

ιθ' Εἰ τις εὐρεθῆ, ἐκτὸς τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γράφων τινὶ ἢ δεχόμενος γράμματα, ἔστω ἀφωρισμένος.

ια' Εἰ τις πέμπει τινὶ εὐλογίαν, ἢ ὀχεταὶ τι ποτε, παρεκτὸς τοῦ ἀρχιμανδρίτου, γενέσθω ἀπευλογίας.

EPITIMIA EIS TΑΣ ΚΑΝΟΝΙΚΑΣ.

α' Ἡ ὁμόσασα τὸν τυχόντα ὄρκον ἀφοριζέσθω ἑβδομάδας δύο.

β' Ἡ βλασφημῆσασά τινα τῶν πρεσβυτέρων τῶν πεπιστευμένων διατυποῦν τὰ ἐν τῷ ἀσκητηρίῳ ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

γ' Ἡ κατὰ ἀπούσης ἀδελφῆς κρυφῆ λέγουσά τι σκοπῷ τοῦ διαβάλλειν αὐτήν, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

δ' Ἡ ὑβρίσασά τινα ὕβριν τὴν τυχούσαν ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

ε' Ἡ τις εὐρίσκειται (48) ψευδοζέσθω ἀλλῆ ἐκτὸς τῶν πρεσβυτέρων τῶν πεπιστευμένων διακονεῖν, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

(46) Reg. primus εἰσελθὼν ἀναπέσῃ εἰς τὸ.

(47) Veteres duo libri ὑπηρετεῖν. Alia ejusdem generis multa omitto, quæ si ascriberem, frustra tempus terere mihi videretur.

A loquatur, excepto quod det pacem, sit benedictionis expers.

51 Si quis molestus est archimandritæ prætextu operæ per vices suscipiendæ, excepto cellario, aut archiebdomario, sit benedictionis expers: ut archiebdomarius, qui cuique vici præest, et procurator habeant sedulam curam rerum quarumlibet necessariarum, ne in iudicium negligentæ incidant.

52 Si quis intempestive venit in culinam aut cellarium, præter præpositos et disciplinæ curatores, privetur benedictione.

53 Si quis expergefactus ab aliquo in tempore ministerii aut lectionis, ægre ferat, a cæteris segregetur.

54 Si quis sine causa post visitationem matutinam ingreditur in valetudinarium, præter hesychastas et præter eos quorum hoc officium est, careat benedictione.

55 Si quis præter voluntatem curatoris ægrotorum, ingressus in valetudinarium, illic requiescit, careat benedictione: si vero afflictaur, aut ægrotat, indicet id prius valetudinarii præfecto.

56 Si quis male habentium mutat locum ubi dormit præter voluntatem illius, qui valetudinario præest, a cæterorum separetur consortio.

57 Si quis ex designatis ad serviendum in valetudinario, apponat quiddam fratri præter sententiam illius qui valetudinario præponitur, sit benedictionis expers.

58 Si quis ex ægrotantibus inventus fuerit quidpiam permutans præter voluntatem illius, qui valetudinario præficitur, aut alicujus ex designatis ad ministerium, careat benedictione.

59 Si quis inventus fuerit scribens aut recipiens litteras, excepto archimandrita, a cæterorum sejungatur societate.

60 Si quis mittit alicui munusculum, aut recipit quiddam alicunde, præter archimandritam, careat benedictione.

EPITIMIA IN CANONICAS.

1 Quæ juravit quodvis jusjurandum hebdomadas duas a cæteris segregetur.

2 Quæ maledixit alicui ex senioribus quæ rebus monasterii regendis præponuntur cæterarum privetur consortio hebdomadam unam.

3 Si qua quiddam clanculum dicat adversus absentem sororem, eo consilio ut ei detrahat, cæterarum consortio privetur hebdomadam unam.

4 Quæ contumelia quavis aliquam affecerit a cæteris separetur hebdomadam unam.

5 **531** Si qua alia præter anus quibus creditæ administratio est comperitur susurrare, a cæterarum societate removeatur hebdomadam unam.

(48) Hoc epitimium cum sequenti confunditur in vulgatis: sed in Reg. primo alterum ab altero distinguitur.

- 6 Quæ, nulla cogente necessitate, intempestivum colloquium serens futiliter garrat, sejungatur a cæteris hebdomadam unam.
- 7 Quæ facietias loquitur, aut indecore ridet, segregator hebdomadam unam.
- 8 Quæ ministerii sui opus peragens et necessario negotio occupata, cum proxima colloquetur utendo aut clamore, aut temerario sermone, sejungatur a cæteris hebdomadam unam.
- 9 Quæ defendit eam quæ condemnata est ob aliquod erratum, ab iis quibus post prævium examen administratio et cura rerum demandata est, simul cum ea quam defendit a reliquarum consortio segregetur hebdomadas duas.
- 10 Quæ cum aliquo ex iis qui foris accedunt collocuta fuerit, priusquam fuerit ei data facultas ab ea cui concredita cura est in omni disciplinæ auctoritate, segregetur a cæteris hebdomadam unam.
- 11 Quæ reperta fuerit murmurans ob rerum necessariorum angustias, aut ob laborem operum, cæterarum consortio privetur hebdomadam unam.
- 12 Quæ refragatur præcepto earum quibus rerum commissa est cura, segregetur a cæteris per unam hebdomadam.
- 13 Quæ contemptim, non autem quiete et silentio, implet præceptum, cæterarum consortio privetur hebdomadam unam.
- 14 Quæ exquisite ornare se velit, semel atque iterum commonefacta, coram præfecto redarguatur.
- 15 Quæ citra sententiam illarum quibus commissa est rerum cura ad matrem aut sororem abierit, segregetur hebdomadam unam.
- 16 Quæ movens oculos modo malo proximam affecerit molestia, a cæteris separetur hebdomadam unam.
- 17 Quæ post absolutas synaxes cum aliqua externa muliere confabulatur, separetur hebdomadas duas.
- 18 Quæ ab uno opere ad aliud opus transit sine jussu eorum qui rerum curam habent a cæterarum consortio removeatur hebdomadam unam.
- 19 Quæ epitimium rejecerit, aut quæ contradicit, aut murmurat, utilitatem sibi ipsi ex correctione accessuram non agnoscens, a cæteris segregetur hebdomadas duas.
- A ζ' Ἦτις χωρὶς ἀναγκαίας χρείας ἀκαιρον ἡμίλιαν προβαλλομένη ἀργολογεῖ, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ζ' Ἦτις εὐτράπελα φθέγγεται, ἢ γέλωτα ἀπρεπῆ, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- η' Ἦτις ἐν τῷ ἔργῳ τῆς διακονίας οὔσα, καὶ ἀναγκαίαν χρείαν ἔχουσα, ὁμιλήσει τῇ πλησίον ἢ μετὰ κραυγῆς ἢ θρασυλογίας (49), ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- θ' Ἦτις ἀντέχεται τῆς ἐπικαταγινωσκομένης ἐπὶ πταίσματι παρὰ (50) τῶν μετὰ δοκιμασίας οικονομεῖν καὶ διατυποῦν πεπιστευμένων, συναφορίζεσθω ἑκείνη ἢ ἀντέχεται ἑβδομάδας δύο.
- ι' Ἦτις τινὲ τῶν ἐξωθεν ἐπεισερχομένων ὁμιλήσει, πρὶν ἐπιτραπῆ παρὰ τῆς τὴν φροντίδα ἐμπειστευμένης ἐν πάσῃ ἐξουσίᾳ εὐταξίας, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ια' Ἦτις εὐρίσκοιτο γογγύζουσα ἐν τῇ στενωχωρίᾳ τῶν πρὸς τὴν χρείαν, ἢ ἐν τῷ καμάτῳ τῶν ἔργων, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ιβ' Ἦ ἀντιπίπτουσα τῷ προστάγματι τῶν πεπιστευμένων τὴν φροντίδα ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ιγ' Ἦ καταφρονητικῶς, μετὰ δῆθεν ἡσυχίας μὴ πληροῦσα (51) τὸ ἐπιτάγμα ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ιδ' Ἦ θέλουσα καλλωπίζεσθαι, μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν, ἐπὶ τοῦ προσετώτος ἐλεγγέσθω.
- ιε' Ἦ ἀνευ γνώμης τῶν πεπιστευμένων τὴν φροντίδα εἰς μητέρα ἢ εἰς ἀδελφὴν ἀπελθοῦσα, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ις' Ἦ ἐννεύσασα ὀφθαλμοὺς (52) σχήματι πονηρῷ λυποῦσα τῇ πλησίον, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ιζ' Ἦ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν συνάξεων ὁμιλοῦσα τινὲ τῶν ἐξω γυναικῶν ἀφοριζέσθω ἑβδομάδας δύο.
- ιη' Ἦ ἀπ' ἔργου εἰς ἕτερον ἔργον μεταβαίνουσα χωρὶς ἐπιταγῆς τῶν ἐχόντων (53) τὴν φροντίδα ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.
- ιθ' Ἦτις τὸ ἐπιτίμιον ἀποβάλλοιεν (sic), ἢ ἀντιλέγει, ἢ γογγύζει, μὴ γνωρίζουσα τὸ ἑαυτῆς ὄφελος ἐν τῇ διορθώσει, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδας δύο.

CAPITA CONSTITUTIONUM.

- 1 Quod precatio omnibus anteponenda est.
- 2 De cogitationibus cohibendis ac moderandis, et quod corpus malum non est, ut quidam putaverunt.
- 3 532 Quod non oportet cum mulieribus incaute colloqui.

(49) Editi et Colb. ἢ θρασυλογίας. Reg. primus ἢ θρασὺς λαλεῖ.

(50) Virgula in vulgatis posita fuerat ante vocem παρὰ · sed eam inde sustuli, fidem codicis Colbertini secutus.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ.

- α' Περὶ τοῦ δεῖν τὴν εὐχὴν προτιθέσθαι πάντων.
- β' Περὶ τῆς τῶν λογισμῶν ἐπιστάσεως, καὶ ὅτι οὐ κακὸν τὸ σῶμα, ὡς τινες ὑπελήφασιν
- γ' Ὅτι οὐ δεῖ τὰς τῶν γυναικῶν συντυχίας ἀφυλάκτως ποιεῖσθαι.

(51) Codex Colb. μὴ πληρώσασα.

(52) Idem ms. ὀφθαλμοὺς. Editi ὀφθαλμοῦ. Ultima septem epitimia in Reg. primo non inveniuntur.

(53) Editi et Colb. τῶν ἐχόντων · sed forte pro ἐχόντων legendum est ἔχουσών.

- δ' Ὅτι δεῖ τῇ δυνάμει τοῦ σώματος μετρεῖν τὴν ἐγκράτειαν· καὶ ὅτι καλὸν καὶ ἔννομον ἢ τοῦ σώματος ἐργασία.
- ε' Ὅτι προσήκει τὸν ἀσκητὴν ἔργα ἐπιτηδεύειν τὰ πρόποντα.
- ς' Ὅτι οὐ χρὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀφυλάκτως συνδιατρίβειν τὸν ἀσκητὴν.
- ζ' Ὅτι οὐ χρὴ συχνὰ καὶ ἀβασανίστους ποιεῖσθαι τὰς προόδους.
- η' Ὅτι οὐ χρὴ τοῖς ἀστατοῦσι τῶν ἀσκητῶν μεταδίδουσι θάρσους καὶ παρρησίας, ἀλλὰ καὶ τούτους φυλάττεσθαι.
- θ' Ὅτι κλήρου ἢ προστασίας ἀδελφῶν οὐδαμῶς ἐπιείσθαι προσήκει τὸν ἀσκητὴν.
- ι' Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς κενοδοξίαν βλέποντα ζηλοῦν τὰ καλά.
- ια' Περὶ εὐκαιρίας λόγους.
- ιβ' Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς εὐτραπέλλας βλέπειν τὸν ἀσκητὴν.
- ιγ' Περὶ πραότητος, καὶ τίνα τρόπον ἀγάπη συνίσταται.
- ιδ' Περὶ φρονήσεως.
- ιε' Περὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος.
- ισ' Περὶ ταπεινοφροσύνης.
- ις' Κατὰ πόσους τρόπους οἱ πονηροὶ λογισμοὶ συνίστανται.
- ιη' Πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίῳ κανονικοὺς.
- ιθ' Ὅτι χρὴ τὸν ἀσκητὴν βεβαίᾳ κρίσει προσιέναι τῇ ἀσκήσει, καὶ περὶ ὑπακοῆς.
- κ' Ὅτι οὐ χρὴ τὰς πρὸς τοὺς βιωτικούς συγγενεῖς μεταδιώκειν ὀμίλιας, ἢ τὰ ἐκείνων φρονιζέειν.
- κα' Ὅτι οὐ δεῖ τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀποκόπτεσθαι.
- κβ' Περὶ ὑπακοῆς πληρέστερον.
- κγ' Ὅτι καὶ τὰ εὐτελεῖ τῶν ἔργων μετὰ πολλῆς προθυμίας αἰρεῖσθαι προσήκει τὸν ἀσκητὴν.
- κδ' Ὅτι οὐ χρὴ τιμὰς καὶ πρεσβείας ἐπιζητεῖν τὸν ἀσκητὴν.
- κε' Περὶ τῆς κατὰ τὰ βρώματα ἀτυφίας καὶ ἀπλότητος.
- κς' Ὅτι τὸν πρὸς τὸ τέλειον βλέποντα οὐδὲν ἢ πρόδος παραλάβῃ δυνήσεται.
- κζ' Ὅτι οὐ χρὴ ἀσχολίας ἔχειν τὸν ἀσκητὴν.
- κη' Ὅτι χρὴ τὸν προεστῶτα πατρικῆ εὐνοίᾳ τὰ κατὰ τοὺς ὑπηκόους οἰκονομεῖν.
- κθ' Ὅτι οὐ χρὴ ἑταιρίας δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν ἐν συστήματι ἀσκητικῶ γενέσθαι.
- λ' Ὅτι οὐ χρὴ ἐνδυμάτων ἐκλογὴν ἐπιζητεῖν τὸν ἀσκητὴν.
- λα' Ὅτι δεῖ τὸν προεστῶτα ἀνάλογα τῆς τοῦ σώματος δυνάμεως ὀρίζειν τὰ ἐπιτεταγμένα· καὶ περὶ τῶν ἀποκρυβόντων τὴν αὐτῶν δύναμιν.
- λβ' Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς ἀδελφοὺς λυπεῖσθαι, τῶν ἀσθενεστέρων φειδοῦς ἀξιουμένων.
- λγ' Ὅτι οὐ χρὴ τοὺς προεστῶτας τοῖς ἀποστατοῦσι τοῦ οἴκειου ἀθροίσματος ἀσκηταῖς παρρησίας μεταδίδουσι, ἢ τούτους εἰς κοινωνίαν βίου δεχεῖσθαι.
- A 4 Quod oportet abstinentiam corporeis viribus metiri; et quod corporis labor, bona res est et legitima.
- 5 Quod convenit ascetam in congruis operibus exercitari.
- 6 Quod non convenit ascetam cum omnibus hominibus incaute sermocinari.
- 7 Quod non oportet crebro et temere egredi.
- 8 Quod ascetis instabilibus confidentia ac loquendi libertas danda non est, imo vero quod hi vitandi sunt.
- 9 Quod non convenit ut asceta ingredi in clerum, aut fratribus præfici unquam cupiat.
- 10 Quod non convenit bona æmulari ob vanam gloriam.
- B 11 De idoneo ad loquendum tempore.
- 12 Quod non convenit ascetam ad facetias respicere.
- 13 De mansuetudine, et quomodo charitas constituitur.
- 14 De prudentia.
- 15 De fide et spe.
- 16 De humilitate.
- 17 Quot modis nascantur pravæ cogitationes.
- 18 Ad canonicos in communi viventes.
- 19 Quod oportet ascetam firmo iudicio accedere ad asceticam vitam, et de obedientia.
- 20 Quod non oportet sectari colloquia cum cognatis sæculo addictis, aut illorum res curare.
- C 21 Quod non oportet a spirituali fraternitate rescari.
- 22 De obedientia uberius.
- 23 Quod asceta villa etiam opera debet multa cum alacritate suscipere.
- 24 Quod non convenit honores ac dignitates requiri ab asceta.
- 25 De frugalitate ac simplicitate in alimentis.
- 26 Quod qui respicit ad perfectionem, nihil lædi possit egrediendo.
- 27 Quod asceta non debet privata negotia habere.
- 28 Quod oportet præfectum paterna benevolentia res ac negotia subditorum dispensare.
- D 29 Quod non addecet in instituto ascetico duorum aut trium fratrum esse sodalitiū.
- 30 Quod non convenit ut asceta delectum vestium expetat.
- 31 Quod debet præfectus viribus corporis sua mandata accommodare: et de iis qui vires suas occultant.
- 32 Quod non debent fratres tristitia affici, cum levamenti aliquid offertur debilioribus.
- 33 Quod non debent præfecti ascetis, qui suum ipsorum conventum deserunt, loquendi libertatem dare, aut ipsos admittere ad vitæ communitalitatem.

34 Quod non oportet ascetam in societate degentem, quidquam rerum terrenarum privatim possidere.

Α λδ "Οτι οὐ χρὴ τὸν ἐν συστάματι πολιτευόμενον ἀσκητὴν ἰδίᾳ τι κεκτηθῆναι τῶν ὑλικῶν

MONITUM.

533 Adnotavimus non unam omnium sententiam esse de *Asceticorum* scriptore. Alii *Ascetica* omnia Basilio Magno tribuunt : alii aliquam eorum partem ei tribuere satis habent, sed ita tamen, ut omnes in eo convenient, quod *Constitutionum monasticarum* Basilium Magnum auctorem faciant. De quibus omnibus satis fuse in Prefatione (n. 27) disputamus, ubi privatim ostendere conati sumus, si quid in *Asceticis* pro suspecto habendum sit, eam suspicionem maxime in *Constitutiones monasticas* injici debere (54).

(54) Chr. Frid. Matthæi *Lectionum Mosquensium* t. II, p. 37, Scholium edidit Theodori Studitæ, sæculi noni scriptoris, in hæc Basilii *Ascetica*. Quod cum pro eorum aὐθεντίᾳ non parum facere videatur, illud hic sistimus cum interpretatione nostra. Edit.

Θεοδώρου ἠγουμένου τοῦ Στουδίου Σχόλιον ἐς τὰ μερικὰ Ἀσκητικά τοῦ μεγάλου Βασιλείου. "Οτι γνησίον τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ παρὸν σύνταγμα, ἄλλον μὲν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χαρακτήρος τῆς ὑψηλότητος, τοῦ τε εἶδους τῆς φράσεως· ἄλλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ συνεπιπίπτειν ταῖς τῶν ἄλλων Ἀσκητικῶν ἐννοίαις τε καὶ λέξεσιν, ὡς μὴ δοκεῖν τι ἄλλο τῷ καὶ μικρὸν γούν ἐπεσκεμμένους ἀναγινώσκοντι ἢ θάτερον ἐν θατέρῳ διεξέρχασθαι. "Οτι δὲ ἐκείνα τοῦ Πατρὸς, τίς ἀντερῆσαι ἢ δὲ τυφλώτοι κατανοῦν ἐνεργούμενος τὴν κακίαν; Οἴμαι γὰρ τινὰς, δριμυτομένους τῷ ἀκριβασμῷ τῆς διδασκαλίας, προσλαβόντας τε ἐπίκουρον τῆς ἀυθαδίας τὸ εἰπεῖν τινα τῶν ἱστοριογράφων παρὰ τισιν ἀμφιβάλλεσθαι, ριψοκινδύνως νόθα αὐτὰ φάναι. Οἱ δ' αὐτοὶ μοι δοκοῦσι καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίουσ' Ἐπιστολήν, τὴν τε Πέτρου δευτέραν, Ἰωάννου τε τὴν Ἀποκάλυψιν, ἐτέρας τε Καθολικὰς, πρὸς συγγράμμασι τισι πατρικοῖς, ἐπειδὴ ὁμοίως ἀμφιβάλλονται, ἀμφιβάλλεσθαι. Ἄλλ' εἰ τὸ δεῦτερον ἀσεβές, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ πρότερον, ἢ δὴ ἀποδεδειγμένων παρὰ τῆ Ἐκκλησίᾳ ἀφωτέρων, καὶ οὐδαμῶς τοῦ ἀμφιβόλου χώραν ἔχοντος ἔτι; Εἰ δὲ τὸν Θεολόγον μὴ ὑπομημαίσειαι φήσωσιν, ἢ ἐπιπολαίως ἀνέγνων, ἢ συνιέντες κακοῦροῦσι. Νομοθεσίαι γὰρ μοναστῶν, ἠνίκα φησὶν, ἐγγράφοι τε καὶ ἄγραφοι, τί ἄλλο ἢ πάντως γε ταῦτα δηλοποιεῖται; Ἀπόδειξις δὲ καὶ ἐξ ἐτέρας θεωρίας. « Ὁ γὰρ λέγει Βασιλεῖος ἐν ταῖς Ἀσκητικοῖς, τὰ ἱερὰ γράμματα παρὰ τὸν γονέων μεμαθηκέναι, φησὶ Γρηγόριος, τὰ μὲν δὴ πρῶτα παρὰ τῷ πατρὶ σπαργανούται τε καὶ διαπλάττεται. » Εὐροὶ δ' ἂν τις καὶ τὸν ὄσιον Θεοδόσιον πρὸς τισιν ἄλλοις κεχρηθῆναι αὐτοῖς, ὡς δηλοῖ ὁ περὶ αὐτοῦ Βίος. Πρὸς τίνα δ' αὐτὰ ἔμελλον ἕτερον ἐπερωτᾶν τὰ καθ' ἡμᾶς οἱ πάλαι ἐπρωτηκότες μονάζοντες; ἢ τίνας ἦν ἄλλου ἐν τηλικαύτῃ ἐξουσίᾳ νομοθετεῖν, καὶ ἄλλην ὑπόθεσιν σωτηρίας τὴν περὶ αὐτὰ πραγματεῖαν συστήσασθαι, ὡς μὴ εἶναι ἄλλως σχεδὸν βαδίσεις ἀπαίστως τὴν κατὰ Θεὸν πορείαν ἢ ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν ὑψηλότητος; Ἡ δὲ τοῖνυν δώσιν ἰσόβροτα ἕτερα Ἀσκητικά, ὡς ἐκείνων ὄντων τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καίπερ οὐδ' οὕτως ἄλλος εἴη Βασιλεῖος, διὰ τὸ ἰσοδύναμον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ φθέγγματος, ἢ μὴ, καὶ οὐ βουλόμενοι, πάντως καταδέξονται τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἶναι. Ἰστέον δὲ, ὡς τὰ μὲν ἄλλα τὰ καθόλου Ἀσκητικά εἴρηται, ταῦτα δὲ τὰ μερικὰ. Ἔδει γὰρ τὸν λαμπρῆρα τοῦ κόσμου πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀκτίσι τῶν διδασκάλων καταυγάζοντα τὴν ὑφ' ἡλίου πῖσαν φωτίσει ἡμᾶς

κάν τοῖσδε τοῖς δυοῖ συγγράμμασιν.

« Theodori Studitæ Scholium in particularia *Ascetica Magni Basilii*. Præsens opusculum genuinum esse Basilii Magni fetum, cum ipse magniloquentiæ character, tum etiam genus dictionis manifeste produunt. Idem etiam evincit hujus cum aliis *Asceticis* tanta, sive sensa sive etiam verba spectes, similitudo, ut vel leviter attendenti non tam diversa opera quam alterum alterius explanatio esse videantur. Quis porro *Ascetica* illa, nisi per versa mente ultro cæcuetat, sancto Patri abjudicaverit? Quæ quidem spuritatis temere non nullus arguisse novi, motos, ut opinor, hinc perspicacitatis ambitione, inde historiographi alieni auctoritate, illa a quibusdam in dubiorum numero haberi scribentis, suoque testimonio spuritatis assertorum confirmantis audaciam. Consequens autem videtur ut iidem pro dubiis habeant Epistolam ad Hebræos, secundam Petri, Joannis Apocalypsim, aliasque Epistolas Catholicas, siquidem de illis etiam in quorundam Patrum scriptis ambigitur. Si hoc autem impium, quomodo non impium erit *Ascetica* Basilio abjudicare, quandoquidem et de illis et de supraddictis opusculis apostolicis litem solvit Ecclesiæ auctoritas, utraque recipiendo? Quod si dicant nullam a Theologo *Asceticorum* fieri mentionem, vel superficie tenus illum legisse, vel ultro mentiri se produunt. Quid enim aliud apud Gregorium innuunt *regulæ monachorum scriptæ et non scriptæ*? Suppetit etiam alia probandi ratio. Quod autem dicat Basilius in *Asceticis* (sunt verba Gregorii), se a parentibus suis sacras litteras didicisse, certe a patre suo primis elementis imbutus est et informatus. Ad hæc notum est, divum Theodosium, præter quosdam alios, *Asceticis* usum fuisse, ut ex illius Vita colligere licet. At vero, quem alium de institutis nostris consulere potuissent antiqui monachi? Cujus erat tanta auctoritate leges statuere, sacramente illam legislationem quasi fundamentum salutis ponere, ita ut, nisi quis illa duce usus fuerit, non poterit aliter via quæ est secundum Deum ambulare? Exhibebant ergo nobis alia *Ascetica* nostris æqualia, Magnoque illa Basilio ascribant (quanquam nec sic exsurget alius Basilius, eandem vim ingenii eundemque stylium referens): si non, vel in *Ascetica* nostra Basilii esse confitebuntur. Porro notandum est, alia *Ascetica* esse generalia; hæc autem, particularia. Huc enim mundi sidus, aliis præceptorum suorum radis totam quæ sub sole est terram illuminans, nos singulariter bis saltem duobus opusculis illustrare debuit. »

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΑΣΚΗΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (55),

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΚΟΙΝΟΒΙΩ ΚΑΙ ΚΑΤΑΜΟΝΑΣ ΑΣΚΟΥΝΤΑΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII,

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI,

CONSTITUTIONES ASCETICÆ,

AD EOS QUI SIMUL AUT SOLITARIE VIVUNT.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A

PROCEMIUM.

1. Τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν ἐπανάλθεμον, καὶ πῶν βιωτικῶν ἐπιθυμιῶν τε καὶ ἡδονῶν καὶ φροντίδων ἀνώτερον ἄρας τὸ φρόνημα, καὶ τῶν σαρκικῶν παθημάτων τὸν λογισμὸν ἐκ παντὸς τρόπου χωρίζειν καὶ ἀποκρίνειν ἐσπουδακῶς, πολλάκις μὲν πρὸς ἡμᾶς πολλοὺς πεποίησαι λόγους (56), πυνθανόμενος τίνα τρόπον δεοὶ τὴν τοῦ ἀγῶνος ἐνστασιὶν τελειῶσαι, μηδαμῶς ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ταῖς διὰ τοῦ σώματος παρῴσαις ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἀλισκόμενον· καὶ τί μὲν πρῶτον, ὡς μάλιστα παραφυλακτέον, τί δὲ μετὰ τὸ πρῶτον· τίνα δὲ τῶν καλῶν ζηλωτέον, ὥστε τῇ μὲν παραφυλακῇ φυγεῖν τὴν τῶν ἀτόπων ἐνέργειαν (57)· τῷ δὲ ζήλῳ κατορθῶσαι τὴν τῶν καλῶν πρᾶξιν. Ἐπειτα μέντοι ἤξιους καὶ ἐγγραφοὺς σοὶ τῆς ἡμετέρας περὶ τούτου συμβουλῆς γενέσθαι· τὴν ἐκθεσιν. Τούτου χάριν καὶ αὐτὸς προήχθημεν τὸν ἀγαθὸν σου ζῆλον μὴ περιδεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνόητα τρόπον ταῖς παρ' ἑαυτῶν ὑπο-

1. Ex quo Christi amplexus es philosophiam, et supra cupiditates mundanas atque voluptates ac curas animum extulisti, et mentem instituisti omni modo ab affectionibus carnalibus abducere et avocare, non raro nobiscum habuisti sermonem, ac percontatus es, quomodo susceptum certamen oporteat absolvere, ut carnis cupiditatibus, quæ per corpus ad animam obrepunt, nusquam capiari; et quid primum quam maxime vitandum sit, et quid deinde: et quæ bona æmulanda, ut alia vitando, ab ineptis operibus faciendis declines; alia vero æmulando, perscias bona. Postea vero postulasti etiam, ut nostram de hac re sententiam exscriberem tibi, exponeremque. Quare adducti sumus ut ne bonam tuam æmulationem aspernaremur, sed potius eos quos jam habes mores, nostris consiliis fulciremus confirmaremusque; non quod doctrinam pro rei argumento idoneam prolaturi si-

(55) Varii quidem tituli sunt in libris veteribus: sed tamen in eo omnes conveniunt, ut nomen Basilii præferant. Reg. primus: Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας λόγος πρὸς τοὺς μονήρη βίον ἀσκούντας. Πρόλογος. Sancti Patris nostri Basilii Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi sermones, ad eos qui in solitaria vita exercentur. Reg. secundus: Διατάξεις ἐν κεφαλαίοις λε'. Τοῦ αὐτοῦ· Ἀσκητικά διατάξεις πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίῳ καὶ κατὰ μόνας ἀσκούντας. Constitutiones in capitibus XXXV. Eiusdem [Basilii] constitutiones asceticæ, ad eos qui in cœnobio aut solitarie vivunt. Regii tertius et quartus: Τοῦ αὐτοῦ ἀσκητικά, et cætera ut in eo, quem modo dixi libro. Denique codex Colb.: Τοῦ αὐτοῦ λόγοι πρὸς τοὺς τὸν μονήρη βίον

ἀσκούντας. Πρόλογος. Eiusdem [Basilii] sermones ad eos qui se in vita solitaria exercent. Prologus. Monere libet, reperiri quidem quinque et triginta capita in plerisque libris veteribus, sed ita, ut in his Proœmium teneat locum capituli primi. Notabo quoque quasi præteriens, legi in impressis libris κατὰ μόνας, uno verbo: sed id vocabulum distingui in nostris codicibus hoc modo, κατὰ μόνας. Antiquum titulum qui in vulgatis legitur, iudicavimus non mutandum esse.

(56) Veteres quatuor libri præter Combef. πεποίησαι λόγους. Editi ἐποίησας.

(57) Reg. primus et Colb. τὴν τῶν κακῶν ἔσποπον ἐνέργειαν. Alii duo mss. et editi uti in contextu.

mus. sed ne doctrinam qua præditi sumus, silentio A
veluti aggere quodam abscondamus, et ita demum
intentas homini talentum in terra occultanti pœnas
effugiamus. Conjugium autem, ut plurimum, causa
est hominibus et occasio cupiditatis illius, quæ
circa voluptates mundanas ac curas versatur. Ne-
que enim cupiditas ulla, quæ naturæ corporis in-
sita sit, unquam reperiri potest vehementior vio-
lentiorque, quam ea est, qua viri feminas, aut
feminæ mares appetunt, 534 idque non mirum,
cum ipsa tendat suapte natura ad liberorum pro-
creationem. Itaque cum conjugium maximi mo-
menti esset, impetum quoque indere debebat ve-
hementiorem: similiterque neque curæ ullæ ex iis
quæ hominibus accidere solent, graviore sunt,
quam quæ ex connubio acervatim advolant. V B
Paulus ait: *Qui uxorem duxit sollicitus est de iis
quæ sunt mundi* 52, utpote curarum sarcina degra-
vatus. Etenim qui solus degit, seipsum tantummodo
suasque necessitates corporales curat: aut fortasse
eas etiam contempturus est, si semel id in animum
suum inducere facile possit: qui vero curam susci-
pit uxoris ac liberorum, non jam amplius dominus
existit suæ ipsius voluntatis, sed ea de causa nec-
essario inservit voluptatibus, ac circa liberorum
curam occupatus, baurit immensum curarum gur-
gitem: quas recensere longius foret, quam permit-
tit præsens tempus.

2. Qui igitur cupit a mundi vinculis liber esse,
nuptias quasi pedicas quasdam fugit: his autem
vitatis, suam Deo vitam consecrat, profiteturque C
castitatem, ut jam sibi non liceat recurrere ad nu-
ptias, sed adversus naturam, ejusque vehementio-
res impetus decertans, initis pro castitate certa-
minibus prorsus incumbet. Nam quisquis est ejus-
modi, is Dei factus amator, ejusque apathiam
paululum saltem consequi cupiens, atque spiritua-
lem sanctimoniam, tranquillitatemque et quietem,
ac mansuetudinem, et quæ ex his nascuntur, læ-
titiæ et gaudium degustare desiderans, in eo ela-
borat, ut procul ab omni terreno ac corporali
affectu animum perturbantē cogitationes suas ab-
ducat: imo etiam animi obtutu puro nulliusque
tenebris obvoluto contemplatur divina, et lumine
hinc emanante insatiabiliter perfunditur. Ubi au- D
tem animum exercuit ad habitum statumque hu-
jusmodi, tum deinum Deo, quantum fas est, fit
similis, efficiturque dilectissimus ei atque charis-
simus: ut qui magno et arduo certamine exantla-
to, invita etiam materix admistione, animo a corpo-
ralium affectionum mistura expurgato ac semoto,
potuerit in Dei colloquium venire. Par est igitur et

52 I Cor. vii, 33.

(58) Editi et unus ms. ὑποστηρίξει. Alii quatuor
mss. ἐπιστηρίξει.

(59) Multi mss. ἀνθρώποις τῆς. Editi ἀνθρώποις
τοῖς. Infra codex Colb. ὡς κυριωτάτην ἔχων.

(60) Editi οὕτε. At mss. οὐδέ. Mox unus ms. ὁ

θήκαις ἐπιστηρίξει (58) καὶ βεβαιώσασθαι· οὐχ ὡς
ἀρκοῦντα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν παρεχόμενον λόγον,
ἀλλ' ὡς τὸν δυνατὸν μὴ κατακρύπτουτες, ὡσερ τινὲν
χώματι, τῇ σιγῇ, καὶ ταύτῃ φεύγοντες τὴν ἐπι-
τῆ κατακρύψαντι τὸ τάλαντον εἰς τὴν γῆν ἠπειλη-
μένην δίκεν. Πρόφασις μὲν οὖν, ὡς τὰ πολλὰ, τοῖς
ἀνθρώποις τῆς (59) περὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας τε
καὶ ἡδονὰς καὶ φροντίδας ὁ γάμος. Οὕτε γὰρ τῆς
τοῦ θήλεος ἐπιθυμίας ἀνδράσιν, ἢ γυναιξὶ τῆς τοῦ
ἄρρενος σφοδροτέραν καὶ βιαιοτέραν εὑροῖ τις ἂν
ἐγκαιμένην τῇ φύσει τοῦ σώματος· καὶ μάλα γε
εἰκότως, οἷα δὴ περὶ τὴν τῶν ἐκτόνων βλάστησιν
συνίστασθαι πεφουκῶν· ὅς, καιριωτάτην ἔχων ἐνέρ-
γειαν, ἡμελλε καὶ τὴν ῥύμην σφοδροτέραν ἐπάγε-
σθαι· οὐδὲ (60) φροντίδας βαρυτέρας ἀνθρώποις παρ-
επισπιπτοῦσας τῶν διὰ τὴν συζυγίαν ἀθρόως ἐπιπτα-
μένων, καθὼς ὁ Παῦλος φησιν· Ὁ γαμήσιας με-
ριμῶν τὰ τοῦ κόσμου, τὰς φροντίδας ἐπηχθισμένους.
Ὁ μὲν γὰρ μόνος ἑαυτοῦ καὶ τῶν οικειῶν τοῦ σω-
ματος ἀναγκῶν ἀνάσχοιτο ἂν, ἢ ἴσως καὶ περιφρο-
νήσει ταύτας, ἑαυτὸν εἰς τοῦτο πείθειν εὐκότως
δυνάμενος· ὁ δὲ γαμητῆς καὶ παίδων ἐπιμελούμε-
νος οὐκέτι τῆς οικείας γνώμης κύριος γίνεται, ἀλλὰ
ἀνάγκην ἔχει ταύτῃ τὰ καθ' ἡδονὰς πράττειν, καὶ
περὶ τὴν τῶν παιδῶν ἐπιμέλειαν ἀσχολούμενος, πολ-
λὴν ἄβυσσον ἐπαντλεῖσθαι φροντίδων, ἃς καταλέγειν
μακρότερον ἢ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ἂν εἴη.

2. Ὁ τοίνυν τῶν τοῦ κόσμου δεσμῶν ἐλευθερό-
ς εἶναι γλιχόμενος τὸν γάμον ὡσερ τινὰς πέδας ἀπ-
έφυγε· τοῦτον δὲ (61) ἀποφυγῶν, τὸν ἑαυτοῦ βίον
ἀνέθηκε Θεῷ, καὶ τὴν ἀγγελίαν καθωμολόγησεν· ὡς
μήτε ἀδειαν ὑπάρχειν αὐτῷ τῆς ἐπὶ τὸν γάμον ἐπι-
στροφῆς, ἀλλ' ἔγεσθαι αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου τῶν
ὑπὲρ τῆς ἀγγελίας ἀγωνισμάτων φύσει προσπαλαίον-
τα, καὶ ταύτης ταῖς βιαιοτέραις ὀρμαῖς. Ἐραστῆς
γὰρ ὁ τοιοῦτος τοῦ Θεοῦ καταστάς, καὶ τῆς ἐκείνου
ἀπαθείας, κατὰ γοῦν τὸ μικρότατον, κατασχέειν
ἐφιέμενος, καὶ τῆς πνευματικῆς ἀγιότητος, γαλήνης
τε καὶ ἀταραξίας, καὶ ἡμερότητος, καὶ τῆς ἐκ τού-
των τικτομένης εὐφροσύνης τε καὶ χαρᾶς ἐπιθυμῶν
ἀπογεύσασθαι, παντὸς μὲν ὕλικου καὶ σωματικοῦ
πάθους τοῦ τὴν ψυχὴν ἐπιβολοῦντος, πόρρω τοὺς
λογισμοὺς ἀπάγειν ἐσπούδακε· καθαρῶ δὲ καὶ ἀν-
επισκιάστω ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς τὰ θεῖα περιαιροῦ-
σθαι, ἀπλήστως τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς ἐμπορούμενος. Εἰς
τοιαύτην τε ἕξιν καὶ κατάστασιν τὴν ψυχὴν ἐξ-
ασκήσας, οικειοῦται (62) κατὰ τὴν ἐγγωροῦσαν ὁμοίω-
σιν τῷ Θεῷ, ἐπεραστός τε καὶ ποθεινότατος αὐτῷ
γίνεται· οἷα δὴ μέγα τι ἄθλον καὶ δυσήνυτον ἀνα-
τλάς, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὕλην συγκράσεως δυνη-
θεὶς ἀκραιφνεῖ καὶ κειρωρισμένη τῇ διανοίᾳ τῆς τῶν

Παῦλος. Articulus in vulgatis non legitur.

(61) Veteres duo libri τούτων δέ.

(62) Editi et mss. οικειοῦται· sed fortasse legen-
dum est ὁμοιοῦται.

σωματικῶν ἐπιμιξίας παθῶν προσομιλήσαι Θεῷ (63). Αὐτοὺς πρέπον τε καὶ ἀκόλουθον τὸν εἰς τοιαύτην ἔξιν διὰ τῆς προσηρημένης ἀσκήσεως ἀνελθόντα μὴ κατασπᾶσθαι πάλιν διὰ τῶν τῆς σαρκὸς ἐρεθισμῶν πρὸς κοινωνίαν τῶν ἐκείνης παθῶν· μηδὲ τοὺς ἐκείθεν ἀτμούς ἀνιόντας δεχόμενον, ὡσπερ ἀγλύϊ τιμὴ βαθυτάτῃ ἀμαυροῦσθαι τὸν τῆς ψυχῆς ὄφθαλμόν· καὶ ἀποπίπτειν τῆς θείας καὶ πνευματικῆς θεωρίας, ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῶν παθημάτων τὸ βλέμμα τοῦ λογισμοῦ δριμυσοόμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Περὶ τοῦ δεῖν τὴν εὐχὴν προσιθῆναι πάντων.

1. Πᾶσα πρᾶξις, ἀγαπητὴ (64), καὶ πᾶς λόγος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κανὼν ἐστὶν εὐσεβείας τε καὶ ἀρετῆς. Διὰ τοι τοῦτο καλὴ ἐννηθρόπησεν, ὡς ἐν εἰκόνι διαγράφων ἡμῖν εὐσεβείαν τε καὶ ἀρετὴν, ἵνα κατὰ δύναμιν ἕκαστος καὶ ἑκάστη ὁρῶντες ζηλώσωμεν τὸ ἀργέτυπον. Διὰ γὰρ τοῦτο φορεῖ τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ τὴν πολιτείαν, ὡς οἶόν τε, μιμησώμεθα. Σὺ τοίνυν, ὅταν ἀκούσης λόγον ἢ πρᾶξιν αὐτοῦ, μὴ παρέργως καὶ ἀπλῶς καὶ ὡς (65) ἔτυχεν ἄκουε· ἀλλ' ἔμβαίνει εἰς τὸ βάθος τῶν θεωρημάτων· γίνου κοινωνὸς τῶν μυστικῶς παραδεδομένων. Μάρθα μὲν γὰρ τὸν Κύριον ὑποδέχεται· καθίσταται δὲ πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ Μαρία· ἐν δυσὶ δὲ ἀδελφαῖς καλὴ προθυμία· διαστήθον μέντοι τὰ πράγματα. Ἡ μὲν γὰρ Μάρθα διηκόνει (66), παρασκευάζουσα τὰ πρὸς δεξιῶσιν τῆς σωματικῆς αὐτοῦ χρείας· ἡ δὲ Μαρία, καθημένη πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἤκουε τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἡ μὲν οὖν ἀνέπαυε τὸ φαινόμενον, ἡ δὲ ἐδούλευε τῷ ἀοράτῳ. Ἦν γὰρ ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπος καὶ Θεὸς ὁ παρὼν, ὁ αὐτὸς Δεσπότης ἀμφοτέρων τῶν (67) γυναικῶν τὴν προθυμίαν ἀπέδεδετο. Ἄλλ' ἡ μὲν Μάρθα, καμάτῳ πιεζομένη, μεστὴν γενέσθαι παρεκάλει τὸν Κύριον, ἵνα προσλάβῃ βοηθὸν τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν τῆς διακονίας. Εἰπέ (68), φησὶν, αὐτῇ, ἵνα ἀναστᾶσα συνδιακονῇ μοι. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὴν· Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς καὶ τυρβάξῃ περὶ πολλὰ. Ἐρὸς δὲ ἐστὶ χρεία, Μαρία γὰρ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦτο πάρεσμεν, ἵνα ἐπὶ σιβάσιν ἀναπέσωμεν, καὶ τὴν κοιλίαν θρέψωμεν· ἀλλὰ ἀρέσωμεν, ἵνα ὁμας θρέψωμεν λόγῳ ἀληθείας καὶ θεωρίᾳ μυστηρίων. Τὴν μὲν οὖν οὐκ ἀπέστρεψεν (69)

consentaneum, eum, qui per eam, quam dixi exercitationem ad hujusmodi habitum pervenerit, non denuo per carnis irritamenta, vitiorum ipsius participem fieri, neque animi oculum, vapores illinc ascendentes suscipientem, veluti profundissima quadam caligine obscurari: neque mentis obtutum ceu mordaci acrique humore ex libidinum fumo affectum, a divina et spirituali contemplatione excidere.

535 CAPUT I.

Quod precatio omnibus est anteponenda.

1. Omnis actio, charissime, omnisque sermo Servatoris nostri Jesu Christi, pietatis ac virtutis regula est. Quapropter pietate ac virtute nobis veluti in quadam imagine depictis, etiam naturam humanam assumpsit, ut unusquisque et unaquaque ad id respicientes, pro viribus archetypum ac exemplar imitemur. Nam eam ob causam corpus nostrum gerit, ut et nos illius vivendi rationem, quoad ejus fieri potest, exprimamus. Tu igitur aliquo ipsius aut dicto aut facto auditis, cave oscitanter simpliciterque ac temere audias; sed descende ad imas contemplationes: efficiare eorum quæ mystice tradita sunt, particeps. Martha quidem Dominum excipit: Maria vero ad illius pedes assidet⁶⁵. Bonum est in utraque sorore studium: sed tamen distingue res ipsas. Nam Martha in ministerio occupata, apparabat quæ hospitis corpori futura erant necessaria; Maria vero assidens ad illius pedes, sermones ipsius audiebat. Altera igitur respiciebat visibile, invisibili serviebat altera. Vere enim qui aderat, is et homo erat et Deus, idem Dominus utriusque mulieris studium approbabat. At Martha cum premeretur labore, impernuntium fieri sibi Dominum postulabat, ut se sua soror in ministrando juvaret. *Dixit illi, inquit, ut surgens ministret tecum.* Cui Dominus: *Martha, Martha, sollicita es et turbaris circa multa. Porro unum est necessarium. Maria enim bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*⁶⁶. Neque enim ideò venimus, ut recumbamus in lectis, ventremque nutriamus: sed adsumus ut pascamus vos verbo veritatis, mysteriorumque contemplatione. Illam quidem non avocavit a suscepto opere, sed hanc laudavit

⁶⁵ Luc. x, 38. ⁶⁶ ibid. 40-42.

(63) Reg. primus παθῶν πῶς διμιλήσαι Θεῷ.

(64) Editi et mss. nostri ἀγαθὴ τε. *Omnis actio bona*, et ita legi vult Combefisius, sed mihi persuasissimum est legi oportere ἀγαπητὴ, uti infra scriptum invenitur, Ἐλαβες τοίνυν, ἀγαπητὴ, τὰ ὑποδείγματα καὶ τὴν ἀπόδειξιν, *Accepisti igitur, charissime, exempla et specimen.* Et paulo post Προσευχῆς δὲ, ἀγαπητὴ, etc., *duplex est autem, charissime, modus orandi.* Præterea quid attinisset vocem ἀγαθὴ addere, cum nullæ aliæ actiones sint in Christo, nisi bonæ? Accedit etiam quod vult interpretes legit et ipse quoque ἀγαπητὴ.

(65) Editi ἀπλῶς ὡς. At duo mss. ἀπλῶς καὶ ὡς.

(66) Veteres duo libri διακονεῖ.

(67) Antiqui duo libri Δεσπότης ὢν. Mox Regii secundus et tertius προθυμίαν ἀπέδεδετο. Subinde iidem mss. βοηθὸν τὴν οἰκίαν ἀδελφῆν.

(68) Regii secundus et tertius εἶπε γάρ. Hoc ipso in loco, ubi in editis et in Reg. tertio legitur ἵνα ἀναστᾶσα συνδιακονῇ μοι, Combefisius legi affirmat et apud Lucam et in suo codice ἵνα μοι συμπαραλαμβάνηται. Si quis tamen hunc locum quærat, sive apud Lucam, sive in codice Combefisii, scriptum inveniet non συμπαραλαμβάνηται, sed συναντιλάβηται.

(69) Sic Regii secundus et quartus, optime. Editi τὴν μὲν οὐ κατέστρεψεν, corrupte.

ob illius attentionem. Vide mihi igitur duos status per mulieres duas designari, alterum quidem inferiorem, cum ministerium magis corporale amplectatur (quamquam et ipsum est utilissimum), alterum vero meliorem, cum ad mysteriorum contemplationem ascendat, magisque spiritualis sit. Hæc tu, qui auditor es, spiritualiter accipe, et utrumvis elige. Quod si ministrare vis, ministrato in nomine Christi. Aiebat enim ipse: *Quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis* ⁶⁶. Sive enim excipias hospites, sive mendicos reficias, sive miserearis dolentium, sive auxiliarem manum iis qui in necessitate ac calamitate constituuntur, porrigas, sive **536** inservias ægrotantibus, recipi in se ipsum Christus omnia. Sin autem velis Mariam imitari, quæ relicto corporis ministerio ad spiritualium spectaculorum contemplationem ascendit, hoc negotium legitime tracta. Relinque corpus, desere agriculturam, et obsoniorum compositionem atque apparatus, et assideto ad pedes Domini, ejusque sermones auscultato, ut arcanorum divinitatis fias particeps. Nam contemplatio documentorum Jesu, ministerium corporis transcendit.

2. Accepisti igitur, charissime, exempla ac specimen. Utrumvis æmulare, aut egentium esto minister, aut dogmatum Christi amator. Quod si potes utraque imitari, utrinque referes fructum salutis. Primus tamen est spiritualis sermo, reliqua omnia sunt posteriora. *Maria enim*, inquit, *bonam partem elegit*. Si igitur et tu Christi cupis esse mystes, assideas ad ipsius pedes, suscipias ipsius Evangelium, ibi derelinques totam rem familiarem, et vacuus ab omni sollicitudine deges, imo etiam obliviscere tui ipsius corporis, et ita demum poteris speculando cum ipso colloqui, ut imiteris Mariam, ac gloriam supremam consequare. Cum autem oras, cave alia pro aliis exposcas, et Dominum irrites, non pecunias, non humanam gloriam, non potentiam, non aliud quidquam rerum fluxarum; sed pete regnum Dei, et cunctas res corpori necessarias tibi ille suppeditaturus est, quemadmodum ipse Dominus ait: *Quærite regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* ⁶⁶. Duplex est autem, charissime, orandi modus: alter quidem situs est in glorificatione cum humilitate; alter vero qui huic inferior est, in petitione. Cum ergo oras, nolito confestim ad petitionem accedere: sin aliter, in tuam voluntatem id criminis infers, quod necessitate adactus preces Deo adhibeas. Cum igitur ingrederis precari, relinque teipsum, uxorem, liberos; desere terram, transcede cælum, derelinque omnem vi-

⁶⁶ Mattn. xxv, 40. ⁶⁶ Matth. vi, 35.

(70) Antiqui duo libri *κρείττονα καὶ τελειότερα*. Ταῦτα, *πρᾶξιαντιορην περὶ τελειορην*. Nec ita multo post duo mss. Ei μὲν βούλει. Mox iidem mss. ἐν τῷ ὀνόματι. Vocula ἐν aberat a vulgatis,

ἀφ' ὧν ἐπολεῖ, τὴν δὲ ἀπεδέξατο ἐφ' οἷς προσεῖχεν. Ὅρα μοι τοῖνον τὰς δύο μερίδας διὰ τῶν δύο γυναῖκων εἰσαγομένης· τὴν μὲν μίαν ἐλάττω, τὴν διακονίαν τὴν σωματικωτέραν ἐλομένην, πλὴν ὅτι καὶ αὐτὴν χρησιμωτάτην· τὴν δὲ ἀναβεβηκυῖαν τῇ θεωρίᾳ τῶν μυστηρίων κρείττονα καὶ πνευματικωτέραν (70). Ταῦτα σὺ ὁ ἀκροατὴς πνευματικῶς ἐκλάμβανε, καὶ ὁ θέλεις ἐκλεξαι. Εἰ μὲν βούλη διακονεῖν, διακονεῖ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἔλεγεν· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Κἂν γὰρ ξένους δέχη, κἂν πτωχοῦς ἀναπαύης, κἂν τοῖς ὀδυνωμένοις ἐπικάμπτη, κἂν τοῖς ἐν ἀνάγκῃ καὶ συμφορᾷ χεῖρα βοηθείας ἐρέγης, κἂν ἀρρώστοις ὑπηρετῆς, πάντα εἰς εαυτὸν ὁ Χριστὸς ἀναδέχεται. Εἰ δὲ θέλεις τὴν *Μαρίαν* ζηλώσαι καταλειπούσαν τὴν τοῦ σώματος διακονίαν, ἀναβάσας δὲ εἰς θεωρίαν τῶν πνευματικῶν θεαμάτων (71), γησιῶς μέτελθε τὸ πρᾶγμα. Κατάλιπε τὸ σῶμα, ἔασον γεωργίαν, ὀφθοποιίαν τε καὶ παρασκευὴν· κάθισον δὲ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Κυρίου, καὶ ἀκουσον αὐτοῦ τῶν λόγων, ἵνα κοινωνὸς γένη τῶν τῆς θεότητος μυστηρίων. Ἡ γὰρ θεωρία τῶν Ἰησοῦ μαθημάτων ἀναβέβηκε τοῦ σώματος τὴν διακονίαν.

2. Ἐλαβες τοῖνον, ἀγαπητὲ, τὰ ὑποδείγματα καὶ τὴν ἀπόδειξιν. Ζήλωσον ἂ θέλεις, ἢ διάκονος ἐστὶ πτωχῶν, ἢ ἐραστῆς δογμάτων Χριστοῦ. Εἰ δὲ δύνασαι ἀμφοτέρω ζηλώσαι, ἐκατέρωθεν ἀποφέρῃ τὸν καρπὸν τῆς σουτηρίας. Πρώτος μέντοι ἐστὶν ὁ πνευματικὸς λόγος, τὰ δὲ λοιπὰ πάντα δεύτερα. *Μαρία* γὰρ, φησὶ, *τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο*. Ἄν τοῖνον καὶ σὺ θέλεις μύστης εἶναι Χριστοῦ, παρακαθῆναι μὲν αὐτοῦ τοῖς ποσὶ, δέχη δὲ αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον, καταλείψεις αὐτοῦ ὄλον τὸν βίον, καὶ ἀμερίμωτος διόσεις· ἐπιλησθήσῃ δὲ καὶ τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ οὕτω δυνήσῃ προσδιαλέγεσθαι αὐτοῦ τοῖς θεωρήμασιν, ἵνα ζηλώσης *Μαρίαν*, καὶ τὴν ἀνωτάτω καρπώσῃ δόξαν. Προσευχόμενος δὲ, ὄρα μὴ ἄλλα ἀντ' ἄλλων αἰτήσης, καὶ παροργίσης τὸν Κύριον, μὴ χρήματα, μὴ δόξαν ἀνθρωπίνην, μὴ δυναστείαν, μὴ ἄλλο τι τῶν παρερχομένων· ἀλλὰ αἰτεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὴν χρείαν τοῦ σώματος· αὐτὸς σοι παρέξει, καθὼς φησιν αὐτὸς ὁ Κύριος· *Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσονται ὑμῖν*. Προσευχῆς δὲ, ἀγαπητὲ, δύο εἰσὶ τροποὶ· ὁ μὲν ὁ τῆς δοξολογίας μετὰ ταπεινοφροσύνης· δευτερος δὲ ὁ τῆς αἰτήσεως ὑποδεδικώς. Προσευχόμενος οὖν, μὴ εὐθέως ἐπὶ αἰτήσιν ἔρχου· εἰ δὲ μήγε, διάβλλεις σου τὴν προαίρεσιν, ὡς ὑπὸ τῆς χρείας (72) ἀναγκαζόμενος προσεῖχη τῷ Θεῷ. Ἀρχόμενος τοῖνον προσευχῆς, κατάλιπε σεαυτὸν, γυναῖκα, τέκνα· ἔασον τὴν γῆν, ὑπέρβηθι οὐρανὸν, κατάλιπε πᾶσαν τὴν

(71) Unus ms. perinde ut editi θεωρημάτων. Voteres duo libri θεαμάτων.

(72) Reg. secundus χρεῖας σου.

πτίσιον ὁρατὴν τε καὶ ἀόρατον, καὶ ἀρξαι ἀπὸ δοξολογίας τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα, καὶ ὅταν δοξολογήσης αὐτὸν, μὴ πλανώμενος τὸν νοῦν ὧδε κάκεισε, μηδὲ Ἑλληνικῶς μυθολογῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐκλεγόμενος, καὶ λέγων· Εὐλογῶ σε, Κύριε, τὸν μακροθύμον, καὶ ἀνεξίκακον, τὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν μακροθυμοῦντά μοι πλημμελοῦντι, καὶ δόντα ἐξουσίαν πᾶσιν ἡμῖν μετανοίας. Διὰ γὰρ τοῦτο σιωπῆς, καὶ ἀνέχη ἡμῶν, Κύριε, ἵνα σε δοξολογῶμεν τὸν οἰκονομοῦντα τοῦ γένους ἡμῶν τὴν σωτηρίαν· ποτὲ μὲν διὰ φόβου (73), ἄλλοτε δὲ διὰ παραινέσεων, ποτὲ δὲ διὰ προφητῶν, ὅστερον δὲ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ σου ἐπισκεψάμενος ἡμᾶς. Σὺ γὰρ ἐπλασας ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς. Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν.

3. Ὅταν δὲ δοξολογήσης ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὡς δύνασαι, καὶ ἀναπέμφης αἶνον πρὸς τὸν Θεὸν, τότε ἀρχου (74) μετὰ ταπεινοφροσύνης, καὶ λέγε· Ἐγὼ μὲν, Κύριε, οὐκ εἰμι ἄξιος ἐπὶ σου φθέγγασθαι, διότι σφόδρα ἁμαρτωλὸς τυγχάνω. Κἂν μὴ σὺνοιδᾷς τι σεαυτῷ φαῦλον, οὕτω χρῆ σε λέγειν. Οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος εἶ μὴ μόνος ὁ Θεός. Πολλὰ γὰρ ἁμαρτάνοντες, τὰ πλεῖστα οὕτε συνίεμεν. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Οὐδὲν ἑμαυτῷ συνοῖδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι*· τοῦτέστι, πολλὰ ἁμαρτάνω, καὶ οὐ συνίω. Ὅθεν καὶ ὁ Προφήτης φησὶ· *Παραπτώματα τίς συνήσει; Ὡστε οὖν οὐ ψεύδῃ ἁμαρτωλῶν σεαυτὸν εἰπών. Εἰ γὰρ συνίεις (75), καὶ αὐτῷ τούτῳ ἁμαρτάνεις, τῷ λέγειν, ὅτι Οὐκ εἰμι ἁμαρτωλός· ἀλλὰ μᾶλλον λέγε, ὅτι Ὑπὲρ τοὺς ἁμαρτωλοὺς πάντας (76) ἐγὼ εἰμι ὁ παραθεῖνων τὸ θεῖον πρόσταγμα τὸ κελεύον· Ὅταν πάντα κατορθώσητε, λέγετε, ὅτι Ἀχρεῖοὶ δοῦλοὶ ἐσμεν· ἃ γὰρ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν.* Οὕτω σε δεῖ λογιζέσθαι διαπαντός, ὅτι Ἀχρεῖός εἰμι· καὶ πάλιν· *Τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγρούμενοι ὑπερέχοντες ἑαυτῶν.* Προσεύχου οὖν τῷ Θεῷ μετὰ φόβου καὶ ταπεινοφροσύνης. Ὅταν οὖν ἀποτείνης λόγον ταπεινοφροσύνης, καὶ εἴπῃς· Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, ὅτι μου ἑμακροθύμησας τοῖς παραπτώμασι, καὶ ἔως τοῦ νῦν ἀτιμώρητὴν με εἶσας· ἐγὼ μὲν γὰρ ἄξιος ἦμην πάλαι μυρία δεῖνὰ παθεῖν, καὶ ἀποβρίφῃνα ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, ἢ δὲ ἀνεξίκακός σου φιλανθρωπία ἑμακροθύμησεν ἐπ' ἐμοί· εὐχαριστῶ σοι, εἰ καὶ μὴ τυγχάνω αὐτάρχειας πρὸς εὐχαριστίαν τῆς σῆς ἀνεξίκακίας· καὶ ὅταν τὰ δύο μέρη ἀποπληρώσης τῆς δοξολογίας καὶ ταπεινοφροσύνης, τότε λοιπὸν αἰτησον ὃ ὀφείλεις αἰτῆσαι· μὴ πλοῦτον, καθὼς προσέπον, μὴ δόξαν ἐπίγειον, μὴ ὑγείαν σώματος. Αὐτὸς γὰρ σε ἐπλασε, καὶ κήδεταί σου τῆς σωτηρίας, καὶ οἶδα πῶς ἐκάστῳ συμφέρει, εἴτε ὑγιαίνειν, εἴτε ἀσθε-

sibilem ac invisibilem creaturam, et incipe a glorificatione conditoris universorum, et ubi ipsi dederis gloriam, me vagare mente huc et illuc, neque Græcorum more enarres fabulas, sed carpe de sanctis Scripturis, et dic : Domine, benedico tibi, clementi et toleranti malorum, qui me quotidie peccantem fers patienter, et omnibus nobis penitentiaæ agenda facultatem præbes. Idcirco enim taces, ac nos sustines, Domine, ut tibi generis nostri salutem moderanti tribuamus gloriam : qui modo terrendo, modo admonendo, modo per prophetas, postremum per adventum Christi tui nos visitasti. Tu enim finxisti nos, non autem ipsi nos. Tu es Deus noster ⁸⁷.

3. Cum autem pro viribus ex Scripturis glorificaveris, laudaverisque Deum, tum ordire humiliter, ac dic : Equidem non sum dignus, Domine, qui loquar coram te, quoniam valde peccator sum. Et licet nullius mali tibi conscius sis, tamen ita te oportet dicere. Nemo enim sine peccato est, nisi solus Deus. Nam cum peccata **537** multa committamus, tamen ne intelligimus quidem eorum maximam partem. Quapropter dicit Apostolus : *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum* ⁸⁸, hoc est, committo multa peccata, nec tamen ea cognosco. Unde ait quoque Propheta : *Delicta quis intelliget* ⁸⁹? Quare non mentiris cum teipsum dicis peccatorem. Etenim si ita esse noveris, etiam in hoc ipso peccas, quod dicis : Non sum peccator : sed dic potius : Pecco ego magis quam cæteri peccatores, qui violem illud præceptum, quod sic jubet : *Cum omnia recte feceritis, dicite : Servi inutilis sumus : quæ enim debuimus facere, fecimus* ⁹⁰. Sic semper cogitare te oportet, *Inutilis sum.* Ac rursus tecum reputa illud : *Humilitate superiores sibi invicem arbitrantes* ⁹¹. Precare igitur Deum cum timore et humilitate. Ubi ergo protuleris humilitatis verba, dixerisque : Gratias ago tibi, Domine, quod patienter pertulisti peccata mea, et usque ad hoc tempus me reliquisti inultum : equidem jam pridem eram dignus, qui innumera supplicia paterer, expellererque e conspectu tuo, sed clementissima tua benignitas sustinuit me patienter ; gratias, inquam, ago tibi, tametsi non possum grates clementiæ tuæ debitas persolvere ; et ubi duas glorificationis et humilitatis partes absolveris, tum demum quod debes petere, pete, non divitias, uti jam dixi, non gloriam terrenam, non corporis sanitatem. Ipse enim finxit te, ipsique

⁸⁷ Psal. xcix, 3. ⁸⁸ I Cor. iv, 4. ⁸⁹ Psal. xviii, 13. ⁹⁰ Luc. xvii, 10. ⁹¹ Philipp. ii, 3.

(73) Antiqui duo libri φόβου... παραινέσεων. Alius mss. φόβου... παραινέσεως. Editi φόβου... παραινέσεως.

(74) Codices duo αἶνον Θεῷ, τότε ἀρξαι.

(75) Editi et mss. Εἰ γὰρ συνίεις. Combessius legi oportere ait Εἰ γὰρ οὐ συνίεις. Si non intelligis (te esse peccatorem). Nam, inquit, sic petit contactus, nec Basilii aliter scripserit. Ego tamen non video, cur necesse sit particulam negantem

contra omnium librorum fidem addere, cum hæc eam habere possint sententiam : Si quis intelligit ita esse, hoc est, si conscius est sibi se esse peccatorem, sine dubio peccat, si neget esse se peccatorem, sine dubio peccat, si neget esse se peccatorem : qui scilicet mendacium faciat. Ibidem editi et Reg. tertius, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἁμαρτάνεις τὸ λέγειν. Alii duo mss. ut in contextu.

(76) Vox πάντας addita est ex antiquis duobus libris.

curæ est salus tua, nec ignorat qua ratione prosit unicuique sive bona, sive mala valetudo : sed quemadmodum jussus es, pete regnum Dei⁹⁹. Nam ipse, ut prius dixi, providebit corporis tui necessitatibus. Etenim rex noster maximæ est dignitatis, atque augustissimus, et indigne fert, si quis parvum quiddam ab ipso petat, si quis nostrum res haud convenientes ab eo efflagitet. Cave igitur ne pete tibi ipse digna rege Deo. Cum autem exposcis digna Deo, ne destiteris, donec accipias. Hoc enim indicans Dominus, in Evangelio dicit : *Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via, et non habeo quod ponam ante illum : et ille de intus respondeat : Noli mihi molestus esse, jam enim ostium clausum est et pueri mei tecum sunt in cubili, non possum surgere et dare tibi. Dico vobis, et si non dabit illi, surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbabilitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios⁹⁹.*

4. Hoc exemplum idcirco nobis a Domino proponitur, ut doceat nos in fide firmos esse ac pertinentes. Exemplum enim sumit ab homine ad hominem, ut discas nunquam desperare ; ut cum petieris, nec acceperis, non desistas tamen, quoad accipias, si modo, uti dixi prius, **538** quæ Deus vult postules : neque dixeris, Peccator sum, et ideo non exaudior. Verum enimvero ne spem abjiceres, idcirco ait : *Et si non propterea quod ejus amicus sit, dabit illi, propter improbabilitatem tamen ejus dabit illi quotquot habet necessarios.* Cæterum sive mensis, sive annus, sive triennium, sive quadriennium, sive anni complures præterierint, donec impetres, ne supersederis : sed cum fide roga, semper quod bonum est perficiens. Contigit enim non raro, ut quis in juventute pudicitiam coluerit, deinde subreperit voluptas, excitatæ sint naturales libidines, elanguerit precatio, accesserit juventuti vinum, perierit pudicitia, et homo alius pro alio factus sit. Sic fiunt mutationes, quod strenuo animo vitiosus affectibus non obsistamus. Oportet igitur unumquemque ex se omnem conatum adhibere, et tamen ad Deum clamare, ut sibi veniat

⁹⁹ Matth. vi, 33. ⁹⁹ Luc. xi, 5-8.

(77) Editi et Reg. tertius οὐρανῶν μόνον, καὶ περὶ τῆς, sed pete regnum cælorum duntaxat. Regii secundus et quartus ita, ut edendum curavimus. Mox unus ms. et editi φροντίζει. Alii duo mss. φροντίζει.

(78) Regii secundus et quartus : Λέγω ὑμῖν ὅτι, καὶ μὴ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι, ἀλλὰ γὰρ διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἀναστὰς δώσει αὐτῷ ὅσων χρήζει. Dico vobis quod etiamsi non propterea quod ejus amicus sit, at certe propter ipsius improbabilitatem surgens, dabit illi quotquot habet opus. Alius codex Λέγω δὲ ὑμῖν, et cætera ut in iis, quos dixi, libris. Vulgatæ tres editiones ut in contextu, nisi quod editio Veneta pro ἕσται habeat ὅσον. Aliquantio post Reg. secundus ἀνθρώπου εἰς ἀνθρώπου.

νεῖν· ἀλλ' αἰτεῖ, καθὼς προσετέχθη, τὴν βασιλείαν (77) τοῦ Θεοῦ. Περὶ γὰρ τῆς χρείας τοῦ σώματος σου, καθὼς πρόεφην, αὐτὸς φροντίζει. Ἀξιωματικώτατος γὰρ ἐστὶν ὁ βασιλεὺς ἡμῶν, καὶ ἀγανακτεῖ, ἐὰν τις αὐτὸν μικρόν τι αἰτήσῃ, ἐὰν τις ἡμῶν περὶ τῶν οὐδὲν προσηκόντων αὐτὸν αἰτῇ. Μὴ τοῖνον ἐν τῇ προσευχῇ σου ἀγανάκτησιν σεαυτῷ προσαγάγῃς, ἀλλ' αἰτήσον σεαυτῷ δέξια τοῦ βασιλέως Θεοῦ. Αἰτῶν δὲ τὰ δέξια τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀποστῆς, ἕως ὅτου λάβῃς. Τοῦτο γὰρ αἰνιττόμενος ὁ Κύριός φησιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· *Τις ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίῳ, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· Φίλε, γρηῃσὸν μοι τρεῖς ἄρτους, ἐπειδὴ φίλος μοι παρεγένετο ἐξ ὁδοῦ, καὶ οὐκ ἔχω ὃ παραθήσω αὐτῷ· κακείνος ἔσωθεν ἀποκριθῆ· Μὴ μοι κάπους πάρῃς· ἤδη γὰρ ἡ θύρα κέκλεισται, καὶ τὰ παιδιά μου μετ' ἐμοῦ ἐν τῇ κοίτῃ εἰσὶν, οὐ δύναμαι ἀναστὰς δοῦναί σοι. Λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ, ἀναστὰς διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι, ἀλλὰ γὰρ διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἀναστὰς δώσει αὐτῷ ὅσων χρήζει (78).*

4. Ὑπόδειγμα ἡμῖν δίδωσιν ὁ Κύριος, ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς εὐτόνους εἶναι καὶ φιλονεικοῦς ἐν πίστει. Ὑπόδειγμα γὰρ λαμβάνει ἀπὸ ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπου, ἵνα μάθῃς μὴ ἀπαγορεύειν ποτέ· ἴνα, ὅταν αἰτήσῃς, καὶ μὴ λάβῃς, μὴ ἀποστῆς ἕως ὅτου λάβῃς, πλὴν, καθὼς προεῖπον, ἐὰν αἰτῆς ἄπερ ὁ Θεὸς θέλει· καὶ μὴ εἴπῃς, ὅτι Ἀμαρτωλὸς εἰμι, καὶ οὐκ ἀκούομαι· ἴνα γὰρ μὴ ἀπογινώσκῃς, διὰ τοῦτό φησιν· *Εἰ καὶ μὴ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι δώσει (79) αὐτῷ, ἀλλὰ γὰρ διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ δώσει αὐτῷ ὅσων χρήζει.* Λοιπὸν καὶ μὴν παρέλθοι, καὶ ἐνιαυτὸς, καὶ τριετής, καὶ τετραετής χρόνος, καὶ πλείονα ἔτη, ἕως ὅτου λάβῃς, μὴ ἀναχωρήσῃς, ἀλλὰ μετὰ πίστει αἰτεῖ, διαπαντὸς τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενος. Πολλάκις γὰρ τις ἐξ ἡμῶν ἐν νεότητι ἀντεποιήθη σωφροσύνης, εἴτα ὑπεισῆλθεν (80) ἡ ἡβδὴ, ἐκινήθησαν αἱ κατὰ φύσιν ἐπιθυμίαι, ἡσθένησεν ἡ προσευχή, ἐπεδλήθη τῇ νεότητι οἶνος, ἀπώλετο ἡ σωφροσύνη, καὶ γέγονεν ὁ ἀνθρώπος ἄλλος ἀντ' ἄλλου. Οὕτως αἱ μεταβολαὶ γίνονται, διὰ τὸ μὴ γενναίῳ λογισμῷ ἀνθίστασθαι τοῖς πάθεσι (81). Δεῖ οὖν τὰ μὲν παρ' ἐαυτοῦ εἰσφέρειν πάντα, βοᾶν δὲ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα συμμαχήσῃ αὐτῷ· Ἐὰν γὰρ τις χαυνότητι ἐκδώσει ἑαυτὸν ταῖς ἐπιθυ-

(79) Reg. tertius *Εἰ καὶ μὴ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι, δώσει.* Editi *Εἰ καὶ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι οὐ δώσει αὐτῷ.* Regii secundus et quartus *Εἰ καὶ διὰ τὸ μὴ φίλον αὐτοῦ εἶναι, οὐ.* Ita disponuntur verba in vulgatis, ut perturbata sint, nec suo loco posita. Sic potius scriptum oportuisset : *Εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ διὰ τὸ, etc.* Mox nostri mss. ὅσον. Subinde Reg. secundus μὴν παρέλθη.

(80) Veteres duo libri εἴτα ἐπεισῆλθεν Mox vulgatæ tres editiones ἐπεκλήθη τῇ νεότητι, male. Auliqui tres libri ἐπεδλήθη, bene.

(81) Editio Paris. et Basil. πάθεσι. Δεῖ οὖν τὰ. Editio Ven. et tres mss. πάθει καὶ τὰ μὲν. Haud longe editi ἐκδώσει αὐτόν. Codices Combef. ἐαυτόν.

μαίαις, καὶ ἑαυτὸν προδώσει τοῖς ἐχθροῖς, τοῦτ' ὁ Θεοῦ οὐ συμμαχεῖ, οὐδὲ εἰσακούει· προλαθὼν γὰρ διὰ τῆς ἀμαρτίας ἠλλοτριώσων ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ θέλων βοηθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ πρέπον οὐ προδίδωσιν· ὁ δὲ τὸ (82) πρέπον μὴ προδίδουσι οὐ προδίδονται ποτε ὑπὸ τῆς θείας συμμαχίας. Χρὴ τοίνυν ἐν μηδενὶ καταγινοσκεισθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότητος, καὶ οὕτως τὴν θείαν συμμαχίαν ἐπικαλεῖσθαι· ἐπικαλεῖσθαι δὲ μὴ ῥηθύμως, μὴ μετεωριζομένη τῶν νῶ ὧδε κάκεισε· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ μόνον οὐ λήψεται τὸ αἴτημα, ἀλλὰ καὶ μειζήτως παροξυνεῖ (83) τὸν Δεσπότην. Εἰ γὰρ, ἐπὶ ἄρχοντός τις ἐστὼς καὶ διαλεγόμενος, μετὰ πολλοῦ φόβου ἵσταται, ἀμετεωρίστον ἔχων καὶ τὸ ἐξωθεν ὄμμα καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐνδοθεν, μήποτε κινδυνεύσῃ· πῶσ' ἄλλοι (84) ἐπὶ Θεοῦ χρῆ ἐστάναι μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ὅλον τὸν νοῦν τεταμένον ἔχοντα πρὸς αὐτὸν μόνον, καὶ ἀλλαχοῦ μηδ' ἑμοῦ; Διότι αὐτὸς ὁ μόνον τὸν ἐξωθεν ἄνθρωπον βλέπει, καθὼς οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνδοθεν καθορᾷ. Ἐὰν τοίνυν οὕτως, ὡς χρῆ, στήκῃς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ παρὰ σεαυτοῦ πάντα εἰσφέρῃς, μὴ ἀποστής, ἕως ὅτου λάβῃς τὸ αἴτημά σου· ἐὰν δὲ καταγινώσκῃ ὑπὸ τοῦ συνειδότητος σου ὡς καταφρονῶν, καὶ ἐὰν μετεωρῶς στήκῃς εἰς εὐχὴν, δυνάμενος ἀμετεωρίτως στήναι, μὴ τολμήσῃς στήναι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ γένηται ἡ προσευχὴ σου εἰς ἀμαρτίαν. Εἰ δὲ, ἐξασθενήσας ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἀπερισπάστως οὐ δύνασαι εὐχεσθαι, ὅσον δύνασαι σεαυτὸν βιάζου, καὶ προσκαρτέρει στήκων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (85), τὸν νοῦν πρὸς αὐτὸν ἔχων, καὶ ἐπισυνάγων αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ὁ Θεὸς συγγνώμην ποιεῖ, ὅτι οὐκ ἀπὸ καταφρονήσεως, ἀλλὰ ἀπὸ ἀσθενείας οὐκ ἰσχύεις, ὡς χρῆ, στήκειν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (86). Ἐὰν οὕτω βιάζῃ ἑαυτὸν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, μὴ ἀποστής, ἕως ὅτου λάβῃς τὸ αἴτημά σου, ἀλλὰ μακροθύμως κροῦε τὴν θύραν αὐτοῦ, αἰτῶν τὸ αἴτημά σου. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, φησὶ, καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει, καὶ τῶ κρούοντι ἀνοίγησεται. Τίνος γὰρ ἄλλου θέλεις τυχεῖν εἰ μὴ μόνῃς τῆς κατὰ Θεὸν σωτηρίας;

5. Θέλεις μαθεῖν, ἀγαπητὲ, πῶς ἐμακροθύμουν οἱ ἄγιοι, καὶ οὐκ ἀπεγίνωσκον; Τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεὸς νεώτερον ἐκάλεσε, καὶ ἐκ τῆς Ἀσσυρίων γῆς μετέβηκεν αὐτὸν εἰς τὴν Παλαιστίνην, φήσας αὐτῷ· Σὺ δώσω τὴν γῆν ταύτην, καὶ τῶ σπέρματι σου μετὰ σέ· καὶ ὡς τὰ ἀστρα τῶ οὐρανοῦ, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὃ οὐκ ἐξαριθμηθήσεται. Καὶ παρῆλθε πολλὸς ἐτῶν ἀριθμῶς, καὶ ἐνεκρώθη μὲν αὐτοῦ ἡ φύσις, ἐν προθύροις δὲ ἡ τελευτῆ, καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι, Κύριε, ἀεὶ μοι παῖδας ἐπαγγέλλῃ, καὶ πατέρα με εἶσεσθαι πάντων τῶν ἐθνῶν (87) προλέγεις. Νεκρά

⁸² Luc. xi, 10. ⁸³ Gen. xiii, 15, 16.

(82) Editio Venet. et tres mss. ο γὰρ τό. Αἰετὸς δὲ αὐτῆς ἐκάλεισε, καὶ ἐκ τῆς Ἀσσυρίων γῆς μετέβηκεν αὐτὸν εἰς τὴν Παλαιστίνην, φήσας αὐτῷ· Σὺ δώσω τὴν γῆν ταύτην, καὶ τῶ σπέρματι σου μετὰ σέ· καὶ ὡς τὰ ἀστρα τῶ οὐρανοῦ, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὃ οὐκ ἐξαριθμηθήσεται. Καὶ παρῆλθε πολλὸς ἐτῶν ἀριθμῶς, καὶ ἐνεκρώθη μὲν αὐτοῦ ἡ φύσις, ἐν προθύροις δὲ ἡ τελευτῆ, καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι, Κύριε, ἀεὶ μοι παῖδας ἐπαγγέλλῃ, καὶ πατέρα με εἶσεσθαι πάντων τῶν ἐθνῶν (87) προλέγεις. Νεκρά

(83) Unus ms. et editi παροξύνει, exasperat. Alii duo παροξυνεῖ, exasperabit.

(84) Reg. secundus πολλῶ ἄλλοι.

(85) Antiqui duo libri ἐνώπιον Κυρίου.

suppetias. Si quis enim per ignaviam seipsum libidinibus dedat, prodatque seipsum hostibus: ei Deus auxilium non fert, neque exaudit, quandoquidem prior suo se peccato a Deo abalienavit. Qui enim a Deo se optat juvari, suo non deest officio: qui autem officio non deest, nunquam divino auxilio destituitur. Oportet itaque in nulla re a propria conscientia condemnari, et ita demum divinum auxilium flagitare: flagitandum autem est non segnitè, neque mente huc et illuc divagante: siquidem quisquis est ejusmodi, non solum non consecuturus est quæ petit, imo vero Dominum magis exasperabit. Si enim cum aliquis coram principe stat, ac loquitur, stat cum multo timore, atque tum externum tum internum animæ oculum nequaquam vagum, sed intentum habet, ne forte in aliquod periculum veniat: quanto magis coram Deo cum timore ac tremore standum est, mente tota in illum solum, nusquam vero alio intenta? Nam ipse non externum hominem modo videt velut homines, sed internum etiam intuetur. Proinde si sic, ut decet, steteris coram Deo, et quæ in te sunt, omnia pro viribus præstiteris, ne desistas, donec postulata obtineas: sin a tua ipsius conscientia negligentia ac contemptus condemnaris, stesque in precando vaga mente, cum possis citra mentis aberrationem stare, stare coram Deo ne aude, ut ne cedat precatio tua tibi in peccato. Quod si a peccato debilitatus, non potes citra mentis aberrationem precari, quantum potes vim tibi ipsi inferas, ac constanter sta coram Deo, mente in illum defixa, eaque ad seipsam advocata, sicque ignoscat Deus, quoniam non ex contemptu, sed ex infirmitate, ut convenit, stare coram Deo non potes. Si sic vi tibi illata omne opus bonum perficias; ne supersederis, quoad petita consequare: sed patienter fores ejus pulsa, cum petis. *Omnis enim, inquit, qui petit accipit: et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur*⁸⁴. Quam enim aliam rem assequi vis, nisi solam secundum Deum salutem?

5. Vis discere, ο dilecte, quomodo patientes fuerint sancti, nec spem abjecerint? Abraham, cum junior esset, vocavit Deus, et ex Assyriorum terra transtulit in Palæstinam, atque ad eum dixit: *Tibi dabo terram hanc, et semini tuo post te; et velut sidera cæli, sic erit semen tuum, quod non enumerabitur*⁸⁵. Et multorum annorum numerus effluerat, et natura ipsius jam exstincta erat, mors vero pro foribus stabat, nec tamen dixit: Domine, mihi semper filios promittis, et gentium omnium futurum me patrem præsentias.

(86) Codices duo ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἐὰν. Mox Regii secundus et quartus κροῦε εἰς τὴν θύραν αὐτοῦ αἰτῶν ὃ βούλει. Πᾶς γὰρ. *Pulsa fores illius, et pete quod vis.*

(87) Editi et mss. πάντων τῶν ἐθνῶν, *patrem omnium gentium*. Sed apud LXX, Genes. xvi, 5 ali-

Mortui sunt mei naturales motus propter senectam, et Saræ uxori meæ nihil jam muliebri accidit præ senectute, tua igitur falsa est pollicitatio. Ambo enim jam senes qualem spem habere possumus? Non dixit hæc, neque cogitavit, sed in fide inconcussus permansit, et ætate ipsius senescente, spes juvenescebat. Et corpore vires suas amittente, ac desperationi locum dante, fides et animum et corpus corroborabat. Deus, inquit, est, qui promisit, ipse est Dominus naturæ, et aliter fieri non potest. Ipse est, qui quæ ex se fieri non possunt, ut fieri possint, facit: siquidem efficit omnia, et pro arbitrio transmutat. Imitare fidem Abrahæ. Postquam igitur debilitata fuisset natura, motusque extincti, tum demum Dei vixit promissio. Accipe exempla. Nos autem annum oramus, et desistimus: biennium jejunamus, et supersedemus. Nolimus igitur animum despondere, cum Deus nobis aliquid promittit. Qui enim huic promiserat multiplicaturum se semen illius, idem quoque promisit se nobis daturum quod petierimus. Ait enim: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos* 96. Cum enim tu longe ab ipso abesses, misericordia motus accersivit te laborantem, et gravissima peccati sarcina oneratum: ut levaret te onere, et requiem in posterum tibi largiretur; et tu ei fidem non habes? Atqui licet tacere voluerimus, ab ipsa nostra conscientia redarguimur. Neque enim propterea ei fidem abrogamus, quod nos rescire non possit: sed jugum ipsius supra nos tollere recusamus, bonum illud et leve: pigetque in Dei regnum per angustam portam introire, et malum peccatorum sarcinam gestare, et per voluptates libidinosas lata via incedere, et per amplam portam ingredi in interitum. At sæpe, inquit, petivi, et tamen non accepi. Prorsus, quia male petivisti, aut dubitanter, aut vaga mente, aut ea quæ tibi non conducunt. Quod si sæpe etiam flagitasti conducibilia, at non perseverasti. Scriptum est enim: *In patientia vestra possidete animas vestras* 97. Item: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* 98.

. Deus corda novit precantium. Quid igitur, inquit, petitione nostra opus est Deo? 540 D Nonne novit quibus indigemus? Quid ergo necesse est petere? Novit quidem Deus quibus opus habemus, et omnia corporalia nobis fruenda abunde suppeditat, et cum bonus sit, pluit super justos et iniustos, vultque solem suum super bonos et malos

96 Matth. xi, 28. 97 Luc. xxi, 19. 98 Matth. x, 22.

ter legitur, *πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε, patrem multarum gentium posui te*. Ibidem Reg. secundus Νεκρά δέ μου.

(88) Veteres duo libri καὶ ἡ μὲν ἡλικία ἐγήρασεν. (89) Editio Ven. et tres mss. αἴτημα ἡμῶν. Καὶ πάλιν Δεῦτε πρὸς. Aliæ duæ editiones αἴτημα ἡμῶν. Φοῖσι γάρ.

μου διὰ γῆρας τῆς φύσεως τὰ κινήματα, καὶ Σάρρα, ἡ γυνὴ μου, οὐκέτι ὀνομαζέται τι γυναικεῖον διὰ τὸ γῆρας ὥστε ψευδῆς ἡ ἐπαγγελία. Δύο γὰρ γέροντες ποίαν ἐλπίδα ἔχομεν; Οὐκ εἶπε ταῦτα, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἔμμεν ἀσάλευτος τῆ πίστει καὶ τῆ μὲν ἡλικία ἐγήρασεν (88), ἡ δὲ ἐλπίς ἐνέαζε. Καὶ τὸ μὲν σῶμα εἰς ἀτονίαν ἤρχετο, καὶ ἀπόγνωσιν ἐνεποίει, ἡ δὲ πίστις ἐνεύρου καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα. Θεός, φησὶν, ἐστὶν ὁ ἐπαγγελάμενος, ὁ Δεσπότης τῆς φύσεως, καὶ ἄλλως γενέσθαι οὐ δύναται. Αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὰ ἀδύνατα δυνατὰ ποιῶν· διότι ποιεῖ πάντα, καὶ μετασκευάζει ὡς βούλεται. Μιμοῦ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ. Ὅτε οὖν ἠσθένησεν ἡ φύσις, καὶ ἐνεκρώθη τὰ κινήματα, τότε ἐξῆσεν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ. Δέχου τὰ ὑποδείγματα. Ἡμεῖς δὲ ἐνιαυτὸν προσευχόμεθα, καὶ ἀναχωροῦμεν δύο ἔτη νηστεύομεν, καὶ παύομεθα. Μὴ οὖν ἀτονήσωμεν πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ὁ ἐκείνῳ ἐπαγγελάμενος πληθύνειν τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ ἡμῖν ἐπηγγεῖλατο αἰτοῦσι παρέχειν τὸ αἴτημα ἡμῶν. Φησὶ γάρ· *Δεῦτε πάντες πρὸς* (89) *μέ, οἱ κειπῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς*. Μακρὴν γὰρ σου ὄντος ἀπ' αὐτοῦ, κοπιῶντά τε καὶ πεφορτισμένον τὸ βαρύτερον (90) φορτίον τῆς ἀμαρτίας, ἐλεήσας σε προσεκαλέαστο, ὥστε κουφίσαι σε τοῦ φορτίου, καὶ ἀνάπαυσιν τοῦ λοιποῦ χαρίσασθαι καὶ σὺ οὐ πιστεύεις αὐτῷ; Ἄλλὰ γὰρ, κἀν σιωπῇ θέλωμεν, ἐλεγχόμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἀπιστοῦμεν αὐτῷ ὡς μὴ δυναμένῳ ἀναπαῦσαι ἡμᾶς, ἀλλὰ περιστελλόμεθα ἄραι τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἐφ' ἑαυτῶν, τὸν χρηστὸν καὶ ἑλαφρὸν, καὶ διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· αἰρούμεθα δὲ μᾶλλον τὸ τῶν ἀμαρτιῶν φορτίον βαστάζειν, καὶ διὰ τῶν ἐν ἡδονῇ παθημάτων τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίζειν, καὶ διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσερχεσθαι εἰς τὴν ἀπόλειαν. Ἄλλὰ πολλάκις, φησὶν (91), ἤτησα, καὶ οὐκ ἔλαβον. Πάντως ὅτι κακῶς ἤτησας, ἢ ἀπίστως, ἢ μετεώρως, ἢ τὰ μὴ συμφέροντά σοι. Εἰ δὲ καὶ τὰ συμφέροντα πολλάκις ἤτησας, ἀλλ' οὐ παρέμεινας. Γέγραπται γάρ, ὅτι Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν καὶ, Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

6. Οἶδεν ὁ Θεὸς τῶν προσευχομένων τὴν καρδίαν. Τί οὖν, φησὶ, τῆς ἡμῶν χρεῖαν ἔχει αἰτήσεως ὁ Θεός; Οὐκ οἶδεν ὧν (92) χρεῖαν ἔχομεν; Τίς οὖν χρεῖα αἰτήσεως; Οἶδε μὲν ὁ Θεὸς ὧν χρῆζομεν, καὶ πάντα τὰ σωματικά πλουσίως ἡμῖν παρέχει εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ ἀγαθὸς ὑπάρχων, βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦς

(90) Antiqui duo libri διὰ τὸ βαρύτερον.

(91) Editiones Paris. et Basil. hic et paulo post φησὶ. Editio Ven. et tres mss. utroque in loco φησὶ. Statim editi et Reg. tertius ἀπλήστως ἢ μετεώρως. insatiabiliter et vaga mente. Regii secundus et quartus ἀπίστως ἢ μετεώρως. recte.

(92) Veteres duo libri καὶ οὐκ οἶδεν ὧν.

καὶ ἀγαθοὺς, καὶ πρὸ τοῦ αἰτῆσαι ἡμᾶς τὴν δὲ πίστιν, καὶ τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν μὴ αἰτήσης μετὰ καμάτου καὶ παραμονῆς πολλῆς, οὐ λαμβάνεις. Δεῖ γὰρ πρότερον ποθῆσαι, ποθήσαντα δὲ ζητῆσαι ἐξ ἀληθείας ἐν πίστει καὶ ὑπομονῇ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα εισφέροντα· ἐν μηδενὶ κρινόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότητος, ὡς ἡ ἀμελῶς ἢ βραθύμως αἰτοῦντος, καὶ τότε λαβεῖν, ὅτε θέλει ὁ Κύριος. Κρεῖσσον γὰρ σου οἶδε τὰ συμφέροντά σοι. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἀναβάλλεται διδόναι, τὴν πρὸς αὐτὸν προσεδρίαν σου σοφίζόμενος· καὶ ἵνα γνῶς, τί ἐστὶ δῶρον Θεοῦ, καὶ φυλάξης τὸ δοθὲν μετὰ φόβου. Πᾶν γὰρ ὃ μετὰ πολλοῦ καμάτου τις κτᾶται (93), σπουδάζει τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μὴ, ἀπολέσας αὐτὸ, ἀπολέσῃ καὶ τὸν πολὺν αὐτοῦ κάματον, καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀθετήσας, ἀνάξιος γένηται τῆς αἰωνίου ζωῆς. Τί γὰρ ἀφῆλθε τὸν Σολομῶντα ταχέως λαβόντα τὴν χάριν τῆς σοφίας, καὶ ἀπολέσαντα αὐτήν;

7. Μὴ οὖν ὀλιγοψύχει, εἰ μὴ λάβῃς ταχέως τὸ αἴτημα. Εἰ γὰρ ἦδει ὁ ἀγαθὸς Δεσπότης, ὅτι (94), ταχέως λαμβάνων τὴν χάριν, οὐκ ἀπολεῖς αὐτήν, ἔτοιμος ἦν καὶ πρὸ τοῦ αἰτῆσαι σε αὐτὴν παρασχεῖν. Νῦν δὲ κηδόμενός σου τοῦτο ποιεῖ. Εἰ γὰρ ὁ λαβὼν τὸ τάλαντον, καὶ σῶον αὐτὸ φυλάξας, διότι μὴ ἐπραγματεύσατο (95) αὐτὸ, κατεκρίθη· πόσῳ μᾶλλον κατακριθῆσεται ὁ ἀπολέσας αὐτό; Ταῦτα οὖν εἰδότες, εἴτε ταχύτερον εἴτε βραδύτερον λάβωμεν, μείνωμεν εὐχαριστοῦντες τῷ Κυρίῳ· ὅτι πάντα ὅσα ποιεῖ ὁ Δεσπότης, ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας οἰκονομεῖ· μόνον ἡμεῖς μὴ ὀλιγοψυχῆσαντες παυσώμεθα τῆς αἰτήσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο τὴν παραβολὴν εἶπεν ὁ Κύριος περὶ τῆς χήρας, ἣ διὰ τῆς παραμονῆς αὐτῆς ἐπέκαμψε τὸν ἄνομον κριτὴν (96), ἵνα καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς παραμονῆς λαμβάνωμεν τὰ αἰτήματα ἡμῶν. Ἐνθεν γὰρ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν καὶ ἡ ἀγάπη ἣ πρὸς τὸν Θεὸν δείκνυται, ὅταν, καὶ μὴ λαμβάνοντες ταχὺ, μένωμεν εὐχαριστοῦντες αὐτῷ. Εὐχαριστήσωμεν οὖν (97) αὐτῷ διαπαντός, ἵνα καταξιώθωμεν ἐπιτυχεῖν τῶν αἰωνίων αὐτοῦ ἀγαθῶν· ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ τῆς τῶν λογισμῶν ἐπιστάσεως, καὶ ὅτι οὐ κακῶν τὸ σῶμα, ὡς τινες ὑπεκλήφασιν.

1. Πρῶτον (98) μὲν οὖν κρατητέον ἐκ παντός τρό-

⁹⁸ Math. v, 45. ¹ Math. xxv, 25 - 30. ² Luc. xviii, 2-5.

(95) Unus ms. et editi κτῆσεται. Alii duo mss. κτᾶται.

(94) Veteres duo libri ὁ ἀγαθὸς Θεός, ὅτι. Mox editi et Reg. tertius οὐκ ἀπόλυες. Regii secundus et quartus ἀπολεῖς. Statim Reg. secundus Novi δέ.

(95) Antiqui duo libri διότι μὴ ἐπειργάσατο, κατεκρίθη. Aliquanto post Reg. secundus λάβωμεν, μείνωμεν. Subinde editi ὅτι πάντα ἃ ποιεῖ. Unus

Δ oriri ⁹⁸, prius etiam quam a nobis rogatus sit : sed fidem, et virtutis opera et regnum cœlorum nisi cum labore et perseverantia multa efflagitaveris, ea nequaquam consequere. Oportet enim prius desiderare : tum ubi desideraveris, omnesque vires tuas adhibueris, ita ex animo quærendum in fide et patientia, neque committendum, ut ulla in re a propria conscientia condemnere, tanquam qui aut negligenter aut oscitanter roges, et ita demum, cum Deus voluerit, accipies : quandoquidem quæ tibi expediant, melius ipso intelligit quam tu. Et fortasse ea de causa differt largitionem, ut hac arte te erga ipsum perseverantem reddat, intelligasque quid sit donum Dei, ac cum tremore custodias quod datum est. Quidquid enim multo labore ab aliquo comparatum est, id custodire conatur, ut ne hoc deperdito, perdat quoque multum suum laborem, neve contempto Dei munere, æterna vita indignus efficiatur. Quid enim Salomoni profuit cito sapientiæ donum accepisse, cum ipsum amiserit?

7. Itaque animo ne concidas, si illico non assuaris postulata. Si benignus Deus intellexisset futurum fuisse, ut donum illico acceptum a te non amitteretur, necdum rogatus ad id conferendum paratus fuisset. Nunc autem tibi prospiciens, hoc facit. Si enim qui talentum acceperat, idque integrum servaverat, propterea tamen quod ex ipso nullum quæstum comparaverit, condemnatus est ¹, quanto magis condemnabitur qui ipsum perdidit? Nos igitur horum haud ignari, sive citius, sive serius quidpiam receperimus, pergamus gratias Domino rependere : quando Dominus quæcunque facit, ea omnia pro nostra salute dispensat, tantum nos ne ex animi demissione flagitare desinamus. Idcirco enim Dominus protulit parabolam de vidua illa, quæ iudicem iniquum flexit perseverando ², ut nos quoque per perseverantiam petita consequamur. Ex eo enim et nostra fides et dilectio erga Deum ostenditur, si re etiam non illico impetrata, nihilominus tamen grates ipsi perseveranter exsolvamus. Itaque ei semper agimus gratias, ut digni habeamur, qui sempiterna ipsius bona recipiamus : quandoquidem ipsum addeceat gloria in sæcula sæculorum. Amen.

541 CAPUT II.

De cogitationibus cohibendis ac moderandis, et quod corvus malum non sit, ut quidam putaverunt.

1. Primum quidem omnibus modis cogitationem

ms. ὅτι πάντα εἴ τι ποιεῖ. Alii duo πάντα ὅσα ποιεῖ.
(96) Regii secundus et tertius τὸν ὄμῶν κριτὴν, crudelem iudicem.

(97) Veteres duo libri Εὐχαριστώμεν οὖν.

(98) Codices duo καὶ πρῶτον. Neq̄ ita multo post duo mss. συγχωρεῖν τὴν ψυχὴν. Alii duo et editi τῇ ψυχῇ.

continere debemus, ei pervigilis mentis inspectionem præcipientes, ita ut menti non permittatur, ut ob inconsideratos impetus affectibus corporis facile in adversam partem trahentibus cedat. Corpus enim videt per oculum, animus vero cernit per mentem sibi agnatam, neque tamen alterum veluti in altero est, sed animus et mens unum sunt et idem, cum mens vis quaedam naturalis sit, non autem adventitia ejus animi partis, in qua sita ratio est. Etenim animus quando sua intelligendi vi commota, quæ ei naturaliter a sancta Trinitate ipsius opifice insita est, de rebus, quæ et ad officium pertinent, et honestæ sunt, deliberat, tunc corporis assultus effugit; motusque ejus inordinatos prospiciens ac reprimens, et in se digna tranquillitate degit, et in pacatissimo otio res naturæ suæ convenientes contemplatur, hoc videlicet, quantum fieri potest, intentis animi oculis in sancta et adoranda Trinitate contuens, consideransque divinam illam majestatem ex splendoris magnitudine inaccessam, beatitudinis claritatem, sapientiam nullis terminis circumscriptam, firmam omnique fluctuatione vacuum tranquillitatem, et naturam affectuum nesciam ac immotam. Cui enim ex improviso accidere nihil potest, ut qui rerum omnium tam præsentium quam futurarum cognitionem in seipso reconditam habeat, complectaturque universa, et omnia teneat in manu, cuique nihil resistere, aut cujus aspectum nihil omnino sustinere potest: ei consentaneum est inesse tranquillitatem ac quietem perpetuam. Etenim rerum inexpectatarum repentini casus perturbationem hominum mentibus solent afferre. Quare quem nullum vitium infestat, imo quem virtus omnis, et omne bonum comitatur, is utique jure ac merito immutabile perpetuumque gaudium gaudere poterit, quando virtutis ac bonitatis comes est lætitia, quemadmodum Propheta dicit: *Lætabitur Dominus in operibus suis* ².

2. Animus igitur qui mentem suam pervigilem et idoneis actionibus occupatam detinuerit, in iis, quas dixi contemplationibus versabitur, moresque suos ad rectitudinem, et justitiam, honestatemque ac pacem exercebit. Ubi autem meditari, et res convenientes clare speculari destiterit, tunc insurgentia corporis vitia veluti canes temerarii et audaces, non parum, amisso moderatore, allatrant animam, et unumquodque vitium trahens ad se ejus vitalem facultatem, ipsam variis modis dilaniare conatur. Duplicem enim ego arbitror vim esse animæ, cum ipsa una et eadem existat, alteram corpus animantem, alteram vero rerum speculatricem, quam etiam **542** rationalem nominamus.

² Psal. ciii, 31.

(99) Reg. primus τοῦ λογικοῦ τῆς. Mox idem ms. φυσικῶς κατεσπαρμένον.

(1) Editi διαφύγη τὰς. Antiqui tres libri διαφεύγει.

(2) Reg. primus ἀκίνητον εὐφροσύνην, *immutabile gaudium et constans*. Codex Colb. ἀπαθὴ καὶ ἀκίνητον εὐφροσύνην, *lætitiam affectuum expertem et*

που τὸν λογισμὸν, νηφάλιον ἐπιστῶντας τὴν τῆς διανοίας ἐπιποσθὴν, ὡς ἂν μὴ συγχωρεῖν τῇ ψυχῇ ταῖς ἀπερισκέπτους ὀρμαῖς βρόδως πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἀνθολκὰς ἐνδιδόναι. Βλέψεις μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐὼφθαλμῶς, ὄρασις δὲ τῆς ψυχῆς ὁ συμφυῆς αὐτῆ νοῦς· ἀλλ' οὐχ ὡς ἕτερον ἐν ἐτέρῳ, ἀλλὰ ταῦτὸν ψυχῆ τε καὶ νοῦς· δύναμις ὑπάρχων φυσικὴ τις καὶ οὐκ ἐπείστατος τοῦ λογιστικοῦ (99) τῆς ψυχῆς. Ἦνικα μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ, τὸ ἑαυτῆς ἀνακινουσα νοερὸν, το φυσικῶς ἐγκατεσπαρμένον αὐτῇ παρὰ τῆς πεποιητικίας αὐτῆν ἁγίας Τριᾶδος, βουλεύεται τὰ δέοντά τε καὶ πρὸςήκοντα, τῆνικαῦτα διαφεύγει τὰς (1) τοῦ σώματος ἐπηρείας· τὰς τε ἀτάκτους αὐτοῦ κινήσεις προορωμένη καὶ ἐπιστομιζουσα, γαλήνην τε ἀγει τὴν αὐτῇ πρέπουσαν, καὶ ἐν ἀπερικτυπῆτι γοιῶν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν θεωρήμασι γίνεται· τοῦτο μὲν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν Τριᾶδα, κατὰ τὸ ἐνὸν, ἀτενὲς ἐνορῶσα, καὶ ἀναλογιζομένη τὸ τῆς θείας δόξης ἀπρόσιτον διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος, τὸ τῆς μακαριότητος διαυγῆς, τὸ τῆς σοφίας ἀπέραντον, τὸ τῆς ἀταραξίας πεπηγὸς καὶ ἀκύμαντον, τὴν ἀπαθὴ καὶ ἀκίνητον φύσιν (2). Ἡ γὰρ μὴδὲν ἐξ ἀδοκῆτου συμπίπτειν δύναται· ἂν, οἷα δὴ τεθησαυρισμένη τὴν γνῶσιν τῶν τε ὄντων τῶν τε ἐσομένων ἀπάντων, καὶ περιδεδραγμένῃ τῶν ὄλων, καὶ ὑπὸ χεῖρα τὰ σύμπαντα ἔχοντι, καὶ οὐδὲν ἀντιπυσεῖν (3) καὶ ἀντιδιδέξαι γούν ὄλων δυνάμενον· τοῦτω ἀκόλουθον παρῆναι γαλήνην καὶ ἀταραξίαν διηνεκῆ. Αἱ γὰρ τῶν ἀνεπίστων πραγμάτων αἰφνίδιοι περιστάσεις τὰς παραχῆς ταῖς τῶν ἀνθρώπων διανοίαις ἐμποεῖν πεφύκασιν. Ὅστε ᾧ μηδεμίᾳ κακίᾳ παρενοχλεῖ, πᾶσα δὲ ἀρετὴ καὶ πᾶν ὅ τι καλὸν ἐπεται, οὗτος εὐφραίνεται ἂν κατὰ λόγον εὐφροσύνην ἀκίνητόν τε καὶ ἀτελεύτητον. Ἀρετῆς γὰρ καὶ ἀγαθότητος ὁπαδὸς ἡ εὐφροσύνη (4), καθὼς ὁ Προφῆτης φησὶν· *Εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ*.

2. Ψυχὴ τοῖνον ἢ τὸ νοερὸν αὐτῆς ἐν νήφει καὶ ταῖς προσηκούσαις ἐνεργεταῖς διαφυλάττουσα ἐν τοῖς προεξηρημένους θεωρήμασι καταστήσεται, καὶ τὸ ἑαυτῆς ἦθος πρὸς τὸ ὀρθὸν καὶ δίκαιον, κόσμιόν τε καὶ εἰρηνικὸν ἐξασκήσει. Ἦνικα δ' ἂν τοῦ διανοεῖσθαι καὶ ἐντρανίξειν τοῖς καθήκουσι θεωρήμασιν ἀπαλήξῃ, τῆνικαῦτα, ὡσπερ σκύλακες ἄτακτοι καὶ θρασεῖς τὸν ἐπιστάτην ἀποβάλλοντες (5), διαναστάντα τὰ τοῦ σώματος πάθη, πολλὰ καθυλακτεῖ τῆς ψυχῆς καὶ ποικίλως αὐτὴν διασπᾶν ἐπιχειρεῖ ἕκαστον τῶν παθῶν, τὴν ζωτικὴν αὐτῆς δύναμιν πρὸς ἑαυτὸ μεριζόμενον. Διττὴν γὰρ εἶναι τῆς ψυχῆς ἔγωγε οἶμαι τὴν δύναμιν, μίαν καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης τὴν μὲν τινα τοῦ σώματος ζωτικὴν, τὴν δὲ ἐτέραν τῶν

puram. Mox unus ms. ἀδοκῆτου συνεπιπίπτειν

(3) Antiqui duo libri καὶ οὐδὲ ἀντιπυσεῖν. Statim editi ὄλων δύναται. At mss. quatuor δυνάμενον.

(4) Reg. primus et Colb. ἀγαθότητος τὸ πέρασ εὐφροσύνη, *gaudium finis est virtutis atque bonitatis*.

(5) Reg. secundus ἐπιστάτην ἀποβάλλοντες.

ἔντων θεωρητικῆν, ἣν δὴ καὶ λογιστικὴν ὀνομάζομεν. Ἀλλὰ τὴν μὲν ζωτικὴν δύναμιν, ἐπεὶ συγκέκραται τῷ σώματι ἢ ψυχῇ, φυσικῶς διὰ τὴν σύγκρασιν, καὶ οὐκ ἐκ προαιρέσεως χορηγεῖ· ὥσπερ γὰρ ἥλιον οὐχ οἶόν τε ἐπιλάμβαντα μὴ φωτίζαι (6) τοῦτο, καθ' οὗ τὰς αὐτὰς ἤνεγκεν· οὕτω ψυχὴν ἀμήχανον μὴ ζωοποιεῖν σῶμα, ᾧ ἂν ἐγγέντηται ἢ δὲ θεωρητικὴ δύναμις ἐν προαιρέσει ἔχει τὴν κίνησιν. Ἄν μὲν οὖν διὰ παντὸς τὸ θεωρητικὸν τε καὶ λογιστικὸν ἐαυτῆς ἐργηγορέναι παρασκευάζῃ, καθὼς ὁ Προφήτης φησὶ· *Μηδὲ τυστᾶξῃ* (7) *ὁ φυλάσσων σε·* διπλῆ κατευνάζει τὰ πάθη τοῦ σώματος, τῇ τε περὶ τῶν κρεϊτόνων καὶ προσφυῶν θεωρίᾳ ἢ ἀπασχολεῖται, καὶ τῇ ἀταραξίᾳ τοῦ σώματος ἐπισκοποῦσα, σωφρονίζει ταῦτα καὶ καταστέλλει (8)· ἂν δὲ, τὴν ἀργίαν ἀπασαμένην, τὸ θεωρητικὸν ἀκίνητον ἔξῃ, σχολαῖον τὸ ζωτικὸν (9) τὰ πάθη τοῦ σώματος εὐρόντα, καὶ μερισάμενα, μηδενὸς ἐπιστατούντος καὶ ἀνακόπτοντος, ἐπὶ τὰς οικειᾶς ὁρμάς τε καὶ ἐνεργείας τὴν ψυχὴν συγκαθειλκυσαν. Ὡστε εἶναι τὰ πάθη τοῦ σώματος βίαια μὲν, ἀργούντος τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου· εὐπειθῆ δὲ, τοῦτου τάττοντος καὶ διέποντος (10). Οὐ μεμπτόν ποῖνον τὸ σῶμα τοῖς ὀρθῶς περὶ αὐτοῦ γινώσκειν ἐθέλουσι. Πρέπει γὰρ τῇ τῆς συμβουλῆς ἐκθέσει καὶ τὰς κακοδοξίας τῶν πονηρῶς ὑπέιληφῶτων περὶ τοῦ σώματος ἀναρεῖν. Ὡσπερ γὰρ, ἀγαπητῆ, καλὸν ὁ ἵππος, καὶ ὁσπερ ἂν τὴν φύσιν ὀξύτερος καὶ θερμότερος ἦ, τοσοῦτο ἀμείνων· δεῖται δὲ τοῦ ἡνιοχῆσοντός τε καὶ κυβερνήσαντος (11), οἷα δὴ λογισμῶν ἔμοιρος ὢν. Ἐπιβάντος δὲ τοῦ ἡνιοχοῦ, αὐτὸς μὲν τῇ φύσει χρῆσθαι πειοᾶσεται.

3. Ἐάν μιν οὖν ὁ ἡνιοχος τὰς ὁρμάς τοῦ ὑποζυγίου δεόντως οικονομῆσῃ, ἐαυτῷ τε πρὸς τὸ συμφέρον ἐχρήσατο, καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ προκειμένου τετύχηκε, καὶ αὐτὸς δὲ σέσωσται, καὶ τὸ ὑποζύγιον ὤρθῃ τὴν χρῆσιν ἀριστον· ἐπειδὴν δὲ ὁ ἡνιοχος κακῶς ἀγάγῃ τὸν πῶλον, ὃ τε πῶλος (12) πολλὰκις παρτερράτῃ τῆς λεωφόρου, καὶ εἰς ἀνοδίαν ἐξέπεσε· κατενεχθεὶς δὲ καὶ αὐτὸν ἔστιν ὅτε τὸν ἐπιβάτην κατῆνεγκε, καὶ κίνδυνος ἐκατέρων ἢ τοῦ ἡνιοχοῦ ραθυμία γίνεται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑπολάμβανε. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τὰς φυσικὰς ὁρμάς εἶλαθεν οὐκ ἀτόπους, ἀλλὰ πρὸς τι πάντως καλὰς καὶ χρησίμους· λογισμοῦ δὲ (13) τοῦτο ἔμοιρον

Psal. cix, 3.

(6) Unus ms. et editi ἐπιλάμβαντα μὴ φωτίζαι. Alii quatuor τοῦ μὴ φωτίζαι.

(7) Editi τυστᾶξαι, *dormitabit*. At mss. tres τυστᾶξῃ.

(8) Editi Ἡ τε γὰρ περὶ τῶν κρεϊτόνων καὶ προσφυῶν θεωρία αὐτῆς ἀπασχολεῖται, καὶ ἡ τὰς ἀταξίας ἐπισκοποῦσα τοῦ σώματος σωφρονίζει ταύτας καὶ καταστέλλει, *corrupte*. Reg. primus et Colb. ut in contextu, nisi quod in Colbertino legatur ἀσχολεῖται. Ita vero Reg. secundus habet, *Εἶγε περὶ τῶν κρεϊτόνων καὶ προσφυῶν θεωρίαν ἀπασχολεῖται* καὶ εἰς τὰς ἀταξίας ἐπισκοποῦσα τοῦ σώματος, σωφρονίζει αὐτάς καὶ καταστέλλει, *Si modo rebus præstantioribus sibi que affiniibus contemplandis vacaverit, atque in corporis motus incompósitos tentata acie*

A Jam vero propterea quod conjuncta est corpori anima, ei suapte natura ob eam conjunctionem non autem voluntate, facultatem hanc vitalem impertitur. Quemadmodum enim fieri non potest quin sol eas res ad quas radios suos appulerit, illustret : ita fieri non potest quin animus corpori in quo fuerit, vitam tribuat. Facultas vero speculatrix in voluntate motum suum habet. Itaque si facultatem suam contemplatricem et rationalem assiduo vigilantem reddiderit, velut Propheta dicit : *Neque dormitet qui custodit te* *, duplici ratione consopit vitiosos corporis affectus ; ut quæ et rerum præstantiorum sibi que affinium contemplationi vacans, et corporis tranquillitati providens, frenet illos et compescat. Si vero quod se ignaviæ dedit, detinet sine motu facultatem suam speculatricem, jam corporis libidines vitalem partem otiosam nactæ, partitæque, nullo regente ac prohibente, animum ad impetus actusque sibi proprios pertrahunt. Quare violentæ quidem sunt corporis affectiones, ratione in nobis otium agente ; morigeræ vero, ipsa ordinante ac gubernante. Non igitur corpus dignum est reprehensione, si qui recte de ipso judicare velint. Par est enim etiam pravæ opinionis eorum qui male de corpore sentiunt, per meæ sententiæ expositionem evertere. Quemadmodum enim, o dilecte, bona res equus est, et quo suapte natura concitatior ac vehementior fuerit, eo habetur præstantior : tamen ei utpote rationis experti opus est et moderatore et gubernatore. Ubi autem conscenderit illum auriga, conabitur ipse natura uti.

3. Auriga igitur, si rite jumentum impetus regat, et sibi ipsi utiliter eo utitur, et ad finem, quem sibi proposuit, pervenit, ipseque servatur incolumis, et jumentum usus sibi videtur optimus. Cum vero auriga male rexerit pullum, plerumque et pullus ipse deflectit a publica via, et in invia delabitur ; imo etiam præceps actus, nonnunquam sessorem ipsam præcipitat, atque ex aurigæ vesidia uterque in periculum adducitur. Eumdem : ad modum de anima quoque et de corpore cogita. Corpus enim naturales impetus sortitum est non ineptos, sed prorsus ad aliquid idoneos ac utiles. D Experts est autem rationis, ut majori in pretio

hæc castiget et compescat.

(9) Editi σχολῆ τὸ ζωτικόν. Veteres quatuor libri σχολαῖον τὸ ζωτικόν. Aliquanto post Reg. primus ψυχὴν συγκαθειλκυσεν.

(10) Reg. primus et Colb. τάττοντος αὐτὰ καὶ διέποντος.

(11) Codex Colb. δεῖται τοῦ ἡνιοχοῦντος καὶ κυβερνήσαντος αὐτόν. Reg. primus ἡνιοχῆσαντος καὶ κυβερνήσαντος.

(12) Unus ms. ὁ δὲ πῶλος. Aliquanto post duo mss. τὸν ἀναβάτην κατῆνεγκεν. Subinde iidem duo mss. ραθυμία γεγένηται.

(13) Veteres duo libri λογισμοῦ δέ. Alii duo mss. et editi λογισμοῦ τε. Mox duo mss. ἕνα τιμηθῆ.

anima habeatur, ob rationis prærogativam. Ipsa enim si impetus corporis rite gubernarit, et ipsum servat, et ipsa caret periculo: sin jus negligat regendi, et segnitiei somno victa, gubernationem corporis deseruerit, et ipsum veluti ratione destitutum, a recta via aberrat, et animam in eandem ruinam detrudit, 543 non ex sua ipsius pravitare, sed propter illius socordiam. Etenim si ejusmodi essent istæ corporis affectiones, ut non possent ab animo domari, merito non a culpa abesset corpus: at si multorum, qui eis dominari studuerint, imperio subditæ fuerint, corpus ab iis qui ipsum velut pravitatis auctorem criminari conantur, nequaquam culpari potest: sed incusanda est negligentia anima, si suum in corpus dominium deseruerit, cum neque ipsa suapte natura malum in se habeat, sed in malo versetur boni defectu. Vitium enim nihil aliud est quam virtutis defectus.

CAPUT III.

Quo non oportet incaute cum mulieribus colloqui.

1. Ac de moderandis quædam cogitationibus, regendisque corporeis affectionibus, deque amplitudine atque tranquillitate interni hominis, itemque de rerum ad hunc attinentium contemplatione ac studio abunde pro virili superius disseruimus. Per est autem non solum cogitationes moderari, sed etiam, quoad ejus fieri potest, a rerum consuetudine recedere: maxime earum, quæ suo ad nos accessu libidinem nobis in memoriam revocantes, turbant ac confundunt mentem, bellaque et pugnas animo faciunt. Bellum enim quod invitis nobis accidit, sufferre plane necesse fuerit; sed spontaneum bellum sibi cære est absurdissimum. In priore enim etiamsi quis superetur, forte veniam consequetur (absit tamen hoc a Christi athleticis): at vero in altero si quis vincatur, præterquamquod id admodum ridiculum est, præterea venia caret. Itaque operæ pretium est et mulierum colloquia et consuetudines quam maxime fugere, nisi inevitabilis quædam necessitas ædigat ad collocationem. Quod si devenerimus ad hoc necessitatis, ab his tanquam ab igne cavendum est, et ab ipsis ocissime et colerrime secedendum. Considera autem quid ea de re Sapientia ipsa dicat: *Alligabit quis ignem in sinu, vestes autem non comburet? aut ambulabit quis super carbones ignis, et pedes non comburet?*

* Prov. vi, 27, 28.

(14) Reg. tertius et editi τῆ βραθυμίας. Alii tres mss. τῆς βραθυμίας. Hoc ipso in loco codex Colb. παρῆ τὴν τοῦ. Nec ita multo post duo mss. ἴσοις περιέβαλλον.

(15) Codex Colb. ὑπὸ χεῖρα γέγονεν ἐν τοῖς.

(16) Editi et tres mss. τὸ κύρος ἀνημμένη. Reg. primus ἀνειμένη. Codex Colb. ἀνειμένη. Mox vulgatæ tres editiones et Reg. tertius secunda manu ἐν τούτῳ καθισταμένη. Veteres tres libri ἐν τούτοις, et ita quoque in Reg. tertio legebatur prima manu.

(17) Reg. primus λογισμοῖς αὐτῶν ἐπιστατεῖν.

(18) Editi et duo mss. καὶ ἀγῶνας. Reg. primus

ὑπάρχει, ἵνα τιμηθῆι τοῖς τοῦ λόγου προτερήμασιν ἢ ψυχῇ. Ἐὰν μὲν γὰρ αὐτὴ τὰς τοῦ σώματος ὁρμὰς δεόντως οἰκονομῆι, αὐτὸ τε περισώσατο, καὶ αὐτὴ ἐξω κινδύνων· ἐὰν δὲ τοῦ ἐπιστατικοῦ ἀμελήσῃ, καὶ ὑπὸν κρατηθεῖσα τῆς βραθυμίας (14), παρήτῃ τὴν τοῦ σώματος ἡνιόχῃσιν, αὐτὸ τε, οἷα λογισμῶν ἔρημον, τῆς εὐθείας ἐκτρέπεται, καὶ τὴν ψυχὴν τοῖς ἴσοις περιέβαλε πταίσμασιν, οὐκ ἐξ οἰκείας κακίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑκείνης ὀλιγωρίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἦν τὰ πάθη τοῦ σώματος, οἷα μὴ δαμασθῆναι ψυχῇ, εἶχεν ἂν τὰς αἰτίας εὐλόγως τὸ σῶμα· εἰ δὲ πολλοῖς ὑποχείρια γέγονε τοῖς (15) κρατῆσαι ἐσπουδαχόσιν, ἀνεύθυνον μὲν τὸ σῶμα τοῖς διαβάλλειν ὡς ἀρχηγὸν κακίας ἐπιχειροῦσι, μεμπτῆ δὲ τῆς ὀλιγωρίας, ἢ τὸ κύρος ἀνειμένη (16) τοῦ σώματος, οὔτε αὐτὴ φύσει τὸ κακὸν ἐν ἑαυτῇ ἔχουσα, ἀλλὰ τῇ ἀπολείπει τοῦ καλοῦ ἐν τούτῳ καθισταμένη. Κακία γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ ἀπολείψεις ἀρετῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ὅτι οὐ δεῖ τῶν γυναικῶν συντυχίας ἀφελῆτως ποιεῖσθαι.

1. Περὶ μὲν τῆς ἐπιστάσεως τῶν λογισμῶν, καὶ τῆς ἡνιοχίσεως τῶν τοῦ σώματος παθημάτων, καὶ τῆς εὐρυχωρίας καὶ γαλήνης τοῦ ἐνδον ἀνθρώπου, καὶ τῆς τῶν καθηκόντων αὐτῷ θεωρίας τε καὶ σπουδῆς, ἀρκούντως, ὡς ἐπὶ, προειρήκαμεν. Χρὴ δὲ μὴ μόνον τοῖς λογισμοῖς ἐπιστατεῖν (17), ἀλλὰ καὶ τούτων τῆς ὀμιλίας, ὡς οἶόν τε, χωρίζεσθαι, μάλιστα ὅσα πλησιάζοντα ἡμῖν εἰς ὑπόμνησίν τε τῶν παθῶν ἡμᾶς ἄγοντα, ταραττεῖ καὶ συγγείει τὸν λογισμὸν, καὶ πολέμους καὶ ἀγῶνας (18) ἐμποτεῖ τῇ ψυχῇ. Τὸν μὲν γὰρ ἀκουσίως ἡμῖν προσπίπτοντα καταδέχεσθαι πόλεμον ἀναγκαῖον ἂν εἴη· ἐκούσιον δὲ δημιουργεῖν ἑαυτοῖς ἀλογώτατον. Ἐν μὲν γὰρ τῷ προτέρῳ καὶ ἡ ἤττα τυχὸν συγγνώμης τεύζεται, ἀπειλὴ δὲ τῶν κατὰ Χριστὸν ἀθλητῶν· ἐν δὲ τούτῳ τὸ ἀλῶναι (19), πρὸς τὸ καταγέλαστον εἶναι, καὶ συγγνώμης ἐστέρηται. Χρὴ τοίνυν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν ὀμιλίας καὶ συντυχίας ὡς τὰ μάλιστα φεύγειν, εἰ μὴ τις ἀπαραίτητος ἀνάγκη τὴν συντυχίαν βιάζοιτο. Καὶ ἀνάγκης δὲ καταλαθούσης, ὡς ἀπὸ πυρὸς προσήκει φυλάττεσθαι, καὶ ὀξυτάτας καὶ ταχίστας (20) ἀπαλλαγὰς ποιουμένους. Σκόπησον δὲ τί περὶ τούτου φησὶν ἡ Σοφία: *Ἀποδέσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια (21) οὐ κατακαύσει; ἢ περιπατήσῃ τις ἐπ' ἀνθρώπων πυρὸς, τοὺς δὲ πόδας οὐ κατακαύσει;*

et Colb. καὶ ἀγῶνας.

(19) Veteres quatuor libri τὸ ἀλῶναι. Vocula τὸ abest a vulgatis et a Reg. tertio. Ibidem Reg. secundus πρὸς τῷ. Subinde duo mss. ὀμιλίας τε καὶ συν.

(20) Editi καὶ ταχέας. At duo mss. καὶ ταχίστας. Ibidem Reg. primus Σκόπησον γὰρ περὶ τούτου τί ἡ σοφία φησὶν. Reg. quartus περὶ τούτων, etc.

(21) Reg. primus ἱμάτια αὐτοῦ. Nec ita multo infra duo mss. Εἰ δὲ τις λέγοι. Subinde codex Colb. ἢ συνδιαιδεῖσθαι ἐπὶ πλείον.

2. Εἰ δὲ τις λέγει, ἐκ τοῦ γυναιξί συντυχάνειν, Α συνδιαπεισθῆναι τε ἐπὶ πλέον, μὴ παραδιδάσκεισθαι, οὗτος ἢ οὐ μετέσχηκε τῆς τοῦ ἀρρένου φύσεως, καὶ ἔστι τι κτήμα (22) παραδοξότατον, ἐν μεταίχμιῳ τῆς φύσεως ἑκατέρως ἔστω (οἷον τοὺς ἀπὸ γεννήσεως εὐνούχους φασίν, εἶγε χάσεινοις δοίημεν τὸ πρὸς τὴν θήλειαν ἀπαθὲς καὶ ἀκίνητον· Ἐπιθυμία γὰρ εὐνούχου ἀποπαρθενῶσαι (23) τεῶν, φησὶν ὁ Σοφός)· ἢ, εἰ μετέσχε, βαπτισόμενος ὑπὸ τῶν παθῶν, οὐκ αἰσθάνεται, τοὺς μεθύνοντας ἢ φρενιτιῶντας μιμούμενος, οἷ, τὰ δεινότατα πεπονήσας, ἔξω πάθους ἴλου νομίζουσι. Συγχωρήσωμεν δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔξω λέγειν, τὸ εἶναι τινα μὴ νυττόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρρένου πάθους. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μὴ πάσχη, οὐκ ἂν καὶ τοὺς ἄλλους εὐκόλως πείσειεν, ὡς οὐ πάσχοι. Τὸ δὲ, μηδενὸς προκειμένου κατορθώματος, τοὺς πολλοὺς Β σκανδαλίζειν, οἶμαι οὐκ ἀκίνδονον τῷ ποιῶντι. Ἐπειτα δὲ ἕτερον ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι καὶ ὁ ἀνὴρ μὴ δέχεται λύμην τοῖς λογισμοῖς, ἀλλ' οὐκ ἔδη καὶ περὶ τῆς γυναικὸς ἡμῖν ἀμφισθητήσῃ, ὡς καὶ αὐτὴ ἔξω τῶν τοῦ σώματος ὑπάρχει παθῶν· ἀλλὰ πολλάκις ἐκαίη, ἀσθενὴς οὖσα τὸν λογισμὸν, καὶ τὸ πάθος ἐζυρρόπον ἔχουσα, ἐπαθέ τι ἐπὶ τῷ ἀφυλάκτως ποιησαμένῳ (24) τὰς συντυχίας. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐ τέρωται, ἔτρωσε δὲ πολλάκις, ὡς οὐκ ἐπίσταται. Καὶ ἐν προσποιήσει δῆθεν πνευματικῆς ἀγάπης τὸ γύναιον συνεχῶς πρὸς τὸν ἀσκητὴν ἀφικνούμενον, ἔρχεται δι' ὀφθαλμῶν τῆς ἀμαρτίας ἐμφορηθῆναι, καὶ ἀκολάστοις ὄμμασι τὴν τοῦ πλησίον ἰδέαν ἐπιδόσσεσθαι, καὶ τὴν ἔνδον παρθένον, ἧς μάλιστα ὁ νυμφίος ἐρᾷ, τοῖς ἀκαθάρτοις λογισμοῖς διαφθεῖ- C ρειν (25). Ὡς ἂν τοῖνον μηδὲν τῶν εἰρημένων συμβαίη, φυλάττεσθαι προσήκει, εἰ μὲν οἶόν τε, καὶ πνυτελῶς, εἰ δὲ μὴ, τὰς γοῦν συχνὰς καὶ ἐπιτεταμένας ὀμιλίαις τῶν γυναικῶν καὶ συντυχίας, οὐχ ὡς μισθύντας τὸ γένος, ἀπαγε! οὐδὲ ὡς ἀπαρνούμενους φῆν ἐκεῖνων συγγένειαν, ἀλλὰ καὶ προσισταμένους καὶ ὠφελούντας (26) τὰ δυνατὰ, πᾶσαν μὲν κοινωνοῦσαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐξαίρετως δὲ τὰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀγνεῖας ἀγῶνας ἀνελομένας (27), ὡς τὰ ἀδελφὰ ἡμῖν συναθλοῦσας· τὴν δὲ συντυχίαν φυλαττομένους, ἵνα μὴ πάθους, οὐ παρητήμεθα καὶ ὧ ἀπηγορεύσαμεν, ὑπόμνημα γένηται. autem congressum ac consuetudinem, ut ne libidinem, cui vale diximus, cuique nuntium remisimus, in memoriam revocemus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἵτι δεῖ τῆ δύναμι τοῦ σώματος μετρεῖν τῆ ἐγκράτειαν· καὶ ὅτι καλὸν καὶ ἔργομον ἢ τοῦ σώματος ἐργασία.

1. Ἀκόλουθον μέντοι καὶ γαστρός ἐπικρατεῖν.

• Eccli. xx, 2

(22) Veteres duo libri ἔστι κτήμα. Alii duo ἔστι τι κτήμα. Editi et Reg. tertius ἔστι τι κτήμα. Aliquanto post mss. quiniq̄ue δοίημεν τὸ πρὸς. Editi δοίημεν.

(23) Veteres quinque libri ἀποπαρθενῶσαι. Editi ἀποπαρθενῶσα. Ibidem Reg. primus ἢ, εἰ μετέσχηκε.

(24) Antiqui duo libri ἀφυλάκτως ποιούμενῳ.

(25) Editi διαφθείρει. At tres mss. διαφθείρουν.

2. Quod si quis dicat, se ex frequenti mulierum colloquio atque consuetudine nequaquam laedi, is aut particeps non est masculæ naturæ, et est res quædam portentossissima, in utriusque sexus confinio posita, quales dicunt eos qui eunuchi nati sunt, si tamen hoc illis etiam demus quod nullo modo feminæ libidine afficiantur, aut commoveantur: *Concupiscentia enim spadonis devirginare juvenulam*, inquit Sapiens⁶, aut si expertus non est, cum totus libidinibus immersus sit, 544 insciens ebrius et phreneticus imitatur, qui, gravissimis morbis affecti, existimant esse se a morbo immunem. Agendum quod rationi haud consentaneum est, id inter disceptandum concedamus, esse quempiam, qui nullo masculo affectu exstimuletur. Verum tametsi nihil sentit, tamen se nihil sentire vix cæteris etiam persuadere poterit. Porro quod quis, nulla sibi proposita virtute, multis offensionibus, hoc ei periculosum esse arbitror. Deinde vero aliud etiam considerandum est, quod etiamsi nullam viro perniciem afferant cogitationes, at non item de muliere quoque nobiscum contendet, quasi ea etiam corporearum libidinum expertus sit: quin potius ipsa cum sæpe debili ratione prædita sit, irrepitque facile in eam libido, ex eo qui in ipsius colloquutionem incaute venit, detrimenti aliquid accipit. Et ipse quidem non sauciatur: sed non raro, licet nesciens, sauciavit. Et muliercula, quæ spiritualis scilicet charitatis simulatione atque nomine ad ascetam frequenter accedit, incipit per oculos peccato impleri, obtutibusque lascivis depasci specie proximi, et internam virginitatem, quam maxime sponsus amat; cogitationibus impuris corrumpere. Proinde ne eorum, quæ diximus, quidquam eveniat, omnia prorsus (id si fieri poterit), sin minus, crebra saltem et longa mulierum colloquia consortiaque vitanda sunt: neque id ex odio sextus, apage: neque quasi abnegemus illarum cognitionem, sed ut earum patrocinium suscipiamus, atque pro virili singulis quæ naturæ humanæ consortes sunt, suppetias feramus, iis maxime, quæ pro castitate in certamen descenderunt, velut quæ communia nobiscum certamina subeant. Caveamus

D

CAPUT IV.

Quod oportet corporeis viribus abstinentiam metiri: et quod corporis labor bona res est et legitima.

1. Consequens utique fuerit, ut ventri etiam do-

(26) Reg. primus et Colb. προϊσταμένους καὶ εὐεργετοῦντας, velut patrocinantes atque afficientes beneficio. Statim mss. aliquot πάσας μὲν κοινωνοῦσας.

(27) Codices aliquot ἀγῶνας ἐλομένας. Aliquanto post tres mss. οὐ παρητήμεθα. Editi et unus m. 8 παρητήμεθα.

minemur. Etenim ventris castigatio turbulentorum A motuum refrenatio est : refrenatio vero turbulentorum motuum, quies est animi atque tranquillitas : animi autem tranquillitas fons existit virtutum secundissimus. Porro temperantia et moderatio ventris optima est, si eam quisque corporis viribus metiatur. Enimvero ingens etiam afflictatio visa est quibusdam non gravis, eamque levamenti potius quam laboris loco habuere, ob corporeæ constitutionis fortitudinisque firmitatem ac vigorem. Verum quod hi tolerare potuerunt, aliis fuit periclitandi causa. Nam discernere tantum inveniunt quis corpora inter et corpora, quantum æs et ferrum a sarmentitiis lignis differunt. Itaque pro suis quisque viribus 545 temperantiam debet colere. Et quidem quæ in solo animo adolescunt virtutes, omnes omnibus æqualiter excolendæ proponuntur ; veluti mansuetudo, morum facilitas, humilitas, bonitas, fraternus amor, sinceritas, studium veritatis, commiseratio, lenitas, humanitas. Has enim virtutes dicimus animi esse peculiare, quandoquidem ad eas et parandas et excolendas nihil amplius corpus animo confert, nisi quod ei locus consilii et curia est, ubi de his deliberatur. Sed abstinentia, corporearum virium habita ratione unicuique præscribetur, sic ut neque minus quam pro viribus contendamus, neque ultra vires progrediamur. Nam et hoc, opinor, considerandum est, ut ne corporis viribus per immodicam abstinentiam resolutis, ipsum ad bona opera iners et invalidum reddamus. Neque enim Deus cum hominem conderet, eum inertem et otiosum esse voluit, sed ad officia sua actuosum promptumque : quandoquidem Adamo præcepit, ut laboraret in paradiso, illumque custodiret⁷ (etsi enim hisce verbis subjecta est notio quædam sublimior, nihilominus tamen ipse etiam proprius verborum sensus imitatione ac studio dignus est), et tum deinde posteaquam ex eo eiectionis est, pronuntiavit fore, ut in sudore vultus sui comederet panem⁸. Quod autem ea quæ Adamo dicta sunt, dicta sint omnibus ex eo oriundis, ex re perspicuum est. Etenim illum Deus quidem morti addixit, his verbis : Terra es, et in terram revertentis⁹ : sed omnes quotique ab eo originem duxere, non secus ac ipse huius

Γαστρός γὰρ παιδαγωγία παθῶν ἐστὶ κόλασις· παθῶν δὲ κόλασις ἀταραξία καὶ γαλήνη ψυχῆς· γαλήνη δὲ ψυχῆς ἀρετῶν (28) γονιμωτάτη πηγὴ. Ἐγκράτεια δὲ γαστρός ἀρίστη ἢ ἐκάστῳ μετρούμενη πρὸς τὴν τοῦ σώματος δύναμιν. Ἐνίοις μὲν γὰρ καὶ ἐπιτεταμένη κακοπάθεια ἄλυτος ὤφθη, καὶ ἄνεσις μᾶλλον ἢ πόνος ἔδοξε διὰ τὸ στερεῶν καὶ ἀνένδοτον (29) τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς καὶ δυνάμεως· τὸ δὲ τοῦτοις ἀνεκτὸν ἑτέροις κινδύων ὑπόθεσις γέγονε. Σωμάτων γὰρ πρὸς σώματα τοσαύτην ἂν τις εὖροι διαφορὰν, ὅσην χαλκοῦ καὶ σιδήρου πρὸς τὰ φρυγανώδη τῶν ξύλων. Ὅστε ἐγκράτειαν αἰρεῖσθαι προσήκει πρὸς λόγον τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως. Ἀρεταὶ μὲν γὰρ ἐν μόνῃ τῇ ψυχῇ κατορθοῦνται πᾶσαι πᾶσιν ὁμοίως ταχθήσονται· οἷον πραότης, ἐπιείκεια, ταπεινοφροσύνη, ἀγαθωσύνη, φιλαδελφία, τὸ ἄδολον, τὸ φιλάληθες, τὸ συμπαθές, τὸ ἡμερον, τὸ φιλόανθρωπον· ταύτας γὰρ ἐξαιρέτους φαμὲν τῆς ψυχῆς ἀρετὰς, ἐπεὶ περ εἰς τὴν αὐτῶν κτήσιν τε καὶ κατορθωσιν οὐδὲν πλέον τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ συνεισφέρει ἢ τὸ βουλευτήριον αὐτῇ γενέσθαι (30) τῆς περὶ αὐτῶν διασκέψεως· ἐγκράτεια δὲ ἐκάστῳ πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος ὀρισθῆσεται, ὥστε μήτε ἕλαττο τῆς ὑπαρχούσης δυνάμεως διελθεῖν (31), μήτε τοῖς ὑπὲρ τὴν δύναμιν ἐπεκτείνεσθαι. Καὶ τοῦτο γὰρ, οἶμαι, προσήκει σκοπεῖν, ὅπως ἂν, μὴ τῇ ἀμετρῇ τῆς ἐγκρατείας τὴν δύναμιν τοῦ σώματος καταλύσαντες, ἀργὸν αὐτὸ καὶ ἄπρακτον πρὸς τὰ σπουδαῖα τῶν πράξεων ἀποφῆνωμεν. Οὐ γὰρ δὴ ποιῶν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἀργὸν καὶ ἀκίνητον αὐτὸν εἶναι βεβούληται (32), ἀλλ' ἐνεργὸν ὑπάρχειν πρὸς τὰ καθήκοντα, ἐν μὲν τῷ παραδείσῳ κελεύσας τὸν Ἀδὰμ ἐργάζεσθαι, καὶ φυλάττειν αὐτὸν (εἰ γὰρ καὶ θεωρῶν τῷ ῥητῷ πρόσκειται, ἀλλὰ γούν καὶ τὸ ἰδικὸν ζηλοῦ καὶ σπουδῆς ἄξιον), μετὰ δὲ τὴν ἐκεῖθεν ἐκπτώσιν ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου τὸν ἄρτον ἐσθίειν ἀποφῆναι μιν. Τὰ δὲ πρὸς τὸν Ἀδὰμ εἰρημένα, ὅτι πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοις (33) εἴρηται, ὅτι ἄλλο ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ τὸν θάνατον ὥρισε μὲν ὁ θεὸς κατ' ἐκείνου, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, εἰπὼν· πάντες δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοι μετέσχον παραπλησίως ἐκείνῳ τοῦ πάθους. Προσήκει τοίνυν μὲν καινοτομεῖν παρὰ τὴν φύσιν καὶ τοὺς ὅρους τοῦ εὐεργέτου τῆς φύσεως (34), ἀλλ' ἐμμένοντα τοῦτοις, ἔμπρακτον ἔχειν τὸ σῶμα, μηδαμοῦ ταῖς ἀμετρίαις

⁷ Gen. II, 15. ⁸ Gen. III, 19. ⁹ ibid.

(28) Sic veteres quatuor libri. Editi ἀταραξία καὶ γαλήνη ψυχῆς, ἀρετῶν. quod mutilum erat et mancum.

(29) Reg. primus στερεῶν καὶ δυσένδοτον.

(30) Reg. primus αὐτῇ γίνεσθαι.

(31) Antiqui duo libri δυνάμεως διελθεῖν, eamus, contendamus. Alii mss. et editi διαθεῖν, decertemus, ougnemus. Utramque scripturam recipi posse non uego quidem : sed puto priorem alteri præferendam esse. Ita enim hæc duo verba ἐπεκτείνεσθαι et διελθεῖν sibi invicem respondebunt, ita ut utrumque hoc loco significet ire et contendere.

(32) Veteres quatuor libri ἀργὸν αὐτὸν καὶ ἀκί-

νητον εἶναι βούλεται. Editi et Reg. tertius ut in contextu. Nec ita multo infra duo mss. Ἐν μὲν γὰρ. Subinde duo mss. ἐργάζεσθαι καὶ τὸν παράδεισον φυλάττειν.

(33) Veteres duo libri γεγεννημένοις.

(34) Editi et quatuor saltem mss. ὅρους τοῦ εὐεργέτου τῆς φύσεως, et tamen eruditissimus vir Combellisius pro εὐεργέτου legendum ait εὐεργετικῶν, quem locum ita a se emendatum vertit hoc modo, aliquid moliri præter naturam, et ultra naturæ vis agendi modos. Nihil in vulgatis mutandum censuimus.

παρалуόμενον. Τοῦτο γάρ, οἶμαι, ἀρίστης οἰκονομίας ἄ
ἐστὶ, τὸ τοῖς κειμένοις κατακολουθεῖν ὅροις.

qui naturæ commodis consulit, præscribit : sed in his immorari, corpusque ad agendum paratum, nusquam vero per immoderationem resolutum habere. Hæc est enim, meo quidem judicio, optima agendi ratio, statutos limites servare.

2. Ἄλλως τε καὶ ἐκ πλείονων μαρτυριῶν τῆς θείας
Γραφῆς ἔχομεν ἄν (35) συστήσαι τὸν λόγον. Ἡ γάρ
θεία Γραφή ἐργάζεσθαι μὲν κελεύει, καὶ κινεῖσθαι
τῷ σώματι, καὶ μᾶλλον ἐτέρων ὑπερθεῖν ἀσθένειαν
(36), ἢ τῆς παρ' ἐτέρων δεῖσθαι χειρὸς· καταμαραίνειν δὲ τοῦτο καὶ παρалуεῖν ταῖς ἀμέτροις ἐκτῆ-
ξισιν οὐδαμῶς. Καὶ τούτου ἀξιопιστότατόν (37) σοι
παρέξομαι μάρτυρα τὸν ἅγιον Παῦλον, πῆ μὲν λέ-
γοντα· Ἀκούομεν τινας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως περιπα-
τοῦντας, μηδὲν ἐργαζομένους· καὶ τὴν ἀργίαν B
ἀταξίαν ἀποφηνάμενον· Οὐκ ἠτακτήσαμεν γάρ,
φησὶν, ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρά
τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ τυκτός καὶ ἡμέρας
ἐργαζόμενοι· καὶ τὸ τοῦτου πλεόν (38)· Ταῖς χρεῖαις
μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες
αὐταί· ἐτέρωθι δὲ πάλιν· Ἴνα ἐργαζόμενοι, φησί,
τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσι· καὶ πάλιν ἄλλοθι· Ἦσυχάζειν,
καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς
χερσὶν ὑμῶν. Τύφου παντός (39) ἀπηλλάχθαι προσ-
φχει τὸν ἀσκητὴν, καὶ τὴν μέσην ὄντως καὶ βασιλι-
κὴν ὁδὸν πορευόμενον, ἐπὶ θάτερα μηδαμῶς ἀποκλί-
νειν· μήτε τὴν ἀνεσις ἀσπαζόμενον, μήτε τῇ ὑπερ-
βολῇ τῆς ἐγκρατείας ἀχρεῖοντα τὸ σῶμα. Εἰ μὲν
γάρ καλὸν ἦν παρεῖσθαι τῷ σώματι, καὶ κεῖσθαι
νεκρὸν ἐμπνουν, τοιούτους πάντως ἄν (40) ἡμᾶς κατ-
εσκεύασεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεός· εἰ δὲ οὐ πεποίηκεν
οὕτως, πάντως ὁ τί περ ἄν καλὸν ἔγνω, τοῦτο καὶ
ἀπετέλεσεν· εἰ δὲ ὅπερ καλὸν ἦν, τοῦτο ἡμᾶς ἀπειρ-
γάσατο, ἀμαρτάνουσιν οἱ τὸ καλῶς ποιηθὲν, ὡς ἐν-
εστιν, οὐ φυλάττοντες.

5. Ἐν οὖν ὁ ἀσκητὴς τῆς εὐσεβείας σκοπεῖτω, εἰ
μῆπου κακία διὰ βραθυμίας ἐνεφώλευσε τῇ ψυχῇ, εἰ
μῆπου ἡ νῆψις καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἐκτενής τῆς διανοίας
ἀπότασις ἐξελύθη, εἰ μῆπου ὁ τοῦ Πνεύματος ἁγια-
σμός, καὶ ὁ ἐκείθεν ἐγγενόμενος τῇ ψυχῇ φωτισμός
ἡμαυρώθη. Ὡς, εἴγε τὰ εἰρημένα ἀκμάζοι καλά,
οὐδαμῶς καιρὸν ἔξει τὰ πάθη τοῦ σώματος κατεξαν-
ίστασθαι, τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἄνω (41) ἀσχολομένης, D
καὶ οὐκ ἐνδιδοῦσης καιρὸν τῷ σώματι τῆς διαναστά-
σεως τῶν παθῶν. Εἰ γάρ, διανοουμένων ἡμῶν τι
πολλάκις κατὰ τὸν βίον συντόνῳ λογισμῶ, καὶ ἡ
ὄψις καὶ ἡ ὄκοι ἀνενέργητος ἔμεινε, καὶ ὅλη ἡ ψυχὴ
τοῦ ἐνουμήματος ἔχεται, καταλιπούσα τὰς αἰσθήσεις
ἐρήμους, πολλῶ μᾶλλον εἰ ὁ θεὸς ἔρωσ ἐνακμάζοι

2. Cæterum possimus etiam pluribus divinæ
Scripturæ testimoniis nostrum sermonem confir-
mare. Divina namque Scriptura operari jubet, et
corpore moveri, et potius aliorum fulcire debilita-
tem, quam alterius manu indigere : at illud tabe
absumere et immodicis afflictationibus enervare,
non item. Atque hujus rei testem fide dignissimum
tibi adducam sanctum Paulum, qui alicubi
quidem dicit : Audimus quosdam inter vos ambulare
inordinate, nihil operantes ¹⁰. Quin et inertiam, ordi-
nis desertionem pronuntiavit : Non enim, inquit,
inordinate gessimus nos inter vos, neque gratis panem
manducavimus ab aliquo, sed in labore, et sati-
gatione, nocte et die operantes ¹¹. Et quod hoc etiam
majus est : Ad ea quæ mihi opus erant, et his qui
mecum sunt, ministraverunt manus ⁵⁴⁶ istæ ¹². Ac
iterum alio in loco . Ut operantes, inquit, suum
panem manducent ¹³. Et rursus alibi : Ut quieti si-
tis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini ma-
nibus vestris ¹⁴. Oportet ascetam ab omni fastu li-
berum esse, et viam vere mediam et regiam eun-
tem, nunquam ad alterutram partem declinare ;
neque dedere se mollietati, neque per abstinentiæ
immoderationem corpus inutile reddere. Etenim si
bonum esset hominem corpore fractum esse, et
dum spiraret viveretque, mortuum tamen jacere,
utique nos tales Deus ab initio condidisset. Quod
si non ita fecit, omnino quod bonum esse novit,
hoc etiam effecit ; sin autem nos ita, ut bonum erat,
condidit, peccant qui quod bene factum est, quan-
tum in ipsis est, nequaquam servant.

3. Unum igitur consideret, pietatis cultor, num
pravitas aliqua per incuriam in anima sua delitue-
rit, numcubi vigilantia et vehemens animi in Deum
intentio oblanguerit, num Spiritus sanctificatio, et
quæ illinc animo accedit illustratio, obscurata sit.
Nam si vigeant quæ diximus bona, nullum rebel-
landi locum invenient affectiones corporis, animo
in supernis occupato, nullamque corpori excitanda-
rum libidinum occasionem tribuente. Si enim
sepe cum nos de aliquibus hujusce vitæ rebus in-
tento animo cogitamus, tum visus tum auditus
inertes permanent et desides, animaque, sensibus
sine functione derelictis, tota in hac cogitatione
hæret ; potiori jure si vigerit in animo nostro di-

¹⁰ II Thess. III, 11. ¹¹ ibid. 7, 8. ¹² Act. xx, 34.

¹³ II Thess. III, 12. ¹⁴ I Thess. IV, 11.

(35) Reg. primus ἔχομεν ἄν.

(36) Codex Colb. ἐτέρων ὑπηρετεῖν ἀσθενείᾳ. Hoc ipso in loco Reg. secundus τῆς ἐτέρων δεῖσθαι.

(37) Veteres duo libri τούτου ἀξιόπιστον. Ibidem Reg. secundus παρέξομαι.

(38) Codices duo τούτων πλεόν. Haud longe unus

mss. καὶ πάλιν ἀλλαγοῦ.

(39) Reg. secundus Τύφου γὰρ παντός. Aliquanto post duo mss ἐπὶ θατέρω μηδαμῶς.

(40) Editi πάντας ἄν. Veteres quatuor libri πάντως, rectius.

(41) Unus ms. πρὸς τὸ ἄνω.

vinus amor, ne spatium quidem de libidinibus cogitandi nobis futurum est. Quod si insurrexerint vel paululum, illico animi sublimitate sedabuntur. Utrum, quæso, præstabilius est, arboresne frugiferas imitari, quæ et ipsæ opulentæ sunt, et alios sua fertilitate exhilarant, an similem esse oleribus, quæ præ æstu atque siccitate marcescunt; et esse, ut est apud prophetam¹³, velut betam semicoctam, quæ ne suis quidem usibus inservire possit (id quod cum integras ad nos curandos vires a natura acceperimus), atque ex dimidiâ tantum parte, solo videlicet animo, ac non etiam corpore philosophiæ operam dare? Etenim si fuisset sine corpore constituiti, necessario optima quæque animo solo sectaremur. Verum quia duplex est homo, duplex etiam convenit esse virtutis studium, quod et corporis laboribus, et animæ exercitiis excolatur. Labores autem corporis non sunt otium, sed ipsum opus.

4. Atque etiam illud considerandum est, ut ne necessitatis corporeæ obtentu inserviamus voluptatibus. Nam si perpetuam in ediam sustinentes, possemus debita corporis officia explere, utique optimum hoc esset: sed quoniam perpauca sunt corpora, quæ ejusmodi victu non concidant, idcirco ut moderate jejunandum est, ita levamen maxime necessarium corpori afferendum; sic tamen, ut voluptas in sumendis cibus haudquaquam ducis vicem impleat, sed **547** ratione necessitati terminos diligenter præscribente, ac congruenter citra ullam commiserationem more periti medici infirmitatem curante. Quisquis enim, animo sic affecto, cibum sumit, in nihilo videbitur inferior non sumenti, quantum attinet ad philosophiam. Imo quod ad consilium mentemque spectat, non jejunium perpetuum modo, sed in ediam etiam servavit, ac corpori prospiciendo laudem consequitur dispensationis optimæ. Non enim moderatus corporis victus et abstinentia solent cupiditates accendere, ac libidines indomitas reddere. Hoc enim ex ciborum redundantia oritur, et ex deliciis. De his satis, cum ad confirmandum quod nunc examinandum nobis propositum est, sufficiant quæ et ex naturæ legibus, et ex divinæ Scripturæ testimoniis protulimus. Sed cum ea quæ dicta sunt, non verbis ac monitis solum stabilire, sed efficacibus etiam exemplis sententiam nostram confirmare operæ pretium sit, ad ipsam jam progrediar Servatoris nostri vitam quam, in carne transactam, omnibus pie vivere volentibus virtutis formam ac exemplar

¹³ Isa. li, 20

(42) Editi et Reg. tertius οὐδὲ μικρὸν τῆς. Alii quatuor mss. οὐδὲ καιρὸν τῆς. Nec ita multo post codex Colb. ἀνδρίας ξηραίνοντες.

(43) Codices aliquot ἐξω τοῦ σώματος. Abest articulus a vulgatis. Mox Reg. secundus ἐπειδὴ δὲ διπλοῦς.

(44) Reg. secundus ἐπειδὴ δὲ λίαν. Mox Reg. quartus ἐστὶ τὰ τῆς τοιαύτης διαίτης, ὥστε μὴ κα-

A ἡμῶν τῆ ψυχῆ, οὐδὲ καιρὸν τῆς (42) περὶ τὰ πάθη ἐνόησας ἐξορῆν. Εἰ δὲ που καὶ μικρὸν ταῦτα διανασταίη, ταχέως τῆ τῆς ψυχῆς μεγαλονοία κατασταλήσεται. Τί γὰρ βέλτιον, εἰπέ μοι, μιμῆσθαι τῶν δένδρων τὰ εὐκαρπα, ἃ καὶ αὐτὰ πλουτεῖ, καὶ ἐτέρους ταῖς εὐκαρπίας εὐφραίνει, ἢ παροικίνας τῶν λαγάνων τοῖς ὑπὸ καύσωνος καὶ ἀνυδρίας μαραινόμενοις, καὶ εἶναι, κατὰ τὸν προφήτην, ὥσπερ σέλιον ἡμίεθρον, οὐδὲ ταῖς οἰκείαις χρεαῖς ὑπηρετῆσθαι θανάμενον (καὶ ταῦτα αὐτοτελῆ τὴν τῆς οἰκείας θεραπείας δύναμιν παρὰ τῆς φύσεως ἔχοντας). Ἐξ ἡμιτείας δὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐργάζεσθαι ψυχῆ μόνῃ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ σώματι; Εἰ μὲν γὰρ ἐξω τοῦ σώματος (43) καθεστήκειμεν, ἀναγκάσιον τῆ ψυχῆ μόνῃ σπουδάζειν τὰ βέλτιστα. ἐπεὶ δὲ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, B διπλοῦν εἶναι προσήκει καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς σπουδάσμε, πόνοις τε σώματος καὶ ψυχῆς ἀσκήμασι κατορθούμενον. Πόνοι δὲ σώματος οὐχ ἡ ἀργία, ἀλλὰ τὸ ἐργον ἐστὶ.

4. Δεῖ μὲντοι καὶ τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἂν μὴ προφάσει τῆς τοῦ σώματος χρεῖας εἰς ὑπηρεσίαν τῶν ἡδονῶν ἐξοκειλωμεν. Εἰ μὲν γὰρ ἦν, ἐνδεία διγνεκεῖ προσανέχοντας, τὰς καθηκούσας ἐκτελεῖν ἐργασίας τῷ σώματι, τοῦτο ἂν ἦν ἀριστον. ἐπεὶ δὲ λίαν (44) ὀλίγων σωμάτων ἐστὶ τῆ τοιαύτῃ διαίτησι μὴ καταπίπτειν, δεῖ καὶ νηστεύειν ἐμμετρα, καὶ τὴν ἀναγκαιοτάτην ἐπιχορῖαν εἰσφέρειν τῷ σώματι, μὴ τῆς ἡδονῆς ἡγουμένης περὶ τὰ βρώματα, ἀλλὰ τοῦ λογισμοῦ τὴν χρεῖαν μετὰ ἀκριθείας ὀρίζοντος. καθάπερ C τινὸς ἐπιστήμονος ἱατροῦ τοῖς καθήκουσιν ἀπροσταθῶς τὴν ἀσθένειαν θεραπεύοντος. Ταύτης γὰρ τῆς διαθέσεως ἐν ψυχῇ γενομένης (45), οὐδὲν ὁ μετέχων τῆς τροφῆς τοῦ μὴ μετέχοντος δεύτερος εἰς φιλοσοφίαν φανεῖται. ἀλλὰ τῷ μὲν σκοπῷ τὴν διγνεκεῖ οὐ νηστεῖαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτροφίαν κατάρθωσι, τῆ δὲ περὶ τὸ σῶμα προμηθεία τῆς ἀρίστης οἰκονομίας τὴν ἐπαινετὴν ἔχει. Οὐ γὰρ οἶδεν ἡ σύμμετρος ἀγωγή τοῦ σώματος καὶ ἐγκράτεια τὰς ἐπιθυμίας ἀναφιέγειν, καὶ ἀδάμαστα τὰ πάθη ποιεῖν. Πλεονεξίας γὰρ καὶ τρυφῆς τοῦτο γε (46). Καὶ ταῦτα μὲν οὖν, ὅσων ἐκ τῶν τῆς φύσεως νόμων καὶ μαρτυριῶν τῆς θείας Γραφῆς, συστήσῃαι τὸ νῦν (47) εἰς διάσχεψιν ἡμῖν προκειμενον. Ἐπειδὴ δὲ δεῖ μὴ μόνον ταῖς τῶν λόγων ὑποθήκαις κρατῦναι τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ πρακτικοῖς ὑποδείγμασι τὴν συμβουλίην βεβαιώσασθαι, ἐπ' αὐτὴν ἡδὴ βαδιοῦμαι (48) τοῦ Σωτῆρος τὴν πολιτείαν, ἣν κατὰ σάρκα πολιτευσάμενος πᾶσι τοῖς ἐυσεβῶς βιώσασθαι θέλουσι τύπον ἀρετῆς καὶ πρόγραμμα τέθεικεν. ὥστε τοὺς λοιποὺς, ὁρῶντας εἰς ἐξέλινους τοὺς χαρακτῆρας, τὴν ὁμοίαν τοῖς ἑαυτῶν D καταπίπτειν.

(45) Reg. primus ψυχῆ γινομένης.

(46) Unus ms. γὰρ καὶ τροφῆς τοῦτο γε.

(47) Editi συστήσῃαι τὸ νῦν. Al mss. quinque συστήσῃαι. Ibidem duo mss. ἡμῖν προχομιζόμενον.

(48) Reg. primus βαδιοῦμαι. Aliquanto post duo mss. καὶ προγραμμὸν τέθεικεν.

βίοις εναποτυπῶν ἰδέαν, οὐδαμοῦ τὸ ἀρχέτυπον τῆ Ἀ παραλλαγῇ τῆς μιμήσεως διαστρέφοντας. Ὅτι γὰρ τὸν οἰνεῖον βίον ὁ Σωτὴρ εἰκόνα πολιτείας ἀρίστης πᾶσι τοῖς αὐτῷ πείθεσθαι θέλουσιν ἐθήκεν, ἄκουσον αὐτοῦ διαβρόχῃ τούτου διδάσκοντος· Ἐὰν τις γὰρ, φησὶν, ἐμοὶ διακομῆ, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω, οὐ τὴν κατὰ σάρκα θελῶν ἀκολουθήσιν (ἦν γὰρ πᾶσιν ἄπορος (49), τοῦ Κυρίου τανῦν ἐν οὐρανοῖς εἶναι κατὰ τὸ σῶμα γινωσκομένου), ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς πολιτείας κατὰ τὸ ἐγχεωρῶν μιμήσιν.

5. Πῶς οὖν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν βεβίωκε, καὶ πῶς πεπολιτεύεται; Ἀμαρτίαν μὲν οὐκ ἐποίησε. Πῶς γὰρ ἂν ἡ δικαιοσύνη τῆ ἀμαρτίας ἠττήθη; πῶς δ' ἂν τὸ ψεύδος τῆς ἀληθείας ἐκράτησεν; πῶς δὲ ἡ δύναμις ὑπὸ τῆς ἀσθενείας κατεπαλαίσθη; ἢ πῶς τὸ μὴ ὄν τοῦ ὄντος περιεγένετο; Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς αἰὲ ὢν, καὶ τῆς ὑπάρξεως ὄρον οὐκ ἔχων, πέρας οὐ προσιέμενος· ἡ δὲ ἀμαρτία ἐστὶ μὲν οὐδέποτε, οὐδὲ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει καταλαμβάνεται· ἐν δὲ τοῖς ὄρωσιν αὐτῆ μᾶλλον ἢ ἐν τῶς δρωμένοις (50) κακῶς ἀπολείπει τοῦ καλοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχουσα, σκότος τυποῦται τοῖς ἀδικήμασι νοερῶν, τῷ δὲ φωτὶ τῆς δικαιοσύνης διαλυόμενον· τὸ γὰρ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ τῷ πέρατι τῶν ἀτοπημάτων συνδιατρέχον. Πεπαυμένων γὰρ τῶν πονηρῶν πράξεις, καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀμαρτίας συναφανίζεται. Ζητηθῆσεται γὰρ, φησὶν, ἡ ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὐρεθῆ· κἄν ἢ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι τιμωρία τεταμειυμένη τύχοι τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ ἄλλως ἢ ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι κόλασις. Ἀμαρτίαν τοίνυν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ (51) εὐρέθη ὁ δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Μακροθυμίας δὲ, καὶ ἀνεξικακίας, καὶ χρηστότητος, πραότητός τε καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ἡμερότητος, ταπεινοφροσύνης τε καὶ φρονήσεως, καὶ πάσης ἀπαξιαπλῶς ἀρετῆς πολλὰ παρέσχε τὰ ὑποδείγματα, ἅπερ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις σαφῶς διηγόρευται. Μακροθυμίας μὲν καὶ ἀνεξικακίας, τῷ φέρειν (52) τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλάς, ἀλλὰ τὰς ἐξῆς ὑπερβολαῖς τὰ πρότερα πονηρέματα καλυπτούσας· καὶ διελέγγειν (53) μὲν αὐτοὺς ἡρέμα, ὅσον στήσαι τῆς πονηρίας, ἀμύνασθαι δὲ καὶ ἐπεξιέναι οὐδὲ κατὰ μικρὸν, ἀλλὰ φιλονεικεῖν ταῖς εὐεργεσίαις τὴν ἐκείνων ἀπανθρωπίαν νικᾶν, καὶ ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίας τὴν τῆς πονηρίας ἐπίτασιν (54)· καὶ τὸ τελευταῖον σταυρὸν ὑπὲρ τῶν σταυ-

proposuit, ut reliqui conspecta hac effigie, similem in vita sua formam exprimerent, nusquam hoc exemplar diversa ac impari imitatione pervertentes. Nam quod Servator suam ipsius vitam omnibus ipsi obtemperare volentibus proposuit imaginem vitæ optimæ, audi ipsum aperte hoc docentem: *Si quis enim, inquit, mihi ministrat, me sequatur*¹⁶, haud indicans corpoream sequendi rationem (erat enim omnibus impervia, cum Dominum nunc secundum corpus in cælis esse notum sit), sed vitæ, quantum fieri potest, accuratam imitationem.

5. Quomodo igitur vixit Servator noster, et quomodo conversatus est? Peccatum quidem non fecit¹⁷. Qui enim a peccato vinci justitia potuisset? qui vero mendacium vinceret veritatem? qui debellaretur potentia ab infirmitate? aut quomodo quod non est, id quod est superasset? Deus enim semper est, nullumque habet existendi tempus limitatum, nec finem ullum admittit. Peccatum vero nunquam est, neque in sua ipsius substantia deprehenditur. Verum in peccantibus magis quam in ipsis rebus, quæ male fiunt, per boni defectum subsistens, caliginem spiritualem per injustitias imprimit, quæ justitiæ lumine dissolvitur, cum lux in tenebris luceat¹⁸, et eousque durent, quandiu delicta dūrant. Nam cessantibus pravis actionibus, jam peccati substantia simul etiam deletur et evanescit. *Quæretur enim, inquit, peccatum illius, et non invenietur*¹⁹; etiamsi alioqui supplicium peccantibus reservatum sit ob peccata, sitque perpetuus cruciatus ob iniquitates exspectandus. *Peccatum igitur non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus*²⁰. Sed contra lenitatis, patientiæ, benignitatis, mansuetudinis, humanitatis, comitatis, humilitatis, prudentiæ, et uno verbo virtutis cujuscunque 548 exempla multa præbuit, quæ clare recensentur in Evangeliiis. Lenitatis quidem et patientiæ cum pertulit Judæorum insidias, quæ posteriorum injuriarum magnitudine semper contegebant flagitia priora. Atque etiam cum redarguit ipsos leniter, solum videlicet quantum opus erat, ut eorum coerceret malignitatem, non ut etiam eos ulcisceretur, aut reos perageret vel tantillum, sed ut beneficis illorum inhumanitatem, et bonorum largitione magnitudinem nequitiae eorum vincere cona-

¹⁶ Joan. xii, 26. ¹⁷ I Petr. ii, 22. ¹⁸ Joan. i, 5. ¹⁹ Psal. x, 15, sec. Hebr. ²⁰ Isa. lxxxiii, 9; I Petr. ii, 22.

(49) Reg. secundus ἦν γὰρ ἂν ἄπασιν ἄπορος. Nec ita multo post codex Colb. πεπολιτεύεται; ἄκουσον συνετώς· ἀμαρτίαν, et quomodo conversatus est? audi sapienter, etc. Mox duo mss. δικαιοσύνη τῆς ἀμαρτίας. Subinde duo mss. πῶς δ' ἂν ἡ δύναμις.

(50) Illud, ἐν τοῖς δρωμένοις, de personis accipiendum esse putat vir doctissimus Combelisius, sicque hunc locum interpretatur: *Cum peccatum in eis potius sit qui ipsum perpetrant, quam in iis qui inde injuria damnoque afficiuntur, honesti rectique carentia existentiam habens.* Mox Vossii codex et alii duo νοερῶν, τῷ δὲ φωτὶ. Editi et mss. nonnulli νοερῶν, τῷ φωτὶ. Subinde duo mss. cum Voss. ἀτοπημάτων συμπαρατρέχον.

(51) Veteres duo libri ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, οὐδὲ.

(52) Editi τὸ φέρειν. At mss. duo τῷ φέρειν.

(53) Reg. secundus et editi διελέγγει. Veteres duo libri διελέγγειν, et ita quoque legitur in Reg. tertio, sed secunda manu: ubi supplenda est vocula τῷ. ut sit τῷ διελέγγειν, quemadmodum scriptor aliquanto ante dixit τῷ φέρειν. Mox editi ταῖς εὐεργεσίαις τὴν ἐκείνων ἀπανθρωπίαν καὶ νικᾶν ταῖς. Reg. quartus ut in contextu. Vocula καὶ male locata fuerat in vulgatis.

(54) Unus ms. cum Voss. πονηρίας ἐνστασιν. Mox codex Colb. αὐτῶν ἀναδέχεσθαι. Vossii vetus liber ἀναδέχεται. Alii mss. et editi αὐτῶν καταδέχεται. Si per veteres libros liceret, mallet legere κα-

retur. Ad extremum etiam pro crucifigentibus se crucifigitur. Mansuetudinis autem et lenitatis, cum omnes ex convenienti sibi benignitate admisit, ac colloquendi præbuit libertatem, non viris probis modo, sed iis etiam, quibus studia turpissima familiaria erant ac consueta. Itaque sic accesserunt scorta ac publicani; non ut libidinis aut avaritiæ morbum augerent, sed ut detergerent morbum animæ. Neque magis confundebantur ex nequitiae suæ conscientia, quam in spe medelæ confiderent. Nam inveniebant experientiam spe etiam altioiorem. Humanitatis quoque et misericordiæ, cum nunc quidem fame in deserto confectis copiosam mensam ex tempore construxit, et cosque dupliciter accepit, tum rerum necessariorum copia, tum insolenti suppeditandi modo ⁵¹; nunc vero, cum misertus est jacentium, quod dispersi essent et dissipati velut oves pastore carentes ⁵², et cum sanavit corporeas infirmitates, et vitata ac mutilata membra redintegavit, itemque, quando et animi morbos, et indissolubilia peccatorum vincula, et violentarum pactionum obligationes, quas cum diabolo peccati parente contraxeramus, dissolvit. Quanta autem exhibuit humilitatis exempla? Etenim non carne solum indui, sed parentum etiam, pro præsentibus eorum statu, humilium partim fieri filius, partim putari voluit; fieri quidem, matris: putari autem, illius, qui pater est appellatus ⁵³. Quot prudentiæ? cum modo Sadducæos, qui quodam septem fratrum vita functorum unius et ejusdem uxoris maritorum commento resurrectionem irridere conabantur, refutavit ⁵⁴; modo Pharisæorum discipulos una cum Herodianis pudore affecit, ubi ancipiti hac et captiosa quæstione proposita: *Num Cæsari dare censum oportet, an non* ⁵⁵, ambiguum ancepsque responsum acceperunt, quod cum non dari, sed reddi præciperet, poterat utraque parte illorum amenitiam reseccare. *Reddite enim, inquit, quæ sunt Cæsaris, Cæsari* ⁵⁶: Cæsaris enim erat numisma, cuius imaginem ac inscriptionem ferebat.

6. Et hæc sunt præcipuæ animi virtutes, et præter illas aliæ etiam infinitis partibus plures: at corporis quot et quantæ exstant dotes? Quarum ostendendarum causa maxime allatum est **549** exemplum. In prima quidem ætate subditus parentibus ⁵⁷, omnem laborem corporalem leni ac obedienti animo cum ipsis sustinuit. Cum enim homines illi essent justii quidem et pii, sed pauperes et

Αρωσάντων αὐτὸν ἀναδέχασθαι· πραότητος δὲ καὶ ἡμερότητος, τῷ πάντας προσίσθαι μετὰ τῆς αὐτῷ πρεπούσης χρηστότητος, καὶ θάρσος ὀμιλίας παρέχειν οὐ τοῖς σπουδαίοις τῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλ' ἕδη καὶ οἷς τὰ αἰσχρῶτα ἐπιτηδεύειν φίλον καὶ σύνθηες. Οὕτω γοῦν πόρνοι καὶ τελῶναι προσέειπεν, οὐχ ἵνα τὸ νόσημα τῆς λαγνείας ἢ τῆς (55) φιλαργυρίας αὐξήσωσιν, ἀλλ' ἵνα τὸ νόσημα τῆς ψυχῆς ἀποτρίψωνται. Καὶ οὐ κατεδύοντο μᾶλλον τῷ συνεϊδότης τῆς πονηρίας, ἢ ἐθάβρουν τῇ ἐλπίδι τῆς θεραπείας. Εὐρισκον γὰρ καὶ τὴν πείραν τῆς ἐλπίδος ὕψηλοτέραν. Τῆς δὲ φιλανθρωπίας καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ τίνα τὰ ὑποδείγματα; Ἄρτι μὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς ὑπὸ ἐνδεῶς ἐκλυομένοις τράπεζαν αὐτὸν σχεδιάζουσιν (56) ἀμφιλαφῆ, διπλῆ δεξιούμενον, τῷ τε Β ἀφθόνῳ τῆς χρείας καὶ τῷ παραδόξῳ τοῦ πορισμοῦ· ἄρτι δὲ ἐπὶ τοῖς κειμένοις σπλαγχνίζεσθαι, ὅτι ἦσαν ἐσकुλμένοι καὶ ἐρρίμμένοι ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα· καὶ ἰᾶσθαι μὲν σωματικὰς ἀσθενείας, λῶθας τε μελῶν καὶ πηρώσεις ἐπανορθοῦσθαι· λύειν δὲ καὶ ψυχικὰς ἀβρώστιας, καὶ ἀμαρτημάτων ἀλύτους δεσμούς, καὶ στραγγαλιὰς βιαίων συναλλαγμάτων, ἃς πρὸς τὸν πατέρα τῆς ἀμαρτίας τὸν διάβολον πεποιήμεθα. Ταπεινοφροσύνης δὲ ἡλικία τὰ ὑποδείγματα; Τὸ μὴ μόνον ἐλέσθαι σάρκα περιβαλέσθαι, ἀλλὰ γὰρ (57) καὶ ταπεινῶν, κατὰ τὸ παρὸν σχῆμα, γονέων παῖς τὸ μὲν γενέσθαι, τὸ δὲ νομισθῆναι· γενέσθαι μὲν τῆς μητρὸς, νομισθῆναι δὲ τοῦ λεχθέντος πατρὸς. Φρονήσεως δὲ τὸ ἄρτι (58) μὲν διελέγειν τοὺς Σαδδουκαίους διαγελᾶν τὴν ἀνάστασιν πειρωμένους τῷ πλάσματι τῶν ἐπτὰ ἀδελφῶν ἐπὶ μιᾷ γαμετῇ θεονεύτων· ἄρτι δὲ τοὺς μαθητὰς τῶν Φαρισαίων μετὰ τῶν Ἑρωδιανῶν καταισχύειν, ἡνίκα, τὸ ἀμφίκρινον ἐρώτημα προβαλλόμενοι, *Εἰ δεοὶ κῆρσον Καίσαρι δοῦναι, ἢ οὐ*, ἀπόκρισιν ἐδέχοντο περιδέξιοι, ἐφ' ἑκάτερα ἐλεῖν τὴν ἐκείνων ἄνοιαν δυναμένην, οὐχ ἰδοῦναι, ἀλλὰ ἀποδοῦναι προστάσσουσαν. *Ἀπόδοτε* γὰρ, φησὶ, *τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι*· ἐπειδὴ τὸ νόμισμα Καίσαρος ἦν, οὐ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἔφερε.

6. Καὶ τὰ μὲν προηγούμενα τῶν κατορθωμάτων ταῦτα, καὶ τούτων ἀπειρῶ τῷ ἀριθμῷ πλείονα· ἐὰ δὲ τοῦ σώματος ἡλικία, καὶ ὅσα; Ὡν ἕνεκα μάλιστα προηῆται (59) καὶ τὸ ὑπόδειγμα. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην Δ ἡλικίαν τοῖς γονεῦσιν ὑποτασσόμενος, ἅπαντα πόνον σωματικὸν πράως καὶ εὐπειθῶς συνδιέφερεν. Ἄνδρες γὰρ ὄντες (60) δίκαιοι μὲν καὶ εὐσεβεῖς, πένητες δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων οὐκ εὐποροὶ (καὶ μάρτυς ἡ φάτις

⁵¹ Matth. xv, 52 seqq. ⁵² Matth. ix, 36. ⁵³ Matth. xiii, 55. ⁵⁴ Matth. xxi, 25. ⁵⁵ *ibid.* 17. ⁵⁶ *ibid.* 21.

⁵⁷ Luc. ii, 51.

παδέχασθαι, ut esset τῷ καταδέχασθαι, quemadmodum non longe auctor scripsit τῷ πάντας προσίσθαι. Ita enim habent veteres duo libri, non ut vulgati τὸ πάντας προσίσθαι.

(55) Unus ms. λαγνείας καὶ τῆς. Nec ita multo post codex Colb. ψυχῆς ἀποτρίψωνται, non ita recte. Subinde idem ms. Εὐρισκον δὲ καί.

(56) Sic Regii secundus et tertius, non uno verbo αὐτοσχεδιάζουσιν, ut scripsit Combefisius, et uti in vulgatis legitur. *Ibidem* editi δεξιούμενην. Veteres

libri δεξιούμενον.

(57) Vocula γὰρ addita est ex veteribus quatuor libris.

(58) Reg. secundus τῷ ἄρτι. Alii mss. et editi τὸ ἄρτι. *Ibidem* Colb. ἐλέγειν. Nec ita multo post *idem* ms. ἐπὶ μιᾷ γαμετῆς.

(59) Unus ms. μάλιστα παρῆται.

(60) Editio Veneta et quatuor mss. Ἄνδρες γὰρ ὄντες. Aliæ duæ editiones Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες.

τῶν τιμῶν τοκῶν ἢ θεραπείᾳ), εικότως πόνοις σώματος προσωμίλου διηνεκέσι, τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν ταύτη ἑαυτοῖς συμπορίζοντες (61). Ἰησοῦς δὲ τούτοις ὑποτασσόμενος, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, πάντως καὶ τῷ συνδιαφέρειν τοὺς πόρους τὴν εὐπείθειαν ἐπεδείκνυτο. Προῦθὼν δὲ καὶ τὰς δεσποτικὰς καὶ θείας εὐεργεσίας ἀπογυμνῶν, καὶ μαθητὰς λοιπὸν αἰρούμενος, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσειν διανοούμενος, οὐκ ἐπὶ μιᾶς γωνίας κείμενος, ἐκλυόμενός τε τὸ σῶμα, τῆς παρ' ἐτέρων ἐδεῖτο διακονίας, ἀλλὰ ἄρτι μὲν ὀδοιπορῶν, καὶ πεζεύων διηνεκῶς, τοῖς μαθηταῖς ἅμα διακονούμενος, ὡς αὐτὸς ἐφησεν· Ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ διακονῶν· καὶ, καθὼς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακορηθῆναι, ἀλλὰ διακορηθῆσαι· ἄρτι δὲ νίπτων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· αὐτοῖς δὲ τῇ διδασκαλίᾳ προσδιατριβῶν ἐπὶ μακρὸν, τόπον τε ἐκ τόπου μεταμειβῶν ἀόκως, διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν διετέλει. Ἄπαξ δὲ ὑπόζυγι, καὶ τούτῳ μόνον ἐπὶ ὄλιγον (62) χρῆσάμενος φαίνεται, οὐχ ἵνα τὸ σῶμα διαναπαύσῃ, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἔργοις τὴν προφητείαν σφραγίσῃται. Τί δὲ οἱ ἀπόστολοι; Οὐχὶ τὸν Δεσπότην μεμίμηται; οὐχὶ τοῖς πόνοις ὠμίλου διηνεκῶς; Σκόπησον Παῦλον ἐργαζόμενον ἀπαύστως, ὀδοιποροῦντα συντόνως, πλέοντα, κινδυνεύοντα, χειμαζόμενον, ἐλαυνόμενον, μαστιζόμενον, λιθαζόμενον, πᾶσιν ἀρκοῦντα τοῖς πειρασμοῖς τῆς προθυμίας τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ σθένει τοῦ σώματος. Εἰ δὲ ἦν τῆς ἀμετρίᾳ παραλύων τὴν τοῦ σώματος δύναμιν, οὐκ ἂν ἐπὶ τούτοις ἐστεφανώθη. Καλὸν οὖν, τὸν τοῦ Δεσπότητος βίον καὶ τῶν τούτου μαθητῶν καὶ ἀποστόλων (63) διὰ τε τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν διὰ τε τῶν σωματικῶν ἀσκημάτων μιμούμενον, ἐνεργῶν παρέχειν τὸ σῶμα ταῖς ἀρίσταις ὑπηρετούμενον πράξει. Ψυχῆς μὲν γὰρ τὸ προελέσθαι τῶν καλῶν ὅσα καὶ τῆς συνεργίας τοῦ σώματος τελειοῦνται (64)· σώματος δὲ τὸ ἐνεργεῖν ἅπερ ἡ ψυχὴ προελετο. Ἀτονοῦντος δὲ τούτου πρὸς τὴν ἐνεργεῖαν, ἡμιτελὲς τὸ κατόρθωμα ἐν προαιρέσει κρυπτόμενον, καθάπερ τι βλάστημα τοῖς τῆς γῆς κόλποις ἐμπαραινόμενον, καὶ οὐ προβαῖνον εἰς χρῆσιν τούτων, δι' οὗ καὶ ἔφυ.

opus, cum occultetur in animi sententia veluti germen quoddam, quod in terræ sinibus emarcescit, nec ad usum eorum propter quos productum est, pervenit

7. Ἄλλὰ, φησὶ, καὶ ὁ Κύριος ἀσιτῶν ἐπιτεταμένην διήνεγκε, καὶ Μωϋσῆς δὲ οὐδὲν ἤττον, καὶ Ἠλίας ὁ προφήτης. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο σκόπησον, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἅπαξ τοῦτο μόνον ἐποίησε, καὶ Μωϋσῆς δὲ καὶ Ἠλίας ὁμοίως· τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον ἅπαντα ἐν τάξει τῆς προσηκούσης διακυβερνῶντες τὸ σῶμα, καὶ ἐνεργῶν τοῦτο παρέχοντες, κόποις τε καὶ πόνοις προσομιλοῦντες αἰεὶ, οὕτω τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς τῆς συνεργίας τοῦ σώματος ἀπελάμπρυναν, τὸν πρακτικὸν βίον σφραγίδα καὶ τελειώσιν τῆς πνευματικῆς πολιτείας πεποιημένοι. Τοῦτο αὖν Μωϋσῆς,

A rebus ad vivendum necessariis non admodum instructi (cujus rei testis est præsepe quod venerando partui inservivit²⁸), erant, ut verisimile est, laboribus corporis assiduis dediti, sic ut hac ratione res necessarias sibiipsis compararent. Jesus autem, ut ait Scriptura, his subjectus, laboresque una cum ipsis perferendo, obedientiam suam prorsus declaravit. Cæterum autem temporis progressu, cum herilia divinaque beneficia detegeret, et, electis posthac discipulis, de prædicando cælorum regno cogitare, nequaquam in uno angulo positus aut corpore exsolutus, aliorum indigebat ministerio, sed modo obambulans, et assidue pedibus iter conficiens, una cum discipulis suis ministrabat, velut ipse dixit: *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat*²⁹. Item: *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*³⁰: modo vero lavabat pedes discipulorum³¹. Rursus autem in docendo diu immorari, ac locum ex loco impigre permutare salutis nostræ gratia non intermittebat. Semel autem jumento, eoque ad exiguum duntaxat tempus usus fuisse comperitur³², non ut reficeret corpus, sed ut ipsis operibus prophetiam obsignaret. Quid vero apostoli? Nonne Dominum imitati sunt? nonne vacabant assiduis laboribus? Considera Paulum indesinenter laborantem, acriter iter facientem, navigantem, periclitantem, tempestate jactatum, fugatum, flagris cæsum, lapidibus petentem, animi alacritate et corporis firmitate ferendis omnibus tentationibus non imparum. Quod si enervasset corporis vires per immoderationem, haudquaquam ob hæc coronam assecutus fuisset. Quamobrem præclare faciet, qui Domini, illiusque discipulorum ac apostolorum vitam tam per animi virtutes quam per corporis exercitia imitando, corpus strenuum et optimorum operum ministrum præstabit. Animi enim est, bona seligere, quæ posthac perficiuntur corporis opera; corporis vero, exsequi quæ animus selegit. Quod si corpus invalidum est ad agendum, imperfectum remanet virtutis germen quoddam, quod in terræ sinibus emarcescit, nec ad usum eorum propter quos productum est, pervenit

7. Sed, inquit, et Dominus pertulit inedia; diuturnam, et Moyses quoque, et Elias propheta.

D Verum illud etiam animadvertite, Dominum duntaxat fecisse: sed toto reliquo tempore corpus debita moderatione gubernasse, illudque reddidisse strenuum et validum, semper et in laboribus et in ærumnis versantes, sicque animi virtutes corporis ope illustrarunt, actuosam vitam ceu sigillum atque perfectionem spiritualis vite præstantes. Hoc Moyses, hoc Elias, hoc etiam

²⁸ Luc. II, 7. ²⁹ Luc. XII, 27. ³⁰ Matth. XX, 28.

³¹ Joan. XIII, 5. ³² Matth. XXI, 7.

(61) Codex Colb. ἑαυτοῖς ἐπιπορίζοντες. Vossii verus liber ταύτην αὐτοῖς ἐπιπορίζοντες.

(62) Editi ἐπὶ ὄλιγῳ. Antiqui tres libri præter Voss. ἐπὶ ὄλιγῳ. Mox codex Colb. σῶμα διαναπαύ-

σηται.

(63) Veteres duo libri καὶ τῶν ἀποστόλων. Particula καὶ in editis desideratur

(64) Codex Colb. τελειοῦται.

Joannes ipse effecit : qui ex arcano quodam Dei consilio diu in deserto commoratus, completeque hoc consilio ad regionem cultam profectus, tunc et prædicavit, et baptizavit (quod pertinet ad actionem), et ob suam loquendi libertatem adversus Herodem, certamen absolvit. Hoc et omnis sanctorum turma, et ipse Jesus fecit, in agendo scilicet perseverans : ut undelibet planum esset et exploratum cum ex naturæ legibus, tum ex divinarum Scripturarum doctrina, tum ex omnium sanctorum factis, tum ex vivendi ratione ipsius Servatoris nostri, tum ex regula vitæ virorum pie degentium, melius esse atque præstabilius, si corpus firmum sit ac robustum, quam si exsolutum sit ac enervatum : itemque, si reddatur ad bonas actiones strenuum, quam si voluntaria afflictatione mers fiat ac deses.

CAPUT V.

Quod convenit ascetam in iis operibus, quæ ipsum deceant, exercitari.

Cæterum in iis se operibus exercere asceta debet, quæ sibi convenient : quæ videlicet ab omni cauponaria, longiorique mentis avocatione et turpi lucro aliena sint, quæque manentibus intra tectum nobis ut plurimum confici possint, ut et compleatur opus, et quies servetur. Quod si oportuerit ob inevitabilem quamdam necessitatem opus aliquod etiam sub dio perfici, ne hoc quidem philosophiæ futurum est impedimento. Qui enim vere philosophus est, ei cum corpus sit loco scholæ et gymnasii, sitque eidem animi sedes firmissima, etiamsi in foro fuerit, sive in conventu, sive in monte, sive in agro, sive in media multitudinis frequentia, ceu in naturali monasterio commoratur : quippe qui intus ad se advocet animum, et de rebus, quæ sibi convenient, philosophetur. Fieri enim potest, ut et qui domi desidet, is tamen mente foras evagetur, et qui in foro versatur, is, si vigilet, quasi in solitudine sit, cum et ad semetipsum et ad Deum solum conversus sit, tumultusque ex rebus sensibilibus in animum irrepentes nequaquam sensibus excipiat.

CAPUT VI.

Quod non convenit ascetam incaute cum omnibus hominibus colloqui.

1. Jam ne illud quidem decet, seipsum hominibus omnibus concedere, aut se sperire, aut se incaute detegere. Qui enim secundum Deum vivit, huic complures insidiantur, atque ii ipsi plerumque qui sunt ei conjunctissimi, sæpe vitam ipsius explorant. Itaque operæ pretium est non temere cum externis congreddi. Si enim, ut **551** ait Evan-

(65) Sic Vossii vetus liber et alii tres. Editi βαπτίζων ἀπὸ τοῦ πράττειν ἐστὶ καὶ ἐκ τῆς, corrupte. Post verbum ἀποτελεῖν, quod in fine hujus capituli legitur, additum invenitur in Vossii veteri libro διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐνδείας.

(66) Editi ἐπιτηδεύειν τὰ προσήκοντα. Antiqui tres libri τὰ πρόποντα. Mox editi προσήκει τὰ ἔργα πρό-

αὐτοῦ δὲ Ἠλίας, τοῦτο δὲ καὶ Ἰωάννης αὐτὸς, οἰκονομία μὲν ἀπορρήτῃ τὴν χρονίαν ἐν τῇ ἐρήμῳ διατριβὴν ποιησάμενος· μετὰ δὲ τὴν πλήρωσιν τῆς οἰκονομίας, ἐπὶ τὴν κεκοσμημένην χώραν ἐλθὼν, κηρύσσουν τε καὶ βαπτίζων, ἃ τοῦ πράττειν ἐστὶ, καὶ ἐκ τῆς (65) πρὸς τὸν Ἡρώδη παρρησίας τὴν ἀλλοτρίαν τελειούμενος. Τοῦτο καὶ πᾶς ὁ τῶν ἁγίων κατάλογος, καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ἐν τῷ πράττειν διατελῶν· ὡς εἶναι πάντοθεν δῆλον ἐκ τε τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν θεῶν Γραφῶν, ἐκ τε τῶν τοῖς ἁγίοις ἅπασιν πεπραγμένων, ἐκ τε τῆς πολιτείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τοῦ κανόνος τῆς τῶν εὐσεβοῦντων ζωῆς, ὅτι καλὸν καὶ συμφέρον συνεστάναι μᾶλλον, ἢ παρεῖσθαι τῷ σώματι· καὶ ἐνεργὸν τοῦτο παρέχειν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν, ἢ ἄργον ἐκουσίως ἀποτελεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ὅτι προσήκει τὸν ἀσκητὴν ἔργα ἐπιτηδεύειν τὰ πρόποντα (66).

Ἐργάζεσθαι μέντοι τὸν ἀσκητὴν προσήκει ἔργα τὰ πρόποντα, ὅσα κατηλείας ἀπάσης, καὶ μακροτέρων περισπασμῶν, καὶ αἰσχροκερδείας ἀπήλλακται· ὅσα ὑποφορῶν μενόντων ἡμῶν, ὡς τὰ πολλὰ, ἐπιτελεῖσθαι δύναται, ἵνα (67) καὶ τὸ ἔργον πληρῶται, καὶ ἡσυχία φυλάττεται. Εἰ δέ τι δέοι διὰ τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν καὶ ὑπαίθρον ἔργον ἐπιτελεῖν, οὐδὲ τοῦτο τὴν φιλοσοφίαν καλύσει. Ὁ γὰρ ἀκριβῆς φιλόσοφος, φροντιστήριον ἔχων τὸ σῶμα, καὶ καταγωγὴν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, κἂν ἐπ' ἀγορᾶς ὦν τύχη (68), κἂν ἐν πανηγύρει, κἂν ἐν ὄρει, κἂν ἐν ἀγρῷ, κἂν μεταξὺ πλήθους πολλοῦ, ἐν τῷ φυσικῷ μοναστηρίῳ καθίδρυσται, ἐνδον συνάγων τὸν νοῦν, καὶ φιλοσοφῶν τὰ αὐτῷ πρόποντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ οἶκοι καθήμενον, ἔξω περιπλανᾶσθαι τοῖς λογισμοῖς· καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὄντα, νήφοντα δὲ, ὡς ἐπ' ἐρημίας εἶναι, πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ πρὸς θεὸν μόνον ἐπιστρεφόμενον, καὶ οὐ δεχόμενον ταῖς αἰσθήσεσι τοὺς ἐκ τῶν αἰσθητῶν τῇ ψυχῇ θορούμενος προσπίπτοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ὅτι οὐ χρὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀφυλάκτως συνδιατρίβειν τὸν ἀσκητὴν.

1. Θαρρῆν δὲ μὴδὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ἑαυτὸν, μὴ δὲ ἀπογυμνοῦν, μὴδὲ ἀνακαλύπτειν ἀφυλάκτως προσήκει. Πολλοὺς γὰρ ἐφέδρους ὁ κατὰ θεὸν πολιτευόμενος ἔχει· καὶ αὐτοὺς πολλάκις τοὺς οἰκειότητας, τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς κατασκόπους. Προσήκει τοίνυν μὴ ἀβασανίστους ποιεῖσθαι τὰς πρὸς τοὺς ξυθὲν συντυχίας. Εἰ γὰρ ὁ Σωτῆρ, ὡς φησι το

ποντα.

(67) Editi δύναται· ἀν ἵνα. At mss tres δύναται· ἵνα. In Vossii veteri libro ita legitur post voculam ἀν: ὥστε τὸν τόνον τῆς ψυχῆς καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς θεωρίαν διὰ τῆς ἐπιτεταγμένης ἐργασίας μὴ ἀπαμβλῦναι· ἵνα καὶ τὸ ἔργον.

(68) Codex Colb. ὦν τύχοι.

Εὐαγγέλιον, οὐκ ἐπίστευε τοῖς πᾶσιν ἑαυτὸν (Αὐ-
 τὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς (69) οὐκ ἐπίστευεν
 ἑαυτὸν αὐτοῖς)· ἐι ἐκείνος, ὁ καθαρὸς, ὁ ἄμω-
 μος, ὁ ἀνεπίληπτος, ὁ δίκαιος, ὁ τὸ πᾶν ἀρετῆ,
 πῶς ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ, οἱ εὐόλισθοι, οἱ μὴ
 κατὰ σκοπὸν ἀεὶ εὐδοούμενοι, τοῦτο μὲν διὰ τὴν φυ-
 σικὴν ἀσθένειαν, τοῦτο δὲ διὰ τὸν πονηρῶς καὶ ἀνε-
 δότως ἡμῖν προσπαλιόντα, ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες πε-
 ριέργοις ἀνθρώποις (70), οὐχὶ πονηρὰς ἐπισπασόμεθα
 διαβολὰς, καὶ ἑαυτοὺς τὰ σκάνδαλα καταπήξομεν (71);
 Πολλάκις γὰρ οἱ πονηροὶ καὶ τὰ καλῶς πραττόμενα
 διαβάλλειν ἐπιχειροῦσι, καὶ μὴ ἀλοιδόρητα καταλι-
 πάνειν καὶ τὰ μικρότατα τῶν πταισμάτων ἀν-
 ἔχοντα.

2. Χρὴ τὸν ἄνθρωπον πεφυλαγμένως (72) ποιεῖσθαι τὰς πρὸς
 τοὺς ἕξωθεν ὀμιλίαις. Συμβαίνει γὰρ αὐτοῖς τι καὶ
 ἕτερον πάθος ὑπὸ λογισμῶν ἀπειρίας ἐπὶ τῶν ἀνα-
 χωρησάντων τοῦ βίου. Ὑπολαμβάνουσι γὰρ, ὡς
 τὴν γνώμην μετατεθεῖσθαι τῶν μετατιθεμένων (73)
 τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν φύσιν αὐτοῖς τὴν ἀνθρωπίνην
 μετεσκευάσθαι· καὶ οὐ κρῖνουσι τοὺς ἀσκητὰς ὡς
 ἐν πάθει μὲν τοῖς αὐτοῖς στρεφομένους, δυνάμει δὲ
 ψυχῆς καὶ ἀλλοτριώσει τῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἐπικρα-
 τοῦντας αὐτῶν (74)· ἀλλ' ὄνται, ὅτι πάντα ἐκποδῶν
 τὰ πάθη τῆς τοῦ σώματος αὐτῶν φύσεως γέγονεν.
 Ὅθεν δὴ, καὶ εἴ τι μικρὸν ὁ πνευματικὸς δια-
 μάρτοι τοῦ καλοῦ, εὐθέως ἅπαντες, καὶ οἱ τὸ
 πρὶν θερμότατοι ἐπαίνεταί καὶ θαυμασταί, πικροὶ
 κατήγοροι γίνονται, καὶ διελέγχουσιν ἑαυτοὺς, οὐ-
 δὲ πρότερον ἀληθεῖς τοὺς ἐπαίνους ποιοῦμενοι.
 Καθάπερ γὰρ ἀθλητοῦ τινὸς ὀλισθήσαντος, εὐ-
 θὺς ὁ ἀντίπαλος κατεξανίσταται παῖων καὶ προσκα-
 τάλλων αὐτόν· οὕτω καὶ ἐκεῖνοι (75), ἐπὶ τὸν ἴδιον
 τὸν ἐν ἀσκήσει ἀρετῆς διαζῶντα μικρὸν τι τοῦ
 καλοῦ διαμαρτήσαντα, ἐπιτίθενται ταῖς λοιδορίαις
 καὶ ταῖς διαβολαῖς, ὡς περ τοξεύμασι βάλλοντες·
 οὐ λογιζόμενοι καθ' ἑαυτοὺς, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐφ'
 ἐκάστης ἡμέρας μυρίοις τιτρώσκονται τοῖς βέλεσι
 τῶν παθῶν. Οἱ δὲ γε τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί,
 λαίπερ ὑπὸ τῶν ὁμοίων πολιορκούμενοι παθῶν, ἢ
 μικρὰ τινα, ἢ οὐδὲν πολλάκις ὑπὸ τούτων ἐπιπρά-
 ζονται· καὶ ταῦτα, καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν σφοδρό-
 τερον ἢ περ ἐκεῖνοι δεχόμενοι. Ἐπεὶ περ οὕτοι μὲν
 τὸν πρὸς ἐκείνον ἀγῶνα διωμολόγησαν, καὶ μέγα τῷ
 πονηρῷ τὸ κατὰ τούτων φρασθαι νίκος, πάλιν (76) δ'
 αὐτὸ τὸ ἡττηθῆναι καιρίαν τὴν πληγὴν ἠνεγκεν, ὡς
 ὀλοσχερῶς καὶ πᾶσιν ἀρετῆς μέρεσιν ἡττηθέντι· ὁ
 δὲ πρὸς τοὺς τῷ βίῳ προσνεύμεντας ἑαυτοὺς κατα-

²² Joan. II, 24.

(69) Antiqui duo libri ὁ Ἰησοῦς. Articulus in vul-
 gatis deest.

(70) Codex Voss. ἐκδιδόντες πονηροὺς ἀνθρ.

(71) Unus ms. ἐπισπασόμεθα... καταπήξομεν.
 Mox duo mss. ἐπιχειροῦσιν, οὐδὲ ἀλοιδόρητα. Codex
 Colb. ἐπιχειροῦσι, μήτε ἄλ.

(72) Veteres duo libri πεφυλαγμένως.

(73) Codex Colb. τῶν μετατιθεμένων. Statim Reg.
 tertius et editi μετασχευάσθαι. Alii tres mss. μετ-

gelium, non omnibus seipsum concrederebat. Serva-
 tor (*Ipse enim, inquit, Jesus non credebatur semet-
 ipsum eis*²²); si ille, licet purus, inculpatus, nulli
 reprehensioni obnoxius, justus, si ille qui prorsus
 virtus ipsa erat, ita se gessit, quomodo nos pec-
 catores, ad lapsum proclives, quorum viæ non
 semper directæ sunt ad scopum, partim propter
 infirmitatem naturalem, partim propter eum qui
 maligne ac fortiter nobis adversatur, quomodo, in-
 quam, fieri poterit, ut si nosmetipsos curiosis ho-
 minibus prodiderimus, non constemus in nos pravas
 calumnias, et nobis ipsis offendicula non strua-
 mus? Nam maligni ea etiam quæ recte fiunt, ca-
 lumniari non raro conantur, et ne levissima qui-
 dem errata a conviciis immunia relinqui sinant.

2. Par est igitur caute cum externis hominibus
 confabulari. Nam incidunt et in aliud quoddam vi-
 tium, dum de iis qui e sæculo recesserunt, impe-
 rite ac inscite cogitant. Suspiciuntur enim non
 mentem sententiamque eorum, qui vitæ genus im-
 mutarunt, immutatam fuisse, sed ipsam naturam
 humanam penitus in illis fuisse transformatam, nec
 judicant de ascetis, tanquam de hominibus, qui
 cum in iisdem affectibus versentur, eos tamen
 animi viribus, et sua a voluptatibus abalienatione
 vincant; sed arbitrantur corporis eorum naturam
 affectibus nullomodo obnoxiam esse. Ex quo fit, ut
 si vel paululum spiritualis vir a recto declinarit,
 statim omnes, etiam ii ipsi qui erant antea ferven-
 tissimi laudatores admiratoresque, fiant amarulentæ
 accusatores, atque adeo non veras laudes prius tri-
 buisse convincuntur. Quemadmodum enim labente
 aliquo athleta, confestim adversarius insurgit, il-
 lumque ferit, ac magis prosternit: sic etiam illi,
 ubi viderint eum qui in virtutis exercitio vivit,
 tantillum a recto deflexisse, tum ipsum conviciis
 calumniisque perinde ut immissis quibusdam spi-
 culis insectantur: neque reputant secum, se quoti-
 die innumeris vitiorum telis transfigi. At vero pie-
 tatis propugnatores, etiamsi ab iisdem obsideantur
 affectibus, sæpe tamen ab his aut parum, aut nihil
 accipiunt detrimenti; idque, quamvis adversarium
 vehementiorem quam illi sustineant. Nam hi qui-
 dem ei se adversarios professi sunt, et magni ali-
 quid adeptum se esse arbitratum malignus ille, si
 de ipsis reportet victoriam, contraque, si succum-
 bit, putat mortiferam plagam sibi infligi, tanquam
 qui perfecte et in omnibus virtutis partibus victus
 sit: sed bellum iis, qui se mundo sæculoque ad-

εσχευάσθαι.

(74) Codex Colb. ἐπιπράζοντες ἑαυτῶν. Aliquaῖτο
 post editi Ὅθεν δὴ, καὶ εἴ ὅτι. Veteres tres libri
 εἴ τι. Haud longe editi ἐπαίνεταί καὶ θαυμαστοί,
 male. Antiqui duo libri præter Combef. θαυμασταί,
 bene.

(75) Codex Colb. οὕτως κἀκεῖνοι.

(76) Codices nonnulli καὶ πάλιν.

dixerunt, illatum, despiciatui habetur, partim quod maxima eorum pars ad suam cladem stragemque suapte sponte currant, voluptatibus variis atque cupiditatibus ad peccatum allecti, adversarioque victoriam de se facillime reportandam offerentes, partim quod ii etiam qui parum peccato obistere videntur, ob varia impedimenta haud difficile a palæstra secedant, 552 et terga vertentes, vehementerque sagittis petiti, multas ac foedas cladis suæ notas ferant.

3. Quod si forte nonnulli, impetu etiam mundanarum curarum superato, maligni illius bello obversa facie opponere se potuerunt, non tamen paria certamina sustinuerunt, sed multo, vel potius infinitis partibus minora sunt ascetarum certaminibus. Alter enim contendit retinere jus suum, at que in litibus, quæ de præsentibus fiunt, pertinaciter decertat; alter vero vel de jure etiam suo iis qui secum litigant, concedit, perficiens illud: *Ab eo qui aufert quæ tua sunt, ne repete*⁷⁷. Ille percussus percutit vicissim, et affectus injuria injuriam vicissim infert, atque hoc pacto stare se in æquitate arbitratur: hic vero tolerat, quoad injuriam facienti aut etiam ferienti satietatem attulerit. Et hic idem studet omnibus corporis voluptatibus dominari: alter vero ad satietatem usque indulget voluptatibus. Quomodo igitur qui civile vitæ genus ducit, inter athletas numerabitur, si cum asceta comparetur? Velim consideres et aliud, quod iis solitum est usu venire, qui communem ac vulgarem vitam sequuntur, quandocunque res ascetæ expendant. Simul ac enim asceta æquum esse duxerit, corpus post longam famem alimento suffulcire, tunc quasi is incorporeus esset, et materiam expers, ipsum aut nihil, aut quam paululum alimenti sumere voluit.

4. Et si viderint ascetam non omnino immisericorditer corpus tractare, sed partim saltem præsentis necessitati satisfacere, eum conviciis ac calumniis consectantur, ac eos vocant beluones, voracesque, et id dedecus bibendique intemperantiam ab uno in omnes extendunt: neque illud reputant, se, cum bis, et ex ipsis nonnulli etiam ter die cibum capiant, et escis crassissimis ac pinguissimis, ingentique carniæ mole exsatiatur, immodicamque vini copiam infundant, nihilominus tamen perinde atque canes post longam famem a vinculis solutos, mensis inhiare. Sed veri asceta et alimento siccissimo utuntur, et in quo præter mollicillitatem tenues admodum ad alendum vires

⁷⁶ Luc. vi, 30.

(77) Veteres duo libri νῶτα τρέψαντες.

(78) Regii secundus et quartus ἀλλ' οὐν γε οὐτοὶ οὐ τοὺς ἀγῶνας διήνεγκαν.... τῶν ἀσκητικῶν λειπονται.

(79) Codex Colb. cum Voss. τῶν ἰδίων κρατεῖν, sua servare conatur.

(80) Voculam ἤ addidimus ex antiquis duobus libris.

απεφρόνηται πόλεμος· τὸ μὲν, ὅτι οἱ πλεῖστοι αὐτῶν αὐτομάτως ἐπὶ τὴν ἤτταν τρέχουσι, ταῖς περικίλαις ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις πρὸς τὴν ἀμαρτίαν δελεαζόμενοι, καὶ ἀπονόν αὐτῷ τὴν καθ' ἑαυτῶν νίκην παρέχοντες· τὸ δὲ, ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες μικρὸν πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀνταίρειν, τοῖς τοικίλοις περισπασμοῖς εὐκόλως τῆς ἀγωνίας ἀφέλκονται, καὶ τὰ νῶτα στρέψαντες (77), καὶ ἀνευδότης βαλλόμενοι, πολλὰ καὶ αἰσχροῦ τῆς ἤττης τὰ στίγματα φέρουσιν.

3. Εἰ δὲ ποῦ τινες, καὶ τὴν φορὰν τῶν βιωτικῶν περισπασμῶν βιασάμενοι, ἀντιελέψαι πρὸς τὸν τοῦ πονηροῦ δεδύνηται πόλεμον, ἀλλ' οὐν γε οὐ τοιοῦτους ἀγῶνας διήνεγκαν, ἀλλὰ πολλῶ καὶ ἀπείρῳ τῷ μέτρῳ τῶν ἀσκητικῶν λειπομένου (78). Ὁ μὲν γὰρ τῶν δικαίων κρατεῖν (79) ἐσπούδακε καὶ φιλονεικῶς διαγωνίζεται ἐν ταῖς περὶ τὰ παρόντα ἀμφισθητήσεσιν· ὁ δὲ καὶ τῶν δικαίων τοῖς ἀμφοτεροῦσι παραχωρεῖ, πληρῶν τὸ, Ἄπὸ τοῦ αἰροντος τὰ σά, μὴ ἀπαίτει. Ὁ μὲν, τυπτηθεὶς, ἀνετύπησε, καὶ ἀδικηθεὶς, ἀντηδίχησε, καὶ ταύτη τὸ ἴσον ἔχειν ὑπολαμβάνει· ὁ δὲ καρτερεῖ μέχρι τοσοῦτου, ἄχρι κόρον τῷ ἀδικοῦντι ἤ (80) καὶ τῷ παύοντι ἐμποήσει. Καὶ ὁ μὲν παύων τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν κρατεῖν διεσπούδακεν, ὁ δὲ ἐν κόρῳ διατρίβει τῶν ἡδονῶν. Πῶς οὐν ἂν καὶ (81) ἀγωνιστῆς ὁ βιωτικὸς νομισθεῖ πρὸς τὸν ἀσκητὴν κρινόμενος; Σκόπησον δὲ καὶ ἕτερον, ὅπερ πάσχειν σύνηθες τοῖς τῷ παρόντι βίῳ προσέχουσιν, ἡνίκα ἂν τὰ περὶ τοῦ ἀσκητῆς ἐξετάζωσιν. Ἐπειδὴν γὰρ ὁ ἀσκητῆς ἐκ μακρᾶς τῆς ἐνδεῆσας ὑπερείδειν τὸ σῶμα τροφῇ καλῶς ἔχειν ἡγήσασαιτο (82), καθάπερ ἀσώματόν τε καὶ αἴλον, ἢ οὐ μετέχειν τροφῆς, ἢ τῆς ἐλαχίστης θέλουσι.

4. Κἂν ἴδωσι τὸν ἀσκητὴν μὴ πάντη τοῦ σώματος ἀφειδῶς ἔχοντα, ἀλλὰ μέρει γοῦν τινὶ τὴν ὑπάρχουσαν ἐνδεῖαν θεραπεύοντα, λοιδοροῦσι καὶ διαβάλλουσι, καὶ πολυσίτους τινὰς καὶ λαιμάργους ἀποκαλοῦσι, τὴν κατὰ τοῦ ἐνὸς ὕβριν καὶ παροινίαν ἐπὶ τοὺς πάντας ἀκτείνοντες· οὐ λογιζόμενοι, ὅτι αὐτοὶ μὲν δις, ἔνιοι δὲ αὐτῶν καὶ τρις τῆς ἡμέρας σιτούμενοι σιτίων τὰ παχύτατα καὶ πύστατα, ἀπείρου τε δγκου κρεῶν ἐμφορούμενοι, καὶ οἴνου πλήθος ἀμετρον ἐγγεόμενοι, οὕτως ἐπὶ τὰς τραπέζας κεχῆνασιν, ὥσπερ σκύλακες μετὰ μακρὰν ἐνδεῖαν τῶν δεσμῶν ἀφελθέντες. Οἱ δὲ γε κατὰ ἀλήθειαν ἀσκηταὶ τροφῇ τε ζηροτάτη κέρηνηται, καὶ ὀλίγον ἐχούση (83) σὺν ἀσθενείᾳ τὸ τρόφιμον, καὶ παρὰ

(81) Editi Πῶς οὐν καὶ... νομισθῆ. At mss. duo ut in contextu.

(82) Reg. secundus ἡγήσασαι. Alius ms. ἡγήσεται. Aliquanto post editi μὴ παντὶ, male. Veteres libri πάντη.

(83) Antiqui duo libri ὀλίγον ἐχουσι. Mox editi ἄπαξ εἰ καὶ τάζει. At mss. tres ἄπαξ· οἱ γε τάζει.

πῶσαν την ημέραν ἀπαξ · οἷ γε τάξει διαζῆν ἐγνω-
κότες, καὶ τοῦτο μετρίως καὶ ἐπιστημόνως σι-
τούμενοι, εἰκότως παρὰ τὸν καιρὸν τῆς σιτήσεως
τὴν χρεῖαν μετ' ἐπαρρήσιαστού τοῦ συνειδότος (84)
χορηγοῦσι τῷ σώματι. Διὰ τοι τοῦτο προσήκει μὴ
τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν κρίνεσθαι ὑπὸ ἄλλης συνειδή-
σεως. Εἰ γὰρ ἡμεῖς χάριτι μετέχομεν, τί βλασφη-
μούμεθα ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν; τὴν ἔνδειαν
καὶ τὴν τῆς τροφῆς εὐτέλειαν μετὰ τσοσαύτης εὐ-
φροσύνης αἰρούμενοι, μεθ' ὅσης οὐδὲ ἐκείνοι τὴν
ὑπέραλαμπρον καὶ παντοδαπῆ (85) τῆς πολυόλου τρα-
πέζης παρασκευῆν. Εἰ δέ τις τὴν εἰρημένων ἀν-
θρώπων ἐπὶ συνέσει καὶ εὐλαβείᾳ γνώριμος εἴη,
καὶ δι' αἰδοῦς ἀγοι τὸν ἡμέτερον βίον, τούτῳ κοι-
νωεῖν τραπέζης, εἰ τούτου δεήσειεν ἐπεσκευμένως,
αὐχ ἄλογον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

*Ὅτι οὐ χρὴ συχνὰς καὶ ἀδασανίστους ποιεῖσθαι
τὰς προόδους.*

1. Χρὴ δὲ μηδὲ προφάσει τῆς τῶν ἀδελφῶν ἐπι-
σκέψεώς τε καὶ συντυχίας πολλὰς καὶ συχνὰς ποιεί-
σθαι τὰς ἐκδημίας (ἔστι γὰρ καὶ τοῦτο διαβολικὴ τις
ἐπίνοια, πειρωμένον τοῦ ἔχθρου διὰ (86) τῆς τοιαύ-
της μεθόδου τὸ εὐσταθὲς ἡμῶν καὶ τὸ τεταγμένον
τῆς ζωῆς παραλύειν, καὶ εἰς φιληδονίας καὶ λογισμῶν
ἀκαταστασίας διαφορὸς ἐμβάλλειν)· καθ' ἡσυχίαν
δὲ ἑαυτοῖς ὀμιλοῦντας, διασκέπτεσθαι τε καὶ ἐπαν-
ορθοῦν τὰ τῆς ψυχῆς ἀμαρτήματα. Ὅ γὰρ ἄρτι τὸν
κόσμον τῆ (87) διαθέσει καταλιπὼν, ἀπὸ μὲν τῆς
πρὸς τὰ καλὰ νεύσεως τὸ ἐπαινέτον ἔχει· οὐπω δὲ
τὸ τέλειον τῶν ἀρετῶν κέκτηται· πολλὰκις δὲ οὐδὲ
ἐπιανέηται τὸν τρόπον τῆς αὐτῶν κατορθώσεως,
ἀλλὰ δεῖται, καθ' ἡσυχίαν ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος,
κατιδεῖν τε τὰς ἀτάκτους τῆς ψυχῆς ὁρμὰς καὶ κινή-
σεις, καὶ ταῦταις γενναίως ἀνταγωνίσασθαι, καὶ τοῖς
κρείττοσι λογισμοῖς τὰς ἀταξίας ἐπανορθώσασθαι·
τάξιν γὰρ ψυχῆς ἀρετῆς σύνθεμα. Ὅ τοίνυν δια-
παντός ἐν ἀποδημιαῖς καὶ μεταβάσεσιν ὧν, καὶ ἀεὶ
τὸ τῆς ψυχῆς σύννου καὶ πεπυκνωμένον ῥιπίζων
καὶ διαχέων, καὶ πρὸς τὰς ἠρόνας τοῦ σώματος βλέ-
πειν κατὰ μικρὸν ἐθιζόμενος, πῶς δυνήσεται κατι-
δεῖν (88) ἑαυτὸν, ἢ γνῶναι τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα, ἢ
πρὸς τὸ δέον αὐτὰ μεθαρμόσασθαι, τὴν ψυχὴν ἐπι-
διερεθίζων πρὸς ἐμπαθεῖς διαθέσεις·

2. Χρὴ τοίνυν ἡσυχῆ μένειν τὰ πολλὰ, καὶ καρτε-
ρεῖν ἕκαστον τὴν ἰδίαν καταγωγὴν, ἵνα ἔχη τοῦτο
τῆς εὐσταθείας τῶν τρόπων μαρτύριον (89)· μὴ πάντῃ
μὲν καθεῖρθαι, ἀλλὰ τὰς τε ἀναγκαίας προόδους
εὐπαρρησιαστούς ποιεῖσθαι, ἐν αἷς οὐδὲν τὸ συνειδὸς
ἐπισκῆπτει, καὶ τοὺς βελτίστους τε καὶ ὠφελιμω-
τάτους διὰ πολιτείας ἀκριβείαν τῶν ἀδελφῶν ἐπι-

(84) Sic veteres quatuor libri. Editi μετ' ἐπαρρησίας τοῦ συνειδ.

(85) Codices duo καὶ παντοδαπῆν. Statim codex Colb. εἰ τοῦτο δεήσειεν.

(86) Editi ἐχθροῦ καὶ διὰ. At mss. ἐχθοῦ διὰ.

(87) Editi ἄρτι τὸν δεσμὸν τῆ. Veteres duo libri ἄρτι τόνδε τὸν δεσμὸν, qui reliquit vinculum. Vossii

A sint, et comedunt semel per totam diem : qui cum
ordinate vitam degere stauerint, moderateque ac
prudenter cibum sumant, jure ac merito ubi edendi
tempus advenit, tunc animo religionis libero cor-
pori necessaria suppeditant. Quamobrem convenit
libertatem nostram ab alia conscientia non judi-
cari. Si enim nos cum gratia accipimus, quid pro
iis de quibus gratias agimus, blasphemamur? dum
tenuitatem, cibique vilitatem tanta cum hilaritate
amplectimur, cum quanta ne illi quidem splendi-
dissimum et omnigenum mensæ lautissimæ appa-
ratum. Quod si quispiam ex his, quos dixi, homi-
nibus ob prudentiam ac pietatem notus sit, ha-
beatque in reverentia nostrum vitæ institutum,
eum nostra mensa circumspicere communicare, si
B id usus'poscat, a ratione alienum non est.

553 CAPUT VII

Quod non oportet crebro et temere earedi

1. Atque etiam operæ pretium est, nequaquam
prætextu et visendi fratres, et cum ipsis collo-
quendi, crebro ac frequenter peregrinari. Nam et
hoc diabolicum quoddam inventum est : siquidem
conatur adversarius ejusmodi artificio constantiani
nostram, et vitæ nostræ disciplinam evertere, nos-
que voluptatibus ac variis cogitationum tumulti-
bus implicare. Imo vero nobiscum tacite collo-
quendo, peccata animæ et expendere et emendare
debemus. Qui enim nuper ex animo hunc mundum
dereliquit, ob suam quidem ad bona propensionem
laudandus est : at nondum tamen virtutum assecu-
tus est perfectionem, imo etiam quomodo eas con-
sequi possit, ne cogitavit quidem ; ob idque ei opus
est, præmisso prius sui ipsius tacito examine, inor-
dinatos animi impetus ac motus excutere, hisque
fortiter obluclari, et melioribus consiliis perturba-
tionem sedare ; nam animi ordinatio ac sedatio ar-
gumentum est virtutis. Qui igitur assidue peregrina-
natur, transitque de loco in locum, ac semper
animi attentionem crebramque meditationem ven-
tilat, et effundit, paulatimque assuescit ad corpo-
ris voluptates respicere ; quomodo poterit inspicere
seipsum, aut agnoscere ea quæ se non recte ha-
bent, aut ipsa ad honestum decorumque revocare,
D cum magis ac magis ad vitiosas affectiones ani-
mus illius irritetur?

2. Par est igitur in quiete ut plurimum manere,
et quemlibet in propria sede persistere, ut hoc con-
stantiæ morum testimonium habeat : non tamen
prorsus in cella sua inclusum esse, sed libero, si
propterea nihil conscientia exprobet, necessitate
cogente egredi, et fratres vitæ integritate et opti-
mos et utilissimos invisere, sed ita tamen, ut ex

vetus liber et Colb. ut in contextu, rectius. Ali-
quanto post codex Voss. ἀταξίας ἐπανορθώσασθαι.

(88) Codex Colb. ἢ κατιδεῖν. Nec ita multo infra
idem ms. εἰς τὴν ἰδίαν καταγ.

(89) Veteres duo libri εὐσταθείας τὸν τρόπον μαρ-
τύριον. Haud longe codex Colb. cum Voss. βελτίους
τε καὶ.

utili congressu virtutum capiat exempla : quod A consequetur, si, ut diximus, in prodeundo modus teneatur, nihilque fiat quod reprehendi possit. Sæpe enim insitum etiam animo lædium exeundo dissipatur ; idque in causa est cur iterum veluti convalescamus, ac paululum respiremus, alacriterque ad certamina pro pictate subeunda veniamus. Quod si quis, quod e cella non egrediatur, propterea sentiat de se magnifice, is noverit, se ob rem inanem inflari. Neque enim non exire, ex se laudandum est, aut data occasione exire, potest virum probum aut improbum reddere : sed firmum et immutabile iudicium circa bonum, aut contra levitatem et inconstantiam hominem bonum reddit vel malum. Si quis vero posteaquam bonum in animo firmiter constabiliverit, diuturnaque exercitatione B gubernandorum affectuum experientiam adeptus 554 fuerit, et domitis corporis libidinibus coercuerit tumultus animales, tum demum rationis freno confisus velit frequentius ac crebrius ad ædificandos visitandosque fratres egredi, cum, qui ejusmodi est, ratio ad exeundum potius inducet, ut posita super candelabro lucerna, doctrinæ bonæ lumen impertiat omnibus : si modo confidat posse et sermone et opere seipsam iis quibuscum congrederitur, ceu quamdam virtutum scholam exhibere : et si semetipsum ita muniverit, ut Apostolus dixit : *Ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar* 25.

CAPUT VIII.

Quod ascetis instabilibus confidentia ac libertas loquendi danda non sit : imo vero quod hi vitandi sint.

1. Atque ii etiam vitandi sunt, qui instabiles sunt, et modo ad hos, modo ad illos fratres accedunt, et irrequieto ac vehementi impetu jugiter circumeunt monasteria, et plane spiritualis dilectionis obtentu et nomine, carnis explent voluntates : quorum in animis nulla inest constantia, nulla stabilitas, nulla disciplina, nullus prudentiæ ornatus ; sed potius quidquid curiosum ac pravum est, quidquid refertum est inconstantia et dementia, dolo et simulatione, mendacio et fraudulenta adulatione. Hi enim sunt et lingua imperiti, et ventre intemperantes, et animo semper elati ac

²⁵ I Cor. ix, 27.

(90) Hæc verba, παραδείγματα ἀρετῶν ἐκ τῆς ὠφελίμου συντυχίας λαμβάνοντα, reperiuntur quidem in vulgatis et in ora Regii tertii manu recentiore : sed in reliquis mss. desunt. Ibidem duo mss. ἐμμέτρους μέντοι.

(91) Antiqui duo libri διαλύουσα. Ibidem Vossii vetus liber et alii duo ἐπιβρώσασα. Paulo post codex Voss. προθυμοτέρως προσίεναι.

(92) Unus ms. μέγα φρονεῖ. Mox editi φυσώμενος πράγματι. Regii secundus et quartus φυσιούμενος, melius.

(93) Regius secundus φαῦλον ἀποτελεῖν · ubi vox ὀδὲν supplenda est. Mox codex Voss. pro βεβαίως habet τελείως.

σχέπτεσθαι, παραδείγματα ἀρετῶν ἐκ τῆς ὠφελίμου συντυχίας λαμβάνοντα (90), ἐμμέτρους, ὡς ἐφημεν, καὶ ἀνεπιλήπτους τὰς προόδους ποιοῦμενον. Πελλάκις γὰρ καὶ ἀκηδῖαν ἐγγενομένην τῇ ψυχῇ ἢ πρόδος διαλύσασα (91), πάλιν οἷον ἐπιβρώσαι καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν παρασχούσα, προθύμως προσίεναι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνίσμασι διδωσιν. Εἰ δέ τις ἐπὶ τῷ μὴ προίεναι τοῦ δωματίου μέγα φρονοῖ (92), ἴστω διακένῳ φυσιούμενος πράγματι. Οὐδὲ γὰρ τὸ μὴ προίεναι καθ' ἑαυτὸ καλόν, ἢ τὸ κατὰ καιρὸν προίεναι καλόν ἢ φαῦλον οἶδεν ἐργάζεσθαι · ἀλλ' ἡ περὶ τὸ καλὸν βεβαία καὶ ἀκίνητος κρίσις, ἢ τούναντίον, τὸ εὐμετάθετον σπουδαῖον ἢ φαῦλον ἀποτελεῖ (93). Εἰ δέ τις, τὸ καλὸν τῇ ψυχῇ βεβαίως ἐνιδρυσάμενος, καὶ τῇ χρονίᾳ ἀσκήσει τῆς τῶν παθῶν κυβερνήσεως τὴν ἐμπειρίαν λαβὼν, καὶ δαμάσας μὲν τὰς σωματικὰς ἀκρασίας (94), χαλινώσας δὲ τὰς ψυχικὰς ἀταξίας, θαρρῶν δὲ τῷ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ, συχνωτέρας θέλοι (95) ποιεῖσθαι τὰς προόδους εἰς οἰκοδομήν καὶ ἐπίσχεψιν ἀδελφῶν, τὸν τοιοῦτον καὶ παρορμήσει μᾶλλον ὁ λόγος ἐπὶ τὴν πρόδον, ἕνα, τὴν λύχον ἐπὶ τὴν λυχίαν τιθεῖς, πᾶσι τὸ φῶς τῆς τῶν καλῶν καθηγήσεως χορηγήσῃ · μόνον εἶγε θαρροῖ (96), ὡς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ διδασκαλεῖον ἀρετῶν ἑαυτὸν δυνήσεται τοῖς συντυχάνουσι παρέχειν · καὶ οὕτως ἐξασφαλίσαιτο ἑαυτὸν, καθὼς ὁ Ἀπόστολος εἶρηκε · *Μὴ πῶς, ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένημι*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

C "Οτι οὐ χρὴ τοῖς ἀστατοῦσι τῶν ἀσκητῶν μεταδιδόναι θάρρους καὶ παρρησίας, ἀλλὰ καὶ τούτους φυλάττεσθαι.

1. Φυλάττεσθαι μέντοι προσήκει καὶ τοὺς ἀστατοῦντας, καὶ ἄλλοτε πρὸς ἄλλους τῶν ἀδελφῶν (97) μεταβαίνοντας, καὶ ἀπίστοις καὶ ἀνευδότοις ὁρμαῖς διαπαντὸς περινοστοῦντας τὰ μοναστήρια, καὶ προφάσει δὴθεν πνευματικῆς ἀγάπης τὰ τῆς σαρκὸς ἐκπληροῦντας θελήματα · οὐδὲν βέβαιον, οὐδὲ ἰδρυμένον, οὐδὲ εὐτακτον, οὐδὲ συνέσει κεκοσμημένον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχοντας, ἀλλὰ πᾶν ὃ τι περιεργον καὶ κακότητες, ρεμβασμοῦ καὶ ἀλογιστίας πεπληρωμένον, δόλου καὶ ὑποκρίσεως, ψευδολογίας καὶ ἀπατηλῆς κολακείας. Οὗτοι γλώσσαν (98) μὲν ἀπαίδευτοι, γαστέρα δὲ ἀκρατεῖς, ψυχὴν δὲ διαπαντὸς ἐπετρω-

D (94) Sic mss. tres præter Voss. Vox ἀκρασίας deeral in vulgatis.

(95) Codex Colb. συχνωτέρας θέλει. Alius θέλοι. Alius θέλει.

(96) Vossii vetus liber θαρροῖ ἑαυτῷ. Nec ita multo post duo mss. οὕτως ἐξασφαλίσαιτο.

(97) Veteres duo libri καὶ ἀπίοντας ἄλλοτε πρὸς ἄλλους τῶν ἀδελφῶν, καί, etc.

(98) Unus ms. et editi Οὗτοι γλώσση. At mss. tres γλώσσαν. Aliquanto post unus ms. cum Voss. ψυχῇ δὲ διαπ. Ibidem codex Colb. ἀνεπετρωμένοι. Rursus in eodem loco idem ms. Colb. ὀπιζομένους λογισμούς.

μένοι καὶ ῥιπιζόμενοι, λογισμοὺς κατὰ τὴν πτῆσιν A τῶν νυκτερίδων ἔχοντες, οὐδαμοῦ πρὸς τὸ εὐθύ (99) βλέποντας, ἀλλὰ σχολιὰ καὶ εὐμετάτρεπτα πετομέ- νους· ἄλλο παρὰ τὰς πρώτας ὁρμάς ὑποφαίνοντας, καὶ πρὸς ἕτερον τῷ εὐμεταβόλῳ τῆς γνώμης παρὰ δόξαν πᾶσαν φερομένους, πολλὰ ἔσποντας, καὶ οὐδὲν προβαίνοντας.

2. Ἐοίκασι δὲ καὶ τῶν ὑπόζυγων τοῖς περὶ τὰς μύλας ἐλαυνομένοις, ἃ πολλὰ βαδίζοντα ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀεὶ τόπον εὐρίσκεται· καὶ τὸ μὲν σῶμα κόπτεται (1), τὸ δὲ βραχὺ χωρίον οὐδαμῶς ὑπερβαίνει· οὕτω κά- κεινοι, διαπαντὸς περὶ τὰ πάθη τοῦ σώματος ἰλυ- σπώμενοι, οὐδὲν ἐπὶ τὸ πνευματικὸν ὕψος προκό- πτουσι· τρέχουσι δὲ κύκλον ἀπέραντον ταῖς τοῦ σώ- ματος ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ἀεὶ συνδονούμενοι (2), καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰ αὐτὰ πάλιν φερόμενοι, καὶ B τῆς πονηρᾶς δουλείας οὐκ ἀφέμενοι διὰ τὴν τῆς προαιρέσεως μοχθηρίαν. Οὗτοι, τὸ σχῆμα τοῦ προ- θάτου τῶν ὁράντων δέλεαρ προβαλλόμενοι, ἔνδον τὴν λίχνον (3) καὶ κακοήθη καὶ ὑπουλον ἀλώπεκα κρύ- πτουσι, πολλοὺς δὲ καὶ παρατρέπειν ἐπὶ τὴν ἴσῃν κακίαν σπουδάζουσιν· ὅσοι κυβερνήσεως λογισμοῦ ἀμοιροῦντες, καὶ τῷ καλῶς καὶ κακῶς ἀγοντι ῥαδίως προστιθενται, τοῦτο καλὸν νομίσαντες, ὅπερ ἂν τις ἢ ὀρθῶς, ἢ πιθανῶς ὑφηγήσεται. Καὶ τοὺτους τοῖνον πρὸς τὸ οἰκειὸν καθέλκειν σπουδάζουσι βάραθρον, τὴν διαστροφὴν αὐτῶν (4) οἰκειὰν ἀπολογίαν εἶναι νομί- ζοντες, καὶ τὴν ἔταιρίαν τῆς πονηρίας τῶν ἐγκλη- μάτων ἐλάττωσιν. Τούτους οὖν ἐκ παντὸς τρόπου προσήκει φυλάττεσθαι, ὡς ἂν μήτ' ἄλλους βλάψαι ἐν C τῇ τοῦ ψυχικοῦ λοιμοῦ μεταδόσει, καὶ αὐτοὶ πάν- τοθεν εἰργόμενοι, ὥφ' ἑοῦν πρὸς τὸ καλὸν ἐπιστρέ- ψωσι, παιδαγωγὸν τὴν αἰσχύνην λαμβάνοντες, καὶ τὴν τῶν σπουδαίων ἀπαστροφὴν νοουθεσίαν εἰς τὴν τῆς κακίας ἀπαλλαγὴν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἐδίδαξε, λέγων περὶ τῶν μηδὲν ἐργαζομένων ἀλλὰ περιεργαζομένων· *Τούτων, φησὶ, σημειούσθε, καὶ μὴ συναναμίγνησθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῆ.*

ventilati, quorum cogitationes vespertilionum vo- lantum imitantur, nusquam ad rectum spectantes, sed oblique ac perverse volantes : quippe qui primo impetu aliud præ se ferant, sed mox mentis instabilitate ad aliud ferantur præter opinionem omnem, repentes non parum, at nullo modo pro- gredientes.

2. Quin etiam similes sunt jumentis, quæ circa molas acta multum conficiunt itineris, et tamen eodem in loco semper reperiuntur, et corpore defatigato, ipsa tamen ultra exigui loci spatium non progrediuntur : sic illi quoque, jugiter in corporis libidibus volutati, nullo modo ad spiri- tualem altitudinem procedunt : quin potius conficiunt circulum interminatum, ut qui semper una cum corporis concupiscentiis ac voluptatibus cir- cumagantur, rursusque ferantur ex iisdem in ead- em, nec a mala servitute liberentur, ob volunta- tis suæ pravitatem. Hi ob intuentium oculos posito habitu ovillo quasi illicio quodam, intus gulosam malignamque et subdolan vulpem occultant, multosque in eandem quoque nequitiam impellere conantur : qui cum rationis clavo destituuntur, facile sive bono sive malo ductori morem gerunt ; et quicquid a quovis aut 555 recte aut proba- biliter sibi propositum est, id ab ipsis habetur bonum. Itaque hos quoque student trahere in suam ipsorum perniciem, rati eorum nequitiam ; suam ipsorum defensionem esse, pravitatisque societatem, imminutionem criminum. Hi igitur sunt omnino fugiendi, ut ne communicata animæ peste noceant aliis, sed hi ipsi undelibet coerciti sero saltem ad bonum convertantur, pudore in illis pædagogii vices explente, atque virorum pro- borum odio ipsos de nequitia fuga admonente. Hoc enim docuit et Paulus, loquens de iis qui operi nulli incumbunt, sed agunt curiose : *Hunc, inquit, notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur* 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

CAPUT IX.

Ἔστι κλήρου ἢ προστασίας ἀδελφῶν οὐδαμῶς ἐφίεσθαι προσήκει τὸν ἀσκητήν.

Quod non convenit, ut asceta cupiat unquam ingredi in clerum, aut fratribus præfici.

Κλήρου μέντοι, ἢ προστασίας ἀδελφῶν ἐφίεσθαι τὸν ἀσκητὴν οὐδαμῶς προσήκει (5). Διαβολικὸν γὰρ τὸ νόσημα, καὶ φιλαρχίας τὸ ἐγκλημα· ὅπερ τῆς ἀνω- τάτω τοῦ διαβόλου πονηρίας (6) τὸ γνῶρισμα. Κάκει- νος γὰρ ὑπὸ τούτου τοῦ πάθους εἰς τὸ τῆς ὑπερηγα-

Cæterum nequaquam convenit, ut asceta cupiat unquam ingredi in clerum, aut fratribus præfici. Nam diabolica ista pestis est, labesque libidinis dominandi : quæ res summæ diaboli nequitia in- signe est. Nam et ille ab hoc vitio præceptus actus

36 II Thess. iii, 14.

(99) Reg. tertius et editi πρὸς τὸ εὐθέως. Alii mss. εὐθύ. Nec ita multo infra editi ἀλλὰ παρὰ, *verum, sed*. Veteres duo libri ἄλλα, *alia*. Alii duo præter Voss. ἄλλο, *aliud*. Subinde Colb. δόξαν ἄπασαν.

σφωὶ λογισμῶν.
(4) Codex Voss. et Colbertinus τὴν διαστροφὴν αὐτῶν, et ita quoque habent Regii duo codices emendati. Reg. quartus et editi τῆς διαστροφῆς αὐ- τῶν, haud recte. Mox duo mss. ἄλλους βλάψαιεν ἐν. Subinde codex Colb. πρὸς τὸ καλὸν ἐπιστρέφοντες.

(1) Codex Colb. et Reg. tertius emendatus per- inde ut editi κόπτεται. Alii tres mss. κόπτουσι.

(5) Vossii vetus liber οὐδαμῶς προσήκον. Ibidem idem ms. cum Colb. γὰρ ἔστι τὸ νόσημα.

(2) Editio Veneta et tres mss. συνδονούμενοι. Reg. quartus συνδιατιθέμενοι. Editiones Paris. et Basil. συνδονούμενοι.

(6) Codex Colb. διαβόλου πολιτείας. Mox duo mss. et editi εἰς τὸ περιφανὲς κατενέχεται, *in ruinam conspicuam delapsus est*. Regii secundus et quartus ut in contextu, melius.

(3) Vossii vetus liber τὴν λίχνον. Anquanto post duo mss. πολλοὺς δὲ καὶ. Alii mss. et editi πολλοὺς τε καὶ. Subinde codex Colb. cum Voss. κυβερνή-

est in superbiam lapsus : qui autem hoc morbo A
corripitur, perinde atque ille ægrotat. Deinde vero
quos occupat morbus ille, eos invidios, contentio-
sos, accusatores, impudentes, calumniatores, ag-
sentatores, molitores, et præter decorum humiles,
illiberales, arrogantes, ac innumeris turbis refer-
tos efficit. Invidet enim qui ejusmodi est, viris
claris, eosque calumniatur : imo etiam plerumque
eorum mortem exoptabit, ut, hominibus qui ad
opus idonei sunt, deficientibus, suffragia ad se
devolvantur. Itidem penes quos est sortitio electio-
que, iis adulabatur, ob idque habebit animum
servilem : at vero adversus inferiores, si adver-
sentur, superbe ac insolenter invehitur. Dolos
igitur consuet, turbis ac suspicionibus innumeris
futurus est obnoxius, animique dissolvit tran- B
quillitatem, prætereque Deus pacis fugabitur,
utpote cui locus non sit quiescendi. Cognito itaque
detrimento, hanc absurdam cupidinem fugiamus.
Quod si Deus aliquando eligat quempiam ad ejus-
modi munera, novit, cum sit industrius ac sagax,
quemadmodum ipsum etiam præstiturus sit di-
gnum : nos autem conscii esse debemus nobis-
metipsis, nunquam nos aliquid tale appetivisse,
neque ullo modo ejusmodi desiderium in animo
est, et facit, ut a bonis excidamus.

CAPUT X.

556 *Quod non convenit bona æmulari, vanæ gloria
causa.*

1. Fugienda est quam maxime inanis gloria,
quæ nos non ante labores a suscipiendo labore
deterret (siquidem levius hoc esset malum), sed
coronis spoliat post labores. Est autem difficilis
expugnata illa salutis nostræ insidiatrix, cum
locet nobis insidias vel in ipsis cæli orbibus,
virtutesque, quarum caudex ad cælum usque
pertingit, dejicere ac deturbare contendat. Ubi
enim viderit pietatis mercatorem omnigenis vir-
tutum mercibus onerariam mentis navem imple-
visse, tunc excitata sua tempestate, evertere ac
submergere navem conatur. Cum enim mentem
ejus, qui ad regnum supernum navigat, eo ad-
duxit, ut ad infernas res et ad glorias humanas
respiciat, tum demum omnibus animæ divitiis ceu
flatu repentino dissipatis, fundamentisque virtu-
tum in terram dejectis, labores ad cælum usque
porrectos diruit ; quandoquidem facit ut merce-
dem ab hominibus ob exantlatos labores exposca-
mus nos, quos tamen oportebat ad Deum solum
respicere, eique nostra recte facta recondere, ab
illo solo pro merito præmia accipere. Nos vero,
quoniam malumus ob hominum gloriam bona

(7) Codex Voss. κατά τὸ μὴ προσήκον. Aliquanto
post ms. Colb. μυρίων παραχῶν.

(8) Regii secundus et quartus θρασυνεῖται, *insolenter se geret*. Ibidem codex Colb. δὲ καί.

(9) Regii duo codices ψηφίσεται... ὅπως καὶ προ-
ἄξιον τὸν ἄξιον, *eum qui dignus est, promovabit*. Nec
ita multo infra codex Colb. περὶ τῶν τοιοῦτων.

νίας κατενήνεκται πτώμα· καὶ ὁ τούτῳ τῷ πάθει
κρατούμενος τὰ ἴσα ἐκείνῳ νοσεῖ. Ἐπειτα δὲ καὶ
βασκανοῦς, καὶ φιλονεικοῦς, καὶ κατηγόρους, καὶ
ἀναίτιχύντους, καὶ διαδόλους, καὶ κόλακας, καὶ κατα-
σκευαστάς, καὶ παρὰ τὸ προσήκον (7) ταπεινοῦς, καὶ
δουλοπρεπεῖς, καὶ ἀλαζόνας, καὶ μυρίας παραχῆς
γέμοντας, τοῦτο τὸ πάθος τοὺς ἐαλωκότας ἐργά-
ζεται. Ὁ γὰρ τοιοῦτος βασκαίνει τοὺς ἀξίους, καὶ
διαβάλλει τοὺς αὐτοῦς· εὐξεται δὲ πολλαῖς αὐτῶν καὶ
τὸν θάνατον, ὡς ἀπορία τῶν πρὸς τὸ ἔργον ἐπιτη-
δεῖων ἐπ' αὐτὸν τὰς ψήφους ἐλθεῖν. Κολακεύσει τε
ποὺς δοῦναι κυρίου τὸν κλῆρον, καὶ διὰ τοῦτο δου-
λοπρεπὴς ἔσται· θρασυνεῖται (8) δὲ κατὰ τῶν ἐλαττώ-
νων, εἰ ἀντιπίπτειεν. Δόλους οὖν συρράψει· παραχῆς
καὶ ὑπονοίας μυρίας ἔξει· καὶ τὴν γαλήνην τῆς
ψυχῆς καταλύσει· καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἀπελα-
θήσεται, οὐκ ἔχων ὅπου προσαναπαύσεται. Γινώσκεις
οὖν τὴν ζημίαν, φύγομεν τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἄτοπον.
Εἰ δέ που θεὸς τινα πρὸς τὰ τοιαῦτα ψηφίσαιτο,
οἶδεν ὁ εὐμήχανος ὅπως καὶ παρέξει τὸν ἄξιον (9)·
ἡμῶν μηδαμῶς συνειδῶτων ἑαυτοῖς ἐσπουδακῶς περὶ
τὸ τοιοῦτον, ἢ ὅλως τὴν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ ψυχῇ πε-
ριέχειν. Νόσημα γὰρ καὶ τοῦτο ψυχῆς χαλεπώτατον,
καὶ ἐκπτώσις τῶν καλῶν.

habuisse. Nam et hic animæ morbus ravissimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

*Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς κενοδοξίαν βλέποντα ζηλοῦν
τὰ καλά.*

1. Κενοδοξίαν ὅτι μάλιστα φεύγειν προσήκει· τη-
οὐ πρὸ τῶν πόνων τοῦ πονεῖν ἀφιστῶσαν (ἦν γὰρ ἂν
τὸ κακὸν ἔλαττον), ἀλλὰ μετὰ τοὺς πόνους τῶν στε-
φάνων ἀποσυλῶσαν, τὴν δυσάλωτον τῆς ἡμετέρας
σωτηρίας ἐπιβόλῳ, τὴν πρὸς ταῖς οὐρανίαις ἀφίσ-
τοὺς καθ' ἡμῶν λόγους ἰδρύουσαν, καὶ τὰς μέ-
χρις (10) οὐρανῶν στελεγωθείσας ἀρετὰς καταβα-
λεῖν φιλονεικοῦσαν. Ἐπειδὴν γὰρ ἴδῃ τὸν τῆς εὐσε-
θείας ἔμπορον παντοδαποῖς ἀγωγίμοις ἀρετῶν τὴν
φορτίδα τῆς διανοίας πληρώσαντα, τότε, τὴν ἐαυτῆς
καταιγίδα κινήσασα, περιτρέπειν καὶ ὑποβρούχιον
ἄγειν τὸ σκάφος διαγωνίζεται. Τὴν γὰρ διάνοιαν
τοῦ τῆς ἄνω βασιλείας πλωτῆρος πρὸς τὰ κάτω καί-
τὰς ἀνθρωπίνους δόξας ὀρᾶν ἀναπέισασα, ἅπαντα τὸν
D πλοῦτον τῆς ψυχῆς ἀφινίδιον ἐξεφύσησε, καὶ τοὺς
θεμελίου τῶν ἀρετῶν ὑποσύρασα ἐπὶ γῆν, οὐρανο-
μήκεις πόνους κατήνεγκε, τὸν ἐπὶ τοῖς πεπονημέ-
νοις μισθὸν παρὰ ἀνθρώπων (11) αἰτεῖσθαι παρα-
σκευάσασα, οὓς εἶδει πρὸς τὸν θεὸν μόνον βλέπον-
τας, καὶ τούτῳ τὰ ἡμέτερα κατορθώματα ταμιεύον-
τας, παρ' ἐκείνου μόνου ἀξίως κομιζέσθαι. Ἡμεῖς
δὲ, τοῦ διὰ θεὸν ἐσπουδακῆναι τὰ καλά τὸ διὰ ἀν-
θρώπων δόξαν ἐνεργεῖν προτιμήσαντες, παρ' ἐκείνων

(10) Veteres aliquot nori καὶ τὰς μέχρῃς. Deest
articulus in vulgatis. Mox Reg. primus ἀρετὰς κα-
ταβάλλειν.

(11) Unus ms. et editi παρὰ ἀνθρώποις. Alii duo
mss. cum Voss. ἀνθρώπων. Aliquanto post duo
mss. κατορθώματα ταμιεύσαντας.

τε τὸν (12) διάκονον τῆς εὐφημίας μισθὸν ἀπαιτοῦντες, εἰκότως καὶ δικαίως τῶν θεῶν ἀμοιβῶν ἀποπίπτομεν, οὐ τῷ Θεῷ πονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώποις ἑαυτοῦς ἐργατεύοντες· παρ' ὧν τὴν ζημίαν τῶν μισθῶν ἀντὶ μισθῶν κομιζόμενοι, τί καὶ παρὰ Θεοῦ ἀπαιτήσωμεν, ᾧ οὐδὲν ἐργάσασθαι προειλόμεθα; Καὶ ὅτι τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ἄκουσον τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου λέγοντος, περὶ τῶν διὰ ἀνθρώπους τὰ κατὰ δρώντων· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

2. Φύγωμεν οὖν κενοδοξίαν, τὸν γλυκὺν σκυλευτὴν τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, τὸν ἥδυν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πολέμιον, τὸν σῆτα τῶν ἀρετῶν, τὸν μεθ' ἡδονῆς τὰ ἡμετέρα καλὰ ληιζόμενον, τὸν μέλιτι χρίσαντα (13) τῆς οἰκείας ἀπάτης τὸ δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων τὴν ὀλεθρίαν ὀρέγοντα κύλικα, ἵνα, οἶμαι, τοῦ πάθους ἐμφορηθῶσιν ἀπλήστως. Γλυκὺ γὰρ ἀνθρωπίνη δόξα τοῖς ἀπαιδέυτοις. Ἄλλως δὲ καὶ κρίσεως ὀρθῆς εὐκόλως ἀμαρτάνειν τοὺς ἀλόγους παρασκευάζει. Ὁ γὰρ ταύτης ἐφρέμενος τὰς μὲν οἰκείας κρίσεις κατέλυσε (14)· τοῦτο δὲ νενομίκε τίμιον, ὅπερ ἂν παρὰ τῶν προστυχόντων θαυμάζηται. Ὡς, εἴγε, πονηροὶ ὄντες ἢ ἀλόγιστοι, θαυμάζοιεν τὰ κακὰ, τοῦτο δράσει πάντες ὁ ἐπαινούμενος, ὅπερ τοὺς κριτὰς τῶν οἰκείων ἐπιτηδευμάτων καλὸν ὑπειληφέναι νενομίκεν· ὡς εἶναι τὴν κενοδοξίαν οὐ μόνον καθαιρέτιν (15) τῶν καλῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν ὁδηγόν. Διὸ δὴ προσήκει, πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν βλέποντας τὸν τοῦ ὀρθοῦ λόγου καθηγητὴν, ταύτη βαδίζειν (16), ἥπερ ἂν ὁ Θεὸς ὑφηγήται· κἀν ἐπαινώσι (17) τινες τὴν τοιαύτην ὁδὸν, μὴ μέγα τιθέναι τὸν ἐκείνων ἔπαινον, πρὸς τὸν ἀνωθεν ἐπαινέτην ὄντωντας, συγχαίρειν δὲ μόνον αὐτοῖς τῆς ὀρθῆς περὶ τὰ κατὰ κρίσεως· κἀν ψέγωσιν ἑτέροις, μηδαμῶς καταδύεσθαι, ταλανίζειν δὲ ἐκείνους τοὺς ὀρθῆς κρίσεως ἀμοιροῦντας, καὶ σκότος διανοίας τὸ δεινότατον ὑπομένοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ εὐκαιρίας λόγων.

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ κεφαλαῖωδη τῶν κατορθωμάτων, ὅπερ οὐ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς οἰκείας ἀρετῆς διηγόρευται, πρὸς δὲ τὸ μέτρον τῆς ἡμετέρας δυνατόμεως· τὰς μέντοιγε καθεξῆς ἀρετὰς, ὅσαι τὸ πρόχειρον ἦθος ἐπικοσμοῦσι, ῥάδιον οἶμαι κατιδεῖν ἅπασιν, ὅσον λόγων εὐκαιρίαν καὶ πρὸς τὸ χρῆσιμον προφοράν. Χρῆσιμον δ' ἂν εἴη ἢ τὸ περὶ ἀρετῆς ἐν

¹⁷ Matth. vi, 5.

(12) Veteres duo libri ἐκείνων τε τόν. Alii duo ἐκείνων δὲ τόν. Editi ἐκείνων τόν. Ibidem Regii secundus et quartus δικαιοῦ τῆς εὐφημίας.

(13) Reg. quartus μέλιτι χρίσαντα, et ita quoque scriptum invenitur in Reg. secundo, sed secunda duntaxat manu. Alius ms. et editi χρώσαντα, non ita recte.

(14) Editi καταλύσειεν. Unus ms. καταλύσει. Alii tres præter Voss. κατέλυσε.

(15) Codex Colb. et Reg. quartus μόνον καθαιρέ-

A opera peragere, quam eis Dei causa incunbere, idcirco inani laudis mercede ab illis efflagitata, jure ac merito excidimus a divinis remunerationibus, non laborantes Deo, sed hominibus nosmetipsos operarios locantes : a quibus si semel præmiorum jacturam pro præmiis receperimus, quid jam a Deo exposcere possumus, cujus gratia nihil unquam agendum nobis proposuimus? Id autem verum esse disce ex sacro Evangelio, quod de iis qui hominum ergo faciunt bona, ait : *Amem dico vobis, recipiunt mercedem suam* ¹⁷.

2. Agedum fugiamus vanam gloriam, dulcem illum spiritualium divitiarum prædonem, jucundum animarum nostrarum hostem, virtutum tinēam, non injucunde bona nostra diripientem : quæ fraudis suæ venenum melle illint, porrigitque exitiosum poculum mentibus hominum, ut hoc vitio, opinor, inexplebiliter imbuantur. Nam dulce quiddam est imperitis humana gloria. Accedit etiam, quod quos subegit, eos nullo negotio a recto judicio inducat in errorem. Qui enim illius tenetur desiderio, is ut evertit sua cogitata ac judicia, ita quidquid plebeculæ est admirationi, id existimat exitium. Quo fit ut si pravi quidam sicut aut temerarii qui quæ mala sunt admirentur, necessario ea quæ a studiosorum suorum judicibus in bonis poni crediderit, facturus sit, qui laudari se cupit ; sic, ut inanis **557** gloria non exstirpet modo bonas actiones, sed ad malas etiam conducat. Par est igitur oculis in rectam rationem et in Deum rectæ rationis moderatorem conjectis, hoc itineris ingredi, quo Deus præit duciturque. Sive autem laudent nonnulli hujusmodi viam, non oportet eorum laudem magni facere, erectis in supernum laudatorem oculis, sed ipsis duntaxat de recto circa bona judicio gratulari : sive vituperent alii, nequaquam convenit regredi, at misereri eorum, quod veri judicii sunt expertes, et in gravissimis mentis tenebris jaceant.

CAPUT XI.

De idoneo ad loquendum tempore.

Hæc quidem præcipua sunt officia, quæ non pro suæ præstantiæ magnitudine, sed pro modo facultatis nostræ explicata sunt : quæ vero sequuntur virtutes, quæ vulgares mores exornant, eæ, opinor, facile in omnium veniunt conspectum, velut est loquendi opportunitas, et utilis verborum prolatio. Utile autem fuerit, aut de virtute opportune

τιν, et ita quoque habent alii duo mss., sed solum secunda manu. Nec audiendus Combessius, qui legi ait in suis codicibus, *καθαίρετον*, cum et in his quoque scriptum sit *καθαιρέτιν*. Editio Paris. *καθαιρέτην*. Mox unus ms. *ἀλλὰ γὰρ καὶ*.

(16) Codex Colb. *ταύτην βαδίζειν* ἔν.

(17) Veteres aliquot libri *ἐπαινῶσι*. Editi *ἐπαινῶσι*. Nec ita multo post codex Colb. *μὴ μέγα τιθεσθαι*. Reg. primus et Voss. *μὴ μετατίθεσθαι*, corrupte.

disserere, aut necessitate instante ac urgente A verba facere, aut etiam omnino loqui ad audientium ædificationem ; reliquos vero sermones velut superfluos ac vanos reprobare.

CAPUT XII.

Quod non convenit ascetam facietas sectari.

Operæ pretium est abstinere a facietis omnibus. Contingit enim plerumque, ut qui talibus occupantur, a recta ratione aberrant, animo effundente se ad risum movendū, et prudentiæ cogitationem ac vim destruente. Sæpe autem hoc malum sensim procedens, postremo desinit in verborum obscenitatem et in extremas ineptias, adeo ut animi vigilantia, ejusque in facietas diffusio nunquam simul cohæreant. Quod si opus aliquando fuerit B oblectamento verborum ut tristitia paululum remittatur, sit sermo vester refertus spirituali lepore, et evangelico sale conditus ; ut gratum interni cujusdam ac sapientis exhibeat odorem, dupliciterque auditorem exhilaret, et animi relaxatione, et prudentiæ gratia.

CAPUT XIII.

De mansuetudine, et quomodo charitas constituatur.

Oportet ascetam quam maxime plenum esse mansuetudine, quandoquidem spiritus mansuetudinis vel particeps jam factus est, vel fieri se participem cupit. Convenit autem hospitem hujus ei, qui hospitio excipitur, 558 similem esse. Quod C si opus etiam aliquando fuerit indignatione adversus socordem, qui scilicet sit nobis subditus, ratione temperetur indignatio. Etenim ut homicidæ gladii utuntur, ita utuntur et medici. Verum illi, quod ex ira et crudelitate ensem in manus sumunt, patrant facinora omnium scelestissima, cum eos qui ejusdem generis sunt, interimant : h. v. vero, quod ratione gladium admovent, maximam hinc afferunt utilitatem : quippe qui periclitantibus salutem conferant. Hunc ad modum et cui novit cum ratione indignari, ei magnopere prodest, cui indignatus est, cum ejus segnitiam, aut nequitiam corrigat : qui vero iræ vitio victus est, nihil peragit sani. Quod autem et eos qui mansuetudinem excolunt, deceat opportuna indignatio, hinc planum perspicuumque efficitur. D Moses enim qui hominum omnium mansuetissimus fuisse perhibetur ³⁸, ubi ita temporis ratio poscere visa est, indignatus est, eoque processit concitationis, ut finierit indignationem tribulium ³⁹ Num. xii, 3.

(18) Editi ἢ πρὸς τὴν. At duo mss. ἢ τὸ πρὸς τὴν.

(19) Reg. tertius et editi πρὸς εὐτραπέλιαν. Alii tres mss. πρὸς εὐτραπέλιαν. Aliquanto post unus ms. perinde ut editi πολλούς γάρ. Alii duo πολλὰ γάρ.

(20) Codex Colb. τῆς ἔνδον. Haud longe aliquot mss. εὐφραίνῃ. Editi εὐφραίνε.

(21) Veteres duo libri simpliciter καὶ τίνα τρόπον συνίσταται. Aliquanto post tres mss. præter Voss.

καιρῷ διαλέγεσθαι, ἢ τὸ πρὸς τὴν (18) ἐνεστῶσαν καὶ κατεπέλιουσαν χρείαν τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἢ καὶ ὅλως πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων οἰκονομὴν τοὺς δὲ λοιποὺς ὡς περιτετοὺς καὶ ἀνωφελεῖς παρατεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ὅτι οὐ χρὴ πρὸς εὐτραπέλιαν (19) βλέπειν τὸν ἀσκητὴν.

Εὐτραπέλιαν ἀπάσης ἀπέχεσθαι προσήκει. Πολλὰ γὰρ συμβαίνει τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαμαρτάνειν, τῆς ψυχῆς πρὸς γελουασμὸν διαχεομένης, καὶ τὸ τῆς φρονήσεως συνόνου καὶ πεπυκνωμένον καταλυούσης. Πολλάκις δὲ τὸ κακὸν ὁδῶν βαδίζον καὶ εἰς ἀσχρολογίαν καὶ ἀπειρίαν τὴν ἐσχάτην κατέλυσεν, ὡς μὴ συμβαίνειν καταταυτὸν ψυχῆς νῆψιν καὶ εὐτραπέλιαν διάχρυσιν. Εἰ δὲ B που καὶ δέοι, ὥστε μικρὸν ὑπανεῖναι τὸ σκυθρωπὸν, διὰ τῶν λόγων φαιδρύνεσθαι, ἔστω ὁ λόγος ὑμῶν χάριτος γέμων πνευματικῆς, καὶ τῷ εὐαγγελικῷ ἅλατι ἡρτυμένους, ἵνα τῆς ἐνδοθεν (20) σοφῆς οἰκονομίας τὴν εὐδωδιαν ἐπιφέρηται, καὶ διπλῶς εὐφραίνῃ τὸν ἀκρατὴν, τῇ τε ἀνέσει τῇ τε τῆς συνέσεως χάριτι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ πραότητος, καὶ τίνα τρόπον ἀγάπη συνίσταται (21).

Πραότητος δεῖ ὅτι μάλιστα ἐμπλεον εἶναι τὸν ἀσκητὴν· ἐπειδὴ τοῦ πνεύματος τῆς πραότητος ἢ μετέσχηκεν, ἢ μετασχεῖν ἐφίεται. Καὶ προσήκει τὸν τούτου ξενιστὴν τῷ ξενιζομένῳ προσεικέναι. Εἰ δὲ C που καὶ ἀγανακτήσεως δέοι κατὰ τοῦ βαθμοῦντος ὑφ' ἡμῖν δηλαδὴ τεταγμένου, ἔστω λογισμῷ κέκραμένη ἢ ἀγανάκτησις. Καὶ γὰρ ξίφεισι κέχρηται μὲν καὶ ἀνδροφόνοι, κέχρηται δὲ καὶ λατρῶν παῖδες. Ἄλλ' οἱ μὲν, ἐπειδὴ ὀργῇ καὶ ὠμότητι τὸ ξίφος διαχειρίζονται, τὰ πάντων ἀτοπώτατα δρῶσι, τοὺς ὀμογενεῖς διαχωρίζουσι· οἱ δὲ, ἐπειδὴ λογισμῷ πρὸς τὴν διὰ ξίφους (22) ἐνέργειαν ἀφικνοῦνται, τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ὠφελοῦσι· τοὺς γὰρ κινδυνεύοντας περισώζουσιν. Οὕτω καὶ ὁ σὺν λόγῳ διαγανακτεῖν ἐγνωκῶς ὤνησε τὰ (23) μεγάλα τοῦτον, καθ' οὗ ἐποίησας τὴν ἀγανάκτησιν, βαθύμιαν ἢ πονηρίαν ἐπανορθούμενος· ὁ δὲ ὀργῆς πάθει κεκραττημένος οὐδὲν ὕγιες ἀπεργάζεται. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς πραότητος (24) ἐπιμελουμένοις πρέπει ἢ εὐκαιρος ἀγανάκτησις, δηλον ἐντεῦθεν. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς, πρῶτατος πάντων ἀνθρώπων μαρτυρηθεὶς, τοῦ καιροῦ καλοῦντος, διεγανακτήσας, καὶ εἰς τοσοῦτον προὔθη (25) κινήσεως, ὥστε φόνῳ τῶν ὁμοφύλων ὄρσαι τὴν ἀγανάκτησιν· τοῦτο μὲν, ἦνίκα τὸν μόσχον ἐτέκτανον, τοῦτο δὲ, ὅποτε τῷ Βεελζεβούρ ἐμίανθησαν. Ὅτε

ἢ μετέσχηκεν. Alius ms. et editi μετέσχεον.

(22) Codex Colb. διὰ ξίφους.

(23) Veteres quatuor libri cum Voss. ὤνησε τὰ.

Editi εὐώνησε. Mox codex Colb. καθ' οὗ ποιεῖται.

(24) Unus ms. et editi καὶ τῆς πραότητος. Alii tres καὶ τοῖς πρ.

(25) Editi προὔθη. At mss. quatuor προὔθη. Statius codex Colb. ἐτέκταναν.

ἐνι, καὶ πρῶτον ὄντα, σὺν λόγῳ διαθερμαίνεσθαι, καὶ ἅ τὸ τῆς πραότητος μὴ διαφθεῖρειν καλόν. Τὸ δὲ ἀκίνητον μένειν, ἢ δεόντως μὴ ἀγανακτεῖν (26), ἀργίας τῆς φύσεως, οὐ πραότητος ἂν εἴη. Τῆ δὲ πραότητι πέφυκε πως καὶ τὸ ἀνεξίκακον ἐπεσθαι. Πραότης γὰρ ἀνεξίκακίας μήτηρ. Οὐδὲν δὲ ἦττον τοῖς κατὰ ἀλήθειαν πραέσιν, ἀλλὰ μὴ βαρύτερι πεπληγμένοις (27) τὸ ἦθος, καὶ τὸ χρηστὸν συγκέκραται. Χρηστότης γὰρ ὕλη πραότητος. Ταῦτα δὲ, συγκιρνώμενα ἀλλήλοις καὶ συνειθέμενα, τὸ κράτιστον τῶν ἀρετῶν τὴν ἀγάπην ἀποτελεῖ.

Enim mansuetudinis materia benignitas est. Hæc autem inter se permista ac conjuncta, præstantissimam virtutum charitatem efficiunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ φρονήσεως.

Πάντων μέντοι τῶν πραττομένων φρόνησιν ἡγεῖσθαι προσήκει. Φρονήσεως γὰρ ὄχι παν ὅ τι, κἴν καλὸν εἶναι δοκῆ, εἰς κακίαν διὰ τῆς ἀκαιρίας καὶ τῆς ἀμετρίας μετέπεσε. Λόγου δὲ καὶ φρονήσεως τοῖς ἀγαθοῖς τὸν καιρὸν καὶ τὸ μέτρον ὀρίζοντος, θαυμαστόν τι τὸ τῆς χρήσεως αὐτῶν κέρδος τοῖς τε διδοῦσι καὶ τοῖς λαμβάνουσι γίνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος.

Πάντων μέντοι τῶν ἐγχειρημάτων ἡγεῖσθαι πιστις ἢ εἰς Θεὸν, καὶ συνεπέσθαι τὸ εὐελπι, ἵνα τῇ μὲν πίστει (28) δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐρειδώμεθα, τῇ δὲ εὐελπισίᾳ πρὸς τὰ κατὰ προθυμώμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἢ περὶ τὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγχειρήσεις ὄχι τῆς ἀνωθεν βοθητικῆς τελειοθήσεται· οὐδὲ ἢ ἀνωθεν χάρις ἐπὶ τὸν μὴ σπουδάζοντα παραγένοιτ' ἂν· ἀλλ' ἐκάτερα συγκερᾶσθαι προσήκει, σπουδῆν τε ἀνθρωπίνην καὶ τὴν διὰ τῆς πίστεως ἀνωθεν καθήκουσαν συμμαχίαν εἰς τελειώσιν ἀρετῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ ταπεινοφροσύνης.

Ἐπι πᾶσι μέντοι τοῖς παρ' ἡμῶν κατορθουμένοις ἢ ψυχῆ τῆς κατορθώσεως τὰς αἰτίας ἐπὶ τὸν Δεσπότην ἀναφερῆτω, μὴδὲν ὄλως κατορθοῦν ἐξ οικείας λογιζομένη δυνάμει (29). Ἡ γὰρ τοιαύτη διάθεσις τὴν ταπεινοφροσύνην ἡμῖν ἐμποιεῖν πέφυκε. Ταπεινοφροσύνη δὲ θησαυροφυλάκιον ἀρετῶν. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὡς ἂν τις εἰποι, σπέρματα τῶν περὶ ἀρετῆς λόγων· σὺ δὲ, λαβὼν ἐντεῦθεν, πολύχου ἡμῖν ἐργασαι τὸν καρπὸν, καὶ πλήρου τὸν τῆς Σοφίας λόγον, τὸν διδόναι κελεύοντα τοῖς σοφοῖς ἀφορμάς, ἵνα σοφώτεροι γένωνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Katà πότους τρόπους οἱ πορηροὶ λογισμοὶ ἐν ψυχῇ συνίστανται.

1. Ἐπειδὴ δὲ φθάσαντες (30) μὲν ἦδὴ τὰ περὶ τῶν

²⁸ Exod. xxxii, 27. ²⁹ Num. xiv, 5. ³⁰ Prov. ix, 9.

(26) Unus ms. cum Voss. μένειν ὅτε δεόν ἀγανακτεῖν. Ibidem duo mss. ἀργία φύσεως. Reg. secundus ἀργίας. Editi ἀρνίας. Subinde duo mss. ἂν εἴη. Editi ἂν ἦ.

(27) Codex Colb. βαρύτερι πεπειλημένοις; [sic].

A cæde; hocque tum, cum conflissent vitulum ²⁸: tum etiam, cum se per Beelphegor inquinassent ²⁹. Quare potest etiam mansuetus cum ratione excandescere, nec tamen mansuetudinis dignitatem corrumpere. Nam nullo modo commoveri, aut tempestive non indignari, lenitudo fuerit naturæ, non mansuetudo. Atque etiam patientia solet, nescio quomodo, lenitatem sequi. Lenitas enim mater est patientiæ. Cæterum nihilominus in iis qui vere mansueti sunt, nec habent mores severitate attritos ac vitiatos, permissa est etiam benignitas. autem inter se permista ac conjuncta, præstantissimam virtutum charitatem efficiunt.

CAPUT XIV.

De prudentia.

B

Cæterum in omnibus quæ suscipiuntur rebus antecedere prudentia debet. Nam citra prudentiam omnia etiam quæ videntur esse bona, ob adversum tempus et ob immoderationem vertuntur in vitium: sed si ratio et prudentia tempus ac modum rebus bonis præscribat, mirabile quoddam emolumentum ex ipsarum usu tum a dantibus, tum ab accipientibus percipitur.

CAPUT XV.

De fide et spe

Atqui res omnes quas aggredimur, præcedat fides in Deum, comiteturque spes bona, ut animæ quidem vires fulciamus per fidem, per bonam vero spem reddamur ad bona alacres. Neque enim ullus hominum in rebus bonis coactus absque superna ope fiet: neque accessura unquam est superna gratia ad **559** hominem non studiosum; sed ad perfectum virtutis cumulatum conjuncta simul esse utraque hæc oportet, et humanum studium, et coeleste auxilium per fidem e supernis accersitum.

CAPUT XVI.

De humilitate.

Atqui in omnibus quæ recte a nobis fiunt, animus causas rectæ actionis referat Domino acceptas, nihil omnino suis se viribus recte facere ratus. Ejusmodi enim affectus solet humilitatem in nobis ingenerare. Virtutum autem ærarium humilitas est. Hæc tibi, ut ita dicam, a nobis proponuntur ceu quædam sermonum ad virtutem spectantium semina: tu vero his hinc acceptis, multiplicem nobis fructum profer, et exple hoc Sapientiæ dictum, quod sapientibus jubet occasiones dari, ut sapientiores fiant ³¹.

CAPUT XVII.

Quot modis male in animo cogitationes nascantur.

1. Cum autem jam antea disputaverimus de co-

(28) Vocem πίστει addidimus ex liivis veteribus.

(29) Codex Colb. λογιζομένη διανοίας.

(30) Veteres tres libri Ἐπειδὴ καὶ φθάσαντες. Haud longe codex Colb. οὐ διεϊλάμεθα.

gitationibus, neque tamen quot modis cogitationes pravæ in recto intellectu exoriantur, distinxerimus, id quoque nunc adjiciendum esse censuimus, ut perfectissima sit hujus partis tractatio. Duobus igitur modis intellectum rectum infestant turpes cogitationes, cum aut animus ex sua ipsius oscitantia in ea, quæ non decent, vagus fertur, inciditque ex imaginationibus in absurdas imaginationes, aut cum diabolus insidiosè conatur menti res ineptas objicere, eamque a rerum laudabilium contemplatione considerationeque avocare. Cum igitur animus, attentione ac contentione mentis remissa, obvias rerum etiam vulgarium memorias semel susceperit, tunc intellectus inascite imprudenterque in eas res, quæ sic in memoria hærent, præceptus actus, in eisque diutius occupatus, ex erroribus in longos errores transit, ac tandem sæpenumero in turpissimas atque flagitiosissimas cogitationes delabitur. Oportet autem ejusmodi animi incuriam ac effusionem densiore et coarctiore mentis applicatione emendare, mentemque reducere, et eam bonorum contemplatione ad aliquam rem præsentem jugiter appellere.

2. Cum autem diabolus insidiari aggreditur, conaturque vehementer admodum suscitatas a se cogitationes velut ignita quædam spicula in quietum ac pacatum animum intorquere, eumque de repente incendere, et immissarum semel specierum memorias diuturnas ac tenaces efflicere, **560** tunc vigilantia quadam et attentione fortiore insidias hujusmodi vitare debemus, non secus ac athleta aliquis custodia quadam diligentissima et corporis agilitate non sinit apprehendi se ab adversariis; et de cætero precationi et superni præsidii invocationi prorsus belli cessatio et telorum declinatio tribuendæ sunt. Hoc enim nos docuit Paulus, cum dixit: *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo positis omnia tela nequissimi ignea exstinguere* ⁴¹. Etsi igitur etiam inter orandum suggerat pravæ imaginationes, ne desistat animus ab orando, neque pravum illud hostis semen, aut imaginationes a versipelli illo præstigiatore suscitatas putet suam ipsius agriculturam esse, sed illud secum cogitans, ab impudente illo nequitia inventore absurdarum cogitationum speciem imprimi, insistat intentum precationi, rogetque Deum, ut malum illud munimen ab ineptarum cogitationum memoria exstru-

⁴¹ Ephes. vi, 7.

(31) Reg. secundus oligωριαν ἐπὶ τὰ. Aliquanto post Reg. primus ἀλογιστως ἐντυγχανούσης.

(32) Editi ἀναφέρω. At mss. tres ἀναφέρω. Nec ita multo infra Reg. primus καὶ τούτοις ἐπὶ.

(33) Veteres duo libri et editi μεταβαίνει, male. Reg. primus et Colb. μεταβαίνει, recte. Aliquanto post unus ms. πυκνοτάτη καὶ ἐπιστρω.

(34) Unus ms. παρ' αὐτοῦ. Haud longe editi βιάζεται. At mss. nonnulli βιάζεται.

(35) Codex Colb. καὶ προσοχῆ συν.

(36) Veteres quinque libri τοῦ πολέμου. Editi τοῦ

λογισμῶν ἐξητάσαμεν, οὐ διεϊλόμεθα δὲ κατὰ πόσου τῶν τρόπων αἱ πονηραὶ ἔννοιαι τοῖς ὀρθοῖς λογισμοῖς ἐπιφύονται, νῦν καὶ τοῦτο προσθεῖναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε εἶναι τελειοτάτην τὴν τοῦ μέρους ἐξέτασιν. Δύο τοίνυν τρόποι, καθ' οὓς αἱ ἀπρεπεῖς ἔννοιαι παρενοχλοῦσι τοῖς ὀρθοῖς λογισμοῖς· ἡ τῆς ψυχῆς κατ' οἰκείαν ὀλιγωρίαν περὶ τὰ (31) μὴ προσήκοντα πλανωμένης, καὶ φαντασίας ἐκ φαντασιῶν ἀλογιστοῖς ἐντυγχανούσης, ἢ κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ διαβόλου πειρωμένου πραγμάτων ἀτοπίας ὑποφαίνειν τῇ θιανοίᾳ, καὶ ταύτην ἀπάγειν τῆς τῶν ἐπαινετῶν θεωρίας καὶ διασκέψεως. Ὅταν μὲν οὖν ἡ ψυχὴ, τὸ πυκνὸν καὶ σύντονον τῆς διανοίας ὑπογαλάσασα, μνήμας τὰς προστυχούσας καὶ τῶν τυχόντων ἀναφέρῃ (32) πραγμάτων, τῆνικαῦτα ὁ λογισμὸς, ἀπαυδῶν καὶ ἀνεπιστημόνως πρὸς τὰ μνημονευθέντα τῶν πραγμάτων φερόμενος, τούτοις τε ἐπὶ πλείον ἐνασχολούμενος, πλάνους ἐκ πλάνων μεταβαίνει (33) μακροῦς, καὶ εἰς αἰσχροτήτας πολλάκις καὶ ἀτοπίας ἔννοιῶν καταστρέφει τὸ τελευταῖον. Ἀλλὰ τὴν μὲν τοιαύτην ὀλιγωρίαν τῆς ψυχῆς καὶ διάχυσιν πυκνότηρ καὶ ἐπιστρεφεστέρ τῇ τῆς διανοίας ἐπιστάσει διορθοῦσθαι καὶ ἐπανάγειν δεῖ, καὶ τῇ πρὸς τὸ παρὸν αἰετὸν περὶ τὰ κατὰ διασκέψει προσασχολεῖν.

2. Ὅταν δὲ ὁ διάβολος ἐπιβουλεύειν ἐπιχειρῇ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ὡσπερ τινὰ βέλη πεπυρωμένα τοὺς παρ' αὐτοῦ (34) λογισμοὺς ἐνίεναι ἡσυχάζουσῃ καὶ ἡρεμοῦσῃ βιάζεται τῇ ψυχῇ, καὶ ταύτην αἰφνίδιον ἐμπιπρᾶν, καὶ χρονίας καὶ δυσεκλύτους τὰς μνήμας τῶν ἀπαξ ἐμβληθέντων ἐργάζεσθαι τῆνικαῦτα νῆψει καὶ προσεχίᾳ (35) συντονωτέρω τὰς τοιαύτας ἐπιβουλὰς ὑπεξίστασθαι δεῖ, καθάπερ ἀθλητοῦ τινος ἀκριβεστάτη φυλακῆ καὶ τάχει σώματος τὰς λαβὰς τῶν ἀντιπάλων ἐκτρεπομένου· καὶ τὸ πᾶν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἐπικλήσει τῆς ἀνωθεν συμμαχίας διδόναι τὴν τοῦ πολέμου (36) καθάρειν καὶ τὴν τῶν τοξευμάτων ἀποτροπῆν. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ὁ Παῦλος ἐδίδαξε λέγων· *Ἐπὶ πάνσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρῶν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυναίσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σθένει*. Κἂν τοίνυν ἐν αὐταῖς ταῖς προσευχαῖς ὑποβάλλῃ (37) τὰς πονηρὰς φαντασίας, μὴ ἀφιστάσθω ἡ ψυχὴ τοῦ προσευχεσθαι, μηδὲ οἰέσθω οἰκεία εἶναι γέωργια τὰς πονηρὰς τοῦ ἐχθροῦ ἐπιπορὰς, καὶ τὰς τοῦ ποικίλου θαυμαστοῦ φαντασίας· ἀλλὰ λογισμένη τῇ ἀναιδείᾳ τοῦ τῆς πονηρίας εὐρετοῦ τὴν τῶν ἀτόπων ἔννοιῶν φαντασίαν γίνεσθαι, μᾶλλον (38) ἐπιτεινέτω τὴν πρόσπτωσιν, καὶ

πολεμίου, *hostis cladem*, et ita legi oporteret, si vel unus ms. huic lectioni faveret. Nec ita multo infra mss. nonnulli ὁ Παῦλος. Articulus deerat in vulgaris.

(37) Editi ὑποβάλλει. At mss. nonnulli ὑποβάλλη. Alius ms. ὑποβάλλω. Aliquanto post duo mss. ποικίλας αὐτοῦ φαντασίας.

(38) Unus ms. φαντασίαν, αὐτῇ μᾶλλον. Alii tres φαντασίαν, ταύτῃ μᾶλλον. Ibidem editi, τὴν πρόσπτωσιν. Libri antiqui πρόσπτωσιν. Haud longe duo mss. ἀποσχεδασθηνα αὐτῇ.

ἰκετευέτω τὸν Θεὸν ἀποσκευασθῆναι αὐτῷ τὸ πονηρὸν διατείχισμα τῆς τῶν ἀτόπων λογισμῶν μνήμης· ὥστε ἀπαρεμποδίστως τῇ (39) τῆς διανοίας ὀρμῇ, ἀχρόνωσ, καὶ ὀξυρρέπτως, πρὸς τὸν Θεὸν διαβαίνειν, μηδαμῶς ταῖς τῶν πονηρῶν ἐνθυμημάτων ἐφόδοις διακοπτόμενον. Εἰ δὲ καὶ ἐπιτείνονται ἡ τοιαύτη τῶν λογισμῶν ἐπήρεια διὰ τὴν τοῦ προσπολεμοῦντος ἀναίδειαν, οὐδὲ οὕτως ἀπαγορεύειν, οὐδὲ ἡμιέργους τοὺς ἀγῶνας κατακιμπάνειν προσήκει· ἀλλὰ μέχρι τοσοῦτου (40) καρερεῖν, μέχρις ἂν ὁ Θεὸς, τὴν ἡμέτεραν ἐνστασιν θεασάμενος, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπιλάμψῃ, τὸν μὲν ἐπίβουλον φυγαδεύουσαν, τὴν δὲ διάνοιαν ἡμῶν καθαίρουσαν, καὶ θείου φωτὸς ἐμπιπλώσαν, καὶ ἀκυμάντῃ γαλήνῃ τὸν λογισμὸν τῷ Θεῷ λατρεύειν μετ' εὐφροσύνης παρέχουσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Πρὸς τοὺς ἐν κοινότητι κανονικοὺς (41).

1. Περὶ μὲν οὖν τοῦ καθέκαστον ἀσκητοῦ, καὶ τοῦ τὸν μονήρῃ βίον ἀσπασαμένου, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς ἐνῆν, δεδηλώκαμεν· ὅπως, τὴν τε ψυχὴν πρὸς τὸ καλὸν ἐξασκῶν, καὶ τὸ σῶμα πρὸς τὸ δέον οἰκονομῶν, δύναιτ' ἂν ἡμῖν τὸν ἀκριβῆ χαρακτήρισαι φιλόσοφον· ἐπεὶ δὲ (42) οἱ πλείστοι τῶν ἀσκητῶν κατὰ συστήματα πολιτεύονται, ἀλλήλοις τὰ φρονήματα πρὸς ἀρετὴν παραθήγοντες, καὶ τῇ τῶν κατορθωμάτων ἀντιπαραθέσει παρορμῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ καλοῦ προκοπὴν, δίκαιον ᾤθημεν, καὶ τούτοις τὴν διὰ τῶν λόγων παράκλησιν εἰσενέγκασθαι. Χρῆ δὲ, πρότερον ἐγνωκότας αὐτοὺς, ὁπόσου καὶ πηλίκου μεταποιῶνται καλοῦ, οὕτω τὴν ἐπὶ τοῦτο (43) προτροπὴν ὑποδέξασθαι, ἵνα προθυμίαν καὶ σπουδὴν ἐξίαν τῆς τοῦ κατορθώματος ἀρετῆς ἐπιδείξωνται. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ (44) τὸ κατὰ φύσιν καλὸν ἐπανέσονται, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν συνδιαίτησιν ἀσπάζομενοι. Κοινωνίαν γὰρ βίου τελεωτάτην ἐγὼ καλῶ, ἐν ᾗ κτήσεως μὲν ἰδιότης ἐξώρισται, γνῶμης δὲ ἐναντιώσεως ἀπελήλαται, ταραχῆ δὲ πᾶσα, καὶ φιλονεικία, καὶ ἔριδες ἐκ ποδῶν ἐστήχασι· κοινὰ δὲ τὰ σύμπαντα, ψυχὰν, γνῶμαι, σώματα, καὶ ὅσοις τὰ σώματα τρέφεται καὶ θεραπεύεται· κοινὸς ὁ Θεὸς, κοινὸν τὸ τῆς εὐσεβείας ἐμπόρευμα, κοινὴ ἡ σωτηρία, κοινὰ τὰ ἀγωνίσματα, κοινὸι οἱ πόνοι, κοινὸι οἱ στέφανοι (45), εἷς οἱ πολλοί, καὶ ὁ εἷς οὐ μόνος, ἀλλ' ἐν πλείοσι.

2. Τί ταυτῆς (46) τῆς πολιτείας ἴσον; τί δὲ μακαριώτερον; τί τῆς συναφείας καὶ τῆς ἐνώσεως ἀκριβέστερον; τί τῆς τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ψυχῶν συγχράσεως χαριέστερον; Ἄνθρωποι ἐκ διαφορῶν

(39) Veteres duo libri ἀπαρεμποδίστω τῇ. Mox editi et duo mss. διακοπτόμενος· quam scripturam retinendam esse non iudicavi, cum nihil toto hoc loco inveniatur, ad quod referri possit. Edendum igitur curavi διακοπτόμενον, uti in aliis duobus mss. legitur. Subinde unus ms. πολεμοῦντος ἀναίδειαν.

(40) Editi τοσοῦτον. At mss. τοσοῦτου. Ibidem Reg. primus προσκαρτερεῖν.

(41) Ita in ora Regii tertii legitur, ἕως ὧδε διδάσκει ὁ ἅγιος τοὺς καταμόνας, hactenus docet Sanctus solitarios. Ibidem in extrema pagina additum est

A ctum evertat, ut citra impedimentum, subito quodam mentis impulsu, nulla temporis mora interposita, festinanterque, ad Deum accedere possit, nusquam pravaram cogitationum insidiis alienatus. Quod si etiam augeatur talis cogitationum assultus propter adversarii impudentiam, non propterea abijcienda spes omnis, aut certamina relinqui debent imperfecta: sed eo usque perseverandum, quoad Deus conspecta nostra perseverantia nos gratia Spiritus illustret, quæ et insidiatorem fuget, purgetque mentem nostram, et ipsam divino lumine impleat, efficiatque ut mens in tranquillitate pacatissima Deo cum lætitia inserviat.

B

CAPUT XVIII.

Ad canonicos in cœnobio versantes.

1. Ac de asceta quidem, qui seorsum agit, viamque solitariam amplexus est, dilucide, quantum in nobis erat, superius disseruimus, quomodo et animum exercens ad bonum, et corpus apte et rite componens, philosophum perfectum nobis exprimere possit. At quoniam versantur simul in communitate plurimi ascetarum, animum mutuo exacuentes ad virtutem, et recte factorum comparatione seipsos ad progressum in bono faciendam concitantes, æquum esse putavimus, hos etiam sermonibus nostris adhortari. Cum autem prius cognoverint, qualis ac quanti boni participes fiant, eos oportet sic adhortationem nostram ad hoc spectantem suscipere, ut animi promptitudinem ac studium hujus boni præstantia dignum ostendant. Primum igitur ad id quod 561 ex natura est bonum, revertuntur, amplectentes societatem ac victum communem. Nam perfectissimam vitæ societatem appello ego eam a qua exclusa est omnis possessio propria, fugataque est animorum dissensio, et ex qua perturbatio omnis contentioque ac dissidia absunt: in qua vero omnia sunt communia, animæ, sententiæ, corpora et quæcunque alia, quibus corpora nutriuntur ac curantur, communis Deus, communis pietatis negotiatio, salus communis, communia certamina, communes labores, coronæ communes, ubi multi unus, et unus non solus, sed in pluribus.

2. Quid comparandum est huic vitæ instituto? quid beatius? quid hac conjunctione atque unitate perfectius? quid jucundius morum et animorum conspiratione? Homines ex diversis nationibus ac illud, ἀρχὴ ὑποτυπώσεως τῶν ἐν κοινότητι, initium eorum, quibus instituntur cœnobitæ.

(42) Codex Colb. ἐπειδὴ δέ. Nec ita multo post idem ms. ἑαυτοὺς πρὸς τὴν.

(43) Antiqui tres libri ἐπὶ τοῦτο. Editi τούτω. Mox duo mss. ἴν', οἶμαι, προθυμίαν.

(44) Codex Colb. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ.

(45) Unus ms. κοινὸς ὁ στέφανος.

(46) Codex Colb. et Voss. Τί τολύων ταύτης. Mox mss. tres cum Voss. ψυχῶν συγχράσεως. Editi ψυχῶν συγχρίσεως, corrupte.

regionibus profecti, tam perfecte et sincere in unum coaluere, ut animus unus cernatur in multis corporibus, multa vero corpora mentis unius organa esse comperiantur. Qui infirmus est corpore, multos habet una secum ex affectu infirmos: qui animo ægrotat ac concidit, ei præsto sunt multi, a quibus curetur, pariterque erigatur. Hi æquabili jure inter se alii aliorum et servi sunt, et domini, et in libertate invicta servitutem sibi invicem exhibent integerrimam, quam vi non peperit fortuiti alicujus casus necessitas, quæ non parvam suis captivis affert tristitiam, sed eam cum gaudio produxit liberum animi arbitrium; caritate liberos homines alios aliis subjiciente, ac voluntati libertatem servante. Tales nos ab initio Deus esse voluit, et ea de causa condidit. Hi, peccato primi parentis Adæ occultato, antiquum revocant bonum. Divisio enim dissensioque et bellum non exstarent inter homines, nisi peccatum naturam divisisset. Hi Servatoris, institutorumque vitæ ejus, quam in carne degit, imitatores sunt sinceri. Quemadmodum enim ille coacto discipulorum cœtu omnia communia, et seipsum communem præbuit apostolis: ita hi quoque duci obedientes, si modo probe vitæ regulam observent, apostolorum ac Domini ipsius vivendi genus accurate imitantur. Hi angelorum æmulantur vitam, illorum exemplo societatem diligenter tuentes. Nulla est lis inter angelos, nulla contentio, nulla controversia, sed quisque quæ omnium sunt, possidet, et tamen omnes integra bona apud seipso reconduunt. Non sunt enim angelorum divitiæ materia quædam circumscripta, quæ, quocumque in plures distribui opus sit, sectione indigeat, sed possessio est expers materiæ, et mentis divitiæ.

3. Et idcirco bona hæc, cum apud singulos integra permaneant, omnes ex æquo efficiunt divites: quippe quæ peculiarem ipsis possessionem nulli controversiæ aut contentioni obnoxiam præbeant. Nam contemplatio summi **562** boni, et virtutum manifestissima comprehensio, angelorum est thesaurus, ad quæ respicere licet omnibus, unoquoque horum notitiam ac possessionem adipiscente. Tales existunt qui veri sunt ascetæ, qui nequam vindicant sibi terrestria, sed disceptant de cœlestibus, eademque singuli individuis quibusdam partitionibus apud se quisque integra reconduunt. Virtutis enim possessio est, et recte factorum divitiæ, et laudanda avaritia, et lacrymarum expers rapina, et insatiabilis aviditas coronam consecuta, et reus efficitur quisquis vim non facit. Rapiunt omnes, et nemo afficitur injuria, ob idque pax has divitias dispensat. Hi promissi regni bona præripiunt, qui per eximiam suam vivendi rationem ac

Α γενῶν καὶ χωρῶν κινηθῆντες εἰς τοσαύτην ἀκριβείαν ταυτότητος συνηρμόθησαν, ὥστε μίαν ψυχὴν ἐν πολλοῖς σώμασι θεωρεῖσθαι, καὶ τὰ πολλὰ σώματα μίᾳ γνώμῃ ὄργανα δεῖκνυσθαι. Ὁ ἀσθενῶν τὸ σῶμα πολλοὺς ἔχει τῇ διαθέσει συγκαίμοντας· ὁ νοσῶν καὶ καταπίπτων τῇ ψυχῇ πολλοὺς ἔχει τοῖς ἰωμένους καὶ συνδιανιστῶντας αὐτόν. Ἀλλήλων ἰσθόδοι, ἀλλήλων κύριαι, καὶ ἐν τῇ ἀμάχῳ ἐλευθερίᾳ τὴν ἀκριβεστέραν δουλείαν (47) ἀλλήλοις ἀντεπιδικνύνται, ἣν οὐκ ἀνάγκη περιστάσεως πρὸς βίαν (48) ἐπιγάγε, πολλὴν φέρουσα τοῖς ἀλοῦσι τὴν ἀθυμίαν, ἀλλὰ γνώμης τὸ αὐθαίρετον μετ' εὐφροσύνης ἐδημιούργησεν· ἀγάπης τοὺς ἐλευθέρους ὑποτασσούσης ἀλλήλοις, καὶ τῷ αὐθαίρετῳ τὸ ἐλεύθερον φυλαττούσης. Τοιοῦτους ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς εἶναι βεβούληται (49), καὶ ἐπὶ τοῦτοις ἐδημιούργησεν. Οὗτοι τὸ ἀρχαῖον ἀνακαλοῦνται καλὸν, τοῦ ἀρχιπάτορος Ἀδὰμ τὴν ἀμαρτίαν ἐπικαλύπτοντες. Διαίσεις γάρ, καὶ διάστασις, καὶ πόλεμος οὐκ ἂν ἦν ἐν ἀνθρώποις, μὴ τῆς ἀμαρτίας διατεμούσης τὴν φύσιν. Οὗτοι ἀκριβεῖς μιμηταὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐν σαρκὶ πολιτείας ὑπάρχουσιν. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος, χορὸν μαθητῶν συστησάμενος, κοινὰ τὰ πάντα, καὶ κοινὸν αὐτὸν τοῖς ἀποστόλοις παρέσχεν· οὕτω καὶ οὗτοι τῷ καθηγουμένῳ πειθόμενοι, οἷγε καλῶς τὸν κανόνα τοῦ βίου διαφυλάττοντες, τὴν τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ Κυρίου πολιτείαν μετ' ἀκριβείας μεμιμηται. Οὗτοι τὴν τῶν ἀγγέλων ζωὴν ἐξηλώκασι, τὸ κοινωνικὸν, ὥσπερ ἐκεῖνοι, δι' ἀκριβείας φυλάξαντες. Οὐκ ἔστιν ἐν ἀγγέλοις ἔρις, οὐ φιλονεικία, οὐκ ἀμφισβήτησις· ἕκαστος τὰ πάντων ἔχει, καὶ πάντες ὁλόκληρα παρ' ἑαυτοῖς τὰ καλὰ ταμιεύονται. Οὐ γὰρ ἔστιν ὕλη ἐμπερίγραπτος ὁ τῶν ἀγγέλων πλοῦτος, δεομένη τομῆς, ἥνικα ἂν αὐτὴν πλείοσιν ἐπινέμεσθαι δέη (50)· ἀλλ' ἄυλος ἡ κτήσις, καὶ διανοίας ὁ πλοῦτος.

3. Καὶ διὰ τοῦτο παρ' ἑκάστοις ὁλόκληρα τὰ καλὰ μένοντα πάντα ἰσοτίμως πλουσίους ἐργάζεται, ἀναμφισβήτητον αὐτοῖς καὶ ἀμαχον τὴν οἰκίαν κτήσιν παρέχοντα. Θεωρία γὰρ τοῦ ἀνωτάτου καλοῦ, καὶ ἀρετῶν σαφεστάτη κατάληψις, τῶν ἀγγέλων ἔστι θησαύρισμα, πρὸς ἃ βλέπειν ἅπανιν ἔξεστιν, ὁλόκληρον αὐτῶν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν κτήσιν ἑκάστου λαμβάνοντος. Τοιοῦτοι οἱ κατὰ ἀλήθειαν ἀσκηταί, οὗ τῶν γηίνων μεταποιούμενοι, ἀλλὰ τῶν οὐρανίων ἀμφισβητούντες, καὶ ἀμερτοῦς διανομαῖς τὰ αὐτὰ οἱ πάντες παρ' ἑαυτοῖς ἕκαστος ὁλόκληρα θησαυρίζοντες. Ἀρετῆς γὰρ ἡ κτήσις, καὶ κατορθωμάτων ὁ πλοῦτος, καὶ πλεονεξία ἐπαινετὴ, καὶ ἀδάκρυτος ἀρπαγὴ, καὶ ἀπληστία στεφανουμένη, καὶ ὁ μὴ βιαζόμενος ἔνοχος. Πάντες ἀρπάζοντες, καὶ οὐδεὶς ἀδικούμενος, καὶ διὰ τοῦτο εἰρήνῃ τῷ πλοῦτι βραβεύουσα. Οὗτοι τῆς ἐπιγγελεμένης βασιλείας τὰ ἀγαθὰ προαρπάζουσι, τὴν ἐνάρετον ἑαυτῶν πολιτείαν καὶ κοινωνίαν ἀκριβῆς μίμημα τῆς ἐκείσε διαγωγῆς

(47) Codex Colb. et Voss. ἀκριβεστάτην δουλείαν.

(48) Antiqui tres libri præter Combef. πρὸς βίαν. Illud πρὸς in editis desiderabatur.

(49) Regii duo mss. βεβούλευτο. Alius βεβούλευται.

(50) Codex Colb. ἐπινέμεσθαι δέοι.

και καταστάσεως παριστώμετες. Οὔτοι τὴν ἀκτησίαν Ἀ τελειῶς κατώρθωσαν, οὐδὲν ἴδιον ἔχοντες, ἀλλήλων δε τὰ πάντα. Ἡλικῶν ἡμῖν ἀγαθῶν ἢ τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησις πρόξενος γέγονε, σαφῶς οὔτοι τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ὑπέδειξαν, τὴν διεβρώγειαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ εἰς μυρία κατατηθεῖσαν, τό γε ἐπ' αὐτοῖς (51), πάλιν συνάγοντες πρὸς ἑαυτὴν τε καὶ πρὸς τὸν Θεόν. Τοῦτο γὰρ τὸ κεράλαιον τῆς τοῦ Σωτῆρος κατὰ σάρκα οἰκονομίας, ἵνα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρὸς ἑαυτὴν τε καὶ πρὸς ἑαυτὸν συναγάγῃ, καὶ τὴν πονηρὰν κατατομὴν ἐξελῶν, τὴν ἀρχαίαν ἀνακαλέσῃται ἔνωσιν· καθάπερ τις ἄριστος λατρός σῶμα κατὰ πολλὰ μέρη διαιρεθὲν φαρμάκοις σωτηρίοις ἀνασυνδέων.

4. Καὶ ταῦτα διήλθον, οὐχ ἵνα φιλοτιμήσωμαι τε, καὶ τοῖς λόγοις ἐπάρω τὰ τῶν κοινοβιακῶν (52) κατα- B ορθώματα (οὐ γὰρ τοσαύτη δύναμις τῶν ἐμῶν λόγων, ὥστε τὰ μεγάλα σεμνύνειν, τοῦναντίον δὲ μᾶλλον καὶ ἀμαυροῦν τῇ περὶ τὴν διήγησιν ἀσθενείᾳ), ἀλλ' ἵνα, ὡς οἶόν τε, διέλθω καὶ ἐπιδείξω (53) τὸ τοῦ κατα- ορθώματος ὕψος καὶ μέγεθος. Τί γὰρ ἂν εἰς ἴσον ἔλθοι τῷ καλῷ τούτῳ διὰ συγκρίσεως; Ὅπου γὰρ πατήρ μὲν εἰς μιμούμενος τὸν ἄνω Πατέρα, παῖδες δὲ πολλοὶ νικᾶν ἐσπουδαχότες ἀλλήλους ταῖς περὶ τὸν προστάτην εὐνοίαις, παῖδες πρὸς ἑαυτοὺς τε ὁμοιοῦντες, καὶ τὸν πατέρα ταῖς ἐναρέτοις πράξεσι δεξιούμενοι, οὐ φύσιν τῆς συναφείας αἰτίαν ἐπιγραφόμενοι, λόγον δὲ φύσεως βεβαιώτερον τῆς ἐνώσεως ἀρχηγὸν καὶ φύλακα ποιησάμενοι, καὶ Πνεύματος ἁγίου δεσμῷ κρατούμενοι. Τίνα ἂν εἰκόνα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς εἰς παράστασιν ἔχοιεν (54) τῆς τοῦ κατορ- C θώματος ἀρετῆς; Ἀλλὰ τῶν μὲν ἐπὶ τῆς γῆς οὐδεμίαν· μόνη δὲ ἡ ἄνω λείπεται (55). Ἀπαθῆς ὁ ἄνω Πατήρ· δίχα πάθους καὶ οὔτος, λόγῳ τοὺς ἅπαντας προσαγόμενος. Ἀφθοροὶ οἱ παῖδες τοῦ ἄνω Πατρός· ἀφθορία καὶ τούτους εἰσποιήσατο. Ἀγάπη συνδεῖ τὰ ἄνω· ἀγάπη καὶ τούτους πρὸς ἀλλήλους συνήρμοσεν. Ὅντως ἀπαγορεύει (56) πρὸς τὴν τοιαύτην φάλαγγα καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος, οὐκ ἀρκῶν πρὸς τοσοῦτους ἀγωνιστὰς, οὔτως εὐσταλῶς καὶ συγκεκροτημένως κατ' ἐκείνου στρατεύοντας, καὶ τοσοῦτον τῇ ἀγάπῃ συνησπικότητας ἀλλήλοις καὶ φραττομένους τῷ Πνεύματι, ὥστε μήτε βραχυτάτην τιὰν παρῆσθουσιν ταῖς ἐκείνου βολαῖς παρασχεῖν. Σκόπει μοι τὴν τῶν ἐπὶ Μακκαβαίων σύμφωνον ἀλλήλων, καὶ εὐρήσεις D παρὰ τούτοις θερμότεραν τὴν συμφωνίαν. Περὶ τούτων Δαβὶδ ὁ προφήτης ἐν ὑδαῖς ἀνεβόησε λέγων· Ἰδοὺ δὴ, τί καλόν, ἢ τί τερατιόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό; τῷ μὲν καλῷ τὸ τοῦ βίου δόκιμον παριστάς, τῷ δὲ τερατιῶ τὴν ἐκ τῆς ὁμοιοῦσας καὶ τῆς ἐνώσεως εὐφροσύνην. Τοῦ-

societatem plane imitentur vitam cœlestem ac statum. Hi sunt perfecte inopes, nihil proprium, sed omnia inter se communia habentes. Quot et quanta bona nobis conciliarit Servatoris incarnatio, hi ipsi aperte humano generi ostenderunt, qui contractam hominum naturam, et in innumeras partes dissectam, quantum in ipsis fuit, rursus et ad seipsam et ad Deum collegerunt. Hæc enim summa est eorum quæ in carne gesta sunt a Salvatore, ut humanam naturam tam ad seipsam, quam et ad seipsum etiam accerseret, et sublata prava sectione revocaret priscam conjunctionem, non secus ac medicus optimus, qui corpus plures in partes concisum salutaribus medicamentis religat.

4. Atque hæc recensui, non ut glorier ullo pacto, et cœnobarum recte facta verbis extollam (neque enim tanta mihi inest dicendi facultas, ut valeam magna exornare, imo potius his offundo tenebras per meam in dicendo infirmitatem), sed ut præclari hujus instituti altitudinem magnitudinemque pro viribus explicem ac ostendam. Quid enim potest ex æquo cum hoc bono comparari? Ibi enim ut pater unus est, qui imitatur supernum Patrem, ita complures filii sunt, qui vincere se invicem sua in præfectum benevolentia student, filii, inquam, qui et inter se concordibus sunt animis, et patrem egregiis officiis et obsequiis prosequantur, non in natura statuentes conjunctionis ac necessitudinis suæ causam; sed firmiter naturam rationem concordie suæ ducem ac custodem reponentes, sequæ constringentes vinculo Spiritus sancti. Quæ jam rerum terrestrium imago possit præclari illius instituti præstantiam ac dignitatem exprimere? Atqui profecto nulla quidem est in terrenis, sed sola superna relinquitur. Nullis affectibus obnoxius est Pater cœlestis; his hic quoque immunis est, sibi sermone ac doctrina concilians omnes. Incorrupti filii cœlestis Patris; hos etiam adoptavit integritas. Charitas connectit superna; charitas etiam hos inter se coadunavit. Vere et diabolus ipse de hujusmodi phalange desperat, impar tot pugnantibus adeo compositis 563 ac confertim adversus ipsum militantibus, tantaque cum charitate, testitudine inter se D facta, certantibus, Spirituque ita septis et communitis, ut ne minimum quidem illius assultibus accessum præbeant. Considera mihi concordem septem Machabæorum pugnam, invenies quoque apud hos concordiam ferventiorum. De his David propheta in odis exclamavit, ac dixit: Ecce nunc quid bonum, vel quid jucundum, nisi habitare fra-

(51) Codex Voss. et Colb. τό γε ἐπ' αὐτοῖς. Editi κατὰ γε τὸ ἐπ' αὐτοῖς.

(52) Antiqui tres libri τῶν κοινωβιακῶν. Editi et Reg. tertius κοινοβιακῶν.

(53) Codex Colb. καὶ ἐπιδείξαιμι.

(54) Idem codex Colb. εἰς παράστασιν σχοῖεν. Lectio inepia. Codex Voss. habet quoque σχοῖεν.

(55) Antiquæ duæ editiones et quatuor mss. μόνη

δὲ τῇ ἄνω λείπεται· ubi μόνη, ut mihi videtur, scriptum oportuerat cum i subscripto, μόνη, et sola superna inferior est. Secuti sumus editionem Parisiensem. Mox codex Colb. καὶ οὔτος. Vocula κα: deerat in vulgatis. Ibidem codex Colb. ἅπαντας προαγόμενος.

(56) Reg. secundus οὔτως ἀπαγορεύει.

tres in unum ¹³? Per bonum quidem integritatem huius vitæ exprimit; per jucundum vero, concordia et unanimitatis lætitiā. Hoc vivendi genus tur supremam virtutem æmulari.

CAPUT XIX.

Quod oportet ascetam cum firmo proposito accedere ad asceticam vitam, et de obedientia.

Atque iis quidem, qui perspicaci mente præditi sunt, oratio nostra, cum superius hujusce status proprietates exponeremus, vivendi regulam præscripsit. Verum, quoniam operæ pretium est propter simpliciores fratres, etiam manifestius hujusce instituti præscripta singulatim explicare, jamjam ad hoc convertamur. Oportet igitur in primis eum qui ad ejusmodi vivendi genus accedit, stabilem, firmum et immobilem animum habere, ac propositum ejusmodi, quod nequitia spiritus invadere ac mutare non possint, itemque martyrium constantiam firmitate animi usque ad mortem ostendere, sic ut et Dei mandata amplectatur, et magistris suis obtemperet. Hæc enim hujus instituti summa est. Quemadmodum enim Deus, qui Pater omnium et est, et vocari vult, obedientiam integerrimam a suis servis exigit: ita quoque inter homines spiritualis pater ad Dei leges præscripta sua accommodans, obedientiam requirit disceptationis contentionisque expertem. Si enim qui mechanicæ alicui arti, earum videlicet, quæ ad præsentem vitam utiles sunt, studium impertit, prorsus obedit artifice, neque ulla in re adversatur illius præceptis, et ne paululum quidem ab ipso secedit, sed omni tempore in oculis magistris est, cibumque et potum ac reliquum victum ab eo præscriptum recipit; multo magis qui ad descendam pietatis sanctitatisque disciplinam accedunt, ubi semel persuaserint sibi, se ejusmodi scientiam a præfecto ediscere posse, se his præstabunt omnino dociles ac prorsus morigeros omnibus in rebus, neque eorum, quæ imperata sunt, exposcent rationem, sed Injunctum opus perficient; præterquamquod si eorum quæ ad salutem attinent, quidpiam ignorent, licebit modeste et **564** cum decenti reverentia interrogare ac doceri. Omnis autem hominis diligentia in eo ponenda est, ut ne animi altitudo ob insurgentes voluptates deprimatur.

¹³ Psal. cxxxii, 1.

(57) Unus ms. et editi τούτων οί. Alii duo τούτων οί. Statim mss. nonnulli ἐμοί δοκεῖ. Editio Paris. et Reg. tertius ἐμοί δοκεῖν: sed scribi debuisset ex grammaticorum regulis δοκοῦσι. Codex Voss. ἐμοί δοκεῖν μᾶλλον δὲ τῇ ἀληθείᾳ.

(58) Codex Colb. τρεψόμεθα. Alius mss. et editi τρεψόμεθα. Reg. quartus τρέφομαι. Aliquanto post editi πνεύμασι τοῖς πονηρίας. Antiqui tres libri πνεύμασι τῆς πονηρίας.

(59) Reg. primus et Colb. Θεοῦ ἀνεχόμενον. Haud longe unus ms. cum Combef. Ὅσπερ γὰρ ὁ. Alius codex ὡσπερ οὖν ὁ. Vocula utraque in editis juncta fuerat, Ὅσπερ γὰρ οὖν ὁ. Subinde duo mss. τῶν αὐτοῦ θεραπόντων.

Α τον (57) οἱ μετιόντες τὸν βίον μετὰ ἀκριθείας, ἐμοί δοκεῖν, τὴν ἀνωτάτω ἐξήλωκεναι ἀρετὴν.

qui accurate ac diligenter excolunt, hi mihi videntur supremam virtutem æmulari.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Ὅτι χρὴ τὸν ἀσκητὴν βεβαίᾳ κρίσει προσέταται τῇ ἀσκήσει, καὶ περὶ ὑπακοῆς.

Τοῖς μὲν οὖν διορατικοῖς τὸν νοῦν ἐν τῇ προδηγήσει τῶν τῆς πολιτείας ἰδιωμάτων τὸν κανόνα τῆς πολιτείας ὁ λόγος ὠρίσατο. Ἐπειδὴ δὲ προσήκει διὰ τοὺς ἀπλουστέρους τῶν ἀδελφῶν καὶ σαφέστερον ἐκθέσθαι τὸν τῆς πολιτείας ἐφ' ἐκάστῳ κανόνα, ἐπὶ τοῦτο δὴ καὶ τρεψόμεθα (58). Χρὴ τοίνυν πρό γε ἀπάντων τὸν προσελθόντα τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ, ἐστηρικμένον, καὶ ἐδραῖον, καὶ ἀκίνητον ἔχειν τὸ φρόνημα, καὶ κρίσει τοῖς πνεύμασι τῆς πονηρίας ἀνεπιχείρητον καὶ ἀμετάθετον, καὶ μαρτύρων ἐνοστασι τῆς ψυχῆς ἐπιδεικνυσθαι βεβαιότητι μέχρι θανάτου, τῶν τε ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἀνεχόμενον (59), καὶ τὴν ὑπακοὴν τοῖς καθηγουμένοις ἐπιδεικνύμενον. Τοῦτο γὰρ τῆς πολιτείας ἐστὶ τὸ κεφάλαιον. Ὅσπερ γὰρ ὁ Θεός, Πατὴρ ἀπάντων καὶ ὢν, καὶ καλεῖσθαι καταξιών, ἀκριβεστάτην παρὰ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ἀπαιτεῖ τὴν εὐπειθειαν· οὕτω καὶ ὁ πνευματικῶς ἐν ἀνθρώποις πατὴρ πρὸς τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους τὰς αὐτοῦ διατάξεις ἀρμόζων, ἀνάμφλεκτον τὴν ὑπακοὴν ἀπαιτεῖ. Εἰ γὰρ ὁ τέχνη τιτὴ τῶν βαναύσων, τούτων δὴ τῶν πρὸς τὴν παρούσαν ζωὴν ἡμῖν χρησίμων, αὐτὸν ἐκδιδοὺς, παντὶ τρόπῳ πειθεταὶ τῷ τεχνίτῃ, καὶ κατ' οὐδὲν ἐναντιοῦται τοῖς ἐκείνου προστάγμασιν, οὔτε μὴν πρὸς τὸ βραχύτατον τούτου χωρίζεται, ἀλλὰ πάντα καιρῶν ἐν ὀφθαλμοῖς ἐστὶ τοῦ διδασκάλου, βρώσιν τε καὶ πόσιν καὶ τὴν ἄλλην διαίταν ὑπομένει ταύτην, ἢν ἂν ἐκεῖνος ὀρίσειεν· πολλῶ μᾶλλον οἱ πρὸς τὴν μάθησιν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἰσότητος ἀφικνούμενοι, ἅπασι πεπεικότες αὐτοῦς, ὅτι δυνήσονται παρὰ τοῦ καθηγουμένου τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην λαβεῖν, πᾶσαν εὐπειθειαν καὶ τὴν περὶ πάντα ἀκριβεστάτην ὑπακοὴν τούτοις εἰσοίσονται (60)· καὶ οὐχὶ τὸν λόγον τῶν ἐπιτεταγμένων ἀπαιτήσονται· ἀλλὰ τὸ ἔργον τὸ ἐπιτεταγμένον ἐπιτελέσουσιν, εἰ μὴ τοσοῦτον, ὅσον ἀγνοοῦντάς τι τῶν συντεινόντων πρὸς σωτηρίαν, κοσμίως καὶ μετὰ τῆς προπούσης αἰδοῦς (61) ἐρωτᾶν καὶ παιδεύεσθαι. Πᾶσα δὲ σπουδὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔστω, ὅπως μὴ τὸ ὑψηλὸν

(60) Editi et mss. τούτοις εἰσοίσονται· melius, opinor, scriptum fuisset τούτῳ, nempe καθηγουμένῳ. Ibidem duo mss. cum Voss. λόγον τῶν ἐπιταγμάτων... ἔργον τῶν ἐπιταγθέντων. Editi λόγον τῶν ἐπιτεταγμένων... ἔργον τῶν ἐπιταγμάτων, eadem plane sententia. Reg. quartus ut in contextu, rectius.

(61) Codex Voss. προσηκούσης αἰδοῦς. Post illud παιδεύεσθαι leguntur hæc verba in Vossii veteri libro et in Colb. et in Reg. primo. πᾶσα δὲ σπουδὴ, ἢ quæ sequuntur ad finem usque. Hoc autem additamentum editum quidem jam fuerat a doctissimo viro Andrea Scotto in variis suis lectionibus: sed nonnulla, quæ fœde corrupta erant, ex codice Colbertino emendavimus.

τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἡδονῶν ταπεινωθείη. Πῶς γὰρ ἂν ἔτι δύναται πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ νοπτόν φῶς ἐλευθέρῳ ἀναβλέψαι τῷ ὄμματι ἢ προσηλωθεῖσα κάτω ψυχὴ τῇ ἡδονῇ τῆς σαρκός; Διὸ χρὴ πρό γε πάντων τὴν ἐγκράτειαν ἀσκεῖν, ἀσφαλῆ φρουρὸν τῆς σωφροσύνης τυγχάνουσαν, καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν μὴ συγχωροῦσαν ὡδε κάκεισε βέμβεσθαι. Καθάπερ γὰρ τὸ περιστεγεασμένον διὰ σωλήνων ὕδωρ ὄρθιον ὑπὸ τῆς ἀναθλιβοῦσης βίας ἐπὶ τὸ ἄνω φέρεται, οὐκ ἔχων ὅπου διαχυθεῖ· οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος, καθάπερ σωλήνος στεγανοῦ τῆς ἐγκρατείας αὐτῶν πανταχόθεν περισφιγγούσης, ἀναληφθήσεται πῶς ὑπὸ τῆς τοῦ κινεῖσθαι φύσεως πρὸς τὴν τῶν ὑψηλοτέρων ἐπιθυμίαν, οὐκ ἔχων ὅπου διαρρῆθῃ. Οὐδὲ γὰρ στήναί ποτε δυνατόν ἐστι τὸν ἀεικίνητον ὑπὸ τοῦ πεποικηκότος εἰληφότα τὴν φύσιν· καὶ εἰς τὰ μάταια κινεῖσθαι κωλυόμενον, ἀμήχανον μὴ πρὸς τὴν ἀλήθειαν πάντως εὐθυπορῆσαι. Ἐγκράτειαν δὲ ἡγοῦμεθα ὀρίζεσθαι οὐ μόνον τὴν τῶν βρωμάτων ἀποχὴν (τοῦτο γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων κατέρθρωσαν), ἀλλὰ καὶ πρό γε πάντων τὸν τῶν ὀφθαλμῶν βεμβασμόν. Τί γὰρ ὄφελος, εἰ, σιτίων ἀπεχόμενος, μοιχείας ἀκολασίαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐσθίεις, ἢ τοῖς ὤσιν ἐκὼν ἀκροῦσαι ματαίας καὶ διαβολικὰς φωνάς; Οὐδὲν ὄφελος βρωμάτων ἀπέχεσθαι, τύπον δὲ ὑψηλοφροσύνης καὶ κενῆς δόξης καὶ παντὸς πάθους μὴ ἀπέχεσθαι. Ἥ τι γὰρ ὄφελος ἐγκρατεῦσθαι ἀπὸ βρωμάτων, καὶ ἀπὸ λογισμῶν πονηρῶν καὶ ματαίων μὴ ἀπέχεσθαι; Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλεγεν· *Φοβοῦμαι μὴ πῶς φθαρῇ τὰ νοήματα ἡμῶν*. Ἐγκρατεῖς οὖν γενώμεθα ἀπὸ τούτων ἀπάντων, μήποτε εἰκότως καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ τοῦ Κυρίου μέμφει ἐλθοί, ὡς τὸν κύνωπα διυλιζόντων, τὴν δὲ κάμηλον καταπινόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΚ'.

Ὅτι οὐ χρὴ τὰς πρὸς τοὺς βιωτικούς συγγενεῖς μεταδιώκειν ὀμίλλας, ἢ τὰ ἐκείνων φροντίζειν.

1. Συγγενῶν μέντοι καὶ φίλων καὶ γονέων κεχωρισθαι τοσοῦτον τῇ διαθέσει προσήκει, ὅσον (62) τοὺς θεμελιώτας ὄρωμεν τῶν ζώντων ἀφροστηκότας. Καὶ γὰρ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πρὸς τοὺς κατ' ἀρετὴν ἀγωνάσας ἀποδυσάμενος, καὶ τῷ κόσμῳ παντὶ μετὰ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων ἀποταξάμενος, καὶ σταυρώσας ἐαυτὸν, ἵνα τὸ πλήρες εἶπω, τῷ κόσμῳ, τέθνηκε τῷ κόσμῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ, κἂν γονεῖς ὦσι, κἂν ἀδελφοί, κἂν τρίτον ἢ τέταρτον ἢ πολλοστὸν βαθμὸν τῆς συγγενείας ἐπέχοντες. Εἰ μὲν οὖν μετασταίεν οἱ γεγεννηκότες τοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν τοῦ παιδὸς μετατάξαιτο, ἀληθῶς εἰσι συγγενεῖς· οὐ τὴν γονέων, ἀλλὰ τὴν ἀδελφῶν τάξιν ἐπέχοντες. Πατήρ γὰρ ἐστὶν ἀληθέστατος, πρῶτος (63) μὲν ὁ τῶν ἀπάντων Πατήρ· ὁ δεύτερος δὲ μετ' ἐκείνου ὁ τῆς πνευματικῆς καθηγούμενος πολιτείας. Εἰ δὲ μένοιεν οἱ συγγενεῖς τὸν πρῶτον ἀσπασάμενοι βίον, μέρος εἰσὶ τοῦ κόσμου, οὗ ἡμεῖς κεχωρισμέθα,

⁶² 1 Cor. xi, 3. ⁶³ Matth. xxiii, 24.

(62) Editi ὅσω τοὺς. At mss. ὅσον.

Quomodo enim anima humi per carnis voluptatem confixa, potest adhuc libero obtuta in affine sibi atque intelligibile lumen suspicere? Quare ante omnia temperantiam castimoniam tutum custodem, et quæ præsidem mentem huc illuc errare non sinat, excoli oportet. Ut enim constricta per canales aqua, cum non habeat quo se diffundat, recta a comprimente vi in altum fertur: ita et humanus animus temperantiam quasi angusto quodam canali undelibet constrictus, quodammodo ex motus natura ad rerum sublimiorum desiderium attolletur, qui scilicet, quo effundatur, non habeat. Neque enim animus unquam stare potest, qui ejusmodi naturam a Conditore accepit, ut semper moveatur, et si prohibeatur movere se ad res vanas, fieri non potest, ut ad veritatem recta omnino non tendat. Temperantiam autem arbitramur non sola ciborum abstinentia circumscribi (hoc enim multi et apud gentiles philosophi factitarunt, sed maxime oculorum accurata occupatione. Quic enim prodest a cibis abstinere, si adulterii libidinem per oculos voret, aut lubens vanas ac diabolicas voces auribus audias? Abstinentia prorsus inutilis est, nisi et a fastu et a superbia, et a vana gloria, et ab omni affectu vitioso abstineas. Aut quid inde emolumenti, si abstineas ab escis, a pravis autem et vanis cogitationibus non prorsus abstineas? Quamobrem Apostolus dicebat: *Timeo ne corrumpantur sensus vestri* ⁶⁴. Abstineamus igitur ab his omnibus, ne merito Domini accusatio veniat in nos quoque, tanquam qui excolemus culicem, camelum vero glutiamus ⁶⁵.

CAPUT XX.

Quod colloquia cum cognatis sæculo addictis non sunt requirenda, neque res illorum curanda.

1. Convenit utique tam disjunctos esse affectu a cognatis amicisque et parentibus, quam separari videmus mortuos a viventibus. Qui enim se vere ad subeunda virtutis certamina exiit, mundoque universo ac rebus omnibus mundanis nuntium remisit, et ut amplius aliquid dicam, qui mundo crucifixit seipsum, mundo et omnibus qui in mundo sunt, mortuus est, sive parentes fuerint, sive fratres, sive tertium, aut quartum, aut remotissimum cognationis gradum obtineant. Et quidem si parentes secesserint a sæculo, et ad filii se vivendi rationem contulerint, tunc vere sunt cognati; non parentum, sed fratrum obtinentes ⁵⁶⁵ locum. Pater enim est verissimus, primus quidem universorum Pater; secundus vero post illum, is qui præit in spiritualis vitæ instituto. Si vero pergant cognati vitam priorem retinere, pars sunt mundi, a qua nos separati sumus, et jam nulla ex parte cognati su-

(63) Veteres duo libri πρῶτος. Editi πρῶτον.

nous, qui, carnali homine deposito, eam quam A cum ipsis habebamus propinquitatem exuerimus. Qui autem hominum sæculo addictorum amicitiam diligenter requirit, studetque continuo cum ipsis congregari, is ex colloquiis assiduis affectus illorum introducit in animum, ac rursus mente cogitationibus mundanis repleta, a bono proposito excidit, atque semovet se a spirituali sapientia, et animus illius rediit ad vomitum priorem, atque adeo sauciatur ab hoste, qui cognatione carnali vitam spiritualem conturbat.

2. Precemur itaque optima cognatis nostris, justitiam, inquam, et pietatem, et quæ nos magni fecimus. Decet enim nos hæc precari: illis vero conducit, ut opera nostra hæc ipsa consequantur. B Quare nos neque sinus de illis solliciti, neque anxii. Nam diabolus, cum animadvertit nos omnem temporalem curam exuisse, et succinctos ad cælum currere, tum referens nobis propinquorum memoriam, nosque ad res illorum curandas adigens, auctor est, ut etiam mens sit de mundanis negotiis sollicita, dum cogitat quæ sint cognatorum facultates, abundantne, an desint, quæ ipsis ex commerciis proveniant lucra, et quantum ex his augeantur divitiæ; quæ jacturæ nascantur ex adversis vitæ casibus, et quantum ex his illorum opes imminuantur: facitque, ut cum eis letemur quidem de prosperis ipsorum successibus, contristemur vero ob infortunia, et sinus ipsorum inimicis inimici, idque, licet jubeamur nullum inimicum habere ⁶⁶, itemque gaudeamus una cum amicis, qui sunt sæpe indigni spirituali cognatione, et oblectemur de injustis ac fraudulentis ipsorum lucris: prava denique omnia temporalium rerum studia, quibus exulis spirituales cogitationes introduxeramus, ille denuo inducit in mentem, atque terrenis ac mundanis cogitationibus illius opera animum rursum subeuntibus destruit internum ascetam, solamque statuam monachi figuram circumferentem efficit: quæ scilicet nusquam virtutibus animata sit. Sæpe etiam ob ingentem in propinquos benevolentiam asceta ausus est et sacrilegium committere, ut inopix mederetur cognatorum. Et enim quæ pro sanctis, qui seipso Deo dicarunt, servantur, res sacræ, vereque Deo consecratæ esse et intelliguntur, et judicantur. Quamobrem qui talium quidpiam aufert, unus est ex iis qui sacrilegium audent perpetrare.

3. Cognito igitur intolerabili illo damno, quod ex studio in propinquos nostros nascitur, susceptam eorum causa sollicitudinem tanquam diabolicum telum fugiamus. Nam et Dominus ipse ejusmodi affectum ac consuetudinem **566** vetuit: qui uni ex discipulis id non permisit, ut diceret vale pro-

⁶⁶ Matth. v, 44.

(64) Reg. secundus Ταῦτα μὲν γὰρ. Mox duo mss. πρὸς ἐκείνων.

καὶ κατ' οὐδὲν προσήκοντες τὸν κατὰ σάρκα ἄνθρωπον ἀποθεμένους, καὶ ἀποδυσασμένους τὴν πρὸς ἐκείνους οἰκειώσιν. Ὁ δὲ τὴν τῶν βιωτικῶν φιλίαν μετὰ ἀκριβείας κατασπαζόμενος, καὶ τούτοις διαπαντὸς προσομιλεῖν ἐφιέμενος, τὰς ἐκείνων διαθέσεις διὰ τῆς συνεχῆς ὁμιλίας εἰς τὴν ψυχὴν εἰσχωρίσασατο. Πάλιν τε τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος ἀναπληθθεὶς τὴν διάνοιαν, τῆς ἀγαθῆς ἐνστάσεως ἀποπέπτωκε, καὶ τοῦ πνευματικοῦ φρονήματος ἐχωρίσθη, καὶ τὸν πρότερον ἔμετον ἀνεμάξασα τῇ ψυχῇ, καὶ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τέτρωται, διὰ τῆς σαρκικῆς συγγενείας τὴν πνευματικὴν πολιτείαν ἐπιθολώσαστος.

2. Τοῖς μὲν οὖν συγγενέσιν εὐχόμεθα τὰ βέλτιστα, δικαιοσύνην, φημί, καὶ εὐσέβειαν, καὶ ταῦτα, ἅπερ ἡμεῖς τίμια πεποιήμεθα. Ταῦτα (64) γὰρ ἡμῖν πρέπον εὐχεσθαι, κάκεινοις παρ' ἡμῶν καρποῦσθαι συμφέρον. Αὐτοὶ δὲ τῆς περὶ ἐκείνων φροντίδος τε καὶ μερίμνης τοὺς λογισμοὺς ἀπολύσωμεν. Ὁ γὰρ διάβολος, θεασάμενος ἀποδυσασμένους ἡμᾶς πᾶσαν φροντίδα βιωτικὴν, καὶ εὐσταλεῖς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τρέχοντας, τὴν περὶ τοὺς συγγενεῖς ἡμῶν ἐνεργασάμενος ἔνοϊαν, τὰ τε ἐκείνων φροντίζειν παρασκευάσας, καὶ εἰς τὰς βιωτικὰς φροντίδας τὸν λογισμὸν μεριμνᾶν παρασκευάζει: τίς μὲν ἢ τῶν οἰκείων περιουσία, καὶ εἰ αὐτάρκης, ἢ ἐνδεής, τίνα δὲ τὰ ἐκ τῶν συναλλαγμάτων αὐτοῖς προσγεγόμενα κέρδη, καὶ ἐπὶ πόσον τὸν πλοῦτον αὐξάνοντα: τίνες δὲ ἐκ τῶν τοῦ βίου περιστάσεων ζημίαι προσπίπτουσαι, καὶ πόσον τὴν ὑπάρχουσαν ἐλαττοῦσαι περιουσίαν. Καὶ συνήθεσθαι μὲν ποιεῖ ταῖς εὐπορίαις αὐτῶν, συναθρομεῖν τε ταῖς ἀστοχίαις, συνεχθραίνειν δὲ τοῖς ἐχθροῖς (καὶ τοῦτο, κελουσιμένους μηδένα ἔχειν ἐχθρὸν), καὶ συγκαίρειν τοῖς φίλοις οὐκ ἀξίους οὖσι πολλακίς τῆς πνευματικῆς οἰκειώσεως, χαίρειν δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀδίκους αὐτῶν καὶ παρωλόγιος κέρδεσι, καὶ πάσας τὰς πονηρὰς τῶν βιωτικῶν ὑποθέσεων διαθέσεις, ἃς ἀποδυσάμενοι, τὰς πνευματικὰς ἐνοίας εἰσχωρίσασμεθα, πάλιν ἐπεισάγει τοῖς λογισμοῖς, καὶ τὸ ὕλικόν καὶ κοσμικὸν φρόνημα τῇ ψυχῇ πάλιν ἐνεργασάμενος, τὸν ἔνδον ἀσκητὴν καταλύει, καὶ ἀνδριάντα μόνον ἀσκητοῦ τὸ σχῆμα περιφέρειν παρασκευάζει, μηδαμοῦ ἐψυχωμένον ταῖς ἀρεταῖς. Πολλάκις δὲ διὰ τὰς περὶ τοὺς συγγενεῖς ἐπιταθείας εὐνοίας ἐτόλμησεν ὁ ἀσκητῆς καὶ ἱεροσυλίαν ἐργάσασθαι, ὥστε τὴν τῶν συγγενῶν ἔνδειαν θεραπεῦσαι. Τὰ γὰρ εἰς τοὺς ἁγίους, τοὺς ἀναθέντας ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ταμειόμενα ἱερὰ καὶ ἀληθῶς ἀναθήματα νοεῖται καὶ ἐκκαμίδανεται. Ὁ τοίνυν τούτων τι νοσηζόμενος εἰς ἐστὶ τῶν ἱεροσυλίας κατατολμώντων.

3. Γινόντες οὖν τῆς περὶ τοὺς οἰκείους διαθέσεως τὴν ἀφόρητον βλάβην, φύγωμεν τὴν περὶ ἐκείνων φροντίδα, ὡς διαβολικὸν ὄπλον ὑπάρχουσαν. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος τὴν τοιαύτην σχέσιν καὶ συνήθειαν ἀπηγόρευσεν, ἐνὶ μὲν τῶν μαθητῶν οὐκ ἐπιτρέψας, οὐδὲ αὐτὸ μόνον τοῖς οἰκείοις (65) συντάξασθαι: ἐτέρω

(65) Verbum συντάξασθαι videtur hoc loco simi pro ἀποτάξασθαι, renuntiare. vale dicere. Scriptor

δὲ οὐδὲ τῷ σώματι τοῦ πατρὸς τεθνεώτος γῆν ἐπι-
 ἀμήσασθαι. Τῷ μὲν γὰρ συντάξασθαι βουλομένῳ τοῖς
 οἰκειοῖς φησὶν· *Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ’*
ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν
εἰς τὴν βυσιλλεῖαν τῶν οὐρανῶν (66)· τῷ δὲ θάψαι
 τὸν πατέρα παρακαλοῦντι, *Ἀκολούθει μοι, φησὶ,*
καὶ, Ἄψες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν
νεκροὺς. Καίτοι ἐδόκουν εὐλογώτατας καὶ δικαιοτά-
 τας ποιεῖσθαι τὰς δεήσεις ἑκάτεροι· ἀλλ’ οὐκ ἐπένευ-
 σεν ὁ Σωτὴρ, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαρὲς γοῦν ἀφῆκεν αὐτοῦ
 χωρίζεσθαι τοὺς τροφίμους τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας,
 ἵνα μὴ τι τοῦ ὑψηλοῦ καὶ οὐρανίου φρονήματος ταπει-
 νότερον ἢ πράξαιεν, ἢ λογίζαντο τῆ περὶ τὰς γῆνιὰς
 καὶ σαρκικὰς διαθέσεις ῥοπή, ὡς οὐκ ἔξδν, τοὺς τὰ
 οὐράνια φρονούντας τῶν ἐπὶ γῆς ἔχειν λόγον τινα, ὡς
 ἦδη μεταστάντας (67) καὶ ὑπερκοσμίου τῆ διανοίᾳ
 γεγεννημένους. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι Πῶς οὖν ὁ νόμος
 κεύθει τῶν οἰκειῶν φρονιζέειν, λέγων· *Καὶ ἀπὸ τῶν*
οἰκειῶν τοῦ σπέρματος σου οὐχ ὑπερόψει·
ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος· Εἰ δὲ τις τῶν ἰδίων,
καὶ μέγιστα τῶν οἰκειῶν οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν
ἥρνηται, καὶ ἐστὶν ἀπίστου χεῖρων, σύντομον (68)
 τὴν ἀπόκρισιν παρεξέμεθα· ὅτι ὁ θεῖος Ἀπόστολος
 πρὸς τοὺς βιωτικούς, πρὸς τοὺς τὸν ὑλικὸν πλοῦτον
 ἔχοντας, καὶ θυναμένους παραμυθεῖσθαι τὴν τῶν
 συγγενῶν ἔνδειαν, τοῦτο εἶρηκεν· *Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ*
νόμος ταῦτά φησι, καὶ ἵνα συντομώτερον εἴπω, πρὸς
τοὺς ζῶντας, οὐ πρὸς τοὺς τεθνεῶτας· ἀνεύθυνοι γὰρ
παντὸς (69) τοιοῦτου ὀφλήματος οὗτοι γε.

4. Σὺ δὲ τέθνηκας μὲν, καὶ ἐσταύρωσαι τῷ κόσμῳ
 παντί. Ἀποταξάμενος γὰρ τῷ ὑλικῷ πλούτῳ, τὴν
 ἀκτησίαν ἠγάπησας· σκαυτὸν δὲ ἀναθείς τῷ Θεῷ,
 κειμήλιον γέγονας τοῦ Θεοῦ. Ὡς τεθνεὼς, ἐλευθε-
 ρος εἰ πάσης τῆς περὶ τοὺς συγγενεῖς εἰσφορᾶς· ὡς
 ἀκτημῶν, οὐδὲν ἔχεις ὁ χορηγήσης. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ
 σῶμα καρποφορήσας, καὶ οὐδὲ ἐκεῖνον λοιπὸν ἔχων
 τὴν ἐξουσίαν ὡς ἀναθήματος, οὐ θέμις σοι (70) εἰς
 ἀνθρώπων χρῆσιν εἶναι· μόνους δὲ τοῖς ὁμοτρόποις
 ὡς καὶ αὐτοῖς Θεῷ τὸ πᾶν ἀνακειμένοις συμπολι-
 τεύεσθαι. Πόθεν οὖν σοι ἀρμόσει τὰ μνημονευθέντα
 ῥήματα τῆς ἁγίας Γραφῆς; ἢ πῶς οὐχ ἀμαρτήσεις
 τὰς ἑαυτοῦ ὁμολογίας περὶ τὴν ἀσκησιν ἀθετῶν;
 aut quomodo peccaturus non es, si fœdus, quod tu
 facias?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

*Ὅτι οὐ δεῖ τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀπο-
 κόπτεσθαι.*

1. Χρῆ μέντοι καὶ τοῦτο πεπεισθαι σαφῶς, ὅτι ὁ
 ἅπαξ εἰς σύνδεσμον καὶ συνάφειαν ἐλθὼν πνευματι-
 κῆς ἀδελφότητος οὐχ οἶός τ’ ἀν ἧ (71) ἀποκόπτεσθαι
 καὶ χωρίζεσθαι τούτων, οἷς συνηρμόσθη. Εἰ γὰρ ἄν-
 θρωποι· πολλάκις εἰς κοινωνίαν βίου τούτου τοῦ ὑλι-

⁶⁷ Luc. ix, 62. ⁶⁸ ibid. 59. ⁶⁹ ibid. 60. ⁷⁰ Isa. lviii, 7. ⁷¹ I Tim. v, 8

enim non obscure respicit ad illud Lucæ ix, 61 :
Sequar te, Domine, sed permitte mihi prius ut dicam
vale iis qui sunt domi mee.

(66) Reg. primus ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν.

(67) Unus ms. ἦδη μεταστάντας.

pinquis : nec alteri, ut vel cadaver mortui patris
 humo superinjecta contegeret. Ei enim, qui vale
 propinquis suis dicere volebat, dixit : *Nemo mit-*
tens manum suam ad aratrum, et-respiciens retro,
aptus est regno cœlorum ⁶⁷. Alteri vero, qui sepelire
 patrem postulabat : *Sequere me* ⁶⁸, inquit, et, *Sine*
ut mortui sepeliant mortuos suos ⁶⁹. Et quidem vi-
 debatur uterque rem æquissimam justissimamque
 rogare : sed Servator non probavit, et ne minimo
 quidem temporis momento permisit a se disjungi
 alumnos regni cœlorum, ne alta et cœlesti medita-
 tione humiliter aliquid ex quadam aut terrenis et
 carnalis affectus præpensione aut facerent, aut cog-
 itarent, cum non liceat cœlestia curantibus ali-
 quam habere rerum terrenarum rationem, velut
 Jam translatis et animo supra mundum evectis.
 Quod si dixerit quispiam : Quomodo igitur jubet
 lex curam suscipere cognatorum, his verbis : *Et*
propinquos seminis tui ne despicias ⁷⁰ ; et Apostolus
 similiter : *Si quis autem suorum et maxime propin-*
quorum curam non habet, fidem negavit, et est infi-
deli deterior ⁷¹, ei paucis respondebimus, hoc a di-
 vino Apostolo ad homines sæculo addictos, ad
 homines qui terrenas opes possidebant, poterantque
 cognatorum inopiam levare, dictum fuisse. Simi-
 liter lex etiam hæc dixit, atque ut dicam brevius,
 sermo est de viventibus, non de mortuis : quando-
 quidem hi ab omni hujusmodi debito liberi sunt.

4. Tu autem mortuus es, et toti mundo cruci-
 fixus. Rejectis enim terrenis divitiis amplexus es
 paupertatem : et cum te ipse dicasti Deo, Dei factus
 es thesaurus. Ut mortuus, liber es ab omni in pro-
 pinquos pecuniarum collatione : ut nihil omnino
 possidens, nihil habes quod largiaris. Imo etiam
 cum ipsum corpus obtuleris, et de cætero ne
 illius quidem potestatem habeas, tanquam quod
 res sit Deo consecrata, tibi eo uti non licet ad hu-
 manum usum : sed cum iis solis qui iisdem mori-
 bus præditi sunt, quandoquidem et ipsi sunt Deo
 prorsus dicati, versari debes. Qui igitur in te con-
 venient quæ ex sancta Scriptura retulimus verba?
 ipse de colenda pietate cum Deo inivisti, irritum

D

CAPUT XXI.

Quod non oportet a spiritali fraternitate resecari.

1. Jam illud quoque pro certo habendum est,
 eum, qui semel fraternitati spiritali alligatus est
 et adjunctus, ab iis, quibus ascitus est, nullo modo
 resecari ac separari posse. Si enim homines sæpe-
 numero in societatem terrenæ hujus vitæ conve-

(68) Codex Colb. συντομον αὐτῷ τὴν.

(69) Editi πάντες. At mss. tres παντός.

(70) Vocula σοι addita est ex libris veteribus.

(71) Veteres duo libri ἄν εἴη. Aliquanto post co-
 dex Voss. παρὰ τὰ συμβάντα.

nientes, non queunt citra pacta separari: et qui hoc facit, **567** futurus est reus præscriptarum multarum: longe magis qui foedus inierit spiritualis illius contubernii, quod indissolubilem ac perpetuam conjunctionem habet, is seipsum ab iis quibus permistus est, sejungere ac resecare non poterit. Alioqui, si hoc facit, poenis gravissimis e cælo iulligendis obnoxium se reddit. Etenim si mulier quæ ad viri pervenit societatem, cum eoque carnali copula conjuncta fuit, si insidias ipsi struxisse deprehendatur, morte multatur: quanto magis qui spirituali societati ascitus est, is, ipso Spiritu sancto teste ac internuntio, reus sit ob secessum?

2. Quemadmodum igitur corporis membra, naturæ vinculo colligata, non possunt a corpore abscondi, aut, si abscissa fuerint, mortuum sit quod absconditur: sic et asceta qui in collegium fratrum cooptatus est, Spiritusque fœdere, quod vinculum est vinculo naturæ fortius, ligatus fuit et vinctus, jam ab iis quibusque copulatus est, non poterit researi. Alioqui, si hoc facit, mortuus est animo, et privatus Spiritus gratia, ut qui id fœdus quod eo auctore inerat, violaverit. Si vero aliquis dicat, pravos esse aliquos fratres (nón enim omnes accusabit: si quidem non malo consilio pepigere societatem, sic ut uno consensu mali sint omnes); si quis igitur dicat, improbos esse aliquos fratres, et incaute bonum ab his everti, negligi honestatem, haberi despiciatui convenientem ascetis disciplinam, ob idque a talibus separari se oportere, is secedendi sufficientem causam non excogitavit. Neque enim Petrus, aut Andreas, aut Joannes propter Judæ nequitiam subnoverunt se a reliquo apostolorum choro, neque alius quisquam apostolus hanc ad recedendum ansam arripuit, neque quominus obediret Christo, ob illius pravitatem ullo modo impeditus est: sed documentis Domini obsecuti æmulabantur pietatem ac virtutem, non autem ad imitandam illius perversitatem adducebantur. Sic qui ait: Cogor propter malos a spirituali communitate separari, non idoneam inconstantia suæ causam invenit: quin potius terra petrosa est ipse, qui veritatis doctrinam alere non potest ob consilii instabilitatem, sed per modicæ tentationis assaultum, aut affectuum vitiosorum intemperantiam, honestum vivendi genus non perfert, statimque temerum doctrinæ germen per vitiorum æstum arefcit. Atque causas verisimiles quidem illas, ut sibi

(72) Antiqui tres libri præter Combef. H ó τοῦτο. Vocula ἢ in editis desiderabatur.

(73) Codices duo συμβίωσης τῆς ἄλυτον. Alii duo et editi συμβίωσης τὴν ἄλυτον. Codex Colb. συμβίωσης τοῖς ἄλυτον... κεκτημένοις.

(74) Particula et, quam ex veteribus libris addidimus, deerat in vulgatis. Mox tres mss. cum Voss. πολλῶ μᾶλλον. Subinde duo mss. ἐν τῷ χωρισμῶ.

(75) Codex Colb. ἐστι τὴν ψυχῆν. Statim duo mss. cum Voss. Πνεύματος χορηγίας.

(76) Editi κοινωνίαν ποιήσεται. Veteres tres libri

κοῦ συνεργόμενοι οὐκ ἂν δύναιντο παρὰ τὰ συμβαθέντα χωρίζεσθαι, ἢ ὁ τοῦτο (72) ποιῶν ἔνοχος ἔσται τοῖς ὀρισμένοις ἐπιτιμίοις· πολλῶ μᾶλλον ὁ εἰς σύμβασιν ἔλθων πνευματικῆς συμβίωσης τῆς ἄλυτον (73) καὶ αἰώνιον τὴν συνάφειαν κεκτημένης οὐχ οἶός τ' ἂν ἐλε μερίζειν καὶ ἀποκόπτειν ἑαυτὸν τούτων, οἷς συνεκράθη. Ἡ τοῦτο ποιῶν, βαρυτάτοις ἑαυτὸν τοῖς ἄνωθεν ἐπιτιμίοις ὑποβάλλει. Εἰ γὰρ γυνή, ἢ εἰς κοινωνίαν ἀνδρὸς ἀφιγμένη, καὶ σαρκικὴν ἔχουσα τὴν συνάφειαν αὐτοῦ, εἰ (74) τούτῳ ἐπιβουλεύουσα φωραθῆι, θανάτῳ καταδικάζεται· πῶσῳ μᾶλλον ὁ πνευματικῆ κοινωνία συναρμολογῆσθεῖ ὑπ' αὐτῷ μάρτυρι καὶ μεσότη τῷ Πνεύματι ὑπόδικος ἐπὶ τῷ χωρισμῶ γίνεται;

2. Ὡσπερ οὖν τὰ μέλη τοῦ σώματος, φύσεως συνηρημένα δεσμῶ, οὐκ ἂν τοῦ σώματος ἀπορρήγνυσθαι δύναιντο, ἢ, εἰ ἀπορράγῃ, νεκρὸν τὸ ἀπορρηγνύμενον γένοιτο· ἂν· οὕτω καὶ ἀσκητῆς ἀδελφότητι συναπτόμενος, καὶ φύσεως ἰσχυροτέρῳ δεσμῶ τῆ τοῦ Πνεύματος ἀρμολογία κρατούμενος, οὐκ ἂν ἐξουσίαν ἔχοι τέμνεσθαι τούτων, οἷς συνηρμόσθη. Ἡ ποιῶν τοῦτο, νεκρός ἐστι τῆ ψυχῆ (75), καὶ ἐστερημένος τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, οἷα δὴ τὴν ἐπ' αὐτοῦ σύμβασιν ἀθετήσας. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι φαῦλοί τινες τῶν ἀδελφῶν· οὐ γὰρ ἅπαντας αἰτιάσεται· οὐ γὰρ ἐπὶ κακίᾳ τὴν κοινωνίαν τεποιήνται (76), ὥστε πάντας συμφώνως εἶναι κακοῦς· εἰ οὖν λέγοι, ὅτι φαῦλοί τινες τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἀφυλάκτως τὸ ἀγαθὸν παραλύοντες (77), καὶ τῆς κοσμιότητος ἀμελοῦντες, καὶ τὴν πρέπουσαν ἀσκηταῖς ἀκρίβειαν παρορῶντες, καὶ διὰ τοῦτο προσήκει τῶν τοιούτων χωρίζεσθαι, οὐκ ἀρκοῦσαν ἀπολογίαν τοῦ χωρισμοῦ ταύτην ἐπιενόηκεν. Οὐδὲ γὰρ Πέτρος, ἢ Ἀνδρέας, ἢ Ἰωάννης διὰ τὴν τοῦ Ἰούδα πονηρίαν ἀπερβάρησαν τοῦ λοιποῦ τῶν ἀποστόλων χοροῦ, οὐδὲ ἑτεροῖς τῶν ἀποστόλων ταύτην ἀφορμὴν ἀποστάσεως ἐποίησαν, οὐδέ τι πρὸς τὸ πείθεσθαι τῷ Χριστῷ ὑπὸ τῆς ἐκεῖνου μοθηρίας ἐνεποδίσθη· ἀλλὰ τοῖς τοῦ Κυρίου πειθαρχοῦντες διδάγμασι (78), τὴν εὐσέθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐζήλουν, οὐ μὴν πρὸς τὴν ἐκεῖνου πονηρίαν ἐπιστρέφομενοι. Οὕτως ὁ λέγων, ὅτι διὰ τοὺς φαῦλους χωρίζεσθαι πνευματικῆς ἀναγκάζομαι συναφείας, οὐκ εὐλόγον πρόφασιν ἐξεῦρε τῆς οικείας ἀβεβαιότητος· ἀλλὰ ἔστι μὲν αὐτὸς γῆ πετρώδης, τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ἐκθρέψαι διὰ γνώμης ἀβεβαιότητα μὴ δυνάμενος, ἀλλὰ διὰ μικροῦ πειρασμοῦ προσβολῆν (79), ἢ ἀκρασίαν παθῶν, τὴν σώφρονα πολιτείαν οὐχ ὑπομένων, εὐθύς τε ἀποξηραίνεται τῷ καύσωνι τῶν παθῶν τὸ τῆς διδασκαλίας ἀρτιφές

præter Combef. et Voss. πεποιήνται, recte.

(77) Antiqui duo libri cum Voss. ἀφυλάκτως τὸ καλὸν παραλ. Aliquanto post Reg. secundus ταύτην ἐπιενόηται.

(78) Codex Colb. πειθαρχοῦντες προστάγμασι. Nec ita multo infra duo mss. et Voss. ἐζήλουν, οὐδὲν πρὸς τὴν. Subinde duo mss. ἐπιστρέφοντα. Ibidem Vossii vetus liber et alii duo ὅτε οὖν ὁ λέγων

(79) Veteres duo libri cum Voss. διὰ μικροῦ πειρασμοῦ τινος προσβ.

βλάστημα· προφάσεις δὲ (80) εἰκαίας καὶ οὐκ ἀρκούσας πρὸς ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ κατὰ πληροφориαν οἰκειαν ἐπινοῶν, καὶ ἑαυτὸν εὐκόλως παρακρούμενος. Οὐδὲν γάρ τοῦ ἑαυτὸν ἀπατηῖν εὐκολώτερον, ἐπειδὴ κριτῆς ἕκαστος ἑαυτῷ κεχαρισμένος γίνεται, τὰ ἡδέα κρίνων (81) εἶναι συμφέροντα.

3. Ἐστω τοίνυν ὁ τοιοῦτος κατακεκριμένος παρὰ ἀληθείᾳ δικαζούση, ὡς σκανδάλων ὑπόθεσις πλείοσι καθιστάμενος, ἦτοι πονηρῶ ὑποδείγματι πρὸς ζῆλον τῶν ἰσων ἀτοπημάτων διερεθίζων ἀεὶ, καὶ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος γενόμενος. Καὶ συμφέρει αὐτῷ ἴνα μύλος ὀνικῶς κρεμασθῆ̄ περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποτισθῆ̄ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ γάρ (82) ψυχὴ ἀπόστασιν ἐθισθεῖη, πολλῆς ἐμπίπταται ἀκρασίας, πλεονεξίας τε καὶ γαστριμαργίας, ψεύδους τε καὶ πάσης κακοηθείας· καὶ τὸ τελευταῖον εἰς τὸν πυθμένα καταστρέφει τῆς πονηρίας τοῖς ἐσχάτοις ἐμπειρομένη κακοῖς. Ὁ τοίνυν τῶν τοιούτων ὁδηγὸς καθιστάμενος, σκοπεῖτω πόσων ψυχῶν ἀπωλείας ἔνοχος γίνεται· ὃ γε μηδὲ πρὸς τὰς εὐθύνας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀρκέσαι δυνάμενος. Τί γάρ οὐχὶ μᾶλλον ὁ τοιοῦτος μιμῆται τὸν μέγαν Πέτρον, καὶ ὑπόδειγμα βεβαίας πίστεως, καὶ τῆς περὶ τῶν καλῶν (83) ἐνστάσεως τοῖς λοιποῖς γίνεται, ἴνα, λάμποντος τοῦ φωτὸς τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων, καὶ οἱ ἐν σκότει τῆς πονηρίας διάγοντες ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὁδηγηθῶσιν; Ἐπειτα δὲ Νῶε μὲν ὁ δικαῖος οὐκ εἶπε πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι Δεῖ με ἐκθῆναι τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ πάντες εἰσι πονηροὶ, ἀλλ' ἐκατέρησε μᾶλλον ἀθλητικῶς (84) καὶ γενναίως, καὶ μεταξύ ἀθύσσου πονηρίας τὴν εὐσέθειαν ἀχείμαστον διετήρησε, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην οὐδαμῶς ἐστασίασεν, ἀλλὰ ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ μεταξύ τῶν κυμάτων τῆς ἀσεβείας τὴν φορτίδα (85) τῆς εὐσεβείας περιεσώσατο. Καὶ αὐτὸς ἐν Σοδόμοις, μεταξύ τσσαύτης ἀσεβείας καὶ παρανομίας καὶ ἀθεσμίας στρεφόμενος, τὴν ἀρετὴν ἀπαράφθορον διεφύλαξεν, οὐδαμοῦ κακαῖς ἐαλωκυῖαν ἐπιβουλαῖς· ἀλλὰ μεταξύ ξηνοκτόνων, καὶ ὕβρει πολλῇ καὶ ἀκολασίᾳ κατὰ τῶν τῆς φύσεως φερομένων θεσμῶν, τὴν ἀγασύνην ἀμίαντον αὐτὸς τε διέσωσε, καὶ τοῖς λοιποῖς, ὡς ἐνήν, εἰσηγήσατο (86), πράξεις ποδ τῶν λόγων τὸ καλὸν ἐκπαιδεύων. Σὺ δὲ προφασίζῃ τὰς τῶν ἀδελφῶν ὀλιγωρίας ἢ οὐσας, ἢ παρὰ σοῦ πλακτομένας, τὴν ἀποστασίαν ἐνοῶν, καὶ τὴν ἀθέτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μηχανώμενος (87), καὶ τῆς ἑαυτοῦ πονηρίας καὶ τῶν πόνων τῶν ὑπὲρ

⁸⁰ Matth. xviii, 6. ⁸¹ Gen. vi, 9. ⁸² Gen. xix.

(80) Sic antiqui tres libri, non ut editi, in quibus vocula δὲ non legitur. Aliquanto post codex Voss. εὐκόλως ἀποκρούμενος.

(81) Codex Colb. τὰ ἴδια κρίνων. Nec ita multo infra idem ms. καθιστάμενος, οἱ τῶ... διερεθίζονται.

(82) Reg. secundus ἐάν γάρ. Statim duo mss. cum Voss. ἐθισθῆ̄. Subinde codex Colb. πονηρίας τοῖς αἰσχίλοις.

(83) Codex Colb. περὶ τὸ καλόν.

(84) Antiqui duo libri μάλα ἀθλητικῶς.

(85) Editi τὴν φροντίδα. Regii tertius et quartus τὴν φορτίδα, bene. Alius codex itidem Regius utram-

A ipse persuadet, sed quæ tamen ad se defendendum ante tribunal Christi haud satis idoneæ sunt comminiscitur; fallitque semetipsum facile. Nihil enim facilius est, quam seipsum decipere, quod quisque sibi benevolus justoque indulgentior iudex est, jucunda iudicans esse conducibilia.

3. Quamobrem qui ejusmodi est, sit ipso veritatis **568** iudicio condemnatus, tanquam qui multis scandali existat occasio, aut etiam pravo suo exemplo semper alios ad hujusmodi flagitia imitanda provocet, et vocis illius væ hæres evadat. Et expedit ei ut suspendatur mola asinaria ad colulum ejus, et demergatur in profundum maris ⁸⁰. Cum enim semel anima defectioni assuefacta fuerit, multa intemperantia repletur, avaritiaque, et edacitate, mendacio atque malignitate omni, et postremo in iman nequitiam fertur, malis extremis infixa. Qui igitur talium dux exstiterit, consideret quot animarum interitus reus fiat: qui tamen ne animæ quidem suæ rationi reddendæ par esse possit. Cur enim qui ejusmodi est, non magis imitatur magnum Petrum, sitque reliquis firmæ fidei et constantis in bonis animi exemplum, ut fulgente virtutum illius splendore, etiam ii qui in nequitia tenebris degunt, ad quiddam melius deducantur ⁸¹? Deinde vero Noe justus ille haudquam Deo dixit: Oportet exire me de mundo, cum sint pravi omnes; sed potius athletico ac generoso animo perseveravit, servavitque in pravitalis abisso tranquillam ac pacatam pietatem, nec unquam dissensit a Domino, sed per patientiam ac tolerantiam in mediis impietatis fluctibus pietatis onerariam navim tutam et incolunem præstitit ⁸². Et Lot in Sodomis inter tantam impietatem iniquitatemque ac injustitiam degens, virtutem incorruptam custodivit, neque ullis omnino passus est pravis insidiis circumventam captivamque teneri: atque inter hospitium interfectoris, eosque qui multa petulantia atque libidine contra naturæ leges ferebantur, et ipse conservavit sanctitatem incontaminatam, et reliquos ad eam exhortatus est pro virili, prius factis quam verbis edocens bonum ac virtutem. Tu vero meditans defectionem, ac Spiritus sancti secessum excogitans, fratrum negligentias aut veras aut a te confictas pretendis, facisque, ut illata fratribus calumnia quasi quoddam

que scripturam exhibet, primam prima manu, secundam secunda. Subinde duo mss. perinde ut Voss. οὐδαμοῦ κακαῖς.

(86) Veteres duo libri et editi διεγήσατο. Alii duo cum Voss. εἰσηγήσατο, rectius.

(87) Illud, καὶ τὴν ἀθέτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μηχανώμενος, addidimus ex Colbertino, nec aliter legitur in Vossii veteri libro et in Reg. primo, nisi quod vox ἁγίου in his libris desit. Statim editi τῶν πόνων τῶν πόνων· sed vox πόνων et inepte et contra veterum librorum fidem bis edita fuerat. Mox codex Voss. τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργάζῃ.

velamentum sit et tuæ pravitatis, et tuæ in laboribus segnitiei, quos pro virtute debueras subire.

4. Quare qui talis fuerit, his exemplis ad frugem meliorem revocatus, in pactis cum Spiritu initis acquiescat, quibus se in primis cœlestis partus incunabulis devinerat. Neque enim si contigerit, ut unus digitus molesti aliquid in manu perferat, continuo etiam alius resecari pertinaciter volet: sed primum quidem dolorem effugiet amputationis, deinde vero permanebit firmus et constans, ut et operam eam quæ a periclitante danda esset, det ipse corpori, et ne manus omnino ramis naturalibus spoliata, proprio et innato ornatu privetur. Velim igitur transferas **569** exemplum ad ascetam, et considera quantum dolorem ac dedecus animis acri sensu præditis per resectionem afferat, et quomodo constituat seipsum mortuum et vitæ exsortem. Quod autem præceptor discipulum suum ad pravitatem inducere non velit, sic ut prava magistri institutio causa discipulo sit secessus atque defectionis, hoc modo, si placet, consideremus. Quid est pater? quid vero est magister? Pædotriba uterque. Alter quidem filio, alter vero discipulo studiose precatur ac vult meliora. Siquidem et illud naturale patribus est, ut optent liberos sibi esse quam optimos et prudentissimos, honestissimosque ac modestissimos: quo et filii clari sint, et patres virtutibus filii ad se redundantibus magis inlarescant. Similiter et palæstræ magistri, quos ipsi exercent, eos et strenuissimos et peritissimos efficere student, ut cum fortiter ac perite prosperum certamen peregerint, adversariorum fiat splendidi victores, eorumque legitima pugna manifesta laus sit magistrorum. Quisquis autem animum ad docendum induxit, naturaliter vult discipulos suos ad perfectissimam documentorum suorum cognitionem pervenire. Cum igitur ita sint natura affecti patres, quomodo non optarit sanctitatis doctor, ut suus discipulus reddatur optimus, ac spirituali sapientia sapientissimus? præsertim cum sciat, se, si suus discipulus talis evaserit, tum apud homines futurum celebrem, tum a Christo eximias coronas consecuturum, quandoquidem famulos illius, vel, ut rectius dicam⁸⁸, fratres, quando et hac voce uti Christus voluit, diligentia ac cura sua effecit ipsius consortio dignos.

5. Sed et aliud præterea consideremus, quod si malus evaserit discipulus ob ipsius institutionem, inurenda sit magistro iudicii tempore indelebilis

⁸⁸ Matth. xii, 49.

(88) Veteres duo libri et editi ἦν ἑαυτῶ. Alii duo mss. ἦν αὐτῶν. Codex Voss. ἦν ἑαυτῶν. Ibidem Vossii vetus liber et alii duo παρὰ τὰς· quem locum ita ad verbum interpretabere, quam sibi in primis cœlestis partus fasciis aptavit. Hoc est, quam ipse processus est in primis cœlestis partus incunabulis, seu miltis. Vocula τι addita est non longe ex Combefi-

A ἀρετῆς οκνηρίας παραπέτασμα τὴν τῶν ἀδελφῶν ἐργάζῃ διαβολῆν.

4. Ὡστε σωφρονισθεὶς ὁ τοιοῦτος τοῖς ὑποδείγμασι, στεργέτω τὴν ἁρμονίαν τοῦ Πνεύματος, ἦν ἑαυτῶ (88) περὶ τὰς πρώτας σπαργανώσεις τῆς οὐρανίου κήσεως συντηρόμενατο. Ὡστε γὰρ, εἰ συμβαίῃ ἐπὶ τῆς χειρὸς ἓνα τῶν δακτύλων παθεῖν τι τῶν ἀνιαρῶν, ἦδη καὶ ὁ ἕτερος ἐκμητῆται φιλονεικῆσει· ἀλλὰ φεύζεται μὲν πρόωτον τὸ ἀλγεινὸν τῆς τομῆς, ἔπειτα δὲ καὶ στεβρῶς παραμενεῖ, ὥστε καὶ τὴν τοῦ κινδυνεύοντος ἀντισφῆρειν χρεῖαν τῷ σώματι, καὶ μὴ πάντη τὴν χεῖρα τῶν φυσικῶν κλάδων ἀφαιρεθεῖσαν ἀποσυλῆθαι τοῦ οἰκείου κόσμου καὶ προσφουῶς. Μετένεγκε τοῖνον ἐπὶ τὸν ἀσκητὴν τὸ ὑπόδειγμα, καὶ σκόπῃσον ὅσον ἄλγος καὶ ἀκοσμίαν ταῖς αἰσθητικαῖς ψυχαῖς τῇ ἀποκοπῇ κατεργάζεται, καὶ ὅπως ἑαυτὸν νεκρὸν καὶ ζωῆς ἀμέτοχον ἀποφαίνει. Ὅτι δὲ ὁ ἀφηγούμενος οὐκ ἂν ἔλοιτο τὸν αὐτῶ μαθητεύμενον πρὸς πονηρίαν ἐνάγειν, ὥστε τὴν πονηρὰν ἀγωγὴν τοῦ διδασκάλου πρόφασιν τῷ μαθητῇ χωρισμοῦ γενέσθαι καὶ ἀποστάσεως, οὕτως, εἰ δοκεῖ, σκεψόμεθα. Τί μὲν πατήρ; τί δὲ διδάσκαλος; Παιδοτρίθης ἑκάτερος. Ὁ μὲν γὰρ τῷ παιδί, ὁ δὲ τῷ μαθητῇ εὐχεσθαι τε τὰ κρεῖττονα καὶ βουλεύεσθαι διεσπούδακε. Φύσις μὲν γὰρ πατρῶσιν εὐχεσθαι τοὺς παῖδας ὡς βελτίστους καὶ φρονιμωτάτους γενέσθαι, κοσμιωτάτους τε καὶ μετριωτάτους, ἵνα οἱ μὲν παῖδες εὐδοκίμοιεν, οἱ δὲ πατέρες εὐκλεέστεροι γένοιτο τῇ ἐπ' αὐτοὺς ἀναφορᾷ τῶν καλῶν τοῦ παιδός· σπουδῆ δὲ καὶ παιδοτρίθαις ἀκμιμωτάτους τε καὶ τεχνικωτάτους τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένους γενέσθαι, ἵνα, ῥώμῃ καὶ ἐμπειρίᾳ περιδέξιον τὸ ἀγώνισμα ποιησάμενοι, λαμπροὶ νικῆται τῶν ἀντιπάλων ἀποδειχθῶσι, καὶ ἡ τούτων ἔννομος ἀθλησις (89) τῶν καθηγουμένων σαφῆς ἔπαινος γένηται. Φύσις δὲ παντὶ τῷ διδάσκειν προφηρημένη τὸ θέλειν εἰς ἀκριβεστάτην κατάληψιν ἀφικέσθαι τῶν διδασκάλων τοὺς μαθητάς. Τῆς τοῖνον τῶν πατέρων (90) φύσεως τοῦτον ἐπεχούσης τὸν λόγον, πῶς οὐκ ἂν καὶ ὁ τῆς ὀσιότητος παιδευτῆς τὸν παρ' αὐτοῦ παιδευόμενον εὐξαιτο ἀκακωτάτον τε καὶ σωφρονέστατον τὴν πνευματικὴν σοφίαν ἀποδειχθῆναι; καίπερ σαφῶς ἐπιστάμενος, ὅτι, τοιοῦτου γενομένου τοῦ μαθητοῦ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐκλεῆς ἔσται, καὶ παρὰ τοῦ Χριστοῦ λαμπρὸς ὑποδέξεται (91) τοὺς στεφάνους, ὡς τοὺς οἰκέτας αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν, ἀδελφούς, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο Χριστὸς εἶλετο, ἀξίους τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως διὰ τῆς αὐτοῦ ἐπιμελείας ἀπεργασάμενος

5. Καὶ ἕτερον δὲ σκοπῶμεν, ὡς, εἰ φαῦλος ὁ μαθητῆς γένοιτο παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀγωγὴν, αἰσχύνῃ ἀπαρηγόρητον ἔξει ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κατὰ τὸν τῆς

sii veteri libro. Subinde codex Colb. φιλονεικείη.

(89) Codex Colb. ἔννομος ἀσκησις.

(90) Vossii vetus liber et alii duo Τῆς τοῖνον τῶν παραγμάτων, cum igitur res ita se habeant super natura.

(91) Sic veteres aliquot libri. Editi παρὰ Χριστοῦ λαμπρὸς ἀποδέξεται.

χρίσεως καιρον πανηγύρεως ὁ ὑψηγόμενος, καὶ ἐπὶ τοῦ πανδήμου τῶν οὐρανίων ἀθροίσματος (92) οὐκ αἰσχυνεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ κολασθήσεται. Πόθεν οὖν ἐγγενήσεται τὸ μὴ οὐχὶ θελήσαι τὸν καθηγόμενον κόσμιόν τε καὶ ἐπιεικῆ γενέσθαι τὸν οἰκτεῖον ὁμιλητήν; Καὶ ἄλλως δὲ ἀλυσιτελής τῷ διδασκάλῳ ἢ τοῦ μαθητοῦ πονηρία. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐκάτερος (93) συμβίωσιν ἐβλοντο, ἧς ἂν μετὰ σπη πονηρίας ὁ μαθητῆς, τῶν ταύτης καρπῶν πρῶτον μεταδίδωσι τῷ διδασκάλῳ· ὥσπερ τὰ ἰοδόλα τῶν ἔρπετων τοῖς θάλλουσι πρῶτον ἐνήσει τὸν ἰόν· ὡς εἶναι πάντοθεν δῆλον, ἔκ τε τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ἔκ τε τοῦ λυσιτελοῦντος τῷ ἄγοντι, ὅτι εὐξεται, καὶ πάντα τρόπον σπουδάσει, ἐπιεικῆ τε καὶ κόσμιον τὸν ὑπ' αὐτῷ παιδευόμενον καταστήναι. **Κ**ὶ μὲν γὰρ ἦν κακίας καὶ πονηρίας ἀλείπτως, πρὸς τοῦτο πάντως ἄγειν ἂν τὸ πέρας τοὺς παρ' αὐτοῦ ἀσκουμένους ἐσπούδακεν· εἰ δὲ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης ἐστὶ παιδευτής, οὐκ ἂν ἐναντίον οἶμαι τοῖς οἰκτεῖοις σπουδάσσει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν μαθητευόμενον (94) ἐκθῆναι ἔλοιο. Ἄπασι τοίνυν πρόφασιν εὐλογος τῷ βουλομένῳ χωρίζεσθαι πνευματικῷ συστήματι περιήρηται. Αἰτία δὲ αὐτῷ ἀπεδείχθη τῆς τοιαύτης γνώμης ἢ τῶν παθῶν ἀκρασία, καὶ ἢ περὶ τοὺς πόνους ὀλιγωρία, καὶ τὸ τῆς χρίσεως σαθρὸν (95) καὶ ἀβέβαιον. Οὐ γὰρ ἤκουσεν οὗτος παρὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ, ὅτι *Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν*· οἱ φυλάσσοντες, οὐχὶ οἱ καταλύοντες. Οὗτοί εἰσιν οἱ τοῖς μωροῖς ὁμοιωθέντες, οἱ ἐπὶ τῆς ψάμμου, τῆς κατὰ τὴν γνώμην ἀβεβαιότητος, τὸν θεμέλιον τῆς πνευματικῆς τιθέντες οἰκοδομῆς, ὃν ὀλίγα ψεκάδες πειρασμῶν, καὶ βραχὺς χεῖμαρρος τῶν τοῦ πονηροῦ ἐφόδων (96), ὑφελκύσας τὴν ὑποβάθραν, διέλυσε τε καὶ διεσκόρπισεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Περὶ ὑπακοῆς πληρέστερον.

1. Ὅπως μὲν οὖν προσήκει τὸν ἀπαξ ἐνωθέντα πνευματικῷ συστήματι φυλάττειν τὴν ἔνωσιν ἀδιάλυτον, κατὰ τὸ ἐνὸν ὑπεθέμεθα. Νῦν δ' αὖ πάλιν τὸν περὶ τῆς ὑπακοῆς λόγον γυμνάσωμεν· καὶ πρότερον μὲν διὰ βραχέων ἐπελθόντες, νῦν δὲ τελεώτερον ἐκτιθέμενοι· καὶ δεῖξωμεν, ὅπως ὁ ἀκριβοῦς ἀπαιτεῖ λόγος παρὰ τῶν ἀσκητῶν τῷ προσετώτῃ τὴν εὐπειθειαν. Ἐξ αὐτῆς γὰρ τῆς ἀγίας Γραφῆς πειράσομαι ταύτης τὸ μέτρον διασαφῆσαι. Παῦλος ὁ ἀπόστολος, Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων, προστάσσει (97) πάσαις ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτάσσεσθαι, ἐξουσίαις ταῖς τοῦ

⁹⁶ Psal. cv, 5.

(92) Editi ὁ ὑψηγόμενος, καὶ ὁ τῆς ὁσιότητος παιδευτής ἐπὶ τοῦ. At mss. ut in contextu. Hic locus paulo aliter in Reg. primo legitur, nempe hoc modo, αἰσχύνεται αἰσχύνῃ ἀπαρηγόρητον ἐπὶ τῆς οἰκουμένης κατὰ τὴν τῆς χρίσεως καιρὸν πανηγύρεως, καὶ ἐπὶ τοῦ πανδήμου τῶν οὐρανίων ἀθροίσματος, καὶ οὐκ αἰσχύνεται μόνον, etc. Editi habent quoque αἰσχύνεται. At mss. nonnulli αἰσχυνεῖται μόνον.

(93) Veteres duo libri cum Voss. ἐκάτεροι. Max idem codex Voss. et Reg. primus ἂν μετέγη. Haud longe duo mss. τὸν ταύτης καρπῶν. Ibidem Reg. primus μεταδώσει.

ignominia coram orbis terrarum publico conventu, nec sit modo pudore afficiendus coram universo cœlitum agmine, verum etiam puniendus sit. Unde igitur fiet, ut præceptor discipulum suum bene moratum ac modestum esse nolit? Et alioqui magistro non profutura est discipuli pravitas: cum enim ambo alter cum altero ætatem degere statuerit, in quod vitium discipulus incidit, ejus fructus primum cum magistro communicat; more venenatorum serpentium, qui a quibus soventur, in eos primum virus immittunt. Quare perspicuum est undique, cum ex rerum natura, tum ex utilitate instituentis, optaturum ipsum, ac curaturum omni modo, ut suus discipulus fiat probus ac modestus. Etenim si malitiæ ac nequitiae foret magister, ad hunc omnino finem eos qui ab ipso exercentur, studeret perducere: si vero doctor est virtutis ac justitiæ, haudquaquam volet, opinor, discipulum suum ad contrarium suis ipsius studiis **570** finem pervenire. Itaque æquus omnis prætextus sublatus est ei, qui vult a spirituali societate separari. Posita est autem ipsi ob oculos causa hujus consilii, intemperantia affectuum, laborum negligentia, corruptela ac instabilitas judicii. Non enim audivit is a propheta David, *Beati qui custodiunt judicium* ⁹⁶; qui custodiunt, non qui everunt. Illi sunt qui fatuis assimilantur: qui super arenam inconstantiae mentis, ædificii spiritualis posuerunt fundamentum, quod paucæ tentationum guttæ, et modicus torrens ab illius maligni assultibus excitatis, subtracto fulcro, dissolvit ac disjicit.

CAPUT XXII.

De obedientia uberius.

1. Quomodo quidem indissolubilis conjunctio ab eo, qui se semel spirituali societati adjunxerit, servanda sit, quoad potuimus, ostendimus. Verum nunc iterum de obedientia instituamus sermonem, et quod superius paucis perstrinximus, nunc diligentius explicemus, ostendamusque quantam exigat ab ascetis erga præfectum obedientiam accurata doctrina. Ex ipsa enim Scriptura adnitar modum illius ac mensuram declarare. Ad Romanos scribens apostolus Paulus, subijci eos et potestatibus cunctis supereminentibus jubet, mundanis, inquam, non

(94) Codices nonnulli ἐπὶ τῶν μαθητευόμενων.

(95) Unus ms. καὶ τὸ τῆς οἰκείας γνώμης σαθρὸν.

(96) Editiones Basil. et Paris. τῶν τοῦ πονηροῦ ἐφόδων· sed hæc duæ voces τῶν... ἐφόδων neque in Voss. neque in aliis duobus mss. inveniuntur. Codex Colb. τῶν τοῦ πονηροῦ προσημάτων, ἐφελκύσας. Alii duo mss. χεῖμαρρος τῶν τοῦ πονηροῦ, ὑφελκύσας.

(97) Editi προστάσσει. At mss. προστάσσει. Aliquanto post codex Colb. καὶ τοὺς ἀντιτασσόμενους κατὰ γε.

spiritualibus potestatibus ⁸⁷ : atque hoc ex his quæ sequuntur declaravit, ubi de tributis ac vectigali loquitur, et ubi, qui vel minimum resistit potestati, eum affirmat Deo ipsi resistere ⁸⁸. Itaque si hujus mundi principibus, qui ex humana lege principatum obtinuerunt, ita subjectos esse pietatis cultores voluit divina lex, idque, cum tunc in impietate degerent; quanta tandem ab asceta præstanda obedientia est ei, qui a Deo præses constitutus sit, ab ejusque legibus potestatem acceperit? Quomodo igitur Dei ordinationi non resisterit, qui resistit moderatori? præsertim cum aperte Apostolus jubeat omni in re parendum esse spiritualibus præpositis. *Obedite, inquit, præpositis vestris, et subjecti estote. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri, ut cum gaudio ioc faciant, et non gementes: inutile hoc enim vobis est* ⁸⁹. Si igitur non perfecte obedire inutile est, operæ pretium est persequi nos quod magis expedit. Nam mea quidem sententia, hoc quod dicitur inutile, magni cujusdam detrimenti, rei que poenitentæ ac corrigendæ significationem habet.

2. Imitanda est autem maxime sanctorum obedientia, quam Deo exhibuerunt; si idoneo hoc exemplo ad exsequendum nostrum propositum utentes, obedientiam rite præstare velimus. Neque vero existimet quisquam, me, obedientiam præfectis debitam stabilire **571** volentem, exempla sublimiora proferre, aut debita Deo obedientiæ obedientiam hominibus reddendam arroganter comparare audere. Non enim proprio Marte, sed ipsis divinis Scripturis inductus hanc adhibui comparationem. Animadvertite enim quid dicat Dominus in Evangeliiis, ubi de obedientia servis suis reddenda legem ponit. *Qui recipit vos, me recipit* ⁹⁰. Et iterum alio in loco: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit* ⁹¹. Quod autem apostolis dixit, id ab ipso de omnibus post eos moderamen habituris statutum fuisse, ex multis et indubitatis sacræ Scripturæ testimoniis evidentissimisque argumentis probari potest. Quamobrem fuimus nos etiam convenienter divinis oculis locuti, cum diximus, nos sanctorum erga Deum obedientiam, nostræ erga præfectos obedientiæ exemplar nobis ipsis proponere oportere. Quomodo igitur suam sancti declararunt erga Dominum obedientiam? Considera mihi Abraham, qui jubetur relinquere domum, patriam, opes, possessiones, cognatos, amicos; itemque contraria consecrari, terram alienam, locum ignotum, vaga-

⁸⁷ Rom. xiii, 1. ⁸⁸ ibid. 7. ⁸⁹ Hebr. xiii, 17. ⁹⁰ Matth. x, 40. ⁹¹ Luc. x, 16.

(98) Vossii vetus liber ἀρχὴν εἰληχόσι. Mox idem ms. et Colb. ὁ θεὸς λόγος ἀπένευμε. Ibidem Reg. secundus καὶ τούτοις τηνιχ.

(99) Codex Voss. κατὰ τὸν νόμον ἐκεῖνου, et ita quoque scriptum invenitur in Reg. secundo secunda manu. Nec ita multo infra tres mss. οὐκ ἂν ἀντιτάξαιτο. Alius ms. et editi ἀντετάξαιτο.

κόσμου, οὐ ταῖς πνευματικαῖς· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἐπαγομένων ἐδήλωσεν, εἰπὼν περὶ φέρων καὶ τέλους, καὶ τὸν ἀντιτασσόμενον κατὰ γε τὸ σμικρότατον τῆ ἐξουσίᾳ τῷ Θεῷ ἀντιτάσσεσθαι ἀποφαίνεται. Εἰ τοίνυν τοῖς τοῦ κόσμου τούτου ἀρχοῦσι, τοῖς κατὰ νόμον ἀνθρώπινον τὴν (98) ἀρχὴν εἰληχόσι, τοσαύτην ὑποταγὴν παρὰ τῶν εὐσεβούντων ὁ θεὸς νόμος ἀπένευμε, καὶ ταῦτα τηνικαῦτα ἐν ἀσεβείᾳ διαζῶσι· πόσην εὐπειθειαν ὀφείλει ὁ ἀσκητὴς τῷ παρὰ Θεοῦ καταστάνατι ἀρχοντι, καὶ (99) παρὰ τῶν νόμων ἐκεῖνου λαβόντι τὴν ἐξουσίαν, εἰσφέρειν; Πῶς δὲ οὐκ ἂν ἀντιτάξαιτο τῆ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ὁ τῷ καθυγούμενῳ ἀντιτασσόμενος; ἄλλως τε καὶ διαρρόθην τοῦ Ἀποστόλου κελεύοντος τοῖς πνευματικοῖς ἡγουμένοις ὑπαίκειν ἐν πᾶσι. Πειθεσθε γὰρ, φησί, τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπαίκετε. Αὐτοὶ γὰρ ἀρχιποιοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάχοντες· ἀλυσιτελεῖς γὰρ ὑμῖν τούτο. Εἰ οὖν τὸ μὴ πρὸς ἀκριβείαν πειθεσθαι ἀλυσιτελεῖς, προσήκει μεταδιώκειν ἡμᾶς τὸ λυσιτελέστερον. Τὸ γὰρ ἀλυσιτελεῖς, οἶμαι, μεγάλης ζημίας καὶ (1) μεταμελείας καὶ διορθώσεως ἔμφασιν ἐπιφέρειται.

2. Ζηλοῦν δὲ προσήκει μάλιστα τὴν τῶν ἁγίων εὐπειθειαν, ἣν περὶ τὸν Θεὸν ἐπεδείξαντο, εἰ γε μέλλοιμεν ἀρκούντι ὑποδείγματι περὶ τὴν ὑπόθεσιν χρώμενοι, καλῶς τὴν ὑπακοὴν ἀπεργάζεσθαι. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω με κρατύνειν ἐθέλοντα τὴν περὶ τοὺς ἡγουμένους εὐπειθειαν, ὑπέρογκα παράγειν τὰ ὑποδείγματα, καὶ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπακοῇ τοιμᾶν αὐθαδῶς παρεικάθει τὴν πρὸς (2) τοὺς ἀνθρώπους εὐπειθειαν. Οὐ γὰρ οἰκοθεν ὀρηθηθεις, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν τῶν θείων Γραφῶν, ταύτην τὴν εἰκασίαν πεποίημαι. Σκόπησον γὰρ τί ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις φησί, τὴν περὶ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους θεσπίζων ὑπακοὴν· Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται· καὶ πάλιν ἑτέρωθι· Ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθετεῖ. Ὅτι δὲ ὁ τοῖς ἀποστόλοις εἰρηκε, περὶ πάντων τῶν μετ' αὐτοὺς καθηγησομένων ἐνομοθέτησεν, ἐκ πολλῶν καὶ ἀναμφιλέκτων μαρτυριῶν τῆς θείας Γραφῆς καὶ τεκμηρίων ἐναργεστάτων ἐστὶ παραστῆσαι. Ὅσατε ἀκολούθως καὶ ἡμεῖς τοῖς θεοῖς θεσπίσασαι τοὺς λόγους ἐποίησάμεθα, φήσαντες δεῖν τὴν τῶν ἁγίων περὶ τὸν Θεὸν εὐπειθειαν ὑποδειγμα τῆς περὶ τοὺς προεστῶτας ὑπακοῆς ἑαυτοῖς (3) προτιθέναί. Πῶς οὖν οἱ ἅγιοι τῷ Δεσπότη τὴν εὐπειθειαν ἐπεδείξαντο; Σκόπησόν μοι τὸν Ἀβραάμ κελεύόμενον καταλιμπάνειν οἶκον, πατρίδα, περιουσίαν, κτήματα, συγγενεῖς, φίλους καὶ ἐπὶ τούτοις (4) διώκειν τὰ ἐναντία, τὴν ξένην, τὸ ἀνεπίγνωστον, τὴν πλάνην, τὴν πενίαν, τοὺς φόβους,

(1) Codex Colb. cum Voss. μεταμελείας ἀδιορθώτου.

(2) Vossii vetus liber περὶ τοὺς ἀνθρώπους.

(3) Editi ὑποδειγμα τοῖς... ἑαυτοῦς. At mss. tres ita ut edidimus. Codex Voss. habet quoque ἑαυτοῖς. Ibidem codex Colb. προτιθέναί.

(4) Sic antiqui tres libri. Editi καὶ τούτοις. Codex Colb. καὶ ἀντὶ τούτων, et harum rerum loco.

τοὺς κινδύνους, καὶ ὅσα τοῖς ξενιτεύουσιν ἔπεται δυσχερῆ· καὶ ἀμελητὶ ὑπακούοντα, καὶ καταλιμπάνοντα μὲν τὴν οἴκου εὐπραγίαν (5) καὶ ἀνάπαυσιν, ἀνθαιρούμενον δὲ ταύτης τὴν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς τάλαιπωρίαν καὶ ἄλλην.

3. Ὁρᾶς ἀσκητὴν ἀκριβέστατον, καὶ τῆς κοσμικῆς ἀπάσης εὐημερίας διὰ τὸν Θεὸν ὑπερόπτην; Ἄλλ' ἐπίωμεν τὰ ἐξῆς. Καταλαμβάνει (6) μὲν τὴν Παλαιστίνην, τὸν παρὰ Θεοῦ ὑποδειχθέντα τόπον εἰς παροικίαν· λιμοῦ δὲ καταλαβόντος τὴν χώραν, εἰς Αἴγυπτον μετανίσταται, κάκει τῆς γυναικὸς ἀφαιρεθείσης, οὐ μικροφυχεῖ (7), οὐδὲ ταῖς οἰκονομίαις τοῦ Θεοῦ καταμέμφεται, ὡς τῆς εὐπειθείας τοιαύτας ἀντιδεχόμενος ἀμοιβάς· ἀλλὰ πρῶως καὶ τοῦτο ἤνεγκε τὸ πάντων βερούτατον ἀδικημάτων ἀδικημα, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὖθις ὅπῃ τοῦ Γεράρων βασιλέως γινόμενον. Κρίνας γὰρ ἅπαξ ὑπακοῦεν Θεῷ, οὐκ ἐσκόπει τί ἐπ' αὐτῷ οἰκονομεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ἀκριβεστάτην καὶ ἀνεπλήρητον τὴν ὑπακοὴν εἰσενέγκηται. Διὰ τοι (8) τοῦτο καὶ τὸ τελευταῖον λαμβάνει μὲν τὴν παῖδα τὸν Ἰσαάκ, μακρὰς εὐχῆς καὶ πίστεως ἄθλον καὶ δῶρημα· ἐπειδὴ δὲ ἑώρα αὐτὸν εἰς ὦραν ἡλικίας προβαίνοντα, καὶ ἐλπιδῆς ἀγαθᾶς τοῖς γεγεννηκόσι παρέχοντα διαδοχῆς, καὶ τῆς μετέπειτα τοῦ γένους συστάσεως, τὸ τῆνικαῦτα μετὰ τοσαύτας ἐλπίδας κελεύεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος ὕψηλόν (9), καὶ καταθύειν τῷ δευκότῳ. Δεξάμενος δὲ τὴν ἀπόσταμον ταύτην φωνὴν, καὶ τὴν φοβερὰν λειτουργίαν, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἰσχυρότερον οὐκ ἐπίταγμα μόνον ἀλλὰ καὶ ἄκουσμα, ὅπως πρῶως ἤνεγκεν, ὅπως οὐκ ἐξέστη τὰς φρένας, ὅπως οὐ κατέπεσε τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ὥσπερ ἄρνα τινὰ καταθύειν μέλλων, οὕτως ἠρεμαίω καὶ ἀταράχῳ φρονήματι τὸν ζυγόν (10) τῆς ὑπακοῆς ἐπιθέμενος, ἦει σὺν τῷ παιδί, τὸ προσταχθὲν ἐκπληρώσω, οὐδὲν οὐδὲ ἐν τούτῳ πολυπραγμονῶν τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, οὐδὲ μεμφόμενος, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον σκοπῶν, ὅπως ἂν κατὰ μηδὲν τὴν ὑπακοὴν παραλύσειεν. Οὕτω τοι καὶ λαμπρὸν ἤρατο στέφανον, τῆ οἰκουμένη στήλη πίστεως καὶ ὑπακοῆς ἰδρυνθεὶς (11). Ἐνῆν μὲν οὖν καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων τῶν κατὰ παλαιὰν ἱστορίαν διαλαμπάντων τὴν εὐπειθειαν διελθεῖν, εἰς παιδεύμα τῆς τῶν ἀσκητῶν ἀναμφιλέκτου ὑπακοῆς (12)· ἀλλ' ἵνα μὴ μακρὸν τὸν λόγον ἀπεργασώμεθα, ἕκαστον τῶν παιδεύεσθαι βουλομένων τῆ ἀκρόασι τῶν ἁγίων Γραφῶν παραπέμψαντες, αὐτοὶ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον τρεψόμεθα (13), δεικνύντες πῶς ὑπήκουον, καὶ πῶς ὑπετάσσοντο. Ἐλεγεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἐτι

lionem, paupertatem, timores, pericula, et ea que peregrinos comitantur incommoda. Considera illum et prompte obedientem, et relinquente[m] domesticam felicitatem ac quietem, et ejus loco amplectentem in aliena terra ærumnas, atque errationem.

3. Vides ascetam perfectissimum, et cujuscunque felicitatis mundanæ contemptorem, Dei causa? Sed reliqua persequamur. Venit ille quidem in Palæstinam, commonstratum a Deo locum ad incolendum: sed fame regionem hanc invadente, transmigra[n]t in Ægyptum, et illic uxore rapta, haudquamquam animo concidit, neque de Dei consiliis conqueritur, quod pro obedientia ejusmodi præmia reciperet, quin potius animo leni hanc quoque injuriam injuriarum omnium gravissimam pertulit, non semel, sed rursus etiam a Gerarorum rege illatam. Cum enim semel statuisset Deo obedire, jam non attendebat quid de se decerneret Deus, sed qua ratione ipse perfectissimam ac inculpatam obedientiam præstaret. Et eam ob causam postremo recipit filium Isaac, diuturnæ precat[i]onis ac fidei præmium ac donum. Cum autem videret illum ad ætatis florem progredientem, exhibentemque parentibus bonam spem successionis et generis ad posteros propagandi, tum demum post spes tantas jubetur a Deo hunc ipsum ad altum montem deducere et illic largitori immolare. Porro ille durissima hac voce accepta, munereque horrore plenissimo, et ejusmodi, ut tantummodo auditum, nedum imperatum, naturam vinceret, hæc ut moderate tulit, ut non jam motus est mente, ut animo non concidit, sed tanquam agnum 572 aliquem mactaturus, sic quieto et imperturbato animo, imposito sibi obedientiæ jugo, ibat cum filio, quod imperatum fuerat expleturus, nihil propterea Dei judicium curiose pervestigans, neque conquerens de eo, sed ad suum ipsius officium respiciens, ut ne ulla in re obedientiam infringeret suam. Sicigitur splendidam coronam consecutus est, toti terrarum orbi constitutum ipse fidei atque obedientiæ columna. Poteram quidem reliquorum etiam sanctorum, qui in veteri historia claruerunt, obedientiam commemorare, ut obedientia contradictionis expers formaretur in ascetis: sed ne orationem longam-faciamus unumquemque hæc discere volentem ad sacras litteras auscultandas remittentes. ipsi ad Servatoris nostri discipulos sermonem convertemus; ostensuri, quomodo obedierint, quomodove fuerint subditi. Dicebat ipsis Jesus,

legitur ἀφαιρεθείς.

(8) Editi διὰ τί τοῦτο. At mss. διὰ τοι τοῦτο.

(9) Codex Colb. cum Voss. ὕψηλὸν λίαν.

(10) Editi τὸ ζυγόν. At mss. τρεσ τὸν ζυγόν.

(11) Veteres tres libri cum Voss. ἰδρυνθεὶς Editi ἰδρυνθεὶς.

(12) Codex Colb. ἀναμφιβόλου ὑπακοῆς.

(13) Vossii vetus liber λόγον τρέψωμεν. Alii duo mss. τρέψωμεν. Alius ms. et editi τρεψόμεθα.

(5) Reg. secundus μὲν τὴν οἰκίαν εὐπραγίαν. Codex Colb. pro ἀνάπαυσιν habet ἀνεσιν.

(6) Regii secundus et quartus καταλιμπάνει μὲν τὴν, deserit Palæstinam. Reg. tertius et editi καταλαμβάνει μὲν τὴν, advenit in Palæstinam, occupat Palæstinam. Ultra scriptura vera sit, nescio: sed ex utraque sententiam satis idoneam elici posse arbitror. Mox codex Colb. ἐνδειχθέντα τόπον.

(7) Reg. tertius et editi οὐδὲν μικροφυχεῖ. Alii duo mss. οὐ μικροφυχεῖ. Pro ἀφαιρεθείσης in Voss.

cum rudes adhuc in ejus disciplina essent, Dominique arbitrentur tantum non janijam regnaturam, atque existimarent se nihil perpessuros, subituro nulla pericula, nullis molestiis afflictiendos, sed regnatos cum Christo, atque in regalis gloria cultusque et honoris societatem venturos. Atque ut hoc declarat Petrus, cum Jesus de sua ipsius passione verba facientem increparet: *Assumens enim, inquit, eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Propitius sis tibi, Domine, non erit tibi hoc* ⁶², his verbis ostendens mali nihil aut molesti suspicatum se fuisse: ita quoque idem declarant et filii Zebedæi, qui deprecaturam pro ipsis matrem adduxerint ad Dominum, ut honore afficerentur sedendi a dextris et a sinistris. Etenim nisi cito admodum regnatorum eum existimassent, non utique ausi fuissent id postulare; quippe cum sessionem a dextris Patris in cœlo ad Servatorem pertinere intelligerent.

4. Quid igitur ipsis hæc expectantibus ac sperantibus dicebat? *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum* ⁶³. Et tamen re audita spei suæ maxime contraria, nequaquam responderunt: Accesseramus ob alias spes, et tu contraria his quæ speravimus, præcipis nobis? Otium ac quietem speravimus, et emittis ad pericula? Expectavimus honores, et tu infers ignominias? Regnum speravimus, et tu ut fugemur, omniumque servi simus, jubes? Nihil horum dixerunt, tametsi his quæ diximus, plura alia gravioraque audierant, veluti illud: *Tradent vos in tribulationes, et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum* ⁶⁴. *Et ad præsides et reges ducemini propter me* ⁶⁵. Itaque cum hæc omnia præter expectationem audivissent, tamen inflexa mentis cervice, subierunt jugum, animoque alacri ad pericula, ad fora, ad contumelias, ad lapidationes, ad flagra, ad ignominias, ad cruces, ad varias mortes **573** processere. Imo etiam hæc pertulerunt alacritate tanta, ut gavisii sint, egerintque diem festum splendide tum, cum habitii sunt digni, qui fierent Christi passionum participes. *Gaudebant enim, inquit, quod digni habitii sunt pro nomine ipsius contumeliam pati* ⁶⁶. Exigitur ab eo qui secundum Deum asceta est, ut suo præfecto hanc præstet obedientiam. Christus enim elegit discipulos, ut hujus vivendi generis quamdam formam hominibus, sicuti antea a nobis dictum est, relinqueret. Nam præfectus nihil aliud est nisi is qui personam

τὴν ἀρχὴν τῆς μαθητευσσεως ἔχουσι, καὶ προσδοκῶσιν, ὅσον οὐδέπω βασιλεῦσαι τὸν Δεσπότην, καὶ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ καμῶνται μὲν οὐδὲν, οὐδὲ κινδυνεύουσιν, οὐδὲ κοπιᾶσουσιν, συμβασιλεύσουσι δὲ Χριστῷ, καὶ τῆς βασιλικῆς δόξης καὶ θεραπειᾶς καὶ τιμῆς συμμεθέξουσι. Καὶ τοῦτο δηλοῖ μὲν Πέτρος (14) ἐπιτιμῶν τῷ Ἰησοῦ, ἡνίκα περὶ τοῦ οἰκείου πάθους ἐποιοεῖτο τοὺς λόγους· *Προσλαβόμενος γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων· Ὡς λέως σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο· καὶ δεικνύς ταύτην, ὅτι οὐδ' ὀψωπιούν (15) προσεδόξα δυσχερῆς· δηλοῦσι δὲ καὶ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου τὴν μητέρα παρακαλοῦσαν ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ προσαγαγόντες, ὥστε τῇ ἐκ δεξιῶν καὶ τῇ ἐξ εὐωνύμων τιμηθῆναι καθέδρᾳ. Εἰ γὰρ μὴ αὐτίκα μάλα βασιλεύειν αὐτὸν ὑπελάμβανον, οὐκ ἂν τοῦτο ἐτόλμησαν αἰτήσαι, τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐν οὐρανοῖς καθέδραν τοῦ Σωτῆρος διανοοῦμενοι (16).*

4. Τί οὖν ταῦτα προσδοκῶσιν αὐτοῖς καὶ ἐλπίζουσιν ἔλεγεν; Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Καὶ οὕτω πρᾶγμα ἐναντιώτατον τῆς οἰκείας ἐλπίδος ἀκούσαντες, οὐκ εἶπον, ὅτι Ἐφ' ἐτέραις ἐλπίσι προσήλθομεν, καὶ ἐναντία τῶν ἐλπισθέντων προστάσεις ἡμῖν; Ἄνεσιν προσεδοχήσαμεν, καὶ πρὸς κινδύνους ἐκπέμπεις; Τιμὰς ἠλπίσσαμεν, καὶ ἀτιμίας παρεισβάλλεις (17); Βασιλείαν προσεδοχήσαμεν, καὶ τὸ ἐλαύνεσθαι καὶ πάντων δούλους εἶναι διακελεύη; Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπον, καίπερ ἕτερα τῶν εἰρημῶν ἀκούσαντες πλεονα καὶ βαρύτερα, οἷον τὸ, *Παραδώσουσι ὑμᾶς εἰς θλίψεις, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισοῦμενοι ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομα μου. Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀγθῆσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ. Ταῦτα τοίνυν πάντα παρὰ τὴν προσδοκίαν ἀκούσαντες, κλιναντες τὸν αὐχένα τῆς διανοίας, τὸν ζυγὸν ὑπήλθον, καὶ προχείρως ἐπὶ τοὺς κινδύνους, ἐπὶ τὰς ἀγορὰς (18), ἐπὶ τὰς ὕβρεις, ἐπὶ τοὺς λιθασμούς, ἐπὶ τοὺς ραβδισμούς, ἐπὶ τὰς ἀτιμίας, ἐπὶ τοὺς σταυρούς, ἐπὶ τοὺς ποικίλους θανάτους ἐχώρησαν· καὶ μετὰ τούτης προθυμίας ταῦτα ὑπέμενον (19), ὥστε χαίρειν αὐτοὺς καὶ ἐορτάζειν λαμπρῶς, ἡνίκα ἂν τοὺς τοῦ Χριστοῦ παθήμασι κοινωνῆσαι κατηξιώθησαν. *Ἐχαίρον γὰρ, φησὶν, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. Ταύτην τὴν εὐπέθειαν ἀπαίτεται ὁ κατὰ Θεὸν ἀσκητῆς τῷ ἡγουμένῳ εἰσφέρεισθαι. Χριστὸς γὰρ μαθητὰς εἶλετο, τοῦτον τὸν βίον, ὡς ἤδη προείπομεν (20), τοῖς**

⁶² Matth. xvi, 22. ⁶³ Matth. x, 16. ⁶⁴ Matth. xxiv, 9. ⁶⁵ Matth. x, 18. ⁶⁶ Act. v, 41.

(14) Antiqui tres libri μὲν καὶ Πέτρος.

(15) Unus mss. cum Voss. οὐδ' ὀπιούν. Ibidem duo mss. τὶ δυσχερῆς.

(16) Sic veteres quatuor libri. Editi οὐ διανοοῦμενοι, male.

(17) Reg. secundus et Colb. ἀτιμία περιβάλλεις, ignominia circumcingis. Mox codex Voss. βαρύτερα. Τότε γὰρ παραδώσουσιν.

(18) Editi et Reg. tertius ἐπὶ τὰς ἀγορὰς. Alii duo

mss. cum Voss. ἐπὶ τὰς ἐπαγωγὰς. Alius codex ἐπὶ τὰς ἀγωγὰς. Ibidem Vossii vetus liber et alii duo λιθασμούς, ἐπὶ ραβδισμούς. Illud, ἐπὶ τοὺς ὀδοισμούς, deerat in vulgatis.

(19) Editi ὑπέμειναν. At mss. tres præter Voss. ὑπέμενον.

(20) Editi εἶλετο τοῦτον τὸν βίον ζηλοῦν, ὡς ἤδη εἶπομεν. Veteres duo libri ut in contextu. Scriptum quoque invenitur in Vossii codice προείπομεν. Ibi-

ἀνθρώποις τυπῶν. Ὁ γὰρ καθηγούμενος οὐδὲν ἔτερον ἔστιν ἢ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐπέχων πρόσωπον, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ ἱερουργῶν τῷ Θεῷ τὴν τῶν πειθομένων αὐτῷ σωτηρίαν.

5. Καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παιδευόμεθα, Πέτρον ποιμένα μεθ' ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καθιστῶντος· Πέτρε γάρ, φησὶ, *φιλεῖς με πλέον τούτων; Ποίμηναι τὰ πρόβατά μου·* πᾶσι δὲ τοῖς ἐφεξῆς ποιμέσι καὶ διδασκάλοις τὴν ἴστην παρέχοντος ἐξουσίας, καὶ λύειν ὡσπερ ἐκείνος. Ὡσπερ οὖν τὰ πρόβατα τῷ ποιμένι πείθεται, ταύτην τρεπόμενα, ἥπερ ἂν ὁ ποιμὴν ἄγῃ· οὕτω προσήκει τοὺς κατὰ Θεὸν ἀσκητὰς τοῖς καθηγουμένοις πείθεσθαι, μὴ πολυπραγμονοῦντας τὰ ἐπιτάγματα, ὅταν ἀμαρτίας ἢ καθαρὰ, ἀλλὰ τὰ ἐπιταχθέντα μετὰ προθυμίας πάσης καὶ σπουδῆς ἐκπληροῦντας. Ὡσπερ γάρ ὁ τέκτων, ἢ ὁ οἰκοδόμος ἐκάστῳ τῶν τῆς τέχνης ὄργάνων κέχρηται πρὸς τὴν οἰκίαν βούλησιν, καὶ οὐκ ἂν εἴποι (21) τὸ ὄργανον, ὡς οὐ πληρώσει τὴν χρείαν, πρὸς ἣν ὁ τεχνίτης αὐτὴ μεταχειρίζεται, ἀλλὰ εἶκει τῇ χειρὶ τοῦ ἄγοντος· οὕτω προσήκει τὸν ἀσκητὴν, ὡς ὄργανον τεχνίτη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ πνευματικοῦ οἰκοδομητικοῦ συντελοῦν, ἐν πᾶσι πείθεσθαι, οἷς ἂν μὴ ὁ ἡγούμενος κρῖνη καλῶς ἔχειν αὐτὸν ὑπουργεῖν, ὅπως ἂν μὴ τῇ τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τελεωῦσι λυμῆνται, τὴν οἰκίαν οὐ συνεισφέρων χρείαν. Καὶ ὡσπερ τὸ ὄργανον οὐκ ἑαυτῷ ἐκλέγεται ὅπερ ἐνεργεῖν δεῖ εἰς τὴν τῆς τέχνης συνεισφορὰν, οὕτω καὶ τὸν ἀσκητὴν προσήκει μὴ ἑαυτῷ (22) τὰ ἔργα αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ παραχωρεῖν τῇ συνέσει καὶ τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ τεχνίτου τὴν ἐφ' ἑαυτῷ διατύπωσιν. Οἶδε γάρ ὁ γε συνετῶς ἀφηγούμενος ἐκάστου καὶ ἦθη καὶ πάθη καὶ ψυχικὰς ὁρμὰς ἀκριβῶς ἐξετάζειν, καὶ πρὸς ταῦτα καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ ἐφ' ἐκάστῳ οἰκονομίαν ἀρμόζειν. Διὰ τοῦτο προσήκει μηδαμῶς ἐναντιοῦσθαι ταῖς αὐτοῦ διατάξεσιν, ἀλλὰ πεπεισθαι, ὡς ἀπάντων χαλεπώτατον ἑαυτὸν γινώσκειν καὶ θεραπεύειν, διὰ τὸ προσπεφυκέναι τοῖς ἀνθρώποις τὸ φιλαυτον, καὶ κλέπτειν τὴν τοῦ ἀληθοῦς κρῖσιν ἕκαστον τῇ περὶ ἑαυτὸν προσπάθειᾳ. Τὸ δὲ παρ' ἄλλου γινώσκεσθαι τε καὶ θεραπεύεσθαι βῆδιον, τοῦ τῆς φιλαυτίας πάθους ἐπὶ τῶν ἄλλους (23) κρινόντων οὐκ ἐνοχλοῦντος τῇ ἀληθείᾳ διαγνώσει. Ταύτης γάρ τῆς συμφωνίας ἐν ἀσκητικῷ συστήματι καθεστῶτος, βῆδιως ἢ τε εἰρήνη ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται, καὶ ἡ σωτηρία μετὰ ἀγάπης καὶ ἑμονίας τῶν ἀπάντων κατορθωθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ἐπιτελεῖ τῶν ἔργων μετὰ πολλῆς προθυμίας αἰρεῖσθαι προσήκει τὸν ἀσκητὴν.

Προσήκει μέντοι τὸν ἀσκητὴν καὶ τὰ εὐτελέστερα τῶν ἔργων μετὰ πολλῆς αἰρεῖσθαι τῆς σπουδῆς καὶ

Ἰοαν. xxi, 15

dem idem ms. Voss. καθηγούμενος, εἶπερ μετὰ ἀκριβείας διαζῶσι τὸν χαρακτήρα, οὐ μετῆλθε πράγματος θεοσεβείας.

(21) Reg. primus et Colb. οὐκ ἂν ἀντίποι τό, non

A Servatoris sustinet, cum et Dei hominumque factus sit mediator, et Deo offerat salutem eorum, qui sibi parent.

5. Atque hoc ab ipso Christo edocemur, qui post se Petrum Ecclesiæ suæ pastorem constituit : *Petre enim, inquit, diligis me plus his? Pasce oves meas* 67. Atque etiam omnibus futuris pastoribus ac magistris eandem potestatem tribuit. Et hujus rei argumentum est, quod omnes perinde atque ille ligent et solvant. Ut igitur oves obtemperant pastori, pergentes quacunque via eas duxerit : ita ii qui secundum Deum ascetæ sunt, præfectis obsequi debent, nequaquam curiosius perscrutantes eorum præcepta, quando libera sunt a peccato, sed omni alacritate atque studio imperata expletes. Quemadmodum enim faber lignarius aut domorum ædificator unoquoque artis instrumento utitur ad suum arbitrium, nec unquam dicit instrumentum non inservitutum se ei usui, ad quem illud adhibet artifex, sed moderatoris cedit manui : sic convenit ascetam, velut instrumentum quoddam utile artifici ad ædificium spirituale perficiendum, in omnibus obedire, in quibus ejus ministerium præfectus judicavit bonum ac laudabile, ne si suam ipsius operam non contulerit, spiritualis operis perfectionem corrumpat. Et ut instrumentum non sibi ipsi deliquit quod faciendum est ad artem juvandam : ita operæ pretium est ascetam non sibi ipsi opera deligere, sed institutionem sui prudentiæ ac gubernationi artificis permittere. Novit enim qui prudenter præest, uniuscujusque et mores et affectus et animi motus diligenter exquirere, et ad hæc suum etiam ministerium in unoquoque accommodare. Quocirca nullo modo est ejus statulis adversandum, sed pro certo credendum, rem omnium esse difficillimam, semetipsum cognoscere ac curare, propterea quod ingenitus est hominibus sui amor, et quilibet quadam erga semetipsum propensione veritatis iudicium eludat : at vero ab alio et cognosci et curari facile est, cum in iis qui cæteros judicant, vitiosus ille sui ipsorum amor ad veritatem discernendam nequaquam obstet. Stante enim in ascetarum conventu hac voluntatum consensione, nullo negotio et pax inter ipsos diversabitur, et salus cum charitate atque concordia omnium acquiratur.

CAPUT XXIII

574 Quod debet asceta vilia etiam opera cum multa alacritate suscipere.

Atque etiam oportet ascetam viliora opera ingenti alacritate ac studio suscipere, scientem nihil

contradicit instrumentum.

(22) Veteres duo libri cum Voss. οὐδὲ τὸν ἀσκητὴν προσήκει ἑαυτῷ.

(23) Codex Voss. et alter τῶν ἄλλους ἄλλως.

omnino parvum esse, quod Dei causa fiat, sed magnum et spirituale et cælo dignum, et ejusmodi quod mercedem illinc accessuram nobis conciliet. Etsi igitur oneraria jumenta, quæ communibus commodis inserviunt, sequi oportet, reluctandum non est, cum meminisse apostolorum debeat, quam alacriter Domino pullum adducere jubenti obediverint, cogitareque, eos etiam quorum causa nos jumentorum curam suscipimus, fratres Servatoris esse, benevolentiamque et studium in ipsos collatum referri ad Dominum, qui dixit : *Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* ⁶⁹. Quod si ea quæ fiunt pro minimis attribuit sibimetipsi, longe magis quæ fiunt pro electis, ea sibi vindicabit, modo ne suum ministerium teporis ac desidiæ causam putet, sed communiat seipsum in vigilantia omni, ut et ipse et qui secum sunt, percipiant utilitatem. Si igitur facienda sunt viliora quædam opera, scire convenit Servatorem quoque ipsum discipulis servivisse, abjectaque opera agere dedignatum non fuisse, et magnum esse homini, si Dei fiat imitator, atque per humilia hæc in hujus imitationis altitudinem ascendat. Quis autem jam quidquam eorum quæ Deus fecit, humile et abjectum appellarit

CAPUT XXIV

Quod non convenit honores ac dignitates requiri ab asceta.

1. Operæ pretium est ascetam honores nullo modo consecrari. Nam si hic laborum ac recte factorum præmium ac mercedem inquit, miserandus est ob hanc remunerationem, qui scilicet pro temporalibus jacturam faciat æternorum; sin autem hic decertare instituerit, in cælo autem coronari, non honores solum exquirere non debet, sed delatos etiam recusare, ac rejicere, ut ne præsens honor gloriam illic possidendam imminuat. Nam præsens vita in operibus atque certaminibus posita est tota; futura vero, in coronis atque præmiis, quemadmodum magnus ille Paulus, præsentem vitam consummaturus, et ad ea quæ illic sunt migraturus, ait : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : de reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus, non hic, sed in illa die justus judex* ⁷⁰. Et rursus ipse Salvator ait : *In mundo hoc pressuram habebitis* ⁷¹. Ac iterum idem Apostolus : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum* ⁷². Proinde si vis in futurum regnare, hic quietem ac honorem ne sectere : sed etiamsi nunc divexeris propter doctrinam, veritatis scilicet, scias te postea regnaturum. Nam præsentis mole-

προθυμίας, εἰδὸτα, ὅτι πᾶν ὃ διὰ τὸν Θεὸν γίνεται, οὐκ ἔστι μικρὸν, ἀλλὰ μέγα, καὶ πνευματικόν, καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιον, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἡμῖν ἔλκον μισθοὺς. Κἂν τοίνυν ὑποζυγίοις ἀγοφοροῦσι ταῖς κοιναῖς χρεῖαις ἀκολουθεῖν δεήσει (24), ἀντιβαίνειν οὐ χρή, ἐννοοῦντα τοὺς ἀποστόλους, ὅπως προθύμως ὑπήκουσαν τῷ Κυρίῳ παραγαγεῖν τὸν πῶλον κελύσαντι, καὶ λογιζόμενον, ὡς καὶ δι' οὓς ἡμεῖς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὑποζυγίων αἰρούμεθα, ἀδελφοὶ τοῦ Σωτῆρός εἰσι· καὶ ἡ περὶ τούτους εὐνοία καὶ σπουδὴ τὴν ἀναγορὰν ἐπὶ τὸν Κύριον ἔχει τὸν φησάντα· Ἔφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐν τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλυχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Εἰ δὲ τὰ τῶν ἐλαχίστων οἰκειοῦται, πολλῷ μᾶλλον τὰ τῶν ἐκλεκτῶν οἰκειώσεται, μόνον μὴ τὴν διακονίαν ἀφορμὴν ἀδιαφορίας λογίσθαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ νήψει ἑαυτὸν ἀσφαλίσθω, ἵνα καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς συντυγχάνουσιν (25) ὠφέλεια γένηται. Ἄν δέ τι τῶν εὐτελεστέρων ἔργων δέη ἐργάζεσθαι, χρὴ εἶδέναι, ὅτι καὶ ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς διηκόνησε, καὶ τὰ εὐτελῆ τῶν ἔργων ποιῆσαι οὐκ ἀπηξίωσε, καὶ μέγα ἀνθρώπῳ Θεοῦ γενέσθαι μιμητὴν, διὰ τῶν ταπεινῶν τούτων εἰς τὸ ὕψος τῆς μιμήσεως ἐκείνης ἀναγομένῳ. Τίς δ' ἂν καὶ λέγοι λοιπὸν ταπεινός, ὃν Θεὸς τῆς ἐνεργείας ἐφήφατε

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ὅτι οὐ χρὴ τιμὰς καὶ πρεσβείας (26) ἐπιζητεῖν τὸν ἀσκητήν.

1. Τιμὰς δὲ κατὰ μὴδὲν ἐπιζητεῖν προσήκει τὸν ἀσκητήν. Εἰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τῶν πόνων καὶ τῶν κατορθωμάτων ἐπιζητεῖ τὰς ἀμοιβάς, ἄθλιος τῆς ἀντιμισθίας ἔστι, τοῖς προσκαίροις τὰ αἰώνια ζημιούμενος· εἰ δὲ προέλτετο ἐνταῦθα μὲν ἀγωνισασθαι, ἐν οὐρανῷ δὲ τοὺς στεφάνους κομισασθαι, ὀφείλει μὴ μόνον μὴ ἐπιζητεῖν τιμὰς, ἀλλὰ καὶ διδομένας παραιτεῖσθαι καὶ ἀποκρούεσθαι, ἵνα μὴ ἡ ἐνταῦθα τιμὴ τῆς ἐκεῖ δόξης ἐλάττωσις γένηται. Ὁ γὰρ παρῶν βίος ὅλος ἔργων καὶ ἀγώνων ἐστίν· ὁ δὲ μέλλον, στεφάνων καὶ ἀμοιβῶν, καθὼς ὁ μέγας Παῦλος μέλλον τελειοῦσθαι τὴν ἐνταῦθα ζωὴν (27), καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖθεν μεθίστασθαι, φησί· *Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσamai, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τοῦ δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος, οὐκ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής· Καὶ πάλιν ὁ Σωτὴρ φησιν· Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θλίψιν ἔξετε. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰ τοίνυν βούλει βασιλεῦσαι εἰς τὸ μέλλον (28), ἐνταῦθα μὴ ἄνεσιν, μὴ τιμῇ ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ κἂν θλίβῃ πρὸς τὸ παρὸν ὑπὲρ τοῦ λόγου, δηλονότι τῆς ἀληθείας, γίνωσκε, ὅτι βασιλεύσεις*

⁶⁹ M. t. h. xxv, 40. ⁷⁰ II Tim. iv, 7, 8. ⁷¹ Joan. xvi, 33. ⁷² Act. xiv, 21.

(24) Vossii vetus liber cum Colb. δεήσατεν. Nec ita multo post idem niss. cum Reg. primo τῷ Κυρίῳ διαγαγεῖν.

(25) Reg. primus et Voss. συντυγχάνουσιν αὐτῷ. Aliquanto post duo mss. cum Voss. χρὴ ἐννοεῖν, ὅτι

καὶ ὁ.

(26) Codex Colb. καὶ πρεσβεῖα.

(27) Unus ms. cum Voss. τῆς ἐνταῦθα ζωῆς.

(28) Unus ms. κατὰ τὸ μέλλον.

υστερον. Τῆς γὰρ ἐνταῦθα ὑπὲρ τοῦ καλοῦ θλίψεως ἄσκητος ὁ μισθὸς ὤρισταί (29). Ἐὰν δὲ μὴ θλίβῃ, μὴ προσδοκῆσιν τοὺς ἐκεῖθεν στεφάνους, ὡς ἐνταῦθα τοὺς ὠρισμένους ἐπὶ τοῖς στεφάνοις οὐ προκαταβαλλόμενος ἀγῶνας καὶ πόνους.

2. Τιμὰς οὖν μηδαμῶς ἐπιζητεῖτω ὁ ἀσκητὴς, μήτε τῶν λοιπῶν προήχθαι (30). Πῶς γὰρ ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται· ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. Ἐὰν ἑαυτὸν ὑψώσῃ ὁ ἀσκητὴς, βαρὺν καὶ δυνατὸν ἔχει τὸν ταπεινούντα, καὶ μέχρις ἄβου καταγγεῖν δυνάμενον· ἐὰν δὲ ἑαυτὸν ταπεινώσῃ, λαμπρὸν καὶ ὑπερμέγεθες ὑψωθήσεται, Θεοῦ πρὸς τὴν οἰκίαν δύναμιν ὑψουμένου τὸν ταπεινούμενον. Περιμένε τῶν τὸν καλῶς ὑψούντα, ὡ ἀσκητὰ, καὶ μηδαμῶς (31) μικροψύχει πρὸς τὰ παρόντα. Ἀθλητῆς γὰρ εἶ καὶ ἐργάτης τοῦ Χριστοῦ, ὅλην τὴν ἡμέραν ἀθλῆσαι συνθέμενος, καὶ ὅλης τῆς ἡμέρας ὑπομεῖναι τὸν καύσωνα. Τί, μηδέπω πληρώσας τῆς ἡμέρας τὸ μέτρον, μεταδιώξεις τὴν ἀνεσιν; Ἐκδεξαι τὴν ἐσπέραν, τὸ πέρασ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, ἵνα, ἐλθὼν ὁ οἰκοδεσπότης, τοὺς μισθοὺς σοι ἀπαριθμήσῃ. Ὁψίας γὰρ γενομένης, εἶπεν ὁ κύριος τοῦ ἀμπελωνοῦ τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· *Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν*· οὐ μεσοῦσας ἡμέρας (32), οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τῆς μισθώσεως. Περιμένουν οὖν τὸ πέρασ τοῦ βίου, καὶ τότε κομίση τοὺς μισθοὺς ἐπαξίως (33). Ἄρτι δὲ στέγε τὴν ἐσχάτην χώραν, ἵνα τότε λάβῃς τὴν πρώτην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ τῆς κατὰ τὰ βρώματα ἀνυψίας καὶ ἀπλοσχητος. C

Βρωμάτων μέντοι διαφορὰν οὐδαμῶς ἐπιζητεῖν ὀφείλει ὁ ἀσκητὴς, καὶ προσποιήσει δῆθεν ἐγκρατείας ἐξαλλαγήν ἐδεσμάτων. Τοῦτο γὰρ ἀνατροπὴ τῆς κοινῆς εὐταξίας ἐστὶ καὶ σκανδάλων ὑπόθεσις, καὶ τοῦ οὐαί κληρονομος γίνεται ὁ ἐν συστήματι ἀσκητικῷ τοιαύτας αἰτίας παραχῆς ἐνδιδοῦς. Ἀλλὰ καὶ τὸ προσέφημα (34) τοῦτο τὸ ταριχευτὸν, τὸ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐγκριθὲν ἀντ' ἄλλου τινὸς ἀρτύματος, ἐλάχιστον τοῖς βρώμασιν ἐπιβάλλεσθαι συμπεπλεγμένον τῷ λοιπῷ ἐδέσματι τοῦ ὕδατος ἢ τῶν λαγάνων ὑπάρχει, μὴ προφάσει δῆθεν κενοδόξου ἐθελοουλαθείας (35), ὡς κρέα παραιτούμενος, ἐπιζητεῖτω τῶν ἐδεσμάτων τὰ τιμιώτερα καὶ χρηστότερα, ἀλλὰ τῷ ἀποξέματι τοῦ ἐλαχίστου τεμάχου τὸν ψωμὸν ἀπαρατηρήτως ἀποδρέχων, προσφερέσθω μετὰ πάσης εὐχαριστίας. Τὸ γὰρ ἐλάχιστον ἐκεῖνο τμήμα, εἰς τοσοῦτον πλῆθος ὕδατος ἢ σπερματώδους, εἰ τύχοι, βρώματος ἐμβληθὲν, οὐ τρυφῆς ἐστὶ κατηγορημα, ἀλλὰ ἀκραιβεστάτη τῶν ἀσκητῶν καὶ ταλαί-

slisæ, quæ ob virtutem toleratur, hæc merces constituta est. Quod si nihil patiære adversi, coronas illic distribuendas ne exspectes, ut qui hic prius temetipsum constitutis ob coronas certaminibus ac laboribus non objeceris.

2. Honores igitur nequaquam ambiat asceta, molitque cæteris anteponi. *Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur* : et *qui se humiliat, exaltabitur* ⁷². Si asceta se ipse exaltaverit, habet qui graviter ac potenter humiliet, ipsumque ad inferos usque demergere possit : sin autem humiliaverit seipsum, splendide et magnifice admodum extolletur, Deo per suam potentiam humiliatum exaltante. *Exspecta igitur rite exaltantem, o asceta, nec ullo modo animo deficias ob præsentia. Nam athleta es, et operarius Christi, qui te diem totam decertaturum, et totius diei æstum perlaturum pactus es. Cur nondum completa diei mensura, requiem consecraris? Vesperam, finem hujus vitæ præstolare, ut cum paterfamilias venerit, tribuat tibi mercedem. Vespere enim facto, dixit dominus vineæ procuratori suo : *Voca operarios, et redde illis mercedem* ⁷³ ; non in meridie, neque initio conductionis. Opperire igitur finem vitæ, et tunc pro merito mercedem referes. Nunc autem postremum locum occupa, ut tunc primum consequare* ⁷⁴.

CAPUT XXV.

De frugalitate ac simplicitate in alimentis.

Neque vero ciborum varietatem ullo modo debet asceta requirere, neque prætextu continentię alimenta commutare. Hoc enim eversio est communis disciplinæ, scandalorumque occasio, et hujus vocis *va* hæres evadit is, qui in ascetica societate tales turbarum causas serit. Sed licet contingat, ut hoc obsonium sale conditum, quod sancti Patres loco alterius cujuscumque condimenti adhibendum judicarunt, tantillum aliis cibis injiciatur, immistum scilicet reliquo edulio aqua aut oleribus confecto, nequiquam asceta obtentu et nomine vanæ videlicet et voluntarię pietatis, velut qui carnes recusat, alimenta pretiosiora ac delicatiora perquirat, sed frustum panis citra attentionem intingens in minimi hujus frusti sale conditi jusculo, cum omni gratiarum actione comedat. Nam minimum illud frustum in tantam aquæ copiam, aut leguminum (si ita fors ferat) injectum, non præfert delicias, sed severissima vereque

⁷² Luc. xiv, 11. ⁷³ Math. xx, 8. ⁷⁴ Luc. xiv, 10.

(29) Antiqui duo libri Ἄν δὲ μὴ θλίβῃ, μὴ προσδόχα τοὺς ἐκεῖσε στεφάνους. Mox duo mss. προκαταβαλλόμενος. Editi et codex Combeff. προκαταβαλλόμενος.

(30) Codex Colb. λοιπῶν προτετάχθαι.

(31) Editi μηδαμοῦ. At mss. duo μηδαμῶς.

(32) Codices duo οὐ μέσης ἡμέρας.

(33) Antiqui duo libri μισθοὺς ἐπανών. Ἄρτι. Alii duo cum Voss. uti in contextu.

(34) Librarius e regione vocis προσέφημα ita scripsit in ora Regii quarti, οἶμαι τὸ ἀξούγγιόν φησι.

(35) Regii secundus et quartus simpliciter κενοδόξου εὐλαθείας. Alii duo mss. et editi ἐθελοουλαθείας.

asperrima est abstinentia ascetarum. Oportet igitur quæ ejusmodi sunt, nequaquam a sanctimonix cultore observari. Neque enim Judæorum more, sed deliciarum satietatem fugientes, ab ejusmodi rebus abstinemus.

576 CAPUT XXVI.

Quod qui respicit ad perfectionem, is nihil lædi possit egrediendo.

.. Quod si asceta dicat, detrimenti aliquid se pati, cum egreditur, aut peregrinatur ob necessaria communitatis negotia, ob idque exire recuset, nondum novit obedientix integritatem, neque intellexit hanc virtutem nequaquam comparari ejusmodi inertia atque pigritia. Respiciat igitur ad exempla sanctorum, quomodo morem gesserint, ne minimum quidem in quibusvis mandatis vel difficillimis contradicentes, aut reluctantes; et ita demum discat obedientix perfectionem. Si autem sit aliquis, qui etiam reverè damnum inde recipiat, is roget fratres, ut pro ipso Deum orent, similiterque et ipse cum certissima spe a Deo petat, ut in omnibus spiritualibus recte factis, et in corporis ministeriis ad bona opera attinentibus, instrumentum fiat efficax et utile. Et sine dubio cui studium et alacritas quærentium bonum accepta sunt, is dabit facultatem et vires, cum ipse ad petendum cohortatus sit, ac dixerit: *Petite, et dabitur vobis; quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur*⁷⁶. Et rursus alio in loco: *Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus simpliciter, et non improperat: et dabitur ei; postulet autem in fide, nihil hæsitans*⁷⁶. Ac in omnibus denique rebus, ubi mens in perfecta obedientia vacillat, aut animi alacritatem Satanas impedit, obtundendo infringendove, hoc remedium adhibeamus, precemur videlicet Deum, et postulemus recte agendi facilitatem nobis dari, Deique timore configi carnes nostras⁷⁷, et animum nostrum attentum fieri, et minime vagum, sic ut carnis cupiditatibus voluptatibusque non capiatur. Etenim per mentis aberrationem cupiditates mundanæ animo innascentes, inæqualitates varias efficiunt in cogitationibus, et pigros nos ad bona opera reddunt.

2. Itaque nemo nostrum recuset ad communia et necessaria corporis ministeria suam ipsius operam conferre: sed rogemus Deum, ut facultatem adjuvandi cæteros ab ipso accipiamus. Nam si

⁷⁶ Math. vii, 7, 8. ⁷⁶ Jac. i, 5, 6. ⁷⁷ Psal. cxviii, 120.

(36) Codex Colb. τὴν τρυφήν τῆς πλησμονῆς, *saturitatis jucunditatem*.

(37) Editi πρὸς τὸν τέλειον. Veteres aliquot libri πρὸς τὸ τέλειον, recte.

(38) Unus ms. ἀληθῶς βλάπτειτο.

(39) Veteres duo libri cum Voss. καλὸν ζηλούν-

πυρος ὄντως ἐγκράτεια. Χρὴ τοίνυν τὰ τοιαῦτα μὴ παρατηρεῖν τὴν τῆς δαιότητος ἀσκητήν. Οὐ γάρ τῶν τοιούτων ἀπεχόμεθα Ἰουδαίζοντες, ἀλλὰ τῆς τρυφῆς τὴν πλησμονὴν (36) φεύγοντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚC΄.

Ὅτι τὸν πρὸς τὸ τέλειον (37) βλέποντα οὐδὲν ἢ πρόδος παραβλάψαι δυναθήσεται.

1. Εἰ δὲ λέγοι βλάπτεσθαι ταῖς προδόσις, ἢ ταῖς δοιοπορίαις ταῖς διὰ τὰς ἀναγκαίας, χρείας τοῦ κοινου γενομέναις ὁ ἀσκητής, καὶ διὰ τοῦτο παραιτῶτο τὴν πρόδον, οὕτω τῆς ὑπακοῆς τὴν ἀκρίθειαν κατενόησεν, οὐδὲ συνείδεν, ὡς τοῦτὶ τὸ κατόρθωμα ταῖς τοιαύταις βλακείαις οὐ τελειοῦται. Βλεπέτω τοίνυν τὰ ὑποδείγματα τῶν ἁγίων, πῶς τὴν ὑπακοὴν ἐτελείωσαν, πρὸς οὐδὲν τῶν οὕτω δυστηνύτων ἐπιταγμάτων οὐδὲ καταμικρὸν ἀντειπόντες ἢ ἀντεινίαντες: καὶ παιδευέσθω τὸ τῆς ὑπακοῆς τέλειον. Εἰ δέ τις καὶ ἀληθῶς (38) παραβλάπτειτο, παρακαλεῖτω τὴν ἀδελφότητα ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θεὸν ἱκετεύσαι, καὶ αὐτὸς δὲ αἰτεῖτω παρὰ τοῦ Θεοῦ μετ' ἐλπίδος ἀνευδοκίᾳτου γενέσθαι [σκαυὸς ἐν πᾶσι τοῖς τε πνευματικοῖς κατορθώμασι, τοῖς τε σωματικοῖς πρὸς τὰ καλὰ τῶν ἔργων διακονήμασι, ἐνεργόν τε καὶ εὐχρηστον: καὶ πάντως ὁ τὰς προθυμίας τῶν τὸ καλὸν ζητούντων (39) ἀποδεχόμενος δώσει τὴν δύναμιν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν αἴτησιν προτρέψας, καὶ εἰρηκῶς: *Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Πᾶς γάρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται· καὶ πάλιν ἐτέρωθι· Εἰ δέ τις ὑμῶν λίσπεται σοφίας, αἰτεῖτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς, καὶ μὴ ἐνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ· αἰτεῖτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος. Καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀπαξᾶπλῶς, οἷς ἂν ὁ νοῦς ὀκλάσῃ περὶ τὴν τελείαν ὑπακοήν, ἢ ὁ Σατανᾶς ἐμπωδίῃ (40), τὴν προθυμίαν ἀμβλύνων καὶ ἀνακόπτων, τοῦτω τῷ βοηθήματι χρώμενοι, τὸν Θεὸν ἱκετεύωμεν, καὶ αἰτῶμεθα δοθῆναι ἡμῖν τῶν κατορθωμάτων εὐμάρτυρα, καθηλωθῆναι τε τὰς σάρκας ἡμῶν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀμετεώριστον γενέσθαι ἡμῖν τὴν διάνοιαν, μηδαμῶς ἀλίσκομένην ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς. Ἐν γάρ (41) μετεωρισμῷ διανοίας αἱ κοσμικαὶ ἐπιθυμίαι τῇ ψυχῇ ἐμφυόμεναι ποικιλίας ἀνωμαλίας τοῖς λογισμοῖς ἐνεργάζονται, καὶ ὀκνηροὺς ἡμᾶς περὶ τὰ καλὰ τῶν ἔργων ἀποτελοῦσι.*

2. Μὴ παραιτῶμεθα τοίνυν, ταῖς κοιναῖς καὶ ἀναγκαῖαις τοῦ σώματος χρεῖαις συνεισφέρειν τὴν οἰκείαν συνεργίαν ἕκαστος, ἀλλ' ἱκετεύωμεν τὸν Θεὸν λαβεῖν τῆς συνεργίας τὴν δύναμιν. Ἐπεὶ, εἰ πάντες

τῶν, *amulantium bonum*. Hæc verba, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, quæ mox sequuntur, addita fuere et ex Vossii veteri libro, et ex aliis.

(40) Editi ἢ ὅσα ἐμπωδίῃ. Voss. codex et alii tres ut in contextu.

(41) Antiqui duo libri cum Voss. Ἐκ γάρ.

παραιτοῦντο κατὰ μίμησιν τῶν φθασάντων, τίς ἀνα- A
 πληρώσει τὰ τῶν χειρῶν; "Ἄλλως δὲ καὶ ἐξ ὑπο-
 δείγματος τοῦτο παιδεύεσθαι ἄξιον. Ὁ γὰρ ἐγκατα-
 λεγόμενος ἄρτι τάγματι τινι στρατιώτης οὐχὶ τοὺς
 ἐν τῷ τάγματι πρὸς τὴν οἰκειάν ἔξιν (42) μεταστῆ-
 σαι πειράται, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς τὴν τοῦ τάγματος
 ἀγωγὴν καὶ συνήθειαν μεθαρμόζεται. Προσῆκει τοί-
 νυν καὶ τὸν ἐγκαταλεγόμενον πνευματικῶ συστή-
 ματι μὴ ἐκείνους πρὸς τὸν ἑαυτοῦ τρόπον μεθαρμό-
 ζειν ἐθέλειν, ἀλλὰ τὸν οἰκειὸν τρόπον τοῖς ἐν τῷ
 συστήματι ἔθεσι τε καὶ τύποις ἐξομοιοῦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

"Ὅτι οὐ χρή (43) ἰδίᾳ ἀσχολίας ἔχειν τὸν ἀσκητήν.

Ἐξουσίαν δὲ ἑαυτοῦ οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαριαῖον ἔχει
 ἂν ὁ ἀσκητής (44), ὥστε οἰκειαῖς ἀσχολίαις ἐνδια- B
 τριβεῖν. Οὐδὲ γὰρ ὄργανον δίχα τοῦ τεχνίτου κινή-
 θείη ἂν, οὐδὲ μέλος τοῦ παντὸς σώματος ἐν βραχεῖ
 γοῦν χωρίζεσθαι δύναται ἂν, ἢ κινεῖσθαι παρὰ τὸ
 δοκοῦν τῷ ἔνδον τεχνίτῃ καὶ ἐπιστάτῃ τοῦ παντὸς
 σώματος· οὐδὲ ἀσκητῆς παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ προ-
 εστῶτι πράττειν τι ἢ ἐνεργεῖν χώραν ἔχει. Εἰ δὲ
 λέγοι δι' ἄσθενειαν σώματος ἀπονεῖν πρὸς τὰ ἐπι-
 τάγματα, τῷ καθηγουμένῳ ἐπιτρέψει τὴν δοκιμα-
 σίαν τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας. "Ἄλλως δὲ καὶ τὸ τῆς
 Γραφῆς λογιζάμενος, ἑαυτὸν παρορμήσει πρὸς τὴν
 τῶν ἐπιτασσομένων ἐκπλήρωσιν, ἀκούων τῆς Γρα-
 φῆς λέγουσης· *Ὁπῶα μέχρις αἵματος ἀντικατέστη-
 τε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι· καὶ
 πάλιν ἐτέρωθι· Διὰ τὰς παρεμβάδας χεῖρας καὶ τὰ
 παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

"Ὅτι χρή τὸν προεστῶτα πατρικῆ ἐνόλα τὰ κατὰ
 τοὺς ὑπηκόους οἰκοδομεῖν.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ καθηγούμενος, ὡς πατὴρ παίδων
 γνησίων ἐπιμελούμενος, ἐπισκέπεται τὴν χρεῖαν
 ἐκάστον (45), καὶ τὴν προσήκουσαν, κατὰ τὸ ἔνδον,
 εἰσπίσει θεραπεῖαν καὶ ἐπιμέλειαν· καὶ τὸ κατὰ
 ἀλήθειαν ἄσθενοῦν μέλος εἴτε ψυχικῶς εἴτε σωματι-
 κῶς μετὰ ἀγάπης καὶ τῆς πατρὶς προποιήσεως εὐνοίας
 διαβάσασται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

"Ὅτι οὐ χρή ἐταιρίας δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν ἐν
 συστήματι ἀσκητικῶ (46) γενέσθαι.

Ἀγάπην δὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔχειν μὲν προσ-
 ῆκει τοὺς ἀδελφοὺς, μὴ μέντοι τινὰς ἐταιρίας δύο
 κατὰ ταυτὸ ἢ (47) τρεῖς γενομένους συνίστασθαι. Οὐ
 γὰρ ἀγάπη τοῦτο, ἀλλὰ στάσις ἐστὶ, καὶ διαφρασεις,
 καὶ κακίας τῶν συνιδόντων κατηγορία. Εἰ γὰρ τὸ

⁴⁶ Hebr. xii, 4. ⁴⁷ ibid. 12.

(42) Reg. primus et Voss. οἰκειαν τάξιν.

(43) Vossii vetus liber "Ὅτι οὐ δεῖ. Ibidem codex
 Colb. ἀσχολίας ποιεῖσθαι. Mox editi αὐτοῦ. At mss.
 plerique omnes ἑαυτοῦ.

(44) Codex Colb. ἀκαριαῖον ἔχειν προσῆκει τὸν
 ἀσκητῆν. Ibidem idem ms. cum Reg. primo ὥστε
 εἰς οἰκειάς ἀσχολίας. Subinde iidem mss. δύναται,
 ἢ κινεῖσθαι.

A priorum exemplo recuzent omnes, quis functurus
 est officiis? Ceteroquin operæ pretium, hoc te do-
 cere aliquo etiam exemplo. Nam qui modo in ali-
 quem ordinem ascriptus est miles, non eos, qui in
 exercitu sunt, ad suam consuetudinem transferre
 conatur, sed componit se ipse ad ordinis instituta
 atque consuetudinem. Par igitur fuerit, eum etiam,
 qui in spiritualem societatem allectus est, non illos
 ad suos mores accommodare velle, sed suos mores
 societatis moribus institutisque conformare.

577 CAPUT XXVII.

Quod asceta non debet privatus negotia habere.

Porro ne minimo quidem temporis momento
 asceta sui juris sit, ita ut vacet suis ipsius nego-
 tiis. Neque enim potest instrumentum absque arti-
 fice moveri, neque membrum potest æ puncto
 quidem temporis separari a toto corpore, aut mo-
 veri præter voluntatem interni artificis, aut præ-
 fecti lotius corporis, neque ascetæ licet facere
 quidquam, aut exsequi præter præpositi senten-
 tiam. Quod si dicat se propter corporis infirmita-
 tem mandatis conficiendis imparem esse, infirmi-
 tatem suam præfecto probandam permittet. Et
 alioqui si meminerit Scripturæ, adhortabitur seip-
 sum ad imperata implenda, quandoquidem audiet
 Scripturam dicentem: *Nondum usque ad sanguinem
 restitistis, adversus peccatum repugnantes* ⁷⁸. Et rur-
 sus alibi: *Propter quod remissas manus et soluta
 genua erigite* ⁷⁹.

CAPUT XXVIII.

*Quod oportet præfectum paterna benevolentia res ac
 negotia subditorum administrare.*

Sed et ipse præpositus, velut pater legitimorum
 filiorum curam suscipiens, quid fratri unicuique
 opus sit, attendet, curamque ac inmedalam conven-
 nientem afferet: et quod membrum sive animo
 sive corpore reipsa infirmum fuerit, id cum chari-
 tate atque benevolentia patre digna sustentabit.

CAPUT XXIX.

*Quod non decet in ascetico instituto peculiarem quan-
 dam amicitiam esse inter duos aut tres fratres.*

Ac decet fratres charitatem quidem inter se mu-
 tuam habere, sed non ita tamen, ut duo aut tres
 simul conspirantes, sodalitates aliquas constituant.
 Non enim hoc charitas est, sed seditio, divisioque,
 et eorum, qui sic coeunt, improbitatis argumentum.

(45) Editi χρεῖαν ἐκάστον ἀδελφοῦ· sed ultimam
 vocem delevinus libris auctoribus.

(46) Codex Colb. ἐν συστήματι ἀδελφικῶ, in fra-
 trum conventu.

(47) Vossii vetus liber et alius ms. κατ' αὐτὸ ἢ.
 Aliquanto post codex Colb. ἡγάπων οὗτοι. Ibidem
 duo mss. ἂν εἶχον.

Si enim commune bonum disciplinæ diligenter, A qui tales sunt, sine dubio communem æqualemque in omnes dilectionem haberent : si vero secantes ac separantes seipsum, aliqua communis in communitate flant, vitiosa est ejusmodi amicitiae conjunctio, et est aliquid aliud, quod præter communem rem tales conjungit, novitas videlicet præter eum, qui obtinet, disciplinæ vigorem. Quare oportet neque ejusmodi sodalitia permitti in conventibus, neque charitatis servandæ causa quemquam fieri socium fratris, qui velit improbe agere, et communis disciplinæ jura violare : sed quandiu 578 omnes in bono permanebunt, unusquisque cum cæteris omnibus sociari ac conjungi debet. Quod si quis viginti rerum statui obsesse volens, fratrem attrahit, hic primum quidem ab eo qui sanus est, B veluti mente ægotans secreto est admonendus : sed si nollit privatim curari, alii etiam fratres prudentiores ad eum sanandum adjungendi sunt, juxta sacrum Evangelium : Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos 60 Quod si ne eis quidem obsequatur, declarandus est ipsi præfecto animæ illius morbus : at si ne præfecto quidem obtemperarit, habendus est perinde ut ethnicus et publicanus 61, et sicut ovis peste correpta ab ovili arcendus, ut ne cæteros etiam morbo impleat. Denique si nemo ex pravo exemplo damnum patiat, tunc tantummodo patientia, adhibitis tamen antea quæ prius diximus remediis, locum erga eum habebit, spe videlicet ipsum se aliquando in meliorem frugem recepturum. Verum C patientia sic exercenda est, ut non reseretur quidem, sed non ita, ut non admoneatur, neque plectatur legitimis multis ac pœnis.

CAPUT XXX.

Quod non debet asceta vestium aut calceamentorum delectum expetere.

Cæterum vestimenta aut calceamenta pretiosa nobis exquirenda non sunt, sed eligenda viliora, ut in hac etiam re humilitatem ostendamus, et ne homines elegantes, et amantes suiipsorum, et fraterni amoris exsortes esse videamur. Qui enim primas exoptat, a charitate et humilitate excidit.

CAPUT XXXI.

Quod debet præfectus viribus corporis sua mandata accommodare : et de iis qui vires suas occultant.

Ac etiam caveat oportet præfectus, ne si graviora quam corporis vires ferant mandata injungat, infirmum provocet ad contradicendum : sed perinde ut pater ex æquo in omnes benevolus ac legitimus, corporeas cujusque vires consideret, atque ita mandata imponat, partiatque. Cæterum gravis-

60 Matth. xviii, 16. 61 ibid. 17.

(48) Reg. secundus κρατούσαν συνθήθειαν, præter receptam consuetudinem.

(49) Antiqui duo libri cum Voss. μήτε διὰ τήν,

κοινὸν τῆς εὐταξίας ἡγάπων οἱ τοιοῦτοι, κοινὴν ἂν ἔσχον πρὸς πάντας καὶ ἰσότημον τὴν ἀγάπην· εἰ δέ, ἀποτεμόντες καὶ διορίσαντες ἑαυτοὺς, σύστημα ἐν συστήματι γίνονται, πονηρὰ ἢ τῆς τοιαύτης φιλίας συναγωγῆς, καὶ παρηλλαγμένον τι παρὰ τὸ κοινὸν πρᾶγμα τοὺς τοιοῦτους συνάγει, ὅπερ ἐστὶ καινοτομία παρὰ τὴν κρατούσαν εὐστάθειαν (48). Προσῆκει τοίνυν μήτε τὰς τοιαύτας ἐταιρίας συγχωρεῖσθαι, μήτε διὰ τὴν (49) τῆς ἀγάπης τήρησιν εἰς κοινωνίαν ἐρχεσθαι τινα ἀδελφοῦ πονηρεῦσθαι βουλομένου, καὶ τοὺς τῆς κοινῆς εὐταξίας παραχαράττειν θεσμούς· ἀλλὰ μέχρι μὲν ἂν ἅπαντες ἐν τῷ καλῷ μένωσιν, εἶναι ἐκάστου τὴν πρὸς ἅπαντας κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν. Εἰ δέ τις, ἐναντιοῦσθαι τῇ κρατούσῃ καταστάσει βουλόμενος, τὸν ἀδελφὸν συνεφέλικται, τοῦτον τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τοῦ ὑγιαίνοντος, ὡς νοσοῦντα τοὺς λογισμοὺς, ἐν ἀπορρήτῳ νοουεῖσθαι· εἰ δέ μὴ βούλοιο κατ' ἰδίαν θεραπεῦσθαι, καὶ ἐτέρους ἀδελφοὺς τοὺς συνετωτέρους εἰς θεραπείαν αὐτοῦ συμπαρалаμβάνεσθαι, κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον· Ἐὰν δέ μή σου ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἐτι ἕνα ἢ δύο. Εἰ δέ μήτε αὐτοῖς πείθοιτο, τῷ προσεστώτῃ τὸ νόσημα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γινώριμον γενέσθαι· εἰ δέ μήτε τοῦ προσεστώτος ἀνασχοίτο, ὡς τὸν ἔθνικὸν καὶ τὸν τελώνην λελογίσθαι αὐτὸν, καὶ ὡς πρὸδατον λοιμῷ κεκρατημένον τῆς ποιμνης εἰργεσθαι, ὡς ἂν μὴ καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ νοσήματος ἀναπλήσειεν. Εἰ δέ μηδὲς εἰς ὃ τῷ πονηρῷ βλαπτόμενος ὑποδείγματι, τότε μόνον ἢ ἐπ' αὐτῷ καὶ μετὰ τὰ εἰρημμένα μακροθυμία χώραν ἐξεῖ ἐλπίδι τῆς διορθώσεως. Μακροθυμία δέ, ἢ ἐπὶ τῷ μὴ ἀποκόπτειν, οὐκ ἐπὶ τῷ μὴ νοουεῖν καὶ παιδεύειν τοὺς ἐννόμοις ἐπιτιμίοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἵτι οὐ χρὴ ἐνδυμάτων ἢ ὑποδημάτων ἐκλογῆν ἐπιζητεῖν τὸν ἀσκητήν.

Ἐνδυμάτων μέντοι ἢ ὑποδημάτων μὴ τὰ ἐκλεκτὰ ἐπιζητεῖν, ἀλλ' αἰρεῖσθαι τὰ εὐτελέστερα, ἵνα καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιδειξόμεθα, καὶ μὴ καλλωπιστῶν, καὶ φιλαύτων, καὶ ἀφιλαδέλφων δόξαν ἀπενεγκώμεθα. Ὁ γὰρ τῶν πρωτείων ἐφιέμενος ἀγάπης καὶ ταπεινοφροσύνης κεχώρισται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

Ἵτι δεῖ τὸν προσεστώτα ἀνάλογα τῆς τοῦ σώματος δυνάμεως ὑρῖζειν τὰ ἐπιτεταγμένα· καὶ περὶ τῶν ἀποκρισόντων τὴν ἑαυτῶν δύναμιν.

Τὸν μέντοι προσεστώτα προσέχειν χρὴ, ὅπως ἂν μὴ, τῆς τοῦ σώματος δυνάμεως μείζονα τὰ ἐπιτάγματα ποιησάμενος, πρὸς ἀντιλογίαν τὸν ἀνοοῦντα διερεθίσῃ· ἀλλ' ὡς πατὴρ ἄπαιστον ὁμοίως εἶνους καὶ γνήσιος, ἐκάστου τὰς δυνάμεις ἐπισκοπεῖσθαι τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἐπινέμειν καὶ διακληροῦ-

neque per speciem servandæ charitatis, etc. Reg. secundus μήτε παρὰ τήν. Edili μήτε τήν, depravate.

σθαι τὰ ἐπιτάγματα. Κρίμα μέντοι μέγιστον ἔξουσιν οἱ τὴν ὑπάρχουσαν τοῦ σώματος δύναμιν καὶ παρὰ Θεοῦ δεδομένην ἀρνούμενοι, καὶ καταναίσχυντοῦντες τῶν προσετώτων, καὶ τοῖς ἐπιτασσομένοις οὐκ ἐκωντας. Εἰ γὰρ τῶν προσετώτων κίνδυνον μέγαν καὶ ἀνυπόστατον φέροι τὸ ἀποκρύψαι τοῦ λόγου τὸ τάλαντον, καὶ μὴ ἐκαστῶν προμηνῦσαι τὴν ἐρχομένην ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ῥομφαίαν, πολλῶν μᾶλλον οἷσι κίνδυνον τῶν λαμβάνοντι παρὰ τοῦ Θεοῦ δύναμιν σώματος εἰς λυσιτέλειαν τοῦ κοινού, καὶ ταύτην καταργοῦντι καὶ ἀποκρύπτουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ΄.

Ἐπιτασσομένοις ἀδελφοῖς λυπεῖσθαι, τῶν ἀσθενεστέρων φειδοῦς ἀξιουμένους.

Μὴ μέντοι τοὺς ἀδελφούς λυπεῖσθαι καὶ ἀγανακτεῖν, ἐπειδὴν τοῖς ἀσθενεστέροις ὁ προσετός τὰς ἀρμοζούσας ἔχειρίζοι (50) διακονίας, καὶ φειδοῦς ἀξιώσῃ τούτους, οὕτω τῆς χρείας εἰσηγουμένης· ἀλλὰ τοὺς δυνατωτέρους ὡς μελῶν ἀσθενεστέρων φεῖδεσθαι τῶν δεομένων φειδοῦς, καὶ ταύτην τὴν πνευματικὴν (51) ἀγάπην πληροῦν. Οὐδὲ γὰρ ὁ πούς ἐν τῷ σώματι τῆς χειρὸς κατεξανασταίη, ἢ καὶ ταύτην εἰς τὴν οἰκειαν διακονίαν βιάσσοιτο, οὐδὲ ἡ χεὶρ σύμπασα τῷ μικροτάτῳ δακτύλῳ τῆς οἰκίας ἐνεργείας ἐπιθήσει τὸ ἄχθος· ἀλλ' ἕκαστον τῶν μελῶν ἦν ἔλαχε παρὰ τῆς φύσεως δύναμιν, ταύτην ἐνεργεῖ διαδοσάτων τὰ ἀσθενέστερα. Ταύτης τῆς τάξεως ἐν πνευματικῷ συστήματι φυλαττομένης, δευχθήσεται, ὅτι ὄντως ἐσμὲν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους, τὴν ἁρμονίαν τῆς συναφείας καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀσπασίαν ἐνωσιν διαπαντὸς φυλάττοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΓ΄.

Ἐπιτασσομένοις ἀδελφοῖς ἀποστατοῦσι τοῦ οἰκείου ἀποστοματικῆς ἀσκητικῆς παρρησίας μεταδιδόναι, ἢ τούτους εἰς κοινωρίαν βίου δεχέσθαι.

Ἄ. Χρὴ μέντοι καὶ τοὺς τῶν πνευματικῶν συστημάτων ἀφηγομένους, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀσκούσας εὐνοίαν, καὶ τὴν ἀλλήλων οἰκειουμένους φροντίδα, μὴ καταλύειν τὰ ἀλλήλων σπουδάσματα, μηδὲ ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως τοὺς ἀποστατοῦντας τῶν ἀδελφῶν ἀλλήλων ἀνθυποδέχεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστι σύγχυσις παντελής, καὶ διάλυσις, καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἔργου καθαίρεσις. Οἱ μὲν γὰρ συνετώτεροι τῶν ἀδελφῶν τῶν τοῦ Θεοῦ φόβῳ κρατούμενοι, βεβαίως τῷ καλῷ περιμένουσιν (52)· οἱ δὲ νοθέστεροι καὶ ῥαθυμότεροι καὶ ὑπὸ τῆς περὶ ἀνθρώπους αἰδοῦς, καὶ τῆς ἐπηρητημένης ἐξ ἀνθρώπων ἀνάγκης πρὸς τὸ καλὸν παιδαγωγοῦνται καὶ διευθύνονται. Ἄν τοίνυν ὁ ῥαθυμότερος ἴδῃ ἐξὼν αὐτῷ μετὰ ἀδείας ἀποφεύγειν τοὺς ἐν τῷ ἁπαξ αἰρεθέντι συστήματι πόνους, καὶ μεθίστασθαι πρὸς ἐτέραν καταγωγὴν, καὶ βιοῦν ἀφυλάκτως καὶ ἀκρατῶς, εὐκόλως ἀποβράγῃσεται,

⁵¹ I Cor. xii, 27.

(50) Codex Colb. ἔχειροίη.

(51) Unus ms. et editi ταύτην πνευματικὴν. Alii mss. ut in contextu. Nec ita multo post codices quidam cum Voss. χειρὸς κατεξανασταίη. Alius ms.

A sime plectentur ii, qui quas a Deo datas sibi corporis vires habent, occultant, et adversus præpositos impudenter se gerunt, ac mandatis non obsequuntur. Si enim imminet præfecto periculum ingens ac intolerabile, si absconderit doctrinæ talentum, et non unicuique prænuntiaverit venturam ob peccatum frameam, longe magis periclitaturus est, qui acceptas a Deo ad commune commodum corporis vires otiosas reddit, occultatque.

579 CAPUT XXXII.

Quod non debent fratres tristitia affici, cum levamenti aliquid afferitur debilioribus.

B Atqui non convenit affligi fratres, aut indignari, quando præfectus infirmioribus convenientia munia assignat, eosque indulgentia dignos censet, necessitate ita postulante. Imo vero qui robustiores sunt, eos cæteris qui indulgentia indigent, tanquam debilioribus membris par est parcere, et hoc pacto charitatem spiritualemente complere. Neque enim pes in corpore insurgit in manum, aut eam ad suum ipsius munus explendum cogit, neque tota manus minimo digito onus munit sui imponet: sed unumquodque membrum quam a natura sortitum est facultatem, hanc exercet, perfertque debiliora. Hæc disciplina si in spirituali conventu servetur, perspicuum erit nos vere corpus Christi esse, et membra ex parte ⁵²: quippe qui conjunctionis harmoniam ac concordiam omnis dissidii expertem semper inter nos custodiamus.

CAPUT XXXIII.

Quod non debent præfecti iis monachis, qui suum conventum deserunt, licentiam ejus rei faciendæ dare, aut hos admittere ad ritæ communitatem.

Γ. Oportet autem et spiritualium costuum præfectos, mutuam exereentes benevolentiam, mutuamque sui ipsorum curam suscipientes, alterum alterius studia non destruere, neque simpliciter et inconsiderate desciscentes fratres mutuomittere. Hoc enim summa confusio est, dissolutioque, et eversio spiritualis operis. Etenim de fratribus quidem, qui cordatiores sunt, ii cum Dei timore detineantur, constanter in bono persistunt: qui vero segniores sunt et pigriores, eos incutiendus ab hominibus pudor et vis ex hominibus impendens erudit ad bonum, ac dirigit. Si igitur qui negligentior sit, licere sibi animadverterit, impune labores delectæ semel societatis effugere, ad aliamque sedem transmigrare, et incaute incontinenterque vivere, facile discedet, atque exitii ipsius reus futurus est, qui ipsum prompte ac festinanter

et editi κατεξανασταίη.

(52) Veteres duo libri cum Voss. καλῷ παρμύουσι.

auscipit. Atque etiam malum illud progressum faciens, eos quoque, qui bene ac rite incedunt, non raro a recta et justa via abducit, omniumque interitus ei, qui labendi occasionem dedit, attribuetur. Quamobrem ne hoc eveniat, desertores fratres aut commonefaciamus, aut eo, unde exierunt, reducamus: aut si nobis non obsequantur, vitemus, aversemurque, et cum ipsis congregari nolumus, atque fratribus omnibus, ut hoc idem faciant, denuntiemus: ut videlicet aut illi ipsi ejusmodi aversione castigati, revertantur ad proprium **580** ovile, et ab eo, quem semel sortiti fuerint, pastore pascantur: aut si iidem illi spiritualem societatem pergant aspernari, reliqui saltem, qui viderint quam execrabiles fuerint facti, hoc exemplo emendentur, et turpitudinem fugientes, imitari caveant.

2. Quod autem mei non sunt hi sermone, sed clari sermone Spiritus, apponam ipsa Pauli verba, quibus intemperanter viventes castigavit, atque inter ceteros ebriosos etiam et conviciatores pœnis ac multis subjicit. Si enim, inquit, aliquis frater est fornicator, aut convicator, aut ebriosus, cum ejusmodi nec cibum sumere⁵³. Ac rursus alio in loco de iis qui nihil agebant, sed curiosius inquirebant, dixit: *Hunc notate, et ne commisceamini cum illo*⁵⁴. Quod autem is qui inita cum sancto Spiritu pacta violat, perpetret facinora peiora quam conviciatores, et ebriosi, et otiosi, perspectum est omnibus et competentum. Quare consequenter invitat nos ratio ipsa, ut spiritualis disciplinæ eversores, ab eorum, qui ipsam conservant, congressione arceamus prohibeamusque. Tunc autem tantummodo fratris secessum citro reprehensionem oportet manere, quando ex præfecti judicio ob aliquod negotium sit.

CAPUT XXXIV.

Quod non oportet ascetam in aliquo conventu dependentem quidquam rerum terrenarum vritativim possidere.

1. Oportet autem ascetam, qui eam, quam exposuimus, societatem amplexus sit, ab omni privata rerum terrenarum possessione liberum esse. Etenim nisi hoc facit, primum quidem exactam ac sinceram societatem privata possessione corrumpit; deinde vero ostendit se et valde incredulum, ut qui diffidat Deo, quasi eos, qui in nomine ipsius fuerint congregati, nutriturus non sit, neque audierit Davidem prophetam, dicentem: *Junior sui,*

⁵³ I Cor. v, 11. ⁵⁴ II Thess. iii, 14.

(53) Editi ὥστε δὲ τοὺς γούν. Reg. primus et Voss. ut in contextu.

(54) Unus ms. καὶ φυγεῖν τήν. Mox codex Colb. ὅτι δὲ οὐκ ἔμοι οἱ αὐτοὶ λόγοι. Subinde editi et mss. nonnulli ἐναργεῖς νόμοι, perspicuæ leges. Alii duo mss. cum Voss. ἐναργεῖς λόγοι.

(55) Codex Colb. ἀδελφοὺς ὀνομαζόμενος.

(56) Reg. primus αὐτὴν εἶξε καὶ ἀπεκώλυσεν. Τότε

καὶ τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας ἐνοχοῦς ὁ προχείρων ὑποδεχόμενος ἔσται. Καὶ τὸ κακὸν τοῦτο προβαῖνον πολλάκις καὶ τοὺς καλῶς ὀδεύοντας τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ καὶ δικαίας ἐξίστησι· καὶ ἡ τῶν πάντων ἀπώλεια ἐπὶ τὸν διδόντα τὰς ἀφορμὰς τοῖς ὀλισθήμασι σωρευθήσεται. Ἴνα οὖν μὴ τοῦτο γένηται, τοὺς ἀποστατούντας τῶν ἀδελφῶν ἢ νοουθετώμεν καὶ ἐπαγγόμεν ὅθεν ἐξέβησαν, ἢ μὴ πειθομένους ἡμῖν φυλαττώμεθα, καὶ τὴν συντυχίαν αὐτῶν παραιτώμεθα, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς πᾶσι τοῦτο παρεγγυώμεν· ὥστε ἢ αὐτοὺς γούν (53) ἐκεῖνους σωφρονισθέντας τῇ τοιαύτῃ ἀποστροφῇ ἐπαυελθεῖν ἐπὶ τὴν οἰκίαν μάνδραν, καὶ ὑπὸ τῷ ἀποκληρωθέντι ποιμένι ποιμαίνεσθαι, ἢ εἰ ἐκεῖνοι ἐμμένοιεν τῇ ἀθετησί τῆς πνευματικῆς κοινωνίας, τοῖς γούν λοιποὺς θεασαμένους ὅπως βδελυκτοὶ γεγόνασι, σωφρονισθῆναι τῷ ὑποδείγματι, καὶ φύγειν τὴν (54) μίμησιν τὴν αἰσχύνην ἀποδιώρσκοντας.

2. Ὅτι δὲ οὐκ ἔμοι ταῦτα λόγοι, ἀλλ' ἐναργεῖς λόγοι τοῦ Πνεύματος, αὐτὰ τὰ Παύλου ῥήματα παραθήσομαι, δι' ὧν τοὺς ἀκρατῶς βιοῦντας ἐκόλασε μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς μεθύοντας καὶ τοὺς λοιδοροὺς ἐπιτιμίοις ὑποβάλλων. Ἐὰν γὰρ τις ἀδελφὸς ἢ πόρνος (55), φησὶν, ἢ λοιδορὸς, ἢ μέθυσορ, τῷ τοιοῦτῳ μὴδὲ συνεσθῆιν. Καὶ πάλιν ἐτέρωθεν περὶ τῶν μὴδὲν ἐργαζομένων, ἀλλὰ περιεργαζομένων, ἔλεγε· *Τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναγαμίγησθε αὐτῷ.* Ὅτι δὲ ὁ τὰς ἐπὶ τοῦ Πνεύματος συμβάσεις παρασπῶν τὰ χεῖρονα τῶν λοιδορῶν, καὶ τῶν μεθύοντων, καὶ τῶν ἐν ἀργίᾳ διατελούντων τολμά, παντὶ που δῆλον ἔστιν. Ὡστε ἀκολουθῶν ὁ λόγος τοὺς καταλύοντας τὴν πνευματικὴν εὐταξίαν τῆς ὀμιλίας τῶν φυλαττόντων αὐτὴν εἰρξαι καὶ ἀπωλύσαι (56) παρεγγυᾷ. Τότε δὲ μόνον ἀνεπιτίμητον προσήκει μένειν ἀδελφοῦ χωρισμὸν, ἢν καὶ ἂν χρεῖαι τοῦ προεστῶτος ἐπ' οἰκονομίᾳ τινὶ γένηται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

Ὅτι οὐ χρῆ τὸν ἐν συστήματι πολιτευόμενον ἀσκητὴν ἰδίᾳ τι κεκῆσθαι τῶν ὀλικῶν.

1. Προσήκει μέντοι τὸν ἀσκητὴν, τὸν τὴν (57) προεκτεθεῖσαν κοινωνίαν ἐλύμενον, πάσης ἰδιαζούσης τῶν ὀλικῶν κτήσεως ἐλεύθερον εἶναι. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ποιεῖ, πρῶτον μὲν τὴν ἀκριθεῖ κοινωνίαν διέφθειρε τῷ τῆς κτήσεως ἰδιάζοντι· ἔπειτα δὲ καὶ ἀπιστίας καθ' ἑαυτοῦ μεγάλα (58) ἐξήνεγκε δείγματα, ὡς ἀπιστῶν τῷ Θεῷ, ὅτι τοὺς ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ συνηγμένους οὐ διαθρέψει· καὶ οὐκ ἀκούσας παρὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ λέγοντος· *Νεώτερος ἐγενόμην, καὶ*

δέ. In Vossii veteri libro legitur quoque ἀπεκώλυσε. Nec ita multo infra editi τινὶ γίνεται. Veteres duo libri γίνηται. Alii duo γέννηται.

(57) Antiqui duo libri ἀσκητὴν τὸν τήν. Editi ἀσκητὴν τήν.

(58) Editi ἑαυτοῦ μεγάλας. Regii duo mss. μέγα γάλα. Alius ms. Reg. cum Colb. μέγα δειγμα.

γάρ ἐθήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους, ἢ τοὺς νοητοὺς τῆς φρονήσεως, ἢ τοὺς αἰσθητοὺς, ἵς τὸ σῶμα τρέφεται. Εἰ γὰρ ἔνθα δύο ἢ τρεῖς (59) συνηγμένοι εἰσὶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔστι, πολλῶν μᾶλλον ἔνθα πολὺ πλέον καὶ πολυανθρωπότερον ἄθροισμα. Ἡ τοίνυν οὐδὲν ἐλλείψει τῶν ἀναγκαίων, Χριστοῦ παρόντος ἡμῖν, εἴπερ μὴδὲ τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν τῇ ἐρήμῳ τῶν χρησίμων ἔνδοια γέγονεν ἢ εἰ καὶ (60) λείψει πρὸς δοκιμασίαν ἡμῶν, βέλτιον ἐνδεῶς ἔχειν καὶ εἶναι μετὰ (61) Χριστοῦ, ἢ εἶχα τῆς ἐκεῖνου κοινωνίας πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον πλουτεῖν. Οὐ μέχρι τούτου δὲ τὴν βλάβην ἢ τοιαύτη κτήσις ἴσθησιν, ἀλλὰ πορρωτέρω προσέγει. Ὁ γὰρ ἴδιόν τι ἔχειν ἐσπουδακῶς οὐδὲν ἕτερον ἢ χωρισμὸν καὶ ἀποστασίαν μελετᾷ. Ὁ γὰρ μὴ πρὸς τοῦτο βλέπων τί ἂν καὶ κτήσαστο; εἰδὼς, ὅτι τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι οἱ αὐτοῦ δούλοι ἐν ἀφθονίᾳ πάντων τῶν ἀναγκαίων διατελοῦσιν ἀέ. Πρόδηλος οὖν ἔστιν ὁ τοιοῦτος ἀποκοπήν καὶ νέκρωσιν τῆς οικείας ψυχῆς μελετῶν, καὶ τοῖς βραχείσιν ὁδοῖς τὴν οικείαν σωτηρίαν ἀποδιδόμενος, καὶ (δοτε μοι τολμησαι μικρὸν) δευτέρως τις Ἰουδας γενόμενος (62), ἀπὸ κλοπῆς ἀρχόμενος (κλοπῇ γὰρ ἡ ἰδιάζουσα κτήσις), καὶ καταστρέφων εἰς προδοσίαν· προδίδωσι γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ὥσπερ ἐκεῖνος τὸν Κύριον. Ὅταν γὰρ ὁ μὲν κανὼν τοῦ βίου ἐξῆ μὴδὲ χωρίζεσθαι τοῦ συστήματος ᾧ συνήφθημεν, μὴδὲ ἰδιάζουσάν τινα κτήσιν περιποιεῖσθαι, μὴδὲ ὄλως λαθραῖόν τι διαπράττεσθαι, ἢ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἀδελφῶν πονηρὸν ὑπέδειγμα τοῖς σωζομένοις (63) γενόμενον· εἴτα, παριδῶν τις τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς θεσμούς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, πρῶτον μὲν νοσησμένον (νοσησμός γὰρ ἔστιν ἡ ὀψωσὺν καὶ ὀθενοῦν ἰδιάζουσα κτήσις), ἔπειτα δὲ καὶ ἀπόστασιν ἐνοήσας (64) καὶ χωρισμὸν· πῶς οὐχὶ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας προέδωκε, καὶ δευτέρως Ἰουδας γεγένηται, κατὰ τὸ ἐγχαροῦν προδιδούς τὴν ἀλήθειαν; Χρῆ τοίνυν παντὶ τρόπῳ φεύγειν ἰδίᾳ τι κεκτῆσθαι παρὰ τὰ κοινῇ (65) πᾶσιν ὁμοῦ ποριζόμενα· καὶ οὐ ταύτη μόνον ἀκρίδωτον τρεῖν τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔνδον ἀνθρωπίνων πάντων μολυσμῶν ἐκκαθαίρειν· τοῦτο μὲν λογισμῶν ἀκαθάρτων καὶ πονηρῶν, τῶν ἐπιθολούντων τὸ ἔνδον (66) τοῦ Πνεύματος καταγώγιον· τοῦτο δὲ δόλου, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ βασκανίας, καὶ ἐριδος, τῶν τὴν ἀγάπην πρόρριζόν ἀνασπώντων, καὶ τὸν Θεὸν τῆς τῶν τοιούτων ψυχῆς ἐλαυνόντων. Εἰ γὰρ ὁ Θεός

⁵⁹ Psal. xxxvi, 23. ⁶⁰ Matth. xviii, 20.

(59) Unus ms. cum Voss. δύο καὶ τρεῖς. Mox Reg. primus ἐν τῷ ὀνόματι. Nec ita multo post duo mss. μέσῳ αὐτός ἐστι.

(60) Reg. secundus ἢ καὶ εἰ. Ibidem idem ms. λείψει. Reg. primus et Voss. ἐλλείψειεν.

(61) Codex Colb. cum Voss. ἔχειν τῶν ἀναγκαίων μετὰ, necessarius cum Christo indigere. Aliquanto post codex Voss. καὶ ἀπόστασιν μελετᾷ.

(62) Regii duo mss. Ἰουδας γινόμενος.

(63) Veteres duo libri ὑπέδειγμα τοῖς σωζομένοις.

Codex Voss. σωσομένοις. Reg. secundus secunda manu τοῖς συζωμένοις. Alii duo mss. et editi τοῖς συνεσομένοις, iis qui nobiscum versaturi sunt.

(64) Vossii vetus liber et alii duo ἐνοήσεται.

(65) Reg. primus et Voss. τὰ κοινά. Mox idem codex Voss. et alius παντοίων μολυσμῶν.

(66) Antiqui duo libri præter Voss. τὸ ἐνδοθεν. Mox idem tres mss. τῆς τῶν τοιούτων. Editi τῶν τοῦτων. Ibidem codex Colb. ἀπελαυνόντων.

conspurcant, tum a dolo atque simulatione, invidi- A ἀγάπη ἐστίν, ὁ τὴν ἀγάπην οὐκ ἔχων τῆς θείας ἐστέρ-
diaque, et contentione, quæ charitatem radicitus ρηται χάριτος.
evellunt, Deumque ab anima eorum qui hujusmodi sunt, fugant. Si enim Deus charitas est 97,
qui charitatem non habet, divina gratia caret.

2. Servet autem suam quisque animam in omni humilitate, sanctimonia, et in alacritate circa bona opera, mentemque ad præsentia occludat et videat, ne præsentī tempore ab aliqua Dei voluntate aberret, hujusque instituti vigorem frangat. Nam ejusmodi animi status ab omni nos mentis aberratione liberabit, facietque ut in metu ac constanti proposito bona prosequamur omnia, cum videlicet id semel firmiter ante omnia in animum induxerimus, Deum bonum esse, bonorumque omnium auctorem, non autem ullius cujuscunque mali, licet nos remedium amarius quidem, sed ad emendationem necessarium degustemus. Nam cum medicus sit humanarum animarum Deus, pro morborum natura vim medicamentorum idoneam temperat, ut expurget, cum opus fuerit, intimum vitium. Cum igitur hæc ita se habere plane intelligamus, gratias agamus semper, etiamsi, dum purgamur 582 a negligentis, medelam experiamur acriorem. At per tentationes probationem etiam sufferre, paucorum admodum hominum est, et Abrahæ similitum. Hæc igitur sunt, quæ divina gratia ad exhortandos vos, qui communem ac socialem vitam amplexi fuistis, mentis nostræ humilitati subministravit. Quo vitæ genere nullum (utī oratio declaravit, et mens nostra novit) aut splendidius, aut jucundius, aut sublimius inter homines reperiri potest. Cum autem eos etiam, qui solitariam vitam degunt, pro virili exhortati simus, unumque atque idem sit utrisque propositum, nimirum placere Christo, et intercedat cognatio inter tradita his et illis præcepta, legamus quoque habitam ad illos orationem. Fortasse enim illinc etiam utile aliquid in hunc sermonem inferetur, quod magis ac magis id vitæ genus illustrare ac exornare possit.

97 I Joan. iv, 8.

(67) Veteres duo libri cum Voss. κατὰ τὸν ἀελ παρόντα. Statim duo codices, quibus Reg. secundus emendatus favet, πολιτείας παραχρᾶξῃ, id vitæ generis adulteret, corrumpat. Alii duo inss, et editi πολιτείας σπαράξῃ, discernunt.

(68) Reg. primus et Voss. πρὸ πάντων. Mox codex Colb. ἀγαθός ἐστι. Subinde Vossii vetus liber δὲ οὐδέ ὅπως οὖν. Nec ita multo post Reg. secundus θεραπείας γευόμεθα.

(69) Veteres quatuor libri ἐκκαθάρα. Ibidem codex Colb. βαθυτέρα. Reg. primus βαρυτέρα.

(70) Vossii vetus liber et duo illi mss. quos cum ipso citare consuevimus, hoc est, codex Colb. et Reg. primus (plerumque enim hi tres libri consentiunt inter se), hi igitur tres codices ita habent, ὀλιγωρίας καὶ πονηρίας καθαιρόμενοι, cum purgantur negligentis atque iniquitatibus. Ibidem editi τὸ δὲ τὸν πειρασμόν, et ita legi præstaret, si vel unus mss. hanc scripturam tueretur. Vossii vetus liber et alii quatuor habent διὰ πειρασμόν, sed ita tamen, ut duo correcti sint, habuerintque prima manu πειρασμῶν, uti in Reg. primo scriptum invenitur.

(71) Editi et ms. Conbef. παράκλησιν ἡμῶν. Alii

2. Ἐν ταπεινοφροσύνῃ δὲ πάσῃ, καὶ ἀγασμῶ, καὶ ἐτοιμότητι τῇ περὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἑκαστον συντηροῦντα, πρὸς τὰ παρόντα συγκλείειν τὸν λογισμὸν, σκοπούμενον, ὅπως ἂν μὴ, κατὰ τὸν παρόντα (67) καιρὸν, τινὸς τῶν τοῦ Θεοῦ θελημάτων διαμαρτήσῃ, καὶ τὴν ἔνστασιν τῆς πολιτείας σπαράξῃ. Ἡ γὰρ τοιαύτη κατάστασις τῆς ψυχῆς παντὸς μὲν μετewρισμοῦ ἀπαλλάξει ἡμᾶς, ἐν εὐλαβείᾳ δὲ καὶ ἐδραίῳ φρονήματι πᾶσι τοῖς καλῶς παρασκευάσει συνέπεσθαι, τοῦτο καὶ πρὸ πάντων (68) ἐν τῇ ψυχῇ καθιερύοντας, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαθός, καὶ πάντων ἀγαθῶν αἴτιος, κακοῦ δὲ οὐδ' ὀπωσιτιῶν οὐδενός, καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν χρεῖαν τῆς διορθώσεως B δριμυτέρας τῆς θεραπείας γευσόμεθα. Ἰατρὸς γὰρ ὢν ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, πρὸς τὴν φύσιν τῶν νοσημάτων τὴν τῶν φαρμάκων κίρνησι δυνάμει ἱκανῇ, ἐκκαθάρας (69) βαθυτάτην κακίαν, ὅταν τοῦτο δεήσει. Τοῦτο γοῦν εἰδότες σαφῶς, εὐχαριστῶμεν αἰεὶ, καὶ σφοδρότερας τῆς θεραπείας ἐπαισθανόμεθα, τὰς ὀλιγωρίας καθαιρόμενοι (70). Τὸ δὲ διὰ πειρασμῶν καὶ δοκιμασίαν ὑπομένειν ὀλίγων σφόδρα καὶ Ἀδραμιαίων ἀνθρώπων. Ταῦτα μὲν οὖν ὅσα ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τῇ ταπεινότητι τῆς ἡμετέρας διανοίας ἐπεχορήγησεν εἰς παράκλησιν ὑμῶν (71) τῶν τὸν κοινωκὸν βίον ἀσπασαμένων. Οὐπερ, ὡς ὁ λόγος ἐδήλωσε, καὶ ἡ ἡμετέρα κατεῖδε διάνοια, οὐδὲν οὕτε λαμπρότερον, οὐδὲ χαριέστερον, οὕτε ὑψηλότερον εὑρεθεῖ ἂν ἐν ἀνθρώποις πολιτευμα. Ἐπειδὴ (72) δὲ καὶ τοῖς τῷ μοναχικῷ βίῳ προσέχουσι τὴν ἐνοῦσαν παράκλησιν εἰσηγήκαμεν, εἰς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ἑκατέρους σκοπὸς, τὸ εὐαρεστῆσαι τῷ Χριστῷ, καὶ συγγενῆ τὰ περὶ τούτων παιδεύματα, κάκεινων τὸν λόγον ἐπιώμεν. Ἰσως γὰρ τι κάκειθεν τούτῳ τῷ λόγῳ συνεισενεχθήσεται χρήσιμον, λαμπρύνειν ἐπιπλέον καὶ διακοσμεῖν τὴν πολιτείαν δυνάμενον (73).

duo libri antiqui παράκλησιν ὑμῶν. Reg. primus et Colb. παράκλησιν τῶν τόν, simplicius et forte melius, ad exhortationem eorum, qui, etc. Mox Vossii vetus liber et alii nonnulli λόγος ἐδήλωσε. Ultima vox in editis desideratur. Subinde duo mss. cum Voss. οὐδὲν οὕτε λαμπρότερον. Editi διάνοια οὐδὲ λαμπ.

(72) Totum illud, Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς, et quæ sequuntur omnia, reperire non est in Vossii veteri libro: sed horum verborum loco reperiuntur quæ ascribimus, ἐν ᾧ καὶ εὐαρέστους ἡμᾶς ἀνέδειξεν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου αὐτοῦ καὶ προσκυνητοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ παναγίου αὐτοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους καὶ μακαρίους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν· quæ omnia otioso alicui librario, non ipsi scriptori tribuenda esse mihi videntur. Fortasse cum omissis se aliqua videret, horum loco alia de suo addere voluit. Alii codices aliter habent: sed cum jure ac merito vereri debeam, ne multo plura, quam par erat, notasse videar, horum librorum varias lectiones prætermittendaæ esse judicavi.

(73) Vox δυνάμενον addita est ex Reg. quarto.

APPENDIX

TOMI SECUNDI* OPERUM S. BASILII MAGNI,

COMPLECTENS

OPERA QUÆDAM, QUÆ, UT NOBIS QUIDEM VIDETUR, EI FALSO ASCRIPTA SUNT.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

A

583 SANCTI PATRIS NOSTRI

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

BASILII,

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας,

Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi,

ΟΜΙΛΙΑ (74) ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

HOMILIA DE SPIRITU SANCTO.

Ὁ βαπτιζόμενος εἰς Τριάδα βαπτίζεται εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· οὕτως εἰς ἀρχάς, οὕτως εἰς δυνάμεις, οὕτως εἰς τὰ ἐξῆς ἐν κτίσμασι. Ἄηλον οὖν αὐτῷ ἔστω, ὅτι ἡ Τριάς ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἐστὶ· καὶ μὴδὲν τῆς Τριάδος εἰς κτίσιν κατάγειν ἐπιχειρεῖτω. Μεμνήσθω δὲ καὶ τοῦ Κυρίου, Πνεῦμα ἅγιον ἐμφυσήσαντος, καὶ δείξαντος διὰ τῆς ἐμφυσήσεως, ὅτι τὸ Πνεῦμα τῆς θεϊκῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ οὐ τῆς κτιστῆς φύσεως. Λογιζέσθω δὲ καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἐξηγήσιν περὶ Τριάδος, ἐν ἣ ἑκὼν ἐνέργειαν ὁρώμεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· ὡς οὐκ ὄντος κτιστοῦ καὶ ποιητοῦ τὴν φύσιν οὕτως τοῦ Υἱοῦ οὕτως τοῦ Πνεύματος. Ὅτι μὴ τῆς ἑαυτοῦ κτίσεως ὁ Θεὸς ἐπιδέχεται (75) πρὸς τὸ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἀποδιδόναι. Λέγει δὲ ὁ Ἀπόστολος· « Διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος. Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πάσιν. » Οὐκοῦν ἅ ἐνεργεῖ Θεός, ταῦτα τὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ. « Πάντα ἐνεργεῖ, φησὶ, τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. » Μὴδὲ εἰς δουλείαν (76) καταγέτω τὸ Πνεῦμα, ἀκούων, ὅτι καθὼς βούλεται πάντα ἐνεργεῖ τὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν· « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. » C Spiritus Domini, ibi libertas²². » Etenim nisi dicat divinitatem in nobis inhabitantem Spiritum²³, dicente Joanne : « In hoc cognoscimus quod in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis²⁴, » spem omnem e medio tollet. Nisi enim Deus in nobis fuerit, neque vitam, neque bona æterna consequemur. Dicit autem iterum Paulus : « An nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis²⁵? » Et rursus : « Corpora vestra templum

Qui baptizatur, in Trinitatem baptizatur, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum²², non in principatus, neque in virtutes, neque in reliquas creaturas. Itaque perspectum ei sit Trinitatem supra creaturam esse; nec quidquam de Trinitate ad creaturam deprimere aggreduatur. Memor sit etiam Domini, qui Spiritum sanctum insufflavit²³, illaque insufflatione ostendit Spiritum. essentia divinx, non naturæ creatæ esse. Reputet etiam secum apostolicam de Trinitate expositionem, in qua unam operationem videmus Patris et Filii et Spiritus sancti, sic ut neque Filius, neque Spiritus creatus sit, aut factus secundum naturam. Non enim Deus sua ipsius creatura indiget ad suam operam edendam. Dicit autem Apostolus : « Divisiones donorum sunt, et idem Spiritus. Et divisiones ministratorum sunt, et idem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus²⁴. » Itaque quæ operatur Deus, ea operatur Spiritus. « Omnia, inquit, operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult²⁵. » Neque in servitutem abducatur Spiritus, cum audit eum, prout vult, omnia quæ Dei sunt operari. Ac rursus : « Dominus autem Spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas²². » Etenim nisi dicat divinitatem in nobis inhabitantem Spiritum²³, dicente Joanne : « In hoc cognoscimus quod in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis²⁴, » spem omnem e medio tollet. Nisi enim Deus in nobis fuerit, neque vitam, neque bona æterna consequemur. Dicit autem iterum Paulus : « An nescitis quod templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis²⁵? » Et rursus : « Corpora vestra templum

²² Matth. xxviii, 19. ²³ Joan. xx, 22. ²⁴ I Cor. xii, 4-6. ²⁵ ibid. 41. ²⁶ II Cor. iii, 17. ²⁷ Rom. viii, 11. ²⁸ I Joan. iv, 13. ²⁹ I Cor. iii, 16.

* Nunc tertii.

(74) Utraque editio ὁμιλία εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, homilia in sanctum baptisma. Antiqui duo libri ὁμιλία περὶ ἁγίου Πνεύματος, homilia de sancto Spiritu.

(75) Codex Combef. ἐπιδέεται.

(76) Editio Basil. et duo mss. μὴδὲ εἰς δουλείαν, quæ baptizatur, nequaquam Spiritum in servitutem

D abducatur. Editio Paris. μὴδὲ εἰς δουλείαν, quod liquet ex eo evenisse, quod typographi pro μὴδὲ εἰς conjunctim ediderint μὴδὲ εἰς. Codex quidam Combef. μὴδὲ εἰς δουλείαν, etc., nemo Spiritum in servilem sortem redigat. Ibidem unus ms. καταγαγέτω.

(77) Antiqui duo libri δέδωκεν. Alius et editi δέδωκεν.

sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo⁹⁶. » Et creaturæ quidem, ut cognoscat quæ Dei sunt, opus est revelatione : sed Spiritus hæc revelat. « Nobis, inquit, Deus revelavit per Spiritum suum⁹⁷. » Quin et causa nostra scrutatur, quod in eo nos scrutamur. « Spiritus, inquit, scrutatur etiam profunda Dei⁹⁸. » Sed secundum se cognoscit sicut et noster spiritus. « Quis enim, inquit, hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei⁹⁹. » Atque, ut vivificat Deus; ait enim Paulus : « Præcipio coram Deo, qui vivificat omnia⁹⁹ : » ita dat vitam Christus, qui dicit : « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis¹. » Vivificamur autem per Spiritum, uti Paulus ait : « Qui suscitavit Christum ex mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per ipsius Spiritum inhabitantem in vobis². » Vivificaris igitur a Deo per Christum, in Spiritu. Et quoniam omnis operatio Filii per Spiritum manifestatur, idcirco Spiritus vocatur Dominus, Domini nomine ; et Christus, nomine Christi, ut modo dicebamus : « Dominus autem Spiritus est³. » Dictum quoque est : « Vos non estis in carne, sed in spiritu : siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus⁴. » Exinde subjungit : « Si autem Christus in vobis est⁵, » cum consequenter debuisset dicere : Si autem Spiritus in vobis est. Nec est vox ulla divina, quæ Spiritum factum esse doceat. Illud enim, « Omnia per ipsum facta sunt⁶, » spectat ad creaturarum multitudinem : Spiritus autem non comprehenditur in multitudine : sed cum dualitate Trinitatem complet, estque a creatura extraneus, et maxime supereminet, cum sanctificet creaturam, vivificetque, et unctio existat in nobis, imo et in ipsa Domini carne. Non autem Dominus noster Jesus Christus per creaturam sanctificatur, quemadmodum dicit Petrus : « Jesum a Nazareth : quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute⁷. » Neque per creaturam potens est; ait enim : « In Spiritu Dei ejicio dæmonia⁸. » Neque a creatura ducitur, scriptum namque est : « Agebatur per Spiritum in desertum⁹. » Prophetæ veteres Dei dignitatem majestatemque conclamarunt : « Hæc dicit Dominus. » At vero novi prophetæ : « Hæc dicit Spiritus sanctus. » Et apostoli : « Visum est Spiritui sancto et nobis¹⁰. » Quapropter etiam Apostolus, ut ostendat se divina verba loqui, modo quidem ait : « An experimentum queritis loquentis in me Christi¹¹? »

σώματα ὁμῶν καθὼς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ. » Καὶ κτίσις μὲν ἀποκαλύψεως δέχεται πρὸς τὸ εἶδέναι τὰ Θεοῦ· τὸ Πνεῦμα δὲ ἀποκαλύπτει. « Ἡμῖν (78), φησὶν, ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. » Καὶ καθ' ἡμᾶς μὲν ἔρευνᾷ, ὅτι ἐν αὐτῷ τὴν ἔρευναν ποιούμεθα (79)· « Τὸ Πνεῦμα, φησὶν, ἔρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· » καθ' ἐαυτὸ δὲ γινώσκει, ὡς περὶ τὸ ἡμέτερον πνεῦμα. « Τίς γὰρ οἶδε, φησὶν, ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ζωογονεῖ μὲν Θεός· λέγει γὰρ ὁ Παῦλος· « Παραγγέλλω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα· » ζωὴν δὲ δίδωσι Χριστὸς, ὁ λέγων· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γὰρ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς. » Ζωοποιούμεθα δὲ διὰ τοῦ Πνεύματος, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος· « Ὁ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποίησε καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὁμῶν διὰ τοῦ ἐνοικιῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν. » Ζωογονῆ (80) τοῖσιν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπεὶ πᾶσα ἡ ἐνέργεια τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος φανεροῦται, Κύριος ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα τῷ τοῦ Κυρίου ὀνόματι· καὶ Χριστὸς τῷ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἄρτι μὲν ἐλέγομεν· « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστίν. » Εἴρηται δὲ καὶ τὸ, « Ὑμεῖς (81) οὐκ ἐστὲν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. » Εἶτα ἐπάγει· « Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἀντὶ τοῦ λέγειν, ὅπερ ἀκόλουθον ἦν· Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν. Οὐδὲ ἐστι φωνὴ θεοῦ ποιητὴν τὸ Πνεῦμα εἶναι διδάσκουσα. Τὸ γὰρ, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, » περὶ τοῦ πλήθους τῶν κτισμάτων ἐστὶ. Τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἐν τῷ πλήθει, ἀλλὰ μετὰ τῆς δυάδος Τριάδος πληροῖ, καὶ κτίσεως ἀπηλλοτριώται, καὶ πλείστον ὑπερέχει, ἅτε δὴ ἀγιάζον τὴν κτίσιν καὶ ζωοποιού, καὶ χρίσμα ἐφ' ἡμῖν ὄν, ἧδη δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Κυρίου σαρκί. Οὐ δὴπου δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ κτίσεως ἀγιάζεται, ὡς λέγει ὁ Πέτρος· « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει. » Οὐδὲ διὰ κτίσεως δύναται· λέγει δὲ· « Ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. » Οὐδὲ ὑπὸ κτίσεως ἄγεται· γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον. » Ἄξιωμα μὲν τοῦ Θεοῦ προφηταὶ παλαιοὶ κεκράγασι· « Τάδε λέγει Κύριος· » οἱ δὲ νέοι προφηταὶ· « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· » καὶ οἱ ἀπόστολοι· « Ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν. » Διόπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος, δεικνύων, ὅτι θεῖα ῥήματα φθέγγεται, ποτὲ μὲν λέγει· « Ἦ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » ποτὲ δὲ, « Δοκῶ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν. » Πλήρης δὲ καὶ ἡ παλαιὰ Γραφή τῆς τοῦ Πνεύματος

⁹⁶ I Cor. vi, 19. ⁹⁷ I Cor. ii, 10. ⁹⁸ ibid.

¹ Rom. viii, 11. ² II Cor. iii, 17. ³ Rom viii, 9. ⁴ ibid. ⁵ Luc. iv, 1. ⁶ Act. xv, 28. ⁷ II Cor.

⁹⁹ ibid. 41. ⁹⁹ I Tim. vi, 13. ¹ Joan. x, 27, 28.

² ibid. 40. ³ Joan. i, 3. ⁴ Act. x, 38. ⁵ Matth. xiii, 3.

(78) Utraque editio ὁμῖν. At mss. ἡμῖν.

(79) Καὶ καθ' ἡμᾶς μὲν ἔρευνᾷ, ὅτι ἐν αὐτῷ τὴν ἔρευναν ποιούμεθα. Verte : Quin et secundum nos, id est, more nostro, scrutari dicitur Spiritus,

quia in eo nos scrutamur. MARAN.

(80) Editio Basil. et Reg. secundus ζωογονῆ. Editio Paris. et duo mss. ζωογονεῖ, male.

(81) Antiqui tres libri Εἴρηται δὲ· Καίτοι ὑμεῖς·

δοξολογίας. « Τῷ λόγῳ Κυρίου, φησὶν ὁ Ψαλμωδός, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Ἰωβ γέγραπται· « Πνεῦμα δὲ θεῖον τὸ ποιήσαν με. » Ὡσπερ δὲ Λόγον ἕτερον παρὰ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔστιν ὑποθέσθαι, ᾧ ἐγένοντο οἱ οὐρανοὶ (ἢ γὰρ ἂν οὐκέτι διὰ τοῦ Κυρίου γεγονότες εἴεν, εἴπερ δι' ἑτέρου λόγου γεγόνασιν)· οὕτως οὐδὲ Πνεῦμα ἕτερον (82) ἔστιν ὑποθέσθαι, τὸ μετὰ τοῦ Λόγου στερεοῦν τὰς δυνάμεις τῶν οὐρανῶν. Πνεῦμα δὲ στόματος ἀκούοντες, οὐκ ἀνθρωπίνως ἀκούομεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ Θεοῦ πρέπον ἔστιν, ὥσπερ καὶ τὸν Λόγον. Οὕτε γὰρ ὁ Λόγος ῥῆμα διαλυόμενον, ἀλλ' ὡς ὁ ψαλμωδός φησιν· « Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ. » Οὕτε τὸ Πνεῦμα διαχεομένη τις ἔστι πνοή, ἀλλ' ἑστῶσα καὶ μένουσα. « Ποῦ γὰρ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; » φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὄντος δηλαδὴ, καὶ πεπληρωκότος τὰ σύμπαντα, καὶ ἐν ἀξίᾳ θεϊκῇ καθεστῶτος. Ὅπερ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦτο καὶ περὶ προσώπου λέγει Θεοῦ, καὶ περὶ δεξιᾶς αὐτοῦ φάσκον ἐξῆς· « Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ἄρθρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου. » Καὶ φωνὴ Θεοῦ περὶ ἑαυτοῦ τε καὶ Πνεύματος τοῦτο λέγει (83)· « Ἐγὼ εἰμι ἐν ὑμῖν, φησὶ Κύριος, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Οὕτε οὖν ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ ἀρρήτου στόματος ἀρρήτως ἐκπεφηγός· οὕτε αὐτὸς ὁ Θεὸς ἄνευ Πνεύματος, ἀλλὰ Θεοῦ (84) Πνεῦμα, καὶ παρὰ Θεῶ, ἀποστελλόμενον δὲ παρὰ Θεοῦ, καὶ διὰ Υἱοῦ χορηγούμενον· ὡς λέγεται ἐν ἐκ τοῦ πατρικοῦ προσώπου· « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἐμὸν, ὃ ἔστι ἐπὶ σοί· » λέγεται δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὅτι « Παράκλητον πέμψω ὑμῖν· » ὃν δὴ καὶ καλεῖ « τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. » Ἐνα μὲν οὖν Πατέρα, ἓνα δὲ Υἱόν, ἐν δὲ καὶ Πνεῦμα κατὰ τὴν θεῖαν παράδοσιν ὁμολογητέον, καὶ οὕτε δύο πατέρας, οὕτε δύο υἱούς· διόπερ τὸ Πνεῦμα Υἱὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὀνομάζεται. Οὐ γὰρ παρὰ τοῦ Πνεύματος τίνα ἰ-μβάνομεν ὥσπερ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὸ προσὶόν (85) ἡμῖν καὶ ἀγιάζον ὑποδεχόμεθα· θεότητος κοινωνίαν, καὶ υἰότητα μετουσίαν, καὶ τῆς αἰωνίου κληρονομίας ἀρρ-βῶνα, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἀπαρχήν. Μηδέ τις ἐκ τῶν εἰρημένων Ιερῶν ὀνομάτων περιεργαζέσθω· μηδὲ Υἱοῦ προσηγορίαν ἐπὶ Πνεύματος τιθῆνα· βιαζέσθω, μηδὲ γέννησιν· ἀλλ' ἀρκεσθῶ τῇ

A modo vero : « Puto quod Spiritum Dei habeam ¹². » Quin et Scriptura vetus Spiritus glorificatione plena est. « Verbo Domini, inquit Psaltes, cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum ¹³. » Et in libro Job scriptum est : « Divinus autem Spiritus qui fecit me ¹⁴. » Ut autem præter Filium Verbum aliud quo cæli facti sint, supponi non potest (alioqui enim non essent per Dominum Jesum facti, si per aliud verbum facti fuissent) : ita neque Spiritus alius qui cum Verbo virtutes cælorum firmet, **585** potest supponi. Cum autem Spiritum oris audimus, non humano more accipimus, sed ut Deum decet, quemadmodum et Verbum intelligi oportet. Neque enim Verbum vox est quæ dissolvatur : sed, ut Psaltes ait, « In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in cælo ¹⁵. » Neque Spiritus status quidam est, qui diffundatur : sed status est qui consistit, permanetque. « Quo enim ibo a Spiritu tuo ¹⁶? » inquit David, cum sit ubique, impleatque omnia, et in dignitate divina existat. Quod enim de Spiritu dixit, id et de facie Dei dicit, deque illius dextera, cum subjungit : « Et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es : si descendero in infernum, ades : si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris : etenim illic manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua ¹⁷. » Et vox Dei de se simul et de Spiritu dicit illud : « Ego sum in vobis, inquit Dominus, et Spiritus meus stetit in medio vestrum ¹⁸. » Neque igitur alienus est a Dei gloria Spiritus, ut qui ex ore ineffabili prodeat ineffabili modo : neque Deus ipse absque Spiritu est : sed Dei Spiritus, et apud Deum est, missus a Deo, perque Filium suppeditatus. Quemadmodum dicitur ex Patris persona : « Spiritus meus, qui est in te ¹⁹. » Dicitur vero a Domino, « Paraclitum mittam vobis : » quem utique vocat etiam « Spiritum veritatis ²⁰. » Unum itaque Patrem, unum Filium, et unum Spiritum secundum traditionem divinam confiteamur oportet, non patres duos, non duos filios : quandoquidem Spiritus Filius non est, neque nominatur. Non enim a Spiritu quempiam accipimus, quemadmodum a Filio Spiritum : sed ipsum ad nos accedentem, nosque sanctificantem suscipimus, deitatis videlicet communionem, adoptionis participationem, æternæ hæreditatis arrhabonem, et futurorum bonorum primitias. Nec quisquam extra sacra hæc nomina curiosius investiget ; neque Filii appellationem, neque

¹² 1 Cor. vii, 40. ¹³ Psal. xxxii, 6. ¹⁴ Job xxxiii, 4. ¹⁵ Psal. cxviii, 89. ¹⁶ Psal. cxxxviii, 7. ¹⁷ ibid. 7-10. ¹⁸ Agg. ii, 5, 6. ¹⁹ Isa. lix, 21. ²⁰ Joan. xv, 26.

(82) Utraque editio et Colb. primus ἑτέρως. Reg. secundus ἕτερον, bene. Mox codex Combef. οὐρανῶν αὐτῶν.
 (83) Editio Paris. τοῦτο λέγει. Editio Basil. et tres mss. λέγουσα. Reg. secundus pro τοῦτο habet οὕτω.
 (84) Utraque editio et tres saltem mss. οὕτε αὐτὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ Θεοῦ, quibus in verbis vitii aliquid in-

esse suspicor. Nec enim video, ad quid vox αὐτός referatur, cum ad vocem πνεῦμα, quæ neutrius generis est, referri non queat. Codex quidam Combef. uti in contextu.
 (85) Editi ἀλλὰ προσὶόν. Unus ms. ἀλλ' αὐτῷ τὰ προσὶόν. Alius ἀλλ' αὐτὸ προσὶόν.

generationem violenter ad Spiritum detorqueat, A sed Spiritus appellatione contentus sit atque similitudine. Sed enim ex Dei optimi gratia, recordatione verborum unigeniti Filii Dei viventis, et sanctorum ejus evangelistarum et apostolorum et prophetarum, qui ejus quod secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi est baptismatis doctrinam satis nobis explanarunt, edocti sumus baptismum illud quod in igne sit, ut ad malitiam arguendam, ita ad Christi justitiam recipiendam idoneum esse, sic ut simul malitiæ odium et virtutis desiderium pariat: item per fidem sanguine Christi ab omni peccato purgari, atque in aqua baptizatos nos in mortem Domini, quasi confessionem scriptam deposuisse, qua prostermur mortuos nos esse peccato et mundo, vivificari vero justitiæ, et ita demum in nomine sancti Spiritus baptizatos, denuo generatos fuisse, generatos vero et baptizatos in nomine Filii, Christum induisse, indulos autem homine novo, **586** qui secundum Deum creatus est, in nomine Patris baptizatos fuisse, Deique filios appellatos. Opus est igitur nutriri nos deinceps esca vitæ æternæ: quam nobis rursus dedit idem unigenitus Filius Dei viventis dicens: « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod egreditur per os Dei ²¹. » Et quomodo id fiat, docuit ipse, cum dixit: « Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, Patris ²². » Et rursus: « Amen amen dico vobis. » Hoc iterum proponens ad ea quæ sequuntur confirmanda et ad auditores convincendos, ait: « Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus: et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo ²³. » Et paulo post scriptum est: « Multi ergo ex discipulis ejus audientes sermonem dixerunt: Durus est hic sermo. Quis potest eum audire? Sciens autem Jesus apud semetipsum, quod murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem eo ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quidquam. Verba mea spiritus et vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Noverat enim ab initio Jesus, qui essent credentes, et quis traditurus esset ipsum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo ²⁴. » Et postremo: « Cum ergo accepisset Jesus panem, et gratias egisset, fregit, deditque discipulis, et dixit: Accipite et comedite: hoc est corpus meum, quod

κατὰ τὸ Πνεῦμα προσηγορία καὶ ὁμοιώσει (86). Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος βημάτων, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν, αὐτάρκως ἡμῖν σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος λόγον, ἐπαιδευθήμεν, ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ πυρὶ βάπτισμα ἐλεγχτικὸν μὲν ἐστὶ πάσης κακίας, δεκτικὸν δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν δικαιοσύνης, μίσος μὲν ἐμποιοῦν τῆς κακίας, ἐπιθυμίαν δὲ τῆς ἀρετῆς· διὰ δὲ τῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐκαθαρίσθημεν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἐν δὲ τῷ ὕδατι βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ὡς περὶ ἔγγραφοι ὁμολογίαν κατεθέμεθα· νενεκρῶσθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ, ἐζωοποιεῖσθαι B δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ οὕτως ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, ἀνωθεν ἐγεννηθήμεν· γεννηθέντες δὲ καὶ ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ Υἱοῦ βαπτισθέντες, τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα· ἐνδυσάμενοι δὲ τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν τῷ ὄνόματι τοῦ Πατρὸς ἐδαπτίσθημεν καὶ τέκνα Θεοῦ ἀπηγορεύθημεν. Χρεῖα οὖν λοιπὸν τρέφεσθαι ἡμᾶς τροφὴν ζωῆς αἰωνίου, ἡντινα παρέδωκεν ἡμῖν πάλιν ὁ αὐτὸς μονογενὴς Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ, εἰπὼν· « Οὐκ ἐπ' ἄρτου μόνου ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ βῆματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. » Καὶ πῶς τοῦτο γένηται, ἐδίδαξεν ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πατρὸς· » καὶ πάλιν· « Ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν. » Πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐπιφερομένων καὶ πληροφρορίαν τῶν ἀκούοντων, ἐκ δευτέρου τοῦτο προέειπε, φησὶν, ὅτι· « Ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ ἀναπαύσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρῶσις· καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθὴς ἐστὶ πόσις. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ. » Καὶ μετ' ὀλίγα γέγραπται· « Πολλοὶ οὖν, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπον· Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος. Τίς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν; Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσι περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἐάν οὖν ἴθιτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον; Τὸ Πνεῦμά ἐστὶ τὸ ζωοποιεῖν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. Τὰ βῆματά μου πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστὶν. Ἄλλ' εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν. Ἦδει γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐξ ἀρχῆς, τίνες εἰσὶν οἱ πιστεύοντες, καὶ τίς ἐστὶν ὁ παραδώσων αὐτόν. Καὶ ἔλεγεν· Διὰ τοῦτο εἶρηκα ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς δύναται ἔλθειν πρὸς με, ἐάν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς μου. » Καὶ πρὸς τῷ τέλει· « Λαβὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἐκλάσε, καὶ εἴδων

²¹ Matth. iv, 4. ²² Joan. iv, 34. ²³ Joan. vi, 54-57. ²⁴ ibid. 61-66.

(86) Reg. unus καὶ ὁμοιώσει, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Quoniam eum decet gloria in sæcula, amen: contra, post vocem ὁμοιώσει, to-

lum illud in Regio secundo additum invenitur, Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ, etc., ad finem usque.

τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτο ἔστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ λαβὼν ποτήριον, εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς εἰπών· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Ὅσακις γὰρ ἂν ἐπιθῆτε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε. » Τί οὖν τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ τί τὸ παρ' αὐτῶν ὄφελος; Ἴνα, ἐσθιοντές τε καὶ πίνοντες, αἰὲν μνημονεύωμεν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, καὶ οὕτω παιδευθῶμεν ἀναγκαιῶς φυλάξει τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο τὸ ἡμῖν δεδομένον παραγγέλμα, τὸ φάσκον· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοὶς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων, δηλονότι εἰς ἀνεξάλειπτον τῆς μέχρι θανάτου ὑπακοῆς μνήμην τοῦ Δεσπότη καὶ πλάστου, καὶ δι' ἐμὲ ὅπερ ἦν τὸ πλασθὲν γεγονός. Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς ἐσθίειν προστέτακται, ἀλλὰ καὶ διακρίνειν τὸ τοιοῦτον τοῦ Κυρίου παρακελευόμεθα σῶμα· δηλονότι σαρκὸς μοιουσμῶν καὶ πνεύματος ἀποθεμένους, καὶ δοχεῖον τοῦ πνευματικοῦ μύρου παρασκευάσαντας, οὕτως τῇ καθαρᾷ προσεγγίσει θυσίᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

(87) OMILIA PHΘEISA EN LAKIZOIS.

1. Ἀνταγωνίζεται ὁ ἐχθρὸς, φιλονεικῶν τῷ ἐξωθεν θορόβῳ τὸν ἡμέτερον λόγον ὑπερηγήσει· ἀλλ' ἡμεῖς, αὐτοῦ τὰ νοήματα μὴ ἀγνοοῦντες, τρέψωμεν τὰς ἀκοὰς καὶ τὰς διανοίας τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις, οἰκτείροντες τοὺς ἀπολειπομένους τῆς ἀκρόασις, μὴ συναπερχόμενοι τοῖς ἔξω τῆς διανοίας· ἀλλ' ὅπου τοῖς σῶμασιν ἔσμεν, ὦμεν καὶ ταῖς καρδίαις. Ἀναλέξασθέ μοι τὰς μνήμας τῶν ἐξ ἐωθινοῦ παραναγνωσθέντων ὑμῖν λογίων πνευματικῶν, διδασκαλίας ψυχοφελεῖς, θεραπείας ψυχῶν. Μνήσθητε τῶν ψαλμικῶν διδαγμάτων· συναγάγετέ μοι τὰς παροιμιώδεις ὑποθήκας· ἐρευνήσατε τῶν ἱστοριῶν τὸ κάλλος· πρόσθετε τούτοις τὰς ἀποστολικὰς παραινέσεις. Ἐπὶ πᾶσιν οἰοεὶ χορωνίδα ἐπίθετε τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων τὴν μνήμην, ἵνα διὰ πάντων λαβόντες τι κέρδος ἐπανεέλθῃτε, ἕκαστος πρὸς ὃ τυγχάνει ἀσμένως διακείμενος, πρὸς τοῦτο λαβὼν τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος ὠφέλειαν. Πάντως (88) οὕτως ἐν πολυπροσώπῳ ἐκκλησίᾳ, ὅσαι τῶν προσώπων διαφοραὶ, τσαῦται καὶ τῶν γυναικῶν· ὅσαι τῶν ἡλικιῶν, τσαῦται καὶ τῶν ἁμαρτιῶν. Πολυειδεῖς δὲ εἰσι καὶ πολύτροποι αἱ τοῦ διαβόλου ἐπινοαί· ἄλλον ἄλλως ὑπάγεται· πρὸς ὅπερ ἂν ἴδῃ ἐπιβρέπεστερον, πρὸς ἐκεῖνο κέχρηται τοῖς ἰδίῳις δελεάσμασιν.

²⁸ Matth. xxvi, 26-28; Luc. xxi, 19, 20. ²⁹ I Cor. xi, 26. ²⁷ II Cor. v, 14, 15.

(87) Hæc oratio bis reperitur in Reg. secundo. Hunc autem titulum habet primo loco, περὶ κρίσεως, καὶ περὶ θυμοῦ, καὶ ἀγάπης, καὶ πλεονεξίας,

pro vobis frangitur. Hoc facite in meam commemorationem. Et accepto calice, gratis actis, dedit ipsis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum ²⁸. » Et Apostolus: « Quotiescunque enim comederitis panem hunc, et calicem biberitis, mortem Domini annuntiabitis ²⁹. » Quid igitur verba hæc sunt, et quis eorum fructus? Ut et comedentes et bibentes, semper memores sinus ejus qui pro nobis mortuus est, et resurrexit, sicque edoceamur necessario servare debere apostolicum illud mandatum, quod nobis traditum est, quo dicitur: « Charitas enim Christi constringit nos, judicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus fuit, ergo omnes mortui fuerunt: et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit ²⁷. » Qui enim edit et bibit, utique id facit ad servandam indelebilem memoriam obedientiæ Domini et plastæ, quæ ad mortem usque facta est, qui mea causa factus est id quod eram sumentum. Neque vero simpliciter edere jussus est, verum etiam tale Domini corpus jubemur judicare, deposito scilicet carnis ac spiritus inquinamento; et cum effecerimus nos ceu spiritualis unguenti receptaculum, ita demum ad purum sacrificium accedere, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

587 HOMILIA DICTA IN LACIZIS.

C
1. Pugnat inimicus, et externo tumultu concitato, sonitum sermone nostro majore edere conatur; sed nos consiliorum ejus baud ignari, aures ac mentem ad ea quæ hic leguntur, convertamus, eorum qui ab hoc auditorio absunt miserti, non una cum iis qui foris sunt abeuntes mente: at ubi corpore sumus, simus illic et animis. Revocate, quæso, in memoriam spiritualia oracula quæ vobis mane lecta sunt, doctrinam animabus utilem, animarum medelam. Memineritis documentorum in Psalmis contentorum: colligite mihi desumpta e Proverbiis præcepta: perscrutamini historiarum pulchritudinem: admonitiones apostolicas his adjungite. In primis velut coronidem adhibete evangelicorum verborum memoriam, ut capto ex omnibus fructu aliquo, domum revertamini, quisque ad id quod cupit, utilitatem ex Spiritu percipiendam consecutus. Sic omnino res se habet in frequentissima ecclesia: quot sunt vultuum differentiæ, tot et animorum; quot ætatum, tot et peccatorum. Diversa autem et varia sunt artificia diaboli; alium aliter seducit: ad quod unumquemque conspexerit procliviores, ad id illecebris suis utitur.

καὶ φθόνου, ῥηθεισα ἐν Λακίζοις: De judicio, et de ira, et charitate, et avaritia, et invidia, dicta in Lacizia, (88) Colb. tertius διὰ παντός.

2. Astat hic unus aliquis cujus animus invidia a laboret? Utinam autem nullus esset, idque jure, mihi in votis est! Sed quia in hominum natura difficile est vitium nullum esse, neque parvum, neque magnum, quisque quod sibi profuturum est, id ex iis quæ recitata sunt seligat. Invidus es? Accipe medelam. Iracundus es? Proposita tibi est sanitas. Disseritur enim de his omnibus. Atque, si fieri potest, pauca dicemus, ex singulis quæ memoravimus nonnihil decerpentes. Avarus es? Habes hic remedium. Superbus es? Hic domabis fastum: hic, si voles, animi reprimes elationem. Omnia sententiarum spiritualium bona quasi e fonte scaturiente haurias: et ita demum ubi tibi ipse abunde haueris, domum revertere. Dictus est primus sermo in Paræmiis in modum proverbii, adjecta quadam obscuritate, ad mentem nostram exercendam: « Qui videt levia, misericordiam consequetur. » Apprehendistine per teipsum hujus dicti intelligentiam, an inquiris, cum sis diligens auditor, quomodo qui levia videt, is sit laudibus ornandus? Nam quæ a voluntate pendent, merentur laudem. Videmus autem nos homines non qualia volumus, sed qualis est natura eorum quæ videntur. Quare, si quid asperum fuerit in superficie; quale natura existit, tale videre datur. Si vero in res leves oculos conjecerimus, unde laus tribuetur leviam conspicienti? Leviam sunt quæ 588 superficiem planam habent: asperum vero, quod primo intuitu inæqualiter compactum est. Cum igitur eorum quæ videntur, inæqualis sit natura; qui sit ut eum qui leviam videt, præter alterum qui aspera conspicit, laudet Scriptura? Ita condemnat videntem montes, et scopulos, et barathra, et nemora densa, et germina inter se coherentia quæ superficiem asperam præ se ferunt, aut etiam mare sæpe a ventis exasperatum, aut etiam terram aratro conscissam, et in partes asperas levitatis loco dissectam. Num qui hæc videt, condemnabitur? Et ubi, quæso, justum Dei judicium, si ob ea quæ nobis invitis contingunt, condemnamur? Si videro terram aliquam quæ natura inæqualis sit (qualis enim condita est, talis conspicitur): num ego propterea condemnor? Sed illud: « Qui videt leviam, » velim sensu altiore intelligas. Adsunt coram te fratres diversæ sortis: pauper, alius dives: alius hospes, alius domesticus, qui aut te iudice judicandi sunt, aut qui tuis largitionibus indigent. Si sederis iudex, ne videas inæqualia, ne videas divitem sublimem, aut pau-

2. Ἐστὶν ἡ τις ἐνταῦθα φθονὴ τὴν ψυχὴν κεκαυμένην ἔχων; Ἐστὶ μὲν οὖν μηδένα εἶναι· καὶ τοῦτο ἐμοὶ εὐχὴ ἐστὶ πρέπουσα. Ἄλλ' ἐπειδὴ δύσκολον ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει μὴ εἶναι ἐν τι τῶν παθῶν μικρὴν ἢ μεῖζον, ἕκαστος ἐκ τῶν εἰρημένων ἐκλεγέσθω τὴν ὠφέλειαν. Βάσκανος εἶ; λάβε τὴν θεραπείαν· θυμώδης εἶ; πρόκειται σοὶ ἡ ἰασις. Διαλέγεται γὰρ περὶ τούτων πάντων. Καὶ, εἰ δυνατόν, ἐροῦμεν βραχέα ἀφ' ἑκάστου τῶν εἰρημένων ἀπανθιζόμενοι. Πλεονέκτης εἶ; ἐνταῦθα ἡ ἰασις. Ὑπερήφανος εἶ; ὧδε δαμάσεις τὴν ὑπερηφανίαν· ὧδε κολάζεις τῆς ψυχῆς τὸ ὕψος, ἐὰν θελήσῃς. Πάντα, ὡσπερ πτηγῆς βρουούσης, ἀρῦόμενος τὰ ἀγαθὰ τῶν λόγων τῶν πνευματικῶν, οὕτω πλουσίως σεαυτῷ ἐπαντήσας ἐπάνειθι. Εἰρηται πρῶτος λόγος ἐν Παροιμίαις, κατὰ τὸ εἶδος τὸ παροιμιακόν, πρὸς γυμνασίαν τοῦ νοῦ τοῦ ἡμετέρου τῆς ἀσφαλείας ἐπιτεθείσης, ὅτι « Ὁ βλέπων λεῖα ἐλεθθήσεται. » Ἐὰν αὐτόθεν ἤρπασας τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήματος, ἢ ἐπιζητεῖς, ὅπως φιλόπονος ἀκροατῆς, πῶς ὁ λεῖα βλέπων ἐπαινεθήσεται (89): Ἐπαινετὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κατὰ προαίρεσιν. Ὑρῶμεν δὲ οἱ ἄνθρωποι οὐχ ὅποια βουλόμεθα (90), ἀλλ' ὅποια ἡ φύσις τῶν ὀρωμένων ἐστίν. Ὅσπερ ἐὰν μὲν τι τραχὺ ἢ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, οἷον ὑπάρχει τῇ φύσει, τοιοῦτόν ἐστιν ὁραθῆναι· ἐὰν δὲ τοῖς λεῖοις ἐπιβάλλωμεν τὰς βΐεις τῶν ὀρωμένων, πῶθεν ὁ ἐπαινος τῶ ὀρῶντι τὰ λεῖα; Λεῖά ἐστίν, ἃ τὴν ἐπιφάνειαν ὠμολισμένην ἔχει· τραχὺ δὲ ἐστίν, ὃ ἀνωμάλως σύγκειται κατὰ τὴν πρώτην ὄψιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἀνωμάλως ἐστὶ τῶν ὀρωμένων ἡ φύσις, πῶς ἐπαινεῖ ἡ Γραφή τὸν βλέποντα λεῖα ὑπὲρ τὸν τὰ τραχέα; Καὶ κατακρίνει τὸν ὀρη (91), καὶ σκοπέλους, καὶ φάραγγας, καὶ ὕλης πυκνότητα, καὶ γεννήματος συνέθειαν τραχύουσαν τὴν ἐπιφάνειαν, ἢ καὶ θάλασσαν πολλὰκις ὑπὸ ἀνέμων τραχυνομένην, ἢ καὶ γῆν ὑπὸ ἀρότρου σχιζομένην, καὶ ἀντὶ τῆς λειότητος εἰς τραχέα διακοπτομένην. Ἄρα ὁ ταῦτα βλέπων κατακριθήσεται; Καὶ ποῦ ἡ δικαιοκρασία τοῦ Θεοῦ, εἰ ἃ ἀκουσίως πάσχομεν, ἐπὶ τούτοις καταδικάζομεθα; Ἐὰν ἴδω τὴν φύσιν τῆς γῆς ἀνωμάλως ἔχουσαν (ἐπειδὴ γὰρ οὐα ἐκτίσθη, τοιαύτη ὁρατὰ), ἐπὶ τούτοις ἐγὼ καταδικάζομαι; Ἄλλὰ νόμι μοι ὑψηλῶς, « Ὁ βλέπων λεῖα. » Παρεστῆκασί σοι ἀδελφῶν διαφοραὶ· ὁ μὲν πέννης, ὁ δὲ πλοῦσιτος· ὁ μὲν ξένος, ὁ δὲ οἰκετός, ἢ δικάζοντί σοι κρίνόμενοι, ἢ μεταδιδόντι σοι χρίζοντες (92). Ἐὰν κάθη κρίνων, μὴ βλέπε ἀνώμαλα, μὴ τὸν πλοῦσιον ὑψηλόν, τὸν δὲ πέννητα ταπεινόν. Ἐὰν παραστῆ τῇ θύρᾳ σου ὁ τὴν χρεῖαν αὐτοῦ ἐπανορθωθῆναι ζητῶν, μὴδὲ οὕτως ἀνώμαλα ἔθης. Μὴ εἴπης· Οὕτως

(89) Paulo ante habent quidem et editi et veteres libri omnes ἐλεθθήσεται· sed hoc loco ita variant, ut in editione Paris. et Colb. secundo legatur quod ἐλεθθήσεται, misericordiam consequetur, editio vero Basil. et Colb. tert. et Coisl. et tres Regii habeant ἐπαινεθήσεται. Hic autem locus non occurrit in Proverbiis, nisi quis dicat versiculum esse 25 cap. iv: Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπέτωσαν, οὐλοὶ τui recta videant. Neque vero quidquam in Hexaplis invenitur, quod nos ullo modo juvet. Aquilas et Theo-

dotio ita interpretati sunt, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου εὐθὺν ἐσθῶσαν καταναντίον· Oculi tui dirigantur ex adverso. Symmachus, Οἱ ὀφθαλμοὶ σου εἰς τὸ εὐθὺν βλέπέτωσαν· Oculi tui in rectum aspiciant.

(90) Antiqui duo libri οὐχ οὐα βουλόμεθα.

(91) Hic ellipsis est. Etenim post verbum κατακρίνει supplenda est vox βλέποντα· sic damnatum, qui videt montes, etc.

(92) Veteres duo libri μεταδιδόντι οἱ χρίζοντες. Statim Colb. primus μὴ τὸν μὲν.

φιλος, οὗτος συγγενής, οὗτος εὐεργέτης· ἐκεῖνος ἄλλοτριος, ἀγνωστος. Ἐνώμαλα βλέπων, οὐκ ἐλεηθῆσθαι· λεία βλέπε. Φύσις μία, ἄνθρωπος καὶ οὗτος κάκεινος. Χρεῖα μία, ἔνδεια ἐν ἀμφοτέροις ἢ αὐτῇ. Ἀδὲς τῶ ἀδελφῷ καὶ τῶ ξένῳ. Μῆτε τὸν ἀδελφὸν ἀποστραφῆς, καὶ τὸν ξένον ἀδελφὸν οἰκεῖον ποιήσαι. Λεία οὖν χρῆ βλέπειν. Μῆ πρόκρινε τὸν φίλον ἀπὸ τοῦ ἄλλοτριου, τὴν χρεῖαν ἑαυτοῦ ἐπανορθοῦμενον (93). Βούλεται σε παραμυθητικὸν εἶναι τῶν δεομένων, οὐ προσωπολήπτην, εὐ τῷ συγγενεὶ διδόντα, τὸν δὲ ξένον ἀπυθούμενον. Πάντες συγγενεῖς, πάντες ἀδελφοί, ἐνὸς πατρὸς ἔκγονοι πάντες. Ἐὰν τὸν πνευματικὸν ζητήσῃ πατέρα, οὐ οὐράνιος (94)· ἐὰν τὰ γῆινα ζητήσῃ, μήτηρ ἢ γῆ, καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ διετριψόμεθα πάντες. Ὡστε ἀδελφῆ ἢ φύσις κατὰ σάρκα, ἀδελφῆ ἢ γένεσις ἢ κατὰ πνεῦμα. Τὸ αὐτὸ σοὶ αἷμα φορεῖ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου· τὴν αὐτὴν σοὶ χάριν ἔλαβε παρὰ τοῦ δεσπότου. Βλέπε οὖν λεία, ἵνα ἐλεηθῆς. Μῆ εἴπηρ· οὗτος πλούσιος, καὶ τιμῆς ἄξιος· ἐκεῖνος πένης, καὶ φαυλίζω τὸν πένητα· μὴδὲ ταῖς ὑπεροχαῖς (95) ταύταις ἀνωμάλως διάνεμε τὰς τιμάς. Ἔστι γὰρ ὁ πλοῦσιος ψεύστης, ὁ πλούσιος ἄρπαξ, ὁ πλούσιος πόρνος, ὁ πένης δίκαιος. Μῆ τοίνυν τῇ ἔξωθεν ἐπιφανείᾳ πρόσχε, ἀλλ' εἰς τὸ κρυπτὸν εἰσερχόμενος, ἐκεῖ τὰς διαφορὰς διάνεμε. Τίμα τὸν τὰ τίμια κεκτημένον. Τί τιμιώτερον, ἀρετὴ ἢ πλοῦτος; Τί ἐκ τῶν ἔξωθεν δοκιμάσεις, τὰ κρύφια μὴ διεφυνώμενος; Ὅρᾳς, ὅτι ὁ Βῆλ ἔξωθεν μὲν εἴχε χαλκὸν, ἔνδοθεν δὲ πηλὸν τῷ περιαστράπτουσι χαλκῷ ὑποκρυπτόμενον. Ἐὰν εἶδῃς τοὺς ἐν τῷ βίῳ περιφανεῖς, γίνωσκε, ὅτι χαλκὸς αὐτοῖς περιλάμπει, ἐνδοθεν δὲ πηλὸς εἰσι, τοῦ χαλκοῦ τὸ σαθρὸν ὑπερβίοντος. Πολλοὶ μὲν χρυσὸν ἔχουσιν ἐνδον, ὄστρακον δὲ ἔξωθεν περικείμενον. Οὗτος ὁ θησαυρὸς ὁ ἐν ὄστρακίνῳ σκευεῖ κεκαλυμμένος. Οὗτος σωφρονεῖ, κάκεινος πορνεύει. Τίς πλουσιώτερος, ὁ τὴν σωφροσύνην ἔχων, ἢ ὁ τὰ χρήματα ἐξ ἀδικίας συνειλεγμένα; Τοῦτου τὸ μνημόσυνον ἀναφαίρετον· ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος πρόσκαιρος. Τοῦτο κλέπτῃ οὐ διορῶσαι· ἐκεῖνο σήμερον (96) ἀνθεῖ, ἀθριον δὲ ἀπομαραινεται. Ὡστε βλέπε λεία, δημοσίμως κατὰ τὸ αὐτὸ· τὴν μέντοι διάκρισιν τῶν τιμῶν μὴ ἀφανίσῃς, ἵνα ἡς ἠλεημένος.

habet pecunias iniq̄ue collectas? Illius indelebilis est memoria; hujus divitiar̄e temporariar̄e sunt. Hoc sur non perfodit, illud hodie floret, cras marcescit. Proinde vide lev̄ia ex æquo, una eademque ratione, sed tamen eorum quæ honore digna sunt discretionem e medio ne sustuleris, misericordiam ut nanciscare.

3. « Καὶ ἀνδρὶ θυμῷδε μὴ συναυλιζου. » (97) Εἶπε

⁹³ Dan. xiv, 6. ⁹⁴ Prov. xxii, 24.

(93) Editio Paris. αὐτοῦ ἐπανορθούμενος. Reg. tertius ἑαυτοῦ ἐπανορθούμενος. Editio Basil., duo Colb., Coisl. et Reg. secundus ἑαυτοῦ ἐπανορθούμενον, quam scripturam sequimur, non quod multum nobis arrideat, sed quod ita comparati sumus, ut a multis codicibus inter se consentientibus ægre discedamus.

(94) Utraque editio et Reg. tertius πατήρ, ὁ οὐράνιος. At Colbertini duo πατέρα, ὁ οὐράνιος· ubi notari potest pro ζητήσῃ in Colb. tertio legi εἴπηρ.

(95) Illud, ταῖς ὑπεροχαῖς, etc., sic verterat interpres vetus: Noli in distribuendis honoribus respe-

perem humilem. Si foribus tuis astiterit qui penuriae suæ quærat levamen, ne sic quidem videas inæqualia. Ne dixeris: Hic amicus est, hic consanguineus, hic auctor est collati in me beneficii, ille peregrinus, alienus, ignotus. Inæqualia si videas, non consequere misericordiam; lev̄ia vide. Natura est una: tum hic tum ille homo est. Penuria una, egestas in utroque eadem: fratri da, et peregrino, et cave fratrem averseris: peregrinum autem pro fratre habe. Itaque lev̄ia videre operæ pretium est. Amicum egestati suæ consulentem alieno ne pra-

ponas. Vult Deus te indigentibus solatium afferre, nullam personarum rationem habere, non propinquo dare, peregrinum vero repellere. Omnes propinqui, omnes fratres, unius patris filii omnes. Spiritualem patrem si quæris, ille cælestis est: terra si quæris, mater est terra, atque ex eodem luto conflati sumus omnes. Quare natura, quæ est secundum carnem, germana est: germana quoque est ea, quæ secundum spiritum est generatio. Eundem sanguinem a primo homine habet, quem tu: eamdem a Domino gratiam accepit, quam tu. Vide igitur lev̄ia, ut misericordiam consequare. Ne dixeris: Hic dives est, et honore dignus: ille pauper, sed pauperem parvi facio: neque his vitæ conditionibus quibus alter alteri præstat inæqualiter honores distribuas. Est enim dives mendax, dives rapax, dives scortator, pauper justus. Itaque ne attende externæ speciei: sed oculata penitioraque ingressus, illic differentias distribue, honora qui quæ honore digna sunt possidet. Utrum magis honorandum, virtus an divitiar̄e? Quid ex iis quæ externa sunt, probas hominem, ea vero quæ abdita sunt, non scrutaris ⁹⁶? **589** Vides Bel extrinsecus quidem æs habuisse, intrinsecus vero lutum sub fulgente ære absconditum. Si videris eos qui in mundo illustres sunt, scias eos ære circumfulgere, intus vero lutum esse, ære quod putre est suffulciente. Multi quidem aurum intus habent, testam vero forinsecus circumpositam. Hic est thesaurus in testaceo vase reconditus. Hic eam vitam agit, ille scortatur. Uter ditior, qui pudicitiam colit, an qui

3. « Et ne habites una cum viro iracundo . . »

ctus habere inæquales. Sed quoniam voces ταῖς ὑπεροχαῖς expressæ non fuerant, maluit ita interpretari Combefisius: neque his excessibus inæqualiter honores distribuas; quorum verborum sententiam si non sumus consecuti, at consequi tamen conati sumus.

(96) Antiqui duo libri Coisl. et Colb. tertius ἐκεῖνος σήμερον. Editi et alii mss. ἐκεῖνο. Si legas ἐκεῖνος, supple vocem πλοῦτος· sin autem legere malueris ἐκεῖνο, supple vocem πρᾶγμα.

(97) Illud, Εἶπέ δὲ, ὅτι, etc., ita Latine reddidit vetus interpres: Dic, age, estne inter vos quisquam

Es autem dicturus : Est inter nos qui sit gloriæ cupidus, qui tamen iracundus non sit. Gloriæ cupidus es? Non vides levia. Iracundus es? « Et ne habites una cum viro iracundo. » Vides quam paucis verbis peccata corrigantur, nisi forte aures vestras duntaxat per vocem pulsemus, in cor vero dictorum intelligentiam non transmittamus. Sed sic tecum reputa : ubinam lectum est quod ad me spectat? Quæ de iracundis lecta sunt, agnosce tu qui iracundus es. Dicito : Hic meus est morbus, meam agnosco infirmitatem, accipe medelam. Quod si adeas medicum, et videris pretiosa medicamenta in variis tabulis collocata, considerabis quid morbo tuo conveniat. Non qui pedem offendit, quaerit oculi curationem : sed qui oculum male affectum habet remedium morbi hujus proprium conquirat. Sumat igitur quisque ex Scriptura, ea quæ morbo suo sunt agnata. Iracundus es? Cohibe iracundiam. « Vir enim, inquit, iracundus est inhonestus ⁹⁰. » Disce a Scriptura. Sit faciei tuæ speculum Scriptura. Ibi disce. Quoniam enim impia ratiocinatio, tenebris inductis, quantum peccatum ira sit, reputare te non sinit, Scriptura dicit tibi : « Inhonestus est vir iracundus. » Quomodo inhonestus est qui iracundus est? Exiit habitum humanum, belluinum habitum induit. Finge tibi animo iratum, effluerit in ipso ira, et oculi mutati sunt : non sunt iidem oculi, ignescunt : excurrit ipsius sanguis, circum cor ebullit, tunicas subit oculorum : suffunditur sanguine, dum morbo succumbit ; alterat oculos suos. « Vir iracundus est inhonestus. » Si videris iratum dentes acuentem, cogita hominem ejusmodi similem esse apro, ut qui iracundiam infernam dentium affricu indicet. Si videris iratum spumantem : si videris indistincta in corde balbutientem : si videris iratum patris obliviscentem, non agnoscentem corpus filii, gerentem se in omnibus inconsulte ut **590** impetui suo satisfaciat, intueris ipsam rei turpitudinem. In alieno malo teipsum cura, ne et tu illius contrahas deformitatem. « Vir iracundus est inhonestus. » Et, « Ne habites una cum viro iracundo. » Mala res, cum cane colligari, ac perpetuum latratum ferre. « Vir iracundus est inhonestus. » Fuge congressum ejus atque consuetudinem, alioqui necesse tibi est aliquid viarum ipsius addiscere. Dixit rem contume-

⁹⁰ Prov. xi, 25, juxta LXX.

inanis gloriæ cupidus; qui non sit iracundus? Nec multo aliter Combesisus, cujus hæc sunt : *Sicne aliquis inter nos gloriæ cupidus, et non iracundus?* Sed neuter, nisi valde fallor, sententiam hujus loci expressit. Puto igitur interrogationem penitus tollendam esse, cum ejusmodi notæ vestigium neque in editis neque in veteribus libris reperiat ulla. In eo autem peccaverunt ii quos dixi interpretes, quod vocem εἰπέ per imperativum reddiderint, quæ erat reddenda per futurum, hoc fere modo : *Es autem dicturus, Est inter nos qui gloriæ cupidus est, qui tamen iracundus non sit.* Hoc est, fortasse facteri te non pudebit, quosdam esse, qui gloriæ cu-

δὲ ὅτι. Ἔστι τις ἐν ἡμῖν φιλόδοξος, καὶ οὐ θυμικός. Φιλόδοξος εἶ; οὐ βλέπεις λέϊα. Θυμώδης εἶ; ἢ Καὶ ἀνδρὶ θυμώδει μὴ συναυλίζου. Ὁ εἶδες πῶς ἐν βραχυλογίᾳ ἢ διόρθωσις τῶν ἀμαρτημάτων δίδοται, ἐὰν μὴ ἄρα τὰ μὲν ὤτα κρουόμεθα διὰ τῆς φωνῆς, ἐπὶ δὲ τὴν καρδίαν τὴν ἐννοίαν τῶν λαλουμένων οὐ παραπέμπωμεν. Ἄλλ' ἐξέταζε μὲν, ποῦ τὸ ἐμὸν ἀνεγκώσθη; Τὰ περὶ τῶν θυμικῶν ἐπιγνώθι, ὁ θυμικός. Εἰπέ· Τοῦτο ἐμὸν τὸ πάθος· γνωρίζω τὸ ἀβρώστημά μου· λάβε τὴν θεραπείαν. Ἐὰν παραστής τῷ ἱατρῷ, καὶ ἴδῃς τὴν πολυτέλειαν τῶν φαρμάκων ἐν ταῖς πολυπτύχοις ἀποκειμένῃν δέλτοις, περισκόπει τί οικεῖον ἀπόκειται τῷ τῷ πάθει. Οὐχ ὁ τὸν πόδα προσπταίσας ἐπιζητεῖ τὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἴαμα· ἀλλ' ὁ τὸν ὀφθαλμὸν κεκακωμένον ἐκζητεῖ τὸ οικεῖον τῷ πάθει βοήθημα. Οὐκοῦν ἕκαστος ἐκ τῆς Γραφῆς λαμβανέτω τὰ συγγενῆ τῷ ἴδιῳ πάθει. Θυμώδης εἶ; κατὰσειλον τὸν θυμὸν (98). « Θυμώδης γὰρ, φησὶν, ἀνὴρ οὐκ εὐσχήμων. » Μάθε παρὰ τῆς Γραφῆς. Κάτοπτρον γενέσθω τοῦ προσώπου τοῦ σοῦ ἡ Γραφή. Ἐκεῖ μάθε. Ἐπειθὸ ἀσεβῆς λογισμὸς σκοτώσας οὐκ ἐξ λογίσασθαι σε ἤλικον (99) ἀμαρτημὰ ἐστὶν ὁ θυμὸς, ἡ Γραφή σοὶ λέγει· « Οὐκ εὐσχήμων ἀνὴρ θυμώδης. » Πῶς ἀσχημονεῖ ὁ θυμώδης; Ἀποτίθεται τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον, θηρίου σχῆμα μεταλαμβάνει. Ἐνόησον τὸν θυμούμενον. Ἐπέξεσεν αὐτῷ ὁ θυμὸς, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑπεπλάγησαν· οὐκ εἰσὶν οἱ αὐτοὶ ὀφθαλμοὶ, πῦρ βλέπει, ἀνέδραμεν αὐτῷ τὸ αἷμα, περιέξεσεν τὴν καρδίαν, περιέδραμε τοὺς χιτῶνας τῶν ὀφθαλμῶν, ἐγένετο ὑφαίματος ἐκχωρῶν τῷ πάθει, ἡλλώωσεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. » Ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον τοὺς ὀδόντας παραθήγοντα, ἐνθυμήθητι, ὅτι σοὶ εἰσὶν ὁ τοιοῦτος, τὸν ἐνδοθεν θυμὸν διὰ τῆς τῶν ὀδόντων παρατρίψεως ὑπεκφαίνων. Ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον ἀφρίζοντα· ἐὰν ἴδῃς ἀσχημα φθεγγόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ· ἐὰν ἴδῃς τὸν θυμούμενον πατρός μὲν ἐπιλανθανόμενον, παιδὸς δὲ ἀγνοοῦντα σῶμα, διὰ πάντων ἀφειδῶς χωροῦντα, ἵνα πληροφρήση αὐτοῦ τὴν ὄρμη, βλέπεις τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ πράγματος. Ἐν ἀλλοτρίῳ κακῷ σεαυτὸν θεράπευσον, ἵνα μὴ τὴν ἐκείνου ἀσχημοσύνην καὶ αὐτὸς λάβῃς. « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. » Καὶ, « Ἀνδρὶ θυμώδει μὴ συναυλίζου. » Κακὸν πρᾶγμα κοινὸν συνδέεσθαι, καὶ διηνεκούς ὑλακῆς ἀπολαύειν. « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων. »

pidi sint, quod gloriæ amor videatur vitium esse minus indecorum : sed non ita facile fateberis iracundos esse, quod vitium iræ sit per se turpissimum. Imperativum autem reddi aliquando debere per futurum, exemplis multis probare cum possim, unum proferam non longe quæsitum. Ubi enim haud multo post ita legitur, Ἐὰν παραστής τῷ ἱατρῷ καὶ ἴδῃς..... περισκόπει. Ibi imperandi modus periturus sic debet verti, *considerabis, expendes.* Infra codices tres δίδοται. Editi δέδοται.

(98) Unus Colb. κατὰσειλον τὸ θυμικόν.

(99) Antiqui tres libri σε ἤλικον. Editi et unus ms. πηλικον. Vocula σε in uno ms. deest.

Φεύγε τὰς μετ' αὐτοῦ διατριβάς· ἀνάγκη γάρ σε μαθεῖν τι τῶν (1) ἐκείνου ὁδῶν. Εἶπέ τι ὑβριστικόν, ἐκίνησε καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμόν. Ὡσπερ κυνὸς ὕλακῆ προκαλεῖται ἐτέρου κυνὸς θόρυβον, καὶ τὸν ἐν σοὶ θυμόν τέως κοιμώμενον καὶ ἡσυχάζοντα ἢ ἐκείνου φωνὴ διήγειρε, καὶ γεγόνατε ἀλλήλοις ἀνθυλακτοῦντες, εἶτα ἀντικαταστάτες ἀλλήλοις, ὥσπερ σφενδόνας ἀφίετε τῶν ῥημάτων τῆς ἀσχημοσύνης. Εἶπέ τι ὑβριστικὸν ἐκείνου, ἀντέδωκας σὺ μείζονι ὑπερβολῇ, τὸν προλαβόντα μιμούμενος. Λαθὼν ἐκείνου τὴν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ὑβριστικοῦ ἀντίδοσι, οὐκ ἔστι τῆς ὀρμῆς, ἀλλ' ἐστράφη καὶ ἐκορύφωσε τὴν ἑαυτοῦ ἀμαρτίαν. Μείζων ἐβουλήθη γενέσθαι ἐκ τοῦ εἰπεῖν τι χαλεπώτερον. Σὺ δὲ, δεξάμενος πάλιν, ὑπερψύθης· καὶ γέγονε κακῶν φιλονεκία. Ὁ δὲ ἐν κακῶν ἀμιλλαῖς νικῶν, οὗτος ἀθλιώτερός ἐστιν (2). « Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχήμων » καὶ, « Ἄνδρι θυμώδει μὴ συναυλίζου. »

4. « Μὴδὲ συνδέπτει ἀνδρὶ βασκάνῳ. » Ἔτερον πάθος ἐμπολιτευόμενον τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀεὶ προσπεφυκὸς ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ μᾶλλον δαπανῶν τὴν καρδίαν ἢ ὁ λόγος τὸν σίδηρον, ἡ βασκανία ἐστίν, ἐν ἣ πολλὰ μὲν ἐστὶ κακὰ, ἐν δὲ χρήσιμον, ὅτι κακόν ἐστιν αὐτῷ τῷ κεκτημένῳ. Ὁ γὰρ βασκανὸς αὐτὸν μὲν τὸν βασκαίνόμενον ὀλίγα βλέπτει, ἑαυτὸν δὲ δαπανᾷ τῇ λύπῃ καὶ τῷ στεναγμῷ ἐπὶ τῇ εὐημερίᾳ τοῦ πλησίον· καὶ τὴν μὲν χώραν τοῦ γείτονος οὐκ ἠλάττωσεν, ἑαυτὸν δὲ κατεδαπάνησε τῇ βασκανίᾳ.

5. « Μὴ μέταίρει ὄρια αἰώνια. » Εἰς δὲ κτῆμα ὀρφανῶν μὴ εισέλθης. » Μὴ εισέλθης εἰς τὸ τῶν ὀρφανῶν κτῆμα, ἵνα εισέλθης εἰς τὸ σὸν κτῆμα. Σὺν δὲ ἐστὶ κτῆμα ἡ ἡτοιμασμένη βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὅρια πατέρων μὴ κινήσης. Μὴ ἐπιθυμήσης τῆς τοῦ πλησίον χώρας. Μὴ, αὐλακα αὐλακα προστιθείς, κατὰ μικρὸν αὐξάνῃ τὴν σὴν. Ὅσον γὰρ πλατύνεις ἐκ τῆς ἀλλοτρίας προσθήκης τὴν γῆν, τοσοῦτω (3) μακροτέραν σοὶ τὴν ἀμαρτίαν κατασκευάζεις. Καὶ ἡ μὲν γῆ ἐνταῦθα παραμένει, κατὰ μικρὸν σοὶ προσχωρηθεῖσα, καὶ διὰ τῆς πλεονεξίας γενομένη, οὐκέτι σὴ, ἀλλὰ τῶν μετὰ σὲ, καὶ ἀφίτης ἄδικον τῷ διαδεχομένῳ τὸν βίον· « Ἡ γῆ ἔστηκεν (4) εἰς τὸν αἰῶνα, » ἢ δὲ ἀμαρτία ἀκολουθήσει σοι, ὡς σκιά παρεπομένη (5) τῇ ψυχῇ. Ὡσπερ γὰρ ἡ σκιά τῷ σώματι ἔπεται, οὕτω καὶ ἡ ἀμαρτία τῇ ψυχῇ συμπεφυκε. Μὴ ἴσθι σεαυτῷ πληθύνων τὴν ἀμαρτίαν. Οὐδαμοῦ γὰρ ἴσταιται τῆς πλεονεξίας ἡ νόσος, ἀλλ' ὁμοία ἐστὶ τῇ τοῦ πυρὸς φύσει. Καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἐπειδὴν καταπρήσεως ἀψήγεται, σπεύδει πᾶσαν ἐπινεμηθῆναι τὴν ὕλην, καὶ οὐδεὶς αὐτὸ στήσαι δύναται, πρὶν ἂν ἐπιλείπη (6) ἡ ὕλη. Τὸν δὲ πλεονέ-

liosam, commovit et animum tuum. Quemadmodum canis latratus provocat canis alterius tumultum : ita quoque animum tuum prius sopitum ac quiescentem vox ejus ad iram concitavit, et alter alterum allatrastis, et ita demum alter alteri adversantes, ignominiosa verba velut fundas intorquetis. Dixit ille aliquid injuriosum : tu longe injuriosius respondisti, auspicantem atque aggredientem imitatus. Ille contumeliosi verbi receptis vicibus, commoveri non destitit : sed conversus peccatum suum adauxit. Superior evadere voluit verborum acerbitate. Tu rursus his auditis, supra modum attolleris, sicque malorum fit contentio. Qui autem in malorum certamine vincit, is magis miser est. « Vir iracundus est inhonestus. » Et, « Ne habites una cum viro iracundo. »

4. « Neque coenes una cum viro invido ». Vitium aliud quod in hominum vita diversatur, jugiterque animis nostris adhæret, et exedit cor magis quam rubigo ferrum, invidia est : in qua quidem sunt mala multa, sed unum utile est, quod malum sit possidenti. Enimvero invidus invidioso nocet parum ; sed se ipse mœrore gemituque ob proximi felicitatem absumit, nec imminuit agrum vicini, sed se ipse consumpsit per invidiam.

5. « Ne transfer terminos æternos ». In possessionem orphanorum ne ingrediaris ». Ne ingrediaris in possessionem orphanorum, ut ingrediare in possessionem tuam. Est autem tua possessio paratum regnum cœlorum. Terminos patrum ne moveris. Ne concupiscas agros proximi ». Ne sulcum sulco adjiciens, agrum tuum paulatim adaugeas. Quantum enim ex aliena accessione terrain dilataveris, tanto majus peccatum tibi accersis. Et terra quidem quæ tibi paulatim accesserat, et per avaritiam parta fuerat, hic remanet, nec amplius tua est, sed hæredum, ac iniquas opes relinquas successoribus : « Terra in æternum stat », peccatum vero te sequetur, cum animam instar umbræ comitetur. Quemadmodum enim umbra sequitur corpus, ita et peccatum animæ cohæret. Tibi ne multiplices peccatum. Nusquam enim conquiescit avaritiæ morbus, sed ad ignis naturam similitudine accedit. Ignis enim postquam accensus est, festinat materiam omnem depascere : nec quisquam priusquam materia deficiat, eum sistere potest. Similiter quid potest avarum cohibere? Igne ipso est

¹ Prov. xxiii, 6. ² Prov. xxii, 28. ³ Prov. xxiii, 10. ⁴ Deut. v, 21. ⁵ Eccle. i, 4.

(1) Editio utraque μαθεῖν τι τῶν. Veteres quinque libri μαθεῖν τῶν.

(2) Editi ἔσται. At mss. tres ἐστίν.

(3) Editi et Reg. tertius τοσοῦτον. Alii duo mss. τοσοῦτω. Nec ita multo post mss. tres καὶ διά. Vercula καὶ deest in vulgatis.

(4) Editi γῆ δ' ἔστηκεν. At mss. multi, γῆ

ἔστηκεν.

(5) Editi ὡς σκιά πᾶσι παρεπομένη· sed vox πᾶσι non legitur neque in duobus Colb. neque in Reg. secundo, nec dubito quin melius absit.

(6) Antiqui tres libri ἐπιλείπη. Alius ms. et editi ἐπιλείπη.

asperior, omnia continenter depascens. Usurpavit A quæ proximi sunt; successit vicinus alius, ejus quoque bona sibi assumpsit. Non attendit iis quæ prius parta fuerunt, quod multa sunt : 591 sed iis quæ desunt, quod vicinos habet. Non lætatur possessis : sed de iis quæ desunt, dolet : neque attendit congestorum possessioni, sed opum ampliorum desiderio absumit semetipsum. Deinde hinc vigiliæ, curæ, sollicitudines. Quantum augescunt divitiæ, tantum affertur curarum mundanarum. Judex exspectatur, et avarus circumspectat ne ad iudicium pertrahatur; ne orphanus lacrymas suas in foro notas efficiat. Deliberat noctu, quos amarulentos patronos subornet, quemadmodum testimonio falsa mercede conducit; quomodo eum qui desolatus est expugnet, huncque, vel in ipso iudicio occultata veritate, opprimat potentia, quomodo denique et iudicem fallens, et pupillum bonis spolians, utrumque voret. Hæc curæ avari animam consumunt. Latrat canis, et dives furem esse existimat. Auditur muris strepitus, et salit cor divitis; servum suspectum habet, sunt ei suspecta omnia; filios jam grandes velut insidiatores conspiciat, quod eorum ætas successionem urget. Avari alio etiam morbo laborant. Victum suum in digitis ponit avarus; alias pecunias profert in medium, alias defossas habet, ad spes incertas seponens, ad spes, inquam, quæ spes nequaquam sunt. Etenim si ad spes reconderentur, apparatus earum pro spe æterna fuisset factus. Nunc autem sub lecto divitias incertas abscondit, venturum dampnum avertere se ratus. Sed an ventura sit unquam utendi necessitas, incertum: contra, veniet tempus, in quo pecunias non dispensasse pœnitebit. Hoc certum est, et indubitatum, et ego sponsor sum. Est enim necesse mihi vos commonere, de quoque vitii omnibus disserere: vobis vero, animum attendere, et ex verbis meis utilitatem capere, ut quilibet peccatum velut serpentis spoliū exuens, ita demum nudatus, atque iustitiam efflorescentem indutus revertatur, alius ex alio factus. Hoc enim conventus est. Eam ob causam patres nostri hoc cœtus constituerunt, ut quæ diebus singulis ediscere non valemus, ob docentium commonentiumque penuriam, ea, singulis annis coacti, in communi conventu suscipiamus, posteaquæ viaticum custodiamus ad subsequens tempus, et singula quasi in memoria adhuc insonantia retinentes, fugiamus peccatum, iustitiæ vero opus persequamur. εζης χρόνον, και έναυλα έχοντες τη μνήμη τὰ καθ' έργον τῆς δικαιοσύνης.

(7) Codices tres δάκρυον αὐτοῦ. Aliquanto post duo mss. ἀμφοτέρους τε. Hoc ipso in loco Reg. primus πῶς ἐκπολιορχήσῃ... καταδυναστεύσῃ.... ἀναλώσῃ.

(8) Reg. primus Αὐται δὲ αἱ.

(9) Loci huius, Τὸν βίον, etc. hæc videtur esse sententia: Pecunias suas satis habet digitis suis auverrare, nec eis utitur ad vitæ necessitates.

κτῆν τί δύναται ἐπισχέιν; Πυρὸς ἐστὶ χαλεπώτερος, πάντα διὰ συνεχείας νεμόμενος. Ἔλαβε τὰ τοῦ πλησίον· ἄλλος ἀνεφάνη γείτων· καὶ τὰ ἐκείνου ἐξιδιοποιήσατο. Οὐ τοῖς κατόπιν προσέξει, ὅτι πολλά· ἀλλὰ τοῖς λείπουσιν, ὅτι γείτονας κέχρηται. Οὐκ εὐφραίνεται τὰ κτηθέντα, ἀλλὰ λυπεῖ τὰ λειπόμενα· οὐ τῆ ἀππλαύσει τῶν συναχθέντων προσέξει, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκδαπανᾷ τῆ ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ πλείονος κτήσεως. Εἶτα ἀγρυπνῆσαι ἐντεῦθεν, αἱ μέριμναι, αἱ φροντίδες. Ὅσον αὖξει ὁ πλοῦτος, τοσούτον φέρει τοῦ βίου τὸ μεριμνητικόν. Δικαστῆς προσδοκᾶται, καὶ ὁ πλεονέκτης περισκοπεῖ μὴ εἰς δικαστήρια παρασυστῆ· μὴ ὁρραῖν τὸ δάκρυον ἑαυτοῦ (7) ἐπὶ δικαστηρίου δημοσιεύσῃ. Βουλευέται ἐν νυκτὶ, τίνας τῶν πικρῶν συνηγῶρων παρασκευάσει, ἵνα ψευδεῖς μαρτυρίας ἐκμισθώσῃται· πῶς ἐκπολιορχήσει τὸν ἐν τῇ ἐρημίᾳ, καταδυναστεύσει ἐκ τούτου, καὶ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀλήθειαν κλέψῃ· ἀμφοτέρους δὲ ἀναλώσει, καὶ τὸν δικαστὴν παρακρουσάμενος, καὶ τὸν νῆπιον πλεονεκτήσας. Αὐται αἱ (8) μέριμναι δαπανῶσι τοῦ πλεονέκτου τὴν ψυχὴν. Κῦν ὑλακτεῖ, καὶ ὁ πλοῦστος νομίζει κλέπτῃ εἶναι. Μυδὸς φόφος, καὶ τοῦ πλουσίου ἡ καρδία πηδᾷ· τὸν παῖδα ὑποπτεύει, πάντα δι' ὑποψίας ἔχει· υἱοὺς αὐξανομένους ὥσπερ ἐπιθούλους ὀρέσθαι, ὅτι ἡ ἡλικία αὐτῶν τὴν διαδοχὴν κατεπεύγει. Τοῖς πλεονέκταις καὶ ἑτέρα ἐστὶ νόσος. Τὸν βίον (9) αὐτοῦ ἐπὶ δακτύλων τίθει· τὸν μὲν δημοσιεύει, τὸν δὲ κατορωρυγμένον ἔχει πρὸς ἐλπίδας τὰς ἀδύλους ἀποτιθέμενος· ἐλπίδας τὰς οὐκ ἐλπίδας. Εἰ γὰρ πρὸς ἐλπίδας ἦν ἡ ἀπόθεσις, πρὸς τὴν αἰωνίαν ἐλπίδα ἐγένετο ἂν ἡ παρασκευή. Νῦν δὲ ὑποκρύπτει τῇ κλίῃ τὸν πλοῦτον τὸν ἀζηλον, τὴν ἐπερχομένην ζημίαν ἀποστρέφειν οἰόμενος. Ἄλλ' εἰ μὲν ἤξει ποτὲ ἡ χρεια, ἀδελον· ἤξει μέντοι καιρὸς, ἐν ᾧ μεταμεληθήσῃ, μὴ οἰκονομήσας τὸν πλοῦτον. Τοῦτο πρόδηλον, κάγω εἰμι ὁ ἐγγυώμενος. Ἀνάγκη μὲν γὰρ (10) περὶ πάντων τῶν παθῶν διαλέγεσθαι, ὑπομιμνήσκοντα ὑμᾶς· ὑμᾶς δὲ προσέχοντα λαμβάνειν τὴν ἐκ τῶν λόγων ὠφέλειαν, ἵνα, ἀποδυσάμενος ἕκαστος, ὥσπερ γῆρας ὄφεις, τὴν ἁμαρτίαν, οὕτως ἐπανάλθοι γεγυμνωμένος (11), καὶ ἔχων τὴν δικαιοσύνην αὐτῷ ἐπανθούσαν, ἕτερος ἐξ ἑτέρου γενόμενος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ σύνοδος. Διὰ τοῦτο οἱ πατέρες ἡμῶν τοὺς συλλόγους τοῦτους ἐπέγνωσαν, ἵνα ἅ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μαθεῖν οὐ δυνάμεθα, τῆ τῶν διδασκόντων καὶ ὑπομιμνησκόντων ἐνδείξῃ, ταῦτα δι' ἑτοῦς συνιόντες, ἐν κοινήᾳ πανηγύρει ὑποδεξώμεθα· εἶτα φυλάξωμεν ἐφόδια πρὸς τὸν ἑφ' ἕκαστον, φύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν, διώξωμεν δὲ τὸ

(10) Veteres quatuor libri Ἀνάγκη μὲν γὰρ. Editi Ἀνάγκη με γάρ.

(11) Regii duo codices et Colb. tertius γεγυμνωμένος, male. At Reg. secundus et Coisl. et editi γεγυμνωμένος, recte. Aliquanto post editio Paris. τούτους ἐπέγνωσαν. Editio Basil. et veteres quinque libri ἐπέγνωσαν.

6. « Μὴ μεταίρῃς ὄρια αἰώνια. Εἰς δὲ κτῆμα ὄρφανῶν μὴ εισέλθῃς. » Μὴ προφασίζου τοὺς παῖδας, ὁ πλεονέκτης. Παῖδες εἰσι; θησαύριζε (12) αὐτοῖς θησαυρὸν αἰώνιον. Θησαυρὸς δὲ ἐστὶν ἡ εὐσέβεια (15) χρημάτων. Κατάλειπε παισὶν ἀγαθὴν μνήμην ἢ πλοῦτον πολύν. Πάντας ποιῆσαι τοῦ παιδὸς τοῦ σοῦ πατέρας διὰ τῆς εὐποιίας (14). Ἀνάγκη σέ ποτε ἀπελθεῖν τοῦ βίου· εἶτα τὸν σὸν παῖδα ἐν τῇ ἀφηλικίᾳ καταλείψεις, τῶν προσσώτων δεόμενον. Ἐάν μὲν γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ᾖς, ἕκαστος τὸν σὸν ἔχονον ὡσπερ ἴδιον ἐκθρέψει· μεμψήσεται γάρ, ὅτι καὶ σὺ ὄρφανῶν πατὴρ ἐγένου· ἐάν δὲ ἐν πονηρίᾳ ζήσας, καὶ πολλοὺς λυπήσας, καὶ παντὸς θηρίου χαλεπώτερος γενόμενος τοῖς συντυγχάνουσιν, εἶτα ὑπεξέλθῃς τοῦ βίου, κατέλιπες τὸν σὸν ἔχονον κοινὸν ἔχθρὸν τῶν ζώντων. Ὡσπερ γάρ τέκνον σκορπίου ὁ θεασάμενος φοβεῖται, μὴ ποτε εἰς ἡλικίαν ἔλθῃ μιμησάμενος φοβεῖται, οὕτω καὶ τὰ σὰ ἔχονα πονηρίας πατρικῆς ὄντα κληρονομία, πρὶν εἰς ἡλικίαν ἔλθειν, παρὰ πάντων ἐπιβουλεύσῃσεται. Τί οὖν πολλοὺς ἐπιβούλους καὶ ἔχθρους συνάγεις τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις; Καίτοι, εἰ καὶ πάντα τὸν χρόνον ἐξῆς, ἔδει σε μᾶλλον τῶν πολλῶν τὴν εἰνοιαν ἔχειν συνεργόν. Ἐπειδὴ δὲ ἄδηλον τὸ κατὰ σέ, κατὰλειπε διὰ τῆς εὐποιίας πολλοὺς τοὺς προϊσταμένους· μὴ ποτέ σου ὑπεξελθόντος, εἶτα τοῦ πλοῦτου, ὃν συνάγεις, εἰς ὄνησιν μὴ δυνηθέντος διαδεχθῆναι (15), ἕκαστος κινήσῃ τὴν κεφαλὴν, καὶ εἴπη· Πῶς τὰ κακῶς κτηθέντα εἰς ἐκγόφους καὶ παῖδας οὐ παρεπέμφθη; Ταῦτά σοι λέγω ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων λόγων· τὰ μένοντα παρὰ τοῦ Κυρίου, οἷά σοι ἐρεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, οἷδας.

humano loquendi modo : quæ vero dicantur a Domino (talìa autem sunt qualia tibi Evangelium nuntiabit), haud ignoras.

7. Μὴ προφασίζου τοὺς παῖδας. Τί ὑποτίθῃ ἀφορμὴν εὐπρόσωπον εἰς τὴν ἀμαρτίαν; Ὁ τὸν παῖδα ποιήσας, καὶ σέ ἐποίησεν. Ὁ σοὶ τὰς ἀφορμὰς παρεχόμενος, καὶ τῷ παιδί παρεῖξει τὰς τοῦ βίου διαξαγωγὰς. Ἐκαστος τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς λόγον δώσει τῷ Κυρίῳ. Τί οἶδας τίνοι θησαυρίζεις; « Θησαυρίζεις (16), καὶ οὐκ οἶδε τίνοι συνάξει αὐτά. » Πολλάκις ὁ παῖς ἐστὶν ὑπόθεσις τῶν θησαυριζομένων. Ἐγένετο δὲ ἡ ληστοῦ διάρπαγμα, ἡ συκοφάντου παρανώμιμα, ἡ πολεμίων αἰχμαλώτευμα τὰ ὑπὸ σοῦ συναχθέντα, ἡ λοιμοῦ (17) ἐγκατασκήψαντος. Πολλοὶ γὰρ ἀφανισμοὶ τοῦ βίου. Εἰπέ μοι· ὅτε ἦτε παρὰ τοῦ Θεοῦ τοὺς παῖδας, ὅτε ἐβούλου γενέσθαι τέκνον πα-

6. « Ne transfer terminos æternos ²⁶. In possessionem orphanorum ne ingrediaris ²⁷. » Ne causeris liberos, o avarè. Liberi sunt? collige ipsis thesaurum æternum. Est enim thesaurus usus pius pecuniarum. Relinque liberis recordationem bonam magis quam divitias multas. Fac bene faciendo, ut omnes sint loco patrum filio tuo. **592** Aliquando diu vita decedas necesse est; deinde filium tuum in immatura ætate relinques adhuc tutoribus egentem. Quod si honestus fueris et bonus, unusquisque filium tuum ut suum enutriet; nam eis in mentem veniet fuisse te quoque orphanorum patrem; sin autem posteaquam in malitia vixeris, multosque affeceris mærore, et in eos qui tecum congregiuntur fera omni fueris acerbior, ita demum migras de vita; filium tuum reliquisti communem viventium hostem. Quemadmodum enim qui scorpii natum conspexerit, timet ne quando ætate provecior imitetur patrem: ita etiam tuis liberis paternæ nequitie hæredibus, priusquam ad ætatem pervenerint, struentur ab omnibus insidiæ. Quid igitur multos insidiatores liberis tuis et inimicos paras? Et vero etiamsi semper victurus esses, par magis fuerat te multorum benevolentiam adiutricem habere. Sed cum res tuæ incertæ sint, ita benefacias, ut relinquo patronos ac curatores multos: ne quando te vita functo, posteaque divitiis, quas congesseris, ad hæredes successione utili transire non valentibus, unusquisque caput moveat, ac dicat: Quomodo male parta ad nepotes C ac liberos transmissa non sunt? Hæc dico tibi ex

7. Liberos ne præendas. Cur speciosam peccandæ causam proferes? Qui enim condidit filium, te quoque condidit. Qui tibi tribuit unde victitare possis, etiam filio vitæ subsidia præbebit. Redditurus est suæ quisque vitæ rationem Domino. Num nosti cui thesaurum pares? « Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea ²⁸. » Filius plerumque causa est colligendarum opum. Sed quæ coaccervasti, aut rapta sunt a prædone, aut a sycofanta consumpta, aut capta ab hostibus, aut peste grassante evanuerunt. Nam modis multis evolvunt e conspectu divitiarum. Dic, quæso, cum peteres a Deo liberos, cum cuperes filiofum pater fieri; num hoc precibus addi-

²⁶ Prov. xii, 28. ²⁷ Prov. xiii, 10. ²⁸ Psal. xxxviii, 7.

(12) Unus codex Colb. θησαύρισσον. Ibidem Reg. primus θησαυρὸν οὐράνιον, thesaurum caelestem: sed in hujus libri ora legitur αἰώνιον.

(13) Editio utraque ἡ εὐσέβεια. Articulus in veteribus quinque libris desideratur. Quod autem hoc loco ait Combesianus, videri post nomen χρημάτων deesse vocem προτιμότερος, id mihi non parum placet, si huic conjecturæ vel unus liber vetus faveret: sed nullum ejus vocis vestigium in nostris codicibus exstat. Fortasse vox εὐσέβεια ita hic accipienda est, ut pium divitiarum usum significet. Ibidem mss. duo κατάλειπε. Editi κατάλιπε.

(14) Veteres aliquot libri et editi διὰ τῆς εὐποιίας, per benevolentiam. At Reg tertius optimæ codex, cui favet Reg. secundus eadem manu emendatus, διὰ τῆς εὐποιίας, per beneficentiam, reclusus. Et ita quoque paulo post legi oportet. Mox editi κατάλειψῃ. Veteres quinque libri καταλείψεις.

(15) Hic in Reg. primo legitur δυνηθέντος διαχεθῆναι, diffundi. Alii mss. cum editis διαδεχθῆναι.

(16) Editi θησαυρίζεις, φησὶ, καὶ· sed verbum φησὶ in veteribus libris deest. Ibidem editi συνάξει. At mss. plerique omnes συνάξει.

(17) Pro λοιμοῦ legitur in Colb. tertio λιμοῦ, aut fame grassante.

disti, Da mihi liberos, ut avarus factus liberorum obtentu gehennæ tradar? Da mihi liberos, ut ne conficiam mandata? Da mihi liberos, ut Evangelium contemnam? Non hæc erant quæ tunc dicebas: sed liberos efflagitabas qui tibi vitæ essent adjuutores. Accepisti adjuutores ac socios; fac eos doceas et sermonibus bonis et exemplis utilibus, quales esse oporteat in iis quæ ad Deum attinent, cujusmodi sæpe vidisti. Nam hæc divitiæ pecuniis multis sunt pretiosiores. Hæc est bona hæreditas, a patre ad filios transmissa. « In possessionem ergo orphanorum ne ingrediaris. »

8. Et, « Ne cœnes una cum viro invidio ²⁰. » Dicitum jam est de invidia. Sed quo magis id mali caveatur, addamus invidiam vitium quoddam esse diaboli proprium. Nec enim statim diabolus conditus est diabolus: sed angeli potestate accepta, conversus est in dæmonis naturam. Ita qui hac **593** pravitate erat infectus, atque a sua cum Deo conjunctione abalienatus, et ad defectionis partem conversus, tandem effectus est pravus dæmon, cum hominem animal exiguum conspexit ante omnem creaturam honoratum. Nimirum, homine antiquior cum esset, vidit natalitia omnia verbo fuisse coadita. Ait enim, « Producant aquæ reptilia animarum viventium ²¹. » Verbo fecit cete, quæ in mari Atlantico versantur. Verbo fecit terrestria. Hæc Dei mandato producta sunt. Mandato conditæ sunt elephatorum proceritates et camelorum. Equi bovesque et animalia omnia magnitudine ac robore præstantia, præcepto uno gregatim procreata sunt: et quod magis mirere, præcepto cælum, præcepto sol, præcepto herba, præcepto aquarum natura, tum quæ super cælum et super terram strata erat, tum quæ effusa fuerat in cava, omnia præcepto; homo vero manibus formatus est. Vidit honorem homini delatum, invidit diabolus. Vidit eum soli prælatum. Hic quidem prodiit per præceptum in rerum naturam: ille vero Dei manibus conformatus est. Rursus hic fuit conditus propter hominem, homo vero propter Deum; homo, ut Deus gloria afficiatur; sol, ut inserviat hominibus. Intellexit honorem homini datum. Vidit res alias fuisse prius creatas, hominem vero posterius, quod ei quasi patrifamilias præparasset domum plenam. Neque enim primum condidit hominem, ut ne pauper crearetur: sed fecit cælum, ut tectum quoddam

²⁰ Prov. xiiii, 6. ²¹ Gen. i, 20.

(18) Editio Paris. κοινωνούς τοῦ βίου. Sed illud, τοῦ βίου, in libris antiquis non invenitur. Statim editio Paris. ὁποίους προσήκεν. Editio Basil. et quinque mss. ὁποίων, qualiter. Denique Colb. secundus eadem manu emendatus ὁποίους προσήκεν εἶναι τὰ πρὸς Θεόν: quam emendationem secuti sumus.

(19) Unus Codex colb. Εἴρηται καὶ τὰ.

(20) Editi ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν. At Reg. secundus et Colb. tertius cum Coisl. ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν. Ibidem editi et Reg. tertius καὶ ὑπὸ τῆν γῆν. Sed præpositio ὑπὸ abest a Regiis duobus libris et a Colb.

τῆρ, τί προσετίθεις τῆ εὐχῆ; Δός μοι παῖδας, ἵνα, πλεονέκτης γενόμενος, τῆ προφάσει τῶν παίδων τῆ γέεννῃ παραδοθῶ; Δός μοι παῖδας, ἵνα μὴ ποιήσω τὰς ἐντολάς; Δός μοι παῖδας, ἵνα τοῦ Εὐαγγελίου καταφρονήσω; Οὐ ταῦτα ἦν ἂ τότε ἔλεγεσ, ἀλλὰ παῖδας ἐζητήεις συνεργούς τοῦ βίου. Ἐλαβεσ συνεργούς, κοινωνούς τοῦ βίου (18). διδάσκατε καὶ λόγοις ἀγαθοῖς, καὶ ὑποδείγμασι χρηστοῖς, ὁποίους προσήκεν εἶναι τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ὁποίους πολλὰκις εἶδες. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ πλοῦτος πολλῶν χρημάτων τιμιώτερος. Αὕτη ἡ κληρονομία ἀγαθῆ, παρὰ πατρός εἰς παῖδας παραπεμπομένη. « Εἰς δὲ κτήμα ὀρφανῶν μὴ εἰσέλθῃς. »

8. Καὶ, « Μὴ συνδείπνει ἀνδρὶ βασκανῶ. » Εἴρηται καὶ περὶ τῆς βασκανίας (19). Προσκεισθῶ δὲ εἰς πλείονα φυλακῆν τοῦ κακοῦ, ὅτι ἰδίῳν τι πάθος ἐστὶ τοῦ διαβόλου ἡ βασκανία. Οὐ γὰρ εὐθύς διάβολος ἐκτίσθη ὁ διάβολος, ἀλλ' ἀγγέλου ἐξουσίαν λαβὼν, κατεστράφη εἰς τὴν τοῦ δαίμονος φύσιν. Καὶ ἐγένετο πονηρὸς δαίμων ὁ ταύτη τῆ πονηρίας χαρακτηρισθεὶς, καὶ ἀπαλλοτριωθεὶς τῆς πρὸς τὸν Θεόν οικιότητος, ἀποστραφεὶς δὲ πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀποστασίας, ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἀνθρώπον μικρὸν μὲν ζῶον, παρὰ πᾶσαν δὲ τὴν κτίσιν τιμιώτερον. Πρεσβύτερος ὢν τοῦ ἀνθρώπου, εἶδεν, ὅτι τὰ νηκτὰ πάντα λόγῳ ἐδημιουργήθη. « Ἐξαγαγέτω » γὰρ, φησὶ, « τὰ ὕδατα ἐκ τρεπτά ψυχῶν ζωσῶν. » Λόγῳ ἐποίησε τὰ κήτη τὰ κατὰ τὸ πέλαγος τὸ Ἀτλαντικὸν ἐνδιαιωμένα. Λόγῳ ἐποίησε τὰ χερσαῖα. Προστάγματι Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Προστάγματι γέγονε τὰ τῶν ἐλεφάντων μεγέθη, τὰ τῶν καμήλων ἵπποι, καὶ βόες, καὶ ὅσα μεγέθει διαφέροντα καὶ ἰσχυρὰ ζῶα, κατὰ ἀγέλας ἐκτίσθη ἐνὶ προστάγματι: καὶ τὸ ἐπιθαυμασιώτερον, προστάγματι οὐρανός, προστάγματι ἥλιος, προστάγματι βοτάνη, προστάγματι ἡ τῶν ὕδατων φύσις, ἥ τε ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν (20) καὶ τὴν γῆν ἔστορεσμένη, καὶ ταῖς κοιλότησιν ἐκκεχυμένη, πάντα προστάγματι: ὁ δὲ ἀνθρώπος χερσὶ διεπλάσθη. Εἶδὲ τὴν περὶ τὸν ἀνθρώπον τιμὴν, ἐδάσκηεν ὁ διάβολος. Εἶδεν, ὅτι ἡλίου προτιμώτερος. Ὁ μὲν γὰρ προστάγματι εἰς τὸ εἶναι παρῆλθεν (21): ὁ δὲ χερσὶ Θεοῦ διεπλάσθη. Καὶ ὁ μὲν ἐκτίσθη διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἀνθρώπος δὲ διὰ Θεόν: ἀνθρώπος, ἵνα Θεὸς δοξασθῇ: ἥλιος, ἵνα ἀνθρώποις ὑπηρετῇ. Κατέμαθε τὴν περὶ τὸν ἀνθρώπον τιμὴν. Εἶδεν, ὅτι πρώτη ἡ κτίσις, τελευταῖος δὲ ὁ ἀνθρώπος, ὅτι παρεσκεύασεν αὐτῷ ὡσπερ οἰκοδοσότην οἶκον πεπληρωμένον. Οὐ γὰρ πρῶτον ἐποίησεν ἀνθρώπων, ἵνα μὴ πτωχός (22)

tertio et a codice Coisliliano: quam præpositionem re ipsa exprimi non debere putamus. Etenim aquæ non erant subter terram, sed super eam expandebantur. Ibidem pro ἔστορεσμένη legitur in aliquibus codicibus ἐκκεχυμένη.

(21) Editi παρῆχθη. At mss. sex. παρῆλθεν. Aliquantio ante ita legitur, λόγῳ ἐποίησε τὰ χερσαῖα, προστάγματι Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήχθη: sed ultima hæc verba, τῷ προστάγματι Θεοῦ, etc., illuc e margine inepte translata fuisse suspicamus.

(22) Editio Paris. ἵνα μὴ πτωχός. Editio Basil. et

κτισθῆ, ἀλλ' ἐποίησεν οὐρανὸν, σκέπην αὐτοφυῆ κτί-
 σας, ὑπεσφόρασε τὴν γῆν, ἰσχυρὸν ἕδαφος τοῖς ποσὶ
 τροστομαζῶν τοῖς τοῦ ἀνθρώπου. Θάλλειν αὐτὴν
 ἐποίησε βοτανῶν καὶ καρπῶν παντοίαις φοραῖς.
 Πάντα εὐτρεπῆ τῷ ἀνθρώπῳ· τὰ ὑποζύγια εὐτρε-
 πίσθη κατὰ ἀγέλας· ἐκτίσθη ἡ κτίσις. Τὰ μὲν σύν-
 νομα παρεσκευάσθη· τὰ δὲ ἀγρία πρὸς γυμνασίαν
 τοῦ σώματος. Τὰ μὲν πόνῳ κτητὰ, ἵνα φιλητὰ
 γένηται· τὰ δὲ ἐτοιμῶς παρόντα, ἵνα αὐτόθεν τῇ
 κτίσει ὑπηρετῆται. Εἶδεν, ὅτι αὐτομάτως ἡ γῆ τὸν
 καρπὸν αὐτοῖς παρεσκεύασε. Πᾶσα ἡ κτίσις ἐξεδέ-
 χετο τοὺς ἀπολαύοντας, καὶ εἰς ἐστίαν παρήχθη
 ὁ ἄνθρωπος. Εἶδεν, ὅτι οὐκ ἤρξασθη ὁ φιλόνητος
 Θεὸς τῇ τῆς γῆς ἀπολαύσει· ἀλλ' ἐξείρετον ἐνδιαι-
 τήμα, τὸ ἴδιον ἐγκαλλώπισμα, τὸν ἄνθρωπον ἐαυ-
 τοῦ βουλόμενος, ἐκεῖ κατέστησεν ἐν τῷ παραδεί-
 σῳ (25). Ἐπονηρέυστο ὁ διάβολος ὄρων πολλὴν
 ἀπόλαυσιν περιβρέουσαν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀγγέλους
 παιδαγωγούς παρεδρεύοντας αὐτῷ· Θεὸν ὁμόγλωσ-
 συν γενόμενον (24) τοῖς ἀνθρώποις. διαλεγόμενον ἀπὸ
 ἰδίας φωνῆς, πανταχόθεν τὸν παῖδα τὸν νήπιον παι-
 δεύόμενον, ἵνα εἰς Θεοῦ ὁμοιότητα ἀναδράμῃ· ἐπειδὴ
 κατέμαθε τὸν ἄνθρωπον, ἐπειδὴ εἶδεν, ὅτι τὸ μικρὸν
 τοῦτο ζῶον πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν ὁ Κύ-
 ριος προεκαλεῖτο· διὰ τῆς ἀρετῆς ἀνάγων αὐτὸν, καὶ
 διὰ σωφροσύνης τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπὶ τὴν τελείω-
 σιν τῆς ψυχῆς. Ἔως γὰρ μόνος (25) ἦν ὁ ἄνθρωπος,
 οὐκ εἶχε λαθῆν ὁ διάβολος, ἐπὶ δὲ ἐκτίσθη ἡ γυνή,
 ἀπαλὸν ζῶον, ἀναγκαίως τοῦ Δημιουργοῦ τὴν ἀπα-
 λότητα φυσικὴν ἐμποίησαντος, ἵνα ὑπὸ τοῦ φιλαν-
 θρώπου εὐμαρῶς τραφῆ τὰ νήπια. Εἰ γὰρ αὐστηρὰ
 ἦν ἡ γυνή, οὐκ ἂν ἀποκαλούμενον τὸ νήπιον τοῖς
 στήθεσιν ἐνηγκαλιζέτο· οὐκ ἂν τῆς ἰδίας τροφῆς
 ἡμέλει, τὸν δὲ μαζὸν ἐπέτρεχε πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὑπο-
 μαζίου παιδίου. Νῦν μέντοι μητέρων εὐσπλαγχνίαι
 τὸν ὕπνον πολλάκις τῶν βλεφάρων ἀποδιώκουσιν,
 ἐπειδὴν μικρὸν παρενοχληθῆ τὸ νήπιον. Ἴνα τοίνυν
 ἐκτρέφεται νήπιον, ἀπαλὴ ἡ φύσις ἡ γυναικεία παρ-
 ἴχη, ἀπαλὴ καὶ φιλόνητος. Τῷ οὖν ἀπαλῷ καὶ
 τῷ (26) εἰκτικῷ προσώπῳ ὁ διάβολος, τὴν εὐκόλιαν
 τὴν πρὸς ἀρετὴν, εὐκόλιαν εἰς κακίαν ἐποίησεν.
 Τοῦτο οὖν ἐστὶν ἴδιον τὸ κακὸν τοῦ διαβόλου, ὁ φθό-
 ρος· φθόνος ὁ ἐκλαθηθῆναι μὴ δυνάμενος, ὁ ἰατρῆαν
 οὐκ ἐπιδεχόμενος. Ὁ κεφαλὴν ἀλγῶν λέγει τῷ ἰατρῷ

nostri sex mss. ἵνα πτωχός. Mihi quidem dubium non est quin typographi Parisienses voculam μὴ de suo addiderint sine ulla veterum librorum auctoritate : quoniam tamen negans particula μὴ videtur esse necesse, nihil in contextu mutandum censuimus.

(25) Variant hoc loco libri tum typis excusi tum manu exarati. Editio Paris. : ἀλλ' εἰς ἐξείρετον ἐνδιαιτήμα, τὸ ἴδιον ἐγκαλλώπισμα, τὸν ἄνθρωπον ἐαυτοῦ βουλόμενος εἶναι, κατέστησεν εἰς τὸν παράδεισον. Editio Basil. : ἀλλ' εἰς ἐξείρετον ἐνδιαιτήμα... βουλόμενος, ἐκεῖ κατέστησεν ἐν τῷ παραδείσῳ. Antiqui tres libri : ἀλλ' ἐξείρετον ἐνδιαιτήμα... βουλόμενος ἐκεῖ κατεστήσαι ἐν τῷ παραδείσῳ : cetera vero ut editio Paris., Reg. secundus et Coisl. εἰς τὸ ἴδιον, etc., uti in tribus illis quos dixi codicibus legitur. Reg. primus κατέστησεν : qui codex in cæteris quoque consentit cum antiquis tribus libris, quos primum

naturale conderet ; substravit terram , ut hominis pedibus præpararet validum pavementum. Illam omni herbarum ac fructuum genere atque copia florere voluit. Omnia homini parata : jumenta gregatim sunt instructa : condita fuit quælibet creatura. Animantes productæ sunt , partim communibus pascuis utentes, partim agrestes ad corporis exercitationem. Aliæ erant labore comparandæ, quo gratiores fierent : aliæ aderant prompte et sine negotio, ut confestim homini creando subservirent. Vidit terram eis sponte fructum parasse. Creatura omnis exspectabat qui fruerentur ; tum demum productus est homo ad epulandum. Vidit benignissimum Deum terræ deliciis contentum non fuisse : cum vellet hominem suum ipsius ornamentum esse, eum in eximio habitaculo collocasse, in paradiso scilicet. Maligne se gessit diabolus, cum vidit multum homini affluere voluptatis, angelos pædagogos ei assidere, Deum eadem atque homines lingua utentem, propria voce loqui, erudire omnibus modis puerum parvulum, ut ad Dei similitudinem pertingeret ; rursus, postquam consideravit hominem, postquam vidit exiguum hoc animal 594 a Domino ad angelorum æqualitatem advocari, ut qui ipsum per virtutem ac rerum mundanarum moderatum usum eveheret ad animæ perfectionem. Etenim, quandiu solus fuit homo, ansam non habebat diabolus. Sed istuc contigit, postquam condita est mulier, tenerum illud animal, cui conditor necessario teneritudinem naturalem indidit, ut ob benignitatem pueros propense educaret. Etenim, si austera esset mulier, non sane plorantem infantem ulnis complexa in sinu soveret, neque alimento suo neglecto, mammam ad lactentis pueri commodum præberet. Nunc vero materna illa charitas somnum e palpebris non raro fugat, ubi incommodum leve infanti acciderit. Ut igitur infans educaretur, muliebris sexus tener conditus est, tener, inquam, et humanus. Quamobrem teneræ ac molli indoli intentus diabolus, mores qui ad virtutem proni erant, pronos ad vitium effecit. Est itaque diaboli proprium hoc malum, invidia, invidia quæ nec potest verbis explicari, nec medelam admittit. Cui caput dolet, is medico declarat capitis dolorem ;

D nominavi. Regium codicem primum sequimur.

(24) Codices multi γενόμενον. Editi γινόμενον. Nec ita multo post antiqui duo libri προσεκαλεῖτο. Editi et mss. nonnulli προεκαλεῖτο.

(25) Editio Paris. ψυχῆς· λέπει ἔως μὲν μόνος : sed in antiquis omnibus libris verbum λέπει desideratur. Puto autem id verbum hoc loco a typographis fuisse positum, ut moneremur deesse hic aliquid librorum oscitantia. Sed, nisi valde fallor, nihil deest, cum illud, ἐπειδὴ κατέμαθε, etc., possit referri ad id quod præcedit. ἐπονηρέυστο ὁ διάβολος, Diabolus inique se gessit, postquam consideravit hominem, postquam vidit parvum hoc animal, etc. Hoc ipso in loco pro μὲν ex quinque mss. edendam curavimus voculam γάρ.

(26) Codices non pauci καὶ τῷ. Deerat articulus in vulgatis.

qui invidiæ morbo laborat, ecquid dixerit? Exhibent mihi molestiam fratris bona? Verum id est : at dicere unumquemque pudet. Quid doles? tuumne ipsius malum, an alienum bonum? Canes quidem nutriendo reddimus mansuetos : sed invidum conferendis beneficiis efficimus morosioiorem. Nec enim iis quibus donatur bonis gaudet : sed opulentia tua noceret, quod suppetat tibi facultas, unde illius suppleatur egestas. Ne igitur collabare in fraudem diaboli : invidit tibi, invidit, eiecit te e paradiso. Propter illum spinæ, propter illum sudor : propter illum exsilii locus, in quem delapsus patriæ antiquæ ne obliviscare. Memineris nobilitatis tuæ ; memineris patriæ, unde pulsus es ; memor sis ejus qui malis tantis te affecit. Ne paciscaris cum eo, neque unquam cum ipso venias in colloctionem. Nam intulit injurias duas, et ab initio depulit, et nunc reditum intercipit. Invidit tibi prima bona per mulierem : ac cursus artificii per mulierem utens, impedit quominus in pristinum statum restituare. Excogitavit scortationem, ut ne ingrediaris in paradisum. Non satis habuit damnum primum intulisse, te videlicet subvertisse : sed alteras fraudes artesque committitur, cursum nostrum inhibitorius. Decipit mendacio atque circumvenit : si quidem iter in paradisum facientibus quidam murus est mendacium.

9. Innumeratæ sunt illius artes. Illius germina sunt crudelitas, asperitas, avaritia, convicium : omnia quæcumque sermo veritatis odit, ea opus sunt diaboli. Osor hominum est, cum et Dei sit hostis. Deum prius odio habuit, rebellavit adversus Deum omnipotentem, sprevit Dominum, abalienatus est a Deo. Postquam autem vidit hominem ad imaginem ac similitudinem Dei factum, cum non posset Deum impetere, in imaginem Dei malignitatem **595** suam effudit ; velut si quis homo iratus imaginem lapidibus petat, cum regem non possit, lignum effugie ipsius insignitum percutiens. Vidi ego non raro in stadiis infestissima homini animalia, aut vidi, aut audivi : tutus enim sit nobis sermo. Ut ut est, pantheris ipsis insita est naturalis quædam in hominem ira, et maxime solent hominibus in oculos involare. Itaque belluæ furorem ridere qui volunt, imaginem velut hominem ei in charta ponunt ob oculos. Illa autem præ nimio impetu nihil cogitans, chartam velut hominem dilaniat, illicque suum in homines odium ostendit. Sic etiam diabolus suum in Deum odium patefacit in imagine, cum : attingere Deum non possit. Sic ex illato nobis bello liquet malignum illum Dei hostem esse, ac primum Domino ipsi bellum gerere. Ille hominem ab Jerusalem in Jericho abduxit, ab altis ad cava. Nimirum Jerusalem

Α τὴν κεφαλαλίαν · ὁ φθόνον νοσῶν τί εἶπη ; Ἄνθρωποι μὲν τὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἀγαθὰ ; Ἡ μὲν ἀλήθεια αὐτῆ· τὰ δὲ ῥήματα ἕκαστος ἐπαισχύνεται. Τί στενάζεις ; Ἴδιον κακόν, ἢ ἀλλότριον ἀγαθόν ; Τοὺς μὲν γὰρ κύναις τρέφοντες ἡμεροῦμεν· τὸν δὲ βιάσκαλον εὐεργετοῦντες χαλεπώτερον ἀπεραγαζόμεθα. Οὐ γὰρ χαίρει ἐφ' οἷς ἂν πάθῃ χριστοῖς· ἀλλὰ λυπεῖται τῇ σῆ εὐπορίᾳ, ὅτι ἔχεις ὕλην, ὅθεν τὴν χρεῖαν αὐτῷ πληρώσεις. Μὴ τοίνυν συνεμπέσης εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ διαβόλου· ἐδάσκηνέ σοι, ἐδάσκησεν· ἐξώρισέ σε τοῦ παραδείσου. Δι' ἐκεῖνον ἀκανθαί, δι' ἐκεῖνον ἰδρώς, δι' ἐκεῖνον ὁ τόπος τῆς ἐξορίας· εἰς ὃν ἐκπεσῶν, μὴ ἐπιλάβῃ τῆς πατρίδος τῆς ἀρχαίας. Μέννησο τῆς εὐγενείας τῆς σεαυτοῦ· μένησο τῆς πατρίδος ὅθεν ἐξωρίσθης. Μέννησο τοῦ τὰ τηλικαῦτά (27) σε ζημιώσαντος· μὴ σπέση πρὸς αὐτόν, μηδὲ ποτε τὴν πρὸς αὐτόν ὀμίλαν καταδέξῃ. Δύο γὰρ ἴδῃκησε, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐξέθαλε, καὶ νῦν τὴν ἐπάνοδον διακόπτει· Ἐδάσκησέ σοι τῶν πρώτων ἀγαθῶν διὰ γυναῖκα, καὶ πάλιν ἐπινοοῖαι ταῖς κατὰ τὴν γυναῖκα εἰς τὴν ἀποκιτάρτασιν κωλύει. Πορνεῖαν (28) ἐπενόησεν, ἵνα μὴ εἰσεέλθῃ εἰς παράδεισον. Οὐκ ἔρχεσεν αὐτῷ ἡ πρώτη ζημία, ὅτι κατέστρεψεν· ἀλλὰ δευτέρως μεθοδείας ἐπινοεῖ (29), τὸν δρόμον ἡμῖν ἐπέχων. Κλέπτει διὰ τοῦ ψεύδους, ἐπειδὴ τεῖχος ἐστὶ τοῖς δέουσιν εἰς παράδεισον τὸ ψεῦδος.

9. Τὰ ἐκεῖνου ἐπιτηδεύματα μυρία. Τὰ ἐκεῖνου βλαστήματα, ὠμότης, τραχύτης, πλεονεξία, λοιδορία· πάντα ὅσα μισεῖ ὁ λόγος τῆς ἀληθείας, ταῦτα τοῦ διαβόλου ἐστὶ. Μισάνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ θεομάχος. Ἐμίσησε πρότερον, ἐτραχηλίασε κατὰ Θεοῦ παντοκράτορος, κατεφρόνησε τοῦ Δεσπότη, ἡλλοτριώθη τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ, μὴ δυνάμενος εἰς Θεὸν τραπῆναι, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν ἐκέκωσεν· ὥσπερ εἰ τις ἄνθρωπος ὀργισθεὶς τὴν εἰκόνα λιθάσει, ἐπειδὴ τὸν βασιλέα οὐ δύναται, τὸ ξύλον τύπτων, τὸ τὴν μέγιστην ἔχων. Εἶδον ἐγὼ τὰ μισανθρωπότατα τῶν ζῶων ἐν τοῖς σταδίοις πολλάκις (30), ἢ εἶδον, ἢ ἤκουσα· ἀσφαλῆς γὰρ ἔστω ὁ λόγος. Πλὴν ὅτι αὐταὶ αἱ παρδάλεις φυσικὴν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργὴν, καὶ πεφύκασι μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. Οἱ τοίνυν καταπαίζοντες τῆς μανίας τοῦ θηρίου ἐν χάριτι εἰκόνα προδεικνύουσιν ὡς ἄνθρωπον. Ἡ δὲ ὑπὸ τῆς ἀγαν ὀρμῆς μὴ λογιζομένη, ὡς ἄνθρωπον, σπαράσσει τὸν χάρτην, κάκει δέικνυσι τὸ μισάνθρωπον. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐν τῇ εἰκόνι τὸ μισθεὸν ἐδειξεν, ἐπειδὴ Θεοῦ προσάψασθαι οὐκ ἐδύνατο. Οὕτως ὁ εἰς ἡμᾶς πόλεμος ἀπόδειξις ἔχει τοῦ θεομάχου εἶναι τὸν πονηρὸν, καὶ πρῶτον πολεμεῖν τῷ Δεσπότη. Ἐκεῖνος κατήγαγεν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Ἱερικὸν τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ κοίλα. Ἐπὶ μὲν τῆς ὀρεινῆς ἢ

(27) Editio Μέννησο τοῦ ταῦτα καὶ τηλ. At mss. ut in contextu.

(28) Editio Paris. Πορνεῖαν γάρ. Vocula γάρ in nostris mss. decet.

(29) Editio Basil. et Reg. primus cum Colb. tertio ἐπέχων κλέπτειν. Ἐπειδὴ. Editio Paris. ἐπέχων

τῷ ψεύδεσθαι. Ἐπειδὴ. Antiqui tres libri ἐπέχων κλέπτει. Ἐπειδὴ. Codex Coisl. ut in contextu.

(30) Editio Paris. πολλάκις παρδάλεις. Vox ultima neque in editione Basil. neque in nostris sex mss. invenitur.

Ἱερουσαλήμ· ἡ δὲ Ἱεριχὺ κάτω ἐν τῇ ἄλμυρῇ θαλάσῃ. **A** ἢ τις ὑμῶν οἶδε τὸν τόπον, οἶδε τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν, ὅτι Ἱεριχὺ μὲν ἔχει τὰ κοίλα τῆς Παλαιστίνης, Ἱερουσαλήμ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρήθρεται, τὴν ἀκραν κατέχουσα τοῦ ὕδρου τοῦ διὰ πάσης ἐκείνης τῆς χώρας ἀνεστηκότος. Ἀπὸ τοίνυν τῶν ὑψηλῶν ἐπὶ τὰ κάτω ἦλθεν ὁ ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς λησταῖς περιπέση· τῆς ἀσφαλείας ἐξελθὼν (31) τῆς κατὰ Ἱερουσαλήμ, ἵνα εὐάλωτος γένηται τοῖς κατὰ τὴν ἐρημίαν λησταῖς, οἱ πληγὰς ἐπέθηκαν, καὶ ἐξέδυσαν. Πρῶτον πληγαί, καὶ τότε γύμνωσις. Πληγὴ ψυχῆς ἁμαρτία· γύμνωσις ψυχῆς ἀπόθεσις τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας. Ἡ δὲ ἁμαρτία ἀφανιστικὴ τῆς χάριτος τῆς δεδομένης ἡμῖν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς καλιγγενεσίας. Πορνεία, πληγὴ, μοιχεία, ἄλλη πληγὴ, πληγὴ ὁ φθόνος, πληγὴ ἕκαστον τοῦτων, πληγὴ αὐτὰ τὰ καιρία τύπτουσα, πληγὴ παρὰ ληστῶν ἐμβαλλομένη, παρὰ δαιμόνων τῶν συνεργούντων ἡμῖν πρὸς τὰς ἁμαρτίας. Μετὰ τὰς πληγὰς ἐξεδύθη ὁ τετυμμένος (32). Εἰ σωματικὸν ἦν τὸ λεγόμενον, πρῶτον ἐξέδυνον φειδοῦ τοῦ ἱματίου, καὶ τότε πληγὰς ἐπέθησαν. Ἡ ἐκδύσαντες δὲ, πληγὰς ἐπέθησαν, ἵνα καὶ τὸ ἱμάτιον διεσώθῃ, καὶ ὁ τυπηθεὶς ἐπληγῇ. Νῦν μέντοι πληγαί τῆς ἐκδύσεως προηγούνται, ἵνα μάθῃς, ὅτι ἁμαρτία προηγείται τῆς ἀποθέσεως τοῦ χαρίσματος, τοῦ δεδομένου σοι διὰ τῆς τοῦ Κυρίου φιλανθρωπίας. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΝΝΗΣΙΝ.

1. Χριστοῦ γέννησις ἡ μὲν οἰκεία καὶ πρώτη καὶ ἰδίᾳ (33) αὐτοῦ τῆς θεότητος σιωπῇ τιμάσθω· μάλλον δὲ καὶ ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν μὴ ζητεῖν ἐκεῖνα μηδὲ πολυπραγμανεῖν ἐπιτάξωμεν. Ὅπου γὰρ οὐ χρόνος, οὐκ αἶων ἐμεστέυεσεν, οὐ τρόπος ἐπινενόηται, οὐ θεατὴς παρῆν, οὐχ ὁ διηγοῦμενός ἐστι (34). πῶς θανατοσθῆ ὁ νοῦς; πῶς δὲ ὑπερστέσει ταῖς διανοίας ἡ γλῶσσα; Ἀλλὰ Πατὴρ ἦν, καὶ Υἱὸς ἐγεννήθη (35). Μὴ εἴπῃς, Πότε; ἀλλὰ παράδραμε τὸ ἐπερώτημα. Μὴ ἐπιζητήσῃς, Πῶς; ἀδύνατος γὰρ ἡ ἀπόκρισις. Τὸ μὲν γὰρ, πότε, χρονικόν· τὸ δὲ, πῶς, ἐλισθὸν ἐμποιεῖ πρὸς τοὺς σωματικούς τῆς γεννήσεως τρόπους. Ἐχω εἰπεῖν ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ὅτι ὡς ἀπαύγασμα ἀπὸ τῆς δόξης, καὶ ὡς εἰκὼν ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ οὐχ ἴσθησὶ σου τὴν πολυπραγμοσύνην τῶν λογισμῶν ὁ τοιοῦτος λόγος τῆς ἀποκρίσεως (36), ἐπὶ τὸ ἄδῶρον καταφεύγω τῆς δόξης, καὶ ὁμολογῶ ἀνεπίνοτον εἶναι λογισμοῖς

⁴¹ Hebr. 1, 3.

(31) Unus codex Colb. ἐξῆλθεν. Mox utraque editio λησταῖς οἱ. Vocula οἱ in nostris mss. non legitur. Subinde quatuor mss. πρῶτον πληγῇ. At Reg. tertius et editi πρῶτον πληγαί.

(32) Editi ὁ τετυμμένος. Veteres quatuor libri ὁ τετυπημένος.

(33) Combefisiani quidam codices πρώτη καὶ ἰδίως, prima et sempiterna. Editi et nostri quatuor mss. πρώτη καὶ ἰδίᾳ. Notandum præterea, hanc homiliam et in Colb. primo et in Reg. secundo deesse.

A in montana regione sita est; Jericho vero in depresso ac humili loco ad salsum mare. Si quis vestrum vidit locum, quæ dicuntur, ea vera esse novit, Jericho videlicet in Palæstinæ cavis locari, Jerusalem vero summo in loco sitam esse, montis ejus, qui per totam illam regionem assurgit, cacumen occupantem. Itaque ab altis ad inferna descendit homo, ut incideret in latrones. Egressus est e firmo Jerosolymorum præsidio, ut commorantibus in deserto prædonibus fieret facilis captus: qui infictis plagis eum denudarunt. Plagæ prius, tum demum denudatio. Plaga animæ peccatum est, denudatio animæ est indumenta incorruptibilitatis abjicere. Peccatum autem gratiam nobis per regenerationis lavacrum collatam abolet. Scortatio plaga, adulterium plaga alia, plaga invidia. Plaga unumquodque horum, plaga vitales ipsas partes consaucians, imposita a prædonibus plaga, a dæmonibus videlicet, qui sunt nobis adjutores ad peccata. Post plagas exutus est qui fuerat percussus. Si corporeum quiddam esset quod dicitur, prius exuissent, ut parcerent vesti, et tunc plagas incussissent. Aut ubi exuissent, inflixissent plagas, ut et servaretur vestis, et percussus vulneraretur. Nunc vero plagæ præcedunt vestium detractionem, ut discas peccatum domini ejus amissioni antecere, quod fuerat tibi per Domini benignitatem traditum. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IN SANCTAM CHRISTI GENERATIONEM.

C 1. Christi generatio, germana illa primaque et divinitatis ejus propria, colatur silentio: imo vero cogitationibus nostris imperemus, ne hæc inquirant, neque curiose scrutentur. Ubi enim nec tempus nec sæculum interessit, nec modus excogitatus est, nec spectator adfuit, nec est qui enarret, quomodo quidquam sibi mens finget? Quomodo etiam lingua ipsa rei intelligendæ inserviet? Atqui **596** Pater erat, et Filius genitus est. Ne dicas: Quando? sed prætercas hanc quæstionem. Ne quæras: Quomodo? dari namque responsum nullum potest. Nam *quando*, temporale quiddam sonat: illud vero, *quomodo*, efficit ut in generationis corporeos modos labamur. Dicere habeo ex Scriptura⁴¹ esse eum velut splendorem ex gloria, et velut imaginem ex exemplari. Quoniam tamen hæc respondendi ratio animi tui non sistit curiositatem, ad majestatis arcanum confugio,

(34) Colb. tertius οὐχ ὀδηγούμενος. Codices Combefisiani ὁ διηγοῦμενος ἦν.

(35) Codices Combefisiani Πότε; Ἀπορον γὰρ τὸ ἐπερώτημα, Nam perplexa interrogatio est, et insolubilis. Editi et Colb. tertius ut in contextu. Nec ita multo post editi et Reg. tertius σωματικούς τῆς γεννήσεως τρόπους.

(36) Codices Combefisiani et alii duo πολυπραγμοσύνην ὁ λογισμὸς τοῖς τοιοῦτοις λόγοις τῆς. Editi et Reg. tertius ut in contextu.

fateorque non posse divinæ generationis modum A
ratiocinationibus ullis excogitari, neque ullis humanis verbis exponi. Cave dicas : Si genitus est, non erat : neque vaftris verbis sententiam ineptam arripas, ita ut exemplis humanis veritatem corrumpas, coinquinesque theologiam. Dixi : *Genitus est*, ejus ut principium causamque exhibeam, non ut Unigenitum tempore posteriorem ostendam. Neque vero mens tua inania meditetur, transgrediens sæcula Filio antiquiora, quæ neque existunt neque exstiterunt. Qui enim fieri potest ut quæ condita sunt, conditore ipso sint antiquiora? Sed quod refugiebam, in id imprudens ex sermonis serie casu incidi. Omittamus igitur de sempiterna illa et arcana generatione loqui, illud cogitantes, mentem nostram intelligendis rebus esse imparem : sermonem rorsus imbecilliorum, quam ut possit intellecta exprimere.

2. Considerare igitur oportet quantus sit a veritate ad sermonem lapsus. Enimvero mens non potest ad rerum incomprehensibilem naturam pertinere : neque tanta sermonis vis potest inveniri, ut ea quæ qualicunque tandem modo cogitata sunt, exaquet. Deus in terra, Deus inter hominēs, non ferens legem per ignem et tubam et montem fumantem, aut caliginem, et procellam animas audientium perterrefacientem; sed per corpus mansuete ac blande cum iis qui eandem atque ipse naturam habent, colloquens. Deus in carne, non intervallo operans velut in prophetis, sed insitam sibi et conjunctam humanitatem consecutus, atque per suam carnem nobis cognatam omne hominum genus reducens ad semetipsum. Quomodo igitur per unum, inquit, in omnes splendor devenit? Quonam modo divinitas est in carne? Velut ignis in ferro; non transitu, sed communicatione. Non enim ignis excurrit in ferrum, sed manens in loco, suam ei virtutem impartit : neque hac communicatione minuitur, sed quidquid suiipsius particeps est, omne id replet. Sic igitur et Deus Verbum, neque emotus est ex seipso, « Et tamen habitavit in nobis⁵⁷ : » neque fuit mutationi obnoxius, « Et tamen Verbum caro factum est⁵⁸ : » neque cœlum destitutum fuit eo qui illud continebat, sed tamen
597 suscepit terra in suo sinu cœlestem. Noli

⁵⁷ Joan. 1, 14. ⁵⁸ ibid.

(57) Editi καὶ ἄφατον ῥήμασιν, verbis inaccessible. Combefisiani libri et alii duo καὶ ἄφραστον. Reg. tertius καὶ ἄφατον. Haud multo post Reg. primus et Colb. tertius συνάρπαξε κακουργίαν ῥημάτων διανοίας ἀπειροκάλου. Editi et Reg. tertius ita ut solidimus. Subinde Colb. tertius et alter διαλυόμενος τὴν ἀλήθειαν. *everrens veritatem.*

(58) Editi et Reg. tertius οὕτε ὄντας, οὕτε ἐσομένους, neque sunt, neque erunt. Codices Combefisiani οὕτε γενομένους, neque exstiterunt.

(59) Editi καταλίπωμεν. Antiqui duo libri καταλείπωμεν. Statim duo mss. ἐκεῖνα ἐνθ.

(40) Editi et Colb. tertius εὐρεῖν παρισσασμένην. Codices Combefisiani et Reg. tertius παρισσασμένην.

καὶ ἄφατον ῥήμασιν (57) ἀνθρωπίνους τὸν τρόπον τῆς θείας γεννήσεως. Μὴ λέγε· Εἰ ἐγεννήθη, οὐκ ἦν· μὴδὲ συνάρπαξε κακουργία ῥημάτων διανοίας ἀπειροκάλους, ἐκ τῶν ὧδε παραδειγμάτων διαλυομένου τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν θεολογίαν καταβρῦπαινων. Ἐγεννήθη, εἶπον, ἵνα τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸν αἴτιον ἀποδείξω, οὐχ ἵνα χρόνου ὕστερον τὸν Μονογενῆ ἀπελέγξω. Σοῦ δὲ μὴ κενεμβατεῖτω ὁ νοῦς, εἰς αἰῶνας ὑπερβαίνων πρεσβυτέρους τοῦ Υἱοῦ, τοὺς οὕτε ὄντας, οὕτε γενομένους (58). Πῶς γὰρ πρεσβύτερα δύναται εἶναι τὰ ποιήματα τοῦ πεποιητός αὐτά; Ἀλλὰ γὰρ ἔλαθον, ὃ ἀπέφυγον, εἰς τοῦτο αὐτομάτως ἐκ τῆς τοῦ λόγου ἀκολουθίας συνενεχθείς. Καταλείπωμεν (59) οὖν τοὺς λόγους τοὺς περὶ τῆς ἀϊδίου ἐκεῖνης καὶ ἀρρήτου γεννήσεως, ἐκεῖνο ἐνομηθέντες, ὅτι ὁ μὲν νοῦς τῶν πραγμάτων ἐλαττων, ὃ δὲ λόγος τῶν νοουμένων πάλιν καταδέεστος.

2. Σκοπεῖν οὖν χρὴ ὅσῳον τί ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐπὶ τὸν λόγον ἀπόπτωμα· εἴπερ ὁ μὲν νοῦς προσβῆναι τῇ φύσει τῶν ἀκαταλήπτων ἀδυνατεῖ, λόγου δὲ φύσιν τοῖς ὅπωσῳον νοηθεῖσιν εὐρεῖν παρισσασμένην ἀμήχανον (40). Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, οὐ διὰ πυρός καὶ σάλπιγγος καὶ δρους καπνίζομένου, ἢ γνόφου, καὶ θυέλλης ἐκδειματούσης τὰς ψυχὰς τῶν ἀκρωμένων νομοθετῶν, ἀλλὰ διὰ σώματος ἡμέρους καὶ προσωινῶς τοῖς ὁμογενέσι διαλεγόμενος. Θεὸς ἐν σαρκί· οὐκ ἐκ διαλειμάτων ἐνεργῶν ὡς ἐν τοῖς προφήταις, ἀλλὰ συμφυῆ ἑαυτῷ (41) τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἠνωμένην κατακτησάμενος, καὶ διὰ τῆς συγγενεῶς ἡμῶν σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγων πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα. Πῶς οὖν δι' ἐνός, φησὶν, εἰς πάντας ἦλθε τὸ λαμπτήριον (42); Τίνα τρόπον ἐν σαρκὶ ἡ θεότης; Ὡς τὸ πῦρ ἐν σιδήρῳ· οὐ μεταβατικῶς, ἀλλὰ μεταδοτικῶς. Οὐ γὰρ ἐκτρέχει τὸ πῦρ πρὸς τὸν σίδηρον, μένον δὲ κατὰ χώραν, μεταδίδωσιν αὐτῷ τῆς οἰκείας δυνάμεως, ὅπερ οὕτε ἐλαττοῦται τῇ μεταδόσει, καὶ ὅλον πληροῖ ἑαυτοῦ τὸ μετέχον. Κατὰ τοῦτο δὴ καὶ ὁ Θεὸς Λόγος οὕτε ἐκινήθη ἐξ ἑαυτοῦ, « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν⁵⁹ » οὕτε τροπὴν ὑπέμεινε, « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο⁶⁰ » οὕτε ὁ οὐρανὸς ἔρημος ἦν τοῦ συνέχοντος, καὶ ἡ γῆ ἐν τοῖς ἰδίῳις κόλπῳις τὸν οὐράνιον ὑπεδέχετο. Μὴ κατάπτωσιν τῆς θεότητος ἐνοήσης· οὐ γὰρ μεταβαίνει ἐκτόπου εἰς τόπον ὡς τὰ σώματα· μὴδὲ φαντασθῆς ἠλλοιωθῆσαι τὴν θεότητα μεταβλη-

Paul longe unus codex Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐν οὐρανῳις, *Deus in caelis*. Subinde editi et Reg. tertius γνόφου καὶ ζόφου. Illud, καὶ γνόφου, in aliis mss. non legitur.

(41) Antiqui duo mss. συμφυῆ αὐτῷ. Mox iidem mss. ἠνωμένην κατακτησάμενος. Haud procul mss. plerique omnes ἐπανάγων πᾶσαν τὴν. Vox πᾶσαν in editis desideratur.

(42) Unus codex Combef. τὸ λαμπτήριον, ὅτι καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνός παραπεσόντος εἰς πάντας ἦλθε τὸ βλαβερόν, *quia scilicet etiam a principio lapsus unus in omnes noxa transit*. Nec ita multo post antiqui tres libri σαρκί, φησιν, ἦ.

θεῖσαν εἰς σάρκα · ἀτρεπτον γὰρ τὸ θάνατον (45). Πῶς οὖν, φησὶ, τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ὁ Θεὸς Λόγος οὐκ ἀνεπλήσθη; Φαμέν, ὡς οὐδὲ τὸ πῦρ τῶν τοῦ σιδήρου ἰδιωμάτων μεταλαμβάνει. Μέλας ὁ σίδηρος καὶ ψυχρὸς · ἀλλ' ὅμως πυρακτωθεὶς τὴν τοῦ πυρὸς μορφήν ὑποδέεται, αὐτὸς λαμπρυνόμενος, οὐ κατὰ μέλαινον τὸ πῦρ, καὶ αὐτὸς ἐκφλογούμενος, οὐ καταψύχων (44) τὴν φλόγα. Οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπίνη τοῦ Κυρίου σὰρξ, αὐτὴ μετέσχε τῆς θεότητος, οὐ τῆ θεότητι μετέθηκε τῆς οικείας ἀσθενείας. Ἡ οὐδὲ τῶ αἰσθητῶ τούτῳ (45) πυρὶ Ἰσον δίδως ἐνεργεῖν τὴν θεότητα, ἀλλὰ πάθος περὶ τὸν ἀπαθῆ ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας φαντάζει, καὶ ἀπορεῖς πῶς ἡ φθαρτὴ φύσις τῆ πρὸς Θεὸν κοινωνία ἔσχε τὸ ἀκήρατον (46); Μάθε δὴ τὸ μυστήριον. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν σαρκί, ἔν' ἐναποκτείνῃ τὸν ἐμφωλεύοντα (47) θάνατον. Ὡς γὰρ τῶν φαρμάκων τὰ ἀλεξητήρια κατακρατεῖ τῶν φαρμακίων, οἰκειωθέντα τῷ σώματι, καὶ ὡς τὸ ἐνυπάρχον τῷ οἴκῳ σκότος τῆ ἐπισαγωγῆ τοῦ φωτὸς λύεται · οὕτως ὁ ἐνδυναστεύων τῆ ἀνθρωπίνῃ φύσει (48) θάνατος τῆ παρουσίας τῆς θεότητος ἠφανίσθη. Καὶ ὡς ἐν ὕδατι πάχος, ὅσον μὲν χρόνον νύξ ἐστι καὶ σκιά, κατακρατεῖ τῶν ὑγρῶν, ἡλίου δὲ θάλλοντος ὑποτίχεται τῆ ἀκτίνι · οὕτως ἐδασίλευσε μὲν ὁ θάνατος μέχρι παρουσίας Χριστοῦ · ἐπειδὴ δὲ ἐφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, καὶ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος, τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τὴν ἐπιδημίαν οὐκ ἐνεγκών. Ὁ βῆθος ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ! Δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας πρὸς τὴν δουλείαν (49) ἀφηγηάζομεν. Διὰ

τί Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, τὸν λόγον ἐπιζητοῦσιν ἄνθρωποι, δέον προσκυνεῖν τὴν χρηστότητα. **P**raesentiam. O altitudinem bonitatis amorisque Dei in homines! Servitutum excutimus magnitudine benignitatis. Rationem cur Deus inter homines sit, homines requirunt, cum adoratam oportuisset bonitatem.

3. Τί σοι ποιήσομεν, ἄνθρωπε; Μένοντα ἐν τῷ ὕψει τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεζητήσας, συγκαταβαίνοντά σοι καὶ διὰ σαρκὸς ὀμιλοῦντα οὐκ ὑποδέξῃ · ἀλλὰ

⁴⁴ Tit. II, 1. ⁴⁵ Mal. IV, 22. ⁴⁶ I Cor. XV, 54.

(45) Codices Combefisiani ἀτρεπτος γὰρ καὶ ἀθάνατος. Editi et Reg. tertius ut in contextu. Ibidem codices Combefisiani ἀσθενείας ἐκτὸς ὁ Θεὸς Λόγος: quod ita interpretatur Combefisius, *expers est corporalis infirmitatis*; Editi et Reg. tertius ita ut in contextu legitur. Ibidem unus codex Combef. ἐνεπλήσθη. Hoc ipso in loco Coll. tertius, Φαμέν, ὅτι οὕτε.

(44) Editi et Coll. tertius ἀποψύχων. At mss. multi καταψύχων. Ibidem editi, Οὕτω δὲ. Vocula δὲ in nostris mss. non invenitur.

(45) Codices Combefisiani οὐδὲ τῶ αἰσθητῶ τούτῳ. Editi mss. nonnulli τῶ θνητῶ τούτῳ. Hoc ipso in loco editi ἴσως. Libri veteres ἴσον.

(46) Sic Reg. primus et Coll. tertius. Editio Paris. et Reg. tertius fusius: πῶς ἡ εὐφθαρτος φύσις τῆ πρὸς Θεὸν κοινωνία ἐδύνατο τὸ ἀκήρατον διασώσασθαι; καὶ ταῦτα ὁρῶν τὸ πῦρ (ἔτι γὰρ ἔχομαι τῆς εἰκνός) τῷ ἰῷ τοῦ σιδήρου μὴ διαπανόμενον; Μάθε. Hinc locum corruptum esse cum videret Combefisius, sic eum de suo emendare conatus est, πῶς ἡ ἀφθαρτος φύσις τῆ πρὸς ἀνθρώπων κοινωνία ἔδύνατο τὸ ἀκήρατον διασώσασθαι; Quibus emendatis, sic interpretatur vir doctus: *Quomodo natura incorruptibilis, commercio cum homine, incorruptionem ser-*

vere potuit? idque adeo cum videas ignem (adhuc enim in similitudine hæreo) a ferri rubigine non absumi.

(47) Codex unus Combef. τὸν ἐμφωλεύσαντα. Ibidem codices Combefisiani: κατέπιεν ὁ θάνατος ἀγνοῶν, κατέπιε ζωὴν · κατεπόθη ὑπὸ τῆς ζωῆς · κατέπιεν ἕνα μετὰ πάντων, ἀπώλεσε διὰ τὸν ἕνα πάντας. Ὡς γὰρ. *Absorpsit mors insciens, absorpsit vitam: absorpta est a vita. Absorpsit unum cum omnibus: omnes unius gratia amisit.*

(48) Sic mss. nostri. Vox φύσει abest a vulgatis. Monere libet, libros veteres ita inter se discrepare, ut si has omnes variantes lectiones exscribere vellem, tempus male locare mihi viderer. Quare, ne tempus inaniter teram, majorem earum partem deinceps silentio præteribo. Attamen, si quem diversarum lectionum copia delectat, ei auctor sum, ut legat Combefisii *Basilium recensentis*, in quo, opinor, plus satis inveniet.

(49) Codices non pauci ἀπὸ τῆς δουλείας. Editi et Reg. tertius πρὸς τὴν δουλείαν. Ibidem καὶ διὰ. Vocula καὶ in nostris mss. non legitur. Verba, quæ in prius editis sequuntur, μὴ πολυπραγμονεῖν τὴν θεότητα, delevimus, fidem librorum antiquorum secuti.

sed cur necessitudinem cum Deo inieris, causam A
exposcis. Condiscito. Idcirco Deus in carne est,
quia hanc carnem exsecratam oportebat sanctificari,
debilem corroborari, e Deo abalienatam cum eo
conjugi, delapsam a paradiso in cœlos reduci.
Quænam vero est hujusce dispensationis officina?
Virginis sanctæ corpus. Quænam autem generationis
principia? Spiritus sanctus, et virtus Altissimi obum-
brans. Imo potius ipsa Evangelii verba audi. « Cum
enim esset, inquit, desponsata mater **598** ejus
Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est
in utero habens de Spiritu sancto ⁴⁷. » Et virgo, et
viro desponsata, habita est idonea ad hujus dispen-
sationis ministerium, ut et virginitas honori es-
set, et matrimonium non contemneretur. Virginitas
enim ut ad sanctimoniam apta, selecta est: per des-
ponsationem vero comprehensa sunt initia nuptia-
rum. Simul autem, ut et Joseph puritati Mariæ
esset testis domesticus, et ne foret calumniis ob-
noxia, quasi virginitatem contaminasset, sponsum
habebat vitæ custodem. Possum et aliam quamdam
rationem proferre, nihilo his quas protulimus vi-
liorem, quod videlicet idoneum ad Incarnationem
Domini tempus olim præfinitum, et ante conditum
orbem prædestinatum, tunc instaret, in quo Spi-
ritum sanctum et Altissimi virtutem oportebat car-
nem illam Dei gestatricem conformare. Quoniam
vero illa hominum ætas nihil puritati Mariæ æquan-
dum habebat, sic ut Spiritus sancti susciperet ope-
rationem, occupata autem jam erat per desponsa-
tionem, electa est beata Virgo, nihil ex desponsa-
tione virginitate læsa. Allata est alia ratio a quodam
ex antiquis, videlicet excogitatam fuisse Josephi
desponsationem, ut Mariæ virginitas mundi hujus
principem lateret. Nam in Virgine adhibitus est des-
ponsationis apparatus, quasi quædam hæsitandi
ocasio daretur maligno illi, qui jam pridem vir-
gines observabat, ex quo audierat prophetam dice-
ntem: « Ecce virgo concipiet, et pariet filium ⁴⁸. »
Deceptus igitur est per desponsationem virginitatis
insidiator ille. Noverat enim imperium suum per
Domini apparitionem, quæ in carne futura erat
destructum iri.

4. « Antequam convenirent, inventa est in utero
habens de Spiritu sancto. » Utrumque invenit Jo-
seph, tum graviditatem, tum causam, quod scilicet
esset ex Spiritu sancto. Quapropter veritus talis mu-
lieris vir appellari, « Voluit occulte dimittere eam ⁴⁹. »
non ausus quæ in ea contigerant, patefacere. Cum
autem justus esset, mysteriorum assecutus est re-

⁴⁷ Matth. 1, 18. ⁴⁸ Isa. vii, 14. ⁴⁹ Matth. 1, 19.

(50) Sic mss. nonnulli. Editi παρθένος ἦν... καὶ ἐπιτηδεῖα.

(51) Ita veteres libri. Editi ἁγιασμὸν ἐξελέχθη. Illud, quod mox sequitur, ὁ Ἰωσήφ, in nostris mss. non invenitur.

πῶς οικειωθῆς τῷ Θεῷ, ἐπιζητεῖς τὴν αἰτίαν. Μά-
θανε, ὅτι διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν σαρκί, ἐπειδὴ ἔδει τὴν
καταρθεῖσαν σάρκα ταύτην ἁγιασθῆναι, τὴν ἀσθε-
νήσαν ἐνδυναμωθῆναι, τὴν ἀλλοτριωθεῖσαν Θεοῦ,
ταύτην οικειωθῆναι αὐτῷ, τὴν ἐκπεσοῦσαν τοῦ πα-
ραδείσου, ταύτην εἰς οὐρανοὺς ἀναχθῆναι. Καὶ τί
τὸ ἐργαστήριον τῆς οἰκονομίας ταύτης; Παρθένου
ἁγίας σῶμα. Τίνες δὲ ἀρχαὶ τῆς γεννήσεως; Πνεῦμα
ἅγιον, καὶ δύναμις Ἰησοῦ ἐπισκιάζουσα. Μᾶλλον
δὲ αὐτῶν ἄκουε τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ῥημάτων.
« Μνηστευθείσης γὰρ, φησὶ, τῆς μητρὸς αὐτοῦ
Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, πρὶν ἢ συναλθεῖν αὐτοὺς, εὐ-
ρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Καὶ
παρθένος (50), καὶ μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, ἐπιτηδεῖα
πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας διακονίαν ἐκρίθη, ἵνα καὶ
ἡ παρθενία τιμηθῆ, καὶ ὁ γάμος μὴ φαλισθῆ. Ἡ
παρθενία μὲν γὰρ ὡς ἐπιτηδεῖα πρὸς ἁγιασμὸν ἐξ-
ελέγη (51) διὰ δὲ τῆς μνηστείας αἱ ἀρχαὶ τοῦ γάμου
συμπαρελήφθησαν. Ὅμοι δὲ, ἵνα καὶ μάρτυς οἰκίως
ἦ τῆς καθαρότητος Μαρίας ὁ Ἰωσήφ, καὶ μὴ ἐκδοκῶς
εἴη τοῖς συκοφάνταις ὡς τὴν παρθενίαν βεβηλώσασα,
μνηστῆρα εἶχε τοῦ βίου φύλακα. Ἐχω τινὰ καὶ ἄλ-
λον λόγον εἰπεῖν οὐδὲν ἀτιμότερον τῶν εἰρημένων,
ὅτι ὁ ἐπιτηδεῖος πρὸς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου
καιρὸς, πάλαι προωρισμένος καὶ προδιατεταγμένος
πρὸ καταβολῆς (52) κόσμου, τότε ἐνειστήκει, καθ'
ὃν ἔδει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὴν δύναμιν τοῦ
Ἰησοῦ τὴν θεοφόρον ἐκείνην συστήσασθαι σάρκα.
Ἐπειδὴ δὲ ὁμοίτημον τῆς καθαρότητος Μαρίας οὐκ
εἶχεν ἡ κατ' ἐκείνην γενεὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς τε
ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ὑποδείξασθαι, προκατε-
ληπτο δὲ διὰ τῆς μνηστείας, ἐξελέγη ἡ μακαρία
Παρθένος, οὐδὲν τῆς παρθενίας ἐκ τῆς μνηστείας
παρὰβλαθείσης. Εἴρηται δὲ τῶν παλαιῶν τινι καὶ
ἕτερος λόγος, ὅτι ὑπὲρ τοῦ λαθεῖν τὸν ἄρχοντα τοῦ
αἰῶνος τούτου τὴν παρθενίαν τῆς Μαρίας ἢ τοῦ Ἰω-
σήφ ἐπενοήθη μνηστεία. Οἰονεὶ γὰρ μετεωρισμὸς
τῷ πονηρῷ τὸ σῆμα τῆς μνηστείας περὶ τὴν Παρ-
θένον ἐπενοήθη πάλαι ἐπιτηροῦντι τὰς παρθένους.
ἀφ' οὗ ἤκουσε τοῦ προφήτου λέγοντος: « Ἰδοὺ ἡ
παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν. »
Ἀπεθουκολήθη οὖν διὰ τῆς μνηστείας ὁ ἐπίβουλος
τῆς παρθενίας. Ἦδει γὰρ κατάλυσιν τῆς ἰδίας ἀρ-
χῆς τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου γενησο-
D μένην.

4. « Πρὶν ἢ συναλθεῖν αὐτοὺς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ
ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Ἀμφότερα εὗρεν ὁ
Ἰωσήφ, καὶ τὴν κύσιν, καὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι ἐκ
Πνεύματος ἁγίου. Διὸ, φοβηθεὶς τοιαύτης γυναικὸς
ἀνὴρ ὀνομάζεσθαι, « Ἠβουλήθη λάθρα ἀπολύσαι αὐ-
τήν, » μὴ τολμήσας δημοσιεῦσαι τὰ κατ' αὐτήν.
Δίκαιος δὲ ὢν, ἔτυχε τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστη-

(52) Editi et aliquot mss. ἀπὸ καταβολῆς. At unus
codex Combef. πρὸ καταβολῆς. Statim editi et mss.
aliquot τὴν θεοφόρον. Alii duo mss. τὴν χριστοφό-
ρον. Lege Ducaem. Subinde codices Combefisiani
ὡς ἐνέργειαν.

ρίων. « Ταῦτα γὰρ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη αὐτῷ κατ' ὄναρ, λέγων· Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου. » Μηδ' ἐκαίνο ἐνθυμηθῆς, ὅτι ὑπονοίας ἀτόποις συσσιάσεις τὸ ἀμάρτημα. Δίκαιος γὰρ προσηγορεύθης· οὐ πρὸς δικαίου δὲ ἀνδρὸς σιωπῆ τὰς παρανομίας ἐπικαλύπτειν. « Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου. » Ἐδείξεν, ὅτι οὐκ ἠγανάκτει, οὐδὲ ἐβδελύσσετο, ἀλλ' ἐφοβείτο αὐτὴν ὡς Πνεύματος ἀγίου πεπληρωμένην. « Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἐστὶν ἀγίου. » Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν τῆς σαρκὸς ἢ σύστασις ἐγένετο τῷ Κυρίῳ. Εὐθύς γὰρ τέλειον ἦν τῇ σαρκὶ τὸ κωφορούμενον, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν διαπλάσσει μορφωθὲν, ὡς δῆλοι τὰ ῥήματα. Οὐ γὰρ εἰρηται, τὸ κυρθὲν, ἀλλὰ, « Τὸ γεννηθὲν. » Ἐξ ἀγισσύνης οὖν ἡ σὰρξ συμπαγεῖσα, ἀξία ἦν τῇ θεότητι τοῦ Μονογενοῦς ἐνωθῆναι. « Τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. » Τετηρήκαμεν, ὅτι οἷς ἐξεπίτηδες τίθενται τὰ ὀνόματα, ἐνδειξὶν ἔχει τῆς ὑποκειμένης φύσεως (53), ὡς τῷ Ἀβραάμ, καὶ τῷ Ἰσακ, καὶ τῷ Ἰσραὴλ. Τοῦτων γὰρ ἐκάστου ἡ προσηγορία οὐ μίλλον τὸν τοῦ σώματος χαρακτήρα ἢ τὸ ἰδίωμα τῆς κατορθουμένης ὑπ' αὐτῶν ἀρετῆς παρεδῆλου. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν Ἰησοῦς προσηγορεύεται, τουτέστι « Σωτηρία λαοῦ. » Ἦδη δὲ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων διατεταγμένον μυστήριον, καὶ πάσαι διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθὲν, τὴν ἑκδοσιν εἶχεν. « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. » Πάλαι κάκεινη (54) ἡ προσηγορία τοῦ παντὸς μυστηρίου τὴν δῆλωσιν ἔχει, ὅτι θεός ἐν ἀνθρώποις, ἐνδειξὶν ἐρμηνεύεται, φησὶ, τὸ Ἐμμανουὴλ « Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. » Καὶ μηδεὶς περιτρεπέσθω ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἐπιρραῖς, οἷ φασι οὐχὶ παρθένον, ἀλλὰ νεάνην εἰρησθαι παρὰ τοῦ προφήτου. « Ἰδοὺ γὰρ, φησιν, ἡ νεάνης ἐν γαστρὶ λήψεται. » Πρῶτον μὲν γὰρ πάντων ἐστὶν ἀλογώτατον τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου ἀντὶ σημείου δοθὲν, τοῦτο κοινὸν ὄν καὶ ὑπὸ πάσης τῆς φύσεως ὁμολογούμενον εἶναι δοκεῖν. Τί γὰρ φησιν ὁ προφήτης; « Καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἀχαζ, λέγων· Αἰτήσαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἀχαζ· Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' οὐ (55) μὴ πειράσω Κύριον. » Εἶτα μετ' ὀλίγα φησὶν· « Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον. Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται. » Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤτησε τὸ εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος σημεῖον ὁ Ἀχαζ, ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ καταβάς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, αὐτὸς ὁ Κύριος ἔδωκε σημεῖον· σημεῖον δὲ παράδοξόν τι καὶ τεραστικόν, καὶ παρὰ πολὺ τῆς κοινῆς παρηλλαγμένον φύσεως. Ἡ αὐτὴ γυνὴ καὶ

velationem. « Hæc enim eo cogitante, angelus Domini apparuit ei in somnis, dicens: Noli timere accipere Mariam conjugem tuam. » Neque illud cogitaveris, obumbraturum te peccatum absonis quibusdam commentis. Nam vocatus es justus; non est autem viri justus, silentio scelera conterege. « Noli timere accipere Mariam conjugem tuam. » Ostendit se indignatum ei non fuisse, neque ipsam aversatum, sed veritum esse se eam tanquam Spiritu sancto repletam. « Quod enim in ea generatum est, de Spiritu sancto est. » Et inde compertum est, non secundum communem carnis naturam fuisse Domini compagem. Statim enim carne perfectum erat quod utero gestabatur, non, ut indicant verba, per conformationes paulatim formam accepit. Non enim dictum est: Quod conceptum est, sed, « Quod generatum est. » Caro igitur ex sanctitate compacta, digna erat, quæ Unigeniti conjungeretur divinitati. « Pariet autem 599 filium, et vocabis nomen ejus Jesum. » Observavimus, quibus de industria nomina imponuntur, in his per ea naturam subjectam ostendi, ut Abrahamo, Isaaco, Israeli. Horum enim appellatio non corporis characterem magis quam virtutis ab eis excultæ proprietatem significabat. Idcirco etiam nunc Jesus vocatur, hoc est, « Salus populi. » Jam vero mysterium et ante sæcula ordinatum, et olim per prophetas nuntiatum, exitum habuit. « Ecce virgo in utero suscipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel; quod est interpretatum, Nobiscum Deus. » Atque hæc appellatio jam a longo tempore mysterium totum declarat, fore videlicet, ut Deus inter homines versaretur, quandoquidem, inquit, vocem Emmanuel si interpreteris, sonat « Nobiscum Deus. » Nec quisquam Judaicis fraudibus pervertatur, qui aiunt, non virginem, sed puellam dictam esse a propheta. « Ecce enim, inquit, puella in utero suscipiet. » Primum enim res est omnium absurdissima, quod a Domino pro signo traditum est, id existimare commune esse, et omnis naturæ confessione notum. Ecquid enim, ait propheta? « Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum, sive in excelsum. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. » Mox paucis interjectis subjungit: « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce Virgo in utero suscipiet. » Quoniam enim non petivit Achaz signum, neque in profundum, neque in excelsum, ut disceres eum qui in inferiores terræ partes descendit, eundem esse qui et ascendit super cælos omnes, idcirco Dominus ipse signum dedit; signum autem inauditum, et prodigiosum, et valde a communi natura alienum.

⁵⁰ Matth. 1, 20. ⁵¹ ibid. ⁵² ibid. 21. ⁵³ ibid. 23. ⁵⁴ Isa. vii, 14. ⁵⁵ ibid. 10-12. ⁵⁶ ibid. 14. ⁵⁷ Ephes. iv, 9.

(53) Editi φύσεως τὰ σύμβολα, ὡς. Libri veteres φύσεως, ὡς.

(54) Sic niss. Combefisiani et Reg. primus. Editi

Πάλιν κάκεινη.

(55) Ita veteres libri. At editi οὐδὲ μή.

Eadem mulier et virgo et mater, et in virginitatis sanctimonia manens, et gignendæ prolis benedictionem sortita. Quod si nonnulli ex his qui Hebraicam vocem interpretati sunt pro virgine puellam reddidere, tamen nihil vitiat sententia. Invenimus enim id in more Scripturæ positum, ut puella pro virgine sæpe usurpetur, velut ait in Deuteronomio: « Si quis invenerit puellam virginem, quæ desponsata non sit, et vim faciens dormierit cum ea, et deprehensus fuerit, dabit homo, qui dormivit cum ea, patri puellæ quinquaginta didrachmata ⁵⁵. »

5. « Et expergefactus accepit uxorem suam ⁵⁶. » Quanquam et affectu, et amore, et omni studio conjugibus convenienti uxorem suam esse rebatur, tamen a nuptialibus operibus abstinuit. « Non enim, inquit, cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum ⁵⁷. » Jam autem hinc oritur suspicio, Mariam posteaquam generationi Domini per Spiritum sanctum factæ pure inservivit, tum demum consueta nuptiarum opera non denegasse. Nos autem, etiamsi hoc pietatis doctrinam nihil lædat, **600** (siquidem ad dispensationis usque ministerium necessaria erat virginitas: quod vero postea evenit, id ratio mysterii curiosius inquirere non cogit), cum tamen Christi amantes audire non sustineant quod Depara aliquando desiderit esse virgo, testimonia illa sufficere arbitramur. Quod quidem attinet ad illud: « Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum ⁵⁸, » respondemus videri illud, « donec, » multis locis aliquod quidem tempus definitum indicare, sed tamen indefinitum vere significat. Quale est quod dictum est a Domino: « Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi ⁵⁹. » Non enim futurum erat, ut Dominus post hoc sæculum non amplius cum sanctis versaretur: sed promissio præsentis denotat perpetuitatem, non rescindit futurum. Eodem igitur modo hic etiam illud, « donec, » acceptum fuisse dicimus. Cum autem dictum est, « Primogenitum, » non continuo primogenitus habet comparisonem ad succedentes: sed qui primum aperit uterum, primogenitus appellatur. Declarat autem et Zachariæ historia Mariam perpetuo virginem permansisse. Ferunt enim, et id ex traditione ad nos usque pervenit, Zachariam, cum Mariam in virginum loco post Domini partum posuisset, templum inter et aram occisum a Judæis fuisse, videlicet accusatum a populo, quod hac ratione confirmaret admirabile illud et perquam læcantatum signum, virginem

παρθένος καὶ μήτηρ, καὶ ἐν τῷ ἁγιασμῷ τῆς παρθενίας μένουσα, καὶ τὴν τῆς τεκνογονίας εὐλογίαν κληρονομοῦσα. Εἰ δέ τινες τῶν ἐρμηνευσάντων τὴν Ἑβραϊκὰ φωνὴν ἀντὶ τῆς παρθένου τὴν νεάνιν ἐκδεδώκασι, οὐδὲν τῷ λόγῳ διαλυμαίνεται (56). Εὐρήκαμεν γὰρ ἐν τῇ συνθηκῇ τῆς Γραφῆς ἀντὶ τῆς παρθένου τὴν νεάνιν παραλαμβανομένην πολλάκις, ὡς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησὶν· « Ἐάν τις εὐρῆ τὴν παῖδα τὴν παρθένον, ἥτις οὐ μεμνήσκειται, καὶ βιασάμενος κοιμηθῆ μετ' αὐτῆς, καὶ εὐρεθῆ, δώσει ὁ ἄνθρωπος ὁ κοιμηθεὶς μετ' αὐτῆς τῷ πατρὶ τῆς νεάνιδος πενήτηκοντα δίδραχμα. »

5. « Καὶ ἐγερεθεὶς παρέλαθε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. » Καὶ διαθέσει, καὶ στοργῇ, καὶ πάσῃ τῇ ἐπιβαλλούσῃ τοῖς συνοικοῦσιν ἐπιμελεῖα γυναῖκα ἡγούμενος, τῶν γαμικῶν ἔργων ἀπέχετο. « Οὐκ ἐγίνωσκε γὰρ αὐτήν, φησὶν, ἕως οὐ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. » Τοῦτο δὲ ἤδη ὑπόνοιαν παρέχει, ὅτι (57) μετὰ τὸ καθαρῶς ὑπηρετήσασθαι τῇ γεννήσει τοῦ Κυρίου τῇ ἐπιτελεσθείσῃ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὰ νενομισμένα τοῦ γάμου ἔργα μὴ ἀπαρνησαμένης τῆς Μαρίας. Ἡμεῖς δὲ, εἰ καὶ μηδὲν τῷ τῆς εὐσεβείας παραλυμαίνεται λόγῳ (μέχρι γὰρ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ὑπηρεσίας ἀναγκαῖα ἡ παρθενία, τὸ δ' ἐφεξῆς ἀπολυπραγμόνητον τῷ λόγῳ τοῦ μυστηρίου), ὁμως διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι (58) τῶν φιλοχρίστων τὴν ἀκοήν, ὅτι ποτὲ ἐπαύσατο εἶναι παρθένος ἡ Θεοτόκος, ἐκείνας ἡγούμεθα τὰς μαρτυρίας αὐτάρχεις. Πρὸς μὲν τὸ, « Οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν ἕως οὐ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς, » ὅτι τὸ, « ἕως, » πολλαχοῦ χρόνου μὲν τινα δοκεῖ περιορισμὸν ὑποφαίνειν, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν τὸ ἀόριστον δείκνυσιν. Ὅποιόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεχθέν τὸ, « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Οὐ γὰρ δήπου μετὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον οὐκ ἔμελλε συνέσεσθαι τοῖς ἁγίοις ὁ Κύριος· ἀλλ' ἡ ἐπαγγελία τοῦ παρόντος τὸ διγενετικὸς σημαίνει, οὐκ ἔστιν ἀποκοπή τοῦ μέλλοντος. Τὴν αὐτὴν δὲ τρόπον φαιμέν κανταῦθα παρειληφθαί τὸ, « ἕως, » Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται, « Πρωτότοκον, » οὐ πάντως ὁ πρωτότοκος πρὸς τοὺς ἐπιγινόμενους ἔχει τὴν σύγκρισιν, ἀλλ' ὁ πρῶτον διανοίγων μήτηραν πρωτότοκος ὀνομάζεται. Δηλοῖ δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἱστορία, ὅτι μέχρι παντὸς παρθένος ἡ Μαρία. Λόγος γὰρ τίς ἐστι, καὶ οὗτος ἐκ παραδόσεως εἰς ἡμᾶς ἀφιγμένος, ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἐν τῇ τῶν παρθένων χώρᾳ τὴν Μαρίας κατατάξας μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου κύρσιν, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κατεφρονεῦθη μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐγκληθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διὰ τοῦτου κατασκευάζων τὸ παράδοξον ἐκεῖνο καὶ πολυύμνητον

⁵⁵ Deut. xxii, 28, 29. ⁵⁶ Matth. i, 24. ⁵⁷ ibid. 25. ⁵⁸ ibid. 26. ⁵⁹ Matth. xxviii, 20.

(56) Unus ms. cum Colbertino tertio διαλυμαίνονται. Editi et unus codex διαλυμαίνεται.

(57) Combesiansi quidam codices παρεῖχέ τισιν, ἔτι. Alius παρέχει τισιν ὡς, id in causa cur suspicati sint nonnulli. Multa docte et sapienter scripsit Ducæus in hunc locum: sed, ut verum fatear, hæc

oratio mihi videtur aut Basilii non esse, aut si ejus esse dicatur, ita tamen corrupta est variantium lectionum copia atque multitudine, ut alicujus esse momenti vix possit.

(58) Editi μυστηρίου καταλείψωμεν. Vox ultima in mss. nostris deest.

σημεῖον, παρθένον γεννήσασαν καὶ τὴν παρθενίαν μὴ διαφθείρασαν. «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ (59) γεννηθέντος, φησὶν, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱερουσόλυμα, λέγοντες· Ποῦ ἔστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;» Ἔθνος Περσικὸν οἱ μάγοι, μαντείας καὶ ἐπαοιδίας καὶ φυσικαῖς τισὶν ἀντιπαθείαις προσέχοντες, καὶ περὶ τὴν τήρησιν τῶν μεταρσίων ἐτραλακότες. Ταύτης δὲ τῆς (60) μαντείας ἔοικε εἶναι καὶ Βαλαάμ, ὁ μεταπεμφθεὶς παρὰ τοῦ Βαλάκ, ὡστε διὰ τινων τελετῶν καταράσασθαι τὸν Ἰσραὴλ· ὃς καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ αὐτοῦ παραβολῇ τοιαῦτα λέγει περὶ τοῦ Κυρίου· «Ἄνθρωπος ὄρων, φησὶν, ἀκούων λόγια Θεοῦ, ἐπιστάμενος γινώσκει Ἰψίστου, καὶ ὄρασις Θεοῦ ἰδὼν ἐν ὑπνῷ· ἀποκεκαλυμμένοι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ. Δεῖξέ μοι αὐτῷ, καὶ οὐκ ἔτι νῦν, μακαρίζω, καὶ οὐκ ἐγγίζεις. Ἄνατλεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ.» Διὰ τοῦτο ἐπιζητήσαντες τὸν τόπον τῆς Ἰουδαίας, κατὰ μνήμην τῆς παλαιᾶς προφητείας, ἦλθον μαθεῖν ποῦ ἔστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Τάχα δὲ καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Κυρίου ἀτονωτέρας λοιπὸν γενομένης, αἰσθανόμενοι καταργουμένης τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, μεγάλην δύναμιν τῷ τεχθέντι προσεμαρτύρουν. Διὰ τοῦτο εὐρόντες τὸ παιδίον προσεκύνησαν αὐτῷ ἐν ὄροις. Μάγοι, τὸ ἀπληροτριωμένον τοῦ Θεοῦ καὶ ξένον τῶν διαθηκῶν ἔθνος, πρῶτοι τῆς προσκυνήσεως ἠξιώθησαν, διότι αἱ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιστότεραι εἰσιν. Εἰ γὰρ Ἰουδαῖοι προσεκύνησαν πρῶτοι, ἐνομήθησαν ἂν τὴν ἑαυτῶν σεμνύνειν συγγένειαν· νῦν δὲ οἱ μηδὲν προσήκοντες ὡς τῷ Θεῷ προσκυνοῦσιν, ἵν' οἱ οἰκτεῖοι κατακριθῶσι, τοῦτον σταυρώσαντες, ὃν οἱ ἀλλόφυλοι προσεκύνησαν. Ἐπεὶ μέντοι προσέκειντο ταῖς τῶν οὐρανίων κινήσεσιν, οὐκ ἀργῶς ἐθεώρουν τὸ παράδοξον τῶν κατ' οὐρανὸν θαυμάτων, ἀστέρων καινῶν καὶ ἀσυνήθων τῇ γενήσει τοῦ Κυρίου ἐπαναταλλαντα.

6. Καὶ μηδεὶς ἐλάττω τὴν τῆς ἀστρολογίας κατασκευὴν εἰς τὴν τοῦ ἀστέρος ἀνατολήν. Οἱ μὲν γὰρ τὴν γένεσιν παρεισάγοντες ἐκ τῶν κτῆθ' ὄντων ἀστέρων, τῶν τούτων τοιόνδε (61) σχηματισμὸν αἴτιον εἶναι τῶν κατὰ τὸν βίον συμπτωμάτων ἐκάτῳ τίθενται· ἐνταῦθα δὲ οὐδεὶς τῶν ὄντων ἀστέρων τὴν βασιλικὴν γέννησιν ἐσημαίνειν, οὐδ' αὐτὸς τῶν συνήθων ἦν. Οἱ γὰρ τῇ κτίσει συγκαταβληθέντες ἐξ ἀρχῆς ἦτοι ἀκίνητοί εἰσι διὰ παντός, ἢ τὴν κίνησιν ἄπυστον ἔχοντες· ὁ δὲ φανεὶς οὗτος ἀμφοτέρω φαίνεται ἔχων, καὶ κινούμενος καὶ ἰστάμενος. Καὶ ἐν μὲν τοῖς κτῆθ' οὖσιν οἱ μὲν καταστριγμένοι οὐδέποτε κινούνται, οἱ δὲ πλανῆται οὐδέποτε ἴστανται· ὁ δὲ ἀμφοτέρω ἔχων ἐν αὐτῷ, καὶ κίνησιν καὶ στάσιν, δηλοῦς ἔστιν οὐδετέρους προσήκων. Ἐκινήθη μὲν γὰρ ἀπὸ ἀνατολῶν μέχρι Βηθλεὲμ· ἔστη δὲ ἐπάνω οὗ ἦν τὸ

⁶⁰ Matth. II, 1. ⁶¹ Num. xxiv, 15-17.

(59) Editi Ἰησοῦ Χριστοῦ. Vocem ultimam in veteribus libris non invenimus.

(60) Codices Combesiani Ταύτης δὲ τῆς. Editi

properisse, nec virginitatem violasse. «Cum autem natus esset Jesus, inquit, in Bethleem Judææ, in diebus Herodis regis: ecce magi ab Oriente venerunt Jerosolymam dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum⁶²?» Genus Persicum magi, vaticinationibus incantationibusque et naturalibus rerum affectionibus inter se oppositis intenti, ac rerum sublimium contemplationi vacantes. Videtur autem hujus vaticinationis particeps fuisse et Balaam, qui accersitus est a Balac, ut quibusdam ritibus dira Israeli precaretur: qui et in sua parabola quarta talia de Domino dicit: «Homo videns, inquit, audiens eloquia Dei, sciens scientiam Altissimi, ac Dei visionem in somnis videns: revelati oculi ejus. Ostendam ei, et non nunc, beatum prædico, et non appropinquat. Orietur stella ex Jacob, et consurgit homo ex Israel⁶⁴.» Quamobrem locum Judææ cum inquirerent, recordati vaticinii veteris, accesserunt ut discerent ubi esset qui natus erat rex Judæorum. Fortasse autem et adversa potestate per Domini adventum jam debiliore effecta, vim agendi suam destituisse sentientes, potentiam magnam nato tribuebant. Quare inventum puerum muneribus oblati adoravere. Magi, gens aliena a Deo, et peregrina a testamento ac fœdere, primi habiti sunt digni qui adorarent, quod inimicorum testimonia sint fide digniora. Etenim, si Judæi adorassent primi, suum ipsorum genus exornare visi fuissent: nunc vero qui eam cognatione nulla attingunt, iidem velut Deum adorant, ut hi, qui ei affines sunt condemnentur, quod crucifigant quem alienigenæ adoraverunt. Sed, cum animum appellerent ad cœlestium motus, non oscitanter mirum illud cœli spectaculum contemplantur, stellam scilicet novam atque insolitam, quæ in Domini natali exorta fuerat.

6. Nec quisquam apparatus astrologiæ trahat ad exortum stellæ explicandum. Qui enim sidus natalitium in numero stellarum quæ jam exstant, reponunt, harum hanc vel illam figuram putant causam esse rerum, quæ cuique in vita accidunt; hic vero nulla ex stellis quæ jam erant, nativitatem regiam designavit, neque ipsa ex consuetarum numero fuit. Quæ enim ab initio conditæ sunt, aut omnino immobiles sunt, aut motum irrequietum habent; stella vero quæ tunc apparuit, utrumque habuisse videtur, cum et moveretur, et staret. Et inter eas quidem, quæ jam sunt, fixæ nunquam moventur, errantes vero nunquam conquiescunt: hanc autem, cum in se ipsa utrumque complectatur, et motum et quietem, ad neutras pertinere liquet. Nam mota est quidem ex

Ταύτης τῆς.

(61) Editi τὸν τοιόνδε. Codices Combesiani: τῶν τούτων.

Oriente usque ad Bethleem : sed stetit supra locum ubi erat puer. Quapropter profecti magi ab Oriente, et ductum stellæ secuti, cum pervenissent in Hierosolyma, ut civitatem omnem adventu suo conterbarunt, ita regi Judæorum timorem incusserunt. Itaque, cum invenissent quem quærebant, muneribus colonestarunt, auro, thure et myrrha. Fortasse hic quoque prophetiam Balaam secuti sunt, qui de Christo talia protulit : « Recumbens requievit ut leo, et ut catulus. Quis suscitabit eum? Qui benedicunt te, benedicti sunt : et qui maledicunt te, maledicti sunt ⁶⁵. » Quoniam igitur dignitatem regiam Scriptura indicat per leonem, per recubitum passionem, per facultatem vero benedicendi, divinitatem, magi vaticinio adhærentes, velut regi aurum, velut morituro myrrham, velut Deo thus obtulerunt. Neque vero iis qui curiose exponunt quæ ad partum attinent, illud dicere licet, stellam fuisse cometis consimilem, qui maxime ad significandas regum successiones videntur in cælo consistere. Et hi enim fere immobiles sunt, in circumscripto loco facta inflammatione. Cometæ enim sive trabes sive scrobes fuerint, diversæ figuræ sunt, et nomina peculiaria figuris imponuntur. Omnium autem eadem est origo. Cum enim aer redundat circum terram, diffunditurque in æthereum locum, et cum quidquid crassum est ac turbidum in hac exhalatione, id veluti materiam igni præbet, ita tum stellæ conspectum manifestum reddit. Quæ autem stella in Oriente apparuit, et magos ad eum qui natus erat quærendum excitavit, rursus non videbatur ; donec ipsis consilii inopibus dedit se iterum in Judæa conspiciendam, ut discerent cujus stella esset, cuique inserviret, et propter quem esset oborta. Veniens enim stetit supra locum ubi erat puer ⁶⁶. Quamobrem etiam cum vidissent stellam magi, gavisii sunt gaudio magno ⁶⁷. Suscipiamus igitur et nos in nostris cordibus magnum illud gaudium. Hoc enim gaudium annuntiant angeli pastoribus ⁶⁸. **602** Adoremus cum magis, una cum pastoribus demus gloriam, tripudiemus cum angelis, « Quia natus est hodie Salvator, qui est Christus Dominus ⁶⁹. Deus Dominus, et illuxit nobis ⁷⁰, » non in forma Dei, ne quod debile erat, id perterrefaceret, sed in forma servi, ut quod servituti addictum erat, id libertate donaret. Quis est animo ita torpentis, quis ita ingratus, qui non gaudeat, non exsulet, non oblectetur presentibus? Festum illud creaturæ omni commune est : largitur cælestia mundo, archangelos ad Zachariam mittit et ad Mariam, atque choros angelorum instituit, qui dicunt : « Glo-

⁶⁵ Num. xxiv, 9. ⁶⁶ Matth. ii, 9. ⁶⁷ ibid. 10.

(62) Editi σκύμος λέοντος. Vox ultima in mss. deest.

(63) Sic Colbertini secundus et tertius. Editi κατά τὸν τόπον.

(64) Ita codices Combesiani et alii. Editi οὗτοι

παιδίον. Διὰ τοῦτο κινήθητες οἱ μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν τῇ ὁδηγίᾳ ἀστέρως ἐπόμεινοι, ἐπιστάντες τοῖς Ἱεροσολύμοις, πᾶσαν μὲν ἐτάραξαν τῇ ἑαυτῶν ἐπιδημίᾳ τὴν πόλιν, φόβον δὲ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἰουδαίων ἐνήκαν. Εὐρόντες οὖν ὃν ἐζήτησαν, δώροις ἐτίμησαν, χρυσῷ, καὶ λιθάνω, καὶ σμύρνῃ· τάχα που τῇ προφητείᾳ τοῦ Βαλαάμ ἀκολουθοῦντες καὶ ἐνταῦθα, ἕς περὶ τοῦ Χριστοῦ τοιαῦτα εἶπε· « Κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμος (62). Τίς ἀναστήσει αὐτόν; Οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλόγηται, καὶ οἱ καταρώμενοί σε κεκαθήρανται. » Ἐπεὶ οὖν διὰ μὲν τοῦ λέοντος τὸ βασιλικὸν ὁ λόγος ἐνδείκνυται, διὰ δὲ τῆς κατακλίσεως τὸ πάθος, διὰ δὲ τῆς τοῦ εὐλογεῖν δυνάμεως τὴν θεότητα, ἀκολουθοῦντες τῇ προφητείᾳ οἱ μάγοι, ὡς μὲν βασιλεῖ τὸν χρυσὸν, ὡς δὲ τεθηξομένῳ τὴν σμύρναν προσήνεγκαν, ὡς δὲ Θεῷ τὸν λίθον. Οὐ μὴν οὐδ' ἔκεινο τοῖς περιέργως τὰ κατὰ τὴν τόκον (63) ἔκλαμβάνουσιν εἰπεῖν ὑπάρχει, ὅτι ὁ ἀστὴρ τοῖς κομηταῖς παραπλήσιος ἦν, οἵπερ μάλιστα δοκοῦσι βασιλείων διαδοχὰς δηλοῦντες κατ' οὐρανὸν ἴσασθαι. Ἀκίνητοι γὰρ καὶ οὗτοι ὡς (64) ἐπίπταν εἰσὶν, ἐν περιγραπτῷ τόπῳ τῆς ἐκκαύσεως γινομένης. Κομηταὶ γὰρ καὶ δοκίδες καὶ βόθυνοι διάφορα σχήματα, καὶ προσσηροῖα οἰκτεῖται τοῖς σχήμασι. Πάντων δὲ γένησις ἡ αὐτή. Ὅταν γὰρ πλημμύρη (65) ὁ περὶ τὴν γῆν ἄηρ, καὶ εἰς τὸν αἰθέριον τόπον ὑπερχυθῆ, καὶ οἶον ἐλθὼν τῷ πυρὶ παρασχομένος τὸ παχὺ καὶ τεθολωμένον τῆς ἐντεῦθεν ἀναφορᾶς, ἀστέρως ἐναργῆ φαντασίαν παρέχεται. Ὁ μόντοι φανεὶς ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς, κινήσας τοὺς μάγους πρὸς τὴν ζήτησιν τοῦ γεννηθέντος, πάλιν ἀφανὴς ἦν ἕως οὗ ἀπορουμένοις αὐτοῖς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας δεύτερον ἐξέφανε, ὥστε ἀκοῦσαι τίνος ἦν, καὶ τίνοι ὑπουργεῖ, καὶ διὰ τίνα γεγέννηται. Ἐλθὼν γὰρ ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον. Διὸ καὶ ἰδόντες οἱ μάγοι ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Δεξιόμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς ταύτην τὴν μεγάλην χαρὰν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Ταύτην γὰρ εὐαγγελίζονται τὴν χαρὰν τοῖς ποιμέσιν οἱ ἄγγελοι. Μετὰ μάγων προσκυνήσωμεν, μετὰ ποιμένων δοξάσωμεν, μετὰ ἀγγέλων χορεύσωμεν, « Ὅτι ἐτέθη ἡμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος. Θεὸς Κύριος (66), καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, » οὐκ ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἵνα μὴ διαπτοσῆ τὸ ἀσθενοῦν, ἀλλ' ἐν μορφῇ δούλου, ἵνα ἐλευθερωσῆ τὸ δουλωθέν. Τίς οὕτως κερδὸς τὴν ψυχὴν, τίς οὕτως ἀχάριστος, ὡς μὴ χαίρειν καὶ ἀγαλλιάσθαι καὶ φαιδρύνεσθαι ἐπὶ τοῖς παροῦσι; Κοινὴ ἑορτὴ πάσης τῆς κτίσεως· αὕτη τῷ κόσμῳ δωρεῖται τὰ ὑπερκόσμια· τοὺς ἀρχαγγέλους πέμπει πρὸς τὸν Ζαχαρίαν, καὶ πρὸς τὴν Μαρίαν· καὶ χοροὺς ἀγγέλων ἵστυσι τοὺς λέγοντας· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Ἀστέρες διατρέχουσιν ἐξ οὐρανοῦ· μάγοι

⁶⁸ Luc. ii, 10. ⁶⁹ ibid. 11. ⁷⁰ Psal. cxvii, 27.

τόκον ὡς.

(63) Libri veteres πλημμύρη... ἄηρ καὶ εἰς. Editi πλημμύρας... ἄηρ εἰς.

(66) Sic unus codex Combef. Editi ὃς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν.

κινούνται ἐκ τῶν ἐθνῶν· γῆ ὑποδέχεται ἐν σπηλαίῳ· οὐδεὶς ἀσυντελής, οὐδεὶς ἀχάριστος. Φθεγξώμεθα τινα καὶ ἡμεῖς (67) φωνὴν ἀγαλλιᾶσεως· ὄνομα θώ-
 μεθα τῇ ἐορτῇ ἡμῶν Θεοφάνια· ἐορτάσωμεν τὰ σωτήρια
 τοῦ κόσμου, τὴν γενέθειον ἡμέραν τῆς ἀνθρωπότητος.
 Σήμερον ἐλύθη ἡ καταδίχη τοῦ Ἀδάμ. Οὐκέτι, «Γῆ
 εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπαλευσῆ»· ἀλλὰ τῷ οὐρανίῳ συν-
 αφθεὶς πρὸς οὐρανὸν ἀναληφθήσῃ. Οὐκέτι, «Ἐν λύ-
 πας τέρῃ τέκνα·» μακαρία γὰρ ἡ ὠδίναςα τὸν
 Ἐμμανουήλ, καὶ μαστοὶ οἱ ἐκχρόφαντες. Διὰ τοῦτο
 «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ
 ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ.» Θάλλει μου ἡ καρδία,
 καὶ πηγάζει μου ὁ νοῦς· ἀλλὰ βραχεῖα ἡ γλῶσσα
 καὶ ἀμυδρὸς ὁ λόγος, ὥστε τοσοῦτον χαρᾶς μέγεθος
 ἐξαγγεῖλαι. Νόει μοι θεοπρεπῶς τὴν ἐνανθρώπησιν
 τοῦ Κυρίου. Ἀχραντὸν μοι νόει καὶ ἀρρύπτωτον τὴν
 θεότητα (68)· κἄν ἐν ὕλικῇ φύσει γένηται. Τὸ ἐμπα-
 θὲς διορθοῦται, οὐκ αὐτῇ τοῦ πάθους ἐμπίπλα-
 ται. Οὐχ ὄραξ τούτου τὸν ἥλιον καὶ ἐν βορβόρῳ
 γινόμενον, καὶ μηδὲν μολυνόμενον, καὶ ρυπα-
 ροῖς ἐπιλάμποντα, καὶ δυσωδίας μὴ ἀπολαύοντα;
 Τούναντιον μὲν οὖν οἷς ἂν διαρκῶς ὀμιλήσῃ τὰς
 σηπεδόνας ἀναζητᾷναι. Τί οὖν φοβῆ περὶ τῆς
 ἀπαθοῦς καὶ ἀκηράτου φύσεως, μὴ τινα κηλίδα
 παρ' ἡμῶν ἀναμάξῃται; Διὰ τοῦτο ἐτέθη, ἵνα σὺ
 καθαρῆς διὰ τοῦ συγγενοῦς. Διὰ τοῦτο αὐξάνεται,
 ἵνα σὺ διὰ τῆς συνηθείας οικειωθῆς. Ὡ βᾶθος ἀγα-
 θότητος καὶ φιλανθρωπίας Θεοῦ! Δι' ὑπερβολὴν ὡ-
 ρεῶν ἀπιστοῦμεν τῷ εὐεργετῇ· διὰ τὴν μεγάλην τοῦ
 Δεσπότης φιλανθρωπίαν πρὸς τὴν δουλείαν ἀφηνιά-
 ζομεν. Ὡ τῆς ἀτόπου ταύτης καὶ πονηρᾶς ἀγνωμοσύ-
 νης! Μάγοι προσκυνοῦσι, καὶ Χριστιανοὶ συζητοῦσι,
 πῶς ἐν σαρκὶ Θεός, καὶ ποταπῇ σαρκί· καὶ εἰ τέλειος
 ἄνθρωπος ἢ ἀτελής ὁ προσληφθεὶς. Σιγάσθω τὰ
 περὶ τὰ ἐν Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ· δοξαζέσθω τὰ πεπι-
 στευμένα· μὴ περιεργαζέσθω τὰ σιωπώμενα. Ἐξεί-
 νοις σεαυτὸν ἀνάμιζον τοῖς μετὰ χαρᾶς ἐξ οὐρανῶν
 ὑποδξαζόμενοις τὸν Κύριον. Ἐννόησον ποιμένας σο-
 φιζομένους, ἱερεῖς προφητεῦοντας, γυναῖκας εὐφραι-
 νομένας, ὅτι (69) Μαρία χαίρειν ἐδιδάσκετο παρὰ
 τοῦ Γαβριὴλ, ὅτι Ἐλισάβετ ἐπ' αὐτῶν εἶχε τῶν
 σπλάγγων σκιρτῶντα τὸν Ἰωάννην. Ἄννα εὐηγγε-
 λίζετο, Συμεὼν ἐνηγαλλίζετο, ἐν μικρῷ βρέφει τὸν
 μέγαν Θεὸν προσκυνοῦντες· οὐ τοῦ ὄρωμένου κατα-
 φρονοῦτες, ἀλλὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν μεγαλωσύ-
 νην δοξολογοῦντες. Ἐφαίνετο γὰρ, ὥσπερ φῶς δι'
 ὑέλκων ὕμενων, διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἡ θεία
 δύναμις, διαυγάζουσα τοῖς ἔχουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς
 τῆς καρδίας καθαθαρμένους· μεθ' ὧν καὶ ἡμεῖς εὐ-
 ρεθεῖν ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυ-
 ρίου κατοπτριζόμενοι, ἵνα καὶ αὐτοὶ μεταμορφωθῶ-
 μεν ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ

Aria in altissimis Deo, et in terra pax, in homini-
 bus bona voluntas⁷¹. » Excurrunt stellæ e cælo,
 magi proficiscuntur ex gentibus, terra excipit in
 spelunca. Nemo sit qui non conferat aliquid, nemo
 sit homo ingratus. Eloquimur et nos vocem ali-
 quam exsultationis. Festum nostrum appellemus
 Theophaniam, celebremus salutaria mundi, natalem
 humanæ naturæ diem. Hodie soluta est Adami
 multa. Jam dici non potest, « Terra es, et in ter-
 ram reverteris⁷²; » sed cælesti conjunctus, ad-
 mitteris in cælum. Jam non audietur amplius :
 « In doloribus paries filios⁷³. » Beata est enim quæ
 peperit Emmanuelem, et ubera, quæ nutrivere.
 Eam ob causam « Puer natus est nobis, et filius
 datus est nobis, cujus imperium super humerum
 ejus⁷⁴. » Efflorescit cor meum, et mens fontis in
 morem scaturit; sed exigua lingua et sermo hebes
 ad tantam gaudii magnitudinem annuntiandam.
 Cogita mihi, ut Deum decet, incarnationem Do-
 minæ. Cogita mihi divinitatem intemeratam om-
 nisque labis puram, etiam in terrena natura inhabi-
 tat. Emendat quod vitiosum est, non ipsa vitio im-
 pletur. Non vides hunc solem etiam in cæno ver-
 sari, et tamen nihil accipere inquinamenti, itemque
 sordidis afulgere, et tamen graveolentiæ participem
 non esse? Imo vero eorum quibus diu immoratus
 fuerit putredinem exsiccat. Quid igitur naturæ ei
 quæ omni affectione ac corruptione vacat, times,
 ne quam ex nobis maculam contrahat? Propterea
 natus est, ut tu per id quod tibi affine est, expur-
 geris. Propterea adolescit, ut tu consuetudine at-
 que necessitudine efficiare ei familiaris. O altitu-
 dinem bonitatis et amoris Dei in homines! Ob do-
 norum magnitudinem fidem non habemus benefa-
 cienti; ob ingentem heri benignitatem, servi ejus
 esse nolumus. O ingrati animi vitium insulsum et
 pravum. Adorant magi, et Christiani inquirent
 quomodo Deus in carne sit, et quali carne, et utrum
 assumptus sit homo perfectus an imperfectus. Præ-
 termittantur silentio superflua in Ecclesia
 Dei, sentiamus quæ jam fidem obtinere, ne
 curiosius investigentur quæ silentio præterita
 sunt. Adjunge temet iis qui Dominum cum gaudio
 ex cælis susceperunt. Cogita pastores sapientia im-
 butos, pontifices prophetiæ dono ornatos, mulieres
 lætitia perfusas, tum, cum Maria a Gabriele edo-
 cretur gaudere⁷⁵, Elisabethque exsipientem in
 ipsis visceribus Joannem haberet⁷⁶. Anna declara-
 bat⁷⁷ nuntium bonum⁷⁷, Simeon in ulnas susci-
 piebat⁷⁸, in parvo infante magnum Deum adoran-
 tes, non quod videbant contemnescentes, sed divini-
 tatis ipsius majestatem collaudantes. Nam virtus

⁷¹ Luc. II, 14. ⁷² Gen. III, 19. ⁷³ Ibid. 15. ⁷⁴ Isa. IX, 6. ⁷⁵ Luc. I, 28. ⁷⁶ Ibid. 44. ⁷⁷ Luc. II, 38. ⁷⁸ Ibid. 28.

(67) Sic mss. Combefisiani. Editi Φθεγξώμεθα οὖν καὶ τινα καὶ ἡμεῖς.

(68) Ita libri Combefisiani. Editi Κυρίου θχραν-

τον, καὶ νόει μοι τὴν θεότητα ἀρρύπτωτον.

(69) Sic antiqui duo libri præter Combefisianos. In vulgatis δτι bis legitur pro ὅτι.

divina per humanum corpus quasi lux per vitreas membranas apparebat, iis qui oculos cordis expurgatos habebant affulgens: cum quibus utinam nos quoque inveniamur, relecta facie gloriam Domini quasi in speculo contuentes, ut et ipsi transformemur a gloria in gloriam, ⁹⁹ gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Α Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA DE PŒNITENTIA.

1. Arrogantiam eorum qui pœnitentiam e medio tollere audent, non ferens frater observantia omni dignissimus, alterum nobis mandatam dedit, ubi hac superbia conspecta prudentem dextram fratribus ad pœnitentiam porrexit. Ille autem sermo hominibus utilissimus est. Nemo enim homo sine peccato est. Nam de uno testimonium affertur, quod peccatum non fererit ⁸⁰. Dicemus igitur de pœnitentia cum ex Veteri tum ex Novo Testamento. Hi enim thesauri sunt Ecclesiæ. Commendamus autem pœnitentiam, non quod peccatum fratris promoveamus (siquidem nolumus peccatorem in peccatum spe pœnitentiæ ruere), sed quod lapsum studeamus erigere. Desperatio enim quæ ab adversariis introducit, eum qui semel lapsus est eo impellit, ut se in peccatis volutet; pœnitentiæ vero expectatio hominem lapsum ad surgendum et ad amplius non peccandum instigat. Qui vero nos sumus, ut Deo legem imponamus? Vult Deus dimittere; equis est qui prohibeat? Nos dicimus, non quid illi ausint, sed quod Deus præcipiat. « Nunquid qui cadit, non resurgit ⁸¹? » Contradiciunt Deo. Qui cadit, non resurgit. Non adduxit te tenui verbo ad fidem adhibendam, adducet te ad credendum, exemplo claro. Quid enim ita lautum difficile est ut coccinum? quid vero album apud nos ut nix, aut ut lana munda? Dicit tamen qui hæc condidit: Si fuerint peccata vestra velut colores, qui elui non possunt, si modo lavemini, in nivis puritatem transibunt ⁸². At post baptismum non est hæc remissio. Dixit enim, inquit, « Lavamini, mundi estote ⁸³. » Atqui hoc maxime, si a nobis petissetis, poteramus ex Scriptura ostendere, veniam scilicet ac remissionem esse post baptismum. Non enim oportet ita contradicere, ut facilia seligamus: sed adversus ea quæ valida videntur, contrario sermone est insurgendum. Dum enim obstitentia ab animo non amoveantur, curari æger non potest.

2. Sed, quoniam rebus salsugine imbutis non datur dulcescendi locus, nosque nunc verba proferimus ex Veteri Testamento; referamus quid opponant adversus ea quæ ex Veteri dicuntur. Aiunt enim quod si ante Servatoris passionem, priusquam sacer ille sanguis pro nobis effunderetur, quidpiam ex Veteri Testamento **604** de pœnitentia nobis legeritis, dicimus in Veteri Testamento fuisse peccata remissa, sed in Novo propter passionem veniam non futuram. Si vero ex Novo ostenderimus et post baptismum et Spiritus participationem, qui peccave-

ΟΜΙΑΙΑ ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

1. Τῶν τὴν μετάνοιαν ἀναιρεῖν τολμῶντων τὴν ἀλαζονεῖαν μὴ ἐνεγκῶν ὁ τιμιώτατος ἀδελφός, δεύτερον ἡμῖν ἐπίταγμα προσέταξε, τοῦτο τὸ ὑπερφανὸν βλέπων, σώφρονα δὲ τοῖς ἀδελφοῖς δεξιᾶν ὀρέζων εἰς μετάνοιαν. Χρησιμώτατος δὲ ὁ λόγος ἀνθρώποις ἐστίν. Ἀνθρώπων γὰρ οὐδεὶς ἀναμάρτητος. Ἐν γὰρ μαρτυρεῖται, ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησε. Λέξομεν οὖν περὶ μετάνοιας ἐκ Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς. Οὗτοι γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὀθησαυροί. Συνιστώμενοι δὲ μετάνοιαν, οὐχ ἀμαρτίαν ἀδελφοῦ προτροπόμενοι (οὐ γὰρ ἐπ' ἐλπίδι μετάνοιας βουλόμεθα ἐφ' ἀμαρτίας λέναι τὸν ἀμαρτήσαντα, ἀλλ' ἀναστῆσαι τὸν πεσόντα σπύδοντες. Ἡ γὰρ παρὰ τῶν ἐναντίων εἰσαγομένη ἀελπιστία τὸν ἀπαξ πεσόντα συνειλεῖσθαι τοῖς ἀμαρτήμασι προτρέπεται· ἡ δὲ προσδοκία τῆς μετάνοιας τὸν πεσόντα ἀναστῆσαι καὶ μηκέτι ἀμαρτάνειν προτρέπεται. Τινες δὲ ἔσμεν τῷ Θεῷ νομοθετοῦντες; Βούλεται ὁ Θεὸς ἀρξίναί· καὶ τίς ὁ κωλύων; Ὅτι ἡμεῖς λέγομεν (70) οὐ τί ἐκεῖνοι τολμῶσιν, ἀλλὰ τί ὁ Θεὸς προστάσει. « Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; » Ἀντιφθέγγονται τῷ Θεῷ. Ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται. Οὐκ ἔπεισέ σε ψιλλὸ ῥήματι, πείσει σε δι' ὑποδείγματος ἐναργούς. Τί γὰρ οὕτως ἀπλυτον ὡς κόκκινον; τί δὲ λευκὸν παρ' ἡμῖν ὡς χιτῶν, ἢ ὡς ἔριον καθαρὸν; Θεοὶ οὖν ὁ ταῦτα πλάσας, ὅτι Ἐὰν γένωνται αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς τὰ ἀπλυτα χρώματα, εἰ λούσοισθε, μεταπίπτει εἰς καθαρότητα χιτῶνος. Ἄλλ' οὐ μετὰ τὸ βάπτισμά ἐστιν αὕτη ἡ ἄφρασις. Εἶπε γὰρ, φησί, « Λούσαθε, καθαροὶ γίνεσθε. » Τοῦτο δὲ μάλιστα, παρ' ἡμῶν εἰ ἠτήσασθε, ἡδυνάμεθα ἀπὸ Γραφῆς δεῖξαι, ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμά ἐστι συγχώρησις. Οὐ γὰρ τὰ εὐκόλα δεῖ ἐκλεγομένους ἀντιλέγειν, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ τὰ δοκοῦντα ἰσχυρὰ ἐν τῷ ἐναντίῳ λόγῳ διανίστασθαι. Ἐφ' ὅσον γὰρ τὰ ἀντιπίπτοντα οὐκ αἴρεται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἀνιάτος ἐστὶν ὁ κάμνων.

2. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔχει χώραν γλυκαίνεσθαι τὰ ἄλυμα, λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀπὸ Παλαιᾶς· εἰπωμεν τί ἀντιλέγουσι πρὸς τὰ ἐκ τῆς Παλαιᾶς λεγόμενα. Λέγουσι γὰρ, ὅτι πρὸ τοῦ πάθους Σωτῆρος, πρὸ τοῦ τὸ αἷμα τὸ ἅγιον ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθῆναι, ἐὰν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ἀναγνῶτε ἡμῖν περὶ μετάνοιας, λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ συγχωρεῖται· ἐν δὲ τῇ Καινῇ διὰ τὸ πάθος οὐκ ἔσται συγχώρησις. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς Καινῆς δεῖξωμεν, ὅτι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ μετὰ τὴν ψυχῆς τοῦ Πνεύματος ἀμαρτήσας τις ἀνακαλεῖται διὰ μετάνοιας τὸ χάρισμα, δῆλον, ὅτι ἐστὶ μετὰ

⁷⁹ II Cor. III, 18. ⁸⁰ Isa. LIII, 9. ⁸¹ Jerem. VIII, 4. ⁸² Isa. I, 18. ⁸³ ibid. 16.

(70) Combesius putat potius legendum esse ἄντι· ἡμεῖς, quapropter diximus nos, etc.

νοια τοῖς παραπεσοῦσι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα· καὶ τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἔσται ὑπὲρ τῆς μετανοίας κύρια. Ὡς προσέχουσι δὲ λέγω· ὄθεν καὶ βαρυτέρων ἄπτομαι, ἵνα, εὐέλπιδες γενόμενοι, μὴ ἀπαξ πεσόντες ἐπιμνωμεν τῷ πτώματι. Οὐκ ἐπέσθησεν αὐτῷ δι' ὑποδείγματος παριστῶντι, ὄρκω πεισθῆτι τοῦ Θεοῦ. Λέγει ὁ Θεός· « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος. » Τοῦτο δὲ ὄρκος Θεῷ πρέπων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχε μείζονα ἑαυτοῦ, ἤμνυσι δὲ διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν τὴν μετάνοιαν ἀναρῶντων, « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, » [καὶ οὐδὲς φοβείτω.] ὅτι « οὐ θέλω τὸν θάνατον τὸν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλ' ἢ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν. » Ὁ ζῶν, ζῆσαι θέλει. Οὐδὲ ὅτε ἤμνυσι Θεὸς ἀξιώπιστος; Ὅυτε λόγῳ, οὐτε ὑποδείγματι, οὐτε ὄρκῳ πείθη; Ἐργοῖς πεισθῆτι. Οὐ κατεστράφη Νινευί· μετενόησε γὰρ. Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ προφήτου, ὅτι οὐ κατεστράφη· ἀνεφύη κολόκυθα. Ἀπολογεῖται σοι, ἵνα μηρθῆς, ὅτι ἔστιν ἀγαθός. Δέδοικα δὲ μὴ ἀκούσης παρ' αὐτοῦ· « Εἰ ὁ ὄφθαλμός σου πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; » Τίς ἀσεβέστερος ἀναγέγραπται τοῦ Ἀχαάβ; Ὡς ἀναγινώσκουσι λέγω. Ἦρπασε πρὸς ταῖς ἄλλαις ἀρπαγαῖς ἀμπελῶνα, φονεύσας τὸν δεσπότην· κατήλαθε κληρονομήσαι· κατήλαθε χαίρων. Ἀπήντησεν ὁ λυπῶν, ὁ ἐλέγγων προφήτης· οὐχὶ ἐχθρός, ἀλλ' ὡς φειδόμενος ἀπεφῆνατο οὐ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ἐνεδύσατο σάκκον, καὶ ἀποδύεται τὴν δεσποτείαν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι αὐτὸς ὁ προφήτης, ὁ ἀποσταλεὶς ἐπὶ τὴν ἀπόφασιν, ἔκρουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι Ἐπειδὴ ἐδεήθη Ἀχαάβ, τὴν ἀπειλήν φοβούμενος, οὐκ ἔσται ἔπεισον ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Ἀναγκάζομαι ἐπιθυμῆσαι καλοῦ φαρμάκου. Δαβὶδ ὁ ὄσιος, καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὄσιος, τῶν δέκα ἐντολῶν ἐν μιᾷ ὑποθέσει τρεῖς παρέβη. Ἐπειδὴ ὑμῖν λαλοῦμεν, εἴπωμεν καὶ σαφέστερον. Γέγονε μοιζία, καὶ φόνος, καὶ ἐπιθυμία ἀλλοτρίας γυναικός. Ἡμαρτεν ὁ δίκαιος ἄνθρωπος, καὶ ὁ Θεὸς κριτὴν αὐτὸν ἐποίησε τῆς ἰδίας ἁμαρτίας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ βλέπομεν δοκὸν ἐν ὄφθαλμῷ ἡμῶν, κάρφος δὲ ἐν ἀλλοτρίῳ, εἰσάγει αὐτῷ τὴν δίκην αὐτοῦ ὡς ἀλλοτρίαν, καὶ φησιν, ὅτι « Δύο ἄνδρες ἦσαν ἐν πόλει μιᾷ, ὁ μὲν πλούσιος, ὁ δὲ πέννης. Τῷ πλουσίῳ ὑπῆρχε πολλὰ· τῷ δὲ πέννητι ἀμνάς μία, ἣ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ ἐκάθευδε (τοῦτο δὲ γυναικὸς μυστήριον), μετ' αὐτοῦ ἦσθις, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου αὐτοῦ ἔπιεν. Ἦλθε, φησὶ, ξένος τῷ πλουσίῳ· » καλῶς δὲ ὅτι « ξένος· » οὐ γὰρ ἐν τούτοις εἶχε συνήθειαν ὁ Δαβὶδ. « Ἦλθεν οὖν αὐτῷ ξένος. Ἐσῶσας, φησὶ, τῷ ξένῳ ἄφ' ὧν εἶχε θῆσαι, τὴν μίαν ἀμνάδα, φησὶ, τοῦ πέννητος ἀφαρπάτας θύει. » Ὅσον ἂν πέσῃ ὁ ἰσχυρός, ταχεῖαν ἔχει τὴν ἀνάστασιν. Ἀνανακτεῖ ὁ Δαβὶδ· ἦν γὰρ Δαβὶδ καὶ πεσών. « Ζῆ Κύριος, ἄξιος θανάτου ἐστὶν ὁ ποιήσας τοῦτο. » Ἀπεφῆνατο αὐτὸς κατ' ἑαυτοῦ. Ὡς ἀπεφῆνατο, ἐφανέρωσεν ὁ προφήτης τίς ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Εὐθύς ἐπὶ τὸ φάρμακον ἐλήλυθεν· εἶδε τὸ τραῦμα· προσέφυγε τῷ ἱατρῷ. « Ἡμαρτον, » φησὶ, καὶ εὐθύς ἦ ἵασις. « Καὶ ὁ Κύριος παρήνεγκε σου τὸ ἁμάρτη-

rit, eum pœnitentiæ beneficio revocari, palam est lapsis pœnitentiæ locum esse etiam post baptismum, sicque ea quæ in Veteri leguntur, robur auctoritatemque ad astruendam pœnitentiam habebunt. Alioquin velut attentos: unde et graviora attingo, ut semel lapsi, concepta spe bona, haudquamquam in peccato permaneamus. Non credidisti ei per exemplum probanti, Dei crede juramento. Dicit Deus: « Vivo ego, dicit Dominus ⁸⁴. » Convenit autem Deo hoc jusjurandum. Quoniam enim non habebat majorem semetipso, jurat autem propter incredulitatem eorum qui pœnitentiam abolent, « Vivo ego, dicit Dominus, » sed nemo absterreatur, quoniam « nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat ⁸⁵. » Qui vivit, vivere te vult. Itane etiam cum Deus jurat, indignus est cui credatur? Neque verbo, neque exemplo, neque juramento credis? Crede factis. Ninive eversa non est: egit enim pœnitentiam ⁸⁶. Eversam eam non fuisse indigne ferebat propheta: enata est cucurbita ⁸⁷. Excusat se tibi, ut memineris eum esse bonum. Vereor autem ne audias ab ipso: « An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum ⁸⁸? » Quis magis impius quam Achaab descriptus est? Velut legentibus loquor. Vineam præter reliquas prædas, domino occiso, rapuit ⁸⁹: descendit ad hæredium capiendum: descendit gaudens. Obviam venit qui tristitiam inferret, qui eum redargueret, propheta videlicet, non inimicus, sed velut parcens pronuntiavit non suam, sed Dei sententiam. Lata sententia, induit sæccum, exiit dominium. Scriptum est enim quod ipse propheta, qui ad sententiam dicendam missus fuerat, audierit a Deo. Quoniam precatus est Achaab, veritus minas, non in ipsius diebus erunt quæ dixi ⁹⁰. Cogor remedium bonum exoptare. Sanctus ille David, vel post peccatum sanctus, ex decem præceptis tria in una causa transgressus est. Quoniam alloquimur vos, loquamur jam clarius. Factum est adulterium, et cædes, et concupiscentia alienæ uxoris ⁹¹. Peccavit justus homo, et Deus ipsum proprii peccati constituit judicem. Et quoniam in nostro oculo trabem non videmus, videmus vero festucam in alieno ⁹², crimen ejus tanquam alienum ei proponit, et dicit ⁹³: « Viri duo erant in civitate una, unus dives, alter pauper. Diviti erant multa: pauperi vero agna una. quæ et in sinu ejus dormiebat » (hoc autem uxoris erat mysterium), « manducabat cum ipso, et de poculo ejus bibeat. Venit, inquit, hospes ad divitem; » recte vero dicitur « hospes; » David videlicet his non assueverat. « Venit igitur ad eum hospes: Parcens ille, inquit, hospiti mactare de his quæ habebat, unam illam, inquit, pauperis agnam abreptammactat. » Quantumvis sane cadat fortis, cito resurgit. Rem moleste fert David, erat enim David et in

⁸⁴ Ezech. xxxiii, 11. ⁸⁵ ibid. ⁸⁶ Joan. iii, 10. 16 seqq. ⁸⁷ ibid. 29. ⁸⁸ II Reg. xi, 15 seqq. ⁸⁹

⁸⁹ Joan. iv, 6. ⁹⁰ Matth. xx, 15. ⁹¹ III Reg. xxi, Matth. vii, 5. ⁹² II Reg. xii, 1-4.

lapsu. « Vivit Dominus, dignus est morte qui fecit hoc ⁹⁵. » Sententiam in se ipso tulit. Hanc ubi tulit, declaravit propheta quis esset homo ille. Statim David accessit ad remedium : vidit vulnus, **605** ad medicum confugit. « Peccavi, » inquit, et statim adest medela ; « Et Dominus transtulit peccatum tuum ⁹⁶. » Quid enim vis, unumne peccatum imputari sanctis, an justitiam multas ? Fecit peccatum, ut fecit etiam justitias multas. Quid justum est apud justum Deum, paucorumne meminisse, an multorum oblivisci ? Sit statera, et qua mensura mensi fuerimus, admetientur nobis ⁹⁷. Si peccata plura sunt, sit peccator : justitiæ plures, sit justus. Unus et unus. Nam omnia nostra ex abundantiori judicantur. Et res una alba albore superatur ab altera ; et dulci, si compares aliquid aliud, dulcius est. Sic etiam justus sumus tanquam homines, non quod peccatum justitia sit. Unde Filius Dei justitia vocatur : nos vero participatione justitiæ justus sumus. Et Moyses aliquid lingua locutus est ⁹⁸, quod tamen non comprehensum est et tamen fuit tempus cum esset incredulus ⁹⁹. Non quemquam ut peccemus. Placuit Enoch Deo, postea placuit, potest placere qui non placuit.

3. Sed veniamus ad Novum Testamentum, licet occurrant adhuc nobis plura e Veteri. Nam et Manasses qui idola quadruplicem faciem habentia in templo Dei collocarat, ut undecunque quis ingrederetur, idola adoraret, acta pœnitentia revocatus est ex captivitate. Trauseamus ad Novum, Ex illo namque, unde potissimum excludere volunt pœnitentiam, pœnitentia potissimum prædicatur. Interrogemus Servatorem, Cur venisti ? et respondet : « Non veni, ut justos salvos faciam, sed peccatores, inquit ¹, ob pœnitentiam. » Sciscitemur ex ipso. Quid gestas in humeris ? Ovem, inquit, perditam. Super quo gaudium sit in cœlo ? Super aliquo peccatore, inquit ², pœnitentiam agente. Angeli gaudent, et tu invides ? Deus gaudens suscepit, et tu prohibes ? Confugiamus ad Deum bonum alacritate majore. Duo, inquit ³, erant, ambo filii (dicere mihi non potes pœnitentiam illam gentilium fuisse : sed ambo erant filii qui sua ex æquo diviserant). Junior quod habebat consumit : justus cum esset, excidit. At consumptis omnibus venit ad pœnitentiam, et ad patrem properat, et patri occursurus, cogitat quid sit ei dicturus. « Peccavi, inquit, in te, et coram cœlo ⁴. » Hæc apud se statuit, nec latuit

μα. » (71) Τί γὰρ βούλει, ἐν ἀμάρτημα λογισθῆναι ὄσιος, ἢ πολλὴν δικαιοσύνην ; Ἐποίησεν ἀμαρτίαν, ἀλλ' ἐποίησε καὶ πολλὰς δικαιοσύνας. Τί δίκαιον παρὰ δικαίῳ Θεῷ, τῶν ὀλίγων μνημονεῦσαι, ἢ τῶν πολλῶν ἐπιλανθάνεσθαι ; Ἐστω ζυγὸς, καὶ ᾧ μετροῦμεν, μετρηθῆσεται ἡμῖν. Εἰ πλεονα τὰ ἀμαρτήματα, ἔστω ἀμαρτωλὸς· εἰ δὲ πλεονα τὰ δικαιώματα, ἔστω δίκαιος. Εἷς καὶ εἷς. Τὰ γὰρ παρ' ἡμῖν πάντα ἐκ τοῦ πλεονος λέγεται. Καὶ τοῦ λευκοῦ ἔστι λευκότερον, καὶ τοῦ γλυκεῖος εἰς σύγκρισιν ἄλλο γλυκύτερον. Οὕτως καὶ οἱ δίκαιοι ἔσμεν ὡς ἄνθρωποι, οὐχ ὡς ἡ ἀμαρτία δικαιοσύνη. Ὅθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη ἀκούει· ἡμεῖς δὲ μεταλήψαι δικαιοσύνης δίκαιοι. Καὶ Μωϋσῆς ἐλάλησε τῇ γλώττῃ, ἀλλ' οὐκ ἀπέλιψθη τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ Ἀβραὰμ εὐρίσκεται πιστὸς, καὶ ἔστιν ὅπου ἠπίστησεν. Οὐ τῶν δικαίων κατηγοροῦ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν δοξάζω. Οὐ προτρέπομαι, ἵνα ἀμαρτήσωμεν. Ἦρρεσεν Ἐνὼχ τῷ Θεῷ, λέγει ἡ Γραφή, μετὰ τὸ γεννηθῆναι τὸν υἱόν. Εἰ μετὰ ταῦτα ἤρρεσεν, ἔστιν ἀρέσαι μὴ ἀρεσκόμενον.

historia. Et Abraham invenitur fidelis fuisse ⁹⁹, accuso justos, sed Deum gloria afflicio. Non invito inquit Scriptura ¹, postquam genuisset filium. Si

3. Ἄλλ' ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν Καινὴν, ἐστὶ πλεονα ἔχοντες ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς. Καὶ γὰρ Μανασσῆς ὁ τετραπρόσωπα (72) εἶδωλα ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ θεῖ, ἐν ὅθεν ἂν τις εἰσελθῆν τοῖς εἰδώλοις προσκυνήσῃ, μετανοήσας ἀνεκλήθη ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐλθωμεν ἐπὶ τὴν Καινὴν. Ἀφ' ἧς γὰρ μάλιστα θέλουσιν ἀποκλειῆσαι τὴν μετάνοιαν, ἀπ' αὐτῆς μάλιστα κηρύσσεται ἡ μετάνοια. Πυνθανώμεθα τοῦ Σωτῆρος. Τί ἤθεος ; καὶ ἀποκρίνεται : Οὐκ ἤλθον δίκαιους σῶσαι (73), ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς, φησὶν, εἰς μετάνοιαν. Ἐξετάσωμεν αὐτὸν, Τί βαστάεις ἐπ' ὤμων ; Ἀπολωλὸς, λέγει, πρίβατον. Ἐπὶ τίνος γίνεται χαρὰ ἐν οὐρανῷ ; λέγει, Ἐπὶ τίνος ἀμαρτωλοῦ μετανοοῦντος. Ἄγγελοι χαίρουσι, καὶ σὺ βασκαίνεις ; Ὁ Θεὸς χαίρων δέχεται, καὶ σὺ κωλύεις ; Σφοδρότερον προσφευξώμεθα ἀγαθῷ Θεῷ. Δύο, φησὶν, ἦσαν, ἀμφοτέροι υἱοὶ (ὡς δύνασσαι μοι εἶπεν, ὅτι ἐκ τῆς Ἑλλάδων ἐστὶν ἡ ὕψι μετάνοια, ἀλλ' ἀμφοτέροι υἱοὶ, ἐξ Ἰσου μερίσαντες). Ἀναλίπχει ὁ εἶχεν ὁ νεώτερος· δίκαιος ὢν, ἐκπίπτει. Ἀναλώσας δὲ πάντα, ἤλθεν ἐπὶ μετάνοιαν, καὶ σπεύδει (74) πρὸς τὸν πατέρα, καὶ μελετᾷ, πατρὶ ἀπαντήσων, τί εἶποι. Ἐμαρτον, εἶπεν, ἐπὶ σοὶ, καὶ ἐμπροσθεν τοῦ οὐρανοῦ. Ταῦτα ἐβουλεύσατο, οὐκ ἔλαβε τὸν ἀγαθὸν πατέρα. Ἦλθεν ἀπολογήσασθαι, ἀπήντησεν ὁ ἀισχυρόμενος (75). Μόνον θέλησον, καὶ αὐτὸς

⁹⁵ II Reg. xii, 5. ⁹⁶ ibid. 13. ⁹⁷ Matth. vii, 2. ⁹⁸ Exod. iv, 13, 14. ⁹⁹ Gen. xv, 6. ¹ Gen. xvii, 17. ² Gen. v, 22. ³ Matth. ix, 15. ⁴ Luc. xv, 5-7. ⁵ Luc. xv, 11. ⁶ ibid. xxi,

(71) Quæ hoc loco traditur doctrina ut sanæ theologiæ, ita veritati prorsus est contraria ; nec satis mirari queo Combefisium, qui, ut ejus verbis utar, eam cum aliis Basilianis conciliare conatur. Certe si ex nulla alia re, at ex perversitate doctrinæ tam novæ quam Basilio indignæ discere ei licebat, orationem ejusmodi Basilio Magno tribui nec debere, nec posse.

(72) Legas velim Ducæi eruditissimam notam in illud ὁ τετραπρόσωπα.

(73) Σῶσαι, si credimus Combefisio, hoc loco est καλέσαι, non veni, ut vocem justos, sed peccatores ad pœnitentiam.

(74) Εἰλίτι καὶ εἰ σπεύδει. Voculam εἰ delevimus, exemplum Combefisii secuti.

(75) Ἰλιud, ἀπήντησεν ὁ ἀισχυρόμενος, ita inter

προαπαντῆ. Ἀρχεται λέγειν, καὶ ὁ πατήρ προσλαμ-
βάνεται. Κατανθεί: τὰ σπλάγγνα, καὶ μὴ ἀποκόψῃς-
τὴν ἐλπίδα. Ἐδέξατο, καὶ φησι: Θύσατε ταῦρον, καὶ
στολὴν ἐξενέγκατε, καὶ ταύτην ἀρχαίαν, καὶ δακτύ-
λιον ἐν τῇ χειρὶ. Ταῦτα πάντα παρερμηνεύεται: μὲν,
δηλοῖ δὲ συντόμως τὴν προτροπὴν τὴν ἀγαθὴν τοῦ
ὑποδεξαμένου, οὐ πρὸς ἄ θέλω, ἀλλὰ πρὸς ἃ λέγει. Εἰ
δὲ ἀγανακτεῖς, ὅτι δέχεται μετὰ τὸ βοσκῆσαι χοίρους,
μετὰ τὸ ἀναλώσαι πάντα, ἡγανάκτησε καὶ ὁ ἀδελφός,
ἀλλ' οὖν ἐδέξατο ὁ αἰσχυρόμενος.
pavit porcos, posteaquam absumpsit omnia, indigne
rifice excepit.

4. Καὶ συκῆ γεωργουμένη, καὶ ἐν τρισὶν ἔτεσι
μὴ δούσα καρπὸν, ἀφείθη, καὶ οὐκ ἐξετμήθη ἐπ'
ἐλπίδι τοῦ δούναι. Δεσπότης χαρίζεται, καὶ σὺ
ἀντερεῖς; Μὴ γὰρ ἴδια πράγματα τις ἐαυτῷ ἀρπά-
ζει; Εἰ δὲ χαρίζεται ὁ Θεός, τίς ὁ ἀντιλέγων; Ἐπεὶ
B διδασκώμεν εὐχεσθαι: « Ἄφεσ ἡμῖν τὰ ὀφειλόμενα
ἡμῶν, διότι ἀφήκαμεν καὶ ἡμεῖς. » Σὺ ἀφίης, Θεὸς
οὐκ ἀφίησι; Σὲ ἐποίησεν ἱατρὸν σεαυτοῦ. Ἦ μέτρω
ἀντιμετρήσῃς, ἀντιμετρηθήσεται σοι. Ἀφίης, ἀφίησί
σοι. Ἀλλὰ σὺ ὁ πονηρὸς χρηστεύη. ὁ ἀγαθὸς οὐ πολὺ
μᾶλλον; Μετὰ ἀμαρτωλῶν (76) Ἰησοῦς, μετὰ νο-
σοῦντων ὁ ἱατρός. Ἀγανακτοῦσι Φαρισαῖοι, οἱ πα-
τέρες τῶν νῦν ἀγανακτούντων: οὐκ ἀποστρέφεται ὁ
ἐλεήμων. Εἰσῆλθεν εἰς οἶκον Φαρισαίου κληθεῖς: ἐπεισ-
ῆλθεν αὐτῷ ἀμαρτωλὸς γυνὴ μὴ κληθεῖσα. Εἶδε τὴν
ἀμαρτίαν, προσῆλθε τῇ δικαιοσύνῃ: εἶδε τὴν νόσον,
ἀπῆλθεν ὅπου ὁ ἱατρός. Προσῆλθεν οὐ πρὸς προσ-
ώπων, οὐ γὰρ εἶχε παρήσιν οὐκ ἐκράτησεν αὐτοῦ
C χεῖρα, οὐ γὰρ ἐτόλμα: ἀλλ' ἐπὶ τοὺς πόδας, ὅς τοῖς
δάκρυσιν ἐπλυνεν, ἐξέβαλε τὰς τρίχας τότε μόνον
καλῶς, τὰς πολλὰς κακῶς φανεῖσας τότε καλῶς
ἐγύμνωσεν. Ὑπεγράφη σοι τὸ προσφυγεῖν τοῖς
ποσὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἀνῆλθε πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ
φησιν: « Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι. » Ὅποτε θέλεις,
πρόσφυγε θαρρόων, βρέξον πόδας, ἐγγίξον ἐστί. Καὶ
ἦλθε παρῶν, καὶ ἀπῆλθε παρῶν. Ταῦτα ἀπὸ Καινῆς
ἀδελφὰ τῶν ἐν Παλαιᾷ. Τί κηρύττει ὁ Ἰωάννης;
Βάπτισμα μετανοίας. Καὶ διδάσκει ἐν παραβολαῖς,
οὐχ ἅπαξ, οὐ δις, ἵνα πολλὰς διδασκόμενος μάθῃς.
Πέτρος τρίς ἀπαρνέται, καὶ καίται ἐν θεμελίῳ. Παῦ-
λος ἀπὸ διωκτῶν κήρυξ. Ἀλλ' ἐνταῦθ' ἔστι ζήτημα.
'Αλλὰ τί λέγει αὐτός; « Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς
τὸν κόσμον, ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμι
D ἐγώ. » Τὸ ἴδιον ἐλάττωμα φανερόν, ἵνα δείξῃ τὸ μέγε-
θος τῆς χάριτος. Ἀλλὰ Πέτρος εἰπὼν καὶ εὐλογη-
θεῖς, εἰπὼν, ὅτι: « Ἰίδς εἶ τοῦ Θεοῦ » τοῦ ὑψίστου,
καὶ ἀκούσας, ὅτι: « Πέτρα εἶ, » ἐνεγκωμιάσθη. Εἰ γὰρ
καὶ πέτρα, οὐχ ὡς Χριστὸς πέτρα, ὡς Πέτρος πέτρα·
Χριστὸς γὰρ ὄντως πέτρα ἀσάλευτος· Πέτρος δὲ διὰ

A bonum patrem. Excusaturus se accessit: obviam
ivit ille, habens ei honorem. Solum velis, et ipse
præcurrit. Incipit loqui, et pater admittit. Consi-
dera viscera, et ne abscondas spem. Excepit, et
ait: Mactate taurum, et stolam afferte, eamque
primariam, et annulum in manum ipsius. Hæc
omnia in aliam quidem sententiam exponuntur:
sed tamen compendio significant bonam 606 sus-
cipientis cohortationem, non ad ea quæ volo, sed
ad ea quæ dicit. Quod si suscipi hunc, posteaquam
fers, indigne tulit et frater: contra ille hono-
rifice excepit.

4. Et ficus quæ colebatur, et annos tres fructum
non dederat, dimissa est, nec excisa ob spem futuri
fructus. Dominus condonat, et tu contradicis?
Num quisquam est qui res sibi proprias rapiat?
Quod si Deus indulget, quis est qui contradicat?
Alioqui discamus orare: « Dimitte nobis debita
nostra quoniam dimisimus et nos ». Tu dimittis,
et Deus non dimittit? Te tui ipsius fecit medicum.
Qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Di-
mittis: dimittit tibi. Tumalus cum sis, tamen benigne
agis; nonne multo magis is qui bonus est? Ver-
satur Jesus cum peccatoribus, medicus cum infir-
mis. Indignantur Pharisæi, patres eorum qui nunc
indignantur; non aversatur misericors. Ingressus
est in domum Pharisæi, vocatus; ingressus est post
illum mulier peccatrix non vocata. Vidit pecca-
tum, ivit ad justitiam; vidit morbum, abiit eo,
ubi erat medicus. Accessit non ad faciem, neque
enim usque adeo audax erat; non ipsius apprehen-
dit manum, non enim audebat: sed ad pedes,
quos lacrymis lavabat, effudit comam tunc solum
honeste; eam plerumque turpiter ostensam, tunc
honeste nudavit. Datum tibi est exemplum, ut ad
pedes Jesu confugas. Rediit ad Patrem, sed dicit:
« Ego vobiscum sum ». Quocumque libuerit,
confugito confidenter, riga pedes, propinquus
est. Et venit præsens, et abiit præsens. Hæc
quæ ex Novo Testamento desumpta sunt, iis quæ
in Veteri comperiuntur germana sunt et affinia.
Quid prædicat Joannes? Baptismum poenitentiae.
Atque in parabolis docet, non semel, non bis, ut
dum sæpe doceris, discas. Petrus ter negat, ta-
men in fundamento collocatur. Paulus ex perse-
cutoribus factus est prædicator. Sed hic quæstio
est. Quid vero dicit ipse? « Jesus Christus venit in
mundum, ut peccatores salvos faceret, quorum
primus sum ego ». Declarat suum ipsius vitium,
ut gratiæ ostendat magnitudinem. At dixerat
Petrus, et benedictionem consecutus fuerat;

⁶ Math. vi, 12. ⁷ Math. vii, 2. ⁸ Luc. vii, 37 seqq. ⁹ Math. xxviii, 20. ¹⁰ Deut. iv, 7.
¹¹ I Tim. i, 15.

pretatur Combefisius: Occurrit, cui is pudore fuerat, qui ejus offensus luxuria, cui ille probro fuerat: quarum interpretatationum mihi nulla placet. Existimo verbum αἰσχυρόμενος hoc loco sumi pro eo quod est revereri, honorem habere: quasi dixisset auctor: pater filio occurrit honorifice. Quod sequitur, τὴν

PATROL. GR. XXXI.

προτροπὴν τὴν ἀγαθὴν, etc., id quoque explanat Combefisius: ego autem hanc orationem tanti non facio, ut in ea explananda multum laboris ac industriæ ponere velim.

(76) Editio Paris. κατὰ ἀμαρτωλῶν, male. Editio Basil. μετὰ ἀμαρτ., recte.

dixerat : « Filius es Dei » altissimi ¹² : cumque audisset : « Petra es ¹³, » præconio nobilitatus est. Quamquam autem petra est, non ut Christus petra, sed ut Petrus petra : Christus enim vere petra est inconcussa : Petrus vero propter petram. Nam Jesus dignitates suas largitur, nec exhauritur : sed quæ tribuit, retinet. Lux est. « Vos estis lux mundi ¹⁴. » Sacerdos est ; facit sacerdotes. Ovis est. « Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum ¹⁵. » Petra est, petram facit, et servis dat sua. Hoc enim indicium est divitis, habere et tribuere. Verum qui apud nos divites sunt, cum largiuntur, ea quæ habent imminuunt. Divites enim non sumus, nam aliena possidemus. Ille vero sic dives est, ut quantumcunque largitus fuerit, tantum nihilo secius dives permanet, velut fons perennis. Quantumcunque hauseris, non decrescit fluentum. Imo non velut fons : nullum enim apud nos exemplum naturæ illi potest comparari. Quare cum habeamus dignum **607** nihil, minoribus utimur, ut ignota utcunque cognoscamus. Negat ter Petrus, non ut Petrus cadat, sed ut et tu habeas consolationem. Flevit ; lacrymæ eum

quinostris miseretur, flexerunt. Nam bonum erat propositum animi. Ubique solus confitetur. « Spiritus quidem promptus : caro vero infirma ¹⁶. » Qui finxit, signum novit ¹⁷, portatque infirmitates, condonans delicta.

5. « Memento, Domine, inquit, quod pulvis sumus ¹⁸. » Ecquid enim est iustitia nostra ? Vere magnus erat Abraham. Ita erat magnus, quoniam terra est et cinis ¹⁹. Qui enim cognoscit quantum intersit Deum inter et homines, novit seipsum. Audi et alias beatitudines. « Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata ²⁰. » Deus beatos prædicat, et tu prohibes ? Loquuntur ne Scripturæ uti volumus ? debemusne obtemperare ita, ut scriptum est ? Atque hæc contra nos. Contentio quæ spem amputat, bona non est. Sed quia veniam post baptismum pollicemur (hoc enim maxime communit adversus scelus), scribit Apostolus in priore Epistola ad Corinthios : « Scortatio omnino inter vos nominatur, et talis scortatio qualis nec inter gentes nominatur ²¹. » Audistis mali magnitudinem, etiam latæ sententiæ vehementiam audite. « Congregatis vobis, inquit, et meo spiritu, in virtute Christi, tradatur qui huiusmodi est Satanæ, in interitum carnis, ut spiritus salvus sit ²². » Castigat, non enim tanquam inimicus rejicit. In priore quidem Satanæ tradidit ; in posteriore vero nihil priori contrarium scribit. « Confirmetur in illum charitas, ne tristitiæ nimietate pereat qui ejusmodi est ²³. » Solvit etiam indissolubilia Apostolus. Tunc jubet talem Satanæ tradere ; postea de eodem scribens, ac veniam dans, ait : « Ut ne circumveniamur a Satana ²⁴. » Nam si quem nostrum rapuit, jam nos

τὴν πέτραν. Χαρίζεται γὰρ Ἰησοῦς τὰ ἑαυτοῦ ἀξιώματα, οὐκ ἀποκενοῦμενος, ἀλλ' ἔχων ἃ διδῶσι. Φῶς ἐστίν. « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ἱερεὺς ἐστὶ ποιεῖ ἱερέας. Πρόβατόν ἐστιν. « Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. » Πέτρα ἐστὶ πέτραν ποιεῖ, καὶ τὰ ἴδια χαρίζεται τοῖς δούλοις. Τοῦτο γὰρ σημεῖον πλουσίου, τὸ ἔχειν καὶ χαρίζεσθαι. Ἄλλ' οἱ παρ' ἡμῖν πλούσιοι χαριζόμενοι ἐλαττοῦσιν ἃ ἔχουσιν. Οὐ γὰρ πλούσιοι, ἀλλότρια γὰρ κεκτήμεθα. Ὁ δὲ οὕτως πλουτῶν, ὅσα ἐὰν χαρίζεται, τοσοῦτον μένει πλούσιος ὡν ὥσπερ πηγὴ ἀένναος. Ὅσον ἐὰν λάβῃς, οὐκ ἀπομειοῦται τὸ ρεῦμα. Καὶ οὐκ ὡς πηγὴ οὐδὲν γὰρ ἀξίον ὑπέδειγμα τῶν παρ' ἡμῶν ἐκείνης τῆς φύσεως. Ἄλλὰ μὴ ἔχοντες τι ἀξίον, χρώμεθα τοῖς ἐλάττοσιν, ἵνα ὀπωσθήποτε γινώμεν τὰ ἀγνωστα. **B** Τρις ὁ Πέτρος ἀρνεῖται, οὐχ ἵνα Πέτρος πέση, ἀλλ' ἵνα καὶ σὺ σχῆς (77) παραμυθίαν. Ἐδάκρυσεν, ἔκαμψε τὰ δάκρυα τὸν ἐλεήμονα ἡμῶν. Ἡ γὰρ προθυμία ἦν ἀγαθή. Πανταχοῦ ὁμολογεῖ ἴσως. « Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής. » Οἶδεν ὁ πλάσας τὴν πλάσιν, καὶ βασιτάζει τὰ ἀσθενήματα, συγχωρῶν τὰ παραπτώματα.

5. « Μνήσθητι, φησὶ, Κύριε, ὅτι χεῖρ ἐσμεν. » Τί γὰρ ἡμῶν ἡ δικαιοσύνη ; Μέγας ἦν ὄντως Ἀβραάμ. Οὕτως ἦν μέγας, διότι γῆ ἐστὶ καὶ σποδός. Ὁ γὰρ γινώσκων ὅσον μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, οἶδεν ἑαυτόν. Ἄκουε καὶ ἄλλους μακαρισμούς. « Μακάριοι ὧν ἀφείθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀμαρτίαι. » Θεὸς μακαρίζει, καὶ σὺ ἀποκωλύεις ;

Ἄρα πότερον ὡς βουλόμεθα λέγουσιν αἱ Γραφαί, ἢ ὡς γέγραπται ὀφειλόμεν ἀκολουθήσαι ; Καὶ ταῦτα καθ' ἡμῶν. Οὐ καλὴ ἡ φιλονεικία, ἐλπὶδα ἀποκόπτουσα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπαγγελλόμεθα μετὰ τὸ βάπτισμα συγχώρησιν (τοῦτο γὰρ τὸ συνεκτικώτατον πρὸς τὴν κακουργίαν), γράφει ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ πρὸς Κορινθίους, ὅτι « Πορνεία ὅλων ἐν ὑμῖν ὀνομάζεται, καὶ τοιαύτη πορνεία ἦτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται. » Ἐκούσατε τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, ἀκούσατε καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀποφάσεως. « Συναχθέντων, φησὶν, ὑμῶν, καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ, παραδόναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. » Παιδεύει, οὐ γὰρ ὡς ἐχθρὸς ἀπορρίπτει. Ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ τῷ Σατανᾷ παραδέδωκεν ἔν δὲ τῇ δευτέρᾳ γράφει οὐδὲν τῇ προτέρᾳ ἐναντίον. « Κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην, μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λύπης ἀπόληται ὁ τοιοῦτος. » Ἐλυσε καὶ τὰ ἄλλα ὁ Ἀπόστολος. Τότε λέγει παραδόναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ μετὰ ταῦτα περὶ τοῦ αὐτοῦ γράφων καὶ συγχωρῶν, φησὶν : « Ἴνα μὴ πλεονεκτῆθῶμεν ὑπὸ Σατανᾷ. » Ἐὰν γὰρ λάβῃ τινὰ ἡμῶν, καὶ

D

¹² Matth. xvi, 16. ¹³ ibid. 18. ¹⁴ Matth. v, 14. ¹⁵ Matth. x, 16. ¹⁶ Matth. xxvi, 41. ¹⁷ Psal. cii, 14. ¹⁸ ibid. ¹⁹ Gen. xviii, 27. ²⁰ Psal. cxxi, 1. ²¹ I Cor. v 1. ²² ibid. 4, 5. ²³ II Cor. ii, 6, 7. ²⁴ ibid. 11.

(77) Ita hunc locum emendat Combefisius, ut pro καὶ συσχῆ legal καὶ σὺ σχῆς, quem sequimur.

ἐπλεονέκτησεν ἡμῶν. Ἐξέρχεται πρόβατον ἀπὸ ποιμνῆς, λύκων γίνεται βορά. Εἰσάγαγε, ἵνα φύγη τὴν ἐπιβουλὴν ὡσπερ οἱ ἀγαθοὶ ποιμένες, κὰν ἀρθῇ τὸ πρόβατον, δέρμα γούν σπεύδουσι λαβεῖν. Εἰ δέρμα νεκροῦ καλὸν ἀποσπάσαι (78), ψυχὴν ἀπὸ στόματος λύκου οὐκ ἄξιον λαμβάνειν; Καὶ ἐν πολέμῳ τιτρώσκειται ἀριστεύς, καὶ οὐχ ὅτι ἐτρώθη, διὰ τοῦτο οὐ στέφεται· ἀλλ' ἔλαβε τραύματα πολλὰ ἐργασάμενος. Τὸ μὲν ἐν λογίζεται κακὸν, τὰ δὲ πολλὰ ἀγαθὰ οὐ λογίζεται Θεός; Πόσοι μάρτυρες, πρῶτον ἀρνησάμενοι, τὸ δεύτερον ἀνεκαλέσαντο τὴν ἥτταν; Ἄλλ' ἀρνησάμενοι οὐχὶ τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ. Ἡ σὰρξ γὰρ ἀσθενής. Ἀπαρνούμενος ἐκπίπτει, πάλιν ὁμολογῶν ἀνακαλεῖται. Οὐ γὰρ τὰ κακὰ φυλάττει ὁ Θεός, τὰ δὲ καλὰ ἀθετεῖ. Καὶ βασανιζόμενός τις, πολλάκις ἐνέδωκε, μὴ ἐνεγκῶν, οὐ τὴν προθυμίαν, ἀλλὰ τὸν πόνον. Ἄλλὰ κατενεχθεὶς, καὶ ἄνεσιν λαθῶν, ἀνακαλεῖται. Τὸ μικρὸν ῥῆμα φυλαχθήσεται αὐτῷ, αἱ δὲ βάσανοι οὐκ ἀριθμηθήσονται; Ἄλλὰ Θεός κριτῆς, οὐκ ἀνθρώπων ἡ τόλμα. Τολμᾶς νομοθετεῖν Θεῷ, ὅς οἶδε τὴν ἀσθένειαν, καὶ χορηγεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ δώσει τὴν νίκην; Πόσοι οὐκ ἀπὸ καλοῦ βίου ἐμαρτύρησαν; Ἄρα ἐπειδὴ ἐπέστρεψεν ἐπιθυμία, ἀποστέρηθήσονται τῶν καμάτων; Οὐκ ἀγγελοὶ ἐσμεν, ἀλλ' ἄνθρωποι· καὶ πίπτομεν καὶ ἐγειρόμεθα, καὶ πολλάκις τῆς αὐτῆς ὥρας. « Καὶ ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. » Διὰ τί; Εἰ γὰρ μέτρον τί ἐστι τῆς δικαιοσύνης, πάντες ὀφείλουσι τὸ ἴσον ἔχειν· εἰ δὲ οἱ μὲν λάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, οἱ δὲ αὐγάζουσιν ὡς σελήνη, οἱ δὲ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἀστρῶν λάμπουσι, δῆλον, ὅτι ἄλλος ὑπερέχει· ὁ δὲ ἐλαττούμενος δῆλον ὅτι ἔχει μικρὰ ἀμαρτήματα. Εἰ δὲ οὐδενὸς ἀμαρτήσαντος ἡ ἀφεςις, ἡ διαφορὰ ἦν ἐν τῇ ποιικιλίᾳ (79).

peccatis parvis obnoxium esse. Quod si nemini varietate.

6. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀναγκαῖόν ἐστι δεῖξαι μετὰ τὸ βάπτισμα σωζομένους τοὺς παραπεσόντας, φοβούμενος λέγω, μὴ παρὰ τὸ ἐμὸν βούλημα ἀποστήτε· πάνυ γὰρ θέλω τοὺς λαμβάνοντας τὸ βάπτισμα μὴ ἀμαρτάνειν. Εἰ δὲ παραπίπτουσι ποτὲ τινες μὴ βουλόμενοι, οὐ βούλομαι ὁ βούλονται οἱ τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες, μὴ βουλόμενοι συναποθανεῖν ἡμᾶς τῷ σταυρῷ· ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος, καὶ συναφῆναι αὐτῷ, καὶ μηκέτι ζῆν ἀμαρτίᾳ, τοῦτο μὲν βούλομαι. « Οὐκ ἀθετῶ δὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, » Γαλάταις γράφων ὁ Ἀπόστολος φησιν, ὅτι ἔλαθον Πνεῦμα. Μὴ τοῦτου ἐναργέστερον ζητεῖς; Ἄλλ' ἐπιφέρει· « Οὕτως ἀνήητοί ἐστε, ἐναρξάμενοι Πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε. » Οὐκοῦν εἰλήφασιν Πνεῦμα. Καὶ πάλιν· « Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν παρ' ἡμῶν· ἐξ ἔργων νόμου τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Ἐτρέχετε καλῶς. » Βλέπετε πόσα πλεονεκτήματα. Ἄκουε τὰ ἀμαρτήματα. « Νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε, ἐξέπεσθε ἀπὸ Χριστοῦ. » Εἶδες αὐτοὺς ἔχοντας τὸ Πνεῦμα· ἤκουσας, ὅτι « Κατηργήθητε

A circumvenit. Egređitur ovis ex caula, luporum sit pabulum. Introduce, ut insidias effugiat. Ita boni pastores, etiamsi rapta ovis sit, vellus saltem recuperare student. Si vellus mortuæ abstrahere bonum est, animam ex ore lupi eripere res nihili est? Et victor in bello vulneratur, nec ob id non coronatur, quod vulneratus est : sed laboribus multis perfunctus, vulnera accepit. Unumne malum reputat Deus, multa vero bona non reputat? Quot martyres qui primum negarant, rursus redintegrata pugna cladem resarsere? Negarant autem non animo, sed lingua. Caro namque infirma est. Excidit qui abnegat; rursus, cum confitetur, instauratur. Nec enim malè observat Deus, bona vero nullo loco numerat. Et cum quis torquetur, plerumque cessit, cum ferre non posset, non commutans voluntatis propositum, sed labore victus. At dimissus, ac requiem nactus, restauratur. Servabiturne dictum breve adversus illum, tormenta vero non enumerabuntur? At Deus iudex est, non hominum audacia. Audes legem præscribere Deo, qui infirmitatem novit, et suppeditat auxilium, dabitque victoriam? Quot sunt qui post vitam malam martyrium **608** sustinuerunt? Num quoniam cupiditas illexit, privabantur laboribus? Non angeli sumus, sed homines, et cadimus et resurgimus, idque sæpenumero hora eadem. « Et stella a stella differt in gloria ». Quam ob causam? Etenim si mensura quædam est justitiæ, debent omnes æque justii esse : sin alii fulgent ut sol, alii splendent ut luna, alii autem pro astrorum discrimine coruscant, perspectum est alium ab alio superari : qui autem superatur, liquet eum qui peccavisset, daretur venia, foret discrimen in

6. Sed quoniam demonstrare necesse est, lapsos post baptisma salutem consequi, non sine metu loquor, ne præter animi mei sententiam desciscatis : omnino enim cupio non peccare qui baptismum accipiunt. Quod si qui aliquando præter voluntatem lapsi fuerint, non volo quod volunt qui pœnitentiam adrogant, nolentes nqs una commori in cruce : sed quod Apostolus vult ²⁶, nos una cum ipsa sepeliri, nec amplius vivere nos peccato ; hoc ipsum volo. « Non abjicio autem gratiam Dei, » ait Apostolus scribens ad Galatas ²⁷, quod Spiritum acceperant. Num hoc manifestius quiddam quæris? Sed infert : « Sie stulti estis, ut cum Spiritu cœperitis, nunc carne consummini ²⁸. » Ergo Spiritum acceperant. Et iterum : « Hoc solum volo discere a vobis : ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei ²⁹? Currebatis bene ³⁰. » Videte quot prærogativæ. Audi peccata. Nunc carne consummamini, excidistis

²⁶ I Cor. xv, 41. ²⁷ Rom. vi, 4. ²⁸ Galat. ii, 21. ²⁹ Galat. iii, 3. ³⁰ ibid. 2. ³¹ Galat. v, 5, 7.

(78) Editio Basil. ἀποσπάσαι, recte. Editio Paris. ἀποσχάσαι.

(79) Voculam οὐκ de suo addidit Combefisius.

a Christo. » Vidisti ipsos habere Spiritum : au- A didisti illud, « Evacuati estis a Christo ⁸¹ : » simili- ter quoque, « A gratia excidistis ⁸². » Quid postea subjungit, locum dans instaurationi? « Filioli mei, quos iterum parturio ⁸³. » Semel genuerat; sed qui semel genuerat, non recusat etiam denuo gignere ad salutem. Quod si quis- piam omnia alia animo malo agat, idipsum fuerit impium. Homines vero qui Spiritum acceperunt, qui bene cucurrerunt, tanta passi, periclitati, fru- stra toleratis adversis, lapsi et evacuati, iterum tamen regenerantur, ut rursus Dei formam recipiant. Num quidquam superest tibi, quod adver- sus poenitentiam opponas? Quis nos formavit? Deus. Fecit nobis corpus, fecit nobis animam. Contemnitne? Quis dedit nobis pharmacum vitæ? B Cur adhibentur lectiones? Ut desistamus a peccatis. Cur irrigamur? Ut fructum afferamus. Quid oramus? Ut dimittantur nobis peccata. Imponamus finem orationi. Quibusnam non est poeniten- tia? Ille ipse est, qui poenitentia spe male agens, habet maleficii habitum, ac poenitentia privatus est. Spes est etiam post peccatum, est curatio etiam post ulcus, sed manet cicatrix. Beatum fuerit, ne vacillasse quidem : beatitudo altera, reddita post plagam sanitas. Deo autem, qui initio condidit, seque demittit ad infirmitatem, et pro- positum servat, ac poenitentiam largitur, per eum qui nobis bona confert, Jesum Christum Domi- num nostrum, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ἀπὸ Χριστοῦ· ὁμολῶς καὶ, « Τῆς χάριτος ἐξεπέ- σατε. » Τί μετὰ ταῦτα ἐπιφέρει, διδούς τόπον ἐγκαι- νισμοῦ; « Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω. » Ἄπαξ ἦν γεννήσας· ἀλλ' οὐχ ὁ ἄπαξ γεννήσας παραιτεῖται καὶ ἐκ δευτέρου γεννήσαι εἰς σωτηρίαν. Εἰ τὰ ἄλλα πάντα τις κακουργήσει, τοῦτο αὐτὸ ἄθεον (80). Ἄνθρωποι δὲ, λαβόντες τὸ Πνεῦμα, καλῶς τρέχοντες, τοσαῦτα ὑπομείναντες, κινδυνεύσαντες, εἰκὴ ὑπομεμνηχότες, ἐκπεσόντες καὶ καταργηθέντες, πάλιν ἀναγεννῶνται, ἵνα πάλιν μορφήν Θεοῦ ἀναδέξωνται. Μὴ πάλιν ὑπο- λείπεται σοὶ ἀντιλογία περὶ μετανοίας; Τίς ἡμᾶς ἐπλασε; Θεός. Ἐποίησεν ἡμῖν σῶμα, ἐποίησεν ἡμῖν ψυχὴν. Περιορᾷ; Τίς δέδωκεν ἡμῖν φάρμακον ζωῆς; Διὰ τί ἀναγνώσματα; Ἴνα ἀποστῶμεν ἀμαρτημά- των. Διὰ τί ἀρδευόμεθα; Ἴνα καρποφορήσωμεν. Τί εὐ- χόμεθα; Ἴνα ἀφεθῶσιν ἡμῶν αἱ ἀμαρτίαι. Πληρώ- σωμεν τὸν λόγον. Τίσιν οὐκ ἔστι μετάνοια; Ὁ δ' ἐλ- πίδι τῆς μετανοίας κακουργῶν κακουργίας ἔχει τὸν τρόπον, καὶ ἀπεστέρηται μετανοίας. Ἔστιν ἐλπίς καὶ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἔστιν ἱσσις καὶ μετὰ τὸ ἔλαος, ἀλλὰ μένει ἡ οὐλή. Μακάριον τὸ μὴδὲ διστάσαι· δεύ- τερος μακαρισμὸς ἢ μετὰ τὴν πληγὴν ἱσσις. Θεῷ δὲ τῷ πλάστῃ ἐξ ἀρχῆς, καὶ συνερχομένῳ τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ φυλάττοντι τὴν προαίρεσιν, καὶ χαριζομένῳ με- τάνοιαν, διὰ τοῦ ἄγοντος ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ, Ἰησοῦ Χρι- στοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

eum qui nobis bona confert, Jesum Christum Domi- num nostrum, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

609 EJUSDEM HOMILIA

C

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΟΜΛΙΑ

Adversus eos qui per calumniam dicunt dici a nobis deos tres.

Πρὸς τοὺς (81) συκοφαντοῦντας ἡμᾶς, οἱ τρεῖς θεοὺς λέγομεν.

1. Solatium magnum est animis qui ob concita- tum in se odium afflictantur, una cum Domino odio haberi. « Si enim mundus vos odit, scitote, inquit, quod me ante vos odio habuit ⁸⁴. » Qua- propter si Dilectus odio habetur, quid est magni, si nos apud homines quibus copiosa est odii supel- lex, odio digni habeamur? Prohibeor loqui tristium recordatione, quæ animum subit; atque decedentes lacrymæ vocem intercipiunt, cum cogito quod dilectione et pace nobis a Domino relicta, nequaquam tamen quaeramus quod relictum est. Donum est quod oculis fugit, nec in quoquam reperitur. Charitas relicta est, sed pugna manet. Data concordia est, sed odium accensus est. Magnum odii rogam inter nos accendimus. Plangimus quisque priva- tum, nec tamen convenit inter nos. Quis mihi dabit theatrum universum orbem terrarum, et vocem tuba validiorem, et lamentationes Jeremiæ, et la-

1. Μεγάλῃ παράκλησις ψυχαῖς, οἷα τὸ μισεῖσθαι κεκακωμέναις (82), τὸ μετὰ Κυρίου μισεῖσθαι. « Εἰ ὁ κόσμος γὰρ ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε, φησὶν, ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκε. » Διὸ εἰ ὁ Ἄγαπητὸς μισεῖ- ται, τί μέγα, εἰ ἡμεῖς τοῦ μίσους ἀξιούμεθα παρ' ἀνθρώποις, οἷς περισσεύει τὸ κτήμα τοῦ μίσους; Ἐπέ- χει μου τὸν λόγον ἡ μνήμη τῶν λυπηρῶν, ὑποτρέ- χουσα τὴν καρδίαν (83)· καὶ προσιπτον τὸ δάκρυον τὴν φωνὴν ἐπικόπτει, ὅταν ἐνθυμηθῶ, ὅτι ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἡμῖν παρὰ Κυρίου καταλειφθείσης, οὐ ζητοῦμεν τὸ καταλειφθέν. Ἀφανὲς ἔστι· τὸ δῶρον ἐν οὐδενὶ εὐρισκόμενον. Ἀγάπη καταλειφθῆ· καὶ μάχη ἐμπολιτεύεται. Ἐνωσις ἐδόθη· καὶ μίσος ἐξήχθη. Με- γάλῃ κατ' ἀλλήλων τὴν πυρκαϊᾶν τοῦ μίσους ἐξ- ἠψαμεν· ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ὀδυρόμεθα, εἰς ἀλλήλους δὲ οὐ συμβιβάζόμεθα. Τίς μοι δώσει (84) θέατρον τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ φωνὴν σάλπιγγος εὐτονωτέ- ραν, καὶ θρήνους Ἱερεμίου, καὶ δάκρυον δαψιλὲς κα-

⁸¹ Galat. v, 4. ⁸² ibid. ⁸³ Galat. iv, 19. ⁸⁴ Joan. xv, 18.

(80) Pro ἄθεον legi debere ἄπορον putat vir doctissimus Combef.

(81) Aliter in aliis codicibus inscribitur hæc oratio: quas inscriptiones, cum sensu inter se non dissideant, notare inutile foret. Hæc oratio in modum epistolæ scripta invenitur in aliquibus mss. uti in Harl. et Clarom.

(82) Editi ψυχᾶς κεκακωμέναις. Vox ψυχᾶς in

libris veteribus deest. Mox unus codex Combef. μετὰ Κυρίου ἢ διὰ Κυρίου μισεῖσθαι, una cum Domino aut propter Dominum odio haberi: cui codici favet Reg. tertius secundis curis.

(83) Antiqui duo libri τῇ καρδίᾳ.

(84) Codex Harl. διῶν. Nec ita multo post mss. plerique omnes ἡμῖν καταχευομένην. Vox ἡμῖν deest in vulgatis.

ταρβῆσαι καρδίαν δδύνας συντετριμμένην, καταχέασθαι κόνην τὴν νῦν ἐκ τῆς ἀτιμίας ἡμῶν κατακεχυμένην, πενθῆσαι τε τὴν κοινὴν συμφορὰν, ὅτι ἐπιλέλοιπεν ἡ ἀγάπη ἡ ρίζα τῶν ἐντολῶν; Διὰ τοῦτο ἀχορέστω τῇ περιπλοκῇ τοῦ πνεύματος συμπεριπέυσσομαι τοὺς παρόντας, ὅτι θέαμα ξένον ἔδειξαν εἰς ἐνὶ συγκολλώμενοι (85). Γεγενῆμεθα γὰρ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος ὡσπερ ἡ ψάμμος, οὐ συνημμένοι ἀλλήλοις, ἀλλ' ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν διηρημένοι. Οὕτε γὰρ οἰκοδομὴν συστήναι, συνδέσμων ὑφαιρεθέντων, δυνατόν· οὔτε Ἐκκλησίαν εἰς ὕψος αὐξηθῆναι, μὴ συνδεμένην τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης.

2. Μικρὸν ἡμῶν μακροθύμως χρήσατε τὴν ἀκοήν, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν διαλεγόμενοι, ἀλλ' εἰς κοινωνίαν τῶν λυπηρῶν συμπεριλαμβάνειν ἐπειγόμενοι· φέρει γὰρ παραμυθίαν ὀδυρομένοις (86) ἡ κοινωνία τῶν στεναγμῶν. Τάχα δὲ καὶ πρὸς Κύριον ἐνωθεῖσα ἡμῶν ἡ λύπη εὐτονώτερον ἂν διαβαίη. Ἡ ἕκαστος ἡμῶν καθ' ἑαυτὸν εἰσακουσθήσεται διὰ τὴν ἐκ τῶν ἔργων ἀτομίαν; Αὐτὸ τὸ (87) ὀρώμενον τῆς παλαιᾶς ἀγάπης τῶν πατέρων ἐστὶ λείψανον. Τοῦτου γὰρ ἕνεκα ἐκείνοι τὰς πανηγυρεῖς ταύτας ἐμπηχανύσαντο, ἵνα τὴν ἐκ τῶν χρόνων ἐγγινομένην ἀλλοτριώσιν διὰ τῆς τῶν καιρῶν ἐπιμιξίας ἀνανεοῦσθαι (88)· καὶ τοὺς τὴν ὑπερορίαν οἰκοῦντας, ἕνα τοῦτον καταλαβόντας τόπον, ἑαυτοῖς ἀρχὴν φιλίας καὶ ἀγάπης τὴν συντυχίαν παρέχειν. Τοῦτο πνευματικὴ πανήγυρις τὰ ἀρχαῖα ἀνανεομένη· τοῖς μέλλουσιν ἀρχὴν παρεχομένη. Οὐ γὰρ ἤλθομεν ὠνίων ποιησασθαι διάμειψιν, ἀλλ' ἀγάπης ἀλλήλοις δοῦναι ἀντάλλαγμα, πλήρη δοῦναι, καὶ πλήρη λαβεῖν τὴν ἀγάπην. Ταῦτα οἱ πατέρες ἡμῶν κατεστήσαντο. Ἡμεῖς δὲ παραλαβόντες εἰς τί κατελήξαμεν δεῖξει τὰ ὀρώμενα. Οἱ πλείστοι τῶν παρόντων κατὰσκοποὶ μάλλον εἰσι κατὰσκοποὶ τῶν λεγομένων ἢ μαθηταὶ τῶν διδασκάλων (89). Καὶ λόγος ἐπιζητεῖται οὐ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν παρόντων, ἀλλὰ πρὸς ἐπήρειαν τῶν ἐφεδρευόντων. Κἂν μὲν τι λεχθῆ συμβαῖνον ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν ἐξοστρακισθέντων τὴν γνώμην, ἀπῆλθε καταδεξάμενος ὡς τὸ ἴδιον εὐρῶν παρ' ἡμῶν. Ταῦτα ἐγγραφέσθω ταῖς ὑμετέροις καρδίαις. Μαρτυρήσατε (90) τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡμῶν πρὸς τοὺς ἐπιτρολλοῦντας τὰ τοιαῦτα, ὅτι ἄρα ἡμεῖς τὴν παλαιὰν δωρεὰν ἀνενωσάμεθα.

3. Ταῦτα γὰρ μὴ φοβούμενων τὸν Κύριον τὰ ῥήματα, ἀνοιγόντων καθ' ἡμῶν στόμα (91), ὡς ἡμῶν τρεῖς θεοὺς καταγγελλόντων. Ὁ τρεῖς θεοὺς κηρύττων

(85) Ita libri veteres. Editi eis ἐν συγχ. Mox duo mss. συνημμένοι πρὸς ἀλλήλους.

(86) Unus codex Combef. et Harl. ὠδονομείους.

(87) Editi διαβαίη ἕκαστος ἡμῶν καθ' ἑαυτὸν, εἰσακουέσθαι διὰ τὴν ἐκ τῶν ἔργων εὐτονίαν, μὴ δυναμένων ἀλλήλοις ἐνωθῆσθαι. Αὐτὸ τὸ. Codex Harl. cum Combef. ut in contextu. Mox mss. ἐστὶ λείψανον. Editi vero ἐστὶ λείψανον.

(88) Veteres aliquot libri et editi ἀνανεώσωσι... παρέχοιεν. Codex Harl. ἀνανεοῦσθαι... παρέχειν. Quod si quispiam malit ἀνανεώσωσι... παρέχοιεν,

A crymas uberes, quibus cor doloribus contritum dirumpam, pulveremque nobis nunc ignominiose aspersum perfundam, et deplem calamitatem communem? Quippe defecit mandatorum radi charitas. Quapropter insatiabili spiritus amplexu complector astantes, quod alter alteri conglutinati, spectaculum insolitum exhibuerunt. Nam privatum unusquisque velut arena effecti sumus, non sociati inter nos, sed singuli inter nos divisi. Neque enim detractis compagibus, potest aedificium consistere: neque Ecclesia in altum crescere, pacis charitatibusque vinculis non colligata.

2. Aures paulisper nobis patienti animo commodate, non ad ostentationem dicturis, sed ad id impulsuris, ut vos in tristium societatem adjungamus; nam societas gemituum affert solatium lugentibus. Fortasse autem et tristitia nostra adunata, vehementius ad Dominum transibit. Num quisque nostrum ob languidam agendi rationem privatim exaudietur? Quod conspiciamus, id antiquae illius Patrum charitatis reliquiae sunt. Nam illi eam ob causam publicos hos conventus adinvenerunt, ut certis anni temporibus convenientes, inductam temporum processu alienationem renovarent, iique qui dissiti sunt, si ad unum hunc locum accederent, sibi amicitiae atque dilectionis initium congressum facerent. Hic est spiritualis conventus, quo vetera renovantur, futuris initium praebetur. Non enim venimus rerum venalium facturi permutationem, sed **610** charitatis commutationem mutuam exhibitori, daturi charitatem plenam, plenamque recepturi. Haec sunt a patribus nostris constituta. Nos autem qui ea velut per manus tradita accepimus, in quem statum degeneraverimus, spectaculum praesens ostendet. Plurimi eorum qui adsunt, magis sunt exploratores eorum quae dicenda sunt, quam discipuli eorum quae dicentur. Atque exquiritur concio, non ut astantes aedificentur, sed ut insidiatores locum habeant calumniandi. Quod si forte dictum est quidpiam, quod conveniat cupiditatibus eorum qui sententiam explodunt, abiit qui audivit, tanquam si id quod suum est, apud nos reperisset. Haec cordibus vobis, adversus eos qui talia divulgant, videlicet

D 3. Haec enim sunt non timentium Dominum verba, sed aperientium contra nos os, quasi nos deos tres enuntiemus. Deos tres qui praedicat, quid quaerit in

legat oportet οἰκοῦντες... καταλαβόντες, ex grammaticorum praeceptis.

(89) Sic mss. nostri. Editi vero τῶν δογμάτων.

(90) Codices nonnulli Μαρτυρήσατε. Alii duo mss. Μάρτυρες ἔσεσθε, testes eritis. Editi Μαρτυρήσαθε. Statim editi πρὸς τοὺς ἐμὲ ὑρολλοῦντας. At mss. aliquot πρὸς τοὺς ἐπιτρολλοῦντας.

(91) Codex Harl. Ταῦτα γὰρ στόματα μὴ φοβούμενων τὸν Κύριον ἀνοιγεται καθ' ἡμῶν. Mox mss. Ἐκκλησίᾳ Κυρίου. Editi Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ.

*Æresia Domini? Alibi deorum multitudo, alibi religiosus Dei cultus. Qui tres dicit, audeat etiam dicere quatuor, numerum ad duodecim usque extendat. Quæ est igitur insania eorum qui exacutam linguam habent contra veritatem? Non sum pusillo animo ad reprehendum, sed exspecto iudicium Christi. Illic mihi ex adverso sistentur, qui hanc calumniam consuunt: « Novit Dominus qui sint sui³²; » et, « Qui calumniatur pauperem, irritat eum qui fecit illum³³. » Si fidem Patrum trado, cur missis Patribus me bello petis? Si credo in Patrem, si confiteor Filium, si non reprobo Spiritum. Trinitatem qui confitetur, si deos tres nominet, abrogat baptismum, et fidem impugnat. Quorsum mea persona supposita, Dominum bello impetis? Quis reliquit, ut baptizemus in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti³⁷? ego, an Dominus? Cujus sunt verba? præconis, an illius qui misit? Cur, quia personam meam calumniis facile obnoxiam reperis, ob me impugnas veritatem? ob me concutis fidei munimentum? Ego quidem expugnari facile possum: sed fides perstat inconcussa. « Unus Dominus³⁸, » disce ex verbis Pauli, non duo, aut tres. Etsi Filium Dominum nominavero, non in duos dominos, non in deos multos divisi dominationem. Dominus Pater, Dominus Filius: « Una fides³⁹, » cum Dominus unus sit. Unum uni comes est: uni Domino, una fides, uni fidei, « Unum baptismum⁴⁰. » Sic unum ex uno per unum confirmatur. Sed si non dejicio Spiritum, neque eum in servili ordine colloco, propterea calumniam illam suscipio. Cave dicas quæ non dico, et videamus calumniæ tuæ verisimilitudinem. Quid occultas tuam ipsius calumniam? Mentiris, vir execranda, cum **611** ais deos tres a nobis prædicari, nec aperte dicis nos ipsos esse, qui eos qui Spiritum sanctum creaturam dicunt, anathematæ ferimus. Hanc accusationem admitto. Eam ob causam ignem subibo et gladium exacutum. Sive rota collidat, sive tormenta in me moveantur, eadem animi persuasione perferam tormenta, qua martyres hic jacentes coronas consecuti sunt. Itaque hoc me nomine accusa, quod non inter creaturas numero Spiritum sanctum. Quod si quid amplius dixeris, reddes rationem Judici. Modo legatur, « Cum venerit Paracletus⁴¹; » tu vero inde*

³² II Tim. II, 19. ³³ Prov. XIV, 51. ³⁷ Matth. XXIII, 19. ³⁸ Ephes. IV, 5. ³⁹ ibid. ⁴⁰ ibid. ⁴¹ Joan. XV, 26.

(92) Unus codex Combef. εις δωδεκάθεον. Ibidem libri Combefisiani θεον και ἔγγυς τῆς δαιμονικῆς πλάνης τὸ πολυθεον.

(93) Editi εις τὴν τῶν Πατέρων πίστιν μεταδιδώκω, τί. Codex Combef. cum Harl. ut in contextu, Reg. tertius et τὴν, etc.

(94) Illud, εις Κύριος, addidimus ex libris antiquis. Mox editi Κύριον, οὐκ εις δύο... θεός, Κύριος. At Colb. primus cum alio codice ita, ut edidimus. Hoc ipso in loco codices Combefisiani ὁ Υἱός, Κυριότης μία, ἀρχὴ γὰρ μία· εις Κύριος, μία πίστις. Ita in Reg. tertio legere pergimus, διὰ τοῦτο μία πίστις, ἐπειδὴ εἰς Κύριος. Ἐν ἐνὶ ἀκολουθεῖ· ἐν ἐνὶ

Α τί ζητεῖ ἐν Ἐκκλησίᾳ Κυρίου; Ἄλλαχού πολυθεία· και ἄλλαχού θεοσεβεία. Ὁ τρεῖς λέγων κατατολμάτω και τεσσάρων· ἐκτεινάντω τὸν ἀριθμὸν εις δύοδεκα (92). Τίς οὖν ἡ μανία τῶν ἠχονημένῃν γλώσσων ἐχόντων κατὰ τῆς ἀληθείας; Οὐ μικροψυχῶ πρὸς τὸν Ἐλεγον, ἀλλ' ἐκδέχομαι τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον. Ἐκεῖ ἀντικαταστήσονται μοι οἱ τὴν ἐπήρειαν ταύτην βράπτουντες· « Οἶδε Κύριος τοὺς δυνάτας αὐτοῦ· » και, « Ὁ συκοφαντῶν πέντητα παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν. » Εἰ μεταδίδωμι τὴν πίστιν τῶν Πατέρων (95), τί, παρεῖς τοὺς Πατέρας, ἐμοὶ πολεμεῖς; Εἰ πιστεύω εις Πατέρα, εἰ ὁμολογῶ τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ἀθετῶ τὸ Πνεῦμα. Εἰ ὁ Τριάδα ὁμολογῶν τρεῖς ὀνομάζει θεούς, ἀθετεῖ τὸ βάπτισμα, και πολεμεῖ τῷ Κυρίῳ; Τίς καταλείπει βαπτίζειν εις ὄνομα Πατρὸς, και Υἱοῦ, και ἁγίου Πνεύματος; ἐγὼ, ἡ Δεσπότης; Τίνος τὰ ῥήματα; κήρυκος, ἡ τοῦ ἀπεσταλμένου; Τί, τὸ ἐμὸν πρόσωπον εὐεπίθετον ταῖς συκοφανταῖς εὐρών, δι' ἐμοῦ πολεμεῖς τῇ ἀληθείᾳ; δι' ἐμοῦ κατασεῖεις τὸ ὄχυρῶμα τῆς πίστεως; Ἐγὼ μὲν σοι εὐάλωτος· ἡ δὲ πίστις ἀσειστος. « Εἰς Κύριος (94), » μάθανε τοῦ Παύλου λέγοντος, μὴ δύο, ἢ τρεῖς. Κἀν ὀνομάσω Κύριον τὸν Υἱόν, οὐκ εις δύο κυρίους, οὐκ εις πολλούς θεούς διετλον τὴν κυριότητα. Κύριος ὁ Πατήρ, Κύριος ὁ Υἱός· « Μία πίστις, » ἐπειδὴ εἰς Κύριος. Ἐν ἐνὶ ἀκολουθεῖ· ἐνὶ Κυρίῳ μία πίστις, μιᾷ πιστεῖ « ἐν βάπτισμα. » Οὕτως ἐν ἐξ ἐνός δι' ἐνός βεβαιούται. Εἰ δὲ οὐκ ἀθετῶ τὸ Πνεῦμα, οὐδὲ ἐν τῇ δουλικῇ αὐτῇ

Β ἐτίθημι τάξει, διὰ τοῦτο τὴν συκοφαντίαν ἐκείνην ἐκδέχομαι. Μὴ λέγε ἂ μὴ λέγω, και ἴδωμέν σου τῆς συκοφαντίας τὸ πιθανόν. Τί ὑποκρύπτεις σεαυτοῦ τὴν ἐπήρειαν; Ψεύδη, κατηραμένε (95), λέγων παρ' ἡμῖν τρεῖς θεούς καταγγέλλεσθαι, και οὐ λέγεις ἐκ τοῦ προφανοῦς, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τοὺς κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγοντας ἀναθεματίζοντες. Ταύτην τὴν κατηγορίαν δέχομαι. Ἐπὶ τούτῳ κτῆρ και ἕξφορ ἠχονημένον ὑφίσταμαι. Κἀν ὁ τροχὸς καταβράσση, κἀν βασανιστήρια ἐπ' ἐμὲ κινήται, ἐν τῇ αὐτῇ πληροφορίᾳ δέχομαι τὰ βασανιστήρια, ἐν ἧ και οἱ μάρτυρες οἱ ἐναυθα κείμενοι τῶν στεφάνων ἠξιώθησαν. Τοῦτο τοῖνον ἐγκάλει μοι, ὅτι μὴ ἐν τοῖς κτίσμασι συναριθμῶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Κἀν δὲ τι περισσὸν λέγοις, τῷ κριτῇ λόγον δώσεις. Ὁταν ἔλθῃ (96) ὁ Παράκλητος, « νῦν ἀνεγίνωσκετο· σὺ δὲ ταῖς συκοφαν-

Δ Κυρίῳ μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Οὕτως. *Dominatio una, principium enim unum. Unus Dominus, una fides. Ob id una fides, quod unus Dominus. Unum uni abest: unum uni Domino, una fides, unum baptismum: in quibus omnibus, ut verum fatear, peregrinitatis aliquid olfacere mihi videor. Illud, μιᾷ πιστεῖ, ex uno codice Combefisiano additum est.*

(95) Editi ψεύδη, κατηραμένε. Aliquanto post editi οἱ τὸ κτίσμα. At mss. οἱ τοὺς κτίσμα.

(96) Illud, Ὁταν ἔλθῃ, etc., restituimus ex Combefisianis libris. Reg. secundus νῦν ἀναγινωσκέτω ὁ Παράκλητος.

ταῖς ἀφορμῇν εἰς ἐπήρειαν τέθεικας. Παράκλητος, ὁ περὶ σοῦ παρακαλῶν. Δι' ὧν εὐεργετεῖ, διὰ τούτων ἀγνωμονεῖς. Οὐ δέχη τοίνυν τοῦ Παρακλήτου τὴν εὐεργεσίαν. Ἡ οὐχὶ ὁ Κύριος ἑαυτῷ ταύτην τὴν προσηγορίαν πρέπειν ἐνομοθέτησε; ἢ Πέμφω ὑμῖν καὶ ἄλλον Παράκλητον. Ὁ καὶ ἄλλον εἰπὼν οὐχ ἑαυτὸν ἔδειξε πρὸ τοῦ ἄλλου; Εἰ ἀπ' ἑμαυτοῦ (97) λαλῶ, μὴ ἀκούτε μου· εἰ τὰ γεγραμμένα ἀναγινώσκω, ὑπόκυψον τῇ ἀληθείᾳ. Ὁ τέλειος οὕτε μειοῦται, οὕτε αὐξεται. Εἰς ἀγέννητος ὁ Θεός· εἰς ὁ τούτου μονογενῆς ὁ Υἱὸς καὶ Θεός. Ὅσπερ οὐκ ἓνι (98) συναγέννητος Θεὸς ἕτερος, οὕτως οὐδὲ συγγεγεννημένος Υἱὸς ἕτερος. Ὅσπερ οὐ λόγῳ ὁ Πατήρ, οὕτως οὐδὲ λόγῳ ὁ Υἱός. Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός· Θεὸς τέλειος (99) ὁ Πατήρ· Θεὸς τέλειος καὶ ὁ Υἱός. Ἀσώματος ὁ Πατήρ· ἀσώματος ὁ Υἱός, ἀσωμάτου χαρακτήρ, καὶ εἰκὼν ἀσώματος. Πιστεύεις, ὅτι γεγέννηται; Μὴ ζητεῖ, Πῶς; Εἰ γὰρ ἐνδέχεται ζητεῖν, ὁ ἀγέννητος πῶς ἀγέννητος, ἐνδέχεται ζητεῖν, καὶ ὁ γεγεννημένος πῶς γεγέννηται· εἰ δὲ οὐ καταλείπει ζητήσιν ὁ ἀγέννητος, πῶς ἀγέννητος (1)· οὕτως οὐδὲ ὁ γεγεννημένος καταλείπει ζητεῖν, πῶς γεγέννηται. Μὴ ζητεῖ τὰ ἀνεύρετα· οὐ γὰρ εὐρήσεις. Ἐὰν γὰρ ζητῆς, παρὰ τίνος ἔχεις μαθεῖν; Παρὰ γῆς; Οὐχ ὑφεστήκει. Παρὰ θαλάττης; Οὐκ ἦν ὑγρά. Παρ' οὐρανοῦ; Οὐκ ἦν ἐπαρθεῖς. Παρ' ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἀστρων (2); Οὐ δεδομῆσιν. Ἄλλὰ παρ' αἰώνων; Πρὸ αἰώνων ὁ Μονογενῆς. Μὴ ἐξέταξέ τὰ μὴ αἶε ὄντα ὑπὲρ τοῦ αἶε ὄντος. Εἰ δὲ μὴ θέλεις, ἀλλὰ φιλονεικεῖς, καταγελωσοῦ τῆς ἀνοίας, μάλλον δὲ κλαῖω σου τὴν τολμάν.

Unigenitus. Ne interroga ea quæ non semper sunt, de eo qui semper est. Quod si nolis, sed contendas, derideo tuam amentiam; imo potius deploro tuam audaciam.

4. « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Τὸ, « ἦν, » περιγράφει τὸ, « οὐκ ἦν » καὶ τὸ « Θεός, » περιγράφει τὸ, « οὐ Θεός. » Τοῖς γεγραμμένοις πίστευε, τὰ μὴ γεγραμμένα μὴ ζητεῖ. Οὗτος ὁ Λόγος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωπος ἐγένετο διὰ τὸν ἐκπεσόντα ἄνθρωπον Ἀδὰμ. Διὰ τὸν Ἀδὰμ ὁ ἀσώματος ἐν σώματι. Διὰ τὸ σῶμα ἔλαβε νέφος τὸ σῶμα ὁ Λόγος, ἵνα μὴ καταφλέξη τὰ ὀρώμενα. Συγκατέβη σαρκί, ἦα καὶ ἡ σὰρξ ἔκειντο συνεπερβῆ. Ὁ ἀόρατος ἐν ὁρατῷ, ἐν ὑποδύῃ τὰ ὀρώμενα. Ὡς ἄνθρωπος, ὑπὸ χρόνον· ὡς Θεός, πρὸ χρόνον. Τὸ, « ὡς, » οὐχ ὁμοιώσει, ἀλλ' ἀληθεῖα κατ' ἀμφοτέρας Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Θεὸς ἦν, ἄνθρωπος (3) ἐγένετο κατ' οἰκονομίαν. Οὐ πρότερον τὸ, « ἐγένετο, » καὶ τότε τὸ, « ἦν »· ἀλλὰ πρότερον τὸ, « ἦν, » καὶ

occasionem arripuisti calumniandi, injuriam ut inferas. Paracletus, inquit, qui pro te rogat. Per quæ te afficit beneficio, per ea animum ingratum ostendis. Non igitur suscipis Paracleti beneficentiam. An non Dominus hanc sibi appellationem congruere sanxit? « Mittam vobis et alium Paracletum ». Qui cum et alium dixit, nonne seipsum ante alium ostendit? Si ex me ipso loquor, ne audite me; sin autem quæ scripta sunt pronuntio, subjice te veritati. Perfectus neque minuitur, neque augetur. Unus ingenuitus Deus: unus unigenitus ejus Filius ac Deus. Sicut non est Deus alter, qui quoque una cum ipso sit ingenuitus: ita neque est Filius alter, qui quoque una cum ipso sit genitus. Quemadmodum non est voce tenus Pater, sic neque est voce tenus Filius. Deus Pater, Deus Filius: Deus perfectus Pater; Deus perfectus Filius. Incorporeus Pater, incorporeus Filius, incorporei character, et imago incorporea. Credis genitum esse? Cave quæras, Quomodo? Si enim licet quærare quomodo ingenuitus sit ingenuitus, licet et quærare quomodo genitus sit genitus: sin ingenuitus quæstionem hanc non relinquit, quomodo scilicet sit ingenuitus: ita neque genitus relinquit locum quærendi quomodo genitus sit. Cave quæras quæ investigari non possunt, non enim invenies. Etenim si quæras, a quo discere potes? A terra? Non exsistebat. A mari? Non erat liquidum. A cælo? Non erat surrectum. A sole et luna et astris? Non erant condita. A sæculis? Ante sæcula

4. « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ». Illud, « Erat, » explodit vocem, « Non erat, » et vox, « Deus, » explodit vocem, « Non Deus. » Crede iis quæ scripta sunt: quæ non sunt scripta, ne investiga. Hoc Verbum, Filius Dei, homo factum est ob lapsum hominem Adamum. Propter Adamum incorporeus in corpore. Propter corpus Verbum nubem assumpsit, corpus videlicet, ut ne res visibiles combureret. Demisit so ad carnem, ut et caro una cum illo erigeretur. Invisibilis in visibili, ut visibilia subiret. Velut homo, sub tempus; velut Deus, ante tempora. Illud, « velut, » non similitudine, sed veritate; utrumque Deus et homo. Deus erat, homo factus est per Incarnationem. Non prius

⁹⁷ Joan. xiv, 16; xvi, 7. ⁹⁸ Joan. i, 1.

(97) Editi ἀπ' ἐμοῦ. Libri veteres ut in contextu. Mox editi γεγραμμένα ἀναμνησάσκω. At mss. non pauci ἀναγινώσκω.

(98) Veteres aliquot libri ἓνι. Editi ἐνί, uni. Haud longe editi οὕτως οὐδὲ συναγέννητος, pessime. Codices Combefisiani et Clarom., οὐδὲ συγγεγεννημένος, optimi.

(99) Unus codex Combef., et Clarom., et Reg. tertius Θεὸς ὁ Υἱός· Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Alii quidam mss. et editi ita, ut in contextu legi potest.

(1) Editi εἰ δὲ οὐ καταλείπεις ζητήσιν πῶς ἀγέν-

νητος, οὐ γεγέννηται. Οὕτως. At Reg. tertius et Clarom. ut in contextu.

(2) Veteres aliquot libri σελήνης καὶ ἀστρων. Illud, καὶ ἀστρων, deest in vulgatis. Addidimus quosque non longe vocem αἶε, codicum quorundam fidem secuti. Nec ita multo post Reg. tertius et Clarom. σοῦ τῆς ἀνοίας. Illud, τῆς ἀνοίας, in editis desiderabatur.

(3) Ita veteres aliquot libri. Editi ἄνθρωπος· ἄνθρωπος. Mox mss. nonnulli κατ' οἰκονομίαν. Alii quidam mss. et editi δι' οἰκονομίαν.

« factus est, » et tunc « erat : » sed prius « erat, » A τότε τὸ, « ἐγένετο. » Μὴ οὖν ἀναιρείτω τὸ δι' οἰκονομίαν τοῦ Μονογενοῦς τὴν θεότητα. Ταῦτα γὰρ αἰρετικῶν ἐκκλίσεις (4), καὶ Μανιχαίων μανίαι. « Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θείνει παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. » Ἐγενήθη διὰ γυναικῶς, ἵνα τοὺς γεννηθέντας ἀναγεννήσῃ. Ἐσταυρώθη ἐκῶν, ἵνα τοὺς (5) μὴ σταυρωθέντας ἐκονεῖ καθέλιη. Ἀπέθανεν ἐκῶν, ἵνα τοὺς ἀκουσίως ἀποθανόντας ἐγείρῃ. Ἐπεδέξατο ὄν οὐκ ἐπεδέχετο θάνατον, ἵνα τοὺς ὑπὸ θανάτου ζωοποιήσῃ. Κατέπιεν ὁ θάνατος ἀγνοῶν· καταπιὼν ἔγνω ὄν κατέπιεν. Κατέπινε ζῶν, κατεπόθη ὑπὸ ζωῆς. Κατέπινε τὸν ἕνα μετὰ πάντων, ἀπέλεισε διὰ τὸν ἕνα τοὺς πάντας. ἤρπασεν ὡς λέων, σφελθάσθη τοὺς ὀδόντας. Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἀσθενὴς καταφρονεῖται. Οὐκέτι γὰρ ὡς λέοντα φοβούμεθα, ἀλλ' ὡς δορᾶν (6) πατούμεν. Ἡ τοῦ Μονογενοῦς ἐκ Πατρὸς γέννησις σιωπῆ τιμάσθω. Οἶδε γὰρ αὐτὸς ὁ γεγεννηκὼς, καὶ ὁ γεγεννημένος. Εἰδέναι γὰρ ὀφειλομεν ἅ χρῆ λαλεῖν, καὶ ἅ χρῆ σιωπᾶν. Οὐ πάντα ῥητὰ τῇ γλώττῃ. ἵνα μὴ ὁ νοῦς, καθάπερ ὀφθαλμὸς ἴδον τὸν ἥλιον θέλων ὀρᾶν, ἀπολέσῃ καὶ ὁ ἔσχε φῶς. Ἐν γὰρ τούτῳ (7) γινώσκεις, ἂν γνῶς, ὅτι μὴ κατελιήφας. Ἐκείνην μὲν οὖν τὴν γέννησιν, ἄρῆτον οὖσαν, σιωπῆ τιμήσωμεν. Ἐὰν δὲ καὶ περὶ ταύτην ἀτονήσωμεν, μὴ λυπηθῶμεν. Ἐκείνη μὲν γὰρ φοβερά διὰ τὴν φύσιν, αὕτη δὲ δυσερμηνεύτος διὰ τὸ ξένον. Ὁ Ἰωάννης φωνῆ μὲν ἐλέγετο βῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀνθρωπὸς δὲ ἦν τὴν φύσιν. Μὴ οὖν ἀναίρει (7') διὰ τὸ νομα τοῦ Λόγου τὴν τοῦ Μονογενοῦς ὑπόστασιν. Ἄλλ' ἰσως φῆς· Διὰ τί οὖν ἐκ δεξιῶν καθήμενος ἐντιμότερός ἐστιν; Ἄλλ' εἰ μὲν δι' ἑαυτοῦ τὴν τιμὴν εἶχεν, ἐντιμότερος· εἰ δὲ λαθῶν παρὰ τοῦ γεννησαντος, τοῦ δεδωκότος ἢ χάρις. Οὐκ ἦν ἄλλος Υἱὸς, ἵνα ἐξ (8) ἀριστερῶν καθίσῃ. Εἷς ἀγέννητος ὁ Θεός, εἷς καὶ ὁ τοῦτο Μονογενής, Υἱὸς καὶ Θεός. Ἐπρεπεν οὖν μὴ τὸν Υἱὸν ὀρέγειν τῷ Πατρὶ τὴν δεξιάν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ. Δηλαδή ἀφωρισμένης τῆς παρ' ἡμῖν (8') φύσεως, ἀφόρισον καὶ τὰ νοήματα. Ὁ μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν πατήρ ἐξ ἄλλου πατρὸς, καὶ χρόνων δεῖται, καὶ ἀνατροφῆς, καὶ αὐξήσεως, καὶ ἄλλης ἐπιμελείας, καὶ οὐκ ὅπερ βούλεται πατήρ γεννᾶ· ὁ δὲ Θεός, συνδρομον ἔχων τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, ἐγέννησεν ἄξιον ἑαυτοῦ, ἐγέννησεν ὡς αὐτὸς οἶδεν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

613 SERMO DE LIBERO ARBITRIO.

Quibus inest divina lex, etc.

Est inter homilias Macarii Aegyptii ordine vicesima quinta. Vide ad annum 395. Edit.

⁴⁴ 1 Cor. III, 11.

(4) Editi αἰρετικῶν ἐστὶ κτήματα, nullo sensu. At unus codex Combes. et Clarom. cum Reg. uno ut in contextu.

(5) Editi ἵνα μὴ τοὺς. Veteres aliquot libri ἵνα τοὺς μὴ.

(6) Editi ὡς δράκοντα, velut draconem. At mss. ὡς δορᾶν, velut pellem.

(7) Sic libri quidam veteres. Editi τοῦτο.

(7') Editi ἀναίρει. At mss. ἀναίρει.

(8) Editi ἵνα μὴ ἐξ. Vocula μὴ deest in libris antiquis.

D ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ.

Ὡς ἐνυπάρχει ὁ θεὸς νόμος, κ. τ. λ.

Ἔξ ἐνυπάρχει ὁ θεὸς νόμος, κ. τ. λ.

(8') Editi τῆς φύσεως πρὸς ἡμᾶς. Reg. tertius et Harl. τῆς πρὸς ὑμᾶς φύσεως. Codices Combesiani τῆς παρ' ἡμῖν φύσεως. Aliquanto post editi οὐκ ὡς περ βούλεται. Codices Combesiani οὐκ ὅπερ βούλεται. Multas quidem variantes lectiones notavi: sed non omnes. Alias enim non paucas omisi, quod veteres libros viderem aut corruptos, aut ita inter se dissidentes, ut si tantam variantium lectionum copiam notare voluissem, rem ingraturam simul et inutilem fecissem.

MONITUM.

614-617 Duas quæ sequuntur homilias jam olim edidere doctissimi viri Franciscus Combefsius et Joannes Baptista Cotelerius, ille Latine duntaxat, hic Græce et Latine, in *Monument. Eccl. Græc.* t. I, p. 23-40. Quamquam autem hæc opuscula pro spurii habeamus, ea tamen rursus hoc loco edenda esse censuimus. Græca Latinaque et notas mutuati sumus a Cotelerio. Plura qui cupit, legat Præfationem, in qua de his oratiunculis disputatur.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

A

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ (9)

Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας.

Εἰς τὸ· Μὴ θῶς ὕπνον σοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ ἐπιγυστᾶξιν σοῖς βλεφαροῖς.

Οὐ λυπεῖ με ἐλάττωσις τῶν συνελθόντων ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην πανήγυριν. Ὅρῳ γὰρ, ὅτι τὸ θορυβοῦν ἠλαττώθη, τὸ δὲ φιλήκοον πάρεστι. Καὶ γὰρ οὐδὲν (10) δέομαι τῶν ἔξω περιηγούντων τὸν τύπον (11)· ἀλλ' ἐπιζητῶ ψυχὰς φιληκόους, εὐσηχημῶς περιεστῶσας τὸ πνευματικὸν ἀκροατήριον, καὶ δεχομένας ἐν κόσμῳ τὰς ὑπομνήσεις τοῦ Πνεύματος, καὶ φυλασσούσας τῇ μνήμῃ τὰ σωτήρια διδάγματα· ἅπερ εὐχομαι ὑπάξειαι τοῖς παροῦσιν. Ἐπεὶ καὶ ποιμένοι ἀσφαλεστέρα ἢ ἐνέργεια ἐν ὀλίγῳ ἢ τῷ πλήθει τῶν ποιμνίων, καὶ κυβερνήτην εὐεπιχείρητος ναῦς, ἄλλως τε καὶ κλύδων ἢ πανταχόθεν ὁ περικλύζων τὴν γῆν, καὶ χαλεπὴν ποῖων κυβερνήτην τῷ ἐπιτεταμένῳ. Ἐνεκα μὲν γὰρ τῆς ἀγάπης τῆς περὶ ἕκαστον, πάντας ἀνθρώπους ἐβουλόμην παρῆναι· ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ πλήθει συμπάρεσπαρται καὶ τὸ νόθον, εὐχομαι τὸ καθαρὸν φυλοκρινθῆν ἀκριβῶς (12) κεχωρισμένον τοῦ βλαβεροῦ μόνον συνε-

⁹ Prov. vi, 4.

(9) *Βασιλείου*. Homilia non indigna S. Basilio. Citatur autem ex sensu magis quam ex verbis in Catena ad Proverbia, vers. 4 et 5 cap. vi. *BASIL.* Per dormitationem, ignaviam, et ad saniora consilia capessenda tarditatem; per mysticos autem oculos, mentem et intelligentiam; per animæ vero, peccatum actu satiatum significat: aut per somnum et dormitationem immundus cogitatus, impetus nequam, qui primum in animo exoriuntur; vel animi certe ad deteriora propensionem designat. *Vult autem sapiens, eum qui virtutibus ex proposito incumbit, animi prosperitate valere, supraque adversariorum laqueos fortiter sese efferre, virtutum nimirum alis in altum sublatum.* En Græca e duobus codicibus Regiæ bibliothecæ: ΒΑΣΙΛ. Ὑπνος ἢ πρὸς τὸ κρείττον ἀμέλεια· νοητὰ ὁμματα νοῦς καὶ διάνοια· ὕπνος ἐστὶ ψυχῆς ἢ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία· νυσταγμὸς δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ συνιστάμενον ἀκάθαρτον φρόνημα. Ἐπιγυστᾶγμὸς ἐστὶν ἢ πρὸς τὰ χεῖρω ῥοπή. Βουλεται διορατικὸν εἶναι τὸν σοφόν, καὶ τὰς τῶν ἐναντιῶν ὑπερίπτασθαι πάγας, τοῖς τῶν ἀρετῶν περὶ τοῦ κομφεζόμενον. Hoc est ad verbum: *Somnus est negligentia circa id quod est præstantius; oculi sub intelligentiam cadentes, sunt mens et cogitatio: somnus animæ est, peccatum autem commissum: dormitatio*

SANCTI PATRIS NOSTRI

BASILII MAGNI

Cæsareæ Cappadociæ archiepiscopi,

In illud: *Ne dederis somnum oculis tuis, neque in-dormites palpebris tuis* ¹⁰.

Non me dolore afficit eorum qui ad spiritalem hanc celebritatem convenerunt paucitas. Cerno enim imminutum esse quod tumultum concitare solet, adesse vero eos qui audiendi studio tenentur. Nullatenus enim iis opus habeo qui extra murmure perstrepunt: sed animas requiro auditionis cupidas, decenter circumstantes spiritale auditorium, quæque rite suscipiant commonitiones Spiritus, et memoria conservent documenta salutaria: quas res inesse iis qui adsunt exopto. Cum et pastor tutior sit operatio in paucitate, quam in multitudine gregum, et gubernatori ductu facilis sit una navis, licet etiam fluctus insurgant, undique terram alluentes, ac difficilem sua vehementia redentes gubernationem. Propter charitatem quidem erga singulos, vellem cunctos adesse homines: sed quia cum multitudine insertum est quod est spurium, oro ut quod purum est, accurate discre-

autem, primum immundum cogitatum, quod in anima consistit. Superdormitatio est ad deteriora propensio. Vult sapientem perspicacem esse; laqueosque adversariorum transvolare, virtutum alis elevatum. Cæterum post typis mandatam hanc Orationem cum sequenti, venit in manus meas Ecclesiastes Francisci Combefsii, in quo utraque inter Basilianas locum obtinet, Latine edita, interprete eodem viro doctissimo.

(10) *Οὐδὲν δέομαι τῶν ἔξω περιηγούντων τὸν τύπον*. Memorata interpretatio, *Nihil mihi necessarii, qui circa locum foris strepunt. Τύπον*, pro τύπον, recte. Sed in Chrysostomo Savili t. V, pag. 980, l. xiv, 15, ubi de Spiritu sancti descensu, omnino legi debet, *βροντῆς κτύπον ἢ τοῦ Πνεύματος ἀφίξις ἐμμεῖτο*, non autem τύπον.

(11) *F. κτύπον*.

(12) *Φυλοκρινθῆν ἀκριβῶς*. Pari modo in *Historia Georgii Pachymeris* lib. viii, cap. 2, ἐφυλοκρινθῶν ἀκριβῶς τὴν ἐξήγησιν. Non enim assentior docto interpreti ac de Græcis litteris optime merito, qui in hoc et aliis locis verbum φυλοκρινεῖν probat. Est φυλοκρινεῖν non solum τὰς φυλάς διακρίνειν, juxta Hesychium, sed etiam ex Suida διακρίνειν, καταδοκιμάζειν περιέργως, *dijudicare, accurate per-*

tum, separatumque a noxio, solum nobiscum sit; A non ad calumniam circumstans, sed vere audiens. Opto frumentum segregatum a palea. Hæc quippe omni vento doctrinæ circumfertur⁴⁶: illud autem grave et firmum ac per se cadens, Spiritu secretum, horreo dignum censetur. Quid dicam? quo vos modo alloquar? Quo pacto antevertam præterita? futurorum debitum? Etenim præteritorum reus sum, et futurorum debitor. De qua Scripturæ parte vobis opportune **618** disseram? Omnes ejusdem pretii sunt, omnes spirituales, omnes a Deo inspiratæ, omnes utiles. Verum nec facilis mihi est discretio; nec vobis licet, illam rejicere, hanc admittere, cum æqualis sit gratia in unaquaque, et proponatur nobis dignitate par undique proveniens emolumentum. Locutus est nobis utilia verba, Proverbiorum conscriptor Salomon. Hoc primum auribus vestris immisit: hinc inchoemus istam ad vos homiliam. Perspicacem te vult esse discipulum et sublimem consilio. Horum utrumque exhibet duplex sermo: « Ne dederis somnum oculis tuis, neque dormitationem palpebris tuis. Ne dederis somnum. » Huncne prohibet somnum, communem naturæ affectionem, vultque nos pervigiles manere? Igitur accusatio est creatoris, qui vitæ nostræ conjunxit requiem somni? « Ne dederis somnum oculis tuis, neque dormitationem palpebris tuis. » Non eundem sermonem repetit, sed differentiam novit somni et dormitationis. Somnus enim est, gravis sensuum stupor; dormitatio autem, mistura vigiliæ ac somni. Quia igitur alii quidem profundo detinentur somno, donorum Dei oblivione quasi veterno occupati; alii vero permiste interdum vigilant, interdum velut indormitant; neque alienum admittunt, neque eum qui aliquando conversus est, neque ægrotum tanquam sanum. **VERS. 5.** « Ut salveris tanquam damula e laqueis. » Damula ceu dorcæ animal est acie oculorum valens, ex qua dorcæ nomen tulit. Nihil latet dorcæ oculum; novit quid cavere debeat; novit ubi sit cursus gubernaculum. Sed et damula sis, ad scrutanda quæ inferius sunt; et avis, ad quærenda sublimia; ut ne reti inhibearis, at excelsior fias laqueis. Nunquam avis incidit in rete, si naturaliter sibi insita penna aerem secans, super terram elevetur. Vult ergo te per mentis sublimitatem, quam a Creatore tuo accepisti, caute observare; et pigritiæ coalumnium vitium insectari, tanquam quod felicem executionem eorum quæ a Domino præcepta sunt

⁴⁶ Ephes. iv, 14.

pendere; nec non discernere, lustrare, scrutari. Atque id verbum invenies apud Eusebium *Hist. eccl. lib. viii, cap. 4*; lib. x, cap. 4; Basilium *de Spiritu sancto cap. 29*, aliosque: φυλοκρινητικὴν γερὸ σοφίαν, et φυλοκρίνησιν, in Clemente Alexandrino.

(13) *Αὐτόπιπτον*. Ita codex, non αὐτόπιστον. Et in c. ὑμῶν ταῖς ἀκοαῖς, non ἡμῶν.

(14) *Ἐπώνυμον τῆ ἑαυτοῦ ὀξυδορκία*. Hjs gemina profert idem Basilium Homilia in illud, *Attende tibi*

ναὶ ἡμῖν· μὴ πρὸς ἐπήρειαν περιεστηκὸς, ἀλλὰ κατὰ ἀλήθειαν τὴν ἀκράσιν ποιούμενον. Ἐβχομαι τὸν σίτον κχωρισμένον τοῦ ἀχύρου. Τὸ μὲν γὰρ παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας περιφέρεται· τὸ δὲ βαρὺ καὶ εὐσταθὲς καὶ αὐτόπιπτον (13), τῷ Πνεύματι διακρινόμενον, τῆς ἀποθήκης ἀξιοῦται. Τί εἶπω; πῶς ὑμᾶς προσφθέξομαι; Πῶς προκαταλήφομαι τὰ παρελθόντα; τῶν μελλόντων τὸ χρέος; Καὶ γὰρ παρελθόντων ὑπεύθυνός εἰμι, καὶ μελλόντων χρεώστης. Ἐπὶ ποίας Γραφῆς ἀν ὑμῖν καιρίως διαλεχθεῖην; Πάντα ὁμοίωμα, καὶ πάντα πνευματικά· πάντα θεόπνευστα, καὶ πάντα ὠφέλιμα. Ἄλλ' οὐ βρδία οὐδὲ ἐμοὶ ἢ διάκρισις, οὐδὲ ὑμῖν δυνατὸν τὸ μὲν ἀποπέμπεσθαι, τὸ δὲ προῖεσθαι, ἴσῃ οὐσίᾳ τῆς ἐν ἐκάστῳ χάριτος, καὶ ὁμοιῶν τῆς πανταγῶθεν ὠφελείας ἡμῖν προκειμένης. Ἐφθέξατο ἡμῖν ῥήματα χρήσιμα ὁ παροιμισιαστὴς Σολομών. Τοῦτο πρῶτον προσέβαλεν ὑμῶν ταῖς ἀκοαῖς· ἐντέθεν ἀρξόμεθα τῆς πρὸς ὑμᾶς ὁμιλίας. Διορατικὸν σε βούλεται εἶναι μαθητὴν καὶ ὑψηλὸν τῷ φρονήματι. Ἐκότερον τούτων παρίστησι δὴκὸς λόγος· « Μὴ ὄψ ὑπνον σοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ νυσταγμὸν σοῖς βλεφάροις. »-« Μὴ ὄψ ὑπνον. » Ἄρα τοῦτον ἀπαγορεύει τὸν ὑπνον, τὸ κοινὸν πάθος τῆς φύσεως, καὶ βούλεται ἡμᾶς ἀυπνοῦς εἶναι; Οὐκοῦν κατηγορήματα τοῦ δημιουργοῦ τοῦ συζευξάντος τῇ ζωῇ ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ ὑπνου ἀνάπαυσιν; « Μὴ ὄψ ὑπνον σοῖς ὀφθαλμοῖς, μηδὲ νυσταγμὸν σοῖς βλεφάροις. » Οὐ ταυτολογεῖ, ἀλλ' οἶδε τὴν διαφορὰν τοῦ ὑπνου καὶ τοῦ νυσταγμοῦ. Ὁ μὲν γὰρ ὑπνος βαρεῖά τις ἐστὶν ἀναίσθησις· ὁ δὲ νυσταγμὸς μίγμα ἐστὶν ἐγρηγόρευσης καὶ ὑπνου. Ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν βαθεῖ κατέχονται ὑπνῳ, ληθαργήσαντες τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν· οἱ δὲ ἀναμῆ, ποτὲ μὲν ἐγρηγόρασιν, ποτὲ δὲ ὡσπερ ἐπινοστήζουσιν· οὔτε τὸν ἀλλότριον δέχονται, οὔτε τὸν ποτὲ ἐπιστρέφοντα, οὔτε τὸν νοσοῦντα ὡς ὑγιαίνοντα. « Ἴνα σὺ ζῆ ὡσπερ δορκὰς ἐκ βρόχων. » Ἡ δορκὰς ζῶν ἐστὶν ὀξυδορκὴς, ἐπώνυμον τῇ ἑαυτοῦ ὀξυδορκίᾳ (14). Οὐδὲν λανθάνει τὸν ὀφθαλμὸν τῆς δορκάδος· οἶδεν δὲ φυλάσσεται, καὶ οἶδεν ὅπου τοῦ δρόμου τὸ κυβερνητικόν. Ἄλλὰ καὶ δορκὰς ἔσο πρὸς τὸ τὰ κάτω ἐρευνηῖν· καὶ ὄρνειον, πρὸς τὸ τὰ ὑψηλὰ ζητεῖν· Ἴνα μὴ τῇ παγίδι ἐνοχασθῆς, ἀλλὰ καὶ ὑψηλότερος γένῃ τῶν βρόχων. Οὐδέποτε ὄρνειον πίπτει εἰς παγίδα, ἐὰν, τῷ κατὰ φύσιν πτερῶν τὸν ἀέρα τέμνον, τὴν γῆν ὑπεραίρηται. Βούλεται οὖν σε τῷ ὑψηλῷ τῆς διανοίας, ὃ ἔλαβες παρὰ τοῦ κτιστῆρος σε, ἀσφαλῶς φυλάσσειν, καὶ τὸ σύντροφον πάθος τῆς ἀργίας, ὡς τὴν εὐπραξίαν τῶν διατεταγμένων ἡμῖν

ipsi: Ἡ μὲν γὰρ δορκὰς ἀνάλωτός ἐστι τοῖς βρόχοις δι' ὀξύτητα τῆς ὀράσεως· ὅθεν καὶ ἐπώνυμός ἐστι τῆς οἰκείας ὀξυδορκίας, etc. Apud Theodoretum in *Can. ii, 9*: Φασὶ τὴν δορκάδα ἐπώνυμον εἶναι τῆς οἰκείας ὀξυδορκίας, καὶ διὰ τὸ ὀξέως ὄρῃν ταύτην ἐληφέναι τὴν προσήγοριαν. Mitto cæteros quam plurimos, qui eamdem etymologiam tradunt, vel ad eam respiciunt.

πρὸς τοῦ Κυρίου ἀποδιῶκον, διώκεσθαι. Χαλεπὴ γὰρ ἀργία, ἡ τῶν ψυχῶν νοθρία. Μὴ ἔσο ἀργὸς περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου· μὴ τὸ μὲν ποιεῖ, τὸ δὲ ἀναβάλλου. Δανειστικόν τι ποιεῖς ἀφοσίωμα, ὡς τὸ ὅλον πληρώσας. Ἄλλὰ βούλεται σε ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι. Ὅραξ, ὅτι εὐπεριδρομόν σε βούλεται τῆς εὐσεβείας εἶναι, τρέχοντα ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως; Οὐ τοίνυν χρὴ τὸν αὐτὸν καὶ ἀργὸν εἶναι καὶ ἔμπορεύεσθαι. Πάρεστιν ὁ αἰτιῶν· ἐὰν ἀργῆς πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην, ἡ ἀργία ἐμποδίδόν σοι γίνεται πρὸς τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας. Ἴνα οὖν σε διυπνίσῃ, καὶ ζηλωτὴν ποιήσῃ τῶν καλῶν ἔργων, μικρὸν ζῶον ἐκλεξάμενος τὸ πάντων ἐλάχιστον, τοῦτο προστίθησί σοι (15). « Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὃ ὀκνηρὸν, καὶ ζηλωτὸν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. » Εἶδες πῶς σοι κέχρηται· εὐτελεῖ διδασκαλον προδεικνυσιν· ἴν' οὕτως, τὸν ὑπνον ἀποσεισάμενος, τὴν ἀργίαν ἀπώσαμενος, τῇ αἰσχύνῃ τῇ πρὸς τὸν συγκρινόμενον, ποιήσῃ σεαυτὸν ἄξιον τῷ κτίσαντι. Εἰ σοι εἶπεν· Μίμησαι τοῦ ἵππου τὸν δρόμον, μίμησαι τὴν ἀχθηφορίαν τῆς καμήλου, μίμησαι τὸν γηπονοῦντα βούν· εἶπες ἄν, Πῶς μιμήσωμαι τὰ ἀπλά τὰ τῷ μεγέθει τοῦ σώματος; Ἄλλος ἐκεῖνος (16) ὁ τόνος τοῦ σώματος πάρεστιν· ἐγὼ δὲ μικρὸς καὶ ἀσθενής. Ἴνα μὲν τοῦτο προβάλλῃ, τὸ ἀναντιβρήτως ὑποδεέστερον, τοῦτό σοι προέθηκεν εἰς μίμησιν. « Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὃ ὀκνηρὸν. » Τί καταφρονεῖς τοῦ μεγάλου διδασκάλου; Ὁ μύρμηξ σε διερεθίζετω πρὸς τὴν ἐνέργειαν. « Καὶ παρ' ἐκείνου μάθε. » Ἐκεῖνος οὐ διδάσκαλον οἶδεν, οὐκ ἀποδημίαν ἀπεδήμησεν, οὐκ ἔμαθε γεωργικούς λόγους, οὐκ ἔζησε βούν, οὐ κέκτηται βούν ἀροτήρα, οὐ μάχεται περὶ ὄρων γῆς, οὐ παροργίζει τοὺς γείτονας, οὐ τὰ μὲν κατέχει, τὰ δὲ προσλαμβάνεται, οὐδὲν οἶδε τῶν κατὰ γεωργίαν· οὐκ ἔχει δεσπότην τὸν ἐπικείμενον, οὐκ ἔχει φορολόγον τὸν ἀναγκάζοντα, οὐκ ἔχει τοὺς οἰκέτας τοὺς, ὅτε ἐὰν μὴ διανεμηθῇ αὐτοῖς τὸ σιτηρέσιον, δικαζομένους τῷ δεσπότη. Οὐδὲν τούτων πάρεστιν· ἀλλὰ φυσικὴ τις ἀνάγκη τὸ ζῶον διερεθίζει. Οὐκοῦν ἡ φύσις τότε. Καὶ σὺ (17) τῆς φύσεως παρλεῖ λόγος αἰτιος. Λόγῳ πλεονεκτεῖς τὸν μύρμηκα. Εἰ δύναμις συνεργός, προτιμότερα ἡ σὴ δύναμις τοῦ μύρμηκος. « Ἴθι οὖν πρὸς τὸν μύρμηκα, ὀκνηρὸν· καὶ παρ' ἐκείνου μάθε. » Προλαδὼν ἐδιδάχθης· ὑπὸ δὲ ἀργίας αὐτὰ ἐβρίβας, καὶ λήθην ἔλαβες ἐκ τοῦ ὑπνου ὃν ἠγάπησας. Μάθε ἀπὸ τοῦ μύρμηκος. Ἐκεῖνος γὰρ γεωργίον οὐκ ἔχει, οὐδὲ δεσπότην κέκτηται, οὐδὲ ὑπὸ ἀνάγκην ἐστίν· καὶ οὐδεμιᾶ ἀνάγκῃ δουλεύων, ἀδέσποτος ὢν, αὐτόνομον βίον καὶ ἐλεύθερον κεκτημένος, αὐτὸς ἑαυτῷ ἐφέστηκεν, ἐπέλεγον ἑαυτὸν πρὸς τὸ ἔργον. Τίς εἶπε τῷ μύρμηκι, ὅτι Νῦν θέρος; καὶ τίς πάλιν ἐρεῖ, ὅτι Νῦν πάλιν χειμὼν; Ἴνα δεῖξῃ σοι τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν δι' ὧν ἀνήκουσαν

A nobis, expellat. Gravissimum peccatum est pigritia, animarum segnities. Noli esse circa mandata Domini otiosus, noli hoc quidem facere, illud vero differre. Fœneraticiam quamdam agis satisfactionem, ut qui totum impleveris. Sed vult te ad ea quæ sunt priora extendi⁴⁷. Vides quod te cupiat rectum esse pietatis cursorem, ad bravium supernæ vocationis properantem⁴⁸? Non ergo oportet ut idem piger sit ac negotietur. Adest qui petit: si cessaveris ad eleemosynam, cessatio impedimento tibi est ad cursum salutis. Itaque ut te a somno excitet, æmulatoremque faciat bonorum operum; parvo animali electo, omnium minimo, hoc apponit tibi. VERS. 6. « Vade ad formicam, o piger, et æmulare vias ejus. » Vidisti quo pacto te usus fuerit: B vilem magistrum præmonstrat; ut eo modo somnum excutiens, segnitiam repellens, verecundia affectus ob rem quæ in comparisonem assumitur, teipsum dignum reddas Creatori. Si dixisset tibi, imitare equi cursum, imitare camelum 619 in gestatione onerum; imitare bovem terræ cultorem; respondisses, quomodo imitari potero quæ mole corporis ingentia sunt? Aliud illis inest corporis robur, ego vero parvus sum et infirmus. Ne hoc prætenderes, animal procul dubio imbecillius tibi ad imitationem proposuit. « Vade ad formicam, o piger. » Quid contemnis magnum præceptorem? Formica te excitet ad operationem. « Et ab illa disce. » Illa non novit magistrum, non perægre profecta est, non didicit agriculturæ artem, non junxit bovem, non possidet bovem aratorem, non pugnat de terminis terræ, nec ad iram provocat vicinos, non hæc quidem detinet, illa vero assumit, nihil scit eorum quæ ad agriculturam pertinent; non habet instantem dominum, non tributorum collectorem qui cogat, non famulos qui annonam cum non fuerit iis distributa, contendant cum domino. Nihil horum adest: sed naturalis quædam necessitas animal excitat. Itaque natura tunc. Et tibi accedit ratio quæ naturæ parens est. Ratione antecellis formicam. Si facultas cooperaria est, præstantior facultas tua facultate formicæ. « Vade igitur ad formicam, piger, et ab illa disce. » Antea edoctus fuisti; sed ex segnitie pristinam doctrinam abjecisti, et in oblivionem lapsus es ob somnum quem dilexisti. Disce a formica. Illa enim (Vers. 6, 7) agellum non habet, nec dominum, neque subjecta est necessitati, et nulli necessitati serviens, domini experts, vitam ducens sui juris ac liberam: ipsi sibi instat, et seipsam ad opus urget. Quis dixit formicæ, nunc messis est? et quis iterum dicet, nunc rursus hiems? Ut ostendat tibi providentiam Dei, per omnia pervenire ad nos; ne vero etiam te liberum aut nullius dominio mancipatum

⁴⁷ Philipp. III, 13. ⁴⁸ ibid.

(15) F. προστίθησι.
(16) L. ἐκεῖνος.

(17) L. σοι.

existimares, formicam tibi commonstravit. Etenim illa non spontaneo quodam casu hæc operatur; sed urgentem habet Dei dispensationem, præceptore usa lege naturæ. Hæc sunt documenta. Messis est, et formica operatur, quæ a tua operatione excidunt, in suum vertit lucrum. Vereor nequando tui accusatrix existat, quod laboriose Dei dona non collegeris, sicut ipsa repositoria sua implet. Disce formicarum hospitium. Illa sibi conficiens binas camerationes ternasque contignationes, Noemum imitata, et diluvii apparatus in arca, alias quidem sibi subjectas, alias vero quæ domos supergrediantur construens, alias receptacula constituit, alias demensa. Vidistine aliquando formicinam cavernam? Considerasti diligenter, aut ut nec formicina perdisceres? Aptæ compositæ sunt formicæ stationes: separata sunt apud illam sordida a puris: in reposito degit, et scita est repositio. Aspexi ego frumentum a formica repositum, non temere autem projectum, sed cum prudenti consilio apotheca donatum. Scilicet unguis findit medium frumenti, suspicata ne forte sub terram cadens, indeque humectatum, perveniat ad germinationem: sed diffundit et mortuum reddit frumentum; ut ad alimoniam aptum sit, ad germinationem inutile. Videturne tibi fide dignior esse magistra quæ tanta **620** sapientia et arte utitur? « Vade ad formicam, o piger; » disce formicæ bene constitutum ordinem; quo modo quæ frumentum convehunt, eas quæ egrediuntur non impediunt; sed unus est locus exeuntium, alius importantium: atque ordo in illis est, quamvis regem ducentem non habeant, nec divisionem in tribunos noverint: sed ut unus viarum bonus ordo, hinc alia, altera vero cum aliis illinc, quando se mutuo prætereunt, sibi invicem impedimento non sunt ad cursum. Quis autem hæc ordinavit? Ego existimo ordinum rectores et ducentis exercitibus præfectos hinc accepisse tacticam peritiam, et ad hominum disciplinam transtulisse. Sic sapientiæ lex antiquior est institutis artis. Adest formicæ et præscientia. Sæpe igitur e suis specubus proferentes frumentum exsiccant, cum fuerit madidum. Tunc ergo ubi videris annonaria frumenta extra formicarum cavernam, scito imbrem non futurum. Unde hoc, nisi a Domino, ut persistat animal, nec pereat fame? Noli ergo existimare res tuas irrationabili et spontaneo casu regi. VERS. 8. « Aut vade ad apem. » Quid vulgaris hisce exemplis? Quis ignorat formicam? Quis nescit apem? Animalia quæ teruntur, quæque nobiscum vivunt, ea nobis ostendit. Ut autem eorum accipiamus deductionem seu magisterium, quo nostri curam geramus; quia non sufficiebat formicæ exemplum, apem adjecit. Nam poterat mihi dicere avarus, et retinens opum suarum, Imitor formicam: est enim animal immunicum, quod sibi

(18) L. ἐπ

(19) *Μετὰ σοφῆς ἐπινοίας*, etc. Confer. cum Homilia 9 in *Hexaemeron*: ut et quæ sequuntur de

ἄφ' ἡμῶν· Ἰνα δὲ μήτε σεαυτὸν ἐλεύθερον ἢ ἀδέσποτον ὑπολάβῃς: τὸν μύρμηκα σοὶ προσέδειξε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ αὐθαιρέτω τιτὶ συντυχία ταῦτα ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἔχει τὸν ἐπειγόντα, τὴν τοῦ θεοῦ οἰκονομίαν, διδασκάλω χρώμενος τῷ τῆς φύσεως νόμῳ. Ταῦτά ἐστι τὰ διδάγματα: Θέρος ἐστὶ, καὶ ὁ μύρμηξ ἐνεργεῖ, τὰ ἀποπίπτοντα τῆς σῆς ἐνεργείας ἴδιον κέρδος ποιούμενος. Φοβοῦμαι μὴ ποτὲ σου κατήγορος γένηται, ὡς φιλοπόνως τὰς τοῦ θεοῦ δωρεάς μὴ συναγαγόντος, ὡς ἐκείνος τὰς ἐαυτοῦ ἀποθήκας πληροῖ. Μάθε μυρμηκῶν τὸ καταγῶγον. Ἐκεῖνος ἐαυτῷ διώροφα καὶ τριώροφα, τὸν Νῶε μιμούμενος, τὴν τοῦ κατακλισμοῦ κατασκευὴν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ποιούμενος, τὰ μὲν ἐαυτῷ ὑπέβουα, τὰ δὲ ὑπαναβεβηκῶτα (18) τῶν οἰκῶν κατασκευάσας, ἄλλα ἐποίησεν ὑποδοχὰς, ἄλλα τὰ σιτηρέσια. Εἶδές ποτε τὴν μυρμηκίαν; Κατέμαθες φιλοπόνως, ἢ ὡς μὴδὲ τὰ τοῦ μύρμηκος καταμανθάνεις; Εὐσχήμονες τοῦ μύρμηκος αἱ διαγωγαί· κεχωρισμένα παρ' ἐκείνω τὰ ῥυπαρὰ τῶν καθαρῶν· ἔστιν ἐν τῇ ἀποθήκῃ, καὶ ἐστὶ σοφὴ ἡ ἀπόθεσις. Εἶδον ἐγὼ σίτον ὑπὸ μύρμηκος ἀποθεθέντα, οὐχ ἁπλῶς δὲ βιφέντα, ἀλλὰ μετὰ σοφῆς ἐπινοίας (19) τῆς ἀποθήκης ἡξιωμένον. Κόπτει δὲ ταῖς χηλαῖς τὸ μέσον τοῦ σίτου, ὑφορώμενος μήποτε, ὑπόγειως πεσὼν, εἰς νοτισθεῖς, ἀναγάγῃ πρὸς τὴν βλάστησιν· ἀλλὰ διακόπτει καὶ ἀπονεκροῖ τὸν σίτον, ἵνα πρὸς μὲν τὴν τροφήν ἐπιτηδεῖος ἦ, πρὸς δὲ τὴν βλάστησιν ἄχρηστος. Ἄρα δοκεῖ σοὶ ἀξιολιστότερος εἶναι διδάσκαλος, τοσαύτη σοφία καὶ τέχνη κεχρημένος; Ἦτι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὧ ὀκνηρέ· μάθε τὴν εὐταξίαν τοῦ μύρμηκος· πῶς οἱ ἐπισιτιζόμενοι τοῖς ἐξώσιον οὐκ ἐμποδίζουσιν, ἀλλ' εἰς τόπος τῶν ἐξίοντων, ἕτερος τῶν ἐπεισαγόντων· καὶ τάξεις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, καί τοι ὁ βασιλεὺς οὐκ ἀφῆγγεται ἐν αὐτοῖς, οὐδ' εἰς χιλιάρχους τὰ ἐν αὐτοῖς διήρηται· ἀλλ' ὡς μὴ εὐταξία τῶν ὁδῶν, ἐνθεν ἄλλη, ἑτέρα δὲ τῶν ἐκείθεν, ἀλλήλους ὅταν παρέρχωνται, οὐκ ἐμπόδιον ἀλλήλοις πρὸς τὸν δρόμον γίνονται. Τίς δὲ ἔταξε ταῦτα; Ἐγὼ νομίζω καὶ τοὺς ταξίαρχας καὶ τοὺς στρατηγάρχας ἐντεῦθεν λαμβάνοντας τὰ τακτικά μετατιθέσαι ἐπὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐταξίαν. Οὕτως ὁ τῆς σοφίας νόμος πρεσβύτερός ἐστι τῶν ἐπιτηδευμάτων τῆς τέχνης. Πάρεστι τῷ μύρμηκι καὶ πρόγνωσις. **D** Πολλάκις γοῦν ἐκ τῶν ἐαυτῶν καταδύσεων προκομισαντες τὸν σίτον διαψύχουσιν, ἐπειδὴν διὰ βροχῆς γένηται. Τότε τοῖνον, ὅταν ἔῃς τὰ σιτηρέσια ἐπὶ τὴν μυρμηκίαν, γίνωσκε, ὅτι ἀνέχει ὁ βυβρός. Πόθεν τοῦτο ἡ τοῦ Κυρίου; ἵνα μείνῃ τὸ ζῶον, καὶ μὴ λιμῶ διαφθαρή. Μὴ τοῖνον μήτε τὰ περὶ σὲ ἀλόγω τιτὶ καὶ αὐθαιρέτω συντυχίᾳ νομίσης οἰκονομεῖσθαι. Ἦ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν. Τί κοινότερον τῶν ὑποδείγματων τούτων; Τίς ἀγνοεῖ μύρμηκα; Τίς οὐκ οἶδε μέλισσαν; Τὰ πατούμενα ζῶα, τὰ σύντροφα ἡμῶν, ταῦτα ἡμῶν ὑποδείκνυσιν. Ἰνα δὲ αὐτῶν λάθωμεν ὁδηγίαν εἰς τὸ ἐπιμελεῖσθαι ἐαυτῶν, ἐπειδὴ οὐκ αὐταρχεῖς ἦν τὸ ὑπό-

apibus, cum Homilia 8 et cum Commentario in *Isaiam* ad capitulum vii versum 18.

δειγμα τοῦ μύρμηκος, τὴν μέλισσαν προσπαρέθη-
 κεν. Ἡδύνατο γάρ βῆοι εἰπεῖν ὁ φειδῶλδς, ὁ περιεκι-
 κὸς τῶν ἰδίων κτημάτων, ὅτι μμοῦμαι τὸν μύρμηκα·
 ἀμετάδοτον γάρ τὸ ζῶον, καὶ ἑαυτῷ μὲν συνάγει,
 ἑτέρῳ δὲ οὐ θησαυρίζει. Εἶπεν ἂν, Τῇ διδασκαλίᾳ
 πείθομαι. Ὁ μύρμηξ πονεῖ εἰς οἰκειᾶν ἀπόλαυσιν·
 οὐκοῦν καὶ γῶ ἀποτίθεμαι· μηδὲν μοι πλέον παραι-
 νεθῆ. Ἄλλ' ἐνταῦθα πρὸς τὸ φιλόπονόν σε καὶ ἔργα-
 στικὸν εἶναι ὁ μύρμηξ παρηγέθη· πρὸς δὲ τὸ μετα-
 δοτικὸν ἢ μέλισσα (20). « Ἡ πορεύθητι πρὸς τὴν
 μέλισσαν, καὶ μάθε, ὡς ἐργάτις ἐστίν. » Χρησιμον
 τὸ ὑπόδειγμα τῆς μελίσης δοῦναι τὸν καρπὸν, καὶ
 ἀμύνασθαι. Καὶ γάρ ἡ μέλισσα, ἀμυνομένη, ἐπαπο-
 θνήσκει τῇ πληγῇ, καὶ Χριστιανοῦ θάνατος ἢ ἀντα-
 πόδοις τοῦ κακοῦ. Ἐκείνον μὲν μικρὸν ὠνεῖδίας,
 σεαυτὸν δὲ ἀπέκτεινας τῇ παρακοῇ τῆς ἐντολῆς·
 « Μηδὲν κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. » Εἶδες πῶς
 ἡ μέλισσα τῷ κέντρῳ τὴν ζωὴν ἐναφίησιν; Οὕτω καὶ
 Χριστιανὸς, τὸν ἐχθρὸν ἀμυνομένος, διὰ τῆς πληγῆς
 τῆς εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἀποβάλλει. Μῆτε
 οὖν ἀμυντικὸς ἔσο τῶν ἐχθρῶν, μῆτε φειδῶλδς τῶν
 οἰκειῶν· ἀλλὰ μάθε ἀπὸ τῆς μελίσης· ἢ τῇ μὲν θά-
 νατον προξενεῖ τὸ ἀμύνασθαι· τὴν δὲ ἐνέργειαν αὐ-
 τῆς προτίθεται εἰς ἀπόλαυσιν βασιλευσι καὶ ἰδιώταις,
 ερυφῶσί τε καὶ ἀρρώστοις· τῇ μὲν ἐπιτηδεύσει καὶ
 παντὶ τῷ βίῳ χρησιμεύει μέχρι τῆς ὁσμῆς. Ἡ δὲ
 μέλισσα τῇ ποιικιλίᾳ τῆς τέχνης καὶ μέλι ἐκλέγεται
 οἶδεν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἄνθους· καὶ τὸ μὲν εἰς μέλι ἀπο-
 τίθεται, τὸ δὲ εἰς κηρίον, καὶ τὸν κηρὸν περιπέγγουσι
 τῷ μέλιτι. Τίς ἐδίδαξε τὴν μέλισσαν ἐκείνην ποιεῖν
 τὰς σύριγγας, ὑφαίνειν δὲ τὸν λεπτὸν ὑμένα; Τίς αὐ-
 τῶν, παλαιῶ διδασκάλῳ φροτήσασα, τὰ ἐξάπλευρα
 καὶ τετράπλευρα ποιεῖν ἐδιδάχθη; Πῶς γωνίαν ἔστησε
 διὰ τοῦ κηροῦ, καὶ τοίχους διῶφανεν, ἵνα αἱ μὲν γω-
 νίαὶ τὸ στερεὸν παρασκευάσωσιν, οἱ δὲ τοῖχοι τὸ μέλι
 φυλάξωσι; Διὰ τί οὐχ ἕνα σύριγγα ἐποίησεν, ἀλλ'
 ἔνθεν κακῶθεν διέπηξε τοῦ μέλιτος τὰς ἀποθήκας;
 Πῶς ἐκάστῳ πυθμένι ἴδιον ἐνήησι μέλι; Εἰ ἐν ἐποίᾳ
 τὸ πανδοχεῖον, διεμβάγη ἂν τῷ βάρει τὸ ὑποκείμενον·
 ἀλλ' ὑποτίθησι τοὺς πυθμένας, καὶ τοίχους ὑποβάλ-
 λει, καὶ γωνίας ἀσφαλίζει. Τίς οἰκοδόμος; Οὐκ
 ἐκεῖνος ἐπαιδευθὴ τὰ οἰκοδομικά. Εἶδες ἐν μελίση
 ὄση σοφία, ἐν μύρμηκι ὅσον τὸ φιλόπονον; Οὐκ αἰ-
 σχυνόμεθα, ἐὰν ἀπέλθωμεν μύρμηκος σοφίας, καὶ
 φιλοπονίας μελίσης ἀπολιπόμενοι; Τὰ μικρὰ ταῦτα

A congregat, alteri vero non congerit. Dixisset, Ob-
 tempero doctrinæ. Formica laborat ad proprium
 usum : igitur et ego repono : nihil me amplius ad-
 moneas. Verum hoc loco ut laboriosus sis et ope-
 rosus, formicæ exemplum adductum est; ut autem
 munificus, apis. « Aut vade ad apem, et disce quo-
 modo operaria est. » Utile est exemplum apis, ad
 dandum fructum et propter ultionem. Etenim apis
 dum ulciscitur se, plagæ immoritur : et Christiani
 mors est redditio mali. Illum quidem paululum
 probro affectisti, ipsum vero te interemisti per man-
 dati violationem : « Nulli malum pro malo red-
 dentes ». Vidisti quo modo apis vitam cum acu-
 leo projiciat? Ita et Christianus, cum de inimico
 vindictam sumit, per vulnus hosti inflictum vitam
 suam amittit. Ne sis ergo aut in hostium ultionem
 propensus, aut in bonis tuis avarus : sed ab ape
 disce; cui quidem mortem conciliat vindicta; ope-
 rationem vero suam exhibet in usum regibus et
 privatis hominibus, delicate viventibus et morbo
 afflictis; nec non industria sua omnique vita utilis
 est usque ad odorem. Apis, varietate artis, etiam
 mel novit colligere ex eodem flore : et aliud quidem
 reponit in mel, aliud vero in favum; et ceram
 compingit melli. Quis docuit apem illam facere
 fistulas alveares, ac texere tenuem membranam?
 Quænam ex iis, veteri adito præceptore, ædificia
 sex laterum et quatuor laterum condere edocia
 fuit? Quo pacto angulum constituit per ceram, et
 parietes pertexuit, **621** ut anguli firmitatem procu-
 rant, parietes mel custodirent? Cur non unam
 fistulam fecit, sed hinc illincque compegit mellis apothecæ?
 Qua ratione cavo cuique suum immittit
 mel? Si unum construxisset receptaculum, pondere
 dirupta fuisset basis : verum supponit cava, parie-
 tes subjicit, angulos munit. Quis architectus? Non
 ille architecturam didicit. Vidisti quanta sit in ape
 sapientia, quantum in formica laboris studium?
 Nonne erubescimus, si a sapientia formicæ disce-
 damus, et a diligentia apis superemur? Parva hæc
 animalia excitent mentem nostram ad bonorum
 operum curam. Animal gregale est : neque formica
 singulariter degit, neque apis solitarie : gregatim
 vivunt, gregatim volant. Nunquam vidisti apem
 seorsum volantem, sed inter se communem habent
 volatum. Non eæ sibi invicem invident flores; una
 ad prata proficiscuntur; simul iterum ad propria
 loculamenta redeunt. Unaquæque suam cellulam
 agnoscit : a suo opere discedens communicat ope-
 rationem cum sodalibus. Hoc autem apud nos non
 reperitur. Non enim amplius inter nos communi-
 camus, nec ad flores Ecclesiarum communiter con-
 volamus : sed cujusque aculeus vehementer elatus
 est contra proximum : et novit quidem se ex acu-

⁶⁰ Rom. xii, 17.

(20) Πρὸς δὲ τὸ μεταδοτικὸν ἢ μέλισσα. Simili modo S. Chrysostomus Homilia 13 ad populum Antiochenum. In Rufino tamen, Præfatione ad librum

tertium De principiis, apes dicuntur fingere favos ac mella, avaritia congregandi.

leo mori, in quo percussit fratrem; nihilominus A tamen, magis iræ quam salutis suæ sollicitus, perpetrat quæ a Domino vetita sunt, nobisque conciliant æternum supplicium: a quo eripi deprecemur; in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

γορευμένα παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ ἡμῖν προξενούντα τὴν αἰώνιον κλάσιν· ἧς βυσθῆναι εὐχόμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα (22) καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

EJUSDEM DE JEJUNIO ORATIO III.

1. Jejunii et propitiationis adest tempus; non modo ciborum abstinentiæ, sed etiam peccatorum evitacionis. Nos ipsos ab omni peccato subducetes, jejunemus alacriter; gnari quod jejunium sententiam Dei revocavit. Itaque lex ecclesiastica jejunium prænuntiat, præconem vocalissimum prætendens prophetarum et apostolorum chorum. Vocat autem ille non viros ac ætate provectiores solos, verum etiam mulieres ac pueros; horum quidem renovans juventutem, illarum vero naturam mutans in virilem virtutem. « In Christo enim Jesu non est masculus neque femina⁶⁰. » Præmia vero certantibus proponit, regnum cælorum, coronam semper florentem, vitam æternam, si cum sanctitate jejunaverimus; juxta beatum Joelem prophetam dicentem: « Sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregate parvulos sugentes ubera. Sacerdotes, plorate coram altari, convocate senes. Egrediaturs sponsa de thalamo suo, et sponsus de cubili suo⁶¹. » Sanctus quippe est jejunii modus, sancto Deo a sanctis sancte oblatus. Cupetos igitur præco vocat ad certamen. Sed multa inter certantes differentia 622 intercedit, cum vitæ, tum ætatis. Porro certamen « non est adversus sanguinem et carnem, sed adversus principes et potestates et spiritualia nequitiae⁶². » Et enim qui habet inimicos et hostes visibiles, si quidem valeat, vicissim hostiliter adoriatur; si vero careat viribus, abscondens se servabitur. Qui autem hostes habet invisibiles, quid acturus est, nisi Deum in auxilium vocet? Nam si dormierit, illi vigilant: si occultaverit se, illi intra ipsum pugnant. Molestus est inimicus: multa inducit tibi inachinamenta in lucta vel avaritiæ, vel libidinis, vel crapulæ, deliciarum, et vanæ gloriæ. Aggredigur te etiam dormientem; neque enim somni revertetur leges. Quid ergo ages, cui res est cum plurimis hujusmodi hostibus? Vallum fodies? Sed hoc

⁶⁰ Galat. III, 28. ⁶¹ Joel I, 15, 16. ⁶² Ephes. VI, 12.

(21) F. τοῦ θυμοῦ.

(22) ᾧ ἡ δόξα. Variæ quidem doxologiæ repertiuntur; sed maximam admirationem movet illa in Lupo Ferrariensi, hom. 2: *Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui patria virtute trinus et unus vivit et regnat, in sæcula sæculorum.*

σίας τοῖς συννόμοις. Τοῦτο δὲ ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἐστὶ ἐσμὲν κοινοὶ ἀλλήλων, οὔτε ἐπὶ τὰ ἐνθὴ τῶν Ἐκκλησιῶν κοινῇ πετόμεθα· ἀλλ' ἐκάστου τὸ κέντρον σφοδρὸν ἐπήρθη κατὰ τοῦ πλησίον· καὶ οἶδα μὲν, ὅτι ἐπὶ τῷ κέντρῳ ἀποθνήσκει, ἐν ᾧ μαστίζει τὸν ἀδελφόν, ὅμως δὲ, τῷ θυμῷ (21) πλέον ἢ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ἐπιμελούμενος, ποιεῖ καὶ τὰ ἀπὸ

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ Γ.

1. Νηστείας καὶ ἰασμοῦ (23) ὁ καιρὸς οὐ μόνον τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀμαρτιῶν (24) ἀπαλλαγῆς. Ἀπαλλάξαντες τοίνυν ἑαυτοὺς ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, προθύμως νηστεύσωμεν· εἰδότες, ὅτι νηστεία ἀπόρασιν Θεοῦ ἀνεκαλέσαστο. Νόμος τοίνυν ἐκκλησιαστικὸς τὴν νηστείαν προμηνύει, κήρυκα μεγαλοφωνώτατον προσησάμενος τὸν προφητικὸν καὶ ἀποστολικὸν χορὸν. Καλεῖ δὲ οὗτος οὐκ ἄνδρας καὶ πρεσβύτεας μόνους, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας· τῶν μὲν ἀνανεῶν τὴν νεότητα, τῶν δὲ μεταβάλλων τὴν φύσιν εἰς ἀνδρικὴν ἀρετήν. « Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ. » Ἄθλα δὲ τοῖς ἀγωνιζομένοις προτίθησι, βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ στέφανον ἀειθαλῆ, καὶ ζωὴν αἰώνιον, ἐὰν μετὰ ἀγιοσύνης νηστεύσωμεν, κατὰ τὸν μακάριον Ἰωὴλ τὸν προφήτην λέγοντα· « Ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεοραπίαν, συναγάγετε νῆπια θηλάζοντα μαστούς· ἱερεῖς, κλαύσατε ἐνώπιον θυσιαστηρίου· συγαλέσατε πρεσβυτέρους. Ἐξελεύσθε νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς, καὶ νυμφίος ἔκ τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ. » Ἄγιος γὰρ ὁ τρόπος τῆς νηστείας, ἀγίῳ Θεῷ ὑπὸ ἀγίων ἀγίως προσφερόμενος. Πάντας τοίνυν ὁ κῆρυξ καλεῖ ἐπὶ τὸν ἀγῶνα. Διαφορὰ δὲ πολλὴ τοῖς ἀθλοῦσι καὶ βίῳ καὶ ἡλικίῳ. Οὐκ ἔστι δὲ ὁ ἀγὼν πρὸς σῆμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Ἐχθροὺς μὲν γὰρ ἔχων τις πολεμίου ὄρωμένους, ἐὼν μὲν δυνατὸς ἢ ἀντιπολεμήσειεν· εἰ δὲ ἀδύνατος, ἀποκρυβεῖ σωθήσεται· ἀοράτους δὲ πολεμίου ἔχων τις, τί ποιήσειεν, ἐὰν μὴ Θεὸν ἐπικαλέσῃται βοηθόν; Ἐὰν γὰρ καθεύδῃ, ἐκεῖνοι γρηγοροῦσιν; ἐὰν δὲ ἀποκρύβῃται, ἐκεῖνοι ἐνδοθεὶν πολεμοῦσιν. Δεινὸς ὁ ἐχθρὸς· πολλὰ σοι προσάγει τεχνάσματα κατὰ τὴν πάλην τὴν τῆς φιλοχρηματίας, τὴν τῆς ἀκολασίας, τὴν τῆς κραιππέλης καὶ τρυφῆς καὶ κενοδοξίας. Ἐφίσταταί σοι καὶ καθεύδοντι· οὐδὲ γὰρ τῶν ὑπνωθυσωπεῖται τοὺς νόμους (25). Τί οὖν ποιήσεις πρὸς τοὺς πολλοὺς τούτους πολεμίου ἔχων;

(23) Ἰασμοῦ. Male in codice Augustano, aut saltem in Catalogo illius bibliothecæ, Ἰαρισμοῦ.

(24) Αἱ ἀμαρτημάτων.

(25) Οὐδὲ γὰρ τῶν ὑπνωθυσωπεῖται τοὺς νόμους. Neque enim somni revertetur leges. Sunt leges sonnii, ut dormientis quies nequaquam obturbetur.

Τάφον (26) ὀρύξαι; Ἄλλα καὶ τοῦτον ὑπερδῆσεται. Ἄλλα καὶ τοῦτον διαδῆσεται. Πῶς οὖν ἀγωνισασθαι χρῆ; πῶς δὲ ἐπισχεῖν τὴν τοσαύτην ἐπιβουλὴν; Οὐδὲ γὰρ ὀρῶν ἔστι τοὺς μαχομένους. Ἄλλ' εὗρηται μέγιστον βοήθημα, νηστεία καὶ προσευχή. Τοῦτῃ γὰρ τῷ τρόπῳ ἡττώνται οἱ χεῖρους τῶν ὀρατῶν πολεμίων, πονηροὶ δαίμονες· ὡς διδάσκει ὁ Κύριος τοὺς μαθητὰς, περὶ τοῦ σαλῆναζομένου λέγων· «Τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ ἐλαύνεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.» Μέγα οὖν ἀγαθὸν (27) ἀνθρώποις νηστεία, ἥτις ἀπόφασιν Θεοῦ ἀνεκαλέαστο. Ἐκρηχύθη ἐν Νινευθῇ τριήμερος κατατροφή· καὶ ἐνίκησεν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφή τὴν καταστροφῆν. Ἡ γὰρ ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς διὰ τὴν ἐπιστροφήν ἀνείθη. Εὐγνώμονες ἀμαρτωλοὶ οἱ Νινευῖται, ἀκούσαντες τοῦ Ἰωνᾶ κηρύσσοντος τὴν καταστροφήν, τῷ τρόπῳ τῆς νηστείας ἐστησαν τὴν ἀπειλὴν, καὶ τῷ φαρμάκῳ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ προσευχῆς ἐπεσπάσαντο τὴν σωτηρίαν.

2. Διὰ τῆς νηστείας Μωσῆς ἐξ οὐρανοῦ τὸν νόμον κατήνεγκεν· διὰ νηστείας ἐξιλιάσατο περὶ τῶν μοσχοποιεσάντων. Διὰ νηστείας Ἡλίας ἕως οὐρανοῦ ἀνελήφθη, ὅπλον φέρων τῆς σωφροσύνης τὴν νηστείαν· νηστείαν βρωμάτων, καὶ ἀποχὴν ἀμαρτημάτων. Ἐὰν γὰρ τὸ στόμα νηστεύῃ, αἱ δὲ χεῖρες τὰ ἀλλότρια ἀρπάξωσιν, ἀκούεις· «Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος.» Ἐὰν ἀπέχη βρωμάτων, καὶ συκοφαντῆς τὸν ἀδελφόν σου, ἀκούεις· «Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ σῶμα, κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα.» Καθαρὰ τοίνυν ἔστω καὶ ἡ κοιλία ἀπὸ βρωμάτων, καὶ ἡ διάνοια ἀπὸ ἀμαρτημάτων. Σύμφωναν ἔστω τὰ ἔνδον τοῖς ἔξω. Μῆτε τὸ σῶμα τοῖς σιτοῖς βαρυνέσθω, μῆτε ἡ ψυχὴ ταῖς κακίαις μολυνέσθω· ἵνα ὁ Θεὸς τῶν ὄλων ἀξιόους ἀπεργάσῃται ἡμᾶς τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁰ Matth. xvii, 20. ¹¹ Isa. lviii, 5. ¹² Matth. xv, 11.

(26) F. τάφρον.

(27) Μέγα οὖν ἀγαθόν. Proferuntur hæc a Simone Logotheta Concione 10· sed illic perperam

A transgrediatur. Fossam interpones? Sed et illam superabit. Quæ ergo ratione decertare oportet? quo pacto tantas insidias cohibere? Neque enim cernere datur bellatores. Verum inventum est maximum subsidium, jejunium cum oratione. Hoc enim modo vincuntur qui hostibus visibilibus peiores sunt, mali dæmones: quemadmodum Dominus docet discipulos, de lunatico aïens: «Hoc genus in nullo expellitur, nisi per orationem et jejunium¹⁰.» Itaque magnum hominibus bonum est, jejunium; quod quidem sententiam Dei revocavit. Prædicata est in Ninive subversio post triduum: et conversio ad Deum vicit subversionem. Subversionis enim comminatio, per conversionem relaxata est. Prudentes peccatores Ninivitæ, audito B Jona subversionem prædicante, per jejunii modum comminationem cohibuerunt, et confessionis precisque remedio attraxerunt salutem.

2. Per jejunium Moses e cælo legem detulit: per jejunium placavit Deum erga eos qui vitulum fabricaverant. Per jejunium Elias usque ad cælum assumptus est; arma gerendo castitatis, jejunium; jejunium ciborum, et peccatorum abstinentiam. Si enim os jejunaverit, manus autem aliena rapuerint, audies: «Non tale jejunium elegi, dicit Dominus¹¹.» Si abstineris cibis, et calumniatus fueris fratrem tuum, audies: «Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quæ procedunt¹².» Proinde purus sit, et venter a cibis, et animus a peccatis. Interiora cum exterioribus consentiant. Neque corpus cibariis aggravetur, neque anima vitiiis polluat: uti cunctorum Deus dignos reddat nos regno cælorum; in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ac inutile editum est εὐγνωμόνως τοῦ Ἰωνᾶ κηρύσσοντος.

MONITUM.

Hanc lucubratiunculam jam olim Græce et Latine vulgavit vir doctissimus Franciscus Combesius in suo *Basilio recensito*, t. II, p. 98-103. Eamdem, qualem edidit, rursus hoc loco edendam esse judicavi. Quid autem de ea sentiam in præfatione aperiam.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

D

623 EJUSDEM

Λόγος εἰς τὴν ἐποτύπωσιν τῆς ἀσκήσεως.

de religioſæ exercitationis informatione, sermo.

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προστάσσοντος, «Ὁ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί: καὶ ὁ πρὸς τὸ οὐς ἤκούσατε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωματίων.» καὶ τοῦ Ἀποστόλου τῆς σιωπῆς τὸ κρίμα φοβερὸν δεικνύοντος δι' ὧν φησι πρὸς τοὺς Ἐφεσίων

1. Cum Dominus noster Jesus Christus præcipiat: «Quod vobis dico in tenebris, dicite in luce: et quod audistis in aure, prædicate super tecta¹³.» Apostolus item silentii tremendum judicium ostendens, quibus sic Ephesiorum presbyteros compel-

¹³ Matth. x, 27

lat : « Contestor vos hodie, quia mundus sum a sanguine omnium; non enim subterfugi, quominus annuntiarem vobis omnem veritatem et consilium Dei ⁵⁷; » quin et nos, item ut faciamus, admonet, qua scribit : « Hæc commune, contestans coram Deo ⁵⁸. » Quia vero res non patitur ut omnibus coram de illis contester, quæ præcepta a Domino sunt, necessarium putavi ut ad vestram omnium in Christo charitatem scriberem, ac me quidem crimine liberarem, vosque adeo in nomine Domini nostri Jesu Chrisu, eorum quæ officii sunt, certiores efficerem; ut neque vos ex ignorantia in mortis unquam stimulum ⁵⁹, nempe peccatum, incidatis, ullumve Dei mandatum transgrediamini, de quibus scriptum est : « Mandatum ejus, vita æterna ⁶⁰, » atque ab ea excidatis dicente Domino : « Qui incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum ⁶¹; » neque nos, eo quod siluerimus, eorum qui ex peccato interioriter, sanguinis obnoxii reperiamur. Hinc vero ejusque rei rationem adjungam; primum quidem quæ causa sit, quodve periculum, tantæ Ecclesiarum Dei ac cujusque rebus agendis dissonantiæ et dissensionis; tum deinde certas ex divina Scriptura probationes ac rationes, quibus conficitur, in omnem Deum mandati transgressionem acri tremendaque districtione animadvertere; ut quamvis pleraque quis videatur præstitisse; si tamen pauca, sive etiam unum quodvis mandatum neglexerit, vel etiam peccanti, quasi re media, aut cujus parum aut nihil intersit, acquieverit, silentiumque in eo tenuerit, nec ex judicii Dei ratione probum zelum æmulationemque ostenderit, hinc solum, unoque hoc reatu, poenas daturus sit; ac vel si per ignorantiam ejusmodi aliquid ei acciderit, ne sic quidem inibi abibit.

2. Ad hæc, piam de Deo ac Patre, unigenitoque ejus Filio ac Deo, necnon Spiritu sancto, confessionem, liber complectetur; tumque eorum notitiam, quæ abs Scriptura præcepta sunt; a quibus abstinendum, ac quibus potissimum sedulo iis adhibenda opera, qui vitæ æternæ ac regni cælorum desiderio teneantur. Cujusque item gradus seu ordinis propria sigillatim pariter exsequetur, ac præterea, compendiosum brevemque velut characterem, definitionis forma ex Scripturis sacris conabitur dare; affinemque rursus sermonis doctrinæ Dei præpositorum addet characterem : in quibus exacta atque exacte depurgata disciplinæ ratio elucescet; eorumque, ut sic dicam, qui hic discipuli sequuntur dignitas persplendet. His consequenter adjungam, quæcunque fratrum quæstionibus motus, respondi, disceptando de vita, quæ pie religioseque instituitur; quorum omnium exempla ad vestram in Christo dilectionem transmissi; quo in vobis impleatur illud Apostoli : « Hæc commen-

προσβυτέρους : « Διαμαρτύρομαι ὑμῖν τῇ σημερινῇ ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων· οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ· » καὶ ἡμῖν δὲ τὸ αὐτὸ ποιεῖν παραγγέλλοντος ἐν ὧς γράφει· « Ταῦτα ὑπομνήσθητε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· » ἐπεὶ δὲ κατὰ πρόσωπον ἀναμαρτύρασθαι πᾶσι περὶ τῶν τοῦ Κυρίου προσταγμάτων οὐχ οἶδς τέ εἰμι, ἀναγκαῖον ἐνόμισα γράψαι πρὸς τὴν πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, καὶ ἐμαυτὸν μὲν τοῦ κριματος ἐλευθερώσαι, ὑμᾶς δὲ περὶ τῶν ἐπιβαλλόντων ὑμῖν πληροφοροῦσαι ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἵνα μήτε ὑμεῖς ἐξ ἀγνοίας περιπέσητέ που τῷ κέντρῳ τοῦ θανάτου, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, ἣ παρελήθητέ τινα ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, περὶ ἧς γέγραπται, ὅτι « Ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ, » καὶ ἐκπέσητε ταύτης, τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ὁ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν· » μήτε ἡμεῖς ἔνοχοι τοῦ κριματος τῶν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας τεθανατωμένων διὰ τῆς σιωπῆς εὐρεθῶμεν. Προσθήσεται δὲ μοι τὸ κριμα· πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν κίνδυνον τῆς τοσαύτης τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκάστου πρὸς τὸ ἔργον διαφωνίας καὶ διαστάσεως· δεύτερον τὰς ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ἀποδείξεις περὶ τοῦ πᾶσαν παράβαιν ἐντολῆς Θεοῦ σφοδρῶς καὶ φοβερῶς ἐκδικήσαντος (28). Ὡστε, εἰ καὶ τὰ πλεῖστα κατωρθωκέναι τις δοκεῖ, ὀλίγων δὲ που, ἣ καὶ μᾶς ἴσθινοςοσὺν ἐντολῆς ἀμελήσει, ἣ καὶ τῷ πλημμελήσαντι ἀδιαφόρως ἐφυσυχάσει, καὶ μὴ ζῆλον ἀγαθὸν κατὰ τὸ κριμα τοῦ Θεοῦ ἐπιδείξεται, ἐπὶ ταύτῃ μόνῃ δικᾶς ὑφέξει· κἂν ἐξ ἀγνοίας πάθῃ τι τοιοῦτον, οὐδὲ οὕτως ἀτιμώρητος διαφεύγει.

2. Μετὰ ταῦτα περιέξει τὴν εὐσεβῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμολογίαν. Ἐπειτα τῶν ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἡμῖν διεσταλμένων τὴν γνώσιν, ὅσων ἀπέχεσθαι χρῆ, καὶ περὶ ἃ μάλιστα ἐσπουδακέναι, τοὺς αἰωνίου ζωῆς καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐφιμεμένους· καὶ τὰ ἐκάστου δὲ βαθμοῦ ἣ τάγματος ἐξαιρέτα κατ' ἴδιαν ὁμοίως παραθήσεται. Ἐπι τούτοις οἰονεὶ χαρακτηριστῆρα Χριστιανοῦ κεφαλαίωδῃ καὶ σύντομον, ὅρου τύπον ἔχοντα, πειράσεται δοῦναι ἡμῖν ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ὁ λόγος· καὶ χαρακτηριστῆρα πάλιν παραπλήσιον τῶν προεστώτων τοῦ λόγου τῆς τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας· ἐν οἷς τὸ τε ἀπρηκριβωμένον καὶ ἀκριβῶς κεκαθαρμένον τῆς πολιτείας διαφανήσεται· καὶ τὸ, ἵνα οὕτως εἶπω, ἀξίωμα τῶν ἐνταῦθα παρεπόντων ἐκλάμψει. Τούτοις ἀκολούθως ἐπισυναφθήσεται ἡμῖν, ὅσα πρὸς τὴν συζήτησιν τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ἐπερωτηθῆς, ἀπεκρινάμην. Ὡν ἀπάντων ἀντίγραφα διεπεμψάμην πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐν Χριστῷ ἀγάπην· ἵνα πληρωθῇ ἐν

⁵⁷ Act. xx, 26, 27. ⁵⁸ II Tim. II, 14. ⁵⁹ I Cor. xv, 56. ⁶⁰ Joan. xii, 50. ⁶¹ Joan. III, 36.

(28) Ἐκδικεῖν μέλλοντος.

ὁμῖν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, ὅτι « Ταῦτα ἄρα ἀπὸ τῶν ἰδελίβου ἰδελίβου ἰδελίβου, qui et alios docere erunt παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, αἵτινες ἰκανοὶ ἔσονται idonei⁶². » καὶ ἑτέρους διδάξει. »

⁶² II Tim. II, 2.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI BASILII,

ARCHIEPISCOPI CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ,

DE BAPTISMO LIBER PRIMUS.

ΛΟΓΟΣ Α΄.

Ὅτι θεὸς πρῶτον μαθητευθῆναι τῷ Κυρίῳ, καὶ τότε καταξιώθῆναι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπολαθῶν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ, εἰπόντος διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου· « Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· ἀτῆσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς, » προσλαθόμενος τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, φανεροὶ αὐτοῖς πρῶτον τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Πατρὸς, εἰπὼν· « Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· » καὶ τότε ἀποστέλλει αὐτοὺς, λέγων· « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν. » Ἐπεὶ οὖν, προστάξαντος τοῦ Κυρίου πρῶτον, « Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, » καὶ τότε ἐπαγόντος, « Βαπτίζοντες αὐτοὺς, » καὶ τὰ ἑξῆς, ὑμεῖς μὲν, τὸ πρῶτον σωπήσαντες, τοῦ δευτέρου τὸν λόγον ἡμᾶς ἀπητήσατε· ἡμεῖς δὲ λογισάμενοι παρ' ἐντολὴν τοῦ Ἀποστόλου ποιεῖν, ἐὰν μὴ εὐθὺς ἀποκρινώμεθα, εἰπόντος· « Ἔτοιμοι ἔσεσθε πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐπερωτῶντι (29) ὑμᾶς λόγον· » παρεδώκαμεν τὸν λόγον τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου βαπτίσματος, ἔχοντος δόξαν ὑπὲρ τὸ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου· μνημονεύσαντες ὀλίγα ἐκ πολλῶν τῶν περὶ αὐτοῦ ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς εἰρημένων. Ὅμως ἀναγκαῖον εἶναι ἐλογισάμεθα ἐπὶ τὴν παραδεδομέ-

B

624 CAPUT I.

Quod oportet primum Domini doctrina imbui, tumque baptismate sancto initiari.

C

1. Dominus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, cum post resurrectionem ex mortuis accepisset promissionem Dei et Patris, per prophetam Davidem dicentis, « Filius meus es tu, ego hodie genui te; postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ⁶³, » assumpsissetque discipulos suos, eis primum datam sibi a Patre potestatem declarat his verbis: « Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra⁶⁴: » et tunc mittit ipsos, dicens: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis⁶⁵. » Cum igitur Domino præcipiente, primum, « Docete omnes gentes, » et deinde subjungente, « Baptizantes eos, » et quæ sequuntur, vos quidem omisso priore posterioris a nobis rationem exegistis; nos vero rati contra mandatum Apostoli facturos nos, si non statim responderemus, cum dicat, « Parati estote ad respondendum cuilibet rationem vos interroganti⁶⁶; » tradidimus doctrinam baptismatis secundum Evangelium Domini, ejusque præstantioris baptismate beati Joannis, sed sic ut pauca ex multis quæ de eo in sacris Scripturis dicta sunt, in medium proferamus. Necessarium tamen duximus, ad traditum a Domino ordinem recurrere, ut sic etiam vos hujus vocis, « Docete, » vim ac intelligentiam primum edocti, post deinde

⁶² Psal. II, 7, 8. ⁶³ Matth. xxviii, 18-20. ⁶⁴ ibid. 19, 20. ⁶⁵ I Pet. III, 15.

(29) Regii duo mss. τῷ ἐρωτῶντι. Mox iidem ἔχον δόξαν. Subinde iidem illi duo mss. ὀλίγον.

doctrina de gloriosissimo baptismate accepta, ad perfectionem prospere perveniretis, discentes servare omnia quæ Dominus discipulis suis præcepit, sicut scriptum est. Hic igitur audivimus dicentem, « Docete : » sed jam opus est de iis quæ alibi de hoc mandato dicta sunt, mentionem facere, ut primum sententiam Deo acceptam assecuti, deinde vero aptum necessariumque ordinem servantes, sic, juxta propositum placendi Deo, ab intelligentia hujus præcepti non aberremus. Familiare est enim Domino, ea quæ alicubi strictim præcepta sunt, per ea quæ in aliis locis relata sunt, perspicue explanare. Quale est illud : « Thesaurizate vobis thesauros in cælo ⁶⁷. » Nam hic simpliciter locutus, quomodo id fieri oporteat, in alio loco declarat, cum ait : « Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam : facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis ⁶⁸. » Et multa hujusmodi alia

2. Discipulus igitur est, ut ab ipso Domino **625** discimus, quisquis ad Dominum accedit, ut eum sequatur, hoc est, ut sermones ipsius audiat, credatque, ac ei obediat uti Domino, et regi, et medico, et doctori veritatis, ob spem vitæ æternæ, idque, si modo in his permanserit, sicut scriptum est : « Dicebat igitur ad eos, qui in se crediderant, Judæos : Si vos maneatis in sermone meo, vere discipuli mei estis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos ⁶⁹. » sine dubio intelligens animæ libertatem, qua ab amarulenta diaboli tyrannide libera sit, dum a peccatorum dominio liberatur : « Qui enim, inquit, facit peccatum, servus est peccati ⁷⁰. » et sub mortis condemnatione constitutus : quemadmodum etiam tradidit nobis Paulus apostolus, cum ait : « Eum enim qui peccatum non novit, peccatum pro nobis fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso ⁷¹. » et rursus, « Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam, justii constituentur multi ⁷². » Qui autem credit Domino, seque idoneum exhibet ad docendum, discat oportet primum quidem desistere a peccato omni : deinde vero a re quacunque secedere, quæ ab obedientia Domino debita multas ob causas retrahat, etiamsi speciosæ esse videantur. Fieri enim non potest, ut qui peccatum patrat, aut hujus vitæ negotiis implicatur, aut de rebus ad vitam necessariis sollicitus est, servus sit Domini, nedum discipulus illius, qui non prius adolescenti dixit, « Veni, sequere me ⁷³, » quam præcepisset ut bona sua venderet, daretque pauperibus. Imo ne hoc quidem ante præcepit, quam ita ipse confes-

νην ὑπὸ τοῦ Κυρίου τάξιν ἀναδραμεῖν, ἵνα οὕτω καὶ ὁμοίως πρῶτον τοῦ, « Μαθητεύσατε, » τὴν δύναμιν γινόντες, εἶτα ἀκολουθῶν τὸν περὶ τοῦ ἐνδοξαστάου (30) βαπτίσματος λόγον παραλαβόντες, ἐπὶ τὴν τελειότητα εὐδοκῶντες, διδασκόμενοι τηρεῖν ὅσα πάντα ἐνετελείατο ὁ Κύριος τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς, καθὼς γέγραπται. Ἐνταῦθα μὲν οὖν, « Μαθητεύσατε, » εἰπόντος, ἠκούσαμεν· λοιπὸν δὲ χρεῖα τῶν ἀλλαγῶν περὶ τοῦ τοιοῦτου εἰρημένον προστάγματος μνημονεῦσαι, ἵνα πρῶτον μὲν τὸ φρόνημα εὐάρεστον τῷ Θεῷ κατορθώσαντες, ἔπειτα δὲ τὴν πρέπουσαν καὶ ἀναγκαίαν τάξιν φυλάξαντες, οὕτω τοῦ δυνατοῦ, κατὰ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, μὴ ἐκπέσωμεν. Σύνθηες γὰρ τῷ Κυρίῳ τὰ ὀριστικῶς πρὸς προσταχθέντα διὰ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις εἰρημένων σαφῶς παραδιδόναι· ὡς τὸ, « Θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ. » Ἄπλῶς γὰρ οὕτως εἰπὼν ἐνταῦθα, τὸ, πῶς, ἐν ἑτέρῳ τόπῳ σαφηνίζει, λέγων· « Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνεκλείπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ πολλὰ ἄλλα ὁμοίως.

2. Μαθητῆς μὲν οὖν ἐστίν, ὡς μανθάνομεν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, πᾶς ὁ τῷ Κυρίῳ προσερχόμενος, ὥστε ἀκολουθεῖν αὐτῷ, τουτέστιν, ἀκούειν τῶν λόγων αὐτοῦ (31)· πιστεύειν τε καὶ πείθεσθαι αὐτῷ, ὡς Δεσπότη, καὶ βασιλεῖ, καὶ ἰατρῷ, καὶ διδασκάλῳ ἀληθείας, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, καὶ τοῦτο ἐν μένῃ ἐν αὐτοῖς, καθὼς γέγραπται· « Ἐλεγεν οὖν πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὁμοίως μείνητε (32) ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταὶ μου ἐστέ, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς· » ἐλευθερίαν δηλονότι ψυχῆς, ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου πικρᾶς τυραννίδος, ἐν τῷ ρυσθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων καταδυστασίας· « Ὁ γὰρ ποιῶν, φησὶ, τὴν ἁμαρτίαν, δούλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας, » καὶ τῆς κατακρίσεως τοῦ θανάτου· καθὼς καὶ παρέδωκεν ἡμῖν Παῦλος ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· « Τὸν γὰρ μὴ γινόντα ἁμαρτίαν, ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ· » καὶ πάλιν· « Ὡς περὶ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ καταστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτως διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιου κατασταθήσονται οἱ πολλοί. » Τὸν δὲ πιστεύοντα τῷ Κυρίῳ, καὶ προστάγοντα ἑαυτὸν ἐπιτήδειον εἰς μαθητείαν, μανθάνειν δεῖ πρῶτον μὲν ἀφίστασθαι παντὸς ἁμαρτημάτων· ἔπειτα δὲ καὶ παντὸς ἀφέλκοντος τῆς ὀφειλομένης κατὰ πολλοὺς λόγους τῷ Κυρίῳ εὐπειθείας, κἄν εὐλογοφανεῖς εἶναι δοκῶσιν. Ἀδύνατον γὰρ, ἁμαρτίαν ποιῶντα, ἢ ἐμπλεκόμενον ταῖς τοῦ βίου τούτου πραγματεῖαις, ἢ ἐν φροντίδι καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, δουλεῦσαι, οὐχ ὅτι γε μαθητευθῆναι, τῷ Κυρίῳ τῷ οὐ πρότερον εἰπόντι τῷ νεανίσκῳ, « Δεῦρο, ἀκολούθει μοι, » ποινῆ ἐντελεσθῆναι πωλῆσαι τὰ ὑπάρχοντα, καὶ

⁶⁷ Matth. vi, 20. ⁶⁸ Luc. xii, 33. ⁶⁹ Joan. viii, 31, 32. ⁷⁰ ibid. 54. ⁷¹ II Cor. v, 21. ⁷² Rom. v, 19. ⁷³ Matth. xix, 21.

(30) Regii duo mss. τοῦ ἐνδοξαστάου.

(31) Unius ms. τὸν λόγον αὐτοῦ.

(32) Veteres duo libri μείνητε. Editi μένητε.

δοῦναι τοῖς πτωχοῖς. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο προσέταξε, πρὶν ὁμολογήσαι αὐτὸν, ὅτι « Ταῦτα πάντα ἐφύλαξα. » Ὁ γὰρ μήπω λαβὼν (33) τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ καθαρισθεὶς ἀπὸ τούτων ἐν τῷ αἵματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δουλεύων δὲ τῷ διαβόλῳ, καὶ κρατούμενος ὑπὸ τῆς ἐνοικουσίας αὐτῷ ἁμαρτίας, ἀδυνάτως ἔχει δουλεύσαι τῷ Κυρίῳ, τῷ ἀπαράβατον ἀπόφασιν δεδωκότι, ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας· ὁ δὲ δούλος τῆς ἁμαρτίας οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ. » Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν Παῦλος, γραφάσας· Ὁ δὲ δούλος τῆς ἁμαρτίας ἐλεύθερός ἐστιν ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης. Καὶ πάλιν ὁ Κύριός φησιν· « Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἔδειξε δι' ὧν ἐδίδαξεν ὀριστικῶς καὶ πολυτρόπως, ὅτι οὔτε οἱ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἑαυτοῖς μεριμνᾶν ἀνεχόμενοι δουλεύειν Θεῷ δύνανται, οὐχ ὅτι γε μαθητευθῆναι (34). Ὅθεν ἔμαθεν ὁ Ἀπόστολος πλατύτερον θεωρήσας εἰπεῖν· « Τίς μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίᾳ; ἢ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναφ̄ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; » Καὶ πάλιν ὀριστικῶς· « Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. Ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. » Ἐτι δὲ (35) ἐντροπικώτερον ἡμῖν παραδίδους, τί εἶπε, μνημονεύσωμεν. « Οἶδα μὲν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστίν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὁ θέλω ἀγαθόν, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ κακόν, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. » Καὶ τοῦτο αὐτὸ τὸ θεώρημα διὰ πλειόνων ἐπεξεργασάμενος, ὅτι ἀδύνατον τὸν κρατούμενον ὑπὸ ἁμαρτίας δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, φανερώς ὑποδεικνύει ἡμῖν τὸν λυτρούμενον ἡμᾶς ἐκ τῆς τοιαύτης τυραννίδος ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. » Καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει· « Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν (36). »

3. Καὶ διὰ τῶν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ εἰρημένων τὴν μεγάλην τῆς φιλανθρωπίας χάριν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σαφῶς παρίστησιν, εἰπὼν· « Ὅσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. » Ἐν ἐτέρῳ δὲ τόπῳ θαυμασιώτερον θεωρῶν τὴν ἐν Χριστῷ φιλαν-

A sus esset : Hæc omnia custodivi ⁷⁴. » Qui enim nondum veniam peccatorum consecutus est, nec ab iis purgatus est in sanguine Domini nostri Jesu Christi, sed servit diabolo, et ab inhabitante in se peccato detinetur, non potest Domino servire, qui sententiam stabilem protulit, cum dixit : « Qui facit peccatum, servus est peccati : servus vero peccati non manet in domo ⁷⁵. » Testatur hoc idem et qui in Christo loquebatur Paulus, cum scribit : Qui vero servus est peccati, liber est a justitia ⁷⁶. Et iterum Dominus dicit : « Nemo potest duobus dominis servire ⁷⁷, » etc. Ex iis autem quæ breviter et fuse docuit, ostendit, qui de rebus sibi ad vivendum necessariis anxii sunt, eos ne servos quidem Dei esse posse, nedum discipulos. Unde re amplius considerata didicit Apostolus dicere : Quæ participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ autem conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei cum idolis ⁷⁸? Ac rursus definite ait : « Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus vero adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis ⁷⁹. » Atque adhuc etiam modo ad pudorem incutiendum aptiore docens nos, quid dixerit, referamus. « Scimus enim, inquit, quia lex spiritualis est : ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo : non enim quod volo bonum, hoc ago : sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo ego, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc vero non jam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum ⁸⁰. » Et ubi hanc ipsam contemplationem pluribus persecutus est, quod fieri non possit, ut homo in quo peccatum dominatur, Domino serviat, manifeste nobis commonstrat eum, qui nos ex ejusmodi tyrannide exemit, cum dicit : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum ⁸¹. » Et paulo post addit : « Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulat ⁸². »

3. Quin etiam ex iis quæ alio in loco dicta sunt, magnum benignitatis Dei beneficium, per incarnationem Domini nostri Jesu Christi collatum, palam ostendit his verbis : « Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per obedientiam unius justii constituentur multi ⁸³. » Et alibi considerans Dei in Christo benignitatem, eamque magis admirabilem,

⁷⁴ Matth. xix, 20. ⁷⁵ Joan. viii, 34. ⁷⁶ Rom. vi, 20. ⁷⁷ Matth. vi, 24. ⁷⁸ II Cor. vi, 14-16. ⁷⁹ Gal. v, 17. ⁸⁰ Rom. vii, 14-17. ⁸¹ Rom. vii, 24. ⁸² Rom. viii, 1. ⁸³ Rom. v, 19.

(33) Codices duo μήπω λαβὼν. Editi μὴ λαβὼν.

(34) Antiqui tres libri μαθητεύειν. Editi μαθητευθῆναι.

(35) Codices duo Ὅτι δέ.

(36) Sic antiqui tres libri. Editi ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα. Καί.

ait : « Eum enim qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso ⁶⁴. » Omnino igitur necesse est tum ex dictis, tum ex similibus locis nisi inaniter gratiam Dei susceperimus, primum liberari nos ab imperio diaboli, qui hominem peccato mancipatum ad mala quæ non vult inducit, deinde unumquemque, posteaquam præsentia omnia et seipsum abnegaverit, atque a vitæ studio recesserit, discipulum fieri Domini, quemadmodum dixit ipse : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me ⁶⁵, » hoc est, discipulus meus fiat. Cæterum hoc idem in Lucæ Evangelio, cujus verba haud multo post referemus, latius, clariusque et significantius tradit. Liberamur autem omnes a tali peccatorum multa, quotquot credimus, gratia Dei, quæ est per unigenitum ipsius Filium Dominum nostrum Jesum Christum, qui dixit : « Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. ⁶⁶ » Sed et Apostolus idem testatur, cum scribit, nunc quidem, « Diligite vos mutuo, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum oblationem et hostiam Deo ⁶⁷ : » nunc vero, « Christus nos redemit de maledicto legis ⁶⁸ ; » et alia ejusdem generis multa. Cum igitur data fuerit venia peccatorum, tunc accipit homo libertatem a peccato, ab eo qui nos redemit Jesu Christo Domino nostro, ut possit ad verbum accedere. Necdum tunc quispiam dignus est qui sequatur Dominum (iterum hoc dico), qui non prius adolescenti dixit, « Veni, sequere me, » quam dixisset, « Vende quæ habes, et da pauperibus ⁶⁹. » Imo ne hoc quidem ante præcepit, quam se ab omni transgressione purum esse confessus esset, dicens, fecisse se omnia quæ fuerant a Domino dicta. Quamobrem ea in re etiam ordinem servare necessarium est. Non autem ea tantum, quæ quovis modo habemus, et quæ ad vitæ usum necessaria sunt, contemnere docemur : sed ea etiam jura ac **627** officia, quæ tum lege, tum natura inter nos stabilita sunt aspernari discimus, Domino nostro Jesu Christo dicente : « Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus ⁷⁰ : » quod similiter et de reliquis intelligendum est, qui nobis sunt proximi, et sine dubio multo magis de alienis, de iisque, qui a fide peregrini sunt. Quibus subjungit : « Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus ⁷¹ : » quod cum præstaret Apostolus, ita ad nos erudiendos scribit : « Ego mundo crucifixus sum, et mundus mihi ⁷².

θρωπίαν τοῦ Θεοῦ, φησί· « Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. » Ἀνάγκη οὖν πᾶσα ἐκ τε τῶν μνημονευθέντων καὶ τῶν ὁμοίων, εἴ γε μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐδεξάμεθα, βισθῆναι πρῶτον τῆς δυναστείας (37) τοῦ διαβόλου, ἐνάγοντος τὸν ὑφ' ἁμαρτίας κρατούμενον ἐφ' ἃ μβούλεται κακὰ, καὶ τότε ἀπαρνηγόμενον πάντα τὰ παρόντα, καὶ ἑαυτὸν, τῆς τε προσπαθείας τοῦ ζῆν ἀναχωρήσαντα, μαθητευθῆναι τῷ Κυρίῳ, καθὼς αὐτὸς εἶπεν· « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι, » ὅπερ ἐστὶ, μαθητῆς μου γινέσθω (38). Τὸ δὲ αὐτὸ πλατύτερον καὶ ἀποδεικτικώτερον καὶ ἀποφαντικώτερον παραδίδωσιν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, οὗ μνημονεύσομεν μετ' ὀλίγα. Λυτρούμεθα δὲ πάντες τῆς τοιαύτης τῶν ἁμαρτιῶν κατακρίσεως οἱ πιστευόντες τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τῆ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· « Τοῦτο μου ἐστὶ τὸ αἷμα τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· » μαρτυροῦντος δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου δι' ὧν γράφει ποτὲ μὲν· « Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ· » ποτὲ δὲ· « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου· » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὅταν οὖν δοθῆ ἄφεσις τῶν ἁμαρτημάτων, τότε λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερίαν παρὰ τοῦ ἐξαγοράσαντος ἡμᾶς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, εἰς τὴν δύνασθαι προσελθεῖν τῷ λόγῳ. Καὶ τότε οὕτω τις ἐστὶν ἄξιος ἀκολουθῆσαι τῷ Κυρίῳ (πάλιν λέγω), οὗ πρότερον εἰπόντι τῷ νεανίσκῳ, « Δεῦρο, ἀκολούθει μοι, » πρὶν εἶπεῖν, « Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς. » Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο προσέταξε, πρὶν ὁμολογῆσαι αὐτὸν καθαρεῦειν πάσης παραβάσεως, τῷ εἰπεῖν πεποιημέναι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένα. Ὡς καὶ ἐν τούτῳ τὴν τάξιν φυλάττεσθαι ἀναγκαῖον. Οὐ μόνον δὲ ὑπαρχόντων, καὶ τῶν ἀναγκαιῶν πρὸς τὸ ζῆν καταφρονεῖν διδασκόμεθα, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους νενημιτμένων κατὰ τε νόμον καὶ φύσιν δικαίων καθηκόντων ὑπερφρονεῖν διδασκόμεθα (39), τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· « Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος· » ὁμοίως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐγγυτάτων οικειῶν (40), δῆλον δὲ, ὅτι πολὺ πρότερον τῶν πορρωτέρω καὶ ξένων τῆς πίστεως. Οἷς ἐπάγει· « Ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· » ὅπερ κατορθώσας ὁ

⁶⁴ II Cor. v, 21. ⁶⁵ Matth. xvi, 24. ⁶⁶ Matth. xxvi, 28. ⁶⁷ Ephes. v 2. ⁶⁸ Gal. iii, 13. ⁶⁹ Luc. xviii, 22. ⁷⁰ Matth. x, 37. ⁷¹ ibid. 38. ⁷² Gal. vi, 14.

(37) Unus ms. et editi τῆς καταου...στείας. Alii duo τῆς δυναστείας.

(38) Veteres duo libri γινέσθω. Editi γενέσθω. Nox unus ms. ὁ μνημονεύσομεν. Alii duo ὧν μν...α.

(39) Antiqui duo libri ὑπερφρονεῖν παιδευόμεθα.

(40) Editi τῶν ἐγγυτάτων. Ai mss. tres τῶν ἐκείνων ἐγγυτάτων οικειῶν. Notabo quasi præteriens vocem ἐγγυτάτων videri positam hic fuisse pro ἐγγυτάτω.

Ἀπόστολος, εἰς ἡμετέραν διδασκαλίαν γράφει· « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἑσταύρωμαι, καὶ ὁ κόσμος ἐμοί. Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί ὁ Χριστός. »

4. Πάλιν δὲ τοῦ Κυρίου ἔστι μνημονεῦσαι, εἰπόντος κατὰ πρόσωπον ἐκάστῳ (41), τῷ μὲν εἰπόντι, « Ἐπιτρέψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου· Ἐφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· σὺ δὲ, ἀπελθὼν, διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· » τῷ δὲ εἰπόντι· « Ἐπιτρέψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ συντάξασθαι (42) τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου, » ἐπιπληκτικώτερον καὶ μετὰ ἀπειλής σφοδροτέρας. Εἶπα γάρ· « Οὐδεὶς τὴν χεῖρα θεῖς ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετὸς ἔστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Οὕτω καὶ τὸ πρὸς ὄλιγον ἀναβολὴν ἐμποιῶν τῇ ὀφειλομένῃ τῷ Κυρίῳ ἀμετρωρίστῳ ὑπακοῇ καθήκον ἀνθρώπινον, κἄν δοκῆ εὐλογον εἶναι, ἀλλότριόν ἔστι τοῦ θέλοντος μαθητευθῆναι τῷ (43) Κυρίῳ, καὶ ἀπειλής δευνοτέρας ἄξιον. Καθολικώτερον δὲ νομοθετεῖ λέγων· « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς μὲ, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἄρᾶτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. » Ἐάν δὲ ἔλθωμεν εἰς μνήμην τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένων πρὸς τὸν (44) εἰπόντα· « Μακάριος ὃς φάγεται ἄροτρον (45) ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. » φοβερώτερον κρίμα ὀργῆς καὶ ἀποτομίας μανθάνομεν, καὶ πάσης ἐλπίδος ἀγαθῆς ἀπαλλοτριῶν τοὺς τοιοῦτους. Λέγει δὲ οὕτως· « Ἀνθρωπὸς τις ἐποίησε δειπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς. Καὶ ἀπέστειλε τὸν δούλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δειπνου εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις· Ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἔτοιμά ἐστι πάντα. Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες. Ὁ πρῶτος εἶπεν· Ἄγρὸν ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν, καὶ ἰδεῖν αὐτόν· ἔρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον. Καὶ ἕτερος εἶπε· Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά· ἔρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον. Καὶ ἕτερος εἶπε· Γυναῖκα ἔγρημα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν. Καὶ παραγενόμενος ὁ δούλος ἀπήγγειλε τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα. Τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ· Ἐξέλθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἀναπήρους, καὶ τυφλοὺς, καὶ χωλοὺς εἰσάγαγε ὧδε. Καὶ εἶπεν ὁ δούλος· Κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ ἔτι τόπος ἔστιν. Καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δούλον αὐτοῦ· Ἐξέλθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μου. Λέγω γάρ ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων τῶν κεκλημένων (46) γεύσεται μου τοῦ δειπνου. » Πάλιν δὲ αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἀποσταλὴς παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον, ἑαυτῷ ἐμμένων, καὶ τὸ

A Vivo autem jam non ego : vivit vero in me Christus⁹⁶. »

4. Rursus autem Domini meminisse juvat, qui unicuique in faciem, alii quidem dicenti, « Permite mihi primum abire, et sepelire patrem meum, » ait : « Sine ut mortui sepeliant mortuos suos : tu vero abiens, annuntia regnum Dei⁹⁶ ; » alii vero qui dixerat : « Permite mihi prius ut abeam, et disponam res domi meæ, » severius et cum comminatione vehementiore respondit. Dixit videlicet : « Nemo admovens manum ad arctrum, et conversus retro, aptus est regno Dei⁹⁶. » Ad humanum omne officium, quod vel modicam dilationem jugi obedientiæ Domino debet affert, etiamsi honestum esse videatur, alienum est ab eo qui vult esse discipulus Domini, minisque gravioribus dignum habetur. Generalius autem decernit, cum dicit : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. » Quod si revocemus in memoriam verba Domini ad eum qui dixit, « Beatus qui comedit panem in regno Dei⁹⁷ ; » discimus magis horrendum iræ ac severitatis iudicium, et quod ejusmodi homines ab omni bona spe alienent. Ita autem loquitur : « Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos. Et misit servum suum hora cœnæ, qui diceret invitatis : Venite, quia jam parata sunt omnia. Et cœperunt excusare se simul omnes. Primus dixit : Villam emi, et necesse mihi est exire, et videre illam : rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit : Jugu boum emi quinque, et eo ad probandum illa ; rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit : Uxorem duxi, et ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo : Exi cito in plateas et vicus civitatis, et pauperes, ac debiles, et cæcos, et claudos introduce huc. Et ait servus : Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. Et ait dominus servo suo : Exi in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico enim vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam⁹⁸. » Rursus autem unigenitus ipse Dei viventis Filius, qui missus est a Patre, non ut judicet mundum, sed ut servet mundum⁹⁹, constans sibiipsi, et voluntatem boni Dei et Patris sui adimplens, severitatis sententiam proferens, doctrinam subjungit, quæ nos reddat dignos, qui ipsius fiamus discipuli, et ait : « Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem et uxo-

⁹⁶ Gal. II, 20. ⁹⁷ Luc. IX, 59, 60. ⁹⁸ ibid. 61, 62 ⁹⁹ Matth. XVI, 24. ⁹⁷ Luc. XIV, 15. ⁹⁸ ibid. 14-24. ⁹⁹ Joan. XII, 47.

(41) Illud, εἰπόντος κατὰ πρόσωπον ἐκάστῳ, qui unicuique in faciem dixit, ita accipi oportet : Quod Dominus uni homini in faciem dixit, id omnibus in faciem dixisse putandum est.

(42) Editi et mss. συντάξασθαι. Vulgata ἀποτάξασθαι.

(43) Antiqui tres libri μαθητεῦσαι τῷ.

(44) Editi Κυρίου πρὸς τὸν. Regii primus et tertius Κυρίου εἰρημένων πρὸς.

(45) Nostri tres mss. φάγεται ἄροτρον. Aliquanto post iidem codices τοὺς δούλους. Subinde Reg. secundus εἶπεν αὐτῷ· Ἄγρὸν.

(46) Illud, τῶν κεκλημένων, in mss. nostris non legitur.

reia suam, et liberos, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus¹. » Odiū videlicet præcipitur, non quod insidiarum struendarum studium impertiat, sed pietatis virtutem pariat, ne iis quæ ab ipsa retrahunt, morem geramus. « Et quisquis, » inquit, « non bajulat crucem suam, et sequitur me, non potest meus esse discipulus². » Quod per baptismam in aqua collatum videmur pacisci, cum confiteamur, nos simul crucifixos esse, simul mortuos, simul sepultos, et quæ sequuntur, sicut scriptum est³. μου, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής. » Ὅπερ συντεθεῖσθαι δοκοῦμεν διὰ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίσματος, ὁμολογούντες συνεσταυρωῖσθαι (47), συντεθῆναι, συντεθῆναι, καὶ τὰ ἐξῆς, καθὼς γέγραπται.

5. Cæterum considerata imbecillitate nostra, etiam per exempla voluit animum nostrum in veritatis certa persuasione confirmare, nosque ad obedientiam reddere paratiores, cum ait⁴: « Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, an habeat quibus opus habet ad perficiendum, ne postquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei, dicentes: Hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? Aut quis rex proficiscens ad committendum prælium cum altero rege, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? Alioqui adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Bonum est sal; si vero sal infatuatum fuerit, in quo condietur? Neque in terram, neque in sterquilinum utile est; foras projiciunt illud. Qui habet aures ad audiendum, audiat. » Si fidem his habeamus, liberati primum a diaboli tyrannide, ut qui ab omni re diabolo grata abstineamus, idque dono Dei per Dominum nostrum Jesum Christum, si modo non frustra ejusmodi donum susceperimus, deinde renuntiantes non solum mundo, ejusque cupiditatibus, sed et juribus etiam atque officiis mutuis, itemque nostræ ipsorum vitæ, si quid horum nos a debita Deo obedientia, quæ intenta veloxque esse debet, abstraxerit, ita demum digni sumus, qui Domini efficiamur discipuli. Præterea ediscimus et a Moyse, et a prophetis, et ab evangelistis, et ab apostolis, omnia tam visibilia quam invisibilia initio a Deo per unigenitum suum Filium Dominum et Deum nostrum Jesum Christum condita fuisse: docemur quoque et ea, quæ in divinis Scripturis narrantur de Dei bonitate atque severitate in multa patientia, ad justitiam ejus declarandam, et ad erudiendum nos, et vati-

¹ Luc. xiv, 26. ² ibid. 27. ³ Rom. vi, 4, sqq.

(47) Veteres duo libri συνεσταυρωῖσθαι.

(48) Editi μήπω θέντος. Reg. tertius emendatus μήποτε θέντος. Alter codex Reg. μήπω τεθέντος, culpa librarii, qui voculam τε conjunxit cum voce θέντος, cum eam conjungere debuisset cum voce

θέλημα τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς αὐτοῦ πατρῶν, τῇ ἀποφάσει τῆς ἀποτομίας διδασκαλίαν ἐπάγει, τὴν ἀξίους ἡμᾶς ποιῶσαν μαθητὰς αὐτοῦ γενέσθαι, καὶ φησιν· « Εἰ τις ἐρχεται πρὸς μὲ, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἐτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. » Μῖσος δηλονότι, οὐ μελέτην ἐμποιοῦν ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἀρετὴν θεοσεβείας ἐν παρακοῇ τῶν ἀφελκόντων. « Καὶ ὅστις, φησὶν, οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής. » Ὅπερ συντεθεῖσθαι δοκοῦμεν διὰ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίσματος, ὁμολογούντες συνεσταυρωῖσθαι (47), συντεθῆναι, συντεθῆναι, καὶ τὰ ἐξῆς, καθὼς γέγραπται.

5. Στοχαζόμενος δὲ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας, καὶ δι' ὑποδειγμάτων ἠδούκησε βεβαιῶσαι ἡμῶν τὰς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐτοιμοτέρους καταργάσασθαι πρὸς ὑπακοήν, δι' ὧν φησι· « Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν, θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει· τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν, ἵνα μήποτε, θέντος (48) αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεωροῦντες ἀρξίνονται αὐτῷ ἐμπαίζειν, λέγοντες, ὅτι Ὅυτος ὁ ἀνθρώπος ἤρξατο οἰκοδομεῖν, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι; » Ἡ τίς βασιλεὺς, πορευόμενος συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, οὐχὶ καθίσας πρότερον βουλευεται, εἰ δυνατός ἐστιν ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ εἴκοσι χιλιάδων ἐρχομένῳ ἐπ' αὐτόν; Εἰ δὲ μήγε, ἐτι πόρρω αὐτοῦ ὄντος, πρεσβείαν ἀποστείλας, ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην. Ὅυτως οὖν πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητής. Καλὸν δὲ ἅλας· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται; Ὅυτε εἰς τὴν γῆν, οὕτε εἰς κοπρίαν εὐθετόν ἐστιν· ἐξω βάλλουσιν αὐτό. Ὁ ἔγων ὧτα ἀκούειν ἀκουέτω. » Εἰ τούτοις πιστεῦομεν, ἐλευθερωθέντες πρῶτον τῆς τοῦ διαβόλου καταδυναστείας, ἐν τῷ ἀπέχεσθαι παντὸς ἐπιθυμητοῦ πράγματος τῷ διαβόλῳ, χάριτι τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰ γε μὴ εἰς κενὸν ἐδεξάμεθα τὴν τοιαύτην χάριν, ἔπειτα (49) ἀποταξάμενοι οὐ μόνῳ τῷ κόσμῳ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῖς πρὸς ἀλλήλους δικαίοις καθήκουσιν, ἐτι δὲ καὶ τῇ ἑαυτῶν ζωῇ, ὅταν τι τούτων ἀρέλξη ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀφειλομένης τῷ Θεῷ ἀμετρωρίστου καὶ ταχεύς ὑπακοῆς, οὕτω καταξιούμεθα μαθηταὶ τοῦ Κυρίου γενέσθαι· παιδεύομενοι λοιπὸν ὑπό τε Μωϋσεῶς καὶ τῶν προφητῶν, εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων, τὴν τε ἐν ἀρχῇ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ μονογενοῦς· αὐτοῦ Υἱοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ποιήσιν πάντων ἑρατῶν τε καὶ ἀοράτων, τὰ τε ἰστορούμενα ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος καὶ ἀποτομίας ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, πρὸς ἐνδειξίν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ παιδείαν ἡμετέραν· τὰς τε προφητείας

⁴ Luc. xiv, 28-35.

μήπω, sed ita tamen, ut scripsisset non μήπω, sed μήπο, ut sit μήποτε. Statim Reg. tertius μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι. Nec ita multo post Reg. secundus πρῶτον βουλευεται.

(49) Unus ms. ἐπειτα ἐξ.

τῆς ἐνανθρωπήσεως (50) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, καὶ τῶν τότε συνεπιπτόντων ἐναντίων ἀλλήλοις πραγμάτων· καὶ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐνδόξου ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως, καὶ τῆς ἐνδοξοτάτης ἐπιφανείας ἐ. τῆ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· τὰ τε δόγματα τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ὁλοκλήρου καὶ εὐπροσδέκτου τῷ Θεῷ εὐσεβείας ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας, καὶ τὰ κρίματα τῆς δικαίας ἀναποδόσεως τῶν τε ποιούντων τὰ ἀπηγορευμένα, ἢ ἀθετούντων τὰ ἐγκριμένα εἰς κόλασιν αἰώνιον, καὶ τῶν ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου Θεοῦ (51) πολιτευομένων ἐν ὑγιαίνουσῃ πίστει δι' ἀγάπης Χριστοῦ ἐνεργουμένη (52) ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, καὶ ἐπουρανίου βασιλείας τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Πῶς βαπτίζεται τις τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βάπτισμα (53).

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν δεδωκότος ἡμῖν ἀγαπᾶν ἀλλήλους, καθὼς αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς· καὶ διὰ Παύλου τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος ἡμᾶς ἀνεχέσθαι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, τὸ ἐπιταγμα τῆς ὑμετέρας ἐν Χριστῷ εὐλαθείας, τὸ περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνδοξοτάτου βαπτίσματος, προθύμως ἐδεξάμεθα, οὐχ ὡς πρὸς ἀξίαν εἰπεῖν τι δυνάμενος, ἀλλ', ὡς ἡ τὰ δύο λεπτά βαλοῦσα χθρᾶ, συνεισφερόμενος. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ τῆς παρὰ τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον εὐχῆς μοι χρεῖα, ἵνα Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, τὸ ἄγιον καὶ ἀγαθὸν Πνεῦμα, ὑπομιμησκον καὶ διδάσκον ἡμᾶς & ἂν παρὰ τοῦ Κυρίου ἀκούσῃ, κατευθύνη τὸν τε νοῦν ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης, καὶ τὸν ὑγιῆ λόγον εἰς τὴν τῆς πίστεως οἰκοδομήν, ὥστε πληρωθῆναι ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν τὸ· « Δίδου σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται. » Πλὴν εἰδέναι χρῆ, ὅτι πρῶτον μαθητευθῆναι δεῖ, καὶ οὕτως τοῦ θαυμασιωτάτου βαπτίσματος καταζωθῆναι. Οὕτως γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἐντεταίλατο τοῖς ἑαυτοῦ (54) μαθηταῖς. Παραδεδώκαμεν οὖν ὑμῖν ἀναγκαίως κατ' ἴδιαν καὶ τὰ περὶ τῶν θελότων γενέσθαι Χριστοῦ μαθητῶν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰρημένα, ὀλίγων γοῦν ἐκ πολλῶν μνημονεύσαντες. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν ἀνωθεν γεννηθῆναι ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγέλλεται, τὸ δὲ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος γεννηθῆναι εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, λογίζομαι ἀναγκαῖον εἶναι ὀλίγα ἐκ πολλῶν τῶν περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἰρημένων παραθέσθαι, ἵνα κατὰ μηδένα τρόπον ἀπολειφθῶμεν ταυτηs. Οὐ γὰρ μικρὸν ἐν βίῳ,

¹ Gal. v, 6. ² Joan. xiii, 34. ³ Ephes. iv, 2. ⁴ Luc. xxi, 2. ⁵ Prov. ix, 9, juxta LXX.

(50) Vocem περὶ excidisse librariis puto ante illud, τῆς ἐνανθρωπήσεως, eo magis, quod mox scriptum sit, καὶ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἐνδόξου ἀναστάσεως.

(51) Sic mss. nonnulli. Editi Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.

(52) Regii primus et tertius ἀγάπης Θεοῦ ἐνεργουμένη, nec aliter in vulgatis legitur, nisi quod

cinia de incarnatione Domini nostri Jesu Christi, 629 et de rebus inter se contrariis, quæ tunc simul contingere; itemque de gloriosa ex mortuis resurrectione, et assumptione, et gloriosissimo adventu in consummatione sæculi, et dogmata illa puræ secundum Evangelium et Deo acceptæ pietatis, in dilectione Christi Jesu Domini nostri, ob spem vitæ æternæ, et regni cœlestis, et judicia justæ mercedis, tam eorum, qui patrant prohibita, aut respuunt approbata, ad supplicium æternum, quam eorum, qui pro dignitate Evangelii Dei in sana fide, quæ per Dei charitatem operatur¹, vixerunt, ob spem vitæ æternæ, et regni cœlestis, quod est in Christo Jesu Domino nostro.

B

CAPUT II.

Quomodo quis eo baptisate baptizatur, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi commendatur.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus præceperit nobis, ut diligamus nos mutuo, sicut ipse dilexit nos², hocque nos per Apostolum Paulum doceat, ut nos mutuo in dilectione toleremus³, vestræ in Christo pietatis præceptum, de gloriosissimo secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi baptisate animo alacri accipi, non tanquam qui pro rei dignitate quidquam dicere queam, sed ut ad exemplum mulieris quæ duo minuta coniecit⁴, aliquid conferam. Et ea in re quoque precibus diligentium Dominum mihi opus est, ut boni Dei ac Christi ipsius gratia, sanctus ac bonus Spiritus, commonefaciens ac docens nos quæ de Domino audierit, dirigat et nostram mentem in viam pacis, et sanam doctrinam ad fidei ædificationem, sic ut tam in nobis quam in vobis impleatur illud, « Da sapienti occasionem, et sapientior erit⁵. » Cæterum sciendum est, quod primum doceri oportet, sicque perquam miro baptisate dignum fieri. Ita enim Dominus ipse, et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei viventis Filius, discipulis suis præcepit. Necessario igitur ea etiam quæ ab ipso Domino dicta sunt de iis qui discipuli Christi fieri volunt, vobis separatim tradidimus, sic ut pauca saltem ex multis protulerimus. Quoniam autem promittitur fore, ut regnum Dei videamus propterea quod denuo nascamur, itemque, ut introeamus in regnum Dei, propterea quod nascamur ex aqua et spiritu, necesse esse duco, pauca et multis quæ de regno cœlorum dicta sunt, apponere, ne ullo modo ab eo aberremus. Nam in vita parvum non est quod parum abest, uti quidam nostrorum sa-

pro Θεοῦ habeant Χριστοῦ. Alius ms. ἀγάπης Χριστοῦ ἐνεργουμένηs, per actuosam Christi charitatem. Aliquanto post Reg. tertius Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

(53) Reg. secundus τοῦ αὐτοῦ λόγος περὶ βαπτίσματος. Editi soli λόγος β'.

(54) Editi αὐτοῦ. Veteres duo libri ἑαυτοῦ.

piendum dixit, ac plerisque ex ipsis rebus manifestum est : sed tamen firmitus etiam ejus rei ex sacerdotum et animalium sacrificandorum accurata consideratione ¹⁰ convinci **630** possumus : in quibus si modica aliqua macula reperiretur, aut mutilatio non totius membri, sed, quemadmodum scriptum est, partis alicujus, puta summitatis auriculæ, neque homo eligebatur ad sacerdotium, neque animal ad sacrificium admittebatur, cum Apostolus dixerit : « Hæc quidem in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad commonefaciendum nos, in quos termini ætatum devenerunt ¹¹ ; » et Dominus excellentiam præstantiamque aperte declaraverit, his verbis : « Templo majus aliquid hic est ¹² ; » imo etiam magis ostenderit, animæ curam diligentiore nobis habendam esse, ubi dixit : « Cui commendaverunt multum, plus repetent ab eo ¹³. »

2. Itaque regni cœlorum faciamus mentionem. Dominus noster Jesus Christus, cum ascendisset in montem, et initium doctrinæ ex beatitudinibus sumeret, eam beatitudinem prædicavit primam, quæ pollicetur regnum cœlorum. Dixit enim : « Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum ¹⁴. » In octava vero beatitudine ait : « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum cœlorum ¹⁵. » Et rursus futuram in tempore retributionis benedictionem per parabolam pastoris vaticinans, ait : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare ¹⁶, » etc. Quin et in Lucæ Evangelio, in alio tempore et loco, velut ipsa scripta indicant, rursus beatitudines exponens, dicit : « Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum ¹⁷. » Et iterum, « Noli timere, pusille grex, quia placuit Patri vestro cœlesti dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis ¹⁸. » Hæc igitur et alia ejusdem generis sunt, per quæ quis regno cœlorum dignus efficitur. De iis autem sine quibus nemo in regnum cœlorum ingredi potest, hanc sententiam Dominus pronuntiat in Evangelio Matthæi, et ait : « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum ¹⁹. » Et rursus : « Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum ²⁰. » Et iterum : « Quisquis non receperit regnum Dei vel-

τὸ παρά μικρὸν, εἰπέ τις τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν, καὶ τοὺς πλείστοις δῆλον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· πλὴν (55) δὲ καὶ βεβαιότερον ἐκ τῆς περὶ τῶν ἱερῶν, καὶ τῶν προσφερομένων ζῶων εἰς θυσίαν, ἀκριβολογίας ἔστι πληροπορηθῆναι· ἐν οἷς εἰ μικρὸς τις μῶμος ἐφευρέθη, ἢ λώθησις οὐχὶ παντὸς μέλους, ἀλλὰ τούτου τοῦ μέρους, ὡσπερ γέγραπται, λοβοῦ ὠτίου (56), οὔτε ὁ ἄνθρωπος ἐνεκρίνετο εἰς ἱερωσύνην, οὔτε τὸ ζῶον εὐπρόσδεκτον ἦν εἰς θυσίαν· τοῦ μὲν Ἀποστόλου εἰπόντος· « Ταῦτα μὲν τυπικῶς συνέβαιεν ἐκείνοις· ἐγγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντηκε (57)· » τοῦ δὲ Κυρίου φανερώς τὴν ὑπεροχὴν δείξαντος ἐν τῷ εἰπεῖν· « Τοῦ ἱεροῦ μείζον (58) ὧδε· » καὶ περισσotέρως δείξαντος τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς ἀκριβοστέραν ποιεῖσθαι ἡμᾶς, ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ὁ παρῆθεντο πολὺ, περισσότερον ἀπαιτήσουσιν αὐτόν. »

2. Μνημονεύσωμεν οὖν περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς διδασκαλίης διὰ τῶν μακαρισμῶν ἐποιεῖτο, πρῶτον μακαρισμῶν ἐκήρυξε τὴν ἐπαγγελίαν ἔχοντα βασιλείας οὐρανῶν. Εἶπε γάρ· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ μακαρισμῷ φησὶ· « Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Καὶ πάλιν τῆς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναποδόσεως εὐλογίαν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ποιμένος προφητεύων, λέγει· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπεινάσα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, ἐν ἐτέρῳ καιρῷ καὶ τόπῳ, καθὼς τὰ γεγραμμένα δηλοῖ, πάλιν μακαρισμοὺς ἐκτιθέμενος, φησὶ· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι (59), ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· » καὶ πάλιν· « Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποιμνιον, ὅτι ἠδύοκῃσεν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς βάλαντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα δι' ὧν βασιλείας οὐρανῶν καταξιούται τις. Ὡς δὲ ἀνευ ἀδύνατόν ἐστιν (60) εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν μὲν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ ἀποφαίνεται ὁ Κύριος, καὶ φησιν· « Ἐὰν μὴ περισσotέωσιν ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· » καὶ πάλιν· « Ἐὰν μὴ στραφῆτε, καὶ

¹⁰ Levit. xx, 18; xxii, 21. ¹¹ I Cor. x, 11. ¹² Matth. xii, 6. ¹³ Luc. xii, 48. ¹⁴ Matth. v, 3. ¹⁵ ibid. 40. ¹⁶ Matth. xxv, 34, 35. ¹⁷ Luc. vi, 20; Matth. v, 3. ¹⁸ Luc. xii, 32, 33. ¹⁹ Matth. v, 20. ²⁰ Matth. xviii, 3.

(55) Antiqui duo libri πλέον δὲ καὶ.

(56) Codices tres λοβός ὠτίου.

(57) Veteres duo libri κατήντησε.

(58) In sacro textu vulgato pro μείζον legitur μείζων, major est : sed non hic solum, sed et in multis codicibus scriptum invenitur μείζον, templo majus quidam hic est. Legas velim Novum Testa-

mentum Oxoniense.

(59) Illud, τῷ πνεύματι, deest in sacro textu vulgato apud Lucam : sed reperitur quoque inter varias lectiones Testamenti Oxoniensis. Ibidem Reg. tertius ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ.

(60) Veteres duo libri ἀδύνατόν ἐστιν. Illud ἐστὶν abest a vulgatis.

γέννησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ πάλιν· «Ὅς ἐάν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν· Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάννην πρὸς Νικόδημον λέγει· «Ἐάν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν· «Ἐάν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.»

3. Καθ' ὧν δὴ ἡ ἀπόφασις μία, δηλονότι Ἰσος καὶ ὁ κίνδυνος τοῖς πᾶσιν, ἐνὸς ἐλλειφθέντος. Εἰ γὰρ λέγει ὁ Κύριος, «Ἰὼτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται·» πόσῳ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν (61);» Ὅθεν τεθαροσηκῶς Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος ἀπεφήνατο εἰπὼν· «Ὅς ἂν ποιήσῃ ὅλον τὸν νόμον, πταίσῃ δὲ ἐν ἐνί, ἔσται πάντων (62) ἔνοχος.» Ἐμαθε δὲ εἰπεῖν τοῦτο, ἐξ ὧν ὁ Κύριος μετὰ τοῦς μακαρισμοῦς καὶ τὰς ὑπὲρ ἀνθρώπων (63) μαρτυρίας καὶ ἐπαγγελίας τῷ Πέτρῳ δοῦς ἠπειλήσεν, ὅτι «Ἐάν μὴ νίῳ σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.» Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος, ἀνταναπληρῶν τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἐν Χριστῷ λαλῶν διαμαρτύρεται, δι' ἃ μάλιστα βασιλείας οὐρανῶν οὐ καταξιούται (64) τις, καὶ θανάτου κρίματι ὑποπίπτει· ποτὲ μὲν εἰπὼν ὀριστικῶς, ὅτι «Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν.» Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οἱ ταῦτα (65), ἀλλ', «Οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν οὐρανῶν οὐ κληρονομήσουσιν;» καὶ πάλιν καθολικώτερον, ὅτι «Ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι.» καὶ ἀλλαχοῦ ὁμοίως. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ ἀπεφήνατο εἰπὼν· «Οὐδεὶς τὴν χεῖρα θεῖς ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετὸς ἐστὶν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.» Ἐπιτηρητέον δὲ ἐνταῦθα ἀναγκαίως, ὅτι οὐ κατὰ ἁμαρτημάτων πολλῶν, ἀλλὰ καθ' ἑνὸς ἐστὶ τὸ οὕτω φοβερὸν καὶ ἀπαράβατον κρίμα, καὶ ταῦτα ἐκ τῶν συγκεχωρημένων, κἂν μόνην καὶ πρὸς ὀλίγον γοῦν ἀναβολὴν ἐμποιῇ (66) τῇ κατὰ πολλοὺς λόγους ἀναγκαίως ὀφειλομένη ἀπροφασίστω ταχυτάτῃ τε καὶ ἀμετεωρίστῳ ὑπακοῇ τῷ Δεσπότη. Ἐκ τούτων οὖν πάντων καὶ τῶν τοιούτων παιδευόμεθα, ὅτι χρῆ, πάντα ὀλοκλήρως καὶ νομίμως πληρῶσαντα, οἷς ἡ ἐπαγγελία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται (67), καὶ ὧν ἄνευ ἡ τῆς βασιλείας ἀπαγορεύεται χάρις, καὶ φυλαξάμενον ἀπὸ πάντων, δι' ἃ οὐδεὶς βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομεῖ, οὕτω προσδοκᾷ καταξιούσθαι τῆς ἐπαγγελίας. Δεῖ γὰρ τὸν

ut parvulus, non intrabit in illud²¹. » Quin etiam dicit ad Nicodemum in Evangelio secundum Joannem : « Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei²². » Ac rursus : « Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non introibit in regnum Dei²³. »

3. De quibus autem una sententia prolata est, profecto si vel unum desit, par etiam et æquale omnibus periculum est. Si enim dicit Dominus, « Iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant²⁴, » quanto magis ab Evangelio, cum Dominus ipse dicat : « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt²⁵. » Unde confusus apostolus Jacobus **631** pronuntiavit, dicens : « Quicumque fecerit totam legem, offenderit vero in uno, erit omnium reus²⁶. » Didicit autem hoc dicere, ex iis quæ Dominus post beatitudines, post testimonia conditionem humanam superantia, post promissa Petro data, comminatus est, ita locutus, « Nisi laveris te, non habes partem mecum²⁷. » Paulus vero Apostolus qui ea quæ desunt passionum Christi, pro corpore ipsius, quod est Ecclesia, adimplebat²⁸, in Christo loquens declarat ea, ob quæ quis maxime regnum cælorum non adipiscitur, subjacetque mortis iudicio, modo cum minus late dicit, « Quia qui talia agunt, digni sunt morte²⁹. » Cur vero non dixit, Qui hæc, sed, « Qui talia agunt, regnum cælorum non consequentur³⁰. » Et iterum cum generalius ait, « Iniqui regnum Dei non possidebunt³¹. » Et alibi similiter. Atque etiam ipse Dominus noster Jesus Christus in Evangelio secundum Lucam sententiam protulit, his verbis usus : « Nemo admovens manum ad aratrum, et retro conversus, aptus est regno Dei³². » Est autem hic necessario observandum, quod non in peccata multa, sed in unum pronuntiatum sit horrendum adeo et inevitabile iudicium, idque, de concessis ac licitis, etsi quis duntaxat atque vel brevi tempore obedientiam Domino multis de causis necessario debitam, quæ sine ulla excusatione et celerrima et intentissima esse debet, distulerit. Ex his igitur omnibus et similibus edocemur, adimplenda esse integre ac legitime omnia, quibus promissio regni cælorum indicitur, et sine quibus donum regni denegatur ; vitanda vero omnia, ob quæ nemo regni cælorum hæres evadit, et ita demum exspectandum esse, dum promissione digni efficiamur. Oportet enim certamen quod ad placendum

²¹ Marc. x, 15. ²² Joan. iii, 3. ²³ ibid. 5. ²⁴ Matth. v, 18. ²⁵ ibid. xxiv, 55. ²⁶ Jac. ii, 10. ²⁷ Joan. xiii, 8. ²⁸ Col. i, 24. ²⁹ Rom. i, 32. ³⁰ Gal. v, 21. ³¹ I Cor. vi, 9. ³² Luc. ix, 62.

(61) Codices duo οὐ παρελεύσονται. Mox Reg. primus τεθαρόσηκῶς.

(62) Codex Combef. γέγονε πάντων, factus est omni pium rems, et ita quoque legitur in sacro textu vulgato.

(63) Regii primus et tertius ὑπὲρ ἀνθρώπων. Editi ἀνθρώπων, male. Mox mss. duo παραγγελλία-

τῷ.

(64) Antiqui duo libri οὐκ ἀξιούται.

(65) Editi εἶπε ταῦτα. At mss. duo ut in contextu.

(66) Veteres duo libri ἐμποιῇ. Editi ἐμποιεῖ.

(67) Codices aliquot ἐπήγγελλται. Mox iidem mss. ἀπαγορεύεται. Editi ἀπὸ τῷ γόρεται.

Deo suscipitur, non ab omni solum malitia remotum esse, sed integrum etiam et inculpatum in omni verbo Dei, cum Paulus apostolus, magnam et ineffabilem Dei et Christi ipsius erga nos dilectionem speculatus, pro justitia et salute nostra, subjungat : « Nullam in ulla re dantes offensionem, ut ne vituperetur ministerium nostrum : sed in omnibus commendemus nos ipsos ut Dei ministri ²². »

4. Quemadmodum enim qui spiritu pauper est, nisi natus fuerit ex aqua et spiritu, ob latam sententiam in regnum cœlorum ingredi non potest : sic rursus, « Nisi abundaverit justitia illius plus quam scribarum et Pharisæorum ²³. » aut si quid aliud hujusmodi defuerit, ob similem sententiam regno dignus non habetur. Scriptum est enim : « Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata ²⁴. » Et ejusmodi multa sunt, quæ si quis diligentius legerit, in eo vehementius confirmabitur, quod omnia implere debet, ut regno cœlorum efficiatur dignus. Quod autem is qui justitia **632** abundat, aut de novo natus est, omnium simul virtutum, in quibus beatitudines sitæ sunt, et reliquarum perfectionem adimpleverit, quodque in confesso sit hæc et ejusdem generis alia ab ipso præstari, sermo de secunda generatione mox habendus, Deo dante, demonstrabit. Quoniam autem pietatis vestræ mandatum, uti prius dictum est, requisivit a nobis, ut de Evangelii baptismate maxime mirando sermonem institueremus, post ea quæ jam de regno cœlorum dicta sunt, consequens esse puto, ut etiam quæ inter Mosis et Joannis baptismum differentia sit, breviter discamus, et ita demum per gratiam Dei digni efficiamur, qui præstantissimam baptismatis Domini nostri Jesu Christi dignitatem in incomparabili gloriæ magnitudine intelligamus. Nam unigenitus viventis Dei Filius pronuntiavit aliquid templo majus hic esse, et majus etiam Salomone hic, et majus quoque Jona hic ²⁵. Et Apostolus cum jam Mosis gloriam Judæis in legis ministerio inaccessam explanasset, hoc testatur, hæc subjungens, « Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam ²⁷. » Et Joannes Baptista, quo inter natos mulierum major est nemo ²⁸, idem declarat, dum aliquando dicit : « Illum oportet crescere, me vero minui ²⁹. » aliquando vero, « Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam, ille vero vos baptizat in Spiritu sancto et igni ³⁰. » et talia multa. Quanto autem excellentior est Spiritus sanctus aqua, tanto videlicet præstat et is qui baptizat in Spiritu sancto, ei qui baptizat

²² II Cor. vi, 3. ²³ Matth. v, 20. ²⁴ Ephes. v, 27. xi, 11. ²⁵ Joan. iii, 30. ²⁶ Matth. iii 41.

(68) Antiqui duo libri *μαγίστης*.
(69) Unus ms. *δικαιοσύνη ἡμῶν*.
(70) Veteres duo libri *περιέχον*.

A ἀγῶνα τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστῆσεως οὐ μόνον κακίας πάσης ἀπηλλάχθαι, ἀλλὰ καὶ ἀλώθητον εἶναι καὶ ἀμωμον ἐν παντὶ ῥήματι Θεοῦ, Παύλου τοῦ ἀποστόλου μετὰ τὴν θεωρίαν τῆς μεγάλης (68) καὶ ἀνεκδιγητῆτος εἰς ἡμᾶς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας δικαιοσύνης τε καὶ σωτηρίας ἐπαγαγόντος· « Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῆ ἡ διακονία ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι. »

4. Ὡσπερ γὰρ ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι, ἐὰν μὴ γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διὰ τὴν ἀπόφασιν· οὕτω πάλιν, « Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη πλείον (69) τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, » ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἐλλειφθῆ, διὰ τὴν ὁμοίαν ἀπόφασιν οὐ καταξιοῦται τῆς βασιλείας. Γέγραπται γάρ· « Ἴνα παραστήσῃ αὐτῆς ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἅγια καὶ ἀμωμος. » Καὶ πολλὰ τοιαῦτα, ἅπερ σπουδαιότερον τις ἀναγνοὺς, σφοδρότερον βεβαίησται, ὅτι χρὴ πάντα πληρῶσαι, ἵνα βασιλείας οὐρανῶν καταξιωθῆ. Ὅτι δὲ ὁ τῆ δικαιοσύνης περισσεύων, ἡ γεννηθεὶς ἄνωθεν, πάντων ἡμῶν κακορθωμάτων ἐφ' ὧν τε οἱ μακαρισμοὶ κεῖνται, καὶ τῶν λοιπῶν τὴν τελείωσιν ἐπλήρωσε, καὶ ἐργάτης εἶναι τούτων καὶ τῶν τοιούτων ὠμολόγηται, ὁ λόγος ὁ περὶ τοῦ ἄνωθεν γεννηθῆναι μικρὸν ὑπερον ἀποδείξει Θεοῦ χάριτι. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς προείρηται, τὸ ἐπίταγμα τῆς ἡμετέρας εὐλαθείας τὸν λόγον τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον θαυμασιωτάτου βαπτίσματος ἐπεζηήτησε παρ' ἡμῶν, πρὸς τοὺς ἐιρημένους περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀκόλουθον εἶναι λογίζομαι καταμαθεῖν ἡμᾶς ἐν βραχεῖ καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ κατὰ Μωϋσέα βαπτίσματος πρὸς τὸ τοῦ Ἰωάννου, καὶ τότε χάριτι Θεοῦ ἀξίους γενέσθαι κατανοῆσαι· τὸ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπερέχον (70) θαῦμα ἐν ἀσυγκρίτῳ ὑπερβολῇ τῆς δόξης. Μείζον γὰρ τοῦ ἱεροῦ ὡδε ἀπεζηνατο εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ μείζον τοῦ Σολομῶντος ὡδε, καὶ μείζον τοῦ Ἰωνᾶ (71) ὡδε. Καὶ ὁ Ἀπόστολος, προδιηγησάμενος τὴν τοῦ Μωϋσέως ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ νόμου τῆς Ἰουδαίας ἀπρόσιτον δόξαν, διαμαρτύρεται, ἐπαγαγών· « Καὶ γὰρ οὐ δεδοχασται τὸ δεδοχασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. » Καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, οὗ μείζων ἐν γεννηταῖς γυναικῶν οὐδεὶς, μαρτυρεῖ, λέγων ποτὲ μὲν, « Ἐκείνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. » ποτὲ δὲ, « Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν, ἐκεῖνος δὲ ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὅσον δὲ διαφέρει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ ὕδατος, τοσοῦτον ὑπερέχει δηλονότι καὶ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ τοῦ βαπτίζοντος ἐν

²⁷ II Cor. iii, 40. ²⁸ Matth.

(71) Reg. secundus pro Ἰωνᾶ habet Ἰωάννου· sed vetus hic liber videtur fuisse emendatus a librario, bene, an male, judicabunt eruditi.

ὑδατι, καὶ αὐτὸ τὸ βάπτισμα· ὥστε αὐτὸν τὸν Ἰω-
αννην, τὸν τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον καὶ οὕτως μαρτυ-
ρηθέντα ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἀνεπαισχύντως προειπεῖν,
ὅτι· « Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λύσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδή-
ματος. »

5. Ὡς ἐκ πάντων φανερὸν εἶναι τὴν ὑπερβολὴν
τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος·
ἦν εἰ καὶ πρὸς ἀξίαν κατανοησαὶ ἀδύνατον, κατὰ
δύναμιν γοῦν, καὶ ταύτην, ὡς ἂν ὁ Θεὸς ἱκανώσῃ,
ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων εἰπεῖν εὐσεβὲς καὶ ὠφέ-
λιμον. Τὸ μὲν οὖν διὰ Μωϋσέως παραδοθὲν βάπτι-
σμα πρῶτον μὲν ἐπεγίνωσκε διαφορὰν ἀμαρτημά-
των· οὐ γὰρ πάντα τὰ ἀμαρτήματα εἶχε τὴν χάριν
τῆς ἀφέσεως· ἔπειτα δὲ θυσίας ἐπεζήτει διαφόρους,
ἠκριβολογεῖτο περὶ ἀγνισμοῦ, ἀφώριζεν ἕως καιροῦ
τὸν ἐν ἀκαθαρσίᾳ καὶ μολυσμῷ, παρατήρησιν ἐποι-
εῖτο ἡμερῶν καὶ ὥρῶν· καὶ τότε τὸ βάπτισμα παρε-
λαμβάνετο (72), ὡς περὶ ἐπισφράγισμα τοῦ καθαρι-
σμοῦ. Τὸ δὲ Ἰωάννου βάπτισμα πολυπλάσιον εἶχε
τὸ πλεόν. Οὐδεμίαν γὰρ ἐποιεῖτο διάκρισιν ἀμαρτη-
μάτων, οὐ διαφορὰν ἐπεζήτει θυσιῶν, οὐκ ἀκρίθειαν
ἐποιεῖτο ἀγνισμοῦ, οὐ παρατήρησιν εἶχεν ἡμερῶν ἢ
ὥρῶν. Καὶ κατ' οὐδὲν εἰς μηδὲν ἀναβολῆς γινομένης ἐπὶ
τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἅμα τε προσ-
ῆλθέ τις ἐξομολογούμενος τὰς ἀμαρτίας, ὅσας δὴ ποτ'
οὖν καὶ οἷας δὴ ποτ' οὖν· καὶ ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνη
ποταμῷ, καὶ εὐθὺς ἐλάμβανε τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτη-
μάτων. Τὸ δὲ τοῦ Κυρίου βάπτισμα λόγον μὲν εἶχε
κρίεττονα παντὸς ἀνθρωπίνου, δόξαν δὲ ἀνωτέραν
πάσης ἐπιθυμίας καὶ εὐχῆς ἀνθρωπίνης, ὑπερβο-
λὴν δὲ χάριτος (73) καὶ δυνάμειος πλείονα ἢ ὅσον
ἥλιος ἀστέρων ὑπερέχει. Μᾶλλον δὲ τὰ μνημονευ-
θέντα τῶν ἁγίων ῥητὰ σφοδρότερον παρίστησι τὴν
ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο σιωπήσαι-
 χρή, αὐτοῖς δὲ τοῖς ῥητοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ δηγοῖς χρώμενοι (74), καὶ ὡς περὶ δε' ἐσ-
όπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι δηγοῦμενοι εἰπεῖν ἀναγ-
καῖον, οὐχ ἵνα τῇ ἡμετέρᾳ ἐρμηνείᾳ ἐν ἀσθενείᾳ
σώματος καὶ λόγῳ ἐξουθενημένην σμικρυνθῇ ἡ δόξα,
ἀλλ' ἵνα καὶ ἐν τούτῳ θαυμαστωθῇ τὸ μέγεθος τῆς
μακροθυμίας καὶ φιλανθρωπίας τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ,
ὅτι ἀνέχεται ψελλίζόντων τὰ μεγαλεῖα τῆς ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ ἀγάπης καὶ χάριτος αὐτοῦ

6. Εἰπὼν τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός·
« Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ » καὶ πάλιν· « Ἐὰν μὴ τις γεν-
νηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν
εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ » μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀνάστασιν (πληρουμένης εἰς αὐτὸν τῆς διὰ τοῦ Δα-
βὶδ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς προφητείας,
εἰπόντος· « Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέν-
νηκά σε· ἀΐτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη

⁶¹ Marc. 1, 7. ⁶² Joan. III, 3. ⁶³ ibid. 5.

(72) Regii primus et tertius βάπτισμα παρελαμ-
βάνετο ἐφ' ὧν. Editi βάπτισμα ἐφ' ὧν παρελαμβά-
νετο, ὡς περ. Reg. secundus ut in contextu, simpli-
cius et melius.

in aqua : quod dictum volo et de ipso baptisate,
sic ut Joannes ipse tantus et talis, et ita a Domino
commendatus, prius citra verecundiam dixerit :
« Non sum idoneus, ut solvam corrigiam calcea-
menti ⁶¹. »

5. Quare ex his omnibus manifestum est quæ
sit baptismatis secundum Evangelium Christi præ-
stantia : quam etsi pro dignitate mente assequi
non possumus, tamen eam ex ipsis Scripturis pro
viribus, et prout Deus idoneos nos effecerit, de-
clarare pium est et utile. Quod igitur per Mo-
sen traditum est baptisma, primum quidem cognosce-
bat discrimen peccatorum, cum non omnibus occ-
catis daretur veniæ donum ; deinde vero require-
bat sacrificia diversa, purificationem prorsus exi-
gebat, aliquandiu separabat a reliquis impurum et
pollutum, dierum et temporum statuebat observa-
tionem, tuncque baptisma suscipiebatur velut sig-
gillum purificationis. At vero Joannis baptisma
multis modis excelluit. Nam peccata nullo modo
discernebat, non exposcebat diversitatem sacrifi-
ciorum, purificationis diligentiam non adhibebat,
non observabat dies aut tempora. Quin etiam sine
ulla prorsus dilatione, simul atque ad gratiam Dei
et Christi ejus aliquis accesserat, quantacunque et
qualiacunque peccata confessus fuisset, et baptiza-
batur in Jordane fluvio, et statim veniam conse-
quebatur peccatorum. Verum Domini baptisma hu-
manum omnem captum superat, gloriamentum habet
omni **633** desiderio ac voto humano sublimiorem,
et gratiæ virtutisque præstantiam tanto amplio-
rem, quanto sol stellis antecellit. Imo etiam si
Sanctorum dicta in memoriam revocentur, validius
adhuc incomparabilem illam excellentiam ostend-
unt. At non propterea silendum, sed nos ipsis Do-
mini nostri Jesu Christi verbis veluti viæ ducibus
usos, et velut per speculum et in ænigmate ductos
necesse est loqui, non ut nostra interpretatione
ob corporis debilitatem et abjectum sermonem glo-
ria hæc imminuatur, sed ut etiam ea in re magni-
tudinem lenitatis ac benignitatis boni Dei miremur,
quod eos qui de dilectionis in Christo Jesu et grati-
æ ipsius magnificentia ore balbutienti loquuntur,
perferat.

6. Cum igitur Dominus noster Jesus Christus
dixisset, « Nisi quis natus fuerit denuo, non po-
test videre regnum Dei ⁶² ; » ac rursus, « Nisi quis
natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire
in regnum Dei ⁶³ ; » et post resurrectionem ex mor-
tuis (adimpleto in se vaticinio Davidis, qui ex per-
sona Dei ac Patris dixerat, « Filius meus es tu,
ego hodie genui te : postula a me, et dabo tibi
gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam

(73) Veteres duo libri ὑπερβολὴν δὲ χάριτος.
Aliquanto post mss. duo ἁγίων ῥήματα.

(74) Reg. secundus χρώμενοι... ὀδηγοῦμενοι.
Mox mss. duo ἐρμηνεία ἢ ἀσθενεία.

terminos terræ ⁴⁴,) quæ res et facta est, et jam A
 omnium oculis exposita), tum demum discipulis
 suis, tanquam mandatum aliud opponens priori,
 quo in vias gentium abire prohibuerat ⁴⁵, præci-
 pit, dicens : « Euntes docete omnes gentes, bapti-
 zantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus
 sancti ⁴⁶. » Necesse autem esse duco, singulorum
 verborum vim per fidem intelligere, et conside-
 rare, et ita loqui, ut nobis sermo per communes
 preces in apertione oris nostri dabitur. Scriptum
 namque est : « Nisi credideritis, non intellige-
 tis ⁴⁷. » Et iterum : « Credidi propter quod locu-
 tus sum ⁴⁸. » Et quoniam mihi persuasum est usum
 et nominum et verborum et rerum in divina Scri-
 ptura non accipi ex consuetudine, aut simpliciter
 et temere, ut contingere solet, neque a Deo, neque
 a Christo ejus, neque a sanctis prophetis, neque ab
 evangelistis aut ab apostolis, sed in Spiritu sancto,
 examine præmisso, ad scopum piæ sententiæ, id-
 que non integre, sed ex parte, et quantum quod-
 que contulerit ad propositum sanæ doctrinæ, tum
 ut quis pie sentiat, tum ut mentem ad contempla-
 tionem judiciorum et dogmatum pictatis dirigat,
 necesse est et nos accurate diligenterque singulis
 dictis attendere, et ex supernæ vocationis scopo sen-
 tentiam eligere. Atque hoc præstabimus, si modo
 per communes preces corroboraverit nos Jesus Chri-
 stus unigenitus Dei viventis Filius, ut id et in no-
 bis fiat, sicut Apostolus dixit : « Omnia possum in
 Christo qui me corroborat ⁴⁹. »

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα γένηται καὶ ἐν ἡμῖν,
 ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. »

7. Illud igitur, « denuo, » arbitror prioris gene- C
 rationis, quæ in peccatorum sordibus facta est,
 emendationem ostendere, cum Job dicat, « Nemo
 purus est a sordibus, ne si unus quidem dies sit
 vita ejus ⁵⁰; » et David leuat, ac dicat, « In ini-
 quitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit
 634 me mater mea ⁵¹; » et Apostolus ita contestat-
 ur : « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria
 Dei : justificati gratis per gratiam ipsius per re-
 demptionem quæ est in Christo Jesu, quem propo-
 suit Deus propitiationem per fidem in sanguine ip-
 sius ⁵². » Quapropter etiam peccatorum venia da-
 tur credentibus, Domino ipso dicente, « Hic est
 sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis ef-
 funditur in remissionem peccatorum ⁵³ : » quem-
 admodum Apostolus rursus testatur, dicens : « Se-
 cundum beneplacitum voluntatis suæ, in laudem

τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ
 πέρατα τῆς γῆς,) ὅπερ καὶ γέγονε, καὶ ἔστιν ἐν
 ὀφθαλμοῖς πάντων,) λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς,
 ὡς περ ἀντιδιαστελλόμενος τῇ πρώτῃ ἐντολῇ κω-
 λουόση εἰς ὁδὸν ἐθνῶν ἀπελθεῖν, ἐντέλλεται, εἰπὼν·
 « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
 ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ
 Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι
 λογιζομαι ἐκάστου ῥητοῦ τὴν δύναμιν διὰ τῆς πί-
 στεως συνίεναι (75) τε καὶ κατανοῆσαι, καὶ εἰπεῖν
 καθόσον ἂν κατ' εὐχὰς κοινὰς δοθῆναι ἡμῖν λόγον
 ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι
 « Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ (76) μὴ συνῆτε· » καὶ
 πάλιν· « Ἐπίστευσα, δι' ἐ δάλλαξα. » Ἐπειδὴ δὲ τῶν
 τε ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων, καὶ τῶν πραγμάτων
 B ἐν τῇ συνθεῖα οὐχ ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε, κατὰ τὸ
 συμβὰν τὴν χρῆσιν παραλαμβάνεσθαι δοκῶ ἐν τῇ
 θεοπνεύστῃ Γραφῇ παρά τε Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ
 αὐτοῦ, καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν τε καὶ εὐαγγελί-
 στῶν, καὶ ἀποστόλων, ἀλλὰ δεδοκιμασμένως ἐν
 ἁγίῳ Πνεύματι, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβοῦς
 φρονήσεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὀλοκλήρου (77), ἐν μέ-
 ρει δὲ καὶ καθόσον ἂν ἕκαστον συμβάλλεται τῷ
 προκειμένῳ ὑγιεῖ λόγῳ, φρονεῖν τε εὐσεβοῦς καὶ
 ὀδηγεῖν τὸν νοῦν εἰς κατανοῆσιν τῶν τε κριμάτων καὶ
 δογμάτων τῆς εὐσεβείας· ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐξηγε-
 σμένως καὶ ἐπιτετηρημένως προσέχειν ἐκάστῳ ῥητῇ,
 καὶ κατὰ σκοπὸν τῆς ἀνω κλήσεως ἐκλέγεσθαι τὴν
 διάνοιαν. Καὶ τοῦτο ποιούμεν, ἐὰν κατ' εὐχὰς κοινὰς
 ἐνδυναμώσῃ ἡμᾶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ μονογενὴς
 καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· « Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ

7. Τὸ μὲν οὖν « ἄνωθεν » εἰπεῖν δηλοῦν δοκῶ τὴν
 ἐπανόρθωσιν τῆς προλαβούσης ἐν βύπτειά τιν
 ἀμαρτημάτων γενέσεως· τοῦ μὲν Ἰωβ εἰπόντος,
 ὅτι· « Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ βύπτου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα
 ὁ βίος αὐτοῦ (78) » καὶ τοῦ Δαβὶδ ὀδυρομένου, καὶ
 λέγοντος, ὅτι· « Ἐν ἀνομίαις συνέλεξθην, καὶ ἐν
 ἀμαρτίαις ἐκίστησέ με ἡ μήτηρ μου· » τοῦ δὲ Ἀπο-
 στόλου διαμαρτυρομένου, ὅτι· « Πάντες γὰρ ἡμαρτον.
 καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης Θεοῦ· δικαιούμενοι ὀυ-
 ρεῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἰλαστήριον διὰ
 πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. » Διὸ καὶ ἡ ἄφεσις τῶν
 ἀμαρτημάτων δίδεται τοῖς πιστεύουσιν, αὐτοῦ τοῦ
 Κυρίου εἰπόντος· « Τοῦτό ἐστι τὸ αἶμά μου, τὸ τῆς
 Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς
 D ἄφεσιν ἀμαρτιῶν· » καθὼς μαρτυρεῖ πάλιν ὁ Ἀπό-
 στολος, λέγων· « Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματός

⁴⁴ Psal. II, 7, 8. ⁴⁵ ibid. x, 5. ⁴⁶ Matth. 28, 19. ⁴⁷ Isa. VII, 9. ⁴⁸ Psal. cxv, 10. ⁴⁹ Philipp. IV, 13. ⁵⁰ Job. xiv, 4. ⁵¹ Psal. L, 7. ⁵² Rom. III, 23-25. ⁵³ Matth. xxvi, 28.

(75) Editi συνίεναι. At mss. duo συνίεναι. Mox
 iidem mss. δοθῆναι λόγος. Editi δοθῆναι λόγος. Reg.
 secundus δοθῆναι λόγον.

(76) Veteres duo libri οὐδὲ μὴ. Aliquanto post
 Reg. tertius πραγμάτων τῶν ἐν.

(77) Veteres duo libri καὶ τούτων οὐχ ὀλοκλήρων.
 Aliquanto post editi φρονεῖτε. Veteres libri φρονεῖν
 τε. Ibidem mss. aut ὀδηγεῖ, aut ὀδηγή. Editi ὀδη-

γεῖν, et ita quoque legitur in Reg. secundo, sed
 secunda duntaxat manu.

(78) Editi ἡμέρα ἢ ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Antiqui duo li-
 bri ut in contextu, nec aliter legitur apud LXX.
 Aliquanto post editi δόξης καὶ. Vocula καὶ non le-
 gitur in mss. nostris. Nec ita longe mss. duo pro
 διὰ habent δι' ὅ. Subinde unus ms. αὐτοῦ δὲ τοῦ.

αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἡ χάριτι-
 ἔχοντες ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν
 τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἀφε-
 σιν τῶν παραπτωμάτων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χά-
 ριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς (79)· ἵνα,
 ὡς περ ἀνδριάς συντριβείς συνθλασθείς τε, καὶ ἀφανί-
 σασθε τὴν ἐνδοξον μορφήν τοῦ βασιλέως, ἄνωθεν μορ-
 φοῦνται ὑπὸ τοῦ σοφοῦ τεχνίτου καὶ ἀγαθοῦ δημιουργοῦ
 τοῦ ἀντιποιομένου τῆς δόξης τοῦ ἰδίου πλάσματος,
 καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν δόξαν ἀποκαθίσταται· οὕτω καὶ
 ἡμεῖς παθόντες διὰ τὴν παρακοὴν τῆς ἐντολῆς,
 κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Ἄνθρωπος, ἐν τιμῇ ὢν, οὐ
 συνῆκε, παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις,
 καὶ ὁμοιωθῆ αὐτοῖς, » ἀνακληθῶμεν εἰς τὴν πρώτην
 δόξαν τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ. Κατ' εἰκόνα γάρ, φησί,
 καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρω-
 πον. Πῶς δὲ τοῦτο γεγένηται (80), Παῦλος ὁ ἀπό-
 στολος ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Χάρις τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε
 δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς
 τὸν παρεδόθητε τύπον διαδοχῆς· » ἵνα, ὡς περ ὁ κηρὸς,
 παραιδόμενος τῷ τύπῳ τῆς γλυφῆς, μορφοῦται
 πρὸς ἀκρίθειαν τὴν ἐγκειμένην τῇ γλυφῇ μορφήν,
 οὕτω καὶ ἡμεῖς, παραδόντες ἑαυτοὺς τῷ τύπῳ τῆς
 κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διδασκαλίας, μορφοῦμεν τὸν
 ἑσῶ ἀνθρωπον, πληροῦντες τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰ-
 ρημένον προστακτικῶς. Φησί γάρ· « Ἀπεκδυσά-
 μενοι τὸν παλαιὸν ἀνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐ-
 τοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον
 εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν· » καὶ

A glorizæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dile-
 cto, in quo habemus redemptionem per sanguinem
 ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias
 gratiæ ejus, de qua nobis impertivit ubertim⁸⁴; » ut
 quemadmodum statua contrita ac contracta, amisa
 regis forma eximia, denuo conformatur a sa-
 piente artifices ac bono opifice, gloriam operis su-
 resarciente, atque pristino splendori restituitur·
 sic etiam nos ob præcepti transgressionem male
 affecti, velut scriptum est, « Homo, cum in honore
 esset, non intellexit, comparatus est jumentis insi-
 pientibus, et similis factus est illis⁸⁵, » ad pristi-
 nam imaginis Dei gloriam revocemur. Nam, inquit,
 juxta imaginem et similitudinem Dei fecit Deus homi-
 nem⁸⁶. Quomodo autem hoc factum sit, Paulus
 B Apostolus docuit, his verbis: « Gratia Deo, quod
 fuistis servi peccati, obedistis vero ex corde in eam
 formam doctrinæ, in quam traditi estis⁸⁷; » ut
 quemadmodum cera, typo sculpturæ admota, pror-
 sus conformatur ad insitam sculpturæ formam: ita
 nos quoque posteaquam nosmet typo doctrinæ
 evangelicæ tradidimus, informemur secundum in-
 ternum hominem, implentes quod in modum præ-
 cepti ab eo dictum est. Ait enim: « Exuentes ve-
 terem hominem cum actibus suis, et induentes
 novum, qui renovatur in agnitionem, secundum
 imaginem ejus qui creavit illum⁸⁸; » et multa hu-
 jusmodi.

πολλὰ τοιαῦτα.

C 8. Modum quidem et rationem, qua oportet ex
 aqua generari, Paulus in Christo loquens, decreto-
 riis his verbis tradit: « An ignoratis, fratres,
 quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in
 morte ipsius baptizati sumus? Consepulti igitur
 sumus cum illo per baptismum in mortem, ut
 quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam
 Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si
 enim complantati facti sumus similitudini mortis
 ejus, et resurrectionis quoque erimus; hoc scientes
 quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut
 destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus
 peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a
 peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credi-
 mus quia simul etiam vivemus cum eo, scientes
 quod Christus resurgens ex mortuis jam non mor-
 ditur, mors illi ultra non dominatur. Nam quod
 mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel: quod
 autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate vos
 ipsos mortuos quidem esse peccato, viventes au-
 tem Deo in Christo Jesu⁸⁹. » Ex quibus omnibus
 etiam ratio secundæ 635 generationis per quam-
 dam similitudinem consideratur. Fieri autem non

D

8. Τοῦ μὲν οὖν ἐξ ὕδατος γεννηθῆναι τὸν λόγον
 Παῦλος, ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, δογματικῶς παραδί-
 δωσι λέγων· « Ἡ ἀγνωστία, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι ἐβα-
 πτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον
 αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ
 τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα, ὡς περ ἡγέρ-
 θη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς,
 οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.
 Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θα-
 νάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα·
 τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἀνθρωπος
 συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρ-
 τίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ
 γὰρ ἀποθανὼν δεικναιώται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ
 δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν, ὅτι καὶ
 συζήσομεν αὐτῷ· εἰδότες, ὅτι Χριστὸς, ἐγερθεὶς ἐκ
 νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι
 κυριεύει. Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν
 ἐφάπαξ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λο-
 γίζεσθε, ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ,
 ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ἐξ ὧν ἀπάν-
 των καὶ ὁ λόγος τῆς ἀνωθεν γεννήσεως καθ' ὁμοιό-
 τητα θεωρεῖται. Ἀδύνατον δὲ ἦν ἀνωθεν γεννηθῆναι,

⁸⁴ Ephes. 1, 5-8. ⁸⁵ Psal. XLVIII, 13. ⁸⁶ Gen. 1 27. ⁸⁷ Rom. VI, 17. ⁸⁸ Col. III, 9, 10. ⁸⁹ Rom. VI, 3-11.

(79) Ita in Vulgata legitur, quæ superabundavit in nobis: ubi omnes vident interpretem ita ver-
 tisse, quasi scriptum invenisset, ἡ ἐπερίσσευσεν ἐν

ἡμῖν, cum tamen legatur omnibus quæ videre licuit
 exemplaribus ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς.

(80) Veteres duo libri τοῦτο γέννηται.

poterat ut quis, gratia Dei non præeunte, generaretur denuo; ut Apostolus ipse cum præcedentibus, tum subsequentiis de baptismate capitibus declarat. Nam facta hinc initio, « Commendat autem charitatem suam Deus in nos, quoniam, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ejus, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo igitur magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius ⁶⁰. »

9. Et multa ejusdem generis sunt, quæ perspicue et magnifice ostendunt magnam et inenarrabilem Dei in homines benignitatem, ob datam peccatorum veniam, ac potestatem atque virtutem eorum quæ ad gloriam Dei ac Christi ejus in spe vitæ æternæ per Jesum Christum Dominum nostrum perfecta sunt. Quapropter, « Sicut per unius delictum, » inquit, « in omnes homines in condemnationem: sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ ⁶¹. » Et ubi ea quæ sequuntur, in modum dogmatum exposuit, tunc dicit: « An ignoratis, fratres, quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus ⁶²? » Cur? Ut cum ea quæ officii nostri sunt, secundum fidem per charitatem facta fuerint, simul, præeunte gratia, inferamus, sicque perficiatur in nos bæplacitum divinæ in Christo dilectionis. Itaque opus est certamine magno, eoque legitimo, ne talem ac tantam gratiam dilectionis Dei in Christo frustra accipiamus, eodem Apostolo dicente: « Eum namque qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. Adjuvantes autem et exhortamur, ut ne in vacuum gratiam Dei recipiatis ⁶³. » Quod autem « Cui multum concrediderint, plus ab eo sint repetituri ⁶⁴, » constanter Dominus pronuntiavit. Quod et inculpato modo fit, si tam ea quæ antedictis subjunguntur, quam ea quæ in idem de baptismate argumentum conjunctim dicta sunt, diligenter serventur, et ea quæ his cohærent, in virtute ejusdem gratiæ Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum in Spiritu sancto fideliter susceperimus, ut credentes intelligamus per gratiam Dei, eaque quæ intelligere promeruerimus, in Christi dilectione faciamus, qui dixit: « Si hæc scitis, beati estis, si faciatis ea ⁶⁵. » Nam « Intellectus bonus omnibus facientibus eum, » uti testatur Propheta ⁶⁶. Quin et ipse unigenitus

μη προλαβούσης χάριτος τοῦ Θεοῦ· ὡς ἐκ τε τῶν προτεταγμένων καὶ τῶν ἐπιφερομένων περὶ τοῦ βαπτίσματος κεφαλαίων ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος δηλοῖ. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τοῦ, « Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἔτι ἀμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· πολλῶ ὄν μᾶλλον δικαιοῦντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· πολλῶ ὄν μᾶλλον καταλλαγέμεντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. »

9. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα, σαφῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς παριστώμενα τὴν μεγάλην καὶ ἀνεκδιήγητον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ δωρεᾷ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως τῶν εἰς ὄψαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κατορθουμένων ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Δι' οὗ (81), « Ὡσπερ δι' ἐνός, φησί, παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιοσύνην ζωῆς. » Καὶ τὰ ἐφεξῆς δογματικῶς ἐκθέμενος, τότε λέγει· « Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; » Διὰ τί; Ἰνα, τῆς χάριτος προλαβούσης, τὰ παρ' ἡμῶν (82) ὀφειλόμενα κατὰ πίστιν δι' ἀγάπης ἐνεργούμενα συνεισενεγκώμεθα, καὶ οὕτω τελειωθῆ εἰς ἡμᾶς ἡ εὐδοκία τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης. Ἀγῶνος οὖν χρεῖα μεγάλου, καὶ τούτου νομίμου, ἵνα τὴν τοιαύτην καὶ τοσαύτην χάριν τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μὴ εἰς κενὸν δεξώμεθα, τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· « Τὸν γὰρ μὴ γινόντα ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δεξασθαι ὑμᾶς. » Ὅτι δὲ (83) « Ἦ παρέθεντο πολὺ, περισσότερο ἀπαιτήσουσιν αὐτὸν, » ἐστηριγμένως ἀπεφώνησε ὁ Κύριος. Ὅσπερ γίνεται καὶ ἀνεγκλήτως, ἐὰν τὰ τε ἐπενεχθέντα τοῖς προειρημένους καὶ τὰ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τοῦ βαπτίσματος συντημένως εἰρημένα, ταῦτα ἀκριβῶς φυλαχθῆ, καὶ τὰ τούτοις συναφθέντα ἐν δυνάμει τῆς αὐτῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ πιστῶς δεξώμεθα, ἵνα πιστεῦσαντες συνώμεν χάριτι τοῦ Θεοῦ (84)· καὶ ἅπερ συνείηαι κατηξιώθημεν, ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ ποιήσωμεν, εἰπόντος· « Εἰ ταῦτα ὀδοῦτε, μακάριοι ἐστέ, ἐὰν ποιῆτε αὐτά. —Σύνεσις γὰρ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιούσιν αὐτὴν (85), »

⁶⁰ Rom. v, 8-10. ⁶¹ ibid. 18. ⁶² Rom. vi, 3. ⁶³ II Cor. v, 21; vi, 1. ⁶⁴ Luc. xii, 48. ⁶⁵ Joan. xiii, 17. ⁶⁶ Psal. cx, 40.

(81) Illud, Δι' οὗ, videtur hoc loco positum fuisse pro Δι' οὗ, quapropter. Ibidem mss. duo Ὡσπερ, φησί, δι' ἐνός.

(82) Editi παρ' ὑμῶν. Reg. tertius παρ' ἡμῶν. Hoc ipso in loco duo mss. καὶ κατὰ. Haud longe idem codex Ἀγῶνος οὖν. Vocula οὖν deerat in vulgatis.

(83) Voculam δὲ addidimus ex antiquis libris.

(4) Editi τοῦ Θεοῦ. Articulus non invenitur in

nostris tribus codicibus. Ibidem mss. duo ἅπερ συνείηαι.

(85) Veteres duo libri ποιούσιν αὐτά. Hoc ipso in loco μαρτυρεῖ τε ὁ. Illud τε in nostris mss. non invenitur. Ibidem ms. Combef. ἦν αὐτοῦ. Alius ms. ἦ καὶ αὐτοῦ. Reg. secundus προφήτης αὐτοῦ. Editi conjunctim et sine ulla interpunctione προφῆτης αὐτοῦ. Statim editi ἐκθέμενος. Regii primus et tertius ἐκθεμένου, recte.

μαρτυρεῖ ὁ προφήτης· αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος φοβερὸν καὶ ἀπαράβατον κρίμα ἐκθεμένον ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου (86) αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαριέσεται πολλές· » ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελήσαντα ἀτιμώρητον ἀφέντος.

10. Καὶ ἵνα, ὡς προσίρηται, διὰ τῶν γνωριμωτέρων ῥητῶν τε καὶ παραμύτων ὁδηγηθῶμεν εἰς κατανόησιν τοῦ σωτηρίου (87) καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι δόγματος· ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας ἐσπουδασμένως προσέχωμεν τοῖς σηματονομημένοις, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐσεβείας πᾶν νόημα λαμβάνωμεν. Ἐβαπτίσθημεν, φησὶν, ἴν' ἐκ τούτου ἐκεῖνο παιδευθῶμεν, ὅτι, ὡσπερ τὸ ἔριον, βαπτισθὲν ἐν βάρματι, μεταποιεῖται κατὰ τὸ χρῶμα· μᾶλλον δὲ, ἵνα τῷ Βαπτιστῇ Ἰωάννῃ προφητεῦσαντι περὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι « Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, » ὁδηγῶ χρυσάμενοι, φωτισθῶμεν τὸ φῶς τῆς γνώσεως πρὸς κατανόησιν τοῦ μεγάλου φωτός, τοῦτο εἰπόμεν· ὅτι, ὡσπερ ὁ σιδήρος, βαπτιζόμενος ἐν τῷ πυρὶ ἀναζωπυρούμενός ὑπὸ πνεύματος, εὐγνωστότερος μὲν γίνεται, εἴ τινα ἔχει ἐν ἑαυτῷ (88) κακίαν, ἐτοιμότερος δὲ πρὸς τὸ καθαρισθῆναι· ἀλλοιοῦται δὲ οὐ μόνον τὸ χρῶμα, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρὸν καὶ ὀστεῖον μεταβαλὼν πρὸς τὸ ἀπαλότερον, ἐπιτηδεύτερος μὲν γίνεται καὶ τῆ τῶν χειρῶν τοῦ τεχνίτου ἐνεργείᾳ, ῥυθμίζεται δὲ ἀξιολόγως πρὸς τὸ βούλημα τοῦ δεσπότου· ἀπὸ δὲ τῆς μελανίας λαμπρότερος ἑαυτοῦ γενόμενος (89), οὐ μόνον αὐτὸς πικρατοῦται καὶ ἀπαστράπτει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐγγίζοντα φωτίζει καὶ θερμαίνει· οὕτως ἀκόλουθον καὶ ἀναγκαῖον τὴν βαπτισθέντα ἐν τῷ πυρὶ, τουτέστιν ἐν τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας, ἐλέγχοντι μὲν τῶν ἀμαρτημάτων τὴν κακίαν, φανεροῦντι δὲ τῶν δικαιοματιῶν τὴν χάριν, μισῆσαι μὲν καὶ βδελύσασθαι τὴν ἀδικίαν, καθὼς γέγραπται, εἰς ἐπιθυμίαν δὲ ἐλθεῖν τοῦ καθαρισθῆναι διὰ τῆς πίστεως ἐν δυνάμει τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτοῦ εἰπόντος· « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἀμαρτιῶν, » καὶ τοῦ Ἀποστόλου μαρτυροῦντος· « Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφρασιν τῶν παραπτωμάτων· » καὶ οὐ μόνον ἀπὸ πάσης ἀνομίας καὶ ἀμαρτίας καθαρισθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· καὶ τότε, βαπτισθέντα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, συνδιατεθῆναι τῷ θανάτῳ, ὅπερ ἐστὶ νεκρωθῆναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ἑαυτῷ τε καὶ τῷ κόσμῳ, ἵνα, κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν βιών (90), κατὰ τε καρδίαν, καὶ λόγον, καὶ πρᾶξιν ἐντυπωθεὶς καὶ ἐμμορφωθεὶς, ὡσπερ ὁ κηρὸς τῇ γλυφῇ, τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πληρώσῃ τὸ γε-

A Dei viventis Filius formidabile ac inevitabile iudicium exponit, cum dicit : « Qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit, vapulabit multis ⁶⁷. » Imo ne eum quidem qui per ignorantiam deliquit, impunitum dimisit.

10. Et ut, quemadmodum ante dictum est, per manifestiora verba resque clariores ad cognitionem salutaris dogmatis ad baptismum attinentis, **636** deducamur, in indubitata veritatis persuasione animum diligenter attendamus ad significata, omnemque sententiam ad pietatis scopum adaptemus. Baptizati sumus, inquit, ut per hoc illud discamus, quod quemadmodum lana in tincturam immersa colorem transmutat; imo potius, ut Joanne Baptista, qui vaticinium illud de Domino edidit, « Ipse vos baptizabit in spiritu sancto et igni ⁶⁸, » duce utentes, ita illustremur luce cognitionis, ad magnam illam lucem intelligendam, hoc dicamus, quod sicut ferrum in igne a vento suscitato immersum, magis exploratur, an vitii aliquid in se habeat, paratiusque redditur ad purgationem, nec ejus modo color mutatur, sed ejus etiam durities ac resistentia transmutatur in molliem, efficiturque operi manuum officis magis idoneum, ac rite adaptatur ad voluntatem domini, et relicta nigritudine splendidius seipso factum, non solum ignescit, et splendet, sed etiam vicina illustrat et calefacit: ita consentaneum est et necessarium, eum, qui fuerit in igne baptizatus, hoc est, in doctrinae verbo, quod et peccatorum malitiam redarguit, et justificationum gratiam commonstrat, odio habere et execrari injustitiam, sicut scriptum est; et optare, ut per fidem purificetur in virtute sanguinis Domini nostri Jesu Christi, cum dicat ipse, « Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum ⁶⁹, » et Apostolus ita testetur: « In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum ⁷⁰: » et ut non ab omni solum iniquitate et peccato, sed ab omni etiam inquinamento carnis et spiritus purgetur, et tunc demum in mortem Domini baptizatus, conformari ad mortem, hoc est, mori peccato, sibi ipsi et mundo, ut secundum incarnationem vivens, D et corde et sermone et factis typum ac figuram doctrinae Domini nostri Jesu Christi, sicut cera sculpturae accipiens, impleat quod scriptum est: « Gratia Deo, quod eratis servi peccati, obedistis vero ex corde in eam formam doctrinae, in quam traditi estis ⁷¹: » et ita dignus fiat, qui servet quod conjunctim appositum est: « Consepulti igitur sumus cum illo per baptismum in mortem ⁷². » Quid

⁶⁷ Luc. xii, 47, 48. ⁶⁸ Matth. iii, 11. ⁶⁹ ibid. xxvi, 28. ⁷⁰ Ephes. i, 7. ⁷¹ Rom. vi, 17. ⁷² ibid. 4.

(86) Reg. secundus θέλημα τοῦ δεσπότου. Ibidem Reg. tertius μὴ ποιῶν.

(87) Editi et mss. σωτηρίου καὶ ἐν τῷ· ubi, nisi valde fallor, καὶ particula παρέλκει.

(88) Veteres libri ἐν ἑαυτῷ. Editi αὐτῷ.

(89) Codices duo γινόμενος... ἀστράπτει· sed quin vitium insit in voce ultima, non dubito.

(90) Veteres duo libri ἵνα καὶ τῷ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν βίω.

causæ est? Ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris: ita et nos in novitate vitæ ambulemus ⁷². Necesse est enim mortuum sepeliri, et eum, qui in similitudine mortis sepultus est, resurgere per gratiam Dei in Christo, nec amplius ob peccata faciem interni hominis velut adustionem ollæ præferre ⁷³, sed peccatis in igne detectis, et accepta per sanguinem venia, deinceps per novam vitam iis quæ in Christo sunt justificationibus præ omni lapide, qui multum pretiosus sit, conrascare.

ωπον τοῦ ἔσω ἀνθρώπου ὡς πρόσκαυμα χύτρας ἔχειν, ἀλλ' ἐν τῷ πυρὶ φανερωθέντων τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀφῆσιν λαβόντα, λοιπὸν διὰ τῆς ἐν καινότητι ζωῆς ἀπαστρέπτειν τὰ ἐν Χριστῷ δικαιώματα ὑπὲρ πάντα λίθον τίμιον πολύν.

11. Itaque deposita inobedientiæ durtia, ostendamus docilitatem ac obedientiam in præceptis, et spiritu ferventes resplendamus, et a tenebrarum potestate, quæ in mortem abripit, liberemur: « Stipendia enim peccati mors ⁷⁴: » ut et in nobis fiat quod dictum est ab Apostolo, **637** « Absorpta est mors in victoriam: ubi est, mors, stimulus tuus? ubi est victoria tua, inferne ⁷⁵? » verum Domino, soli justitiæ, obtemperantes, illuminemur ab ipso, intelligentiamque ac virtutem consequamur, adeo ut justificemur in ipso; nec reddamur solum nive candidiores (verax est enim Deus, qui ita pollicitus est: « Si fuerint peccata vestra quasi phœniceum, sicut nivem dealbabo ⁷⁶ »), sed eos etiam qui ad nos accedunt illustremus; nunc quidem audientes Dominum dicentem, « Vos estis lux mundi ⁷⁷; » modo vero audientes ac facientes illud: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est ⁷⁸. » Tunc et Apostolus idem omnino testimonium nobis reddet, his verbis: « Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Christi ⁷⁹. » Quomodo vero vitæ novitas non foret lucidior, non comparatione modo gentilium, et mundanorum hominum, sed comparatione etiam longe præstantiori, eorum, qui secundum legem tanquam justi commendantur? cum non solum non appetamus accessionem, et amplius quiddam, velut mundani homines solent, sed ne ea quidem, quæ jam parta et nostra sunt, vindicemus nobis, imo vero legem transcendentis, ipsa ad egenos beneficiis afficiendos exoptemus: si quidem non benefacimus solum proximis, sed ad inimicos etiam et pravos benignitas nostra sese extendit, ita facientes ex illo Domini nostri Jesu Christi præcepto, « Estote misericordes, sicut et Pater vester qui in cælis est misericors est ⁸¹. » Quomodo vero tunc in novitate vitæ non ambulamus, aut justitiam magis quam scribæ et

A γραμμένον· « Χάρις τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δούλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασχῆς· » καὶ οὕτω τὸ συνημμένως ἐπενεχθὲν φυλάξαι καταξιώθη, τό· « Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον. » Διὰ τί; Ἴνα, ὡς περ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Ἀνάγκη γὰρ τὸν ἀποθανόντα ταφῆναι, καὶ τὸν ταφέντα ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου ἀναστήναι διὰ τῆς ἐν Χριστῷ τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ μηκέτι διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ πρόσκαυτου, ἀλλ' ἐν τῷ πυρὶ φανερωθέντων τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀφῆσιν λαβόντα, λοιπὸν διὰ τῆς ἐν καινότητι ζωῆς ἀπαστρέπτειν τὰ ἐν Χριστῷ δικαιώματα ὑπὲρ πάντα λίθον τίμιον πολύν.

B 11. Ἀποθέμενοι οὖν τὴν σκληρότητα τῆς ἀπειθείας, ἐπιδειξώμεθα μὲν εὐπειθειαν καὶ ὑπακοὴν ἐν τοῖς προστάγμασι, τῷ δὲ πνεύματι ζέοντες, ἀναλάμψωμεν, καὶ τῆς μὲν τοῦ σκότους ἐξουσίας καθελκούσης εἰς θάνατον ῥυσθώμεν· « Τὰ γὰρ ὀφύμια τῆς ἁμαρτίας θάνατος· » Ἴνα καὶ ἐν ἡμῖν γένηται τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· « Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος· ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ἄδη, τὸ νίκος; » τῷ δὲ Κυρίῳ, τῷ ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης, πεπιθώμενοι, φωτισθώμεν ὑπ' αὐτοῦ καὶ καταξιώθειμεν συνέσεως (91) καὶ δυνάμεως, ὥστε ἐν αὐτῷ δικαιωθῆναι· καὶ μὴ μόνον αὐτοὶ λαμπρυνθώμεν ὑπὲρ τὴν χιόνα (ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγεῖλάμενος Θεὸς, ὅτι « Ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ »), ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐγγιζόντας ἡμῖν φωτίζωμεν· ποτὲ μὲν ἀκούοντες τοῦ Κυρίου (92), « Ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· » ποτὲ δὲ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες τὸ, « Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Τότε πάντως καὶ ὁ Ἀπόστολος μαρτυρήσει ἡμῖν λέγων· « Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες εἰς καύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ. » Πῶς δὲ οὐ περισσοτέρως ἐπιφανὲς τὸ καινότερον τῆς ζωῆς, οὐκ ἐν συγκρίσει τῶν Ἑλλήνων καὶ κοσμικῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν συγκρίσει καθ' ὑπερβολὴν τῶν κατὰ νόμον δικαιουμένων; ὅταν μὴ μόνον προσθήκης καὶ τοῦ πλείονος μὴ ἡρεγώμεθα, ὡς καὶ αἱ τοῦ κόσμου ἄνθρωποι, ἀλλὰ μῆτε τῶν προσόντων τε καὶ ἰδίων ἀντιποιούμεθα· φιλοτιμώμεθα δὲ ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν δεομένων ὑπὲρ τὸν νόμον. Οὐ μόνον γὰρ εἰς τοὺς πλησίον φέρομεν τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ πονηροὺς ἐκτείνομεν τὸ χρηστὸν, ποιοῦντες κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ, « Γίνεσθε (93) οἰκτιρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτιρμων ἐστίν. » Πῶς δὲ οὐκ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατοῦμεν, καὶ ὑπὲρ τοὺς γοαρματεῖς καὶ Φαρισαίους τὴν δικαιοσύνην τε-

⁷² Rom. vi, 4. ⁷³ Joef. ii, 6; Nahum. ii, 10. ⁷⁴ Rom. vi, 23. ⁷⁵ I Cor. xv, 54, 55. ⁷⁶ Isa. i, 18. ⁷⁷ Matth. v, 14. ⁷⁸ ibid. 16. ⁷⁹ Philipp. ii, 15, 16. ⁸¹ Luc. vi, 36.

(91) Codices duo ὑπ' αὐτοῦ καταξιούμενοι συνέσεως.
(92) Reg. secundus πῆ μὲν ἀκούοντες... πῆ δὲ ἀκούοντες καὶ.
(93) Editi γίνεσθαι. At mss. duo γίνεσθε.

λειούμεν, ὅταν ἀνασχόμεθα τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις σε βιάσῃ ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. Καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἀφήσεις (94) αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον. Καὶ ὃς ἐάν σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἓν, ὑπαγε μετ' αὐτοῦ δύο. » Οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἐκδικούμεν τὰ προγεγονότα ἁμαρτήματα εἰς ἡμᾶς, ὡς παρακαλεῦνται οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ἐπιτρέποντος τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου, ἀλλὰ καὶ μεῖζονα ἀνεξικακίαν ἐπιδεικνύμεθα, προθυμίαν ὑπομονῆς τῶν Ἰσων ἢ καὶ δεινότερων προβαλλόμενοι. Καὶ οὕτως ἀμφοτέρα ἡμῖν συγκαταορθοῦται· θάνατος μὲν, ἐν τῷ μὴ κινεῖσθαι (95) εἰς ἀγανάκτησιν κατὰ τοῦ τὴν πρώτην ἡμῖν ἐπενεγκόντος πληγῆν· καινότης δὲ ζωῆς ἐν Κυρίῳ, ἐν τῷ παραιθῆναι καὶ τὴν ἄλλην.

12. Πῶς δὲ οὐ νεκρὸς τίς ἐστὶ καὶ τῷ νόμῳ, ὁ μὴ ἀντιποιούμενος τοῦ αἰρομένου; ζῆ δὲ ἐν Χριστῷ, ὁ προσαρτεῖς καὶ τὸ ἱμάτιον; Καὶ πάσης δὲ τῆς κατὰ τὸν νόμον δικαιοσύνης τὴν περισσεῖαν φυλάσσειν ομοίως διδασκόμεθα. Ὅτι δὲ οὐ μόνον τῷ κόσμῳ ἐσταυρώσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ νόμῳ ἀποθανεῖν ἡμᾶς γρη, παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου ἐστὶ δογματικῶς μαθεῖν. Ποτὲ μὲν γὰρ λέγει· « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, καὶ ὁ κόσμος ἐμοί. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός (96) » ποτὲ δὲ μετὰ πολλῆν καύχησιν τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀνωτάτω εὐδοκίμησεν, ὡς εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινῶναι αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· εἰ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. » Καὶ μετ' ὀλίγα, διδάσκων ἡμᾶς τὸ αὐτὸ φρονεῖν αὐτῷ, ἀποφαντικώτερον φησιν· « Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν. »

13. Καὶ ἀλλαχού σφοδρότερον, ὡς περ δόγμα ἀναγκαῖον ἐκτιθέμενος, λέγει· « Ὄστε καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρω, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγεθῆναι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ. Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορήσαι τῷ θανάτῳ· νυνὶ δὲ κατηγορήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. Τὸ γὰρ γράμμα, » τουτέστιν ὁ

A Pharisæi non perlicimus, cum obtemperamus Domino dicenti : « Dictum est antiquis : Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ut ne resistatis malo : sed quisquis te percusserit in dextram maxillam, obverte illi et alteram. Et ei qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimittes et pallium. Et si quis aegerit te ad milliarium unum, abito cum illo duo ». Non solum enim non ulciscimur peccata prius in nos admissa, ut, lege Moysis permittente. Scribæ et Pharisæi suadent ; sed majorem etiam malorum tolerantiam ostendimus, alacritatem ad paria aut etiam graviora sustinenda præferentes. Et hoc pacto utrumque consequimur : mortem quidem in eo quod ad indignationem adversus eum qui primam plagam nobis inflixit, non provocamur ; vitam vero in Domino novitatem, in eo quod et alteri nosmet obijcimus.

12. Quomodo autem legi etiam non mortuus est, qui non vindicat quod aufertur ? quomodo etiam non in Christo vivit, qui dimittit et pallium ? Similiterque et legalem omnem justitiam docemur transcendere. Quod autem non mundo tantum crucifigi, sed legi etiam mori nos oporteat, ex eodem Apostolo dogmaticè discere licet. Aliquando enim dicit : « Ego mundo crucifixus sum, et mundus mihi ». Vivo autem, 638 jam non ego, vivit vero in me Christus : » aliquando vero, postquam multum de bona existimatione in lege olim comparata gloriatus fuerat, ait : « Quin etiam existimo omnia esse stercora, ut Christum lucrificam, et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ est per fidem Jesu Christi, justitiam ex Deo in fide, ad agnoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius, configuratus morti ejus : si quomodo occurram ad resurrectionem mortuorum ». Et paulo post docens nos, ut sentiamus idem quod ipse, expressius dicit : « Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus ».

13. Et alibi animo vehementiore, velut dogma necessarium exponens, ait : « Itaque et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, ejus scilicet qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti : nunc autem soluti sumus a lege, mortui ei, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ ». Littera enim, » hoc est, lex « occidit : spiritus vero, »

⁹⁴ Matth. v, 38-41. ⁹⁵ Galat. vi, 14. ⁹⁶ Galat. ii, 20. ⁹⁷ Philipp. iii, 8-11. ⁹⁸ ibid. 15. ⁹⁹ Rom. v. 1. 4-6.

(94) Reg. tertius ἄφες, *dimitte*, nec aliter legitur in sacro textu vulgato. Aliquanto post mss. nostri ὡς περ παρακαλεῖονται.

(95) Antiqui duo libri συγκινεῖσθαι. Subinde nostri tres mss. καινότητα. Editi καινότης.

(96) Editi ζῆ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός· ποτὲ δὲ, Ἐγὼ οὐκ ἐν νόμῳ νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζῆσω. Χριστῷ

συνεσταύρωμαι. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός· ποτὲ δὲ μετὰ. Regii primus et tertius ut in contextu, brevius et melius. Nec ita multo post mss. duo τὰ πάντα ζημῶν εἶναι, *omnia detrimentum esse*. Subinde unus mss. ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

hoc est, verbum Domini, « vivificat⁹⁷. » Quemadmodum dicit ipse : « Caro non prodest quidquam : spiritus est, qui vivificat. Verba mea spiritus et vita sunt⁹⁸. » Atque etiam eximius ille inter apostolos idem testatur, ubi dicit : « Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Et nos credidimus, et cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei viventis⁹⁹. » Quod si in veritatis certa persuasione diligentius servaverimus, effugere poterimus formidabile illud iudicium a Moyse quidem minaciter ac propheticè scriptum : Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester sicut me. Ipsum audietis in omnibus quæ præceperit vobis. Erit autem ita : Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur e populo¹⁰¹; a Joanne vero Baptista, quo inter natos mulierum major est nemo¹⁰², sententiose modo terribiliori dictum est : « Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem incredulus est Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum¹⁰³. » Ut autem talis in baptisate mors, et ejusmodi in illa sepultura mæstitiam non exhibeat, ob corruptionis et interitus expectationem, sed vitæ novitas, quæ spem gloriosæ resurrectionis stabilit, sementem jactam exsuperet, subjungit, dicens : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, nimirum et resurrectionis erimus¹⁰⁴. » Nam si in tali mortis similitudine mortui, et una cum Christo sepulti, in novitate vitæ ambulaverimus, non expectabimus mortalitatis corruptionem, sed sepulturam et velut seminum plantationem imitamur; ac mortificantēs quidem nos ipsos operibus vetitis, et fidem, quæ per charitatem operatur, ostendentes, digni reddimur, qui, utpote earundem rerum spe suffulti, **639** eadem atque Apostolus dicamus : « Nostra enim conversatio in cœlis est : unde etiam Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut conforme reddatur corpori gloriæ ejus, secundum operationem quæ etiam possit subjicere sibi omnia¹⁰⁵. Et sic semper cum Domine erimus¹⁰⁶, » cum ipse quidem Dominus noster Jesus Christus petat a Patre, et dicat : « Da, Pater, ut ubi ego sum, et isti mecum sint¹⁰⁷, » annuntiet vero nobis ac polliceatur idipsum, cum dicit : « Quisquis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit¹⁰⁸; » et Paulus apostolus, qui et in Christo vaticinabatur, testimonium addat, ubi ita scribit : « Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivi-

νόμος, « ἀποκτείνει (97)· τὸ δὲ πνεῦμα, οὐτούστι τὸ ῥῆμα τοῦ Κυρίου, « ζωοποιεῖ. » Καθὼς αὐτός φησιν, ὅτι « Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδὲν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιεῖν. Τὰ ῥήματά μου πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστι. » Μαρτυρεῖ δὲ καὶ (98) ὁ ἔγκριτος τῶν ἀποστόλων, εἰπὼν· « Πρὸς τίνα ἀπαλευσόμεθα; Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, καὶ ἐγκώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος. » Ὅπερ ἐν πληροφορίᾳ ἀληθείας δι' ἐπιμελείας σπουδαιοτέρας φυλάσσοντες, φυγεῖν δυνάμεθα τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κρίμα τὸ ὑπὸ τοῦ Μωϋσείως μὲν μετὰ ἀπειλῆς προφητικῶς γεγραμμένον· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμέ. Αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐντέλλεται ὑμῖν (99). Ἔσται δὲ, Πᾶσα ψυχὴ, ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκεῖνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· ὑπὸ δὲ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, οὗ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδεὶς, φοβερότερον ἀποφαντικῶς εἰρημένον, ὅτι « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει (1) ἐπ' αὐτόν. » Ἰνα δὲ ὁ μὲν ἐν τῷ βαπτισματι τοιοῦτος θάνατος, καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τοιαύτῃ ταφῇ μὴ ἐν προσδοκίᾳ φθορᾶς καὶ ἀπωλείας παράσχη λύπη· ἡ δὲ καινότης τῆς ζωῆς σπέρματος καταβολὴν ὑπερβάλλῃ, τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα βεβαιουμένη, ἐπιφέρει λέγων· « Εἰ γὰρ σὺμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. » Ἐὰν γὰρ ἐν τῷ τοιοῦτῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου ἀποθανόντες καὶ συνταφέντες τῷ Χριστῷ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν, οὐ νεκρότητος φθορὰν ἐκδεχόμεθα, ταφὴν δὲ καὶ ὡσπερ φυτεῖαν σπερμάτων μιμούμεθα· νεκροῦντες μὲν ἑαυτοὺς τοῖς ἀπηγορευμένοις, καὶ τὴν πίστιν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην ἐπιδεικνύμενοι, γινόμεθα ἄξιοι τὰ αὐτὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰπεῖν μετ' ἐλπίδος (2) τῶν αὐτῶν· « Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δυνάσθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα. Καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα· » αὐτοῦ μὲν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αἰτουήσας μὲν παρὰ τοῦ Πατρὸς, **D** καὶ λέγοντος· « Ἄδς, Πάτερ, ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ οὗτοι (5) μετ' ἐμοῦ ὦσι· » παραγγέλλοντος δὲ ἡμῖν, καὶ ἐπαγγελλομένου ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ὁ ἐμοὶ διακονῶν, ἐμοὶ ἀκολουθήτω· καὶ ὅπου εἰμι ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ἐμοῦ ἔσται· » μαρτυροῦντος δὲ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἐν Χριστῷ προφητεύοντος, δι-

⁹⁷ II Cor. III, 6. ⁹⁸ Joan. VI, 64. ⁹⁹ ibid. 69, 70. ¹⁰⁰ Deut. XVIII, 15, 18, 19. ¹⁰¹ Matth. XI, 11. ¹⁰² Joan. III, 36. ¹⁰³ Rom. VI, 5. ¹⁰⁴ Philipp. III, 20, 21. ¹⁰⁵ I Thess. IV, 16. ¹⁰⁶ Joan. XVII, 24. ¹⁰⁷ Joan. XI, 26.

(97) Unus ms. νόμος ἀποκτείνει. Ibidem Regii primus et tertius τὸ ῥῆμα. Editi τὰ ῥήματα.

(98) Vocula καὶ addita est ex veteribus duobus libris. Ibidem mss. duo ἔγκριτος.

(99) Antiqui duo libri πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς, in omnibus quæ locutus fuerit vobis. Aliquanto post unus ms. λαοῦ αὐτῆς.

(1) Veteres duo libri μενεῖ, *manebit*.

(2) Editi ἐλπίδα. Unus ms. ἐλπίδων. Alii duo ἐλπίδος. Aliquanto post editi ὅν μετασχηματίζει, corrupte. Reg. secundus ὃς μετασχ.

(3) Veteres duo libri καὶ αὐτοί. Nec ita multo infra iidem mss. διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται.

τοῦ γράψαι ταῦτα· «Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσομεν τοὺς κοιμηθέντας. Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἐγερθήσονται πρῶτοι (4). Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσόμεθα.»

14. Καὶ (5) οὕτως εἰς τοὺς φυλάξαντας νῦν τὸ, «Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, » τότε πληροῦται ἡ ἐπαγγελία· «Ἄλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἔσόμεθα, » καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν.» Εἰδὼς δὲ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἡ ταυτολογία ὠφελιμωτέρα ἐστὶ τοῖς ἀκούουσι πρὸς τὴν ἀσφάλειαν (6), καὶ βεβαιότεραν ἔμποιεῖ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν αὐτῶν τὴν πληροφορίαν τῆς ἀληθείας. Παρ' αὐτοῦ γὰρ ἀκούομεν λέγοντος· «Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἔμοι μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές.» Καθὼς καὶ παρὰ τοῦ Ἰωσήφ μεμαθήκαμεν, δις ἐπικρίναντος τὸ ἐνύπνιον τῷ βασιλεῖ Φαραῶ· οὕτω καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐνύπνιου μιμούμενος, τὸ αὐτὸ δῶγμα τοῦ βαπτίσματος ὁμοίως τοῖς πρῶτοις θεωρήμασι παραδίδωσιν εἰπών· «Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ.» Ἄρα οὖν καὶ διὰ τούτων τῶν ῥημάτων διδασκόμεθα, ὅτι ὁ βαπτισθεὶς ἐν Χριστῷ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτίζεται· καὶ οὐ μόνον συνθάπτεται τῷ Χριστῷ, καὶ συμψυτεύεται, ἀλλὰ πρῶτον συσταυροῦται, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ παιδευθῶμεν, ὅτι, ὡσπερ ὁ σταυρούμενος ἀπαλλοτριούται τῶν ζώντων, οὕτω καὶ ὁ ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου συσταυρωθεὶς τῷ Χριστῷ ἀπαλλοτριούται παντάπασιν τῶν κατὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ζώντων· τοῦ μὲν Κυρίου ἐντελλομένου προσέχειν ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, τοῦ δὲ Ἀποστόλου λέγοντος· «Στέλλεσθαι (7) ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρελάβοσαν (8) παρ' ἡμῶν.» Ὁ γὰρ παλαιὸς ἄνθρωπος ὀνομασθεὶς, πάντα ὁμοῦ τὰ κατὰ μέρος ἁμαρτηματὰ τε καὶ μολύσματα, ὡσπερ μέλη ἑαυτοῦ, δηλοῖ.

15. Καὶ ὡσπερ ὁ ἐσταυρωμένος, κρῖμα (9) θανάτου ὑποδεξάμενος, τῶν πάλαι συζώντων αὐτῷ ἀφ᾽ ἑσθῆκεν, ὑψηλότερος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρόντων γενόμενος, οὕτω καὶ ὁ τῷ Χριστῷ συσταυρωθεὶς διὰ τοῦ βαπτίσματος πάντων ὁμοῦ τῶν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ζώντων ἀπήλλακται, ὑψώσας ἑαυτοῦ τὸ φρό-

mus, qui resiaui sumus in adventu Domini, non praveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo : et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aera et sic semper cum Domino erimus⁹. »

14. Atque hoc pacto in iis qui nunc servaverint illud, « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, » tunc adimplebitur promissio illa : « itidem et resurrectionis erimus¹ ; » quemadmodum et alibi dicit : « Nam si commortui sumus, et convivemus : si sustinemus, et conregnabimus². » Cum autem Apostolus non ignoraret repetitionem audientibus ad integram confirmationem utilem esse, etiam iisdem rebus repetitis veritatis persuasionem magis stabilit. De se enim dicentem audimus : « Eadem scribere vobis me quidem haud piget, vobis vero tutum est³. » Quemadmodum didicimus et a Joseph, qui bis regi Pharaoni somnium interpretatus est⁴ : ita quoque somnii historiam imitatus, idem baptismatis dogma per rationes prioribus similes tradit his verbis : « Hoc scientes, quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato⁵. » Itaque et his verbis docemur eum qui in Christo baptizatus est, baptizari in mortem ipsius ; et non solum cum Christo sepeliri et conseri, sed primum simul crucifigi, ut in hoc etiam condiscamus, quod quemadmodum qui crucifigitur, abalienatur a viventibus, sic etiam qui in similitudine mortis simul cum Christo crucifixus est, omnino ab iis qui secundum veterem hominem vivunt, abalienatur, cum Dominus quidem præcipiat ut caveamus a falsis prophetis⁶ ; Apostolus vero dicat : « Subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis⁷. » Vetus enim homo, quem vocat, omnia simul et singulatim tam peccata quam inquinamenta tanquam sua membra indicat.

15. Et quemadmodum qui crucifixus est, recepta 640 mortis sententia, ab iis qui secum olim vixere sejungitur, iis qui in terra repunt effectus altior : ita quoque qui cum Christo crucifixus est per baptisma, is ab omnibus simul in hoc sæculo viventibus, sua mente ad cælestem conversationem

⁹ I Thess. iv, 14-16. ¹ Rom. vi, 5. ² II Tim. ii, 11, 12. ³ Philipp. iii, 1. ⁴ Genes. xli, 1 sqq. ⁵ Rom. vi, 6. ⁶ Math. vii, 15. ⁷ II Thess. iii, 6.

(4) Antiqui duo libri ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον.

(5) Particulam καὶ addimus ex tribus codicibus.

(6) Veteres duo libri πρὸς αὐτὴν τὴν ἀσφάλειαν.

(7) Reg. tertius στέλλεσθε. Editi στέλλεσθαι, ubi supplicas velim ex sacro textu vulgato hæc verba,

Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, denuntiamus autem vobis... ut subtrahatis vos, etc.

(8) Editi παρέλαθε. At nostri tres mss. παρελάβοσαν.

(9) Editi καὶ κρῖμα. Vocula καὶ in nostris mss. deest.

erecta, semotus est, sic ut vere et cum fiducia, A quæ in Christo est, possit dicere : « Nostra enim conversatio in cælis est ⁹. » Ac rursus subdit : « Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato ⁹, » hoc est, solutus est, liberatus est, purgatus est ab omni peccato, quod non solum in operibus ac verbis, verum etiam in cogitatione libidines et affectus commovente situm est. Et in alio loco sententiam protulit ita scribens : « Qui autem sunt Christi Jesu, carnem crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis ¹⁰. » Nimirum hæc crucifigimus, quotquot in aqua baptizamus, quod baptisma similitudo est crucis, et mortis, et sepulturæ, et resurrectionis mortuorum, sicut scriptum est. Et iterum : « Mortificate, inquit, membra vestra, quæ sunt super terram (saltem in posterum omnino baptismatis pacta servantes), fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter quæ venit ira Dei : » nec solum hæc dixit, sed generalius subjunxit : « In filios incredulitatis ¹¹; » ita ut jam ne brevis quidem voluptas mentem coinquinans, eum qui cum Christo in similitudine mortis constitutus sit, infestet, sed per id ostendat cordis murtiditiam, quod odio habeat et exsecretur omnem malitiam vel ad ipsam usque cogitationem, quæ libidines et affectus commoveat, quemadmodum dicit David : « Non adhæsit mihi cor pravam; declinantem a me malignum non cognoscebam ¹² : » siquidem omnino ne eo quidem accedente conversus est. Consiti autem in similitudine mortis, prorsus excitamur una cum Christo. Nam ea, quæ sequitur, sationis notio est ejusmodi. Nunc quidem juxta incarnationis mensuram internum hominem conformem præstamus in novitate vitæ, et in obedientia usque ad mortem, in integra persuasione veritatis verborum ipsius, ut digni efficiamur, qui vere dicamus : « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus ¹³. » In posterum vero, sicut idem Apostolus confirmavit his verbis : « Nam si commortui sumus, et convivemus : si sustinemus, et conregnabimus ¹⁴. » Et similiter his adducit nos ad fidem adhibendam, cum dicit : « Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, itidem et resurrectionis erimus ¹⁵. » Ac rursus idem dogma baptismatis ejusmodi nos docens modo magis suasorio, et vi majore, subjicit, dicens : « Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominatur. Nam quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel : quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos ipsos quidem mortuos esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu ¹⁶. »

νημα πρὸς τὴν ἐπουράνιον πολιτείαν (10), ὥστε δὲνασθαι εἰπεῖν μετὰ ἀληθείας καὶ παρρησίας τῆς ἐν Χριστῷ· « Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· » Καὶ πάλιν ἐπιφέρει· « Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαλωταὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, » τουτέστιν ἀπήλλακται, ἡλευθέρωται, κεκαθάρισται πάσης ἁμαρτίας τῆς οὐκ ἐν ἔργοις καὶ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ προσπαθοῦς ἐνθυμήσεως. Καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ ἀπεψηφητο γράψας· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Σταυρωμένοι δὲ δηλονότι, οἱ ἐν τῷ ὕδατι βαπτιζόμενοι· ὅπερ ἐστὶν ὁμοίωμα τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου, ὅτις τε ταφῆς καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καθὼς γέγραπται. Καὶ πάλιν· « Νεκρώσατε, φησὶ, τὰ μέλη ὑμῶν, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς (πάντως τὰς (11) ἐν τῷ βαπτίσματι συνθήκας καὶ ὑστερον φυλάξαντες), πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κερκὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρεῖα δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. » οὐ μόνον δὲ, ἀλλὲ καθολικώτερον ἐπέφηγεν· « Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· » ὡς μὴκέτι μετὰ τῆς προσκαίρου ἡθονῆς τῆς καταβρύκουσῆς τὴν διάνοιαν παρενοχλοῦσας τῷ συμφυτευθέντι τῷ Χριστῷ ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου· διὰ δὲ τὸ μῖσην καὶ βδελύσσεσθαι πᾶσαν κακίαν ἄχρι καὶ τῆς προσπαθοῦς ἐνθυμήσεως, τὸ καθαρὸν τῆς καρδίας ἐνδεικνυμένῳ, καθὼς φησὶν ὁ Δαβὶδ· « Οὐκ ἐκολλήθη μοι καρδία σακαδῆ· ἐκκλίνοντος ἀπ' ἐμοῦ τοῦ πονηροῦ, οὐκ ἐγίνωσκον. » ἐπειδὴ πάντως οὐδὲ ἐγγίζοντος αὐτοῦ ἐπεστράφη. Συμφυτευθέντας δὲ ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου, πάντως συνεγερόμεθα τῷ Χριστῷ (τῆς γὰρ φυτείας τὸ ἀκολουθῶς σημαινόμενον τοιοῦτο)· νῦν μὲν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνανθρωπήσεως συμμορφούμενοι τὸν ἔσω ἀνθρώπον ἐν τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, καὶ τῇ μέχρῃ θανάτου ὑπακοῇ ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν ῥημάτων αὐτοῦ· ἵνα ἄξιοι γενώμεθα μετὰ ἀληθείας εἰπεῖν· « Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » εἰς δὲ τὸ μέλλον, καθὼς διεθεβαιώσατο ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος εἰπὼν, ὅτι « Εἰ γὰρ συναπεθάναμεν, καὶ συζήσομεν· εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Ἐπίσης δὲ τούτοις πληροφοροεῖ ἡμᾶς ἐν τῷ εἰπεῖν· « Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. » Καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ δόγμα τοῦ τοιοῦτου βαπτίσματος, δυσωπητικώτερον καὶ ἀναγκαστικώτερον παιδεύων ἡμᾶς, ἐπιφέρει λέγων, ὅτι « Χριστῷ, ἔγερθεις ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκεις· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανε ἐφ' ἑαυτῷ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίξεσθε ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

⁹ Philipp. iii, 20. ¹⁰ Rom. vi, 7. ¹¹ Galat. v, 24. ¹² Coloss. iii, 5, 6. ¹³ Psal. c, 3, 4. ¹⁴ Galat. ii, 20. ¹⁵ II Tim. ii, 11, 12. ¹⁶ Rom. vi, 5. ¹⁷ ibid. 9-11.

(10) Reg. tertius ἐπουράνιον βασιλείαν τε καὶ πολιτείαν. Aliquantum post duo mss. κεκάθαρτα· πάσης.

(11) Editi πάσας τὰς. At nostri tres mss. πάντως.

16. Τὴν τοίνυν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων (12) οἰκονομῶν διὰ τῆς μέχρι θανάτου ἐνανθρωπήσεως προσθεὶς ὁ Ἀπόστολος, δυσσπηρικώτερον καὶ ἀναγκασιώτερον ἡμᾶς παιδεύει κεκριμένως νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα, ὡς περὶ ὁ Χριστὸς, ἀποθανὼν δι' ἡμᾶς καὶ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει, οὕτω καὶ ἡμεῖς, βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον ἐν τῷ ὁμοιώματι, ἀποθάνωμεν τῇ ἀμαρτίᾳ· καὶ διὰ τῆς ἐκ τοῦ βαπτίσματος ἀνάδου, ὡς περὶ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντες, ζήσωμεν τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ μηκέτι ἀποθάνωμεν, τουτέστι, μηκέτι ἀμαρτήσωμεν· διότι « Ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθνήσκει. » Καὶ ὡς περὶ ἐκεῖνου ὁ θάνατος οὐ κυριεύει, οὕτω καὶ ἡμῶν μηκέτι κυριεύσῃ ἡ ἀμαρτία· τουτέστι, μηκέτι αὐτὴν ποιῶμεν. Καὶ οὕτως « Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας. » ἀπαλλοτριωθέντες δὲ τῆς τοιαύτης δουλείας κατὰ πάντα τρόπον, ὡς ἐδήλωσεν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, » ζήσωμεν τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ ἐλευθερώσαντι ἡμᾶς, καθὼς γέγραπται· « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν (13) ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατὰρα. » Πολὺ δὲ πρότερον τῆς ἀμαρτίας, δηλονότι χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται· « Ὡς περὶ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί· οὕτω διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. Στήκετε οὖν, φησί, καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε. » Καὶ ὡς περὶ αὐτοῦ τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφ' ἡμᾶς, ὃ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ Θεῷ· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ τοῦ ὕδατος βαπτισμῷ, ὅπερ ἐστὶν ὁμοίωμα τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου (14), ἀποθανόντες τῇ ἀμαρτίᾳ ἐφ' ἡμᾶς, φυλάξωμεν ἑαυτούς, καὶ μηκέτι ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τὴν ἀμαρτίαν. Διαμενίωμεν δὲ ζῶντες τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰπόντι· « Ὁ ἐμοὶ διακονῶν ἐμοὶ ἀκολουθήτω, » ἐν τῷ φυλάσσειν πρῶτον μὲν τὸ αὐτοῦ τοῦ (15) Κυρίου πρόσταγμα, εἰπόντος· « Οὕτω λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐπειτα δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα, γράψαντος· « Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. » Κατ' ἑκαστὸν δὲ τούτων ἕκαστον, ἐν, ἀξία τῆς ἐπουρανοῦ κλήσεως φρονούντες, ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολιτευόμεθα, καὶ δυνηθώμεν ἀληθεύοντες εἰπεῖν· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντες τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι

16. Itaque illam ipsius Domini nostri Jesu Christi de peccatorum nostrorum venia dispensationem per incarnationem ad mortem usque progressam adjiciens Apostolus, gravius ac validius, lata sententia, docet nos mortuos quidem esse peccato, viventes vero Deo in Christo Jesu, ut quemadmodum Christus propter nos mortuus, et excitatus ex mortuis pro nobis. non amplius moritur, ita nos quoque baptizati in mortem in similitudine, moriamur peccato; et per ascensum ex baptisate, velut ex mortuis excitati, vivamus Deo in Christo Jesu, et non moriamur amplius, hoc est, non amplius peccemus: siquidem, « Anima quæ peccaverit, ipsa morietur ». Et quemadmodum mors ei non amplius dominatur, ita et nobis non ultra dominetur peccatum, hoc est, non amplius peccatum perpetremus. Et quoniam « Qui peccatum facit, servus est peccati », prorsus ab ejusmodi servitute liberati, sicut Paulus declaravit his verbis: « Qui autem sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis ». Vivamus Deo in Christo Jesu, qui liberavit nos, ut scriptum est: « Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum ». Longe autem potiori jure sumus a peccato liberati, gratia videlicet Domini Jesu Christi, sicut scriptum est: « Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam justii constituentur multi ». State igitur, inquit, et nolite iterum jugo servitutis detineri. Et ut ipse peccato mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo, ita et nos in aquæ baptisate, quod crucis et mortis similitudinem refert, semel mortui peccato, custodiamus nos ipsos, et non amplius revertamur ad peccatum. Quin etiam pergamus vivere Deo in Christo Jesu qui dixit: « Qui mihi ministrat me sequatur ». Sicut enim per inobedientiam unius Domini, dicentis: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est », deinde monitum etiam Apostoli, scribentis: « Sive editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite ». Assequemur autem horum quodque, si celesti vocatione dignum quid sentientes, vitam agamus dignam Evangelio Christi, possimusque vere dicere: « Caritas enim Christi constringit nos, judicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit ». Et ita sit hoc: « Manete

¹⁷ Ezech. xviii, 4. ¹⁸ Joan. viii, 34. ¹⁹ Galat. v, 24. ²⁰ Galat. iii, 13. ²¹ Rom. v, 19. ²² Galat. v, 1. ²³ Joan. xii, 26. ²⁴ Matth. v, 16. ²⁵ I Cor. x, 31. ²⁶ II Cor. v, 14, 15.

(12) Unus ms. ἀμαρτιῶν. Nec ita multo infra editi κεκριμένος. Reg. primus κεκριμένως.

(13) Veteres duo libri ἡμᾶς ἐξηγόρασεν. Editi ἡλευθέρωσεν. Aliquanto post mss. χάριτι τοῦ Κυ-

ρίου ἡμῶν. Vox ultima deest in vulgatis.

(14) Unus ms. θανάτου αὐτοῦ.

(15) Editi μὲν τοῦ αὐτοῦ τοῦ. Reg. tertius μὲν τὸ αὐτοῦ. Reg. secundus μὲν τὸ αὐτοῦ τοῦ.

in dilectione mea. Si mandata mea servaveris, manebitis in dilectione mea, sicut ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in eius dilectione 17. »

17. « Nullam autem ulla in re offensionem dantes, ut ne vituperetur ministerium; sed velut Dei ministri in omnibus commendantes nosmetipsos 18, » sinceram ac veram ostendamus baptismatis promissionem, custodientes scilicet quæ ab Apostolo hortamenti in morem ad quoscunque cum Christo consitos et cum ipso excitatos sic dicta sunt: « Ne igitur regnet peccatum 642 in vestro mortali corpore, ut obediatis ei in ipsius concupiscentiis. Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma iustitiæ Deo 19. » Et iterum: « Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, et non quæ super terram 20. » Ac mea quidem sententia, sic per pauca quæ relata sunt, nobis Apostolus explicat magnam illam prævenientem, et cui vices referri non possunt, immensæ benignitatis Dei gratiam, in dilectione Christi Jesu Domini nostri, cujus usque ad mortem obedientia, uti scriptum est, facta nobis est redemptio peccatorum, liberatio mortis in peccato, quod a sæculo est, regnantis, reconciliatio cum Deo, virtus qua grati efficiamur Deo et accepti, iustitiæ donum, societas sanctorum in æterna vita, regni cælorum hæreditas et innumerorum aliorum bonorum præmium. Atque etiam sapienter ac valide nobis per ea, quæ conjunctim illata sunt, rationem baptismatis aquæ, quod in mortem Domini nostri Jesu Christi fit, tradidit. Quibus nos erudit, ut communiamus nosmetipsos, ne frustra tantam ac talem gratiam suscipiamus, ubi videlicet ea dicit, quorum jam meminimus: « Ne igitur regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis ei in concupiscentiis ipsius. Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma iustitiæ Deo 21, » etc.

18. Quibus nos omnino ab omni peccato et a legis iustitia removens, ad iustitiam vero secundum Deum per minas magis horrendas ac per bonam desiderabilemque promissionem vehementius

17 Joan. xv, 9, 10. 18 II Cor. vi, 3, 4. 19 Rom. vi, 12, 13. 20 Coloss. iii, 1, 2. 21 Rom. vi, 12, 13.

(16) Antiqui duo libri ἀγάπη τῆ ἐμῆ, καὶ ἐάν. Mox ms. Combef. μενεῖτε. Editi μένητε. Subinde unus ms. καθὼς καὶ γῶ.

(17) Veteres libri παραστήσατε. Editi παραστήσατε.

(18) Interpres vetus cum hunc locum ita vertit, Ita puto nobis Apostolum per anapodoton dilucidare magnam illam gratiam, etc., existimasse videtur vocem ἀναπόδοτον novam quamdam figuram esse

ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι. » Καὶ οὕτω κατορθοῦται τὸ, « Μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου (16). Ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τητήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ »

17. « Μηδεμίαν δὲ ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῆ ἡ διακονία· ἐν παντὶ δὲ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι, » ἀψευδῆ καὶ ἀληθῆ ἐπιδειξόμεθα τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι ἐπαγγελίαν, ἐν τῷ φυλάσσειν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παρακλητικῶς πρὸς τοὺς συμφυτευθέντας τῷ Χριστῷ καὶ συνεγερθέντας εἰρημένα οὕτως· « Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς. Μηδὲ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ παραστήσατε (17) ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. » Καὶ πάλιν· « Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθημένος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, καὶ μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ὡς οἶμαι, ἀναπόδοτον (18) οὕτω διευκρινήσαντος ἡμῖν τοῦ Ἀποστόλου, δι' ὧν γούν τῶν μνημονευθέντων τὴν προλαβοῦσαν μεγάλαν τῆς ἀμετρήτου φιλοφροσύνης τοῦ Θεοῦ χάριν ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, οὗ ἡ μέχρι θανάτου ὑπακοὴ ἡμῖν ἐγένετο, καθὼς γέγραπται· λύτερις ἁμαρτημάτων, ἐλευθερία τοῦ ἐν τῷ ἀπ' αἰῶνος (19) παραπτύματι βασιλεύοντος θανάτου, καταύλαγῃ τῷ Θεῷ, δύναμις τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστίας, δικαιοσύνης δωρεὰ, κοινωνία τῶν ἁγίων ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, βασιλείας οὐρανῶν κληρονομία, καὶ μυρίων ἄλλων ἀγαθῶν βραβεῖον· σοφῶς δὲ καὶ ἰσχυρῶς παραδεδοκῶτος ἡμῖν, διὰ τῶν συνημμένως ἐπενεχθέντων, τὸν ἐν τῷ ὕδατι εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ βαπτίσματος λόγον. δι' ὧν ἐπαίδευσεν ἡμᾶς ἀσφαλίζεσθαι ἑαυτοὺς, μὴ εἰς κενὸν τὴν τοσαύτην καὶ τοιαύτην χάριν δεξασθῆαι εἰπὼν ἃ καὶ προσεῖπον· « Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς. Μηδὲ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ παραστήσατε (20) ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας· καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

18. δι' ὧν παντάπασιν ἀποστήσας μὲν ἡμᾶς πάσης ἁμαρτίας καὶ τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης, προσαγαγὼν δὲ τῇ κατὰ Θεὸν δικαιοσύνη σφοδρότερον ἐξ ἑφικωδεστέρας ἀπειλης, καὶ ἀγαθῆς καὶ ποθεινοῦ-

rhetoricæ: sed nemo, opinor, ei ea in re assentietur. Arbitror hac voce significari hoc loco rem tantæ pretii, ut nihil, quod par sit, possit unquam referri. Vox γούν, quæ mox sequitur, deest in uno codice, nec dubium quin redundet.

(19) Editi ἐν τῷ αἰώνος. At mss. δύο ἐν τῷ ἀπ' αἰώνος.

(20) Rursus et hoc loco nostri mss. παραστήσατε. Editi παρατήσατε.

της ἐπαγγελίας, ἐν τῷ εἰπεῖν· « Τὰ γὰρ ὀφόνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, » μιμεῖσθαι (21) πάλιν τὸν Κύριον, καὶ τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης κρείττονας ἡμᾶς γενέσθαι παιδεύει, ἐπαγαγῶν· « Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί (γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ), ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ; Ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, καθήρηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα οὐ ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει (22), ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρη ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ. Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγεθθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ. Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. Νυνὶ δὲ καθηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Δι' ὧν παιδεύμεθα θαυμάζειν τὴν ἀνεκδιήγητον φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ φρικωδέστερον καθαρῆσαι ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος.

19. Τὴν δὲ διαφορὰν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ γράμμα, ἐν ἐτέρῳ τόπῳ σύγκρισιν ποιούμενος τοῦ νόμου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ ἀπόφασιν δεικνύει, λέγων· « Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· » γράμμα δὲ λέγων τὸν νόμον, ὡς διὰ τῶν προγεγραμμένων καὶ ἐπιφερομένων δηλοῦται (23)· πνεῦμα δὲ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Τὰ ῥήματά μου πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστίν. » Εἰ δὲ ἡ κατὰ νόμον δικαιοσύνη σπουδαζομένη τισὶ τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι καθομολογησάντων ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ μηκέτι ἑαυτοῖς ζῆν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγεθθέντι, μοιχίας κρίμα ἐπάγει, ὡς διὰ τῶν προειρημένων σαφῶς δέδεικται, τί ἂν τις εἰπὼν περὶ παραδόσεων ἀνθρωπίνων; Περὶ δὲ τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος σφοδρότερον ἀποφαίνεται, εἰπῶν· « Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι τὰ πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου (24), δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθη, καὶ ἡγοῦμαι σκύδαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην. » Περὶ μὲν οὖν παραδόσεων ἀνθρωπίνων τὸ κρίμα φανερὸν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου ῥημάτων· περὶ δὲ λογισμῶν ἰδίων ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ ἀγωνιστικώτερον τὴν καθαιρέσιν ποιεῖ-

A adducens his verbis : « Stipendia enim peccati, mors ; donum vero Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro ²¹, » id nos docet, ut rursus Dominum imitemur, et evadamus legali justitia superiores ; subjungitque : « An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quod lex dominatur homini, quanto tempore vivit ? Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi ; si autem mortuus fuerit vir, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro : si autem mortuus fuerit vir, libera est a lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alteri, ei scilicet qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemur Deo. B Cum enim essemus in carne, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus a lege, mortui ei a qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ ²², » etc. Quibus **643** discimus ineffabilem Dei in Christo Jesu benignitatem mirari, nosque majore cum timore ab omni inquinamento carnis et spiritus repurgare.

19. Cæterum discrimen quod spiritum inter et litteram intercedit, comparatis inter se alibi lege et Evangelio, sententiose declarat his verbis : « Littera enim occidit, spiritus vero vivificat ²⁴ ; » legem appellans litteram, ut ex iis quæ superius scripta sunt, et ex iis quæ subjunguntur, liquet : spiritum vero, doctrinam Domini ; cum Dominus ipse dicat . « Verba mea spiritus et vita sunt ²⁵. » Quod si legalis justitia diligenter observata quosdam, qui se Deo in baptisiate devoverant, promiserantque se non amplius sibi victuros, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit ²⁶, tanquam adulteros judicat, veluti ex ante dictis clare demonstratum est, quidnam dixerit quis de humanis traditionibus ? De legali autem justitia idem Apostolus sententiam vehementiorem profert his verbis : « Quin etiam existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei : propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror stercora esse, ut Christum lucrifaciam, et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ est per fidem Christi Jesu, justitiam scilicet quæ ex Deo est ²⁷. » Judicium quidem de humanis traditionibus, ex verbis Domini manifestum est : quod vero attinet ad propria consilia, quæ ex sapientia humana fiunt, ea laboriosius

²¹ Rom. vi, 23. ²² Rom. vii, 4-6. ²³ II Cor. iii, 6. ²⁴ Joan. vi, 64. ²⁵ II Cor. v, 15. ²⁷ Philipp. iii, 8, 9.

(21) Veteres libri μιμεῖται. Editi μιμεῖσθαι.

(22) Unus mss. χρηματίζει.

(23) Editi τῶν προγεγραμμένων δηλοῦνται. Veteres duo libri προγεγραμμένων δηλοῦνται. Reg. tertius ut in contextu. Nec ita multo infra Reg. pri-

mus ῥήματα ἃ ἐγὼ κελάλυχα ὑμῖν, πνεῦμα, etc., verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt, etc. (24) Antiqui duo libri Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

evertenda esse docuit Apostolus, cum dixit : « Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitio, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei ³⁸. » Aut in universum institutus est sermo de justitia, quæ cuique manifesta est, etiamsi propter Deum studiose fiat; de qua ille ipse iterum dicit : « Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam Dei. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti ³⁹. » Quare ex his et similibus manifesta est condemnatio eorum, qui Dei volunt judicia eludere. Scriptum est enim : « Væ qui sunt prudentes in semetipsis, et coram semetipsis scientes ⁴⁰. » Quin et Dominus apertius pronuntiavit fore, ut quisquis non susciperet regnum Dei velut puer, non introiret in ipsum ⁴¹. Quapropter ab omnibus simul purum esse necesse est, tum diabolicis cupiditatibus, tum sæculi curis ac negotiis, tum traditionibus humanis, tum propriis voluntatibus, etiamsi speciosæ esse videantur, legisque fulciantur patrocinio, si vel ad modicum tempus diligentem celerrimamque ac debitam placitorum Dei executionem remorentur, ut qui in hujusmodi baptisate professi sunt se simul esse cum Christo crucifixos, simul mortuos, simul sepultos, simul insitos, simul ex mortuis excitatos, fiduciam habeant vere dicendi : « Ego mundo crucifixus sum (et potiori jure diabolo), et mundus mihi ⁴². Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus ⁴³ : » quibus justitiam justitia legali perfectionem docet, ut digni habeantur regno cælorum.

644 20. Tempus jam fuerit procedere nos ad aliud considerandum, et per Christi fidem intelligere et cognoscere quid sit baptizari in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Primum quidem necesse est in unoquoque nomine gloriam atque majestatem ejus qui significatus est, seorsum indicare : deinde scire quod Dominus ipse declaret quid sit in nomine Spiritus sancti baptizari, cum dicit : « Quod natum est ex carne, [caro est : et quod natum est ex spiritu, spiritus est ⁴⁴, » ut carnalis ortus serie pro exemplo accepta, ex re notiore dogma pietatis clare vereque discamus; cum sciamus, planeque nobis persuasum sit, quemadmodum id quod secundum carnem ex aliquo generatum est, tale est, quale est id ex quo genitum est, ita nos quoque ex spiritu generatos necessario spiritum fieri, spiritum autem non secundum magnam illam et humanæ menti incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam, sed secundum eam, quæ et in divisione donorum Dei per Christum ipsius

σθα: ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν, εἰπὼν· « Τὰ γὰρ ὄπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ (25) Θεῷ πρὸς καθάρσειν ὀχυρωμάτων, λογισμοῖς καθαιρούντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. » Ἡ ὁλοκλήρη περὶ δικαιοσύνης τῆς ἐκάστη φαινομένης, καὶ διὰ Θεοῦ ἢ ἐσπουδαζέμενης γινομένη· περὶ ἧς φησι πάλιν ὁ αὐτός· « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. » Ὡς ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων φανερόν ἐστίναι (26) τὸ κρίμα τῶν θελότων σοφίζεσθαι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ. Γέγραπται γὰρ· « Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες· » τοῦ Κυρίου φανερώτερον ἀποργαζέμενοι, ὅτι ὅς ἐάν μὴ δέξηται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς τὸ παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. Δέ περ πάντων ὁμοῦ καθαρεύσαι ἀναγκαῖον, τῶν τε τοῦ διαβόλου ἐπιθυμιῶν, καὶ τῶν τοῦ κόσμου μετεμυσημάτων, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παραδόσεων, καὶ τῶν ἰδίων θελημάτων, καὶ ἐπὶ τούτων ἐπιπροσώπτεροι εἶναι δόξουσι, καὶ ὑπὸ τοῦ νόμου συνηγοροῦνται, ἐὰν καὶ πρὸς αἰῶνον ἀναβολὴν ἐμποιήσωσι τῇ ὀφειλομένῃ ἔξυπνῃ σπουδῇ τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ· ἵνα οἱ ἐν τῷ ταούτῳ βαπτίσματι ὁμολογήσαντες συνεσταυρωῦσθαι τῷ Χριστῷ, συντεθηκέναι, συντεθήσθαι, συμπεριτεῦσθαι, συνεγγεγέρθαι, παρῆρησίαν ἔχωσι μετὰ ἀληθείας εἰπεῖν· « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι (πλὴν δὲ πρότερον τῷ διαβόλῳ), καὶ ὁ κόσμος ἐμοί. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί ὁ Χριστός· » περισσεύει τῆς κατὰ τὸν νόμον δικαιοσύνης διδάσκων, ἵνα βασιλείας οὐρανῶν καταξιωθῶμεν.

20. Καίρος ἂν εἴη λοιπὸν εἰς κατανόησιν ἡμᾶς εἰσεῖν, καὶ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως σύνεσιν ἡμᾶς λαβεῖν (27), καὶ γινῶναι τί ἐστὶ τὸ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθῆναι. Πρῶτον μὲν οὖν ἐκάστου ὀνόματος ἰδιαζόντως τὴν τοῦ ὀνομαζομένου δόξαν γνωρίζειν ἀναγκαῖον· ἔπειτα εἰδέναι, ὅτι τὸ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθῆναι αὐτὸς ὁ Κύριος μαρτυρεῖ, λέγων· « Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστιν, » ἵνα, τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τὴν ἀκολουθίαν ἀντὶ ὑποδείγματος λαθόντες, ἐκ τοῦ γνωριμωτέρου πράγματος (28) τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας σαφῶς καὶ ἀληθῶς παιδευθῶμεν· εἰδότες, καὶ πεπισμένοι ἀκριβῶς, ὅτι, ὡσπερ τὸ κατὰ σάρκα ἐκ τίνος γεννηθὲν τοιοῦτόν ἐστιν, οἷόν ἐστι τὸ ἐξ οὗ ἐγεννήθη, οὕτω καὶ ἡμᾶς ἐπάναγκες, ἐκ τοῦ πνεύματος γεννωμένους, πνεῦμα γενέσθαι· πνεῦμα δὲ οὐ κατὰ τὴν μεγάλην καὶ ἀκατάληπτον ἀνθρωπίνην διαβολὴν δόξαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ

³⁸ II Cor. x, 4, 5. ³⁹ Rom. x, 2, 3. ⁴⁰ Isa. v, 21. ⁴¹ Matth. xviii, 3. ⁴² Galat. vi 14. ⁴³ Galat. ii, 20. ⁴⁴ Joan. iii 6.

(25) Editi ἐν τῷ. Vocula ἐν deest in veteribus libris.

(26) Antiqui duo libri φοβερὸν εἶναι, metuendum.

(27) Editi ὁμᾶς λαβεῖν. At mss. nostri ἡμᾶς. Aliquanto post unus mss. ἔπειτα δέ.

(28) Veteres duo libri ἐκ τοῦ προτέρου πράγματος.

διαίρεσι τῶν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ (29) αὐτοῦ χάρισμάτων ἐκάστῳ πρὸς τὸ συμφέρον, καὶ ἐνεργεία τοῦτων ἀπάντων αἰνιγματωδῶς θεωρουμένην, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ ῥητοῖς ὁμοίως, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν διὰ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατηγορηγμένων ὑπόμνησιν τε καὶ διδασκαλίαν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· « Αὐτὸς ὑμᾶς διδάξει, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα & εἶπον ὑμῖν. » Ἐπειτα δὲ ὁ Ἀπόστολος πλατύτερον παραδίδωσι, διὰ ποίων φρονημάτων γίνεται τις πνεῦμα, ἐν τῷ γράφειν ποτὲ μὲν « Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος· ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, » καὶ τὰ ἐξῆς· προειπὼν· « Εἰ δὲ πνεύματι (30) ἀγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον· » καὶ ἀλλαχού, « Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν· » ποτὲ δὲ· « Ἐχόντες δὲ χάρισμα κατὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθείσαν ἡμῖν (31), διάφορα, εἴτε προφητεῖαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

21. Διὰ τούτων καὶ (32) τῶν τοιούτων ὁ Κύριος τοὺς γεννηθέντας ἐκ πνεύματος πνεῦμα γενέσθαι λέγει. Συμμαρτυρεῖ δὲ ὁ Ἀπόστολος, λέγων· « Τοῦτου χάριν κάμπω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· ἵνα δῶ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, κατοικήσαι τὸν Χριστόν. » Ἐάν δὲ (33), ζῶντες πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν, καὶ οὕτω χωρητικοὶ γενόμενοι τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, δυναθώμεν ὁμολογήσαι τὸν Χριστόν· διότι οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Οὕτω μὲνοῦν ὁ Κύριος διὰ τὰ ἑαυτοῦ καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου τοὺς γεννηθέντας ἐκ πνεύματος, πνεῦμα γίνεσθαι ἐδίδαξεν. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ πάλιν μιμησόμεθα τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν· πρῶτον μὲν τὸν τόπον μεταλλάξαντες καὶ τὸν τρόπον μετασηματισθέντες διὰ τοῦ κραταιωθῆναι πνεύματι τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὡς δύνασθαι ἡμᾶς λέγειν· « Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς (34) ὑπάρχει· » τὸ μὲν σῶμα ὡς σκιάν περισύροντες ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν δὲ ψυχὴν συμπολιτευομένην τοῖς ἐπουρανίοις φυλάσσοντες· Ἐπειτα δὲ καὶ τοὺς συνόντας ἐπὶ γῆς ἀνταλλαζόμενοι, τοῦ μὲν Δαβὶδ εἰπόντος· « Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. Ὑπερφάνη ὀφθαλμῶν καὶ ἀπλήστω καρδίᾳ, τούτῳ οὐ συνήσιον. Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, τοῦ συγκαθῆσθαι αὐτοὺς μετ' ἐμοῦ· περὸ ὁποῦ ἐν ὁδῷ ἀμύμων, οὗτός μου ἐλειτούργει. Οὐ κατῶκα ἐν μέσῳ τῆς οἰκίας μου ποιῶν ὑπερφανίαν. Λαλῶν ἄδικα, οὐ κατεύ-

A unicuique ad utilitatem fit, et in horum omnium operatione per ænigma conspicitur, similiterque aliis sententiis, sed in memoriam revocando præcepta Dei, quæ per Dominum nostrum Jesum Christum annuntiata sunt, eaque docendo, cum Dominus ipse noster Jesus Christus dicat : « Ipse vos docebit, et suggeret vobis omnia quæ dixi vobis » ; prætereaque Apostolus fusius tradat quibus studiis quis efficiatur spiritus, cum scribit aliquando quidem : « Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia » , et quæ sequuntur, priusque dixerat : « Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege » ; et alibi : « Si spiritu vivimus, spiritu et ambulamus » ; aliquando vero : « Habentes autem donationes secundum gratiam Dei, quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam, secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando » , etc.

21. Per hæc et similia Dominus eos qui ex spiritu nati sunt, spiritum fieri dicit. Et Apostolus pariter idem testatur, his verbis : « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælo et in terra nominatur ; ut det vobis secundum divitiarum gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum suum, in æternum hominem, ut inhabitet Christus » . Quod si viventes spiritu, spiritu etiam ambulamus, sic quoque Spiritus sancti capaces effecti, poterimus Christum confiteri : siquidem nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto ³¹. Ad hunc igitur modum Dominus, tum per seipsum, tum per Apostolum, docuit generatos ex spiritu spiritum fieri. Atque in hoc rursus imitabimur carnalem generationem ; primum quidem mutantes locum et mores transformantes, in eo quod internus homo spiritu corroboratur, ut possimus dicere : « Nostra autem conversatio in cælis est » ; corpus quidem in terra tanquam umbram circumferentes, **645** animam vero una cum cælestibus conversantem custodientes : deinde ab iis quoque qui in terra nobiscum vivunt, secedentes, cum David dicat, « Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer. Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum : ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Non habitabat in medio domus mex faciens superbiam. Qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum, » et in aliis similiter ; Apostolus vero gravius quiddam denuntiet : « Si quis fra-

³⁰ Joan. xiv, 26. ³¹ Galat. v, 22. ³² ibid. 18. ³³ I Cor. xii, 3. ³⁴ Philipp. iii, 20. ³⁵ Psal. c, 5-7.

³⁶ ibid. 25. ³⁷ Rom. xii, 6. ³⁸ Ephes. iii, 14-16.

(29) Editi Θεοῦ καὶ Χριστοῦ. At mss. tres Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ.

(30) Reg. primus Eī δὲ πνεύματι Θεοῦ.

(31) Editi δοθείσαν ὑμῖν. At mss. nostri ἡμῖν. Statim editi προφητείας. At mss. προφητεῖαν.

(32) Veteres duo libri τούτων γάρ. Mox editi τὸν εἰς ἔσω. At mss. εἰς τὸν ἔσω.

(33) Unus ms. Ἐάν γε. Pro ζῶντες Combefsius legit ζῶμεν, invitatis ac reclamantibus libris veteribus. Aliquanto post editi ὁμολογεῖσθαι. Veteres libri ὁμολογήσαι. Subinde editi μιμησόμεθα. Unus ms. μιμησόμεθα.

(34) Unus ms. ἐν οὐρανῷ.

ter nominatus aut fornicator fuerit, aut avarus, aut idolorum cultor, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum tali ne cibum quidem sumatis⁵⁴. » ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοιδορός, ἢ μέθυσος,

22. Et sæpeidem ille, ubi talia adversus ejusmodi scelera præscribit, præmisso de immensa et gloriosa benignitatis Christi gratia aliquo sermone, perspicue et diligenter tradit cum quibus et cum qualibus convivendum nobis sit, dum dicit: « Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvit, inimicitiam in carne sua: legem mandatorum in decretis evacuat, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitiam in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem iis, qui prope: quoniam per ipsum habemus accessum utrique in uno Spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis concives sanctorum, et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, summo angulari lapide ipso Christo Jesu, in quo omnis ædificatio coagmentata crescit in templum sanctum in Domino⁵⁵, » ut hoc pacto in similitudine mortis insititii Christo, et in nomine sancti Spiritus baptizati, et generati denuo secundum internum hominem in renovatione mentis, superstructive super fundamentum apostolorum et prophetarum, sic digni habeamur qui baptizemur in nomine unigeniti Filii Dei, promereamurque donum magnum cujus Apostolus meminit his verbis: « Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis⁵⁶. Non est Græcus et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus, Scytha, servus et liber sed omnia et in omnibus Christus⁵⁷. »

23. Necessarium enim est et consequens, ut qui natus est, is etiam induatur: tantum si quemadmodum tabula ex quacunque tandem materia constet, inæqualitate deposita, derasaque asperitate, ita demum imaginis regis picturam induit, tuncque non ex ligni aut auri aut argenti discrimine æstimatur imaginis præstantia; sed in accurata cum exemplari similitudine, cum multa diligentia ex artis præceptis rite expressa, materis quidem discrimen occultat, etiamsi in ea plurimum sit distantis atque discriminis, atque ad suam dignitatem 646 admirandum spectatores inducit, sitque quovis principatu ac potentatu præstantior, sic etiam qui baptizatur, sive Judæus, sive Græcus, sive mas, sive femina, sive servus, sive

Α θυνεν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μου, » καὶ ἐν ἄλλοις ὁμοίως· τοῦ δὲ Ἀποστόλου ἐμβριθέστερον παραγγέλλοντος, ὅτι· « Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος, ἢ ἄρπαξ, τῷ τοιοῦτῳ μηδὲ συνεσθίειν (55). »

22. Καὶ πολλάκις δὲ ὁ αὐτὸς, τὰ ὁμοια κατὰ τῶν ὁμοίων δογματίσας, παραδίδωσι σαφῶς καὶ ἀσφαλῶς προδιηγούμενος τὴν μεγάλην καὶ ἐνδοξὸν τῆς φιλελευθροπίας τοῦ Χριστοῦ χάριν, τίσι καὶ ποταποῖς συνεῖναι ἡμᾶς δεῖ, ἐν τῷ εἰπεῖν· « Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἓν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν (56) ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐθὼν εὐηγγελίσαστο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς (57)· ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν εἰς ἀμφοτέροις ἐν ἑνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ζῆνοι καὶ πάροικοι, ἀλλ' ἐστὲ συμπολιταὶ τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογούμενη ἀϋξεῖ εἰς ναδὸν ἁγίων ἐν Κυρίῳ, » ἵνα οὕτως ἐν μὲν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου συμφουτευθέντες τῷ Χριστῷ, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, καὶ γεννηθέντες ἄνωθεν τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἐν τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, οὕτως ἄξιοι γενώμεθα βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ καταξιωθῶμεν τῆς μεγάλης δωρεᾶς, ἣν ὁ Ἀπόστολος παραδέδωκεν (58), εἰπὼν· ὅτι· « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐνὶ Ἑλλήν καὶ Ἰουδαίῳ, περιτομῇ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος, καὶ ἐλεύθερος· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. »

23. Ἀναγκαῖον γὰρ καὶ ἀκόλουθον τὸν γεννηθέντα καὶ ἐνδύσασθαι· μόνον ἔαν, ὡς περ ἡ σάνις ἐξ ὀποιήθη ποτε ὕλης οὔσα, ἀποθεμένη τὸ ἀνώμαλον, καὶ ἀποξυσθεῖσα τὸ τραχὺ, οὕτως ἐνδύεται τὴν γραφὴν τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως· καὶ τότε οὐκ ἐν τῇ τοῦ ξύλου, ἢ χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου διαφορᾷ γνωρίζεται τι· διαφορὰ τῆς εἰκόνος· ἐν δὲ τῇ ἀκριθείᾳ τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, μετ' ἐπιμελείας πολλῆς κατ' ἐπιστήμην ἀξιολόγως κατορθωθείσα, κρύπτει μὲν τὴν διαφορὰν τῆς ὕλης, καὶ πολλῷ τῷ μέτρῳ διειστήκει, πρὸς δὲ τὴν ὁξάν ἑαυτῆς τοὺς ὀρώντας ἐπάγεται, καὶ γίνεται ἐντιμότερα πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας· οὕτω καὶ ὁ βαπτιζόμενος, εἴτε Ἰουδαῖος, εἴτε Ἑλλήν, εἴτε ἄρσεν, εἴτε θῆλυ, εἴτε δούλος, εἴτε ἐλεύθερος, εἴτε

I Cor. v, 11. ⁵⁵ Ephes. ii, 14-21. ⁵⁶ Galat. iii, 27. ⁵⁷ Coloss. iii, 11.

(55) Unus codex μὴ συνεσθίειν. Aliquanto post unus ms. ἀσφαλῶς προηγούμενος τὴν μεγάλην καὶ ἐνδοξὸν τοῦ Θεοῦ χάριν.

(56) Editi ἐντολῶν αὐτοῦ. Vox αὐτοῦ in veteribus libris non legitur.

(57) Editi perinde ut sacer textus vulgatus καὶ τοῖς ἐγγύς. Reg. secundus καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς,

nec dubium quoniam Vulgatæ auctor ita legerit. Statim mss. duo πρὸς τὸν Θεόν. Ἄρα.

(58) Veteres duo libri παρέδωκεν. Mox editi ἐνεδύσασθε. Ἐν Χριστῷ δὲ νῦν Ἰησοῦ οὐκ ἐνὶ. At mss. nostri ut in contextu. Aliquanto post duo mss. ἀλλὰ τὰ πάντα.

Σκύθης, εἴτε βάρβαρος, εἴτε ἄλλος ἐν οὐδὲν ποτε διαφορᾷ γένους ὀνομαζόμενος, ἐν τῷ αἵματι τοῦ (39) Χριστοῦ ἀπεκδυσάμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, διὰ δὲ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐνδυσάμενος τὸν νέον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτιστάντος αὐτὸν, ἄξιος γένηται (40) καταντῆσαι εἰς τὴν εὐδοκίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν ὁ Ἀπόστολος παρέδωκεν εἰπὼν· « Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. »

24. Τότε γὰρ ὡς Υἱὸν Θεοῦ ἐνδυσάμενος, καταξιούται τοῦ τελείου βαθμοῦ, καὶ βαπτίζεται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν, διδόντος ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, Θεοῦ τοῦ λέγοντος· « Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· καὶ γὰρ εἰσδέξεσθε ὑμεῖς, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, » χάριτι αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, « Ἐν ᾧ οὕτε περιτομή τι ἰσχύει (41), οὕτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, » καθὼς γέγραπται· δι' ἧς εὐδόως ἡμεῖν κατορθούται τὸ ἐπενεχθὲν συνημμένως τῷ παραγγέλματι τοῦ βαπτίσματος παρὰ τοῦ αὐτοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰπόντος· « Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν. » ὣν τὴν τήρησιν ἀπόδειξιν εἶναι τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης αὐτὸς ὁ Κύριος ὤριστο, εἰπὼν· « Ἐὰν ἀγαπάτε με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε (42). » καὶ πάλιν· « Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με. » καὶ πάλιν· « Ἐὰν τίς με ἀγαπᾷ, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν. » Καὶ σφοδρότερον καὶ δυσωπετικώτερον φησι· « Μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. Ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου, καθὼς καὶ γὰρ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τετήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. » Εἰ δὲ τῆς μὲν ἀγάπης ἀναγκαῖα ἀπόδειξις ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν, φόβος δὲ σφοδρότερος, ὅτι χωρὶς ἀγάπης καὶ ἡ τῶν ἐνδόξων χαρισμάτων (43), καὶ ἡ τῶν ἀνωτάτων δυνάμεων, καὶ αὐτῆς τῆς πίστεως ἡ ἀκροτάτη ἐνέργεια, καὶ ἡ τελειοποιὸς ἐντολὴ ἀνωφελῆς, αὐτοῦ τοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦντος Παύλου τοῦ ἀποστόλου, εἰπόντος· « Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων, ἢ κύμβα-

A liber, sive Scytha, sive barbarus⁵⁵, sive alius quis ex quacunq̄ generis differentia nomen adeptus, cum semel hominem veterem cum actibus suis in sanguine Christi exuerit, et in Spiritu sancto per illius doctrinam induerit novum, creatum secundum Deum in justitia atque sanctitate veritatis⁵⁶, renovatum ad agnitionem secundum imaginem Conditoris sui, dignus reddatur, qui pertingat ad Dei placitum ab Apostolo his expressum verbis: « Scimus enim, quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt. Nam quos præcivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primo genitus in multis fratribus⁵⁷. »

24. Tunc enim quasi Filium Dei indutus, fit dignus gradu perfecto, baptizaturque in nomen Patris ipsius Domini nostri Jesu Christi, qui juxta Joannis testimonium eam potestatem dedit, ut Dei filius filii⁵⁸, Dei, inquam, qui dicit: « Exite de medio eorum, et separamini, et immundum ne tetigeritis: et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens⁵⁹, » per gratiam ipsius Domini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei viventis, « In quo neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur, » uti scriptum est⁶⁰; per quam nobis prospere cedit id quod ab ipso Domino nostro Jesu Christo continenter cum baptismatis præcepto appositum est, ubi dixit: « Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis⁶¹: » quorum observationem argumentum nostræ in se dilectionis esse declaravit Dominus ipse, his verbis: « Si diligitis me, mandata mea servate⁶²; » et rursus: « Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me⁶³; » et iterum: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum⁶⁴. » Quin etiam vehementius ac modo ad persuadendum efficaciore ait: « Manete in dilectione mea. Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione⁶⁵. » Quod si dilectionis necessaria testificatio observatio est mandatorum, illud timendum valde est, quod sine dilectione, etiam eximiorum donorum, supernarumque virtutum, et ipsius fidei summa efficacia, mandatumque ipsum quod perfectos reddit, nihil prosunt, cum Paulus apostolus qui in Christo loquebatur, dicat: « Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habeam prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem

⁵⁵ Coloss. iii, 11. ⁵⁶ Ephes. iv, 22-24. ⁵⁷ Rom. viii, 28, 29. ⁵⁸ Joann. i, 12. ⁵⁹ Isa. v, 11, II Cor. vi, 17, 18. ⁶⁰ Gal. v, 6. ⁶¹ Matth. xxviii, 20. ⁶² Joan. xiv, 15. ⁶³ ibid. 21. ⁶⁴ ibid. 23. ⁶⁵ Joann. xv, 9, 10.

(39) Reg. primus ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ.

(40) Unus ms. γίνεται.

(41) Illud ἰσχύει additum est ex veteribus libris.

(42) Editi τηρήσατε, ~~ἀγαπήσθε~~. Reg. secundus τηρήσατε.

(43) Sic veteres duo libri. Editi χαρισμάτων ἀνω

τάτω. Auctor cum non longe ita scripsit, καὶ ἡ τελειοποιὸς ἐντολὴ, respexisse videtur ad illud Matthæi xix, 21, *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus*. Quare dubitari vix potest quin hic intelligi debeat præceptum voluntariæ paupertatis.

scientiam : et si habeam omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem vero non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero **647** corpus meum, ut comburam, charitatem vero non habeam, nihil capio utilitatis ⁶⁹ : quod arbitror ab Apostolo definitive fuisse dictum, memori videlicet Domini dicentis : « Multi venient in illa die, dicentes, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus, et comedimus coram te, et bibimus, et nonne in plateis nostris docuisti ? » et respondet ipsis : « Nunquam novi vos. Discedite a me, operarii iniquitatis ⁷⁰. »

25. Quare manifestum est et evidens hæc citra charitatem, etiamsi præcepta et justificationes fiant, custodianturque mandata Domini et charismata magna edantur, pro iniquitatis operibus haberi ; non ex propria ratione charismatum et justificationum, sed ex proposito eorum qui his utuntur ad proprias voluntates, dicente Apostolo, nunc quidem, « Existimantium quæstum esse pietatem ⁷¹, » nunc vero, « Quidam quidem propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant : quidam autem ex contentione Christum annuntiant, non pure, existimantes se afflictionem addere vinculis meis ⁷² ; » et alibi : « Non enim sumus, inquit, sicut multi, adulterantes verbum Dei ⁷³. » Ac rursus per negationem dixit : « Neque enim unquam in sermone adulationis fuimus erga vos, sicut scitis, neque in prætextu avaritiæ, Deus testis est : neque quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis ; cum possemus omeri esse ut Christi apostoli ⁷⁴. » Ex his autem ac similibus aperte ostenditur Domini justam esse responcionem, dicentis : « Discedite a me, operarii iniquitatis ⁷⁵, » quod per Dei dona voluntati vestræ consulitis, tanquam si quis et medicis instrumentis, et peculiaribus condimentis, quæ ad morborum medelam et ad sanitatis salutisque curam confecta sint, utatur ad interitum, et illud Apostoli præceptum non servatis, qui dicit : « Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite ⁷⁶. » Omnino igitur hominis interni necessaria est cura, ut intenta sit mens, et velut ad scopum gloriæ Dei alligata, ut servantem mandatum Domini, dicentis : « Facite arborem

λον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητεῖαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν· καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ἡρῆ μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῶμαι (44), ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι· ὡς περ λογίζομαι αὐτὸν εἰρηκέναι δριστηκῶς, μεμνημένον τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι « Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγοντες· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι ἐδιδάξαμεν ; » καὶ ἀποκρίνεται αὐτοῖς· « Οὐδέποτε ἔγνω ὄνομα μου. Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας. »

25. Ὡς δῆλον καὶ ἀναντιρρήτον εἶναι, ὅτι χωρὶς ἀγάπης, κἂν γένηται τὰ προστάγματα καὶ τὰ δικαιώματα, καὶ φυλαχθῶσιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ μεγάλα χαρίσματα ἐνεργηθῆ, ἀνομίας ἔργα λογισθήσεται· οὐ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τῶν (45) χαρισμάτων καὶ τῶν δικαιωμάτων, ἀλλὰ τῷ σκοπῷ τῶν τούτοις χρωμένων πρὸς τὰ ἴδια θελήματα, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ποτὲ μὲν· « Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν· » ποτὲ δὲ· « Τινὲς μὲν διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν (46)· οἱ δὲ ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν, οὐχ ἀγνῶς, οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· » καὶ ἀλλαχθῶ· « Οὐ γὰρ ἐσμεν, φησὶν, ὡς οἱ πολλοὶ, κατηλεύτες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν ἀπαρητυκῶς φησὶν· « Οὐτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν πρὸς ὑμᾶς, καθὼς ὁφθατε, οὐτε προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυρ· οὐτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὐτε ἀπ' ὑμῶν, οὐτε ἀπ' ἄλλων· δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι. » Διὰ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιοῦτων δείκνυται σαφῶς τὸ δίκαιον τῆς τοῦ Κυρίου ἀποκρίσεως· « Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ἐργάται τῆς ἀνομίας, » ἐν τῷ διὰ τῶν τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων τὰ ἴδια θελήματα πραγματεύεσθαι, ὡς εἴ τις τοῖς ἰατρικοῖς σκευάσει τε καὶ σκευάσμασιν ἰδίῳις, πρὸς θεραπείαν παθῶν γενομένοις, καὶ πρὸς ἐπιμέλειαν ὑγείας τε καὶ σωτηρίας, χρῆσαιτο πρὸς φόνον, καὶ μὴ τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα φυλάσσειν (47), εἰπόντος· « Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. » Παντὶ οὖν λόγῳ ἀναγκαῖα ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἑσῶ ἀνθρώπου, ὡς ἀμετεώριστον εἶναι τὸν νοῦν, καὶ ὡς περ (48) προσηνώσθαι τῷ σκοπῷ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ἵνα φυλάσσοντες τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Ποίησατε τὸ

⁶⁹ I Cor. xiii, 1-3. ⁷⁰ Matth. vii, 22, 23. ; Luc. xiii, 26, 27. ⁷¹ I Tim. vi, 5. ⁷² Philipp. i, 15-17. ⁷³ II Cor. ii, 17. ⁷⁴ I Thess. ii, 5-7. ⁷⁵ Luc. xiii, 27. ⁷⁶ I Cor. x, 31.

(44) Unus ms. καυθῶμαι. Editi καυθήσομαι. Nec ita multo post duo mss. Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγοντες·

(45) Veteres duo libri τῶν τε.

(46) Totum illud, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν, non invenimus in nostris ve-

teribus libris

(47) Editi παράγγελμα φυλάσσειν. Regii primus et tertius φυλάσσει.

(48) Sic veteres duo libri. Editi ὡς περ δὲ. Combelisius quoque particulam καὶ delevit : sed præterea contra omnium librorum fidem pro ὡς περ legit ὡς τε.

ξένωρον καλόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· » καὶ πάλιν· « Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου, καὶ τότε τὸ ἐκτὸς αὐτοῦ ἔσται καθαρὸν ὄλον· » ἐκ περισεύματος καρδίας ἀγαθῆς καρποφορῶμεν, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα, εἴτε δι' ἔργων, εἴτε διὰ λόγων εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, φυλάσσοντες πανταχοῦ τὸ ἄλυπον τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ οὕτως φύγωμεν τὸ κρίμα τοῦ αὐτοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ὅμοιοι ἔστε τάφοις κεκοιταμένοις, οὔτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὕστεων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ μεστοὶ ἔστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομιᾶς (49). »

26. Διόπερ πρὸ μὲν βαπτίσματος μαθητευθῆναι χρῆ, τὰ κωλυτικὰ τῆς μαθητείας περιαιροῦντας πρῶτον, καὶ οὕτω πρὸς τὴν μαθητεῖαν ἐπιτηδεύουσαν ἑαυτοὺς παρασκευάζειν, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' ὑποδειγμάτων πιστωσαμένου τὴν προγενομένην ἀπόφασιν, καὶ πάλιν δογματικῶς ἐπενεγκόντος· « Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται μοι εἶναι μαθητῆς· » καὶ πάλιν προστακτικῶς· « Εἴ τις ἐρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι· » καὶ πάλιν ὀριστικῶς· « Ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καθ' ἡμέραν, (καὶ ἀκολουθεῖ ὅπισθον μου, οὐκ ἔστι μοι ἄξιός·) Τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις διαπύροις λόγοις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· « Πῦρ ἔλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἦδη ἀνήφθη; » ἐκδήλου γενομένης τῆς τῶν ἀμαρτημάτων κακίας, καὶ φανερουμένης τῆς ἀρετῆς (50) τῶν εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κατορθουμένων, ἐρχόμεθα πάντως εἰς ἐπιθυμίαν καὶ ὁμολογίαν τῶν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου (51) εἰρημένων· « Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τοῦ εἰπόντος· « Τοῦτό μου ἔστι τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν· » μαρτυροῦντος τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων· » καὶ τότε ἐρχόμεθα εἰς τὸ ἐν τῷ ὕδατι βάπτισμα, ὅπερ ἔστιν ὁμοίωμα τοῦ σταυροῦ, τοῦ θανάτου, τῆς ταφῆς, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· συνθήκας κατατιθέμενοι, καὶ φυλάσσοντες τὰς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ περικοπῇ τοῦ τοιοῦτου βαπτίσματος ἐπεσφραγισμένους (52), διὰ τοῦ εἰπεῖν· « Εἰδότες, ὅτι Χριστὸς, ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει·

⁷⁷ Matth. xii, 33. ⁷⁸ Matth. xxiii, 26. ⁷⁹ Matth. xiii, 8. ⁸⁰ Ephes. iv, 30. ⁸¹ Matth. xxiii, 27, 28. ⁸² Luc. xiv, 33. ⁸³ Matth. xvi, 24. ⁸⁴ Matth. x, 38; Luc. ix, 23. ⁸⁵ Luc. xii, 49. ⁸⁶ Rom. vii, 24, 25. ⁸⁷ Matth. xxvi, 28. ⁸⁸ Col. i, 14.

(49) Codices duo καὶ πάσης ἀνομιᾶς, *omni iniquitate*. Nec ita multo post Reg. tertius πρὸς τὴν μάθησιν.

(50) Reg. tertius φανερουμένης τῆς ἀληθείας τῆς ἀρετῆς.

(51) Veteres duo libri ἀποστόλου Παύλου. Mox Reg. secundus Κυρίου μου τοῦ.

A bonam, et fructum ejus bonum⁷⁷; » et iterum : « Pharisæe cæce, purga prius internam poculi partem, et tunc externa ipsius pars tota munda erit⁷⁸; » fructum ex boni cordis abundantia feramus, alius quidem centuplum, alius vero sexagecuplum, alius autem trigecuplum⁷⁹, sive operibus, sive verbis, ad gloriam Dei et Christi ipsius, caventes ubique ne Spiritum sanctum contristemus⁸⁰; et ita effugiamus judicium ejusdem Domini, qui dicit, « Vae vobis, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcicia : sic et vos foris quidem apparetis hominibus justii; intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate⁸¹. »

648 26. Quapropter oportet ante baptismum, iis, quæ documenta impediunt, prius remotis, imbui doctrinam, et sic ad disciplinam idoneos seipsos reddere, cum Dominus ipse noster Jesus Christus per exempla præcedentem sententiam confirmet, et rursus dogmatis in morem inferat : « Sic omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus⁸². » Et iterum cum imperio : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me⁸³. » Et iterum in modum definitis : « Qui non accipit crucem suam quotidie, et sequitur me, non est me dignus⁸⁴. » Ex his et similibus ignitis sermonibus Domini nostri Jesu Christi dicentis, « Ignem veni missurus in terram, et quid volo, si jam accensus est⁸⁵? » manifesta dum sit peccatorum malitia, virtusque eorum, quæ ad gloriam Dei et Christi ipsius recte geruntur, affulget, tunc cupimus omnino ac confitemur quæ sunt ab Apostolo dicta : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum⁸⁶, » qui dixit : « Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum⁸⁷, » ita attestante Apostolo, « In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum⁸⁸; » et tunc accedimus ad aquæ baptismum, quod similitudo est crucis, mortis, sepulturae, ac resurrectionis ex mortuis; facientes servantisque pacta, quæ Apostolus eo in loco, ubi de hujusmodi baptismate agitur, obsignavit, cum dixit : « Scientes quod Christus excitatus a mortuis, jam non moritur : mors illi ultra non dominatur. Nam quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel : quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos

(52) Codices nostri βαπτίσματος ἐπισφραγισμένους, corrupte. Editi quidem corrupti sunt quoque, in quibus legitur ἐπισφραγισμένους· sed sic tamen, ut vitium a quovis tolli facile possit. Nemo enim non videt pro ἐπισφραγισμένους legi oportere ἐπεσφραγισμένους.

existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis ei in concupiscentiis ejus, neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo ⁸⁹, » etc.

κίας τῆ ἀμαρτίας, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ ὄπλῳ δικαιοσύνης τῷ Θεῷ, » καὶ τὰ ἐξῆς.

27. Tunc quis in nomine Spiritus sancti dignus sit qui baptizetur, et denuo generatus mutet et locum et mores et convictores, ut spiritu ambulantes, evadamus digni qui in nomine Filii baptizemur, induamusque Christum. Nam qui natus est, eum indui etiam oportet, sicut Apostolus dixit: « Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis ⁹⁰. » Ac rursus: « Exuentes veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum, eum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum: ubi non est gentilis et Judæus ⁹¹. » Postquam autem induimus Dei Filium, qui eam potestatem, ut Dei filii simus, præbet, in nomine Patris baptizamur, prædicamurque filii Dei, **649** qui præcepit et dixit, velut ait propheta: « Quapropter exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et immundum ne tetigeritis: et ego recipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens ⁹². » — « Has ergo habentes, inquit Apostolus, promissiones, charissimi, mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei ⁹³. » Et iterum admonet his verbis: « Omnia facite sine murmurationibus ac disceptationibus, ut nulla fiat de vobis querela, et sitis simplices, irreprehensibiles Dei filii, in medio nationis pravæ ac perversæ: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo: verbum vitæ continentis ad gloriam meam, in die Christi ⁹⁴. » Et rursus: « Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est, in dextra Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria ⁹⁵, » **D** quæ est ab ipso Domino promissa, ubi dixit: « Tunc fulgebunt justi sicut sol ⁹⁶. »

Α θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεῖται. Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῆ ἀμαρτίας ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ Θεῷ. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογιζέσθε ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῆ ἀμαρτίας, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα ἀδικῶν Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν

27. Τότε καταξιούται τις ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθῆναι, καὶ ἄνωθεν γεννηθεῖς ἀλλάξει καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον καὶ τοὺς συζῶντας, ἵνα τῷ πνεύματι στοιχοῦντες καταξιωθῶμεν ἐν ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ βαπτισθῆναι, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν Χριστόν. Χρῆ γὰρ τὸν γεννηθέντα καὶ ἐνδύματος καταξιωθῆναι, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· « Ὅσοι (53) εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· » καὶ πάλιν· « Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, ὅπου οὐκ ἐνὶ Ἑλληνίῳ, καὶ Ἰουδαίῳ. » Τὸν δὲ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνδυσάμενοι, τὸν δόντα ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς βαπτίζομεθα, καὶ τέκνα Θεοῦ ἀναγορευόμεθα, τοῦ προστάξαντος καὶ ἐπαγγεῖλαμένου (54), καθὼς εἶπεν ὁ προφήτης· « Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » — « Ταῦτας οὖν ἔχοντες, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοὶ, νιθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιοσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ· » καὶ πάλιν παραγγέλλων ἐν τῷ εἰπεῖν· « Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν (55) καὶ διαλογισμῶν, ἵνα γένηθε ἀμεμπτοὶ καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σχολιᾶς καὶ διεστραμμένης, ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπὶ ἔχοντες εἰς καύχημα ἐμὸν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ· » καὶ πάλιν (56)· « Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστὸς ἐστίν, ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος· τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὄταν ὁ Χριστὸς φανερωθῆ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ, » τῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐπαγγελλομένη, εἰπόντος· « Τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος. »

⁸⁹ Rom. vi, 9-15. ⁹⁰ Gal. iii, 27. ⁹¹ Col. iii, 9-11. ⁹² Isa. lxx, 11; II Cor. vi, 17, 18. ⁹³ II Cor. vii, 1. ⁹⁴ Philipp. ii, 14-16. ⁹⁵ Col. iii, 4-4. ⁹⁶ Matth. xiii, 43.

(53) Unus ms. Ὅσοι γάρ.

(54) Unus mss. ἐπαγγελλομένου.

(55) Editi γογγυσμού. Al mss. tres γογγυσμών.

(56) Has voces. καὶ πάλιν, non invenimus in nostris veteribus libris.

ΛΟΓΟΣ Γ' (57).

A

CAPUT III.

*Οτι δεῖ τὸν ἀναγεννηθέντα διὰ τοῦ βαπτίσματος (58), τρέφασθαι λοιπὸν τῇ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων.

1. Θεοῦ τοῦ ἀγαθοῦ χάριτι, τῇ μνήμῃ τῶν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος ῥημάτων, καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν τε καὶ προφητῶν, καὶ τοῦ Ἀποστόλου αὐτάρκως ἡμῖν σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος λόγον, ἐπαιδεύθημεν, ὅτι τὸ μὲν ἐν τῷ πυρὶ βάπτισμα ἐλεγκτικὸν μὲν ἐστὶ πάσης κακίας, δεκτικὸν δὲ τῆς κατὰ Χριστὸν δικαιοσύνης, μίτος μὲν ἐμποιοῦν τῆς κακίας, ἐπιθυμίαν δὲ τῆς ἀρετῆς. Διὰ δὲ τῆς πίστεως ὑπὸ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐκαθαρίσθημεν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἐν δὲ τῷ ὕδατι βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ὡσπερ ἐγγραφον ὁμολογίαν κατεθέμεθα, νεκρωθῆναι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ, ζωοποιεῖσθαι δὲ τῇ δικαιοσύνῃ· καὶ οὕτως ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντες, ἀνωθεν ἐγεννήθημεν· γεννηθέντες δὲ, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ βαπτισθέντες, τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα, ἐνδυσάμενοι δὲ τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς ἐβαπτίσθημεν, καὶ τέκνα Θεοῦ ἀνγορεύθημεν. Χρεία οὖν λοιπὸν (59) τρέφασθαι ἡμᾶς τροφὴν ζωῆς αἰωνίου, ἣντινα παρέδωκεν ἡμῖν πάλιν ὁ αὐτὸς μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, ποτὲ μὲν εἰπὼν· «Ὁὐκ ἐπ' ἄρτι μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος τοῦ Θεοῦ.» Καὶ πῶς τοῦτο γένηται (60), ἐδίδαξεν ἐν τῷ εἰπεῖν· «Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψοντός με Πατρὸς.» Καὶ πάλιν προσθεὶς τὸ «Ἄμην» δευτέρου πρὸς βεβαίωσιν τῶν ἐπιφερομένων, καὶ πληροφορίαν τῶν ἀκουόντων, φησὶν· «Ἄμην ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πῖντε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ (61) βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ.» Καὶ μετ' ὀλίγα γέγραπται· «Πολλοὶ οὖν, ἀκούσαντες τὸν λόγον (62) τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπον· Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος· τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Εἰδὼς δὲ ὁ Κύριος ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσι περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς·

Quod oportet regeneratum per baptismum, exinde divinorum mysteriorum participatione nutrir.

1. Ex boni Dei gratia, verbis unigeniti Filii Dei viventis, et sanctorum ipsius evangelistarum prophetarumque et Apostoli, quæ baptismatis doctrinam secundum Evangelium Domini nostri Jesu Christi satis nobis declararunt, in medium adductis, illud didicimus, quod ignis quidem baptismum redarguat omnem malitiam, justitiam vero quæ secundum Christum est, suscipiat, quandoquidem ut vitii odium, ita virtutis desiderium parit, quodque sanguine Christi per fidem sumus ab omni peccato purgati, atque in aqua in Domini mortem baptizati, quasi quodam scripto professi, esse nos peccato et mundo mortuos, justitiæ vero justificatos; et ita demum in nomine Spiritus sancti baptizati, fuimus generati denuo; generati vero, et in nomine Filii baptizati, induimus. Christum, induti autem hominem novum secundum Deum conditum, in nomine Patris baptizati sumus, et Filii Dei appellati. Jam igitur opus est nutriri nos cibo vitæ æternæ, quem idem unigenitus Dei vivi Filius rursus nobis tradidit, cum aliquando quidem dixit: « Non in solo pane vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei »⁵⁷. » Et quomodo id fiat, docuit, his verbis: « Cibus meus est. ut faciam voluntatem »⁶⁰ ejus quimisit me, Patris⁶¹. » Ac rursus illa voce, « Amen, » ad eorum quæ infert confirmationem, et ad audientium persuasionem bis expressa ait: « Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus: et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo »⁶². » Et paulo post scriptum est: « Multi ergo ex discipulis ejus audientes hunc sermonem, dixerunt: Durus est hic sermo; equis potest eum audire? Sciens autem Dominus in semetipso, quod murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius, Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quidquam. Verba mea spiritus sunt et vita

⁵⁷ Matth. iv, 4. * Joan. iv, 34. ⁶⁰ Joan. vi, 54-57.

(57) Lucubratiuncula, quæ sequitur, rejecta est in Reg. primo post eam commentationem, quæ in impressis libris inscribitur, *liber secundus*, sic ut eo in codice distinguantur tres libri. Res autem non tanti nobis visa est, ut propterea judicaremus aut tres libros distinguendos esse, aut antiquum ordinem mutandum.

(58) Veteres duo libri diâ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Mox iidem mss. εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων καὶ προφητῶν καὶ τοῦ Ἀποστόλου. Subinde hi ipsi cu-

dices σαφηνισάντων τὸν περὶ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Editi τὸν περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, etc.

(59) Editi *Χρεία οὖν λοιπόν*. Vocula οὖν in Reg. secundo non legitur.

(60) Veteres duo libri τοῦτο γίνεταί.

(61) Codices duo ἀληθῆς ἐστὶ, *verus est cibus*.

(62) Illud, τὸν λόγον, deest in Reg. secundo. Mox mss. duo Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν.

sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim Jesus ab initio qui essent credentes, et quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quod nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam cum illo non ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? Respondit ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes; et nos credidimus et cognovimus, quod tu es Christus Filius Dei.¹ »

σοὺς τοὺς δώδεκα· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ἀπελευσόμεθα; Ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις, καὶ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.»

2. Atque sub finem Evangeliorum scriptum est: B « Jesus ergo, accepto pane et gratis actis, fregit, deditque discipulis, et dixit: Accipite, comedite; hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem. Et, accepto calice et gratis actis, dedit ipsis dicens: Bibite ex eo omnes; hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem.² » Hæc autem Apostolus confirmat testimonio suo dicens: « Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratis agens fregit, et dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem hunc bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.³ » Quid itaque utilitatis habent hæc verba? Ut et edentes et bibentes, semper memores simus ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, sicque discamus necessario servare coram Deo et Christo ipsius traditum ab Apostolo dogma, quo dicit: « Caritas enim Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est. **651** et resurrexit.⁴ » Qui enim edit et bibit, videlicet ad indelebilem memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, rationem vero memoriæ obedientiæ Domini usque ad mortem, juxta doctrinam Apostoli non adimplet, qui, ut dictum est, ait: « Caritas enim Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt (quod in baptismo professi sumus), et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt non amplius sibiipsis vivant,

A Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἐάν οὖν θεωρήτε τον Ἰησοῦν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ἔπου ἦν τὸ πρότερον; Τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν ἡ σὰρξ οὐκ ὤφειλε οὐδέν. Τὰ ῥήματα μου πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωὴ ἐστίν. Ἄλλ' εἰσὶν ἐξ ὑμῶν τινες οἳ οὐ πιστεύουσιν. Ἦδει γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐξ ἀρχῆς, τινες εἰσὶν οἱ πιστεύοντες, καὶ τίς ἐστίν ὁ παραδύσωσιν αὐτόν. Καὶ ἔλεγεν· Διὰ τοῦτο εἴρηκα ὑμῖν, ὅτι οὐδαὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς μέ, ἐάν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς μου. Ἐκ τούτου πολλοὶ ἀπῆλθον ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουσιν. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἄπεκρίθη αὐτῷ Σίμων Πέτρος· Κύριε, πρὸς τίνα ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ

2. Καὶ πρὸς τῷ τέλει τῶν Εὐαγγελίων γέγραπται· « Λαβὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον (65). Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· Πιετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γὰρ μου ἐστι τὸ αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Μαρτυρεῖ δὲ τῶν τοις καὶ ὁ Ἀπόστολος, λέγων· « Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ (64) τοῦ Κυρίου ὁ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσακις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρι οὗ ἔλθῃ. » Τί οὖν ὠφείλει τὰ ῥήματα ταῦτα; Ἴνα ἐσθιόντες τε καὶ (65) πίνοντες, ἀεὶ μνημονεύωμεν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, καὶ οὕτω παιδευθῶμεν ἀναγκάτως φυλάξαι ἐνώπιον Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τὸ δόγμα τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου παραδεδομένον, ἐν τῷ εἰπεῖν· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἐαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων, δηλοῦσι εἰς ἀνεξάλειπτον μνήμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐγερθέντος, τὸν δὲ λόγον τῆς μνήμης, τῆς μέχρι θανάτου ὑπακοῆς τοῦ Κυρίου, μὴ πληρῶν κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου διδασκαλίαν (66), καθὼς προεῖρηται εἰπόντος· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον (ὅπερ ὠμολογήσαμεν ἐν τῷ

¹ Joan. vi, 61-70. ² Matth. xxvi, 26-28; Luc. xii, 19, 20. ³ 1 Cor. xi, 23-26. ⁴ II Cor. v, 14, 15.

(65) Reg. tertius κλῶμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, quod frangitur in remissionem peccatorum.

(64) Vetus duo libri παρὰ

(65) Fideli ἐσθιόντες καί. At mss. ἐσθιόντες τε καί.

(66) Reg. tertius τὴν τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλαν.

βαπτίσματι). καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μὴ κέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » οὐδὲν ἔχει ὄφελος κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι « Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. »

3. Προστίθῃσι δὲ καθ' ἑαυτοῦ ὁ τοιοῦτος καὶ τὸ κρῖμα τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος. « Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. » Οὐ μόνον γὰρ κρῖμα φοβερόν ἔχει ὁ ἐν μολυσμῷ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἀναξίως προσερχόμενος τοῖς ἁγίοις. προσερχόμενος γὰρ (67), ἔνοχος γίνεται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. ἀλλὰ καὶ ὁ ἀργῶς καὶ ἀνωφελῶς ἐσθίων καὶ πίνων, ἐν τῷ μὴ διὰ τῆς μνήμης τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸ εἰρημένον φυλάττειν, ὅτι « Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας (68) τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἅρα οἱ πάντες ἀπέθανον, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ὡς περ γὰρ ἀσυνειδήτως καὶ ἀνωφελῶς τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ἀγαθὸν καταργῶν, καὶ ὡς περ ἀχαρίστως προσερχόμενος τῷ τοιοῦτῳ μυστηρίῳ, τὸ κρῖμα ἔχει τῆς ἀργίας. τοῦ Κυρίου καὶ τοὺς βῆμα ἀργὸν προτεμένους ἀκρίτους εἶναι μὴ συγχωρήσαντος, σφοδρότερον δὲ παριστῶντος τὸ κρῖμα τῆς ἀργίας διὰ τοῦ τὸ τάλαντον ἐν ἀργίᾳ φυλάξαντος ἀκέραιον. τοῦ δὲ Ἀποστόλου παραδεδωκὸς ἡμῖν, ὅτι καὶ ὁ τὰ ἀγαθὸν προσφέρων βῆμα, μὴ εἰς οἰκοδομὴν δὲ τῆς πίστεως οἰκονομῶν, λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὕτω συνορᾷν ὀφείλομεν τὸ κρῖμα τοῦ ἀναξίως ἐσθίουτος καὶ πίνοντος. Εἰ δὲ καὶ ὁ τὸν ἀδελφὸν διὰ βρωμα λυπῶν τῆς ἀγάπης ἐκπέπτωκεν, ἥς ἀνευ καὶ τὰ μεγάλα τῶν τε χαρισμάτων καὶ τῶν δικαιωμάτων ἐνεργούμενα οὐδὲν ὠφελεῖ, τί ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ ἀργῶς καὶ ἀνωφελῶς τολμῶντος φαγεῖν τὸ σῶμα, καὶ πιεῖν τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο περισσώτερος λυποῦντος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τολμῶντος ἀνευ τῆς συνεχούσης ἀγάπης. ὡς τε κρίναι μὴ ἑαυτῷ (69) ζῆν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, φαγεῖν καὶ πιεῖν; Δεῖ οὖν τὸν προσιόντα τῷ σώματι καὶ τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, μὴ μόνον καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἵνα μὴ εἰς κρῖμα φάγη καὶ πῖνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐνεργῶς (70) δεῖκνυειν τὴν μνήμην τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος, ἐν τῷ νενεκρῶσθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ καὶ ἑαυτῷ, ζῆν δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

* Joan. vi, 64. * I Cor. xi, 29. † Matth. xii, 36. xiv, 15. †† I Cor. xiii, 1 sqq.

(67) Antiqui duo libri Προσερχόμενος γὰρ. Editi Προσερχόμενος δέ. Statim Reg. primus ἀλλὰ καὶ ὁ. Articulus desiderabatur in vulgatis. Quod hoc loco ait scriptor, id Combesisio gravius ac durius videtur. Sed tamen quod dixit, vere ab eo dici potuit; cum quicumque qui otiose ac inutiliter ad sancta accedit, metuendum quidem iudicium subiturus sit, sed non tale tamen, quale futurum est eorum qui accedunt in inquinamento carnis ac spiritus. Inter cætera quæ Scultetus non vere ex Basilio protulit

PATROL. GR. XXXI.

A sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit; » is nihil capit utilitatis, juxta sententiam Domini, cui dixit: « Caro non prodest quidquam * . »

3. Præterea sibi ipsi accersit, qui ejusmodi est, iudicium quoque Apostoli, dicentis: « Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini *. » Etenim non horrendum modo iudicium inest ei, qui in carnis ac spiritus inquinamento indigne ad sancta accedit; cum enim accedit, reus fit corporis et sanguinis Domini; sed etiam ei, qui otiose inutiliterque edit ac bibit, quod non per memoriam Jesu Christi Domini nostri, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, servat quod dictum est: « Caritas Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, » et quæ sequuntur. Nam velut citra conscientiam et inutiliter bonum tantum ac tale irritum faciens, velutque ingrate ad hujusmodi mysterium accedens, negligentia ac segnitiei iudicio obnoxium se præstat, cum Dominus eos, qui vel otiosum verbum proferunt, non simat esse injudicatos †, et vehementius quoque inertia iudicium declarat, in eo qui in otio talentum servavit integrum ‡, Apostolus vero nobis tradiderit, quod et qui verbum bonum profert, nec ad fidei ædificationem dispensat, contristet Spiritum sanctum §, et ita debemus iudicium illius, qui indigne edit ac bibit, considerare. Quod si etiam is, qui fratri propter cibum molestiam creat, a charitate excidit ††, sine qua et donorum etiam magnorum et justificationum opera nihil prosunt †††, quid quis dixerit de eo, qui otiose inutiliterque corpus edere, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi bibere non veretur, ob idque amplius Spiritum sanctum contristat, quique citra constringentem charitatem (ita ut non sibi ipsi, sed ei qui pro nobis mortuus est et resurrexit Jesu Christo Domino nostro vivere apud se statuat) edere ac bibere audeat? Oportet igitur, qui ad corpus et sanguinem Christi in recordationem illius qui pro nobis mortuus est et resurrexit, accedit, eum non ab omni solum carnis et spiritus inquinamento purum esse, ut ne in iudicium edat et bibat, sed efficaciter etiam memoriam illius qui pro nobis mortuus est ac resurrexit, exprimere in eo quod mortificatus est peccato mundoque et sibi ipsi, vivat autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.

* Matth. xxv, 25-29. † Ephes. iv, 29. †† Rom.

ad suam falsam opinionem confirmandam, et hic quoque locus invenitur: sed, ut verum fatear, quid eum juvare possit, non video. In eo quæ hoc toto loco scripta sunt, vel negligenter legenti videbuntur atpissima ac efficacissima ad Catholicum dogma stabilendum.

(68) Unus mss. κρίνοντας.

(69) Nostri tres mss. ἑαυτοῖς. Editi ἑαυτῷ.

(70) Reg. secundus, perinde ut editi, ἐναργῶς, evidenter. Alii duo mss. ἐνεργῶς, efficaciter, rectius.

LIBER SECUNDUS.

A

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

652 QUÆSTIO I.

An quisquis baptizatus est baptismate, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi traditur, debeat mortuus quidem esse peccato, Deo vero in Christo Jesu vivere.

RESPONSIO.

1. Si quotquot regnum Dei concupiscimus, gratiam baptismatis æqualiter ac necessario nobis paramus, eaque opus habemus, juxta hanc sententiam a Domino prolata: « Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei ¹², » omnes igitur pariter debemus eandem baptismatis rationem sequi, cum Apostolus generatim baptizatis omnibus dicat, « An ignoratis, fratres, quod quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus ¹³, » etc. Et alibi modo ad pudorem incutiendum aptiori clariorque tradit ejusmodi dogma, dicens: « Quicumque baptizati estis in Christo, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus: non est servus, neque liber; non est masculus et femina. Omnes enim vos unus estis in Christo Jesu ¹⁴. » Quemadmodum rursus ad omnes dicit: « In quo et circumcissione estis circumcissione non manu facta, in expositione corporis peccatorum carnis, in circumcissione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo et consurrexistis per fidem ¹⁵. » Quisquis igitur Evangelii baptismate baptizatus est, debet secundum Evangelium vivere, etiam ob ea quæ alibi dixit: « Testificor rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ ¹⁶. »

2. Itaque plane constat, quemque uno baptismate baptizatum, uti scriptum est, juxta modum ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, ex æquo implere debere quod ab ipso Apostolo scriptum est: « Nam charitas Christi constringit nos, judicantes illud, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. » Si enim qui circumciscus est parte aliqua corporis, juxta Moysis circumcissionem, debet legem totam servare, quanto magis qui secundum Christi circumcissionem circumciscus est ¹⁷, propterea quod exiit totum corpus peccatorum carnis, sicut scriptum est,

¹² Joan. III, 5. ¹³ Rom. VI, 3, 4. ¹⁴ Galat. III, 27, 28.

(71) Antiqui duo libri επιποθούντες. Index capitulum hujusce libri invenitur in Reg. primo.

(72) Unus mss. εν τῷ βαπτισμῷ. Alius εν τῷ βαπτισματι. Particula εν deest in vulgatis.

(73) Veteres duo libri νόμον πληρῶσαι. Mox editi

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Εἰ πᾶς ὁ βαπτισθεὶς τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βάπτισμα ὀφειλέτης ἐστὶ νεκρὸς μὲν εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ἣν δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Εἰ πάντες οἱ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπιθυμοῦντες (71) τῆς τοῦ βαπτίσματος χάριτος ὁμοίως καὶ ἀναγκαίως ἀντιποιοῦμεθα καὶ ἐπιδοῦμεθα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, εἰπόντος· « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, » πάντες ἄρα ὁμοίως ἐσμὲν ὀφειλέται τῷ αὐτῷ λόγῳ στοιχεῖν τοῦ βαπτίσματος. τοῦ Ἀποστόλου κοινῶς πᾶσι τοῖς βαπτισθεῖσι λέγοντος· « Ἦ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα, ὡς περ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν, » καὶ τὰ ἔξης. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ ἐντροπικώτερον καὶ σαφέστερον ἡμῖν παραδίδωσι τοιοῦτον δόγμα, εἰπών· « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἐν δούλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῳ. Πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἴσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Καθὼς πάλιν πρὸς πάντας φησὶν· « Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἀμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συναφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισματι (72), ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως. » Ἄρα πᾶς ὁ βαπτισθεὶς τὸ τοῦ Εὐαγγελίου βάπτισμα ὀφειλέτης ἐστὶ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζῆν καὶ δι' ὧν εἶπεν ἀλλαχοῦ· « Μαρτυρομαι πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμονομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι (73). »

2. Σαφῶς οὖν συνίσταται, ὅτι πᾶς ὁ βαπτισθεὶς τὸ ἐν βάπτισμα, καθὼς γέγραπται, ἐπίσης ὀφειλέτης ἐστὶ κατὰ τὸν λόγον τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἔγερθέντος πληρῶσαι τὸ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου· « Ἦ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρινάντας τοῦτο, ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν (74) ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι. » Εἰ γὰρ ὁ περιτεμηθεὶς μέρος τι τοῦ σώματος, τὴν κατὰ Μωϋσῆν περιτομὴν, ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι, πόσῳ μᾶλλον ὁ περιτεμηθεὶς τὴν κατὰ Χριστὸν περιτομὴν ἐν τῇ ἀπεκδύσει ὄλου τοῦ σώματος τῶν ἀμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, καθὼς γέγραπται, ὀφεί-

¹⁵ Coloss. II, 11, 12. ¹⁶ Galat. V, 3. ¹⁷ Coloss. II, 11. τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ βάπτισμα. Nostri tres mss. ut in contextu.

(74) Reg. primus ὑπὲρ αὐτῶν. Editi ὑπὲρ ἡμῶν. Haud longe idem codex νόμον πληρῶσαι.

λίτης ἐστὶ πληρῶσαι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημέ- A
νον, « Ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, καὶ ὁ κόσμος
ἐμοί· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί ὁ Χριστός; »
Ἔστι δὲ ἀληθῶς, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀποστόλου,
βαπτισθεὶς εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ἐνέκρωσε
μὲν ἑαυτὸν καὶ τῷ κόσμῳ, πολὺ δὲ πρότερον τῆ
ἀμαρτίας, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ (75) Ἀποστόλου εἰρη-
μένον ἐν τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος λόγῳ, ὅτι « Ὁ
παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταρ-
γηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν
ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ. » Ἀπαράβατον δὲ συνθήκην κατ-
έθετο τοῦ ἀκολουθεῖν ἐν πᾶσι τῷ Κυρίῳ, ὅπερ ἐστὶ
ζῆν τῷ Θεῷ ὀλοκλήρως, δι' ὅλου πληρῶν τὰ ὑπὸ τοῦ
Ἀποστόλου εἰρημένα· ποτὲ μὲν, « Παρακαλῶ οὖν (76)
ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ παρα-
στῆσα· τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρε-
στον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, » καὶ τὰ
ἐξῆς· ποτὲ δὲ, « Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ
θητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακοῦειν αὐτῇ ἐν ταῖς
ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν
ἔπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ· ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς
τῷ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν
ἔπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ. » ἐν τούτοις δὲ καὶ τοῖς
τοιούτοις δόγμασι πάλιν λέγων· « Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ,
οὐδὲ Ἑλλήνι· οὐκ ἐν δοῦλῳ, οὐδὲ ἐλευθέρῳ· οὐκ ἐν
ἄρσενι, οὐδὲ ἐν θήλει (77)· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἕστε ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ, » ἵνα ἅξιοι γενώμεθα οἱ πάντες, ὡς
εἰς, ἀκούσαι· « Δεῦρο, ἀγαθὲ δουλεῖ· ἐπὶ ὀλίγα ἤς πι-
στὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χα-
ρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Ἦς καταξιούμεθα, ἐὰν ἕκατος C
ἡμῶν ἐν ᾧ ἐκλήθη καὶ ἐκλήρωθη, δι' ἐπιμελείας
περισσοτέρας καὶ ἀόκνου σπουδῆς πολυπλασίστη τὴν
μερισθεῖσαν αὐτῷ χάριν, καθὼς γέγραπται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β'.

Et *ἀκίνδυνόν ἐστι μὴ καθαρεύοντα τὴν καρδίαν
ἀπὸ συνειδήσεως ποτηρᾶς, ἢ ἀκαθαρσίας, ἢ
μολυσμοῦ, θεραπεύειν.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Μωυσῆς μὲν, τύπον διδοὺς τοῖς τότε, πρὸς νοθε-
σίαν δὲ ἡμετέραν, ἐν τῷ νόμῳ τῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ
δοθέντι γράφει· « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωυσῆν
λέγων (78)· Εἰπὸν πρὸς Ἀαρὼν λέγων· Ἄνθρωπος
ἐκ τοῦ γένους σου εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν, ὃς ἔχει ἐν
ἑαυτῷ μῶμον, οὐ προσελεύσεται προσφέρειν τὰ δῶρα
τῷ Θεῷ αὐτοῦ· ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ἂν ᾖ ἢ ἐν D
αὐτῷ μῶμος, οὐ προσελεύσεται· » καὶ τοῖς ἐξῆς
ἐρμηνεύει τὸν μῶμον· οὐκ ἐν ἐπιμιξίᾳ ἀλλοτρίων
μελῶν, οὐδὲ ἐν συντρίμματι ἐνός τινος, κἂν ἐπὶ μέ-
ρους ἢ (79) τῶν ἰδίων μελῶν οὐ τοσοῦτον παραπο-
δίζοντος τὴν ἐνέργειαν τῆς εὐδοίας, ἀλλὰ παραβλά-
πτοντος τὴν εὐτρέπειαν ἢ τὴν ὀλοκληρίαν· ὁ δὲ Κύ-

¹⁸ Galat. vi, 14. ¹⁹ Galat. ii, 20. ²⁰ Rom. vi, 6. ²¹ Rom. xii, 1. ²² Rom. vi, 12, 15. ²³ Galat. iii, 28. ²⁴ Matth. xxv, 21. ²⁵ Ephes. iv, 7. ²⁶ Lev. xxi, 16, 17, 21.

(75) Editi ὑπ' αὐτοῦ τοῦ. Veteres duo libri ὑπὸ τοῦ.

(76) Vocula οὖν addita est ex antiquis duobus libris.

(77) Veteres duo libri καὶ θήλυ.

(78) Reg. secundus λέγων, εἶπε, Ἀαρὼν, λέγων.

adimplere debet quod Apostolus dixit : « Ego mundo crucifixus sum, et mundus mihi ¹⁸ : vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus ¹⁹ ? » Quare qui vere, juxta Apostoli verba, in mortem Christi baptizatus est, seipsum et mundo mortificavit, et multo magis peccato, **653** prout ab Apostolo, ubi de baptisinate sermo habetur, dictum est : « Vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato ²⁰. » Nam inviolate pactus est Christum in omnibus sequi, quod est Deo integre vivere, implens omnino quæ dicta sunt ab Apostolo ; nunc quidem, « Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationalem vestrum cultum ²¹, » et quæ sequuntur ; nunc vero : « Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis ei in concupiscentiis ejus : neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo ²². » Atque etiam juxta hæc et ejusdem generis dogmata rursus dicit : « Non est Judæus, neque Græcus ; non est servus, neque liber ; non est masculus, neque femina : omnes enim vos unus estis in Christo Jesu ²³, » ut digni reddamur omnes, veluti unus, qui id audiamus : « Ades dum, serve bone ; super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam ; intra in gaudium Domini tui ²⁴. » Quo habebimur digni, si quisque nostrum in quo vocatus est et electus, cura ampliore et studio impigro impertitam sibi gratiam, uti scriptum est ²⁵, reddiderit auctiorem.

QUÆSTIO II

An is qui ob pravam conscientiam, aut immunai-
tiam, aut inquinamentum purus corde non est,
sacerdotio citra periculum fungatur.

RESPONSIO.

Moses quidem illius ætatis hominibus ad nos erudiendos formam dans, in lege a Deo tradita scribit : « Et locutus est Dominus ad Moysem, dicens : Loquere ad Aaron, dicens : Homo ex genere tuo in vestris generationibus, qui habet in seipso maculam, non accedet ad offerendum dona Deo suo : quia omnis homo in quo fuerit macula, non accedet ²⁶. » Atque postea maculam interpretatur. Non si admisceantur membra aliena, neque cum conteritur unum aliquod membrum, non solum si vel pars membrorum suorum vitiosa impediatur quominus munere suo facile ac expedito perfungatur, sed si decorum aut integritatem lædat. Dominus

Aliquanto post idem mis. δῶρα τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, *dona Dei sui.*

(79) Illud ἢ addidimus ex veteribus duobus libris : ubi suppleri oportere puto aut vocem μῶμος, aut vocem συντρίμμα, ut sit κἂν ἢ μῶμος, aut συντρίμμα

autem cum dicit, «Templo aliquid majus hic est¹⁷, » nos docet tanto magis impium esse eum, qui inter sacrificandum audet tractare corpus Domini, qui dedit pro nobis seipsum Deo oblationem et hostiam in odorem suavitatis¹⁸, quanto corpus unigeniti Filii Dei excellentius est arietibus ac tauris; quod dictum sit sine comparatione, incomparabilis est enim hæc excellentia. Nunc autem macula, aut mutilatio non in membris corporis consideratur, sed in justificationibus evangelicæ pietatis cognoscitur, videlicet cum mandatum **654** sit ex aliqua parte exigua, aut non integre, aut non ita sit, ut sit Deo acceptum, adeo ut consilium humanum tanquam cicatrix quædam aut lepra in mandato appareat. Necessarium igitur est semper quidem, maxime vero tanti ac talis mysterii tempore, servare præceptum Apostoli qui dicit: «Has igitur habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei¹⁹: nullam in ulla re dantes offensionem, ne vituperetur ministerium, sed uti Dei ministri in omnibus commendantes nosmetipsos²⁰. » Ita fiet quis dignus, qui Domini mysteriis juxta Dei Evangelium operam sacram impendat.

QUÆSTIO III.

An quispiam, cum ab omni carnis et spiritus inquinamento purus non est, tuto ac secure edat corpus Domini, et bibit sanguinem.

RESPONSIO.

Cum Deus in lege extremam pœnam in eum, qui in immunditia attingere sancta ausus esset, constituerit: siquidem typice illis quidem, nobis vero admonitionis causa, ita scriptum est: «Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Dic Aaron, et filiis ejus: et attendant a sanctis filiorum Israel, et non profanabunt nomen sanctum meum; quæcunque ipsi sanctificent mihi. Ego Dominus. Dic illis: In progenies ipsorum omnis homo, quicumque accesserit ab omni semine vestro ad sancta, quæcunque sanctificaverint filii Israel Domino, et fuerit immunditia ejus in illo, exterminabitur anima illa a facie mea. Ego Dominus²¹; » si adversus eos qui temere accedunt ad ea quæ ab hominibus sanctificata sunt, minæ ejusmodi intentantur, quid **D** quis dixerit contra eum, qui ad tantum ac tale mysterium non veretur accedere? Quanto enim plus templo illic est, juxta Domini vocem²², tanto gravius est et formidabilius corpore Christi impure vesci audere, quam arietes aut tauros edere, cum

¹⁷ Matth. xii, 6. ¹⁸ Ephes. v, 2. ¹⁹ II Cor. vii, 1. ²⁰ II Cor. vi, 5, 4. ²¹ Lev. xii, 1-3. ²² Matth. xii, 6.

(80) Editi συγκρίσεως λέγω. Vox ultima in nostris tribus mss. non legitur.

(81) Veteres duo libri παρά λόγον, præter rationem. Alius ms. et editi παρ' ὀλίγον, cum exigua pars mandati sit. Statim duo mss. ὡς εὐαρεστεῖται. Subinde editi λέπρας ἐπιφερομένης. At mss. tres

ἄριος λέγων· «Μεῖζον τοῦ ἱεροῦ ὧδε, » παιδεύει ἡμᾶς, ὅτι τοσοῦτον ἀσεβέστερός ἐστιν ὁ τολμῶν ἱερατεῖν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμήν εὐωδίας, ὅσον τὸ σῶμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει κριῶν καὶ ταύρων· οὐκ ἐκ συγκρίσεως (80), ἀσύγκριτος γὰρ ἡ ὑπεροχὴ. Ἀλλὰ καὶ μῶμος ἢ λώθησις νῦν οὐκ ἐπὶ μελῶν σώματός ἐστι θεωρούμενη, ἐπὶ δὲ δικαιομάτων τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον θεοσεβείας ἐστὶ γινωσκομένη· ὅταν ἡ παρ' ὀλίγον (81), ἢ ἑλλειπῶς γένηται ἡ ἐντολὴ, ἢ μὴ οὕτως, ὡσπερ εὐαρεστεῖται Θεός· ὡσπερ οὐλῆς τινοῦ ἢ λέπρας ἐπιφαινομένης τῇ ἐντολῇ τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης. Ἀναγκάσιον (82) οὖν πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ τοσοῦτου καὶ τοιοῦτου μυστηρίου, φυλάσσειν τὸ παράγγελμα τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Ταῦτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθαρῶσμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκῶς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ· μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία, ἀλλ' ἐν παντί (83) συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι. » Οὕτως ἕξις τις γένηται ἱεουργεῖν τὸ μυστήριον τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Εἰ ἀκλινδυνόν ἐστι μὴ καθαρῶσντά τινα ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκῶς καὶ πνεύματος ἐσθίειν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ πίνειν τὸ αἷμα

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ νόμῳ τὴν ἀνωτάτω τιμωρίαν ὀφείσαντος κατὰ τοῦ ἐν ἀκαθαρσίᾳ τολμήσαντος βῆσθαι τῶν ἁγίων· γέγραπται γὰρ τυπικῶς μὲν ἐκεῖνοι, εἰς νοθεσίαν δὲ ἡμετέραν· «Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσὴν λέγων· Εἰπὲ Ἀαρὼν, καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· καὶ προσεχέτωσαν ἀπὸ τῶν ἁγίων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ οὐ βεβηλώσουσι· τὸ ὄνομά μου τὸ ἅγιον, ὅσα αὐτοὶ ἀγιαζούσι μοι. Ἐγὼ Κύριος. Εἰπὲ αὐτοῖς· Εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν πᾶς ἄνθρωπος, ὃς ἐὰν προσέλθῃ ἀπὸ παντὸς τοῦ σπέρματος ὑμῶν πρὸς τὰ ἅγια, ὅσα ἂν ἀγιάσωσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἡ ἀκαθαρσία αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκεῖνη ἀπὸ προσώπου μου. Ἐγὼ Κύριος. » εἰ τοιαύτη ἀπειλὴ κεῖται κατὰ τῶν προσιόντων ἀπλῶς εἰς τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀγιαζόμενα, τί ἂν τις εἴποι (84) κατὰ τοῦ εἰς τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον μυστήριον τολμήσαντος; Ὅσῳ γὰρ πλεῖον τοῦ ἱεροῦ ὧδε, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, τοσοῦτω δεινότερον καὶ φοβερώτερον τὸ ἐν μολυσμῷ ψυχῆς τολμήσαι βῆσθαι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, παρὰ τὸ βῆσθαι

λέπρας ἐπιφαινομένης.

(82) Editi Ἀναγκάσιον οὖν... φυλάσσειν δεῖ τὸ. Veteres libri ita, ut edendum curavimus.

(83) Reg. secundus ἐν παντί δέ.

(84) Idem ille quem modo dixi liber τί ἐστιν ἐπιπέειν.

σθαι κριῶν ἢ ταύρων, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· Ἄποστολος dicit: «Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini»; imo iudicium per repetitionem vehementius simul et formidabilius declaret, his verbis: «Probet autem seipsum unusquisque, et sic de pane edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini». Quod si is qui in sola immunditia constitutus est (immunditiæ autem proprietatem typice ex lege discimus), iudicio tam horrendo obnoxius est, quanto magis qui in peccato est, Christique corpus temere edit, iudicium graviter sibi accerset? Mundemus igitur nos ab omni inquinamento (discrimen autem, **355** quod inquinamentum inter et immunditiam intercedit, prudentibus sapientibusque est manifestum), et ita demum accedamus ad sancta, ut eorum qui Dominum occiderunt effugiamus iudicium, videlicet, «Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini»; possideamus vero vitam æternam, sicut promisit verax Dominus et Deus noster Jesus Christus, si modo edentes bibentesque memores fuerimus ipsius, qui pro nobis mortuus est, servaverimusque sententiam Apostoli, qui dicit: «Charitas enim Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit»: qua de re in baptismate fecimus pactionem.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Ei παντὶ ῥήματι Θεοῦ δεῖ πιστεύειν, καὶ κείθεσθαι ἐν πληροπορίᾳ ἀληθείας τοῦ εἰρημένου, κἀν εὐρίσκῃται τι ἢ (91) ῥήμα ἢ ἔργον ἤτοι παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἢ παρ' αὐτῶν τῶν ἀγγέλων δοκοῦν ἐναντίως εἶχειν.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τὸ ἐρώτημα, εἰ καὶ παντάπασιν ἀνάξιον πάντος τοῦ καταδεξαμένου ὁμολογεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα, λαλοῦντα ῥήματα (92), ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὅμως ἀναγκαῖον ἀποκρίνασθαι (93), πειθομένους τῷ Ἀποστόλῳ γράψαντι· «Ἔτοιμοι ἔσεσθε πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐπερωτῶντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν πίστεως.» Καὶ ἵνα μὴ, παρ' αὐτῶν τι λέγοντες, ἀμφιβολίαν ἐμποιήσωμεν τοῖς ἀκούουσι,

⁹¹ I Cor. xi, 27. ⁹² ibid. 28, 29. ⁹³ II Cor. v, 14, 15. ⁹⁴ I Petr. iii, 15.

(85) Editi ἐσθίει... πίνει. At mss. duo ἐσθίη... πίνῃ.

(86) Regii primus et tertius παριστῶν, recte. Editi παριστῶντος.

(87) Veteres duo libri τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, non dijudicans corpus et sanguinem Domini.

(88) Unus ms. πόσῳ πλέον. Aliquanto post mss. duo ἐπισπᾶται.

(89) Editi μνημονεύωμεν. Veteres duo libri μνημονεύοιμεν.

Ἄποστολος dicit: «Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini»; imo iudicium per repetitionem vehementius simul et formidabilius declaret, his verbis: «Probet autem seipsum unusquisque, et sic de pane edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini». Quod si is qui in sola immunditia constitutus est (immunditiæ autem proprietatem typice ex lege discimus), iudicio tam horrendo obnoxius est, quanto magis qui in peccato est, Christique corpus temere edit, iudicium graviter sibi accerset? Mundemus igitur nos ab omni inquinamento (discrimen autem, **355** quod inquinamentum inter et immunditiam intercedit, prudentibus sapientibusque est manifestum), et ita demum accedamus ad sancta, ut eorum qui Dominum occiderunt effugiamus iudicium, videlicet, «Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini»; possideamus vero vitam æternam, sicut promisit verax Dominus et Deus noster Jesus Christus, si modo edentes bibentesque memores fuerimus ipsius, qui pro nobis mortuus est, servaverimusque sententiam Apostoli, qui dicit: «Charitas enim Christi constringit nos, judicantes hoc, quod si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit»: qua de re in baptismate fecimus pactionem.

QUÆSTIO IV.

An omni verbo Dei credendum sit et obtemperandum, adeo ut id quod dicitur, verum esse persuasissimum sit, etiamsi aut aliquod verbum aut factum ipsius Domini vel sanctorum inveniat, quod videatur esse contrarium.

RESPONSIO.

1. Hæc quæstio, tametsi prorsus indigna est quocunque, qui Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum Dei vivi Filium, per quem omnia tam visibilia quam invisibilia facta sunt, confiteri non recusat, quandoquidem ea verba quæ locutus est, a Patre audivit, tamen respondere necesse habemus, obedientes Apostolo dicenti: «Parati eritis ad respondendum quilibet interroganti vos rationem ejus quæ in vobis est fidei». Et ne, si de nostro aliquid dicamus, ambiguitatem afferamus audien-

(90) Editi ὑπὲρ ἡμῶν. Veteres duo libri ὑπὲρ αὐτῶν. Mox Reg. secundus ἐν τῷ βαπτίζεσθαι.

(91) Illud ἢ additum est ex tribus codicibus. Mox editi παρὰ τῶν. At mss. παρ' αὐτῶν τῶν.

(92) Reg. secundus perinde ut editi ἀόρατα, ἀλλ' οὖν τὰ ῥήματα. Alii duo mss. ὄρατα, λαλοῦντα ῥήματα: ubi notari potest, errorem ex eo evenisse, quod imperiti librarii ex λαλοῦντα inepte fecerint ἀλλ' οὖν τὰ.

(93) Veteres duo libri ἀποκρίνασθαι. Aliquanto post mss. tres παρ' αὐτῶν. Editi παρ' αὐτῶν.

tibus, Domini ipsius faciamus mentionem, dicentis **A** videlicet, « Amen, amen dico vobis, iota unum aut unus apex non præteribit a lege donec omnia fiant ³⁷; » et iterum: « Facilius est cælum et terram præterire, quam legis unum apicem cadere ³⁸. » Quod si quidpiam est hic plus Salomone, si quidpiam est hic plus Jona ³⁹, consequens est ut dicamus: Quidpiam etiam est hic plus Moyse, Apostolo, posteaquam Moyseis gloriam Israelitis inaccessam recensuit, eamque contulit cum Domini nostri Jesu Christi gloria, subjungente, « Glorificatum non est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est ⁴⁰. » Ita etsi ex iis quæ protulimus locis ea quæ in Evangelio dicta sunt, ceu certissima per indubitam fidem cognoscere ac confiteri didicimus, tamen hæc ipsius Domini verba in medium rursus adducamus: « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt ⁴¹. » Itaque Domini verba maxime omnium suffecerunt ad nostros animos in sancto atque principali Spiritu confirmandos, **656** sic ut indubitanter constanterque omne verbum ex Dei ore procedens susciperemus: sed tamen, ut quorundam opitulemur imbecillitati, par fuerit testimonium quoque unius aut alterius ex multis adjicere. Ait itaque David: « Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate ⁴². » Ac rursus: « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis ⁴³, » et ejusmodi multa. Jehu autem in Regnorum libris dixit: « Videte quod non cadet verbum Domini in terram ⁴⁴. »

2. De iis vero quæ videntur inter se esse quodam modo contraria, satius est unumquemque sententiam adversus seipsum ferre, tanquam qui ad cognitionem divitiarum sapientiæ nondum pervenerit, et quod Dei judicia quæ investigari non possunt, attingere difficile sit, quam audaciæ ac pertinaciæ judicio obnoxium fieri, et audire: « Impius est qui dicit regi: Inique agis ⁴⁵; » et, « Quis accusabit adversus electos Dei ⁴⁶? » Quamvis autem multorum judicio, multa perspicue solvantur, tamen in iis quæ contraria inter se esse videntur, illud observare debemus, quod cum aliquod verbum aut factum præcepto contrarium esse videtur, necessarium est unumquemque præcepto obsequi, non altitudinem divitiarum et sapientiæ ⁴⁷ improbare, aut in peccatis prætextus prætexere ⁴⁸. Hoc enim Deo placere, et periculo carere ex divinis Scripturis didicimus. Sed si præceptum præcepto repugnare videtur, argumentis interim intellectis, et lecto

μηνημονεύσωμεν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου λέγοντος: « Ἀμήν. ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ (94) νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται: » καὶ ἄλλιν· « Εὐδοκιοῦτερόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν. » Εἰ δὲ πλεῖον Σολομῶνος ᾤδε, καὶ πλεῖον Ἰωνᾶ ᾤδε, ἀκλόουθόν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ πλεῖον Μωϋσέως ᾤδε, τοῦ Ἀποστόλου, μετὰ τὸ τὴν ἀπρόσιτον τοῖς Ἰσραηλίταις Μωϋσέως δόξαν διηγήσασθαι ἐν συγκρίσει τῆς δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπανεγκόντος ὅτι, « Οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέλει ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ. » Οὕτως εἰ καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπαυδαύθημεν τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰρημένα ἐν πίστει ἀδιακρίτῳ **B** βεβαιότερα γνωρίσαι καὶ ὁμολογεῖν, ὅμως πάνιν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου μηνμονεύσωμεν λέγοντος: « Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. » Ἦρκει μὲν οὖν τὰ τοῦ Κυρίου ῥήματα πλεον πάντων ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ ἡγεμονικῷ στηριζαί τὰς καρδίας ἡμῶν, ἀδιστακτως καὶ ἀραρότως ἔχειν περὶ παντός ῥήματος ἐκπορευομένου διὰ στόματος Θεοῦ· ἵνα δὲ καὶ τῇ τιμῶν ἀσθενείᾳ βοηθώσωμεν, ἀκλόουθον ἂν εἴη καὶ μαρτυρίαν ἐνδὲς ἡ δευτέρου ἐκ πολλῶν παραθέσθαι. Ὁ μὲν οὖν Δαβὶδ φησὶ· « Πιστὰι πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, ἐστηρικμένα: εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πεποιημένα ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι: » καὶ ἄλλιν· « Πιστὸς Κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ ὁσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, » καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ὁ δὲ Ἰησοῦ ἐν τοῖς Βασιλείοις (95) εἶπεν· « Ἴδετε, ὅτι οὐ πεσεῖται λόγος Κυρίου ἐπὶ τὴν γῆν. »

2. Περὶ δὲ τῶν δοκούντων ἐναντιώσιν τινα ἔχειν, κρείττον ἐστὶν ἑαυτοῦ καταψηφίσασθαι, ὡς μήτῳ ἐλθόντος εἰς κατανόησιν τοῦ πλοῦτου τῆς σοφίας, καὶ ὅτι δύσκολον τῶν ἀνεξερευνητῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ ἐφικέσθαι, ἢ ὑπόδικον γενέσθαι τῷ κρίματι τῆς θρασύτητος καὶ τῆς ἀυθαδείας, καὶ ἀκοῦσαι, « Ἀσεβῆς ὁ λέγων βασιλεῖ, Παρανομίαις: » καὶ, « Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; » Εἰ δὲ καὶ τὰ πολλὰ τοῖς πολλοῖς φανεράν ἔχειν δοκεῖ τὴν λύσιν, ὅμως ἐπὶ τῶν δοκούντων ἐναντιώσιν ἔχειν (96) ὀφειλομένον παρατηρεῖν, ὅτι, ὅταν μὲν τῷ προστάγματι δοκῇ ἐναντίον εἶναι ῥῆμα ἢ ἔργον, ἀναγκαῖον αὐτὸν ἕκαστον τῷ προστάγματι πειθαρχεῖν, καὶ μὴ τῷ βάθει τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς σοφίας ἐπισηκῆται, ἢ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· τούτο γὰρ εὐάρεστον τῷ Θεῷ, καὶ ἀκίνδυνον εἶναι μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θεοπνευστῶν Γραφῶν· ὅταν δὲ πρόσταγμα προστάγματι ἐναντιῶς ἔχειν δοκῇ, ἵνα τὰς ὑποθέσεις καταμανθάνοντες (97), καὶ ὀλόκληρον τὴν περικοπήν

³⁷ Matth. v. 18. ³⁸ Luc. xvi. 17. ³⁹ Matth. xii. 41, 42. ⁴⁰ II Cor. iii. 10, 11. ⁴¹ Matth. xxiv. 35. ⁴² Psal. cx. 8. ⁴³ Psal. cxliiv. 13. ⁴⁴ IV Reg. x. 10. ⁴⁵ Job xxxiv. 18. ⁴⁶ Rom. viii. 33. ⁴⁷ Rom. xi. 33. ⁴⁸ Psal. cxl. 4.

(94) Codices duo ex τοῦ.

(95) Reg. primus ἐν ταῖς Βασιλείαις.

(96) Antiqui duo libri ἐναντιῶς ἔχειν. Mox editi δοκεῖ. At mss. duo δοκῇ. Statim, ubi et in mss. et

in editis legitur αὐτὸν ἕκαστον, legi vult Combellis αὐτῶν ἕκαστον, *horum quodlibet*.

(97) Veteres duo libri καταμαθόντες.

ἀναγινώσκοντες, οὕτω τὸ ἔμαχον ἐπιγινώσκωμεν, καὶ ἅμα τὸ ἐκάστῳ ἀρμόζον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἅμα κλήσεως φυλάσσωμεν, εἰς δὲ ἀμφοτέρωθεν τὴν ἐπιπροσάγματα· τὰ μὲν νόσον θεραπεύοντα, τὰ δὲ προκοπὴν ἐμποιοῦντα πρὸς τελείωσιν ἄγουσαν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, τοῦ Κυρίου λέγοντος ποτὲ μὲν· «Ὑδεις, λύχον ἄψας, κρύπτει αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ· οὕτω λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» Ποτὲ δὲ, «Σοὺ δὲ ποιῶντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνῶτω ἡ (98) ἀριστέρα, τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου.»

3. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὖροις ἂν παρά τε τοῖς εὐαγγελιστοῖς καὶ τῷ Ἀποστόλῳ. Ἐὰν δὲ ἡ μὲν ἐντολὴ δοθῆ, πῶς δὲ γένηται, μὴ ἐπενεχθῆ, ἀνασχόμεθα τοῦ Κυρίου λέγοντος· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς,» καὶ μιμησώμεθα τοὺς ἀποστόλους αὐτὸν τὸν Κύριον ἐπερωτήσαντας τὴν ἐρμηνείαν τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ εἰρημένων, μανθάνωμεν τὸ ἀληθὲς καὶ σωτήριον ὡς περὶ ἐπὶ τοῦ, «Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ,» ἐκ τε τῶν τῷ νεανίσκῳ προσηγορευμένων παιδευόμεθα, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος· «Πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ.» καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων πρὸς τοὺς ἐπιθυμοῦντας βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομησαί· «Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι τῆ δόξα σου ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, δοῦναι (99) ὑμῖν τὴν βασιλείαν. Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην· ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνεκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» Ἐὰν δὲ καὶ κίνδυνος παρῆται τῇ τηρήσει τῆς ἐντολῆς, ἥτις ἐστὶ καύχημα ἡμῶν, μνημονεύσωμεν τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Καλὸν μοι μάλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τίς κενώσῃ·» καὶ ἀλλαχθῶ πλεονέκτερον· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;» καὶ τὰ ἐξῆς. Δι' ὧν σφοδρότερον παιδευόμεθα τηρεῖν τὰς ἐντολάς, καὶ περισσοτέραν δοῦναι (1) ἀπόδειξιν τῆς πρὸς τὸν Κύριον ἀγάπης, εἰπόντα· «Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει,» καὶ πολλάκις ὁμοίως· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν μιμεῖσθαι τὸν Ἀπόστολον, καὶ λέγειν· «Ὁ βάθος πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρῖματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἔγνω τὸν Κύριον,» τοῦ ἐξ οὐρανῶν κατελθόντος, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν ῥήματα ἀπαγγελλάντος (2); Ὁ πιστεύειν ἀναγκαῖον καὶ σωτήριον, ὡς τὰ τέκνα τοῖς

integro loco, ita demum nihil pugnans esse cogoscamus, et id quod cuique convenit, juxta scopum supernæ vocationis observemus, ad quem videlicet scopum utraque præcepta tendant, partim morbum curantia, partim afferentia talem profectum, quo ad perfecte Deo placendum deducamur, cum Dominus dicat aliquando quidem, «Nemo lucernam accensam abscondit sub modio, sed super candelabrum ponit, et lucet omnibus, qui sunt in domo; sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant bona vestra opera, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est⁹⁸;» aliquando [vero, «Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra quid faciat dextera tua⁹⁹.»

3. Et multa id genus invenias et apud evangelistas et apud Apostolum. Quod si præceptum quidem datum fuerit, quomodo vero fiat, non additum sit, obediamus Domino, qui ait: «Scrutamini Scripturas¹⁰⁰» imitemurque apostolos, qui Dominum ipsum de eorum quæ ab ipso dicta erant interpretatione interrogarunt; et eorum quæ ab ipso dicta sunt, ex iis quæ in alio loco dixit, veritatem salubritatemque ediscamus. Exempli causa, cum dictum est, «Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo¹⁰¹,» quid hæc sibi velint, tum ex iis quæ adolescenti præcepta sunt, edocemur ubi videlicet Dominus ipse dicit: «Vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo¹⁰²;» tum ex iis, quæ ad eos qui regnum cælorum consequi cupiebant, dicta fuere, «Ne timeas, pusille grex, quia complacitum est Patri vestro cælesti dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam, facite vobis saccos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis¹⁰³.» Si vero periculum etiam observationem mandati comitatur, quæ est gloriatio nostra, meminimus Apostoli, qui dicit: «Bonum est mihi mori magis, quam ut gloriam meam quis evacuet¹⁰⁴;» et alibi fusius: «Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius¹⁰⁵?» et quæ sequuntur. Ex quibus impensius erudimur mandata custodire, atque commonstrare dilectionem majorem erga Dominum, qui dicit, «Qui diligit me, mandata mea servabit¹⁰⁶,» et multis in locis similiter: in reliquis vero Apostolum imitari, ac dicere: «O altitudo divitiarum, et sapientiæ, et scientiæ Dei, quam incrustabilia sunt judicia ejus, et impervestigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit mentem Domini¹⁰⁷,» qui ex cælis descendit, et Pa-

⁹⁸ Matth. v, 15, 16. ⁹⁹ Matth. vi, 3. ¹⁰⁰ Joan. v, 39. ¹⁰¹ Matth. vi, 20. ¹⁰² Matth. xix, 21. ¹⁰³ Luc. xii, 32, 33. ¹⁰⁴ I Cor. ix, 15. ¹⁰⁵ Rom. viii, 35. ¹⁰⁶ Joan. xiv, 23. ¹⁰⁷ Rom. xi, 33, 34.

(98) Unus mss. μὴ γνῶτω σου ἡ. Aliquanto post duo mss. pro Ἀποστόλῳ habent Παύλῳ. Subinde editi ἂν ἡμῖν ἐντολή. At mss. duo ut in contextu. (99) Unus ms. πατὴρ ὑμῶν, δοῦναι. (1) Nostri tres mss. δῶμεν, sed ita tamen, ut unus emendatus sit jam a longo tempore, habeatque di-

δοῦναι. Nihil in vulgatis mutandum censuimus.

(2) Codex unus ἀπαγγελλάντος. Statim duo mss. τὰ τέκνα. Aberat articulus a vulgatis. Nec ita multo post editi κατὰ τὴν αὐτὴν. Veteres duo libri κατὰ τὴν αὐτοῦ.

tris nobis verba annuntiavit? Cui credere necessarium est ac salutare, velut liberos parentibus, et pueros præceptoribus, juxta ipsius Domini nostri Jesu Christi vocem, ubi ait, « Nisi quis susceperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud ⁵⁵. »

QUESTIO V.

Utrum verbo culibet non obsequi sit aliquid ira et morte dignum, etiamsi privatim non singulis conjunctæ sint minæ.

RESPONSIO.

1. Dictum quidem est fusius de hoc argumento in epistola de concordia, an videlicet, verbo culibet non obsequi, sit aliquid ira ac morte dignum: sed ut nunc unam aut alteram testimonium ex multis allegemus, audiamus Joannem Baptistam, dicentem: « Qui credit Filio, habet vitam æternam: qui vero non credit Filio (quod autem definitum non est, id comprehendit omnia), non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum ⁵⁶; et Dominum ipsam more definentis pronuntiantem, « Iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant ⁵⁷. » Quod si quæ legis sunt, sic se habent, quanto magis, quæ sunt Evangelii? sicut Dominus ipse sæpe confirmavit. De eo autem, an res ita sit, etiamsi privatim non singulis conjunctæ sint minæ, satis esse arbitror credentibus, si meminerint Domini ipsius, qui, eo loco ubi doctrinam post beatitudines tradit, plura prohibita recensuit, et aliquibus quidem minas adjunxit, his verbis: « Quisquis irascitur fratri suo, obnoxius erit iudicio: qui vero dixerit, Raca, obnoxius erit concilio: qui autem dixerit, Fatue, obnoxius erit gehennæ ignis ⁵⁸. » et ejusmodi multa: aliquibus vero nihil adjecit minarum, exempli gratia cum dicit: « Omnis qui videt mulierem ad concupiscendum, jam mœchatus est eam in corde suo ⁵⁹; » item, « Ego autem dico vobis, non jurare omnino ⁶⁰; » et paulo post: « Erit autem **638** sermo vester, Est, est: non, non; quod autem his abundantius est, a malo est ⁶¹. » Et multa alia id genus locutus, nec proposita ulla propria pœna, generalius adversus omnes sententiam tulit, cum prius dixit: « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum ⁶². » Sub finem vero infert: « Omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, assimilabitur viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna ⁶³. »

2. Atque in aliis locis, peccatorum multorum facta mentione, non addidit destinatam unicuique

⁵⁵ Marc. x, 15. ⁵⁶ Joan. iii, 36. ⁵⁷ Matth. v, 18. ⁵⁸ ibid. 22. ⁵⁹ ibid. 28. ⁶⁰ ibid. 34. ⁶¹ ibid. 37. ⁶² ibid. 20. ⁶³ Matth. vii, 26, 27.

(3) Editi Περὶ μὲν τοῦ, ὅτι. At mss. duo Περὶ μὲν τοῦ, εἰ.

(4) Editi ὑμῶν τὸ, Ναί, ναί· καὶ τὸ, Οὐ, οὐ. Veteres duo libri ut in contextu legi potest. Aliquanto post

γονεῦσι, καὶ τὰ παιδία τοῖς διδασκάλοις, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φωνήν, εἰπόντος· « Ἐὰν μὴ τις δέξῃται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε΄.

Εἰ παντὸς ῥήματος ἡ ἀπειθεια ἀξία ὀργῆς καὶ θανάτου, καὶ ἰδικῶς τῷ καθ' ἕκαστον μὴ ἢ συνημμένη ἢ ἀπειλή.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Περὶ μὲν τοῦ, εἰ (3) παντὸς ῥήματος ἡ ἀπειθεια ἀξία ὀργῆς καὶ θανάτου, εἴρηται μὲν πλατύτερον ἐν τῇ περὶ τῆς συμφωνίας ἐπιστολῇ· ἴνα δὲ καὶ νῦν μίξῃ ἡ δευτέρως ἐκ πολλῶν μνημονεύσωμεν μαρτυρίας, ἀκούσωμεν Ἰωάννου μὲν τοῦ Βαπτιστοῦ λέγοντος· « Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ (τὸ δὲ ἀόριστον παντὸς ἐστὶ περιληπτικόν) οὐκ ἔσται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν· » αὐτοῦ δὲ τοῦ Κυρίου ὀριστικῶς ἀποφηνάμενου· « Ἰῶτα ἐν, ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένῃται. » Εἰ δὲ τὰ τοῦ νόμου οὕτως, πόσω μᾶλλον τὰ τοῦ Εὐαγγελίου; καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος πολλάκις ἐπιστώσατο. Περὶ δὲ τοῦ, καὶ ἰδικῶς τῷ καθ' ἕκαστον μὴ ἢ συνημμένη ἢ ἀπειλή, ἀρκεῖν μὲν λογιζομαι τοῖς πιστοῖς, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου μνημονεύσαι εἰπόντος ἐν τῇ περικοπῇ τῆς μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς διδασκαλίας· ἐν ἣ πολλῶν μὲν ἐμνημόνευσε τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ τοῖς μὲν προσέθηκε καὶ τὴν ἀπειλήν, εἰπὼν· « Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὃς δ' ἂν εἴπῃ, Ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός· » καὶ πολλὰ τοιαῦτα· τοῖς δὲ μὴ προστεθείς· ὡς περ ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι « Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσε αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· » καὶ τὸ, « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλας· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Ἔσται δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, Ναί, ναί· οὐ, οὐ (4)· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶ. » Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἰπὼν, ἄνευ τοῦ ἐπαγαγεῖν τῆς τιμωρίας τὸ ἰδίωμα, γενικώτερον κατὰ πάντων ἀπεφῆνατο προεπιπὼν μὲν, « Ἐὰν μὴ περισσέσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεόν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· » ἐν δὲ τῷ τέλει ἐπαγαγὼν, ὅτι « Πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ἐκδομήσῃ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον, καὶ κατέβῃ ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἀνεμοὶ, καὶ προσέπεσαν (5) τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐπέσεν, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη. »

2. Καὶ πολλοῦ πολλῶν μνημονεύσας ἀμαρτημάτων, οὐ προσέθηκε καὶ τὴν ἀποκειμένην ἐκάστῳ τι-

mss. duo προσεπιπὼν.

(5) Editi προσέπεσον. Antiqui duo libri προσέπεσαν

μωρίαν, ἀρκεῖν ἡγούμενος τὰ καθόλου πολλάκις εἰρη-
 μένα κατὰ πάντων. Ἐπειδὴ δὲ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ
 ἀσθενέστεροι βοηθείας, μνημονεύομεν καὶ τοῦ Ἀπο-
 στόλου. Μιμούμενος γὰρ τὸν Κύριον καὶ αὐτὸς, ποτὲ
 μὲν εἶπεν· « Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρ-
 νος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοιδορός, ἢ
 μέθυσις, ἢ ἄρπαξ, τῷ τοιοῦτῳ μὴδὲ συνεστῆναι· »
 ποτὲ δέ· « Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους· » καὶ ἀλλαχοῦ·
 « Πᾶσα ὀργή, καὶ θυμὸς, καὶ κραυγή, καὶ βλασφη-
 μία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ. » Καὶ πολλὰ
 τοιαῦτα πολλάκις εἰπὼν, ἄνευ τοῦ προσθεῖναι τὴν
 ἀπειλήν, ἀλλαχοῦ γενικώτερον προστίθισι καὶ τὴν
 τιμωρίαν, εἰπὼν· « Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε
 εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρ-
 σενοκοίται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔ μέθυ-
 σοι, οὔ λοιδοροί, οὔχ ἄρπαγες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κλη-
 ρονομήσουσιν. » Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν πλατύτερον γρά-
 φει· « Καὶ καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν
 ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν,
 ποιῆν τὰ μὴ καθήκοντα· πεπληρωμένους πάτῃ ἀδι-
 κία, πορνείᾳ (6), πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστοὺς
 φθόνου, φόνου, ἐριδος, δόλου, κακοθείας· ψιθυριστὰς,
 καταλάλους, θεοσυγεῖς, ὕβριστὰς, ὑπερηφάνους,
 ἀλαζόνας, ἐφευρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυν-
 ἔτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεθ-
 μονας. Οἴτινες, τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγόντες,
 οἷοι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσιν, οὐ
 μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς
 πράσσουσι. Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ
 κρίνων. Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κα-
 τακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις, ὁ κρίνων. » Καὶ
 ἀλλαχοῦ ὁμοίως. Ἐξ ὧν δεικνύται, ὅτι, κἂν ἐν τοῖς
 κατὰ μέρος μὴ ἦ προσκειμένη ἡ ἀπειλή τῆς τιμω-
 ρίας ἐκάστῳ εἶδει, ἀναγκαιῶς ἐπιγινώσκων ὀφειλο-
 μεν, ὅτι ἀφύκτω ἀνάγκῃ τῇ γενικῇ ὑποβάλλεται ἀπο-
 φάσει ὁ καὶ μίαν ἐντολὴν παραβαίνων· τοῦ μὲν Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποφηνάμενον, ὅτι· « Ὁ
 ἀθετῶν ἐμὲ, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ βήματά μου, ἔχει
 τὸν κρίνοντα αὐτόν· ὁ λόγος δὲν ἐλάττωσα, ἐκεῖνος
 κρίνει αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, » καὶ τὰ ἐξῆς φο-
 βερώτερον· Ἰωάννου δὲ τοῦ Βαπτιστοῦ, οὗ μεῖζων
 οὐδείς, ὀριστικῶς (7) μαρτυροῦντος, ὅτι· « Ὁ ἀπει-
 θῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄφεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ
 Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. » Τοῦτο γὰρ σύνθετος τῆς θεο-
 πνεύστῃ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Καὶ γὰρ
 ἐκὰς Μωϋσέως, πολλὰ τῶν ἐν τῷ νόμῳ γράψαντος,
 ἄνευ τοῦ προσθεῖναι τὴν ἀπειλήν (8) κατὰ τοῦ παρα-
 βαίνοντος ἢ ἀμελοῦντος, γενικὴν κατὰ πάντων ἐπι-
 ἤγαγε τὴν κατάραν, ἥτις ἐστὶ τῆς δεινοτάτης τιμωρίας
 προκαταρκτικῆ, εἰπὼν· « Ἐπικατάρατος πᾶς ὁς οὐκ

pœnam : sufficere ratus quæ contra omnia in uni-
 versum sæpenumero dicta erant. Quoniam autem
 indigent auxilio infirmiores, Apostoli quoque men-
 tionem faciamus. Nam et ipse Dominum imitans,
 modo quidem dixit : « Si quis frater nominatus,
 aut fornicator est, aut avarus, aut idolis serviens,
 aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum tali
 ne cibum quidem sumite⁶⁸; » modo vero, « Nolite
 mentiri alius adversus alium⁶⁹; » et alibi, « Om-
 nis ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia
 tollatur a vobis, cum omni malitia⁷⁰. » Et multa si-
 milia sæpe prætermisissimis minis dixit. Alibi tamen
 generalius pœnam quoque adjicit, ubi dicit : « No-
 lite errare : neque fornicatores, neque idolis ser-
 vientes, neque adulteri, neque molles, neque
 masculorum concubitores, neque fures, neque
 avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapa-
 ces regnum Dei possidebunt⁷¹. » Sed iterum alio
 loco fusius scribit : « Et sicut non probaverunt
 Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in re-
 probum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt;
 repletos omni iniquitate, fornicatione, nequitia,
 avaritia, malitia, plenos invidia, homicidio, con-
 tentione, dolo, malignitate, susurriones, detracto-
 res, Dei osores, contumeliosos, superbos, arrogan-
 tes, inventores malorum, parentibus non obedien-
 tes, insipientes, pactorum violatores, sine affe-
 ctione, absque fœdere, immisericordes. Qui cum
 justitiam Dei cognovissent, videlicet, quod ii qui
 talia agunt, digni sint morte, non solum ea faci-
 ciunt, sed etiam assentiuntur facientibus. Propter
 quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas.
 In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas :
 eadem enim facis tu, qui judicas⁷². » Atque multis
 in locis similiter. Ex quibus illud conspicuum est,
 quod, etiamsi singulatim singulis speciebus non
 sint adjectæ supplicii minæ, necessario cognoscere
 debemus, eum, qui vel unum præceptum trans-
 greditur, inevitabili necessitate sententiæ gene-
 rali subjacere, cum Dominus noster Jesus Chri-
 stus pronuntiarit, « Qui spernit me, et non accipit
 verba mea, habet qui judicet eum; sermo quem
 locutus sum, ille judicabit eum in novissimo
 die⁷³, » et quæ sequuntur modo formidabili-
 ore; et Joannes Baptista, quo major nemo⁷⁴, in
 modum desinentis hoc testimonium reddat : « Qui
 non obedit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei
 manebit super eum⁷⁵. » Hoc enim familiare est
 Scripturæ sacræ, etiam in Testamento 659 Veteri.
 Nam per Moysem, qui pleraque legis scripsit, con-

⁶⁸ I Cor. v, 11. ⁶⁹ Coloss. iii, 9. ⁷⁰ Ephes. iv, 31. ⁷¹ I Cor. vi, 9, 10. ⁷² Rom. i, 28-32; ii, 1. ⁷³ Joan. xii, 48. ⁷⁴ Luc. vii, 28. ⁷⁵ Joan. iii, 36.

(6) Vox πορνεία deest in libris veteribus.

(7) Regii primus et tertius οὐδείς εἰ καὶ μὴ ὀρι-
 στικῶς. Mov editi μένει, at nss. μενεῖ.

(8) Quod ait scriptor, multa eorum quæ in lege
 sunt, a Moyse scripta fuisse, id non puto omnibus
 probatum iri : quasi multa quoque essent, quæ non

scripsisset. — Καὶ γὰρ διὰ Μωϋσέως, κ. τ. λ. Verbo ;
 Nam et per Moysen, qui multa in lege scripsit, non ad-
 ditis adversus transgredientem aut negligentem mi-
 nis, contra omnes generalem induxit maledictionem,
 nem, etc.

tra omnes generalem maledictionem, quæ supplicium gravissimum auspicatur, minis adversus unum aliquem transgredientem aut negligentem ommissis, subiecit, dicens, « Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ in libro legis hujus scripta sunt ⁷⁶. » Et alibi, « Maledictus, inquit, qui facit opera Domini negligenter ⁷⁷. » Si vero maledictus est qui negligenter facit, qui non facit, quonam supplicio dignus est?

QUÆSTIO VI.

An inobedientia posita sit in eo, si quid vetitorum fiat, aut etiam in eo, si quid comprobatorum omitatur.

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus hoc iudicium validius confirmaret, tum ut errorem præteritum amoliretur, tum ut nostra corda in sana fide stabiliret, voluit nos docere timorem iudiciorum, non solum per verba, verum etiam per exempla: siquidem res ipsæ veritatem magis persuadent. Et primum quidem ait: « Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum ⁷⁸. » Atque post integrum hunc locum in quo doctrinam suam proposuit, sententiam una cum exemplo adiunxit, his verbis: « Omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, assimilabitur viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna ⁷⁹. » Et iterum: « Arborem fici habebat quis plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa, et non invenit. Et dicit ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ipsa, et non invenio: succide illam: ad quid vel terram occupat ⁸⁰? » Et alibi apertius hoc iudicium exponit, dicens, « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo, et angelis ejus ⁸¹. » Et adiungit non aliquod facinus admissum, ex iis quæ prohibentur, sed opus aliquod omisum, ex iis quæ comprobantur, dicens: « Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum ⁸², » etc. Quin et multa similia invenire est, ex quibus ostendi possit non solum eos qui mala agunt, morte esse dignos, quibus et ignis inextinguibilis paratus est, cum quibus et ii qui a bonis operibus vacant, condemnantur, sed eos etiam, qui bona negligenter faciunt. Scriptum namque est: « Maledictus omnis qui facit opera Domini negligenter ⁸³. »

2. Tempestivum autem fuerit meminisse etiam Joannis, ad eos, qui per baptismum veniam peccatorum acceperant, dicentis: « Progenies vipera-

Α ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου. » Καὶ ἀλλαχοῦ: « Ἐπικατάρματος, φησὶν, ὁ ποιῶν (9) τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. » Εἰ δὲ ὁ ἀμελῶς ποιῶν ἐπικατάρματος, ἀρα ὁ μὴ ποιῶν τίνας ἐστὶν ἄξιος;

facit opera Domini negligenter ⁷⁷. » Si vero maledictus est qui negligenter facit, qui non facit, quonam supplicio dignus est?

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Εἰ ἡ ἀπελθεῖα ἐν τῷ ποιῆσαι τι τῶν ἀπηγορευμένων ἐστὶν, ἢ καὶ ἐν τῷ παραλιπεῖν τι τῶν ἐγκριμένων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦτο τὸ κρίμα σφοδρότερον πιστούμενος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς ἀθέτησιν μὲν τῆς προλαβούσης πλάνης, στηριγμὸν δὲ τῶν ἡμετέρων καρδιῶν ἐν τῇ ὑγαινουσίῃ πλῆθει, ἠὲ δόκησε παιδεῦσαι ἡμᾶς τὸν φόβον τῶν κριμάτων, οὐ μόνον διὰ βρμάτων, ἀλλὰ καὶ δι' ὑποδεγμάτων: ὡς τῶν πραγμάτων μᾶλλον ἐπιποιούντων τὴν πληροφορίαν τῆς ἀληθείας. Καὶ πρῶτον μὲν φησὶν: « Εὐὰν μὴ περισέυση ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσελάθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Καὶ μεθ' ὀλην τὴν περικοπήν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐπήγαγεν ἀπόφασιν μεθ' ὑποδείγματος, εἰπὼν: « Πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς (10), ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ὠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμοον, καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἤλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἐπνευσαν οἱ ἀνεμοί, καὶ προσέβρηξεν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐπεσε, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη: » καὶ πάλιν: « Συκὴν εἶχε τις πεφυτευμένη ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ, καὶ ἤλθε ζιτῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐχ εὔρε. Καὶ λέγει πρὸς τὸν ἀμπελοργόν: Ἰδοὺ τρία ἔτη ἔρχομαι ζιτῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐχ εὗρίσκω: ἔκκοψον αὐτήν: ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ (11); » Καὶ ἀλλαχοῦ φανερώτερον ἐκτίθεται τὸ κρίμα τοῦτο, λέγων: « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » Καὶ ἐπιφέρει οὐχὲν ἐργασίαν τινὸς τῶν ἀπηγορευμένων, ἀλλ' ἑλλειψὶν τῶν ἐγκριμένων ἔργων, εἰπὼν: « Ἐπεινάσα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν: ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἂν τις εὔροι πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι οὐ μόνον (12) οἱ τὰ πονηρὰ ἐργαζόμενοι ἄξιοι θανάτου εἰσιν, οἷς καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσθεστον ἠτοιμάσθη, μεθ' ὧν κατακρίνονται καὶ οἱ ἀργούντες ἀπὸ τῶν καλῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμελῶς ποιῶντες. Γέγραπται γάρ: « Ἐπικατάρματος πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς. »

2. Καιρὸς δ' ἂν εἴη (13) μνημονεῦσαι καὶ Ἰωάννου πρὸς τοὺς λαβόντας τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων διὰ τοῦ βαπτίσματος, λέγοντος: « Γεννήματα ἐχ-

⁷⁶ Deut. xxvii, 26. ⁷⁷ Jerem. xlviii, 10. ⁷⁸ Matth. v, 20. ⁷⁹ Matth. vii, 26, 27. ⁸⁰ Luc. xiii, 6, 7. ⁸¹ Matth. xxv, 41. ⁸² ibid. 42. ⁸³ Jerem. xlviii, 10.

(9) Veteres nostri libri Πᾶς ὁ ποιῶν.

(10) Reg. tertius Πᾶς ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιεῖ αὐτούς.

(11) Editi καταργεῖ. Reg. secundus καταργεῖ.

(12) Codices duo μόνου.

(13) Illud εἴη ex veteribus libris addidimus.

δυνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ἀ-
 ὀργῆς; Ποιήσατε οὖν καρπούς ἀξίους (14) τῆς μετα-
 νοίας. Καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα
 ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ
 Θεὸς ἐκ (15) τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῶ
 Ἀβραάμ. Ἦδη δὲ ἡ ἀξίγη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δέν-
 δρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον, μὴ ποιοῦν καρπὸν κα-
 λὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ὁ ἑκαστον
 οὐκ ἐργασίαν κακοῦ τινος δηλοῖ, ἀλλ' ἀργίαν τοῦ
 τῆς θεοσεβείας δικαιώματος. Εἰ γὰρ ἐπικατάρατος
 πᾶς ὁ ποιῶν τὰ ἔργα Κυρίου ἀμελῶς, ὅτι οὐ (16)
 μετὰ τῆς πρεπούσης ἐποίησε προθυμίας, πῶσῃ μᾶλ-
 λον ἐπικατάρατοι οἱ μήτε ποιεῖν ὅπως οὖν τὸ ἀγαθὸν
 ἀνασχόμενοι; Καὶ δικαίως ἀκούουσι· Ὁρεύεσθε
 ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ
 ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ὁ
 ἄς ἐκ πάντων δῆλον, ὅτι ἀναγκαίως τάχους πλειονος
 καὶ σπουδῆς ἀόκνου χρεία μετ' ἐπιθυμίας ἀγαθῆς
 καὶ ἀμετεωρίστου ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἀξιοῖ τοῦ μακαρισμοῦ γενώμεθα
 καὶ αὐτοί, καθὼς εἶπεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
 Χριστὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·
 Ὁ Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιο-
 σύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ΄.

*Εἰ δυνατόν ἐστίν, ἢ εὐάρεστον, ἢ εὐπρόσδεκτον
 Θεῷ, τὸν ἁμαρτία δουλεύοντα ποιεῖν δικαίωμα
 κατὰ τὸν τῆς θεοσεβείας τῶν ἀγίων κανόνα.*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τοῦ Θεοῦ λέγοντος·
 Ὁ ἁμαρτωλὸς ὁ θύων μοι μόσχον ὡς ὁ ἀποκτείνων
 (17) κύνα, καὶ ὁ προσφέρων σεμίδαλιν ὡς αἷμα
 ὕειον, » καὶ τοσαύτην περὶ τῶν προσφερομένων εἰς
 θυσίαν νομοθετήσαντος ἀκριβείαν, καὶ τὸ φοβερὸν
 κριμα κατὰ τοῦ πλημμελήσαντος θέντος· ἐν δὲ τῇ
 Καινῇ Διαθήκῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 δι' ἐαυτοῦ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰπόντος, ὅτι Ὁ
 ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δούλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας·
 καὶ, Ὁ ὄδεις δύναται δυοὶ κυριοῖς δουλεύειν· καὶ,
 Ὁὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ· καὶ
 φανερώτατα δογματίσαντος· Ὁὐτῶ πᾶς ἐξ ὑμῶν,
 ὅς οὐκ (18) ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν,
 οὐ δύναται μοι εἶναι μαθητῆς· » εἰ δὲ περὶ τῶν μέσων
 τοιαύτη ἀπόφασις, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν ἀπ-
 ηγορευμένων; Διὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου· Μὴ γίνεσθε
 ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις· τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης
 καὶ ἀνομίας; ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς
 δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελιάρ; ἢ τίς μερίς
 πιστῶ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ
 μετὰ εἰδώλων; » τὸ παντάπασιν ἀδύνατον καὶ ἀπαρέ-
 σκον Θεῷ, καὶ ἐπικίνδυνον τῷ τολμῶντι δεδήλωται.

¹⁴ Matth. iii, 7-10 ¹⁵ Matth. xxv, 41. ¹⁶ Matth. v, 6. ¹⁷ Isa. lxxvi, 3. ¹⁸ Joan. viii, 34. ¹⁹ Matth. vi, 24. ²⁰ ibid. ²¹ Luc. xiv, 33. ²² II Cor. vi, 14-16.

(14) Editi ἀξίους καρπούς. Veteres duo libri in-
 verso ordine καρπούς ἀξίους. Quod proxime sequi-
 tur, ita legitur conversum in Vulgata, et ne velitis
 dicere intra vos.

(15) Unus ms. καὶ ἐκ. Statim mss. duo Ἦδη δὲ
 καί.

rum, quis demonstravit vobis fugere. a ventura ira ?
 Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Et **660** ne
 liceat vobis dicere intra vosmetipsos : Patrem habemus
 Abraham ; dico enim vobis quod potest Deus ex
 lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Jam autem
 securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo
 arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur,
 et in ignem conjicitur ¹⁴. » Quæ singula non ostendunt
 malum aliquod fuisse patratum, sed prætermis-
 sum esse pietatis officium. Si enim maledictus est,
 quisquis opera Domini facit negligenter, quod
 ea non cum congruenti animi alacritate fecerit,
 quanto magis maledicti, qui ne facere quidem bo-
 num ullo modo volunt? Nec immerito audiunt :
 « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum,
 qui paratus est diabolo, et angelis ejus ¹⁵. » Quare ex
 his planum est, necessario in præceptis Domini
 nostri Jesu Christi, celeritate multa et impigro stu-
 dio una cum bono ac intento desiderio opus esse ;
 ut et ipsi efficiamur digni beatitudine, sicut ipse
 Dominus noster Jesus Christus unigenitus Dei vivi
 Filius dixit : « Beati qui esuriunt et sitiunt justi-
 tiam, quoniam ipsi saturabuntur ¹⁶. »

QUÆSTIO VII.

*An liceat, aut complacitum, aut gratum Deo sit,
 eum qui peccato servit, justitiæ opus facere, se-
 cundum regulam pietatis sanctorum.*

RESPONSIO.

Cum Deus in Veteri quidem Testamento dicat,
 Peccator sacrificans mihi vitulum, est velut qui
 occidit canem, et offerens similam, velut qui offert
 sanguinem suillum ¹⁷, » præscripseritque sedulitatem
 tantam circa ea quæ in sacrificium offerebantur,
 et statuerit judicium horrendum adversus delin-
 quentem ; in Novo vero Testamento Dominus noster
 Jesus Christus per seipsum in Evangeliiis dixerit :
 « Qui facit peccatum, servus est peccati ¹⁸ ; » et :
 « Nemo potest duobus dominis servire ¹⁹ ; » et : « Non
 potestis Deo servire et mammonæ ²⁰ ; » et tradiderit
 dogma apertissimum, dicens : « Sic omnis ex vobis,
 qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest
 meus esse discipulus ²¹ ; » si igitur de mediis sen-
 tentia talis lata est, quid quis dixerit de prohibitis?
 Cumque per Apostolum dicat, « Nolite jugum du-
 cere cum infidelibus : quæ enim participatio justi-
 tiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tene-
 bras? quæ autem conventio Christi ad Beliar? aut
 quæ pars fidei cum infidei? qui autem consensus
 templo Dei cum idolis ²² ; » declaratum est rem pro-
 positam nullo modo licere, ingrattamque Deo esse

(16) Editi ὅτι μὴ. Reg. primus ὅτι οὐ. Ibidem
 mss. duo pro πρεπούσης habent προστηκούσης. Sub-
 inde editi οἱ μὴ ποιεῖν. At mss tres οἱ μήτε ποιεῖν.

(17) Veteres duo libri ἀποκτείνων. Mox editi αἷμα
 ὕων. At mss. duo αἷμα ὕειον.

(18) Unus ms. ὅστις οὐκ.

Και πολλά ἄν τις εὖροι παρὰ τόπον ἐπικινδύνως γινόμενα, ἦτοι κατεγνωσμένως. Πάλιν δὲ τοῦ Ἀποστόλου μνημονεύοντες εἰπόντος· « Ταῦτα τυπικῶς συνέβαινε ἐκείνους· ἐγγράφη δὲ πρὸς νοθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων καθήνηκεν (22)· » ἴδωμεν εἰ μὴ τὰ νενομοθετημένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς θεοσεβείαν, κοινωνίαν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, τὴν διαφορὰν ἐφύλασσαν ἀπαράβατως. Τὰ μὲν γὰρ ἀφορρὰν τῆ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔξω ποιήσαντες ἐκινδύνεον· τὰ δὲ καὶ πλέον, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ, ἢ ἄλλοις τόποις, ἄλλα τοῖς πρὸς Θεοῦ λατρείαν ἦν ἐγκεκριμένα (23), καὶ οὕτε τὰ ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ γινόμενα ἐν ἄλλοις τόποις τῆς Ἱερουσαλήμ γίνεσθαι ἐτολμάτο, οὕτε τὰ ἐν ἄλλοις τόποις, καὶ ἐν τῷ ναῷ συγκεχώρητο. Ἡμῖν δὲ παρὰ τόπον μὲν κινδυνεύει ἢ ἐντολῇ· μάλιστα, ἐὰν τὰ τῆς ἱερουσύνης μυστήρια ἐπιτελῶμεν ἐν βεβήλοις τόποις· τοῦ τοιούτου πράγματος ἀπόδειξιν μὲν ἔχοντος τῆς καταφρονήσεως τοῦ ἐπιτελοῦντος, σκανδαλίζοντος δὲ ἄλλον ἐπ' ἄλλο τι πάθος πολυτρόπως διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἐν τῇ γνώσει διάφορον ἀσθένειαν.

3. Ἐὰν δὲ τις λέγῃ, Τί οὖν ὁ Ἀπόστολος εἶπε· « Βούλομαι οὖν τοὺς ἄνδρας προσεύχεσθαι ἐν παντὶ τόπῳ, » διὰ τὸ τὸν Κύριον ἐν παντὶ τόπῳ τὴν ἐξουσίαν τῆς προσκυνήσεως δίδοναι, ἐν τῷ εἰρηκέναι· « Οὕτε ἐν Ἱερουσαλήμ, οὕτε ἐν (24) τῷ ὄρει τοῦ τῆς προσκυνήσεως τῷ Πατρὶ; » Ἐκεῖνο ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι τὸ, « ἐν παντὶ, » οὐ περιλαμβάνει τοὺς ἀφωρισμένους τόπους ταῖς ἀνθρωπίναις χρεαίαις, καὶ ἀκαθάρτοις καὶ βδελυκτοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ πλατύνει ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ εἰς πάντα τόπον τῆς οἰκουμένης, καὶ κατὰ τὴν προφητείαν τῆς θυσίας, τὸν ἐσπουδασμένως δηλονότι ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, εἰς τὴν ἱερουργίαν (25) τοῦ ἐνδόξου μυστηρίου. Καὶ γὰρ ἀκούσαντες τοῦ προφήτου λέγοντος· « Ὑμεῖς ἱερεῖς Θεοῦ κληθήσεσθε (26)· » οὕτε πάντες τῆς τοιαύτης ἱεροσύνης ἢ λειτουργίας τὴν ἐξουσίαν ἀρπάζομεν, οὕτε ἄλλος τὴν ἄλλῃ δοθεῖσαν χάριν ἐν ἐξουσίᾳ ἔστιν ἑαυτῷ λαμβάνειν· ἀλλ' ἕκαστος τῶν πιστῶν ἐν τοῖς ἰδίῳ ὅροις μένει τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἀποστόλου παιδεύοντος ἡμᾶς ἐν τῷ λέγειν πρὸς πάντας μὲν, « Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν εἰκτιρῶν τοῦ Θεοῦ παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν· καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε ἐν τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦ ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον, καὶ τέλειον· » πρὸς ἕκαστον δὲ σαφῶς διακρίνοντος μὲν

A etiam vitiose fieri. Rursus autem memores Apostoli, qui dixit : « Hæc in figura contingebant illis : scripta sunt autem propter admonitionem nostri, in quos fines sæculorum devenerunt » ; » videamus num ea quæ sancita sunt a Deo ad pietatem, et quæ societatem inter se habent, differentiam inviolabiliter servarint. Alia enim assignata erant Jerosolymis, et qui extra fecissent, periclitabantur : alia vero, eaque plura, et in ipso templo, et in altari, et in ipsa Jerusalem, aliisque locis, erant ad cultum Deo exhibendum selecta ; nec quisquam quæ in templo et altari fiebant, in aliis Jerosolymæ 662 locis facere audebat, neque quæ in aliis locis fiebant, etiam in templo fieri permittebantur. Periculum est quoque, ne nos præter locum mandatum conficiamus ; maxime, si sacerdotii mysteria celebremus in profanis locis, cum ejusmodi res contemptum ostenderet in celebrante, et alii esset offendiculo pro alia variaque affectione, ob diversam multorum in harum rerum cognitione infirmitatem.

3. Quod si dicat quispiam : Cur igitur Apostolus dixit : « Volo ergo viros orare in omni loco », propterea, videlicet, quod Dominus adorandi in omni loco potestatem dedit, his verbis : « Neque in Jerosolymis, neque in monte hoc adorabitis Patrem » ? » Hoc dicere licet, quod illud, « in omni, » non comprehendit loca humanis usibus ac immundis ac profanis negotiis destinata, sed ab Jerosolymorum usque ambitu ad omnem totius orbis locum adorationem extendit, et juxta sacrificii prophetiam, ad eum locum qui studiose videlicet Deo dicatus sit, ad gloriosi mysterii sacrificium celebrandum. Etsi enim audivimus prophetam dicentem : « Vos sacerdotes Dei vocabimini » ; » tamen neque omnes ejusmodi sacerdotii aut ministerii potestatem usurpamus, neque alius alii datam gratiam sibi sumere potest, sed fideles singuli intra proprios domi Dei fines manent, ita docente nos Apostolo, cum dicit ad omnes quidem : « Obsecro autem vos, fratres, per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationalem cultum vestrum : et nolite conformari huic sæculo, sed transformamini in novitate spiritus vestri, ut probetis, quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta » ; » unicuique vero perspicue distinguit ministerium cuique conveniens, prohibetque alienum ordinem invadere, ubi ait : « Dico enim per Dei gratiam

¹ I Cor. x, 11. ² I Tim. ii, 8. ³ Joan. iv, 21.

⁴ Malach. i, 11. ⁵ Isa. lxi, 6. ⁶ Rom. xii, 1, 2.

(22) Codex unus καθήνηκεν.
(23) Editi ἀλλὰ τῆς πρὸς Θεὸν λατρείας ἦν κεκριμένα. Codex Combelis. ἀλλὰ τοῖς πρὸς Θεοῦ λατρείαν ἦν ἐγκεκριμένα· ubi illud τοῖς aut redundat, aut sumi debet pro ἐπι τοῖς, hoc est, ἐπι τοῦτοις præterea. Et alius codex habet quoque ἐγκεκριμένα.
(24) Reg. primus ἐν παντὶ τρόπῳ δίδοναι τὴν ἐξουσίαν τῆς προσκυνήσεως ἐπαγγεῖλαισθαι ἐν τῷ

εἰρηκέναι· Ἐργεταὶ ὦρα ὅτε οὕτε ἐν Ἱεροσολύμοις οὕτε ἐν, etc. Mox duo mss. ἐκεῖνα ἔστιν εἰπεῖν.

(25) Lege Ducænum in illud, εἰς τὴν ἱερουργίαν, etc.

(26) Editi et Reg. secundus Ὑμεῖς δὲ πάντες ἱερεῖς, vos autem omnes sacerdotes Dei vocabimini. Alii duo mss. simpliciter Ὑμεῖς ἱερεῖς, nec aliter legitur apud Isaiam.

quæ data est mihi, cuilibet versanti inter vos, A ut ne plus sapiat quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut unicuique Deus divisit mensuram fidei⁷. » Quin etiam per mutuam necessariamque membrorum corporeorum ordinationem, quæ ad elegantiam securitatemque tendit, modetur in nobis nostrum illum statum mutuum, ut Deo in dilectione Christi Jesu in differentia donorum placeamus. Quippe dicit : « Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent : ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra ; habentes autem donationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando⁸, » etc.

4. Si vero ii qui operam mutuam conferunt ad unum illum attingendum scopum, quo videlicet placeant Deo, ac tantam inter se habent conjunctionem societatis in dilectione Christi, ipsi tamen proprium locum accepti doni transgredi non permittuntur, quomodo non multo **663** magis loca alienis et contrariis rebus addicta debemus a sanctis secernere? Etenim tum ex omnibus quæ ex divina Scriptura relata sunt, tum ex ejusmodi aliis, et ex memoratis prius exemplis discamus oportet, opus, quod præter locum sit, in finem proposito scopo contrarium cedere. De eo autem, quod præter tempus geritur, ipsum Dominum nostrum Jesum Christum jam audire licet, qui dicit : « Quapropter simile factum est regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuæ : quæ fatuæ, acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum secum : prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis ; ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias : et clausa est janua. Novissime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis : at ille

⁷ Rom. xii, 3. ⁸ ibid. 4-7.

(27) Illud, τοῦ Θεοῦ, deest in Reg. secundo, nec legitur expressum in Vulgata.

(28) Regii primus et tertius τῆς πίστεως, εἴτε διδασκαλίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ διακονῶν ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

(29) Veteres duo libri τῶν τε.

(30) Reg. tertius εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, καὶ

τὴν ἐκάστῳ πρέπουσαν λειτουργίαν, κωλύοντος δὲ ἐπεμβαίνειν ἀλλοτρίῳ τάγματι, ἐν τῷ λέγειν· « Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ (27) τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ οὐ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως· » καὶ διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τὸ εὐχρημον καὶ ἀκίνδυνον κατηναγκασμένης εὐταξίας κωλύοντος ἐν ἡμῖν τὴν ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους εὐάρετον τῷ Θεῷ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ εὐταξίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν χαρισμάτων. Λέγει γὰρ· « Καθάπερ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, πάντα δὲ τὰ μέλη οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώματι ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη· ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν ἡμῖν B διάφορα, εἴτε προφητεῖαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς (28).

4. Εἰ δὲ οἱ συνεργῶντες ἀλλήλοις πρὸς τὴν ἐκ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, καὶ τοσαύτη ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους συνάφειαν κοινωνίας ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, τὸν ἴδιον τόπον τοῦ χαρίσματος ὑπερβαίνειν οὐκ ἐπιτρέπονται, πῶς οὐχὶ πολλῶ πλεον τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ ἐναντίοις πράγμασιν ἀφωρισμένους τόπους διακρίνειν ἀπὸ τῶν ἁγίων ὀφειλομένους; Ἐκ πάντων γὰρ τῶν (29) μνημονευθέντων ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ τῶν τοιούτων, καὶ τῶν προρρήθέντων ὑποδειγμάτων παιδεύεσθαι ἡμᾶς χρὴ ὅτι ἡ παρὰ τόπον ἐνέργεια εἰς τὸ ἐναντίον τοῦ προκειμένου σκοποῦ περιτρέπεται τὸ τέλος. Παρὰ ταῦτα δὲ, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔστιν ἀκοῦσαι, λέγοντος· « Διὰ τοῦτο ὁμοιωθὴ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου (50). Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε μωραὶ· αἵτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μετ' ἑαυτῶν ἔλαιον· αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν. Ἐρνίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐκάθευδον. Μésσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν (31)· Ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκείναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ τὰς φρονίμοις εἶπον· Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἔλαιου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σθένυνται. Ἀπεκρίθησαν αἱ φρόνιμοι λέγουσαι· Μήποτε, οὐ μὴ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν (32) πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλούντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἑτοιμοὶ εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ (33) εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα. Ὑστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι λέγου-

τὰ ἐξῆς.

(31) Unus ms. κραυγὴ ἐγένετο.

(32) Unus codex ἀρκέσῃ ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν.

(33) Reg. primus εἰσῆλθον μετὰ τοῦ νυμφίου. Totum illud, quod mox sequitur, ἐν ἧ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται, in nostris veteribus libris non legitur.

σαι· Κύριε, Κύριε, ἀνοιξον ἡμῖν· ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἄ
εἶπεν αὐταῖς· Ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς.
Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν
ᾠραν. »

5. Διόπερ τὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ κρίματος πολλάκις
γινόμενῃ (34) παραγγελίαν σφοδρότερον καθάπτεσθαι
καὶ πιστεῦσθαι μᾶλλον εἰδώς, καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ
κατὰ τὸν αὐτὸν νοῦν εἰρημένῃ παραθήσεται. Φησὶ
δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος· « Πολλοὶ ζητήσουσιν εἰσελθεῖν
καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν. Ἄφ' οὗ ἂν εἰσέλθῃ ὁ οἰκοδε-
σπότης, καὶ κλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἄρξῃσθε λέγειν,
Κύριε, Κύριε, ἀνοιξον ἡμῖν, καὶ τότε ἀποκριθεὶς
ἔρει· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ. Διὰ τοῦτο λέγω
ὑμῖν, γίνεσθε ἔτοιμοι, ὅτι ἡ ᾠρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· » καὶ πολλαχοῦ ὁμοίως. Εἰ
δὲ δεῖ καὶ τὸν Ἀπόστολον προσκαλέσασθαι εἰς μαρ-
τυρίαν, ἀκούσωμεν αὐτοῦ μνημονεύσαντος μετὰ τοῦ
προφήτου λέγοντος· « Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου,
καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐδοθήσά σοι· » ἐπενεγκόν-
τος δὲ τὸ παρ' ἑαυτοῦ· « Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσ-
δεκτος, Ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· » καὶ πάλιν· « Ἀρ-
οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς
πάντας μὲν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πί-
στεως. » Εἰ δὲ καὶ ἄλλης μαρτυρίας χρεῖα, μνημο-
νεύσωμεν (35) τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος· « Ὑπὲρ ταύτης
προσεύξεται πρὸς σὲ πᾶς ὁσιος ἐν καιρῷ εὐθέτῳ· »
καὶ τοῦ Σολομῶντος κατὰ κοινοῦ (36) ὀρισμένου, ὅτι
Πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν.

6. Παρὰ πρόσωπον δὲ, ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ,
ὡς ἐπὶ τοῦ Κορὲ, καὶ τολμησάντων ἐπεισελθεῖν τῇ
μὴ δοθείσῃ αὐταῖς ἱερουσύνῃ, καὶ ὑποπεσόντων ἀπο-
τομία ὄργῃς εἰς βλεθρον καὶ ἀπώλειαν φρικωδεστέ-
ραν· παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα ἀσφα-
λίσεσθαι (37), εἰπόντος πρὸς τοὺς μαθητάς· « Οὐκ
ἀπεισάτην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα
οἴκου Ἰσραὴλ· » πρὸς δὲ τὴν γυναῖκα· « Οὐκ ἐστι
καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς
κυναρίοις. » Παρὰ πρᾶγμα δὲ, ἐκ μὲν τῆς Παλαιᾶς
Διαθήκης, ὅταν, ἐντολῆς δοθείσης προσφέρειν θυσίαν
ἀπὸ καθαρῶν καὶ ὀλοκλήρων καὶ ἀκόμωων, μὴ ἐκ
τοιούτων προσενεχθῇ· περὶ οὗ ὁ Θεὸς εἶπε· « Προσ-
άγαγε αὐτὸ τῷ ἄρχοντί σου, εἰ προσδέξεται αὐτὸ,
εἰ λήφεται· πρόσωπόν σου· » ἐκ δὲ τῆς Καινῆς Δια-
θήκης παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
τῆς προφητείας Ἡσαίου μνημονεύσαντος κατὰ τῶν
Ἰουδαίων, ὅτι· « Καλῶς προεφήτευσεν Ἡσαίας περὶ
ὑμῶν λέγων· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι με τιμᾶ, ἡ
δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ
σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίαις, ἐντάλματα
ἀνθρώπων· » παρὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου μαρτυροῦντος
μὲν τῇ συνειδήσει τῶν Ἰουδαίων, καταγινώσκοντος
δὲ αὐτῶν ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς δικαιοσύνης. Γράφει δὲ

A respondens dixit eis : Amen dico vobis, nescio
vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque
horam . »

5. Quare cum sciam admonitionem sæpius de
eodem iudicio adhibitam validius commovere,
magisque credi, eam quoque, quæ alio loco in eam-
dem sententiam prolata est, adjiciam. Dicit autem
Dominus ipse : « Multi quærent intrare, et non
poterunt. Cum autem ingressus fuerit paterfamilias,
et cluserit ostium, et cœperitis dicere : Do-
mine, Domine, aperi nobis, tunc respondens dicet :
Non novi vos, unde sitis ¹⁰. Propterea dico
vobis, estote parati, quia qua hora non putatis,
Filius hominis venturus est ¹¹ ; » atque multis
B locis similiter. Quod si et Apostolus in testimo-
nium advocandus est, audiamus ipsum, prophetæ
verba ita referentem, « Tempore acceptio exaudi-
te, et in die salutis adjuvi te ¹² ; » et posthæc ex
seipso inferentem : « Ecce nunc tempus accepta-
bile, ecce nunc dies salutis ¹³ ; » et iterum :
« Ergo dum tempus habemus, operemur bonum,
ad omnes quidem, maxime autem ad domesticos
fidei ¹⁴. » Si vero et testimonio alio opus est, me-
minerimus Davidis, qui dicit : « Pro hac orabit ad
te omnis sanctus, in tempore opportuno ¹⁵ ; »
Salomonis itidem, qui in universum pronuntiavit,
Omnia bona fieri in tempore suo ¹⁶.

6. In Veteri quidem Testamento, puta in Core ¹⁷,
et in illis, qui sacerdotium sibi non concredutum
C invadere ausi sunt, et propter iræ severitatem in
perniciem et exitium horrendum inciderunt, vide-
mus quam grave sit præter **664** personam aliquid
facere : ab ipso vero Domino, ut cauti simus, eru-
dimur : qui videlicet ad discipulos dixit : « Non
missus sum nisi ad oves quæ perierunt domus
Israel ¹⁸ ; » et ad mulierem : « Non est bonum
sumere panem fñtorum, et projicere catellis ¹⁹. »
Præter rem vero quidpiam fieri, ex Veteri quidem
Testamento discimus, ubi cum præceptum esset,
ut sacrificium fieret ex mundis et integris et mac-
culæ expertibus, tamen non ex talibus oblatio facta
est : qua de re Deus dixit, « Offer illud principi tuo, si
admittet illud, si suscipiet faciem tuam ²⁰ ; » ex
D Novo vero Testamento ab ipso Domino nostro
Jesu Christo hoc idem edocemur : qui prophetiam
Isaïæ contra Judæos profert, hoc modo : « Bene
prophetavit Isaias de vobis, dicens : Populus hic
labiis me honorat, cor autem eorum longe est a
me : in vanum autem colunt me, docentes do-
ctrinas, mandata hominum ²¹ ; » ab Apostolo quo-
que, qui fert testimonium de conscientia Judæo-

¹⁰ Matth. xxv, 1-13. ¹¹ Luc. xiii, 24, 25. ¹² Matth. xiv, 40. ¹³ Psal. xxxi, 6. ¹⁴ Eccle. iii, 11. ¹⁵ vii, 27. ¹⁶ Malach. i, 8. ¹⁷ Marc. vii, 6, 7.

xiv, 44. ¹⁸ Isa. xlix, 8. ¹⁹ II Cor. vi, 2. ²⁰ Galat. Num. xvi, 31 seqq. ²¹ Matth. xv, 24. ²² Marc.

(34) Unus ms. πολλάκις γεγενημένην.
(35) Editi μνημονεύσωμεν. At inss. μνημονεύ-
σωμεν.
(36) Reg. secundus κατὰ κοινοῦ. Editi κατὰ και-

ρός, male.
(37) Editi παιδευόμεθα ἀσφαλίζεσθαι. Unus ms.
τὸ ἀσφαλ. Alius τοῦ ἀσφαλ. Statim unus ms. πρὸς τὰ,

quæ data est mihi, cuilibet versanti inter vos, A ut ne plus sapiat quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut unicuique Deus divisit mensuram fidei ¹. » Quin etiam per mutua necessariamque membrorum corporeorum ordinationem, quæ ad elegantiam securitatemque tendit, moderatur in nobis nostrum illum statum mutuam, ut Deo in dilectione Christi Jesu in differentia donorum placeamus. Quippe dicit : « Sicut in uno corpore nulla membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent : ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra ; habentes autem donationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando ², » etc.

4. Si vero ii qui operam mutuam conferunt ad unum illum attingendum scopum, quo videlicet placeant Deo, ac tantam inter se habent conjunctionem societatis in dilectione Christi, ipsi tamen proprium locum accepti doni transgredi non permittuntur, quomodo non multo **663** magis loca alienis et contrariis rebus addicta debemus a sanctis secernere? Etenim tum ex omnibus quæ ex divina Scriptura relata sunt, tum ex ejusmodi aliis, et ex memoratis prius exemplis discamus oportet, opus, quod præter locum sit, in finem proposito scopo contrarium cedere. De eo autem, quod præter tempus geritur, ipsum Dominum nostrum Jesum Christum jam audire licet, qui dicit : « Quapropter simile factum est regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso. Quinque autem ex eis erant prudentes, et quinque fatuæ : quæ fatuæ, acceptis lampadibus suis, non sumpserunt oleum secum : prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis ; ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias : et clausa est janua. Novissime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis : at ille

¹ Rom. xii, 3. ² ibid. 4-7.

(27) Illud, τοῦ Θεοῦ, deest in Reg. secundo, nec legitur expressum in Vulgata.

(28) Regii primus et tertius τῆς πίστεως, εἴτε διδασκαλίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ διακωνῶν ἐν τῇ διακονίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

(29) Veteres duo libri τῶν τε.

(30) Reg. tertius εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, καὶ

τὴν ἐκάστην πρέπουσαν λειτουργίαν, καλύοντος δὲ ἐπεμβαίνειν ἀλλοτρίῳ τάγματι, ἐν τῷ λέγειν : « Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ (27) τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν, πρὶν ὁ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστη ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. » καὶ διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ ἀκίνδονον κατηγορησμένης εὐταξίας κανονίζοντος ἐν ἡμῖν τὴν ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ Ἰησοῦ εὐταξίαν ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν χαρισμάτων. Λέγει γὰρ : « Καθάπερ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, πάντα δὲ τὰ μέλη οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν. οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώματι ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη. Ἐργότες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν ἡμῖν **B** διάφορα, εἴτε προφητεῖαν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ, » καὶ τὰ ἐξῆς (28).

4. Εἰ δὲ οἱ συνεργοῦντες ἀλλήλοις πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, καὶ τοσαύτην ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους συνάφειαν κοινωνίας ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, τὸν ἴδιον τόπον τοῦ χαρίσματος ὑπερβαίνειν οὐκ ἐπιτρέπονται, πῶς οὐχὶ πολλῶν πλείον τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ ἐναντίοις πράγμασιν ἀφωρισμένους τόπους διακρίνειν ἀπὸ τῶν ἁγίων ὀφειλομένους. Ἐκ πάντων γὰρ τῶν (29) μνημονευθέντων ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ τῶν τοιούτων, καὶ τῶν προρρηθέντων ὑποδείγματων παιδεύεσθαι ἡμᾶς χρῆται, οἱ ἢ παρὰ τόπον ἐνέργεια εἰς τὸ ἐναντίον τοῦ προκειμένου σκοποῦ περιτρέπει τὸ τέλος. Παρὰ καιρὸν δὲ, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔστιν ἀκούσαι, λέγοντος : « Διὰ τοῦτο ὁμοιωθῆ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου (30). Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι, καὶ αἱ πέντε μωραὶ. αἵτινες μωραὶ, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, οὐκ ἔλαβον μετ' ἑαυτῶν ἔλαιον. αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς ἀγγείοις αὐτῶν. Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν πᾶσαι καὶ ἐκάθευδον. Μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν (31) : Ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκείναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν. Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον : Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν, ὅτι αἱ λαμπάδες ἡμῶν σβέννυνται. Ἀπεκρίθησαν αἱ φρόνιμοι λέγουσαι : Μήποτε, οὐ μὴ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν (32). πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, ἦλθεν ὁ νυμφίος, καὶ αἱ ἔτοιμοι εἰσῆλθον μετ' αὐτοῦ (33) εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη ἡ θύρα. Ὑστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ παρθένοι λέγου-

τὰ ἐξῆς.

(31) Unus ms. κραυγὴ ἐγένετο.

(32) Unus codex ἀρκέσῃ ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν.

(33) Reg. primus εἰσῆλθον μετὰ τοῦ νυμφίου. Totum illud, quod mox sequitur, ἐν ἧ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται, in nostris veteribus libris non legitur.

σαι· Κύριε, Κύριε, ἄνοιξον ἡμῖν· ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἄπερ αὐταῖς· Ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδατε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν. »

5. Διόπερ τὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ κρίματος πολλάκις γινομένην (34) παραγγελίαν σφοδρότερον καθάπτεσθαι καὶ πιστεῦσθαι μᾶλλον εἰδῶς, καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ κατὰ τὸν αὐτὸν νοῦν εἰρημένην παραθήσεται. Φησὶ δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος· « Πολλοὶ ζητήσουσιν εἰσελθεῖν καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν. Ἄφ' οὗ ἔαν εἰσέλθῃ ὁ οἰκοδομητής, καὶ κλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἄρξῃσθε λέγειν, Κύριε, Κύριε, ἄνοιξον ἡμῖν, καὶ τότε ἀποκριθεὶς ἔρει· Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, γίνεσθε ἔτοιμοι, ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· » καὶ πολλαχοῦ ὁμοίως. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὸν Ἀπόστολον προσκαλέσασθαι εἰς μαρτυρίαν, ἀκούσωμεν αὐτοῦ μνημονεύσαντος μετὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· « Καὶρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι· » ἐπενεγκόντος δὲ τὸ παρ' αὐτοῦ· « Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· » καὶ πάλιν· « Ἄρ' οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας μὲν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. » Εἰ δὲ καὶ ἄλλης μαρτυρίας χρεῖα, μνημονεύσωμεν (35) τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος· « Ὑπὲρ ταύτης προσεύξεται πρὸς σὲ πᾶς ὁσῖος ἐν καιρῷ εὐθέτῳ· » καὶ τοῦ Σολομῶντος κατὰ κοινοῦ (36) ὀρισσαμένου, ὅτι Πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν.

6. Παρὰ πρόσωπον δὲ, ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ Κορὲ, καὶ τολμησάντων ἐπεισελεῖν τῇ μὴ δοθείσῃ αὐτοῖς ἱερουσύνῃ, καὶ ὑποπεσόντων ἀποτομῆ ὀργῆς εἰς θάλασσαν καὶ ἀπώλειαν φρικτωδέστεραν· παρ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα ἀσφαλίζεσθαι (37), εἰπόντος πρὸς τοὺς μαθητάς· « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· » πρὸς δὲ τὴν γυναῖκα· « Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. » Παρὰ πρᾶγμα δὲ, ἐκ μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅταν, ἐντολῆς δοθείσης προσφέρειν θυσίαν ἀπὸ καθαρῶν καὶ ὀλοκλήρων καὶ ἀμύμων, μὴ ἐκ τοιοῦτων προσενεχθῇ· περὶ οὗ ὁ Θεὸς εἶπε· « Προσάγαγε αὐτὸ τῷ ἄρχοντί σου, εἰ προσδέξεται αὐτὸ, εἰ λήψεται πρόσωπόν σου· » ἐκ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς προφητείας Ἡσαίου μνημονεύσαντος κατὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι· « Καλῶς προεφῆτευσεν Ἡσαίας περὶ ὑμῶν λέγων· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίαις, ἐντάλματα ἀνθρώπων· » παρὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου μαρτυροῦντος μὲν τῇ συνειδήσει τῶν Ἰουδαίων, καταγινώσκοντος δὲ αὐτῶν ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς δικαιοσύνης. Γράφει δὲ

respondens dixit eis : Amen dico vobis, nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam . »

5. Quare cum sciam admonitionem sæpius de eodem iudicio adhibitam validius commovere, magisque credi, eam quoque, quæ alio loco in eadem sententiam prolata est, adjiciam. Dicit autem Dominus ipse : « Multi quærent intrare, et non poterunt. Cum autem ingressus fuerit paterfamilias, et clauserit ostium, et cœperitis dicere : Domine, Domine, æperi nobis, tunc respondens dicet : Non novi vos, unde sitis ¹⁰. Propterea dico vobis, estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis venturus est ¹¹ ; » atque multis locis similiter. Quod si et Apostolus in testimonium advocandus est, audiamus ipsum, prophetæ verba ita referentem, « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te ¹² ; » et posthæc ex seipso inferentem : « Ecce nunc dies salutis ¹³ ; » et iterum : « Ergo dum tempus habemus, operemur bonum, ad omnes quidem, maxime autem ad domesticos fidei ¹⁴. » Si vero et testimonio alio opus est, meminimus Davidis, qui dicit : « Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno ¹⁵ ; » Salomonis itidem, qui in universum pronuntiavit, Omnia bona fieri in tempore suo ¹⁶.

6. In Veteri quidem Testamento, puta in Core ¹⁷, et in illis, qui sacerdotium sibi non conceditum invadere ausi sunt, et propter iræ severitatem in perniciam et exitium horrendum inciderunt, videmus quam grave sit præter **664** personam aliquid facere : ab ipso vero Domino, ut cauti simus, erudimur : qui videlicet ad discipulos dixit : « Non missus sum nisi ad oves quæ perierunt domus Israel ¹⁸ ; » et ad mulierem : « Non est bonum sumere panem stiorum, et projicere catellis ¹⁹. » Præter rem vero quidpiam fieri, ex Veteri quidem Testamento discimus, ubi cum præceptum esset, ut sacrificium fieret ex mundis et integris et maculæ expertibus, tamen non ex talibus oblatio facta est : qua de re Deus dixit, « Offer illud principi tuo, si admittet illud, si suscipiet faciem tuam ²⁰ ; » ex Novo vero Testamento ab ipso Domino nostro Jesu Christo hoc idem edocemur : qui prophetiam Isaiæ contra Judæos profert, hoc modo : « Bene prophetavit Isaias de vobis, dicens : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me : in vanum autem colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum ²¹ ; » ab Apostolo quoque, qui fert testimonium de conscientia Judæo-

⁹ Matth. xxv, 1-13. ¹⁰ Luc. xiii, 24, 25. ¹¹ Matth. vi, 10. ¹² Psal. cxxi, 6. ¹³ Eccle. iii, 14. ¹⁴ vii, 27. ¹⁵ Malach. i, 8. ¹⁶ Marc. vii, 6, 7.

(34) Unus ms. πολλάκις γεγενημένην.
(35) Editi μνημονεύσωμεν. At inss. μνημονεύσωμεν.
(36) Reg. secundus κατὰ κοινοῦ. Editi κατὰ και-

ροῦς, male.

(37) Editi παιδευόμεθα ἀσφαλίζεσθαι. Unus ms. τὸ ἀσφαλ. Alius τοῦ ἀσφαλ. Statim unus ms. πρὸς τὰ,

rum, condemnatque ipsos ob justitiæ differentiam. A Scribit autem sic : « Testimonium enim perhibeo illis quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti ²². » Quapropter Apostolus, qui Deo placere vere studebat, cum quas in lege jamdiu fecerat justitias narrasset, hæc subjungit : « Quin etiam existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Christi Jesu Domini mei ; propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror stercorea esse, ut Christum lucrificam, et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ est per fidem Jesu Christi justitiam, quæ ex Deo est in fide, ad cognoscendum illum ²³, » etc. Per hæc autem et B similia erudit nos, ut multo magis caveamus, ne unquam regulæ quæ a Domino nostro Jesu Christo ad placendum Deo proposita est, humanam justitiam adjungamus.

7. De eo autem, quod præter mensuram sit, satis esse arbitror meminisse Domini nostri Jesu Christi, ad distinguendam mensuram veteris dilectionis, (scriptum autem est : « Diliges proximum tuum sicut te ipsum ²⁴, ») qui dixit : « Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos ²⁵. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis ²⁶. » Et in summa hoc idem de omnibus simul justificationibus ab ipso Domino discere licet, cum ita definiert : « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam C scribarum et Phariseorum non intrabitis in regnum caelorum ²⁷. » Præter ordinem vero et rerum seriem agitur, cum quis prima in secundo aut tertio loco tractat, et ea quæ in tertio loco collocata sunt, eorum, quæ prius locata fuerant, principium esse putat. Velut cum Dominus ei qui dixerat, « Hæc omnia custodivi a juventute mea, » hoc mandatum dedit : « Vende quæ habes, et da pauperibus, et tolle crucem tuam, et veni, sequere me ²⁸; » si quis D 665, qui nihil eorum quæ præmissa sunt præstitisset, illud, « Sequere me » (quod posterius est), injungeret : et velut cum rursus Dominus dicit : « Si quis venit ad me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me ²⁹, » si quis sequendi præceptum ponat ante priora. Et rursus cum Dominus post multa subjungit, « Sic omnis ex vobis qui non renuntiat iis quæ possidet, non potest meus esse discipulus ³⁰, » si quis antequam ea quæ prius dicta sunt, servasset, discipulum se esse in animum inducat. Quapropter necesse est servare præceptum Apostoli qui dicit : « Omnia honeste et secundum ordinem fiant ³¹. »

οὕτως : « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. Ἄγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐκ ὑπετάγησαν. » Διόπερ ὁ Ἀπόστολος, τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως γενησίους πεφροντικῶς, μετὰ τὴν διήγησιν τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀνωτάτω κατορθωθέντων αὐτῷ δικαιωμάτων ἐπιφέρει : « Ἀλλὰ μὲν οὖν καὶ ἡγοῦμαι τὰ πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι σκύθλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γινῶναι οὐτόν, » καὶ τὰ ἐξῆς. Διὰ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιοῦτων ἡμᾶς παιδεύει πολὺ περισσοτέρως φυλάσσεσθαι ἐπεισαγαγεῖν ποτε τῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κανόνι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην.

7. Παρὰ μέτρον δὲ, ἀρκεῖν ἡγοῦμαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μνημονεῦσαι πρὸς ἀντιδιδοσθηλὴν τοῦ μέτρου τῆς παλαιᾶς ἀγάπης (γέγραπται δὲ, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν, ») εἰπόντος : « Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Καὶ καθόλου περὶ πάντων (38) ὁμοῦ τῶν δικαιωμάτων ἔστι μαθεῖν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διορισσμένου : « Ἐάν μὴ περισεύση ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Παρὰ τάξιν δὲ καὶ ἀκολουθίαν, ὅταν τὰ πρῶτα ἐν δευτέρῳ τόπῳ ἢ τρίτῳ τις σπουδάζῃ, καὶ τὰ ἐν τρίτῳ τόπῳ προστεταγμένα ἀρχὴν ἔχησθαι τῶν προτεταγμένων (39). Τοῦ γὰρ Κυρίου προστάξαντος τῷ εἰπόντι, « Ταῦτα πάντα ἐφυλάξαμεν ἐκ νεότητός μου, » τὸ, « Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ὄδον πτωχοῖς, καὶ ἄρον τὸν σταυρὸν σου, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι : » εἴ τις τῷ μηδὲν πεποιηκότι τῶν προτεταγμένων, τὸ δεύτερον, « Ἀκολούθει (40) μοι, » ἐπιτρέποι : καὶ ὡς πάλιν λέγοντος τοῦ Κυρίου, « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἁράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι, » τὸ ἀκολουθεῖν προτάσσει τῶν προτεταγμένων (41) : καὶ πάλιν τοῦ Κυρίου μετὰ πολλὰ ἐπενεγκόντος τὸ, « Οὕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητῆς, » πρὸ τοῦ τὰ προειρημένα φυλάξει, μαθητῆς εἶναι φαντάζοιτο. Διόπερ ἀναγκαῖον φυλάσσειν τὸ τοῦ Ἀποστόλου παράγγελμα, εἰπόντος : « Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω. »

²² Rom. x, 2, 3. ²³ Philipp. iii, 8, 9. ²⁴ Matth. xix, 19. ²⁵ Joan. xiii, 34. ²⁶ Joan. xv, 13. ²⁷ Matth. v, 20. ²⁸ Matth. xix, 20, 21. ²⁹ Matth. xvi, 24. ³⁰ Luc. xiv, 35. ³¹ I Cor. xiv, 40.

(38) Veteres duo libri περὶ πάντων. Vox prima in editis desideratur. Mox editi παρὰ τοῦ αὐτοῦ. Reg. primus παρ' αὐτοῦ τοῦ.

(39) Reg. secundus προστεταγμένων, et ita quo-

que habet Reg. primus emendatus.

(40) Editi τὸ, Δεῦρο ἀκολούθει. Veteres tres libri ut in contextu.

(41) Reg. orimus τῶν προστεταγμένων.

8. Παρὰ διάθεσιν δὲ, ὡς ἔταν λέγει ὁ Κύριος περὶ Α μὲν τῶν πάθει ἀνθρωπαρσεκειας ποιούντων ἐλεημοσύνην, ἢ ἄλλο τι δικαίωμα πρὸς (42) τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. » Ἐτι δὲ σφοδρότερον παρίστησι τὴν κακίαν τῶν διὰ πάθος ἀνθρώπων ποιούντων τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, δεικνύων, ὅτι οὐ μόνον μισθοῦ ἐκπίπτει, ἀλλὰ καὶ τιμωρίας ἄξιός ἐστι ποιῶν ἐντολὴν μὴ κατὰ θεοσέβειαν, ἀλλὰ κατὰ ἀνθρωπαρσεκειαν, ἢ τινος ἄλλης ἡδονῆς ἔνεκεν, ἢ πλεονεξίας, ἢ πραγματείας, ὧν κατηγορεῖ καὶ (43) ὁ Ἀπόστολος. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος σφοδρότερον κατακρίνων τοὺς τοιούτους, λέγει· « Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ λέγοντες· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προσητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποίησαμεν, καὶ ἐφάγομεν μετὰ σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας· Καὶ τότε ἀποκριθήσονται αὐτοῖς λέγων· Ἄποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς ποθεν ἔσθε, ἐργάται ἀνομίας· » ὡς ἐκ τούτων καὶ τῶν ταούτων δηλὸν εἶναι, ὅτι, κἂν χαρίσματα τις ἐνεργήσῃ, κἂν ἐντολάς ποιήσῃ, μὴ κατὰ διάθεσιν δὲ καὶ σκοπὸν ὃν ἐδίδαξεν ὁ Κύριος εἰπῶν· « Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· » καὶ Παῦλος δὲ ὁ ἀπόστολος, ὁ ἐν Χριστῷ λαλῶν, φησὶν, « Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ ποιεῖτε· » δικαίως ἀκούει ἅπερ ἀπεκρίνατο ὁ Κύριος. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος ἔμαθεν εἰπεῖν· « Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἰ χυῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον (44). Καὶ ἐὰν ἔχω προφητεῖαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθίστανειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι. Καὶ ἐὰν ψαμῖσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καθύσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. » Καὶ ἀλλαχοῦ καθολικώτερον καὶ σφοδρότερον φησὶν· « Εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἠρεσκον, Χριστοῦ δούλος οὐκ ἂν ἦμην. »

rar, charitatem autem non habeam, nihil capio utilitatis³⁶. » Et alibi generaliter ac vehementius ait : « Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem³⁷. »

9. Εἰ δὲ καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μαρτυρίαν ἐπιζητοῖς (45) εἰς πληροφορίαν τοῦ θείου κράτους, D Μωϋσῆς φησὶν· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου (46)· καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἐαυτόν. » Οἷς ἐπιφέρει ὁ Κύριος· « Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. » Μαρτυρεῖ δὲ καὶ (47) ὁ Ἀπόστολος, λέγων· « Πλήρωμα οὖν νόμου ἢ

8. Denique fit aliquid non eo, quo debet, animo, exempli causa, cum dicit Dominus de iis qui studio placendi hominibus faciunt eleemosynam, aut alteri cuivis justificationi operam dant, ut videantur ab hominibus, « Amen dico vobis, habent mercedem suam³⁶. » Adhuc autem malitiam eorum, qui ob affectum humanum præceptum Domini faciunt, gravius declarat, ubi illud ostendit, quod non mercede solum destituitur, sed supplicio etiam dignus est qui præceptum perficit, non secundum pietatem, sed ex studio placendi hominibus, aut alicujus alterius voluptatis gratia, aut avaritiæ, aut negotii: quos redarguit et Apostolus. Imo vero Dominus ipse vehementius tales condemnans, dicit: « Multi venient in illa die dicentes: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus, et manducavimus tecum, et bibimus, et in plateis nostris docuimus? Et tunc respondebo illis dicens: Discedite a me, non novi vos unde sitis, operarii iniquitatis³⁷: » ut ex his ac similibus illud perspicuum sit, quod etiamsi quis charismata operetur, etiamsi conficiat mandata, si tamen non conficit eo, quo debet, animo, et ex scopo, quem Dominus docuit his verbis: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est³⁶; » et quem Paulus apostolus in Christo loquens, tradidit, cum dixit: « Sive manducatis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei facite³⁷: » jure ac merito ea, quæ Dominus respondit, auditorus sit. Unde Apostolus dicere didicit: « Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum, æs resonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in alendos pauperes omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut comburi

9. Quod si Veteris etiam Testamenti testimonium ad ejusmodi sententiam certo probandam requiris, Moyses dicit: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex tota fortitudine tua: et diliges proximum tuum sicut teipsum. » Quibus Dominus subjungit: « In his duobus mandatis universa lex et prophete pendent. » Testatur hoc ipsum et Apostolus, 666 his verbis: « Plenitudo ergo legis est dilectio³⁸. »

³⁶ Matth. vi, 5. ³⁷ Matth. vii, 22, 23; Luc. xiii, 20, 27. ³⁸ Matth. v, 16. ³⁹ I Cor. x, 51. ⁴⁰ I Cor. xiii, 1-3. ⁴¹ Gal. i, 10. ⁴² Deut. vi, 5. ⁴³ Matth. xxii, 40. ⁴⁴ Rom. xiii, 10

(42) Editi δικαίωμα ποιούντων πρὸς. Sed cum vox ποιούντων videatur παρέλκειν, eam delevi antiquis duobus libris auctoribus.

(43) Sic antiqui duo libri. Vocula καὶ deerat in vulgatis.

(44) Reg. tertius ἀλαλάζον, καὶ τὰ ἐξῆς. Mox alius

ms. μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν.

(45) Codices duo ἐπιζητεῖς.

(46) Antiqui duo libri καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ.

(47) Vocula καὶ addita ex antiquis duobus libris.

Quod autem impuniti non relinquuntur qui non conficiunt hæc mandata, et pendentes ab ipsis justificationes, sed supplicii sunt obnoxii, Moses ipse clamat dicens : « Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro ⁴¹. » David vero ait : « Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudivit me Dominus ⁴². » Et alibi : « Illic trepidabunt timore, ubi non erit timor, quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent ⁴³. » Itaque multa diligentia ac intenta cura opus est, ne si præter modum aliquem ex his quos retulimus, mandatum conficiamus, non modo talem ac tantam mercedem amittamus, sed etiam tam horrendis minis flamus obnoxii.

QUÆSTIO IX.

An conveniat societatem cum iniquis habere, aut participem esse infructuosorum operum tenebrarum, etiamsi tales non sint ex numero eorum qui mihi sint oncrediti

RESPONSIO.

1. Iniquus quidem est quisquis legem integram non servaverit, aut violaverit vel unum mandatum. Etenim, si pars vel modica desit, totum periclitatur. Nam quod pene factum est, factum non est. Quemadmodum enim qui fere mortuus est, mortuus non est, sed vivit, et qui fere vixit, non vivit, sed mortuus est, et qui pene ingressus est, ingressus non est, sicut illæ quinque virgines : ita qui prope legem servavit, non servavit, sed iniquus est. Quapropter etiam erga iniquos, etiamsi germani et affines esse videantur, necesse est obedire Apostolo, qui aliquando quidem ait : « Si quis frater nominatus, aut fornicator, aut avarus, aut ebriosus, aut conviciator, aut raptor fuerit, cum tali ne cibum quidem sumite ⁴⁴. » Observandum autem hic est, quod non eodem modo qui in his omnibus offendit, ab ipsa etiam communi diæta segregaverit, sed eum etiam qui in uno aliquo ex his omnibus deliquit, cum non dixerit, Cum hoc, sed, « Cum tali : » aliquando vero, « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus; propter quæ venit ira Dei ⁴⁵ » (et quidem generalius adjunxit) « in filios inobedientiæ. Nolite ergo fieri participes eorum ⁴⁶. » Ac rursus : « Ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis ⁴⁷. » Et alibi similiter.

2. Quid sit autem infructuosorum operum participem non esse, ut perspicue cognoscamus, primum perpendamus quibus de rebus nomen infructuosi usurpetur, utrum de reprobatissimummodo,

⁴¹ Deut. xxvii, 26. ⁴² Psal. lxxv, 48. ⁴³ Psal. lxi, 6. ⁴⁴ I Cor. v 11. ⁴⁵ Col. iii, 5, 6. ⁴⁶ Ephes. v, 7. ⁴⁷ II Thess. iii, 6.

(48) Codices duo βοξ και λέγει.

(49) Editi και τηλικούτου. Libri veteres και τοσούτου.

(50) Codices duo της κοινης. Articulus deest in

ἀγάπη. » Ὅτι δὲ οὐκ ἀτιμώρητοι οἱ μὴ κατορθούντες ταύτας, και τὰ ταύταις ὑποπίπτοντα δικαιώματα, τιμωρίας δὲ εἰσιν ὑπόδικοι, αὐτοὺς Μαῦσῆς βοξ, λέγων (48) · Ἐπικατάρατος πᾶς, ὅς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Ὁ δὲ Δαβὶδ φησιν · Ἐὶ ἐθεώρουσιν ἀδικίαν ἐν καρδίᾳ μου, μὴ εἰσακουσάτω μου Κύριος · και ἀλλαχοῦ · Ἐκεί φοβηθήσονται φόβον, οὐ οὐκ ἦν φόβος, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὅσα ἀνθρωπαρέπων. Πολλῆς οὖν ἐπιμελείας και φροντίδος ἐπαγρύπνου χρεία, μήπως, παρά τι τῶν εἰρημένων τὴν ἐντολὴν ἐργασάμενοι, μὴ μόνον τοῦ τοιούτου και τοσούτου (49) μισθοῦ ἐκπέσωμεν, ἀλλὰ και ταῖς οὕτω φοβεραῖς ἀπειλαῖς ὑποπίσωμεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ.

Εἰ γοη συγκοινωνεῖν τοῖς παρανομουσιν, ἢ τοῖς ἀκάροισ ἐργοῖς τοῦ σκότους, κἂν μὴ ὡσι τῶν ἐμοὶ πιστευθέντων οἱ τοιούτοι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Παράνομος μὲν ἐστὶν πᾶς ὁ μὴ ὀλόκληρον τὸν νόμον φυλάξας, ἢ και ὁ μίαν ἐντολὴν παραβάς. Ἐν γὰρ τῇ ἐλλείψει και τοῦ μικροῦ τὸ πᾶν κινδυνεύει. Τὸ γὰρ παρ' ὀλίγον γεγονὸς οὐ γέγονεν. Ὡσπερ γὰρ ὁ παρ' ὀλίγον ἀποθανὼν οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζῆ, και ὁ παρ' ὀλίγον ζήσας οὐ ζῆ, ἀλλὰ ἀπέθανε, και ὁ παρ' ὀλίγον εἰσελθὼν οὐκ εἰσήλθεν, ὡς αἱ πέντε παρθένου οὕτως ὁ παρ' ὀλίγον φυλάξας τὸν νόμον οὐκ ἐφύλαξεν, ἀλλ' ἐστὶ παράνομος. Διὸ και ἀναγκαῖον ἐπὶ τῶν παρανομούντων, κἂν γνήσιοι εἶναι δόξωσι, πείθεσθαι τῷ Ἀποστόλῳ εἰπόντι, ποτὲ μὲν, « Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ μέθυσος, ἢ λοιδορος, ἢ ἀρπαξ, τῷ τοιούτῳ μὴ συνεσθίειν » παρατηρητέον δὲ ἐνταῦθα, ὅτι οὐχὶ τὸν τὰ πάντα ὄντα ἀφώρρισε και αὐτῆς τῆς κοινῆς (50) διαίτης, ἀλλὰ και τὸν ἐν τι ὄντα ἐκ πάντων, ἐν τῷ μὴ εἰπεῖν, « Τούτῳ, » ἀλλὰ, « Τῷ τοιούτῳ » ποτὲ δὲ, « Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, και τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία · δι' ἧ ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ (και γὰρ καθολικώτερον ἐπήγαγεν) ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. (51) Μὴ οὖν γίνεσθε συμμετοχοὶ αὐτῶν » και πάλιν · « Στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, και μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν παρέλαβον (52) παρ' ἡμῶν » και ἀλλαχοῦ ὁμοίως

2. Τὸ δὲ μὴ συγκοινωνεῖν τοῖς ἐργοῖς τοῖς ἀκάροισ· ἵνα σαφῶς γινώμεν τί ἐστὶ, πρῶτον καταμάθωμεν κατὰ τίνων πραγμάτων κείται τὸ ὄνομα τοῦ ἀκάροισ· ὅτερον κατὰ τῶν κατεργασμένων μόνον, ἢ

vulgatis.

(51) Illud, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἀπειθείας, abest a nostris veteribus libris.

(52) Reg. tertius ἦν παρελάβοσαν.

καὶ κατὰ τῶν ἐπαινετῶν μὲν (53), μὴ ἐξ ὑγιουῶς δὲ
 διαθέσεως γινομένων. Ἐν μὲν οὖν τῇ Παλαιᾷ Δια-
 θήκῃ ὁ προφήτης ἐν τῇ τοῦ δένδρου παραβολῇ περὶ
 τῶν ἁγίων εἶπεν· «Ὁ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν
 καιρῷ αὐτοῦ·» ὁ δὲ Σολομών φησιν· «Ἔργα δι-
 καιῶν ζωὴν ποιεῖ· καρποὶ δὲ ἀσεβῶν ἀμαρτίαι·»
 Ὡσθὲ δὲ λέγει· «Σπειράτε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην,
 τρυφήσατε καρπὸν ζωῆς·» καὶ ὁ Μιχαίας· «Καὶ
 ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀφανισμόν μετὰ τῶν κατοικοῦντων
 ἐν αὐτῇ, ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν·» καὶ
 ἄλλοι προφήται ἄλλα πλείονα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς
 λύχνος λαμπέτω· τὸ δὲ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὁ τῆς δι-
 καιοσύνης ἥλιος, αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
 στὸς τρανότερον παρίστησι λέγων· «Οὐ δύναται
 δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροῦς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον
 σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοῦς ποιεῖν·» καὶ ἀλλαχού
 ὁμοίως. Ἐχόντες οὖν τὸ τῶν καρπῶν ἕνημα ἐπὶ τοῖς
 ἀλλήλων ἐναντίοις ὁμοίως κείμενον, λοιπὸν καταμά-
 θωμεν, ποῖοι μὲν εἰσι δένδρα ἀκαρπα, τίνα δὲ ὁ Ἀπό-
 στολος λέγει ἔργα ἀκαρπα. Τὰ μὲν οὖν ἀκαρπα δένδρα
 δηλοῦνται (54) ἡμῖν παρὰ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ,
 εἰπόντος τοῖς καταξιωθεῖσι τοῦ βαπτίσματος εἰς
 ἄφρατον τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ καθαρισθεῖσιν ἀπὸ παντὸς
 ῥύπου· «Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀγίους τῆς μετα-
 νοίας·» καὶ μετ' ὀλίγα ἐπιφέροντος· «Πᾶν οὖν
 δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς
 πῦρ βάλλεται·» τηλαυγέστερον δὲ ὁ Κύριος (55) δι-
 δάσκει, λέγων τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν ἑστῶσι, «Δεῦτε,
 οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν
 ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου·»
 καὶ τοὺς ἀγαθοὺς αὐτῶν καρποὺς δεικνύων ἐν τοῖς
 ἐπιφερομένοις· τοὺς δὲ ἐξ ἀριστερῶν πέμπων εἰς τὸ
 πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς
 ἀγγέλοις αὐτοῦ· οἷς οὐχ ἀμαρτίας ἐργασίαν ἐγκαλεῖ,
 ἀλλ' ἀργίαν καρπῶν ἀγαθῶν. «Ἐπεινάσα γὰρ,
 φησὶ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἐξῆς·
 ἦτις ἀργία τῆς μερίδος ἐποίησεν αὐτοὺς γενέσθαι
 τῶν ἀμαρτωλῶν, οἵτινες ἀγγελοὶ τοῦ διαβόλου κα-
 λοῦνται παρὰ τοῦ Κυρίου.

3. Τῆς διαφορᾶς οὖν φανερωθείσης τῶν τὰ ἐναντία
 καρποφορούντων, καὶ ἀκάρπων, λοιπὸν ἴδωμεν, τίνα
 ἔστι μάλιστα ἃ λέγει ὁ Ἀπόστολος ἔργα ἀκαρπα.
 Ἐγὼ δὲ λογιζόμενος οὐχ εὐρίσκω μεταξὺ τοῦ νομί-
 μως καὶ εὐαρέστως τῷ Θεῷ τὴν ἐντολὴν ἐργαζόμε-
 νου, καὶ τοῦ τὸ κακὸν ἐργαζομένου, καὶ τοῦ μηθ' ὀ
 ἔτερον ποιοῦντος, εἰ μὴ τοὺς ποιοῦντας τὸ ἀγαθόν,
 μὴ εὐαρέστως δὲ (56) τῷ Θεῷ κατὰ τι τῶν προει-
 ρημένων ἐν τῷ ἐρωτήματι, εἰ εὐπρόσδεκτόν ἐστιν
 ἔργον ἐντολῆς μὴ κατ' ἐντολὴν γινόμενον, περὶ ὧν ὁ
 Κύριος λέγει, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν Ὡς (57)
 αἱ πάντε μωραὶ παρθένοι, αἵτινες μαρτυροῦνται ὑπ'
 αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ὅτι τε παρθένοι, καὶ ὅτι τὰς λαμ-

A an etiam de laudabilibus quidem, sed quæ non
 sano animi affectu fiant. In Veteri 667 igitur Te-
 stamento, sumpta ab arbore comparatione, dixit
 de sanctis Propheta : « Quæ fructum suum dabit
 in tempore suo ⁵³. » Salomon vero ait : « Opera ju-
 storum vitam faciunt ; fructus vero impiorum pec-
 cata ⁵⁴. » Osee itidem dicit : « Serite vobisipsis ad
 justitiam, vindemiate fructum vitæ ⁵⁵. » Et Mi-
 chæas : « Et erit terra in dissipationem cum habi-
 tantibus in ipsa, a fructibus studiorum ipsorum ⁵⁶. »
 Et prophetae alii alia plura ; sed hæc quidem lu-
 cernæ instar luceant. Vera autem lux, sol ille ju-
 stitiæ, ipse Dominus noster Jesus Christus clarius
 rem exprimit dicens : « Non potest arbor bona
 malos fructus facere, neque arbor putris fructus
 bonos facere ⁵⁷. » Et alibi similiter. Itaque cum
 fructuum nomen æqualiter rebus inter se contra-
 riis impositum habeamus, de reliquo expendamus
 qui sint arbores infructuosæ, et quæ opera Apo-
 stolus dicat infructuosa. Arbores itaque infruc-
 tuosæ declarantur nobis a Joanne Baptista, ubi iis,
 qui baptisma recipiebant ad remissionem peccato-
 rum, et ut a sordibus omnibus purgarentur, dixit :
 « Facite igitur dignos poenitentiae fructus ⁵⁸. » Et
 paulo post subjungit : « Omnis ergo arbor, quæ
 non facit fructum bonum, exciditur, et in ignem
 conjicitur ⁵⁹. » Dominus vero clarius nos docet, iis
 quidem, qui a dextris sunt, dicens : « Venite, be-
 nedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum
 a constitutione mundi ⁶⁰ ; » eorumque bonos fructus
 per ea quæ subjungit, indicat, eos vero qui a si-
 nistris sunt, mittit in ignem æternum, diabolo et
 angelis ejus paratum ⁶¹ ; quos non propterea cul-
 pat, quod peccatum patrarint, sed quod vacarint
 a bonis fructibus. « Esurivi enim, inquit, et
 non dedistis mihi manducare ⁶², » et quæ sequun-
 tur : quæ inertia eos ad sortem redegit peccato-
 rum, qui angeli diaboli a Domino vocantur.

3. Cum igitur declarata sit differentia eorum,
 qui contrarios fructus afferunt, et eorum, qui in-
 fructuosi sunt, de cætero videamus, quæ maxime
 sint, quæ Apostolus appellet opera infructuosa.
 Ego autem, dum hæc mecum reputo, non invenio
 quemquam medium inter eum qui ritu legitimo et
 Deo placente præceptum exsequitur, et eum qui
 malum patrat, et eum qui neutrum efficit, nisi eos
 qui bonum quidem faciunt, sed non ita, ut Deo sit
 acceptum, ob aliquam videlicet rationem ex his
 quas prius in ea quæstione memoravimus, ubi, an
 placeat mandati opus, si juxta mandatum non fiat,
 disputatum est : de quibus hoc dicit Dominus,

⁵³ Psal. i, 3. ⁵⁴ Prov. x, 16. ⁵⁵ Ose. x, 12. ⁵⁶ Mich. vii, 13. ⁵⁷ Matth. vii, 18. ⁵⁸ Matth. iii, 8.
⁵⁹ ibid. 40. ⁶⁰ Matth. xxv, 34. ⁶¹ ibid. 41. ⁶² ibid. 42 seq.

(53) Sic antiqui duo libri. Duæ hæ voces, καὶ...
 μέν, in editis desiderantur.

(54) Veteres duo libri δηλοῦται.

(55) Unus ms. αὐτὸς ὁ Κύριος. Statim editi εὐλο-

γούμενοι. At mss. tres εὐλογημένοι.

(56) Vocula δὲ in nostris mss. non legitur.

(57) Unus ms. Καὶ ὡς.

quod mercedem suam habeant⁵⁵. Hunc ad modum A fatuæ quinque virgines, quæ juxta Domini ipsius testimonium et virgines erant, et paraverant lampades, et accenderant, hoc est, fecerant idem quod prudentes, et ierant obviam Domino, et in omnibus studium studio prudentum haud impar ostenderant, tamen ob hoc solum, quod in vasis oleum defuit, aberrare a scopo, atque ab ingressu ejus loci, ubi sponsus erat, exclusæ sunt⁵⁶. Quales etiam 668 sunt, qui si duo sint in pistrino, et in eodem lecto, relinquuntur⁵⁷. Quorum fortasse causam Dominus obtulit, ut ostenderet, si res quævis vel parva desit, modo conveniat, et maxime, ut Apostolus docuit⁵⁸, si desit sincera charitas, rem nullam gratam esse et acceptam. Cum igitur perspectum nobis sit, unde opera fiant infructuosa, caveamus ne, re aliqua deficiente, legitimum certamen, quod ad placendum Deo suscipiendum sit, certemus, sed in omnibus commendemus nosipsos velut Dei ministros⁵⁹. Neque vero hoc solum, sed ne cum talibus quidem societatem ullam habeamus, uti Paulus in Christo loquens definite pronuntiavit, cum dixit: « Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum harum⁶⁰. » Atque cum subjunxit illud: « Quin potius etiam redarguite⁶¹, » ita modum non habendæ societatis docuit.

4. Quid autem sit rem participare, aut etiam quot modis hoc fiat, expendamus. Itaque, dum mihi in mentem venit, quod in Proverbiis dictum est: « Veni nobiscum, particeps esto sanguinis⁶², » et apud Apostolum, « Existentes vos omnes mihi consortes gratiæ⁶³, » et, « Communicantes tribulationi meæ⁶⁴, » et, « Communicantem autem is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis⁶⁵; » item, « Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas⁶⁶; » itidem, « Arguendo argues fratrem tuum, et non accipies propter eum peccatum⁶⁷, » et, « Hæc fecisti, et tacui; suspicatus es iniquitatem, quod ero tibi similis; arguam te et statuam contra faciem tuam⁶⁸; » dum, inquam, horum et talium recordor, puto secundum opus societatem esse tum, cum aliqui eundem scopum spectantes, mutuam sibi ad agendum operam præbuerint: secundum mentem vero, cum quis affectui agentis assensus fuerit, eique indulserit. Altera autem societas, quæ plerosque latet, divina Scriptura accurate expensa, perspicue cognoscitur, cum quis videlicet neque operam suam ad aliquid conferens, neque assentiens affectui, quin potius consilii, quoductus agit, malitiam cognoscens, tamen conticue-

4. Τί δέ ἐστι τὸ συγκαινωνεῖν, ἢ καὶ κατὰ πόσας τρόπους τοῦτο γίνεται, καταμάθωμεν. Μνημονεύων οὖν ἐν μὲν ταῖς Παραβολαῖς τοῦ, « Ἐλθέ μεθ' ἡμῶν, κοινωνήσον αἵματος, » παρὰ δὲ τῶ Ἀποστόλου τοῦ, « Συγκαινωνοὺς (60) μου τῆς χάριτος πάντας ὑμεῖς ὄντας, » καὶ, « Συγκαινωνήσαντές μου τῇ θλίψει, » καὶ, « Κοινωνεῖτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον αὐτοῦ κατηχούντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς, » καὶ τοῦ, « Εἰ ἐθεύρεις κλέπτην, συνέτριψες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις, » καὶ τοῦ, « Ἐλεγμῶ ἐλέγξεις τὸν ἀδελφόν σου, καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἀμαρτίαν, » καὶ τοῦ, « Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα· ὑπέλαβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαι σοι ὁμοιος· ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου, » καὶ τῶν τοιούτων, κοινωνίαν (61) ἠγοῦμαι κατὰ τὸ ἔργον, ὅταν ἀλλήλους ἐπὶ τῶ αὐτῷ σκοπῷ συλλαμβάνωνται: πρὸς τὴν ἐνεργειαν· κατὰ δὲ γνώμην, ὅταν συγκατάθῃται τις τῇ διαθέσει τοῦ ποιοῦντος, καὶ συναρεσθῇ. Ἐτέρα δὲ κοινωνία τοὺς πολλοὺς λαμβάνουσα ἐμφαίνεται: τῇ ἀκριβολογίᾳ τῆς θεοσπεύστου Γραφῆς· ὅταν μὴ συνεργασάμενος, μὴτε συγκαταθέμενος τῇ διαθέσει, γνοὺς δὲ τὴν κακίαν τῆς γνώμης ἀφ' ἧς ποιεῖ, ἐρησυχάσῃ, καὶ μὴ ἐλέγξῃ, κατὰ τε τὰ ἀνωτέρω γεγραμμένα, καὶ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημμένον τοῖς Κορινθίοις, ὅτι « Οὐκ ἐπειθήσατε ἐν

⁵⁵ Matth. vi, 5. ⁵⁶ Matth. xxv, 2 sqq. ⁵⁷ Luc. xvii, 34, 35. ⁵⁸ I Cor. xiii, 1-3. ⁵⁹ II Cor. vi, 4. ⁶⁰ Ephes. v, 14. ⁶¹ ibid. ⁶² Prov. i, 14. ⁶³ Philipp. i, 7. ⁶⁴ Philipp. iv, 14. ⁶⁵ Gal. vi, 6. ⁶⁶ Psal. xlix, 18. ⁶⁷ Lev. xix, 17. ⁶⁸ Psal. xlix, 21.

(58) Veteres duo libri ἐν τῇ μικρᾷ.

(59) Editi τὸ τῶν δένδρων. Regii primus et tertius τῶν ἔργων. Aliquanto infra unus ms. ὡς Θεοῦ διακονοῖ.

(60) Antiqui duo libri τοῦ, συγκαινωνοὺς, recte. Editi τοὺς συγκαινωνοὺς, male.

(61) Illa, καὶ τῶν τοιούτων κοινωνίαν, junguntur

in vulgatis sine ulla interpunctione: quam scribendi rationem secutus est vetus interpres. Sed in antiquis libris ita se junguntur, ut virgula ante vocem κοινωνίαν posita sit: quod nobis et verius et melius visum est. Puto igitur vocem μνημονεύων hic supplendam esse ex superioribus.

ἐξαρθῆ ἐκ μεσου ὑμῶν ὃ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας· ὁ ἄρις ἐπήγαγεν· « Μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα δολοί. » (62) Φοθηθῶμεν οὖν καὶ ἀνασχωμέθα αὐτοῦ λέγοντος· « Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα. » Ὁ δὲ συνεργαζόμενος μὲν τινι τὸ ἀγαθὸν ἀγαθῆ γνώμῃ, ἀγωνῶν δὲ αὐτοῦ τὴν κακίαν τῆς τε διαθέσεως καὶ τοῦ σκοποῦ, οὐκ ἐν τῷ συνεργάζεσθαι ἔγκλημα ἔξει κοινωνίας, ἀλλ' ἐν τῷ κερωρῆσθαι τῆς τοῦ ἀλλοτρίου διαθέσεως, φυλάσσειν (63) δὲ ἑαυτὸν ἐν τῷ κανόνι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, τὸν ἴδιον μισθὸν λαμβάνει κατὰ τὸν ἴδιον κόπον, ὡς ὁ ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ἡ ἐν τῷ μυλῶνι ἐφανερῶθη ἡμῖν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διαφορὰ δὲ εἰς τοὺς πιστευθέντας, καὶ τοὺς μὴ, ἐν τῷ χρέει τῆς ἐπιμελείας ἐστίν, οὐκ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀμαρτημάτων. Ἡ μὲν γὰρ ἐπιμέλεια ἐξαιρέτως μόνοις τοῖς πιστευθεῖσιν ὀφείλεται παρ' ἑμοῦ (64)· ἡ δὲ πρὸς τὸ κακὸν καὶ τὰ ἄκαρπα ἔργα κοινωνία κατὰ πάντων ὁμοῦ ἀπηγόρευται.

tiæ ac curæ debito sita est, non in participatione iis solis, qui mihi concediti sunt, debeo : sed mali et pariter vetita est.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ I.

Ei del est to skandalizein epikindunon.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Πρῶτον μὲν ἠγοῦμαι ἀκαγαθὸν εἶναι γινῶναι, τὸ ἐστὶ σκάνδαλον· ἔπειτα δὲ καὶ (65) τὴν διαφορὰν τῶν σκανδαλιζόντων, καὶ δι' ὧν σκανδαλιζοῦσι· καὶ οὕτω γνωρίζαι τὸ τε ἀκίνδυνον καὶ τὸ ἐπικίνδυνον. Σκάνδαλον μὲν οὖν ἐστίν, ὡς ἐγὼ λογιζομαι ἐκ τῶν γεγραμμένων ὀδηγούμενος, πᾶν τὸ ἦτοι εἰς ἀποστασίαν τινὰ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀληθείας ἄγον, ἢ πρόσκλησιν τῆς πλάνης ἐμποιοῦν, ἢ οἰκοδομοῦν εἰς ἀσέβειαν, ἢ καθόλου, πᾶν τὸ κωλύον τῇ ἐντολῇ τοῦ Θεοῦ ὑπακούειν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου. Ἐάν μὲν οὖν αὐτὸ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀγαθὸν ἢ τὸ λεγόμενον, ἢ τὸ γινόμενον, ἢ δὲ νόσος τοῦ χρωμένου τῷ ἔργῳ, ἢ τῷ λόγῳ, ἐν τῇ χρήσει ἐμποίησιν αὐτῷ τὴν βλάβην, καθαρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ κρίματος τῶν σκανδαλιζομένων ὃ τὸ ἀγαθὸν εἰς οἰκοδομήν τῆς πίστεως εἰπῶν ἢ ποιήσας (66), ὡσπερ ὁ Κύριος, εἰπῶν μὲν, « Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. » πρὸς δὲ τοὺς σκανδαλισθέντας ἐπαγαγῶν, « Πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται. » εἰπῶν δὲ, ὅτι « Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. » καὶ μετ' ὀλίγα· « Οὐδεὶς δύναται εἰσελθεῖν πρὸς μέ, ἐάν μὴ ἡ αὐτῷ δεδομένον ἐκ τοῦ Πατρὸς μου. » ὅποτε τούτοις τοῖς ῥήμασιν εἰς ἀπώλειάν τινες ἐχρήσαντο, καθὼς γέγραπται· « Καὶ

A rit, et non redarguerit, neque juxta ea quæ superiorius scripta sunt, neque juxta id quod ab Apostolo Corinthiis dictum est : « Non luxistis ut tolleretur de medio vestrum qui hoc opus fecit » : » quibus subjunxit, « Modicum fermentum totam massam corrumpit ». Metuamus itaque, et obtemperemus dicenti : « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio ». Qui autem una cum aliquo facit quidem bonum bono animo, sed ignorat et affectus et propositi ipsius malitiam, non propterea quod una cum eo agit, communionis criminari futurus est obnoxius, sed propterea quod ab alieno affectu separatus est, servatque seipsum in regula dilectionis erga Deum, mercedem propriam juxta proprium laborem recipiet, quemadmodum ille, qui in lecto, et illa, quæ in pistrino reperietur, indicati nobis sunt ab ipso Domino Jesu Christo. Cæterum differentia quæ intercedit inter eos qui nobis concediti sunt, aut non, in diligenter peccatorum. Curam enim proprie ac peculiariter operum infructuosorum participatio, in omnibus

QUÆSTIO X.

An semper periculosum sit scandalum dare.

RESPONSIO.

1. Primum quidem necessarium arbitror scire, quid sit scandalum : deinde vero quæ sit differentia inter eos qui scandalum dant, et inter ea, quibus præbent scandalum, atque ita cognoscere tum quod vacat periculo, tum quod periculum habet. Scandalum igitur est, ut ego ex Scripturis inductus opinor, quidquid aut ad quamdam defectionem a veritate quæ secundum pietatem est, abducit, aut errorem asciscit, aut parat ad impietatem, aut in summa, quidquid impedit quominus præcepto Dei ad ipsam usque mortem obediamus. Itaque, si id quod aut dicitur, aut fit, bonum ex seipso fuerit, morbus vero illius, qui opere aut sermone utitur, ei rei in usu detrimentum attulerit, purus est a judicio eorum qui scandalum perpessi sunt, is, qui bonum ad fidei ædificationem aut dixit, aut fecit, quemadmodum Domino contigit, cum dixit, « Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem » ; et ubi adversus eos qui scandalum perpessi fuerant, subjunxit : « Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur » ; et itidem, cum dixit : « Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam » ; et paulo post : « Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre

⁷⁰ I Cor. v, 2. ⁷¹ ibid. 6. ⁷² ibid. 7. ⁷³ Luc. xvii, 34. ⁷⁴ ibid. 35. ⁷⁵ Matth. xv, 11. ⁷⁶ ibid. 13. ⁷⁷ Joan. vi, 55.

(62) Veteres duo libri φύραμα ζυμοῦ, *conspersio-nem fermentat.*

(63) Editi φυλάσσειν. Regii secundus et tertius φυλάσσειν. Nec ita multo post mss. duo κλίνης καὶ ὁ ἐν.

(64) Codices duo παρ' ἡμῶν.

(65) Vocula καὶ addita est ex uno veteri libro. Haud longe particulam μὲν addidimus quoque, fidem antiquorum librorum secuti.

(66) Editi καὶ ποιήσας. At mss. duo ἢ ποιήσας.

meo⁷⁸; » quo tempore his verbis abusi sunt nonnulli ad perniciem, sicut scriptum est : « Et multi ex discipulis, audito hoc sermone, abierunt retro, nec amplius cum illo ambulabant. Dixit igitur Jesus ad duodecim : Num et vos vultis abire? Respondit ergo Simon Petrus : Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, et nos credidimus, et cognovimus, quod tu es Christus Filius Dei viventis⁷⁹. » Etenim quibus verbis ii quorum fides sana erat, ad fidei ædificationem, et ad salutem æternam comparandam usi sunt, iisdem ii quorum cognitio, aut fides infirma erat, ob propriam malitiam ad interitus occasionem abusi sunt, sicut scriptum est de Domino, « Hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum⁸⁰; » non quod sibi ipse contrarius sit, sed ob utentium contrariam animi sententiam, quemadmodum et Apostolus ait : « Aliis quidem odor vitæ ad vitam, aliis vero odor mortis ad mortem⁸¹. »

2. Quod si suapte natura malum est quod vel fit, vel dicitur, is qui illud fecit, aut dixit, tum proprii peccati, tum scandali iudicium subibit, etiamsi is, cujus gratia scandalum oritur, **670** scandalum non sit perpessus, velut de Petro discimus, ad quem Dominus, ministerium ac dispensationem obedientiæ usque ad mortem explorare prohibuit, dixit : « Vade post me, Satana, scandalum es mihi⁸². » Et ratio, quæ subjicitur, licet paucis expressa, generales scandali proprietates ostendit : « Quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum⁸³. » Unde cognoscere possumus, omnem sententiam sententiæ Dei adversam scandalum esse, et ad opus usque progressam, homicidæ iudicio fieri obnoxiam, ut scriptum est apud Oseam prophetam : « Absconderunt sacerdotes viam, interfecerunt Sicima, quoniam iniquitatem fecerunt in populo⁸⁴. » Si vero quidpiam ex sua ipsius ratione fuerit licitum, sed accipiatur cum detrimento, et iis qui in fide aut cognitione debiles sunt, scandali occasio fiat, is qui fecit, scandali iudicium non effugit, cum de iis qui tales sunt, nec debilibus parcunt, dicat Apostolus : « Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis⁸⁵. » Itaque, quando quod fit, inde offendiuli causa est, quod in se consideratum malum est, aut si ex licitis aliquid, et in nostra potestate constitutis, cuiquam in fide vel cognitione infirmo offensionis fuerit, tunc apertum et inevitabile iudicium habet, horrendum videlicet illud, quod ab ipso Domino pronuntiatur est, hoc modo : « Utilius est illi, ut

A πολλοὶ τῶν μαθητῶν, ἀκούσαντες (67) τὸν λόγον τοῦτου, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὅπισω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου. Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα · Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; Ἀπεκρίθη οὖν Σίμων Πέτρος · Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; Ἔργματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις, καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Ὁ οὖν οἱ ὑγιαίνοντες τὴν πίστιν πρὸς οἰκοδομὴν ἐχρήσαντο τῆς πίστεως, καὶ περιποίησιν τῆς αἰωνίου σωτηρίας, τούτοις οἱ ἀσθενοῦντες τὴν γνῶσιν, ἢ τὴν πίστιν, διὰ τὴν ἰδίαν κακίαν, εἰς πρῆξασιν ἀπωλείας ἐχρήσαντο, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ τοῦ Κυρίου ὅτι, « Οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν. » οὐ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πρὸς (68) ἑαυτὸν ἐναντιότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν χρωμένων ἀντικειμένην γνῶσιν, ὡσπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος φησιν · « Οὖς μὲν ὁσμὴ ζωῆς εἰς ζωὴν, οὖς δὲ ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον. »

2. Ἐὰν δὲ τῇ ἰδίᾳ φύσει κακὸν ἢ τὸ γινόμενον, ἢ τὸ λεγόμενον, ὁ ποιήσας αὐτό, ἢ ὁ εἰπὼν, καὶ τῆς ἰδίας ἀμαρτίας, καὶ τοῦ σκανδάλου ἔχει τὸ κρίμα, κἄν δι' ὃν γίνεταί (69) τὸ σκάνδαλον μὴ σκανδαλιῶσθῃ, ὡς ἐπὶ τοῦ Πέτρου μαθάνομεν, πρὸς ὃν λέγει ὁ Κύριος, κωλυθεὶς πληρῶσαι τὴν οἰκονομίαν τῆς μέγχι θανάτου ὑπακοῆς · « Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ (70). » Καὶ ἡ ἐπενεχθεῖσα δὲ αἰτία ὀλίγη τὰ καθόλου ἰδιώματα τοῦ σκανδάλου ἐδίδαξεν · « Ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. » ὡστε ἡμᾶς εἰδέναι, ὅτι πᾶν φρόνημα ἐναντιῶς ἔχον τῷ φρονήματι τοῦ Θεοῦ, τοῦτο σκάνδαλον ἐστὶ, καὶ εἰς ἔργον προελθὼν φονέως ἔχει τὸ κρίμα, κατὰ τὸ γεγραμμένον παρὰ Ἄσθῃ τῷ προφήτῃ · « Ἐκρουσαν ἱερεῖς ὁδὸν, ἐφόνευσαν Σίκιμα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ λαῷ. » Ἐὰν δὲ κατὰ μὲν τὸν ἴδιον λόγον ἢ τι τῶν (71) συγκεχωρημένων, λαμβάνηται δὲ ἐπὶ βλάβῃ, καὶ γένηται σκανδαλισμοῦ πρόσφατος τοῖς ἀσθενοῦσι τὴν πίστιν ἢ τὴν γνῶσιν, ὁ ποιήσας οὐκ ἐκφεύγει τοῦ σκανδάλου τὸ κρίμα · τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος περὶ τῶν τοιούτων (72), καὶ μὴ φειδομένων τῶν ἀσθενούντων · « Οὕτως δὲ ἀμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε. » Ὡστε, ὅταν ἢ τὸ γινόμενον (73) τῷ ἴδιῳ λόγῳ κακὸν ὑπάρχον αἴτιον γένηται σκανδαλισμοῦ, ἢ τι τῶν συγκεχωρημένων καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρᾳ κειμένων ὑπάρχον τῷ ἀσθενούντι τὴν πίστιν ἢ τὴν γνῶσιν γένηται σκάνδαλον, φανερὸν καὶ ἀπαραίτητον ἔχει τὸ φοβερόν ἐκεῖνο κρίμα τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον οὕτως · « Συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν

⁷⁸ Joan. vi, 66. ⁷⁹ Ibid. 67-70. ⁸⁰ Luc. ii, 34. ⁸¹ II Cor. ii, 16. ⁸² Matth. xvi, 23. ⁸³ Ibid. ⁸⁴ Ose. vi, 9. ⁸⁵ I Cor. viii, 12.

(67) Veteres duo libri μαθητῶν αὐτοῦ ἀκούσαντες. Paulo post Reg. secundus οὖν ὁ Κύριος.

(68) Sic Regii duo. Editi τὴν ἑαυτῶν πρὸς.

(69) Unus ms. γένηται. Nec ita multo infra mss. duo ἐκπληρώσαι.

(70) Reg. secundus σκάνδαλον εἶ ἐμολ. Statim editi ὀλίγα. Alii mss. duo ὀλίγη. Ibidem iidem mss. τὸ καθ-

όλου ἰδίωμα.

(71) Veteres duo libri ἢ τι τῶν. Vocula τε aberat a vulgatis.

(72) Factum est ab imperitis librariis, ut ubi in editis incorrupte legitur τοιούτων, corrupte legatur in nostris veteribus libris ποιούτων.

(73) Unus ms. τὸ γινόμενον... αἴτιον γίνηται.

πράχλον αὐτοῦ, καὶ ἐβρίπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίση ἕνα τῶν μικρῶν τούτων.» (74) Πλατύτερον δὲ ἐν τοῖς πρώτοις ἐρωτήμασιν ἐξεθέμεθα, ἕνα καὶ οἱ τρόποι τῶν σκανδαλιζομένων σαφέστερον ἐξητάσθησαν. Διόπερ ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τῶν συγκεχωρημένων φησί· «Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ.» καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγων ὅτι, «Πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον.» ὁμοίως φησιν, «Οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.» Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν συγκεχωρημένων τοιοῦτον τὸ κρίμα, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν κεκολλημένων; Διόπερ καθολικώτερον ἡμᾶς παιδεύει, λέγων· «Ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ἡμεῖς πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν.»

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ'

Εἰ γρηὶ ἢ ἀκίνδυνόν ἐστι παρατιθεῖσθαι τι τῶν προσταγμάτων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ κωλύειν τὸν ἐπιταχθέντα ποιῆσαι, ἢ κωλυόντων ἀνέχεσθαι· μάλιστα εἰν γνησίος ἢ ὁ κωλύων, ἢ λογισμὸς εὐλογώμενος ἀντιπίπτει τῷ προσταγμάτι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τοῦ Κυρίου λέγοντος, «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ,» ὁ δὴλον, ὅτι (75) καὶ πάντα ἀσφαλέστερον παιδευόμεθα μνημονεύοντες αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἡνίκα Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς εἶπεν αὐτῷ, «Ἔγω χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἐρχῆ πρὸς μέ;» ἀποκριναμένου, ὅτι «Ἄφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην.» ἐπὶ δὲ τῶν μαθητῶν, ἡνίκα ἀπηύξατο ὁ Πέτρος τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ προφητευθέντας. ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐπαγγεσθαι πειρασμοῦς, ἀγανακτικώτερον εἰπόντος· «Ἔπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν (76) μου εἶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.» καὶ πάλιν, ἡνίκα ὁ αὐτὸς Πέτρος παρητήσατο τὴν ὑπηρεσίαν διαθέσει τιμῆς τῆς πρὸς τὸν Δεσπότην, πάλιν εἰπόντος τοῦ Κυρίου ὅτι, «Ἐάν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.» Εἰ δὲ δεῖ πλείον βοηθηθῆναι τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς τῶν ὁμογενῶν ὑποδείγμασι, μνημονεύσωμεν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· «Τί ποιεῖτε κλαίοντες, καὶ συνθρύπτοντές (77) μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐτοιμῶς ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.» Ποῖος δ' ἂν ἢ ἐνδοξότερος Ἰωάννου, ἢ γνησιώτερος Πέτρου, ἢ λογισμοὶ τῶν

A suspendatur mola asinaria circa collum ejus, et projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum ex pusillis istis⁸⁶. » Fusius autem hoc in prioribus quæstionibus exposuimus, ubi et eorum, qui scandalum perpetuuntur, clarius expensa est indoles. Quapropter Apostolus etiam de licitis dicit : « Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur⁸⁷. » Et rursus alibi ait : « Omnis creatura Dei bona est, nec quidquam, quod cum gratiarum actione sumatur, rejiciendum est⁸⁸ : » sed tamen dicit : « Non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem⁸⁹. » Quod si de licitis iudicium ejusmodi fertur, quid quis dixerit de vetitis? Idcirco universalis erudit nos, cum dicit : « Sine offensione estote et Judæis et Græcis, et Ecclesiæ Dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant⁹⁰. »

QUÆSTIO XI.

An conveniat, aut tutum sit, aliquid eorum quæ a Deo præcepta sunt, recusare, aut prohibere eum cui imperatum fuerit hoc ipsum facere, aut prohibentes tolerare, maxime si germanus et affinis sit qui prohibet, aut si speciosa aliqua ratio præcepto obstat.

RESPONSIO.

Cum Dominus dicat, « Discite a me, quod mitis sum et humilis corde⁹¹, » perspicuum est omnia etiam a nobis certius disci tum, cum ipsius Domini nostri Jesu Christi unigeniti Filii Dei vivi memores sumus : qui, cum Joannes Baptista ei dixisset : « Mihi opus est ut abs te baptizer, et tu venis ad me⁹²? » respondit : « Sine modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam⁹³. » Atque etiam coram discipulis, cum Petrus deprecaretur eas tentationes, quas Dominus ipse sibi in Jerusalem subeundas prænuntiavit, videlicet, ut ne ipsi inducerentur, tunc cum indignatione majore dixit : « Vade post me, Satana, scandalum mihi es ; quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum⁹⁴. » Et rursus, cum ille ipse Petrus, affectu reverentiæ erga Dominum pulsus, ministerium recusaret, iterum Dominus dixit : « Nisi laveris te, non habes partem mecum⁹⁵. » Quod si eorum, qui nobis genere similes sunt, exemplis amplius adjuvanda anima est, recordemur apostoli, qui dixit : « Quid facitis flentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum, propter nomen Domini Jesu⁹⁶. » Quis autem aut gloriosior ac celebrior fuerit Joanne, aut sincerior Petro? aut quæ rationes iis quas illi

⁸⁶ Luc. xvii, 2. ⁸⁷ Rom. xiv, 21. ⁸⁸ I Tim. iv, 4. ⁸⁹ I Cor. viii, 15. ⁹⁰ I Cor. x, 32, 33. ⁹¹ Matth. xi, 29. ⁹² Matth. iii, 14. ⁹³ ibid. 15. ⁹⁴ Matth. xvi, 23. ⁹⁵ Joan. xiii, 8. ⁹⁶ Act. xxi, 13.

(74) Amplior illa quæstio, cujus hic mentio fit, videtur non exstare. Haud longe editi ἐξετέθησαν. Regii primus et tertius ἐξητάσθησαν.

(75) Ἀντίκει τρεῖς βιβλία δὴλον δὲ, ὅτι.

(76) Editi ὅτι σκάνδαλον. Vocula ὅτι: deest in Reg.

tertio. Ibidem Reg. primus pro uo habet ἐμοί.

(77) Reg. primus καὶ συνθροοντές μου, et conterentes cor meum. Nec ita multo post editi ἢ ἐνδοξότερος. Veteres duo libri ἢ.

obtenderunt, videri possint religiosiores? Ego vero scio, quod neque sanctus ille Moses, neque Jonas propheta, ratiocinationibus suis ad obedientiam denegandam usi, inculpati permanserint apud Deum. Quibus erudimur, ut neque contradicamus, neque prohibeamus, neque toleremus prohibentes. Quod si Scriptura prorsus nos docuit hæc et ejusdem generis alia non tolerare, quanto magis in reliquis necesse habuerimus sanctos imitari? qui nunc quidem dicunt, « Obedire oportet Deo magis quam hominibus » : » nunc vero, « An justum sit, vos potius audire quam Deum, judicate. Non enim possumus quæ vidimus, et audivimus, non loqui ».

QUÆSTIO XII.

An quisque debeat omnium in omnibus curam suscipere, an solum eorum, qui sibi concrediti sunt, idque juxta imperitum sibi a Deo per Spiritum sanctum donum.

RESPONSIO.

1. Cum Dominus noster Jesus Christus unigenitus Filius Dei per quem omnia facta sunt, et visibilia et invisibilia, confiteatur: « Non sum misus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel », et discipulis suis dicat: « Sicut misit me Pater, et ego misi vos », præcipiat vero, « In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis », et post completam in se prophetiam Davidis, qui velut ex persona Dei et Patris dixit, « Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ », tum demum discipulis suis præcipiat, « Euntes docete omnes gentes », 672 quomodo non multo magis unusquisque nostrum diligentius servare debet præceptum Apostoli, qui scripsit: « Ne quis plus sapiat, quam oportet sapere, sed sapiat ad sobrietatem, sicut unicuique Deus divisit mensuram fidei », et exspectandum, quando, et quid præcipiatur, ut iterum etiam ait: « Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc maneat ». Sed et idem apostolus id quod aliis præcipit, accuratius custodiens dicit: « Dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos quidem in gentes, ipsi vero in circumcisionem ».

2. Sed si necessitas aliqua ita aliquando postulet, dilectione Dei aut proximi ad id quod deest supplendum vocante, is qui obedierit, mercedem habebit voluntariæ obedientiæ. Vocat autem illa, quando Dei et Christi ipsius dilectio exi-

77 Act. v, 29. 78 Act. iv, 19, 20. 79 Matth. xv, 24. 80 Joan. xx, 21. 81 Matth. x, 5. 82 Ps. l, 11, 7, 8. 83 Matth. xviii, 19. 84 Rom. xii, 3. 85 1 Cor. vii, 24. 86 Gal. ii, 9.

(78) Reg. primus προφήτης, οὗτος Ἰσραηλίας εἰς: quod ipsum quoque alienum non est. Cum enim Jeremias verbum Dei nuntiare juberetur, respondit: « Non scio loqui ».

(79) Editi ἐκ τούτων. Voculam ἐκ delevi. veteribus libris auctoribus.

(80) Codices duo μόνων. Mox editi μερισθὲν αὐτῶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἁγίου χάρισμα. At mss. tres

ἔχεινοις ὑποπεσόντων φανεῖν ἂν εὐλαβέστεροι; Ἐγὼ δὲ οἶδα, οὔτε Μωσῆς ὁ ἅγιος, οὔτε Ἰωνᾶς ὁ προφήτης, εἰς (78) ἀθέτησιν ὑπακοῆς χρησάμενοι λογισμοῖς, ἀνέγκλητοι ἔμειναν παρὰ Θεοῦ. Δι' ὧν παιδεύομεθα μῆτε ἀντιλέγειν, μῆτε κωλύειν, μῆτε κωλύοντων ἀνέχεσθαι. Εἰ δὲ τούτων (79) καὶ τῶν τοιούτων καθάπαξ ἐδίδαξεν ὁ λόγος μὴ ἀνέχεσθαι, πῶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν λοιπῶν μιμεῖσθαι τοὺς ἁγίους ἀναγκαῖον; ποτὲ μὲν εἰπόντας, « Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις » ποτὲ δὲ, « Εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε. Οὐ δυνάμεθα γὰρ εἰδομεν, καὶ ἤκούσαμεν, μὴ λαλεῖν ».

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ'.

Εἰ πᾶς ὀφειλέτης ἐστὶ πάντων τῆς ἐν πᾶσιν ἐπιμελείας, ἢ μόνον (80) τῶν πεπιστευμένων· καὶ τούτων κατὰ τὸ μερισθὲν αὐτῶ ὑπὸ Θεοῦ διὰ Πνεύματος ἁγίου χάρισμα.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ (81) Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὁρατὰ τε καὶ ἀόρατα, ὁμολογοῦντος μὲν ὅτι, « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ » λέγοντος δὲ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, « Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ ἀπέστειλα (82) ὑμᾶς » παραγγέλλοντος δὲ, « Εἰς ὄδον ἔθνων μὴ ἀπελθεῖν, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθεῖν » μετὰ δὲ τὸ τὴν προφητείαν εἰς αὐτὸν πληρωθῆναι τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « Υἱὸς μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· ἀΐτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάρασίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς » τότε καὶ (83) τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παραγγέλλοντος, « Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη » πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον ἕκαστος ἡμῶν ἀκριβέστερον φυλάσσειν ὀφείλει τὸ τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλμα γράψαντος, « Μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως, » ἀναμένειν δὲ, πότε, καὶ τί ἐπιταχῆθῃ, καθὼς φησι καὶ πάλιν· « Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω. » Ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲ Ἀπόστολος, ὁ ἐτέριος παραγγέλλει, ἀκριβέστερον φυλάσσειν, λέγει· « Δεξιῶς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβη κοινωνίας, ἐν' ἡμᾶς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν. »

2. Ἐὰν δὲ ποτε ἀνάγκη γένηται τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἢ τῆς πρὸς τὸν πλησίον καλούσης εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἔλλειποντος, ὁ ὑπακούσας ἔχει τὸν μισθὸν τῆς ἐκουσίου ὑπακοῆς. Καλεῖ δὲ, ὅτε ἐστὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ ἀγά-

ut in contextu.

(81) Veteres duo libri ἡμῶν καὶ πάντων Ἰησοῦ. Editi ἡμῶν Ἰησοῦ. Statim editi Θεοῦ τοῦ ζώντος. Sed illud, τοῦ ζώντος, deest in nostris veteribus libris.

(82) Codices duo κατὰ πέμπτω, mitto.

(83) Editi γῆς· καὶ τότε. At mss. duo γῆς τότε καί.

πη πληρῶσαι τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, εἰπόντος· Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ (84) ἠγάπησα ὑμᾶς. Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἡ δὲ πρὸς τὸν πλησίον, ἦν ἵνα ἀνὸς ἐγκρατεῖς τὴν προστασίαν βοηθείας χρεῖαν σχῆ, ἢ τὸ τάγμα τῶν (85) φροντιζομένων χρεῖαν ἔχη τοῦ ἀναπληροῦντος τὸ προσλείπον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος, ἢ Μηδέλις τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος· ἢ γὰρ κατὰ Χριστὸν ἀγάπη τὸ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς· καὶ ἀλλαγῶ, ἢ Οἰκοδομεῖτε εἰς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε. Ἔστε εἰς ὃ τι μὲν ἀπεσπᾶλη τις, μὴ πληρῶσας τὸ κήρυγμα ἔργω καὶ λόγῳ, ἐνοχός ἐστι τοῦ αἵματος τῶν μὴ ἀκουσάντων· καὶ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν εἰπεῖν (86) τὰ αὐτὰ τῷ Ἀποστόλῳ διαμαρτυρομένῳ τοῖς πρεσβυτέροις Ἐφεσίων, ὅτι· Ἐκθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων ὑμῶν. Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ. Ἐάν δὲ πλέον τι τοῦ ἐπιτεταγμένου ποιῆσαι δυνήθῃ εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ, μισθὸν ἔχει, ἢν ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· Ἐἰ γὰρ ἐκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι. »

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

El γρη πάντα πειρωσμὸν ὑπομένει, κἄν θανάτου ἔχη ἀπειλήν, ὑπὲρ τοῦ φυλαχθῆναι τὴν πρὸς Θεὸν ὑπακοήν, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐπιμελείῃ τῶν πεπιστευμένων.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

1. Εἰ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὁρατὰ τε καὶ ἀόρατα, ὁ ζῶν ἔχων, ὡσπερ ἔχει ὁ δεδωκὼς αὐτῷ Πατὴρ, ὁ τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν λαθὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐπερχομένων τῶν συλλαμβανόντων αὐτὸν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας δικαιοσύνης καὶ αἰωνίου ζωῆς θάνατον, μετὰ τοσαύτης ἀπήνησε προθυμίας, λέγων· Ἐἰδοὺ παραδίδοται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀμαρτωλῶν· ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικε· καὶ ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ γέγραπται· Ἐἰσοῦς οὖν, εἰδὼς πάντα τὰ ἐρχόμενα (87) ἐπ' αὐτὸν, ἐξεληθὼν εἶπεν αὐτοῖς· Τίνα ζητεῖτε; Ἄπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἐἰσοῦν τὸν Ναζωραῖον· Ἀλέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ εἰμι· εἰ οὖν ἐμεὶ ζητεῖτε, ἄφετε τοῦτους ὑπάγειν· πῶσῳ μᾶλλον ἡμεῖς τὰ κατὰ φύσιν ἐκόντες ὑπομένειν ὀφείλομεν; ἵνα, διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπακοήν νικῶντες τοὺς ἐπαγομένους ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πειρασμούς, δοξάσωμεν τὸν Θεόν, ὅτι τὰ δοκούντα παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπάγεσθαι λυπηρὰ μέγχι θανάτου χαίροντες δεχόμεθα, τὸ φρόνημα κατορθώσαντες τοῦ λέγοντος ὅτι, Ἐγὼ εἰμι χαρισθῆ τὸ

A git ut impleatur mandatum Domini, qui dicit : Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut ego dilexi vos⁸. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis⁹. Vocat vero proximi dilectio, quando aut ei qui præfectus, est opusest auxilio, aut agmen eorum qui curantur, aliquo, qui quod deest suppleat, indiget, dicente Apostolo : Nemo quaerat quod suum est, sed quisque quod alterius¹⁰; nam Christi dilectio non quaerit quæ sua sunt¹¹, et alibi : Ædificate singuli singulos, sicut et facitis¹². Quamobrem qui prædicationem, ad quam missus est, opere et sermone non complevit, reus est sanguinis eorum qui non audierint; nec dicere potest eadem, quæ Paulus apostolus senioribus Ephesiorum declarat : Mundus sum ab hoc tempore a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi, quominus annuntiarer vobis omne consilium Dei¹³. Si vero amplius quid, quam quod præceptum est, facere potuerit ad ædificationem fidei, in dilectione Christi, mercedem habet, quam ostendit nobis Apostolus, dicens : Si enim volens hoc ago, mercedem habeo : si autem invitus, dispensatio mihi credita est¹⁴.

QUÆSTIO XIII.

An quaeris tentatio pro servanda erga Deum obedientia, etiamsi mortis communicationem habeat, sustinenda sit, et maxime in iis qui nobis concrediti sunt, curandis.

RESPONSIO.

1. Si Dominus noster Jesus Christus unigenitus Filius Dei viventis, per quem omnia tum visibilia tum invisibilia facta sunt, qui vitam habet, quem admodum habet qui ei dedit Pater, qui potestatem omnem a Patre accepit, cum accederent qui ipsum ad mortem pro nostra justitia et æterna vita subeundam erant apprehensuri, alacritate tanta obviam ivit, dicens : Ecce traditur Filius hominis in manus peccatorum : surgite, eamus; ecce qui tradit me, prope est¹⁵, et sicut in Evangelio secundum Joannem scriptum est : Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super se, progressus dixit eis : 673 Quem quaeritis? responderunt ei : Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus : Ego sum¹⁶; nec multo post : Dixi vobis, quod ego sum; si ergo me quaeritis, sinite hos abire¹⁷; quanto magis nos ea quæ naturaliter accidunt, debemus libenter perferre? ut propter obedientiam erga Deum nostram tentationes ab inimicis illatas vincentes, Deum afficiamus gloria, quod molestias quæ nobis ab inimicis exhiberi videntur, hilare ad mortem usque sustinemus, sententiam assecuti ejus, qui dixit : Vobis donatum est pro Christo

⁸ Joan. xiii, 34. ⁹ Joan. xv, 13. ¹⁰ I Cor. x, 24. ¹¹ I Cor. xiii, 5. ¹² I Thess. v, 11. ¹³ Act. x, 26, 27. ¹⁴ I Cor. ix, 17. ¹⁵ Marc. xiv, 41, 42. ¹⁶ Joan. xviii, 4, 5. ¹⁷ ibid. 8.

(84) Illud ἐγὼ ἀβέστ ἀντιγὰρ δύο βιβλία.
(85) Veteres duo libri χρεῖαν ἔχη, ἢ τό. Mox unus mss. ἔχη τοῦ. Editi ἔχει.

(86) Codices duo ἔχει παρρησίαν εἰπεῖν, sensu non dissimili.

(87) Veteres duo libri ἐπερχόμενα. Editi ἐρχόμενα.

non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini ¹⁸. » Prædicant autem Acta certamina apostolorum, in quibus narrantur contumelias ac mortes cum gaudio suscepisse, ut completerent prædicandi munus juxta mandatum Domini ¹⁹.

2. Docet autem nos et Apostolus, cum dicit : « Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est : Propter te mortificamur tota die : æstimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos. Nam mihi persuasum habeo, quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque ulla creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu ²⁰ : » siquidem charitas quæ in Christo est, necessario et indesinenter conjunctam habet mandatorum observationem, quemadmodum Dominus ipse dixit : « Qui diligit me, mandata mea servabit : qui vero sermones meos non servat, hic non diligit me ²¹ ; » et : « Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis ²². » Novum autem et proprium ipsius mandatum est, ut nos mutuo diligamus, quod adimplens Apostolus, dicit : « Ita desiderantes vos, cupide volebam tradere vobis non solum Evangelium Christi, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis ²³. » Itaque respicientes ad Christum, per gloriosam imitationem intendamus animi alacritatem ; considerantes vero sanctos, quoad ejus fieri poterit, erudiamur, ut hac ratione alacriores facti, omne Domini mandatum citra maculam ac reprehensionem servemus, ingrediamurque in vitam æternam, et possideamus regnum cælorum, quemadmodum promisit verax Dominus, et Deus noster Jesus Christus, unigenitus Dei vivi Filius.

¹⁸ Philipp. i, 29. ¹⁹ Act. iv et v. ²⁰ Rom. viii, 35-39 ; Psal. xliiii, 22. ²¹ Joan. xiv, 23, 24. ²² Joan. xv, 14. ²³ I Thess. ii, 8.

(88) Reg. primus Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, *Evangelium Dei*. Mox duo mss. διότι... ἐγενήθητε.

(89) Antiqui duo libri Ἀφορῶντες οὖν εἰς τὸν Δ.

ὑπὲρ Χριστοῦ οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεῦναι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. » Κτηρύσουσαι δὲ τοὺς τῶν ἀποστόλων ἀγῶνας αἱ Πράξεις ἱστοροῦσαι, ὅτι τὰς ὕβρεις καὶ τοὺς θανάτους μετὰ χαρᾶς ἐδέξαντο, ὑπὲρ τοῦ πληρῶσαι τὸ κήρυγμα κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου

2. Παιδεύει δὲ ἡμᾶς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγων : « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα ; Καθὼς γέγραπται ὅτι, Ἐνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Ἄλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστώτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· » τῆς ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ κατηναγκασμένως καὶ ἀπαραιέπτως ἐχούσης τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν : « Ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει· ὁ δὲ μὴ τηρῶν μου τοὺς λόγους, οὗτος οὐκ ἀγαπᾷ με· » καὶ, « Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. » Καινὴ δὲ καὶ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐντολὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, ἦντινα πλεονῶν ὁ Ἀπόστολος φησιν : « Οὕτως ἰμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ (88), ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, ὅτι ἀγαπητοὶ ἡμῖν γενήθητε. » Ἀφορῶντες οὖν εἰς τὸν Χριστὸν (89), τῇ ἐνδόξῳ μιμήσει τὴν προθυμίαν ἐπιτείνωμεν· κατανοοῦντες δὲ τοὺς ἁγίους, τὸ δυνατόν παιδευόμεθα, ἵνα, διὰ τούτων προθυμότεροι γενόμενοι, ἄσπιλον καὶ ἀμωμον μέχρι θανάτου πᾶσαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου φυλάξαντες, εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον εἰσέλθωμεν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν, καθὼς ἐπηγγέλιατο ὁ ἀψευδὴς Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος Υἱός.

Κύριον. Vocula δέ, quæ mox sequitur, addita est ex libris antiquis.

MONITUM.

674 Satis constat inter eruditos, cam Liturgiam, quæ nomen Basilii præfert, magni illius viri non esse : quoniam tamen Basilii nomine insignitur, ipsam hic edendam judicavimus. Eandem Basilii Liturgiam ex Coptico conversam hoc ipso in loco vulgabinus quoque : quæ omnia et Græca et Latina e Liturgiis eruditissimi viri Eusebii Renaudotii mutuati sumus. De hac Basilii Liturgia paucis in Præfatione disseremus.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

LITURGIA

SANCTI BASILII ALEXANDRINA

EX CODICE GRÆCO-ARABICO.

(Deest nonnihil.)

Εὐχή τοῦ καταπατάσματος.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ἐν ἑαυτῷ·

Δοξάζομέν σε, δημιουργε καὶ βασιλεῦ τῶν ὄλων, καὶ προσκυνούμεν τὸ ἄρρητον καὶ σεβάσιμον ὄνομα. Ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐλέησον ἡμᾶς, καὶ βῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ πάντων πειρασμῶν, ὅτι παρὰ σοῦ βοήθεια καὶ ἀντίληψις. Σῶσον τὸν λαόν σου, ὃν περιεποιήσω διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοι ἡ τιμή.

Εὐχή ἄλλη τῆς θείας λειτουργίας τοῦ Ἀποστόλου καὶ ἀδελφοῦ θεοῦ Ἰακώβου.

Ὁ Θεὸς ὁ διὰ πολλὴν καὶ ἄφατόν σου φιλανθρωπίαν ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα πεπλανημένον ἐπιστρέψῃ πρόβατον, μὴ ἀποστραφῆς ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἐγχειροῦντάς σοι τὴν ζοβεράν ταύτην καὶ ἀνάμακτον θυσίαν. Οὐ γὰρ ἐπὶ ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν πεποιθότες ἐσμέν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐλέει σου τῷ ἀγαθῷ, δι' οὗ τὸ γένος ἡμῶν περιποιῆ. Ἰκετεύομεν τὴν σὴν ἀγαθότητα, καὶ προσπίπτομέν σοι, ἵνα μὴ γένηται εἰς κατάκριμα τῷ λαῷ σου τὸ οἰκονομηθὲν ἡμῖν τοῦτο πρὸς σωτηρίαν μυστήριον, ἀλλ' εἰς ἐξάλειψιν ἁμαρτιῶν, εἰς ἀνανέωσιν ψυχῶν καὶ σωμάτων, εἰς εὐαρεστησιν σὴν, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ, καὶ ὁμοουσίου σου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Εὐχή περὶ τῆς εἰρήνης.

Εἰρήνη πᾶσι.

Καὶ πάλιν παρακαλέσωμεν τὸν παντοκράτορα καὶ ἐλεήμονα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ δέμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε, φιλόανθρωπε, ἀγαθὲ Κύριε. Μνήσθητι, Κύριε τῆς εἰρήνης, τῆς ἀγίας, μόνης, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς σου Ἐκκλησίας. Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῆς ἀγίας, μόνης, κ. τ. λ.

Τῆς ἀπὸ περάτων τῆς οἰκουμένης μέχρι τῶν περάτων αὐτῆς, καὶ πάντων τῶν λαῶν, καὶ πάντων τῶν ποιμνίων. Τὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰρήνην βράβευσον ταῖς ἀπάντων ἡμῶν καρδίαις· ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τούτου εἰρήνην ἡμῖν δώρησαι. Τὸν βασιλέα, τὰ στοασιωτικὰ τάγματα, τοὺς ἔρχοντας, βουλὰς,

A

Oratio veli.

Sacerdos dicit secreto :

Te glorificamus, opifex et rex omnium, et adoram ineffabile et venerandum nomen tuum. Respice super nos et miserere nobis, et libera nos ab omnibus tentationibus, quia a te est auxilium, et protectio : salvum fac populum tuum quem acquisivisti per sanguinem Christi tui, per quem et cum quo tibi debetur gloria, etc.

Oratio alia ex divina Liturgia apostoli et fratris Domini Jacobi.

Deus, qui propter multam et inexplicabilem tuam erga homines charitatem, misisti unigenitum Filium tuum in mundum, ut ovem errabundam reduceret, ne repellas nos peccatores, qui offerimus tibi timendum hoc et incruentum sacrificium. Non enim in justitiis nostris confidentes sumus, sed in misericordia tua bona, per quam genus nostrum acquiritur. Deprecamur et rogamus bonitatem tuam, procumbimusque coram te, ut non fiat in condemnationem populo tuo hoc institutum nobis ad salutem mysterium : sed sit in abolitionem peccatorum, ad renovationem animarum et corporum, et ad beneplacitum tuum Dei et Patris : et unigeniti Filii tui : bonique et vivificantis et consubstantialis tibi Spiritus tui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Oratio pro pace.

Pax omnibus.

Iterum precemur omnipotentem et misericordem Deum, Patrem Domini, Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem obsecramus et rogamus te, amator hominum, bone Domine. Memento, Domine pacis, sanctæ, unius, catholicæ et apostolicæ tuæ Ecclesiæ.

675 Orate pro pace unius, sanctæ Ecclesiæ, etc.

Quæ est a finibus usque ad fines orbis, omniumque populorum, et omnium gregum. Pacem quæ e cælo est immitte cordibus omnium nostrum ; sed et vitæ hujus pacem nobis concede. Regem, militares ordines, principēs viros, consilia, plebes, vicinos nostros, ingressus et egressus nostros omni

pace exorna. Rex pacis, pacem tuam da nobis: A omnia enim dedisti nobis. Posside nos, Deus, qui præter te alium non novimus; nomen tuum appellamus. Vivifica omnium nostrum animas, per Spiritum tuum sanctum; neque prævaleat adversus nos servos tuos, mors peccati, neque adversus omnem populum tuum.

Oratio pro papa.

Rursus etiam rogemus omnipotentem et misericordem Deum, Patrem Domini, Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem obsecramus et rogamus te, amator hominum, bone Domine. Memento, Domine, sanctissimi et beatissimi pontificis nostri abba N. papæ et patriarchæ magnæ urbis Alexandria. Conservans conserva eum nobis, per annos multos et tempora pacifica, perfecte fungentem eo qui illi a te commissus est pontificatu sancto, secundum sanctam et beatam tuam voluntatem, recte dispensantem verbum veritatis, pascentemque in sanctitate et justitia populum tuum, cum omnibus orthodoxis episcopis, presbyteris, diaconis; cum omni plenitudine sanctæ, scilicet, catholicæ et apostolicæ tuæ Ecclesiæ: pacem et sanitatem ipsis et nobis benigne concedens, diebus omnibus. Preces etiam illorum quas faciunt pro nobis et pro omni populo tuo, nosque pro ipsis, suscipe super cæleste et benedictum altare tuum, in odorem suavitatis. Omnem quidem inimicum ipsius visibilem aut invisibilem, contere et subjice sub pedibus ejus velociter: ipsum vero in sancta Ecclesia tua in pace et justitia conserva.

Oratio pro congregatione.

Rursus invocemus omnipotentem et misericordem Deum, Patrem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi per quem oramus.... *Deest ut videtur folium.* Facientes voluntatem tuam sanctam, per gratiam et miserationes et benignitatem unigeniti Filii tui, per quem et cum quo, etc.

Populus dicit: Credo in unum Deum.

Oratio osculi pucis S. Basilii.

Pax omnibus.

Domine Deus, qui creasti nos et adduxisti in vitam istam, qui demonstrasti nobis vias ad salutem, qui largitus es nobis cælestium mysteriorum revelationem, tu es qui constituisti nos ad hoc ministerium in potestate Spiritus tui sancti. Placeat tibi, Domine, fieri nos ministros Novi tui Testamenti; administratores sanctorum tuorum mysteriorum, 676 ut digni efficiamur offerre tibi dona et sacrificia pro peccatis nostris, et populi tui ignorantis. Et da nobis ut cum omni timore et conscientia pura, offeramus tibi spirituale hoc et incruentum sacrificium: quod suscipiens super altare tuum sanctum, supercæleste et spirituale.

δῆμους, γείτονας ἡμῶν, εἰσόδους καὶ ἐξόδους ἡμῶν, ἐν πάσῃ εἰρήνῃ κατακόσμησον. Βασιλεὺς τῆς εἰρήνης, τὴν σὴν εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέωκας ἡμῖν. Κτῆσαι ἡμᾶς, ὦ Θεός· ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἶδαμεν· τὸ βνομά σου βνομάζομεν. Ζωοποιήσον τὰς ἀπάντων ἡμῶν ψυχὰς διὰ τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος· καὶ μὴ κατισχύσῃ θάνατος ἁμαρτίας καθ' ἡμῶν τῶν δούλων σου, μηδὲ κατὰ παντὸς τοῦ λαοῦ σου.

Εὐχὴ περὶ τοῦ πάπα.

Καὶ πάλιν παρακαλέσωμεν τὸν παντοκράτορα καὶ ἐλεήμονα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ δέομεθα καὶ παρακαλούμεν σε, φιλόανθρωπε, ἀγαθὰ Κύριε. Μνησθητι, Κύριε, τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου ἀρχιερέως ἡμῶν Ἄββα Δ. πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας. Συντηρήσων συντήρησον ἡμῖν αὐτὸν ἔτεσι πολλοῖς καὶ χρόνοις εἰρηνικοῖς, ἐκτελοῦντα αὐτὸν τὴν ὑπὸ σοῦ ἐμπειστημένῃν αὐτῷ ἁγίαν ἀρχιερωσύνην, κατὰ τὸ ἅγιον καὶ μακάριον σου θέλημα· ἐρβοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ποιμαίνοντα τὸν λαόν σου ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· σὺν πᾶσιν ὀρθόδοξοις ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις, διακόνοις, σὺν παντὶ τῷ πληρώματι τῆς ἁγίας, καὶ μόνῃς, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς σου Ἐκκλησίας· εἰρήνην καὶ ὑγιειαν αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν χαριζόμενος ἐκ πασῶν τῶν ἡμερῶν. Τὰς δὲ εὐχὰς αὐτῶν, ἃς ποιοῦνται ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτῶν, πρόσδεξαι ἐπὶ τὸ οὐράνιον καὶ ἐυλογημένον σου θυσιαστήριον εἰς ὁσμὴν εὐωδίας. Πάντα μὲν ἐχθρὸν αὐτοῦ ὄρατον ἢ ἀόρατον σύντριψον καὶ καθυπόταξον ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐπὶ τάχει· αὐτὸν δὲ ἐν τῇ ἁγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ διαφύλαξον,

Εὐχὴ περὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς.

Καὶ πάλιν παρακαλέσωμεν τὸν παντοκράτορα καὶ ἐλεήμονα Θεόν, τὸν Πατέρα Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ δέομεθα τας τὸ θέλημά σου τὸ ἅγιον χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλοανθρωπία τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Ὁ Λαὸς λέγει: Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν.

Εὐχὴ ἀσπασμοῦ τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

Εἰρήνη πᾶσιν.

Κύριε ὁ Θεός, ὁ κτίσας ἡμᾶς καὶ ἀγαγὼν εἰς τὴν ζωὴν ταύτην, ὁ ὑποδείξας ἡμῖν ὁδοὺς εἰς σωτηρίαν, ὁ χαρισάμενος ἡμῖν οὐρανίων μυστηρίων ἀποκάλυψιν· σὺ εἶ ὁ θέμενος ἡμᾶς εἰς τὴν διακονίαν ταύτην ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματός σου τοῦ ἁγίου. Εὐδόκησον δὲ, Κύριε, τοῦ γενέσθαι ἡμᾶς διακόνους τῆς Καινῆς σου Διαθήκης, λειτουργοὺς τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα τοῦ προσφέρειν σοι δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ σου ἀγνοημάτων. Καὶ ὅς ἡμῖν μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνεδήσεως καθαρᾶς προσκομίσαι· σοὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην καὶ ἀνάμακτον θυσίαν, ἣν πρόσδεξάμενος εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπὲρ

ουράνιον καὶ νοερόν σου θυσιαστήριον εἰς ὁσμὴν εὐ-
ωδίας, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου
Πνεύματος. Ναί, ὦ Θεός, ἐπέβλεψον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ
ἐπίδε ἐπὶ τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν ταύτην, καὶ
πρόσδεξαι αὐτήν, ὡς προσεδέξω ἐκ τῶν ἁγίων σου
ἀποστόλων τὴν ἀληθινὴν ταύτην λατρείαν. Οὕτως
καὶ ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν πρόσδεξαι
τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐν τῇ χρηστότητί σου,
Κύριε, καὶ δὸς γενέσθαι εὐπρόσδεκτα, ἡγιασμένα
ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, εἰς ἐξίλασμον τῶν ἡμετέρων
πλημμελημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ σου ἀγνοημά-
των, καὶ εἰς ἀνάπαυσιν προκοιμηθέντων ψυχῶν,
ἵνα καὶ ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ, καὶ ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἀν-
άξιοι δούλοι σου, καταξιωθέντες ἀμέμπτως λειτουρ-
γεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, λάβωμεν τὸν μισ-
θὸν τῶν πιστῶν καὶ φρονίμων οἰκονόμων, καὶ εὐρω-
μεν χάριν καὶ ἔλεος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ τῆς ἀν-
ταποδόσεώς σου τῆς δικαίας καὶ ἀγαθῆς. Καὶ τὰ νῦν
δὸς ἡμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντί τρόπῳ·
καὶ τὴν σὴν ἀγάπην δύρησαι ἡμῖν, Κύριε ὁ Θεός
ἡμῶν, εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, ἐκ καθαρᾶς καρ-
δίας ἀλλήλους ἀγαπήσασθαι ἐκτενωῦς. Χάρισται παν-
τὸς ἀποκάθαρσιν [sic] μολύσματος, παντὸς δόλου,
καὶ πάσης κακίας, καὶ πανουργίας, καὶ τῆς θανα-
τηφόρου μνησικαχίας, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς πάντας,
Δέσποτα, ἀσπάσασθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ,
εἰς τὸ μετασχεῖν ἀκατακρίτως τῆς ἀθανάτου καὶ
ἐπουρανοῦ σου δωρεᾶς διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μο-
νογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, καὶ δεδοξα-
σμένος σὺν πᾶσιν ἁγίοις.

Εὐχὴ ἄλλη ἀσπασμοῦ.

Ὁ Θεός ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος, ὁ κτίσας ἐν ἀφθαρσίᾳ
τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν εἰσελθόντα φθόνῳ τοῦ δια-
βόλου θάνατον εἰς τὸν κόσμον διὰ τῆς ζωοποιῶν παρ-
ουσίας τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καθελών, καὶ τῆς
οὐρανῶθεν εἰρήνης ἐμπλήσας τὴν γῆν, ἥ αἱ τῶν
ἀγγέλων ἐδόξασάν σε στρατιαὶ λέγουσαι, « Δόξα
ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀν-
θρώποις εὐδοκία. » εὐδοκίᾳ τῆς σῆς εἰρήνης ἐμ-
πλησον τὰς καρδίας ἡμῶν. Χάρισται παντὸς ἀποκά-
θαρσιν [sic] μολύσματος, παντὸς δόλου, καὶ πά-
σης κακίας, καὶ τῆς θανατηφόρου μνησικαχίας,
καὶ καταξίωσον ἡμᾶς ἀσπάσασθαι ἀλλήλους ἐν φι-
λήματι ἁγίῳ εἰς τὸ μετασχεῖν ἀκατακρίτως τῆς
ἀθανάτου καὶ ἐπουρανοῦ σου δωρεᾶς ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ σοὶ δόξα
καὶ τιμὴ, κ.τ.λ.

Εὐχὴ ἄλλη τοῦ ἀσπασμοῦ.

Πᾶσαν ὑπερεκκύπτει τοῦ λόγου δύναμιν καὶ νοῦ
φαντασίαν ἡ τῶν σῶν δωρεῶν, ὦ Δέσποτα, φιλοτι-
μία. Ἄ γὰρ ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν ἀπέκρυψας,
αὐτὰ τοῖς νηπίοις ἡμῖν ἀπεκάλυψας. Καὶ οἱ προ-
φῆται καὶ βασιλεῖς, ἐπιθυμήσαντες ἰδεῖν, οὐχ ἑω-
ρακασιν αὐτὰ, [sic] διακονεῖν, καὶ τούτοις ἀγιάζε-
σθαι, τοῖς ἁμαρτωλοῖς ὑμῖν ἔδωκ' ἔδωκ' ἔδωκ' ἔδωκ'
σου Υἱοῦ παρέστησας ἡμῖν τὴν οἰκονομίαν, καὶ
τῆς θυσίας ταύτης τὴν μυσταγωγίαν, καθ' ἣν

¹⁶ Luc. II, 14. ¹⁷ Philipp. IV, 7. ¹⁸ Matth. XI, 25. ¹⁹ Matth. XII, 17.

A in odorem suavitatis, mitte invicem nobis gratiam
sancti tui Spiritus. Ita, o Deus, aspice super nos,
et intueri rationalem hunc cultum nostrum, et
suscipe illum, sicut suscepisti eundem ab sanctis
apostolis tuis, cultum hunc verum. Ita et ex ma-
nibus nostris, (quamvis) peccatorum, suscipe pro-
posita dona ista, per bonitatem tuam, Domine; et
concede, ut accepta fiant, sanctificata per Spi-
ritum sanctum, ad expiationem delictorum nostro-
rum, et populi tui ignorantiarum, et ad requiem
animarum eorum qui obierunt, ut etiam nos hu-
miles, peccatores, et indigni servi tui, digni esse-
cti inculcate ministrandi ad altare sanctum tuum,
accipiamus mercedem fidelium, et prudentium
oeconomorum, et inveniamus gratiam et misericor-
diam in die timenda retributionis tuæ justæ et
bonæ. Nunc autem da nobis pacem in omnibus, et
omni modo; et charitatem tuam concede nobis,
Domine Deus noster, ad fraternum amorem neque
simulatum, quo possimus ex puro corde nos invicem
vehementer diligere. Dignare mundare nos ab
omni inquinamento, ab omni dolo, omni malo, et
versutia, et mortifera injuriarum recordatione;
nosque fac dignos omnes, Domine, salutandi invicem
in osculo sancto, ut a condemnatione immu-
nes, participes simus immortalis et supercælestis
doni tui, per miserationem unigeniti Filii tui, per
quem benedictus es, et glorificatus cum omnibus
sanctis, etc.

C Oratio alia osculi pacis.

Deus, qui es magnus et æternus: qui creasti
hominem in incorruptione, et mortem quæ per
invidiam diaboli intraverat in mundum, per vivi-
ficam præsentiam unigeniti Filii tui destruxisti:
qui pace cælestis demissa terram implevisti, pro-
pter quam te angelorum exercitus glorificaverunt
dicentes: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax,
in hominibus bona voluntas »; bona illa volun-
tate pacis tuæ, imple corda nostra. Dignare mun-
dare nos ab omni inquinamento, ab omni malo
et versutia, et mortifera injuriarum recordatione:
nosque fac dignos salutandi invicem in osculo san-
cto, ut condemnationis immunes, participes simus
immortalis et cælestis doni tui, in Christo Jesu
Domino nostro, per quem, et cum quo tibi gloria
et honor, etc.

Alia oratio osculi pacis.

Omnem superat vim rationis, et intellectus ima-
ginationem ²⁰, donorum tuorum, Domine, magnifi-
centia. Quæ enim a sapientibus et prudentibus
abscondideras, ea parvulis nobis revelasti ²¹. Pro-
phetæ etiam et reges cupientes ea videre, non vide-
runt ²², quæ administrare, et per ea sanctificari
dedisti nobis peccatoribus. Unigeniti Filii tui dis-
pensationem ⁶⁷⁷ nobis exhibuisti, et hujus sacri-
ficii mystagogiam, in qua non legalis sanguis, non

carnis justificatio, sed agnus spiritualis est, gladius quoque spiritualis et incorporeus. Hoc igitur sacrificium tibi offerentes, petimus a te, amator hominum, purifica nostra labia, et ab omni mistione materiali mentem nostram libera. Mitte nobis invicem gratiam sancti tui Spiritus, et nos dignos fac salutandi invicem in osculo sancto, ut condemnationis immunes, participes simus immortalis et cœlestis doni tui, in Christo Jesu Domino nostro, per quem, etc.

Datur osculum pacis.

Diaconus dicit : Stemus decenter.

Sacerdos alta voce : Dominus sit cum vobis omnibus.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos : Sursum habeamus corda.

Populus : Habemus ad Dominum.

Sacerdos : Gratias agamus Domino.

Populus : Dignum et justum est.

Sacerdos : Dignum et justum : dignum et justum : vere dignum est et justum.

Initium oblationis.

Domine qui es, Deus veritatis, existens ante sæcula et regnans in sæcula : qui in excelsis habitas in sæculum, et humilia respicis ³⁸ : qui fecisti cœlum, et terram, et mare, atque omnia quæ in eis sunt : Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem omnia fecisti ³⁹, visibilia et invisibilia : qui sedes super thronum sanctæ gloriæ regni tui ; qui ab omni sancta potestate adoraris.

Diaconus : Qui sedetis, surgite.

Sacerdos : Cui assistunt angeli et archangeli, principatus et potestates, throni, dominationes et virtutes.

Diaconus dicit : Ad orientem aspice.

Qui circum te consistunt, cherubim multi oculi, seraphim sex alis instructi. semper laudantes ciamantes et dicentes.

Diaconus : Attendamus.

Populus : Sanctus, sanctus sanctus Dominus Sabaoth.

Sanctus, sanctus, sanctus es vere, Domine Deus noster, qui plasmasti nos, et fecisti nos, et posuisti nos in paradiso voluptatis. Cum vero transgressi essemus præceptum tuum, per deceptionem serpentis, et excidissemus vita æterna, expulsique essemus ex paradiso voluptatis, non abjecisti nos usque in finem, sed continenter præcepisti nobis per sanctos tuos prophetas, et in fine dierum istorum illuxisti nobis per unigenitum Filium tuum Dominum Deum et Salvatorem nostrum Jesum Christum : qui ex Spiritu sancto et ex sancta

678 Domina nostra Deipara semper Virgine Maria carnem assumens et homo factus, demonstravit nobis vias salutis, concedens nobis supernam re-

³⁸ Psal. cxii, 5, 6. ³⁹ Joan. i, 3.

οὐ νομικὸν αἷμα, οὐ σαρκὸς δικαίωμα, ἀλλὰ πνευματικὸν μὲν ἐστὶ τὸ πρόβατον, ἡ μάχαιρα δὲ λογικὴ τε καὶ ἀσώματος. Ταύτην οὖν σοι προκομίζοντες τὴν θυσίαν, αἰτούμεν σε, φιλόανθρωπε, καθάρισον ἡμῶν τὰ χεῖλη, καὶ πάσης ὑλικῆς ἐπιμιξίας τὸν νοῦν ἡμῶν ἐλευθέρωσον. Ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς ἀσπασασθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ, εἰς τὸ μετασεῖν ἀκατακρίτως τῆς ἀθανάτου καὶ ἐπουρανίου σου δωρεᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ, κ.τ. λ

Καὶ γίνεται ὁ ἀσπασμός.

Ὁ διάκονος λέγει· Στώμεν καλῶς.

Ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ· Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

B *Ὁ λαὸς λέγει*· Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Ἄνω σχώμεν τὰς καρδίας.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἄξιον καὶ δίκαιον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Ἄξιον καὶ δίκαιον· ἀληθῶς ἀξιόν ἐστὶ καὶ δίκαιον.

Ἀρχὴ τῆς προσκομιδῆς

Ὁ ὦν Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν· ὁ ποιήσας οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὁ Πατήρ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίησας, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου τῆς ἁγίας δόξης τῆς βασιλείας σου· ὁ παρὰ πάσης ἁγίας δυνάμεως προσκυνούμενος.

Ὁ διάκονος λέγει· Οἱ καθήμενοι, ἀναστῆτε.

Ὁ ἱερεὺς· Ὡ παραστήκουσιν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, θρόνοι, κυριότητες καὶ δυνάμεις.

Ὁ διάκονος λέγει· εἰς ἀνατολὰς βλέπετε.

Ὡ παρίστανται κύκλι σου, τὰ πολυόμματα χερουθιμ, καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα σεραφίμ, διὰ παντὸς ὑμνοῦντα, καὶ βοῶντα καὶ λέγοντα.

Ὁ διάκονος λέγει· Προσχωμεν.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ.

D Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος εἰ ἀληθῶς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν· ὃς ἐπλασας ἡμᾶς, καὶ ἔθου ἡμᾶς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς. Παραβάντας δὲ τὴν ἐντολὴν σου διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφρου, καὶ ἐκπεσόντας ἡμᾶς ἐκ τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ ἐξορισθέντας ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, οὐκ ἀπέβρύψας ἡμᾶς εἰς τέλος, ἀλλὰ διὰ παντὸς ἐπισκέψω ἡμᾶς διὰ τῶν ἁγίων σου προφητῶν, καὶ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐπεφάνης ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς, ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ ἐκ τῆς ἁγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας, ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁδοὺς σωτηρίας, χα-

ρισάμενος ἡμῖν τὴν Ἰωθεν ἀναγέννησιν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον· ἠγάσεν ἡμᾶς τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ. Ὁς ἠγάπησε τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, ἔδωκεν ἑαυτὸν ἀντίλυτρον τῷ βραχίοντι ἡμῶν θανάτῳ, ἐν ᾧ κατειχόμεθα πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κατελθὼν διὰ τοῦ σταυροῦ εἰς τὸν ἕδην, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ σου τοῦ Πατρὸς, ὁρίσας ἡμέραν ἀνταποδόσεως, καθ' ἣν ἐπιφανεῖς κρίναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὴν πράξιν αὐτοῦ.

Ὁ λαὸς λέγει· Κατὰ τὸ ἔλεός σου, Κύριε, καὶ μή, κ.τ.λ.

Ὁ ἱερεὺς· Κατέλιπε δὲ ἡμῖν τοῦτο τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Μέλλον γὰρ παραδοῦναι ἑαυτὸν εἰς θάνατον, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς,

Ὁ λαὸς λέγει· Πιστεύομεν·

Ἐλαβεν ἄρτον ἐπὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀμώμων καὶ μακαρίων αὐτοῦ χειρῶν· ἀναβλέψας εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν πρὸς σὲ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, Θεὸν ἡμῶν καὶ Θεὸν ὅλων· εὐχαριστήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Εὐλογήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν

Ἀγιάσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Κλάσας, μετέδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπὼν· Ἐλάβετε, φάγετε. Τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν κλόμενον καὶ διαδιδόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. »

Ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, κερσασας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, εὐχαριστήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Εὐλογήσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Ἀγιάσας.

Ὁ λαὸς· Ἀμήν.

Γευσάμενος, πάλιν ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπὼν· Ἐλάβετε, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. Τοῦτό μού ἐστι τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, πίνητε δὲ καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν ἐμὸν θάνατον καταγγέλλετε καὶ τὴν ἐμὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀνάληψιν ὁμολογεῖτε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθω. »

Ὁ λαὸς λέγει· Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν. Τὸν θάνατόν σου, Κύριε, κ.τ.λ.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Πιεμνημένοι τοίνυν καὶ ἡμεῖς τῶν ἁγίων αὐτοῦ παθημάτων, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν σου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καθέδρας, καὶ τῆς ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς πάλιν ἐλεύσεως, τὰ σὰ ἐκ τῶν ὠν δώρων σοι προσφέρομεν, κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα, καὶ ἐν πάσιν.

Ὁ λαὸς λέγει· Σὲ αἰνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν.

Ὁ διάκονος λέγει· Κλίνειτε Θεῷ μετὰ φόβου.

¹⁰ 1 Cor. xi, 24. ¹¹ ibid. 25, 26

A generationem ex aqua et spiritu, et fecit nos sibi populum acquisitum : sanctificavit nos Spiritu tuo sancto. Qui dilexit suos qui erant in mundo, deditque seipsum redemptionem regnanti super nos morti, in qua detinebamur venudati sub peccato : cumque descendisset per crucem in infernum, resurrexit ex mortuis tertia die : et cum ascendisset in caelum, sedit ad dexteram tuam Patris, definiens diem retributionis, in quo manifestatus judicabit orbem in justitia, et reddet unicuique secundum opus suum.

Populus : Secundum misericordiam tuam, Deus, et non, etc.

Sacerdos : Reliquit nobis hoc magnum pietatis mysterium. Cum enim traditurus foret seipsum in mortem pro mundi vita,

Populus : Credimus.

Accepit panem in sanctas, immaculatas, et beatas suas manus, cumque aspexisset in excelsa caelorum ad te Patrem suum, Deum nostrum et Deum universorum : et cum gratias egisset.

Populus : Amen.

Benedixit.

Populus : Amen.

Sanctificavit.

Populus : Amen.

Fregit, dedit sanctis suis discipulis et apostolis, dicens : « Accipite, manducate. Hoc est corpus meum quod pro vobis et multis frangitur et datur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem ».

Similiter et calicem postquam cœnassent, cum miscuisset ex vino et aqua, gratias egit.

Populus : Amen.

Benedixit.

Populus : Amen.

Sanctificavit.

Populus : Amen.

Gustavit, et postea dedit sanctis suis discipulis et apostolis, dicens : « Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro vobis et multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem.

Quotiescunque enim manducaveritis panem hunc, et calicem hunc bibetis, mortem meam annuntiabit et resurrectionem, ascensionemque mean confitemini, donec veniam. »

Populus : Amen. Amen. Amen. Mortem tuam, Domine, etc.

Sacerdos : Memores igitur et nos sanctorum ipsius passionum, et resurrectionis a mortuis, atque **679** ad caelos ascensionis, sessionisque ad dextram tuam Dei et Patris, gloriosique et timendi secundi adventus, tua ex tuis donis tibi offerimus, pro omnibus, propter omnia, et in omnibus.

Populus : Te laudamus ; tibi benedicimus.

Diaconus : Inclinamini Deo cum timore.

Sacerdos dicit secreto : Rogamus et deprecamur A te, amator hominum, bone Domine, nos peccatores et indigni servi tui, et adoramus te cum beneplacito bonitatis tuæ : ut veniat Spiritus tuus sanctus super nos servos tuos, et super proposita hæc dona tua, sanctificetque et efficiat ea Sancta sanctorum.

Diaconus : Attendamus.

Populus : Amen.

Sacerdos alta voce : Et faciat panem quidem istum fieri corpus sanctum ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et vitam æternam, ex illo participantibus.

Populus : Amen.

Sacerdos : Et calicem hunc, pretiosum sanguinem B Novi Testamenti ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et vitam æternam, ex illo participantibus.

Populus : Amen. Kyrie eleison, ter.

Et nos fac dignos, Domine, communicandi mysteriis tuis sanctis, ad sanctificationem animæ, corporis, et spiritus, ut efficiamur unum corpus et unus spiritus; et inveniamus partem, consequamurque hæreditatem cum omnibus sanctis qui a sæculo tibi placuerunt.

Memento, Domine, sanctæ, unicæ, catholicæ tuæ Ecclesiæ, et pacatam fac eam, quam acquisivisti pretioso sanguine Christi tui.

In primis memento, Domine, sancti Patris nostri C archiepiscopi abba N. papæ et patriarchæ magnæ urbis Alexandriæ, quem dignare sanctis tuis Ecclesiis præstare in pace salvum, gloriosum, sanum, longævum, recte dispensantem verbum veritatis, et pascentem gregem tuum in pace.

Memento, Domine, orthodoxorum, presbyterorum, omnisque ordinis diaconi, et ministerii, omniumque virginitatem servantium et omnis fidelissimi populi tui.

Memento nostri, Domine, ut omnium nostrum miserearis simul et semel.

Populus : Miserere nostri, Deus Pater omnipotens.

Sacerdos : Miserere nostri, Deus Pater omnivotens, ter.

Populus : Kyrie eleison, ter.

Sacerdos : Memento etiam, Domine, salutis urbis nostræ hujus, et eorum qui cum fide Dei habitant in ea.

Memento, Domine, aeris, et fructuum terræ.

680 Memento, Domine, pluviarum, et sementum terræ.

Memento, Domine, exundationis aquarum fluvium juxta mensuram.

Lætifica etiam et renova faciem terræ : sulcos ejus inebria, multiplica genimina ejus. Præsta no-

Ο ιερὺς λέγει ἐν ἑαυτῷ · Καὶ δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε, φιλόθρωπε, ἀγαθὲ Κύριε, ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δούλοι σου, καὶ προσκυνοῦμέν σε εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἐλθεῖν τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς τοὺς δούλους σου, καὶ ἐπὶ τὰ προκειμένα σου ὄρα ταῦτα, καὶ ἀγιάσαι καὶ ἀναδείξαι Ἅγια ἄγων.

Ὁ διάκονος λέγει · Προσχωμέν.

Ὁ λαὸς λέγει · Ἀμήν.

Ὁ ιερὺς ἐκφωνήσκει · Καὶ ποιήσῃ τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον γίνεσθαι εἰς τὸ ἅγιον σῶμα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ὁ λαὸς λέγει · Ἀμήν.

Ὁ ιερὺς λέγει · Τὸ δὲ ποτήριον τοῦτο, τὸ τίμιον αἷμα τὸ τῆς καινῆς διαθήκης αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

Ὁ λαὸς λέγει · Ἀμήν. Κύριε, ἐλέησον, γ'

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, δέσποτα, μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, εἰς ἁγιασμόν ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ πνεύματος, ἵνα γενώμεθα ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καὶ εὐρωμεν μέρος καὶ κλῆρον ἔχειν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι.

Μνήσθητι, Κύριε, τῆς ἁγίας, μόνης, καθολικῆς σου Ἐκκλησίας, καὶ εἰρήνευσον αὐτήν, ἣν περιεποιήσω ἐν τῷ τιμῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου.

Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου Ἁββα Δ. πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξανδρείας, ὃν χάρισαι ταῖς ἁγίαις σου Ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ σῶον, ἔντιμον, ὑγιῆ, μακροημερεύοντα, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ποιμαίνοντα τὸ ποίμνιον σου ἐν εἰρήνῃ.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ὀρθοδόξων πρεσβυτέρων, καὶ πάσης διοκονίας, καὶ ὑπηρεσίας, καὶ πάντων τῶν ἐν παρθενίᾳ, καὶ παντὸς τοῦ πιστοτάτου λαοῦ σου.

Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, τοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς πάντας ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐφάπαξ.

Ὁ λαὸς λέγει · Ἐλέησον ἡμῶν, ὁ Θεὸς, ὁ Πατὴρ ὁ παντοκράτωρ.

Ὁ ιερὺς λέγει · Ἐλέησον ἡμῶν, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, γ'.

Ὁ λαὸς λέγει · Κύριε, ἐλεῆσον, γ'.

Ὁ ιερὺς λέγει · Μνήσθητι, Κύριε, καὶ σωτηρίας τῆς πόλεως ἡμῶν ταύτης, καὶ τῶν ἐν πίστει Θεοῦ κατοικούντων ἐν αὐτῇ.

Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀέρος, καὶ τῶν καρπῶν τῆς γῆς.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ὑετῶν, καὶ τῶν στορμίμων τῆς γῆς.

Μνήσθητι, Κύριε, τῆς συμμετρου ἀναβάσεως τῶν τοταμίων ὑδάτων.

Εὐφανον πάλιν καὶ ἀνακαίνισον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς · τοὺς ἀβλαχὰς αὐτῆς μέθυσον · πλῆθυνον τε

γεννήματα αὐτῆς. Παράστησον ἡμῖν αὐτὸ εἰς σπέρμα καὶ εἰς θερισμὸν, καὶ νῦν εὐλογῶν εὐλόγησον. Τὴν ζωὴν ἡμῶν οἰκονόμησον. Εὐλόγησον τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου διὰ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ σου, διὰ τὴν χήραν καὶ τὸν ὀρφανόν, διὰ τὸν ξένον καὶ τὸν προσήλυτον, καὶ δι' ἡμᾶς πάντας τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί, καὶ ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον· οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἀγαθότητά σου, ὁ διδοὺς τροφήν πάσῃ σαρκί. Πλήρωσον καρδίας καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα, ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύσωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, τὸ ποιεῖν τὸ θέλημά σου τὸ ἅγιον.

Ὁ λαὸς λέγει· Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Μνήσθητι, Κύριε, τῶν τὰ τίμια δῶρά σοι ταῦτα προσφερόντων, καὶ ὑπὲρ ὧν, καὶ δι' ὧν, καὶ ἐφ' οἷς αὐτὰ προσεκόμισαν, καὶ μισθὸν οὐράνιον παράσχου πᾶσιν αὐτοῖς· ἐπειδὴ, Δέσποτα, πρόσταγμα ἐστὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ τῆς μνήμης τῶν ἀγίων σου κοινοῦναι ἡμᾶς. Ἐτι μνησθῆναι καταξίωσον, Κύριε, καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων πατέρων, πατριαρχῶν, ἀποστόλων, προφητῶν, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει Χριστοῦ τετελειωμένου·

Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ὑπερενδόξου, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας·

Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου, βαπτιστοῦ, καὶ μάρτυρος Ἰωάννου·

Τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτοδιακόνου καὶ πρωτομάρτυρος·

Καὶ τοῦ ἁγίου μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Μάρκου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ· καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν θαυματουργοῦ Βασιλείου·

Τοῦ ἁγίου Δ. οὗ καὶ τὴν μνήμην ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἐπιτελοῦμεν, καὶ παντὸς χοροῦ τῶν ἁγίων σου, ὧν ταῖς εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις καὶ ἡμᾶς ἐλέησον, καὶ σῶσον διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς.

Ὁ διάκονος λέγει τὰ δίπτυχα.

Ὁ ἱερεὺς λέγει ἐν ἑαυτῷ· Ὁμοίως δὲ μνήσθητι, Κύριε, καὶ πάντων τῶν ἱερωσύνη προαναπαυσασμένων, καὶ τῶν λαϊκῶν ταγμάτων· πάντων τὰς ψυχὰς ἀναπαύσας καταξίωσον ἐν κόλποις τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Ἐκτρέψον, σύναψον εἰς τόπον χλόης ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐν παραδείσῳ τρυφῆς, ἐνθα ἀπέδρα ὀδύνη, καὶ λύπη καὶ στεναγμός, ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων σου.

Καὶ μετὰ τὰ δίπτυχα ὁ ἱερεὺς λέγει· Ἐκείνους μὲν, Κύριε, τὰς ψυχὰς ἐκεῖ λαβὼν ἀνάπαυσον καὶ βασιλείας οὐρανῶν καταξίωσον· ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐνταῦθα παροικούντας διατήρησον ἐν πίστει σου, καὶ ὁδήγησον ἡμᾶς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, χαριζόμενος ἡμῖν τὴν σὴν

A bis illam, qualis esse debet ad sementem et ad messem : benedicendoque nunc benedic. Vitam nostram gubernata. Benedic coronæ anni benignitatis tuæ ²² propter pauperes populi tui, propter viduam et orphanum, propter peregrinum et advenam, et propter nos omnes sperantes in te, et invocantes nomen tuum sanctum ; oculi enim omnium in te sperant, et tu das escam illorum in tempore opportuno ²³. Fac nobiscum secundum bonitatem tuam, qui das escam omni carni ²⁴. Imple gaudio et lætitia corda nostra, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundemus in omne opus bonum, ad faciendam voluntatem tuam sanctam.

B *Populus : Kyrie, eleison.*

Sacerdos : Memento, Domine, eorum qui pretiosa hæc dona tibi offerunt, et eorum a quibus, propter quos et per quos ea intulerunt, mercedemque cœlestem illis omnibus tribue : quaudoquidem, Domine, præceptum est unigeniti Filii tui, memoriæ sanctorum nos communicare. Etiam meminisse dignare, Domine eorum qui a sæculo tibi placuerunt, sanctorum Patrum, patriarcharum, apostolorum, prophetarum, prædicatorum, evangelistarum, martyrum, confessorum, et omnis spiritus justii, qui in fide Christi consummatus est.

Præcipue vero sanctissimæ, gloriosissimæ, immaculatæ, benedictionibus cumulatæ, Dominæ nostræ Deiparæ, et semper virginis Mariæ.

C *Sancti gloriosi prophetæ præcursoris Baptistæ et martyris Joannis.*

Sancti Stephani primi diaconorum et primi martyrum.

Et sancti beatique Patris nostri Marci apostoli et evangelistæ ; et sancti Patris nostri Thaumaturgi Basilii.

Sancti N. cujus memoriam hodierna die celebramus, et omnis chori sanctorum tuorum, quorum precibus et intercessionibus etiam nostri miserere, et salva nos propter nomen tuum sanctum quod invocatum est super nos.

Diaconus legit diptycha.

Sacerdos secreto : Similiter memento, Domine, et omnium ex ordine sacerdotali qui pridem quieverunt, et eorum qui erant in statu sæculari. Præsta, omnium animas requiescere in sinibus sanctorum Patrum nostrorum Abraham, Isaac, et Jacob. Induc et congrega eos in locum herbidum, super aquam quietis, in paradiso voluptatis, unde fugit dolor, tristitia et genitus, in splendore sanctorum tuorum.

681 *Et post diptycha sacerdos dicit : Illis quidem, Domine, quorum animas accepisti, illic quietem tribue, eosque in regnum cœlorum transferre dignare. Nos vero hic peregre habitantes, conserva in fide tua, et deduc nos ad regnum tuum, concedens*

²² Psal. LXIV, 12. ²³ Psal. CIII, 27, 28. ²⁴ Psal. CXXV, 25.

nobis tuam pacem omni tempore, ut in hoc sicut et in omnibus, glorificetur, exaltetur, laudetur, benedicatur, et sanctificetur sanctissimum, gloriosum, et benedictum nomen tuum, cum Christo Jesu et sancto Spiritu.

Populus : Sicut erat.

Diaconus dicit : Descendite, diaconi.

Sacerdos : Pax omnibus.

Proœmium fractionis.

Iterum gratias agamus omnipotenti Deo Patri Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui etiam nunc nobis per gratiam suam præstitit, ut staremus in sancto loco isto, manusque levaremus, et ministraremus nomini sancto ejus. Illum igitur oremus, ut nos dignos efficiat communione et perceptione sanctorum ejus mysteriorum, immaculati corporis et pretiosi sanguinis Christi ejus, omnipotens Dominus et Deus noster.

Diaconus : Orate.

Sacerdos : Pax omnibus.

Oratio ad fractionem, S. Basilii.

Deus noster, Deus salvos faciendi²⁵, tu doce nos gratias agere digne pro beneficiis tuis, quæ præstitisti et præstas nobis semper. Tu es Deus noster, qui suscipis ista dona : munda nos ab omni inquinamento carnis et spiritus²⁶, et doce perficere sanctitatem in timore tuo, ut in puro testimonio conscientie nostræ suscipientes partem sanctificatorum tuorum, uniamur sancto corpori et sanguini Christi tui, ea digne suscipientes. Teneamus Christum habitantem in cordibus nostris, et efficiamur templum sancti tui Spiritus. Ita, Deus noster, neminem ex nobis reum facias tremendorum tuorum istorum mysteriorum : neque infirma anima, aut corpore (simus), quod ex illis indigne participaverimus. Sed da nobis ad extremum usque vitæ spiritum digne suscipere spem sanctificationum tuarum, ad vitæ æternæ, ad defensionem acceptabilem coram timendo tribunali Christi tui, ut et nos cum omnibus sanctis qui a sæculo tibi placuerunt, fiamus participes æternorum tuorum honorum, quæ præparasti diligentibus te, Domine. Et fac nos dignos, Domine, ut cum fiducia, damnationis immunes, audeamus invocare te cœlestem Deum Patrem, et dicere, etc.

Oratio alia ad fractionem.

Dominator Domine, Pater omnipotens, Deus magnus, æternus et mirabilis in gloria, qui custodis testamentum tuum et misericordiam tuam diligentibus te : qui dedisti nobis remissionem peccatorum per unigenitum Filium tuum, Dominum Deum et Salvatorem nostrum Jesum Christum. Vita⁶⁸² omnium, auxilium eorum qui ad te confugiunt, et spes invocantium te ; cui assistunt millies millia et decies millies dena millia

A εἰρήνην διὰ παντός, ἵνα σου καὶ ἐν τούτῳ, καθὼς καὶ ἐν παντί, δοξασθῆ καὶ ὑψωθῆ καὶ ὑμνηθῆ καὶ εὐλογηθῆ καὶ ἀγιασθῆ τὸ πανάγιον καὶ ἐντιμον καὶ εὐλογημένον ὄνομα, σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι.

Ὁ λαὸς λέγει· Ὡσπερ ἦν.

Ὁ διάκονος λέγει· Κατέλθετε, οἱ διάκονοι.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Εἰρήνη πᾶσιν.

Προοίμιον τῆς κλάσεως.

Καὶ πάλιν εὐχαριστήσωμεν τῷ παντοκράτορι Θεῷ τῷ Πατρὶ Κυρίῳ δὲ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι νῦν κατηξίωσεν ἡμᾶς στήναι ἐν τῷ ἁγίῳ τόπῳ, καὶ ἐπάραι χεῖρας, καὶ λειτουργήσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι. Αὐτὸν οὖν παρακαλέσωμεν, ὅπως καταξίωσῃ ἡμᾶς τῆς κοινωνίας καὶ μεταλήψεως τῶν ἁγίων αὐτοῦ μυστηρίων, τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὁ παντοκράτωρ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ διάκονος λέγει· Προσεύξαθε.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Εἰρήνη πᾶσιν.

Εὐχὴ τῆς κλάσεως, τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

Ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν, σὺ ἡμᾶς ἔδιδας εὐχαριστεῖν ἀξίως τῶν εὐεργεσιῶν σου, ὡς ἐποίησας καὶ ποιεῖς ἀεὶ μεθ' ἡμῶν. Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος τὰ δῶρα ταῦτα· καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, καὶ δίδαξον ἐπιτελεῖν ἀγιοσύνην ἐν φόβῳ σου, ἵνα, ἐν καθαρῷ τῷ μαρτυρίῳ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν ὑποδεχόμενοι τὴν μερίδα τῶν ἁγιασμάτων σου, ἐνωθῶμεν τῷ ἁγίῳ σώματι καὶ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, ὑποδεξάμενοι ταῦτα ἀξίως. Σχῶμεν τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ γενόμεθα ναὸς τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος. Ναί, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ μηδένα ἡμῶν ἐνοχον ποιήσης τῶν φρικτῶν σου τούτων μυστηρίων· μηδὲ ἀσθενεῖ ψυχῇ καὶ σώματι, ἐκ τῶν ἀναξίως αὐτῶν μεταλαμβάνειν. Ἀλλ' ὁδὸς ἡμῖν μέγρι τῆς ἐσχάτης ἡμῶν ἀναπνοῆς ἀξίως ὑποδέχεσθαι τὴν ἐλπίδα τῶν ἁγιασμάτων σου, εἰς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου, εἰς ἀπολογία ἐν εὐπρόσδεκτον, τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ σου, ὅπου ἂν καὶ ἡμεῖς μετὰ ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐεργετησάντων γενόμεθα μέτοχοι τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν, ὡς ἠτοίμασας τοῖς ἀγαπῶσί σε, Κύριε. Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρρησίας, ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι σε τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα, καὶ λέγειν, κ. τ. λ.

Εὐχὴ ἄλλη τῆς κλάσεως.

Δέσποτα Κύριε, παντοκράτωρ ὁ Θεὸς, ὁ μέγας, ὁ αἰώνιος καὶ θαυμαστός ἐν δόξῃ· ὁ φυλάσων τὴν διαθήκην σου καὶ τὸ ἔλεός σου τοῖς ἀγαπῶσί σε· ὁ δούς ἡμῖν λύτρωσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ζωὴ τῶν ἀπάντων, ἡ βοήθεια τῶν πρὸς σὲ καταφευγόντων, καὶ ἐλπίς τῶν ἐπικαλουμένων σε· ᾧ παραστήκουσι χίλιαι χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων

²⁵ Psal. LXXII, 21. ²⁶ II Cor. VII, 1.

ξερουθιμ και σεραφίμ, και πᾶσα τῶν οὐρανίων δυνάμεων πληθύς. Ὁ ἀγιάσας τὰ προκειμένα δῶρα ταῦτα διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ παναγίου σου Πνεύματος· καθάρισον ἡμᾶς ἀπὸ τῶν κρυφίων και φανερῶν ἡμῶν ἀμαρτημάτων· και πᾶν διανόημα ἀπαρέσκον τῇ ἀγαθότητι σου μακρὰν ἀπόστησον ἀφ' ἡμῶν. Ἀγιάσον ἡμῶν τὰς ψυχὰς, τὰ σώματα, και τὰ πνεύματα, τὰς συνειδήσεις, ὅπως ἐν καθαρῇ καρδίᾳ, ψυχῇ πεποιητισμένῃ, τολμῶμεν μετὰ παρρησίας ἄτερ φόβου ἐπικαλεῖσθαι σε τὸν ἐπουράνιον Θεόν, Πατέρα ἅγιον, και λέγειν.

Εὐχὴ ἄλλη τῆς κλάσεως.

Τῆς υιοθεσίας τὴν χάριν ἡμῖν παρασχόμενος διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας και ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, και τὰ νῦν ἀξίωσον ἡμᾶς ἀνυποκρίτως, καθαρῇ καρδίᾳ, συνειδότη· πεπαρρησιασμένῳ, και χεῖλεισιν ἀδιαπτώτοις ἐπικαλεῖσθαι σε, Ἄββὰ ὁ Πατήρ, Ἰνα, τῆς ἐθνικῆς βαττολογίας και Ἰουδαϊκῆς ἀπονοίας τὸ μάταιον ἀποθέμενοι, ταπεινῇ, και Χριστιανοῖς εὐπρεπῶς, ἐν φωσῇ, τῆς προσευχῆς ἀναφέρῃς σοι τὴν ἰκετηρίαν, κατὰ τὴν σωτηριώδη τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ νομοθεσίαν ἰσχύσωμεν· και ἁγιασμῶ ψυχῆς, σώματος τε και πνεύματος, τὸν ἄκτιστόν τε και ἀναρχόν και ἀτελεύτητον τολμῶμεν ἀφόδως ἐπιδοῦσθαι τὸν πάντων Δεσπότην ἐπουράνιον Θεόν, Πατέρα ἅγιον, και λέγειν.

Ὁ λαὸς λέγει τὸ Πάτερ ἡμῶν· και μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἱερεὺς λέγει· Ναί, Πάτερ ἀγαθὲ και φιλάγαθε, μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς τὸν πειρασμόν, μηδὲ κατακυριεύσάτω ἡμῶν πᾶσα ἀνομία· ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀπρεπῶν ἔργων, και διανοημάτων, κινήσεων τε και βλεμμάτων, και ἀφῶν, και τὸν μὲν πειραστὴν ἀπρακτόν ἀποδίωξον· ἐπιτίμησον δὲ και τοῖς ἐμφύτοις και σωματικοῖς ἐν ἡμῖν κινήμασι· και τὰς πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν ὁρμὰς καθολικὰς τε ὀλικῶς ἀφ' ἡμῶν ἀναχαίτισον, διὰ τοῦ Κυρίου δὲ και Θεοῦ και Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ και μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος· Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν.

Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

Ὁ Θεός, οὕτως ἀγαπήσας ἡμᾶς, και χαρισάμενος ἡμῖν τὸ τῆς υιοθεσίας ἀξίωμα, Ἰνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν και ἐσμὲν [sic], κληρονόμοι μὲν σου τοῦ Πατρὸς, συκληρονόμοι δὲ τοῦ Χριστοῦ σου. Κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, και ἐπάκουσον ἡμῶν τῶν ἐπικλινάντων σοι τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς· και ἄγνισον ἡμῶν τὸν ἑσῶ ἄνθρωπον, καθὼς ἄγνός ἐστιν ὁ μονογενῆς σου Υἱός, ὃν μέλλομεν ὑποδέξασθαι. Καὶ φευγέτω μὲν πορνεία και ἀκάθαρτος λογισμὸς διὰ τὸν ἐκ Παρθένου γεννηθέντα Θεόν· τύφος δὲ και ἀρχαῖον κακὸν ὑπερηφάνεια, τὸν δι' ἡμᾶς ἑαυτὸν ταπεινώσαντα· δειλία, τὸν παθόντα σαρκί, και τὸ τοῦ σταυροῦ στήσαντα τρόπον· κενοδοξία, τὸν ῥαπισθέντα και μαστιχθέντα, και μὴ ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ ἀσχύνης ἐμπυσεμάτων· φόβος, και φόβος, και διχοστασία, και μῖσος, τὸν ἄμνον τοῦ Θεοῦ τὸν αἵροντα

A sanctorum angelorum et archangelorum, cherubim atque seraphim, et omnis caelestium virtutum multitudo. Qui sanctificasti proposita dona ista per illapsum sanctissimi tui Spiritus: munda nos ab occultis et manifestis peccatis nostris, et omnem cogitationem, displicentem bonitati tuae, longe repelle a nobis. Sanctifica animas nostras, corpora, spiritus et conscientias, ut corde puro, et anima illuminata, audeamus cum fiducia, absque timore invocare te caelestem Deum, Patrem sanctum, et dicere, etc.

Alia oratio ad fractionem.

Qui adoptionis gratiam nobis largitus es per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, nunc etiam praesta ut absque simulatione, vel hypocrisi, corde puro, et conscientia fiducia plena, labiisque non titubantibus invocemus te, Abba Pater; utque ethnici multiloqui, simulque Judaicae stultitiae futilitatem abjicientes, humili voce quae Christianos deceat, orationis supplicationem tibi offerre, juxta salutarem unigeniti Filii tui institutionem valeamus: atque in sanctificationis animae, corporis et spiritus, increatum, sine principio et sine fine, audeamus inclamare omnium Dominum, caelestem Deum, Patrem sanctum, et dicere, etc.

Populus dicit orationem Dominicam: et ea dicta sacerdos dicit: Ita, Pater bone et boni amator, ne nos inducas in tentationem, neque dominetur nobis omnis iniquitas; sed libera nos ab indecentibus operibus, cogitationibus, motibus, aspectibus et tactibus, et tentatorem re infecta depelle: comprime etiam insitos nobis naturales motus, et perniciosos ad peccandum impetus omnino a nobis reprime: per Dominum Deum et Salvatorem nostrum Jesum Christum, per quem et cum quo, etc.

Diaconus: Inclinate capita vestra.

Oratio inclinationis capitis.

Deus, qui tantopere dilexisti nos, ut concederes nobis adoptionis dignitatem, ut filii Dei voceremur et essemus⁸⁷, haeredes quidem tui, Patris, cohaeredes autem Christi tui⁸⁸. Inclina, Domine, aurem tuam, et audi nos inclinantes tibi capita nostra; et munda nostrum interiorem hominem, sicut purus est unigenitus Filius tuus, quem suscepturi sumus. Fugiat fornicatio et immunda cogitatio, per eum qui ex Virgine natus est Deum; vanitas et antiquum malum superbia, eum qui pro nobis humiliavit semetipsum: timiditas, eum qui passus est carne, et crucis tropaeum erexit; vana gloriatio, eum qui alapis et flagellis caesus est, nec avertit faciem suam ab opprobrio sputorum; **683** livor, homicidium, dissidium et odium, Agnum Dei qui tulit peccatum mundi; ira et

⁸⁷ Joan. III, 1. ⁸⁸ Rom. VIII, 17.

injuriarum memoria, eum qui adixit cruci chirographum debitorum; dæmones et diabolus, eum qui malignas potestates triumphavit, et tenebrarum principatus spoliavit. Omnis terrena cogitatio, eum qui ad cælos assumptus est: ut ita caste, purissimi mysterii participes flamus, sanctificemurque in integrum, in anima, corpore et spiritu; concorporei, comparticipes, et uniformes effecti Christo tuo: impleaturque os nostrum laude, et labia nostra exultatione ³⁹, ut laudemus gloriam tuam, Patris, et unigeniti Filii tui æterni, per quem, etc.

μονογενοῦς σου Υἱοῦ προόντος, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ. κ. τ. λ.

Alia oratio sancti Basilii post Pater noster.

Quoniam tuum est regnum, tua est potentia et gloria Patris et Filii et Spiritus sancti, nunc, etc.

Diaconus: Inclinate capita vestra Deo.

Oratio inclinationis capitis.

Dominator Domine, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis ⁴⁰, inclinantis tibi capita sua benedic, eosque sanctifica, custodi, roboras, et virtute confirma. Ab omni opere malo averte illos, et omni operi bono adjuge illos, præstaque ut condemnationis immunes percipiant immaculata ista et vivifica mysteria ad remissionem peccatorum, ad Spiritus sancti communicationem, per gratiam, misericordias et benignitatem, etc.

Alia apud Ægyptios ex Liturgia præsanctificatorum apostoli Marci post perceptionem sanctorum mysteriorum.

Perfecta sunt beneficentiæ tuæ munera, quæ sunt timenda et superbenedicta mysteria unigeniti Filii tui, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Salutare ejus passionis confessi sumus, mortem ejus vivificam prædicavimus: sanctam ejus tertia die resurrectionem credidimus. Mysterium completum est. Gratias agimus tibi, Domine, Deus, Pater omnipotens, quoniam misericordia tua magna est super nos, et ea perfecisti nobis, in quæ desiderant angeli prospicere. Supplicamus et rogamus bonitatem tuam, amator hominum, ut purifices nos omnes qui prosternimur coram te, uniasque tibi ipsi per participationem divinorum tuorum mysteriorum, efficiamurque repleti sancto tuo Spiritu, et firmiter stabili in tua recta fide. Repleamur desiderio dilectionis tuæ veræ, et glorificantes te ubique in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo, etc.

Diaconus: Attendamus Deo cum timore.

Sacerdos: Pax omnibus.

Dominator, Domine, Deus Pater omnipotens, qui

³⁹ Psal. cxxv, 2. ⁴⁰ II Cor. 1, 3.

τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὀργὴ καὶ μνησικακία, τὸν προσηλώσαντα τῷ σταυρῷ τὸ τῶν ὀφλημάτων χειρόγραφον· δαίμονες καὶ διάβολος, τὸν τὰς πονηρὰς ἀρχὰς θριαμβεύσαντα, καὶ τὰς τοῦ σκότους ἐξουσίας ἀπεκδυσάμενον. Ἄπαν τὸ γεῶδες φρόνημα, τὸν ἀναληφθέντα εἰς οὐρανούς· ἵνα οὕτω καθαρῶς τοῦ καθαρωτάτου μυστηρίου μετασχῶμεν, καὶ ἀγασθῶμεν ὀλοτελεῖ ψυχῇ, σώματι καὶ πνεύματι σύσσωμοι, καὶ συμμετοχοί, καὶ σύμμορφοι γενόμενοι τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ πληρωθῆτω τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, καὶ τὰ χεῖλη ἡμῶν ἀγαλλιᾶσεως, ὅπως ὑμνήσωμεν τὴν δόξαν σου τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ

Ἄλλη μετὰ τὸ Πάτερ ἡμῶν, εἰς τὸν ἅγιον Βασιλείου.

Ἄλλοι: Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει: Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Θεῷ κλίνετε.

Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλισίας.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, τοὺς ὑποκεκλιότας σοὶ τὰς ἐαυτῶν κεφαλὰς εὐλόγησον, ἀγιάσον, φρουρήσον, ὀχύρωσον, ἐνδυναμώσον. Ἄπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ ἀπόστησον, παντὶ δὲ ἔργῳ ἀγαθῷ σύναψον, καὶ καταξίωσον ἀκατακρίτως μετασχεῖν τῶν ἀχράντων τούτων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, εἰς ἀρετὴν ἀμαρτιῶν, εἰς Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ, κ. τ. λ.

Ἄλλη παρ' Αἰγυπτίους ἀπὸ τῶν προφητασμάτων τοῦ ἀποστόλου Μάρκου μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν ἁγίων μυστηρίων.

Τελεωθέντα τῆς εὐεργεσίας τὰ χαρίσματα, ἀτινά ἐστι φοβερά καὶ ὑπερευλογημένα μυστήρια τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὰ σωτηριώδη αὐτοῦ παθήματα ὠμολογήσαμεν, τὸν ζωοποιὸν αὐτοῦ θάνατον ἐκηρύξαμεν, τὴν ἁγίαν τριήμερον αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐπιστεύσαμεν. Τὸ μυστήριον τετέλεσται. Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ ὁ παντοκράτωρ, ὅτι τὸ ἔλεός σου μέγα ἐφ' ἡμᾶς, καὶ κατηρτίσω ἡμῖν εἰς δὲ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. Ἰκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὴν σὴν ἀγαθότητα, φιλάνθρωπε, ἵνα ἀγνίσης ἡμᾶς πάντας τοὺς προσπίπτοντάς σοι, καὶ ἐνώσης σαυτῷ διὰ τῆς μεταλήψεως τῶν θεῶν σου μυστηρίων. Γενώμεθα πεπληρωμένοι τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ ἐστηριγμένοι ἐν τῇ σῇ εὐθείᾳ πίστει. Πλησθησώμεθα ἐν ἐπιποθήσει τῆς σῆς ἀγαπήσεως ἀληθοῦς, καὶ δοξολογοῦντές σε πάντοτε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει: Προσχῶμεν Θεῷ μετὰ φόβου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει: Εἰρήνη πᾶσιν.

Δέσποτα· Κύριε, ὁ Θεός, ὁ Πατὴρ, ὁ παντοκρά-

τωρ, ὁ ἰόμενος ἡμῶν τὰς ψυχὰς, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὰ πνεύματα. Σὺ, ὁ ἐντειλάμενος Πέτρῳ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀγίων σου μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος αὐτῷ, « Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἕδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ὃ ἐὰν δῆσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐσόμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς οἱ δούλοι σου, πατέρες μου καὶ ἀδελφοί, ἱερεῖς καὶ λευῖται, καὶ πᾶς ὁ λαὸς σου ὁ πιστὸς, ὁ προσπίπτων ἐνώπιον τῆς ἁγίας σου δόξης ἐν τῇ ἁγίᾳ ὕρᾳ ταύτῃ, καὶ βαστάζων τὸν τίμιόν σου σταυρὸν, ἐσμέν πάντες λευμμένοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ τοῦ ἐμοῦ στόματος τοῦ ἁμαρτωλοῦ, διὰ τοῦ παναγίου σου Πνεύματος, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου. Θεὲ, διὰ τὸν Υἱόν σου τὴν τοῦ κόσμου ἁμαρτίαν ἀράμενον, ἄρξαι τῆς ὑποδοχῆς τῆς μετανοίας τῶν δούλων σου ἐξ αὐτῶν, εἰς φῶς τῆς ἐπιγνώσεως, εἰς ἱλασμὸν ἁμαρτιῶν· ὅτι οὐ βούλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τοῦ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν· σὺ γὰρ εἶ Κύριος, Κύριος ὁ Θεὸς οἰκτιρῶν καὶ ἐλεήμων, μακροθύμος καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινὸς, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ἀδικίας, καὶ ἁμαρτίας. Καὶ εἰ τί σοι ἡμάρτομεν εἴτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, ἄνες, ἄφες, συγχώρησον ἡμῖν, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Θεός. « Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; » Ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμὸς ἐστίν· ὅτι σὺ εἶ ἱλασμὸς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὁ φωτισμὸς καὶ Σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Ὁ Θεὸς, πάντας ἡμᾶς ἐλευθέρωσον, καὶ ἅπαντα τὸν λαόν σου ἐλευθέρωσον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ἀπαρνήσεως πάσης καὶ βλασφημίας, ἀπὸ πάσης ἄρας καὶ κατάρας, μαγείας, φαρμακείας, εἰδωλολατρείας ἐπιόρκου, καὶ ἐπιορκίας· ἀπὸ ἀναθέματος καὶ καταθέματος, ἀπὸ χωρισμοῦ γενομένου, ἀπὸ βέλους πετομένου, ἀπὸ στεναγμοῦ δικαίων τε καὶ ἀδικῶν, ἀπὸ πάσης ἀπαντήσεως αἰρετικῶν καὶ ἐθνικῶν. Χάρισαι ἡμῖν, Δέσποτα, νοῦν καὶ σύνεσιν, καὶ δύναμιν τοῦ φυγεῖν ἕως τέλους ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ὁδὸς ἡμῖν τὸ ποιεῖν τὴν σὴν εὐαρέστησιν. Γράψον τὰ ὀνόματα ἡμῶν μετὰ παντὸς χοροῦ τῶν ἁγίων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ

A sanas animas nostras, corpora et spiritus. Tu es qui præcepisti Petro principi sanctorum tuorum discipulorum et apostolorum, ex ore unigeniti Filii tui Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi dicentis ei; « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo 684 Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalerunt adversus eam: et dabo tibi claves regni cælorum: et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum in cælis: et quodcumque solveris super terram erit solutum in cælis »¹. » Simus igitur omnes servi tui, patres mei et fratres, sacerdotes et levitæ, omnisque populus tuus fidelis, prostratus coram sancta gloria tua in hac hora sancta, ferens simul pretiosam tuam crucem, simus omnes soluti et liberi ex ore mei peccatoris, per sanctum tuum Spiritum bonum et benignum. Deus, per Filium tuum qui tulit peccatum mundi, incipe susceptionem pœnitentiæ servorum tuorum ab ipsis, ad lucem agnitionis, ad propitiationem peccatorum, quia non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat²; tu es enim Dominus; Dominus Deus miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ et verax³, auferens injustitias, iniquitates, et peccata. Quod si quidquam peccaverimus tibi verbo aut opere, remitte, dimitte et parce nobis, tanquam bonus et benignus Deus. « Si enim iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est⁴; » quia tu es propitiatio peccatorum nostrorum, illuminatio et Salvator animarum nostrarum. Deus, nos omnes libera, et omnem populum tuum libera ab omni peccato, abnegatione omni et blasphemia, ab omni maledictione et exsecratione, magia, veneficio, idololatria perjura, perjurio, ab anathemate, et dirarum imprecatione, a dissidio formato, a sagitta velante, a lamento justorum et iniquorum, ab omni cursu hæreticorum et ethnicorum. Concede nobis, Domine, mentem, prudentiam et virtutem ad fugiendum usque in finem ab omni opere malo adversarii, et da nobis ut faciamus semper quod tibi placitum est. Scribe nomina nostra cum omni choro sanctorum tuorum in regno cælorum, in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo, etc.

οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ

Ὁ ἱερεὺς ὑψοῖ τὸ σπουδικόν, καὶ ἐκφωνήσῃ· D Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ὁ λαὸς λέγει· Κύριε, ἐλέησον. γ.

Εἰς Πατῆρ ἅγιος, εἰς Υἱὸς ἅγιος, ἐν Πνεῦμα ἁγίον. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ὁ λαὸς λέγει· Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ ἱερεὺς λέγει· Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ λαὸς λέγει· Ἀμήν.

Sacerdos elevat spondicón: hoc est, majorem Hostiæ partem, et voce elevata clamat: Sancta sanctis.

Populus: Kyrie eleison. ter.

Unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, unus Spiritus sanctus. Amen.

Sacerdos: Dominus cum omnibus vobis

Populus: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos: Benedictus Dominus in sæcula.

Populus: Amen.

¹ Matth. xvi, 18 19. ² Ezech. xviii, 23. ³ Psal. lxxxv, 13. ⁴ Psal. cxxix, 3, 4.

Sacerdos : Pax omnibus.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Sacerdos dicit confessionem : Corpus sanctum, et sanguis pretiosus verus Jesu Christi Filii Dei. Amen.

Populus : Amen.

Sanctum, pretiosum corpus, et sanguis verus Jesu Christi Filii Dei. Amen.

Populus : Amen.

685 Corpus et sanguis Emmanuclis Dei nostri, hoc est vere. Amen.

Populus : Amen.

Credo, credo, credo, et confiteor usque ad ultimum spiritum, quod sit ipsa caro vivifica unigeniti Filii tui, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Accepit ipsam ex sancta Domina nostra, Deipara et semper virgine Maria : et fecit illam unam cum divinitate sua, non mistione, confusione, aut alteratione. Confessus quoque est sub Pontio Pilato præclaram confessionem : tradiditque pro nobis omnibus ipsam carnem super lignum crucis sanctæ, voluntate sua. Vere credo, quod ejus divinitas nunquam omnino separata est ab ejus humanitate, non momento, aut in ictu oculi. Tradidit ipsam ad liberationem, et ad remissionem peccatorum, et vitam æternam illis qui ex ea participant. Credo eam ipsam vere esse.

Populus : Amen.

Diaconus : In pace et charitate, etc.

Sacerdos elevata voce : Per quem et cum quo te decet omnis gloria, honor et adoratio, Patri et Spiritui sancto, nunc, etc.

Sacerdos dicit psalmum l. et orationem ad communionem diei convenientem.

Diaconus : Congregamini et intrate, diaconi, cum modestia.

Oratio gratiarum actionis, post perceptionem sanctorum mysteriorum.

Diaconus : Ad orationem state.

Sacerdos : Pax omnibus.

Populus : Et cum spiritu tuo.

Diaconus : Orate pro, etc.

Populus : Kyrie, eleison.

Sacerdos dicit hanc orationem : Impletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione ⁴⁵, ob perceptionem sanctorum tuorum mysteriorum, Domine. Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, ea præparasti, Deus, diligentibus nomen sanctum tuum ⁴⁶, et revelasti ea parvulis Ecclesiæ sanctæ tuæ. Ita, Pater, quia sic fuit beneplacitum ante te ⁴⁷. Benedictus es, o Deus, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.

Diaconus : Inclinate capita vestra.

A 'Ο ἱερεὺς λέγει· Εἰρήνη πᾶσιν.

'Ο λαὸς λέγει· Καὶ τῷ πνεύματι σου.

'Ο ἱερεὺς λέγει τὴν ὁμολογίαν· Σῶμα ἄγιον, καὶ αἷμα τίμιον ἀληθινὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

'Ο λαὸς λέγει· Ἀμήν.

Ἅγιον, τίμιον σῶμα, καὶ αἷμα ἀληθινὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

'Ο λαὸς λέγει· Ἀμήν.

Σῶμα καὶ αἷμα Ἐμμανουὴλ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς. Ἀμήν.

'Ο λαὸς λέγει· Ἀμήν.

Πιστεύω, πιστεύω, πιστεύω, καὶ ὁμολογῶ ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, ὅτι αὐτὴ ἐστὶν ἡ σὰρξ ζωοποιὸς τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐλαβεν αὐτὴν ἐκ τῆς ἀγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν μίαν σὺν τῇ θεότητι αὐτοῦ, μὴ ἐν μίξει, μὴδὲ ἐν φουρμῷ, μὴδὲ ἐν ἀλλοιώσει. Καὶ ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν· καὶ παρέδωκεν αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τοῦ ἀγίου ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ. Ἀληθῶς πιστεύω, ὅτι θεότης αὐτοῦ οὐδ' οὐ μὴδέποτε χωρισθεῖσα ἐξ ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἐν ἀτόμῳ, οὐδὲ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ. Μετέδωκεν αὐτὴν εἰς λύτρωσιν, καὶ εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον τοῖς ἐξ αὐτῆς μεταλαμβάνουσι. Πιστεύω, ὅτι αὐτὴ ἐστὶν ἀληθῶς. Ἀμήν.

'Ο λαὸς λέγει· Ἀμήν.

C 'Ο διάκονος λέγει· Ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ.

'Ο ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ· Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

'Ο ἱερεὺς λέγει ψαλμὸν γ' καὶ τὸ κοινωρικὸν τῆς ἡμέρας.

'Ο διάκονος λέγει· Συνάχθητε καὶ εἰσέλθετε, οἱ διάκονοι, μετ' εὐλαβείας.

Ἐὐχὴ εὐχαριστίας μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν ἁγίων μυστηρίων.

'Ο διάκονος λέγει· Ἐπὶ προσευχῇ στάθητε.

'Ο ἱερεὺς λέγει· Εἰρήνη πᾶσιν.

'Ο λαὸς λέγει· Καὶ τῷ πνεύματι σου.

'Ο διάκονος λέγει· Προσεύξασθε ὑπὲρ τῆς, κ. τ. λ.

'Ο λαὸς λέγει· Κύριε, ἐλέησον.

D 'Ο ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην· Ἐπλήσθη καρὰς τὸ στόμα ἡμῶν, καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιᾶσεως, ἐπὶ τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, Κύριε. Ἄ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἠτοίμασας, ὁ Θεὸς, τοῖς ἀγαπῶσι τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ τοῖς νηπιῶσι τῆς ἀγίας σου Ἐκκλησίας. Ναί, ὁ Πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου. Εὐλογητὸς εἶ, ὁ Θεὸς, ὁ Πατήρ τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δε' οὗ, κ. τ. λ.

'Ο διάκονος λέγει· Τὰς κεφαλὰς.

⁴⁵ Psal cxxv, 2. ⁴⁶ I Cor. ii, 9. ⁴⁷ Luc. i, 21.

Εὐχή τῆς κεφαλοκλισίας.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς, ὁ Πατὴρ ὁ παντοκράτωρ, ὁ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας, τοῖς ἐπικαλούμενοις σε ἐν ἀληθείᾳ, ἐπιθεὺς οὐρανὸθεν εὐμενεῖ προσώπῳ, καὶ γαληνῷ ὄμματι ἐπὶ τοὺς δούλους σου σοὶ γὰρ ἔκλιναν τοὺς ἑαυτῶν αὐχένας τῶν καρδιῶν, ἀπεκδεχόμενοι τὸ παρὰ σοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος, τὸ παρὰ σοῦ ἑλέους καὶ εὐλογίας λαβεῖν. Εὐλόγησον αὐτοὺς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ· ἀγιάσον αὐτοὺς ἐν τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ. Ἄγγελον εἰρηνικὸν τῇ ἐκάστῃ ἡμῶν ζωῇ παρακατάστησον, φρουροῦντα, διατηροῦντα, διαφυλάσσοντα, φωτίζοντα, ὀδηγοῦντα ἡμᾶς εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Ἀλλὰ ἑλεῶν ἐλέησον, καὶ οἰκτείρων σῶσον, οἰκτείρησον· καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεός σου. Τὴν δὲ ἁγίαν ἡμέραν ταύτην καὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁδὸς ἡμῖν, Κύριε ὁ Θεὸς, ἀναμαρτήτως διελθεῖν, μετὰ πάσης χαρᾶς, ὑγιείας, εἰρήνης, σωτηρίας, εὐεργεσίας, παντὸς ἁγιασμοῦ, καὶ τοῦ σου φόβου ἐπιτελέσαι, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, καὶ δεδοξασμένος σὺν Πνεύματι ἁγίῳ.

Εὐχή τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν τῶν ἁγίων νηστειῶν.

Δέσποτα Κύριε παντοκράτωρ, ὁ πᾶσαν κτίσιν ἐν σοφίᾳ δημιουργήσας· ὁ διὰ τὴν ἀφατόν σου πρόνοιαν καὶ πολλὴν ἀγαθότητα ἀγαθῶν ἡμᾶς εἰς τὰς πανσέπτους ἡμέρας ταύτας, πρὸς καθαρισμόν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἐγκράτειαν παθῶν, πρὸς ἐλπίδα ἁναστάσεως· ὁ διὰ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πλάκας χειρίσας, τὰ θεογράκτα γράμματα, τῷ θεράποντι σοῦ Μωσῆ· παράσχου καὶ ἡμῖν, ἀγαθὲ, τὸν ἁγίωνα τὸν καλόν, τὸν δρόμον τῆς νηστείας ἐκτελέσαι· τὴν πίστιν ἀδιαίρετον τηρῆσαι· τὰς κεφαλὰς τῶν ἀοράτων δρακόντων συνθλάσαι, νικητὰς τε τῆς ἀμαρτίας ἀναφανῆσαι, καὶ ἀκατακρίτως φθάσαι καὶ προσκυνησαι τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν· ὅτι ἄγιον ὑπάρχει τὸ ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν, κ. τ. λ.

Εὐχή τῆς ἀπολύσεως, εἰς τὴν χειροθεσίαν.

Τοῖς δούλοις σου, Κύριε, τοῖς ὑμνοῦσί τε καὶ προσκαλούμενοις σε γενοῦ, καὶ διόδουσον βοηθῶν αὐτοῖς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ. Ἀνάστησον τὰς ἑαυτῶν καρδίας ἀπὸ τῶν τῆς γῆς ἀτόπων λογισμῶν. Δώρησαι αὐτοῖς τοῦ ζῆν αὐτοὺς, καὶ φρονεῖν τὰ τῶν ζώντων, καὶ συνέναι τὰ σά. Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύριε, καὶ ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας, σῶσον τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας σου φύλαξον. Ἀγιάσον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου. Σὺ αὐτοὺς ἀντιδόξασον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί.

Τοὺς νοσοῦντας θεράπευσον.

Τοὺς ἀποδημήσαντας εἰρήνευσον.

Τοὺς ἀέρας ἐγκρασον.

Καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς εὐλόγησον. Εἰρήνην τῷ κόσμῳ σου δώρησαι, ταῖς Ἐκκλησίαις σου, τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν, τῷ στρατῷ, καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου.

* Psal. cxliv, 18.

A

Oratio inclinationis capitis.

Dominator Domine, Deus, Pater omnipotens, qui facis misericordiam in millia, invocantibus te in veritate ⁴⁸, respice de caelo facie benigna, et oculo sereno super servos tuos: tibi enim inclinaverunt colla cordium sua, exspectantes a te magnam et divitiam misericordiam, et a te misericordiam et benedictionem consequi. Benedic eos omni benedictione **686** spirituali: sanctifica eos in Spiritu tuo sancto. Angelum pacificum uniuscujusque nostrum vitæ præfice, custodientem, servantem, protegentem, illuminantem, dirigentem nos ad omne opus bonum. Miserans miserere, et clementer salva et miserere; in æternum est misericordia tua. Sanctam etiam hanc diem, omnesque dies vitæ nostræ, da nobis, Domine Deus, absque peccato transigere, cum omni gaudio, sanitate, pace, salute, beneficiis, sanctimoniamque omni, et tuo timore perficere, per gratiam, miserationes et benignitatem Christi Jesu, cum quo benedictus es et glorificatus cum Spiritu sancto.

Oratio dicenda per dies quadragesimales sancti jejunii.

Dominator Domine omnipotens, qui creaturam omnem in sapientia condidisti: qui per ineffabilem tuam providentiam et multiplicem bonitatem adduxisti nos ad venerabiles dies istos, in purgationem animarum et corporum, passionum coercitionem, et spem resurrectionis; qui per quadraginta dies tabulas divinis characteribus inscriptas dedisti servo tuo Moysi; concede etiam nobis, o bone, certamen præclarum, cursum jejunii perficere, fidem indivisam servare: capita draconum invisibilibus contere, victoresque peccati renuntiare, et damnationis immines pervenire ad adorandam sacram resurrectionem: quoniam sanctum est nomen tuum Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc, etc.

Oratio dimissionis, ad manuum impositionem.

Adesto, Domine, servis tuis, laudantibus et invocantibus te, et deduc eos, auxilium præstans, in omni opere bono. Erige corda eorum a terrenis omnibus absurdis cogitationibus. Da illis vivere et sapere quæ vivos decent, et tua intellectu percipere. Qui benedicis benedicentes te, Domine, et sanctificas eos qui in te confidunt, salva populum tuum, et benedic hereditati tuæ; et custodi Ecclesiæ tuæ plenitudinem. Sanctifica diligentes decorem domus tuæ. Tu eis gloriam retribue per divinam potentiam tuam, et ne derelinquas nos, Deus, sperantes in te.

Ægrotos sana.

Peregrinantibus pacem tribue.

Aeres tempera.

Et fructibus terræ benedic. Da pacem mundo tuo, Ecclesiis tuis, sacerdotibus, regibus nostris, exercitui et omni populo tuo.

Defunctis requiem præsta : eorumque qui dona A obtulerunt, et pro quibus obtulerunt, memor esto.

Eos qui in quacunque tribulatione et angustia sunt, salva.

Et nobis gratiam tuam mitte. In Trinitatis fide nos usque ad ultimum vitæ nostræ spiritum perfice, quoniam omne datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a te Patre luminaum⁶⁶. Et tibi gloriam, gratiarum actionem et adorationem mittimus, 687 Patri, et unigenito Filio tuo, et Spiritui sancto tuo, nunc, etc.

Diaconus : Gratia Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi cum omnibus vobis⁶⁷. Ite in pace.

Populus : Kyrie, eleison (bis). Domine. benedic. B Amen.

Sacerdos dicit benedictionem dimissionis.

Diaconus : Iterum, ite in pace.

Diaconi dicunt : Iterum salvatus. Domine, benedic. Amen.

Sacerdos dicit orationem dimissionis diaconorum.

Postquam perfecimus sacram liturgiam, sicut jussi sumus, Domine, et perceptione sanctorum immaculorum, immortalium, cœlestium et tremendorum mysteriorum digni facti sumus, imus de virtute in virtutem nos peccatores et indigni servi tui, digni facti ministrandi altari sancto tuo, qui tibi obtulimus incruentum sacrificium, imma- C culatum corpus et pretiosum sanguinem magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi : ad gloriam tuam, Patris sine principio, ipsiusque unigeniti Filii tui, et Spiritus sancti, boni, vivificantis et consubstantialis tibi. Oramus ut ad dexteram tuam consistere mereamur in die tua timenda et justa, per intercessionem et supplicationes gloriosissimæ dominæ nostræ Deiparæ semperque virginis Mariæ, et omnium sanctorum tuorum, quoniam benedictus es nunc, etc.

Explicit in pace divina Liturgia sancti Patris nostri Thaumaturgi Basilii.

Sciendum est quod, Impletum est gaudio os nostrum, non dicit sacerdos feria quinta majori, sed illius orationis loco dicit :

Gratias agimus tibi, Domine hominum amator, benefactor animarum nostrarum, qui die huic hodierno simili dignos fecisti nos cœlestium et immortalium mysteriorum, quæ oculus non vidit, usque ad finem.

⁶⁶ Jac. i, 17. ⁶⁷ II Cor. xiii, 13.

Τοὺς προκοιμηθέντας ἀνάπαυσον τῶν προσενηχάντων τὰ δῶρα, καὶ δι' ὧν προσήγαγον, μνημόνευσον.

Τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ὄντας σῶσον.

Καὶ ἡμῖν τὴν χάριν σου ἐξαπόστειλον· ἐν τριαδικῇ πίστει ἕως ἐσχάτης ἡμῶν ἀναπνοῆς ἡμᾶς τελείωσον· ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἀνωθὲν ἐστὶ, καταβαῖνον ἐκ σοῦ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων. Καὶ σοὶ τὴν δόξαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ σου Πνεύματι, νῦν, κ. τ. λ.

Ὁ διάκονος λέγει· Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

Ὁ λαὸς λέγει· Κύριε, ἐλέησον. β'. Κύριε, εὐλόγησον. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐλογίαν τῆς ἀπολύσεως.

Ὁ διάκονος λέγει· Καὶ πάλιν πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

Οἱ διάκονοι λέγουσι· Καὶ πάλιν σωθεῖς. Κύριε, εὐλόγησον. Ἀμήν.

Ὁ ἱερεὺς λέγει εὐχὴν τῆς ἀπολύσεως τῶν διακόνων.

Τελέσαντες τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, καθὼς προσετάχθημεν, Κύριε, καὶ τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγίων, ἀχράντων, καὶ ἐπουρανίων φρικτῶν μυστηρίων καταξιωθέντες, ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν πορευόμεθα ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δούλοι σου, οἱ καταξιωθέντες λειτουργεῖν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, καὶ προσενηχόντες σοὶ τὴν ἀνάιμακτον θυσίαν, τὸ ἄχραντον σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν σου τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς, καὶ αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιῦ καὶ σοῦ ὁμοουσίου. Αἰτούμεθα τυχεῖν καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν σου παραστάσεως, ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου τῇ φοβερᾷ καὶ δικαίᾳ, διὰ τῶν πρεσβειῶν καὶ ἰκεσιῶν τῆς ὑπερενδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου, ὅτι εὐλογητὸς εἶ νῦν, κ. τ. λ.

Ἐτελειώθη ἐν εἰρήνῃ ἡ θεια λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν τοῦ θυματουργοῦ Βασιλείου.

Δέον εἶδέναι, ὅτι τὸ, Ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν, οὐ λέγει ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐ' τῇ μεγάλῃ, ἀλλ' ἐρεῖ ἀντὶ τοῦ, Ἐπλήσθη.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Δέσποτα φιλόθροπε, εὐεργέτα τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὁ καὶ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ σήμερον ἡμέρᾳ καταξιώσας ἡμᾶς τῶν ἐπουρανίων σου καὶ ἀθανάτων μυστηρίων, ἃ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδον, ἕως εἰς τέλος.

LITURGIA

S. BASILII EX COPTICO CONVERSA.

688 ORATIO PRÆPARATIONIS.

Domine, qui nosti corda omnium⁸⁰, sancte et in sanctis requiescens, solus sine peccato, et potens ad remissionem peccatorum concedendam. Tu, Domine, scis indignitatem meam, meque minus præparatum, nec sufficienter dispositum, ut accedam ad ministerium hoc tuum sanctum. Sed nec tanta mihi confidentia est, ut accedam et aperiam os meum coram gloria tua sancta; sed secundum multitudinem clementiæ tuæ, ignosce mihi peccatori, et concede mihi ut inveniam gratiam et misericordiam in hac hora; et mitte mihi virtutem ex alto⁸¹, ut incipiam et præparer, perficiamque, sicut tibi placitum est, ministerium tuum sanctum, secundum beneplacitum voluntatis tuæ, cum odoribus thuris. Ita, Domine, esto nobiscum, esto socius operis nostri; benedic nobis; tu es enim remissio peccatorum nostrorum, lux animarum nostrarum, vita, fortitudo, et fiducia nostra; tu es ipse cui sursum mittimus laudem, gloriam et adorationem, Pater, Fili et Spiritus sancte, nunc et semper et usque in sæcula sæculorum omnium. Amen.

Oratio postquam præparatum fuerit altare.

Sacerdos. Tu, Domine, docuisti nos magnum hoc mysterium salutis; tu vocasti nos abjectos et indignos servos tuos, ut essemus ministri altaris tui sancti. Tu, Domine, effice nos dignos, per virtutem Spiritus tui sancti, ut hoc ministerium perficiamus, ita ut non incidamus in iudicium coram gloria tua magna, et offeramus tibi sacrificium hoc benedictionis, gloriamque et magnificentiam per illud, in sancto tuo. Deus gratiæ largitor, et salutis mandator, qui omnia in omnibus operaris, da nobis ut sacrificium nostrum coram te acceptum sit, pro peccatis meis, et pro insipientiis plebis tuæ, quia purum est, sicut donum Spiritus tui sancti, in Christo Jesu Domino nostro, per quem te decet gloria et honor, cum ipso, et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Oratio gratiarum actionis.

Sacerdos. Gratiam agamus honorum auctori misericordii, Deo Patri Domini Dei et Salvatoris nostri D

A Jesu Christi, quia ipse protexit nos, adjuvit et servavit nos, suscepitque nos ad se, misertus est nostri, perduxitque nos ad hanc horam. Ipsum nunc precemur, ut custodiat nos hoc sancto die et omnibus diebus vitæ nostræ, in omni pace, omnipotens Dominus Deus noster.

Diaconus. (90) Ad adorationem state.

Sacerdos. Domine Deus omnipotens, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, gratias agimus tibi de omnibus, et propter omnia, et in omnibus, quia protexisti nos, adjuvisti nos, conservasti nos, suscepisti nos ad te, et misertus es nostri, auxilium dedisti nobis, et ad hanc horam nos perduxisti.

Diaconus. Orate ut Deus misereatur nostri.

Sacerdos. Eapropter petimus et obsecramus bonitatem tuam, o amator hominum, ut concedas nobis hunc diem sanctum et omnes dies vitæ nostræ in pace cum timore tuo transigere. Omnem invidiam, omnem tentationem, omnem operationem Satanæ et consilium hominum improborum, impetumque hostium tam occultorum quam manifestorum, depelle a nobis, ab omni populo tuo et ab hoc loco sancto; quæ autem bona, quæ placita sunt, nobis jube. Tu enim ipse es, qui dedisti nobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, omnemque virtutem inimici⁸². Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo⁸³, per gratiam et misericordiam amoremque erga homines Filii tui unigeniti, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem tibi debetur honor, gloria et imperium, cum ipso, et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Oratio oblationis sive propositionis panis et calicis.

(91) Domine Jesu Christe, Fili unigenite, Verbum Dei Patris, eique consubstantiale, et coæternum et Spiritui sancto: tu es panis vivus, qui descendisti de cælo, et prævenisti nos, impendistisque animam tuam perfectam et absque vitio, pro vita mundi (92): rogamus obsecramusque bonitatem tuam, o amator hominum, ostende faciem tuam super hunc panem, et super hunc calicem, quos super mensam hanc tuam sacerdotalem posuimus (93): benedic eos †,

⁸⁰ Act. i, 24. ⁸¹ Luc. xxiv, 49. ⁸² Luc. x, 19. ⁸³ Matth. vi, 15.

(90) Προσύσταθε.

(91) *Al. Cod.* Qui antiquitus factus es agnus absque macula, pro vita mundi.

(92) *Interea panem et calicem manu designat sacerdos.*

(93) *Ter signat cruce.*

sanctifica eos †, et consecra eos † : transfer eos, ita ut panis quidem hic, fiat corpus tuum sanctum, et hoc mistum in hoc calice, sanguis tuus pretiosus, ut sint nobis omnibus præsidium, medicina, salus animarum, corporum, spirituumque; quia tu es Deus noster, tibi que debetur laus et potestas, cum Patre tuo bono, et Spiritu vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

Tunc operiet sacerdos discum et calicem, utrumque integumento suo, et omnia majori velo teget; tum osculabitur altare, conversusque ad ipsius latus australe, adorabit Deum et osculabitur altare. Tum circuitu peracto, descendet coram altari, pronuntiabitque absolutionem super ministros sedentes coram eo. Quod si adsit ipsi sacerdos socius, ipse pronuntiabit absolutionem.

Oratio absolutionis ad Filium.

Domine Jesu Christe, Fili unigenite, et Verbum Dei Patris, qui dirupisti omnia vincula peccatorum nostrorum passione tua salutari et vivifica, qui inspiravisti in faciem discipulorum tuorum, apostolorumque sanctorum, dicens eis: « Accipite Spiritum sanctum; quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et 689 quorum retinueritis, retenta sunt »; et tu etiamnum. Domine, per apostolos tuos sanctos, eos elegisti qui sacerdotio semper in Ecclesia tua sancta fungerentur, ut relaxarent peccata super terram, ligarentque et solverent omnia iniquitatis vincula. Rogamus obsecramusque bonitatem tuam, o amator hominum, pro servis tuis, patribus meis, fratribus meis, et infirmitate mea, qui capita sua coram gloria tua sancta inclinant: præsta nobis misericordiam tuam, et solve omnia vincula peccatorum nostrorum. Quod si adversum te peccaverimus prudenter vel imprudenter, vel cordis durtia, opere aut verbo, aut pusillanimitate, tu, Domine, qui nosti humanam imbecillitatem, tanquam bonus et hominum amator, Deus, concede nobis remissionem peccatorum nostrorum; benedic nos et purifica nos, absolveque nos et omnem populum tuum; imple nos timore tuo, et dirige nos ad voluntatem tuam sanctam et bonam, quia tu es Deus noster, et tibi debetur gloria, honor et potestas, cum Patre tuo bono, et Spiritu tuo sancto, nunc, etc. Servi tui hodie in ministerio constituti, sacerdos, diaconus et clerus, omnis populus et infirmitas mea, absoluti sint ex ore sanctæ Trinitatis, Patris, Filii et Spiritus sancti, et ex ore unicæ, solius, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ; ex ore duodecim apostolorum, et ex ore contemplativi evangelistæ Marci apostoli et martyris, ut etiam patriarchæ sancti Severi, et doctoris nostri sancti Dioscori, sancti Joannis Chrysostomi, sancti Cyrilli, sancti Basilii, et sancti Gregorii, necnon ex ore trecentorum decem et octo Nicææ congregato-

rum, et centum quinquaginta qui Constantinopoli, centum qui Ephesi: ut etiam ex ore venerandi Patris nostri archiepiscopi Anba N. ejusque in ministerio apostolico consortis, venerandique Patris episcopi Anba N. et ex ore humilitatis meæ, qui peccator sum, quia benedictum et gloria plenum est nomen sanctum tuum, Pater, Fili, et Spiritus sancte, nunc et semper, etc.

Oratio thuris.

Osculabitur sacerdos caput sacerdotis ministrantis. Quodsi fuerit cum eo socius, osculabitur gradus altaris, ascendensque osculabitur altare, et accipiet naviculam thuris, et adolebit incensum. Ordinem qui de incenso vespertino scriptus est observabunt, quæ quies adolendo, et his peractis dicet sacerdos orationem sequentem.

Deus æternus, absque principio et fine, magnus in præceptis tuis et potens in operibus tuis: qui es ubique, et in omnibus: esto nobiscum peccatoribus, Domine, in hac hora: consiste in medio omnium nostrum, purifica corda nostra, et sanctifica animas nostras: munda nos ab omnibus peccatis quæ commisimus, voluntarie aut involuntarie. Concede nobis, ut offeramus coram te sacrificia rationabilia, sacrificia benedictionis, et incensum spirituale.

Ingrediatur intra velum, in locum Sancti sanctorum.

Rogamus te, Deus noster. Memento, Domine, pacis unius tuæ, et unicæ sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ. Memento, Domine, beati Patris nostri et venerandi archiepiscopi papæ Anba N. et Patris nostri episcopi Anba N. Memento, Domine, congregationum nostrarum, et eis benedic; fac ut sint absque impedimento, et perturbatione, ut celebremus eas juxta sanctam et beatam voluntatem tuam, domos orationis, domos mundationis, domos sanctitatis, domos benedictionis. Concede ut illas possideamus, Domine, nos, et servi tui, qui nobis usque in æternum successuri sunt. Exsurge, Domine Deus, et dissipentur inimici tui, et fugiant a facie tua omnes qui oderunt nomen tuum sanctum. Et populus tuus fruetur benedictionibus millies millenis et decies millies millenis, perficientque voluntatem tuam, per gratiam, clementiam, amoremque erga homines Filii tui unigeniti Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, per quem, etc.

Circuibit altare cum incenso semel, osculabitur illud, descendetque lævo pede; versus orientem stabit e regione altaris, adolebitque thus ter, eadem dicens, quæ prius; tum patriarcham, si adsit, incensabit seorsim ab aliis; quodsi abfuerit, dabit incensum sacerdotibus, non aliis. Deinde prostrationem faciet: cumque lecta fuerit Epistola Pauli Coptice, dicet orationem sequentem secreto. Si fuerit cum eo

⁶³ Joan. xx. 22. ⁶⁴ Psal. lxxvii. 2.

sacerdos socius, is eam recitabit. Diaconus leget A Epistolam Coptice, et deinde Arabice, ut etiam Catholicon, sive lectionem ex Epistolis Catholicis. Hic adoletur incensum ter circum altare a sacerdote celebrante.

Oratio post Apostoli seu Paulinæ Epistolæ lectionem.

Sacerdos. Domine, scientiæ et sapientiæ largitor, qui ea revelas quæ profundis tenebris abscondita sunt: qui potestate magna rationem hominibus indidisti: qui bonitate tua vocasti Paulum, cum fuisset aliquando persecutor, ut esset vas electum, et in eo complacuisti, ut fieret apostolus, annuntiator et prædicator Evangelii regni tui, Jesu Christe Deus noster. Te nunc etiam, bone, et hominum amator, deprecamur, ut des nobis et omni populo tuo mentem ab omni distractione liberam, intellectumque purum, ut discamus et intelligamus, quanta sit utilitas doctrinæ tuæ sanctæ, quæ ad nos illius ministerio pervenit. Et quemadmodum similis tibi fuit, o auctor vitæ, ita nos pariter dignos effice, ut in opere et fide similes illi simus, glorificemusque nomen tuum sanctum, gloriemurque in cruce tua omni tempore. Tuque es cui honorem, gloriam, potentiam et adorationem referimus, cum Patre tuo bono et Spiritu sancto, nunc et semper, etc.

Tum unus diaconorum leget Catholicon Coptice et Arabice, et postquam lectum fuerit Coptice, dicet sacerdos celebrans hanc orationem: quod si C patriarcha ipse sacra faciat, dicet eam sacerdos.

Oratio post Catholicon.

Sacerdos. Domine Deus, qui per sanctos apostolos tuos manifestasti nobis mysterium Evangelii gloriæ Christi tui ⁶⁵, et **690** dedisti illis secundum magnitudinem doni infiniti gratiæ tuæ, prædicare toti mundo abundantiam investigabilis misericordiæ tuæ; rogamus te, Domine, fac nos dignos parte et sorte illorum. Concede nobis semper ut ambulemus in eorum vestigiis, ut agones eorum imitemur, et communicemus cum eis, laboribus et sudoribus, quos pro pietate sustinuerunt. Conserva Ecclesiam tuam sanctam, quam per eos fundasti, benedic agnis gregis tui, et multiplica hanc vineam ^D quam plantavit dextera tua ⁶⁶, in Christo Jesu Domino nostro: per quem, etc.

Finita lectione Catholici Arabice, ascendet sacerdos ad altare et adolebit incensum semel, tum recitabitur oratio sequens.

Oratio Actuum apostolorum.

Sacerdos. Deus, qui suscepisti sacrificium Abrahami, et pro Isaac arietem ei præparasti ⁶⁷, ita suscipe a nobis, Domine, hujus thuris sacrificium, et pro eo mitte nobis divitem misericordiam tuam. Munda nos ab omni fœtore peccati, et præsta nos dignos esse, ut coram bonitate tua, o hominum

amator, pure et perfecte ministremus omnibus diebus vitæ nostræ. Memento, Domine, pacis, etc.

Perficit illam ex oratione thuris Pauli, nulla re detracta vel addita; qua expleta chorum solus cum incenso circuibit. Finita lectione Actorum Coptice et Arabice, dicent ter, Sanctus: quo finito sacerdos dicet hanc orationem.

Oratio Evangelii sancti.

Domine et magister Jesu Christe Deus noster, qui dixisti divis apostolis tuis et discipulis tuis sanctis: « Multi prophetæ et justi cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt: beati autem oculi vestri qui vident, et aures vestræ quæ audiunt ⁶⁸: » da ut digni efficiamur audiendi et opere perficiendi Evangelia tua sancta, per orationes sanctorum tuorum.

Diaconus. Orate pro Evangelio sancto.

Sacerdos. Memento etiam, Domine, omnium qui præceperunt nobis, ut eorum meminissimus in nostris ad te orationibus et precibus. O Domine, quietem illis tribue quorum præcessit dormitio: infirmos sana, quia tu vita es omnium nostrum, salus omnium, spes omnium, medela omnium, resurrectioque omnium nostrum: et tu es ipse cui gloriam, honorem et adorationem referimus, cum Patre tuo bono, et Spiritu sancto vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, etc.

Tum dicet psalmum, et post tertium versum sacerdos Evangelium incensabit. Ascendet ad altare, rursusque incensum offeret, semel signans naviculam signo crucis; deinde circuibit cum incenso Evangelium. tum altare semel: descendet ab altari, accipiet Evangelium a diacono, converteturque ad occidentem. Accedent sacerdotes omnes, et illud osculabuntur: ipse postremus illud osculabitur, dabitque illud diacono ministranti, quem etiam incensabit. Cumque diaconus dicet: State, conversus sacerdos ad orientem dicet: In nomine Dei. Mox incensum ter adolebit ad sanctuarium. Dicet diaconus: Benedic, Domine, et dicet: Initium sancti Evangelii secundum Matthæum, Marcum, Lucam, Joannem. Cumque interpret Evangelii dicit, State cum timore Dei, convertitur sacerdos ad occidentem, incensat tribus vicibus Evangelium. Tum conversus ad sanctuarium, illud incensat etiam ter, deinde sacerdotes semel, stans in loco suo, recitans aliquid interea ex oratione Evangelii. Tum diaconos semel incensat: nec desinit interim thuribito adolere coram Evangelio, ad finem usque lectionis ejus Coptice; et in ultimo commate incensat ter, dat autem Evangelium legendum diacono, si probe illud legere sciat; sin minus, leget illud ipse sacerdos. Quod si diaconus legat Evangelium ex ambone, incensatio Evangelii primo et postremo fiet ad limen chori. Cumque dicet interpret, Domini et Dei nostri, redibit ad san-

⁶⁵ II Cor. iv, 4. ⁶⁶ Psal. lxxix, 16. ⁶⁷ Gen. xxii, 11 sqq. ⁶⁸ Matth. xiii, 47, 48

ctuarium, et incensum tribus vicibus adolebit, dicet- **A** sacerdotem, qui illud osculabitur, ut etiam clerus
que sequentem orationem in secreto, quando Evangelium et populus, et interea recitabit sacerdos Orationem
leget Arabice, facie ad orientem conversa. Quod si veli secreto stans ad latum veli, cavite inclinato.

Oratio veli.

Oratio post Evangelium secreto dicenda.

Longanimis, multæ misericordiæ et verax, sus-
cipe orationes, deprecationes et supplicationes nos-
tras, pœnitentiamque, et confessionem nostram
super altare tuum sanctum, purum et cœleste,
ut digni efficiamur auditores Evangeliorum tuorum
sanctorum, et præcepta et mandata tua observe-
mus, et in iis centesimum, sexagesimum, et tri-
cesimum fructum proferamus, in Christo Jesu
Domino nostro. Memento, Domine, infirmorum **B**
populi tui, respice eos cum misericordia et clem-
entia, eosque sana. Memento, Domine, patrum,
fratrumque nostrorum peregre absentium, reduc
eos in domos suas salvos et incolumes.

Tempore Nili exundationis et pluvix dicitur.

Memento, Domine, aquarum fluminis, et benedic
illis, augens illas juxta mensuram suam.

*Tempore sementis dicitur a prima Paophi ad vri-
mam Baini.*

Memento, Domine, seminum, plantarumque ut
crescant et multiplicentur.

Ab Epiphania ad primam ejusdem mensis.

Memento, Domine, aeris cœli et fructuum ter- **C**
ræ, eisque benedic. Memento, Domine, salutis loci
hujus sancti tui, omniumque locorum et monaste-
riorum, sanctorum Patrum nostrorum orthodoxo-
rum. Memento, Domine, salutis hominum et ani-
malium. Memento, Domine, servi tui regis terræ
nostræ, atque illum in pace et dignitate conserva.
Memento, Domine, patrum, fratrumque nostro-
rum, qui obdormierunt, quieveruntque in fide ortho-
doxa. Memento, Domine, sacrificiorum obla-
tionumque, et iis retribue mercedem, qui has tibi
oblaciones obtulerunt, easque ad te suscipe. Me-
mento, Domine, captivorum qui in servitute ab-
ducti sunt, reducque captivitatem **691** eorum. Me-
mento, Domine, eorum qui calamitatibus et angustiis
æpprimuntur Memento, Domine, catechumeno-
um populi tui; miserere eorum, confirma eos
in fide tua, et reliquias omnes cultus idolorum au-
fer ab eorum cordibus; legem tuam, timorem
tuum, præcepta tua, veritates tuas et mandata tua
statue in cordibus eorum: da illis firmam cogniti-
onem verbi quo per catechesin instituti sunt; utque
statuto tempore digni evadant lavacro regenera-
tionis in remissionem peccatorum suorum, præ-
para eos habitaculum Spiritui sancto tuo per gra-
tiam.

Post lectionem Evangelii afferet illud diaconus ad

(94) Παρακαλούµεν σε, φιλάνθρωπε ἀγαθὲ Κύριε.
(95) In aliis. codd. regem orthodoxum.

Deus qui tuo erga homines amore ineffabili
Filium tuum unigenitum in mundum misisti, ut
ovem errabundam ad te reduceret, rogamus te,
Domine, ne nos a te in æternum repellas, dum
offerimus tibi tremendum hoc et incruentum sa-
crificium: neque enim justitiæ nostræ confidimus,
sed misericordiæ tuæ, qua genus nostrum vivifi-
casti. Rogamus et obsecramus bonitatem tuam,
amator hominum, ut neque nobis, neque plebi
tuæ sit in judicium mysterium hoc, quod ad sa-
lutem nostram instituisti, sed in abstersionem
peccatorum nostrorum et remissionem negligenti-
arum nostrarum. Gloria et honor nomini tuo
sancto, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et
semper, etc.

*Interea cum absolvitur hæc oratio, osculabitur
sacerdos gradus altaris, ascendet ad sanctuarium,
osculabitur altare, et conversus ad occidentem reci-
tare incipiet tres majores orationes. Dum sacerdos
dicit, Pax omnibus, conversus ad sacerdotes fratres
suos, capitis inclinatione salutatur, et conversus ad
occidentem, populum cruce signat.*

Oratio pro pace.

Sacerdos. (94) Iterum oremus Deum omnipoten-
tem, Patrem Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu
Christi. Rogamus et obsecramus bonitatem tuam,
amator hominum, memento, Domine pacis, unicæ
illius tuæ, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecce-
lesiæ, quæ a finibus ad fines usque terræ diffundi-
tur, omni populo et terris benedic. Pacem illam
cœlestem cordibus nostris immitte, sed et pacem
istius vitæ nobis benigne concede: reges orthodo-
xos (95), exercitum, duces (96), consiliarios, vulgus
promiscuum, et vicinos nostros, ingressum et exi-
tum nostrum omni pace exorna. O rex pacis, da
nobis pacem tuam, qui omnia dedisti nobis. Pos-
side nos, Deus Salvator noster: nam præter te
alium non novimus, et nomen tuum sanctum invo-
camus. Vivant itaque animæ nostræ per Spiritum
D tuum sanctum, neque mors peccati dominetur su-
per nos servos tuos, nec super omnem populum
tuum. Domine, miserere.

Pro patriarcha et episcopis.

Rursus precamur te, Domine omnipotens, Pater
Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, ro-
gamus et obsecramus bonitatem tuam, o amator
hominum.

*Si patriarcha ipse celebret, dicit socius sacer-
dotis:*

Memento, Domine, beati Patris nostri, et ve-
nerandi archiepiscopi papæ N. ejusque in mihi-

(96) Alii codd. regem, ordines militares.

sterio apostolico consortis venerandi Patris episcopi N. Custodi et conserva nobis illos annis multis, et tranquillis temporibus, ut opere impleant et perficiant sanctitatem episcopatus, quæ ipsis a te concredita est, secundum voluntatem tuam sanctam et beatam; verbunquē veritatis recte dispensent, plebem tuam cum sanctitate et justitia regant, simul cum reliquis episcopis orthodoxis, hegumenis, presbyteris, et diaconis, omnique plenitudine unicæ tuæ, unius, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ. Da nobis et ipsi pacem et salutem in omni loco, precesque omnes, quas fundunt pro nobis et omni populo tuo ad te suscipe, ut etiam eas quæ a nobis pro ipsis fiunt.

Hic sacerdos semel adolet incensum, dicens ea quæ supra declarata sunt: quod si socium sacerdotem habuerit, id ipsius vice faciet.

Super altare tuum sanctum, spirituale, cœleste, ut etiam thuris odoramenta; universos eorum hostes visibiles et invisibiles, contere et deprime sub vestigiis eorum velociter; eos autem in pace et justitia custodi in Ecclesia tua sancta. Domine, miserere.

Pro congregatione.

Iterum etiam oramus te, Deus omnipotens, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, petimus et obsecramus bonitatem tuam, o amator hominum: memento, Domine, congregationum nostrarum et benedic illis. Da ut sint nobis absque turbatione et impedimento, ut eas celebremus secundum voluntatem tuam sanctam et beatam, domos orationis, domos benedictionis, domos sanctitatis; concede nobis in illis esse, Domine, et servis tuis qui post nos in sæculum usque futuri sunt.

Oratio pro Ecclesia, quam hoc loco recitabit sacerdos jejunii diebus.

(97) Cultum idolorum ab omni orbe procul remove; Satanam et omnem virtutem ejus pessimam contere, et dejice sub pedibus nostris velociter; hæreses et auctores earum compece, ut rescindatur et abrumpatur omnis hæretica pravitas, Ecclesiæ tuæ sanctæ inimica. Domine, sicut olim, ita et nunc eas deprime; aufer illas hæreticis; tenebras cordis sui, miseriamque ipsis suam perspicue demonstra: compece invidiam eorum, consilia, machinationes, dolos, et detractiones, dextrasque quibus adversum nos abutuntur, imbelles omnino esse jubeto. Conventicula eorum reprime, divide consultationes eorum, o Deus, qui dissipasti consilium Achitophel⁹⁹.

692 *Adolebit incensum ad orientem tribus vicibus.*

⁹ Il Reg. xv, 31, sqq. ⁹⁹ Psal. lxxvii, 2. ⁹¹ Sap. ii, 24. ⁹² Luc. ii, 14. ⁹³ Matth. xi, 25. ⁹⁴ Luc. x, 24.

(97) *Hæc oratio non exstat in multis codicibus.*

(98) Ἀσπασμός. Εὐχὴ ἀσπασμοῦ τοῦ ἁγίου Βασίλειου.

A Exsurge, Domine Deus, dissipentur omnes inimici tui, et fugiant a facie tua omnes qui oderunt nomen sanctum tuum⁹⁰.

Conversus ad occidentem, sacerdotes, diaconos et populum incensabit.

Et populus tuus millies millenis benedictionibus, et decem millies millibus cumulatus adimpleat omnes voluntates tuas.

Tum conversus ad orientem dicit:

Per gratiam, clementiam et amorem erga homines Filii tui unigeniti, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, etc.

Populus dicit Symbolum fidei orthodoxæ. Adolebit sacerdos ter incensum ad orientem, dabitque thuribulum illi qui deferre solet, tum dicent Syn-bolum: quo tempore lavabit sacerdos ter manus suas, et antequam eas abstergat, convertetur ad populum, educetque manus ex aqua coram eo, et a sordibus diligenter purgabit.

Post recitationem Symboli dicit: Pax omnibus.

Respondebitque populus: Et cum spiritu tuo.

Tum conversus signabit populum semel in modum crucis, et dicit hanc orationem.

(98) *Oratio osculi pacis ad Patrem.*

Sacerdos. Deus magne et æternæ, qui hominem absque vitio condidisti, et mortem quæ Satanæ invidia in mundum intraverat⁹¹, per adventum vivificantem Filii tui unigeniti Jesu Christi Domini Dei et Salvatoris nostri destruxisti, replevistique terram cœlesti pace: tu quem celebrant angelorum exercitus, dicendo: « Gloria in excelsis Deo, et pax super terram, et in hominibus bonæ voluntas⁹², » imple per beneplacitum tuum, Domine, corda nostra pace tua, et munda nos ab omni macula omnique simultate, omni fraude, omni malo, omnique injuriarum recordatione mortifera. Fac, Domine, ut omnes digni simus amplectendi invicem in osculo sancto, et ita illius participes simus, ut non in judicio repellas nos ab immortalis et cœlesti dono tuo, per Christum Jesum Dominum nostrum.

Oratio alia osculi pacis.

Sacerdos. Superant omnem sermonis facultatem, et omnem vim mentis, divitiarum munerum tuorum, Domine, qui abscondisti sapientibus et prudentibus, et nobis parvulis revelasti ea⁹³, quæ cupierunt prophetæ et reges videre, et non viderunt⁹⁴. Hæc in nos peccatores gratiose contulisti, ut ea administrarem, et per ea sanctificæmur, cum Filii tui dispensationem nobis exhibuisti, et sacramentum istius sacrificii incruenti: nec enim illud est sanguinis legalis, aut justitiæ corporeæ, sed Agnus

est spiritalis, gladiusque rationalis et incorporeus, in hoc sacrificio, quod tibi offerimus. Rogamus et obsecramus bonitatem tuam, o hominum amator, purifica labia nostra, et libera mentes nostras ab omni contagione materiali; mitte nobis gratiam Spiritus tui sancti, et dignos effice salutandi invicem in osculo sancto, ut non incidentes in iudicium, percipiamus donum tuum immortale et cœleste, per Jesum Christum Dominum nostrum.

Oratio pacis Jacobi apostoli.

Sacerdos. Deus, omnium Domine, dignos effice hac salute nos peccatores indignissimos, ut ab omni labe omnique hypocrisi purgemur, amplectamurque invicem in osculo sancto; et unum corpus, unusque spiritus efficiamur in vinculo charitatis et pacis Domini nostri Jesu Christi, cum quo benedictus es, et cum Spiritu tuo vivificante, tibi que consubstantiali, nunc et semper, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANAPHORA SANCTI BASILII.

Diaconus. (99) Accedite, astate, o viri, cum tremore, et ad orientem aspiciate. Attendamus.

Populus. (1) Misericordia, pax et sacrificium laudis.

Ter signum crucis hic fit, primum a sacerdote super seipsum; secundo super diaconos ministrantes; tertio super populum.

Sacerdos. (2) Dominus vobiscum.

Populus. (3) Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. (4) Sursum levate corda vestra.

Populus. (5) Habemus ad Dominum.

Sacerdos. (6) Gratias agamus Deo.

Populus. (7) Dignum et justum est.

Sacerdos. Dignum et justum, dignum et justum est, vere est dignum, conveniens, necessarium, dignum et justum, Domine qui existis, Domine Deus vere, qui es ante sæcula, regnans usque in æternum, qui in excelsis habitas, et humilia respicis⁶⁶, qui creasti cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui cuncta visibilia et invisibilia per eum creasti, sedens super thronum gloriæ tuæ, quem adorant omnes potestates sanctæ.

Diaconus. (8) Qui sedetis, surgite.

Sacerdos. Circa quem consistunt angeli et archangeli, principatus, potestates, throni, dominationes, virtutes.

Diaconus. (9) Ad orientem aspiciate.

Sacerdos. In circuitu enim tuo stant cherubim,

⁶⁶ Psal. cxii, 5. ⁶⁷ Isa. vi, 3. ⁶⁸ Gen. ii, 8. ⁶⁹ ibid. iii, 6 sqq. ⁷⁰ Luc. i, 79. ⁷¹ Joan. xvii, 1. ⁷² Rom. v, 14. ⁷³ Psal. xcvi, 9. ⁷⁴ Rom. ii, 6.

(99) Προσφέρειν κατὰ τρόπον. Στάθητε. Εἰς ἀνατολὰς βλέπετε. Προσχιόμεν.

(1) Ἐλεος εἰρήνης, θυσία ἀνίσεως.

(2) Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

(3) Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

(4) Ἄνω ὑμῶν τὰς καρδίας.

(5) Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

oculis pleni, et seraphim sex alis instructi, hynum gloriæ concinunt indesinenter dicentes.

Populus. « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus⁶⁶. »

Sacerdos ter in modum crucis signabit, primo seipsum, secundo ministros, tertio populum: tum dicit:

Sanctus, sanctus, sanctus es vere, Domine Deus noster, qui formasti nos, fecisti nos, et posuisti nos in paradiso voluptatis⁶⁷. Cum autem mandata tua circa lignum vitæ violassemus per deceptionem serpentis, a vita æterna excidissemus, et a paradiso voluptatis ejecti fuisset⁶⁸, non in finem usque deseruisti nos, sed continuo nobis per prophetas tuos sanctos promissa edidisti: in novissimis vero diebus, nobis sedentibus in tenebris et umbra mortis, Filium tuum unigenitum Dominum Deum et Salvatorem Jesum Christum manifestasti⁶⁹, qui incarnatus est de Spiritu sancto et ex Virgine sancta Maria, et homo factus est, qui viam salutis⁶⁹³

nos docuit, et supernam illam nativitatem per aquam et spiritum nobis donavit, fecitque nos populum congregatum, mundavitque nos per Spiritum sanctum suum. Ipse cum dilexisset suos qui erant in mundo⁷⁰, tradidit seipsum ad salutem pro nobis in mortem, quæ super nos regnabat⁷¹, qua peccatorum nostrorum causa constricti tenebamur: descendit ad inferos per crucem, surrexit a mortuis die tertia, ascendit ad cœlos, seditque ad dexteram tuam, o Pater, designavitque diem retributionis, in quo apparebit ad iudicandum orbem in iustitia⁷² et tribuendum unicuique juxta opera sua⁷².

Populus. (10) Secundum misericordiam tuam, Domine, et non secundum peccata nostra.

Sacerdos. Instituit nobis mysterium hoc magnum pietatis et religionis, cum statuisset tradere se morti pro mundi vita.

Populus. (11) Credimus in rei veritate ita esse.

Sacerdos. Accepit panem in manus suas sanctas, puras et immaculatas, beatas et vivificantes, et aspexit in cœlum ad te, o Deus, Patrem suum et omnium Dominum.

Tunc accipiet oblationem super manus suas, auferetque velum de super disco.

D Populus. Amen.

Sacerdos levabit oculos dicens: Et gratias egit †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos digito ter oblationem suam signabit in modum crucis.

(6) Εὐχαριστῶμεν τὸν Κύριον.

(7) Ἄξιον καὶ δίκαιον.

(8) Οἱ καθήμενοι, ἀνάστητε.

(9) Εἰς ἀνατολὰς βλέπετε.

(10) Κατὰ τὸ ἔλεός σου, Κύριε, καὶ μὴ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

(11) Πιστεύομεν. *In Copt. Credo*

Et sanctificavit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos frangat oblationem in tres partes, quas ita ad se invicem adjunget, ut quodammodo divisæ non sint. Quæ dum faciet, digitos intra discum dertergit, ne quid ex oblatis adhæreat, et dicit :

Et fregit eum, deditque sanctis discipulis et apostolis suis dicens : « Accipite, manducate ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum quod pro vobis frangitur, et pro multis datur in remissionem peccatorum ; hoc facite in mei memoriam. »

Populus. Amen.

Sacerdos tenens calicem manu sua, dicit : Similiter etiam calicem post cænam, aqua et vino miscuit.

Sacerdos calicem ter cruce signabit, et dicit : B Gratias egit †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Benedixit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Sanctificavit eum †.

Populus. Amen.

Sacerdos. Gustavit, et dedit discipulis suis et apostolis sanctis, dicens : « Accipite, bibite ex eo omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui effunditur pro vobis, et pro multis in remissionem peccatorum ; hoc facite in mei memoriam ⁷⁴. »

Sacerdos calicem in crucis formam movebit, ita tamen ut non agitet.

Populus dicit : Amen, hoc ita est.

Sacerdos. « Quotiescunque manducabitis ex hoc pane, et bibetis ex hoc calice, mortem meam annuntiabitis, et resurrectionem meam confitebimini, meique memores eritis donec veniam ⁷⁵. »

Populus. (12) Mortem tuam annuntiamus, Domine, et resurrectionem tuam confitemur.

Sacerdos. Memoriam agimus passionis ejus sanctæ, resurrectionis ejus a mortuis, ascensionis in cælum, et sessionis ipsius ad dexteram tuam, o Pater : secundi etiam ipsius e cælo adventus terribilis et gloria plenissimi, offerimusque tibi hæc dona ex bonis tuis, pro omnibus, ex omnibus, et in omnibus.

D Diaconus. Adorate Deum cum timore et tremore.

(13) Sacerdos dicit invocationem.

Rogamus te, Christe Deus noster, nos peccatores indigni servi tui ; et adoramus te per beneplacitum bonitatis tuæ, ut adveniat Spiritus sanctus tuus super nos, et super hæc dona proposita, et sanctificet ea, (14) efficiatque ea Sancta sanctorum tuorum.

⁷⁴ Luc. xxii, 19. ⁷⁵ I Cor. xi, 26.

(12) Τὸν θάνατόν σου, Κύριε, καταγγέλλομεν.

(13) Ἐπίκλησις.

A Habebit sacerdos interea manus expansas et sursum sublatis, interpellans pro illapsu.

Dicit populus. Amen.

Sacerdos elevans vocem. Et panem quidem hunc, ter panem cruce signabit, faciat corpus sanctum, inclinabit caput suum et manu corpus innuet, ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quod datur in remissionem peccatorum et vitam æternam ei qui illud percipiet.

Populus. Amen.

Sacerdos calicem ter cruce signabit et dicit : Et hunc calicem, sanguinem pretiosum novi testamenti tui, tunc corpus et sanguinem pretiosum designabit, ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui datur in remissionem peccatorum et vitam æternam illis qui illum percipient.

Populus. Amen.

Sacerdos. Fac, Domine, ut digni simus communicandi sanctis tuis, ad sanctificationem corporum, animarum, spirituumque nostrorum, ut simus corpus unum, spiritusque unus, sortemque et partem consequamur cum omnibus sanctis tuis qui ab initio tibi placuerunt. Memento, Domine pacis, unicæ tuæ, unius, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ tuæ.

Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Quam acquisivisti tibi sanguine pretioso Christi tui, conserva eam in pace, et omnes episcopos orthodoxos, qui in ea sunt. Primum quidem memento, Domine, beati Patris nostri venerandique archiepiscopi papæ Anba N.

C

Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Et qui cum eis verbum veritatis recte dispensaverunt, concede illos Ecclesiæ tuæ sanctæ, ut pascant gregem tuum in pace. Memento, Domine, hegumenorum, presbyterorum orthodoxorum, et diaconorum.

Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Omniumque ministrorum et cunctarum qui virginitatem et puritatem colunt, omnisque populi tui fidelis. Memento, Domine, ut miserearis omnium nostrum.

Diaconus. Miserere nostri, Deus Pater omnipotens.

694 Populus. Kyrie eleison. (ter.)

Sacerdos. Memento, Domine, salutis hujus loci tui sancti, omnisque loci et monasterii Patrum nostrorum orthodoxorum.

Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos. Et habitantium in eo cum fide Dei. Dignare, Domine, aeri cæli et fructibus terræ benedicere.

Dicit in tempore exunaationis Nili a duodecima Baini ad nonam Paophi.

(14) Ita Copt. et Gr. καὶ ἀναδείξει Ἄγρια ἔγλων.

Dignare, Domine, implere aquas fluminum hoc anno, et illis benedicere.

Tempore sementis, nempe a decima Paophi ad vicesimam Tybi.

Memento, Domine, seminis herbarum, et viroris agri hoc anno, fac ut crescant, quantum fieri potest, per gratiam tuam. Eætifica faciem terræ, ut appareat fecunditas ejus, et fructus ipsius multiplicentur; præpara ei sementem et messem; vitam nostram prout expedit gubernare; benedic coronæ anni propter benignitatem tuam, propter egenos populi tui, propter viduas et orphanos, propter peregrinos et necessitatem patientes, et propter nos omnes qui in te confidimus et nomen sanctum tuum ardentè quærimus, quia oculi omnium in te sperant, quod in tempore suo sis ipsis bonum largiturus. Age nobiscum juxta bonitatem tuam, qui das escam omni carni; imple corda nostra lætitia et suavitate, ut nobis semper in omnibus rebus suppetant necessaria, et abundemus in omni opere bono.

Diaconus. Orate pro, etc.

Sacerdos hic innuit super panem et vinum manibus suis, dicetque :

Memento, Domine, eorum qui hæc dona tibi obtulerunt, et eorum pro quibus ea obtulerunt, et qui obtulerunt pro se et suo nomine, da iis omnibus mercedem e cælo.

Circuibit sacerdos socius altare cum thuribulo, et ab inferiori parte thus adolebit, lavabitque manus suas, et eas velo bombycino involvet.

Tum dicet sacerdos celebrans :

Nunc, Domine, ex præcepto Filii tui unigeniti communicamus memoriæ sanctorum tuorum, qui tibi placuerunt ab initio, Patrumque nostrorum sanctorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, prædicatorum, evangelistarum, omniumque spirituum justorum, qui in fide vitam finierunt. Præcipue vero et maxime, sanctæ et gloriæ plenæ semper Virginis Genitricis Dei, divæ sanctæ Mariæ; sancti Joannis Baptistæ præcursoris et martyris; sancti Stephani primi diaconi et primi martyris, videntisque Deum; evangelistæ Marci sancti apostoli et martyris; patriarchæ sancti Severi, et doctoris nostri Dioscorig; sancti Joannis Chrysostomi, sancti Athanasii apostolici, sancti Cyrilli, sancti Basilii, sancti Gregorii, patrisque nostri sancti abbatis Antonii summæ sanctitatis viri, justique patris Pauli, sanctorumque trium Macariorum, et sancti patris nostri Joannis hegumeni, patris nostri Bischoi hominis perfecti, patrumque sanctorum Romæorum, Maximi et Diomedis, quadraginta novem martyrum, et potentis sancti patris Moysis, patrisque nostri Isidori, et Arsenii; patrisque nostri Joannis Nigri presbyteri; patrisque nostri Danielis hegumeni, patrisque nostri justi Junii et patris nostri Ephraem, patrisque

nostri Pacomii, patris vitæ cœnobiticæ, Theodori- que ejus discipuli, patrisque nostri Sanutii archimandritæ, et abbatis Veisæ ejus discipuli. Item patris nostri Abuniferi seu Onufrii anachoretæ, patris nostri Simeonis Stylitæ, patris nostri Samuelis confessoris, Justique et Apollo ejus discipulorum, patrisque nostri Barsomæ Sapientis, patris nostri Benii presbyteri, et abbatis Joannis ejus discipuli, et patris nostri abbatis Barsomæ nudi, et patris nostri abbatis Fegii nudi, et sancti N. cujus hodie memoriam celebramus, omnisque chori sanctorum tuorum, quorum precibus et supplicationibus miserere nostrum omnium, et libera nos propter nomen tuum sanetum quod invocatum est super nos.

Sacerdos. Memento etiam, Domine, omnium qui dormierunt et quieverunt in sacerdotio et omni ordine laicorum. Dignare, Domine, animas eorum omnium quiete donare in sinu sanctorum Abraham, Isaac et Jacob: induc eos in locum viridem super aquas refrigerii, in paradisum voluptatis, in locum unde fugiunt dolor cordis, tristitia, et suspiria, in lumine sanctorum tuorum.

Diaconi dicent diptycha, et nomina defunctorum recitabunt.

Sacerdos dicit post diptychon: Eos, Domine, quorum animas suscepisti, jube in hoc loco quiescere, et nos etiam hic peregrinos, in fide tua custodi, et pacem tuam nobis usque in finem benigne concede.

Populus. Sicut erat, etc.

Sacerdos. Et dirige nos in regnum tuum, ut sicut in hoc, ita etiam in omnibus laudetur, benedicatur et extollatur nomen tuum magnum, omnibus modis sanctum, excellens, venerandum, et benedictum, Jesu Christi etiam Filii tui dilecti, et Spiritus sancti.

Sacerdos. Pax omnibus

Populus. Et cum spiritu tuo.

(15) *Proœmium ante fractionem.*

Sacerdos. Iterum gratias agimus tibi, Deus omnipotens, Pater Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quod fecisti nos dignos consistenti in hoc loco sancto, levantisque manus nostras, et nomini tuo sancto serviendi. Precamur eum rursus, ut nos efficiat dignos communionem et participationem mysteriorum ejus divinorum et immortalium, corporis sancti et sanguinis pretiosi Christi ejus, omnipotens Dominus Deus noster.

Populus. Amen.

Cum dicet sacerdos hanc benedictionem, velum sericeum dextra gestans et ad occidentem conversus, eo velo populo signum faciet, manum super disco tenens; quando vero recitatur benedictio, diaconi dicent deprecationem, sacerdos vero faciem et oculos convertet ad corpus quod in disco positum est dicetque :

(15) Oratio ante fractionem.

Deus misereatur nostri et benedicat nobis : A spicere ; qui e profundo nos eduxit in lucem , qui illuminet vultum suum super nos , et misereatur nostri ⁷⁶.

Tum sacerdos sumet corpus sanctum manu dextra, imponetque sinistrae, ponetque digitum super corpus in latere despotici seu majoris 695 particulæ, eo loco ubi fractum est, et dicet :

Corpus sanctum.

Tolletque digitum suum de super corpore, immitteatque in calicem, et intinget extremum pollicis sui sanguine pretioso : tum educet digitum e sanguine, et iterum signabit sanguinem sanguine, in modum crucis gloriosæ, et dicet :

Et sanguis pretiosus Christi ipsius omnipotentis Domini Dei nostri.

Tum educet digitum suum e calice sanguine pretioso tinctum, et signabit eo corpus una cruce, desuper fractura e latere majoris particulæ, et infra ex parte exteriori corporis, unam crucem formans super sanguinem, et duas super corpus.

Diaconus dicet, Orate.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

(16) *Oratio fractionis ad Patrem.*

Sacerdos. Domine Deus noster, magne, æterne, gloriæ mirabilis, qui observas testamentum tuum, et promissiones tuas, iis qui te diligunt ex toto corde suo : qui dedisti nobis salutem a peccatis nostris per Filium tuum unigenitum Jesum Christum Dominum nostrum ; qui es vita omnium, auxilium eorum qui ad te confugiunt ; spes ad te clamantium, coram quo consistant millies mille et decies millies decem mille angeli et archangeli, cherubim et seraphim, et omnis multitudo innumerabilis potestatum cœlestium ; qui sanctificasti has oblationes propositas, per illapsum super eas Spiritus sancti tui : munda nos, Domine, a peccatis nostris occultis et manifestis, et ab omni cogitatione quæ bonitati tuæ non placeat. Deus, hominum amator, talem a nobis repelle : purifica corpora et animas nostras, corda nostra et conscientias nostras, ut cum corde puro et anima lucida, inconfusa facie, charitate perfecta, et spe secunda, audeamus cum fiducia et absque timore orare ad te, Deus Pater sancte et cœlestis, et dicere : Pater noster.

(17) *Oratio fractionis alia Basilii.*

Deus, parens lucis, vitæ principium, scientiæ largitor, donorum creator, gratiosus opifex, animarum nostrarum benefactor ; thesaurus sapientiæ, doctor sanctorum, fundator sæculorum, precum purarum susceptor, iis qui in eum toto corde confidunt donator munerum quæ desiderant angeli pro-

⁷⁶ Psal. LXVI, 2. ⁷⁷ Matth. VI, 13. ⁷⁸ Psal. CXVIII, 133.

(16) Προομιον τῆς κλάσεως.

(17) Non exstat in nostro cod. hoc loco, sed post seq.

(18) In alio cod. Joannis Bostrensis, sive Baso- PATROI. GR. XXXI.

dedit nobis vitam ex morte ; qui concessit nobis libertatem, et manumissionem a servitute ; qui tenebras erroris quæ in nobis erant illustravit, per præsentiam in carne unigeniti Filii sui. Tu ergo etiamnum, Domine, illustra oculos cordis nostri, et perfectos nos effice animis, corporibus, spiritibusque nostris, ut corde sancto et labiis puris audeamus orare te, Deus Pater, sancte qui es in cœlis, et dicamus.

Oratio fractionis alia (18) Joannis Chrysostomi.

Dedisti nobis gratiam adoptionis, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti ; nunc autem dignos effice, ut absque hypocrisi, corde puro, conscientia fiduciæ plena, labiisque ab omni B offensa liberis, oremus te, Pater, ut eas utilitates respuendo, quæ gentium multiloqui et Judaici supercilii sunt, possimus offerre tibi preces orationemque, juxta institutionem saluberrimam Filii tui unigeniti, voce pura, qualis Christianos decet ; et cum sanctitate animæ, corporis et spiritus, audeamus absque timore clamare ad te, increatum, absque initio, ingentium, nostrum et omnium Dominum, Deum Patrem sanctum qui es in cœlis, et dicamus : Pater noster, qui es in cœlis, etc.

Oratio post Pater noster.

Ita nempe rogamus te, o Pater sancte et bone, bonitatisque amator, « ne nos inducas in tentationem ⁷⁹, » neque permittas ullam iniquitatem in nos dominari ⁷⁹, imo potius libera nos ab actionibus inutilibus, earumque cogitationibus, earum modibus, aspectibus 696 earum, illecebris earum ; tentationemque extingue et repelle a nobis. Coerce pariter motus inanimarum qui in nobis excitantur, et remove a nobis causas quæ nos ad peccandum impellunt : eripe nos per potestatem tuam sanctam per Christum Jesum Dominum nostrum.

Diaconus dicet, (19) Inclinate capita vestra Domino.

Populus. Coram te, Domine.

(20) *Sacerdos dicet orationem inclinationis ad Patrem.*

Superabundavit gratia honorum optitici Filii tui unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Constemur passionem ejus salutarem, mortem ejus annuntiamus, credimusque ejus resurrectionem, mysterii complementum. Gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, quia misericordia tua magna fuit erga nos, cum præparaveris nobis ea quæ angeli videre cupiunt. Petimus rogamusque te, amator hominum, ut nos omnes purifices et ad te colligas per communionem nostram

rensis.

(19) Τὰς κεφαλὰς ὁμῶν τῷ Θεῷ κλίνετε.

(20) Εὐχὴ τῆς κεφαλοκλίσεως.

mysteriorum divinatorum tuorum, et pleni effloiamur Spiritu tuo sancto, confirmemurque in fide recta, pleni item desiderio charitatis tuæ veræ, et gloriam tuam omni tempore enarremus per Jesum Christum Dominum nostrum.

Diaconus. (21) Attendamus Deo cum timore.

Oratio absolutionis ad Patrem.

Sacerdos. Domine Domine Deus omnipotens, qui sanas animas, corpora et spiritus nostros, tu es qui dixisti Petro patri nostro, per os Filii tui unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et dabo tibi claves regni cælorum: quod ligaveris super terram, erit ligatum in cælis, et quod solveris super terram, erit solutum et in cælis ⁷⁹. » Sint etiamnum, Domine, patres et fratres mei absoluti ex ore meo, per Spiritum sanctum tuum, o bone et amator hominum. Deus, qui tollis peccata mundi ⁸⁰, præveni eos, suscipiens penitentiam servorum tuorum ab ipsis, quæ sit lumen ad cognitionem, et remissio peccatorum nostrorum, quia tu Deus miserator et misericors es, longanimis et multæ misericordiæ, et justus. Si in te peccaverimus verbo aut opere, parce et remitte nobis, bone et amator hominum. O Domine, absolve nos, et populus tuus absolutus sit.

Hic sacerdos meminit vivorum et mortuorum.

Memento, Domine pacis, unicæ, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ; confirma in bono ad extremum usque vitæ spiritum, et custodi in pace omnes Patres nostros orthodoxos, episcopos, hegumenos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas, monachos, virgines, viduas, orphanos, continentes, laicos, servos, liberos, peregre absentes, et populum hujus loci, tam viros quam mulieres, senes et juvenes, parvos et magnos, qui venerunt, quique non venerunt: qui dixerunt nobis, ut eorum meminissemus, et qui non dixerunt; quos novimus, et quos ignoramus; qui odio nos, et qui amore prosequuntur. Vivos custodi per angelum pacis, et mortuorum animas fac, Domine, quiescere in sinu Patrum nostrorum sanctorum Abraham, Isaac et Jacob, in paradiso voluptatis. Et omnes Christianos orthodoxos, ab ortu solis usque ad occasum, et a dextra ad sinistram, singulos, Domine, conserva in pace: et infirmitatem meam solve ab omni peccato, omnique maledicto, omnique abnegatione et perjurio, omnique stultitia, tam hæreticorum, quam ethnicorum. Concede nobis, Domine, intellectum, robur et intelligentiam, ut ad finem usque fugiamus ab omni re mala in oppositam, et da nobis ut faciamus omni tempore id quod tibi acceptum est.

⁷⁹ Matth. xvi, 18, 19. ⁸⁰ Joan. i, 29.

(21) Προσχωµεν θεῷ μετὰ φόβου.

(22) Εἰς Πατέρα ἅγιος, εἰς Υἱὸς ἅγιος, ἐν Πνεῦμα ἅγιον. Ἀμήν.

Scribe nomina nostra cum omnibus choris sanctorum tuorum, in regno cælorum, per Jesum Christum Dominum nostrum.

Diaconus. Cum timore Deo attendamus.

Populus dicit, (22) Unus Pater sanctus.

Ubi diaconus dixerit, Cum timore, etc.

Populus. Kyrie, eleison.

Sacerdos attollit despoticon manibus sublati, et inclinat se, tum clamat alta voce, Sancta sanctis. Omnesque e populo prostrati erunt in terram super facies suas: immitetque sacerdos despoticon in sanguinem, extrema sui parte, formabitque cum eo crucem unam in sanguine: tum educet, et eo signabit corpus sanctum in disco, cruce una: tum signabit eum semel sanguine pretioso in modum crucis, et ita perficiet tres ex sanguine super corpus. Peractis vero signationibus tribus, mittet despoticon in sanguinem, intra calicem dicens:

Benedictus Dominus Jesus Christus Filius Dei, et Spiritus sanctus. Amen.

Tum accipiet sacerdos tertiam partem in qua erat despoticon, dividetque in tres partes: quodsi fuerint magnæ, franget eas in disco, et tres partes manui dextræ imponet, quam retinebit elevatam: lavam vero intra discum, et dicit:

Corpus sanctum et sanguis pretiosus, purus, verus, Jesu Christi Filii Dei nostri. Amen. Corpus et sanguis Emmanuelis Dei nostri, hoc est in rei veritate. Amen. Credo, credo, credo et confiteor, usque ad extremum vitæ spiritum, hoc esse corpus vivificum Filii tui unigeniti Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi: accepit illud ex omnium nostrum Domina, Deipara, diva et sancta Maria, et unum illud fecit cum divinitate sua, sine confusione, commistione, aut alteratione. Confessus est confessionem bonam coram Pontio Pilato, et tradidit se ipsum pro nobis super lignum crucis sanctæ, sola sui ipsius voluntate, pro nobis omnibus. Vere credo ipsius divinitatem separatam non fuisse ab ipsius humanitate, ne unica quidem hora aut nictu oculi: tradidit illud pro nobis ad salutem, remissionem peccatorum et vitam æternam ei qui illud percipiet. Credo hoc in rei veritate ita esse.

Deinde sacerdos teget corpus sanctum velo sericeo, alio obvolveth manus suas: similiter diaconus calicem bombycino operiet; tum sacerdos caput inclinabit, et dicit:

Omnis honor, gloria et adoratio debetur Trinitati sanctæ, Patri, Filio et Spiritui sancto.

Deinde sacerdos osculabitur altare, caputque inclinabit fratribus suis sacerdotibus, et populo dextrorsum et sinistrorsum; deteget latus disci coram se, canentque ex psalmo, et dicit sacerdos secreto:

Dignos fac, Domine, nos omnes ut corpus tuum sanctum percipiamus, et sanguinem tuum pretio-

sum ad mundationem corporum, animarum spiri- A
tuamque, et peccatorum nostrorum remissionem
comparandam.

*Tum communicabit sacerdos, corpusque et sangui-
nem pretiosum sacerdoti socio distribuet; tum mini-
stris et populo deinceps: tandemque mulieribus ex
altari cum disco descendens.*

*Dicit diaconus, Orate pro omnibus Christia-
nis.*

Oratio gratiarum actionis post communionem.

Sacerdos. Ora nostra repleta sunt gaudio, et lin-
gua nostra exultatione, quia participes facti su-
mus sacramentorum tuorum immortalium, Do-
mine; quia quæ oculus non vidit et auris non
audivit, nec humanum cor comprehendit, illa ipsa
præparasti, Deus, diligentibus nomen tuum sanctum ⁸¹,
et revelasti ea parvulis ⁸² Ecclesiæ tuæ
sanctæ. Ita, Pater, fuit beneplacitum ante te ⁸³,
quia tu misericors es, et mittimus tibi sursum
gloriam, honorem et adorationem, Patri, Filio, et
Spiritus sancto, nunc et semper, etc.

Oratio inclinationis post communionem.

Sacerdos. Servi tui, Domine, qui tibi ministrant,
orant nomen tuum sanctum, simulque coram te se
inclinant. Esto in illis, Domine, ambula inter eos,
adjuva illos in omni opere bono, erige corda eorum
ab omni perversa et terrena cogitatione. Da illis ut
vivant et cogitent ea, quæ ad vitam pertinent, in-
telligentque quæ tua sunt, per Filium tuum unige-
nitum Jesum Christum Dominum nostrum, ad quem ^C
nos et omnis populus tuus clamamus dicentes:
Domine, miserere nostri, o Salvator.

Explicit Missa Basilii

⁸¹ I Cor. II, 9. ⁸² Matth. XI, 25. ⁸³ ibid. 26. ⁸⁴ Psal. LXXIX, 4. ⁸⁵ Psal. XXVII, 20.

ΕΥΧΑΙ ΗΤΟΙ ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΙ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΑΣΧΟΝΤΑΣ ΥΠΟ ΔΑΙΜΟΝΩΝ, ΚΑΙ ΕΚΑΣΤΗΝ ΑΣΘΕΝΕΙΑΝ.

ORATIONES SIVE EXORCISMI

MAGNI BASILII

In obsessos dæmonibus et quamlibet infirmationem (23).

(GOAR, *Euchologium Græcum*, p. 729.)

Ὁ Θεὸς τῶν Θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυρίων, ὁ τῶν ^D
πυρίνων ταγμάτων δημιουργὸς καὶ τῶν ἄλλων δυνά-
μεων τεχνουργός, ὁ τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπι-
γείων τεχνίτης, εἰ δὲν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ

Deus deorum, et Dominator dominantium, igneo-
rum exercituum conditor, et virtutum immateria-
lium opifex, caelestium et terrestrium artifex,
quem nullus hominum vidit, sed neque videre

(23) Liturgiæ Basilianæ hæc subjicienda judicavimus quæ inter dubia merito locum habent. EDIT. PATR.

potest **, » quem timet et tremit universa creatura, A qui superbientem quondam ducem perduellemque ejus exercitum in terram dejecisti, et omnes angelos ejusdem defectionis reos, dæmones factos in abyssi tenebras detrusisti : exorcismum hunc tremendo tuo nomine absolvendum nequitiae præfecto et omnibus cohortibus ejus superno lumine lapsis terrori fieri concede, in fugam illum verte, ipsique et dæmonibus ejus omnino discedere præcipe ; ne quid noxium signatae a te imagini moliat ; sed animum fortem hi virtute consignati, calcandi serpentes, scorpiones, et omnem inimici potestatem ** assumant. Laudatur enim et magnificatur, et ab omni spiritu in timore celebratur sanctissimum nomen tuum, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. B εις τὸν φρόνῳ δοξάζεται τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Alia ejusdem oratio.

Dominum precemur.

Exorcizo te, blasphemiae auctorem, rebellionis atesiguanum, nequitiae vexilliferum. Exorcizo te, qui e superno lucis consortio ejectus es, et in abyssi tenebras propter elationem detrusus. Exorcizo pariter et omnem virtutem tecum lapsam, tui propositi sequacem. Exorcizo te, spiritus immunde, per Deum Sabaoth, et omnem angelorum Dei, Adonai, Eloi, Dei Omnipotentis exercitum : exi, et a servo Dei hoc discede. Exorcizo te per Deum cuncta verbo creantem, et per Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum ejus Filium, ante sæcula ab eo ineffabiliter et absque mutatione genitum, visibilis et invisibilis creaturae conditorem, qui hominem ad imaginem suam formavit, qui naturæ lege primuni eum instruens, et angelorum tutela custodiens, cœli reseratis calaractis, ejus demum peccata diluvis disperdidit ; et impiis deinde gigantibus profligatis, profanorumque turre concussa, Sodomorum et Gomorrhæorum terram igne, sulphure et cinere (cujus testis est evaporans perennis fumus) consepelivit ; qui virga mari percussus, et siccis pedibus transfrelato populo, tyrannum Pharaonem, et adversum Deo exercitum impietatis arma moventem, in æternum fluctibus obruit. Qui posteris temporibus e Virgine pura, salvo pudoris ejus sigillo ineffabiliter incarnatus, vetustas sordes nostras transgressionis delicto contractas in sese abluere D sustinuit. Exorcizo te per eum qui in Jordane baptizatus est, et per gratiam incorruptionis exemplar in aquis nobis exhibuit. Cujus ratione angeli et omnes cœlorum virtutes viso Deo incarnato obstupuerunt, cum principii exorsor Pater, generationem Filii causæ expertem revelavit, et Spiritus sancti descensus Trinitatis unioni testimonium perhibuit. Exorcizo te per eum qui venti procellam increpavit, qui maris tempestatem sedavit, dæmonum catervas

ἰδεῖν δύναται, » ὃν φοβείται καὶ τρέμει πᾶσα ἡ κτίσις, ὃ τὸν τραχηλιάσαντά ποτε ἀρχιστράτηγον καὶ τὴν τοῦτου λειτουργίαν παρακοῆ ἀθετήσαντα ῥήξας ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τοὺς συναποστάτας αὐτοῦ ἀγγέλους δαίμονας γινομένους εἰς σκότωσιν βουθὸν ταρταρώσας, δὲ τὸν ἀφορκισμὸν τοῦτον ἐπὶ τῷ φρικτῷ ὀνόματί σου τελούμενον φρόνῳ γενέσθαι αὐτῷ προηγουμένῳ τῆς πονηρίας, καὶ πάσαις ταῖς φάλαγγιν αὐτοῦ ταῖς συνεκπεσοῦσαις αὐτῷ ἐκ τῆς ἄνω φωτοφορίας, καὶ τρέψον αὐτὸν εἰς φυγὴν, καὶ ἐπιτάξον αὐτῷ καὶ ταῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἀναχωρῆσαι παντελῶς, ἵνα μὴ πβλαθερὸν κατὰ τὴν ἐσφραγισμένην εἰκόνα ἐργάσται· ἀλλὰ λαβέτωσαν ἰσχύον οὗτοι οἱ ἐσφραγισμένοι κραταιότητος τοῦ πατεῖν ἐπάνω ἔφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Σοῦ γὰρ ὀνομαίεται, καὶ μεγαλύνεται, καὶ παρὰ πάσης πνοῆς ἐν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ δεῖ, καὶ

Εὐχή ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ.

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐξορκίζω σε τὸν ἀρχέκακον τῆς βλασφημίας, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀνταρσίας, καὶ αὐτοργὸν τῆς πονηρίας. Ἐξορκίζω σε τὸν ἐκριφθέντα ἐκ τῆς ἄνω φωτοφορίας, καὶ σκότῳ βουθὸν κατενεχθέντα διὰ τὴν ἔπαρσιν. Ἐξορκίζω σε καὶ πᾶσαν τὴν ἐκπεσοῦσαν δύναμιν τῆς σῆς ἀκόλουθον προαιρέσεως. Ὀρκίζω σε, πνεῦμα ἀκάθαρτον, κατὰ τοῦ Θεοῦ Σαβαὼθ, καὶ πάσης στρατιᾶς ἀγγέλων Θεοῦ, Ἀδωναὶ, Ἐλωὶ, Θεοῦ παντοκράτορος· Ἐξέλθε, καὶ ἐπιναχώρησον ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ τοῦδε. Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα λόγῳ κτίσαντος, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ πρὸ τῶν αἰῶνων ἀρρήτως καὶ ἀπαθῶς ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος, τοῦ τὴν ἀόρατον καὶ ὄρατὴν κτίσιν δημιουργήσαντος, τοῦ κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν ἄνθρωπον ἐκαστοουργήσαντος, τοῦ νόμῳ πρότερον φυσικῶς ταῦτα παιδαγωγήσαντος, καὶ ἀγγέλων ἐπιστάσις φυλάξαντος, τῷ ὕδατι τὴν ἁμαρτίαν κατακλύσαντος ἁποθῆν, καὶ τὰς ὑπ' οὐρανῶν ἀβύσσους ἀναπτομώσαντος, καὶ γίγαντας ἀσεθήσαντας καταφθειραντος, καὶ πύργον τῶν βεθῆλων κατασεισάντος, καὶ γῆν Σοδόμων καὶ Γομόρρων πυρὶ θείῳ τεφρώσαντος, οὐ μάρτυς καπνὸς ἀκοίμητος ἐξατμίζεται, τῇ βλάβῃ πέλαγος ῥήξαντος, καὶ λαὸν ἀθρόοις ποσὶ περάσαντος, καὶ τύραννον Φαραῶ καὶ στρατὸν θεομάχον εἰς αἰῶνα τοῖς κύμασι καταλύσαντος τῆς ἀσεθείας πόλεμον. τοῦ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου ἀγνῆς σαρκωθέντος ἀνεκκαλήτως καὶ σώσας τὰς σφραγίδας τῆς ἀγνείας φυλάξαντος, τοῦ πλῆναι βαπτίσματι τὸν παλαῖον ἡμῶν ρύπον εὐδοκήσαντος, ὃν ἡμεῖς διὰ τῆς παραβάσεως ἐπεσπασάμεθα. Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ βαπτισθέντος ἐν Ἰορδάνῃ, καὶ τύπον ἡμῶν ἀφθαρσίας ἐν ὕδατι ἐνὰ χάριν παρεχόμενον, ὃν ἄγγελοι καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν κατεπλάγησαν, τὸν σαρκωθέντα Θεὸν βλέπουσαι μετρήσαντα, ὅτε ὁ ἀναρχος Πατὴρ τὴν ἀναρχον γέννησεν

** I Tim. vi. 16. ** Luc. x. 19.

τοῦ Υἱοῦ ἀπεκάλυψε, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ A
κατάδοσις τῆς Τριάδος τὴν ἔνωσιν ἐμαρτύρησεν.
Ὁρκίζω σε κατ' ἐκείνου τοῦ ἀνεμον ἐπιτιμήσαντος,
καὶ κλύδωνα θαλάσσης πρῶτοντος, τὸ στίφος δαι-
μόνων ἐκδιώξαντος, καὶ κόρας ὀμμάτων ἀπὸ μητρᾶς
λειπούσας πηλῶ τυφλοῖς ἀναδλέψαι ἐναρμόσαντος,
καὶ τὴν ἀρχαίαν τοῦ γένους ἡμῶν διάπλασιν ἀνα-
καινίσαντος, καὶ ἀλάλις τὸ λαλεῖν ἀνορθώσαντος,
τοῦ στίγματα λέπρας ἀποσμήξαντος, καὶ νεκροῦς ἐκ
τῶν τάφων ἀναστήσαντος, τοῦ μέχρι ταφῆς τοῖς
ἀνθρώποις ὀμιλήσαντος, καὶ τὸν ἄδην ἐγέρσει σκυ-
λεύσαντος, καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα ἀνάλωτον
τῷ θανάτῳ κατασκευάσαντος. Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ
Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος, τοῦ τῇ θεοπνεύστῳ φωνῇ
τοῦς ἀνθρώπους ἐμπνεύσαντος, καὶ τοῖς ἀποστόλοις
συμπράξαντος, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὐσεβείας B
πληρώσαντος. Φοβήθητι, φύγε, δραπέτευσον, ἀνα-
χώρησον, δαιμόνιον ἀκαθάarton καὶ ἀναγῆς, κατα-
χθόνιον, βύθιον, ἀπατηλὸν, ἀμορφον, θεατὸν δι'
ἀναίδειαν, ἀθέατον διὰ τὴν ὑπόκρισιν, ὅπου ἂν τυγχά-
νης, ἢ ἀπέρχῃ· ἢ αὐτοῖς εἰ Βεελζεβοῦθ, ἢ κατασειῶν,
ἢ δρακοντοειδῆς, ἢ θηριοπρόσωπος, ἢ ὡς ἀτμῆς,
ἢ ὡς πετεινὸν, ἢ νυκτίλαον, ἢ κωφὸν, ἢ ἄλαλον, ἢ
ἐκφοβοῦν ἐξ ἐπιδρομῆς, ἢ σπαράσσον, ἢ ἐπιβουλεύον,
ἢ ἐν ὑπνῳ βαρεῖ, ἢ ἐν νόσῳ, ἢ ἐν μαλακίᾳ, ἢ ἐν γέλωτι
ρέμβον, ἢ δάκρυα φιλήδονα ἐμποιοῦν, ἢ λάγνον, ἢ δυσ-
ῶδες, ἢ ἐπιθυμητικὸν, ἢ ἡδονικὸν, ἢ φαρμακόφιλον,
ἢ ἐρωτομανῆς, ἢ ἀστρομαγικὸν, ἢ ἐνοικηματικὸν, ἢ
ἀναίδης, ἢ φιλόνεικον, ἢ ἀκατάστατον, ἢ τῇ σελήνῃ
συναλλοιούμενον, ἢ χρόνῳ τινὶ συντρεπόμενον, ἢ C
ἐρβρινὸν, ἢ μεσημβρινὸν, ἢ μεσονυχτικὸν, ἢ ἀφίρας
τινὸς, ἢ αὐγῆς, ἢ αὐτομάτως συνήνητησας, ἢ ἐπέμ-
φθης ὑπὸ τινος, ἢ προσεπέλασας ἄφνω, ἢ ἐν θα-
λάσῃ, ἢ ἐν ποταμῷ, ἢ ὑπὸ γῆς, ἢ φρέατος, ἢ κρη-
μοῦ, ἢ ἐκ λάκκου, ἢ λίμνης, ἢ καλαμῶνος, ἢ ὕλης,
ἢ ἀπογαίου, ἢ ἀκαθάartου, ἢ ἄλσους, ἢ δρυμῶνος, ἢ
δένδρου, ἢ ὀρνέου, ἢ βροντῆς, ἢ ἐκ στέγης λουτροῦ,
ἢ ἐν κολυμβήθρα ὑδάτων, ἢ ἐκ μνήματος εἰδωλικοῦ,
ἢ ὄθεν ἴσμεν, καὶ οὐκ ἴσμεν, γνωστὸν, ἢ ἄγνωστον,
καὶ ἐξ ἀπερισκεπτοῦ τόπου· μερίσθητι καὶ ἀπαλλά-
γηθι, αἰσχύνθητι τὴν εἰκόνα τῇ χειρὶ Θεοῦ πλασθεῖσαν
καὶ μορφωθείσαν. Φοβήθητι τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ
τὸ ὁμοίωμα, καὶ μὴ ἐγκρυβῆς εἰς τὸν δοῦλον τοῦ
Θεοῦ τόνδε, ἀλλὰ βράβδος σιδηρᾶ καὶ κάμινος πυρὸς,
καὶ τάρταρος, καὶ ὀδόντων βρυγμὸς, ἄμυνα τῆς D
παρακοῆς σε περιμένει. Φοβήθητι, φικμώθητι, φύγε,
μὴ ἀποσρέψῃς, μὴ ὑποκρυβῆς μεθ' ἐτέρας πονηρίας
πνευμάτων ἀκαθάρτων· ἀλλὰ ἀπελθε εἰς γῆν ἄν-
υδρον, ἐρημον, ἀγεώργητον, ἢν ἀνθρωπος οὐκ οἰκεῖ,
θιςὸς μόνος ἐπισκοπεῖ, ὁ δεσμεύων πάντας τοὺς βα-
σκαίνοντας καὶ ἐπιβουλεύοντας τῇ αὐτοῦ εἰκόνι, καὶ
σειραῖς ζόφου ταρταρώσας εἰς μακρὰν νύκτα καὶ
ἐφουρετῆν διάβολον. Ὅτι μέγας ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ μεγάλη ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εὐχὴ ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ.

Ὁ Θεὸς τῶν οὐρανῶν, ὁ Θεὸς τῶν φώτων, ὁ Θεὸς
τῶν ἀγγέλων τῶν ὑπὸ τὴν σὴν ἰσχύν, ὁ Θεὸς τῶν
ἀρχαγγέλων τῶν ὑπὸ τὸ σὸν κράτος, ὁ Θεὸς τῶν

fugavit, pupillas oculorum a nativitate lucis exper-
tes luto cæcis ut respicerent coaptavit, et veterem
generis nostri massam reformavit, mutis loquelam
restituit, lepræ plagas abstersit, mortuos a monu-
mentis excitavit, et ad sepulturam usque cum ho-
minibus est conversatus, et resurrectione depræda-
tus est infernum, et omnem hominem morti insupera-
bilem reddidit. Exorcizo te per Deum omnipoten-
tem, homines cœlitus inspirata voce afflantem, apo-
stolis opitulantem, et orbem universum pietate re-
plentem. Extimesce, fuge, evola, discede, dæmon
impure, sceleste, terrene, abyssu recluse, seductor,
informis, propter impudentiam visibilis, propter
simulationem invisibilis, ubicunque reperiaris, aut
latites : sive ipse sis Beelzebub, aut commovens,
aut draconiformis, aut ferina facie ; vel ut vapor,
vel ut avis, vel noctiloquus, vel surdus, vel priva-
tus loquela, vel derepente terrens, vel discerpens,
vel ponens insidias, vel somnum gravem inducens,
vel morbum, vel debilitatem, vel risu agitatus, vel
dulces lacrymas excitans, vel lascivus, vel scæ-
dus, vel libidinosus, vel voluptuosus, vel gaudens
venenis, vel amore insanienti, vel astrorum inspec-
tor, vel reclusus, vel impudens, vel contentiosus,
vel inconstans, vel cum luna mutabilis, vel omni
tempestate circumnactus, vel matutinus, vel meri-
dianus, vel nocturnus, aut intempestivus, aut an-
telucanus, si sponte occurreris, aut ab aliquo mis-
sus fueris, si derepente ingrueris, in mari, in flu-
mine, sub terra, in puteo, in loco præcipiti, in so-
vea, in lacu, in loco calamis consito, in sylva, in loco
a terra remoto, vel immundo, in saltu, in quercetis, in
arbore, in ave, in fulgure, e balnei tecto, e piscina,
ex idolorum fano, aut unde novimus vel ignoramus ;
sive sis notus aut ignotus, aut e quocunque incircum-
specto loco ; dividere, et elongare, imaginem Dei
manu efformatam erubescere ; similitudinem incar-
nati Dei extimesce, ne in servo Dei hoc abscondaris,
ne virga ferrea, ignis fornax, tartarus, et den-
tium stridor, inobediendiæ tuæ pœna te maneat.
Time, obmutesce, fuge, ne subterfugias, ne abscon-
daris alia immundorum spirituum versutia : sed
abi in terram inaëquosam, desertam et incultam,
quam homo non habitat, Deus autem solus circum-
spicit, qui omnes invidentes et insidiantes suæ
imagini, tenebrarum vinculis alligatos, et te in malis
omnibus expertum mialorumque inventorem dia-
bolum in longam diem et noctem perpetuam con-
strictum tenebit. Quia Dei timor magnus, et magna
est gloria Patris, et Filii, et sancti Spiritus, nunc
et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἡμέραν σὲ πάντων τῶν κακῶν παπειραμένον, καὶ
ἀλώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

697 *Alia ejusdem oratio.*

Deus cœlorum, Deus luminum, Deus angelorum
tuæ potestati subditorum, Deus archangelorum tuæ
fortitudini subjacentium, Deus gloriosarum domi-

nationum, Deus sanctorum, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui animas morte captivas vinculis solvisti, qui per unigenitum Filium tuum primum hominem tenebris confixum illuminasti, qui doloribus nostris solutis onus omne dissipasti, qui omnem inimici insultum a nobis elongasti: Fili et Verbum Dei, qui morte tua nos immortales, et gloria quoque tua effecisti beatos, et ex hominibus deos evadere concessisti: qui soluto omni peccatorum nostrorum per crucem tuam vinculo, et contritione nostra assumpta et curata, viaque nobis in cœlum strata, corruptionem in immortalitatem convertisti: exaudi me affectu et timore clamantem ad te, cujus timore montes, cum ejus quæ sub cœlo est firmamento, tabescunt, cujus virtute mutæ elementorum formæ terminis suis sistentes tremunt, per quem vindictæ ignis limites sibi præstitutos non excedit, sed stat voluntatis tuæ nutum præstolatus, per quem creatura omnis parturit suspiriis inauditis emissis ad tempus usque præfinitum jussa consistere, quem contraria omnis natura fugit, quo inimici acies domatur, dæmon excidit, serpens conculcatur, draco de medio tollitur; per quem gentes nomen tuum profitentes illustratæ sunt, et in te, Domine, devictæ sunt; per quem vita apparuit, spes firmata est, roborata est fides, prædicatum est Evangelium; per quem homo in te credens reformatus est. Quis enim sicut tu, Deus omnipotens? Propterea rogamus te, Deus patrum nostrorum, Deus misericordiarum æterne, et super omnem substantiam, accedentem ad te in sancto tuo nomine et dilecti Filii tui Jesu Christi, et sancti, et omnipotentis, et vivifici tui Spiritus suscipe: ab anima ejus infirmitatem omnem, infidelitatem omnem, omnem spiritum immundum, discerpentem, subterraneum, igneum, fœtentem, libidinosum, auri vel argenti cupidum, superbum, fornicarium, omnem dæmonem immundum, tenebrosum, informem, impudentem expelle. Ita, Deus noster, amove a servo N. omnem diaboli operationem, omnem magiam, et veneni affectum, idololatriam, divinationem, astrologiam judiciariam, necromantiam, aruspicum et ariolandi artem, voluptuosam passionem, libidinem, avaritiam, ebrietatem, fornicationem, adulterium, impuritatem, in verecundiam, iram, contentionem, inconstantiam, et suspicionem omnem malignam. Ita, Deus noster, Spiritum tuum pacificum inspira in illum, ut ab eo custoditus fructus producat fidei, virtutis, sapientiæ, puritatis, continentiæ, dilectionis, bonitatis, spei, mansuetudinis, longanimitatis, patientiæ, modestiæ, intellectus; quia servus tuus in nomine Jesu Christi vocatus est, et suffragantibus angelis, archangelis, gloriosis dominationibus, et omni cœlesti exercitu fidem in te habet. Cum illa etiam corda nostra custodi, quia potens es, Domine, et tibi gloriam referimus, Patri, et Filio, et sancto Spiritui, nunc et semper, et in secula sæculorum. Amen.

Α ἐνδόξων κυριοτήτων, ὁ Θεὸς τῶν ἁγίων, ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ τὰς δεσμευθείσας τῷ θανάτῳ ψυχὰς λύσας· ὁ τὸν προσηλωθέντα ἄνθρωπον τῷ σκότει διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ φωτίσας, ὁ λύσας τὰς δούνας ἡμῶν, καὶ πᾶν βῆρος ἀποσκεδάσας, ὁ πᾶσαν τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀφ' ἡμῶν χωρίσας, Ἰεὺ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀπαθανάτισας ἡμᾶς τῷ θανάτῳ σου, καὶ δοξάσας ἡμᾶς τῇ δόξῃ σου, ὁ ἐξ ἀνθρώπων χωρεῖν εἰς Θεὸν ἐγέρεσε· τῇ σῇ χαρισάμενος, ὁ πάντα δεσμῶν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν διὰ τοῦ σταυροῦ σου βαστάσας, ὁ τὸ σύντριμμα ἡμῶν ἀναλαβὼν, καὶ ἰασάμενος, Κύριε, ὁ ὁδοποιήσας ἡμῖν ὁδὸν εἰς οὐρανοὺς, καὶ φθορὰν εἰς ἀφθαρσίαν μετασκευάσας· εἰσακούσόν μου πόθῳ καὶ φόβῳ κεκραγῶτος πρὸς σέ· οὐ τὰ ὄρη τῷ φόβῳ τήκονται σὺν τῷ στερεώματι τῆς ὑπ' οὐρανῶν, οὐ τῇ δυναμει· ἀλλοι στοιχείων ψυχὰι φρίττουσι, τηρῆσαι τοὺς ἑαυτῶν ὄρους, δι' οὐ τὸ πῦρ τὸ τῆς ἐκδικήσεως οὐχ ὑπερβήσεται ὄρους τοὺς ταχθέντας αὐτῷ, ἀλλ' ἀναμένει στένον τὴν σὴν βουλήν· δι' ὃν πᾶσα ἡ κτίσις ὠδίνει στενάχουσα στεναγμοῖς ἀλαλήτοις εἰς καιροῦς· μένειν ἐπιταχθεῖσα, ὃν πᾶσα φύσις ἐναντία πέφηνε, καὶ τοῦ ἐχθροῦ στρατιὰ δεδάμασται, καὶ διάβολος πέπτωκε, καὶ ὄφις πεπᾶται, καὶ δράκων ἀνήρηται· δι' ὃν τὰ ἔθνη ὁμολογῶσάντά σε ἐφωτίσθησαν, καὶ ἐκραταιώθησαν ἐν σοί, Κύριε· δι' ὃν ζωὴ πεφανερωται, ἐλπὶς ἴδρυται, ἡ πίστις κεκρατήται, τὸ Εὐαγγέλιον κεκήρυκται· δι' ὃν ἄνθρωπος ἐκ γῆς ἀναπέπλασται πιστεύσας ἐν σοί. Τίς γὰρ ἔστιν ὡς σὺ Θεὸς παντοκράτωρ; Διὸ δεόμεθά σου, Θεὲ πατέρων, καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους προαιώνιου, καὶ ὑπερούσιου, τὸν πρὸς σέ ἐληλυθότα ἐπὶ τῷ ἁγίῳ ὀνόματί σου, καὶ τοῦ ἡγαπημένου σου Πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου καὶ παντοδυνάμου καὶ ζωοποιοῦ σου Πνεύματος πρόσδεξαι· ἀποσῶθῃσον ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ πᾶσαν μαλακίαν, πᾶσαν ἀπιστίαν, πᾶν πνεῦμα ἀκάθαρτον, σπαρακτικὸν, καταχθόνιον, πύρινον, δυσωδιακὸν, ἐπιθυμητικὸν, φιλόχρυσον, φιλόαργυρον, τυφανικὸν, πορνικὸν, πᾶν δαιμόνιον ἀκάθαρτον, σκετεινόν, ἀμορφον, ἀναιδέες. Ναί, ὁ Θεὸς, ἀπέλασον ἀπὸ τοῦ δούλου σου, τοῦ δέινης, πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ διαβόλου, πᾶσαν μαγείαν, πᾶσαν φαρμακείαν, εἰδωλολατρείαν, ἀστρομαντείαν, ἀστρολογίαν, νεκρομαντείαν, ὄρνεοσκοπίαν, ἡδυπάθειαν, ἔρωτα, φιλαργυρίαν, μέθην, πορνείαν, μοιχείαν, ἀσελγείαν, ἀναιδέειαν, ὀργὴν, φιλονεικίαν, ἀκαταστασίαν, καὶ πᾶσαν ὑπόνοιαν πονηράν. Ναί, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐμφύσησον ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμά σου τὸ εἰρηνικόν· ὅπως φρουρούμενος ὑπ' αὐτοῦ ποιῆσῃ καρτὸν πίστεως, ἀρετῆς, σοφίας, ἀγγελίας, ἐγκρατείας, ἀγάπης, χρηστότητος, ἐλπίδος, πραότητος, μακροθυμίας, ὑπομονῆς, σωφροσύνης, συνέσεως· ὅτι σὺ ἐπιπέκλειται δούλος ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πιστεύων εἰς τὴν ὁμοούσιον Τριάδα, συμμαρτυρούντων ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, ἐνδόξων κυριοτήτων, καὶ πάσης οὐρανοῦ στρατιᾶς. Σὺν τούτῳ φύλαξον τὰς καρδίας ἡμῶν· ὅτι δυνατὸς εἶ, Κύριε, καὶ σὺ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

ΕΥΧΗ ΕΤΕΡΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

ALIA EJUSDEM ORATIO.

(FABRIC. *Bibliotheca Græca*, ed. Harles, tom. IX, p. 63.)

Ἀνεξίτακε βασιλεῦ καὶ ἄδιδε, ὁ διὰ τὴν ἐκ ξύλου κατάρκισιν ἐπὶ ξύλου ἀρθεῖς, καὶ τοῖς ἀκολουθεῖν σου τοῖς ἴγνεσιν αἰρουμένοις μακροθυμίας σαυτὸν ὑπόδειγμα παρασχόμενος, ὃς ὑπὲρ τῶν σταυρούντων σε θεομάχων ἔντευξιν προσήγαγες τῷ συνανάρχῳ Γεννήτορι αὐτός· φιλόανθρωπε Κύριε, καὶ οἷς δι' ἀπεχθείας ἐσμὲν ἢ ἐπιβουλεύουσιν, ἢ λοιδορούμενοις, ἢ ἐπηρεάζουσιν, ἢ βασκαίνουσιν, ἢ καθ' οἷον δὴ τινα τρόπον ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ ἐπηρείας τοῦ φιλαπεχθήμονος δαίμονος μισοῦσι καὶ ἀποστρεφομένοις, συγχώρησον τὸ τῆς εἰς ἡμᾶς παροινίας πλημμέλημα, μετὰ θαλερὰς τὰς γνώμας αὐτῶν ἐκ κακοηθείας εἰς ἐπιείκειαν. Ἐμθάλε ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἄδολον ἀγάπῃ καὶ ἀνυπόκριτον· σὺνδῆσον ἡμῖν αὐτοὺς ἐν ἀρβήκτοι δεσμοῖς εὐνοίας πνευματικῆς· καὶ τῆς ἀκράτου σου ζωῆς, οἷς οἶδας λόγους, κοινωνοὺς ἀπέτελεσον· τοὺς δὲ ἀγαπῶντας ἡμᾶς, ἢ καὶ εἰς τὰς σωματικὰς χρεῖας διὰ τὸ σὸν διακονοῦντας ἄγιον ὄνομα, ταῖς πλουσίαις σου δωρεαῖς ἀντάμειψαι, καὶ τῆς λήξεως τῶν πιστῶν καὶ φρονίμων οἰκονόμων ἀξίωσον. Καὶ τοῖς τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἐν ἀγαθῇ διαθέσει μεμνημένοις, ἢ καὶ ὑπερευχομένοις, δαψιλῆ τὴν χάριν σου ἐπιδράβουσον· τοῖς ἐντειλαμένοις τῇ ἡμετέρᾳ τάλαιπύρῳ ἀναξιώτῃ τῶν αὐτῶν εὐχεσθαι τὰ ὠφέλιμα χάρισαι, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα παράσχες, καὶ πλοῦσια τὰ ἐλέη σου καὶ τοὺς οἰκτιροὺς αὐτοῖς ἐξαπόστειλον. Πάντας, εὐσπλαγγνε, τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας ἐλέησον, πάντας εἰς τὴν θείαν σου ἀγάπην ἔλκυσον. Πρόσθηθι πάντων, καὶ ἀντιλάβου, σὺν ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ ἀρχελοῖς δούλοις σου, καὶ τῆς σῆς βασιλείας κληρονόμους ἀπέργασαι. Σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ἡμᾶς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι σοῦ ἐστὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A Malorum tolerator et sempiternus rex, qui in lignum sustulisti condemnationem, quæ per lignum nata erat, atque te ipsum longanimitatis præbui exemplum iis, qui vestigia tua sectanda eligunt; tu qui pro Dei hostibus in crucem te agentibus intercessionem obtulisti ipse coæterno Patri; hominum amator, Domine, ignosce illis, quibus exosi sumus, quique insidiantur nobis, nos calumniantur, illudunt, aut nobis invident, aut quocumque modo ex insidiis et contumelia dæmonis, odio gaudentis, nos oderunt et aversantur, ignosce illis stoliditatis in nos suæ peccatum, muta animos ipsorum, et ex malitia ad moderationem traducito. Cordibus ipsorum inspira charitatem, alienam ab omni dolo ac simulatione. Constringe nobis illos indissolubilibus benevolentiae spiritalis vinculis, et notis tibi rationibus eos vitæ tuæ puræ ac sinceræ participes perfice. His vero, qui nos amant, aut corporalibus necessitatibus propter sanctum nomen tuum ministrant, opulenta dona tua repende, et sorte ac præmio dignare illos fidelium ac prudentium æconomorum. Illos quoque, qui bono animo, infirmitatis nostræ memores, pro nobis orant, larga gratia tua remunerare. Quique miseris nobis et indignis injunxerunt ut pro illis oraremus, his, quæ e re ipsorum sunt, benigne largitor, præbe, quæ salutis suæ causa te orant, et divitem misericordiam ac locupletes miserationes tuas ad illos demitte. Miserere omnium, misericors Domine, qui tibi confidunt, omnes ad divinum amorem tuum atrahe. Tuere omnes ac defende et suscipe, nosque peccatores et inutiles, servos tuos ac regni tui hæredes redde. Tuum enim est misereri, nosque salvare, o Deus noster, quoniam tua est potentia in sæcula. Amen.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΙΕΡΕΩΝ.

S. P. N. BASILII SERMO OB SACERDOTUM INSTRUCTIONEM.

(Angelo Mai, *Biblioth. nova Patrum* t. VI, p. 584, ex cod. Vat. 2137.)

Πρόσεχε σεαυτὸν, ὦ ἱερεῦ, καὶ βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαθες, ἵνα ἀναπληρώσης αὐτὴν μετὰ φόβου Θεοῦ. Βλέπε λοιπόν· οὐ γὰρ ἐπίγειον διακονίαν ἐνεχειρίσθης ἀλλὰ οὐράνιον, οὐκ ἀνθρωπίνην ἀλλ' ἀγγελικὴν· σπουδάσον σεαυτὸν παραστῆσαι ἐργάτην

D 697** Attende tibi, o sacerdos, et vide ministerium quod accepisti, ut ipsum cum Dei timore exerceas⁸⁸. Videsis: non enim terrestre tibi commissum est ministerium sed cœleste, non humanum sed angelicum. Stude temet exhibere operarium

⁸⁸ Coloss. iv, 17.

Irreprehensibilem, rectam veritatis doctrinam tradentem. Cave ne ad synaxim consistas, habens cum aliquo inimicitiam, ne Paracletus a te fugiat. Die synaxeos ne quemquam in iudicium voces, neque omnino contendas, sed in abdito ora, lectioni vacans usque ad hanc horam; atque ita compunctus ad sanctum altare accede. Neque hac illac circumspectes, neque preces festinando decurtes; nec, dum oras, cujuslibet hominis respectum habeas, sed præsentem specta regem, et circumstantes angelos. Nec quidquam simules, neque divinum corpus, cum non oportet, distribuas. Dignum te effice sacris canonibus, et quomodo hi præcipiunt, sic liturgiam exerce. Considera igitur, quomodo ad sanctam mensam venias, quomodo rem sacram opereris, et quid distribuas, et quomodo retineas. Cave itaque, ne Dominica præcepta obliviscaris, et discipulorum ejus traditiones. Dicit enim: « Nolite dare sancta canibus, nec projicite margaritas meas ante porcos⁶⁹. » Videsis ergo et tu, ne humano metu abducaris, et Dei Filium indignorum manibus tradas: sed neminem ex terræ proceribus reverearis, et ne diadema quidem gestantes expavescas hora illa qua liturgiam peragis. Observa eos qui volunt sacra dona in suis ædibus participare; tu videbis ministros etiam a feminis munerari, et quidem etiam ab indignis. Videsis itaque, quomodo sacri canones ac synodi sanctorum Patrum decreverint, atque ita te gere, neque distribuas indignis sive laicis sive clericis, ob eum finem, ut ad orthodoxam fidem ipsos convertas. Væ illis, qui talibus tradunt! Cave insuper ne muscæ in sanctum calicem decident, aut hic humectetur, aut fiat mucidus, aut pulvere sordidetur, aut hæreticorum manu contrectetur. Vide etiam, quomodo reponas post absolutam liturgiam, ne te festinante margarita decidat, aut in calice remaneat, vel habens laticem sanctus calix pulvere inquinetur. Sed utraque recte composita, abi in pace. Hanc traditionem si observaveris, o sacerdos, salvabis te atque illos quos docturus es; orans etiam pro me misero Dominum, cui debetur gloria per sæcula. Amen.

⁶⁹ Matth. vii, 6.

ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομουντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· πρόσσεχε, μὴ στῆς εἰς σύναξιν ἔχων ἔχθραν μετὰ τινος, ἵνα μὴ φυγαδεύσῃς τὸν Παράκλητον. Ἡμέρα συνάξεως μὴ δικάζου, μηδὲ φιλονεῖται τὸ καθόλου· ἀλλὰ κρυπτόμενος εὐχου, ἀναγινώσκων μέχρι ταύτης τῆς ὥρας· καὶ οὕτω παράστα ἔν κατανύξῃ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ· μηδὲ περιβλεπόμενος ὧδε ἀκάεισε· μὴ ἐν σπουδῇ τὰς εὐχὰς συντέμνῃς· ἀλλὰ παρακαλῶν, μὴ λάμβανε πρόσωπόν τινος, ἀλλ' ὅρα τὸν προκειμένον βασιλέα, καὶ τὰς παρεστῶσας δυνάμεις κύκλωθεν· καὶ μὴ ὑποκρίνου, μηδὲ μεταδίδως τὸ θεῖον σῶμα ὅπου οὐ χρῆ. Σεαυτὸν βξιον ποιήσον τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ συλλειτουργεῖ ὡς οἱ κανόνες ἀπόθενται. Ὅρα οὖν πῶς παρίστασαι τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καὶ πῶς ἱεουργεῖς, καὶ τίνος μεταδίδως, καὶ πῶς καταστέλλεις· ὅρα οὖν, μὴ ἐπιλάβῃ τὰς δεσποτικὰς ἐντολάς καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν τὰς παραδόσεις· φησὶ γάρ· « Μὴ ὄτε τὰ ἄγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ ῥίπτετε τοὺς μαργαρίτας μου ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. » Ὅρα οὖν καὶ σὺ, μὴ φέβῃ ὑπαχθῆς ἀνθρωπίνῳ, καὶ παραδώσῃς τὴν Ἰδὸν τοῦ Θεοῦ εἰς χεῖρας ἀναξίων· ἀλλὰ μὴ ἐντραπῆς τινα τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς, ἀλλὰ μηδὲ αὐτῶν τῶν τὸ διάδημα φορούντων πτοηθῆς ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκεῖνῃ ἕτε ἱεουργήσῃς. Βλέπε τοὺς βουλομένους τὰ δῶρα μεταλαμβάνειν ἐν τοῖς οἴκοις· σὺ βξει, ὅτι καὶ ὑπὸ γυναικῶν χαρίζονται, ἀλλὰ καὶ ἀναξίων. Ὅρα οὖν, ὡς οἱ θεοὶ κανόνες καὶ αἱ σύνοδοι τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπεκύρωσαν· οὕτω πράττε, καὶ μὴ μεταδίδως ἀναξίῳς ἢ λαϊκοῖς, παρὰ ἐπιστρέψαι αὐτοὺς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει. Οὐαὶ δὲ τοῖς μεταδιδοῦσιν αὐτοῖς! Ὅρα οὖν μὴ μυταὶ ἐμπέσωσι εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, ἢ ἐξ ἀμελείας σου νοτισθῇ, ἢ μοχλιάσῃ, ἢ κονοπισθῇ, ἢ ἐγγχειρισθῇ ὑπὸ αἰρετικῶν· ἀλλὰ βλέπε πῶς καταστέλλεις μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς θείας λειτουργίας, μὴ σπεύδων μαργαρίτης ἀποπέσει, ἢ ἀπομείνῃ ἐν τῷ ποτηρίῳ· ἢ ἔχον νᾶμα τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ κονοπισθῇ· ἀλλὰ ἀμφοτέρα καταστειλας, πορεύου ἐν εἰρήνῃ. Ταύτην τὴν παράδοσιν ἐάν φυλάξῃς, ὦ ἱερεῦ, σώσεις σεαυτὸν, καὶ οὐς μέλλεις διδάσκειν· εὐχόμενος καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ τάλανος πρὸς Κύριον, ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

SANCTI BASILII

TRACTATUS

DE CONSOLATIONE IN ADVERSIS.

Incerto sed antiquo interprete (24).

697 1. Quæmadmodum navis cum undarum tempestate quassatur, nisi gubernatorem peritissimum habeat, a fluctibus maris cito conteritur, ita et

homo cum in aliquibus adversis fuerit constitutus, nisi habuerit mentem divinis eloquiis eruditam, cito animus ejus frangitur, et salutis suæ sustinet

(24) Vide Præfationem, § XIV, p. 155.

clamnum. Quisquis ergo ille es positus in adversis, A paulisper, peto, verbis meis aurem diligenter accommoda, ut tibi in quantum possum, consolationem ex Scripturarum fontibus proferam. Igitur si egestate constrictus, penuriæ pondere opprimeris; si amissa sæculi dignitate, ignobilitatis te vita contristat; si membrorum fortitudinem subsequens languor debilitat; si extinctis charis et liberis, tristitia sæculi animum tuum mentemque conturbaverit, vel si lepræ macula corpore ac membris repletus, populi multitudine et turba carueris: noli tamen in his adversis positus frangi, vel mente concidere; sed ad Dei potius præcepta confugas, ut inde consolationem calamitatis tuæ assumas; ut ex verbis Dominici instructus, velut optimus gubernator navigium tuum, hoc est, conversationem B vitæ tuæ, in portum tranquillitatis inducas. Ne ergo velis, frater dilectissime, odii causa existimare Deum super nos castigationem inducere: imo erga nos maxime vera ejus charitas approbat; ita enim te per Salomonem ipse Dominus in Proverbiis monet: *Fili, noli deficere a disciplina Domini, ne fatigeris cum ab eo corrigeris: quem enim diligit Dominus, corripit* 90. Nam et pater, quamvis charissimum filium, in errore inventum castigat; et magister sæpe discipulum, ut in melius proficiat, verberat.

2. Duplex autem causa est ob quam castigatio divinitus hominibus irrogatur. Flagellat interea justum, ut emendetur in melius, et pristinae conversationis corrigat vias. Et hoc esse ita, divinis eloquiis approbabo. Sed primum convenit explicare quod justus propterea affligitur, ut per tentamenta plurima probetur. *Omne gaudium existimate, fratres mei; cum in tentationibus variis incideritis, scientes quod probatio fidei vestrae patientiam operatur*, inquit Jacobus in Canonica 91. Item in sequentibus ponit et dicit: *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se* 92. Unde ergo gaudendum est, charissime, cum corpus hoc nostrum affligitur, vel cum Dei judicio duris examinatur laboribus. Nec enim tantum in prosperis quantum in adversis convenit gloriari Christiano. Audi denique in quibus Paulus gloriatur. *Gloriamur, ait, in spe charitatis Dei: non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, quia tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* 93. Vide quantæ virtutes justis viris ex tribulationibus oriuntur. Et quemadmodum terra cum fuerit pinguis ac fertilis, nisi per industriam agricolæ crebro ac jugiter fuerit culta, non solum fructus hominibus denegat, verumetiam et contrario generat spinas: ita justus, nisi variis tentationibus fuerit

confectus assidue, non solum ipse non proficit, sed aliquoties in lapsum incurrit. Et hoc ita esse, supradicti magistrî docemur exemplo. Qui cum multis de virtutibus sibi conscius esset, et in tantis meritis coram Deo processisset, ut usque ad cælum tertium raptus, et in paradisum ductus, ineffabilia verba audisset: ne tamen eum pro virtutibus superbiam tumor invaderet, et gratiam meritorum amitteret, colaphizandum eum divina providentia angelo Satanæ tradidit; in quo ille exultans, ita ad Corinthios scripsit: *Ex sublimitate, inquit, revelationum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* 94; et iterum: *Placet mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: cum enim infirmor, tunc potens sum* 95.

3. Gratulanter igitur ac patienter omnia adversa mundi quæ nobis inferuntur, debemus excipere; scientes nos certissime tunc in Dei esse memoria. 698 Valde enim delicatus est qui et in hac vita constitutus, abundanter vult omni lætitiâ perfrui, et in futuro sæculo dona cœlestia adipisci. Quis enim aliquando sanctorum a periculis sæculi potuit esse immunis ac liber? Quia si diligenter eorum scrutaberis vitam, nullum absque tentationibus de hoc mundo migrasse reperies: sed omnes diversas tribulationes quas habet mundus, patientissime tolerantes, ad veram et incorruptam gloriam pervenerunt. Denique Abraham patriarcha tanta gratia fidei erat repletus, et in tantum dilexerat Dominum, ut charissimum pro eo filium pene gladio interimeret 96. Magis enim voluit parricida audiri, quam Dei imperium præterire; præsciens enim erat vocis salutaris dicentis: *Si quis dilexerit filium aut filiam super me, non est me dignus* 97. Ut Deo igitur dignus haberetur, secundum ejus præceptum, filium unicum hostiam offerebat; et quem hæredem putabat, interficiendum propriis manibus non dolebat. Cur igitur non dolebat? Quia cor ejus amor divinus accenderat, et calor fidei ejus omnem dolorem exstinxerat. Talis igitur ac tantus patriarcha Abraham, sic amabilis Deo et charus, cui etiam ipse Dominus testimonium perhibuit, dicens: *Nunc cognovi, quoniam tu times Deum tuum, et non perperciasti filio tuo dilectissimo propter me* 98, non potuit esse immunis, ut absque tribulatione ac tentamentis securam degeret vitam; sed omnia perperesus adversa, meruit omnium sanctorum pater audiri. Denique cum quodam tempore pestilentiam famis prævalere in terra sentiret, et cum Sarra conjugē suā in Ægyptum descendisset, timens ne ab Ægyptiis propter pulchritudinem interficeretur uxoris, ait ad eam: *Ne me dixeris virum tuum*

90 Prov. III, 11, 12. 91 Jac. I, 2, 3. 92 ibid. 12. 93 Genes. XXIII, 1 sqq. 94 Matth. X, 37. 95 Genes.

XXII, 13. 96 Rom. V, 2-5. 97 II Cor. XII, 7-9. 98 ibid. 10.

esse, sed fratrem me potius confitere, nequando me interfecto, te possideant⁹⁹. Nulli esse dubium puto, qualem quis possideat mentem, quando interfectionem sibi imminere suspicatur, quando vicinam mortem ab aliquo sibi opinatur inferri. Non cibis vel potus ei dulcis est, sed amarus; sed et cum somnus eum oppresserit, etiam tunc jugulari se a carnifice perspicit in sopore. Quamvis ille auxilio Dei protectus, ab omnibus perseverabat illæsus, verumtamen suspicione contritus, magna eum formido invaserat. Aliam quoque parem tribulationem in terra Geraram sub Abimelech rege perpressus est: et eos quos adversarios metuebat, et a quibus sibi imminere mortem putabat, ab his maximis honoribus Dei nutu venerabatur¹. Isaac quoque filius ejus similem tribulationem in terra Geraram ipse sustinuit. Nam et ipse timens ne interficeretur, Rebeccam uxorem, sororem esse confessus est: sed etiam nihilominus maximas tribulationes perpressus est². Denique cum Jacob Esau fratrem suum benedictionis causa persequeretur, in terram Mesopotamiam Jacob mortis formidine effugatus est³. Nam et quando filium ejus Joseph fratres in Ægypto vendiderunt, et patri nuntium retulerunt, dicentes eum a bestia devoratum, tantum ei dolorem incusserunt, ut vestimenta propria scindens, et squalore se sacci operiens, filium amatissimum lugeret amissum⁴. Ipse quoque Joseph multa tentamenta perpressus, probabilis factus est. Denique æmulationis causa in Ægypto a fratribus in servitutem redactus est. Itaque dominus suus bonam ejus conversationem aspiciens, principem eum domus suæ constituit. Domina vero propter speciem decoris in amore adolescentis turpiter colligata est, et capta fœditate libidinis, famulum Christi conabatur invadere. Cumque talibus accensa ardoribus sapius eum ad opus sceleratissimum invitaret, et ille tam dirissimum facinus perpetrare abnueret, una e diebus solum eum operantem reperiens accessit, et per vestimentum eum tenuit impudenter, et veneno mortifero ore repleto ait ad eum: Concumbe mecum⁵. O pernicioosa cohortatio! Impudentissima mulier, hanc mihi oblationem profers temporalem, ut lætitia me sempiterna defraudes! Quid mihi vipereo ore morbum pestiferum et insanabilem conaris infundere? quid ad deceptionem meam profers verborum blandimenta, quæ dolo et amaritudine plena sunt? Mel quidem labia tua lallare videntur, sed vitanda est talis dulcedo quæ postremo fel efficitur. Per te enim a principio diabolus de paradiso Adam protoplastum expulit: sed illius expulsio ad meam cautelam proficiet. Venundatus sum, ut tibi servitutem exhiberem, non ut in tuum adulterium fœdissimum consentirem; venundatus sum, ut tibi obsequium præberem, non ut castitatem meam

A perderem. Licet ob fratrum meorum invidiam servus hominum factus sum, peccati non efficiar servus. Patrum meorum sequor vestigia, criminis tui particeps esse non patior. Tunc Joseph relinquens vestimenta in manibus ejus, nudus exiit foras; licet indumento corporis nudus, castitatis gloria coopertus. Vestimentum quidem, quod veterascit, et a tineis devoratur, reliquit; sed pudicitia, quæ semper floret, indutus abscessit, et oblectatione spurcissima irritari non passus est. Sed illa impudens cum se confusam intuetur, et a viro castissimo triumphatam, omnem ardorem libidinis deflectit in furiam, et veniente marito, verbis accusat innoxium. *Induxisti, inquit, ad nos puerum, qui nos deludat*⁶. At ille verbis fallacibus persuasus, statim eum detrusit in carcerem; sed Deus erat cum eo. Et licet retrusus humiliaretur in vinculis, liberabat eum puritas mentis: etsi squalore ergastuli membra horrebant, pudicitia animæ refulgebat. Sed Dominus, semper qui innocentibus præsto est, et qui exaltare humiles consuevit, ab omnibus tribulationibus eum eripuit, et totius terræ Ægypti dominatorem constituit. Et iste quem in servitutem venundederunt fratres, paulo post malorum omnium immemor, fratribus alimenta præbebat; et quia Domini nostri Salvatoris typum gerebat, pro malis bona retribuerebat.

4. Idcirco autem Job exemplum nobis producat in medium, quod velut generalis medela infirmas et invalidas mentes satis superque roborare sufficiat. Si quis enim quibuslibet oppressus miseris, si quis innumeris calamitatibus occupatus, hunc virum diligenter mentis obtutu perspexerit, maximam ex eo consolationem sui doloris inveniet. Iste enim in tantum divino famulatu se mancipaverat, et ita **699** Dominum inculcate colebat, ut ita laudari ejus præconio mereretur. Sic enim divina Scriptura testatur: *Ait, inquit, Dominus diabolo, Considerasti sensu tuo puerum meum Job, quia non est ei similis quisquam in terris, homo sine crinine, verax Dei cultor*⁷? Sed et pro filiis in tantum erat sollicitus, ut pro eis sacrificia quotidiana offerret. Et quidem cum Scriptura nulla filiorum delicta commemoret, ille tamen, qui vere ac religiose filios diligebat, timebat ne forte in corde suo, ut homines, aliquid cogitarent adversum Deum, malitiæ: et sola opinione conterritus, per divinas hostias filiorum corda mundabat. Quanti hodie patres filios aperte negligere in multis ac peccare conspiciunt, et non solum sacrificia pro eis non offerunt, sed nec sermonem ad arguendum eos proferunt, ut pravas derelinquant vias! Et dum eos contristare volunt ad modicum, æternam eis tristitiam generant! Sed hujusmodi patres ostendunt se non veram charitatem habere, sed falsam: si autem eos diligerent, utique secundum Scri-

⁹⁹ Gen. xii, 15. ¹ Gen. xx, 1 sqq. ² Gen. xxvi, 7 sqq. ³ Gen. xxvii, 45 sqq. ⁴ Gen. xxxvi, 28 sqq. ⁵ Gen. xxxix, 12. ⁶ Gen. xxxix, 14. ⁷ Job 1, 8.

pturam diligenter corripere; sed propterea fortasse peccantes filios negligunt, quia nec suæ salutis aliquando curam habuerunt. Beatus autem Job, quemadmodum ipse sine querela Domino serviebat, ita filiorum corda donis ac muneribus procurabat. In viduis autem fidelibus quam misericors fuerit, ipsum ausculta dicentem: *Os, inquit, viduæ benedixit me: justitia autem indutus eram. Vestitus eram iudicio sicut chlamyde. Oculus eram cæcorum, pes autem claudorum. Ego autem eram pater impotentium*⁹. Sed et quod infinitas possederit divitias, Scriptura testatur. *Fuerunt, inquit, Job filii septem, et filia tres; et erant pecora ejus oves numero septem millia cameli tria millia, juba boum quingenta, asini feminæ gregales quingentæ; et ministerium multum nimis habuit*⁹. Audiens itaque eum ille bonorum æmulus divina voce laudari, invidia livore exarsit, et postulavit a Domino ut suæ ditioni ejus traderet facultates: et ecce subito diversis modis omnem ejus substantiam vastare aggreditur, et tunc de præda jumentorum, modo de combustione ovium, post hæc de interfectione nuntiat famulorum. Ipse enim diabolus qui hæc cuncta agebat, ipse quoque nuntium deferebat. Nec tamen ex improvise tantam perniciem inferens, virtutem fidei ejus potuit frangere, vel animum illius in verba blasphemiae declinare. Noverat enim Job nihil se intulisse in hunc mundum, verum nec auferre quid posse¹⁰. Ad ultimum autem, cum ei de filiorum ac filiarum nuntiatum est nece, cominota sunt viscera ejus, et ita vestimentum proprium scidit, ac sui capitis comam totondit, et in eam terræ pulverem sparsit. Nec tamen, hæc faciens, in verba blasphemiae mens ejus inflexa est; sed confestim ad Dei laudes conversus, procidens in terram adoravit et dixit: *Nudus exivi de matris utero, nudus etiam vado sub terram. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum*¹¹. Magnum nobis Job sanctissimus documentum ostendit, ut contra omnes fluctus sæculi turbulentos mens nostra inconcussa permaneat, ne fatigati adversis in verba blasphemiae erumpamus; sed ut iisdem verbis utamur, quibus et ipse usus est dicens: *Sit nomen Domini benedictum in sæcula*. Sed insatiabilis adversarius cum tot damnis eum afficiens nihil in eum agere potuisset, et cum rursum eum a divina potentia laudari audisset, ait ad Dominum: *Pellem pro pelle, et omnia quæcumque habuerit homo, pro anima sua dabit: sed mitte manum tuam, et tange ossa ejus et carnes, et vide an in faciem tibi benedicat*¹². Tunc Dominus, præsciens omnium futurorum, tradidit ei corpus tantummodo, animam autem custodire præcepit. Tradidit eum Dominus, non ut voluntati diaboli pareat, sed ut famulum suum probabiliorem efficiat, et ejus to-

lerantia in universo mundo clarescat. Tunc percussit Job vulnere pessimo a pede usque ad caput; et tulit testam ut saniem vulnerum raderet¹³, et sedebat in stercore extra civitatem, qui paulo ante in regali sedebat solio; et despiciebant eum universi, quem prius subditi metuebant. Isti igitur tali ac tanto, qui in tanta excellentia eminebat, nunc uxor ejus de mercede operis sui exhibet alimentum, quæ etiam sempiternum supplicium ei inferre conata est, dicens: *Dic unum verbum in Domino, et morere*¹⁴. At ille vir philosophicus, at ille totius patientiæ magister repletus sprevit ac repulit tale consilium dicens: *Tanquam una ex insipientibus mulieribus locuta es: si bona excepimus de manu Domini, mala non toleramus*¹⁵? Vide temptationum pondus, ut patientiæ magnitudinem possis agnoscere. Sublimis erat in potentia sua, abundans in divitiis, copiosus in filiis; et universis his privatus, nudus apparuit. Mos enim est athletarum ut ad certamen nudi procedant. Merito ergo et hic beatus contra diabolum congressurus, cunctis facultatibus velut quodam vestimento exutus est; sed in tali certamine constitutum, hæc verba eum contra diabolum arbitror protulisse: *O, inquit, diabole, idcirco in me tam crudeliter desævisti, ut per me tua potentia arguatur. Quid tanquam vorago cunctos quæris absorbere? Quid, qui te nihil læserunt, devorare quæris ut leo? Quid innocentibus nocere festinas? Non erubescis, cum toties sis a famulis Dei prostratus ac victus? Non tibi sufficiebat, cum de tanta humilitate ad hanc me egestatem perduceres? Non tibi sufficiebat, cum filios meos ac filias meas sub uno momento necares? Insuper sævissimis doloribus corpusculum meum affixisti, ut ex putredine carniū vermium globi ebulliant. Tu quidem contra membra fragilia aggressus es bellum inferre, sed stabilitatem animæ commovere non poteris. Improbis venenis confidens, fidem meam quassare conatus es: sed ego confidens in Deo meo, effrenatas tuas conteram vires. Et cum sis subdolanus, in tuis me laqueis irretire tentasti, sed me ab his retibus eripuit Dominus. Tu licet temporales mihi inferas cruciatus, ipse in sempiternis es torquendus suppliciis: et quidem si mortales vermes de meo procedant corpusculo, tu ab immortalibus vermibus devorandus es in gehenna. Tu licet multiplicata inferas tentamenta, ego non mutabo meam innocentiam: et licet projectus 700 extra urbem, Deum meum benedicere non desinam.*

5. Sed et justii illius Tobia exemplum si diligenter consideres, maximam ex eo consolationem invenies. Iste denique in ministracionibus pauperum admodum occupatissimus fuit. Et si qui ex genere ejus defuncti fuissent, secundum religionis nostræ ritum ut convenit sepeliebatur. Siquidem, ut

⁹ Job xxix, 13-15. ¹⁰ Job 1, 2, 3. ¹¹ 1 Tim. vi, 7. ¹² Job 1, 21. ¹³ Job 11, 4, 5. ¹⁴ ibid. 7. ¹⁵ ibid. 9. ¹⁶ ibid. 10.

ertur, consuetudo talis Assiriis est, ut mortuis A terræ denegent sepulturam; sed eorum cadavera pellibus involuta, super faciem terræ exponunt, scilicet ut a bestiis vel avibus devorentur. Hic ergo dum captivus cum plurima multitudine Judæorum apud Assyrios degeret, et ad sepeliendum defunctorum corpora, ut dixi, studium daret: ab hoc opere tam religioso, tam pio, prohibitus aliquando a rege Assyriorum, nihilominus tamen etiam occulte opus usitatum, prout poterat, conabatur explere. Quodam denique tempore cum in Pentecostes die festissimo epulæ sibi, utpote pro solemnitate, solito gratiores præparatæ fuissent, non est passus cibos suos solus sumere. *Ait ergo ad filium: Vade, inquit, fili, et voca, si quem inveneris pauperem ex fratribus nostris, eum tamen qui timet Dominum, B ut manducet nobiscum* ¹⁶: et ecce sustineo te, fili, donec venias. At ille dum iret, reperit quemdam Hebræum necatum laqueo, et projectum in publico. Qui continuo regressus, quod viderat, indicavit patri. Ille cum hæc audisset, non eum paratæ epulæ, non eum diei festivitatis, non saltem minæ tyranni a bono opere retraxerunt: sed surgens illico pergit ad publicum: atque cadaver humo, ut solebat, operieus, reversus cum luctu prandium quod reliquerat sumit. Hic ergo tam pius, tam operibus bonis ornatus, ad ultimum aspectu caruit oculorum. Et qui primum miseris conferebat solatium, aliorum postmodum indigebat auxilio. Sed Dominus ad fidei ejus patientiam comprobendam, tentari eum taliter voluit. Et ille sciens magis sibi C adversa prodesse quam prospera, æquanimiters usque in finem patientiam tenuit. Idcirco eum Raphael angelus collaudat, et dicit: *Opera Dei revelare et confiteri, honorificum est* ¹⁷. Nam quando orabas tu et Sara nurus tua, ego obtuli memoriam orationis vestræ in conspectu claritatis Dei: et cum sepelires tu mortuos similiter, et quia non cunctatus es exurgere, et derelinquere prandium tuum, et abiisti: missus sum tentare te. Et iterum: *Misit me Dominus curare te, et Saram nurum tuam* ¹⁸. Et quidem nos hæc breviter, ut potuimus, explicavimus. Si quis autem diligentissime sanctorum omnium vitam attendat, non aliter eos nisi in laboribus et adversis claruisse perspiciat.

6. Hoc jam, quia verbera prosunt (ut superioris præmisimus), comprobandum est; et quod tunc erga nos divinus amor agnoscatur, cum diversis cruciatibus ac tentamentis conscieimur. Sic enim nos Salomon in Proverbiis instruit: *Qui parcit, inquit, baculo, odit filium suum: si autem diligit, diligenter corripit* ¹⁹. Ergo cum nutu Dei corripimur in adversis, non odium tunc in nos, sed charitas comprobatur. Ideo autem castigat, quia non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat ²⁰. Non nos affligit ac verberat, ut nos in interitum

mittat, sed ut convertamur ad eum, et misericordiam ipsius adipisci possimus. Ipsum denique Dominum per Prophetam audi loquentem, qui ait: *Si dereliquerint legem meam, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum; misericordiam autem meam non dispergam ab eis, neque decipiam eos in veritate mea* ²¹. Frequenter enim rerum prosperitas arrogantiam generat, et per longanimitatem in superbia mens inflatur humana. Propterea verus ille animarum medicus Deus, cum diversis languoribus vitiorum ægrotare nostram viderit mentem, hoc est, cum nos superbiæ tumor inflaverit; vel ad diripiendum aliena, avaritiæ morbus pulsaverit; vel ad concinnandas insidias fratribus, invidia persuaserit; vel cum desidia animus noster oppressus, religionem Dei neglexerit, per corporales castigationes, veluti per quædam medicamina animum nostrum curare festinat. Cum enim permittit nos aut captivitate vastari, aut rerum nostrarum sustinere jacturam, aut ingentem valetudinem membra nostra pulsare, vel cujuslibet in nos tentamenta generis irrogari, sanitatem nobis animæ per hæc cupit inferre, non damna. Ita enim per Isaiam prophetam ipse testatur: *Et propter peccatum, inquit, modice contristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab eo: et contristatus est, et ambulavit tristis, et consolatus sum eum, et sanavi eum* ²². Denique Manasses ille rex cum abundantia ac deliciis frueretur, et super Judaicum populum principem se cerneret; insuper elatus recessit a Domino: templum quoque Dei replevit idolis, ac plurimorum sanctorum sanguinem fudit: sed et Isaiam prophetam serra lignea secavit, et multa execranda opera perpetravit ²³. Cum autem ab Assyriis captus fuisset, victus compedibus atque onustus ferro, in Babyloniam deductus, videns se oppressum angustiis, in amaritudine animæ suæ conversus clamavit ad Dominum, qui salutem animarum, non mortem desiderat: et ereptum enim ex inimicorum manibus, in pristinum constituit regnum ²⁴. Vides quomodo eum calamitas ab erroris via correxit; vides quod ei captivitas velut quoddam medicamentum animæ remedium contulit, et salutem suam, quam prius per elationem amiserat, miseriis postmodum afflictus invenit. Ecce quantum generi humano prosunt damna carnalia. Securitas autem rerumque prosperitas sæpe, ut diximus, animæ generat detrimentum.

7. Et quid dicam de peccatoribus? David ille justus, qui secundum cor Domini fuit electus, de quo ipse Dominus dixit: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui facit omnes voluntates meas* ²⁵, cui regni potestatem, ac prophetiæ concesserat gratiam; cum esset in maxima abundantia, et in securitate ac divitiis florisset, mul-

¹⁶ Tob. II, 2 seq. ¹⁷ Tob. XII, 7 seq. ¹⁸ ibid. 14. ¹⁹ Prov. XII, 24. ²⁰ Ezech. XXXIII, 11. ²¹ Psal. LXXXVIII, 31-34. ²² Isa. LVII, 17, 18. ²³ IV Reg. XXI, 4 sqq. ²⁴ II Par. XXXIII, 11 sqq. ²⁵ I Reg.

tasque sibi nationes auxiliante Domino subdidisset; A quia paululum ab eo tribulatio elongaverat, immobilem se esse putabat. Ipse denique ait: *In mea abundantia non movebor in æternum* ²⁶. Tamen iste ab una muliere captus, in uno delicto duo crimina perpetravit. Uriam Ethuem [sic] virum innocentem **701** occidit, cujus adulteraverat conjugem ²⁷. Si autem tunc tribulationibus pressus fuisset, in tam grande peccatum minime incidisset, per quod naufragium Spiritus sancti pateretur. Unde postquam delictum suum agnovit, et sancto Spiritu privatum se esse persensit, ad recuperandam pristinam gratiam obsecrans clamabat ad Dominum: *Spiritum rectum innova in visceribus meis: et ne projicias me a facie tua: et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me* ²⁸. Quando autem tribulationibus B maxime esset confectus, et congressionibus hostium undique circumdatus, qui cum eo sæpissime dimicantes, quiescere eum non sinebant, ex toto corde clamabat ad Dominum, a quo protinus impetrabat auxilium, sicut ipse ait in psalmo: *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, et exaudivit me* ²⁹; et iterum: *In die tribulationis meæ Deum exquisivi: manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus* ³⁰. Non solum autem in his positus, a delictis se gravibus abstinere, verum etiam modicam incontinentiam velut crimen maximum arbitratur. Denique quodam tempore, cum gens Philistinorum Bethlehem obsideret, et David esset in munitione, desideravit, et dixit: *Quis dabit mihi aquam, ut bibam, de lacu qui est in Bethlehem in porta* ³¹ C Cumque tres viri potentes inter media castra Philistinorum erumpentes, aquam ei de eodem lacu bibere detulissent, reprehendit se, et noluit bibere, sed libavit eam Domino, et dixit: *Propitius esto mihi, Domine: non faciam hoc, ut sanguinem virorum horum qui abierunt in animabus suis, bibam. Et noluit bibere* ³². Considera ergo, frater, diligenter, ac perspice, quale ille naufragium prius in abundantia pertulit, et qualem postmodum humilitatis intulit philosophiam. Cum in securitate degeret, occidens virum innoxium, ignorabat esse peccatum. In humilitate vero, allatam sibi cum periculo aquam crimen arbitratus est bibere. Animadvertens igitur beatus David, quod sibi utilitatem D conferebat humilitas, dicebat ad Dominum: *Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, et in veritate tua humiliasti me* ³³. Item in eodem psalmo in humilitate sua gratulanter adjecit: *Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas* ³⁴; et iterum: *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit* ³⁵. Quando enim in tribulationibus positus est homo, sæpe memor est Dei, et Deus est juxta eum, imo et requiescit. Sic enim declarat ipse Dominus per prophetam:

Super quem, ait, requiescam, nisi super humilem, et mansuetum, et trementem verba mea ³⁶? Difficile autem poterit esse quisquam humilis vel quietus, nisi fuerit prius confectus tribulationibus.

8. Non te ergo, dilectissime, corporis damna constrictent, sed quiddam Dominus miseris, gratulanter ac viriliter suffer. Si te diversi corporis languores pulsaverint, peto ne turbetur cor tuum, ne animus tuus frangatur, ne vox tua erumpat in verba blasphemiarum; sed potius patientissimi illius beati Job exemplum ante oculos tuos pone. Dicit quod audisti ipsum dicentem: *Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum* ³⁷. Novi enim quosdam, maxime eos qui lepræ macula sunt corpore aspersi, in tantam desperationem pro hæc plaga venire, ut putent se omnino destitutos esse a Domino; sed hoc patitur ille qui non est divinis eloquiis eruditus. Si autem in lege Domini die nocteque meditaretur, si sciret *Dei esse vera judicia et justificata in semetipsa, et desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum* ³⁸, tanquam vera medicamina ulcera morbi susciperet. Diceret quoque et ipse: *Memor sui judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum* ³⁹. Licet enim parvo tempore asperum et amarum hoc vulnus, grande animæ remedium generat in posterum. Crede mihi, frater, nunquam sic in balneis corpora abluuntur sordibus, ut animæ sordes per hujuscemodi languores enundantur. Nonne et medicus cum vulnus curaverit ægroti, ferri concisione membra dilaniat; aut si necesse fuerit, etiam per ignis ministerium exurit, et dolorem ideo infert, ut dolorem quem habuit mors generare, expellat? Nunquid ergo medicum per odium hoc fecisse incusas: cui ut hoc faciat, munera ante et dona largitus es? Multo magis ille cœlestis medicus Deus paterno affectu cupit curare quos fecit, quos etiam a morte ipse redemit. Et ideo in corpore nostro temporales infert plagas, ut animam nostram a plagis, quæ mortem generant æternam, liberet.

9. Noli ergo turbari, frater, sed libenti animo quæcunque Dominus intulerit, suscipe. Noli graviter ferre quod deserueris populum civitatis. Quid enim te juvat habitare cum turbis, aut quid te lædit si a turbis fueris segregatus? In hoc enim omnibus modis laborandum est, ne in futuro sæculo civitate Dei privemur. Nam et hi qui morantur in urbibus, et quibus murorum ambitus apti videntur, si scelerum morbo correpti, suam neglexerint vitam, civitatis illius cœlestis, quæ sanctorum omnium mater est, privantur consortio. Et tu, cum sis in plagis ac doloribus constitutus, et ab hæc lutea urbe exclusus; si sapienter hæc toleraveris, et humiliter Deo tuo servieris, civitatis ipsius ac

²⁶ Psal. xxix, 7. ²⁷ II Reg. xi, 17, 4. ²⁸ Psal. l, 42, 13. ²⁹ Psal. cxix, 1. ³⁰ Psal. lxxvi, 3. ³¹ II Reg. xxiii, 15. ³² ibid. 17. ³³ Psal. cxviii, 75. ³⁴ ibid. 71. ³⁵ Psal. xxxiii, 19. ³⁶ Isa. lxvi, 2. ³⁷ Job i, 21. ³⁸ Psal. xviii, 40, 41. ³⁹ Psal. cxviii, 52.

paradisi colonus efficiaris. Non enim pro execratione animæ, sed propter qualitatem ægritudinis, a populi consortio recessisti : eo quod generis ejus morbus, ut quidam asserere volunt, contactu suo solet polluere : animam vero non solum non polluit, verum etiam si fuerit immunda, purificat. Unde peto non confundaris, charissime : ne turbetur cor tuum, ne te asperitas vulnerum ad desperationem vitæ futuræ adducat. Ne velis stultam illam opinionem cogitare quorundam, qui se ita in die resurrectionis arbitrantur resurgere : et hæc quam vana, quam inanis suspicio ! Dic mihi, quisquis ille es qui ista affirmas, ex mentis arbitrio loqueris, an alicubi in divinis paginis scriptum esse legisti ? Sed apparet mihi nunquam te divinarum Scripturarum verba legisse ; nam si hujusmodi rebus studium habuisses, nunquam te morbus perfidiæ invasisset. O quantam perniciem animæ imperitia generat ! o quam sævissimum vulnus mens inerudita acquirit ! Sed jam ab his perfidiæ cogitationibus, peto, frater, ut fugias, et quia multum **702** erras, dum Scripturas ignoras, pete a Domino ut tibi tribuat intellectum. Clama ad Dominum, et dicit : *Da mihi intellectum, et discam mandata tua* ⁴⁰ ; et : *Doce me justificationes tuas* ⁴¹, quia *beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum, ut mitiges ei a diebus malis* ⁴². Si autem de lege sua te docuerit Dominus, nullo modo te perfidiæ procella perturbabit.

40. Si ergo cupis ut te instruat Dominus, Scripturas inspiratas a Domino assidue lege, vel certe legenti libenter aurem accommoda, et magnam ex his consolationem invenies, quæ te a doloribus mitiget. Non parva medicamina sunt, frater charissime, libris inserta divinis : verbi gratia, si multis peccatis oppressus animus tuus ægrotat, lege librum Psalmorum, et ibi invenies medicamentum vulnorum tuorum. Dicit ad Dominum : *Ego dixi, Domine, miserere mei : sana animam meam, quia peccavi tibi* ⁴³. Si autem ob desperationis morbum animus dubitat pœnitere ; ipse te Dominus per prophetam ad se invitat, dicens : *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos* ⁴⁴ ; et iterum : *Nunquid non est resina, aut medicus in Galaad ? quare non ascendit sanitas filiæ populi mei* ⁴⁵ ? Iterum in Evangelio ipse Dominus dicit : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego requiescere faciam vos* ⁴⁶. Si vero mens tua per superbix vitium intumescit, invenies in Proverbiis scriptum : *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* ⁴⁷, ut hoc quoque medicamine possimus malum evitare superbix, et humilitatem assumere. Iterum si te avaritix ardor indamnat, audi Apostolum, qualiter hujus morbi qualitatem exponat, dicens : *Radix omnium malorum est pecuniarum cupiditas, quam quidam appetentes, naufragaverunt a fide, et inseruerunt se*

doloribus multis ⁴⁸. Tunc tu hujus pessimi vulneris agnoscens malitiam, clama ad Dominum : *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in araritiam* ⁴⁹. Nec enim est ulla passio animæ cujus non in libris divinis medicamenta invenias : quorum nunc facere mentionem, tempus non patitur. Nam et ipse si ad requirendum adhibueris studium, sine dubitatione ulla, Deo donante, reperies.

41. Sed quoniam nunc in hac parte animum tuum ægrotare intelligo, cum dicas hoc, qui cum plaga lepræ de mundo excesserit, ita eum denuo post mortem resurgere : ausculta igitur diligenter, ut hanc mortiferam suspicionem a te possis avertere. Ergo si ita est ut dicis, quicumque in quo statu defunctus fuerit, in eo iterum esset necesse resurgere ; verbi gratia, qui cum uno oculo aut pede vel manu, vel aliquo debilitato membro ex hac vita decesserit, ita eum resurgere oporteret. Noli, frater, noli sic impie credere : sed audi in quo statu nos post resurrectionem Dominus esse prædixerit. Qui autem meruerint resurrectionem, non nubunt neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlis ⁵⁰. Si non nubunt, sed sunt sicut angeli, utique nec infirmitati alicui ultra subjacet caro ; sed quæ fuit mortalis, induit immortalitatem. Item de hoc Dominus audi quid dicat : *Tunc, inquit, justi fulgebunt in regno Patris sui, sicut sol* ⁵¹. Manifestum autem nobis est, quod justorum plurimi innumerabilibus confecti vulneribus, hac luce privati sunt, maxime cum beati martyres manibus ac pedibus amputatis, ac toto corpore laniati, alii truncatis auribus naribusque, alii effossis oculis, coronam in cœlis adepti sint. Quis igitur sit tam impius, tam sacrilegus, ut eos in eo statu in quo defuncti sunt, affirmet resurgere ? Ecce et Lazarus ille mendicus, qui toto corpore repletus erat ulceribus, ante foras divitis jacebat, de cujus mensa micas cupiebat, ut suam esuriam satiaret ; et ille dives bysso utebatur et purpura, et corpore robustus ac pinguis jucundabatur in epulis, et hic quidem ita. Sed vide post paululum qualis repentina in eis immutatio facta est. Iste qui splendidè delectabatur in epulis, post excessum vitæ cruciabatur in flammis ; et ille qui fuerat ulceribus repletus ac fame consumptus, in Abrahamæ sinibus consolabatur. Vide quantam requiem Lazarus meruit pro corporis cruciamento, et in quibus arduibus dives deputatus est propter parvi temporis lætitiâ. Quid ei profuerunt illæ saginatæ carnes ? quid illi contulerunt divitiæ ? Ecce in tantis arduibus positus est, ut guttam aquæ impetrare non valuerit. Viderat namque Lazarum in Abrahamæ sinu jucundari, et elevavit vocem suam, dicens : *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingens extremum digiti sui in aquam, refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* ⁵². Ecce quem paulo

⁴⁰ Psal. cxviii, 75. ⁴¹ ibid. 12, 26, 63, 155. ⁴² Psal. xciii, 12, 15. ⁴³ Psal. xl, 5. ⁴⁴ Zach. i, 5. ⁴⁵ Jerem. viii, 22. ⁴⁶ Matth. xi, 28. ⁴⁷ Prov. iii, 34 ; Jac. iv, 6 ; I Petr. v, 5. ⁴⁸ I Tim. vi, 19. ⁴⁹ Psal. cxviii, 36. ⁵⁰ Matth. xxii, 50. ⁵¹ Matth. xiii, 45. ⁵² Luc. xvi, 24.

ante superelatus despiciebat, cujus carnes vulneribus tabefactas horrebat, nunc ab eo solatii patrocinium, oppressus cruciatibus postulat. Sed quid ad eum respondit Abraham? *Fili, inquit, receperisti bona in vita tua, similiter et Lazarus mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris*⁵². Hoc solum te debuit, charissime, suadere, quod ideo ad tempus hæc sustineas inala, ut in perpetuum in Abrahamæ sinibus collæteris: et non ita rursus vivere te arbitreris post mortem.

12. Audi autem quid beatus Job sperabat, cum in tantis vulneribus esset constitutus; qui magis idcirco tormenta corporis patientissime tolerabat, quia confidebat idipsum corpus in die resurrectionis in melius conformari. Denique ausculta, quid in ipsis vulneribus dicat. *Scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die resurrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, et non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo*⁵³. Et tu quoque, frater, habeto talem spem et talem fiduciam, quod possis post immortalis splendorem induere: et omnes corporis cruciatu facile ac leviter sustinebis; et non solum te dolores pœnales in nullo contristabunt, sed insuper animæ lætitiæ generabunt. Quia si de corporis immutatione hæc quæ diximus, pauca sunt, accipe quid etiam Paulus hujuscemodi causa apertissime doceat, quemadmodum dubios et incredulos assertionem plenissima arguit. Dicebant quidam etiam tunc: *Quomodo resurgunt mortui? quo autem corpore veniunt?* Quibus ita respondit: *Inspiciens, inquit, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas, sed nudum granum, utputa tritici aut alicujus alterius. Deus autem dat illi corpus prout voluit*⁵⁴. Hoc est: Quemadmodum tu granum tritici nudum spargis in terra, nullam in se viriditatem habens, nullum amictum; et cum in terra fuerit putrefactum, denuo multiplicatum resurgit in spicas, et non nuda grana, sed velut pulchri cujusdam corporis foliorum amictu vestita; hoc est enim quod ait, *Deus enim dat illi corpus prout vult*. Ita enim corruptibile corpus hoc, cum nunc fuerit in sinibus terræ sepultum, vere non vivificatur, nisi veluti granum tritici seminetur. Quando autem nutu Dei tempus resurrectionis advenerit, non corruptibile ut seminatum est, sed incorruptibile et immortale resurget. Ita namque in posterioribus sequitur: *Seminatur, inquit, in corruptione, surget in incorruptione; seminatur in contumelia, surget in gloria; seminatur in infirmitate, surget in virtute; seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*⁵⁵. Hoc est: Corpus hoc quod nunc gerimus, cito post mortem corrumpitur, et in putredinem vermium vertitur; aliquoties etiam ante mortem dissolvitur; antequam spiritus exhalet,

A membrorum compagine languorum putredine amputantur. Multas contumelias patitur, infirmitates plurimas sustinet, esurit, sitit, lassatur, anxiat, asperitatem frigoris patitur: sed hoc corpus animale est, hoc est animæ per quam in hac vita consistimus. Quod autem resurgit, spiritale est, quia sancto Spiritu recreatur. Sic enim in psalmo scriptum est: *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*⁵⁷. Modo terrenum circumferimus corpus, tunc cœleste induemur; quia sunt corpora cœlestia, et corpora terrestria. Sed alia cœlestium claritas, et alia terrestrium. Terrestrium quidem claritas, temporalis est et caduca; cœlestium autem claritas, sempiterna est: quod tunc manifestabitur, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem⁵⁸. Noli ergo dubitare, charissime, quod possis cœleste corpus induere. Ne velis arbitrari, quod lepræ macula aut qualecunque corporis vulnus a claritate nos cœlestium separat: imo per hæc magis regnum cœleste acquiritur, ut memorati Lazari ac beati Job docemur exemplo. Excludimur vero a regno, si vitia in nobis et peccata permanserint. Excludimur **703** a regno, si omnipotentem Deum credimus impotentem. Impotentem autem ille asserit Deum, qui se existimat non posse ab eo transformari in melius. Nunquid Dominus, qui potest arefactas et in nihilum redactas carnes atque ossa arentia vivificare et resuscitare, convertere in claritatem cœlestem non potest? Noli, frater, rogo, noli sic credere, ut Deum omnipotentem esse non deneges, et in hac parte asseras impotentem.

15. Sed forte inde animus tuus ad desperationem adducitur vitæ, eo quod te dicas deliquisse in multis, et peccatorum causa his te vulneribus respersum. At in hoc magis Dei in te amorem debes arbitrari, non odium; quia in hoc te sæculo tanquam filium voluit emendare, ut purum te animo atque immaculatum in futuro recipiat. Sic enim scriptum est⁵⁹: *Quem diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit*. Si ergo videris peccatorem nulla dispendia pati, nulla ægritudine corporis laborare, nullis opprimi angustiis, agnosce quod hunc Dominus, eo quod multum deliquerit, recipere non vult. Et propterea non flagellatur, quia suscipi non meretur. Te autem ideo castigat, ut æternæ morti non tradat. Sic enim ait beatus David: *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me*⁶⁰. Nam et Jerusalem cum peccaret in Dominum, et prophetas qui ad corrigendum eam missi fuerant, occidisset, ideo eam in direptione et captivitate in Babyloniam tradidit, ut per captivitatis jugum ad se filios suos converteret: non ut puniret, sed ad meliora corrigeret. Denique post septuaginta annos, ad pristinam eos patriam revocavit. Ita enim eam per sacerdotes in Jeremia [Isaia] misc-

⁵² Luc. xvi, 25. ⁵³ Job xix, 25-27. ⁵⁴ I Cor. xv, 35-38. ⁵⁵ ibid. 42-44. ⁵⁷ Psal. ciii, 30. ⁵⁸ I Cor. xv, 54. ⁵⁹ Hebr. xii, 6. ⁶⁰ Psal. cxvii, 18.

ricors Dominus consolatur : *Loquimini, sacerdotes, ad cor Jerusalem, et consolamini eam : quia bibit de calice furoris Domini, et recepit a Domino duplicia peccata sua*⁶¹. Igitur si justus es, gaudere te convenit in adversis, ut probabilior fias. Quia si peccator es, similiter quia afflictus es gratulare. Propterea enim hic affligeris, ut a sordibus te diluas peccatorum, et in sæculo futuro consolationem invenias. Utrisque proderit cordis afflictio; quia *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus non despicit*⁶². Nam peccator cum castigatur a Domino, si priores actus suos emendare noluerit, et in desperationem vitam suam adduxerit, si dixerit, Jam mihi nulla est venia, jam me oblitus est Dominus, jam omnis vita mea in perditione posita est; nullam requiem spero post mortem, si me meus factor causa hominis non despexisset, non me talibus pœnis conficeret: iste talis ipse sibi causa mortis efficitur: ultro se desperationis gladio perimit, deque eorum se numero esse consignat, quos propheta denuntiat, cum dicit : *Flagellasti eos, et non doluerunt : verberasti eos, et noluerunt percipere disciplinam*⁶³. Sed tu, frater, a tali

consortio omnibus modis, rogo, declina, et divinum judicium gratanter et dulciter suscipe. Dico et ipse, *Judicia Domini dulciora super mel et savum*⁶⁴. Nam etsi amara castigatio videatur ad tempus, dulces fructus in posterum generat. Ista te castigatio a vitiis revocat, et ad virtutes instigat. Per hanc castigationem mors expellitur, et vita acquiritur. Castigatio ista caret pœnæ futuræ tristitia, et jucunditatem acquirere æternam. Castigatio ista superbiam reprimat, et humilitatem in qua requiescit Dominus, generat. Dico et tu : *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas*⁶⁵. Quia si libenti animo hæc a me dicta perceperis et in Dei laudibus atque in gratiarum actione permaneris, et per singulas horas Deum benedixeris, senties te in spiritu cum Domino. Qui enim semper memor est Dei, semper erit cum eo. Ipse quoque dolores tui corporis mitigabit; ipse ad tolerantiam animum tuum corroborabit; et licet corpore repletus videaris ulceribus, mentem intrinsecus sanam et incolumem possidebis; adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

⁶¹ Isa. XL, 2. ⁶² Psal. L, 18, 19. ⁶³ Jerem. v, 3. ⁶⁴ Psal. XVIII, 11. ⁶⁵ Psal. CXVIII, 71.

EJUSDEM S. PATRIS BASILII

DE LAUDE SOLITARIÆ VITÆ.

Erstat inter Opera S. Petri Damiani, cap. 19 opusculi XI, quod inscribitur : *Dominus vobiscum*
Vide *Patrologiæ Latinæ* tom. CXLV, col. 246 D.

SANCTI BASILII

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ EPISCOPI

ADMONITIO AD FILIUM SPIRITUALEM.

Vide *Patrologiæ Latinæ* tom. CIII, col. 685.

MONITUM.

Homilias tres sub Basillii nomine Græcæ ex codicibus Mosquensibus edidit Christianus Fridericus Matthæi in *Glossariis Græcis minoribus* (Mosquæ 1774, in-4). Prima, quæ inscribitur *Περὶ τελειότητος βίου μοναχῶν*, *De perfectione vitæ monasticæ*, non aliud est quam Basillii epistola ex recensione Garnerii ordine 22, eodem titulo insignita; quod præcedentes editores fugit, qui hanc homiliam omnino spuriam pronuntiarunt. Tertiam Basillii nomen ementiri nemo non videt. Secunda, quæ inscribitur: *De misericordia et iudicio*, Basilio adjudicanda videtur, si testimonio Symeonis Logothetæ fides, cum ejus loca in Sermone & non semel exscripserit. (Cf. pagg. 490, 491 ed. Garnier.) EDIT.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ,

ΟΜΙΛΙΑ (25) ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΟΤΗΤΟΣ ΒΙΟΥ ΜΟΝΑΧΩΝ.

S. P. N. BASILII

CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPI

HOMILIA DE PERFECTIONE VITÆ MONASTICÆ

Πολλῶν ὄντων τῶν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς Α δηλουμένων, κ. τ. λ.

Cum multa sint per divinam Scripturam revelata, etc., ut in epistola 22.

(25) Ὁμιλία. Est hæc oratio quinquagesima codicis Bibliothecæ sanctissimæ Synodi in fol. n. XX.

Scriptus est iste codex a Nicolao quodam, anno post Christum natum 997 in membranis.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ (26) ΠΕΡΙ ΕΛΕΟΥΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΩΣ (27).

EJUSDEM

DE MISERICORDIA ET JUDICIO.

Πάτερ, εὐλόγησον.

Ὁ μὲν ἐπιλανθάνομενος τοῦ Θεοῦ κόσμος, ἀελοφοί, ἀδικία (28) τῇ πρὸς τὸν πλησίον, καὶ ἀπανθρωπία (29) τῇ πρὸς τοὺς ἀδυνάτους κρατεῖται, καθάπερ ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγει, ὅτι καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει,

(26) Τοῦ αὐτοῦ. Hæc est oratio quadragesima octava codicis ejusdem Bibliothecæ in fol. n. XXII, qui sæculo XI° aut XII° scriptus videtur. Judicavit hanc orationem ut ineditam Montefalconius in Bibl. Coislin. p. 117, cod. XLVIII, fol. 228, et p. 118 cod. L in fine. In editione certe Garnerii Parisina non potui reperire, nec ejus mentio sit in indice alphabetico operum Basillii Magni, qui est apud Fabr. Bibl. Græc. vol. VIII, p. 115, seqq.

Benedic, Pater,

Oblitus Dei mundus, fratres, nil nisi iniqua in proximum, et inhumana in impotentes sentit, ut divinus dicit Apostolus, quod Sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt,

(27) Καὶ κρίσεως. Κρίσις, quod tironum causa moneo, per totam orationem nihil nisi justitiam notat. Videtur autem huic orationi occasionem dedisse Matth. xxiii, 23, et Luc. xi, 42. Latine, ut puto, non inepte inscripseris hanc orationem, *De liberalitate et abstinentia*.

(28) Ἀδικία. Quæ opposita est κρίσει.

(29) Ἀπανθρωπία. Opponitur ἐλεημοσύνη.

repletos omni iniquitate, malitia, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurriones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, sine affectione, sine misericordia⁶⁶; quos ad pietatem revocans Deus, et abstinentiam a malis docet, et studium misericordiae erga proximum, juxta doctrinam Isaiae prophetae de Dei persona dicentis : *Quiescite agere perverse, discite benefacere*⁶⁷. Multa profecto protulit lex de non laedendo proximo praecipua, et de colenda misericordia et humanitate mandata. Quorum si quis alterutrum omiserit, non sufficiet alterum ad justificandum hominem. Non enim acceptabilis apud Deum beneficentia in egenos, quae ex iniquis lucris fit; nec laudabilis qui ab iniquitate abstinet, nisi quoque fratribus de suis communicet. Scribitur enim de iniquis qui Deo nihilominus dona offerre student : *Hostiae impiorum abominabiles Domino*⁶⁸; et de misericordiam non agentibus : *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur*⁶⁹. Qua de causa nobis consiliatur Proverbium : *Honora Dominum de justis laboribus tuis, et de primitiis æquarum frugum tuarum da ei*⁷⁰. Quod si enim ex iniquitate et rapina Deo offerres, praestabilis foret nec talia possidere, nec ex istis offerre. Nam sanctum donum vota impetrabitur, uti scriptum est : *Vota justorum acceptabilia apud Deum*⁷¹. Et rursus, si quid justo labore acquisieris, et Deo oblationes offerre nolueris, quibus alantur pauperes, rapinae deputatur tibi, uti dictum est per prophetam Malachiam : *Primitiae et decimae vobiscum sunt . . . et erit dissipatio in domibus vestris*⁷². Coniunctus igitur et misericordia simul et iudicio, cum iudicio possideas, et impendas in misericordiam, sicuti scriptum est : *Misericordiam et iudicium custodi, et accede ad Deum tuum semper*⁷³. Eleemosynam enim et aequitatem diligit Deus. Quamobrem accedit ad Deum, qui misericordiam custodit et iustitiam. Restat ut hic quisque semetipsum probet, et rem familiarem dives attentius expendat de qua Deo dona oblaturo est: an pauperem opprimerit consideret, aut gravaverit debiliorem, aut sibi subjectos spoliaverit, libidinem pro iustitia professus. Jube-mur enim justum et aequum colere, etiam in servos. Noli vim adhibere quod potestate valeas, nec alios eo defraudari quod dominaris; sed quia multa tibi

παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον τοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πεπληρωμένους πᾶση ἀδικίᾳ, πορνείᾳ (30), πλεονεξίᾳ, κακίᾳ, μιστοῦς φθόρου, φόνου, ἐριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυριστᾶς, καταλάλους, θεοστρυγίς, ὑβριστᾶς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφειρετᾶς κακῶν, γορεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀσυνέτους (31), ἀστόργους, ἀνελετήμονας· οὗς δὲ εἰς θεοσέβειαν ἐπανάγει Θεὸς, διδάσκει καὶ τὴν τῶν κακῶν (32) ἀποχίτην καὶ τὴν τοῦ ἐλέους πρὸς τὸν πλησίον ἐπιμέλειαν· ὡς περὶ ὁ προφήτης ἐδίδαξεν Ἰσαίας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγων· Πανύσασθε ἀπὸ τῶν πορνηῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν. Καὶ εἶπεν ὁ νόμος πολλὰ μὲν προστάγματα περὶ τοῦ μὴ βλάπτειν τὸν πλησίον, ἐντολὰς δὲ καὶ (33) περὶ τοῦ φιλοανθρωπεύεσθαι καὶ ἐλεεῖν. Εἰ γὰρ τις τὸ ἕτερον τούτων καταλίποι, θάτερον οὐχ ἰκανὸν εἰς διόρθωσιν ἀνθρώπου (34). Οὕτε γὰρ ἐξ ἀδίκων κερδῶν εὐεργεσία πρὸς τὸν δεόμενον δεκτή παρά τῷ Θεῷ, οὔτε ὁ τῶν ἀδικιῶν ἀπεχόμενος ἐπαινετός, εἰ μηδὲν μεταδοίη τῶν ἑαυτοῦ. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀδικούντων καὶ δῶρα Θεῷ προσφέρειν ἐπιχειρούντων γέγραπται· *Θυσία ἀσεβῶν βδέλυγμα Κυρίῳ*· περὶ δὲ τῶν μὴ ἐλεούντων· *Ὁ φράσσων τὰ ὦτα αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰσακοῦσαι πένητος, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐπακοῦων*. Διὰ τοῦτο ἡ Παροιμία συμβουλεύει· *Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάρχον αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης*. Εἰ γὰρ ἐξ ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς μέλλεις προσφέρειν τῷ Θεῷ, κάλλιον μῆτε κτήσασθαι τὴν τοιαύτην κτήσιν, μῆτε προσφέρειν ἐξ αὐτῆς. Καθάρων γὰρ δῶρον ἀνοίσει τὴν εὐχήν, ὡς γέγραπται· *Εὐχαὶ κατευθυνόντων δεκταὶ παρ' αὐτῷ*. Καὶ τίλιν, εἰ κτώμενος ἐκ δικαίων πόνων μὴ προσφέρεις Θεῷ προσφοράς, ἀφ' ὧν τρέφονται πένητες, ἀρπαγῆ λογισθήσεται σοι καθά φησι διὰ τοῦ προφήτου Μαλαχίου, ὅτι *Αἱ ἀπαρχαὶ καὶ τὰ ἐπιδέκτα μὲθ ὑμῶν εἰσι, καὶ ἔσται ἡ διαρπαγὴ ἐν τοῖς οἴκῳ ὑμῶν*. Δεῖ τοίνυν, ἔλεον καὶ κρίσιν συγκεράσαντας ὑμᾶς, κτᾶσθαι μὲν μετὰ κρίσεως (35), ἀναλίσκειν δὲ εἰς ἔλεον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· *Ἐλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἐγγίξει πρὸς Θεὸν σου διαπαντός*. Ἐλεημοσύνην γὰρ καὶ κρίσιν ἀγαπᾷ ὁ Θεός. Διόπερ ἐγγίξει πρὸς Θεὸν ὁ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς κρίσεως προνοούμενος. Λοιπὸν ἐνταῦθα ἐξεταζέτω τις ἑαυτὸν (36), καὶ σκοπεῖτω τοὺς ἰδίους πόρους ὁ πλοῦσιος, ἐξ ὧν ἀναφέρειν δῶρα μέλλει Θεῷ· μὴ τὸν πένητα κατεδυνάστευσε, μὴ τὸν ἀσθενέστερον ἐδίδατα,

⁶⁶ Rom. i, 28 sqq. ⁶⁷ Isa i, 16. ⁶⁸ Prov. xv, 8; xxi, 27. ⁶⁹ Prov. xxi, 13. ⁷⁰ Prov. iii, 9. ⁷¹ Prov. xv, 8. ⁷² Malach. iii, 8-10. ⁷³ Ose. xii, 6.

(30) Πορνεία. Loco laudato, πορνεία, πορνεία.

(31) Ἀσυνέτους. Ibid. ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους. Laudavit autem hunc locum propter vocabula ἀδικία, πλεονεξία, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελετήμονας. Nam reliqua hujus loci ad consilium Basilii et hujus orationis argumentum nihil faciunt.

(32) Τῶν κακῶν. Τῆς ἀδικίας, τῆς πλεονεξίας,

τῆς ἀρπαγῆς.

(35) Ἐντολὰς δὲ καὶ. Δὲ quodammodo hoc loco durum videtur: excusari tamen potest, quia referunt ad μὲν.

(34) Sequentia, Oūte etc., usque ad locum Malachiae habet Sym. Metaphr. serm. 4, p. 490.

(35) Μετὰ κρίσεως. Μετὰ δικαιοσύνης.

(36) Haec Symeon p. 390.

μη τὸν ὑποκείμενον αὐτῷ πεπλεονέκτηκεν, ἐξουσία ἂν ἴσθηται κελυμῶμα φυλάττειν καὶ πρὸς τοὺς δούλους. Μὴ γὰρ, ὅτι κρατεῖς, βιάζου, μηδὲ, ὅτι δύνασαι, πλεονέκτει· ἀλλ' ὅτι πάρεστί σοι τὰ τῆς ἐξουσίας, δεῖξον τὰ τῆς δικαιοσύνης. Οὐ γὰρ ἐν ᾧ μὴ δύνασαι, παρέξεις τὴν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὑπακοῆς καὶ τοῦ φόβου, ἀλλ' ἐν ᾧ παραβῆναι δυνάμενος, οὐ παραβαίνεις. Εἰ δὲ, ἀφελόμενος τὰ τῶν πενήτων, πένησι δίδως, κάλλιον (57) ἤσθα ἡμετε ἀρπάζων, ἡμετε διδοὺς (58). Τί μολύνεις τὸν σαυτοῦ πλοῦτον, ἐπεισάγων αὐτῷ τὰ μὴ δίκαια κέρδη; Τί βδελυκτὴν ποιεῖς τὴν σαυτοῦ προσφορὰν ἐξ ἀδικίας, προσφέρεις ἐπιχειρῶν, ἐν ᾧ μέλλεις ἕτερον πτωχὸν ἔλασιν; Ἐκεῖνον ἔλεησον, ὃν ἀδικεῖς. Εἰς τοῦτον κατάχρησαι (59) τῇ φιλάνθρωπι· τούτῳ χάρισαι, καὶ πληρώσεις ἔλεον μετὰ κρίσεως. Οὐ γὰρ κοινωῆσαι πλεονεξίᾳ Θεός, οὐδὲ ληστῶν καὶ ἀρπάγων κοινωὸς ὁ Κύριος· οὐδὲ ὡς ἀδύνατος τρέφει τοὺς πένητας, ἡμῖν κατέλιπεν αὐτούς· ἀλλὰ τὴν δικαίαν καὶ φιλάνθρωπον καρποφορίαν παρ' ἡμῶν ζητῶν, εἰς ἡμετέραν εὐεργεσίαν. Ἐλεημοσύνη ἐξ ἀδικίας οὐ γίνεται, οὐδὲ ἐκ κατάρας εὐλογία, οὐδὲ ἐκ δακρύων (40) εὐεργεσία. Λέγει ὁ Θεὸς τοῖς τὰ δάκρυα κινουσι τῶν ἀδικουμένων, ὅτι Ἄ ἐμίσησαν, ἐποιεῖτε, ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριόν μου, καὶ κλαυθμῶ καὶ στεναγμῶ. Ἐκ πόνων (41) ἔλεησον, καὶ μὴ θέλε ἀδικεῖν, προφασίζόμενος ἐξ ἀδικίας τῷ Θεῷ προσάγειν τὸν ἔλεον. Κενοδοξία τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἐπαίνους, οὐ πρὸς τὸν ἔπαινον τὸν ἐκ Θεοῦ ἐνορώντα (42). Διὰ τοῦτο καλῶς ὁ Κύριος μὴ πρὸς τὸ θεασθῆναι, (43) φησὶν, ὑπὸ ἀνθρώπων. Ἐὰν γὰρ ὡς Θεοῦ τὴν ἐλεημοσύνην ὀρώντος ποιῆς αὐτήν, φυλάξῃ μὴ ποιεῖν αὐτήν ἐκ πλεονεξίας, εἰδὼς, ὅτι τὴν ἐπόπτῃν Θεὸν οὐκ ὑφραίνεις. Οὕτως ἐλεημοσύνην ποιῶμεν, ἵνα ἀπολάβωμεν παρὰ Θεοῦ. Ἀποδίδουσι δὲ ὁ Θεὸς ἐκείνοις, οὓς ἐπαινεῖ· ἐπαινεῖ δὲ πλεονέκτην οὐδένα. Οὐκ ἔστι σοι δῶρα προσενεγκεῖν Θεῷ, ἐὰν λυπήσης τὸν ἀδελφόν. Ἐὰν προσφέρῃς, φησὶ, τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνηστῆς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕψις πρῶτον, διαλλήγηθι τῷ ἀδελφῷ σὺν, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. Μέννησο τοῦ τελώνου Ζαχαίου, ὃς, προθέμενος ἀποδοῦναι τετραπλάσιον, εἰ τι ἐσυκοφάντησεν, οὕτως τῶν ὑπολειπομένων χρημάτων τὰ ἡμίση πτωχοῖς ἀπεμέρισεν. Ἦδει γὰρ, ὅτι Χριστὸν ὑποδέξασθαι βούλεται, καὶ οὐκ ἄλλως ἀποδέξεται Χριστὸς τὰς εἰς τοὺς πτωχοὺς φιλοτιμήσεις, εἰ μὴ λυθεῖεν αἱ κατὰ τῶν ἀδικηθέντων πλεονεξίαι. Καὶ οὕτως ὁ Κύριος ἀπεδέξατο τοῦ Ζαχαίου τὴν ὀρθότητα, καὶ ἔφη· Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο. Καὶ

⁷⁵ Malach. II, 13. ⁷⁶ Matth. VI, 1. ⁷⁶ Matth. V, III, 10.

(57) Κάλλιον. Saltem callidum scribendum, ut grammatica constet ratio.

(58) Haec iterum Symeon, sed ordine mutato et contractius.

(59) Κατάχρησαι. Compositum pro simplici. Καταχράσθαι vero in bonam partem etiam dici, notum est. V. Aeschin. Socrat. Dialog. I, § 13, et II, 34;

licent, observa justitiam. Non enim in eo quod non poteris, apparebit tua in Deum pietas et veneratio; sed ex eo quod transgredi legem cum potueris, non transgredieris. Quod si ea pauperi largieris, quæ pauperibus fuerunt crepta, melius foret, si neque eripuisses, neque dedisses. Quid rem tuam inquinans iniquis eam lucris augendo? Quid abominationem facis tuam ex iniquitate oblationem, offerre studendo per misericordiam in alterum pauperem? Illius miserere, quem lædis. In illum te humanum præbe, illum fove, et ita misericordiam cum avaritia, nihil Domino cum prædonibus et raptoribus. Pauperes Deus nobis alendos commisit, non quasi fuisset ipse huic muneri impar, sed quod a nobis iustitiæ et humanitatis fructus quærebatur ad nostrum profectum. Non ex iniquitate sit eleemosyna, nec ex maledictis benedictio, neque e lacrymis beneficia. Dicit Deus illis qui lacrymas movent iniqua patientium: Quæ oderam, vos fecistis; operiebatis lacrymis altare Domini, et fletu, et gemitu⁷⁴. 703 De opibus miserere per laborem quaesitis, et noli inique agere, misericordiam præterdens de iniquitate tua Deo offendam. Vana enim hæc præsumptio, et ad laudem spectans quæ ab hominibus est, non ad eam quæ a Deo. Quamobrem egregie Dominus monet cavendum esse ne ab hominibus videamur⁷⁵. Nam si eleemosynam facis ut a Deo cernaris, cavebis profecto ne eam ex rapina facias, pro certo habens quod ita Deo non placebis. Sic faciamus eleemosynam, ut a Deo accipiamus. Deus autem non dat nisi illis quos laudat, rapacem vero laudat neminem. Non est cur Deo dona offeras, si fratrem tuum contristeris. Si offers, inquit, munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, recede prius et vade reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum⁷⁶. Memento Zachæi publicani, qui quadruplum se redditurum promisit, si quid aliquem defraudavisset, et tunc dimidium reliquorum bonorum pauperibus erogavit⁷⁷. Non enim fugiebat illum hæc Christo probanda esse, nec ante Christo probandas in pauperes erogationes, quam dimitterentur divitiæ inhoneste paratæ. Atque ea ratione Deus Zachæi probitatem laudavit dicens: Hodie salus domui huic facta est⁷⁸. Et hæc quidem ad eos qui misericordiam agunt, de justitia vero parum curant. Ad illos autem qui ab iniquitate abstinunt, misericordiam vero negligunt, dicimus quod Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur⁷⁹, nec unquam talis arbor cælesti

23, 24. ⁷⁷ Luc. XI, 6 sqq. ⁷⁸ ibid.: 9. ⁷⁹ Matth.

Plato p. 686; Isocrat. Paneg. cap. 1; Philo p. 653.

(40) Ἐκ δακρύων. Τῶν ἡδικημένων.

(41) Ἐκ πόνων. Ἐκ τῶν διὰ πόνων πεπορισμένων.

(42) Ἐνορώντα. Ἦγουν ἀφορώντα.

(43) Μὴ πρὸς τὸ θεασθῆναι. Intellige ποιήσης εἴη ἐλεημοσύνην.

placebit agricolæ asserenti quod venit quærens A fructum in ficulnea, et non invenit, et eam jussit succidi, ne terram occuparet⁸⁰. Damnare quoque eum videtur Deus, qui pignus pauperi non reddiderit, illique gravia minatur. *Si clamaverit ad me, inquit, qui pignus non recepit, exaudiam eum, quia misericors sum*⁸¹. Grave erat et iniquum relictas post messem spicas congregare, et remanentes colligere racemos, et decedentes sublegere olivas, sed pauperibus illa carpenda dimittebant⁸². Quod si autem tanta præcepta ad eos spectabant, qui sub lege erant, quid de Christi discipulis dicamus? Ad quos Dominus: *Nisi abundaverit justitia vestra, inquit, plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum*⁸³. Quapropter non solum ex agris et redditibus, sed etiam ex operibus manuum levandos esse pauperes commemorat Apostolus: *Operemini, inquit, manibus vestris quod bonum est, ut habeatis unde tribuatis necessitatem patienti*⁸⁴. Sequi eum cupienti suadet Dominus, ut substantiam omnem vendat, et det pauperibus, ipsumque ita sequatur⁸⁵. Servis quidem suis et perfectis perfectam et absolutam eleemosynarum plenitudinem commendat, ut absoluto quod est per divitias ministerio, ad cultum rationis et spiritus transeant. A cæteris vero continuas de re sua largitiones et erogationes postulat, ut per illas divinæ misericordiæ imitatores inveniantur, humanitatem agentes, et liberalitatem, et benignitatem. Nam, *Date, inquit, et dabitur vobis*⁸⁶. Per ista, et illos secum communicaturos denuntiat. Hi enim sunt, qui a dextris Domini stabunt, ad quos superveniens rex dicit: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitiivi, et dedistis mihi bibere: nudus eram, et collegistis me: infirmus et in carcere eram, et venistis ad me. Et cum justi mirabuntur, et dicent: Quando hæc fecimus in te, Domine? respondebit: Amen, amen dico vobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*⁸⁷. Nam studium in sanctos, pietas est in Christum; et studiosus pauperum adjutor, cum Christo communicabit, non solum si largietur magna de magnis, sed etiam si de parvis in medium proferet, si nihil præter calicem aquæ frigidæ potum dederit discipulo in nomine discipuli⁸⁸. Indigentia enim discipulorum, quæ mundo egestas, tibi verus divitiarum fons, dives. Quippe qui per eam Christi cooperatores inveniris; milites Christi alis, et quidem libens, non coactus. Nam cælestis rex tributa

ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἐλεημόσυνας ποιῶντας, ἰσότη-
τος δὲ μὴ προνοουμένους. Πρὸς δὲ τὸν ἀδικεῖν μὲν
φυλαττόμενον, ἐλεεῖν δὲ ἀμελοῦντα, λέγομεν, ὅτι *Πᾶρ
δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ
βάλλεται*, καὶ οὐδέποτε τὸ τοιοῦτο δένδρον ἀρέσει τῷ
ἐπουραλίῳ γεωργῷ τῷ λέγοντι, ὅτι Ἦλθε ζῆτων
καρπὸν ἐν τῇ συκῇ, καὶ οὐχ εὔρε, καὶ κελεύοντι αὐ-
τὴν ἐκκόπτεσθαι, ἵνα μὴ καὶ τὸν τόπον κατασχο-
λῇ (44). Κατεγνωσμένος δὲ παρὰ Θεοῦ φαίνεται καὶ ὁ
τὸ ἐνεχύρασμα τῷ πένητι μὴ ἀποδιδούς, καὶ ἀπειλή
κατὰ τοῦ τοιοῦτου γίνεται. *Ὅτι, φησί, κεκράξεται
πρὸς μὲ ὁ τὸ ἐνέχυρον μὴ ἀπολαβὼν, καὶ ἐπ-
ακούσομαι αὐτοῦ. Ἐλεήμων γάρ εἰμι. Δεινὸν δὲ
καὶ παράνομον ἦν καὶ τὸν θερισμὸν ἐπεθερίζειν (45),
καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐπανατρογᾶν, καὶ τὸν ἐλαιῶ-
να καλαμᾶσθαι (46), ὅτι ταῦτα πτωχοῖς ἔδει κατα-
λείπεσθαι. Εἰ δὲ ταῦτα τοῖς ἐν νόμῳ (47) προσετέτα-
κτο, τί ἐροῦμεν περὶ τῶν ἐν Χριστῷ; πρὸς οὓς λέγει
Κύριος: Ἐὰν μὴ περισσέυση ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη
πλεῖον τῶν Γραμματέων καὶ τῶν Φαρισαίων, οὐ μὴ
εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὰ
τοῦτο οὐ μόνον ἐξ ἀγρῶν καὶ προσόδων, ἀλλὰ καὶ ἐκ
τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας μεταδιδόναι τοῖς μὴ
ἔχουσιν ὁ Ἀπόστολος παραινεί: Ἐργαζόμενοι φησί,
τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχητε μεταδιδόναι τῷ
χρεῖαν ἔχοντι. Τῷ δὲ ἀκολουθεῖν βουλομένῳ, καὶ
πάντων (48) πειράσκεν τὴν οὐσίαν εἰς εὐεργεσίαν
πενήτων ὁ Κύριος ἐισηγήσατο, καὶ οὕτως ἀκολουθεῖν
αὐτῷ· τοῖς μὲν ἀκολουθηταῖς καὶ τελείοις τὴν ἀθρόον
καὶ τελείαν τῶν ἐλεημοσυνῶν πλήρωσιν ἐπιτάττων,
C ἵνα, πληρώσαντες τὴν διὰ χρημάτων λειτουργίαν, ἐπὶ
τὴν διὰ λόγου καὶ πνεύματος μεταβῶσι· τοῖς δὲ λοι-
ποῖς τὰς, ἐξ ὧν ἔχουσι, μεταδώσεις καὶ κοινωνίας
διηνεκεῖς παραγγέλλων, ἵνα διὰ τούτων εὐρεθῶσι
Θεοῦ φιλανθρωπίας μιμηταί, ἐλεοῦντές τε καὶ μετα-
διδόντες καὶ χαριζόμενοι. Δίδοτε γάρ, φησί, καὶ δο-
θήσεται ὑμῖν. Διὰ τούτων δὲ καὶ τὴν πρὸς ἑαυτὸν
κοινωνίαν ἑαυτοῖς (49) ἐπιγγέλλοι. Οὗτοι γάρ εἰσιν
οἱ ἐκ δεξιῶν ἰστάμενοι τοῦ Κυρίου, πρὸς οὓς ἐρεῖ
παραγενόμενος ὁ βασιλεὺς· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι
τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμισμέ-
νην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.
Ἐπεινάσα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψη-
σα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ περι-
εβάλετέ με· ξένος, καὶ συνηγάγετέ με· ἀσθενῆς
καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθετε πρὸς μὲ. Θαυμασάν-
των (50) δὲ τῶν δικαίων καὶ εἰπόντων· Πότε ταῦτα
ἐποιήσαμεν εἰς σέ, Κύριε; ἐρεῖ πρὸς αὐτούς·
Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐπὶ
τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ*

⁸⁰ Luc. xiii, 7. ⁸¹ Exod. xxii, 27. ⁸² Deut. xxiv, 21, 22. ⁸³ Matth. v, 20. ⁸⁴ Ephes. iv, 28.
⁸⁵ Matth. xix, 21. ⁸⁶ Luc. vi, 38. ⁸⁷ Matth. xxv, 34-40. ⁸⁸ Matth. x, 42.

(44) Κατασχολῇ. Loco laudato καταργεῖν, quod eodem redit. Occurrit autem istud vocabulum, quod in plerisque lexicis sine auctoritate laudatur, apud Basil. Magn. in Orat. 1 in Hexaem. p. 6 edit. Erasm.; apud Plutarch. in præfat. ad libellum De placit. philosoph., et in Opusc. myth. Galei p. 158.

(45) Ἐπεθερίζειν. Secundam messem facere.

(46) Καλαμᾶσθαι. Deut. xxiv, 20; Gregor. Naz. p. 25; Chrysost. De sacerdotio, p. 86 edit. Bengel.

(47) Τοῖς ἐν νόμῳ. Ἦγουν τοῖς Ἰουδαίοις.

(48) Καὶ πάντων. Καὶ h. l. inservit intentioni. Μοκ ἐισηγήσατο est suavit.

(49) Ἐαντοῖς. Ἡμῖν.

(50) Θαυμασάντων. Malim θαυμασόντων.

ἐποιήσατε. Ἡ γὰρ εἰς τοὺς ἀγίους προθυμία εἰς Χριστόν ἐστὶν εὐσέβεια, καὶ ὁ πρὸς τὸν πτωχὸν προθυμὸς ὑπηρετῆς (51) εὐρίσκεται Χριστοῦ κοινωνός· οὐ μόνον, εἰ μεταδοίη τι μέγα ἔχων (52), ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸν κεκτημένος, τοῦτο προσάγοι, καὶ εἰ ποτήριον ψυχρὸν μόνον ποτίσῃε τὸν μαθητὴν εἰς δνομα μαθητοῦ. Ἡ γὰρ τῶν μαθητῶν ἐνδεια κατὰ τὸν κόσμον ἀληθινοῦ σοὶ πλοῦτου πρόσφασις (53), ὡς πλοῦσιε. Διὰ γὰρ τούτων εὐρίσκη Χριστοῦ συνεργός· στρατιώτας τρέφεις Χριστοῦ, καὶ τρέφεις ἑκὼν, οὐκ ἀναγκαζόμενος (54). Ὁ γὰρ οὐράνιος βασιλεὺς οὐκ ἐπαναγκάζει, οὐδὲ ἀπαιτεῖ τελέσματα (55), ἀλλὰ δέχεται τοὺς προθυμουμένους, ἵνα δίδόντες λάβωσι, καὶ τιμήσαντες τιμηθῶσι, καὶ κοινωνήσαντες τῶν προσκαίρων (56), εἰς κοινωνίαν τῶν αἰωνίων κληθῶσι. Ταῦτα ἡμῖν ἐν παντὶ καιρῷ διὰ μνήμης ἔστω, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς, ἵνα μὴ παραλίπωμεν τὸν ἐμπροσθέντα καιρὸν, μηδὲ ὑπερθέμενοι τὸν παρόντα, ἕτερον ἀναμείνωμεν, μήποτε ἐν τῷ μένειν (57) καὶ ἀναβάλλεσθαι τῷ τέλει καταληφθῶμεν. Δῶν δὲ ὁ Κύριος ἐγκάρπους ἡμᾶς καὶ γρηγορούντας καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μεμνημένους εἰς τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ τὴν ἐνδοξὸν ἐτοίμους καὶ ἀνεμποδίστους εὑρεθῆναι, ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(51) Ὑπηρετῆς. Ἦγουν εὐεργετῆς.

(52) Ἐχων. Ἐχων h. l. ex Græcismo e.e.ganter redundat.

(53) Πρόσφασις. Ἦγουν πορισμός.

(54) Οὐκ ἀναγκαζόμενος. Respicit morem civitatum, in quibus ditioribus hujusmodi λειτουργίαι imperabantur.

A non exigit, nec imponit, sed libenter offerentes suscipit, ut dantes accipiant et colentes colantur, et peritura communicantes æternorum efficiantur participes. Quæ res per omnia memoria teneamus, et ante oculos animæ, ne oblatam negligamus occasionem, et tempus præsens dimittentes aliud exspectemus, ne morantes semper et de die in diem diferentes mors improvise opprimat. Concedat Dominus ut fructibus bonis pleni, et vigiles, et mandatorum memores, in adventum ejus illustrem parati inveniamur et expediti, in ipso Christo et Deo nostro, quocum Patri et sancto Spiritui gloria, imperium, honos, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(55) Τελέσματα. Ἦγουν τέλη, φόρους, εισφοράς. Utitur hoc vocabulo Basilus in Epist. quæ legitur in Animadv. Hoeschelii ad Chrysost. contra Jud., p. 515.

(56) Τῶν προσκαίρων. Τοῖς κέννησι.

(57) Ἐν τῷ μένειν. Ἦγουν ἐν τῷ μέλλειν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ (58) ΟΜΙΛΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΗ ΑΣΘΕΝΟΥΝΤΙ (59).

EJUSDEM

HOMILIA CONSOLATORIA AD ÆGROTUM.

Πάτερ, εὐλόγησον.

Ὁ (60) βίος τῶν ἀνθρώπων βραχύς, καὶ ὀλιγοχρόνιος τῆς ἐπιμόχθου ζωῆς ἢ φαειρότης, ἰσθός (61) ἀράχνης, εὐδιάλυτος ἢ δόξα, ἢ φαντασία τοῦ βίου θναρ, ἀλλὰ μακαριωτάτη τῶν δικαίων ἢ ἀνεσις. Ἀπέραντός ἐστιν ἢ ἐν οὐρανοῖς ἀνάπαυσις, ἀμάραντος φιλοτίμου (62) τὰ δῶρα, εἰκότως. Οὐ γὰρ ἀναλλοίωτος ἢ φύσις, τούτου καὶ ἀπαυστος ἢ δόσις. Διὸ πρόσκαιρος μὲν αὐτῶν (63) ἐνθάδε ἢ πάλη· ἀτίδιος δὲ ἢ μετὰ τῶν ἀθλῶν (64) ἐκεῖσε νίκη. Ἰδρούμεν γὰρ ὡς ἐν παλαίστρῃ τῷ βίῳ, ταῖς θλίψεσι παλαίνοντες, καὶ πολλοὺς ἀνταγωνιστάς ἔχει ἢ φύσις. Αἱ ἡδοναὶ τὸ στερεῶν ὑπεκλύουσιν (65), αἱ τρυφαὶ τὸ ἀνδρεῖον με-

B

Benedic, Pater,

Pauci dies hominum, brevis ærunnosæ vitæ splendor, tela aranæ, instabilis opinio, imago vitæ somnium, sed beatissima justorum requies. Pax est in cælis perpetua dono largitoris æterni, nec mirum. Cui enim immutabilis natura, huic et continua largitio. Quapropter temporale nobis hic certamen: æterna vero cum præmiis illic victoria. Desudamus enim ut in palæstra, in hac vita, miseriis oppressi, et cum multis homini colluctandum. Voluptates fortem emolliunt, deliciae virilem effeminant, socordia nervos frangit, calumniatores contumelias serunt, adulatores insidias fingunt, metus in de-

(58) Τοῦ αὐτοῦ. Hæc est oratio quadragesima septima ejusdem codicis. Est vero hæc oratio imprimis ἐπιδεικτικῶς scripta.

(59) Παραμυθητικὴ ἀσθενοῦντι. Hic index ferri quidem quodammodo potest: majorem tamen partem orationis consumpsit docendo, ὅτι ὁ βίος πολλῶν πόνων γέμει, καὶ ὅτι πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ αὐταρχείας.

(60) Cum priori parte hujus orationis conferri debet Æschines Socrat. Dialog. III, § 7, p. 128, seqq. edit. Fischeri.

(61) Ἰσθός. Sic leni spiritu contra grammaticorum regulam.

(62) Φιλοτίμου. Φιλότιμος h. l. de Deo, qui φιλοτίμως, h. e. studiose et liberaliter præmiis bonos afficit.

(63) Αὐτῶν. Aut δικαίων intelligitur, aut pro ἡμῶν.

(64) Μετὰ τῶν ἀθλῶν. Cum præmiis, nam si de certamine diceretur, legeretur μετὰ τοὺς ἀθλοὺς, post certamina.

(65) Ὑπεκλύουσιν. Hoc compositum rarius occurrit: habet tamen Philo, p. 197; Heliodor., p. 184; Apollon. Alexandr., Gramm. lib. 1, cap. 10, et lib. III, c. 10.

operationem ahit, et tali procella continuo jactatur homo. Tædio enim sunt non miserix tantum vitæ, sed propter lugendam varietatem ea quoque, quæ jucunda videntur; et vitam transimus prope ærumnis et lacrymis plenam. Quod si scire libuerit, discite miserias vitæ, Seminatus est homo in utero, sed pressura seminationi præfuit. Descendit semen in destinatam sibi semitam; quæ exordia generationis si vel leviter consideremus, erubeamus oportet. Susceptum semen vertitur in sanguinem, sanguis addensatur in carnem, caro paulatim formatur, formata modo incomprehensibili animatur, animata convenientibus sibi alitur, exsilit fœtus loci angustiis compressus, indigne fert naturæ carcerem; sed venit tandem dies partus, solvuntur uteri claustra, patet exitus, dimittit vulva quem tenuerat. In vitam illapsus est ærumnarum athleta, auram haurit os nati, at quid postea? Prima vox, lacrymæ. Ab istis principiis, de omni vita pronunties licet. Allapsus est in terram infans, et non risit, sed vix allapsus statim dolore afficitur et lacrymatur. Sentiebat enim se in ærumnarum mare projectum esse. At ubi cum lacrymis creverit, et lactem invitus hausierit, sit ex infante puer, et parentes extimuit et familiares. Adolescentiam adeptus pædagogis traditur in disciplinam. En finis timori nullus. Pigritiæ indulgit, plagis cæsus est, vigilias suscepit; at doctrinam consecutus est, mire profecit, disciplinas exhausit, promeruit famam, omni eloquentiæ genere fulget, plenam habet legum scientiam, labentibus annis virorum ad ordinem accessit, militiæ se tradidit. Principium hic rursus majorum malorum. Reformidat magistratus, insidias suspicatur, lucro inservit, quærit, furit lucri causa, vigilat, litibus vivit implicatus, per rationarios codices peregrinatur, non vi tractus, sed libens famulatur, laborat supra vires, noctu curis conficitur, diu operi instat ut servus. Prodidit enim libertatem utilitatis amor. Deinde cum multa tulerit et subierit, honores adeptus est, ad summum provectus est imperium, gentibus imperat, exercitiis præscitur, maxima laude floret, opibus abundat; at laboranti simul effluxit tempus, senectus dignitatibus obviavit; antequam divitibus frueretur, recedit raptus fato, et in ipso portu

▲ αλλάττουσιν (66), αἱ ἀθυμίαι τὸν τόνον ἐκνευρίζουσιν, αἱ συκοφανταὶ τὰς ὕβρεις καταχέουσιν, αἱ καταλακεῖται τὰς ἐπιβουλάς προσπλάττουσιν, οἱ φόβοι εἰς ἀπόγνωσιν σκελιζοῦσι (67), καὶ ἐν τοιαύτῃ ζῆλι χειμάζεται ἀπαύστως ἡ φύσις. Οὐδὲ γὰρ μόνον τὰ λυπηρὰ τοῦ βίου φορτικὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δοκοῦντα ἡδέα τῇ μεταβολῇ ἀνιᾶ, καὶ σχεδὸν θλίψεων καὶ δακρῶν μεστὸν δεύομεν βίον (68), καὶ εἰ θέλεις γυνῶναι, μάθε τὰ λυπηρὰ τοῦ βίου. Ἐσπάρη ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ μήτρᾳ, ἀλλὰ θλίψις (69) τῇ στερῇ ἠγήσατο. Κατεβλήθη τὸ σπέρμα εἰς τὴν τῆς φύσεως αὐλακα· εἰ μόνον ἐνθυμηθῶμεν, ἐρυθρίωμεν τὰ προοίμια τῆς γενέσεως. Ἥλλοιότη τὸ καταβληθὲν εἰς αἷμα, ἐπαχύνθη τὸ αἷμα εἰς σάρκα, ἐμορφώθη ἡ σὰρξ τῷ χρόνῳ, ἐψυχώθη τὸ μορφωθὲν ὑπὲρ λόγον, ἐτρέφη ὁ ψυχωθεὶς τοῖς κατὰ φύσιν, σκιρτᾷ τὸ ἐμβρυον στενοχωρούμενον, δυσχεραίνει πρὸς τὸ τῆς φύσεως δεσμοκτήριον· ἀλλ' ἤλθε μάλιστα ὁ χρόνος τοῦ τόκου, ἐλύθη τῶν ὀδίνων τὰ κλειθρα, ἀνεψύχθησαν αἱ τῆς φύσεως θύραι, ἀπέλυσεν ἡ μήτρα, ὅν κατεῖχεν· ἐξωλίσθησεν εἰς τὸν βίον ὁ τῆς θλίψεως πύκτης, ἀνέπνευσε τὸν ἀέρα ἡ τῆς κτίσεως γλῶσσα, καὶ τί μετὰ τοῦτο; Πρώτῃ φωνῇ, ἐκλαυσεν. Ἄρχει ἀπὸ τῶν προοιμίῶν γυνῶναι τὸν βίον. Ἐπεσεν εἰς τὴν γῆν τὸ βρέφος, καὶ οὐκ ἐγάλασεν· ἀλλ' εὐθὺς πεσὼν, τῶν πόνων ἀτελέβετο καὶ κλαίει. Ἐγὼ γὰρ, ὅτι εἰς τὴν τῶν θλίψεων ἐναυάγησε (70) θάλασσαν. Ἐτρέφη μετὰ δακρῶν, ἀπεγαλακτίσθη μὴ βουλόμενον, εἰς παιδᾶς τελεῖ (71), καὶ δέδοικε γονέας ἡ οἰκέτας. Μεταρακίσκος ἐγένετο, καὶ παιδαγωγοῖς παρεδόθη εἰς λόγους (72). Ἴδε φόβος ἀνεσιν οὐκ ἔχων. Ἐρρήθθησεν, ἐμαστίχθη, ἠγρύπνησεν, ἀλλ' ἐξέμαθε, προέκοψε κατάκρας, ἀπρητίσθη ἐν λόγοις, ἐπέδειξατο εὐδοκίμησιν, διὰ πάσης ἰδέας λόγων ἀστράπτει, νομικῆς πεπλήρωται πείρας, εἰς ἀνδρας πρόεδρ τῶ χρόνῳ, στρατεῖα ἐαυτὸν ἐπέδωκεν. Ἄρχη πάλιν μεζόνων θλίψεων. Φοβεῖται ἀρχοντας, ὑφορεῖται ἐπιβουλάς, προσήλωται τῷ κέρδει, ἐρευνᾷ, λυσσᾷ περὶ τὸ κέρδος, ἀγρυπνεῖ, ἐν ταῖς δίκαις ζῆ, ἐν λογοθεσίῳ ἀποδημεῖ, μὴ ἐλκόμενος (73), ἀκολουθεῖ γὰρ ἄκων, κάμνει ὑπὲρ δύναμιν, ἐν ταῖς νῆ φροντίζει, ἐν ἡμέρᾳ παρέστηκεν, ὡς θούλος. Ἡ γὰρ χρεῖα τὴν ἐλευθερίαν ἐπώλησεν. Εἶτα μετὰ ταῦτα πολλάκις καμῶν καὶ ἀρέσας, τιμῶν ἡρώδη, πρὸς ὕψος ἀρχῆς ἀνήχθη, ἐπιστατεῖ ἔθνεσι, στρα-

(66) *Μεταλλάττουσιν*. Hic in margine ab eadem manu γρ. μαλάττουσιν, quod vehementer placet.

(67) *Σκελιζοῦσι*. Ἦγουν ὀλοσθαίνειν ποιοῦσι. Simplex pro composito ὑποσκελιζῶ, quod frequentius occurrit.

(68) *Ἐδεύομεν βίον*. Vitam transimus.

(69) *Ἀλλὰ θλίψις*. Ἡ τῶν γονέων εἰς συνουσίαν οἰστρώδης καταφορά καὶ ἐπιθυμία.

(70) *Ἐναυάγησε*. Eleganter. Est vero omnis gratia hujus loci in delectu verborum, quæ et ἐναργῆ, et ἐνεργητικὰ sunt.

(71) *Εἰς παιδᾶς τελεῖ*. Ex infante fit puer.

(72) *Εἰς λόγους*. In disciplinam, ad erudiendum. Æschines l. 1: Ὅποταν δὲ εἰς τὴν ἐπταετίαν ἀφίκηται. x. τ. λ. Licet hic obiter quadam adjicere ad Æsch. Dial. II, § 40, ex Arsenii Monembasiæ archiepiscopi *Violeto* (*Ἰωρίῳ*), cujus libelli codex

ms. servatur in Bibl. Sanct. Synodi Mosquensis num. X, in fol. lbi ergo anonymus sic: Τροφίον καὶ Ἀγαμήδης ποιήσαντες ἐν Δελεφοῖς ναὸν, ἦσαν παρὰ Ἀπόλλωνος τὸν μισθόν. Ὁ δὲ αὐτοῖς ἐρηθίσεν τῇ ἐβδόμῃ ἡμέρᾳ· καὶ ταύτῃ ἀπέθανον. Ἐπὶ δὲ καὶ Κλέοβις καὶ Βίτων, Κυδιόπησ τῆς μητρὸς αὐτῶν εὐξαμένης τῇ Ἠρᾷ δοῦναι τοῖς παισὶν ὅπερ ἂν εἴη κάλλιστον, ὅτι ἐαυτοὺς ὑποξέυξαντες τὴν μητέρα εἰς τὸ ἱερὸν ἀνήγαγον, τὸν βίον παραχρῆμα κατέστρεψαν. Εἰς οὗς καὶ τοιοῦδε τις ἐπίγραμμα πεποίηκεν·

Οἱ δὲ Βίτων Κλέοβις τ' ἐνὶ σώμασιν οἰκείωσ' ἑνὲν

Ζευγίην ζευξάμενοι μητέρα ἦν ἀγένην

Ἦρας εἰς ἱερὸν, λαοὶ δὲ μὴ ἐξήλωσαν

Ὀὐνεκ' ἐτίμησαν μητέρα τὴν σφετέρην.

Αὐτοῦ δ' εὐνηθήεντε ἴλων βίον ἐν νεότητι,

Ὡς τὸδ' ἄριστον ἐὼν καὶ μακαριστότατον.

(73) *Μὴ ἐλκόμενος*. Malim μὴ ἐλόμενος.

τοπέδοις κελεύει, ὡς ὑπατος φιλοτιμείται, ἐσώρυσεν ἅπαντας πλοῦτον· ἀλλὰ συνέδραμε τοῖς καμάτοις ὁ χρόνος, καὶ συνέφθασεν τῷ ἀξιώματι τὸ γῆρας, καὶ πρὶν ἢ ἀπολαῦσαι τοῦ πλοῦτου, ἀπῆλθεν ἀρπασθεὶς τοῦ βίου, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι ὑπέμεινε τὸ ναυάγιον. Συνακολουθεῖ γὰρ (74) τὰς ματαλαῖς ἐλπίσι καταγελῶν τῶν βροτῶν ὁ θάνατος. Τοιοῦτος ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ἀστατος θάλασσα, ἀήρ ἀνώμαλος, δυναρ ἀθέβαιον, ῥεῦμα παρατρέχον, καπνὸς διαχεόμενος, σικὰ μεταπηδῶσα, πέλαγος ὑπὸ κυμάτων ἐνοχλούμενον· καὶ ἡ μὲν ζάλη φοβερά, ὁ δὲ πλοῦς ἐπισηφής, οἱ δὲ ἐπιθάται νυστάζομεν. Φοβερά γὰρ καὶ ἀγρία ἡ τοῦ βίου θάλασσα, μάταιαι αἱ ἐλπίδες, ὡς καταιγίδες σπιλάζουσαι (75). Αἱ θλίψεις ὡς κύματα ὠρύνονται, αἱ ἐπιβουλαὶ ὡς ὕφαλοι κρύπτονται πέτραι, οἱ ἐχθροὶ ὡς κύνες περικεχῆ- νασιν (76), οἱ ἀρπαγες ὡς πειραταὶ ἐφεδρεύουσι, τὸ γῆρας ὡς χειμῶν ἐπέρχεται (77), ὁ θάνατος ὡς ναυάγιον ἐπίσταται. Εἶδες τὴν ζάλην, κυβέρνησόν σου τὸν χειμῶνα, βλέπε πῶς πλέεις, μὴ ὑπέραν- τλον (78) ποιήσης τὸ σαυτοῦ σκάφος, ἢ τῷ ἐξ ἀδικίας πλοῦτι· ἢ τῷ ἐκ παθῶν φόρτῳ· διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος ἀρτίως (79) βοᾷ· "Ἐστὶ πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια. Πλοῦτος οὐράνιος, θησαυρὸς μυστηρίων, σοφίας πέλαγος, γυνῶσις ἀληθείας, προσκύνησις τῆς ἀκτίστου Τριάδος, ἔσπρον τοῦ παρθενικοῦ μυστηρίου, πίστις ἀπολυπραγμότητος, ἡμολογία ἔρευναν φεύγουσα, κήρυγμα ὁσίων, διὰ γλώσσης προσφερόμενον, δι' ἄκοχης εἰσδύμενον, ἐν ψυχῇ ριζοῦμενον, καὶ Τριάδος ἑλαμψὴν χαρίζομε- νον. "Ἐστὶ πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ ἀν- αρκειᾶς. Οὐδὲν γὰρ αὐταρκειᾶς πλουσιώτερον, βίος ἀπέριττος, ἀνάπαυσις ἀφρόντιστος, πλοῦτος ἀνεπι- θούλευτος, χρεῖα μετὰ ἀνέσεως, βάρος ἀνευ θλί- ψεως, ζωὴ ἀνευθεῖς, ἀπόλαυσις ἀνύδριστος. Οἱ αὐτάρκειαν ἀσχοῦντες φεύγουσι τὴν τοῦ πλοῦτου ζάλην. Πάντα γὰρ φοβεῖται ὁ πλούσιος· τὰς ἡμέρας, ὡς δικαστηρίων καιροῦς· τὰς ἐσπέρας, ὡς ληστῶν εὐκαιρίας· τὰς νύκτας, ὡς φροντῖδων μάστιγας· τοὺς ὄρθρους, ὡς κολάκων ἐφόδους. Καὶ οὐ μόνον καιρὸν, ἀλλὰ καὶ τόπον δέδοικε. Φρίττει ληστῶν διουργὰς, κλεπτῶν ἐπιβουλάς, βιαστῶν συκοφαντίας, τῶν βιασθέντων (80) τὰς κατηγορίας, τῶν δυνατω- πέρων τὰς διαρπαγὰς, τῶν οἰκετῶν τὰς κουργίας, τῶν δηλατόρων τὰς περιεργίας (81), τῶν ἀναπρατ- τόντων (82) τὴν ἀγνωμοσύνην, τῶν γειτόνων τὰς ἐνθυμήσεις, τῶν τοίχων τὴν σαθρότητα, τῶν οἰκιῶν τὰς καταπτώσεις, τῶν βαρβάρων τὰς ἐφόδους, τῶν πολιτῶν τοὺς δόλους, τῶν δικαζόντων τὰς ἀποφάσεις,

evertitur navis. Spes vanas comes sequitur mors, et homines ludibrio habet. Hæc est hominum vita, mare turbidum, instabilis aer, somnium incons- tans, præceps amnis, fumus evanescentes, recedens umbra, pelagus fluctibus agitato; procella profecto horrenda, navigium vero fragile, et nauæ nos dormimus. Terribilis enim et atrox vitæ pelagus, vanæ spes, ut procella, nos petris affligunt; pres- suræ, tanquam fluctus, mugiunt; insidiæ, tan- quam scopuli, latent; inimici, tanquam canes, in- biant; mors, tanquam naufragium, instat. Cognoscis tempestatem, dirige procellam, considera quomodo navigas, ne cymbam graviore onere obruas, aut iniquis divitiis, aut cupiditatum operibus; quapro- pter clamat beatus Paulus congruenter: *Est quæstus magnus pietas*⁸⁰. Donum cælestis, thesaurus myste- riorum, sapientiæ oceanus, fides quieta, confessio ab omni sollicita disquisitione abhorrens, sancta prædicatio, per linguam prolata, per aures admissa, animæ inserta, Trinitatis illuminationem afferens. *Est quæstus magnus pietas cum sufficientia*. Nihil enim sufficientia ditius, vita per omnia abundans, pax tranquilla, bonum nemini invisum, utilitas per- petua, pondus sine pressura, dies sine indigentia, letitia sine arrogantia. Qui sufficientiam exercent, effugiunt divitiarum tempestatem. Nam omnia per- tinet dives: dies, quia litium tempus; vespertinum, quia opportunum latronibus; noctes, quia curis sollicitæ; auroram, quia adulterioribus celebra- tur. Nec tempora tantum, sed et loca metuit. Hor- ret latronum impetus, furum insidias, malignorum calumnias, læsorum crimina, potentium rapinas, fa- mulorum nequitiam, delatorum astutiam, exacto- rum insaniam, vicinorum consilia, murorum ve- tustatem, domorum ruinas, barbarorum incursus, civium dolos, iudicum sententias, jacturam bono- rum quæ habuerit, possessorum amissionem. Homo, dic mihi, si tanta hiems divitiarum, ubi ver lætiti- tæ? *Est quæstus magnus pietas cum sufficientia*. Non præsentis vita circumscribitur, inquit. Æterna enim possessio, nam sumptibus impendendis non com- paratur. Dic, Paule, *Nihil intulimus in hunc mundum*⁸⁰. Sufficit hæc parilis nascentium nuditas ad redarguen- dum, qui ex vitæ conditionibus inæqualibus oritur, fastum. *Nihil intulimus in mundum*; nudi ex utero matris sumus egressi. Nihil habens vitam ingressus es, avaræ non aurum, ex terra enim eruitur; non argen- tum, quod tecum non seminatam est; non vestimenta, nam hæc ad artem textoriam spectant; nondomus, quas

⁸⁰ 1 Tim. vi, 6. ⁸⁰ ibid. 7.

(74) *Συνακολουθεῖ γάρ*. Hic in margine codicis ση., i. e. σημειῶσαι. Et est profecto dignus hic locus, qui attente legatur. Equidem certe ὑπερνεθουσιῶν hæc relegi.

(75) *Ὡς καταιγίδες σπιλάζουσαι*. Quæ nos tanquam procella allidunt et affligunt petris.

(76) *Περικεχῆνησιν*. Rictu aperto minantur.

(77) *Ἐπέρχεται*. Hoc vero vocabulum reliquis ἐνεργείᾳ multo est inferius. Malim ἐπέπεσεν, ἐπ-

έσκηψεν, aut aliud quid tale, *tanquam tempestas in- gruit*.

(78) *ὑπέραντλον*. Ὑπέρευ.

(79) *Ἀρτίως*. Εὐστόχως, εὐεπηδῶως, εὐκαιρως.

(80) *τῶν βιασθέντων*. Ὑπ' αὐτοῦ.

(81) *τὰς περιεργίας*. Delatorum malignam curam in fingendis criminibus.

(82) *Ἀναπραττόντων*. Exactorum. De his alibi dicitur etiam *πικρία, ἀπανθρωπία*.

elaboraverunt divitiarum, et manus edificaverunt; non dignitates, nisi forte quæ ad Dei imaginem; non potestatem, quam tempus destruit et metit mors. Nudus in mundum venisti, utinam et a peccatis nudus de vita recedas! *Nihil intulimus in vitam, haud dubium quod nec auferre quid possumus*⁸¹. Quid, Paule, nihil de vita auferemus? Nihil profecto, nisi virtutes, quas gesserimus. Auferemus sapientiam si illa floruerimus. Auferemus eleemosynas, si illis abundaverimus. Istæ animam commendant, vitam quasi hamo capiunt. Hic manent divitiarum, aurum rapitur, metitur argentum, alienantur prædia, obratur fama, cessat potestas, exstinguitur metus. Nam dissoluta vitæ scena, dissolvitur simul et scenæ apparatus. Quid igitur? *Habentes alimenta, et quibus tegamur, contenti simus*⁸². Redundantia effugio, tanquam inutilia; et quæro necessarium, tanquam criminum nulli obnoxium. Ibi nudus apparebit dives; quod si virtutes habuerit, dives quoque ibi: quod si vero in his nudus, erit in æternum pauper. Nihil enim probata paupertate ditius. Petrus pauper⁸³; sed morti prædam eripuit. Joannes pauper; at claudi pedes restituit. Philippus pauper; conspexit tamen in Filio Patrem⁸⁴. Matthæus pauper; nam cum rapina divitias exuerat⁸⁵. Thomas pauper; at manus in thesaurum summum misit, in latum Domini⁸⁶. Paulus pauper; sed in paradysum raptus est⁸⁷. Dominus pauper secundum carnem, divinitate vero ditissimus. Ecce enim hodie profudit divitias sanationis, socrum Petri a morbo liberavit, tactu sugavit febrem. Laborantem excitavit, nulla exploratione facta, nullo apparente remedio⁸⁸. Multa fuerat perpessa, at nemo illius miseratus erat. Hic astat solus rerum omnium moderator, et sedata est corporis tempestas. Observa prodigium. Tres eadem ratione curavit, viros duos et feminam: Lazarum, filium viduæ et filiam Jairi, et quare, exaudi. Mirus est hic sermo. Ut probet inusum esse et legis et gratiæ dominum, hac de causa similem in utrisque observat imaginem. Ita enim ibi tres statuerat populo duces: Moysem et Aaron et Mariam. Audi eum per prophetas cla-

τὸ μετὰ τὸ σχεῖν ἀπολέσαι, τὴν μετὰ τὴν κτῆσιν ἀφαίρειν. Ἀνθρώπε, εἰ τοσοῦτος ὁ χειμῶν τῆς κτῆσεως, ποῦ τὸ ἔαρ τῆς ἀπολαύσεως; Ἔστι κορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας. Οὐ γὰρ παρόντι συγκατακλείεται βίῳ, φησὶν. Ἀθάνατος γὰρ ἐστὶν ἡ κτῆσις, πλούτου δαπανωμένῳ (83) γὰρ οὐχ ἀλίσκεται. Εἰπέ, ὦ Παῦλε, Οὐδὲν εἰσηγέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον. Ἀρκεῖ ἡ ἰσοτιμία τῆς εἰσόδου (84) διῶξαι (85) τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ τύπου τῆς πολιτείας. Οὐδὲν εἰσηγέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον· γυμνοὶ τῆς μητρῴας γαστρὸς ἐξήλθομεν. Οὐδὲν εἰσηλθες ἔχων, πλεονέκτα· οὐ χρυσόν· ἐκ γῆς γὰρ μεταλλεῖται· οὐκ ἀργυρον· οὐ γὰρ συνεσπάρη· οὐκ ἐσθῆτα· τέχνης γὰρ ὑφαντικῆς ἐπινοία· οὐ κτήματα, ἀπερ ἐφιλέρησε πλοῦτος, καὶ ὑποκόμισαν χεῖρες· οὐκ ἀξίωμα, εἰ μὴ μόνον τὸ κατ' εἰκόνα (86)· οὐ δυναστείαν, ἣν φθεῖρει χρόνος, καὶ θερίζει θάνατος. Γυμνὸς εἰς τὸν κόσμον εἰσηλθες, εἴθε καὶ γυμνὸς ἀμαρτημάτων ἐξέλθοις τοῦ βίου! Οὐδὲν εἰσηγέγκαμεν εἰς τὸν βίον, ἀλλ' οὐδὲ ἐξετεργεῖται δύναμιθα. Καὶ οὐδὲν, ὦ Παῦλε, τῶν τοῦ βίου ἐκφέρομεν; Τῶν τοῦ βίου οὐδὲν, εἰ μὴ μόνον ἀρετὰς, εἰ ἐπράξαμεν. Ἐκφέρομεν σωφροσύνην (87), εἰ ἐνήθησαμεν (88). Ἐκφέρομεν ἐλεημοσύνην, εἰ ἐπλουθήσαμεν (89). Αὗται ψυχῆς συνήγοροι (90), βίου ἀγκιστρα (91). Ἐνταῦθα πλοῦτος ἀπομένει, ἀρπάζεται χρυσὸς, μερίζεται (92) ἀργυρὸς, πιπράσκειται κτήματα, ληθαργεῖται (93) δόξα, παύεται δυναστεία, σβέννυται φόβος (94). Τῇ γὰρ σκηπῇ τοῦ βίου συνδιαλύεται (95) τὸ σχῆμα (96). Τί οὖν, Ἐχότες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀμνησθησόμεθα. Φεύγω τὸ περὶ τὸν, ὡς ἀχρηστον, καὶ ζῆτῶ τὸ ἀναγκαῖον, ὡς ἀκατηγόρητον. Ἔστηκεν ἐκεῖ γυμνὸς ὁ πλούσιος, εἰ μὲν ἔχει ἀρετὰς, χάκει πλούσιος· εἰ δὲ τούτων γυμνὸς, πένης αἰώνιος. Οὐδὲν γὰρ τῆς ἐναρέτου πενίας πλουσιώτερον. Πέτρος πένης· ἀλλ' ἐσκύλευσε (97) θάνατον. Ἰωάννης πένης· ἀλλὰ γυλοῦ ἀνώρθωσε πόδας. Φίλιππος πένης· ἀλλ' εἶδεν ἐν τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα. Ματθαῖος πένης· ἀπεδύσατο γὰρ μετὰ τῆς ἀρπαγῆς τὸν πλοῦτον. Θωμᾶς πένης· ἀλλ' ὠρυξε θησαυρὸν ἀνελλιπῆ τὴν πλευρὰν τοῦ Δεσπότη. Παῦλος πένης· ἀλλὰ τοῦ παραδείσου

⁸¹ I Tim. vi. 7. ⁸² ibid. 8. ⁸³ Act. iii. 6. ⁸⁴ Joan. xiv. 9. ⁸⁵ Luc. v. 27, 28. ⁸⁶ Joan. xx. 27. ⁸⁷ I Cor. xii. 4. ⁸⁸ Luc. iv. 38, 39.

(83) Πλοῦτῳ δαπανωμένῳ. Nec enim divitiis, D quadam obscuritatis reprehensione dixit. Interpretor ergo, βίου αἰωνίου ἀγκιστρα, h. e.; αἷς (ἀρεταῖς) βίος αἰώνιος ἀλίσκεται καὶ ἀγκιστρεύεται. Alias potuisset dicere, ἐπαθλα, πλεονεκτήματα, λείμματα, ἐφόδια.

(84) Τῆς εἰσόδου. Εἰς τὸν βίον.

(85) Διῶξαι. Ἦγουν ἐκδιῶξαι. Sic plane Xenoph. in Agesilao, cap. 3, § 1, Πάντα αἰσχρὰ ἐδίωκεν· ad quem locum vide Bachium, et Fischerum in Præf. ad Anacr., p. 14, 15.

(86) Κατ' εἰκόνα. Θεοῦ.

(87) Σωφροσύνην. In hac parte oratio non plena videtur. Plures certe virtutes memorare poterat.

(88) Εἰ ἐνήθησαμεν. Si in juventute eam exercuimus. Nisi ἐνήθησαμεν legendum est.

(89) Εἰ ἐπλουτήσαμεν. Ταῖς εἰς τοὺς πτωχοὺς εὐεργεταῖς.

(90) Συνήγοροι. Συνήγοροι utique ferri potest. Non inepte tamen, ut videtur, conijcere quis possit συνοδοιπόροι.

(91) Βίου ἀγκιστρα. Hoc vere durius, nec sine

(92) Μερίζεται. Ἦγουν διαμερίζεται.

(93) Ληθαργεῖται. Eleganter, pro καταπαύεται. Sopitur, obruitur.

(94) Φόβος. Ὁ τῶν ὑπηκόων καὶ ἀρχομένων καὶ ταπεινῶν πρὸς ἡμᾶς.

(95) Συνδιαλύεται. Συγκαταστρέφεται.

(96) Τὸ σχῆμα. Τὸ ἀξίωμα.

(97) Ἐσκύλευσε. Spoliis exuit mortem. Ni fallor, respicit ad Act. iii. 6, ubi etiam de Joanne. Σκυλεύειν θάνατον tamen convenientius dicitur de Christo, de Elia et Elisæo, qui mortuos in vitam revocarunt.

γένονα κληρονόμος (98). Ὁ Δεσπότης κατὰ σάρκα ἄνθρωπος ἦν· θεότητι γὰρ πλούσιος ἄμετρος. Ἴδου γὰρ σήμερον (99) ἐξέχευε τὸν τῆς ἰάσεως πλοῦτον, τὴν πενθερὰν Πέτρον νόσου ἀπήλλαξε, τῇ ἀφῆ τὸν πυρετὸν ἐφυγάδευσε. Ἦγειρε, μὴ περιοδεύσας (1), τὴν κάμνουσαν· ὕλη (2) οὐκ ἐφαίνετο, καὶ ἰασίς ἐσχεδιάζετο (3). Πόνους πλουσίους ἀνάλωσε, καὶ οὐδεὶς ὁ ἐλεῶν (4). Ἐνταῦθα δὲ μόνον ἐπέστη ὁ τῆς φύσεως ἰατρὸς, ἐλύθη (5) τοῦ σώματος ὁ χειμὼν. Καὶ βλέπε μοι τὸ θαυμαστόν. Τρεῖς ἐν ταυτῷ (6) ἐθεράπευσε, δύο ἄνδρας καὶ μίαν γυναῖκα, τὸν Λάζαρον, τὸν τῆς χήρας υἱὸν, τὴν θυγατέρα Ἰαίρου, καὶ διὰ τί ἄκουε· ἀπόρρητος γὰρ ὁ λόγος. Ἴνα δεῖξῃ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ νόμος καὶ χάριτος Δεσπότης, διὰ τοῦτο τὴν ὁμοίαν ἐν ἑτέροις (7) σώζει εἰκόνα. Ὅσπερ γὰρ (8) ἐκεῖ τρεῖς ἐπέστησε τῷ λαῷ δημαγωγούς, τὸν Μωσέα, τὸν Ἀαρὼν καὶ τὴν Μαριάμ. Ἄκουε αὐτοῦ ἐν προφήταις βωῶντος· *Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί ἠδίκησά σε, ἀποκριθῆτι μοι, διότι ἀπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν καὶ τὸν Ἀαρὼν καὶ τὴν Μαριάμ*; Τὸν Μωσέα εἰς πρόσωπον τοῦ νόμου· τὸν Ἀαρὼν εἰς πρόσωπον τῶν πρερφητῶν, καὶ τὴν Μαριάμ εἰς πρόσωπον τῆς Ἐκκλησίας, ἣν ἐπήρωσε τῶν εἰδώλων ἡ ἀκαθαρσία, καὶ ἴασατο ἡ τοῦ σαρκωθέντος φιλανθρωπία. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, καθάπερ Μαριάμ, ἐλευθερωθεῖσα τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων καταδυναστείας, καθάπερ Αἴγυπτον ὑρῶσα ὑπὸ τὸ πέλαγος τῆς κολυμβήθρας τὸν παλαιὸν ἰατροῦ, καὶ ἐναρμόσασα τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ τὰς χορδὰς τῶν ἀρετῶν, ἀνακρουομένη βοᾷ· Ἄσωμεν (9) τῷ Κυρίῳ· ἐνδύξως γὰρ δεδύξασται. Ἐξ οὐρανοῦ κατήλθε, καὶ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐχωρίσθη· ἐν σπηλαίῳ ἐτέχθη, καὶ τὸν θρόνον οὐκ ἐγύμνωσε· ἐν φάτνῃ ἀνεκλήθη, καὶ τοὺς πατρικοὺς κόλπους οὐκ ἐκέκωσεν· ἐκ παρθένου σαρκωθείς ἐγεννήθη, καὶ ἔμεινε, ὡς Θεὸς, ἀπάτωρ· κατέβη, καὶ τῶν ἄνω οὐκ ἐχωρίσθη· ἀνέβη, καὶ τῇ Τριάδι προσθήκην οὐκ ἐποίησεν· ἐν μορφῇ δούλου ἐγέννη, καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητον οὐκ ἀπόλεσεν· ἀλλ' ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ. Λόγος, οὐδέποτε γὰρ τοῦ νοῦ ἀφίσταται· εἰκὼν, οὐ κηρόχυτος σάνις, ἀλλὰ σφραγὶς ἰσότητος· ἀπαύγασμα, συναῖδιον γὰρ τὸ φῶς τῇ ἡλίῳ· χαρακτήρ, ὁ γὰρ ἑωρακῶς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

“ Mich. vi, 3, 4. ” Exod. xv, 1.

(98) *Κληρονόμος*. Malim ἐπόπτης. Nec enim du-

bium, quin respiciat II Corinth. xii, 4.
(99) *Σήμερον*. Ex hoc mihi sit probabile, hanc orationem habitam esse post prælectam pericopam περὶ πενθερᾶς Σίμωνος. Tres autem de hoc argumento olim in Ecclesia Græca prælectas fuisse pericopas, Matth. viii, 14-23, Marc. i, 29-34, et Luc. iv, 38-44, ex codicibus Lectionariorum, seu Evangelistariorum, ut vocant, didici.

(1) *Περιοδεύσας*. Περιοδεύειν, medicorum more etiam alique etiam ventitare ad ægrotantes, περιεπεῖν.

(2) *Ὑλη*. Φάρμακα.

(3) *Ἐσχεδιάζετο*. Eleganter, ἐν ἀκαρεῖ ἰθαυματούργετο, Continuo inaequebatur. Habet autem vocabulum σχεδιάζειν celeritatis quidem notionem

mantem: *Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. . . Quia misi ante faciem tuam Moysem et Aaron et Mariam*“⁹⁸. Moyses legem significabat, Aaron prophetas, et Maria Ecclesiam, quam læserant idololatriæ sordes, quam restituit misericordia sua Verbum caro factum. Quapropter Ecclesia uti Maria a spirituali Pharaone liberata, a diabolo, et a demonum servitute, cum videt veterem hominem Ægyptii ad normam baptisterii aquis submersum, arripit tympanum gratiæ, et ad lignum crucis chordas virtutum accommodans, fidibus prætentatis, clamat: *Cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est*“⁹⁹. Descendit de cælo, et a Patre non recedit, in antro partus est, et thronum suum non dereliquit; in præsepio reclinatus est, et Patrisinum non deseruit; ex virgine factus est caro, et prout Deus sine patre remansit; descendit, et e supernis non digressus est; ascendit, et Trinitati nulla accessio facta; formam servi accepit, et cum Patre ex æquo semper culus est; sed est Patris Verbum, et imago, et splendor, et character: Verbum, nunquam enim ratione caret; imago, non cerata tabula, sed conforme sigillum; splendor, lux enim soli coætærna; character, nam qui conspiciet Filium, conspiciet et Patrem. Ipsi gloria et imperium cum unigenito Filio et vivificante Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἄνθρωπον πνιγέοντα, λαβοῦσα τὸ τύμπανον τῆς εὐχορδᾶς τῶν ἀρετῶν, ἀνακρουομένη βοᾷ· Ἄσωμεν (9) τῷ Κυρίῳ· ἐνδύξως γὰρ δεδύξασται. Ἐξ οὐρανοῦ κατήλθε, καὶ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐχωρίσθη· ἐν σπηλαίῳ ἐτέχθη, καὶ τὸν θρόνον οὐκ ἐγύμνωσε· ἐν φάτνῃ ἀνεκλήθη, καὶ τοὺς πατρικοὺς κόλπους οὐκ ἐκέκωσεν· ἐκ παρθένου σαρκωθείς ἐγεννήθη, καὶ ἔμεινε, ὡς Θεὸς, ἀπάτωρ· κατέβη, καὶ τῶν ἄνω οὐκ ἐχωρίσθη· ἀνέβη, καὶ τῇ Τριάδι προσθήκην οὐκ ἐποίησεν· ἐν μορφῇ δούλου ἐγέννη, καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητον οὐκ ἀπόλεσεν· ἀλλ' ἐστὶν ὁ Λόγος καὶ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτήρ. Λόγος, οὐδέποτε γὰρ τοῦ νοῦ ἀφίσταται· εἰκὼν, οὐ κηρόχυτος σάνις, ἀλλὰ σφραγὶς ἰσότητος· ἀπαύγασμα, συναῖδιον γὰρ τὸ φῶς τῇ ἡλίῳ· χαρακτήρ, ὁ γὰρ ἑωρακῶς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ καὶ τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

semper, haud raro tamen negligentiae etiam. Exempla in promptu sunt. V. Heliodor., p. 1, 114, 198; Cinnamum, p. 55, 212; Zosimum, p. 241.

(4) *Πόνους... ἐλεῶν*. Multa fuerat perpessa, nec erat medicus qui ejus misericordiam caperet, aut opitulari posset. De ἀνάλωσε autem quod sine augmento legitur, v. interpp. ad Thucyd. ed. Ducker., p. 397 et 543.

(5) *Ἐλύθη*. Malim καὶ ἐλύθη.

(6) *Ἐν ταυτῷ*. Nescio an ἐν ταυτῷ hoc loco recte dicatur. Consule evangelistas.

(7) *Ἐν ἑτέροις*. Forte ἐν ἑκατέροις.

(8) *Ὅσπερ γὰρ*. Istud ὡσπερ in iis, quæ sequuntur, nihil habet, ad quod referri possit.

(9) *Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ*. Vide Exod. xv, 1, 20, ex quo loco hæc allegoria petita est.

MONITUM.

Quidquid antiquitatem sapit, id omne nonnullis placere solet. Hæc causa est, cur Latinam quarundam Basilii orationum interpretationem olim ab antiquissimo scriptore Rufino adornatam typis mandandam curaverimus : quam eo magis olacituram speramus, quod nunc primum e veteribus libris in lucem prodeat. Plura in Præfatione.

704-713 HOMILIÆ SANCTI BASILII

CÆSARIENSIS EPISCOPI.

QUAS TRANSTULIT RUFINUS DE GRÆCO IN LATINUM.

INCIPIT PRÆFATIO.

Aliqua tibi in Latinum verti olim poposceras, Aproniane, filii charissime : quod et ex parte aliqua feci in præsentem dum in Urbe essem, sed et nunc aliquantum addidi. Octo ergo beati Basilii breves istos homeliticos transtuli libellos. Hoc autem scire te volo, quod stilius ejus in Græci sermonis splendore et dicendi gratia multum beato nostro similat Cypriano, quia revera nec vitæ meritis satis discrepant. Quamvis enim beatus Cyprianus primam martyrii palmam felici cruore mercatus sit, haud segnius [*al.* segnis] tamen et Basilii secundam palmam confessionis indeptus est ; per dies singulos ac momenta adversum luxuriam per sobrietatem, adversum libidinem per virginitatem, adversum iram per mansuetudinem, adversum superbiam per humilitatem, indesinenti conscientia suæ martyrio coronatus est. Est ergo sermo ejus magis moralis, qui et instituere possit animos ad bonam vitam, et a laboribus relevare. Habet autem et in hoc majorem gratiam, quod ejus lectio etiam religiosis feminis, et præcipue admirandi studii matronæ tuæ filia nostræ invenitur aptissima, dum nullis prorsus dogmatum questionibus asperatur, sed eloquentiæ ejus limpidissimum flumen lenibus et satis placidis fertur fluentis. Sane si id in Latino, sermonis nostri paupertate, minus splendidum videris, neque illi ascribas, neque mihi, sed tibi ipsi magis, qui bono operi minus idoneum subrogasti ministrum.

Explicit Præfatio.

HOMILIA I.

In psalmum primum (10).

1. *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum*¹ : hac ipsa de causa a Spiritu sancto conscripta, quod velut ex communi quodam sanctitatis fonte, omnes nobis ex hac remedia

A propriis passionibus assumamus. *Sanitas enim*, inquit, *compescit peccata multa*². Alia namque sunt quæ prophetæ tradunt, alia quæ historici. Lex quoque alia ; Proverbiorum etiam communitio alia. Psalmorum vero liber quæcunque utilia sunt ex omnibus continet, futura prædicit, veterum gesta commemorat, legem viventibus tribuit, gerendorum statuit modum ; et, ut breviter dicam, communis quidam bonæ doctrinæ thesaurus est, apta singulis ac necessaria ministrans. Veteribus namque animarum vulneribus novit mederi : sed et recentibus velocissimum scit adhibere remedium, atque intactis perseverantiam salutis adhibere, sed et universis pariter passionibus subvenire, quæ dominationibus variis humanas animas agunt : et hoc fit modulato quodam et delectabili canore, humanum sensum ad pudicitiam provocante. Quoniam quidem videns Spiritus sanctus obluentem ac resistentem ad virtutis viam humani generis animum, et ad delectationes vitæ magis inclinari, quam ad virtutis rectum iter erigi, delectabilibus modulis cantilenæ vim seriæque doctrinæ permiscuit, ut dum suavitate carminis mulectur auditus, divini sermonis pariter utilitas inseratur, secundum sapientes medicos, qui si quando usus poposcerit, austeriora medicamenta ægris offerre mortalibus solent, ne [*al.* mortalibus, ne] æger utilitatem pro austeritate refugiat, ora ac summitates poculi, quo remedium porrigitur, melle circumliniunt. Propterea ergo psalmorum nobis per modulos aptata sunt carmina, ut qui vel ætate pueri, vel adolescentes sunt moribus, quasi cantilena quadam psallentes delectari videantur : re autem vera animas illuminent ac mentem. Plurimi enim ex his qui in Ecclesiam coeunt, neque apostolica præcepta facile possunt, neque prophetica, cum discesserint, retinere; psal-

¹ II Tim. III, 16. ² Eccie. x, 4.

(10) Græce exstat tom. I, p. 90 ed. Garnerii.

morum vero responsa et intra domos, interdum etiam in publico canunt. Et sicubi quis quamvis fero ac rabido spiritu raptetur [al. spiritu furore], si forte fuerit psalmi, ut ita dixerim, carminibus incantatus, continuo omnis rabies ferocitatis abscedit.

2. Psalmus tranquillitas animarum est, et signifer pacis, perturbationes vel fluctus cogitationum cohibens, iracundiam reprimens, luxum repellens, sobrietatem suggerens, amicitias congregans, adducens in concordiam discrepantes, reconcilians inimicos. Quis enim ultra inimicum ducat eum, cum quo unam ad Deum psalmi emisserit vocem? Ex quo intelligitur quia et, quod bonorum omnium maximum est, charitatem psalmus instaurat, conjunctionem quamdam per consonantiam vocis efficiens, et diversum populum in unius chori concordiam consona modulatione consocians. Psalmus dæmones fugat, angelos ad adiutorium salutis invitat. Scutum in nocturnis terroribus, diurnorum requies laborum, tutela pueris, juvenibus ornamentum, solamen senibus, mulieribus aptissimus decor. Deserta habitari facit et urbes: sobrietatem docet: insipientibus primum efficitur elementum, proficientibus incrementum, perfectis stabile firmamentum: totius Ecclesiæ vox una est. Psalmus solemnitates decorat; psalmus tristitiam quæ secundum Deum est, molitur; psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas movet. Psalmus angelorum opus: exercituum cælestium spirituale thymiana. O vere admirandi magistri sapiens inventum, ut simul et cantare videamur, et quod ad utilitatem animæ pertinet doceamur, per quod magis necessaria doctrina nostris mentibus informatur, pro eo quod si qua per vim et difficultatem aliquam animis nostris fuerint inserta, continuo dilabuntur: ea vero quæ cum gratia et delectatione **714** suscipimus, nescio quo pacto magis residere in mentibus, ac memoriæ videntur inhærere! Quid autem est quod non discatur ex psalmis? Num omnis magnitudo virtutis, num norma justitiæ, num pudicitiae decor, num prudentiæ consummatio, num pœnitentiæ modus, num patientiæ regula, num omne quidquid dici potest bonum procedit ex ipsis? Dei scientia perfecta, prænnuntiatio Christi in carne venturi, iudicii futuri comminatio, et resurrectionis spes, suppliciorum metus, futuræ gloriæ pollicitatio, mysteriorum revelatio. Omnia prorsus in his velut in magno quodam et communi thesauro recondita sunt bona, atque conferta. Quemlibet Prophetam, cum multa sint organa musicorum, huic tamen organo, quod psalterium appellatur, aptavit, de superioribus, ut mihi videtur, inspiratam ei gratiam per Spiritum sanctum docens, quoniam quidem hoc solum organum musicorum sonos de superioribus habere fertur aptatos. Cithara namque vel lyra ex inferiori parte æs vel tympanum habens, resonat ac

resultat ad plectrum: psalterium vero harmonias de superioribus habere fertur aptatas, et sonorum causas desuper dare: quo scilicet etiam per hoc nos doceret quæ sursum sunt et superiora requirere, et non delectatione carminum ad inferiora, id est, ad vitia carnalia declinare. Sed et illud arbitror profundius nobis prophetica hac indicari ratione, ac per formam nos organi istius doceri, quod ii qui diligentes et apti moderatique sunt moribus, facile et pervium ad superiora iter habeant. Sed videamus tandem quid etiam per ipsa psalmi indicetur initia.

3. *Beatus*, inquit, *vir qui non abiit in consilio impiorum*³. Structores domorum si quando excelsas fabricarum moles construere, atque immensam altitudinem educere parant, talia jacentia fundamenta, quæ convenienter possint supponendæ structuræ magnitudinem ferre. Sed et navium constructores cum ingentes et onerarias contexere voluerint rates, aptas prius supponendis oneribus velut fundamentum quoddam navis locant carinas. In generatione quoque animalium, primum omnium coagulari et compaginari per naturam cor dicitur; ex quo secundum talis principii consequentiam, reliqua quoque membrorum indumenta ei circumtexti compaginarique dicuntur, quæ secundum magnitudinem primi fundamenti, quod est cor, superponi per naturam ac supercrescere perhibentur. Quod ergo est in domo fundamentum, et in navi carina, et in corpore animalium cor, hanc mihi videtur habere virtutem ad omne psalmodiarum corpus etiam principii hujus brevis iste versiculus. Quoniam quidem multa et laboris ac sudoris plena hominibus erat daturus præcepta, his qui se velint ad pietatis certaminâ præparare, idcirco ante omnia beatitudinis utitur appellatione, ut tantorum spe præmiorum tolerabilius mœrores vitæ hujus doloresque patiamur. Ita et eos qui iter agunt et asperas ac difficiles vias incedunt, opportune spes refovet mansionis: et negotiatores audere facit marina sustentare discrimina lucri desiderium, et agricolarum labores in oblivionem trahit fructuum spes. Propter quod et communis vitæ nostræ eruditor atque unicus doctor Spiritus veritatis, sapientissima arte mercedes ante nominat quam labores: quarum cupiditate provocati, pondus ingruentium molestiarum facilius toleremus. *Beatus* ergo *vir qui non abiit in consilio impiorum*. Est quidem prima et vera ac propria beatitudo una, sicut et bonum unum quod est Deus: quemadmodum et Paulus commemorat dicens, *Secundum Evangelium beati Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi*⁴. Re enim vera illud est solum beatum quod et solum bonum est, ad cujus auxilium universa respiciunt, quod omnes desiderant, quæ est sola inconvertibilis natura, imperturbabilis vita; ubi nullus mœror accedit,

³ Psal. 1, 4. ⁴ II Tim. 11, 13.

In qua non est immutatio, quam non contingit
 ulla conversio; fons perennis, indesinens gratia,
 sine sine thesaurus. Imperiti vero homines et sæ-
 culum diligentes, dum ignorant boni naturam,
 beata putant interdum ea quæ nullius momenti esse
 dicenda sunt, id est, divitias, vel corporis sanita-
 tem, vel honorum gloriam, quorum nihil prorsus
 est bonum secundum suam naturam; non solum
 pro eo quod facilem patitur in contraria permuta-
 tionem, verum quia nequaquam bona esse credenda
 sunt, quæ bonos facere non possunt eos qui possi-
 dent ea. Quis enim per facultates justus effectus
 est? quis pudicus per sanitatem? Imo vero in-
 terdum et e contrario facultatem delinquendi præ-
 buerunt his qui vel sanitate vel divitiis abuti
 competenter et utiliter nescierunt. Beatus ergo is
 qui ea quæ vere sunt pretiosa possidet: qui non
 deficientes divitias obtinet. Sed quomodo cogno-
 scimus eum qui non abiit in consilio impiorum?
 Verum priusquam dicamus quid sit abire in con-
 silio impiorum, videtur esse conveniens, quæstio-
 nem quæ in loco generatur, absolvere. Cur, in-
 quit, propheta virum solum ad beatitudinem vocat?
 Nunquidnam excluduntur a beatitudine mulieres?
 Absit! una enim animi virtus viri et mulieris:
 quoniam quidem et creatura consimilis, unde et
 merces utrique eadem præparata. Audi quid dicit
 in Genesi: *Fecit, inquit, Deus hominem ad imagi-
 nem suam: masculum et feminam fecit eos*⁸. Quo-
 rum autem una natura est, eorum etiam una ope-
 ratio ac virtus eadem est; quorum autem opus
 æquale est, eorum etiam merces una est. Quare
 ergo cum de viro dixisset, reticuit de muliere? Quo-
 niam sufficere æstimavit cum una esset utriusque
 natura, ejus qui principaliter a Deo creatus est,
 facere mentionem, ut in illius commemoratione in-
 veniatur uterque complexus. *Beatus ergo qui non
 abiit in consilio impiorum.* Intuere verborum dili-
 gentissimum ordinem: quomodo unusquisque sermo
 proprii dogmatis ratione subnixus est. Non dixit, qui
 non vadit in consilio impiorum, sed *qui non abiit*.
 Qui enim adhuc in vita hac degit, nondum beatificari
 potest, propter incertos exitus vitæ; qui autem ad-
 impletis omnibus quæ mandata sunt, finem pacifi-
 cum cum justitiæ operibus adimplevit, hic jam siue
 ullo discrimine vel ambiguitate beatificari potest.
 Quare ergo iterum dicit, *Beati qui ambulant in lege
 Domini*⁹? **715** Non enim eos qui ambulaverunt, sed
 eos qui ambulant in lege Domini beatificat sermo di-
 vinus. Idcirco arbitror, quod ii qui operantur quod
 bonum est, in eo ipso quod operantur, amplectun-
 tur; et non tam ipsi quam opus ipsorum collauda-
 tionem beatitudinis promeretur. Nondum tamen ii
 qui malum fugere cæperint, et semel vel bis decli-
 naverint a peccato, continuo beati dicendi sunt, nisi
 cum potuerint in omnibus vel verbis vel negotiis

A effugere malum, ita ut nunquam comprehendantur
 ab eo, et adhærere bono. Sed quid faciemus quod
 in præsentis versiculi lectione quædam nobis con-
 traria suggeruntur? Non enim dixit, beatus qui boni
 aliquid egerit, sed, *beatus qui illud vel illud mali
 non fecit, id est, qui in consilio impiorum non abiit,
 et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pesti-
 lentiae non sedit*⁷. Hoc enim pacto videbuntur etiam
 equi et boves vel cætera muta animalia quæ nihil
 horum facere possunt, beatitudinem promereri.
 Quando enim equus impium aliquid commisit, aut
 in cathedra pestilentiae sedit? Sed exspecta pauli-
 per, et competenter fortassis explanabitur quæstio.
 Addidit enim Propheta: *Sed in lege Domini fuit vo-
 luntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte*⁸,
 quod utique opus designat, et opus rationabilis cu-
 jusque. In quo et illud unum signatur, quoniam
 initium virtutis est non facere malum, profectus
 agere bona, consummatio vero permanere in bonis.
 Sic enim et alibi dicit: *Declina a malo et fac bo-
 num: inquire pacem et persequere eam*⁹.

4. Sapienter ergo et satis erudite initium nobis
 aperit ad virtutem, per declinationem mali. Non
 enim primo quæ perfecta oportebat obtendi; nec
 conveniens est ei qui adhuc male agit dicere ut
 bene agat, sed ut recedat a malis: quo scilicet
 evacuatus et exinanitus a malis, tunc et capax
 boni effici possit, et insuescere in operibus bonis
 absque consortio et commixtione contrarii. Scæ-
 C namque cuidam et ascensionibus [ad ascensionis
 gradibus] similem ego dixerim virtutis ac pietatis
 viam, similemque illi scælam quam beatus Jacob vi-
 dit in somnis, cujus quædam pars in terra adhuc
 erat stabilita, et proxima contiguaque terrenis,
 pars vero pertendebatur atque erigebatur ad cœ-
 lum¹⁰. In quo illud sine dubio indicatur, quod ii
 qui initia adhuc ac prima elementa ad iter virtutis
 arripiunt, primis, ut ita dixerim, innixi gradibus,
 moliantur ascensum; quibus cum firmioribus plan-
 tis insiterint, stabilibusque vestigiis, ex ipsis in-
 tentiore conatu poterunt etiam ad superiora con-
 scendere, usquequo in quantum est possibile hu-
 manæ naturæ, paulatim profectu succedente ad
 summa perveniant. Sicut ergo ascendentibus scæ-
 lam primus gradus est ascensionis a terra disce-
 dere, ita etiam virtutis ac pietatis ascensus initium
 habet discedendi a malo. Nam qualecunque otium
 cui libet non recto operi præferendum est, sicut
 illa sunt quæ præcipiuntur: *Non adulterabis, non
 homicidium facies, non furaberis*¹¹; quæ omnia
 otium potius animæ ac quietem, quam efficaciam
 operis alicujus inducunt. Ea vero quæ ad profe-
 ctum perfectionis pertinent, opus exigunt, ut illud,
*Diliges proximum tuum sicut teipsum*¹²; et: *Vende
 omnia bona tua, et da pauperibus*¹³; et: *Si quis
 te angariaverit mille passus, vade cum illo alio*

⁸ Gen. i, 27. ⁹ Psal. cxviii, 1. ⁷ Psal. i, 1.
¹¹ Rom. xiii, 9. ¹² ibid. 10. ¹³ Matth. xix, 21.

⁸ ibid. 2. ⁹ Psal. xxxvi, 27. ¹⁰ Gen. xxviii, 12.

duo ¹⁴ : quæ utique singula agones quosdam pii A certaminis continent, et animæ non otium, sed utile negotium poscunt. Admiranda igitur divinæ sapientiæ ratio, quæ nos facilioribus initiis ad meliora provocat, et ad perfectiora perducit. Tria igitur sunt quæ nobis proposuit observanda : non ire in consilio impiorum, non stare in via peccatorum, non sedere in cathedra pestilentiæ. Quem utique ordinem e rebus naturalibus sumptum versiculis superscriptis inseruit. Primum enim omnium in cogitatione et consilio hominum res versantur : tum deinde his quæ cogitatione et consilio decreta fuerint permanere et persistere homines solent. Prima ergo beatitudo cogitationi et consilio, si justa fuerint, datur. Ex **716** quibus velut radicibus per actus corporis bonos fructus proferimus, B quos scilicet radix cordis bona ac pia suggerit. Adulterium namque prius in animo concipitur impudici, cum libidine cor accensum impuras concupiscentias æstuat : tum deinde ipsa corruptio per actus corporis adimpletur. Unde et Dominus intrinsecus esse dicebat quæ coinquinant hominem. Quia ergo impietas proprie dicitur hoc quod in Deum peccatur, non accidat nobis, ex infidelitate aliquando ambiguitatem aliquam recipere de Deo. Hoc est enim abire in consilio impiorum, si dicas in corde tuo : Putas Deus est qui singula quæque et singulos quosque dispensat? Putas erit iudicium et retributio unicuique secundum opera sua? Quare ergo justi egent, et peccatores abundant? C Justi infirmi sunt, illi fortes? Justi ignobiles, illi vero potentes ac nobiles? Ne forte casu magis et fortuna volvuntur universa, et eventus sunt incerti, nescio qui, atque iniquis ac fortuitis motibus sors humana vexatur? Si talia cogites, si hæc in corde tuo conspicias, abiisti in consilio impiorum. Beatus ergo qui ambiguitatem in corde suo de Deo non concipit, qui non præsentibus tædiis ac molestiis vincitur, sed iustitiam Dei in tempore futuræ examinationis expectat; qui non de creatore omnium Deo opinionones habuit infideles. Sed et ille beatus dicitur *qui in via peccatorum non stetit*. Via tamque hoc vitæ nostræ spatium dicitur, pro eo quod unusquisque mortalium ad certum finem et manifestum festinat ac tendit. Sicut enim ii qui in navibus dormiunt, etiamsi ipsi non sentiant, nave tamen ventis agitata perducuntur ad portum, et cursus eos ipse perducit ad finem : ita etiam nos cum tempus vitæ nostræ defluerit, motibus quibusdam naturalibus constricti, et acti, ferimur ad proprium finem. Utpote, dormis tu, et tempus præterit : vigilas et occupatus es mente, cogitationibusque distraheris, et te nesciente tempus abit, et vita consumitur. Cursum ergo quemdam currimus omnes homines, et ad proprium finem unusquisque compellimur, et propterea omnes sumus in via. Cujus rei sensum hoc modo percipere pos-

sumus. Viator es in præsentia via, omnia præteris, omnia post tergum relinquis. Nunquam vidisti in via opaca nemorum et amœna virentium, vel si qua alia sunt quibus pascitur et delectatur obtutus? Parum quid delectatus es, deinde pertransisti. Rursumque occurrerunt tibi saxa aspera, confragosæ convalles, abrupta præcipitia, scopuli pendentes; nonnunquam etiam occurrerunt bestiæ, serpentes, et alia nonnulla molesta oculis et aspera sensibus : parum quid contristatus es, deinde omnia reliquisti. Talis est vita nostra. Neque ea quæ grata sunt, neque ea quæ sunt tristia perseverant. Neque ergo via tua est, neque ea quæ in via sunt, tua sunt. Inter eos qui iter agunt statim ut prior moverit pedem, posterior vestigiis ejus insistens, iisdem ipsis gressibus nititur : tum deinde et alius qui post ipsum est, eadem quæ prior molitur.

5. Intuere ergo nisi talia sunt et valde similia quæ habet hominum vita. Tu hodie tenes agrum, crastino tenebit alius. Vides possessiones nobiles, et potentes domos? Quot jam singulæ ipsarum minorum nomina commutarunt! Appellata est primo illius nomine, tum deinde transmutata est ad alium, et alterius nomine nuncupata est. Inde venit ad alium, et nunc illius dicitur. Nonne via est vita nostra? Et alium nunc, alium iterum nunc recipit possessorem, habentque singuli sequentes se invicem. *Beatus ergo est qui in via peccatorum non stetit*. Quid est autem quod dixit, *non stetit*? In prima ætate positi homines, neque in malitia sumus, neque in virtute consistimus (utriusque enim expers est ætas talis et affectus) : cum autem intellectus ratio in nobis cœperit adimpleri, tunc impletur illud quod scriptum est : *Cum autem venit mandatum, peccatum revixit, ego autem mortuus sum* ¹⁵. Tunc enim moriuntur cogitationes malæ, ex passionibus carnis atque animæ motibus generata. Re enim vera cum venerit mandatum, id est, cum discretio atque intelligentia boni ac mali inesse cœperit cordi, si non obtinuerit animam recta cogitatio, ac defenderit eam ne carnalibus vitiis captivetur, cum adest quidem homini recte agendi facultas et ratio, nec agit tamen recte; tunc accidit ut peccatum reviviscat, moriatur autem anima, ex eo quod oppressa delictis inter mortuos numeratur. Beatus ergo, qui non stetit neque moratus est in via peccatorum, sed cogitatione meliore ad pietatis se convertit exercitia. Duæ enim sunt viæ invicem sibi contrariæ. Una lata est et spatiosa : alia arcta est et angusta. Et hæc duæ viæ duos habent itineris duces, quorum uterque eos qui iter agunt certatim ut se sequantur provocat et instigat. Et illa quidem quæ lata est et spatiosa via, habet ducem dæmonem seductorem, spiritum pessimum, qui sequentes se per libidinem et luxuriam in perditionem præcipitat et

¹⁴ Matth. v, 41. ¹⁵ Rom. vii, 9.

in mortem. Illa vero quæ angusta est et ardua, A
 duces itineris habet angelum bonum, qui per la-
 bore virtutis sequentes se perducit ad beatum
 et optimum finem. Donec ergo quis nostrum par-
 vulus est et in præsentī vita mollia quæque secta-
 tur et suavia, nullam futurorum providentiam gerit :
 cum autem jam vir fuerit effectus et mentis suæ
 sensu ad perfectum pervenerit intellectum, ipsum
 sibi ordinem vitæ mortalis invenit suggerentem,
 vel ea quæ ad virtutem, vel ea quæ ad libidinem
 pertinent. Et cum crebrius ad utraque oculum
 mentis suæ cœperit retorquere, præsto est ei
 discernere ac judicare de singulis. Continuo
 namque peccatorum vita, omnia quæ præsentis
 sæculi sunt, ostendit ei grata, et suggerit expen-
 denda : justorum autem vita sola ea esse bona quæ
 sunt futura decernit, et quanto magis bona ea esse
 et optima repromittit, tanto virtute ac labore præ-
 sentis vitæ expetenda ea esse persuadet. Illa vero
 fluxa et luxuriosa vita nihil futurum, nihil quod
 non videri ac teneri, imo vero quod gustari possit
 suggerit expetendum ; præsentibus perfruendum
 potius quam de futuris persuadet esse pendendum.
 Æstuat igitur omnis anima cogitationibusque dis-
 cernitur, et nunc quidem cum de æternis cogitat,
 virtutem laboremque diligit et amplectitur ; cum
 vero intuetur præsentia, libidinem cunctis quæ
 sperantur præfert, voluptatemque præponit. In his
 enim delicias carnis, in illis ejus interitum videt :
 hic ebrietatem, ibi sobrietatem prospicit atque je-
 junium ; hic risu dissolvitur, ibi lacrymis affligitur ;
 hic luxuriam, ibi orationes ; hic delectationes,
 ibi gemitus ; hic impudicitiam, ibi pervidet casti-
 tatem. Quoniam ergo id quod vere bonum est sola
 cogitatione concipi potest per fidem, re enim ipsa
 a nobis longe discretum est, et oculus id non vidit,
 nec auris audivit (peccati autem dulcedo præsto
 semper est et parata, atque affluenter semper sug-
 gerit copias suas), beatus qui non poterit ejus ille-
 cebris decipi in perditionemque demergi, sed per
 laboris patientiam spem salutis expectat. Beatus
 ergo, qui cum ad initium vitii istius venerit, in
 viæ electione non fallitur, nec stat in ea via quæ
 ducit ad mortem, sed illa derelicta ac post tergum
 data, sequitur iter quod ducit ad vitam.

6. *Et in cathedra pestilentiae non sedit.* Putas
 istas dici cathedras in quibus corporali sessione
 requiescimus, et ex illo ligno in quo sedemus ad
 peccatum nobis præstatur occasio, ut debeamus
 cathedram vel sedile quod forte peccator quis
 præoccupaverit refugere, ne ibi quasi in cathedra
 pestilentiae sedeamus? Aut illud magis putandum
 est, quod cathedra dicitur hoc, cum judicio quodam
 animi et confirmato consilio residet quis in malis?
 Quod utique cavendum est, quoniam cum consilio
 et definitione sententiæ, velut de judicii cathedra,
 in peccatorum operibus permanemus. Tunc enim

quasi stabilitate quadam et immobilitate animus
 roboratus, difficilem se præstat ad conversionem.
 Inveteratum namque vitium animæ, et malum diu-
 turna meditatione ac longiturnitate temporis con-
 firmatum vix aboleri unquam poterit ac depelli,
 velut in naturam quodam modo longa consuetu-
 dine usuque conversum. In primis igitur optandum
 est, si possibile est, ne contingere quidem malum.
 Secundum autem, ut ita dixerim, bonum est, post
 experimentum malæ contagionis velut venenatum
 quoddam vulnus effugere, secundum illud quod
 scriptum est apud Salomonem de muliere mala :
*Noli, inquit, confirmare oculum tuum ad eam, sed
 resili ab ea, et noli immorari*¹⁶. Nunc vero vide-
 mus quosdam in juventute quidem ad carnis vitia
 esse lapsos, et usque ad ipsam canitiem in malis
 suis permanere atque 717 persistere. Sicut enim
 ii qui in voraginem cœni prolapsi, quocumque se
 visi fuerint convertere vel commovere, in eodem
 semper hæsitant luto : ita etiam isti libidinis suæ
 spurcicias omnibus suis motibus per dies singulos
 renovant. Beatum ergo est ne cogitare quidem ma-
 lum. Si vero per surreptionem inimici suscepisti
 consilium malum vel impium, ne stes, neque per-
 maneas in peccato. Quodsi et hoc acciderit, statim
 ne confirmaris et resideas in malo. Non ergo
 sedeas in cathedra pestilentiae. Si intellexisti quid
 est cathedra quam sermo descripsit, id est, quod
 perseveratur ac perduratur in malo : inquiremus
 etiam qui sint isti pestilentes, quorum fugiendam
 esse cathedram suadet sermo divinus. Pestilentiam
 dicunt esse ii quibus nosse talia cura est, cum
 morbus talis vel homines vel animalia obtinerit,
 qui tradi ab uno in alterum et per omnes serpere
 soleat et extendi. Tales ergo quidam sunt operarii
 iniquitatis qui cum alter alteri aegritudinis suæ
 tradiderint morbum, omnes simul ægrotant : simul
 etiam ac pariter pereunt. Aut non vides quomodo
 ii qui scortorum gratia fores obsident lupanarium,
 irrident castos et sobrios viros, cum ipsi inter se
 dedecorum suorum narrationes velut fortia gesta
 dinumerant, cum opera tenebrarum et turpitudi-
 num dedecora velut virtutum suarum prædicant orna-
 menta? Isti sunt pestilentes, qui mala sua do-
 cendo ceteros, communia omnium faciunt mala,
 cum ad imitationem illiciant audientes, ad con-
 sortium malorum suorum plurimos associare nitun-
 tur ; non aliter quam fragili stipulæ arentibusque
 virgultis ignis immisus, si forte etiam ventorum
 flatibus animetur, omnes pariter agros silvasque
 populatus absumit : ita peccati flamma ex uno in
 alterum succensa, et crebris narrationibus velut
 ventorum quibusdam flatibus verberata, insuper
 etiam malignorum spirituum nequioribus flabris et
 turbinibus concitata, omnem pariter humani ge-
 neris silvam depascitur et absumit. Quid enim
 aliud in illis turpissimis luxuriosorum geritur ad

¹⁶ Prov. ix, 13.

ficinis, cum adolescentes in unum coeunt, cum cœnæ symbola præparantur, cum narrationes obscenæ, cum potibus scorta miscentur? inter quos, si quis forte paulo modestior fuerit inventus vel pigrior ad peccatum, irridetur ab omnibus, et iners atque inutilis judicatur. Parva, quæso, est hujusmodi pestilentia, aut exigua hujusmodi contagio vitiorum? Quid deinde, si incipiat aliquis avaritiæ morbos imitari, et omnes aviditatis vias atque aditus proculcare? Quid, si ambitionis luem, honoris desideria, potentiæ cupiditatem, et singula hujusmodi? Quæ cum turpi vitio priores quique appetunt, exempla pessima cæteris præstant, et medullis ipsis humani generis morbum inserunt, urbes late populosque vastantem. Jam vero livoris et zeli æmulationem quæ non vel regalis aula congemit, vel quis non militiæ gradus sensit? Quæ castra, quod forum, quæ urbs, quis non ordo deslevis? cum factionibus conjurationibusque insidiæ majoribus, inferioribus facinus propinatur. Sic in singulis quibusque sceleribus unus ex altero accensus, pestilentia contaminatione prosternitur, unde merito hujusmodi homines dicendi sunt pestilentia. Ne ergo sedeas, inquit, in consilio talium hominum, ne consensus eorum expetas neve conventus, ne morbi eorum contagione maculeris, neque malorum consiliorum vel particeps vel arbiter fias. Sed quid agimus? Adhuc nobis in initiis sermo est, et iam modum excedimus ejus brevitatis, quæ sufficere multitudini debeat; quoniam quidem et vos si plura dicantur, non facile omnia potestis memoriæ commendare, et nobis ministerium verbi pro ingenita corporis fragilitate nequaquam ad plura suppeditat, deficiente nobis voce; quamvis ea quæ dicta sunt in ipsa sui brevitate habere perfectionem aliquam videantur. Continent namque quomodo vel fugienda sint mala, vel expetenda sint bona. Quæ utique, Deo juvante, si a vobis et retineri memoria, et opere videamus impleri, etiam ad complendum quæ sunt reliqua in expositione provocabimur. Præstabit autem Deus et nobis eorum quæ dicta sunt mercedem, et vobis fructum ex his quæ audistis, per gratiam Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen

HOMILIA II.

De eo quod scriptum est ¹⁷ : « Attende tibi, ne forte fiat in corde tuo sermo occultus iniquitas » (11). »

1. Sermonis usum Deus nobis qui nos creavit induisit, pro eo ut cordis occulta consilia invicem nobis verbi ministerio panderemus, et pro communi in alterutrum affectione naturæ unusquisque nostrum proximo suo velut ex arcanis quibusdam

A domiciliis consilii secreta depromeret. Si enim nuda tantummodo atque intacta anima viveremus, ex ipsis tantum mentis motibus atque intentionibus cogitationum ad alterutrum nosceremur. Verum quoniam vigor animæ velamine carnis operitur, ad indicanda atque in publicam faciem proferranda ea quæ in profundo cogitationibus vel sensibus commovemus, verbis ac nominibus et vocabulis indigemus. Cum igitur motus hic mentis nactus fuerit vocis significantiam, tum velut vehiculo quodam sermonis aeris ictu vectus, ad audientem a loquente transfertur. Et si quidem invenerit tranquillam quietamque audientiam, sicut in portu fidissimo ac tutissimo in auribus auditorum sermo reconditur: si vero velut fluctus quosdam et saxosa vada auditorum tumultus et murmur docentibus refragatur, in medio aeris spatio sermo transfretans naufragabit. Quamobrem præbete tranquillitatem per silentium verbo, fortassis enim aliquid poterit utilitatis afferre sermo veritatis, si tamen non auditoris ignavia, dum minus intentus est animus, facile dilabatur. Talis namque natura ipsa verbi spiritu compaginante formata est, ut velox brevisque sit, et transcurso concita multis designet in paucis, ut per ipsam sui breviter tenacius a memoria reservetur. Hæc namque est natura emendati sermonis, ut neque obscuritate quæ dicuntur offuscet; neque abundans ineptiis, vim rerum quæ indicantur faciat evanescere. Talis enimvero etiam hic est qui nobis nunc ex Moysi voluminibus recitatus est sermo, si tamen meministis vos quibus verbi divini attentior cura est, nisi forte pro brevitate sui paulo tardiores quosque transfugit auditus. Est autem sermo hic: *Attende tibi, ne forte fiat in te sermo absconsus in corde tuo iniquitas.* Faciles sumus ad delicta cogitationum nos homines: propter quod et qui finxit singillatim corda nostra ¹⁸, sciens quod non parum delictorum in his motibus admittitur qui fuerint ex proposito animi mentisque concepti, ante omnia veritatem et munditias cordis injungit ac præcipit. In quo enim proclivius vergimus ad peccatum, hanc nobis partem majore cautela diligentiaque communit. Sicut enim in infirmiora quæque corporum membra peritior ac bene prudens medicus antequam ipse morbus immineat, studio præcurrente et diligentia cuiusdam præcurationis antevenit: ita et communis omnium provisor et animarum medicus Deus, hoc quod maxime in nobis ad culpam rubricum prævidebat, circumdare tutioribus sentis studuit, et circumvallare cautiore munimentis. Nam si actus qui ministerio corporis adimplentur, opus habent et tempore, et opportunitate, et labore, et adjutoriis, cæterisque hujusmodi instrumentis: mentis vero motus et cogita-

¹⁷ Deut. xv, 9. ¹⁸ Psal. xxxii, 15.

(11) Græce exstat tom. II [III], p. 16.

tionum lapsus absque tempore consummantur, sine labore complentur, omne tempus habent opportunum. Intuere namque mihi ambitiosum quempiam et ingenti supercilio honestatis elatum, imaginem quamdam continentiae et sobrietatis habitu exteriore gestantem, in mediis quoque virorum laudabilium et sapientium residentem; hic subita cogitatione mentis percurrit et evolavit ad loca peccati, maligna desideria mente concepit, colloquia quoque intra se inhonesta finxit et turpia: totus in occulta mentis suae officina universam sibi met libidinis imaginem deformavit, gestusque descripsit. Hic **718** ignotum quidem omnibus peccatum et sine ullo teste commisit: sed arguetur ac revelabitur sine dubio per adventum ejus qui reserat occulta tenebrarum, et manifestat consilia cordium ¹⁹. *Ob-*

*serva ergo, ne forte fiat in corde tuo verbum occultum iniquitas. Qui enim aspexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.*²⁰ Propter quod corporis quidem actus possunt nonnullis obstaculis intervenientibus impediri: ubi autem mente delinquitur, quia facile est puncto cogitationis evagari, tam pernix adhærebit noxa delicti. Ubi ergo velox occasio peccati, ibi etiam celeris providetur cura remedii, et ideo protestatur dicens: *Ne forte fiat in corde tuo verbum occultum iniquitas.* Sed jam ad ipsum potius verbi initium recurramus.

2. *Attende, inquit, tibi.* Singula quæque animalium a conditore omnium Deo ad defensionem et tutelam sui, occasiones quasdam proprias acceperunt, quibus, saluti suæ cum necesse fuerit, auxilium ferant: et invenias, si diligenter intendas, plurima quæque nullo docente adversum ea quæ sibi perniciem moliuntur, vel obniti vehementius, vel declinare callidius: et rursum naturali quodam impulsu, ad ea quæ expediunt ferri atque compelli. Propterea ergo etiam nobis eruditionis causa magnificum istud mandatum præcepit Deus, ut quod illis adest per naturam, id nobis ope verbi ac rationis addatur, et quod in mutis animalibus absque imperio efficitur, hic nobis per præcepti diligentiam conquiratur: ut majore providentia conservemus ea quæ nobis divinitus indulta sentimus; fugientes quidem peccatum sicut muta animalia sponte sua fugiunt noxios et mortiferos cibos: sectemur vero justitiam sicut illa secundos et utiles pastus nullo cogente sectantur. *Attende ergo tibi, ut possis discernere ab utilibus noxia.* Sed quoniam dupliciter est attendere, aliud quidem corporeis oculis intueri corporea, aliud vero intellectualis animæ virtutibus in corporea et spiritualia conspicari: in hoc loco si quidem de oculis carnalibus dictum esse sentiamus, continuo verbi sententia arguetur absurda. Quomodo enim quis semetipsum totum corporali oculo attendere poterit vel comprehendere? Quia primo neque semetipsum oculo considerare et intueri

potest, neque vicina sibi et imminetia conspicari supercilia; sed neque in verticem capitis dirigit aciem suam, aut aliquo pacto propria terga conspiciet, nec aliquid omnino proprio videbit ex vultu: non latentia viscerum, non occulta venarum. Quod si ita est, impium videbitur, dicere impossibilia esse Spiritus sancti mandata. Superest ergo ut ad mentis intuitum præcepti vigor atque intelligentia transferatur. *Attende ergo tibi, id est undique te ipsum circumspice: pervigiles gere ad custodiam tui oculos animæ. In medio laqueorum ingrederis*²¹, occulte tibi ab inimico tenduntur insidiæ, doli, machinæ, pedicæ ubique defossæ. Circumspice ergo omnia, et cauta intentione considera, ut effugias sicut damula ex laqueis²², et sicut aves ex retibus. Nam et damula non incurrit laqueum, pro eo quod visum dicitur acutissimum gerere, unde et noninis sui etymologiam servat in Græcis; avis vero auxilio usa pennarum, cum voluerit effugere dolos retis, altiora aeris itinera secat. Vide ergo tu, ne forte deterior mutis animalibus ad cautelam tuæ salutis exsistas, ne forte laqueis irretitus²³, venatio et captura diaboli fias, captus ab eo secundum illius voluntatem.

3. *Attende ergo tibi, id est, neque tuis, neque his quæ circa te sunt, sed tibi soli attende.* Aliud enim sumus nos ipsi, aliud quæ nostra sunt, aliud quæ circa nos sunt. Nos namque sumus anima et mens, secundum quam ad imaginem ejus qui nos creavit facti sumus; nostrum vero est corpus et corporalis sensus; circa nos autem sunt mundana substantia, vivendi artes, cæteraque usus instrumenta moralium. Quid igitur præcepit sermo? Ne attendas, inquit, carni, neque ea quæ carnis bona videntur, studio impensiore secteris: id est sanitatem corporis, decorem cultumque vultus, voluptatem carnis atque delicias: neque vitæ longioris vota suspires, non divitias sæculi, non ambitionis gloriam; mœchæ potentiam caducæ felicitatis mireris, et nihil omnino quod ad præsentis vitæ ministerium pertinet, **719** magnum aestimes et appetendum: ut, dum in sollicitudinis tuæ intentione raptaris, illa quæ vere magna sunt, et in quibus vere vita est negligas: sed attende tibi, id est animæ tuæ. Hanc excole, huic omnibus curis, omnibusque studiis consule: ita ut omnem maculam quæ in eam forte nequitia vitiis obrepsit abluas et expurges intentione meliorum: exornes vero eam et excolas omnibus virtutis pietatisque monilibus. Quoniam quidem corpus tuum mortale est, anima vero immortalis, et duplex quædam est vita nostra. Una quidem carni huic familiaris, et cito cum ea deficiens: alia vero animæ cognata, nec ullo fine aut circumscriptione claudenda. Attende ergo tibi, et non mortalibus et caducis velut perpetuis incumbas et æternis: neve rursus quæ æterna sunt tanquam caduca et transientia negligas atque contempnas. Contemne potius

¹⁹ I Cor. iv, 5. ²⁰ Matth. v, 28. ²¹ Eccli. ix, 20.²² Prov. vi, 5. ²³ II Tim. ii, 26

et despice carnem tuam : pertransit enim. Adhibe diligentiam et studium animæ : immortalis est enim. Intuere igitur et attende cum omni cautela tibi ipsi, ut scias distribuere unicuique parti quod convenit : carni quidem victum et vestitum, animæ vero doctrinam pietatis, conversationem severam et gravem, exercitium virtutis, emendationemque vitiorum; non pinguedini corporis deservire; neque circa carnis lætitiâ cursitare. Quoniam quidem : *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem : et hæc sibi invicem adversantur* ²⁴, vide ne forte tu in hujus belli congressione manus accomodans carni, et auxilia ei quam plurima ministrans, potentiam ejus adversus spiritum erigas, et meliorem tui partem deteriori facias esse subjectam. Sicut enim stateræ momentum si in unam partem depresseris, leviolem sine dubio alteram facies : ita in hoc animæ et corporis iugo, cum in unam partem propensior exstiteris, clara erit alterius et manifesta diminutio. Quis enim dubitat, cum corpus luxuria fluitat carnibusque distenditur, ignavum et obtusum ellici mentis vigorem? Si vero anima florentioribus virtutis exercitiis imbuatur, et meditatione meliorum ad culmen propriæ magnitudinis erigatur, fatiscere corporis statum, et commoda infirmitate marcescere facit. Et hoc indicans beatus Apostolus dicebat : *Nam si is qui foris est homo noster corrumpitur, sed qui intus est renovatur de die in diem* ²⁵.

4. Hoc ergo idem præceptum et infirmioribus utile est, et robustioribus commodum. Nam et in infirmitatibus medici ægris præcipere solent, ut sibi attendant, et nihil omnino contemnunt quod ad medelam possit adliberi. Similiter ergo et medicus animarum nostrarum Sermo divinus, animæ ex peccatorum acerbitate languenti, magnifice brevissimi hujus præcepti succurrit auxilio, dicens : *Attende tibi*, id est, ut si quando forte deliqueris, secundum magnitudinem delicti etiam remedi et emendationis cura pensetur. Grande alicui peccatum et grave commissum est, grandi sine studio confessione indiget pœnitentiæ multis et amaris lacrymis, intentis pernoctatisque vigiliis, jugibus continuatisque jejuniis. Si leve est delictum, et par commissi sit similis pœnitentiâ. Tantum attende tibi, ut intelligas et agnoscas et sanitatem animæ et languorem. Multi enim, dum sibi non attendunt, ægritudines graves et insanabiles pati se nesciunt, et ne hi quidem ipsi sentiunt quod ægrotant. Propter quod magna est præcepti hujus utilitas, per quod et ægris cura suggeritur, et sanis perfectionis demonstratur integritas. Unusquisque autem nostrum qui in discipulatum nos verbi Dei mancipavimus, unius alicujus operis ministerium

A gerit eorum quæ in Evangelio præcepta sunt. In magna enim domo, in hac Ecclesia dico, non sunt tantummodo vasa diversa aurea et argentea, vel ignea et fictilia, sed et artificia quam plurima et diversa ²⁶. Habet namque domus Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi ²⁷, venatores vel captores; habet viatores, habet architectonas, structores, agricultas, pastores, athletas, milites, quibus omnibus commode satis aptabitur brevissimi hujus mandati vigor, ut unicuique et operis diligentiam tribuat, et propositi ac mentis desideria atque incitamenta commoveat. Venator es, et ad capturam a Domino destinatus, qui dixit : *Ecce ego mittam multos venatores, et capient eos supra omnem montem* ²⁸? Attende ergo tibi diligenter, necubi te venatio Domini effugiat, et evadat, quominus verbo veritatis capias et offeras Domino ad salutem eos qui, erroribus decepti nequitiae, feri ac palabundi per aspera quæque peccatorum et devia pervagantur. Viator es, talis qualis ille qui orat ad Dominum : *Dirige gressus meos in semitis tuis, ut non moreantur vestigia mea* ²⁹? Attende tibi, ne forte erres a via, ne declines in dexteram neque in sinistram, sed via recta, via regali incede. Architectus es? Attende tibi ut fundamentum fidei quod est Christus Jesus, cum omni diligentia jacias et cautela. Structor es? Vide quomodo ædifices; ne ligna et senum, ne stipulam vel paleas, sed argentum et aurum et lapides strue pretiosos ³⁰. Pastor es? Attende tibi, ne quid te prætereat eorum quæ ad pastoris studium ac diligentiam pertinent. Si autem quæ sint ista perquiris, ausculta. Quod erravit converte et revoca, quod attritum est colliga, quod ægrum est sana. Agricola es? Attende tibi, ut diligenter circumfodias infructuosam ficum, et adhibeas stercoris squalorem, et totum facias quidquid spectat ad fructuosum eventum. Miles es? Attende tibi, uti ne militans Deo implices te negotiis sæcularibus, ut placeas ei qui te probavit ³¹ : sed *Collabora Evangelio, ut milites in illis bonam militiam* ³², dimicans adversus spiritus nequitiae et adversus principes et potestates, adversus mundi hujus rectores tenebrarum ³³. Tum deinde etiam adversus vitia carnis assume scutum fidei, et omnia arma spiritus, quibus indutus possis resistere adversus ignita jacula diaboli ³⁴. Athleta es? Attende tibi, ne quid adversus leges athleticas geras, quia nemo coronatur, nisi qui legitime certaverit ³⁵. Imitare Paulum, qui sic currit ut comprehendat, et sic luctatur non quasi aera verberans, sed macerat corpus suum et servituti subicit, ne forte aliis prædicans, ipse reprobis inveniatur ³⁶. Evigila ergo et tu, et indesinentem oculum ad considerandas adversarii astutias gere. Si curris, **720** sic curre ut comprehendas, ea quæ retro sunt obliviscens, et ad

²⁴ Galat. v. 17. ²⁵ II Cor. iv. 16. ²⁶ II Tim. ii. 20. ²⁷ I Tim. iii. 15. ²⁸ Jerem. xvi. 16. ²⁹ Psal. cxviii. 155. ³⁰ I Cor. iii. 12. ³¹ II Tim. ii. 4. ³² II Tim. i. 8; I Tim. i. 18. ³³ Ephes. vi. 12. ³⁴ ibid. 16. ³⁵ II Tim. ii. 5. ³⁶ I Cor. ix. 24-27.

ea quæ in ante sunt extendens ³⁷. Si colluctaris, adversus invisibiles adversarios pugna. Talem te esse vult hujus præcepti sententia, nihil remissum, nihil somno et ignavia præpeditum, sed sollicitè et vigilanter cuncta circumspiciantem; prudentem te esse vult in consiliis, in actibus strenuum. *Attende ergo tibi.*

5. Deficiet me tempus in singulis quibusque producendis quæ in opus Evangelii edocentur, hujus præcepti virtute. Attende tibi, ut vigiles ad omnia, ut nihil te in consiliis prætereat; observare præsentia, futura prospicere, quæ in manibus sunt commode dispensare, quæ sperantur fideliter expectare; ne forte præsentibus jactanter te et inaniter perfrui putes, sicut nonnulli leves et instabiles juvenes vana cogitatione mentis inflati, si quando forte per silentium temporis et nocturnam quietem, falsis imaginibus per cogitationem mente conceptis, describunt semetipsis excelsas dignitates, præclara conjugia, liberorum felicitatem, prolixam senectutem, obsequia subjectorum, clientium famulatus, et cum in re nihil sit, vanæ cogitationis tumore supra omnes homines efferuntur: ingentes domos intra momentum struunt, eas subitis et mente sola conspectis facultatibus replent, immensa terrarum spatia et agros uberes occupant, et tanta possessionum jura defendunt, quanta nutus vagæ mentis incluserit; sed et fructum earum structis latius horreis vanitatis recondunt. Addunt nihilominus greges, armenta, servitia, magistratus, regna etiam ipsa et imperii fastigia alta præsumunt; gerunt bella, mœvent classica, tropæa statuunt, ducunt triumphos, et per totius regni curas inani sollicitudine debacchantur; ita ut in manibus tenere omnia, et nusquam comparentibus tanquam præsentibus se perfrui arbitrentur. Proprius est iste languor otiosæ et desidis animæ, videre somnia vigilantem. Quam dissolutionem mentis et inflammationem cordis et cogitationum præsecans et restringens Sermo divinus, saluberrimi præcepti hujus auctoritate succurrit, dicens: *Attende tibi*, id est, ne ea quæ nusquam sunt cogites, sed ut præsentia et quæ palam sunt diligentè expedias. Arbitror autem etiam illud vitium resecare volens legislator, mandati hujus adjutorium protulit, quoniam facile est unicuique curiosius aliena perquirere, quam propria et domestica procurare. Ne ergo hoc accidat, desine, inquit, mala aliena discutere; desine de aliorum actibus tua perstrepere et concelebrare convivia; desine poculis tuis aliena probra miscere, et inter epulas tuas alterius vitæ innocentiam lacerare. Noli ergo attendere alienis languoribus; sed attende tibi ipsi: hoc est, ad perscrutationem tui converte oculos animæ tuæ, qui multi secundum verbum Domini festucam in oculis fratris vident, trabem vero quæ in suo oculo est non considerant ³⁸. Tu ergo nunquam cesses temet-

A ipsum perscrutari; si vita tua secundum normam dirigitur mandatorum, si conversatio tua omni culpa vacat. Attende ergo et circumspece teipsum; non eorum qui extra te sunt culpas et peccata dinumeres, nec sollicitè disquiras sicubi maculæ aliquid in proximo reperias, secundum Phariseum illum tumidum et jactantem, qui stabat seipsum justificans, et exprobrans ac despiciens publicanum; sed teipsum discutere ac judicare non cesses; ne quid in cogitatione deliqueris, ne quid sis prolapsus in lingua, dum incauta loquacitate prævenit et præcurrit sermo consilium; ne quid etiam in actibus tuis et manuum opere commiseris, quod vel avaritiæ, vel iræ, vel libidini ministratum sit. Si hæc intra temetipsum semper discutias et in-

B quiras, multa invenies quæ intra te debeas emendare, pro quibus debeas pœnitentiam gerere. Et tanquam homo si quid tale repereris, dic sicut publicanus ille dicebat: *Deus, propitius esto mihi peccatori* ³⁹. Attende ergo tibi ipsi. Hic tibi sermo etiam in rebus prosperis degas, et omnis tibi vita secunda felicitate succedat, utilis semper et necessarius apparebit tanquam bonus et fidelis consiliarius, commonitiones vitæ suggerens melioris. Si vero adversis et tristibus urgearis, et hæc tibi in tempore necessitatis commonitio suggeratur, maximum illico remediorum solatium dabit, ut neque in prosperis arrogantius extollaris, neque in adversis mollius et remissius resolvaris. Divitiis flores et polles, et illustrium proavorum consulatibus intumescis? patriæ pœnitentiam nobilitate te jactas? pulchritudine corporis erigeris et decore? honoribus extolleris, et assecularum fulciris obsequiis? Tum maxime attende tibi ipsi, et memento quia mortalis es, et quia *Terra es, et in terram ibis* ⁴⁰, et quia potest et ad te dici: *Stulte, hac nocte auferent abs te animam tuam, et quæ præparasti tui erunt* ⁴¹? Intuere eos qui ante similis potentis dignitatibus effulserunt. Ubi sunt? quid agunt? ubi fasces eorum? ubi magistratus? ubi diversarum infulsæ dignitatum? ubi denique eloquentissimi rhetores, et vehementissimi oratores? ubi qui crebros conventus orationum suarum favoribus concelebrabant? ubi popularis aura? ubi exquisita equorum præparata certamina? ubi denique stragula? ubi reges? ubi tyranni? Nonne omnia pulvis et cinis est? Nonne omnia antiquæ fabulæ, superfluaque narratio est? Nonne in perexiguis ossibus angustæ vasculo urnæ conclusis, omnis memoria eorum continetur? Denique intuere et inspice eorum sepulcra, si potueris discernere, quis ibi servus quisve sit dominus, quis pauper quisve dives. Discerne ibi si potes plebeium a rege, virum fortem ab imbecilli, decorum ab informi. Si ergo horum omnium memor fueris, nulla tibi orietur elationis occasio, sed semper memor eris tui, si præcepti memor attenderis tibi.

³⁷ Philipp. III, 13. ³⁸ Matth. VII, 3. ³⁹ Luc. XVIII, 13. ⁴⁰ Gen. III, 19. ⁴¹ Luc. XII, 20.

6. Quod si ignobilis es et obscuro loco natus. A pauper ex pauperibus procreatus, non domo gaudens, non patria, invalidus viribus, quotidiano quoque indigens sumptu, vivens sub potentum colaphis, cum timore omnibus ac tremore subjectus, cunctisque humilitate paupertatis expositus, sicut ait, *Pauper non suffert minas* ⁴³, non ergo in temetipsum despicias et desperes, neque quia nihil tibi in præsentī vita magnificum præsto est, omnem tibi abscindas et amputes spem honorum; sed revoca animos **721** tuos ad ea quæ jam tibi bona indulgentia divina concessit, et ad ea nihilominus erige mentem tuam, quæ futura in posterum re-promisit. Considera ergo primo omnium quod homō es, id est, solum in terris animal ipsis divinis manibus formatum. Nonne sufficeret hoc solum **B** recte et integre sapienti ad magnum summumque solatium, quod ipsius Dei manibus, qui omnia reliqua præcepti solius fecit auctoritate subsistere, homo fictus es et formatus? Tum deinde quod cum ad imaginem Creatoris et similitudinem sis, potes sponte etiam ad angelorum dignitatem culmenque remeare. Animam namque accepisti intellectualem, et rationalem, per quam Deum possis agnoscere, et naturam rerum conspicibili rationis intelligentia contemplari; sapientiæ dulcissimis fructibus perfrui præsto est. Tibi omne cedit animantium genus, quæ per convexa montium vel prærupta rupium aut opaca silvarum feruntur; omne quod vel aquis tegitur, vel præpetibus pennis **C** in æra suspenditur. Omne, inquam, quod hujus mundi est, servitio et subjectioni tuæ liberalis munificentia Conditoris indulsit. Nonne tu, sensu tibi rationabili suggerente, diversitates artium reperisti? Nonne tu urbes condere, omnemque earum reliquum usum pernecessarium viventibus invenisti? Nonne tibi per rationem quæ in te est mare pervium fit? Terra, flumina fontesque tuis vel usibus vel voluptatibus famulantur. Nonne aer hic et cælum ipsum atque omnes stellarum chori vitæ mortalium ministerio cursus suos atque ordines servant? Quid ergo delicias animo et deesse tibi aliquid putas, si non tibi equus producit phaleris exornatus, et spumanti ore frena mandens argentea? Sed sol tibi producit, veloci rapidoque cursu **D** ardentes tibi faces calor simul ac luminis portans. Non habes aureos et argenteos discos; sed habes lunæ discum purissimo et blandissimo splendore radiantem. Non ascendis currum, nec rotarum lapsibus veheris; sed habes pedum tuorum vehiculum tecum natum. Quid ergo beatos censes eos qui aurum quidem possident, alienis autem pedibus indigent ad necessarios commeatu? Non recubas eburneis thoris; sed adjacent secundi cespites viridantes et herbidi thori, florum varietate melius quam fucatis coloribus Tyrii muricis picti, in quibus dulces et salubres somni nullis

curarum morsibus effugantur. Non te contegunt aurata laquearia; sed cælum te contegit ineffabili fulgore stellarum depictum. Hæc quidem quantum ad communem humanitatis attinet vitam; accipe vero majora. Propter te Deus in hominibus, Spiritus sancti distributio ⁴⁴, mortis oblatio, resurrectionis spes. Propter te divina præcepta hominibus delata, quæ te perfectam doceant vitam, et iter tuum ad Deum per mandatorum tramitem dirigant. Tibi panduntur regna cælorum, tibi coronæ justitiæ preparantur; si tamen labores et ærumnas pro justitia ferre non refugis.

7. Et si attendas tibi, horum plura invenies et majora, nec deficies animo ad ærumnarum præsentium tolerantiam, dum ad futura præcepti hujus eruditione sustolleris. Sed ne illa quidem parte te incommonitum præteribo. Si quando te, id est, mentem tuam, iracundia exasperat, et stimulis immorantis ægritudinis intumescis, cum rabidus dentium stridor, genarum pallor, tremor labiorum, cum totus denique ferinos motus agis, si attendas tibi, id est, si recorderis præcepti, iracundiam quidem velut equum indomitum et ferocem, divini sermonis ictum verberibus, continuo coerceland: linguam vero protinus ab insolentia refrenabis, et manus nequaquam ad ultionem irritantis extendes. Si quando vero obscenæ concupiscentiæ illecebrosam animam suggestionibus vexant, et præcipitem eam in luxum libidinis rapiunt, si attendas tibi, et recorderis hujus præcepti, invenies quia præsens ista dulcedo libidinis ad finem amarissimum vergit, et iste qui nunc carni nostræ incubat luxus, generabit ex se pervigilem suppliciorum vermem perpetua ultione conscientiam fodientem. Sed et calor iste desiderii carnalis fervorque libidinis temporalis, æternos gehennæ ignes et ultricium flammarum perpetua promulgabit incendia. His cogitationibus mente conceptis, libido quidem penitus effugata discedet, admiranda vero quædam quies et tranquillitas animæ reparabitur: velut si inverecundarum protervarumque tumultus ac strepitus famularum per adventum et præsentiam gravis ac verecundæ dominæ comprimatur. *Attende igitur tibi*, et intellige quod animæ tuæ pars quidem melior rationalis est: pars vero irrationalis et passibilis. Et illi quidem parti meliori naturaliter præsto est imperare: huic vero inest famulari et obedire rationi. *Attende ergo tibi*, ne forte patiaris vincam et dedititiam tradi irrationabilibus passionibus rationabilem mentem, neque indulgeas adversum virtutem rationis vitia insollescere, et summam regni in sua jura ditionemque convertere. Si ergo horum singula quæque diligenti examinatione consideres, satis superque sufficienti itineris vitæ tuæ rectum tibi tramitem demonstrare, qui te absque errore ullo usque ad ipsa cæli regna perducatur. Denique, si attendas tibi, non re-

⁴³ Prov. XIII, v. ⁴⁴ Hebr. II, 4.

quiris ut ex universæ creaturæ contemplatione Conditorum ejus agnoscas; sed in temetipso velut in quodam parvo ac minori mundo deprehendas Creatoris tui sapientiam. Incorporeum namque et incomprehensibilem intelligis Deum, ex ipsa anima quæ in te immortalis est; quoniam quidem neque tua mens principaliter in loco aliquo continetur, sed tantum ex consortio corporis invenitur in loco. Invisibilem esse Deum credes animæ tuæ substantia contemplata, quia ne ipsa quidem potest carnalibus oculis intueri. Neque enim color ei ullus aut habitus est, vel forma ei aliqua corporeæ descriptionis exprimitur; sed ex virtutibus tantum innoscitur, atque in operationibus. Et ideo neque in Deo requiras oculorum visum, sed sola mente ac fide ad eum conversus, intellectualem de consensum atque intelligentiam conspice. Admirare quoque opificis sapientiam, quomodo animæ tuæ virtutem consortio corporis modulatus est, ita ut per omnes ejus partes infusa duceretur, et quam plurimum inter se membra distantia ad unam consonantiam concordiamque **722** constringeret. Intuere ergo et attende quæ sit ista virtus animæ quæ ab ea traditur corpori, membrisque diffunditur, quive rursus sit qui a carne ad animam redit ac redundat affectus; vel quomodo vitam quidem suscipit corpus ab anima, recipit vero anima dolores mœroresque de corpore. Require quæ sint ejus receptacula memoriæ, qui eruditionis litterarumque thesauri; quomodo non obliterantur ea quæ prima didicimus, additamentis novorum augmentisque recentium: sed manet uniuscujusque disciplinæ inconfusa distinctio, velut æreis quibusdam tabulis cordis et libris mentis incisa: quomodo anima cum ad carnis vitia dilabatur et declinat, propriæ virtutis perdit decorem, et quomodo rursus dedecore abjecto nequitiae, et virtutis institutionibus expurgata, ad Creatoris imaginem ac similitudinem reformatur.

8. Attende si videtur, post hanc animæ considerationem, quid etiam ratio in se naturæ corporeæ generat, et admirare quam dignum rationabili animæ admirandus opifex construxit hospitium. Rectum inter omnes animantes finxit solum corpus humanum, ut ex ipso habitu videas et cognoscas, **D** quia supernorum tibi est cœlestiumque cognatio. Omnia namque quadrupedia prona et ventri obedientia ficta sunt: homini vero intuitus erectus ad cœlum datus est, ut non ventrem spectet, neque infra ventrem positus vitiis vacet, sed omnem habeat impetum vel conatum ad superioris viæ cursum. Nam idcirco etiam caput in summo culmine totius humanæ fabricæ situm est, et in ipso quod præclarior est in homine sensus isti corporei instituti sunt; id est, visus, auditus, gustus et odora-

A tus, qui omnes vicini et pene sibi cohærentes, brevibus tamen dirempti spatiis, in nullo suis visibus invicem officiosius præpediunt vel obsistant. Oculi quidem excelsiores, speculæ sortiti sunt locum, ut parva superciliorum prominentia superadita in rectum tenderetur obtutus, et universorum consideratio facilius eis et moderatior fieret. Aures vero quibusdam inæqualibus anfractibus adaptæ, icti æris sonum distincta modulatione suscipiunt. Opus etiam hoc miræ et inæstimabilis sapientiæ Dei, ut vocem quidem extrinsecus nullo vetante suscipiant, quinimo et dum per inflexos anfractus ducitur, magis sonora reddatur; nihil tamen aliud extrinsecus incidere inflexionum ipsa objectacula patiantur, quod impedire possit auditum. **B** Jam vero si linguæ intueris naturam, quomodo quidem mollis est, et motu perfacilis, ita ut ad omnem verbi usum quamlibet variis et diversis motibus absque ullius rigoris difficultate deserviat; sed et dentium murus simul et vocis organo ministerium præbens, dum linguæ ipsi validissima exhibet circumvallationis obstacula, simul et cibus ministret molendo per alios, per alios incidendo. Et ita per hæc omnia cogitationem tuam trahens, competenter ac pie considera. Illud quoque quod aeris spiritum pulmone revocamus, calorem corde servamus; digestionis membra perpende, sanguinis per venas meatus. Ex his omnibus investigabilem **C** stupens et admirans exclama: *Amirabilis facta est scientia tua ex me*. Attende ergo tibi, ut possis attendere Deo.

HOMILIA III.

De eo quod scriptum est in Evangelio **44**: « *Cujusdam divitis fructus uberes ager attulit,* » etc. (12).

1. Duplex est tentationum species. Aut enim tribulatio cor vexat humanum, et sicut aurum in camino per patientiam probatur unusquisque et agnoscitur: aut interdum etiam ipsa vitæ prosperitas ad tentationem cedit hominibus. Similis namque ejusdemque ignaviæ est in adversis humilem ac miserabilem fieri, et prosperis insolentem elferri. Exemplum sane quod non debemus animo dejici in adversis, habemus magnificum Job, inclinari in tristibus penitus nescientem; qui omnem diaboli violentiam velut torrentis cujusdam adversum se turbinem venientem, immobili corde et inconcussa mentis vivacitate suscepit; tanto clarior ex tentationibus factus, quanto difficiliora et periculiosiora ei sunt ab inimico intenta certamina. Exempla vero eorum qui per secundos vitæ successus prosperitatesque tentantur, multa quidem habemus et alia; non minus tamen ejus qui de Evangelio recitatus est divitis, qui alias quidem premebat reconditas divitias, alias inani spei inaniter præ-

44 Psal. cxxxviii, 6. **44** Luc. xii, 16 sqq.

(12) Exstat Græce tom. II [III], p. 43.

sumebat, dum benignitas Dei aviditatis ejus intemperantiam non statim ab initio nec continuo, ut pullulare cœperat, punit; quinimo et reconditas divitias novis nihilominus et adventitiis opibus cumulat, si forte eum aliquando nimietate ipsa satiatur ad sensum et intelligentiam humanitatis adduceret, animumque ejus per abundantiam suaderet aliquid de indigentibus cogitare. Sed videamus quid de eo Sermo dicit divinus. *Hominis, inquit, cujusdam divitis fructus uberes ager attulit, et cogitabat apud semetipsum, dicens: Quid faciam? Destruam horrea mea, et majora reædificabo.* Dicis fortasse: Cur ager hominis qui nihil boni operatur, sic uberes attulit fructus? Ut magis magisque Dei patientia nosceretur, dum ad hujuscemodi homines beneficia suæ benignitatis extendit: *Pluit enim super justos et injustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos*⁴⁶. Verum talis illa benignitas Dei, sicut per nimiam patientiam facultatem conversionis et emendationis misericorditer impertitur gratis, sic majora et graviora supplicia coacervat ingratum. Largitus ergo est Dominus imbres uberes agris hominis avari, solem præstitit ad nutriendas segetes, multiplicandasque fruges ut æcervos divitis auget in omnibus moderata temperies. Igitur quæ a Deo præbentur etiam ingratum, ista sunt, terræ fecunditas, aeris temperies, fructuum lætitia, boum subsidia, et omnia quibus anni proventus fecundis successibus adimplentur: quæ vero ab homine procedunt, qualia, quæso, sint videamus. Animus angustus, et parum putans omne quod nascitur; cujus abundantiam deesse semper aliquid computans, tum deinde in humanum propositum impertiendi cuiquam causam nullam idoneam ducens. Vides beneficiis divinis dives **723** quam gratus (13) existit? Communis hominis naturæ non meminit. Æquum non putat saltem ex superfluis suis aliquid impertiri mandati memor, *Nusquam non cesses benefacere indigenti*⁴⁷. Scriptum non legit nec recordatur præceptum esse. *ut Fides et misericordia non deserant te, et*⁴⁸ *Confringe esurienti panem tuum*⁴⁹; et quæcumque vel a prophetis, vel a cæteris doctoribus quotidie prædicantur, dives nec videt, nec audit, nec intelligit, sed horrea quidem diruit, et majora reædificat, ac fructibus largioribus replet. Avari tamen divitis cor et propositum non repletur. Semper enim studet cumulare vetera novellis, et augmentis præsentium superare præterita; et dum cumulis semper crescentibus solitos cupit vincere numeros conditorum, ad inextricabiles istos cogitationis exitus devolutus est, ut nec veteribus cederet, nec sufficeret novellis. Propterea ergo cassæ quidem ejus cogitationes, sollicitudo vero inutilis et inanis. *Quid, inquit, faciam?* Quis non talem ni-

serereatur? quis non infelicitatem ejus doleat? Angustatur ex abundantia, constringitur et coarctatur ex opulentia. Infelix in præsentibus bonis, infelicior in futuris. Et, ut vides, ager ei non tam reditus largiores, quam gemitus attulit graviore. Terra ei non fructuum copiam, sed curarum molestiam germinavit; ita ut curis ac mœroribus stimulatus, egentibus et esurientibus similes perferat cruciatus. Denique et egeni vox ista est, *Quid faciam?* unde cibus, unde vestitus? Eadem conqueritur et dives. *Quid faciam?* ubi recondam? Iisdem cruciatibus pro sollicitudine facultatum, quibus pauper pro egestate torquetur. Vides divitem nec opimis copiis posse lætari, sed mentem ejus absomit ac solvit affluentia dum nullo intellectu humanitatis admonitus, sentire non potest id sibi abundare quod aliis deest. Non enim apostolicus {Apostoli} comonitionibus accomodat aurem suam, ut discat ab eo abundantiam suam rationem cum dicit: *Ut vestra abundantia fiat*⁵⁰, id est proficiat ad aliorum inopiam.

2. Et quidem mihi videtur talis hæc passio animæ similis esse his qui tantum gulæ indulgent, ut disrupti magis nimio cibo eligant, quam alicui indulgere reliquias. Sed recordare, o homo, quis est qui largitus est tibi teipsum: quis sis in memoriam revoca. Servus es Dei, et dispensatio tibi commissa est Dominicæ facultatis. Recordare ergo quis est qui tibi injunxit officium dispensandi familiam suam. Quid est quod multis prælatus es? Non est utique sine causa quod tibi a bono et justo Deo officium tribuitur largiendi, et aliis necessitas imponitur indigendi. Dispensatorem te igitur conservorum tuorum ex Dominicis facultatibus esse cognosce: nec æstimes quod omnia ventri et deliciis tuis terra producat. Quæ in manibus habes commissa tibi magis quam concessa cognosce. Parvo tempore aliquantum super his lætaris: et abuti eis voluptuosius delectaris. Cum vero hæc pariter cum vita nostra defluerint, rationem dispensationis nostræ evocamus a Domino reddituri. Hic mihi paulisper indulge, quisquis es, qui divitiarum dispensator es in hoc mundo; et te in illo terribili Dei judicio tribunali æstantem, paululum quid vacans, si tamen vacare potes a divitiarum sollicitudinibus, intuere; cum interrogari cœperis commissas tibi opes cum quibus indigentibus divisisti: quibus necessitatem patientibus subvenisti; quos de carceribus, de vinculis, de gladio, profusa pecunia liberasti: quibus pupillis pater, cui viduæ vir, castis provisionibus exististi? Pecunia mea, fructus mei, quid apud te operis, quid utilitatis habuere? Tu ad hæc sine dubio respondebis: Omnia simul reposita et recondita claustris validissimis et signaculis tutissimis commu-

⁴⁶ Matth. v, 45. ⁴⁷ Prov. III, 27. ⁴⁸ ibid. 3. ⁴⁹ Isa. LVIII, 7. ⁵⁰ II Cor. VIII, 14.

(13) Ironice gratus.

nivi : nulli quidquam tribui ; quinimo et ad custodienda ea vigilias meas addidi , curas impendi , sollicitudines tribui . Sed stulto consiliario usus es temetipso . Deliberans enim ais : *Quid faciam ?* Consequens utique erat , de talibus deliberantem dicere : *Aperiam horrea mea , et replebo esurientes animas pauperum , patefaciam quæ recondita sunt , et invitabo indigentes ac relevabo afflictos .* Imitabor beatum Joseph , et humanitatis voce proclamabo , *Si quis indiget panibus , veniat ad me* ⁸¹ , ut gratiam quam Dominus indulgentiori liberalitate largitus est , communem cum omnibus faciam : velut ex communibus ergo fontibus hauriat unusquisque quod sufficit . Sed tu nihil tale non solum proloqueris , verum ne cogitas quidem : quinimo hominibus quidem divina invides beneficia , tuam vero ipsius animam malignis consiliis crucias et affligis , et cogitas abundantiam Dei humanam facere penuriam . Aderant etiam qui animam reppererent , qui pignus hujus vitæ revocarent : et ille adhuc ad animam de opulentia loquebatur , et hac nocte auferendæ a se animæ dicebat : *Anima , habes bona multa in annos multos : manduca et bibe et epulare .* Sed vide dispensationem justi iudicii Dei . Indulget ei proderere ac proferre omnia consilia tua , publicare sententiam suam , ut et ipse dignam tali mente ac voto condemnationis sententiam ferat . Quod utique propterea scriptum est , non tantum ut quid ille passus sit nosceremus : sed quomodo nos effugere debeamus ne similiter condemnemur .

3. Quod si difficile tibi putas , o homo , magnificentiam divinæ largitionis imitari , imitare terram . Si levare sursum oculos non potes , saltem ea quæ deorsum sunt et in pedibus intueri . Affer etiam tu fructum sicut terra : noli esse deterior insensibili elemento . Illa enim fructus quos affert non suis usibus vindicat , sed tuis ministrat obsequiis ; tu vero fructus illius solus invadis , et tibi soli concludis . Quod si te in tantum aviditatis morbus astringit , ut tua velis facere omnia , accipe et ad hoc salutare remedium . Beneficium largientis præbenti magis permanet quam suscipienti ; nam misericordia quidem ad indigentem pervenit , gratia vero multiplicatæ mercedis permanet tribuenti . Esurienti dedisti panem , ille quidem pastus est et refectus ; sed ad te redit quod dedisti cum fructibus et usuris . Quod si id difficile putas , considera frumentum quod seminatur in terra , si non ad seminantis potius quam ad susipientis lucrum cedit . Ita etiam cibus dum tribuitur indigentibus , cum multo fenore divinæ gratiæ retribuetur in posterum . **724** Sit ergo tibi finis agriculturæ hujus initium coelestium sationum . *Seminate enim , inquit , vobis ad justitiam* ⁸² . Quid ergo afflictaris ? quid temetipsum ex crucias , luto et lateribus concludens

A humanæ vitæ subsidia ? Scriptum non legis : *Melius nomen bonum super divitias multas* ⁸³ ? Si ergo et tu gloriam ex divitiis quæris , cognosce quia melius est mille filiorum quos per misericordiam filios acquisieris patrem vocari , quam mille aureorum dominum dici . Facultates namque relinquuntur hic , etiamsi nolimus ; bonorum vero operum conscientia nobiscum pergit ad Dominum . Et considera quanta tibi nunc erit gloria , cum te omnis populus qui ex promptuariis tuis pastus est et refectus , pro tribunali magni illius et justissimi Judicis caterva constipante circumdabit , et pastorem te suum ac tutorem pium et misericordem patrem omni gratiarum voce testabitur . Quod si magistratus in theatris , mimis et athleticis , et gladiatoriis , aliisque hujusmodi generibus hominum , totum patrimonium suum largitur ac prodigit , ut unius horæ favorem vulgi acquirat , nihil sibi ulterius profuturum , tu dubitas et cunctaris munificus esse in hujuscemodi largitionibus , in quibus iudex residet Dominus , faventium et acclamantium vulgus est angeli , ubi omnes qui a sæculo fuerunt sancti , laudatores et prædicatores tui sunt ; ubi laus et favor non simul cum die cessat , sed cum sæculis permanet ; ubi cærona tibi non auri , sed justitiæ dabitur , ubi non honorem unius urbis , sed cælorum regna mereberis ? Et hæc omnia conquiruntur per misericordias pauperum , dispensationes indigentium , in quibus cibi corruptibilis pretio , incorruptibilem regni cælorum gloriam æternamque mercaris .

4. Veni ergo , si videtur , si horum quæ dicimus apud te fides vera est , divitias nostras consulte et utiliter disponamus , præparemus nova et præclarissima munera . Edamus primam candidam in vestitu et indumentis nudorum ; secundam vero non minus nobilem , fessas et pereuntes sane animas reparemus . Circumeamus urbem et requiramus eos qui nec ad misericordiam quidem poscendam per debilitatem venire potuerunt , præstemus sumptum , quæcunque sunt necessaria largiamur . Nec te pigeat visitare ægrum , requirere clinicum . Memento quoniam et nos cum decumberemus in grabato nostro ⁸⁴ , cum essemus debiles , et non possemus ipsi per nos ire ad Deum , Deus ipse venit ad nos . Misit enim Filium suum in similitudinem carnis peccati ⁸⁵ , qui nobis attulit cibum seipsum . Ipse est enim panis vitæ qui de cælo descendit , et dat vitam huic mundo ⁸⁶ . Et quo ore , quæso , qua impudentia panem de cælo accipientes , nos panem de terra non damus fratribus ? Quod si adhuc nobis sufficit copia patrimonii , edamus etiam illam novissimam , sed non minus favorabilem editionem : eamus ad carceres , requiramus vinctos , humanis miseriis et angoribus condoleamus . In his enim omnibus tibi Christus occurrit , qui cum sit incom-

⁸¹ Gen. XLVII, 16. ⁸² Ose. x, 12. ⁸³ Prov. xxii, 1. ⁸⁴ Joan. v, 8-12. ⁸⁵ Rom. viii, 5. ⁸⁶ Joan. vi, 53.

prehensibilis secundum delictatis naturam, invenitur tamen abs te per opera misericordiae; ipse enim dixit: *Quia esurivi et dedisti mihi manducare: sitivi, et dedisti mihi bibere: nudus fui, et vestisti me: aeger fui et in carcere, et venisti ad me*⁸⁷. Vides qualia munera praepræparat Sermo divinus? Ibi histriones accipiunt, et gladiatores, et perit omne quod perditis datur; hic in istis esurientibus et sitientibus, nudis, ægris et vinctis, Christus se suscipi profitetur. Quid agis, o dives? quid cogitas? quid deliberas? Christo esuriente tu horrea tua claudis? imo nec claudis, sed minora destruis, et majora ædificas? Christo indigente vestitu, tuæ vestes a tineis consumuntur? Christo egente, aurum quæris, aurum desideras, aurum recondis, omnia aurum vides, aurum tibi et vigilantis cogitatio est, et somnia dormienti? Sicut enim ii qui per insaniam mente translati sunt, non jam res ipsas, sed passionis suæ phantasias vident; ita etiam mens avari semel vinculis cupiditatis astricta, semper aurum, semper argentum videt, semper reditus computat: gratius aurum intuetur quam solem videt, ipsa ejus oratio et supplicatio ad Deum aurum quærit; et vellet atque optaret ut omnia ei in aurum converterentur. Denique quod potest, frumentum in aurum vertere conatur, vinum in aurum mutat, lana ei aurum efficitur. Omnis fructus ejus, omne negotium, omne quod movetur, in aurum vertitur: interdum etiam usuræ arte nequissima ex ipso auro aurum nascitur. Sed quid agis? Nec satietas unquam, nec finis erit cupiditati. Nam interdum pueris gulæ nimium deditis indulgemus desideratos cibos avidius sumere, ut nimietate ipsa satiati horrescant, et avertant se de reliquo ab hujuscemodi cupiditate. Avaritia tamen nihil tale patitur, sed quanto plus invenerit, tanto amplius quærit. Sed quid dicit Scriptura divina? *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*⁸⁸. Tu vero fluentes divitiæ obstruis et concludis, ut intra lacus tuos stagnantes etiam irruptiones operentur. Inde denique est quod nunc etiam horrea tua rumpunt et dejiciunt, paternis non contentæ claustris, et avitos terminos excedentes. Sed quid dicis? *Majora reædificabo*. At hoc satis incertum est. Quis tibi reædificandi tempus indulget? Velocius enim tu dejiceris quam illa erigentur. Verum ille dives habeat vanæ et malignæ cogitationis finem dignum et terminum competentem.

5. Vos autem, fratres, si mihi auscultatis, reserate aditus promptuariorum vestrorum, et largior divitiis vestris atque affluentior exitus procuretur, quam dudum fuerat quæsitus ingressus: tanquam affluentissimus fluvius ad segetes rigandas multis derivationibus trahatur per omnem terram misericordiae vestrae affluentia. Aut nescitis quia et puteorum aqua, si frequentius hauriatur, et salubrior efficitur et abundantior: quod si otiosa remanserit

A et immobilis, inutilior et corruptior fiet? Ita et pecunia si cesset et jaceat, inutilis erit; si moveatur et operetur, communem omnibus et utilitatem profert et fructum. Mele ergo uberes pecuniæ tuæ fructus, orationes dico pauperum, intercessionemque sanctorum, qui pro te officiorum tuorum memores, apud justum judicem Deum dignis operum tuorum allegationibus postulent. Caveamus exemplum divitis istius, **725** qui dum præsentis divitiæ concludit, et de futuris sollicitudinem gerit, divitiis pariter abreptus et vita, pertrahitur ad tribunal horrificum, in quo accusatrix quidem ejus assistit ipsa illa quæ et totius vitæ ejus comes existit avaritia; defensor vero et intercessor nunquam ullus apparet: circumspicit namque sanctorum multitudinem divinis tribunalibus assistentem, et intentis ac sollicitis oculis circumlustrat, si quem forte videat charum sibi et familiarem in hac vita obsequiis suis factum, nec usquam tamen ullum invenit. Nullus est qui dicat, Domine, dignus est cui ignoscas, dilexit enim gentem nostram, et ecclesiam ipse ædificavit nobis⁸⁹. Nullæ viduæ quæ procidentes et flentes rogent per Petrum, ostendentes vestimenta sua, quæ eis largitus est dives⁹⁰. Nullus ergo miserebitur ejus qui non est misertus; scriptum est enim: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*⁹¹: et iterum, *Date, et dabitur vobis, et qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis*⁹². Sed ne hoc fortassis adversus eum temere et immerito coercere videamur, sermones ipsius percunctemur, et videamus cum ei fructus ager uberes attulisset, quid sentit. Facit saltem hoc, quod utique etiam avaro competeat? oratne Deum et deprecatur, ut fructus ad maturitatem sine læsione perveniant, ne grandio verberet, ne turbo vastet, ne procella subvertat? solent enim et hæc frugibus sæpe maturis incidere. Nihil horum, sed destruere parat horrea, et majora reædificare.

6. Et ipse quidem in corde suo loquitur; sed qui videt in occulto intra se loquentem, audit in cœlis; propterea et inde responsa redduntur. Quæ autem sunt quæ loquitur? *Anima, inquit, habes bona multa, manduca, bibe, epulare*. Nonne, si dici potest, muti animalis vox ista est? Si enim suinam animam habuisset, quid ei aliud, quam manducandi et bibendi bona [al. vana] imperare debuerat? Nunc autem totus animalis homo est et totus carneus, ut animam suam carnalibus et corruptibilibus escis æstimet esse pascendam, et ea quæ in secessum egeruntur animæ præparet ad utendum; cujus utique natura talis est, ut virtutibus alatur, ut verbo Dei saginetur, ut intellectibus piis et religiosis disciplinis, atque exercitiis excolatur. Si quid tale habes bonum, hæc bona ad animam defer. Verum tibi, quoniam Deus venter est, et totus servus es carnis, audi dignam te ap-

⁸⁷ Matth. xlv, 35 sqq. ⁸⁸ Psal. lxi, 11. ⁸⁹ Luc. vii, 4. ⁹⁰ Act. ix, 59. ⁹¹ Matth. v, 7. ⁹² Luc. vi, 38.

pellationem, qua te non hominum quisquam, sed ipse Dominus appellat; ait, enim: *Stulte, hac nocte auferetur a te anima tua; et quæ præparasti cujus erunt? Ipsi illis æternis cruciatibus major est stultitiæ nota. Qui enim paulo post erat rapiendus e vita, quæ cogitat? Destruam, inquit, horrea mea. Cui ego respondeo: Et recte quidem facis; nam vere destruere debes horrea iniquitatis, et ea quæ male ædificaveras manibus tuis ipse subvertere. Destruere promptuaria ex quibus nullus misericordiam consecutus est; deinceps ac subruere mammonæ obscura et tetra domicilia. Destruam, inquit, horrea mea, et majora reædificabo. Quod si et ista repleveris, quid, quæso, facturus es? Iterum sine dubio destrues, et iterum reædificabis. Et quis finis hujus stulti laboris et vani? Instanter ædificare et instantius destruere. Si vis ego ostendam tibi horrea jam parata: esurientium pauperum ventres: in ipsis tuos concludere thesauros. Tales enim tibi thesauri servabuntur in cælis, in quibus neque tineæ comedit, neque fures effodiunt et furantur⁶². Sed dicis: Cum secunda horrea replevero, tunc dabo pauperibus. Longos tibi promittis annos, et satis lata vitæ spatia polliceris. Talia ista promissio non futuram continet humanitatem, sed præsentis misericordiæ dilationem. Quid enim nunc misericordiam fieri vetat? Frumenti copia est, tempus anni prosperum, esurientes præsto sunt flentes, nudi te circumstant gementes, vincti de carceribus et ægri de lectulis miserabili te et flebili lamentatione circumstrepunt. Tu misericordiam quid in crastinum differs, cum hodie crudelis et inimicors fias? Audi saltem sapientissimi consilium Salomonis: *Ne dicas, inquit, Abi nunc, et redi crastino, et dabo tibi*⁶³; *non enim scis quid pariat superventura dies*⁶⁴. Sed ne hujusmodi mandata suscipias, aures tibi obstruit avaritia. Num te oportebat gratias agere Deo, exsultare ac lætari quod non ipse mendicans alienas circuis fores, sed alii ante tuas januas sedent, a te misericordiam postulant? Tu vero difficilis es ad præbendum, et contristaris ac declinas ne quis tibi paulo molestior cogente necessitate paupertatis existat; quasi non potuisset fieri ut esses unus ex his qui ante januam tuam fame perditii jacent. Et tu quidem satis digne: nam voto et mente ac proposito pauper es, et totius boni egenus. Cum enim non habeas charitatem, cum desit tibi humanitas, desit fides, desit spes in Deo, cum tibi desit misericordia, quid te egestuosius? quid te mendicius? Pars tua cum tineis et muribus horreorum tuorum rorsoribus erit. Qui utique si talia non videres, si non corrumpi ea cerneres et consumi, quis te persuadere posset aliquid inde largiri?*

7. Sed dicis: Quid injustum est, si cum aliena non invadam, propria diligentius servo? O impudens dictum! Propria dicis? Quæ ex quibus re-

A conditis in hunc mundum detulisti? Quando hæc ingressus es lucem, quando de ventre matris existi, quibus, quæso, facultatibus, quibusque subsidiis stipatus ingressus es? Adventum tuum in hunc mundum disce ab Apostolo Paulo dicente: *Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quidem quid possumus. Habentes autem victum et vestitum, his contenti simus*⁶⁵. Terra communiter omnibus hominibus data est: proprium nemo dicat, quod e communi plusquam sufficeret sumptum, et violentè obtentum est. Verumtamen nudus ex ventre matris existi, nudus similiter reverteris in terram. Et si quidem terræ elementum putas fortuito substituisse, impius es, qui ignoras conditorem Deum. Si vero agnoscis beneficium largitoris, gratus esto Creatori, et require apud te ipsum rationem, cur plus tibi quam cæteris præstitit. Nunquid iniquus est Deus, ut nobis non æqualiter distribuat vitæ subsidia, ut tu quidem esses affluens et abundans, aliis vero deesset, et egerent? An idcirco magis quia et tibi voluit benignitatis suæ documenta conferre, et alium **726** per virtutem patientiæ coronare? Tu vero susceptis Dei muneribus et in sinum tuum redactis, nihil te putas agere iniquum, si tam multorum vitæ subsidia solus obtineas. Quis enim tam injustus, tam invidus [*al. avidus*], tam avarus, quam qui multorum alimenta suum non jam usum, sed abundantiam et delicias facit? Neque enim majoris est criminis habenti tollere, quam, cum possis et abundes, indigentibus denegare. Esurientium panis est quem tu detines, nudorum vestimentum est quod tu recludis, miserorum redemptio est et absolutio pecunia quam tu in terram defodis. Tantorum te ergo scias invadere bona, quantis possis præstare, si velis.

8. Bona quidem sunt, ais, verba, sed melius est aurum. Nihil mirum, nam si quis cum impudicis de pudicitia loquatur, et exorta vituperet et exprobet, ii animi quibus libido dominatur, ex ipsa commotione ad impudicitiam multo acrius accenduntur: sed tibi iterum ante faciem adducam ipsas futuri judicii Dei formas, ut intelligas quales tibi gemitus recondis. O quam multi pretii tibi in die judicii sermo ille videbitur, de quo superius diximus, qui ait: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis præparavi Pater meus a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: nudus fui, et operuistis me*⁶⁶. Qualis tibi rursus horror, qualisque sudor, qualesve tenebræ supervenient audienti condemnationis illius sententiam qua dicitur: *Discedite a me, maledicti, in tenebras exteriores, quæ præparatæ sunt diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi bibere: nudus fui, et non cooperuistis me*⁶⁷. Neque enim in his verbis, is qui

⁶² Matth. vi, 20. ⁶³ Prov. iii, 28. ⁶⁴ Prov. xxvii, 1. ⁶⁵ I Tim. v, 7, 8. ⁶⁶ Matth. xxvi, 34-36. ⁶⁷ ibid. 41-43.

aliena invasit, arguitur; sed is qui non communi-
ter usus est his quæ habuit, condemnatur. Nos
quidem quod utile credimus, commonuimus. Si
quis autem obedire vult divinis præceptis, non
ignorat quæ sit repositionum merces. Qui vero
obedire non vult, et negligit, manifesta est ignis
æterni comminatio, cujus opto vos inexpertes ef-
fici et alienos, et effugere pœnas impiis repromis-
sas; facientes illud quod scriptum est, ut redem-
ptio animarum vestrarum sint divitiæ vestræ, et ad
præparata pergatis regna cœlestia, per eum qui vos
vocavit Christum Jesum Dominum nostrum, cui glo-
ria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

De invidia (14).

1. Bonus est Deus, et dignis largitur quæ bona
sunt. Malus est diabolus, et malitiam quam semel
ipse concepit, hanc etiam hominibus docet: et
sicut proprium est boni Dei liberalitas et largi-
tio, ita proprium est diaboli livor et invidia. Et
ideo observemus, fratres, vitii hujus incursum, ne
forte participes operum diaboli efficiamur, et pari
cum eo sententia condemnemur. Si enim qui elatus
est, et superbus, in iudicium et in laqueum incidit
diaboli: quanto magis invidus pœnam diaboli et
sententiam non evadet? Nihil igitur humanæ ani-
mæ invidiæ malo perniciosius accidere potest. Quod
malum lædit quidem parum quid etiam eos in quos
intenditur, gravius vere et perniciosius eos a qui-
bus procedit, affligit. Sicut enim ærugo ferrum,
ita invidia illam ipsam animam in qua est, interi-
mit et consumit; et sicut aiunt viperas dilacerato
et exeso illo ipso materno utero quo conceptæ sunt
nasci, ita et invidiæ natura illam ipsam ante om-
nes qua concepta est, vel ex qua generatur, ani-
mam consumit et perdit. Tristitia namque et mœ-
ror quidam de prosperitatibus proximorum est
invidiæ vitium; et ideo nunquam deesse potest in-
vido mœroris occasio. Si ager proximi opimis
fructibus lætus sit, si abundet successibus fa-
cultatum, si lætetur animo et prosperitatibus gau-
deat, hæc omnia velut pabulum quoddam est et
nutrimentum languoris invidiæ. Nec differt homine
nudo eo qui potest telis undique incursantibus
transfodi. Si virum fortem videat et robustum,
unum istud vulnus est invidi. Decorum alium videt,
et forma præcipuum; aliud istud lividi telum est.
Virtute animi clarus est quis et prudentia cæteris
eminens; sermonis quoque prolatione ac virtute
magnificus; secat hoc quoque maxime invidum,
et interna mente discruciat. Alius augescenti-
bus divitiis suis consulte utitur, et censum sibi
a Deo datum communem cum indigentibus facit,
misericordia clarus efficitur, et in omnium laude
humanitatis beneficus celebratur: omnia hæc cor

A invidi feriunt, et eo sævior est vis doloris, quo
eum ne proferre quidem ac publicare potest: sed
est quidem semper in gemitibus et mœrore ac
mente confusus, et totus malo vitii grassantis ab-
sumitur, nec interrogatus tamen potest indicare
languorem. Erubescit enim enuntiare in publicum
quia tabescit invidia, quia amici bonis et succes-
sibus proximi ipse consumitur, quia fratris bona
sua mala sunt. Hæc enim dicturus est sine dubio,
si velit quæ vera sunt dicere. Verum, quoniam
erubescit horum aliquid confiteri, recondit et celat
intrinsicus morbum ipsa ejus interna viscera con-
sumentem. Neque ergo medicum languoris sui
assumere, neque remedii aliquid invenire potest,
cum præcipue omnes Scripturæ repletæ sint verbi
divini medicamentorum, quibus possint ista cu-
rari.

2. Sed inde quidem remedium non requirit. Unum
autem sibi solum remedium putat, si forte ei cui
invidet infaustum aliquid accidat, si aliquis lapsus
occurrat. Hoc tantummodo ad languoris sui reme-
dium ducit, si eum qui paulo ante clarus ac bea-
tus habebatur infelicem videat ac defectum: tunc
jam et amicus efficitur, tunc et fletus suos sociat,
tunc et lacrymas mutuatur, cum eum cui invidebat
fentem viderit et lugentem. Et gaudere quidem
cum gaudente non pertulit, nunc vero gaudio flet
cum flente. Non enim humanitatis tanquam com-
munes casus mortaliun miseratur, nec ut alster-
gat animo prioris vitii maculam, sed ut graviorem
lapso sensum doloris infligat. Si forte accidat filii
orbitas, tunc amplius in defuncti laudibus commo-
ratur, et mille præconiis magnificat puerum, ut
vultu decorus, ut acer ingenio, ut ad omnia aptus
et commodus; 727 et laudat ipse defunctum, cu-
jus viventis laudem ne ab aliquo quidem prolatam
ferebat audire. Sed in hoc ipso cum laudat, si vi-
deat etiam alios vel similia vel etiam præstantiora
sentire, continuo conversus morbum demonstrabit
invidiæ. Miratur et laudat divitias, sed post rui-
nas, decorem vultus et corporis robur in languoris
macie et tabo ægritudinis prædicat, et in omnibus
inimicum se præsentium servat, amicum vero per-
euntium.

D 3. Quid igitur hoc morbo tetrius? quid humanæ
vitæ perniciosius? quid tam naturæ inimicum? quid
tam Deo ipsi adversum? Nec mirum, nam et ipsum
malitiæ principem diabolum adversum humanum
genus nihil aliud quam invidiæ morbus accendit.
Per hanc namque stimulatus, etiam Deo ausus est
repugnare. Etenim adversum Deum indignans pro
his donis quæ homini concesserat, quoniam in
ipsum Deum nihil poterat, homini quem diligebat
perniciem mortemque molitus est. Eadem nihilo-
minus etiam primus diaboli discipulus perpetravit,
ab ipso et invidiæ vitium et homicidii opus edo-
ctus, socia sibi et cognata crimina, quæ etiam

(14) Græce exstat tom. II [III], p. 91.

sanctus Apostolus velut a se invicem indissociata simul pariterque commemorans, dicit: *Pleni invidia, homicidiis* ⁶⁶. Quid est ergo quod in hac parte egit diabolus, ob honorem qui a Deo datus est homini, et continuo incensus invidia est, ut interimeret eum qui fuerat honoratus a Deo? Sine dubio ut ad eum redundaret injuria, qui praeiterat gratiam. Verum, quoniam adversus Deum ipse pugnare non poterat, adversum fratrem pugnare hominem docuit. Fugiamus ergo, fratres, vitii hujus causam, quæ prima adversari Deo docuit, quæ parricidii existit mater, quæ naturæ jura confudit, quæ ignorantiam consanguinitatis invexit. Quid enim contristaris, o homo, cum nihil mali perpressus sis? Quid impugnas eum qui tibi videtur in bonis degere, cum te in nullo defraudaverit? Quid si aliquid etiam tibi profuit, nihil videris aiud agere quam tuimetipsius bonis et utilitatibus invidere. Talis erat et Saul, qui beneficia David ad occasionem persecutionis ejus accepit. Primo quidem quod per spiritualem illam citharam divinitus modulatam, et plectro sancti Spiritus pulsam, ab incursione dæmonis liberatus est. Verum quid ad hæc beneficii memor rependit? Pro plectro salutifero, hastam mortiferam retorquet in David. Tum deinde belli discrimine simul et opprobrio liberatus, prostrato Golia cui nullus provocanti audebat occurrere, quoniam pro hoc mulierum exultantium chori in hymnis triumphalibus ad eum qui fecerat fortiter, collocatæ salutis gratiam referentes dicebant, *Percussit David in decem millibus, et Saul in millibus* ⁶⁷, pro hac sola voce quæ ex ipsa veritate processerat, ad insidias et interitum ejus qui salutem patriæ contulerat, incitatur. Et cum eum profugum atque extorrem finibus patriis fecisset ac sedibus, nec sic quidem cessavit invidia, sed et armatos mittit post ipsum, et aliquando mille, aliquando tribus millibus cum bellatoribus insectatur ⁶⁸. Sed, etsi ad deserta confugit, etsi apud allophylos latet, ne ibi quidem parcat, semper insidiatores mittit post ipsum; semper dolis et factionibus circumvenit eum cujus beneficiis intra conscientiam suam se novit obnoxium. Si ergo interrogetur quæ belli causa est, quid aliud respondebit, nisi beneficia viri causam sibi esse odiorum? Qui etiam eo ipso tempore cum ab ipso quæreretur ad mortem, noctu ab eo dormiens deprehensus, et absque ulla dubitatione expositus ad interitum ac traditus in manus inimici, reservatur tamen et indulgetur, et ad pœnitentiam remittitur ⁶⁹. Est et ei testimonio vox illa, in qua commaculare justus manus suas in sanguine prodiit et expositi sibi persecutoris abstinuit; nec tamen his tantis ac talibus beneficiis invidi flectitur: sed rursus movet arma, rursus persecutiones excitat nequiores. Sed nihilominus in manus traditur: et rursus in spelunca deprehensus, opportunus sit neci. In quo pietas

quidem et misericordia David magis clarescit, et Saul malitia vel crudelitas manifestius declaratur. Nihil ergo his inimicitiiis difficilius, quæ ex invidia amarissimo fonte descendunt. Quoniam quidem hi qui ex aliis occasionibus inimici sunt, si alter forte aggrediatur alterum beneficiis vincere, continuo ferocitas mitigatur; in invidum autem si beneficia conferantur, multo amplius inflammatur; et quanto plura fuerit consecutus, tanto majoribus incendiis conflagrabit. Magis enim irascitur et dolet, quod ab eo boni aliquid consequitur, quem nolit quidquam boni vel habere vel posse præstare. Quam feram belluam, quos venenatos serpentes mores isti non superant? Canes beneficii memores videas; leones cæteræque feræ mitescunt et vincuntur ad gratiam: soli invidi beneficiis gravius inflammantur.

4. Quid etiam fortissimum illum et nobilissimum virum Joseph servum fecit? Nonne invidia fratrum? In quo etiam admiratione digna est vanitas ipsa commenti. Pertimescentes enim exitum somniorum, fratrem subjiciunt servituti: quo scilicet servus effectus, non posset a liberis adorari. Sed si quidem vera sunt somnia, quid proderit argumendi genus? Si impleri necesse est quod prædictum est, superflua est obsistentis intentio; si vero fallitur adolescens in somniis, frustra invidetis erranti. Non invidia, sed miseratione dignus est, qui illuditur. Sed multo aliter quam opinabantur, callida eorum commenta divinæ providentiæ dispensatio temperavit. Per ea namque ipsa prædictorum finis struitur et impletur per quæ putabatur arceri. Certum est enim quia nisi venundatus fuisset Joseph, utique in Ægyptum non venisset; nec si pudicitia tenax dominæ lascivientis insidias incidisset, non fuisset retrusus in carcerem, nec ministris Pharaonis familiarior existisset, nec somniorum regis interpretis fuisset ascitus, ex quo etiam summam potestatem regendæ Ægypti moderandæque sortitus est; et pro frumentaria dispensatione a fratribus suis ob hoc ipsum illuc properantibus adoratus. Verum transeamus ad speciem illius invidiæ, quæ omne piaculi genus humanæ conditionis excedit. Judæorum odium adversum Salvatorem nonne ex invidia descendit? Et **728** quæ erat causa invidiæ? Mirabilia signorum. Cujusmodi vero erant mirabilia? Salus animæ et corporum sanitas. Pascebant esurientes, et qui pascebat impugnabatur. Vita mortuis reddebatur, et is qui vitam tribuebat, insidias vitæ per invidiam sustinebat. Dæmones fugabantur, et imperanti dæmonibus doli ab hominibus tendebantur. Leprosi mundabantur, claudi ambulabant, surdi audiebant, cæci videbant. Qui hujusmodi gratiam largiebatur hominibus, ab hominibus flagris servilibus fugabatur. Affligebant eum qui mortalibus venerat reddere libertatem: et judicabant homines judicem mundi. Ad ultimum vero eo usque

⁶⁶ Rom. 1, 29. ⁶⁷ I Reg. xviii, 7. ⁶⁸ I Reg. xxiv, 5. ⁶⁹ I Reg. xxvi, 7. ⁷⁰ Gen. xxxvii, 23.

furor piaculi prorupit, ut auctorem vitæ morte multarent. Sic omnia mala ex radice nascuntur invidiæ, et hoc uno tanquam validissimo mucrone usus ab initio mundi usque ad consummationem ejus, diabolus omnes pene animas trucidavit ac perdidit. Denique nihil omittit, quin pro eo quod ipse passione invidiæ dejectus est, etiam nos lapsu similis vitii dejicere studeat. Idcirco et Salomon sapientissimus omnium, cum homine invido nec cœnandum quidem suadet, vel ad convivium veniendum ⁷³: per hoc ostendens quod totius vitæ nostræ tempore a consortiis hominum qui in hujusmodi vitiis irretiti sunt, alieni prorsus et segregati esse debeamus. Sicut enim aridam quamque fragilemque materiem studium nobis est procul ab igne statuere: ita oportet, quantum fieri potest, ab omnibus invidorum non solum amicitiiis, verum etiam fabulis et colloquiis segregari, et velut a malignis et venenatis jaculis occultari. Non enim possibile est aliter incurrere invidiam, nisi notitiæ et familiaritatis obtentu; quoniam quidem secundum Salomonis sermonem: *Invidia viro ab amico suo est* ⁷⁴. Vere enim ita se res habet. Non enim invidet Ægyptio Scythæ, aut Britanno Indus æmulatur: sed unusquisque gentis suæ hominibus et contribulibus invidet, et non ignotis quibusque, sed vicinis et proximis ac familiaribus suis, imo vero his qui vel artificii ejusdem vel officii vel operis existunt. Armata etiam proximas ætates morbus invidiæ nonnunquam, et propinquos sanguinis: atque inter ipsa sæpe fraternæ germanitatis jura grassatur. Et prorsus sicut rubigo proprie ferri corruptio est, ita et amicitiarum propria corruptela invidia est. Sed et illud in causa languoris hujus vel admirari jam quis poterit vel laudare, quod quanto amplius creverit, tanto sit perniciosior ei cui crescit? Sicut enim omne jaculum quod vehementius fuerit intortum, si forte in aliquid solidum et durum corpus illiserit, in eum continuo qui jecerat percussum jaculum retorquetur ac resilit: ita etiam motus invidentis et animorum telum cum nihil nocuerit ei cui intenditur, vulnus tamen invidentis efficitur. Nemo namque tristitia sua unquam imminuere bona proximi potuit: æmulans tamen semetipsum tabo confecit invidiæ. Et ego quidem arbitror venenatis et mortiferis serpentibus morbi hujus esse venena graviora. Nam ab illis aiunt cum prius morsus corpori defixerint, per vulnus dentium venena diffundi: invidiæ autem virus interdum etiam solo aspectu infunditur oculorum; nonnunquam etiam solo concipitur auditu. Continuo namque ut viderit quis vel audierit ea quæ non vult de his quibus invidet, statim dilabitur, statim corrui, statim tabescit: et quamvis decori vultus, quamvis solidi ac sani sit corporis, repente velut ictus venenati serpentis morsibus consumitur et tabescit, venis noxii rheumatis per oculos usque ad cordis

A arcana penetrantibus, ac viscerum interiora vastantibus. Sed ego omitto tali assertionem uti; vulgaris enim videbitur sermo. Illud tamen dico, quoniam adversarii humani generis dæmones, cum viderint propositum hominis suæ studii aptum, ad omne facinus voluntatis suæ eo velut organo abutuntur. Et quid non perhorrescis minister effici dæmonum, sed recipis in te malum per quod inimicus existas his qui te non læserunt, inimicus quoque Dei apud quem omnis bonitas absque invidiæ macula est? Fugiamus invidiam, obicem pietatis, obstaculum regni cœlorum, viani gehennæ, pignus et primitias quasdam pœnæ perpetuæ.

B 5. Fugiamus quinimo malum quod magisterio serpentis edoctum est, quod a dæmonibus inventum est, quod inimicus homo bonis Dei seminibus supersevit. Sed ex ipso quoque interdum vultu non minus invidi declarantur. Obstruiores his namque oculi, et obscuriores genæ: demissum et triste supercilium. Anima quoque ipsa passione dejecta, et penitus incurvata. Nusquam veritatis iudicium in negotiis servatur; non sermo ullus honestus eis videtur aut gratus; nihil apud eos nobile, nihil clarum probatur; sed sicut vultures jucunda quæque et amœna loca transeunt, et suavissimis odoribus redolentia transvolant prata, ad fœtida vero quæque cadavera, et loca tetræ repleta nidoribus convolant: et sicut muscæ, omissis sano corpore, sicubi ulcus est concitæ præcipitesque conveniunt: ita et invidi si quid ab aliquo in hac vita bene gestum est, si quid præclarum in actibus, in verbis probabile, in moribus admirandum est, nihil prorsus vident, nihil retractant: sicubi autem quid aut culpabiliter gestum, aut incauto sermone prolatum, ut hominibus accidere solet, hoc proferunt, aut in publicum ventilant; et notitiam viri non ex bonis gestis dictisque, sed ex minimis probabilibus fieri volunt. Quo malo quid nequius? quid terius? quid perniciosius dicam? omittere et reticere ea quæ laude digna sunt: rimari vero sicubi quid inveniat quo opus virtutis ex accidentis culpæ occasionibus eriminetur? Denique isti tales magnanimum quemque virum protervum vocant: constantem vero et patientem, sine affectu et sensu doloris appellant. D Sobrium autem acerbum dicunt; justum, crudelem; prudentem, callidum vocant. Arrogantem liberum criminantur; liberalem vero luxuriosum dicunt. Avarum nominant parcum; et omnes virtutum species decolorare contrariis et a malitia assumptis appellacionibus gestiunt; ita ut sæpe etiam invidos quibus ipsi invident, nominent. Quid igitur est? In accusatione et obrectatione vitiorum sermonis terminum dabimus? Sed hoc ex parte remedium est. Nam ostendere **729** ægro magnitudinem morbi, et per hoc concitare ejus sollicitudinem, ne languoris vim negligat, pars videbitur medicinæ. Verum, si in hoc eum reliqueris gradu, ne; remedium

⁷³ Prov. XIII, 6. ⁷⁴ Eccle. IV, 5.

ostenderis viam, nihil aliud est quam salutem prodidisse languentis. Quid ergo est? Quomodo vel vitandus est morbus ne patiamur, vel si patimur fugiendus? Primo, ut mihi videtur, statuere debemus apud animos nostros nihil magnificum neque expetendum quidquam esse in rebus visibilibus: non opulentiam magni pendere, neque florentis gloriæ tumorem mirari; non robur et valetudinem corporis. Nihil enim eorum quæ temporalia sunt et prætereunt opinandum est bonum, neque omnino horum aliquid quæ videmus; quoniam quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt⁷⁶. Ideo ergo eum qui affluit divitiis dignum non putemus invidia; neque is qui sublimitate præcellit, æmulatione dignus habendus est, pro magnitudine potestatis crastinus futuræ. Sed neque corporis virtus et magnificum robur ad invidiam veniat, unius febriculæ caloribus resolvendum, nisi forte quis velut virtutis organis his utatur ad utiles atque optimos actus. Is enim qui indulta sibi corporis fortitudine abutitur ad impia ac proterva ministeria, nihil aliud est quam si quis acceptum ad hostem repellendum gladium, in suum vertat exitum. Quod si quis concessas sibi a Deo facultates in ministeriis indigentium et pauperum sustentatione dispensat, iste non invidia dignus est, sed amore, qui deliciis et voluptatibus suis necessitatem pauperum prætulit, et communem suum victum cum fratribus fecit.

6. Tum deinde eminet quis per prudentiam, et accepta gratia verbi divini Scripturæ sensum aperit, et obscuritates divini et prophetici sermonis exponit: quis unquam talibus adversetur? Quis divini muneris beneficia feralis invidiæ labe contaminet, maxime si ea quæ dicuntur per sancti Spiritus donum et gratiam deprecantur, et ob hoc etiam auditorum favor et collaudatio prosequatur? Sic habeto tu quasi tuum sit istud bonum, et tibi per fratrem a Deo doctrinæ destinatum sit donum; si tamen libenter propter te suscipias. Tum deinde venam quidem fontis largius profluentem nullus curat; nec a solis splendore ullus inhibetur obtutus: et nemo invidet alii solem videnti; nec super cæteros, sed cum cæteris habere ei sufficit participium lucis. Et tu, verbo spirituali in Ecclesia profluente et per gratiam sancti Spiritus pietatis dogmata proloquente, non cum lætitia admoves et adjungis auditum, et instrueris ac proficis, sed mordet te et stimulat audientium favor; et optas si nemo proficeret, tantum ut nemo laudaret. Et quæ erit hujus rei excusatio apud cordium nostrorum judicem Deum? Si ergo, ut diximus, abundat quis in facultatibus, abutitur autem eis tam commode quam sermo divinus edocuit, communem sibi censum cum indigentibus ponens, non invidia talis iste, sed charitate dignus est et amore. Si vero e contrario agat, id est, ut facultates quas ho-

neste dispensare debuerat, abuti per luxuriam ac turpitudinem properet, nec sic quidem invidia, seu misericordia dignus est; quoniam quidem nec laude aliquid dignum, sed probris et vituperationibus gerit. Similiter et is qui abundat in verbo, siquidem per gratiam sancti Spiritus loquitur: si vitæ suæ merito commendat, et probat vera esse quæ prædicat; si non refragantur doctrinæ verbis gesta doctoris; si denique non Spiritus sancti voluntati ministram tantummodo exhibet linguam: invidere talibus et adversari, nihil aliud est quam dicere: Nollem mandata Dei hominibus innotescere, nollem homines de morte ad salutis viam revocari. Si vero is qui loquitur, non secundum Deum loquitur, nec per gratiam Dei docet, sed verba profert humani tantummodo ingenii arte composita: nihil in ipsis divini Spiritus, nihil quod cor fodiatur, conscientiam pulset, lacrymam moveat: si denique vita moresque doctoris, prolatis refragantur eloquiis, si aliena sunt ab actibus et moribus suis ea quæ alios docet: nequaquam quæso, erga tales excitetur invidia. Reclamat enim his continuo apostolicus sermo, et in os eorum ac faciem retorquetur dicens: *Qui alium doces, teipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mæchandum, mæcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium facis*⁷⁷? Quinimo miseratione, ut diximus, et luctu digni sunt isti. Tu vero audi componentem te David per Spiritum sanctum, et dicentem: *Noli amulari inter malignantes, neque æmulatus fueris facientes iniquitatem: quoniam sicut fenum cito arescent, et sicut olera herbarum cito deficient*⁷⁸. Decet ergo servum Dei neque viris bonis invidere, et super falsis ac simulatis dolere; et æmulationem potius ad imitanda bona, quam invidiam capere. Si vidisti sobrium, si patientem, si constantem in certaminibus pietatis, siquidem et tu talis es, dilige et illum quasi alterum te. Si vero aliquid tibi deest, imitare eum cujus vitam laudabilem vides. Hoc autem studii modo et apud temetipsum proficies, et apud eos qui te vident laudabilis eris. Hæc enim est natura virtutis, ut per arbitrii libertatem a quocunque volente et laborante possit acquiri. In nobis namque potestas hujus studii sita est; nam divitias, pulchritudinem corporis, robur et cætera hujusmodi quæ putantur esse bona, non est in nostra potestate ut habere possimus. Sed si majus bonum quod vere bonum est, id est, virtus animi, merito ab omnibus qui recte judicant, cunctis bonis corporeis præferendum est, cur quod summum et vere bonum est, et in nostra est positum potestate, negligimus imitari; pro his vero bonis quæ falsa sunt nec jure bona dicuntur, tam intentis studiis agitamus, ut pro his perniciosissimæ cladis succumbamus invidiæ?

⁷⁶ II Cor. iv, 18. ⁷⁷ Rom. ii, 21, 22. ⁷⁸ Psal. xxxvi, 1, 2.

7. Sed ne illud quidem commonitionem nostri sermonis evadat. Num vides quantum malum in vita hominum obtineat simulatio? Et hæc de invidiæ stirpe procedit; nam bilinguem esse hominem et duplici mente, non aliunde quam invidia nascitur. In profundo namque cordis odium tegit, in labiorum vero superficiem coloratam dulcedinem profert: secundum **730** obiectos marinis fluctibus scopulos, qui exiguæ aquæ respersione cooperti, ignorantibus et incautis improvisa naufragia moliantur. Sic ergo etiam mors nobis inde velut ex malignis fontibus influit, id est, cum decedimus a bono, cum alieni efflicimur a Deo, cum sanctitatis ordinem pacemque confundimus, cum totius honestæ vitæ jura violamus. Fugiamus eam et acquiescamus magis suadenti Apostolo et dicenti: *Nolite effici inanis gloriæ cupidi: invicem provocantes, invicem invidentes*⁷⁸; *sed magis benigni, misericordes, donantes vobis ipsis delicta, sicut et Deus donavit vobis in Christo Jesu Domino nostro*⁷⁹; cum quo est Deo Patri cum Spiritu sancto gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V,

In principio Proverbiorum Salomonis, quam dixit cum esset presbyter, jubente episcopo (15).

1. Magna est obedientiæ merces; et ideo obtemperemus summo sacerdoti et benignissimo patri agones nobis quosdam de eloquiis sancti Spiritus proponenti: qui tanquam magister peritissimus venatorum, in locis asperis et difficilibus delectatur catulorum suorum cursus probare. Proposuit autem nobis in principio Proverbiorum movere sermonem. Quam vero difficilis captu sit libri hujus, id est, proverbialis sermonis intellectus, nullus ignorat eorum qui Scripturarum vel notitiam vel studium habent. Verumtamen non idcirco revocandus est pes ab omni conatu, sed spem dicendi erigere debemus ad Dominum per orationes summi sacerdotis pastoris nostri ut detur nobis sermo in adaptione oris nostri⁸⁰. Tres istos libros novimus principaliter sapientissimi Salomonis, Proverbiorum et Ecclesiasten, et quæ dicuntur Cantica canticorum. Quorum unusquisque certam ac propriam continet rationem: utilitas tamen et prospectus idem omnibus, erudiendi humanum sensum atque excolendi mortalium vitam. Proverbia igitur eruditio est moralis et emendatio vitiorum ac vitæ probabilis regula, humanus actus linea quadam dirigens cautiore. Ecclesiastes autem de rebus naturalibus disserit, et quanta sit in hoc mundo vanitas, quantumque in rebus inane demonstrat: ut per hoc utique nequaquam nos huic rei quam vanitatem docuit, persuadeat adhærere, et curas nostras rebus fugientibus inaniter occu-

A pare. Cantica vero canticorum perfectionem quodammodo edocent animarum. Consonantiam namque et conjunctionem sponsæ describunt ad sponsum, quæ est animæ ad verbum Dei connexio. Sed ad propositum revertamur.

2. *Proverbia*, inquit, *Salomonis filii David, qui regnavit in Israel*. Proverbiorum nomen in verbis vulgaribus habere consuetudo hominum solet, id est, ea quæ vulgo velut ex traditione quadam antiquitatis loquuntur, sicut ipsa apud Græcos etymologia enuntiati sermonis ostendit. Quo genere sermonis abutimur ad multa quæ in vita accidunt similia: verum hæc teneat de proverbii nomine vulgi communis opinio. Apud nos vero proverbium est sermo utilis occulta intra se continens, et habens quidem aliquid utilitatis etiam in aperto, plurimum tamen in profundo sensus contegens et in occulto. Denique et Dominus ita dicebat: *Hæc in proverbii locutus sum vobis, sed venit hora cum jam non in proverbii, sed in palam loquar vobis*⁸¹; per quod indicat, quia proverbialis sermo palam et in manifesto non habeat intellectum, sed obliquis quibusdam indicis et occultis, prudentioribus quibusque et eruditioribus voluntatem dicentis insinuet. *Proverbia* igitur, inquit, *Salomonis, filii David*, id est, verba totius vitæ cursui necessaria. Ad didit autem etiam nomen scriptoris, ut auctoritate personæ desiderium studiorumque legentis invitet. Semper enim doctoris præjudicium sermonem quidem commendabilem facit, auditorum vero animos ad studiorum desiderium suscitatur. Proverbia ergo Salomonis, illius scilicet ad quem dixit Dominus: *Ecce dedi tibi cor sapiens et prudens, sicut non fuit ante te, et post te non exsurget similis tibi*⁸²; et iterum: *Dedit Dominus sapientiam et prudentiam Salomoni multam valde, et abundantiam sensus cordis, sicut arena quæ est ad oram maris: ita ut multiplicaretur sapientia Salomonis super omnem prudentiam hominum omnium antiquorum, et super omnes sapientes Ægypti*⁸³. Vides quantam vim obtinet superscriptio nominis? *Proverbia*, inquit, *Salomonis filii David*. Adjicitur etiam patris nomen, ut cognoscatur quoniam sapiens erat Salomon, ex sapiente et propheta parente progenitus, id est, qui ab infantia esset sacris litteris institutus, qui non regnum vel principatum iniqua aliqua sorte susceperit, velut indebita sibi regna pervaserit; sed iudicio justo patris prophetæ, per quem utique Dei voluntate regni summo digniori ex filiis tradebatur. Hic ergo fuit rex in Jerusalem⁸⁴. Nec hoc quidem otiose dictum est. Non enim solum pro distinctione reliquorum regnorum certi loci regna nominantur, sed ut etiam conditorem famosissimi illius templi, et in figuram futurorum bonorum structi simul nosceres,

⁷⁸ Galat. v, 26. ⁷⁹ Ephes. iv, 32. ⁸⁰ Ephes. vi, 19. ⁸¹ Joan. xvi, 25. ⁸² III Reg. iii, 12. ⁸³ III Reg. iv, 29, 30. ⁸⁴ III Reg. i, 33.

(15) Græce exstat t. II [III], p. 97.

et omnium quæ in ea urbe mirabiliter instituta sunt, auctorem parentemque condisceres. Multum autem conducit ad amplectendum institutionum sermonem regem esse qui scribit. Si enim, ut quidam definerunt, regnum est legitima quædam cura et institutio, certum est quia instituta quæ dantur ab eo rege, qui tamen digne meritoque sortitus est, legum vim teneant, et sanciant jura vivendi, maxime cum id in commune omnibus consulat, et non propriæ utilitatis decernatur intuitu. Hoc enim differt rex a tyranno, quoniam hic quidem quod sibi utile est consulit, ille quod omnibus.

3. Enumerat ergo consequenter quanta sit libelli hujus utilitas, et dicit primo, quia ex proverbii est scire sapientiam et disciplinam. Est autem sapientia divinarum humanarumque rerum et causarum quibus hæc constant, agnitio vel scientia. Si quis ergo de Deo digne sermonem profert, agnovit sapientiam, sicut et Paulus qui dicebat: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, sapientiam vero non hujus mundi, neque principum hujus mundi qui destruuntur, sed 731 loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula* 66. Sed et is qui ex mundi conditione et creaturarum magnitudine conditorem intelligit et advertit, etiam ipse per hujus mundi sapientiam Deum cognovit. *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* 67. Perducit autem nos ad intelligentiam Dei proverbialis sermo cum dicit: *Dominus sapientia fundavit terram* 67, et rursum: *Cum præpararet cælum, præsens eram cum ipso, et ego eram apud eum compaginans, et ego eram eui adgaudebat* 68. Hæc enim omnia ex persona sapientiæ nobis disputans, manifestius nobis ejus scientiam tradit, tanquam ipsa de se humanis hæc auribus proloquenter. Sed et illud quod ait: *Dominus creavit me initium viarum suarum* 69, et de ea quæ in hujus mundi opere ostenditur sapientiæ prolocutus est, quæ velut vocem quodammodo ipsa per ea quæ videntur emittit, quia a Deo facta sint, et non sua sponte processerint, quæ tam sapienter et tam magnifice compaginata cernuntur. Sicut enim *Cæli enarrant gloriam Dei, et facturam manuum ejus annuntiat firmamentum* 70, enarrant autem non per sonum vocis, sed per operis sapienter dispositi confessionem: *Non enim sunt loquelæ neque sermones quibus non audiantur voces eorum* 71: ita sunt quidam sapientiæ sermones et rationes, quæ ante omnia insertæ sunt creaturis, id est, illa ipsa ratio per quam unumquodque a sapientia procreatum est, per quam ipsa etiam tacens clamat, et creatorem suum Dominum profitetur. Primo enim omnium ratio et sapientiæ rerum producta est, tum deinde ipsæ substantiæ, cum jam ratio earum et sapientiæ

A qua possint subsistere præcessisset, per quam ad intellectum quoque solius sapientis Dei mortalium dirigatur intentio.

4. Præterea est etiam humana quædam sapientia, id est, rerum quæ in vita communi geruntur, experientia, secundum quam uniuscujusque artis peritos sapientes dicimus. Quam plurima ergo pars libri hujus ad cohortationem sapientiæ spectat, cum dicit: *Sapientia in exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit, in summis vero muris prædicatur* 72. In quibus tametsi profundiora sacramenta comprehendit, tamen etiam hoc nihilominus suggerit, ut per ea quæ naturaliter hominibus grata satis et accepta cognoscit, id est, per laudem sapientiæ provocet animas et invitet, ut non segniter vel remisse ejus expetant disciplinas, cujus laus et utilitas in omnibus invenitur, id est, in viis, in plateis, et in munitionibus civitatis. Quæ singula idcirco enumerat, ut magnificentiam rationis quæ in rebus habetur, ostendat. Exitus enim et plateæ, omnis vitæ nostræ indicant actus, in quibus providendum nobis est semper inesse sapientiam. Cautelam vero et munimentum seu continentiam vitæ nostræ designat in muris, in quorum summitate, non in fundamentis, neque in initiis, sed in summa perfectione fiducialiter agere sapientia designatur. Volens quoque nos familiaris jungere et consociare sapientiæ, ait: *Dic sapientiam sororem tuam esse* 73; et iterum: *Ama eam, et servabit te* 74. Tunc deinde communem ejus ad omnes utilitatem demonstrans: *Jugulavit, inquit, victimas suas* 75, id est, cibos fortes solidosque 76 præparavit, his qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni vel mali. *Miscuit, inquit, in crateræ vinum suum* 77: *vinum quod lætificat cor hominis* 78. Craterem vero ipsum purificatorum nominat sapientiæ mysticum participium, unde licet omnibus, unicuique tamen pro captu virium et meritorum profectibus haurire quod satis est. Præparasse vero se dicit mensam suam. In hoc magnificis quibusdam sermonum formis, spiritualem nobis intellectum vocabulis carnalibus introducit. Rationabilem namque cibum animæ, et talem qualem hanc habemus in manibus verbi Dei explanationem, præparatam nominat mensam. Cum ingenti, inquit, prædicatione convocans et invitans. Audis prædicationem dici, et dubitas hæc de mysterio verbi referri? Quod autem dicit cum excelsa prædicatione, nihil humile, nihil dejectum vel obscurum inesse dogmatibus sapientiæ declarat. Quomodo autem invitat? Audi. *Si quis est, inquit, insipiens, declinet ad me* 79; quæ stulta sunt enim hujus mundi vocavit Deus, ut confundat sapientes. Nam sicut infirmi indigent medicina, ita et insipientes indigent sapientia. Ad-

66 I Cor. II, 6, 7. 67 Rom. I, 20. 68 Prov. III, 19. 69 Prov. VIII, 27. 70 ibid. 22. 71 Psal. XVIII, 4. 72 ibid. 4. 73 Prov. I, 20. 74 Prov. VII, 4. 75 Prov. IV, 6. 76 Prov. IX, 2. 77 Hebr. V, 14. 78 Prov. IX, 2. 79 Psal. CIII, 15. 80 Prov. IX, 4.

dit præterea : *Melius est eam mercari, quam auri* A *et argenti thesauros* ¹; et : *Pretiosior est, inquit, lapidibus pretiosis, et omne pretiosum non est ea dignum* ²; et : *Fili, si sapiens fueris, tibi sapiens eris, et proximo tuo* ³; et : *Sapienti filio directi sunt acus* ⁴, et multa alia, quæ si diligentius percurras libri ipsius textum, dicta invenies de sapientia. Verum quoniam ipse Salomon ait : *Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia* ⁵, purgari prius studet per timorem Dei mentes eorum, quos ad studium sapientiæ invitat ac provocat. Non enim fas est salutaria sapientiæ sacramenta sordidis mentibus pollutisque committere, vel imparatos atque indocibiles sensibus [*al. sensus*], et totius rationabilis doctrinæ et eruditionis inexpertes subita sapientiæ luce perstringi. Tale B est enim quale si quis polluto ac fœtido vasculo unguentum suave ac pretiosum recondat. Propterea ergo ait : *Initium sapientiæ, timor Domini* ⁶. Timor autem Domini purificatio animæ est : secundum quod et Propheta dicit : *Confuge a timore tuo carnes meas* ⁷; velut si diceret, quia ubi timor Dei est, omne ibi flagitium cessat : dum corporis membra velut clavis confixa, ad nullius turpitudinis vel sceleris ministerium commodantur. Sicut enim is qui clavis ferreis confixus et dolore terebratus, ad corporalia gesta immobilis manet : ita etiam ii quorum timor Domini corda transfixit, neque oculum movere ad ea quæ non licet possunt, neque C manuum ministerio fungi ad gesta nefaria, neque prorsus quidquam gerere possunt quod divina lex prohibet : quoniam clavorum dolore confixus est, quem de futuri iudicii expectatione perpetitur.

5. Contaminatos ergo et indociles animos ac vafros Sapientia a suis auditoribus abigit, et excludit dicens : *Qui autem sine timore sunt, ante portas errabunt* ⁸; et iterum : *Quæretur sapientia apud malos, et non invenietur* ⁹; et iterum : *Quærent me mali et non invenient* ¹⁰ : pro eo scilicet 732 quod nulla divina timoris purificatione mundantur. Itaque, si quis adire salutaris sapientiæ desiderat scholas, prius per timorem Dei ab omni malitiæ contagione purificatus accedat. Apparuit ergo nobis etiam aliud bonum ex Proverbiorum doctrina veniens, utilitas timoris Dei sapientiæ D institutionibus introducta. Verum quoniam secundus sermo Proverbiorum promittit etiam disciplinæ scientiam, videamus quid sibi velit sermonis ipsius virtus. Disciplina vel eruditio est institutio quædam cum labore adhibita animæ, ita ut interdum eam malitiæ sordibus expurget, quæ : *Ad præsens quidem non videtur lætitiæ esse, sed mæroris : postea vero pacatissimum fructum his qui per eam eruditi sunt, reddit justitiæ ad salutem* ¹¹. Hanc igitur disciplinam vel eruditionem intelligere non

cujuscunque mentis est, pro eo quod multi ad ea quæ incurrunt molesta vel tristia, dum per imperitiæ ineruditæ mentis nequaquam ex correptione utilem fore rerum exitum provident, ignavæ mentis desperatione continuo desiccant, et impatientes ad austeritatem curæ, magis se imperitiæ languoribus tradunt. Propterea ergo admirandam et se dignam justî proferunt vocem dicentes : *Domine, ne in ira tua arguas me : neque in furore tuo corripas me* ¹². Non enim correptionem refugiunt : sed iram devitant. Simile est et illud huic : *Corripe nos, Domine, verumtamen in iudicio, non in ira* ¹³. Et iterum alibi : *Disciplina Domini aperuit mihi aures* ¹⁴. Sicut enim pueri cum negligentius studiis operam impendunt, si forte magistrorum ac pædagogorum verberibus excitentur, sollicitiores effecti, capacius quæ docentur assumunt : et idem sermo, qui ante correptiones et verbera non audiebatur a puero, nunc velut auribus ejus vi verberum patefactis et auditur et capitur, et memoriæ commendatur : ita etiam erga eos accidit qui verbum Dei non audiunt, divinamque doctrinam negligunt atque contemunt, cum fuerit eis a Deo illata correptio, et tribulationibus ac pressuris sæculi fuerint flagellati : tum demum ea quæ semper audiebant, vel quæ ex divinis præceptis eis recitabantur, tanquam nunc primo ad aures suas delata suscipiunt. Propterea ergo dixit : *Quia disciplina Domini aperuit mihi aures*. Disciplina ergo, ut diximus, commonet vel corripit inquietos, sicut fiebat et per apostolum Paulum, cum dicit tradidisse se quemdam Satanæ ut discat non blasphemare ¹⁵, velut speculatori cuidam et carnifici reo tradito, per quem caro quidem patiatur interitum, spiritus autem salvus fiat in die Domini. Alios vero disciplina emendatos jam revocat et restituit ad salutem, sicut illum qui dixit : *Post captivitatem meam pœnitentiam egi* ¹⁶. Et ideo necessarium videtur disciplinæ hujus virtutem semper diligentius utilitatemque perquirere. Ipse igitur sapientissimus Salomon sciens quid ex ea commoditatis oriretur, præcepit dicens : *Noli cessare parvulum emendare, hoc est ad disciplinam revocare : quia si percusseris eum virga, non morietur. Nam tu quidem virga percutes eum; animam vero ejus liberabis a morte* ¹⁷. Et iterum : *Quis enim est filius quem non corripit pater* ¹⁸? Tum deinde ostendit hanc disciplinam pretiosorem esse hujus mundi facultatibus apud eos qui sanum sapiunt, cum dicit : *Suscipite disciplinam, et non argentum, ut in tempore tribulationis non deficiatis* ¹⁹; id est, cum vel corporis morbis afficimur, vel propinquorum et charorum nostrorum urgemur adversis, ne aliter quid de Deo quam pietas et religio postulat sentiamus; sed ut in omni patientia correptiones Domini

¹ Prov. III, 14. ² ibid. 15. ³ Prov. IX, 12. ⁴ Prov. XIII, 13. ⁵ Sap. I, 4. ⁶ Prov. I, 7. ⁷ Psal. CXVIII, 20. ⁸ Eccli. I, 28. ⁹ Prov. XIV, 6. ¹⁰ Prov. I, 28. ¹¹ Hebr. XII, 11. ¹² Psal. VI, 1. ¹³ Jerem. X, 24. ¹⁴ Isa. L, 5. ¹⁵ I Tim. I, 20. ¹⁶ Jerem. XXXI, 19. ¹⁷ Prov. XXIII, 13, 14. ¹⁸ Hebr. XII, 7. ¹⁹ Prov. VIII, 10.

pro his quæ deliquimus toleremus : et tu tanquam disciplina pietatis edoctus, dicas in adversis : *Iram Domini sustinebo, quia peccavi* ²⁰; addas quoque his et illud : *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas* ²¹. Talis erat et Apostolus qui aiebat : *Ut castigati, et non mortificati* ²²; et iterum : *Cum autem arguimur, a Domino corripi-mur, ut non cum hoc mundo damnemur* ²³.

6. Quoniam ergo et litterarum disciplina dicitur, id est, eruditio atque institutio, secundum quod scriptum est de Moysæ, quia eruditus est in omni sapientia Ægyptiorum ²⁴, uti non se quis eruditionibus et disciplinis quibuslibet passim tradat ac subdat : competenter primus iste Proverbiorum versiculus commonet dicens necessarium esse scire sapientiam et disciplinam, id est, ut illam sapien-tiam disciplinamque sectemur, quæ nos ad salutem veritatis sua luce perducat. Quamplurimi namque disciplinis se geometriæ tradunt, Ægyptiorum studiis repertæ, alii astrologiæ a Chaldæis introductæ, alii per alia quæque diversa : quibus dum umbras quasdam et inanes notarum lineas quærunt, et per aerem signorum calculos ducunt, vera his Dei disciplina quæ divinis litteris traditur, pro eloquii sui simplicitate vilescit. Sed et poetica vel rhetorica disciplina quamplurimos occupavit : ubi omnis materia dicendi mendacium est. Neque enim poeticum videbitur aliquid nisi fabulosum fuerit et confictum, neque rhetoricum nisi arte et calliditate connexum, neque sophisticum erit quid nisi deceptiosum fuerit et fallens. Quia igitur quamplurimi talibus studiis occupati, in hujuscemodi quodammodo erroribus consenuerunt, nullum de agnoscendo Deo laborem studiumque sumentes, necessariam proverbialis sermo suggerit scientiam disciplinæ, per quam scire conveniat quibus nos velut utilitatibus et salutaribus debeamus dedere disciplinis : a quibus vero velut vanis et inutilibus declinare. Potest autem qui Proverbiis diligenter attendit, intelligere etiam verba prudentiæ, ut si quid ex eis investigare potuerit, ad utilitatem suæ salutis acquirat. Scimus igitur prudentiam unam ex generalibus esse virtutibus, per quam boni mali-que gnari effici-mur, vel si quid horum neutrum est comprehendimus. Prudens ergo a principalis prudentiæ vocabulo nuncupatus est. Sed objiciat for-tasse mihi aliquis : Quomodo ergo serpens pruden-tissimus omnium fuisse dictus est bestiarum ²⁵, et rursus Dominus jubet nos prudentes effici sicut serpentes ²⁶, et iterum prudens esse dicitur villi-cus iniquitatis ²⁷? Tripliciter, ut mihi videtur, pruden-tiæ nomen intelligendum est : vel cum quis cal-lide alteri nocet ut sibi prosit, videns quod nisi alterius damno sibi consulere non possit, ut fecit hic villicus iniquitatis sibi providens domini detrimentis, qui prudenter **733** fecisse ipsius Domini sententia

A designatus est ; vel iterum cum quis nullo suæ utilitatis intuitu, sed solo iræ, vel invidiæ, vel cujuslibet alterius mali, quod de pravo ingenio descendit, impulsu, ita alterum supplantat et decipit, ut ipse præter mali operis effectum nihil acquirat : sicut serpens primum hominem in paradiso dece-pisse describitur, in quo sibi non solum nihil profuit alterius subversione, verum etiam multam gravioris condemnationis excepit. Tertium vero prudentiæ genus est quo sine ullius detrimento sibi quisque ac suæ salutis astutius consulit, dum rei quæ commoda sunt diligenter eligimus, vel certe comprehensi in periculis persequentium caput nostrum qui est Christus, et quæ in eum est fidem omni cum cautela et observantia custodimus : se-cundum quod, ut ego arbitror, Dominus prudentes nos effici tanquam serpentes jubet : quibus hoc aiunt naturalis inesse cautelæ, ut reliquis membris persecutoribus objectis, solum caput cautius ab incurstantium periculis tueantur. Qui ergo intelli-git verba prudentiæ, continuo deprehendit quæ sint verba fallacia in quibus dolosa deceptio, et quæ sint veritatis specie magis quam veritate com-posita. Agnoscit nihilominus et quæ sint verba quæ ad utilitatem vitæ atque honestorum actuum pro-feruntur : ex quibus tanquam peritissimus trape-zetes quod bonum est continebit, ab omni specie mala se abstinerebit ²⁸. Hæc est prudentia per quam et ille prudens vocatur, *Qui ædificavit domum suam supra petram* ²⁹, id est, qui in fide Christi actuum suorum ædificium collocat, ventis turbiniisque commotis, et imbribus ei ac fluminibus appulsis, immobilis domus atque inconcussa perduret. Per quod edocet Dominus prudentem virum in tenta-tionibus sive his quæ oriuntur ex terra, et flumi-num ac torrentium vice rheumata nobis carnis et sanguinis movent, sive in his quæ ad ventorum ac procellarum vicem de aeris sedibus commoven-tur, per illos adversum quos nobis certamen et pu-gna est, principatus et potestates, et principem mundi hujus aeris, qui nunc operatur in filiis dif-fidentia : in his, inquam, omnibus qui prudens est vir, id est qui, audiens Proverbiorum sermo-nem, bene didicit verba prudentiæ, et eruditioni-bus se atque institutionibus assiduè præmnivit, inconcussus atque immobilis perseverat. Tales erant et illæ quinque virgines prudentes, quæ per pruden-tiæ disciplinam proviso sibi ipsis et præparato oleo in lampadibus suis, introire nuptiales thala-mos cum Sponso potuerunt ³⁰. Stultæ autem quæ a studiis cessaverunt, his quibus oleum poterat præparari, alienæ gaudii nuptialis effectæ sunt ³¹. Hæc dicta sunt de eo ut ostenderemus quid sit scire verba prudentiæ.

7. Nunc videamus quid est etiam hoc quod dic-tum est, *Suscipere versutias sermonum* ³². Sermo

²⁰ Mich. vii, 9. ²¹ Psal. cxviii, 71. ²² I Cor. vi, 9. ²³ I Cor. xi, 32. ²⁴ Act. vii, 22. ²⁵ Gen. iii, 1. ²⁶ Matth. x, 16. ²⁷ Luc. xvi, 8. ²⁸ I Thess. v, 21. ²⁹ Matth. vii, 25. ³⁰ Matth. xxv, 10. ³¹ Ibid. 12. ³² Prov. i, 5, juxta LXX.

quidem qui verus est et ex sana mente procedit, A purus et simplex est eadem dicens, et de iisdem semper confirmans. Qui vero varius est et instabilis, arte quadam semper et diversis ligaturis ac molitionibus profertur; implicitus atque in multis facies transformatur, et versatur semper per mille versutias, pro eo videlicet quod nullis veritatis fundamentis ac soliditate subnixus est, sed pro auditorum delectamentis ac pro libidine aurium temperatur. Ut ergo possimus fortiter et constanter obsistere adversus ea verba quæ arte magis quam veritate subnixa sunt, instruit nos proverbiale mandatum, ut si ejus institutionibus intendamus, et lectionem ejus non negligenter et perfunctorie transeamus, velut munimentis inde quibusdam intelligentiæ assumptis, cum congressio nobis talis fuerit objecta bellorum, sciamus suscipere verborum versutias, et velut ex insidiis quibusdam tela directa intelligentiæ scuto refellere. Cum vero aliter quidem natura rei se habeat, aliter vero de ea sermo pronuntiet, et in assensum non vere cogimur rei, versutia quædam verbi est et subversio veritatis; vel, cum pellaciter nobis imago proponitur veritatis, instruitur autem fallentibus verbis mendacii dolus, ut aliud alii quidem videatur quod dicitur, alio autem tendat sensus loquentis. Unde et canibus vulpes vel lepores insectantibus cum aliorum currendi impetum demonstraverint, si vero in aliam subito converterint partem, stropham, id est versuram, fecisse dicuntur. Versutiæ igitur sunt verborum quæ ex scientia falsi nominis ab hæreticis prætenduntur; qui non suscipientes simplicitatem spiritualis doctrinæ, per sophismatum versutias et verborum dolos fortitudinem veritatis eludunt. Suscipit ergo istas versutias verborum qui ex Proverbiorum libris et sermonibus diligentius fuerit eruditus, ut si quando ei intenta fuerit quæstio ex utraque parte conclusiones recipiens, et difficillimum admittens aditum respondendi, tamen si plenius ex divinis litteris fuerit instructus, non continuo mente confusus turbabitur et hærebit; sed etiam si absolutionis exitus in promptu non erit, paria tamen objicere illico inveniet, et adversarium zeli sui converso in eum mucrone percutere, ut si non superior, vel æqualis abscedat. Præstant nobis etiam hoc Proverbia, ut possint intelligere veram justitiam. Et quoniam justitia dicitur virtus vel affectus animi, unicuique prout dignum est rependens; et hoc competenter implere valde difficile est, dum aliis per prudentiam deest comprehendere quid unaquæque res habeat meriti; alii propriis vitiis occupati, et ira, odio, gratia vel misericordia præventi, quod verum atque æquum est consulere non possunt: ex quo fit ut vel contemnant, et despiciant pauperes, vel injustos et violentos divites, potentesque non arguant.

8. Pollicetur ergo Proverbiorum liber discipulis suis intellectum præstare veræ justitiæ. Sicut enim per lumen mundi quod sunt apostoli, Vos enim, inquit, estis lux mundi²², pervenimus ad veram lucem quæ est Christus, et sicut per sermones sapientum pervenimus ad veram sapientiam quæ est Filius Dei; ita per eruditionem justitiæ quam ex divinis libris edocemur, ad hanc quam dicit veram justitiam, qui est Christus Dominus, pervenimus. Est tamen et in actibus humanis vera justitia, est et simulata justitia. De qua re multi etiam sæculi sapientes quamplurima scripta reliquere. Sed ab illis quoniam illa quæ vere vera est Dei justitia ignorabatur, 734 nihil dignum proferri potuit de humana justitia. Proverbialis vero doctrina, quoniam ab illo cœlesti justitiæ fonte descendit, merito veræ justitiæ intelligentiam præbituram se hominibus repromittit, per quam simul etiam quæ sit simulatæ justitiæ fallacia cognoscamus. Nam et Israel fallitur in qualitate justitiæ; quærens enim suam justitiam statuere justitiæ, Dei non est subjectus. Sed et diversarum gentium leges idcirco inter se in quamplurimis diversæ sunt et contrariæ, quia ratio veræ justitiæ apud eos liquere non potuit. Nam apud quasdam parricidium justum putatum est; apud alias omne homicidium execrabile ducitur. Apud quasdam nationes pudicitia in primis habetur, apud alias omne incestum sacratius quoddam matrimonium ducitur; et diversa apud singulas quasque nationes justa, et apud alias eadem injusta haberi deprehendes. Hic vero liber omnes, qui per se fuerint eruditi, ab hujusmodi confusionibus liberat. Est ergo quædam justitia quæ inter nos homines conversatur, per quam vel quod æquum est singulis tribuentes, vel si id ad liquidum comprehendere non valemus, mente tamen ac proposito tali agentes, nequaquam justitiæ terminis atque æquitatibus excludimur. Est vero etiam cœlestis ac divina justitia, per quam justus judex universam creaturam suam justissima ratione dispensat, quæ ab hominibus cum summa difficultate vix aliqua ex parte intueri vel considerari potest, præ magnitudine dogmatum quæ in ea continentur. Hoc enim arbitror dici in psalmis per prophetam, *Justitia tua sicut montes Dei*²⁴, et magnitudinem dogmatum ejus montibus cœquari. Promittit ergo se hanc veram divinamque justitiam in manifestum adducere his qui proverbiali eruditioni operam dederint.

9. Sed et his pariter edocebit, quoniam quidem aliqua peccata voluntate committimus, aliqua etiam contra voluntatem incidimus. Examen ergo justitiæ non potest idem in utroque servari: verbi gratia, ut si agatur apud nos duarum meretricum causa, unius quidem quæ distracta lenonibus ac lupanaribus prostituta, turpem corporis quæstum avaris dominis cogatur appendere, alterius quæ

²² Rom. x, 3. ²⁴ Psal. xxxv, 7.

stimulante luxu ac præcipitante libidine in carnes A semetipsam prodat amplexus : nonne cum unius tituli sit crimen, diversum ex justitia judicium sortietur? Item si delinquat quis qui a puero pessime institutus est, et per iniquos atque injustos parentes in hunc mundum ingressus est, apud quos etiam verbis et actibus flagitiosis ac turpibus infectus animus et nequiter institutus adolevit, alius vero qui multas habuit occasiones quibus ad virtutem provocaretur, honesta monita nutritorum, parentum instituta gravissima, eruditionem verbi divini, conversationem severam, et omnia quibus rudes animi excoli debeant ad virtutem; post hæc si etiam hic priori illi delictum simile incurrat, nonne sub ejusdem tituli culpa, graviori B poenæ iste censendus est? Quoniam quidem ille pro hoc solo culpabitur, quod inserta sibi naturaliter salutaris seminis germina non excoluit, et, ut ita dixerim, suscitavit e terra; hic autem quod cum hæc similiter habuerit, etiam ea quæ ei adita fuerant per bonæ institutionis industriam prodegit ac perdidit, negligentia lapsibus in profuzum vitæ pessimæ devolutus. Ideo ergo intelligere veram justitiam sensus est optimi, et intelligentiæ perfectæ. Perfectæ etenim sine dubio mentis intelligere Christum, *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio et redemptio* 35. Denique conjungitur ad intelligentiam veræ justitiæ, et judicium dirigere, quod utique impossibile est fieri, nisi prius id quis a justo iudice didicerit Christo. Neque enim ipse ille sapiens- C simus omnium Salomon potuisset famosissimum illud de duabus meretricibus et puero præferre judicium, nisi virtute Christi veri iudicis inspiratus. Cum enim propositæ sibi quæstionis et causæ nullus testis posset adhiberi, ad naturæ se continuo testimonium vertit, ut ipsius astipulationibus tacitis quod latebat agnosceret, dum aliena mater interitum pueri libens et intrepida suscepit, vera autem mater naturalibus affectibus stimulata et intimis tremefacta visceribus, ipsa in nece parvuli solo jugulabatur auditu. Qui ergo scit veram justitiam, et ab ipsa institutus est et edoctus, hic dum unicuique dependit quod justum est, compe- D tenter judicium dirigit. Sicut enim ut militare se habet exercitium juvenum, si specula forte defixa sit, in quam vibrare missilia certamen propositum est ac tela dirigere; ille sine dubio probabilis iudicatur, qui neque supergressus est notam speculæ neque inferior abiit, sed cujus ipsum propositi signi punctum dirigentis oculi ductu tremens sagitta percussit: ita etiam justitiæ iudex iudicii sui dirigere debet examen; neque eminentiorum personas mirari, neque ad inferiores injusta miseratione deflecti: utrumque enim divina lex prohibet, cum dicit: *Usquequo personas peccatorum acci-*

pitis 36? et iterum: *Non misereberis pauperem in iudicio* 37. Apostolus vero de omnibus pariter pronuntiat dicens: *Nihil facietis in alteram partem declinando* 38. Directum igitur atque indeclinabile iudicium, veræ justitiæ præstat peritia: si tamen a tali corde ministretur, quod non vel pecunia corrumpi, vel amictiis inflammari, vel ad gratiam potentium possit infringi. Ad hos dicit in psalmo Propheta: *Recte iudicate, filii hominum* 39. Argumentum namque est vere justitiæ inhabitantis in corde, iudicii æquitas. Unde et ipse Salomon in consequentibus exsecrat pondera majora et pondera minor 40, abominabile enim est utrumque apud Deum: proverbialiter iniquitatem iudicii in ponderum inæqualitate designans. Non solum autem in iudiciis hæc utilitas adhibetur, sed et in singulis quæ nobis in vita eligimus ad utendum: quoniam quidem habemus in nobisipsis naturale quoddam animi iudicium, per quod mala segregamus a bonis. Quæ virtus animi habens insita et inserta semina iudicandi, si veræ justitiæ eruditionibus excolatur, directum et æquum tenebit iudicii ac discretionis examen: quæ velut in quodam tribunali mentis nostræ residens, quæ laudabilia sunt amplectitur, quæ vero turpia et vitiosa condemnat. Verbi gratia, castitas apud te et impudicitia iudicantur: menti tuæ iudicii hujus summa committitur. Residet mens tua in excelsa sede: cedens utriusque 735 partis examen. Et impudicitia quidem libidinem adhibet advocatum sibi: timore vero Dei patrono utitur pudicitia. Et si quidem condempnaveris atque exulare penitus a tuis tribunalibus impudicitiam feceris, palmam vero contuleris pudicitia, directum iudicium commissi tibi examinis protulisti. Si vero in persuasionem libidinis vergens, peccatum prætulisti castitati, perversum iudicium protulisti. Continuo adversum te proferetur illa prophetæ sententia, quæ dicit: *Væ his qui dicunt dulce amarum, et amarum dulce. Væ his qui ponunt tenebras lucem, et lucem tenebras* 41.)

10. Verum quoniam secundum ipsum Salomonem *Cogitationes justorum iudicia sunt* 42, intrinsecus intra occulta cordis nostri penetralia, oportet nos uniuscujusque rei per quam vivimus, absque ulla perversitate vel declinatione habere iudicium: et velut statera quadam mente nostra uti, qua singula quæque gesta nostra æquissima moderatione libremus. Cum ergo unumquodque mandatum Dei apud nos, id est, in animo et cogitatione nostra adversum resistentem sibi iniquitatem negotij gerit, tu semper adversum peccatum legi Dei palmam tribue. Si iniquitas apud te cum æquitate ingreditur, adversum injustas concupiscentias proferto sententiam: patere æquitatem de auditorio mentis tuæ redire victricem. Injuriam et patientiæ agunt apud te causam: sperne injurias,

35 I Cor. i, 30. 36 III Reg. iii, 25. 37 Psal. lxxxii, 2. 38 I Tim. v, 21. 39 Psal. lvii, 2. 40 Prov. xv, 10. 41 Isa. v, 20. 42 Prov. xii, 5.

probra et maledicta confunde : victoriam vero defer patientiæ. Inimicitia et charitas apud te negotium gerunt : infames pronuntia inimicitias , extorres domo et patriæ fluibis factas, in exilium trude : charitatem vero pro concione collaudans , et cum omni honestate magnificans, inseparabiliter adherere tuis sedibus facito. Simulatio et simplicitas, constantia et timor, prudentia et stultitia, justitia et injustitia, parcimonia et luxuria, et ut simul universa comprehendam, omnis virtus adversum omne vitium certamen habens intra te, id est intra cor tuum, et apud mentis tuæ judicium negotium movet. Quid ergo est ? Si veram justitiam didicisti, et rectum tenes directumque judicium, semper intra te condemna vitia, et semper palmam concede virtuti. Si enim in singulis quibusque actibus tuis quæ bona sunt semper obtineant, beatus eris *in illa die, in qua judicabit Deus occulta hominum secundum Evangelium nostrum : et cogitationibus inter se invicem accusantibus aut etiam defendentibus* ⁴³, non condemnaberis tanquam is qui nequaquam cogitationibus tuis malis quibus tunc accusaberis, justitiam sanctitatemque prodideris, percepturus eas coronas quibus prius vincentem apud te coronaveras ipse virtutem. Ecce quantorum tibi bonorum Proverbiorum liber præstitit causas : edocens te quæ sit vera justitia, et quomodo judicium dirigatur.

11. Sed quid etiam post hæc additur ? *Ut det*, inquit, *innocentibus astutiam, puero autem juniore sensum et cogitationem*. Dupliciter intelligimus innocentiam. Aut enim alienum effici a peccato, et emendare se, ac longa bonorum meditatione convertere, et velut radicem ipsam ex se malitiæ rescicare pro eo quod ultra nocendi propositum non gerat, innocens quis appellatur : aut innocentia dicitur, in his qui nondum vel voluntatem vel possibilitatem nocendi habent, sive ætatis sive studiorum talium quorumque contemplatione ; verbi causa, ut si dicamus, puer nescit superbiam, nescit dolum et fallacias : et iterum sunt quidam rus habitantes, fraudis utique negotiatorum et calliditatis ignari, sed et a forensibus nequitiis ac versutiis alieni : quos et ipsos innocentes appellamus, non quod proposito malitiam studioque declinent, sed quod nondum inciderint in usum nequitiæ. Verumtamen innocens proprie est, qui talis est, qualis fuit David qui dicebat : *Ego autem in innocentia mea ingressus sum* ⁴⁴ : id est, qui omne propositum nocendi ex anima sua, recepta atque introducta mentibus suis boni voti virtute, abjecit ac depulit : propter quod merito et hæreditatem bonorum sperat cum dicit, quoniam Dominus *Non fraudabit bonis eos qui ambulant in innocentia* ⁴⁵. Ideo denique et cum omni fiducia dicebat : *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus*

sum ⁴⁶; et iterum : *Judica me secundum justitiam tuam, et secundum innocentiam meam super me* ⁴⁷. Designat ergo et describit quodammodo innocentem etiam simplicitas morum et sermonum sinceritas, et nihil vel in actibus affectatum, vel in sermone fucatum. Talis erat et Jacob, *Simplex habitans domum* ⁴⁸ : id est naturali simplicitate vivens : nihil arte compositum, nihil figmento ad fallendos videntium oculos præparatum. Talem etiam mihi videtur nunc proverbialis sermo innocentiam memorare, quæ penitus nequitiæ expers sit, usumque nocendi non noverit. Unde et laudabilem ei requirit astutiam, ut ad simplicitatem naturæ cautela quoque addatur industriæ : et velut quodam scuto bonæ hujus astutiæ circumdatus, adversum nequitiæ tela invulnerabilis maneat. Oportet namque perfectum virum secundum Apostolum prudentem quidem esse in bono, simplicem vero in malo. Astutiæ ergo opus est cavere malum ; simplicitatis autem virtus est non facere malum. Ex his igitur fontibus sibi simpliciores quique astutiam hauriant ad salutem : intelligentes quæ ejus opera describuntur. *Vir enim, inquit, astutus sedes est sensuum* ⁴⁹; et : *Astutus autem supervenientibus malis occultabitur* ⁵⁰; et : *Qui custodit increpationes, astutior est* ⁵¹. Astutia ergo est, sicut etymologia Græci sermonis ostendit, omnium operum artiumque peritia. Qui ergo omnium operum peritiam recipit, astutus jure dicitur. Opera autem sunt quædam bona, sunt autem et mala : idcirco interdum ad bonum, interdum ad malum astutus accipitur. Et is quidem, quia ad alterius perniciem astute quid molitur et callide, nequam est ; qui vero in operibus bonis astute quid providet et prudenter, vel intentatos sibi insidiantium dolos sollicitè cauteque declinat, astutia laudabiliter utitur. Attende ergo diligentius et considera qualis tibi præcipiatur astutia, quia media quædam significatio est nominis istius : et, sicut diximus, qui eis in bonis rebus utitur, laudabilis : qui vero in sinistris, execrabilis invenitur.

12. Unde et abundanter per omnem textum divinæ Scripturæ ad utramque partem intelligentia **736** ejus invenitur inserta. Bona namque astutia proficiscentes Hebræi circumvenerunt Ægyptios, vasa ab eis aurea et argentea vestesque sumentes ⁵², quibus possent utique et mercedes operis quo urbes eorum exstruxerant, repensari : et materies vel impensæ ad construendum Dei tabernaculum præparari. Laudabili astutia usæ sunt obstetrices Hebræorum contra tyranni præcepta, salutem nascentibus Hebræis maribus parvulis conferentes ⁵³. Laudabili astutia mater Rebecca juniore filio benedictionum primitias contulit ⁵⁴. Bona astutia usa est Raab : bona etiam Rachel ⁵⁵ : altera exploratoribus occultatis ⁵⁶, altera parente in idolorum superstitionibus falso ⁵⁷. Mala

⁴³ Rom. II, 15, 16. ⁴⁴ Psal. xxv, 11. ⁴⁵ Psal. lxxxiii, 13. ⁴⁶ Psal. xxv, 1. ⁴⁷ Psal. vii, 9. ⁴⁸ Gen. xxv, 27. ⁴⁹ Prov. xii, 23. ⁵⁰ Prov. xxvii, 12. ⁵¹ Prov. xv, 5. ⁵² Exod. xii, 35. ⁵³ Exod. i, 17. ⁵⁴ Gen. xxvii, 28. ⁵⁵ Jos. ii, 4. ⁵⁶ Gen. xxxi, 34. ⁵⁷ Jos. ix, 4.

vero astutia deceperunt Gabaonitæ Israelitas ⁵⁸. Mala astutia usus est Absalom benignitatis specie ad se cor populi declinando, et paterna regna insidiosa calliditate in sua vota flectendo ⁵⁹. Culpabiliter et de illis propheta pronuntiat, de quibus dicit: *Super populum tuum astute cogitaverunt consilium* ⁶⁰. Verumtamen proverbialis sermo laudabilem nos astutiam docet, quæ, sicut diximus, in omnibus vitæ negotiis adversum nequitiam dolos scutum quoddam debeat esse simplicibus. Denique si hanc prima mulier habuisset astutiam, nunquam profecto dolis fuisset decepta serpentis. Ideo ergo simplicem et innocentem qui temere credit omni verbo, uti ne corrumpantur sensus ejus a simplicitate Christi, circumvallat et communit astutia; velut auxilia ei quædam adversus vitæ hujus certamina suggerens dicenti.

13. Sed videamus jam nunc quomodo *puero juniore sensum dat et cogitationem*. Quoniam, sicut Apostolus describit ⁶¹, omnis quidem homo duplex est, et alius est exterior, alius vero interior, id est, unus qui videtur, et alius qui intelligitur; et ideo necesse est, nos ea quæ de ætate dicuntur homini cui magis convenire videtur, aptare. Et siquidem dicamus de exterioris hominis ætate, quod puero juniore sensum præbeat corporalem liber hic, id est, vel visum, vel auditum, vel odoratum, vel gustum tactumque, ridiculi res videbitur; hæc enim in nobis pariter cum ipsa statim nativitate subsistunt, nec aliquando talia per doctrinam institutionis adduntur. Neque enim puer corporaliter intelligendus est, neque sensus unus ex his putandus quos supra enumeravimus; sed ad ætatem interioris hominis est referendus intellectus: quoniam et in multis Scripturæ locis de puerili animæ ætate docemur, et alibi de juvenili, alibi quoque etiam de senili, sicut ab apostolo Paulo didicimus, dicente de Corinthiis ⁶², quia parvuli essent, et ideo eos lacte potaverit, quia primis eos et simplicibus Evangelii instruxerit elementis, cum necdum valerent perfectorum dogmatum sumere solidos cibos. Juvenis autem secundum interiorem hominem dicitur, qui ex omni parte in animi virtute perfectus est: qui spiritu ferventi in actibus pietatis, et robustus ac validus ad omne opus nititur bonum: quem et Evangelia violentum designant, id est, qui vim faciens diripere possit regna cælorum: qui etiam ad laudandum Dominum invitatur per Prophetam dicentem, *Juvenes et virgines laudate nomen Domini* ⁶³; de quo dicitur etiam per Joel prophetam: *Et juvenes eorum visiones videbunt* ⁶⁴. Senior autem secundum interiorem hominem dicitur quisquis ille est perfecti sensus maturique consilii: sicut erat Daniel, in tenero adhuc corpore maturitatem senilis animi et consummatæ prudentiæ sententiam

A gerens: propter quod et dicebant ad eum illi inveterati malorum dierum, *Veni et sede in medio nostrum, et annuntia nobis: quoniam dedit tibi Deus presbyterium* ⁶⁵. Et ideo ergo consequens est puerum quem dicit juniorem, qui magis novus quam junior designatur in Græco, hunc, inquam, puerum vel juniorem vel novum, eum intelligi qui per baptismi lavacrum renovatus est, et conversus factus est sicut puer, et ideo aptus efficitur regno cælorum. Huic ergo tali puero tanquam nuper genito, et rationabili ac sine dolo lac concupiscenti, liber iste proverbialis doctrinæ sensum tribuit, et cogitationem atque intelligentiam præstat. Et sensum quidem ad rerum præsentium intellectum referri potest, cogitatio vero intelligi de futuris: quoniam quidem et humanæ regulam conversationis edocemur, uti ne fallamur in actibus vitæ, et vanitati ac libidini rerum præsentium succumbamus: neve inanis gloriæ aura capiamur; et nihilominus etiam futuræ spei cogitationes optimas suggerit, quo scilicet ea quæ fide credimus, per patientiam expectamus.

14. Verum quoniam ætatis differentias ad interiorem hominem traximus, consequens est etiam cætera pari intelligentia persequi; et eum quem diximus sensum non ad corporeum intellectum, sed virtutem animæ revocare. Et ideo si quando dicit, *Meis verbis admove aurem tuam* ⁶⁶: scire nos oportet quia aurem animæ, id est, obedientiam mentis requirit, sicut et Dominus dicebat: *Qui habet aures audiendi, audiat* ⁶⁷; et alibi: *Sermo sapiens in aures audientis* ⁶⁸. Per hæc ergo et horum similia dat huic puero juniore vel novo, de quo superius diximus, sensum obedientiæ. Cum vero dicit: *Noli attendere malæ mulieri* ⁶⁹; et rursum: *Non confirmes oculum tuum ad eam* ⁷⁰; et: *Oculi tui recta videant* ⁷¹: manifeste per hæc velut visum quemdam animæ novi hujus pueri tribuit. Et iterum commonet dicens: *Manduca mel, fili, ut indulcentur fauces tuæ* ⁷². Mel figuratè nominat doctrinæ cælestis eloquia; *Quam dulcia enim faucibus meis eloquia tua, super mel et farum ori meo* ⁷³: et per hanc commonitionem spiritualem, gustum animæ informat in puero, illum scilicet gustum de quo dictum est: *Custate et videte quoniam suavis est Dominus* ⁷⁴. Est autem quidam et tactus animæ, secundum quem tactum contingit eam sapientia, et complectitur velut amatricem quamdam suam. Ita enim dicit: *Ama eam, et complectetur te* ⁷⁵. Et rursus Ecclesiastes: *Tempus, inquit, complectendi, et tempus longe fieri a complexibus* ⁷⁶. Nam corpora quidem impuris complexibus polluuntur; anima vero in complexus sapientiæ veniens, et semina vitæ concipiens, sanctos edit partus salutis. Hoc

⁵⁸ II Reg. xv, 4. ⁵⁹ Psal. lxxxii, 4. ⁶⁰ II Cor. iv, 16. ⁶¹ I Cor. iii, 1, 2. ⁶² Matth. xi, 12. ⁶³ Psal. cxlviii, 12. ⁶⁴ Joel ii, 28. ⁶⁵ Dan. xiii, 50. ⁶⁶ Prov. xxii, 17. ⁶⁷ Matth. xiii, 9. ⁶⁸ Prov. xv, 12. ⁶⁹ Prov. v, 2. ⁷⁰ Eccl. ix, 8. ⁷¹ Prov. iv, 25. ⁷² Prov. xxiv, 13. ⁷³ Psal. cxviii, 103. ⁷⁴ Psal. xxxiii, 9. ⁷⁵ Prov. iv, 6. ⁷⁶ Eccle. iii, 5.

ergo modo sensum puero juniori vel novo proverbialis doctrina præstabit : cogitationem vero præstabit cum dicit : *Non proderunt divitiæ in die malo*⁷⁷; injicit namque cordi tuo per hæc cogitationem **737** diei illius in quo tibi abundantia divitiarum subvenire non poterit, nec illis te æternis suppliciis liberabit. Sed et cum dicit : *Innocentes autem hæreditate possidebunt terram*⁷⁸, illam videlicet terram quam etiam mansueti in hæreditatem percipient : sicut Dominus in Evangelio repromittit⁷⁹, et sicut Propheta designat in psalmis, cum dicit : *Mansueti autem hæreditate possidebunt terram*⁸⁰. Sed et cum ait, *Gloriam sapientes hæreditabunt*⁸¹, ad desiderium repromissæ beatitudinis sensus animæ suscitatur ; et ista est cogitatio quæ puero novo per institutionem doctrinæ inseritur cordi, ex interminatione pœnarum quæ peccatoribus præparatæ sunt ; desiderium bonorum et concupiscentia beatitudinis commovetur ex his quæ justis ac fidelibus repromissa sunt. *His enim auditis sapiens sapientior erit*⁸². Multum est quod de Proverbiorum sermone promittitur, id est, quia excedat etiam sapientium sapientiam, et totius doctrinæ eorum supergrediens modum, plus aliquid cæteris liber iste contineat ; ita ut videatur quod cum unaquæque doctrina imperitos suscipiat auditores, ad audienda ac discenda proverbialia sapiens quis debet accedere, ut his auditis non tam sapiens, quod jam esse debet, sed sapientior fiat. Scimus autem quod sapiens multis modis dicitur. Nam et illi qui secundum sapientiam mundi hujus eruditi sunt, sapientes dicuntur⁸³ : et qui ad fidem Christi accesserunt, qui est vera sapientia Dei, sapientes⁸⁴ utique tanquam sapientiæ discipuli merito nominantur ; ad quorum doctrinam hanc ipsam quam habemus in manibus, id est, Proverbiorum sermonem, cum accesserint hujus mundi sapientes, sapientiores eos futuros Scripturæ sententia repromittit. Et quomodo non erunt sapientiores vanam scientiam recusantes, et assumptæ scientiam veritatis ? Vel certe quoniam multis modis sapiens dicitur ; nam qui desiderat sapientiam, sapiens appellatur, et is qui jam cœpit proficere in eruditionibus sapientiæ, et ipse sapiens dicitur : et qui ad perfectum eruditus est, sine dubio sapiens nominatur. Qui ergo hæc audierit sapiens, id est, qui discendæ et inquirendæ sapientiæ desideria prima conceperit ; vel ii qui jam in aliquibus videntur esse profectibus, et per hoc sapientes dicuntur, efficiuntur sine dubio sapientiores : ex his verbis cognoscentes quamplurima de cœlestibus divinisque dogmatibus, quamplurima etiam de humanis rebus atque terrenis. Cum totus iste liber varia præceptorum commonitione nunc malitiam de humanis mentibus effuget, nunc excitet introducatque virtutem,

A nunc linguæ petulantis temeritatem refrenet, nunc oculum a malis conspectibus servet, nunc manus ab iniqui operis motibus arceat, injustas concupiscentias abigat, segnitiam negligentiamque discutiat, laborem et patientiam laudet, prudentiam doceat, sobrietatem ac pudicitiam suadeat ; cum ergo per hæc omnia vitiorum quidem et totius mali operis odium animæ discentis indicat, totius vero boni desiderium suscitet, certum est quod sapientiores ex sapientibus efficit.

15. *Intelligens autem gubernationem acquirit*. Omnis homo qui alicujus artis vult assumere disciplinam, explorare debet prius si naturalibus suis motibus vel positionibus apta est ars illa quam expetit et conveniens, verbi causa si quis athleta vult esse, ut habeat lineamenta corporis bene composita, robusta membra, et valida nervorum compage districta. E contrario qui cursorum cupit inire certamina, considerat utique si corpore levis sit, et agilis motu. Ita et gubernator, si locorum memor, si intellectu prudens, si in omnibus vigilans. Propterea ergo et nunc non quemlibet ad gubernandum sermo proverbialis assumit, sed intelligentem. Quid autem est gubernatio ? Sine dubio disciplina quædam animæ, per quam infidum et fluctuosum hoc vitæ nostræ pelagus cum omni moderatione et observantia transeamus. In multis namque Scripturæ locis aquas et maria vitam hanc nostram invenimus esse nominatam, sicut in psalmis cum dicit : *Misit e summo et accepit me ; et assumpsit me de multitudine aquarum*⁸⁵. Manifestissime etenim mobilitatem ac perturbationem vitæ hujus aquas appellat, pro eo quod neque ea quæ hominibus bona videntur et prospera immutabiliter permanent, neque rursus adversa et tristia perseverant ; sed omnia inconstantia quadam et conversionibus ac permutationibus dilabuntur. Sicut enim impossibile est mare in eodem tranquillitatis statu diutius permanere, sed quod nunc quietum videbatur et placidum, paulo post immanibus videas fluctibus excitari : et rursus quos nunc cernis insanos undarum tumores ipsa pene nubila verberantes, paulo post stagnantia videas, et in modum marmoris placida æqualitate constricta, ita etiam vitæ humanæ negotia faciles et subitas vicissitudines permutationesque recipiunt. Propterea ergo gubernatione indiget vita nostra ; et ut in tranquillitate positi, id est, cum omnia nobis ex sententia ac voluntate procedunt, permutationes prospiciamus futuras, nec quasi immortalibus rebus his præsentibus vel prosperis incumbamus : et rursus in tristibus vel adversis nequaquam nosmetipsos despiciamus, ne quis forte ampliore tristitia absorbeat⁸⁷, et in profundum turbati maris, id est, lascivioris vitæ erroribus demergatur. Neque ergo sanitas corporis,

⁷⁷ Prov. xi, 4. ⁷⁸ Prov. ii, 21. ⁷⁹ Matth. v, 4. ⁸⁰ I Cor. i, 20. ⁸¹ II Cor. xi, 19. ⁸² Prov. i, 5.

⁸³ Psal. xxxvi, 11. ⁸⁴ Prov. iii, 35. ⁸⁵ Prov. i, 4. ⁸⁶ Psal. xvii, 17. ⁸⁷ II Cor. ii, 7.

neque florentis gratia juventutis, neque opulentia domus, neque cæteræ hujus vitæ prosperitates diu permanent, stabiliterque perdurant. Sed dum in talibus degis, dum in tranquillitate navigas vite, prospice ac prævide tempestatem aliquam, id est, perturbationem rerum futuram. Imminet namque ægritudo post sanitatem, paupertas post opulentiam. Non enim semper flat ventus a puppe, nec semper æquis lineis vela tenduntur. Aliquoties enim in summa felicitate viventes, subtilis perturbationibus velut repentinis quibusdam procellarum incursionibus demerguntur: et rursus nonnulli quos diversarum tentationum molestiæ, et vitæ infeliciores angustiæ velut rabidi quidam fluctus, et sævi turbines fatigabant, receperunt vitæ suæ quietem, et transactis omnibus ac depulsis, ad lætitiæ mentis et tranquillitatem animi restituti sunt. Illic ergo intelligens gubernator, qui prudenti sollicitoque prospectu, rerum mortalium instabilitate **738** præcognita, cor suum ad rerum permutationes ac vicissitudines præparat, et intrepidus semper interritusque consistens, idem semper est, et semper sibi similis invenitur: id est, neque jactans et elatus in prosperis, neque dejectus et corruens in adversis. Sed et aliud nobis utile gubernationis bonum, et disciplina gubernatoris occurrit. Scio ego præterea et alios fluctus: novi et alias undas adversus animam insurgentes, quæ contra eam ex carnis vitiiis concitantur. Ira enim et timor, libidines et tristitiæ, avaritiæ et rapinæ, ac diversa luxuriæ genera, velut procellæ quædam ac turbines violenti, ex prudentia carnis adversus animam concitantur. Qui si eam absque disciplina et vigilantia gubernatoris offenderint, continuo elisam eam atque submersam, fœdis miserandisque naufragiis mergent. Oportet igitur mentem nostram ac sensum velut gubernatorem quemdam totius navis in edito residere; et excelsiorem vitiiis ac passionibus factum, gubernaculorum clavos, id est, cogitationum motus arte peritissima moderari, et omne corpus nostrum velut navis cursum certis lineis dirigentem, constanter quidem fluctibus obviare, et insurgentes undarum tumores impetu sulcantis carinæ comperescere; ipsum vero in excelso et edito positum, nequaquam prorsus amaritudine vitiorum tanquam inquieti maris elatione respergi, sed elevantem oculos semper ad cælum, orare Deum et dicere: *Libera me de profundo aquarum, et ne me demergat tempestas aquæ: neque absorbeat me profundum* ⁹¹.

16. Vis tibi enarrem etiam aliud navigium, ad quod necessaria nobis est gubernationis hujusmodi gratia? *Regnum cælorum simile est homini negotiantii* ⁹². Omnes ergo qui secundum Evangelium vivimus, negotiatores sumus, qui ex mandatorum Dei mercimoniis possessionem nobis regni cælestis acquirimus. Oportet ergo nos diversas ac varias

A congregare honorum cælestium facultates: ne forte cum exquiri cœperint talenta quæ nobis negotiandi causa commissa sunt, confundamur si nulla lucra creditæ nobis Dominicæ pecuniæ demonstramus, et consequatur nos tristis illa et terribilis vox dicens, *Serve male et piger* ⁹³. Si ergo aliqua nobis convecta sunt mercimonia, cum omni cautela vitæ hujus nobis transfretanda sunt spatia. Videmus enim plurimos in juventute ex operibus mandatorum Dei multas congregasse divitias; medio vero vitæ suæ tempore tentationibus insurgentibus a spiritibus malignis, tentationum pondus non potuisse sufferre, profecto ex eo quod gubernationis eis non adfuit disciplina; sed omnia quæ bene prius acquisita fuerant perdidit, sicut sunt sine dubio ^B *Qui circa fidem naufragaverunt* ⁹⁴. Alii vero castitatis quam ex juventute servaverunt, tanquam procella quadam exsurgente, naufragia nequissimæ libidinis incurrerunt, et o miserandum lugendumque spectaculum, post jejunia, post afflictiones corporis, post lacrymas ubertim profusas, post continentiam plurimi temporis, per desidiam animæ et negligentiam, horum omnium bonorum nudus et inanis relinquitur. Nonne similis tibi iste talis videtur homini negotianti, qui infinitis et magnificis mercibus oneratam navem lætus et hilaris agens, et vela prosperis flatibus laxans, posteaquam immensi et sævi maris spatia infinita transgressus est, ad ipsum jam portum atque in ipsis, ut ita dixerim, januis quietis nave collisa, et omnibus in quibus merito gloriabatur submersis, nudus et naufragus vix ipse tabulæ innixus evasit? Talis sine dubio est qui multis laboribus et multo sudore censu virtutis ac sobrietatis quæsito, subita eum dæmonis incursione perdidit; qui velut diræ procellæ impetu peccati violentia submersus, et ab omni pariter bonorum virtute naufragus factus, dignam illam proferet vocem: *Veni in profundum maris, et tempestas demersit me* ⁹⁵.

17. Contine ergo diligentius et cautius vitæ tuæ gubernacula, et gubernæ oculum tuum, ne forte per oculi lasciviam rapidus te concupiscentiæ fluctus elidat. Gubernæ auditum, ne forte detrahentium et male loquentium te amaritudo respingat: ne recipias auditionem vanam. Gubernæ linguam, ne quid vel quod non expedit, vel quod non licet proloquaris. Gubernæ animos, ne minis hominum et terroribus conturberis; ne te tristitiæ pondus absorbeat. Omnes vitiorum passiones, fluctus quidam sunt adversus animam insurgentes. Quorum si semper altior et excelsior sedeas, et intentus sis ad animam gubernandam, liberaberis a vitæ naufragio. Quæ vitia in te si non singula quæque observans cohibueris ac declinaveris, sed induleris animæ vitiorum suorum voluptatibus vivere, velut navis sine gubernaculis palabunda semper et ober-

⁹¹ Psal. LXXII, 15. ⁹² Matth. XIII, 45. ⁹³ Matth. XXV, 26. ⁹⁴ I Tim. I, 19. ⁹⁵ Psal. LXXIII, 3.

rans, peccatorum scopulis illidetur. Audi vero quomodo tibi ipsa gubernandi disciplina quæretur. Mos est navigantibus cœlum semper intendere, et inde vias sui cursus agnoscere, per diem quidem solis iudiciis, in nocte vero septentrionis cæterorumque astrorum signis ac lincis regi. Et tu ergo habeto semper oculos tuos elevatos ad cœlum, secundum eum qui dixit: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis* ⁹². Respice ad solem justitiæ: et stellis quibusdam clarioribus, quæ sunt mandata Dei, dirige cursum tuum, et intuitum his desige pervigilem. *Non des somnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitationem* ⁹³, ut per mandatorum observantiam nullus tibi viæ error occurrat. *Lucerna enim, inquit, pedibus meis verbum tuum, Domine, et lux semitis meis* ⁹⁴. Si enim nunquam dormitaveris in gubernaculis vitæ tuæ, dum per hanc instabilem et fluxam rerum naturam mundi hujus transitum facis, mereberis etiam Spiritus sancti adiutorium, qui te lenibus auris semper ad priora et anteriora perducatur, usquequo restituaris ad illum quietissimum et tranquillissimum portum divinæ voluntatis in Christo Jesu, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

739 HOMILIA VI.

De fide (16).

1. Dei quidem sine intermissione memorem esse pium est, nec unquam fidelis anima capere potest ejus satietate fastidium; verbo autem audere disserere Deum, vel explicare temerarium est, cum præcipue sensus humanæ mentis a rerum veritate quamplurimum decedat, et rursum sermonis interpretatio obscurus et infirmus quæ in corde sentiuntur exponat. Si ergo sensus quidem noster abest a rerum veritate quam plurimum, sermo vero longe inferior atque imbecillior sensu est, quomodo non in Dei rebus utroque silentium præstat, ne forte vilitate sermonis summa nobis dignæ fidei periclitetur et admiratio naturæ Dei humani verbi infirmitate minuatur? Nam desiderium quidem inquirendæ atque enarrandæ gloriæ Dei, universæ rationabili naturæ divinitus sentimus insertum; sed competenter et digne de Deo proloqui, simul omnibus et communiter deest. Voto sane et proposito pietatis, alter altero aliquantum differimus: nemo tamen ita elatus est et mente excidit, ut arbitretur se intelligentiæ fastigia summa complexum. Sed qui religiosius quærit, quanto amplius se viderit scientiæ consideratione progressum, tanto magis fragilitatis suæ intelligentiam capiet. Talis erat Abraham, talis et Moyses; qui cum primum Deum videre ut videri ab hominibus fas erat, potuerunt, tunc se uterque magis humilians, Abraham quidem terram se et cinerem nominabat ⁹⁵, Moyses vero gracilis vocis et linguæ se tardissimæ fatebatur ⁹⁶;

A pervidebat enim infirmitatem linguæ suæ magnitudinem divinatorum sensuum ministrare non posse. Verumtamen quoniam totius fraternitatis auditus patet nunc et intentus est, cupiens aliquid de fide Divinitatis audire, nec satiari unquam ambitus Ecclesiæ potest in hujuscemodi disceptationibus, secundum sententiam Ecclesiasticis dicentis, *Quia non replebitur auris auditu* ⁹⁷, necessarium puto pauca pro viribus dicere. Dicemus autem non qualis et quantus est Deus, sed quantum humana lingua proloqui fas est. Neque enim quoniam locum, qui est inter cœlum et terram, oculis totum penetrare non possumus, etiam quantum possibile est nobis, cernere declinabimus. Ita ergo et nunc pietatem quidem fidei sermone quo possumus explicamus; naturæ vero illius eminentiæ concedimus supra omnem sermonem et supra omnem sensum palmam tenere. Neque enim ipsæ angelorum linguæ, si quæ illæ sunt, neque archangelorum cum universa rationabili creatura pariter congregatæ, parum quid naturæ illius contingere ut est potuerunt ac proferre. Verumtamen tu si de Deo aliquid vel dicere vis vel audire, relinque paulisper corporis sensus; imo ipsum, ut ita dicam, totum corpus tuum. Relinque terram, desere maria, ipsum quoque aerem tibi subiecto: transgredere tempora, et curriculum sæcularium ordinem transi. Excede totius mundi statum: conscende etiam super ætherem, stellarum quoque fulgorem, vel cursum, vel ordinem, vel motus varios et diversos, vel inter se invicem connexionem dissensionemque transgredere. Excede omnia, ipsum quoque cœlum superior effectus despice, et in superioribus ejus positus sola mente conspiciare quis in illis regionibus decor, quis splendor rationabilium cœlestiumque virtutum. Intuere angelorum choros, archangelorum ministerium circumspice, glorias intuere dominationum, consessum thronorum, virtutum, principatum. Et hæc, inquam, nihilominus omnia supergrediens et transcurrens, et super omnem creaturam caput tui sensus extollens, et mente atque intelligentia cunctis his superior factus, ibi demum ineffabilem illam Dei contuere naturam, inconvertibilem quamdam et immutabilem. D impassibilem, simplicem, incompositam, invisibilem, inaccessam lucem ⁹⁸, inexplicabilem virtutem, sine fine magnitudinem, gloriam inconspicibilem, bonitatem concupiscibilem, inquisitum decorem, qui mentis quidem puræ contingat et moveat affectus, indicari autem atque explicari sermone non possit.

2. Ibi est Pater et Filius et Spiritus sanctus; sola natura quæ creata non est, dominationis potestas, bonitas naturalis: Pater initium omnium, causa cunctorum, radix viventium, ex qua procedit fons

⁹² Psal. cxvii, 1. ⁹³ Prov. vi, 4. ⁹⁴ Psal. cxviii, 105. ⁹⁵ Gen. xviii, 27. ⁹⁶ Exod. iv, 10. ⁹⁷ Eccle. 3, 8. ⁹⁸ I Tim. vi, 16.

(16) Exstat Græce tom. II [III], p. 130.

vitaë, sapientiaë virtus, et imago indemutata invisibilis Dei ¹, qui est Filius ex Patre genitus, Verbum sive ratio vivens, qui erat Deus, et erat apud Deum, et semper erat: non factus, sed natus ex Patre ante sæcula: non assumptus postmodum vel adoptatus in Filium: non possessio, nec factura, sed creator et factor omnium: qui est omnia quæ Pater est, Filium dixi et Patrem: observa mihi semper istas proprietates. Cum ergo sit Filius, et hoc ei proprium sit quod est Filius, est omnia quæ Pater est, secundum vocem suam qua dicit Dominus et Salvator: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt* ². Revera enim certum est omnia esse in imagine, quæcunque sunt in prototypo, cujus imago est. *Vidimus* enim, inquit evangelista, *gloriam ejus tanquam Unigeniti a Patre* ³, in quo indicat non per donum gratiæ datam ei virtutem, sed ex naturali consortio habentem Filium paternæ majestatis indemutabilem gloriam: accipere namque cum omni creatura commune est, habere autem naturaliter proprium est ejus qui ex natura Patris natus est. Ut ergo Filius naturaliter quæ Patris sunt possidet; ut Unigenitus vero omnia pariter quæ Patris sunt in semetipso complectitur, dum inter plures hæreditaria divisio non habetur. Unde ex ipsa Filii appellatione edocemur eum paternæ esse naturæ consortem: non ex præcepto creatum, sed ex ipsa substantia refulgentem; inseparabiliter Patri ac sine ullo initio cohærentem. *Æqualis* est in bonitate, æqualis in virtute, particeps gloriæ. Et quid amplius? Ex eo quod signaculum et imago est Patris, totum in se indicat et ostendit esse quod Pater est. Quæcunque autem tibi post hæc ex corporali assumptione fuerit prolocutus, humanæ salutis dispensationem **740** struens, quam in carne venerat expleturus, eloquitur. Missum se dicit, et non posse ex se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; et mandatum accepisse, et multa alia hujusmodi; sed hæc non tibi occasionem præstent ad deitatem unigeniti Filii defraudandam. Non enim hoc quod pro tui indulgentia et miseratione inferiora se gerit et agit, imminutio naturalis ejus debet accipi dignitatis; sed naturam quidem intellige Deo dignam: verborum autem humilitatem, rationem dispensationis adverte. De quibus si velimus nunc singula quæque discutere, infinitum verborum numerum, et spatia temporis multa consumimus. Sed ad propositum revertamur.

3. Igitur si potuerit mens humana omnem sensum corporeæ naturæ et materialis excedere, sed et universam intelligibilem et rationabilem prætergredi creaturam, et velut piscis quidam de profundo ad summitatem aquarum evadens et natus, sinceri ac puri intuitus percipere libertatem, ibi videbit etiam Spiritum sanctum, ubi Filium vidit et Patrem, eadem omnia habentem, ejusdem sub-

A stantia ac naturæ, bonitatis quoque et inconvertibilitatis, sanctitatis ac vitæ. Scriptum est enim, quoniam *Spiritus tuus bonus* ⁴, et, *Spiritus rectus* ⁵; et, *Spiritus sanctus* ⁶. Et Paulus dixit: *Lex autem Spiritus vitæ* ⁷. Horum ergo omnium nihil ei extrinsecus accidit; sed sicut inseparabilis est calor ab igne, et fulgor a luce, ita et a Spiritu sancto sanctificatio, et vivificatio, et bonitas, et inconvertibilitas. Ibi ergo assistit Spiritus sanctus, imo ibi est in illa beata natura, nec in numero reliquæ multitudinis numeratus, sed in Trinitate perspicitur, et in illa unitate comprehenditur, nec reliquis substantiis annectitur. Sicut enim Pater unus est et Filius unus, ita et Spiritus sanctus unus est: cæteri vero qui ministeriales spiritus appellantur, per singulos quosque ordines, innumerabiles indicant multitudines. Sed tu noli quærere inter creaturas eum qui supra omnem creaturam est; neque deducas inter eos qui sanctificantur eum qui sanctificat, quo replentur angeli, inspirantur archangeli, sanctificantur virtutes, vivificantur universa: qui in omnem creaturam dividitur, et ob hoc aliter ab hoc, aliter vero participatus ab alio. Et cum omnibus suis gratias largitur, non tamen a participantibus assumitur vel impeditur, sed et illi replentur, et ipse indeminutus et integer permanet. Aut si difficile hoc tibi et intellectu peregrinum videtur, respice fulgorem solis, quomodo cum singula et diversa corpora circumlustrat, ac lucis gratiam præstat omnibus et caloris, in nullo tamen substantia ejus ab his qui de eo participant, aut imminui videtur aut scindi: ita etiam Spiritus sanctus illuminat omnia ad intelligentiam Dei; inspirat prophetas, legislatores sapientiam docet, sacerdotes consummat, corroborat reges, perfectos efficit justos, sobrios quæ honesta sunt docet; præstat gratias sanitarum, vivificat mortuos, victos solvit, alienigenas per adoptionem in regenerationem baptismi vocat. Si publicanum susceperit, repletum fide eum evangelistam producit ⁸. Si piscatorem assumpserit, theologum, id est, verbi Dei præconem facit ⁹. Si persecutorem fidei, vas electionis ostendit ¹⁰. Per hunc qui infirmi sunt, fortes fiunt, et pauperes divites efficiuntur. Imperiti sermone, sapientioribus sapientiores fiunt. Unde et Paulus in infirmitate quidem multa, et timore ac tremore, verbum Dei prædicabat: verum per Spiritus sancti gratiam, sudaria a corpore ejus assumpta, et incommodis adhibita, præbebant sanitatem plenissimam ¹¹. Petrus et ipse cum in infirmitate corporis positus esset, per gratiam tamen Spiritus sancti, quos etiam umbra sui contigisset, ab omni ægritudine salvabantur ¹². Pauper erat Petrus et Joannes, non enim habebant argentum neque aurum, sed sanitatis munus donabant auro pretiosius omni. Cum enim

¹ Col. 1, 15. ² Joan. xvi, 15. ³ Joan. i, 14. ⁴ Psal. cxlii, 10. ⁵ Psal. l, 42. ⁶ ibid. 13. ⁷ Rom. viii, 2. ⁸ Matth. ix, 9. ⁹ Matth. iv, 19. ¹⁰ Act. ix, 15. ¹¹ Act. xix, 10-12. ¹² Act. v, 15.

a multis claudus ille frequenter accepisset aurum vel argentum, mendicus tamen nihilominus permanebat : postea vero quam per Petrum gratiam Spiritus consecutus est, et a mendicitate cessavit, et tanquam cervus exsiliens, Deum laude honorabat ¹⁸. Nesciebat Joannes mundi hujus sapientiam, et Spiritus sancti virtute prolocutus est verba quibus nulla philosophia, nulla eruditorum lingua posset occurrere. Iste ergo sanctus Spiritus et in cœlis est, et in terra replet, et ubique adest, et nusquam concluditur. Totus in singulis est, et totus cum Deo est. Non velut officio fungens ministri divina dona largitur ; sed auctoritate dividit gratiam: *Dividit enim unicuique Spiritus prout vult* ¹⁹. Qui mittitur quidem secundum dispensationem, operatur vero secundum auctoritatem ac potestatem. Hunc adesse et inspirare animas nostras oremus, et nunquam nos derelinquet per gratiam Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum.

HOMILIA VII,

Seu epistola ad virginem lapsam (17).

Tempus est exclamare nos illud propheticum, *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum* ²⁰, ut desleam contritionem filiæ populi mei? et licet cæteros obtexerint profunda silentia, atque atrocitate vulneris obstupesci vitalis animæ motus, atque ipsum pene doloris sensum amiserint, sed nos tam crudele funus absque lacrymis videre non possumus. Etenim si Jeremias [Isaias] propheta eos qui in bello vulnerati sunt tam multiplici lamentatione prosequitur, quid nos de tam funestæ animæ vulnere patiemur? *Vulnerati, inquit, tui non sunt, gladio vulnerati et defuncti* ²¹; sed mucro mortis hujus quam lamentamur, mucro peccati est, in quo ignita jacula maligni, corpora simul et animas hostilis flamma succedunt. Mecum pariter divinæ leges in hoc funere congemiscunt, quæ clamabant semper, et summis vociferationibus commonebant: *Non concupisces mulierem proximi tui* ²². Mecum sacrosancta Evangelia hujuscemodi lapsum videntia, producunt longa suspiria, quod frustra clamaverint, frustra præceperint, quia *Omnis qui videt mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* ²³. Et quomodo nunc intueri **741** possunt istam quam Domino conjunxerant sponsam jam velut quadam libertate mœchantem? Ingemiscunt mecum et indignantur etiam ipsi sanctorum spiritus, et præcipue Phinees zelo Dei plenus, quod ei non licet nunc quoque arrepto simoraste dignam sumere commissi sceleris ultionem. Indignatur etiam mecum Joannes Baptista, quod non potest superna

A sede derelicta, sicut tunc eremum dereliquerat, ad arguendum facinus occurrere; et si ita res posceret, caput magis perdere quam libertatem. Quinimo secundum beatum Abel, etiam ipse defunctus adhuc loquitur, et multo magis modo, quam tunc pro Herodiade, clamat et dicit: *Non licet tibi eam habere* ²⁴; quia licet corpus sepultum sit Joannis, et lingua jam sileat, sermo tamen Dei non est alligatus. Si enim pro conservi matrimonio polluto usque ad mortem exseruit libertatem, quid nunc faciet, tantam contumeliam erga Dominicos thalamos videns? quod tu sacratæ jugum virginittatis abiciens, atque immaculatos externi regis respuens thoros, turpi te et infami corruptelæ sociaveris. Et quoniam nefarii commissi nullum tibi subsistit effugium, nec excusatio ulla succurrit, crimine oblegis crimen; quia et impius cum ceciderit in profundum malorum, contemnit ²⁵. Ipsam nunc sponsonem tuam negas, et de his quæ sponso spondueris inficiare conaris, nec virginittatem te asseris promississe. Sed quomodo negare poteris, cum professionis tuæ quam Deo professa es, testes et homines et angelos habeas? Recordare et revoca ad mentem bonam confessionem; recordare ut habueris casta et honesta consortia; ut virginum annumerata sis choris, et conventiculis sis admista sanctorum. Memento venerandæ aviæ tuæ, corpore quidem fessæ, viridis vero virtute. Memento matris summos agones in Domino perferentis, et novis atque inauditis laboribus proprium corpus a veteri consuetudine refrenantis. Memento sororis, et intuere eam; in quibusdam priores imitantem, in quibusdam etiam superantem, et virginittatis profectibus majorum in religione gloriam cumulantem; quæ te utpote sororem quam propositi sui æmulam crederet, ad similem cursum vitæ exemplis et verbis institutionis provocabat. Memento ut frequentaveris virginales illos et similes angelis choros, et ut in carne posita spiritaliter vixeris: ut cœlestem habueris in terris conversationem. Memento ut dies quietos et noctes lucidas duxeris, in psalmis et hymnis et canticis spiritalibus delectata; ut sanctas orationes profuderis ad Deum; castum et immaculatum cubile servaveris, mensam quoque frugi, sobriaque coævivia, et incessum tota virginali reverentia decoratum. Ubi nunc tibi est honestus ille habitus, ubi vultus verecundiæ, et index animorum simplicitas vestis? ubi honesti pudoris ille laudabilis rubor, quem tamen gratus ex abstinentia pallor obduceret, et æmula vigiliarum macies omni decore gratior offuscaret? Quoties in orationibus conservandæ virginittatis gratia lacrymas profudisti? Quoties ad servos Dei scribens, ut pro te orarent deprecata es? Cur, quæso? ut infamis istius corruptelæ gratiam consequi me-

¹⁸ Act. III, 6-8. ¹⁹ I Cor. XII, 11. ²⁰ Jerem. IX, 1. ²¹ Isa. XXII, 2. ²² Deut. V, 21. ²³ Matth. V, 28. ²⁴ Matth. XIV, 4. ²⁵ Prov. XVIII, 3.

rereris, an ut Domino per incorruptionem jungere-
ris? Quoties, o ingrata, cœlestis sponsi munera
suscepisti? Quantus tibi honor nominis illius con-
templatione delatus est? Quoties ambierunt te vir-
ginales illius chori, et tanquam unam e numero suo
in conviviis, in consortiis, in sodalitatibus habuere,
prout vita simplex et casta deposcit? Quoties bene-
dictiones tibi virginum datæ, ac sanctorum litteræ
ad te velut ad sponsam Christi honorabiliter emis-
sæ? Et nunc levi aura spiritus aeris hujus, qui nunc
operatur in filios diffidentis²¹, pulsata, illa omnia
denegas, omnia respuis, omnia in oblivionem du-
cis, et cœlestem thesaurum exiguæ libidinis volup-
tate commutas, quæ ad præsens quidem indulcat
fauces tuas, postea autem amariorem felle invenies.
Pro his omnibus quis est qui non cum luctu ac la-
crymis illam super te propheticam **742** proferat
vocem dicens: *Quomodo facta es meretrix, civitas
fidelis Sion*²²? Quomodo autem non et Dominus
respondeat ad aliquem sacerdotum, quem dignum
suo judicari colloquio et dicat: Vidisti quæ fecit
mihi virgo Jerusalem²³? Ego eam mihi sponponderam
in fide, et in incorruptione, et in justitia, et in ju-
dicio, in misericordia et miserationibus, sicut
per Osee prophetam præcepi²⁴; ipsa autem dilexit
alienos, et vivente me viro suo, adultera dici ma-
luit²⁵, nec timuit alii viro sociari. Quid autem,
etiam paranymphum illum talium nuptiarum, Pau-
lum dico, et illum apostolum, et hunc qui nunc tibi
et magister et testis et medicus fuit, cum tu dere-
lictæ domo paterna Domino jungearis? non, in-
quam, sentis Apostolum hæc ad te verba proferen-
tem: Ego quidem te uni viro virginem castam exhibui
Christo, et veritus sum ne forte sicut serpens
seduxit Evam astutia sua, corrumperentur sensus
tui²⁶; propterea incessabiliter commonitionibus
innumeris conatus sum omnem aditum reprimere
et cohibere libidinis, et passionum perturbaciones
arcere, omnique custodia custodire Dominicam
sponsam. Præcepi denique et dixi, quia sola quæ
innupta est cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta
et corpore et spiritu²⁷. Dentque et culmen tibi vir-
ginalis dignitatis aperui: templum te esse dixi Spi-
ritus sancti, pennas tibi per hæc aptans quodammo-
do, ut ad Jesum volatu celeri properares. Sed et ne
qua vis ex insidiis lapsum tibi aliquem moliretur,
horrificis deterrui præceptis dicens: *Si quis templum
Dei violaverit, disperdet eum Dominus*²⁸. In oratio-
nibus quoque meis munimen semper addebam di-
cens, ut integrum tuum corpus et anima et spiritus
servaretur sine querela²⁹; sed, ut video, sine cau-
sa laboravi in te, quæ tot et tantis laboribus meis
amarum exitum reddidisti. Et nunc necesse est ut
lugeam, pro qua oportuit me lætari. Video enim
quod seducta es a serpente aliquanto deterius quam

A Eva, quia non solum sensus tuus a simplicitate,
sed et corpus a virginitate corruptum est; et hor-
rendum illud incurristi, quod et dicere me piget,
et silere non possum, quia est sicut ignis ardens et
flamma succensa in ossibus meis: et diesolvor un-
dique et non possum ferre, quia tulisti membra
Christi, et fecisti ea membra meretricis³⁰. Hoc est
quod super omnia mala malum est: hoc est quod
comparationem sceleris non habet. Denique sic dicit
et propheta: *Transite, inquit, insulas Cethim, et
videte: in Cedar mittite, et intelligite si facta sunt
talia, si mutavit gens deos suos, et certe ipsi non sunt
dii: virgo autem mea mutavit gloriam suam, et glo-
ria ejus in confusionem redacta est*³¹. Obstupuit cœ-
lum super his, et horruit nimis valde. Hæc etiam
B nunc Dominus dicit: Quia duo pessima fecit virgo
mea: me dereliquit verum animæ suæ sponsum³²;
et abiit ad amatorem impium et scelestum, animæ
et corporis corruptorem. Discessit a Deo salutaris
suo, et exhibuit membra sua servire immunditiæ et
iniquitati³³: mei autem oblita est, et abiit post
amatorem suum. Expediebat illi infelicissimo ut
mola asinaria circumligaretur collo ejus, et projici-
ceretur in mare magis quam scandalizaret virginem
meam³⁴. Quis unquam ita temerarius exstitit ser-
vus, quis in tantum processit insanix, ut aggredi
Dominicum cubile tentaret? Quis unquam latro in
tantum furoris elatus est, ut templum Dei auderet
irrupere, scilicet vasa viventia, vasa in quibus Dei
anima ad imaginem facta habitabat? Quis unquam
C comperit, in omni hoc sæculo, in media civitate luce
clara violatas esse regias iconas, et porcorum for-
mas pro imperialibus vultibus impositas? Quid
deinde si quis matrimonium hominis corruperit,
nonne absque ulla miseratione duobus vel tribus
moritur testibus? Quanto magis merebitur graviora
supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et eam quæ
ipsi consecrata est polluerit sponsum, et spir³⁵ tui gra-
tiæ contumeliam fecerit³⁶. Sed ipsa, inquit, voluit,
et non invitæ vim feci. Et illa procax atque impu-
dens, domina Ægyptia, ipsa sponte sua sancto
Joseph insiliit; sed nequaquam virtutem pudicitix
furentis libido prostravit. Licet vi et manu fuerit
aggressa, validior fuit casti mens, quam procacitas
impudicæ. Sed illa, inquit, hoc animo statuit, et
D proposito jam non erat virgo: et si ego noluissem,
alium sine dubio suscepisset. Quid tum? Et Filium
hominis oportuit pati, et oportuit tradi³⁷; sed vix
illi per quem Filium hominis traditus est³⁸. Et
scandala necesse est venire, sed vix illi per
quem veniunt³⁹. Verum post omnia, nunquid
qui cecidit non adjiciet ut resurgat⁴⁰? Ut
quid aversa est virgo aversione impudenti, quæ
audit a Christo dici per Jeremiam: *Et dixi, postea
quam fornicata es, per hæc omnia ad me con-*

²¹ Ephes. v, 6. ²² Isa. i, 21. ²³ Jerem. xviii, 13. ²⁴ Ose. ii, 19, 20. ²⁵ Rom. vii, 3. ²⁶ II Cor. xi, 2. ²⁷ I Cor. vii, 34. ²⁸ I Cor. iii, 17. ²⁹ I Thess. v, 23. ³⁰ I Cor. vi, 15. ³¹ Jerem. ii, 10, 11. ³² ibid. 12, 13. ³³ Rom. vi, 19. ³⁴ Matth. xviii, 6. ³⁵ Hebr. x, 28, 29. ³⁶ Luc. ix, 22. ³⁷ Matth. xxvi, 24. ³⁸ Matth. xviii, 7. ³⁹ Psal. xl, 9.

vertere⁴⁰; et: *Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare non ascendit sanitus filiae populi mei*⁴¹? Sed et multa alia invenies in Scripturis divinis mali hujus remedia. Multa sunt medicamenta quae post perditionem revocant ad salutem. Nunquid mors est? Num est et resurrectio? Respice quam horrida sunt quae de aeterno iudicio conscribuntur: vide quanta de poenitentia dicuntur, quanta decreta de remissione constituta sunt peccatorum, quam innumera exempla de conversionibus et emendationibus scripta sunt. Drachma quae perierat inventa est⁴²; ovis quae erraverat, humeris reportata est⁴³: filius qui consumpserat paternam substantiam cum meretricibus vivens luxuriose, et regressus est et receptus, et ex mortuis dicitur vivus effectus⁴⁴. Vides quanta B medicamina invenis, si uti velis, si sanare animam tuam cupias. Adduc ad cogitationem novissimum diem (neque enim sola eris quae in perpetuum vivas); sed adduc ante oculos tuos tempus illud quo jam in morte constringimur; quo novissimus spiritus arctissimis angustiis cogitur: horam illam recordare quam Dei sententia perurget, et angeli educere animam de corpore festinant. Quae est in illa hora perturbatio? Ubi tunc carnis desideria, ubi flamma libidinis? Ubi corporis et voluptatis illecebra? Procul haec universa discedunt; nusquam horum memoria remanet; sola nos peccatorum stimulat conscientia, et hinc atque hinc ea quae relinquimus contuentes, amarius illa sola quo ad- C cendendi sumus tota formidine et consternatione perhorrescimus. Solam illam perfectionis aeternae necessitatem cogitatione volventes, unde avellamur miserabiliter recordamur, et quo abducimur terribiliter contuemur. Haec tibi per momenta in tua corde describe, et communem semper vitae exitum recordare: aut certe quod horum majus est, pone tibi ante oculos adventum Filii Dei cum sanctis suis angelis venientis; veniet enim et non silebit⁴⁵, veniet iudicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum opera sua⁴⁶, veniet et in tuba illa terribili sonitu concinente, ita ut excitet omnes qui a saeculis dormierunt, ut praecedant ii qui bona egerunt, in resurrectionem vitae, qui autem in mala, in resurrectionem iudicii⁴⁷. Memento visionis illius quam Daniel vidit, per quam futurum iudicium ante uniuscujusque oculos ponit. Ait enim: *Videbam, et ecce sedes posita erat, et vetus dierum sedebat: et indumentum ejus candidum sicut nix, et capilli capitis ejus sicut lana munda. Rotae ejus sicut ignis ardens: fluvius ingens ante ipsum currebat. Millia millium ministrabant ei, et dena millia denum millium adstabant ei. Iudicium collocatum est, et libri aperti sunt*⁴⁸. Sive bona, sive

A mala, sive occulta, sive manifesta, sive dicta, sive cogitata, simul omnia in publicum deferenda, et ad universorum auditum singula perventura sunt, simul et angelis et hominibus cuncta revelanda sunt, in Christo Jesu Domino nostro.

HOMILIA VIII.

In psalmum LIX (18).

1. Consideranti mihi et providenti intentos ad audiendum animos vestros, et mearum virium infirmitatem, occurrit quaedam similitudo pueri jam quidem validioris, nondum tamen a lacte depulsi, mamillam matris quae forte longa aegritudine refrixerit perurgentis. Et quamvis sciat mater in uberribus suis fontem lactis aruisse, pulsata tamen a puero saepius et distracta, praebet mamillam, non ut nutriat parvulum, sed ut flentem comescat et cohibeat vagientem. Ita igitur etiam in nobis, licet jugi hac aegritudine et varia infirmitate omnis dicendi virtus aruerit, tamen spectantibus vobis et velut plorantibus proferre cogimur verbum; non quod digne vos pascat et nutriat, sed tantum desiderantibus satisfaciat: quoniam quidem tanta est 743 magnitudo dilectionis vestrae, ut etiam salutationis vobis a me vox sola sufficiat. Ave igitur, Ecclesia Dei, et discite frequentius, imo indesinenter hoc dicere quod nuper in psalmi responsione cecinimus (VERS. 15): *Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus hominis*. In quo, ut video, nec occasio quidem nobis infirmitatis opitulatur. C Siquidem secundum intelligentiam psalmi, tribulatio non infirmitatis occasio est, sed divinum animae invitat auxilium. Unde opportune dicent ii qui propter peccata abjecti fuerant, et propter misericordiam reparati sunt (VERS. 5): *Deus, abiecasti nos et destruxisti nos: iratus es, et misertus es nobis*. Et quoniam ad ordinem et consequentiam psalmi sermo devolutus est, si videtur, prout possumus, expositionis ipsius assumamus originem.

2. Historia psalmi hujus secundum attitulationem suam manifeste et evidenter posita in Scripturis sanctis non invenitur; simile tamen aliquid reperiri potest ab his qui attentius legunt in secundo libro Regnorum, ubi scriptum est: *Et percussit David Adrazar filium Moab regem subeuntem inferre manum suam super flumen Euphratem: et occupavit David mille currus ex castris ejus, et septem millia equites, et viginti millia virorum: et dissolvit David omnes currus ejus, et supersuerunt ex his centum currus*⁴⁹. Post pauca ait: *Et regnavit David in Israel: et erat David faciens iudicium et justitiam, et Joab filius Sarviae erat princeps militiae*⁵⁰. Et iterum post pauca ait: *Et miserunt filii Ammon et conducerunt Syriam Roob, et*

⁴⁰ I Jerem. III, 7. ⁴¹ II Jerem. VIII, 22. ⁴² Luc. XV, 8, 9. ⁴³ ibid. 4-6. ⁴⁴ ibid. 13 sqq. ⁴⁵ Psal. XLIX, 3. ⁴⁶ Rom. II, 6. ⁴⁷ Joan. V, 29. ⁴⁸ Dan. VII, 9, 10. ⁴⁹ II Reg. VIII, 3, 4. ⁵⁰ ibid. 15, 16.

Syriam Soba, viginti millia virorum. Et vidit Joab quia factum est bellum contra faciem suam, elegit ex omnibus filiis Israel electos, et posuit contra Syriam. Et viderunt servi Adrazar quoniam astiterunt contra ipsos Israelitæ, tradiderunt se Israelitis, et servierunt eis ⁹⁰. Huic historiæ soli invenimus aptari posse convenienter attitulationem psalmi hujus: sed tamen videamus quod illud tempus erat, scilicet quo tituli ascriptio gerebatur. Quando autem regibus tituli ascribuntur, nisi cum clariora aliqua et magnificentiora eorum gesta signantur, sine dubio quæ in victoriis atque in rebus bellicis peraguntur? Videtur ergo quæstione dignum, quod velut a miseris quibusdam et lamentationibus incipit: oportebat namque lætum esse et exultantem successibus suis, et non lugentis uti vocibus, sed ovantis. Cum enim victoriæ solemnitas geritur, non solum militaribus viris lætitia est et negotiatoribus et agricolis et artificibus, et omnibus omnino quibus discusso hostili metu pacis gaudia secunda succedunt. Quomodo ergo dicit, *Deus, abjecisti nos*, cum utique certum sit quod vincere non potuissent, nisi eos et suscepisset Dominus et juvisset? Quomodo autem destruxit quos in tantum produxit augmentum, quibus adjecit arma, currus, equos, bellatores, provincias quoque ditioni eorum subdidit, Arabiam divitem, Phœnicen, Mesopotamiam, cæterasque cōfines; regem potentem Adrazar perimi dedit, atque omnem exercitum fundi? Videamus ergo ne forte ingrata [vel ingrati] esse videantur, post hæc omnia dicere ad Deum, *Deus, abjecisti nos et destruxisti nos: iratus es et miseratus es nobis*. Arbitror ergo quod tempus quidem ascribendorum titularum hoc erat quo victoriæ titulus deberet affigi; virtus autem eorum quæ scribuntur referri debet ad finem: finis autem dicitur quod in fine sæculi, id est, in consummatione ejus aptatur. Propter quod et pro his qui immutabuntur scribi dicitur psalmus, quod est, ut omnia simul dicam, de universo genere humano intelligendum: in omnes etenim debet psalmi intelligentia pervenire. Hi enim qui mutabuntur, vel qui immutabuntur, sunt, qui neque corporalis conversationis eundem quem prius ordinem tenent, neque eosdem quos ante animos gerunt. Videtur ergo per prophetiam psalmus ostendere et describere eos, qui parentum conversatione deserta, vel gentium superstitionibus derelictis, ad instituta se evangelica contulerunt, et sunt immutati, id est, nos qui multorum deorum cultum ad unius Dei transferimus venerationem, et idolorum errores ad creatoris transtulimus veritatem; qui libidinum dedecora et luxuriæ corruptelam ad sobrietatis et pudicitiae ornamenta convertimus, qui pro ebrietate sobrietatem, et pro effusione jejunium, honestatem pro obscenitate mutavimus, pro turpibus canticis spirituales agimus psalmos, pro dedeco-

ros cubilibus in Dei oratione prosternimur. Quomodo ergo non de nobis attitulatur ista commutatio? Quomodo non nobis ista Spiritus sancti præparantur eloquia? Quomodo non sermo iste divinus e cœlo lapsus, Dei Ecclesiæ loco muneris datus est, et per singula cum relegitur et recitatur, velut pastus quidam uberrimus et copiosissimus animarum cibus a sancto Spiritu ministratur? Superscribitur ergo psalmus in tituli ascriptione, id est, ne forte levis quædam et perfunctoria ejus cantilena putaretur; neve tanquam in aliqua corruptibili materia inscripta, citum habere abolitionis exitum videretur, et ad modicum inserta memoriæ, tum deinde rerum et cogitationum confusione protinus exolesceret. Hoc est ergo quod indicat, ut hæc scriptura tanquam tituli alicujus inscriptio sulcata profundius in anima describatur, et fixa semper atque immobilis maneant, ad æterna animæ commemorationis monumenta sufficiens. Si vero insolescere velit Judæus, ut aliena nobis dicat esse quæ scripta sunt, ex consequentibus convincetur, in quibus diversæ congregationes, et ea quæ longe sunt cum his quæ prope: ait enim (VERS. 9), *Meus est Galaad, et meus est Manasses*. Hoc idem et de Ephrem et de Juda, quibus adjungit et sociat Moab et Idumæam, et simul omnes Allophylos sibi subditos esse denuntiat.

3. *Deus* ergo, inquit, *abjecisti nos*. Quos? Qui longe nos fecimus ab eo. Inter ventu ergo peccatorum et mediis inter nos et Deum intercedentibus iniquitatibus abjecisse nos dicitur Deus. Ait enim et alius propheta, quia inter nos et Deum peccata separant. *Destruxisti nos*, inquit, sine dubio quia eramus constructi et pessime ædificati: huic enim qui ædificat in altum donum suam, et superbiæ celsum culmen extollit, destructio remedium erit; unde et pro summo beneficio suscipiendæ sunt **744** infirmitates quæ a Deo corporibus infliguntur, per quas elatio dejicitur animorum, vel destruitur carnis et sanguinis arrogantia. Iratus est tunc utique cum essemus filii iræ, id est, sicut et cæteri, spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo ⁹¹. Et miseratus est nobis, sine dubio cum Unigenitum suum dedit ad repropitiandum pro peccatis nostris, ut in sanguine ejus haberemus redemptionem nostram. Quæ utique beneficia nec intelligere unquam nec sentire potuissemus, nisi potasset nos (VERS. 5) *vino compunctionis*. Vinum dicit verbum quod potest cor insipiens et dissolutum austeritate sui et stimulis ad intelligentiam suscitare. (VERS. 6.) *Dedisti*, inquit, *timentibus te significationem ut fugiant a facie areus*. Moyses quidem Israeliticis postes sanguine Agni obsignaverat ⁹²; tu vero dedisti nobis signum ipsum sanguinem veri Agni immaculati, qui oblatu est victima pro totius mundi salute. Sed et Ezechiel hoc signum dicit in frontibus dari; ait enim: *It*

⁹⁰ Il Reg. x, 6, 9, 19. ⁹¹ Ephes. 11, 3, 12. ⁹² Exod. 12, 7.

post ipsum et percutite, nolite parcere, neque misereamini seni juvenique, neque parvulis; sed et virgines et mulieres occidite, et delete penitus: ad omnes autem super quos est signum in frontibus eorum non accedatis ⁵². (VERS. 8.) Deus, inquit, locutus est in sancto suo, et exaltabor et partabor Siccimam. Siccima ager est hoc nomine appellatus, quem præcipuum et electum Joseph filio suo pater dederat Jacob ⁵⁴. Hic ager typum mihi videtur habuisse Prioris Testamenti, quod videbatur filiis Israel (19) populo privata largitione concessum. Nunc ergo ait, quod hanc præcipuam et velut privatam quamdam hæreditatem populi in divisionem vocabo, et communem cum cæteris omnibus faciam. Cum autem divisum factum fuerit testamentum in omnes, et cuncta ejus utilitas universis cœperit esse communis, Deo pro nobis omnibus melius aliquid providente, tunc etiam convallis tabernaculorum demetiatur, hoc est, universus orbis terrarum, qui vallis tabernaculorum pro habitaculis corporum dictus est. Hic velut quadam sorte divisus atque dimensus per singula loca ecclesiarum Dei, parochiis et incolatibus distinguitur. Tunc etiam ea quæ divisa sunt congregabit ille: Qui pacificat per sanguinem suum, sive quæ in terra sunt, sive quæ in cælis ⁵⁵, et qui medium parietem sepi solvens, fecit utraque unum ⁵⁶.

4. VERS. 9, 10. *Meus est Galaad, et meus est Manasses*. Nepos est Galaad iste Manasses: ostendit ergo patriarcharum consequentiam a Deo descendisse; ex quibus Christus secundum carnem. *Ei Ephrem susceptio capitis mei, Juda rex meus*. Illas quæ in terræ divisione fuerant partes, rursum ad semetipsas connectit et sociat. *Moab lebes spei meæ*. Alius interpretis ait, *lebes* lavacri hæres significatur, vel vas securitatis; quoniam quidem erat gens abjecta a Deo, interposita comminatione ne ingrederetur Ecclesiam Dei, sicut dicit: *Moabitæ et Ammonitæ non ingredientur Ecclesiam Domini usque ad tertiam et quartam progeniem, et usque in sæculum sæculi* ⁵⁷. Verum quoniam peccatoribus remissio per baptismum datur, et exinde præteritorum gestorum securitas nascitur, ostendens etiam ipsis salutem et securitatem per baptismum tribuendam, ait: *Moab lebes spei meæ, vel lavacri, vel securitatis*; sed spem competenter accipimus; non enim quæ dicebantur erant instantia; sed speranda. Omnes ergo Allophyli subjecti sunt Christo, suavi jugo ejus libenter sua colla subdentes; et propterea *in Idumæam extendit calceamentum suum*. Calceamentum est deitatis Verbi

A caro ejus quæ Deum subjecta portavit, et qua velut calceatus sermo Dei, hunc nostrum calcavit et ingressus est mundum. Beatificans ergo propheta tempus futurum, quo tanta spes in adventum Christi humano generi arrideret, addit: *Quis, inquit, deducet me in civitatem circumstantiæ?* Ut puto, Ecclesiam dicit: civitatem quidem, pro eo quod jure æquitatis et divinis legibus vivit: *circumstantiæ* vero, quod secundum Græcam significantiam *munitionis* melius dicitur, videtur munimenta fidei designare; sed etiam alius interpretes ait *civitatem circumseptam*. Quis ergo dabit mihi videre magnum istud et venerabile humano generi munus adveniens? Hoc est nimirum quod etiam Dominus dicebat: *Quia multi prophetæ et B justii cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt* ⁵⁸.

5. VERS. 13. *Da ergo, inquit, nobis auxilium de tribulatione*. Non quæram auxilium a corporis robore, neque a lætitia carnis, neque ab his quæ apud homines gloriosa dicuntur et prospera; non a divitiis poscam auxilium, non ex opulentia facultatum, non ex virium magnitudine, non ex nobilitate honorum opem quæram: sed de tribulatione, de angustia, de afflictione auxilium poscam a Domino. Hoc enim faciebat et Paulus, qui cum gloriaretur in tribulationibus ⁵⁹, dicebat: *Quando enim infirmor, tunc potens sum* ⁶⁰. *Da ergo nobis auxilium (Domine) de tribulatione*. Cur quæso? *Quia C tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio autem spem: spes vero non confundit* ⁶¹. Vides quo cursu te facit ascendere tribulatio? Perducit ad ipsa summa spei fastigia. *Æger es? Æquanimiter tolera, quoniam Quem diligit Dominus, castigat* ⁶². *Pauper es? Lætare, quia manet te successio et hæreditas Lazari*. Contumelias pateris propter nomen Christi? *Beatus es, quoniam tibi ista confusio angelici consortii gloriam parat*. Persuadeamus nobis, fratres, et certissima definitione suadeamus, ut in tempore tentationis non respiciamus ad humanam spem, nec speremus humanis auxiliis juvari: sed in lacrymis et suspiriis et afflictione, in oratione pervigili, in jugi et intenta supplicatione durantes, ita demum nobis Dei speremus auxilium de tribulatione, si humana velut inania et nihil profutura contemnamus auxilia: fixi et confirmati et corroborati in spe nostra, qui est Christus Jesus Dominus noster, cui est gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

⁵² Ezech. ix, 5, 6. ⁵⁴ Gen. xlviii, 22. ⁵⁵ Coloss. i, 20. ⁵⁶ Ephes. ii, 14. ⁵⁷ Deut. xxiii, 5. ⁵⁸ Matth. xiii, 17. ⁵⁹ Rom. v, 3. ⁶⁰ II Cor. xii, 10. ⁶¹ Rom. v, 3-5. ⁶² Heb xii, 6.

(19) Sic ms.

NOTÆ FRONTONIS DUCÆI

BURDEGALENSIS,

SOCIETATIS JESU THEOLOGI.

IN HOMILIAS DE JEJUNIO ET DE DIVERSIS ALIIS ARGUMENTIS.

Col. 167 B 14. Τῷ εἰδῶσι λέγεις, *Scienti narras.* A Proverbium quod Zenobii, vel Suidæ, vel aliorum collectaneis non reperitur insertum. Plato in *Hippia* majore, p. 301, D: Εἰδῶσι μὲν ἐρεῖς, ὦ Σώκρατες, *Hæc scienti, Socrates, narrabis;* et apud Ciceronem *Epistolar. ad Atticum* lib. ix, epist. 6: *Mirandum enim in modum Cneus noster Syllani regni similitudinem concupivit.* Εἰδῶσι λέγω, *scientibus narro.* Sic enim legit Erasmus in proverbio, *Doctum doces,* non ut in editione Lambini et recentioribus, Εἰδῶς σοι λέγω, *Sciens tibi dico.*

Ibid. C 4. Νηστεῖα. Oliv. ms. et Anglic. νηστεῖαις ὄρων, at paulo post B 13. οὐδαμοῦ ἀπόφασις, ediderat interpres, *nusquam flagitatio adversus animantia ab implacabili ventre veniens:* atqui ἀπόφασις non flagitationem, sed sententiam sonat, et Cornario sententiam judiciariam. Ibid. C 8, Ἀδς ἀργίαν τῷ τραπέζοιῳ, quo pacto scriptum videtur offendisse interpres Erasmus, *Da otium mensarum apparatori,* non *δδειαν,* unde Cornarius eruit, *da libertatem mensæ structori.*

Col. 178 C 7. *Non aratorem.* Interpres addidit de suo, *ut ait Hesiodus,* cujus hic versus est quadragesimus tertius in *Operibus et diebus:*

Οἶκον μὲν πρότιστα, γυναικά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Primum quidem domum, et uxorem, et bovem aratorem. Paulo post ex codicibus Gallicis et Angl. addidimus τρίτον, innuit enim quod ait Apostolus II Cor. xii, 2: *Ἐως τρίτον οὐρανοῦ.*

Col. 180 C 10. Οὐ κρέας. Oliv. οὐ κρέας, οὐδὲ οἶνον, οὐδ' ὄσα, ut referantur ista ad illa quæ præcesserunt, ἄρτος ἐστίν, οὐ κρέας. Quod vero sequitur, κόρος ὕβρεων ἀρχή, ad dictum illud Solonis alludit apud Laetium: Τὸν μὲν κόρον ὑπὸ τοῦ πλοῦτου γεννᾶσθαι, τὴν δὲ ὕβριν ὑπὸ τοῦ κόρου. *Satietalem ex opulentia nasci, ex satietate ferociam.* Interpres Pindari in *Olympiis* profert Homeri versum, quem tamen Erasmus apud Homerum se legere non meminit, neque adeo reperit is qui Indicem operum ejus nuper contextuit. Versus est Theognidis 153:

Τίγκει τοι κόρος ὕβριν, ὅταν κακῷ ἄλθος ἐπηται. *Fastum copia gignit, opes ubi pravus adeptus.*

Col. 211 A 3. *Illustres equorum.* Interpres *Illustres hippotrophi.* Qua voce nullus apud Latinos est usus. Est in codice Theodosiano titulus de equis curulibus; ἵπποτροφεῖν dicebantur, qui curules

illos equos alebant, seu qui in sacris certaminibus vincere cupiebant, ut docet Budæus in Commentariis: profertque locum Isocratis ex oratione de Bigis: Ἴπποτροφεῖν δὲ ἐπιχειρήσας, ὃ τῶν εὐδαμονεστάτων ἔργον ἐστὶ, φαῦλος δ' οὐδεὶς ἂν ποιήσειεν οὐ μόνον τοὺς ἀνταγωνιστάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς πώποτε νικήσαντας ὑπερβάλετο. *Verum ubi ad alendos equos animum adjecit, quod ut opulentissimorum munus est, sic nemo vilis id præstare queat: non eos tantum, qui cum eo contendebant, sed omnes qui unquam vicerant, superavit.* Demosthenes in *Amatoria* dicit hoc esse τὸ σεμνότετον καὶ κάλλιστον τῶν ἀγωνισμάτων, καὶ τοῦτου ἐπιβαίνειν μόνους τοῖς πολίταις ἐξουσίαν οὐσαν, ἐπιγεμένους δὲ τοὺς βελτιστοὺς: *Splendidissimum et pulcherrimum genus illud esse certaminis, solisque propositum esse civibus, nec nisi ab optimatibus expeti, et in orat. pro Coroua: Μέγας τις καὶ λαμπρὸς ἵπποτρόφος. Magnus ac splendidus, sive magnificus, equorum altor quidam appellatur. Merito ergo numerat equorum altores inter divites ac potentes.*

Col. 220 C 7. Ξύλον Scriptura nonnunquam crucem appellat, ut Act. x, 39: *Ἐν ἄρειλον κρεμῶσαντες ἐπὶ ξύλον, Quem occiderunt suspendentes in ligno,* sed et compedes ligneas, vel numellam ea voce designat, qua rei detinebantur in vinculis, ut Act. xvi, 24: *Καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίστατο εἰς τὸ ξύλον. Et pedes eorum strinxit ligno.* At apud Patres Græcos et historicos ecclesiasticos pro equuleo sumitur, quo rei fidei vincti torquebantur, ut apud Sozomenum lib. v, cap. 10: *Αἰκλιζεσθαι ἠβούλετο, καὶ δημοσίᾳ προαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον αἰωρεῖσθαι προσέταττεν. Cædereque verberibus constituit, atque publicum in locum ad equuleum deducens sublimem suspendi jubet.* Eusebius Cæsariensis lib. v *Histor.*, cap. 1: Τῆς κατὰ τὴν εἰρκτικὴν ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ χαλεπωτάτῳ χωρίῳ συγχλωσεῖς, καὶ τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα. *Ut in carcerem conjecti interdum in locis horrida caligine obsitis et plenis molestiarum misere jacerent, nonnunquam illorum pedes in ligno extensi distenderentur, et ad quintum usque foramen distraherentur:* quibus verbis Sigonius, lib. iii, cap. 17, *De judiciis Romanorum,* catastam ligneam equulei designari putat, interpres autem Christophorus, fortasse rectius, crassas compedes, quibus in carcere vincti non detinebantur solum, sed et distenti cruciabantur; addit enim historicus adeo vinctos fuisse di-

κεαλος, ὥστε ἀποπνιγῆναι τοὺς πλείστους ἐν τῇ εἰρκῇ, ut complures in carcere penitus suffocentur. Sic intellexit et Rufinus antiquior interpres, lib. 4, cap. 2: *Ac septimo puncto in nervo pedes, contra quam credi fas est, distenti in intimo tenebrarum loco deperirent.* Sic apud Plutarchum de Deo Soeratis, τοὺς πόδας ἐν τῷ ξύλῳ δεδεμένοι, lignis compedibus vinciti: ut vertit Stephanus in *Thesaurō*, qui apud Basilium tamen Homil. in Gordium martyrem pro tormenti quoque genere poni asserit pag. 145: Ἐπὶ τροχοῦ κατατεινέσθω, ἐπὶ τοῦ ξύλου στρεβλοῦσθω. *In rota extendatur, in equuleo torqueatur;* et in Homil. in Barlaam pag. 140: Κολαστήριον ξύλον ὡς σωτήριον ἀσπαζόμενος. *Lignum tormento deputatum velut saluiferum complexus.* Propterea ξύλον hic pro equuleo potius, quam pro

compede sumi existimavimus. Col. 235 A 11. *Et auri discrimen.* Ad verbum expressit Cornarius, et auri præstantiam ex affrictu ad lapidem experimur, vel certe, si malis, auri differentiam ex affrictu ad lapidem probamus. Addiderat in margine interpres, *Is lapis χρυστίς dicitur.* Meminit ejusdem lapidis sive coticulæ, qua probatur aurum affrictu, Pollux lib. vii, cap. 24: Καὶ ἡ βασανίζουσα τὸν χρυσὸν χρυστίς λίθος, ἢ Λυδία. *Et aurum examinans lapis, index aut Lydius.* Plinius lib. xxxiii, cap. 8, *Histor. natural.:* *Auri mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inveniri nisi in flumine Tmolō, ut auctor est Theophrastus, nunc vero passim, quem alii Heraclium, alii Lydium vocant.* His coticulis periti, cum e vena ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris scrupulari differentia mirabili ratione non fallente.

Col. 238 A 8. *Mulierum felicissima.* Hæc Julitta passa est Cæsareæ in Cappadocia, iii Kal. Augusti, sive xxx Julii, ut Græcorum testatur Menologium. In Romano etiam Martyrologio hujus Basilii Orationis sit mentio. Quod sequitur, τὴν ἀσθένειαν ἀποκρύψασαν, melius expressit Cornarius, *femineæ naturæ debilitatem occultavit.* Paulo post utitur verbis Isaïæ prophetæ, x, 14, qui principem Assyriorum hæc dixisse vult: *Σέλω πόλει κατοικουμένης, καὶ τὴν οἰκουμένην ὄλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς ροσσίδν.* Gregorius Nazianzenus, Orat. 1 in Julianum intelligit τὸν νοῦν μέγαν τὸν Ἀσσύριον, τὸν κοινὸν ἀπάντων ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, *draconem, illam mentem magnam Assyrium, illum communem omnium inimicum et hostem.* Idem Eusebius *De Demonstrat. evangel.* lib. iv, cap. 9, et Hilarius in *psalm.* cxviii. At Clemens Alexandrinus v *Strom.* hæc ex persona Dei dici putat, et cum eo Tertullianus, lib. ii, cap. 18, in *Marcionem*, et Eusebius rursus *De præparat. evangel.* lib. xiii, cap. 7: vide notas in cap. x Isaïæ prophetæ.

Col. 239 A 7. *Lite agere.* Horum loco scripserat interpres, ait, *Isthæc actio ejusmodi est cui nulla quantivis temporis præscriptio suffragari debeat.*

Cornarius vero dixit *litem non permissam esse.* Certe εἰσαγωγήμος dicitur ea lis vel actio, ut ex Isocrate docet Budæus in Commentariis, contra ejus exordium præscriptio objici jure non potest: hic vero Julittæ adversarius actionem ejus εἰσαγωγήμον esse negat, hoc est, contendit, lege agere illi non licere, ut cum ait Dinarchus in *Demosthenem:* *Εἰσαγωγήμους τὰς δωροδοκίας ποιήσετε. Intendere crimina licebit adversus sordidos magistratus.* Sigonius lib. iii, cap. 4, *De republ. Atheniens.,* δίκην εἰσαγωγήμον dictam vult, quæ per leges a magistratu introduci, nec ab eo repudiari poterat, unde et εἰσαγωγεῖς dictos introductores, qui accusatori aut litigatori judicium dabant. Julius Pollux, lib. viii, cap. 8: *Εἰσαγωγεῖς τὰς δίκας εἰσάγαγον πρὸς τοὺς διαιτητάς. Hi actiones ad arbitros introducebant.* Hic ergo παραγραφῆ, quam Latini exceptionem vocant, primum præsidium fuit, cum negabat aliquis actionem illam introduci posse. Martyrologium etiam Romanum hanc objectionem factam Julittæ, exceptionem appellat, xxx Julii: *Cæsareæ Cappadociæ S. Julittæ martyris, quæ bona sua a quodam potente sibi usurpata judicio repetens, cum ille exceptionem daret, quod illa ut Christiana non deberet audiri, mox a judice jussa est thus idolis offerre, ut posset audiri.*

Col. 274 B 10. *Produc in publicum.* Expunximus dictionem *triumphum*, quod nihil aliud sonet τὸ θριαμβεύειν, quam in publicum proferre, ut pluribus confirmavimus in Notis ad Panegyricum S. Joannis Chrysostomi de S. Juliano ex Suida, θριαμβεύσας, αἰτιατικῆ, δημοσιεύσας: ne quis forte aliter exponat illud Apostoli, II Cor. ii, 14: *τῷ θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ*, quam cum Chrysostomo homil. 5 in illam Epistolam, *Τουτέστι τῷ πᾶσι ποιῶντι περιφανεῖς, qui omnibus conspicuos et notos reddit:* neve cum Theodoro Beza libeat ineptire, qui verbo isti Græco vim conjugationis hiphil affingendam putavit, ut auctorem Latinæ Vulgatæ more suo carperet. Certe hic θριαμβεύειν τὰ καταγώγια, non est, efficere, ut triumphant promptuaria, sed, ea publica et communia reddere, vel in lucem proferre. Itaque corrigendus est etiam hic locus in *Moralibus*, orat. 15, de Avaritia, ubi vertit Illovius, *duc denique in triumphum domicilium mammonæ.* Paulo post τὰς οἰκίας πενήτων, *domos pauperum* legimus in mss. et excusis, non γαστέρας, ut interpres videtur scriptum offensus, *ventres pauperum.* Paulo post, idem scripserat, *Qualia præcepta contemnis, posteaquam avaritiæ aures reserasti?* atqui προαποθύειν contrarium significat, et solet efficere avaritia, ut ad pauperum querelas aures divitum obsurdescant.

Col. 279 A 6. *Relicta Pharis.* Volaterranus, et *Pharisæorum jactantiam, ac legisperitorum arrogantiam, ac scribarum turbam non fissis imitatum, sed ex solo et vero præceptore hoc intelligere voluisse laude dignum censeo.* At hic non agitur de imitatione, sed de magistrorum delertu, quod nimirum hunc sibi consu-

tendum præceptorem præteritis aliis duxerit, et A fortasse aptius legeretur hic γραμματέων δυχον, quam δυχλον, scribarum fastu, ut cum superbia et arrogantia cæterorum copuletur. Paulo post non satis exprimit Græcorum sensum, illud, *Quod divitias nimium amaret, τῷ πάθει ἐσκοτωμένον, quod nimius divitiarum amor tenebras illi offudisset.* Cornarius dixit, *Cupiditate divitiarum illi tenebras offundente.*

Col. 318 B. *Quis necessario.* Non jam constitutæ naturæ aut formæ hominis rationem additam fuisse vult Basilius, sed in ipsa ratione sitam hanc ipsam fuisse similitudinem : itaque perperam interpretatus erat Volaterranus : *Quis hominis formæ ad imaginem suam jam constitutæ rationem addere suasit, ut artium disciplinarumque capax esset?* Sane quidem in ea homilia, quæ quondam decima numerabatur in *Hexaameron*, sic exponebantur illa verba, *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, pag. 143, apud Gregorium Nyssenum, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, τουτέστι, δώσωμεν αὐτῷ λόγον περιουσίαν, hoc est, illi rationis præstantiam tribuamus.

Col. 326 A 10. *Gentilibus.* Ἑλλήνων hoc loco nomine, ut apud Apostolum, gentiles aut paganos intelligendos censeo, ut tanto magis erubescant Christiani, dum se ab ethnicis superari animadvertunt; item illud : *Μίαν ἐστὶν σχεδὸν, τὸν πολυ-ἀνθρωπον*, male expressum erat : *Domum unam frequentem prope populum*, nam illud σχεδὸν jungendum fuit cum voce ἐστὶν, quasi dicat tantam fuisse conspirationem animorum in uno populo, ut una familia sub uno tecto coacta videretur. Ac mihi videtur Spartanum præcipue populum innuere Basilius, cujus συσσίτια et φαειδῆτια ab historicis Græcis celebrantur. Etenim ut tradit Plutarchus in Lycurgo et in Lacedæmoniorum Institutis, conveniebant cives in ejusmodi conviviis, et in commune singulis mensibus farinæ medimnum et octo vini choas conferebant, neque in privatis ædibus cibum sumebant, nisi forte primitias Diis offerrent. Τὸ τρίτον πολίτευμα καὶ κάλλιστον ἐπῆγε τὴν τῶν συσσιτίων κατασκευὴν, ὥστε δεῖπνεῖν μετ' ἀλλήλων συνιόντας, ἐπὶ κοινοῖς καὶ τεταγμένοις ὄφοις καὶ σιτίοις, οἴκοι δὲ μὴ διατίθασθαι. *Tertium et insigne innoxium institutum, conviviorum formam, una ut cænerent frequentes, communibus et præscriptis obsoniis atque epulis, domi ne vescerentur.* Hæc in Vita Lycurgi de Spartanis. Cæterum perperam de suo addidit hic interpres, epulo piscium a Domino excepta : neque enim tria millia erant, Matth. xiv, 21, sed quinque millia, et Matthæi xv, 38, quatuor millia, sed respexit ad illa tria millia, quorum fit mentio Actorum II, 41.

Col. 342 A 6. *Neque enim ingenitum.* In editione Basiliensi, ἀγέννητόν ἐστι, et paulo post, οὕτε γὰρ ἀγέννητος ἡ νόσος, quo pacto etiam legitur in ms. Oliva., sed operæ typographicæ varias lectio-

nes ex Anglicis codicibus margini adjectas amplexæ nonnunquam sunt, ex quibus est illud ἀγέννητον, et ἀγέννητος. Volaterranus scripserat : *Non enim ingenitum est, ut impiorum est opinio, par conditione bonæ naturæ malum ponentium. Nam si ambo sine principio et generatione priora sunt, ex quo nec facta.* Ἀγέννητος, non ortus, ἀπὸ τοῦ γίνεσθαι· ἀγέννητος, non generatus, ἀπὸ τοῦ γενέσθαι. Annotavit ex Budæo Stephanus apud Damascenum differre hæc duo, ἀγέννητος, et ἀγέννητος· nam ἀγέννητος, ὁ ἀκτιστος καὶ μὴ γενομένος, qui est increatus et ortus non est, ut Dei Filius ἀγέννητος, increatus est, et tamen γεννηθείς, generatus a Patre. Doctissimus quoque Billius, *Observationum Sacrarum* lib. I, cap. 2, bis apud Theodoretum legit ἀγέννητον, cum alterutrum horum per simplex v scribendum sit. Multum enim inter utrumque interest : *Quandoquidem*, inquit, *ut est apud Damascenum, ἀγέννητος quidem est, hoc est, non creatus, at non item ἀγέννητος. Hæc enim peculiaris nota est, qua a Patre distinguitur.* Contendit ergo Basilius hoc loco malum increatum non esse, ut Gnostici et Cerdoniani blaterabant, qui duo rerum principia constituebant, unum bonum, a quo bona, alterum malum, a quo mala procedere dicebant, ut ait Augustinus, lib. *De Hæresib.* cap. 21, neque a Deo creatum esse, ut volebat Florinus hæreticus, teste Eusebio, lib. v *Histor.* cap. 21. Idem de tenebris tribuit Manichæis Gregorius Nazianzenus, *Orat.* 35, pag. 569 : Οὐκ ἂν μὲν συγχαίσαιεν εἶναι μόνου Θεοῦ τὸ ἀγέννητον οἱ τὴν ὕλην καὶ τὴν ἰδέαν συναγαγόντες ὡς ἀγέννητα. Τὸ γὰρ Μανιχαίων πορρωτέρω βέβημεν σκότος. Αἰτιῶ σὺν ἑαυτοῖς *Dei esse ingenitum minime illi concesserint, qui materiam quoque et formam ut ingenitas induxerunt. Manichæorum enim tenebras longius adhuc projecimus.* Justinus in *Eversione dogmatum Aristotelis*, pag. 96 edit. Commelin. : Πῶς ἡ ὕλη καὶ τὸ δὴ οὐκ ἐστὶ, καὶ ἀγέννητος καὶ ἀφθαρτός ἐστιν· *Quomodo materia et id quod sit, non est, et increata et incorruptibilis est?* Annotatur tamen in Indice Græco apud Aristotelem esse ἀγέννητον ὕλην, unde constat aliquando unum pro altero sumi. Certe lib. I *Physicorum*, cap. 9, textu 82, quod de eadem materia dixit, ἀλλ' ἀφθαρτον καὶ ἀγέννητον ἀνάγκη εἶναι, verlit Perionius, sed nec interire neque oriri gignique necessario potest.

Col. 351 A 3. *Satanas erat quidem.* Citatur locus ex lib. III *Régum*, cap. 11, 14, nonnihil immutatus : sic enim ibi legitur : Καὶ ἐξήγγειρε Κύριος Σατὰν Σαλομῶντι τὸν Ἄδερ τὸν Ἰδουμαῖον. *Ei suscitavit Dominus Satan Salomoni Ader Idumæum.* Vulgata Latina, *Suscitavit Dominus adversarium Salomoni Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Edom*, non ut ait Basilius, regem Syrorum : longe quippe Idumæa distat a Syria, neque βασιλεὺς Σύρων dicitur, sed ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας ἐν Ἰδουμαίᾳ, ex semine regni in Idumæa, καὶ ἐβασίλευσεν ἐν γῆ Ἐδὼμ, et regnavit in terra Edom.

Señ ibidem sit mentio alterius adversarii Salomonis, qui dicitur Damascum occupasse, quæ est in Syria, ibique regnasse, unde occasio erroris lapsusque memoriæ data est Basilio : Καὶ ἤγειρε Κύριος τῷ Σολομῶντι Σατάν τὸν Ῥαζζρόν υἱὸν Ἐλιδεκέ τὸν Βαραμέθ, καὶ τὸν Ἀδραδέζερ βασιλέα Σουβᾶ κύριον αὐτοῦ, καὶ προκατέλαβετο τὴν Δαμασκὸν, καὶ ἐβασίλευσεν ἐν Δαμασκῷ. *Et excitavit Dominus Salomoni Satan Razron filium Elidece Barameth, et Adradazer regem Suba dominum ejus, et præoccupavit Damascum, et regnavit in Damasco.* In quem locum Theodoretus in Quæstionibus in lib. III Reg. : Τίνα λέγει Σατάν; Τὸν ἀποστάτην, τὸν ἀνθιστάμενον, τὸν ἐναντιούμενον. *Quemnam dicit Satan? Apostatam seu desertorem, repugnantem, adversarium.* Vulgatæ Latinæ auctor *adversarium* hoc loco ex Hebræo vertit, ubi Septuaginta vocem Hebræam retinuerunt; at lib. III, v, IV, contra Vulgata habet, *Et non est Satan, neque occursum malus*, ubi LXX, Οὐκ ἔστιν ἐπίβουλος, καὶ οὐκ ἔστιν ἀπάντημα πονηρόν. *Non est insidiator, et non est congressus malus.*

Col. 368 B 13. *Implevistis manus vestras.* Ita scripsimus loco illorum, quæ Volaterranus ediderat, *Vestras hodie manus Deo consecrastis, quilibet in filio suo, ut detur vobis benedictio*, licet haud aliter Cornarius verterit, eodemque modo legatur in Vulgata Latina Exodi xxxii, 29. Cum enim verbum Hebræum מלא et πληροῦν, implere, significet, et τελειοῦν, initiare, consecrare : eam ob causam LXX, Exodi xxix, 40, interpretati sunt, καὶ τελειώσεις τὰς χεῖρας Ἀαρὼν, et consecrabis manus Aaron; et Vulgata Latina ibidem, *postquam initiaveris manus eorum*; et Numer. III, 3, οὐς ἐτελειώσαν τὰς χεῖρας αὐτῶν. Idcirco Vulgata Latina, *quorum repleta et consecratae manus* : et rursus hoc loco verterunt, Ἐπληρώσατε τὰς χεῖρας ὑμῶν, *Implevistis manus vestras.* Cum ergo Septuaginta ex variis significationibus alicujus verbi unam hoc loco elegerint exprimentam, officium est Latini interpretis eam repræsentare, non alias, quas in aliis Scripturæ locis eidem verbo tribuerint. Itaque Exodi xxviii, 41, *et implebis manus eorum*, scilicet oblationibus, exponit Pagninus, ex eo ritu quo nemini licebat munus sacrificandi assumere, nisi cui prius manus impleta fuisset partibus sacrificiorum. Est igitur Hebraismus, cum sacerdotis manus dicuntur impletæ, hoc est, consecratæ : verum amoto Hebraismi velo, clarius dixit pag. 150 : Τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐτελειώσαν, *Manus suas consecrarunt.*

Col. 378 D 3. *Sapiens ergo.* Legebatur antea, *Sapiens profecto fuerit quicunque cum invido minime concreditur aut conversatur, nec etiam in eadem esse cum eo mensa studet.* Imo alludit ad illud Salomonis Proverb. xxiii, 6 : Μὴ συνδελταίρει ἀνδρὶ βασκάνῳ, μηδὲ ἐπιθύμει τῶν βρωμάτων αὐτοῦ, *Ne cænes cum viro invido, neque desideres cibos ejus.* Citatur paulo post alter ejusdem locus ex

PATROL. GR. XXXI.

Eccl. IV, 4 : Ζήλος ἀνδρὸς ἀπὸ ἐταίρου αὐτοῦ · *Zelus aut æmulatio viri a sodali ejus.* Vulgata ex Hebræo dixit : *Labores hominum animadverti patere invidia proximi.* Id nimirum est quod vulgatis Hesiodi versibus ex *Operibus* circumfertur

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτορι τέκτων, καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονεῖ, καὶ δοιδὸς δοιδῷ.

Et figulus figulo succenset, et fabro aëro, Et mendicus mendico invidet, et cantori cantor.

Quod sequitur, *Non Ægyptio vir scythia inridebit*, exscriptum fuit a Damasceno lib. III, *Parall. c. 410*, ubi fidelius hoc expressit Billius : *Non Ægyptio Scythia invidet, sed quisque ei qui ejusdem nationis est : ac rursus in eadem natione non ignotus.*

Col. 390 C 4. *Qui igitur recte ac feliciter.* In ms. Oliv. scriptum offendimus ἐπιτεταγμένως, quo pacto legisse videtur interpres, cum vertit, *Itaque præcipiendi modo theologiam tradens, sapientiam novit.* In Basiliensi editione cum Anglic. mss. collata ἐπιτετευγμένως, ex qua Cornarius expressit, *Qui igitur recte ac feliciter theologiam tractat*, quasi nimirum ἐπιτετευγμένως idem valeat quod ἐπιτυχῶς vel ἐπιτυχόντως μετὰ τοῦ ἐπιτυγχάνειν, *prospero successu ac feliciter.* Quod si conjecturæ locus sit, ἐπιτεταμένως scripsisse auctorem conjicio, hoc est, *intense, vehementer, sive magna animi contentione, accurate* : sequitur enim ἐν τελείοις, *inter perfectos.* Sic infra pag. 105, ἐπιβαλεῖν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς θεολογίας.

Col. 391 A 10. *Creavit me initium.* Proverbior. VIII, 22, in Vulgata Latina scriptum est : *Dominus creavit me in initio viarum suarum* : propterea interpres ediderat : *Dominus creavit me initio viarum suarum, de ea sapientia dicit, quæ mundo innotuit*; et paulo post : *Se factam esse, et non sponte cœpisse proclamari : tanta videlicet sapientia iis quæ facta sunt competit.* Dixerunt ergo LXX ἀρχήν, non ἐν ἀρχῇ, sicut et Symmachus, Ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ πρὸ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ · *principium viarum suarum ante opificium suum.* Ambrosius lib. III, c. 4, *De Fide* : *Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua*, et exponens locum jungit cum altero Joan. VIII, 25 : *Principium qui et loquor vobis*; et S. Athanasius, III, *contra Arianos* de Christo item exponens : Ὁ Κύριος ἀρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως κτίζεται ὁδός, ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἄνθρωπος πολετῆται. *Via creatur novæ creaturæ principium, ne ulterius secundum primam illam viam homo vivat.* Neque vero dixit Basilius sapientiam mundo innotuisse, vel iis quæ facta sunt competere, sed quæ in mundo ac rebus creatis relucet et apparet. Nam ut eruditissimus Jansenius in Commentario docet, Salomon hic de sapientia Dei increata loquitur quæ toti competit Trinitati, et variis modis homines invitat; vel potius de sapientia in genere, ut et Deo competit, et per Dei donum hominibus, qua Deum homines

57

cognoscunt et pie colunt; quia illius prioris est participatio quaedam ab illa defluens juxta hominum capacitatem.

Col. 391 B. 3. *Quorum non audiantur.* Cum hæc parenthesi recte inclusa sint, conjunctim assumi videntur ad probandum, quod proxime præcessit, *narrant autem sine voce cæli*: ergo ita vertendum est cum Cornario, *quorum ipsorum voces non audiantur*, vel certe ad verbum, ut exstet Hebraismus et pleonasmus relativi, *quorum non audiantur voces eorum*: ut psal. cxliiii, 15, *Beatus populus cujus Dominus Deus ejus*; quasi dicat David: *Non sunt loquelæ cælorum ullæ, neque sermones, utpote quorum voces non audiantur, et tamen in omnem terram exiit sonus eorum.* Sic ostendimus Theodotionem edidisse, sicque Theodoretum exposuisse verba psalmi xviii, in Notis nostris in Homiliam 9 ad pop. Antiochenum. Ejus verba sunt ex mss. Augustanis exscripta: Οὐδὲ γὰρ λόγον οὐδὲ φωνὴν ἀφίειται, οὔτε ῥήματα προφέρουσαι, ἀλλὰ τὸν κανόνα καὶ τὴν ἰδίαν τάξιν ὑποδεικνύσαι, πᾶσαν γῆν καὶ θάλασσαν εἰς τὴν θεῖαν καλοῦσιν ὑμνηδίαν. *Nam nec sermonem, inquit, neque vocem emittentes, nec verba proferentes, sed regulam et ordinem proprium demonstrantes, omnem terram et mare ad divinas laudes decantandas invitant.*

Ibid. C. *Sapientia in exitibus.* Ὑμνεῖται dixit, non ἐπανεῖται, ut Volaterranus Latine expressit: *Sapientia in exitu viarum laudatur, in plateis palam prædicatur, in summis mœnibus et arcibus collaudatur.* Neque παρῳήσιαν εἶναι sonat palam prædicari, sed prædicare. Imo contendit Flaminius Nobilius in Annotationibus in hunc Salomonis locum, in Vaticana editione passivum accipiendum pro deponente, id est, *cantat et prædicat*, ut Vulgata Latina dixit, Proverb. i, 10, *Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam.* Certe pro κηρύσσεται, Aquila et Symmachus ediderunt, *δώσει φωνὴν αὐτῆς, dabit vocem suam.* At ambiguum est, quod hoc loco dicit Basilius, *πανταχοῦ αὐτῆς πολλὸν εἶναι τὸν λόγον, ubique sermonem ipsius multum esse*: sive de ipsa habeatur, sive ab ipsa proferatur. S. Hilarius in Psalmum cxviii, in octonario Daleth, *Sapientia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit.* Idem interpres Irenæi lib. v. c. 20: *In exitu canitur, et in summis muris prædicatur.*

Col. 406 A 11. *Personam enim.* Desiderabantur hæc apud interpretem, licet ab editione Basiliensi et a codicibus mss. non absent: alludit autem ad illud Domini mandatum Deuteronomii i, 17: *Ὁὐκ ἐπιγνώση πρόσωπον ἐν κρίσει· κατὰ τὸν μικρὸν καὶ κατὰ τὸν μέγαν κρινεῖς.* *Non agnosces faciem in judicio: juxta eum qui parvus, et juxta eum qui magnus, judicabis.* Ita recte in editione Vaticana; πρόσωπον enim hic faciem potius quam personam sonat, et vox Hebræa plorumque in ejusmodi sententiis externam speciem hominis, et vultum vel habitum eius designat id quod ipse

Vulgatæ Latine auctor animadvertit, qui in *Psalm. lxxxi, 2*, scripsit, *Et facies peccatorum sumitis*: licet alibi λαμβάνειν πρόσωπον minus clare vertat, *personam accipere.* Quod sequitur, οὔτε ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν, ex Anglicis variis lectionibus mutuatum est, eodemque modo Volaterranus scriptum videtur offendisse, cum venit, *provocatione aut contentione ager*: tamen editio Basiliensis habuit πρόσκλησιν, quemadmodum et Olivar. ms., sed addita erat emendatio πρόσκλησιν, quæ vera est lectio, ex Apostolo, i Timoth. v, 21: *Μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν, nihil faciens in alteram partem declinando.* Recte, nam et ita Suidas, Πρόσκλησις, ἐπερομέρεια μὴ διαπράττειν: κατ' ἐχθρὰν ἢ κατὰ πρόσκλησιν. *Nihil agere ex odio vel inclinatione voluntatis propendendo in alteram partem.* Cornarius secutus Basiliensem ediderat, *neque faciens aliquid ad preces*; quidam, per *advocationem* vertunt, vitiosam illam secuti lectionem, quam et nonnulli Novi Testamenti codices præ se ferunt. Clemens Alexandrinus lib. iv *Stromatum* profert similem locum ex Epistola Clementis, apostolorum discipuli, ad Corinthios, pag. 222: *Τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ κατὰ προσκλήσεις, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φροδομένοις τὸν Θεὸν ὁσίως ἰσχυραρχέτωσαν.* *Charitatem suam non in alteram partem declinando, sed omnibus qui sancte Deum timent, præbeant æqualem.* Male interpres illic, non per *provocationem*, licet apud eundem auctorem initio libri i *Stromatum* recte locum hunc Apostoli expressisset.

Col. 423 C. *Qui nobis resurrectionis.* Tantumdem valuit τῷ προξενήσαντι, *qui nobis conciliarat, vel acquisiverat jus resurgendi*, non ut interpres scripserat, *qui primitias surgendi dedit.* Idem pau post, οὔτε ψυχὴ δέξασθαι θεωρίαν, *verterat, ita nec anima sine hac luce quæ Dei sunt*: nos sensum Græcorum expressimus, cui suffragatur et locus Damasceni interpretante doctissimo Billio lib. i *Parallelor.* cap. 55: *Porro absque luce nec oculus ea quæ in aspectum cadunt cernere, nec anima Dei contemplationem suscipere potest.*

Col. 426 A 4. *Ut quos pridem parturivit.* Interpres, *ut quos pridem peperit, tunc demum lacte sanæ eruditionis fide catechumenos enutritos cibi firmioris degustatione institutoque perfecto corroboret.* Nos vocem catechesis retinendam censuimus, ut ab auctore Vulgatæ catechizandi verbum usurpatum est, et elegantem metaphoram sumptam ab animalibus a lacte depulsis. Porro in iis quæ sequuntur redundant illa duo vocabula, longe præclarior, nec a Græco textu agnoscuntur, nec a doctissimo Billio apud Damascenum: *Joannes baptismum penitentiae prædicabat, et ad eum universa Judæa exibat: Dominus prædicat baptismum adoptionis, et quis ex iis qui in ipsum sperant, non parebit? Baptismus ille rudimentarius duntaxat erat: hic perficiendi vim habet.*

Ibid. D 5. *Velut iuvence.* Hic etiam elephan

tem omiserat comparationem interpres: *Quid moraris? Jugum, inquam, bonum ac leve est, minime obterens colla.* Item in loco prophetæ illud *παροιστρῶσα* non expresserat: utrumque tamen apud Damascenum reperit Billius, et Latine ita extulit: *Quid refugis? quid tanquam vitulus jugi expers jugum metuis? Suave est, leve est. Non collum premit, sed gloria afficit. Neque enim jugum ad collum astringitur: sed ultro ac libere trahentem poscit. Vides accusari Ephraim ut juvenulam œstro percitam, quia temere huc atque illuc vagatur?* In editione Græca Plantiniana legimus Osæe iv, 16: *Ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροιστρήσεν Ἰσραὴλ.* Sicut vacca asilo percussa insanavit Israel, quod est in Vulgata Latina, Sicut vacca lasciviens declinavit Israel: et apud eundem prophetam, cap. x, 11, non de Israele, sed de Ephraim dicitur: *Ἐρφαίμ δάμαλις δεδιδασμένη ἀγαπᾶν ρεῖκος.* Ephraim vitula docta diligere contentionem. Idem nimirum accidit et Theodoro commentarium in hunc prophetam scribenti, ut pro Israel hic Ephraim diceret cum vitula conferri: postquam enim œstrum sive asilum muscam esse dixit vaccis infestissimam, cujus stimulis illæ percitæ, bubulci voce revocari non possunt, sed præcipites interdum aguntur, addit: *Ταύταις ἔοικεν ὁ Ἐρφαίμ τῆς τῶν εἰδῶλων θεραπειᾶς τὸν οἴστρον δεξάμενος. Ἐρφαίμ δὲ τὰς δέκα φυλὰς ὀνομάζει.* His similis est Ephraim, qui colendorum idolorum œstrum suscepit. Ephraim autem decem tribus nominavit. Ut igitur pro decem tribubus Ephraim, sic et Israel pro iisdem sumi solet. Ibidem pro, *Subde cor indomitum, eis Christi jumentum*, scripsimus, *Subde indomitam cervicem tuam*: est enim ejusdem comparationis continuatio.

Col. 430 A 3. *Super segmenta.* Non ut interpres, *super ligna.* Licet enim vox Hebræa in illo III Reg. xviii, 33, loco, et sæpe alibi in Scriptura vertatur *ξύλον* et *ξύλαριον*, et *ξύλον*, lignum et ligneum, quia tamen LXX usi sunt voce *σχίδακος*, quam exponit Suidas, *ξύλον σχιζόμενον*, segmentum e ligno fesso, debuit hoc quoque fides interpres exprimere, ut *assulatim*, *σχιδακῶδον*, dicitur confringi lignum, quod in ejusmodi fragmenta dividitur. Paulo post pro *τρισεύσατε καὶ ἐπίσσωσαν*, legitur in Medicæo ms. *τρισεύσατε, καὶ ἐπίσσωσαν.* In quibusdam Basiliensibus Bibliis Græco-Latinis, *τρισεύσατε, καὶ ἐπίσσωσαν.* Budæus in Commentariis hunc locum III Reg., xviii, 33, citans, annotat ibi legi *τρισεύσατε*, et in quibusdam aliis libris *τρισεύσατε*, ut in Complutensi editione, καὶ εἶπε, *τρισεύσατε, καὶ ἐπίσσωσαν.* In Vaticana est ut in Basiliensi: utramque in usu est, sed *τρισεύσειν* aliquando aliud sonat, ut I Reg. xx, 49, *Καὶ τρισεύσεις, καὶ ἐπισκέψῃ.* tres dies manebis, et perquireris. Theodoretus Questione 49: *Τὸ δὲ, τρισεύσεις, ἀντὶ τοῦ, τρεῖς ἡμέρας ἀναμενεῖς, tres dies expectabis.*

Ibid. D 10. *Putasne te.* Hæc a præcedenti avulsa:

interpres alteram periodum inchoare voluerat incommode admodum: *Consultumne tibi ac utiliter cogitatum existimas, si quis jus immunitatis tuum ac hujuscemodi remissionem tibi abstulerit, are quoque alieno te premi patiat?* Paulo post advertit doctrinam Basilii, qui peccata quaedam ad mortem, πρὸς θάνατον, et lethalia esse docet, quædam μικρά, parva et non lethalia, contra Stoicos nostri ævi, qui peccata omnia paria volunt esse.

Col. 431 B 5. *Nunc puta.* Felicius hæc et fidelius expressit doctissimus Billius apud Joann. Damascenum lib. i *Parallel.* cap. 55: *Nunc animam tuam tanquam in trutina stare existima, atque, hinc ab angelis, hinc a dæmonibus trahi. Utris igitur cordis tui momentum dabis?* Item post pauca: *In acie tesseram duces militibus suis tribuunt, ut et amici sese invicem revocent, et si in pugna cum hostibus commisti fuerint, perspicue disjungi queant.* Ἀνακαλῶνται dixit, non παρακαλῶνται, ut voluit exprimere Volaterranus. Expunximus demum illa apud interpretem superflua, post superari possint addita, *Quod si forte commilitenum separatio fiat.*

Col. 434 A 5. *Ut anima tua.* Basiliensis editio sic habuit, καὶ ῥυσσὴν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνομιῶν. Medicæus codex καὶ ῥυσσὴν, at ex Anglicis variis lectionibus immutatus est locus in pristinum statum restituendus, itaque interpretandus ex verbis doctissimi Billii: *Cum autem baptismus hoc tibi facturum se spondet ac pollicetur, ut anima tua, quam vetustate consecisti, ac rugosam et maculis sædam per iniquitates tuas reddidisti, ad pristinum florem redeat, bene de te merentes contemnis?* ῥυσσός, et ῥυσσός, rugosus est, et ut hic Basilius ῥυσσὴν καὶ ἐσπιλωμένην, sic Aristophanes in *Pluto*, πρῆσθῆν ῥυπῶντα, ἄλλιον, ῥυσσόν, senem squalidum, miserum, rugosum vocat.

Ibid B. *Sigillum quod.* Hoc, opinor, vult Basilius, non quod Volaterranus, *character indeprehensibilis, cæli iter, regni cælestis conciliatio.* Ἀνεπιχειρήτος Hesychio est ὁ ἀνεπιδοῦλευτος, qui insidiis peti non potest. Ita dixit infra pag. 419, *τέχνην μεθοδεύει τὴν ἐπιχειρήσιν.* Billius apud Damascenum ibidem vertit, *sigillum nullius conatum metuens, vehiculum in cælum, regni conciliator, adoptionis beneficium.* Paulo post emendavimus illam de navi sententiam pag. 418, *Φαίνεται ἡ ναῦς. Videtur navis aliquousque impositorum onera et gravitatem ferre.* Imo apparere dicit, et conspici oculis navim.

Col. 435 A 13. *Felle amiora.* Sic restituimus, cum scriptum offendissemus, *acerbioris exitum tristitiæ sortitur.* Forte legerat interpres ἀραδόσεις, aut aliud quidpiam tale. Similis est locus apud Salomonem Proverb. v, 3: *Πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὐρήσεις.* Ad tempus impinguat sauces tuas; postea vero amariorem felle invenies. Non longe abest alter restitutus locus ex Apostolo, cuius voces usurpat

auctor, Roman. vi, 19 : "Ὅσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati ad iniquitatem. Quod quia non animadverterat interpres, scripserat, Absint mihi membra iniquitatis et iniquitatis arma, deinde assumam aliquando etiam arma justitiae.

Col. 435 D 3. *Non cum Deo*. Interpres, *non cum Deo convenire, non cum adversario decertare*. Non advertit ex formula sacra solitos Christianos abrenuntiare diabolo et angelis ejus. Basilius ipse alibi tom. III, libro *De Spiritu sancto*, cap. 27 : "Ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ γραφῆς. S. Joannes Chrysostomus Homil. 21 ad Antiochenos pag. 275 editionis Parisiensis : Τοῦτο φητέξαι τὸ βῆμα πρότερον, Ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾷ, καὶ τῇ πομπῇ σου, καὶ τῇ λατρίᾳ σου, καὶ συντάσσομαι σοι, Χριστέ· *Hoc prius loquere verbum : Abrenuntio tibi, Satana, et pompæ tuæ, et cultui tuo, et conjungor tibi, Christe*. Vide quæ in illam Homiliam annotavimus ex *Constitutionibus apostolorum* lib. vii, cap. 41, et homil. 16 ejusdem Chrysost. in Epist. ad Colossenses, ubi ait, de hac baptismi formula loquens : Ταῦτα πάντα συνθήκη ἐστὶ· *Hæc omnia sunt pactum conventum*, ut hic Basilius, οὐχὶ συνθέσθαι Θεῷ. Hac eadem pagina post illa verba, *lucrum vero nondum affers*, subjungebantur septem vel octo periodi, quas deprehendimus apud interpretem tanquam laciniam ex homilia de Chananæa divulsam, et huic Basilianæ assutam. Reperitur illa tomo II *Operum* S. Joannis Chrysostomi Latine editorum numero decima septima inter eas, quæ sunt de variis in *Matthæum* locis; sed apud Origenem cum alia interpretatione inter eas, quæ sunt in diversos, numero septima, quam ob causam nec inter sermones de diversis Novi Testamenti locis ei locum dandum censuimus, licet nonnullis non indigna Chrysostomo videatur. Initium illius apud Origenem : *Mira res, o evangelista, et ecce mulier caput peccati*; apud Chrysostomum, *Miratur evangelista*. Fragmentum hoc protendebatur ab illis verbis : *Hæc itaque animadvertens stude Chananæam imitari*, etc., usque ad illa, *dormit, occupatus est*; sed nec in Basiliensi editione, nec in mss. Gallicis occurrit aut Anglicis.

Col. 438 D. Ælianus, lib. iii *De animalibus*, c. 16, pluribus astutiam perdicis exponit, quam ex Aristotele didicit lib. ix *Historiæ animalium* : "Ὅταν δὲ τις θηρεύῃ περιπεσὼν τῇ νεοτρίᾳ, προκυλινδαίται ἢ πέριξ τοῦ θηρεύοντος ὡς ἐπιληπτος οὔσα, καὶ ἐπισπάται, ὡς ληψόμενον, ἐφ' ἑαυτὴν, ἕως ἂν διαδράση τῶν νεοτῶν ἕκαστος· κατὰ δὲ ταῦτα ἀναπτᾶσα αὐτὴ ἀνακαλεῖται πάλιν· *Cum ad nidum quis venando accesserit, provolvit sese perdx ante pedes venantis, quasi-jam possit capi, atque ita allicit ad se capiendam hominem, eousque dum pulli effugiant; tum ipsa avolat et revocat prolem*. Eadem Latine edidit P-

nus lib. x, cap. 33, qui tamen in eo differt a cæteris, quod dicat ad extremum in sulco resupinam gleba se terræ pedibus apprehensa operire, non volantem se proripere. Inde fictum Aristophani verbum in *Avibus*, ἐκπερδιχίζειν. *astute elabi ac priculum evitare*. Idem confirmari nostrorum temporum experientia, tam in Græcia quam in Gallia, tradit Petrus Bellonius lib. v, *De avibus*, cap. 14. Quod vero subjungit Basilius de athleta conscripto, confirmat observationem clarissimi viri Petri Fabri Sanjoriani Tolosanæ curiæ præsidis lib. iii *Agonistici* cap. 16, qui docet Olympiæ album agonistarum fuisse propositum, quemadmodum gladiatorum ad pugnam designatorum Romæ, colligitque ex hoc Dionisio Ælice : Οἱ μὲν γὰρ Ἥλειοι φθονήσαντες αὐτῷ μὴ (τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο) ἀφ' Ἡρακλέους γένηται, οὐδὲ ἐκάλεσαν εἰς τὸ στάδιον παλαιῆτην οὐδένα, καίπερ ἐν τῷ λευκώματι καὶ τοῦτο τὸ ἄβημα προγράφαντες· *Cui cum inviderent Elei, ne foret, quod dici solet, octavus ab Hercule, neminem ad lictam advocaverunt, quamvis in albo id genus certaminis ascripsissent*. De professione nominis atque in album descriptione illorum, qui gymnasticis agonibus decertaturi erant, profert locum Aristidis Orat. I *Περὶ Ῥητορικῆς* : Ὅρω δὲ ὅτι κὰν τοῖς γυμκοῖς ἀγῶσιν οὐχ ὅστις πρῶτος τὴν ἀπογραφὴν ἐποίησατο, οὐτος ἀπέρχεται νικῶν, ἀλλ' ὅστις, οὗ τὴν ἀπογραφὴν πεποιήται, τοῦτο ἐπὶ τῆς πέρας κριστα δέικνυσι· *In gymniciis video certaminibus non eos quicumque primi nomen dederint, victoriam reportare, verum qui id, ad quod nomen dederint, optime factis comprobant*. Sic et apud Lucillum Epigrammate 1 lib. ii *Antholog.* :

Ἐτ' ἀπογραφάμερος σύκτης ἀπολώλεκε πάντα· *Hic in pugilum tabulas relatus amisit omnia*.

Col. 442 B 11. *Desperantibus medicis*. Legebatur olim, a medicis domesticisque deseraris. *Quando, inquam, extrema erit anxietas, febrisque ardore viscera adurentur, dolebis miser, etc., apud te dicens, Quam contempta est mea stultitia!* His deletis substituímus quæ excusa sunt, quæque deinde comperimus doctissimi Billii calculo comprobata apud Damascenum lib. ii *Parallel.* cap. 119 : *Desperantibus salutem tuam et medicis et propinquis, cum crebro ac sicco anhelitu compressus, vehementi febre interternas partes inflammante atque succedente, imo quidem pectore ingemisses, qui autem mororis incium tibi sese adjungat, non invenies*.

Col. 443 B 7. *Homo aut gehennam*. Videtur scriptum offensus interpres, ἄνθρωπε, ἐὰν φοβῆσθαι, vel aliquid tale, dum ita vertit : *Homo, si gehennam metuis, si regnum affectas, ne vocationem sperne*. Sed receptam lectionem et Regii et cæteri codices tue tur.

Col. 459 B 8. *Quod cotylæ unius*. Omiserat hujus mensuræ nomen Volaterr. *Vasis magnitudinem mensuram capientem quanta sit considera*. *Hæc*

nequaquam in vas vinarium reponis, sed in ventrem A tum dudum repletum demittis. Quamobrem, etc., quæ plane sunt ἀπροσδιόνυσα. Cæterum κοτύλη mensuræ liquidorum genus est apud Atticos, capiens quartaria duo, sive Italicas uncias novem. Stephanus, in *Thesouro* κοτύλην docet recte interpretari quosdam hemina Latine, quia nulla est Latinis mensura, quæ propius ad κοτύλην accedat, nec tamen easdem esse mensuras, quod κοτύλη uncias Italicas novem, hemina Romana decem contineat: scribit tamen Athenæus, lib. xi, pag. 479, etiam apud Græcos cotylen vocari heminam, ὡς φησι Πάμφιλος τὴν κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμίναν. Est igitur intelligenda hemina Græca, non Romana.

Col. 479 C 3. Obscura possunt videri illa, *Erat aliquando, quando non erat*, quo pacto etiam Cornarius edidit; sed clarius effertur blasphemum illud Arianorum dictum a beato Hieronymo Epist. 58, in *Dialogo adversus Luciferianos*: *Si quis dixerit, Erat tempus, quando non erat Filius, anathema sit*; et apud Hilarium, lib. *De synodis adversus Arianos*: *Eos autem, qui dicunt, De nullis exstantibus est Filius, vel de altera substantia, et non ex Deo, et quod erat tempus vel sæculum, quando non erat; alienos scit sancta et catholica Ecclesia*; et lib. xii *De Trinitate*: *Non reliquit in verbis, ut non fuerit, antequam nasceretur*. Interpres Athanasii Disput. 1 contra Arianos pag. 424: Καὶ πάντων οὐκ ὄντων πρότερον, ἀλλ' ἐπιγενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. *Et cum omnia prius non essent, sed postea exstiterint, fuit profecto, cum Verbum non erat: et quia non erat antequam fieret, principium existendi habuit*. Ubi commodius dixisset, *Et quia non erat, antequam nasceretur*: non enim est πρὶν γεννηθῆναι, sed πρὶν γεννηθῆναι. Sic demum vetus interpres Symboli Nicæni: *Eos autem qui dicunt: Erat aliquando, quando non erat, et antequam nasceretur, non erat, et quia ex iis quæ non sunt, factus est*. Græca verba sunt his Basilianis persimilia, τοὺς δὲ λέγοντας, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο. Idcirco emendavimus quod hic verterat Volaterranus πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, *antequam factum esset, non erat*. Postremo apud Gregorium Nazianzenum similem de Patre sententiam habemus a doctissimo Billio pariter expressam, Orat. 37, p. 594: *Et ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Πατήρ, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός*: *Si fuit tempus, cum non esset Pater, fuit quoque cum non esset Filius*.

Col. 485 A. In *Barlaam martyrem*. In Martyrologio Rom. ad diem 19 Novembris legimus: *Cæsareæ Cappadociæ sancti Barlaam martyris, qui agrestis licet et rudis, Christi sapientia munitus tyrannum vicit, et ignem ipsum fidei constantia superavit: in cuius die natali sanctus Basilus Magnus celebrem habuit orationem*. In eum locum scribens illustrissimus card. Baronius admonet agere Græcos de hoc martyre in Menologio ad xvi Kal. Decem-

bris, sive 16 Novembris, quod convenit eum manuscripto Regio, et cum excuso Latino in hæc verba: *Natalis sancti martyris Barlaam ex Antiochia, quem beatus Chrysostomus encomiis honoravit. Illic propter Christi confessionem ex carcere iudici oblatu nervis cæditur, et exstirpatis unguibus ad aram ductus aperta manu carbones cum thure accepit*. In Horologio tamen Græcorum, cui Menologium breve insertum est, non 16 Novembri, sed 19, ut in Romano Martyrologio, festivitas ejus et commemoratio notatur: ἰθ'. Τοῦ ἁγίου Βαρλαάμ καὶ τοῦ ἁγίου προφήτου Ἀδδίου, ἀλληλουΐα.

Col. 499 B 4. *Extendatur in rota*. Volaterranus, *corpus rotis scindatur, in equuleo suspendatur*. At enim κατατείνεσθαι non est scindi, neque στρεβλοῦσθαι suspendi. Olim in rota extensi torquebantur rei, cum de criminibus quæstiones haberentur. Suidas idcirco dixit, τροχισθεῖσα, βασανισθεῖσα, *rotata, in quæstione torta*: Ἀπὸ τοῦ τροχοῦ, ὅπερ ἐστὶν ὄργανον βασανιστήριον, καὶ διατείνον τὰ σώματα καὶ Ἀριστοφάνης: Ἐπὶ τροχοῦ γ' ἔλκοιτο μαστιγούμενος. *Ab rota, quod instrumentum est ad torquendum aptum, in quo corpora extenduntur; unde Aristophanes: In rota autem trahatur verberibus cæsus*. Locus est in *Pace* pag. 655, in quem locum Scholiastes: Οἱ γὰρ δούλοι σφαλόμενοι ἐπὶ τοῦ τροχοῦ δεσμούμενοι καὶ συρόμενοι ἐτύπτοντο. *Etenim servi, cum peccassent, vincti et tracti in rota cædebantur*. Plutarchus *Περὶ ἀδολεσχίας, De garrulitate*, pag. 509: Βασάνιζε, καὶ στρέβλου τὸν ἀλάστορα, ἐκομισθὲν τροχός, κατετάθη ὁ ἀνθρώπος. *Torque et excrucia sceleratum, affertur rota, extenditur homo*. Ἐσχεδάσθησαν οὖν πάντες καταλιπόντες ἐν τῷ τροχῷ τὸν ἄθλιον ἐνδεδεμένον. *Dissipati sunt omnes, miserum illum rota alligatum relinquentes*. Apuleius, lib. iii: *Nec mora cum ritu Græciensi ignis et rota, tum omne flagrorum genus inferuntur*. Adhibebatur et in suppliciis martyrum a magistratibus rota. Joan. Chrysost., Sermone de S. Luciano martyre pag. 600: Ὅτε βάραθρον ὀρύξας, οὕτε τροχὸν εὐτρεπίσας, οὕτε εἰς ξύλον ἀναγαγών, *neque barathro effosso, neque rota parata, neque cum in equuleum sustulisset*. Nicephorus, lib. vii *Histor.*, cap. 14, narrat S. Panteleemonem depugnasse cum ferro secante, plumbo fervente, et rota membra comminuenta, atque in æquore maris innatantem lapidem molarem traxisse. Ex his locis apparet supplicium illud quod, Francisco I regnante, in grassatores institutum est, ut fractis membris semianimes in altum elatis rotis supini imponantur, ab rota illa veterum, cui homines alligati torquebantur, ac distendebantur, longe dissimillimum esse, ut observat Jac. Cujacius, lib. iii, cap. 28, *Observationum*.

Col. 507 D 3. *Nam et res in bello*. Profertur hic locus ab Adriano papa Romano in epistola ad Constantinum et Irenem adversus errores Iconomachorum, pag. 412 editionis Romanæ tomi III *Concilion.*, ex qua pauculas varias lectiones annotavimus. Illic enim est, ἐπεὶ καὶ πολέμιον τρώπαια καὶ γίνας καὶ

εἰργειραν λογογράφοι πολλάκις· rursus πρὸς ἀνδραγαθίαν. Item, ἃ γὰρ λόγος τῆς ἱστορίας ὑπέγραψε, ταῦτα γραφῆ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι. Cæterum in Medicæo quoque aliter legebatur, καὶ οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες πολλοὺς, quam lectionem Adriani epistola amplectitur: *Quin etiam bellorum trophæa et victorias et historici scriptores et pictores demonstrant: hi quidem oratione rem exornantes, hi vero in tabulis depingentes, multos ad virtutem et virilitatem excitant. Siquidem quæ historia oratione exprimit, hæc tacens pictura per imitationem ostendit. Hæc interpretatio fidelior illa Anastasii Bibliothecarii, quam sequitur synodus Parisiensis pag. 94. Vide aliam interpretationem Zini apud Damascenum: nos in hac Volaterrani expunximus illa, sermo historię per inductionem præbet.*

Col. 510 C 13. *Apud imperatores.* Plures commemorat, non unum, ut Volaterranus, *in tantam quoque imperatores dignationem venerunt, ut ob bellorum experientiam et animi fortitudinem primas apud eum obtinerent.* Porro martyrium passi sunt hi Sancti apud Sebasten Armenię urbem, tempore Licinii imperatoris, sub Agricolo præside, ut legitur in Martyrologio Romano, mensis Martii nono die, et confertur illorum obitus ab illustrissimo *Anna- lium ecclesiasticorum auctore* Baronio, tom. III, in annum Constantini Magni undecimum, Christi vero 516, unde suspicari licet his verbis Constantium et Licinium designari.

Col. 515 B. *Tum mutilatur.* Ἀκρωτηριάζεται editum est ex varia lectione codicum Anglicorum margini adjuncta: at in utraque Basiliensi editione, et in Medic. et Olivar. mss. constanter legebatur ἀκρωτηριάζεται, quemadmodum et in vulgato Lexico veteri, licet perperam ita scriptum esse contendat Henric. Stephanus in *Thesaurō*; quod idem valet atque ἀκρωτηριάζεσθαι, *extremas partes amputari*: unde sequitur apud Basilium, ὡσπερ ἀπὸ πυρὸς κτιομένων τῶν ἄκρων, sed interpres utramvis lectionem perperam expresserat, *Deinde in acutum tendit, ut ab igne cum summa cremantur. Ab extremis namque corporis partibus consequens vapor.* Paulo post iidem manuscripti vulgatæ lectioni favent Basiliensis editionis τὰ δὲ ἐφ' ἃ συνωθεῖται ἐδύνας δίδωσι, non ut ex Anglicis editum est τοῖς δὲ ἐφ' ἃ συνωθεῖται ἐδύνας. Cornarius ex Basiliensi, *cas vero ad quas detruuntur, doloribus affligit, corporis nimirum partes.* Sequitur ibidem, περὶ ἣν ἡ πόλις κατόχισται, quod Cornarius Latine reddit, *stagnum circa quod urbs habitatur, quasi esset κατακαίεται, vel κατόχεται.* Imo κατοικίζειν πόλιν est condere civitatem, fundare, collocare. *Stagnum circa quod urbs erat fundata.* Volaterranus contentus fuit hac versione, *quod pro mœnibus civitatis erat,* quam merito vitiosam esse contendit illustrissimus cardinalis Baronius in suis in Martyrologium Romanum Notis, cum Basilium dicat circa stagnum illud sitam illam urbem fuisse. Nec tamen hic legitur, περὶ ἣν

ἡ πόλις κατόχεται, ut videtur scriptum alicubi offendisse, neque Gregorius Nyssenus, Orat. 2 de Martyribus XI, publicis tum balneis vacasse stagnum ait, sed tanta alacritate ad stagnum illos accurrisse, ac si ad publicas balneas devenissent. Ἄλλ' ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες τουτοῖν καταλαβόντες τὸν τόπον, ὡσεὶ δημοσίοις τότε λουτροῖς σκολάζοντα, ὡς καὶ αὐτοὶ μέλλοντες τῷ λουτρῷ καταφαιδρύνειν τὰ σώματα, ἐτοίμως τὴν τῶν χιτῶνων περιβολὴν ἀπειθεύοντο. *Sed unanimiter universi hoc occupato loco, publicis perinde quasi balneis vacaret, et quasi tum ipsi lavacro corpora curaturi et abluturi essent, hæc cunctanter tunicarum amictum deponebant.*

Col. 523 A 6. *Ad quadraginta martyres confugit* Ediderat Volaterranus, *ad hos confugiat, qui rursus letatur hos oret:* atque ita bona fide citatur a theologi catholice religionis propugnatoribus; sed nihilo tamen minus intercessioni sanctorum nunc faveat hic locus, aut eorum invocationi, cum constet tantum virum nequaquam ut exemplum imitandum prolaturum fuisse, quod non probaret, aut quod in crimen idololatriæ vocari posset; præsertim cum addat eos, qui sic orant, exaudiri; at peccatores Deus non exaudit, Joan. 1x, 51; denique *πρεσβυτέρους δυνατωτάτους, legatos, oratores, intercessoresque potentissimos eos appellet.* Idem Homilia de S. Mamante, p. 185: *Μνησθητέ μοι τοῦ μάρτυρος, ὅσοι δι' ὀνείρων αὐτοῦ ἀπηλάσσατε, ὅσοι περιτυχόντες τῷ τόπῳ τούτῳ ἐσχίχεσαν αὐτὸν συνεργὸν εἰς προερχήν* et Homil. in psalm. xxxiii, spiritales esse virtutes quasdam ait, quæ preces nostras suscipiunt, *at δὲ ὧτα τῷ παραδέχεσθαι ἡμῶν τὰς δεήσεις.*

Col. 558 B 11. *Sophisticam jactantiam.* Κόμπον vulgata Lexica docent sonare nonnunquam vanam grandiloquentiam, cum jactatione conjunctam, sive tumorem grandium verborum, qui merito tribuitur sophisticis. Philostratus in *Vita Apollonii* lib. vii, cap. 8, *κουφολόγον οἱ σοφισταὶ χρῆμα, καὶ ἀλαζῶν ἡ τέχνη· pleni sermonum inanum sunt sophistæ, et multa in eorum arte est jactantia;* et Apollonius de Euphrate, ejusdem lib. cap. 7: *Ὁ μὲν γὰρ κομπαστὴν ἔφη καὶ τερατώδη με εἶναι. Dicebat enim jactatorem esse me, et portentosa quædam loqui.* Basilium noster Epistola 146, pag. 959, tom. II edit. Parisiens. an. 1618, *sophistarum artis proprium esse dicit τὰ μεγάλα μικρὰ ποιεῖν ὅπως βούλεται, καὶ τοῖς μικροῖς περιτιθέναι μέγεθος.* Cornarius hic verterat, *Ne mihi elationes in sermone sophisticas;* aptius huic loco, quam quod interpres ediderat, *ne in sermone arrogantiam usurpes sophisticam, neque in cantu ad voluptatem accommodatæ voces superiores habeant.*

Col. 567 A 2. *Qui in militari.* Ταχτικά doctissimus Budæus interpretatur, quæ ad disciplinam militarem pertinent, licet proprie nonnunquam ταχτικός sit, qui instruendæ acie peritus est. Cæterum Raphael Volaterranus, qui homiliæ istius interpretationem, ut aliarum concionum de diversis argumentis contexuisse putatur, hic ediderat ad-

modum concise, qui in gymnasiis sese exercent, et **A** manu pedeque instructi postmodum utilitatem, etc. At distinguit ab exercitationibus militaribus, vel legitimum certaminum, χειρονομίας Basilii, et a saltationibus, ut Xenophon in *Convivio* pag. 877 (II, 19) : Ἀρχούμην μὲν οὐ, οὐ γὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον· ἐχειρονόμουν δέ· ταῦτα γὰρ ἱπιστάμην· *Non saltabam equidem, quando id nunquam didici : sed manibus gesticulabar, quod facere noram.* Juvenalis Sat. 5 [121] :

*Saltantem spectas, et chi:onomounta volanti
Culiello.*

Est enim χειρονομία manuum motus et gesticulatio, vel manuum certa cum lege motus. Et χειρονομῆσαι, Pollux lib. II, cap. 4, exponit τὸ ταῖν χειροῖν ἐν ῥυθμῷ κινηθῆναι, *manus certa lege et concinne movere.* Ut igitur ait Cicero in *Oratore* [c. 4], sine philosophia non posse effici eloquentem; non ut in ea sint omnia, sed ut sic adjuvet; ut palæstra histrionem : ita Basilii ait Christianum profana poetarum et oratorum doctrina adjuvari, ut milites gesticulandi manibus et saltandi artibus in suis exercitationibus adjuvantur. Quintilianus, lib. I, cap. 19, legem gestus appellat χειρονομίαν, et Lacedæmonios etiam saltationem quamdam tanquam ad bella quoque utilem inter exercitationes tradit habuisse

Col. 567 B 2. *His externis.* Interpres, *Si gloria pulchritudinis vitæ hujus, quam tantopere laudamus, illita nobis permansura sit, nisi prius purgati, sacras et arcanas Scripturæ disciplinas non facile attingemus.* Notum est plerumque Patres gentilium eruditionem externas disciplinas appellare, ut Chrysostomus ait homil. 1 ad Antiochenos pag. 3 : Ἡ μὲν ἔξωθεν παιδεύσεις πολλὴν ἀνελλήτουσα λήρον· *Externa vero doctrina multas jactans nugas;* et lib. X *De sacerdotio*, pag. 88 : Οἱ τοὺς λόγους ἀσχοῦντες, ἐν τιμῇ οὐ παρὰ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως οἰκείοις· *Qui eloquentiæ studium excolunt, in pretio habentur, non apud externos tantum, sed etiam apud Christianæ fidei domesticos.* Clemens Alexandrinus, 1 *Stromatum* exponit illud monitum Sapientis, *Ne multum sis apud alienam*, de gentilium disciplinis, Ἐνεστὶν οὖν προπα:δευθέντα ἐπὶ τὴν ἀρχικωτάτην σοφίαν ἔλθεῖν, ἀφ' ἧς τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος αὐξεται. *Licet ergo ei, qui disciplinis prius est institutus, venire ad sapientiam, quæ vel maxime principatum obtinet, a qua augetur genus Israeliticum.* Hieronymus, epist. 84 ad Magnum oratorem Romanum, *Quid ergo mirum si et ego sapientiam saccularem propter eloquii venustatem et membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiva Israelitidem facere cupio?* Videndus de hoc argumento Augustinus, lib. II *De doctrina Christiana* cap. 40, Eusebius, *Historiarum ecclesiast.* lib. VI, cap. 18, et Nicephorus, *Historiarum ecclesiast.* lib. X, cap. 26.

Col. 570 D 4. *In Dorico proverbio.* Observandum est, quod ex solo, ut opinor, Basilio disci-

mus Doricum esse hoc proverbium, et ex S. Gregorio Nazianzeno, epist. 130, λίθον ποτὶ τὰν σπάρταν ἄγειν, qui Dorica dialecto illud effert, neque immutandum esse, nec aliter esse ferendum, ne forte quis errantem Erasmum sequatur, qui in Chilliadibus suis [4, 8, 99,] tumultuaria opera congestis ordinem invertit, τὴν σπάρτην πρὸς λίθον ἄγειν. *Funiculum*, inquit, *lapidi admovere dicuntur, qui curam omnem adhibent, ne quid geratur, secus quam oportet.* Tum addit locum Chrysostomi ex homil. 35 in priore ad Corinthios, Ἐκόπει πῶς πάλιν ἐνταῦθα πρὸς τὴν σπάρτην τὸν λίθον ἄγει τὴν οἰκοδομὴν πανταχοῦ ζητῶν τῆς Ἐκκλησίας. *Vide quomodo hic rursus lapidem dicit adamussim, ubique quærens ædificationem Ecclesiæ.* Sic Hervetus; **B** at Erasmus, tam bonus interpres quam architectus, proverbium invertit, *ei funiculum*, inquit, *admovet ad lapidem* : qui tolerandus in alio fuisset error, non in ipso, qui jam in alia Chilliade [2, 5, 36,] proverbium ex Plutarcho eruisset, hoc ipsum vetans in libro, *Quomodo se quis sentiat in virtute profecisse*, [p. 131 ed. Steph.], πρὸς στάθμην πέτρον τίθεσθαι, μή τι πρὸς πέτρῳ στάθμην, *Lapis amussi applicandus est, non amussis lapidi.* Sophocles apud Athenæum, lib. XIII, pag. 56, [p. 564, ed. Casaub.] : Ὡς τέκτονος παρὰ στάθμην ἰόντος ὀρθοῦται κανὼν· *Ut fabri adamussim euntis regula dirigitur.* Et apud Homerum Ὀδυσσ. E, 245 :

Ἔσσης δ' ἐπισταμένως, καὶ ἐπὶ στάθμην ἴθους.
C *Polivit vero scite, et ad amussim direxit*

Col. 571 C 4. *Tantum aberat ut.* Non hoc vult Basilii, sed solo aspectu ad sui venerationem impulsisse reginam, sive præsentia sua, Ulyssem, quamvis nudus esset. Ille ergo scribe, *primum quidem reginam reveritam eum esse, cum solum apparuisset : tantum abest, ut erubescere deberet, quod nudus conspiceretur.* Nam illud alterum μόνον post ὀφθέντα aberat a ms. Oliv., et facile eo carere possumus. Homeri locus est Ὀδυσσ. Z, 137 et 245 :

*Σμερδαλέως δ' αὐτῆσι φάρη κεκακωμένος ἄλμη.
Νῦν δὲ θεοῖσιν ἔοικας, τοὶ οὐρανὸν εὐρὴν ἔχουσα.*
*Horrende autem illis apparuit afflictus sanguine.
Nunc vero diis similis, qui cælum latum habitavit.*

D Col. 574 A. *Unde Solon.* Plutarchus in *Vita Solonis* [c. 3, p. 146 ed. Steph.] hos versus ei tribuit, quemadmodum et Basilii, et. apud eum Cruserius interpres ita vertit :

*At virtutis opes non nisi rectus habet
His non cedo malis : quarum est possessio firma : ast
Esse potest locuples improbus atque probus*

Leguntur tamen inter Theognidis *Gnomas* versu 316, quemadmodum antea observavit R. P. Andreas Schottus in suis ad hanc homiliam Notis, qui et sequentem locum Theognidis ita carmine expressum extulit :

*Inclinat libram nunc huc, modo Jupiter illuc,
Pauper erit subito, qui modo dives erat.*

Sed ἄλλοτε ἄλλῳ illic legitur, non ἄλλοτε ἄλλως.

immūtāvimus quod dixerat, interpretis *taentum* A *appendere*, quod proprie est libram inclinare. De Prodicio Chio [imo *Ceo*] Xenophon consulendus in lib. *De dictis et factis Socratis* II, pag. 737: Ἡρακλέα ἐπεὶ ἐκ παίδων εἰς ἤβην ὠρμάτο, ἐν ᾗ οἱ νέοι αὐτοκράτορες γυγνόμενοι δηλοῦσιν, *Herculem posteaquam exacta pueritiae pubertatis iniret cursum, in qua jam adolescentes sui juris fiunt*; et Cicero melior interpretis, lib. I *De officiis* [c. 32]. Sequitur versus homericus ex lib. *Ὀδυσσ.* K, [495], de Tiresia vate:

Solus nempe sapit, reliqui volitant velut umbrae.

Col. 575 A 7. *Sed lingua quidem.* Emendavimus pravam interpretationem, quæ Euripidi, quod est a Platone reprehensum, tribuebat, *sed linguam quidem virtuti consonam, mentem vero affert disparrem, ut secundum Euripidem dicat*:

Cupio bonus videri magis quam esse

Est enim versus Euripidis in *Hippolyto*, quem Latine sic effert Cicero III *De officiis* [c. 29]:

Juravi lingua, mentem injuratum gero.

Illud vero de Platone sumpsit ex Plutarcho Basilius in lib. *De discrimine adulatoris et amici* pag. 50, [§ 31 ed. Krigel.]: Ὡς γὰρ ὁ Πλάτων φησὶν, ἐσχάτης ἀδικίας εἶναι δοκεῖν δίκαιον, μὴ ὄντα, καὶ κολακείαν ἡγήτεον χυλεπὴν τὴν λαυθάνουσαν. *Sicut enim Plato ait, extremæ esse injustitiæ justum videri, neque esse: ita et hæc periculosa est existimata assentatio quæ latet.* Porro contrarium profert idem Plutarcho in *Aristide* [p. 586 ed. Steph.] ex *Æschylo* [Sept. c. *Theb.* 578] de Amphiarao: Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι ὀλέει. *Neque enim videri justus hic, sed esse vult.* De Basilio item Gregorius Nazianzenus in *Oratione funebri* pag. 357: Εἶναι γὰρ, οὐ δοκεῖν ἐσπούδαζεν ἄριστος. *Non enim optimus videri, sed esse studebat.* [Plura habes in Annot. ad Greg. Naz. Or. in Cæsar. p. 25, l. 26 seqq.]

Ibid. B 3. *Homo quidam.* Interpretis scripserat, *Homo quidam in foro*, at Plutarchus in *Vita Periclis* pag. 154, [p. 281 ed. Steph.] κακῶς ἀκούων ὑπὸ τινος τῶν βδελυρῶν καὶ ἀκολάστων, *cum improbus et petulans homo quidam contumelia ipsam et maledictis insectaretur.* Illud autem, quod de suo adjecit Basilius, ὅπως αὐτῷ μὴ, sic expresserat interpretis: *Ne quid in philosophiæ studio admitteret.* Sub finem paginæ Euclidis apophthegma, quo fratrem iratum placavit, duobus locis expressit Plutarchus in libro *De ira cohibenda* [p. 822]: ἀπολοίμην, εἰ μὴ σε τιμωρησάμην, *peream, nisi te ulciscar*; ἐγὼ δὲ ἀπολοίμην, εἰ μὴ σε πείσομαι. *Ego vero peream, nisi te in meam traduxero sententiam*; et lib. *De amore fraterno* [p. 869]: Ἐγὼ δὲ εἰ μὴ σε πείσομαι παύσασθαι τῆς ὀργῆς, καὶ φιλεῖν ἡμᾶς, ὡς πρότερον ἐφίλει; *ego vero, nisi tibi persuasero, ut posita ira nos ames, sicut olim.* Animadvertendum hic est interpretem de suo addidisse, *patienter laturum*, quod neque Basilius neque Plutarchi textus agnoscit.

Ibid. C 14. *Talis faciebat.* Ὁ δεινὰ ἐποίησε. Cornarius vertit, *Ille faciebat.* Ita melius exprimitur formula inscriptionum sive titulorum, quibus opifices varii, ut statuarii et pictores, operum se auctores profitebantur: quem morem illustrat testimonio Plinii in præfatione *Historiæ naturalis* R. P. Andr. Schottus noster: *Ex illis nos velim intelligi pingendi fingendique conditoribus, quos in libellis his invenies, absoluta opera, et illa quoque quæ mirando non satiamur, pendent: titulo inscripsisse, ut Apelles faciebat, aut Polyceletus, tanquam inchoata semper arte, et imperfecta, ut contra judiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam velut emendaturo quidquid desideraretur, si non esset interceptus.* Ibidem Politianus cap. 47 *Miscellaneorum* veterem inscriptionem marmoreæ basis Romæ inventæ addit, Σέλευκος βασιλεὺς Λύσιππος ἐποίησε. *Seleucus rex Lysippus faciebat: agnovimus, inquit, non temere illic ἐποίησε potius, quam ἐποίησεν, hoc est, faciebat, quam fecit.*

Col. 578 C 8. *Non saburratorum.* Ἀνερμάτιστον non est *sine arte navigium*, ut ediderat interpretis, sed, *quod non est ἐρματιζόμενον, saburra stabilitum*, ut apud Basilium sumi testantur vulgata Lexica, et apud Philonem, lib. III *De Vita Mosis*, nonnulli dicuntur ad pietatem minime obfirmati, ἐνιοὶ τῶν πρὸς εὐσεβείαν ἀνερματιστῶν. Chrysostomus, in *psalmum* VI, pag. 64: Ὡς πρὸς πλοῖον ἀνερμάτιστον τῇ τῶν ἀγρίων πνευμάτων ἐκδοθὲν βύμη ταχέως καταποντίζεται. *quemadmodum navigium non saburratum violentorum ventorum impetu relictum celeriter submergitur*; et in cap. V *Isaiæ*, pag. 717: Καθάπερ πλοῖον ἀνερμάτιστον καὶ κυβερνήτου καὶ ναυτῶν ἀπαστερημένον ἀπλῶς καὶ εἰκῆ φέρεται. *Ut navis non saburrata, et gubernatore destituta et nautis temere fertur et fortuito.*

Ibid. 10. *Sed quemadmodum.* Hæc in compendium ita redegerat interpretis, non sine sententiæ auctoris dispendio: *Et in gymniciis certaminibus nemo sese ad palæstrum aut pancration exercens. Item immutavimus illud, statua plumbo circumdata, συνδεδεμένη, proprie colligata, vel devincta; γομφουμένην alii dixissent. Tertullianus in Apologetico, Ante plumbum et glutinum et gomphos sine capite sunt dii vestri. In Agone Tyrsi, Mundum ista simulacra regere non possunt, quia magis ipsa reguntur gomphis ferreis, et plumbo et saxo.* Cicero in fragmentis librorum *De Republica* apud Macrobius [Somn. Scip. I, 4], *Virtus non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arecentibus laureis desiderat.* De Milone Pausanias in *Heliacis* pag. 191, [6, 14, pag. 486 ed. Kuhn.]: Ἰστώμενος δὲ ἐπὶ ἀγλητιμένῳ τῷ δίσκῳ, γέλωτα ἐποιεῖτο τοὺς ἐμπύπνοντάς τε καὶ ὄσοῦντας ἀπὸ τοῦ δίσκου. *Peruncto disco cum institisset, omnes ludibrio habebat, qui se detrudere quantovis impetu facto conarentur.* Philostratus, in *Vita Apollonii* lib. V, cap. 9, non scuto, vel disco uncto, sed cuivis loco insistentem non potuisse depelli ait. Τὸν ἀθλητὴν ἱστοροῦσι τοῦ

των ἀτρεπτον γενέσθαι, καὶ μὴ ἐκβιβασθῆναι ποτε A τοῦ χώρου ἐν ᾧ ἔσται. *Aiunt hunc athletam, e loco ubi semel constitisset, nulla potuisse vi dimoveri, sed immobilem permansisse.*

Col. 582 B 2. *Ac pertusum.* Hæc substituta sunt in locum illorum Volaterrani verborum, *ac fracta dolia implere.* Jam monuimus τετρημένον rectius scribi, quam τετριμένον, in iis quæ annotata sunt in homiliis *De jejuniis* pag. 9. Hic addo proverbium istud hoc loco etiam τάττεσθαι ἐπὶ τῶν διακενῆς πονούντων, de frustra laborantibus dici, ut in Appendice Vaticana proverbiorum docetur, quemadmodum alterum proverbium, ξαίνεις εἰς πῦρ, *ignem gladio dissecas*, quod hic ingerit etiam Basilii, λέγεται ἐπὶ τῶν μάτην κακοπαθούτων, *in eos jaclatur, qui frustra malis divezzantur*, ut exponit Zenobius Centur. 5, proverb. 27. Aristides itidem orat. quæ inscribitur *Apologia quatuor rhetorum*: Ἐλελήθεις δὲ ἄρα σαυτὸν ἀπάσαις ταῖς παροιμίαις ἐνεχόμενος εἰς πῦρ ξαίνων, καὶ λίθων ἔψων, καὶ σπείρων τὰς πέτρας. *Non intelligebas te ipsum omnibus illis proverbiiis obnoxium esse, quod ignem diverberares, quod lapidem elixares, quod in saxa semen jaceres.* Plato ipse libro vi *De legibus* [t. VIII, p. 309 ed. Bipontin.]: Ὀλίγου δὲ ποιεῖν τὸν νομοθέτην τὸ τῶν παιζόντων, εἰς πῦρ ξαίνειν. *Ut propemodum legislator faciat, quod solent qui ludunt, ignem dividentes.* Vidit a Platone usurpari de iis qui frustra moluntur, quod effici nullo pacto queat, Erasimus Roterod. *Chiliade* 1, cent. 4, [p. 16 ed. Froben., 1546, in fol.] dum explicaret Pythagoricum symbolum, Πῦρ σιδήρῳ μὴ σκαλεύειν, *Ignem gladio ne fodito*, et *Chiliade* 1, cent. 4, proverb. 55, neperam confudit proverbium istud cum præcepto Pythagoræ, quemadmodum et inepte appellavit hanc parænesim *Epistolam ad nepotes*; præceptum enim illud vetat, ne ignis exagitetur, hoc est, ne potentium iracundia irritetur; hoc proverbium indicat eos ignem velle dissecare sive flammam velut in partes dividere, atque id aggredi quod fieri nequit. Eodem errore lapsus est interpres *Moralium orationum*, quas Symeon Logotheta ex Basilio collegit, in ea quæ numero xvi est *De ingluvie*, dum vertit, *Nam aperte ignem fodiunt, cribro aquam ferunt, pertuso dolio aquam hauriunt.* Græce enim est ut hoc loco, Ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοτλίνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετρημένον ἀντλοῦντες πλῆον. Proinde corrigendum est, *Nam aperte ignem dissecant, cribro aquam ferunt, et in pertusum dolium infundunt.*

Ibid. 5. *Vel adversa fortuna.* Diogenes Laertius pag. 599 [ed. Casaubon., 1615. in-8.]: Μειράκιον ἰδὼν καλλωπιζόμενον ἔφη· Εἰ μὲν πρὸς ἄνδρας, ἀτυχεῖς· εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀδικεῖς. *Adolescentem iniuens Diogenes se componentem, Si quidem, inquit, ad viros, infelicitur: sin autem ad mulieres, injuste.* Ἐταιρεῖν hic est meretricio more se prostituere, unde proverbium apud Græcos οὐδέτις κο-

μήτης. Interpres ediderat, hoc loco: *Nam quid ex talibus! expectandum aut suspicandum, nisi ut lascivus ille ornatus feminas prætereuntes invitet, aut alienis matrimoniis insidietur?*

Col. 585 A 6. *Domum reverterentur.* Plus ergo fecere, quam scripserat interpres, *sane omnes erubere.* Severinus Boethus, lib. 1 *De musica*, cap. 1, rem ita narrat: *Pythagoras ebrium adolescentem Taurominitanum, qui rivalis sui domum vellet amburere, cum intellexisset sono Phrygii modi incitatum esse, mutari modum præcepit, atque ita furentis animum adolescentis ad statum mentis pacatissime temperavit. Quod scilicet M. Tullius commemorat in libro quem de consiliis suis composuit: cum violenti adolescentes, tiliarum cantu instincti, mulieris pudicæ fores frangerent, admonuisse tibicinam ut spondæum caneret Pythagoras dicitur; quod cum illa fecisset, tarditate modorum et gravitate canentis illorum furentem petulantiam consedasse.* Neuter ex his modum fuisse Dorium tradit, quem præscripsit Pythagoras; conveniunt tamen cum hoc Basilii additamento, quæ de Dorio modo Athenæus lib. xiv [p. 624, D]: Ἡ μὲν Δώριος ἁρμονία τὸ ἀνδρῶδες ἐμφαίνει καὶ τὸ μεγαλοπρεπές, καὶ οὐ διακεχυμένον οὐδ' ἱλαρὸν, ἀλλὰ σκυθρωπὸν καὶ σοφρόν. *Doricus harmonie modus virilem prae se fert gravitatem et magnificentiam, non diffusus aut hilarior, sed tetricus et vehemens;* et Lucianus in *Harmonide* [c. 1]: τῆς ἁρμονίας ἐκάστης διαφυλάττει τὸ ἴδιον, τῆς Φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς Λυδίου τὸ βακχικόν, τῆς Ἀσσυρίου τὸ σεμνόν. *conservare singulorum concentuum proprietates, in Phrygio quiddam æmonitum, in Lydio Bacchicum furorem, in Dorio gravitatem.* Plinius demum lib. II, cap. 22, Saturnum Dorio moveri phthongo scribit, Jovem Phrygio, ex Pythagoræ doctrina.

Ibid. B. *Aut ea quæ sub ventre.* Non ut interpres, *ventri aut femori servire.* Usitata locutio Basilio ad indicandas venereas libidines. Comment. in Isa., p. 405, τῶν κατὰ γαστέρα ὀρέξεων καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα. Gregorii Nazianz. Orat. 16, pag. 250: Μὴ κακοὶ νομιζόμεθα καὶ δοῦλοι γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα. *Ne nos mali existemur, ac ventris, et eorum quæ sub ventre sunt mancipia.* Gregorii Nysseni *De virginitate* pag. 561: Καθάπερ πρὸς τὴν νομὴν τὰ βοσκήματα μόνῃ τῇ γαστρὶ, καὶ τοῖς μετὰ γαστρὸς ζῶν, *iniquam ad pabulum pecudes ventri soli, et iis quæ post ventrem sunt deditus vivit.* Sic malim vertere, quam cum interprete, cæterisque ventris vitium consequentibus, et fortasse aptius legeretur μετὰ γαστέρα, quod alii auctores dicunt ὑπὸ γαστέρα.

Col. 586 B 4. *Erecestidæ filium.* Diogenes Laertius: Σόλων Ἐξεκεστίδου Σαλαμίνιος. Versus qui citatur, Cornarii Latino versu expressus, inter Solonis carmina est numero 71, inter *Gnomica* Theognidis 227, quod vero sequitur distichum 1151.

Col. 587 A 15. *Et quemadmodum.*] Hæc truncata fuerant ab interprete, *Vituperat, more polygo-*

dis, qui colorem terræ quam attigerit reddit. Sed ista. Plutarchus hæc Basilium videtur docuisse, cujus hæc verba sunt in libro *De discrimine adulatoris et amici* pag. 52, [§ 67] : Τὰς δὲ τοῦ κόλακος ὡσπερ πολυπόδος τροπὰς ῥῆστα φηράσειεν ἂν τις, αὐτὸς ἐπὶ πολλὰ δοκῶν τρέπεσθαι. *Cæterum adulatoris veluti polyphi mutationes facile deprehendet, qui seipsum simulabit varie mutari.* Et in libro *De amicorum multitudine* [p. 167], Theognidis profert hoc distichum :

*Πολύποδος ῥόδον ἴσχε πολύφρονος ὅς ποτι πέτρῃ
Τῆ περ ὀμνήσῃ, τοίος ἰδεῖν ἐξάρη.*

*Polypodis mentem versuti sume, sub omni
Qui visu præbet se similem lapide.*

Ex initio distichi hujus proverbium conflavit Erasmus, immerito; neque enim apud auctores in proverbium videtur abiisse, verum aliter efferrī solet apud Græcos, ut constat ex Diogeniano Centuria 7, 73 : Πολύποδος ὁμοιώτης. Πρὸς τοὺς ἐξομοιοῦντας ἑαυτοὺς οἷς βούλονται. *Polyphi similitudo. In assimilantes se iis, quibus voluerint.* Et in Collectaneis ex Suida cent. 2, 98.

Ibid. C. 6. *Qui longissimæ.* Corrigendum in Græco arbitror παρ' ἡμῖν. Interpres tantum ediderat, *Mathusalem illius, qui mille annos;* et paulo post ἡδὺν δὲ προσδοκᾶν, *eligere vitam, jucunditatem vero illius exspectandam esse ex usu rerum optimarum.* Sed hoc vult Basilus, sperandum esse, ut quæ aspera sunt, consuetudine fiant mollia. Cicero, II *Tuscul.* [c. 16] : *Ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet.* Item [c. 17] : *Consuetudinis magna vis est. Pernocitantes in nive, in montibus uri se patiuntur. Pugiles cestibus contusi*

ne ingemiscunt quidem. Sallust. in *Jugurtha* [c. 81] : *Benefacere ex consuetudine in naturam vertitur.* Cæterum moniti hujus auctorem prodidit Plutarchus in libro *De exsilio* pag. 602 [p. 1069 ed. Steph.] : Τὸ καλὸν ἐκεῖνο παράγγελμα τῶν Πυθαγορείων· Ἐλοῦ βίον ἀριστον, ἡδὺν δὲ αὐτὸν ἢ συνθήσει. *Pulchrum illud Pythagoreorum præceptum: Delige vitæ rationem optimam, suavem eam consuetudo faciet.*

Col. 590 B. Mamantis martyris, qui Aureliano imperatore passus est Cæsareæ Cappadociæ, memoria celebratur in Menologio Græcorum ad IV Nonas Septembris, in Martyrologio Romano XVII Augusti. Agit et S. Gregorius Nazianzenus in Orat. in novam Dominicam de eo, et Sozomenus lib. 5, c. 2 *Historiarum Ecclesiasticarum.* Fortunatus in Actis S. Radegundis, lib. 2, reliquias ejus aliquas in Galliam translatas fuisse testatur.

Col. 613 A 9. *Dæmonum.* Hexameter versus est, quem desid. Erasmus in proverbio, *Arena superat*, exprimit hoc Latino :

Mensura est pelagi, et numerus mihi notus arenæ: sed cum addit hoc oraculo Dei sapientiam ineffabilem comprehendī, non videtur meminisse dæmonis hanc vocem fuisse a Pythia emissam, ut scribit Herodotus lib. 1 : Ἐν δὲ Δελφοῖσιν ἡ Πυθίη ἐν ἐξαμέτρῳ τόνῳ λέγει τάδε· Οἶδα ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν. Hæc Apollo Lydis a Cræso missis respondit. Scripsit tamen Archimedes librum *De numero arenæ maris*, de quo Clavius noster in Commentariis in sphaeram

IN LIBROS DE BAPTISMO.

Merito sane præfixerat his libris quispiam ex iis, qui superioribus Latinis editionibus præfuerunt, rationia quædam, quibus lectorem monebat, ut quoniam non alium nacti erant interpretem, quam hominem Zuinglianæ doctrinæ suspectum, ac proinde a catholica alienum, sibi ab eo caveret; cum illius *καινοτομίας* studiosi, sacramentorum vim et efficaciam mirum quantum elevent, et cum ipsi baptismo, tum cæteris gratiæ divinæ vasis minus quam par sit tribuant. Quo nobis crebrius faciendum erit, ut quæ loca sunt in hac editione recessita cum ex collatione cum aliis auctoris locis, tum ex aliorum Patrum consensu et συνῶδίζ fideliter asseramus. Verterat igitur pag. 624, C, 8, Volfianus Musculus, cui tribuitur in editione Basiliensi anni 1540 hæc interpretatio, *de posteriore nostram sententiam quæsiivistis;* item illud : Ἐποῖμοι ἔσεσθε, *parati estote omni vos interroganti respondere, rationemque communis fidei reddere, rationem de Dominico secundum Evangelium baptismo reddidit.* Usurpat Basilius verba Petri apostoli, I Petri III, 15, nisi quod pro αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον legit, ἐπερωτῶντι ὑμᾶς λόγον, et addit verbum ἔσεσθε. Ubi ad-

vertendum, præstantius esse Joannis baptismo Christi baptisma, ex sententia Basilii, contra quorundam ἐτεροδόξων profanam novitatem.

Col. 1515 A 9. *Juxta propositum.* Interpres scripserat, *scopo div. benepl. constantes immoremur*, item omiserat adverbium, *alicubi*, ὀριστικῶς ποῦ προσταχθέντα, *ut definite præcepta* : rectius Janus Cornarius, *strictim præcepta sunt;* quæ enim circumscripta sunt certis limitibus, minus diffusa sunt; et opponit τῷ ὀριστικῶς, καὶ τῷ ἀπλῶς, τὸ σαφῶς. Germanus huic locus est apud eundem, Basilium, tomo II, Regula breviori 267 : Τὰ ἀμφίβολα καὶ ἐπικεκαλυμμένως εἰρησθαῖ δοκοῦντα ἐν τισὶ τόποις τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὑπὸ τῶν ἐν ἄλλοις τόποις ὁμολογουμένων σαφηνίξεται. Non tamen hinc inferre lector debet omnia Scripturæ loca obscuriora, ex aliis dilucidis facile a quovis explicari posse : nam ita falsum esset dicere obscuram esse Scripturam, quod tamen asserit Basilius in præmio Comment. in *Isaiam* pag. 332 : γυμνάσιον ἡμῖν τῆς διανοίας ἐμηχανήσατο τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀσάφειαν ἐπ' ὤφελει τῷ νοῦ· et posset unusquisque, nihil moratus auctoritatem Patrum, Scripturam exponere, quod

tamen illum non præstitisse testatur Rufinus, lib. xi, cap. 9, hæc de illo et de Gregorio Nazian. scribens, *Ambo Athenis eruditi solis divinæ Scripturæ voluminibus operam dabant, earumque intelligentiam, non ex propria præsumptione, sed ex majorum scriptis et auctoritate sequebantur.* Porro Augustinus etiam libro ii *De doctrina Christiana*, cap. 25, et alii Patres docent difficiliora loca ex clarioribus exponi debere; sed difficillimum tamen esse asserimus hujusmodi locorum collationem ita instituere, ut quem locum tu putas clariorem esse, ideoque ex alio loco interpretandum, is revera sit clarior, et non contra potius obscurior: ex quo idcirco non alterum interpretari, sed eum ex altero sit necesse. Plura Gregorius de Valentia, Ordinis nostri theologus, in hanc sententiam *Analysis fidei* lib. v, cap. 2.

Col. 1518 C 10. *Gratias ago.* In Vulgata Latina ad Romanos vii, 2, legimus, *Gratia Dei per Jesum Christum*: at in quibusdam libris Græcis, Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, *Gratia autem Deo*: in aliis Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, *Gratias ago Deo*, quomodo et hic apud Basilium, et apud Chrysostomum, homil. 13 in Epist. ad Rom. pag. 140 Græco-Latinæ editionis, ubi scribendum, ut hoc loco, *Gratias ago Deo per Christum*: nam illud *meo* Latinæ editionis, Græca quæ exstant non agnoscunt.

Col. 1523 A 8. *Quod per baptismum.* Non ut antea, in *baptismo aquæ*. Trina scilicet sit abrenuntiatio in baptismo, qua profitemur nos nuntium remittere Satanæ, et angelis, et pompis ejus. Chrysostomus, homil. 21 ad Antiochen.: Διὰ τοῦτο καὶ κελεύομεθα λέγειν, Ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾶ. *Propterea jubenter dicere, Abrenuntio tibi, Satana*: et auctor noster lib. *De Spiritu sancto* cap. 27: Ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾶ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Simile illud eadem col., *dum ab omni re diabolo grata abstinemus*: quod Musculus ediderat, *per id quod ille nihil in nobis habeat.*

Col. 1524 C 14. *Ἀμετωπίστων.* Hoc epithetum obedientiæ omiserat interpres, quod opinor idem valet, ac si ἀμετάθετον, vel ἀμετάβλητον dixisset, quod *differri non debeat*, et ut ait in *Regula* fusius disputata 41, p. 387: Τὸ ἐν παντὶ εὐπειθὲς ἀποδοχῆς ἔστιον, καὶ ἐν σπουδῇ ἀόκνη καὶ ἐπιμελεῖα προσεγεστέρα ἀμέμπτως ἀποπληροῦν, et *Regula* breviori 114: Ὡς τοῦ Θεοῦ θέλημα σπουδαιότερον καὶ ἐπιμελέστερον καταδέχεσθαι χρῆ, et *Constitutionum monastic.* cap. 19, pag. 563, Ἀκριβεστάτην παρὰ τῶν αὐτοῦ ἀπατεῖ τὴν εὐπειθειαν, et, ἀναμφλεκτον τὴν ὑπακοὴν ἀπατεῖ, *absque ulla disceptatione vel cunctatione obedientiam requirit.*

Col. 1527 A 7. *Summitatis auriculæ.* Non mutilatio auriculæ, ut vertit Musc.: nam λοδός extremum auriculæ significat, cujus crebra mentio in consecratione sacerdotum; Levitici viii, 23, Καὶ ἐπέθηκον ἐπὶ τὸν λοδόν τοῦ ὠτός δεξιῶ, et *imposuit super extremum auris dextræ*; et Levit. xiv, 14, de eo qui mundatur, Καὶ ἐπιθήσει ἐπὶ τὸν λοδὸν τοῦ ὠτοῦ τοῦ καθαρῶμένου Et *imponet super extre-*

mum auriculæ ejus qui mundatur. De integritate membrorum corporis, quæ requiritur in sacerdote, qui altari inserviat, agitur Levitic. xxi, 17: Ἀρθρωπος τυφλός, ἢ χωλός, ἢ ὠτόμητος, ἢ ἀρθρωπος ᾧ ἄρ ἢ ἐν αὐτῷ σύντριμμα χειρὸς, οὐκ ἐγγιεῖ τοῦ προσεργεῖν. *Homo cæcus, vel claudus, vel truncatus auribus, vel manibus sectis, non appropinquabit ut offerat*; et Levit. xxii, 23: Μόσχον ἢ πρόβατον ὠτόμητον οὐ δώσετε. *Vitulum vel ovem sectam auribus non dabitis.* At mutilationis τοῦ λοδοῦ ὠτίου nullam expressam arbitror in Scriptura mentionem exstare. Paulo post, τὴν ὑπεροχὴν δελξαντες necesse non fuit ut verteret interpres, quæ a nobis exigatur *justitiæ præstantia*; non enim de justitia nostra hic agitur, sed de novæ legis supra veterem excellentia. Porro in quibusdam libris veteribus legitur Matthæi xii, 6, ut hoc loco et apud Theophylactum, τοῦ ἱεροῦ μείζον ὧδε, *templo majus aliquid est hic*: at in Vulgatis excusis, μείζων, *major est hic.*

Col. 1530 A 3. *Fuerit denuo.* Correximus illud interpretis, *natus fuerit e supernis.* Licet enim ἄνωθεν idem valeat nonnunquam quod *desuper*, ut Joannis xix, 11, *Et μή ἦρ σοι δεδομένον ἄνωθεν*. *Nisi tibi datum esset desuper*; hic tamen id sonat, quod hereto sit, ut constat ex Augustino, *De peccatorum meritis et remiss.*, cap. 27, et Chrysostomo *Homilia 24 in Joannem*, τὸ ἄνωθεν ἐνταῦθα οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φασιν, οἱ δὲ ἐξ ἀρχῆς. *Ἄνωθεν hoc loco alii e cælo, alii iterum exponunt.* Sed insistit potissimum illi expositioni, quæ de regeneratione baptismi vult locum intelligi: Ἐὰν μὴ γεννηθῆς ἄνωθεν, ἐὰν μὴ μετὰσχῃς πνεύματος τοῦ διὰ τοῦ λούτρου καλιγγενσίας, οὐ δύνασαι περὶ ἐμοῦ τὴν προσήκουσαν δοῦξαι λαβεῖν. *Nisi genitus fueris denuo, hoc est, nisi spiritus per regenerationis lavacrum particeps efficiaris, non poteris convenientem de me opinionem concipere.* Emendandus est et alius huic similis locus pag. 629, *Qui e supernis generantur, promissionem habent.* In eo vero qui sequitur, *nisi quis natus fuerit ex aqua*, non expresserat illud ἐξ ὕδατος interpres, ut facile solent ejusmodi novatores sacramento baptismi carere, ac si aqua desit, fide sola niti, quam ob causam et fide parentum filios fieri salvos contendunt, licet baptismum minime sint abluti, utpote qui sancti sint, si fidelium soboles, et si prædestinati sint, absque baptismo salventur: quod tamen falsum esse contendit S. Augustinus, lib. iii *De origine animæ*, cap. 10.

Ibid. A 9. *Quæ desunt passionum.* Musculus ediderat, *Apostolus afflictiones illas Christi, quæ adhuc deerant*: nos Vulgatæ Latinæ verba substituímus. Tertullianus, v in *Marcionem* 19, *adimplere se reliqua passionum.* Ambrosius in *Commentario*: *Suppleo reliquias pressurarum Christi.* Quod idcirco notandum censuimus, quod hinc arripiat ansam ὁ ἑτερόδοξος merita operum labefactandi, quibus nos satisfacere dicimus. Nam ut ait Photius, χρεῶσται πάντες καθεστῆχαμεν ἀντὶ τῶν μυρίων ἐκείνων καὶ

σωσικόντων παθόν και αυτοί υπομένειν και άντεισ-
 άγειν παθήματα και θλίψεις. *Omnes debitores consti-
 tuti sumus ob innumeras illas et mundum salvantes
 afflictiones.* Nostræ itaque sunt illæ afflictiones,
 non Christi, sed reliquiæ seu defectus passionum
 Christi; quia post illius passiones, hoc nobis su-
 perest faciendum.

bid. C 5. *secundum Lucam.* Non, ut interpres
 volebat, *Evangelio Lucæ*: nimirum cap. ix, 62. Est
 enim, ut in Latinis codicibus scriptum reperitur,
*Sacrosanctum Jesu Christi Evangelium secundum
 Matthæum*, vel *Lucam*, id est, prout scriptum est a
 Matthæo vel Luca: itaque merito reprehenditur ab
 ipso Beza Sebastianus Castalio, quod verterit, *au-
 ctore Matthæo*; Deus enim auctor libri est, scriptor
 Matthæus vel Lucas.

Col. 1531 D 5. *Ad pœnitentiam.* Rescribe ut in
 Vulgata Matthæi iii, 41, in pœnitentiam. Erasmus
 vertit, *ad pœnitentiam*: at Beza et cæteri νεωτε-
 ρισταί, *ad resipiscentiam*, quod nimirum externum
 baptismi signum homines de corrigenda vita ad-
 moneat tantum: pœnitentiæ vero vocem non usur-
 pant, quod ex hoc dicendi genere, inquirunt, multi
 imperiti occasionem opinionis de satisfactione ar-
 ripuerint. Catholici vero illam usurpant, quod ex-
 ternum dolorem ac pœnam ex interna conversione
 profectam significet, non solum vitæ corrigendæ
 propositum. Vide Bellarminum cardinalem illustriss.,
 lib. 1 *De pœnitentia*, cap. 7. In sequenti periodo
 epithetum *sanctum* eddidimus e Græco, ab inter-
 prete omissum, quo evidentius convincuntur erro-
 ris Calvinistæ, qui baptismum Joannis æquare
 Christi baptismo non verentur.

Col. 1534 B 8. *Sine ulla prorsus.* Ne quis adducere-
 tur verbis interpretis, ut crederet Basilium velle ba-
 ptismum Joannis gratiam contulisse, ac peccata
 remisisse, his substitutis, illa expunximus, *nec ul-
 lam prorsus faciebat ad gratiam Dei et Christi ip-
 sius perveniendi dilationem.* Non enim dubium est,
 quin baptismus Joannis potuerit peccata remit-
 tere ex devotione ac fide accedentium, vel etiam
 ex contritione, quomodo intelligenda censeat simi-
 lia Basilii verba et fratris ejus Gregorii idem do-
 ctissimus cardinalis lib. 1 *De baptismo*, cap. 21

Col. 1535 C. *Illud igitur.* Ex hoc loco male vertisse
 Musculum intelligimus antea άνωθεν, *de supernis*,
 ut superius annotatum est; idque illum tandem
 agnovisse quod Nicodemi responsum arguebat,
 Christum scilicet usum esse vocabulo, quo iteratio
 quædam indicaretur. Porro ex historia Job, qui
 deinde notatur locus, a correctore sine causa ex-
 pletus est addito verbo η, quod ab excuso aberat,
 et a vulgatis Scripturæ libris, sicque legendum in
 Latino textu, *etiamsi vita ejus sit unius diei.* Apud
 LXX sic est, *άλλ' ούθελς έάν και μία ημέρα ο βίος
 αὐτοῦ έπὶ τῆς γῆς.* Olympiodorus in Catena Nicetæ,
 τί γάρ, φησί, μακρά δεῖ περι ανθρώπου λέγειν,
 όπου γε και αὐτή η̄ ανθρωπίνη γέννησις οὐκ άνευ
 (ουρου και άμαρτίας τυγχάνει; Ὅθεν και βαπτίζετα

Α τὰ βρέφη, τὸν διὰ τῆς παραλάσεως τοῦ Ἀδάμ ῥύπον,
 ἀποπλυνόμενα. *Quid attinet, inquit, de homine plura
 dicere, qua doquidem neque hominis procreationem
 sine sorde ac peccato esse contingit? Proinde bap-
 tizantur infantes, ut macula, quam ex Adami præra-
 catione contraxerunt, abluatur.*

Col. 1538 B 2. *In eam formam.* Locus est in
 Epist. ad Romanos vi, 17, ubi Vulgata, *in eam
 formam doctrinæ, in quam traditi estis*; nec aliter
 vertitur apud Origenem et Ambrosium, cum et ipse
 Musculus infra eo redierit pag. 636, D 5, licet
 Beza scripserit, hunc ipsum Basilii locum citans,
auscultastis ei formæ doctrinæ.

Col. 1542 C 3. *Mori peccato.* Unum ex tribus
 omisit interpres, *εαυτῷ τε, sibi ipsi*, et illud, κατὰ
 τὴν ἐνανθρώπησιν βιών, vertit, *secundum incorpora-
 tionem vitæ, corde, sermone.* Ita scilicet Apostolus
 ad Romanos xiv, 17, *Nemo enim nostrum sibi vivit*:
 et II Cor. v, 15, *ut et qui vivunt, jam non sibi vivunt.*

Col. 1543 B 1. *Itaque deposita.* Cum dixerit auctor,
 ἀποθέμενοι τὴν σκληρότητα τῆς ἀπειθείας, et sub-
 junxerit oppositam εὐπειθειαν και ὑπακοήν, malui
 cum Cornario Latine reddere, *deposita obedientiæ
 duritiæ ostendamus.* Sic et Ephesior. v, 6, *υἱὸς
 ἀπειθείας*, quos Vulgata, *filios diffidentiae* vertit, et
 cum ea Budæus ac Tertullianus, *filios incredulita-
 tis*; Cyprianus *contumaciæ filios* appellat. Rursus
 obsonia peccati mortem hic dixit Musculus, cum
 posset Vulgatæ verbis uti clarioribus, Roman. vi,
 23, *Stipendia enim peccati, mors.* Gregorius Nazian.
 ὁψώνιον exponit τὸ βασιλικὸν σιτηρέσιον, *regiam
 commeatum.* Glossarium vetus, *stipendium, ὁψώνιον
 στρατιωτικόν.*

Col. 1550 A 10. *Illud, Si enim.* Duas periodos
 prava interpunctio ex una conflat, et perperam
 inculcatum fuerat ab interprete, *adimpletur nunc
 illud.* Locus est Roman. vi, 5. Basilium ait, futurum
 ut in iis, qui custodierint dictum illud (*Si com-
 plantati*), promissio illa adimpleatur, *et resurrectio-
 nis participes erimus.* Rursus illud, *δὲς ἐπικρί-
 ναντος*, interpretatus est Musculus *somnium secunda
 expositione confirmatus reddidit*: at secunda expo-
 sitio potest esse Josephi post primam alterius.
 Scriptura vero bis eundem Joseph ait exposuisse
 somnium regis: idem qui pe valet hic ἐπικρίνειν,
 quod apud LXX συκρίνειν, Genes. xli, 15: *Καὶ
 ὁ συκρίνων οὐκ ἔστιν αὐτό, et non est qui illud in-
 terpretetur.*

Col. 1551 B 2. *Omnino.* In Basiliensi posteriori
 edit. mendose fuit excusum πάντας, interpres au-
 tem legisse videtur πάντως (*omnino baptismi pacta
 etiam postremo tandem servantes*). Emendandum πά-
 σας. Paulo post idem scripserat, *declinantem a me
 malignum non agnoscebam*: at psalmo c, 4, scri-
 ptum est ἐκκλίνοντος ἀπ' ἐμοῦ τοῦ πονηροῦ οὐκ ἐγι-
 νωσκον. Quæ Latine expressimus ut apud Augusti-
 num et in veteri Psalterio Latino sunt expressa.
 Athanasius in Catena Græca sic exponit: Οὕτως
 ἐν οὐδενὶ μέρει ἐπονούμεν τοὺς πονηροὺς, ὡς και

τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἀπουσίαν αὐτῶν ἀγνοεῖν· διὸ καὶ ἀπακρόντων οὐκ ἐγίνωσκον, οὐκοῦν οὐδὲ παρόντων εἰ παρῆσαν ἐγίνωσκον. *Ita nullo in numero erant apud me maligni, ut et præsentiam et absentiam illorum ignorarem. Quamobrem et cum a me discederent, non cognoscebam, vroidne neque cum adessent noveram, num adessen...*

Col. 1562 D 1. *Ut sedeant.* Ita plane Basilius hunc versum extulit, ut se habet apud LXX, τοῦ συγκαθησθαι αὐτούς, non συγκαθίζειν, ut legisse vel intellexisse videtur interpret scribens, *ut illos tecum habitare faciam.* S. Hieronymus ex Hebræo, *ut habitent tecum.* Sequitur ex eodem psalmo, οὐ κατέβουν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μου, quod interpret vertit, *prosperare non egit, quasi esset οὐκ εὐθύνσεν.* Itala seu Vulgata Latina velus e Græco, *non direxit in conspectu oculorum meorum,* et ita scribendum hoc loco S. Hieronymus, *loquens mendacium non placebit in conspectu oculorum meorum.* Joan. Campensis, *non durabit apud me.* Munsterus, *neque firmus manebit coram oculis meis.*

Col. 1566 B 4. *Filii Dei.* Scribendum, *Dei fieri, Dei, qui dicit,* non ut interpret, *dicente Deo,* verba enim sunt Dei apud prophetam, non Jeremiam LI, 26, ut notarat Cornarius, sed Isaiam LII, 11, ex quo etiam citatur ab Apostolo, II Corinth. VI, 17.

Col. 1571 A 2. *Et locum et mores.* Paronomasia est in Græco, τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον· interpret ediderat, *locum et vitæ modum, et pristinae vitæ socios, ut patri consentientes promereamur baptizari.* Atqui *καρπε fit mutatio loci, non ingenii,* ut loquitur Cicero *Orat. pro Quintio,* et Horat., lib. I *Epist.*, 11, 27: *Cælum, non animam mutant qui trans mare currunt.* Æschines in *Ctesiphontem,* τόπον, οὐ τρόπον μετέβαλεν, *locum, non mores mutavit,* ut citat Lambinus; sed apud Æschinem legimus, οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετέλλαξε, *non enim mores, sed locum solum mutavit.* Deinde illud, τῷ πνεύματι στοιχοῦντες, quia scriptum fortassis offendit Musculus in ms. πνι στοιχοῦντες, quasi esset *πρι,* putavit legendum *πατρι,* neque vidit voces ab Apostolo mutuari Basilium Galat. V, 25: *Et ζώμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχώμεν.* Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus.

Col. 1578 C 8. *Citra constringentem charit.* Hæc ita fuerant ab interprete Latine expressa: *Dum sine socia charitate vescitur? Judicemus itaque hoc, ne nobis ipsis vivamus, sed ei qui pro nobis est mortuus.* Quasi nimirum esset ὥστε κρῖνωμεν. Usurpat auctor Apostoli verba ex II Cor. V, 14, 15: *Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρῖναντας τοῦτο ἔτι εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον*

Col. 1579 D. 7. *Peccatorum carnis.* Non fuit causa cur insereret interpret *videlicet* inter has duas dictiones, cum sit Græce ἀμαρτιῶν σαρκός, *peccatorum carnis,* quomodo et in Græcis Apostoli legitur libris, et apud S. Augustinum, *epist.* 89, *quæst.* 7. Colossens. II, 11, in Vulgata, in *exspoliatione cor-*

poris carnis; quomodo et apud S. Joannis Chrysostomi interpretem, *homil.* 6 in *Epist. ad Colossens.*, *quanquam perperam, cum in Græco textu ita plane sit, ut apud Basilium.*

Col. 1582 C 2. Idem Musculus scripserat, *et impigro studio auctiorem reddere sategerit,* quod mentem auctoris non exprimit, et potest videri meritum bonorum operum suppressere voluisse, cui Protestantes illi præcones infensi sunt admodum, quasi hoc tantum vellet Basilius, nos in id solum incumbere, id eniti, non perficere, ut scilicet gratiæ incrementum mereamur, quod tamen asserunt Patres, et Catholici doctores confirmant auctoritate S. Augustini tract. 5 in *Joan.*, *Charitas meretur augeri, ut aucta mercatur et perfici;* et tract. 77, *Restat ut intelligamus Spiritum sanctum habere, qui diligit, et habendo mereri ut plus habeat, et plus habendo plus diligit.*

Col. 1583 A 3. *Inter sacrificandum.* Negari non potest haud satis fidum interpretem hic egisse Musculum, qui ita verterit, *Corpus Domini administrare audeat,* ne sanctissimum sacrificium Missæ agnoscere videatur Basilius: neque multo melius Cornarius dixit, *qui audeat tractare corpus Domini.* Atqui hoc loco verbum *ιερατεύειν* sacram aliquam administrationem satis indicabat, vel potius idem sonabat quod *ιερεῦειν, sacrificare,* quemadmodum et apud Theodoretum, lib. VII *De curatione Græcorum affectionum,* τὸ δὲ σεβόμενον παρ' αὐτῶν *ιερατεύειν* κελεύσας, *ἵνα τῷ θεῷ μάθωσι μὴ θεοὺς νομίζειν τὰ ὡς ιερεῖα θυόμενα.* *Ea quæ prius colebant, in sacrificium jussit offerre, ut, dum hoc facerent, scirent deos non esse, quos tanquam victimas ipsi maclarent.* Illic enim pro *ιερεῦειν* in duobus mss. legi *ιερατεύειν* Syllburgius annotavit, et hic est paulo post *ιερουργεῖν* τὸ μυστήριον τοῦ Κυρίου, *ad sacrificandum mysterium Domini;* et cap. 8: *Ἐξν τῆς ἱερωσύνης μυστήρια ἐπιτελώμεν, si sacerdotii mysteria celebraverimus;* et Concilium Nicænum I, διατυπώσει ε', *κεῖσθαι τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ ἀθύτως ὑπὸ τῶν ιερέων, situm esse Agnum Dei incruente a sacerdotibus immolatum.*

Ibid. C 7. *Et attendant.* Ut in Vulgata Latina Levitici XII, 2, scriptum est, *Ut caveant ab his, quæ consecrata sunt filiorum Israel, et non contaminent nomen:* ita verterat interpret hoc loco, *Abstineant a sanctis filiorum Israel, nec polluant nomen sanctum meum:* nos verba LXX expressimus. Cornarius ex libro Exodi hæc citari existimavit c. IX; sed perperam: at recte p. 656, animadvertit exhiberi verba sacra ex IV Reg. X, 10, non, ut putavit Musculus, ex II Reg. X, sed in eo tamen lapsus est quod vertit, *ἴδατε, ἔτι οὐ πασειται λόγος Κυρίου. scitis quia non cadet verbum Domini;* quasi esset *οἴδατε.* Ubi notandum est omitti a Basilio vocem *ἄπρω, appho,* quæ in quibusdam exemplaribus Græcis Veteris Testamenti additur, abest tamen a Complutensi editione, et a Theodoro, *quæst.* 32, a quo alibi exponitur *κρύψιος, occultus.*

Col. 1587 C 11. *Locus de rege reprehendo a neutro interprete indicatus, reperitur Job xxxiv, 18, ubi Vulgata, Qui dicit regi, Apostata; qui vocat duces, impios.*

Col. 1595 A 1. *Supplicium graviss.* Non solum exprimit, ut volebat interpres, *maledictionem gravissimum sane supplicium evidenter exprimentem.* Secuti sumus interpretationem Cornarii, quam confirmat Clemens Alexand., *ἔντι Strom.*, pag. 332: *Τὰ αἰτία προκαταρκτικά* sic appellans, *primordiales causas*, non quæ exprimentur aut repræsentant, sed *τὰ πρώτως ἀφορμὴν παρεχόμενα εἰς τὸ γίνεσθαι, quæ primo dant occasionem ad hoc, ut aliquid fiat.* Quosdam enim improbos et in hoc et in futuro sæculo puniri colligit S. Joannes Chrysostomus ex illis Matthæi x, 31, *Tolerabilis erit terra Sodomorum*, Homil. 37 in *Matth.*: *Τοῦτο γὰρ ὡς καὶ ἐκεῖνων κολασθησομένων εἰρηται· ἡμερῶτερον μὲν, κολασθησομένων δ' οὖν ὅμως. Καίτοιγε καὶ δίκην ἐνταῦθα ἔδοσαν τὴν ἐσχάτην· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐξαίρησται. Hoc enim dictum est, ut intelligamus illos fore puniendos, sed tamen remissius. Et si enim in hac quoque vita gravissimas pœnas dederunt, non tamen idcirco punitiorem in altera vita effugient; et homil. 3 De *Lazaro*, pag. 69, editionis nostræ tomo V: *Ὅτι δὲ τινες καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται, ὅταν μὴ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγέθους τῶν ἀμαρτημάτων ἐνταῦθα ἀπολάβωσι τιμωρίαν, ἀκούσον· Quod autem aliqui tum hic tum illic puniuntur, si minus pro peccatorum magnitudine hic tuerint pœnas, audi; et in Homil. in terræ motum, in eodem volumine.**

Col. 1599 B 1. *Hujus quæstionis.* Non ipsa quæstio est regula, ut præ se ferebant hæc interpretis verba: *Hæc quæstione manifeste, et quasi quodam canone adversus quamcumque talem causam a Veteri Testamento docemur.* Porro in loco Genesis iv, 7, *ἀποστροφή* non *aversio*, ut ab interprete, sed *conversio* a sanctis Patribus redditur, qui Græcum LXX textum sequuntur, ut a Tertulliano *Adversus Judæos*, cap. 5: *Quoniam si recte quidem offeras, non recte autem dividis, peccasti, quiesce. Ad te enim conversio ejus.* Idem apud Ambrosium occurrit, lib. 11 *De Cain*, c. 7, et Hieronymum, epist. 155, *Quæst. Hebraic. in Genesim.*

Col. 1502 A 6. *Assignata erant.* Interpres illud ἀφώριστο, male expresserat: *Ita ut quædam separatim et extra Hierusalem facta periculum attulerint*: imo ait quædam ipsi urbi Hierusalem attributa fuisse, unde Samaritana dicebat Joannis iv, 20: *Hierosolymis locus est, ubi adorare oportet.* Chrysostomus homil. 2 *adversus Judæos*, pag. 462: *Ὅτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε, θύειν ἐπιτρέψας, ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ τόπῳ τῆς οἰκουμένης εἶσαε τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις μόνον· Itidem fecit Deus, permittendo sacrificia: neque enim in ullo orbis loco permisit id fieri, nisi in unis Hierosolymis; et homil. 3, p. 490: *Ὅτι τῆς πόλεως ἕξω θύειν οὐκ ἐνι, ἀλλὰ παρανομῶσι, πᾶν ὁτιοῦν ἐπιτελοῦντες ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας· Quod fas non esset extra civitatem immolare victi-**

mas, sed religionem violant, quicumque in aliena regione quidvis ejusmodi perficiunt.

Ibid. C 2. *Secundum sacrificii.* Hæc perperam a præcedentibus, nova periodo inchoata, fuerant divulsa, suppresso etiam nomine sacrificii, quod novo isti dogmati Zuingliano nimium quantum adversatur. Quam ob causam etiam Cornarius scripsit tantum, *dicatus est Deo ad gloriosi mysterii celebrationem*: at *ἱερουργία, sacrificium*, aut *rei divinæ peractio* est, etiam ex ipsius Henr. Stephani *Thesauri Græci* conditoris testimonio, qui et profert locum Apostoli ad Romanos xv, 16, conjungentis hæc duo, quemadmodum a propheta Isaia conjunguntur *λεειτουργῶν καὶ ἱερουργούντων, ministrum et sacrificium.* Interpres sic ediderat: *Et secundum prophetiam hostiæ eum, qui diligenter ac studiose ad sacerdotium gloriosi mysterii obeundum propensus est.* Alludit nimirum Basilius ad locum Malachiæ i, 11: *Καὶ ἐν παντὶ τόπῳ προσάγεται τῷ ὄνοματι μου, καὶ θυσία καθάρη· Et in omni loco incensum offeritur nomini meo, et sacrificium mundum.* Quibus verbis ex communi Patrum consensu sacrificium novæ legis prædictum est, quod in altari Deo solet offerri. Propterea noster auctor in psalmum cix, pag. 576: *Ἄλλ' ἐν θυσιαστήριον ἀποδέδεικτο τοῖς θυσιάζειν προαιρουμένοις· et Homilia in Gordium martyrem*, pag. 144, aras sanctissimas in ecclesia fuisse testatur. Qui vero deinde profertur locus, paulo aliter habetur apud Isaiam Lxi, 6, neque enim additur vox πάντες, sed tantum Ἰμεῖς δὲ *ἱερεῖς Κυρίου κληθήσεσθε, λειτουργοὶ Θεοῦ ἡμῶν· Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri.*

Col. 1515 B 2. *Ne re aliqua.* Emendavimus hæc interpretis, *ne quidquam legitimo divini beneplaciti studio desit: sed in omnibus.* Porro quæ sequuntur Apostoli loca, facile obvia sunt indice Scripturæ Latino instructis; non item ille Levitici xix, 17: *Ἐλεγμῶ ἐλέγξεις τὸν πλησίον σου· καὶ οὐ λήψῃς αὐτὸν ἀμαρτίαν· Arguendo argues proximum tuum, et non accipies propter ipsum peccatum.* Ita scribendum hic, non *recipias.* Psalmo xlix, 21: *Existimasti iniquitatem, Vulgata, inique: male interpres, Suspicatus es iniquitatem, et, stabo contra faciem tuam.*

Col. 1619 A 15. *Non quod sibi.* Græce quidem legitur κατὰ τὴν ἑαυτῶν, quam ob causam sic Latine convertit Cornarius, *non juxta suam ipsorum contrarietatem ad ipsum*, sed rectius scriberetur, ut legisse videtur interpres, *οὐ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ, vel αὐτοῦ πρὸς ἑαυτὸν· quasi dicat, non quod sibi ipse sit contrarius, dum hominibus et ruinæ et resurrectionis est causa, sed quod opposita sit eorum sententia, qui eo utuntur: si enim pariter affecti fuissent, parem ex ejus adventu fructum reportassent.*

Ibid. C 5. Ita prorsus legitur apud prophetam, ut apud Basilium, *ἐφόνευσαν Σίκιμα, occiderunt Sicima, non ἐν Σικτιοῖς, vel ut interpres edi-*

cerat. in Sicima; Hieronymus ex Symmacho, in-
terficiabant Sichem.

Col. 1622 A 6. *Sed tamen dicit. Non ὁμοῦ dixit, sed ὁμῶς · idcirco expunximus illud interpretis, dixit quoque, Non manducabo. Immutavimus etiam illud, Inoffensi estote, ac substituiimus verba Vulgatæ, I Corinth. x, 32, Sine offensione estote, ut non modo non impingant, sed neque occasionem impingendi cæteris præbeant. Philippens. i, 10, Sine offensione in diem Christi. Clemens Alexand. iii Stromatum, Ἀπόσχοπος τοῖς πολλοῖς διαβιοῖ· Cives non offendens vivit. Chrysostomus in Epist. ad Corinth. exponit: μηδεμίαν παρέχετε λαβὴν μηδενί· non detis ansam ulli.*

Ibid. C 5. *Juxta ipsius, vel quas Dominus. Non ut antea editum fuit, juxta vaticinia prophe-*

tarum, sed juxta prædictas et prophetas tentationes et afflictiones. Dixerat enim Christus, Matthæi xvi, 21: *Cæpit Jesus ostendere discipulis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati. Ad verbum esset, deprecabatur, ne tentationes, quæ ab ipso Domino prædictæ fuerant Jerosolymis, ipsi inferrentur, dixit, Vade post me, Satana. Sic, quæst. seu c. 13, dixit: νικῶντες τοὺς ἐπαγομένους ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πειρασμούς, illatas ab hostibus tentationes vincentes*

Col. 1627 C 1. *Considerantes. Non narrat, se l cõhortatur Basilius: neque παιδευόμεθα legitur, sed παιδευόμεθα · quamobrem delevimus illud interpretis, Ubi vero sanctos consideramus, docemur studium hoc imitandi Christi non esse impossibile, ut per illorum considerationem atacriores facti.*

FEDERICI MORELLI

PROFESSORUM REGIORUM DECANI

(NOTÆ ET ANIMADVERSIONES IN QUASDAM S. BASILII HOMILIAS.

Ad homiliam, Εἰς τὸ, Πρόσεχε σεαυτῷ

Col. 197 C 10. *Scribe τῷ πλησίον μεταδ.*

Col. 200 C 1. *Νέστερα, οἱ προμηθέστεροι τῶν ἀτρῶν ταῖς προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις πόρρωθεν ἀσφαλίζονται, οὐ. Hæc sic interpungito, et cum his, si vacat, conferto quæ ab eodem Basilio scribuntur in Lib. ad virgin. sub finem. Cæterum qui dicuntur hic προμηθέστεροι, apud Galen., Comm. iv in Hippocratem, De artubus, perhibentur ἀνέγκλητοι καὶ εὐδοκίμοῦντες. Porro προφ. ὑποθήκας B. Augustinus, Enarr. in Psalm., vocal præcepta artis medicinæ, quæ, cum eadem maneat, neque ullo pacto mutetur, mutat tamen tanquentibus, quia mutabilis est nostra valetudo.*

Ad Homil. in famem et siccit.

Col. 317 C 1. *Ὁρῶσι καὶ κυβερνήτην μὲν γὰρ ὁ χειμῶν κ. Livius, l. xxxiv: Quilibet nautarum vectorumque tranquillo mari gubernare potest: ubi sæva orta est tempestas. ac turbato mari rapitur vento navis, um viro et gubernatore opus est. Sene-*

ca De divin. Prov.: Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas

Ad homiliam de Pœnitentia.

Col. 1476. C 3. *Ῥῆσις οὐγὰρ τὰ εὐκαλα δ. Peti- tum e schola rhetorum, et apud Demosth. observatum ab Ulpiano in Orat. Πρὸς Λεπτίνην, ad hæc verba, ἵνα δὲ μὴ λέγων παραλείπω τι τ., ubi scribit: ἔθος ἐστὶ τῷ ῥήτορι, τοῖς ἰσχυροτέροις ἐνδιατριβεῖν, καὶ μὴ ῥᾶδίως αὐτῶν ἀπαλλάττεσθαι. Nos est oratori immorari firmioribus exaggerandis, nec facile ab iis discedere. Num abs re fuerit hic subjungere, quæ ad argumentum μεταβολᾶς spectant, ex eodem oratore ejusque expositore petita, ad hæc voces Demosth. μηδ' ἂν μεταδῶξη ποτέ· si quando pœnitentia ducti aliud senseritis, ait Ulp.*

Εὐδιόρθωτα ποιεῖ τοῖς Ἀθηναίοις τὰ κλημελήματα.

Ἡμαρτεν ὁ δῆμος κακῶς βουλευσάμενος ἄφες. Τῇ μεταβολᾷ λύσει τὰ πταίσματα.

Emendabilia Atheniensibus ostendit esse peccata.

Erravit populus male consultus. Condone.

Pœnitentia lapsi succurret.

VARIÆ LECTIONES

CODICUM MSS. BIBLIOTHECÆ REGIÆ

NUMERO VIGINTI

Ad quos fuit collatus sermo S. Basilii *De legendis gentilium libris* (a)

NOTITIA CODICUM

A, n. 476, sæculi XII.
 B, n. 480, sæculi XI, in quo non semel occurit γ paragomicum positum ante litteram consonantem.
 C, n. 481, sæculi XII. Desunt duæ vel tres paginae, ab ἐκεῖνος ἔδειξεν (col. 573 D) usque ad τοῦτ' ἐμὲν γάρ (col. 576 D 2).
 D, n. 482, sæculi XI. Desiderantur paginae nonnullae a verbis τὴν σπάρτον (col. 569 D 7) usque ad τῆς ἀδικίας ὄρος (col. 576 A 10). Desinit mutilus Ἀτμοῦς γε, col. 584 A 9.
 E, n. 487, sæculi XII.
 F, n. 488, ejusdem sæculi.
 G, n. 497, sæculi X, scriptus manu Nicetæ, Græci nauarchæ, dum in Africa captivus teneretur. Hujus Nicetæ res gestas narravit Leo Diaconus in *Historia* sua, quam Græce et Latine publici juris fecit D. Hase. Nicetas in bellando dux infelix fuit, sed in describendis libris infelicio, quod ex variis lectionibus patebit.
 H, n. 498, sæculi X.
 I, n. 500, sæculi XI. Codex optimæ notæ, in fine mutilus a verbis ἠρπυλον ὁπότε (col. 588 A 9) usque ad orationis finem. Iota ut vocant subscripta verbis juxtaponuntur, ut in inscriptionibus; in mss. iam recensitis utrobique desunt.

K, n. 860, sæculi XIV, ab indocto scriba exaratus. Mendis scatet; scribitur verbi gratia, οὐ καὶ πλοταμαε pro οὐκ ἐπίσταμαι, etc.
 L, n. 912, sæculi XII. Iota subscribuntur.
 M, n. 962, sæculi XIV.
 N, n. 963, sæculi XV.
 O, n. 1310, ejusdem sæculi.
 P, n. 1775, sæculi XV. ι et ν puncta duo præferunt quoties in compositione diphthongi non adhibentur. Hoc item nonnunquam videre est in antiquioribus mss., sed non ex instituto ut ibi; nulla vel pauca iota subscribuntur.
 R, n. 2755, sæculi XV.
 S, n. 2998, sæculi XIV. Ultimis plagulis codicis, quæ nonnihil laceræ sunt, continetur oratio nostra.
 T, n. 3021, sæculi XVI, ab homine Italico, ut videtur, scriptus; legitur enim in fine: DIVO CENIO L. T.
 U, n. 3044, ejusdem sæculi.
 V, n. 230. Duabus partibus constat: prior est sæculi noni; altera centum et amplius annis recentior. Fuit bibliothecæ S. Germani a Pratis quam post abrogatum monachale institutum bibliotheca Regia recepit, ubi exstat seorsim disposita servatis veteribus librorum numeris.

VARIÆ LECTIONES

Col. 564 C. In titulo plures mss. habent ὁμιλία· R λόγος· plurimi utrumque omittunt. Expungenda videtur vocula τοῦς· spectat enim sermo non ad juvenes in genere, sed ad quosdam juvenes. S. Basilii consobrinus, ut ex ejus exordio patet. Ejusdem argumenti carmen iambicum legitur inter Carmina S. Gregorii Nazianzeni, Seleuco juveni inscriptum, quod S. Gregorio quidam, alii S. Amphilochio, ipsius amico, vindicant.
 Col. 564 C 5. Inter mss. antiquissimos quinque vel sex, συμβουλευσαι et συνοίσειν.
 Ibid. 8. κατ' ἄμφω PT
 Ibid. 10. ὁδῶν quindecim mss.; ὁδῶν LNRT; ὁδῶν cum o superscripto P; in marg.: γρ. ὁδῶν U. In L ὁδῶν est secundæ manus.
 Ibid. 12. ὁμῖν ὑπάρχω ὥστε P.
 Ibid. 14. ὁμᾶς τε FLNORTU; ὁμᾶς; τε νόμιζειν, w supra ein scripto, P.
 Ibid. 14. εἰ μή τι ἄρα τῆς ἀληθείας μὴ ἀμαρτάνω· μὴ ποθεῖν G; sed suprascriptitur lectio vulgata.
 Ibid. 15. γνώμης· ποθεῖν, omissio μὴ B; πρὸς; μὲ, ἐμὲ supra με scripto G.
 Ibid. D. δέγεσθαι O; ἄν (εἰ scriptum haurum supra ἄν) δέγεσθαι G.
 Col. 565 A 2. εἰ δὲ μὴ γε ἐγὼ G.

Ibid. οὐδ' ἄν εἴποιμι R.
 Ibid. 5. συνορόντα GH; τὰ δέοντα ἐξευρόντα PF.
 Ibid. 10 εἰς διδασκάλου H, ἐς διδασκάλου P.
 Ibid. 13. ἐξευρηχέναι I; τοῦτο μὲν γάρ αὐτό G.
 Mox mss. quinque συμβουλευσαι.
 Ibid. 14. δεῖν ἄπαξ L. Quidam mss. εισάπαξ uno tenore
 Ibid. B. πλοῖψ C, ἡμῶν CM.
 Col. 565 B 2. sex mss. συνέπεσθαι cum σ.
 Ibid. 3. παρ' ἐαυτοῦ δεχομένους G.
 Ibid. 4. τίνα γοῦν N.
 Ibid. 6. οὐδὲν εἶναι παντάπασι C; εἶναι χρηστὸν π. S.
 Ibid. ἀνθρώπων τοῦτον βίον INRU.
 Ibid. 8. νομιζόμεν· ὁ τὴν σ. D; τὴν συντέλειαν ἡμῶν μέχρι G.
 Ibid. 9. οὐκουν, οὐ G; οὐκοῦν, οὐ H; οὐκοῦν pr. V
 Ibid. 11. πάντων τιμᾶς B; τὰς πάντων E; τὰς παρ' ἀνθρώπων τιμᾶς G.
 Ibid. 15. μέγα· ἀλλ' οὐδὲ G. μέγα· ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον N.
 Ibid. 14. ἐπὶ μακροτέrais V; προτεμεν EFGV.
 Ibid. C. κατασκευῆν AG.
 Ibid. 3. τὰ δ' οὐκ mss. quatuordecim.

(a) Ex ejusdem sermonis editione Parisiis anno 1819 data, curante C. A. r. FRÉMION, in Facultate Parisiensi humaniorum litterarum professore.

Ibid. 4. τίς δὲ οὗτος D; τίς δὲ οὗτος IM; οὖν ὁ βίος E.
 Ibid. 5. βιωσώμεθα F.
 Ibid. 6. καθ' ἡμᾶς DR.
 Ibid. 7. ἀκρατῶν γενέσθαι O, *suprascriptum* ἀκούσαι.
 Ibid. 10. εἰς ἓν ἀθρόσας μακαριότητα G; *sed supra* ἓν *scriptum* μίαν, *et eὐδαιμονίαν supra* μακαριότητα· μέρει τῷ μεγέθει τῶν ἀγαθῶν GH.
 Ibid. 13. ἀφῆστηκεν G, *suprascriptum* ὅσα.
 Ibid. 14. τῶν ἀληθινῶν G.
 Col. 565 D. χρῆσσομαι BG; τῷ παραδείγματι EFGHILM.
 Ibid. D 1. τοῦ σώματος G; τοσοῦτω plerique mss.; τῶν ἑκατέρων βίων G.
 Ibid. 4. ἡμᾶς δογμάτων ἐκπαιδεύοντες GH; ἕως μὲν οὖν ὑπὸ S.
 Ibid. D 8. mss. novem προγομναζόμεθα, ο *brevi*.
 Col. 568 A. ὀρχήσει H; στησάμενοι G., *sed supra* *scriptum* κτη.
 Ibid. A 2. παιδείας EFGOV; παιδίας AB.
 Ibid. 5. ὑπὲρ οὐ ποιητέον E; ἐπὶ τὴν παρούσαν παρασκευὴν S.
 Ibid. 8. μέλλοι NRU.
 Ibid. 12. ἂν τε ἔσπρον τι εἴη G; τὸν δὲ καὶ K.
 Ibid. 13. ἡμῖν ἄπαντα τὸν χρόνον ἢ τοῦ GH; καὶ ὁμει... ὑμῖν O.
 Ibid. B. ἐπακουσώμεθα LT, ο *brevi*, *sed* ω *superscriptum*; ἐπακουσώμεθα FHKs.
 Ibid. B 3. οὖν ἐστι cum acuto in ε PTU; καὶ οικειότης KNPRTU.
 Ibid. 4. προῦργου ἂν ὑμῖν N. Editiones quædam προῦργον contra mss. omnes.
 Ibid. 7. σμικρόν G; τίνι δὲ οὖν G, *sed superscriptum* μέντοι.
 Ibid. 9. ἂν τύχῃς G.
 Ibid. 10. τὸ, καρπῷ βρῦειν ὠραίω LRSU; cæteri τῷ καρπῷ β. ὦ.
 Ibid. 12. ψυχῆς CGLM.
 Col. 568 B 14. οἶά τινα G.
 Ibid. 15. λέγεται τοι καὶ novem mss.; λέγεται μέντοι καὶ G; Μωσῆς ABF; Μωσῆς C.
 Ibid. C 1. πάνυ· οὐ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφίας π. α. ἀ. πορισάμενος G. οὐ alia manu *suprascriptum*; ἐστι in margine.
 Ibid. παρ' ἅπασιν M.
 Ibid. 3. E om. τὴν διάνοιαν.
 Ibid. 4. καὶ τοῖς κάτω M.
 Ibid. 5. Δανιῆλ, δὲ ἐπὶ B. φ. G.
 Ibid. 7. μὲν οὖν οὐκ S.
 Ibid. 9. ἡμῖν *suprascriptum* ὃ L.
 Ibid. 11. ἀρξομαι B.
 Ibid. Codices undecim omittunt κατὰ τοὺς λόγους.
 Ibid. 14. ἡμῖν T.
 Ibid. D 2. ἔλθωσι τῇ μιμήσει ταύτη CDEF; ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταύτη M; ἔλθωσι, τῇ μιμήσει ταῦτα OV; ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα ABFGHS; ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην KLNPRU. Prætulit ἔλθωσι τῇ μιμήσει, ταῦτα, juxta codices octo, inter quos sex antiquissimi, hanc lectionem tuentibus etiam aliis mss. qui τῇ μιμήσει ταύτη legunt. ἐπελθεῖν τῇ μιμήσει = μιμεῖσθαι, *rei alicujus imaginem referre*, infra col. 569 A 6. Garnerius, ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην, cum mss. sex. *sed* ex recentioribus. Sturzium, τῇ μιμήσει ταύτη, *eodem modo*.
 Ibid. D 3. ἐπιπλασσομένους HG; in G. φρ *scriptum* supra πλ.
 Ibid. 4. ἐκείνοι πρὸς τὰ O; ἐκείνοι ἐπὶ τῶν συρῆων τὰ μέλη N; ἐπὶ additum non eodem atramento.
 Ibid. 5. B om. τῶν λόγων.
 Col. 569 A 3. τινα λάθωμεν ABCLs; τι λάθωμεν G; *na* *suprascriptum* inter τι *et* λάθωμεν.
 Ibid. 5. ἐπαινεσώμεθα PT.
 Ibid. 7. πλήθει G; ουση *suprascriptum*.
 Ibid. 9. περὶ Θεοῦ τι H.
 Ibid. 10. καὶ οὐδὲ τούτων ὁμοιοῦντων ἀλλήλοις

GH; οὐδ' ὁμοιοῦντων ἀλλήλοις D. In I ἀλλήλοις exprunctum est.

Ibid. 12. γονεῦσι πρὸς EFV; γονεῖς ABCG.
 Ibid. B. αὐτοὶ δὲ λέγοσσι G; ὑπάτου δὲ ὡς αὐτοὶ M.
 Ibid. δ καὶ B; δ mss. unanimi consensu; editi ante Garnerium, ἄς.
 Ibid. B 2. καταλείψωμεν codices novem.
 Ibid. 6. ταῦτα δὲ ταῦτα mss. quatuordecim; ταῦτα δὲ ταῦτα NPT; ταῦτά ταῦτα M; τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα GH; περὶ γραφῶν M.
 Ibid. 7. μάλιστα ὅταν mss. nonnulli.
 Ibid. 8. λογοποιοῦσι G.
 Ibid. 9. μιμησώμεθα B.
 Ibid. 10. οὔτε ἓν B.
 Ibid. 11. ὑμῖν N.
 Ibid. ὁδόν omittit R; καὶ ἀληθινὴν DI.
 Ibid. C. ἀποδεσγόμεθα mss. sex; ἀποδεξόμεθα (ἔ *secunda manu*) I; ἀποδεξόμεθα L, ω *supra* ο *positum*; ἀποδεξώμεθα GKV.
 Ibid. ἐν οἷς ἡ ἀρετὴν G; ἀρετὴν ἐτίμησαν ἡ κακίαν δ. RTU; ἡ κακίαν δ. MNOP; ἡ πονηρίαν cum κακί *superscripto*. Nota lectionem κακίαν pro πονηρίαν esse nonnisi codicum recentiorum.
 Ibid. C 2. ἄνωθεν ABCF, ut in S prima manu. λοιποῖς, ἀρχεῖα ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις G; at in marg. lectio vulgata. Mss. omnes, τοῖς μὲν λοιποῖς· editor tamen Lipsiensis et Sturzium ἀνθρώποις receperunt.
 Ibid. 3. εὐωδίας καὶ τῆς E.
 Ibid. 4. μελίσσαις M, δὲ ἄρα EM, ἄρα G.
 Ibid. ἐξ αὐτῶν CMO; παρ' αὐτῶν R.
 Ibid. 8. τὸν λόγον H; ἡμῖν DI.
 Ibid. 9. οὐθ' ἅπασι R; ἀθῆσιν Ἰσως ἐπ. G
 Ibid. 11. ἐπιπίπτωσιν ὅλα H; ἐπιπίπτωσιν G; *superscriptum* ἐπιπίπτωσι.
 Ibid. ἐξ αὐτῶν T; εἰς τὴν TU
 Ibid. 13. ἴν σωφρονώμεν AF; ἴνα σ. B; ἴν σ. G, ἴν *supra* ἴν *scripto*; οικεῖον καὶ σ. NPTU
 Ibid. 15. ὑπερβησώμεθα LO.
 Ibid. D. ροδωνίας ABFK; ροδωνίας H accentu deleto.
 Ibid. D 4. οὕτω καπὶ NPRTU.
 Ibid. 2. λόγων omittit C; λόγων τὸ ἡδὺ λαβόντες τὸ βλ. φ. G; *sed* *suprascripta* lectio vulgata. φυλαξώμεθα codices undecim; φυλαξόμεθα S, ω *supra* ο *imposito*; φυλασσώμεθα G; φυλασσόμεθα H. S. om. ἐξ ἀρχῆς.
 Ibid. 3. περισκοπεῖν DGH; ἐξ ἀρχῆς ἐκάστου M.
 Ibid. 4. συναρμόζειν ταῦτα τῷ τ. L.
 Ibid. 6. ποτὶ τάν NPSTU; in T πρὸς *supra* ποτ. *minio scriptum* est; σπάρταν N.
 Ibid. 7. ἡμῖν ἐπὶ ABCKLS; δι' ἀρετῆς ἐπὶ τὸν βίον ἡμῖν καθεῖναι EFGHCMOV; δι' ἀρετῆς ἡμῖν ε. τ. β. ἡμῖν κ. L.
 Col. 572 A. πολλὰ δὲ E; πολλῶ δὲ πλείω F; ἐτι πλείων G.
 Ibid. A 3. τὸν λόγον μ. G.
 Ibid. 6. ἐγγίνεσθαι M; ἐπειδὴ περ P.
 Ibid. 7. τῶν τριλοῦτων παθήματα δι' ἀπλότητα G; *suprascripta* lectio vulgata.
 Ibid. ἀπλότητα NOSU.
 Ibid. 8. εἰς βάθος συνεχόμενα G, *suprascriptum* ἐνοσημαίνόμενα.
 Ibid. 9. ὑπολαμβάνομεν G, *suprascriptum* ὑπολάθωμεν; ὑπολάθομεν F.
 Ibid. 11. πρὸς ἀρετὴν O, ἐπ' *supra* πρὸς *positum*; πρῶτα καὶ NTUS; πρῶτη καὶ M.
 Ibid. 12. συγνοῦς F; πῶσαν πλήρης R
 Ibid. 13. deest ὁδός in HV.
 Ibid. οὐ παντὶ O; προσθήναι G, σ *superaddito* ut *mox* in voce προσθάντι.
 Ibid. 15. προσθάντα ABS; διὰ τὸ ἄκρον H.
 Ibid. B 2. ραδία καὶ R.
 Ibid. 3. plerique mss. ἀθρόαν; *sed* ABGHS ἀθρόον. ὁ αὐτὸς ποιητῆς ἔ. ἔ. μ. γ. δοκεῖν G. Hic locus nonnihil difficultatis habet, cum primo aspectu incer-

tum sit cui ex duabus vocibus ὁδός vel κακία referri debeat relativum ἦν. At Basilii verbis mox sequentibus, ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητῆς ἔφησεν, innuit se Hesiodi sententiam suam facere. Ex Hesiodo ergo petenda interpretatio dictorum Basilii. En locus ex *Erg.* vers. 285 :

*Τὴν μέρτοι Κακότητα καὶ Λαδὸν ἔστιν ἐλέσθαι
Ῥηϊδίως· ὀλίγη μὲν ὁδός, μᾶλα δ' ἐγγύθι valei.*

*Facile est, etiam turmatim, ad Vitium pervenire,
Via brevis et prope sedes ejus.*

Vocis valei, quæ habitare sonat, subjectum sit oportet non ὁδός, via, sed Κακότης Vitium, ens personificatum. Præterea, cum Hesiodus nondum viæ quæ ad Virtutem ducit mentionem fecerit, non hic agitur de utriusque viæ inter sese, nec de Vitii et Virtutis proximitate, sed de Vitii sedis vicinitate, quod ad nos spectat. Imaginem et sensum pessumdedit Ginius sic interpretans : *Facile est accumulare vitia. Juxta sedem eorum est via arcta.* Pro ἀθρόαν, quod habent omnes editiones Basilii, lego ἀθρόον, juxta codices mss. quinquagesupradictos. Sensus adverbium postulat quod adverbio λαδὸν ab Hesiodo adhibito respondeat.

Col. 572 B 5. προτρεπόμενος GK ; παρακαλούμενος M.

Ibid. 7. ταυτὶ διελεθῆν H. διελεθῆν mss., exceptis LNPKT. In margine U : γρ. διεξελεθῆν.

Ibid. 10. εἰς ταῦτα H ; εἰς τοῦτο O ; εἰς τοῦτον IKM ; εἰς τοῦτους LNPT ; φέροντα τοὺς MNPT.

Ibid. 11. ἀποδεχόμεθα codices undecim inter quos quinque ex antiquissimis. ἀποδενόμεθα, ω supra-scriptum L.

Ibid. 13. πάσα μὲν ποιησις CFHMOV. Horat. Epist. 2, libri II :

*... quid virtus et quid sapientia possit
Utile proposuit nobis exemplar Ulysses.*

Col. 572 C. ἤμιστά γε E.

Ibid., C 3. περιπεσόντα M ; αἰδέσθαι R ; αἰδέσαι U, sed in marg. θ significatur addendum, αἰδέσαι πρὸς O. Obsolevit verbum αἰδέσθαι· αἰδέσθαι, ut legit ms. unus sæculi xv et scholiastes sæculi xvi, non amplius jam usu venit ; non est ergo cur alterum priori præferamus. D. Boissonade tamen αἰδέσθαι reponendum putat. Αἰδέσθαι sensu activo gaudet et reverentiam sibi conciliare significat. Αἰσχύνῃν ὀφλησάι pudere sonat. Ad litteram ergo hic locus : *Tanti abest ut nudus apparens turpe quid agat. — Τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων.* Cephallenia insula, Ithacæ vicina, in Ulyssis dominio pars præcipua erat ; ideo apud Basilium *dux Cephalleniorum* audit. Agitur hic de Nasicæ, Phæacum regis filia. Cf. *Odys.* vi, 127.

Ibid. C 4. τοσοῦτον δεῖν S ; φανέντα μόνον, οὐδὲ αἰσχύνῃν GH ; τὴν βασιλῆα φανέντα μόνον M. Codices novem habent μόνον post ὀφθέντα, in uno tamen punctis notatur delendum.

Ibid. 7. τοσοῦτον ἀξίαν νομισθῆναι τὴν ἀρετὴν GH ; νομισθῆναι τὴν ἀρετὴν E. Phæacibus sedes insula Corcyra fuit, nunc *Corfu*. Voluptatibus deditos testatur eorum rex Alcious Ulysses alio quens (*Odys.* viii, 248) :

Διεί δ' ἡμῖν δαίς τε φιλῆ κίθαρίς τε χοροὶ τε.

Nulla alia nobis cura quam convivii, musicæ et [choreis indulgere.

Æliano (*Hist. div.* vii, 2) *vita Phæaciana* vita mollis et effeminata. Horatius, cum Baias inter et Gabios ubi sedem faceret, dubius esset, ad Valam scribit (*Epist.* xv, lib. I) ut sibi renuntiet :

Tractus iter plures lepores, iter educet apros ;

Ultra magis pisces et echinos æquora celent,

Pinguis ut inde domum possim Phæacique reverti.

Ibid. 8. εἰς ἐκεῖνον EGILS.

Ibid. 10. τὸτ' εἶναι R ; ἄλλο τι εὐξασθαι M.

Ibid. 13. βῶντα τὸν Ὅμηρον E.

Ibid. 14. ἡμῖν R.

Ibid. D. γυμνὸν ὀφθέντα τ. GHLS

Ibid. ἀποδείξει M.

Ibid. D. 2. τὰ μὲν γάρ.

Ibid. 4. codices decem, inter quos octo ex antiquioribus, οὐτινος οὖν legunt se junctim.

Ibid. 7. ὅθεν καὶ R.

Col. 573 A. Mss., præter ABCEFGHLS, τὸ om. post εἰπεῖν ; In l inter εἰπεῖν et ἀλλ' litteræ duæ in rasura ; ἀλλ' omittunt ABCF. Versus hic citati inveniuntur in *Analectis Brunckii*, t. I, p. 70, n. 14.

Ibid. A 3. ἀεὶ codices novem ; ἀτεῖ AB ; in margine A βίαιον indicatur pro ἐμπεδον legendum, et ἀκούσαι pro ἀτεῖ.

Ibid. 4. ἀνθρώποις, ἄλλωτε R.

Ibid. 5. τὰ Θεόγνιδος ἔχει C. Vide Theognim in *Gnomiis Brunckii*. Megarensis fuit Theognis et floruit circa quinquagesimam nonam olympiadem, quingentis quadraginta annis ante Christum natum.

Ibid. 6. ὄντινα δαὶ καὶ N ; ὄν τινα δὴ ἀνθρώποις φησὶ τὸ τ. G.

Ibid. 7. ἄλλωτε μηδὲν HNRSU.

Ibid. 8. ὁ Κίος HR ; ὁ Κίος KLU ; ὁ Κίος IO ; sed scriptum x supra χ in I, et Κεῖος in marg. O. Κίος A ; σοφιστῆς Πρόδικος quidam mss., quatuordecim Πρόδικος omittunt, unius tamen margini minio rescriptum est. In K amanuensis Κίος pro nomine proprio habuit, nam illud ad oram libri rescripsit, ut rescribere mos est auctorum nomina in textu laudatorum. Claudius de Pontou, vetus interpret Gallicus anni 1561, Κεῖος item nomen proprium credit ; interpretatur enim : *Céus sophiste*. Prodicus Ceus vixit tempore Democriti, Empedocli et Hippocratis, currente olympiade octogesima sexta, annis 432 ante Christum natum (Cyrill. Alex. *Contra Julian.* I. I.)

Ibid. 11. ὁ δὴ καὶ E, sed primitus scriptum fuerat ὦ cum accentu circumflexo.

Ibid. 13. τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς διοκόλας G.

Ibid. B 3. τράποιτο PT ; τραπῖναι τὴν ὁδὸν G ; prima manu ὁδόν ; πηται scriptum supra πῖναι et τῶν supra τῆν. Scholium in A et B ad κομμωτικῆς, *Λαρότης*, et in U, ἀντὶ τοῦ λαρότης κομμωτικῆς. K in textu, ὑπὸ ἀντὶ λαρότης κομμωτικῆς.

Ibid. 9. KPS, ἐξηγητημένον, et sic fortasse legendum. ταῦτα τε γούν N.

Ibid. 10. ἐτι πλεῖον G ; ὑποσχουμένην V.

Ibid. 11. Ἡρακλέα μεθ' ἑαυτὴν N ; τὴν δὲ δευτέραν T.

Ibid. 12. κατεστηκέναι G ; sed legitur σκλ supra σ ; ἀρχμᾶν S.

Ibid. 14. γὰρ ἀνεῖμενον R ; οὐδὲν ἡδὺ EL

Ibid. C. διὰ πάσης τε γῆς καὶ θ. S ; θαλάττης H.

Ibid. C 2. ὡς ἐκεῖνου λόγος V ; ἤπερ δὴ οὖν καὶ HS ; εἰπερ οὖν καὶ G.

Ibid. 3. συνέπεσθαι BGH.

Ibid. 4. ὦν λόγος τις O.

Ibid. ἡ μικρὸν ἢ μείζω H ; ἡ μικρὸς ἢ μείζων GNPKTU.

Ibid. 5. ἐαυτῶν γράμμασιν F

Ibid. 6. πιστευτέον ABCGS.

Ibid. 11. τοῦτον plerique mss. ; τοιοῦτο EHMNS.

Ibid. 12. θαυμαστόν K. οὐ supra ὄν.

Ibid. καλλοῦς H ; ὁ δὲ mss. omnes, exceptis AH qui ὁ δε habent sine accentu ; αὐτὸς τις εἴη GH.

Ibid. D 2. ἀποτεῖναι NPRTU.

Ibid. 3. τὸ ἡδὺ ὑπὲρ τῆς σ. G, πρὸς supra ὕπερ.

Col. 575 A. οὐτε μὲν οὖν HI.

Ibid. A 2. τοπαράταν LR uno tenore.

Ibid. 5. διαστασιάζει R.

Ibid. 7. ἡ γλῶττα ὁμόμοχεν H ; ἡδ' ἡ φῆν F. Hæc verba leguntur in Euripidis *Hippolyto*, v. 618, ed. Schæf. in -18. Cicero lib. III *Offic.* ea sic interpretatur :

Juravi lingua, mentem injuratam gero.

Ibid. 10. τῷ Πλατωνί.

Ibid. 13. ἀποδεχόμεθα codices tredecim; ἀποδεξόμεθα G; ἐπεὶ δὲ καὶ codices novem, inter quos septem ex antiquioribus.

Ibid. 15. διασώζονται D; ἢ ποιητῶν καὶ συγγραφέων G.

Ibid. B. ἀπολειπόμεθα U; ἐλοιδορεῖτό τις τὴν Περικλέα, ὁ δὲ οὐ προσεῖχε G; sed in marg. lectio vulgata.

Ibid. B 4. διήρκεσαν FHU; deficit hic C; apud C locus est in rasura; reliqui numero quindecim, διήρκεσαν.

Ibid. ἀφειδῶς ἐλαύνων G; sed suprascribitur lectio vulgata πλύνων.

Ibid. B. 5. μέλλον AFK; μέλλον BD; μέλλον P, ω in o; μέλον EGHVS; ἐαυτῶ S.

Ibid. 7. διαφθεῖροι PT; διαφθεῖρει K; διαφθεῖρη IN; sed tres litteræ eip rasuræ superscribuntur in I et nullum accentus vestigium supra η. διαφθεῖρη U, α scripto supra diphthongum ει; διαφθάρη AR.

Ibid. 8. πάλιν τίς R. cf. Plutarchum *De amore fraterno*; Greg. Nazianz. in carmine *De ira*. Hæc Socrati tribuit Stobæus (LXXII). Euclides Megarensis, alius ab Euclide mathematico, Alexandrino, centum et amplius annis juniore, fuit ex Socratis discipulis. Ejus vitam scripsit Diogenes Laertius (lib. II).

Ibid. 10. Ἰεῶν γενέσθαι, αὐτόν G; sed supra legitur Ἰεώσασθαι αὐτόν; H, Ἰεως ἔσεσθαι αὐτῶ, et fortasse ea est vera lectio. Plerique mss. Ἰεώσασθαι; NPT, Ἰεώσεσθαι, rectius.

Ibid. 12. τοιούτων παραδειγμάτων MO, omisso τι.

Ibid. 13. οὕτω κατεχομένου G, ἤδη supra οὕτω.

Ibid. 14. τῇ τραγωδίᾳ δὲ οὐ πίστεον G, γὰρ supra δέ.

Ibid. C. ἐπ' ἐχθροὺς ἄνδρας θυμὸς ὀπλίζει χαιρών G; ἐπὶ ἐχθροῦ M; χεῖρα plures mss., χέρα decem, inter quos quatuor ex antiquissimis; in uno tamen χέρα rasuræ superscribitur. Vide Euripidem in *Rheso*, v. 85. ed. Schæf. in-18.

Ibid. C 1. μάλιστα μὲν διανύστασθαι M.

Ibid. 2. χαλινὸν αὐτόν τ. λ. E.

Ibid. 3. ἐμβάλοντας H; ἐκβάλοντας FK; ἐμβάλλοντα, μὴ ἔαν ἐκφέρειν; manus altera σ supra ἐμβάλλοντα et εσθαι supra ἐκφέρειν addidit.

Ibid. 5. ἐπανάγωμεν HLMOPTV; δὴ PT.

Ibid. 6. ὑποδείγματα A; παραδείγματα G, ὑπὸ supra παρα.

Ibid. 7. αὐτὸν πρῶτων R.

Ibid. 9. τῶ πάλιν τῆς ὀργῆς G, παροινούντι supra πάλιν.

Ibid. ἐμφορηθῆναι D; ἐξοιδάινειν (δεῖν supra δάινειν, αὐτῶ καὶ ὑπολον ἤδη τὸ πρῶτον εἶναι ὑπὸ τ. πλ. ἀς ἔλαβεν G; εἶναι ὑπὸ τ. πλ. ἀς ἔλαβεν H; εἶναι ἀς ἔλαβεν L.

Ibid. 12. ἐποίησε G; suprascriptum ποιῆσαι.

Ibid. 13. ἐν ἀνδριάντι H.

Ibid. 14. ὁ δὲνα ἐποίησε DG; at in G. lectio vulgata rescripta est. (Vide supra, col. 1816, Ducaei notam in hunc locum.) Καὶ τοσούτου codices quatuordecim, antiquiores etiam; quæ lectio non nisi deleta καὶ admittenda; reliqui mss. τοσούτον habent, et sic legendum.

Ibid. ἀπαμύνασθαι G; ταῦτα δὲ σχ., cum duobus punctis supra δὲ in G.; BV τ'αὐτόν cum apostrophe et spiritu.

Ibid. D. πολλοὺ ἀξία G; ἄξιον suprascribitur.

Ibid. D 1. τοῖς τηλικούτοις BDH; τουτέι D; τοῦτο G; τουτί suprascripto.

Ibid. 3. τύποντι σε GI; at in I σε duobus punctis notatur.

Ibid. 4. Omnes mss. nitide τοσούτου. Supra col. 572 C 4 eadem loquendi ratione usus est Basilus. Sturzius τοσούτου, ex quo non nisi καὶ anteposito sensus elicitur, ut supra C 14.

Ibid. 5. ἀμύνασθαι F; ἀπαμύνασθαι ABCNRU; ἐπαμύνασθαι PT; τὸ δὲ Περικλέους F.

Ibid. ἢ τὸ τοῦ E. G; ἢ τοῦ E. BM. PR; Εὐκλείδους HO; Εὐκλείδους G; ὑπόμειναι τοὺς διώκοντας R.

Col. 577 A 2. Verba καὶ τῶ τοὺς ἐχθροῖς εὐχεσθαι desunt in V; τάγαθὰ ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι omittit B; τὰ ἀγαθὰ mss. decem; τάγαθὰ reliqui omnes, excepto B hic deficiente; in I tamen prima manu τὰ ἀγαθὰ.

Ibid. A 3. καταρᾶσθαι G, suprascripto ἐπαρᾶσθαι.

Ibid. 5. οὐκ ἔτι ἂν H; διαπιστεύσειεν R; διαπιστῆσαι D, ut in I prima manu.

Ibid. 7. κάλλος ἔχειν DH; in I scribebatur ἔχειν prima manu.

Ibid. 9. κρίναι G, suprascriptum κρίνων. τοὺς ἄνδρας ἔλόντας codices 16; τοὺς ἄνδρας ἔλόντα H; τὸν τοὺς ἄνδρας ἔλόντα S; τὸν ἄνδρας ἔλόντα G; τὸν ἄνδρας ἔλόντα A. Quæ ultima lectio lectioni editorum et reliquorum mss. prestat; hanc jam ex conjectura mihi suggererat D. Boissonade ante mss. a me collatos. ὑπὸ γυναικῶν CEKLMV.

Ibid. 13. ἀρεῖται H; ἀρεῖται OV. De Clinia Pythagoræ discipulo cf. Diodor. Sicul., *Excerpt. de vitis et virtutibus*, t. II, p. 554.

Ibid. 14. μετὰ τῶν Π. E.

Ibid. 15. συνενεχθῆναι G, suprascripto συμδῆναι.

Ibid. B. μιμησαμένους IK; in I ις secunda manu et rasuræ suprascriptum; μιμησαμένους ACE.

Ibid. 8 ἐκεῖνος ἐποίησεν R.

Ibid. B 2. ἀπήτησεν μ. FG; ἀπαίτησεν μ. A.

Ibid. 3. ἐμοὶ δοκεῖ ABCGS.

Ibid. 5. mss. omnes πάλιν γάρ. Cur editi γάρ omiserint non videmus.

Ibid. 6. ὑμῖν S.

Ibid. 8. τὴν ψυχὴν ἡμῖν P.

Ibid. 9. χειμάρρου παρασύροντος ABCDGHPT.

Ibid. 10. τὸ προτυγχάνον AFGHIOV; προτυγχάνων D; ἐμαθεῖσθαι K.

Ibid. 11. τίνα λόγον ἔχει R.

Ibid. 12. ἀφίναί AMP; ἐφίναί G; ἐφίναί supra scribitur.

Ibid. C 3. οὐδὲ γὰρ δὴ R.

Ibid. χειρωνακτῶν ἔστι, cum acuto supra ε, C MOS; ἔστι πέρας codices decem, plerique recentiores; at in I inter ἔστι et πέρας vox erasa est

Ibid. 7. παντάπασι deest præterquam in ABCEG HLS.

Ibid. μέλλοντα, οὕτω γὰρ ἂν G, ἢ οὕτως supra οὕτω γὰρ; εἴημεν ἂν G; ἀτέχνως BC.

Ibid. 9. οὐδενὸς ἡμῶν νοῦ M.

Ibid. ἐπὶ τῶν οὐράων τοῦ βίου καθεζομένου, εἰκὴ κατὰ τὰς πράξεις G; scriptum τῆς ψυχῆς supra τῶν οὐράων et τὸν βίον supra τὰς πράξεις; εἰκὴ κατὰ τὰς πράξεις ἄνω D; κάτω φερόμενοι FN.

Ibid. 11. γυμναστικοὺς ἀγῶνιν G; βούλη ABG; βούλει τοῖς μουσικοῖς CNOPTU; καὶ ἐν τοῖς τῆς μουσικοῖς G.

Ibid. 13. mss. quidam προκείνται habent post στέφανοι; sed deest in aliis quatuordecim, inter quos sex ex antiquioribus. ὦν καὶ οἱ στ. πρόκεινται G; παρ supra καί.

Ibid. D. οὐκ οὖν E.

Ibid. D 1. τοῦ Ὀλυμπακοῦ G; supra rescriptum Ὀλυμπίαι.

Ibid. 3. ἐκράτυνε GH; in G ἐκράτυνε suprascriptum.

Ibid. ἀηλιμένης DEILMNOSV; ἀηλιμένης F; ἀλειμένης H. Cf. Pausaniam *Eliac.* vi, 14

Ibid. 6. ἀπαξ ἀπλῶς sejunctim ADKPT.

Ibid. 7. Μαρσίου KM; Μυρσίου A.

Col. 580 A. περιεργάζοντο ABGV; χρούσματα FV.

Ibid. A 2. οὐ ταχὺ γ' ἂν P; σχολῆ γ' ἂν στ.; at σχολῆ in T est rasuræ suprascriptum; ταχὺ γάρ στ. E.

Ibid. 3. διέφυγον ἂν τό H.

Ibid. 4. ὁ Τιμόθεος. Timotheus Milesius, musi-

cus et poeta dithyrambicus, circa nonagesimam quintam olympiadem floruit, annis 396 ante Christum natum (Diodor. Sicul., l. xiv, t. I, p. 679).

Ibid. 5. οὐδὲ γὰρ ἄν R.

Ibid. 7. δε γε τ. F; τοσοῦτω T; τοσοῦτο NRSV; Reliqui τοσοῦτον.

Ibid. 8. διαγεγρεν G.

Ibid. 9. ἐκμαλάττειν H.

Ibid. 11. ταῦτά τοι καὶ H. E regione vocis Φρύγιον in I ad marginem legitur, ἐναγώνιον; et in H in textu, καὶ τὸ ἐναγώνιον Ἀλεξάνδρω ποτε το Φρύγιον.

Ibid. ἐπαυλήσαντι D.

Ibid. 13. ἐπαγαγεῖν αὐθις R; ἐπανάγειν S.

Ibid. 15. ἐν τῇ μουσικῇ GH.

Ibid. B. κτήσιν omittit E; παρέρχεται M.

Ibid. B 1. ἐπειδὴ δὲ AGR.

Ibid. 2. καὶ πολλὰ μὲν.

Ibid. 5. ἐμπαίδοτριβου FHM; ἐν παιδοτριβῷ P.

Ibid. C 2. ὑπάρξει νόμιζει G; sed punctis notatur νόμιζει.

Ibid. 5. τῷ βίω ἤ καὶ Σαρδανάπαλος... ἤ καὶ ὁ μ. G; Σαρδανάπαλος EBV.

Ibid. 5. μαργαρίτης AB. Clemens Alexandrinus versus Homeri citat quos hic innuit Basilius; ii sunt: Τὸν δ' οὐτ' ἄρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὐτ' ἀροτῆρα, ὀδτ' ἄλλως τι σοφόν πάσης δ' ἡμάρτανε τέχνης.

Hunc dii nec hortorum nec agri cultorem fecerunt; Nulli arti, nulli labori deditus fuit.

Plato Margiten Homero tribuit (*Alcib.* II, t. II, p. 147 ed. Serrari); Homero etiam Aristoteles, nec subdubitans ut Basilius, vindicat (*Poet.* c. 4). Ibidem ait Aristoteles Margiten poema satyricum quoddam fuisse comicum modum referens ut *Ilias* tragicum. Margites nomine designatos homines stultos et stolidos docet Lucianus (*Hermot.*, t. I, p. 545; *Philopseud.*, t. II, p. 465, ed. Salmur.). Demosthenes cum plebes contra Alexandrum concitaret, eum pueri et Margites appellacione dehonestare solitus erat.

Ibid. εὶ βούλη G; οὐτε ἀροτῆρα DHK.

Ibid. 6. οὐτ' ἄλλο τι ER; οὐτε ἄλλω τινί D; unus F, ἐπιτρίθειω; Reliqui nitide ἐπιτρίθειον, quod vera est lectio.

Ibid. 8. ἀλλὰ μὴν ἀληθῆς G; λόγος ἦν H.

Ibid. 9. ἐσθλὸν ἐμμεῖναι ABCG.

Ibid. 12. οὐδὲ εἶναι H.

Ibid. D. τιμωρίαν G, σ supra v.

Ibid. D 3. τοῖς γε νοῦν ἔχουσι OS.

Ibid. 5. omnes mss. δικαιοτῆροις; at in margine N et U: γρ. δικαιοτῆροις.

Ibid. 8. παραίτησις πολλαπλασίω H; παραίτησις οὐ τὸ μὴ οὐχί N; παραίτησις μὴ οὐχί G, τὸ supra μῆ; τοῦ μὴ οὐχί DR; τὸ μὴ οὐ S; πολλαπλασίως GS.

Ibid. 9. τί γοῦν N; τί οὖν ποιούμεν D.

Col. 581 A. τὴν ἐπιμέλειαν E.

Ibid. A 2. ἄγοντας codices decem; in G superscriptum legitur ἔχοντες; A, ἔχοντες; ἄγονταις K; ἄγοντες BCFHNV; deficit D; οὐ δὴ γοῦν N.

Ibid. 4. δουλευτέον ἡμῖν G.

Ibid. 6. τῆς πρὸς τὸ σῶμα κοινωνίας AHV.

Ibid. 9. τὰ ἀναγκαῖα χαρίζομένους RU; τὰ ἕδη στα προστήχειν ὡς BCFHS.

Ibid. 11. ἐπινοοῦντες R.

Ibid. 12. θάλατταν ANPR.

Ibid. χαλεπῇ δεσποίνῃ NPRT; χαλεπῷ δεσπότῃ U, superscriptum χαλεπῇ δεσποίνῃ; ἐπάγοντες M. Ibid. 15. εἰς πῦρ ξαίνω φέροντες ὕδωρ καὶ εἰς τ. B.

Ibid. B 1. εἰς τὸν τετριμμένον G; εἰς τετριμμένον ABFH; εἰς τετρημμένον. PV.

Ibid. B 4. ἡ ἀδοκούντων V.

Ibid. 9. ἱμάτιον mss. 16; at in uno, G videlicet, puncto notatum est ω, abrasus accentus acutus litteræ ι et repositus super α; in altero, A scilicet, ἱμάτιον videtur primitivum scriptum fuisse. Φορεῖν NPRTU; φορεῖν G, ε supra o posito.

Ibid. ἔως μηδὲν mss. 18; in uno, I scilicet, inter ἔως et μηδὲν rasura exstat, puto voculæ ἄν, quam habent D et H, quamque Garnerium secutus recepi: ἐνδέει M; ἐνδέοι NPT; ἐνδέοι U, η supra oi rescripto; ἐνδέῃ ABEH; ἐνδέῃ reliqui undecim.

Ibid. 12. περισσοτερον E; περιττότερα DI.

Ibid. 14. τὸ γε ἀληθῶς IS; at in I duæ litteræ erasæ sunt inter τῶγε et ἀληθῶς; reliqui octodecim, τῶγε ὡς ἀληθῶς, quod primus recepit Garnerius.

Ibid. 15. καλλωπιστὴν φιλοσώματον H.

Ibid. C. 3. τὸ σῶμα αὐτῷ D; αὐτοῦ τὸ σῶμα G

Ibid. ἔξει FPT; ἔξει U, oi supra ei rescripto.

Ibid. 5. ἐστὶν ἄνθρωπος NOPT.

Ibid. 6. δέεται ELMO; at syllaba ται in l. secunda manu. περατοτέρας A; περισσοτέρας DO.

Ibid. 7. ὕμων S.

Ibid. 9. καθάριστος δέ F.

Ibid. 10. καὶ ἡμῖν ἱκανῶς G.

Ibid. 13. τὸ κέντρον S; ἀφιέντων FO.

Ibid. 14. ἐφαρμμένην M; τῶν ψυχῶν καταλεῖν PT; at in T u superscriptum intra α et λ; κατεχειν, supra κατεγῖν G; κατασχειν undecim mss.; κατέχειν CDIKLN, vera lectio.

Ibid. D1. ἔγγονα GV; ἔγγονα πάθη πεφούκασιν ἐμποιεῖν φασί γε τοὶ καὶ Πυθαγορα κωμαστῆταις G; at in marg. lectio vulgata; τοιούτουδε ABGKSV; τοιούδε reliqui quatuordecim.

Ibid. D 3. ὁμῖν O.

Ibid. 5. ὁ ποιητῆς τῶν ἁσμάτων τῶν ἱερῶν D

Ibid. 6. λέγεται καὶ EFH.

Ibid. 7. προστυχόντα S; αὐλητὴν τοῦ x. K.

Col. 583 A 2. ἐπαυλήσαι φησι ABE; σφίσι τὴν Δωρικὸν τρόπον G; sed superscriptum σφισι τὸ Δόριον.

Ibid. 3. οὕτως ὑπὸ τ. μ. ἀναφρονῆσαι R.

Ibid. 4. ἐπανελεῖν καὶ ὄγε Δαδὸ ὁ παρ' ἡμῖν, ὁ τῶν ἱερῶν ἁσμάτων μελοποιὸς ψάλλων. ἐκ τῆς μανίας τὴν βασιλεία καθίστησιν ἕτεροι δὲ G.

Ibid. 7. ἀναπληρώσαι H.

Ibid. ὡς τῆς K; ἤτρον ἡμῖν G.

Ibid. 8. ἡ καὶ R. οὐτινος οὖν disjunctim mss. decem, ex quibus septem inter antiquiores. Τῶν προδήλων αἰσχίστων DHJ; προδήλων αἰσχίστων G.

Ibid. 10. μύροις αὐτοῦς F; ἀναχρωσνύναι G; at νυθτα rescriptum supra νύται ἄπογορρευον G, in quo ov et ei saepe confunduntur cum unum et idem signum ad sinistram vel ad dexteram inclinatum, ov vel ei significet.

Ibid. 12. χρῆναι ἐνάφῃ A; ἡδονὰς διώκειν DEFHI, at in l voces duæ indicantur transponendæ.

Ibid. 13. εἰ καὶ ὅτι D.

Ibid. 14. τὴν αὐτῶν PT; τὴν θῆραν C; ἐσπουέχοντας ὡσπερ C.

Ibid. B 1. συννευκότα EHKON; reliqui συννευκότας; at notandum in l a secunda manu in rasura scriptum, in L σ litteram additam fuisse et in T alio atramento abrasam.

Ibid. B 2. τῷ γε μὴ R; τῷ μὴ ὡς B.

Ibid. 3. Deest αὐτοῦ in E; κατορωρύχθαι μελετῶντι O; κατορωρύχθαι S.

Ibid. 4. ὕπηρεστα V; φιλοσοφίας AG; littera σ in G addita est; χρωμένους N; κτωμένους mss. 18. Delleit D. Vide notitiam. Putavit Garnerius in B legendum κτωμένοις, quod autem pro iota habuit, cum sigma ligatur, at in scripturæ compendiis iota nunquam cum litteris sequentibus ligatum occurrit.

Ibid. 6. εἰς ἐπιθυμίας αφ. G.

Ibid. 9. χρωμένην αὐτῷ G.

Ibid. 10. περὶ τὰ mss. decem; περὶ μὲν τὰ AG HNPRU; τὰ ὄργανα μὲν I.

Ibid. 11. ἐνεργούσης G, μένης supra σης.

Ibid. 12. ὑπ' αὐτοῦ P; in U, e regione ἀπ' αὐτοῦ. in marg., γρ. ὑπ' αὐτοῦ. G, θορόδους ἐγειρομένους τῇ ψυχῇ.

Ibid. 13. τῷ λόγῳ G, corr. ἐσμῶ supra ω.

Ibid. C 1. ἀνέγτες B.

Ibid. 3. ἀγεσθαι· οὐκ ἀγεννὲς καὶ τοῦ Π. H I; verba καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι desunt in V; μὲμνησθε BC.

Ibid. 4. καταμαθῶν τινα S; hic deficit D; reliqui octodecim, τινὰ καταμαθῶν.

Ibid. 5. ὦ οὗτος FG; ὦ οὗτος, L, ὦ altera manu; οὗτος mss. 12; οὗτος NPST; παύσει A; in I seu-τού prima manu.

Ibid. 7. ἐκ τοῦ σώματος PT; τὴν σώματος G; corr. supra ἐκ τοῦ. Hæc narrat Elianus *Hist. div.* ix, 40.

Ibid. 8. χωρίον ἐκεῖνο τῆς I.

Ibid. 9. ὡς ἐπίτηδες M.

Ibid. 11. περικόπη ANPRST; deficit D; reliqui tredecim, περικόπητοι, quod admisit Garnerius; in U tamen η scriptum supra οι.

Ibid. D. 1. ὅτι τοῖνον BF.

Ibid. 2. ἀλυσιτελὲς RU; οὐ λυσιτελὲς A.

Ibid. 4. εἰ τοῦτο γε EM.

Col. 585 A 2. χρησώμεθα A.

Ibid. 3. ἀτιμάσαντες PT.

Ibid. 4. πλὴν εἰ κατὰ NP.

Ibid. ἐν μύθοις C.

Ibid. 5. φέρει K; κατωρυγμένοις ABCM; in E prima manu κατωρυγμένοις, at postea superscriptum op inter τ et ω.

Ibid. 8. περισσώτερον EM.

Ibid. 9. Ἄυδιον ψῆγμα mss. 10; reliqui omnes, Ἄυδιον ἢ ψῆγμα; in I ἢ fuit erasum, sed adhuc apparet; κἄν τὸ μυρμήκων PR.

Ibid. 10. τοσοῦτο πλεον ἄ. ὅσον περ ἂν ἦτον προσῶται G.

Ibid. 11. τῆς φύσεως τοῖς ἀναγκαίοις H.

Ibid. 12. ὀριεῖται ὅσοι γε F.

Ibid. 13. G et S, γινόμενοι ut editi præter Garnerianum; reliqui mss., γενόμενοι, quod præstat. Ibid. B 1. ἔγοντες ἀποδοῦναι, οὐδαμοῦ M; οὐδαμοῦ Ἰστανται B; τῆς κατὰ τὸ πρόσθεν G; superscriptum εἰς τὸ πρόσω.

Ibid. B 3. προσπεριβάλλονται C; deficit D; in reliquis octodecim cum unico λ et ω, præter F, in quo o pro w ponitur. I et O tamen primitus duplex λ habuerunt; in mss. octo, ABGHKNSV, πρὸς scribitur cum accentu gravi.

Ibid. τοσοῦτου δέονται. GH; at in G superscriptum τοῦ Ἰσου δέονται.

Ibid. B 6. πλοῦτον ἐξ mss. octo. In *Analectis* Brunckii, t. I. p. 67, legitur ἀνθρώποισι pro ἀνδράσι κεῖται. Occurrit quoque hic versus in *Theognide*, ed. vet., v. 227.

Ibid. 7. πρὸς τὰ τοιαῦτα G; sed supra, ταῦτα.

Ibid. 9. οὐτ' ἔραμα: NPRU; οὐτ' εἰχομαι πλουτεῖν. οὐτ' ἔραμα: E; οὐκ εὐχ. π. οὐτ' ἔρ. ACFGHM OSV; in I primitus eadem lectio. *Theognis* v. 1144, in *Gnomiis* Brunckii et vers. 1151 vet. editi.

Ibid. 12. ὡς γε καὶ BV.

Ibid. τοῦ μεγάλου τῶν Περσῶν ἑαυτὸν H; ἀπέφαινε NPUI; ἀπέφηνε U, ai supra η.

Ibid. 13. τὸ ἐλαττόνων C; τῶν ἐλαττόνων F; κατὰ τὸν βλον τοῦτον G.

Ibid. C 2. Πυθίου τοῦ Μυσοῦ. Pythius Dario platanum et vitem aureas dono dedit. Xerxis exercitui cœnam paravit et ei stipendia victusque per quinque menses ministrandi officium in se susceperat. Cujas fuerit vir iste opulentissimus, incertum. Plinio Bithynius est, Herodoto Lydius, Basilio Mysius. Vide Herodot. vii, 27; Plin. *Hist. nat.* xxx, 14.

Ibid. 3. ἐσμοὶ τινες G.

Ibid. 4. προσήκειν CFGML.

Ibid. 5. παρόντα GIO; at in G et I ος supra a finali.

Ibid. Verba, μάλλον φρονεῖν ἢ τῷ εἰδέναι αὐτὸν εὐ διατθεσθαι desunt in N; vox εὐ cum διατθεσθαι in RSU tantum legitur; exstat in editione Parisiensi; expunxit Garnerius utpote in mss. sex ab ipso collatis omissam.

Ibid. 7. μεγάλη φρηνόντος V.

Ibid. 8. ἔφρασαν πρὸν G.

Ibid. 9. ἐπίσταιτο NPRTU.

Ibid. 13. ἂν ἦτην L.

Ibid. καλλωπιζομένω (οἱ supra ω), ἀφέντα τῆς σ supra rescriptum intra τε et τῆν G.

Ibid. D 1. ἀνθρωπίνην ἀρ. H.

Ibid. D 2. Edit. Paris. καθ' ἑαυτὴν; hanc lecturam nullus ms. agnoscit; ἑαυτοῖς πρὸς N; ἐξαρκεῖν καὶ τῷ σώματι αὐτῆν πρὸς G; at verba quatuor καὶ τῷ σώματι αὐτῆν signo delendi, punctis scilicet, notantur, et superscriptum ἑαυτῇ; deficit D; reliqui omnes numero septemdecim, ἑαυτῇ, quod Garnerius recepit; probatur et Sturzio, qui tamen lectionem editionis Parisiensis retinet.

Ibid. 4. δὴ τὰ ABEKV; δὴ τὰ P; δὴ πλοῦτου M; ὑπεροφώμεθα F.

Ibid. 5. ἀτιμάσωμεν F.

Ibid. 6. τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώπεκος. Hæc proverbialiter dicta spectare videntur ad scenicam quamdam fabulam in qua vulpis personam Archilochus inducebat. Inter fragmenta ejus operum quæ supersunt duo reperire est in *Analectis* Brunckii (I, 40, n. 38 et 39) quæ huic fabulæ inserta fuisse conjici potest. Archilochus, ex insula Paro oriundus, currente olympiade vicesima tertia floruit, sæculo septimo ante Christum natum (S. Cyrill. Alex. *Contra Julian.*, l. 1). De eo Horatius (*Art. poet.* v. 79; *Epist.* 19, l. 1; *Epod.* 6), Quintilianus (x, 1), Dio Chrysost., sermo 56), Elian. *Hist. div.*, xiii, 14; Plutarch. *Instit. Lacon.*

Ibid. κολακείαν δὲ καὶ θωπειαν NPRTU; κολακείας δὲ καὶ θωπειάς BGH; διωξώμεθα F.

Col. 588. A 1. ζηλώσωμεν F.

Ibid. 2. φευκτον EFLMOV; φευκτόν scriptum erat in I prima manu.

Ibid. 6. καὶ ἀδοξεῖν M.

Ibid. 8. In U, e regione verborum Αιγυπτίου σοφιστοῦ, in margine legitur, τοῦ Πρωτέως δηλονότι; M. in textu, Αιγυπτίου τοῦ Πρωτέως σοφιστοῦ; A, φήσωμεν.

Ibid. 9. ἐγένετο AO; ἐγένετο, e supra ι G; ἐγένετο HMPTV; in I prima manu ἐγένετο. secunda ἐγγίνετο.

Ibid. 10. ἐβούλετο, supra βούλοιτο G.

Ibid. 11. ἐπαινέσαι, τε H.

Ibid. 14. αἰσθάνηται G, superscriptum αἰσθηται. Ὅπερ δίκης S; deficiunt D et I (Vide notitiam); reliqui omnes, ὅπερ δίκης.

Ibid. 15. πολῦπου, οὐα supra ουν G.

Ibid. B 2. μεταβάλλεσθαι: ELM, μεταβάλλεται ABCFKOV; reliqui, μεταβαλεῖται; in G tamen superscribitur μεταβάλλεται.

Ibid. μέν που τοῖς O.

Ibid. 4. σκιαγραφία F.

Ibid. 5. περιγραφώμεθα EMNO; ὑπό in margine N cum signo ad vocem περι revocante.

Ibid. 6. ἀναθροίζουσι N.

Ibid. 7. πολλά γ. FN.

Ibid. 8. Σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ. Sententia hæc apud Hesiodum legitur *Ἔργ.* v. 361.

Ibid. 9. ἦντινα οὖν disjunctim EGH; ἦντιν' οὖν: at in T primitus ἦντινα οὖν; postea erasum a et positum elisionis signum; ἦντινοῦν AKRN. ἔχει ἠγεῖσθαι E; ἔχον ἠγεῖσθαι N. Vide Var. Col. 583 A 10; mss. sex ἠγεῖσθαι ἔχουν.

Ibid. 12. κτώμενος G, superscriptum κτησάμενος; τὴν ἀρετὴν δὲ AG; ἐφρόδον, omisso articulo.

Ibid. C 1. ὡς γε E.

Ibid. ἀπ' αὐτῆς omnes mss. præter M, qui ἐπ' αὐτῆς habet. G, ὀρίζετο, at supra ο, et A ὀρίζεται.

Ibid. 3. κἄν Ἀργανθωνίου BC; καὶ τὸ Ἀργανθωνίου O; καὶ τοῦ μ. C. Arganthonius, rex Turditanorum in Hispania, quadragenarius solio potitus est et octoginta annis regnavit. Vixit centum et viginti annis. (Vide Herodot. lib. 1, c. 163, et Valer. Maxim. l. viii, c. 15.)

Ibid. 5. Καὶ σύμπαντα F; ἢ κἄν σ. H.

Ibid. 6. ἀναμετρούη G, ἡ supra οίη; διανόια FH e. in G prima manu.

Ibid. 9. ὃν γε κτ. N; γρ. ὃν γε in margine U; παραινέσαιμι ἄν AELM; at in A primitus παραινέσαιμι ἄν; παραινέσομεν G, αιμι ἄν scriptum supra ὁμεν.

Ibid. 11. πάντα τὴν παροιμίαν κινουόντος IB; μέλλοι NU.

Ibid. 12. ἡμῖν L; ὅθεν ἐπ' αὐτὸν ἡμῖν ὠφέλειά τις μέλλει γενήσεσθαι PT; ὅθεν ἄν ἐπ' αὐτὴν ἡ. τις μέλλοι γ. R. μή γούν ὅτι N.

Ibid. 14. διὰ τοῦτο EMN.

Ibid. ἀναμνησθέντες CHMNOPT; sed in T a re-scriptum supra a finali.

Ibid. D 2. O omittit αὐτὸν ἑκαστον.

Ibid. 4. γάρτοι τὸν νῦν παρόντα.

Colon. 589, A 4. ποτε a. E.

Ibid. ὅτ' οὐδὲν FHN; οὐδὲν ἔστιν O; ἀνωμέ-

vois εὐραῖν F

Ibid. 5. ὄντων omittunt mss. omnes quod hic legitur in editione Parisiensi, Garneriana et in recensione Sturzii.

Ibid. 7. δυστυχημάτων δείξετε C.

Ibid. 10. θεραπεύοντας BHL; θεραπεύσαντας V.

Ibid. 11. Ex mss. decem et octo (deficiunt enim D et I) sedecim nitide μελαγχολίας, et unus ex reliquis duobus, G scilicet, μελαγχολίαν habet cum scripto supra v finali. Sturzii legit μελαγχολίαν, quamvis editor Lipsiensis et Garnerius μελαγχολίας ediderint; K omittit προσιόντας; προσιόντας levetur BC.

Ibid. 12. πάθοιτε LMNPT; δ πάθοιτε M, omisso μη.

Ibid. 13. τὸν λογισμὸν EHO; at in O primitus τῶν λογισμῶν scriptum fuerat.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BASILIUS CÆSARÆ CAPPADOCIÆ ARCHIEPISCOPUS.

PRÆFATIO.	9
§ I. — De oratione secunda in jejuniū.	0
§ II. — De oratione septima decima in Barlaam martyrem.	11
§ III. — De homilia in sanctum baptisma, seu de Spiritu sancto.	21
§ IV. — De homilia quæ in Lacizis habita est.	23
§ V. — De homilia in humanam Christi generationem.	30
§ VI. — De homilia in penitentiam.	33
§ VII. — De homilia adversus eos qui calumniantur nos, quod tres deos colamus.	45
§ VIII. — De homilia de libero arbitrio.	49
§ IX. — De homilia in illud: <i>Ne dederis somnum oculis tuis</i> , etc.	53
§ X. — De homilia tertia in jejuniū.	61
§ XI. — De As eticis.	63
— Pars prima, de præviis tribus tractatibus asceticis.	69
— Pars secunda, de auctore libellorum <i>De judicio Dei</i> et <i>De fide</i> , itemque de <i>Moralium</i> scriptore.	71
— Pars tertia, an Basilius auctor sit brevium duorum tractatuum, qui post <i>Moralia</i> collocantur.	80
— Pars quarta, ubi ostenditur Regularum longiorum et breviorum unum et eundem auctorem esse.	81
— Pars quinta, in qua ostenditur utrasque Regulas et Constitutiones monasticas uni et eidem auctori tribui non debere.	84
— Pars sexta, ubi multis argumentis probatur Basilius Regularum auctorem esse.	101
— Pars septima, ex qua cognosci poterit, Constitutiones monasticas Eustathio Sebasteno tribui debere.	119
— Pars octava, in qua de Epitimiis disputatur.	132
— Pars nona, ubi expenduntur opuscula duo, quæ Combesius non ita pridem in suo <i>Basilio recensito</i> pro novis ac genuinis edidit.	156
§ XII. — Basillione tribuendi sint duo <i>De baptismo</i> libri, æque.	140
§ XIII. — De Liturgia Basillii, deque Latinis tribus opu-	

sculis, et de veteri quadam Rufini quorundam orationum interpretatione.

§ XIV. — Ubi de erratis quibusdam meis, deque diversis rebus.

Elenchus veterum librorum ad quos exacta et emendata sunt Basillii opera, quæ in hoc et sequenti volumine continentur.

Monitum.

HOMILIÆ ET SERMONES.

De jejuniō homilia I.

De jejuniō homilia II.

Homilia in illud, *Attende tibi ipsi*.

Homilia de gratiarum actione.

Homilia in martyrem Julittam, et in ea quæ superferant dicenda in prius habita coactione de gratiarum actione.

Homilia in illud dictum Evangelii secundum Lucam: *Destruam horrea mea, et majora ædificabo*: itemque de avaritia.

Homilia in divites.

Homilia dicta tempore famis et siccitatis.

Homilia quod Deus non est auctor malorum.

Homilia X. — Adversus eos qui irascuntur.

Homilia XI. — De invidia.

Homilia XII. — In principio Proverbiorum.

Homilia XIII. — Exhortatoria ad sanctum baptisma.

Homilia XIV. — In ebriosos.

Homilia XV. — De fide.

Homilia XVI. — In illud: *In principio erat Verbum*.

Homilia XVII. — In Barlaam martyrem.

Homilia XVIII. — In Gordium martyrem.

Homilia XIX. — In sanctos quadraginta martyres.

Homilia XX. — De humilitate.

Homilia XXI. — Quod rebus mundanis adherendum non sit, et de incendio extra Ecclesiam facto.

Sermo ad adolescentes. — Quomodo possint ex gentiliū libris fructum capere.

Homilia XXIII. — In sanctum martyrem Mamantem.

Homilia XXIV. — Contra Sabelianos, et Arium, et Anomæos.

Montium in Ascetica.	617
ASCETICA	619
Prævia institutio ascetica.	619
Ejusdem sermo asceticus, et exhortatio de renuntiatione sæculi, et de perfectione spirituali.	625
Sermo ejusdem de ascetica disciplina, quomodo monachum ornari oporteat	647
De judicio Dei.	654
Ejusdem de fide.	675
Index Moralium.	691
MORALIA.	700
Sermo asceticus	870
REGULÆ FUSIUS TRACTATÆ.	890
Proœmium.	890
Capita regularum fusius tractatarum.	902
Capita Regularum brevius tractatarum.	1051
Proœmium.	1079
REGULÆ BREVIUS TRACTATÆ.	1079
Præse.	1506
Eptimia in canonicas.	1514
CONSTITUTIONES ASCETICÆ.	1522
Proœmium.	1522
CAPUT PRIMUM. — Quod precatio omnibus est anteponenda	1526
CAP. II. — De cogitationibus cohibendis ac moderandis, et quod corpus malum non sit, ut quidam putaverunt.	1538
CAP. III. — Quod non oportet incaute cum mulieribus colloqui.	1545
CAP. IV. — Quod oportet corporeis viribus abstinentiam metiri : et quod corporis labor bona res est et legitima.	1546
CAP. V. — Quod convenit ascetam in iis operibus, quæ insum deceant, exercitari.	1559
CAP. VI. — Quod non convenit ascetam incaute cum omnibus hominibus colloqui.	1559
CAP. VII. — Quod non oportet crebro et temere egredi.	1566
CAP. VIII. — Quod asceticis instabilibus confidentia ac libertas loquendi danda non sit : imo vero quod hi vilandis sint.	1567
CAP. IX. — Quod non convenit, ut asceta cupiat unquam ingredi in clerum, aut fratribus præfici.	1570
CAP. X. — Quod non convenit bona amulari, vanæ gloriæ causa.	1571
CAP. XI. — De idoneo ad loquendum tempore.	1574
CAP. XII. — Quod non convenit ascetam facilius sectari.	1575
CAP. XIII. — De mansuetudine, et quomodo charitas constituatur.	1575
CAP. XIV. — De prudentia.	1578
CAP. XV. — De fide et spe.	1578
CAP. XVI. — De humilitate.	1578
CAP. XVII. — Quot modis malæ in animo cogitationes nascantur.	1578
CAP. XVIII. — Ad canonicos in cœnobio versantes.	1582
CAP. XIX. — Quod oportet ascetam cum firmo proposito accedere ad asceticam vitam, et de obedientia.	1587
CAP. XX. — Quod colloquia cum cognatis sæculo additis non sunt requirenda, neque res illorum curandæ.	1590
CAP. XXI. — Quod non oportet a spirituali fraternitate resecari.	1594
CAP. XXII. — De obedientia uberius.	1402
CAP. XXIII. — Quod debeat asceta villa etiam opera cum multa alacritate suscipere.	1410
CAP. XXIV. — Quod non convenit honores ac dignitates requiri ab asceta.	1411
CAP. XXV. — De frugalitate ac simplicitate in alimentis.	1414
CAP. XXVI. — Quod quæ respicit ad perfectionem, is nihil lædi possit egrediendo.	1415
CAP. XXVII. — Quod asceta non debet privata negotia habere.	1418
CAP. XXVIII. — Quod oportet præfectum paternæ benevolentia res ac negotia subditorum administrare.	1418
CAP. XXIX. — Quod non decet in ascetico instituto peculiarem quamdam amicitiam esse inter duos aut tres fratres	1418

CAP. XXX. — Quod non debet asceta vestium aut calceamentorum delectum expetere.	1419
CAP. XXXI. — Quod debet præfectus viribus corporis sua mandata accommodare, et de iis qui vires suas occultant	1419
CAP. XXXII. — Quod non debent fratres tristitia affici, cum levamenti aliquid affertur debilioribus.	1422
CAP. XXXIII. — Quod non debent præfecti iis monachis, qui suum conventum deserunt, licentiam ejus rei faciendæ dare, aut hos admittere ad vilæ communitatem.	1422
CAP. XXXIV. — Quod non oportet ascetam in aliquo conventu degentem quiddam rerum terrenarum privatim possidere.	1423
Appendix complectens opera quædam S. Basilii falso ascripta.	1450
Homilia de Spiritu sancto.	1450
Homilia dicta in Lacizis.	1458
Homilia in sanctam Christi generationem.	1458
Homilia de penitentia.	1475
Homilia adversus calumniatores sanctæ Trinitatis.	1487
Homilia in illud : <i>Ne dederis somnum oculis tuis</i> , etc.	1498
Oratio de jejunio	1507
Sermo de religiosæ exercitationis informatione.	1510
DE BAPTISMO LIBER PRIMUS	1514
CAPUT PRIMUM. — Quod oportet primum Domini doctrina imbui, tumque baptismate sancto initiari.	1514
CAP. II. — Quomodo quis eo baptismate baptizatur, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi commendatur.	1526
CAP. III. — Quod oportet regeneratum per baptismam exinde divinarum mysteriorum participatione nutrir.	1574
LIBER SECUNDUS.	1579
Quæstio I. — An qui baptizatus est baptismate, quod in Evangelio Domini nostri Jesu Christi traditur, debeat mortuus quidem esse peccato, Deo vero in Christo Jesu vivere.	1579
Quæstio II. — An is qui ob pravam conscientiam, aut immunditiam, aut inquinamentum purus corde non est, sacerdotio ultra periculum fungatur.	1582
Quæstio III. — An quispiam, cum ab omni carnis et spiritus inquinamento purus non est, tuto ac secure edat corpus Domini, et bibat sanguinem.	1585
Quæstio IV. — An omni verbo Dei credendum sit et obtemperandum, adeo ut id quod dicitur, verum esse persuasissimum sit, etiamsi aut aliquid verbum aut factum ipsius Domini vel sanctorum inveniatur, quod videatur esse contrarium.	1586
Quæstio V. — Utrum verbo cuilibet non obsequi sit aliquid ira et morte dignum, etiamsi privatim non singulis conjunctæ sint minæ.	1591
Quæstio VI. — An inobedientia posita sit in eo, si quid vitiorum fiat, aut etiam in eo, si quid comprobatorum omittatur.	1595
Quæstio VII. — An liceat, aut complacitum, aut gratum Deo sit, eum qui peccato servit, justitiæ opus facere, secundum regulam pietatis sanctorum.	1598
Quæstio VIII. — An acceptum sit Deo opus præcepti, si non convenerit Dei præcepto fiat.	1599
Quæstio IX. — An conveniat societatem cum iniquis habere, aut participem esse infructuosorum operum tenebrarum, etiamsi tales non sint, ex numero eorum qui mihi sint concedit.	1611
Quæstio X. — An semper periculosum sit scandalum dare.	1618
Quæstio XI. — An conveniat, aut tutum sit, aliquid eorum quæ a Deo præcepta sunt, recusare, aut prohibere eum cui imperatum fuerit hoc ipsum facere, aut prohibentes tolerare, maxime si germanus et affinis sit qui prohibet, aut si speciosa aliqua ratio præcepto obstet.	1622
Quæstio XII. — An quisque debeat omnium in omnibus curam suscipere, an solum eorum qui sibi concediti sunt, idque juxta imperitum sibi a Deo per Spiritum sanctum donum.	1623
Quæstio XIII. — An quævis tentatio pro servanda erga Deum obedientia, etiamsi mortis comminationem habeat, sustinenda sit, et maxime in iis qui nobis concediti sunt, curandis.	1626
Liturgiæ S. Basilii.	1630
ORATIONES SIVE EXORCISMI	1670
Sermo ob sacerdotum instructionem	1686
Tractatus de consolatione in adversis	1688

De laude solitariae vitæ (memoratur tantum). 1704	<i>divitis fructus uberes ager attulit, etc.</i> 1744
Admonitio ad filium spiritualement (tantum memoratur). 1704	Homilia IV. — De invidia. 1753
Homilia de misericordia et judicio. 1706	Homilia V. — In principium Proverbiorum Salomonis. 1761
Consolatoria ad egrotum. 1714	Homilia VI. — De fide. 1781
HOMILIE quas transtulit Rufinus de Græco in Latinum. 1723	Homilia VII. — Seu Epistola ad virginem lapsam. 1785
Præfatio. 1723	Homilia VIII. — In psalmum LIX. 1790
Homilia I. — In psalmum primum. 1723	Notæ Frontonis Ducaei Burdegalensis. 1795
Homilia II. — De eo quod scriptum est : <i>Attende tibi ne forte fiat in corde tuo sermo occultus iniquitas.</i> 1733	Notæ Frederici Morelli. 1829
Homilia III. — De eo quod scriptum est : <i>Cujusdam</i>	Variae lectiones codicum Paris. in sermonem <i>De legendis genitium libri</i> 1851

FINIS TOMI TRICESIMI PRIMI.

UNIV. OF MICHIGAN,

JUN 23 1913

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge

123456789

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN

DATE DUE

APR 27 2000

JAN 05 2004

DEC 10 2004

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>